Luc Menaše

EVROPSKI UMETNOSTNO ZGODOVINSKI LEKSIKON

mladinska knjiga

LUC MENAŠE

EVROPSKI UMETNOSTNO ZGODOVINSKI LEKSIKON

BIBLIOGRAFSKI, BIOGRAFSKI, IKONOGRAFSKI,
KRONOLOŠKI, REALNI, TERMINOLOŠKI IN TOPOGRAFSKI
PRIROČNIK LIKOVNE UMETNOSTI ZAHODA
V 9000 GESLIH

MLADINSKA KNJIGA
LJUBLJANA 1971

C II 235000

II 235000

ADOLF MENAŠE
(1889—1946)

&

FERČEK KOMAC
(1905—1942)

IN MEMORIAM

Narodna in univerzitetna knjižnica
Ljubljana
O 805/1972

V leksikon sodijo dejstva, datumi, citati, napotki, ne pa po okusu narekovane sodbe, domneve, osebni pogledi...

Max J. Friedländer

Za razloček z obsežnimi enciklopedijami je avtor ta leksikon zasnoval kot praktično pomagalo, ki naj ne koristi samó strokovnjakom, ampak tudi širšemu občinstvu, šolnikom, študentom, itn. Da bi vsakdo v knjigi hitro našel, kar išče, so gesla kratka, sežeta in med seboj povezana s kazalkami. Za strokovnjaka in vsakogar, ki si želi nadrobnejših podatkov in napotkov za nadaljnji študij, pa je vendar malone povsod podan tudi ustrezen kritičen izbor literature, posebej še pri piscih izbor iz njihovih umetnostnozgodovinskih bibliografij, takó da bo *umetnostnozgodovinski leksikon* lahko služil tudi kot bibliografski repertorij in vodnik.

Upoštevana je evropska umetnost od starih Grkov do sodobne svetovne umetnosti. Poudariti pa je treba dvoje: po eni strani, da je v geslih, ki so posvečena antiki in vzhodni Evropi, najti le temeljne podatke, in po drugi strani, da so pri upoštevanju domačih umetnikov, krajev, spomenikov in piscev nujno odločala širša, manj zahtevna merila. Seveda pa tudi s tem obolom domačiji nimamo pred seboj »leksikona slovenske likovne umetnosti« (ki je še neizpolnjena naloga naših umetnostnih zgodovinarjev), ampak »samó« prvi slovenski leksikon likovne umetnosti sploh.

Avtor je skušal storiti vse, da izkoristi razpoložljivi prostor. Da bi ga bolje izrabil, je uporabljal sistem kratic, hkrati pa so ravno zato posebno poudarjeni umetnostni zgodovinarji in njihove bibliografije. Pri vsakem »z literaturo opremljenem« geslu je bilo namreč takó mogoče ponovno navajanje naslovov nadomestiti s kazalkami k ustreznim piscem (letnice v oklepajih in po potrebi beseda iz naslova pa pomagajo najti dela tudi takrat, kadar zveza z geslom ne bi bila sama po sebi razvidna).

Bilo bi naivno, če bi pričakovali, da bo *Evropski umetnostnozgodovinski leksikon* kakorkoli zadovoljil vse potrebe. Za vsakogar bo v njem »preveč« in »premalo«. Mnogim bosta odveč bibliografija in literatura, drugim pa ju spet ne bo dovolj. Podobno bi se dalo razpravljati o prostoru, ki je odmerjen posameznim umetnikom, pojavom, itd., čeprav je pri takó zelo zgoščeni snovi očitno, da število vrstic nikakor ne more veljati za merilo resnične pomembnosti, ampak je kratko malo odvisno od podatkov, ki jih ni bilo umestno izpustiti, in od povezav z drugimi gesli.

Gotovo je pri pripravljanju takega priročnika najbolj odgovorno in hkrati zamudno ravno preverjanje najrazličnejših podatkov, ki so se z razvojem umetnostne zgodovine, njenih pomožnih ved in ne nazadnje same umetnosti silovito nakopičili, ki se nenehno množé, vejičijo in povezujejo, ob tem pa so — kot vsak strokovnjak vé vsaj za svoje področje — celo tam, kjer bi morda najmanj pričakovali, velikokrat še negotovi, na-

pačni ali nekritično prepisani, zastareli, nejasni ali kako drugače pomanjkljivi, dostikrat pa jih še sploh pogrešamo. *Ex parte enim cognoscimus*...

Seveda tudi najtočnejši podatki dobé pravi smisel šele tedaj, ko bralcu pred oči prikličejo resničnost in se v njegovih mislih, predstavah in spoznanju povežejo v večje celote. V tem smislu — kot pobuda za neposredno spoznavanje umetnin in napotilo za nadaljnji študij strokovne literature — naj bi ta knjiga tudi predvsem koristila. Avtor se je vseskozi zavedal, da celó največji in najboljši strokovni leksikon ne more biti cilj znanosti, ampak samó eno izmed njenih orodij. Toda tudi z zavestjo o taki neogibni omejenosti njegovih prizadevanj se mu je zdelo, da so ga s svojimi umetnami, izročili in knjigami obdarjali živi ljudje iz daljnih in bližnjih časov in krajev, prav táko bogatenje pa seveda privošči tudi drugim in še posebno vsakomur, ki bo njegovo delo uporabljal: da bi razmeroma majhna knjiga pomagala ljudem odkrivati in spoznavati neki véliki svet (ali da bi se ga ob njej vsaj spominjali, če so ga bili sami bolje spoznali).

V Ljubljani, 1. septembra 1969 *L. M.*

KRATICE

I. Splošne kratice

A	arhitekturna dela (predstavljene osebnosti)
abc.	abecedni red
abr.	abreviatura, okrajšava, kratica
abs.	absolviral
abstr.	abstrakten
Ac.	Academy [angl.]; Académie [fr.]; Academia [šp.]
Acc.	Accademia [it.]
A'dam	Amsterdam
Ak.	Akademie [nem.]
ak.	akademija (če ni posebej omenjeno, v pomenu učnega zavoda, tj. umetnostne akademije ali akademije za likovno umetnost)
akad.	akademski
akt.	aktiven, delal
akvat.	akvatinta
ALU	Akademija za likovno umetnost (Ljubljana)
amer.	ameriški
angl.	angleški
ant.	antičen
apokr.	apokrifen
arab.	arabski
arh.	arhitekt
arheol.	arheološki
arhit.	arhitekturen
arm.	armenski
asist.	asistent; asistenčni
Assist. Prof.	Assistant Professor [angl.]
Assoc. Prof.	Associate Professor [angl.]
atr.	atribucija, delo pripisujejo; atribuiral; atribuiran, pripisovan
AUU	Akademija upodabljajočih umetnosti v Ljubljani (naslov od 1945 do 1963)
avstr.	avstrijski
avtp., Avtp.	avtoportret(ni)
AZU	Akademija znanosti in umetnosti (Ljubljana)
B	bibliografija, lastni spisi predstavljene osebnosti
B!	nadaljnja bibliografija predstavljenega avtorja je v navedenem delu
B.-A.	Beaux-Arts [fr.]
bakr.	bakrorez(ni)
belg.	belgijski
Bgd	Beograd
bibl.	biblijski
Bibl.	Bibliotheca [lat.]; Bibliothèque [fr.]; Biblioteca [it.]; Bibliothek ([nem.]
biz.	bizantinski
bl.	blaženi
bolg.	bolgarski
Br.	British [angl.]
brit.	britanski
bron.	bronast
burg.	burgundski
c., C.	cerkev
Capp.	Cappella [it.]
celopost.	celopostaven
celostr.	celostranski
centr.	centralen
cerkv.	cerkven
ces.	cesar(ski)
cf.; Cf.	confer [lat.], primerjaj (= upoštevaj tudi dela naslednjih avtorjev, navedena z ustreznimi letnicami pri avtorjih v bibliografiji)
cink.	cinkografija
cit.	citirano; citiramo
cod.; Cod.	codex, Codex [lat.]
coll.; Coll.	Collection [angl.]; collection [fr.]; collezione [it.]
češ.	češki
četrt.	četrtina
d.	datirano (pred letnicami)
dan.	danski
dat.	datirano (datum nastanka na samem delu) — tudi kratica *d.*!
des.	desno; desen
din.	dinastija
dipl.	diplomiral

dis. doktorska disertacija
dkč. dokončal; dokončano
dkm. dokumentiran
domn. domneven
dop. dopolnil; dopolnjen
drž. državen

ead. eadem [lat.], ista
ed. edidit [lat.], izdal
Ed. Edition [angl.]
e. g. exempli gratia [lat.], na primer
egipt. egiptovski
em. emeritus [lat.], upokojen
etnogr. etnografski
etnol. etnološki
etr. etruščanski
evang. evangeljski

f fotografski posnetek
f.; F. folium [lat.], list (v rokopisu)
fak. fakulteta
faks. faksimilirana izdaja
filoz. filozofski
fin. finski
flam. flamski
florent. florentinski
fr. francoski
f. r; F. r folio recto [lat.], na sprednji strani lista (kratica *r* vselej za zaporedno številko lista)
furl. furlanski
f. v; F. v folio verso [lat.], na hrbtni strani lista (kratica *v* vselej za zaporedno številko lista)

G grafična dela
gal. galerija
gall. galleria [it.]
Gall. Gallery [angl.]; Galleria [it.]
gen. zap. generacijsko zaporedje
geometr. geometrijski
Ges. Gesellschaft [nem.]
gimn. gimnazija; gimnazijski
gl. glavni
graf. grafičen
grš. grški

habil. habilitacija; habilitiran
Hdb. Handbuch [nem.]
hebr. hebrejski
helen. helenističen
Hist. History [angl.]; Histoire [fr.]
hol. holandski
hrv. hrvatski

ib. ibidem [lat.], prav tam (v istem kraju, istem delu, isti reviji)
id. idem [lat.], isti (pisec)
idr. in drugi
ik. m. ikonografski motiv
ikonogr. ikonografski
ikonol. ikonološki
ilustr. ilustriral; ilustriran
imen. imenovan
ind. indijski
infra infra [lat.], spodaj (glej naslednje geslo ali naslednja gesla)
inst. institut
Inst. Institute [angl.]; Institut [fr.; nem.]
Intern. International [angl.; fr.]
internac. internacionalen
IÖG Institut für Österreichische Geschichtsforschung na Dunaju
IR iluminirani rokopisi
it. italijanski
izb. izboljšan
izb. izd. izboljšana izdaja
izd. izdaja (če je spredaj zaporedna številka ali ustrezen pridevnik); izda-(ja)l, izdajatelj (v oklepaju in pred naslovom publikacije); izdan
izr. izreden
izrael. izraelski
izv. izvedênka; izvédba

JA Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti (Zagreb) — tudi kratica *JAZU*!
jap. japonski
JAZU Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti (Zagreb)
jedk. jedkanica
Jp Jakopičev paviljon (Ljubljana)
jugosl. jugoslovanski
jugovzh. jugovzhod(en)
jugozah. jugozahod(en)
juž. južen

kamn. kamnit(en)
kard. kardinal
kat.; Kat. katalog, Katalog [tudi nem.]
katedr. katedrala
katol. (rimsko)katoliški
kat. razst. katalog razstave
kit. kitajski
klas. klasičen
knj. knjiga; knjižen
knj. oc. knjižna ocena
kom. komentar; komentiral, z opombami opremil; komentiran
kom. izd. komentirana izdaja
konč. končan
konserv. konservatorski

krit. kritičen
kronol. kronološki
kršč. krščanski
kult. kulturen

L literatura (slovstvo) o obravnavani snovi, pojavu ali osebnosti (odstavek, ki je zaznamovan s črko *L*, opozarja tudi na morebitne že sestavljene bibliografije)
L! starejša literatura v navedenem delu
lat. latinski
leg. legenda
lesor. lesorez(ni)
Libr. Library [angl.]
lik.; Lik. likoven
lin. linorez
lit. literaren, književen, slovstven; literatura — tudi kratica *L*!
lito. litografija
lj. ljubljanski
Lj Ljubljana
long. longitudinalen, podolžen

M miniature
m. motiv
madž. madžarski
MaGal Mala galerija (Ljubljana)
maked. makedonski
marm. marmoren
mdr.; Mdr. med drugim(i)
mednar. mednaroden
MeGal Mestna galerija (Ljubljana)
meh. mehiški
MG Moderna galerija (Ljubljana)
mit. mitološki
ml. mlajši
mn. množina
mod.; Mod. moderen
ms.; Ms. manuskript, rokopis
MSU Muzej savremene umetnosti (Beograd)
Mus. Museum [angl.; nem.]; Musée [fr.]; Museo [it.; šp.]
muz. muzej

n. nov
nadnar. nadnaraven
nadstr. nadstropje; nadstropen
nagr. nagrada
nagrob. nagrobnik
nar.; Nar. naroden; Narodni
naroč. naročen
nasl. naslednji
Nat. National [angl.; fr.]
natur. naturaliziran
Naz. Nazionale [it.]

nedk. nedokončan
nekd. nekdanji
nekr. nekrolog, osmrtnica
nem. nemški
nespr. nespremenjen
nesr. ponesrečil (za smrtno letnico)
nezn. neznan
NG Narodna galerija (Ljubljana)
niz. nizozemski (od srednjega veka do vštetega XVI. stoletja)
n. izd. nova izdaja
norv. norveški
notr. notranji; notranjščina
nv nova vrsta

o olje (oljnata slika)
o. okrog, okoli (pred letnicami in številkami sploh)
obd. obdobje
oc. ocena
odd. oddelek
okr. okrajšan
olt. oltar(en)
op. opomba
ord. ordinarij ali redni univerzitetni profesor
orient. orientalski
orig. original, izvirnik; originalen ali izviren

P plastika, kiparska dela
p. pagina [lat.], stran — v tej knjigi tudi za množino
Pal. Palais [fr.]; Palazzo [it.]
pat. mavec patiniran mavec
perz. perzijski
Pin. Pinacoteca [it.]; Pinakothek [nem.]
pl platno (slika na platnu)
podr. c. podružnična cerkev, podružnica
pogl. poglaviten; poglavje
pol. polovica — npr. 1. polovica XVI. stoletja
polihr. polihromiran
polj. poljski
pon. ponatis
pon. izb. ponatisnjen izbor
ponov. ponovitev, replika
popr. popravljen
por. poročena
port. portugalski
pos. posebej
posam. posamezen
posl. povr. poslikana površina
post. postavljen
posv. posvečen; posvetil
pozn. pozneje; poznejši

pred pred našim štetjem (za letnicami)
predg. predgovor
prev. prevedel; prevod
prez. prezidal; prezidan(o)
prezb. prezbiterij
pribl. približno
prim.; Prim. primerjaj
priv. privaten, zaseben
prof. profesor
Prof. Professor [angl.]
prom. promoviral
ps. psevdonim
R risbe, risarska dela
r.; R. rojen
razpr. razprava
razst. razstava
razst. kat. razstavni katalog — tudi kratica *rk*
razš. razširjen
razš. izd. razširjena izdaja
rd. kreda rdeča kreda
ref. referat
repr. reprodukcija, posnetek
resp. respective [lat.], »oziroma«
rest. restavriran
rev. izd. revidirana izdaja
rim. rimski
rj. kreda rjava kreda
rk razstavni katalog — tudi kratica *razst. kat.*
rkp. rokopis(en)
rom. romunski
rus. ruski

S slike, slikarska dela
S. San [it.], sveti
s. a. sine anno [lat.], brez navedene letnice izdaje
sam. samomor (za smrtno letnico)
samost. samostojen
SAN Srpska akademija nauka i umetnosti (Beograd)
SAZU Slovenska akademija znanosti in umetnosti (Ljubljana)
Sdbd. Sonderband [nem.], posebna, dodatna knjiga
sem.; Sem. seminar, Seminar [tudi nem.]
sep. separat, posebni odtis
sest. sestavljen
sev. sever(en)
severovzh. severovzhod(en)
severozah. severozahod(en)
sez. sezidal; sezidan
sgn., sign. signirano, podpisano
s. igla suha igla
simp. simpozij
SKP Republiški sekretariat za kulturo in prosveto v Ljubljani
skr. skrajšan
slov. slovenski
Smlg. Sammlung [nem.]
Smlgn. Sammlungen [nem.] — tudi v sestavljenkah, npr. Bayerische *Staatsgemäldesmlgn.*
Soc. Society [angl.]; Société [fr.]
sodel. sodelavec, sodelavci, sodelavka; sodeloval
sour. sourednik; sourejal
soust. soustanovitelj
sovj. sovjetski
spom. spomenik
spomen. spomeniški
sprem. spremenjen
sprem. izd. spremenjena izdaja
s pr. im. s pravim imenom
srb. srbski
srednjev. srednjeveški
ss sequentes [lat.], naslednje (strani)
Ss. Santi [it.]
SSa Santissima [it.]
SSo Santissimo [it.]
st. stoletje
St. Saint [angl.; fr.]; Sankt [nem.]
Sta Santa [it.]
Staatsbibl. Staatsbibliothek [nem.]
Städt. Mus. Städtisches Museum [nem.]
star. starejši
Ste Sainte [fr.]
Sto Santo [it.]
stp stolpec (knjižne strani)
strok. strokoven
StS stenska slikarija
StS-e stenske slikarije
StS-i stenski slikariji
sup. supplementum [lat.], dodatek
supra supra [lat.], zgoraj (glej prejšnje geslo ali prejšnja gesla)
s. v. sub voce [lat.]; išči pod (istim) geslom
sv. sveti; svinčnik
svet. svetoven

šir. širina; širok
šp. španski
št. številka
štud. študiral
šved. švedski
švic. švicarski

t. tabla, table (v knjigi)
tamk. tamkajšen
TeH Technische Hochschule [nem.]

tehn.	tehničen
Tehn.	Tehniška
temp	tempera
u.; U.	umrl; und [nem.]
ul.	ulica
um.	umetnosten
umetn.	umetnost
umzg.	umetnostnozgodovinski
um. zgod.	umetnostna zgodovina
unič.	uničeno
univ.	univerza; univerziteten
Univ.	University [angl.]; Université [fr.]; Università [it.]; Universität [nem.]
Up	upodobitve
up.	upodabljal
ur.	uredil, urejal; urednik
ust.	ustanovil; ustanovljen
uv	uvod
v.; V.	véliki (pred imeni in samostalniki sploh)
vd.; Vd.	vodnik
vél.; Vél.	véliki
verj.	verjetno
vis.	visok
viš.	višina
v. jedk.	visoka jedkanica
vzh.	vzhod(en)
z.	zbirka
zač.	začel; začetek
zah.	zahod(en)
zal.	založba
zaokr.	zaokroženo
zas.	zaseben
zb.	slavnostni zbornik — primerjaj kratico zbornik(i)
zbor.; Zbor.	zbornik, Zbornik
zbornik(i)	predstavljenemu znanstveniku posvečen zbornik (nem. *Festschrift*) s celim naslovom navajamo samó v okviru njegovega gesla (v odstavku z literaturo); kadar citiramo posamezne umetnostnozgodovinske prispevke v njem (v bibliografijah drugih avtorjev), ga zaznamujemo s slavljenčevim imenom in letnico izdaje, npr. zb. Kazarova, 1950; G. Swarzenskega zb., 1952; Steletov zb., 1959
zbr. sp.	zbrani spisi
zg.	zgodovinski
Zgb	Zagreb
zgod.	zgodovina
znanstv.	znanstven
zun.	zunanji; zunanjščina
zv.	zvezek
ž.	židovski
žg. glina	žgana glina
žup. c.	župnijska cerkev

II. Kratice za navajano slovstvo

a) splošne kratice

ADB = Allgemeine deutsche Biographie (Leipzig 1875—1912)

Aeschlimann = Erardo *Aeschlimann:* Dictionnaire des miniaturistes: du moyen âge et de la renaissance dans les différentes contrées de l'Europe (Milan: Ulrico Hoepli 1940; 2., revidirana in razširjena izdaja 1949, kot avtor naveden tudi Paolo *D'Ancona*, čigar ime je bilo prej zaradi rasističnih zakonov izpuščeno)

AS = Avtoportret na Slovenskem (Ljubljana 1958 [razstavni katalog, Moderna galerija], uvod, biografski in bibliografski podatki Luc *Menaše*, seznam del Ljerka *Menaše*)

ASK = Album Slovenskih književnikov (Ljubljana s. a. [uredil Janko *Šlebinger*])

Aurenhammer = Hans Aurenhammer: Lexikon der christlichen Ikonographie (Wien: Verlag Brüder Hollinek [izhaja v snopičih od 1959 dalje])

avtobiogr. = avtobiografski spisi (osebnosti, ki je predstavljena z geslom)

AWWW = The Author's and Writer's Who's Who (4. izdaja, London 1960)

AŽS = Amerikanskaja Živopis i Skulptura: Amerikanskaja Nacionalnaja Vystavka v Moskve (1959 [razstavni katalog])

Bardenhewer = Otto *Bardenhewer:* Patrologie (2., revidirana izdaja, Freiburg im Breisgau 1901)

Bayerns = Bayerns Kirche im Mittelalter: Handschriften und Urkunden (München 1960 [razstavni katalog])

Berenson Ox = Bernhard *Berenson:* Italian Pictures of the Renaissance: A List of the Principal Artists and Their Works with an Index of Places (Oxford: Clarendon Press 1932)
Bernsdorf = Wilhelm *Bernsdorf* (izd.): Internationales Soziologen-Lexikon (Stuttgart 1959)
Bible in Art = The Bible in Art: Miniatures, Paintings, Drawings and Sculptures Inspired by the Old Testament (New York: Phaidon 1956, uvod Marcel *Brion*, komentarji Heidi *Heimann*)
BihaljiS = Oto *Bihalji-Merin:* Jugoslovenska skulptura dvadesetog veka (Beograd 1955, »Jugoslavija« 10)
BJb = Biographisches Jahrbuch und Deutscher Nekrolog (Berlin)
Bland = A History of Book Illustration: The Illuminated Manuscript and the Printed Book by David *Bland* (London: Faber and Faber 1958 [ɪevidirana amer. izdaja 1969])
BMK = Nada *Prašelj* & Bogomil *Gerlanc:* Bibliografija založbe Mladinska knjiga 1945—1965 (Ljubljana: Mladinska knjiga 1967)
BNB = Biographie Nationale de Belgique (Bruxelles)
Bolaffi 66 = Catalogo Bolaffi d'arte moderna 1966: La vita artistica italiana nelle stagioni 1963—1964 e 1964—1965. Direzione di Luigi *Carluccio*, a cura di Sandra Furlotti *Reberschak* (Giulio Bolaffi Editore Torino)
Borsook = Eve *Borsook:* The Mural Painters of Tuscany: from Cimabue to Andrea del Sarto (London: Phaidon 1960)
Bruyne I—III = Edgar de *Bruyne:* Études d'esthétique médiévale, I: De Boèce à Jean Scot Erigène, II: L'époque romane, & III: Le XIIIe siècle (Brugge: »De Tempel« 1946, »Rijksuniversiteit te Gent: Werken uitgeven door de faculteit van de wijsbegeerte en letteren« 97—99)
BSE = Boljšaja sovetskaja enciklopedija (Moskva)
Büchmann = *Büchmann:* Geflügelte Worte (nova izdaja, München-Zürich: Droemer Knaur 1959)

Cankar I—III = Izidor *Cankar:* Zgodovina likovne umetnosti v zahodni Evropi, I—III (Ljubljana: Slovenska Matica 1927—1951 [2. izdaja 1. knjige 1930])
CevcS = Emilijan *Cevc:* Srednjeveška plastika na Slovenskem: od začetkov do zadnje četrtine 15. stoletja (Ljubljana: Slovenska matica 1963)
Cevc SU = Emilijan *Cevc:* Slovenska umetnost (Ljubljana: Prešernova družba 1966)
Champeaux-Sterckx = Gérard de *Champeaux* & dom Sébastien *Sterckx* O. S. B.: Introduction au monde des symboles (Zodiaque 1966, »introductions à la nuit des temps« 3)
Châtelet & Thuillier = Albert *Châtelet* & Jean *Thuillier:* La Peinture française: De Fouquet à Poussin (Genève: Skira 1963, »Peinture-Couleur-Histoire«)
Chi è = Chi è ?: dizionario biografico degli italiani d'oggi (settima edizione, Roma 1961)
Cirlot = A Dictionary of Symbols by J. E. *Cirlot* (Translated from the Spanish by Jack *Sage*, Foreword by Herbert *Read*, New York: Philosophical Library 1962)
CooperF = Great Family Collections. Edited and with an Introduction by Douglas *Cooper* (London: Weidenfeld & Nicolson 1965)
CooperP = Great Private Collections. Edited by Douglas *Cooper* (London: Weidenfeld & Nicolson 1963)
Czy wiesz = Czy wiesz kto to jest? (Warszawa 1938)

DAC = Dictionnaire des artistes contemporains: 50 artistes, peintres, sculpteurs, graveurs, présentés par 22 critiques en 1964 (Paris 1964, »Galerie des Arts« 2)
Debidour = V.-H. *Debidour:* Le Bestiaire sculpté en France (založba Arthaud 1961, »Grandes études d'art et d'archéologie« 2)
Degener = Hermann A. L. *Degener* (izd.): Who's Who in Germany: Wer ist's ? (Leipzig-New York — e. g. 7. izdaja, 1914)
Delteil I—XXXI = Loys *Delteil:* Le peintre-graveur illustré (XIXe et XXe siècles), I—XXXI (Paris 1906—1930)
Deutsche K. 19./20. = Staatliche Museen zu Berlin: Deutsche Kunst, 19./20. Jahrhundert (2 zvezka, Berlin 1966 [razstavni katalog, vzh. Berlin, Altes Museum — Nationalgalerie])
Dict biogr fr = Dictionnaire biographique français contemporain, Deuxième Édition: 1954—1955 (Paris)
Dict peint it = dictionnaire de la peinture italienne (Paris: Hazan 1964)
Dict peint mod = Dictionnaire de la peinture moderne (Paris: Hazan 1954)

Dimier I—II = Louis *Dimier* (izd.): Les peintres français du XVIIIe siècle: Histoire des vies et catalogues des œuvres, I—II (Paris-Bruxelles 1928—1930)
Diringer Book = David *Diringer:* The Illuminated Book: its history and production (London: Faber and Faber 1958; revidirana izdaja 1967)
DNB = The Dictionary of National Biography (Oxford University Press)
Drevet = Marguerite L. *Drevet:* Bibliographie de la littérature française: 1940—1949 (Genève-Lille 1954)
DULC I—V = Dizionario Universale della Letteratura contemporanea, I—V (Milano: Mondadori 1959—1963)

EAA = Enciclopedia dell'arte antica, classica e orientale (Roma)
Edouard-Joseph = *Edouard-Joseph* [s sodelavci]: Dictionnaire biographique des artistes contemporains: 1910—1930 (Paris)
EF = Enciclopedia filosofica (Venezia-Roma)
EI = Enciclopedia Italiana di scienze, lettere ed arti (Roma)
EJ = Enciklopedija Jugoslavije (Zagreb)
EJca = Encyclopaedia Judaica (Berlin)
ELU = Enciklopedija Likovnih Umjetnosti (Zagreb)
Eschapasse = Maurice *Eschapasse:* L'Architecture bénédictine en Europe (Paris: Éditions des Deux-Mondes 1963, »Architectures« 1)
EUA = Enciclopedia Universale dell'Arte (Venezia-Roma)
Europa II = Europa, II: The European Who's Who (London s. a. [1930-a leta])
Europe Goth. = L'Europe Gothique: XIIe—XIVe siècles (Paris 1968 [katalog razstave, Louvre, Pavillon de Flore — Douzième Exposition du Conseil de l'Europe])
EWA = Encyclopedia of World Art (New York etc.)
Exp. Pr. Fr. = Exposition des Primitifs Français au Palais du Louvre (Pavillon de Marsan) et à la Bibliothèque Nationale (Paris 1904 [razstavni katalog])
Ež. Inst. = Ežegodnik Instituta istorii iskusstva (Moskva)

Ferguson = Signs & Symbols in Christian Art by George *Ferguson* (New York 1954)
Fierens Dict. = Dictionnaire des Peintres par Pierre *Bautier*, René *Cazier*, Robert L. *Delevoy*, Charles *De Maeyer*, Paul *Fierens*, Edith *Greindl*. Préface par Paul *Fierens* (Bruxelles s. a. [1950])
Friedländer = Max J. *Friedländer:* Die altniederländische Malerei, I—XIV (Berlin, potem Leiden, 1924—1937; nova, angleška izdaja od 1967 dalje)
Fumagalli = Giuseppe *Fumagalli:* Chi l'ha detto? (8., revidirana in razširjena izdaja, Milano: Ulrico Hoepli 1934; ponatis 1951)

GBG = Das Große Buch der Graphik: Meisterwerke aus 24 berühmten Kabinetten. Herausgegeben von Hermann *Boekhoff* und Fritz *Winzer* (Braunschweig: Georg Westermann Verlag 1968)
GBM = Das Große Buch der Malerei: Meisterwerke aus 30 berühmten Galerien. Herausgegeben von Bert *Bilzer*, Hermann *Boekhoff* und Fritz *Winzer* (Braunschweig: Georg Westermann Verlag 1960)
Giedion-Welcker = Carola *Giedion-Welcker:* Contemporary Sculpture: An Evolution in Volume and Space (revidirana izdaja, New York 1960)
Gilbert-Kuhn = Katharine Everett *Gilbert* & Helmut *Kuhn:* A History of Esthetics (razširjena izdaja, Bloomington: Indiana University Press 1953; slov. prevod [Vital *Klabus*]: Zgodovina estetike, Ljubljana: DZS 1967)
Glassman = Leo M. *Glassman* (izd.): Biographical Encyclopaedia of American Jews (New York 1953)
Grant = Michael *Grant*: Miti starih Grkov in Rimljanov (Ljubljana: DZS 1968; angl. izvirnik: Myths of the Greeks and Romans)
Grimal = Pierre *Grimal:* Dictionnaire de la mythologie grecque et romaine (Paris: Presses Universitaires de France 1951)

Hall Por = H. van *Hall:* Portretten van nederlandse beeldende kunstenaars: Repertorium (Amsterdam: Swets en Zeitlinger 1963)
Hatje = Gerd *Hatje* (izd.): Knaurs Lexikon der modernen Architektur (München-Zürich: Droemersche Verlagsanstalt Th. Knaur Nachf. 1963)

HdG I—X = Cornelis *Hofstede de Groot* (s sodelavci): Beschreibendes und kritisches Verzeichnis der Werke der hervorragendsten holländischen Maler des XVII. Jahrhunderts, I—X (Eßlingen-Stuttgart-Paris: Paul Neff Verlag 1907—1928)

HPM I—III = Histoire de la peinture moderne, I—III (Genève: Skira 1949—1950, »Peinture-Couleur-Histoire«).

Hunger = Herbert *Hunger:* Lexikon der griechischen und römischen Mythologie: mit Hinweisen auf das Fortwirken antiker Stoffe und Motive in der bildenden Kunst, Literatur und Musik des Abendlandes bis zur Gegenwart. 4., erweiterte und ergänzte Auflage (Wien: Brüder Hollinek 1955)

Ideale classico = L'ideale classico del Seicento in Italia e la pittura di paesaggio: Catalogo. Testi critici di Francesco *Arcangeli*, Gian Carlo *Cavalli*, Andrea *Emiliani*, Michael *Kitson*, Denis *Mahon*, Amalia *Mezzetti*, Carlo *Volpe*. Prefazione di Germain *Bazin*. Saggio introduttivo di Cesare *Gnudi*. II edizione riveduta e corretta (Bologna: Edizioni Alfa 1962 [razstavni katalog, Bologna, Palazzo dell'Archiginnasio], »Città di Bologna: Biennali d'arte antica«)

IRI I—II = Istorija russkogo iskusstva, I—II (Moskva: »Iskusstvo« 1957—1960)

IWW = The International Who's Who: 1963—64 (27. izd., London 1963); The International Who's Who: 1964—65 (28. izd., London 1964)

Jadran = Jadran: Vodič i atlas (Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod 1965)

Jedding = Hermann *Jedding:* Keysers Führer durch Museen und Sammlungen: Bundesrepublik und Westberlin (Heidelberg-München: Keysersche Verlagsbuchhandlung 1961)

JKh = O. *Bihalji-Merin* & Zoran *Kržišnik:* Profile VI: Jugoslawische Kunst heute (1966 [razstavni katalog, Bochum, Städtische Galerie])

JL I—IV/2 = Jüdisches Lexikon: Ein Enzyklopädisches Handbuch des jüdischen Wissens in vier Bänden (4 deli v 5 knjigah, Berlin)

Jordan = R. Furneaux *Jordan:* The World of Great Architecture: From the Greeks to the Nineteenth Century (New York 1961)

Karl der Große = Karl der Große: Werk und Wirkung (Aachen 1965 [razstavni katalog — »Zehnte Ausstellung unter den Auspizien des Europarates«])

Keller = Hiltgart L. *Keller:* Reclams Lexikon der Heiligen und der biblischen Gestalten: Legende und Darstellung in der bildenden Kunst (Stuttgart: Philipp Reclam Jun. 1968)

KHE = Kratkaja hudožestvennaja enciklopedija: Iskusstvo stran i narodov mira (Moskva: »Sovetskaja enciklopedija«)

Kidrič PA = Francè *Kidrič:* Prešernov album 1949 (Ljubljana: DZS 1950)

Kindler = Kindlers Malerei Lexikon (Zürich: Kindler Verlag)

KKK = Wolfgang *Braunfels* & Hermann *Schnitzler* (izd.): Karolingische Kunst (3. izdaja, Düsseldorf 1966 = Wolfgang *Braunfels* [izd.]: Karl der Große: Lebenswerk und Nachleben, 3)

Ko je ko = Ko je ko u Jugoslaviji: Biografski podaci o jugoslovenskim savremenicima (Beograd: »Sedma sila« 1957)

Koepf = Hans *Koepf:* La Sculpture en Europe: de l'Antiquité classique à l'Art abstrait (Paris: Hachette 1964 [original: Stuttgart: Schuler Verlagsgesellschaft])

Kulundžić = Zvonimir *Kulundžić:* Zgodovina knjige (Ljubljana: DZS 1967 [razširjena izdaja hrv. izvirnika iz 1959, prevedel Franček *Šafar*])

Kunisch = Handbuch der deutschen Gegenwartsliteratur: unter Mitwirkung von Hans *Hennecke* herausgegeben von Hermann *Kunisch* (München 1965)

Kunitz (1942) = Stanley J. *Kunitz* and Howard *Haycraft* (izd.): Twentieth Century Authors: A Biographical Dictionary of Modern Literature (New York 1942)

Kunitz (1955) = Stanley J. *Kunitz:* Twentieth Century Authors, First Supplement: A Biographical Dictionary of Modern Literature (New York 1955)

Kü = Kürschners Deutscher Gelehrten-Kalender

Landolt = Die deutsche Malerei: Das Spätmittelalter (1350—1500). Text von Hanspeter *Landolt* (Genf: Skira 1968, »Malerei-Farbe-Geschichte«)

LaranE = L'Estampe par Jean *Laran* avec la collaboration de Jean *Adhémar* et Jean *Prinet*. Préface de Jean *Vallery-Radot* (2 knjigi, Paris: Presses Universitaires de France 1959)

LCI = Lexikon der christlichen Ikonographie (Freiburg im Breisgau etc.: Herder)
Lj Gr = razstavni katalogi ljubljanskega grafičnega bienala (Ljubljana: Moderna galerija), v naslovih: I[—IX] mednarodna grafična razstava (Ljubljana 1955 [1957; 1959; 1961; 1963; 1965; 1967; 1969; 1971])
Lodovici = S. *Lodovici* [= *Samek Ludovici*]: Storici, teorici e critici delle arti figurative: 1800—1940 (Roma 1942, »Enciclopedia biografica e bibliografica ‚Italiana'«)
Louis XIV Lille = Au temps du Roi Soleil: Les peintres de Louis XIV (1660—1715), (Lille 1968 [katalog razstave v Palais des Beaux-Arts v okviru proslave »Tricentenaire du rattachement de Lille à la France«])
LS I—II = Leto svetnikov, I—II (Ljubljana: Zadruga katoliških duhovnikov 1968—1970 [iziti morata še dve knjigi])
van Mander I—II = Carel van *Mander:* Het leven der Doorluchtige Nederlandsche en Hooghduytsche Schilders / Das Leben der niederländischen und deutschen Maler. Textabdruck nach der Ausgabe von 1617. Uebersetzung und Anmerkungen von Hanns *Floerke* (2 knjigi, München-Leipzig 1906)
Marle Icon I—II = Raimond van *Marle:* Iconographie de l'Art profane au Moyen-Age et à la Renaissance: et la décoration des demeures, I—II (La Haye: Nijhoff 1931—1932)
van Marle I—XIX = Raimond van *Marle:* The Development of the Italian Schools of Painting, I—XIX (The Hague: Nijhoff 1923—1938)
MAS I—II = France *Stelè:* Monumenta artis slovenicae, I—II (Ljubljana: Akademska založba 1935—1938)
Meiss-Berry = French Painting in the Time of Jean de Berry: The Late Fourteenth Century and the Patronage of the Duke by Millard *Meiss* (2 knjigi, London: Phaidon 1967)
Michel Hist = Histoire de l'Art: depuis les premiers temps chrétiens jusqu'à nos jours. Publiée sous la direction de André *Michel* (Paris 1905—1929)
Migne PG = Patrologiae cursus completus accurante J.-P. *Migne*, Ser. III: Patrologia Graeca (165 knjig, Paris 1857—1886)
Migne PL = Patrologiae cursus completus accurante J.-P. *Migne*, Ser. I—II: Patrologia Latina (221 knjig, Paris 1844—1864)
Mille Santi = Mille Santi nell'arte. Raccolti da Elisa *Ricci*. Prefazione di Corrado *Ricci* (Milano: Ulrico Hoepli 1931)
Min Jug = Minijatura u Jugoslaviji (Zagreb 1964 [razstavni katalog, Muzej za umjetnost i obrt])
Min méd Br = Miniatures Médiévales: de la librairie de Bourgogne au Cabinet des manuscrits de la Bibliothèque Royale de Belgique. Commentaires par L. M. J. *Delaissé*. Avant-propos de H. *Liebaers* et F. *Masai* (Genève 1959)
MJ Hdb. = Monumenta Judaica: 2000 Jahre Geschichte und Kultur der Juden am Rhein: Handbuch (3., izboljšana izdaja, Köln 1964)
MJ Kat. = Monumenta Judaica: 2000 Jahre Geschichte und Kultur der Juden am Rhein: Katalog (3., izboljšana izdaja, Köln 1964)
MSE = Malaja sovetskaja enciklopedija (Moskva)
MSU 65 = Muzej savremene umetnosti (Beograd 1965 [uredil Miodrag B. *Protić* s sodelavci])
MSU k 65 = Muzej savremene umetnosti Beograd: Katalog izloženih dela (Beograd 1965)
Nadreal Soc = 1929—1950: nadrealizam, socijalna umetnost (Beograd 1969 [razstavni katalog, Muzej savremene umetnosti])
NCAB = The National Cyclopaedia of American Biography
NDB = Neue deutsche Biographie (Berlin)
NG I = Umetnost srednjega veka na Slovenskem (Ljubljana 1956, uvod & katalog Emilijan *Cevc*, »Vodnik po umetnostnih zbirkah Narodne galerije v Ljubljani« 1)
NG II = Umetnost baroka na Slovenskem (Ljubljana 1957, uvod France *Stelè*, katalog Melita *Stelè-Možina*, »Vodnik po umetnostnih zbirkah Narodne galerije v Ljubljani« 2)
N. ÖstB = Neue Österreichische Biographie: 1815—1918, Erste Abteilung, Biographien (Wien)
ÖBL = Österreichisches Biographisches Lexikon: 1815—1950 (Graz-Köln)
ÖG = Österreicher der Gegenwart (Wien 1951)
ÖKT = Österreichische Kunsttopographie (Wien)

Oris = Oris zgodovine umetnosti pri Slovencih: Kulturnozgodovinski poskus. Spisal France *Stelè* (Ljubljana: Nova založba 1924; 2. izdaja, Mladinska knjiga 1966)
Ott = Ottův slovník naučný nové doby (Praha)

Panofsky Neth = Erwin *Panofsky:* Early Netherlandish Painting: Its Origins and Character (2 knjigi, Cambridge [Mass.]: Harvard University Press 1953)
Panofsky Ren = Erwin *Panofsky:* Renaissance and Renascences in Western Art (Stockholm 1960, »The Gottesman Lectures, Uppsala University« 7)
Panofsky Stud = Erwin *Panofsky:* Studies in Iconology: Humanistic Themes in the Art of the Renaissance (New York: Oxford University Press 1939; 2. izdaja, New York, Evanston & London 1962, »Harper Torchbooks: The Academy Library«)
Panofsky Tomb = Erwin *Panofsky:* Tomb Sculpture: Four Lectures on Its Changing Aspects from Ancient Egypt to Bernini (New York: Harry N. Abrams 1964)
Pauly-Wissowa = Pauly's Real-Encyclopädie der classischen Altertumswissenschaft. Neue Bearbeitung begonnen von Georg *Wissowa* [poznejši uredniki Wilhelm *Kroll*, Karl *Mittelhaus* in Konrat *Ziegler*], (Stuttgart 1894—..)
Pevsner = Nikolaus *Pevsner:* Oris evropske arhitekture (Ljubljana 1966 [angl. izvirnik, prevod: Helena *Menaše*])
Pigler I—II = A. *Pigler:* Barockthemen: Eine Auswahl von Verzeichnissen zur Ikonographie des 17. und 18. Jahrhunderts, I—II (Budapest: Verlag der Ungarischen Akademie der Wissenschaften 1956)
Pola vijeka = Pola vijeka jugoslavenskog slikarstva: 1900—1950 (Zagreb 1953 [ilustrirani katalog razstave v Moderni galeriji JAZU])
PU = Presses Universitaires de France (univerzitetna založba v Parizu)

RAC = Reallexikon für Antike und Christentum: Sachwörterbuch zur Auseinandersetzung des Christentums mit der antiken Welt (Stuttgart: Anton Hiersemann)
Ranke-Graves = Robert von *Ranke-Graves:* Griechische Mythologie: Quellen und Deutung, I—II (Reinbek bei Hamburg 1963, »Rowohlts deutsche Enzyklopädie« 114/115)
Rbk = Reallexikon zur byzantinischen Kunst (Stuttgart: Anton Hiersemann)
RDK = Otto *Schmitt* (utemeljitelj in prvi izdajatelj): Reallexikon zur deutschen Kunstgeschichte (Stuttgart, najprej J. B. Metzlersche Verlagsbuchhandlung, nato Alfred Druckenmüller)
ReadP = Herbert *Read:* A concise history of Modern Painting (London 1959; slov. prev. [Helena *Menaše*]: Zgodovina modernega slikarstva: od Cézanna do Picassa, Ljubljana: DZS 1969)
ReadS = Herbert *Read:* A concise history of Modern Sculpture (London 1964; nemška izdaja: Geschichte der modernen Plastik, München-Zürich 1966)
Réau I—III/3 = Louis *Réau:* Iconographie de l'art chrétien, I—III (6 knjig, Paris: Presses Universitaires de France 1955—1959)
Reclam A I—II = Reclams Kunstführer Österreich, I: Wien, Nieder- und Oberösterreich, Burgenland (Stu 1961; n. izd. 1963), II: Salzburg, Tirol, Vorarlberg, Kärnten, Steiermark (Stu 1962)
Reclam F IV = Reclams Kunstführer Frankreich, IV: Provence, Côte d'Azur, Dauphiné, Rhône-Tal (Stu 1967)
Reclam N I—V = Reclams Kunstführer Deutschland, I: Bayern (3., rev. & razš. izd., Stu 1959); II: Baden-Württemberg, Pfalz, Saarland (2. izd., Stu 1958; n. izd. 1960), III: Rheinlande und Westfalen (Stu 1959); IV: Hessen (Stu 1966; 3., rev. izd. 1967); V: Niedersachsen, Hansestädte, Schleswig-Holstein (Stu 1966; 3., rev. izd. 1967)
Reclam Š = Reclams Kunstführer Schweiz und Liechtenstein (Stu 1966)
RépM = Répertoire des mediévistes européens (Poitiers 1960, Supplément aux »Cahiers de civilisation médiévale«)
Resistenza = Ventesimo Anniversario della Resistenza: Arte e resistenza in Europa (Bologna 1965 [razstavni katalog, Bologna, museo Civico, & Torino, Galleria Civica d'Arte Moderna])
Riccoboni = Alberto *Riccoboni:* Roma nell'arte: La scultura nell'evo moderno dal Quattrocento ad oggi (Roma 1942)
RJA = Jewish Art: An Illustrated History. Edited by Cecil *Roth* (New York-Toronto-London: McGraw Hill 1961)

Romantic Art in Britain = Romantic Art in Britain: Paintings and Drawings 1760—1860 (1968 [katalog razstave v Philadelphii in Detroitu], katalog: Frederic *Cummings* & Allen *Staley*; eseji: Robert *Rosenblum*, Frederic *Cummings*, Allen *Staley*)

Roscher = Wilhelm Heinrich *Roscher:* Ausführliches Lexikon der griechischen und römischen Mythologie (6 knjig in *supplementum* v 5 knjigah, Leipzig 1884—1927)

Saturn and Melancholy = Saturn and Melancholy: Studies in the History of Natural Philosophy, Religion, and Art by Raymond *Klibansky*, Erwin *Panofsky*, and Fritz *Saxl* (New York: Basic Books [cop. Thomas Nelson & Sons] 1964)

SBL = Slovenski biografski leksikon (Ljubljana)

SchlosserL = Julius *Schlosser-Magnino:* La letteratura artistica: Manuale delle fonti della storia dell'arte moderna, Traduzione di Filippo *Rossi*. Terza edizione italiana aggiornata da Otto *Kurz* (Firenze: »La Nuova Italia«; Wien: Anton Schroll 1964)

Schmidt = Ph. *Schmidt:* Die Illustration der Lutherbibel, 1522—1700: Ein Stück abendländischer Kultur- und Kirchengeschichte (Basel: Friedrich Reinhardt 1962)

Seizième Dessins = Le Seizième Siècle Européen: Dessins du Louvre (1965 [razstavni katalog, okt.-dec. 1965])

Seizième Peintures = Le Seizième Siècle Européen: Peintures et Dessins dans les Collections Publiques Françaises (2., revidirana in razširjena izdaja, 1965 [razstavni katalog, Petit Palais, okt. 1965—jan. 1966])

SeuphorS = Michel *Seuphor:* The Sculpture of this Century, Second Printing (New York 1961)

SfS = Srednjeveške freske na Slovenskem (Ljubljana 1959 [razstavni katalog, Narodna galerija], uvod France *Stelè*, katalog France *Zupan*)

SlovS = Slovensko slikarstvo. Spremna študija: Špelca *Čopič*. Biografski in bibliografski podatki: Melita *Stelè-Možina* (Ljubljana: Cankarjeva založba 1966)

Sodnik = Zgodovinski razvoj estetskih problemov. Napisala dr. Alma *Sodnikova* (Ljubljana 1928, »Publikacije 'Znanstvenega društva za humanistične vede v Ljubljani'«)

Spemann = Spemanns goldenes Buch der Kunst (Berlin & Stuttgart 1901 [= Felix *Becker* & E. *Hänel*, Bildende Künstler der Gegenwart])

SPJ = Suvremeni pisci Jugoslavije (Zagreb: Stvarnost 1966)

SSS = Svetozar *Radojčić:* Staro srpsko slikarstvo (Beograd: Nolit 1966, »Biblioteka Sinteze«)

Stange I—IX = Alfred *Stange:* Deutsche Malerei der Gotik, I—XI (München-Berlin: Deutscher Kunstverlag 1934—1961)

Steinberg = S. H. *Steinberg:* Five Hundred Years of Printing (2., revidirana izdaja, Harmondsworth [Middlesex]: Penguin Books 1961)

Stele = Francè *Stelè:* Slikarstvo v Sloveniji: od 12. do srede 16. stoletja (Ljubljana: Slovenska matica 1969)

SteleK = Francè *Stelè:* Politični okraj Kamnik: Umetnostno topografski opis (Ljubljana 1929 [izhajalo od 1922 dalje])

SteleP = Francè *Stelè:* Umetnost v Primorju (Ljubljana: Slovenska Matica 1960)

SteleS = Fr. *Stelè:* Slovenski slikarji (Ljubljana: Slovenski knjižni zavod 1949)

Sterling = Charles *Sterling:* Still Life Painting: from Antiquity to the Present Time (Paris: Pierre Tisné 1959)

Sternfeld-Tiedemann = Wilhelm *Sternfeld* & Eva *Tiedemann:* Deutsche Exil-Literatur 1933—1945: Eine Bio-Bibliographie (Heidelberg-Darmstadt 1962)

SteskaS = Slovenska umetnost, I. del: Slikarstvo. Spisal Viktor *Steska* (Prevalje: Družba sv. Mohorja 1927, »Mohorjeva knjižnica« 16)

SwarzenskiR = Monuments of Romanesque Art: The Art of Church Treasures in North-Western Europe by Hanns *Swarzenski* (London: Faber and Faber 1954: 2. izdaja 1967)

ŠijanecS = Dr. Fran *Šijanec:* Sodobna slovenska likovna umetnost (Maribor: Obzorja 1961, »Likovna obzorja« 1)

ŠumiL = Nace *Šumi:* Ljubljanska baročna arhitektura (Ljubljana: Slovenska Matica 1961)

ThB I—XXXVII = Ulrich *Thieme* in Felix *Becker* (utemeljitelja in prva izdajatelja): Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart, I—XXXVII (Leipzig: E. A. Seemann [najprej Karl W. Hiersemann] 1907—1950)

Thuillier & Châtelet = Jacques *Thuillier* in Albert *Châtelet:* La Peinture française: De Le Nain à Fragonard (Genève: Skira 1964, »Peinture-Couleur-Histoire«)

Treća decenija = Treća decenija: Konstruktivno slikarstvo (Beograd 1967 [razstavni katalog, Muzej savremene umetnosti])

UBJ = Umetničko blago Jugoslavije (Beograd: »Jugoslavija« 1969, priredil in uvod napisal Oto *Bihalji-Merin* [izšlo 1970, istega leta 1970 tudi slov. izdaja pri DZS z naslovom: Umetnostni zakladi Jugoslavije])

UJE 1—10 = Universal Jewish Encyclopedia (New York 1939—1943)

ULj I—II = Univerza v Ljubljani: Biografije in bibliografije univerzitetnih učiteljev in sodelavcev (Ljubljana 1957 in 1969)

UP = University Press [založba]

Vaccaro = Gennaro *Vaccaro* (izd.): Panorama biografico degli Italiani d'oggi, I—II (Roma 1956)

Vasari-Milanesi I—IX = Le vite de' più eccelenti Pittori, Scultori ed Architettori scritte da Giorgio *Vasari* pittore aretino con nuove annotazioni e commenti di Gaetano *Milanesi*, Tomo I—IX (Firenze: Sansoni 1878—1881 & 1885 [ponatis 1906])

Vem är det = Vem är det: Svensk biografisk handbok 1963 (Stockholm)

Venturi = A[dolfo] *Venturi:* Storia dell'arte italiana, I—XI (25 knjig, Milano 1901—1940)

Vollmer = Hans *Vollmer* (izd.): Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler des XX. Jahrhunderts, I—VI (Leipzig 1953—1962)

Vorländer = Karl *Vorländer:* Zgodovina filozofije, I (Ljubljana: Slovenska matica 1968, prev. Primož *Simoniti* po izdaji iz 1949 [II. del z letnico 1970 je izšel maja 1971])

VrišerB = Sergej *Vrišer:* Baročno kiparstvo na slovenskem Štajerskem (Maribor 1963)

VWM = Verlorene Werke der Malerei: In Deutschland in der Zeit von 1939 bis 1945 zerstörte und verschollene Gemälde aus Museen und Gallerien. Bearbeitet von Marianne *Bernhard*, beratende Mitarbeit Kurt *Martin*, herausgegeben von Klaus P. *Rogner* (Berlin 1965)

WB = World Biography, Fifth Edition (Bethpage, N. Y., 1954)

Wer ist wer (1958; 1962) = Wer ist wer? Das deutsche Who's Who, XIII. [XIV.] Ausgabe von Degeners Wer ist's (Berlin-Grünewald 1958 [1962])

»Wer ist wer« = »Wer ist wer?«: Lexikon österreichischer Zeitgenossen (Wien 1937)

Wie is dat = Wie is dat? Biografische gegevens van Nederlanders ... ('s Gravenhage 1956)

Wielka = Wielka encyklopedia powszechna PWN (Warszawa)

Wininger = S. *Wininger:* Große Jüdische National-Biographie mit nahezu 13.000 Lebensbeschreibungen namhafter jüdischer Männer und Frauen aller Zeiten und Länder: Ein Nachschlagbuch für das jüdische Volk und dessen Freunde, I—VII (Cernauti [1925—1936])

Winkler Prins = Winkler Prins encyclopaedie (Amsterdam-Brussel)

Wulf = Joseph *Wulf:* Die Bildenden Künste im Dritten Reich (Gütersloh 1963)

Wurzbach = Constant *Wurzbach:* Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich (60 knjig, Wien 1856—1891)

WW = Who's Who 1964 (London-New York 1964)

WWA = Who's Who in Art (1.—12. izdaja, Eastbourne 1927—1964)

WWAA = Who's Who in American Art (New York 1959 [1962])

WWAm = Who's Who in America: Vol. 33 (1964—1965)

WWAu = Who's Who in Austria (1964)

WWB = Who's Who in Belgium: And Grand Duchy of Luxemburg (2. izdaja, Brussels 1962)

WWF = Who's Who in France: 1963-64 (6. izdaja, Paris 1963)

WWG = Who's Who in Germany (2. izdaja, München 1960)

WWS = Who's Who in Switzerland (Geneva 1962/63)

WWSp = Who's Who in Spain (1. izdaja, Barcelona 1963)

WWW = Who Was Who (London)

WWWA = Who Was Who in America (Chicago)

WWWJ = Who's Who in World Jewry (New York 1955)

ZadnikarR = Marijan *Zadnikar:* Romanska arhitektura na Slovenskem (Ljubljana 1959)
ZadnikarZ = Marijan *Zadnikar:* Znamenja na Slovenskem (Ljubljana 1964); 2. izd. 1970)
ZMG = Zbirka Moderne galerije: Vodnik (Ljubljana 1964)
ZSS = Zgodovina slovenskega slovstva (Ljubljana: Slovenska matica)

b) pri samostojnih publikacijah za kraj izdaje (*in nekatere založbe*)

A	Amsterdam
Aa	Aachen
Antw	Antwerpen
Anv	Anvers
Asch	Aschaffenburg
Au	Augsburg
Ba	Basel
Ba-Ba	Baden-Baden
Balt	Baltimore
Bar	Barcelona
Berg	Bergamo
Bgd	Beograd
Bl	Berlin
Bl/Nb	Berlin-Neubabelsberg
Blf	Bielefeld
Bn	Bonn
Bo	Boston
Bol	Bologna
Br	Bruxelles
Brsch	Braunschweig
Bu	Budapest
C	Cambridge (Anglija)
C(Mass.)	Cambridge (Massachusetts) — vselej Harvard University Press
C. d. V.	Città del Vaticano (Roma)
Ce	Celje
Ch	Chicago
Clev	Cleveland
D	Dresden
Drm	Darmstadt
Dü	Düsseldorf
E	Edinburgh
Ess	Eßlingen
F	Firenze
Fr	Freiburg im Breisgau
FrM	Frankfurt am Main
G	Genève
G: Sk	Genève, [založba] Skira
Ggn	Göttingen
Gtb	Göteborg
Gtl	Gütersloh
Gva	Genova
Harm	Harmondsworth (Middlesex) — vselej založba Penguin Books
Hdl	Heidelberg
Hmb	Hamburg
Hn	Hannover
In	Innsbruck
K	Köln
K: Ph	Köln, [založba] Phaidon
Kas	Kassel
Kbh	København
KiT	Königstein im Taunus
Kr	Kraków
L	London
L: Ph	London, [založba] Phaidon
LA	Los Angeles
Le	Leningrad
Lei	Leiden
Lj	Ljubljana
Lpz	Leipzig
Lü	Lübeck
M	Madrid
Me	Messina
Mi	Milano
Mn	München
Mo	Moskva
Mon	Monaco
Mrb	Maribor
Mrbu	Marburg
Mü	Münster
N	Napoli
NH	New Haven
No	Novara
Nü	Nürnberg
NY	New York
O	Oslo
Ox	Oxford
P	Paris
Pa	Padova
Pal	Palermo
Per	Perugia
Ph	[založba] Phaidon

Phi	Philadelphia (Penn.)
Po	Potsdam
Poz	Poznań
Pra	Praha
Pri	Princeton — vselej Princeton University Press
R	Roma
R (C. d. V.)	Roma, Città del Vaticano
Rtl	Reutlingen
Rtt	Rotterdam
Sa	Sarajevo
Sk	[založba] Skira
Stock	Stockholm
Str	Straßburg [pri nem. knjigah]
Stu	Stuttgart
Sy	Sydney
Szb	Salzburg
T	Torino
Trt	Toronto
Tü	Tübingen
U	Uppsala
Utr	Utrecht
V	Venezia
W	Wien
W: Ph	Wien, [založba] Phaidon
Wa	Warszawa
Wi/Po	Wildpark-Potsdam
Wint	Winterthur
Wr	Wrocław
Wsb	Wiesbaden
Wsh	Washington
Wü	Würzburg
Z	Zürich
Zgb	Zagreb

Opomba: Kraj izdaje vselej navajamo takó, kakor je zaznamovan v knjigi, torej npr. tudi nemška imena slovenskih krajev, če so v knjigi takó navedena.

c) pri naslovih periodičnega tiska, knjižnih zbirk, itd.

AA = Art in America (Springfield [Mass.])
AAM = Arte Antica e Moderna (Firenze)
AAnz = Archäologischer Anzeiger (Berlin)
AAS = Artibus Asiae (Ascona)
AB = Art Bulletin (New York)
Abh. = Abhandlungen [nem.]
»Abh. Hdl« = Abhandlungen der Heidelberger Akademie der Wissenschaften: Phil.-Hist. Klasse
»Abh. Lpz« = Abhandlungen der philologisch-historischen Klasse der K. Sächsischen Gesellschaft der Wissenschaften (do konca 1. svet. vojne) resp. *der sächsischen Akademie der Wissenschaften* (po 1. svet. vojni)
»Abh. Mainz« = Akademie der Wissenschaften und der Literatur in Mainz: Abhandlungen der Geistes- und Sozialwissenschaftlichen Klasse
»Abh. Mn« = Abhandlungen der Bayerischen Akademie der Wissenschaften: Phil.-Hist. Abteilung (München)
Abt. = Abteilung [nem.]
»A. c.« = Les artistes célèbres (knjižna zbirka založbe Librairie de l'art v Parizu)
Acr = Acropoli (Milano)
AHA = Acta Historiae Artium Academiae Scientiarum Hungaricae (Budapest)
AIC = The Art Institute of Chicago [v vseh povezavah]
»A-I-H« = Art, Idées, Histoire (knjižna zbirka založbe Skira)
»AKug« = Archiv für Kulturgeschichte (Köln)
Allen Mem Art Mus B = Allen Memorial Art Museum: Bulletin
AM = Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts: Athenische Abteilung
AMK = Alte und moderne Kunst (Wien)
AMR = Annuaire des Musées Royaux des Beaux-Arts de Belgique (Bruxelles)
AN = Art News (New York)
ANK = Alte und neue Kunst: Wiener kunstwissenschaftliche Blätter (Wien)
Anz GN = Anzeiger des Germanischen Nationalmuseums (Nürnberg)
AQ = The Art Quarterly (Detroit)

Arch Esp Arte = Archivo Español de Arte (Madrid)
ArchR = The Architectural Review (London)
ArhV = Arheološki vestnik (Ljubljana)
»ArS« = Ars Sloveniae (knjižna zbirka založbe Mladinska knjiga v Ljubljani: 1: baročno kiparstvo [tekst S. *Vrišer* 1967]; 2: gotsko kiparstvo [E. *Cevc* 1968 — z letnico 1967]; 3: baročna arhitektura [N. *Šumi* 1969]; 4: gotska arhitektura [I. *Komelj* 1969]; 5: romanska umetnost [M. *Zadnikar* 1970])
Ars Isl = Ars Islamica (University of Michigan, Ann Arbor)
Art et Déc = Art et Décoration (Paris)
Arte = L'Arte (Roma-Torino)
Arte esp = Arte español (Madrid)
Arte Lom = Arte Lombarda (Venezia)
Arte Ven = Arte Veneta (Venezia)
ASI = Archivo Storico Italiano (Firenze)
»A-S-T« = Arts, styles et techniques (knjižna zbirka založbe Larousse v Parizu)

B = Bulletin [angl.; fr.; itd.] — tudi kratica *Bull.*
BAam = Bulletin de l'Art ancien et moderne (Paris)
»B. A. R.« = Biblioteca d'Arte Rizzoli (knjižna zbirka založbe Rizzoli v Milanu)
BArte = Bollettino d'arte (Roma)
B CMA = The Bulletin of the Cleveland Museum of Art (Cleveland [Ohio])
Beitr. = Beiträge [nem.]
Belv = Belvedere (Wien)
Ber. = Berichte [nem.] — tudi v sestavljenkah, e. g. *Forschungsber.*
BHR (»BHR«) = Bibliothèque d'Humanisme et Renaissance (Paris, pozneje Genève)
»B. i. e.« = Biblioteka izabranih eseja (knjižna zbirka založbe Mladost v Zagrebu)
Biul = Biuletyn Historii Sztuki (Warszawa)
»BK« = Berühmte Kunststätten (knjižna zbirka založbe Seemann v Leipzigu)
»BKA« = Bibliothek für Kunst- und Antiquitätensammler (knjižna zbirka založbe Schmidt v Berlinu)
Blm = Berliner Museen (Berlin)
BM = The Burlington Magazine (London)
BMF = Bulletin des Musées de France (Paris)
BMR = Bulletin des Musées Royaux des Beaux-Arts (Bruxelles)
Boll. = Bollettino [it.]
»Boll. Ser.« = Bollingen Series (knjižna zbirka založbe Pantheon Books v New Yorku in Princeton University Press)
Bost B = Boston Museum of Fine Arts: Bulletin
Brit J Aesth = The British Journal of Aesthetics (London)
Bull. = Bulletin [angl.; fr.; itd.] — tudi kratica *B*
Bull. Gand = Bulletin de la Société d'Histoire et d'Archéologie de Gand
Bull. mon. = Bulletin monumental (Paris)
Bull. SAF = Bulletin de la Société Nationale des Antiquaires de France
Bull. SHAF = Bulletin de la Société d'Histoire de l'Art Français
By = Byzantion (Liège)
ByZ = Byzantinische Zeitschrift (Leipzig, pozneje München)

»CA« = Classici dell'Arte (knjižna zbirka založbe Rizzoli v Milanu)
CAF = Congrès Archéologique de France (Paris)
CahA = Cahiers Archéologiques (Paris)
Cah Art = Cahiers d'Art (Paris)
CahM = Cahiers de Civilisation Médiévale (Poitiers)
Car = Carinthia (Klagenfurt)
Carn = Carniola: Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko (Ljubljana)
CB = Current Biography
CeZ = Celjski zbornik (Celje)
Cic = Der Cicerone (Leipzig)

CMA B = The Bulletin of the Cleveland Museum of Art (Cleveland, Ohio)
Coll Art J = College Art Journal (New York)
Com = Commentari (Roma)
Conn = The Connoisseur (London)
Cor rav biz = Corsi di cultura sull'arte ravennate e bizantina
CrArte = Critica d'Arte (Firenze)

ČZN = Časopis za zgodovino in narodopisje (Maribor)

»DBB« = Die Blauen Bücher (knjižna zbirka založbe Karl Robert Langewiesche)
Dd = Dedalo (Milano-Roma)
DKD = Deutsche Kunst und Denkmalpflege (München-Berlin)
DOp = Dumbarton Oaks Papers (Cambridge, Massachusetts)
»DOs« = Dumbarton Oaks Studies
DS = Dom in svet (Ljubljana)
DVLG = Deutsche Vierteljahrsschrift für Literaturwissenschaft und Geistesgeschichte

Emp = Emporium (Bergamo)
Erg.-Bd. = Ergänzungsband [nem.], dodatna knjiga
Erg.-H. = Ergänzungsheft [nem.], dodatni zvezek
Et. = Etnolog: Glasnik kr. etnografskega muzeja v Ljubljani

f. = für [nem.]
»For Col« = Forma e Colore: I Grandi Cicli dell'Arte (zbirka zvezkov založbe Sadea/Sansoni v Florenci)
Forsch. = Forschungen [nem.]

»G. A.« = Les Grands Artistes: leur vie — leur oeuvre (knjižna zbirka, ki jo je izdajala založba Henri Laurens v Parizu)
»GAI« = I Grandi Artisti Italiani (knjižna zbirka, ki jo je izdajala založba Istituto Italiano d'Arti Grafiche v Bergamu)
GBA = Gazette des Beaux-Arts (Paris [New York])
GeB = Gentsche bijdragen tot de kunstgeschiedenis (Antwerpen)
Ges. = Gesellschaft [nem.]
Gesch. = Geschichte [nem.]
»GG« = Graphische Gesellschaft (knjižna zbirka založbe Cassirer v Berlinu)
Gl SND = Glasnik Skopskog naučnog društva (Skoplje)
GMS = Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo (Ljubljana)
»Grands siècles« = Les Grands siècles de la peinture (knjižna zbirka založbe Skira v Ženevi)
GrK = Die Graphischen Künste (Wien [do 1933] in Baden bei Wien)
GV = Geografski vestnik: Časopis za geografijo in sorodne vede (Ljubljana)

»HA« = Handbuch der Archäologie im Rahmen des Handbuchs der Altertumswissenschaft (izd. Walter *Otto*, München 1939—1953)
»HdKw« = Handbuch der Kunstwissenschaft (Berlin-Neubabelsberg [potem Wildpark-Potsdam])
Hdschr. = Handschriften [nem.]
Hist. = History [angl.]; Histoire [franc.]
HR = Hrvatska revija (Zagreb)
HZ = Historijski zbornik (Zagreb)
H. Ztschr. = Historische Zeitschrift

»ICPF« = Inventaire des Collections Publiques Françaises (knjižna zbirka, ki jo izdaja direkcija francoskih muzejev — Paris: Éditions des Musées Nationaux)
IKU = Izvestje Društva za krščansko umetnost v Ljubljani
Ilustr = Ilustracija (Ljubljana)
IMK = Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko (Ljubljana)

Inf HA = L'Information d'Histoire de l'Art (Paris)
Int. St. = International Studio (New York)
IS = Ilustrirani Slovenec (Ljubljana)
»ItFF« = Italienische Forschungen des Kunsthistorischen Instituts in Florenz (Berlin)
»Itinerari« = Itinerari dei Musei e Monumenti d'Italia (Roma)

J = Jutro (Ljubljana)
J. = Journal [angl.; fr.]
J Aesth = The Journal of Aesthetics and Art Criticism (Cleveland)
Jaarb. Antw = Jaarboek [van het] Koninklijk Museum voor Schone Kunsten [te] Antwerpen
Jb. = Jahrbuch [nem.]
JbAC = Jahrbuch für Antike und Christentum (Münster)
Jb. ÄKw = Jahrbuch für Ästhetik und allgemeine Kunstwissenschaft
Jb. Blm = Jahrbuch der Berliner Museen
Jb. ÖBG = Jahrbuch der Österreichischen Byzantinischen Gesellschaft (Graz-Köln)
JCC = Jahrbuch der K. K. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung von Baudenkmale (Wien) — z leti razne spremembe v naslovu, zlasti *Kunstgeschichtliches Jahrbuch der K. K. Zentralkommission für Denkmalpflege* (Band I—XI, 1907—1917) in *Jahrbuch des Kunsthistorischen Instituts der Zentralkommission für Denkmalpflege* (Band XII—XIV, 1918—1922). Nadaljevanje predstavlja [*Wiener*] *Jahrbuch für Kunstgeschichte* (Band I [XV]—.., 1923—..), za katerega uporabljamo ustrezni kratici *Jb. f. Kg.* in *WJb.*
JdI = Jahrbuch des deutschen archäologischen Instituts (Berlin)
JFlo = Jahresberichte des Kunsthistorischen Instituts, Florenz
JIČ = Jugoslovenski istoriski časopis (Beograd)
JkPK = Jahrbuch der Königlich Preußischen Kunstsammlungen (Berlin)
JPK = Jahrbuch der Preußischen Kunstsammlungen (Berlin)
JSAH = Journal of the Society of Architectural Historians (Charlottesville, Virginia)
JSaK = Jahrbuch der Kunsthistorischen Sammlungen des Allerhöchsten Kaiserhauses (Wien)
Jsla (»Jsla«) = Jugoslavija (Ljubljana [po 1. svetovni vojni]); Jugoslavija (Beograd [po 2. svetovni vojni!]), tudi kot knjižna zbirka (»Jsla«)
JSW = Jahrbuch der Kunsthistorischen Sammlungen in Wien
J Walt = The Journal of the Walters Art Gallery (Baltimore)
JWI = Journal of the Warburg Institute (London)
JWCI = Journal of the Warburg and Courtauld Institutes (London)
JžP = Južni pregled (Skoplje)

K. = Kunst [nem.], v sestavljenkah, ki jih ne navajamo posebej, okrajšava *Kst*, npr. *Kstbücher* za *Kunstbücher*
KAar = Kunsthistorisk aarskrift (København)
KAnz = Kunstgeschichtliche Anzeigen (1904—1913 ali od 1955 dalje)
Kchr = Kunstchronik (Nürnberg)
KCHR = Kunstchronik und Kunstmarkt (Leipzig)
Kg. = Kunstgeschichte [nem.]
»KK« = Klassiker der Kunst in Gesamtausgaben (knjižna zbirka)
»KM« = Künstler-Monographien (knjižna zbirka)
KrB = Kritische Berichte zur Kunstgeschichtlichen Literatur (Leipzig)
Kron = Kronika slovenskih mest (Ljubljana 1934—1941); Kronika: Časopis za krajevno zgodovino (Ljubljana od 1953 dalje)
Ktids = Konsthistorisk tidskrift (Stockholm)
Kw. = Kunstwissenschaft [nem.]
KwF = Kunstwissenschaftliche Forschungen

LAZU = Letopis Akademije znanosti in umetnosti (Ljubljana)
LD = Ljubljanski dnevnik (Ljubljana)
LdP = Ljudska pravica (Ljubljana)
»Le Goût« = Le Goût de notre temps (knjižna zbirka založbe Skira)

LMS = Letopis Matice slovenske (Ljubljana)
LRazgl = Loški razgledi (Škofja Loka)
LSAZU = Letopis Slovenske akademije znanosti in umetnosti (Ljubljana)

M = Mladika (Celje)
»M« = Musei del Mondo (knjižna zbirka založbe Mondadori v Milanu, od 1967 dalje: 1 Parigi: Louvre [1967]; 2: Londra: British Museum [1967]; 3: Roma: Musei Vaticani [1967]; 4: Washington: National Gallery [1968]; 5: Madrid: Prado; 6: Tokyo: Museo Nazionale; 7. Firenze: Uffizi [1968]; 8: Vienna: Kunsthistorisches Museum; etc. — v programu 24 knjig; slov. izd.: »Muzeji sveta«, Ljubljana: Mladinska knjiga 1971 [3 knj.])
»MAB« = Monographies de l'art belge (knjižna zbirka, ki jo je belgijska vlada zastonj pošiljala naokrog)
Mag = Magazine [angl.]
Mag Art = Magazine of Art (New York)
»Maîtres« = Les Maîtres (knjižna zbirka založbe Braun & Cie v Parizu)
MarJb = Marburger Jahrbuch für Kunstwissenschaft (Marburg)
Mbk = Maandblad voor beeldende kunsten (Amsterdam)
MCC = Mittheilungen der K. K. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung von Baudenkmale (Wien) — z leti razne spremembe v naslovu
»MdC« = I Maestri del Colore (zbirka zvezkov založbe Fratelli Fabbri Editori v Milanu)
MDr = Old Master Drawings (London) — tudi kratica *OMD*
»MdS« = I Maestri della Scultura (zbirka zvezkov založbe Fratelli Fabbri Editori v Milanu)
Mél = Mélanges d'archéologie et d'histoire (Paris-Roma)
Mem = Memorial [angl.]
Met Mus B = The Metropolitan Museum of Art: Bulletin (New York)
MfKw = Monatshefte für Kunstwissenschaft (Leipzig)
MHK = Mitteilungen des historischen Vereins für Krain (Laibach)
MIOG = Mitteilungen des Österreichischen Instituts für Geschichtsforschung (Wien)
Mitt. = Mitteilungen [nem.]
MittF = Mitteilungen des Kunsthistorischen Instituts in Florenz
MJb = Münchner Jahrbuch der bildenden Kunst (München)
»Mlb« = Mala likovna biblioteka (knjižna zbirka založbe Naprijed v Zagrebu)
MMA B = The Museum of Modern Art Bulletin (New York)
MMK = Mitteilungen des Museal-Vereins für Krain (Laibach)
»MMM« = The Metropolitan Museum of Art Miniatures (knjižna zbirka, New York)
MMSt = Metropolitan Museum Studies (New York)
Mngr. = Monographien [nem.], tudi v sestavljenkah (-mngr.); Monografije [srb.]
Mus B = Museum Bulletin [angl.]

N. S. = New Series [angl.]; Neue Serie [nem.]; ipd.
NF = Neue Folge [nem.]
NHJ = Neue Heidelberger Jahrbücher
Nk = Nederlands kunsthistorisch jaarboek ('s Gravenhage)
NO = Nova obzorja (Maribor)
Nouv. Enc. = Nouvelle Encyclopédie illustrée de l'art français (knjižna zbirka, ki jo je izdajala založba Guy Le Prat v Parizu)
NRazgl = Naši razgledi (Ljubljana)
NRo = Nederlandsch Historisch Instituut te Rome: Mededeelingen
NS = Novi svet (Ljubljana)

ObULj = Objave univerze v Ljubljani (Ljubljana)
Obz = Obzornik (Ljubljana)
OH = Oud-Holland (Amsterdam)
»ÖKT« = Österreichische Kunsttopographie (Wien)
OMD = Old Master Drawings (London) — tudi kratica *MDr*
ÖZD = Österreichische Zeitschrift für Denkmalpflege (Wien 1947—1951)
ÖZKD = Österreichische Zeitschrift für Kunst und Denkmalpflege (Wien)

»Pal.« = Paletserie (knjižna zbirka založbe H. J. Becht v Amsterdamu)
Pam. archeol. = Památky archeologické (Praha)
Panth = Pantheon (München)
Par = Paragone (Firenze)
»P-C-H« = Peinture, Couleur, Histoire (knjižna zbirka založbe Skira)
»PKG« = Propyläen Kunstgeschichte (Berlin: Propyläen Verlag 1966—)
PKIF = Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor (Beograd)
PMA B = Philadelphia Museum of Art Bulletin (Philadelphia)
»Portfolio« = The Library of Great Painters: Portfolio Edition (zbirka map založbe Harry N. Abrams, New York)
PpDa = Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji (Split)
»PriM« = Princeton Monographs in Art and Archaeology (knjižna zbirka, ki jo izdaja Princeton University Press)
»Prim. flam. I« = Les Primitifs flamands, I: Corpus de la peinture des anciens Pays-Bas méridionaux au quinzième siècle
»Prim. flam. II« = Les Primitifs flamands, II: Répertoire des peintures flamandes des quinzième et seizième siècles
Proc. = Proceedings [angl.]
Proc. Br. Ac. = Proceedings of the British Academy
Prop = Proporzioni (Firenze)
Pstl = Peristil (Zagreb)
Publ. = Publications [angl.; fr.]; Publikationen [nem.]
Pubbl. = Pubblicazioni [it.]
»PWA« = Praeger World of Art Series (knjižna zbirka založbe Frederick A. Praeger, New York)

Qdr = Quadrum (Bruxelles)
»Quellenschr.« = Quellenschriften für Kunstgeschichte und Kunsttechnik des Mittelalters und der Renaissance (knjižna zbirka virov, Wien)
»Quellenschr. NF« = Quellenschriften für Kunstgeschichte und Kunsttechnik des Mittelalters und der Neuzeit, Neue Folge (knjižna zbirka virov, Wien)

RA = Revue Archéologique (Paris)
RAam = Revue de l'art ancien et moderne (Paris)
RACr = Rivista di archaeologia cristiana (Roma)
RArte = Rivista d'Arte (Firenze)
RArts = Revue des Arts (Paris)
razr.; Razr. = razred
RAZU = Razprave Akademije znanosti in umetnosti (Ljubljana)
»RDE« = Rowohlts deutsche Enzyklopädie (knjižna zbirka založbe Rowohlt v Hamburgu)
RepKw = Repertorium für Kunstwissenschaft (Berlin itd.)
rev. = revija
Rev. = Review [angl.]; Revue [fr.]
Rev Belge = Revue Belge d'Archéologie et d'Histoire de l'Art (Anvers)
»RF« = Römische Forschungen der Bibliotheca Hertziana (Leipzig in pozneje München)
Riv. = Rivista [it.]
RJb = Römisches Jahrbuch für Kunstgeschichte: Veröffentlichung der Bibliotheca Hertziana (Max Planck-Institut) in Rom (Wien)
RLou = La Revue du Louvre et des Musées de France (Paris)
RM = Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts: Römische Abteilung (München 1930—1944, Heidelberg od 1953/54 dalje)
RPARA = Rendiconti della Pontificia Accademia Romana di Archeologia
RPU = Radovi Seminara za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta (Zagreb 1958); Radovi odsjeka za povijest umjetnosti (Zagreb 1960—)
RQ = Römische Quartalschrift für christliche Altertumskunde und Kirchengeschichte (Freiburg)
RSAA = Revue Suisse d'Art et d'Archéologie
RSAZU = Razprave Slovenske akademije znanosti in umetnosti: Razred za zgodovinske in družbene vede (Ljubljana)

Sb. = Sitzungsberichte [nem.]
SbBl = Sitzungsberichte der Preußischen Akademie der Wissenschaften (Berlin)
SbHdl = Sitzungsberichte der Heidelberger Akademie der Wissenschaften: Philosophisch-Historische Klasse (Heidelberg)
SbLpz = Sitzungsberichte der. K. Sächsischen Gesellschaft der Wissenschaften: Philologisch-historische Klasse (Leipzig)
SbMn = Sitzungsberichte der Bayerischen Akademie der Wissenschaften zu München (München)
SbW = Sitzungsberichte der österreichischen Akademie der Wissenschaften in Wien: Phil.-hist. Klasse (Wien)
Schr. = Schriften [nem.]
Sd = Sodobnost: Neodvisna slovenska revija (Ljubljana 1933—1941); Sodobnost (Ljubljana od 1963 dalje [prejšnja Naša sodobnost])
»SdK« = Studien zur deutschen Kunstgeschichte (knjižna zbirka založbe Heitz v Strasbourgu)
SE = Slovenski etnograf (Ljubljana)
Settimane alto medioevo = Settimane di studio del Centro italiano di studi sull'alto medioevo (Spoleto)
SGE = Soobščenia Gosudarstvennogo Ermitaža (Leningrad)
SHP = Starohrvatska prosvjeta
SIK = Slovenski izseljenski koledar (Ljubljana)
Smlg(n) = Sammlung(en) [nem.]
SN = Slovenski narod (Ljubljana)
SPFFBU = Sborník prací filosofické fakulty brněnské university: Řada uměnovědná (Brno)
SPor = Slovenski poročevalec (Ljubljana)
Star = Starinar (Beograd)
Stud. = Studies [angl.]; Studien [nem.]
»StudBW« = Studien der Bibliothek Warburg (Leipzig-Berlin)
Stud Gen = Studium Generale (Berlin)
»StudWI« = Studies of the Warburg Institute (London)

T. C. I. = Touring Club Italiano
TODL = Trudy otdela drevnerusskoj literatury (Moskva-Leningrad)
Tr. = Transactions [angl.]
TüAK = Tübinger Forschungen zur Archäologie und Kunstgeschichte (Reutlingen 1924—39)
TüK = Tübinger Forschungen zur Kunstgeschichte (Tübingen 1952—)

u. = und [nem.]
»UF« = L'Univers des Formes (knjižna zbirka založbe Gallimard v Parizu): 7: A. *Chastel:* Renaissance méridionale: Italie 1460—1500 (1965); 8: *id.:* Le grand atelier d'Italie: 1460—1500 (1965); 9: A. *Grabar:* Le premier art chrétien (1966); 10: *id.:* L'âge d'or de Justinien (1966); 12: J. *Hubert*, J. *Porcher* & W. F. *Volbach:* L'Europe des Invasions (1967); 13: *iid.:* L'empire carolingien (1968)
Um = Umetnost (Ljubljana)
Um (Bgd) = Umetnost (Beograd)
UmP = Umetnički pregled (Beograd)
»US« 1—18 = Umetnost v slikah (knjižna zbirka Državne založbe Slovenije v Ljubljani 1968—71, prevodi Helene *Menaše*): 1: Prazgodovina Evrope (1969); 2: Stari Egipt (1969); 3. Kreta in Heláda (1969); 4: Atene in Rim (1970); 5: Bizanc in njegov svet (1970); 6: Rojstvo Evrope (1970); 7: Visoki srednji vek (1968); 8: Pozni srednji vek (1968); 9: Rojstvo novega veka (1969); 10: Barok in rokoko (1969); 11: Devetnajsto stoletje (1971); 12: Naša doba (1970); 13: Ljudstva Starega vzhoda (1970); 14: Indijski prostor (1970); 15: Daljni vzhod (1968); 16: Stara Amerika (1968); 17: Islamski svet (1971); 18: Afrika in Oceanija (1968).

Verh. = Verhandlungen [nem.]
Verö. = Veröffentlichungen [nem.]
Verz. = Verzeichnis [nem.]
VjAHD = Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku (Split)

VjHAD = Vjesnik Hrvatskog arheološkog društva (Zagreb)
VorBW = Vorträge der Bibliothek Warburg
VS = Varstvo spomenikov (Ljubljana)

W-RJb = Wallraf-Richartz-Jahrbuch (Köln)
»WerkM« = Werkmonographien zur bildenden Kunst in Reclams Universal-Bibliothek (Stuttgart)
WJb = Wiener Jahrbuch für Kunstgeschichte (Wien)

ZÄKw = Zeitschrift für Ästhetik und allgemeine Kunstwissenschaft
Zchg(n) = Zeichnung(en) [nem.] — tudi v sestavljenkah, ki jih ne navajamo posebej, npr. okrajšano *Meisterzchgn* namesto *Meisterzeichnungen*
ZČ = Zgodovinski časopis (Ljubljana)
ZDVKw = Zeitschrift des Deutschen Vereins für Kunstwissenschaft (Berlin) — tudi kratica *ZfKw*
ZfbK = Zeitschrift für bildende Kunst (Leipzig)
ZfKg = Zeitschrift für Kunstgeschichte (München-Berlin)
ZfKw = Zeitschrift (des deutchen Vereins) für Kunstwissenschaft (Berlin)
»ZKA« = Zur Kunstgeschichte des Auslandes (knjižna zbirka založbe Heitz v Strasbourgu)
ZMS = Zbornik Matice slovenske (Ljubljana)
ZSAKg = Zeitschrift für schweizerische Archäologie und Kunstgeschichte (Basel)
Ztg. = Zeitung [nem.] — tudi v sestavljenkah, npr. *Literaturztg*.
Ztschr. = Zeitschrift [nem.]
ZUZ = Zbornik za umetnostno zgodovino (Ljubljana)
ZUZ nv = Zbornik za umetnostno zgodovino: Nova vrsta (Ljubljana)
ZZSK = Zbornik zaštite spomenika kulture (Beograd)

Opomba: Vse naslove knjig in razprav navajamo v izvirniku (naslovi v cirilici so transkribirani po običajnih pravilih). Naslovi knjižnih zbirk in serij so vselej v »navadnem« narekovaju, naslovi knjig in razprav (vselej v neokrajšani obliki) so tiskani v *ležečem* ali *kurzivnem* tisku (razprave, ki niso izšle kot samostojne publikacije, pa so še posebej zaznamovane s ‚polovičnim narekovajem').

č) pri objavljenih kongresnih referatih

1) umetnostnozgodovinski kongresi

14. kongr. = XIVe Congrès International d'Histoire de l'Art, Suisse, 1936: Actes du Congrès (Bâle 1938)
17. kongr. = Actes du XVIIe Congrès International d'Histoire de l'Art, Amsterdam 1952 (La Haye 1955)
18. kongr. = »Venezia e l'Europa«: Atti del XVIII Congresso Internazionale di Storia dell'Arte, Venezia 1955 (Venezia 1956)
19. kongr. = Relations artistiques entre la France et les autres pays depuis le haut moyen âge jusqu'à la fin du XIXe siècle: Actes du XIXe Congrès international d'histoire de l'art, Paris 1958 (Paris 1959)
20. kongr. = Studies in Western Art, Acts of the Twentieth International Congress of the History of Art [New York City September 7—12, 1961], I (Romanesque and Gothic Art), II (The Renaissance and Mannerism), III (Latin American Art and the Baroque Period in Europe), IV (Problems of the 19th and 20th Centuries), (Princeton 1963)
21. kongr. = Stil und Überlieferung in der Kunst des Abendlandes, Akten des 21. Internationalen Kongresses für Kunstgeschichte in Bonn 1964, I (Epochen europäischer Kunst), II (Michelangelo), III (Theorien und Probleme), (Berlin: Mann 1967)
7. zg. srednjev. kongr. = Akten des VII. Internationalen Kongresses für Frühmittelalterforschung, Wien 1958 (Graz-Köln 1962)
8. zg. srednjev. kongr. = Atti dell'ottavo Congresso di Studi sull'Arte dell'alto Medioevo I—II (Milano 1962)

2) bizantološki kongresi

5. biz. kongr. I—II = Atti del V Congresso Internazionale di Studi Bizantini, I—II (Roma 1940)
8. biz. kongr. = Atti dell'VIII Congresso Internazionale di Studi Bizantini, Palermo 1951 (Roma 1953)
10. biz. kongr. = Actes du Xe Congrès international d'études byzantines, 1955 (Istamboul 1957)
11. biz. kongr. = Berichte zum XI. Internationalen Byzantinisten-Kongreß (München 1958)
11. biz. kongr. = Akten des XI. Internationalen Byzantinisten-Kongreß, München 1958 (München 1960)
12. biz. kongr. I—III = Actes du XIIe Congrès international d'études byzantines, Ochride 1961, I—III (Beograd 1963—1964)

3) razni sestanki

Man-Bar-Roc = Manierismo, Barocco, Rococò: Concetti e termi, Convegno internazionale, Roma 1960 (Roma 1962)
5 rinascimento = Atti del V convegno internazionale di studi sul rinascimento (Firenze 1958)
1 umanistici = Atti del Primo Congresso Internazionale di Studi Umanistici, 1950 (Milano 1951)
2 umanistici = Atti del Secondo Congresso Internazionale di Studi Umanistici, 1952 (Roma 1953)
3 umanistici = Retorica e Barocco: Atti del III Congresso Internazionale di Studi Umanistici, 1954 (Roma 1955)
4 umanistici = Umanesimo e Simbolismo: Atti del IV Convegno Internazionale di Studi Umanistici, Venezia 1958 (Padova 1959)
5 umanistici = Umanesimo e Esoterismo: Atti del V Convegno Internazionale di Studi Umanistici, Padova 1960

III. Kratice za pomembnejše in večkrat navajane umetnostne zbirke

(pri citiranju umetnin in katalogov)

Aachen = Städtisches Suermondt-Museum (Aachen)
Accad. = Gallerie dell'Accademia (Venezia)
AIC = The Art Institute of Chicago (Chicago, Illinois)
Albertina = Graphische Sammlung Albertina (Wien)
Alte Pin. = Alte Pinakothek (München)
Antwerpen = Koninklijk Museum voor Schone Kunsten (Antwerpen)
Ashmolean = The Ashmolean Museum (Oxford)

Barberini = Galleria Nazionale, Palazzo Barberini (Roma)
Bargello = Museo Nazionale del Bargello (Firenze)
Basel = Öffentliche Kunstsammlung (Basel)
Beljanski = Spomen-zbirka Pavla Beljanskog (Novi Sad)
Bergamo = Galleria dell'Accademia Carrara (Bergamo)
Besançon = Musée des Beaux-Arts (Besançon)
Bibl. Nat. = Bibliothèque Nationale (Paris)
Bibl. Vat. = Biblioteca Vaticana (Roma, Città del Vaticano)
Birmingham = Barber Institute of Fine Arts (Birmingham)
Bologna = Pinacoteca Nazionale (Bologna)
Borghese = Galleria Borghese (Roma)
Boston FA = Museum of Fine Arts (Boston, Massachusetts)
Boston ISG = The Isabella Stewart Gardner Museum (Boston, Massachusetts)
Braunschweig = Herzog Anton Ulrich-Museum (Braunschweig)
Bremen = Kunsthalle (Bremen)
Brera = Pinacoteca di Brera (Milano)
Br. Mus. = British Museum (London)
Brooklyn = The Brooklyn Museum (New York, New York)

Brugge = Stedelijk Museum voor Schone Kunsten (Brugge)
Bruxelles = Musées Royaux des Beaux-Arts de Belgique (Bruxelles)
Buckingham = Buckingham Palace (London)
Budapest = Országos Szépmüvészeti Múzeum (Budapest)
Buffalo = Albright-Knox Gallery (Buffalo, New York)
Bukarešta = Muzeul de Artă al Republicii Populare Romîne (Bucureşti)

Capodimonte = Museo e Gallerie Nazionali di Capodimonte (Napoli)
Chantilly = Musée Condé (Chantilly)
Cloisters = The Metropolitan Museum of Art: The Cloisters (New York, New York)
CMA = The Cleveland Museum of Art (Cleveland, Ohio)
Cognacq-Jay = Musée Cognacq-Jay (Paris)
Courtauld = The Courtauld Institute of Art (London)

Dahlem = Museum Dahlem (Berlin [West])
Detroit = The Detroit Institute of Arts (Detroit, Michigan)
Doria = Galleria Doria-Pamphilj (Roma)
Dresden = Gemäldegalerie (Dresden)
Dublin = National Gallery of Ireland (Dublin)

Edinburgh = National Gallery of Scotland (Edinburgh)
Eremitaža = Gosudarstvennyj Ermitaž (Leningrad)
Escorial = Real monasterio, El Escorial pri Madridu
Essen = Folkwang Museum (Essen)

Ferdinandeum = Tiroler Landesmuseum Ferdiniandeum (Innsbruck)
Fitzwilliam = The Fitzwilliam Museum (Cambrdge, Great Britain)
Fogg = The Fogg Art Museum, Harvard University (Cambridge, Massachusetts)
Frick = The Frick Collection (New York, New York)

Gal. SU = Galerija suvremene umjetnosti (Zagreb)
Gall. Naz. Mod. = Galleria Nazionale d'Arte Moderna (Roma)
Guggenheim = The Solomon R. Guggenheim Museum (New York, New York)

Haarlem = Frans Halsmuseum (Haarlem)
Hamburg = Kunsthalle (Hamburg)
Hannover = Niedersächsisches Landesmuseum (Hannover)
Hartford = Wadsworth Atheneum (Hartford, Connecticut)

Indianapolis = John Herron Art Institute (Indianapolis, Indiana)

Jacquemart-André = Musée Jacquemart-André (Paris)

Kansas City = William Rockhill Nelson Gallery of Art and Mary Atkins Museum of Fine Arts (Kansas City, Missouri)
Karlsruhe = Staatliche Kunsthalle (Karlsruhe)
Kassel = Staatliche Gemäldegalerie (Kassel)
Kenwood = The Iveagh Bequest (Kenwood House, véliki London)
København = Statens Museum for Kunst (København)
Ksthist. Mus. = Kunsthistorisches Museum (Wien)

Laren = zapuščina V. W. van Gogha
Lateran = nekdanji Museo Lateranense (prenesen v Vatikan)
Legion of Honor = California Palace of the Legion of Honor (San Francisco, California)
Lehman = The Lehman Collection (New York, New York — lastnik zbirke, ki je ohranjena kot celota, je zdaj *The Metropolitan Museum of Art*)
Leiden = Stedelijk Museum »De Lakenhal« (Leiden)
Leipzig = Museum der bildenden Künste (Leipzig)
Lille = Palais des Beaux-Arts (Lille)

Los Angeles = Los Angeles County Museum of Art (Los Angeles, California)
Louvre = Musée National du Louvre (Paris)
Lyon = Musée des Beaux-Arts (Lyon)

MAM = Musée National d'Art Moderne (Paris)
Mannheim = Städtische Galerie (Mannheim)
Mauritshuis = Mauritshuis (Den Haag)
Merion = The Barnes Foundation (Merion, Pennsylvania)
MG = Moderna galerija (Ljubljana)
Minneapolis = The Minneapolis Institute of Arts (Minneapolis, Minnesota)
MM = The Metropolitan Museum of Art (New York, New York)
MMA = The Museum of Modern Art (New York, New York)
Montpellier = Musée Fabre (Montpellier)
Morgan Libr. = The Pierpont Morgan Library (New York, New York)
MSU = Muzej savremene umetnosti (Beograd)

Nantes = Musée des Beaux-Arts (Nantes)
Napoli = Museo Nazionale (Napoli)
Nat. Gall. = National Gallery (London)
Nationalgal. = Nationalgalerie (Berlin [West])
Neue Pin. = Neue Pinakothek & Neue Staatsgalerie (München)
NG = Narodna galerija (Ljubljana)
Northampton = Smith College Museum of Art (Northampton, Massachusetts)
Nürnberg = Germanisches Nationalmuseum (Nürnberg)
Ny Carlsberg = Ny Carlsberg Glyptotek (København)

Oberlin = Peter Dudley Allen Memorial Museum of Art, Oberlin College (Oberlin, Ohio)
O. Reinhart = Stiftung Oskar Reinhart (Winterthur)
Ornans = Musée Courbet (Ornans)
Oslo = Nasjonalgalleriet (Oslo)
Öst. Bar. = Die Österreichische Galerie im Belvedere in Wien: Österreichisches Barockmuseum im Unteren Belvedere
Öst. Mitt. = Die Österreichische Galerie im Belvedere in Wien: Museum mittelalterlicher österreichischer Kunst in der Orangerie des Unteren Belvederes
Öst. XIX.—XX. = Die Österreichische Galerie im Belvedere in Wien: Österreichische Galerie des XIX. und XX. Jahrhunderts im Oberen Belvedere
Ottawa = National Gallery of Canada (Ottawa)
Otterlo = Rijskmuseum Kröller-Müller (Otterlo)

Paris, École BA = Musée de l'École Nationale Supérieure des Beaux-Arts (Paris)
Peggy Guggenheim = La Collezione Peggy Guggenheim (Venezia)
Pet. Pal. = Musée des Beaux-Arts de la Ville de Paris, Petit Palais (Paris)
Phillips = The Phillips Collection (Washington, D. C.)
Pin. Vat. = Pinacoteca Vaticana (Roma, Città del Vaticano)
Pitti = Galleria Palatina, Palazzo Pitti (Firenze)
PMA = The Philadelphia Museum of Art (Philadelphia, Pennsylvania)
PMA Johnson = John G. Johnson Collection, The Philadelphia Museum of Art (Philadelphia, Pennsylvania)
Poldi Pezzoli = Museo Poldi Pezzoli (Milano)
Prado = Museo del Prado (Madrid)
Praha = Národní galerie (Praha)
Providence = Museum of Art, Rhode Island School of Design (Providence, Rhode Island)
Puškin = Muzej imena A. S. Puškina (Moskva)

Raleigh = North Carolina Museum of Art (Raleigh, North Carolina)
Rijksmus. = Rijksmuseum (Amsterdam)
Rotterdam = Museum Boymans-van Beuningen (Rotterdam)
Rouen = Musée des Beaux-Arts (Rouen)

Salzburg = Residenzgalerie (Salzburg)
San Marino = Henry E. Huntington Library and Art Gallery (San Marino, California)
São Paulo = Museu de Arte Moderna (São Paulo)
Sarasota = John and Mable Ringling Museum of Art (Sarasota, Florida)
Springfield = Museum of Fine Arts (Springfield, Massachusetts)
Städel = Städelsches Kunstinstitut (Frankfurt am Main)
Stedelijk = Stedelijk Museum (Amsterdam)
St. Louis = The City Art Museum (St. Louis, Missouri)
Stockholm = Nationalmuseum (Stockholm)
Stuttgart = Staatsgalerie (Stuttgart)

Tate = Tate Gallery (London)
Thyssen = Baron H. H. Thyssen, Villa Favorita (Lugano-Castagnola)
Tretjakovska = Gosudarstvennaja Tretjakovskaja gallereja (Moskva)

Uffizi = Galleria degli Uffizi (Firenze)
Utrecht = Centraal Museum (Utrecht)

V. & A. = Victoria and Albert Museum — South Kensington Museum (London)
Vaduz = Fürst Liechtensteinische Gemäldegalerie (Vaduz)
Vat. = Musei Vaticani (Roma, Città del Vaticano)

Wallace = Wallace Collection (London)
Wallraf = Wallraf-Richartz-Museum (Köln)
Walters = Walters Art Gallery (Baltimore, Maryland)
Warszawa = Muzeum Narodowe (Warszawa)
Washington = National Gallery of Art (Washington, D. C.)
Whitney = Whitney Museum of American Art (New York, New York)
Wien Ak. = Gemäldegalerie der Akademie der bildenden Künste (Wien)
Williamstown = Sterling and Francine Clark Art Institute (Williamstown, Massachusetts)
Windsor = Windsor Castle (Berkshire, Great Britain)

Yale = Yale University Art Gallery (New Haven, Connecticut)

Zgb Str = Strossmayerova galerija starih majstora Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti (Zagreb)
Zürich = Kunsthaus (Zürich)

Opozorilo

Puščica (→) pomeni kazalko »glej« ali »primerjaj« (z ležečim ali kurzivnim tiskom zaznamovane *besede za njo* predstavljajo *geslo*, pod katerim je treba iskati natančnejše podatke).
Zvezdica (*) opozarja na **posebno pomembne umetnine, spomenike in razprave.*
Vijuga (~) pred imenom spomenika nadomešča v verzalkah polkrepko natisnjeno **IME KRAJA,** v katerem je obravnavni spomenik.
Križec (+) za razpravo opozarja na njen poznejši ponatis (prim. pon. izb. ali zbr. sp.).
V bibliografijah (odstavki, ki se začenjajo s kratico B) so vsi naslovi del v kurzivnem tisku, naslovi razprav, člankov in drugih prispevkov, ki niso samostojno izšli, pa so vrh tega v polovičnem narekovaju (torej Izidorja Cankarja *Zgodovina likovne umetnosti v zahodni Evropi* in Franceta Steleta ‚*Gotske dvoranske cerkve v Sloveniji*').
Pri merah slik je povsod najprej navedena višina; kadar je delo predstavljeno s 3 merami, pomeni prva višino, druga širino in tretja globino.
Biblijski in evangeljski citati in kratice svetopisemskih knjig se ravnajo po zadnji slovenski izdaji (*Sveto pismo*, 4 knjige, Maribor 1959—1961), latinski citati pa ustrezajo zadnji izdaji vulgate (*Biblia Sacra: vulgatae editionis Sixti V Pontificis Maximi iussu recognita et Clementis VIII auctoritate edita*, Romae 1957).
Podobno so tudi pri ikonografskih terminih navedene najbolj utrjene oblike v raznih jezikih, ne pa dobesedni prevodi.

A

AACHEN (rim. *Aquae*, pozn. *Urbs Aquensis*, fr. *Aix-la-Chapelle*), mesto v Porenju (ZR Nemčija), najpomembnejša prestolnica Karla Vél.; od Otona I. do Ferdinanda I. (936—1531) tu kronali nem. ces. in kralje.

L: Reclam N III (1959); EWA VI (1962, stp 274—75 — L!); Große Kunst aus tausend Jahren: Kirchenschätze aus dem Bistum Aachen (Dü 1968 [rk = Aachener Kstblätter, 36. knj.]).

~ **stolnica** (*Dom* ali *Münster St. Maria u. Salvator*). V njej dobro ohranjena centralno oblikovana **palatinska kapela Karla Vél.* (o. 792 do 805), delo Odona iz Metza: notr. oktogon, obdan z obhodom in emporami, zun. 16-erokotnik. Med opremo **zlati antependij ces. Henrika II.* (»*Pala d'Oro*«, o. 1020), »zlati« **ambon ces. Henrika II.* (o. 1020), *kronski lestenec* s 16 stolpiči (aachenski zlatar Wibert 1165/70, cf. s. v. *kronski lestenec*) in kot *Karlova skrinja* (nem. *Karlsschrein*) znani, 1215 dkč. relikviarij Karla Vél. (ob daljših stranicah 16 nem. vladarjev, na čelni strani Karel Vél. med papežem Leonom III. in nadškofom Turpinom). Pomembna bron. oprema (o. 795—805), *bron. ograje* na vseh 8 straneh balustrade, od nekd. 5 bron. vrat pa ohranjena 3 *manjša vrata* in vélika → *Volčja vrata* v gl. vhodu v kapelo. — Pod obokom hodnika, ki je povezoval c. in palačo, zakladnica (*die Schatzkammer* ali *der Domschatz*), v njej mdr. → *Lotarjev križ* (o. 1000), karolinški → *Aachenski evangeliar* in → *Evangeliar Otona II.* ali *III.* (o. 983), *doprsni relikviarij Karla Vél.* (o. 1350), *Aachenski olt.* (cf. s. v. *Mojster Aachenskega olt.*), itd.

L: cf. W. *Boeckelmann* (1957), W. *Braunfels* (1968), M. *Mušič* (I 1965), H. *Schnitzler* (1950; 1964), W. *Schöne* (1961).

~ **mestna hiša** (*Rathaus*), dkč. 1370. V t. i. ces. dvorani (*Kaiserssaal*) freske, od katerih je 4 naslikal Afred → *Rethel* sam (1847—51, med 2. svet. vojno unič. *Oton III. v grobnici Karla Vél.*), 4 pa njegov učenec Josef Kehren (2 unič.).

~ **konjeniški spom. ces. Friderika III.** (*Heinrichsallee*), delo Huga Ledererja (1911).

~ **Städtisches Suermondt-Museum** (*Wilhelmstraße*), nastal 1877, jedro z. z darom Bertholda Suermondta (1882, o. 100 slik). Pomembna z. lesene plastike (XII.—XVIII. st.), niz. slike (XVI.—XVIII. st.). S: mdr. Joos van Cleve (*Madona s češnjami* [*Die Kirschenmadonna*], o. 1525), Josephus de Bray (*Tihožitje: hvalnica slaniku* [na tiskani strani: *'t Loft van den Pekelharingh*], les, d. 1657), etc.

L: I. M. *Schmitz:* Katalog der Gemäldesammlung des Suermondt-Museums zu Aachen (Aa 1932); H. *Feldbusch:* Aachen, Suermondt-Museum: Skulpturensammlung (Rheinische Kunststätten) (Neuß 1955); VWM (1965). — Cf. E. G. *Grimme* (1963).

Aachen, Hans von (1552—1615), nem. slikar, manierist. R. v Kölnu, delal v Italiji, Kölnu, Münchnu, Augsburgu in Pragi, kjer je bil kot dvorni slikar ces. Rudolfa II. (od 1592) in Matije (od 1612) značilen predstavnik tamk. mednar. kult. kroga (od 1596 oženjen s hčerko komponista Orlanda di Lasso); tam u. Nanj vplival zlasti B. Spranger; med njegovimi učenci Josef Heintz. S: nabožne, žanrske in mit. podobe, npr. *Jupiter, Antiopa in Amor* (baker, Ksthist. Mus.), alegorije, npr. *Resnica zmaguje pod varstvom Pravičnosti* (d. 1598, Alte Pin.), portreti, npr. *Giambologna* (atr., 1587/88, Douai, Mus. de la Chartreuse), *Ces. Matija* (po 1612, Praha, Obrazárna Pražského hradu).

L: van Mander II; EWA VI (1962, stp 179 — L!); R. *Linnenkamp* (Kindler I, 1964, s. v. — L!); Seizième Dessins (1965); Seizième Peintures (1965, p. 298-99). — Cf. R. A. *Peltzer* (1912; 1928).

Aachenski evangeliar, karolinški iluminiran rkp. iz → *skupine Dunajskega evangeliarja* (cf. s. v. *Schola Palatina*), verj. od zač. sodil k opremi dvorne kapele Karla Vél. v Aachnu (280 listov 30,5 × 24 cm, zač. IX. st., Aachen, stolnična zakladnica [*Domschatzkammer* ali *Schatzkammer des Münsters*]). Med miniaturami *kanonske table*, skupna podoba **Štirje evangelisti* (f. 14v) in naslovna str. Matejevega evangelija, *EVANGELIVM SECVNDVM MATTHEVM* (f. 19v). — Skupaj upodobljeni evangelisti zaznamujejo → *štiri nebesne strani.*

L: Karl der Große (1965, kat. št. 421). — Cf. W. *Braunfels* (1968), W. *Koehler* (1960), F. *Mütherich* (1966), C. *Nordenfalk* (1938).

Aalto, (Hugo) Alvar (Henrik), (1899—....), fin. arh., sprva funkcionalist, potem eden izmed odličnih predstavnikov »organske arhitekture«, izviren oblikovalec lesenega in opečnega stavbarstva, v čigar delu razločujemo t. i. »1. belo«, »rdeče« in »2. belo« obdobje. A (stanovanjske, industrijske in cerkv. stavbe, tudi urbanistični načrti): e. g. *knjižnica* (Viipuri, 1927—35), *sanatorij* (Paimio, 1929—33) s *pohištvom* vred (prvič uporabljen upognjen les!), *fin. paviljona* na svet. razstavah v Parizu 1937 in New Yorku 1939, *kult. dom.* (Helsinki, 1955—58), *opera* (Essen), itn.

L: Mario *Labò* (EWA I, 1959, s. v. — L!); Frederick *Gutheim:* Alvar Aalto (NY 1960); Göran *Schildt* & Leonardo *Mosso:* Alvar Aalto (Jyväskyla 1962); Hatje (1963).

Aaltonen, Wäinö Valdemar (1894—1966), fin. kipar (in slikar). Portreti (npr. *Jean Sibelius*) in portretne sohe (npr. *Nurmi*), številni javni spomeniki na Finskem.

L: WWA (1962).

abacus (lat.) → *abak*

Abagar → *Abgarjeva slika in legenda*

abak (iz grš. *abaks*, lat. *abacus*, fr. *l'abaque*, nem. *die Deckplatte*), pravokotna plošča, vrhnji del → *kapitela*, na katerem počiva breme, ki ga slednji nosi.

L: RDK I (1937, s. v. *Abakus*).

Abaron, vzdevek Matatijevega sina Eleazarja (→ *Eleazar Abaron prebode slona*), brata Jude Makabejca.

Abbate, Niccolò dell' (o. 1512—1571), it. slikar, manierist (mdr. nanj vplivala D. Dossi in Parmigianino). R. v Modeni, 1547—51 v Bologni, 1551/52 sledil Primaticciu v Francijo ter ob njem pomagal oblikovati → *fontainebleaujsko šolo*. S: mdr. *freske* v Modeni (1546, Pal. del Municipio), Bologni (*Koncert*, 1547/50, Biblioteca dell'Università) in gradu v Fontainebleauju (Salle de Bal), med atr. deli pa npr. *Mlatiči* (Fontainebleau, Mus.) in *Aristáios in Evrídika* (Nat. Gall.). — *Pavlovo spreobrnjenje* (Ksthist. Mus.) zdaj pripisovano → *Parmigianinu*.

L: Venturi IX/6 (1933); EWA VIII (stp 424 — L!); Jacques *Thuillier*, Niccolò... (Dict peint it, 1964); Niccolò dell'Abbate (1969 [rk, Bologna]). — Cf. S. *Béguin* (1960; 1961; 1962), A. *Blunt* (1953), H. *Bodmer* (1934; 1943; 1950), W. *Bombe* (1931), A. *Ghidiglia Quintavalle* (1952), F. *Würtenberger* (1940; 1962).

ABBEVILLE, mestece pri izlivu reke Somme (*Picardie*, Francija). Staro jedro unič. 1940. V *muz.* mdr. zastopana Largillière in Nattier. — V bližini nekdanja → *Centula* ali poznejši → *Saint-Riquier*.

L: EWA V (1961, stp 555 — L!).

∼ **Saint-Wulfran,** nekd. kapiteljska c., zač. na zah. strani 1488 (pročelje v slogu → *flamboyant*), hudo poškodovana med 2. svet. vojno.

abbozzo (it.), »osnutek«, v slikarstvu risba v gl. potezah kot predloga za sliko, v kiparstvu glinasti model ipd.

Abdenago → *Azarija*

Abdija (lat. *Abdias*, angl. *Obadiah*, nem. *Obadja* in *Abdias*), med bibl. preroki (→ *dvanajst malih prerokov*) avtor najkrajšega preroškega spisa (abr. *Abd*, lat. *Prophetia Abdiae*, abr. *Ab*). Up: npr. *miniaturi* v → *Rabulovem evangeliarju* (f. 5v [levo], 586) in → *Admontski Bibliji* (o. 1140), Nikolaj iz Verduna (*relief* iz o. 1190 na → *relikviariju Treh kraljev* v katedr. v Kölnu).

L: Réau II/1 (1956, p. 380); Jutta *Seibert* (LCI I, 1968, stp 4-5 — L!); Keller (1968, p. 400).

Abel → *Kajn in Abel*

Åberg, Nils (1888—1957), šved. raziskovalec predzg. in zgodnjesrednjev. umetn., pos. v dobi preseljevanja narodov.

B: *Die Franken und Westgoten in der Völkerwanderungszeit* (U 1922); *Die Goten und Langobarden in Italien* (U 1923); *Den nordiska folkvandringstidens kronologi* (Stock 1924); *The Anglo-Saxons in England* (U 1926); *Nordische Ornamentik* (1930); *Vorgeschichtliche Kulturkreise in Europa* (2 knj., Kopenhagen 1936); *The Occident and the Orient in the Art of the Seventh Century, I: The British Isles* (Stock 1943), *II: Lombard Italy* (ib. 1945), & *III: The Merovingian Empire* (ib. 1947); *Den historiska relationen mellan folkvandringstid och vendeltid* (ib. 1953).

L: zbornik: Kulturhistoriska Studier: Tillägnade Nils Åberg 24. 7. 1938 (Stock 1938).

Abgarjeva slika in legenda: *Abgar* (*Abagar*, *Avgar*), knez ali škof v Edesi, naj bi bil od Kristusa prejel njegovo podobo na tkanini, ki ni bila naslikana od človeške roke (→ *aheiropoietos*). Up: npr. *StS* v c. v Matejču (→ *Matejče*).

L: Réau II/2 (1957, p. 18). — Cf. L. *Bréhier* (1922), K. *Künstle* (1928, p. 590-91), V. R. *Petković* (1932).

Abiam ali *Abija*, bibl. oseba (3 Kralj 15; 2 Kron 13), 2. kralj v kraljestvu Juda (913—11 pred), se vojskoval z → *Jeroboamom*; njegov sin kralj → *Asa*. Up: → *dvanajst biblijskih junakov*.

abies (lat.) → *jelka*

Abigaila. Cf. s. v. *David in Abigaila.*

Abija, kralj (913—11 pred) → *Abiam*

Abilgaard, Nicolai Abraham (1743—1809), dan. (norv.) slikar, romantično navdihnjen klasicist, v marsičem soroden Sergelu in Füßliju. S: npr. *Ranjeni Filoktet* (1774—75, København), motivi po Teréncovem *Dekletu iz Androsa* (1801—04, ib.), Apulejevem *Zlatem oslu* (1808—09, ib.), itd. Up: Juel (1772, → *Hillerød*).

L: L. *Østby* (Kindler I, 1964, s. v. — L!).

Abimelek, bibl. tiran (Sodn 9), pomoril 70 svojih bratov, Jerobaalovih sinov, in tri leta vladal nad Izraelom. Up: → *dvanajst biblijskih tiranov*, miniaturi v → *Maciejowskega kodeksu* iz o. 1250 (f. 13v: *Abimelek pomori svoje brate*; f. 14r: *Oproda mora ubiti ranjenega Abimeleka*).

Abimelek, filistejski kralj, cf. infra.

Abimelek opazuje Izaka z Rebeko, bibl. ik. m. (1 Mojz 26, 8): filistejski kralj je pogledal skozi okno in videl, »da se je Izak poigraval z ženo Rebeko«, o kateri je bil Filistejcem trdil, da je njegova sestra. Up: *miniatura* v → *Dunajski Génezi* (zač. VI. st.), Rafaelova delavnica (*freska*, → *Rafaelove loggie* [18. prizor], 1517/19), različno dat. Rembrandtova *risba*, po kateri je nastala t. i. → *Židovska nevesta.*

L: Réau II/1 (1956, p. 142).

Abinadab → *Aminadab*

Abisaga, bibl. oseba (3 Kralj 1, 1—15), ena izmed Davidovih žena (cf. infra). Ko jo je po Davidovi smrti hotel za ženo → *Adonija*, ga je dal Salomon usmrtiti. V kršč. umetn. podoba Marije, e. g. na olt. *Nuestra Señora de Guadalupe* (1653 — o na ogledalu) v samostanu Descalzas Reales v Madridu.

L: cf. H. E. *Wethey* (& A. S. *Wethey* 1966, p. 28).

Abisaga in David, bibl. ik. m. (3 Kralj 1, 1—4): ko se stari kralj David ni več mogel ogreti pod odejami, ga je grela lepa devica, Sunamljanka Abisaga. Ker je kralj »ni spoznal«, je v srednjev. kršč. umetn. podoba »*Marijinega deviškega zakona z Jožefom*« resp. *Vnebovzetja* in *Marijinega kronanja.* Up: npr. *lesor.* v Wolf Köpflovi *Bibliji* (Str 1532), Adriaen van der Werff (d. 1696, Eremitaža).

L: Réau II/1 (1956, p. 277 & 297); Schmidt IL (1962, repr. 120). — Cf. W. *Molsdorf* (1920, št. 903).

Abisaj, bibl. oseba (1 Kralj 26 [cf. s. v. *Davidova velikodušnost*]; 2 Kralj 21, 17, & 23, 18—19), Davidov nečak in junak, Isajev in Sarvijin sin, Joabov brat. Up: cf. s. v. *Trije junaki prineso Davidu vode.*

Ablutio (lat.) → *Umivanje nog*

Abnerjeva smrt, bibl. ik. m. (2 Kralj 3, 27): Joab ga zabode v trebuh. Up: Nikolaj iz Verduna (*emajl*, 8. prizor v vrsti → *sub lege* na → *Verdunskem olt.*, 1181, Klosterneuburg).

abocirati (od it. *abbozzare*), zasnovati, začrtati, napraviti osnutek (cf. s. v. *abbozzo*).

Abrabanel, Isaac (1436/37—1508), ž. učenjak in mistik, komentator Biblije, svetovalec port. kralja → *Alfonza V.*, pozn. na šp. in neapeljskem dvoru in v beneški službi. Up: kot eksegét Izaije, cf. s. v. *Gonçalves.*

L: cf. Ch. *Sterling* (& J. *Rosenwald* 1968 — L!).

Abraham, bibl. očak, potomec Sema, sin Tareja, brat Nahorja iz Arana, stric Lota, oče Izmaela in Izaka, po Bibliji (1 Mojz 17, 5) se do 99. leta imenoval *Abram* in u. 175 let star. Up: cf. infra & s. v. *Abra(ha)m in Lot*; *Abra(ha)m in Melkizedek*; *Abra(ha)mu bog napove potomstvo*; *Agara se vrne k Abrahamu.*

L: K. *Möller* (RDK I, 1937, stp 82—102); Th. *Klauser* (RAC I, 1950, s. v.); Réau II 1 (1956, p. 125 ss); Aurenhammer; Klaus *Wessel* (RbK I, 1966, s. v. — L!); Elisabeth *Lucchesi Palli* (LCI I, 1968, stp 20—35 — L!). — Cf. Th. *Ehrenstein* (1923).

Abraham, Ernst → *Wolgemut* (lit.)

Abraham, Pol, s pr. im. Hippolyte-Pierre *Abraham* (1891—....), fr. arh. in zgodovinar arhitekture.

B: *Viollet-le-Duc et le rationnalisme médiéval* (P 1934); ‚*Nouvelle explication de l'architecture religieuse gothique*' (GBA, 1934).

Abraham daruje Izaka (lat. *Oblatio Isaac*, it. *Sacrificio di Isaac*, nem. *Abrahams Opfer* ali *Isaaks Opferung*, srb.-hrv. *Žrtva Abra*[*ha*]*mova*), dramatičen bibl. ik. m. (1 Mojz 22, 1—8), v kršč. → *tipologiji* podoba boga očeta, ki žrtvuje Kristusa za odrešenje človeštva (podoba Kristusa ni samo Izak, ampak tudi oven, ki ga je Abraham nato žrtvoval namesto Izaka). Up: *StS* iz sinagoge v → *Dura-Europos* (245/63), *relief* na → *sarkofagu Junija Bassa* (IV. st.), *mozaik* v c. S. Vitale v Raveni (des. od prizora »Abraham sprejme 3 angele« v luneti, 2. četrt. VI. st.), *talni mozaik* v sinagogi v → *Bet Alfa* (VI. st.), enkavstična *StS* v c. v samostanu sv. Katarine na Sinaju (VI./VII. st.), bron. *relief* na vratih c. S. Zeno v Veroni (XII. st.), Nikolaj

iz Verduna (*emajl*, 1181, Klosterneuburg, → *Verdunski olt.*), *StS-i* v Sopoćanih (zgoraj na zah. steni, o. 1265) in Arilju (1296), Cimabuejeva delavnica (*StS*, Assisi, S. Francesco, zgornja c., des. stena ladje), *StS* v Gračanici (1321/22), Bertram iz Mindena (4. spodnji prizor na prvič odprtem → *Grabowskem olt.*, dkč. 1379), Lorenzo Ghiberti in Brunelleschi (reliefa za → *natečaj za druga vrata*, 1401/02), *StS* v c. sv. Trojice v Manasiji (1407/18), Lor. Ghiberti (v ozadju 4. reliefa na → *Vratih paradiža*), Benozzo Gozzoli (*freska*, 1467/84, Pisa, Camposanto), Andrea del Sarto (o. 1526, Dresden), Tizian (o. 1543/44, Benetke, Sta Maria della Salute), Caravaggio (Uffizi), Rembrandt (d. 1635, Eremitaža), G. B. Tiepolo (*freska*, o. 1725/26, Videm, Pal. Arcivescovile, Gall.), Robba (Križevci), itd.

L: Alison *Moore Smith*, The Iconography of the Sacrifice of Isaac in Early Christian Art (American J. of Archaeology, 1922); RDK I (1937, stp 84—88); Réau II/1 (1956, p. 134—37); Klaus *Wessel* (RbK I, 1966, stp 11—18 & 22 — L!); Hans-Jürgen *Geischer*, Heidnische Parallelen zum frühchristlichen Bild des Isaak-Opfers (JbAC, 1967). — Cf. K. *Künstle* (1928, p. 282 ss — L!).

Abra(ha)m in Lot se ločita (it. *Separazione tra Abramo e Lot*) zaradi prepirov med njunimi pastirji, bibl. ik. m. (1 Mojz 13): prvi ostane v Kanaanu, drugi odrine proti Sodomi. Up: *mozaik* v ladji c. Sta Maria Maggiore v Rimu (ob Abrahamu — ikonografsko napačno — Izak, 432/40).

L: Réau II/1 (1956, p. 128).

Abra(ha)m in Melkizedek (lat. *Melchisedech, rex Salem, offert victori Abrahae panem et vinum*), bibl. ik. m. (1 Mojz 14, 18—24): po Abramovi (= Abrahamovi) zmagi nad Kodorlahomorjem in kralji, ki so bili z njim, je salemski kralj in v. duhovnik Melkizedek prinesel Abramu kruha in vina in ga blagoslovil. V kršč., pos. katol. ikonografiji in tipologiji je ta prizor podoba → *evharistije*, ki jo je Kristus uvedel pri → *Zadnji večerji*. Up: *mozaik* v c. Sta Maria Maggiore v Rimu (V. st.), *miniatura* v → *Dunajski Génezi* (zač. VI. st.), *mozaika* v c. St'Apollinare in Classe in S. Vitale v Raveni (oba VI. st.), *sohi* v katedr. v → *Reimsu* (notr.: zah. stena, po 1251), *StS* v kripti katedr. v Anagniju (o. 1255), *miniatura* v → *Psalterju sv. Ludovika* (1253/70 — Melkizedek s hostijo), K. Witz (na → *Heilspiegelaltar*, o. 1435, Basel), D. Bouts (na → *oltarju Zadnje večerje*, 1464/67, Leuven, Petrova c.), Rafaelova delavnica (freska, → *Rafaelove loggie* [13. prizor], 1517/19).

L: Karl *Möller* (RDK I, 1937, stp 88—89); Pigler I (1956, p. 30—33); Réau II/1 (1956, p. 128—29). — Cf. Th. *Ehrenstein* (1923), K. *Künstle* (1928, p. 283), W. *Molsdorf* (1920), etc.

Abraham odpravi Agaro in Izmaela (lat. *Expellitur Agar cum filio*, angl. *The Repudiation of Hagar*, nem. *Vertreibung der Hagar*), bibl. ik. m. (1 Mojz 21, 14). Up: npr. Lucas van Leyden (*bakr.*, d. 1510), Teuflov *lesor.* v wittenberški *Bibliji* iz 1572 in → *Dalmatinovi Bibliji* (1584, I, f. 13 — skupaj z ik. m. *Izak odstavljen*), P. Lastman (les, d. 1612, Hamburg), A. van der Werff (les, Dresden).

L: Réau II/1 (1956, p. 133—34); EWA II (1960, t. 294); Schmidt IL (1962, repr. 202).

Abrahamovo naročje (lat. *Sinus Abrahae*, it. *il seno di Abramo*, nem. *Abrahams Schoß*), kršč. ik. m., največkrat v okviru → *Poslednje sodbe*, povzet po evang. priliki (Lk 16, 22-23), ki se opira na ž. izročilo. Up: npr. *relief* ob zdajšnjem juž. portalu c. St.-Pierre v → *Moissacu* (o. 1120/25) in na *reliefu Poslednje sodbe* v timpanu c. Sainte-Foy v → *Conquesu* (o. 1130/40), spodaj levo na *mozaiku Poslednje sodbe* v katedr. v Torcellu (XII.), *kip* iz o. 1230/37 v stolnici v Bambergu (prvotno na zun. na t. i. Knežjem portalu), itd.

L: MAS I (1935, p. 22); RDK I (1937, stp 96 ss); Réau II/1 (1956, p. 138) & II/2 (1957, p. 750—51).

Abraham sprejme tri angele (resp. *može*), *ki mu napovedo rojstvo sina, medtem ko Sara nejeverno posluša »za vhodom v šotor«* (1 Mojz 18, 1—10). Up: *mozaika* v Rimu (432/40, Sta Maria Maggiore, ladja) in Raveni (2. četrt. VI. st., S. Vitale), Nikolaj iz Verduna (*emajl*, 1181, Klosterneuburg, → *Verdunski olt.*), *relief* na bron. vratih c. S. Zeno v Veroni (XII. st.), Rafaelova delavnica (*freska*, → *Rafaelove loggie* [15. prizor], 1517/19), itn.

L: Pigler I (1956, p. 34—38); Réau II/1 (1956, p. 131—32). — Cf. Th. *Ehrenstein* (1923).

Abra(ha)mu napove bog številno potomstvo (nem. *Verheißung der Nachkommenschaft u. Zählen der Sterne*), bibl. ik. m. (1 Mojz 15, 5): *Povedel ga je pod milo nebo in mu rekel: »Ozri se v nebo in preštej zvezde, če jih moreš prešteti!«*... Up: v akvarelni kopiji iz XVII. st. (Bibl. Nat.) ohranjena *miniatura* → *Cottonove Géneze*, *miniatura* v → *Dunajski Génezi* (zač. VI. st.), bron. *relief* na → *vratih cerkve S. Zeno v Veroni* (des. krilo: 3. vrsta — 1. relief, konec XII. st.), Rafaelova delavnica (*freska*, → *Rafaelove loggie* [14. prizor], 1517/19).

L: Réau II/1 (1956, p. 129—30).

Abramić, Mihovil (1884—1962), hrv. klas. arheolog. R. v Pulju (Pula), prom. na Dunaju z dis. *Darstellung der großen Lichtgottheiten bei den Griechen und Römern*, 1913—19 direktor arheol. muz. v Ogleju, od 1920 dalje namestnik direktorja (→ *Bulić*) in potem direktor arheol. muz. v Splitu (do 1950), tam u. (še 77).

B: *Poetovio* (W 1925; slov. izd. [priredil Anton Sovre]: *Poetovio: Vodnik po muzeju in stavbnih ostankih rimskega mesta*, Ptuj 1925); ‚*L'art byzantin en Dalmatie*' (Uspenskega zb. II, 1932); ‚*Novi votivni relijefi okonjenih božanstava iz Dalmacije*' (Hoffillerjev zb., 1940).

L: Ferdo *Šišić* (Ljetopis JA, 1932); Zdenko *Šenoa* (ELU 1, 1959 [1960], s. v.). — Zbornik: Antidoton Michaeli Abramić Septuagenario oblatum a collegis et amicis, I (A Spalatti 1954—1957 [= 1957] — B!).

Abrams, Harry N(athan), (1904—....), amer. (ž.) um. založnik (po njem imen. zal.) in zbiralec v New Yorku; r. v Londonu.

L: CB (1958); WWAm (1964—65).

Abruzzi e Molise, deželi srednje Italije. Med kraji z um. spomeniki npr. → *Atri*.

Absalom, bibl. oseba, sin Davida in Maahe. Up: → *Absalomova smrt*.

L: Robert L. *Wyss* (LCI I, 1968, s. v. — L!).

Absalom da usmrtiti Amnona (nem. *Absalom läßt Amnon erdolchen*), ker je bil zlorabil svojo polsestro resp. Absalomovo sestro (→ *Amnon posili Tamaro*). Up: npr. Mattia Preti (Capodimonte).

L: Pigler I (1956, p. 155—56); Réau II/1 (1956, p. 278).

Absalomova smrt, bibl. ik. m. (2 Kralj 18, 9—15): na mezgu bežečega upornega Davidovega sina, ki se je z lasmi zapletel v hrastovo vejevje in obvisel na njem, je Joab prebodel s tremi sulicami, čeprav je bil David zapovedal, naj z mladeničem milo ravnajo. Up: npr. *relief* na kapitelu v c. Ste Madeleine v Vézelayu (1. pol. XII. st.), *miniatura* v → *Bellevillskem brevirju* (o. 1325).

L: Pigler I (1956, p. 157); Réau II/1 (1956, p. 279—80); Robert L. *Wyss* (LCI I, 1968, stp 35).

***Absint** (*L'Absinthe*), Degasova slika (o, pl, 92 × 68 cm, 1876, Louvre), za katero sta umetniku pozirala igralka Ellen Andrée in bohemski slikar in grafik Marcellin Desboutin.

absolutno slikarstvo → *abstraktna umetnost*

Abstinentia (lat.), *Vzdržnost* (nem. *die Enthaltsamkeit*), personifikacija ene izmed → *kreposti*; njeno nasprotje je → *Gula* (cf. s. v. *Boj kreposti in pregreh*). Up: npr. na *mozaiku* iz o. 1200/35 v centr. kupoli Markove c. v Benetkah (z majhno posodo in hlebčkoma).

L: cf. A. *Katzenellenbogen* (1939 [1964]).

Abstraktion und Einfühlung (Mn: Piper 1908), znamenita, 1906 napisana disertacija Wilhelma → *Worringerja*, s katero je mdr. spodbudno vplival tudi na → *Kandinskega*.

abstraktna umetnost (fr. *l'art abstrait*), kot mnoga druga poimenovanja slogov in smeri precéj ohlapna oznaka: bolj ali manj dosledno z njo zaznamujemo vsako slikarstvo (ali kiparstvo), ki ne upodablja, tj. ne poskuša obnavljati iz stvarnega sveta znanih in določljivih predmetov in stvari, ampak samó oblikuje ter s tem ustvarja novo, samost., »čisto« lik. resničnost. V nasprotju s stavbarstvom, ki oblikuje prostor, in ornamentom, ki krasi (se svojemu bistvu ustrezno ponavlja in neomejeno nadaljuje), je abstraktna umetnina bolj ali manj enkratna, samost., v sebi zaključena stvaritev. Težnje po ustreznejšem poimenovanju (tudi če imamo opravka samó z barvami in oblikami ter njihovimi sestavi, ne moremo govoriti o abstraktnosti!) so narekovale tudi izraze nefigurativna, nepredmetna umetn. (angl. *non-objective art*, nem. *gegenstandslose Kunst*) pa absolutno in konkretno slikarstvo (→ *Doesburg*). Na splošno ločujemo v slikarstvu dve smeri. Gl. začetnik abstraktne umetn., → *Kandinsky*, je hkrati pos. začetnik negeometrijskega slikarstva (zamisel že 1908, prvi abstraktni akvarel 1910, oljna slika pa 1911; spodbudno vplival nanj zlasti → *Worringer* s svojo knj. → *Abstraktion und Einfühlung*, supra), geometrijsko abstraktno slikarstvo pa se je najstrože in najbolj pretehtano izoblikovalo s skupino → *De Stijl* in pos. → *Mondrianom*. Poleg Kandinskega in drugih pionirjev (→ *Čiurlionis*, → *Kupka*, A. G. → *Dove*) pomembni v zgodnjem obd. → *Delaunay* (mdr. vplival na M. → *Russella*, S. → *Macdonalda Wrighta* in → *Picabio*), v sočasni Rusiji → *rejonizem* (→ *Larionov* in → *Gončarova*), → *konstruktivizem* (→ *Tatlin*, pozn. še Ant. → *Pevsner* in njegov brat → *Gabo*), → *nonobjektivizem* (→ *Rodčenko*) in → *suprematizem* (utemeljitelj → *Malevič*, pozn. še El → *Lissitzky*), med predstavniki → *dadaizma* pa → *Arp*. Med obema vojnama abstraktna umetn. počasi utrjevala svoje pozicije, za nacistične okupacije vsepovsod izginila s površja, po osvoboditvi 1944-45 pa se izredno razvila, doživela pravo zmagoslavje v Parizu, ki so mu najmočneje sledile ZDA z New Yorkom na čelu. Med predstavniki novejše dobe (cf. → *abstraktni ekspre-*

sionizem, → *kaligrafski slog*, → *tašizem*, → *opart*, itn.) v Parizu po gen. zap. → *Bissière*, → *Fautrier*, Hans → *Hartung*, → *Bazaine*, → *Poliakoff*, → *Vasarely*, → *Vieira da Silva*, → *Manessier*, → *Atlan*, → *Wols*, de → *Staël*, → *Soulages*, → *Mathieu*, → *Agam*, itd., v Angliji Ben → *Nicholson*, v ZDA → *Tobey*, Ad. → *Gottlieb*, → *Rothko*, → *Kline*, → *Pollock*, → *Motherwell*, Sam → *Francis*, itd., v Nemčiji Otto → *Freundlich*, → *Baumeister*, → *Nay*, v Italiji → *Magnelli*, Lucio → *Fontana*, → *Capogrossi*, → *Santomaso*, → *Burri*, → *Vedova*, itd., na Danskem Asger → *Jorn*, na Holandskem → *Appel* in → *Corneille*, v Belgiji → *Servranckx*, v Jugoslaviji med Slovenci Stane → *Kregar*, → *Bernik* in → *Jemec*, med Hrvati sprva v skupini → *Exat* 51 povezani → *Rašica*, Vlado → *Kristl*, → *Picelj* in → *Srnec*, → *Murtić*, itd. — Med pisci poleg nekaterih umetnikov (Kandinsky, Malevič, Doesburg) zlasti → *Seuphor* in za zg. razlago → *Barr*, med Jugoslovani nekateri hrv. kritiki z R. *Putarjem* na čelu.

L: Julien *Alvard* & R. V. *Gindertael* (izd.): Témoignages pour l'Art abstrait (P 1952); ReadP (1959); Kay *Bearman* & Nello *Ponente*, Nonobjective Art (EWA X, 1965 — L!). — Cf. A. H. *Barr*, Jr. (1936), M. *Brion* (1956), W. *Haftmann* (1965; 4. izd. 1965), Th. B. *Hess* (1951), W. *Lützeler* (1958), N. *Ponente* (*1960), M. *Seuphor* (vse, zlasti *1957).

abstraktni ekspresionizem (angl. *the abstract expressionism*), oznaka tistega slikarstva v ZDA po 2. svet. vojni, ki je skušalo povezati posebnosti abstr. in ekspresionističnega slikarstva. Med vsemi umetniki, ki so jih imenovali »abstr. ekspresioniste«, velja ta termin najbolj za Willema → *De Kooninga*.

L: cf. H. H. *Arnason* (1961; 1968 ali 1969, p. 487 ss), W. *Haftmann* (4. izd. 1965).

Abū Mašar → *Albumasar*

ABU SIMBEL, v Egiptu 270 km juž. od Asuana med 1. in 2. Nilovim kataraktom: *skalnata templja* iz dobe Rəmzesa II. Ob vhodu v večji *Amonov tempelj* 4 orjaške, iz žive skale izklesane 20 m vis. sohe Ramzesa II., na pročelju manjšega, boginji → *Hator* posv. templja pa poleg njegovega lika še kipa žene in otroka. Pred dvigom Nilove gladine po dograditvi asuanskega jeza so v v. mednar. reševalni akciji celoto prenesli na abusimbelski hrib.

Abundantia (lat.), Izobilje (fr. *l'Abondance*, nem. *der Überfluß*), z rim. cesarskih novcev znana, v renesančni in pozn. umetn. porabljana personifikacija. Njen atribut je → *cornu copiae*.

Academia operosorum, ust. 1693, skupina lj. domoljubnih izobražencev, ki so se v umetn. zgledovali po Italiji, odprli risarsko šolo itd. (med njimi na tem področju najbolj aktiven Janez Gregor → *Dolničar*). Letnica ustanovitve, ki je hkrati smrtna letnica severno usmerjenega → *Valvasorja*, velja za mejnik med zgodnjim in zrelim barokom na Slovenskem.

L: Oris (1924; 1966); Cevc SU (1966).

Académie Carrière, zas. ak., ki jo je o. 1898 odprl Eugène → *Carrière* v *rue de Rennes* v Parizu. V kratkem času njenega obstanka so jo mdr. obiskovali → *Matisse*, → *Derain*, → *Puy* in → *Laprade*.

L: Dict peint mod (1954, s. v.).

Académie Colarossi, zas. ak. v Parizu. Mdr. jo je konec XIX. st. obiskovala P. → *Modersohn-Becker*, 1927 pa N. → *Pirnat*.

Académie de France à Rome, 1666 ust. fr. ak. v Rimu (v *villa Medici*), po svojih učencih, dobitnikih t. i. rim. nagrade (→ *Prix de Rome*) v neposredni zvezi z oficialno pariško *École Nat. supérieure des B.-A.* (prej *Académie Royale de Peinture et de Sculpture*).

L: cf. H. *Lapauze* (1924).

Académie Julian, zas., 1860 ust. pariška ak., ki je takrat, ko so na njej učili → *Lefèbvre*, → *Bouguereau*, → *Ferrier* itd., pomenila neke vrste poluradno pripravo za vstop na drž. → *École Nationale supérieure des Beaux-Arts*. Najmikavnejša leta je doživljala o. 1888 (takrat *rue du Dragon 31*), ko so se na njej zbrali pozn. → *Nabi* (→ *Bonnard*, → *Vuillard*, → *Denis*, Paul *Ranson*, → *Vallotton*, itd.). Pozn. tu tudi → *Matisse*, → *La Fresnaye*, → *Derain*, F. → *Léger* in M. → *Duchamp*. Izmed nem. slikarjev na njej štud. Lovis → *Corinth* (1884—87) in *Nolde* (1899).

L: Dict peint mod (1954, s. v.).

Académie Ranson, zas. ak. v Parizu, ki sta jo 1908 ust. Paul *Ranson* in njegova žena. Sprva središče skupine → *Nabi*, katere člani so učili na njej. Med njenimi pozn. učitelji (med 2. svet. vojno zaprta) e. g. Kisling, Maillol, Gromaire, Manessier in Gruber.

L: Dict peint mod (1954, s. v.).

Académie Royale de Peinture et de Sculpture, fr. ak., ust. 1648 v Parizu za Ludovika XIV. na predlog Charlesa → *Lebruna*, pomembna za razvoj oficialnega okusa v Franciji vse do 2. pol. XIX. st.; 1795 preimenovana v *École Nationale supérieure des B.-A.* Njeni učenci, ki so prejeli t. i. rim. nagrado (→ *Prix de Rome*), so se izpopolnjevali na → *Académie de France* v Rimu.

L: Georg Friedrich *Koch:* Die Kunstausstellung: Ihre Geschichte von den Anfängen bis zum Ausgang des 18. Jahrhunderts (Bl 1967 — L!); Albert *Boime:* The Academy & French Painting in the Nineteenth Century (L: Ph 1971). — Cf. N. *Pevsner* (1940).

Académie Suisse, zas. ak. v Parizu, ki jo je v času Ludovika Filipa ust. dosluženi model Suisse. Na njej štud. akt mdr. → *Bonington,* → *Delacroix* in 1842 → *Courbet.* Obiskovali so jo tudi pozn. impresionisti, C. Pissarro je tu 1859 spoznal Moneta in 1861 Cézanna.

L: Dict peint mod (1954, s. v.).

Accademia degli Incamminati, delavnica in šola »napótenih« (imen. tudi *Acc. dei Desiderosi,* tj. »željnih«), ki so jo imeli v Bologni slikarji iz družine → *Carracci.*

Accademia del Disegno, ust. v Florenci pod zaščito v. vojvode Cosima I. 1563 kot prva prava ak. Med njenimi ust. in vodilnimi osebnostmi → *Vasari,* Fed. → *Zuccari* in Vinc. → *Borghini.* O njenem ustroju in pouku, ki ga je nudila (Zuccarijev program iz 1575/78) malo vemo, vsekakor pa so bili njeni člani povsem osvobojeni cehovskih vezi (slikarji so bili prej v *Arte dei Medici e Speziali,* kipaji pa v *Arte dei Fabbricanti*).

L: EWA VIII (1963, stp 151—52); Georg Friedrich *Koch:* Die Kunstausstellung (Bl 1967 — L!).

Accademia di Belle Arti di Venezia, um. ak. v Benetkah, ust. 1750 in zdaj znana predvsem po z. slik, ki je nastala v njenem okviru (cf. s. v. *Benetke,* odd. *muzeji*).

L: cf. E. *Bassi* (1950).

Accademia di San Luca v Rimu, ust. 1588 pod zaščito kard. Federiga Borromea na pobudo Fed. → *Zuccarija,* organizirana po podobnih načelih kot star. florent. → *Accademia del Disegno* (supra), vendar z močneje poudarjeno pedagoško dejavnostjo.

Acca Larentia, sprva staroitalska boginja, v pozn. mitologiji mdr. tudi rednica dvojčkov Romula in Rema, ki ju je bil našel njen mož, pastir Faustulus. Up: verj. Jacopo Della Quercia (*relief* ene izmed obeh žena z otrokoma na njegovi *Fonte Gaia* v Sieni, 1409/19).

L: Grimal (1951, s. v.); Hunger (1955, s. v.).

accedam ad vos in iudicio *et ero testis velox maléficis et adúlteris,* bibl. citat (Mal 3, 5: *Približam se vam za sodbo in hitro bom pričeval zoper čarovnike in prešuštnike*). Cf. s. v. *Apostolska vera* (Malahija ob Filipu).

accinctus praeliabitur ante eum et ipse accingétur retrórsum, bibl. citat iz → *Jakobovega preroškega blagoslova* (1 Mojz 49, 19: *bojne čete pritiskajo nanj, a on jih pritiska na pete*). Cf. s. v. *Apostolska vera* (Gad ob Filipu).

Acedia (lat.), Lenoba (grš. *Akedía,* angl. *the Sloth,* fr. *la Paresse*), ik. m. (→ *sedem poglavitnih grehov*), mdr. tudi ena izmed → *Pregreh* v okviru ik. m. → *Lestev kreposti.* Zaznamujeta jo mdr. → *osel* in *noj,* ki skriva glavo v pesku, personifikacija lenobe pa si kot pozn. predstavitve melanholije (→ *Melencolia I*) podpira glavo.

L: Réau I (1955, p. 189). — Cf. A. *Katzenellenbogen* (1939 [1964]), E. *Panofsky* (Dürer 1943 [1948 & 1955, p. 162]).

Achen, Hans (*Johann*) **von** → *Aachen, Hans von*

Achenbach, Andreas (1815—1910), nem. slikar, krajinar, r. v Kasslu, u. (94) v Düsseldorfu. S: npr. *Vihar na morju* (1836, Neue Pin.).

L: E. *Hanfstaengl* (NDB I, 1953, s. v.); M. *Alère* (Kindler I, 1966, s. v. — L!); »PKG« 11 (1966 — L!).

Achenbach, Oswald (1827—1905), nem. slikar, krajinar, r. v Düsseldorfu, brat prejšnjega. S: npr. *Angelski grad v Rimu* (d. 1883, Hamburg).

L: E. *Hanfstaengl* (NDB I, 1953, s. v.); M. *Alère* (Kindler I, 1966, s. v. — L!); »PKG« 11 (1966 — L!).

acheuléen, srednja kult. stopnja paleolita, imen. po najdišču Saint-Acheul pri Amiensu.

Achiam, Israel (1916—....), izrael. kipar. R. v Bet-Ganu v Galileji (Izrael), v rezistenci proti Angležem, zaprt in interniran, od 1947 dalje v Parizu; se udeležil simp. → *Forma viva* (1963).

L: SeuphorS (1961).

Acis → *Akis*

Ackerman, Gerald M. (1928— ....), amer. um. zgodovinar. Prom. 1964 na *Princeton Univ.* z dis. *The Structure of Lomazzo's Treatise on Painting.* Uči na *Stanford Univ.* v Kaliforniji. Cf. s. v. *Gérôme.*

B: ‚*Lomazzo's Treatise on Painting*' (AB, 1967).

Ackerman, James S(loss), (1919—....), amer. (ž.) um. zgodovinar, r. v San Franciscu.

B: ‚*The Certosa of Pavia and the Renaissance in Milan*' (Marsyas, 1947/49); ‚*Ars sine scientia nihil est: Gothic Theory of Architecture at the Cathedral of Milan*' (AB, 1949); ‚*The Belvedere as a Classical Villa*' (JWCI, 1951); *The Cortile del Belvedere* (C. d. V. 1954); *The Architecture of Michelangelo, I—II* (L 1961, »Stud. in Architecture« 4/5); ‚*Sources of the Renaissance Villa*' (20. kongr. II, 1963); *Palladio* (Harm 1966); *Palladio's Villas* (NY 1967).

Ackerman, Phyllis (*Mrs. Arthur Upham Pope*), (1893—....), amer. um. zgodovinarka.

B: *Tapestry, the Mirror of Civilization* (NY: Ox UP 1933); ‚*The »Hunt of the Unicorn«-Tapestries*' (BM, 1935); (& A. U. Pope izd.) *A Survey of Persian Art from Prehistoric Times to the Present* (7 knj., NY 1938—1939); ‚*Five baroque Don Quixote tapestries*' (AQ, 1947).

Der **Ackermann aus Böhmen,** »Orač s Češkega«, dramatski dialog (avtor Johannes von Saaz, mestni pisar v Zatcu [= nem. Saaz], 1400), v katerem nastopata *Tožnik* in *Smrt*, ki mu je bila ugrabila ženo. Up: npr. *lesor. ilustracije* bamberške Pfisterjeve izd. iz o. 1461 (faks.: *Johannes von Saaz: Der ackermann und der tod*, Lpz 1919, uv Alois Bern): *Tožnik pred Smrtjo* (f. 1v), *Smrt in najvišji stanovi* (f. 4v), *Smrt s koso* (= Zmagoslavje smrti, f. 10r), *Smrti svèt* (f. 18r) in *Božja sodba* (f. 22v).

L: cf. S. *Cosacchi* (s. v. *Kozáky*, 1965, p. 806 ss & tabla XX).

Acqua, Cesare (*César*) **dell'** → *Dell'Acqua, Cesare* (v Belgiji *César*)

Acrimonia (lat.), *Bistroumnost* → *Veliki zmagoslavni voz cesarja Maksimilijana I.*

Acta Historiae Artium *Academiae Scientiarum Hungaricae*, madž. umzg. strokovno glasilo, ki izhaja v Budimpešti od 1954 dalje s prispevki v nem., angl., fr., rus. in it. jeziku.

Acta Sanctorum *quotquot toto urbe coluntur*, tudi za svetniško ikonografijo pomembna monumentalna z. po koledarskih dnevih urejenih svetniških življenjepisov, ki jo je 1643 zač. v Antwerpnu izdajati niz. jezuit Jean *Bolland* (Johannes *Bollandus*); njegovi nasledniki, bolandisti (*Soc. des Bollandistes*), ki jo še zdaj nadaljujejo v Bruslju, poleg tega izd. rev. *Analecta Bollandiana* (ib. od 1882 dalje).

action painting, amer. smer abstr. slikarstva (→ *abstraktna umetn.*), ki se izraža s sámo slikarjevo neposredno dejavnostjo in dobesedno z njegovim gibanjem: v nasprotju s tradicionalnimi načini slikanja dela umetnik brez kakršne koli poprejšnje zamisli na platnu, ki je največkrat orjaških mer (zato na tleh in velikokrat samó na pol odvito), brez čopiča, s kapljanjem (angl. *droping*) in polivanjem običajnih industrijskih barv. Prvi pionir tega načina je bil → *Pollock*, za njim Franz → *Kline* in nešteti drugi.

Actus Apostolorum (lat., abr. *Ac*), *Apostolska dela* (abr. *Apd*, nem. *Apostelgeschichte*, abr. *Apg*), v kršč. Svetem pismu 5. zg. knj. Nove zaveze, uvrščena med evangelije in liste. Opisuje predvsem delo apostola → *Petra* (v 1. delu) in → *Pavla iz Tarza* (v 2. delu). Med ikonogr. motivi tudi → *Binkošti*.

Adalbert Praški → *Vojteh*

Adalpertus → *Codex Aureus iz St. Emmerama*

Adam, Albrecht (1786—1862), nem. slikar, utemeljitelj družine slikarjev, ki so se odlikovali zlasti kot animalisti; r. v Nördlingenu, u. v Münchnu. S: bitke in konji, konjeniški portreti, npr. v Münchnu *Bitka pri Borodinu* (o. 1838, Residenzmus.), *Feldmaršal Radetzky na konju* (1848, Neue Pin.) in *Bitka pri Custozzi* (1851, ib.).

L: G. *Tolzien* (Kindler I, 1964, s. v. — L!).

Adam, Ernst (1927—....), nem. um. zgodovinar. R. v Freiburgu i. Br., na tamk. univ. prom. z dis. o zvoniku freiburške katedr., bil asist. pri K. Bauchu in zdaj predava zgod. arhitekture.

B: *Baukunst des Mittelalters, I—II* (FrM 1963, »Ullstein Kg.« 10); *Das Freiburger Münster* (Stu 1968, »Große Bauten Europas« 1).

Adam, Henri-Georges (1904—....), fr. kipar in grafik; r. v Parizu v zlatarski družini, se ukvarja s kiparstvom šele od 1940.

L: Lj GrB (1957); SeuphorS (1961).

Adam, Robert (1728—1792), škotski arh., 1754—57 proučeval ant. in pozn. arhitekturo v Rimu, 1757 pa → *Dioklecijanovo palačo* v Splitu. Z bratom Jamesom (1730—1794) načrti za pohištvo. A: npr. *Syon House* in *Kenwood House* v Londonu. Po njem imen. t. i. *Adam style* kot nekaka vzporednica fr. → *Louis-Seize* na poti v → *neoklasicizem*.

B: **Ruins of the Palace of the Emperor Diocletian at Spalato in Dalmatia* (L 1764 — bakr. ilustracije delo Francoza Ch. L. Clérisseauja [1722—1820]).

L: Marcus *Whiffen* (EWA I, 1959, stp 31—32 — L!); Pevsner (1966); Damie *Stillman:* The Decorative Work of Robert Adam (L ali NY 1966); *id.*, Robert Adam and Piranesi (R. Wittkowerjev zb. I, 1967). — Cf. E. *Kaufmann* (1955).

Adama van Scheltema, Frederik (1884—1968), nem. (hol.) um. zgodovinar, r. v Amsterdamu. Živel kot zasebnik v Münchnu, znan zlasti po svoji interpretaciji o razvojnem ciklu severnoevr. ornamenta v neolitski in bron. dobi.

B: *Ueber die Entwicklung der Abendmahlsdarstellung von der byzantinischen Mosaikkunst bis zur niederländischen Malerei des 17. Jahrhunderts* (Lpz 1912); *Die Altnordische Kunst: Grundprobleme vorhistorischer Kunstentwicklung* (Bl 1924); *Der Osebergfund* (Lpz 1929; 2. izd. ib. 1938); *Die Kunst unserer Vorzeit* (Lpz 1936 [cf. 1950]); *Die geistige Wieder-*

holung: Der Weg des Einzelnen und seiner Ahnen (Lpz 1937; rev. izd. Bern 1954); *Die deutsche Volkskunst und ihre Beziehungen zur germanischen Vorzeit* (Lpz 1938); *Die geistige Mitte* (1947); *Die Kunst des Abendlandes, I: Die Kunst der Vorzeit* (Stu 1950), *II: Die Kunst des Mittelalters* (ib. 1953), *III: Die Kunst der Renaissance* (ib. 1957), *IV: Die Kunst des Barock* (ib. 1958), & *V: Die Kunst der Moderne* (ib. 1960).

Adam in Eva, bibl. ik. m. prvih dveh ljudi, »prvih staršev« (v hebr. jeziku Adam pomeni človeka, Eva pa življenje); za srednjev. umetnike je poleg →*Poslednje sodbe* pomenil eno izmed redkih priložnosti za upodabljanje golega človeškega telesa. V kršč. ikonografiji nastopata tudi v prizoru →*Kristusa v predpeklu*, Adam sam pos. v simboličnem nasprotju s Kristusom (»stari« in »novi« Adam) kot okostnjak — največkrat predstavljen samó z lobanjo — pod križem na →*Kalvariji*, →*Eva* pa kot nasprotje Marije. Up (cf. infra & s. v. *Delo prvih staršev*, *Izgon iz raja*, *Ustvarjênje Adama* in *Ustvarjênje Eve*): posebno slavni prizori iz njunega življenja v →*Florenci* (→*Sta Maria del Carmine*, Capp. Brancacci) in na Michelangelovem →*stropu Sikstinske kapele*, sicer pa mdr. *sohi* na Adamovem portalu (*Adamspforte*) katedr. v →*Bambergu*, na →*Gentskem olt.*, Antonio Rizzo (marmor, o. 1485, Benetke, Doževa palača), →*Lipec*, Riemenschneider (peščenec, 1491/93, Würzburg, Mainfränkisches Mus.), itn.

L: A. *Breymann:* Adam und Eva in der Kunst des christlichen Altertums (Wolfenbüttel 1893); Josef *Kirchner:* Die Darstellung des ersten Menschenpaares in der bildenden Kunst von der ältesten Zeit bis auf unsere Tage (Stu 1903); Fernand de *Mély*, Nos premiers parents dans l'art: Adam, Eve, Lilith (Hulin de Loojev zb., 1931); Leonie *Reygers*, Adam und Eva (RDK I, 1937); Oswald *Erich*, Adam — Christus (ib.); Réau II/1 (1956, p. 71 ss); Herbert L. *Kessler*, »Hic Homo Formatur« (AB, jun. 1971). — Cf. S. *Esche* (→ *Braunfels-Esche*, 1956), K. *Künstle* (1928), H. *Schade* (*1968 — L!).

Adam in Eva objokujeta Abelovo smrt, kršč. ik. m., ki je nastal kot dodatek bibl. ikonografiji, in sicer po vzoru →*Objokovanja* mrtvega Kristusa. Up: zlasti od XVI. st. dalje, e. g. Lucas van Leyden (bakr., d. 1529), A. Tiarini (Pitti).

L: Pigler I (1956, p. 19—20 — L!); Réau II/1 (1956, p. 98).

Adam in Eva pri drevesu spoznanja (»Izvirni greh«) bibl. ik. m. (1 Mojz 3, 1—7). Up: npr. *relief* na →*sarkofagu Junija Bassa* (IV. st.), *miniatura* v →*Dunajski Génezi* (zač. VI. st.), *relief* na →*Bernwardovih vratih* v Hildesheimu (1008/15), mojster Wiligelmo (*relief* na pročelju stolnice v Modeni), Bertram iz Mindena (→*Grabowski olt.*, dkč. 1379), Masolino (*freska*, Florenca, Sta Maria del Carmine, Capp. Brancacci, leva stena), Jacopo Della Quercia (*relief* na portalu c. S. Petronio v Bologni, 1427/37), Hugo van der Goes (o. 1467/68, Ksthist. Mus.), Dürer (*bakr.*, infra), Palma Vecchio (Braunschweig), Michelangelo (*freska* na →*stropu Sikstinske kap.*), Rafaelova delavnica (*freska*, →*Rafaelove loggie* [6. prizor], 1517/19), Tizian (Prado [Rubensova kopija 1628/29 ib.]), Rubens & Jan Bruegel star. (les, o. 1620, Mauritshuis), Rembrandt (*jedk.*), itn.

L: Bible in Art (1956); Réau II/1 (1956, p. 83—86). — Cf. (tudi s. v. *Adam in Eva*) H. *Schmerber* (1905).

***Adam in Eva pri drevesu spoznanja,** znamenit Dürerjev bakr., sign. in dat. *ALBERT DVRER NORICVS FACIEBAT AD* [Dürerjev monogram, hkrati Anno Domini] *1504*, predstavlja Dürerjev lepotni kanon človeškega telesa pred njegovim 2. obiskom Italije, po ikonografski strani razpet v nasprotjih Adam-Eva, jerebika-figovec, papiga-kača, miš-mačka, in povezan s kršč. interpretacijo ant. nauka o →*štirih temperamentih*, ki naj bi bili v človeku pred »izvirnim grehom« idealno združeni. Tu jih ponazarjajo živali v ospredju, ki so hkrati podoba → *sedmih poglavitnih grehov:* »melanholični« los za lakomnost in nevoščljivost (resp. obup), »kolerična« mačka za napuh in jezo, »flegmatični« vol za požrešnost in lenobo, »sangviniční« kunec za nečistost.

L: cf. E. *Panofsky* (Dürer 1948 [1955, p. 84—85]).

Adam in Set, na ž. in kršč. legende o Adamu oprt ik. m. (nem. *das Urväterbild*): očaka sedita med stebroma, na katera dečka pišeta besedi *geometria* in *astronomia* (Adam je ukazal svojim sinovom, da zapišejo božje znanje, ki jim ga je bil posredoval, na kamn. in opečnat steber, da se bo ohranilo tudi ob potopu in požaru). Up: npr. *miniaturi* v kölnski →*Chronica Regia* (konec XII. st., f. 3v) in njenem rkp. v bruseljski *Bibl. Royale* (pred 1238).

L: MJ Hdb. (1964, p. 743, repr. 24); MJ Kat. (1964, št. A 15)

Adam koplje →*Delo prvih staršev*

Adam poimenuje živali (it. *Adamo impone i nomi agli animali*), razmeroma redek bibl. ik. m. (1 Mojz 2, 19—20). Up: npr. *StS* v c. S. Pietro pri Ferentillu (3. bibl. prizor, XII. st.).

L: Bible in Art (1956); Réau II/1 (1956, p. 81).

Adams, Robert (1917—....), angl. abstr. kipar, 1949—60 učil na londonski *Central School of Arts and Crafts*.

L: SeuphorS (1961); ReadS (1964).

Adhémar, Hélène, fr. um. zgodovinarka. Kustos asist. v Louvru, žena naslednjega.

B: (& R. Huyghe & G. Bazin) *Courbet: L'Atelier du peintre, allégorie réelle*, 1855 (P 1944); *Watteau: sa vie — son oeuvre* (P 1950); *Portraits français: XIVe—XVe—XVIe siècles, Musée du Louvre* (P 1950, »Bibl. Aldine des Arts« 14); (& Ch. Sterling) *Musée National du Louvre: Peintures, École Française, XIXe siècle, I—IV* (P 1958—1961).

Adhémar, Jean (1908—....), fr. um. zgodovinar, konservator graf. odd. (*Cabinet des Estampes*) pariške *Bibl. Nat.*; gl. urednik *Gazette des Beaux-Arts.*

B: *Influences antiques dans l'art du moyen-âge français: Recherches sur les sources d'inspiration* (L 1939, »StudWI« 7); *Goya* (P 1941); *L'estampe française: La lithographie française du XIXe siècle* (P 1944); *Goya* (P 1947); *Les Caprices de Goya* (P 1948); ‚*Representation of the Marriage of Mary Stuart*' (BM, 1948); *L'Estampe satirique et burlesque en France: 1500—1800* (P 1950 [rk, Bibl. Nat.]); (& Francis Jourdain) *Toulouse-Lautrec* (P 1952, »Coll. Promethée«); *Toulouse-Lautrec: »Elles«* (Monte-Carlo 1952); *Honoré Daumier* (P 1954); *French Drawing of the 16th Century* (L-NY 1955); ‚*Les journaux amusants et leurs premiers peintres cubistes*' (L'Oeil, 1955); *La Gravure originale au XVIIIe siècle* (P: Somogy 1963); *La Gravure originale au XXe siècle* (ib.); *Toulouse-Lautrec: Lithographies* (P 1965); *Imagerie populaire française* (P 1968).

L: WWA (1962; 1964).

***Adin evangeliar** ali *Adin rkp.* (nem. *Evangeliar der »Ada«* ali *Ada-Handschrift*), pomemben iluminiran rkp. (nekdaj v samostanu sv. Maksimina v Trierju), ki naj bi — po pozn. dodani pesmi (f. 172r) — nastal po naročilu neke *»Ada Ancilla Dei«*, katero je lokalno izročilo istovetilo s sestro Karla Vél. (172 listov 36,6 × 24,5 cm, o. 800, Trier, Stadtbibl., Cod. 22). Med miniaturami e. g. inicialna str. Matejevega evangelija, *Liber generationis* (f. 16r), predvsem pa podobe evangelistov (*Matej*, f. 15v; *Marko*, f. 59v; *Luka*, f. 85v; *Janez*, f. 127v), ki se zde delo dveh umetnikov ter predstavljajo kakovostni vrh in predzadnji člen (pred →*Evangeliarjem iz Lorscha*) celotne →*dvorne šole Karla Vél.*, kot danes po →*Koehlerju* imenujemo skupino sorodnih rkp., nekdaj ravno po Adinem evangeliarju imenovano *Adina skupina* (nem. *Ada-Gruppe*).

L: K. *Menzel*, P. *Corssem*, H. *Janitschek*, A. *Schnütgen*, F. *Hettner* & K. *Lamprecht:* Die Trierer Ada-Handschrift (Lpz 1889); Karl d. Große (1965, št. 416 — L!); »PKG« 5 (1969). — Cf. W. *Braunfels* (1968), W. *Koehler* (1958), F. *Mütherich* (1966).

Adler, Dankmar (1844—1900), amer. (ž.) arh., eden izmed predstavnikov t. i. →*chicaške arhitekturne šole*. R. v Eisenachu v Nemčiji, 1854 z očetom v Detroit, 1871 biró z Edwardom Burlingom, 1879 se osamosvojil, se kmalu nato povezal z L. →*Sullivanom*, ki je bil najprej risar pri njem, nato pa od 1881 do 1895 njegov partner. A (z L. Sullivanom, ki je skrbel za zun. obliko): *Auditorium Building* (1886—89, Chicago), **Wainwright Building* (1890—91, Saint Louis [Missouri] — prvič uporabljena »nebotičniška konstrukcija«), **Guaranty Building* (1894—95, Buffalo [N. Y.]).

L: Hatje (1963). — Cf. C. W. *Condit* (1964), L. *Mumford* (Roots 1952 [1956]).

Adler, Friedrich (1827—1908), nem. arheolog, zgodovinar stavbarstva in arhitekt, z E. Curtiusom vodil izkopavanja v Olimpiji, r. in u. v Berlinu.

B: *Andreas Schlüter: Leben und Werke, Vortrag...* (Bl 1862); *Mittelalterliche Backstein-Bauwerke des preußischen Staates, I: Die Mark Brandenburg* (Bl 1862—63 [100 tabel]); (& Ernst Curtius) *Olympia* (5 knj., Bl 1890—1897); *Das Mausoleum zu Halikarnass* (Bl 1900).

Adler, Irene (von), (1879—?), avstr. um. zgodovinarka, prom. 1926 na Dunaju.

B: ‚*Die Clouet: Versuch einer Stilkritik*' (JSW, 1929, dis.).

Adler, Jankel (1895—1949), nem.-angl. (ž.) slikar. R. na (takrat rus.) Poljskem, 1931 zač. hkrati s Kleejem učiti na ak. v Düsseldorfu, 1933 emigriral v Pariz, od 1940 v Angliji. S: npr. *Mož s konjem* (d. [19]29, Düsseldorf, Adolf Fischer), *Rabina* (1942, MMA), *Hommage Nachumu Gabu* (1946, London, Peter Adams).

L: H. *Read* (Kindler I, 1964, s. v. — L!); Anna *Klapheck:* Jankel Adler (Recklinghausen 1966, »Mngr. zur rheinisch-westfälischen K. der Gegenwart« 32). — Cf. S. H. *Hayter* (1948).

Adler, Salomon (1630—po 1691), slikar iz Gdańska, akt. v 2. pol. XVII. st. v Milanu. S: *Avtp. nasmejanega slikarja* (Brera; Uffizi).

L: »PKG« 9 (1970, t. 196, p. 203—04 [Wolfgang J. *Müller*] — L!). — Cf. W. *Drost* (1943). L. *Menaše* (Avtp. 1962, repr.).

Ádmetos (grš. *Admétos*), grš. mit. oseba, eden izmed →*argonavtov*, kralj v Tesaliji in soprog *Alkestide*. Apolon, ki je bil nekoč služil pri njem, je dosegel, da mu ne bo treba umreti, če se bo nekdo namesto njega prostovoljno žrtvoval. To je storila plemenita →*Alkéstis*, Hêrakles pa mu jo je privedel nazaj iz podzemlja (Up: npr. *relief* na kamn. skrinji pod Vindonijevim spom. v Šempetru).

L: R. *Engelmann* (Roscher I, 1884—90, stp 68—69); Grant (1968).

ADMONT na avstr. Štajerskem. Benediktinska opatija (ust. 1074) je imela s Salzburgom

povezano iluminatorsko šolo; 1865 delno zgorela, rest. Slavna baročna *biblioteka* (sez. 1774, *freskantski okras* B. Altomonteja) hrani o. 85000 knj., med njimi 90 inkunabul in 1100 rkp.

L: A. *Krause:* Die Stiftsbibliothek in Admont (Admont 1948). — Cf. R. *Kohlbach* (1953).

Admontska Biblija (nem. *Admonter Riesenbibel*), pomemben salzburški iluminiran rkp. (2 knj., pergament, 56 × 41 cm, o. 1140), prej v samostanski knjižnici v Admontu (Cod. I), zdaj v Österr. Nationalbibliothek na Dunaju (Cod. Ser. n. 2701). Med posebno znanimi miniaturami v bolj bogato okrašeni I. knj. (262 listov) npr. *Jakobovo potovanje v Egipt* (f. 27v), *Čaščenje zlatega teleta* (f. 43v), *Ruta ob Boozovih nogah* (f. 107v), *Zasmehovanje Joba* (f. 255v).

L: Ausstellung Romanische Kunst in Österreich (3., izb., razš. izd., Krems an der Donau 1964, p. 72—73 — L!).

Adonibezeku odsekajo palce, bibl. ik. m. (Sodn 1, 6). Up: npr. *lesor.* po Teuflovi risbi v → *Dalmatinovi Bibliji* (1584, I, f. 132v).

L: Pigler I (1956, p. 109).

Adonija, bibl. oseba, Davidov 4. sin (s Hagito, 2 Kralj 3, 4), ki je po njegovi smrti hotel zavladati namesto Salomona in dobiti za ženo → *Abisago* (3 Kralj 1—2).

Adónis (grš. *Ádonis*), mit. oseba, lepotec, Afroditin (Venerin) ljubimec, v marsičem podoben frigijskemu → *Atisu.* Na željo Artemide (Diane) ali pa ljubosumnega Aresa (Marsa) ga je na lovu smrtno ranil merjasec. Neutolažljiva Afrodita je preprosila Perséfono (Prozêrpino), da je smel vsako leto 6 mesecev prebiti na zemlji. Up: cf. infra & s. v. *Venera in Adónis.*

L: Roscher I (1884—90, stp 69—77); Grimal (1951, s. v.); Hunger (1955, s. v.); Wahib *Atallah:* Adonis dans la littérature et l'art grecs (P 1966).

Adónis najde Venero, ik. m. po Ovidu (Met. X, 525ss): Venera, ki jo je njen sin, *Eros* (*Amor*), ponevedoma ranil s puščico, se na mah zaljubi v lepotca (→ *Adónis*). Up: npr. Ann. Carracci (pred 1595, Ksthist. Mus.).

Adónisovo rojstvo iz mirinega drevesa (v katerega je bila spremenjena njegova mati → *Myrrha*, bežeča pred svojim očetom, ki ga je bila zapeljala v incest), mit. ik. m., znan po Ovídu (Met. X, 503—14: *At male conceptus sub robore creverat infans* ...). Up: npr. Bernardino Luini (Brera — v ozadju slike *Venera in Adónis*), A. Elsheimer (baker, o. 1600, Städel).

L: Pigler II (1956, p. 10—11); »US« 10 (1969, p. 23).

Adrijan → *Hadrijan*

Adspicient ad me quem confixerunt, bibl. preroški citat (Zah 10, 12: *Ozirali se bodo nanj, ki je bil preboden*). Cf. s. v. *Apostolska vera* (Zaharija ob Janezu).

ADŽANTA (angl. *Ajanta*). *StS-e* v samostanskih in tempeljskih votlinah (II. st. pred—VII. st., imen. po bližnjem mestecu ob severozah. meji ind. pokrajine Hajderabad) kažejo prizore iz Budovega življenja in sodobnosti, živali, rastline, itn., in predstavljajo enega izmed vrhov stare ind. umetn.

L: Ghulam *Yazdani:* Ajanta (4 knj., Hyderabad-Ox 1930—1955); *id.*, Ajanta (EWA I, 1959 — L!); Madanjeet *Singh:* India: Paintings from Ajanta Caves (NY-Milan: UNESCO 1954).

aedicula → *edikula*

Aegidius (lat.) → *Tilen*

Aegidius, Petrus, s pr. im. Pieter *Gillis* (1486 do 1533), niz. humanist, antwerpenski mestni tajnik, prijatelj → *Erazma Rotterdamskega*, Thomasa *Mora* in Q. Massysa. Up: Q. Massys (1517, naročil Erazem skupaj s svojim portretom za darilo Moru).

Aegina (grš. *Aígina*), nimfa, hči rečnega boga *Asópa* in Metope. Up: → *Ugrabljenje Aegine.*

Aelst, Pieter Cocke van → *Coecke van Aelst*

Aelst, Willem van (o. 1625/26—ne pred 1683), hol. slikar tihožitij, 1645—56 v Franciji in Italiji (tam. imen. *Guillielmo d'Olanda*).

L: G. *Tolzien* (Kindler I, 1964, s. v.).

Aeneis → *Eneída*

Aequitas (lat.), *Nepristranost* → *Véliki zmagoslavni voz cesarja Maksimilijana I.*

aer (lat.) → *zrak* (→ *štirje elementi*)

aeromantica (lat.), prerokovanje po zračnih pojavih. Up: personifikacija, npr. na »*rožiˇ« katedr. v → *Lausannu.*

aeropittura → *futurizem*

Aertsen, Pieter, imen. *Lange Pier* (o. 1508/09 do 1575), hol. slikar, pomemben za razvoj žanra in s svojimi »mesarijami« pravi utemeljitelj → *tihožitja* kot samost. zvrsti. R. v Amsterdamu, 1535—55 v Antwerpnu, 1542 se tam oženil s Kathelijne Beuckelaer (njen nečak, → *Beuckelaer, Joachim*, njegov učenec in posnemovalec), od 1555 dalje v Amsterdamu, tam u. S: triptih s *Križanjem* (1546, Antwerpen), *Mesarija* (d.

1551, Uppsala, univ.), *Kristus pri Mariji in Marti* (d. 1553, Rotterdam), *Ples med jajci* (d. 1557, Rijksmus.), *Kuharica* (d. 1559, Bruxelles).

L: Friedländer XIII (1936); Margaretta M. *Salinger* (EWA I, 1959, s. v.); H. *Gerson* (Kindler I, 1964, s. v.). — Cf. L. *Baldass* (1955), R. *Genaille* (1954), H. *Gerson* (1950), J. *Sievers* (1908).

***Aethelwoldov benedikcional,** pomemben iluminiran rkp., imen. po Aethelwoldu, ki je bil od 963 dalje škof v Winchestru (Winchester 975/80, Br. Mus., Add. Ms. 49598 [prej Chatsworth]). Med celostr. miniaturami npr. *Oznanjenje* (f. 5v), *Krst v Jordanu* (f. 25) in *Marijina smrt* (f. 102v). Kot pisec imen. *Godeman*, pozn. opat v Thorneyu (o. 984—1012), ki je kodeks verj. tudi iluminiral.

L: Diringer Book (1958); »US« 6 (p. 229—30). — Cf. C. *Nordenfalk* (1957), M. *Rickert* (1954), etc.

Afra (lat. *Afra meretrix* [*peccatrix*]), krščč. svetnica (7. VIII.), ki je bila najprej vlačuga v Augsburgu; sežgana na grmadi. Up: npr. Chr. Amberger (na *krilnem olt.*, 1554, Augsburg, stolnica St. Maria).

L: Réau III/1 (1158, p. 25—26); Keller (1968). — Cf. J. *Braun* (1943).

Afrika kot ik. m. → *deli zemlje*

afriška umetnost. Iz predzg. dobe še vedno zelo negotovo dat., v skale *vrezane risbe* in *StS-e* z živalskimi in lovskimi prizori (široko področje Sahare). Najstar. kultura iz razdobja pred kolonializmom imen. po vasi *Nok* (na ozemlju zdajšnje Nigerije, pokrajina Zaria): *glave* kipov v skoraj naravni velikosti iz žg. gline (med 500 pred in 200). Pomembno najdišče tudi *Zimbabwe* (juž. Rodezija): *lončevina* iz. o. 330 in *ostanki zidovja*, po preiskavi najdenega lesa dat. v čas 471/711. Najpomembnejši spomeniki z ozemlja Nigerije: izdelki iz žg. gline in brona, nastali v mestu in nekd. državi → *Ife* (verj. XIV./XV. st.), in bržkone od njih spočetka odvisna bron. plastika nekd. kraljestva → *Benin* (pribl. XVI.—XVII. st.), ki jo dopolnjujejo tudi slonokoščeni izdelki. Iz zadnjih 2 st. povsem prevladuje lesena plastika in rezljani okras raznih praktičnih izdelkov, umetn., ki je spodbudno vplivala na evr. → *kubizem.* Raziskovanje afriške umetn. se je začelo šele proti koncu XIX. st., in sicer v okviru etnologije; um. zgod. ga je prevzela šele po 1. svet. vojni. — Posebno bogate z. v Evropi: *Br. Mus.* v Londonu, *Mus. Royal du Congo Belge* v Tervuerenu, *Ethnografisch Mus.* v Antwerpnu, *Mus. de l'homme* v Parizu, *Mus. f. Völkerkunde* v Berlinu in Hamburgu, *Nationalmuseet* v Københavnu, *Mus. Pigorini* v Rimu. — O drugih, z evr. umetn. povezanih um. kulturah cf. s. v. *koptska umetn.* in *rimska umetnost v sev. Afriki*, ravno takó pos. → *egiptovska umetnost*.

L: Carl *Kjersmeier:* Centres de style de la sculpture nègre africaine (4 knj., P-Copenhague 1935 do 1938); *id:* African Negro Sculptures (Copenhagen 1947); L. *Underwood:* Masks of West Africa (L 1948); *id.:* Bronzes of West Africa (L 1949); *id.:* Figures in Wood of West Africa (L 1951); Ladislas *Segy:* African Sculpture Speaks (NY 1952; 2. izd. NY 1954); Margaret *Trowell:* Classical African Sculpture (L 1954); J. F. *Glück:* Die Kunst der Naturvölker Afrikas (Hans Weigert [izd.]: Kleine Kunstgeschichte der Vorzeit und der Naturvölker, Stu 1956); D. *Paulme:* Les sculptures de l'Afrique Noire (P 1956); E. *Elisofon* & William *Fagg:* The Sculpture of Africa (NY 1958); L. *Kochnitzky:* Negro Art in Belgian Congo (4. izd., NY 1958); EWA I (1959 — William *Fagg*, African Cultures), II (1960 — ‚Bantu Cultures'), III (1960 — ‚Congo'), VII (1963 — ‚Guineian Cultures'), X (1965 — ‚Nilotic Cultures' & ‚Nigeria'), XI (1966 — ‚Paleo-African Cultures'), XII (1966 — ‚Rhodesia, Zambia, and Malawi'), XIII (1967 — ‚South Africa' & ‚Sudanese Cultures', kot povsod L!); H. *Himmelheber:* Negerkunst und Negerkünstler (Brsch 1960 — L!); K. *Schlosser:* Bantu-Künstler in Süd-Africa (Kiel 1960); Margaret *Trowell:* African Design (L 1960); ead. & Hans *Nevermann:* African and Oceanic Art (NY 1968, »Panorama of World Art«; slov. prev. [Helena Menaše]: *Afrika in Oceanija*, Lj 1968, »Umetn. v slikah«); Tibor *Bodrogi:* Art in Africa (NY 1968). — Cf. A. *Basler* (1929), H. A. *Bernatzik* (1947 etc.), H. *Breuil* (1930; 1934; 1955—1960; 1955; 1957; 1960); C. *Einstein* (1915; 1922), L. *Frobenius* (1898; 1923; 1933), H. *Kühn* (1930 [1935]), F. von *Luschan* (1919), Th. *Munro* (& P. *Guillaume* 1926), W. *Schmalenbach* (1953), J. J. *Sweeney* (1935; 1952), E. von *Sydow* (1921; 1923; 1926; 1930; 1954), P. S. *Wingert* (1950; 1954).

Afro, s pr. im. Afro *Basaldella* (1912—....), it. abstr. slikar. R. v Vidmu, živi v Rimu.

L: cf. L. *Venturi* (1954).

Afrodita (grš. *Afrodíte*), grš. boginja čutne ljubezni in lepote (rim. *Venera*), hči → *Zeusa* in *Dione*, žena → *Héfaista* (rim. *Vulkan*), ki ga je mdr. varala z → *Aresom* (rim. *Mars*). Njen sin s slednjim je → *Eros* (rim. *Amor*). Po → *Parisovi sodbi* je Parisu pomagala dobiti Heleno, v trojanski vojni bila na strani Trojancev. Up (infra & s. v. *Miloška Venera*, *Rokeby Venus*, *Speča Venera*, *Urbinska Venera*, *Venerino rojstvo*, *Venus frigida*, *Venus Victrix*, itd.): slavni akti, v katerih so jo predstavili npr. → *Cranach star.*, → *Giorgione*, → *Tizian*, → *Tintoretto*, → *Paolo Veronese*, → *Rubens*, → *Canova*, itd.

L: Roscher I (1884—90, stp 390—419); Hunger (1955, p. 36—38); Grant (1968).

***Afrodita iz Kiréne,** helen. akt (Rim, Mus. delle Terme: Sale Nuove).

L: EWA VII (1963, t. 369).

***Afrodita Knidska,** slavna marm. soha, imen. po otoku, na katerem je bila (→ *Knidos*), znana po različno ohranjenih rim. kopijah (viš. 2,04 m, Vat.: Mus. Pio-Clementino) in pozn. rekonstrukcijah. Z njo je (o. 350 pred) → *Praksitel* prvič v plastiki upodobil Afrodito golo. Po Pliniju star. (Nat. hist. XXXVI) je prekašala ne samó druga Praksitelova dela, temveč sploh vse kipe na svetu, takó da so mnogi samó zaradi nje potovali na Knidos.

L: EWA III (1960, t. 374), XI (1966, t. 238); »PKG« 1 (1967, t. 107 — L!); »US« 3 (1969, p. 185 & 188). — Cf. W. *Helbig* (I 1899, p. 206—07), Th. *Kraus* (*1957).

Agam, s pr. im. Jacob *Gipstein* (1928—....), izrael. slikar v Parizu (1. osebna razst. 1953), tvorec reliefov-slik s premakljivimi sestavinami.

L: SeuphorS (1961); Frank *Popper* (Studio, jul. 1966). — Cf. H. H. *Arnason* (1968 ali 1969 — L!).

Agamémnon, brat Menelája (njunega očeta je ubil → *Aigístos*), mikenski kralj, poročil → *Klitaim(n)éstro* (potem ko je njenega prvega moža, Aigistovega brata, ubil), imel z njo → *Ifigenijo* (ki jo je moral na Táuridi Artémidi žrtvovati), *Eléktro* in → *Orésta*. Ko se je po končani trojanski vojni (v kateri je Grkom poveljeval) vrnil domov, sta ga Klitaiméstra in Aigistos v kopeli umorila. Up: npr. P.-N. Guérin (*Klitaiméstra*, d. 1817, Louvre).

L: Roscher I (1884—90, stp 90—97); Hunger (1955, s. v.).

Agara, bibl. oseba, Sarina egipt. dekla, ki je Abrahamu (takrat še Abramu) rodila sina Izmaela, očeta Izmaelcev in s tem prednika pozn. Arabcev (1 Mojz 16). Cf. infra & s. v. *Abraham odpravi Agaro in Izmaela.*

L: RDK I (1937, stp 92—93). — Cf. H. van de *Waal* (1947).

Agara in Izmael v bersabejski puščavi (lat. *Agar in deserto*), bibl. ik. m. (1 Mojz 21, 17-18). Up: Pietro da Cortona (1637/42, Sarasota), G. B. Tiepolo (*freska*, o. 1725/26, Videm, Pal. Arcivescovile, Gall., strop).

Agara se vrne k Abrahamu (in Sari), bibl. ik. m. (1 Mojz 16). Up: Pietro da Cortona (1637/42, Ksthist. Mus.).

Agata (lat. *Agatha Catanensis*), kršč. svetnica, devica mučenica (5. II.). Atributi: klešče, odrezane prsi na krožniku, itd. Up: npr. Sebastiano del Piombo (*Mučeništvo*, d. 1520, Pitti).

L: Pigler I (1956, p. 405 ss); Réau III/1 (1958, p. 27—32 — L!); Aurenhammer (1. snopič, 1959, p. 66—69 — L!); Keller (1968, p. 22); LS I (1968).

Agaue (grš. *Agauḗ*), mit. oseba, Péntejeva mati, cf. s. v. *Menade preganjajo Pénteja.*

Agej (lat. *Aggeus* ali *Haggoeus*, it. *Aggeo*), bibl. prerok (→ *dvanajst malih prerokov*), »vršil svojo preroško službo« v 2. letu vlade perz. kralja Daréja I. (522—486 pred). Up: *miniaturi* v → *Rabulovem evangeliarju* (f. 7v [levo], 586) in → *Admontski bibliji* (o. 1140).

L: Réau II/1 (1956, p. 380—81).

AGEN, mestece v juž. Franciji (dép. *Lot-et-Garonne*). V Mestnem muz. (*Mus. Municipal*) galsko-rim. ostanki, predvsem pa med slikami Goyev *Avtp.* (1783).

L: EWA V (1961, stp 594).

Áglauros, ena izmed treh Kekropsovih hčera. Cf. s. v. *Merkur se zaljubi v Hérse* in *Najdenje Erihtóna.*

Agneza → *Neža*

Agnus Dei → *jagnje*

agorá (grš.), odprt prostor za zbiranje, trg v starem grš. mestu, kakor rim. *forum* običajno obdan s stebrišči in središče vsega javnega življenja. Atensko *agora* dokončno odkrila odprava univ. v Princetonu (njena objava *The Athenian Agora* od 1953 dalje).

L: H. A. *Thompson:* The Athenian Agora (2. izd., Athens 1962). — Cf. W. *Dörpfeld* (1937—1939), K. *Schefold* (1967).

agorafobíja (nem. *die Platzangst*), psihopatološka bojazen pred v. odprtim prostorom, ki se ga bolnik ne upa prekoračiti.

Agostino di Duccio (1418—verj. 1481), it. florent. kipar in arh., 1447—56 je pod vodstvom *Mattea de' Pasti* in s sodelavci okrasil notr. c. S. Francesco (*il Tempio Malatestiano*) v Riminiju s številnimi, tudi ikonografsko mikavnimi reliefi, 1457—61 oblikoval in z reliefi (npr. *Čudež sv. Bernardina*) okrasil pročelje *Oratorio di S. Bernardino* v Perugii, 1463/64 pa je v Florenci zasekal marm. blok, iz katerega je pozn. → *Michelangelo* izklesal svojega slavnega Davida.

L (cf. s. v. *San Francesco* [→ *Rimini*]): G. *Urbini* (ThB I, 1907, s. v.); Venturi VI (1908); Andy *Pointner:* Die Werke des florentinischen Bildhauers Agostino d'Antonio di Duccio (Str 1909, »ZKA« 68); Eleanor *Barton* (EWA I, 1959, s. v.). — Cf. G. *Delogu* (1956 — L!), Ch. *Seymour*, Jr. (Harm 1966 — L!).

AGRA, mesto v Indiji (država *Uttar Pradeš*), od 1558 dalje prestolnica v. mogulov. Med številnimi arhit. spom. je najslavnejši mavzolej

Tadž Mahal (2 km zunaj mesta), ki ga je šah Džehan sezidal svoji ženi (1. pol. XVII. st.).

L: EWA VII (1963, stp 904—05 — L!); R. A. *Jairazbhoy*, The Taj Mahal in the Context of East and West: a Study in the Comparative Method (JWCI, 1961).

AGRIGENTO (grš. *Akrágas*, lat. *Agrigentum*, it. ime do 1927 *Girgenti*), ant. grš. mesto v juž. delu Sicilije. Zlasti iz dobe, ko je mesto slovelo po svojem sijaju (V. st. pred), *ostanki templjev*, ki sodijo med najlepše primere dorskega stavbarstva (→ *dorski red*).

L: Jordan (1961); EWA VIII (1963, stp 738—39 — L!). — Cf. R. *Koldewey* (& O. *Puchstein* 1899).

Agripína star. pristane v Brundiziju z Germanikovim pepelom, ik. m. po Tacitu (*Annales* III). Up: npr. B. West (papir na pl, d. 1766, PMA).

L: Pigler II (1956, p. 339); Romantic Art in Britain (1968, kat. št. 49).

Agrippa von Nettesheim, Heinrich Cornelius, s pr. im. *Heinrich Cornelius* (1486—1535), nem. humanist, astrolog in alkemist, r. v Kölnu (rim. *Colonia Agrippina*, odtod ime, ki si ga je vzel), u. (48) v Grenoblu. S svojim mladostnim, na → *Ficina* naslonjenim delom *De Occulta Philosophia* (rkp. 1509/10, razš. tiskana izd. 1531) vplival na Dürerja in njegov duhovni svet, kot ga najbolje ponazarja slavna → *Melencolia I.*

L: cf. E. *Panofsky* (1943 [1955]).

Agucchi, Giambattista (1570—1632), it. književnik in um. ljubitelj, monsignor v Bologni in Rimu, mdr. tajnik papeža Gregorija XV. in »des. roka« kard. Ludovica Ludovisija, prijatelj Domenichina. Up: Domenichino (o. 1621/23 [?], York, City of York Art Gall.).

L: SchlosserL (1964 — L!); Ideale classico (1962, p. 111—13). — Cf. D. *Mahon* (*1947, p. 111—54 & passim).

Ahab, bibl. oseba (3 Kralj 16, 29 ss), Amrijev sin in kralj nad Izraelom. Njegova smrt (cf. infra) je kot kazen za → *Voluptas* predstavljena v → *Glossarium Salomonis* (f. 3v) iz 1165. Cf. s. v. *Jezabelina smrt.*

L: Nicolete *Gray* (LCI I, 1968, stp 39 — L!).

Ahabova smrt, bibl. ik. m. (3 Kralj 22, 34—37): *Neki mož pa je na slepo srečo napel lok in pogodil Izraelovega kralja med pasom in oklepom.* Up: *lesor.* v → *Dalmatinovi Bibliji* (I, f. 201v).

Ahabovi sinovi → *Glave Ahabovih sinov*

Ahan, bibl. oseba, cf. s. v. *Kamnánje Ahana.*

ahát (angl. *the agate*, fr. *l'agate*), poldrag kamen iz skupine kalcedónov.

L: EWA IX (1964, t. 88).

Ahazova daritev, bibl. ik. m. (4 Kralj 16, 12-13). Up: *lesor.* v → *Dalmatinovi Bibliji* (I, f. 213).

aheiropoietos (grš.), »ne narejen od človeških rok«, ime čudežne in »resnične« podobe boga, v krščanstvu zlasti → *Kristusa* (→ *Abgarjeva slika in legenda*, → *Veronikin prt*) pa tudi Marije in drugih svetih oseb.

L: C. *Schneider* (RAC I, 1950, stp 68—71); Réau II/2 (1957, p. 17—23 & 26—27 — L!); K. *Wessel* (RbK I, 1966, stp 22—27 — L!).

Ahelóos, največja grš. reka, v grš. mitologiji rečni bog, sin Okéana in Tétide, se znal spremeniti v zmaja ali bika; snubač Dejánejre, za katero se je bojeval s Hêraklom (→ *Hêrakles in Ahelóos*). Up: npr. *reliefa* (inv. št. 121 & 177) v lapidariju Mestnega muz. v Celju.

L: Roscher I (1884—90, stp 6—9 — L!); Hunger (1955, p. 1—2).

ahemenidsko obdobje stare perz. umetn. (→ *Iran*), imen. po ahemenidski dinastiji (558 pred do 331 pred), tj. od *Kira* (Kirosa) do *Daréja III.* resp. zač. maked. oblasti.

L: cf. E. *Porada* (1942), R. *Ghirshman* (1964).

Aheron → *štiri reke podzemlja*

Ahija in Jeroboamova žena ali *Prerokba preroka Ahije* (lat. *Ahiae prophetae vaticinium*), bibl. ik. m. (3 Kralj 14). Up: npr. Frans van Mieris star. (d. 1671, Lille, Mus. des B.-A.).

Ahija raztrga svoj plašč na 12 **kosov,** bibl. ik. m. (3 Kralj 11, 30-31). Up: npr. *lesor.* v → *Dalmatinovi Bibliji* (1584, I, f. 192).

Ahíl(es), (grš. *Ahiléus*, lat. *Achilleus*), sin → *Péleja* in → *Tétide*, največji grš. junak v boju za Trojo (→ *Iliáda*); Párisova puščica, ki jo je vodil Apólon, ga je zadela na edino ranljivo mesto, v péto. Up (cf. infra, s. v. *Híron & Smrt Ahíla*): npr. Eksekías (*amfora*, o. 530/25 pred), Slevogt (*cikel* 15 *lito.*, 1908).

L: Roscher I (1884—90, stp 11—66); Hunger (1955, p. 2—5); Grant (1968).

Ahíl med Likomedovimi hčerami na otoku Skiros, kamor ga je bila, v deklico preoblečenega, skrila mati Tétis, da bi ga obvarovala pred trojansko vojno in smrtjo, ki mu je bila v njej namenjena. Ik. m. po Hyginu (Fab. 96) in *Gesta Romanorum* (156. pogl.): Odiséj in Dioméd spoznata preoblečenega junaka, ko le-ta zgrabi za

orožje. Up: npr. van Dyck (Prado), N. Poussin (Boston FA in Richmond [Va.], Mus. of Fine Arts), P. Batoni (Uffizi), itd.

L: Pigler II (1956, p. 263—66). — Cf. A. *Blunt* (1966, p. 88—89).

Ahíl vleče Hektorjevo truplo *pred Trojo v grš. taborišče* (nem. *Hektors Schleifung*), ik. m. po →*Iliádi* (XXII, 395—515). Up: npr. *relief* iz koroškega marmorja, vzidan v zun. *Gospe Svete* (o. 100), Marij Pregelj (1950).

L: Pigler II (1956, p. 266—67). — Cf. Th. *Kraus* (1967, repr. 201).

Ahimelek, bibl. oseba (1 Kralj 21 & 22), duhovnik, ki je Davidu dal posvečenega kruha in Goljatov meč (cf. infra); Edomec Doeg je zato po Savlovem ukazu pobil njega in 74 drugih duhovnikov ter se maščeval tudi nad njihovim mestom Nobe (→*Doeg pobija duhovnike*). Up: na manjšem od obeh romanskih kelihov (o. 1160: *da kruha in meč*) in na pateni večjega (o. 1170) v polj. opatijski c. →*Trzemesznia*.

L: SwarzenskiR (1954, repr. 433 & 436). — Cf. W. *Molsdorf* (1920 [1926]).

Ahimelek da Davidu položne hlebe in Goljatov meč (angl. *Achimelech gives David the Showbread and the Sword of Goliath*, nem. *Ahimelech gibt David von den Schaubroten*), bibl. ik. m. (1 Kralj 21, 7—10). Up (cf. s. v. *Ahimelek*): npr. *lesor.* v →*Dalmatinovi Bibliji* (1584, I, f. 162).

L: cf. W. *Molsdorf* (1920, št. 276, 555).

Ahitofel se obesi, bibl. ik. m. (2 Kralj 17, 23): Eliamov oče in ded →*Betsabeje*, ki se je bil pridružil → *Absalomu*, napravi samomor, ker slednji ni poslušal njegovega svéta in bo zato njegov upor propadel. Up: npr. *lesor.* v Wolf Köpflovi *Bibliji* (Str 1532).

L: Schmidt IL (1962, repr. 119).

Ahlers-Hestermann, Friedrich (1883—....), nem. slikar in pisec o umetn. R. v Hamburgu, štud. tam (Arthur Siebelist) in v Parizu (Matisse).

B: *Stilwende: Aufbruch der Jugend um* 1900 (Bl 1941; n. izd. 1956); *Anselm Feuerbach: Das Gastmahl des Platon* (Bl 1946); avtobiogr.: *Pause vor dem dritten Akt* (Bl 1949).

L: WWA (1962); C. O. *Ennem* (Kindler I, 1964, s. v. — L!). — Cf. W. *Haftmann* (4. izd. 1965).

Áias (grš. *Aías*, lat. *Aiax*), homerski junak, sin salaminskega kralja Telamona, vodja Salamincev v boju za Trojo, v katerem je bil za Ahilom najmočnejši grš. junak (njegov ščit »podoben je stolpu«). Pozn. je zblaznel, ko pa je spoznal, kaj je bil storil med blaznostjo, se je usmrtil z mečem (ik. m. po Ovídu, Met. XIII, 382—98). Up: npr. →*Eksekías* (na amfori v vatikanskem Mus. Gregoriano Etrusco), Canova (*soha*, Benetke, Pal. Treves), Marij Pregelj (*Zeusova odposlanca prekineta Áiasov boj s Hektorjem*, ilustracija →*Iliáde*).

L: C. *Fleischer* (Roscher I, 1884—90, stp 115—33); Hunger (1955, p. 13—14); Pigler II (1956, p. 12).

AICA (*Association Internationale des Critiques d'Art*), mednar. združenje um. (tj. lik.) kritikov. Dozdajšnji predsedniki: Paul →*Fierens* (1949 do 57), James Johnson →*Sweeney* (1957—63), Giulio Carlo →*Argan* (1963—66), Jacques →*Lassaigne* (1966—69), René →*Berger* (od 1969).

Aichel, Johann →*Santin-Aichel, Johann*

Aígina →*Aegina*

Aigístos. Po tragični tradiciji ga je v incestu spočel Tiestes s svojo hčerjo Pelopeio; izpostavljen in s kozjim mlekom hranjen (odtod ime); v →*Agamémnonovi* odsotnosti njegovo ženo →*Klitaim(n)éstro* zapeljal, ga z njo po vrnitvi umoril in v Mikenah vladal, dokler se ni vrnil →*Oréstes* in obeh ubil. Up: →*Klitaim(n)éstra*.

L: Roscher I (1884—90, stp 151—53).

AIGUES-MORTES (rim. *Aquae Mortuae*), mestece v juž. Franciji (*Languedoc*, nekdaj ob morju), ki ga je kot utrjeno taborišče za svoje križarske vojske ust. →*Ludovik IX. Svéti* (za njega sez. *Tour de Constance*, ki dominira nad utrdbami); še vedno ohranjeno **obzidje* zač. 1272 in dkč. za Filipa Lepega.

L: EWA V (1961, stp 603 — L!).

Ainalov, Dmitrij Vlasjevič (1862—1939), rus. um. zgodovinar, pomemben raziskovalec biz. in stare rus. umetn., kakor →*Strzygowski* (samó da brez njegovih pozn. zablod) in pribl. sočasno z njim opozoril na vzh. korenine zgodnje kršč. umetn. R. v juž. Rusiji, štud. na univ. v Odesi pri →*Kondakovu*, 1895 priv. docent na univ. v Kazanu, od 1903 dalje prof. na univ. v St. Petersburgu resp. pozn. Leningradu; med njegovimi učenci tudi V. N. →*Lazarev*.

B: ‚*Kievskii Sofiiski Sobor*' (Zapiski Imper. Russk. Arkheol. Obščestva, 1890); ‚*Mozaiki IV i V vekov*' (Žurnal Minist. Narodnogo Prosveščeniia, 1895 [tudi samost. izd. st. Petersburg 1895]); *‚*Ellinističeskie osnovy vizantiiskogo iskusstva*' (Zapiski Imper. Russkogo Arkheol. Obščestva: Trudy Otdeleniia arkheol. drevne-klassičeskoi, vizantiiskoi i zapadno-evropeiskoi, 1900/01; angl., razš. izd.: **The Hellenistic Origins of Byzantine Art*, New Brunswick [N. J.], 1961, izd. Cyril Mango); ‚*Etiudy po istorii iskusstva Vozroždeniia*' (Zapiski klass. Otdeleniia Imper. Russk. Arkheol. Obščestva, 1908); *Vizantiiskaia živopis XIV*

stoletiia (Petrograd 1917); ‚*Vinciana*' (Ross. Akad. Istorii Mater. Kultury: Izvestiia, 1927); *Geschichte der russischen Monumentalkunst der vormoskovitischen Zeit* (Bl-Lpz 1932); *Geschichte der russischen Monumentalkunst zur Zeit des Großfürstentums Moskau* (ib. 1933).

AIX-EN-PROVENCE (rim. *Aquae Sextiae*), mesto v juž. Franciji (*Provence*); v XV. st. je kralj René d'Anjou (1442—80), *»le bon roi René«*, imel tu sijajen dvor.

L: EWA V (1961, stp 608—09 — L!); Reclam F IV (1967).

~ **katedrala Saint-Sauveur,** v njej znameniti triptih z *Gorečim grmom* (1475/76), delo Nicolasa → *Fromenta*. Romanski križni hodnik (XII. st.).

~ **Sainte Marie-Madeleine** hrani srednjo tablo zdaj razdeljenega triptiha (*Oznanjenje*, o. 1443/45), po kateri imenujemo → *Mojstra Oznanjenja iz Aixa*.

~ **Musée Granet,** ust. 1771, imen. po gl. donatorju, slikarju Granetu (dar 1849). S: mdr. Rembrandt (*Avtp.* — Rembrandtovo avtorstvo je dvomljivo), Rigaud, (*Gaspard de Gueidan z dudami*, 1735), Largillière, Fragonard, Ingres (*Portret slikarja Graneta* in *Jupiter in Tétis*, 1811). R: Cézanne (*Avtp.*, oglje).

AJACCIO, gl. mesto Korzike. V *Musée Fesch* mdr. zastopan Botticelli (*Madona z otrokom in angelom*, temp, les, o. 1466).

Ajanta → *Adžanta*

Ajvazovskij, Ivan Konstantinovič (1817—1900), rus. slikar romantično občutenih marin (več kot 6000 slik), r. v družini arm. rodu.

L: A. *Ryszkiewicz* (Kindler I, 1964, s. v. — L!).

akademija, najvišja ustanova za znanost in umetn. v neki deželi (npr. *Slovenska akademija znanosti in umetnosti*) ali pa učna ustanova na stopnji vis. šole (npr. ak. za glasbo, igralsko umetn., pos. za lik. umetn. v Lj *Akademija za likovno umetn.*). Ime baje nastalo po gaju (posv. pred Atenami heroju Akademu), v bližini katerega je učil Platon in njegovi nasledniki. Po tej t. i. Platonovi ak. imen. tudi najrazličnejše učene, zlasti filološko-lit. družbe v renesansi v Italiji in drugod (dobesedno *Accademia Platonica* v Florenci XV. st., cf. s. v. *Ficino*). Najstar. zvezo z nekim lik. umetnikom vsaj z imenom izpričuje konec XV. st. *Academia Leonardi Vinci* (v lit. tudi *Accademia Vinciana*), vendar ni dokazov, da je šlo za pedagoško ustanovo. Težnja umetnikov, da se osvobode srednjev. cehovskih vezi, je naposled vodila do najstar. pravih umetniških ak. v dobi pozne renesanse (Vasarijeva → *Accademia del Disegno*, ust. 1563, in pozn. v Rimu → *Accademia di San Luca*, ust. 1588). Po posebno vplivni pariški → *Académie Royale de Peinture et de Sculpture* (ust. 1648) so dobili pomembne ak. še npr. Berlin (1697), Dunaj (1705), Sankt Petersburg (tj. Leningrad 1724), Benetke (1750) in London (po več zas. podjetjih *Royal Academy* 1768). *Ak. lik. umetnosti* v Bgd (ime od 1937) se je razvila iz nekd. *Umetničko-zanatske škole* (še prej *Umetnička škola*), *Ak. lik. umjetnosti* v Zgb (prej *Umjetnička ak.* in še prej *Ak. za umjetnost i umjetni obrt*) iz 1907 ust. *Više škole za umjetnost i umjetni obrt*. — Slov. umetniki so se v XIX. st. in na zač. XX. st. šolali v glavnem na dunajski in münchenski ak., po 1. svet. vojni pa v Pragi (npr. → *Jakac*, brata → *Kralj*, → *Maleš*) in Zgb (t. i. → *Neodvisni*, → *Stupica*).

L: EWA VIII (1963, s. v. *Institutes and Associations* — L!). — Cf. N. *Pevsner* (*1940).

Akademija upodabljajočih umetnosti, po pripravah, ki so jih zač. že nekateri umetniki partizani (→ *narodnoosvobodilni boj*), ust. 27. X. 1945 v Lj (1. rektor → *Jakac*). Nastanjena najprej v poslopju t. i. Poljanske gimnazije v Lj, od 1959 dalje pa v pozn. dop. stavbi nekd. osnovne šole na Vrtači (*Erjavčeva* 3, cf. s. v. *Ljubljana*, zadnji odd.). Od 1963 dalje uradno ime: *Akademija za likovno umetnost*.

L: Razstava absolventov ljubljanske akademije (Lj 1959 [rk, MG], uv Božidar *Jakac*); Lik. rev. (I, št. 2, 15. XII. 1961, p. X).

Akademija za likovno umetnost v Lj → *Akademija upodabljajočih umetnosti*

akánt (grš. *akantos*, lat. *acanthus*, fr. *l'acanthe*, nem. tudi *die Bärenklau*, slov. tudi *brščˇ*, *dežen*, *medvedove tace*), predvsem v deželah ob Sredozemskem morju razš. rastlina. Prestilizirane oblike njenih globoko nazobčanih listov krasile zlasti kapitele od korintskega kapitela (najprej o. 400 pred) do romanike; nov razvoj akantovega okrasa pa v renesansi in baroku.

L: F. *Kempter:* Akanthus: Die Entstehung eines Ornamentmotivs (Str 1934); Felicitas *Rothe:* Das deutsche Akanthusornament des 17. Jahrhunderts (Bl 1938); Roar *Hauglid:* *Akanthus (3 knj., O 1950 [oc. F. von *Stumm-Rothe*, Kchr, 1954]).

Akaron → *Skrinja zaveze v Akaronu*

Akátist(os), srb. *Akatist Bogorodičin*, himna Mariji, ki jo v pravoslavni c. stojé pojejo v soboto 5. postni teden. Sest. je iz 24 stihov, od katerih se vsak začenja z eno črko grš. abecede. Ilustra-

cije akatista npr. v → *Münchenskem psalterju* (konec XIV. st.).

L: A. *Chatzinikolau* (RbK I, 1966, stp 94—96 — L!); SSS (1966).

Akedía (grš.) → *Acedia*

Ákis (*Acis*), grš. mit. pastir, ljubimec → *Galateje* (→ *Akis in Galateja*), ki ga je ljubosumni kiklóp Polifém ubil, ko je bil skalo treščil za njim. Galateja ga je oživila s tem, da ga je spremenila v rečnega boga.

L: Roscher I (1884—90, s. v.); Hunger (1955, s. v. *Polýphemos*).

Ákis in Galatéja, mit. ik. m. po Ovidu (Met. XIII, 751 ss): za ljubimcema na gori orjaški kiklóp Polifém (cf. s. v. *Polifém vrže skalo*). Up: e. g. Claude Lorrain (Dresden).

L: Lothar *Freund* (RDK I, 1937, stp 124—26); Pigler II (1956, p. 9—10).

akrópola (grš. *akrópolis* iz *ákros*, zgornji, in *pólis*, mesto), »zgornje mesto« ali grad, tj. vzvišeni in utrjeni del starega grš. mesta s templji in zakladnico. Najslavnejša je akropola v → *Atenah*.

akroterij (grš. *akrotérion*), okras na vrhu in vogalih ant. tempeljskega čela pa tudi na ant. nagrobnih reliefih.

L: cf. C. *Praschniker* (1929).

akt (iz lat. *actus*, dejanje): v lik. umetn. sprva drža golega človeškega → *modela* in po slednjem izvršena risba, študija (fr. *l'étude de nu*, nem. *die Aktstudie*), pozn. vsaka upodobitev golega človeškega telesa (angl. *the nude*, fr. *le nu*, hol. *het naakt*, nem. *der Akt*). Po antiki, ki je vprav častila lepo telo, je bil v kršč. srednjem veku vsak zadeven študij zaradi verskih predsodkov nemogoč, čeprav tudi v srednjev. umetn. poznamo akte (→ *Adam in Eva*, → *Poslednja sodba*, itd.). Proučevanje akta po naravi je spet omogočil šele humanistični svetovni nazor renesanse, ko so zavestno gojili → *antično izročilo*, se zgledovali po ant. vzorih ter čedalje bolj intenzivno študirali → *anatomijo*. Priložnost za upodabljanje golih teles so nudili motivi iz ant. mitologije (med osebami npr. → *Apólon*, → *Pêrzej*, → *Venera*, itd.), razne personifikacije (npr. → *Veritas*) in alegorije pa tudi že omenjeni kršč. motivi, o katerih so zdaj bolj kot kdaj prej zajemali ustrezne snovi tudi iz Biblije (→ *Betsabeja*, → *Putifarjeva žena*, → *Suzana*, itd.) in svetniških življenjepisov (→ *Boštjan*, → *Marija Magdalena*), stare ikonogr. tipe pa ustrezno spreminjali (*David* kot akt!). Z organiziranjem → *akademij* je študij akta postal do danes veljavni temelj slehernega akademijskega pouka, v kiparstvu osrednja naloga sploh, kljub temu pa se je akt v evr. umetn. z redkimi izjemami še vse do XIX. st. uveljavljal samo z raznimi mit., alegoričnimi in svetopisemskimi naslovi ali pa s pravico t. i. → *herojske golote*. V XIX.—XX. st. je bila z izjemo nekaterih večjih kompozicij in posameznih umetnikov (npr. H. von → *Marées*) večina del posv. → *ženskemu aktu*, številni pa so bili tudi moški akti in mdr. celó → *avtoportretni akti*. Pionirji v razvoju evr. akta so bili na Jugu, ki je na tem področju vselej vodil, zlasti Masaccio, Donatello, Ant. del Pollaiuolo, Signorelli, Leonardo da Vinci in Michelangelo (v Florenci predvsem moško telo, v Benetkah žensko!), na Severu pa Jan van Eyck (→ *Gentski olt.*), Dürer in Jan Gossaert.

L: Josepha *Weitzmann-Fiedler:* Die Aktdarstellung in der Malerei vom Ausgang der Antike bis zum Ende des romanischen Stils (Str 1934, »SdK« 298); I. R. *Relouge:* Masterpieces of Figure Painting (NY s. a. [1959?], »A Studio Book«); ‚Human Figure' (EWA VII, 1963). — Cf. (tudi s. v. *ženski akt*): J. *Cassou* (1953), K. Clark (*1956 [1959]), W. R. *Deusch* (1943), W. *Hausenstein* (1913 [1916]), J. *Lange* (1899; 1903), M. *Levy* (1961).

Aktéon → *Diana in Aktéon*

Akurgal, Ekrem, turški arheolog, prof. na univ. v Ankari.

B: *Griechische Reliefs des VI. Jahrhunderts aus Lykien* (Bl 1942); *Phrygische Kunst* (Ankara 1955); *Die Kunst Anatoliens von Homer bis Alexander* (Bl 1961); (& R. Ettinghausen & C. Mango) *Treasures of Turkey* (Geneva-NY: Sk 1966).

akvamanile → *aquamanile*

akvarel (angl. *the water-colo[u]r*, fr. *l'aquarelle*, it. *l'acquarello* iz lat. besede *aqua*, voda), z vodnimi, tj. akvarelnimi barvami izvršena slika. Akvarel so poznali že v starem Egiptu (II. st. pred), na starem Daljnem vzh. Kitajci (od III. st. pred) in Japonci (od XIII. st.), v Evropi pa so ga uporabljali za krašenje IR in pozn., v XV. st., za koloriranje lesorezov. V novem veku imajo za njegov razvoj največje zasluge Angleži od XVIII. st. dalje, sicer pa so bili med njegovimi mojstri npr. → *Dürer*, → *Turner*, → *Cézanne* in → *Klee*.

L (→ *slikarske tehnike*): Herbert Minton *Cundall:* A History of British Water-colour Painting (L 1908); Leonard *Richmond* & L. *Littlejohns:* The Technique of Water-colour Painting (L 1926; NY 1944); ELU 1 (1959 [= 1960], s. v. — F. *Šijanec*, Slovenija); EWA XIII (1967, stp 1016—17). — Cf. L. *Brieger* (1923), W. *Hugelshofer* (1947).

akvatinta (angl. *the aquatint*, fr. *l'aquatinte*), graf. tehnika, posebna vrsta →*jedkanice*, katere lik. učinek spominja na risbo s tušem (zato tudi nem. ime *die Tuschätzung* ali *die Tuschmanier*). Običajno so jo kombinirali z drugimi tehnikami, katerih črtno risbo dopolnjuje s svojimi tonskimi, tj. svetlo temnimi odtenki (npr. Goya v ciklih *Los caprichos* in *Los desastres de la guerra* z jedk.); med prvimi, ki so jo sploh uporabljali, je bil J.-B. →*Le Prince* (1768).

L: EWA IV (1961, stp 755—56).

akvedúkt (lat. *aquaeductus*), vodovod, v stari rim. državi pomembne arhitekturne stvaritve, katerih nadzemsko konstrukcijo in za ohranitev vodnega pritiska potrebno višino je omogočila tehnika obokavanja. Med vodovodi, ki so oskrbovali mesto Rim, npr. *Aqua Appia* (z Albanskih gričev 312 pred — najstar.!), *Anio Vetus* (272 do 270 pred), *Aqua Marcia* (144—140 pred — prvi nadzemski!), *Aqua Tepula* (125 pred), *Aqua Iulia* in *Aqua Virgo* (sez. Agrippa), *Aqua Alsietina* (sez. Avgúst 2 pred), *Aqua Claudia* (35—49) in *Anio Novus* (oba zač. Kaligula in dkč. Klavdij). Najpomembnejši ostanki v Rimu (*Aqua Claudia*, nekdaj 69 km dolg, od tega 15 km nad zemljo, in *Aqua Marcia*), Franciji (→ *Pont du Gard*), Španiji (npr. *Segovia*, 1. četrt. II. st.), Carigradu in sev. Afriki, v Jugoslaviji zlasti pri Skopju, ostanki tudi v Sloveniji (za →*Poetovio* in →*Neviodunum*). Med sodobniki pisal o akveduktih →*Frontinus*, mdr. pa tudi *Plinij ml.* in *Vitruvij*.

L: E. B. *Van Deman:* The Building of the Roman Aquaeducts (Wash 1934); T. *Ashby:* Aqueducts of Ancient Rom (Ox 1935); M. *Biernacka-Lubańska:* Starożytne akwedukty rzymskie (Wa 1959); Srebrenka *Gvozdanović* (ELU 1, 1959 [1960], s. v. — L!). — Cf. Th. *Kraus* (1967), B. *Saria* (1940), itd.

Akvila →*Johannes Akvila*

alabaster, vrsta mehkega naravnega kamna (žlahtna sadra), običajno belo rumenkaste ali rožnate barve (najboljši alabaster bel in na pol prosojen). V antiki porabljan za posode, svetilke in stensko oblogo v evr. kiparstvu od srede XIV. st., najprej zlasti v Angliji (nagrobniška plastika).

L: cf. W. *Paatz* (1956).

Alacritas (lat.), *Živahnost* → *Véliki zmagoslavni voz cesarja Maksimilijana I.*

Alamagna, Giovanni d' (u. 1450), beneški slikar, v Benetkah dkm. od 1443. Poznamo samó dela, ki jih je naslikal skupaj s svakom Ant. →*Vivarinijem*; z njim, Mantegno in N. Pizzolom je poslikaval kapelo Ovetari (→*Padova*, Eremitani), vendar je pred koncem dela u.

L: G. *Tolzien* (Kindler I, 1964, s. v. — L!).

Alazard, Jean (1887—1961), fr. um. zgodovinar, prof. na univ. v Alžiru in zadnji fr. direktor nekd. tamk. *Mus. Nat. des B.-A. d'Alger*.

B: *Or San Michele: sanctuaire des corporations florentines* (P 1919); *Essai sur l'évolution du portrait peint à Florence: de Botticelli à Bronzino* (P 1924, dis.: 2. [nespremenjena] izd. z naslovom *Le Portrait Florentin: de Botticelli à Bronzino*, P 1938); *Pérugin* (P 1927, »G. A.«); *L'Orient et la peinture française au XIX*e *siècle: d'Eugène Delacroix à Auguste Renoir* (P 1930); *Edmond Céria* (P 1933); *Giotto* (P 1937, »G. A.«); *Catalogue du Musée National des Beaux-Arts d'Alger, I—II* (P 1936—1938); *Piero della Francesca* (P 1948); *Christian Caillard* (P 1948); ‚*L'art et la pensée d'Amédée de La Patellière*' (GBA, 1948); *L'art italien* (4 knj., P 1949—1960); ‚*Manet et Couture*' (GBA, 1949); *Ingres et l'ingrisme* (P 1950); *Amédée de La Patellière* (G 1953); *La Venise de la Renaissance* (P 1956).

L: G[eorges] *W*[*ildenstein*], La Chronique des Arts (GBA, maj/jun. 1961, nekr.).

alba (iz lat. *albus*, bel), bela rim. spodnja tunika, postala del kršč. liturgične obleke (*tunica talaris manicata*): do pet segajoča bela srajca z rokavi.

L: cf. J. *Braun* (1912 [1924]).

Albani, Francesco (1578—1660), it. bolonjski slikar, r. in u. (82) v Bologni, imen. od sodobnikov *Anacreonte della pittura*. Učil se je pri Denysu *Calvaertu* (o. 1540—1619) in pozn. pri →*Carraccijih*. S: predvsem mit. podobe z mičnimi putti in ženskimi akti, npr. z ant. bogovi zaznamovani *Štirje elementi* (4 tondi, vsak s premerom 180 cm, 1626/28, Torino, Gall. Sabauda).

L: Ideale classico (1962 — L!); G. C. *Cavalli* (Kindler I, 1964, s. v. — L!); »MdC« 266. — Cf. R. *Wittkower* (1958).

Albani-Psalter →*Psalter iz St. Albans Abbey*

Alban Verulamski (lat. *Albanus*, nem. *Alban von England*), t. i. *protomartyr Anglorum*, obglavljen o. 303/04 v Verulamu, kršč. svetnik (22. VI.). Na mestu njegovega mučeništva v VIII. st. ust. slavna Saint-Albans Abbey (→*Saint Albans*). Up: npr. *miniatura* v →*Psalterju iz St. Albans Abbey* (o. 1125).

L: Réau III/1 (1958, p. 43—44 — L!); Keller (1968). — Cf. J. *Braun* (1943, stp 49).

Albergati, Niccolò (1375—1443), it. cerkv. dostojanstvenik in diplomat, bolonjski škof in od 1426 kard. (*di Santa Croce*). Po Weale-Brockwellovi razlagi naj bi ga kazal Jana van Eycka *Portret star. moža* v Ksthist. Mus. (cf. lit., 1912), po novejših razlagah (cf. 1968) pa naj bi ga Jan van Eyck upodobil v Arrasu 1435 (*Hieronim v svoji študijski sobi*, hrastovina, 20,5 × 13,3 cm, Detroit). Ta slika, 1492 dkm. v inventarju Lo-

renza Veličastnega, je očitno že 1480 vplivala na Ghirlandajevo fresko *sv. Hieronima* v florent. c. Ognissanti.

L: Panofsky Neth (1953); Roberto *Weiss*, Jan van Eyck's »Albergati Portrait'« (BM, 1955); Flanders in the Fifteenth Century (1960 [rk, Detroit], št. 5); J. *Bruyn*, Twee kardinalsportretten in het werk van Jan van Eyck (J. G. van Gelderjev zb., 1963); Edwin C. *Hall*, Cardinal Albergati, St. Jerome and the Detroit Van Eyck (AQ, 1968). — Cf. I. *Bergström* (1957), W. H. J. *Weale* (& M. W. *Brockwell* 1912).

Albers, Josef (1888—....), nem.-amer. abstr. slikar, 1923—33 učil v → *Bauhausu*, 1933 emigriral v ZDA.

B: *The Interaction of Color* (NH 1962).

L: Max Bill (Werk, 1958); Josef Albers (A 1961 [rk, Stedelijk]); H. *Read* (Kindler I, 1964, s. v.). — Cf. M. *Seuphor* (1957).

Albert (1559—1621), avstr. nadvojvoda, sin ces. Maksimilijana II., od 1595 dalje niz. namestnik, od 1598 dalje oženjen z → *Izabelo Klaro Evgenijo*. Up: npr. Rubens (→ *Ildefonzov olt.*).

Alberti, Leone Battista (1404—1472), it. arh. in um. teoretik pa slikar, glasbenik, itd., univerzalen humanist, gotovo najbolj vsestranska osebnost it. renesanse pred Leonardom da Vinci; r. v patricijski florent. družini. Od njegove mnogostrane dejavnosti poznamo danes predvsem njegovo stavbarsko delo (na tem področju je bil mnogo bolj načrtovalec kot pa izvajalec) in pa lit. zapuščino. A: v Florenci za trgovca Giovannija Rucellai **Pal. Rucellai* (1446/51) in *pročelje c. Sta Maria Novella* (1456/70 — naslon na t. i. → *protorenesanso* v florent. stavbarstvu), v Riminiju c. *S. Francesco* (»*Tempio Malatestiano*«, zač. o. 1446), v Mantovi pa c. *S. Sebastiano* (načrt 1460, tloris grš. križa) in **St. Andrea* (načrt 1470), ki napoveduje skoraj sto let pozn. c. Il Gesù v Rimu. — Njegovo teoretično delo je posv. vsem 3 um. strokam: stavbarstvo razlagajo na Vitruva oprti *De re aedificatoria libri* X (tisk 1485), slikarstvo najprej latinsko (*De pictura*) in nato, 1436, v it. jeziku spisani traktat *Della pittura* (tisk 1540), ki nudi najstar. znani pouk perspektivičnega risanja, kiparstvo pa naposled obravnava razprava *De statua*.

B: *Kleinere Kunsttheoretische Schriften: im Originaltext herausgegeben, übersetzt, erläutert ... von Hubert* Janitschek (W 1877, »Quellenschr.« 11; n. izd. ib. 1888); *L'architettura* (Mi 1966, izd. G. *Orlandi* & P. *Portoghesi*, »Trattati di architettura« 1).

L: E. *Panofsky*, Das perspektivische Verfahren L. B. Albertis (Kchr, 1915); Cankar III/1 (1936); Bruno *Zevi*, Eugenio *Battisti*, Eugenio *Garin* & Luigi *Mallè* (EWA I, 1959, s. v. — L!); Alessandro *Parronchi*, Il »punctum dolens« della »costruzione legittima« (Par, 1962); *id.:* Studi su la dolce prospettiva (Mi 1964 [cf. oc. Harold E. *Dickson*, AB, 1967]); SchlosserL (1964 — L!); Pevsner (1966); Decio *Gioseffi* (EWA XI, 1966, stp 204—06). — Cf. K. *Badt* (1958), A. *Blunt* (1940 [1962]).

Albertina → *Dunaj* (muzeji)

Albertinelli, Mariotto (1474—1515), it. florent. slikar, učenec Cosima Rossellija in Piera di Cosimo, 1494—1500 imel delavnico skupaj s fra Bartolomeom. S: npr. *Izgon iz raja* (Zgb Str), prenosni triptih z *Madono med Katarino in Barbaro* (d. 1500, Poldi Pezzoli), **Obiskovanje* (d. 1503, Uffizi), *Oznanjenje* (d. 1510, Florenca, Gall. dell'Acc.).

L: Vasari-Milanesi IV (1880 [1906]); Venturi IX/1 (1925); Berenson Ox (1932); L. *Marcucci* (Kindler I, 1964, s. v. — L!); Eleanor M. *Tufts*, Albertinellis Rediscovered at Yale (Coll Art J, 1968). — Cf. B. *Berenson* (1963), S. J. *Freedberg* (1961 — L!); V. *Zlamalik* (1967).

***Albertinska omarica** (nem. *der Albertinische Kasten* ali *das Albertinakästchen*), pomemben umetnoobrtni in zlatarski izdelek Ann. Fontane, milanskih kamnorezcev in münchenskih ali augsburških umetnih mizarjev iz o. 1579 (ebenovina, kamena strela, emajlirano zlato, lapis lazuli, kameje, rubini, smaragdi in biseri, viš. 62 cm, šir. 82 cm, globina 50,5 cm, München, Schatzkammer der Residenz). Na pokrovu je *Ustvarjênje sveta*, na stranskih reliefih iz kamene strele (Ann. Fontana) pa se vrste prizori *Adam in Eva*, *Noetova barka*, *Abraham daruje Izaka*, *Mojzes sprejme tabli postave* in *David in Goljat*.

L: Le Triomphe du Maniérisme (A 1955 [rk, Rijksmus.], št. 467 — L!; t. 97); EWA VI (1962, stp 69); »US« 9 (1969, p. 116—17 z repr.). — Cf. E. *Kris* (1929).

Albert Véliki (u. 1280), srednjev. učenjak, imen. *Doctor universalis*, dominikanec, učitelj → *Tomaža Akvinskega* in → *Tomaža iz Cantimpréja*. Up: e. g. → *urbinski »uomini famosi«*.

L: Réau III/1 (1958, p. 46—47 — L!). — Cf. J. *Braun* (1943).

ALBI (*Languedoc*, Francija), nekd. središče po njem imen. verske ločine *albižánov*, proti katerim je papež Inocenc III. pošiljal križarske vojske in ki jih je najbolj vneto preganjal »sveti« → *Dominik* (*de Guzmán*).

L: EWA V (1961, stp 599).

~ **katedrala Ste-Cécile,** opečna stavba s trdnjavsko zun. (od 1282 do konca XIV. st.), na kateri se zdi *baldahin portala* v slogu → *flamboyant* kot »čipkasta petlja na držaju meča« (Jaurès); s konca XV. st. tudi *zvonik*. Slog

flamboyant zaznamuje tudi *korno ograjo* v enoladijski notr., ki spominja na šp. *trascoro*.

L: cf. J. *Laran* (1911), É. *Mâle* (1950).

~ **Musée Toulouse-Lautrec** (*Pal. de la Berbie*, tj. v XII. st. zač. nadškofijska palača). Predvsem zelo pomembna z. Toulouse-Lautrecovih del, med oljnimi slikami npr. *Avtp.* (1880), *Portret umetnikove matere* (1887) in »*Salon*« *v Rue des Moulins* (1894).

Albright, Ivan Le Lorraine (1897—....), amer. slikar (grafik in kipar) mikroskopsko natančnih (in z dolgimi naslovi opremljenih) podob razpadanja in razpadanje naznanjujočih človeških likov in predmetov, vselej osmojeno črnikastih barv. S: *Izdelovalec sanj* (*Maker of Dreams*, 1928, Hartford), *Fleeting Time Thou Hast Left Me Old* (1929-30, MM), *Avtp.* (1932, Winnetka [Ill.], New Trier High School), *Avtp.* (1935, Chicago, Earle Ludgin), *Slika Doriana Graya* (za Alberta Lewina film *The Picture of Dorian Gray*, 1945), *Portret Mary Block* (d. 1955—57, AIC). — Up: Aaron Bohrod (1958, Detroit, z. Lawrence A. Fleischman).

L: AŽS (1959); H. *Read* (Kindler I, 1964, s. v. — L!); Albright (NY 1965 [rk, Whitney]). — Cf. W. *Haftmann* (4. izd. 1965).

Albright Art Gallery → *Buffalo*

Albumasar, s pr. im. *Abū Mašar* (805?—885), arabski učenjak, astrolog, čigar dela so poznali v Evropi po številnih lat. rkp. prevodih. Up: s samijsko sibilo na vestfalski sliki → *Salomonov prestol iz Wormel(n)a*.

L: Panofsky Ren (1960).

Alciati, Andrea (1492—1550), it. jurist, humanist, u. (57) v Pavii. Bolj kot njegova pomembna dela s področja prava poznamo um. zgodovinarji njegovo znamenito izdajo → *emblemov*, ki je izšla prvič 1531 v Augsburgu; **Emblematum liber*, pozn. pa mdr. v Lyonu 1551 z letnico 1550: *Emblemata ... denuo ab ipso autore recognita ac, quae desiderabantur, imaginibus locupletata* (Lugd[uni] 1550). Cf.: Henry *Green* (izd.): Andreae Alciati Emblematum Fontes Quattuor: namely an account of the original collection made at Milan, 1522, and photo-lith fac-similes of the editions, Augsburg 1531, Paris 1534 and Venice 1546 (Manchester — L 1870, »The Holbein Society's Fac-similes Reprints« 4); *id.* (izd.): Andreae Alciati Emblematum Flumen abundans: or, Alciati's emblems in their full stream, Being a photo-lith facsimile reprint of the Lyons edition by Bonhomme 1551 (Manchester-L 1871, »The Holbein Society's Fac-simile Reprints«).

L: Panofsky Stud (1939 [1962]); Hessel *Miedema*, The Terme »Emblema« in Alciati (JWCI, 1966 — L!); »PKG« 8 (1970). — Cf. J. *Seznec* (1940 [1953]).

Aldegrever, Heinrich (o. 1502—1555/61), nem. grafik, slikar in zlatar, r. v Paderbornu, akt. v Soestu. G: o. 290 bakr. (npr. *Tarkvinij in Lukrecija*, d. 1539), med njimi o. 100 ornamentalnih predlog.

L: Herbert *Zschelletzschky:* Die figürliche Graphik Heinrich Aldegrevers (Str 1932, »SdK« 288); *id.:* Das graphische Werk Heinrich Aldegrevers (ib. 1933, »SdK« 292); Rolf *Fritz:* Heinrich Aldegrever als Maler (Dortmund 1959); G. *Tolzien* (Kindler I, 1964, s. v. — L!). — Cf. *M. Geisberg* (1907; 1939), F. W. H. *Hollstein* (German I, 1954).

***Aldobrandinska poroka,** po svojih nekd. lastnikih, rim. patricijski družini *Aldobrandini* imen. starorim. stenska slika (3,6 m dolga, Bibl. Vat.), ki so jo 1606 odkrili na griču Eskvilinu v Rimu; nastala je o. 0/10, verj. po grš. vzoru (iz IV. st. pred), njene vsebine — v sredi sedita nevesta in → *Afrodita* na poročni postelji, ki se nanjo naslanja mladenič na tleh — pa še niso zadovoljivo razložili. Očitno je samó, da stranski prizori ne sodijo k prvotni zasnovi.

L: cf. L. *Curtius* (1950), K. *Schefold* (1951).

Aldobrandinske lunete, 6 polkrožnih slik (Annibale → *Carracci* s sodel., zač. XVII. st., Doria), ki so krasile kapelo v *Pal. Aldobrandini al Corso* v Rimu, pomembne ostvaritve → *idealne krajine*: *Beg v Egipt* (o. 1603), *Polaganje v grob*, *Vnebovzetje* (Annibale C. & Francesco Albani), *Poklon kraljev* (Annibale C., Sisto Badalocchio & Giov. Lanfranco), *Čaščenje pastirjev* (Badalocchio & Albani) in *Obiskovanje* (Annibale C. in Badalocchio).

L: Mostra dei Carracci (Bol 1956 [rk]; 3. izd. ib. 1958 — L!); Ideale classico (1962).

alegorija (iz grš. besed *állo ágoreúein*, drugače govoriti), v lik. umetn. ponazoritev pojmov, predstav, dogajanja v naravi in duševnih občutij, ki jih ne moremo neposredno optično dojeti in upodobiti. Alegorija je vsebinsko določnejša kot → *simbol*, snovno pa mnogo bolj zapletena, saj za svojo temeljno nalogo ponazarjanja uporablja takó → *personifikacije* kot simbole, ne nazadnje pa tudi vsakovrstne upodobitve vsakdanjega, resničnega življenja.

L: Marle Icon II (1932); A. *Fletcher:* Allegory: The Theory of a Symbolic Mode (Ithaca: Cornell UP 1964). — Cf. E. *Wind* (1937/38).

***Alegorija Luksurije,** Bronzinova slika (o, les, 144 × 115 cm, o. 1542/45, Nat. Gall.), po Vasariju »quadro di singolare bellezza«, ki ga je

dobil fr. kralj Franc I. *Venero s Kupidom* (prispodoba →*Luksurije*) obdajajo levo *Ljubosumnost* (*la Gelosia*) in temna *Noč*, ki ne pusti odgrniti zavese, des. pa *Užitek* (*Piacere*) resp. *Igra* (*Giuoco*) v podobi putta z rožami in zvončki na levem gležnju, s kačastim telesom zaznamovana *Hinavščina* (*Hippocrisia*) resp. *Prevara* (*Fraude*), ki z dozdevno des., v resnici levo roko drži sladko satovje, z dozdevno levo, v resnici des. roko pa strupeno žival, in naposled krilati *Čas* s peščeno uro.

L: Vasari-Milanesi VII (1906); Panofsky Stud (1962, p. 86 ss. & VII). — Cf. K. *Clark* (Nude 1959), A. *Hauser* (1964).

Aleijadinho, s pr. im. Antonio Francisco *Lisbôa* (1738—1814), največji brazilski kipar in arh., »zadnji genij baroka na svetu« (Bazin), mulat (oče port. arh., mati črnska sužnja Izabela), telesno pohabljen (zato vzdevek *A.*, tj. mali pohabljenec). P: npr. 6 polihr. lesenih *pasijonskih skupin* (1780—99) v c. Bom Jesus do Matosinhos (v →*Congonhas do Campo*) in slavnih 12 kamn. soh *prerokov* ob stopnicah k njej (1796—1805).

L: EWA I (tabla 143) & II (1960, stp 624, 627); KHE 1 (1962, p. 264 & 271 — L!); Graciela *Mann:* The 12 Prophets of Aleijadinho (1967 — kot fotograf Hans *Mann*). — Cf. G. *Bazin* (*1963).

Aleksander I., papež v 1. tretjini II. st., velja za 5. naslednika sv. Petra, krščč. svetnik, mučenec (3. V.). Up: npr. →*relikviarij v obliki glave papeža Aleksandra* (1145, Bruselj, Musées Royaux d'Art et d'Hist.).

L: Réau III/1 (1958, p. 50—51); Keller (1968, p. 27); »US« 7 (1968, repr. p. 96); »PKG« 5 (1969, t. 347). — Cf. J. *Braun* (1943, stp 57—58).

Aleksander VI., s pr. im. Roderigo *Borgia* (1431—1503), papež (1492—1503). Up: npr. Pinturicchio (*freska*, 1492/95, Vatikan, Appartamento Borgia, Sala dei Misteri della Fede).

Aleksander VII. Chigi (1599—1667), papež (1655—67), s pr. im. Fabio *Chigi*, že kot kard. mecen Gianlorenza Berninija, ki je zanj od 1652 dalje obnovil družinsko kapelo in pozn. vso notr. c. Sta Maria del Popolo, pozn. pa napravil tudi načrt za njegov nagrob. (→*nagrobnik papeža Aleksandra VII.*, →*papeži*).

Aleksander Véliki (356—323 pred), maked. kralj (od 336 pred), čigar orjaška drž. tvorba pomeni temelj →*helenistične umetn.* Njegov lik (za življenja portretirala →*Apél* in →*Lízip*) pomemben v razvoju helenističnega portreta, po njegovih zg. dejanjih in legendi (→*Curtius* [Qu. Curtius Ruf.], →*Aleksandrova vožnja po zraku*) številni ikonogr. motivi (infra ali npr. *Bitka pri Gavgamelih*, tudi *Daréjeva družina* in *Prehod čez Granikos*), velikokrat z ustreznim poklonom sočasnemu vladarju (npr. →*Le Brun* →*Ludoviku XIV.*). — Cf. s. v. *Devet junakov*.

L: W. *Stammler*, Alexander der Große (RDK I, 1937 — L!); H. E. *Stier*, Alexander der Große (RAC I, 1950); Pigler II (1956); H. J. *Gleixner:* Das Alexander-Bild der Byzantiner (Mn 1961, dis. [Mn]); David J. A. *Ross:* Alexander Historiatus: A Guide to Medieval Illustrated Alexander Literature (L 1963, »Warburg Inst. Surveys« 1 [oc. J. *Trumpf*, ByZ, 1965]; *Rossov* sup., JWCI, 1967); H. J. *Gleixner*, Alexander der Große (RbK I, 1966 — L!). — Cf. M. *Bieber* (1964), E. *Buschor* (1949), H. P. *L'Orange* (1947), itd.

Aleksander Véliki in Poros, ant. zg. ik. m. po dogodku iz 326 pred (vir → *Curtius*): zmagovalec je velikodušen do ranjenega premaganca. Up: npr. Ch. Le Brun (o, pl, 470 × 1264 cm, dkč. 1673, Louvre).

L: Louis XIV Lille (1968, št. 2).

Aleksander Véliki na smrtni postelji *izroča prstan Perdiku*, ik. m. iz ant. zgod. Up: npr. F. Jelovšek (*freska* v gradu Goričane).

L: V. *Steska* (ZUZ, 1942, p. 75); »ArS« 3 (1969, št. 52 — levo).

Aleksandra Vélikega vhod v Babilon, ant. zg. ik. m. (Qu. Curtius Rufus V/1, 19—23). Up: npr. Ch. Le Brun (o, pl, 450 × 707 cm, Louvre).

L: Pigler II (1956, p. 347). — Cf. P. *Marcel* (& Ch. *Terrasse* s. a., p. 62—65).

ALEKSANDRIJA, egipt. pristaniško mesto, ki ga je ust. →*Aleksander Vél.* (332/31 pred); pod Ptolomejci pomembno središče helen. kulture in umetn. Zlasti naj bi bilo tu središče porfirne plastike, slonokoščenih izdelkov, rkp. slikarstva, lepotičja in tekstilne obrti, čeprav se danes na splošno skladamo, da ne moremo ugotoviti posebnosti t. i. *aleksandrijske umetn.* Slavna *biblioteka* (o. 700000 del) je zgorela (47 pred). *Svetilnik na otoku Fáros* (sez. o. 290 pred) so imeli za eno izmed →*sedem svetovnih čudes.*

L: RAC I (1950, stp 271—83 — L!); EWA IV (1961, stp 584—86); Martin *Krause*, Alexandria (RbK I, 1966 — L!).

***Aleksandrova bitka,** znamenit mozaik iz 2. pol. II. st. pred (313 × 582 cm, Neapelj, Mus. Naz.), ki so ga 1831 odkrili v Pompejih v t. i. *Casa di Fauno*, po Ludw. →*Curtiusu* »najbolj grandiozna kompozicija neke slike, kar jih sploh je«. Mozaik, ki se bolj ali manj zvesto naslanja na grš. orig. (verj. tabelno sliko iz o. 300 pred) povezuje posebnosti iz več bitk med →*Aleksandrom Vélikim* in Daréjem.

L: Bernard *Andreae:* Das Alexandermosaik (Bremen 1959, »Opus nobile« 14); H. *Marwitz* (Kindler I,

1964, p. 59—63 — L!); Bernard *Andreae:* Das Alexandermosaik (Stu 1967, »WerkM«).

Aleksandrova vožnja po zraku (angl. *Alexander's Journey to the Sky* ali *Alexander the Great's Celestial Journey*, fr. *L'Ascension d'Alexandre*), srednjev. ik. m. po moralizirajoči kršč. legendi, ponazarjujoč napuh (→ *Superbia*). Up: npr. marm. *relief* na pročelju Markove c. v Benetkah (XI. st.), Schäufelein (*lesor.*, 1510). — Pendant predstavlja *Aleksandra Vél. pot na dno morja.*

L: Réau I (1955, p. 168—71 — L!). — Cf. H. *Ladendorf* (1958, p. 124—25 [št. 41—44]).

Aleksić, Nikola (1808—1873), srb. vojvodinski slikar ikonostasov in portretov.

L: M. *Kolarić* (ELU 1, 1959 [1960], s. v. — L!). — Cf. M. *Kašanin* (& V. Petrović (1927).

Aleksić, Stevan (1876—1923), srb. slikar, vnuk Nikole Aleksića (supra). S: npr. *Avtp. s smrtjo* (d. [1]922, Bgd, Nar. muz.).

L: M. *Kolarić* (ELU 1, 1959 [1960], s. v.). — Cf. M. *Kašanin* (1942).

ALENÇON (Normandija, Francija), staro središče *čipkarstva* (1665 ust. manufaktura). Poznogotska c. *Notre-Dame* z nenavadno, bogato okrašeno *vhodno lopo* (*flamboyant*) in *slikanimi okni* v ladji (1530).

L: EWA V (1961, stp 559). — Cf. P. *Frankl* (1962), G. *Henderson* (Harm 1967).

Aleotti, Gian Battista (o. 1546—1636), it. arhitekt, klasicist, mdr. sez. *Teatro Farnese* v Parmi (1618—19), ki je pomenil s svojimi lahko gibljivimi kulisami pomemben mejnik v razvoju evr. → *scenografije.*

Alessi, Galeazzo (o. 1512—1578), it. arh., r. v Perugii, akt. v Milanu in zlasti v Genovi, kjer je kot najpomembnejši renesančni arh. od srede st. dalje sez. številne *palače* in c. *Sta Maria di Carignano.*

Aleš, rim. patricij, u. v Rimu o. 417, kršč. svetnik, spoznavalec (17. VII. — lat. *Alexius*, fr. *Alexis*, it. *Aless*[*i*]*o*, rus. *Aleksej*): na sam dan poroke je zapustil svojo izvoljenko (»*intactam sponsam relinquens*«), razdelil svoje premoženje med reveže ter se podal na romanje v Palestino. Up: prizore iz njegove legende kažejo mdr. *StS-e* v spodnji c. S. Clemente v Rimu in *miniature* → *Psalterja iz Saint Albansa*, mrtvega ali umirajočega Aleša pa sliki iz bližine Georgesa de La Tour v Dublinu (Nat. Gall. of Ireland) in Nancyju (Mus. Historique Lorrain).

L: Réau III/1 (1958, p. 52—54 — L!); Keller (1968, p. 28—29); Benedict *Nicolson*, A New »Image St. Alexis« (BM, febr. 1969). — Cf. J. *Braun* (1943, stp 59—60).

Aleši, Andrija (u. verj. 1504), dalmatinski kipar in arh., r. v Draču v Albaniji, u. v Splitu. A & P: kot gl. delo *krstilnica trogirske katedr.* (1466-67) z reliefoma *Hieronima v skalni votlini z živalmi* in *Krsta v Jordanu* v luneti nad vhodom.

L: cf. C. *Fisković* (& K. *Prijatelj* 1948), Lj. *Karaman* (1952).

Alexandre, Arsène, fr. pisec o umetn. v Parizu.

B: A. L. Barye (P 1889, »Les artistes célèbres«); *Histoire de l'art décoratif du XVI*e *siècle à nos jours* (P 1892); *L'art du rire et de la caricature* (P s. a. [1892?]); *Jean Dominique Ingres: master of pure draughtmanship* (L 1905); *Jean-François Raffaelli: Peintre, graveur et sculpteur* (P 1909); *Malvina Hoffmann* (P 1930); ‚*Degas: Nouveaux aperçus*' (L'Art et les Artistes, 1934/35).

ALFELD an der Leine (*Niedersachsen*, ZRN). Pionirsko delo Walterja → *Gropiusa: poslopja tovarne Fagus-Werk* (zač. 1911).

L: Helmut *Weber:* Walter Gropius und das Faguswerk (Mn 1961); Reclam N V (1967).

Alföldi, András (1895—....), madž. arheolog, pomemben raziskovalec raznih zg., arheol. in um. problemov, prof. na univ. v Baslu, član *Inst. for Advanced Study* v Princetonu.

B: ‚*Die Ausgestaltung des monarchischen Zeremoniells am römischen Kaiserhofe*' (RM, 1934); ‚*Insignien und Tracht der römischen Kaiser*' (RM, 1935, p. 1—158); ‚*Hoc signo victor eris: Beiträge zur Geschichte der Bekehrung Konstantins des Großen*' (F. J. Dölgerjev zb., 1939); *The Conversion of Constantine and Pagan Rome* (Ox 1948); ‚*Thron und Wagen: von Salomo bis in romanische Zeit*' (La nouvelle Klio, I, 1948); ‚*Études sur le trésor de Nagyszentmiklós, I—III*' (CahA, V—VII, 1951—54); ‚*Die Geburt der kaiserlichen Bildsymbolik*' (Museum Helveticum, 1951 [= A. von Salisov zb.]); *A Conflict of Ideas in the Late Roman Empire* (Ox 1952 — cf. 1968); ‚*Zur Erklärung der konstantinischen Deckengemälde in Trier*' (Historia: Ztschr. f. alte Gesch., Wsb 1955 [W. Ensslinov zb.]); ‚*Stadtrömische heidnische Amulett-Medaillen aus der Zeit um 400 nC.*' (Th. Klauserjev zb., 1964); *Studien zur Geschichte der Weltkrise des 3. Jahrhunderts nach Christus* (Drm 1967 — cf. J. Kastelic, Argo, VII/2, 1968, p. 59—60).

Alfonz I. *Aragonski* (1396—1458), neapeljski kralj, kot aragonski kralj *Alfonz V.*, u. v Neaplju. Up: cf. s. v. *Neapelj* (→ *Castel Nuovo*).

Alfonz V. (1432—1481), port. kralj (1438—81). Up: cf. s. v. *Gonçalves.*

al fresco (it.), »na sveže«, slikanje na presni, mokri omet, ki se v evr. slikarstvu uveljavi proti koncu XIV. st., tj. v Giottovem času (*buon fresco* = prava → *freska*).

Algardi, Alessandro (1595—1654), it. kipar (in arhitekt), r. v Bologni, tam mdr. obiskoval ak. starega L. Carraccija, od 1625 dalje v Rimu, kjer u.; najbolj uspeval na zač. vlade Inocenca X. Pamphilija, ko je bil Algardijev v. sodobnik, G. L. Bernini, protežiranec za pontifikata Urbana VIII. Barberinija, pri novem papežu nekaj časa v nemilosti. P: *nagrob. Leona XI.* (1634—44, Rim, Petrova c.), *Obglavljenje sv. Pavla* (1641 do 47, Bologna, S. Paolo), *doprsni portreti Inocenca X.* (marmor, verj. 1646; bron, o. 1647/48; bron [glava] in porfir, po 1650 — vsi Doria) in *njegova bron. soha* (1650, Rim, Pal. dei Conservatori), *Srečanje Leona I. Vél. in Atile* (marm. relief, 1646—53, Rim, Petrova c.).

L: H. *Posse* (ThB I, 1907, s. v., tudi JkPK, 1905!); Riccoboni (1942); Eleanor *Barton:* netiskana dis. Harvard Univ. (1952); *ead.* (EWA I, 1959, s. v.); Art in Italy: 1600—1700 (1965 [rk, Detroit]). — Cf. (tudi s. v. *Ludovisi*) G. *Delogu* (1956 — L!), I. *Faldi* (1958), A. *Muñoz* (1920), O. *Pollak* (1910/11), R. *Wittkower* (1958 — L!).

Alhambra → *Granada*

aliansni (*zvezni*) **portreti** kažejo upodobljeni osebi (običajno zakonca) še na ločenih tablah, vendar sta podobi tako po izrezih in obratih kot tudi po siceršnji ureditvi že ubrani v celoto. Zgledni primeri iz it. quattrocenta: najslavnejši med njimi *Federico da Montefeltre* in *Battista Sforza* (Piero della Francesca, verj. 1461/66; Uffizi), za njim pa poročna portreta *Gozzadinijev* (Cossa, d. 1477; Lehman Coll.) in očitno po Pierovem delu vplivana dvojica *Bentivoglio* (Ercole de' Roberti, o. 1480; Washington).

Alix, Yves (1890—....), fr. slikar in grafik, r. v Fontainebleauju. Sprva pod vplivom kubizma, sicer pa se je ukvarjal tudi s stenskim slikarstvom, scenografijo, ilustracijo in snovanjem tapiserij.

L: Roger *Allard:* Yves Alix et son oeuvre (P 1944). — Cf. B. *Dorival* (1957 [II]).

alkantarenci, »bosi observanti«, najstrožji red → *frančiškanov*, imen. po → *Petru Alkantarskem.*

Alkéstis (grš. *Álkestis*), grš. mit. oseba, vzor žrtvujoče se zakonske ljubezni; ena izmed Pélijevih hčera (→ *Pelias*), edina med njimi, ki se ni dala pregovoriti Medeji (→ *Medeja prevari Pelijeve hčere*). Kot Admetova žena (→ *Ádmetos*) se je žrtvovala namesto njega, ko bi bil moral umreti. Hêrakles, ki ga je Admetos nato kljub žalosti gostoljubno sprejel, jo je iztrgal smrti in mu jo privedel nazaj. Up: med prizori iz znamenitega mita npr. *relief* na grobni skrinji za pepel v → *Šempetru* (*Hêrakles vodi Alkéstis iz podzemlja*) in *StS-e* v t. i. novih katakombah ob Via Latina v Rimu (dvorana N, o. 320/50).

L: R. *Engelmann* (Roscher I, 1884—90, stp 233—35); E. M. *Butler*, Alkestis in Modern Dress (JWI, 1937/38); Hunger (1955, s. v. — L!); Grant (1968).

Alkibíades → *Sokrat zaloti Alkibíada*

alkimíja (angl. *the alchemy*, fr. l'alchimie, etc.), srednjev. »kemija«, skrivna veda, ki je iskala čudežni »kamen modrih«, da bi z njim delala zlató. V ikonografiji se kaže s podobami alkimistov pri delu ali pa kot podoba z alkimističnimi simboli. Up: delavnice alkimistov, npr. Stradano (→ *Studiolo di Francesco I*), D. Teniers (Dresden), itd.

L: J. *Read:* The Alchimist in Life, Literature and Art (NY 1947); Pigler II (1956, p. 509—11 — L!); G. F. *Hartlaub* (EWA IX, 1964, stp 386—87); J. van *Lennep:* Art et alchimie: Étude de l'iconographie hermétique et de ses influences (P-Br 1966). — Cf. G. F. *Hartlaub* (1937; 1959), C. G. *Jung* (1944 [1952]; 1955—1957).

alkimistične barve tvorijo naslednje zaporedje od »najnižje« do »najvišje«: 1) *rumena*, 2) *modra*, 3) *zelena*, 4) *črna*, 5) *bela*, 6) *rdeča*, 7) *zlata.* V medsebojnih povezavah dvojic je »višja« barva kot »moška« (ali »nebeška«) vselej nad »žensko« (ali »zemeljsko«) barvo, takó npr. bela nad črno, rdeča nad belo in zlata nad rdečo barvo.

L: Cirlot (1962, p. 53 & 57).

Alkméne, grš. mit. oseba, žena Amfítriona, ki jo je Zeus v moževi odsotnosti obiskal v moževi podobi: rodila je dvojčka, → *Hêrakles* je bil Zeusov sin, *Ífikles* (grš. *Ifiklés*) pa Amfítrionov.

L: H. W. *Stoll* (Roscher I, 1884—90, stp 246—49).

Allegri, Antonio, imen. *il* → *Correggio*

Alley, Ronald Edgar (1926—....), angl. um. zgodovinar, kustos asist. v londonski *Tate Gall.*

B: Tate Gallery: Foreign Paintings, Drawings and Sculpture (L 1959); (& J. Rothenstein) *Francis Bacon* (L 1964).

L: WWA (1962).

(*d'*)**Allio, Donato Felice** (1667—1761), avstr. (it.) arh. R. v Milanu, učitelj mu je bil Joh. Bernh. → *Fischer von Erlach*, u. na Dunaju. A: *c. salezijank* na Dunaju (*Salesianerinnenkirche*, 1717—30), po naročilu ces. Karla VI. 1730 zač. in samó delno ostvarjena *Rezidenca* samostana v → *Klosterneuburgu.*

L: cf. E. *Hempel* (Harm 1965), W. *Pauker* (1907).

Allori, Alessandro (1535—1607), it. florent. slikar, manierist, po učitelju in varuhu Agnolu

→ *Bronzinu* tudi sam imen. *il Bronzino*, oče naslednjega. V freskah v c. SSa Annunziata v Florenci (*Dvanajstletni Jezus v templju* in *Očiščenje templja*, o. 1560, Capp. Montauto) je v asist. portretih up. več znanih sodobnikov (Michelangelo, Bronzino, Pontormo, don Vinc. Borghini, vojvoda Cosimo); za kap. → *Ammanatija* v c. S. Giovannino degli Scolapi naslikal olt. podobo in na njej sv. Jerneja z Ammanatijevimi potezami. S: *Kleopatrina pojedina* in *Ribiči biserov* (→ *Studiolo di Francesco I*), *Žrtvovanje Izaka* (d. 1601 [že 1589 dkm. v Tribuni v Uffizijih!], Uffizi), *Torquato Tasso* (1590?, ib.).

L: E. *Schaeffer* (ThB I, 1907, s. v.); Venturi IX/6 (1933 — L!); G. *Tolzien* (Kindler I, 1964, s. v. — L!). — Cf. G. *Briganti* (Lpz 1962), D. *Heikamp* (1956).

Allori, Cristofano (1577—1621), it. florent. slikar, sin in učenec prejšnjega. S: *Judita s Holofernovo glavo* (po izročilu glava avtp., Judita slikarjeva ljubica Mazzafirra in služabnica njena mati, pl, 139 × 116 cm, 1616, Pitti).

L: H. *Koritzer:* Cristofano Allori (Lpz 1928); E. *Kroher* (Kindler I, 1964, s. v. — L!).

Allston, Washington (1779—1843), amer. romantični slikar, predvsem krajinar. S: npr. *Potop* (1804, MM), *Avtp.* (1805, Boston FA), *Elija v pustinji* (1818, ib.), *Pokrajina v mesečini* (1819, ib.), v. nedk. *Baltazarjeva gostija* (1817 do 43, Detroit).

L: Oliver W. *Larkin* (EWA I, 1959, s. v. — L!); A. *Neumeyer* (Kindler I, 1964, s. v.). — Cf. E. *Richardson* (1948), A. *TenEyck Gardner* (1965 — L!).

almandín, rdeč poldragi kamen, vrsta → *granata*, imen. po mestu Alabanda v Mali Aziji, odkóder so ga dobivali v starem veku; velikokrat ponarejen v steklu. V zgodnjem srednjem veku so ga vlagali v zlato mrežno osnovo germanskih fibul.

Almgren, Oskar (1869—1945), šved. prazgodovinar, r. v Stockholmu, prof. na univ. v Uppsali, tam u. (75).

B: *Studien über nordeuropäische Fibelformen der ersten nachristlichen Jahrhunderte mit Berücksichtigung der provinzialrömischen und südrussischen Formen* (Stock 1897, dis. [U]; 2. izd. 1923); (& Birger Neuman) *Die ältere Eisenzeit Gotlands* ... (2 zv. Stock 1914—1923).

Alpatov, Mihail Vladimirovič (1902—....), rus. um. zgodovinar, pisec tehtnih del s širokega področja (ikone, rus. in zahodnoevr. umetn.). Dipl. 1921 na univ. v Moskvi, tam docent (od 1925) in pozn. prof.

B: ‚*Die Entstehung des Mosaiks von Jakobus Torriti in Santa Maria Maggiore in Rom: Ein Beitrag zur Geschichte der Gotik in Italien*' (Jb. f. Kw., 1924/25); (& Oskar Wulff) *Die Denkmäler der Ikonenmalerei in kunstgeschichtlicher Folge* (Hellerau bei D 1925); (& N. Brunov) ‚*Neue Forschungen in Russland auf dem Gebiete der byzantinischen und russischen Kunstgeschichte*' (Jb. f. Kw., 1926); ‚*La »Trinité« dans l'art byzantin et l'icone de Roublev*' (Echos d'Orient, P 1927); ‚*Les reliefs de la Sainte Sophie de Trébizonde*' (By, 1927/28); (& Nikolaj Brunov) *Geschichte der altrussischen Kunst* (2 knj., Au 1932); ‚*Das Selbstbildnis Poussins in Louvre*' + (KwF, 1933) *Italjanskoe iskusstvo epohi Dante i Džotto* (Mo-Le 1939); *Russian Impact on Art* (NY 1950); *Vseobščaja istorija iskusstv, I—III* (Mo-Le 1948—1955; nem. izd. *Geschichte der Kunst*, D); ‚*Obraz Georgija-voina v iskusstve Vizantii i drevnej Rusi*' (TODL, 1956); ‚*La Madonna di S. Sisto*'+ (Arte, 1957); *Altrussische Ikonenmalerei* (D 1958); ‚*La valeur classique de Roublev*' (Com, 1958); ‚*Die »Apokalypse« des Moskauer Kremls und das antike Erbe in der europäischen Kunst*' (Jb. ÖBG, 1962/63); pon. izb.: *Etjudy po istorii zapadnoevropejskego iskusstva* (2., razš. izd., Mo 1963).

L: S. *Petković* (ELU 1, 1959 [1960], s. v. — B!).

Alt, Rudolf (von), (1812—1905), avstr. slikar (akvarelist), risar in grafik (jedk.), tvorec več tisoč akvarelnih vedut iz vseh krajev nekd. avstro-ogrske monarhije, pos. Dunaja in Štefanove c., imen. *dunajski Canaletto*. Sin in učenec Jakoba Alta (1789—1872), slikarja in litografa, štud. na dunajski ak., se ob koncu življenja pridružil mladim umetnikom in postal 1. častni predsednik dunajske → *secesije*. Veliki razst. njegovega dela na Dunaju 1902 in 1955. Poplemeniten (*Ritter*) 1892.

L: K. *Malkon* (Kindler I, 1964, s. v.). — Cf. L. *Hevesi* (1911), J. *Leisching* (1902), L. *Münz* (1954), A. *Roessler* (1921).

Altaia sežge poleno, mit. ik. m., znan zlasti po Ovídu (Met. VIII, 446—513). Altaia (lat. *Althaea*) je takó povzročila smrt svojega sina → *Meleágra*, ker je bil na kalidonskem lovu (→ *Meleáger in Atalanta lovita kalidonskega merjasca*) ubil njena brata, svoja ujca.

L: Pigler II (1956, p. 165).

Altamira, skalna votlina v šp. Pirenejih (pri mestu Santillana del Mar, pokrajina Santander), znamenita po svojih 1869 odkritih *StS-h* iz kamene dobe (60000/10000 pred). Skupaj je v rjavi, črni in okrasti barvi predstavljenih 25 divjih konj, merjascev, bizonov in jelenov. Med pozn. odkritimi predzg. *StS-mi* so najslavnejše v → *Lascauxu* (cf. s. v. *predzgodovinska umetn.*).

L: cf. H. *Breuil* (& E. Cartailhac 1906; 1935), H. *Kühn* (1929; 1955), itd.

altare (lat.) → *oltar*

Altdorfer, Albrecht (o. 1480—1538), nem. slikar in grafik v Regensburgu, vodilni mojster

→ »*donavske šole*«. S (vse les): diptih s *Stigmatizacijo Frančiška As.* in *Hieronimom spokornikom* (d. 1507, Dahlem), *Počitek na begu v Egipt* (d. 1510, ib.), *Sv. Jurij z zmajem v gozdu* (pergament na lesu, d. 1510, Alte Pin.), **Pasijónski olt.* (od o. 1510/12 dalje [cf. *Vstajenje*, 1518], Sankt Florian, Augustiner Chorherrenstift), *Vstajenje* (d. 1518, Ksthist. Mus.), *Marijino rojstvo* (o. 1520, Alte Pin.), *Ženski portret* (o. 1521/25, Thyssen), *Suzana v kopeli* (d. 1526, Dahlem), *Poklon kraljev* (o. 1528, Städel), **Aleksandrova bitka* (d. 1529, Alte Pin.), *Lot in njegovi hčeri* (d. 1537, Ksthist. Mus.).

L: Gisela & Karl *Noehles* (EWA I, 1959, s. v. — L!); G. *Tolzien* (Kindler I, 1964, s. v. — L!). — Cf. L. *Baldass* (1941), O. *Benesch* (1966 — L!), E. *Buchner* (1938; 1956), M. J. *Friedländer* (1923), C. *Linfert* (1938), K. *Oettinger* (1959), E. *Ruhmer* (1965), H. *Tietze* (1923), F. *Winzinger* (1952; 1962; 1963).

ALTEGLOFSHEIM, grad (*Schloß*) blizu Regensburga na Bavarskem: ob prezidavi 1730 sodel. mdr. Cuvilliés in C. D. Asam, slednji s freskama *Endímion in Diana* in *Dan* (*Der Tag*), ki kaže v kupoli v okviru Apolonovega zmagoslavja tudi slikarjev avtp. v podobi lovca.

ALTENBURG v Spodnji Avstriji. Benediktinski samostan (ust. 1144) se uveljavlja kot pozno-baročna célostna umetnina: *c. St. Lambert* je ob uporabi star. zidov 1730—33 prez. Josef Munggenast (stropne *freske* Paula Trogerja, med njimi v kupoli *Videnje Janeza Ev. na Patmosu*: → *Žena, obdana s soncem, dobi peruti*, itd., Josefa Holzingerja olt. *kipi* iz štuka), ki je oblikoval tudi samostan kot celoto (s Trogerjevimi *freskami* okrašena tudi t. i. *ces. stopnišče* in 48 m dolga *biblioteka*).

L: Reclam A I (1961 [1963]). — Cf. E. *Hempel* (1965), H. *Sedlmayr* (Österreichische 1930).

Alte Pinakothek → *München*

Althaea, mati Meleágra → *Altaia sežge poleno*

Altichiero (Altichieri), (dkm. 1369—84), severnoit. slikar. Z njim sodel. *Jacopo d'Avanzo*, v katerem je večina raziskovalcev videla samó izvrševalca (čeprav je sign. *Pogreb sv. Lucije* v Oratorio di S. Giorgio). S (vse freske): *prizori iz Jakobove legende*, *Pasijon* s *Križanjem*, itd. (Padova, St'Antonio, Capp. S. Felice [prej S. Giacomo]), *prizori iz Lucijine* in *Jurijeve legende* in monumentalno **Križanje* (zač. po 1377, Padova, Oratorio di S. Giorgio), *Družina Cavalli pred Madono* in *Eligij ozdravi konja* (o. 1385/90, Verona, St'Anastasia).

L: Vasari-Milanesi III; Venturi V (1907); Berenson Ox (1932); L. *Magagnato*: Da Altichiero a Pisanello (Verona 1958); Edoardo *Arslan*, Altichiero and Avanzo (EWA I, 1959 — L!); M. *Fossi-Todorow* (Kindler I, 1964, s. v.); Gian Lorenzo *Mellini:* Altichiero e Jacopo Avanzi (Mi 1965, »Studi e documenti di storia dell'arte« 7); Hanno-Walter *Kruft:* Altichiero und Avanzo: Untersuchungen zur oberitalienischen Malerei des ausgehenden Trecento (Bn 1966, dis.); *id.* (Kchr, 1966, p. 335 ss [oc. Mellinijeve knj.]). — Cf. L. *Bronstein* (1932), P. *Schubring* (1898), E. S. *Vavalà* (1926).

Altomonte, Bartolomeo (1702—1779), avstr. nabožni slikar, sin Martina (infra). Freske in olt. podobe zlasti v Gornji Avstriji (npr. Linz, c. Maria Himmelfahrt; Sankt Florian) pa tudi v Spodnji Avstriji (Sankt Pölten) in na Štajerskem (Admont).

L: cf. B. *Heinzl* (1964).

Altomonte, Martino, s pr. im. *Martin Hohenberg* (1657—1745), avstr. poznobaročni slikar. R. v Neaplju, v Rimu učenec G. B. Gaullija (→ *Baciccia*) in C. Marattija, od 1684 dalje dvorni slikar Jana Sobieskega v Varšavi, od 1702 na Dunaju, od 1720 laični brat v samostanu Heiligenkreuz v Spodnji Avstriji, tam u. S: freske, olt. podobe, portreti, mdr. **Apoteoza princa Evgena Savojskega* (freska, d. 1716, Dunaj, Unt. Belvedere, Marmorsaal, strop), več nabožnih slik tudi v Sloveniji.

L: ELU 1 (1959, s. v.); M. *Alère* (Kindler I, 1964, s. v. — L!). — Cf. H. *Aurenhammer* (*1965), A. *Cevc* (1960, kat. št. 73—75 — L!).

ALTÖTTING, znana Marijina božja pot na Bavarskem. Tamk. *Sveta* ali *Romarska kapela* (*Wallfahrtskapelle*) hrani mdr. srebrn votivni *kip bavarskega princa Maksa Jožefa*, ki ga je 1737 izdelal Guillielmus de Groff (o. 1680—1742).

L: Reclam N I (1959); »US« 10 (1969, f p. 201).

∼ **St. Philipp und Jakob,** žup. in romarska c.; v zraven prizidani zakladnici (*Schatzkammer*) hranijo mdr. znamenit zlatarski izdelek, znan z vzdevkom → »*Goldenes Rössel*«.

Alvárez de Sotomayor (y Zaragoza), Fernando (1875—1960), šp. slikar in pisec o lik. umetn., direktor Prada (1921—31 in od 1939 dalje).

L: WWA (1962).

Alzacija (fr. *l'Alsace*, nem. *Elsaß*), pokrajina v vzh. Franciji. Med kraji z um. spomeniki so *Colmar*, *Marmoutier*, *Murbach* in *Strasbourg*.

L: EWA V (1961, stp 645—49 — L!). — Cf. R. *Kautzsch* (1927; 1944).

Amadeo, Giovanni Antonio (o. 1447—1522), it. kipar in arh., r. v Pavii, u. (75) v Milanu. Takó rekoč vse življenje zaposlen v → *Certosa*

di Pavia, kjer je od 1460-ih let dalje okrasil mali križni hodnik (*Chiostro Piccolo*) in s sodel. krasil *pročelje* (o. 1491—1501); v 1470-ih *Capp. Colleoni* v Bergamu z *nagrob. kondotiêra Bartolommea Colleonija* in *nagrob. Medee Colleoni*, 1481/1484 pa relief *Sv. Imerio deli miloščino* v stolnici v Cremoni.

L: F. *Malaguzzi-Valeri* (ThB I, 1907, s. v.); Venturi VI (1908); Filippo *Ferro:* Giovanni A. Amadeo (Mi s. a., »MdS« 26). — Cf. G. *Delogu* (1956 — L!), F. *Malaguzzi-Valeri* (1904), Ch. *Seymour* Jr. (Harm 1966 — L!).

AMALFI, mesto v Campagni v Italiji. Katedr. (*Duomo*) ima portal z biz. **bron. vrati* (o. 1066), ulitimi v Carigradu.

L: G. *Imperatore:* Amalfi nella natura, nella storia e nell'arte (Amalfi 1956); EWA VIII (1963, stp 694).

Amaltéja, v grš. mit. koza, ki je dojila Zeusa, po drugih predstavah tudi nimfa. Njen rog, napolnjen z vsakovrstnim sadjem, granatnimi jabolki in grozdjem, je postal simbol izobilja (*cornu copiae*). Dobil ga je najprej → *Ahelóos*, Amaltéjin brat, pozn. pa Hêrakles.

Aman (angl. in nem. *Haman*), bibl. oseba (Est), dvornik kralja → *Asuerja*, hotel dati pomoriti vse Žide v državi, predstavljen tudi v Dantejevih Vicah (Purgatorio XVII, 25—30). Up: cf. infra & s. v. *Asuerjeva jeza*, *Mardohejevo zmagoslavje* in *Obešenje Amana*.

L: cf. E. *Wind* (1937/38).

Amanov padec, Rembrandtova edinstvena podoba bibl. ik. m. (Est 6, 10), nastala očitno pod vplivom ž. legend (o, pl, 127 × 116 cm, o. 1665, Eremitaža [v kat. 1958: *David i Urija*]).

L: I. *Linnik*, K voprosu sužetie kartiny Rembrandta iz sobranija Ermitaža (Iskusstvo, 1956, št. 7); *ead.* (SGE, 1957); Madlyn *Kahr*, Haman or Uriah? (JWCI, 1965 — L!). — Cf. J. *Bialostocki* (1966, p. 131—32).

Amberger, Christoph (o. 1500—1561/62), nem. slikar, pomemben predstavnik augsburške umetn. v 1. pol. XVI. st. S: *Ces. Karel V.* (o. 1532, Dahlem), *Christoph Fugger* (d. 1541, Alte Pin.), *Kozmograf Sebastian Münster* ([živel 1489—1552], 1552 [pozn. napis na hrbtni strani], Dahlem), največje delo: olt. *Marije z otrokom, sv. Ulrikom in Afro in drugimi svetniki* (1554, Augsburg, Dom St. Maria).

L: E. *Haasler:* Der Maler Christoph Amberger von Augsburg (Königsberg 1894); M. J. *Friedländer* (ThB I, 1907, s. v.); G. *Tolzien* (Kindler I, 1964, s. v. — L!). — Cf. M. *Geisberg* (1930), B. S. *Myers* (I 1969, s. v.), H. A. *Schmid* (1894).

Ambitio (lat.), »Častihlepnost«, ena izmed → *Pregreh* v srednjev. kršč. ikonografiji. V → *Hortus deliciarum* jo ponazarja → *lev*, ki skupaj z lisico (→ *Fraus*) vleče voz → *Lakomnosti*.

L: cf. A. *Katzenellenbogen* (1964, p. 61 & repr. 60).

ambon, v starokršč. in tudi še pozn. cerkvah branju evangelija in listov namenjeno, povišano mesto na → *korni pregraji* ali pred njo. Do ambona so vodile stopnice navzgor (*gradus ascensionis*) in navzdol (*gradus descensionis*); v večjih c. sta bila običajno dva, sev. za branje evangelija (*ambo evangelii*) in juž. za branje listov (*ambo epistolae*). Pozn. v srednjem veku je ambon postal sestavni del → *lektorija*, sicer pa se je iz njega razvila → *prižnica*.

L: cf. J. *Flis* (1908, p. 119—20), J. *Lassus* (Gtl 1968, repr. 53).

AMBRAS, grad blizu Innsbrucka (*Schloß Ambras*), prez. 1564—67 za nadvojvodo Ferdinanda II. (1529—1595). Grob njegove 1. (morganatske) žene, Philippine Welser iz Augsburga, v t. i. Srebrni kapeli. Večji del Ferdinandove znamenite z. (*Ambraser Smlg.*) zdaj na Dunaju v tamk. Umzg. muz. (mdr. zlasti oklepi in druga vojna oprava, z. portretov znamenitih osebnosti, med posebnimi dragocenostmi Cellinijeva → *solnica Franca I.*, itd.).

L: Laurin *Luchner:* Denkmal eines Renaissancefürsten: Versuch einer Rekonstruktion des Ambraser Museum von 1583 (W 1958), EWA II (1960, stp 178—79 — L!); Reclam A II (1962). — Cf. N. von *Holst* (1967, p. 106), O. von *Lutterotti* (1951), J. von *Schlosser* (1908).

Ambrosi, Pietro di Giovanni (o. 1409—1460), it. sienski slikar, sodel. → *Sassette*. S: npr. *Čudežno rojstvo sv. Miklavža* (o. 1435, Basel), *Sv. Bernardin Sienski* (d. 1448, Lucignano [Toskana], Mus. Civico).

L: cf. B. *Berenson* (1968).

Ambrosius Mediolanensis → *Ambrož*

Ambrozić, Katarina (1922—....), srb. um. zgodovinarka in lik. kritičarka, znanstv. sodel. Nar. muz. v Bgd, zdaj šef njegovega evr. oddelka. Dipl. 1948 v Bgd, prom. 1956 v Lj (*Nadežda Petrović i počeci moderne*). Bila več let stalni lik. kritik časopisa *Književne novine*.

B: ‚*Prilozi biografijama naših slikara*' (Naučni zbor. Matice srpske, 1953 & 1954); ‚*Prva jugoslovenska umetnička kolonija*' (Zbor. Narodnog muzeja, 1958); ‚*Srpska štampa o slovenačkim umetnicima u prvoj četvrtini XX. veka*' (Steletov zb., 1959); *Kubizam* (Bgd 1959).

L: Lazar *Trifunović* (ELU 1, 1959, s. v.).

Ambrož (lat. *Ambrosius Mediolanensis*, fr. *Ambroise*, hrv. *Ambrozij* [izv. *Broz*], it. *Ambrogio* [izv. *Giotto*]), kršč. svetnik (7. XII.), r. v Trierju o. 340, škof v Milanu (ki je bil od 381 dalje cesarska rezidenca), tam u.; eden izmed 4 v. cerkv. učiteljev zah. krščanstva (razglašen 1295). Med atributi otrok v zibelki in čebelji panj (ker so mu po legendi še otroku — v naslonu na ime, cf. s. v. *ambrozija* — čebele letale v usta in mu jih sladila in ker je njegovo izvolitev za škofa odločil dojenček, ki je vpil: Ambrož, bodi škof!); bič s tremi jermeni (različne razlage). Up: med cikli → *Vuolvinijev antependij* (o. 835), sicer zlasti med 4 cerkv. učitelji, npr. M. Pacher (»*Kirchenväteraltar*«, o. 1483, Alte Pin.), A. Pilgram (*relief* na prižnici [1514/15] v dunajski stolnici), itd.

L: Réau III/1 (1958, p. 63—67 — L!); Aurenhammer (2. snopič, 1960, p. 98—103 — L!).

Ameisenowa, Zofja (1897—....), polj. um. zgodovinarka, vodja graf. odd. krakovske *Biblioteka Jagiellońska*. Dela s področja srednjev. IR, grafike in ikonografije.

B: *Einblattdrucke des fünfzehnten Jahrhunderts in Polen* (Str 1929); *Minjatury włoskie Biblioteki Jagiellońskiej: Trecento* (Kr 1929); *Biblja hebrajska z XIV. wieku w Krakowie i jej dekoracja malarska* (Kr 1929); ‚*Eine süddeutsche frühgotische Prachtbibel auf Schloß Sucha*' (MJb, 1934); ‚*The Tree of Life in Jewish Iconography*' (JWI, 1938/39); ‚*Animal-Headed Gods, Evangelists, Saints and Righteous Men*' (JWCI, 1949); *Rękopisy i pierwodruki iluminowane Biblioteki Jagiellońskiej* (Wr-Kr 1958); *Kodeks Baltazara Behema* (Wa 1961); *The problem of the écorché and three anatomical models in the Jagiellonian Library* (Wr 1963, »Monografie z dziejów nauki i techniki« 20).

L: Wielka 1 (1962, s. v.).

Amelung, Walther (1865—1927), nem. klas. arheolog, poznavalec grš. plastike (V. in IV. st. pred), vodil Nem. arheol. inst. v Rimu.

B: (dkč. Georg Lippold) *Die Sculpturen des vaticanischen Museums* (8 knj., Bl 1903—1956); *The Museums and Ruins of Rome* (L 1906).

ameriški umetnostni muzeji → *Združene države*

ameriški umetnostni zgodovinarji in drugi pisci o lik. umetn.: e. g. J. S. *Ackerman* (1919), E. W. *Anthony* (1890—1947), H. H. *Arnason* (1909), V. *Barker* (1890), A. H. *Barr*, Jr. (1902), M. N. *Benisovich* (1891—1963), B. *Berenson* (1865 do 1959), F. M. *Biebel* (1909—1966), M. *Bieber* (1879), H. *Bober* (1915), R. *Branner* (1927), J. H. *Breasted* (1865—1935), J. H. *Breasted*, Jr. (1908), A. *Burroughs* (1897—1965), H. *Cairns* (1904), S. W. *Cheney* (1886), *Clapp* (1879—1970), D. R. *Coffin* (1918), G. R. *Collins* (1917), K. J. *Conant* (1894), W. W. S. *Cook* (1888—1962), J. *Coolidge* (1913), D. A. *Covi* (1920), S. McK. *Crosby* (1909), F. B. *Deknatel* (1905), G. H. *Edgell* (1887), A. V. *Frankenstein* (1906), S. J. *Freedberg* (1914), K. E. *Gilbert* (1886), R. J. *Goldwater* (1907), E. R. *Goodenough* (1893), L. *Goodrich* (1897), Ph. L. *Goodwin* (1885), C. *Greenberg* (1909), F. *Hartt* (1914), Th. B. *Hess* (1920), H.-R. *Hitchcock* (1903), H. W. *Janson* (1913), P. *Kelemen* (1894), R. W. *Kennedy* (1896), F. *Kimball* (1888—1955), L. *Kirstein* (1907), E. *Kitzinger* (1912), R. A. *Koch* (1918), G. A. *Kubler* (1912), K. *Kuh* (1904), O. W. *Larkin* (1896), R. W. *Lee* (1898), J. *Lipman* (1909), H. *Marceau* (1896), M. *Meiss* (1904), J. *Mellquist* (1905—1963), D. *Miner* (1904), Ch. R. *Morey* (1877—1955), L. *Mumford* (1895), Th. *Munro* (1897), B. S. *Myers* (1908), R. *Offner* (1889—1965), W. *Pach* (1883 do 1958), E. *Porada* (1912), A. K. *Porter* (1883 do 1958), Ch. R. *Post* (1881—1959), P. T. *Rathbone* (1911), H. *Rebay von Ehrenwiesen* (1890 do 1967), Th. *Reff* (1930), J. *Rewald* (1912), D. C. *Rich* (1904), E. P. *Richardson* (1902), G. *Richter* (1882), A. C. *Ritchie* (1907), F. J. *Roos*, Jr. (1903 do 1967), J. J. *Rorimer* (1905—1966), G. *Rosenthal* (1906), M. Ch. *Ross* (1904), Th. *Rousseau*, Jr. (1912), P. J. *Sachs* (1878—1965), A. *Saarinen* (1914), Ch. H. *Sawyer* (1906), M. *Schapiro* (1904), L. E. *Schmeckebier* (1906), P. H. *Selz* (1919), Ch. *Seymour*, Jr. (1912), L. C. S. *Sickman* (1907), E. B. *Smith* (1888—1956), J. R. *Soby* (1906), M. S. *Soria* (1911—1961), G. *Stein* (1874—1946), J. J. *Sweeney* (1900), E. du Gué *Trapier* (1893), E. M. *Upjohn* (1903), J. *Walker* (1906), C. *Ward* (1884), H. B. *Wehle* (1887), P. R. *Wescher* (1894), P. S. *Wingert* (1900), C. *Zigrosser* (1891), I. L. *Zupnick* (1920). — Cf. s. v. *avstrijsko-ameriški* resp. *nemško-ameriški um. zgodovinarji*.

Amerling, Friedrich (1803—1887), avstr. slikar, portretist na Dunaju, tam r. in u. (83). Se izpopolnjeval v Londonu pri Th. → *Lawrenceu* in v Parizu pri H. Vernetu. S: najboljše v razdobju 1830—50 (značilne za dunajski → *bidermajer*), npr. *Umetnikova mati* (karton, 1836, Öst. XIX.-XX.) in zlasti slikarjev prijatelj *Rudolf Arthaber s svojimi otroki* (*ko gledajo portretno miniaturo umrle matere*, d. 1837, ib.).

L: Günther *Probszt:* *Friedrich von Amerling: Der Altmeister der Wiener Porträtmalerei (Z-Lpz-W 1927); *id.:* Friedrich von Amerlings Tagebuch und Briefe (W 1928); K. *Malkon* (Kindler I, 1964, s. v.); »US« 11. — Cf. B. *Grimschitz* (1961).

ametist (fr. *l'améthyste*), poldrag kamen vijoličaste barve, po → *Apokalipsi* 12. temeljni kamen zidovja, ki obdaja → *nebeški Jeruzalem*; v srednjem veku zaradi samega svojega imena in

njegove etimološke razlage »varoval pred pijanostjo«.

L: Réau I (1955, p. 136).

Amfion in Zétos, »tebánska dioskura«, dvojčka, ki ju je bila Antiope rodila Zeusu. Bila sta izpostavljena, neki pastir ju je našel in redil. Zétos je postal lovec (*vita activa*), Amfíon (*vita contemplativa*) pa je poznal samó svojo liro, ki mu jo je bil podaril Hermes: njegovo življenje je bilo posv. muzam. Up (cf. s. v. *Farneški bik*): npr. marm. *relief* iz rim. *Pal. Spada* (I. st., orig. v rim. *Mus. Capitolino*), H. Laurens (*Amfíon*, bron, 1952, Caracas, univ.).

L: H. W. *Stoll* (Roscher I, 1884—90, stp 308—16); Hunger (1955, p. 26—27); Pigler II (1956, p. 22); Grant (1968).

amfiteater (grš. *amfiteatron*), stavbna vrsta, ki jo je v antiki ustvarila rim. arhitektura: okrog eliptične *arene*, borišča (na katerem so prirejali boje med gladiatorji in z zvermi pa pravcate pomorske bitke, t. i. *navmahíje*), se stopničasto dvigajo vzporedne vrste sedežev za gledalce. Ohranjeni primeri (znanih je o. 70) npr. v Italiji v *Pompejih* (o. 80 pred), *Rimu* (**Kolosej*, 188 × 156 m, posv. 80) in *Veroni* (152 × 128 m, iz Dioklecijanove dobe), v juž. Franciji iz I. st. v *Arlesu* (136 × 107 m) in *Nîmesu* (133,4 × 101,4 m), pri nas v *Pulju* (132,5 × 105 m, I./II. st.).

L: A. *Neppi Modona:* Gli edifici teatrali greci e romani: teatri, odei, anfiteatri, circhi (F 1961); »PKG« 2 (1967, t. 68—71). — Cf. J. *Flis* (1885, p. 30), M. *Mušič* (I 1965, p. 86—87).

Amfítrion (grš. *Amfitrión*, lat. *Amphýtrion*), mož → *Alkméne*.

L: H. W. *Stoll* (Roscher I, 1884—90, stp 321—24); Hunger (1955, p. 28—29).

Amfitríta (grš. *Amfitríte*), grš. boginja morja, nereida (tj. hči Nereja in Doride), žena → *Pozéjdona*. Up: običajno skupaj s Pozéjdonom (Neptunom), pos. še v upodobitvah njunega *zmagoslavnega sprevoda* s spremstvom → *tritónov*.

L: Hunger (1955, p. 27—28); Pigler II (1956, p. 179); »US« 4 (1970, repr. p. 217).

ámfora, ant. trebušast glinast vrč z 2 ročema in ozkim vratom — za vino, olje, etc.

L: »US« 3 (1969, repr. p. 61—62, 73, 93, 102, 111).

Amicitia (lat.), *Prijateljstvo* (angl. *the Friendship*, fr. *l'Amitié*, it. *l'Amicizia*, nem. *die Freundschaft*), personifikacija. Up: → *štirinajst Blaženosti duše* (atribut: 4 *golobi*).

AMIENS, mesto v sev. Franciji (*Picardie*), gl. mesto departmája *Somme*.

L: EWA V (1961, stp 555—56).

~ ***katedrala Notre-Dame,** zač. 1220, dkč. 1247 (kor) in po požaru 1258—69, tretja in največja med 3 v., »klas.« katedralami fr. XIII. st. (→ *Chartres*, → *Reims*), dolga 145 m, široka (dolžina transepta) 70 m, površina 7500 m². Kor, zaključen s 7 stranicami dvanajsterokotnika in vencem 7 žarkasto razporejenih kapel pomembno vplival (po njem *Clermont*, *Narbonne*, *Beauvais*, *Köln*, itd.). Zah. pročelje (1225—36) z galerijo kraljev (22 → *Kristusovih prednikov*) pod véliko »rožo« izredno bogato plastično okrašeno (vse o. 1230). Na delilnem slopu srednjega portala *Kristus* (*le *Beau Dieu*) nad *Davidom* (kot njegovo bibl. podobo). Čez celotno pritličje dvojna vrsta *reliefov* v četverolistnih okvirih, mdr. *upodobitve mesecev* in ustrezna *zodiakalna znamenja* pa prav takó z 12 dvojicami predstavljene *kreposti* in *pregrehe* pod njimi (kot pozn. v Chartresu v naslonu na pariško *Notre-Dame*): *Fides-Idolatria*, *Spes-Desperatio*, *Caritas-Avaritia*, *Castitas-Luxuria*, *Prudentia-Stultitia*, *Humilitas-Superbia*, *Fortitudo-Ignavia*, *Patientia-Ira*, *Mansuetudo-Malignitas*, *Concordia-Discordia*, *Oboedientia-Contumatia* in *Perseverantia-Inconstantia*. Na juž. portalu transepta nekdaj pozlačena in zato kot *Vierge Dorée* znana Marijina soha (2. pol. XIII. st.), okrog zgornjega dela »rože« (flamboyant) pa ik. m. → *kolo sreče*. Notr.: 6 travej ladje in ravno tako triladijski široki transept, 4 traveje kora, stena za njegovim triforijem pa po požaru 1258 prvič v zgod. nadomeščena s slikanimi okni (1258/69). *Korne klopi* (1508—19) s 400 prizori iz Biblije in Marijinega življenja. Z → *labirintom* izpričani 3 arhitekti v razdobju 1220—88: *Robert de Luzarches* (načrti verj. njegovi), *Thomas de Cormont* in *Renaud de Cormont*.

L: Wolfgang *Medding:* Die Westportale der Kathedrale von Amiens und ihre Meister (Au 1930); Cankar II/2 (1933); Pevsner (1966). — Cf. M. *Aubert* (1963 [1964]), H. *Jantzen* (1957), A. *Katzenellenbogen* (1939 [1964]; 1952; 1961), K. *Künstle* (1928, p. 70—72), L. *Lefrançois-Pillion* (1937), É. *Mâle* (1898 [1948]), W. *Sauerländer* (1970 — L!).

~ **Musée de Picardie,** sez. 1855—64 in okrašen s *freskami* Puvis de Chavannesa. Med slikarji zastopani npr. El Greco (*Moški portret*), Mathieu Prieur (*Portretna skupina bratovščine Puy Notre-Dame*, d. 1603), M. Q. de La Tour (*Avtp.*, pastel, 1751), Fragonard (*Perice*), pos. med t. i. → *pompiers* pa npr. J. Lefèbvre (*Lady Godiva*), F. Tattegrain (*Les Deuillants d'Étaples*) in G. Rochegrosse (*La Mort de Géta*).

Amienski psalter → *Psalter iz Corbieja*

Amiet, Cuno (1868—1961), švic. slikar in grafik, krajši čas član skupine *die* → *Brücke*.

L: Adèle *Tatarinoff:* Cuno Amiet: ein Malerleben (Bern 1958); H. *Read* (Kindler I, 1964, s. v.). — Cf. G. *Jedlicka* (1948), C. von *Mandach* (1925; 1939).

Amigoni, Jacopo (o. 1682—1752), it. slikar, r. v Neaplju, se kot umetnik izoblikoval v Benetkah, 1729—39 v Londonu (vmes, 1736, v Parizu), od 1747 dalje v Španiji, kjer je do smrti sodel. pri opremi kraljevih rezidenc Aranjuez in Buen Retiro. S: mit. in »galantni« prizori, portreti, npr. *Sigismund Streit* (1739, Dahlem [posojilo]).

L: N. *Ivanoff* (Kindler I, 1964, s. v. — L!); EWA VIII (1963, stp 462 — L!). — Cf. E. *Arslan* (1946/47), R. *Pallucchini* (1960 [1961]), H. *Voss* (1918).

amikt (lat. *amictus* ali *humerale*), del liturgičnega oblačila, platno pravokotne oblike, ki si ga da duhovnik okrog vratu, preden obleče → *albo*; nastal iz rim. *amictus* ali *palliolum*, ki je poleti čuval zgornje oblačilo pred pótom, pozimi pa vrat pred prehladom.

L: cf. J. *Flis* (1908), D. *Kniewald* (1937).

Aminadab (*Abinadab*), bibl. oseba, Aronov tast (2 Mojz 6, 23: *Aron se je oženil z Elizabeto, Aminadabovo hčerjo*), v čigar hišo na griču so Karjat-jearimci prenesli skrinjo zaveze. (1 Kralj 7, 1 — po vulgati *in domum Abínadab in Gábaa*).

Aminadabova kvadriga (*Aminadabov voz*), srednjev. kršč. ik. m. (ki ga je Mâle razlagal kot zač. ik. m. → *Prestol milosti*), ponazorilo t. i. stare in nove zaveze, kot ga je prvi dal oblikovati → *Suger* za barvno okno v Saint-Denisu (o. 1140): skrinja zaveze kot voz s tablama postave in Aronovo palico pa kolesi, ki so podoba evangelistov. Lit. predloga za motiv je samosvoje sestavljena iz 2 bibl. citatov, in sicer v 1. Samuelovi knj. (1 Kralj 7, 1 — cf. supra s. v. *Aminadab*) in Visoki pesmi (Vp 6, 12: *Nenadoma, moja duša se je prestrašila pred vozovi knežjih ljudi*).

L: Oswald A. *Erich*, Aminadab (RDK I, 1937 — L!); Réau II/1 (1956, p. 25); Jutta *Seibert*, Aminadab (LCI I, 1968, stp 111—12 — L!). — Cf. K. *Künstle* (1928), É. *Mâle* (1898 [= 3. izd., 1910, p. 206] & 1922, p. 182—83).

Ammanati (*Ammannati*), **Bartolommeo** (1511 do 1592), it. kipar in arh., manierist. R. v Settignanu, se učil pri Bandinelliju, sodel. Jacopa Sansovina, se zgledoval po Michelangelu, od 1550 oženjen s pesnico Lauro Battisferi (u. 1589), ob koncu spokorjen moralist v smislu protireformacije, u. v Florenci. Napisal tudi (pozn. izgubljen) traktat o arhitekturi z načrtom idealnega mesta. P: npr. *nagrobniki jurista* → *Benavidesa* (dkč. 1546, Padova, chiesa degli Eremitani), *kard. Antonia in Fabiana Del Monte* (1550—53, Rim, S. Pietro in Montorio [Vasarijeva arhitektura]), po zmagi v natečaju 1559 (nad Cellinijem, Giambologno in Dantijem) **Neptunov vodnjak* v → *Florenci* (Piazza della Signoria, zač. 1563, dkč. 1575), med posameznimi kipi personifikacija *Zemlje* (*Terra*, Bargello) in michelangelovska *Leda* (ib.). A: v Rimu *Villa di papa Giulio* (*Villa Giulia*, z Vignolo in Vasarijevim sodelovanjem 1551—53) in *Pal. Ruspoli* (1556), v Florenci pa *Ponte Sta Trínita* (1567—70, uničen 1944, rest. 1957) in dvoriščna stran *Pal. Pitti* (1558—70).

B: *Lettera scritta agli Academici del Disegno l'anno* 1582, *con la quale mostra quanto pericolosa cosa sia all'anime dell'artifici di pittura e scultura l'esercitar l'arte loro in rappresentazioni meno che oneste* (F 1582; pon; cf. s. v. *Barocchi* [*Trattati d'Arte del Cinquecento*, *III*, 1962]).

L: Venturi X/2 (1936); Eduard *Vodoz*, Studien zum architektonischen Werk des Bartolomeo Ammanati (MittF, 1941); Riccoboni (1942); SchlosserL (1964); Eleanor *Barton* (EWA I, 1959, s. v. — L!). — Cf. G. *Delogu* (1946; 1956), J. *Pope-Hennessy* (III 1963 — L!).

Ammonij iz Aleksandrije, kršč. cerkv. pisec, predhodnik Evzebija iz Cezareja kot sestavljalca → *kanonskih tabel*. Up: → *Rabulov evangeliar* (568, f. 2r).

L: Bardenhewer (1901).

Amnon, bibl. oseba, sin Davida (prvorojenec) in Ahinoame. Up: cf. infra & s. v. *Absalom da usmrtiti Amnona*.

Amnon posili Tamaro, bibl. ik. m. (2 Kralj 13, 11—14): po nasvetu zvitega Jonadaba se je Amnon naredil bolnega in prosil kralja, naj mu polsestra Tamara speče nekaj kolačev, »da bi jedel iz njene roke«. Up: Aldegrever (vrsta 7 bakr.), Jan Steen (Wallraf), Nicolaes Verkolje (Eremitaža).

L: Pigler I (1956, p. 154—55); Réau II/1 (1956, p. 278); Nicolete *Gray*, Amnon und Thamar (LCI I, 1968, stp 112—13 — L!).

Amor coelestis (lat.), »Nebeška [božja] ljubezen«, ena izmed → *Kreposti* v srednjev. kršč. ikonografiji. Uničeni → *Liber scivias* (f. 138v & 139r) jo je npr. kazal kot ženo s palmovo vejo in cvetlicami.

L: cf. A. *Katzenellenbogen* (1964).

»Amori di Giove«, »Jupitrove ljubezni«, 4 podobe, ki jih je Correggio med 1527/28 in 1531 naslikal za Federiga II. Gonzago, sina → *Izabele d'Este*, in sicer za t. i. *Sala di Ovidio* v *Pal. del Te* v Mantovi. To so *Léda* (1528?, Dahlem), *Jupiter in Ió* (1530, Ksthist. Mus.) in *Ugrabljenje Ganiméda* (1530, ib.), naposled *Dánaa* (1531, Borghese).

L: cf. E. *Verheyen* (1966).

Amor in Psíhe → *Psíhe*

Amor zmagovalec (it. *Amore vittorioso*, nem. *Amor als Sieger*), ik. m. po Vergilovem stihu *Omnia vincit Amor* (Eclogae X, 69), tj. *Vse premaga ljubezen.* Up: npr. Parmigianino (*Amor, ki rezlja lok*, lipovina, 1531/34, Ksthist. Mus.), Caravaggio (1598/99, Dahlem).

L: Panofsky Stud (1939 [1962]); Pigler II (1956, p. 19—20); »CA« 6 (1967, št. 41).

Amos, bibl. prerok (→ *dvanajst malih prerokov*), »bivši pastir«, ki je gojil smokve (Am 7, 14). Up: npr. *miniature* v → *Rabulovem evangeliarju* (f. 5v [des.], 586), → *Admontski bibliji* (o. 1140 — mesto spominja na Damask [Am 1, 5]: *Strem Damaskove zapahe*) in *Bible of Park Abbey* (kot pastir v iniciali, 1148, Br. Mus., Ms. 14790, f. 120), *relief* iz o. 1190 na → *relikviariju Treh kraljev* v katedr. v Kölnu.

L: Réau II/1 (1956, p. 381).

ampúla (lat. *ampulla*), trebušasta — steklena, glinasta ali kovinska — steklenička. Ikonografsko pomembne svinčene ampule (VI. st., morda tudi prej) hranjene predvsem v stolnični zakladnici v → *Monzi* (povprečna viš. o. 7 cm, fragmenti tudi v samostanu *Bobbio*): v njih je bilo posv. olje, ki so ga bili romarji prinesli iz Jeruzalema. Po njihovih upodobitvah sklepamo na tamk. starokršč. StS-e.

L: K. *Wessel*, Ampullen (RbK I, 1966 — L!). — Cf. A. *Grabar* (*1958), C. *Ihm* (1960), C. M. *Kaufmann* (1910).

AMSTERDAM, največje mesto Nizozemske, hol. gospodarsko in kult. središče. Slikovito **staro mestno jedro* (t. i. sev. Benetke) je obdano s 3 kanali (*grachten*) — *Herengracht*, *Keizersgracht* in *Prinsengracht*. Tri c. je zasnoval Hendrik de Keyser: *Zuiderkerk* (1603—14), *Westerkerk* (1620—14) z najvišjim zvonikom mesta in *Noorderkerk* (1620—23) s tlorisom grš. križa.

L: EWA X (1965, stp 584—87 — L!).

∼ **Mestna hiša,** od 1808 dalje *Kraljevska palača*, sez. 1648—65 (arh. Jacob van Campen). Ohranjena je ikonografsko zelo mikavna stara notr. oprema s slikami, reliefi, itd.

L: cf. K. *Fremantle* (*1959; 1961).

∼ **Rijksmuseum,** najpomembnejši hol. um. muz. s posebno bogato z. slik iz »hol. zlatega veka«, XVII. st. S: mdr. so zastopani med starimi Nizozemci in Holandci Geertgen tot Sint Jans (*Poklon kraljev*, hrastovina), Mojster Virgo inter Virgines (»*Virgo inter Virgines*« [*Marija z otrokom in 4 svetnicami*], hrastovina), Mojster iz Alkmaarja (*Sedem del usmiljenja*, hrastovina), Lucas van Leyden, Maerten van Heemskerck (npr. *Anna Codde*, hrastovina, d. 1529), Dirck Jacobsz (*Skupinska podoba strelcev*, hrastovina, d. 1529), Scorel (*Marija Magdalena*, hrastovina), Jan van Goyen, Pieter Saenredam (npr. dve *Notr. Marijine c. v Utrechtu*, obe na hrastovini, d. 1637 in 1641), Rembrandt (npr. *Tobija in Ana s kozico*, hrastovina, d. 1626 [posojilo baronice Bentinck v Parizu]; *Kamniti most*, hrastovina, 1637/38; → *Nočna straža*, d. 1642; fragmentarno ohranjena **Anatomija dr. Joana Deymana*, d. 1656; → *Avtoportret v podobi sv. Pavla*, d. 1661; »*Židovska nevesta*« [*Izak in Rebeka*], o. 1666), Potter (*Konja na polju*, hrastovina, d. 1649), Vermeer (**Uličica* [*Straatje*], o. 1658; *Dekla, ki vliva mleko*, o. 1658; *Dekle v modrem* [*Žena, ki bere pismo*], o. 1662/63; *Ljubezensko pismo*, o. 1666), Pieter de Hooch (*Podeželska hišica*, o. 1665), Jan Steen, Adriaen van de Velde (*Družina v pokrajini*, d. 1667), itd.; med neholandskimi mojstri npr. Carlo Crivelli (*Marija Magdalena*, topolovina, o. 1475), Piero di Cosimo (*Francesco Giamberti* in *Giuliano da* → *Sangallo*, oba na topolovini, o. 1505 [posojilo Mauritshuisa, → *Haag*]), Ph. de Champaigne, Liotard (npr. *Pokrajina pri Ženevi z avtp.*, pastel, o. 1775/78), Goya (*Don Ramon Satue*), idr. — Zelo pomembna graf. z. (cf. s. v. *Mojster Hišne knjige*).

L: Catalogus der schilderijen ... (A 1934); Catalogus van de tentoongestelde schilderijen, pastels en aquarellen (A 1951); GMB (1960); Das Rijksmuseum in Amsterdam (K: DuMont Schauberg s. a., uv A. F. van *Schendel*, kom. B. *Haak*). — Cf. R. van *Luttervelt* (1961), H. *Tietze* (L: Ph 1954).

∼ **Stedelijk Museum** (*Paulus Potterstraat 13*), mednarodno pomemben muz. mod. umetn. S: mdr. zastopani Manet, Monet, Ensor, Toulouse-Lautrec, Kandinsky, Mondrian, Klee, Kirchner, Picasso in Beckmann, posebno dobro pa van Gogh (iz zapuščine njegovega nečaka 170 slik, med njimi več avtp.), Malevič in Chagall.

L: Cf. W. *Sandberg* (& H. L. C. *Jaffé* 1961).

Ana (hebr. *Hanan*, grš. *Annas*), evang. oseba, véliki duhoven (6—15), tast → *Kajfe*. Up: cf. s. v. *Kristus pred Ano*.

Ana (lat. *Anna*), kršč. svetnica (26. VII., na vzh. 25. VII.), po t. i. → *apokrifnih evangelijih* (*Protevangelij Jakoba ml.* in *Evangelij nepravega Mateja*) Marijina mati. Po legendi se trikrat omožila (lat. *Trinubium*) in imela 3 hčere: z → *Joahimom* → *Marijo*, z Joahimovim bratom Kleofom Marijo Kleofo in s Salomejem Marijo Salomo. Up: predvsem v ciklih → *Marijinega življenja*,

v ik. m. → *Ana Samotretja* (infra), → *Sveto sorodstvo*, itd.

L: Beda *Kleinschmidt:* Die heilige Anna: ihre Verehrung in Geschichte, Kunst und Volkstum (Dü 1930; Réau III/1 (1958, p. 90—96 — L!); Aurenhammer (2. snopič, 1960, p. 139—46 — L!).

Ana Samotretja (lat. *Anna mettercia*, fr. *Sainte Anne trinitaire*, hrv. *Sv. Ana samotreća*, nem. *Die heilige Anna selbdritt*), kršč. ik. m., izpeljan iz ik. m. → *Sveto sorodstvo*, najbolj razš. v XV.—XVI. st., znan od XIV. st., na → *tridentinskem koncilu* prepovedan: Ana, zrela žena, drži pred seboj Marijo, deklico, in Jezusa. Up: npr. Masaccio (Uffizi), *kip* iz lipovega lesa iz Radgone (4. četrt. XV. st., NG), samosvoja rešitev Leonarda da Vinci.

L: Réau II/2 (1957, p. 146—49); Aurenhammer (2. snopič, 1960, p. 146—49 — L!).

***Ana Samotretja,** slavna slika Leonarda da Vinci (o, les, 168 × 112 cm, o. 1508, Louvre).

L: Cankar III/1 (1936). — Cf. (tudi s. v. *Leonardo da Vinci*) K. *Clark* (1960), Ch. de *Tolnay* (1956), H. *Wölfflin* (1899), itd.

ANAGNI (*Lazio*, Italija). V kripti pod romansko, v XIII. st. dkč. katedr. StS-e iz o. 1255: pomembna ikonogr. celota sega od predstave o → *štirih elementih*, h kateri sodita tudi *Galénus in Hipókrates*, do raznih *svetniških prizorov*, *Poslednje sodbe* s 24 *apokaliptičnimi starešinami* in *bibl. motivov* (npr. *Abrahamovo in Melkizedekovo darovanje*, *Skrinja zaveze v Azotu* in *v Akaronu*, *Samuel spravi Izraelce z bogom* in *Elija v ognjenem vozu*). Pomembno kozmatsko delo predstavljata s šesterokrako zvezdo okrašeni **škofovski stol* (sgn. *VASALETO DE ROMA ME FECIT*) in *velikonočni svečnik*, oba iz 1263. — V *zakladnici* katedr. (*il Tesoro*) zlatarski izdelki in paramenti iz XII.—XIII. st., ki jih je daroval v Anagniju rojeni papež Bonifacij VIII.

L: EWA VIII (1963, stp 670 — L!); Luisa *Mortari:* Il Tesoro della Cattedrale di Anagni (R 1963); L. *Pressouyre*, Le cosmos platonicien de la cathédrale d'Anagni (Mél, 1966). — Cf. O. *Demus* (1968 — L!), A. *Grabar* (G: Sk 1958), G. M. A. *Hanfmann* (II 1951, p. 115, št. 3 — L!), P. *Toesca* (1927 — L!).

anagram (iz grš.), z zamenjanimi črkami ustvarjena nova beseda, e. g. AVIDA DOLLARS iz SALVADOR DALI (→ *Breton*).

Anaisthesia (grš.), *Brezčutnost* (lat. *Stupor*, angl. *the Insensibility*, nem. *der Stumpfsinn*), personifikacija, ki se kot ena izmed → *Pregreh* pojavlja v ik. m. → *Lestvica kreposti*.

L: cf. A. *Katzenellenbogen* (1939 [1964]).

anamorfoza, za normalen pogled spačena upodobitev nekega predmeta, ki pa je vendar perspektivično pravilno izvedena, takó da uzremo predmet z določenega očišča v njegovi pravi podobi. Najstar. znane primere poznamo pri Leonardu da Vinci (*Codex Atlanticus*), najbolj znana anamorfoza je »spačena« mrtvaška lobanja na sliki *Poslanika* Hansa Holbeina ml. iz 1533 (Nat. Gall.), najodličnejši primer anamorfičnega portreta pa *Portret angl. kralja Edvarda VI.*, delo neznanega umetnika iz 1546 (London, Nat. Portrait Gall., št. 1299).

L: cf. J. *Baltrušaitis* (1955).

Ananija, bibl. oseba (Dan 1, 6—7), mladenič iz Judovega rodu, ki mu je v babilonski sužnosti »knez dvornikov« dal ime *Sidrah*; pozn. takó kot → *Misael* in → *Azarija* (cf. Dan 2, 49; 3, 8—30) zvezan vržen v ognjeno peč (→ *Trije mladeniči v ognjeni peči*).

Ananija, kristjan → *Kazen Ananije in Safire*

anargiros (grš.), »ki ne sprejema denarja« (nasprotje *filargiros*). Cf. s. v. *Filargiria* in *Kozma in Damjan* (it. *I santi medici anargiri*).

Anástasis (grš.) → *Kristus v predpeklu*

Anastazij (hrv. *Staš*), kršč. svetnik (7. IX.), mučenec, u. v Saloni 308, patron Splita. Atribut: kamen na vrvi okrog vratu. Up: npr. Juraj Dalmatinac (*kip* ležečega svetnika na njegovem olt. v splitski katedr., 1448).

L: Réau III/1 (1958, p. 71—72).

Anastazija (hrv. *Stašija*), kršč. svetnica, mučenka (25. XII.), zavetnica → *Zadra*. Po eni izmed legend naj bi jo bil spreobrnil sv. → *Krizogon* (Krševan).

L: Réau III/1 (1958, p. 72—73).

anatolê (grš.) → *štiri nebesne strani*

anatomija, v prvotnem pomenu raztelesenje organizmov in zató pozn. veda o oblikah in ustroju človeškega ali živalskega telesa in njegovih organov. Prva raztelesenja v XIV. st. na univ. v Bologni in pozn. na zdravniški šoli v Padovi. V novejši evr. umetn. sta se zač. sistematičen študij anatomije in vzporedno z njim anatomsko pravilno oblikovanje človeškega telesa v it. renesansi; med pionirji na tem področju predvsem Ant. del Pollaiuolo, Signorelli, Leonardo da Vinci in Michelangelo.

L: Kurt Karl *Eberlein*, Anatomie (RDK I, 1937); ‚Human Figure' (EWA VII, 1963 — L!).

»**anatomija**«, posebna vrsta hol. skupinskega portreta XVII. st.: znan zdravnik docira ob

truplu svojim bolj ali manj številnim poslušalcem (kolegom ali prijateljem, ne učencem!). Znane primere so ostvarili Aert *Pietersz* (1603, Rijksmus.), Michiel in Pieter van *Miereveld* (1617, Delft, bolnica), Th. de *Keyser* (1619, Rijksmus.), *Rembrandt* (*1632 in *1656, cf. infra) in Johan van *Neck* (1683).

L: EWA VII (1963, stp 662—64 & 665 — L!). — Cf. A. *Riegl* (1902 [1931]).

***Anatomija dr. Tulpa** (hol. *De anatomische les van professor Nicolaes Tulp*), Rembrandtov prvi skupinski portret, ki je nastal po prvem pomembnem naročilu na zač. njegovega amsterdamskega obd. (o, pl, 162,5 × 216,5 cm, sign. & d. 1632, Mauritshuis). Piramidálna kompozicija združuje 7 meščanov, bolj ali manj vneto spremljajočih predavanje uglednega anatoma in dekana amsterdamske kirurške gilde, Nicolaesa Pietersza Tulpa (1593—1674), ki jim na truplu pred njimi nazorno razlaga podlahtno mišičje (samó dva med njimi sta predstojnika kirurške gilde, ostali so očitno Tulpovi prijatelji!). Na des. je kot pomenljiv atribut odprt debel foliant — ne *Andreas Vesalius*: *De humani corporis fabrica*, kot so prej razlagali, ampak *Adrianus Spigelius*: *Anatomia* (izšla v Benetkah 1627).

L: cf. W. S. *Heckscher* (*1958 — oc. C. E. *Kellett*, BM, 1959, p. 150 ss), H. *Jantzen* (1926), J. *Rosenberg* (& S. *Slive* 1966 — v nasprotju s Heckscherjem), H. *Schrade* (1939).

Anch'io sono pittore (Tudi jaz sem slikar) je baje vzkliknil → *Correggio* pred Rafaelovo podobo Sv. Cecilije.

ANCONA (*Marche*, Italija), mesto ob Jadranskem morju. Številne vm. in druge zveze z Dalmacijo. Tu mdr. delal → *Juraj Dalmatinac* (it. *Giorgio da Sebenico*): *pročelje Loggie dei Mercanti* s kipom *Caritas*, *portala c. S. Francesco delle Scale* (1459) in *c. St'Agostino*.

∼ **Trajanov slavolok** s 4 korintskimi stebri, verj. delo Apollodora iz Damaska.

L: M. *Natalucci:* Ancona attraverso i secoli (3 knj., Città di Castello 1960); EWA VIII (1963, stp 616—17).

Ancona, Paolo d' → *D'Ancona, Paolo*

Anderle, Jiři (1936—....), češ. slikar in grafik. Premija na 8. graf. bienalu v Lj 1969.

L: Lj Gr (1967; 1969; *1971).

ANDERNACH ob Renu (ZRN): *žup. c. Unsere Liebe Frau* je odličen spom. porénske romanike z zač. XIII. st.

L: Cankar II/1 (1931, p. 95 & repr. 50 p. 99); Reclam N III (1959); EWA VI (1962, stp — L!).

Andrae, (Ernst) Walter (1875—1956), nem. arheolog, izkopaval v Prednji Aziji.

B: *Der Anu-Adad-Tempel in Assur* (Lpz 1909); *Die Kunst Vorderasiens* (Bl 1925; 3. izd. 1942); *Das Gotteshaus und die Urformen des Bauens im Alten Orient* (Bl 1930); *Die ionische Säule: Bauform oder Symbol*? (Bl 1933); *Babylon; die versunkene Weltstadt und ihr Ausgräber Robert Koldewey* (Bl 1952); *Lebenserinnerungen eines Ausgräbers* (Bl 1961, izd. Kurt Bittel & Ernst Heinrich).

L: zbornik: Koldewey Gesellschaft, Vereinigung für baugeschichtliche Forschung: Von ihrer Gründern, ihrer Geschichte und ihren Zielen, Festschrift zum 80. Geburtstag von ... (Karlsruhe 1955).

Andrea da Firenze, s pr. im. *Andrea di Bonaiuto* (Andrea *Buonaiuti*), (akt. 1343—1377), it. florent. slikar. Dkm. samó freske s *prizori iz legende sv. Ranierija* (1377, juž. stena Camposanta v Pisi), kot gl. delo pa so mu soglasno atr. freske (o. 1366/68) v Cappellone degli Spagnoli (Florenca, Sta Maria Novella), in sicer na levi, tj. zah. steni **Apoteoza Tomaža Akvinskega*, na des., tj. vzh. steni *Via veritatis* ali *L'Ordine Domenicano*, na olt., tj. sev. steni *Pot na Kalvarijo*, *Križanje* in *Kristus v predpeklu*, na vhodni, tj. juž. steni 6 *prizorov iz legende Petra Mučenika*, na oboku naposled *Vstajenje*, *Vnebohod*, *Binkošti* in *Navicella*.

L: Vasari-Milanesi I; Venturi V (1907); van Marle III (1924); Berenson Ox (1932); Borsook (1960); André *Linzeler* (Dict peint it, 1964, s. v.); U. *Baldini* (Kindler I, 1964, s. v. — L!). — Cf. F. *Antal* (1947), B. *Berenson* (1963 [I]), G. *Francastel* (1956 [1959]), C. *Gnudi* (Sk 1954), M. *Meiss* (1951), E. S. *Vavalà* (1959), itn.

Andrea del Castagno, s pr. im. *Andrea di Bartolo di Bargilla* (o. 1421/23—1457), it. florent. slikar, zaradi podob upornikov, ki so jih obesili po bitki pri Anghiariju, dobil porogljiv vzdevek *Andreino degl' impiccati*. S: freske v c. S. Zaccaria v Benetkah (*Bog oče s svetniki*, 1442) pa v Florenci v refektoriju nekd. samostana St'Apollonia (**Zadnja večerja* pa *Križanje*, *Snemanje s križa* in *Vstajenje*, vse o. 1445/50), v vili Carducci v Legnaii (**Devet slavnih mož in žena*, zdaj ib.), c. SSa Annunziata (*Sv. Julijan* in *Sv. Trojica s Hieronimom*, *Marijo Kleofo in Marijo Magdaleno*, 1454/55) in stolnici (*Niccolò da Tolentino*, 1456), mdr. tudi *David* (na usnjenem ščitu, Washington).

L: Venturi VII/1 (1911); van Marle X (1928); Berenson Ox (1932); George M. *Richter:* Andrea del Castagno (Chi 1943); Marita *Horster*, Castagnos Fresken in Venedig und seine Werke der vierziger Jahre in Florenz (W-RJb, 1953); *ead.*, Castagnos Florentiner Fresken 1450—1457 (ib., 1955); A. M. *Fontana:* Andrea del Castagno (F 1957); Mario *Salmi* (EWA I, 1959, s. v. — L!); L. *Berti*, Castagno (Kindler I, 1964); André *Chastel* (Dict peint it, 1964, s. v.). — Cf. B. *Berenson* (1963), W. R. *Deusch* (1934),

H. von *Einem* (1962), F. *Russoli* (1957), M. *Salmi* (1936 [1938]; 1961), G. *Sinibaldi* (1933).

Andrea del Sarto (1486—1531), it. florent. slikar, poleg fra →*Bartolommea* gl. predstavnik slikarstva vis. renesanse v Florenci (tam r. in u.). Učitelj mu je bil →*Piero di Cosimo*, učenca →*Pontormo* in →*Rosso Fiorentino*, vplivali so nanj Leonardo, fra Bartolommeo in Michelangelo, posamezne motive pa je prevzel tudi iz Dürerjeve grafike; zlasti v pozn. delih pomemben kolorist, odličen risar. Sin krojača (it. *il sarto*), konec 1508 član →*Arte dei Medici e Speziali*, po Vasariju delil delavnico s →*Franciabigiom*, od maja 1518 do zač. 1519 na povabilo fr. kralja v Franciji. Po Vasariju vemo tudi, kakó docela je bil vdan svoji lepi ženi (*Lucrezia del Fede*). S: 5 prizorov iz *legende bl. Filippa Benizzija*, npr. *Kaznovanje zasmehovalcev* (1509/10), *Prihod treh kraljev* (1511) in **Marijino rojstvo* (d. 1514 — vse freske, Florenca, SSa Annunziata, atrij), prizori iz *legende Janeza Krst.* (enobarvne freske, o. 1512—26, Florenca, Chiostro dello Scalzo), npr. *Obglavljenje Janeza Krst.* (1517), **Madonna delle Arpie* (d. 1517, Uffizi), *Caritas* (d. 1518, Louvre), *Madona z otrokom, Elizabeto, Katarino in malim Janezom Krst.* za fr. kralja (1519, Eremitaža), iz vrste prizorov iz *življenja egipt. Jožefa* za Pier Francesca Borgherinija dve sliki *Jožefovih zgodb* (1515/20, Pitti), *Zadnja večerja* (freska, zač. 1519, Florenca, Cenacolo di S. Salvi, Refettorio), *Moški portret* ([»*Portret kiparja*« — v rokah knj. ali kamn. klada?], o. 1524), *Madonna della Scala* (o. 1525, Prado), *Objokovanje* (o. 1525, Ksthist. Mus. [po kat. 1965 iz 1519/20]), mali *Avtp.* in kot pendant *Lucrezia del Fede* (o. 1525, AIC), **Madonna del Sacco* (vzdevek po vreči, na katero se naslanja Jožef, freska, d. 1525, Florenca, SSa Annunziata, Chiostro dei Morti, luneta), **Vnebovzetje* (z avtp. potezami v bradati glavi ob levem robu, o. 1525, Pitti, št. 191), *Abraham daruje Izaka* (o. 1526, Dresden), *Sveta družina Borgherini* (o. 1527, MM), *Štirje svetniki* (olt. fragmenti, d. 1528, Uffizi), *Oznanjenje* (predela v Berlinu 1945 uničene olt. slike, 1528, Pitti), *Avtp.* (opeka, 1528 ali pozn., Uffizi).

L: Vasari-Milanesi V (1880); G. H. *Guinness:* Andrea del Sarto (L 1899, »Great Masters in Painting and Sculpture«); Venturi IX/1 (1925); Ingeborg *Fraenckel:* Andrea del Sarto: Gemälde und Zeichnungen (Str 1935); Alfred *Reumont:* Andrea del Sarto (Lpz 1935). — Cf. J. *Alazard* (1924), L. *Becherucci* (1955), B. *Berenson* (1963), L. *Biagi* (1920), M. *Dvořák* (II 1928), S. J. *Freedberg* (1961; *1963; 1966), F. Knapp (1907 [1928]), G. *Rouchès* (1939), E. *Schaeffer* (1906), J. *Shearman* (1960; 1962; *1965), G. *Sinibaldi* (1925), H. *Wagner* (*1950; 1959 — L!).

Andrea del Verrocchio →*Verrocchio*

Andrea Pisano, s pr. im. *Andrea da Pontedera* (verj. 1290/95—1348/49), it. kipar, oče →*Nina Pisana.* P: bron. →*južna vrata florent. baptisterija* (voščeni model dkč. 1330, ulita v bron do 1336), 21 **reliefov* na zvoniku florent. stolnice, ki ga je nadaljeval po Giottovi smrti.

L: Venturi IV (1906); J. *Lányi*, Pisano, Andrea (ThB XXVII, 1933 — L!); Cankar II/2 (1933, p. 284—86); Ilaria *Toesca:* Andrea e Nino Pisani (F 1950, »Coll. di ‚Proporzioni'«); J. *Pope-Hennessy*, Andrea da Pontedera (EWA I, 1959 — L!). — Cf. L. *Becherucci* (1965), G. *Delogu* (1956), J. *Pope-Hennessy* (I 1955), P. *Toesca* (Trecento 1951), M. *Wundram* (1959).

Andreis, Pavao (o. 1610—1686), pisec šele 1908 tiskane zgod. mesta Trogira: *Storia della città di Trau* (Split 1908, izd. Marko *Perojević*).

Andrej (angl. *Andrew*, fr. *André*, it. *Andrea*, nem. *Andreas*), apostol, kršč. svetnik (30. XI.), po evangelijih brat Simona (sv. Petra), po Janezovem (1, 40—42) prvi Kristusov apostol, zató in ker naj bi po legendi širil vero med Skiti, Grki itd., čaščen v nasprotju s Petrom (predstavnikom rim. cerkve) zlasti med vzhodnoevr. kristjani; patron Rusije, Grčije, mdr. tudi Mantove. Atributi: t. i. *Andrejev križ* v obliki črke X (*crux decussata*), dkm. od X., zlasti pa od XV. st. dalje; *riba* resp. *mreža z ribami.* Up (cf. s. v. *Andrejeva legenda* in *Poklicanje Petra in Andreja*): npr. *miniatura* v →*Psalterju vojvode berryjskega*, Bart. Vivarini (na *poliptihu družine Morosini*, 1464, Accad.), Fr. Duquesnoy (**marm. soha*, 1629—40, Rim, Petrova c.).

L: Ferguson (1954); Réau III/1 (1958, p. 76 ss); EWA XII (1966, stp 660); Keller (1968, p. 35—36). — Cf. J. *Braun* (1943, stp 68—71), K. *Künstle* (1926, p. 58—62).

Andrejeva legenda, kršč. ikonogr. téma. Up: slikar furlanske smeri v 1. pol. XV. st. (*freske*, ohranjenih 6 prizorov, Gosteče, podr. c. sv. Andreja), Domenichino in M. Preti (*freske*, Rim, St'Andrea della Valle).

L: Réau III/1 (1958, p. 81).

Andrejev relikviarij →*Egbertova skrinjica*

Andrej iz Ottinga, po signaturi *Andre maller von Otting* znani slikar fresk s 27 pasijónskimi prizori v slovenjegraški c. sv. Duha (1450-a leta).

L: MAS I (1935); Stele (1969).

Andrej Slaboumni (fr. *André le Fou de Byzance* ali *André l'Innocent*, nem. *Andreas der Schwärmer*, rus. *Andrej Jurodivij*), vzhodnokršč. svetnik (u. o. 936), na čigar videnje v Blahernski c. v

Carigradu se opira biz. ik. m. → *Marije zavetnice s pajčolanom.*

L: Réau II/2 (1957, p. 73—74), III/1 (1958, p. 84—85). — Cf. K. *Onasch* (1961, p. 344—45).

Andriessen, Mari Silvester (1897—....), hol. kipar, znan predvsem po spomenikih, postavljenih po zadnji svet. vojni v raznih hol. mestih (Enschede, A'dam, Rotterdam, Haarlem).

L: SeuphorS (1961).

Andrómaha (grš. *Andromáhe*), žena trojanskega junaka → *Hektorja*; po padcu Troje so Grki njunega sinčka Astíanaksa s stolpa vrgli, njo pa je za sužnjo dobil Ahílov sin → *Neoptólemos* (*Píros*). Up: npr. J.-L. David (*ob Hektorjevem truplu*, 1783, Pariz, École des B.-A.), P-N. Guérin (*in Píros*, d. 1810, Louvre), G. Rochegrosse (1883, Rouen, Mus.).

L: Roscher I (1884—90, stp 344—45); Hunger (1955, p. 30—31).

Andrómeda (grš. *Androméda*), mit. oseba, hči kralja Kéfeja in Kasiopéje, ki sta jo obljubila za ženo Kéfejevemu bratu Fineju. Ker se je bila Kasiopéja hvalila, da je lepša od → *Nereid*, je na njihovo željo → *Pozejdon* poslal poplavo in morsko pošast. Da bi se ju rešili, so Andrómedo izpostavili na morskem obrežju, priklenjeno na skalo (→ *Pêrzej osvobodi Andrómedo*). Up: npr. *miniatura* v → *Aratovem rokopisu v Leidenu* (f. 30v, 1. pol. IX. st.), Rembrandt (les, o. 1631, Mauritshuis).

L: Roscher I (1884—90, stp 345—47).

anemona, *vetrnica* (nem. *die Windrose*), med cvetlicami poleg vrtnice najbolj priljubljeni simbol → *minljivosti* (→ *Vanitas*); po Ovidu (Met X, 735—39) zrasla iz krvi smrtno ranjenega → *Adónisa* (po drugi verziji iz Adónisove krvi vrtnica, anemona pa iz Venerinih solza).

ANET (*Ile-de-France*, Francija), nekdaj obsežen (v XIX. st. v veliki meri porušen) grad, ki ga je arh. Phil. Delorme sez. za → *Diane de Poitiers*, metreso kralja Henrika II. Posebno znan je **vhodni portal* (o. 1552) z bron. skupino *jelena med psoma* na vrhu pa Cellinijevim *reliefom* v luneti (orig. v Louvru, tam tudi znana, prej Goujonu atr. *Diana* z grajskega vodnjaka).

L: EWA IV (1961, t. 163—65), V (1961, stp 554 — L!), XII (1966, repr. stp 135, t. 101).

ANGARANO pri Bassanu (*Veneto*, Italija). V žup. c. *SSa Trinità* J. Bassanova slika *Prestola milosti* iz 1540-ih let.

angel (grš. *aggelos* [sèl], lat. *angelus*, fr. *l'ange*, it. *l'angelo*, nem. *der Engel*), ž. in krščč. ik. m., ki izvira iz starih vzh. verstev, pos. perz. mazdeizma: angeli so božji spremljevalci in sli po vzoru dvorjanov in slóv starega perz. kraljestva. Po srednjev. krščč. predstavah, kot jih je utrdil zlasti → *Dionysius Areopagita* (*De coelesti Hierarchia*), so angeli hierarhično razdeljeni v → *devet angelskih korov*. Cf. *putto*.

L: Georg *Stuhlfauth:* Die Engel in der altchristlichen Kunst (Fr 1897); Lothar *Schreyer:* Bildnis der Engel (Fr 1939); H. *Jursch:* Ich sah den Engel mir erscheinen ...: Die Gestalt des Engels in Bibel und Kunst (Bl 1952); Réau II/1 (1956); LCI I (1968, stp 626—42 — L!). — Cf. K. *Künstle* (1928), H. *Mendelsohn* (1907), W. *Molsdorf* (1926).

angel Vstajenja ali *angel na grobu*, krščč. ik. m. v okviru prizora → *Tri Marije ob grobu* (Mr 16, 5): ... *in zagledale mladeniča, sedečega na desni in ogrnjenega z belim oblačilom.* Up: posebno slaven primer na *freski* v Mileševi (o. 1235).

Angela Merici (1474—1540), ustanoviteljica reda sv. Uršule (→ *uršulinke*), katol. svetnica (31. V.), kanonizirana šele 1807.

L: Mille santi (1931); Réau III/1 (1958 — L!).

angela za mizo → *Lot sprejme angela*

Angelica in Medoro, ik. m. po Ariostovem → *Orlando furioso* (XIX, 36, & XXIII, 102—03): zaljubljenca vrezujeta svoji imeni v drevesno skorjo in kamne. Up: npr. J. Blanchard (MM).

L: Pigler II (1956, p. 444—45).

fra **Angelico,** pravzaprav *fra Giovanni da Fiesole*, s svetnim imenom *Guido di Pietro* (po očetu) ali *Guido da Mugello* (po rojstnem kraju), (verj. 1387—1455), it. florent. slikar, ki velja za enega izmed največjih krščč. religioznih slikarjev; dominikanec v samostanih S. Domenico (Fiesole) in nato S. Marco (Florenca); tam ohranjenih še zdaj največ njegovih del. Z naivno poetičnostjo svojega slikarstva, v katerem prevladujejo rdeča, modra in zlata barva, je nadaljeval → *internacionalni gotski slog* (nanj vplival → *Lorenzo Monaco*), po drugi strani pa se že s pridom okoriščal z realističnimi pridobitvami florent. zgodnje renesanse (perspektiva, modeliranje, → *Masacciov* vpliv). 1447 zač. poslikavo Capp. di S. Brizio v Orvietu (dkč. šele Luca → *Signorelli*, ki ga je zato tam upodobil ob sebi). U. v Rimu, nagrob. v tamk. c. Sta Maria sopra Minerva. S: npr. *Marijino kronanje* (na predeli *prizori iz življenja sv. Dominika*, les, 1430/35, Louvre), *freske* v refektoriju in celicah nekd. samostana S. Marco v Florenci (verj. 1438/39—1446/47), tam, v Alte Pin. in Washingtonu hranjene slike predele z nekd. v. olt. v samostanu S. Marco (npr. *Križanje Kozme in*

Damjana in *Polaganje v grob*, Alte Pin., *Pogreb Kozme, Damjana in njunih bratov*, S. Marco, vse o. 1438/40), **Snemanje s križa* (les, o. 1440, S. Marco), *prizori iz legende sv. Štefana in sv. Lovrenca* (freske, 1448—50, Vatikan, Capp. Niccolina). Eno izmed njegovih orig. del v Zgb Str: tabla s *Stigmatizacijo Frančiška As. in smrtjo Petra Mučenika.*

L: I. B. *Supino* (ThB I, 1907, s. v. — L!); Alois *Wurm:* Meister- und Schülerarbeit in Fra-Angelicos Werk (Str 1907, »ZKA« 53); van Marle X (1928); Berenson Ox (1932); Cankar III/1 (1936); Giovanni *Urbani* (EWA I, 1959, s. v. — L!); L. *Vertova* (Kindler I, 1964, s. v. — L!); »CA« 38 (1970). — Cf. G. C. *Argan* (1955), L. *Berti* (1962), R. L. *Douglas* (1902), W. *Hausenstein* (1923), J. *Pope-Hennessy* (1952), W. *Rothes* (1902), M. *Salmi* (1958), F. *Schottmüller* (1911 [1926]), V. *Zlamalik* (1967).

Angelini, Luigi (1884—....), it. um. zgodovinar.

B: *I Baschenis* (Berg 1943; 2. izd. 1946); *Le opere in Venezia di Mauro Coducci* (Mi 1945).

Angeli Radovani, Kosta (1916—....), hrv. kipar (in grafik). R. v Londonu, dipl. 1938 na ak. Brera v Milanu, se izpopolnjeval v Zgb pri Kršiniću in v graf. specialki (Krizman), živi v Zgb. P: ženski akti, portreti.

L: BihaljiS (1955); Lj Gr (1957 [kot *Radovani*]; 1959; 1965—67); Fedora *Paškvan* (ELU 1, 1959 [1960], s. v.); SeuphorS (1961, s. v. *Radovani*); Koeta Angeli Radovani (Lj 1965 [rk, MaGal], uv Marij *Pregelj*); Kosta Angeli Radovani (Bgd 1967 [rk, Salon MSU], uv Miodrag B. *Protić* — L!); M. *Tršar* (Delo, 3. II. 1968); Kosta Angeli Radovani (Dubrovnik 1969 [rk, Umjetnička gal.], uv Igor *Zidić*).

Angelis d'Ossat, G. → *De Angelis d'Ossat*

Angelski pozdrav (fr. *La Salution angélique*, it. *La salutazione angelica*, nem. *Der englische Gruß*), evang. ik. m. (→ *Oznanjenje*).

***Angelski slop** (angl. *the Angels' Column*, fr. *le Pilier des Anges*, nem. *der Engelspfeiler*), v resnici *slop Poslednje sodbe* (nem. *der Gerichtspfeiler*), pomembna stvaritev stavbne plastike iz o. 1225/30 v juž. delu transepta katedr. v → *Strasbourgu*: osmerostrani slop dopolnjujejo v 3. nadstr. sohe 4 *evangelistov*, 4 *angelov s pozavnami*, *Kristusa sodnika* in 3 *angelov z* → *arma Christi.*

ANGERS, nekd. gl. mesto grofije *Anjou* (Francija). Gotska katedr. *Saint-Maurice* (XII.—XIII. st.). — *Musée des Tapisseries d'Angers* (→ *Apokalipsa v Angersu*).

L: EWA V (1961, stp 570 — L!).

~ **Musée des Beaux-Arts** (v t. i. *le Logis Barrault*, po enem izmed županov imen. stavbi s konca XV. st.). V posebnem, že 1839 odprtem *Mus. David d'Angers* več kot 1000 del tega umetnika in plastika iz njegove z. (npr. Pajou in Houdon), sicer pa med slikarji zastopani Watteau, Pater, de Troy in Jongkind in med kiparji Falconet. Pomembna z. medalj.

ANGHIARI, kraj v Toskani blizu Arezza (tu je bila 1440 bitka, ki jo je imel upodobiti Leonardo da Vinci, cf. s. v. *Bitka pri Anghiariju*). V proštiji (it. *la prepositura*) hranijo mdr. G. A. Soglianija *Zadnjo večerjo* (1531) in Puligovo *Snemanje s križa* (1520). V c. *St'Agostino* triptih Mattea di Giovanni.

ANGKOR, v ruševinah ohranjena, v XX. st. sredi pragozda odkrita prestolnica nekd. khmerske države (→ *Kambódža*, → *khmerska umetn.*) s pomembno tempeljsko arhitekturo, ki je kot celota podoba neba.

L: M. *Glaize*: Les monuments du groupe d'Angkor (2. izd., Saigon 1948); B. Ph. *Groslier:* Angkor: hommes et pierres (P 1956). — Cf. H. *Parmentier* (1960), Ph. *Stern* (1927).

angleška umetnost: z evr. vidika je v srednjem veku najpomembnejše stavbarstvo, v slikarstvu zlasti pomembni srednjev. IR, sicer pa nepretrgan razvoj resnično angl. slikarstva šele od → *Hogartha* dalje; v XX. st. tudi razcvet kiparstva. Z ikonogr. vidika posebno tehtni prispevki krajini (→ *Constable*, → *Turner*), upodobitvam živali (e. g. → *Stubbs*), portretu (t. i. *conversation piece*) in karikaturi; z vidika tehnik znamenita tradicija na področju → *akvarela.*

L: obče: **The* → *Oxford History of English Art* (11 zv. od 1949 dalje, ur. T. S. R. *Boase*); ‚Great Britain, Art of' (EWA VI, 1962, stp 808—35 — L!); Robert Th. *Stoll* & Jean *Roubier:* Britannia Romanica: Die hohe Kunst der romanischen Epoche in England, Schottland und Irland (W: Schroll 1966). Cf. T. S. R. *Boase* (1953), P. *Brieger* (1957), J. *Evans* (1949), D. *Frey* (1943), N. *Pevsner* (1956), F. *Saxl* (& R. *Wittkower* 1948), D. *Talbot Rice* (1952), M. *Whinney* (& O. *Millar* 1957). — Arhitektura: D. *Yarwood:* The Architecture of England (L 1963); Alec *Clifton-Taylor:* The Cathedrals of England (L 1967, »The World of Art Libr.«; pon. 1969). Cf. J. *Summerson* (1954), G. *Webb* (1956). — Kiparstvo: cf. F. *Saxl* (1954), L. *Stone* (1955), M. *Whinney* (1964). — Slikarstvo: Aurelien *Digeon:* The English School of Painting (L s. a., »Pictura«). Cf. C. H. C. *Baker* (& W. G. *Constable* 1930; 1933), T. *Borenius* (& E. W. *Tristram* 1927), W. *Gaunt* (1964 — L!), M. *Rickert* (1954), E. K. *Waterhouse* (1953), etc.

angleški kiparji XX. stoletja: po gen. zap. mdr. zlasti Jacob *Epstein* (1880—1959), Henri *Gaudier-Brzeska* (1891—1915), Henry **Moore* (1898), Barbara *Hepworth* (1903), Victor *Pasmore* (1908), Reg *Butler* (1913), Lynn *Chadwick* (1914), Ken-

neth *Armitage* (1916), Hubert *Dalwood* (1924), William *Turnbull* (1922), Eduardo *Paolozzi* (1924), John *Hoskin* (1927), etc.

angleški slikarji in tuji slikarji v Angliji od Holbeina ml. dalje po gen. zap.: Hans **Holbein ml.* (1497/98—1543), Hans *Eworth* (akt. v Angliji o. 1550—74), Nicholas *Hilliard* (o. 1547—1619), Isaac *Oliver* (o. 1562—1617), Paul van *Somer* (1567—1621), Daniel *Mytens* (o. 1590—1642), Anton van **Dyck* (1599—1641), Robert *Walker* (1600—1659), Samuel *Cooper* (1609—1672), William *Dobson* (1610—1646), sir Peter **Lely* (1618—1680), Joseph Michael *Wright* (1625 do 1700), John *Riley* (1646—1691), sir Godfrey **Kneller* (1646—1723), Michael *Dahl* (1656 do 1743), Sebastiano *Ricci* (1660—1734), Jonathan *Richardson* (1665—1745), sir James *Thornhill* (1675/76—1734), Joseph *Highmore* (1692—1780), William **Hogarth* (1697—1764), Thomas *Hudson* (1701—1779), Francis *Hayman* (1708—1776), Arthur *Devis* (1711—1787), Allan *Ramsay* (1713 do 1784), Richard *Wilson* (1714—1782), sir Joshua **Reynolds* (1723—1792), George *Stubbs* (1724—1806), Francis *Cotes* (1725—1770), Thomas **Gainsborough* (1727—1788), George *Romney* (1734—1802), Johann *Zoffany* (1733—1810), Joseph *Wright of Derbie* (1734—1797), Henry *Fuseli* resp. Johann Heinrich *Füßli* (1741—1825), sir Henry *Raeburn* (1756—1823), Thomas *Rowlandson* (1756—1827), William *Blake* (1757 do 1827), James *Gillray* (1757—1815), John *Hoppner* (1758—1810), John *Opie* (1761—1807), George *Morland* (1763—1804), John *Crome* (1768 do 1821), sir Thomas *Lawrence* (1769—1830), Joseph Mallord William **Turner* (1775—1851), John **Constable* (1776—1837), Benjamin Robert *Haydon* (1786—1846), William *Etty* (1787 do 1849), sir Edwin *Landseer* (1802—1873), Samuel *Palmer* (1805—1881), William *Dyce* (1806 do 1864), George Frederick *Watts* (1817—1904), William Powell *Frith* (1819—1909), Ford Madox *Brown* (1821—1893), William Holman *Hunt* (1827—1910), Dante Gabriel *Rossetti* (1828 do 1882), sir John Everett *Millais* (1829—1896), James Abbott McNeill **Whistler* (1834—1903), John Singer *Sargent* (1856—1925), Walter Richard *Sickert* (1860—1942), Philip Wilson *Steer* (1860—1942), Lucien *Pissarro* (1863—1944), Aubrey *Beardsley* (1872—1898), sir William *Rothenstein* (1872—1945), Augustus Edwin *John* (1878—1961), sir Matthew *Smith* (1879—1959), Percy Wyndham *Lewis* (1882—1957), Duncan *Grant* (1885—....), L. S. *Lowry* (1887—....), Paul *Nash* (1889—1946), Mark *Gertler* (1891 do 1939), sir Stanley Spencer (1891—1959), Ben *Nicholson* (1894—....), Jankel *Adler* (1895 do 1949), Christopher *Wood* (1901—1930), John Piper (1903—....), Graham *Sutherland* (1903—....), Victor *Pasmore* (1908—....), Francis **Bacon* (1910—....), Peter *Blake* (1931—....) itn.

L: cf. E. *Auerbach* (1954), M. H. *Grant* (1926; 1952), G. F. *Hartlaub* (1948), J. *Meier-Graefe* (1908), G. *Reynolds* (1953), A. C. *Ritchie* (1942; 1956), J. *Rothenstein* (1952—1956).

angleški umetnostni zgodovinarji *in drugi pisci o lik. umetn.*: C. H. C. *Baker* (1880—1959), R. B. *Beckett* (1891), C. *Bell* (1881—1964), A. *Bertram* (1897), A. *Blunt* (1907), T. S. R. *Boase* (1898), Th. *Bodkin* (1887—1961), T. *Borenius* (1885—1948), M. W. *Brockwell* (1869—1958), H. *Carter* (1873—1939), M. *Chamot* (1899), K. *Clark* (1903), W. G. *Constable* (1887), W. M. *Conway* (1856—1937), D. *Cooper* (1911), T. *Cox* (1905), J. A. *Crowe* (1825—1896), L. *Cust* (1859 do 1929), O. M. *Dalton* (1866—1945), M. *Davies* (1908), D. *Diringer* (1900), C. *Dodgson* (1867—1948), R. L. *Douglas* (1864—1951), R. *Edwards* (1894), A. J. *Evans* (1851—1941), J. *Evans* (1893), D. L. A. *Farr* (1929), B. F. *Fletcher* (1866—1953), R. E. *Fry* (1866—1934), W. *Gaunt* (1900), C. *Gould* (1918), B. *Gray* (1904), G. *Grigson* (1905), Arnold *Hauser* (1892), Ph. *Hendy* (1900), A. M. *Hind* (1880—1957), R. *Hinks* (1903—1963), J. P. *Hodin* (1905), Ch. J. *Holmes* (1868—1936), K. M. *Kenyon* (1906), J. *Laver* (1899), A. H. *Layard* (1817—1894), D. *Lewis* (1922), N. *MacLaren* (1909), E. G. *Millar* (1887), T. *Mullaly* (1927), E. *Newton* (1893—1965), B. *Nicolson* (1914), J. *Pope-Hennessy* (1913), A. E. *Popham* (1889—1970), Ph. M. R. *Pouncey* (1910), H. *Read* (1893—1968), G. *Reynolds* (1914), J. *Rothenstein* (1901), J. *Ruskin* (1819—1900), J. *Shearman* (1931), S. *Sitwell* (1897), A. *Smart* (1922), J. *Summerson* (1904), D. *Sutton* (1917), P. C. *Swann* (1921), D. *Talbot Rice* (1903), E. W. *Tristram* (1882—1952), H. *Walpole* (1717—1797), J. B. *Ward-Perkins* (1912), E. K. *Waterhouse* (1905), N. H. J. *Westlake* (1833—1921), A. *Whittick* (1898), R. H. *Wilenski* (1887), G. C. *Williamson* (1858—1942). — Cf. s. v. *avstrijsko-angleški* resp. *nemško-angleški um. zgodovinarji*.

ANGOULÊME (*Angoumois*, Francija). *Katedr. St.-Pierre* (sez. o. 1105—28, rest. v XIX. st. Viollet-le-Duc in arh. Paul Abadie ml.) je odličen primer akvitanskih c. s kupolami: tloris lat. križ brez stranskih ladij in kornega obhoda, pač pa z žarkasto razporejenimi kapelami. Na kiparsko bogato okrašenem zah. *pročelju* (2. četrt. XII. st.) *Majestas Domini* med razgibanimi angeli, itd.

L: Cankar II/1 (1931, p. 33—35, 53—54, 77, 88); Pevsner (1966); EWA XV: Index (1968, p. 22). — Cf. K. J. *Conant* (1959), M. *Hauttmann* (1929).

Anguissola, Sofonisba (o. 1527—po 1623), it. slikarka, r. v Cremoni (najstar. in najbolj nadarjena med 7 sestrami slikarkami). Učitelja sta ji bila Bernardino Campi in Bernardino Gatti, imen. il Sojaro. Do o. 1560 v Italiji, nato na madridskem dvoru, na Siciliji in v Genovi, o. 1585 skoraj povsem oslepela. S: zlasti portreti, več lastnih podob.

L: Venturi IX/6 (1933); A. *Ottino Della Chiesa* (Kindler I, 1964, s. v. — L!). — Cf. H. *Cook* (1915).

Angulo Iñíguez, Diego (1901—....), šp. um. zgodovinar, ord. na univ. v Madridu.

B: ‚*La arquitectura mudejár sevillana* ... (Boletín de la Sociedad Española de Excursiones [M], 1932—33); *La escultura en Andalucía* (3 knj., Sevilla 1927—1936); (& sodel.) *Historia del arte hispánoamericano*, *I—III* (Bar-Buenos Aires 1945—1950—1956); *Pedro Berruguete en Paredes de Nava* (Bar 1946); *Velázquez: cómo compuso sus principales cuadros* (Sevilla 1947); ‚*Las hilanderas*' (Arch Esp Arte, 1948); *Pedro de Campaña* (Sevilla 1951); *Pintura del Renacimiento* (M 1955, »Ars Hispaniae« 12).

L: WWA (1962; 1964).

Anhíz (lat. *Anchíses*), mit. kralj iz Dardana pri Troji, ki je — čeprav smrtnik — z Venero imel sina → *Enéja*. Up: motiv »Venera in Anhíz«, npr. Ann. Carracci (*freska*, 1597/1604, Rim, Pal. Farnese, Gall. Farnese), Sergel (erotična *risba*, o. 1769, Stockholm); cf. s. v. *Enéj nese očeta Anhíza iz goreče Troje*.

L: Hunger (1953, p. 30). — Cf. H. Hawley (1964, kat. št. 126).

Anian Aleksandrijski (lat. *Anianus sutor*), kršč. svetnik (25. IV.), krpač, ki mu je sv. → *Marko* roko pozdravil, ko se je bil s šilom zbodel; za sv. Markom je postal škof v Aleksandriji. Up: *Marko pozdravi Anianovo roko*, npr. Paolo Veneziano (na pokrovu → *Pala d'Oro*, 1345, Benetke, Markova c.), Cima da Conegliano (verj. o. 1399, Dahlem).

L: Réau III/1 (1958, p. 90), III/2 (1958, p. 872). — Cf. B. *Berenson* (Ph 1953, repr. 8 & 455).

animalisti, upodabljavci živali. Med bolj ali manj specializiranimi evr. slikarji in kiparji na tem področju npr. Giov. Ben. *Castiglione*, *Potter*, *Stubbs*, *Barye* in *Sintenis*, sicer pa med v. mojstri, ki so tudi tu pomembno prispevali, zlasti *Pisanello*, *Dürer*, *Rubens* in *Delacroix*.

Anisimov, Aleksandr Ivanovič (1877— ?), rus. um. zgodovinar.

B: (& P. Muratov) *Novgorodskaja ikona Sv. Fjodora Stratilata* (Mo 1918); *Our Lady of Vladimir* (Prague 1928); ‚*Domongolskij period drevnerusskoj živopisi* (Voprosy restavracii, II, 1928); ‚*La peinture russe du XIVe siècle*' (GBA, 1930); ‚*Les fresques de Pskov*' (Cah Art, 1930).

Ankwicz von Kleehoven, Hans (*Johann*), (1883 do 1962), avstr. um. zgodovinar in kritik (*Wiener Zeitung*), prom. 1906 na Dunaju, direktor biblioteke v *Österreichisches Mus. f. K. u. Industrie* (1925—45) in na *Ak. der bildenden Künste* (1945 do 49), za nacizma upokojen.

B: ‚*Bernhard Strigel in Wien*' (K. u. Ksthandwerk, 1916); *Bildnisse und Selbstbildnisse österreichischer Künstler seit 100 Jahren* (W 1924); ‚*Cranachs Bildnisse des Dr. Cuspinian und seiner Frau*' (JPK, 1927); *Der Briefwechsel Johann Cuspinians* (Mn 1933); ‚*Das Totenbildnis des Kaiser Maximilians I.*' (WJb, 1937); ‚*Zu Grünewalds Altersporträt*' (ib.); (izd.) *Hodler und Wien* (Z 1950); *Der Wiener Humanist Johannes Cuspinian* (Graz-K 1959).

L: WWA (1962); W. *Mrazek* (AMK, 1962, nekr.).

Annales archéologiques, fr. letopis (1844—72 in 1881), posv. srednjev. in biz. umetn., zlasti še njuni ikonografiji. Ustanovila sta ga → *Didron* in → *Cahier*.

Anonimo Magliabechiano (ali *Anonimo Gaddiano*), neznan (o. 1537/42 akt.) avtor delno ohranjenega umzg. vira, ki ga kot rkp. hrani *Biblioteca Magliabechiana* (prej v *Biblioteca Gaddi*). Najprej sta ga delno objavila G. *Milanesi* (ASI, 1872 — življenjepis Leonarda da Vinci) in C. von *Fabriczy* (ib., 1891), pozn. pa v celoti Karl → *Frey* (Bl 1892). Neznani pisec je uporabljal 2 ista vira kot njegov sodobnik Vasari, in sicer Ghibertijevo delo in t. i. *Libro di Antonio Billi*.

L: SchlosserL (1964). — Cf. W. *Kallab* (1908).

Antal, Frederick (*Friedrich*), (1889—1954), angl. (madž.) um. zgodovinar. R. v Budimpešti, prom. 1914 na Dunaju pri M. Dvořáku, posvečal posebno pozornost družbenim razmeram, iz katerih raste lik. umetn.

B: ‚*Gedanken zur Entwicklung der Trecento- und Quattrocento-Malerei in Siena und Florenz*' (Jb. f. Kw., 1924/25); ‚*Studien zur Gotik im Quattrocento: Einige italienische Bilder des Kaiser-Friedrich-Museums, Berlin*' (JPK, 1925); ‚*Zum Problem des niederländischen Manierismus*' (KrB, 1928 [cf. prev. 1966]); ‚*Reflections on Classicism and Romanticism*' (BM, 1935 & 1941); **Florentine Painting and its Social Background* (L 1947; tudi nem. [Bl 1958] & it. prev.); ‚*Observations on Girolamo da Carpi*' (AB, 1948); ‚*Remarks on the Method of Art History*' (BM, 1949); ‚*Mr. Oldham and his Guests by Highmore*'+ (ib.); ‚*Around Salviati*'+ (BM, 1951); ‚*The Moral Purpose of Hogarth's Art*' (JWCI, 1952); *Fuseli Studies* (L 1956 [oc. G. Schiff, ZfKg, 1960]); *Hogarth and his Place in European Art* (L 1962); pon. izb.: *Classicism and Romanticism: with other studies in art history* (L 1966).

Ántej (*Anteus*, grš. *Antaíos*), grš. mit. oseba, sin Pozéjdona in Gaie, libijski velikan, ki je vselej, kadar se je dotaknil zemlje, svoje matere, dobil novih moči. Hêrakles ga je dvignil in v zraku zadavil. Up: cf. s. v. *Hêrakles davi Ánteja.*

L: Hunger (1955, p. 32).

Antelami, Benedetto (o. 1150—o. 1230), it. kipar in arhitekt, najpomembnejši mojster severnoit. romanske plastike. P: marm. relief → *Snemanja s križa* (d. 1178, Parma, des. del transepta katedr., prej del njene korne pregraje), kiparski okras baptisterija v Parmi, in sicer *sev.* ali *Marijin portal* (1196—1200), *zah.* ali *Odrešenikov portal* (1200—04) s *Poslednjo sodbo* (prvo v it. romanski plastiki) in *juž. portal* (1204—08); med atr. deli sohi *Ezekijela* in *Davida* na zah. pročelju katedr. v Fidenzi (nekd. Borgo S. Donnino). — A: *baptisterij* v Parmi (zač. 1196, 1216 delo prekinjeno). — Cf. s. v. *Parma* (→ *baptisterij*).

L: Goffredo *Rosati* (EWA I, 1959, s. v. — L!); Francesco *Negri Arnoldi:* Benedetto Antelami (Mi s. a., »MdS« 74). — Cf. G. de *Francovich* (*1952 — L!), R. *Wagner-Rieger* (1956).

antependij (lat. *antependium*, it. *paliotto*), obloga olt. prednje strani (»ki visi spredaj«, tj. z menze na sprednji strani oltarja) ali vseh strani, po snovi iz blaga ali — kot olt. obloga — iz lesa, kovine, itd. Med znamenitimi primeri npr. → *Vuolvinijev antependij* (o. 835, Milano, St'Ambrogio), → *Baselski antependij* (o. 1020, Pariz, Mus. Cluny), itn.

L: Joseph *Braun* & Georg *Stuhlfauth*, Altarantependium (RDK I, 1937 — L!); ELU 1 (1959, s. v.). — Cf. J. *Braun* (II 1924 — L!), J. *Flis* (1908, p. 201—04), E. von *Sydow* (1912).

Anteros in Eros, grš. mit. ik. m.: Eros in njegov brat, brez katerega Eros ne bi mogel rasti (»ljubezen sama ne živi, se ne more razvijati«); pozn. tudi prispodoba krepostne in grešne ljubezni.

L: Panofsky Stud. — Cf. G. de *Tervarent* (I, 1958, stp 19—22 — L!; 1965).

Anthony, Edgar Waterman (1890—1947), amer. arh. in um. zgodovinar.

B: *A History of Mosaics* (Bo 1935); *Romanesque Frescoes* (Pri 1951).

L: Marsyas (1948, nekr.).

*l'***Antico,** s pr. im. Pier Jacopo Alari *Bonacolsi* (o. 1460—1528), it. kipar, mojster male plastike. R. v Mantovi, tam z izjemo bivanja v Rimu (1495/1500) tudi zvečine delal. P (vse bron): npr. *Apólon* (po → *Apolonu Belvederskem*, model 1497/98, Benetke, Ca' d'Oro), *Venus felix* (Ksthist. Mus.), *Amor* (Bargello, z. Carrand), *Merkur* (Ksthist. Mus.), *Venera* (ib.), *Pan* (ib.), *Hêrakles in Antej* (ib.), 3 tondi z reliefi *Mladi Hêrakles ubija kače*, *Hêrakles ubija hidro* in *Hêrakles z erimantskim merjascem* (V. & A.), doprsji *Bakhos* (Ksthist. Mus.) in *Kleopatra* (Boston FA).

L: ThB I (1907, p. 555—56); »MdS« 61 (uv Detlef *Heikamp*). — Cf. H. J. *Hermann* (1909/10), Ch. *Seymour* (Harm 1966).

antično izročilo v lik. umetn. se kaže takó v nadaljevanju posameznih oblik in oblikovnih obrazcev grš. in rim. antike (npr. → *konjeniški spomenik* in → *sarkofag*, → *stebrni redi*, itd.) kot na širokem področju → *ikonografije*, tj. od → *akta* pa do → *mitologije*, → *personifikacij*, → *alegorij*, → *simbolov* ipd. Celotna problematika je zgoščena zlasti v nekaterih obd. (→ *karolinška umetn.*, → *renesansa*, tudi *trinajsto st.*), z vidika posnemanja antike pa jo spoznavamo v *klasicizmu* (pos. → *neoklasicizem*). Med raziskovalci ant. izročila najpomembnejši (po gen. zap.) → *Warburg*, → *Deonna*, → *Saxl*, Erwin → *Panofsky*, → *Wind*, → *Heckscher*, → *Chastel*, itd. Med posameznimi ik. m. s posebno bogatim izročilom npr.: → *Deček, ki si izdira trn*, → *Laókoontova skupina*, → *Tri gracije*, ipd., sicer pa tudi → *sedem planetov*, → *štirje temperamenti*, itn.

L: Marle Icon II (1932); Hunger (1955); Pigler II (1956); ‚Antique Revival' (EWA I, 1959 — L!); *Panofsky Ren (1960); Saturn and Melancholy (1964); Grant (1968). — Cf. H. *Ladendorf* (*1958 — L!), M. *Manitius* (1911—31; 1935), D. *Miner* (1939), E. *Panofsky* (& F. *Saxl* MMSt, 1933), B. *Rowland*, Jr. (1963), A. von *Salis* (1947), F. *Saxl* (1957), H. *Schnitzler* (1948), H. *Semper* (1906), J. *Seznec* (*1940 [1953]), A. *Springer* (1867 [2. izd. 1886 — ‚Nachleben der Antike im Mittelalter']), K. *Weitzmann* (1951), pos. *JWCI* in sploh publikacije → *Warburgovega instituta*, za književnost pa zlasti Ernst Robert *Curtius:* Europäische Literatur und lateinisches Mittelalter (5. izd., Bern-Mn 1965).

antifašistična umetnost, upodabljajoča umetn., ki je s svojo motiviko neposredno kljubovala fašizmu in nacizmu za njune vlade v Italiji, Nemčiji in drugod, ju razgaljala in obtoževala, pos. še med šp. državljansko vojno (→ *Guernica*, Andrejević-Kun) in 2. svet. vojno (→ *partizanska grafika*). Tehtna lik. dela so nastala takó v slikarstvu (Picasso, Kokoschka, itd.) kot v kiparstvu (npr. Lipchitz) in še zlasti v grafiki in risbi (→ *karikatura*). Na vsem tem področju, ki je samo po sebi ožje zaznamovan del novejše → *socialno kritične umetn.* (s katero ga pri vseh narodih vežejo številne osebnosti, npr. Kollwitz, Masereel, Grosz, Shahn, K. Hegedušić, N. Pirnat), so se na splošno uveljavili umetniki, ki jih poznamo tudi po njihovi politični pripadnosti levici (mdr. Rivera, Siqueiros, Guttuso, itd.).

L: Resistenza (1965 — L!).

antifonár(ij), lat. *liber antiphonarius*, knj. s kratkimi liturgičnimi napevi (*antifónami*).

***Antifonár iz Petrovega samostana v Salzburgu,** najlepši salzburški iluminirani rkp. XII. st. (pergament, 423 listov 42,3 × 31 cm, o. 1160, Dunaj, Österreichische Nationalbibl., Cod. Ser. n. 2700). Med 50 risbami pred zelenim in modrim ozadjem npr. *Križanje sv. Andreja* (p. 394) in *Jakobova lestev* (p. 395).

L: Karl *Lind:* Ein Antiphonarium mit Bilderschmuck ... (W 1870); *Antiphonar von St. Peter Salzburg: Cod. Vind. Ser. n. 2700 (faks.). — Cf. G. *Swarzenski* (1908—1913 — L!), H. *Tietze* (1905).

Antínoj (grš. *Antínoos*, lat. *Antínous*), lepotec, ljubljenec ces. → *Hadrijána*, ki ga je dal po smrti (130 utonil v Nilu) častiti kot boga. Up: npr. *relief* v rim. Villa Albani, marm. *sohe* v podobi *Apólona* (Tripolis, Arheol. muz.), *Bakha* (Vat.), *Silvána* (Rim, Banca romana), itd.

L: EWA III (1960, t. 386); *Chr. W. *Clairmont:* Die Bildnisse des Antinous: Ein Beitrag zur Porträtplastik unter Kaiser Hadrian (Rom 1966, »Bibl. Helvetica Romana« 6); »PKG« 2 (1967, t. 210—11, 264); »US« 4 (1970).

Antioh Epifan → *Konec Antioha Epifana*

Antíoh in Stratónika, ik. m. iz ant. zgod. (Plutarh XLIII, 38; Val. Max. V, 7): zdravnik Erasistratos ugotovi, zakaj je sin sirskega kralja bolan: Antioh (pozn. Antioh III. Vél., 223—187 pred) je zaljubljen v svojo mačeho. Oče mu jo nato da za ženo. Up: npr. G. de Lairesse (hrastovina, Rijksmus.), J-L. David (1774, Pariz, École des B.-A.), H. F. Füger (o. 1790, Stuttgart), Ingres (1840, Chantilly; 1866, Montpellier), itd.

L: Pigler II (1956, p. 348—51). — Cf. W. *Stechow* (1945; 1962; 1964).

ANTIOHÍJA (grš. *Antioheia*, zdaj *Antâkya* v Turčiji), več kot 8 st. eno izmed najpomembnejših kult. središč Sredozemlja. Ust. jo je kot središče sirskega kraljestva Seleukos I. Nikator (300 pred) ter ji dal ime po svojem očetu Antiohu; pozn. pod Rimljani (od 64 pred) središče rim. province Sirije, sedež patriárha, v obd. 250—525 tu več kot 30 cerkv. koncilov; od 637/38 pod Arabci. Pri izkopavanjih 1932—39 (vodila jih je *Princeton Univ.*) odkrili odlične talne *mozaike* iz I.—VI. st. (zdaj v muzejih v Antakyi, Louvru in ZDA).

L: Antioch-on-the Orontes: The Excavations (5 knj., Pri 1934—1952); J. *Kollwitz* (RAC I, 1950, stp 461—69 — L!); Glanville *Downey:* A History of Antioch in Syria: from Seleucos to the Arab Conquest (Pri 1961); *id.*: Ancient Antiochia (ib. 1963); *id.* (RbK I, 1966, stp 178—209 — L!); EWA XIV (1967, stp 377—78). — Cf. Th. *Kraus* (1967), D. *Levi* (*1947), Ch. R. *Morey* (1938).

Antipater pred Cezarjem, kršč. ik. m. (→ *Speculum Humanae Salvationis*): oče Heroda Vél. dokazuje svojo zvestobo, podoba Kristusa priprošnjika pred Bogom očetom. Up: npr. K. Witz (*Heilspiegelaltar*, o. 1435, Basel).

L: Cankar III/2 (1951); Ingrid *Weber* (LCI I, 1968, stp 123 — L!). — Cf. E. *Panofsky* (»Imago Pietatis« 1927).

Antokolski, Mark Matvejevič (1843—1902), rus. (ž.) kipar, realist. P: portreti, spomeniki, itd., npr. *Ivan Grozni* (1870—71), *Peter Vél.* (1872), *Spinoza* (marmor, 1882, Eremitaža), *Mefistofeles* (1883), *Kronist Nestor* (1890).

L: L. *Varšavskij:* Antokoljskij Mark Matvejevič (Mo-Le 1944). — Cf. V. *Molè* (Lj 1957 [= 1958])! K. *Schwarz* (1961).

Anton Padovanski (lat. *Antonius Patavinus*), (1195—1231), kršč. svetnik (13. VI.), kanoniziran 1232, po Frančišku Asiškem najpopularnejši frančiškanski svetnik. Atributi in čudeži v njegovi legendi zvečine prevzeti od drugih svetnikov. Up: Donatello (bron, 1448, Padova, Il Santo), C. Tura (Louvre), Zurbarán (São Paulo), itn.

L: Ferguson (1954); Réau III/1 (1958, p. 115—22 — L!); LS II (1970). — Cf. K. *Künstle* (1926).

Anton Puščavnik (fr. *Antoine Abbé*, it. *Antonio Abate*, nem. *Antonius Abt* [ali *Einsiedler* ali *der Eremit* ali *der Große*]), kršč. svetnik (17. I.) in po legendi poleg → *Pavla Puščavnika* najstar. puščavnik v → *Tebaidi*; u. naj bi 356 star 105 let. Populariziran mdr. po → *Zlati legendi*, po njem imen. → *antoniti* in → *red sv. Antona.* Atributi: križ v obliki črke T (*Antónov* ali *egipt. križ*), zvonček (nem. *Antoniusglöckhen*) in prašiček (nem. *das Schweinchen*). Up (cf. infra in s. v. *Skušnjave sv. Antona*): e. g. Grünewald (na → *Isenheimskem olt.*, sedeči Anton s potezami Guida Guersija v redovni obleki antonitov).

L: Ferguson (1954); Réau III/1 (1958, p. 100—115 — L!). — Cf. J. *Braun* (1943), K. *Künstle* (1926).

Anton Puščavnik pri Pavlu Puščavniku, kršč. ik. m. po → *Zlati legendi*: krokar, ki je Pavlu nosil kruh, prileti tokrat z dvojnim obrokom. Up: e. g. baselski mojster iz 1445 (jelovina, d. 1445, Basel), Pinturicchio (*freska*, Vatikan, Appartamento Borgia, Sala dei Santi), Dürer (lesor.), Grünewald (na drugič odprtem → *Isenheimskem olt.*, levo), Velázquez (Prado).

L: Pigler I (1956, p. 417—18); Réau III/1 (1958, p. 112—13) & III/3 (1959, p. 1053).

Antonello da Messina (o. 1430—1479), it. slikar, akt. na Siciliji, v Neaplju, Benetkah (1475 do 76) in Milanu. Vpliv niz. slikarstva se kaže v uporabi oljnih barv, toplem koloritu, občutku za snovnost in pos. tudi v ureditvi njegovih doprsnih portretov s ponavljajočim se tričetrtinskim profilom proti levi in pogledom nazaj na des. v gledalca. Z vsem tem je vplival mdr. na Giov. Bellinija in prek njega na velik del beneškega slikarstva. S: npr. *Salvator Mundi* (les, d. 1465, Nat. Gall.), *Ecce Homo* (les, o. 1470, MM), *Sv. Hieronim v svoji delovni sobi* (les, o. 1474, Nat. Gall.), *Oznanjenje* (o. 1474, Siracusa, Mus. Naz. di Pal. Bellomo), *Križanje* (d. 1475, Antwerpen), v 3 delih ohranjena *Pala di San Cassiano* (les, 1475/76, Ksthist. Mus.), *Marija Oznanjenja* (*Vergine Annunziata*, les, o. 1475, Palermo, Gall. Naz.) in *Sv. Boštjan* (les, o. 1476, Dresden), ob tem pa značilni *moški portreti* v opisani predstavitvi (npr. o. 1470, PMA Johnson & MM; o. 1473, Nat. Gall.; d. 1474, Dahlem; 1474/75, Borghese; t. i. *Condottiere*, d. 1475, Louvre; d. 1476, Torino, Mus. Civico; d. 1478 [zadnja št. negotova], Dahlem) — z izjemo »Condottiera«, ki je bil prenesen na pl, vsi na lesu.

L: Venturi VII/4 (1915); Berenson Ox (1932); van Marle XV (1934); G. *Vigni:* Tutta la pittura di Antonello da Messina (Mi 1952 [pozn. izd. 1957 & 1962], »B. A. R.«); Gabriele *Mandel:* Antonello da Messina (Mi 1956); Leonardo *Sciascia* & Gabriele *Mandel:* L'opera completa di Antonello da Messina (Mi 1967, »CA« 10 — L!). — Cf. S. *Bottari* (1930 [1939; 1953]; tudi EUA I, 1958, s. v. — L!), R. *Causa* (1964), J. *Lauts* (1940 [1944]).

Antonino Florentinski (it. *Antonino da Firenze*), (1389—1459), dominikanski prior, od 1446 dalje florent. nadškof, 1523 razglašen za svetnika. Up: Lotto (1542, Benetke, Ss. Giovanni e Paolo).

L: Réau III/1 (1958).

antoniti (fr. *Antonins* ali *Antonites* ali *Ordre de Saint-Antoine*, hrv. *antonijevci*, nem. tudi *Hospitaliter*), v XI. st. v Franciji ust. in po → *Antonu Puščavniku* imen. cerkv. red, pozn. avguštinski kanoniki (fr. *chanoines augustiniens*, nem. *regulierte Chorherren von St. Augustin*), npr. v Isenheimu, kjer je za njihovega preceptorja Guida Guersija (u. 1516) Grünewald naslikal slavni → *Isenheimski oltar*.

L: Hans *Wentzel*, Antoniter (RDK I, 1937 — L!;) Réau III/1 (1958, p. 102—03).

ANTWERPEN (fr. *Anvers*), flam. mesto in največje pristanišče v Belgiji, v XV. st. začelo izpodrivati Brugge in doživelo v XVI. st. svoj prvi razcvet. Tu so v XVI. st. delali mdr. Q. Massys, Patinir, Aertsen, Cornelis in Frans Floris de Vriendt in Hans Vredeman de Vries, v XVII. st. pa poleg Rubensa npr. Snyders, Jordaens in van Dyck.

L: EWA II (1960, stp 424—26 — L!). — Cf. M. J. *Friedländer* (JkPK, 1915), B. S. *Myers* (I 1969, s. v. *Antwerp*).

∼ **Augustijnenkerk.** S slikami mdr. zastopana van Dyck (*Sv. Avguštin*) in Jordaens (*Mučeništvo sv. Apolonije*, 1628).

∼ **katedrala Onze Lieve Vrowe-Kerk** (fr. *Notre-Dame*), sprva žup. c., največja gotska c. v Belgiji, zač. na vzh. strani 1352 po zgledu katedr. v Amiensu. Kor je triladijski s kornim obhodom in žarkasto razporejenimi kapelami, sicer pa je notr. sedemladijska; celota dkč. 1518. Med umetninami, ki jih hrani, npr. Rubensova triptiha, **triptih s Postavljanjem križa* (1610—11) in **triptih s Snemanjem s križa* (1611—14), Artusa Quellina *nagrob. nadškofa Capella* (Ambrosius Capello, zač. 1676), itd.

∼ **Koninklijk Museum voor Schoone Kunsten** (*Leopold de Waelplaats*). Pomembna z. slik, zlasti starih Nizozemcev in Flamcev. Mdr. zastopani med Nizozemci J. van Eyck (**Sv. Barbara*, les, risba, d. 1437; **Marija pri vodnjaku*, les, d. 1439), Rogier van der Weyden (*triptih Sedmih zakramentov*, o. 1445; *Philippe de Croy*, les, o. 1459), Memling (npr. *Portret moža z Neronovim novcem*, les), Frankfurtski mojster (npr. *Praznik lokostrelcev* [z avtp.], les, d. 1493), Q. Massys (*triptih s Polaganjem v grob in mučeništvoma obeh Janezov na straneh*, dkč. 1511; *Peter Gillis*, les), J. Cornelisz van Oostsanen, J. Gossaert, M. van Reymerswaele, B. van Orley (npr. *Sedem Marijinih žalosti*, les, o. 1516), P. Aertsen, F. Floris de Vriendt (*Sv. Luka slikar*, les. d. 1556), M. de Vos (*Luka slika Madono*, les, d. 1602), J. Beuckelaer (npr. *Vrnitev izgubljenega sina*, les. d. 1563); med Italijani Antonello da Messina (**Križanje*, les, d. 1475) in Tizian (*Jacopo Pesaro, ki ga papež Aleksander VI. priporoča sv. Petru*, o. 1506?); med Francozi Fouquet (**Madona z otrokom*, tj. des. del t. i. *Melunskega diptiha*); med Flamci Rubens (npr. *Madona s papigo*, les; **Venus frigida*, les, d. 1614; *Le → Coup de lance*, dkč. 1620), C. de Vos (*Abraham Grapheus*, les, d. 1620), J. Jordaens (npr. *Najdenje Erihtóna*, d. 1617; *Družinski koncert z* napisom *Soo d'oude songen | Soo pepen de jonge*, d. 1638; *Pégaz*, 1665), A. van Dyck (npr. *Cornelis de Wael na konju*, 1622/27) in D. Teniers; med Holandci Rembrandt (*Pridigar Eleazar Swalmius*, d. 1637); pos. iz XIX.—XX. st. F. Navez (npr. *Avtp.*, 1854), J. N. Robert-

Fleury (npr. *Tizianovo truplo*, 1862; *Avtp.*, 1862), G. Wappers, A. Wiertz, N. de Keyser, H. Leys, J. F. Portaels (npr. *Avtp.*), J. Israels (npr. *Avtp.*), A. Stevens, C. Meunier, F. Rops, J. Smits, G. Breitner, F. Khnopff (npr. *Avtp.*), J. Ensor, H. van de Velde, G. de Smet, H. Evenepoel, I. Opsomer, R. Wouters, C. Permeke, itn. — P: mdr. zastopani C. Meunier, Rodin, Bourdelle, G. Minne, R. Wouters in Zadkine.

L: E. *Buschmann-van Rijswijck:* Musée Royal des Beaux-Arts, Anvers: Catalogue, II: Maîtres modernes (Anv 1950). — Cf. A. J. J. *Delen* (1948) in pos. *Jaarb. Antw.*

~ **Museum Mayer van den Bergh.** Med slikami del → *Štirikrilnika iz Champmola* (o. 1400), in sicer *Rojstvo* in *Vstajenje* s *Krištofom* na hrbtni strani.

Anzelewsky, Fedja, kustos v zahodnoberlinskem Graf. kabinetu (*Kupferstichkabinett*). Oskrbela mdr. 7. izd. Friedr. Lippmannovega priročnika *Der Kupferstich* (Bl 1963).

B: *Miniaturen aus der Toggenburg-Chronik aus dem Jahre 1411* (Ba-Ba 1960); ‚*Der Meister der Lübecker Bibel von 1494*' (ZfKg, 1964); ‚*Peter Hemmel und der Meister der Gewandstudien*' (ZfKw, 1964); ‚*Ein unbekannter Entwurf Hans Burgkmairs für das Reiterdenkmal Kaiser Maximilians*' (P. Metzov zb., 1965).

Anzelm Canterburyjski (1033/34—1109), teolog, imen. *oče sholastike*, benediktinec, opat v Becu od 1078 dalje, nato od 1093 do smrti nadškof v Canterburyju, kršč. svetnik (21. IV. — lat. *Anselmus Cantuariensis, abbas Beccensis*). Njegove podobe so znane šele od konca srednjega veka dalje, toliko bolj pa je s svojimi spisi vplival na ikonografijo srednjev. portalov (cf. e. g. s. v. *štirinajst Blaženosti duše*).

L: Réau III/1 (1958, p. 99 — L!); Keller (1968); Vorländer I (1968). — Cf. K. *Künstle* (1926), É. *Mâle* (3. izd. XIIIe siècle 1910, p. 447—50).

Aod in Eglon (nem. *Eglons Tod durch Ehud*), bibl. ik. m. (Sodn 3, 20—21). Up: npr. *lesor.* v → *Dalmatinovi Bibliji* (1584, I, f. 134).

Apél(es), (grš. *Apelles*), (2. pol. IV. st. pred), grš. slikar, veljal za največjega ant. slikarja. Učil se je v Efezu ter se izpopolnjeval pri Pamfilu, najpomembnejšem predstavniku t. i. sikionske šole. Ant. pisci sporočajo številne podatke in anekdote o njem in njegovih slikah (npr. številne podobe *Aleksandra Vél.*, čigar dvorni slikar je bil, in slika *Afrodite Anadiomene*), od katerih pa se ni nobena ohranila. Med izreki → *manum de tabula*, → *nulla dies sine linea*, → *ne sutor supra crepidam*. Cf. s. v. *Obrekovanje* (Botticellijeva slika iz o. 1495).

L: W. *Lepik-Kopaczyńska:* Apelles, der berühmteste Maler der Antike (Bl 1962); »PKG« 1 (1967); EWA XV: Index (1968, p. 25); etc.

Apél slika Kampaspe resp. *Pankaste*, ik. m. iz ant. zgod., npr. po → *Pliniju star.* (Nat. hist. XXXV, 10). Up: npr. F. Morandini, imen. il Poppi (→ *Studiolo di Francesco I*: leva stena), G. B. Tiepolo (o. 1725/26, Montreal, Mus. of Fine Arts).

L: Pigler II (1956, p. 351—53).

aper in vinea Domini (lat.), »Merjasec v Gospodovem vinogradu«. Cf. s. v. *merjasec.*

Apianus, Petrus, s pr. im. Peter *Bienewitz* (1495—1552), nem. geograf, kartograf, astronom in astrolog, od 1524 dalje prof. za matematiko v Ingolstadtu. Njegove knj. pomembne tudi za ikonografijo.

B: *Inscriptiones sacrosanctae vetustatis* (Ingolstadt 1534); *Astronomicum Caesareum* (1540; faks. Mn 1967).

L: cf. E. *Panofsky* (Jb. f. Kg., 1921/22), J. *Seznec* (The Survival 1953), itd.

apis (lat.) → *čebela*

Apistía (grš.), *Nevera* (angl. *the Unbelief*, nem. *der Unglaube*), personifikacija, ena izmed → *Prегreh* v okviru ik. m. → *Lestev kreposti.*

L: cf. A. *Katzenellenbogen* (1964).

Apokalipsa ali *Razodetje sv. Janeza*, zadnja knj. kršč. sv. pisma, tj. t. i. → *nove zaveze*; govori o paruziji, Kristusovem drugem prihodu na svet, in dogodkih, ki jo napovedujejo. Po kršč. izročilu naj bi jo napisal → *Janez Evangelist* na otoku Patmosu proti koncu Domicijanove vlade. Up: cf. infra in s. v. *Bamberška apokalipsa*, mdr. tudi vrsta 24 *bakr*. Francoza Jeana Duveta iz 1545—1556 (izd. 1561).

L: M. R. *James:* The Apocalypse in Art (L 1931); Réau II/2 (1957, p. 663—726 — L!); EWA IV (1961, stp 823—24 & 832 — L!); The Trinity College Apocalypse, I—II (L: Eugrammia Press 1967, uv Peter H. *Brieger*, faks. [oc. Jesse *Poesch*, AB, 1968]); Rudolf *Chadraba* (LCI I, 1968, stp 124—42 — L!). — Cf. L. *Delisle* (& P. *Meyer* 1901), W. *Neuß* (1931; 1932; 1937).

***Apokalipsa,** Dürerjev 1. lesor. cikel, izšel 1498 v nem. in lat. izd. kot prva knj., ki jo je zasnoval in samostojno izdal neki umetnik (1511 lat. pon. z novim naslovnim listom, *Janez na Patmosu*); novost tudi po ureditvi, ki ob samost. graf. vrsti (v kateri je vsebina zgoščena in dramatizirana) daje tudi celotno besedilo (na hrbtnih straneh listov). Skupaj 15 lesor.: 1. *Mučeništvo Janeza Ev.*; 2. *Videnje 7 zlatih svečnikov*; 3. *Janez pred Bogom in 24 starešinami*; 4. **Štirje apoka-*

liptični jezdeci; 5. *Odprtje petega in šestega pečata*; 6. *Štirje angeli pridržujejo vetrove zemlje*; 7. *Izvoljeni časté Jagnje*; 8. *Angeli s 7 trombami*; 9. *Štirje angeli pomoré tretjino človeštva* (*Der Engelkampf*); 10. *Janez požira knjigo*; 11. *Apokaliptična žena, obdana s soncem, in zmaj s 7 glavami*; 12. *Mihael in njegovi angeli se vojskujejo zoper zmaja*; 13. *Zver z rogovoma, podobnima jagnječjim*; 14. *Babilonska hotnica*; 15. *Angel s ključem brezna*. — Celota, ki si je ne moremo misliti brez vpliva Mantegnove grafike, je izredno veliko vplivala, mdr. tudi v slikarstvu.

L: K. *Stejskal*, Nový výklad Dürerovy Apokalypsy (Umění, 1966). — Cf. R. *Chadraba* (1964), W. *Neuß* (1932; 1951); *E. *Panofsky* (Dürer 1948 [1955]).

***Apokalipsa v Angersu,** znamenita vrsta tapiserij z motivi iz → *Apokalipse* (prvotno o. 90 prizorov v skupni dolžini o. 144 m, zdaj 69 prizorov v dolžini 108 m, 7 kosov, Angers, Mus. des Tapisseries), ki jih je o. 1375/80 stkal Nicolas Bataille za → *Ludovika I., vojvodo anžuvinskega*.

L: André *Lejard:* Les Tapisseries de l'Apocalypse de la Cathédrale d'Angers (P 1942); Panofsky Neth (1953 — L!); EWA VI (1962, t. 387); René *Planchenault:* L'Apocalypse d'Angers (P 1966); »US« 8 (1968, repr. p. 158). — Cf. G. *Ring* (L: Ph 1949, kat. št. 5).

Apokaliptična žena (nem. *Apokalyptisches Weib*), ik. m. po Apokalipsi (Raz 12, 1—18). Cf. s. v. *Brezmadežna* & *Mulier amicta sole*.

L: Jutta *Fonrobert* (LCI I, 1968, stp 145—50 — L!).

apokaliptični simboli 4 evangelistov → *simboli evangelistov*

apokrifni evangeliji, po kršč. doktrini nepristni evangeliji v nasprotju s t. i. pristnimi *evangeliji*, kot lit. predloga za neštete ikonogr. motive pa skoraj ravno tako pomembni. Najpomembnejši so *Protevangelij Jakoba ml.* (Protevangelium Jacobi), *Evangelij nepravega Mateja* (»Pseudo-Matej«), *Zgodba o Jožefu tesarju* (Historia Josephi fabri lignarii), *arabski Evangelij o detinstvu* (Evangelium Infantiae arabicum) in *Nikodemov evangelij* (Evangelium Nicodemi).

L: Réau I (1955, p. 34—35 & 41); Die apokryphen Schriften zum Neuen Testament (prev. & kom. Wilhelm *Michaelis*, 2. izd., Bremen 1958); Neutestamentliche Apokryphen in deutscher Übersetzung (begründet von Edgar *Hennecke*, 3. izd. [Wilhelm *Schneemelcher*], 2 knj., Tü 1959—1964).

***Apoksiómenos,** »Strgalec« (nem. *der Schaber*), slaven Lizipov bron. kip mladega atleta, ki si s strgalom čisti roke, ohranjen v eni sami rim. kopiji (marm. soha, viš. 2,05 m, Vat.: Mus. Pio-Clementino): po Pliniju star. (Nat. hist. XXXIV) je → *Lízip* z njim uvedel v grš. kiparstvo nov sistem telesnih razmerij — z manjšo glavo pa »bolj vitkim in suhim telesom« (*corpora graciliora siccioraque*).

L: EWA III (1960, t. 382), IX (1964, t. 220); »US« 3 (1969, p. 216—17). — Cf. W. Helbig (I 1899, p. 18—20).

Apollinaire, Guillaume, s pr. im. *Guillaume de Kostrowitzky* (1880—1918), fr. (polj.) pesnik in lik. kritik, se zavzemal za fauviste in kubiste in mdr. uvedel termin → *surrealizem*. Up: npr. M. Laurencin (1908), »carinik« Rousseau (*La Muse inspirant le poète*, 1909, Basel).

B (lik. umetn.): *Les Peintres cubistes* (P 1913).

Apollodor(os) iz Damaska (II. st.), grš. arh. ces. Trajana, za Hadrijána pregnan in usmrčen. A: *most* čez Donavo pri Železnih vratih (Up: *relief* na Trajanovem stebru), *Trajanov forum* v Rimu s *Trajanovim stebrom*, verj. tudi *Trajanov slavolok* v → *Anconi*.

L: cf. E. *Loewy* (1924).

Apollonio, Umbro (1911—....), it. lik. kritik in pisec o umetn., direktor zg. arhiva beneškega bienala.

B: *Pittura italiana moderna: Idea per una storia* (V 1950, »Coll. di varia critica« 4); *‚Amedeo Modigliani* 1884—1920' (Cah Art, 1950); *»Die Brücke« e la cultura dell'Espressionismo* (V 1952); *Marino Marini* (Mi 1953); *Delacroix* (Mi 1956); *Pietro Consagra* (R 1957); *Fauves et Cubistes* (P 1960).

Apólon (grš. *Apóllon*), grš. bog, sin Zéusa in → *Léto* (Latone), dvojček → *Artémide*; bog svetlobe, modrosti in umetn., istoveten z bogom sonca in kot tak eno izmed planetnih božanstev (→ *sedem planetov*); v trojanski vojni na strani Trojancev. Up (cf. infra & s. v. *Parnas*): e. g. Taddeo di Bartolo (*freska*, 1414, Siena, Pal. Pubblico, Anticappella).

L: D. *Detschew* (RAC I, 1950, stp 524—29 — L!); R. *Pfeiffer*, The Image of the Delian Apollo and Apolline Ethics (JWCI, 1952); Hunger (1955); Grant (1968). — Cf. J. *Seznec* (1940 [1953]).

***Apólon Belvederski,** slaven ant. kip (marmor, viš. 224 cm, Vat., Mus. Pio-Clementino), veljal nekdaj za vzoren primer grš. plastike; v resnici rim. kopija po grš. orig. iz IV. st. pred (o. 350/320 pred, atr. → *Leoháru*) ali I. st. pred.

L: »PKG« 1 (1967, t. 116 — L!).

Apolonij iz Tralesa → *Farneški bik*

Apolónija (lat. *Apollonia*), kršč. svetnica (9. II.), devica mučenka, priprošnjica zoper zobobol. Atribut: klešče z zobom (ker so ji vse zobe izbili iz čeljusti resp. po pozn. legendi drugega za

drugim izpulili). Up: npr. Jean Fouquet (*miniatura* v Horariju Étienna Chevalierja — *mučeništvo*), Piero della Francesca (les, o. 1460, Washington).

L: Mille Santi (1931); Ferguson (1954); Réau III/1 (1958, p. 128—30 — L!); W. *Bulk:* St. Apollonia, Patronin der Zahnkranken: Ihr Kult und Bild im Wandel der Zeit (Blf-Mü 1967, dent. dis. [Mü]); LS I (1968). — Cf. J. *Braun* (1943, stp 101—02), K. *Künstle* (1926).

Apólon in Dafne, mit. ik. m., npr. po Ovidu (Met. I, 452—567): oče, rečni bog, reši nimfo Dafne na njeno prošnjo (*Qua nimium placui, mutando perde figuram*!) pred Apólonom s tem, da jo spremeni v lovorovo drevo. Up: npr. na znani koptski tkanini, imen. *Sabinin šal* (V./VI. st., Pariz, Mus. Guimet), A. del Pollaiuolo (Nat. Gall.), Gianlorenzo Bernini (**marm. skupina*, 1622—24, Borghese), C. Maratti (o. 1680, Bruxelles), C. Cignani (o. 1680, Parma, Pal. del Giardino), G. B. Tiepolo (zlasti o. 1743/44, Louvre, in o. 1758/60, Washington), itd., pos. tudi ikonografsko drugače zasnovana nedk. Poussinova slika (1665, Louvre).

L: Hunger (1955, p. 82—83); Pigler II (1956, p. 27—29); EWA III (1960, t. 458), XII (1966, t. 464); Otto *Nussbaum* (Th. Klauserjev zb., 1964, p. 262); »CA« 16 (1968, št. 64), 25 (1968, št. 156, 213 A & 253); »MdC« 266 (repr. 6 in črno-bela 7); »PKG« 9 (1970, t. 92, 207). — Cf. H. *Kauffmann* (*1970 — L!), H. *Ladendorf* (2. izd. 1958), W. *Stechow* (*1932).

***Apólon iz Veia,** etr. mojstrovina (žgana glina, viš. 175 cm, o. 500 pred, Rim, Mus. Naz. di Villa Giulia), bolj razgibana in »živa« kot sočasna grš. dela, prvotno del kompozicije vrh strešnega slemena Apólonovega templja v Veiu (→ *Veio*, lat. *Veii*), ki je kazala, kako ob navzočnosti bogov Apólon in Herakles tekmujeta za sveto košuto.

L: »PKG« 1 (1967, t. 411 — L!).

Apólon odira Márprevija (fr. *Apollon écorchant Marsyas*, it. *Apollo scortica Marsia*, nem. *Apollo schindet Marsyas*), mit. ik. m., npr. po Ovidu (Met. VI, 382—400), v okviru baročne ikonografije raznovrstnih krutosti tako rekoč mit. pendant → *Mučeništvu sv. Jerneja.* Up: npr. Annibale Carracci (*freska*, grisaille, Rim, Pal. Farnese, Gall. Farnese), Jusepe de Ribera (d. 1637, Bruxelles; druga varianta Neapelj, Mus. di S. Martino), itd. — Cf. s. v. *Márpreviji.*

L: Pigler II (1956, p. 30—34); »MdC« 49 (t. IX).

***Apólon Sauroktonos,** »A., ki ubija kuščarja«, Praksitelova plastika, ki jo omenja Plinij star. (Nat. hist. XXXIV, 70), ohranjena v rim. kopijah (marmor, Vat.; marmor, Louvre; bron, Rim, Mus. di Villa Albani).

L: EWA III (1960, t. 374), XI (1966, t. 237); »US« 3 (1969, p. 186). — Cf. W. *Helbig* (I 1899, p. 116; II 1899, p. 21).

apostoli iz grš. *apostolos*, poslanec (angl. *the Apostles*, fr. *les Apôtres*, nem. *die Apostel* ali *die zwölf Jünger*), po evangelijih (Mt; Mr; Lk; Jan) in drugi lit. (Apd itd.) ožji učenci → *Kristusa*, ki jih je pooblastil, da širijo njegov nauk in sploh nadaljujejo njegovo delo. Up: cf. s. v. *dvanajst apostolov.*

Apostolska dela → *Actus Apostolorum*

apostolska prvaka → *prvaka apostolov*

Apostolska vera (lat. *Credo*, nem. *Das apostolische Glaubensbekenntnis*), v 12 členih formulirana krščč. veroizpoved, ki naj bi jo bili po legendi govorili apostoli na binkoštni dan, ko jih je bil napolnil sv. Duh. *Credo* kot ik. m. predstavlja 12 *apostolov* z napisnimi trakovi, na katerih je brati ustrezne dele *Vere*; v razširjeni obliki motiva so apostolom pridruženi *preroki* z izbranimi deli svojih prerokb, eventualno tudi *očaki*, *Jakobovi sinovi*, z odlomki → *Jakobovega preroškega blagoslova*: ob Petru (*Credo in patrem omnipotentem creatorem coeli et terrae*) Mojzes (1 Mojz 1: *In principio creavit Deus coelum et terram*) ali Jeremija (Jer 51, 15: *Qui fecit terram in fortitudine sua, praeparavit orbem in sapientia sua et prudentia sua extendit coelos*) in Ruben (1 Mojz 49, 2: *Tu fortitudo mea*), ob Andreju (*Et in Jesum Christum, filium eius unicum, dominum nostrum*) David (Ps 2, 7: *Dominus dixit ad me: Filius meus es tu*) in Simeon (1 Mojz 49, 5: *Vasa iniquitatis bellantia*), ob Jakobu star. (*Qui conceptus est de spiritu sancto, natus ex Maria virgine*) Izaija (Iz 7, 14: *Ecce virgo concipiet et pariet filium*) in Levi (1 Mojz 49, 6: *In consilium eorum non veniat anima mea*), ob Janezu (*Passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus et sepultus*) Habakuk (Hab 3, 4: *Cornua in manibus eius, ibi abscondita est fortitudo eius*) ali Zaharija (Zah 12, 10: *Adspicient ad me quem confixerunt*) in Zabulon (1 Mojz 49, 13: *In littore maris habitabit*), ob Tomažu (*Descendit ad inferna, tertia die resurrexit a mortuis*) Jona (Jona 4, 2: *Scio* [*enim*], *quia tu Deus clemens et misericors es*) ali Ozej (Oz 13, 14: *De manu mortis liberabo eos, de morte redimam eos: ero mors tua, o mors, morsus tuus ero, inferne*) in Isahar (1 Mojz 49, 14: *Asinus fortis accubans inter terminos*), ob Jakobu ml. (*Ascendit ad coelos, sedet ad dexteram patris omnipotentis*) Amos (Am 9, 6: *Qui aedificat in coelo ascensionem suam*) in Dan (1 Mojz 49, 16: *Iudicabit populum suum sicut et alia tribus in*

Israel), ob Filipu (*Inde venturus est judicare vivos et mortuos*) Joel (Joel 3, 2: *Congregabo omnes gentes et deducam eas in vallem Josaphat*) ali Malahija (Mal 3, 5: *Accedam ad vos in iudicio et ero testis velox maleficis*) in Gad (1 Mojz 49, 19: *Accinctus praeliabitur ante eum et ipse accingetur retrorsum*), ob Jerneju (*Credo in spiritum sanctum*) Salomon (Modr 1, 7: *Spiritus Domini replevit orbem terrarum*) ali Joel (Joel 2, 28: *Effundam spiritum meum super omnem carnem*) in Juda (1 Mojz 49, 10: *Non auferetur sceptrum de Iuda et dux de femore eius*), ob Mateju (*Sanctam ecclesiam catholicam, communionem sanctorum*) Sofonija (Sof 3, 9: *Reddam populis labium electum, ut invocent omnes in nomine Domini et serviant ei umero uno*) in Jožef (1 Mojz 49, 22: *Filius accrescens* [*Ioseph, filius accrescens*] *et decorus adspectu*), ob Simonu Tadeju (*Remissionem peccatorum*) Jeremija (Jer 29, 12: *Et invocabitis me et ibitis et orabitis me, et ego exaudiam vos*) ali Mihej (Mih 7, 19: *Deponet iniquitates nostras et proiciet in profundum maris omnia peccata nostra*) in Neftali (1 Mojz 49, 21: *Cervus emissus et dans eloquia pulchritudinis*), ob Judi Tadeju (*Carnis resurrectionem*) Ezekijel (Ezek 37, 12: *Educam vos de sepulcris vestris*) in Aser (1 Mojz 49, 20: *Pinguis panis eius, et praebebit delicias regibus*), ob Matiji (*Et vitam aeternam*) naposled Danijel (Dan 12, 2: *Evigilabunt alii in vitam aeternam, et alii in opprobrium*) in Benjamin (1 Mojz 49, 27: *Lupus rapax, mane comedet praedam*). — Up: med primeri iz XIV. st. ikonografsko posebno bogato izvedena vrsta, ki jo je uvedel → *Pucelle* (delno ohranjena v koledarskem delu → *Bellevillskega brevirja*) in ki so jo pozn. veliko posnemali (mdr. → *Mali horarij vojvode berryjskega* in → *Veliki horarij vojvode berryjskega*).

L: Panofsky Neth (1953); Pigler I (1956, p. 497); Meiss Berry (1967); Keller (1968, p. 50—51); H. W. van *Os*, Credo (LCI I, 1968, stp 461—64 — L!). — Cf. (tudi → *Ermeneia*, izd. 1855, p. 296—99) e. g. K. *Künstle* (1928, p. 181—84), E. *Mâle* (fin 1908), W. *Molsdorf* (1920, p. 99—102).

***Apoteoza Tomaža Akvinskega**, ikonografsko izredno bogata freska (atr. Andrea da Firenze, o. 1366/68, Florenca, Sta Maria Novella, Cappellone degli Spagnoli, leva, tj. zah. stena): nad sv. Tomažem → *sedem kreposti* (zgoraj v sredi → *tri teološke kreposti*, od leve na des. → *Fides*, → *Caritas*, → *Spes*, ob straneh → *štiri kardinalne kreposti*, od leve → *Temperantia*, → *Prudentia*, → *Iustitia*, → *Fortitudo*); ob vznožju trije krivoverci, → *Sabellius*, → *Averroës* in → *Arius*; levo Job, David, Pavel, Marko in Janez Ev., des. Matej, Luka, Mojzes, Izaija in Salomon. Spodaj levo → *sedem teoloških ved*: na sedežih personifikacije, ob njihovem vznožju predstavniki, na čelih naslonjal → *sedem darov sv. duha*, od leve na des. Civilno pravo (Justinijan) in Kanonsko pravo (Inocenc IV.?) — skupaj *scientia moralis*; Fizika (Hipokrat) — *Scientia naturalis*; naposled → *štiri razlage sv. pisma* (*Sacra Scriptura*): zgodovinska (*sensus litteralis* — Hieronim), dogmatična (*sensus allegoricus* — Dionizij Areopagit), etična (*sensus tropologicus* — Janez Zlatoust) in teološka (*sensus anagogicus* — Avguštin). Spodaj des. → *septem artes liberales*, na sedežih prav takó personifikacije in ob njihovem vznožju predstavniki, na čelih naslonjal pa → *sedem planetov*: od leve na des. najprej → *quadrivium* (*scientia mathematicalis*), in sicer Aritmetika (Pitagora; Jupiter), Geometrija (Evklid; Mars), Astronomija (Ptolomej [s krono zaradi zamenjave s kraljem!]; Saturn) in Muzika (Tubalkajn; Sol); na skrajni des. → *trivium* (*scientia rationalis*), in sicer Dialektika (Aristotel; Merkur), Retorika (Cicero; Venera) in Gramatika (Priscian; Luna).

L: Borsook (1960). — Cf. F. *Antal* (1947), K. *Künstle* (1928, p. 172), M. *Meiss* (1951), J. von *Schlosser* (1896).

apotropejski (iz grš.), »ki brani pred nesrečo«, v ant. lik. umetn. npr. lik → *pava*, pozn. npr. → *kužne slike* ali → *kužno znamenje*.

Appel, Karel (1921— ....), hol. abstr. slikar. R. v A'damu, se 1949 pridružil skupini → *COBRA*.

L: WWA (1962); H. *Read* (Kindler I, 1964, s. v.).

Appia, Adolphe (1862—1928), švic. scenograf, pomemben reformator scenografske umetn.

B: *La mise en scène du drame wagnérien* (P 1895); *Die Musik und die Inszenierung* (Mn 1899).

april (lat. *Aprilis*, fr. *Avril*, hrv. *travanj*, slov. tudi *mali traven*) kot ik. m. (→ *upodobitve mesecev*): zaznamujeta ga *oven* in *bik* (→ *zodiakalna znamenja*). Up: npr. *miniatura* v → *Sijajnem horariju vojvode berryjskega* (f. 4v — spredaj zaroka, v ozadju grad Dourdan).

L: cf. J. *Sauer* (1902 [1924]).

Apuleius (o. 124—180), rim. pisec za vlade ces. Marka Avrelija. Njegov satirični roman *Metamorfoze*, znan s pozn. imenom *Zlati osel*, vsebuje mdr. za pozn. evr. ikonografijo spodbudno zgodbo o → *Psihe*.

aquamanile, posoda za umivanje rok (točno: za zlivanje vode na roke) pred jedjo in po njej, uporabljana mdr. tudi v kršč. bogoslužju za umivanje mašnikovih rok med mašo. Iz evr. srednjega veka ohranjeni številni primeri od XII. st.

dalje, izdelki iz brona in medi v obliki navadnih in fantastičnih živali, moža z zmajem itd. Ob posebno pogostih levih kot odličen primer (po ik. m. → *Samson raztrga leva*) bron. *Samson z levom* (Lotaringija ali zgornje Porenje, 2. četrt. XIII. st., Boston FA).

L: SwarzenskiR (1954 [1967]); EWA IX (1964, stp 300). — Cf. O. von *Falke* (& E. *Meyer* 1935).

Aquila → *Johannes Aquila*

aquilegia (lat.) → *orlica*

Aquileia → *Oglej*

Aragon, Louis (1897—....), fr. pesnik in pisatelj, eden izmed utemeljiteljev surrealističnega gibanja, šp. borec, komunist.

B (lik. umetn.): *L'Exemple de Courbet* (P 1952; nem. izd. Das Beispiel Courbet, D 1956); *Entretiens sur le Musée de Dresde* (P 1957, z J. Cocteaujem).

Ara Pacis Augustae → *Rim* (antični spomeniki)

aratsko gorovje → *Noetova ladja obstane*

Aratea, skupno ime za rokopise mit.-astronomske pesnitve, ki jo je zložil → *Aratos*. Med IR, ki so pomembni za nadaljevanje mit. ikonografije v evr. srednjem veku, je najodličnejši → *Aratov rkp. v Leidenu*.

L: EWA X (1965, stp 464, t. 248).

Aratos iz Kilikije (o. 315—o. 245 pred), grš. pesnik, ki je mdr. zložil v 732 heksametrih mit.-astronomsko pesnitev *Fainómena*. Med IR njenega lat. prev. (cf. s. v. *Aratea*), ki so ga oskrbeli Cicero, Caesar Germanicus in v IV. st. Avienus, je umetnostno najpomembnejši → *Aratov rkp. v Leidenu* (infra).

L: Georg Friedrich *Thiele:* Antike Himmelsbilder: Mit Forschungen zu Hipparchos, Aratos und seinen Fortsetzern, und Beiträge zur Kunstgeschichte des Sternhimmels (Bl 1898); EWA II (1960, stp 57—58).

***Aratov rokopis v Leidenu** (→ *Aratea*, 95 listov 22,5 × 20 cm, 1. pol. IX. st., Leiden, Rijksuniversiteit, Bibliotheek, Voss. lat. qto. 79), iluminiran rkp. Med 35 miniaturami nebesnih znamenj npr. *Dvojčka* (f. 16v), *Andrómeda* (f. 30v), *Pêrzej*, *Plejáde* ali *Gostosevci*, *Kefej*, itd.

L (cf. s. v. *Aratos*, supra): SwarzenskiR (1954, t. 68, repr. 156); Panofsky Ren (1960 — L!). — Cf. W. *Braunfels* (1968), F. *Saxl* (& H. *Meier* 1953; 1957), J. *Seznec* (1940 [1953]).

arbor vitae (lat.), »drevo življenja« (angl. *tree of life*, fr. *arbre de vie*, it. *albero* ali *legno della vita*, nem. *der Lebensbaum*, *das Baumkreuz*), kršč. ik. m., kot se je — v nadaljevanju mit. izročila Babiloncev in Asircev — razvil ob teoloških spekulacijah srednjev. sholastikov: drevo življenja je istovetno s Kristovim križem resp. → *Križanim*, je kot táko simbol odrešenja in zato velikokrat soočeno z → *drevesom spoznanja* (s slednjim povezano tudi po → *Križevi legendi*), ki je bilo povzročilo pogubo. Up: v lunetah nad srednjev. cerkv. portali, v slikarstvu cf. e. g. s. v. *Bonaventura* (»lignum vitae«).

L: Uno *Holmberg:* Der Baum des Lebens (Helsingfors 1922); Herbert *Koch:* Sonderformen des Heiland-Kreuzes (Str 1934, »SdK« 303); R. *Bauerreis:* Arbor Vitae: Der »Lebensbaum« und seine Verwendung in Liturgie, Kunst und Brauchtum des Abendlandes (Mn 1938); Réau II/2 (1957, p. 483); CevcS (1963, p. 84—85, repr. p. 83); R. L. *Füglister:* Das lebende Kreuz: Ikonographisch-ikonologische Untersuchung der Herkunft und Entwicklung einer spätmittelalterlichen Bildidee und ihre Verwurzelung im Wort (Einsiedeln 1964, dis. [Freiburg/Schweiz], oc. R. *Haussherr*, Rheinische Vierteljahrblätter, 1964). — Cf. K. *Künstle* (1928, p. 472).

arca (it.), skrinja, rakev (krsta).

***Arca di San Pietro Martire,** marm. nagrob. Petra Mučenika v *Capp. Portinari* v c. St'Eustorgio v Milanu, delo Giovannija di Balduccio (1335—39), kateremu so pos. atr. *Marija med svetnikoma* v tabernaklju, *angeli* na pokrovu rakve in 8 *kreposti*, ki kot kariatide nosijo celoto (spredaj od leve na des. *Justitia*, *Temperantia*, *Fortitudo* in *Prudentia*).

L: »MdS« 86 (t. IX & XVII).

Arcangeli, Francesco, it. um. zgodovinar, živi v Bologni.

B: *Tarsie* (2. izd., R 1943, »Quaderni d'Arte« 3); *Le Storie di Giotto: La Vita della Vergine* (Mi 1953); *‚Nature morte di Giuseppe Maria Crespi'* (Par, 1962); *Il Bastianino* (Mi: Silvana 1963); *La Chiesa di San Martino in San Domenico in Cesena e i suoi dipinti* (Bol 1964); *‚Una Madonna di Tommaso da Modena'* (Par, 1965).

Arca Noe (lat.) → *Noetova ladja*

archetypische Bilder (nem.), »prvobitne podobe«, termin, ki ga je uvedel C. G. → Jung.

Arcimboldi, Giuseppe, tudi *Arcimboldo* (verj. 1527—1593), it. slikar, manierist. Njegova posebnost so bili — prav v skladu z okusom takratnih zbiralcev — iz sadja, cvetlic, sočivja in drugih rastlin pa najrazličnejših predmetov sest. človeški liki in krajine, predvsem doprsne personifikacije 4 letnih časov in 4 elementov. Verj. r. v Milanu, 1562 poklican na praški dvor, delal za cesarje Ferdinanda I., Maksimilijana II. in → *Rudolfa II.* (slednji ga je 1580 poplemenitil, 1591 pa je postal *Conte Palatino* kot pred njim izmed slikarjev samó Tizian); 1587 se vrnil v

Milano, tam u. S: npr. *Poletje* (d. 1563) in *Zima* (d. 1563), *Ogenj* (d. 1566) in *Voda* (kot prejšnje lipov les, Ksthist. Mus.).

L: E. *Kroher* (Kindler I, 1964, s. v. — L!); »US« 9 (1969). — Cf. B. *Geiger* (1954), Arn. *Hauser* (1964), G. *Nicodemi* (1934), J. von *Schlosser* (1908), F. *Würtenberger* (1962).

arcosolium (lat.), grob s polkrožno nišo v → *katakombah*, običajno okrašen s slikarijami.

areopagitski spisi, (imen. po → *Dioniziju Areopagitu*, ki je veljal za njihovega avtorja, v resnici delo t. i. *nepravega Dionizija Areopagita*, sirskega meniha iz časa o. 500): 1. *O božjih imenih*; 2. *O nebeški hierarhiji* (prev. 860 → *Eriugena*, kom. pa 1137 *Hugo Svetoviktorski*); 3. *O cerkv. hierarhiji*; 4. *O mistični hierarhiji*. Spisi so pomembni za nadaljevanje neoplatonizma med srednjev. mistiki in sholastiki, s tem pa so raznovrstno vplivali tudi na srednjev. kršč. ikonografijo.

L: Vorländer I (1968, p. 214, 213 — L!).

Ares, grš. bog vojne (v rim. mitologiji mu ustreza *Mars*), sin Zeusa in Hêre, v trojanski vojni na strani Trojancev.

L: Grimal (1951); Hunger (1955).

Aretino, Pietro (1492—1556), it. književnik in pamfletist, eden izmed najbolj nadarjenih, lascivnih in hudobnih literatov XVI. st., razvpit zaradi svojih pisem; Tizianov prijatelj, znan tudi po svoji »kritiki« (1545) Michelangelove → *Poslednje sodbe*. Znan je »nagrobni napis«, ki so mu ga posvetili in ki se v italijanščini glasi: *Questo è Pietro Aretino, poeta Tosco, Che d'ogni un disse male, eccetto che di Dio, Scusandosi con dir »non lo conosco«* (»Tu počiva Pietro Aretino, poet toskanski, ki je vse obrekoval z izjemo Boga, opravičujoč se, da ga ne pozna«). O ilustracijah njegovih *Sonetti lussuriosi* cf. s. v. *Raimondi*. Up: npr. L. Leoni (*medalja*, 1537), Tizian (1545, Pitti; po 1548, Frick).

B: pisma: *Lettere sull'arte* (3 knj., Mi 1957—1960, izd. Ettore Camesasca, kom. Fidenzio Pertile).

L: Jean *Adhémar*, Aretino: Artistic Adviser to Francis I (JWCI, 1954); SchlosserL (1964 — L!). — Cf. S. *Ortolani* (1922; 1923), R. *Pallucchini* (1943), E. *Panofsky* (Problems 1969), K. *Vossler* (1900), G. *Weise* (1957), R. [& M.] *Wittkower* (1963).

AREZZO, mesto v srednji Italiji (*Toskana*), nekd. etr. mesto, pozn. rim. *Arretium*, rojstni kraj Petrarke, Aretina in Vasarija. V starem delu ohranjen srednjev. videz.

L: A. *Del Vita:* Guida di Arezzo (Arezzo 1956); EWA VIII (1963, stp 616—17 — L!).

∼ **katedrala** (*Duomo*). V njej freska *Marije Magdalene* (Piero della Francesca o. 1460).

∼ **Pieve di Santa Maria,** romanska c. (XII./XIII. st.) s pročeljem iz zgodnjega XIII. st. (lombardsko vplivan *portal* 1216—21) in pomembno *apsido*. Na v. olt. poliptih P. Lorenzettija iz 1320—21 (*Marija z otrokom* s *svetniki*, *Oznanjenjem* in *Vnebovzetjem*). Zraven *Campanile* (dkč. 1330) s 40 romanskimi biforami, zaradi njih imen. *delle cento buche* (»s 100 luknjami«).

∼ **San Domenico.** Na v. olt. *slikano razpelo* (avtor Cimabue).

L: cf. B. *Berenson* (1963, repr. 1—3).

∼ **San Francesco,** enoladijska frančiškanska c. V koru (*Capp. Bacci*) **freske* Piera della Francesca iz o. 1452—59 s prizori iz → *Križeve legende*, med njimi na des. steni zgoraj v luneti *Adamova smrt*, v sredi *Kraljica iz Sabe časti les* in *Srečanje Salomona in kraljice iz Sabe*, spodaj *Konstantinova zmaga nad Maksencijem*, na levi steni pa v sredi *Najdenje križev* in *Spoznanje pravega križa*, spodaj *Heraklijeva zmaga* in *Hosroe obglavljen* in zgoraj v luneti *Heraklij prinaša križ nazaj v Jeruzalem*. Znameniti nočni prizor *Konstantinov sen* na slavoločni steni des. spodaj.

L: »CA« 9 (1967, št. 15); Laurie [M.] *Schneider*, The Iconography of Piero della Francesca's Frescoes Illustrating the Legend of the True Cross in the Church of San Francesco in Arezzo (AQ, 1969, dis. [NY: Columbia 1967] — L!).

Argan, Giulio Carlo (1909—....), it. um. zgodovinar in lik. kritik. R. v Torinu, prof. za mod. umetn. na univ. v Rimu; predsednik AICA 1963—66.

B: *Andrea Palladio e la critica neoclassica* (R 1930); *Antonio Sant'Elia* (R 1930); *Sebastiano Serlio* (R 1933); *L'architettura protocristiana, preromanica e romanica* (F 1936); *L'architettura italiana del 200 e del* 300 (F 1937); *Storia dell'arte italiana* (N 1938); *Arturo Tosi* (F 1942); *Henry Moore* (T 1948); *Walter Gropius e la Bauhaus* (T 1951, »Collana storica di architettura« 2); *Borromini* (Mi 1952, »Bibl. moderna Mondadori« 306; n. izd. 1955); *Umberto Boccioni* (R 1953, sodel. Maurizio Calvesi); *Scultura di Picasso* (V 1953); *Brunelleschi* (Mi 1955); *Studi e note* (R 1955); *Fra Angelico* (G: Sk 1955, »Le Goût« 10); *Pier Luigi Nervi* (Mi 1955, »Architetti del movimento moderno« 11); (& J. Lassaigne) *Le Quinzième siècle: De Van Eyck à Botticelli* (G-P-NY: Sk 1956, »Grands siècles«); *L'architettura barocca in Italia* (Mi 1957); *Botticelli* (G-P-NY: Sk 1957, »Le Goût« 19); *Marcel Breuer: disegno industriale e architettura* (Mi 1957); [*Arturo*] *Martini* (A 1957); ‚*Consagra*' (La Connaissance [Br], 1958); *Ignazio Gardella* (Mi 1959); *I maestri della pittura italiana* (Mi 1959, s sodel.); *Fautrier* (Mi 1960, »Maestri d'oggi«); *L'Europe des capitales:* 1600—1700 (G: Sk 1964, »A-I-H«); *Salvezza e caduta nell'arte moderna* (Mi 1964); ‚*La tomba di Giulio II.*' (P. Portoghesi & B. Zevi [izd.]: Michelangelo architetto, T 1964); ‚*Materia e furore*' (Michelangelo scultore, Mi 1964).

L: Lodovici (1942); Vaccaro I (1956); DULC I (1959); Chi è (1961); WWA (1962).

d'Argenville, Antoine Joseph Dézallier (1680 do 1765), fr. življenjepisec umetnikov.

B: *Abrégé de la vie des plus fameux peintres: avec leurs portraits gravés en taille-douce* ... (3 knj., P 1745—1752; n., rev. & razš. izd. v 4 knj. P 1762; nem. prev. [J. J. Volkmann] v 4 knj. Lpz 1767—1768).

d'Argenville, Antoine Nicolas Dézallier (u. 1794), fr. življenjepisec umetnikov.

B: *Voyage pittoresque de Paris* (P 1749); *Vies des fameux Architectes depuis la Renaissance des Arts* (2 knj. [2. knj. ima naslov *Vies des fameux sculpteurs* ...], P 1787).

Argo, ladja, imen. po svojem tvorcu Argosu, ki jo je pod Ateninim vodstvom izdelal ob vznožju gore Pelion, »prva v. ladja, s katero so si Grki upali na odprto morje«. Z njo so njeni mornarji, → *argonavti*, odšli z → *Jazonom* iskat → *zlato runo* v Kolhído.

Argo: *Informativno glasilo za arheologijo, zgodovino umetnosti in muzeologijo*, biltén (po programu 4-krat letno), ki ga od 1962 dalje izdaja *Nar. muz.* v Lj (gl. ur. do 1968 Jože → *Kastelic*). Vsebino predstavljajo strok. knj. ocene, bibliografski podatki in informacije.

argonavti, po ladji → *Argo* imen. grš. junaki, ki so se z Jazonom na njej odpravili iskat → *zlato runo*. Med njimi so bili malone vsi znani grš. junaki, za rod star. od junakov → *trojanske vojne*: → *Ádmetos*, → *Hêrakles*, obe dvojici dvojčkov, → *Kastor* in *Polidéukes* (*Poluks*) pa → *Linkéus* in *Idas*, → *Meleager*, → *Orfej*, → *Pélej*, → *Tézej* idr. Po prepričanju lj. humanistov XVIII. st. so ob vrnitvi pluli po Savi in Ljubljanici ter nato svojo ladjo čez Kras nosili proti morju. Up: npr. *metopa* s sikionske zakladnice v Delfih (*Kastor, Polidéukes, Idas in Linkéus ukradejo govedo iz hlevov kralja Bebrikov*, o. 560 pred, Delfi, muz.), *cikel* 24 *bakr.* (J. A. Koch po risbah A. J. Carstensa): *Les Argonautes selon Pindare, Orphée et Apollonius de Rhodes en vingt-quatre planches, inventées et dessinées par Asmus Jacques Carstens et gravées par Joseph Koch à Rome an MDCCXCIX.*

L: Hunger (1955, p. 45—48); Pigler II (1956, p. 39); ELU 1 (1959 [1960], p. 30—31). — Cf. R. *Zeitler* (1954, p. 129—43).

Argos (lat. *Argus*), mit. oseba (npr. Ovid, Met. I, 622—724): stooki čuvaj, čigar polovica oči je vselej bedéla, imen. zato tudi *Panoptes* (»ki vse vidi«). Po ukazu ljubosumne Here je moral pred Zeusom varovati v kravo spremenjeno Ió, Zeus pa je poslal Hermesa, da ga je zamotil in uspaval ter spečemu glavo odsekal. Hera je nato z njegovimi očmi okrasila rep svojega → *pava*. Up: → *Juno okrasi rep*, → *Merkur uspava Argusa*.

L: Pigler II (1956, p. 129—30 & 166—67).

arhangeli → *nadangeli*

arheologija, »starinoslovje« (nem. *die Altertumskunde*), stroka, ki odkriva (največkrat dobesedno — z izkopavanjem), preučuje in razlaga materialno kult. minulih civilizacij. Začetnik mod., znanstv. arheologije je → *Winckelmann*. Razločujemo prazg., klas. in srednjev. arheologijo, arheologijo starega Bližnjega vzh., Indije, Kitajske, stare Amerike, pos. tudi starokršč. in staroslovansko arheologijo itd.

L: Friedrich von *Oppeln-Bronikowski:* Archäologische Entdeckungen in 20. Jahrhundert (Bl 1931); F. *Behn:* Ausgrabungen und Ausgräber (2. izd., Stu 1961, »Urban-Bücher« 15); John *Bradford:* Ancient Landscapes: Studies in Field Archaeology (L 1957); EWA I (1959, stp 561—78 — L!); Mirko *Šeper* (ELU 1, 1959 [= 1960], s. v. — L!); Grahame *Clark:* Archaeology and Society: Reconstructing the Prehistoric Past (L 1960, »Univ. Paperbacks« 1); M. *Wheeler:* Moderne Archäologie: Methoden und Technik der Ausgrabung (Reinbek 1960, »RDE« 111/12); Johannes A. H. *Potratz:* Einführung in die Archäologie (Stu 1962, »Kröners Taschenausgabe« 344); H. *Kayser:* Kleine Geschichte der Archäologie (Gtl 1963, »Bücherei Bildung u. Wissen«); Bernhard *Jacobi:* Verweht und ausgegraben: Archäologische Forschungen der letzten fünfzig Jahre (Lpz 1963; slov. prev. [Jože Kovačič]: *Stare kulture: Arheološka odkritja zadnjih petdeset let*, Mrb 1969, »Svet v knj.« 69); G. Th. *Schwarz:* Archäologen an der Arbeit: Neue Wege zur Erforschung der Antike (Mn-Bern 1965); I. *Scolar:* Archäologie aus der Luft (Dü 1965, »Schriften des Rheinischen Landesmuseums Bonn« 1). — Cf. C. W. *Ceram* (1949), W. *Deonna* (1912), H. *Koepf* (1967), J. *Korošec* (1950), A. *Michaelis* (1906 [1908]), F. *Stelè* (Kosov zb., 1953, p. 805), L. *Wooley* (1930 [1961]), etc., tudi *AAnz*, *AM*, *CAF*, *CahA*, *JdI* (& priloga *Archäologische Bibliographie*), *RA*, *RACr*, *RM* in *RQ*, pos. v Sloveniji *ArhV*, *Argo* (cf. s. v.) in z. *Situla: Razprave Narodnega muzeja v Ljubljani.*

Arhipenko (*Archipenko*), **Aleksandr** (*Alexander*), (1887—1964), rus. kipar, eden izmed pionirjev mod. umetn. R. v Kijevu, od 1906 v Moskvi, od 1908 v Parizu; po preselitvi v ZDA (1923) zgubil nekd. avantgardistični pomen. P: npr. *Boksarski dvoboj* (žg. glina, 1913, Peggy Guggenheim), med »realističnimi« deli *Portret dirigenta Furtwänglerja* (bron, 1927, Darmstadt, Hessisches Landesmus.).

L: E. *Wiese:* Alexander Archipenko (Lpz 1923, »Junge K.« 40); WWAA (1959); SeuphorS (1961); ReadS (1964); Elda *Fezzi:* Aleksandr Archipenko (Mi s. a., »MdS« 44). — Cf. H. H. *Arnason* (1968 ali 1969), H. *Hildebrandt* (1923), etc.

arhitekti. Najpomembnejši, najvplivnejši, ki jih kot osebnosti poznamo od XV. st. dalje, so

Brunelleschi, *Michelangelo*, *Palladio*, *Bernini*, *Borromini* in *Le Corbusier*.

arhitektura (lat. *architectura*, angl. *the architecture*, fr. *l'architecture*, it. *l'architettura*, nem. *die Baukunst* [*Architektur*]), stavbarstvo, ena izmed 3 v. um. strok (→ *umetnostne stroke*), med katerimi je najbolj odvisna od smotra (funkcije), tehnike, materiala in okolja ter je zato med njimi tudi najbolj neposredno družbeno pričevalna. Za razloček od ravno takó tridimenzionalnega kiparstva je njena gl. naloga oblikovanje prostora, v ožjem pomenu zaprtega (stavbe), v širšem pomenu tudi odprtega prostora (→ *javni spomeniki*, → *urbanizem*). Posebno mesto zavzema t. i. → *inženirska arhitektura* (*hale*, *mostovi*). Arhitekturne spom. spoznavamo, presojamo in doživljamo s sočasnim gledanjem in gibanjem po njih in okrog njih, sicer pa ločeno obravnavamo načrt (projekt) in izvedbo (realizacijo), pri tej slednji pa poleg lége (lokacije) in orientacije spet pos. sam oblikovani prostor, ki ga najbolje ponazarja → *tloris* (npr. → *centralni prostor*, → *longitudinalni prostor*), in lupino, pos. zunanjščino (npr. → *pročelje*) in notranjščino, → *višinski naris*, → *vzdolžni prerez* in naposled posamezne *arhitekturne člene*. Po gradivu ločujemo kamnito, leseno, → *opečno*, železobetonsko arhitekturo itn., po namenu pa npr. cerkveno (npr. → *grški tempelj* ali *sinagoga*), družbeno reprezentativno (npr. → *mestne hiše*), industrijsko, stanovanjsko (npr. *kmečko stavbarstvo*, *palače*) in utrdbeno arhitekturo (npr. → *gradovi*).

L (cf. s. v. *urbanizem* itd.): občе, uvodi: cf. F. *Stelè* (1941; Uvod 1959, p. 51—54), B. *Zevi* (1948 [*1956, slov. 1959]; *EWA 1959 — L!). — Leksika, slovarji, terminologija: Wasmuths Lexikon der Baukunst, I—V (Bl 1929—1937); Bohuslav *Syrový:* Architektura: Naučný slovník (Pra 1961); John *Fleming*, Hugh *Honour* & Nikolaus *Pevsner:* The Penguin Dictionary of Architecture (Harm 1966). Cf. J. *Flis* (1885), H. *Koepf* (*1968). — Zg. pregledi: Jordan (1961); World Architecture (NY: McGraw-Hill 1963; jugosl. izd.: Svetska arhitektura: Ilustrovana istorija, Bgd: Građevinska knj. 1967); Henry A. *Millon:* Key Monuments of the History of Architecture (Englewood Clifs — NY 1964); *Pevsner (1966). Cf. A. *Choisy* (*n. izd., P 1954), B. F. *Fletcher* (17. izd., L 1963), H. *Lützeler* (1938 [1953]) — Srednji vek: *G. *Dehio* & G. von *Bezold:* Die kirchliche Baukunst des Abendlandes (2 knj. & 5 map tabel, Stu 1887—1901). Cf. (tudi s. v. *bizantinska umetn.*; *gotika*; *otonska umetn.*; *romanika*; itd.): A. K. *Porter* (2. izd. 1912). — Novejša doba: Jürgen *Joedicke:* Geschichte der modernen Architektur: Synthese aus Form, Funktion und Konstruktion (2. izd., Stu 1960); Hatje (1963). Cf. L. *Benevolo* (3. izd. 1966; 1969), S. *Giedion* (1941 [n. izd. 1962]), H.-R. *Hitchcock* (1958), B. *Zevi* (vse, pos. 1950 [*2. izd. 1955]).

arhitrav, v ant. arhitekturi in po njej vplivanem stavbarstvu vodoravna greda nad stebri (npr. med stebri in bazilikalno steno c. Sta Maria Maggiore v Rimu).

arhivolta, lok nad stebroma ali slopoma ali bolj točno: čelna stran takega loka.

Ariádna (grš. *Ariádne*), mit. oseba, hči kretskega kralja → *Mínosa* in → *Pasifae*, sestra → *Fáidre*, s klopčičem volnene niti (Ariádnina nit) rešila → *Tézeja*, da se je rešil iz blodnjaka, ki pa jo je na Náksosu zapustil (cf. infra, *Ariádna na Náksosu*); *Diónisos* jo je našel, za ženo vzel in poveličal (→ *Bákhos in Ariádna*).

L: H. W. *Stoll*, Ariadne (Roscher I, 1884—90, stp 540—46); Hunger (1955, p. 48—50); Grant (1968).

Ariádna na Náksosu, mit. ik. m.: medtem ko je → *Ariádna* spala na morskem obrežju (→ *Speča Ariádna*), jo je → *Tézej* zapustil. Up: npr. Wertmüller (1783, Stockholm), Watts (1863, Liverpool, Walker Art Gall.).

Arias, Paolo Enrico (1907—....), it. klas. arheolog, prof. za klas. arheologijo in zgod. grš. in rim. umetn. na univ. v Catanii.

B: *Mirone* (F 1940); *Phidias* (F 1944); *Skopas* (R 1952, »Quaderni e guide di archeologia« 1); (& N. Alfieri) *Spina: Die neuentdeckte Etruskerstadt und die griechischen Vasen ihrer Gräber* (Mn 1958, posnetki Max Hirmer); *Tausendjahre griechische Wasenkunst* (Mn 1960, fotografski posnetki Max Hirmer); *Policleto* (F 1964).

Arijanski baptisterij → *Ravena*

ARILJE, v srednjem veku Moravice, vasica v Srbiji, imen. po c. *sv. Ahileja iz Larise* (srb. *Arhilij*), katere StS-e predstavljajo najobsežnejši tovrstni spom. poznega XIII. st. v Srbiji (d. 1296); med njimi številni portreti; npr. *Kralja Milutin in Dragutin in kraljica Katarina* (Katelina), *Marijino rojstvo*, *Jesejeva korenika*, itd.

L: Milan *Kašanin* (ELU 1, 1959 [1960], s. v. — L!); SSS (1966, p. 72—73, t. 42—43); »PKG« 3 (1968). — Cf. S. *Petković* (1965), S. *Radojčić* (1969).

Arion (o. 600 pred), grš. pesnik in pevec z otoka Lésbosa. Po Hêrodotu (I, 24) so ga mornarji hoteli na morju oropati in ubiti; skočil je z ladje v morje, tam pa ga je na hrbet vzel delfin in odpeljal do obrežja. Up: npr. Mantegna (naslikana reliefa *Arion in mornarji* in *Arion na delfinu*, → *Mantova*, Pal. Ducale, Camera degli Sposi, strop), pozn. zlasti ik. m. *Arion na delfinu z liro* (ali drugim glasbilom) *v rokah*.

L: RDK I (1937, stp 1025 ss); Pigler II (1956, p. 39—40). — Cf. H. *Voss* (Bl 1924, repr. p. 266).

Ariosto, Ludovico (1474—1533), it. pesnik, »ferrarski Homer«. Njegov orjaški ep, → *Orlan-*

do furioso, predloga za številne ikonogr. motive (npr. → *Ruggiero osvobodi Angelico*); v njem je imenoval svoja prijatelja Dossa in Battisto → *Dossija*.

Aristáios, grš. mit. oseba, sin Apólona in nimfe Kirene, oče Aktéona, na obrežju nadlegoval Orfejevo ženo Evrídiko, ki jo je nato na begu pičila kača. Up: atr. Niccolòju dell'Abbate (*Aristáios in Evrídika*, Nat. Gall.).

L: Grimal (1952, p. 51); Hunger (1955, p. 51); Grant (1968).

Aristotel(es), (384—322 pred), grš. filozof, učitelj Aleksandra Vél., mdr. prvi poudaril zvezo med → *melanholijo* pa posebno nadarjenostjo v umetn. in znanosti. V srednjev. Up zastopa (med predstavniki t. i. → *septem artes liberales*) običajno dialektiko. Up: v XIX. st. npr. Delacroix (1838/47 v Pal. Bourbon, → *Pariz*). — Moralizatorske težnje izraža ik. m. *Aristotel in Fílis*: največji modrec postane zaradi čutne strasti suženj ženske, ki jezdi na njem kot na konju. Up: npr. Mojster Hišne knj. (*bakr.*), Baldung, imen. Grien (*lesor.*, 1513), Urs Graf (*risba*, 1521).

L: Marle Icon II (1932); Wolfgang *Stammler* (RDK I, 1937, s. v. — L!); Saturn and Melancholy (1964); Alfred A. *Strnad* (LCI I, 1968, s. v. — L!). — Obče: Vorländer I (1968 — L!).

***Aristotel ob Homerjevem doprsju,** podoba, ki jo je Rembrandt naslikal za Antonia Ruffa v Messini (d. 1653, MM); postala obče znana zaradi cene, ki jo je direktor → *Rorimer* plačal zanjo 15. nov. 1961 na dražbi pri *Parke-Bernet* v New Yorku (2.300000 amer. dolarjev).

Aritmetika, personifikacija (→ *septem artes liberales* in pos. → *quadrivium*). Njena zg. predstavnika sta večinoma → *Pitágora*(*s*) in → *Boethius*, včasih tudi *Abraham*.

L: Marle Icon II (1932, repr. 252, 264—65, 269). — Cf. W. *Molsdorf* (1920, št. 1014).

arkada, *lok vrh stebrov ali slopov*. Največkrat uporabljamo izraz v množini: *arkade*, tj. *zaporedje lokov nad stebri ali slopi*. Zato tudi govorimo npr. o arkadnih dvoriščih, arkadnih hodnikih, arkadnih lopah ipd.

Arkadija, pokrajina v osrednji Grčiji, s katero se od antike dalje vežejo predstave o t. i. »zlati dobi« in neskaljeni sreči preprostega življenja.

L: A. O. *Lovejoy* & G. *Boas:* Primitivism and Related Ideas in Antiquity (Balt 1935). — Cf. E. *Panofsky* (Meaning 1955).

Arkadijski pastirji → *Et in Arcadia ego*

arkosolij → *arcosolium*

arktos (grš.) → *štiri nebesne strani*

ARLES (Provánsa, Francija), mesto s pomembnimi rim. in romanskimi spom., na sečišču srednjev. romarskih poti v Rim in Santiago de Compostela. Mdr. ostanki rim. *gledališča* iz Avgustove dobe in v XIX. st. rest. *amfiteatra* iz flavijske ali antoninske dobe. Slavno staro pokopališče *les Alyscamps* s številnimi rim. in starokršč. sarkofagi sta mdr. upodobila Gauguin in van → *Gogh* (slednjega delo tu 1888—89).

L: EWA V (1961, stp 609—10 — L!); Reclam F IV (1967).

∼ **katedrala St.-Trophime,** na star. ostankih znova sez. 1152—80 (bazilika s šilastim banjastim obokom), pozn. stranske kapele in iz 1454 do 65 kor. Kot samost. plastično telo oblikovani, na rim. slavolok spominjajoči **portal* z reliefi *svetnikov* in v timpanu *Kristusa med simboli evangelistov*. *Križni hodnik* (konec XII. st.) z reliefi *svetnikov* na pilastrih (npr. *sv. Trofim* in *sv. Štefan*).

L: Cankar II/1 (1931); »US« 7 (1968, p. 44—45); »PKG« 5 (1969, t. 176, 247 & 290—91 — L!).

∼ **Musée Lapidaire d'Art Chrétien:** pomembna z. kamn. plastike od **starokršč. sarkofagov* (predvsem iz IV. st.) do gotike.

L: Cankar I/2 (1928); Panofsky Tomb (1964).

∼ **Musée Lapidaire Païen** v nekd. c. *Ste-Anne*: bogata z. galsko-rim. spomenikov (sarkofagi, sohe, mozaiki, itd.).

Arma Christi (lat.), predmeti, s katerimi je bil Kristus mučen, ki spominjajo na njegov → *pasijón* in hkrati predstavljajo njegov »grb« pa »orožje proti grehu« (angl. *the Arms of Christ*, fr. *les Instruments de la Passion*, nem. *die Passionswerkzeuge* ali *die Leidenswerkzeuge* ali *die Leidensinstrumente*). Začetka so upodabljali manjše število predmetov: *trnovo krono*, *steber* in *šibe* → *Bičanja*, *križ*, 3 *žeblje*, Stefatonovo *gobo na trstu* in Longinovo *sulico*, s katero je bil preboden. V XV. st. se jim pridružijo (v bolj ali manj neposredni zvezi s samim trpljenjem) mdr. tudi *Veronikin prt*, *petelin* → *Petrove zatajitve*, *30 srebrnikov*, *lestev* in *kladivo*, *trst* → *Zasmehovanja*, *glava*, *ki pljuva*, in *roka*, *ki klofuta*, *suknja brez šiva* in *kocke*, *klešče*, *grob*, itn. Up: mdr. na podobah → *Maše papeža Gregorija*, npr. na burg. sliki iz o. 1515 (les, Hartford).

L: Pigler I (1956, p. 507—09); Réau II/2 (1957, p. 508—09); LCI I (1968, stp 183—87 — L!); Stele (1969, e. g. p. 72). — Cf. R. *Berliner* (*1955), M. *Meiss* (L: Ph 1968, repr. 44), G. *Schiller* (II 1968, p. 198—210, repr. 654 ss), M. *Zadnikar* (1968, p. 30).

Armenbibel (nem.) → *Biblia pauperum*

Armida, lepa čarovnica v Tassovem epu *La Gerusalemme liberata*. Up: cf. s. v. *Rinaldo in Armida*.

Armitage, Kenneth (1916—....), angl. kipar, r. v Leedsu (*Yorkshire*). P (bron): pomembna dela od 1951 dalje, npr. *Sprehajalci* (1951), *Sedeča skupina, ki posluša glasbo* (1952), itd. — 1. nagr. za vojni spom. v Krefeldu.

L: Giedion-Welcker (1960); SeuphorS (1961); WWA (1962); Kenneth Armitage (Lj 1962 [rk. MaGal]); ReadS (1964 [1966]).

Arnason, H(jorvardur) Harvard (1909—....), amer. um. zgodovinar in muzealec. R. v Winnipegu v Kanadi, od 1961 dalje podpredsednik um. uprave *The Solomon R. Guggenheim Foundation* v New Yorku.

B: *Abstract Expressionists and Imaginists* (NY 1961 [rk, Guggenheim]); *Modern Sculpture: from the Joseph H. Hirshorn Collection* (NY 1962); *Conrad Marca-Relli* (NY 1963); (& P. E. Guerrero) *Calder: A Comprehensive Survey of the Sculpture* (Pri 1966 ali L 1967); **A History of Modern Art: Painting-Sculpture-Architecture* (NY: Harry N. Abrams 1968 ali L: Thames and Hudson 1969); Jacques *Lipchitz:* 50 *Years of Maquettes* (NY 1969).

L: WWAA (1959); WWAm (1964—65).

Arnheim, Rudolf (1904—....), nem.-amer. um. psiholog. R. v Berlinu, štud. in prom. na tamk. univ. (*Psychologisches Inst.*), za nacizma emigriral v ZDA, od 1943 prof. za psihologijo umetn. na *Sarah Lawrence College* v Bronxvillu (N. Y.).

B: ‚*Artistic symbols: Freudian and otherwise*' (J Aesth, 1953); *Art and Visual Perception* (Berkeley: Univ. of California Press 1954; nem. izd. *Kunst und Sehen: Eine Psychologie des schöpferischen Auges*, Bl 1965); *Picasso's Guernica: The Genesis of a Painting* (Berkeley: Univ. of Calif. Press 1962); *Toward a Psychology of Art: Collected Essays* (ib. 1966).

L: WWAA (1959).

Arnolfini in njegova žena, slavna slika Jana van → *Eycka* (hrastov les, posl. povr. 81,8 × 59,7 cm, sign. & d. *Johannes de Eyck fuit hic 1434* [... je bil tukaj], Nat. Gall.), hkrati dvojni portret Giovannija Arnolfinija, trgovca iz Lucce, in v Parizu r. Jeanne Cenami, podoba notr. in dokument poroke, na katero kaže poleg samega podpisa slikarja priče tudi bogata *prikrita simbolika*: ena sama prižgana sveča, → *sezuto obuvalo*, soha sv. → *Margarete* (zavetnice pri porodih), dvojna prisega, tj. z dvignjenim podlaktom (*fides levata*) in s sklenjenima rokama (*fides manualis*), *pes* kot staro znamenje zakonske zvestobe, itd. Okrog ogledala, v katerem vidimo poleg novoporočencev in slikarja še eno pričo, v 10 malih tondih prizori iz pasijóna, in sicer (v nasprotni smeri urnih kazalcev): *Oljska gora, Kristusa primejo, Kristus pred Pilatom, Bičanje, Kristus nese križ, Križanje, Snemanje s križa, Polaganje v grob, Kristus v predpeklu, Vstajenje*. Svečnik je odličen primer → *dinanderije*.

L: Cankar III/2 (1951); *Panofsky Neth (1953). — Cf. Th. *Bodkin* (1927 [1945]), M. W. *Brockwell* (1952), Iz. *Cankar* (Uvod 1926), M. *Davies* (1945 [1955]; *1954 — L!), L. *Dimier* (1932 [1934]), L. *Hautecoeur* (1945), G. J. *Kern* (1904), E. *Panofsky* (*1934), itd.

Arnolfo di Cambio (o. 1245—verj. 1302), it. kipar in arh., dkm. kot pomočnik → *Nicole Pisana* pri prižnici katedr. v Sieni (1266—68). A: zač. florent. katedr. *Sta Maria del Fiore* (1296) in po izročilu tudi tamk. frančiškansko c. *Sta Croce* (zač. 1295). P: npr. *nagrob. kard. Guillauma de Braye* (u. 1282, Orvieto, S. Domenico), sign., čeprav gotovo s sodel. izvršena marm. *ciborija* v rim. c. S. Paolo fuori le mura (dkč. 1285) in Sta Cecilia in Trastevere (dkč. 1293), za florent. katedr. pa kipa sedeče *Marije z otrokom* in *Sv. Reparate* (oba 1302, Florenca, Mus. dell'Opera del Duomo).

L: Venturi IV (1906); K. *Frey* (ThB II, 1908, s. v.); Panofsky Tomb (1964); — Cf. G. *Delogu* (1956), C. *Gnudi* (1948), H. *Keller* (1934—35), V. *Mariani* (1943), J. *Pope-Hennessy* (I 1955), M. *Salmi* (1959 — L!), J. *White* (1966), F. *Wickhoff* (1889).

Arnulf Karantanski (u. 899), nezakonski sin Karlmana in vnuk Ludovika II. Nemškega, vladal v Panoniji in Karantaniji, postal 887 vzhodnofrankovski kralj, 896 kronan v Rimu za ces. Po njem imen. → *Arnulfov prenosni olt.* (infra).

L: cf. W. *Braunfels* (1968).

***Arnulfov prenosni oltar,** karolinški zlatarski izdelek (zlato, dragi kamni, emajl in plošča iz zelenega serpentina, na kateri je stal kelih, o. 870, München, Residenz, Schatzkammer), ki ga je → *Arnulf Karantanski* (supra) daroval samostanu St. Emmeramm v Regensburgu.

L: cf. J. *Beckwith* (NY 1964 — L!).

Aron, bibl. oseba, Mojzesov brat in v. duhoven, v kršč. umetn. zato podoba Kristusa in papeža. Atribut mu je *cvetoča palica* (4 Mojz 17, 23: *Aronova palica za Levijev rod: pognala je brstje in nastavila cvetje in dozorila mandeljne*) kot znamenje njegove duhovniške službe (iz nje nastala v krščanstvu škofovska in opatovska palica), obleka pa je predstavljena po Sirahovem opisu (Sir 45, 6 ss). Up: npr. *soha* na Zlatih vratih v Freibergu (o. 1230/40), Nicolas Cordier (marm. *soha*, Rim, Sta Maria Maggiore, Capp. Paolina).

L: Réau II/1 (1956, p. 213—16); Heide *Dienst*, Aaron (LCI I, 1968). — Cf. W. *Molsdorf* (1920).

Aron in Mojzes pred faraonom, bibl. ik. m. (2 Mojz 7, 10—13): Aronova palica se je spremenila v kačo, takó so storili s svojimi palicami tudi egipt. čarodeji, toda Aronova kača je njihove kače požrla. Up: npr. *relief* na → *lesenih vratih c. Sta Sabina v Rimu* (1. pol. V. st.), t. i. »Chrétien« (*Družina de Dinteville pred Francem I.* v bibl. preobleki, les, d. 1537, MM), *lesor.* v → *Dalmatinovi Bibliji* (1584, I, f. 37v).

L: Pigler I (1956, p. 95—96); Réau II/1 (1956, p. 188—89). — Cf. Th. *Ehrenstein* (1923).

Arp, Jean (*Hans*), (1887—1966), kipar, slikar, grafik in pesnik, eden izmed pionirjev mod. umetn. R. v Strasbourgu, 1904 prvič v Parizu, 1916—21 dadaist, 1926 se naselil v Meudonu blizu Pariza, živel tam in v Baslu (za okupacije se mu je v Švici ponesrečila žena Sophie *Taeuber*), u. (78) v Baslu.

L: Dict peint mod (1954); George Heard *Hamilton* (EWA I, 1959, s. v.); ReadP (1959 [1969]); SeuphorS (1961); WWA (1962); ReadS (1964); H. *Read* (Kindler I, 1964, p. 133—35 — L!); Giuseppe *Marchiori:* Jean Arp (Mi s. a., »MdS« 63). — Cf. H. H. *Arnason* (1968 ali 1969), C. *Giedion-Welcker* (1957), etc.

Arpino, Cavaliere d' → *Cavaliere d'Arpino*

*d'***Arschot-Schoonhoven, Philippe Paul Alexis Guillaume,** *comte* (1908—....), belg. um. zgodovinar, živi v Bruslju.

B: *Le Portrait aux XVIIe et XVIIe siècle* (Br 1945, »L'Art en Belgique«); ‚*Tableaux peu connus conservés en Brabant*' (Rev Belge, 1946).

Arslan, Edoardo, poprej tudi *Yetwart* ali *Wart*, (1899—1968), it. (arm.) um. zgodovinar, prof. na univ. v Pavii.

B: *I Bassano* (Bol 1931); ‚*Di Alessandro e di Pietro Longhi*' (Emp, 1934); ‚*Inediti di Federico Bencovich*' (ib.); ‚*Per la definizione dell'arte di Francesco, Giannantonio e Niccolò Guardi*' (Emp, 1944); *Il concetto di luminismo e la pittura veneta barocca* (Mi 1946); ‚*Dipinti di Jacopo Amigoni*' (Belle Arti, I, 1946/47); ‚*Appunti su Domenico Brusasorci e la sua cerchia*' (Emp, 1947); ‚*Affreschi del Tanzio a Milano* (Phoebus, 1948); *I Bassano* (2 knj., Mi 1960); ‚*Bassano*' (EWA II, 1960); *Le pitture del Duomo di Milano* (Mi 1960); *Giuseppe Antonio Petrini* (Lugano 1960); ‚*Studi belliniani*' (BArte, 1962); ‚*Contributi al Bencovich e al Bazzani*' (Com, 1962); ‚*Cronistoria del Greco »madonnero«*' (ib., 1964).

L: Lodovici (1942); DULC I (1959); Chi è (1961). — Zbornik: Arte in Europa: Scritti di storia dell'arte in onore di Edoardo Arslan (2 knj., Mi 1966).

Ars poetica, eno izmed Horácovih Pisem, tj. *Epistula ad Pisones*, znana s tem vzdevkom že od antike dalje (fr. *l'Art poétique*, hrv. *Pjesničko umijeće*, nem. *Die Dichtkunst*, slov. *Pismo o pesništvu*, dobesedno *Pesniška umetn.*), pomembno vplivala tudi na estetiko lik. umetn. Med znanimi stihi e. g. → *Aut prodesse volunt* ... (Ars poetica, 333), → *Omne tulit punctum* ... (343), → *Ut pictura poesis* ... (361), etc.

L: cf. R. W. *Lee* (Ut pictura 1940 [1967]).

Ars simia naturae → *opica*

The **Art Bulletin,** vodilna amer. umzg. rev., četrtlétnik, ki ga kot svoje glasilo izdaja *The College Art Association of America* od 1913 dalje. Umzg. razprave zajemajo vsa obd. in področja lik. umetn.; daljše podpisane knj. ocene. Zdajšnji gl. ur. je Donald → *Posner*.

Arte Antica e Moderna, it. umzg. rev. (zal. *Sansoni* v Florenci), ki sta jo urejala Luciano → *Laurenzi* in Stefano → *Bottari*, izdajali pa *Istituti di Archeologia e di Storia dell'Arte dell'Univ. di Bologna e dei Musei del Comune di Bologna.* Potem ko sta drug za drugim umrla oba urednika, je rev. nehala izhajati.

Arte (dei Mercanti) di Calimala, mogočni ceh trgovcev s suknom v → *Florenci*, katerega gradbena komisija je nadzorovala c. S. Miniato al Monte in Baptisterij, 1401 razpisala znani → *natečaj za druga vrata Baptisterija* in pri zmagovalcu Ghibertiju pozn. naročila tudi soho Janeza Krst. (1412/15) za Orsanmichele.

Arte della Lana, mogočni volnarski ceh v → *Florenci.* Njegova gradbena komisija (*gli opirai*) je nadzirala zidanje stolnice in njenega zvonika in mdr. o. 1425 naročila soho svojega patrona Štefana za Orsanmichele pri Ghibertiju.

arte di levare → *kiparstvo*

arte di porre → *kiparstvo*

Artémida (grš. *Artemis*), grš. deviška boginja lova, hči *Zéusa* in → *Léto* (Latone), dvojčica → *Apólona*, zavetnica mladosti in devištva. V rim. mitologiji ji ustreza *Diána.* Up (→ *Diána*, → *Diána in Aktéon*, itd., → *Endímion*, → *Smrt Niobid*): npr. *Artémida krmi laboda* (vazna slikarija, atiški lékitos, o. 490 pred, Eremitaža).

L: Grimal (1951, p. 52—53 — L!); Hunger (1955, p. 52—55 — L!); Grant (1968); »US« 3 (1969, repr. p. 75, 123 & 189).

artes liberales (lat.), »svobodne umetn.«, tj. tista znanja in spretnosti, s katerimi so se v ant. dobi ukvarjali svobodni ljudje za razloček od suženjskih opravil. Srednjemu veku je predstavo o njih posredoval → *Martianus Capella* (tudi → *septem artes liberales*).

Arte Veneta, umzg. zbor., posv. beneški umetn., izhaja od 1947 dalje (v vsaki knj. tudi bibliografija beneške umetn.).

Art-Idées-Histoire, knj. z. zal. *Skira* v Ženevi (nem. izd. *Kunst-Ideen-Gesch.*, angl. izd. *Art-Ideas-Hist.*), skupno 14 knj. V posameznih obd. so soočeni lik. umetn., sočasna miselnost in družba. Avtorji: Pierre *Amandry*, Jean *Marcadé*, Ernest *Will*, Cesare → *Brandi*, Georges *Duby* (→ *gotika*, → *visokosrednjeveška umetn.*), André → *Chastel*, G. C. → *Argan*, Jean *Starobinski* (→ *osemnajsto st.*), Eugénie de *Keyser* (→ *romantika*), Nello → *Ponente* in R. L. → *Delevoy*.

Artistic Japan, ilustr. mesečnik za umetn. in industrijsko oblikovanje v fr., nem. in angl. jeziku (36 št., 1888—91). Izd. jo je Samuel *Bing*, poleg njega so sodel. Edm. de → *Goncourt*, Louis → *Gonse* in Roger → *Marx*.

Art Studies: *medieval, Renaissance and modern*, amer. umzg. zbor., ki so ga izd. um. zgodovinarji na univ. v Princetonu in Harvardu (8 knj., 1923—31).

Arturjeva legenda, keltska legenda o kralju Arturju in vitezih okrogle mize (fr. *Chevaliers de la table ronde*), ki jo je v fr. lit. prvi uvedel Chrétien (Chrestien) de Troyes (o. 1135—o. 1195) z romanom *Erec et Enide*. Cf. s. v. *Devet junakov*.

L: Roger Sherman *Loomis* & Laura Hibbard *Loomis:* Arthurian Legends in Medieval Art (L-NY 1938); Janez *Stanonik*, Rex Arturus iz katedrale v Otrantu (SE, 1962).

Aru, Carlo (1881—....), it. um. zgodovinar.

B: *‚Colantonio ovvero il »Maestro della Annunciazione di Aix«‘* (Dd, 1931); *La Galerie Sabauda de Turin* (Anv 1952, »Prim. Flam. I« 2).

Aruit tamquam testa guttur meum, bibl. citat iz psalmov (Ps 21 [22], 16: *Moje grlo se je posušilo kakor črepinja*); njegov zač. (*ARVIT TAMQVAM T*) beremo na napisnem traku, ki ga drži David des. zgoraj ob prizoru *Snemanja s križa* (točno *Objokovanja* v 1331 dodani navpični vrsti) na → *Verdunskem olt.*

Arundelov psalter, iluminiran rkp. (Winchester o. 1060, Br. Mus., Ms. Arundel 60). Med miniaturami npr. dvakrat *Križanje* (f. 12v & f. 52v).

L: cf. M. *Rickert* (1954).

Arundelov psalter, takó imen. tudi → *Psalter Roberta de Lisle* (Br. Mus., Ms. Arundel 83).

Arvidsson, Greta A. (1906—....), šved. arheologinja, prof. na univ. v Stockholmu.

B: *Vendelstile: Email und Glas* (Uppsala 1942).

Asa ali *Aza*, bibl. oseba, judovski kralj. Up: → *Asa odpravi podobe malikov* in → *Kristusovi predniki*.

Asam, Cosmas Damian (1686—1739), nem. slikar in arh., kot njegov brat Egid Quirin (infra), s katerim se je 1711—13 mudil v Rimu in pozn. ustvaril več pravih »skupnostnih« umetnin, tehten predstavnik južnonem. baroka in začetnik bavarskega rokokoja. S: iluzionistične freske, zlasti v samostanskih c. v → *Weingartnu* (1717 do 19) in → *Weltenburgu* (1718—21), na gradu → *Schleißheim* (1721), v c. St. Jakob v Innsbrucku (1722—23), v samostanih Maria-Einsiedeln v Švici (1724—26), Kladrov pri Plznu (1726) in Břevnov pri Pragi (slavnostna dvorana 1727), na gradu Alteglofsheim blizu Regensburga (1730, avtp.), v c. St. Emmeram v Regensburgu (1731 do 33), St. Maria Viktoria v Ingolstadtu (1736) in kot »Asamkirche« znani c. Janeza Nepomuka v Münchnu (1733—39).

L: Erika *Hanfstaengl:* Cosmas Damian Asam (Mn 1939); *ead.* (& W. Hege): Die Brüder Cosmas Damian und Egid Quirin Asam (Mn 1955 — L!); S. Lane *Faison*, Jr., Asam, The Brothers (EWA I, 1959); G. *Wockel* (Kindler I, 1964, s. v.). — Cf. A. *Feulner* (1929), E. *Hempel* (1965), H. *Tintelnot* (1951).

Asam, Egid Quirin (1692—1750), nem. kipar in kot njegov star. brat C. D. Asam (supra) tudi arh., ust. in 1746 dkč. *c. Janeza Nepomuka* v Münchnu. P: npr. *v. olt.* v (po njegovem načrtu sez.) samostanski c. v → *Rohru* z **Marijinim vnebovzetjem* (1718/22), *Sv. Jurij* na v. olt. samostanske c. v → *Weltenburgu*, itd.

L: cf. s. v. *Asam, Cosmas Damian* (supra).

Asa odpravi podobe malikov *in da kip Ašere sežgati v Cedronski dolini*, bibl. ik. m. (3 Kralj 15, 12—13). Up: npr. *lesor.* v → *Dalmatinovi Bibliji* (1584, I, f. 195).

Ascendit Deus in iubilo, bibl. citat, znan stih iz psalmov (Ps 46 [47], 6: *Bog se dviga med radostnimi vzkliki*). Prvo besedo (*ASCENDIT*) je brati na napisnem traku, ki ga drži kralj David levo zgoraj ob prizoru → *Vnebohoda* na → *Verdunskem oltarju.*

ASCHAFFENBURG na Frankovskem (upravno Bavarska, ZRN). Renesančni grad Johannisburg (*Schloß Sankt Johannisburg*) je 1605—14 sez. Georg Ridinger.

L: Reclam N I (1959); Jedding (1961); EWA VI (1962, stp 240 — L!).

Aseneta, bibl. oseba (1 Mojz 41, 50), hči Putifarja, duhovnika v Onu, žena egipt. Jožefa, kate-

remu je rodila Efraima in Manaseja. Up: npr. Rembrandt (→ *Jakobov blagoslov*, Kassel).

L: cf. W. *Stechow* (1943).

asfalt (lat. *bitumen*, fr. *le bitume*, it. *asfalto*, nem. *das Erdpech*), zemeljska smola. Slike, za katere so v XIX. st. uporabljali asfaltne barve, so močno potemnele.

L: Richard *Baumann*, Erdpech (RDK V, zv. 57/58, 1965 — L!).

Ashburnham, Bertram *Earl of* (1797—1878), angl. bibliofil, kupil mdr. knjige od Guglielma Librija, ki jih je bil ta zmaknil iz raznih javnih knjižnic, med njimi → *Pentatévh iz Toursa* (po njem imen. tudi *Ashburnhamov pentatévh*), ki ga je po lordovi smrti dobila pariška *Bibl. Nat.*

Ashburnhamov pentatévh → *Pentatévh iz Toursa*

Ashmole, Elias (1617—1692), angl. (ž.) starinoslovec in astrolog. Iz njegove z., ki jo je bil zapustil univ. v → *Oxfordu*, je nastal 1. evr. javni muz., *Ashmolean Mus.* Njegovi spomini izd. 1717, n. izd. 1927.

asinus fortis accubans inter terminos, bibl. citat iz → *Jakobovega preroškega blagoslova* (1 Mojz 49, 14: *koščen osel, ki leži med ograjami*). Cf. s. v. *Apostolska vera* (Isahar ob Tomažu).

Asinus Palmarum (lat.) → *Kristus na osliču*

Askánij (grš. *Askanios*, lat. *Ascanius* resp. *Iulus*), sin → *Enéja*, s katerim je zbežal iz Troje; v Italiji ust. mesto *Alba Longa*. Up: → *Enéj nese očeta Anhíza iz goreče Troje*.

Asklépios (grš. *Asklepiós*, lat. *Aesculápius*), bog zdravstva. Atribut: → *Eskulápova palica*.

L: Hunger (1955, p. 55—56).

Asopida (grš. *Asopís*), vzdevek za hčer *Asópa*, npr. za → *Aegino* (*Aigino*).

Asor, eden izmed → *Kristusovih prednikov*. Up: npr. *freska* v → *Mariji Gradec pri Laškem* (1526).

L: Stele (1969, repr. 202).

Aspasmos (grš.), »Objemanje« → *Obiskovanje*

ASSISI (*Umbrija*, Italija), rim. *Assisium*, mestece, ki je postalo slavno kot rojstni kraj »asiškega ubožca«, → *Frančiška Asiškega*.

L: EWA VIII (1963, stp 647—49). — Cf. G. *Bovini* (1957).

~ **San Francesco,** pomembna gotska c., sez. kmalu po smrti Frančiška As., zač. 1228, posv. 1253. Višja zgornja c. (*chiesa superiore*) je enoladijski prostor s transeptom in poligonalno apsido: znamenite **StS-e* so delo Cimabueja in njegovih učencev, Giotta (zgoraj: *Izak blagoslovi Jakoba*, *Ezav prosi Jakoba za blagoslov*, *Jožefovo čašo najdejo v Benjaminovi vreči*, *Objokovanje*, *Binkošti* in *Vnebohod* kot umetnikova najstar. znana dela iz o. 1285/90; spodaj: *prizori iz življenja Frančiška As.*, 1296/99). Spodnja c. (*chiesa inferiore*) je nižja, podobnega tlorisa, samó da ima še stranske kap., narteks in kripto: znamenite **StS-e* so delo P. Lorenzettija (npr. *Snemanje s križa*), Simoneja Martinija (*prizori iz Martinove legende*) in drugih.

L: Beda *Kleinschmidt:* Die Basilika San Francesco in Assisi (3 knj., Bl 1915, 1926 & 1928); »I tesori« 19 (F 1967).

Assumptio corporis S. Mariae → *Vnebovzetje*

***Assunta.** Pod tem it. imenom (*l'Assunta*) za → *Vnebovzetje* je znana predvsem najslavnejša Tizianova olt. slika (o, les, 690 × 360 cm, sgn. *TICIANVS*, 1516—18, Benetke, Sta Maria Gloriosa dei Frari), »*the first really monumental achievement of the Venetian High Renaissance*« (Wethey), podoba, ki je ovekovečena tudi v slov. leposlovju (Iz. Cankarja *S poti*, npr. v izd. 1960 p. 81—86): »... *Spodaj gruča apostolov, vsa nemirno razgibana, se poganja v hrepenenju kvišku in je vendar trda masa, privezana k tlom. Iz nje se je dvignila Madona, telo še, toda rešena grude, hrepenenje jo nese v svobodni črti navzgor. Nad njo, v zgornjem delu slike, se začenja breztelesnost, vizija večnosti; kori angelov so le lahen dih, obrisi se izgubljajo v luči neizmernosti ...*«.

L: Vasari-Milanesi VII (p. 436); »CA« 32(1969,kat. št. 82). — Cf. E. *Panofsky* (Problems 1969), H. E. *Wethey* (I 1969, p. 12, kat. št. 14 — L!).

Assunto, Rosario (1915—....), it. zgodovinar estetike in lik. kritik, prof. na fil. fak. univ. v Urbinu.

B: ‚*Presenza e rappresentazione*' (L. Venturijev zb. II., 1956); *La critica d'arte nel pensiero medioevale* (Mi 1961, »La cultura« 27); ‚*Il trattato »del sublime« dello pseudo-Longino nella cultura artistica del Settecento inglese*' (21. kongr. III, 1967).

L: Chi è (1961).

astronomsko komputistični učbenik, edini profani iluminirani rkp. iz → *skupine Dunajskega evangeliarja* (76 listov 30 × 23,8 cm, Madrid, Bibl. Nacional, Cod. 3307).

L: Karl der Große (1965, kat. št. 479). — Cf. W. *Koehler* (1960), F. *Mütherich* (1966).

Asturija, pokrajina v sev. Španiji. Posebno pomembni um. spom. iz IX. in X. st., med kraji → *Oviedo* z bližnjimi cerkvami.

L: EWA XIII (1967, stp 247—49 — L!); Antonio *Bonet Correa:* The Arts and Architecture of the Churches of Asturia (1968).

Asuer (hebr. *Ahašveroš*), bibl. ime (oblika po vulgáti) perz. kralja Kserksa I. (485—465 pred). Cf. infra & s. v. *Estera pred Asuerjem.*

Asuerjeva jeza nad Amanom (angl. *The Wrath of Ahasuerus*, hol. *De woede van Ahasverus*), bibl. ik. m. (Est 7, 7). Up: npr. Jan Steen (pozno delo, Birmingham).

L: Réau II/1 (1956, p. 340); Pigler I (1956, p. 202—03 & repr. p. 202).

Asver → *Asuer*

Ašdod, ime nekd. in sodobnega kraja v Izraelu, po vulgáti *Azot*; cf. s. v. *Kuga v Azotu* in *Skrinja zaveze v Azotu.*

Atalánta in Hipómenes, mit. ik. m., znan po Ovidu (Met. X, 560—707): ko je Hipómenes vrgel na tla še zadnje izmed 3 zlatih jabolk, ki mu jih je bila dala Venera, je mogel premagati v teku hitronógo lóvko ter jo dobiti za ženo (Up: npr. G. Reni, o. 1625, Capodimonte). Pozneje sta Atalánta in H. skupaj spala v Kibelinem svetišču, pa ju je Kibela za kazen spremenila v levjo vprego svojega voza.

L: Pigler II (1956, p. 124—26); Grant (1968).

Atalidi, vladarji pergaménske države. Um. razcvet pod kralji te dinastije, in sicer od Atala I. (241—197 pred) do Atala II. (o. 160/59—138), zlasti še za Eumena II. (197—o. 160/59), ko je nastal tudi → *Pergamski olt.*

Atalija, bibl. oseba, judovska kraljica, Ohozijeva mati, ki je sklenila uničiti ves kraljevi zarod Judove hiše. Up: cf. s. v. *Joas kralj*, *Atalija umorjena.*

Atanazij (lat. *Athanasius Alexandrinus*), kršč. svetnik (2. V.), eden izmed → *štirih v. cerkv. učiteljev* vzh. krščanstva. R. v Aleksandriji o. 296, tam škof (od 328 dalje) in u. (372/73). Up: npr. fra Angelico (*freska* [1447/49] v kapeli Nikolaja V. v Vatikanu v Rimu).

L: Réau III/1 (1958, p. 145—46); LS II (1970). — Cf. J. *Braun* (1943, stp 107).

Aténa ali *Pálas Atena* (tudi samó *Pálas* ali *Pálada*), grš. deviška boginja, ki se je rodila takó, da je oborožena skočila iz Zeusove glave — kot misel (njeno mater [→ *Métis*] je bil namreč Zeus požrl), boginja modrosti (pokroviteljica filozofov, pesnikov in govornikov) in vojne (v nasprotju z → *Aresom* s preudarkom vódene pravične vojne), zavetnica Atike in pos. Aten (deviški Ateni posv. → *Pártenon* je bil njihovo središče). Na glavi ima *čelado*, njen ščit je → *egída*, njena atributa sta *sova* in *kača* (v rim. mitologiji ji ustreza → *Minerva*). Up: cf. e. g. s. v. *Fídias.*

L: W. *Kraus*, Athena (RAC I, 1950, stp 870—81 — L!); Grimal (1951, p. 57—58 — L!); Hunger (1955, p. 59—63); Grant (1968); EWA XV: Index (1968, p. 36 — cf. *Athena*); »US« 3 (1969). — Cf. J. *Seznec* (1940 [1953]).

Atena in Marsias → *Míron*

ATENE (grš. *Atenai*), gl. mesto Grčije, za evr. kulturo najpomembnejše evr. mesto pred Rimom, središče Átike in v. kult. in um. žarišče starega sveta. Um. vrh za Periklovega vodstva (455—429 pred) — te »Periklove Atene« pozn. veljale za nedosegljiv vzor številnim um. središčem od Florence do Münchna v XIX. st.

L: EWA VI (1962, stp 885—95 — L!), XV: Index (1968, p. 36—37 — cf. *Athens*); »US« 3 (1969).

∼ ***Akropola** (cf. s. v. *akrópola*) s svetovno znanimi v. spomeniki klas. antike. **Partenon*, 67 m dolg tempelj Atene, ki sta ga sez. (447 do 438/32 pred) Iktinos in Kalikrates, s plastiko pa okrasil → *Fidias* (→ *Elgin Marbles*): eden izmed najznamenitejših spom. sploh in še zlasti kot v. primer → *dorskega reda* na njegovi klas. razvojni stopnji. — **Propileje*, slavnostna vhodna »vrata« na akropolo, ki jih je sez. Mnesikles (437—431 pred). — **Erehtéion*, neštetokrat posneman tempelj v jonskem slogu (→ *jonski red*, sez. 421—406 pred), v katerem mesto stebrov zavzemajo mlade žene (grš. *korai*), t. i. *kariatide*. — **Tempelj Atene Nike* ali *Nike Apteros*, v jonskem slogu (427—424 pred) sez. amfiprostilos (spredaj in zadaj po 4 stebri), ki je načrt zanje napravil Kalikrates; bil je razrušen, vendar rest. z orig. deli stavbe. — Na juž. pobočju *Diónisovo gledališče* (o. 420 pred, prez. za vlade Rimljanov).

L: Jordan (1961); »PKG« 1 (1967, t. 278—87 — L!); »US« 3 (1969, repr. p. 128, 150, 156, 166, 169). — Cf. M. *Mušič* (I 1965, p. 35 ss).

∼ **Tempelj Atene in Hefaista** (*Hefaisteion*), t. i. »*Teseion*« (450—440 pred) ob zah. robu atenske → *agorá.*

L: »PKG« 1 (1967, t. 274—75 — L!); »US« 3 (1969, repr. p. 157).

∼ **Tempelj Olimpijskega Zeusa** v korintskem stilu. Zač. o. 530 pred (moral bi postati orjaški jonski dipteros), na starih temeljih nadaljevan za Antioha IV. Sirskega (174 pred), dkč. šele pod Hadrijánovo vlado (117—38): od tega 2. največ-

jega grš. templja ohranjenih 15 stebrov z arhitravom (prvotno 104 stebri).

L: *Jordan* (1961).

***Atenska šola** (it. *Scuola d'Atene*), Rafaelova freska (spodaj šir. 7,7 m, 1509—10) v *Stanza della Segnatura*, ena izmed zglednih in najodličnejših stvaritev vis. renesanse. V bramantejevski stavbi, pravem templju filozofije, ki ga mdr. zaznamujeta sohi *Apólona* in *Atene* v nišah, so zbrani filozofi: v sredini vrh stopnic *Platon* (poteze Leonarda da Vinci) z dvignjenim prstom (na njegovi knj. napis *TIMEO*) in Aristotel (na njegovi knj. je brati *ETICA*), na stopnicah — povezujoč figure ozadja in ospredja — *Diógenes*, spredaj *Heraklít* (Michelangelo), ki si melanholično podpira glavo, des. z Bramantejevimi potezami zaznamovani *Evklíd*, na skrajni des. sam *Rafael* in ob njem *Sodoma*.

L: Cankar III/1 (1936, repr. 55, p. 128 & 130); »CA« 4 (1966, t. XX—XXV, kat. št. 85). — Cf. A. *Chastel* (1959 [it. izd. 1964, p. 492—95] — L!), A. *Springer* (1883), etc.

Atis (*Attis*, *Atys* ali *Attin*), frigijski bog, ljubimec Vélike matere Kibele, ki ga je ljubila zaradi njegove lepote; po verj. star. verziji ga je kakor Adónisa na lovu ubil merjasec. Po Ovídu (Fasti IV, 223) se je v obupu skopil, ko je bila ljubosumna Kibela usmrtila nimfo Sagaritis.

L: Roscher I (1884—90, stp 715—27); Hunger (1955, p. 65—66).

Atlan, Jean-Michel (1913—1960), fr. (berbersko ž.) slikar, samouk (s črnimi arabeskami zaznamovane abstr. slike). R. v Constantinu v Alžiriji, bil telesni stražar Trockega, zač. slikati o. 1941, med okupacijo v rezistenci. Ilustr. Kafko (*Description d'un combat*, 1946).

L: André *Verdet:* Atlan (P 1956, »Mus. de Poche«); H. *Read* (Kindler I, 1964, s. v.); Aimé *Patri* (DAC, 1964 — L!). — Cf. B. *Dorival* (1957 [II]; 1962), M. *Ragon* (1962).

ATLANTA (*Georgia*, ZDA [Southeast]). V njeni um. z., *Atlanta Art Association Galleries* (1280, *Peachtree St., N. E.*) zastopani med slikarji npr. Giov. Bellini (*Marija z otrokom*), Ann. Carracci (po R. Longhiju P. Orrente, *Križanje*), G. B. Gaulli (*Abraham daruje Izaka*) in G. B. Tiepolo (replika *Kleopatre* za Pal. Barbaro).

»atlantske biblije«, takó imen. zaradi svoje velikosti, znane zlasti od poznega XI. do zgodnjega XIII. st.: iz XII. st. npr. *biblija iz Ogleja*, iluminirana v srednji Italiji (Čedad, Mus. Archeologico Naz., Codici Sacri 2) in v Bibl. Vat. *biblija iz katedr. v Todiju* (Vat. lat. 10405), *biblija iz Sta Cecilia in Trastevere* (Cod. Barb. lat. 587) in *biblija iz Sta Maria ad Martires* (Vat. lat. 12958). Mednje sodi tudi **Katalonska biblija iz Farfe* (X./XI. st., Bibl. Vat., Vat. lat. 5729).

L: Diringer Book (1958, p. 170—71 & 298).

Átlas, grš. mit. oseba, sin titána Japeta in okeanide Kliméne, Prométejev in Epimétejev brat, oče hesperid (→ *zlata jabolka na vrtu hesperid*), nosil za kazen, ker se je bil uprl bogovom, nebo na ramenih.

L: E. *Tièche*, Atlas als Personifikation der Weltachse (Museum Helveticum, 1945); Hunger (1955, s. v.); Grant (1968).

Atreus (grš. *Atréus*), grš. mit. oseba, mikenski kralj, sin → *Pélop(s)a* in Hipodameie, oče → *Agamémnona* in → *Menelája*. Z bratom Tiestom je umoril Pelop(s)ovega najljubšega sina, njunega polbrata, njega pa je ubil nečak → *Aigístos*.

ATRI, nekd. *Hatria Picena*, mestece v srednji Italiji (*Abruzzi e Molise*). V stolnici *Sta Maria Assunta* freske Andree Delitia iz zadnje tretjine XV. st.: na oboku kora npr. skupaj evangelisti, v. cerkv. učitelji in kreposti, takó *Matej*, *Hieronim*, *Caritas* in *Iustitia*; *Janez Ev.*, *Avguštin*, *Fides* in *Spes*; *Luka*, *Ambrož*, *Prudentia* in *Oboedientia*; *Marko*, *Gregorij Vél.*, *Fortitudo* in *Temperantia*.

L: EWA VIII (1963, stp 689). — Cf. B. *Berenson* (1968, repr. 666—70).

atribut je v lik. umetn. predmet (žival ali tudi oseba), po katerem spoznamo upodobljeno osebo ali personifikacijo. Med občimi atributi, po katerih spoznamo predstavnike stanov, poklicev ipd., so npr. *palmova veja* (mučenci) ali *kraljevska krona* (kralji), med posebnimi atributi pa npr. *blisk* (Zeus), *goreča hiša* (Florjan), *helebarda* (Matija) ali *križ v obliki črke X* (Andrej).

L: R. *Pfleiderer:* Die Attribute der Heiligen: Ein alphabetisches Nachschlagebuch zum Verständnis kirchlicher Kunstwerke (2. izd., Ulm 1920); Réau III/3 (1959, p. 1499—1527). — Cf. J. *Braun* (1943), G. de *Tervarent* (1958—1959 & 1964).

átrij (lat. *atrium*), nepokriti osrednji prostor staroitalske in rim. hiše, pozn. štirikotno obzidano dvorišče (z vodnjakom, → *kántaros*) na zah. strani starokršč. bazilike. Pri nas. npr. ohranjen átrij iz VI. st. v → *Poreču* (*Basilica Euphrasiana*).

L: Cankar I/3 (1929, p. 244—45).

Átropos (grš. *Neizogibna*, »Neodvrnljiva«), tretja med → *parkami*, neizprosna žena, ki človeku prereže nit življenja.

Attems, grofovska družina na avstr. in slov. Štajerskem, zaslužna za um. zveze z Gradcem, v 1. pol. XVIII. st. v njeni posesti mdr. gradovi → *Štatenberg* (od 1671 dalje) in *Podčetrtek* (od 1686), → *Brežice* (od 1694), → *Slovenska Bistrica* (od 1717) in → *Dornava* (od 1736).

L: MAS II (1938, p. 26); »ArS« 3 (1969). — Cf. F. *Šijanec* (1957), N. *Šumi* (ZUZ, 1959, p. 499).

Attems, Ernst Amadeus, *Graf von*, lj. škof (1743—57), dal zidati novo c. v → *Gornjem gradu* (zač. 1752) in obnoviti dvorec v → *Goričanah*.

Attems, Ignaz Maria, *Graf von* (u. 1732), mdr. posestnik gradov v → *Brežicah* (od 1694 dalje) in → *Slovenski Bistrici* (od 1717), ki ju je dal poslikati. Zidal *Palais Attems* v → *Gradcu* (1702 do o. 1716) in t. i. *novi grad* v *Göstingu* pri Gradcu (baje 1724—28). Za njega mdr. delala F. K. *Remb* (katerega je podpiral pri šolanju v Italiji) in F. I. *Flurer*.

»Atys-Amorino«, Donatellov bron. kip dečka s krili na ramenih in nogah, mako/im okrasom na pasu in prijazno kačo ob nogah (viš. 104 cm, o. 1440, Bargello), v resnici — kot je bleščeče razložil Panofsky — *Čas kot deček, ki v igri meče kocke*, motiv po Heraklitovem tekstu, kot ga je posredoval Hipolit s svojim *Refutatio omnium haeresium* (IX, 9, 3).

L: *Panofsky Ren (1960, p. 169, repr. 131—131a). — Cf. H. W. *Janson* (1957, p. 143—47 — L!).

Atz, Karl (1832—1913), avstr. pisec o umetn., katol. duhovnik in konservator v Terlanu (zdaj Italija) na juž. Tirolskem.

B (izbor): *Die Christliche Kunst in Wort und Bild: oder praktisches Handbuch zur Erforschung und Erhaltung der Kunstdenkmale, mit mancherlei Fingerzeigen bei Restaurierungen und neuen Werken* (3., rev. izd., Regensburg 1899); ‚*Der Thron Salomons in ältester Form*' (Ztschr. f. christliche K., 1908); *Kunstgeschichte von Tirol und Vorarlberg* (2. izd., In 1909 [1. izd. 1885]).

L: ÖBL I (1957).

Aubert, Marcel (1884—1962), fr. um. zgodovinar, ugleden poznavalec fr. srednjev. umetn., član *Inst. de France* in prof. na *École des Chartes*, desetletja predsednik *Soc. archéologique de France*, predsednik → *CIHA*.

B: *La Cathédrale Notre-Dame de Paris: Notice historique et archéologique* (P 1909); *Senlis* (P 1912); *La Sculpture française du moyen-âge et de la renaissance* (P-Br 1926, »Bibl. d'Hist. de l'Art«); *La Bourgogne: La Sculpture* (3 knj., P-Br 1927—1930); *Notre-Dame de Paris: Architecture et sculpture* (P 1928); *La Sculpture française au début de l'époque gothique:* 1140—1225 (F-P 1929; nem. izd. *Die gotische Plastik Frankreichs ...*, F-Mn 1929); *L'Art français à l'époque romane: architecture et sculpture* (4 knj., P 1929—1951); *La cathédrale de Metz* (P 1931); (izd.) *Nouvelle histoire universelle de l'art* (2 knj., P 1931—1932); *French Cathedral Windows of the 12th and 13th Century* (NY 1939); (& J. Verrier) *L'Architecture française des origines à la fin de l'époque romane* (P 1941, »L'Architecture française des origines au XIXe siècle« 1); (& id.) *L'Architecture française à l'époque gothique* (P 1943, ista z. 2); *L'Architecture cistercienne en France* (2 knj., P 1943; 2. izd. P 1947); *La Sculpture française au moyen-âge* (P 1946); *La cathédrale Notre-Dame de Paris: notice historique et archéologique* (n. izd., P 1950); (& Michèle Beaulieu) *Musée National du Louvre: Description raisonnée des sculptures du moyen-âge, de la renaissance et des temps modernes* I (P 1950); *La cathédrale de Chartres* (P 1952, »Belles pages, belles couleurs«; n. izd. 1957); *Cathédrales et trésors gothiques de France* (Grenoble 1958; angl. izd. L 1959); (uv) *L'Art monumental roman en France* (2., rev. izd., P 1961 — gl. avtorja Marcel Pobé & Joseph Gantner; jugosl. izd.: *Gallia romanica*, Bgd 1964); *Hochgotik* (Ba-Ba 1963, »K. der Welt«; fr. izd.: *Le Gothique à son apogée*, P 1964, »L'Art dans le monde«); (& Simone Goubert) *Cathédrales, Collégiales, Prieures et Abbatiales romanes de France* (P 1965).

L: RépM (1960); Luc *Menaše* (Lik. rev., št. 7/8, 31. X. 1963).

Auch ein Totentanz (nem.), »Tudi mrtvaški ples«, lesor. vrsta 6 listov, ki jih je narisal Alfred — Rethel, vrézali pa F. Berger (*Smrt vstaja iz groba*), J. Jungtow (*Smrt jezdi skozi mesto*), O. Schmidt (*Smrt pred krčmo*), G. R. Steinbrecher (*Smrt kot ljudski govornik*), A. Zscheckel (*Smrt na barikadi*) in A. Gaber (*Smrt kot zmagovalec*). Celota je izšla maja 1849.

L: Theodor *Heuss:* Alfred Rethel: Auch ein Totentanz (Stu 1957); »US« 11 (1971).

Audatia (lat.), *Drznost* → *Véliki zmagoslavni voz cesarja Maksimilijana I.*

Audi, filia, et vide et inclina aurem tuam, eden izmed t. i. preroških stihov iz psalmov (Ps 44 [45], 11: *Poslušaj, hči, glej in nagni svoje uho*); njegov zač. (*AVDIF*) je brati na napisnem traku, ki ga drži *David* levo zgoraj nad prizorom *Oznanjenja* na → *Verdunskem oltarju*.

Auerbach, Erna, nem.-angl. um. zgodovinarka, r. v Frankfurtu a. M. (tam prom.), za nacizma emigrirala v Anglijo.

B: ‚*More light on Nicholas Hilliard*' (BM, 1949); ‚*Art treasures from Munich: notes on some northern mannerist portraits*' (ib.); *Tudor Artists: A Study of Painters in the Royal Service and of Portraiture of Illuminated Documents from the Accession of Henry VIII to the Death of Elizabeth I* (L 1954); *Nicholas Hilliard* (L 1961).

L: WWA (1964); Sternfeld-Tiedemann (1962).

Auge, mit. Aténina duhovnica, ki je Heraklu rodila Télefa. Up: → *Hêrakles in Auge*.

AUGSBURG (rim. *Augusta Vindelicorum*), mesto na bavarskem Švabskem, središče pozno-srednjev., renesančne in baročne umetn. Tu mdr. bili akt. Holbein star., Burgkmair in Amberger, pozn. npr. Petel, pos. središče umetne obrti (zlatarstvo!), med naročniki najpomembnejši → *Fuggerji*.

L: Augsburger Renaissance (Au 1955 [rk]); Reclam N I (1959); EWA VI (1962, stp 240—42 — L!); Augsburger Barock (Au 1968 [rk] — L!). — Cf. N. *Lieb* (1952—1958).

cerkve

~ **Sankt Anna,** nekd. c. karmeličanskega samostana, zdaj evang. žup. c.: na njeni zah. strani kot neke vrste zah. kor znana **kapela Fuggerjev* (nem. *die Fuggerkapelle*), ki je eden izmed najzgodnjejših spom. nem. renesanse (ust. 1509, posv. 1518; cf. s. v. *Daucher, Adolf*).

L: cf. Ph. M. *Halm* (1920), J. *Jahn* (1969, t. 1).

~ **Sankt Ulrich und Afra,** nekd. c. benediktinskega samostana, zdaj katol. žup. c. Med bogato opremo **tabli s prizori iz Ulrikove legende* (o. 1453/55), po katerih je dobil ime → *Mojster Ulrikove legende*.

~ **stolnica** (nem. *Dom Sankt Maria*): romanska kripta in v glavnem še iz istega časa tudi ladja, zah. kor sez. 1331—39, vzh. kor zač. 1356 in posv. 1431. Juž. portal ima znamenita bron. **vrata* iz o. 1020 (→ *vrata stolnice v Augsburgu*). Notr. oprema: kamn. *škofovski sedež* na dveh levih (zgodnje XII. st.) v zah. koru, iz o. 1130 najstar. ohranjena **slikana okna* na Nemškem: *Mojzes, David, Ozej, Danijel* in *Jona*; bron. **nagrobna plošča škofa Wolfharta von Roth* (u. 1302); 4 olt. table *Weingartenskega olt.* (H. Holbein star. 1493: *Marijina pot v tempelj, Joahimova daritev, Predstavitev v templju* [*Obrezovanje*?] in *Marijino rojstvo*).

palače

~ **Mestna hiša** (*Rathaus*), 1615—20 sez. Elias Holl, ena izmed najpomembnejših palač iz te dobe na Nemškem, pred njo → *Augustusbrunnen* (cf. odd. *vodnjaki*).

~ **Orožarna** (*Zeughaus*), pod vodstvom Eliasa Holla sez. 1602—07. Nad portalom bron. skupina *Mihael nad satanom* (Hans Reichle, ulito 1603 do 1606) po vzoru star. skupine Huberta Gerharta na Mihaelovi c. v Münchnu.

~ **Schaezler-Palais** (*Maximilianstraße* 46), najlepša baročna profana stavba v Augsburgu, za bankirja von Lieberta 1565—67 sez. po načrtu Karla A. von Lespillieza (z münchenskega dvora). Cf. odd. *muzeji*.

vodnjaki

~ **Augustusbrunnen** (pred *Mestno hišo* [*Rathaus*]), delo Huberta Gerharda (1589—94) s sobo ces. Avgusta in personifikacijami 4 rek (Lech, Wertach, Brunnenbach in Singold).

~ ***Herkulesbrunnen** (pred *Schaezler-Palais*), delo Adriaena de Vriesa (1596—1602), na vrhu *Hêrakles usmrti lernajsko hidro*, okrog najáde, putti in reliefi z zg. motivi.

~ **Merkurbrunnen** (pri hiši tkalskega ceha [*Weberzunfthaus*]), delo Adriaena de Vriesa (1596 do 1599).

muzeji

~ **Staatsgalerie** (vhod skozi *Schaezler-Palais, Maximilianstraße* 46), zbirka nameščena v nekd. *Katharinenkirche*, pod upravo *Bayerische Staatsgemäldesammlungen*. S slikami rim. cerkva, ki so jih bile naročile dominikanke bogatega augsburškega samostana sv. Katarine, zastopana H. Holbein star. (*Basilica di Sta Maria Maggiore*, 1499; *Basilica di S. Paolo* [z avtp. in portretoma sinov], 1503/04) in H. Burgkmair star. (*Basilica di S. Pietro*, 1501; *Basilica di S. Giovanni in Laterano*, 1502; *Basilica di Sta Croce*, 1504), sicer pa npr. Jörg Breu star. (*Sv. Lucija*; *Pekel*).

~ **Städtische Kunstsammlungen,** med njimi npr. z. slik v *Schaezler-Palais* (*Maximilianstraße* 46), v njej mdr. zastopan H. Holbein star. (*Schwazova votivna slika*, o. 1508).

Augustinčić, Antun (1900—....), hrv. kipar, realist, prof. na ak. v Zgb, redni član JAZU. P: številni javni spom., npr. v Batini v vzh. Baranji (post. 1947), celopost. spom. *maršala Tita* (bron, 1948, Kumrovec), *Spom. miru* (bron. jezdec, 1952—54, New York, ob sedežu ZN [*United Nations Headquarters*] ob 45. cesti), itd., med portretnimi doprsji npr. *Moša Pijade* (bron).

L: B. *Iveković:* Antun Augustinčić (Zgb 1954); Ko je ko (1957); S. *Batušić* (ELU 1, 1959 [1960], s. v.).

***Augusto di Prima Porta,** obče razš. it. ime najslavnejše upodobitve → *Avgústa*, nekdaj polihr. marm. kip (204 cm, Vat., Mus. Chiaramonti), ki so ga 1863 našli sev. od Rima na *via Flaminia* ob *Prima Porta*. Vladar stoji in nosi nad kratko tuniko dragocen, z bogatim reliefom okrašen oklep in poveljniški plašč; gole noge kažejo, da je bil heroiziran, torej gre verj. za kopijo po njegovi smrti (14), medtem ko je bil star. orig. (20/17 pred) ulit v kovino.

L: »PKG« 2 (1967, t. 288); »US« 4 (1970, f p. 197). — Cf. H. *Kähler* (1959).

Augustodunum → *Autun*

Augustodurum → *Bayeux*

Augustomagus → *Senlis*

Augustonemetum → *Clermont-Ferrand*

Aurenhammer, Gertrude, avstr. um. zgodovinarka, prom. 1952 na univ. na Dunaju pri K. M. Swobodi.

B: *Die Handzeichnung des 17. Jahrhunderts in Österreich* (W 1958, »Stud. zur österr. Kg.«).

Aurenhammer, Hans, avstr. um. zgodovinar in muzealec, poznavalec kršč. ikonografije, kustos in direktor *Österreichische Gal.* na Dunaju.

B: *Maria: die Darstellung der Madonna in der bildenden Kunst* (W 1954); *Die Mariengnadenbilder Wiens und Niederösterreichs in der Barockzeit: Der Wandel ihrer Ikonographie und ihrer Verehrung* (W 1956, »Verö. des Oesterreichischen Museums f. Volkskunde« 8); *Johann Bernhard Fischer von Erlach* (W 1957); *Anton Dominik Fernkorn* (W 1959); **Lexikon der christlichen Ikonographie* (W: Hollinek 1959—67 [izhaja v snopičih; I. knj.: *Alpha u. Omega — Christus u. die 24 Ältesten*]); (& Klaus Demus) *Die Österreichische Galerie im Belvedere in Wien* (W 1962 [vd.]); *Martino Altomonte* (W-Mn 1965).

Aureus asinus, pozn. ime Apulejevih *Metamorfoz* (→ *Apuleius*), ki so s svojo zgodbo o Amorju in Psihe (→ *Psihe*) nudile lit. predlogo za številne upodobitve v novejši evr. umetn., zlasti od Rafaela dalje.

Aurhaym, Heinrich, avstr. iluminator, prej znan z zasilnim imenom *Iluminator nadvojvode Ernesta Železnega* (nem. *Illuminator Erzherzog Ernst des Eisernen*). Mdr. iluminiral kranjski rkp. *Liber moralium* papeža Gregorija Vél. (1410, Lj, Škofijski arhiv).

L: MAS I (1935); ThB XXXVII (1950, p. 163 — L!); Floridus *Röhrig:* Miniaturen zum Evangelium von Heinrich Aurhaym (Handschrift Nr. 4 der Klosterneuburger Stiftsbibliothek) (Klosterneuburg 1961, »Klosterneuburger Schätze« 1); Min Jug (1964, št. 62 — L!); Stele (1969).

Auróra, rim. boginja svitanja ali jutranje zarje, *Zora* (grš. *Éos*), hči titana Hipêriona in titanke Téie, sestra Hélia (→ *Hélios*) in Seléne. Up: npr. Michelangelova personifikacija (marm. *kip* na nagrob. Lorenza, vojvode urbinskega, → *Medičejska kapela*), G. Reni (stropna *freska*, 1613, Rim, Pal. Pallavicini-Rospigliosi, Casino Pallavicini), Guercino (stropna *freska*, 1621/23, Rim, Casino della Villa Ludovisi).

L: Grimal (1951, p. 140—41); Hunger (1955, p. 104—05). — Cf. G. de *Tervarent* (I 1958, stp 77 [XIII] & 78—79), R. *Wittkower* (1958, repr. 22, 24).

Aut prodesse volunt, aut delectare poetae, tudi ob lik. umetnikih velikokrat citiran stih iz Horacovega *Pisma o pesništvu* (→ *Ars poetica*), v prevodu Antona Sovreta: *Pevci bi radi bili ali prídovni ali zabavni* ...

AUTUN, nekd. rim. *Augustodunum* (imel mdr. gledališče za 30000 ljudi), mestece v Burgundiji (Francija) blizu Lyona. Pomembni arhit. ostanki iz rim. dobe vplivali tudi na oblikovanje romanske stolnice.

L: EWA V (1961, stp 626 — L!).

∼ **katedrala Saint-Lazare,** triladijska romanska c. s prečno ladjo, zač. 1120, posv. 1132. Znameniti gl. portal z reliefom **Poslednje sodbe* v timpanu (o. 1130/35), ki ga je vrh vratne preklade signiral → *Gislebertus* (*GISLEBERTVS HOC FECIT*). Notr.: v prerezu že šilasto oblikovana banja, **steni* razčlenjeni s kaneliranimi pilastri, ki nosijo oproge, in galerijama slepih, polkrožno zaključenih niš (napoved triforijske galerije). Kapiteli s figuralnimi reliefi (o. 1120/30), npr. *Slepi Lameh s puščico usmrti Kajna, Oznanjenje, Poklon treh kraljev, Iškarijotova smrt, Padec čarodeja Simona, Truplo sv. Vincêncija iz Valencie varujeta orla.*

L: EWA XII (1966, t. 240—41); »US« 7 (1968, p. 38). — Cf. M. *Hauttmann* (1929, repr. p. 372, 498, 500, 503), W. *Sauerländer* (1966).

∼ **Bibliothèque Municipale.** V njej mdr. → *Gundohinov evangeliar* (Ms. 3).

∼ **Musée Rolin.** Med kamn. plastiko iz katedr. (supra) npr. del vratne preklade sev. portala z znamenitim reliefom skrivajoče se → *Eve* (o. 1120/30), kapiteli z reliefi (o. 1120/30), npr. *Sen treh kraljev* in *Beg v Egipt*, soha *sv. Marte* (1170/89), itd. Med slikami Mojstra iz Moulinsa *Rojstvo s kard. Rolinom.*

L: EWA V (1961, t. 376); »US« 7 (1968, p. 37).

Auvergne, pokrajina v srednji Franciji. Med kraji s pomembnimi um. spomeniki predvsem → *Clermont-Ferrand* in → *Issoire.*

L: Cankar II/1 (1931, p. 88); P. *Balme:* Eglises romanes d'Auvergne (Clermont-Ferrand 1955); Bernard *Craplet:* Auvergne romane (2. izd., 1958, »la nuit des temps« 2); EWA V (1961, stp 581—83).

AUXERRE, mestece v Burgundiji, 170 km jugovzh. od Pariza.

L: EWA V (1961, stp 626—27 — L!).

∼ **katedrala Saint-Etienne,** gotska stavba, zač. 1215. Na oboku kripte ikonografsko izredna StS iz srede ali časa po sredi XII. st.: *Kristus na belem konju med 4 angeli na konjih.*

L: »US« 7 (1968). — Cf. O. *Demus* (*1968 — L!), P.-H. *Michel* (1961), W. *Sauerländer* (1970).

~ **Saint-Germain,** stara opatijska c. V karolinški kripti najstar. ohranjene *StS-e* na fr. ozemlju (iz srede IX. st.): *prizori iz legende sv. Štefana,* in sicer *Sv. Štefan pred v. duhovnikom* pa → *Štefana zgrabijo* in *Kamnánje sv. Štefana.*

L: »UF« 13 (1968); »PKG« 5 (1969, t. 33a — L!); »US« 6 (1970).

Avanzo, Jacopo d' → *Altichiero*

Avaritia (lat.), Lakomnost (fr. *l'Avarice,* nem. *der Geiz*), ik. m. (→ *sedem poglavitnih grehov*), personifikacija, ki jo mdr. ponazarja tudi → *stisnjena pest.*

avba (nem. *die Haube*), žensko pokrivalo. Od konca XV. st. zaznamuje med svetnicami → *Elizabeto Ogrsko,* upodobljeno kot matrono (cf. s. v. *Marija Snežna nad Avčami*).

L: cf. J. *Braun* (1943, stp 208).

AVČE nad Kanalom. *Žup. c. sv. Martina*: ohranjen samó kor poznogotske stavbe s *freskami,* ki predstavljajo slogovno varianto t. i. suškoprileške skupine.

L: M. *Zadnikar* (ELU 1, 1959 [izšlo 1960], s. v.); Stele (1969).

Aved, Jacques-André-Joseph (1702—1766), fr. slikar, portretist. R. verj. v Douaiju, u. (64) v Parizu. S: npr. *Gospa Crozat* (1741, Montpellier), *Saïd Pacha* (d. 1742, Versailles, Mus. Nat.), *Viljem IV. Oranijski* (d. 1751, Mauritshuis), itd.

L: R. *Guilly* (Kindler I, 1964, s. v. — L!). — Cf. G. *Wildenstein* (1922).

***Avemarija** (fr. *L'Angélus*), nekdaj zelo priljubljena slika J.-F. Milleta (o, pl, 55,5 × 66 cm, 1858—59, Louvre): kmečka dvojica zvečer na polju pri molitvi, ko zvoni avemarijo. *Avemarija* (slov. *Zdravamarija*) je katol. molitev (povzeta po evangeliju, Lk 1, 28 & Lk 1, 42), h kateri poziva zvonjenje trikrat na dan, zjutraj, opoldne in zvečer.

Avercamp, Hendrick (1585—1634), hol. slikar, krajinar, posebno znan po zimskih prizorih s številnimi drsalci in drugimi statisti, motivi, ki jih je uvedel v hol. slikarstvo XVII. st. R. v A'damu, u. (49) v Kampenu; ker je bil od rojstva gluh, imen. *de Stomme van Kampen* (mutec iz K.).

L: E. W. *Moes* (ThB II, 1908, s. v.); C. J. *Welcker:* Hendrick Avercamp (Zwolle 1933); S. J. *Gudlaugsson* (Kindler I, 1964, s. v.); »US« 10 (1969). — Cf. W. *Bernt* (I 1948), J. *Rosenberg* (& S. *Slive* 1966), W. *Stechow* (OH, 1960; 1966).

Avery Architectural Library v New Yorku: cf. s. v. *umetnostnozgodovinska bibliografija.*

Avgar → *Abgarjeva slika in legenda*

Avgíjev hlev, mit. ik. m.: neizmerno množino gnoja, ki se je nabrala v hlevu kralja Avgíje v Elidi, je Hêrakles moral izkidati v enem dnevu: s prekopom je napeljal v hlev reki Alfejos in Pelejos (cf. *dvanajst Hêraklovih junaških dejanj* [5. dejanje]).

avgust (lat. *Augustus* [po → *Avgústu,* prej *Sextilis*], fr. *Août,* hrv. *kolovoz,* slov. tudi *véliki srpan*), kot ik. m. (→ *upodobitve mesecev*): zaznamujeta ga *lev* in zlasti *devica* (→ *zodiakalna znamenja*), med značilnimi opravili pa predvsem *žetev* (*Messes meto* — cf. s. v. *mnemotehnični stihi*). Up: npr. *miniatura* v → *Sijajnem horariju vojvode berryjskega* (f. 8v — v ozadju grad *d'Étampes*), *freska* v Pal. Schifanoia v Ferrari (mdr. *Cêrerino zmagoslavje*).

L: cf. B. *Berenson* (1968: I, p. 131), W. *Molsdorf* (1920, št. 1035), J. *Sauer* (1902 [1924]).

Avgúst (63 pred—14), utemeljitelj rim. cesarstva; orig. *Augustus* (Vzvišeni), vzdevek, ki ga je od rim. senata dobil (27 pred) *C. Iulius Caesar Octavianus,* zmagovalec nad Antonijem (31 pred), utemeljitelj dinastije Julijcev (do 68). Up: e. g. → *Augusto di Prima Porta & Tiburtinska sibila.*

Avguštin, s celim imenom *Avrelij Avguštin* (lat. *Aurelius Augustinus*), (354—430), začetnik srednjev. filozofije zgod., pisec *Confessiones* (Izpovedi) in → *De civitate Dei* (O božji državi), eden izmed t. i. cerkv. očetov (→ *štirje veliki cerkv. učitelji*), r. v sev. Afriki, 387 v Milanu prestopil v krščanstvo, v Hipponu v sev. Afriki (*Hippo Regius* v Numidiji) postal 391 prézbiter in 395 škof; kršč. svetnik (28. VIII.). Atributi: z eno ali 3 puščicami prebodeno srce, od XV. st. dalje tudi otrok, ki zajema vodo (→ *Avguštin z dečkom*). Up: npr. slika med → *urbinskimi »uomini famosi«* (Louvre), Ary Scheffer (z materjo Moniko, 1855, Louvre), itd. — Cf. s. v. *Vita Sancti Augustini.*

L: Ferguson (1954); Réau III/1 (1958, p. 149—57 — L!); Pierre *Courcelle:* Les Confessions de Saint Augustin dans la tradition littéraire (P 1963, sodel. Jeanne *Courcelle-Ladmirant*); Jeanne & Pierre *Courcelle,* Scènes anciennes de l'iconographie Augustinienne (Rev. des études Augustiniennes [P], 1964); *iid.:* Iconographie de Saint Augustin: Les cycles du 14e siècle (P 1965). — Cf. J. *Braun* (1943), J. *Seznec* (1940 [1953]).

Avguštin, Cene (1923—....), slov. um. zgodovinar in muzealec. R. v Radovljici, dipl. na univ.

v Lj, direktor Gorenjskega muz. v Kranju in organizator tamk. um. življenja, prom. 1971.

B (cf. s. v. *Kranj*): ‚*K problematiki meščanske stanovanjske arhitekture v 16. in 17. stoletju na Gorenjskem*' (ZUZ, 1965 [izšlo 1966]).

Avguštin Canterburyjski, (lat. *Augustinus Cantuariensis*), kršč. svetnik, benediktinec, ki ga je papež Gregorij Vél. 597 poslal misijonarit v Anglijo; po njem imen. → *Avguštinov evangeliar.*

L: Réau III/1 (1958, p. 157).

avguštinci (angl. *Augustine Hermits* ali *Austin Friars*, fr. *Augustins Ermites*, it. *Eremitani Agostini*, nem. *Augustiner Eremiten*), kršč. resp. katol. cerkv. red, ki mu je mdr. pripadal tudi Martin Luther. Posebne vrste v njem predstavljajo *premonstratenci*, *Scalzi*, *trinitarci*, *serviti*, itd. Za avguštinske kanonike cf. s. v. *antoniti.*

Avguštinov evangeliár, iluminiran rkp. (Rim konec VI. st., Cambridge, Corpus Christi College, cod. 286), ki ga je baje papež Gregor Vél. (590—604) dal na pot v Anglijo → *Avguštinu Canterburyjskemu.* Od dveh iluminiranih strani na zač. Lukovega evangelija kaže ena (f. 129v) *Luko med* 12 *prizori iz Kristusovega življenja* — okras, ki je očitno v VIII. st. vplival na nastanek t. i. → *canterburyjske miniatorske šole.*

L: Diringer Book (1958, p. 72); »UF« 12 (1967f repr. 146—47). — Cf. C. *Nordenfalk* (Sk: 1957).

Avguštin z dečkom ob morski obali, ik. m. iz svetnikove legende: deček, ki mu je svetnik dejal, da se zaman trudi, ko s školjko »prazni« morje, je odvrnil, da se tudi Avguštin zaman trudi, ko skuša razumeti skrivnost sv. trojice. Up: npr. Pierino del Vaga (*grisaille freska* pod → *Disputo* v → *Stanza della Segnatura*), Rubens (1639, Praha), V. Metzinger (Lj, uršulinska c., 2. des. stranski olt.).

L: Réau III/1 (1958, p. 154).

AVIGNON (*Comtat Venaissin* na robu Provanse, Francija), mesto, ki je bilo 1309—77 papeška prestolnica. Cf. s. v. *Simone Martini.*

L: EWA V (1961, stp 613—15 — L!); Reclam F IV (1967).

~ **Papeška palača,** *Palais des Papes*, poleg → *Marienburga* najpomembnejša utrjena arhitektura XIV. st. Po StS-ah znamenit *Tour de la Garde-Robe*: lovski in ribiški prizori v gozdni pokrajini, dečki pri kopanju in trganju sadja.

L: »US« 8 (1968, p. 38—39).

~ **Musée Lapidaire**: ant. in srednjev. plastika iz Avignona in njegove okolice.

~ **Musée Calvet** (*Hôtel de Villeneuve-Martignan*). S: mdr. zastopani J.-L. David (*Smrt Josepha Baraja*, 1794), Chassériau (*Speča nimfa*) in Soutine (*Idiot*).

***Avignonska pietà,** točno *Pietà iz Villeneuve-lès-Avignon*, eno izmed najslavnejših del fr. slikarstva (les, 162 × 218 cm, o. 1460 [vsekakor 1450/70], Louvre [do 1905 Villeneuve-lès-Avignon, Mus. de l'Hospice]): poleg Marije z mrtvim Jezusom levo Janez Krst., des. Magdalena in levo spredaj donator, za katerim je pred zlatim ozadjem videti kupolasto cerkev.

L: Cankar III/2 (1951); EWA V (1961, t. 383); G. *Bazin* & R. *Guilly* (Kindler I, 1964, p. 164—67 — L!). — Cf. G. *Ring* (1949), Ch. *Sterling* (ps. Ch. *Jacques* 1941; 1959 [izšlo 1961]), etc.

Avrelij Avguštin → *Avguštin*

avréola (iz lat. besede *aureus*, tj. zlat, resp. njene pomanjševalnice *aureolus*, pozlačen, ljubek), v lik. umetn. sij ali žar, ki v nasprotju z nimbom obdaja vso postavo. Kršč. umetn. je z avréolo odlikovala samo tri božje osebe (→ *Bog oče*, → *Kristus*, → *Sveti Duh*) in → *Marijo.* Posebna oblika avréole je → *mandorla.*

L: Ferguson (1954).

Avsec, Franc (1863—1943), slov. um. konservator, dkč. bogoslovje, nazadnje župnik v Lescah na Gorenjskem. Bil je častni konservator dunajske *Centralne komisije* (1904—13) in pozn. zaupnik Spomeniškega urada v Lj; posnel tlorise nekaj sto cerkva, zlasti v lj. škofiji.

B: ‚*Pogled na cerkvene umetnine naše škofije in primeren nasvet*' (Drugo IKU, 1898); ‚*Stara kartuzijanska cerkev v Pleterjah*' (Četrto IKU, 1907); ‚*Zvonik Naše Ljube Gospe v Lescah*' (ZUZ, 1924).

L: SBL (I, 1. zv., 1925, s. v.); Fr. *Stelè* (ZUZ, 1951, nekr.); M. *Zadnikar* (ELU 1, 1959 [1960], s. v.).

Avstrija (orig. *Österreich*). Med umetnostno pomembnimi kraji so zlasti: Admont, Altenburg, Ambras, Bregenz, Dunaj (Wien), Dunajsko Novo mesto (Wiener Neustadt), Gradec (Graz), Hallstatt, Heiligenkreuz, Innsbruck, Kefermarkt, Klosterneuburg, Krems, Kremsmünster, Lambach, Lienz, Lilienfeld, Linz, Mariazell, Melk, Mondsee, Petronell, Salzburg, Sankt Florian, Sankt Pölten, Sankt Wolfgang am Abersee, Schöngrabern, Seckau, Seitenstetten, Spittal, Steyr, Straßengel in Zwettl, pos. na Koroškem Beljak (nem. Villach), Breže (Friesach), Celovec (Klagenfurt), Gospa Sveta (Maria Saal), Krka (Gurk), Magdalenska gora (Magdalenenberg), Millstatt, Osoje (Ossiach), Št. Pavel v Labotski dolini (St. Paul in Lavanttal), Št. Vid ob Glini

(St. Veit a. d. Glan), Vetrinj (Viktring) in Zgornja Bela (Obervellach).

L (cf. s. v. *avstrijska umetn.*): Georg *Dehio:* Handbuch der deutschen Kunstdenkmäler; II. Abt.: Österreich, I—II (W-Bl 1933, izd. Dagobert *Frey* & Karl *Ginhart* s sodel.); Österreich: und die Bayerischen Alpen (1968, »Michelin Grüne Reiseführer«).

avstrijska Štajerska. Od 1920 je Štajerska (nem. *Steiermark*) ena izmed 9 avtonomnih dežel republike → *Avstrije* (supra). Med kraji s pomembnimi um. spomeniki poleg gl. mesta Graza (→ *Gradec*) npr. → *Admont*, *Bruck an der Mur* (*Kornmesserhaus*, sez. 1499—1505), → *Mariazell*, → *Sankt Lambrecht*, *Seckau*, itd.

L: Josef Andr. *Janisch:* Topographisch-statistisches Lexikon von Steiermark (Graz 1885); Eberhard *Hempel* & E. *Andorfer* (izd.): Steiermark (3. izd., W 1956, »Dehio-Hdb.: Die Kstdenkmäler Österreichs«); EWA II (1960, stp 174—78); H. *Ebner:* Steiermarks Burgen und Schlösser (3 knj., W 1963—1967). — Cf. K. *Garzarolli-Thurnlackh* (1941), R. *Kohlbach* (1953; 1957; 1961), J. *Wastler* (vse, zlasti 1883), etc.

avstrijska umetnost je na splošno dosegala najvišjo ravan v t. i. poznih um. obdobjih, tj. v poznem srednjem veku, poznem baroku in fin de siècle. Med posebno pomembnimi um. spom. e. g.: v predromanski dobi → *Tasilov kelih*, med IR → *Cuthbertov evangeliar* in → *Codex millenarius*; v romaniki → *Krka*, → *Millstatt*, → *Schöngrabern* in *Šent Pavel v Labotski dolini*, pos. v slikarstvu → *Lambach*, Nonnberg v → *Salzburgu* in *Krka*, med IR → *Evangeliar iz Sv. Petra* in → *Admontska biblija*, v umetni obrti → *Verdunski olt.*; v gotiki *katedr. sv. Štefana* na Dunaju, *Leechkirche* v → *Gradcu* in → *Maria Straßengel* v njegovi bližini, tabelne slike → *Verdunskega olt.*, → *Laib* in Michael → *Pacher*; v razmeroma skromno uveljavljeni renesansi e. g. *grad Porcia* (→ *Spittal*); v baroku dunajska *Karlskirche* in *Belvedere*, palače na Dunaju, v Salzburgu, Gradcu, itn., samostani → *Melk*, → *Kremsmünster* in → *Sankt Florian*; v XIX.—XX. st. *dunajski bidermajer* pa prav takó na Dunaju *Ringstraßenstil* in *secesija*.

L (→ *avstrijska Štajerska*, → *Gornja Avstrija*, → *Koroška*, → *Spodnja Avstrija*, → *Tirolska*): obče: ÖKT (od 1907 dalje); F. *Šijanec*, Austrija (ELU 1, 1959 [= 1960]); Hedwig *Kenner* & Renate *Wagner-Rieger*, Austria (EWA II, 1960 — L!); Reclam A I—II (1961[1963]—1962); KHE 1 (1960, s. v.); Edzard *Baumann:* Crossroads of European Art: A concise history of art and architecture in Austria (Szb 1964); Stefan *Kruckenhauser:* Heritage of Beauty: Architecture and sculpture in Austria (L-In 1965, uv E. H. *Gombrich*); Alois *Schmiebauer:* Werke und Stätten weltlicher Kunst in Österreich (In-W-Mn 1965). Cf. O. *Benesch* (1950), K. *Ginhart* (I—VI 1936—1943), W. *Hofmann* (II 1960), E. *Schaffran* (1948). Kiparstvo: K. *Bardachzi:* Wunderwelt österreichischer Plastik (Mn 1954). Srednji vek: arhitektura: cf. H. *Riehl* (1924); kiparstvo: cf. F. *Kieslinger* (1926); slikarstvo: cf. W. *Frodl* (& D. *Talbot Rice*, 1964), F. *Ottmann* (1926), o stenskem slikarstvu tudi kat.: Mittelalterliche Wandmalerei in Österreich: Originale, Kopien, Dokumentation (W 1970 [razst. v Zgornjem Belvederu]). IR: cf. F. *Unterkircher* (1953); slikana okna: cf. E. *Frodl-Kraft* (1962). Romanika: Romanische Kunst in Österreich (Krems an der Donau 1964 [rk]). Cf. P. von *Baldass* (idr. 1962). Gotika: Gotik in Österreich (Krems an der Donau 1967 [rk] — L!). Cf. P. von *Baldass* (idr. 1961). Arhitektura: cf. W. E. *Buchowiecki* (1952), R. K. *Donin* (1935); kiparstvo: F. *Kieslinger* (1923), K. *Oettinger* (1942); slikarstvo: Stange X—XI (1960—1961). Cf. K. *Oettinger* (1936; 1942; 1952), O. *Pächt* (1929), W. *Suida* (1926); slikana okna: cf. F. Kieslinger (1928). Barok: cf. D. *Frey* (1951), B. *Grimschitz* (idr. 1960 [1965]). Arhitektura: M. *Riesenhuber: Die* kirchliche Barockkunst in Österreich (Linz 1924). Cf. H. *Riehl* (1930), H. *Sedlmayr* (1930); kiparstvo: cf. E. *Tietze-Conrat* (1920); slikarstvo: cf. K. *Garzarolli-Thurnlackh* (1949), W. *Mrazek* (1947); risba: cf. K. *Garzarolli-Thurnlackh* (1928). XIX.—XX. st.: cf. G. *Feuerstein* (1965), W. *Mrazek* (1963; 1964; 1965). Slikarstvo: cf. Gerh. *Schmidt* (1956).

avstrijski arhitekti po gen. zap. od baroka dalje: J. B. *Fischer von Erlach* (1656—1723), J. *Prandtauer* (1660—1726), J. L. von *Hildebrand(t)* (1668—1745), N. *Pacassi* (1716—1790), P. von *Nobile* (1774—1854), L. von *Förster* (1797—1863), P. *Sprenger* (1798—1854), E. van der *Nüll* (1812—1868) in A. von *Siccardsburg* (1813—1868), Th. von *Hansen* (1813—1891), H. von *Ferstel* (1828—1883), K. *Hasenauer* (1833—1894), O. *Wagner* (1841—1918), F. *Fellner* (1847—1916), J. M. *Olbrich* (1867—1908), A. *Loos* (1870—1933), J. *Hoffmann* (1870—1956).

avstrijski kiparji po gen. zaporedju: *Hans von Judenburg* (XV. st.), J. *Kaschauer* (XV. st.), A. *Pilgram* (1460/65—o. 1515), M. *Guggenbichler* (1649—1723), G. R. *Donner* (1693—1741), F. X. *Messerschmidt* (1736—1783), F. A. *Zauner* (1746—1822), A. D. von *Fernkorn* (1813—1878), F. *Wotruba* (1907), R. *Hoflehner* (1916).

avstrijski slikarji (in grafiki) (prim. s. v. *avstrijska umetnost*). XV. st.: *Konrad *Laib* akt. sredi st.), *Michael *Pacher* (u. 1498), Rueland *Frueauf star.* (u. 1507), *Mojster iz Großgmaina* (akt. o. 1480—1500), Marx *Reichlich* (o. 1460—o. 1520). XVI. st.: Urban *Görtschacher* (akt. o. 1511—30), Rueland *Frueauf ml.* (o. 1470—1545). XVIII. st.: Johann Michael *Rottmayr* (1654—1730), Daniel *Gran* (1694 do 1757), Martin von *Meytens* (1695—1770), Paul *Troger* (1698—1762), Bartholomäus *Altomonte* (1707—1774), Martin Johann *Schmidt*, imen. *der Kremser-Schmidt* (1718—1801), Franz Anton *Maulbertsch* (1724—1796), Johann Baptist von

Lampi star. (1751—1830), Friedrich Heinrich *Füger* (1751—1818), Joseph *Grassi* (1757—1838). XIX. st.: Joseph Anton *Koch* (1768—1839), Peter *Krafft* (1780—1856), Moritz Michael *Daffinger* (1790—1849), Johann Nepomuk *Ender* (1793—1854), *Ferdinand Georg *Waldmüller* (1793—1865), Josef *Kriehuber* (1800—1876), Anton *Einsle* (1801—1871), Friedrich von *Amerling* (1803—1887), Moritz von *Schwind* (1804 do 1871), Josef *Danhauser* (1805—1845), Franz *Eybl* (1806—1880), Friedrich *Gauermann* (1807 do 1862), Eduard Jakob von *Steinle* (1810—1886), Rudolf von *Alt* (1812—1895), Karl *Rahl* (1813 do 1865), Hans *Canon* (1829—1885), Anton *Romako* (1834—1889), Leopold *Horovitz* (1838 do 1917), *Hans *Makart* (1840—1884), Heinrich von *Angeli* (1840—1925). XX. st.: *Gustav *Klimt* (1862—1918), Albin *Egger-Lienz* (1868 do 1926), John Quincy *Adams* (1874—1933), Oskar *Laske* (1874—1951), Alfred *Kubin* (1877—1959), Richard *Gerstl* (1883—1908), *Oskar *Kokoschka* (1886), Franz *Wiegele* (1887—1945), Albert Paris von *Gütersloh* (1887), Egon *Schiele* (1890—1918), Herbert *Boeckl* (1894), *Hundertwasser* (1928).

avstrijski umetnostni zgodovinarji, *arheologi in drugi pisci o lik. umetn.*: H. *Ankwicz von Kleehoven* (1883—1962), K. *Atz* (1832—1913), L. von *Baldass* (1887—1963), W. *Beetz* (1882), O. *Benesch* (1896—1964), W. E. *Buchowiecki* (1908), E. H. *Buschbeck* (1889—1963), E. *Chmelarz* (1847 do 1900), O. *Demus* (1902), E. *Diez* (1878—1961), R. K. *Donin* (1881—1963), M. *Dvořák* (1874 do 1921), F. *Dworschak* (1889), H. *Egger* (1873 do 1949), R. *Egger* (1882), R. *Eigenberger* (1887), M. *Eisler* (1881—1937), R. *Eitelberger von Edelberg* (1817—1885), M. *Ermers* (1881—1950), H. *Fillitz* (1924), B. *Fleischmann* (1906—1948), H. *Folnesics* (1886—1922), Th. *Frimmel* (1853 do 1928), W. *Frodl* (1908), E. *Frodl-Kraft* (1916), J. *Garber* (1883—1933), E. von *Garger* (1892 do 1948), K. *Garzarolli-Thurnlackh* (1894—1964), *Geymüller* (1839—1909), K. *Ginhart* (1888—1971), F. *Glück* (1899), G. *Glück* (1871—1952), A. *Gnirs* (1873—1938), H. *Gollob* (1895), B. *Grimschitz* (1892—1964), S. *Hartwagner* (1916), P. *Hauser* (1868—1914), H. J. *Hermann* (1869 do 1953), L. *Hevesi* (1843—1920), W. *Hofmann* (1928), A. *Ilg* (1847—1897), W. *Jenny* (1896), W. *Kallab* (1875—1906), F. *Kieslinger* (1891 do 1955), H. *Klapsia* (1907), G. *Künstler* (1902), J. *Lampe* (1897), J. *Leisching* (1865—1933), H. *Leporini* (1887—1963), A. von *Loehr* (1882 do 1965), E. *Loewy* (1857—1938), O. *Lutterotti* (1909), J. A. *Lux* (1871—1947), A. *Macku* (1901), J. *Meder* (1857—1934), O. *Menghin* (1888), R. *Milesi* (1914), L. *Münz* (1889—1957), F. *Novotny* (1903), V. *Oberhammer* (1901), F. *Ottmann* (1875—1962), O. *Pächt* (1902), W. *Pauker* (1867 do 1950), E. *Pirchan* (1884—1957), L. *Planiscig* (1887—1952), A. *Riegl* (1858—1905), W. R. *Sas-Zaloziecky* (1896—1959), E. *Schaffran* (1883 do 1962), I. *Schlosser* (1893), J. von *Schlosser* (1866 do 1938), W. *Schmid* (1875—1951), H. *Sitte* (1879—1951), G. *Sobotka* (1886—1918), A. *Stix* (1882—1957), J. *Strzygowski* (1862—1941), E. *Swoboda* (1896—1964), K. M. *Swoboda* (1889), M. *Thausing* (1838—1884), B. *Thomas* (1910), O. *Trapp* (1899), E. *Trenkler* (1902), R. *Wagner-Rieger* (1921), J. *Weingartner* (1885—1957), A. *Weixlgärtner* (1872—1961), F. *Wickhoff* (1853 do 1909), J. *Zykan* (1901). — Cf. *avstrijsko-ameriški* (resp. *avstrijsko-angleški* resp. *avstrijsko-nemški*) *umetnostni zgodovinarji*.

L: »Wer ist wer« (1937); WWAu (1964). — Cf. J. von *Schlosser* (In 1934), N. ÖstB, ÖBL, ÖG, itd.

avstrijsko-ameriški umetnostni zgodovinarji: Emil *Kaufmann* (1891—1953), Ernst *Kris* (1900 do 1957), Gerhart B. *Ladner* (1905), Richard *Offner* (1889—1965), Heinrich *Schwarz* (1894), Wilhelm *Suida* (1877—1959), Hans *Tietze* (1880 do 1954), Erika *Tietze-Conrat* (1883—1958).

avstrijsko-angleški umetnostni zgodovinarji: Lili *Fröhlich-Bum* (1885), Robert *Eisler* (1882 do 1949), Ludwig *Goldscheider* (1896), Ernst Hans *Gombrich* (1909), Betty *Kurth* (1878—1948), Otto *Kurz* (1908), Johannes *Wilde* (1891—1970).

avstrijsko-nemški umetnostni zgodovinarji in pisci o lik. umetn.: Dagobert *Frey* (1883—1962), Anton *Kisa* (1857—1907), Karl *Oettinger* (1906), Hans *Sedlmayr* (1896), Franz *Servaes* (1862 do 1947), itd.

avtoportret (angl. *the self-portrait*, češ. *vlastní podobizna*, fr. *l'autoportrait* [ali *portrait de l'artiste par lui-même*], hol. *zelfportret*, it. *l'autoritratto*, nem. *das Selbstbildnis*, polj. *portret własny*), →*portret*, v katerem je umetnik predstavil samega sebe, *lastna podoba*. Prvi z imenom določeni avtp. že v stari egipt. umetn. (cf. *Goldscheider*, lit., infra), v evr. srednjem veku pa na → *Volvinijevem antependiju*. V okviru mod., na podobnosti temelječega evr. portreta najzgodnejši primer pri → *Taddeu di Bartolo* (1401), v pribl. istem času (1402) tudi prvi nesporni dokument o nastajanju avtoportretov s pomočjo ogledala (→*Livre des femmes nobles et renommées*.) Najpomembnejši tvorec lastnih podob je bil → *Rembrandt*, sicer pa so bili tehtni in plodoviti v tej zvrsti še zlasti Dürer, Goya, Courbet, Cézanne,

M. Liebermann, Gauguin, van Gogh, Corinth, Munch, Beckmann, Kokoschka, itd., med Slovenci G. Stupica. Posebno pozornost zasluži tudi vprašanje t. i. → *nenamernih avtoportretov*.

L: Fritz *Ried:* Das Selbstbildnis (Bl s. a. [1931]); Umělci o sobě: Výstava autoportretů (Pra 1941 [rk, Alšova síň Umělecké besedy]); »Meet the Artist« (San Francisco 1943 [rk, M. H. de Young Memorial M Mus.]); Oog in oog: nederlandse zelfportretten van Vincent van Gogh tot heden (1957 [rk, Kampen]); AS (1958); Hall Por (1963); Manuel *Gasser:* Self Portraits: From the Fifteenth Century to the Present Day (L 1964); Kako su se sami naslikali: Autoportreti sarajevskih slikara (Sa 1963 [rk, Muz. grada Sarajeva]). — Cf. E. *Benkard* (1927), K. G. *Boon* (s. a.), L. *Bruhns* (1936), L. *Goldscheider* (*1936), M. *Masciotta* (1955), Luc *Menaše* (*1962 — L!), V. *Volavka* (1940/41), M. *Wallis* (1948; 1949; 1950; 1960; *1964 — L!).

Avtoportret leidenskega slikarja Davida Baillyja (1584—1657), tabla (90 × 122 cm, d. 1651, 1967 na um. trgu v Londonu), ki ponazarja → *Vanitas:* → *milni mehurčki*, → *dim* (→ *stenj*), → *lobanja*, zlatnina, zvrnjen kozarec, vrtnice, peščena ura, itd., pa mladenič, ki kaže lastno podobo iz pozn. let.

L: Hall Por (1963); BM (jun. 1967, t. XX [L!]).

***Avtoportret s Saskio na kolenih,** Rembrandtova »edina vesela« lastna podoba (o, pl, 161 × 131 cm, o. 1635/36, Dresden), navezujoča na ik. m. → *Izgubljeni sin*.

L: cf. I. *Bergström* (1966).

***Avtoportret s sedmimi prsti** (*Autoportrait aux sept doigts*), Chagallova slika iz 1913 (o, pl, 128 × 107 cm, Stedelijk).

L: »US« 12 (1970, p. 187).

***Avtoportret v podobi sv. Pavla,** Rembrandtova lastna podoba (o, pl, 91 × 77 cm, sign. & d. 1661, Rijksmus. [prej z. Mevrouw J. G. de Bruyn-van der Leeuw, Muri]), ki je očitno nastala v vrsti drugih podob apostolov in evangelistov iz tistega časa — po likovni obdelavi in izrazu vse presegajoča.

L: Hubert *Schrade*, Biblical Subjects (EWA II, 1960, stp 514). — Cf. R. van *Luttervelt* (1961).

avtoportreti jetnikov. Mdr. so se takó upodobili J.-L. *David* (jul. 1794 v *Hôtel des Fermes* v Parizu, Louvre), *Courbet* (1871 v ječi *Sainte-Pélagie*, Ornans, Mus. Courbet), *van Gogh* (sept. 1889 v zavetišču *Saint-Rémyju*, New York, John Hay Whitney, & Louvre), E. *Schiele* (1912 dat. risbi [sv. & akvarel, Albertina] z napisoma *Den Künstler hemmen ist ein Verbrechen, es heißt keimendes Leben morden*! in *Ich werde für die Kunst und meine Geliebten gerne ausharren*), Marij *Pregelj* (1942 v it. taborišču vojnih ujetnikov v *Sulmoni*, Lj, Zlata Pregelj), N. *Pirnat* (risbe v it. koncentracijskem taborišču v *Gonarsu* 1942-43).

avtoportretni akti. Goli so se mdr. upodobili Dürer, Gerstl, Schiele, kot *polakti* V. E. Janssen, Modersohn-Becker, Corinth, Omersa.

L: cf. H. *Schwarz* (1967).

Ayrton, Michael (1921—....), angl. slikar, kipar, scenograf, knjižni ilustrator in pisec o umetn.; r. v Londonu.

B: *British Drawings* (L 1946); Hogarths Drawings (L 1948); *Giovanni Pisano: sculptor* (L 1969, uv Henry Moore).

L: James *Laver* (uv): Paintings by Michael Ayrton (L 1948); WWA (1962).

Aza, judovski kralj, cf. s. v. *Asa*

Azarija, bibl. oseba (Dan 1, 6—7), mladenič iz Judovega rodu, ki mu je »knez dvornikov« v babilonski sužnosti dal ime *Abdenago*; pozn. takó kot → *Ananija* in → *Misael* (cf. Dan 2, 49; 3, 8—30) vržen v ognjeno peč (→ *Trije mladeniči v ognjeni peči*).

Azot, po vulgáti ime za kraj → *Ašdod*, nekako na sredi med današnjim Tel Avivom in Gazo. Cf. s. v. *Kuga v Azotu* in *Skrinja zaveze v Azotu*.

Ažbe, Anton (1862—1905), slov. slikar, slaven po zas. šoli v Münchnu, ki jo je na Jakopičevo in Veselovo pobudo odprl 1891 in v kateri so štud. slov. impresionisti (Grohar, Jakopič, Jama, Sternen), izmed drugih Jugoslovanov npr. Nadežda Petrović in J. Račić, med Čehi L. Kuba, od Rusov V. Kandinsky in A. Jawlensky (1896 do 1900 njegov sodel. I. E. Grabar). R. v Dolenčicah pri vasi Javorje nad Poljanami, se učil pri Janezu → *Wolfu*, štud. na ak. na Dunaju (1882 do 84) in v Münchnu (1884—91), v Münchnu znan tudi kot bohemska osebnost (vzdevek »Professor Nämlich«). S: *Avtp.* (1889, NG [prej Gabrijel Erzin, Lj]), *Zamorka* (1895, NG), *Pevska vaja* (Lj, Mestni muz.), *V haremu* (NP). Up: I. E. Grabar (risba), Richard Graef, Olaf Gulbransson, E. Stern, W. Stubenrauch, Eduard Thöny, Beta Vukanović in Miljutin Zarnik (vsi karikature), Tone Logonder (*spom.*, 1971).

L: SN (7. 8. 1905) ThB II (1908, s. v. *Azbé*); F. *Mesesnel*, E. *Pacovský*, R. *Jakopič*, I. *Prijatelj*, M. *Sternen* (ZUZ IV, 1924, št. 1); SteskaS (1927); SteleS (1949); Nina N. *Moleva* & Elij M. *Beljutin:* Škola Antona Ašbe: K voprosu o putjah razvitija hudožestvennoj pedagogiki na rubeže XIX—XX vekov (Mo 1958); AS (1958 — L!); K. *Dobida* (ELU 1, 1959 (izšlo 1960], s. v.); Anton Ažbe in njegova šola (Lj 1962 [rk-zbor.; oc. Luc *Menaše*, Lik. rev., št. 4/5, 1962] — L!); Delo (1. VII. 1971). — Cf. Iz. *Cankar* (Slovensko 1951), I. E. *Grabar* (1937).

B

BAALBEK, pozn. helen. *Heliópolis* in rim. *Colonia Iulia Augusta Felix Heliopolis* (v zdajšnjem Libanonu): ohranjene razvaline templjev, predvsem šest 20 m vis. monolitnih stebrov nekd. *Jupitrovega templja*, periptera, ki je bil največji tempelj rim. cesarstva (48 × 88 m, 54 stebrov, sez. od srede I. do srede III. st.), zraven bolje ohranjen manjši peripteros, t. i. *Bakhov tempelj* s 13 m vis. vzh. portalom (II. st.), naposled kot *Venerin tempelj* znani okrogli tempelj, *tolos* (II./III. st.).

L: EWA IX (1964, stp 179—80 — L!); »PKG« 2 (1967, t. 25—27); Roland *Göös:* Vsa čuda sveta (Lj 1969). — Cf. Th. *Wiegand* (1921—1925).

Baard, H(enricus) P(etrus), (1906—....), hol. um. zgodovinar, kustos *Frans Halsmuseum* v Haarlemu, o katerem je tudi objavljal.

B: *Hals' Schuttersmaaltijd van 1616* (Leiden 1948); *Frans Hals: The Civic Guard Portrait Groups* (A-Br-NY 1950 [orig. izd. 1949]); *Guide to the Frans Hals-museum, Haarlem* (1949); *Frans Hals et les portraits collectifs de Haarlem: 1528—1737* (2. izd., Haarlem 1953); (& Seymour Slive) *Frans Hals* (ib. 1962 [rk]).

L: WWA (1962; 1964).

Babelon, Jean (1889—....), fr. um. zgodovinar, gl. konservator *Cabinet des Médailles* pariške *Bibliothèque Nationale.*

B: *Germain Pilon: Biographie & catalogue critique, L'Oeuvre complète de l'artiste* (P 1927, »L'Art français«); *La médaille et les médailleurs* (P 1927); *Pisanello* (P 1931); *Mosaïques chrétiennes* (P 1942); ‚*Relations entre les peintres de portraits et les médailleurs*' (Rev. numismatique, 1942); *Peintres d'Espagne* (P s. a. [1946]); *Orfèvrierie française* (P 1947, »A-S-T«); *La médaille en France* (P 1948, »A-S-T«); *Titien* (P 1950, »Maîtres de l'art«); *Le Portrait dans l'antiquité d'après les monnaies* (P 1950); (& J. Jacqmot) *Histoire de Paris d'après les médailles de la Renaissance au XXe siècle* (P 1951).

Babenberg, slov. **Babenberžani,** plemiška družina iz Bamberga. Njeni člani so kot mejni grofje in pozn. kot vojvode vladali v Avstriji od 976 do 1246. — Cf. s. v. *Leopold III.*

L: cf. M. *Kos* (1955).

Babić, Ljubo (1890—....), hrv. slikar in pisec o umetn. Učil se je pri Crnčiću v Zgb (1908—10) in 1910—13 na ak. v Münchnu (risanje A. Jank, slikanje Stuck); 1913—14 v Parizu, odtlej v Zgb. S: portreti (številni avtoportreti), akti, krajine, tihožitja; pomembna scenografska in pedagoška dejavnost (od 1916 učil na pozn. ak. v Zgb).

B: *Umjetnost kod Hrvata u XIX. stoljeću* (Zgb 1934); *Umjetnost kod Hrvata* (Zgb 1943); *Majstori preporoda* (Zgb 1943); *Zlatni viek španjolske umjetnosti* (Zgb 1944); *Oblici umieća* (Zgb 1944); *Daumier* (Zgb 1951); *Francusko slikarstvo XIX. stoljeća* (*Od Davida do Matissa*) (Zgb 1953); *Izmedu dva svijeta* (Zgb 1955).

L: Ko je ko (1957); S. *Batušić* (ELU 1, 1959 [= 1960], s. v. — L!).

Babilonski stolp, bibl. ik. m. (1 Mojz 11, 3—9), velikokrat tudi dokumentarno mikavna up. sočasnega zidarskega dela, zlasti v dobi, ko so še zidali zadnje gotske katedrale. Up.: *mozaik* v narteksu c. S. Marco v Benetkah (o. 1220), Horarij vojvode Bedfordskega (f. 17v., 1423), neznani »naslednik Huberta van Eycka« (1. pol. XV. st., Mauritshuis), Benozzo *Gozzoli* (*freska*, Pisa, Campo Santo), Breviarium Grimani (f. 206, o. 1500), P. *Bruegel* star. (*d. 1563; Ksthist. Mus.), *lesor.* v → *Dalmatinovi Bibliji* (1584, I, f. 7v), itn.

L: Rolf *Fritz*, Die Darstellungen des Turmbaus zu Babel in der bildenden Kunst (Mitt. der Deutschen Orientges., Bl 1932); RDK I (1937, stp 1315 ss); Pigler I (1956, p. 26—29); Réau II/1 (1956, p. 120—23 — L!); Keller (1968, s. v. Babel); Albrecht *Mann*, Babylonischer Turm (LCI I, 1968, stp 236—38 — L!). — Cf. M. *Bonicatti* (1969), Th. *Ehrenstein* (1923; 1936), R. *Kultzen* (1968), A. *Parrot* (1949).

Baburen, Dirck (*Theodoor*) **van** (o. 1590—1624), hol. slikar, eden izmed t. i. → *utrechtskih caravaggistov*. Kot njegov učitelj 1611 dkm. Paulus Moreelse, 1611—22 v Rimu, 1623—24 v Utrechtu. S: npr. *Polaganje v grob* (Rim, S. Pietro in Montorio).

L: Centraal Museum — Utrecht: Catalogus der schilderijen (1952, p. 5—6 — L!); Leonard J. *Slatkes:* Dirck van Baburen (Utr 1965).

Bac(c)hiacca, s pr. im. *Francesco Ubertini* (1494—1557), it. florent. slikar, nadaljeval v Florenci izročilo malih slik za notr. opremo. S: npr. *prizori iz življenja egipt. Jožefa* za poročno sobo Piera Francesca Borgherinija (les, 1515/20, Nat. Gall. [2 sliki] in Borghese [6 slik]), Pobiranje mane (o. 1540, Washington), Marija Magdalena (o. 1540/45, Pitti).

L: Venturi IX/1 (1925); R. *Salvini*, Ubertini, Francesco (ThB XXXIII, 1939); L. *Marcucci* (Kindler I, 1964, s. v. — L!). — Cf. B. *Berenson* (1963), S. J. *Freedberg* (1961 — L!), M. *Tinti* (1925).

Bacchus (lat.), cf. s. v. *Bákhos & Diónisos*

Bacciarelli, Marcello (1731—1818), it. slikar, akt. v Dresdenu, na Dunaju in v Varšavi, kjer se je dokončno naselil 1766 in postal dvorni slikar in um. svetovalec kralja Stanislava Avgu-

sta Poniatowskega. S: npr. *Kralj Stanislav Avgust s peščeno uro* (Warszawa).

L: A. *Ryszkiewicz* (Kindler 1, 1964, s. v. — L!). — Cf. S. *Lorentz* (Palladio, 1956).

Baciccio → *Gaulli, Giovanni Battista*

Backhuyzen, Ludolf, (1631—1708), hol. slikar marin (→ *marina*). S: ohranjenih več kot 500 (npr. Rijksmus., Louvre, Ksthist. Mus., Pitti). — G: jedkanice.

L: HdG VII (1918); S. J. *Gudlaugsson* (Kindler I, 1964, s. v. — L!).

Backoffen, Hans (u. 1519), nem. kipar, poleg Hansa Leinbergerja gl. predstavnik »poznogotskega baroka« v nem. plastiki. P: npr. **nagrob. nadškofa Uriela von Gemmingen* (u. 1514) v katedr. v Mainzu.

L: Paul *Kautzsch:* Der Mainzer Bildhauer Hans Backoffen und seine Schule (Lpz 1911, dis. [pri Ad. Goldschmidtu, Halle]); G. *Braune-Plathner:* Hans Backoffen (1934, dis. [Halle]); Panofsky Tomb (1964, p. 68, repr. 278—79); »PKG« 8 (1970). — Cf. A. *Feulner* (16. Jahr. 1926) G. von der *Osten* (Harm 1969).

Bacon, Francis (1909—....), angl. slikar, r. v Dublinu, eden izmed vélikih sodobnih upodabljajočih umetnikov. S: zvečine mučna videnja ljudi in živali, v tem smislu tudi preobrazbe star. slik, takó po Velázquezovem *Inocencu X* (1951) in pozn. po van Goghu.

L: A. *Bowness* (Kindler I, 1964, s. v.); Ronald *Alley:* *Catalogue raisonné and documentation (L 1964, uv J. *Rothenstein* — L!). — Cf. H. H. *Arnason* (1968 ali 1969), W. *Haftmann* (4. izd. 1965; 1965), B. S. *Myers* (I 1969, s. v.), etc.

Badt, Kurt (1890—....), nem. um. zgodovinar. R. v Berlinu, prom. 1913 v Freiburgu, za nacizma emigriral v Anglijo (1939—52 v Londonu); od 1952 dalje živi v Überlingenu ob Bodenskem jezeru.

B: *Andrea Solario, sein Leben und seine Werke: Ein Beitrag zur Kunstgeschichte der Lombardei* (Lpz 1914); *Delacroix Drawings* (Ox 1946); John Constable's *Clouds* (L 1950); *Delacroix: Zeichnungen* (Ba-Ba 1951); *Die Kunst Cézannes* (Mn 1956); ‚*Drei plastische Arbeiten von Leone Battista Alberti*' (Mit F, 1958); *Vier Städte: Geist und Gestalt* (Bl 1959); ‚*Raphael's »Incendio del Borgo«*' (JWCI, XXII, 1959); *Wolkenbilder und Wolkengedichte der Romantik* (Bl 1960); *Modell und Maler von Jan Vermeer: Probleme der Interpretation, Eine Streitschrift gegen Hans Sedlmayr* (K 1961, »DuMont Dokumente«); ‚*Domenichinos »Caccia di Diana« in der Galleria Borghese*' (MJb, 1962); *Raumphantasien und Raumillusionen: Wesen der Plastik* (K 1963); *Eugène Delacroix: Werke und Ideale* (K 1965, »DuMont Dokumente«); ‚*Delacroix' Gedanken über Leidenschaft und Vernunft (la vie et la raison) in den Künsten*' (W. Friedlaenderjev zb., Bl 1965); pòn. izb.: *Kunsttheoretische Versuche: Ausgewählte Aufsätze* (K 1968, izd. L. Dittmann); ‚*Je n'ai rien négligé*' (W. Grossov zb., 1968); *Die Kunst des Nicolas Poussin* (2 knj., K 1968).

L: zbornik: Festschrift Kurt Badt zum 70. Geburtstag: Beiträge aus Kunst- und Geistesgeschichte (Bl 1961).

BAD WILDUNGEN ali *Nieder-Wildungen* na Vestfalskem (ZRN). V evang. mestni c. *St. Maria, Elisabeth u. Nikolaus* je slavni → *Wildunški oltar* → *Konrada iz Soesta.*

L: Reclam N IV (3., rev. izd., 1967).

Baegert, Derick (o. 1440—1515), nem. slikar. S: npr. *Sveto sorodstvo* (preneseno z lesa na pl, o. 1490, Antwerpen), *Luka slika Marijo* (les, o. 1490, Münster i. W., Landesmus. f. K. u. Kulturgesch.), *Priseganje* (les, 1493/94, Wesel, Niederheinisches Mus.).

L: Robert *Nissen:* Der Maler Derick Baegert und sein Kreis (Mü 1937 [rk, Landesmus.]); *id.*, Der Stand der Derick-Baegert-Forschung (W-RJb, 1938); Stange VI (1954); E. *Kroher* (Kindler I, 1964, s. v. — L!).

Baehr, George (1666—1738), nem. arh. A: protestantska, med 2. svet. vojno razrušena **Frauenkirche* v Dresdenu (1726—38).

L: W. *Möllering:* George Baehr, ein protestantischer Kirchenbaumeister des Barock (1933, dis. [D]); W. *Lange:* Der gerichtete Zentralbau George Baehrs (1940, dis. [Bl]).

Baglione, Giovanni (1571—1644), it. življenjepisec umetnikov (in slikar). V vodniku po rim. cerkvah se omejuje na 9 cerkva, ki so jih romarji najbolj častili (med njimi *S. Pietro, S. Paolo fuori le mura, S. Giovanni in Laterano, Sta Croce in Gerusalemme, S. Lorenzo fuori le mura* in *Sta Maria Maggiore*), njegovo gl., o. 200 življenjepisov obsegajoče delo pa naj bi nadaljevalo Vasarijeve *Vite*. Ustrezno predstavi o Rimu kot um. prestolnici v 2. pol. XVI. in 1. pol. XVII. st. so mdr. obravnavani Vasari, Vignola, Ammanati, Clovio, Santi di Tito, Ag. & Ann. Carracci, F. Zuccari, Barocci, Caravaggio, Saraceni in Valentin, Cavalier d'Arpino, Dom. Feti, P. Bernini, Giovanni di San Giovanni, Tempesta, Pirro Ligorio, Domenichino, Francesco Bassano in Palma ml., od tujcev pa Rubens, Elsheimer, Paul Bril, Goltzius in Sadeler.

B: *Le nove chiese di Roma: nelle quali si contengono le Historie, Pitture, Sculture ed Architetture di esse* (R 1639); **Le vite de' pittori, scultori et architetti dal Pontificato di Gregorio XIII del* 1572 *in fino a' tempi di Papa Urbano Ottavo nel* 1642 (R 1642).

L: SchlosserL (1964 — L!).

Bahr, Hermann (1863—1933), avstr. pisatelj in kritik, r. v Linzu, živel na Dunaju in od 1922 dalje v Münchnu. Pisal tudi o lik. umetn.

B (lik. umetn.): *Rede über Klimt* (W 1901); *Gegen Klimt: Historisches, Philosophie, Medizin, Goldfische, Fries* (W 1903); *Expressionismus* (Mn 1916); *Gustav Klimt: 50 Handzeichnungen* (W s. a.).

Bajić, Miloš (1915—....), srb. slikar, se ukvarja tudi z uporabno umetn. Dkč. ak. v Bgd.

L: Ko je ko (1957); K. *Ambrozić* (ELU 1, 1959 [1960], s. v. — L!).

Baker, C(harles) H(enry) Collins (1880—1959), angl. um. zgodovinar, »samouk«. Prispevki o angl. umetnikih v *ThB*.

B: *Lely & the Stuart portrait painters: a study of English portraiture before & after Van Dyck* (2 knj., L 1912); *Crome* (L 1921); *Lely and Kneller* (L 1922, »Br. Art Series«); *Dutch painting of the seventeenth century* (L 1926); *Catalogue of the Pictures at Hampton Court* (Glasgow 1929); (& W. G. Constable) *English painting of the sixteenth and seventeenth centuries* (F-NY 1930; nem. izd.: *Die Malerei des sechzehnten und des siebzehnten Jahrhunderts in England*, F-Bl 1930); (& M. R. James) *British Painting* (L 1933); *Catalogue of British Paintings in the Henry E. Huntington Library and Art Gallery* (San Marino [Calif.] 1936, uv Sir Charles Holmes); *Catalogue of the principal Pictures in the Royal Collection at Windsor Castle* (L 1937); ‚*Greatness of Turner*' (GBA, 1948).

L: Ellis K. *Waterhouse* (BM, 1959, nekr.).

Bakhid → *Jonatan in Simon Makabejec v boju z Bakhidom.*

Bákhos ali *Bákhus* (lat. *Bácchus*), rim. bog vina, v vsem enak grš. → *Diónisu.*

Bákhos in Ariádna, mit. ik. m., npr. po Ovidu (Met. VIII, 176—182): *Bákhos* (→ *Diónisos*) najde na Náksosu → *Ariádno*, ki jo je bil → *Tézej* zapustil: vzame jo za ženo in poveliča. Up (Bákhos skače z voza, v katerega sta vprežena panterja ali tigra, ali pa Ariádno dviga nanj; Ariádnina krona, ki jo je bil Bakhos vrgel visoko v zrak, se spremeni v ognjene zvezde, ki kot ozvezdje svetijo na nebu): npr. Tizian (*1522/23, Nat. Gall. — Bakhos skače z voza, na nebu ozvezdje), Tintoretto (*1578, Benetke, Doževa palača, Anticollegio — Venera polaga Ariádni na glavo krono zvezd), Ann. Carracci (**freska*, 1597/1604, Rim, Pal. Farnese, Gall. Farnese — sprevod), Makart (*Ariádnino zmagoslavje*, zastor za Komische Oper na Dunaju, 1873, Öst. XIX.—XX.).

L: Pigler II (1956, p. 44—48); Grant (1968). — Cf. E. *Panofsky* (Problems 1969 — L!), G. de *Tervarent* (I 1958, s. v. *Char trainé par des tigres*).

Bakić, Vojin (1915—....), hrv. kipar, pionir jugosl. kiparske avantgarde po 2. svet. vojni. R. v Bjelovarju, štud. v Zgb na ak. 1934—38, potem še v Kršinićevi specialki; 1956 zgorela njegova delavnica v Zgb. P: *Goran Kovačić* (1946), *spom. ustreljenih* v Bjelovarju (1947), *osnutek za spom. Marxu in Engelsu* v Bgd (1950 do 1953), *Avtp.* (1952), *spom. Jov. Jovanoviću-Zmaju* (1953), abstr. plastika iz medi itn. — Zlata plaketa na III. trienalu v Bgd 1967.

L: BihaljiS (1955); Ko je ko (1957); Jakov *Bratanić* (ELU 1, 1959, s. v.); Giedion-Welcker (1960); SeuphorS (1961); Bakić (Lj 1961 [rk, MaGal]); Vojin Bakić (Bgd 1965 [rk, Salon Mod. gal.], uv V. *Horvat-Pintarić*); JKh (1966); Ješa *Denegri*, Skulptura Vojina Bakića (Um [Bgd], št. 20, 1969); IV beogradski trijenale jugoslovenske likovne umetnosti (Bgd 1970 [rk, MSU] — L!). — Cf. M. *Prelog* (1958).

bakrorez (angl. *the line engraving*, fr. *la gravure en cuivre*, it. *l'incisione in rame*, nem. *der Kupferstich*), graf. tehnika (t. i. globoki tisk), druga najstar. po → *lesorezu* (zač. o. 1440, → *Mojster igralnih kart*). Med v. mojstri bakroreza npr. → *Mojster E. S.*, → *Schongauer*, → *Dürer*, pos. v Italiji → *Mantegna*, Ant. del → *Pollaiuolo*, → *Raimondi*, itd., pozn. → *Goltzius* in Rubensovi rezci.

L: cf. A. M. *Hind* (1909—1910; 1911; 1914 [1927]; 1938—1942; 1952—1955), T. *Krizman* (1952), F. *Lippmann* (1893 [1926]).

Bakst, Lev Nikolajevič, s pr. im. *Lev Samojlovič Rosenberg* (1866—1924), rus. (ž.) slikar in scenograf, soust. združenja in rev. *Mir iskusstva.* Inscenacije in osnutki kostumov za S. Djagileva (1909—14, cf. s. v. *ruski balet*), mdr. inscenacije Debussyja (npr. *L'Après-Midi d'un Faune*), D'Annunzia in Honnegerja. Ilustr. Gogolja. S: portreti (npr. *Ida Rubinstein*). — Up: npr. A. Modigliani (1917, Washington).

L: An Exhibition of paintings, drawings, costume designs: The work of Léon Bakst (St. Louis 1914 [rk], uv Martin *Birnbaum*); A. *Levinson:* The Story of L. Bakst's Life (NY-L 1923); Edouard-Joseph I (1930, s. v.); RJA (1961). — Cf. R. *Cogniat* (1930), C. *Einstein* (1927).

Balaam in njegova oslica (fr. *Balaam et son ânnesse arrêtés par un ange*, nem. *Bileam prügelt seine Eselin*), bibl. ik. m. (4 Mojz 22, 22—30). Up: npr. bron. *relief* na des. krilu → *vrat cerkve S. Zeno v Veroni* (5. vrsta — 1. relief, konec XII. st.), *miniatura* v → *Psalterju sv. Ludovika* iz 1253/70 (f. 39v), zadnji medaljon na *frontispicu* → *Schockenove Biblije* (o. 1300), Teuflov *lesor.* v → *Dalmatinovi Bibliji* (1584, I, f. 92v), Rembrandt (d. 1626, Cognacq-Jay).

L: Kurt *Rathe*, Bileam (RDK II, stp 740—44 — L!); Pigler I (1956, p. 107—08); Réau II/1 (1956, p. 217); Schmidt IL (1962); J. J. *Timmers*, Balaam (LCI I, 1968, stp 239 — L!); Keller (1968, p. 73—74). — Cf. Th. *Ehrenstein* (1923).

Balaamov blagoslov, bibl. ik. m. (4 Mojz 23—24). Prerok Balaam, ki bi moral na zahtevo

moabskega kralja Balaka (cf. infra) prekleti Izraelce, jih je trikrat blagoslovil. Zaradi prerokovanja *Zvezda vzhaja iz Jakoba in žezlo se dviga iz Izraela* (4 Mojz 24, 17: *Orietur stella ex Jacob* ...) so imeli → *tri kralje* za njegove potomce in je z njimi v srednjev. tipologiji večkrat soočen.

L (cf. supra): Réau II/1 (1956, p. 218). — Cf. E. *Kirschbaum* (1954), G. *Schiller* (1966).

Balak pride nasproti Balaamu, bibl. ik. m. (4 Mojz 22, 36—38 — cf. supra). Up: npr. *miniatura* v t. i. → *Toggenburški Bibliji* (1411).

Baldass, Ludwig von (1887—1963), avstr. um. zgodovinar, pomemben poznavalec zlasti niz. slikarstva. R. na Dunaju, štud. na univ. v Gradcu, Halleju, Münchnu in na Dunaju, tam 1911 prom. in odtlej kustos slikarske gal. v Umzg. muz., nazadnje, do 1949, njen direktor.

B: ‚*Die Bildnisse Kaiser Maximilians I.*' (JSaK, 1913); ‚*Die Chronologie der Gemälde des Hieronymus Bosch*' (JkPK, 1917); ‚*M. van Cleve*' (JCC, 1917); ‚*Die niederländische Landschaftsmalerei von Patinier bis Bruegel*' (JSW, 1918); *Die Wiener Gobelinsammlung* (W 1920); *Geertgen van Haarlem* (W 1921, »K. in Holland« 5/6); ‚*Die Bildnisse des Donaustils*' (Städel-Jb., 1922); *Die Gemälde des Lukas van Leyden* (W 1923); *Der Künstlerkreis Kaiser Maximilians* (W 1923); ‚*Sittenbild und Stilleben im Rahmen des niederländischen Romanismus*' (JSW, 1923—1925); *Joos van Cleve, der Meister des Todes Mariä* (W 1925); ‚*Betrachtungen zum Werke des Hieronymus Bosch*' (JSW, 1926); ‚*Drei deutsche Bildhauerzeichnungen: Ein Beitrag zum Studium der Vischer-Werkstatt*' (J. Schlosserjev zb., 1927); ‚*Die Niederländer des 15. und 16. Jahrhunderts auf der Ausstellung flämischer Kunst in London 1927*' (Belv, 1927); ‚*Niederländische Tapisserieentwürfe des Romanismus*' (JSW, 1928); ‚*Ambergers Bildnisse des Christoph Baumgartner*' (Panth, 1928); ‚*Neue Bildnisse und Bildniszeichnungen von Joos van Cleve*' (ZfbK, 1928/29); ‚*Ein unbekanntes Hauptwerk des Cariani: Studie über den Entwicklungsgang des Künstlers*' (JSW, 1929); ‚*Die Wiener Tafelmalerei von 1410—1460*' (Cic, 1929); ‚*Studien zur Augsburger Porträtmalerei des 16. Jahrhunderts, I—III*' (Panth, 1929—1930 & 1932); ‚*Bildnisse des niederländischen Romanismus*' (Städel-Jb., 1930); ‚*Drei Jahrhunderte flämischer Malerei*' (Panth, 1930); ‚*Meister des Grazer Dombildes*' (JSW, 1930); (& E. H. Buschbeck) ‚*Geschichte der Wiener Gemäldegalerie 1911—1931*' (ib., 1931); ‚*Die Entwicklung des Dirk Bouts: Eine stilgeschichtliche Untersuchung*' (ib., 1932); ‚*Gotik und Renaissance im Werk des Quinten Metsys*' (ib., 1933); ‚*Das Ende des weichen Stiles in der österreichischen Tafelmalerei*' (Panth, 1934); ‚*Der Wiener Schnitzaltar*' (JSW, 1935); ‚*Ein Kreuzigungsaltar von Hieronymus Bosch*' (ib.); ‚*The Portraicture of Master Michiel*' (BM, 1935); ‚*Gerard David als Landschaftsmaler*' (JSW, 1936); ‚*Laux Furtenagels Bildnis des Ehepaares Burgkmair*' (Panth, 1936); ‚*Die Bildnisse des Lucas van Leyden*' (ib., 1937); ‚*Die niederländischen Maler des spätgotischen Stiles*' (JSW, 1937); ‚*Albrecht Altdorfers künstlerische Herkunft und Wirkung*' (ib., 1938); ‚*Zur Entwicklungsgeschichte des Hieronymus Bosch*' (AMR, 1938); ‚*Die Bildnisse des Jacopo dei Barbari*' (Panth, 1938); ‚*Dirk Bouts, seine Werkstatt und Schule*' (ib., 1940); ‚*Zur Bildniskunst der Dürerschule*' (ib.); *Albrecht Altdorfer* (W 1941); *Hans Memling* (W 1942, »Smlg. Schroll«); *Hieronymus Bosch* (W 1943; 2. izd. W 1959); ‚*Die Entwicklung des Bernart van Orley*' (JSW, 1944); *Conrad Laib und die beiden Rueland Frueauf* (W 1946, »Smlg. Schroll«); ‚*The Ghent Altarpiece of Hubert and Jan van Eyck*' (AQ, 1950); *Jan van Eyck* (L-NY: Ph 1952); ‚*An unknown portrait of Saskia as a contribution to the pictorial autobiography of Rembrandt*' (Conn, 1952); ‚*Zu den Gemälden der ersten Periode des Leonardo da Vinci*' (ZfKw, 1953); ‚*Zu Giorgiones »Drei Philosophen«*' (JSW, 1953); ‚*Die Tat des Giorgione*' (ib., 1955); ‚*Les tableaux champêtres des Bassano et la peinture réaliste des Pays-Bas au XVIe siècle*' (GBA, 1955); ‚*Die Tafelbilder Jan van Scorels in Obervellach*' (ÖZKD, 1955); ‚*Tizian im Banne Giorgiones*' (A. Weixlgärtnerjev zb., 1957); ‚*Some notes on the development of Van Dyck's portrait style*' (GBA, 1957); ‚*Two Biblical Histories by Cornelis de Wael*' (AQ, 1957); ‚*Zum Werke des Peter Pourbus*' (BMR, 1960); ‚*Zur Erforschung des »Giorgionismo« bei den Generationsgenossen Tizians*' (JSW, 1961); (& Günther Heinz) *Giorgione* (W-Mn 1964).

L: ÖG (1951); Ch. de *Tolnay* (BM, 1964, nekr.).

***Baldassare Castiglione,** znamenit Rafaelov portret grofa → *Castiglioneja* (o, pl, 82 × 67 cm, o. 1515, Louvre), sprva na lesu, slika spodaj skrajšana. Na dražbi v A'damu (kjer ga je kupil Alfonso Lopez) si ga je 1639 skiciral Rembrandt (risba v Albertini, po njem avtp. jedk. iz 1639 in avtp. iz 1640 v Nat. Gall.), še pred tem pa ga je kopiral Rubens.

L: E. Maurice *Bloch*, Rembrandt and the Lopez Collection (GBA, 1946); K. E. *Maison:* Themes and Variations (L 1960); Max *Imdahl*, Raffaels Castiglionebildnis im Louvre: Zur Frage seiner ursprünglichen Bildgestalt (Panth, 1962). — Cf. J. *Rosenberg* (Rembrandt, 2. izd. 1964, p. 42 & 347 [op. 2a]).

Baldinucci, Filippo (o. 1624—1696), it. florent. pisec o umetn., eden izmed pomembnih → *življenjepiscev umetnikov* po Vasariju; um. svetovalec kard. Leopolda de' Medici. V svojem gl., kronološko urejenem delu (*Notizie* ..., cf. infra) vpošteval tudi severnoevr. umetnike do Rembrandta; avtor slovarčka um. terminov in temeljnega življenjepisa G. L. Berninija, ki ga je spisal po naročilu šved. kraljice → *Kristine*.

B: **Notizie de' professori del disegno da Cimabve in qva, per le qvali si dimostra come, e per chi le bell'arti di pittura, scultura e architettura lasciata la rozzezza delle maniere greca, e gottica si siano in questi secoli ridotte all'antica loro perfezione: Opera di Filippo Baldinucci Fiorentino distinta in secoli, e decannali* (6 knj., F 1681—1728); *Vocabolario toscano dell'arte del disegno nel qvale si esplicano propri termini e voci, non solo della Pittvra, Scvltvra & Architettvra; ma ancora di altre arti* ... (F 1681); **Vita del Cavaliere Gio. Lorenzo Bernino, scultore, architetto e pittore* (F 1682 [pozn. izd. cf. s. v. *Riegl, Alois, & Samek Ludovici*]); *Cominciamento e progresso dell'arte*

di intagliare in rame, cole vite di molti de' più eccellenti maestri della stessa professione (F 1686).

L: SchlosserL (1964). — Cf. G. *Sobotka* (1913).

Baldovinetti, Aless(i)o (o. 1425—1499), it. florent. slikar, učenec Domenica Veneziana, tankočuten eklektik. S: npr. *Ženski profilni portret* (atr., les, verj. o. 1465, Nat. Gall.) in *Oznanjenje* (les, Uffizi), freske v Florenci v kap. port. kard. v c. S. Miniato al Monte in v koru c. Sta Trínita (1471: *Noe*, *Mojzes*, *Abraham* in *David* na oboku, *Abraham daruje Izaka* in *Mojzes sprejema tabli postave* v lunetah; fragment z *avtp.*, Bergamo).

L: Berenson Ox (1932); Ruth W. *Kennedy:* Alesso Baldovinetti (NH: Yale UP 1938); L. *Berti* (Kindler I, 1964, s. v. — L!). — Cf. B. *Berenson* (1963).

Baldung, Hans, imen. *Grien* (1484/85—1545), nem. slikar in risar za lesor., delal in u. v Strasbourgu. Eden izmed najbolj izvirnih nem. sodobnikov Dürerja (pri katerem se je verj. učil), pomemben kolorist s smislom za fantastično občutje in — npr. v likih čarovnic — poudarjeno erotiko. S: *Maša sv. Gregorija* (o. 1511, CMA), *v.* (*Marijin*) *olt.* v katedr. v Freiburgu (1512—16), *Grof Ludwig von Löwenstein* (d. 1513, Dahlem), *Objokovanje* (o. 1515, ib.), *Mejni grof Krištof I. Badenski* (d. 1515, Alte Pin.), *Smrt in dekle* (1517, Basel), *Čarovnici* (1523, Städel), alegorični podobi (*Človeštvo v stanju nedolžnosti* in *Človeštvo v stanju sramote*[?], o. 1540, Prado) *Sedem starostnih dob žene* (1544, Leipzig). — G: *Aristotel in Filis* (lesor., d. 1513), itd. — R: v nem. slikarstvu te dobe največji opus poleg Dürerja in Holbeinov.

L: Carl *Koch:* Die Zeichnungen Hans Baldung Griens (Bl 1941); Hans Baldung Grien (1959 [rk, Karlsruhe]); M. M. *Salinger* (EWA II, 1960, s. v.); C. M. *Oldenbourg:* Die Buchholzschnitte des Hans Baldung Grien: ein bibliographisches Verzeichnis ihrer Verwendungen (Ba-Ba 1962, »SdK« 335); G. *Tolzien* (Kindler I, 1964, s. v. — L!). — Cf. O. *Benesch* (1966), H. *Curjel* (1923), M. Escherich (1916), O. *Fischer* (1939 [1943]), G. F. *Hartlaub* (1961), K. *Martin* (1950), G. von der *Osten* (1965; Harm 1969 — L!), M. *Rosenberg* (1889), G. von *Terey* (1894; 1894—96).

***Balkon,** slavna Manetova slika (o, pl, 165 × 123 cm, 1868/69, Louvre: Jeu de Paume), za katero je umetnik vsaj delno prejel pobudo v Goyevem slikarstvu (*Maje na balkonu*) in ki je sama še dolgo vplivala (prim. med Slovenci M. Sedeja *Na balkonu*, 1939). Levo sedi Berthe → *Morisot*, des. stoji Jenny ali Fanny Claus (pozn. poročila Manetovega prijatelja, slikarja Prinsa), zadaj slikar Antoine Guillemet, deček v temnem ozadju pa je Léon Koëlla-Leenhoff, sin Manetove žene, ki so ga dosledno predstavljali kot njenega bratca.

L: »CA« 14 (1967, t. XXV—XXVI, kat. št. 121). — Cf. (tudi s. v. *Manet*) G. *Bazin* (1958), P. *Courthion* (1970).

Baltazarjeva gostija (lat. *Balthazar aspicit manum scribentem contra candelabrum*, fr. *Le Festin de Balthazar*, it. *Il convito di Baldassare*, nem. *Das Gastmahl Belsazars*), bibl. ik. m. (Dan 5, 5—6 & 25—28): babilonski »kralj« Baltazar, Nabuhodonozorjev pravnuk, ki se je bil gostil s svojimi ženami in priležnicami in dal v vinjenosti prinesti posode iz jeruzalemskega templja, da so pili iz njih, je opazil dlan roke, ki je pisala nasproti svečniku na pobeljeni steni (→ *Mane, tekel, fares*). Up: npr. J. Tintoretto (les, 1545/48, Ksthist. Mus.), Teuflov *lesor.* (d. 1558) v *Dalmatinovi Bibliji (1584, II, f. 98v), Rembrandt (d. 163. [zadnja št. je nečitljiva], Nat. Gall. — cf. lit.: *Haussherr*), M. Preti (Capodimonte).

L: Gunnel *Wentzel*, Belsazar (RDK II, 1948, stp 225—29); Pigler I (1956, p. 213—16); Réau II/1 (1956, p. 408—09). — Cf. R. *Haussherr* (1963).

Balthus, s pr. im. *Baltusz* (ali *Balthasar*) *Klossowski de Rola* (1908—....), fr. slikar, mojster ezoteričnega realizma (poglavitna téma so mu z erotično tesnobo obarvane podobe osamljenih doraščajočih otrok, zlasti deklic). R. v umetniški družini polj. rodu (oče Erich K.), živel v Parizu, imel prvo samost. razst. 1934, se umaknil v pravo »odlično osamljenost« na svoj grad (Château Chassy pri Autunu). Prijatelj → *Malraux* ga je 1961 imenoval za direktorja → *Académie de France* v Rimu. S: *Ulica* (*La Rue*, 1929, New York, z. Mrs. Marcel Duchamp), *Ulica* (*La Rue*, d. 1933, New Canaan [Conn.], J. T. Soby), *Portret vikontese de Noailles* (1936, Paris, Vicomtesse de Noailles), *André Derain* (1936, MMA), *Otroka* (*Les Enfants*, 1937, Cannes, Pablo Picasso), *Tihožitje* (1937, Hartford), *Gora* (*La Montagne*, 1937, New York, gal. Pierre Matisse), *Joan Miró in njegova hči Dolores* (1937/38, MMA), *Sen* (*Le Rêve*, 1938, Los Angeles, The Rev. James L. McLane), krajina *Larchant* (1939, Pariz, z. A. M. Cassandre), *Dnevna soba* (d. 1941—1943, München, Walter Bareiss), *Le Salon* (1942, New York, z. John Hay Whitney), *La Toilette de Georgette* (1948—49, Los Angeles, The Rev. James L. McLane), *Le Passage du Commerce Saint-André* (1952—54, Meudon [Francija], z. Claude Hersent), *Akt z mačko* (o. 1954, Melbourne [Avstralija], Nat. Gall. of Victoria).

L: A. *Mohler* (Kindler I, 1964, s. v. — L!); Gaétan *Picon:* Balthus (P 1966 [rk, Mus. des Arts Décoratifs]). — Cf. H. H. *Arnason* (1968 ali 1969), B. *Dorival* (1957 [II]), G. H. *Hamilton* (1967), J. T. *Soby* (1956).

BALTIMORE (*Maryland*, ZDA [Middle Atlantic]). Med arhitekti XX. st. sta zastopana Albert → *Kahn* in Ludwig → *Mies van der Rohe*.

L: EWA XIV (1967, stp 622—23).

~ **Baltimore Museum of Art** (*Wyman Park*). V okviru manj pomembne »univerzalne« z. je odlično predstavljena novejša evr. umetn. (*Cone Coll.*). S: mdr. so zastopani Camille Pissarro, Degas (*Avtp.*, o, papir na pl), Cézanne, Paul Gauguin, van Gogh (*Čevlji*, 1887), itd., posebno dobro zlasti Matisse (npr. *Modri akt* [*Nu bleu*], 1907; *Sedeča odaliska* [*L'Odalisque assise*], 1928) in mladi Picasso. — P: mdr. Degas, Renoir, Matisse, Zorach, Lipchitz (*Gertrude Stein*, bron. glava, 1921).

L: A Picture Book: 200 Objects in the Baltimore Museum of Art (Balt 1955); Cone Collection: A Handbook with a Catalogue Of Paintings and Sculpture (ib. 1955).

~ *The* **Walters Art Gallery.** S: mdr. del → *Štirikrilnika iz Champmola* (o. 1400), in sicer *Oznanjenje* s *Krstom v Jordanu* na hrbtni strani in *Križani z Marijo in Janezom Ev.*, Hugo van der Goes (*Portret donatorja z Janezom Krst.*, izrezan iz večje slike), različnim mojstrom atr. *idealna mestna veduta* (les, 2. pol. XV. st. — cf. s. v. *vedute idealnega mesta*), Paolo Veronese (*Lucia da Porto Thiene s hčerko Porzio*, o. 1556 [pendant, *Giuseppe da Ponto s sinom*, v florent. z. Contini Bonacossi]), Ingres (*Odaliska s sužnjo*, 1842), itd. Pomembna z. zahodnoevr. in biz. IR, mdr. npr. *Menelogij ces. Mihaela IV.* (1034—41). — Med zakladi tega muz. tudi marm. rim. *sarkofag z Bakhovim zmagoslavjem* (o. 180/200), ahátna »*Rubensova vaza*« (o. 400), vizigotski *orlovski fibuli* iz Estramadure v Španiji (VI. st.), srebrn *liturgični pribor* iz VI. st. (22 kosov, mdr. 2 *keliha* in 2 *svečnika*, najdišče Hama v Siriji), 131 kosov gotske slonokoščene plastike in bogata z. sèvrskega porcelana (284 kosov), med predmeti z Daljnega vzh. tudi posebno lepa *vaza v barvi breskovega cveta* iz obd. K'ang Hsi, sicer pa med kiparji zastopani npr. Pietro Francavilla (*Apólon nad pitonom*, marmor, d. 1591), Clodion in Barye (*Lov na tigra*, bron, d. 1836).

L: The Walters Art Gallery: A Selection of Memorable Objects (Balt 1964). — Cf. zlasti *The Journal of the Walters Art Gallery*.

Baltrušaitis, Jurgis (1903—....), litovsko-fr. um. zgodovinar, raziskoval vplive ind. in arab. lik. sveta v evr. srednjev. umetn. Pred 2. svet. vojno prof. za um. zgod. na univ. v Kóvnu (Litva), od 1947 dalje v Parizu, predaval mdr. na *Yale Univ.* (New Haven).

B: *La stylistique ornementale dans la sculpture romane* (P 1931); *Art sumérien, art roman* (P 1934); *Le moyen-âge fantastique: Antiquités et exotismes dans l'art gothique* (P 1955); *Anamorphoses ou perspectives curieuses* (P 1955, »Coll. Jeu savant« 2).

L: cf. U. *Kultermann* (1966).

BAMBERG, mesto na Gornjem Frankovskem (upravno Bavarska, ZRN) z dobro ohranjenim starim jedrom in svetovno znanimi spom. V bamberški Rezidenci 1968 odprta *Staatsgalerie* (filiala → *Bayerische Staatsgemäldesammlungen*) ima več kot 100 razstavljenih slik starih nem. mojstrov, mdr. dela L. Cranacha star. in Hansa Baldunga Griena *Vesoljni potop*.

L: Reclam N I (1959); EWA VI (1962, stp 242—43 — L!); Arnold *Mardersteig* (Panth, 1968, p. 410 [»Aus der Arbeit der Museen«]). — Cf. H. *Keller* (1950 [3. izd. 1962]).

~ **stolnica** (*Dom St. Peter u. St. Georg*), v zdajšnji obliki sez. v prvih decenijih XIII. st. (posv. 1237): v bistvu še romanska bazilika z 2 koroma in zah. prečno ladjo, sicer pa s svojo stavbno plastiko pravi muz. nem. srednjev. kiparstva. Na vzh. strani t. i. **Adamov portal* (*die Adamspforte*) iz o. 1215/20 s sohami iz o. 1230/35: od leve na des. na levi strani *sv. Štefan*, *Kunigunda* in *ces. Henrik II.*, na des. strani pa *sv. Peter*, *Adam* in *Eva*. Na sev. strani t. i. **Knežji portal* (*das Fürstenportal*, 1230/40): v timpanu *Poslednja sodba*, na podbojih *preroki z apostoli na ramenih* (sohi ob straneh, *Ecclesia* in *Sinagoga*, zdaj v notr.). Notr.: iz obd. klas. bamberške plastike (o. 1220/37) v vzh. koru (sv. Jurija) na korni pregraji znameniti **reliefi* (6 *dvojic apostolov* na juž. in 6 *dvojic prerokov* na sev. strani) kot delo gl. star. mojstra, kot delo gl. ml. mojstra pa **Ecclesia* in *Sinagoga*, *Abraham* (ik. m. *Abrahamovo naročje*) in *Angel s pozavno* s Knežjega portala, skupina **Obiskovanja* (*Marija* in *Elizabeta*) in t. i. **Bamberški jezdec* na imenitni *konzoli z listno masko*. Iz pozn. časa **nagrob. škofa Friedricha von Hohenlohe* ob 3. slopu srednje ladje (u. 1352), **nagrob. ces. Henrika II. in Kunigunde* (Riemenschneider, polihr. apnenec, 1499—1513) in **Marijin olt.* (V. Stoß, les, o. 4,5 × 3 m, 1520—23, d. 1523).

L: Cankar II/1 (1931, repr. 38); »US« 7 (1968, p. 123), 8 (1968, p. 56—60, 98 [zgoraj!], 108, 227); »MdS« 89 (t. VIII—IX). — Cf. E. *Panofsky* (Mn 1924), W. *Pinder* (1927 [1938]; I 1935), W. *Vöge* (1899 & 1910), etc.

~ **Staatsbibliothek** hrani izredno dragocene IR, npr. → *De institutione arithmetica* iz 832/43 (Ms. class. 5) in t. i. → *Evangeliar v Bambergu* iz srede XI. st. (Ms. bibl. 94), kot svoj največji

zaklad pa slavno → *Bamberško apokalipso* (Ms. bibl. 140 — cf. infra).

L: Bayerns (1960).

***Bamberška apokalipsa,** eden izmed najslavnejših IR → *otonske umetn.*, narejen za ces. Otona III., Bambergu pa sta ga darovala ces. Henrik II. in Kunigunda (pergament, 106 listov 29,5 × 20,4 cm, o. 1000, Bamberg, Staatsbibliothek, A. II. 42): 50 *ilustracij* → *Apokalipse* (od tega 30 celostr., npr. *Nebeški Jeruzalem*, f. 55r), na dveh sosednjih str. *Peter in Pavel kronata Otona III., ki se mu klanjajo 4 personifikacije njegovih dežel* (f. 59v) in zraven ikonografsko posebno mikavna miniatura *Štirih zmagoslavnih kreposti z njihovimi bibl. predstavniki: Oboedientia-Abraham, Castitas-Mojzes, Poenitentia-David in Patientia-Job* (f. 60r), naposled 5 *evang. prizorov.*

L: *A. *Fauser* (izd.): Die Bamberger Apokalypse: Die Miniaturen der Apokalypse und des Evangelistars in der Staatsbibliothek Bamberg, 59 Farbtafeln (Wsb 1958); Bayerns (1960, št. 225); EWA IV (1961, t. 467). — Cf. H. *Jantzen* (1947 [1949]), A. *Katzenellenbogen* (1939 [1964]), H. *Wölfflin* (1918 [1921]), etc.

Bamberški evangeliar → *Evangeliar v Bambergu* (sreda XI. st.)

***Bamberški jezdec,** znamenita plastika (peščenec, viš. o. 230 cm, o. 1230/37) ob levem slopu pred Jurijevim korom stolnice v → *Bambergu* (supra). V naravni velikosti predstavljenega jezdeca s krono na glavi in pod baldahinom so um. zgodovinarji razlagali kot ostanek skupine *Treh kraljev* (W. Vöge in drugi za njim), kot cesarja *Konstantina* (O. Hartig, J. Traeger), *Štefana Ogrskega* (svaka ces. Henrika II. — poimenovanje od XVIII. st. dalje), ces. *Henrika II.*, kralja *Konrada III.* (ki je v c. pokopan), *Filipa Švabskega* (ki je bil v Bambergu umorjen) in njegovega očeta *Friderika I. Barbarosso*, kot sv. *Jurija* (ker je bil ob des. slopu sv. Martin), itn., predvsem pa kot idealno upodobitev štaufovskega viteza in vladarja (če niso v njej spoznali — kakor npr. J. Jahn v svojem slovarju — kar »utelešene nem. ljudskosti v njeni najlepši in najplemenitejši obliki«). Formalno je jezdečev lik vsekakor soroden kipu stoječega kralja v Reimsu.

L: Hans Timotheus *Kroeber:* Der Bamberger Reiter (Dü 1936); O. *Hartig:* Der Bamberger Reiter und sein Geheimnis (Bamberg 1939); ThB XXXVII (1950, p. 147—48 — L!); H. *Steuerwald:* Das Rätsel um den Bamberger Reiter (Bl 1953); »US« 8 (1968, f p. 60 & 98 [zgoraj!]); Jörg *Traeger*, Der Bamberger Reiter in neuer Sicht (ZfKg, 1970). — Cf. W. *Boeck* (1960), G. *Duby* (Sk 1966, p. 212—13), H. von *Einem* (1965), H. *Jantzen* (1964), E. *Panofsky* (Mn 1924), W. R. *Valentiner* (1956), W. *Vöge* (pon. izb. 1958), H. *Weigert* (1942), itd.

Bambino Vispo → *Mojster živahnega otroka*

bambocciata, vrsta žanra, imen. takó po vzdevku, ki ga je v Rimu dobil njen utemeljitelj, Pieter van *Laer* iz Haarlema (o. 1592—1642), zaradi svoje zun. imen. *il Bamboccio*. Podobne žanrske prizore iz življenja preprostih ljudi so slikali tudi *bambocciantí* Jan *Miel* (1599—1663), Michelangelo *Cerquozzi* (1602—1660), Johannes *Lingelbach* (1622—1674) in Michael *Sweerts* (1624—1664).

L: cf. G. *Briganti* (2-krat 1950; 1954; 1960 — L!).

Banaja (tudi *Benaja*) iz Kabseela, bibl. oseba (2 Kralj 23, 20—23; 1 Kron 11, 22—25), Jojadov sin, eden izmed Davidovih junakov. Up: s. v. *Trije junaki prineso Davidu vode.*

Bandinelli, Baccio (*Bartolommeo*), (1493—1560), it. kipar (in slikar), častihlepni in nevoščljivi Michelangelov tekmec, r. in u. v Florenci. Učitelj mu je bil F. Rustici, učenca pa Ammanati in Bandini (cf. infra). P: v merjenju z Michelangelovim → *Davidom* nastala skupina *Hêrakles in Cacus* (d. 1533, post. 1534, Florenca, pred Pal. Vecchio), nagrobnika papežev *Leona X.* (papežev kip Raffaello da Montelupo) in *Klemena VII.* (papežev kip Nanni di Baccio Bigio, kot prejšnji 1536—41, Rim, Sta Maria sopra Minerva), spom. *Giovannija delle Bande Nere* (1540, Florenca, Piazza S. Lorenzo), *Bakhos* (1547, Pitti), *reliefi na korni pregraji* (o. 1547 za stolnico v Florenci, zdaj tamk. Mus. dell' Opera del Duomo), *lastni nagrobnik s Pietà* (1554—63, Florenca, SSa Annunziata).

L: Vasari-Milanesi V.; O. *Fischel*, Bandinelli, Bartolommeo (ThB II, 1908 — L!); Venturi X/2 (1936); Panofsky Stud (1964); Maria Grazia *Ciardi Duprè*, Il modello originale della »Deposizione« de Bandinelli per Carlo V (Middeldorfov zb., 1968); »PKG« 8 (1970, t. 203, p. 258—59 — L!). — Cf. Ph. *Hendy* (1931), L. *Planiscig* (Piccoli bronzi 1930), W. R. *Valentiner* (1955).

Bandinelli, R. Bianchi → *Bianchi Bandinelli, R.*

Bandini, Giovanni, imen. *Giovanni dell'Opera* (1540—1599), it. kipar, učenec Bandinellija (cf. supra), čigar relief za florent. stolnico je tudi dkč. P: mdr. personifikacija *Arhitektura* na → *Michelangelovem nagrobniku* (dkč. 1572, Florenca, Sta Croce), *Francesco Maria I della Rovere, urbinski vojvoda*, soha s podstavkom (dkč. 1587, od 1624 Benetke, dvorišče Doževe palače, Arco Foscari, dvoriščna stran), spomen. *v. vojv. Ferdinanda I.* (zač. 1595, soha d. 1599, post. 1607, Livorno [4 sužnji delo P. Tacce]).

L: Vasari-Milanesi VII; Venturi X/2 (1936 — L!). — Cf. U. *Middeldorf* (1929).

Bandmann, Günter (1917—....), nem. um. zgodovinar. R. v Duisburgu, prom. 1942 v Kölnu, učil na univ. v Bonnu, zdaj prof. in direktor umzg. inst. na univ. v Tübingenu; se ukvarja z ikonogr. vprašanji, pos. z ikonologijo arhitekture.

B: *Die Bauformen des Mittelalters* (Bn 1949); ‚*Das Kunstwerk als Geschichtsquelle*' (DVLG, 1950); ‚*Ikonologie der Architektur*' (Jb. ÄKw, 1950); *Mittelalterliche Architektur als Bedeutungsträger* (Bl 1951); ‚*Ein Fassadenproblem des 12. Jahrhunderts und seine Stellung in der christlichen Ikonographie*' (Das Münster, 1952); ‚*Das Problem der Gegenständlichkeit in der modernen Kunst*' (Stud Gen, 1952); *Die Werdener Abteikirche* (1256—1275): *Studie zum Ausgang der staufischen Baukunst am Niederrhein* (Bn 1953, dis.); ‚*Zur Bedeutung der romanischen Apsis*' (W-RJb, 1953); *Paris* (Bn 1955, »Athenäum-Kstführer«); ‚*Zur Deutung des Mainzer Kopfes mit der Binde*' (ZfKw, 1956); ‚*Doppelkapelle, Doppelkirche*' (RDK IV, 1958); ‚*Ikonologie des Ornaments und der Dekoration*' (Jb. AKw, IV, 1958/59 [ob E. Forssmanovi knj. iz 1956]); *Melancholie und Musik: Ikonographische Studien* (K-Opladen 1960); ‚*Das Exotische in der europäischen Kunst*' (Lützelerjev zb., 1962); ‚*Früh- und hochmittelalterliche Altaranwendung als Darstellung*' (Das erste Jahrtausend, 1962).

L: Kü (1961).

Bandrolle (nem.) → *napisni trak*

Bange, Ernst Friedrich (u. 1945), nem. um. zgodovinar, poznavalec nem. male plastike v dobi renesanse in baroka.

B: *Die italienischen Bronzen der Renaissance und des Barock, II: Reliefs und Plaketten* (3. izd., Bl-Lpz 1922, »Königliche Museen zu Berlin: Beschreibung der Bildwerke der christlichen Epochen« 2); *Eine bayerische Malerschule des XI. und XII. Jahrhunderts* (Mn 1923); *Peter Flötner* (Lpz 1926, »Meister der Graphik« 14); *Die Kleinplastik der deutschen Renaissance in Holz und Stein* (F-Mn 1928); *Die Bildwerke in Holz, Stein und Ton: Kleinplastik* (Bl 1930, »Die Bildwerke des Deutschen Museums« 4); ‚*Die Handzeichnungen Peter Flötners*' (JPK, 1936); *Die Deutschen Bronzestatuetten des 16. Jahrhunderts* (Bl 1949).

BANGKOK (orig. *Krung Thep*), od 2. pol. XVIII. st. prestolnica Siama (zdajšnje Tajske) ob reki Menam. V jedru zdajšnjega dvamilijonskega mesta je o. 400 budističnih templjev, najlepših na Tajskem.

L: EWA XIV (1967, stp 41—42 — L!); Roland *Göock:* Vsa čuda sveta (Lj 1969). — Cf. B.-Ph. *Groslier* (1960).

Bankir z ženo (Q. Massys) → *Posojevalec*

BANZ, nekd. benediktinski samostan na Gornjem Frankovskem (upravno *Bavarska*, ZRN), pokrajinsko mikavno ležeč nasproti romarske c. → *Vierzehnheiligen* na drugi strani reke Main. Mogočni *samostanski kompleks* je v glavnem oblikoval Johann Leonhard Dientzenhofer, *opatijsko c.* pa Johann Wolfgang Dientzenhofer (od 1710 dalje, večidel sez. 1713, posv. 1719).

L: Reclam N I (1959); EWA VI (1962, stp 243). — Cf. E. *Hempel* (Harm 1965).

Baouît, fr. oblika krajevnega imena → *Bauît*.

baptisterij ali *krstilnica* (angl. *the baptistery*, fr. *le baptistère*, it. *il battistero*, nem. tudi *die Taufkirche*), kršč. kultna stavba, namenjena krščevanju s potapljanjem (lat. *per immersionem*) — za razloček s pozn. krstilniki (namenjenimi krščevanju z oblivanjem, lat. *per aspersionem*). Srednjev. baptisteriji (centr. stavbe, večidel osmerokotnega tlorisa) so stali blizu škofijskih cerkva (velikokrat na njihovi zah. strani, takó npr. baptisterija v Florenci in Pisi), ker so spočetka smeli po pravilu krščevati samó škofje. Med pomembnimi um. spom. zlasti baptisterija v → *Raveni* (ortodoksni in arijancev), baptisteriji v Florenci, Pisi, Parmi (arh. → *Antelami*).

L: F. W. *Deichmann*, Baptisterium (RAC I, 1950, stp 1157—67 — L!); Etienne *Coche de la Ferté* & Guglielmo *Matthiae*, Battistero (EAA II, 1959); A. *Khatchatrian:* Les Baptistères paléochrétiens: Plans, notices et bibliographie (P 1962); Charles *Delvoye*, Baptisterium (RbK I, 1966, stp 460—96 — L!). — Cf. J. *Flis* (1908, p. 122—23).

Barabás, Miklos (1810—1898), madž. slikar, portretist, od 1840 dalje v Budimpešti.

L: K. *Lyka* (ThB II, 1908, s. v.); A. *Ryszkiewicz* (Kindler I, 1964, s. v. — L!).

Barb, Alphons A. (1901—....), avstr.-angl. arheolog in zgodovinar religij. R. na Dunaju, vodil *Burgenländisches Landesmus.* v Eisenstadtu (1926—38) in bil konservator avstr. *Bundesdenkmalamt* (1931—38), od 1949 dalje bibliotekar Warburgovega inst. v Londonu.

B: ‚*Der Heilige und die Schlangen*' (Mitt. der Anthropologischen Ges. Wien, 1952); ‚*Diva Matrix: A Faked Gnostic Intaglio in the Possession of P. P. Rubens and the Iconology of a Symbol*' (JWCI, 1953); ‚*Mensa Sacra: The Round Table and the Holy Grail*' (ib., 1956); ‚*Krippe, Tisch und Grab: Ein Versuch zur Formsymbolik von Altar und Patene*' (Th. Klauserjev zb., 1964); ‚*Three Elusive Amuletts*' (JWCI, 1964); ‚*Antaura: The Mermaid and the Devil's Grandmother*' (JWCI, 1966).

L: Kü (1966).

Barbantini, Nino (1884—....), it. pisec o umetn.

B: *Segantini* (V 1945).

Barbara (fr. *Barbe*, rus. *Varvara*), kršč. svetnica, devica in mučenka (4. XII.), takó kot drugi dve posebno popularni svetnici (→ *Katarina* in → *Margareta*) tudi med → *štirinaj-*

stimi priprošnjiki. Atributi: predvsem *stolp* (v katerega naj bi jo bil oče zaprl, da bi jo obvaroval pred kršč. vero), poleg tega *pavje pero*, *kelih s hostijo* in *top*. Up: npr. *kip* iz Velike Nedelje (o. 1410/20, Ptuj, muz.), Jan van Eyck (*risba*, d. 1437, Antwerpen), → *Mojster Barbarinega olt.* (d. 1447, Warszawa), M. Albertinelli (na prenosnem *triptihu*, d. 1500, Poldi Pezzoli [z očetom pod nogami]), H. Holbein star. (levo krilo *Boštjanovega olt.*, d. 1515, Alte Pin.), Palma Vecchio (o. 1522/23, Benetke, Sta Maria Formosa), Jan Cornelisz van Oostsanen (des. krilo *triptiha*, Dahlem), Germain Pilon (*marm. soha* s portretnimi potezami Katarine Medičejske, Kansas City).

L: Réau III/1 (1958, p. 169—76 — L!). — Cf. K. *Künstle* (1926, p. 112—15), L. *Réau* (1952).

Barbari, Jacopo de' (o. 1440/50—pred 1516), slikar in grafik, čigar življenje zanesljivo poznamo samó po ohranjenih delih. Izoblikoval se je v beneškem um. območju, sicer pa dosti delal na Nemškem (tam imen. *Jakob Walch*) in mdr. vplival na samega Dürerja. S: **Tihožitje* (les, d. 1504, Alte Pin. — najstar. ohranjeno samost. tihožitje sploh!), *Vojvoda Henrik Mecklenburški* (les, d. 1507, Mauritshuis), itd. — G (umetniško znamenje *kaducej*): *Pogled na Benetke* (iz 6 listov sest. lesor., d. 1500).

L: E. *Brauer:* Jacopo de' Barbaris graphische Kunst (Hmb 1933, dis.); P. *Zampetti* (Kindler I, 1964, s. v. — L!). — Cf. L. von *Baldass* (1938), A. M. *Friend Jr.* (1943), A. de *Hevesy* (1925; 1928), L. *Justi* (1898), L. *Servolini* (1944).

Barberinijevski diptih → *Diptih Barberini*

***Barberinijevski favn,** slavna marm. skulptura spečega sátira (viš. 2,15 m, orig. [iz III. st. pred] ali njegova pozn. kopija — skalo rest. G. L. Bernini, telo pa 1799 Pasetti, München, Glyptothek). Iz skale je prvotno tekla voda.

L: EWA VII (1963, t. 169); »PKG« 1 (1967, t. 126—27 — L!); »US« 3 (1969, p. 242—43).

Barbieri, Filippo, it. dominikanec, avtor 1481 izd. knjižice *Discordantiae nonnullae inter sanctum Hieronymum et Augustinum*, ki za tem naslovom skriva različne tekste, mdr. traktat o sibilah in prerokih, od katerega dalje pozna evr. ikonografija → *dvanajst sibil*.

Barbieri, G. F. → *Guercino*

BARBIZON, vas pri Fontainebleauju v Franciji, znana po umetniški koloniji XIX. st., ki so jo sestavljali — predvsem za razvoj krajine pred impresionizmom pomembni — slikarji Théodore → *Rousseau*, → *Dupré*, → *Diaz de la Peña*, → *Daubigny*, itd. Z njimi sta bila povezana tudi → *Corot* in J.-F. → *Millet*. — Zaradi skupnega dela slov. impresionistov v letih pred 1. svet. vojno so → *Škofji Loki* in njeni okolici vzdeli ime »slov. Barbizon«.

L: Robert L. *Herbert:* Barbizon Revisited: Essay and Catalogue (NY 1962). — Cf. B. S. *Myers* (I 1969, p. 236—37 [tekst Lorenz *Eitner*]).

BARCELONA, gl. mesto *Katalonije* v Španiji s slavnim svobodomiselnim in revolucionarnim izročilom: ostanki rim. obzidja in gotsko obzidje iz XIII.—XIV. st., gotska katedr. (*Santa Eulalia*).

L: EWA XIII (1967, stp 273—77 — L!).

~ **Casa Batlló,** sez. 1905—07 (arh. → *Gaudí*).

~ **Casa Milá** (na vogalu *Paseo de Gracia* in *Paseo de Provenza*), imen. *la pedrera* (»kamnolom«), sez. 1905—10 (arh. Antonio → *Gaudí*).

~ **Palacio Guëll,** sez. 1885—89 (arh. Antonio → *Gaudí*). Zdaj tu *Mus. del Teatro*.

~ ***Templo de la Sagrada Familia,** orjaška, nedk. c. (zač. 1884), največje delo Antonia → *Gaudíja*.

~ **Museo de Arte de Cataluña.** Izredno pomembna z. romanske plastike in stenskega slikarstva (najbogatejši muz. romanske umetn. na svetu!), gotskih olt. in kipov. S: mdr. zastopani El Greco (npr. *Sv. Peter in Pavel*), Ribera, Velázquez in Zurbarán (npr. *Brezmadežna z duhovniškima donatorjema*, d. 1632).

~ **Museo de Arte Moderno** (*Palacio de la Ciudadela, Parque de la Ciudadela*): z. šp. (zlasti katalonske) in tuje umetn. XIX.—XX. st. S: mdr. zastopani Fragonard (*Abbé de Saint-Non v šp. noši*, 1769), M. Fortuny (*Odaliska*, 1861; *Zbiralec bakrorezov*, 1866; *Dan obiskov v župnišču*, 1870), Sorolla, Zuloaga in Picasso.

~ **Museo Picasso.** Med umetnikovimi deli npr. *Mati z bolnim otrokom* (pastel, karton, 1903) in *Benedetta Canals* (1905).

L: »CA« 22 (1968, kat. št. 71, 100, 108, 130, 211).

Bargellini, Piero, it. pisec o renesančni umetn.

B: *Il Ghirlandaio del bel mondo fiorentino* (F 1945); *La fiaba pittorica di Benozzo Gozzoli* (F 1946); *L'amorosa vicenda dei Lippi* (R 1951); *Il Natale nella storia, nella legenda e nell'arte* (F 1959); *I Della Robbia* (Mi 1965); *Scoperta di Palazzo Vecchio* (1968).

BARI, gl. mesto Apulije, ob Jadranu, bilo pod Bizancem, Normani, itd., vkrcevališče za križarske vojske, cvetelo pod → *Hohenstaufi*.

L: EAA I (1958, s. v.); EWA VIII (1963, stp 714—15 — L!).

∼ **katedrala,** romanska stavba XII. st. V njenem arhivu 2 zvitka *»exultet«*, eden od njiju posebno odličen primer XI. st. z znano personifikacijo *Zemlje*, in prav tako bogato iluminiran rkp. *Benedictio ignis et fontis* (XI. st.).

∼ ***San Nicola,** najpomembnejša romanska c. Apulije, zač. 1087, celota posv. 1197. *Kripta* (dkč. 1089), nad v. olt. *ciborij* (XII. st.), za njim *škofovski sedež na 3 možeh* (post. škof Elia 1098). Med slikami *Madona s 4 svetniki* (Bart. Vivarini 1476).

L: EWA XII (1966, tabla 223 & 261); Franco *Schettini:* La Basilica di San Nicola di Bari (Bari 1967 — L! [oc. Georg *Mörsch*, ZfKg, 1968]); »PKG« 5 (1969, t. 241 — L!). — Cf. R. *Krautheimer* (1934).

Barilli-Pavlović, Milena → *Pavlović-Barilli*

Barisanus da Trani, *Barisanus iz Tranija*, it. kipar (akt. o. 1175/1200), tvorec bron. vrat v katedralah v → *Traniju* (o. 1175), → *Ravellu* (d. 1179) in → *Monrealu* (o. 1186). Med reliefi, ki kažejo vpliv biz. ikonografije, se nekateri ponavljajo na različnih vratih, ker je mojster očitno znova uporabljal stare modele.

L: cf. B. S. *Myers* (I 1969, s. v. [tekst John B. *Cameron*] — L!).

Barker, Virgil (1890—....), amer. pisec o lik. umetn., prof. na univ. v Miamiju (Florida).

B: *American Painting: History and Interpretation* (NY 1950).

L: WWAA (1959).

Barlach, Ernst (1870—1938), nem. kipar, grafik (lesor.), risar in pesnik, čigar lesena plastika pomeni vrh nem. ekspresionističnega kiparstva (v → *nacističnem obdobju* razglašena za → *entartete Kunst*, številna dela uničena). Posebno pomembni liki kmetov, beračev, itd. (npr. *Mož v kladi* [les, 1918, Hamburg]). Obdelovanje lesa kaže vpliv poznosrednjev. nem. kiparstva, motivno pa njegova dela odsevajo tudi potovanje v Rusijo 1906 (v Florenco potoval 1909). R. v pokrajini Holstein (Wedel), u. v Rostocku; zač. kot risar s satiričnimi prispevki za münchenski *Simplicissimus*. Po 2. svet. vojni ust. majhen *Barlach Museum* blizu Lüneburga, znova postavljeni tudi njegovi 4 javni spomeniki: *Viseči angel* (*Schwebender Engel*, bron, 1927) v c. v Güstrowu, spomeniki v Kielu (1928), magdeburški katedr. (1929) in Hamburgu (1931, arh. Klaus Hoffmann).

B: *Ein selbsterzähltes Leben* (Bl 1928).

L: Carl Dietrich *Carls:* Ernst Barlach: Das plastische, graphische und dichterische Werk (Bl 1931; 6. izd. Bl 1954, »Die K. unserer Zeit« 5); Friedrich *Schult:* Ernst Barlach (Bl 1950); Ernst Barlach (Bl 1951 [rk, Deutsche Ak. der Künste]); Friedrich *Droß* (izd.): Ernst Barlach: Leben und Werk in seinen Briefen (Mn 1952); Wolfgang *Gielow:* Ernst Barlach: Literaturverzeichnis (Mn 1954); Paul *Fechter:* Ernst Barlach (Gtl 1957); Friedrich *Schult:* *Ernst Barlach: Werkverzeichnis (2 knj., Hmb 1958—1960); Wolf *Stubbe:* Ernst Barlach: Plastik (Mn 1959); Bernard S. *Myers* (EWA II, 1960, s. v.); Giedion-Welcker (1960); SeuphorS (1961); Kunisch (1965). — Cf. G. H. *Hamilton* (1967), A. C. *Ritchie* (1957), E. *Trier* (1955).

BARLETTA, mesto v juž. Italiji v Apuliji ob Jadranskem morju. Ob c. *Santo Sepolcro* stoji znani »kolos«, **bron. soha neznanega vzhodnorim. cesarja* (viš. o. 450 cm, v desnici je prvotno verj. držal sulico), ki so jo verj. v XIII. st. prepeljali v Barletto iz Carigrada. Kip s strogo stiliziranimi obraznimi potezami so zelo različno datirali od IV. pa do VII. st. ter temu primerno predlagali prav tako raznovrstna imena biz. cesarjev.

L: ELU 1 (1959 [= 1960], s. v.); EWA VIII (1963, stp 715 — L!) & IX (1964, t. 60); Koepf (1964, t. 32).

Barnaba da Modena, it. slikar, akt. v Piemontu in Genovi, dkm. 1362—83. S: npr. *Marija z otrokom* (les, d. 1367, Städel).

L: A. *Ghidiglia Quintavalle* (Kindler I, 1964, s. v. — L!). — Cf. B. *Berenson* (1968, repr. 271—80).

Barna da Siena, it. sienski slikar, akt. sredi XIV. st. S: cikel fresk s prizori iz *Kristusovega trpljenja* v des. ladji c. Sta Maria Assunta (Collegiata) v San Gimignanu — po Vasariju naj bi se bil tu smrtno ponesrečil 1381, ko je padel s slikarskega odra, vendar so freske očitno nastale pribl. 3 desetletja prej.

L: Ellen *Callmann* (EWA II, 1960, s. v. — L!); U. *Baldini* (Kindler I, 1964, s. v. — L!). — Cf. J. *White* (1966).

Barnes, Albert C(oombs), (1872—1951 nesr.), amer. bogataš (iznajditelj preparata *argyrol*), um. zbiralec (→ *Soutine*) in pisec o lik. umetn., razvpit samovoljnež in čudak, 1922 ust. *The Barnes Foundation* v → *Merionu* (Penn.) in zlasti um. zgodovinarjem in kritikom onemogočil ogled njene z. — Up: De Chirico (1925).

B: *The French Primitives and their Forms* (Merion 1931); *The Art of Henri Matisse* (NY 1933); (& Violette De Mazia) *The Art of Renoir* (Merion 1935; 3. natis 1959); *The Art in Painting* (3., rev. & razš. izd., NY 1937 [1. izd. 1925]); *The Art of Cézanne* (NY 1939).

L: Carl *McCardle*, The Terrible-Tempered Dr. Barnes (Saturday Evening Post, 21. & 28. III., 4. & 11. IV. 1942); A. L. *Chanin*, The House that Barnes Built (Harper's Bazaar, 1952); William *Schack:* Art and Argyrol: The Life and Career of Dr. Albert C. Barnes (NY-L 1960; rev. izd. NY 1963). — Cf. P. *Cabanne* (1961 [1963]), A. B. *Saarinen* (1958).

Barocchi, Paola, it. um. zgodovinarka, zaslužna za izdajanje umzg. virov it. XVI. st.

B: *Rosso Fiorentino* (R 1950); ‚*Finito e non-finito nella critica vasariana*' (AAM, 1958); (izd.) *Trattati d'Arte del Cinquecento, I—III* (Bari 1960—1962); (izd. & kom.) *Giorgio Vasari: La Vita di Michelangelo nelle redazioni del 1550 e del 1568, I—V* (Mi-N 1962 [oc. H. von Einem, ZfKg, 1965]); *Mostra di disegni del Michelangelo* (F 1962 [rk, Uffizi: Gabinetto disegni e stampe]); *Michelangelo e la sua Scuola, I—III* (4 knj., F 1962—1964); ‚*Appunti su Francesco Morandini da Poppi*' (MittF, 1963); *Mostra di disegni del Vasari e della sua cerchia* (F 1964 [rk, Uffizi: Gabinetto disegni e stampe]); *Vasari pittore* (Mi 1964); *Complementi al Vasari pittore* (F 1964); (& G. Poggi & R. Ristori izd.) *Il Carteggio di Michelangelo, I—II* (F 1965—1967 — v načrtu 6 knj.).

Barocci(o), Federico (1528 ali 1535—1612), it. slikar (in grafik), r. in u. v Urbinu. Njegovo slikarstvo, na katerega je najbolj vplivalo Correggiovo delo, ustreza poznemu → *manierizmu*, delno pa že napoveduje barok. S: npr. *Francesco Maria II Della Rovere* (1572, Uffizi), *Madonna del Popolo* (d. 1579, ib.), *Mučeništvo sv. Vitala* (d. 1583, Brera), *Obrezovanje* (1590, Louvre), *Avtp.* (1590/95, Uffizi), *Enéj beži iz goreče Troje* (d. 1598, Borghese), *Zadnja večerja* (o. 1600, Rim, Sta Maria sopra Minerva), *Zadnja večerja* (o. 1600, Urbino, stolnica), *Federico Della Rovere kot dojenček v zibelki* (1605, Pitti). — G: npr. *Oznanjenje* (jedk., d. 1581). — Tudi pasteli in pomemben risarski opus.

L: W. *Friedlaender* (ThB II, 1908, s. v.); Rudolf H. *Krommes:* Studien zu Federigo Barocci (Lpz 1912); Venturi IX/7 (1934); H. *Olsen:* Federigo Barocci (Stock 1955; 2. izd.: *Federico Barocci*, Kbh 1962); LaranE (1959); Arthur *McComb* (EWA II, 1960, stp 254); Rolf *Linnenkamp*, Zwei unbekannte Selbstbildnisse von Federigo Barocci (Panth, 1961); A. *Forlani* (Kindler I, 1964, s. v.). — Cf. A. *Schmarsow* (1909; 1909—1913).

barok, zadnji vél., vse um. stroke zaznamujoči zg. slog evr. umetn. (po → *romaniki*, → *gotiki* in → *renesansi*) od o. 1600 do srede XVIII. st. (cf. s. v. *rokoko* in *neoklasicizem*). Značilni zanj so reprezentativnost, patos in silovitost, predvsem pa »napete«, »prekipevajoče« oblike, ki se med seboj slikovito prepletajo, prehajajo druga v drugo in navsezadnje ne zabrisujejo samó meja med stavbarstvom, kiparstvom in slikarstvom, ampak tudi meje med lik. umetn. in naravo, takó da vidimo jedro baroka v »skupnostni« umetnini (nem. *das Gesamtkunstwerk*), kot jo najpopolneje predstavljajo baročni teater, baročna katol. maša in baročni grad z okolico in reprezentativnim življenjem v njem. S kulturno-zg. in družbenega vidika izraža barok katol. protireformacijo in po drugi strani uveljavljenje knežjega absolutizma v dobi odkrivanja novih delov zemlje in novih pogledov na vesolje. Najmočneje se je uveljavil v Italiji z nesporno vodilnim Rimom (G. L. *Bernini*), na Flandrskem (*Rubens*), v juž. Nemčiji, Avstriji in na Češkem, v Španiji in na Portugalskem, prodrl je tudi v Ameriko (Mehika), se povsod obarval s pokrajinskimi posebnostmi ter hkrati prodrl globoko v ljudsko umetn., ki je z njim mnogokje (npr. v alpskih krajih in pos. na Slovenskem) doživela svoj zadnji razcvet. Ime barok nastalo iz port. besede *barocco* za biser nepravilne oblike in sprva v negativnem pomenu zaznamovalo vse zavito, preobloženo in čudno, kot strok. termin pa se šele polagoma uveljavilo v 2. pol. XIX. st. V prenesenem pomenu uporabljamo oznako barok zdaj tudi za pozna slikovita obd. drugih zg. slogov, govorimo npr. o *helenističnem* in *poznogotskem* baroku. — V baročnem obdobju so se seveda razvijale tudi težnje in smeri, ki jih ne moremo imenovati baročnih, ampak *klasicistične* (fr. in angl. stavbarstvo, Poussin, itd.) in *realistične* (večji del hol. slikarstva XVII. st., t. i. slikarji resničnosti v sočasni Franciji, itn.). — Med Jugoslovani bogat razvoj baročne umetnosti pri Slovencih in Hrvatih, pri Srbih pa mikavno soočenje baroka in biz. izročila v vojvodinski umetnosti.

L: obče: 3 umanistici (1955); Die Kunstformen des Barockzeitalters (Bern 1956); Victor L. *Tapié:* Baroque et Classicisme (P 1957; angl. izd. *The Age of Grandeur*, L 1960); ‚Baroque Art' (EWA II, 1960 — L!); Andreas *Angyal:* Slawische Barockwelt (Lpz 1961); Victor L. *Tapié:* Le Baroque (P 1961); Man-Bar-Roc (1962). — Cf. G. C. *Argan* (1964), G. *Bazin* (1964), J. *Białostocki* (1958 [1962; *D 1966 — L!]), W. *Hausenstein* (1919 [1956]), J. *Jahn* (1961), H. *Lützeler* (1933), J. R. *Martin* (1955), A. *Riegl* (*1908 [2. izd. 1923]), A. *Schmarsow* (II 1897), J. *Tintelnot* (1966 — L!), J. *Weingartner* (1925), W. *Weisbach* (*1921; *1924 [1929]; 1928), H. *Wölfflin* (*1888 [1926]). Ikonografija: Pigler I—II (1956). — Cf. W. *Mrazek* (1947; 1953; 1957; 1964). Stavbarstvo: Baukunst des Barock in Europa (FrM 1965, »Monumente des Abendlandes«; fr. izd. *Le Baroque*, P 1965; »L'Architecture en Europe«). — Cf. A. E. *Brinckmann* (1915), P. *Frankl* (1914), W. *Hager* (1968). — Plastika: cf. A. E. *Brinckmann* (1917—20 [1925]; 1923—1925), G. *Sobotka* (1927). Slikarstvo: cf. N. *Pevsner* (1928). Italija: cf. V. *Golzio* (1950 [1955]), R. *Wittkower* (1958), pos. za slikarstvo E. *Waterhouse* (1962). Nemčija: Ekhart *Berckenhagen:* Barock in Deutschland: Residenzen (Bl 1966 [rk]). — Cf. G. *Biermann* (1914). Avstrija: cf. B. *Grimschitz* (& R. *Feuchtmüller* & W. *Mrazek* 1960 [1965], pos. za stavbarstvo R. *Wagner-Rieger* (1964 — L!). Slovenija: Barok na Slovenskem (Lj 1961 [rk, NG], uv F. *Stelè*, prispevki A. *Cevc*, S. *Vrišer*, N. *Šumi*, M. *Železnik*, J. *Mal*, D. *Zelinkova*, pos. za stavbarstvo N. *Šumi*, za kiparstvo S. *Vrišer* in M. *Stelè-Možina*, za slikarstvo A. *Cevc*.

Baroni, Costantino (1905—....), it. um. zgodovinar, raziskovalec lombardijske umetn.

B: *Documenti per la storia dell'architettura a Milano nel rinascimento e nel barocco, I: Edifici sacri* (F 1940); *L'architettura da Bramante al Ricchino* (Mi 1941); *Bramante* (Berg 1944, »GAI«); *Scultura gotica lombarda* (Mi 1944); *‚Lombard art in Zürich'* (BM, 1949); (& G. A. Dell'Acqua) *Tesori d'arte in Lombardia* (Mi 1951); *Tutta la pittura del Caravaggio* (Mi 1951, »B. A. R.« 2); (& S. Samek Ludovici) *La pittura lombarda del Quattrocento* (Me-F 1952); *Tutta la pittura del Leonardo* (Mi 1952, »B. A. R.«; n. izd. 1958).

L: Lodovici (1942).

Barozzi, Giacomo → *Vignola*

Barr, Alfred H(amilton), Jr. (1902—....), amer. um. zgodovinar, kritik in za razvoj mod. umetn. v ZDA zelo zaslužen muzealec, direktor newyorškega *Mus. of Mod. Art* (1929—43), od 1947 dalje direktor njegovih zbirk.

B (vse izd. Mus. of Mod. Art): *Cézanne, Gauguin, Seurat, van Gogh* (NY 1929); *German Painting and Sculpture* (NY 1931); *Cubism and Abstract Art* (NY 1936); (izd.) *Vincent van Gogh* (3. izd., NY 1936); *What Is Modern Painting?* (NY 1943; n., rev. izd. 1956); *Picasso: Fifty Years of His Art* (NY 1946); *Fantastic Art, Dada, Surrealism* (3. izd., NY 1947 [1. izd. kot razst. kat. 1936]); (izd.) *Painting and Sculpture in the Museum of Modern Art* (NY 1948); *20th Century Italian Art* (NY 1949, z J. T. Sobyjem); *Matisse: His Art and His Public* (NY 1951); *Masters of Modern Art* (NY 1954).

L: WWAA (1959).

Bartholomäusaltar → *Jernejev oltar*

Bartol, Vladimir (1903—1967), slov. književnik. R. v Trstu, prom. 1925 na Fil. fak. v Lj. V tržaških Razgledih in Primorskem dnevniku je poročal tudi o lik. razstavah.

L: Ko je ko (1957); SPJ (1966); Jože *Snoj* (Delo, 13. IX. 1967, nekr.). — Cf. B. *Pečar* (1970).

Bartolo di Fredi (o. 1330—1410), it. sienski slikar, prvič dkm. 1353 skupaj z Andreo Vannijem. S: npr. freske v San Gimignanu v c. St. Agostino (*prizori iz Marijinega življenja*, 1363) in Collegiati (*bibl. prizori* v sev. ladji, d. 1367), med olt. tablami pa npr. *Marija zavetnica s plaščem* (d. 1364, Pienza, Mus. della Cattedrale) in *Poklon kraljev* (Siena, Pin. Naz.).

L: U. *Baldini* (Kindler I, 1964, s. v. — L!); Paul-Henri *Michel* (Dict peint it, 1964). — Cf. B. *Berenson* (1968, repr. 404—13), J. *White* (1966).

Bartolomeo Veneto (dkm. 1502—30), severnoit. slikar, odličen portretist. S (vse les): npr. *Moški portret pred modrim ozadjem* (o. 1512/15, CMA), *Moški portret* (Washington), *Moški portret* z devizo PROBASTI ET COGNOVISTI na medaljonu (o. 1520, Barberini), *Igralka na lutnjo* (d. 1520, Brera), *Ludovico Martinengo* (d. 1530, Nat. Gall.), kot poseben primer popularni »*Portret kurtizane*« (»*Lucrezia Borgia*«, Städel). Moški portreti tudi v MM, Brnu in Budimpešti.

L: Venturi VII/4 (1915); Berenson Ox (1932); A. *Chastel* (Dict peint it, 1964, s. v.); P. *Zampetti* (Kindler I, 1964, s. v. — L!). — Cf. A. de *Hévésy* (1931; 1939), R. *Marini* (1951), A. L. *Mayer* (1928), E. *Michalski* (1927/28), G. *Swarzenski* (1922), A. *Venturi* (1899).

fra **Bartolom(m)eo,** s pr. im. *Baccio della Porta* (1475—1517), it. florent. slikar. Učenec Cosima Rossellija, imel skupaj delavnico z Albertinellijem, ki mu je pomagal pri mnogih slikah, Savonarolov pristaš (»*piagnone*«), stopil v dominikanski red in za nekaj časa celó prenehal slikati. S: npr. *Videnje sv. Bernarda* (1504/07, Florenca, Gall. dell'Acc.), *Noli me tangere* (o. 1506, Louvre), *Madona s sv. Štefanom in Janezom Krst.* (d. 1509, Lucca, katedr.), *Salvator mundi* (d. 1516, Pitti), *Objokovanje* (o. 1516/17 [z Bugiardinijem]), mdr. tudi *Portret Savonarole* (v profilu, les, Florenca, Mus. di S. Marco).

L: Vasari-Milanesi IV (1880 [1906]); Venturi IX/1 (1925); Berenson Ox (1932); S. J. *Freedberg* (EWA II, 1960, s. v. — L!); L. *Marcucci* (Kindler I, 1964, s. v. — L!). — Cf. B. *Berenson* (1963), H. von der *Gabelentz* (1922), S. J. *Freedberg* (1961 — L!), F. *Knapp* (1903), E. S. *Vavalà* (1948).

Bartsch, Adam (*Ritter von*), (1757—1821), avstr. risar, grafik in pisec o umetn., r. in u. (64) na Dunaju, kjer je bil kustos graf. z. dvorne bibl.; znan predvsem po svojem največjem delu, vrsti graf. katalogov posameznih umetnikov, ki pomenijo temeljno delo za zgod. grafike.

B: **Le Peintre-graveur, I—XXI* (W: Degen 1803—1821; pon. Lpz: Barth 1854—1876, pozn. Wü 1920).

barva (grš. *hroma*, lat. *color*, angl. *the colour* [amer. *color*], fr. *la couleur*, hol. *kleur*, hrv. *boja*, it. *il colore*, nem. *die Farbe*, rus. *cvet*), fizikalna lastnost svetlobe, v lik. umetn. eno izmed lik. sredstev oblikovanja in izražanja, bolj ali manj primarno v slikarstvu, bolj ali manj sekundarno v stavbarstvu in kiparstvu. Na splošno razločujemo pri barvah jakost, čistost, nasičenost, svetlost in ton; v okviru t. i. → *morfoloških slogov* »samovoljne« barve v → *ploskovitem slogu*, predmetne ali lokalne barve v → *plastičnem slogu* in »optično razkrojene« v → *slikovitem slogu*. V zg. razvoju so imele barve malone v vseh dobah tudi simboličen pomen (→ *alkimistične barve*, katol. *liturgične barve* [bela, rdeča, zelena, vijoličasta in črna], itd.) in bile temu ustrezno povezane s planeti (→ *sedem planetov:* Sonce vselej *rumena barva*, Luna *bela*, Mars *rdeča*, Saturn *črna*), elementi (→ *štirje elementi:* zrak *rdeča*, ogenj *rumena*, zemlja *črna*, voda *bela*), cerkv. prazniki, itn.

L: Hyacinthe de *Charency:* Symbolisme romain des couleurs (Caen 1876); Curd *Junghann:* Die Farbe in der bildenden Kunst (Bl 1894); Ernst *Berger:* Handbuch der Farbenlehre (2. izd., Lpz 1909); Victor *Goldschmidt:* Farben in der Kunst (1 knj. teksta & 3 knj. tabel, Hdl 1919, »Heidelberger kst-geschichtliche Abh.« 4); G. *Ovio:* La scienza dei colori: Visione dei colori (Mi 1927); J. Heinrich *Schmidt*, Zur Farbenlehre Goethes (ZfKg, 1932); David *Katz:* The World of Colour (L 1935); F. *Haeberlein*, Grundzüge einer nachantiken Farbenikonographie (RJb, 1939); Faber *Birren:* The Story of Color: from Ancient Mysticism to Modern Science (Westport [Conn.] 1941); Gottfried *Haupt:* Die Farbensymbolik in der sakralen Kunst des abendländischen Mittelalters (Lpz 1941); R. *Rood:* Color and Light in Painting (NY 1941); M. *Lüscher:* Psychologie der Farben (Bern 1949); R. E. von *Haersolte:* Magie und Symbolik der Farbe: Von der Mystik zum Farbentest (Bl 1952); Walter *Hess:* Das Problem der Farbe in den Selbstzeugnissen moderner Maler (Mn 1953;) Réau I (1955, p. 72—73); Miroslav *Adlešič:* Svet svetlobe in barv (Lj 1957); Faber *Birren:* Color, Form and Space (NY 1961); *id.:* Color Psychology and Color Therapy (New Hyde [N. Y.] 1961); *id.:* Color: A Survey in Words and Pictures (ib. 1963); id.: Color for Interiors (NY 1963); *id.:* *History of Color in Painting: With New Principles of Color Expression (NY 1965); *A. *Hermann*, Farbe (RAC, 51. zv., 1967 — L!); *K. *Wessel*, Farbensymbolik (RbK, 12. zv., 1969 — L!); LCI II (1970, stp 7—14 — L!). — Cf. J. *Albers* (1962), M. E. *Chevreul* (1839), W. *Hofmann* (II 1960), J. Itten (1961), H. *Jantzen* (1951: ‚Über Prinzipien der Farbengebung in der Malerei', 1913), W. *Ostwald* (1918; 1918—1919 [1931]), J. J. *Tikkanen* (1933).

Barye, Antoine-Louis (1795—1875), fr. romantični kipar (in slikar), pomemben animalist, r. in u. (79) v Parizu. P: zlasti *jaguarji*, *tigri* in *levi*, velikokrat nad plenom (dobra z. v Louvru), mdr. pa tudi kip *Napoleona na konju* za spom. v Ajacciu (1865). S: predvsem akvareli, prav tako z živalsko motiviko.

L: Barye (P 1956 [rk, Louvre]); Charles O. *Zieseniss* (EWA II, 1960, s. v. — L!); G. *Bazin* (Kindler I, 1964, s. v. — L!); »PKG« 11 (1966, t. 338 & 346a — L!); »MdS« 98 (t. VIII—IX), 108 (barvni f 11). — Cf. A. *Alexandre* (1889), Ch. *Saunier* (1925 [1926]).

Baschenis, Evaristo (1607[1617?]—1677), it. slikar, duhovnik, mojster tihožitij z glasbili, r. in u. v Bergamu.

L: L. *Salerno* (Kindler I, 1964, s. v. — L!); Pierre du *Colombier* (Dict peint it, 1964). — Cf. L. *Angelini* (1943 [1946]).

BASEL (fr. *Bâle*), mesto v severozah. Švici ob gornjem Renu, hkrati blizu fr. in nem. meje; 1431—49 sedež cerkv. koncila, v XV. in XVI. st. eno izmed pomembnih središč humanizma in renesančne umetn. (tu bili akt. mdr. → *Witz*, → *Erazem Rotterdamski* in → *Holbein ml.*)

L: Reclam Š (1966); EWA XIII (1967, stp 777—78 & 781 — L!).

∼ **stolnica** (nem. *das Münster*), po požaru 1185 sez. do 1225. Na sev. pročelju transepta znameniti stari romanski **portal sv. Gala* (nem. *die Galluspforte*, 1170/1200), ki združuje provansalske in lombardijske posebnosti. V timpanu *Kristus med Petrom in Pavlom* pa *donatorji*, na vratni prekladi *prilika o pametnih in nespametnih devicah*. V nišah slopov, ki obdajata portal, zgoraj *Janez Krst.* in *Janez Ev.*, pod njima pa → *šest del usmiljenja*, na vsaki strani po tri. S *trobečima angeloma* vrh slopov in obema skupinama *iz grobov vstajajočih* zgoraj v kotih portalne stene je ponazorjena *Poslednja sodba*.

L: »US« 7 (1968, repr. p. 106). — Cf. H. *Reinhardt* (1926; 1939).

∼ **Öffentliche Kunstsammlung** (*St. Albangraben 16*). Zadnja direktorja Georg Schmidt (1939—61) in Franz Meyer (od 1961). S: mdr. zastopani Konrad Witz (table *Angel Oznanjenja*, *Eklezija*, *Sinagoga*, *Sv. Jernej*, *Antipater pred Cezarjem*, *Estera pred Asuerjem*, *Abram in Melkizedek*, *Abisaj pred Davidom* in *Sobokaj in Benaja* [cf. s. v. *Trije junaki prineso Davidu vode*], ki so nekdaj sestavljale t. i. **Heilspiegelaltar* [cf. s. v. *Speculum Humanae Salvationis*], o. 1435; *Sv. Krištof*; *Srečanje pri Zlatih vratih*), Schongauer (*Marija z otrokom v sobi*), Hans Fries (6 tabel z *Marijinega olt.*, 1512, in 3 table z *Janezom Krst. in Janezom Ev.*, 1514), Holbein star. (npr. *Marijina smrt*, o. 1501), N. M. Deutsch (npr. *Parisova sodba*), Baldung, imen. Grien (npr. *Smrt in dekle*, 1517, in *Smrt in žena*), Hans Holbein ml. (npr. *Bonifacius Amerbach*, d. 1519; *Mrtvi Kristus v grobu*, 1521; *Erazem Rotterdamski*, 1523; *Magdalena Offenburg kot Lais Corinthiaca*, d. 1526; **Umetnikova družina*, d. 152[8 ali 9]); *Erazem Rotterdamski*, tondo, o. 1532), Tobias Stimmer, Hans Bock star. (npr. *Alegorija dneva* in *noči*, obe 1586), Rembrandt, (**David izroča Savlu Goljatovo glavo*, d. 1527), Rigaud, Liotard, Emanuel Handmann (npr. *Matematik Leonhard Euler*, pastel, 1753), Anton Graff, Füßli, Delacroix, Böcklin, H. von Marées, Hans Thoma, »carinik« Rousseau (*La Muse inspirant le poète*, 1909), Gauguin (npr. *Ta matete*, 1892, in *Zadnji avtp.*, 1903), van Gogh (npr. *Mlle Gachet pri klavirju*, 1890), Hodler, Segantini, Corinth, Munch, Klee, Picasso, Kokoschka (*Nevihta* [*Die Windsbraut*], 1914), Chagall, itd. — R: mdr. zastopani Urs Graf, Baldung, imen. Grien (*Avtp.*, o. 1505), Holbein ml., itd.

L: Öffentliche Kunstsammlung Basel: Katalog 1946; Das Große Buch der Malerei (Brsch: Westermann 1960); Öffentliche Kunstsammlung ‚Kunstmuseum Basel, Katalog, I: Die Kunst bis 1800, Sämtliche ausgestellten Werke (1966).

***Baselski antependij,** t. i. *Zlati antependij*, ki ga je bil ces. Henrik II. daroval katedr. v Baslu (z zlatom prevlečen les, biseri in dragi kamni, 1002/19, Pariz, Mus. de Cluny), eden izmed najpomembnejših srednjev. antependijev sploh. Od leve na des. z napisi zaznamovani *sv. Benedikt*, arhangel *Mihael*, *Kristus* (ob nogah Henrik II. in Kunigunda), *Gabrijel* in *Rafael*.

L: SwarzenskiR (1954 [1967]); EWA VI (1962, t. 263); Koepf (1964); »PKG« 5 (1969, t. 113, p. 156 & 166 — L!); »US« 6 (1970, p. 170—71). — Cf. J. *Beckwith* (NY 1964), M. *Hauttmann* (1929, t. 339), W. *Sauerländer* (Die Skulptur 1963).

Baskin, Leonard (1922—....), amer. (ž.) kipar, grafik in risar (zlasti risbe in lesor. velikih mer s pretresljivimi človeškimi liki, ki oznanjajo grozo pred uničenjem). R. v New Brunswicku (N. J.) kot rabinov sin, štud. v New Yorku, New Havenu, Parizu in Florenci; sodel. z Ben → *Shahnom*. G: npr. *Mož miru* (*Man of Peace*, lesor., nadnar. velikost, 1952), *Prestrašeni deček in njegov pes* (*Frightened Boy and his Dog*, črno-bel in rdeč lesor., 1954), *Hidrogenski človek* (*Hydrogen Man*, lesor., 1954), *Smrt lavreata* (*Death of the Laureate*, gravura v les, 1957). — P: *Portret umetnikove žene Esther* (bron, 1956), *Man with Dead Bird* (les, 1956, MMA), *Homage to Gustav Mahler* (bron. relief, 1958), *Lazarus* (bron, 1960), *Héfaistos* (*Hephaestus*, bron, 1963, Whitney), itd. — Ilustr. → *Božansko komedijo:* cf. *Dante's »The Divine Comedy« translated by Thomas G. Bergin, illustrated with* 120 *washed line drawings by Leonard Baskin* (3 knj., 1969 — tisk Baskinove tiskarne, tj. *Gehenna Press* v Northamptonu (Massachusetts).

L: Lj Gr (1955; 1957; 1961). — Cf. W. S. *Lieberman* (1955), B. S. *Myers* (I 1969, s. v.), S. *Rodman* (1957; 1960), J. P. *Sachs* (1954).

Basler, Adolphe (1876—1951), fr. (ž.) pisec o umetn. R. v Galiciji (Tarnów), u. v Parizu. Sodel. v rev. *La Plume*, *Revue Blanche*, *Mercure de France*, itn.

B: *Henri Matisse* (Lpz 1924, »Junge K.« 6); *La Peinture: réligion nouvelle* (1926); *Despiau* (NY 1927, »Les Albums d'art Druet« 9); *La Sculpture moderne en France* (P 1928); (& Ernest Brummer) *L'Art précolombien* (P 1928); *L'Art chez les peuples primitifs* (P 1929); *André Derain* (P 1929, »Les Albums d'art Druet« 21); (& Charles Kunstler) *La Peinture indépendante en France* (1929; angl. izd. v 2 knj.: *Modern French Painting: The Post-Impressionists from Monet to Bonnard*, NY 1931, in *Modern French Painting: The Modernists from Matisse to De Segonzac*, NY 1931); *Suzanne Valadon* (P 1929, »Les Artistes nouveaux«); *Maurice Utrillo* (P 1929, ista z.); *Robert Lotiron* (P 1930, ista z.); *Modigliani* (P 1931, ista z.); *Derain* (P 1931, ista z.); *Henri Rousseau, le douanier* (P s. a., »Les Albums d'art Druet« 24).

Bassano, Francesco (1549—1592 sam.), it. slikar, z očetom Jacopom (infra) pomemben za osamosvojitev žanra v it. slikarstvu (bibl. in druge podobe podolžnih oblik).

L: cf. (tudi s. v. *Bassano, Jacopo*) L. von *Baldass* (1955 [*id.*, Some Remarks on Francesco Bassano and His Historical Function, AQ, 1949]).

Bassano, Jacopo, s pr. im. *Jacopo da Ponte* (verj. 1510/18—1592), it. slikar, najpomembnejši član po njenem domačem kraju → *Bassano del Grappa* imen. slikarske družine. Izmed njegovih 7 sinov so bili 4 slikarji, med njimi Francesco (supra) in Leandro (infra). S (vpliv Parmigianina, Lotta in Tiziana): npr. *Beg v Egipt* (o. 1536, Bassano, Mus. Civico), *Bogatin in ubogi Lazar* (o. 1550, CMA), *Janez Krst.* (1557, Bassano, Mus. Civico), *Križanje* (1561—63, Treviso, Mus. Civico), *Čaščenje pastirjev* (1568, Bassano, Mus. Civico), *Čaščenje pastirjev* (1592, Benetke, S. Giorgio Maggiore).

L: Ludwig *Zottmann:* Zur Kunst der Bassani (Str 1908, »ZKA« 57); Berenson Ox (1932); P. *Zampetti* (Kindler I, 1964, s. v. — L!). — Cf. E. *Arslan* (1931; *1960 [tudi EWA II — L!), P. *Zampetti* (1958).

Bassano, Leandro (1557—1622), it. slikar, sin Jacopa, pomemben predvsem kot portretist.

L: cf. s. v. *Bassano, Jacopo*.

BASSENHEIM pri Koblenzu (Porénje, ZRN): v katol. žup. c. znameniti **Bassenheimski jezdec*, tj. relief *sv. Martina na konju, ki deli plašč z ubožcem* (siv peščenec, 113 × 114 cm, o. 1240), delo → *Naumburškega mojstra*, ki ga je prvi objavil Hermann → *Schnitzler* (cf. lit.).

L: ThB XXXVII (1950, p. 241); Reclam N III (1959); EWA VI (1962, t. 360); Koepf (1964). — Cf. H. *Schnitzler* (*1935), H. *Weigert* (1942), etc.

Bassi, Elena, it. um. zgodovinarka (predvsem beneška arhitektura in kiparstvo in pos. Canova).

B: *Canova* (Bergamo 1943, »GAI«); *L'Accademia di Belle Arti di Venezia nel suo bicentenario 1750—1950* (V 1950 [rk, Accad.]); *La Gipsoteca di Possagno* (V 1957); *Il Museo Civico di Bassano: I disegni di Antonio Canova* (V 1959, »Cataloghi di raccolte d'arte« 4); *A. Canova: I quaderni di viaggio (1779—1780)* (V-R 1959, »Civiltà veneziana: Fonti e testi« 2); (& E. R. Trincanato) *Il Palazzo Ducale nella storia e nell' arte* (Mi 1960); ‚*Michelangelo Grigoletti*' (Noncello [Pordenone], II, 1960); ‚*Appunti per la storia del Palazzo Ducale di Venezia*' (CrArte, 1962).

Bassin, Aleksander (1938—....), slov lik. kritik, tajnik ALU v Lj, po materi vnuk → *Windischerja*. Prispevki v slov. in drugih časnikih in revijah: *LD*, *Večer*, *Telegram*, *NRazgl*, *Perspektive*, *Sd*, *Sinteza*, *Izraz* (Sa), *Um* (Bgd), *Život umjetnosti* (Zgb), *Obala* (Koper) in *Asterisco*

(Trst), uvodi v katalogih razstav. Z M. → *Tršarjem* v alternaciji predstavljal v *Delu* slov. in druge lik. umetnike pod zaglavjem »V okviru tedna« resp. »Naši sodobni slikarji in kiparji« (1968—69, Bassin 46 predstavitev).

B: (uv) *Revolucija in umetnost: Izbor slovenske partizanske grafike in risbe* (Nova Gorica 1966, »Knjižnica NOV in POS: Lik. z.«); *Lojze Spacal* (Mrb 1967, »Lik. obzorja« 8); ‚*Slikarstvo Vena Pilona*' (Sd, 1967); ‚*Loboda in Trstenjak*' (ib.); etc.

Bastien-Lepage, Jules (1848—1884), fr. slikar, realist. S: portreti, npr. *Sarah Bernhardt*, zlasti pa žanrski prizori iz kmečkega življenja, med njimi njegova najbolj znana slika, *Počitek pri košnji* (*Les foins*, 1877, Louvre — kopiral Jožef → *Petkovšek*!).

L: André *Theuriet:* Jules Bastien-Lepage: l'homme et l'artiste (P 1885); »PKG« 11 (1966, t. 207). — Cf. L. de *Fourcaud* (1885), B. S. *Myers* (I 1969, s. v.), Ch. *Sterling* (& H. *Adhémar* I 1958).

Baškirceva, Marja Konstantinovna, fr. *Marie Bashkirtseff* (1860—1884), rus. slikarka v Parizu (sentimentalne žanrske slike), znana predvsem po svojih dnevniških zapiskih (fr. izdaje 1885, 1915 & 1925, slov. prev. [Katarina Špur]: *Dnevnik*, Lj 1938) in pismih (*Lettres*, 1891).

L: ELU 1 (1959 [= 1960], s. v. — L!). — Cf. L. *Bénédite* (... étrangères 1924).

BATH, mesto v juž. Angliji (*Somersetshire*), ki sta ga urbanistično oblikovala predvsem John Wood star. (*The Circus*, zač. 1754, dkč. o. 1770) in njegov sin John Wood ml. (*The Royal Crescent*, o. 1767—o. 1775).

L: EWA VI (1962, stp 789-91 — L!); Pevsner (1966); »US« 10 (1969, p. 86-87).

Batič, Stojan (1925—....), slov. kipar. R. v Trbovljah, med NOB delal 2 leti v rudniku, nato partizan, štud. v Lj na AUU (B. Kalin, Smerdu) in specialki. P: akti, harlekini, cikel *Rudarji* (1958—59), številni javni spom., npr. v Dolnjem Logatcu (1958), Lj, Mrb, Portorožu itn. Opremil ladje *Trbovlje*, *Bela krajina* in brazilsko *Anna Nery*. — Izd. graf. mapo *Minatori* (Udine 1961, uv Domenico Cadoresi). — Prešernova nagr. (1960), nagr. vstaje slov. naroda (1966).

L: BihaljiS (1955); Stojan Batič, Boris Kobe (Lj 1955 [rk, Jp], uv Z. *Kržišnik*); Batič, Spacal (Lj 1957 [rk, Jp], uv *id.*); Ko je ko (1957); AS (1958 — L!); Stojan Batič: Plastika in risbe iz cikla »Rudarji« (Lj 1959 [rk, Jp], uv Z. *Kržišnik*); Emilijan *Cevc*, Batičev rudarski ciklus (NSd, 1960); ŠijanecS (1961); Batič (Lj 1962 [rk, MaGal], uv Z. *Kržišnik*); ZMG (1964); MSU (k) 65; Delo (22. 7. 1966); Nedeljski dnevnik (28. VI. 1970). — Cf. Z. *Kržišnik* (1967), Ljerka *Menaše* (1959), B. *Pečar* (1970).

Batoni, Pompeo (Girolamo), (1708—1787), it. slikar, virtuozen eklektik na prehodu v → *neoklasicizem*. R. v Lucci, najprej zlatar, od 1728 dalje v Rimu (tam poleg A. R. → *Mengsa* najslavnejši umetnik), tam u. S: *Zmagoslavje Benetk* (razcvet umetn., ki se je začel za doža *Leonarda Loredana*, za beneškega poslanika v Rimu 1737, Raleigh), *Alegorija umetnosti s 5 personifikacijami* (d. 1740, Städel), *Híron in Ahíl* (d. 1746, Uffizi), *Antíoh in Stratónika* (d. 1746, Puerto Rico, Fondación Luis E. Ferré), *Enéj zapušča Didóno* (d. 1747, London, z. Brinsley Ford), *Tétis tolaži Ahíla* (d. 1747, ib.), *Magdalena spokornica* (o. 1750, prej Dresden, zgorelo 1945), *Padec čarodeja Simona* (1760—61, Rim, Sta Maria degli Angeli), *Thomas, 1. baron Dundas* (d. 1764, Aske Hall, Yorkshire, Marquess of Zetland) in pred skoraj enakim ozadjem z → *Apolonom Belvederskim*, → *Laókoontovo skupino* in → *Spečo Ariádno* tudi *Maršal Ciril Grigorjevič Razumovski* (1766, Dunaj, z. Razumowski), *Ces. Jožef II. in njegov brat Leopold, v. vojvoda toskanski, v Rimu* (d. 1769, Ksthist. Mus.), *Vrnitev izgubljenega sina* (d. 1773, ib.), *Papež Pij VI.* (1775, Rim, Mus. di Roma), *Agara in Izmael v bersabejski puščavi* (1776, Barberini), *Charles Cecil Rhodes v Rimu* (1778, Prado), → *Srce Jezusovo* (*Sacro Cuore*, za port. kraljico o. 1780, Rim, Il Gesù).

L: Ernst *Emmerling:* Pompeo Batoni: sein Leben und Werk (Drm 1932, dis.); John *Steegman*, Some English Portraits by Pompeo Batoni (BM, 1946); R. *Chyurlia*, Pompeo Batoni o del classicismo settecentesco (Emp, 1953); Anthony M. *Clark*, Some Early Subject Pictures by P. G. Batoni (BM, 1959); L. *Vertova* (Kindler I, 1964, s. v. — L!); Isa *Belli Barsali:* Mostra di Pompeo Batoni (Lucca 1967 [cf. F. Heinemann, Kchr, 1967, p. 346—53]). — Cf. H. *Hawley* (1964), H. *Voss* (Bl 1924).

BATUJE, vas ob cesti Ajdovščina—Gorica. Tu našli *plošči* s → *pleteninasto ornamentiko*.

L: M. *Zadnikar* (ELU 1, 1959 [izšlo 1960], s. v.); CevcS (1963). — Cf. E. *Cevc* (*ArhV I, 1952).

Batušić, Slavko (1902—....), hrv. um. zgodovinar (prom. 1927 v Zgb) in književnik.

B: *Umjetnost u slici: Pregled povijesti umjetnosti* (Zgb 1957; 2. izd. ib. 1961); *Pregled povijesti umjetnosti: Razvoj graditeljstva, kiparstva i slikarstva od najstarijih vremena do danas s tumaćem stranih naziva i pojmova* (ib. 1959).

L: ELU 1 (1959 [1960], s. v.).

Bauch, Kurt (1897—....), nem. um. zgodovinar, ord. na univ. v Freiburgu i. Br. od 1933 dalje. Štud. na univ. v Rostocku, Berlinu, Münchnu, na Dunaju in v Freiburgu (tam prom. 1923, cf. lit., 1926).

B: ‚*Zur Kenntnis von Rembrandts Frühwerken*' (JPK, 1924); ‚*Rembrandts Claudius Civilis*' (OH, 1925); *Jacob Adriaensz Backer: Ein Rembrandtschüler aus Friesland* (Bl 1926, »Grotesche Smlg. von Mngr. zur Kg.« 5; dis.); *Die Kunst des jungen Rembrandt* (Hdl 1933, »Heidelberger kstgeschichtliche Abh.« 14); *Freiburg im Breisgau* (Fr 1937); *Über die Herkunft der Gotik* (Fr 1939, »Freiburger Wissenschaftliche Ges.« 27); ‚*Rembrandt und Lievens*' (W-RJb, 1939); ‚*Klassik, Klassizität, Klassizismus*'+ (Das Werk des Künstlers, 1939/40); *Der Magdalenenaltar des Lucas Moser zu Tiefenbronn* (Bremen-Bl 1940); *Martin Schongauer und die deutschen Kupferstecher des 15. Jahrhunderts* (Fr 1941, »Forsch. zur Gesch. der K. am Oberrhein« 5); *Das Eiserne Kreuz 1813/1939* (Bl 1941); *Straßburg* (Bl 1941); *Frans Hals: Ein Vortrag* (K 1943); ‚*Ein Werk Robert Campins*?' (Panth, 1944); ‚*Die Kunstgeschichte und die heutige Philosophie: Martin Heideggers Einfluß auf die Wissenschaften*' (Heideggerjev zb., 1949); *Der Isenheimer Altar* (KiT s. a. [1951]); *Abendländische Kunst* (Dü 1952; n. izd. 1954); *Freiburg im Breisgau* (Mn-Bl 1953); ‚*Die geschichtliche Bedeutung von Giottos Frühstil*' (MittF, 1953); ‚*Zur Ikonographie von Caravaggios Frühwerken*' (H. Kauffmannov zb., 1956); *Rembrandt van Rijn: Die Nachtwache, 1642* (Stu 1957, »WerkM«); ‚*Bildnisse von Martin Schongauer*' (Noackov zb., 1958); *Der frühe Rembrandt und seine Zeit: Studien zur geschichtlichen Bedeutung seines Frühstils* (Bl 1960); ‚*Imago*' (Beitr. zur Philosophie u. Wissenschaft: Wilhelm Szilasi zum 70. Geburtstag, Mn 1960); ‚*Kunst als Form*' (Jb. ÄKw, 1962); ‚*Ein Selbstbildnis des frühen Rembrandts*' (W-RJb, 1962); ‚*Rembrandts »Christus am Kreuz«*' (Panth, 1962); ‚*Bildnisse des Jan van Eyck*' (Jahreshefte der Heidelberger Ak. der Wissenschaften 1961—62, Hdl 1963); ‚*Zu Tizian als Zeichner*' (W. Friedlaenderjev zb., 1965); **Rembrandt: Gemälde* (Bl 1966); *Das Brandenburger Tor* (K 1966); *Studien zur Kunstgeschichte* (Bl 1967); ‚*Zum Werk des Jan Lievens*' (Panth, 1967).

L: WWA (1962; 1964). — Zbornik: Festschrift Kurt Bauch: Kunstgeschichtliche Beiträge zum 25. November 1957 (Mn-Bl 1957 — B!).

Bauchant, André (1873—1958), fr. naivni slikar, po poklicu vrtnar, zač. slikati 46 let star. S: zg. podobe (na zač.), krajine, cvetlice, ptiči in bibl. prizori.

L: Maximilien *Gauthier:* André Bauchant (P 1943); Dict peint mod (1954); Vollmer V (1961); H. *Read* (Kindler I, 1964, s. v. — L!). — Cf. B. *Dorival* (1957 [II]), W. *Uhde* (1947 [1949]).

Baudelaire, Charles (1821—1867), fr. pesnik, pomemben tudi kot lik. kritik, mdr. podpiral Daumierja in Courbeta. Amaterski risar (2 avtp., karikature). Up: Courbet (1848/50, Montpellier; **Slikarjev atelje*, d. [18]55, Louvre), Fantin-Latour (**Hommage à Delacroix*, d. 1864, ib.), itd. — Njegove *Fleurs du mal* mdr. ilustr. Rodin, É. Bernard in Leonor Fini.

B: ‚*De l'essence du rire et généralement du comique dans les arts plastiques*'+ (1855); *pon. izd.: Curiosités esthétiques* (P 1868; n. izd. [Jacques Crépet] z naslovom *Quelques-uns de mes contemporains: Curiosités esthétiques*, P 1923: v njej *Le Salon de 1845*; *Le Salon de 1846*; *Le Musée classique du bazar Bonne-Nouvelles*; *Exposition universelle 1855*; *Le Salon de 1859*; *De l'essence du rire*; *Quelques artistes caricaturistes français*; *Quelques caricaturistes étrangers*; n. izd. [Jean Adhémar] Lausanne 1956); *L'art romantique* (P 1868: vsebuje *L'oeuvre et la Vie d'Eugène Delacroix*; *Peintures murales d'Eugène Delacroix: Le Peintre de la vie moderne* [C. Guys]).

L: A. *Ferrari:* L'esthétique de Baudelaire (P 1933); G. *Macchia:* Baudelaire critico (F 1939); M. *Gilman:* Baudelaire, the Critic (NY 1943); M. *Turnell:* Baudelaire (L 1953); M. A. *Ruff:* Baudelaire: l'homme et l'oeuvre (P 1955); Lucie *Horner:* Baudelaire, critique de Delacroix (G 1956); G. *May:* Diderot et Baudelaire, critiques d'art (G 1957); Wolfgang *Drost*, L'Inspiration plastique chez Baudelaire (GBA, 1957); *id.*, Baudelaire und der belgische Barock (H. Schradejev zb., 1960). — Cf. J. *Adhémar* (1958), N. *Barbantini* (1956), R. *Jullian* (1956), J. *Leymarie* (1969).

Baudissin, Klaus, *Graf von* (1891—....), nem. um. zgodovinar, prom. 1922, nacist, esêsovec, za nacizma od 1934 dalje direktor essenskega *Folkwang-Mus.*

B: *Georg August Wallis, Maler aus Schottland 1768—1847* (Hdl 1924); ‚*Ossian in der bildenden Kunst*' (Westermanns Monatshefte, 1924); ‚*Auf der Suche nach dem Sinngehalt: Herkules am Scheidewege als Bildthema*' (JPK, 1936).

L: Wulf (1963).

Bauer, Hermann (1929—....), nem. um. zgodovinar, Sedlmayrjev učenec, uči na univ. v Münchnu (*Kunsthistorisches Seminar der Univ. München*).

B: ‚*Zum ikonographischen Stil der süddeutschen Rokokokirche*' (MJb, 1961); ‚*Der Inhalt der Fresken von Birnau*' (Das Münster, 1961); *Rocaille: Zur Herkunft und zum Wesen eines Ornament-Motivs* (Bl 1962, »Neue Münchner Beitr. zur Kg.« 4, dis. [Mn 1955]); *Der Himmel im Rokoko: Das Fresko im deutschen Kirchenraum des 18. Jahrhunderts* (Regensburg 1965, »Welt des Glaubens in der K.« 5); *Kunst und Utopie: Studien über das Kunst- und Staatsdenken in der Renaissance* (Bl 1965 [habil. Mn 1964]).

L: Kü (1966).

Baugin, fr. slikar tihožitij v XVII. st., morda istoveten s slikarjem Lubinom *Bauginom* (o. 1610/12—1663). S: npr. *Tihožitje: 5 čutov* (les, Louvre).

L: Il Seicento Europeo (R 1956 [rk, Pal. delle Esposizioni 1956—57], št. 8 — L!); G. *Bazin* & R. *Guilly* (Kindler I, 1964, s. v. — L!). — Cf. A. *Blunt* (1953), M. *Faré* (1962), Ch. *Sterling* 1934 [rk]; (1952 [rk]; 1952 [1959]).

Bauhaus, za razvoj mod. arhitekture, industrijskega oblikovanja in funkcionalizma sploh temeljno pomembna lik. šola, ki jo je z združitvijo dveh star. šol v Weimarju (cf. s. v. *Velde, Henry van de*) 1919 ust. → *Gropius* (*Staatliches Bauhaus Weimar*). Po preselitvi v Dessau 1925 (ime:

Bauhaus Dessau: Hochschule f. Gestaltung) jo je najprej vodil še Gropius, nato 1928—30 Hannes *Meyer* (1889—1954), odtlej pa → *Mies van der Rohe* (1932 umik v Berlin, tam pa so Bauhaus 1933 nacisti dokončno razpustili). Na Bauhausu so poleg omenjenih učili tudi → *Feininger*, → *Marcks*, → *Itten*, → *Schlemmer*, → *Klee*, → *Kandinsky*, → *Moholy-Nagy*, → *Hilbersheimer* in → *Albers*, iz njegovih delavnic je izšel tudi Marcel → *Breuer*.

L: Arnold *Whittick* (Hatje, 1963, s. v.). — Cf. H. M. *Wingler* (*2. izd. 1968 — L!).

die **Bauhütte** (nem.) → *stavbarnica*

BAUÍT, koptski samostan v srednjem Egiptu, ust. v IV. st., razrušen o. 1160. Pomembne StS-e z izjemo snetih (zdaj → *Kairo, Koptski muz.*) verj. uničene. Odtod mdr. ikoni *Škofa Abrahama* (temp, VI./VII. st., Berlin, Staatliche Museen) in *Kristusa in opata Menasa* (temp, 57 × 57 cm, VI./VII. st., Louvre).

L: J. *Clédat:* Le monastère et la nécropole de Baouît (Le Caire 1904, 1906 & 1916); KHE 1 (1962, p. 688). — Cf. A. *Grabar* (L'âge d'or 1966, repr. 189, 192-3 [StS], 199 & 204 [ikoni]).

Baum, Julius (1882—1959), nem. um. zgodovinar, medievalist. R. v Wiesbadnu, bil ord. na univ. v Stuttgartu. Tudi prispevki v *ThB*.

B: *Die Bauwerke des Elias Holl* (Str 1908, »SdK« 93); *Romanische Kunst in Frankreich* (Stu 1910, »Bauformen-Bibl.« 3; 2., angl. izd. *Romanesque architecture in France*, L 1928); *Die Ulmer Plastik um 1500* (Stu 1911); *Ulmer Kunst* ... (Stu-Lpz 1911); *Forschungen über die Hauptwerke des Baumeisters Heinrich Schickhardt* ... (Str 1916, »SdK« 185); *Deutsche Bildwerke des 10. bis 18. Jahrhunderts* (Stu-Bl 1917, »Kataloge der Kgl. Altertümersmlg. in Stuttgart« 3); Baukunst und dekorative Plastik der Frührenaissance in Italien (Stu 1920, »Bauformen-Bibl.« 2); *Gotische Bildwerke Schwabens* (Au-Stu 1921); *Altschwäbische Kunst* (Au 1923); *Kloster Blaubeuren* (Au 1926); *Die Malerei und Plastik des Mittelalters, II: Deutschland, Frankreich und Britannien* (Wi/Po [1920—]1930, »HdKw«); *Romantische Malerei Oberschwabens* (Ulm 1932, »Ulmer Schriften zur Kg.« 8); *La sculpture figurale en Europe à l'époque mérovingienne* (P 1937); *Martin Schongauer* (W 1948, »Smlg. Schroll«); *Zwölf deutsche Dome des Mittelalters* (Z-Fr 1955; 2. izd. 1962).

L: zbornik: Neue Beiträge zur Archäologie und Kunstgeschichte Schwabens: Julius Baum zum 70. Geburtstag ... gewidmet (Stu 1952 — B!).

Baumeister, Willi (1889—1955), nem. abstr. slikar, r. in u. (66) v Stuttgartu.

L: O. *Bihalji-Merin* (izd.): W. Baumeister: Das Unbekannte in der Kunst (K 1960); W. F. *Arntz* (Kindler I, 1964, s. v. — L!); ReadP (1959 [1969]). — Cf. W. *Grohmann* (1952).

Baumgart, Fritz (Erwin), (1902—....), nem. um. zgodovinar. R. v Berlinu, tam prom. pri A. Goldschmidtu, do 1934 v *Bibl. Hertziana* v Rimu, 1934—38 priv. docent v Bonnu, učil 1938—49 na univ. v Jeni in od 1949 dalje na *Technische Univ.* Berlin-Charlottenburg.

B: (& B. Biagetti) *Die Fresken des Michelangelo, L. Sabbatini und F. Zuccari in der Cappella Paolina im Vatican* (C. d. V. 1934, »Monumenti vaticani di archeologia e d'arte« 3); ‚*Biagio Betti und Albrecht Dürer: Zur Raumvorstellung in der Malerei des römisch-bolognesischen Manierismus in der 2. Hälfte des 16. Jahrhunderts*' (ZfKg, 1934 [tudi v rkp. W. Friedlaenderjevem zb., 1933]); ‚*Eine Entwurfzeichnung Michelangelos zur Cappella Paolina*' (A. Goldschmidtov zb., 1935); ‚*Die Jugendzeichnungen Michelangelos bis 1506*' (MarJb, 1937); ‚*Die Fresken Giottos in der Arenakapelle zu Padua*' (ZfKg, 1937); ‚*E. T. A. Hoffmann Künstlernovellen: Gedanken um Kunst und Künstler der Romantik*' (W. Waetzoldtov zb., 1941); ‚*Zusammenhänge der niederländischen mit der italienischen Malerei in der zweiten Hälfte des 16. Jahrhunderts*' (ib., 1944 [R. Hamannov zb.]); ‚*Die Anfänge Caravaggios*' (ZfKw, 1952); ‚*Die Caravaggio-Forschung seit 1943*' (ZfKg, 1954); *Geschichte der abendländischen Malerei: von den Anfängen bis zur Gegenwart* (Stu 1954); *Caravaggio: Kunst und Wirklichkeit* (Bl 1955); *Geschichte der abendländischen Plastik: von den Anfängen bis zur Gegenwart* (K 1957; razš. & rev. izd. K 1966, »Das moderne Sachbuch« 52); *Geschichte der abendländischen Baukunst: von den Anfängen bis zur Gegenwart* (K 1960); *Renaissance und Kunst des Manierismus* (K 1963, »DuMont Dokumente, I: Kg., Deutung, Dokumente«); *Stilgeschichte der Architektur* (K 1969, »Das moderne Sachbuch« 81).

Baur, John I(reland) H(owe), (1900—....), amer. muzealec, lik. kritik in pisec o umetn. (*Whitney Mus. of American Art*).

B: *Catalogue of The M. and M. Karolik Collection of American Paintings: 1815—1861* (Bo 1949); *Revolution and Tradition in Modern American Art* (C [Mass.] 1951, »The Libr. of Congress Series in American Civilization«); *American Painting in the Nineteenth Century: Main Trends and Movements* (NY 1953); *Loren MacIver, I. Rice Pereira* (NY 1953 [rk, Whitney]); *George Grosz* (NY 1954); *The New Decade: 35 American Painters and Sculptors* (NY 1955); *Charles Burchfield* (NY 1956); (izd.) *New Art in America: Fifty Painters of the 20th Century* (NY 1957); *Bradley Walker Tomlin* (NY 1957); *Nature and Abstraction* (NY 1958).

L: WWAA (1959).

Bavarska (nem. *Bayern*, ZRN) obsega zdaj upravno poleg starega jedra dežele (*Altbayern*) tudi Frankovsko in Švabsko. Med kraji s pomembnimi um. spom. → *Benediktbeuern*, → *Ettal*, → *Freising*, → *Ingolstadt*, → *Landshut*, → *München*, → *Passau*, → *Prüfening*, → *Regensburg*, → *Rohr*, → *Rott am Inn*, → *Schleißheim*, → *Straubing*, → *Weltenburg*, → *Weyarn* in → *Wies*, pos. na Frankovskem (→ *Frankovsko*) → *Aschaffenburg*, → *Bamberg*, → *Bayreuth*, → *Ebrach* in zlasti → *Nürnberg*, → *Pom-*

mersfelden, → *Rothenburg ob der Tauber*, → *Vierzehnheiligen* in → *Würzburg*, na Švabskem (*Bayerisch Schwaben*) pa → *Augsburg*, → *Kempten* in → *Ottobeuren*.

L: Reclam N I (1959); Gustav *Barthel:* Der Kunstführer (Gtl 1961, p. 11 ss); Bibliographie der Kunst in Bayern, I—III (Wsb 1961— [v načrtu 4 knj.]); EWA VI (1962, stp 236—53); Werner *Mayer:* Dome und Kirchen in Bayern (FrM 1963); R. *Schindler:* Große Bayerische Kunstgeschichte (2 knj., Mn 1963). — Cf. A. *Feulner* (1923), A. *Grisebach* (1946), H. *Karlinger* (& J. M. *Ritz* 1928—1931), N. *Lieb* (1953), Th. *Müller* (1950), H. *Schnell* (1936), itd.

Bawit, angl. oblika krajevnega imena → *Bauít*.

Baxandall, Michael, angl. um. zgodovinar, uči na → *Warburgovem inst.* londonske univ.

B: (& E. H. Gombrich) ‚*Beroaldus on Francia*' (JWCI, 1962); ‚*A Dialogue on Art from the Court of Leonello d'Este*' (ib., 1963); ‚*Bartholomaeus Facius on Painting: A 15th-Century Manuscript of the »De viris illustribus«*' (ib., 1964); ‚*Guarino, Pisanello and Manuel Chrysoloras*' (ib., 1965); ‚*A Masterpiece by Hubert Gerhard*' (Victoria and Albert Mus. Bull., 1965).

Bayerische Staatsgemäldesammlungen (Bavarske drž. zbirke slik) obsegajo v Münchnu *Alte Pinakothek*, *Neue Pinakothek* in *Neue Staatsgal.*, *Schack-Gal.*, *Gemäldegal. Schleißheim* (na gradu Schleißheim pri Münchnu) in *Doernerjev inst.* (*Doerner-Inst.: Laboratorium f. Konservierung u. naturwissenschaftliche Untersuchung von Kunstwerken*), poleg tega pa še 7 podružničnih gal., in sicer v *Augsburgu*, *Aschaffenburgu*, *Bayreuthu*, *Burghausnu*, *Ottobeurenu*, *Passauu* in (od 1968 dalje) *Bambergu*.

Bayersdorfer, Adolf (1842—1901), nem. um. zgodovinar in muzealec, konservator gal. v Schleißheimu (od 1880) in Stare pinakoteke v Münchnu (od 1884 dalje). Poznavalec it. slikarstva (nasprotnik Lermolieffa [cf. s. v. *Morelli, Giovanni*]), zagovornik Courbeta in Leiblovega kroga, znan tudi s spisom o Madonah v Darmstadtu in Dresdenu, v katerem je še enkrat prepričljivo dokazal, da je delo Holbeina ml. darmstadtska Madona (→ *Madona z družino župana Meyerja*). S Franzom von Reberjem izd. *Klassischer Bilderschatz* (od 1889 dalje) in *Klassischer Skulpturenschatz* (1897—1900).

B: *Der Holbein-Streit: Geschichtliche Skizzen der Madonnenfrage und kritische Begründungen der auf dem Holbein-Congress in Dresden abgegebenen Erklärungen* (Bl 1872); *Leben und Schriften* (Mn 1902, izd. Hans Mackowski, G. Pauli in W. Weigand).

L: Woldemar von *Seidlitz* (RepKw, 1901, nekr.); Hermann *Uhde-Bernays* (NDB 1, 1953, s. v.).

Bayet, Charles (1849—1918), fr. arheolog in zgodovinar grš. in biz. umetn.

B: *Recherches pour servir à l'histoire de la peinture et de la sculpture chrétiennes en Orient avant la querelle des Iconoclastes* (P 1879); *L'Art byzantin* (P 1904).

BAYEUX v Normandiji, nekd. rim. *Augustodurum*. Romanska *katedr.* s pozn., križnorebrastim obokom. V *Musée de la Reine Mathilde* kot največji zaklad t. i. → *preproga iz Bayeuxa* (zadnja tretjina XI. st.).

L: EWA V (1961, stp 560 — L!). — Cf. J. *Vallery-Radot* (s. a.).

Bayeu (y Subias), Francisco (1734—1795), šp. slikar, s čigar sestro se je oženil Goya; r. v Zaragozi, u. v Madridu, kjer je bil od 1788 dalje dvorni slikar. Up: Goya (1786, Valencia, Mus.; postumno 1795, Prado).

BAYREUTH na Frankovskem (upravno Bavarska, ZRN), mesto, ki je znano po uprizoritvah R. Wagnerjevih oper (t. i. *Bayreuther Festspiele*). Staro **Opero* je sez. Joseph Saint-Pierre, njeno notr. opremo (1744—48) pa je oskrbel Carlo → *Galli Bibiena*.

L: Reclam N I (1959); Jedding (1961); EWA VI (1962, stp 243 — L!); »US« 10 (1969, p. 209).

Bazaine, Jean (1904—....), fr. slikar. Mdr. prispeval *načrte za 3 slikana okna* v c. v Assyju in za *mozaik* v c. v Audincourtu.

B: *Notes sur la peinture d'Aujourd'hui* (P 1948; 2. izd., P 1953).

L: WWA (1962); Herbert *Read* (Kindler I, 1964, s. v. — L!). — Cf. B. *Dorival* (1957 [II]).

bazilika, v umzg. terminologiji vzdolžna stavba z notr. (pravokotno dvorano), po dolgem razdeljeno s stebri v 3 ali več (5, 7 in celó 9) ladij, od katerih je srednja višja od ostalih, takó da svetloba prihaja skozi okna njenih povišanih sten. Za pozn. razvoj evr. kultnega stavbarstva temeljno pomembna starokršč. bazilika se je na vzh. končavala v → *apsidi*, na zah. strani je imela štirikotno, obzidano, s pokritimi hodniki obdano dvorišče (→ *atrij*), med njim in sámo baziliko pa je bila eventualno še t. i. vhodna lopa (predprostorje, → *narteks*). V dolgotrajnem disputu o izvoru starokršč. bazilike so po eni strani poudarjali rim. profano baziliko (prvi L. B. → *Alberti*), po drugi strani avtohtonost starokršč. stavb, sicer pa jih mdr. izvajali tudi iz nagrobnih stavb (→ *Dyggve*), videli v njih podobo → *nebeškega Jeruzalema* (cf. *Kitschelt*, infra), pos. prečno ladjo razlagali z izročilom rim. ces. svečanosti (R. *Egger*), itn.

L: Cankar I/3 (1929); Lothar *Kitschelt:* Die frühchristliche Basilika als Darstellung des himmlischen Jerusalem (Mn 1938, »Münchener Beitr. zur Kg.« 3);

E. *Langlotz* & F. W. *Deichmann*, Basilika (RAC I, 1950 — L!); ‚Die Ursprünge der christlichen Basilika: Bericht über die vom Zentralinstitut für Kunstgeschichte in München veranstaltete Wissenschaftliche Tagung' (Kchr, 1951); G. *Matthiae:* Le chiese di Roma dal IV al X secolo (R 1962); Charles *Delvoye*, Basilika (RbK I, 1966 — L!); Pevsner (1966). — Cf. R. *Egger* (1916), A. *Grabar* (Le premier 1966), Th. *Klauser* (1942), P. *Lavedan* (II 1950, p. 50—52 — L!) itd.

Bazille, Frédéric (1841—1870 padel), fr. slikar, enakovreden sopotnik → *francoskih impresionistov* na zač. njihove poti, ki mu je smrt preprečila nadaljnji razvoj. R. v Montpellierju (družini nasproti je živel → *Bruyas*), štud. medicino, od 1862 dalje v Parizu, se tam 1864 dokončno odločil za slikarstvo (ker je bil od doma bogat, je lahko pomagal prijatelju Monetu), ubit v fr.-pruski vojni. S: *»Improvizirani lazaret«: Monet v postelji* (d. 1865, Nîmes, z. Pinchinat), *Portret Aug. Renoirja* (prej Alger, Mus. des B.-A.), *Umetnikova družina na terasi pri Montpellierju* (*Réunion de famille*, z avtp., d. 1867, Louvre), *Poletni prizor: kopalci* (d. 1869, Fogg), *Umetnikov ateljé: rue de la Condamine* (d. 1870, Louvre), *Toaleta* (*La Toilette*, d. 1870, Montpellier). — Up: npr. Renoir (d. 1867, Louvre), Fantin-Latour (*Atelje v Batignolles*, 1870, ib.).

L: G. *Poulain:* Bazille et ses amis (P 1932); F. *Daulte:* Frédéric Bazille et son temps (G 1952); G. *Bazin* (Kindler I, 1964, s. v. — L!); »PKG« 11 (1966, t. 230). — Cf. (tudi s. v. *francoski impresionisti*) J. *Rewald* (1946 [1961]).

Bazin, Germain (1901—....), fr. um. zgodovinar, nekd. direktor (*conservateur-en-chef*) louvrske slikarske zbirke.

B: *Saint Dominique* (P 1937, »L'Art et les saints«); *Renoir* (P-Londres 1939); *L'École Franco-Flamande: XIV et XV siècles* (G: Sk 1941, »Les Trésors de la peinture française« II/2); *L'École parisienne* (ib. 1942, ista z. I/5); *L'École provençale: XIV et XV siècles* (ib. 1944, ista z. I/3); *L'époque impressionniste* (P 1947); *Les Grands maîtres hollandais* (P 1950, »Merveilles de l'art«); *Corot* (P 1942, »Coll. Prométhée«; 2. izd. P 1951); *Histoire de l'Art de la préhistoire à nos jours* (P 1953; razš. angl. izd. *A Concise History of Art*, I—II, L 1962); *L'Architecture religieuse baroque au Brésil* (2 knj., P 1956—1958); *Trésors de la Peinture au Louvre* (P s. a., »Trésors des Grands Musées«; angl. izd. *The Louvre*, NY 1958); *Trésors de l'impressionnisme au Louvre* (P 1958, ista z.; angl. izd. *French Impressionists in the Louvre*, NY 1958; jugosl. izd. [prev. K. Ambrožić] *Impresionizam*, Bgd 1966); *The Loom of Art* (L 1962 [fr. orig.]; jugosl. izd.: Žermen Bazen: *Vrhunska dela svetske umetnosti*, Bgd 1962); *L'Aleijadinho et la sculpture baroque au Brésil* (P 1963); *Baroque and Rococo Art* (NY 1964 [fr. orig.], »PWA«; jugosl. izd. *Barok i rokoko*, Bgd 1966); *Le temps des musées* (P 1967); *The History of World Sculpture* (Greenwich [Conn.] 1968).

L: Drevet (1954); WWF (1963—64).

Bazzi, Giovanni Antonio → *Sodoma*

Beardsley, Aubrey (Vincent), (1872—1898), angl. risar in ilustrator, s svojimi precioznimi, morbidnimi in erotičnimi stvaritvami kljub raznoterim vplivom (grš. vazno slikarstvo, jap. lesor. in ob koncu fr. rokoko) in rani smrti — u. 25 let star za jetiko — pomemben predstavnik dekadence v → *findesièclovski umetn.* R: ilustr. Th. Maloryja *Morte d'Arthur* (2 knj., 1893—94), O. Wilda *Salome* (1894), četrtletnik *The Yellow Book* (1894—95), 8 številk mesečnika *The Savoy* (1896), Aristofanovo *Lysistrata* (1896), Dowsonovega *Pierrot of the Minute* (1896), Alexandra Popa *The Rape of the Lock* (1896), R. Wagnerjev *Rheingold* (1896), Th. Gautierjevo *Mademoiselle de Maupin* (1897), Ben Jonsona *Volpone: or the Foxe* (1897) in lastno prozo *Venus and Tannhäuser* (zas. tisk 1907, »očiščena« izd. skupaj z drugimi spisi: *Under the Hill*, 1903). — Up: npr. J.-É. Blanche (1895, London, Nat. Portrait Gall.).

L: The early work of Aubrey Beardsley (L 1899, uv H. C. *Marillier*; n. izd. L 1920 in NY 1967); Franz *Blei*, Aubrey Beardsley (Pan, 1899); The later work of Aubrey Beardsley (L 1901; n. izd. L 1930 in NY 1967); Rudolf *Klein:* Aubrey Beardsley (Bl s. a., »Die K.« 5; 2. izd. 1904); Haldane *Macfall:* Aubrey Beardsley: The Man and His Work (L 1928); A. E. *Gallatin:* Aubrey Beardsley: Catalogue of Drawings and Bibliography (NY 1945); John A. *Gere* (EWA II, 1960, s. v. — L!); A. *Bowness* & L. *Gowing* (Kindler I, 1964, s. v.); Brian *Reade:* Beardsley (L 1967).

Beat(us) iz Liébane (u. verj. 798), opat samostana Liebana v Asturiji, krščč. svetnik (19. II.), 776 napisal v srednjem veku zelo razširjen komentar → *Apokalipse*, po katerem naj bi se človeška zgod. končala z letom 800. Med IR te razlage so likovno posebno mikavni tisti mozarabski rkp., ki jih hranijo Morgan Libr., kapiteljska biblioteka v Geroni, Bibl. Nat. in Br. Mus. (cf. infra s. v. *»Beatus«*).

L: Réau II/2 (1957, p. 671—72); EWA X (1965, stp 370—71 — L!); LS I (1968). — Cf. H. *Holländer* (1969, p. 173—74 & 179), W. *Neuß* (1931), C. *Nordenfalk* (G: Sk 1957).

***»Beatus« iz opatije Saint-Sever,** pomemben iluminiran rkp. razlage → *Beata iz Liébane* (supra), takó rekoč pofrancózena varianta mozarabskih vzorov, ki je nastala v jugozah. Franciji v samostanu Saint-Sever, ko je bil tam opat Gregorius (!028—72). Med miniaturami kodeksa (pergament, 36,5 × 28 cm, sreda XI. st., Bibl. Nat., Ms. lat. 8878) npr. f. 116 (*Odprtje šestega pečata: zvezde padajo na zemljo* — Raz 6, 12—17), f. 121v/122r (*Videnje Maiestas Domini in 24 starešin* — Raz 4), f. 145 (*Kobilice* — Raz 9, 3—

12) in *Jezdeci na konjih, ki bruhajo ogenj, dim in žveplo in imajo kačam podobne repe* (f. 148v — Raz 9, 17—19).

L: É. A. van *Moé:* L'apocalypse de Saint-Sever (P 1942); EWA XII (1966, barvna t. 207); »PKG« 5 (1969, t. XX — L!). — Cf. P. *D'Ancona* (& E. *Aeschlimann* 1969, t. 46—47), C. *Nordenfalk* (G: Sk 1957; ib. 1958, t. p. 132), J. *Porcher* (1959).

»Beatus« iz 1. pol. X. st., najstar. ohranjeni rkp. Beatove razlage Apokalipse (38,1 × 28,1 cm, o. 926, Morgan Libr., Ms. 644). Med miniaturami npr. f. 87r (*Videnje jagnjeta in 4 živih bitij* — Raz 4, 6—7), f. 115v (*Angeli pridržujejo 4 vetrove, angel od sončnega vzhoda in* 144 000 *zaznamovanih* — Raz 7) in f. 222v (*Nebeški Jeruzalem* — Raz 21).

L: Champeaux-Sterckx (1966). — Cf. P. *D'Ancona* (& E. *Aeschlimann* 1969, t. 48).

»Beatus« iz samostana Santo Domingo de Silos, mozarabski iluminiran rkp. Beatove razlage (37,5 × 24,1 cm, o. 1109, Br. Mus., Ms. Add. 11695). Med miniaturami npr. f. 172r (*Sedem angelov s sedmerimi čašami božjega srda pod odprtim svetiščem* — Raz 15, 7).

L: cf. P. *D'Ancona* (& E. *Aeschlimann* 1969, t. 50).

***»Beatus« v Geroni,** pomemben mozarabski iluminiran rkp. (pergament, 286 listov 40 × 26,8 cm, o. 975, Gerona, kapiteljska knjižnica katedrale), ki je nastal v samostanu San Salvador v Tavari. Med miniaturami npr. *Evangelist Luka* (f. 5v), *Pekel* (f. 17r), *Ženska na zveri: Babilonska hotnica* (f. 64r), *Janez govori cerkvi v Éfezu* (f. 70v), *Janez govori cerkvi v Sardah* (f. 89v), *Dve božji priči* (f. 164r), *Nebesa* (f. 258v/259r).

L: *Sancti Beati a Liebana in Apocalypsin Codex Gerundensis (Olten 1962, faks.); »PKG« 5 (1969, t. XVIII — L!); »US« 6 (1970, repr. p. 246/47).

Beatus vir *qui non sequitur consilium impiorum* (ali *qui non abiit in consilio* ...), zač. 1. psalma (Ps 1, 1: *Blagor človeku, ki se ne ravna po nasvetu brezbožnih*), v srednjev. IR velikokrat zaznamovan z bogato okrašeno inicialo *B*, npr. v → *Dagulfovem psalterju* (f. 25r), → *Psalterju sv. Elizabete*, itd.

L: »US« 6 (1970, repr. p. 99); Howard *Helsinger*, Images on the »Beatus« Page ... (AB, jun. 1971).

Beatus vir qui timet Dominum, zač. 111. (112.) psalma (*Blagor mu, kdor se boji Gospoda*).

Beaudin, André (1895—....), fr. slikar in kipar, po slogu eden izmed naslednikov kubizma. R. v kmečki družini, nanj vplival zlasti Juan *Gris*. Prva samost. razst. 1923 (uv v kat. Max *Jacob*).

L: Dict peint mod (1954); H. *Read* (Kindler I, 1964, s. v. — L!). — Cf. B. *Dorival* (II 1957).

BEAULIEU-SUR-DORDOGNE v fr. pokrajini *Limousin*. Nekd. benediktinska c. *Saint-Pierre* (samostan od 1072 dalje povezan s Clunyjem), romanska stavba s pomembnim *juž. portalom:* v timpanu (o. 1130/40) **Poslednja sodba* (Kristus z iztegnjenima rokama kot romanski Kristus na križu, angeli z → *Arma Christi*, med njimi nesomerno vkomponirani križ, rozete pod vplivom timpana v → *Moissacu*), na *delilnem slopu* 3 preroki v vlogi atlantov.

L: EWA V (1961, stp 586 — L!); »US« 7 (1968, p. 64—65); »PKG« 5 (1969, t. 280a, p. 235).

BEAUNE (Burgundija, Francija). *Hôtel-Dieu*, bolnica, ki jo je 1443 ust. kancler Rolin. V njej Rogierja van der Weyden **oltar Poslednje sodbe* (1445/51).

L: EWA V (1961, stp 627); »US« 8 (1968, repr. p. 139 & 176). — Cf. P. *Hirschfeld* (1968).

Beauneveu, André (o. 1330—1401/02), niz.-fr. kipar, iluminator itd. iz Valenciennesa, delal za fr. kralja Karla V., nato za Louisa de Mâle in naposled za Jeana, vojvodo berryjskega. P: v opatijski c. v Saint-Denisu po naročilu Karla V. iz 1364 *nagrobne* sohe Karla V. (lastnoročno), slednjega očeta *Janeza II. Dobrega* in starega očeta *Filipa VI.* (obe z delavnico). IR: atr. uvodne *miniature prerokov in apostolov* v → *Psalterju vojvode berryjskega* (o. 1380/85, Bibl. Nat., Ms. fr. 13091).

L: Panofsky Neth (1953); Marcel *Aubert* (EWA II, 1960, s. v. — L!); Panofsky Tomb (1964); Meiss-Berry (1967). — Cf. H. *Bober* (1953), G. *Troescher* (1940).

BEAUVAIS, mesto v severozah. Franciji (*Ile-de-France*), znano tudi po svojih tapiserijah (1664 je Colbert ust. *Manufacture Royale de Tapisserie*).

L: EWA V (1961, stp 547 — L!).

~ ***katedrala Saint-Pierre,** eden izmed v. spomenikov fr. gotike, naj bi postala najvišja in največja fr. katedr. V letih 1247—72 so sez. *kor* z dotlej nevidenim razmerjem šir. in viš. 1 : 3,4 (Chartres še npr. 1 : 2,6), ki pa se mu je čez 12 let, 1284, udrl obok, da so ga morali znova zgraditi. Delo na c. ustavljeno 1578: dkč. samó *kor z obhodom in žarkasto razporejenimi kapelami* pa *transept* (ladje niso sezidali nikdar).

L: Cankar II/2 (1933, p. 225).

~ **Saint-Étienne,** romanska ladja in transept, kor pa v poznogotskem *flamboyant* slogu. Mdr. **slikano okno* z motivom *Jesejeve korenike* (Engrand Le Prince 1525).

Beazley, *Sir* **John D(avidson),** (1885—1970), angl. klas. arheolog, avtor temeljnih del o grš. vaznem slikarstvu. R. v Glasgowu, bil od 1925 dalje prof. na univ. v Oxfordu.

B: *The Lewes House Collection of Ancient Gems* (Ox 1920); *Attic Red-Figure Vase Painters* (Ox 1925; razš. izd. Ox 1942; n. izd. Ox 1963); *Attic Black-Figure* (L 1928); (& Paul Jacobsthal ed.) *Bilder griechischer Vasen* (13 knj., 390 tabel, Bl 1930—1939); (& Bernard Ashmole) *Greek Sculpture and Painting to the End of the Hellenistic Period* (Cambridge UP 1932; n. izd. 1966); *Etruscan Vase-Painting* (Ox 1947); *The Development of Attic Black-Figure* (Berkeley: Univ. of California Press 1951); *Attic Black-Figure Vase Painters* (Ox 1956).

L: WWA (1962).

BEBENHAUSEN pri Tübingenu (*Württemberg*, ZRN): nekd. cistercijanski samostan.

L: Reclam N II (1958 [1960]); EWA VI (1962, stp 254 — L!). — Cf. H.-P. *Eydoux* (1950).

Beccafumi, Domenico (1486—1551), it. sienski slikar; od 1519 dalje risal kartone za marm. intarzije na tlaku sienske stolnice (*Abraham daruje Izaka* in drugi bibl. prizori). S (vse les): npr. *Stigmatizacija Katarine Sienske* (o. 1515, Siena, Pin. Naz.), *Sv. družina* (tondo, o. 1520, Uffizi), *Kristus v predpeklu* (1530/35, Siena, Pin. Naz.), 6 slik v katedr. v Pisi, in sicer *Mojzes razbije tabli postave* (1537), *Kore, Datan in Abiron* (1537/38) in 4 *podobe evangelistov* (1538), naposled posebno znano *Marijino rojstvo* (verj. 1543, Siena, Pin. Naz.).

L: Vasari-Milanesi V; Berenson Ox (1932); Jacob *Judey:* Domenico Beccafumi (Fr 1932, dis.); Venturi IX/5 (1932); M. *Gibellino-Krascennikova:* Il Beccafumi (Siena 1933); Donato *Sanminiatelli* (Kindler I, 1964, s. v. — L!); Seizième Dessins (1965); Donato *Sanminiatelli:* *Beccafumi (Mi 1967). — Cf. L. *Becherucci* (1944 [1949]), B. *Berenson* (1968), G. *Briganti* (1961).

Becherucci, Luisa (1904—....), it. um. zgodovinarka, direktorica *Gall. degli Uffizi* v Florenci. Številni prispevki o manierizmu itd.

B: *La scultura italiana del Cinquecento* (F 1934); *L'architettura italiana del Cinquecento* (F 1936); *Disegni del Pontormo* (Berg 1943, »Disegnatori ed incisori italiani« 1); *Manieristi toscani* (ib. 1944, »GAI«; 2. izd. 1949); *Bronzino* (F 1949; 2. izd. 1952); *Andrea del Sarto* (Mi 1955, »I grandi maestri del disegno«); ‚*Per un ritratto del Bronzino*' (M. Marangonijev zb., 1957); ‚*Mannerism*' (EWA IX, 1964); *Andrea Pisano nel Campanile di Giotto* (F 1965, »For Col« 19); ‚*La bottega pisana di Andrea da Pontedera*' (MittF, 1965).

L: Lodovici (1942).

Becić, Vladimir (1886—1954), hrv. slikar, r. v Slavonskem Brodu, u. (še 67) v Zgb. Štud. v Münchnu z Račićem in Kraljevićem (z O. Hermanom četvérica t. i. hrv. impresionistov), pozn. eden izmed uglednih pedagogov zagrebške ak., član JAZU, itd.

L: Pola vijeka (1953); Slavko *Batušić* (ELU 1, 1959 [izšlo 1960], s. v. — L!). — Cf. Lj. *Babić* (Umjetnost 1943), A. *Čelebonović* (1965), M. *Peić* (1966).

Becker, Erich (1883—....), nem. krščč. arheolog, pastor.

B: *Das Quellwunder des Moses in der altchristlichen Kunst* (Str 1909, »ZKA« 72); *Malta sotterranea: Studien zur altchristlichen und jüdischen Sepulkralkunst* (ib. 1913, »ZKA« 101); ‚*Protest gegen den Kaiserkult und Verherrlichung des Sieges am Pons Milvius in der christlichen Kunst der konstantinischen Zeit*' (A. de Waalov zb., 1913); ‚*Einzug Jesu in Jerusalem*' (Bulićev zb., 1924).

L: Kü (1931).

Becker, Felix (1864—1928), nem. um. zgodovinar, z U. Thiemejem utemeljitelj po obeh imen. vélikega → *Thieme-Beckerjevega leksikona.*

B: *Schriftquellen zur Geschichte altniederländischen Malerei: nach den Hauptmeistern chronologisch geordnet* (Lpz 1897).

L: Kü (1931, *Die Toten*).

Beckett, R(onald) B(rymer), (1891—....), angl. um. zgodovinar. V njegovi z. slik mdr. zastopani Lely, Richard Wilson in Constable.

B: ‚*Famous Hogarths in America*' (AA, 1948); ‚*Portraits of Hogarth's family*' (Conn, 1948); ‚*Hogarth's early painting:* 1727-9' (BM, 1948); *Hogarth* (L 1949, »English Master Painters«); ‚*Hogarth and Rembrandt*' (BM, 1949); *Lely* (L 1951, »English Master Painters«); *John Constable and the Fishers* (L 1952); (izd.) *John Constable's Correspondence* (L 1962).

L: WWA (1962).

Beckmann, Max (1884—1950), nem. slikar in grafik, zadnji v. mojster monumentalne figuralne kompozicije v nem. slikarstvu XX. st. (običajno bogata simbolika in neutajljiva erotika). R. v Leipzigu, pred nacisti 1937 emigriral v A'dam, od 1947 dalje v New Yorku, tam u. (66). S: *Noč* (*Die Nacht*, 1918, München, Günther Franke), *Odisej in Kalipso* (1943, Hamburg), 9 triptihov (vsi pl), med njimi *Odhod* (1932—33, MMA), *Slepe miši* (1945, Minneapolis) in *Argonavti* (1950, New York, Mathilde Beckmann), več deset *avtp.* (npr. *s polcilindrom*, d. [19]23, München, R. Piper; *v smokingu*, d. [19]27, Cambridge [Mass.], Busch-Reisinger Mus.; *v hotelu*, d. [19]32, zas. z.; *z ženo* [*Dvojni portret*], d. 1941, Stedelijk; *v črnem*, d. [19]44, Neue Pin.). — G: lito., jedk. & lesor.

B: *On My Painting* (NY 1941); *Tagebücher* 1940—1950 (Mn 1955, zbrala Mathilde Q. Beckmann, izd. Erhard Göpel); *Sichtbares und Unsichtbares* (Stu 1965, izd. Peter Beckmann, uv Peter Selz).

L: Hans *Kaiser:* Max Beckmann (Bl 1913, »Künstler unserer Zeit« 1); Max Beckmann (St. Louis 1948 [rk, St. Louis] — L!); C. *Amyx*, Max Beckmann: The iconography of the triptychs (Kenyon Rev., 1951); Stephan *Lackner:* Max Beckmann: 1884—1950 (Bl 1962); H. *Read* (Kindler I, 1964, s. v. — L!); Stephan *Lackner:* Ich erinnere mich gut an Beckmann (Mainz 1967); Charles S. *Kessler*, »Blindman's Buff«: A triptych by Max Beckmann (GBA, 1968 [*id.:* razprava o triptihih, C [Mass.]); Max Beckmann (Mn 1968 [rk: *MAM, Haus der K.* v Münchnu in *Pal. des B.-A.* v Bruslju] — B!; L!). — Cf. O. *Bihalji-Merin* (1938 [ps. Peter *Thoene*]; Savremena nemačka 1955), L.-G. *Buchheim* (1954; 1959), B. S. *Myers* (The German 1957 — L!), B. *Reifenberg* (& W. *Hausenstein* 1949), W. *Schmied* (1969), P. *Selz* (1965).

Beckwith, John, angl. um. zgodovinar in muzealec, medievalist, *Deputy Keeper* v londonskem *Victoria & Albert Mus.*

B: *Caskets from Cordoba* (L 1960); *The Art of Constantinople: An Introduction to Byzantine Art, 330—1453* (L: Ph 1961); *The Veroli Casket* (L 1962); *Coptic Sculpture: 300—1300* (L 1963); ‚*Late-antique and Early Christian Art: Minor arts*' (EWA IX, 1964); *Early Medieval Art* (NY 1964, »PWA«; tudi nem. izd.); ‚*Byzantine Influence on Carolingian Art*' (21. kongr. I, 1967); **Early Christian and Byzantine Art* (Harm 1970, »The Pelican Hist. of Art«).

Beda Venerabilis (o. 673—735), anglosaški menih in učenjak, znan z vzdevkom »Častiti«. Njegov spis *De natura rerum*, ki je zajemal iz dela → *Izidorja Seviljskega* pa tudi Plinija ter sam pomenil enega izmed virov za Alkuina, je pomemben za nadaljevanje ant. izročila v srednjev. kulturi. Pomotoma so mu pripisovali tudi delo → *Viljema iz Conchesa.*

***Bedfordov horarij,** razkošno iluminiran rkp., nastal za Johna Lancastra, vojvodo bedfordskega (u. 1435), brata angl. kralja Henrika V., regenta v Franciji (1423—35), verj. za njegove poroke (1423) z Ano, hčerjo Janeza Neustrašenega. Med miniaturami rkp. (*Horae ad usum parisiensum*, 36,3 × 18,5 cm, Br. Mus., Add. Ms. 18850) *podoba vojvode pred njegovim patronom* in ob strani mdr. *mučeništva Andreja, Simona Zelota in Janeza Ev.* (f. 256v) in *podoba vojvodinje pred Ano Samotretjo* (f. 257v) — ob strani *Joahim, Kleofas, Salomej, Alfej in Zebedej.*

L: Diringer Book (1958); Eleanor P. *Spencer*, The Master of the Duke of Bedford: The Bedford Hours (BM, 1965 — L!).

Beenken, Hermann (1896—1952), nem. um. zgodovinar, prof. na univ. v Leipzigu.

B: *Romanische Skulptur in Deutschland* (Lpz 1924); ‚*Dürers Kunsturteil und die Struktur des Renaissance-Individualismus*' (Wölfflinov zb., 1924); ‚*Remarks on Two Silver Point Drawings of Eyckian Style*' (OMD, 1932/33); ‚*The Ghent-Van Eyck Re-Examinated*' (BM, 1933); ‚*Zur Entstehungsgeschichte des Genter Altars: Hubert und Jan van Eyck*' (W-RJb, 1933/34); ‚*Beiträge zu Jörg Breu und Hans Dürer*' (JPK, 1935); ‚*Zu Dürers Italienreise im Jahre 1505*' (ZDVKw, 1936); ‚*The Annunciation of Petrus Christus in the Metropolitan Museum and the Problem of Hubert van Eyck*' (AB, 1937); ‚*Bildnisschöpfungen Hubert van Eycks*' (Panth, 1937); ‚*Die Mittelstellung der mittelalterlichen Kunst zwischen Antike und Renaissance*' (A. K. Porterjev zb., 1939); ‚*Rogier van der Weyden und Jan van Eyck*' (Panth, 1940); *Hubert und Jan van Eyck* (Mn 1941); ‚*Jan van Eyck und die Landschaft*' (Panth, 1941); *Das neunzehnte Jahrhundert in der deutschen Kunst* (Mn 1944); *Rogier van der Weyden* (Mn 1951); ‚*Zur Entstehungsgeschichte der Felsgrottenmadonna in der londoner National Gallery*' (Jantzenov zb., 1951); *Schöpferische Bauideen der deutschen Romantik* (Mainz 1952).

Beer, Elen J. (1926—....), švic. um. zgodovinarka, prof. na univ. v Bernu, se ukvarja s srednjev. umetn., pos. z IR in slikanimi okni.

B: *Die Rose der Kathedrale von Lausanne: und der kosmologische Bilderkreis des Mittelalters* (Bern 1952, »Berner Schriften zur K.«); (umzg. kom.) *Evangelistar St. Peter perg. 7 der Badischen Landesbibliothek Karlsruhe* (Ba 1961); *Gotische Buchmalerei: Literatur ...* (ZfKg, 1962, 1964, 1965, 1967 & 1968); *Initial und Miniatur* (Ba 1965 [rk, Karlsruhe, Badische Landesbibl.]); ‚*Der »Rheinauer Psalter«: ein Werk des Zackenstils in Bayern vor der Mitte des 13. Jahrhunderts*' (Usenerjev zb., 1967).

Beets, Nicolaas (1878—1963), hol. um. zgodovinar (niz. slikarstvo XV.—XVI. st.).

B: *Lucas de Leyde* (Br-P 1913, »Coll. des Grands Artistes des Pays-Bas«); ‚*Zu Albrecht Dürer*' (ZfbK, 1913); ‚*Lucas van Leyden*' (Niederländische Malerei in XV. und XVI. Jahrhundert, A-Lpz 1941); ‚*De Kristal-kijkers*' (M. J. Friedländerjev zb., 1942); ‚*De dans om het gouden kalf: Een hervonden triptiek van Lucas van Leyden*' (OH, 1952); *Lucas van Leyden* (A s. a., »Pal.«).

L: J. Q. van *Regteren Altena*, In memoriam Mr. N. Beets (OH, 1963).

Beetz, Wilhelm (1882—....), avstr. um. zgodovinar na Dunaju.

B: ‚*Zur Geschichte der Porträtsammlung der Nationalbibliothek in Wien*' (Festschrift der Nationalbibliothek in Wien, W 1926); *Die Hermesvilla in Lainz* (W-Lpz 1929); *Die Porträtsammlung der Nationalbibliothek in ihrer Entwicklung* (Graz 1935).

Begas, Carl Joseph (= *Karl star.*), (1794—1854), nem. slikar. Štud. pri J.-A. Grosu v Parizu, v Italiji 1822—24 vplivali nanj → *nazarenci* in Thorvaldsen; med njegovimi sinovi umetniki tudi Reinhold (infra). S: *Avtp. s prijateljem J. P. Weyerjem* (o. 1813, Wallraf), *Sestri Hufeland* (o. 1820, Schweinfurt, z. Georg Schäfer), *Družina Begas* (z avtp., d. 1821, Wallraf), med znanimi sodobniki, ki jih je portretiral, Gottfried *Schadow*, Jacob *Grimm*, Giacomo *Meyerbeer*, Peter *Cornelius*, Alexander *Humboldt*, idr.

L: Deutsche K. 19./20. (1966 — L!); Klassizismus und Romantik in Deutschland (1966 [rk, Nürnberg]). — Cf. K. *Gläser* (1929; 1932).

Begas, Reinhold (1831—1911), nem. kipar, r. in u. v Berlinu, sin prejšnjega. Štud. v Rimu 1856—59, delal v Weimarju in Berlinu, kjer je vodil delavnico akademije. P: spomeniki, številni portreti, npr. *Adolph Menzel* (marmor, 1877, vzh. Berlin, Staatliche Museen; medalja, 1895, Bremen).

L: Deutsche K. 19./20. (1966 — L!). — Cf. A. G. *Meyer* (1897).

Béguin, Sylvie, fr. um. zgodovinarka, konservatorka v *Mus. du Louvre*. Prispevki tudi v *Revue du Louvre*.

B: *L'École de Fontainebleau: Le maniérisme à la cour de France* (P 1960, »Écoles de la peinture«); ‚*Dessins inédits de la période italienne de Niccolo dell'Abbate*' (R. Longhijev zb., 1961); ‚*Le »Maître de Flore« de l'école de Fontainebleau*' (Art de France, I, 1961); ‚*Niccolò dell'Abbate en France*' (ib., II, 1962); ‚*Toussaint Dubreul, premier peintre de Henri IV*' (ib. IV, 1964).

BEGUNJE na Gorenjskem (5 km severovzh. od Radovljice). *Grad* (*Katzenstein*) v tej obliki v glavnem iz XVI. in XVII. st. (pred 2. svet. vojno ženska kaznilnica, med okupacijo zloglasni nacistični zapori): štukaturno okrašeno stopnišče. — *Grobišče talcev* (arh. E. Ravnikar 1953) in bron. *spom. talca* (B. Kalin). — *Žup. c.* v zdajšnji obliki od prezidave 1740.

L: M. *Zadnikar* (ELU 1, 1959 [izšlo 1960], s. v.); Šumi (1961); Špelca *Čopič* (Sinteza, št. 7, okt. 1967, p. 18, tudi repr. p. 32). — Cf. J. *Lavtižar* (1897), N. *Šumi* (Arhitektura sedemnajstega 1969).

Beg v Egipt (lat. *Fuga in Aegyptum*, angl. *The Flight into Egypt*, fr. *La Fuite en Égypte*, it. *La fuga in Egitto*, nem. *Die Flucht nach Aegypten*), evang. ik. m. (Mt 2, 13—15): Jožef vodi osla, ki nosi Marijo z otrokom; praviloma nočni prizor. Up (→ *Čudež žitnega polja*, → *Padec malikov*, → *Počitek na begu*): npr. Giotto v Capp. dell'Arena (*freska*), Broederlam (Dijon, Mus.), Elsheimer (baker, d. [na hrbtni strani] 1609, Alte Pin.), Rembrandt (les, d. 1627, Tours, Mus. des B.-A.).

L: Réau II/2 (1957, p. 273 ss); LCI II (1970).

Beham, Barthel (o. 1502—1540), nem. slikar (pomemben portretist) in bakrorezec, kot njegov star. brat (infra) eden izmed nürnberških → *Kleinmeister*; 1525 pregnan iz Nürnberga zaradi svobodomiselnih verskih in socialnih pogledov na svet, kmalu potem dvorni slikar v Münchnu, u. v Italiji na potovanju. S: *Mož s kredo* (d. 1529) in kot pendant *Žena s papigo* (oba Ksthist. Mus.), *Palatinski grof Ottheinrich* (d. 1535, Alte Pin. — cf. s. v. *Ottheinrich*).

L: T. *Muchall-Viebrook* (NDB II, 1955, s. v.); G. *Tolzien* (Kindler I, 1964, s. v.). — Cf. M. *Geisberg* (Bilder-Kat. 1930 — L!), H. *Janitschek* (1893), A. L. *Mayer* (1933), G. *Pauli* (1911), A. *Rosenberg* (1875).

Beham, Hans Sebald (o. 1500—1550), nem. grafik (bakr., lesor.), risar, iluminator in slikar, star. brat prejšnjega, kot slednji in Pencz 1525 pregnan iz Nürnberga, vendar tudi še pozn. tam dkm. G: mdr. lesor. vrsta → *deset bibl. očakov pred potopom* (*Die zehen alten Ertzveter*).

L: cf. M. *Geisberg* (Bilder-Kat. 1930 — L!), F. W. H. *Hollstein* (German III 1955), G. *Pauli* (1901; 1911), A. *Rosenberg* (1875), E. *Waldmann* (1911).

Behar, Marko (1914—....), bolg. risar. Kot antifašist upodabljal preganjanje Židov med 2. svet. vojno, boj in lakoto.

L: Resistenza (1965).

behemot, ena izmed hebr. → *praživali*. Up (cf. s. v. *Boj Leviatana in Behemota*): npr. v podobi vola na *miniaturi* v → *Hebrejski bibliji v Brit. muz.* (Add. Ms. 11639, f. 519r).

L: cf. J. *Gutmann* (1967/68).

Behling, Lottlisa, nem. um. zgodovinarka, prej v vzh. Nemčiji, zdaj prof. za um. zgod. na *Ludwig-Maximilians-Univ.* v Münchnu, se ukvarja z ikonografijo rastlin. Prom. 1937 v Berlinu.

B: *Gestalt und Geschichte des Maßwerks* (Halle/S. 1944, »Die Gestalt« 16); ‚*Die Freiberger Tulpenkanzel, ein Gewächs der Spätgotik*' (Die K. u. das schöne Heim, 1954); ‚*Die Freiberger Tulpenkanzel, eine Blume der Spätgotik: Ein Beitrag zum gegenständlichen Ornament der Spätgotik*' (Wissenschaftliche Ztschr. der Friedrich-Schiller-Univ. Jena: Gesellschafts- u. sprachwissenschaftliche Reihe, 1953/54); ‚*Die klugen und törichten Jungfrauen zu Magdeburg*' (ZfKw, 1954); *Die Handzeichnungen des Mathis Gothart Nithart genannt Grünewald* (Weimar 1955); *Die Pflanze in der mittelalterlichen Tafelmalerei* (ib. 1957; 2., rev. izd. K-Graz 1967); ‚*Ecclesia als Arbor bona: Zum Sinngehalt einiger Pflanzendarstellungen des 12. und frühen 13. Jahrhunderts*' (ZfKw, 1959); ‚*Ergänzungen zu Form und Symbolik von Verkündigung und Goldtempel des Isenheimer Altars*' (ib., 1962); *Die Pflanzenwelt der mittelalterlichen Kathedralen* (K-Graz 1964); ‚*Rembrandts sog. »Dr. Faustus«: Johann Baptista Portas Magia naturalis und Jacob Böhme*' (OH, 1964); ‚*Betrachtungen zu einigen Dürer-Pflanzen*' (Panth, 1965); ‚*Das italienische Pflanzenbild um 1400: Zum Wesen des pflanzlichen Dekors auf dem Epiphaniasbild des Gentile da Fabriano in den Uffizien*' (ib., 1966); ‚*Neue Forschungen zu Grünewalds Stuppacher Maria*' (ibi., 1968); ‚*Entdeckungen des Wiener Schottenstiftmeisters auf dem Gebiete der Natur*' (ib., 1969); *Matthias Grünewald* (KiT 1969).

Behrens, Peter (1868—1940), nem. arh., grafik in industrijski oblikovalec. R. v Hamburgu,

1899—1903 v umetniški koloniji v Darmstadtu, 1903—07 direktor umetnoobrtne šole v Düsseldorfu, od 1907 dalje pa arh. in umetniški svetovalec industrijske družbe AEG (*Allgemeine Elektrizitätsges.*), u. (71) v Berlinu. A: **tvornica turbin AEG* (1909, Berlin-Moabit) kot prva pomembna industrijska stavba. — G: *Poljub* (barvni lesor., 1898).

L: H.-R. *Hitchcock* (EWA II, 1960, s. v.); Hatje (1963); »US« 12 (1970, p. 38). — Cf. H. *Hofstätter* (1968 — L!).

Behzad (r. verj. 1450/60, akt. o. 1480—1535/36), najslavnejši perz. iluminator.

L: P. C. *Swann* (Kindler I, 1964, p. 345—47 — L!). — Cf. B. *Gray* (1947; 1961), R. *Pinder-Wilson* (1958; 1960 — L!).

Beissel, Stephan, nem. um. zgodovinar, jezuit, dkč. E. F. A. Muenzenbergerjevo delo *Zur Kenntnis und Würdigung der Mittelalterlichen Altäre Deutschlands: Ein Beitrag zur Geschichte der vaterländischen Kunst* (3 knj., FrM 1885—1905).

B: *Die Bilder der Handschrift des Kaisers Otto im Münster zu Aachen* (Aachen 1886); *Des heil. Bernward Evangelienbuch im Dome zu Hildesheim* (Hildesheim 1891; 3. izd. 1894); (izd.) *Vaticanische Miniaturen: Quellen zur Geschichte der Buchmalerei* (Fr 1893); *Der heilige Bernward von Hildesheim als Künstler und Förderer der deutschen Kunst* (Hildesheim 1895); *Bilder aus der Geschichte der altchristlichen Kunst und Liturgie in Italien* (Fr 1899); *Das Leben Jesu Christi von Jan Joest: geschildert auf den Flügeln des Hochaltars zu Kalkar* (Gladbach 1899); *Das Evangelienbuch Heinrichs III. aus dem Dome zu Goslar in der Bibliothek zu Upsala* (Dü 1900); *Aus der Sammlung Boisserée* (Mn-Gladbach 1901); *Fra Angelico da Fiesole: Sein Leben und seine Werke* (2. izd., Fr 1905); *‚Die flämischen Altäre aus dem letzten Viertel des XV. Jahrhunderts und aus der ersten Hälfte des XVI. Jahrhunderts'* (E. F. A. Muenzenberger: Zur Kenntnis und Würdigung ..., II, FrM 1905); *Geschichte der Evangelienbücher in der ersten Hälfte des Mittelalters* (Fr 1906 [do XII. st.]); *Entstehung der Perikopen des römischen Meßbuches* (Fr 1907); *Geschichte der Verehrung Marias in Deutschland während des Mittelalters* (Fr 1909); *Gefälschte Kunstwerke* (Fr 1909); *Geschichte der Verehrung Marias im 16. und 17. Jahrhundert: Ein Beitrag zur Religionswissenschaft und Kunstgeschichte* (Fr 1910); *Wallfahrten zu Unserer Lieben Frau in Legende und Geschichte* (Fr 1913).

Bek, Božo (1926—....), hrv. um. zgodovinar in lik. kritik, vodi kot direktor *Galerije grada Zagreba*.

bela in rdeča barva, ki jo v mistični lit. predstavljata lilija in vrtnica (prim. tudi Biblijo, npr. Vp 5, 10: *Moj ljubi je bel in rdeč*), zaznamujeta v alkimiji strnitev nasprotij (lat. *coincidentia oppositorum*), pos. zvezo sonca in lune (*coniunctio solis et lunae*), hkrati sublimirano antitezo črne in bele barve. »Nižja« bela barva je nujno »ženska«, »višja« rdeča pa moška (cf. s. v. *alkimistične barve*).

L: Cirlot (1962, p. 57).

BELEC, vas v hrv. Zágorju. *Žup. c. sv. Marije Snježne* predstavlja s svojo notr. opremo enega izmed najpomembnejših baročnih spom. na Hrvatskem in dober primer t. i. célostne umetnine: *freske* Ivana → *Rangerja* (1739—42), *v. olt.* iz 1743, dva *stranska olt.* iz o. 1746, ki že vodita v rokokó, itd.

L: Anđela *Horvat* (ELU 1, 1959 [izšlo 1960], s. v.); UBJ (1969, repr. 382—83). — Cf. V. *Molè* (Lj 1965).

Belérofon (grš. *Bellerofón*[*tes*], lat. *Bellérophon*), mit. korintski junak, Sizifov vnuk, ki je na Pégazu jezdeč premagal → *Himêro*. Up: npr. *Belérofon poji Pégaza* in *Belérofontov boj s Himêro* (mdr. tudi Bertolda di Giovanni bron. *kipec*, Ksthist. Mus.).

L: Roscher I (1884—90, stp 757—74); Pigler II (1956, p. 68—70).

Belérofontov padec (nem. *Bellerophons Sturz*), mit. ik. m.: → *Belérofonta* (cf. supra), ki je hotel na → *Pégazu* zleteti na Olimp, je slednji po Zeusovi volji odvrgel, da je padel na zemljo in odtlej slep blodil okrog.

L: Roscher I (1884—90, stp 772—73).

Belgija, 1830 ust. kraljevina s flam. in valonskim prebivalstvom, razdeljena v 9 provinc: flam. *Antwerpen* z Antwerpnom in Mechelnom, *Zah. Flandrija* z Bruggejem, *Vzh. Flandrija* z Gentom in *Limburg*, nacionalno mešani *Brabànt*, valonski *Hainaut* s Tournaijem, *Liège* z Liègeom in Stavelotom, *Luxembourg* in *Namur* z Dinantom (→ *dinanderija*) in Namurjem (→ *mozanska umetn.*).

L: *varii auctores*, Belgium (EWA II, 1960 — L!); Acht eeuwen schilderkunst: Schatten uit de belgische musea (Brussel: Arcade 1969). — Cf. J. *Lavalleye* (1947).

belgijski likovni umetniki (XIX.—XX. st.): P. *Delvaux* (1897), J. *Ensor* (1860—1949), H. *Evenepoel* (1872—1899), L. *Gallait* (1810—1887), V. *Horta* (1861—1947), F. *Khnopff* (1858—1921), E. *Laermans* (1864—1940), H. *Leys* (1815—1869), R. *Magritte* (1898—1967), F. *Masereel* (1889), C. *Meunier* (1831—1905), F.-J. *Navez* (1787—1869), I. *Opsomer* (1878—1967), C. *Permeke* (1886—1952), F. *Rops* (1833—1898), Th. van *Rysselberghe* (1862—1926), V. *Servranckx* (1897 do 1965), G. de *Smet* (1877—1943), J. *Smits* (1856—1928), A. *Stevens* (1823—1906), E. *Tytgat* (1879—1957), H. van de *Velde* (1863—1957), G. *Wappers* (1803—1874), A. *Wiertz* (1806—

1865), G. van de *Woestyne* (1881–1947), R. *Wouters* (1882–1916), etc.

L: Fierens Dict. (1950). — Cf. »MAB« (Anv: De Sikkel — več kot 100 knj.).

belgijski umetnostni zgodovinarji, *lik. kritiki in drugi, za um. zgod. pomembni pisci:* Ph. *d'Arschot* (1908), S. *Bergmans* (1892), P. *Coremans* (1908—1965), F. *Cumont* (1868–1947), R. L. *Delevoy* (1914), Joseph *Destrée* (1853—1931), Jules *Destrée* (1863—1936), L. *Dumont-Wilden* (1875—?), J. J. A. I. *van der Elst* (1896), I. *Errera* (u. 1929), P. *Fierens* (1895—1957), H. *Fierens-Gevaert* (1870—1926), L. *Haesaerts* (1899—1962), P. *Haesaerts* (1901), G. *Hulin de Loo* (1862—1946), H. S. *Hymans* (1836—1912), J. *Lafontaine-Dosogne* (1928), P. *Lambotte* (1862—1940), E. *Langui* (1903), J. *Lavalleye* (1900), C. *Lemonnier* (1844—1913), G. *Marlier* (1898—1968), O. *Maus* (1856—1919), J. *Muls* (1882—1961), Leo van *Puyvelde* (1882—1965), M. *Rooses* (1839—1914), Ch. *Terlinden* (1878—?), etc.

L: Camille *Hanlet:* Les Ecrivains Belges Contemporains de langue française: 1800—1946, I—II (Liège 1946); WWB (1962).

Belizar (točno *Belisar*), (505—565), vojskovodja ces. Justinijana I., nazadnje v nemilosti. Up: cf. s. v. *Slepi Belizar berači.*

BELJAK (rim. *Santicum*, nem. *Villach*), mesto na Koroškem (Avstrija), nekdaj gospodarsko in um. središče. Tu delal mdr. → *Friderik Beljaški.*

L: EWA II (1960, stp 170 — L!); 900 Jahre Villach: Neue Beiträge zur Stadtgeschichte (Villach 1960). — Cf. W. *Frodl* (1955).

Bell, Clive (1881—1964), angl. lik. kritik in pisec o lik. umetn.

B: *Landmarks in Nineteenth Century Painting* (NY 1927); *Enjoying Pictures: Meditations in the National Gallery and elsewhere* (L 1934); Art (L 1949 [1. izd. 1913]).

Bella, Stefano della (1610—1664), it. grafik (jedk.), v Franciji imen. Etienne de la Belle. Se zgledoval po Callotu in pozn. po Holandcih, akt. v Florenci (tam r. & u.), Rimu, Parizu (1639—49) in A'damu. G: več kot 1000 listov, med najodličnejšimi za Richelieuja *Obleganje Arrasa*, *Obleganje La Rochelle* in *Pont Neuf.*

L: Hermann *Nasse:* Stefano della Bella: Ein Maler-Radierer des Spätbarocks (Str 1913, »ZKA« 104); R.-A. *Weigert*; Stefano della Bella et trois de ses éditeurs parisiens (Études d'art, 1950). — Cf. A. *Blunt* (1954), E. *Knab* (1968 — L!).

Bellange, Jacques de, lotarinški grafik (jedk.), akt. na zač. XVII. st., u. 1638. G: npr. *Oznanjenje* in *Pretepajoča se berača* (1614).

L: LaranE (1959 — L!). — Cf. K. *Oberhuber* (1967 — L!).

Belle, Alexis-Simon (1674—1734), fr. slikar, portretist, oče naslednjega.

L: cf. L. *Dumont-Wilden* (1909).

Belle, Clément(-Louis-Marie), (1722—1806), fr. slikar, od 1755 dalje direktor manufakture gobelinov. S: mdr. kot predloga za (nikdar izvršene) gobeline v prvih revolucijskih letih dkč. *Alegorija Francije* (Pariz, Le Mobilier Nat.) in *Alegorija Revolucije* (Louvre).

L: Pierre *Rosenberg*, Une commande à Clément Belle retrouvée (1788—1794) (RLou, 1965).

La **Belle Allemande** (»Lepa Nemka«), vzdevek polihr. lesenega kipa Marije Magdalene, ki je atr. Gregorju → *Erhartu* (viš. 174 cm [noge in levi komolec rest.], o. 1510/25, Louvre).

L: Koepf (1964); »US« 8 (1968, f p. 201). — Cf. J. *Jahn* (1969, t. 101), G. von der *Osten* (Harm 1969, p. 34), W. *Pinder* (II 1929 v »HdKw«, p. 415—16).

La **Belle Dame Sans Merci,** znana balada Johna Keatsa (1820) in kot njena ilustracija enako imen. slika Arthurja Hughesa (o, pl, 152,5 × 122 cm, 1863, Melbourne, Nat. Gall. of Victoria).

L: Robin *Gibson* (BM, jul. 1970, p. 452 & 453, repr. 36).

Bellegambe, Jean (o. 1470—o. 1534), fr.-niz. slikar v Douaiju, imen. »Le maître des couleurs«. S: npr. *poliptih iz Anchina* (1508/13, Douai, Mus. de la Chartreuse), *triptih z Mistično kopeljo v Kristusovi krvi* (o. 1510?, Lille, Palais de B.-A.), *triptih s Čaščenjem otroka* (d. 1528, Arras, katedr. Saint-Vaast).

L: Friedländer XII (1935); R. *Guilly* (Kindler I, 1964, s. v. — L!); Seizième Peintures (1965 — L!).

La **Belle Jardinière,** (»Lepa vrtnarica«), vzdevek slavne Rafaelove slike Marije z otrokom in malim Janezom Krst. (o, les [zgoraj zaokr.], d. 1507, Louvre).

L: »CA« 4 (1966, št. 69); »M« 1 (1967).

***Bellevillski brevir** (fr. *Bréviaire de Belleville*), najslavnejši izmed IR, ki so jih okrasili v delavnici Jeana → *Pucella* (2 knj., pergament 23 × 16 cm, o. 1323/26, Bibl. Nat., Ms. lat. 10483—84); po njegovem vzoru mdr. nastal → *Brevir Karla V.* Med znanimi stranmi v 1. knj. f. 6v (*December*), 12r (zgoraj *David in Goljat*, spodaj *Iškarijot se obesi* in kot nasprotje *Spes*) in 24v (zgoraj *Savel hoče Davida s sulico pribosti k steni*, spodaj pa v sredi *zakrament Rešnjega telesa*, levo od njega *Kajn ubije Abela* kot primer trdosrčnosti

in des. dajanje miloščine kot primer *Caritas*), v 2. knj. pa npr. f. 2r (*Januar*).

L: Panofsky Neth (1953); Diringer Book (1958). — Cf. J. *Dupont* (1954 — prepozno dat.!), J. *Porcher* (P 1959).

Belling, Rudolf (1886—....), nem. kipar, mojster ekspresionistične in pozn. (pod Arhipenkovim vplivom) konstruktivistične plastike. Za nacizma emigriral iz Nemčije, se mudil 1935 v ZDA, od 1937 pa v Carigradu, kjer je postal prof. na ak. in pozn. na tehn. univ.; od 1966 v Kraillingu pri Münchnu.

L: SeuphorS (1961); K. F. *Ertel*, Rudolf Belling 80 Jahre (Kstwerk, 1966). — Cf. C. *Einstein* (1928), P. O. *Rave* (1932).

Bellini, Gentile (1429—1507), it. beneški slikar, star. sin Jacopa Bellinija (infra); 1479 ga je beneška republika poslala na sultanovo željo kot portretista v Carigrad, tam se je mudil vse leto 1480. S: npr. *Lorenzo Giustiniani* (d. 1465, Accad.), *Sultan Mohamed II.* (1480, Nat. Gall.), vedute napovedujoče podobe iz legende pravega križa, zlasti **Procesija na Markovem trgu v Benetkah* (d. 1496, Accad.) in **Čudež pravega križa pri mostiču S. Lorenzo* (d. 1500, ib.), *Pridiga sv. Marka* (dkč. Giovanni Bellini, Brera).

L: G. *Gronau* (ThB III, 1909, s. v.); Berenson Ox (1932); Cankar III/1 (1936); L. *Vertova* (Kindler I, 1964, s. v.). — Cf. B. *Berenson* (L: Ph 1957), G. *Gronau* (1909).

Bellini, Giovanni, kratko imen. *Giambellino* (o. 1430—1516), it. slikar, najslavnejši umetnik družine Bellini, osrednja osebnost beneškega slikarstva ob koncu XV. st. Učitelj mu je bil oče Jacopo (infra), učenci Giorgione, Tizian in Palma Star. Sprva nanj vplival svak Mantegna, pozn. tudi Antonello da Messina za postanka v Benetkah 1475/76, zlasti s svojo oljno tehniko: pri Giambellinu zato prehod od trde risarske modelacije k mehkejšim obrisom in toplemu, zlatorumenemu koloritu, ki bo od njegovih 1480-ih let dalje zaznamoval vodilno beneško slikarstvo (Giorgiona, Tizian, itn.). S: e. g. *poliptih Vincenca Ferrerskega* (levo *Krištof*, des. *Boštjan*, o. 1465, Benetke, Ss. Giovanni e Paolo), *Oljska gora* (les, Nat. Gall.), *Blagoslavljajoči Kristus trpin* (les, Louvre), *Pietà* (les, o. 1470, Brera), *Sv. Nikolaj* in *Sv. Peter* (les, Zgb Str), *Joerg Fugger* (les, d. 1474, Florenca, z. Contini-Bonacossi), *Spremenjenje na gori* (les, o. 1480/85, Capodimonte), *Zamaknjeni Frančišek As.* (les, o. 1480, Frick), *Madonna degli Alberetti* (les, d. 1487, Accad.), *Sacra Conversazione* iz c. S. Giobbe (*Pala di S. Giobbe*, les, 1487?, Accad.), *Marijin triptih* z *Nikolajem in Petrom* (levo) in *Benediktom in Markom* (d. 1488, Benetke, Sta Maria Gloriosa de' Frari), *Alegorija duš v vicah* (les, o. 1490, Uffizi), *Dož Leonardo Loredan* (les, o. 1501/05, Nat. Gall.), 4 alegorične podobe (*Stanovitnost*, *Nestanovitnost*, *Razumnost* in *Obrekovanje*, les, Accad.), *Pietà pred pokrajino* (les, ib.), najslavnejša izmed njegovih *Sacra Conversazione* (t. i. **Pala di S. Zaccaria*, pl na lesu, d. 1505, Benetke, S. Zaccaria), **Slavje bogov* (pl, d. 1514, dkč. Tizian, Washington), *Mlada žena pri toaleti* (topolovina, d. 1515, Ksthist. Mus.).

L: Stefano *Bottari* (EWA II, 1960, s. v. — L!); G. *Robertson*, The Earlier Work of Giovanni Bellini (JWCI, 1960); Fritz *Heinemann:* Giovanni Bellini e i Belliniani (2 knj., V 1962); L. *Vertova* (Kindler I, 1964, s. v. — L!); Giles *Robertson:* Giovanni Bellini (Ox 1969); L'opera completa di Giovanni Bellini (Mi 1969, uv Renato *Ghiotto*, kat. Terisio *Pignatti*, »CA« 28 — L!). — Cf. L. *Dussler* (1949), C. *Gamba* (1937), G. *Gronau* (1928; 1930), Ph. *Hendy* (& L. *Goldscheider* 1945), M. *Meiss* (1964), V. *Moschini* (1943), R. *Pallucchini* (1949; 1959).

Bellini, Jacopo (o. 1400—o. 1470/71), it. beneški slikar, učenec → *Gentileja da Fabriano*, prvi tudi zunaj Benetk upoštevani beneški mojster, kot oče Gentileja (supra) in Giovannija (supra) na zač. v. razvoja beneškega renesančnega slikarstva. Najbolje ga danes predstavljajo *risbe:* osnutki mit., bibl. in evang. prizorov pa motivov iz svetniških legend, študije živali in noš, prizori iz vsakdanjega življenja, pogledi na kanale in mostove, kopije ant. medalj, napisov, itd. S: *Marija z blagoslavljajočim otrokom* (pl na lesu, d. 1448, Brera), *Marija z blagoslavljajočim otrokom* (pl [prej les], d. 1448, Lovere, Gall. dell'Acc. Tadini), *Marija z otrokom in kêrubi* (les, o. 1450, Accad.).

L: Victor *Goloubew:* Les Dessins de Jacopo Bellini au Louvre et au British Museum, I—II (Br 1908—1912); Georg *Gronau* (ThB III, 1909, s. v.); Stefano *Bottari* (EWA II, 1960, stp 444—47 & 456—57 — L!); L. *Vertova* (Kindler I, 1964, s. v. — L!). — Cf. B. *Berenson* (L: Ph 1957, repr. 59—70), L. *Planiscig* (1928), itd.

Bellmer, Hans (1902—....), nem. surrealističen pisatelj in grafik v Parizu, tvorec znane ženske *lutke* (1937), erotično zaznamovane kot vsa njegova dela.

L: Hans Bellmer (Hn 1967 [rk, Kestner-Ges.], kat. Wieland *Schmied*); Hans Bellmer: Oeuvre gravé (1969, uv A. P. de *Mandiargues*).

Bellóna, rim. boginja vojne. V nasprotju z Minervo (Ateno) nima egide, pač pa je njen atribut bakla ali včasih bakla in bič. Up: npr. Correggio (*freska* iz 1518/19 v Camera di S. Paolo v Parmi).

L: Grimal (1951); Hunger (1955, s. v.). — Cf. E. *Panofsky* (L 1961).

Bellori, Giovanni Pietro (o. 1615–1696), it. življenjepisec umetnikov in najtehtnejši teoretik v XVII. st., ki je prvi povsem nedvoumno razglasil grš. antiko za vrh um. razvoja. Bil je papeški »antikvar« pa prijatelj N. Poussina in F. Duquesnoya. V njegovih življenjepisih so pomembni podatki o Carraccijih, Caravaggiu, Domenichinu, idr.

B: **Le vite de' pittori, scvltori et architetti moderni* (R 1672; pozn. razš. izdaji R 1728 [z življenjepisom L. Giordana] in Pisa 1821 [z vključeno biografijo Marattija]); **Descrizione delle immagini dipinte da Raffaello da Urbino nelle camere del Palazzo Apostolico Vaticano* (R 1695); *Vita del Maratta* (R 1732).

L: SchlosserL (1964 — L!). — Cf. S. *Bottari* (1935), U. *Kultermann* (1966), E. *Panofsky* (Idea 1924 [it. prev. 1952]), R. *Wittkower* (1958 [1965]).

Bellotto, Bernardo (1720—1780), it. beneški slikar in grafik (37 jedk.), učenec svojega ujca Antonia Canala, kot slednji imen. → *Canaletto* in ravno takó eden izmed v. mojstrov beneške *vedute* XVIII. st. R. v Benetkah, pozn. kot dvorni slikar akt. v Dresdenu in Varšavi, tam u. (60). S: npr. *Pogled na Sta Maria della Salute in Riva de' Schiavoni* (1745, Alte Pin.) *Dresden s Frauenkirche na levi* (d. 1747, Raleigh), *Dresden s Hofkirche na des.* (d. 1748, ib.), *Pirna s trdnjavo Sonnenschein* (1752, AIC), 13 dunajskih vedut (vse 1759/60, Ksthist. Mus.), npr. *Pogled na Dunaj iz Belvedera* in *Der Universitätsplatz*.

L: Michael *Levey* (EWA II, 1960, s. v.); Bernardo Bellotto genannt Canaletto in Dresden und Warschau (D 1963 [rk]); N. *Ivanoff* (Kindler I, 1964, s. v. — L!). — Cf. M. *Wallis* (1954).

Belsazar → *Baltazarjeva gostija*

Beltrami, Luca (1854—1933), it. arhitekt, konservator in pisec o umetn.; r. v Milanu, u. v Rimu. A: *Pin. Vat.* v Rimu (sez. 1932).

B: *Bramante poeta* (Mi 1884); *Il Pantheon* (Mi 1898; n. izd. 1929); *Leonardo da Vinci e la Sala delle Asse* (Mi 1902); *Disegni di Leonardo e della sua scuola alla Biblioteca Ambrosiana* (Mi 1904); *Il Cenacolo di Leonardo* (Mi 1908); *Luini* (Mi 1909); *Documenti e Memorie riguardanti la vita e le opere di Leonardo da Vinci* (Mi 1919); *‚Il volto di Leonardo da Vinci'* (Emp, 1919); *Il Libro d'Oro Borromeo alla Biblioteca Ambrosiana, miniato da Cristoforo Preda* (Mi 1926); *La destra mano di Leonardo da Vinci* (Mi s. a.).

***Belvederski torzo,** znamenita ant. plastika (marmor, I. st. pred, Vat.: Mus. Pio-Clementino), ki je nenavadno bogato vplivala na delo renesančnih umetnikov (Michelangelo, Rafael, itd.); edini znameniti ant. torzo, ki ga v renesansi niso dopolnili. Na njem sgn. Apollonios, sin Nestorja iz Aten — ne da bi bili zato kaj bolje poučeni o času nastanka. — Cf. s. v. *Perrier, François*.

L: EWA VII (1963, t. 367); »M« 3 (1967). — Cf. W. *Helbig* (I 1899, p. 70—73). H. *Ladendorf* (2. izd. 1958, p. 31—32, 181 [L!], repr. 69—90), G. M. A. *Richter* (A Handbook 1960).

BELVOIR CASTLE (*Leicestershire*, Anglija): *Coll. Duke of Rutland.* S: mdr. zastopan N. Poussin (5 slik iz njegove 1. vrste sedmih zakramentov (1636—42), in sicer *Birma, Rešnje telo, Maziljenje, Mašniško posvečenje* in *Zakon* [slika *Krst* Washington, *Pokora* pa uničena]).

L: EWA VI (1962, stp 778 — L!).

Benac, Alojz (1914—....), arheolog (prazgod.), direktor Deželnega muz. v Sarajevu, član Ak. znanosti in umetn. BiH. Prom. 1952 na lj. univ.

B: *Prehistorijsko naselje Nebo i problem butmirske kulture* (Lj 1952, dis.).

Benadadovi služabniki pred Ahabom, bibl. ik. m. (3 Kralj 20, 32). Up: npr. *lesor.* v → *Dalmatinovi Bibliji* (1584, I, f. 199 — zadaj eden izmed preroških učencev z možem, ki ga na njegov ukaz udari, in mož, ki ga ni hotel udariti ter ga je zato ubil lev, cf. 3 Kralj 20, 36—37).

Benaja → *Banaja*

Benavides, Marco Mantoa (u. 1582), it. jurist, učil na univ. v Padovi. Up: → *Ammanati* (na nagrob.).

Bencovich, Federico → *Benković, Federiko*

Benedetto da Maiano (1442—1497), it. florent. kipar in arh., r. v Maianu, u. v Florenci. A: načrt za *Pal. Strozzi* v Florenci (zač. 1489, dkč. Cronaca). P: med deli v marmorju, ki prevladujejo, npr. *prižnica z reliefi iz legende Frančiška As.* (1472/76, Florenca, Sta Croce) in *doprsje Pietra Mellinija* (Bargello), ki jo je naročil; po 1475 *ciborij v. olt.* c. S. Domenico v Sieni, *Giottovo doprsje* (1490, Florenca, katedr., cf. s. v. *Ille ego sum ...*), *doprsje Filippa Strozzija* (o. 1491, Louvre) in njegov *nagrob.* (Florenca, Sta Maria Novella, Capp. di Filippo Strozzi il Vecchio).

L: Venturi VIII/1 (1923). — Cf. L. *Dussler* (1924), Ch. *Seymour* Jr. (Harm 1966 — L!).

Benedictus Dominus Deus Israel, slov. *Hvaljen Gospod, Bog Izraelov*, evang. hvalnica (Lk 1, 68, cf. s. v. *canticum*), imen. *canticum Zachariae*, del jutr(a)njih hvalnic (→ *laudes*). V Zaharijevi hvalnici tudi znani izraz *Oriens ex alto* (*Vzha-*

jajoči z višave); njen zač. večkrat beremo na straneh odprte knj., ki je atribut sv. → *Zaharije*.

benedikcional (fr. *le Bénédictionnaire*, it. *il benedizionario*, nem. *das Benedictionale*), kršč. liturgična knj., priročnik z obrazci škofovskih blagoslovov (*benedikcij*), kot se je v Galiji razvil iz star. → *sakramentarijev*. IR: cf. infra.

Benedikcional Roberta iz Jumièges (Roberta Canterburyjskega), s 3 odličnimi miniaturami okrašen rkp. → *Roberta iz Jumièges* (Winchester 990/1037 [?], Rouen, Bibl. Municipale, Ms. Y. 7) — e. g. *Marijina smrt* (f. 54v).

L: Cankar II/1 (1931, p. 152). — Cf. M. *Rickert* (1954).

Benedikcional sv. Aethelwolda → *Aethelwoldov benedikcional*

BENEDIKTBEUERN na Gornjem Bavarskem (ZRN) je bil eden izmed najstar. benediktinskih samostanov na Nemškem. Ob sekularizaciji 1803 so v njegovi bogati knjižnici (zdaj v *Bayerische Staatsbibl.* v Münchnu) našli mdr. t. i. → *Carmina Burana*.

L: Reclam N I (1959); EWA VI (1962, stp 243).

benediktinci, lat. *Ordo sancti Benedicti* (abr. *OSB*), najstar. med → *meniškimi redovi*, imen. po → *Benediktu iz Nursije* (infra), ki ga je ust. 529 v Montecassinu. Dolga, sprva črna, pozn. bela prepasana tunika.

L: P. Adalbert *Schippers*, Benediktiner (RDK II, stp 236—66 — L!); Milan *Prelog* (ELU 1, 1959 [= 1960], s. v. — L!).

benediktinska arhitektura. Samostanske c. → *benediktincev* predstavljajo večino pomembnih spom. karolinške, otonske in romanske arhitekture, pozn. pa zlasti nekaj odličnih stavbnih spom. XVIII. st. na Nemškem. Cf. e. g. *Admont*; *Beaulieu-sur-Dordogne*; *Benetke* (S. Giorgio Maggiore); *Caen* (obe »opatiji«); *Cluny*; *Conques*; *Corvey*; *Durham*; *Einsiedeln*; *Ely*; *Fulda*; *Gloucester*; *Hildesheim* (St. Michael); *Jumièges*; *Lorsch*; *Maria Laach*; *Melk*; *Moissac*; *Mont-Saint-Michel*; *Neresheim*; *Ottobeuren*; *Regensburg* (St. Emmeram); *Reichenau*; *Ripoll*; *Saint Albans*; *Saint-Benoît-sur-Loire*; *Saint-Denis*; *Saint-Michel-de-Cuxa*; *Saint-Savin-sur-Gartempe*; *Sankt Gallen*; *Sant'Angelo in Formis*; *Tournus* (St.-Philibert); *Verona* (S. Zeno); *Vézelay*; *Weltenburg*; *Westminster*; *Wiblingen*; *Zwiefalten*; etc.

L: Eschapasse (1963).

Benedikt iz Nursije (o. 480—547), »oče zah. meništva«, kršč. svetnik (21. III.; lat. *Benedictus Cassinensis*, fr. *Benoît de Nursie*, it. *Benedetto da Norcia*), ust. samostana Monte Cassino. Up (v črni meniški halji, pri cistercijanih, kamaldulih in olivetancih v beli): npr. Spinello Aretino (*freske*, 1387, Florenca, S. Miniato al Monte, mdr. *blagoslovi kupo vina*, s katerim so ga hoteli zastrupiti menihi v Vicovaru; *spregleda zvijačo vzhodnogotskega kralja Totile*).

L: Réau III/1 (1958, p. 196—203); E. *Dubler:* Das Bild des hl. Benedikt bis zum Ausgang des Mittelalters (Mn 1967, dis. [Z]; LS I (1968 — L!). — Cf. J. Braun (1943, stp 123—26).

Bénédite, Léonce (1859—1925), fr. (ž.) um. zgodovinar in muzealec, konservativni direktor nekd. *Luksemburškega muz.* v Parizu.

B: *Les sculpteurs français contemporains* (P s. a. [1901]); *L'oeuvre de James Mac Neill Whistler* (2 knj., P 1905); *L'art au 19e siècle: 1800—1900* (P 1905); *The Drawings of Jean François Millet* (L ali Phi 1906); *L'oeuvre de Fantin-Latour* (P 1906); (& J. Laran & Ph. Gaston Dreyfuss) *Courbet* (P 1911); *Notre art, nos maîtres: Puvis de Chavannes, Gustave Moreau et Burne-Jones* (P 1922); *Le Musée du Luxembourg* (*Musée annexe du Jeu de Paume, aux Tuileries*): *Peintures ... des écoles étrangères* (P 1924, »Musées et Collections de France«); *Le Musée du Luxembourg: Les Peintures, École française* (2 izd., P 1924, ista z.); *Joseph de Nittis* (P 1926); *Théodore Chassériau: sa vie et son oeuvre* (2 knj., P 1932).

L: Wininger 1 (1925); UJE 2 (1940). — Cf. J.-P. *Crespelle* (1966).

Benesch, Heinrich, avstr. zbiralec (med prvimi tudi → *Schieleja*), oče naslednjega. Up: Schiele (*Dvojni portret: H. in Otto Benesch*, d. 1913, Linz, Wolfgang Gurlitt Mus.).

B: *Mein Weg mit Egon Schiele* (NY 1965, uv Eva Benesch).

Benesch, Otto (1896—1964), avstr. um. zgodovinar in kritik. Učenec in občudovalec M. Dvořáka, prom. 1921 na Dunaju, asist. v tamk. Umzg. muz. (1920), asist. (1923) in kustos v Albertini (do 1938), za nacizma emigriral (1940—46 v ZDA), direktor Albertine (1947—62) in izr. univ. prof. na Dunaju.

B: ‚*Maulbertsch: zu den Quellen seines malerischen Stils*' (Städel-Jb., 1924); ‚*Seicentostudien*' (JSW, 1926 [J. v. Schlosserjev zb.]); ‚*Rembrandts Vermächtnis*' (Belv, 1926); *Die Zeichnungen der niederländischen Schulen des XV. & XVI. Jahrhunderts* (W 1928, »Beschreibender Kat. der Handzchgn. in der graphischen Smlg. Albertina zu Wien« 3); ‚*Die Fürsterzbischöfliche Gemäldegalerie in Kremsier*' (Panth, 1928); ‚*Jan Vermeyen als Bildnismaler*' (MJb, 1929); ‚*Der Meister des Krainburger Altars*' (WJb, 1930 [Mojster Kranjskega olt.]); ‚*Zu den beiden Hans Holbein*' (ZfbK, 1930/31); ‚*Beiträge zur oberschwäbischen Bildnismalerei*' (JPK, 1933); ‚*Das Kremsierer Dürer-Bildnis*' (Panth, 1934); *Rembrandt: Werk und Forschun* (Wg 1935); *Österreichische Handzeichnungen des XV. und XVI. Jahrhunderts* (Fr 1936, »Die Mei-

sterzchg.« 5); ‚*Die Tafelmalerei des ersten Drittels des 16. Jahrhunderts in Österreich*' (Die bildende K. in Österreich: Gotische Zeit, Baden bei W 1938); *Der Maler Albrecht Altdorfer* (W 1939); *Artistic and Intellectual Trends from Rubens to Daumier as shown in Book Illustration* (C[Mass.] 1943); *The art of the Renaissance in northern Europe: its relation to the contemporary spiritual and intellectual movements* (C[Mass.] 1945; n. izd. 1947; rev. & razš. izd. L 1965); *Rembrandt: Selected drawings* (2 knj., L: Ox UP, & Ph 1947); *Venetian drawings of the eighteenth century in America* (NY 1947, »Bittner art monographs«); ‚*Altdorfer, Huber and Italian Art*' (BM, 1947); ‚*Rembrandt's Artistic Heritage*' (GBA, 1948); ‚*Rembrandt and the Gothic Tradition*' (Focillonov zb., 1949); *Kleine Geschichte der Kunst in Österreich* (W 1950); *Egon Schiele als Zeichner* (W 1951); ‚*Marginalien zur Tiepolo-Ausstellung in Venedig*' (ANK, 1952); ‚*Eine Zeichnung des Schalldeckels der Pilgramkanzel aus dem 16. Jahrhundert*' (ib., 1953); ‚*Beiträge zum Werk des Rubens*' (ib., 1954); **The Drawings of Rembrandt: A critical and chronological catalogue, I—VI* (L: Ph 1954—1957); ‚*Some unknown early works by Tintoretto*' (Arte Ven, 1956); *Rembrandt* (G: Sk 1957, »Le Goût« 22); (& E. M. Auer) *Die Historia Friderici et Maximiliani* (Bl 1957); ‚*Die großen flämischen Maler als Zeichner*' (Weixlgärtnerjev zb., 1957); ‚*Titian and Tintoretto: Study in comparative criticism*' (Arte Ven, 1958 [izšlo 1959]); ‚*Herbert Böckl*' (Steletov zb., 1959); ‚*The Orient as a Source of Inspiration of the Graphic Arts of the Renaissance*' (F. Winklerjev zb., 1959); ‚*Karl Maria Swobodas Stellung in der Wiener kunsthistorischen Schule*' (K. M. Swobodov zb., 1959); ‚*The Rise of Landscape in the Austrian School of Painting at the Beginning of the Sixteenth Century*' (Ktids, 1959); ‚*Maximilien, empereur gothique et renaissant*' (L'Oeil, št. 58, okt. 1959); *Edvard Munch* (K: Ph 1960); *Rembrandt as a draughtsman: An essay* (L: Ph 1960); *Meisterzeichnungen der Albertina* (Szb 1964); ‚*Neue Beiträge zum Werk des Rubens*' (W. Friedlaenderjev zb., 1965); *La Peinture allemande: De Dürer à Holbein* (G: Sk 1966, »P-C-H«); pon. izb.: *Collected Writings, I: Essays on Rembrandt*, & II (L: Ph 1970—1971, ur. Eva *Benesch*).

L: ELU 1 (1959 [1960], s. v.); Otto Benesch: Verzeichnis seiner Schriften, Zusammengestellt von Eva *Benesch* (Bern 1961); WWA (1962); Ch. de *Tolnay* (BM, 1965, nekr.); I. Q. van *Regteren Altena* (Kchr, 1965, nekr.); Fr. *Stelè* (ZUZ, 1970, nekr.).

beneški bienale, pomembna, nekaj časa celó nesporno vodilna mednar. razst. sodobne umetn. (*Esposizione Biennale Internazionale d'Arte Venezia*), od 30. apr. 1895 dalje odprta vsako drugo poletje v Benetkah ob Canale dei Giardini, od 1910 dalje v letih s parnimi letnicami (zaradi vojn presledka v letih 1916—18 in 1944—46). Prve nagrade (*Premio della Presidenza del Consiglio dei Ministeri per un pittore* [resp. *scultore* resp. *incisore*]) so mdr. prejeli 1948 → *Braque*, → *Moore* in → *Chagall*, 1950 → *Matisse*, → *Zadkine in* → *Masereel*, 1952 → *Dufy*, → *Calder* in → *Nolde*, 1954 → *Ernst*, → *Arp* in → *Miró*, 1956 → *Villon*, → *Chadwick* in Shiko *Munakata*, 1958 Osvaldo *Licini* in Umberto *Mastroianni*, 1960 → *Fautrier* in Hans → *Hartung*; etc. V 1960-ih letih prireditev v naraščajoči krizi, na zadnjem, 35. bienalu 1970, uradnih nagrad niso podelili.

L: ELU 1 (1959 [= 1960], p. 373); Achille *Perilli* (EWA V, 1961, stp 293); Lawrence *Alloway:* The Venice Biennale, 1895—1968: From Salon to Goldfish Bowl (Greenwich [Conn.] & NY 1968); razstavni katalogi od 1895 dalje.

beneški slikarji: v XV. st. najpomembnejša družina → *Bellini*, oče *Jacopo* pa sinova *Gentile* in *Giovanni* (*Giambellino*), s katerim se začenja v. razvoj beneškega kolorizma; poleg njih člani družine → *Vivarini*, Carlo → *Crivelli*, Vittore → *Carpaccio*. XVI. st. predstavljajo po Giovanniju Belliniju oba njegova v. nadaljevalca, → *Giorgione* in → *Tizian*, za njima zlasti Jacopo → *Bassano*, Jacopo → *Tintoretto* in → *Paolo Veronese*, ob njih pa še → *Palma Vecchio*, Lorenzo → → *Lotto*, Paris → *Bordone*, itd. V 1. pol. XVII. st. so najpomembnejši gostje Bernardo → *Strozzi*, Domenico → *Fetti* in Johannes → *Liss*. XVIII. st.: Sebastiano *Ricci*, Luca *Carlevaris*, Rosalba → *Carriera*, Marco *Ricci*, → *Benković* (*Bencovich*), → *Piazzetta*, Giambattista *Pittoni*, Giovanni Battista → *Tiepolo*, Antonio → *Canaletto*, Pietro → *Longhi*, Francesco → *Guardi*, Bernardo → *Bellotto* in Alessandro → *Longhi*.

L: F. M. *Godfrey:* Early Venetian Painters: 1415 do 1495 (L: Ph 1954); Carlo *Donzelli:* I pittori veneti del Settecento (F: Sansoni 1957). — Cf. B. *Berenson* (1916; *I—II L: Ph 1957), G. *Fiocco* (1929), M. *Levey* (1959), R. *Pallucchini* (I—II 1944), M. *Valsecchi* (1954), med periodičnimi izd. pa *Arte Veneta*. — Risba: cf. D. von *Hadeln* (1925; 1926; 1926), H. *Tietze* (& E. *Tietze-Conrat* 1944).

BENETKE (it. *Venezia*), poleg Rima in Florence za razvoj it. in evr. umetn. najpomembnejše mesto v Italiji, edinstveno zaradi lege na lagunah, na 107 otočkih, ki jih povezuje o. 380 mostov in deli 176 kanalov, pa kot posrednik med zah. in vzh., sev. in juž. Evropo (mdr. dolgo časa odločilen vpliv na um. razvoj v slov. Primorju in Dalmaciji). Samost. republika do 1797, do 1866 pod Avstrijo. Za um. razcvet v mestu mnogo bolj zaslužne ustanove kot pa zasebniki, poleg vodstva republike (*dož* in ob njem iz vél. in malega svéta sest. *Maggior Consiglio*) številne in raznovrstne *scuole*, bratovščine, med njimi zlasti 6 vél., in cerkv. redovi, npr. dominikanci (*Ss. Giovanni e Paolo* v *sestiere di Castello*), frančiškani (*Sta Maria Gloriosa dei Frari* v *sestiere di S. Polo*), benediktinci (na otoku *S. Giorgio*), itn. — Cf. s. v. *Murano* in *Torcello*.

L: H. *Decker:* Venedig: Antlitz und Kunst der Stadt (W 1952); 18. kongr. (1956); A. *Krönig:* Venezia (Bn 1957); EWA VIII (1963, stp 575—81 — L!); Pierre du *Colombier*, Venise (Dict peint it, 1964); H. *Honour:* Venedig (Mn 1966, »Prestel Landschafts-

führer«); E. *Horst:* Venedig: Die Stadt im Meer, Ein Reiseführer (Olten-Fr 1967); Eugenio *Pucci:* Tutta Venezia: in 140 fotografie a colori (F 1969, »Italia artistica«); Terisio *Pignatti:* Venezia (No 1970, »I documentari« 29). — Cf. J. *Lassaigne* (1956), G. *Lorenzetti* (1927 [1955]; 1950), P. *Molmenti* (1903; 1927—1929), M. *Muraro* (1953; & A. *Grabar* 1963), G. *Perocco* (1964), J. *Ruskin* (1879).

trgi, ulice, kanali

~ **campi, calli & fondamente.** »Trg« (it. *la piazza*) je v Benetkah samó *Markov trg* (infra), ki ga dopolnjuje *Piazzetta*. S tema izjemama so vsi beneški trgi *i campi* (*il campo*, sredi njega velikokrat orjaškemu kapitelu podoben kamn. *vodnjak*) resp. *i campielli* (manjši trg *il campiello*) resp. *le corti* (*la corte* z izhodom na eno samó ulico). Ulice so *le calli* (*la calle*), vzdolž kanalov pa se razprostirajo *le fondamente*.

~ **Canal Grande,** *Vél. kanal*, edinstvena gl. artêrija Benetk, dolg 3800 m, šir. od 30 do 70 m. Med palačami in cerkvami ob njem so posebno pomembni (v smeri od kolodvora *Sta Lucia* proti *Markovemu trgu*): des. *S. Simeone Piccolo* (XVIII. st.), levo c. *gli Scalzi* (Longhena, pročelje G. Sardi), des. *Fondaco dei Turchi* (v jedru XIII. st., rest.), levo *Pal. Vendramin Calergi* (Coducci, dkč. 1509), des. *S. Stae* (Dom. Rossi) in *Pal. Pesaro* (Longhena), levo *Ca' d'Oro* (1421—40) in *Ca' da Mosto* (XIII. st.), pred *Ponte di Rialto* (Antonio Da Ponte 1592) levo *Fondaco dei Tedeschi* (prez. Scarpagnino) in des. *Pal. dei Camerlenghi* (1525—28), pozn. levo *Pal. Grimani* (Sanmicheli), *Pal. Corner Spinelli* (Coducci) in *Pal. Contarini delle Figure* (atr. Scarpagninu), des. *Pal. Balbi* (A. Vittoria) in gotski *Pal. Foscari*, levo *Pal. Grassi* (Massari), des. *Ca' Rezzonico* (Longhena), za *Ponte dell'Accademia* levo *Pal. Corner* ali *Ca' Grande* (Sansovino), des. *Pal. Dario* (Pietro Lombardo dkč. 1487) in *Sta Maria della Salute* (Longhena), levo pa poznogotski *Pal. Contarini Fasan* ali »*Casa di Desdemona*«. — Vél. kanal deli mesto v dva dela s po 3 okraji, sev. so *sestiere di Castello*, *sestiere di S. Marco* in *sestiere di Cannareggio*, juž. pa *sestiere di Sta Croce*, *sestiere di S. Polo* in *sestiere di Dorsoduro* (k njemu sodi tudi otok *la Giudecca*).

~ ***Markov trg** (*piazza di S. Marco*), dolg 175,7 m, širok 82 resp. 57 m, edinstveno mestno središče: na vzh. pročelje → *Markove c.* (infra), sev. *Torre dell' Orologio* (arh. Mauro Coducci 1496—99) in *Procuratie Vecchie*, zah. *Ala Napoleonica* (Gius. Soli 1807), juž. *Procuratie Nuove* (Scamozzi 1584) in *Piazzetta*.

L: cf. T. *Pignatti* (1956).

~ **Piazzetta,** »trgec« med *Doževo palačo* in *Libreria Vecchia di S. Marco* (dolg 97 m, šir. 41—48 m), s katerim se Markov trg odpira proti morju. Od obeh stebrov (XII. st.) nosi zah. soho *sv. Teodorja*, vzh. pa bron. *leva* (VI. st.).

cerkve

L: Herbert *Dellwing:* Studien zur Baukunst der Bettelorden im Veneto (Mn-Bl 1970 — L!).

chiesa degli Scalzi ali *Sta Maria di Nazareth* (*Lista di Spagna* pri železniški postaji), sez. 1660—89 po načrtu Bald. Longhene (bogato baročno *pročelje* je oblikoval Giuseppe Sardi). Notr.: znamenito Tiepolovo stropno fresko **Prenos nazareške hišice* (1743/44) je uničila avstr. bomba 28. X. 1915 (namesto nje Ettora Tita *La Divina Maternità di Maria proclamata dal Concilio di Efeso* iz 1932), manjši star. Tiepolovi freski pa je videti v 2. des. kapeli (*Poveličanje sv. Tereze* iz o. 1724/25) in 1. levi kapeli (monokromna *Oljska gora* iz o. 1732/33).

L: »CA« 25 (1968, kat. št. 34, 79, 151).

~ **chiesa dei Gesuati** → *Santa Maria dei Gesuati* (infra)

~ **chiesa dei Gesuiti** → *Santa Maria Assunta*

~ **Madonna dell'Orto** (*Campo dei Mori*, blizu *fondamenta della Misericordia*), gotska stavba (XIV. st.). S: Tintoretto (**Marijina pot v tempelj*, o. 1552/54 [prvotno okras orgelskih kril], *Čaščenje zlatega teleta*, *Poslednja sodba*, itd.).

~ ***Markova cerkev,** *basilica di S. Marco* (*piazza S. Marco*), najuglednejša c. Benetk, s svojim povezovanjem zahodnoevr. in biz. sestavin ponazarjujoča njihovo zgod. in evr. pomen, kot celota eden izmed najodličnejših um. spom. sploh. Prva c. posv. 832, zdajšnja (3. po vrsti) sez. od (verj.) 1063 dalje in posv. 1094: centr. stavba s tlorisom v obliki grš. križa (po vzoru Justinijanove c. *sv. Apostolov* v Carigradu) s 5. v. kupolami in narteksom, ki obdaja zah. krak ter je sam pokrit z 8 manjšimi, zunaj nevidnimi kupolami (juž. krilo narteksa zavzemata *baptisterij* in *Capp. Zen*). Zun.: na pročelju **4 konji* (pozlačen bron, rim. delo I. st., iz Carigrada [kamor so bržčas prispeli za Konstantina] prepeljani 1204, 1797—1815 pa v Parizu); od starih mozaikov ohranjen samó mozaik nad skrajnim levim vhodom, tj. *porta di St'Alipio* (*Markove relikvije prineso v c.*, 1260/70 — z najstar. podobo Markove c.), sicer pa marm. okras fasade dkč. šele v XV. st.; na juž. strani pri *porta della Carta* (cf. *Doževa palača*, infra) **tetrarhi* (ali »*Konstantinovi sinovi*« ali popu-

larno *4 mori*, porfirna skupina 4 objemajočih se vojščakov, o. 300), zah. od njih *pilastra* iz Akona (na ozemlju zdajšnjega Izraela, sirijsko delo V./VI. st.); na sev. strani ob *piazzetta dei Leoncini* marm. relief → *Aleksandrova vožnja po zraku* (XI. st.). Notr.: slavni **mozaiki* (z biz. značajem iz XII.—XIV. st.) skupno pokrivajo 4250 m². Ti v narteksu, ki so nastajali malone vse XIII. st., pomenijo z ikonogr. vidika uv: ob des. vhodu iz narteksa v zah. krak (*porta di S. Clemente*) kažejo v 1. kupoli (o. 1216/20) 24 *prizorov ustvarjenja do Dela prvih staršev* (z angeli zaznamovani dnevi kot v → *Cottonovi Bibliji*!), na pripadajočih 3 lunetah *zgodba Kajna in Abela v 5 prizorih* in na 2 lokih *Noetova zgodba* in *Babilonski stolp*; 2. v kupoli ob levem vhodu iz narteksa v c. (*porta di S. Pietro*) *Abrahamova zgodba v 29 prizorih* (o. 1230, nad porta di S. Pietro v luneti *Abraham sprejme 3 angele*); mozaiki v 3. kupoli (o. 1240: *12 prizorov*), močno rest. 4. kupoli (1260/70) in 5. kupoli (1260/70: *11 prizorov*) kažejo *zgodbo egipt. Jožefa*, v zadnji, 6. kupoli pa *7 prizorov z Mojzesom* (1280/90: v luneti *Prepelice* in *Voda iz skale*). V sami c. so najstar. mozaiki v srednji apsidi (med okni *Peter*, *Marko*, *Mohor* [*Hermagoras*] in *Nikolaj*, 1. pol. XII. st.), iz zadnje četrt. XII. st. npr. v sev. kupoli (*prizori iz življenja Janeza Ev.*), zah. kupoli (*Binkošti*: → *etimasia*, okrog *12 apostolov* in naposled *zastopniki 16 ljudstev* resp. dežel) in na loku med centr. in juž. kupolo (4 prizori iz Kristusovega življenja: *Skušanje*, *Slovesni vhod v Jeruzalem*, *Umivanje nog*, *Zadnja večerja*), iz o. 1200/35 v centr. kupoli (*Vnebohod*) *okrog Kristusa 4 angeli*, v krogu okrog njega *Marija med arhangeloma pa 12 z drevesi ločenih apostolov* in v zun. krogu *16 Kreposti* (z napisi hkrati zaznamovanih kot *Blaženosti*): kronana *Caritas* kot *Mater virtutum*, *Spes*, *Fides* z žezlom, *Justitia* s tehtnico, levo pod Marijo *Fortitudo*, ki zmaguje leva, des. pod Marijo *Temperantia* s posodama, nato *Prudentia* s kačama, *Humilitas*, *Benignitas*, *Compunctio*, *Abstinentia*, *Misericordia*, *Patientia*, *Castitas*, *Modestia* in *Constantia*; v pendentivih *4 evangelisti*, spodaj na robu pilastrov pod njimi pa antelamijevski *kipi angelov*. V vzh. kupoli (*cupola dell'Emanuele*) pozn. rest. mozaiki XII. st.: mladega blagoslavljajočega *Kristusa* obdajajo *Marija in 13 bibl. prerokov*, med njimi *David*, *Salomon* in *Izaija*, na pendentivih pa *simboli 4 evangelistov*. Iz XIII. st. še *Križanje* na loku med centr. in zah. kupolo in *Najdenje Markovih relikvij* na steni juž. transepta (2. pol. XIII. st.), iz srede XIV. st. pa npr. *Krst v Jordanu* v baptisteriju. — Iz časa o. 1000 biz. relief *Deesis* na juž. steni juž. ladje, v kapeli S. Zen biz. relief *Marije z otrokom* (»Aniketos«, verj. XIII. st.). *Korna pregraja z marm. sohami Marije*, *sv. Marka in 12 apostolov* (Jacobello in Pier Paolo dalle Masegne, d. 1394). Ciborij v. olt. na 4 alabastrnih *stebrih z reliefi evang.* (*delno apokrifnih*) *prizorov* (verj. vsi in ne samó 2 iz XII. st.), za v. olt. → *Pala d'oro* (»cloisonné« emajl itd., biz. in beneško delo). — V stavbi tudi zakladnica, *Tesoro di S. Marco* (mdr. dragoceni relikviariji), in *Mus. di S. Marco*. — Na trgu pred c. 3 bron. *podstavki za zastave* (A. Leopardi, d. 1505). — *Campanile*, vis. 99 m, 1903—12 sez. posnetek starega zvonika, ki se je zrušil 1902.

L: Cankar II/1 (1931, p. 98—99, 102); P. Angelo M. *Caccin o. p.:* San Marco: La Basilica d'oro (2., rev. & razš. izd., V 1964); Diego *Valeri* & Giovanni *Mariacher:* La Basilica di San Marco (F 1966, »I Tesori« 3). — Cf. S. *Bettini* (1944; 1946; 1952; 1954; 1968 — L!), O. *Demus* (1935; *1960 — L!), A. *Grabar* (Sk 1953) V. *Lazarev* (I—II 1947—1948, t. 241—45), tudi H. *Buchthal* (1971).

∼ *il* **Redentore** (*Giudecca*, *fondamenta S. Giacomo*), sez. 1576—92 po Palladiovem načrtu.

L: cf. R. *Wittkower* (1949 [T 1964]).

∼ **San Francesco della Vigna** (blizu *fondamente Nuove* in *Ss. Giovanni e Paolo*) po Sansovinovem načrtu (1534) s Palladiovim *pročeljem* (1562).

∼ **San Giorgio Maggiore** (*Isola di S. Giorgio Maggiore* nasproti *Piazzette* in *Riva degli Schiavoni*), sez. 1566—1610 po Palladiovem načrtu (dkč. V. Scamozzi). V njem 3 znamenite pozne slike J. Tintoretta.

L: EWA XII (1966, t. 49); »CA« 36 (1970, kat. št. 92).

∼ **San Moisè** (*Calle XXII Marzo*) z bogato baročno *fasado* (A. Tremignon 1668); gotski *campanile* (XIV. st.).

∼ **San Salvatore** (blizu *Rialta* pri *Mercerii*): Tizianovo *Oznanjenje* (malo pred 1566) in *nagrob. doža Veniera* (Jacopa Sansovina sohi *Caritas* in *Fides*, o. 1561).

L: »MdS« 37 (t. XV).

∼ **Santa Maria Assunta** ali *chiesa dei Gesuiti* (*Campo dei Gesuiti* blizu *fondamente Nuove*), sez. križarji v XIII. st., prez. 1715—29 Domenico → *Rossi* (pročelje G. B. Fattoretto). Tizianova olt. podoba *Mučeništvo sv. Lovrenca* (dkč. o. 1557).

L: cf. B. *Berenson* (Ph 1957, repr. 1002).

∼ **Santa Maria dei Gesuati** ali *del Rosario* (*Zattere ai Gesuati*), stavba eliptičnega tlorisa

(G. Massari 1726—43). Stropne **freske* G. B. Tiepola (1739—43), med avtorji *olt. slik* poleg njega (o. 1740, 1. des. olt.) še Piazzetta (3. des. olt.) in S. Ricci (1. levi olt.).

L: »CA« 25 (1968, št. 122 & 130).

~ **Santa Maria dei Miracoli** (med *Canal Grande* in *Ss. Giovanni e Paolo*), sez. 1481—89 po načrtu Pietra → *Lombarda*. Polkrožno zaključeno marm. **pročelje*, ki ustreza banjasto obokani notr., razčlenjeno s sistemom plitvih pilastrov, arhitravov in arhivolt pa okrašeno s stiliziranimi grš. križi, pravokotnimi in okroglimi ploščami porfirja in serpentina.

L: »US« 9 (1969, p. 58 z repr.).

~ ***Santa Maria della Salute** (*Canal Grande*), votivna c. Benetk za rešitev pred kugo, najodličnejša beneška baročna stavba (B. Longhena 1631—81), oktogon z mogočno kupolo, v podnožju obdano z v. volutami in kipi, ki po kanalu vozečemu se gledalcu zbujajo vtis, da se vsa stavba vrti okrog svoje osi — *opera vergine non più vista curiosa e bella, fatta in forma di rotonda macchina*, kot je sam Longhena predstavil svoj načrt. Notr.: v v. zakristiji pomembne Tizianove slike, na olt. *Sv. Marko na prestolu s Kozmo in Damjanom, Rokom in Boštjanom* (po kugi 1510), na stropu pa kot tri »daritve« *Kajn ubije Abela, Abraham daruje Izaka* in *David moli po zmagi nad Goljatom* (vse 1542/44 za c. Sto Spirito v Isoli); tudi *Svatba v Kani* J. Tintoretta itd. — Up: slikarji od A. Canaletta in Guardija do Sickerta in Kokoschke.

L: Madlyn *Kahr*, Titian' Old Testament Cycle (JWCI, 1966). — Cf. R. *Wittkower* (1957; 1958).

~ ***Sta Maria Gloriosa dei Frari** (*Campo dei Frari*), triladijska gotska frančiškanska c. v obliki lat. križa (1338—1443). S: Tizianova **Assunta* (1516—18) in **Pala Pesaro* (1519—26), B. Vivarinijev poliptih *Madone z otrokom in 4 svetniki* (d. 1482) in Giov. Bellinija triptih **Madona z otrokom, angeloma in 4 svetniki* (d. 1488, Sagrestia). — P: *nagrob. kondotiera Pavla Savellija* (u. 1405) z leseno plastiko jezdeca.

L: A. *Sartori:* S. Maria Gloriosa dei Frari (2. izd., Pa 1956); Panofsky Tomb (1964, p. 84, repr. 388).

~ ***Santi Giovanni e Paolo** ali *»S. Zanipolo«* (*Campo dei Ss. Giov. e Paolo*), triladijska gotska dominikanska c. v obliki lat. križa (zač. 1246, posv. 1430). Notr.: v des. ladji na zah. steni *nagrob. doža Pietra Moceniga* (u. 1476, P. Lombardo s sinovoma, dkč. 1481), na 2. olt. *Poliptih Vincenca Ferrerskega* (Giov. Bellini o. 1465); v des. delu transepta na 1. olt. *Antonino Florent. deli miloščino* (Lotto 1542), v 2. des. kapeli *altare del Crocifisso* z *razpelom* (Franc. Cavrioli 1684) pa bron. sohama *Marije* in *Janeza Ev.* (A. Vittoria 1584/85), levo v koru *nagrob. doža Andree Vendramina* (Tullio Lombardo 1492—95, prej v *chiesa dei Servi*); v levi ladji na 2. olt. kopija po Tizianovi slavni sliki **Smrt Petra Muč.* iz 1528/30 (tu zgorela 1867), na 1. olt. pa *Sv. Hieronim spokornik* (Alessandro Vittoria delal na njem 1576).

L: Panofsky Tomb (1964, repr. 368); »US« 8 (1968, f p. 59). — Cf. F. *Zava Boccazzi* (1965).

~ **Santi Simeone e Giuda** ali *S. Simeone Piccolo* (nasproti železniške postaje) je 1718—38 sez. arh. Giovanni Antonio → *Scalfarotto*.

~ **San Zaccaria** (blizu *Markovega trga* in *Riva degli Schiavoni*), sez. 1458—1515. Značilno beneško *pročelje*, ki ga je vredno primerjati s fasado c. Sta Maria dei Miracoli (supra), je oblikoval Mauro Coducci. Notr.: v *Capp. di S. Tarasio* freska *Bog oče s svetniki* iz 1442 (Andrea del Castagno, sodel. Francesco da Faenza), predvsem pa znamenita **Pala di S. Zaccaria* (d. 1505), Giovannija Bellinija najodličnejša uresničitev motiva → *Sacra Conversazione*.

L: EWA I (1959, t. 234), II (1960, t. 260); Henry A. *Millon:* Key Monuments of the History of Architecture (Englewood Cliffs [N. J.] & NY 1964, f p. 322).

palače itd.

Ca' d'Oro, najbolj slikovita palača ob *V. kanalu* v Benetkah (sez. 1427—36) z znamenitim nesomernim *pročeljem*, odličen primer beneškega *gotico fiorito*.

L: »US« 8 (1968, repr. p. 85).

~ **Ca' da Mosto** (*Canal Grande*, med *Ca' d'Oro* in *Fondaco dei Tedeschi*), primer beneške romanske (t. i. beneško-biz.) stavbe iz XIII. st., pozn. povišane za 2 nadstr.

~ **Ca' Pesaro** (*Canal Grande*, med *Fondaco dei Turchi* pa *Pal. dei Camerlenghi* in *Ponte di Rialto*), načrt B. Longhena (cf. *Ca' Rezzonico*, infra), zač. po 1659 in verj. pred 1663, 1679 dkč. *piano nobile* (pomembno, v pritličju z rustiko in vhodnima lokoma zaznamovano **gl. pročelje*); stavbo dkč. šele 1710 Antonio Gaspari, ki je oblikoval tudi *stransko pročelje* na *rio Due Torri*. — Tu *Gall. d'Arte Moderna* (cf. infra) in *Mus. d'Arte Orientale*.

L: cf. R. *Wittkower* (1958, p. 361 op. 55 — L!).

~ **Ca' Rezzonico** (*Canal Grande*, med *Rio Foscari* in *Accademia di Belle Arti*), načrt B.

Longhena (cf. *Ca' Pesaro*, supra), zač. 1667, zgornje nadstr. sez. G. Massari 1752—56. Notr. alegorični stropni *freski* Giambattiste Tiepola (1758). — Tu *Mus. del Settecento Veneziano*.

L: EWA VIII (1963, t. 226 v sredi levo).

~ ***Doževa palača,** *Pal. Ducale*. Obdajajo jo na sev. → *Markova c.* (cf. supra), poleg katere je najpomembnejši stavbni spom. v Benetkah, na zah. *Piazzetta* in na jugu *Molo*, na vzh. pa jo *Ponte dei Sospiri* (vzporeden s *Ponte della Paglia*) véže z *Ječami* (*Prigioni*) ob zač. *Riva degli Schiavoni*. Edinstvena gotska **zun.:* ogromna, zaradi vzorčasto sest. opeke vendar lahna zidna gmota počiva na dvojnem stebrišču, nižjem v pritličju (36 stebrov) in višjem v 1. nadstr. (72 stebrov); pročelje proti Molu sez. 1309—1404 (1404 *balkon*, P. P. Dalle Massegne), po njega vzoru tudi pročelje proti Piazzetti (1424—42, balkon šele 1536). **Kapiteli* kažejo kreposti, planete, mesece, **vogalni reliefi* (istrski apnenec) pri *Porta della Carta* (cf. infra) na severozah. vogalu *Salomonovo sodbo* (1424/32?, florent. kipar), med Piazzetto in Molom na jugozah. strani *Izvirni greh* (zač. XV. st.) in zgoraj *Mihaela*, poleg Ponte della Paglia na jugovzh. vogalu pa *Noetovo pijanost* (zač. XV. st.) in zgoraj *Rafaela s Tobijo*. Skozi **Porta della Carta* (1438—42, Giov. in Bart. Bon, zgoraj poosebitev *Pravičnosti*, v nišah spodaj *Zmernost* in *Moč*, više *Razumnost* in *Ljubezen*) vhod na **dvorišče:* načrt pročelij zasnoval Ant. Rizzo (zač. 1484, proti laguni dkč. 1546—50, drugod pozn., *pročelje z uro* 1603—14), po njegovem načrtu tudi *Scala dei Giganti* (1484—1521), pozn. takó imen. po marm. kipih *Neptuna* in *Marsa* (1554/67, J. Sansovino). *Arco Foscari* (o. 1450—70), na njegovi juž. strani *Francesco Maria I della Rovere* (dkč. 1587 [tu od 1624], G. Bandini), proti Scala dei Giganti pa bron. kopiji *Adama* in *Eve* (Ant. Rizzo, orig. marm. kipa zdaj v *Appartamento del Doge* v Doževi palači (cf. infra). Notr. Iz *Loggia Foscara* v 2. nadstr. vodijo **Zlate stopnice*, *Scala d'Oro* (1555—59, bogati štukaturni okras A. Vittoria, slike Battista Franco). V *Sala delle Quattro Porte* slika *Benetke, kraljica morja* (G. B. Tiepolo). **Sala dell'Anticollegio*, rest. po požaru 1574 (A. Palladio), v njej smiselno povezane Tintorettove slike iz o. 1578 (*Vulkanova kovačnica*, *Gracije z Merkurjem*, **Bakhos in Ariadna*, *Minerva ščiti Mir in Izobilje in odganja Marsa*), *Ugrabljenje Europe* (Paolo Veronese) in *Jakobov odhod v obljubljeno deželo* (J. Bassano). **Sala del Collegio*, na bogatem, izrezljanem, pozlačenem stropu (1577) slike Paola Veroneseja: v srednjem ovalu *Alegorija Vere*, v pravokotnih okvirih *Mars in Neptun* in *Benetke s Pravičnostjo in Mirom ob vznožju*, personifikacije tudi v 8 večjih obrobnih poljih: po vrsti *Zvestoba*, *Izobilje*, *Budnost*, *Dialektika* (*Obrt*?), *Skromnost*, *Fortuna*, *Preprostost* in *Pohlevnost*. V 1. nadstr. v *Appartamento del Doge* marm. kipa *Adama* in **Eve* (o. 1485, Ant. Rizzo) in *Triptih puščavnikov* (o. 1500, H. Bosch) z Antonom, Egidijem in Hieronimom, v *Sala Grimani* visi *Lev sv. Marka* (d. 1516, V. Carpaccio). **Sala del Maggior Consiglio*, 54 m dolga, na vzh. steni »največja slika na svetu«, **Raj* (*Paradiso*, 7 × 22 m, 1588—90, J. Tintoretto), sredi stropa v ovalu **Zmagoslavje Benetk* (1584, Paolo Veronese). *Sala dello Scrutinio:* med zg. podobami **Bitka za Zadar 1346: Benečani premagajo Madžare* (1584/87, J. Tintoretto s pomočniki).

L: Luigi *Serra:* Il Palazzo Ducale di Venezia (R 1935, »Itinerari« 23); Elena *Bassi* & E. *Trincanato:* Il Palazzo Ducale nella storia e nell'arte di Venezia (Mi 1960); Egle *Trincanato:* Palazzo Ducale, Venezia (No 1969, »I documentari« 23). — Cf. G. *Fogolari* (1949), T. *Pignatti* (1964), A. *Schmarsow* (1895).

~ **Loggetta del Campanile** (*piazza S. Marco*). Jacopo → *Sansovino* jo je sez. 1537—40 in mdr. okrasil s 4 bron. kipi (1540/45): od leve proti des. *Pálas Atena*, *Apólon*, *Merkur* in *Pax*. — *Bron. ograjo* s personifikacijama *Felicità* in *Repubblica* je oblikoval Antonio → *Gai* (d. 1734).

L: Venturi XI/3 (1940); »MdS« 37 (t. VI—VII). — Cf. G. *Delogu* (1956, p. 306—07), M. *Mušič* (II 1966, p. 173), J. *Pope-Hennessy* (III 1963 — L!).

~ **Palazzo Corner** ali *Ca' Grande*, zdaj *Prefettura* (*Canal Grande*), zač. 1533 (arh. Jacopo Sansovino).

L: »US« 9 (1969, f p. 118).

~ **Palazzo Corner Spinelli** (*Canal Grande* pri *pontile St'Angelo*, med *Pal. Grassi* in *Pal. Grimani*) sez. Mauro → *Coducci* (2. pol. XV. st.).

~ **Palazzo Grimani** (*Canal Grande*, med *Pal. Corner Spinelli* in *Ponte di Rialto*), načrt → *Sanmicheli*, dkč. Guglielmo dei Grigi. Razmeroma strogo in monumentalno pročelje (o. 1557).

~ **Palazzo Labia** (*Campo S. Geremia*) krasijo znamenite **freske* Giambattiste Tiepola iz 1747—1750.

L: »CA« 25 (1968, kat. št. 187).

~ **Scuola Grande di San Marco** (zdaj *Ospedale Civile*): na odličnem, nesomernem, slikovitem, in vendar ubranem marm. *pročelju, ki zaznamuje prostor med c. *Ss. Giovanni e Paolo* in *rio dei Mendicanti*, je delalo več beneških umetnikov, med njimi 1488—90 Pietro in Tullio Lombardo

(slednji verj. s pomočjo geometr. perspektive oblikovane iluzionistične *reliefe* v pritličju), za njima pa Mauro Coducci (loki, ki zaključujejo pročelje, kot očiten spomin na pročelje c. S. Zaccaria). — Up: npr. A. Canaletto (npr. 1725, Dresden).

~ **Scuola Grande di San Giovanni Evangelista** (blizu c. *I Frari*): *stopnišče* je o. 1498 oblikoval Mauro Coducci.

L: cf. L. *Angelini* (1945), M. *Levey* (Harm 1967).

~ **Scuola Grande di San Rocco** (pri c. *Sta Maria Gloriosa dei Frari*), slavna po slikah Jacopa → *Tintoretta*, ki mu je uspelo, da je ob natečaju 1564 prevzel celotno naročilo: do 1587 je okrasil stavbo z več kot 50 lastnoročnimi slikami na platnu. Starejše so v 1. nadstr., tako v Sala dell'Albergo na stropu *Poveličanje sv. Roka* (podoba, ki jo je mojster predložil ob natečaju 1564), znamenito, celo steno pokrivajoče **Križanje* ali bolj točno, *Postavljanje križa* (d. 1565), pa **Kristus pred Pilatom* in *Pot na Kalvarijo* (oboje 1566/67), v véliki Sala Superiore v tipološki povezavi stare in nove zaveze na stropu bibl. prizori, npr. *Adam in Eva*, *Voda iz skale*, *Bronasta kača*, *Jakobova lestev*, *Abraham daruje Izaka*, *Mana*, *Elizej pomnoži kruh*, *Elijo hrani angel* in *Židovska velika noč* (vse 1575/81), na stenah pa *Rojstvo*, *Krst v Jordanu*, *Vstajenje*, *Oljska gora*, *Zadnja večerja*, *Pomnožitev kruha in rib*, *Obujenje Lazarja* in *Vnebohod* (vse 1576/81); v pritlični Sala Terrena naposled **Oznanjenje*, *Poklon kraljev*, **Beg v Egipt*, *Pokol nedolžnih otrok*, **Marija Magdalena* in **Marija Egiptovska* (vse 1583/87).

L: E. *Hüttinger:* Die Bilderzyklen Tintorettos in der Scuola di San Rocco zu Venedig (Z 1962, dis.). — Cf. B. *Berenson* (L: Ph 1957, repr. 1297—99, 1321—25 & 1327—30), L. *Coletti* (1944), R. *Pallucchini* (1937), etc.

javni spomeniki

~ ***Colleoni** (*Campo dei Ss. Giovanni e Paolo*), po Donatellovem *Gatamelati* (→ *Padova*) najslavnejši konjeniški spom. (→ *Verrocchio* 1479—88), s katerim je ovekovečen beneški condottiere Bartolommeo Colleoni (cf. *Bergamo*). Po Verrocchiovi smrti kip ulil v bron Alessandro Leopardi, ki je naredil tudi marm. podstavek. Spom. odkrit 1496 (viš. bron. plastike 395 cm).

L: Cankar III/1 (1936); »US« 9 (1969, p. 60); »MdS« 24 (t. XVI). — Cf. Chr. A. *Isermeyer* (1963), G. *Passavant* (L: Ph 1969, t. 62—68, kat. št. 17 — L!), Ch. *Seymour* (Harm 1966, p. 176, 178, 246—47 [op. 15], t. 117).

~ **Carlo Goldoni** (*Campo S. Bartolomneo*), kipar A. Dal Zotto (1883), avtor *Tartinijevega spom.* v Piranu.

L: »MdS« 82 (t. IX).

~ **Monumento a Vittorio Emanuele II.** (*Riva degli Schiavoni*), konjeniški spom. iz 1887.

muzeji

~ **Civico Museo Correr** (vhod v t. i. *Ala Napoleonica* na → *Markovem trgu*, cf. supra) je posv. zgod. Benetk do konca republike. S: mdr. zastopana Antonello da Messina (*Kristus trpin s tremi angeli*, les, o. 1475) in Carpaccio (*Benečanki* [»*Le cortigiane*«], les, o. 1490). P: mdr. zastopana A. Vittoria (*Tommaso Rangone*, žg. glina) in A. Canova (*Dédal in Ikar*, marmor, 1778).

L: »CA« 10 (1967, št. 53), 13 (1967, zlasti št. 3 & 12); »MdS« 40 (t. XIV). — Cf. T. *Pignatti* (1958; 1960).

~ **Collezione Peggy Guggenheim** (v nedk. *Pal. Venier dei Leoni* iz XVIII. st. ob *V. kanalu* med *Ponte dell'Accademia* in *Pal. Dario*, tj. nasproti *Pal. Corner*), zelo pomembna z. mod. umetn. od o. 1910 dalje s posebno odlično zastopano surrealistično in sploh fantastično motiviko. S: mdr. dobro predstavljeni Picasso, Arp, De Chirico, Max Ernst (cf. s. v. *Guggenheim, Peggy*), A. Masson, Y. Tanguy, V. Brauner in J. Pollock. P: mdr. Brancusi, A. Pevsner, Calder, H. Moore in A. Giacometti.

L: Nicolas *Calas* & Elena *Calas:* The Peggy Guggenheim Collection of Modern Art (NY: Abrams 1967).

~ **Gallerie dell'Accademia,** najbogatejša z. beneškega slikarstva na svetu, na tem mestu (tj. ob V. kanalu nasproti c. S. Vitale) zasnovana za Napoleona, in sicer s prezidavo nekd. *Scuola*, c. in samostana *Sta Maria della Carità*; ločena od ak. 1882. Vodili so gal. → *Cantalamessa*, (1895—1906), → *Fogolari* (1906—41) in → *Moschini* (od 1941 dalje). S: mdr. zastopani Paolo Veneziano (poliptih z *Marijinim kronanjem*), Ant. Vivarini & Giovanni d'Alemagna (triptih z *Marijo in 4. v. cerkv. učitelji*, d. 1446), Piero della Francesca (*Hieronim z donatorjem*, les), Gent. Bellini (**Procesija na Markovem trgu*, d. 1496; *Čudež pravega križa pri mostu S. Lorenzo*, d. 1500), Giov. Bellini (npr. *Madonna degli Alberetti*, d. 1487; *Pala di S. Giobbe*, les, 1487?), Mantegna (*Sv. Jurij*, les), V. Carpaccio (9 slik iz legende sv. → *Uršule*, npr. *Uršulin sen*, d. 1495), Giorgione (**Nevihta*), Lotto, Tizian (npr. **Marijina pot v tempelj*, o. 1534/38 [na mestu,

za katerega je bila narejena!]; **Pietà*, zač. 1573, dkč. Palma Giovane), Tintoretto (npr. **Čudež sv. Marka* [Marko reši sužnja], 1548, in *Kristjani odnesejo Markovo truplo*, 1562/66), Paolo Veronese (**Gostija v Levijevi hiši*, d. 1573), D. Fetti, R. Carriera, Piazzetta (*Vedeževalka* [*L'Indovina*], 1740), G. B. Tiepolo (*Prenos sv. hišice iz Nazareta v Loreto*, osnutek za 1915 uničeno stropno slikarijo c. Scalzi v Benetkah), Canaletto, P. Longhi, F. Guardi, itd.

L: S. *Moschini Marconi:* Gallerie dell'Accademia di Venezia: Opere d'arte dei secoli XIV e XV (R 1955, »Cataloghi dei musei e gallerie d'Italia«), Opere d'arte del secolo XVI (R 1962, ista z.). — Cf. G. *Fogolari* (1938), F. *Valcanover* (1956; 1960).

~ **Galleria Internazionale d'Arte Moderna** (*Pal. Pesaro*, cf. supra). En del z. posv. it., zlasti beneški umetn. XIX.—XX. st., drugi del pa, ki je nastal z nakupi z beneškega bienala, mod. umetn. sploh. Mdr. zastopani Klimt, Zuloaga, Bonnard, Kandinsky, Nolde, Chagall, Rouault, Dufy, H. Moore, Tobey, itd.

BENEVENTO, nekd. *Maleventum* ali *Maluentum* in pozn. *Beneventum*, mesto v juž. Italiji (*Campania*). V 2. svet. vojni malone povsem razrušena *stolnica* rest. do 1959; ohranjena znamenita romanska **bron. vrata* (→ *vrata stolnice v Beneventu*).

L: EWA VIII (1963, stp 649—95 — L!).

~**Trajanov slavolok,** bogato okrašen z *reliefi*, ki kažejo prizore iz Trajanovega življenja (post. 114—117).

L: EWA IX (1964, t. 161 v sredini), X (1965, t. 154); F. J. *Hassel:* Der Trajansbogen in Benevent (Mainz 1966); »PKG« 2 (1967, t. 208). — Cf. H. von *Heintze* (1969).

Benevolo, Leonardo, it. um. zgodovinar v Rimu (zgod. arhitekture).

B: *Storia dell'architettura moderna* (2 knj., 3. izd. 1966; nem. izd.: *Geschichte der Architektur des 19. und 20. Jahrhunderts*, *I—II*, Mn 1964); *Storia dell'architettura del Rinascimento* (2 knj., 1969).

Bénézit, Emmanuel (1854—1920), fr. um. leksikograf, avtor edinega velikega biografskega leksikona lik. umetnikov v fr. jeziku (slikarji, kiparji, grafiki; brez lit.; navedene cene umetnin na dražbah), ki je doživel več izd. Zadnja izd.: E. Bénézit: *Dictionnaire critique et documentaire des Peintres, Sculpteurs, Dessinateurs et Graveurs de tous les temps et de tous les pays*, I—VIII (P 1948—1955).

Benignitas (lat.), *Dobrodušnost* ali *Dobrosrčnost*, personificirana krepost. V boju s pregrehami (→ *Psihomahija*) ji je nasprotnik *Invidia*. Up: npr. na znameniti miniaturi v → *Bibliji iz Floreffa*, ki kaže *eksegezo Jobove knj.* (f. 3v) ali pa na *mozaiku* iz 1200/35 v centr. kupoli Markove c. v Benetkah (ena izmed 16 kreposti).

L: cf. A. *Katzenellenbogen* (1939 [1964]).

Benin, nekd. kraljestvo v zah. Afriki (na ozemlju Nigerije), znano predvsem po pomembni *bron. plastiki* (pribl. XVI.—XVII. st.), ki predstavlja enega izmed nespornih vrhov vse → *afriške umetnosti*.

L: Leon *Underwood:* Bronzes of West Africa (L 1949; n. izd. L 1967); R. E. *Bradbury:* The Benin kingdom and the Edo-speaking peoples of Southwestern Nigeria (L 1957); »US« 18 (1968). — Cf. B. S. *Myers* (I 1969, s. v. [tekst John C. *Galloway*]), F. von *Luschan* (1919).

Bening, Simon (1483/84—1561), niz. iluminator in slikar portretnih miniatur, sin Sandersa (supra), poslednji v. mojster flam. rkp. miniature. Med IR so njemu resp. njegovi delavnici atr. npr. del miniatur v → *Grimanijevem brevirju*, znani → *Hortulus Animae* na Dunaju in Hennessyjev horarij v Bruslju (Bibl. Royale, Ms. II. 158). M: *Avtp.* (d. 1558, V. & A.; Lehman).

L: Diringer Book (1958). — Cf. I. *Bergström* 1956), P. R. *Wescher* (1946; 1959), R. H. *Wilenski* (1960 — L!), F. Winkler (1925; I, Panth, 1942).

Benisovich, Michel N(icholas), (1891—1963), amer. (rus.) um. zgodovinar. R. v Odesi kot sin kirurga, tam dkč. pravne študije, od 1920 v Milanu, nato štud. na *École du Louvre* v Parizu; 1941 emigriral na Portugalsko, 1943 v ZDA; u. v New Yorku.

B: *‚Belgian Painters of the XVIIIth Century in the Metropolitan Museum of Art'* (AA, 1947); *‚Liotard et sa collection de tableaux'* (Genava, 1951); *‚Quelques secrets de Liotard'* (ib., 1953); *‚Une autobiographie du peintre Louis Boilly'* (Tietzejev zb., 1958); *‚La famille de J.-E. Liotard pendant les dernières années de sa vie (1782—1789)'* (Genava, 1961).

L: WWAA (1959); Richard P. *Wunder* (AQ, 1964, nekr. — B!).

Benizzi, Filippo → *Filip Benicij*

Benkard, Ernst A. (1883—1946), nem. um. zgodovinar.

B: *Die venezianische Frühzeit des Sebastiano del Piombo* (FrM 1907); *‚Ein Porträt Raphaels von der Hand des Sebastiano del Piombo'* (MfKw, 1908); *‚Die Sammlung de Ridder: Bemerkungen zur Kunst der Holländer des 17. Jahrhunderts'* (K. u. Künstler, 1912); *Das literarische Porträt des Giovanni Cimabue* (Mn 1917); *Das ewige Antlitz: Eine Sammlung von Totenmasken mit einem Geleitwort von Georg Kolbe* (Bl 1927); *Das Selbstbildnis: Vom 15. bis zum Beginn des 18. Jahrhunderts* (Bl 1927); *Caravaggio-Studien* (Bl-Wilmersdorf 1928); *Michelangelos Madonna an der Treppe* (Bl 1933).

Benković (*Bencovich*), **Federiko** (*Federico*), (o. 1677—1753), beneški (hrv.) poznobaročni slikar, se učil v Benetkah in Bologni (pri Carlu Cignaniju), v Benetkah sodel. Rosalbe → *Carriere*, slikal za Schönborne ter se nazadnje iz Würzburga pred G. B. Tiepolom umaknil v Gorico k Attemsom, tam u. S: npr. *Abraham daruje Izaka* (pred 1730, Zgb Str).

L: Duško *Kečkemet* & Lela *Bocarić* (ELU 1, 1959 [izšlo 1960], s. v. — L!); W. *Molè*, Bencovich (Kindler I, 1964 — L!). — Cf. R. *Pallucchini* (1932), K. *Prijatelj* (1952; 1956), V. *Zlamalik* (1967 — L!).

Benndorf, Otto (1838—1907), avstr. klas. arheolog, izkopaval v Efezu, na Samotraki in v Likiji, prof. na univ. v Zürichu (1869), Münchnu (1871), Pragi (1872) in na Dunaju (od 1877).

B: *Die antiken Bildwerke des lateranischen Museums* (Lpz 1867); *Griechische und sizilianische Vasenbilder* (Bl 1869—1883); *Die Metopen von Selinunt* (Bl 1873); *Samothrake* (W 1880); (& G. Niemann) *Reisen in Lykien und Karien* (W 1884); (& F. von Luschan) *Reisen im südwestlichen Kleinasien* (2 knj., W 1884—1889); ‚*Das Heroon von Gjölbaschi-Trysa*' (JSaK, 1889 [sup.], 1890 & 1891); *Forschungen in Ephesos* (W 1906 [cf. s. v. *Éfez*]).

L: zbornik: Festschrift für Otto Benndorf zu seinem 60. Geburtstage (W 1898).

Benning → *Bening*

BENNINGHAUSEN na Vestfalskem (ZRN). Žup. c. (nekd. samostanska c.) hrani **razpelo* iz o. 1070/80 (hrastovina z ostanki stare polihromacije, telo dolgo 167 cm, razpon rok 138 cm), ki je nastalo v nasledstvu znanega → *Geronovega križa* v kölnski stolnici.

L: Reclam N III (1959); »US« 7 (1968, repr. p. 138). — Cf. G. *Schiller* (II 1968, repr. 459).

Benois, Alexandre, rus. Aleksandr Nikolajevič *Benua* (1870—1960), rus. slikar, scenograf in um. zgodovinar. R. v Sankt Petersburgu (zdajšnjem Leningradu), član skupine *Mir iskusstva*, scenograf baletov S. Djagileva, u. v Parizu.

B: *Russkaja škola živopisi* (Sankt Petersburg 1904; fr. izd. *L'école Russe de Peinture*, 1907; angl. izd. *The Russian School of painting*, L 1916); *Reminiscences of the Russian Ballet* (L 1941).

L: ELU 1 (1959 [= 1960], s. v.). — Cf. V. *Molè* (Lj 1957, p. 272—73), B. S. *Myers* (I 1969, p. 299), M. *Rheims* (W 1965, repr. 194).

Benozzo Gozzoli → *Gozzoli, Benozzo*

Bentivoglio, Giovanni II. (1439?—1508), »tiran« v Bologni. Up: npr. L. Costa (1488, Bologna, S. Giacomo Maggiore).

Benz, Richard (1884—1966), nem. lit. in kult. zgodovinar v Heidelbergu, član tamk. *Ak. der Wissenschaften*.

B (za lik. umetn.): (izd. uv) *Jacobus de Voragine: Legenda Aurea* (2 knj., Jena 1917—1921); (& Arthur von Schneider) *Die Kunst der deutschen Romantik* (Mn 1939); ‚*Goethes Glaube an die klassische Kunst*' (Goethe-Kalender, 1941); ‚*Wandel des Bildes der Antike im 18. Jahrhundert*' (Antike u. Abendland, I, 1945); *Lebenswelt der Romantik: Dokumente romantischen Denkens und Seins* (Mn 1948); *Wandel des Bildes der Antike in Deutschland: Ein geistesgeschichtlicher Überblick* (Mn 1949); *Die Zeit der deutschen Klassik* (Stu 1953).

L: zbornik: Gegenwart im Geiste: Festschrift für Richard Benz (Stu 1954 — B!).

Beócija, dežela sredi stare Grčije. V mikenski dobi sta bili njeni gl. mesti *Tebe* in *Orhomene*.

BEOGRAD, gl. mesto Jugoslavije in pos. republike Srbije, ob izlivu Save v Donavo na mestu nekd. rim. *Singidunuma*; 1521—1867 pod Turki (1688, 1717—39 in 1789 pod avstr. oblastjo).

L: ELU 1 (1959 [izšlo 1960], p. 331—40 — L!); EWA XIV (1967, stp 923—24 — L!).

~ **Muzej savremene umetnosti,** v zdajšnji stavbi ob Donavi (sez. 1960—65 arh. Ivan Antić in arh. Ivanka Raspopović) od 1965, upravnik od 1959 Miodrag B. → *Protić*. Celota predstavlja najbogatejšo z. mod. umetn. jugosl. narodov. V posebno bogati slikarski z. mdr. zastopani Grohar (*Na paši*, 1904 [last Nar. muz. v Bgd]), Jakopič, Vidović, N. Petrović (npr. *Pogreb v Sićevu*), Tratnik (*Zlatolaska*, 1936), Becić, Bijelić (npr. *Bosanska pokrajina*, 1935), O. Herman (npr. *Dekle z mačko*, 1928), Lj. Babić (npr. *Pomladna pokrajina*, 1933), M. Pijade, Zora Petrović, V. Gecan (*V krčmi*, d. 1922), I. Job (*Bakanal*, 1932—33), F. Kralj (*V gozdu*, 1936), S. Šumanović (npr. *Pijana ladja*, 1927), G. A. Kos (npr. *Hiša na Korčuli*, d. [19]36), M. Milunović, Konjović, Tabaković, Plančić, T. Kralj (*Kmečka svatba*, 1926), K. Hegedušić (npr. *Mrtve vode*, d. 1956), M. Čelebonović, M. Detoni, S. Kregar (npr. *Melanholija nekega večera*, 1937), P. Lubarda (npr. *Sredozemlje*, mešana tehnika, d. 1952; *Konji*, mešana tehnika, d. 1953), F. Šimunović, Pavlović-Barili, M. Sedej, M. Pregelj (*Avtp.*, 1953; *Stara barka*, d. [19]54; *Taborišče*, d. [19]54; *Avtp.*, temp, 1961; *Vsakdanji kruh*, mešana tehnika, d. [19]62; *Diptih I* in *II*, oba mešana tehnika in d. [19]67), G. Stupica (*Žena v rdečem I*, 1951; *Avtp. s klobučkom I*, 1951/52; *Portret dr. L. Menašeja II*, 1956; *Atelje I*, 1958; *Avtp. s pismom*, temp, 1959; *Atelje II*, temp & kolaž, 1961; *Avtp. s preslikano nevesto*, temp & kolaž, 1964), Gliha, Generalić, M. Stančić, M. Šuštaršič (*Rdeči interier*, d. [19]60), Petlevski, J. Bernik, itd.

L: MSU 65 (1965); MSU k 65 (1965).

~ **Narodni muzej** (*Trg Republike* in *Vase Čarapića* [= *Vasina ul.*]), ust. sredi XIX. st. (prvi bibliotekar in »čuvar« nastavljen 1856), v sedanji stavbi (nekd. Drž. investiona banka) odprt od 1952 in po novi adaptaciji notr. 1965. Direktorji po zadnji vojni: Veljko *Petrović*; Lazar *Trifunović*; Miodrag *Kolarić*. Pomembne prazg. in arheol. z. in z. srednjev. umetn. S: mdr. zastopani A. Teodorović, P. Đurković, K. Danil, J. Isajlović ml., N. Aleksić, J. Popović, U. Knežević, K. Ivanović, D. Avramović, P. Simić, N. Radonić, Đ. Jakšić, S. Todorović, M. Tenković, Đ. Krstić, U. Predić (npr. *Veseli bratci*, d. 1887; *Hercegovski begunci*, d. 1889), Leon Koen, P. Jovanović (npr. *Sabljanje*; *Nevesto krasijo*, 1886; *Kronanje carja Dušana*; *Mihajlo Pupin*), M. Murat, N. Petrović, S. Aleksić (npr. *Avtp. s smrtjo*, d. [1]922), K. Miličević (npr. *Avtp.*), B. Popović (npr. *Avtp.*, 1910/12), J. Bijelić, P. Dobrović, M. Pijade (npr. *Avtp. z jap. lutkama*, d. 1915), V. Pomorišac (npr. *Avtp.*, d. 1932), Zora Petrović, S. Šumanović, M. Milunović (npr. *Tihožitje z violino*, 1931), I. Tabaković, M. Čelebonović (npr. *Skupina* [*Grupa*], d. [19]32), N. Gvozdenović, Andrejević-Kun, P. Lubarda, P. Milosavljević (npr. *Cluny*, 1938), M. Pavlović-Barilli (*Kompozicija*, 1933), itn.; med tujimi npr. Waldmüller, C. Pissarro, Cl. Monet, Renoir, Gauguin. P: zastopani npr. P. Ubavkič (*Glava žene s pajčolanom*, marmor), I. Meštrović (npr. *Spomin*, marmor, 1908), T. Rosandić, F. Kršinić idr. IR: npr. **Miroslavov evangelij* (Evanđelje kneza Miroslava, o. 1180).

L: Narodni muzej Beograd (Bgd 1952 [vd.]); Dejan *Medaković* (ELU 1, 1959 [= 1960], p. 336—37).

Béothy, Etienne (1897—....), abstr. kipar, r. v Hevesu na Madžarskem, štud. arhitekturo, živi od 1925 dalje v Parizu.

L: SeuphorS (1961). — Cf. M. *Seuphor* (1949; [1959]; 1956).

berač (nem. *der Bettler*), mdr. atribut → *Elizabete Ogrske* in → *Janeza Nepomuka*.

BERAM, vas v srednji Istri (Hrvatska) blizu Pazina. Bližnjo *Marijino c.* (cf. s. v. *Škriline*) je 1474 poslikal *Vincenc iz Kastva*.

L: Branko *Fučić* (ELU 1, 1959 [1960], s. v.).

Berber, Mersad (1940—....), bosánski grafik, se ukvarja tudi s tapiserijo. R. v Bosanskem Petrovcu, štud. v Lj na ALU in pos. v Debenjakovi graf. specialki, zdaj prof. na šoli za uporabno umetn. v Sarajevu.

L: Lj Graf (1961; 1965—71); A. *Bassin* (Delo, 12. VII. 1969, p. 17).

Bercken, Erich von der (1885—1942), nem. um. zgodovinar, *Hauptkonservator* v münchenski Stari pinakoteki.

B: *Tintoretto I—II* (Mn 1923, z Aug. L. Mayerjem); *Die Malerei der Früh- und Hochrenaissance in Oberitalien* (Wildpark-Potsdam 1927, »HdKw«, sodel. Aug. L. Mayer); *Die Gemälde des Jacopo Tintoretto* (Mn 1942).

Berckheyde, Gerrit Adriaensz (1638—1698), hol. slikar, r. in u. v Haarlemu, ob bratu Jobu (infra) in Janu van der → *Heyden* eden izmed najpomembnejših hol. vedutistov. S (motivi iz Haarlema, Amsterdama in Haaga, tudi iz Kölna in Heidelberga): *Notr. Grote Kerk v Haarlemu* (d. 1673, Nat. Gall.), *Véliki trg v Haarlemu* (d. 1696, Haarlem, posojilo; ože zajet isti motiv, Bruxelles).

L: E. W. *Moes* (ThB III, 1909, s. v.); Hall Por (1963); S. J. *Gudlaugsson* (Kindler I, 1964, s. v.). — Cf. W. *Bernt* (I 1948), H. *Jantzen* (1910), R. van *Lutterwelt* (1960).

Berckheyde, Job (*Hiob*) **Adriaensz** (1630—1693), hol. slikar, r. in u. v Haarlemu, barvno bolj tankočuten in motivno raznovrstnejši slikar od brata (supra). S: *Obisk v ateljeju* (z avtp., d. 1659, Eremitaža), *Notr. Grote Kerk v Haarlemu* (d. 1665, Dresden), *De Oude Gracht v Haarlemu* (d. 1666, Mauritshuis), *Dvorišče stare amsterdamske borze* (kip Merkurja na levi pomeni datum *ante quem non* 1670, Rotterdam).

L: E. W. *Moes* (ThB III, 1909, s. v.); Hall Por (1963); S. J. *Gudlaugsson* (Kindler I, 1964, s. v.). — Cf. L. *Goldscheider* (1936, repr. 249—50).

Berend-Corinth, Charlotte (1888—....), nem. (ž.) slikarka, učenka in od 1903 dalje žena Lovisa → *Corintha*, 1933 emigrirala iz Berlina, odtlej v New Yorku. Up: L. Corinth (npr. d. 1912, vzh. Berlin, Staatliche Museen).

B: *Mein Leben mit Lovis Corinth* (Hmb-Bergedorf 1948); **Die Gemälde von Lovis Corinth* (Mn 1958).

Berenson, Bernard (*Bernhard*), (1865—1959), amer.-it. (ž.) um. zgodovinar in esejist, najbolj upoštevani poznavalec it. slikarstva XIV.—XVI. st., ki si je s svojimi ekspertizami (zlasti za → *Duveena*) ustvaril bogato strok. biblioteko in um. z. v *Villa Tatti* v Settignanu pri Florenci (prim. knj. *La Raccolta Berenson*, Mi: Arti Grafiche Riccordi 1962 [2. izd. 1964], uv Nicky *Mariano*, predg. in kat. Franco *Russoli*). Znamenit po svoji metodi (→ *Morelli-Berensonova metoda*) in atribucijah (npr. t. i. *Amico di Sandro*, ki ga je uvedel v strok. lit., pozn. pa njegov opus spet »vrnil« Botticelliju in Filippinu Lippiju); mdr. na novo odkril Carla Crivellija in

Sassetto. R. v Litvi, kot otrok z družino v ZDA (Boston), štud. na Harvardski univ., (ki je postala tudi njegov dedič), se 1887 podal v Evropo in se ob koncu st. za stalno naselil v Toskani. 1955 častni florent. meščan. Pisal v angleščini (odličen stilist), vsa dela v številnih izd. in prev.

B: **The Venetian Painters of the Renaissance+* (NY-L 1894; hrv. prev.); **Lorenzo Lotto: an essay in constructive art criticism* (NY-L 1895; n. izd. *Lorenzo Lotto: Complete Edition*, L: Ph 1956); **The Florentine Painters of the Renaissance+* (NY 1896); **The Central Italian Painters of the Renaissance+* (NY 1897); **The Study and Criticism of Italian Art* (3 knj., L 1901, 1902 & 1916); **The Drawings of the Florentine Painters* (2 knj., L 1903; razš. izd., 3 knj., Ch 1938; it. izd. *I disegni dei pittori fiorentini*, Mi 1961), **North Italian Painters of the Renaissance+* (NY 1907); *Sienese Painter of the Franciscan Legend* (NY 1910; it. izd. *Sassetta: un pittore senese della leggenda francescana*, F 1946); *Venetian Painting in America: the fifteenth century* (NY 1916); *Essays in the Study of Sienese Painting* (NY 1918); *Three Essays in Method* (Ox 1927); pon.: **The Italian Painters of the Renaissance* (Ox 1930 [eseji iz 1894, 1896, 1897 in 1907]; n. ilustr. izd. NY: Ph 1952; hrv. prev. Sa 1959); *Studies in Medieval Painting* (NH etc. 1930); **Italian Pictures of the Renaissance: a list of the principal artists and their works* (Ox 1932 [popr., razš. seznami, prvič objavljeni na koncu esejev 1894, 1896—97 in 1907]; popr. it. izd.: **Pitture italiane del Rinascimento: Catalogo dei principali artisti e delle loro opere con un indice dei luoghi*, Mi 1936; n. ilustr. izd. cf. 1957, 1963 & 1968!); *Metodo e attribuzioni* (F 1947); *Aesthetics and History in the Visual Arts* (NY 1948; it. prev. *Estetica, etica e storia nelle arti della rappresentazione visiva*, F 1948); *Sketch for a Self-Portrait* (L 1949); *Alberto Sani: an artist out of his time* (F 1950); *Piero della Francesca: o Dell'arte non eloquente* (F 1950; angl. orig.: *Piero della Francesca: or The Ineloquent in Art*, L 1954); *Del Caravaggio: delle sue incongruenze e della sua fama* (F 1951; angl. orig.: *Caravaggio: his incongruity and his fame*, L 1953); *Vedere e sapere* (F 1951; angl. orig.: *Seeing and knowing*, NY 1953); *L'Arca di Costantino: o della decadenza della forma* (F 1952; angl. orig.: *The Arch of Constantine: or The decline of form*, L 1954); *Rumour and Reflection: 1941—1944* (L 1952); *Sicily Revisited* (NY 1955; it. prev. *Viaggio in Sicilia*, Mi 1955); *Italian Pictures of the Renaissance ...: Venetian School, I—II* (L: Ph 1957); *Valutazioni: 1945—1956* (Mi 1957; angl. orig. *Essays in appreciation*, L 1958); *One year's reading for fun: 1942* (NY 1960); *The Passionate Sightseer: from the diaries, 1947 to 1956* (L 1960); *The Bernard Berenson Treasury: a selection from the works, unpublished writings, letters, diaries, and journals of the most celebrated humanist and art historian of our times, 1887—1958* (NY 1962, izd. Hanna Kiel); *Italian Pictures of the Renaissance ...: Florentine School, I—II* (L: Ph 1963); *Italian Pictures of the Renaissance ...: Central Italian and North Italian Schools, I—III* (ib. 1968).

L: UJE 2 (1940); WB (1954); ‚For Bernard Berenson at 90' (AN, 1955 [med avtorji odlomkov Hanna *Kiel*, Mary *Logan Berenson*, Ugo *Ojetti* itd.]); DULC I (1959); Luc *Menaše* (Lik. rev., 1963, št. 7/8, p. XI); Nicky *Mariano:* The Berenson Archive: An Inventory of Correspondence (C[Mass.] 1965); *ead.:* Forty Years with Berenson (L 1966). — Cf. S. N. *Behrman* (1952), A. B. *Saarinen* (1958), itd.

BERGAMO, mesto v sev. Italiji (*Lombardia*). V t. i. zgornjem mestu (*Bérgamo Alta*, nadmorska viš. 366 m) številni pomembni *in situ* ohranjeni spomeniki, npr. med *piazza Vecchia* in *piazza del Duomo* v letih 1182—98 sez. *Pal. della Ragione*. Spodnje mesto (*Bérgamo Bassa*, viš. 247 m) je bilo urbanistično oblikovano v XX. st.

L: EWA VIII (1963, stp 543—44 — L!).

∼ **Santa Maria Maggiore** (*piazza del Duomo*), romanska stavba (zač. 1137) s pozn. preoblikovano notr. *Portala transepta* so napravili → *campionesi* v XIV. st. — Zraven **Capp. Colleoni*, ki jo je 1470—76 sez. G. A. → *Amadeo* (njegova tudi nagrobnika), 1732—33 pa s *freskami* okrasil G. B. Tiepolo.

L: EWA III (1960, t. 21), XII (1966, t. 9); »CA« 25 (1968, kat. št. 81); »MdS« 26 (t. IV—V), 86 (repr. 3—4). — Cf. Ch. *Seymour* (Harm 1966), J. *White* (ib. 1966).

∼ **Galleria dell'Accademia Carrara.** Pomembna z. slik: v njej mdr. zastopani Pisanello (**Portret Lionella d'Este*, les), Mantegna (*Marija z otrokom*, temp, o. 1470), Botticelli (cf. s. v.: *Giuliano de' Medici*) in Lotto (**Mistična zaroka sv. Katarine*), posebno dobro G. B. Moroni (npr. celopost. *Gian Girolamo Grumelli*, d. 1560), iz pozn. obd. npr. V. Ghislandi, F. Guardi, itd.

L: Angela *Ottino Della Chiesa:* Accademia Carrara (Berg 1955).

Bergant, Fortunat (1721—1769), slov. slikar, najizvirnejši mojster baročnega slikarstva na Slovenskem. R. v Mekinjah pri Kamniku, u. (47) v Lj. Spočetka nanj vplivala F. → *Jelovšek* in V. → *Metzinger*, sicer pa zlasti beneško slikarstvo z G. B. Tiepolom in Piazzetto. Sam vplival na → *Cebeja* in → *Potočnika*. S: npr. *Ptičar* in *Prestar* (d. 1761, kot prejšnji prej N. Hudovernik, Lj), ki sta znani kot najstar. slov. žanrski sliki, *Sv. Ana z Marijo* (d. 1761, Rečica pri Bledu, podr. c.), *Baron Jožef Anton Codelli* (oval, d. 1762, NG), *Baronica Gasperini* (o. 1762, NG), 5 slik na Križni gori pri Ložu iz 1763, in sicer *Kristus na križu* (na hrbtni strani d. 1763), *Oljska gora*, *Bičanje*, *Sv. Vid* in *Trije kralji*, *Sv. Jurij* (d. 1763, Mozirje, žup. c.), *Sv. Miklavž* (d. 1764, Žalec, žup. c.), *Kostanjeviški opat Leopold Busset* (o. 1765, NG), *Sv. Peter in Pavel* (banderska slika, d. 1765, žup. c. sv. Petra nad Mrb), *Frančišek As.* (Nazarje, frančiškanski samostan), *Janez Nepomuk* (Vesela gora pri Šentrupertu, podr. c.), *Volf Danijel Erberg* (NG), *Marija Ana Erberg* (NG), *Terezija Erberg* (NG),

Sv. Volbenk ozdravlja bolnika (d. 1766, NG), *Anton Padovanski* (Cerkno, žup. c.), *Križev pot* (d. 1766 na XIV. postaji, Stična, samostanska c.), *Rožnovenska Marija s sv. Dominikom* (Čemšenik, žup. c.), *Bl. Bernard Korleonski* (1768, NG).

L: SteskaS (1927); MAS II (1938); SteleS (1949); AS (1958 — L!); A. *Cevc* (ELU 1, 1959 [1960], s. v.); SlovS (1966); Cevc SU (1966). — Cf. A. *Cevc* (1951), M. *Marolt* (1938; 1941/42; 1944), F. *Stelè* (1957).

Berger, Klaus (1901—....), amer. um. zgodovinar. R. v Berlinu, 1927—33 vodil um. odd. tamk. ljudske univ., pred nacisti emigriral najprej v Francijo, učil na raznih amer. univ., nazadnje prof. na *Univ. of Kansas* v Lawrenceu.

B: ‚*Courbet in his Century*' (GBA, 1943); *Géricault: Drawings and Watercolors* (NY 1946); ‚*David and the Development of Géricault's Art*' (*The Beginnings of Modern Art*) (GBA, 1946); *French Master Drawings of the Nineteenth Century* (NY 1950); *Géricault und sein Werk* (W 1952, »Smlg. Schroll«; fr. izd. P 1953); ‚*Poussin's Style and the XIX Century*' (GBA, 1955); ‚*Ingrism and pre-Raphaelitism*' (19. kongr., 1959); ‚*Géricault*' (EWA VI, 1962); *Odilon Redon: Phantasie und Farbe* (K 1964).

L: WWAA (1959).

Berger, René, švic. um. zgodovinar in lik. kritik, direktor *Mus. cantonal des B.-A.* v Lausannu, predsednik → *AICA* od 1969 dalje.

Berghe, Frits van den (1883—1939), belg. slikar, ekspresionist in surrealist, r. in u. v Gentu. Mdr. risal za socialistični časnik *Vooruit* v Gentu in ilustriral knjige (H. H. Ewers, Villon, itd.).

L: Fierens, Dictionnaire (1950 — L!); Resistenza (1965).

Bergmans, Simone (1892—....), belg. um. zgodovinarka, prom. na univ. v Gentu.

B: *La Peinture Ancienne: Ses mystères, ses secrets* (Br 1952); ‚*Le Problème Jan Van Hemessen, monogrammiste de Brunswick*' (Rev Belge, 1955).

L: WWB (1962).

Bergström, Ingvar, šved. um. zgodovinar, prom. na univ. v Göteborgu, tam tudi docent. Raziskovalec zgodovine → *tihožitja* (v nasprotju s Ch. Sterlingom trdi, da se je evr. tihožitje novejše dobe začelo v sev. Evropi).

B: *Studier i hollänskt stillebenmaleri under 1600-talet* (Gtb 1947, dis. [cf. angl. izd. 1956]); ‚*Konst och naturvetenskap*' (Paletten [Gtb], 1948); ‚*Disguised Symbolism in »Madonna« Pictures and Still Life*' (BM, 1955); **Dutch Still Life Painting: in the Seventeenth Century* (L 1956 [cf. 1947]); *Revival of Antique Illusionistic Painting in Renaissance Art* (Gtb 1957); ‚*Medicina, Fons et Scrimium: A study in Van Eyckean symbolism and its influence in Italian Art*' (Ktids, 1957); *Den symboliska nejlikan* (Malmö 1958); ‚*On Religious Symbols in European Portraiture of the XVth and XVIth Centuries*' (5 umanistici, 1960); ‚*Rembrandt's Double-Portrait of himself and Saskia at the Dresden Gallery*' (Nkj, 1966).

beril (fr. *le béryl*), mineral, po → *Apokalipsi* 8. temeljni kamen zidovja, ki obdaja → *nebeški Jeruzalem.*

Berlage, Hendrik Petrus (1856—1934), hol. arh., akt. v A'damu (npr. tamk. *Borza*, sez. 1898—1903).

BERLIN, nekd. pruska in 1871—1918 nem. prestolnica, gl. mesto tudi za weimarske republike (1919—33) in pod nacisti (1933—45), po 2. svet. vojni razdeljen v zah. in vzh. Berlin, od 1961 dalje tudi z zidom na vzh. strani.

L: EWA VI (1962, stp 235 — L!); S. *Badstübner-Gröger:* Bibliographie zur Kunstgeschichte von Berlin und Potsdam (Bl 1968, »Schriften zur Kg.« 13). — Cf. H. *Reuther* (1968).

vzhodni Berlin

~ **Altes Museum** (*Museumsinsel*), sez. 1824—28 (arh. Karl Friedrich → *Schinkel*), takó imen., potem ko je bil sez. *Neues Mus.* (arh. Friedr. Aug. Stüler 1843—55).

L: »PKG« 11 (1966, t. 366).

~ **Brandenburška vrata,** nem. *das Brandenburger Tor*, klasicističen slavolok (post. 1788—91, arh. Carl Gustav → *Langhans*) z bron. kvadrigo na vrhu (→ *Schadow* 1789—94).

~ **Neue Wache,** sez. 1816—18 K. F. → *Schinkel*); 1931 arh. Tessenow priredil za grob neznanega vojaka.

~ **Opernhaus,** sez. 1741—43 (→ *Knobelsdorff*), rest. 1951—55.

~ **Schauspielhaus,** sez. 1818—21 Karl Friedrich → *Schinkel*, prva pomembnejša gledališka stavba XIX. st.

~ **Zeughaus** (*Unter den Linden 2*), zač. Johann Arnold *Nerig* 1695, nadaljeval Andreas *Schlüter* 1698—99, dkč. Jean de *Bodt* 1706. Schlüterjev je tudi plastični okras, predvsem *21 mask umirajočih vojščakov* (1698—1700). Zdaj tu *Mus. f. deutsche Gesch.*

zahodni Berlin

~ **Interbau** (*Hansa Viertel*), za mednar. razst. stavbarstva (»Interbau«) 1957 sez. stalni stanovanjski kompleks o. 40 objektov (od enodružinskih hiš do blokov) za o. 3000 ljudi: ob nem. arhitektih so sodelovali → *Aalto*, → *Le Corbusier*, → *Gropius*, → *Jacobsen*, → *Niemeyer*, → *Vago* in Hugh *Stubbins* (*Kongresna dvorana*).

L: cf. G. E. K. *Smith* (1961).

~ **Unité d'Habitation** (*Reichssportfeld*), »Stanovanjska skupnost«, po → *Marseillu* in → *Nantesu* tretji primer Le Corbusierjevih *unités*, sez. za rast. 1957, vendar zaradi svoje obsežnosti 6 km od četrti Hansa (→ *Interbau*, supra).

~ **Staatliche Museen** sestavljajo *Ägyptische Abt.*, *Antikenabt.*, *Islamische Abt.*, *Ostasiatische Kstabt.*, *Indische Kstabt.*, *Skulpturenabt. mit Frühchristlich-Byzantinischer Smlg.*, *Gemäldegal.* (zdaj *Mus. Dahlem*, cf. infra), *Nationalgal.* (cf. infra, od jeseni 1968 dalje kot *Neue Nationalgal.* v poslopju po načrtu L. Mies van der Roheja, *Potsdamer Straße & Kemperplatz*), *Kupferstichkabinett* (infra), *Kstgewerbemus.*, *Kstbibl.* (infra), *Mus. f. Vor- u. Frühgesch.*, *Mus. f. Völkerkunde*, *Mus. f. Deutsche Volkskunde* in *Gipsformerei.* Za novi kompleks muzejskih stavb natečaj 1965 in 1966, od 1967 pa skupni načrt arh. Rolfa Gutbroda (prostor med *Tiergartenstraße*, *Stauffenbergstraße*, *Sigismundstraße* in *Matthäikirchstraße*).

L: Preußischer Kulturbesitz (Bl 1967 [rk, Düsseldorf, Städtische Ksthalle] — L!).

~ **Kunstbibliothek** (*Berlin-Charlottenburg 2, Jebenstraße 2*). Poleg umzg. biblioteke v ožjem pomenu znamenita *Lipperheidesche Kostümbibliothek* (o. 12000 knj. in 40000 graf. listov za zgod. noše, mode in uniform), z. risb z o. 11000 osnutki stavb, notr. opreme in umetne obrti (mdr. Balth. Neumann, Borromini, Juvarra, Piranesi, J. M. Olbrich), o. 230000 fotografij, o. 25000 diapozitivov.

L: Die Kunstbibliothek: Eine Einführung für ihre Benutzer (Bl 1954; n. izd. 1959 itd.); *Katalog der Lipperheideschen Kostümbibliothek (2 knj., 2. izd., Bl 1963).

~ **Kupferstichkabinett,** zdaj začasno v *Mus. Dahlem* (infra), sicer pa 1831—40 v *Altes Mus.* (arh. Schinkel), 1840—48 v zdaj razrušenem *Schloß Monbijou*, od 1848 do 2. svet. vojne pa v *Neues Mus.* (arh. Stüler). Spočetka skromno kolekcijo so obogatile zlasti zbirke von Nagler (1835), Pacetti (1843), Suermondt (1874), Dürerjeve risbe dunajskega trgovca Posonyi-Hulot (1877), zbirke vojvode Hamiltona (1882, mdr. 88 Botticellijevih ilustracij *Divina Commedia*, zdaj 2 tretjini v vzhodnoberlinskem *Kupferstichkabinett*), A. von Beckerath (1902) in Felix Boix (1906, Goyeva grafika). Direktorji Friedrich → *Lippmann* (1876—1903), Max J. → *Friedländer* (1908—30), Elfried → *Bock* (1930—33) in Friedrich → *Winkler* (1933—57). Posebno dobro zastopani Nemci XV.—XVI. st., Botticelli, P. Bruegel star. (risbe), Baroccio (risbe), Rembrandt (o. 150 risb) in Goya (grafika).

L: Hans *Möhle:* Das Berliner Kupferstichkabinett (Bl 1963).

~ **Museum Dahlem** (*Arnimallee 23, Dahlem*). Pomembna z. slik je ostanek in hkrati najboljši del slikarske gal. nekd. *Kaiser-Friedrich-Mus.* Od starega češ. slikarstva **Madona iz Kladska* (*Die Glatzer Madonna*, o. 1350), med starimi Nizozemci zastopani Robert Campin (e. g. *Portret debelega moža*), Jan van Eyck (npr. *Kristus na križu med Marijo in Janezom Ev.*), D. Bouts (*Jezus v hiši Simona farizeja*), P. Christus (*Ženski portret*), Rogier van der Weyden (e. g. **»Miraflores« olt.* in **Bladelinov* [ali *Middelburški*] olt.), Hugo van der Goes (*Čaščenje pastirjev*), Geertgen tot Sint Jans (**Janez Krst. v pokrajini*), Memling, Mojster Marijine smrti, itd.; med Nemci Hans Multscher (**olt. z gradu Wurzach*, d. 1437), K. Witz (npr. *Kraljica iz Sabe pred Salomonom* s t. i. **Heilspiegelaltar*, o. 1435), Schongauer (*Rojstvo*), Dürer (npr. *Madona z liščkom*, d. 1506; **Hieronymus Holzschuher*, d. 1526; **Jacob Muffel*, d. 1526), Cranach star. (*Portret žene Johanna Reußa* [pendant portreta v Nürnbergu]; *Počitek na begu v Egipt*, d. 1504; *Kard. Albrecht Brandenburški kot Hieronim v pokrajini*, d. 1527; *Apolon in Diana*, d. 1530; *Lukrecija*, d. 1533), A. Altdorfer (diptih s *Frančiškom As.* in *Hieronimom*, d. 1507; *Počitek na begu v Egipt*, d. 1510), Holbein ml. (*Georg Gisze*, d. 1532; *Hermann Hillebrandt Wedigh*, d. 1533), med Italijani Filippo Lippi (*Marija časti otroka* iz kap. v Pal. Medici-Riccardi v Florenci), Mantegna (*Kard. Lodovico Mezzarota*), Giov. Bellini, Botticelli (npr. *Sv. Boštjan*, 1473/74), Piero di Cosimo (*Venera, Mars in Kupido*, o. 1498), Rafael (e. g. *Madonna Solly* in *Madonna Terranuova*), Tizian (*Hčerka Roberta Strozzija*, d. 1542; *Avtp.*), Bronzino (*Ugolino Martelli*, o. 1535), Ann. Carracci, Caravaggio (*Amor zmagovalec*, 1602), Tiepolo, Ant. Canaletto, Fr. Guardi; med Francozi Fouquet (*Etienne Chevalier s sv. Štefanom* [leva tabla t. i. *Melunskega diptiha*]), Poussin (npr. *Pokrajina s sv. Matejem*) in Watteau (*L'Amour au Théâtre Français, L'Amour au Théâtre Italien*, pozn. varianta *»Vkrcanja za otok Kitero«* in **Gersaintov izvesek*); med Holandci Frans Hals (*Dojilja z otrokom*, o. 1620, *Haarlemska čarovnica Malle Babbe*, o. 1635/40), Lastman (*Filip krsti dvornika etiopske kraljice*, d. 1608; *Suzana s starcema*, d. 1614), Rembrandt (npr. *Menonitski pridigar Anslo z ženo*, d. 1641; *Portret rabina*, d. 1645; *Suzana s starcema*, d. 1647; *Mož z zlato čelado*, o. 1650; *Putifarjeva žena obtožuje Jožefa*, d. 1655; *Hendrickje na oknu*, o. 1656/57; *Mojzes s tablama*, d. 1659), J. van Ruisdael, Vermeer (*Gospod in*

dama, ki pije vino, o. 1658/60; *»Dekle z biserno ogrlico«* ali *»Vanitas«*, o. 1662/63); med Flamci Rubens (*Sv. Boštjan*, o. 1614; *Pêrzej osvobodi Andrómedo*, o. 1620; *Andrómeda*; itd.), van Dyck, Teniers ml., itn.

Med avtorji slik iz nekd. Kaiser-Friedrich-Mus., ki so zgorele v t. i. Flakturm Friedrichshain (protiletalski obrambni stolp F.), so bili Andrea del Sarto (*Madona z otrokom in* 8 *svetniki*, d. 1528), Giov. Bellini, Bellotto, Alonso Cano (Sv. Neža), Caravaggio (*Doprsje mlade žene*; **Matej z angelom*, 1602; atr.: *Kristus na Oljski gori*), V. Carpaccio, Cranach star., Domenichino (*Vincenzo Scamozzi*), van Dyck, D. Feti, Goya (*Portret meniha*), Jordaens, Ch. Lebrun (**Kölnski bankir Everhard Jabach z družino*, o. 1660), A. Medulić resp. A. Schiavone (*Prilika o krivičnem oskrbniku*; *Prilika o delavcih v vinogradu*), Melozzo da Forlì (atr.: *Dialektika* in *Astronomija* iz vrste Septem artes liberales), Pesne (*Bakrorezec Friedrich Georg Schmidt z ženo*, d. 1748), Piero di Cosimo (*Čaščenje otroka*), Reynolds (*Avtp.*), Ludger tom Ring ml. (*Pojedina v Kani*, d. 1562), Rubens (*Marijino kronanje*; *Savlovo spreobrnjenje*; *Sátira presenetita Diano z nimfama v kopeli*; *Magdalena spokornica*; *Venera in Adonis*; *Diana na lovu na jelene*; *Neptun in Amfitrita*; *Bakanal*; *Obujenje Lazarja*; *Trije jezdeci*), Signorelli (**»Panov dvor«*), Teniers ml., Tizian (*Beneški admiral Giovanni Moro*, d. 1538), C. Tura (*Madona z otrokom in 4 svetniki*), Bart. Vivarini (*Sv. Jurij z zmajem*, d. 1485), Zurbarán (*Sv. Bonaventura opozarja Tomaža Akvinskega na križanega kot vir vsega znanja*).

L: Staatl. Museen zu Berlin: Beschreibendes Verzeichnis der Gemälde im Kaiser-Friedrich-Museum und Deutschen Museum (9. izd., Bl 1931); Staatliche Museen Berlin: Verzeichnis der ausgestellten Gemälde des 13. bis 18. Jahrhunderts im Museum Dahlem (Bl 1961); VWM (1965 — L!). — Cf. H. *Posse* (1911 [1913]), H. *Tietze* (Die großen 1954).

~ **Nationalgalerie** (*1 Berlin 30, Potsdamer Straße 50*). Ust. 1861, direktorji Max *Jordan* (1876—96), *Tschudi* (1896—1909), L. *Justi* (1906—33), Alois *Schardt* (1933), Eberhard *Hanfstaengl* (1933—37), P. O. *Rave* (1937—45). Z razdelitvijo po 2. svet. vojni pomemben del v vzh. Berlinu. V zah. Nemčiji hranjene slike vrnjene v Berlin 1957 in od 1959 dalje razstavljene v gradu Charlottenburg, od 1968 dalje celota združena s 1945 ust. in od 1954 dalje odprto *Gal. des 20. Jahrhunderts*, in sicer v novi stavbi (arh. Mies van der Rohe); direktorja Leopold *Reidemeister* (1957—66) in W. *Haftmann* (od 1967 dalje). S: med Nemci zastopani Joh. Heinr. Tischbein star. (*Avtp.*, d. na hrbtni strani 1781; *Mladi G. E. Lessing*, 1765); A. Graff (npr. *Avtp.*, d. 1804; *Avtp. s senčnikom za oči*, d. 1813), Joh. Frdr. Aug. Tischbein ml. (*Avtp.*, les, 1775), W. von Kobell (*Jezdeci ob Tegernseeju*, d. 1832), J. A. Koch, C. D. Friedrich (*Moža ob morju*, 1817; *Gospa ob oknu*, 1822; *Samotno drevo*, 1823; *Lunin vzhod nad morjem*, 1823; *Mož in žena opazujeta luno*, o. 1824; *Hrast v snegu*, 1829), J. B. Lampi (*Antonio Canova*, o. 1805), E. Th. A. Hoffmann (*Avtp.*, les), F. L. Catel (npr. *Schinkel v Neaplju*, 1824), G. Schick (*Heinrike Dannecker*, d. 1802), G. F. Kersting (npr. *C. D. Friedrich v svoji delavnici*, d. 1819), K. F. Schinkel (*Gotska katedrala ob vodi* [1813/14], Ahlbornova kopija iz 1823); Albr. Adam, W. von Schadow (*Avtp.*, les, o. 1815), F. Overbeck (*Franz Pforr*, o. 1810/12), C. Begas (*Avtp.*, o. 1820; *Avtp.*, 1838), J. Schnorr von Carolsfeld (*Gospa Bianca von Quandt*, les, o. 1820), F. Krüger (*Princ Avgust Pruski*, kmalu po 1817; *Jezdni izlet princa Viljema in slikarja*, d. [18]36), K. Blechen (*Avtp.*, 1823; *Soteska pri Amalfiju*, 1831), L. Richter (*Jezerce v Riesengebirge*, d. 1839), M. von Schwind (*Slovo o jutranjem svitu*, o. 1845; *Pepelka*, 1852), F. Wasmann (npr. *Avtp.*, les, 1846), K. Spitzweg (npr. *Ubogi pesnik*, d. 1839), Menzel (npr. *Soba z balkonom*, d. [18]45; *Koncert s flavto*, d. 1852; *Théâtre de Gymnase*, d. 1856), Böcklin (*Avtp. z ženo*, 1863 ali 1864; *Avtp. s Smrtjo goslačem*, d. 1872; *Kipenje morjá*, 1879), A. Feuerbach (*Mirjam*, 1862; *Riccordo di Tivoli*, 1867; *Gospa Henriette Feuerbach*, d. [18]78), L. Knaus (npr. *Gust. Frdr. Waagen*, d. 1855), R. Begas (*Arnold Böcklin*, 1865), F. von Lenbach (npr. *M. von Schwind in Gottfr. Semper*, d. 1871), H. von Marées (*Veslači*, 1873; *Avtp. z rumenim klobukom*, o. 1874), W. Leibl (*Divji lovci*, o. 1882/86), M. Liebermann (npr. *Wilh. von Bode*, 1904; *Avtp.*, d. 1925; *Pruski ministrski predsednik Otto Braun*, 1932), F. von Uhde, L. Corinth (*Slikar Leistikow*, d. 1900; *Walchensee z macesnom*, d. 1921; *Trojanski konj*, d. 1924), M. Slevogt (*Založnik Bruno Cassirer*, les, d. [19]11), F. von Stuck (*Greh*, o. 1894; *Avtp.*, les, 1905), K. Hofer (*Črne sobe*, d. [19]43), P. Klee, E. L. Kirchner (*Avtp. z dekletom*, 1914), M. Pechstein (*Avtp. s pozn. 1. ženo*, 1910), E. Heckel, M. Beckmann (npr. *Družina igralca Heinricha Georgeja*, d. [19]35), L. Meidner (npr. *Avtp.*, d. 1915), K. Schmidt-Rottluff (npr. *Avtp. z monoklom*, d. 1910; *Avtp.*, 1920; *Avtp.*, 1950), A. Macke (*Franz Marc*, lepenka, d. 1910), K. Schwitters, W. Jaeckel (*Avtp.*, d. [19]13), Dix (*Günther Franke*, *P. F. Schmidt in Karl Nierendorf*, o. 1923; *Alfred Flechtheim*, les, 1926), G. Grosz (npr. *Stebri*

družbe, d. [19]26), E. W. Nay (*Avtp.*, lepenka, 1921), itd.; med drugimi baron Gérard (*Avtp.*, o. 1805/10 [posojilo]), J. Constable (*Admiralova hiša v Hampsteadu*, 1821 ali 1822), F. G. Waldmüller, Corot, Daumier (*Don Kihot in Sančo Pansa*, o. 1860), G. Courbet (*Val*, 1870), E. Manet (npr. *V zimskem vrtu*, d. 1879), C. Monet (npr. *St. Germain-l'Auxerrois*, d. [18]66), Renoir (*Poleti*, 1868), van Gogh (*Moulin de la Galette*, 1886), E. Munch (npr. *Grof Harry Kessler*, d. 1906), R. Delaunay (*Herwarth Walden*, 1923), O. Kokoschka (*Adolf Loos*, d. 1909; *Jacques de Menasce*, 1911), S. Dali (*Gospa Isabel Styler-Tas* ali *Melancolia*, d. 1945), F. Bacon (*Isabel Rawsthorne na ulici v Sohu*, 1967), itd. — P: mdr. zastopani A. Renoir, A. Maillol, K. Kollwitz (*Avtp.*, bron, 1936), Barlach, G. Kolbe (*Walter Leistikow*, bron, o. 1908; *Ferruccio Busoni*, bron, 1925), R. Scheibe (medalje: *J. J. Winckelmann*, 1939; *Gerhard Marcks*, d. 1945; *Avtp.*, 1946; *Eduard Plietzsch*, d. 1946; *Max Pechstein*, d. 1946; *Renée Sintenis*, d. 1948; *Karl Hofer*, d. 1948; *Avtp.*, d. 1948; *Georg Kolbe*, d. 1949; *Karl Schmidt-Rottluff*, d. 1949; *Gerhard Marcks*, d. 1951; itd.); W. Lehmbruck, E. de Fiori, E. Scharf (*Heinrich Tessenow*, posrebren bron, 1929), H. Arp, R. Sintenis, E. Roeder (*Hans Purrmann*, bron, 1950/51; *Erich Heckel*, bron, 1951/52), A. Giacometti, M. Marini (*L. Mies van der Rohe*, bron, 1967), B. Heiliger (npr. *Karl Hofer*, cement, 1951), itd.

Med avtorji slik, ki so uničene ali pogrešane od 1945 (ali že iz nacističnega razdobja), so Blechen, Böcklin (*Triton in nereida*, d. 1875, itd.), L. Corinth, Courbet, Delacroix (*Medeja*, d. 1859), A. Feuerbach, C. D. Friedrich (npr. *Samostansko pokopališče v snegu*), Klinger, Kokoschka, F. Krüger, Leibl (»*Dachauerinnen*«; *Lovec* [Anton Freiherr von Perfall]), Lenbach (npr. *Reinhold Begas*, d. 1902; *Anselm Feuerbach*, pastel), Reinhold Lepsius (npr. *Carl Justi*), H. von Marées, Menzel (npr. »*König Friedrichs II. Tafelrunde in Sanssouci 1750*, d. 1850), K. F. Schinkel, M. v. Schwind (*Vojvodinja Orléanska in Schwind*), A. D. Therbusch (*Avtp. II*, d. 1771), Waldmüller.

L: Verzeichnis der Gemälde und Bildwerke der Nationalgalerie Berlin in der Orangerie des Schlosses Charlottenburg 1961 (Bl); VWM (1965); Staatliche Museen Preußischer Kulturbesitz: Nationalgalerie, Verzeichnis der vereinigten Kunstsammlungen Nationalgalerie (Preußischer Kulturbesitz) Galerie des 20. Jahrhunderts (Land Berlin) (Bl 1968). — Cf. L. *Grote* (II s. a.), L. *Justi* (1926), P. O. *Rave* (1945), K. *Scheffler* (1912).

Berliner, Rudolf (Paul), (1886—1967), nem.-amer. (ž.) um. zgodovinar. Prom. 1910 na Dunaju in bil pozn. gl. konservator münchenskega *Bayerisches Nationalmus.*; pred nacisti 1939 emigriral v ZDA.

B: ‚*Zur Datierung der Miniaturen des Cod. Par. gr. 139*' (Weida in Thüringen 1911); **Ornamentale Vorlage-Blätter des 15. bis 18. Jahrhunderts* (3 knj., Lpz 1925—1926); *Die Bildwerke in Elfenbein, Knochen, Hirsch- & Steinbockhorn* (Mn-Au 1926, »Kataloge des Bayerischen Nationalmuseums« 13); ‚*Zur Sinnesdeutung der Aehrenmadonna*' (Die Christliche K., 1929/30); (& Philipp M. Halm) *Das Hallesche Heiltum* (Bl 1931); ‚*The Freedom of mediaeval art*' (GBA, 1945); ‚*Arma Christi*' (MJb, 1955); *Die Weihnachtskrippe* (Mn 1955).

L: Th. *Müller* & R. *Ettinghausen:* Rudolf Berliner Bibliographie: Zum 14. April 1966 (Mn 1966); Theodor *Müller* (Kchr, okt. 1967, nekr.).

Berlinghieri, Berlinghiero (u. o. 1242), it. slikar, r. v Milanu, dkm. 1228 in 1242 (kot mrtev) v Lucci. Slikarja sta bila tudi njegova sinova Bonaventura (infra) in Barone (brez znanih del). S: *Slikano razpelo* (sgn., o. 1220, Lucca, Pin. Civica), *Madona* (o. 1230/40, New York, prej z. Straus).

L: L. *Marcucci* (Kindler I, 1964, s. v. — L!). — Cf. B. *Berenson* (1968), E. B. *Garrison* (1949).

Berlinghieri, Bonaventura (r. o. 1210), it. slikar, sin prejšnjega, dkm. v Lucci 1228—74. S: *Frančišek As. s prizori iz njegovega življenja* (sgn., d. 1235, Pescia, S. Francesco).

L: L. *Marcucci* (Kindler I, 1964, s. v.).

Bermejo, Bartolomé, s pr. im. *Bartolomé de Cardenas* (pred 1450—po 1498), šp. slikar iz Córdobe. S (niz. vplivi): e. g. *Sv. Mihael v boju z zmajem* (les, angl. zas. z.), *Sv. Dominik iz Silosa na prestolu s 7 krepostmi* (les, 1474—77, sodel. Martin Bernar, Prado), *Sv. Engracija* (les, o. 1477/80, Boston ISG), **Pietà kanonika Luisa Desplaja* (les, d. 1490, Barcelona, katedr., Sala Capitular).

L: J. *Vaquero* (Kindler I, 1964, s. v. — L!); EWA XIII (1967, stp 314 [L!] & repr. 135).

Bernard, Émile (1868—1941), fr. slikar, ob Gauguinu — v sporu z njim se je do konca imel za utemeljitelja smeri → *cloisonnisme* — eden izmed predstavnikov t. i. → *pontavenske šole*. Po težki krizi je 1893 za 10 let zapustil Francijo, bil na Bližnjem vzhodu in živel predvsem v Kairu. Prijatelj van Gogha, ki mu je 1893 priredil 1. posmrtno razst. v Parizu; 1904 prejel znamenito Cézannovo pismo s trditvijo o krogli, stožcu in valju. S: *Tihožitje z loncem in jabolki* (1887, MAM), *Avtp. s posvetilom van Goghu* (d. 1888, Stedelijk), *Avtp. — vídenje* (1891, neznano kje), *Avtp.* (1892, Beaumont-sur-Oise,

Henry Bardot) — Ilustr. Baudelaira (*Fleurs du mal*), *Odisejo*, Ronsarda in F. Villona. — Načrti za stenske preproge, pohištvo, itd.

B: (kom.) *Lettres de Vincent Van Gogh à Emile Bernard* (P 1911); *Souvenirs inédits sur l'artiste Paul Gauguin et ses compagnons* (Lorient 1941).

L (tudi s. v. *pontavenska šola*): Edouard-Joseph I (1930, s. v.); Vollmer I (1953, s. v.); P. *Mornand:* Émile Bernard et ses amis (G 1957); H. *Read* (Kindler I, 1964, s. v.). — Cf. H. *Dorra* (1955), G. H. *Hamilton* (1967 — L!), H. H. *Hofstätter* (1957/58), P. *Jamot* (1912), F. *Jourdain* (1893), J. *Rewald* (1956), R. *Zeitler* (1966 — L!).

Bernardin Sienski (u. 1444), frančiškanski pridigar, ust. kongregacijo frančiškanskih observantov (*Osservanti*), kršč. svetnik (20. V.; lat. *Bernardinus Senensis*, it. *Bernardino da Siena*, nem. *Bernhardin von Siena*). Atribut: največkrat Kristusov monogram (→ *IHS*), obdan s plameni. Up: npr. Pietro di Giovanni Ambrosi (d. 1444, Siena, Osservanza; po 1444, Siena, Pin., št. 203; d. 1448, Lucignano, Mus. Civico), Vecchietta (d. 1445, Siena, Pin.), Sano di Pietro (*StS*, 1451, Siena, Pal. Pubblico; d. 1463, Siena, Pin.), K. Laib (des. na delavniški strani *krilnega olt.* v Ptuju), El Greco (1603, Toledo, Mus. del Greco — s 3 mitrami ob nogah, ker je trikrat odklonil škofovski sedež).

L: Eva *Tea:* San Bernardino e l'arte (Arte cristiana, 1950); Ferguson (1954); Réau III/1 (1958, p. 219—21 — L!); Keller (1968, p. 71—72); LS II (1970). — Cf. B. *Berenson* (1968, repr. 352, 572, 978, 1302, 1555), G. *Kaftal* (1952), K. *Künstle* (1926), F. *Stelè* (Laibov olt. 1950).

Bernard iz Clairvauxa (o. 1090—1153), fr. reformator cistercijanskega reda, 1112 vstopil v samostan v Cîteauxu, 1115 ust. samostan v Clairvauxu in bil do smrti njegov opat; s svojim asketskim razmerjem do umetn. nasprotnik → *Sugerja*, propagiral Marijin kult (zato cistercijanske c. posv. Mariji, *Notre-Dame*); kršč. svetnik (*Bernardus Claravallensis*, 20. VIII.). Up (cf. *Marija da mleka iz svojih prsi*): npr. fra Angelico (*freska*, Florenca, S. Marco, Sala del Capitolo).

L: Cankar II/1 (1931); Réau III/1 (1958, p. 207 ss — L!); Lexikon f. Theologie u. Kirche II (1958, stp 239—42). — Cf. J. *Braun* (1943), P. *Hirschfeld* (1968), K. *Künstle* (1926).

Bernatzik, Hugo Adolf (1897—1953), avstr. etnolog, univ. prof. v Gradcu in na Dunaju.

B: e. g. *Die Äthioper des Westens: Forschungsreise in portugiesische Guinea* (2 knj., W 1933); (izd.) *Afrika* (2 knj., In 1947); *Im Reich der Bidjogo* (W 1951).

Berneker, Franc (1874—1932), slov. kipar, sopotnik slov. impresionistov, s katerimi je razstavljal kot član → *Save*. R. blizu Slovenj Gradca, se učil v delavnicah v Celju in Innsbrucku, na umetnoobrtni šoli v Gradcu in od 1897 dalje na dunajski ak. (E. Hellmer); do 1915 na Dunaju, po 1. svet. vojni se naselil v Lj. P: npr. *Oton Župančič* (glava, bron [15 odlitkov], 1905, npr. NG), *spom. Primoža Trubarja* v Lj (1908).

L: SBL (1, zv., 1925); K. *Dobida* (ELU 1, 1959 [1960], s. v.); ŠijanecS (1961); Cevc SU (1966).

Bernhart, Max (1883—1952), nem. um. zgodovinar, direktor *Staatliche Münzsammlung* v Münchnu.

B: *Medaillen und Plaketten* (Bl. 1911, »BKA« 1); ‚*Zur Technik der Gußmedaille*' (Habichov zb., 1928).

Bernheimer, Lehmann (1841—1918), nem. (ž.) um. trgovec, utemeljitelj znane münchenske um. trgovine in antikvariata. Up.: Franz *Lenbach* (o. 1902/03, München, Städtische Lenbach-Galerie).

Bernheimer, Richard (1907—1958), nem.-amer. um. zgodovinar, r. v Münchnu.

B: *Romanische Tierplastik und die Ursprünge ihrer Motive* (Mn 1931); *Wild Men in the Middle Ages: A Study in Art, Sentiment and Demonology* (C[Mass.] 1952); ‚*The Martyrdom of Isaiah*' (AB, 1952); *The Nature of Representation: A Phenomenological Inquiry* (NY: NY UP 1961, izd. H. W. Janson [oc. J. Białostocki, Kchr, 1966]).

L: WWAA (1959).

Bernik, Janez (1933—....), slov. slikar, grafik (in kipar), najpomembnejši predstavnik abstr. umetn. v Sloveniji v 1960-ih letih. R. v Lj, štud. na AUU in specialki, se izpopolnjeval pri Johnnyju Friedlaenderju v Parizu. Številne nagr. doma in v tujini, mdr. v. premija na 8. mednar. graf. razst. v Lj 1969. Od 1970 dalje docent na ALU. Ukvarjal se je tudi s knj. opremo, prispeval osnutke za poštne znamke, blaga, itd.

L: Lj Gr (1957—1971); ŠijanecS (1961); ZMG (1964); Janez Bernik (Bgd 1965 [Salon Mod. gal.], uv Z. *Kržišnik* — L!); Janez Bernik (Lj 1969 [rk, MaGal], uv *id.* — L!); IV beogradski trijenale jugoslovenske likovne umetnosti (Bgd 1970 [rk, MSU] — L!). — Cf. A. *Čelebonović* (1965), Z. *Kržišnik* (1966), B. *Pečar* (1970), M. *Tršar* (pon. 1970).

Bernik, Stane (1938—....), slov. um. zgodovinar, dipl. v Lj (1964), gl. urednik → *Sinteze*.

B: *Koper-Izola-Piran: organizem slovenskih obmorskih mest* (Lj 1968); *Kočevje: urbanistično-arhitekturni oris* (Lj 1969).

Bernini, Giovanni Lorenzo (*Gianlorenzo*), (1598—1680), it. kipar in arhitekt (in slikar), v. predstavnik vis. rim. baroka, najpomembnejši in najvplivnejši evr. kipar po Michelangelu. R. 7. XII. v Neaplju, o. 1605 se z očetom Pietrom

(cf. infra) preselil v Rim, ki ga je zapustil samó enkrat, 1665, ko ga je v Pariz povabil Ludovik XIV. (Berninijevih načrtov za Louvre, pos. za njegovo vzh. pročelje, iz raznih razlogov niso sprejeli). Že po besedah Berninijevega življenjepisca F. Baldinuccija, je bilo »splošno znano, da je bil prvi, ki je stavbarstvo, kiparstvo in slikarstvo takó povezal, da skupaj ustvarjajo lepo celoto«. P (če ni pos. omenjeno, marmor): *Koza Amaltéja z Zeusom in malim satirom* (o. 1615, Borghese), *Sv. Lovrenc na ražnju* (o. 1617, Florenca, z. Contini-Bonacossi), *Sv. Boštjan* (o. 1617/18, Thyssen), *Doprsje papeža Pavla V.* (1618, Borghese), *Anima Beata* in *Anima Dannata* (o. 1619, Rim, Pal. di Spagna), *Enej z Anhizom in Askanijem* (1618—19, Borghese), **Ugrabljenje Prosêrpine* (1621—22, ib.), **David* (1623, ib.), **Apolon in Dafne* (1622—24, ib.), *Sv. Bibiana* (1624—26, Rim, Sta Bibiana, v. olt.), **Longinus* (1629—38, Rim, Petrova c., niša sev.-vzh. pilastra pod kupolo), **Baldahin* (délno pozlačen bron, 1624—33, ib.), **nagrob. papeža Urbana VIII.* (1628—47, ib.), *Kard. Scipione Borghese* (doprsje, 1632, Borghese), *vodnjak* na Piazza Barberini v Rimu (*Fontana del Tritone*, travertin, verj. dkč. 1637), *Costanza Bonarelli* (doprsje, o. 1635), *Pasce oves meas* (1633—46, relief nad gl. vhodom v Petrovo c. v Rimu), *olt. z *zamaknjeno sv. Terezijo* (1645—52, Rim, Sta Maria della Vittoria, Capp. Cornaro), **Resnica* (1646—52, Borghese), **Vodnjak štirih rek* na Piazza Navona v Rimu (travertin in marm. personifikacije, 1648—51), *Vojvoda Francesco I. d'Este* (doprsje, 1650—51, Modena, Mus. Estense), *Danijel* (1655—57, Rim, Sta Maria del Popolo, Capp. Chigi), *Habakuk* (1655—61, ib.), *Marija Magdalena* (1661—63, Siena, katedr., Capp. Chigi), *Sv. Hieronim* (1661—63, ib.), **Cathedra Petri* (marmor, pozlačen bron in štuk, 1657—66, Rim, Petrova c.), *Ludovik XIV.* (doprsje, 1665, Versailles), *Slon z obeliskom* (1666—67, Rim, Piazza Sta Maria sopra Minerva), *Angel z napisom INRI* in *Angel s trnovo krono* (1667—69, Rim, St'Andrea delle Fratte), *Angel z napisom INRI* (1669—71, Rim, Angelski most), *Konstantin na konju* (1654—70, Rim, Vatikan, Scala Regia), *Gabriele Fonseca* (1668/75, Rim, S. Lorenzo in Lucina), *Blažena Lodovica Albertoni* (1671—74, Rim, S. Francesco a Ripa, Capp. Altieri), **nagrob. papeža Aleksandra VII.* (marmor, *Smrt* iz pozlačenega brona, 1671—78, Rim, Petrova c.). — A: v Rimu *Sta Bibiana* (1624—26), po C. Madernu zač. *Pal. Barberini* (dkč. 1629—33, sodel. Borromini), *Pal. Montecitorio* (zač. 1650), *St'Andrea al Quirinale* (1658—70), **trg sv. Petra s kolonadami* (zač. 1656), **Scala Regia* v Vatikanu (1663—66) in *Pal. Chigi-Odescalchi* (zač. 1664), v Ariccii pa *Sta Maria dell'Assunzione* (1662—64). — Med pričevanji o Gianlorenzu Berniniju zaslužita posebno pozornost Chanteloujev dnevnik (cf. s. v. *Fréart*) in pa biografija, ki jo je napisal umetnikov sin Domenico Bernini: *Vita del Cavaliere Gio. Lorenzo Bernini* (R 1713).

L: Riccoboni (1942); Valentino *Martinelli* & Paolo *Portoghesi* (EWA II, 1960, s. v. — L!); L. *Salerno* (Kindler I, 1964, s. v. — L!); Panofsky Tomb (1964); Pevsner (1966); Rudolf *Kuhn:* Die Entstehung des Berninischen Heiligenbildes (Bl 1967, dis. [Mn 1966]); Maurizio & Marcello *Fagiolo Dell'Arco:* Bernini: una introduzione al gran teatro barocco (R 1967); »MdS« 21, 22 & 87; »PKG« 9 (1970); Alvar *Gonzalez-Palacios*, Bernini as a Furniture Designer (BM, nov. 1970). — Cf. F. *Baldinucci* (*1682 [e. g. 1948]), A. *Blunt* (1958), M. von *Boehn* (1912 [1927]), A. E. *Brinckmann* (1917/20 [»HdKw«]), G. *Delogu* (1932 [1933]; 1956), F. *Dworschak* (1934), H. von *Einem* (1955), H. G. *Ewers* (1948), I. *Faldi* (1958), D. *Frey* (1938), L. *Grassi* (1945), H. *Kauffmann* (1955; 1965; 1970), I. *Lavin* (1968), V. *Martinelli* (1950); 1953; 1956), A. *Muñoz* (1911; 1916; 1917; 1921 [1928]; 1925), E. *Panofsky* (1919; Mors 1965), J. *Pope-Hennessy* (III 1963), A. *Riegl* (1912), G. *Sobotka* (1913; 1927), H. *Voss* (1910), R. *Wittkower* (*1931; 1955 [*1966]; 1958 [*1965]; 1961).

Bernini, Pietro (1562—1629), it. kipar, oče Gianlorenza Berninija (supra), r. v Sestu pri Florenci, 1584—1605 v Neaplju, potem v Rimu, tam u. (67). P: npr. *Janez Krst.* (marmor, 1616, Rim, St'Andrea della Valle).

L: Venturi X/3 (1937). — Cf. G. *Delogu* (1956 — L!), R. *Wittkower* (1958 [1965]).

Bernoulli, Johann Jakob (1831—1913), švic. arheolog, zaslužen za registriranje in identificiranje ant. portretov; r. in u. (82) v Baslu, tam tudi učil.

B: *Römische Ikonographie, I—III* (4 knj., Stu 1882—1894); *Griechische Ikonographie mit Ausschluß Alexanders und der Diadochen* (2 knj., Mn 1901); *Die erhaltenen Darstellungen Alexanders des Großen* (Mn 1905).

Bernt, Walther (1900—....), nem. um. zgodovinar, živi v Münchnu.

B: *Die niederländischen Maler des 17. Jahrhunderts, I—III* (Mn 1948; 2., rev. izd. 1960); *Die niederländischen Zeichner des 17. Jahrhunderts, I—II* (Mn 1957—1958); *Die niederländischen Maler des 17. Jahrhunderts, IV* (*Erg.-Bd.*) (Mn 1962).

L: Kü (1961).

Bernward (o. 960—1022), učitelj ces. Otona III. in svetovalec njegove matere Theophano, nato škof v Hildesheimu (993—1022), tam ust. benediktinsko opatijo sv. Mihaela (c. začeli zidati 1010); kršč. svetnik (26. X. — *Bernwardus Hildesiensis* ali *Hildeshemensis*). Po poročilih

njegovega življenjepisca Thangmarja sam izučen številnih obrti, po njem imen. *Bernwardova umetn.:* → *Bernwardova vrata* (infra), za katera je gotovo dobil pobudo v Rimu 1000/01 (blizu Otonove palače na Aventinu c. *Sta Sabina* s svojimi vrati!), → *Kristusov steber* (1015/22), *razpelo*, *svečnika* (ki ju Thangmar pos. omenja kot njegovo osebno delo), itd.

L: Francis J. *Tschan:* St. Bernward of Hildesheim (Notre Dame [Ind.] 1942, »The Univ. of Notre Dame: Publ. in Mediaeval Stud.« 6); Rudolf *Wesenberg:* Bernwardinische Plastik: Zur Ottonischen Kunst unter Bischof Bernward von Hildesheim (Bl 1955); Réau III/1 (1958, p. 222 — L!); Keller (1968, p. 72—73). — Cf. S. *Beissel* (1895), J. *Braun* (1943), P. *Hirschfeld* (1968), K.-A. *Wirth* (1959 — L!).

***Bernwardova vrata v Hildesheimu** (bron, vsako krilo — ulito kot celota — 470 × 112 cm) so nastala po naročilu škofa Bernwarda (supra) 1008/15 za tamk. samostansko c. sv. Mihaela (po napisu na njih tam post. 1015), Bernwardov naslednik pa jih je dal prenesti v tamk. stolnico. Na levem krilu od zgoraj navzdol: *Ustvarjenje prvih staršev* (Adama in Evo je težko razločevati), *Bog privede Evo k Adamu*, *Izvirni greh* (jabolko od kače do Adama 4-krat!), *Bog očita prvim staršem njun greh* (Adam se izgovarja na Evo, Eva na kačo), *Izgon iz raja*, *Delo prvih staršev* (Adam koplje, Eva doji), *Abel in Kajn darujeta* (Abelov dar na spoštljivo prekritih rokah!) in *Kajn ubije Abela*, na des. krilu pa od spodaj navzgor: *Oznanjenje*, *Rojstvo* (Saloma kaže Mariji posušeno roko), *Poklon kraljev* (Marija nasproti Eve na enakem mestu levega krila kot »nova Eva«!), *Predstavitev v templju*, *Kristus pred Herodom* (ki mu prišepetava hudič), *Križanje* (tipološko nasproti *Izvirnega greha*!), *Žene pri grobu z angelom Vstajenja* in *Noli me tangere* (Kristus oblikovan kot v nekaterih prizorih *Vnebohoda*).

L: Cankar II/1 (1931); »PKG« 5 (1969, t. 114—15); »US« 6 (1970, p. 211—12). — Cf. A. *Goldschmidt* (Mrbu 1926), H. *Jantzen* (1947 [1959]), itd.

Bernwardov steber → *Kristusov steber*

Berrettini, Pietro → *Pietro da Cortona*

Berruguete, Alonso (1485/89—1561), šp. kipar, slikar in arh., sin slikarja Pedra B. (infra). P: številni *olt.*, mdr. tudi del *reliefov na kornih klopeh* katedr. v Toledu (1539/48: npr. personifikacija *Sinagoga*).

L: Ars Hispaniae XII (1954), XIII (1958); George R. *Collins* (EWA II, 1960, s. v. — L!); »MdS« 12 (uv Fiorella *Sricchia Santoro*); »US« 9 (1969).

Berruguete, Pedro (1450/55—1503/04), šp. slikar, oče Alonsa (supra), delal na urbinskem dvoru (1475—82, dkm. kot *Pietro Spagnolo* 1477) in od 1483 dalje spet v Španiji. S (→ *urbinski »uomini famosi«*): mdr. table z 2. olt. v dominikanskem samostanu Santo Tomás v Avili (vse o. 1500, Prado), med njimi iz Dominikove legende *Inkvizicijsko sodišče pod vodstvom sv. Dominika* in *Sv. Dominik in Albižáni* (*Preskušnja knjig z ognjem*) pa iz legende Petra Mučenika *Pridiga Petra Mučenika.* V umetnikovem rojstnem kraju → *Paredes de Nava* njegova tudi *predela z izrael. kralji* na olt. c. sv. Evlalije.

L: Cankar III/2 (1951); Juste de Gand, Berruguete et la cour d'Urbino (Br 1957 [rk, Gent]); J. *Vaquero* (Kindler I, 1964, s. v. — L!); EWA XIII (1967, stp 314 — L!). — Cf. G. *Hulin de Loo* (1942), J. *Lassaigne* (Des fresques 1952); J. *Lavalleye* (1933).

Berry, duc de → *Jean, vojvoda berryjski*

Bertaux, Émile (1870—1917), fr. um. zgodovinar, konservator pariškega *Mus. Jacquemart-André.* Prispevki v A. Michelovi *Hist. de l'Art*, v *GBA*, *J. des savants*, itd.

B: *Castel del Monte et les architects français de l'empereur Frédéric II* (P 1897); ‚*Le mausolée de l'empereur Henri VII à Pise*' (Mélanges Paul Fabre: Études d'hist. du moyen-âge, P 1902); **L'art dans l'Italie méridionale, I: De la fin de l'empire romain à la conquête de Charles d'Anjou* (P 1904); *Donatello* (P 1910, »Les maitres d'art«); *Études d'histoire et d'art* (P 1911).

L: zbornik: Mélanges Bertaux: Recueil de travaux dédié à la mémoire d'Émile Bertaux (P 1924).

Bertholdov misal → *Misal opata Bertholda*

Berti, Luciano, it. um. zgodovinar in muzealec, direktor *Mus. Naz.* v Florenci.

B: (& L. Marcucci & U. Baldini) *Mostra del Pontormo e del primo manierismo fiorentino* (F 1956 [rk]); *Il Museo della basilica a S. Giovanni Valdarno: Catalogo* (F 1959); ‚*Disegni del Cigoli*' (Panth, 1960); ‚*Masaccio a S. Giovenale di Cascia*' (Acr, 1962); ‚*Miniature dell'Angelico (e altro)*' (ib.); ‚*Un foglio miniato dell'Angelico*' (BArte, 1962); *Masaccio* (Mi 1964, »Arte e pensiero« 6; angl. izd. 1967); *Pontormo: Disegni* (F 1965); *Pontormo* (F 1966, »I più eccellenti« 1); *Il Principe dello Studiolo: Francesco I dei Medici e la fine del rinascimento fiorentino* (F 1967).

Bertini, Aldo (1903—....), it. um. zgodovinar, direktor *Istituto di Storia dell'Arte Medioevale e Moderna* na univ. v Torinu, nato na univ. v Rimu.

B: ‚*L'arte del Verrocchio*' (Arte, 1935); *Michelangelo fino alla Sistina* (T 1942); ‚*Fontainebleau e la maniera italiana*' (Emp, 1952); *Botticelli* (Mi 1954 [risbe]); *I Disegni italiani della Biblioteca Reale di Torino* (R 1958); ‚*La giovinezza di Bernardino Luini*' (CrArte, 1962); ‚*La facciata e la Sagrestia nuova di S. Lorenzo*' (Michelangelo architetto, T 1964); ‚*Verrocchio*' (EWA XIV, 1967).

Bertoldo di Giovanni (pribl. 1420—1491), it. florent. kipar, ki ga poznamo predvsem kot tvorca male plastike in medaljerja. Sodil je v krog Lorenza Veličastnega in nadzoroval slednjega kiparsko z. na vrtu pri samostanu sv. Marka v Florenci. Tam je verj. nudil tudi prve praktične napotke v kiparstvu mlademu → *Michelangelu* (seveda pa ne na neki »šoli« ali celó »akademiji«). P: npr. *Belérofon kroti Pégaza* (bron [ulil Adriano Fiorentino], viš. 32,5 cm, 1480/85, Ksthist. Mus.).

L: cf. A. *Chastel* (Studi Vasariani, 1952; 1959 [1964]), G. *Delogu* (1956), L. *Planiscig* (1930), J. *Pope-Hennessy* (II 1958 — L!).

Bertram, Anthony (1897—....), angl. pisec o umetn., štud. v Oxfordu.

B: *The Life of Sir Peter Paul Rubens* (L 1928); *Design* (Harm 1938); *A Century of British Painting* (L 1951); *Paul Nash: The Portrait of an Artist* (L 1955).

L: WWA (1962; 1964).

Bertram *iz Mindena* (nem. *Meister Bertram von M.*), (verj. o. 1335/40—1414/15), najtehtnejši severnonem. slikar tiste dobe. R. v Vestfaliji, akt. v Hamburgu 1367—1414, tam u.; očitno nanj vplivalo sočasno češ. slikarstvo (→ *Teoderik Praški*). S: **Grabowski olt.* (dkč. 1379, Hamburg), *Pasijónski olt.* (morda 1394, Hannover, Landesmus.).

L: F. A. *Martens:* Meister Bertram: Herkunft, Werk und Wirken (Bl 1936); G. *Tolzien* (Kindler I, 1964, s. v. — L!); J. K. von *Schroeder*, Meister Bertram: Herkunft — Familie — Verwandschaft (Westfalen, 1965). — Cf. A. *Dorner* (1937), A. *Lichtwark* (1905).

Beruete y Moret, Aureliano de, šp. um. zgodovinar.

B: *The School of Madrid* (L-NY 1911); *El Greco: pintor de retratos* (Toledo 1914); *Goya* (3 knj., M 1916—1918); *Catálogo de la Exposición de Retratos de Mujeres Españolas poor Artistas españoles anteriores a* 1850 (M 1918); *Historia de la pintura española del siglo XIX* (M 1926).

BERZÉ-LA-VILLE (*Bourgogne*, Francija), samostanska c. 12 km od → *Clunyja* (z imenom *Château des Moines* znan priorat). Bizantinsko vplivane **StS-e* iz vrste »pred temnim ozadjem«, poleg tistih v → *Saint-Savinu* najpomembnejše romanske StS-e v Franciji, ki nas vsaj delno seznanjajo s kakovostjo clunyjskega slikarstva (morda nastale o. 1105 za tamk. opata Huguesa [»sv. → *Hugona*«], ki se je tu 1103—09 veliko mudil, vsekakor pa v 1. tretjini XII. st.): *Kristus v mandorli med apostoli* (na njegovi desnici Pavel in še 5 apostolov, na levici Peter in 5 apostolov) v naslonu na starokršč. ik. m. → *Traditio legis*, med prizori iz svetniških legend pa *Mučeništvo sv. Lovrenca* (ali sv. Vincencija) in *Mučeništvo sv. Blaža.*

L: Paul *Deschamps* (EWA XII, 1966, stp 423); »US« 7 (1968, p. 48—49). — Cf. O. *Demus* (*1968 — L!), A. *Grabar* (Sk 1958, F. *Mercier* (1931), P.-H. *Michel* (1961 — L!).

Beschlagwerk (nem.) → *okovje*

Beškov, Ilija (1901—1958), bolg. grafik in karikaturist, antifašist, eden izmed najboljših risarjev v bolg. umetn. XX. st.

L: KHE 1 (1962, p. 246); Resistenza (1965).

Bešlić, Ana (1912—....), srb. kiparka. R. v Bajmoku, po končani ak. v Bgd delala 1950—55 v Rosandićevi delavnici; sodel. na simp. *Forma viva* v Portorožu 1961.

L: Ko je ko (1957); Katarina *Ambrozić* (ELU 1, 1959 [1960], s. v. — L!); SeuphorS (1961); IV beograjski bienale jugoslovenske likovne umetnosti (Bgd 1970 [rk, MSU] — L!).

BET ALFA, v angl. transkripciji *Beth Alpha* (Izrael): 1928 odkrita *sinagoga* je bila sez. v VI. st., verj. za vlade ces. Justina I. (518—27). Ohranjeni talni **mozaik* kaže v preprostem pa živem slogu bibl. ik. m. → *Abraham daruje Izaka*, sicer pa okrog sončnega voza v krogu razvrščena in z napisi imen. → *zodiakalna znamenja*, ki jih dopolnjujejo personificirani → *štirje letni časi*, in med simboličnimi motivi → *sedmeroramni svečnik.*

L: RJA (1961), EWA VIII (1963, stp 366 — L!); »UF« 10 (1966). — Cf. M. *Schapiro* (& *Avi-Yonah* 1960), E. L. *Sukenik* (1932), etc.

Betel (hebr. *Hiša božja*). Cf. s. v. *Jakobova lestev* in *Jakob postavi kamen v Betelu in izlije nanj olja.*

Betesda → *Ozdravljenje v kopališču Betesda*

BETLEHEM (hebr. *bet lehem*, »hiša kruha«), mesto v Palestini (1950—67 v Jordaniji), s starim bibl. imenom *Efrata*, tj. Rodovitnost (na poti tja u. Rahela, cf. 1 Mojz 35, 19); mesto, pri katerem je Ruta paberkovala na Boozovi njivi (Rut 2); rojstno mesto njenega potomca Davida (1 Kralj 16, 4) in po evangelijih (Lk 2, 11) tudi Kristusa.

L: ELU 1 (1959 [1960], s. v.); EWA VIII (1963, stp 938 — L!).

~ **cerkev Kristusovega rojstva,** ki jo je dala sezidati Konstantinova mati Helena (330), prez. v VI. st. pod Justinijanom, rest. 1671 & 1842: petladijska bazilika s kripto, mozaiki (1169).

Betlehem kot ik. m.: na starokršč. apsidnih mozaikih in tudi še pozn. ponazarja na levi

strani (tj. des. od Kristusa) iz poganstva spreobrnjene kristjane (→ *Ecclesia ex gentibus*) v nasprotju z → *Jeruzalemom* (→ *Ecclesia ex circumcisione*); kot Davidovo mesto (cf. supra) je zaznamovan na → *Portinarijevem olt*.

L: Panofsky Neth (1953, p. 333—34 & op. 4 p. 500). — Cf. W. *Molsdorf* (1920, p. 93, št. 917).

BETNAVA pri Mariboru, poznobaročen paviljonski dvorec iz 1780-ih let (prej renesančen grad), od 1863 dalje bil v lasti mrb. škofov.

L: »ArS« 3 (1969, t. 71). — Cf. N. *Šumi* (Arhitektura šestnajstega 1966, p. 99).

Betsabeja, bibl. oseba (cf. infra). Ker ji je njen sin, kralj Salomon, dal postaviti prestol na svoji des. strani (3 Kralj 2, 15), je v kršč. tipologiji podoba Marije (e. g. na olt. *Nuestra Señora de Guadalupe*, d. 1653, Madrid, Descalzas Reales), pos. Vnebovzetja in Marijinega kronanja.

L: cf. W. *Molsdorf* (1920 [1926]), H. E. *Wethey* (& A. S. *Wethey* 1966, p. 29 — L!).

Betsabeja v kopeli (angl. *Bathsheba in the Bath*, fr. *Le Bain de Bethsabée*, it. *Betsabea al bagno*, nem. *Bathseba im Bade*), bibl. ik. m. (2 Kralj 11, 2—4): s strehe kraljeve palače je David videl ženo, ki se je kopala; bila je Eliamova hči Betsabeja, žena Hetejca Urije. Pisma, ki ga je B. prejela od Davida (cf. e. g. Rembrandt 1654), Biblija ne omenja. Up: npr. *miniatura* v rkp. *Sacra Parallela* Janeza Damaščana (IX. st., Bibl. Nat. — prvič akt!), pozn. npr. Memling (les, Stuttgart), *lesor.* v → *Lübeški Bibliji* (1494), Franciabigio (1523, Dresden), Cranach star. (d. 1526, Dahlem), P. Bordone (Wallraf), C. Cornelisz van Haarlem (d. 1594, Rijksmus.), Rubens (o. 1635, Dresden — v podobi Helene Fourment), Rembrandt (d. 1643, MM; *d. 1654, cf. infra).

L: Kurt *Freise*, Bathseba-Bilder von Rembrandt und Lastman (MfKw, 1909); Fritz *Haeberlein* (RDK I, 1937, stp 1512—20); Pigler I (1956, p. 147—52); Réau II/1 (1956, p. 273—75); Schmidt IL (1962); Elisabeth *Kunoth-Leifels:* Über die Darstellungen der »Bathseba im Bade«: Studien zur Geschichte des Bildthemas 4. bis 17. Jahrhunderts (Essen 1962, dis. [Bn] — oc. Adelheid *Heimann*, BM, 1967, p. 254); *ead.* (LCI I, 1968, stp 253—57 — L!); EWA XV: Index (1968, p. 53). — Cf. A. *Ehrenstein* (1923).

***Betsabeja v kopeli,** ob vsej naturalistični obnovi nepolepšanega telesa Rembrandtov najbolj poduhovljeni ženski akt (o, pl, 142 × 142 cm, sgn. & d. 1654, Louvre). Model je bila Hendrickje Stoffels, ki je umetniku tistega leta rodila hčerko.

L: »CA« 33 (1969, kat. št. 317, t. XLI). — Cf. K. *Clark* (The Nude 1956 [1959]), Luc *Menaše* (1960, p. 77—78), itd.

Bettini, Sergio (1905—....), it. um. zgodovinar, prof. na univ. v Padovi in direktor njenega umzg. inst. (*Istituto di Storia dell'Arte*).

B: *L'arte di Jacopo Bassano* (Bol 1933); *Pittura delle origini cristiane* (No 1942; nem. izd. *Frühchristliche Malerei*, W 1942); *Mosaici antichi di S. Marco a Venezia* (Berg 1944); *La scultura bizantina* (2 knj., F 1944); *L'architettura di San Marco: origine e significato* (Pa 1946); ‚*Di San Marco, e di altre cose*' (Arte Ven, 1952); ‚*I mosaici dell'atrio di San Marco e il loro seguito*' (ib., 1954); ‚*Mosaici e pitture murali a Costantinopoli*' (Corsi rav biz, 1965); *Mosaici di San Marco* (Mi 1968, »I grandi decoratori« 5).

Beuckelaer, Joachim, tudi *Bueckelaer* (o. 1533—1573/74), niz. slikar, učenec in posnemovalec Pietra → *Aertsena* (Pietrova žena je bila njegova teta), kot slednji slikal po naslovih nabožne podobe, v katerih pa sta poglavitna snov upodobitve žanr in tihožitje. Pomemben primer je *Zaklani prašič* (les, d. 1563, Wallraf).

L: Hall Por (1963); »PKG« 8 (1970, t. XXIII — L!). — Cf. H. *Vey* (Harm 1969), R. H. *Wilenski* (1960 — L!).

Beuningen, Daniël G. van (1877—1955), hol. industrijalec in um. zbiralec. Njegova izredno pomembna z. starega evr. slikarstva je po njegovi smrti postala sestavni del rotterdamskega *Museum Boymans* (→ *Rotterdam*) in dopolnila tudi slednjega ime.

L: Winkler Prins (sup. 1960, *Necrologie*).

bezgov grm (nem. *der Holunderstrauch*). Up: cf. s. v. *Leopold III.* (Frueaufa ml. tabla s *Čudežnim najdenjem pajčolana*, les, 1505, Klosterneuburg).

L: Kindler II (1965, repr. p. 491).

Bezold, Gustav von (1848—1934), nem. um. zgodovinar (in arhitekt). Od 1887 dalje učil na *TeH* v Münchnu, direktor *Germanisches Nationalmus.* v Nürnbergu (1892—1920), z B. Riehlom od 1892 dalje izd. *Kunstdenkmale Bayerns.*

B: (& G. Dehio) **Die kirchliche Baukunst des Abendlandes: Historisch und systematisch dargestellt* (2 knj. besedila in 8 map [601 tabla], Stu 1884—1901); ‚*Die Entstehung und Ausbildung der gothischen Baukunst in Frankreich*' (Ztschr. f. Bauwesen, 1891); *Die Baukunst der Renaissance in Deutschland, Holland, Belgien und Dänemark* (1900); (& G. Dehio izd.) *Die Denkmäler der deutschen Bildhauerkunst* (4 knj., Bl od 1905 dalje).

L: zbornik: Festschrift für Gustav v. Bezold zu seinem 70. Geburtstag (Nü 1918).

bežeči apostoli → *Kristusa primejo*

Białostocki, Jan (1921—....), polj. um. zgodovinar in muzealec, raziskuje ikonogr. proble-

me in zgod. um. teorije (v smeri → *Warburgovega inst.* in pos. E. Panofskyja) pa slikarstvo od renesanse dalje. R. v Saratovu, asist. (od 1945), kustos (od 1955) in vodja odd. evr. slikarstva (od 1962) v varšavskem *Muzeum Narodowe*, hkrati 1945—50 asist., 1958—62 docent in od 1962 dalje prof. na tamk. univerzi.

B: ‚*Manieryzm i poczatki realizmu w pejzażu niderlandzkim*' (Biul, 1950); (uv) *Nicolas Poussin i teoria klasycyzma* (Wr 1953); ‚*Nieznane autoportrety Joosa van Cleve*' (Biul, 1954); (& Michał Walicki) *Malarstwo europejskie w zbiorach polskich: 1300—1800* (Kr 1955; nem. izd. *Europäische Malerei in polnischen Sammlungen*, ib. 1957); *Caravaggio* (Wa 1955); ‚*New observations on Joos van Cleve*' (OH, 1955); *Bruegel: Pejzażysta* (Poz 1956); *Albrecht Dürer: jako pisarz i teoretyk sztuki* (Wa 1956); ‚*La »Mélancolie Paysanne« d'Albrecht Dürer*' (GBA, 1957); ‚*Ikonographische Forschungen zu Rembrandts Werk*'+ (MJb, 1957); ‚*Gdanskie dzielo Joosa van Cleve*' (Studia Pomorskie, 1957); ‚*Les Bêtes et les humains de Roelant Savery*' (BMR, 1958); ‚*Barok: Styl-Epoka-Postawa*'+ (Biul, 1958; fr. prev. ‚*Le Baroque: Style, époque, attitude*', Inf HA, 1962); pon. izb.: *Pięć wieków myśli o sztuce* (Wa 1959); ‚*»Opus Quinque Dierum«: Dürer's »Christ among the Doctors« and Its Sources*' (JWCI, 1959); *Malarstwo niderlandzkie w zbiorach polskich: 1450—1550* (Wa 1960 [rk, Muzeum Narodowe]); ‚*Carattere*' (EUA III, 1960, stp. 114—19 [‚*Characterization*', EWA III, 1960, stp. 369—75]); *Teoria i twórczość* (Poz 1961); ‚*Dürer, Albrecht*' (EWA IV, 1961); ‚*Das Modusproblem in der bildenden Künsten: Zur Vorgeschichte und zum Nachleben des »Modusbriefes« von Nicolas Poussin*'+ (ZfKg, 1961); ‚*Iconografia e Iconologia*' (EUA VII, 1962 [‚*Iconography and Iconology*', EWA VII, 1963]); ‚*The Renaissance Concept of Nature and Antiquity*' (20. kongr. II, 1963); (izd.) *The National Museum in Warsaw* (Warsaw 1963); ‚*The Power of Beaty: A Utopian Idea of Leone Battista Alberti*' (Heydenreichov zb., 1964); ‚*Gros et Niemcewicz*' (GBA, 1964 [tudi Biul, 1959]); ‚*The Descent from the Cross in Works by Peter Paul Rubens and His Studio*' (AB, 1964 [‚*»Zdjecie z krzyża« w twórczości P. P. Rubens i jego pracowni*', zb. M. Walickega, 1966]); ‚*Význam dějin umění jako humanistické vědy*' (Umění, 1964); ‚*Późny gotyk: rozwój pojęcia i terminu*' (Późny gotyk, Wa 1965 — cf. 1966); ‚*Manierismus zwischen Triumph und Dämmerung*'+ (Michelangelo heute, Bl 1965); *Les Musées de Pologne: Gdańsk, Kraków, Warszawa* (Br 1966, »Prim. flam. I« 9); pon. izb.: *Stil und Ikonographie: Studien zur Kunstwissenschaft* (D 1966, »Fundus-Bücher« 18); ‚*Puer sufflans ignes*' (E. Arslanov zb., 1966); ‚*Late gothic: disagreements about the concept*' (J. of the Brit. Archaeological Association, 1966 — cf. 1965); ‚*Rembrandts »Terminus«*' (W-RJb, 1966); ‚*Terribilità*' (21. kongr. III, 1967); ‚*The Sea-Thiasos in Renaissance Sepulchral Art*' (F. Bluntov zb., 1967); ‚*Memlinc et Angelo Tani: le portrait du Musée des Offices No 1102*' (J. Duvergerjev zb., 1968); ‚*Two Types of International Mannerism: Italian and Northern*' (Umění, 1970); etc. (cf. tudi AB, jun. 1971).

Bianchi Bandinelli (Paparoni), Ranuccio, it. klas. arheolog, prof. za arheologijo in zgod. grš. in rim. umetn. na *Univ. degli Studi di Roma* (*Scuola di Perfezionamento in Storia Antica, Facoltà di Lettere e Filosofia*). Ur. *EAA*.

B: *Policleto* (F 1938); *Le pitture delle tombe arcaiche* (R 1939); *Storicità dell'arte classica* (F 1942; 2. izd. F 1950); ‚*An »Antique Reworking of an Antique Head*' (JWCI, 1946); ‚*Continuità ellenistica nella pittura di età medio- e tardo-romana*' (RIASA, 1953); *Hellenistic-Byzantine Miniatures of the Iliad* (Olten 1955); *Organicità e astrazione* (Mi 1956); *Archeologia e cultura* (Mi 1961); *Leptis Magna* (R 1963).

***Bibbia istoriata padovana,** pomemben it. iluminiran rkp. tipa → *Bible historiée* (infra), ki je nastal v Padovi konec XIV. st., zdaj razdeljen med Italijo (pergament, skupno 45 listov 33,9/34,4 × 24,5 cm, Rovigo, Bibl. dell'Acc. dei Concordi, Ms. 212) in V. Britanijo (pergament, 86 listov 33 × 23,5 cm, Br. Mus. Libr., Ms. Add. 15277). Celoto, ki obsega *pentatevh*, *Jozuetovo knj.* in *Rutino knj.* (zač. in konec, Géneza in Rutina knj., sta v Rovigu in slabše ohranjena), krasi 870 razmeroma preprostih, vendar učinkovitih ilustracij (zvečine po 4 na eni strani).

L: Gianfrancesco *Folena* & Gian Lorenzo *Mellini:* *Bibbia istoriata padovana della fine del Trecento: Pentateuco — Giosuè — Ruth (V 1962 — L!). — Cf. P. *Schubring* (1898).

Bibiena → *Galli Bibiena*

Bible historiée (fr.) ali *Bibbia istoriata* (it.), poznosrednjev. tip IR z okr. bibl. besedilom in številnimi ilustracijami, kot jih npr. kaže → *Bibbia istoriata padovana* (supra). Tekst je povsem podrejen miniaturam, slednje pa — pri točnem razločevanju terminov *B. historiée* in *B. moralisée* — v nasprotju z → *Bible moralisée* (infra) dobesedno ilustrirajo bibl. zgodbe (zato pridevnik *historiée*).

Bible moralisée, tip srednjev. IR, ki je nastal v XIII. st. za fr. kraljevsko družino, verj. v Parizu za Ludovika IX. Vsakikrat je na dveh sosednjih listih (hrbtni strani sta vselej prazni) po 8 medaljonov v 2 vrstah, in sicer takó, da bibl. prizoru sledi ustrezna ilustracija alegorične ali tropološke ali anagogične razlage sv. pisma (cf. s. v. *štiri razlage sv. pisma*). Prvotna *B. moralisée* obsega takó več kot 5000 prizorov v medaljonih.

L: Comte Alexandre de *Laborde:* La Bible moralisée illustrée: conservée à Oxford, Paris et Londres (5 knj., P 1921—1928). — Cf. R. *Haussherr* (1964: ZfKg, 1968; LCI 1968 — L!).

Biblia pauperum (nem. *die Armenbibel*), »Sveto pismo ubogih«, umzg. termin (različno razlagan in tudi v strok. lit. nedosledno porabljan), s katerim zdaj zaznamujemo srednjev. tipološki spis, ki je verj. nastal v 1. pol. XIII. st. Up vselej kažejo ob enem evang. prizoru po 2 bibl. prizora

in 4 preroke, npr. *Zasmehovanje pijanega Noeta* in *Dečki zasmehujejo Elizeja* ob *Kronanju s trnjem*, *Abraham daruje Izaka* in *Bron. kača* ob *Križanju*, *Ustvarjênje Eve* in *Voda iz skale* ob prizoru *Kristusu prĕbodejo stran*. Najstar. znani ilustr. rkp. je iz samostana St. Florian (Dunaj, Nationalbibl., Cod. Vindob. 1198).

L: H. *Zimmermann* (RDK I, 1937, stp 1072—84 — L!); Gerh. *Schmidt* & Alfred *Weckwerth* (LCI I, 1968, s. v. — L!). — Cf. H. *Cornell* (*1925), H. von der *Gabelentz* (1912), Th. H. *Musper* (1961), Gerh. *Schmidt* (*1959; 1962), W. L. *Schreiber* (1903).

Biblia sollemnis Ecclesiae Cathedralis Zagrabiensis, bogato iluminiran rkp. kodeks iz 1. pol. XIV. st. (Zgb, Metropolitana, ms. MR 159) z odličnimi miniaturami, inicialami in drolerijami, ki pričajo o vplivu delavnice Jeana → *Pucella* (pergament, 36,9 × 24,6 cm).

L: Slavko *Šarić*, Iluminacija svečane biblije zagrebačke stolne crkve iz XIV. st. Mr-159 (Zbornik zagrebačke nadbiskupije u spomen 850. godišnjice osnutka, I, Zgb 1944); Min Jug (1964, kat. št. 42).

Biblia Veteris Testamenti, bogato iluminiran rkp. kodeks iz XIV. st. (Zgb, Metropolitana, ms. MR 156), verj. iz Avignona, z inicialami in drolerijami (ptiči, opice ipd.), ki kažejo bolonjske in fr. posebnosti (perg., 43,4 × 32,2 cm).

L: Min Jug (1964, kat. št. 41).

Biblija (iz grš. *tà biblía*, »knjige«, lat. *Biblia*, angl. *the Bible*, fr. *la Bible*, it. *la Bibbia*, nem. *die Bibel*), »knjiga knjig«, ž. in pozn. tudi kršč. »sveto pismo«, najpomembnejša lit. predloga ž. in pos. → *krščanske ikonografije*. Po ž. delitvi jo sestavljajo *Tora* (→ *pentatevh*), *Nebiim* (preroške knj.) in *Ketubim* (zg. spisi), po kršč. kodifikaciji pa t. i. → *zgodovinske knjige*, → *poučne knjige* in *preroške knj.* (→ *Izaija*, → *Jeremija* z Baruhom, → *Ezekijel*, → *Danijel*, → *dvanajst malih prerokov*) in sevé *nova zaveza* (*Lex nova*). Najstar. ohranjeni rkp. (iz II./I. st. pred) znani kot t. i. *mrtvomorski rkp.*, najdeni v letih 1947—52 pri kraju Qumran blizu sev. obrežja Mrtvega morja: 7 zvitkov (najdenih 1947, edini bolj ali manj dobro ohranjeni, cf. s. v. *Sukenik* in *Yadin*) zdaj v Jeruzalemu (→ *Muzejski kompleks*, Svetišče knj., hebr. *Hehal Hasefer*). — Ilustracije: poleg neštetih IR (cf. supra, s. v. *Biblia*, & infra), ilustracij v širšem pomenu, tj. ustreznih upodobitev v monumentalnem okrasu cerkv. in drugih notranjščin (e. g. nekd. *StS-e* v stari → *Petrovi baziliki*, prav takó v Rimu nekd. *StS-e* v Pavlovi baziliki in *mozaiki* v Sta Maria Maggiore; → *Sikstinska kap.* in pos. → *strop Sikstinske kap.*; → *Rafaelove loggie*) pa bibl. ciklov v delu L. Ghibertija (→ *Vrata paradiža*), J. Tintoretta (→ *Benetke:* → *Scuola di S. Rocco*), N. Poussina, Rembrandta, Chagalla idr., so med pomembnimi knj. izdajami npr. t. i. *Kölnska Biblija* in *Lübeška Biblija*, H. S. Behama *Biblische Historien* (1533), *Biblija* tiskarja Wolfganga Köpfla, 1. celotna izd. *Lutrove Biblije* (Wittenberg 1534, tisk Hans Lufft), Froschauerjeva *Biblija* (Z 1538) z lesorezi po risbah H. Holbeina ml. (samost. izd. kot *Historiarum Veteris Testamenti Icones*, Lyon 1538), t. i. *Švedska Biblija* (1541), pri Slovencih → *Dalmatinova Biblija* (1584), Crispina de Passe *La Bible* (1612), Merianova *Biblija* (Str 1630, pozn. izdaje Fr), t. i. *Cambridge Bible* (1660) in *Londonska Biblija* (1663), Sebastiena Leclerca *Histoire sacrée en Tableaux* (1669), J. B. Klauberja *Historiae biblicae veteris et novi Testamenti* (1748), Doréjeva *La Sainte Bible selon la Vulgate* (Tours 1866), itd.

L: *Frohmeyer* & I. *Benziger:* Bilderatlas zur Bibelkunde (Stu 1905); August *Wünsche:* Die Bildersprache des Alten Testaments (Lpz 1906); Albert *Schramm* & Willy *Gerber:* Luther und die Bibel (ib. 1923); Hildegard *Zimmermann:* Beiträge zur Bibelillustration des 16. Jahrhunderts (Str 1924, »SdK« 226); H. *Greßmann* (izd.): Altorientalische Texte und Bilder zum Alten Testament, I—II (2., rev. & razš. izd., Bl 1926—1927); Louise *Haskell:* The Bible in Art (NY 1930); *Clifton Harby:* The Bible in Art (NY 1936); Jacob *Leveen:* The Hebrew Bible in Art (L-Ox 1944); RDK II (1948, s. v. *Bibel*); Adolf *Heller:* Zweihundert biblische Symbole: Anhand von 3000 Bibelstellen erläutert (Stu 1950); Réau I (1955, p. 30—31 & 36—40 — L!) & II/1 (1956); Bible in Art (1956); Pigler I (1956); James *Strachan:* Early Bible Illustration (L 1957); Bland (1958); Ernst Ludwig *Ehrlich:* Die Kultsymbolik im Alten Testament und im nachbiblischen Judentum (Stu 1959 = Symbolik der Religionen [izd. Ferdinand Herrmann], 3); EWA II (1960, s. v. *Biblical Subjects*); Synagoga (Fr 1961 [rk, Historisches Mus.] — cf. *Die Bibel im Spiegel der Archäologie*); Luc. H. *Grollenberg* O. P.: Grand Atlas de la Bible (P-Br 1962); Schmidt IL (1962 — L!); EWA XI (1966, stp 939—40 — L! [o Rembrandtu in Bibliji]); pos. rev. *Ztschr. f. alttestamentliche Wissenschaft* (Bl, do 1967 vsega 79 knj.) in knj. z. *Beihefte zur Ztschr. f. alttestamentliche Wissenschaft* (ib.). — Cf. Th. *Ehrenstein* (*1923; 1936), J. *Garber* (1918), F. *Landsberger* (1946), R. *Muther* (1883), W. *Neuß* (1922), W. S. *Sparrow* (1906).

Biblija grofa Viviana → *Prva biblija Karla Plešastega* (Bibl. Nat., Ms. lat. 1)

Biblija Henryja de Blois → *Winchestrska biblija* (3. četrt. XII. st.)

Biblija iz Bury St. Edmundsa (angl. *The Bury Bible*), delno ohranjeni romanski iluminiran rkp. (verj. o. 1135, Cambridge, Corpus Christi College Libr., Ms. 2), nastal za opata Anselma (1121—48). Med celostr. miniaturami: f. 70r: zgoraj *Mojzes in Aron na prestolih*, spodaj *Mojzes*

in Aron štejeta Izraelce; f. 94r: zgoraj *Mojzes in Aron razlagata postavo Izraelcem*, spodaj *Mojzes razlaga postavo o nečistih živalih*; f 147v: *Elkana da deleže Ani in Feneni*, spodaj *Ana moli pred Helijem* in *Rojstvo Samuela*; f. 245v: *Jeremija kaže napad na Jeruzalem*; f. 281v: *Ezekijelovo vídenje*; f. 344v: zgoraj *Jobovi otroci* in *Jobova molitev*, spodaj *Job na smetišču* in *njegova žena*.

L: Diringer Book (1958, p. 251); C. M. *Kauffmann*, The Bury Bible (JWCI, 1966); W. F. *Volbach*, Hugo (Kindler III, 1966, p. 352—53 — L!). — Cf. P. *D'Ancona* (& E. *Aeschlimann* 1969, t. 62—63).

Biblija iz Farfe → *Katalonska biblija iz Farfe*

***Biblija iz Floreffa** (angl. *The Floreffe Bible*), tj. iz premonstratenske opatije pri Namurju, v. rkp. v 2 knj., ki ga je iluminiral neki niz. miniaturist (Liège o. 1150/60, Br. Mus., Add. Mss. 17737—38). Ikonografsko posebno pomembne miniature v 2. knj. (Ms. 17738) kažejo *eksegezo Jobove knj.* (f. 3v), *Rojstvo* (spodaj *Matej, žena z enorožcem* in — verj. — *Izaija*, f. 168), na zač. evangelija po Luki *Križanje nad darovanjem rdeče telice* (f. 187r z besedo *QUONIAM* — cf. s. v. *rufa vitula*) in *Kristusa kot orla* na uvodni miniaturi evangelija po Janezu (f. 199 z besedama *IN PRINCIPIO*).

L: RDK II (repr. stp 490); SwarzenskiR (1954, repr. 384 & 389 — L!); Diringer Book (1958, p. 434); Gretel *Chapman:* The Bible of Floreffe (dis. [1964, Univ. of Chicago]); LCI I (1968, repr. stp 71); »PKG« 5 (1969, t. 404 — L!). — Cf. A. *Heimann* (1968, p. 98), A. *Katzenellenbogen* (1939 [1964, p. 37—38 & repr. 39]), W. *Neuß* (1912), G. *Schiller* (I 1966, p. 82, repr. 172 & 417).

»Biblija iz Holkham Halla« → *Holkham Bible*

Biblija iz Moutier-Grandvala (angl. *The Moutier-Grandval Bible*), karolinški iluminiran rkp. (51 × 35,7 cm, Tours 834/43, Br. Mus. Libr., Add. Ms. 10546), katerega miniature razodevajo vpliv poznoant. predlog. Med njimi npr. *prizori iz Géneze od ustvarjenja Adama in Eve do dela prvih staršev* (f. 5v) pa *Mojzes sprejme tabli postave* in spodaj *Mojzes razlaga postavo Izraelcem* (dvojna miniatura skupaj 40,5 × 29 cm, f. 25v — levo spodaj *Jozue odgrinja zaveso*).

L: Panofsky Ren (1960, p. 48 — L!; repr. 94); »M« 2 (1967, repr. p. 142); *Die Bibel von Moutier-Grandval Brit. Mus. Cod. add. 10 546 (Bern 1969, faks.); »PKG« 5 (1969, t. 31 — L!). — Cf. J. *Beckwith* (NY 1964), C. *Nordenfalk* (G: Sk 1957), H. *Schrade* (1958).

Biblija iz Saint-Martiala v Limogesu, romanski iluminiran rkp. (konec XI. st., Bibl. Nat., Ms. lat. 8). Med miniaturami npr. → *Juda naslednik Jozueta* (f. 91r).

***Biblija iz Souvignyja,** rkp. z najpomembnejšimi ilustracijami Biblije, kar se jih je ohranilo iz fr. romanike (o. 1170/80, Moulins, Bibl. Municipale, Ms. 1). Med iluminiranimi stranmi npr. f. 4v (7 *prizorov ustvarjenja in Izvirni greh*), 93r (*prizori iz Davidovega življenja*) in f. 288v (4 prizori iz Tobijeve knj.: *Odhod, Mladi Tobija ujame ribo, Zaroka mladega Tobije, Mladi Tobija pozdravi slepega očeta*).

L: »PKG« 5 (1969, t. 393 — L!). — H. G. *Franz* (1969), J. *Porcher* (1959, p. 38—39, repr. 42).

Biblija Jeana Papeleuja, fr. iluminiran rkp. (1317) v pariški *Bibliothèque d'Arsenal* (Ms. 5059). Med miniaturami npr. *Ruta najde milost v Boazovih očeh* (f. 120v) in *Suzana in starca* (f. 204v — Suzana v drži ant. obvodne nimfe).

Biblija Karla Plešastega v Rimu → *Vélika biblija v S. Paolo fuori le mura*

Biblija Kleména VII., severnoit. iluminiran rkp. iz srede XIV. st. (36 × 24 cm, Br. Mus., Ms. 47672). Med miniaturami npr. *Binkošti* (f. 448r) in *Merjenje nebeškega Jeruzalema* (f. 473v).

L: cf. P. *Kidson* (1968, repr. 188—89).

Biblija patricija Leona, biz. iluminiran rkp. (pergament, 565 listov 41 × 27 cm, 1. pol. X. st., Bibl. Vat., Cod. Reg. gr. 1). Med miniaturami, ki kažejo naslon na star. vzore, so npr. *Leo patricij poklanja knj. Mariji* (f. 2v), *Mojzes na gori Sinaj* (f. 155v — s personifikacijo *Sinajske puščave*), *David maziljen za kralja* (f. 263) in *prizori iz Juditine knj. z Judito, ki obglavlja Holoferna* (f. 383).

L: »PKG« 3 (1968, t. 56). — Cf. D. *Talbot Rice* (1959, t. 94—95 — L!).

Biblija vojvode Alba, po prejšnjem lastniku imen. šp. iluminiran rkp., dkč. 1432 (Madrid, Bibl. Nac., Ms. E. R. 8). Med 334 miniaturami, ki so delo več rok, npr. *notr. jeruzalemskega templja* (f. 63v).

L: Diringer Book (1958, p. 227); EWA VI (1962, stp 615). — Cf. C.-O. *Nordström* (*1967 — L! [oc. J. *Gutmann* *1969 — L!]).

Bibliothek der Kunstgeschichte, knjižna z. zal. Seemann v Leipzigu, ki jo je ur. Hans *Tietze* in ki je zajemala iz evr. in drugih umetn. 1921—23 je izšlo najmanj 55 zv. (viš. 11 cm), med avtorji npr. G. F. *Hartlaub* (1923), E. *Panofsky* (1921), H. *Wölfflin* (1921) itd.

Bicorporates (lat.), fantastične, bajeslovne živali s telesi, sest. iz dveh različnih bitij, npr. → *grif*, → *sfinga* in → *sirena*.

L: Wilhelm *Slomann:* Bicorporates: Studies in Revivals and Migrations of Art Motifs (2 knj., Copenhagen 1967).

bič (lat. *flagellum*, angl. *the scourge* ali *the whip*, fr. *le fouet*, nem. *die Geißel* ali *die Peitsche*), atribut Kristusa v prizoru → *Jezus očisti tempelj*, → *Gramatike* in nekaterih svetnikov.

L: Ferguson (1954); Réau III/3 (1959, p. 1514); Cirlot (1962, p. 352—53); Keller (1968, p. 527).

Bičanje (lat. *Christus flagris caesus*, angl. *The Scourging of Christ*, fr. *La Flagellation*, it. *La flagellazione*, nem. *Die Geißelung Christi*), evang. ik. m. (e. g. Mt 27, 26). Up: v srednjev. umetn. ob vis. vitkem stebru (vzor steber v Jeruzalemu), pozn. ob nizkem balustru (po vzoru v c. Sta Prassede v Rimu), npr. Duccio (na → *Maestà*, 1308/11), Lor. Ghiberti (→ *severna vrata florent. baptisterija*), frater Francke (1424, Hamburg), Hans Witten (les, Karl-Marx-Stadt, Schloßkirche), Sebastiano del Piombo (1518, Rim, S. Pietro in Montorio), itd. — Cf. s. v. *Lameh*.

L: Réau II/2 (1957, p. 451 ss). — Cf. K. *Künstle* (1928, p. 434—35), M. *Schapiro* (1956).

bidermajer (nem. *das Biedermeier*), slogovna oznaka umetnosti na Nemškem, v Avstriji in sploh srednji Evropi v t. i. predmarčnem obd., tj. 1815—48, veljavna predvsem za nošo, notr. opremo, pohištvo in sploh umetno obrt, delno pa tudi za upodabljajočo umetn. Ime je nastalo s kombinacijo iz *Biedermann* in *Bummelmaier*, tj. imen dveh nem. filistrskih tipov, ki jih je v listu *Fliegende Blätter* ustvaril Viktor von Scheffel; prvič ga najdemo v L. Eichrodtovih v istem listu objavljenih pesmih *Biedermaiers Liederlust*. V okrasju prevladujejo cvetlični vzorci, razmeroma preprosto pohištvo je iz svetlega lesa, ob slikah pa še najlaže govorimo o bidermajerju, kadar je pred nami tih in prikupno omejen, dobrodušen in filistrski meščanski svet, zlasti podobe notr., portreti in z nedolžnim humorjem oživljeni žanrski prizori (e. g. → *Kersting*, → *Waldmüller*, → *Amerling*, → *Schwind*, → *Spitzweg*, pri nas → *Tominc*, → *Langus* in → *Stroj*).

L: Ferdinand *Luthmer:* Bürgerliche Möbel aus dem ersten Drittel des 19. Jahrhunderts ... (FrM 1904; Neue Folge ib. 1908); Ann Tizia *Leitich:* Wiener Biedermeier (5. izd., W 1944); ELU 1 (1959 [izšlo 1960], s. v. — L!); E. *Scheyer:* Biedermeier in der Literatur und Kunstgeschichte (Wü 1960); R. *Feuchtmüller* & W. *Mrazek:* Biedermeier in Österreich (W 1963); G. *Hermann:* Das Biedermeier im Spiegel seiner Zeit (2. izd., Oldenburg 1965); Günter *Böhmer:* Die Welt des Biedermeier (Mn 1967, »Große Kulturepochen: in Texten, Bildern u. Zeugnissen«). — Cf. M. von *Boehn* (1911 [1922]), Luc *Menaše* (Mrb 1962, p. 134—36), P. F. *Schmidt* (1922 [1923]), Karl *Simon* (1935).

Biebel, Franklin M(atthews), (1909—1966), amer. um. zgodovinar in muzealec, 1951—64 direktor *Frick Coll.* v New Yorku (kot Clappov naslednik).

B: ‚*The Mosaics of Gerasa*' (Gerasa: City of the Decapolis, NH 1938); ‚*Fragonard and Madame du Barry: Progress of Love*' (GBA, 1960).

L: WWAA (1959); WWA (1962; 1964); Art J ((XXVI/2, Winter 1966/67, nekr.).

Bieber, Margarete (1879—....), amer. arheologinja, poznavalka helen. umetn.

B: ‚*Die Medaillons am Konstantinbogen*' (RM, 1911); *Laocoon: The Influence of the Group since Its Rediscovery* (NY: Columbia UP 1942; n. izd., Detroit: Wayne State UP 1967); *The Sculpture of the Hellenistic Age* (NY 1955; razš. izd. 1961); *A History of the Greek and Roman Theater* (Pri 1961). *Alexander the Great in Greek and Roman Art* (Ch 1964 [oc. R. V. *Nicholls*, J. of Hellenic Stud., 1966]).

bienále, vsako drugo leto odprta razst. (ali drugačna prireditev, ki se ponavlja vsako drugo leto), npr. → *beneški bienale* ali *mednar. graf. razst.* v Lj (od 1955 dalje).

Bier, Justus (1899—....), nem.-amer. um. zgodovinar, r. v Nürnbergu, delal tam in v Hannovru, od 1937 dalje na univ. v Louisvillu (ord. od 1946 dalje).

B: *Tilmann Riemenschneider: Die frühen Werke* (Wü 1925); *Tilmann Riemenschneider: Die reifen Werke* (Au 1930); *Tilmann Riemenschneider: Ein Gedenkbuch* (6. izd., W 1948); ‚*Riemenschneider's use of graphic sources*' (GBA, okt. 1957); ‚*Riemenschneider's Helpers in Need*' (Met Mus B, 1963).

L: WWAA (1959).

Bierbaum, Otto Julius (1865—1910), nem. pesnik, z Juliusom → *Meier-Graefejem* ust. in ur. rev. → *Pan*.

B (lik. umetn.): *Franz Stuck* (Mn 1893); *Stuck* (Blf-Lpz 1899, »KM« 42; 4. izd. 1924).

Biermann, (Karl Wilhelm) Georg (1880—1949), nem. pisec o umetn., ur. *Monatshefte f. Kunstwissenschaft*, utemeljil in ur. rev. *Der* → *Cicerone*.

B: *Verona* (Lpz 1904, »BK« 29); *Heinrich von Zügel* (Blf-Lpz 1910, »KM«); *Lovis Corinth* (ib. 1913, »KM« 107; 2. izd. 1922); *Deutsches Barock und Rokoko: Herausgegeben im Anschluß an die Jahrhundert-Ausstellung deutscher Kunst 1650—1800, Darmstadt 1914, I—II* (Lpz 1914); ‚*Johann Georg Ziesenis: Ein deutscher Hofmaler des 18. Jahrhunderts*' (Velhagen & Klasings Monatshefte, 1915); (& A. Brinckmann) *Die Miniaturensammlung Seiner K. H. des Großherzogs Ernst Ludwig von Hessen und bei Rhein* (Lpz 1917); *Heinrich Campendonk* (Lpz 1921, »Junge K.« 17); *Der Zeichner Lovis Corinth* (D 1924); ‚*Lovis Corinth*' (Cic, 1925); ‚*Feuerbachs Bildnis der Giacinta Neri*' (ib.); ‚*Ein Doppelbildnis*

der Mme Labille-Guiard' (ib., 1927); *Oskar Kokoschka* (Lpz-Bl 1929, »Junge K.« 52).

L: Degener (1914); Kü (1950, *Totenliste*).

bífora, okno, s kamn. stebričem razdeljeno na 2 dela, od katerih je vsak zgoraj zaključen s posebnim lokom (v romaniki, gotiki, biz. umetn. in renesansi).

Bihalji-Merin, Oto (1904—....), jugosl. književnik in lik. kritik. R. v Zemunu, štud. slikarstvo v Bgd in Berlinu, deloval tam (član KP od 1924), v Parizu, Londonu in Švici, šp. borec, med 2. svet. vojno v vojnem ujetništvu (skupaj z M. Pregljem). Živi v Bgd, kjer je mdr. ur. rev. *Jsla* in bil umetniški direktor zal. *Jsla*. Herderjeva nagr. za 1964.

B (lik. umetn.): *Modern German Art* (Harm 1938, s ps. Peter Thoene, uv Herbert Read); *Misli i boje: Eseji o literaturi i likovnoj umetnosti* (Bgd 1950); *Savremena nemačka umetnost* (Bgd 1955 [dop. izd. knj. iz 1938]); *Jugoslovenska skulptura dvadesetog veka* (Bgd 1955 [= Jsla, 10. zv.]); *Susreti sa mojim vremenom* (ib. 1957); *Freske i ikone Srbije i Makedonije* (ib. 1958; več prev.); *Das naive Bild der Welt* (K 1959; it. izd. Mi 1960; fr. izd. P 1960; angl. izd. L 1961 in NY 1961); *Ivan Generalić: Jugoslawische Pastorale, Landschaften und Stilleben* (Ba-Ba 1961, »Der silberne Quell« 51); *Bogosav Živković* (Bgd 1962); *Prodori moderne umetnosti* (Bgd 1962; nem. izd. K 1963); (& Alojz Benac) *Stećci* (Bgd 1962; več tujih izd., e. g. *Steine der Bogomilen*, W-Mn 1964); *Umetnost naivnih u Jugoslaviji* (Bgd 1964; angl. izd.: *Primitive Painters and Sculptors of Yugoslavia*, NY 1964; nem. izd. Mn 1964); *Graditelji moderne misli: u literaturi i umetnosti* (Bgd 1965); *Adventure of Modern Art: Similarities and Differences in Art Images — Primitive, Ancient and Modern* (NY 1968); *Maske sveta* (Bgd-Lj 1971).

L: WWWJ (1955); Ko je ko (1957); Miodrag *Kolarić* (ELU 1, 1959 [= 1960], s. v. — B!); Sternfeld-Tiedemann (1962); SPJ (1966). — Cf. U. *Kultermann* (1966 — f).

Bihzad → *Behzad*

Bijelić, Jovan (1886—1964), srb. slikar. R. v bosánski vasi Kolunić, štud. slikarstvo v Sarajevu, Krakovu, Parizu in Pragi, od 1918 dalje v Bgd, tam u. (77). Med njegovimi učenci Đ. *Popović*, P. *Vasić*, A. *Čelebonović*, P. *Milosavljević* in M. B. *Protić*; od 1963 član SAN. S: akti, portreti, tihožitja, itd. — najboljše proti koncu 1920-ih let, npr. *Milan Dedinac* (1926, Bgd, Radmila Bunuševac), *Branimir Ćosić* (1927, Bgd, Nar. muz.), *Dekle s knjigo* (1929, Beljanski), *Kopalka* (1929, ib.), *Sedeči akt* (1929, Bgd, Nar. muz.), *Akt s knjigo* (o. 1932, MSU).

L: Pola vijeka (1953); Ko je ko (1957); M. B. *Protić* (ELU 1, 1959 [1960], s. v.); MSU (k) 65; Treća decenija (1967); *Jovan Bijelić (Bgd 1968 [rk, MSU], uv Miodrag B. *Protić* — L! [Smail *Tihić*]). — Cf. A. *Čelebonović* (1965), M. *Kašanin* (1953), Đ. *Popović* (1957).

bik (lat. *taurus*, angl. *the bull*, fr. *le taureau*, it. *il toro*, nem. *der Stier*), v ikonografiji na splošno znamenje surove sile in moškosti (funkcija oplojevanja in ustvarjanja pa tudi žrtvovanja), poleg tega 2. znamenje → *živalskega kroga* (21. IV.—20. V.), nad katerim po astroloških razlagah vlada planet Venera, sámo pa pos. gospoduje nad grlom in govorom. V kršč. ikonografiji atribut sv. Silvestra (ki je oživíl divjega bika). Up: mdr. V. Bakić (1950), P. Potter (d. 1647), D. Tršar. — Cf. s. v. *dvanajst Hêraklovih junaških dejanj*; *Farneški bik*; *Goya* (prim. *Tauromaquia* in *Los toros de Burdeos*); *mitréj*; *Pasífae*; *Ugrabljenje Europe*; etc.

L: Ferguson (1954); Réau I (1955, p. 99); Cirlot (1962, s. v. *Bull* in *Taurus*). — Cf. E. R. *Goodenaugh* (VII 1958), J. W. *Valvasor* (1682 [1969, p. 150—51 & 166—67]).

bik na Kreti → *dvanajst Hêraklovih ....*

Bileam → *Balaam in njegova oslica*, → *Balamov blagoslov*

Bilek, František (1872—1941), češ. kipar in grafik, religiozno usmerjen ekspresionist.

L: cf. F. *Mesesnel* (1924+ [1953]).

Bilibin, Ivan Jakovljevič (1876—1942), rus. slikar, grafik in scenograf, emigriral iz SZ in se vrnil v 1930-ih letih, u. med obleganjem Leningrada.

L: cf. H. *Hofstätter* (1968 — L!).

Bill, Max (1908—....), švic. arh. in industrijski oblikovalec, abstr. kipar in slikar, pisec o umetn., ki si je prizadeval za sintezo lik. umetn. pod vodstvom arhitekture. Ust. je *Hochschule f. Gestaltung* v Ulmu (stavba sez. po njegovem načrtu 1953—54) in bil kratek čas njen rektor. R. v Winterthuru, od 1930 v Zürichu.

B: 15 *Variations sur un même Thème* (P 1938); *X = X* (Z 1942); ‚*Sophie Taeuber-Arp*' (Werk, 1943); *Wiederaufbau* (Erlenbach-Z 1945); *Robert Maillart* (Z 1948); *Modern Swiss Architecture* (Ba 1950); *Wassily Kandinsky* (Ba 1950); *Form* (Ba 1952); *Mies van der Rohe* (Mi 1955); *Die gute Form* (Wint 1957).

L: Tomás *Maldonado:* Max Bill (Buenos Aires 1955); Giedion-Welcker (1960); SeuphorS (1961); WWA (1962); ReadS (1964).

Bing, Gertrud(e), (1892—1964), nem.-angl. um. zgodovinarka, sodelavka A. Warburga in F. Saxla, za nacizma emigrirala v Anglijo, nazadnje kot direktor in *Prof. of the Hist. of the Classical Tradition* (1955—59) samostojno vodila → *Warburgov inst.* v Londonu. Izd. A. Warburgove *Gesammelte Schriften* (2 knj., Lpz-Bl 1932).

B: ‚*Nugae circa Veritatem*' (JWI, 1937); ‚*The Apocalypse Block-Books and Their Manuscrit Models*'

(JWCI, 1942); ‚*Fritz Saxl (189?—1948)*' (Fritz Saxl, 1890—1948: A Volume of Memorial Essays from his friends in England, L itd. 1957); ‚*Aby M. Warburg*' (JWCI, 1965).

L: Carl Georg *Heise* (Kchr, 1964, nekr.).

Binkošti (lat. *Adventus Spiritus Sancti*, angl. *The Descent of the Holy Ghost*, fr. *La Pentecôte*, nem. *Die Ausgießung des Heiligen Geistes*), kršč. ik. m. (Apd 2, 1 ss). Up: npr. *miniatura* v → *Rabulovem evangeliarju* (586), Nikolaj iz Verduna (*emajl*, 15. prizor v vrsti → *sub gratia* na → *Verdunskem olt.*, 1181, Klosterneuburg), *miniatura* v → *Misalu opata Bertholda* (zač. XIII. st.), itd.

L: Stephan *Seeliger*, Das Pfingstbild mit Christus (Das Münster, 1956); Réau II/2 (1957, p. 591—96); Stephan *Seeliger:* Pfingsten (Dü 1958, »Lukasbücherei zur christlichen Ikonographie« 10).

biografski filmi o likovnih umetnikih. Med bolj ali manj ponesrečenimi romaniziranimi filmskimi biografijami so se zvrstili angl. film o *Rembrandtu* (1936, v gl. vlogi Charles Laughton, rež. Alexander Korda), it. filma o *Salvatorju Rosi* (*Un'avventura di S. R.*, 1939, gl. vloga Gino Cervi) in *Caravaggiu* (1941, gl. vloga Amedeo Nazzari), nem. film o *Rembrandtu* (1942, nacistični režiser Hans Steinhoff), amer. filma o *Toulouse-Lautrecu* (*Moulin Rouge*, 1952, gl. vloga José Ferrer, rež. John Huston) in *van Goghu* (*Lust for Life*, 1956, gl. vloga Kirk Douglas, v vlogi Gauguina pa Anthony Quinn, rež. Vincente Minnelli), fr. film o *Modiglianiju* (*Montparnasse 19*, gl. vloga Gérard Philippe), itd.

biografski leksikoni umetnikov. Poleg velikih občih del, znanih z imeni → *Bénézit* (ne zajema arhitektov), → *Nagler*, → *Singer* in zlasti seveda → *Thieme-Becker*, obstajajo številni leksikoni, ki so ože opredeljeni po narodnostih, deželah, dobah, um. strokah in še podrobneje, npr. za Jugoslovane (→ *Kukuljević Sakcinski*), za Švico (Carl *Brun:* Schweizerisches Künstler Lexikon, 4 knj., Frauenfeld 1905—1917) ali Štajersko (→ *Wastler*), za XX. st. (abr. *Vollmer*), za slikarje (abr. *Kindler*), za belg. slikarje (abr. *Fierens Dict.*), za niz. slikarje (→ *Wurzbach, Alfred von*), itd. Nov obči leksikon v podobno velikem obsegu, kot ga je dosegel Thieme-Becker, pripravlja zal. *Penguin Books*. Med manjšimi poljudnimi biografskimi slovarji npr.: Peter & Linda *Murray:* A Dictionary of Art and Artists (Harm 1959, »Penguin Reference Books« R14 [brez arhitektov]); Robert *Darmstaedter:* Künstlerlexikon (Bern-Mn 1961); etc.

L: cf. Vollmerjev zb. (1957 — prispevek o Jugoslovanih je napisal France *Stelè*).

Birchler, Linus (1893—1967), švic. um. zgodovinar, zaslužen za spomen. varstvo, od 1934 dalje ord. za um. zgod. in arheologijo na *TeH* v Zürichu.

B: *Einsiedeln und sein Architekt Bruder Caspar Moosbrugger* (Au 1924); *L'Art baroque en Suisse* (G 1949).

birét, trdo pokrivalo brez krajcev, mdr. štirikotno trirogo (prej tudi štirirogo) obredno pokrivalo katol. duhovnikov; lahko tudi z okrasno glavico v sredini. Biret navadnih duhovnikov je črn. Rogelj naj bi po evangeliju pomenil *rog zveličanja* (Lk 1, 69), lat. *cornu salutis*.

L: Ferguson (1954). — Cf. J. *Flis* (1908).

Birkmeyer, Karl M., amer. um. zgodovinar, uči na *Univ. of California* v Los Angelesu.

B: ‚*The Arch Motif in Netherlandish Painting of the Fifteenth Century, I—II*' (AB, 1961); ‚*The Pietà from San Remigio*' (GBA, 1962); ‚*Notes on the two earliest paintings by Rogier van der Weyden*' (AB, 1962).

Birnbaum, Vojtěch (1877—1934), češ. um. zgodovinar. R. na Dunaju, štud. na tamk. univ. pri Wickhoffu in Rieglu, 1919 postal docent na praški Karlovi univ., u. (57) v Pragi. Ukvarjal se je predvsem s starokršč. in romansko umetn.

L: cf. J. *Filip* (II 1969, p. 1698).

Birolla, Gvidon (1881—1963), slov. slikar in ilustrator, soust. kluba *Vesna* (1903). R. v Trstu, štud. na Dunaju na *Graphische Versuchsanstalt* in ak. (Chr. Griepenkerl), 1910—37 živel v Zagorju (vodil apnenico), potem pa v Lj (1917—39 ni slikal). Ilustr. Fr. Milčinskega (*Pravljice*, Lj 1911), Gregorčiča, Finžgarja, itd. — Up: npr. Sv. Peruzzi (bron, 1904, NG).

L: AS (1958 — L!); Luc *Menaše* (Lik. rev., št. 7/8, 1963, p. VI — L!).

Bischoff, Bernhard, nem. um. zgodovinar v Münchnu, poznavalec srednjev. rkp. slikarstva.

B: (& J. Hoffmann) *Libri Sancti Kyliani: Die Würzburger Schreibschule und ihre Dombibliothek im VIII. und IX. Jahrhundert* (Wü 1952, »Quellen u. Forsch. zur Gesch. des Bistums u. Hochstifts Würzburg« 6); ‚*Die Ueberlieferung des Theophilus-Rugerus nach den ältesten Handschriften*' (MJb, 1952/53); *Leben und Leiden des hl. Emmeram* (Mn 1953); ‚*Die Kölner Nonnenhandschriften und das Skriptorium von Chelles*' (Karolingische u. Ottonische K., Wsb 1957); *Die südostdeutschen Schreibschulen und Bibliotheken der Karolingerzeit, I: Die bayerischen Diözesen* (2. izd., Wsb 1960); ‚*Panorama der Handschriftenüberlieferung aus der Zeit Karls des Großen*' (Karl der Große, II, Dü 1965); ‚*Die künstlerische Bedeutung von Lorsch im Spiegel seiner Handschriften*' (Die Reichsabtei Lorsch: Festschrift zum Gedenken an ihre Stiftung 764, Hdl 1965).

biserna matica ali *biserovina* (lat. *unionum concha*, angl. *the mother-of-pearl*, fr. *la nacre*, hrv. *sedef*, it. *la madreperla*, nem. *die Perlmutter*, šp. *nácar*), v mavričnih barvah lesketajoča se notr. plast mnogih vrst školjk, porabljana za intarzije in raznovrstne umetnoobrtne izdelke. Med odličnimi primeri npr. okras apside bazilike v Poreču (VI. st.).

L: EWA VIII (1963, t. 81, 90), IX (1964, t. 165).

Bissier, Julius (1893—1965), nem. abstr. slikar, r. v Freiburgu i. B., 1929—33 učil na tamk. univ. (1934 mu je na njej zgorel ves opus), u. v Asconi.

L: cf. W. *Schmalenbach* (1960; 1963).

Bissière, Roger (1888—1964), fr. abstr. slikar, 1924—37 učil na → *Académie Ranson* v Parizu, malone oslepel in med 2. svet. vojno samó kmetoval na svojem posestvu, po ozdravljenju pa spet uspešno slikal.

L: H. *Read* (Kindler I, 1964, s. v. — L!). — Cf. M. *Seuphor* (Dictionnaire 1957).

BISTRA pri Vrhniki. Nekd. *kartuzijanski samostan* (ust. 1260, razpuščen 1782, c. porušena 1808) iz več stavbnih obd. (zdaj tu *Tehn. muz.*). Baročna *kapela sv. Jožefa* s štukaturnim okrasom in Cebejevimi *freskami*. Obrambni stolp z Marijino fresko (XVI. st.). — Znameniti rkp. → *De civitate Dei* hrani Nar. in univ. knjižnica v Lj.

L: M. *Zadnikar* (ELU 1, 1959 [izšlo 1960], s. v.); Marko *Marin*, Kartuzija Bistra in njen stavbno zgodovinski problem (ZUZ nv VIII, 1970, diplomska naloga). — Cf. M. *Marolt* (1929).

Bistroumnost → *Véliki zmagoslavni voz*

Bitenc, Tone (1920—....), slov. arh. R. v Šentvidu pri Lj, Plečnikov učenec (dipl. 1947) in asist. (1949—57), zdaj predavatelj in habil. docent na odd. za arhitekturo (FAGG). A: razne adaptacije, spomeniki NOB, cerkv. oprema pa oprema nabožnih in drugih knjig.

L: ULj I—II (1957; 1969); ŠijanecS (1961); Marjan *Mušič* (ELU 4, 1966, p. 667).

***Bitka pri Anghiariju** (it. *La battaglia di Anghiari*), znamenit karton Leonarda da Vinci, ki je nastal 1504/06 kot predloga za stensko slikarijo v dvorani v. sveta (*Sala del Gran Consiglio* ali *Salone dei Cinquecento*) v Pal. della Signoria v Florenci (uničen, samó po kopijah znan orig. je meril o. 420 × 520 cm). Karton, ki je kazal bitko Florentincev proti vojski milanskega vojvode, 29. VI. 1440, je kot Michelangelova → *Bitka pri Cascini* (infra) renesančnim umetnikom pomenil »šolo svetà«. Osrednji prizor *boja za zastavo* je mdr. kopiral tudi Rubens (risba v Louvru).

L: O. *Cederlöf*, Leonardos »Kampen om standaret«: En ikonografisk undersökning (Ktids, 1959); »CA« 12 (1967, kat. št. 33). — Cf. C. *Gould* (1954), C. A. *Isermeyer* (1964 — L!), K. F. *Suter* (1929; 1930; 1937), H. *Wölfflin* (1899).

***Bitka pri Càscini** (it. *La battaglia di Càscina*), znamenit Michelangelov karton (o. 420 × 720 cm), ki je kazal v Arnu se kopajoče florent. vojake (ko jih je v boju proti Pisi 29. VII. 1364 presenetil alarm, a so pozn. vendar zmagali). Karton je nastal po naročilu iz 1504 in v tekmovanju z Leonardom da Vinci (cf. supra: *Bitka pri Anghiariju*) kot predloga za stensko slikarijo v dvorani v. svéta v Pal. della Signoria v Florenci. Tudi ta StS ni bila izvedena, od kartona pa se je ohranila samó kopija (*grisaille*, les, 77 × 133 cm, Holkham Hall, Norfolk). Mladi Michelangelo si je izvedbo naročila zamislil takó, da je lahko pokazal svoje najboljše sposobnosti: oblikovanje moškega akta, v katerem edinem se je takrat lahko pomeril tudi s slavnim star. tekmecem.

L: »CA« 1 (1967, kat. št. 9). — Cf. F. *Baumgart* (1937), L. *Dussler* (1959), C. *Gould* (1966), H. W. *Grohn* (1963), C. A. *Isermeyer* (1964 — L!), W. *Koehler* (1907).

Bitka pri Gabaonu → *Jozuetova zmaga nad Amorejci*

Bitka pri Salamini (450 pred): Grki premagali perz. ladjevje. Up: Wilh. von Kaulbach (1862—64, Stuttgart).

Bitka pri Taillebourgu, Delacroixova slika (Versailles, Gal. des batailles), »najlepša *Bitka* največjega slikarja bitk«, ki je z njo oživil zmago Ludovika IX. Svetega nad Angleži 1242.

Bitka z Amalečani, bibl. ik. m. (2 Mojz 17, 8—13): Jozue vodi Izraelce proti Amaleku v Rafidimu ob vznožju Horeba; Mojzes z Aronom in Hurom vrh hriba. Dokler Mojzes drži roke kvišku, zmaguje Izrael, zato mu jih Aron in Hur podpirata do sončnega zahoda. Up: *mozaik* v c. Sta Maria Maggiore v Rimu (V. st.), *miniatura* v → *Psalterju Ludovika Svetega* (1253/70, Bibl. Nat.), N. Poussin (1624/25, Eremitaža).

L: Réau II/2 (1956, p. 202—03); Pigler I (1956, p. 101).

BITNJE v Bohinju: *podr. c.* (*Marijina c.*) iz XVII. st. (na portalu vklesana letnica 1673) z »zlatim« *v. olt.* in lesenim kipom sedeče *Marije* (mehki slog o. 1415/20, v baroku predelan).

L: Oris (1924, p. 55; 1966, p. 65); M. *Zadnikar* (ELU 1, 1959 [izšlo 1960], s. v.); CevcS (1963, p. 188). — Cf. N. *Šumi* (Arhitektura sedemnajstega 1969).

bitumen → *asfalt*

bizantinistika, znanost, ki raziskuje biz. kulturo in zgodovino. Njen utemeljitelj je bil Karl → *Krumbacher*.

bizantinska umetnost, kršč. srednjev. umetn. vzh. Evrope s središčem v → *Carigradu* (grš. *Bizántion*), ki ji je dal ime: v nadaljevanju → *starokršč.* in poznohelen. umetn. prvi vzpon za *Justinijana I.* (527—65), za njim najpomembnejša vlada cesarja *Heraklija I.* (610—41); po *ikonoklazmu* (726—843) nov razcvet za → *makedonske dinastije* (867—1057), pos. za → *Konstantina VII. Porfirogeneta* (913—59), sicer pa sta vladi → *Komnenov* (1057 resp. 1081—1204) sledila → *latinsko cesarstvo* (1204—61) in zadnji razmah pod → *Paleologi* (1261—1453). Po zavzetju Carigrada po Turkih (1453) nadaljevanje na območju vzh. krščanstva. V stavbarstvu pomembne *centr. stavbe s kupolami* (v → *Carigradu* npr. *Hagia Sofia*, v → *Efezu* c. Janeza Ev.), v slikarstvu *mozaiki*, *StS-e*, → *ikona* in *IR* (med posebno pomembnimi → *Homilije Gregorija Nazianškega*, → *Pariški psalter*, itd.), sicer pa je biz. Vzhod najbolj vplival na zah. Evropo z raznovrstnimi *umetnoobrtnimi izdelki* (e. g. → *Harbavillski triptih*, → *skrinjica iz Verolija*) in *ikonogr. obrazci* (e. g. → *Blaherniotisa*, → *Déesis*, → *etimasia*, → *Galaktotrofusa*, → *Glikofilusa*, → *Hodigitria*, → *Kristus v predpeklu* [*Anastasis*], → *Marijina smrt* [*Koimesis*], → *Platitera*, → *Trenos*).

L: zg. ozadje: cf. G. *Ostrogorski* (1963 [1961]); poljuden oris kulture: Philip *Sherrard* in *redakcija Time-Lifovih knjig:* Bizanc (slov. prev. [Marijan Tavčar] Lj 1970, »Svet in čas: O kulturah«). Umetnost, obče: P. A. *Michelis:* An Aesthetic Approach to Byzantine Art (L 1955); Mila *Rajković*, Bizant (ELU 1, 1959 [1960] — pomanjkljivo & napake); ‚Byzantine Art' (EWA II, 1960 — L!); Art byzantin: Art européen (Athènes 1964 [rk, Pal. du Zappeion] — 9. razst. pod pokroviteljstvom Evr. svéta; tudi angl. izd.); RbK (I. knj. 1966, po načrtu še 3 knj.); *»PKG« 3 (1968 — L!); »US« 5 (L!). — Cf. D. V. *Ainalov* (1900/01 [*1961]), J. *Beckwith* (1961), O. M. *Dalton* (1911 [pon. 1961]), Ch. *Diehl* (*1925—1926; 1928), H. *Glück* (1923), F. *Grabar* (*L'âge d'or 1966), W. *Hofmann* (II 1960), P. *Lemerle* (1943), C. R. *Morey* (1953), D. *Talbot Rice* (1935 [1962]; 1957; *1959; 1963), W. R. *Sas-Zaloziecky* (1963), Ph. *Schweinfurth* (1943 [1954]), G. A. *Sotiriou* (1942), O. *Wulff* (1914 & 1936), pos. tudi rev. *ByZ*, *Byzantinoslavica*, *Jb. ÖBG*, itd.; za referate na bizantoloških kongresih prim. v tej knj. p. XXVIII. — Arhitektura: John Arnott *Hamilton:* Byzantine Architecture and Decoration (L 1956, uv D. *Talbot Rice* [1. izd. 1933]); W. *MacDonald:* Early Christian and Byzantine Architecture (NY 1962). — Cf. A. *Choisy* (1882), J. *Ebersolt* (1913; 1934), R. *Krautheimer* (*1965), J. *Strzygowski* (1918). Plastika: cf. L. *Bréhier* (1912; 1913), J. *Kollwitz* (1941), Slikarstvo: cf. D. *Ainalov* (1917), Ch. *Diehl* (1933), A. *Grabar* (1953; & M. *Chatzidakis* 1965), V. *Lazarev* (*1947—1948), P. *Muratov* (1928), pos. za ikone N. P. *Kondakov* (*1928—1933), O. *Wulff* (& M. *Alpatov* 1925). Rkp. slikarstvo: cf. N. P. *Kondakov* (1886—1891), P. *Weitzmann* (*1935; *1947; *1951). Emajl: cf. N. P. *Kondakov* (1892).

Bizovičar, Milan (1927— ....), slov. slikar in ilustrator v Ljubljani.

L: Stane *Mikuž* (Lik. rev., št. 3, 10. X. 1962, p. 87); BMK (1967). — Cf. B. *Pečar* (1970).

bjelokosni (hrv.), slonokoščeni.

bjelokost (hrv.), slonova kost, slonovína.

Blagosrčnost → *Véliki zmagoslavni voz*

Blagovesti kod kladenca (srb.) → *Oznanjenje*

Blaherniotisa, po čaščeni Marijini podobi v blahernski c. v Carigradu imen. biz. ikonogr. tip Marije brez otroka v podobi *orante* (molilke) z dvignjenima rokama. Če ima v mavrici pred seboj otroka, se imenuje *Platitera*.

L: Réau II/2 (1957, p. 72). — Cf. K. *Künstle* (1928, p. 627), F. *Stelè* (Slov. Marije 1940, p. 14).

Blake, Peter, amer. arh. in pisec o arhitekturi v New Yorku, *managing director* rev. *Architectural Forum*. Predaval na raznih amer. univ.

B: *Marcel Breuer: Architect and Designer* (NY 1949); (izd.) *Marcel Breuer: Sun and Shadow, The Philosophy of an Architect* (NY 1956); *Die Meisterarchitekten: Le Corbusier, Mies van der Rohe, Frank Lloyd Wright* (Mn 1963 [orig. izd.: *Master Builders: ...*); *Mies van der Rohe: Architecture and Structure* (Harm 1963); *God's Own Junkyard: The planned deterioration of America's landscape* (NY-Ch-San Francisco 1963).

Blake, William (1757—1827), angl. slikar in risar, pesnik in vizionarni mistik, izdajal svoje pesmi v knjigah z vgraviranim besedilom in ilustracijami, ki jih je ročno obarval, poleg tega ilustr. *Jobovo knjigo* in Dantejevo *Božansko komedijo*. Med akvareliranimi perorisbami, ki so nastale kot predloga ilustracij, npr. *Satan udari Joba z nevarnim uljesom* (1825/26, Tate), po Danteju (1824/27) pa *Vrtinec zaljubljencev* (Birmingham, City Art Gall.) in *Simonistični papež* (Tate).

L: Geoffrey L. *Keynes:* A Bibliography of William Blake (NY 1921); *id.*: Blake's Studies (L 1949); A. S. *Roe*: Blake's Illustrations to the Divine Comedy (Pri 1953); Geoffrey L. *Keynes:* Blake's Illustrations to the Bible (L 1957); *id.* (ed.): The Complete Writings of William Blake (L-NY 1957); Martin R. F. *Butlin:* A Catalogue of the Works of William Blake in the Tate Gallery (L 1957); *id.* (EWA II, 1960, s. v. — L!); L. *Gowing* (Kindler I, 1964, s. v. — L!); G. E. *Bentley*, Jr. & M. K. *Nurmi:* A Blake Bibliography: Annotated Lists of Works, Studies and Blakeana (Minneapolis 1964); Samuel F. *Damon:* A Blake Dictionary: The Ideas and Symbols of

William Blake (Providence: Brown UP 1965); G. E. *Bentley:* William Blake: Tiriel (NY: Oxford UP 1967); Lothar *Hönnighausen*, Aspekte des Blake-Verständnisses in der Ästhetik des neunzehnten Jahrhunderts (ZfKg, 1970). — Cf. A. *Blunt* (1959).

Blanc, (Auguste-Alexandre-) Charles (1813—1882), fr. pisec o umetn. in bakrorezec, brat politika Louisa Blanca (1811—82). R. v Castresu, ust. 1859 rev. → *Gazette des Beaux-Arts*, direktor *Ac. des B.-A.*, od 1878 dalje prof. za estetiko na *Collège de France*, član *Inst. de France*.

B: *L'oeuvre de Rembrandt ..., I—III* (P 1853—1858; n. izd. 1880 [grafika]); *Les peintres des fêtes galantes: Watteau-Lancret-Pater-Boucher* (P 1854); *L'oeuvre complet de Rembrandt* (2 knj., P 1859—1861); (izd.) *Histoire des peintres de toutes les écoles, I—XIV* (P 1861—1876 [izhajalo v snopičih od 1849 dalje]); *Grammaire des arts du dessin* (P 1867; 6. izd. 1881); *Ingres: Sa vie et ses ouvrages* (P 1870); *Voyage de la Haute-Egypte* (P 1876); *Les artistes de mon temps* (P 1876); *Les beaux-arts à l'exposition universelle de* 1878 (P 1878); *Grammaire des arts décoratifs* (P 1881); *Histoire de la Renaissance artistique en Italie* (2 knj., P 1889); *Une famille d'artistes, les trois Vernet: Joseph, Carle, Horace* (P 1898).

L: L. *Fiaux:* Charles Blanc (P 1882).

Blanchard, Jacques (1600—1638), fr. slikar v Parizu, 1624—26 v Rimu in potem do 1628 v Benetkah. S: npr. *Kleopatrina smrt* (1630/31, Chatsworth), *Angelica in Medoro* (o. 1631/33, MM), *Binkošti* (1634, Pariz, Notre-Dame).

L: Germain *Bazin* (Kindler I, 1964, s. v. — L!).

Blanchard, Maria (1881—1932), šp.-fr. slikarka (oče Španec, mati hči Francoza in Poljakinje). R. v Santanderju, od rojstva grbava, 1908—13 in od 1919 dalje v Parizu. Slikala (pod vplivom kubistov) prizore iz vsakdanjega življenja.

L: Dict peint mod (1954); François *Mathey* (uv): Six femmes peintres (P s. a., »Les Maîtres de la Peinture«). — Cf. B. *Dorival* (1957 [I]).

Blanche, Jacques-Émile (1861—1942), fr. slikar, književnik in pisec o umetn. V stikih s številnimi znamenitimi in mondenimi osebnostmi svojega časa, med katerimi je mnoge portretiral, zlasti književnike (M. *Barrès*, 1891; Th. *Hardy*; M. *Maeterlinck*; M. *Proust*; P. *Valéry*; A. *Gide*; F. *Jammes*; P. *Claudel*; J. *Joyce* — največja z. v Mus. des B.-A. v Rouenu) pa tudi lik. umetnike (*A. Beardsley*, 1895, London, Nat. Portrait Gall.; *Ch. Conder*, d. 1904, Tate; *Ch. Shannon in Ch. Ricketts*, d. 1904, ib.; A. *Rodin*), glasbenike (C. *Debussy*; *I. Stravinsky*, d. [19]15, MAM) in plesalce (V. *Nižinski*; Ida *Rubinstein*).

B (lik. umetn.): *Essais et portraits* (P 1912); *Cahiers d'un artiste* (P 1915—1919); *Propos d'un peintre: De David à Degas* (3 knj., P 1919—1928); *Quatre-vingts ans de peinture libre: 1800—1885* (P 1921); *Manet* (P 1924); *Les arts plastiques: La IIIe République, de 1870 à nos jours* (P 1931); *Les trésors de la peinture française* (P 1934); *Souvenirs sur Walter Sickert* (P 1943).

L: Spemann (1901, št. 1128); Edouard-Joseph I (1930, s. v.); L. *Coperchot*, J.-É. Blanche, peintre et écrivain (Rev. Universelle, 1943); F. de *Herain*, J.-É. Blanche, écrivain d'art (Rev. des Deux Mondes, 1943); DULC I (1959). — Cf. B. *Berenson* (Piero 1950), F. *Fels* (1950).

Blanka Kastilska, fr. *Blanche de Castille* (1188—1252), žena fr. kralja Ludovika VIII. in mati Ludovika IX. Svétega, 2-krat vladala kot fr. regentinja. Cf. s. v. *Chartres* (katedr.: okna na sev. pročelju transepta) & *Psalter Blanke Kastilske*.

Blasius Sebastenus → *Blaž*

BLAUBEUREN (*Baden-Württemberg*), nekd. benediktinski samostan, sez. v poznem XV. st. po enotnem načrtu. V nekd. samostanski c. znameniti **v. olt.:* zaprt kaže *prizore iz pasijóna*, prvič odprt *prizore iz legende Janeza Krst.* — slike atr. B. Zeitblomu in B. Striglu, drugič odprt pa rezbarsko delo Michaela in Gregorja Erharta (1493—94). *Korne klopi* (1493) in *trisedežnik* delo J. Syrlina ml. (doprsja na klopeh delno obnovljena).

L: K. *Bauer:* Kloster Blaubeuren (Mn 1935); Reclams N II (1958, p. 40—45). — Cf. J. *Baum* (1926), W. *Boeck* (1950).

Blauer Reiter ali *Der Blaue Reiter*, pomembna umetniška skupina, imen. po sliki Vasilija → *Kandinskega* iz l. 1903. Slednji je bil 1909 med ustanovitelji skupine *Neue Künstlervereinigung*, katere člani so bili poleg njega še Adolf → *Erbslöh*, → *Jawlensky*, A. *Kanoldt*, → *Kubin* pa Gabriele → *Münter* in Marianne von *Werefkin*. Prvo razst. so imeli od dec. 1909 do jan. 1910 v münchenski gal. → *Thannhauser*. Pozn., jan. 1911, je postal član skupine tudi Franz → *Marc*. Zaradi nesoglasij so dec. 1911 Kandinsky, Kubin, Marc in Münterjeva izstopili iz *Neue Künstlervereinigung* ter še istega meseca razstavili pri Thannhauserju kot skupina *Der Blaue Reiter* (poleg imen. štirih mdr. tudi A. *Macke*, → *Campendonk*, → *Burljuk* in — ravno tako z lik. deli — komponist Arnold *Schönberg*). 1912 se je pridružil Paul → *Klee*, zač. 1. svet. vojne pa je pomenil neogiben konec skupine: Kandinsky je moral zapustiti Nemčijo, Macke in Marc sta bila vpoklicana v vojsko, prvi je padel že sept. 1914, Marc pa marca 1916 pri Verdunu.

L: Knaurs Lexikon moderner Kunst (Mn-Z 1957, s. v.); W. *Kandinsky* & F. *Marc:* Der Blaue Reiter (1. izd. Mn 1912; n. izd. [Klaus *Lankheit*] Mn 1965, »Piper Paperbacks«). — Cf. H. H. *Arnason* (1968

ali 1969), L.-G. *Buchheim* (1959), L. *Grote* (1949), W. *Haftmann* (4. izd. 1965), B. S. *Myers* (Expressionism 1957), etc.

Blaž (lat. *Blasius Sebastenus*, fr. *Blaise de Sébaste*, hrv. *Vlaho*, it. *Biagio* [*Blasio*], rus. *Vlas*, šp. *Blasco* [*Velasco*]), kršč. svetnik (3. II.), škof v Armeniji, u. 316. Up (škof, kot atribut sveča ali sveči, prekrižani v obliki Andrejevega križa, tudi prašičja glava in mikalnik, cf. s. v. *Štirinajst priprošnjikov*): npr. A. Lackner (lesen *kip*, 1518, Ksthist. Mus.).

L: Réau III/1 (1958, p. 227—33 — L!).

Blažíček, Oldřich J., češ. um. zgodovinar, raziskovalec baročne umetn. na Češkem.

B: *Ferdinand Maxmilián Brokof* (Pra 1957); *Sochařství baroku v Čechách: Plastika 17. a 18. věku* (ib. 1958); *Barockkunst in Böhmen* (Prag 1967).

Blebetavost → *Polilogija*

BLED, znamenito letovišče, nekd. posest briksenških škofov (od XI. st. dalje, cf. s. v. *Briksen*). *Blejski grad* nad jezerom dkm. od 1011 dalje: iluzionistično poslikana *kapela* in od 1956 dalje *muzejska z.* (v upravi Nar. muz. v Lj). — Na Pristavi za gradom 1948—51 izkopavano *staroslovansko grobišče* (najdbe v Nar. muz. v Lj, cf. J. *Kastelic*, infra, lit.). — Nova neogotska *žup. c.* (namesto stare, ki je imela ostanke fresk iz o. 1440) sez. 1904 po načrtu Friedr. von → *Schmidta: freske* in *Križev pot* Slavka → *Pengova* (1932). — V c. na otoku od 1952 do zač. arheol. raziskavanj 1962 *muz. cerkv. umetn.* (v upravi Nar. muz. v Lj).

L: M. *Zadnikar* (ELU 1, 1959 [izšlo 1960], s. v.); NG I (1956, št. 77—78); Vinko *Šribar* (VS, 1966). — Cf. J. *Kastelic* (1950—1960), I. *Komelj* (VS, 1966, p. 70), J. *Mantuani* (1906).

***BLENHEIM PALACE** blizu Oxforda (*Oxfordshire*, V. Britanija), najpomembnejše arhit. delo → *Vanbrugha* (1605—24), ki ga je naročila kraljica Ana za Johna Churchilla, vojvodo Marlborougha, v priznanje vojaških uspehov, ki jih je bil dosegel na Bavarskem v šp. nasledstveni vojni proti Francozom. V palači poleg slik pomembno staro pohištvo in tapiserije.

L: EWA VI (1962, stp 786 [L!], t. 436 levo zgoraj); Pevsner (1966). — Cf. R. F. *Jordan* (1969).

Bloc, André (1896—1966), fr. arh. in urbanist, abstr. slikar in kipar in pisec o umetn., ust. revije *Architecture d'aujourd'hui* (1930), *Art d'aujourd'hui* (1949) in *Aujourd'hui* (1955); r. v Alžirju, u. v New Delhiju v Indiji.

B: *Témoignage pour la sculpture abstraite* (P 1956); prim. tudi *Lik. rev.* (št. 4/5, 31. XII. 1962, p. 117—20).

L: Giedion-Welcker (1960 — L!); SeuphorS (1961); ReadS (1964).

Bloch, Peter, nem. um. zgodovinar (medievalist) in muzealec, v službi v *Schnütgen-Mus.* v Kölnu, 1967 nasledil P. Metza kot direktor kiparskega odd. berlinskih muzejev. — Prom. na univ. v Baslu (cf. lit. 1956).

B: *Das Hornbacher Sakramentar und seine Stellung innerhalb der frühen Reichenauer Buchmalerei* (Ba 1956); *Kölner Madonnen: Die Muttergottes in der Kölner Bildnerei des Mittelalters* (Mönchengladbach 1961); ‚*Siebenarmige Leuchter in christlichen Kirchen*' (W-RJb, 1961); ‚*Zur Deutung des sogenannten Koblenzer Retabels im Cluny-Museum*' (Das Münster, 1961); ‚*Zum Dedikationsbild im Lob des Kreuzes des Hrabanus Maurus*' (V. H. Elbern [izd.]: Das erste Jahrtausend, I, Dü 1962); ‚*Nachwirkungen des Alten Bundes in der christlichen Kunst*' (MJ Hdb, 1963; 3., izb. izd. 1964); (& E. Kubach) *Früh- und Hochromanik* (Ba-Ba 1964, »K. der Welt: Kulturen des Abendlandes«); ‚*Eine Dialogdarstellung des 12. Jahrhunderts*' (Trautscholdtov zb., 1965); ‚*Das Apsismosaik von Germigny-des-Prés: Karl und der Alte Bund*' (KKK, 1966); (& H. Schnitzler) *Die ottonische Kölner Malerschule, I—II* (Dü 1967—1970).

Bloch, Vitale (1900—....), hol. (rus. ž.) um. zgodovinar in lik. kritik. R. v Białystoku, štud. na univ. v Moskvi, živi v Haagu. Ur. *Maandblad voor beeldende kunsten.*

B: ‚*Zur Malerei des Paulus Bor*' (OH, 1928); ‚*Musik im Hause Rembrandts*' (OH, 1937); ‚*Haarlemer Klassizisten*' (OH, 1940); ‚*Tercentenary of Antoine and Louis Le Nain*' (BM, 1948); *Georges de La Tour* (A 1950; it. izd. Mi 1953); *Tutta la pittura di Vermeer di Delft* (Mi 1954, »B. A. R.« 14); ‚*A Return to Russia*' (Apollo [L], 1964); ‚*Michael Sweerts und Italien*' (Jb. der Staatlichen Kstsmlgn. in Baden-Württemberg, II, 1965); *Michael Sweerts* ('s-Gravenhage 1968); ‚*Pictures within Pictures*' (BM, avg. 1969).

L: WWA (1962; 1964).

das **Blockbuch,** poznosrednjev. knj. lesorezov: ilustracija in spremno besedilo sta skupaj odtisnjena, običajno samó na eno stran lista.

Bloemaert, Abraham (1564—1651), hol. slikar, akt. v A'damu in zlasti Utrechtu (utemeljitelj tamk. slikarstva, med njegovimi učenci → *Terbrugghen* in G. van → *Honthorst*), tam u. S: bibl., evang., mit. in žanrski prizori in portreti, npr. *Judita pokaže ljudstvu Holofernovo glavo* (hrastov les, d. 1593, Ksthist. Mus. [varianta: Städel]), *Čaščenje pastirjev* (1612, Louvre), *Kristus v Emavsu* (les, d. 1622, Bruxelles), *Poklon kraljev* (d. 1624, Utrecht), *Teagenes in Hariklea* (d. 1626, ib.), *Pastirica* (1628, Karlsruhe), *Križanje* (1629, Haarlem, Bisschoppelijk Mus.), *Svatba Péleja in Tétide* (d. 1638, Mauritshuis), *Léto spremeni likijske kmete v žabe* (d. 1646, Utrecht).

L: C. *Müller*, Abraham Bloemaert als Landschaftsmaler (OH, 1927); Gustav *Delbanco:* Der Maler

Abraham Bloemaert (Str 1928, »SdK« 253); H. *Gerson* (Kindler I, 1964, s. v.). — Cf. W. *Bernt* (I 1948), H. *Gerson* (I 1950).

BLOIS, mestece z znamenitim gradom v dolini reke Loire (Francija). Kraljevski **grad* združuje srednjev. in pozn. sestavine, predvsem *krilo Ludovika XII.* (1498—1503), *krilo Franca I.* (1515—24) z znamenitim odprtim **stopniščnim stolpom*, ki je odličen spom. fr. renesanse, in naposled **orléansko krilo* (arh. François → *Mansart* 1635—38).

L: Cankar III/2 (1951); EWA V (1961, stp 574—75 — L!); »US« 9 (1969, f p. 133), 10 (1969, f p. 62). — Cf. A. *Blunt* (1953).

Blondeel, Lancelot (1496/98—1561), niz. slikar, arh. in grafik, 1519 postal mojster v Bruggeju. S: npr. *Luka slika Madono* (1545, Brugge).

L: Pierre *Bautier:* Lancelot Blondeel (Br 1910); Felix *Witting:* Lancelot Blondeel (Str 1917, »ZKA« 119). — Cf. L. van *Puyvelde* (P 1962).

Blondel, François de (o. 1618—1686), fr. arh. in teoretik arhitekture. A: npr. *Porte Saint-Denis* v Parizu, post. 1672 v proslavo zmag Ludovika XIV. na Nemškem.

Bloom, Hyman, s pr. im. *Hajman Metamed* (1913—....) amer. (ž.) slikar, ekspresionist, r. v Letónski, kot otrok najprej v Washingtonu, odtlej v Bostonu (Mass.). S: npr. *Sinagoga* (o. 1940, MMA).

L: Vollmer 1 (1953, s. v.); AŽS (1959); Herbert *Read* (Kindler I, 1964, s. v. — L!).

Blum, André (1881—1963), fr. (ž.) um. zgodovinar, konservator v louvrskem muzeju, strokovnjak za grafiko.

B: *Mantegna* (P 1910); ‚*L'Estampe satirique et la Caricature en France au XVIIIe siècle*' (GBA, 1910); *Les Origines de la caricature* (P 1916); *La Caricature revolutionnaire* (P 1916); *L'Estampe satirique en France pendant les Guerres de Religion* (P 1917); *Madame Vigée Lebrun* (P 1920); *Hogarth* (P 1922); *Histoire générale de l'art* (P 1921—1924; angl. izd. L 1924); *Claude Gellé dit Le Lorrain* (P 1923); *Abraham Bosse et la Société française au XVIIème siècle* (P 1924); *L'Oeuvre gravé d'Abraham Bosse* (P 1924); *Le Livre à gravures en France* (P 1924); *Histoire du Costume* (P 1925); *Les Origines de la gravure en France* (P 1927; angl. izd. NY 1930); *Les Origines du Livre à gravures* (P 1928); *Les Modes aux XVIIème et XVIIIème siècles* (P 1928); *La Gravure en Angleterre au XVIIIème siècle* (P 1930); *La Miniature en France aux XVème et XVIème siècles* (P 1930); *Les Modes au XIXème siècle* (P 1932); *Les Origines du papier* (P 1932); *Les Origines du papier, de l'imprimerie et de la gravure* (P 1935; angl. izd. NY 1934 in 1940); *Un Musée de la Gravure* (P 1936); *Rembrandt: Les Dessins du Louvre* (P 1939); *Le Costume en France* (Lausanne 1944); *Trésors de l'art florentin* (ib. 1944); *Le Mobilier français* (ib. 1945); *Vermeer et Thoré-Burger* (G 1945); *Paris reste Paris* G (1946); *Le Louvre* (G 1946); *La Route du papier* (Grenoble 1946); *Les Maîtres du Quattrocento* (Lausanne 1949); *Rubens* (P 1949); *Les Nielles du Quattrocento* (P 1950); *Le Costume en France des Valois à Louis XIII* (A 1951); *Les Débuts de l'imprimerie* (P 1952); *Le Graphisme de Léonard de Vinci* (P 1952); *Gutenberg est-il inventeur de l'imprimerie ?* (P 1953); *Les plus anciens papiers d'Europe* (P 1953); *L'Oeuvre gravé de Léonard de Vinci* (P 1953); *L'Art de l'Enluminure* (P 1953); *L'Hellenisme après la conquête turque* (P 1953); *L'Origine des impressions sur tissus* (P 1954); *Fabrication et commerce du papier à l'époque de Gutenberg* (P 1955); *Estampes chinoises d'avant l'an Mil* (P 1955); *L'Influence byzantine sur l'imagerie du Moyen Age* (P 1955); *Les Peintures primitives de l'Apocalypse* (P 1956); *Les Primitifs de la gravure sur bois* (P 1956); *Les Incunables sur bois et sur métal du Musée du Louvre* (P 1957).

L: UJE 2 (1940); WWA (1962).

Blume, Peter (1906—....), amer. slikar, r. v Rusiji. S (vse po številnih nadrobnih osnutkih): npr. *Večno mesto* (lesonit, 1934—37, MMA), *Skala* (1945—48, AIC).

L: Vollmer 1 (1953, s. v.); AŽS (1959); Herbert *Read* (Kindler I, 1964, s. v.).

Blümner, Hugo (1844—1919), nem. arheolog. R. v Berlinu, prof. v Königsbergu in Zürichu, tam u. (74).

B (cf. s. v. Pausanias): *Technologie und Terminologie der Gewerbe und Künste bei Griechen und Römern* (2 knj., Lpz 1875—1887; 2. izd. I. knj. Lpz-Bl 1912).

Blunt, *Sir* **Anthony** (1907—....), angl. um. zgodovinar, »nadzornik kraljičinih slik« (*Surveyor of the Queen's Pictures*), prof. na londonski univ. in direktor njenega *Courtauld Inst. of Art.*

B: ‚*The Hypnerotomachia Poliphili in the 17th Century France*' (JWI, I, 1937); ‚*Poussin's Notes on Painting*' (ib. 1937); ‚*Poussin's Et in Arcadia ego*' (AB, 1938); ‚*El Greco's »Dream of Philip II«: An Allegory of the Holy League*' (JWCI, 1939/40); *Artistic Theory in Italy:* 1450—1600 (Ox 1940; 2. izd. ib. 1962); *François Mansart and the Origins of French Classical Architecture* (L 1941, »Stud-WI« 14); *The French Drawings in the Collection of His Majesty the King at Windsor Castle* (Ox-L: Ph 1945); ‚*Poussin Studies I—XIV*' (BM, 1947—48, 1950—51, 1958—62 & 1964); ‚*Mannerism in Architecture*' (Royal Inst. of Br. Architects: J., 1949); (& Margaret Whinney) *The Nation's Pictures: A Guide to the Chief Picture Galleries of England, Scotland and Wales* (L 1950); *Art and Architecture in France: 1500—1700* (L etc. 1953, »The Pelican Hist. of Art«); *The Drawings of Giovanni Benedetto Castiglione and Stefano della Bella ... at Windsor Castle* (L: Ph 1954); (& E. Croft-Murray) *Venetian Drawings of the XVIIth and XVIIIth centuries ... at Windsor Castle* (ib. 1958); *Philibert de l'Orme* (L 1958); ‚*The Palazzo Barberini: the Contributions of Maderno, Bernini and Pietro da Cortona*' (JWCI, 1958); *The Art of William Blake* (L: Ox UP 1959); (& H. Lester Cooke) *The Roman Drawings of the XVIIth and XVIIIth centuries ... at Windsor Castle* (L: Ph 1960);

‚*Poussin and his Roman Patrons*' (W. Friedlaenderjev zb., Bl 1965); *Poussin* (L 1965, »The Masters«); *The Paintings of Nicolas Poussin: A Critical Catalogue* (L: Ph 1966); *Nicolas Poussin, I—II* (ib. 1967); *Sicilian Baroque* (L 1968).

L: WWA (1962; 1964). — Zbornik: Studies in Renaissance and Baroque art presented to Anthony Blunt on his 60th birthday (L-NY: Ph 1967).

Boardman, John, angl. klas. arheolog. Izkopaval v Smirni, na Kreti in Hiosu, učil v Oxfordu in na *Columbia Univ.* v New Yorku.

B: *Island Gems* (L 1963); *The Greeks Overseas* (Harm 1964); *Greek Art* (NY 1964, »PWA«); (& J. Dörig & W. Fuchs) *Die griechische Kunst* (Mn 1966, foto Max Hirmer; angl. izd. *Greek Art and Architecture*, 1967); *Pre-classical: From Crete to Archaic Greece, I—II* (L 1967, »Style and Civilization«).

Boase, T(homas) S(herrer) R(oss), (1898—....), angl. um. zgodovinar, prof. za um. zgod. na londonski univ. in direktor njenega *Courtauld Inst. of Art* (1937—47), sour. *JWCI*, ur. *The* → *Oxford Hist. of Art.*

B: ‚*The Arts in the Latin Kingdom of Jerusalem*, (JWCI, 1938/39); *English Art: 1100—1216* (Ox 1953, »The Oxford Hist. of English Art«); ‚*Macklin and Bowyer*' (JWCI, 1963); ‚*Biblical Illustration in Nineteenth-Century English Art*' (ib., 1966); *Castles and Churches of the Crusading Kingdom* (NY: Ox UP 1967).

L: WWA (1962); WW (1963).

bober (lat. *castor*, angl. *the beaver*, fr. *le castor*, nem. *der Biber*): v zvezi z njegovim imenom (lat. *castus*, »nravstveno čist, nedolžen«) nastala pripovedka (→ *Physiologus*) o zvitem bobru, ki se sam skopi, da se reši pred lovci, ki ga preganjajo zaradi zdravilne bobrove masti (o kateri so menili, da je v njegovih genitalijah); zato simbol *Nedolžnosti.*

L: Réau I (1955, p. 101). — Cf. J. *Strzygowski* (1899).

Bober, Harry (1915—....), amer. um. zgodovinar, učil na *Harvard Univ., Smith College, Queens College, City College of New York* in od 1954 na *New York Univ.* (*Assoc. Prof.* na *Inst. of Fine Arts*), od 1965 dalje predstojnik novo ust. katedre za humanistične vede.

B: ‚*The Apocalypse manuscript of the Bibliothèque Royale de Belgique*' (Rev Belge, 1940); ‚*The Zodiacal Miniature of the Très Riches Heures of the Duke of Berry: Its Sources and Meaning*' (JWCI, 1948); ‚*André Beauneveu and Mehun-sur-Yèvre*' (Speculum, 1953); ‚*Dark Age science: the light beyond the sun*' (AN, 1956); *The Coronation Book of Charles IV and Jeanne d'Evreux* (NY 1958); ‚*An illustrated medieval schoolbook of Bede's »De natura rerum«*' (J Walt, 1956/57 [izšlo 1958]); ‚*In Principio: Creation before Time*' (Panofskyjev zb., 1961); *The St. Blasien Psalter* (NY 1963, »Rare Book Monographs« 3).

L: Coll Art J (XXV/2, Winter 1965/66, p. 194, f).

***Boccace de Philippe le Hardi** (fr.), »Boccaccio Filipa Drznega«, pomemben iluminiran rkp. fr. prevoda Boccacciovega dela *De claris mulieribus.* Rkp., ki ga je bil Jacques Rapande 1403 podaril burg. vojvodi (zdaj Bibl. Nat., Ms. fr. 12420), krasi 107 miniatur, med njimi v vsakem pogledu mikavne sličice umetnic, ki nas hkrati seznanjajo s sočasnim videzom umetniških delavnic: *Marcia slika avtp.* (f. 101v), *Thamar slika Madono* (f. 86r), *Irene barva Marijin kip* (f. 92v).

L: Exposition des Primitifs Français ... (P 1904 [rk], št. 98); Panofsky Neth (1953); Meiss-Berry (1967, p. 4—5, repr. 287, 290, 292). — Cf. J. *Dupont* (1954, barvni repr. p. 159).

***Boccace du Duc de Berry,** pomemben iluminiran rkp. (pergament, 161 listov 38,5 × 26,5 cm), ki ga kakor prejšnjega krasi 107 miniatur, med njimi *Thamar* (f. 86r), *Irene*, ki tu slika diptih z *Volto Santo* (f. 92r), in *Marcia* (f. 100v). Rkp., ki ga je bil 1404 Jean de la Barre podaril vojvodi berryjskemu, hrani zdaj prav tako Bibl. Nat. (Ms. fr. 598).

L: Panofsky Neth (1953); Europäische Kunst um 1400 (W 1962 [rk, Ksthist. Mus.], št. 125 — L!); Meiss-Berry (1967, p. 4—5, repr. 289, 291, 294).

Boccacciova Théséide, fr. rkp. Boccacciovega epa *Teseida*, ki ga je o. 1470 z nekim manj pomembnim sodel. iluminiral t. i. → *Renéjev mojster* (Dunaj, Österreichische Nationalbibl., Cod. 2617). Pesnitev pripoveduje o nesrečni ljubezni dveh knezov do Emilije, sestre tebanskega kralja Tézeja. Med miniaturami e. g. *Emilie na vrtu.*

L: cf. E. *Chmelarz* (1893), G. *Ring* (1949, kat. št. 103 — L!).

Boccioni, Umberto (1882—1916 ponesr. na bojišču), it. slikar in — z izjemo Ballovih poskusov — edini kipar med → *futuristi*); 1910 Balla, Carrà, Russolo, Severini in on objavili *Manifesto* futurističnih slikarjev, 11. aprila 1912 zasnoval svoj *Manifeste technique de la sculpture futuriste.* S: *Avtp. pred predmestjem* v divizionistični tehniki (1908, Brera), *Mesto se dviga* (*La città che sale*, 1910, Guggenheim). P: *La Madre* ali *Anti-Grazioso* (bron, 1912, Gall. Naz. d'Arte Mod.), *Razvoj steklenice v prostoru* (bron, 1912, MMA in Milano, zas. z.), *Edinstvene oblike nadaljevanja v prostoru* (*Forme uniche della continuità nello spazio*, bron, 1913, MMA in Milano, zas. z.).

L: Giedion-Welcker (1960); SeuphorS (1961); ReadS (1964); H. *Read* (Kindler I, 1964, s. v. — L!); Giuseppe *Marchiori:* Umberto Boccioni (Mi s. a., »MdS« 23); L'opera completa di Umberto Boccioni (Mi 1969, uv Aldo *Palazzeschi*, kat. Gianfranco *Bruno*, »CA« 34 — L!). — Cf. (tudi s. v. *futurizem*) G. C. *Argan* (1953), R. *Carrieri* (1950).

Bock, Elfried (1875—1933), nem. um. zgodovinar, poznavalec grafike. R. v Braunschweigu, bil direktor Graf. kabineta v Berlinu, tam u.

B: *Florentinische und venezianische Bilderrahmen aus der Zeit der Gothik und Renaissance* (Mn 1902); *‚Die Bildnisse des Lucas van Leyden‘* (MfKw, 1910); (& M. J. Friedlander) *Handzeichnungen deutscher Meister des 15. und 16. Jahrhunderts* (Bl 1921); *Die deutschen Meister: Beschreibendes Verzeichnis sämtlicher Zeichnungen* (2 knj., Bl 1921, »Die Zeichnungen alter Meister im Kupferstichkabinett«); *Die deutsche Graphik* (Mn 1922); *Adolph Menzel: Verzeichnis seines graphischen Werkes mit 437 Abbildungen* (Bl 1923); *Holzschnitte des Meisters D. S.* (Bl 1924); *Die Zeichnungen in der Universitätsbibliothek Erlangen* (2 knj., FrM 1929); *Geschichte der graphischen Kunst: von ihren Anfängen bis zur Gegenwart* (Bl 1930, »Propyläen-Kg.: Erg.-Bd.«); (& Jacob Rosenberg) *Die niederländischen Meister: Beschreibendes Verzeichnis sämtlicher Zeichnungen* (2 knj., Bl 1930, »Die Zeichnungen alter Meister…«).

Bock von Wülfingen, Ordenberg (1914— ….), nem. um. zgodovinar.

B: *Die Verklärung Christi von Raffael* (Bl 1946); *‚Zwei Bilder aus Rubens‘ italienischer Zeit‘* (K. [Mn], 1948); *‚Tizians »Danae«‘* (*Festgabe für S. Kgl. Hoheit Kronprinz Rupprecht von Bayern*, Mn-Pasing 1953); *Raffael: Die Verklärung Christi* (Stu 1956, »Werk-M« 9); *Tiziano Vecellio: Danae* (ib. 1958, ista z.); *Giotto: Die Fresken der Arena-Kapelle* (Mn 1962).

Böcklin, Arnold (1827—1901), švic.-nem. slikar, za življenja s svojimi »simboličnimi« mit. podobami izredno popularen v srednji Evropi; živel in delal v Weimarju, Baslu, Münchnu in Zürichu, predvsem pa v Italiji, tam u. (San Domenico, Fiesole pri Florenci). S: npr. *Pan v ločju* (1856, O. Reinhart), *Angelika Böcklin* (1863, Nationalgal.), *Pot v Emavs* (1868, Basel), *Avtp. s smrtjo, ki igra na gosli* (d. 1872, Nationalgal.), *Triton in nereída* (1873, München, Schack-Gal.), posebno priljubljeni *Otok mrtvih* (*Toteninsel*, 1880, Basel, več pozn. variant), *Odisej in Kalipso* (les, 1883, ib.), *Igra valov* (*Spiel der Wellen*, 1883, Neue Pin.).

L: Guido *Schoenberger* (EWA II, 1960, s. v. — L!); G. *Tolzien* (Kindler I, 1964, s. v. — L!). — Cf. O. *Fischer* (1940), L. *Justi* (1925; 1927), M. *Lehrs* (1897), J. *Meier-Graefe* (1905), F. von *Ostini* (1904 [1923]), A. von *Salis* (1935), H. A. *Schmid* (1922), Georg *Schmidt* (1951), H. *Thode* (1905), R. *Zeitler* (1966 — L!).

Bode, Wilhelm (*von*), (1845—1929), nem. um. zgodovinar in muzealec, eden izmed najuglednejših piscev in →*poznavalcev* svojega rodu (pos. it. renesančne plastike in hol. slikarstva XVII. st.). Štud. v Berlinu in na Dunaju, od 1906 gl. direktor berlinskih muzejev, ki jih je temeljito preuredil. — Up: npr. Rudolf Henneberg (*W. von Bode na lovu*, d. 1868, zah. Berlin, zas. last), Adolf von Hildebrand (srebrna *plaketa*, 1897, Nationalgal.), Max Liebermann (*risba z ogljem*, 1919, Hamburg).

B: *‚Frans Hals und seine Schule: Ein Beitrag zu einer kritischen Behandlung der holländischen Malerei‘* (Zahn's Jb. f. Kw., Lpz 1871); *Studien zur Geschichte der holländischen Malerei* (Brsch 1881); *‚Bernhard Strigel, der sog. Meister der Sammlung Hirscher‘* (JkPK, 1881 [cf. Scheibler, ib.]); *Geschichte der deutschen Plastik* (Bl 1885, »Gesch. der deutschen K.« 2); *Die Gemälde-Sammlung des Herrn Joh. Wesselhoeft in Hamburg* (W 1886); *Italienische Bildhauer der Renaissance: Studien zur Geschichte der italienischen Plastik und Malerei* (Bl 1887); *Die Großherzogliche Gemälde Galerie zu Oldenburg* (W 1888); *Die Großherzogliche Gemälde-Galerie zu Schwerin* (W 1891); *Denkmäler der Renaissance-Sculptur Toscanas in historischer Anordnung, I—XI* (12 knj. [557 f v 11 knj.], Mn 1892—1905); *Die italienische Plastik* (2. izd., Bl 1893, »Handbücher der Kön. Museen zu Berlin«; 4. izd. 1905); (sodel. C. Hofstede de Groot) *Rembrandt: Beschreibendes Verzeichnis seiner Gemälde, mit den* [595] *heliographischen Nachbildungen, I—VIII* (P 1895—1905; angl. izd. 1897—1906); *Die Sammlung Oscar Hainauer* (Bl 1897); *‚Domenico Venezianos Profilbildnis‘* (JkPK, 1897); *Die Gemäldesammlung des Herrn Rudolf Kann in Paris* (2 knj., P 1900); *Kunst und Kunstgewerbe am Ende des 19. Jahrhunderts* (Bl 1901); *Florentiner Bildhauer der Renaissance* (Bl 1902; 4., razš. izd. Bl 1921; angl. izd. *Florentine sculptors of the Renaissance*, 2., rev. izd. NY 1928); *Vorderasiatische Knüpfteppiche aus älterer Zeit* (Lpz 1902, »Mngr. des Kstgewerbes« 1; 2., rev. izd. Lpz 1914); *Die italienischen Hausmöbel der Renaissance* (Lpz 1902, ista z.); *‚Leonardos Bildnis der Ginevra dei Benci‘* (ZfbK, 1903); *Die italienischen Bronzen* (Bl 1904, »Königliche Museen zu Berlin: Beschreibung der Bildwerke der christlichen Epochen« 2); *Die italienischen Bronzestatuetten der Renaissance, I—III* (Bl 1906; 2., rev. izd. 1907; 3. izd. 1922; 4. izd. *Bronzestatuetten, Büsten und Gebrauchsgegenstände*, Bl-Lpz 1930, »Bildwerke des Kaiser-Friedrich-Museums, II: Die italienischen Bildwerke der Renaissance und des Barock« 1; angl. izd. *The Italian bronze statuettes of the Renaissance*, 3 knj., L 1908—1912); *Rembrandt und seine Zeitgenossen: Charakterbilder der großen Meister der holländischen und vlämischen Malerschulen im XVII. Jahrhundert* (Lpz 1906; pozn. izd. kot *Die Meister der holländischen und vlämischen Malerschulen*, 6. izd. Eduard Plietzsch, 1952; 9. izd. 1958; angl. izd. *Great masters of Dutch and Flemish painting*, L-NY 1909); *Catalogue de la collection Rodolphe Kann* (4 knj., P 1907); *Handzeichnungen altholländischer Genremaler* (Bl 1907); *Die Sammlung Oscar Huldschinsky* (FrM 1909); *Die Anfänge der Majolikakunst in Toskana* (Bl 1911); *‚Gian Bologna und seine Tätigkeit als Bildner von Kleinbronzen‘* (K. u. Künstler, 1911); *Die Gemäldegalerie … de Ridder …* (Bl 1913); *Die Gemäldesammlung Marcus Koppel in Berlin* (Bl 1914); (izd.) *Frans Hals: Sein Leben und seine Werke* (2 knj., Bl 1914 — tekst J. Binder); *Die Werke der Familie della Robbia* (Bl 1914, »Bards Bücher der K.« 2); *Adam Elsheimer: der römische Maler deutscher Nation* (Mn 1920); *Studien über Leonardo da Vinci* (Bl 1921); *Sandro Botticelli* (Bl 1921, »Die führenden Meister«); *Die Kunst der Frührenaissance in Italien* (Bl 1923, »Propyläen.Kg.« 8); *Adriaen Brouwer: sein Leben und seine Werke* (Bl 1924); *Bertoldo und Lo-*

renzo dei Medici: Die Kunstpolitik des Lorenzo il Magnifico im Spiegel der Werke seines Lieblingskünstlers Bertoldo di Giovanni (Fr 1925); *Botticelli: Des Meisters Werke in* 155 *Abbildungen* (Stu-Bl-Lpz 1926, »KK« 30).

L: I. *Beth:* Verzeichnis der Schriften von Wilhelm von Bode (Bl 1915); K. *Koetschau*, Wilhelm von Bode (ZfbK, 1929/30). — Cf. U. *Kultermann* (1966). — Avtobiogr.: 50 Jahre Museumsarbeit (Blf 1922); Mein Leben, I—II (Bl 1930).

BODEŠČE pri Bledu (med Bledom in Radovljico). *Podr. c. sv. Lenarta* (zaselek Na pečeh) je s freskami bogato okrašena gotska stavba. T. i. furlanska delavnica je konec XIV. st. naslikala na pročelju *Krištofa* in prizor *Sv. Lenart osvobaja jetnika.* Delo t. i. suško-prileške delavnice iz srede XV. st. so StS-e v prezbiteriju (na oboku *Kristus s simboli evangelistov in angeli*, na stenah *apostoli*, na notr. strani slavoloka *Dvanajstletni Jezus med učitelji*, na ladijski strani *Oznanjenje*) in na pročelju *Sv. Florijan* pa *Jurij z zmajem* in *Kristus trpin* pred ozadjem z orodji vsakdanjih opravil (→ *Sveta Nedelja*). Z letnico 1524 pa je na sev. zun. ladje dat. prizor *Jakob star. rešuje na smrt obsojenega mladeniča* in isti slikar je naslikal tudi *pasijónske prizore* v ladji.

L: MAS I (1935); I. *Komelj* (VS, VIII, 1962 [izšlo 1963], p. 92); Oris (1966); EWA XIV (1967, stp 899); Stele (1969, repr. 51, 93—95, 130). — Cf. I. *Komelj* (VS, X, 1966, p. 56).

Bodkin, Thomas (1887—1961), angl. pisec o umetn. in muzealec, direktor *Nat. Gall. of Ireland* v Dublinu (1925—37) in nato birminghamskega *Barber Inst. of Fine Arts.*

B: *The Approach to Painting* (1927; n. izd. L 1945; srb. prev. Bgd 1952); ‚*The Wilton Diptych in the National Gallery*' (L s. a., »The Gall. Books« 16).

L: WWA (1960).

Bodmer, Heinrich (1885—1950), švic.-nem. um. zgodovinar, r. v Zürich-Riesbachu, u. (65) v Ženevi. Bil direktor nem. Umzg. inst. v Florenci. Tudi prispevki v ThB.

B: ‚*Die skulpierten romanischen Kanzeln in der Toskana*' (Belv, 1928); *Leonardo da Vinci: Des Meisters Gemälde und Zeichnungen in 360 Abbildungen* (Stu-Bl 1931, »KK« 37); ‚*Ein unbekanntes Werk des Franciabigio*' (Belv, 1933); ‚*Bartolomeo Passarotti*' (Il Comune di Bologna, 1934); ‚*L'attività artistica di Niccolò dell'Abbate*' (ib.); ‚*Studien über die bologneser Malerei des XVIII. Jahrhunderts*' (MittF, 1937); ‚*Die Kunst des Bartolomeo Passarotti*' (Belv, 1938/39); *Lodovico Carracci* (Burg b. M. 1939, »Beitr. zur Kg.« 6); *Feuerbach* (Lpz 1942); *Correggio und die Malerei der Emilia* (W 1942; it. izd. *Il Correggio e gli Emiliani*, No 1943); *Disegni di Leonardo* (2. izd., F 1943); ‚*Die Bildnisse des Niccolò dell'Abbate*' (Panth, 1943); ‚*Die Landschaften des Niccolò dell'Abbate*' (ZfKg, 1951).

L: Kü (1954, *Die Toten*).

Bodoni, Giambattista (1740—1813), it. tiskar, eden izmed najpomembnejših v XVIII. st. Delal v vatikanski tiskarni, potem pa do konca vodil *Stamperia Palatina* parmskih vojvod. Znan po svojih tiskih grš. in rim. klasikov (mdr. npr. Vergilova dela v 200 izvodih 1793 in Fénelonov *Télémaque*, 1812); po njem imen. vrsta *antikve.*

B: *Manuale tipografico* (2 knj., Parma 1788; 2. izd. 1818).

L: G. *Giani* (izd.): Bibliografia Bodoniana: Catalogo delle autentiche edizioni Bodoniane (Mi 1948); Steinberg (1961); EWA VI (1962, stp 678, 681—82).

Boeck, Wilhelm (1908—....), nem. um. zgodovinar, prof. na univ. v Tübingenu (*Ksthistorisches Inst.*).

B: ‚*Ein Profilbildnis von Alesso Baldovinetti*' (Panth, 1932); ‚*Zwei Bildnisse vom Meister der Berliner Verlobung*' (ib., 1933); ‚*Uccello-Studien*' (ZfKg, 1933); *Paolo Uccello: Der Florentiner Meister und sein Werk* (Bl 1939); ‚*Der junge Perugino*' (Panth, 1940); *Mantegna: Der Meister der oberitalienischen Frührenaissance* (Burg bei Magdeburg 1942); *Der Hochaltar in Blaubeuren* (Mn 1950); ‚*Rechts und links in Rembrandts Druckgraphik*' (W-RJb, 1953); (& J. Sabartes) *Pablo Picasso* (Stu 1955); (& U. Boeck) *Der Bamberger Meister* (Tü 1960); *Rembrandt* (Stu 1962, »Urban-Bücherei« 66).

Boeckelmann, Walter (1902—1958), nem. um. zgodovinar, deloval v Dresdnu in po 2. svet. vojni v Würzburgu.

B: *Die Grundbegriffe der Kunstbetrachtung bei Wölfflin und Dvořák* (D 1938); *Balthasar Permoser: Studien zu seiner Frühzeit von 1651—1700* (Traustein 1951); ‚*Der Widerspruch im St. Galler Klosterplan*' (ZSAKg, 1956); ‚*Von den Ursprüngen der Aachener Pfalzkapelle*' (W-RJb, 1957).

L: Kü (1954).

Boeckhorst, Jan (1605—1668), flam. slikar, Jordaensov učenec in Rubensov pomočnik. S: npr. *Merkur se zaljubi v Hérse*, Ksthist. Mus.).

L: cf. G. *Glück* (I 1933).

Boeckl, Herbert (1894—1966), avstr. slikar (samouk). R. v Celovcu, od 1935 dalje prof. na dunajski ak. S: krajine, figuralne kompozicije in portreti, mdr. tudi freska v gosposvetski c. (*Kristus na Genezareškem jezeru*, 1928).

L: WWA (1962); Herbert *Read* (Kindler I, 1964, s. v. — L!). — Cf. O. *Benesch* (1959).

Boeckler, Albert (1892—1957), nem. um. zgodovinar, *Staatsbibliothekar* v Münchnu.

B: *Das Stuttgarter Passionale* (Au 1923); *Die Regensburger-Prüfeninger Buchmalerei des 12. und 13. Jahrhunderts* (Mn 1924, »Miniaturen aus Hdschr. der Bayerischen Staatsbibl.« 8); ‚*Die Reichenauer Buchmalerei*' (Die Kultur der Abtei Reichenau: Erinnerungsschrift zur 1200sten Wiederkehr des Grün-

dungsjahres des Inselklosters, II, Mn 1925); ‚*Beiträge zu romanischen Kölner Buchmalerei*' (Degeringov zb., 1926); ‚*Corveyer Buchmalerei unter Einwirkung Wibalds von Stablo*' (Westfälische Stud., Lpz 1928); *Abendländische Miniaturen bis zum Ausgang der romanischen Zeit* (Bl-Lpz 1930, »Tabulae ad usum scholarum« 10); *Die Bronzetür von Verona* (Mrbu 1931); *Das goldene Evangelienbuch Heinrichs III.* (Bl 1934); *Der Codex Wittekindeus* (Lpz 1938); *Deutsche Buchmalerei vorgotischer Zeit* (KiT 1942, »DBB«; 2. izd. 1952); ‚*Elfenbeinreliefs der ottonischen Renaissance*' (Phoebus, 1948/49); ‚*Bildvorlagen der Reichenau*' (ZfKg, 1949); ‚*Kölner ottonische Buchmalerei*' (Beitr. zur K. des Mittelalters, Bl 1950); (& A. A. Schmid) ‚*Die Buchmalerei*' (Hdb. der Bibliothekswissenschaft I, Stu 1950); ‚*Die Evangelistenbilder der Ada-Gruppe*' (MJb, 1952/53); *Die Bronzetüren des Bonannus von Pisa und des Barisanus von Trani* (Bl 1953); ‚*Zur böhmischen Buchkunst des 12. Jahrhunderts*' (Ktids, 1953); ‚*Das Erhardbild im Uta-Codex*' (zb. Da Costa Greene, 1954); ‚*Ottonische Kunst in Deutschland*' (Settimane di Studio del Centro Italiano di studi sull' Alto Medioevo, II, Spoleto 1955); *Formgeschichtliche Studien zur Adagruppe* (Abh. Mn, 1956); *Deutsche Buchmalerei der Gotik* (KiT 1959); ‚*Ikonographische Studien zu den Wunderszenen in der ottonischen Malerei der Reichenau*' (Abh. Mn, 1961).

Boehn, Max (Albert Hubert Ulrich) von (1860—1932), nem. um. in kult. zgodovinar. R. v Potsdamu, živel in u. (72) v Berlinu. Priredil n. izd. »*Hirths Kulturgeschichtliches Bilderbuch*« (1925).

B: *Die Mode: Menschen und Moden* ... (8 knj., Mn 1907—1925; 2. izd. 8. knj. 1923—1925; tudi angl. izd.); *Giorgione und Palma Vecchio* (Blf-Lpz 1908, »KM« 94); *Toledo* (Lpz 1910, »Stätten der Kultur« 24); *Guido Reni* (Blf-Lpz 1910, »KM« 100); *Biedermeier: Deutschland von 1815—1847* (Bl 1911; 3. izd. 1922); *Lorenzo Bernini* (Blf-Lpz 1912; »KM« 105; 2. izd. 1927); *Vom Kaiserreich zur Republik: Eine französische Kulturgeschichte des 19ten Jahrhunderts* (Bl 1917); *Miniaturen und Silhouetten: Ein Kapitel aus Kulturgeschichte und Kunst* (Mn 1917; 4. izd. Mn 1925; angl. izd. *Miniatures and Silhouettes*, L-Trt-NY 1928); *Carl Spitzweg* (Blf-Lpz 1920, »KM« 110); *Rokoko: Frankreich im XVIII. Jahrhundert* (Bl 1921); *Das Bühnenkostüm in Altertum, Mittelalter und Neuzeit* (Bl 1921); *Deutschland im 18. Jahrhundert: Das Heil. Röm. Reich Deutscher Nation* (2 knj., Bl 1921—1923); *England im 18. Jahrhundert* (Bl 1922); *Daniel Chodowiecki: 25 bisher unveröffentlichte Handzeichnungen zu dem Moralischen Elementarbuche von Christian Gotthelf Salzmann* (FrM 1922); *Daniel Chodowiecki: 25 unveröffentlichte Handzeichnungen zu dem Elementarwerk von Johann Bernhard Basedow* (FrM 1922); *Spanien: Geschichte, Kultur, Kunst* (Bl 1924); *Das Empire: Die Zeit, das Leben, der Stil* (Bl 1925); *Puppen und Puppenspiele, I—II* (Mn 1929).

L: Degener (1914).

Boethius, s celim imenom *Anicius Manlius Torquatus Severinus* (o. 480—524 usmrčen), državnik vzhodnogotskega kralja Teodorika in filozof, avtor v srednjem veku zelo razš. spisa *De consolatione philosophiae*. Kot pisec *De institutione arithmetica* upodabljan tudi kot zg. predstavnik → *Aritmetike* (→ *septem artes liberales*). Up: npr. → *urbinski »uomini famosi«* (Urbino, Gall. Naz. delle Marche).

L: Bruyne I (1946); Herbert *Rudolph* (RDK II, 1948 [20. zv.], s. v. — L!); Pierre *Courcelle:* La Consolation de Philosophie dans la tradition littéraire (P 1967, sodel. Jeanne *Courcelle-Ladmirant* [tudi za ikonografijo!]). — Cf. J. *Sauer* (1902 [1924]).

Boëthius, (Carl) Axel (1889—....), šved. arheolog, brat naslednje, prof. na univ. v Göteborgu, učil tudi na raznih amer. univerzah.

B: *Roman Architecture from its Classicistic to its Late Imperial Phase* (Gtb 1941); *Roman and Greek Town Architecture* (ib. 1948); *The Golden House of Nero: Some Aspects of Roman Architecture* (Ann Arbor [Mich.] 1960).

L: cf. J. *Filip* (I 1966, s. v.). — Zbornik: Festskrift tillägnad Axel Boethius den 18. 7. 1949 av Svensk-Italienska Föreningen ... (Gtb 1949 — B!).

Boëthius, Gerda (Axelina Johanna), (1890—....), šved. um. zgodovinarka, r. v Uppsali.

B: *Bröderna van Eyck* (Stock 1946); *Zorn: Swedish Painter and World Traveller* (NY 1959).

L: Svenska män och kvinnor 1 (Stock 1942).

Bogatin in ubogi Lazar (angl. *Dives and Lazarus*; fr. *Le Mauvais Riche et le Pauvre Lazare*; it. *Il ricco Epulone e il povero Lazzaro*; nem. *Der reiche Prasser und der arme Lazarus*), evang. ik. m. (Lk 16, 19—31). Up: npr. *Bogatin se gostí* — mdr. J. Bassano (CMA), Bonifazio de' Pitati (Accad.), D. Fetti (Washington), Steen (Strasbourg, Mus. des B.-A.).

L (tudi za ostale motive): Pigler I (1956, p. 369—70); Réau II/2 (1957, p. 348—52). — Cf. P. *Askew* (s. v. *Fetti*).

Bogdan → *Matija*

Boggs, Jean Sutherland, amer. um. zgodovinarka, prof. za um. zgod. na *Washington Univ.* v St. Louisu (Missouri).

B: ‚*Edgar Degas and the Bellellis*' (AB, 1955); *Degas Portraits* (Berkeley: Univ. of Calif. Press 1962); ‚*Degas: The Painter in New Orleans*' (Edgar Degas: His Family and Friends in New Orleans, New Orleans 1965 [rk]).

Bog oče (lat. *Deus Pater* resp. *Dominus*, angl. *God the Father*, fr. *Dieu le Père*, it. *il Padre Eterno*, nem. *der Gottvater* ali *Gott Vater*), po kršč. veri ena izmed t. i. treh božjih oseb (*Sveta* → *Trojica*), v kršč. ikonografiji predstavljan s t. i. *Božjo roko* (lat. *Dextera Domini*) in kot → *Staroletni*, tj. kot veličasten belolas starec (npr. Michelangelo, → *strop Sikstinske kapele*), v srednjem veku tudi kot *Nebeški papež* ali *Nebeški cesar*.

L: Adolf *Krücke*, Über einige angebliche Darstellungen Gott-Vaters im frühen Mittelalter (MarJb, X, 1937, p. 5—36); Réau II/1 (1956, p. 4—9 & 29 — L!); Karl Heinz *Bernhardt:* Gott und Bild: Ein Beitrag zur Begründung und Deutung des Bildverbots im alten Testament (Bl 1956); Irmgard *Correll:* Gottvater: Untersuchungen über seine bildliche Darstellungen bis zum Tridentinum (1958, dis. [Hdl]); Adolf *Krücke*, Der Protestantismus und die bildliche Darstellung Gottes (ZfKw, XIII, 1959, p. 59—90); Fernanda de' *Maffei* (EWA IV, 1961, stp 407—11 & 419 — L!). — Cf. K. *Künstle* (1928, p. 233—35).

Bog očita Adamu in Evi njun greh, bibl. ik. m. (1 Mojz 3, 8—19). Up: npr. *relief* na → *Bernwardovih vratih* v Hildesheimu (1008/15), mojster Wiligelmo (*relief* na pročelju stolnice v Modeni), Beitram iz Mindena (10. prizor na prvič odprtem → *Grabowskem olt.*, dkč. 1379).

L: Réau II/1 (1956, p. 87).

BOGOJINA, vas v Prekmurju (10 km jugovzh. od Murske Sobote): Plečnikova *žup. c.* (1923—27).

Bogorodica Ljeviška → *srbska in makedonska*

bogovi: cf. s. v. *Bog oče* (supra); *grški bogovi*; *Kristus*; *mitologija*; *Mitra*; *rimski bogovi*; *Sveti Duh*; *Trojica*; etc.

Bog vzame Henoha v nebo (lat. *Deus Henochum adsumit*, angl. *Assumption of Enoch*, fr. *L'Enlèvement d'Énoch*, nem. *Enochs Himmelfahrt* ali *Die Entrückung Henochs*), bibl. ik. m. (1 Mojz 5, 24). Up: npr. Nikolaj iz Verduna (*emajl*, 14. prizor v vrsti → *ante legem* na → *Verdunskem olt.*, 1181, Klosterneuburg), Scarsellino (Rim, Gall. Pallavicini).

L: Réau II/1 (1956, p. 102); Keller (1968, p. 247—48). — Cf. B. *Berenson* (1968, repr. 1982).

Bogyay, Thomas (*Tamás*) **von** (1909—....), madž. um. zgodovinar, živi v zah. Nemčiji.

B: ‚*Isten báránya*' (Regnum Egyháztörténeti Évkönyv, 1940/41); ‚*Donatorska slika iz l. 1383 v Turnišču, II: Koga kažejo podobe donatorjev na turniški sliki?*' (ZUZ, 1951); ‚*Izkopavanja v Zalavaru in njihova zgodovinska razlaga*' (ib., 1952); ‚*Zum Problem der Flechtwerksteine*' (Karolingische u. ottonische K., Wsb 1957); ‚*Der Löwe mit dem Kreuz: Das Tympanon von Domanjšovci* (*Domonkosfa*) *und verwandte Denkmäler*' (ZUZ, 1959 [Steletov zb.]); *Bayern und die Kunst Ungarns* (Mn-Z 1964); ‚*Studien zu Jean-Antoine Houdons Werk in Deutschland*' (ZfKg, 1964); ‚*Die Barockforschung in Ungarn nach dem Zweiten Weltkrieg*' (Südostdeutsches Archiv, 1964).

Bog zapre od zunaj vrata Noetove ladje, bibl. ik. m. (1 Mojz 7, 16: *Potem je Gospod za njim zaprl*, po vulgáti: *et inclusit eum Dominus déforis*). Up: npr. *miniatura* v Bibliji iz Padove s konca XIV. st. (→ *Bibbia istoriata padovana*, Rovigo, f. 5r).

Böhmische Kappe (nem.) → *»češka kapa«*

Bohrod, Aaron (1907—....), amer. (ž.) slikar, realist, r. v Chicagu, tam živi. S: tudi *trompe l'oeil*, e. g. *Ivan Albright »Through a Glass Darkly«* (1958, Detroit, Fleischman Coll.) in *Avtp. »The Art of Painting«* (1958, ib.).

B: *A Decade of Still Life* (Madison: Univ. of Wisconsin Press 1966).

Boilly, Louis-Léopold (1761—1845), fr. slikar in grafik (lito.), s svojimi portreti pa mikavnimi in prav takó dokumentarnimi žanrskimi sličicami pravi kulturnozg. kronist Pariza od *ancien régime-a* do julijske revolucije; r. v sev. Franciji (La Bassé), u. (83) v Parizu. S: npr. *Maximilien de Robespierre* (o. 1790, Lille), *Igralec Chenard kot sanskilót* (1792, Pariz, Mus. Carnavalet), *Optika* (*L'Optique*, o. 1796, zas. z.), *Isabeyeva delavnica* (*Réunion d'artistes dans l'atelier d'Isabey*, Salon 1798, Louvre — mdr. upodobljeni komponist *Méhul*, portretista *Isabey* in *Gérard*, arhitekta → *Percier* in *Fontaine*, igralec *Talma* in sam *Boilly*), *Prihod poštnega voza* (*L'Arrivée d'une diligence...*, les, d. 1803, ib.), *Prost vstop v Théâtre Ambigu* (d. 1819, ib.).

L: LaranE (1959); G. *Bazin* (Kindler I, 1964, s. v. — L!). — Cf. M. N. *Benisovich* (1938), L. *Dumont-Wilden* (1909), Ch. *Sterling* (& H. *Adhémar* I 1958).

Boj Jonatana in Simona Makabejca → *Jonatan in Simon Makabejec ...*

Boj kentavrov in Lapitov *na svatbi Peiritoa in Hipodameie*, ik. m., npr. po Ovídu (Met. XII, 210—231): na svatbo Tézejevega prijatelja povabljene → *kentavre* prevzame vino, da pozabijo na vsa pravila dostojnosti. Najprej se kentaver Eurítion loti neveste, nato pa se tudi drugi kentavri hočejo polastiti lapitskih žena. V divjem boju, ki se vname in v katerem se poleg ženina posebno odlikujeta *Tézej* in *Néstor*, so naposled premagani. Up: npr. na *zah. čelu Zéusovega templja v Olímpiji* (1. pol. V. st. pred, Olímpija, Arheol. muz.), Michelangelo (marm. relief, o. 1490/92, Florenca, Casa Buonarroti).

L: Hunger (1955, p. 184—85 — L!); Pigler II (1956, p. 142—44); »US« 3 (1969, p. 134).

Boj kreposti in pregreh (nem. *Kampf der Tugenden und Laster*), srednjev. ik. m. boja med personificiranimi Krepostmi (→ *kreposti*) in → *Pregrehami* (cf. s. v. *Psychomachia & Prudentius*), ki ga poznamo zlasti s figuralno okrašenih kapitelov (e. g. → *Clermont-Ferrand*), po miniaturah v IR (tudi → *Hortus deliciarum*) in naposled

po v. stavbni plastiki (e. g. → *Strasbourg*). V zg. razvoju doseže srednjev. tema vrh s Krepostmi, zmagovalkami nad pritlikavimi Pregrehami (*Strasbourg*), živi pa tudi še v renesansi in mdr. odmeva v številnih upodobitvah vladarjev, »krepostnih« zmagovalcev nad raznimi sovražniki (cf. s. v. *Leoni*, *Leone*), in v podobno zasnovanih alegorijah.

L: Marle Icon II (1932). — Cf. A. *Katzenellenbogen* (1939 [*1964]).

Boj med Leviatanom in Behemotom, ž. ik. m. po rabinskem mesijanskem izročilu (→ *preživali*): Behemot bo s svojimi rogovi podrl Leviatana ter ga raztrgal, in Leviatan bo s svojimi plavutmi podrl Behemota ter ga prebodel. Up: npr. miniaturi v → *Hebrejskem himnariju iz Avstrije* (f. 2v) in pozn. → *Leipziškem mahzorju* (II f. 181v).

L: cf. J. *Gutmann* (1967/68).

Boj med ovnom in kozlom (lat. *Daniel vidit pugnam inter arietem et hircum*), bibl. ik. m. (Dan 8). Up: npr. Rembrandt (o. 1650, Dahlem).

Boj za hlače (nem. *Kampf um die Männerhose*), ik. m. poljudne in ljudske umetn., znan od XV. do XIX. st., mdr. tudi z naših → *panjskih končnic*.

L: Ernst *Guldan*, Eifersucht (RDK IV, 44. zv., 1956).

Boj z Amazonkami, mit. ik. m.: → *Amazonke* so iz maščevanja, ker jim je bil → *Tézej* ugrabil kraljico → *Hipolito*, napadle Atene. Up: npr. Rubens (Alte Pin.), L. Giordano (Capodimonte).

L: RDK I (s. v. *Amazonenschlacht*); Pigler II (1956, p. 282).

Bol, Ferdinand (1616—1680) hol. slikar. R. v Dordrechtu, o. 1635—o. 1640 Rembrandtov učenec, u. v A'damu. S: npr. *Portret star. gospe* (d. 1642, Dahlem — najstar. dat. delo), *Portret mladega moža pri oknu* (o. 1645, Städel), *Jakobov sen* (o. 1645, Dresden), *Predstojniki zavetišča za gobave* (d. 1649, Rijksmus.), *Deški portret* (1656, Rotterdam), *Admiral Michiel Adriaensz de Ruyter* (d. 1667, Mauritshuis).

L: E. W. *Moes* (ThB IV, 1910, s. v.); Hall Por (1963, p. 30—33); H. *Gerson* (Kindler I, 1964, s. v. — L!). — Cf. W. *Bernt* (I 1948), A. *Bredius* (1923), H. *Schneider* (1926).

Boldini, Giovanni (1842—1931), it. slikar v Parizu, salonski portretist z virtuozno, »impresionistično« potezo čopiča, r. v Ferrari, u. (88) v Parizu. S: npr. *Giuseppe Verdi* (pastel, d. 1886, Gall. Naz. Mod.), *Avtp.* (d. 1892, Uffizi), *Adolph Menzel* (1895, Berlin/Ost, Nationalgal.), *Grof Robert de Montesquiou* (d. 1897, MAM), *Um. zbiralec Rodolphe Kahn* (d. 1902, New York, z. Wildenstein), *Avtp. 69-letnega umetnika* (d. 1911, Ferrara, Mus. Boldini), številni akti pretegujočih se lepotic. — Up: npr. V. Gemito (bron. *doprsje*, 1877/78, Ferrara, Mus. Boldini).

L: Boldini (P 1963 [rk, Jacquemart-André]); G. *Colacicchi* (Kindler I, 1964, s. v. — L!); L'opera completa di Boldini (Mi 1970, uv Carlo L. *Ragghianti*, kat. Ettore *Camesasca*, »CA« 37 — L!). — Cf. G. *Delogu* (1947).

Bolfenk ali *Volbenk* (nem. *Wolfgang*), kršč. svetnik (31. X.). Bil je škof v Regensburgu (972—75) in uvedel v tamk. samostan St. Emmeram clunyjsko reformo. Up: npr. *kip* na rezljanem olt. v → *Kefermarktu* (1490/98); prizore iz njegove legende mdr. upodobil Michael → *Pacher* (Alte Pin.).

L: Ignaz *Zibermayr:* Die St. Wolfgangslegende in ihrem Entstehen und Einfluß auf die österreichische Kunst (Linz 1924); Réau III/3 (1959, p. 1348—50 — L!); Keller (1968, p. 514—15). — Cf. J. *Braun* (1943, stp 756—60), K. *Künstle* (1926).

Boljka, Janez (1931—....), slov. kipar in grafik. R. v Subotici, štud. na ALU in pos. v kiparski specialki pri Putrihu in graf. specialki pri Debenjaku. K: varjeno železo, npr. *Requiem* (1962), razni motivi iz Ribnice (krošnjarji). 1. nagr. za grafiko na sredozemskem bienalu v Aleksandriji 1963/64.

L: ŠijanecS (1961, p. 376 [repr.] & 380); Jelisava *Čopič* (Lik. rev., št. 3, 1962); Boljka (Lj 1963 [rk, MaGal], uv Z. *Kržišnik*); ZMG (1964, št. 209—12 [P] & 289—91 [G]); IV beograjski trijenale jugoslovenske likovne umetnosti (Bgd 1970 [rk, MSU] — L!). — Cf. Luc *Menaše* (Rodna gruda 1963).

BOLOGNA, mesto v sev. Italiji (*Emilia*), znano po svojih stolpih in zvonikih, dobri kuhinji (*Bologna la grassa*) in najstar. evr. univ. (*Bologna la dotta*).

L: G. *Rossi:* Bologna: nella storia, nell'arte e nel costume (3 knj., Bol 1924—1927); A. *Raule:* Architettura bolognese (ib. 1952); U. *Beseghi:* Palazzi di Bologna (ib. 1956; 2. izd. 1957); *id.:* Introduzione alle chiese di Bologna (2. izd., ib. 1957); F. *Bizzarri:* Torri, palazzi, porte di Bologna (ib. 1959); G. *Tibalducci:* Bologna (T 1960); EWA VIII (1963, stp 599—602 — L!). — Cf. s. v. *Malvasia*.

∼ **San Domenico** (*piazza S. Domenico*), zač. 1221 dominikanci. Notr.: tri ladje. V des. ladji v 6. kap. (*Capp. di S. Domenico*) znamenita **Arca di S. Domenico*, nagrob. sv. Dominika (u. 1221), zač. Nicola Pisano s pomočniki, nadaljeval po njem imen. Niccolò dell' Arca 1469—73, dkč. Michelangelo 1494 (desnega *angela*, *sv. Petronija* in *sv. Prokula*); v kap. des. od kora

Zaroka sv. Katarine z Janezom Krst., Petrom, Pavlom in Boštjanom (Filippino Lippi, d. 1501).

L: Arca di S. Domenico: cf. S. *Bottari* (1964), C. *Gnudi* (1948), M. *Wundram* (1958).

~ **San Francesco,** ena izmed najstar. gotskih cerkva v Italiji (sez. 1236—63). Zun.: pri it. gotskih stavbah redko videni oporniki med malimi apsidami, ki rastejo iz kornega obhoda. Triladijska notr. z oktogonalnimi slopi.

L: EWA VI (1962, t. 232 des. spodaj). — Cf. P. *Frankl* (1962).

~ **San Giacomo Maggiore** (*piazza Rossini*). Des. kot 6. kapela je *Capp. Bentivoglio:* v njej *Giovanni II. Bentivoglio in njegova družina pred Madono na prestolu* (Lorenzo Costa d. 1488), na olt. *Madona s 4 svetniki in angeloma* (Francia 1499), na levi steni pa freski *Zmagoslavje Slave* in *Zmagoslavje Smrti* (Costa 1490). — *Oratorio di Sta Cecilia* so z 10 freskami (*prizori iz legende sv. Cecilije in Valerijana*) okrasili Francia, Costa, Amico Aspertini idr. (1504—06).

L: cf. B. *Berenson* (L: Ph 1968, repr. 1604-07, 1626, 1628-29).

~ **San Paolo** (*via Tagliapietre*). Za v. olt. marm. skupina *Obglavljenje sv. Pavla* (→ *Algardi* 1641—47).

~ **San Petronio** (*piazza Maggiore*), največja c. v mestu, poznogotska stavba (zač. 1390 Antonio di Vincenzo). Na pročelju je v. srednji portal kiparsko okrasil Jacopo → *Della Quercia* (1424—38), predvsem s slavnimi reliefnimi **prizori iz Géneze*; na enem izmed stranskih portalov marm. relief Properzie de' → *Rossi* (*Jožef in Putifarjeva žena*, o. 1528). V gotski notr., ki delno spominja na vzor florent. stolnice, je mdr. Parmigianinov *Sv. Rok z donatorjem* (les, 1527/28).

L: cf. P. *Frankl* (1962), J. *White* (1966).

~ **Santa Maria della Vita** (*via Clavature*), v notr. plastična skupina *Objokovanje mrtvega Kristusa* (znana kot »*Pietà*«, Niccolò dell'Arca, dkč. 1463).

~ **Palazzo Poggi,** zdaj l'*Università* in *Acc. delle Scienze* (*piazza del Teatro* 33): za kard. Giovannija Poggija (1494—1556) ga je s *prizori iz Odiseje* 1554—56 poslikal Pelegrino → *Tibaldi.*

L: Antoine *Schnapper*, Les salles d'Ulysse au Palazzo Poggi (L'Oeil, št. 133, jan. 1966). — Cf. G. *Briganti* (1945).

~ **nagrobnik Rolandina de' Passageri** (*piazza S. Domenico*), u. 1300, z likom umrlega (*en gisant*) in reliefom s »šolskim prizorom«.

L: Panofsky Tomb (1964, p. 70, repr. 282 & 287).

~ **Neptunov vodnjak** (*Fontana del Nettuno* na *piazza del Nettuno*) je delo → *Giovannija da Bologna* iz 1563—67.

L: cf. J. *Pope-Hennessy* (III 1963).

~ **Pinacoteca Nazionale** (*via Belle Arti*). Mdr. zastopani Rafael (**Sv. Cecilija s 4 drugimi svetniki*, 1514), Perugino (*Madona v gloriji s svetniki*), Francia (npr. *Madonna Felicini*, tj. *Marija na prestolu med svetniki in Bartolomeo Felicini kot donator*, 1494; *Oznanjenje z Janezom Ev., Frančiškom As., Bernardinom in Jurijem*, 1500), L. Carracci (*Madonna Bargellini*), Ag. Carracci (*Zadnje obhajilo sv. Hieronima*, o. 1591/93; *Vnebovzetje*, o. 1591/93) in Ann. Carracci (*Madona z Janezom Ev. in Katarino*, 1593), G. Reni (npr. *Samson z oslovsko čeljustjo*, o. 1611; **Pokol nedolžnih otrok*, o. 1611), Domenichino (*Smrt Petra Mučenika*, o. 1618/20), itd.

L: »Itinerari« 2 (R 1931); Andrea *Emiliani:* La Pinacoteca Nazionale di Bologna (Bol 1967).

Bologna, Ferdinando, it. um. zgodovinar v Neaplju (*Soprintendenza alle Gallerie*).

B: ‚*Per una revisione dei problemi della scultura meridionale dal IX al XIII secolo*' (Sculture lignee nella Campania, N 1950); (& R. Causa) *Fontainebleau e la maniera italiana* (F 1952 [rk]); ‚*A proposito dei Ribera del Museo di Bruxelles*' (BMR, 1952); (& G. Doria) *Mostra del ritratto storico napoletano* (N 1954); *Opere d'arte nel Salernitano dal XII al XVIII secolo* (N 1955); ‚*Il Carlo V del Parmigianino*' (Par, 1956); *Francesco Solimena* (N 1958); ‚*Une oeuvre de jeunesse de Pierre Mignard et le problème de sa formation*' (RArts, 1958); ‚*Un'altra »Resurrezione« giovanile di Raffaello*' (Suidov zb., 1959); ‚*Ciò che resta di un capolavoro giovanile di Duccio*' (Par, 1960); ‚*Operis causa, non fervor devotionis: Spunti di critica d'arte medievale*' (ib., 1961); ‚*Aggiunte a Francesco Solimena*' (Napoli nobilissima, 1962/63); *Early Italian Painting: Romanesque and Early Medieval Art* (Lpz 1964, »Italian Painting«); *Simone Martini* (Mi 1966); *I pittori alla corte angioina di Napoli 1266—1414: E un riesame dell'arte nell'età fridericiana* (R 1969, »Saggi e studi di storia dell'arte« 2); *Novità su Giotto: Giotto al tempo della cappella Peruzzi* (T: Einaudi 1969, »Saggi« 438); ‚*Povertà e umiltà: Il »S. Ludovico« di Simone Martini*' (Studi storici, 1969).

bolonjska šola: predvsem učenci Carraccijev, tj. → *Domenichino*, → *Reni*, → *Guercino*, → *Albani*, itd.

Boltraffio, Giovanni Antonio (1467—1516), it. slikar v Milanu, učenec → *Leonarda da Vinci.* S: npr. *Marija z otrokom* (les, Nat. Gall.), *Madona družine Casio* (po Vasariju bila d. 1500, Louvre).

L: Berenson Ox (1932); A. *Ottino Della Chiesa* (Kindler I, 1964, s. v. — L!). — Cf. B. *Berenson* (1968), W. *Suida* (1929).

BOLZANO, nem. *Bozen*, gl. mesto Gornjega Poadižja (*Alto Adige*, Italija). V bližini več gradov, med njimi grad *Runkelstein* (cf. infra).

L: EWA VIII (1963, stp 563 — L!). — Cf. N. *Rasmo* (1957), J. *Weingartner* (1953).

~ **Runkelstein,** grad (nem. *Schloß R.*, it. *Castel Roncolo*), znan predvsem po StS-h (o. 1400), ki kažejo najobsežnejši kompleks srednjev. profane motivike. Na zun. lesenega pomola letne stavbe (*das Vintlerische Sommerhaus*) npr. najbogatejša vrsta triad: v nadnar. velikosti po 3 poganski, bibl. in kršč. junaki (*Hektor, Aleksander Vel., Cezar*; *Jozue, David, Juda Makabejec*; *Artur, Karel Vel., Gottfried Bouillonski*), 3 najboljši vitezi (*Parzival, Gawein, Iwein*), 3 najplemenitejše ljubavne dvojice (*vojvoda Viljem Avstrijski in Aglei, Tristan in Isolde, Viljem Orleanski in Amelei*), 3 najboljši meči (*Dietrich von Bern* in njegov *Sachs, Siegfried* in njegov *Balmung, Dietleib von Steier* in njegov *Welsung*), 3 najmočnejši velikani (*Waltram*, kralj *Ortnit, Schranman*), 3 najdivjejše orjakinje (*Riel Nagelringen, Vodelgard* [?], *Rachin*), 3 najboljši pritlikavci (kralj *Goldemar* na konjičku, kralj *Bibunc* na jelenu, kralj *Alberich* na košuti). — Zraven Tristanova soba (*Tristanzimmer*) s stenskimi slikarijami, ki ponazarjajo Gottfrieda von Straßburg ep *Tristan und Isolde*.

L: cf. O. R. von *Lutterotti* (1954), N. *Rasmo* (1964 [izšlo 1967]).

Bombe, Walter (1873—?), nem. um. zgodovinar. R. v Berlinu, delal v nem. Umzg. inst. v Florenci (1904—12), učil na univ. v Münstru in Bonnu (em. 1919).

B: ‚*Justus van Gent in Urbino: Das Studio und die Bibliothek des Herzogs Federigo da Montefeltre*' (MittF, 1909); *Benedetto Buonfigli* (Bl 1904); *Geschichte der Peruginer Malerei: bis zu Perugino u. Pinturicchio* ... (Bl 1912, »ItFF« 5); ‚*Die Kunst am Hofe Federigos von Urbino*' (MfKw, 1912); *Perugino: Des Meisters Gemälde in 249 Abbildungen* (Stu-Bl 1914, »KK« 25); *Perugia* (Lpz 1914, »BK« 64); ‚*Vasaris Atelier in Florenz*' (Belv, 1928); *Urkunden zur Geschichte der Peruginer Malerei im 16. Jahrhundert aus dem Rossi-Bombe-Archiv im Kunsthistorischen Institut zu Florenz* (Lpz 1929); ‚*Intorno alla »Comunione degli Apostoli« di Giusto di Gand in Urbino*' (Rassegna Marchigiana, 1929/30); ‚*La Biblioteca di Federigo da Montefeltro*' (ib., 1930); ‚*Gli affreschi dell'Eneide di Niccolò dell'Abbate nel Palazzo di Scandiano*' (BArte, 1931).

L: Kü (1926).

Bombois, Camille (1883—....), fr. naivni slikar, bil pokrajinski prvak v rokoborbi, nastopal v potujočem cirkusu, o. 1922 začel razstavljati na ulici. S: e. g. *Most s pericami* (Basel, Dr. Franz Meyer).

L: H. *Bodmer-Bing:* Camille Bombois (P 1951); Dict peint mod (1954). — Cf. B. *Dorival* (II 1957), W. *Haftmann* (4. izd. 1965; 1965), W. *Uhde* (1947 [1949]).

Bonacolsi, Pier Jacopo Alari → *Antico*

Bonan(n)us iz Pise, it. kipar. P: → *Porta di S. Ranieri* stolnice v Pisi iz o. 1180 (1180 je dkč. njena vélika vrata, ki pa se niso ohranila) in bron. → *vélika vrata monrealske stolnice* (d. 1186).

L: Valentino *Martinelli:* Bonanno Pisano (Mi s. a., »MdS« 16); »PKG« 5 (1969, t. 307). — Cf. A. *Boeckler* (1953), G. *Delogu* (1956 — L!).

***Bonaparte pri kužnih bolnikih v Jafi** (fr. *Bonaparte visite les pestiférés de Jaffa, le 11 mars 1799*), slavna, v jedru romantična Grosova slika (o, pl, 532 × 720 cm, d. 1804, Louvre). V liku Napoleona, ki se »neustrašno« dotika bolnikov, je slikar oživil staro predstavo o vladarju čudodelniku (»kralju taumaturgu«, kot je prvi opozoril W. Friedlaender, cf. lit.).

L: cf. W. *Friedlaender* (JWCI, 1940/41, p. 139—42).

Bonaventura (1221—1274), it. sholastični pisec, imen. *Doctor seraphicus*, 1256 imen. za kardinala in generala frančiškanskega reda, ki mu je postal »drugi ustanovitelj«; svetnik (14. VII.). Up: kot avtor spisa o »lignum vitae« (križ kot »les življenja«) npr. na T. Gaddijevi freski ob vznožju takega »drevesa življenja« (nad Križanim → *pelikan* krmi svoje mladiče, križ ima 6 dvojic vej, spremenjenih v napisne trakove s stihi o gl. dogodkih Kristusovega življenja, ob koncih vej medaljoni z 12 doprsji prerokov, ki drže manjše zvitke, in še 2 preroka na vrhu). — Cikli: Herrera star. in Zurbarán za Sevillo, od slednjega prej 5 slik (ena uničena v Berlinu 1945, cf. *Mus. Dahlem*), preostale 4 v Louvru (2), Dresdenu in Pal. Bianco v Genovi. — Cf. s. v. *nepravi Bonaventura*.

L: Réau III/1 (1958, p. 234—36).

Le **Bon Bock** (*Dober kozarec piva*), Manetov portret litografa Bellota v kavarni Guerbois v Parizu (o, pl, 94 × 83 cm, 1873, PMA [prej Carroll S. Tyson Coll., Chestnut Hill, Penn.]), nastal pod vplivom Halsovega slikarstva (o možaku na sliki so dejali, da pije haarlemsko pivo) in z uspehom razstavljen na pariškem Salonu leta 1873.

L: »CA« 14 (1967, kat. št. 165). — Cf. (tudi s. v. *Manet*) J. *Canaday* (1959).

Bonicatti, Maurizio, it. um. zgodovinar. Prispevki tudi v rev. *Commentari*.

B: *Studi di storia dell'arte sulla tarda antichità e sull'alto medioevo* (R 1963); *Aspetti dell'Umanesimo nella pittura veneta dal* 1455 *al* 1515 (R 1964); ‚*Note sul vedutismo veneziano: sulla cultura artistica di Francesco Guardi e di Domenico Tiepolo*' (Arte Ven, 1964); *Studi sull'Umanesimo: Secoli XIV—XVI* (F 1969, »Il pensiero storico« 56).

Bonifacij VIII., s pr. im. *Benedetto Gaetani*, rim. papež (1294—1303), uvedel jubilejna leta. Up: Giotto (fragment *freske*, 1300, zdaj Rim, S. Giovanni in Laterano, Arnolfo di Cambio (*kip do pasu* in → *nagrobnik papeža Bonifacija VIII.*, oba Rim, Grotte Vaticane).

L: cf. H. *Keller* (1939).

Bonington, Richard Parkes (1802—1828), angl. slikar, akt. večidel v Franciji, r. v Arnoldu pri Nottinghamu, u. (25) v Londonu za pljučno jetiko. S: predvsem krajine (spočetka akvareli), od 1825 dalje tudi intimno občuteni zg. prizori, npr. *Francoski kralj Franc I. in Marguerite de Navarre* (1827, Wallace).

L: M. W. *Brockwell* (ThB IV, 1910, s. v.); A. *Dubuisson* & C. E. *Hughes:* Richard Parkes Bonington: his life and work (L 1924); Atherton *Curtis:* Catalogue de l'oeuvre lithographié et gravé de R. P. Bonington (P 1939); Andrew *Shirley:* Bonington (L 1940, »English Master Painters«); Jonathan *Mayne* (EWA II, 1960, s. v.); A. *Bowness* & L. *Gowing* (Kindler I, 1964, s. v.); »PKG« 11 (1966, t. XVI & 93); »MdC« 271 (barvni repr. 6 & 9). — Cf. B. S. *Myers* (I 1969, s. v. [tekst Lorenz *Eitner*]).

Bonino da Campione → *campionesi*

Bonitas (lat.), personifikacija kreposti. Up: npr. na → *Vélikem zmagoslavnem vozu.*

L: Herbert *Rudolph* (RDK II, 1947, s. v.). — Cf. A. *Katzenellenbogen* (1939 [1964]).

BONN, gl. mesto ZRN (Porénje). Poznoromanska katedr. (*Bonner Münster*) *St. Cassius u. Florentius* (XII./XIII. st.).

L: Fried *Mühlberg:* Bonn (Mn-Bl 1951, »Deutsche Lande, deutsche K.«); Reclam N III (1959); EWA VI (1962, stp 275—76 — L!).

~ **Rheinisches Landesmuseum** (*Colmantstraße* 16). Pomembna z. prazg., rim. provincialne in srednjev. umetn.: mdr. npr. *nagrobnika iz Gondorfa* in *Niederdollendorfa* (VII./VIII. st.) in *nagrob. opata Gilberta* (u. 1152) iz → *Maria Laach*, znamenita → *Pietà Röttgen*, itd. S: zastopani predvsem porénski, niz. in hol. slikarji, mdr. npr. ikonografsko mikavni → *krilni oltarček iz nekdanje cerkve St. Maria ad Gradus v Kölnu* (o. 1430).

L: Jedding (1961 — L!); Aus rheinischer Kunst und Kultur: Auswahlkatalog ... (Dü 1963); Panofsky Tomb (1964, repr. 185—88, 192).

~ **Städtische Kunstsammlungen** (*Rathausgasse* 7). S: mdr. zastopan npr. Gerhard von Kügelgen (*Avtp. z bratom Karlom*).

L: cf. L. *Grote* (II s. a.).

Bonnard, Pierre (1867—1947), fr. slikar, najpomembnejši kolorist iz nasledstva impresionizma. R. blizu Pariza (Fontenay-aux-Roses), jeseni 1888 v Pont Avenu, 1889/90 se v Parizu pridružil skupini → *Nabis* (po Denisu je bil *Nabi très japonard*), 1894 spoznal svojo življenjsko tovarišico (Marthe, poroka 1925, u. 1942), o. 1905 z Vuillardom prevzel impresionizmu bližnjo tehniko (z njo sta upodabljala motive, zaradi katerih to njuno slikarstvo zaznamujemo s terminom → *intimizem*), 1925 kupil vilo v Le Cannetu pri Cannesu, tam u. S: *Ambroise Vollard* (o. 1906, Zürich), *Loža* (*Gaston in Josse Bernheim in njuni ženi*, 1908, Pariz, z. Bernheim-Jeune), *Ženski akt proti luči* (*Nu à contre-jour*, 1908, Bruxelles), *Gospa pri mizi z zajtrkom* (o. 1910, Zürich), *Ženski akt pred ogledalom* (1919, Saint-Tropez, Mus. de l'Annonciade), *Brata Bernheim de Villers v sobi* (1920, MAM), *Pri toaleti* (120 × 80 cm, 1922, ib.), *Slikar Signac s prijatelji na svoji jadrnici* (*Le Bateau de Signac*, 1924/25, Zürich), *Le Cabinet de toilette* (1932, Chicago, Samuel A. Marx). *Avtp.* (1938, New York, Wildenstein Gall.), *Avtp.* (1945, New York, Donald S. Stralem). G (lito.): 1900 za Vollarda ilustr. Verlaina (*Parallèlement*). — Lepaki: prvi primer *France-Champagne* (1892).

L: Edouard-Joseph I (1920, s. v.); HPM I (1949); H. *Rumpel:* Bonnard (Bern 1952); Vollmer I (1953); Dict peint mod (1954); Pierre Bonnard (Ba 1955 [rk]); John *Rewald* (EWA II, 1960, s. v. — L!); H. *Read* (Kindler I, 1964, s. v.); Annette *Vaillant:* Bonnard (L 1966); Norbert *Lynton*, Bonnard: the act of re-creation (Studio, 1966); Arts-Loisirs (št. 69, [P] 1967). — Cf. G. *Jedlicka* (1947), F. *Jourdain* (1946), T. *Natanson* (1951), J. *Rewald* (1948).

Bontemps, Pierre (verj. o. 1505/10—1568), fr. kipar, od 1536 dalje Primaticciov sodel. v Fontainebleauju, pozn. delal v Parizu. P: kiparski okras *nagrob. kralja Franca I.* (zač. 1547, Saint-Denis, opatijska c.), **spom. za srce Franca I.* (1550, ib. — reliefi na žari kažejo *Geometrijo*, *Kiparstvo*, *Slikarstvo* in *Stavbarstvo*, na podstavku pa *Astronomijo*, *Instrumentalno glasbo*, *Vokalno glasbo* in *Poezijo*), kip sedečega *Charlesa de Maigny* (1557, Louvre) z njegovega nagrob. v pariški *l'église des Célestins*.

L: M. *Beaulieu*, Nouvelles attributions à Pierre Bontemps (RArts, 1953); Panofsky Tomb (1964, p. 79 & 88, repr. 352 & 409—12). — Cf. A. *Blunt* (1953), P. S. *Wingert* (1939).

Bonvicino, Alessandro → *Moretto da Brescia*

***Book of Durrow** ali *Codex Durmachensis* (»Knjiga iz Durrowa«, tj. iz samostana, ki ga je bil ust. sv. Kolumban), pomemben iluminiran rkp. (pergament, 24,7 × 16 cm, Dublin, Trinity College Libr., Ms. 57 [A IV, 5]), najstar. med 3 posebno uglednimi anglosaško-irskimi evangeliarji (infra: → *Book of Kells*, → *Book of Lindisfarne*), po splošni sodbi nastal v 2. pol. VII. st. Z umzg. vidika zaslužijo pozornost takó okrasne strani (e. g. f. 192v na zač. Janezovega evangelija), ki jih zaznamuje starodavni motiv keltske spirale, kakor tudi ploskovito preoblikovani simboli evangelistov (e. g. f. 21v: *človek* za Mateja), ki ne kažejo kanonskega zaporedja, ampak za dobo pred vulgáto značilen vrstni red (*človek*, *orel*, *vol*, *lev*).

L: Diringer Book (1958, p. 140); *Evangeliorum quattuor Codex Durmachensis: Book of Durrow (faks., 2 knj., Olten-Fr: Urs Graf Verlag 1960, izd. Arthur Aston *Luce*, Otto *Simes*, Peter *Meyer* & Curt *Bieler*); »UF« 12 (1967, repr. 170); »PKG« 5 (1969, t. 7 — L!); »US« 6 (repr. p. 50). — Cf. P. *D'Ancona* (& E. *Aeschlimann* 1969, t. 12), H. *Holländer* (1969, repr. 4), C. *Nordenfalk* (Sk 1957). J. J. *Sweeney* (1965). 12 (1967); »US« 6 (1970, repr. p. 51). — Cf. C. *Nordenfalk* (Sk 1957), J. J. *Sweeney* (1965).

***Book of Kells** (»Knjiga iz Kellsa«) ali *Codex Cenannensis*, najslavnejši med irskimi IR, »*supreme masterpiece of the Celtic illuminator*«, lat. evangeliar (pergament, 339 listov 33 × 24 cm, o. 800, Dublin, Trinity College Libr., Ms. 58 [A. I. 6]). Med celostr. miniaturami ali posebno bogato okrašenimi stranmi npr. *Marija z otrokom* (f. 7v), *Breves causae secundum Matthaeum* (f. 8r), *simboli 4 evangelistov* (f. 27v), *Matej* (f. 28v), zač. Matejevega evangelija z *Liber generationis* (f. 29r), *Kristus* ali *Marko* (f. 32v), stran z *8-krožnim križem* (f. 33r), posebno znamenita iniciala **hi-ro* (*XPI*) za *Christi autem generatio* (f. 34r), *simboli 4 evangelistov* (f. 129v), zač. Markovega evangelija z *Initium evangelii* (f. 130r), *Skušanje Kristusa* ali točno *Satan tretjič skuša Jezusa* (*Kristus vrh templja*, f. 202v), *Vstajenje* (f. 285r), *simboli 4 evangelistov* (f. 290v), *Janez Ev.* (f. 291v) in zač. Janezovega evangelija z *In principio erat verbum* (f. 292r).

L: Edward *Sullivan:* The Book of Kells (L 1914; n. izd. L 1952); Cankar I/1 (2. izd. 1930); *Evangeliorum quattuor Codex Cenannensis: The Book of Kells (faks., 3 knj., Bern: Urs Graf Verlag 1950—1951, izd. Ernest Henry *Alton* & Peter *Meyer*); »UF« 12 (1967); »US« 6 (1970, repr. p. 51). — Cf. C. *Nordenfalk* (Sk 1957), J. J. *Sweeney* (1965).

***Book of Lindisfarne** ali *Lindisfarne Gospels* (tudi *Cod. Lindisfarnensis* ali *Gospels of S. Cuthbert*), znamenit anglosaški iluminiran rkp. (258 listov 34 × 24,5 cm, o. 700, Br. Mus., Cotton. Nero D. IV). Med pomembnimi celostr. miniaturami podobe evangelistov (e. g. f. 25v: *Matej*) in 5 bogato okrašenih, s križem zaznamovanih kvadratov (e. g. f. 2v).

L: Cankar I/1 (2. izd. 1930); Diringer Book (1958, p. 142—43); *Evangeliorum quattuor Lindisfarnensis Musei Britannici Codex Cottonianus Nero D IV (faks., 2 knj., Olten-Lausanne: Urs Graf Verlag 1956—1960, izd. Thomas Downing *Kendrick*, T. J. *Brown*, R. L. S. *Bruce-Mitford*, H. *Roosen-Runge*, A. E. A. *Werner*, A. S. C. *Ross* & E. G. *Stanley*); EWA I (1959, t. 280 & 282 des. zgoraj); »UF« 12 (1967, repr. 171 & 173); »PKG« 5 (1969, t. III — L!); »US« 6 (repr. p. 52). — Cf. P. *D'Ancona* (& E. *Aeschlimann* 1969, t. 9), H. *Holländer* (1969, repr. 19), E. G. *Millar* (1923), C. *Nordenfalk* (Sk 1957).

Boon, K(arel) G(erard), hol. um. zgodovinar, direktor graf. z. v amsterdamskem *Rijksmus.* (*Rijksprentenkabinet*).

B: *Gerard David* (A 1938, »Pal.«); *‚Overzicht van de Litteratuur betreffende Nederlandsche Kunst verschenen in Nederland van 1942—1946'* (OH, 1946); *‚De erfenis van Aelbert van Ouwater'* (Nkj, 1947); *‚Naar aanleiding van tekeningen van Hugo van der Goes en zijn school'* (ib., 1950/51); *‚Scorel en de antieke kunst'* (OH, 1954); (& F. Baudouin) *Dieric Bouts* (Br 1957 [kat. razst. 1957—58, Bruxelles, Palais des B.-A., & Delft, Mus. Prinsenhof]); *The complete etchings of Rembrandt* (L-NY 1963; nem. izd.: *Rembrandt: Das graphische Werk*, W 1963); *Geertgen tot Sint Jans* (A 1967); *Het zelfportret in de nederlandsche en vlaamsche schilderkunst* (A s. a., »Het onderwerp in de nederlandsche en vlaamsche schilderkunst«).

Borchgrave d'Altena, *comte* **Joseph de,** belg. um. zgodovinar.

B: *Sculptures conservées au pays mosan* (Verviers 1926); *Les retables brabançons* (Br 1942); *La passion du Christ dans la sculpture en Belgique* (Br 1946); *Les retables brabançons conservés en Suède* (Br 1948).

Borčič, Bogdan (1926—....), slov. slikar in grafik. R. v Lj, tu 1950 dkč. AUU, 1958/59 delal pri Johnnyju Friedlaenderju v Parizu, od 1970 dalje docent na ALU.

L: AS (1958 — L!); Lj Gr (1959—71); ŠijanecS (1961; M. *Stelè* (ELU 4, 1966, s. v. p. 667); A. *Bassin* (Delo, 8. VI. 1968, p. 17). — Cf. M. *Tršar* (pon. 1970).

BORDEAUX, mesto v jugozah. Franciji (*Guyenne*), 370—508 gl. mesto Akvitanije, 732 požgano od Arabcev in 857 porušeno od Normanov, cvetelo pod angl. oblastjo 1154—1453, pomembno um. središče v XVIII. st., ko je bila mdr. oblikovana tudi *Place Royale* (zdajšnja *Place de la Bourse*) s *konjeniškim spom. Ludovika XV.* (po vzoru Mark Avrelovega spom. v Rimu oblikovana mojstrovina J.-B. Lemoyna, post. 1743, razrušen med revolucijo).

L: EWA V (1961, stp 595—96 — L!).

~ **Grand Théâtre** je 1772—80 sez. arh. Victor Louis (1731—1800). S klasicistično kolonado in reprezentativnim *stopniščem* v notr. zaznamovana stavba je vplivala tudi še na gledališko arhitekturo XIX. st.

~ **Musée des Beaux-Arts.** V precej bogati z. fr. slikarstva XVIII.—XIX. st. mdr. zastopana J.-F. de Troy (*Un Abbé des Feuillants*) in Delacroix (*La Grèce a Missolonghi*, 1827), med kiparji npr. J.-B. Lemoyne ml. (*Montesquieu*, marm. doprsje, d. 1767).

***Bordojska mlekarica,** znamenita Goyeva pozna slika (o, pl, 75 × 67 cm, 1826/28, Prado), ki se odlikuje s tako rekoč impresionistično potezo čopiča.

L: cf. F. J. *Sánchez Cantón* (1959, p. 270—71).

Bordone, Paris (1500—1571), it. beneški slikar, r. v Trevisu, u. v Benetkah; po Vasariju se učil pri Tizianu, s katerim pa sta se sprla. S: npr. *Ribič izroča dožu prstan sv. Marka* (o. 1535, Accad.).

L: Venturi IX/3 (1928); Berenson Ox (1932); G. *Canova*, I viaggi di Paris Bordone (Arte Ven, 1961); *ead.:* Paris Bordone (V 1964); P. *Zampetti* (Kindler I, 1964, s. v. — L!).

Boreas (grš. in lat.), severni veter, odtod tudi hrv. in slov. izraz *bora* in *burja*. V ikonografiji se pojavlja samostojno v podobi krepkega starca in v povezavi z naukom o → *štirih temperamentih* in → *štirih elementih*. Up: Rubens (*Boreas ugrabi Oreithyio*, o. 1615, Wien Ak.).

L: Hunger (1955, s. v. *Winde*); EJ

Borenius, Tancred (1885—1948), angl. um. zgodovinar. Številni prispevki v *BM*, *Panth*, *Apollo*, etc.

B: *A Catalogue of the Paintings at Doughty House Richmond & elsewhere in the Collection of Sir Frederick Cook, I* (L 1903); (& E. W. Tristram) *Englische Malerei des Mittelalters* (F-Mn 1927; angl. orig.: *English Medieval Painting*, NY 1929); *Florentine frescoes* (L 1930); *The Harewood Collection of Pictures* (Ox 1936); ‚*Das Wilton Diptychon*' (Panth, 1936); *Rembrandt: Selected Paintings* (L: Ph 1942; 3. izd. 1952).

L: nekrologa: AN (1948); BM (1948).

Borghese, Scipione, s pr. im. *Scipio Caffarelli* (u. 1633 star 57), it. kard. (»*Cardinal Nepote*«, njegov ujec je bil → *Pavel V.*, cf. s. v. *nepotizem*), bogati, mogočni in uživaški pokrovitelj mladega G. L. Berninija in drugih umetnikov, utemeljitelj slavne družinske z. (s stavbo in okolico vred *Mus. e Gall. Borghese*, → *Rim* [muzeji]). Up: G. L. Bernini (marm. *doprsji* [zaradi razpoke na 1. doprsju umetnik hitro napravil še kopijo] iz 1632, Borghese).

L: cf. R. *Wittkower* (Gian Lorenzo 1955; 1958).

Borghini, Vincenzo (1515—1581), florent. filolog in zgodovinar, prior, Vasarijev prijatelj, njegov in drugih florent. umetnikov (npr. Bronzina) svetovalec v ikonogr. zadevah.

B: *A. Lorenzoni* (izd.): *Carteggio artistico inedito di d. Vinc. Borghini* (F 1912).

Borgo S. Donnino → *Fidenza*

***Borilec** (angl. *The Boxer*, fr. *Le Pugiliste*, it. *Il Pugilatore*, nem. *Der Faustkämpfer*), v Rimu 1884 najdena bron. helen. plastika (viš. 128 cm, o. 50 pred [sedež mod.], Rim, Mus. delle Terme): naturalističen kip sedečega, počivajočega atleta, ki so mu nešteti boji zmaličili obraz in telo.

L: S. *Mikuž* (Delo, 14. II. 1960, p. 6); EWA VII (1963, t. 366); Koepf (1964); »PKG« 1 (1967, t. 144 — L!). — Cf. J. *Boardman* (NY 1964, repr. 203), W. *Helbig* (II 2. izd. 1899).

Borinski, Karl (1861—1921), nem. lit. zgodovinar in estetik, r. v Katowicah v Šleziji, u. (60) v Münchnu.

B: *Die Rätsel Michelangelos* (Mn 1908); *Die Antike in Poetik und Kunsttheorie* (2 knj., Lpz 1914—1924, 2. knj. izd. R. Newald).

BORJANA pri Kobaridu. V pokopališki c. *freske* Giana Paola → *Thannerja*.

Borodajkewycz, Taras von, avstr. univ. prof. na Dunaju, znan antisemit.

B: ‚*Aus der Frühzeit der Wiener Schule der Kunstgeschichte: Rudolf Eitelberger und Leo Thun*' (H. Sedlmayrjev zb., 1962).

Los **borrachos** → *Pivci*

Borromini, Francesco (1599—1667 sam.), it. arhitekt, revolucionaren tvorec skrajno slikovite, iz samih vboklih in izboklih prostorskih delov zraščene arhitekture, ki so jo za njim nadaljevali zlasti → *Guarini* in severnoevr. arhitekti (Balt. → *Neumann*); r. ob Luganskem jezeru (Bissone), s pr. im. Francesco *Castelli*, priimek Borromini privzel šele 28 let star. A (vse v Rimu): *pročelje* za *Oratorio dei Filippini* (1637—40), cerkvica **S. Carlo alle Quattro Fontane* (1638—41, *pročelje* 1665—67), univ. c. **St' Ivo della Sapienza* (1642—50), prezidava bazilike *S. Giovanni in Laterano* (1646—49), zlasti *pročelje c. St' Agnese in Agone* (pri kateri je 1653—55 nadomestil oba Rainaldija), *Collegio di Propaganda Fide* (načrt 1647, 1662—64 zlasti *pročelje* v ozki *via di Propaganda* in *Capp. dei Re Magi*), *stolp in kupola c. St'Andrea delle Fratte* (1653—65), itd. — Bor-

rominijev postumno izdani *Opus Architectonicum* iz let 1720/25 je v 1960-ih letih znova izdal Paolo Portoghesi (R: Edizione dell'Elefante).

L: Kurt *Cassirer*, Zu Borrominis Umbau der Lateransbasilika (JPK, 1921); Paolo *Portoghesi* (EWA II, 1960, s. v. — L!); *id.*: Borromini nella cultura europea (R 1964, »Officina« 1); Pevsner (1966); P. *Bianconi:* Francesco Borromini: Vita, opere, fortuna (Bellinzona 1967); H. *Thelen:* Francesco Borromini, Die Handzeichnungen, Abt. I: Zeitraum 1620/32 (Graz 1967 — v načrtu 4 knj.); Paolo *Portoghesi:* Francesco Borromini: Architettura come linguaggio (Mi-R 1967); *id.*, L'»Opus architectonicum« del Borromini (R. Wittkowerjev zb. I, 1967); *id.*, An unknown portrait of Borromini (BM, 1967, p. 709—10); P. *Marconi:* La Roma del Borromini (R 1968, »Profili romani« 1). — Cf. G. C. *Argan* (1952), G. *Baglione* (1642), F. *Baldinucci* (Notizie ...), G. P. *Bellori* (1672), H. *Egger* (1903), E. *Hempel* (1924), A. *Muñoz* (1921), M. *Mušič* (II 1966), G. P. *Passeri* (1772), H. *Sedlmayr* (1930 [1939]), R. *Wittkower* (1958 [1965]).

Bosch, Hieronymus, s pr. im. *Jeroen Anthoniszoon* (verj. o. 1450—1516), niz. slikar, živel (verj. tudi r.) in u. v 's Hertogenboschu v Brabantu, po katerem se je na nekaterih delih podpisal *Jheronimus Bosch* (vzdevek *van Aeken*, ki ga je imel že ded, kaže na prihod prednikov iz Aachna); dkm. od 1480 dalje v svojem mestu, kjer je očitno užival precejšen družbeni ugled. Njegove zvečine alegorično zamišljene religiozne in žanrske podobe, ki pričajo o moralistu in satiriku, izvirno povezujejo realistične nadrobnosti in groteskne domišljijske stvore ter takó napovedujejo poznejše *fantastično slikarstvo*, pos. v flam. umetn., hkrati pa nekatere med njimi (npr. *Kristus nosi križ* v Gentu) s svojim svetom spačenih obrazov takó kot Leonardove študije fiziognomij, ki so morda vplivale nanje, anticipirajo tudi pozn. → *karikaturo*. Boschovi motivi so v marsičem še nepojasnjeni, nedvomne so zveze z ljudsko umetn. pa popularno grafiko, knj. ilustracijo ipd.; mdr. so domnevali umetnikovo poznavanje ž. legend (prek začasno »spreobrnjenega« Jacoba van Almangien, cf. L. Brand *Philip*, B), gotovo pa so neutemeljene razlage o »heretični« vsebini in zvezah s sekto adamitov (cf. W. *Fraenger*). S (hipotetična časovna razvrstitev): *Zdravljenje blaznosti* (Prado), *Sedem naglavnih grehov* (tondo obdan s 4 manjšimi tondi, v katerih so predstavljene → *štiri poslednje reči*, vse v pravokotnem okviru, Escorial), *Pojedina v Kani* (Rotterdam), *Ecce Homo* (z napisom *Salva nos Christus redemptor*, Städel), *Slepar* ali *Šarlatan* (Saint-Germain-en-Laye, Mus. Municipal), *Ladja norcev* (nastala verj. po izidu S. Brantovega *Das Narrenschiff*, tj. po 1494, in pred *Hvalnico norosti* Erazma Rotterdamskega iz 1501, Louvre), triptih s *Senenim vozom* (levo *Zemeljski raj*, des. *Pekel*, o. 1490, Prado), triptih s *Poslednjo sodbo* (morda samó zvesta sočasna kopija, Wien Ak.), triptih s *Skušnjavami sv. Antona* (Lizbona, Museu Nacional de Arte Antiga), *Triptih puščavnikov* (Benetke, Doževa palača, Appartamento del Doge), ki kaže z zaporedjem od leve na des. — *Anton*, *Egidij*, *Hieronim* — 3 stopnje mističnega vzpona duhá, triptih z **Vrtom naslad* (o. 1500, Prado), triptih s *Poklonom kraljev* (ib.), *Kristus nosi križ* (Gent, Muzeum voor Schone Kunsten), *Skušnjave sv. Antona* (Prado), *Janez Krst. v pustinji* (Madrid, Mus. Lázaro) in t. i. *Izgubljeni sin* (Rotterdam).

L: Friedländer V (1927); Dirk *Bax:* Ontcijfering van Jeroen Bosch ('s Gravenhage 1949); Cankar III/2 (1951); Panofsky Neth (1953); Lotte Brand *Philip*, The Prado Epiphany by Jérôme Bosch (AB, 1953); Jacques *Combe:* *Jérôme Bosch (P 1957 — L!); L. Brand *Philip*, The Peddler (Nkj, 1958); Jacques *Combe* (EWA II, 1960, s. v. — L!); Dirk *Bax*, Bezwaren tegen L. Brand Philips interpretatie van Jeroen Bosch' marskramer, goochelar, keisnijder en voorgrond van hooiwagenpaneel (Nkj, 1962); P. J. *Meertens*, Volkskundige elementen in het werk van Jeroen Bosch (Volkskunde, 1962); S. J. *Gudlaugsson* (Kindler I, 1964, s. v.); L'opera completa di Bosch (Mi 1967, uv Dino *Buzzati*, kat. Mia *Cinotti*, »CA« 2); Patrik *Reuterswärd:* Hieronymus Bosch (U 1970). — Cf. L. v. *Baldass* (1926; 1935; 1938; 1943 [1959]), J. *Baltrušaitis* (1955), Ch. D. *Cuttler* (1957; 1957; 1968), R. L. *Delevoy* (1958; 1960), G. *Dorfles* (1953), W. *Fraenger* (1947; 1950; 1951), M. J. *Friedländer* (1941), G. F. *Hartlaub* (1957), C. *Linfert* (1959), A. *Pigler* (1950), L. van *Puyvelde* (1962), Ch. de *Tolnay* (1937 [1965]).

Boschetto, Antonio, it. um. zgodovinar; prispevki k zgod. it. renesančnega slikarstva.

B: *Giovan Gerolamo Savoldo* (Mi 1963, »Antichi pittori italiani«).

Bosio, Antonio (1575—1629), prvi raziskovalec rim. katakomb (1593), čigar delo je šele postumno izšlo.

B: *Roma sotterranea, nella quale si tratta de' sacri cimiterii di Roma* ... (R 1632; n. izd. 1650); *Sculture e pitture sagre, estratte dai cimiterii di Roma* (3 knj., R 1737—1754, G. G. *Bottari* ed.).

L: A. *Valeri:* Cenni biografici di Antonio Bosio con documenti inediti (R 1900); SchlosserL (1964).

Bosschaert, Ambrosius, star. (1573—1621), hol. (flam.) slikar, emigriral iz Antwerpna, delal zvečine v Middelburgu. S: *cvetlična tihožitja* (*šopki*), ki jih hranijo npr. Ksthist. Mus. (d. 1609), København (d. 1617 in d. 1618), Rijksmus. (d. 1619), prof. Einar Perman v Stockholmu (d. 1619), Stockholm (d. 1620) in Mauritshuis, vse na lesu ali bakru.

L: cf. I. *Bergström* (1956).

Bossert, Helmuth Theodor (1889—1961), nem. um. zgodovinar in arheolog, orientalist. Prom.

v Freiburgu pri Vögeju, prof. na univ. v Carigradu, tam u. Izd. temeljni priročnik za zgod. umetne obrti.

B: *Der ehemalige Hochaltar in Unserer Lieben Frauen Pfarrkirche zu Sterzing in Tirol* (In 1914, dis.); *Ein altdeutscher Totentanz* (Bl 1919, »Wasmuths Ksthefte« 2); *Altkreta: Kunst und Kunstgewerbe im ägäischen Kulturkreise* (Bl 1921; 3. angl. izd. *The Art of Ancient Crete*, L 1937); *Das Ornamentwerk* (Bl 1924; angl. izd. *Ornament in Applied Art*, NY 1924); *Volkskunst in Europa* (Bl 1926; angl. izd. *Peasant Art in Europe*, L 1927); *An Encyclopaedia of Colour Decoration: from the earliest times to the middle of the XIXth century* (NY 1928); *(s sodel.) *Geschichte des Kunstgewerbes aller Zeiten und Völker, I—VI* (Bl 1928—1935).

L: Kü (1931).

Bossi, Giuseppe (1777—1815), it. slikar, neoklasicist, zaslužen za izoblikovanje pinakoteke Brere v Milanu, 1807—09 kopiral Leonardovo →*Zadnjo večerjo*. S: npr. *Avtp.* (Brera).

B: *Del Cenacolo di Leonardo da Vinci: Libri quattro* (Mi 1810).

BOSTON (*Massachusetts*, ZDA [*New England*]), mesto, ki so ga 1630 naselili puritanci (zvečine iz angl. Bostona). Ohranjene stavbe iz XVII.—XIX. st.

L: EWA XIV (1967, stp 599).

∼ **Isabella Stewart Gardner Museum** (*Fenway Court*, 280, *The Fenway*), nekd. z. I. S. → *Gardner*, javnosti odprta 1925, leto po njeni smrti. S: posebno dobro so zastopani stari Italijani, npr. Simone Martini (*pentaptih s Pavlom, Lucijo, Marijo z otrokom, Katarino in Janezom Krst.*), 3 stari florent. portreti (vsi na lesu), in sicer Masacciu atr. *Profilni portret mladeniča v rdečem turbanu* (41 × 30 cm), Uccellu atr. *Ženski profilni portret* (44 × 32 cm) in P. Pollaiuolu atr. *Ženski profilni portret* (47 × 30 cm [prej z. Hainauer]), sicer pa Giovanni di Paolo (*Dvanajstletni Jezus med učitelji*, temp, preneseno na pl in nov les), Piero della Francesca (*Hêrakles*, fragment freske), Pesellinovi tabli (prvotno *cassone*) z ilustracijami Petrarkove nedk. pesnitve *I Trionfi* iz o. 1352—74 (v stopnjevanem zaporedju *zmagoslavni vozovi Ljubezni, Čistosti in Smrti* pa *Slave, Časa in Večnosti*), C. Crivelli (*Jurij z zmajem*, temp, les), Botticelli (npr. → *Madonna dell'Eucaristia*, temp, les, 1471/72), Tizian (**Ugrabljenje Europe*, 1559/62), Rafael (*Tommaso Inghirami*, les, 1512/14 — inačica v Gall. Palatina v Pal. Pitti), Bacchiacca (*Portret žene s šopkom*, les), Jacopino del Conte (*Celopost. portret Baccia Bandinellija*, les [prej veljal za Bandinellijev avtp.]), F. Guardi (*Riva degli Schiavoni*), A. Longhi (*Alessandro Contarini*, d. 1766), A. Mancini; med Španci B. Bermejo (*Sv. Engracia*, les, o. 1477), Zurbarán (*Celopost. portret doktorja prava*); med Holandci Rembrandt (*Avtp.*, les, d. 1629; *Dvojni portret zakoncev*, d. 1633; *Vihar na Galilejskem jezeru*, d. 1633; *Pokrajina z obeliskom*, les, d. 1638), Vermeer (*Koncert*, o. 1568/60); iz novejše dobe Manet (*Madame Auguste Manet, umetnikova mati*, 1863), Degas (*Madame Gaujelin*, d. 1867), Whistler (*Harmonija v modrem in srebrnem: Trouville* [Courbet na morski obali pri Trouvillu], 1865), Sargent (npr. *El Jaleo*, d. 1882; *Isabella Stewart Gardner*, d. 1888), Zorn, Matisse, itd. — Izmed kiparjev zastopan Cellini (*Doprsje Binda Altovitija*).

L: B. *Berenson*, Les peintures italiennes de New York et de Boston (GBA, 1896). — Cf. Ph. *Hendy* (*1931).

∼ **Museum of Fine Arts** (*Huntington Avenue*), eden izmed 7 v. amer. muz. (→*sedem vélikih amer. muz.*), najpomembnejši v Novi Angliji, z eno najbolj bogatih z. azijske in egipt. umetn. in največjo z. grš. vaz v ZDA. S: mdr. tudi celotna poslikana apsida iz *Santa Maria de Mur* v Kataloniji (*Kristus med simboli evangelistov*, spodaj *12 apostolov*, XII. st.) in niz. *triptih z Mučeništvom sv. Hipolita* (zadnja četrt. XV. st.), sicer pa med zastopanimi slikarji Rogier van der Weyden (**Luka riše Marijo* [najboljša inačica, verj. orig.], o. 1435/40), Lucas van Leyden (*Voda iz skale*, 1527), Rosso Fiorentino (*Mrtvi Kristus med angeli*), El Greco (*Fray Hortensio Felix de Paravicino*, 1609), Poussin (*Ahil na Skirosu*, 1640/50), Velázquez (*Luis de Góngora*, 1622; *Baltazar Carlos in njegov pritlikavec*, 1631), Rembrandt (*Portreta zakoncev Ellison*, oba d. 1634), Watteau, Canaletto (*Il Bacino di San Marco*, o. 1735/40), Chardin, Turner, Constable, Daumier (*Mož na vrvi*), Jean-François Millet (*Avtp.*, o. 1844), Courbet, Manet, Degas (*Vojvoda in vojvodinja Morbilli*, 1867; *Kočija na dirkah* [*Paul Valpinçon s svojo družino*], 1870/72), Cézanne (*Madame Cézanne*, 1877; *Avtp.* [*Cézanne à la barbiche*], 1898/1900), Monet (*Rue de la Bavolle, Honfleur*, o. 1865; *Cap Martin pri Mentonu*, d. 1884; *Rouenska katedr.: jutro*, 1894), Renoir (*Le Bal à Bougival*, d. [18]83), Cassatt (*V operi*, 1879), Carrière (*Paul Verlaine*, 1890), van Gogh (*Poštar Roulin*, 1888), Gauguin (**Odkod prihajamo-kaj smo-kam gremo*, 1897), itd.

L: Catalogue of Paintings and Drawings: Museum of Fine Arts (Bo 1894); Illustrated Handbook (Bo 1956; Bo 1964); Walter Muir *Whitehill:* Museum of Fine Arts, Boston: a Centennial History (2 knj., C[Mass.] 1969).

Boštjan (lat. *Sebastianus*, angl. & nem. *Sebastian*, fr. *Sébastien*), kršč. svetnik (20. I.), po legendi centurion Dioklecijanove telesne straže, zaradi zvestobe veri služil za tarčo lokostrelcem, da je bil — ves od puščic preboden — videti kot jež (*ut quasi ericius videretur*). Pobožna vdova Irena ga je negovala in mu rešila življenje, nazadnje pa so ga v cirkusu pobili in truplo vrgli v *Cloaca maxima*. Priprošnjik zoper kugo (tudi → *Štirinajst priprošnjikov*). Up: star in bradat — e. g. *mozaik* v rim. c. S. Pietro in Vincoli (verj. po kugi 680), B. Gozzoli (*freska*, d. 1464, San Gimignano, St'Agostino); mlad, gol, preboden s puščicami — e. g. A. Rossellino (marm. *soha*, 1457, Empoli, Collegiata), Mantegna (1459?, Ksthist. Mus.; 1470-a leta, Louvre; o. 1490?, Benetke, Ca' d'Oro), Botticelli (les, 1473/74, Dahlem), Ant. del Pollaiuolo (*Mučeništvo*, 1475, Nat. Gall.), Antonello da Messina (o. 1476, Dresden), C. Tura (1484?, Dahlem), Holbein star. (*Boštjanov olt.*, 1516, Alte Pin.), Tizian (d. 1522, Brescia, Ss. Nazzaro e Celso), G. Reni (Pin. Capitolina), Cebej (*Sv. Rok in Boštjan*, d. 1763, Cerknica, podr. c. sv. Roka), Labisse (*Les Matins d'Ipanema*, 1951, London, z. Dr. S. L. Simpson), G. Moreau (študija, Pariz, Mus. Gustave Moreau).

L: Ferguson (1954); Réau III/3 (1959, p. 1190 ss — L!); Jane Davidson *Reid*, Rilke's Sebastian and the Painters (Coll Art J, 1967); Keller (1968, p. 449—50); LS I (1968). — Cf. B. *Berenson* (e. g. 1963, repr. 894, 923, 1074, 1098, 1116, 1184), J. *Braun* (1943, stp 642—49), D. von *Hadeln* (1908), K. *Künstle* (1926, p. 524—28).

Sv.* **Boštjan, slika Andree → *Mantegne* (topolovina, 68 × 30 cm, 1459?, Ksthist. Mus.), sign. na slopu levo z grš. črkami *TO ERGON TOU ANDREOU* (delo Andreja). V oblaku je videti lik jezdeca.

L: cf. H. W. *Janson* (1961), P. *Kristeller* (1901 [1902]), E. *Tietze-Conrat* (1955), itd.

Bott, Gerhard (1927— ....), nem. um. zgodovinar in muzealec, prom. 1950 v Frankfurtu, delal v Nürnbergu, rim. *Bibl. Hertziana* in Frankfurtu, od 1960 dalje pa v Darmstadtu.

B: *Giovanni-Battista Tiepolo: Fresko im Treppenhaus der Würzburger Residenz* (Stu 1963, »WerkM« 92); ‚*Zur Ikonographie des Treppenfreskos von Giovanni Battista Tiepolo in der Würzburger Residenz*' (Anz GN, 1965); ‚*Schmerzensmann und Schmerzensmutter nach Lucas van Leyden*' (P. Metzov zb., 1965); *Die Gemäldegalerie des Hessischen Landesmuseums in Darmstadt* (Hanau 1968, »Meisterwerke deutscher Museen«); (izd.) *Das Museum der Zukunft* (K 1970).

Bottari, Stefano (1907—1967), it. um. zgodovinar, univ. prof., najprej v Catanii, od 1957 pa v Bologni. Z Lucianom → *Laurenzijem* ust. in ur. *Arte Antica e Moderna.*

B: *Il Duomo di Messina* (Me 1929); *Artisti siciliani* (Me 1930; n. izd. 1939); *Antonello da Messina: 1430—1479* (Me 1930; n. izd. 1939; n. izd. Antonello, Me 1953); *La critica figurativa e l'estetica moderna* (Bari 1935); *I miti della critica figurativa* (Me 1936); *Storia dell'arte, I—II* (Mi-Me 1940); *Il linguaggio figurativo* (Mi-Me 1940); *Lineamenti storici dell'arte italiana* (Catania 1944); (& V. Brancati) M. *M. Lazzaro* (ib. 1945); *L'architettura della Contea* (ib. 1948); *Monumenti svevi di Sicilia* (Pal 1950); *Storia dell'arte italiana* (3 knj., Mi-Me 1943—1947; n. izd. 1954—1957); *La pittura del Quattrocento in Sicilia* (Me-F 1954); *La cultura figurativa in Sicilia* (Me-F 1954); ‚*Correggio*' (EWA III, 1960); *Correggio* (Mi 1961); ‚*Raffaello alla Farnesina e la prima »maniera« italiana*' (Studi urbinati, 1962); ‚*Natura morta*' (EUA IX, 1963); *L'arca di S. Domenico in Bologna* (Bol 1964, »L'arte in Emilia« 1); ‚*La Mostra della Natura Morta Italiana*' (L'Oeil, 1964); *Saggi su Nicola Pisano* (Bol 1969).

L: DULC I (1959); Chi è (1961); Carlo *Volpe* (AAM, 1966 [izšlo 1967], nekr.).

Botticelli, Sandro, s pr. im. *Alessandro di Mariano Filipepi* (1445—1510), it. slikar, eden izmed v. umetnikov it. in pos. florent. quattrocenta, v katerem predstavlja t. i. 3. rod. R. (kot strojarjev sin) in u. v Florenci, kjer je bil z izjemo dela v → *Sikstinski kapeli* vse življenje in kjer je postal takó rekoč dvorni slikar → *Medičejcev* in najboljši lik. predstavnik humanističnega kroga Lorenza Veličastnega (→ *florentinski neoplatonizem*). Učenec Filippa Lippija in učitelj Filippina Lippija, eden izmed najbolj sugestivnih risarjev vseh časov. Njegovo poduhovljeno in s čedalje globljo melanholijo zaznamovano umetn. (po padcu Medičejcev in za strahovlade → *Savonarole* se bridkost samó še stopnjuje) so znova »odkrili« v viktorijanski Angliji, zlasti → *prerafaeliti* in Ruskin, ki je prvi ob njej spregovoril o »pure play of line«. S (najbolje zastopan v Uffizijih, z izjemo fresk vse temp): *Madona z otrokom in angelom* (les, o. 1466, Ajaccio, Mus. Fesch), *Madona z otrokom in angeloma* (les, 1468/69, Capodimonte), kot 1. dkm. delo *Moč* (*Fortitudo*, les, 1470, Uffizi), *Judita se vrača iz Holofernovega taborišča* in z njo v diptih povezano *Odkritje Holofernovega trupla* (1470/72, ib.), *Madona evharistije* (les, 1471/72, Boston ISG), *Sv. Boštjan* (les, 1473/74, Dahlem), *Portret moža z medaljo* (*Avtp.*?, les, 1470/75, Uffizi), *Poklon kraljev* (tondo, pred 1475, Nat. Gall.), **Poklon kraljev* (les, o. 1475, Uffizi), **Pomlad* (*Primavera*, les, o. 1478, ib.), *Giuliano de' Medici* (o. 1478: 4 variante [vse les], profil na levo, Milano, z. Crespi [prej Thyssen, morda pendant portreta Lorenza Veličastnega, ki je bil v z. Lazzaroni v Parizu], in profil na des., Dahlem [replika

Bergamo] in Washington [z grlico]), *Sv. Avguštin* (freska, 1480, Florenca, c. Ognissanti), *tri freske v Sikstinski kapeli (1481/82), in sicer *Mojzes v Egiptu in madianski deželi* in *Kore, Datan in Abiron* na bibl. strani pa *Mozáična daritev* (v ozadju *Skušanje Kristusa*) na evang. strani. *Poklon kraljev* (les, verj. 1481/82, Washington [prej Eremitaža]), sneti *freski* iz vile Lemmi v nekd. predmestju Florence (o. 1483, Louvre — prej razlagani kot alegoriji svatbe Albizzi-Tornabuoni 1486), *Minerva in kentaver* (pl, o.1482, Uffizi), **Venerino rojstvo* (pl, o. 1482/85, ib.), *Mars in Venera* (les, o. 1483, Nat. Gall.), *Madona z otrokom* (*Madonna del libro*, les, o. 1483, Poldi Pezzoli), **Madonna del »Magnificat«* (tondo, les, o. 1483/85, Uffizi), *Madona z Janezom Krst. in Janezom Ev.* (*Madonna Bardi*, les, 1485, Dahlem), *Madona z granatnim jabolkom* (*Madonna della melagrana*, tondo, les, o. 1487, ib.), *Madona s 6 svetniki* (*La Pala di S. Barnaba*, les, o. 1488, Uffizi), *Oznanjenje* (les, naroč. 1488, 1489/90, ib.), *Obhajilo sv. Hieronima* (les, o. 1495, MM), **Obrekovanje* (les, o. 1495, Uffizi), *Prizori iz legende sv. Zenobija* (4 table, 1495/1500, Dresden [I], MM [II—III] & Nat. Gall. [IV]), *Objokovanje* (les, o. 1495, Alte Pin.), *Oljska gora* (les, o. 1499, Granada, Capilla de los Reyes), **Rojstvo* (pl, 1501 [d. 1500 po florent. štetju], Nat. Gall.). — R: 94 ilustracij Dantejeve *Božanske komedije* (perorisbe, berlinski Kupferstichkabinett [vzh. in zah. Berlin], in Bibl. Vat.). — Med atr. deli tudi → *»Zapuščena«*.

L: Venturi VII/1 (1911); Hans Timoteus *Kroeber:* Die Einzelporträts des Sandro Botticelli (Lpz 1911); A. E. *Oppè:* Sandro Botticelli (L 1911); van Marle XII (1931); Berenson Ox (1932); Stephan *Spender:* Botticelli (L 1945, »The Faber Gall.«); Yvonne *Batard:* Les Dessins de Sandro Botticelli pour la »Divine Comédie« (P 1952, »Coll. Jeu savant« 2); L. *Donati:* Il Botticelli e le prime illustrazioni della Divina Commedia (F 1962); L. *Berti* (Kindler I, 1964, s. v.); L'opera completa del Botticelli (Mi 1967, uv Carlo *Bo*, kom. itd. Gabriele *Mandel*, »Classici dell'Arte« 5 — L!). — Cf. J. *Alazard* (1924), G. C. *Argan* (1957), B. *Berenson* (1963), A. *Bertini* (1954), S. *Bettini* (1942), W. *Bode* (1921; 1926), A. *Chastel* (Renaissance 1965; Atelier 1965), Ch. *Diehl* (1906), C. *Gamba* (1936), E. H. *Gombrich* (1945), F. *Hartt* (1953), H. P. *Horne* (1908), F. *Lippmann* (1887), J. *Mesnil* (1938), E. *Pucci* (1955), R. *Salvini* (1958; 1960 — L!), E. *Schaeffer* (1921), A. *Schmarsow* (1923), I. B. *Supino* (1900), F. *Ulmann* (1893), A. *Venturi* (1921), L. *Venturi* (1937 [1949]), L. *Vertova* (1948), F. *Wickhoff* (1906), H. *Wölfflin* (1899), Y. *Yashiro* (1925—1929 — L!), itd.

Bouchardon, Edme (1698—1762), fr. kipar, ki se je dolgo mudil v Rimu in čigar delo že v dobi Ludovika XV. napoveduje neoklasicizem. P: poleg portretnih doprsij in cerkv. plastike zlasti *vodnjak v rue de Grenelle v Parizu* (*Fontaine de Grenelle*, 1740) in pa pozn. razrušeni *konjeniški spom. Ludovika XV.* s 4 kardinalnimi krepostmi, ki ga je na enako imen. trgu (pozn. *Place de la Concorde*) post. Pigalle in ki je ostal znan tudi po epigramu *Les Vertus sont à pied, Le Vice est à cheval* (Kreposti so na tleh, greh pa na konju).

L: Alphonse *Roserot:* Edme Bouchardon (P 1910, »Les grands sculpteurs français du XVIIIe siècle«). — Cf. W. *Heil* (1959), L. *Menaše* (Avtp. 1962 — L!), L. *Réau* (Le Rayonnement 1946, p. 90 ss, 198 & 244 — L!), E. M. *Vetter* (1962).

Bouché-Leclercq, Auguste (1842—1923), fr. zgodovinar, eden izmed pionirjev v raziskovanju ant. astrologije.

B (za ikonografijo): *L'Astrologie grecque* (P 1899; pon. Br 1963, »Culture et Civilisation«).

Boucher, François (1703—1770), fr. slikar in grafik (jedk.), mnogostran dekorater, najznačilnejši predstavnik fr. rokokojskega slikarstva in pos. dobe Mme. de Pompadour, ki mu je bila gl. pokroviteljica. R. in u. (66) v Parizu, 1765 postal *peintre du roi* in direktor *Ac. Royale*. S: prikupno ubrani (velikokrat kot del notr. opreme zasnovani), z neskrbno erotiko zaznamovani akti, mit. in žanrski prizori itd., npr. *Rinaldo in Armida* (*morceau de réception* 1734, Louvre), *Zajtrk* (*Le Déjeuner*, d. 1739, ib.), *Dianin počitek po kopeli* (d. 1742, ib.), *Modistka* (*La Marchande de Modes*, d. 1746, Stockholm), *Venera z golobom* (d. 1751, MM), *Počivajoče golo dekle* (d. 1752, Alte Pin.), *Mme. de Pompadour* (d. 1759, Wallace). — Ilustr. Molièra.

L: Louis *Réau* (EWA II, 1960, s. v. — L!); R. *Guilly* (Kindler I, 1964, s. v. — L!); »MdC« 100; »US« 10 (1969). — Cf. P. de *Nolhac* (1907; 1922).

Boucher, François, fr. kult. zgodovinar, direktor pariškega *Centre de Documentation du Costume* in častni konservator *Mus. Carnavalet*.

L: Histoire du Costume: en occident de l'antiquité à nos jours (P 1965).

***Boucicautov horarij,** iluminiran rkp. s 45 v. miniaturami, nastal za Maréchala de Boucicauta in njegovo ženo (1410/1415, Jacquemart-André, Ms. 2). Po njem imen. *Mojster Boucicautovega horarija*, ki so ga nekateri istovetili z niz. miniaturistom Jacquesom Coene.

L: Diringer Book (1958, p. 401—02). — Cf. M. *Meiss* (*1968).

Boudaille, Georges, fr. lik. kritik v Parizu (*Les Lettres Françaises*), napisal mdr. monografijo o Gustavu *Courbetu* (cf. s. v.: it. izd. 1969).

Bouguereau, William (-Adolphe), (1825—1905), fr. (angl.-fr.) salonski slikar (→ *pompiers*), ki ga

je občudoval celó »carinik« Rousseau. R. in u. v La Rochelle (mnogo njegovih slik v tamk. *Mus. des B.-A.*), učil na *Ac. Julian* (mdr. tudi L. Corintha) in na *École des B.-A.* v Parizu. S: nabožne in žanrske podobe, alegorije in portreti, predvsem pa pocukrani akti, mdr. *Zahvala* (d. 1867, PMA), *Sestrici* (d. 1871, MM), *Kupidova mladost* (d. 1877, Louvre), itd.

L: Edouard-Joseph I (1930, s. v.). — Cf. J. *Canaday* (1959), J.-P. *Crespelle* (1966).

Boulogne, Jean de → *Giovanni da Bologna*

Bourbonnais, fr. pokrajina, v kateri so se mešali um. vplivi obeh sosednjih pokrajin, Burgundije in Auvergna. Med kraji s pomembnimi um. spomeniki sta *Moulins* in → *Souvigny*.

Bourdelle, Émile-Antoine (1861—1929), fr. kipar (& slikar), »umetnik, ki je po malo monumentalnem kiparstvu XIX. st. plastiki spet povrnil monumentalnost«; Rodinov učenec in več let sodel., s svojim patosom vplival tudi na Meštrovića. V Parizu mu je na Montparnassu posv. *Musée Bourdelle*. P: *Beethovnova glava* v 21 različicah, e. g. *Beethoven: grand masque tragique* (1901), posebno znani *Hêrakles lokostrelec* (1909), *reliefi* na Théâtre des Champs-Elysées (1912), celopost. *avtp.* (1925), javni spomeniki generalu *Alvearju* (1923, Buenos Aires), *Mickiewiczu* (Pariz) in ubitim *rudarjem* (Monceaux-les-Mines), med portretnimi doprsji npr. *Anatole France* (1921) in *Auguste Perret* (1923).

B: *La Sculpture et Rodin* (P 1937; hrv. izd. *Kiparstvo i Rodin*, Zgb 1946, »Biografije« 2); *Ecrits sur l'art et sur la vie* (P 1955).

L: Spemann (1901); Edouard-Joseph I (1930, s. v.); Gaston *Varenne:* Bourdelle par lui-même: sa pensée et son art (P 1937); Paul *Lorenz:* Bourdelle: sculptures et dessins (P 1947); Giedion-Welcker (1960 — L!); SeuphorS (1961); ReadS (1964); I. *Jianu:* Bourdelle (NY 1966). — Cf. A. *Fontainas* (1930), G. H. *Hamilton* (1967 — L!).

Bourek, Zlatko (1929—....), hrv. grafik (in kipar). R. v Slavonski Požegi, dipl. na Ak. primijenjene umjetnosti v Zgb (odd. za kiparstvo); se ukvarja s scenografijo.

L: Lj Gr (1959; 1961); SeuphorS (1961); ELU 4 (1966, p. 668).

BOURG-EN-BRESSE (*Franche-Comté*), nekdaj ena izmed rezidenc savojskih vojvod, v Franciji od 1601, zdaj povezan z bližnjim krajem → *Brou*.

~ **Musée de l'Ain** (v nekd. samostanu v → *Brouju*, ki ima edini v Franciji 3 križne hodnike). Med slikarji zastopana npr. J. Jouvenet (*Estera pred Asuerjem*, d. 1673 — prva njegova ohranjena slika) in Largillière.

BOURGES, nekd. *Avaricum*, mesto v Franciji, ki je kot prestolnica vojvodine *Berry* bilo pomembno um. središče.

L: EWA V (1961, stp 577—78 — L!), XV: Index (1968, p. 74).

~ ***katedrala Saint-Étienne** (zač. o. 1195, dkč. v XIV./XV. st.), ena izmed pomembnih fr. gotskih katedr. s številnimi posebnostmi: 5 ladij (v višini stopnjevane od stranskih proti glavni) brez transepta in dvojni korni obhod. *Zah. pročelje* s 5 portali, v timpanu srednjega **Poslednja sodba* (o. 1270/80). Arkade v gl. ladji na o. 17 m visokih slopih. Pomembna **slikana okna* (XIII. st. in pozn.), na oknu iz XV. st. npr. *angela z grbom vojvode berryjskega*.

L: »US« 8 (1968, repr. p. 34 & 153); »MdS« 88 (t. XII—XV). — Cf. P. *Frankl* (Harm 1962).

~ ***Hôtel Jacques Coeur,** odličen spom. poznogotske profane arhitekture, sez. 1443—51 na ostankih galsko-rim. zidu. Znani motiv **služabnikov*, ki se skozi okno ozirajo za svojim gospodarjem.

Boussingault, Jean-Louis (1883—1943), fr. slikar. Najpomembnejša dela iz obd. 1930—40: akti, cvetlice, portreti, zlasti pa tihožitja.

L: Claude *Roger-Marx* (Dict peint mod, 1954, s. v.). — Cf. B. *Dorival* (1957 [II]), A. *Dunoyer de Segonzac* (1944).

Bouts, Aelbrecht (u. 1549), niz. slikar, mlajši sin naslednjega, brat Dirka → *Boutsa ml.*

Bouts, Dirk (*Dierick*, *Thierry*), (1410/20—1475) niz. slikar, r. v Haarlemu, od 1457 dkm. v Leuvenu, kjer je 1468 postal mestni slikar in kjer je u. Zveze s slikarstvom Alberta van Ouwaterja, vpliv Rogierja van der Weydena; potegnjena telesa, resni obrazi, številni asistenčni portreti. S: *Moški portret* (d. 1462, Nat. Gall. — edino dat. delo), triptih z *Mučeništvom sv. Erazma*, levo *Hieronim*, desno *Bernard* (pred 1466, Leuven, Petrova c.), **oltar Zadnje večerje* (1464—67, ib.), *Pravičnost cesarja Otona III.: preskušnja z ognjem* (les, 324 × 182 cm, o. 1470/73, Bruxelles — manj kvalitetno drugo »sodno« tablo, po motivu prvo, *Obglavljenje grofa* [ib.], je umetnik očitno samó zač.), *triptih z Mučeništvom sv. Hipolita* (les, o. 1467/68, Brugge, Sint-Salvatorskerk). Med atr. deli: → *»Brabantski biser«* (Alte Pin.). — Cf. *Obed pri farizeju Simonu*.

L: Arnold *Goffin:* Thiéry Bouts (Br 1907); Friedländer III (1925); Panofsky Neth (1953); Dieric Bouts (1957 [rk 1957—58, Br: Palais des B.-A., &

Delft: Mus. Prinsenhof] — L!); Flanders in the Fifteenth Century (Detroit 1960 [rk]); H. *Gerson* (Kindler I, 1964, s. v.). — Cf. L. *Baldass* (1932; 1940), L. van *Puyvelde* (Le siècle 1953), W. *Schöne* (1938), H. B. *Wehle* (& M. *Salinger* 1947), E. H. *Wilenski* (1960).

Bouts, Dirk ml. (o. 1448—1490), niz. slikar, sin prejšnjega.

BOVEC. *Podr. c. Marije Device v Polju:* mdr. na slavoloku *Prestol milosti* → *Jerneja iz Loke.*

L: SteleP (1960, repr. 38); Stele (1969).

Bovini, Giuseppe (1915—....), it. um. zgodovinar in konservator, raziskovalec ravenskih spom. (mdr. številni prispevki v *Felix Ravenna*).

B: *I sarcofagi paleocristiani* (C. d. V. 1949); *Il cosidetto mausoleo di Galla Placidia* (R 1950); *I monumenti antichi di Ravenna* (Mi 1952); *Assisi* (Mi 1957); *Ravenna: I suoi mosaici e i suoi monumenti* (F 1957); *Principale bibliografia su Ravenna romana, paleocristiana e paleobizantina* (Ravenna 1958); *Il mausoleo di Teodorico* (ib. 1959); ‚*Il complesso delle basiliche paleocristiane di Parenzo*' (Cor rav biz, 1960); *Sant'Apollinare Nuovo* (Mi 1961); ‚*Significato dei mosaici biblici del presbiterio di S. Vitale di Ravenna*' (Cor rav biz, 1962); ‚*I mosaici romani dell'epoca di Sisto III (432—440)*' (ib., 1963); *Ravenna: ville d'art* (Ravenna 1969).

L: Lodovici (1942).

Bozen → *Bolzano*

Boznańska, Olga (1865—1940 ali pozn.), polj. slikarka. R. v Krakovu, štud. v Münchnu, živela od 1898 dalje v Parizu in ohranila svoj konec XIX. st. izoblikovani svet intimnih portretov in tihožitij z impresionistično zabrisano slikarsko potezo.

L: Helena *Blumowna:* Olga Boznańska, 1865—1940: Materiały do monografii (Wa 1949); Vollmer V (1961, p. 332); A. *Ryszkiewicz* (Kindler I, 1964, s. v. — L!).

Božanska komedija (orig. *La Divina Commedia*), v. pesnitev → *Danteja Alighierija*, ki v njej omenja tudi → *Cimabueja* in *Giotta.* Mdr. so jo ilustr. → *Botticelli*, → *Blake*, → *Doré*, *Dali*, *Rauschenberg* in → *Baskin*, po njej so nastala dela J. H. Füßlija, A. J. Carstensa, J. A. Kocha (*StS-e* v Villa Massimo v Rimu), Ingresa (*Paolo Malatesta in Francesca da Rimini*), Philippa Veita (*Empirej*, stropna freska, 1818—24, Rim, Villa Massimo), Delacroixa (*Dante in Vergil v peklu*, d. 1822), Rodina (→ *Vrata pekla*), itd. — Cf. s. v. *Ugolino.*

L: August *Rüegg:* Die Jenseitsvorstellungen vor Dante und die übrigen literarischen Voraussetzungen der »Divina Commedia« (2 knj., Einsiedeln 1945); E. *Cevc*, Slike (Dante Alighieri: Pekel, prev. Alojz Gradnik, Lj 1959, »Kondor« 26); *Peter *Brieger*, Millard *Meiss* & Charles S. *Singleton:* Illuminated Manuscripts of the Divine Comedy (2 knj., Pri 1969, »Boll. Ser« 81 — L!); Wolfgang *Hartmann:* Die Wiederentdeckung Dantes in der deutschen Kunst: J. H. Füßli, A. J. Carstens, J. A. Koch (Bn 1969, dis. [Bn]). — Cf. M. *Bonicatti* (1969), M. *Gosebruch* (1961), K. *Künstle* (1928, p. 171 & 173, risba p. 174), P. *Schubring* (1931), L. *Volkmann* (1897; 1898).

Božena → *Natalija*

Božič, Janez Gregor (u. 1724), slov. kipar v Laškem. P: mdr. *Barbarin olt.* v Dobju pri Planini in *Prestol milosti* iz c. na Svetini nad Laškim (Mrb, Pokrajinski muz.).

L: VrišerB (1963); Cevc SU (1966); Baročno kiparstvo na slovenskem Štajerskem (Mrb 1967 [rk]); »ArS« 1 (1967, t. 28—29 & 31).

Božidar → *Teodor*

Božidarević, Nikola (u. 1517), slikar v Dubrovniku in najpomembnejši predstavnik t. i. *dubrovniške slikarske šole XV.—XVI. st.* S (vse Dubrovnik): **triptih z Madono na luninem krajcu* (levo *Blaž* [Vlaho] *z *modelom Dubrovnika in Pavel*, des. *Tomaž Akv. in Avguštin*, zač. XVI. st., dominikanska c.), *Oznanjenje* (sign. *NICOLO RAGUSEO PINSE*, 1513, ib.), *olt. slika družine Đorđić* (*Marija z otrokom*, levo *Julijan in Jakob star.*, des. *Dominik in Matej*, zgoraj na čelu *Objokovanje*, dominikanski samostan), **poliptih v c. na Dančah* (v sredi *Marija z otrokom*, levo *Gregorij Vél.*, des. *Martin deli plašč z beračem* [znameniti odsev obraza na mečevem rezilu], 1517).

L: M. *Kašanin* (UmP, 1937/38); Ana *Deanović* (EJ 2, 1956, s. v.); Ljubo *Babić* 1, 1959 [1960], s. v. — L!). — Cf. V. *Đurić* (1963), T. *Molè* (Lj 1965), K. *Prijatelj* (1968).

»božja hišica«, cf. s. v. *kustodija & tabernakelj*

Božja sodba na Karmelu, bibl. ik. m. (3 Kralj 18): ogenj je padel na olt., ki ga je Elija napravil iz 12 kamnov »po številu rodov sinov Jakoba«, 450 Baalovih prerokov in 400 prerokov Ašere, ki so zaman poskakovali in besneli okrog svojega olt., pa je Elija popeljal k potoku Kisonu ter jih tam pobil. Up: npr. *StS* v sinagogi v → *Dura-Europos* (245/63), Beccafumi (na tlaku katedr. v Sieni).

L: Réau II/1 (1956, p. 354—55).

Božja trojica (*Sveta trojica*) → *Trojica*

božjast. Up: cf. s. v. *Valentin.*

Božji mož → *Smrt božjega moža* (bibl. ik. m.)

Brabant, ena izmed 9 provinc zdajšnje *Belgije.* Med kraji z um. spomeniki sta najpomembnejša *Bruselj* in poleg njega *Leuven* (Louvain).

L: EWA II (1960, stp 427—32); Philippe *Robert-Jones*, Schilderijen in de musea van Brussel en Brabant (Acht eeuwen schilderkunst, Brussel 1969).

***»Brabántski biser«** (nem. *Die Perle von Brabant*), vzdevek staroniz. triptiha (hrastovina, srednja tabla 62,6 × 62,6 cm, vsako krilo 62,6 × 27,5 cm, Alte Pin.), ki je atr. zdaj Dirku *Boutsu* (o. 1467/68) zdaj spet enemu izmed njegovih sinov. Odprt oltarček, ki je *»in a sense, more Boutsian than Bouts himself«* (Panofsky), kaže na srednji tabli *Poklon kraljev* (z Jožefom v vlogi »družinskega zakladnika«), na levem krilu *Janeza Krst. v pokrajini*, des. pa je *Sv. Krištof, ki nese Jezuščka čez reko* (grisaille na hrbtni strani: na levem krilu *Sv. Katarina*, na des. krilu *Sv. Barbara*).

L: Friedländer III (1925); ThB XXXVII (1950, p. 269); Panofsky Neth (1953, p. 319 & 493 [L!], repr. 433—34); Horst *Gerson* (Kindler I, 1964, p. 505 & 506, barvna repr. p. 503—04). — Cf. L. von *Baldass* (1932), W. *Schöne* (1938), etc.

brachiarium (lat.), *relikviar v obliki roke* (največkrat podlaket), ki hrani roko ali dele roke nekega svetnika: npr. *relikviarij sv. Boštjana* iz o. 1470/80 (Aachen, proštijska in žup. c. St. Adalbert) ali *relikviarij* iz o. 1175 (CMA).

L: ELU 1 (1959 [= 1960], p. 481). — Cf. e. g. SwarzenskiR (1954, repr. 496—98) & Aachener Kstblätter (XXXVI, 1968, kat. št. 39, repr. 60a).

Bračkova, Maria, tudi M. *Britschkoff* (1899—....), bolg. arheologinja, prom. v Berlinu (1927).

B: *‚Afrodite nella conchiglia'* (BArte, 1929/30 — kot avtorica Britschkoff); *‚Die Muschel in der antiken Kunst'* (Izvestija na B'lgarskija Arhéologičeskaja Institut [Bull. de l'Inst. Archéologique Bulgare], 1938 — naslov po povzetku).

L: cf. J. *Filip* (I 1966, s. v.).

bralni pult ali *bralnik* (angl. *the lectern*, fr. *le lutrin*, nem. *das Lesepult*).

***bralni pult iz samostana Alpirsbach** (poslikana lipovina, o. 1150, → *Freudenstadt*, mestna c.): iz enega kosa lesa izrezljana celota predstavlja *štiri evangeliste*, ki nosijo bralni pult, na straneh ustrezno zaznamovan z njihovimi *atributi*. V malo manj kot naravni velikosti izrezljani evangelisti hkrati zaznamujejo *štiri strani neba*.

L: H. *Gombert*, Das Freudenstädter Lesepult (Das Münster, III, 1950); Koepf (1964, t. 42); »US« 7 (1968, repr. p. 108—09).

Bramante, Donato (1444—1514), it. arh. (in slikar), pomemben v razvoju → *centralne stavbe* v evr. cerkv. arhitekturi. R. blizu Urbina (Monte Asdrualdo, zdaj Fermigniano), pozn. delal v Milanu, po padcu vojvode → *Lodovica il Moro* 1499 pa v Rimu, kjer je mdr. podpiral → *Rafaela*. A: mdr. v Milanu prezidava c. *Sta Maria presso S. Satiro* (zač. 1479, predvsem dvonadstr., znotraj osmerokotna in zunaj okrogla *zakristija*), dominikanska c. *Sta Maria delle Grazie* (zač. 1492, izvedel načrt in spodnji del centr. *kora*, notr. do tambura kupole in t. i. malo zakristijo), v Rimu pa slavni **tempietto di S. Pietro in Montorio* (1502), *križni hodnik* pri c. Sta Maria della Pace, od 1503 dalje prezidaval vatikansko palačo (oblikoval zlasti *Cortile di S. Damaso* in pozn. prez. *Cortile del Belvedere*), predvsem pa zač. **Petrovo c.* kot njen prvi arh. (*centr. načrt*, h kateremu se je pozn. povrnil ter ga poenostavil → *Michelangelo*). Up: Rafael (v podobi Evklida: s šestilom des. spredaj na freski → *Atenske šole*).

L: Theobald *Hofmann:* Die Entstehungsgeschichte des St. Peter in Rom (Kassel 1929); Berenson Ox (1932); Cankar III/1 (1936); Venturi XI/1 (1938); Pasquale *Rotondi*, Nuovi contributi al Bramante pittore (Arte Lom, IV, 1959); Renato *Bonelli:* Da Bramante a Michelangelo: Profilo dell'architettura del Cinquecento (V 1960); Pevsner (1966); Arnaldo *Bruschi:* Bramante architetto (Bari 1969, uv Leonardo *Benevolo*); »PKG« 8 (1970). — Cf. J. S. *Ackerman* (1954), C. *Baroni* (1941; 1944 — L!), L. *Beltrami* (1884 [tudi pozn.!]), O. H. *Foerster* (*1956; 1960 — L!), D. *Frey* (1915), H. von *Geymüller* (1875—1880), O. *Kerber* (1947), F. *Malaguzzi-Valeri* (La corte II, 1915), M. *Mušič* (II 1966), W. *Suida* (1953), F. *Wolff Metternich* (2-krat 1963).

Brancacci, Felice di Michele, bogat florent. trgovec s svilo, mdr. 1422—23 vodil florent. poslanstvo k egipt. sultanu, dal nato Masacciu in Masolinu poslikati še danes po njem imen. kapelo v florent. c. Sta Maria del Carmine; 1434 moral v izgnanstvo.

L: EWA IX (1964, stp 514). — Cf. M. *Wackernagel* (Der Lebensraum 1938).

Brancusi, Constantin (1876—1957), rom.-fr. (rom.) kipar, prvi pionir abstr. plastike. R. v Romuniji, od 1904 dalje v Parizu, tam u. (81). P: številna dela se ponavljajo v novih variantah in različnih materialih, mdr. npr. *Poljub* (kamen [apnenec], 1908, PMA, Arensberg Coll.), *Dremajoča muza* (npr. marmor, 1909/10, MAM), *La Maiastra*, rom. pravljični ptič (npr. marmor na marm. podstavku, 1912, PMA, Arensberg Coll.), *Mademoiselle Pogany* (npr. bron, 1913, MAM in MMA), *La Maiastra* (bron, 1915, Peggy Guggenheim), *Novorojenec* (marmor, 1915, PMA, Arensberg Coll.), *Ptič v prostoru* (npr. poliran bron, 1919, MMA), *Začetek sveta* (marmor, 1924, Sèvres, z. Roché), *Torzo mladega moža* (npr. polirana medenina, 1924, Hirshhorn Coll.), *Petelin* (les, 1924, MMA), v parku v mestecu Tîrgu Jiu v Romuniji (v Karpatih blizu njegovega rojstnega kraja) *Vrata zaročencev*

(kamen, 1937), *Nedokončani stolp* (jeklo, 1937), itd., *Kralj kraljev* (les, 1956, Guggenheim). — Znani so tudi njegovi aforizmi, npr. *Les choses ne sont pas difficiles à faire, ce qui est difficile, c'est de nous mettre en état de les faire* (kratko po naše: *Delati ni težko, težko se je samó spraviti k delu*), ali: *Créer comme un dieu, commander come un roi, travailler comme un esclave* (*Ustvarjati kot bog, ukazovati kot kralj, delati kot suženj*).

L: Giedion-Welcker (1960); Henry R. *Hope* (EWA II, 1960, s. v.); SeuphorS (1961); ReadS (1964); Sidney *Geist:* Brancusi (NY 1968); Mario *De Micheli:* Constantin Brâncuşi (Mi s. a., »MdS« 46); Athena T. *Spear:* Brancusi's Birds (NY: New York UP 1969, »Monographs on Archaeology and the Fine Arts ...« 21). — Cf. H. H. *Arnason* (1968 ali 1969), A. H. *Barr* (1936), C. *Giedion-Welcker* (BaStu 1958 — L!), D. *Lewis* J. J. *Sweeney* (1955), C. *Zervos* (1957).

Brandi, Cesare (1906—....), it. um. zgodovinar, direktor rim. *Istituto Centrale del Restauro*. R. v Sieni, urejal revijo *L'Immagine* (1947—51).

B: *Rutilio Manetti: 1571—1639* (Siena 1931); *La Regia Pinacoteca di Siena* (R 1933); *Mostra della pittura riminese del Trecento* (Rimini 1935); *Morandi* (F 1942; n. izd. 1953); *Giovanni di Paolo* (F 1947); *Carmine o della pittura* (F 1947); *Quattrocentisti senesi* (Mi 1949); *Duccio* (F 1951); *La fine dell'avanguardia e l'arte d'oggi* (Mi 1952); *Viaggio nella Grecia antica* (F 1954); *Il tempio Malatestiano* (T 1956); *Arcadio o della scultura: Eliante o dell'architettura* (T 1956); *Celso o della poesia* (T 1957); *Pietro Lorenzetti* (Mi 1957); *Città del deserto* (Mi 1958); *Canaletto* (Mi 1960); *‚Il trattamento delle lacune e la Gestalt psychologie'* (20. kongr. IV, 1963); *Giacomo Manzù: Das Portal zu St. Peter* (St. Gallen 1964); *Giacomo Manzù: Studi per la porta di S. Pietro* (Mi 1964).

L: DULC I (1959, s. v.).

Branner, Robert (1927—....), amer. um. zgodovinar, r. v New Yorku, prom. 1953 na *Yale Univ.*, bil *Assoc. Prof.* na *Columbia Univ.* v New Yorku (1954—57 učil na *Kansas Univ.*), od 1970 pa je prof. na *John Hopkins Univ.* (Baltimore). Proučuje fr. srednjev. arhitekturo; ur. knj. z. »*Norton Critical Studies in Art History*«.

B: *‚The Art of the Scriptorium at Luxeuil'* (Speculum, 1954); *Burgundian Gothic Architecture* (L 1960, »Stud. in Architecture« 3); *‚Paris and the Origins of Rayonnant Gothic Architecture'* (AB, 1962); *‚Gothic Architecture 1160—1180 and Its Romanesque Sources'* (20. kongr. I, 1963); *La Cathedrale de Bourges et sa place dans l'architecture gothique* (Bourges-P 1962); *‚Westminster Abbey and the French Court Style'* (JSAH, 1964); *St. Louis and the Court Style in Gothic Architecture* (L 1965, »Stud. in Architecture« 7); *‚The Transept of Cambrai Cathedral'* (E. Gallov zb., 1965); *The Painted Medallions in the Sainte Chapelle in Paris* (Phi 1968, »Tr. of the American Philosophical Soc.: »NS« 58, 2); (izd., uv) *Chartres Cathedral* (NY 1969, »Norton Critical Stud. in Art Hist.«; angl. izd. L: Thames and Hudson 1969).

Braque, Georges (1882—1963), fr. slikar (grafik, kipar, scenograf in ilustrator), eden izmed predstavnikov → *fauvizma* in nato poleg Picassa utemeljitelj → *kubizma*, v nasprotju z dinamičnim Špancem slikar umirjene skladnosti (med Slovenci se je po njem v pozn. dobi zgledoval zlasti G. A. Kos). Bil je prvi, ki so mu že za življenja priredili razstavo v Louvru. R. v Argenteuilu ob Seini, u. (81) v Parizu. S: npr. *Hiše v L'Estaquu* (1908, Bern, Kstmus.: Rupf-Stiftung), *Violina in paleta* (pozimi 1909/10, Guggenheim — znani, iluzionistično naslikani žebelj), *Portugalec* (*Le Portugais*, 1911, Basel — prvič po šabloni naslikane tiskane črke in številke), sept. 1912 prvi → *kolaž*, *Dekle s kitaro* (1913, MAM), *Glasbene oblike* (1918, PMA), pozn. npr. *Duet* (*Le Duo*, MAM), *Biljardna miza* (1945, ib.) in okras *Salle Henri II* v Louvru (1953). — P: prvo kiparsko delo, *Stoječa žena*, je iz 1920. — Scenografija za balete Diagileva (1923), v grafiki predvsem lito.

L: Dict peint mod (1954); ReadP (1959 [1969]); Jean *Leymarie* (EWA II, 1960, s. v. — L!); SeuphorS (1961); WWA (1962); Luc *Menaše* (Lik. rev., št. 7/8, 31. X. 1963); H. *Read* (Kindler I, 1964, s. v. — L!). — Cf. (tudi s. v. *kubizem*), W. *Haftmann* (4. izd. 1965; 1965), G. H. *Hamilton* (1967 — L!), H. R. *Hope* (1949).

Braun, Edmund Wilhelm (1870—?), nem. um. zgodovinar in muzealec, deloval mdr. v Opavi (nem. *Troppau*) in nürnberškem *Germanisches Nationalmus.*, z Wilh. → *Suido* sour. rev. *Belvedere* (letniki I—VII).

B: *Das Kaiser Franz Josef-Museum für Kunst und Gewerbe in Troppau* (*Schlesisches Landesmuseum*) *und seine Sammlungen:* 1883—1908 (Troppau 1908); *‚Fügers Porträt des Prinzen Friedrich Wilhelm von Hohenlohe-Kirchberg'* (K. u. Ksthandwerk, 1911); *‚Neues über Peter Flötner'* (RepKw, 1913); *‚Die Handzeichnungen des jungen Peter Vischer'* (MfKw, 1915); *Die deutschen Renaissanceplaketten der Sammlung Alfred Walcher, Ritter von Molthain in Wien* (W 1918); *Die Silberkammer eines Reichsfürsten* (*Das Lobkowitz'sche Inventar*): *Werke deutscher Goldschmiedekunst der Spätgotik und Renaissance* (Lpz 1923); *‚Ein unbekanntes Porträt von Hans Mielich'* (ZfbK, 1925/26); *‚Der Bronzebrunnen des Erzbischof Kles in Trient von Peter Flötner'* (MJb, 1952); *‚Der Kleopatrabrunnen des Berliner Museums: seine Nürnberger Herkunft und sein Besteller'* (E. Meyerjev zb., 1959); mdr. tudi leksikalni prispevki, npr. v RDK III (1954) gesla *Büttenmann, Callotfiguren, Caritas romana, Castrum doloris, Cebestafel, Ceyx und Alcyone, Circe, Cloelia, Curius Dentatus, M. Curtius, Custodia, Cyrus, Damokles, Decius Mus., Dido.*

L: Kü (1954). — Zbornik: Sborník k šedesátým narozeninám E. W. Brauna / Festschrift zum 60. Geburtstag von E. W. Braun (Au 1931 — B!).

Braun, Joseph, S. J. (1857—1947), nem. um. zgodovinar, jezuit, pomemben raziskovalec kršč.

ikonografije, liturgičnih predmetov itd. Bil je prof. na jezuitskem kolegiju v Valkenburgu na Holandskem.

B: *Die liturgische Gewandung im Occident und Orient nach Ursprung und Entwicklung, Verwendung und Symbolik* (Fr 1907); *Die belgischen Jesuitenkirchen* (Fr 1907); *Die Kirchenbauten der deutschen Jesuiten* (2 knj., Fr 1908—1910); *Handbuch der Paramentik* (Fr 1912; 2., izb. izd. *Die liturgischen Paramente in Gegenwart und Vergangenheit: Ein Handbuch*, Fr 1924); *Spaniens alte Jesuitenkirchen* (Fr 1913); *I paramenti sacri* (T 1914); *Meisterwerke der deutschen Goldschmiedekunst der vorgotischen Zeit* (2 knj., Mn 1922—1923); *Der christliche Altar in seiner geschichtlichen Entwicklung, I—II* (Fr 1924); *Liturgisches Handlexikon* (2., razš. izd., Regensburg 1924); *Das christliche Altargerät in seinem Sinn und in seiner Entwicklung* (Mn 1932); *Die Reliquiäre des christlichen Kultes und ihre Entwicklung* (Fr 1940); *Tracht und Attribute der Heiligen in der deutschen Kunst* (Stu 1943); ‚*Buchsreliquiar*' (RDK III, 1954); ‚*Büchsenreliquiar*' (ib.); ‚*Büsser, Büsserin*' (ib.); ‚*Büstenreliquiar*' (ib.), etc.

Braun, Matyáš Bernard (*Matthias Bernhard*), (1684—1738), češ. (avstr.) baročni kipar, r. v Mühlauu pri Ötzu na sev. Tirolskem, u. v Pragi. P: mdr. vrsta soh *Kreposti* in *Grehov* v parku kopališča Kuks na Češkem, ikonografsko zvečine povzeta po M. → *Engelbrechtu*.

L: cf. E. *Bachmann* (1964), E. *Hempel* (Harm 1965), E. *Poche* (1965), V. V. *Štech* (1929).

Braune, Heinz (u. 1957), nem. um. zgodovinar in muzealec, mdr. kot Tschudijev naslednik direktor münchenske *Alte Pin.*, pozn. vodil *Staatsgal.* v Stuttgartu.

B: ‚*Ein Beitrag zu Dürers Porträt des Oswalt Krel*' (MJb, 1907); ‚*Zur Datierung von Dürers Paumgärtner-Altar*' (RepKw, 1909).

Brauner, Victor (1903—1966), fr. (ž.) slikar (in kipar) v Parizu, surrealist, r. v Romuniji. Znano je, da je upodobil številne človeške like s poškodovanim očesom in da mu je pozneje slikar → *Dominguez* na neki zabavi po nesreči iztaknil oko.

L: ReadP (1959 [1969]); ReadS (1964). — Cf. P. *Guggenheim* (1960), W. *Haftmann* (4. izd. 1965), W. S. *Rubin* (1969).

Braunfels, Wolfgang (1911—....), nem. um. zgodovinar. R. v Münchnu, prom. pri A. Stangeju v Bonnu, ord. za um. zgod. na *TeH* v Aachnu, nato direktor umzg. seminarja na münchenski univ. Ur. z. *Lukas-Bücherei zur christlichen Ikonographie* (Dü: L. Schwann od 1949 dalje, do 1967 11 zv.) in 4 knj. dela *Karl der Große* (Dü).

B: *François de Cuvilliés d. Ä.* (Wü 1938, dis.); ‚*Giottos Campanile*' (Das Münster, 1947/48); *Perseus und Medusa von Benvenuto Cellini* (Bl 1948, »Der Kstbrief«); ‚*Zur Gestaltikonographie der Kanzeln des Nicola und Giovanni Pisano*' (Das Münster, 1948/49); *Verkündigung* (Dü 1949, »Lukas-Bücherei zur christlichen Ikonographie« 1); ‚*Nimbus und Goldgrund: Zur Entwicklung des Heiligenscheins*' (Das Münster, 1950); *Auferstehung* (Dü 1951, »Lukas-Bücherei...« 3); *Mittelalterliche Stadtbaukunst in Toskana* (Bl 1953, habil.); *Die Heilige Draifaltigkeit* (Dü 1954, »Lukas-Bücherei ...« 6); *Meisterwerke europäischer Malerei: Eine ideale Gemäldegalerie von Giotto bis zum Expressionismus* (Bl 1955); ‚*Tizians Augsburger Kaiserbildnisse*' (H. Kauffmannov zb., 1956); *Meisterwerke europäischer Plastik: von der Antike bis zur Gegenwart* (Z 1958); *Der Dom von Florenz* (Olten 1964); (izd.) *Knaurs Weltgeschichte, I—II* (Mn 1964, v 2 knj. sam ‚Die K. des hohen u. des späten Mittelalters' in ‚Die moderne Weltkst'); ‚*Die »Inventio« des Künstlers: Reflexionen über den Einfluß des neuen Schaffensideals auf die Werkstatt Raffaels und Giorgiones*' (Heydenreichov zb., 1964); ‚*Ein Tizian nach Cranach*' (Einemov zb., 1965); *Die Welt der Karolinger und ihre Kunst* (Mn 1968); *Abendländische Klosterbaukunst* (K 1969, »DuMont« Dokumente«).

Braunfels-Esche, Sigrid, nem. um. zgodovinarka, žena Wolfganga *Braunfelsa* (supra).

B: *Adam und Eva: Sündenfall und Erlösung* (Dü 1956, »Lukas-Bücherei ...« 8 [kot avtor Sigrid *Esche*]); *Das anatomische Werk Leonardo da Vincis* (Stu 1961).

BRAUNSCHWEIG, mesto na Spodnjem Saškem, cvetelo pod welfskimi vojvodi, zlasti pod Henrikom Levom (1142—95).

L: P. J. *Meier* & K. *Steinhacker:* Die Bau- und Kunstdenkmäler der Stadt Braunschweig (2. izd., Brsch 1926); O. *Stelzer:* Braunschweig (Bl-Mn 1952, »Deutsche Lande, deutsche K.«; 2. izd. 1965); EWA VI (1962, stp 284—85 — L!); Bert *Bilzer* & G. *Spies:* Das Städtische Museum Braunschweig (Hmb 1968, »Kulturgeschichtliche Museen in Deutschland« 6).

~ **katedrala** (nem. *Dom Sankt Blasius*), nekd. kapiteljska c., triladijska slopna bazilika (tloris lat. križ) s kripto in zvonikoma, sez. pod Henrikom Levom 1173—95. V njej mdr. znani → *Imerwardov križ* (2. pol. XII. st.), → *sedmeroramni svečnik* (1170/80), posebno znani **nagrob. vojvode Henrika Leva in Matilde* (o. 1230/40) in najstar. znani primer t. i. *Christus im Elend* (hrastovina, konec XIV. st.), tj. *Kristusa, ki čaka, da ga bodo pribili na križ.*

L: MJ Hdb. (1964); »US« 7 (1968, repr. p. 139). — Cf. O. *Demus* (1968), G. *Schiller* (II 1968, repr. 311).

~ **Braunschweiški lev** (pred gradom *Dankwarderode*, nekd. rezidenco Henrika Leva), prvi »javni spom.«, ki ga je 1166 dal postaviti Henrik Lev kot simbolično znamenje svoje oblasti in grbovno žival Welfov. Formalni vzor bron. kipa je bil gotovo neki → *aquamanile* v obliki leva.

L: cf. G. *Zarnecki* (1970, repr. 108).

~ *Staatliches* **Herzog-Anton-Ulrich-Museum** (*Museumsstraße* 1). S (poudarek na baroku, nem., hol. in flam. mojstrih): mdr. zastopani Giorgione (*Avtp. v podobi Davida*), Palma Vecchio, Tintoretto, Paolo Veronese, Rubens, van Dyck (*Lukas van Uffel*), Rembrandt (**Družinski portret*, o. 1668), A. van Ostade (Oznanjenje pastirjem, 1640), Steen, Vermeer (*Dekle s kozarcem vina*, o. 1658/60), Rigaud in Kupecký.

L: A. *Fink:* Geschichte des Herzog-Anton-Ulrich-Museums in Braunschweig (Brsch 1954); Jedding (1961).

Bray, Jan de (o. 1627—1697), hol. slikar, r. in u. v Haarlemu. S: npr. *Pojedina Antonija in Kleopatre* (1669, dve inačici, ena zdaj Manchester [New Hampshire], Currier Art Gall.), *Predstojniki haarlemskega slikarskega ceha* (z avtp., d. 1675, Rijksmus.), itd.

L: E. W. *Moes* (ThB IV, 1910, s. v. — L!); J. W. von *Moltke*, Jan de Bray (MarJb, XI/XII, 1938/39); Hall Por (1963); S. J. *Gudlaugsson* (Kindler I, 1964, s. v. — L!); AQ (Spring 1970, p. 85 & repr. p. 88). — Cf. W. *Bernt* (1948), L. *Goldscheider* (Fünfhundert 1936), A. *Pigler* (AHA, 1955, p. 178 ss).

Brayer, Yves (1907—....), fr. slikar (krajine, figuralne kompozicije, itd.), r. v Versaillesu.

L: cf. B. *Dorival* (1957 [II]).

BRDO pri Predosljah pri Kranju: večkrat obnovljen *grad* pravokotnega tlorisa z vogalnimi stolpi in parkom.

L: Ilustr III (1931, št. 11, p. 371—72). — Cf. N. *Šumi* (Arhit. šestnajstega 1966, p. 28, 32 & 174 [op. 38]), J. V. *Valvasor* (1679 [faks. 1970], t. 39: *Egg* [vrezal A. Trost]).

Breasted, James Henry (1865—1935), amer. egiptolog, prof. na univ. v Chicagu, vodil izkopavanja v Luksorju, mdr. zaslužen za utrditev kronologije egipt. zgodovine.

B (lik. umetn.): *Oriental Forerunners of Byzantine Painting: First Century Wall Painting from the Fortress of Dura on the Middle Euphrates* (Chi: Univ. of Chi Press 1924, uv Franz Cumont).

BREDA, mesto v hol. pokrajini Sev. Brabant (*Noordbrabant*). Gotska *Grote Kerk* sez. o. 1400—1540, njen nad mestom gospodujoči *zvonik* (vis. 97,7 m) zač. o. 1468. V c. mdr. **nagrob. Engelberta II. Nassauskega* (u. 1504) iz o. 1530 (kipar Jehan Mone?): na črnem marm. podstavku umrli z ženo kot gisants in 4 ant. junaki (*Cezar*, *Attilius*, *Regulus*, *Hanibal* in *Filip Makedonski*) z nagrobno ploščo na ramenih, na kateri je vojskovodjin prazni oklep (alabastrna plastika).

L: EWA X (1965, stp 581 & 608 — L!); »US« 9 (1969, p. 197 z repr.).

Bredius, Abraham (1855—1946), hol. um. zgodovinar in muzealec, poznavalec hol. slikarstva XVII. st. R. v A'damu, 1889—1909 direktor *Mauritshuisa* v Haagu, u. v Monacu. Pomembne slike (Rembrandt, Steen, Goyen, Chardin) daroval Mauritshuisu, sicer pa njegovo z. hrani posebni *Bredius Mus.* v Haagu. Prispevki o hol. slikarjih v *ThB*, številni članki v rev. *Oud-Holland.*

B: ‚*De schilders Pieter en Harmen Steenwijck*' (OH, 1890); ‚*De schilder Johannes van de Cappelle*' (OH, 1892); *Het Stedelijk Museum te Haarlem* (Haarlem 1902); *Künstler-Inventare: Urkunden zur Geschichte der holländischen Kunst des XVIten, XVIIten und XVIIIten Jahrhunderts* (7 knj., Haag 1915—1922, »Quellenstudien zur holländischen Kg.« 5—7, 10—14); ‚*Self-portraits by Ferdinand Bol*' (BM, 1923); *Jan Steen* (A 1923); ‚*Rembrandt, Bol oder Backer*' (M. J. Friedländerjev zb., 1927); *Rembrandt: Gemälde, 630 Abbildungen* (W: Ph 1935; angl. izd.: *Rembrandt Paintings*, L 1935; 2. izd. 1937; 3., rev. izd. [Horst Gerson] L 1969).

L: W. *Martin* (Mbk, 1946, nekr.); A. *Glavimans* (Winkler Prins 5 [1949], s. v.). — Zbornik: Feestbundel dr Abraham Bredius aangeboden den 18 April 1915 (A 1915 — B!).

Breenbergh, Bartholomeus (o. 1599—1659), hol. slikar (italianizirane krajine) in bakrorezec, r. v Deventerju, u. v A'damu. Doma je bil učenec Abr. → *Bloemarta*, v Rimu se je učil pri → *Brilu.*

L: Hall Por (1963).

BREG pri Preddvoru (8 km severovzh. od Kranja). *Podr. c. sv. Lenarta* z rebrasto obokanim prezbiterijem in lesenim kasetiranim stropom. V prezbiteriju edini v Sloveniji *in situ* ohranjeni gotski **slikani okni* (zač. XV. st.): v levem oknu zgoraj *Kristus na križu iz oklepščenih vej med Marijo in Janezom Ev.*, spodaj *sv. Neža in Barbara*, v des. oknu pa zgoraj *Ana Samotretja* in spodaj *Katarina Aleksandrijska in Doroteja.* Med freskami (v celoti odkrite in rest. 1956—59), delom t. i. furlanske delavnice iz o. 1400, pomembna zlasti 2 prizora na zun. strani slavoloka, **Sv. Jurij v boju z zmajem* in des. *Sv. Lenart osvobaja jetnika* (oboje kopiral V. Makuc 1958); pod slednjim *Miklavž obdaruje 3 deklice.*

L: M. *Zadnikar* (ELU 1, 1959 [izšlo 1960], p. 492); Stele (1969, repr. 2, 13, 62, 116, 250, 257). — Cf. I. *Komelj* (VS X, 1966, p. 56).

BREGENZ, deželno gl. mesto Vorarlberga (Avstrija) ob Bodenskem jezeru. *Vorarlberger Landesmus.* hrani mdr. več slik Angelike → *Kauffmann* (*David in Natan*, *Ganiméd napaja Jupitrovega orla*, *Vojvoda Wellington*, *Amor in Psihe* in *Smrt Alkéstis*).

L: EWA II (1960, stp 181 — L!).

Bréhier, Émile (1876—1952), fr. filozof, brat Louisa (cf. infra).

B (izbor): *Les idées philosophiques et religieuses de Philon d'Alexandrie* (3. izd., P 1950).

Bréhier, Louis (1868—1951), fr. bizantológ. Dipl. (zgod.) na Sorboni, prof. na univ. v Clermont-Ferrandu (1903—38).

B: *Études sur l'histoire de la sculpture byzantine* (P 1911); *Histoire de la sculpture byzantine* (P 1912); *Nouvelles recherches sur l'histoire de la sculpture byzantine* (P 1913); *L'art chrétien: Son développement iconographique des origines à nos jours* (P 1918; 2., rev. izd. P 1928); *La cathédrale de Reims* (P 1920); ‚*L'architecture serbe au moyen-âge*' (Moyen-âge, P 1921); ‚*Icones non faites de main d'homme*' (RA, 1922); ‚*Srpske crkve i romanska umetnost*' (Star, 1922); ‚*Srpska i romunska umetnost u srednjem veku*' (ib., 1923); *L'Art byzantin* (P 1924, »Les Patries de l'Art«); *L'Art en France: des invasions barbares à l'époque romane* (P 1930); ‚*La rénovation artistique sous les Paléologues et le mouvement des idées*' (Ch. Diehlov zb. II, 1930); ‚*Les Icones dans l'histoire de l'art: Byzance et la Russie*' (Uspenskega zb. II, 1932); *La sculpture et les arts mineurs byzantins* (P 1936); *Le Monde Byzantin* (3 knj., P 1947, 1949 & 1950).

L: Gojko *Subotić* (ELU 1, 1959, s. v. — B!).

BREISACH (Baden, ZRN). V katedr. sv. Štefana (*Münster St. Stephan*) 1931 odkrite freske Martina → *Schongauerja* iz 1489—91 (*Poslednja sodba* na notr. strani zah. stene in zah. delu juž. stene) in rezljani *v. olt. z Marijinim kronanjem* (zgornjerenski Mojster H. L. 1523—26).

L: Reclam II (1958 [1960]).

Breitenbach, Edgar, nem.-amer. um. zgodovinar, vodi Graf. odd. v Kongresni knjižnici v Washingtonu (*Prints and Photographs Division*).

B: *Speculum Humanae Salvationis: Eine typengeschichtliche Untersuchung* (Str 1930, »SdK« 272).

BREMEN, svobodno hanzeátsko mesto sredi Spodnje Saške (ZRN). Ohranjen je trg, ki predstavlja staro mestno središče (*Marktplatz*), na njem romansko zgodnjegotska *stolnica* (*Dom St. Petri*) in *Mestna hiša* (*Rathaus*, infra), slednji nasproti tudi znana kamn. soha *Roland* z zač. XV. st. (večkrat rest., s podstavkom in baldahinom vis. 9,6 m).

L: EWA VI (1962, stp 287 — L!); E. *Lutze* (& alii): Bremen (2. izd., Mn 1965, »Deutsche Lande, deutsche K.«); Reclam N V (1967).

~ **Rathaus,** kot gotska opečna stavba 1405—10 sez. *Mestna hiša*, prez. predvsem 1609—14, ko je bila oblikovana tudi bogato okrašena *arkadna pritlična lopa*.

L: cf. J. *Jahn* (1969, t. 18 & 39), E. *Waldmann* (1908; 1931).

~ **Kunsthalle** (*Am Wall 207*). Z. ust. 1849, poslopje sez. 1899—1902, med nekd. direktorji E. → *Waldmann*. S: mdr. zastopani J. van Hemessen (*Judita* [kot akt], les), J.-L. Laneuville (*Barrère de Vieuzac v konventu 4. I. 1792*, 1792), Delacroix (e. g. *Valentinova smrt*, 1847), C. Pissarro (*Mlada kmetica počiva na travniku*, d. 1882), Manet (*Zacharie Astruc*, 1863), Cézanne, Monet (*Camille*, d. 1866), M. Liebermann (*Papageienallee*, 1902), van Gogh (*Makovo polje*, 1888), L. Corinth (*Ernst Grönvold*, 1923), Toulouse-Lautrec (*Dekle v ateljeju*, 1888).

Med avtorji slik, ki jih ni več najti od zadnje svet. vojne, so Joos van Craesbeck (*Avtp.*, d. 1647), Daumier, Dürer (*Janez Krst.*; *Salvator mundi*), Goya, van Goyen, Guardi, Leibl, H. von Marées (*Avtp.*), itd.

L: Katalog der Gemälde und Bildhauerwerke in der Kunsthalle zu Bremen (1925); Meisterwerke der Kunsthalle Bremen (1959); Jedding (1961); VWM (1965). — Cf. L. *Grote* (II s. a.), E. *Waldmann* (1919).

Brendel, Otto J. (1901—....), nem.-amer. um. zgodovinar (ant. umetn.). R. v pastorski družini, prom. v Heidelbergu, docent na univ. v Erlangenu (1932), nato v *nem. arheol. inst.* v Rimu (1932—36), emigriral v ZDA, zdaj ord. na *Columbia Univ.* v New Yorku.

B: *Ikonographie des Kaisers Augustus* (Nü 1931, dis.); ‚*Der schlangenwürgende Herakliscos*' (JdI, 1932); ‚*Symbolik der Kugel*' (Mitt. des deutschen archäologischen Instituts, Rom 1936); ‚*Die Friedensgottin: Numen und Allegorie*' (L. Curtiusov zb., 1937); ‚*Origin and meaning of the mandorla*' (GBA, 1944); ‚*The Interpretation of the Holkham Venus*' (AB, 1946); ‚*Borrowings from Ancient Art in Titian*' (AB, 1955); ‚*A Kneeling Persian: Migration of a Motif*' (R. Wittkowerjev zb., 1967).

Brenk, Beat, švic. um. zgodovinar (medievalist). Prispevki tudi v *LCI*.

B: *Die romanische Wandmalerei in der Schweiz* (Ba 1963, »Basler Stud. zur Kg.: NF« 5); ‚*Die Anfänge der byzantinischen Weltgerichtsdarstellung*' (ByZ, 1964); *Tradition und Neuerung in der christlichen Kunst des 1. Jahrtausends: Studien zur Geschichte des Weltgerichtsbildes* (W 1966, »Wiener Byzantinische Stud.« 3 [oc. E. Lucchesi Palli, RQ, 1967; Th. Klauser, JbAC, 1967]).

Brera → *Milano* (*muzeji*)

BRESCIA, mesto v sev. Italiji (*Lombardia*), stara rim. *Brixia*, 1496—1797 pod Benetkami, pozn. pod Avstrijo (1849 upor, zato mesto imen. *la leonessa*). Stara srednjev. mestna hiša, imen. *il Broletto*. V cerkvah ohranjene slike brescianske šole (Moretto in Romanino).

L: E. *Schmid:* Verona, Brescia (Frauenfeld 1961): EWA VIII (1963, stp 544—45 — L!), XV: Index (1968, p. 77).

~ **San Giovanni Evangelista,** sez. v XV. st. V *Capp. del Sacramento* ali *del Corpus Christi* freske Romanina (1521, mdr. nočni prizor *Matej z angelom*), sicer pa s slikami zastopani Francia, Moretto in Romanino (*Marijina zaroka*).

~ **Santi Nazzaro e Celso**: *in situ* Tizianov **Averoldijev poliptih* (1520–22, d. 1522).

~ **Museo Civico Cristiano** (v nekd. c. *Sta Giulia*) hrani mdr. znano **lipsanoteko* (→ *lipsanoteka v Brescii*), slonokoščene diptihe, itd.

~ **Pinacoteca Civica Tosio Martinengo.** Mdr. zastopani Rafael, Moretto, Sofonisba Anguissola (*Portret dominikanskega meniha*, d. 1556), G. B. Moroni (npr. *Portret neznanega pesnika*, d. 1560), itd.

breskov cvet (angl. *the peachbloom*, nem. *die Pfirsichblüte*): po njem imen. kit. porcelan take barve iz obd. K'ang Hsi (1662—1772), ki so ga v XVIII. st. posebno cenili (npr. *vaza* v Baltimoru, Walters).

Bressanone → *Briksen*

brest (lat. *ulmus*, angl. *the elm*, fr. *l'orme*, nem. *die Ulme* ali *die Rüster*). Brestovina (nem. *das Rüsterholz*) ima lepe grče.

L: Ferguson (1954).

Breton, André (1896—1966), fr. pesnik in gl. teoretik → *surrealizma* (teorija simultanega avtomatizma pod vplivom S. Freuda), izd. 1924 prvi in 1930 drugi surrealistični manifest. Duhovit polemik, znan tudi njegov → *anagram* Dalijevega imena.

B: *Manifeste du Surréalisme* (P 1924); *Le Surréalisme et la peinture* (P 1928; n. izd. NY 1945; n., rev. & popr. izd. P 1965; nem. izd. *Der Surrealismus und die Malerei*, Bl 1967, »Propyläen Mngr. zur K.«); *Second manifeste* (P 1930); *Genèse et Perspectives du Surréalisme* (P 1941).

L: Dict peint mod (1954, s. v.).

Brett, Gerard, kanadski um. zgodovinar, kustos za evr. umetn. v *Royal Ontario Mus.* v Torontu (*Univ. of Toronto*).

B: ‚*The Mosaic of the Great Palace in Constantinople*' (JWCI, 1942); ‚*The seven wonders of the world in the Renaissance*' (AQ, 1949); ‚*The Brooklyn Textiles and the Great Palace Mosaic*' (Coptic Studies in Honour of Walter Ewing Crum, Bo 1950); ‚*The Automata in the Byzantine Throne of Solomon*' (Speculum, 1954).

Breuer, Marcel (Lajos), (1902—....), nem.-amer. (ž.) arh. in oblikovalec, r. na Madžarskem (Pécs), 1920—28 v → *Bauhausu*, najprej kot študent in nato kot mojster. A: mdr. trgovska hiša *De Bijenkorf* v Rotterdamu (1953).

L: George R. *Collins* (EWA II, 1960, s. v.). — Cf. G. C. *Argan* (1957), P. *Blake* (1949; 1956), H. M. *Wingler* (1968).

Breuil, Henri (Edouard Prosper), (1877—1961), fr. raziskovalec prazg. slikarstva v Franciji, Španiji, Afriki in Aziji, zaslužen mdr. za njegovo kronologijo. Katol. duhovnik, prof. na univ. v Freiburgu v Švici in pozn. na *Collège de France*, član *Inst. de France*.

B: (& É. Cartailhac) *Les peintures et gravures murales des cavernes pyrénéennes* (L'Anthropologie, 1905); ‚*L'âge des cavernes et roches ornées de France et d'Espagne*' (RA, 1912); (& H. Obermaier & H. Alcalde del Rio) *La Pasiega a Puente-Viesgo* (Monaco 1913); ‚*L'Afrique préhistorique et l'art rupestre en Afrique*' (Cah Art, 1930); *Les peintures rupestres schématiques de la Péninsule Ibérique* (4 knj., Lagny 1932—1935); ‚*Peintures rupestres préhistoriques du Harar (Abyssinie)*' (L'Anthropologie, 1934); (& H. Obermaier) *The Cave of Altamira at Santillana del Mar* (M 1935); (& R. Lantier) *Les hommes de la pierre ancienne* (P 1951; 2. izd. 1959); *Quatre cent siècles d'art pariétal* (Montignac [Dordogne] 1952; angl. izd. *Four Hundred Centuries of Cave Art*, ib. 1952); *The White Lady of the Brandberg* (L 1955); *The Rock Paintings of Southern Africa* (4 knj., L 1955—1960); *Philipp Cave* (L 1957); (& H. Bégouen) *Les Cavernes du Volp* (P 1958); *Anibib and Omandumba and Other Erongo Sites* (L 1960).

brevir (lat. *breviarium* iz *brevis*, kratek), pri rim. ant. piscih kratek seznam, izvleček ali pregled, v kršč. liturgiji sprva ime različnih priročnikov, od XIII. st. dalje pa kot *Breviarium secundum consuetudinem Romanae Curiae* knj. dnevnih molitev (→ *officium*), ki jih morajo kršč. resp. katol. duhovniki brati vsak dan (prej so jih vsebovali → *antifonárij* pa pos. *himnárij*, *homiliárij* in *kolektarij*, → *lekcionár*, → *pasijonárij* in → *psálter*). V zdajšnji obliki bolj ali manj določen od 1568, tj. od papeža Pija V. dalje. IR: npr. → *Brevir Filipa Lepega* (o. 1295, cf. infra), → *Bellevillski brevir* (o. 1323/26, ib.), *Brevir Matije Korvina* (Attavante z učenci o. 1487—po 1492, Bibl. Vat.), → *Grimanijev brevir* (1490/1510, Benetke, Bibl. Marciana).

Brevir Filipa Dobrega (*Le Bréviaire de Philippe le Bon*), iluminiran rkp. v 2 knj. (Bruxelles, Bibl. Royale), okrašen o. 1455/60. Prvi dve miniaturi v 1., tj. zimskem delu (528 listov 29,6 × 21,3 cm, ms. 9511), **Jesejeva korenika* (f. 15) in *Rojstvo*, sta delo pomembnega neznanega umetnika (prej atr. Jeanu Le Tavernierju), vse druge miniature v tem in 2. delu (527 listov 29 × 20 cm, ms. 9026), npr. *Trojica* v podobi → *Prestola milosti*, pa so delo Guillauma Vrelanta.

L: L. M. J. *Delaissé:* Miniatures médiévales (G 1959, repr. 26); Le Siècle d'or de la miniature flamande: Le Mécenat de Philippe le Bon (Br 1959 [rk, Pal. de des B.-A.], št. 224—25 — L!).

***Brevir Filipa Lepega** (fr. *Le Bréviaire de Philippe le Bel*), iluminiran rkp., ki je nastal za fr. kralja Filipa IV. Lepega (1285—1314), in sicer skoraj gotovo kot delo mojstra Honoréja v Parizu (20,5 × 13,5 cm, o. 1295, Bibl. Nat., Ms. lat. 1023). Zelo znana miniatura (f. 7v) kaže zgoraj prizor → *David maziljen za kralja*, spodaj pa v kontinuiranem načinu *Davidov boj z Goljatom* (levo *Savel*, v sredini *David zadene Goljata*, des. *David odseka Goljatu glavo*).

L: Cankar II/2 (1933, p. 294 & 296, repr. p. 295); Panofsky Neth (1953); EWA X (1965, t. 75 des. zgoraj). — Cf. P. *D'Ancona* (& E. *Aeschlimann* 1969, t. 88), E. G. *Millar* (1959), J. *Porcher* (1959).

Brevir Karla V., tesno po vzorcu → *Bellevillskega brevirja* za fr. kralja Karla V. iluminiran rkp. (o. 1370, Bibl. Nat., Ms. lat. 1052), Med znanimi stranmi npr. f. 232: zgoraj *Absalomova smrt*, spodaj *zakrament mašniškega posvečenja* med *kraljem, ki zgublja krono*, in *darom razumnosti* (→ *sedem darov sv. duha*).

L: Panofsky Neth (1953); Meiss-Berry (1967).

breza (lat. *betula*, angl. *the birch*, nem. *die Birke*), drevo z belim lubjem. Mehek, gost, prožen in trd les.

Brezčutnost → *Anaisthesia*

Brezmadežna ali *Brezmadežno spočetje* (lat. *Immaculata Conceptio*, šp. *la Immaculada Concepción* ali *la Purisima*), kršč. ikonogr. tip → *Marije*. Lit. predloga v Visoki pesmi (4, 7: *Vsa si lepa, prijateljica moja, in madeža ni na tebi*), ki v opisovanju neveste Sulamite daje predlogo tudi za drugo podobo Brezmadežne (→ *Hortus Conclusus*), in v Apokalipsi (Raz 12, 1: *In prikazalo se je veliko znamenje na nebu: žena, obdana s soncem, in pod njenimi nogami mesec in na njeni glavi venec iz dvanajstih zvezd*). Up: neznani beneški slikar s konca XIV. st. (Nat. Gall., št. 4250), C. Crivelli (d. 1492, ib.), Sittow (Washington), Girolamo dai Libri (Nat. Gall.), Francia (1511, Lucca, S. Frediano), pozn. zlasti Španci, Juan de Juanes, Montañez (soha, Toledo, katedr.), Zurbarán in pos. Murillo (*1678, Prado), na Slovenskem npr. V. Metzinger in F. Bergant.

L: Montgomery *Carmichaël:* Francia's Masterpiece: An Essay on the beginnings of Immaculate Conception in Art (L 1909); Réau II/2 (1957 — L!); Jean *Fournée*, Immaculata Conceptio (LCI II, 1970 — L!). — Cf. M. *Davies* (1951), K. *Künstle* (1928), M. Levi *D'Ancona* (1957).

BREŽE na Koroškem, nem. *Friesach* (Avstrija), mestece, ki je nastalo na strateško pomembnem kraju med dolino Mure in Celovcem (tj. ob trgovski cesti Dunaj—Benetke), v XII. st. že obzidano. *Razvaline gradu Petersberg*; v *dominikanski c.* (posv. 1217 — najstar. v srednji Evropi) mdr. **vejnati križ*, salzburško delo z zač. XIV. st. (→ *vejnati križ* in zlasti → *viličasti križ*); v *c. nem. viteškega reda* (*Deutschordenskirche St. Blasius*) 1946 odkrite slabše ohranjene romanske *StS-e* (1. pol. XII. st.), v *mestni žup. c.* (*Pfarrkirche St. Barthlmä*) **slikano okno z ik. m.* → *Pametne in nespametne device* iz o. 1280 (prej v dominikanski c., rest. 1898, takrat spremenjena kompozicija); na *Gl. trgu* (*Hauptplatz*) *Neptunov vodnjak* iz 2. pol. XVI. st. (z gradu Tanzenberg, v Brežah od 1802), v *Mestnem muz.* (*Stadtmus.*) mdr. StS *Sv. Roman* (*škof*) iz sredine XII. st., ki so jo 1960 sneli v nekd. *Gebhardskapelle* na gradu Petersberg.

L: EWA II (1960, stp 169 — L!); Mittelalterliche Wandmalerei in Österreich (W 1970 [rk]). — Cf. O. *Demus* (1968, t. 231—32), W. *Frodl* (1942; 1950; 1955), M. *Kos* (1955), etc.

BREŽICE, mestece ob levem bregu Save, od konca XII. do konca XV. st. upravno in gospodarsko središče salzburške posesti v Posavju. Mestni grb: trije grički na črni osnovi, pod njimi s 3 modrimi valovnicami na beli osnovi ponazorjena voda.

L: Stanko *Škaler:* Brežice (Lj 1968, »Kult. in naravni spom. Slovenije« 15; 2., razš. izd. 1971).

∼ **Grad,** sez. 1529—1560-a leta in pozn. do 1590, lep primer utrjenega renesančnega gradu na ravnini, najprej last Gallensteinov, nato Frankopanov, naposled Attemsov. **Slavnostna dvorana*, največja poslikana baročna svetna notr. na Slovenskem, s freskami okrašena o. 1700 (verj. Franc Karel → *Remb*), v tlorisu 35 × 10 m, vis. 8 m. Na eni izmed sten mdr. slikarjev *avtp. s paleto in slikarsko palico*, na grlu mit. prizori (po vrsti *Zmagoslavje Neptuna in Amfitrite s Trítonom in Sirénami*, *Polifem pred svojo votlino*, *Píramus in Tisbe*, *Ugrabljenje Europe*, na ožji steni *Vulkanova kovačnica*, nato *Bakhovo zmagoslavje*, *driáde*, *Mars* in na ožji steni *Apolon in Aurora z golobjo vprego*), na stropu personifikacije *Pravičnost*, *Bogastvo*, *Darežljivost* in *Modrost*, *Kronos*, personifikacije *Slikarstvo*, *Medicina*, *Filozofija*, *Geografija*, *Astronomija*, *Kiparstvo* (mdr. *Deček, ki si izdira trn iz noge*), *Poezija*, *Muzika* in *Arhitektura*. — Flurerjeve **freske* v grajski kapeli in na stropu nad stopniščem (*Venera*, *Gracije* in *hóre*, *Psihe*, *Hêrakles*, *Merkur*, *Zeus*). — Od 1949 v 2. nadstr. *Posavski muz.*

(mdr. dela nekd. direktorja, slikarja Franja → *Stiplovška*).

L: MAS II (1938, repr. 43, 46—47 & 51); »ArS« 3 (1969, t. 26 des. in 27). — Cf. F. *Šijanec* (1957), N. *Šumi* (Lj 1966).

Bridget (angl.) → *Brigita Švedska*

Brieger, Peter H, (1898—....), nem.-kanadski um. zgodovinar, emigriral iz nacistične Nemčije, 1933—36 v Londonu, odtlej prof. na univ. v Torontu.

B: *Die deutsche Geschichtsmalerei des* 19. *Jahrhunderts* (Bl 1930, »Kstwissenschaftliche Stud.« 7); *‚The Baroque equation: Illusion and reality'* (GBA, 1945); *English Art:* 1216—1307 (Ox 1957, »The Oxford Hist. of English Art« 5); (& Millard Meiss & Charles S. Singleton) *Illuminated Manuscripts of the Divine Comedy, I—II* (Pri 1969, »Boll. Ser.« 81).

L: Kü (1931); WWAA (1959).

Brieger (-Vasservogel), Lothar (1879—1949), nem. (ž.) um. zgodovinar, r. v Zwickauu, u. v Berlinu.

B: *Max Klinger* (Lpz 1902, »Männer der Zeit« 12); *Aug. Rodin* (Str. 1903, »Uber K. der Neuzeit« 9); *Das Kunstsammeln: Theorie und Technik* (Mn 1917); *Ludwig Meidner* (Lpz 1919, »Junge K.« 4); *Theodor Hosemann: Ein Altmeister Berliner Malerei* (Mn 1920); *Das Pastell: Seine Geschichte und seine Meister* (Bl s. a. [1921]); *Lesser Ury* (1921, »Graphiker der Gegenwart« 9); *Hans Meid* (1922, ista z.); *Das Genrebild: Die Entwicklung der bürgerlichen Malerei* (Mn 1922); (izd.) *Wilhelm Tischbein: Aus meinem Leben* (Bl 1922); *Das Aquarell: Seine Geschichte und seine Meister* (Bl 1923); *Die großen Kunstsammler* (Bl 1931).

L: UJE 2 (1940, s. v.).

Brière, Gaston (1871—1962), fr. um. zgodovinar in muzealec, bil 35 let konservator versajskega gradu.

B: (& Louis Metman) *Le bois* (2 knj., P 1905, = Le Musée des Arts Décoratifs, Palais du Louvre, Pavillon de Marsan, I); (& Paul Vitry) *Documents de sculpture française du moyen-âge* (P 1906); *Le château de Versailles: Architecture et décoration* (2 knj., P s. a. [1907—09]); (& Paul Vitry) Église *abbatiale de Saint-Denis et ses tombeaux* (P 1908; 2. izd. P s. a.); *Le parc de Versailles: Sculpture décorative* (P 1911); (& Paul Vitry) *Documents de sculpture française: Renaissance* (2 knj., P 1911—1913); *École française* (P 1924, = Mus. Nat. du Louvre, Catalogue des peintures exposées dans les galeries, I).

Briganti, Giuliano, it. um. zgodovinar v Rimu, raziskovalec it. slikarstva XVI.—XVIII. st.

B: *Il Manierismo e Pellegrino Tibaldi* (R 1945); *I bamboccianti: pittori della vita popolare nel Seicento* (R 1950 [rk, Pal. Massimo alle Colonne]); *‚Pieter van Laer e Michelangelo Cerquozzi'* (Prop, 1950 [= P. Toescov zb.]); *‚The Mahon Collection of Seicento Paintings'* (Conn, avg. 1953); *‚Michelangelo Cerquozzi: pittore di nature morte'* (Par, 1954); *‚Bamboccianti'* (EWA II, 1960); *La maniera italiana* (R 1961; fr. izd. *Le Maniérisme italien*, Lpz 1962, »La Peinture italienne«); *Pietro da Cortona o della pittura barocca* (F 1962); (& Karl Noehles) *‚Pietro da Cortona'* (EWA XI, 1966); *Gaspar van de Wittel e l'origine della veduta settecentesca* (R 1966); *I vedutisti* (Mi 1969).

Brigita Švedska (o. 1302/03—1373), šved. mistična pisateljica, ust. mešan meniški red, spisala *Revelationes* (npr. rim. izd. 1628), ki so podobno kot »Meditationes« → *nepravega Bonaventure* tehtno vplivale na poznosrednjev. ikonografijo; kršč. svetnica (8. X., lat. *Birgitta Suecica*, angl. *Bridget*, fr. *Brigitte de Suède*, nem. *Birgitta von Schweden*). Up: npr. leseni *kip* sedeče Brigite (viš. 123 cm, zač. XV. st., Vadstena, samostanska c.), f. 42v v → *Boucicautovem horariju*.

L: Panofsky Neth (1953); Réau III/1 (1958, p. 246—48 — L!); Europäische Kunst um 1400 (W 1962 [rk], št. 416). — Cf. J. *Braun* (1943, stp 138—41), H. *Cornell* (1924), A. A. F. *Lindblom* (2-krat 1918; 1965), M. *Meiss* (L: Ph 1968).

BRIKSEN (nem. *Brixen*, it. *Bressanone*), mesto v Gornjem Poadižju (it. *Alto Adige*, nem. *Tiroler Etschland*) v sev. Italiji. Od 993 sedež škofije: s kronskimi darovnicami v XI. st. utemeljena tudi zemljiška posest briksenških škofov na Slovenskem (gorenjski kot od sotočja obeh Sav navzgor, del Bohinja in pas ob Karavankah od Hrušice do Tržiča — središče na Blejskem gradu.

L: EWA VIII (1963, stp 564 — L!). — Cf. M. *Kos* (1933 resp. 1955).

~ **stolnica,** baročna stavba, sez. 1745—54. V notr. iluzionistične **stropne freske* Paula → *Trogerja* (1748—50), med kipi stoječa *Marija z otrokom* (Hans → *Leinberger* o. 1520) — Ob stolnici malone v kvadratu sez. križni hodnik, katerega **StS-e* (XIV.—XVI. st.) so pomembne tudi za naše kraje: med umetniki izpričan → *Johannes iz Brunecka* (IV. in delno III. arkada), pri slikarjih tega hodnika se je verj. v prvih decenijih XV. st. učil → *Friderik Beljaški*, iz pozn. skupine okrog Leonharda iz Briksna (cf. II., III., V. & XIV. arkada) pa verj. izvira slikar pazinskega prezbiterija (o. 1460/70). Poslikanih je 15 arkad (delno sta predstavljala ikonogr. vzor → *Biblia pauperum* in → *Defensorium inviolatae virginitatis beatae Mariae*), in sicer (v zaporedju od starega vhoda v juž. trakt dalje): I: na oboku *Pavel pred areopagom, Pavel pridiga pred Festom, Brodolom* in *Čudež s kačo* (→ *Pavel in gad*), na gl. steni pa *Janez Ev. na Patmosu* (Ruprecht Potsch konec XV. st.); II: *Prilika o delavcih v vinogradu, Grozd iz obljubljene dežele, Semej preklinja Davida, Amon odreže poslancem brade, Kristus nese križ* in *Abraham daruje Izaka*, na gl. steni *Apeme da Dariju zaušnico* in *Kro-*

nanje s trnjem in donator, na notr. steni *Mihael tehta duše*, *Marija* in *Katarina* (celota Leonhard iz Briksna o. 1460); III: *Polaganje v grob*, *Jožefa vržejo v vodnjak*, *Jono požre riba*, *Ahiorja privežejo k drevesu*, *Joba zasmehujejo*, *Eleazarjeva smrt pod slonom* (→ *Eleazar Abaron*) in *Absalomova smrt*, na stenah pa južno *Ecce homo* in *Janez Krst. z donatorjem* (krog Leonharda iz Briksna o. 1470) in zahodno *Križanje z donatorjem* (Johannes iz Brunecka o. 1430); IV: na oboku po *4 angeli*, *evangelisti* in *v. cerkv. učitelji* in *8 prerokov* (freske gl. stene, delo → *Johannesa iz Brunecka* iz 1417, *Poklon kraljev* itd., snete in v muz.); V: na oboku *David obglavi Goljata*, *Samson z levom*, *Riba izbljuje Jono*, *Vstajenje*, *Ruben išče Jožefa*, *Nevesta išče ženina*, *Kristus se prikaže Magdaleni*, *Kralj obišče Danijela v levnjaku* in *Kristus in nevesta Visoke pesmi*, na gl. steni *Žene ob grobu*, *Iz groba vstali Kristus se prikaže apostolom* in *donator Johann von Firmian*, na notr. steni *Jožef se da spoznati bratom* in *Kristus v predpeklu* (celota Leonhard iz Briksna o. 1472); VI: *Ribiči najdejo zlato tablo v morju*, *Jesejeva korenika*, *Astiagov sen*, *Joahimov dar zavrnjen v templju*, *Jefte žrtvuje svojo hčer*, *Semiramida s svojimi visečimi vrtovi*, *Angel oznani Marijino rojstvo*, *Srečanje pri Zlatih vratih*, na gl. steni slabo ohranjena *Marijina predstavitev v templju*, na notr. steni poleg svetnikov in donatorja *Hortus conclusus*, *Fons signatus* in *Balaam in njegova oslica* (o. 1482); VII: (→ *Defensorium*): na oboku *Kapadoška kobila*, *Drevo z vodnimi pticami*, *Levinja z mladiči*, *Ptič Carista*, *Vestalka Tuccia*, *donator Konrad von Neuenburg*, *Noj*, *Pelikan*, *Žena z dvojčkoma*, *Medvedka z lizanjem oblikuje svoje mladiče*, *Féniks*, na notr. steni *Vestalka Claudia*, *Ptič Charadrius*, na gl. steni *Pietà z donatorjem*, *Katarino in prerokoma*, *Rojstvo z Boštjanom* itd. (isti mojster, ki je poslikal VI. arkado, *Pietà* pa je Leonhardova); VIII: na oboku *Kršč. vitez*, ki ga skuša zapeljati *»Frau Welt«*, *Izaija* in *David*, *Adam in Eva ob drevesu spoznanja* in *7 pogl. pregreh*, spodaj *Pekel*, *Oznanjenje* s *7 krepostmi* (uničeno), *donator* in *sv. Barbara* (1477), na steni *Oljska gora*, *Doroteja z donatorjem*, *Jernej* in *Snemanje s križa* (o. 1400); IX: na oboku *Predstavitev v templju*, *Obrezovanje stare zaveze*, *Samuelovo darovanje*, *Oznanjenje*, *Jahve prekolne kačo*, *Gedeonovo runo*, *Rojstvo*, *Mojzes pred gorečim grmom*, *Aronova palica*, *Poklon kraljev*, *Abner pred Savlom*, *Kraljica iz Sabe* in vmes *preroki z mesijanskimi prerokbami*, na notr. steni *Ahac in* 10000 *mučenikov z donatorjem* (o. 1400); X: na oboku ponazorjene kreposti: *Vneta Budnost* in *Mlačna Lenoba*, *Ponižni grešnik in prevzetni pravičnik*, *Leviatan*, *Radodarnost* in *Skopost*, *Delaven in len škof*; na gl. steni *Kršč. junak*, *Oznanjenje*, *Pietà s svetniki*, na notr. steni *Boštjan*, *Filip*, *angel z Jagnjetom božjim* (obočne freske verj. o. 1400, na stenah nekoliko pozn.); XI: na oboku *Bogatin in ubogi Lazar*, *Jetnike obiskovati*, *gole oblačiti*, *popotnikom dajati streho*, *lačne nasičevati*, *mrtve pokopavati*, na gl. steni *prerok* ali *škof*, *ki opominja k usmiljenosti*, *Avgúst in sibila*, na notr. steni *Ciceron* in *Boethius*; XII: na oboku *krajevni patroni*, na gl. steni *Kristus trpin* in *svetniki* (zač. XV. st.); XIII: freske na oboku malone povsem uničene, na gl. stenah severno *Oznanjenje* in *Rojstvo*, vzhodno pa mdr. *Poklon kraljev*; XV: na oboku *7 Marijinih veselj*, *Gedeonovo runo*, *Rebeka pri vodnjaku*, *Obiskovanje*, *Rojstvo*, *Poklon kraljev s prerokom*, *Darovanje v templju*, *Goreči grm*, na gl. steni *Dvanajstletnega Jezusa najdejo v templju* in *Marijino kronanje*, na notr. steni *Oznanjenje* (delavnica Leonharda iz Briksna o. 1465); XV: na oboku ohranjena *Naamanova kopel*, *Bronasto morje* in *Beg iz Egipta*; na gl. steni *Madona s svetniki in donatorjem*, spodaj *Danijel*, *Aronova palica*, *Avgust in sibila* in *Izaija*, na notr. steni pa naposled *Učenci na gori Tabor*.

L: J. *Walchegger:* Der Kreuzgang am Dom zu Brixen (Brixen 1895); K. *Wolfsgruber:* Der Dom zu Brixen (Mn-Z 1955, »Kstführer« 625; 6. izd. 1968); Stele (1969). — Cf. H. *Dollmayr* (1890), H. *Semper* (1905), J. *Weingartner* (1912).

Bril, Paul (1554—1626), flam. slikar, r. v Antwerpnu, u. v Rimu, tam vplival nanj → *Elsheimer*, ob katerem je eden izmed utemeljiteljev t. i. *idealne krajine* XVII. st. Ena slika mu je atr. v NG.

L: van Mander II (1906); Anton *Mayer:* Das Leben und die Werke der Brüder Matthäus und Paul Brill (Lpz 1910, »Kstgeschichtliche Mngr.« 14); R. *Baer:* Paul Bril (Mn 1930, dis.); H. *Gerson* (Kindler I, 1964, s. v. — L!); Giorgio T. *Faggin*, Per Paolo Bril (Par, 1965). — Cf. R. *Kultzen* (1968), R. H. Wilenski (1960 — L!).

Brilliant, Richard, amer. um. zgodovinar, prom. 1960 na *Yale Univ.* z dis. *The Use of Gestures to Denote Status in Roman Sculpture and Numismatics*.

B: *The Arch of Septimius Severus in the Roman Forum* (Rome 1967, »Memoirs of the American Ac. in Rome« 29).

Brinckmann, Albert Erich (1881—1958), nem. um. zgodovinar, raziskoval predvsem baročno umetn. Prom. 1905, učil na *TeH* v Aachnu in Karlsruheju, na univ. prav tam (ord. 1919) pa na univ. v Rostocku, Kölnu, Berlinu in Frankfurtu a. M. (em. 1946). Ur. → *Handbuch der*

Kunstwissenschaft in *Die sechs Bücher der Kunst* (1924—25).

B: *Baumstilisierung in der mittelalterlichen Malerei* (Str 1906, »SdK« 69); *Platz und Monument: als künstlerisches Formproblem* (Bl 1908; 3., rev. izd. Bl 1923); ‚*Der optische Maßbau in Städtebau* (Wasmuths Monatshefte f. Baukst., 1914); *Baukunst des 17. und 18. Jahrhunderts in den romanischen Ländern* (Bl/Nb 1915, »HdKw«; tudi pozn. izd.); *Barockskulptur: Entwicklungsgeschichte der Skulptur in den romanischen und germanischen Ländern seit Michelangelo bis zum Beginn des 18. Jahrhunderts* (ib. 1917—20, »HdKw«; 2. izd. 1925; 3. izd. Po s. a.); *Stadtbaukunst: Geschichtliche Querschnitte und neuzeitliche Ziele* (Bl/Nb 1920, »HdKw«; 2. izd. 1925); *Plastik und Raum als Grundformen künstlerischer Gestaltung* (Mn 1922); *Süddeutsche Bronzebildhauer des Frühbarocks* (Mn 1923); *Barock-Bozzetti* (4 knj., FrM 1923—1925); *Schöne Gärten, Villen und Schlösser aus 5 Jahrhunderten* (Mn 1925); *Spätwerke grosser Meister* (FrM 1925); ‚*Barock und Rokoko in Süddeutschland*‘ (H. Ztschr., 1927); *Theatrum novum Pedemontii: Ideen, Entwürfe und Bauten von Guarini, Juvarra, Vittone wie anderen bedeutenden Architekten des Piemontesischen Hochbarocks* (Dü 1931); *Von Guarino Guarini bis Balthasar Neumann: Vortrag ...* (Bl 1932); *Albrecht Dürers Landschaftsaquarelle* (Bl 1934, »Die silbernen Bücher«); *Die Kunst des Rokoko* (Bl 1940, »Propyläen-Kg.« 13 [namesto → *Osborna*]); *Jean Antoine Watteau* (W 1943, »Smlg. Schroll«); *Europäische Humanitas: Dürer bis Goya* (Mn 1950); ‚*Porträtdarstellungen als Symbola des Europäischen*‘ (H. Cornellov zb., 1950); *Welt der Kunst: Künstlerische Anschauung, Schöpfung, Wirkung* (Ba-Ba 1952); *Baukunst: Die künstlerischen Werte im Werk des Architekten* (Tü 1956); ‚*Tre astri nel cielo di Piemonte: Guarini, Juvarra, Vittone*‘ (Atti del X Congresso di Storia dell'Architettura: Torino 1957, R 1959).

L: Wer ist wer (1958).

Brinckmann, Justus (1843—1915), nem. um. zgodovinar in muzealec, ust. in vodil hamburški muz. za umetno obrt, prvi v Nemčiji kupoval jap. um. izdelke. Prispevki tudi v rev. → *Pan.* Up: e. g. E. Barlach (bron. plaketa, d. 1902).

B: *Kunst und Handwerk in Japan, I* (Bl 1889); *Das Hamburgische Museum für Kunst und Gewerbe: Ein Führer durch die Sammlungen, zugleich ein Handbuch der Geschichte des Kunstgewerbes* (Lpz 1894).

Brion, Marcel (1895—....), fr. pisec o umetn. in lik. kritik, r. v Marseillu (delno irskega in nem. rodu), živi v Parizu.

B: *Giotto* (P 1927, »Maîtres de l'art ancien«); *Turner* (P 1929); *Pierre Puget* (P 1930); *Laurent le Magnifique* (P 1937); *Grünewald* (P 1939); *Michel-Angelo* (P 1939); *Les mains dans la peinture* (P 1949); *Les mosaïques de Ravenne: San Vitale* (P 1952); *Georges Rouault* (P 1953, »Les Maîtres«); *Léonard de Vinci* (P 1954, »Ars mundi«); *Les animaux: un grand thème de l'art* (P 1955; angl. izd. *Animals in Art*, NY 1959); *L'art en Sicile* (P 1955, »Trésors de pierres«); *Léonor Fini et son oeuvre* (P 1955); *Klee* (P 1955, »Ars mundi«); *Art abstrait* (P 1956); (& Arnulf Neuwirth) *L'abstraction* (P: Albin Michel 1956, »Tendances de la peinture moderne«); *Meloni* (Mi 1956); *L'Ombrie* (P 1956, »Les Beaux pays« 134); (uv [fr. orig.]) *The Bible in Art: Miniatures, Paintings, Drawings and Sculptures Inspired by the Old Testament* (NY: Ph 1956, opombe Heidi Heimann); *La Peinture moderne: de l'impressionnisme à l'art abstrait* (Stu 1957); *La Provence* (P 1958, »Les Beaux pays« 120); *Chagall* (P 1959; angl. izd. L 1961); *La Peinture allemande* (P 1959, »Pictura«; angl. izd. *German Painting*, NY 1959); *Dürer: l'homme et son oeuvre* (P: Somogy 1960, »Les plus grands«); *L'Art romantique* (P 1960; tudi nem. & angl. izd.); *Art fantastique* (P 1961); *Braque* (NY 1961 [fr. orig.]); *Art of the Romantic Era: Romanticism, Classicism, Realism* (L 1966, »The World of Art Libr.«); *Sigismond Kolos-Vary* (Neuchâtel 1967).

L: Drevet (1954); WWF (1963—64).

Brion-Guerry, Liliane, fr. um. zgodovinarka in lik. kritičarka, žena Marcela (supra).

B: *Jean Pélerin Viator: Sa place dans l'histoire de la perspective* (P 1962, »Les classiques de l'humanisme«).

British Museum → *London* (odd. *muzeji*)

Brixen → *Briksen*

Brizio, Anna Maria (1902—....), it. um. zgodovinarka, štud. pri L. Venturiju, učila najprej na univ. v Torinu, potem ord. na univ. v Milanu. Ur. *L'Arte* (1930—38).

B: (izd.) *Baudi di Vesme: Manoscritti riguardanti l'arte in Piemonte nella seconda metà del sec. XVI* (T 1928); ‚*Il Greco a Venezia*‘ (Arte, 1932); *Vercelli* (R 1935); *Ottocento, Novecento* (T 1939, »Storia universale dell'Arte« 6; 2. izd. T 1945); *La pittura in Piemonte dall'età romanica al Cinquecento* (T-Mi 1942); *Corso di storia dell'arte* (T 1949); (izd.) *Scritti scelti di Leonardo da Vinci* (T 1952); *L'architettura barocca in Piemonte* (T 1953); ‚*Il tratatto della pittura di Leonardo*‘ (L. Venturijev zb. I, 1956); ‚*Lorenzo Lotto e i primi avvii del Manierismo in Roma*‘ (18. kongr., 1956); *Pinacoteca di Varallo Sesia* (Varallo 1960); ‚*La pittura di Paolo Veronese in rapporto con l'opera del Sanmicheli e del Palladio*‘ (Boll. del Centro internaz. di studi d'architettura Andrea Palladio, 1960); ‚*La Santa Cecilia di Raffaello*‘ (Arte Lom, 1965); ‚*Raphael*‘ (EWA XI, 1966).

L: DULC I (1959, s. v.); Chi è (1961).

Brižinj → *Freising*

Brockhaus, Heinrich (1858—1941), nem. um. zgodovinar, r. in u. v Leipzigu, izr. prof. na tamk. univ., 1897—1912 direktor umzg. inst. v Florenci (*Kunsthistorisches Inst.* in Florenz).

B: (uv, prev.) *Pomponius Gauricus: De sculptura* (Lpz 1886); *Die Kunst in den Athos-Klöstern* (ib. 1891; 2. izd. 1924); *Arnold Böcklin* (1901); *Forschungen über Florentiner Kunstwerke* (Lpz 1902); *Michelangelo und die Medici-Kapelle* (ib. 1909); *Deutsche städtische Kunst und ihr Sinn* (ib. 1916); ‚*Ein edles Geduldspiel: »Die Leitung der Welt oder die Himmelsleiter«, die sogenannten Tarochi Mantegnas vom Jahre 1459—60*‘ (Supinov zb., 1933).

L: P. von *Gebhardt:* Geschichte der Familie Brockhaus aus Unna in Westfalen (Lpz 1928).

Brockwell, Maurice W(alter), (1869—1958), angl. um. zgodovinar, W. H. J. Wealov sodel. pri knj. o van Eyckih (*The Van Eycks and Their Art*, L-NY-Trt 1912), o katerih je na stara leta objavljal precéj nevzdržne hipoteze. Bil je konservator *Cook Coll.* v Richmondu, pozneje v londonski *Nat. Gall.*

B: ‚*A Document Concerning Memling*' (Conn, 1939); ‚*Adoration of the Lamb: fresh evidence of John van Eyck's authorship*' (ib., 1945); ‚*The Ghent Altarpiece: The Inscription Obliterated*' (ib., 1948); ‚*A New van Eyck*' (ib., 1949); *The Pseudo-Arnolfini Portrait: A Case of Mistaken Identity* (L 1952); ‚*»Hubert van Eyck«: The »Hubertist« Bubble Finally Deflated*' (Conn, 1952).

Broederlam, Melchior, niz. slikar, »največji med vsemi predvaneyckovskimi tabelnimi slikarji, kolikor se nam je ohranilo njihovo delo« (Panofsky), dkm. med 1381 in 1409 v Iepru. S: odlično ohranjeni *olt. krili* za kartuzijo v Champmolu (vsaka 162 × 130 cm nepravilne oblike, dkč. 1399, Dijon, Mus. des B.-A., cf. s. v. *Champmolski olt.*), in sicer na prvi *Oznanjenje in Obiskovanje*, na drugi pa *Predstavitev v templju in Beg v Egipt* (v ozadju *Padec malikov*).

L: Panofsky Neth (1953); H. *Gerson* (Kindler I, 1964, s. v. — L!). — Cf. G. *Ring* (1949), Ch. *Sterling* (ps. Charles *Jacques* 1941), R. H. *Wilenski* (1960).

Bronasta kača (lat. *Serpens aeneus*, angl. *The Brazen Serpent*, fr. *Le Serpent d'airain*, it. *Il serpente di bronzo*, nem. *Die eherne Schlange*), bibl. ik. m. (4 Mojz 21, 6—9): apotropejsko znamenje, ki ga je postavil Mojzes, v srednjev. tipologiji podoba → *Kristusa na križu* in drugih prizorov v zvezi s *Križanjem*. Up: npr. bron. *relief* na → *vratih cerkve S. Zeno v Veroni* (des. krilo: 4. vrsta — 3. relief, konec XII. st.), Michelangelo (*freska* na → *stropu Sikstinske kapele*), Tintoretto (→ *Benetke:* Scuola di S. Rocco), Robba (Križevci). — Cf. s. v. *Ezekija razbije* ...

L: Maurice *Vernes*, Le Serpent d'airain fabriqué par Moïse et les serpents guérisseurs d'Esculape (RA, 1918); SwarzenskiR (1954 — cf. Index of Iconogr. s. v. *Moses and the Brazen Serpent*); Pigler I (1956, p. 104—07); Réau II/1 (1956, p. 208—10); Ursula *Diehl* (RDK IV, 1958, stp 817—37); *ead.* [U. *Graepler-D.*] (LCI I, 1968, stp 583—86 — L!). — Cf. Th. *Ehrenstein* (1923), W. *Molsdorf* (1920, št. 373, 398, 435).

bronasta vrata. Med odličnimi primeri so → *Bernwardova vrata v Hildesheimu* (1008/15 za tamk. c. sv. Mihaela), → *vrata stolnice v Augsburgu* (o. 1020), → *vrata cerkve S. Zeno v Veroni* (konec XI./zač. XII. st. in konec XII. st.), *vrata katedr. v Troii* (1119), *katedr. v Gnieznu* (1. pol. XII. st. [o. 1127]) in *c. sv. Sofije v Novgorodu* (v Magdeburgu 1152—54), vrata stolnic v Traniju (o. 1175), Ravellu (d. 1179) in Monrealu (o. 1186), ki jih je izdelal → *Barisanus da Trani*, → *Porta di S. Ranieri* v Pisi (Bonannus o. 1180) in *vrata katedr. v Monrealu* (id. 1186), → *vrata stolnice v Beneventu* (1171/1221), *vrata florent. baptisterija* (*južna* Andrea Pisano 1330—36, *severna* L. Ghilberti 1402—24, *vzhodna* id. 1425—52 — cf. s. v. *Vrata paradiža*), Filaretejeva *vrata Petrove bazilike v Rimu* (1433—45) in *vrata v* t. i. *Novo*, tj. sev. *zakristijo florent. stolnice* (Luca Della Robbia 1446/74, vsekakor 1464—69), iz novejše dobe pa npr. Rodinova *Vrata pekla* (1880—1917), juž. *vrata kölnske katedr.* (E. Mataré 1948—55) in *Porta della Morte* Petrove c. v Rimu (G. Manzù dkč. 1964).

L: Hermann *Leisinger:* Romanische Bronzen: Kirchentüren im mittelalterlichen Europa (Z 1956; angl. izd. *Romanesque Bronzes: Church Portals in Mediaeval Europe*, L-NY 1956). — Cf. A. *Goldschmidt* (Mrbu 1926).

Bronasto morje (lat. *Mare aeneum super boves*, angl. *The Brazen Sea*, fr. *La Mer d'airain*, hrv. *Brončano more*, it. *Il mare di bronzo*, nem. *Das eherne Meer*), bibl. ik. m., bron. umivalnik v Salomonovem templju (3 Kralj 7, 23—26), narejen po mozáični postavi (2 Mojz 30, 17—21): nosilo ga je 12 volov (podoba darovanja 12 Izraelovih rodov, v kršč. srednjev. umetn. podoba 12 apostolov v smislu Ruperta iz Deutza: *Boves duodecim mare portantes figura fuerint apostolorum*): »trije so gledali proti severu, trije proti zahodu, trije proti jugu in trije proti vzhodu«. Po njegovem vzoru npr. Rainierja de Huya *bron. krstilnik* (1107/18, Liège, Saint-Barthélemy). Up: e. g. Nikolaj iz Verduna (*emajl*, 5. prizor v vrsti → *sub lege* na → *Verdunskem olt.*, 1181, Klosterneuburg), *lesor.* v → *Dalmatinovi Bibliji* (1584, I, f. 187v).

L: Réau II/1 (1956, p. 293); Peter *Bloch*, Ehernes Meer (LCI I, 1968 — L!).

Bronstein, Leo (Léo), amer. (ž.) um. zgodovinar, prom. v Parizu, prof. na *Brandeis Univ.* (Waltham [Mass.], ZDA).

B: *Lutte et réconciliation: Essai sur la manifestation du réel dans l'art* (P 1926); *Altichiero: L'Artiste et son oeuvre* (P 1932; dis.); *El Greco* (*Domenicos Theotocopoulos*) (NY 1950, »The Library of Great Painters); *Fragments of Life, Methaphysics, and Art* (NY 1953).

Bronzino, s pr. im. *Agnolo* (Agniolo, Angelo) *di Cosimo di Mariano* (1503—1572), it. slikar, pomemben predstavnik florent. → *manierizma* in pos. internacionalnega dvornega portreta

XVI. st. Učitelja sta mu bila Raffaelino del Garbo in predvsem Pontormo, katerega je v svojih zgodnjih delih močno posnemal. Od o. 1540 dalje dvorni slikar v Florenci. S (cerkv. podobe, tudi StS, in alegorije, najtehtnejši pa portreti): *Guidobaldo della Rovere* (o. 1532, Pitti), *Ugolino Martelli* (o. 1535, Dahlem), *Portret mladega moža* (o. 1535/37, MM), *Lucrezia Panciatichi* in *Bartolommeo Panciatichi* (oba o. 1540, Uffizi), **Alegorija Luksurije* (o. 1542/45, Nat. Gall.), **Eleonora Toledska s sinom Gio annijem* (o. 1545, Uffizi), *Stefano Colonna* (d. 1546, Barberini), *Giannettino Doria* (1546/47, Doria), *Kristus v predpeklu* (1552, Florenca, Mus. dell' Opera di Sta Croce), freske v Florenci v → *Pal. Vecchio* v *Capp. di Eleonora da Toledo* (1541—45) in v c. S. Lorenzo na levi steni: *Mučeništvo sv. Lovrenca* (1565—69).

L: Vasari-Milanesi VII (1906); Hanns *Schulze:* Die Werke Angelo Bronzinos (Str 1911, »ZKA« 81); Arthur K. *McComb:* Angolo Bronzino: His Life and Works (C[Mass.] 1928); Berenson Ox; Venturi IX/6 (1933); Mostra del Pontormo e del primo manierismo toscano (F 1956 [rk]); Andrea *Emiliani:* Il Bronzino (Busto Arsizio 1960); Sidney J. *Freedberg* (EWA II, 1960, s. v.); P. *Barocchi* (Kindler I, 1964, s. v.); Kurt W. *Forster*, Probleme um Pontormos Porträtmalerei (II), (Panth, 1965); Anna *Matteoli*, La ritrattistica del Bronzino nel »Limbo« (Com, 1969 — L!). — Cf. J. *Alazard* (1924), L. *Becherucci* (1944; 1949; 1957), B. *Berenson* (1963), F. *Goldschmidt* (1911), A. *Hauser* (1964), J. *Pope-Hennessy* (1966), E. *Schaeffer* (1911), C. H. *Smyth* (1949), H. *Voss* (I, 1920), F. *Würtenberger* (1962).

Brosses, Charles de → *De Brosses, Charles*

BROU (*Franche-Comté*, Francija), zdaj z bližnjim → *Bourg-en-Bresse* povezan kraj (tu tudi s. v. navajani muzej). V c., ki je z opremo vred iz XVI. st., *nagrob.* **Margarete Avstrijske*, njenega 3. moža *Filiberta Savojskega* in tašče po slednjem, *Margarete Burbonske:* liki umrlih delo Conrada → *Meita* (zač. 1526), bogati okras še v slogu → *flamboyant*.

L: EWA V (1961, stp 635 — L!); Panofsky Tomb (1964, p. 75, 78—79, repr. 326 & 341—45).

Brouwer, Adriaen (1605/06—1638), flam. slikar. R. v Oudenaardu, se učil pri F. Halsu v Haarlemu, u. po kratkem nemirnem življenju v Antwerpnu. S (najboljša z. v Alte Pin.): po merah majhni, po neposredni občutenosti snovi, po hkrati svobodno in tonsko ubranih barvah pa zelo pomembni žanrski prizori »z dna« (večidel s kmeti, ki se nacejajo in rujejo po zanikrnih krčmah); tudi krajine. Njegov učenec in posnemovalec je bil Joos van Craebeeck, sicer pa se je po njegovih žanrskih podobah zgledoval tudi David Teniers.

L: E. *Höhne:* Adriaen Brouwer (Lpz 1960); Hall Por (1963); S. J. *Gudlaugsson* (Kindler I, 1964, s. v.). — Cf. W. von *Bode* (1924), W. *Drost* (1928), G. *Knuttel* (1962), F. *Schmidt-Degener* (1908).

Brown, Ford Madox (1821—1893), angl. slikar. R. v Calaisu, 1837—39 učenec G. Wappersa v Antwerpnu, 1840—44 v Parizu, nato v Londonu (prijatelj → *prerafaelitov*, ki so vplivali nanj), tam u. S: npr. *Delo* (1852—65, Manchester, City Art Gall.).

L: F. M. *Hueffer:* Ford Madox Brown (L 1896); N. *Peacock* (ThB V, 1911, s. v.); A. *Bowness* (Kindler I, 1964, s. v. — L!).

Brožik, Václav, v nem. lit. *Wenzel von B.* (1851—1901), češ. slikar (portreti in zg. podobe, ki predstavljajo vrh češ. hist. slikarstva XIX. st.), u. (50) v Parizu, kjer je večidel živel (tam mu je nekaj časa pomagal tudi Jurij Šubic); od 1893 dalje prof. na praški ak. S: npr. *Poslanstvo češ. kralja Ladislava prosi Karla VII. za roko njegove hčere* (v. platno *Les Ambassadeurs tchèques demandent à Charles VII la main de sa fille pour le roi de Bohème Ladislas* na pariškem Salonu 1878 — v znamenju »tradicionalnega francosko-češ. prijateljstva«) ali *Obsodba Jana Husa na konstanškem koncilu* (*Hus před koncilem*).

L: Spemann (1901); *Oliva-Madl:* Václav Brožik (Pra 1903). — Cf. L. *Réau* (1928, p. 264).

brstni kapitel (angl. *crocket capital*, fr. *chapiteau à crochets*, it. *capitello a ganci* [*ad uncini*], nem. *das Knospenkapitell*), značilna zgodnjegotska oblika čašastega → *kapitela*, pri nas npr. znana od → *Špitaliča* prek → *Kostanjevice* (samostanska in žup. c.) do nekd. minoritske c. v Ptuju v 1270-ih letih.

bršljan (lat. *Hedera Felix L.*, angl. *the ivy*, fr. *le lierre*, nem. *der Efeu*), simbol smrti in nesmrtnosti, zvestobe in večnega življenja, v tihožitjih vrste → *Vanitas* npr. eden izmed simbolov vstajenja k večnemu življenju.

L: Ferguson (1954). — Cf. L. *Behling* (K-Graz 1964), W. *Deonna* (1952).

die **Brücke,** »*Most*«, za razvoj nem. ekspresionističnega slikarstva in grafike temeljno pomembna umetniška skupina, ki so jo 1905 v Dresdenu ob vodilnem in najstar. → *Kirchnerju* ustanovili še → *Heckel*, → *Schmidt-Rottluff* in Fritz *Bleyl*. Skupini so se 1906 pridružili → *Nolde*, *Amiet*, → *Pechstein* in *Gallén-Kallela*, naposled, 1910, tudi Otto → *Mueller*. Die Brücke, ki jo je že 1907 zapustil Nolde in 1909 Bleyl (Pechsteina so 1912 izključili), je 1913 dokončno razpadla.

L: ReadP (1959 [1963]); Painters of the Brücke (L 1964 [rk, Tate]). — Cf. U. *Apollonio* (1952), L.-

G. *Buchheim* (*1956; 1959), W. *Haftmann* (4. izd. 1965), G. H. *Hamilton* (Harm 1967), B. S. *Myers* (The German Expressionists 1957 [n. izd. 1963]).

F. **Bruckmann,** nem. zal. (*München*), ust. 1858 v Frankfurtu a. M. Med njenimi izd. revije *Die Kunst*, *Das schöne Heim* in *Pantheon*, zbirka *Bruckmanns deutsche Kunstgeschichte* (prim. O. *Fischer*, *Feulner*-Th. *Müller*, F. *Roh*), barvne reprodukcije, itd.

Bruegel, Jan, star. (1568—1625), flam. slikar, ml. sin Pietra Bruegla star. (infra), zaradi svojih mehko sijočih barv. imen. tudi »*žametni*« in zaradi cvetličnih tihožitij tudi »*cvetlični*« Bruegel. R. v Bruslju, dvorni slikar namestniške dvojice nadvojvode Alberta in Izabele Klare Evgenije, Rubensov mladostni prijatelj, u. v Antwerpnu. S: krajine z živalmi, štafažnimi figurami ipd., cvetlična tihožitja (npr. Ksthist. Mus.) in cvetne kite na slikah drugih slikarjev, mdr. *Latóna in likijski kmetje* (ki se bodo v naslednjem trenutku spremenili v žabe, les, d. 1601, Städel), *Pokrajina s pristaniščem in Scipionovo vzdržnostjo* (baker, d. 1609, Alte Pin.), vrsta *Pet čutov* (vse les, Prado), in sicer *Vid* (d. 1617), *Sluh*, *Vonj*, *Okus* (d. 1618) in *Tip.* — Up: A. van Dyck (*jedk.*, 1626/45).

L: H. *Gerson* (Kindler I, 1964, s. v. — L!); Gertrude *Winkelmann-Rhein:* Blumen-Brueghel (K 1968, »DuMonts Neue Kstreihe« 2 — L!). — Cf. H. *Gerson* (1960), R. H. *Wilenski* (1960 — L!).

Bruegel, Pieter, ml. (1564—1637/38), flam. slikar, star. sin Pietra Bruegla star. (infra), imen. *Peklenski Bruegel* (angl. *Hell Brueghel*, nem. *Höllenbruegel*), ker je naslikal številne fantastične prizore s peklom, čarovnicami in požari. S: npr. *Zimska pokrajina* (hrastovina, d. 1601 [takó bral še Waagen], Ksthist. Mus.).

L: cf. R. H. *Wilenski* (1960 — L!).

Bruegel (*Brueghel*), **Pieter, star.,** zaradi svojih motivov imen. »*kmečki*« *Bruegel* (o. 1525/30—1569), niz. slikar, najpomembnejši predstavnik niz. umetn. v XVI. st. Na zač. 1550-ih let potoval čez Lyon na jug, bil v juž. Italiji, na Siciliji in v Rimu, 1554 se verj. prek Švice vračal domov, 1555 nazaj v Antwerpnu, od 1563 v Bruslju, tam u. Prijatelj humanistov, spočetka vplivan po → *Boschu*, bolj kot kateri koli izmed njegovih sodobnikov neodvisen od it. vzorov, sicer pa v lik. pogledu nekatere manieristične posebnosti (»okr.« perspektiva); pozn. mdr. vplival na K. → *Hegedušića* in skupino »Zemlja« pa številne druge »socialne« slikarje. S (največja z. v Ksthist. Mus.): *Pokrajina s Kristusom, ki se prikaže apostolom* (d. 1553. zas. z.), *Prilika o sejalcu in semenu* ([Mt 13, 3—23], d. [1]557, Washington), *Flamski pregovori* (d. 1559, Dahlem), *Boj med pustom in postom* (d. 1559, Ksthist. Mus.), *Otroške igre* (d. 1560, ib.), *Zmagoslavje smrti* (o. 1562, Prado), *Opici* (d. 1562, Dahlem), *Padec upornih angelov* (d. 1562, Bruxelles), *Savlov samomor* (d. 1562, Ksthist. Mus.), fantastična *Dulle Griet* (d. 156[2?], Antwerpen, Mus. Mayer van den Bergh), **Babilonski stolp* (d. 1563, Ksthist. Mus.), *Beg v Egipt* (d. 1563, London, z. Seilern), *Marijina smrt* (grisaille, verj. o. 1564, Banbury, Upton House, Nat. Trust), **Pot na Kalvarijo* (z avtp., d. 1564, Ksthist. Mus.), *Poklon kraljev* (d. 1564, Nat. Gall.), *Kristus in prešuštnica* (grisaille, d. 1565, London, z. Seilern), 5 slik iz vrste 6 ali 12 podob mesecev, in sicer **Vrnitev lovcev* (»*Januar*«, d. 1565, Ksthist. Mus.), *Temačni dan* (»*Februar*«, d. 1565, ib.), *Spravljanje sena* (»*Julij*«, Praha), *Žetev* (»*Avgust*«, d. 1565, MM) in *Vrnitev črede* (»*Oktober*« ali »*November*«, d. 1565, Ksthist. Mus.), *Pridiga Janeza Krst.* (d. 1566, Budapest), *Kmečki ples* (d. 1566, Detroit), *Ljudsko štetje v Betlehemu* (d. 1566, Bruxelles), *Pokol nedolžnih otrok* (o. 1567, Ksthist. Mus.), **Kmečka svatba* (o. 1567, ib.), **Kmečki ples* (o. 1567, ib.), *Savlovo spreobrnjenje* (d. 1567, ib.), *Indija Koromandija* (d. 1567, Alte Pin.), *Poklon kraljev v snegu* (d. 1567, O. Reinhart), *Pokrajina s puščavnikom* (d. 1568, London, z. Seilern), *Kmet in ptičji tat* (d. 1568, Ksthist. Mus.), *Pokrajina s srako na vislicah* (d. 1568, Darmstadt), *Berači* (d. 1568, Louvre), **Slepci* (d. 1568, Capodimonte) in *Mizantrop* (pl, temp, d. 1568, ib.). R: mdr. 7 risb za bakr. vrsto *Naglavni grehi* (d. 1557) in 7 risb za bakr. vrsto *Čednosti* (d. 1558).

L: van Mander II; Cankar III/2 (1951); Friedländer XIV (1937); M. *Auner*, Pieter Bruegel: Umrisse eines Lebensbildes (JSW, 1956); J. *Grauls:* Volkstaal en volksleven en het werk van Pieter Bruegel (Antw-A 1957); Horst *Gerson* (Kindler I, 1964, s. v.); L'opera completa di Bruegel (Mi 1967, uv Giovanni *Arpino*, kat. Piero *Bianconi*, »CA« 7 — L!). — Cf. L. von *Baldass* (1918), J. *Białostocki* (1956), M. *Bonicatti* (1969 — L!), M. *Brion* (1936), L. *Bruhns* (1941), R. L. *Delevoy* (1959 — L!), V. *Denis* (1952), M. *Dvořák* (1922), P. *Fierens* (1949), W. *Fraenger* (1923), M. J. *Friedländer* (1921), R. *Genaille* (1953), G. *Glück* (1932), F. *Grossmann* (*1955; 1959; 1960 — L!), W. *Hausenstein* (1910), G. *Jedlicka* (1938 [1947]), J. *Lavalleye* (1966), F. *Lugt* (1927), Ed. *Michel* (1931 — L!; 1953 — L!), L. *Münz* (*1961), F. *Novotny* (1948), L. van *Puyvelde* (1962), A. L. *Romdahl* (1905; 1947; 1949), W. *Stechow* (1955), C. G. *Stridbeck* (1953; 1954; 1956), Ch. de *Tolnay* (1925; 1934; 1935; 1952; 1956), H. *Vey* (Harm 1969 — L!), M. *Walicki* (1955), F. *Würtenberger* (1957), K. *Zoege von Manteuffel* (1934).

BRUGGE (fr. *Bruges*), gl. mesto zah. Flandrije (Belgija), nekdaj eno izmed najpomemb-

nejših trgovskih in um. središč v Evropi. Najbolj je cvetelo v XV. st., ko so tu živeli burg. vojvode, v XVI. st. pa ga je povsem zasenčil → *Antwerpen*. Ohranilo je svoj stari videz — *Bruges la morte*, kot pravimo po Georgesu Rodenbachu.

L: EWA II (1960, stp 432—33 — L!); KHE 1 (1962, p. 206—07); Luc *Devliegher:* De huizen te Brugge (2 knj., Tielt-Den Haag 1968, »Kunstpatrimonium van West-Vlaanderen«); A. *Janssens de Bisthoven*, Schilderijen in de musea van Brugge en de provincie West-Vlaanderen (Acht eeuwen schilderkunst, Brussel 1969). — Cf. P. *Clemen* (I 1923), H. *Hymans* (1900).

~ **Onze-Lieve-Vrouwekerk**: v njej mdr. zastopani s slikami Gerard David (*Spremenjenje na gori*, les, o. 1520), A. Isenbrant (*Marija sedmih žalosti*, les) in Lancelot Blondeel (*Marija z evangelistom Luko in sv. Eligijem*).

~ **Sint-Salvatorskerk,** *katedr.* V njej mdr. zastopana neznan niz. slikar iz 1. pol. XV. st. (*Križani med 4 angeli z arma Christi*, spodaj *klečeča Marija in donator*) in D. Bouts (*triptih z Mučeništvom sv. Hipolita*, o. 1467/68).

~ ***Suknarska hiša,** v kamnu sez. v 2. pol. XIII. st., povečana v XV. in XVI. st., s 85 m vis. utrjenim stolpom, ki nazorno priča o nekd. moči mesta.

~ **Hans Memlingmuseum** (*Sint Janshospitaal*). Pomembna z. Memlingovih del: *triptih z Mistično zaroko sv. Katarine* (1479), *Floreinsov triptih* (1479), *Reinsov triptih* (1480?), *Ženski portret* (»*Sibylla Sambetha*«, les, d. 1480), **diptih Martina van Nieuwenhove* (d. 1487), **Uršulina skrinjica* (relikviarij, 1489).

~ **Stedelijk Museum voor Schone Kunsten** ni velik, hrani pa izredno pomembna slikarska dela. Mdr. so zastopani Jan van Eyck (**Madona kanonika van der Paele*, les, d. 1436; **Margareta van Eyck, slikarjeva žena*, les, d. 1439), Hugo van der Goes (**Marijina smrt*, les), Memling (*Moreelov triptih*, 1484; tabli z *Oznanjenjem*).

L: A. *Janssens van Bisthoven* & R. A. *Parmentier:* Le Musée Communal de Bruges (Anv 1951, »Prim. flam. I« 1).

Brugghen, H. ter → *Terbrugghen*

BRÜHL (jugozah. od Kölna): *grad Augustusburg* z znamenitim *stopniščem (ki ga je 1743—48 oblikoval Balth. → *Neumann*) je najpomembnejša baročna stavba v Porénju; po poškodbah 1944 in 1945 rest. do 1959.

L: Reclam N III (1959); EWA VI (1962, stp 276 — L!). — Cf. E. *Hempel* (Harm 1965).

Bruhns, Leo(pold Paul), (1884—1957), nem. um. zgodovinar, r. na Estonskem, prof. na univ. v Leipzigu, direktor *Bibl. Hertziana* v Rimu.

B: *Grabplastik des ehem. Bistums Würzburg während der Jahre 148)—1540* (Lpz 1912); *Die deutsche Seele der rheinischen Gotik* (Fr 1924); *Die Meisterwerke* (8 knj., 1927—1934; 2., rev. izd., 6 knj., K 1954—1955); *Deutsche Künstler in Selbstdarstellungen* (KiT-Lpz 1936, »DBB«); ‚*Das Motiv der ewigen Anbetung in der römischen Grabplastik des 16., 17. und 18. Jahrhunderts*' (RJb, 1940); *Die Kunst der Stadt Rom: Ihre Geschichte von den frühesten Anfängen bis in die Zeit der Romantik* (2 knj. teksta in 1 knj. repr., W 1951); ‚*Der Genter Altar der Brüder van Eyck*' (Universitas, 1958); ‚*Pieter Bruegel — Klassiker der europäischen Malerei*' (ib.).

L: zbornik: Miscellanea Bibliothecae Hertzianae zu Ehren von Leo Bruhns † (Mn 1961, »RF« 16).

Brumen, Jože (1930—....), slov. arh., r. v Mrb, dkč. tudi študij kiparstva, kultiviran oblikovalec graf. opreme, zdaj docent na *ALU*.

BRUNECK (it. *Brunico*), mestece na juž. Tirolskem v sev. Italiji (*Pustertal*, it. *Val Pusteria*, *Alto Adige*, nem. *Tiroler Etschland*). *Grad* zač. sredi XIII. st. Odtod doma → *Johannes iz Brunecka*; 1469—96 tu dkm. Michael → *Pacher*.

L: cf. A. *Ilg* (1882).

Brunelleschi, Filippo (1377—1446), it. florent. arh., najprej zlatar in kipar; v. mojster florent. zgodnje renesanse (ob kiparju → *Donatellu* in slikarju → *Masacciu*), prvi, ki se je zavestno zgledoval po stari rim. arhitekturi (sicer pa se pri cerkv. stavbah spet približal starokršč. baziliki in v mnogočem nadaljeval motive toskanske → *protorenesanse*), pionir še pos. na področju → *perspektive*. A (vse v Florenci): **Najdenišnica* (*Ospedale degli Innocenti*, sez. 1419—30), **kupola florent. stolnice* (1420—36), **stara zakristija c. S. Lorenzo* (1421—28), **S. Lorenzo* (s prekinitvami 1421—60), **kapela Pazzi* pri c. Sta Croce (o. 1430—36), centralno zasnovana nedk. **Sta Maria degli Angeli* (pritličje sez. 1434—37) in **S. Spirito* (načrt 1436, sez. po umetnikovi smrti), med atr. deli tudi star. osrednji del **Pal. Pitti.* — P: bronasti relief **Abraham daruje Izaka* (Bargello, cf. s. v. *natečaj za druga vrata*) in *Kristus na križu* (poslikan les, o. 1410/15, Florenca, Sta Maria Novella).

L: W. *Limburger* (ThB V, 1911, s. v. — L!); A. *Cantoni:* Brunelleschi (Mi 1933); Cankar III/1 (1936); EWA II (1960, stp 651—70 — L!); Pevsner (1966). — Cf. G. C. *Argan* (1955), C. von *Fabriczy* (1892; 1907), H. *Folnesics* (1915), L. H. *Heydenreich* (1931), E. *Panofsky* (VorBW 1924/25, Lpz 1927), P. *Sanpaolesi* (1962), Ch. *Seymour* (Harm 1966 — L!), itd.

Brunn, Heinrich (von), (1822—1894), nem. arheolog, začetnik umzg. stilnokritične metode v

arheologiji; od 1856 sekretar Arheol. inst. v Rimu, od 1865 prof. za arheologijo v Münchnu in konservator tamk. arheol. zbirk.

B: *Geschichte der griechischen Künstler* (2 knj., 1853—1859; 2. izd. 1888—1889); *Beschreibung der Glyptothek König Ludwig's I zu München* (3. izd., Mn 1873; 5. izd. 1887); **Denkmäler griechischer und römischer Sculptur* ... (Mn 1888— [nadaljevala P. Arndt & G. Lippold]); **Griechische und römische Porträts* (Mn 1891— [nadaljevala ista dva]); *Griechische Kunstgeschichte* (2 knj., Mn 1893—1897); *Kleine Schriften* (3 knj., izd. H. Brunn & H. Bulle 1898—1906 — B!).

L: Walther *Amelung*, Heinrich von Brunn (ADB, knj. 55, 1910).

Brunneck (*Pustertal*) → *Bruneck*

Bruno (o. 1030—1101), ustanovitelj reda → *kartuzijancev*, 1623 kanonizirani kršč. svetnik (6. X., lat. *Bruno Coloniensis*, *Carthusianorum institutor*). Up: npr. Houdonov *kip (marmor, 1768, Rim, Sta Maria degli Angeli), prizori iz njegovega življenja, npr. Zurbarán in Eustache Lesueur (22 tabel, 1645—48, Louvre), na Slovenskem mdr. F. K. Reissov kamn. *kip* iz 1687 (Mrb, Pokrajinski muz.).

L: Réau III/1 (1958, p. 249—52 — L!); »ArS« 1 (1967, t. 20). — Cf. J. *Braun* (1943).

»Bruno in iver v očesu« (angl. *The Mote and the Beam*; fr. *La Paille et le poutre*; nem. *Das Gleichnis vom Balken im Auge*), evang. ik. m. (Mt 7, 3—5; Lk 6, 41—42): *Kaj pa gledaš iver v očesu svojega brata, bruna pa v svojem očesu ne čutiš?* ... Up: D. Fetti (Rim, z. A. Busiri Vici; York, City of York Art Gall.).

L: Pigler I (1956, p. 355—56); Réau II/2 (1957, p. 340—41). — Cf. P. *Askew* (s. v. *Fetti*).

Brunswick, angl. ime za → *Braunschweig*

Brunšmid, Josip (1858—1929), hrv. arheolog, r. v Vinkovcih, u. v Zgb. Štud. na univ. na Dunaju, od 1893 kustos in od 1896 direktor Arheol. muz. v Zgb, od 1896 izr. prof. in pozn. pa do 1924 ord. za klas. arheologijo na univ. v Zgb; 1902—10 direktor Strossmayerjeve gal.; vodil številna izkopavanja, objavljal zvečine v VjHAD, ki mu je bil ur. 1895—1919.

L: Ivan Bach (ELU 1, 1959 [1960], s. v. — B!). — Zbornik: Serta Brunsmidiana: Commentationes oblatae Josepho Brunšmid septuagenario a discipulis et amicis a. d. IV. id. febr. 1928 (Zgb 1928.)

Brusač, Goyeva slika, kot *Žena, ki nosi vodo* iz o. 1810 (obe o, pl, 68 × 50 cm, Budapest).

BRUSELJ (fr. *Bruxelles*, flam. *Brussel*), gl. mesto Brabanta in od 1830 dalje prestolnica Belgije. Najbolj znan je t. i. Vél. trg, *Grand' Place* s poznogotsko *Mestno hišo* (*Hôtel de Ville*, zač. 1402) in slikovitimi *cehovskimi hišami* s konca XVII. st., sez. po bombardiranju in požaru 1695, sicer pa zaslužijo pozornost findesiècloviske stavbe, ki so jih sezidali → *Horta*, van *de* → *Velde* in → *Hoffmann* (cf. infra).

L: EWA II (1960, stp 427—29 — L!); L. *Verniers:* Un millénaire d'histoire de Bruxelles: Depuis les origines jusqu'en 1830 (Br 1965). — Cf. H. *Hymans* (1926).

~ **Bloemenwerf,** hiša v predmestju *Uccle* pri Bruslju, ki si jo je 1895—96 sez. Henry van de Velde (enotnost arhitekture in notr. opreme).

~ **Galeries Saint-Hubert,** pokrita trgovska ulica, ki jo je 1846—47 oblikoval arh. Jean Pierre Cluysenaar (1811—1880).

L: »PKG« 11 (1966, t. 432).

~ **Hotel Solvay** (*Avenue Louise* 224), sez. 1895—1900 (arh. Victor Horta).

~ **Maison du Peuple,** za delavsko stranko 1896—99 sez. arh. Victor Horta.

~ **Maison Tassel** (*Rue Paul Emile Janson* 6), eno izmed pionirskih del findesiècloviske arhitekture, posebno pomembna notr. z znanim **stopniščem* (sez. 1892—93 arh. Victor Horta).

~ **Palais de Justice,** sez. 1866—83 (arh. Joseph Poelaert), največja stavba, kar so jih sezidali v Evropi v XIX. st. in značilen spom. historičnih slogov tiste dobe.

L: »PKG« 11 (1966, t. 404—05).

~ ***Palais Stoclet** (*Avenue de Tervueren*), odličen primer in z vso svojo ohranjeno notr. opremo prava celostna umetnina → *findesiècloviske umetn.* Sez. 1905—11 Josef → *Hoffmann*, v jedilnici mozaiki Gustava → *Klimta* (1909—11 po načrtih iz 1905—09).

L: Arthur Graf *Strachwitz*, Ein Wiener Haus in Brüssel (AMK, 1962 [zv. 60/61]); Eduard F. *Sekler* (Wittkowerjev zb. I, 1967); »US« 12 (1970).

~ **Bibliothèque Royale de Belgique.** V njenem rkp. odd. (*Cabinet des Manuscripts*) so mdr. hranjeni: *Psalter iz Peterborougha* (*Psautier de Peterborough*, ms. 9961-2; 161 listov 30 × 19,5; vzh. Anglija, verj. 1299), **Prelepi horarij vojvode Berryjskega* (»*Les Très Belles Heures du Duc de Berry*« ali »*Les Très Belles Heures de Bruxelles*«, ms. 11060-61; 276 str. 27,5 × 18,5; fr. šola, o. 1390/95 [mdr. zlasti p. 10 — **Jean de Berry na kolenih z Janezom Krst., Andrejem in Janezom Ev.* — in p. 11: *Madona z otrokom na prestolu*]), *Chroniques de Hainaut, I* (ms. 9242; 449 listov

42,3 × 28,8; Mons, 1448 [npr. F 1: **Simon Nockart poklanja rkp. Filipu Dobremu*]) in *II* (ms. 9243; 297 listov 44 × 31,2; iluminiran v Bruggeju, 1455/68), *Brevir Filipa Dobrega* (*Bréviaire de Philippe le Bon*, ms. 9511; 528 listov 29,6 × 21,3; Flandrija, o. 1455/60), Jean Mansel: *La Fleur des Histoires* (ms. 9231; 357 listov 43,5 × 30; sev. Francija, 1455/60), David Aubert: *Chroniques et Conquêtes de Charlemagne*, *I* (ms. 9066; 453 listov 42,2 × 29,5; juž. Nizozemska, 1458/60), *Pontifical de la cathédrale de Sens* (ms. 9215; 161 listov 35 × 25; Francija, o. 1400, nekaj pomembnih miniatur dodanih v juž. Nizozemski o. 1460), *Misal kralja Matjaža* (*Missel de Matthias Corvin*, ms. 9008; 431 listov 40 × 28; Florenca, 1485/87), *Heures dites de Hennessy* (ms. II 158; 190 listov 11,5 × 8,5; Brugge, o. 1540)

L: Miniatures médiévales de la Librairie de Bourgogne au Cabinet des Manuscrits de la Bibliothèque Royale de Belgique (G 1959, kom. L. M. J. *Delaissé*, predg. H. *Liebaers* & F. *Masai*). — Cf. L. *Réau* (Melun 1946).

~ **Musées Royaux d'Art et d'Histoire.** Mdr. tu tudi → *relikviarij v obliki glave papeža Aleksandra* (1145) in → *prenosni oltarček iz Stavelota* (1160/70).

L: »PKG« 5 (1969, t. XXXIX & 347).

~ **Musées Royaux des Beaux-Arts de Belgique** (*Place Royale*). Pomembna z. slik, zlasti starih Nizozemcev in Flamcev. Mdr. zastopani med Nizozemci Rogier van der Weyden (npr. *Anton, v. bastard burg.*, les, in *Laurent Froimont*, les), P. Christus (*Objokovanje*, les), D. Bouts (t. i. »sodni« tabli *Pravičnosti Otona III.*, in sicer lastnoročna *Preskušnja z ognjem* in po mojstru samó začeto *Obglavljenje grofa*, oboje les), Memling, Bosch, G. David, Q. Massys (*triptih bratovščine sv. Ane s Svetim sorodstvom*, d. 1509), J. Mostaert, Gossaert (npr. *Venera z Amorjem*, les, d. 1521), Orley, Jan van Hemessen (*Izgubljeni sin*, les, d. 1536), P. Aertsen (npr. *Kuharica*, les, d. 1559; *Kristus pri Marti in Mariji*, les, d. 1559), J. Massys, F. Floris (*triptih Poslednje sodbe*, d. 1566), P. Bruegel star. (*Padec upornih angelov*, les, d. 1562; *Ljudsko štetje v Betlehemu*, les, d. 1566), J. Beuckelaer (npr. *Kristus pri Marti in Mariji*, les, d. 1565); med Francozi Mojster Oznanjenja iz Aixa (**Jeremija*, des. krilo olt. iz o. 1443/45); med Flamci Otto van Vaen, »žametni« Bruegel (*Tihožitje*, les, d. 1618), Rubens, Snyders, C. de Vos (*Avtp. z družino*, d. 1621), Jordaens, van Dyck, Brouwer, Teniers, Fyt, Siberechts; med Nemci npr. Cranach star. (npr. *Dr. J. Scheyring*, les, d. 1629); med Holandci Hals (npr. *Willem van Heythuysen na stolu*, o. 1637), Rembrandt, Bol, Steen, Metsu, Maes, itd. V posebnem Musée d'Art Moderne mdr. zastopani J.-L. David (**Umorjeni Marat*, 1793), Gauguin, Ensor, Rysselberghe, Bonnard, Wouters, Permeke (npr. *Zaročenca*, d. 1923), Foujita (*Avtp.*, d. 1921), Kokoschka (*Ernst Reinhold* ali *Igralec v transu*, o. 1908), P. Delvaux, Magritte (npr. *Kraljestvo svetlobe*, d. 1954), S. Dali (*Skušnjave sv. Antona*, d. 1946), F. Bacon, itd.

L: Musées Royaux des Beaux-Arts de Belgique: Catalogue de la peinture ancienne (Br 1949, uv Paul *Fierens*); GBM (1960, p. 69—84); Acht eeuwen schilderkunst (Brussel 1969). — Cf. H. *Tietze* (1954), posebno še glasilo *BMR*.

Brusin, Giovanni (Battista), (1883—....), it. kršč. arheolog, raziskovalec in popularizator oglejskih spomenikov.

B: ‚*Epigrafe sepolcrale paleocristiana di Aquileia*' (Strena Aquileiese, 1931); *Gli scavi di Aquileia* (Udine 1934); *Nuovi monumenti sepolcrali di Aquileia* (V 1941); ‚*Il posto dell'altare in chiese paleocristiane del Veneto e del Norico*' (R. Eggerjev zb. I, 1952); (& P. L. Zovatto) *Monumenti paleocristiani di Aquileia e di Grado* (Udine 1957); ‚*La più antica »Domus Ecclesiae« di Aquileia e i suoi annessi*' (Memorie storiche forogiulesi, 1958/59): *Aquileia e Grado: Guida breve* (6. izd., Pa 1964).

L: zbornik: Studi Aquileiesi offerti il 7 ottobre 1953 a Giovanni Brusin nel suo 70. compleanno (Aquileia 1953 — B!).

brušenje kose (nem. *Schleifen der Sense*), žanrski ik. m., opravilo, ki je značilno za mesec → *junij*.

***Brutu prineso liktorji trupli njegovih sinov** (*Les licteurs rapportent à Brutus les corps de ses fils*), J.-L. Davidova že po zač. revolucije 1789 v Salonu razstavljena podoba (o, pl, 325 × 423 cm, d. 1789; manjša varianta — tudi d. 1789 — Hartford), katere motiv je bil aktualno priostren proti monarhiji in pos. kralju. Lucius Iunius Brutus je bil rim. državnik, pod čigar vodstvom so strmoglavili zadnjega rim. kralja (Tarquinius Superbus). Ko sta se z drugimi mladimi patriciji tudi Brutova sinova zarotila proti novoust. republiki (509 pred), ju je kot konzul dal usmrtiti.

L (tudi s. v. *David, J.-L.*): ‚A Painting by David' (Bull. of Wadsworth Atheneum, 1934); »US« 11 (1971, repr. p. 15.

Bruyas, J. L. Alfred, um. zbiralec in Courbetov mecen v Montpellierju. Up: npr. Courbet (*Bonjour Monsieur Courbet*, Montpellier).

Bruyn, Barthel (*Bartholomäus*), star. (1493—1555), nem. slikar, dkm. v Kölnu od 1515 dalje, pomemben predstavnik tamk. slikarstva v 1. pol.

XVI. st., zlasti kot portretist. S: npr. *Arnold von Brauweiler* (d. 1535, Wallraf), *Podoba do pasu gole žene* (Nürnberg).

L: H. *May:* Barthel Bruyn (K 1955 [rk, Wallraf]); E. *Kroher* (Kindler I, 1964, s. v.), Hildegard *Westhoff-Krummacher:* Barthel Bruyn d. Ä. als Bildnismaler (Mn-Bl 1965, dis. [Bn]). — Cf. E. *Firmenich-Richartz* (1891).

buba (angl. *the chrysalis*, fr. *la chrysalide*, it. *la crisálide*, nem. *die Puppe*) v kršč. simboliki ponazarja »navidezno smrt«, tj. konec človekovega pozemskega življenja, ki mu sledi vstajenje (cf. s. v. *gosenica & metulj*).

Buberl, Paul (u. 1942), avstr. um. zgodovinar, poznavalec rkp. slikarstva; štud. na Dunaju pri Wickhoffu.

B: *‚Über einige Werke der Salzburger Buchmalerei des 11. Jahrhunderts‘* (JCC, 1907); *Die illustrierten Handschriften in Steiermark, 1: Die Stiftsbibliotheken zu Admont & Vorau* (Lpz 1911, »Beschreibendes Verz. illuminierten Hdchr. in Oesterreich« 4/1); *Politischer Bezirk Zwettl (ohne Stift Zwettl)* (W 1911, »ÖKT« 8); *Politischer Bezirk Salzburg, I—III* (W 1913—1916, »ÖKT« 10—11); *Die Miniaturhandschriften der Nationalbibliothek in Athen* (W 1917); *Politischer Bezirk Hallein* (W 1927, »ÖKT« 20); *‚Die antiken Grundlagen der Miniaturen des Wiener Dioskurideskodex‘* (JdI, 1936); *‚Der Wiener Dioskurides und die Wiener Genesis‘* (»Beschreibendes Verz. der illuminierten Hdschr. in Oesterreich« 8/4, W 1937); *‚Das Problem der Wiener Genesis‘* (JSW, 1937).

Buchheim, Lothar-Günther, nem. pisec o mod. umetn. (vse knj. v zal. *Buchheim* v Feldafingu na Bavarskem.

B: *Max Beckmann: Holzschnitte, Radierungen, Lithographien* (1954); *Die Künstlergemeinschaft Brücke* (1956); *Max Beckmann* (1959); *Graphik des deutschen Expressionismus* (1959); *Der Blaue Reiter und die Neue Künstlervereinigung* (1959).

Buchner, Ernst (1892—1962), nem. um. zgodovinar. Štud. pri Wölfflinu, prom. po 1. svet. vojni s tezo *Jan Pollack: Stadtmaler in München.* Vodil kölnski *Wallraf-Richartz Mus.* (1928—32), generalni direktor *Bayerische Staatsgemäldesmlgn.* (1932—45 in 1953—57). Proučeval star. nem. slikarstvo.

B: *‚Die Werke Friedrich Herlins‘* (MJb, 1923); *‚Der junge Schäufelein als Maler und Zeichner‘* (M. J. Friedländerjev zb., 1927); *‚Studien zur mittelrheinischen Malerei und Graphik der Spätgotik und Renaissance‘* (MJb, 1927); *‚Die Augsburger Tafelmalerei der Spätgotik‘* (Beitr. zur Gesch. der deutschen K., II: Augsburger K. der Spätgotik und der Renaissance, 1928); *‚Zum Werk Hans Holbeins d. Ä.‘* (ib.); *‚Der ältere Breu als Maler‘* (ib.); *‚Leonhard Beck als Maler und Zeichner‘* (ib.); *‚Hans Kulmbach als Bildnismaler‘* (Panth, 1928); *Albrecht Altdorfer und sein Kreis* (Mn 1938 [rk]); *‚Veit Stoß als Maler‘* (W-RJb, 1952); *Das deutsche Bildnis der Spätgotik und der frühen Dürerzeit* (Bl 1953); *Die Alexanderschlacht* (Stu 1956, »WerkM« 1); *Die Alte Pinakothek München: Meisterwerke der europäischen Malerei* (Mn 1957); *Deutsche Malerei der Dürerzeit* (Mn 1959); *Malerei der deutschen Spätgotik* (Mn 1960).

Buchowiecki, Walter Ernst (1908—....), avstr. um. zgodovinar.

B: *Die gotischen Kirchen Österreichs* (W 1952); *‚Die Wiener Dombauhütte zwischen* 1380 *und* 1430*: Der Hochturm von St. Stephan in Wien‘* (AMK, 1956); (& L. Baldass & R. Feuchtmüller & W. Mrazek) *Gotik in Österreich* (W-Hn-Bern 1961); *‚Die städtebauliche Entwicklung Roms vom 15. Jh. bis zur Gegenwart‘* (Jb. des Vereins f. Gesch. der Stadt Wien, 1961/62); (& L. Baldass & W. Mrazek) *Romanische Kunst in Österreich* (W 1962); *Handbuch der Kirchen Roms, I* (W 1967).

Buchthal, Hugo (1909—....), nem.-angl. um. zgodovinar. R. v Berlinu, štud. na univ. v Berlinu, Heidelbergu, Parizu in Hamburgu (prom. 1933), emigriral v Anglijo (v Londonu od 1934), prof. za biz. umetn. na londonski univ. (Warburgov inst.) od 1960 dalje.

B: *The Miniatures of the Paris Psalter: A Study in Middle Byzantine Painting* (L 1938, »StudWI« 2); (& Otto Kurz) *A Hand List of Illuminated Oriental Christian Manuscripts* (L 1942, ista z. 12); *The Western Aspects of Gandhara Sculpture* (L 1945); *Miniature Painting in the Latin Kingdom of Jerusalem* (Ox 1957); *‚Hector's Tomb‘* (Panofskyjev zb., 1961); *‚Some Sicilian Miniatures of the 13th Century‘* (H. Schnitzlerjev zb., 1965); *‚Early 14th Century Illuminations from Palermo‘* (DOp, 1966); *Historia Troiana: Studies in the History of Mediaeval Secular Tradition* (L-Leiden 1971, »StudWI« 32).

L: WW (1963).

BÜCKEBURG v sev. Nemčiji (*Niedersachsen*, ZRN) je bil umetnostno pomemben v času, ko je v njem imel rezidenco grof in pozn. knez Ernst von Schaumburg (1601—22). Protestantska *mestna c.* (sez. 1611—o. 1615) s slikovitim **pročeljem* in bron. *krstilnikom* Adriaena de Vriesa (dkč. 1615). V gradu *kapela* in t. i. *Zlata dvorana* (v njej znana **vrata bogov*), ki so ju razkošno z rezbarijami okrasili bratje Wolff kapelo 1601—04, dvorano pa o. 1605—08).

L: Reclam N V (1966 [1967]); »US« 9 (1969, f p. 240—41); »PKG« 8 (1970 — L!).

bučni grm → *Jona pod bučnim grmom*

Buddensieg, Tilmann, nem. um. zgodovinar, 1965 habil. na filoz. fak. *Freie Univ. Berlin* z delom *Studien zum Nachleben antiker Architektur und Skulptur in Rom: Legenden, Beschreibungen und Bildzeugnisse des Mittelalters und der Renaissance* (strojepis).

B: *‚Die Konstantinsbasilika in einer Zeichnung Francescos di Giorgio und der Marmorkoloß Konstantins des Großen‘* (MJb, 1962); *‚Die Ziege Amalthea von Riccio und Falconetto‘* (Jb. Blm, V, 1963); *‚Gre-*

gory the Great, the Destroyer of Pagan Gods: The History of Medieval Legend Concerning the Decline of Ancient Art and Literature' (JWCI, XXVIII, 1965); ‚*Beiträge zur ottonischen Kunst in Niedersachsen*' (H. Schnitzlerjev zb., 1965); ‚*Zur ottonischen Buchmalerei und Elfenbeinskulptur in Sachsen*' (K. H. Usenerjev zb., 1967); ‚*Raffaels Grab*' (H. Kauffmannov zb., 1968); ‚*Zum Statuenprogramm im Kapitolsplan Pauls III.*' (ZfKg, 1969 — cf. Kchr, dec. 1968, p. 380—82).

BUDIMPEŠTA (orig. *Budapest*), gl. mesto Madžarske, nastalo z združitvijo *Bude* na des. in *Pešte* na levi strani Donave. Od 1526 Pešta, 1541—1686 tudi Budim pod tur. oblastjo.

L: ELU 1 (1959 [= 1960], s. v.); EWA VII (1963, stp 756—60 — L!); M. *Pap* (izd.): Budapest: Ein Reiseführer durch die ungarische Hauptstadt (2. izd., Bu 1965).

~ **Parlament** (*Pest*, ob Donavi), sez. v neogotskem slogu 1884—1904 arh. Imre → *Steindl*.

~ **Magyar Nemzeti Galéria,** *Madž. Nar. gal.:* med slikarji, ki so pomembni tudi v evr. okviru, sta zastopana → *Munkácsy* in *Szinyei Merse*.

~ **Magyar Nemzeti Múzeum,** *Madž. Nar. muz.*, ust. 1802. Pomembna arheol. z., mdr. »drugi«, 1889 odkriti zaklad iz → *Szilágyi-Somlyója*.

L: cf. J. *Hampel* (1885).

~ **Országos Szépmüvészeti Múzeum,** *Muz. lik. umetn.:* zelo pomembna z. evr. slikarstva, mdr. zastopani Rafael (*Madonna Esterhazy*, les, 1508?), P. Bruegel star. (*Pridiga Janeza Krst.*), El Greco, Goya, Éd. Manet, Cl. Monet, itd.

L: Marianne *Haraszti-Takács* (GBM, 1960). — Cf. A. *Pigler* (1954 [*1967]), G. von *Térey* (1916).

Budinich (od 1921 *Budinis*), **Cornelio** (1873—1942), avstr.-it. (hrv.) arhitekt in pisec o arhitekturi. Štud. v Budimpešti in Gradcu.

B: *Un quadro di Luciano Dellaurana* (Trieste 1902); *Il Palazzo Ducale d'Urbino* (ib. 1904); ‚*Die St. Jakobskirche in Illyrisch-Castelnuovo* (*Castelnuovo del Carso*) *und verwandte Bauten*' (JCC, 1910); ‚*Spitzbogige Bauwerke in Istrien und den angrenzenden Gebieten*' (JCC, 1916 [Beiblatt]); *Dal Carnaro al Friuli: Architetture caratteristiche* (Trieste 1928); *Gli artisti italiani in Ungheria* (R 1936).

L: Branko *Fučić* (ELU 1, 1959 [1960], s. v.).

BUFFALO (*New York*, ZDA [*Middle Atlantic*]). — Cf. s. v. *Sullivan, Louis*.

~ *The* **Albright-Knox Art Gallery** (1285 *Elmwood Avenue*), za popularizacijo mod. in najnovejše umetn. zaslužen muz. Nova stavba po načrtu tvrdke → *SOM*. S: mdr. zastopani Rubens (*Gregorij Naciján*, skica, o. 1620), Gainsborough (*Miss Evans*, o. 1786), J.-L. David (*Pierre Desmaisons*, 1782), Géricault (*Portret črnca*, 1822/23), Courbet, Monticelli, Pissarro, Renoir, Gauguin (*Rumeni Kristus*, d. [18]89), Vuillard, Klee (*W-Geweihtes Kind*, gvaš, 1935), Léger, Picasso (*La Toilette*, 1906), Braque, Modigliani, Soutine, itd. P (v ZDA poleg newyorškega MMA najboljša z.): mdr. Maillol, Despiau, Duchamp-Villon, Brancusi, Lehmbruck, Lipchitz, Moore, Noguchi, G. Segal (*Cinema*, mavec in pleksiglas, 1963), itd.

L: Andrew C. *Ritchie* (izd.): Catalogue of the Paintings and Sculpture in the Permanent Collection: The Buffalo Fine Arts Academy, Albright Art Gallery (1949); *id.* (izd.): Catalogue of Contemporary Paintings and Sculpture ... (1949); Benjamin *Townsend*, Albright-Knox-Buffalo: Work in Progress (AN, 1967). — Cf. S. L. *Faison* (1964).

Buffet, Bernard (1928—....), fr. slikar, grafik in ilustrator, slaven, odkar je 1948 prejel pariško *Prix de la Critique*. Žalosten, brezupen svet (kakršnega je slikal že Francis → *Gruber*) v malone enobarvnih upodobitvah s trdo, točno, vse zaznamujočo risbo in vselej enakimi, koščenimi človeškimi liki. S (več *ciklov*): *Pasijón*, krajine, akti, *Vojna*, *Cirkus*, *Jeanne d'Arc*, *New York*, številni avtoportreti, itd. Ilustriral Lautréamonta (*Les Chants de Maladoror*; 1952), Jeana Giona (*La Recherche de la Pureté*), itd.

L: Pierre *Descargues:* Bernard Buffet (P 1952). — Cf. B. *Dorival* (1957 [II]), M. *Georges-Michel* (1957).

Buffon, Georges Louis Leclerc, *comte* **de** (1707—1788), fr. prirodoslovec, pisec → *Histoire naturelle*. Up: cf. s. v. *Pajou*.

Bühle, Emil-Georg (1890—1956), nem.-švic. industrijalec in um. zbiralec, natur. v Švici 1936. Njegova pomembna z. je v *Zürichu*.

L: cf. P. *Cabanne* (1961 [1963]).

bukev (lat. *fagus*, angl. *the beech*, fr. *le hêtre*, it. *il faggio*, nem. *die Buche*), listnato drevo. Bukovina (nem. *das Buchenholz*) je rdečkasta in trdna, na prostem rada razpoka in preperi.

Bukovac, Vlaho, do 1877 priimek *Faggioni* (1855—1922), hrv. (it.-hrv.) slikar. R. v Cavtatu, 1873—74 v Juž. Ameriki, štud. v Parizu pri → *Cabanelu* (cf. s. v. *pompiers*), ki si ga je vzel za zgled; od 1903 dalje v Pragi (od 1905 prof. na ak.), tam u. S: npr. *La Grande Iza* (1882, Beljanski), *Avtp.* (1882, Sarajevo, Umjetnička gal.), *J. J. Strossmayer* (1893, Zgb, JA), *Dubravka* (1894), *Gundulićev san* (1895, Zgb, Mod. gal. JA), *Hrvatski preporod* (1895, Zgb, zastor Hrv. nar. gledališča), *Ivan Meštrović* (1908, Split, Gal. Meštrović), *Ive Vojnović* (1918).

B: *Moj život* (Zgb 1918).

L: Mirjana *Veža* (ELU 1, 1959 [1960], s. v.); *Vera *Kružić-Uchytil:* Vlaho Bukovac: Život i djelo (Zgb 1968, »Naši umjetnici« 4 — L! [dis. 1964]). — Cf. Lj. *Babić* (1934), M. *Peić* (1968).

Bulić, don **Frane** (1846—1934), hrv. starinoslovec, katol. duhovnik, dolgoletni direktor Arheol. muz. v Splitu in konservator, častni član *JA* v Zgb, itd. Up: cf. s. v. *Peruzzi, Svetoslav.*

L: Mirjana *Veža* (ELU 1, 1959 [= 1960], s. v. — B! & L!). — Cf. J. *Filip* (I 1966, s. v. [Z. *Vinski*]). — Zbornik: Strena Buliciana (Zgb-Split 1924).

bulla (lat.), mehur. Cf. s. v. *Homo bulla & milni mehurčki* (simbol minljivosti).

Bulliot, Gabriel (1817—1902), fr. industriálec in arheolog (stara Galija).

Bulovec-Mrak, Karla (1895—1957), slov. kiparka in risarka. R. na Bledu, štud. na ak. na Dunaju, v Münchnu in Pragi, tam 1922 dipl.; omožila dramatika Ivana Mraka (r. 1906). Z risbami v. mer (oglje) vplivala na tovrstno delo Jakoba → *Savinška.*

L: Ivo *Sever* (izd. & gl. pisec): Samorodnost: Ilustrovana revija za življenje, umetnost in kritiko (Lj 1930); AS (1958 — L!); ŠijanecS (1961); F. *Stelè,* Mrak-Bulovec (ELU 3, 1964).

Bum, Lili → *Fröhlich-Bum, Lili*

Burchard, Ludwig (1886—1960), nem.-angl. um. zgodovinar, poznavalec flam. slikarstva. Prom. 1912 v Halleju pri Ad. Goldschmidtu, za nacizma emigriral iz Nemčije, od 1935 dalje v Londonu. Po njem imen. v. izd. Rubensovega dela, *Corpus Rubenianum* (cf. s. v. *Rubens, P. P.:* lit.), ki vključuje tudi njegove študije in zbrano gradivo.

B: **Die holländischen Radierer vor Rembrandt* (Halle a. d. Saale 1912; 2., razš. izd. Bl 1917, dis.); ‚*Zwei Papstbildnisse Tizians*' (JPK, 1925); ‚*»Sotte Cleef« était-il portraitiste ?*' (Hulin de Loojev zb., 1931); ‚*Die Altarbilder von Rubens für Il Gesù in Rom*' (W. Friedlaenderjev zb., 1933, rkp.); *Rubens* (L 1950 [rk, Wildenstein Gall.]); ‚*Rubens*' *»Daughters of Cecrops«*' (Allen Mem Art Mus B, 1953/54).

L: Kü (1931).

Burckhardt, Jacob (1818—1897), švic. kult. zgodovinar in um. zgodovinar, s svojim poudarjanjem it. renesanse vplival na velik del sočasne in še tudi pozn. nem. um. zgod. R. v Baslu, tam 1844 habil. in (po poučevanju v Zürichu) prof. na univ. (1858—93), tam tudi u. (79).

B: *Die Kunstwerke der belgischen Städte* (Dü 1842); *Die Zeit Constantins des Großen* (Ba 1853); **Der Cicerone: Eine Anleitung zum Genuß der Kunstwerke Italiens* (3 knj., Ba 1855; med pozn. izdajami npr. Stu 1964, »Kröners Taschenausgabe« 134); **Die Cultur der Renaissance in Italien* (Ba 1860; med pozn. izdajami e. g. *Große Illustrierte Phaidon-Ausgabe,* W s. a.; slov. prev. [Bogomil Fatur]: *Renesančna kultura v Italiji,* Lj: DZS 1956, »Kultura in zgod.«); *Geschichte der Renaissance in Italien, I: Geschichte der neueren Baukunst* (2. izd., Stu 1878 [1. izd. 1867]; 5. izd. [Heinrich Holtzinger] Eßlingen a. N. 1912); *Beiträge zur Kunstgeschichte von Italien: Das Altarbild, Das Porträt in der Malerei, Die Sammler* (Ba 1898); *Errinnerungen aus Rubens* (Ba 1898; med pozn. izd. e. g. W: Ph 1938); *Griechische Kulturgeschichte* (4 knj., Ba 1898—1902); *Vorträge* 1844—1887 (3. izd., Ba 1919, izd. Emil Duerr); zbr. sp.: *Gesamtausgabe, I—XIV* (Stu-Bl-Lpz 1930—1933; tudi 1956—1957).

L: W. *Kaegi:* Jacob Burckhardt (3 knj., Ba 1947—1956); EWA VII (1963, stp 548—49 — L!). — Cf. J. *Gantner* (1944; 1949), U. *Kultermann* (1966 — L!), W. *Waetzoldt* (II 1924; 1940). — Pisma: Briefe an einen Architekten: 1870—1889 (Mn 1913, izd. Hans *Trog*); Briefwechsel mit Heinrich von Geymüller (Mn 1914, izd. Carl *Neumann*).

Burda, Arthur (1861—1926), avstr. um. zgodovinar, vodja biblioteke v dunajskem Umzg. muz. Z M. Dvořákom izd. Aloisa Riegla *Die Entstehung der Barockkunst in Rom* (W 1908), z O. Pollakom pa istega prev. in kom. izd. Baldinuccijeve *Vita des Gio. Lorenzo Bernini* (W 1912).

Burger, Fritz (1877—1916 padel pred Verdunom), nem. um. zgodovinar (in slikar), prof. na univ. v Münchnu, utemeljil in zač. → *Handbuch der Kunstwissenschaft.*

B: *Geschichte des florentinischen Grabmals: von den ältesten Zeiten bis Michelangelo* (Str 1904); *Studien zu Michelangelo* (ib. 1907, »ZKA« 49); *Francesco Laurana: Eine Studie zur italienischen Quattrocentoskulptur* (ib. 1907, »ZKA« 50); ‚*Das Konfessionstabernakel Sixtus' IV und sein Meister*, (JkPK, 1907); ‚*Donatello und die Antike*' (RepKw, 1907); *Die Villen des Andrea Palladio: Ein Beitrag zur Entwicklungsgeschichte der Renaissance-Architektur* (Lpz 1909); ‚*Vitruv und die Renaissance*' (RepKw, 1909); *Cézanne und Hodler: Einführung in die Probleme der Malerei der Gegenwart* (2 knj., Mn 1913); (& Hermann Schmitz & Ignaz Beth) *Die deutsche Malerei vom Ausgehenden Mittelalter bis zum Ende der Renaissance, I—III* (Bl/Nb 1913—1917—1919, »HdKw [Burger sam avtor I.—II. knj.]); *Einführung in die moderne Kunst: Die Kunst des 18. und 20. Jahrhunderts* (ib. 1917, »HdKw«).

Burger, Willy, nem. um. zgodovinar.

B: *Roger van der Weyden* (Lpz 1923); *Die Malerei in den Niederlanden: 140?—1550* (Mn 1925); *Altdeutsche Holzplastik* (Bl 1926, »BKA« 29); *Abendländische Schmelzarbeiten* (Bl 1930, »BKA« 33).

Burgkmair, Hans, star. (1473—1531), nem. slikar in risar za lesor., vodilni umetnik tistega časa v Augsburgu, tam r. in u. Učil se je v očetovi delavnici (oče Toman Burgkmair je bil slikar) in pri Martinu → *Schongauerju.* S: v najboljših delih tudi pomemben kolorist, npr. v

vrsti »rim. bazilik« za Katarinin samostan v Augsburgu (cf. H. Holbein star.) *Basilica di S. Pietro* (les, 1501, Augsburg, Staatsgal.), *Basilica di S. Giovanni in Laterano* (les, 1502, ib.) in *Basilica di Sta Croce* (les, 1504, ib.), *Sebastian Brant* (lipovina, 1508, Karlsruhe), **triptih Janeza Ev.* (srednja tabla *Janez Ev. na Patmosu*, na levem krilu *Sv. Erazem*, des. pa *Sv. Martin*, d. 1518, Alte Pin.), *triptih s Križanjem* (razbojnika na krilih, na levem tudi *sv. Lazar*, na des. pa *sv. Marta*, d. 1519, ib.), *Estera pred Asuerjem* (les, d. 1528, ib.). — Po njegovih risbah graf. dela za ces. Maksimilijana I., mdr. tudi lesor. vrste *Devet junakov* (3 listi) in *Devet junakinj* (3 listi), *Sedem kreposti* in *Sedem pogl. grehov*, *Sedem planetov*.

L: H. A. *Schmid* (ThB V, 1911, s. v. — L!); Karl *Feuchtmayr:* Das Malerwerk Hans Burgkmairs von Augsburg: Kritisches Verzeichnis der Gemälde des Meisters (Mn-Au 1931); Arthur *Burkhard:* Hans Burgkmair d. Ä. (Bl 1932, »Meister der Graphik« 15); *id.:* Hans Burgkmair d. Ä. (Lpz 1934, »Deutsche Meister« 13); Cankar III/2 (1951); P. *Strieder* (NDB III, 1957, p. 47 ss); Margaretta M. *Salinger* (EWA II, 1960, s. v.); Alte Pinakothek München: Katalog II (Mn 1963 — L!); G. *Tolzien* (Kindler I, 1964, s. v. — L!); Tilman *Falk:* Hans Burgkmair: Studien zu Leben und Werk des Augsburger Malers (Mn 1968, »Bruckmanns Beitr. zur Kw.« 3). — Cf. O. *Benesch* (Sk 1966), E. *Buchner* (1953), M. *Geisberg* (Bilder-Kat. 1930 — L!), G. von der *Osten* (Harm 1969 — L!).

BURGOS, nekd. gl. mesto *Stare Kastilije* (Španija). Najodličnejši arhit. spom. je **katedrala Santa María*, 108 m dolga in 56 m šir. stavba, zač. 1221/22: triladijska notr. s transeptom, povišanim korom, kornim obhodom in žarkasto razporejenimi kapelami. *Zvonika* na zah. pročelju je 1442—58 dkč. Hans iz Kölna (šp. *Juan de Colonia*), ki je 1466—68 sez. tudi mogočni, 50 m vis. *križiščni stolp*. Med portali s pomembnim kiparskim okrasom sta na juž. pročelju transepta *Puerta del Sarmental* s posebno odličnim timpanom (o. 1240) in na sev. pročelju transepta *Puerta de la Coronería* (o. 1240/45). Med pozn. prizidki sta bogato okrašena *Capilla del Conetablo*, ki jo je 1482—94 sez. Hansov sin Simon (šp. *Simón de Colonia*), in t. i. *Zlate stopnice* (*Escalera Dorada*), ki jih je 1519—23 oblikoval Diego de Siloé. — V bližini mesta kartuzija *Miraflores*, ki jo je 1454 zač. zidati Hans iz Kölna, dkč. pa 1488 njegov sin Simon. V samostanski c. *nagrob. Juana II. in njegove žene Izabele Port.*, ki ga je izdelal Diegov oče, Gil de Siloe 1486—93, in *nagrob. infanta Alfonsa* (isti kipar).

L: A. *Salva:* Historia de la ciudad de Burgos (2 knj., Burgos 1914—1915); Cankar II/2 (1933, p. 231, & 253, f p. 233); T. *López Mata:* La catedral de Burgos (Burgos 1950; n. izd. ib. 1966); EWA VI (1962, t. 306 & 354) & XIII (1967, stp 251—53 — L!; t. 124 spodaj des.); »US« 8 (1968, p. 89—90); Marco *Dezzi Bardeschi:* La Cattedrale di Burgos (F s. a., »For Col« 41); »MdS« 99 (t. I, III & XIV); »PKG« 8 (1970, t. 263). — Cf. F. B. *Deknatel* (1935), P. *Frankl* (1962), H. E. *Wethey* (1936), etc.

Burgundija (fr. *la Bourgogne*), ena izmed spomeniško najbogatejših fr. pokrajin, pomembna posebno v dobi romanike (številne opatije, → *Cluny*, → *cistercijani*) in poznem srednjem veku pod → *burgundskimi vojvodi* (infra). Med kraji s pomembnimi um. spom. so *Autun*, *Auxerre*, *Avallon*, *Beaune*, *Cluny*, *Dijon*, *Fontenay*, *Mâcon*, *Paray-le-Monial*, *Perrecy-les-Forges*, *Pontigny*, *Sens*, *Tournus* in *Vézelay*.

L: Bourgogne romane (3. izd., 1958, »la nuit des temps« 1); EWA V (1961, stp 625—32 — L!); KHE 1 (1962). — Cf. R. *Branner* (1960), Ch. *Oursel* (vse, posebno 1928 & 1953 — L!), G. *Troescher* (1932; 1940; 1966).

burgundski dvorni slikarji: Jean de Beaumetz (do 1397), Jean → *Malouel* (do 1415), Henri → *Bellechose*.

burgundski vojvode: → *Filip Drzni* (1363—1404) in *Janez Neustrašni* (1404—19), → *Filip Dobri* (1419—67) in *Karel Drzni* (1467—77). Ker se je hči Karla Drznega, *Marija Burgundska*, omožila z nadvojvodo Maksimilijanom, pozn. nem. ces. → *Maksimilijanom I.*, so Burgundijo dobili Habsburžani.

L: cf. O. *Cartellieri* (1926 [1929]).

The **Burlington Magazine,** pomemben angl. umzg. mesečnik, izhaja v Londonu od 1903 dalje in obravnava umetn. vseh obdobij in ozemelj, zlasti pa Evropo. Redne strok. knj. ocene.

Burljuk (*Burliuk*), **David Davidovič** (1882—1967), rus.-amer. (ž.) slikar in pesnik, eden izmed ustanoviteljev skupine → *Blauer Reiter*; emigriral v ZDA po oktobrski revoluciji.

L: DULC I (1959); WWAA (1959).

Burne-Jones, (*Sir*) **Edward** (**Coley**), angl. slikar (→ *prerafaeliti*), s slikami in osnutki za razne umetnoobrtne izdelke eden izmed predhodnikov → *findesiècloviske umetnosti*. R. v Birminghamu, med študijem teologije v Oxfordu se sprijateljil z Williamom → *Morrisom*, po srečanju z D. G. → *Rossettijem* se odločil za slikarstvo, v Italiji nanj napravil najgloblji vtis Botticelli, u. (64) v Londonu. S: mirno, hladno in nekam brezkrvno oblikovani motivi iz grš. mitologije, po Chaucerju (o. 1340—1400) in Maloryju (u. 1471), mdr. npr. *Pigmálion in njegov slonokoščeni kip* (4 slike, 1869—79, Birmingham, City Art Gall.),

Zlate stopnice (1880, Tate), *Kralj Cophetua in beraška deklica* (*King Cophetua and the Beggar Maid* [po stari angl. baladi], 1884, ib.), itd.

L: Malcolm *Bell:* Edward Burne-Jones (L 1892; 4. izd. L 1903; nem. izd. Bl 1904, »Die K.« 3); Otto von *Schleinitz:* Burne-Jones (Blf-Lpz 1901, »KM« 55); Georgiana M. *Burne-Jones:* Memorials of Edward Burne-Jones (2 knj., L 1904); T. Martin *Wood:* Drawings of Sir Edward Burne-Jones (NY 1907, »Drawings of the Great Masters«); Alfred Lys *Baldry:* Burne-Jones (L 1909); A. *Bowness* & L. *Gowing* (Kindler I, 1964, s. v. — L!); EWA XI (1966, t. 305—06); BM (e. g. dec. 1967, sup., t. LII—LV). — Cf. B. S. *Myers* (I 1969, s. v. [tekst David M. *Loshak*]).

Burri, Alberto (1915—....), it. abstr. slikar, po poklicu zdravnik. R. v Città di Castello v Umbriji, živi v Rimu: S: kolaži in montaže iz blaga, lesa, pločevine, itn.

L: Maurizio *Calvesi*, Alberto Burri (Qdr, 1959); Vollmer V (1961, p. 352); H. *Read* (Kindler I, 1964, s. v.). — Cf. N. *Ponente* (1960), J. J. *Sweeney* (1955).

Burroughs, Alan (1897—1965), amer. um. zgodovinar, zaslužen predvsem za rentgensko preiskavanje slik.

B: ‚*Jan van Eyck's Portrait of His Wife*' (Hulin de Loojev zb., 1931); ‚*Campin and van der Weyden again*' (MMSt, 1933); ‚*A Picture by Cornelis de Vos*' (BM, 1933); *Limners and Likenesses: Three Centuries of American Painting* (C[Mass.] 1936, »Harvard-Radcliffe Fine Arts Series«); *Art Criticism from a Laboratory* (Bo 1938).

Burton, Robert (1577—1640), angl. filozofski pisec, »v. melanholik« tistega časa, kot »Demókrit ml.« izdal 1621 v Londonu *The Anatomy of Melancholy*, ki je v 3. izd. (1628) prvič bila opremljena z naslovnim bakr. Christiaana Le Blona: 4 pogl. oblike melanholije, tj. *melanholični zaljubljenec*, *hipohonder*, *blaznež* in *praznovernež*, avtor kot *Demókrit ml.*, njegov ant. »prednik« → *Demókrit* Abderít, oba vzroka melanholije (*zelotypia* & *solitudo*) in zdravilni rastlini proti njej (*bor*[*r*]*ago* & *helleborus*). Značilen je tudi njegov nagrob. v Oxfordu (Christ Church Cathedral) z napisom: *Paucis notus, paucioribus ignotus, hic iacet Democritus Iunior, Cui vitam dedit et mortem Melancholia ...*

L: Saturn and Melancholy (1964 — L!); J. R. *Simon:* Robert Burton (1577—1640) et l'Anatomie de la Mélancolie (P 1964, »Études anglaises« 19). — Cf. J. *Seznec* (1940 [1953]).

BURY ST. EDMUNDS (*Suffolk*): angl. benediktinska *opatija*, ki jo je ustanovil kralj Knut 1020, da hrani relikvije kralja mučenca → *Edmunda* (1539 razpuščeni samostan je bil eden izmed največjih v Angliji in sploh Evropi). Ohranjene razvaline. Med IR, ki so tu nastali, sta → *Biblija iz Bury St. Edmundsa* in → *Vita et miracula Sancti Edmundi*.

L: Nikolaus *Pevsner:* The Buildings of England, XX (Harm 1961); C. M. *Kauffmann* (JWCI, XXIX, 1966, p. 60 — L!).

Buscaroli, Rezio, it. slikar in pisec o umetn., prof. na *Acc. di Belle Arti* v Bologni.

B: *La pittura di paesaggio in Italia* (Bol 1935); *Melozzo da Forlì* (Bol 1929); *Melozzo da Forlì: nei documenti delle testimonianze dei contemporanei e nella bibliografia* (R 1938); *L'Arte di Donatello* (F 1942); *Melozzo e il melozzismo* (Bol 1955).

Busch, Harald, nem. um. zgodovinar, ur. knj. z. → *Monumente des Abendlandes*.

B: ‚*Der Halepagenaltar*' (Panth, 1932); ‚*Bernt Notkes Gregorsmesse in der Lübecker Marienkirche*' (ib., 1940); ‚*Hermen Rode*' (ib., 1941); *Meister des Nordens: Die altniederländische Malerei, 1450—1550* (Hmb 1943); *Germania Romanica: Die hohe Kunst der romanischen Epoche im mittleren Europa* (W-Mn 1963; fr. izd.: *L'Art roman du Saint Empire*, P 1963).

Busch, Wilhelm (1832—1908), nem. humoristični risar in pesnik (in slikar). Začel objavljati risbe 1859 v časopisu *Fliegende Blätter*. Samost. izdaje risanih in s stihi opremljenih zgodb: *Max und Moritz* (1858 & 1865 [slov. izd. *Cipek in Capek*]); *Der heilige Antonius*, 1870; *Die fromme Helene*, 1872; *Pater Filucius*, 1872; *Abenteuer eines Junggesellen*, 1875; *Herr und Frau Knopp*, 1876; *Fipps der Affe*, 1879; *Plisch und Plum*, 1882; *Maler Klecksel*, 1883; *Balduin Bählamm*, 1883; *Zu guter Letzt*, 1904.

L: Wilhelm Busch (Hn 1932 [cf. *Dorner, A.*]); Wilhelm Busch: Gesamtausgabe, I—VIII (Mn 1943 [izd. O. *Nöldeke*]); F. *Bohne:* Wilhelm Busch: Leben-Werk-Schicksal (Z-Stu 1958); G. *Tolzien* (Kindler I, 1964, s. v. — L!); Deutsche K. 19./20. (1966 — L!); Manfred *Jaindl* (Delo, 12. VIII. 1967, p. 19). — Cf. F. *Novotny* (1949).

Buschbeck, Ernst H. (1889—1963 nesr.), avstr. um. zgodovinar in muzealec, prom. 1913, 1921—24 se na ministrstvu ukvarjal z reorganizacijo avstr. muzejstva, od 1924 dalje kustos v gal. slik v Umzg. muz. na Dunaju (za nacizma 1938—45 v emigraciji), u. na Portugalskem. Po 2. svet. vojni mdr. organiziral znano, po Ameriki in Evropi potujočo razst. »Um. zakladi z Dunaja« (*Kunstschätze aus Wien*).

B: *Der Pórtico de la Gloria von Santiago de Compostela* (Bl-W 1919, dis. [Wien]); ‚*Zwei Porträts von Waldmüller in Belgrad*' (Die bildenden Künste, 1919); (& L. Baldass) ‚*Geschichte der Wiener Gemäldegalerie: 1911 bis 1931*' (JSW, 1931); *Führer durch die Gemäldegalerie* (5. izd., W 1937, »Führer durch die ksthistorischen Smlgn. in Wien« 3); *Primitifs Autrichiens* (Br-P 1937); *Romantik in Österreich: Malerei und Graphik* (Szb 1959 [rk]).

L: AMK (1963 [zv. 69], nekr.).

Buschor, Ernst (1886—1961), nem. klas. arheolog, ord. za klas. arheologijo v Freiburgu, vodja Nem. arheol. inst. v Atenah, itd.

B: *Griechische Vasenmalerei* (Mn 1914; 2. izd. Mn 1921); *Greek Vase-Painting* (L 1921); (& R. Hamann) *Die Skulpturen des Zeustempels zu Olympia* (Mrbu 1924); *Altsamische Standbilder* (Bl 1934); *Die Plastik der Griechen* (Bl 1936); *Griechische Vasen* (Mn 1940); *Bildnisstufen* (Mn 1947; 2. izd. Mn 1960); *Phidias der Mensch* (Mn 1948); *Das hellenistische Bildnis* (Mn 1949); *Frühgriechische Jünglinge* (Mn 1950).

Bustelli, Franz Anton (1723—1763), oblikovalec porcelana (najpomembnejši na Nemškem po → *Kändlerju*) it. švic. rodu; r. v Locarnu, delal v Neudecku in Nymphenburgu, tam u. P (porcelan): npr. *Doprsje grofa von Haimhausen* (naravna velikost, 1761, München, Bayer. Nationalmus.) in **16 likov* iz *Commedia dell'arte* iz o. 1760 (ib.: *Scaramuccia & Colombina*, *Ottavio & Isabella*, *Pantalone & Giulia*, *Mezzetino & Lalage*, *Dottore & Donna Martina*, *Capitano & Leda*, *Pierrot & Lucinda*, *Anselmo & Corine*).

L: L. *Simona*, Francesco Antonio Bustelli da Locarno (Anzeiger f. schweizerische Altertumskunde, 1939); W. *Nowak:* Franz Anton Bustelli und Wien (dis. [Dunaj 1942]); Koepf (1964); »MdS« 17 (Mi s. a.); »US« 10 (1969, f p. 198—99 & 238).

butara suhljadi (fr. *le fagot*), na hrbtu je atribut → *Izaka* na poti k daritvi (→ *Abraham daruje Izaka*). Cf. s. v. *Starec in smrt*.

Butler, Reg(inald, Cotterell), (1913—....), angl. kipar, po izobrazbi arh., svetovno znan po 1. nagr. na natečaju za spom. neznanemu političnemu jetniku. P: insektom podobna *Deček in deklica* (kovano železo, 1950/51), *projekt za spom. neznanemu političnemu jetniku* (bron. žica in kovinska maketa na kamn. podstavku, viš. 43,5 cm, ZDA, zas. z.).

L: Giedion-Welcker (1960); SeuphorS (1961); ReadS (1964).

die **Butzenscheiben** (nem.), okrogle in vzbokle šipice oken v XV.—XVI. st., iz zelenkastega stekla in v svinčenih okvirih.

***Buvinova vrata** splitske katedr. (orehovina, 5,3 × 3,6 m, d. 1214) je izrezljal Andrija *Buvina*, ki je z njimi prva znana osebnost hrv. kiparstva in lik. umetn. sploh. Celota obsega 28 reliefnih polj (38 × 44 cm), ločenih s 14 cm šir. pasovi, na vsaki vratnici po 14 polj, po dve v vrsti. Zgodba *Kristusovega življenja in trpljenja* se zač. z levim zgornjim poljem (*Oznanjenje*), se nadaljuje po dvojicah vzporednih polj po levi vratnici navzdol in des. vratnici navzgor ter se des. zgoraj končuje z *Vnebohodom*.

L: cf. Lj. *Karaman* (1942; 1960), V. *Molè* (Lj 1965 [izšlo 1966]).

Byrnes, James B. amer. um. zgodovinar in muzealec, direktor *Isaac Delgado Mus. of Art* v New Orleansu (Louisiana, ZDA).

B: (& sodel.) *Fetes de la Palette: An exhibition of European paintings and decorative arts from the mid-sixteenth through the mid-eighteenth century dedicated to the »Delights of the Bountiful Table«* (New Orleans 1962 [rk, 1962—63]); ‚*Degas: His Paintings of New Orleanians Here and Abroad*' (Edgar Degas: His Family and Friends in New Orleans, ib. 1965 [rk]).

Byvanck (Bijvanck), **Alexander Willem** (1884—....), hol. um. zgodovinar, prof. za arheologijo in staro zgod. na univ. v Leidenu.

B: (& G. J. Hoogewerff) *La Miniature hollandaise* (La Haye 1922—1926); *La Miniature dans les Pays-Bas septentrionaux* (P 1937); *De middeleeuwsche Boekillustratie in de noordelijke Nederlanden* (Antw 1943); *De konst der Oudheid, I—IV* (Leiden 1947—1960); ‚*Das Problem der Mosaiken von Santa Maria Maggiore*' (H. R. Hahnloserjev zb., 1961).

L: Wie is dat (1956). — Zbornik: Viro clarissimo Alexandro Guilelmo Byvanck ... (Bussum 1954 [= Nkj, 5. knj.] — B!).

Byzantinische Zeitschrift, temeljno glasilo → *bizantinistike*. Utemeljil ga je njegov 1. ur., → *Krumbacher*, 1892. Do 1943 izhajalo v Leipzigu (*B. G. Teubner Verlag*), zdaj v Münchnu (*C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung*). Cezuri v izhajanju 1920—22 in 1944—49.

C

Cabanel, Alexandre (1823—1889), fr. slikar, eden izmed najvidnejših predstavnikov salonskega akademskega slikarstva za II. cesarstva. R. v Montpellierju, 1845 prejel → *Prix de Rome*, od 1863 dalje prof. na pariški ak. S: npr. *Rojstvo Venere* (1863, Philadelphia, Penn. Ac. of the Fine Arts; d. 1875, MM), *Faidra* (1880, Montpellier).

L: cf. J. *Canaday* (1959), R. *Zeitler* (1966).

Cabanne, Pierre, fr. pisec o. lik. umetn.

B: *Edgar Degas* (P 1957); *Le Roman des grands collectionneurs* (P 1961; nem. priredba: *Die Geschichte großer Sammler*, Bern-Stu s. a. [1962]; angl. izd.: *The Great Collectors*, NY 1963); *L'Epopée du Cubisme* (1963); (& alii) *Henri Manguin* (Neuchâtel 1964).

Cabrol-Leclercq, običajna abr. za monumentalni leksikon, *Dictionnaire d'Archéologie chrétienne et de liturgie des RR. dom F*[ernand] *Cabrol et dom H*[enri] *Leclercq*, ki je izhajal v Parizu (zal. *Letouzey et Ané*) v snopičih od 1903 do 1953 (XV delov v 30 knj.). Temeljno delo za kršč. ikonografijo in simboliko do karolinške dobe (sign., ilustr. in z lit. opremljeni prispevki).

Caccini, Giovanni (1556—1612), it. kipar. P: sohi *Poletja* in *Jeseni* na Ammanatijevem Ponte Sta Trínita v Florenci, soha *Francesca I de' Medici* v Pal. Vecchio, ib. (post. o. 1594).

L: Venturi X/3 (1937 — L!).

Cacus, mit. oseba, orjak, ki je → *Hêraklu*, ko se je ta z Gerionovimi govedi skozi Italijo vračal (→ *dvanajst Hêraklovih junaških dejanj*, št. 10), del črede ukradel in jo v svojo votlino skril. Hêrakles ga je ubil. Up (*Hêrakles & Cacus*): Andrea Pisano (relief, Florenca, Campanile, pritličje, vzh. stran), B. Bandinelli (marmor, dkč. & post. 1534, Florenca Piazza della Signoria, pred Pal. Vecchio).

L: Hunger (1955).

caduceus (lat.) → *kadúcéj*

CAEN, mesto v Normandiji, v XI. st. rezidenca vojvode → *Viljema Osvajalca*, v 2. svet. vojni hudo razrušen.

L: EWA V (1961, stp 560). — Cf. E. *Lambert* (1935).

~ **La Trinité** ali *Sainte Trinité*, c. t. i. *Ženske opatije* (*Abbaye aux Dames*), ki jo je ust. Matilda, žena → *Viljema Osvajalca*. Zač. o. 1062, križnorebrasti obok iz XII. st.

L: Pevsner (1966). — Cf. K. J. *Conant* (1959).

~ **Saint-Étienne,** c. t. i. *Moške opatije* (*Abbaye aux Hommes*), ki jo je ust. → *Viljem Osvajalec*. Zač. o. 1067/68, celota dolga 110 m, pročelje z 2 stolpoma, ki so ju v XIII. st. dopolnili z gotskima konicama. V 1. pol. XII. st. križnorebrasto obokana, pozn. gotski kor iz o. 1200.

L: Cankar II/2 (1933); Pevsner (1966); »US« 7 (1968, p. 76). — Cf. K. J. *Conant* (1959).

~ **Musée des Beaux-Arts** hrani mdr. Peruginovo olt. sliko *Marijina zaroka* (o, les, 234 × 185 cm, zgoraj zaokr.), ki je nastala 1500/04 ter je mikavna zaradi svoje sorodnosti z mojstrovim Izročanjem ključev v Sikstinski kapeli pa pribl. sočasno Rafaelovo podobo (→ *Marijina zaroka*).

L: »CA« 30 (1969, kat. št. 83).

Caffieri, Jean-Jacques (1725—1791), fr. kipar, portretist. S: med portretnimi doprsji npr. *Komponist Rameau* (žg. glina, d. 1760, Dijon, Mus. des B.-A.) in *Astronom abbé Pingré* (žg. glina, d. 1788, Louvre).

L: cf. L. *Réau* (Le Rayonnement 1946).

Cagli, Corrado (1910— ....), it. (ž.) abstr. slikar v Rimu, 1939—46 v ZDA.

L: cf. G. *Marchiori* (1959 — L!).

Caharija → *Zaharija*, ž. duhovnik

Cahier, *P.* Charles, *S. J.* (1807—1882), fr. jezuit, proučeval kršč. ikonografijo, → *Didronu* pomagal ustanoviti → *Annales archéologiques.*

B: (& Arthur Martin) *Mélanges d'archéologie, d'histoire et de littérature* ... (4 knj., P 1847—1856); *Caractéristiques des saints dans l'art populaire* (2 knj., P 1867); (& Arth. Martin) *Nouveaux mélanges d'archéologie, d'histoire et de littérature sur le moyen âge, I—IV* (P 1874—1877).

Cahiers Archéologiques: *fin de l'antiquité et moyen âge* (Paris: *Éditions d'Art et d'Hist.*). Izhajajo letno od 1945 dalje; ur. André → *Grabar.*

Cahiers de Civilisation Médiévale: *X^e—XIIe Siècles*, strok. glasilo, posv. umetn. in nasploh kulturi vis. srednjega veka. Izhaja od 1958 dalje 4-krat na leto (ur. René → *Crozet* in Edmond-René *Labande*), v vsakem zv. strok. ocene in po geslih razčlenjena bibliografija literature o vis. srednjem veku.

Caillebotte, Gustave (1848—1894), fr. slikar in um. zbiratelj, sopotnik in podpornik fr. impresionistov. Svojo izredno z. 67 njihovih del (Pissarro, Manet, Degas, Sisley, Cézanne, Monet, Renoir) je zapustil fr. državi, ki je z obotavljanjem sprejela dobro polovico (danes jedro impresionistične z. v Louvru), v celoti samó Degasove slike. S: *Place de l'Europe v dežju* (d. 1877, AIC), *Jadrnice pred Argenteuilom* (o. 1888, Louvre), *Avtp.* (1889, Pariz, zas. z.).

L: M. *Bérhaupt:* Caillebotte (P 1951 [rk, Wildenstein]); *id.*, Gustave Caillebotte (Arts [P], 20. VIII. 1948); G. *Bazin* (Kindler I, 1964, s. v.); »PKG« 11 (1966, t. XXXVI — L!). — Cf. G. *Bazin* (1958), J. *Rewald* (1946 [1961]), A. *Tabarant* (1921).

Cain, Julien, fr. (ž.) um. zgodovinar, znamenit direktor *Bibl. Nat.* v Parizu (1930—64), katero je vsestransko razširil in moderniziral ter v nji priredil o. 100 pomembnih um. razstav stare in mod. grafike, IR, medalj, itn. Član *Inst. de France*, od 1964 konservator *Mus. Jacquemart-André* v Parizu. Štud. na *École du Louvre*, v 1. svet. vojni ranjen, v 2. svet. vojni v taborišču Buchenwald.

B (lik. umetn.): ‚*Baudelaire critique d'art*' (Rev. des Deux Mondes, 1958); *Daumier: Les gens de justice* (P 1966).

L: zbornika: Hommage à Julien Cain (= GBA, jul./avg. 1966); Humanisme actif: Mélanges d'art et de littérature offerts à Julien Cain (2 knj., P 1968).

Cairns, Huntington (1904—....), amer. pravnik in pisec o umetn., od 1943 dalje sekretar washingtonske *Nat. Gall. of Art*.

B (lik. umetn.): (& J. Walker) *Masterpieces of Painting from the National Gallery of Art* (1944); *The Limits of Art* (1948); (& J. Walker) *Great Paintings from the National Gallery of Art* (NY 1952); (& id.) *A Pageant of Painting from the National Gallery of Art* (2 knj., NY 1966).

L: WWA (1962; 1964).

Calamech, Andrea (u. po 1578), it. florent. kipar, manierist, 1564 zapustil Florenco in postal *capomestro* katedr. v Messini. Mdr. je po Ammanatijevem modelu izvedel znano *nimfo z rogom izobilja* na *Neptunovem vodnjaku* v → *Florenci* (cf. odd. *javni spomeniki*).

Calder, Alexander (1898—....), amer. kipar (in ilustrator), utemeljitelj v zraku gibljive, s stropa viseče (*mobile*) in na tleh pritrjene (*stabile*) plastike. R. v Philadelphii, 1926—33 in večkrat pozn. v Parizu, živi na kmetiji v ZDA (Roxbury, Conn.). Ilustr. Aisópove in La Fontainove basni. Doslej najpomembnejša retrospektivna razst. nov. 1964 v Guggenheimovem muz. v New Yorku.

L: Léon *Degand*, Notes sur Calder (Art d'Aujourd'hui, 1950); WWAA (1959); AŽS (1959); Henry R. *Hope* (EWA III, 1960, s. v.); Giedion-Welcker (1960); SeuphorS (1961); WWA (1962); ReadS (1964). — Cf. H. H. *Arnason* (& P. E. *Guerrero* 1967), H. *Geldzahler* (1970 — L!), A. C. *Ritchie* (1951), J.-P. *Sartre* (1947), J. J. *Sweeney* (1951).

Caliari, Paolo → *Paolo Veronese*

calidissima mulier frigidior est ... → *Viljem iz Conchesa*

Callot, Jacques (1592/94—1635), fr. grafik, r. in u. v Nancyju, 1611—21 v Florenci. Zapustil več kot 2000 risb in 1428 jedk. in bakr. G (vse jedk.): npr. cikel *Capricci di varie figure* (50 listov, v Florenci 1617), orjaške, tehnično virtuozne panorame obleganj, in sicer *Le siège de Breda* (sest. iz 6 listov, 1627), *Le siège de l'île de Ré* (1631) in *Le siège de La Rochelle* (1631), predvsem pa *Petites Misères de la guerre* (6 listov) in posebno znane *Grandes Misères de la guerre* (18 listov, 1633), med njimi npr. *Obešenci* in *Napad na poštni voz*.

L: Arsène *Houssaye:* Jacques Callot: sa vie et son oeuvre (P 1892); Hermann *Nasse:* Jacques Callot (Lpz 1910, »Meister der Graphik« 1); Jules *Lieure:* *Jacques Callot (3 knj., P 1924—1927); E. de *Bechtel:* Jacques Callot (NY 1955); Daniel *Ternois:* *Jacques Callot: Catalogue complet de son oeuvre dessiné (P 1962); *id.:* *L'Art de Jacques Callot (P 1962); »PKG« 9 (1970, t. 72 & 375 — L!). — Cf. A. *Blunt* (1953), E. *Knab* (1968 — L!), J. A. *Schmoll gen. Eisenwerth* (1966), M. *Thausing* (1880), L. *Zahn* (1923).

calva (lat.) → *lobanja*

Camaino, Tino di → *Tino di Camaino*

CAMÁLDOLI pri Arezzu (Toskana, Italija), samostan s c. (Vasarijeva dela), po katerem se imenujejo → *kamaldúli*, ki jih je tu 1012 ust. → *Romuald*.

Cambiaso, Luca (1527—1585), it. slikar, od 1583 dalje dvorni slikar Filipa II., delal zanj zlasti v Escorialu. S: npr. *Sveta družina ob sveči* (Genova, Pal. Bianco). — R: lavirane risbe v kubična telesa spremenjenih človeških likov.

L: A. *Forlani* (Kindler I, 1964, s. v. — L!); Sylvie *Béguin* (Dict peint it, 1964, s. v.); »US« 9 (1969, p. 106 z repr.); »PKG« 8 (1970, t. 38b). — Cf. W. *Suida* (& B. *Suida Manning* *1958).

Cambio, Arnolfo di → *Arnolfo di Cambio*

CAMBRIDGE (*Cambridgeshire*), znano univ. mesto v Angliji. Med številnimi pomembnimi univ. stavbami **King's College Chapel* (1446—1515), odličen primer t. i. → *Perpendicular style*.

L: EWA VI (1962, stp 759—62 — L!).

~ **Corpus Christi College Library.** Med IR npr. → *Avguštinov evangeliar* (konec VI. st., Ms. 286) in → *Biblija iz Bury St. Edmundsa* (1121/48, Ms. 2).

~ **Fitzwilliam Museum,** Pomembna z. ant. umetnosti (30000 grš. novcev!). S: mdr. so pomembno zastopani npr. Tizian (pozno delo **Tarkvinij in Lukrecija*), Salv. Rosa (*L'Umana Fragilità*, o. 1657?) in Canaletto.

L: J. W. *Goodison* & D. *Sutton* (izd.): Cambridge, Fitzwilliam Museum, Catalogue of Paintings, I: Dutch, Flemish, French, German, Spanish (L 1960); Catalogue of Paintings, II: Italian Schools (C 1967).

CAMBRIDGE (*Massachusetts*, ZDA [*New England*]), univ. mesto pri Bostonu.

~ **Busch-Reisinger Museum of Germanic Culture** (*Kirkland St. at Divinity Avenue*) je sestavni del *Harvard Univ.* Med zastopanimi slikarji so npr. E. Heckel (triptih, 1913), E. Nolde, Schmidt-Rottluff, Max Beckmann (**Avtp. v smokingu*, d. 1927); med kiparji Peter Flötner, E. Barlach.

~ **Fogg Art Museum** (*Harvard Univ., Quincy St.* in *Broadway*). S slikami so zastopani Mojster Uršuline legende, N. Poussin (*Sveta družina*, 1648), J.-L. David (*Emmanuel-Joseph Sieyès*, 1817), Ingres (*Odaliska s sužnjem*, 1839), Bazille (*Poletni prizor: kopalci*, d. 1896), Monet (*Gare Saint-Lazare*, d. 1877), Renoir (npr. *Victor Chocquet*, o. 1875). Z. risb je v ZDA najpomembnejša poleg newyorškega *Met. Mus.* in *Morgan Libr.*). Odlično predstavljena tudi umetn. Daljnega vzhoda.

L: Fogg Art Museum: Catalogue of Medieval and Renaissance Painting (C[Mass.] 1919); A Survey of the Collections (s. l. 1964); GBG (1968). — Cf. Bulletin of the Fogg Museum of Art.

Camera degli Sposi → *Mantova* (Pal. Ducale)

Camera di S. Paolo → *Parma*

Camesasca, Ettore (1922—....), it. um. zgodovinar, se poprej ukvarjal s slikarstvom in novinarstvom. Izd. več umzg. virov, med njimi *Dialogo di pittura di P. Pino* (Mi 1954), *Vita di B. Cellini* (Mi 1954), *Tutti gli scritti del Sanzio* (Mi 1956) in *Lettere sull'arte di P. Aretino* (2 knj., Mi 1957—1960).

B: (& U. Galetti) *Enciclopedia della pittura italiana, I—II* (Mi 1951); *Tutta l'opera del Cellini* (Mi 1955, »B. A. R.«; 2. izd. 1962); *Tutta la pittura di Raffaello, I—II* (Mi 1956, »B. A. R.« 26—27; 2. izd. 1962); *Tutta la pittura del Perugino* (Mi 1959, »B. A. R.«); (& L. Coletti) *La Camera degli Sposi del Mantegna a Mantova* (Mi 1959); *Mantegna* (F 1964, »Collana d'Arte« 8).

Camón Aznar, José, šp. um. zgodovinar in lik. kritik v Madridu. Tam je direktor muz. ustanove »Lázaro Galdiano«, tam tudi uči na *Instituto Diego Velázquez*.

B: *La arquitectura plateresca* (2 knj., M 1945); ‚*La estética de Goya*' (Revista de Ideas Estéticas, 1946); *Dominico Greco* (2 knj., M 1950); *»Los Disparates« de Goya y sus dibujos preparatorios* (Bar 1951); ‚*La estética de Goya en los Disparates*' (Revista de Ideas Estéticas, 1951); *Picasso y el Cubismo* (1956); *Goya en los anos de la guerra de la independencia* (Zaragoza 1959); *Velázquez* (2 knj., M 1964).

Campaña, Pedro de, s pr. im. *Pieter de Kempener* (1503—o. 1580), šp. (niz.) slikar, manierist. R. v Bruslju, se učil v Italiji, akt. v Sevilli 1537—63. S: npr. *Snemanje s križa* (les, 1547, Sevilla, katedr., zakristija).

L: EWA XIII (1967, t. 143); »MdC« 261. — Cf. D. *Angulo Iñiguez* (1951).

Campbell, Malcolm, amer. um. zgodovinar, prom. 1961 na *Princeton Univ.* s tezo *The Frescoes of Pietro da Cortona in the Palazzo Pitti and Related Problems*; uči na *Univ. of Pennsylvania*.

B: (& Myron Laskin, Jr.) ‚*A New Drawing for Pietro da Cortona's »Age of Bronze«*' (BM, 1961); *Mostra di disegni di Pietro Berrettini da Cortona per gli affreschi di Palazzo Pitti* (F 1965 [rk: »Gabinetto disegni e stampe degli Uffizi« 21]); ‚*Medici Patronage and the Baroque: A Reappraisal*' (AB, 1966).

Campendonk, Heinrich (1889—1957), nem. slikar in grafik (cf. s. v. *Blauer Reiter*). R. v Krefeldu, 1933 emigriral iz Nemčije, u. (67) v A'damu. S: npr. *Prisluškovanje* (1920, Guggenheim).

L: Mathias T. *Engels:* Heinrich Campendonk (Recklinghausen 1958, »Mngr. zur rheinischwestfälischen K. der Gegenwart« 8); *id.:* Heinrich Campendonk, Holzschnitte: Werkverzeichnis (Stu 1959); Paul *Wember:* Heinrich Campendonk (Krefeld 1960); H. *Read* (Kindler I, 1964, s. v. — L!). — Cf. G. *Biermann* (1917).

Campigli, Massimo (1895—1971), it. slikar in grafik (lito.), r. v Florenci, živel v Parizu. Od obiska *Mus. di Villa Giulia* v Rimu leta 1928 stilizacija pod vplivom etr. umetn. S: olja, freske, mozaiki, zastopan mdr. tudi v lj. MG. — Ilustr. mdr. Verlaina (*Poèmes saturniens*).

L: Edouard-Joseph I (1930); Vollmer I (1953); Lj Gr (1955—61); H. *Read* (Kindler I, 1964, s. v.). — Cf. R. *Carrieri* (1941), P. *Courthion* (1938), M. *Raynal* (1948), M. *Valsecchi* (Capolavori 1959 — L!).

Campin, Robert (o. 1378/79—1444), niz. slikar, delal in u. v Tournaiju (učenca Jacques Daret in Rogier van der Weyden), očitno istoveten z nezn. umetnikom, ki ga od → *Tschudija* dalje zasilno imenujemo → *Mojster iz Flémalla* (*Maître de Flémalle*). Po slogu in vplivu pravi pionir meščanskega realizma v niz. slikarstvu XV. st., malo star. od Jana van Eycka, čigar delo je v nasprotju s Campinovo kar trdo plastičnostjo videti nekoliko mehkejših oblik, bolj »slikarsko«, hkrati pa — tudi drugačnemu sestavu naročnikov ustrezno — bolj aristokratsko. Kot je odkril T. L. de Bruin (cf. infra, L), se je na več slikah podpisal s kriptogramom, uporabljajoč grš. in hebr. črke. S: *Marijina zaroka* (kriptogram), *grisaille* na hrbtu *Jakob star.* in *Sv. Klara* (Prado), *Madona s pletenim zaslonom* (Nat. Gall.), *Rojstvo* (kriptogram — Dijon, Mus. des B.-A.), triptih s *Polaganjem v grob*, levo *Donator*, des. *Vstajenje* (London, z. Seilern), **Oltar družine Mérode* (kriptogram — o. 1427/28, Cloisters), *Levi razbojnik na križu* (fragment, Städel), *Marija z otrokom* (ib.), *Veronika s prtom* in — prej hrbtna stran te slike — *Sv. Trojica* v *grisaille* (ib.), *Marija se prikaže sv. Petru in Avguštinu* (Aix-en-Provence, Mus. Granet), diptih s *Sv. Trojico* in *Marijo z otrokom* (Eremitaža), *Portret debelega moža* (*Robert de Masmines*[?] — Dahlem), levo in des. krilo Werlovega olt.,

levo *Donator Heinrich von Werl iz Kölna* (d. 1438, Prado), des. *Sv. Barbara* (ib.).

L: Friedländer II (1924) & XIV (1937), Cankar III/1 (1951), Panofsky Neth (1953 — L!), M. *Salinger* (EWA III, 1960, s. v. *Campin*), H. *Gerson* (Kindler II, 1965, s. v. *Flémalle*), T. L. de *Bruin*, Le Maître de Flémalle et sa crypto-signature (GBA, 1966). — Cf. H. *Beenken* (1951), A. *Burroughs* (1933), M. S. *Frinta* (1966), Th. *Musper* (1948), Ch. de *Tolnay* (1939), H. von *Tschudi* (1898), F. *Winkler* (1913).

campionesi, lombardijski klesarji, stavbarji in kiparji, imen. takó (po piscih XIX. st.) po svojem domačem kraju (*Campione di Lugano*), akt. v sev. Italiji v Modeni, Bergamu in drugod. Od XIII. st. dalje izginjajo razločki med njimi in t. i. *comacini* (cf. s. v.). Med tistimi, ki jih bolje poznamo po njihovem delu, so *Anselmo di Campione*, ki je s svojo delavnico oblikoval *lektorij z Zadnjo večerjo* v katedr. v → *Modeni*, pozn. pa zlasti *Giovanni* (*di Ugo*) *da Campione*, ki je 1340 oblikoval baptisterij v → *Bergamu*, nato pa sev. portal transepta tamk. c. Sta Maria Maggiore (1351 in pos. 1353 *konjeniški lik sv. Aleksandra Bérgamskega*, mučenca [26. VIII.]), in naposled kot najtehtnejša osebnost med njimi *Bonino da Campione*, čigar delo sta *nagrobnika Bernaboja Viscontija* (zdaj Milano, Castello Sforzesco) in *Cansignoria della Scala* v Veroni.

L: Fernanda de' *Maffei*, Campionesi (EWA III, 1960, stp 39—45 — L!).

Canaday, John (1907—....), amer. um. zgodovinar in lik. kritik. Dipl. na *Univ. of Texas* in (iz um. zgod.) na *Yale Univ.*; šef odd. za vzgojo v *Philadelphia Mus. of Art*, nato lik. urednik New York Timesa.

B: *20th Century Painting in the Philadelphia Museum of Art* (NY 1955, »MMM« MZ); *Jacques Louis David* (NY 1957, »MMM« XJ); *Mainstreams of Modern Art* (NY 1959); *The Lives of the Painters* (3 knj. teksta in 1 knj. ilustracij, NY 1969).

Canaletto, s pr. im. Antonio *Canal* (1697—1768), it. beneški slikar, mojster vedute beneškega XVIII. st., stric Bern. → *Bellotta*. R. in u. (70) v Benetkah, 1746—55 v glavnem v Londonu. S: vedute, npr. *Rio dei Mendicanti* (1723, Milano, coll. Mario Crespi), *Ss. Giovanni e Paolo in Scuola di S. Marco* (1725, Dresden), *La punta della Dogana* (1726/28?, Ksthist. Mus.), **Kamnosekovo dvorišče* (1726/27, Nat. Gall.), *Campo S. Giacometto* (1729?, Dresden), *Sprejem cesarskega poslanika pred Doževo palačo* (1729, Milano, coll. Aldo Crespi), *Bucintoro se vrača* (1729, ib.), *Vhod v Canal Grande in c. Sta Maria della Salute* (1730, Houston, Mus. of Fine Arts), *Il Ponte del Arsenale* (1730/31, Woburn Abbey, duke of Bedford), *Campo Sta Maria Formosa* (1730/31, ib.), *La Scuola di S. Rocco* (1730/31, ib.), *Pogled na Canal Grande in c. S. Simeone Piccolo* (1738/39, Nat. Gall.), *Capriccio s stebriščem in dvoriščem* (d. 1765, Accad.). — G: cikla beneških vedut (jedk.), med listi npr. *Le Porte del Dolo* in *La Torre di Malghera* (oba o. 1741/42).

L: Rud. *Meyer:* Die beiden Canaletto: Antonio Canale und Bernardo Bellotto, Versuch einer Monographie der radierten Werke beider Meister (D 1878); Karl T. *Parker:* The Drawings of Antonio Canaletto ... at Windsor Castle (L: Ph 1948); Francis J. B. *Watson:* Canaletto (L-NY 1949; 2. izd. 1954); LaranE (1959 — L!); Francis J. B. *Watson* & Nicola *Ivanoff* (EWA III, 1960, s. v. — L!); N. *Ivanoff* (Kindler I, 1964, s. v. — L!); *L'opera completa del Canaletto (Mi 1968, uv Giuseppe *Berto*, kom. Lionello *Puppi*, »CA« 18 — L!). — Cf. C. *Brandi* (1960), W. G. *Constable* (*1962), D. von *Hadeln* (1929), V. *Moschini* (1954).

canet enim tuba, *et mortui resurgent incorrupti, et nos immutabimur* (lat.), citat po Pavlu iz Tarza (1 Kor 15, 52: *zapela bo namreč* [*tromba*] *in mrtvi bodo vstali neminljivi in mi bomo spremenjeni*); zač. je brati na napisnem traku, ki ga drži sv. Pavel levo zgoraj ob podobi *Angela trobita na pozavni* na → *Verdunskem olt.* (Pavel morda Nikolajev *avtp.*). — Prim. v istem pismu iz neposredne bližine citat → *In ictu oculi.*

Cankar, Ivan (1876—1918), slov. pisatelj. V svojih delih je predstavljal tudi lik. umetnike, delno po sodobnikih, takó Bernekerja (*Tujci*, 1901 — mdr. ob natečaju za Prešernov spom.) in Groharja (*Sreča* — slikar Jerina; *Gospa Judit*, 1904 — slikar Ferjan), domače »lik. kritike« pa se je dotaknil v *Beli krizantemi* (1910: ... *da sodi med Nemci o umetnosti in umetnikih Richard Muther, med nami pa Bolčev Pepe* [Srečko Magolič, *Boltetu Pepe*, v sobotnem *Slovencu*]). Za življenja je njegova dela ilustr. Hinko → *Smrekar* (cf. tudi *Pisma* v izd. Iz. Cankarja, Lj 1948), o njegovi lastni risarski nadarjenosti pa pričajo številni avtoportreti.

B (lik. umetn.): ‚*Slovenski umetniki na Dunaju*' (Slovan, II, 1904 [pon. *Zbrani spisi, VII*, 1928]); ‚*Petkovškov obraz*' (Slovan, 1914 [pon. *Zbr. sp., XVIII*, 1935); ‚*Jutranji gost*' (*Zbr. sp., XIX*, 1936); pon. izb.: *Bela krizantema: Kritični in polemični spisi* (Lj 1966, ur. & kom. Boris Merhar).

L: Miha *Maleš* (ur., uv) Ivan Cankar v risbi (Lj 194); Eva *Ilc*, Grohar v Cankarjevem delu (Jezik in slovstvo, I, 1955/56).

Cankar, Izidor (1886—1958), slov. um. zgodovinar in kritik, pisatelj in diplomat, osrednja osebnost v »klasičnem« rodu slov. um. zgodovinarjev (Fr. → *Stelè*, V. → *Molè*); bratranec prejšnjega. Končal teologijo (1909), študiral estetiko na univ. v Louvainu, um. zgod. na

dunajski univ., prom. 1913 pri M. Dvořáku. Utemeljil oddelek za um. zgod. na lj. univ. (1920 docent, 1923 izr. prof., 1930—36 ord.), 1920 ust. *Umetnostno zgodovinsko društvo* in 1921 ZUZ, financiral ustanovitev MG v Lj. Pustil duhovniški stan (1926), v diplomatski službi 1936—47, 1953 redni član SAZU. Najprodornejši duh in najbolj izbrušen pisec med slov. um. zgodovinarji, bleščeč predavatelj, ustvaril teoretične temelje um. zgod. na Slovenskem in spisal do danes edino pomembno izvirno jugosl. zgod. zahodnoevr. umetnosti.

B: ‚*Obiski*' (DS, 1910—1911; samost. razš. izd. Lj 1920; n. izd. 1959 [cf. lit., infra]); ‚*S poti*' (DS 1913; samost. izd. Lj 1919; n. izd. 1959 [cf. lit., infra]); ‚*Slikar Giulio Quaglio*' (DS, 1920, dis.); ‚*Umetnost v krščanskem slovstvu drugega stoletja*' (ZUZ, 1921); ‚*Zgodovinska razstava slovenskega slikarstva*' (ib., 1922); *Slovenska moderna umetnost, I: Slikarstvo* (Lj 1922); ‚*Razmerje krščanstva do umetnosti v Tertullianovi dobi*' (ZUZ, 1923); ‚*Gotsko stensko slikarstvo na Kranjskem*' (ib.); ‚*Tri slike žalostne matere božje*' (ib., 1924); ‚*Potočnikove risbe*' (ib.); ‚*Značaj starije slovenačke umetnosti*' (Nova Evropa [Zgb], 1924); **Uvod v umevanje likovne umetnosti: Sistematika stila* (Lj 1926, »Knjižnica Narodne galerije« 2 [prvo pomembno slov. teoretično delo s področja um. zgod.]; 2. izd. 1959); ‚*Realizem v starokrščanskem slikarstvu*' (ZUZ, 1926); ‚*»Likovna umetnost« ali drugače ?*' (ib.); **Zgodovina likovne umetnosti v zahodni Evropi, I—III* (Lj 1929—1951 [izhajala v snopičih, 1. zv. I. knj. 1927 [2. izd. 1930] — temeljno delo, nedk., seže do 1564); ‚*Slovensko slikarstvo v dobi realizma*' (Lik. svet, Lj 1951); *Gojmir Anton Kos* (Lj 1951); ‚*Langusove risanke: Začetki romantičnega slikarja*' (RSAZU IV/4, 1957).

L: SBL I (1. zv., 1925, s. v.); ASK; Luc *Menaše* (Beseda, I, 1951, p. 281 ss, & ZUZ, 1955, p. 263—68 [oc. zadnjega zv. Zgodovine]); LSAZU V (1954 — B!) & X; Ko je ko (1957); DULC I (1959, s. v.); Luc *Menaše*, Ljubljanski likovni zapiski (NO, 1959); Bojan *Štih*, Spremna beseda (Izidor Cankar: S poti, Obiski, Lj 1959, »Kondor« 39); F. *Stelè* (ELU 1, 1959 [izšlo 1960], s. v.); Jože *Mahnič* (ZSS V, 1964 — L!); VS X (1966, p. 36 — f); France *Koblar*, *Spremna beseda (Izidor Cankar: Leposlovje — eseji — kritika, I—II (Lj 1968—1969); Lino *Legiša* (ZSS VI, 1969); Nace *Šumi*, Dediščina Izidorja Cankarja (ZUZ, 1970, p. 5—7); France *Stelè* (ib., p. 28—31 & 42 [op. 3 — L!]). — Cf. S. *Mikuž* (1969), V. *Molè* (1970), F. *Stelè* (1935; 1957; 1959).

CANOSA di Puglia v juž. Italiji v deželi *Apulija* (it. *Puglia*). V katedr. je marm. *škofovski stol* iz 1078/89, ki ga je za škofa Ursa oblikoval Romualdus (sedež nosita slona), in *prižnica* (ravno tako iz XI. st.), ki jo je izdelal Acceptus.

L: EWA VIII (1963, t. 172 levo spodaj, stp 717 — L!). — Cf. P. *Toesca* (Il Medioevo 1927).

Canova, Antonio (1757—1822), it. kipar, najpomembnejši predstavnik → *neoklasicizma* v plastiki, katerega zgodnjejšo, še z rokokojsko milino povezano stopnjo predstavlja; r. blizu Bassana (Possagno), u. v Benetkah. P (vse marmor): *Dédal in Íkar* (1778, Benetke, Mus. Correr), *nagrob. papeža Kleména XIV.* (1783—87, Rim, Ss. Apostoli), *nagrob. papeža Kleména XIII.* (1787—92, Rim, Petrova c.), *Hêrakles in Líhas* (model, 1796, Accad.; marmor, 1815, Gall. Naz. Mod.), *Pêrzej z glavo gorgone Meduze* (1801, Vatikan), borilca (*Pugilatori*) *Kreugas* in *Damoksenos* (1802, ib), *nagrob. nadvojvodinje Marije Kristine* (dkč. 1805, Dunaj, Augustinerkirche), **Paolina Borghese kot Venus Victrix* (1805—07, Borghese), *Venus Italica* (1812, Pitti), *Tri gracije* (model 1813; marmor 1816, Eremitaža), *Marie Louise kot Concordia* (1816, Parma, Gall. Naz.), *Tézej in kentaver* (dkč. 1819, Ksthist. Mus.). — S: npr. *Avtp.* (Uffizi). — V rojstnem kraju Possagnu mu je posv. *Mus. Canoviano* (*Gipsoteca*). — Up: npr. Rudolph Suhrland (København, Thorvaldsens Museum).

L: Vittorio *Malamani:* Antonio Canova (Mi 1911); s. v. — L!); Alvar *Gonzalez-Palacios:* Antonio Canova (Mi s. a., »MdS« 67); Antonio Canova Tegninger (Kbh 1970 [rk, Thorvaldsens Museum] — cf. Claus *Olsen*, Panth, 1970, p. 150—51). — Cf. E. *Bassi* (*1943; *1959 [2-krat]), G. *Delogu* (1956), I. *Faldi* (1954), A. *Foratti* (1922), H. H. *Hawley* (1964), E. *Lavagnino* (1956), A. G. *Meyer* (1898), M. *Praz* (1940 [1959]; 1957/58), R. *Zeitler* (*1954).

Cantalamessa, Giulio, it. muzealec, vodil beneške *Gallerie dell'Acc.* (1895—1906) in nato rim. *Gall. Borghese.*

CANTERBURY, mesto v jugovzh. Angliji (*Kent*) s **katedr.*, ki je gl. anglikanska c. (ust. konec VI. st. → *Avguštin Canterburyjski*). Romanska stolnica zgorela v letu po umoru → *Tomaža Canterburyjskega*, tj. 1174. Novo katedr. je 1175 zač. → *Viljem iz Sensa*, po njegovem načrtu *kor*, ki ga je 1179—84 dkč. *Viljem Anglež* (*William the Englishman*). V naslednjem stavbnem obd. 1378—1520 *ladja* (1378—1400: zvezdast obok in služniki od tal, → *perpendicular style*) in *stolp nad križiščem* (1494—97: *»Bell Harry«*). Notr.: mdr. slavna StS **Pavel in gad* (konec XII. st.), *nagrob.* → *Črnega princa* (pozlačen baker, 1377—80) in *nagrob. Henrika IV. in njegove žene* (alabaster, 1410/20); *korna pregraja* (1411—30).

L: Cankar II/2 (1933); G. H. *Cook:* Portrait of Canterbury Cathedral (L 1949); EWA VI (1962, stp 774—75 — L!); W. F. *Volbach* (Kindler I, 1964, p. 617 — L!); Pevsner (1966). — Cf. K. *Escher* (1929), A. *Grabar* (1958).

canticum (lat.), »pesem«, v zahodnokršč. liturgiji bibl. hvalnica, slavospev. T. i. *cantica maiora* (evang. hvalnice), → *Magnificat anima mea*,

→ *Benedictus Dominus Deus Israel* in → *Nunc dimittis*, so sestavni del jutranjih, večernih in sklepnih molitev (→ *laudes*, → *vesperae*, → *completorium*).

Capella, Martianus → *Martianus Capella*

Capogrossi, Giuseppe (1900—....), it. slikar in grafik, samouk, od 1949 dalje abstr. dela. R. v Rimu, 1927—33 v Parizu. Na beneškem bienalu 1962 1. nagr. za slikarstvo, na lj. graf. bienalu 1969 častna nagr.

L: Lj Gr (1967; 1969; *1971). — Cf. W. *Haftmann* (4. izd. 1965).

Cappella Altieri → *Rim:* S. Francesco a Ripa

Cappella Bardi → *Florenca:* Sta Croce

Cappella Bardi di Vernio → *Florenca:* Sta Croce

Cappella Baroncelli → *Florenca:* Sta Croce

Cappella Bentivoglio → *Bologna:* S. Giacomo Maggiore

Cappella Brancacci → *Florenca:* Sta Maria del Carmine (→ *Masaccio*, → *Masolino*, Filippino → *Lippi*)

Cappella Carafa → *Rim:* Sta Maria Maggiore

Cappella Castellani → *Florenca:* Sta Croce

Cappella Chigi → *Rim:* Sta Maria del Popolo

Cappella Contarelli → *Rim:* S. Luigi dei Francesi (→ *Caravaggio*)

Cappella Cornaro → *Rim:* Sta Maria della Vittoria (Gianlorenzo → *Bernini*)

Cappella degli Scrovegni ali *Capp. dell'Arena* → *Padova* (→ *Giotto*)

Cappella del SSo Sacramento → *Rim:* Sta Maria Maggiore

Cappella di Filippo Strozzi il Vecchio → *Florenca:* Sta Maria Novella (Filippino → *Lippi*)

Cappella di S. Domenico → *Bologna:* S. Domenico (→ *Niccolò dell'Arca*)

Cappella di S. Martino ali *Capp. Montefiore* → *Simone Martini* (Assisi)

Cappella di S. Zenone → *Rim:* Sta Prassede

Cappella Fonseca → *Rim:* S. Lorenzo in Lucina

Cappella Niccolina → *Rim:* Palazzi Vaticani

Cappella Nuova (*Madonna di S. Brizio*) → *Orvieto:* katedrala (→ Signorelli)

Cappella Ovetari → *Padova:* Chiesa degli Eremitani (→ *Mantegna*)

Cappella Palatina → *Palermo:* Palazzo dei Normanni

Cappella Paolina → *Rim:* Palazzi Vaticani

Cappella Paolina (*Borghese*) → *Rim:* Sta Maria Maggiore

Cappella Pazzi → *Florenca*

Cappella Peruzzi → *Florenca:* Sta Croce

Cappella Portinari → *Milano:* St'Eustorgio

Cappella Pulci-Beraldi → *Florenca:* Sta Croce

Cappella Rinuccini → *Florenca:* Sta Croce

Cappella Sassetti → *Florenca:* Sta Trínita

Cappella Sistina → *Sikstinska kapela*

Cappella Spada → *Rim:* S. Girolamo della Carità (*Borromini*)

Cappella Strozzi (di Mantova) → *Florenca:* Sta Maria Novella (→ *Nardo di Cione*)

CAPRAROLA (*Lazio*, Italija), 18 km jugovzh. od Viterba. **Villa Farnese*, v tlorisu peterokotna graščina, ki so jo začeli zidati o. 1515/20 (Antonio da Sangallo ml. in Bald. Peruzzi), pozn. pa jo je po načrtu iz 1558 dkč. Vignola (zidava 1559—73). Posamezne prostore so s freskami okrasili sam Vignola (*Camera Tonda*), sicer pa mdr. Taddeo Zuccari (npr. *Sala dei Fatti Farnesi*), Raffaellino da Reggio (*Sala delle Carte geografiche*), Giovanni dei Vecchi (1562, *Sala degli Angeli*), idr.

L: EWA XV: Index (1968, p. 95); »PKG« 8 (1970). — Cf. A. *Chastel* (Sk 1968, repr. p. 121), M. *Mušič* (II 1966), J. *Shearman* (Harm 1967), H. *Voss* (II 1920), F. *Würtenberger* (1962).

Los **Caprichos,** Goyev prvi graf. cikel (1796—98), ki ga sestavlja 80 jedk. (ozadja so obdelana v tehniki akvatinte).

L: cf. J. *López Rey* (1953), B. *Rudolf* (1962), F. J. *Sánchez Cantón* (1949), etc.

Caravaggio, s pr. im. Michelangelo *Merisi* (1573—1610), it. slikar. Njegova umetnost je znamenita zaradi oblikovanja svetlobe (ostra nasprotja med osvetlenimi in osenčenimi deli podobe, iz enega vira od zgoraj prihajajoča »kletna« svetloba) in revolucionarnega razkazovanja nepolepšane resničnosti (umazani podplati na olt. podobah), z njo se končuje pozna renesansa in hkrati začenja barok; znan pa je tudi po krvavih pustolovščinah, ki so zaznamo-

vale njegovo življenje. R. v Caravaggiu med Milanom in Brescio, od o. 1593 v Rimu, 1605 ranil tekmeca v ljubezni, pobegnil v Genovo in se vrnil v Rim, 1606 se po uboju zatekel v enega izmed gradov družine Colonna, nato, verj. 1607, v Neaplju, 1607/08 na Malti (postal *cavaliere di grazia*), 1608/09 iz ječe prek Messine in Siracuse pobegnil v Neapelj, tam 1610 ranjen, okreval, dobil dovoljenje, da se — pomiloščen — vrne v Rim, toda po novih nesrečnih zapletljajih u. za malarijo v Porte d'Ercole. Izredno vplival na sodobnike in pozn. slikarje (→ *caravaggisti*), mdr. tudi na Ribero, Zurbarána, Velázqueza, Rembrandta itd. S: *Bolni Bákhos* (Borghese), »*Una Musica*« (MM), *Zamaknjenje Frančiška As.* (Hartford), *Deček, ki ga je ugriznil kuščar* (Florenca, z. Roberto Longhi), *Deček s košarico sadja* (Borghese), *Bákhos* (Uffizi) in *Igralec na lutnjo* (Eremitaža) — vse iz 1590/94, *Vedeževalka* (Louvre), *Počitek na begu v Egipt* (1594/96, Doria), *Spreobrnjenje sv. Pavla* (les, 1594/96, Rim, z. Odescalchi Balbi di Piovere), *Abraham daruje Izaka* (1594/96, Uffizi), *Košarica s sadjem* (1596, Milano, Pin. Ambrosiana), *Meduzina glava* (pl na lesenem ščitu, 1596/98?, Uffizi), *Večerja v Emavsu* (1596/98, Nat. Gall.), → *Amor zmagovalec* (1598/99, Dahlem), 1598/1601 za c. S. Luigi dei Francesi v Rimu slavno → *Poklicanje sv. Mateja* (ib.), in *Mučeništvo sv. Mateja* (ib.), *Matej z angelom* v odbiti varianti (prej Berlin, Kaiser-Friedrich-Mus., unič. 1945) in sprejeti sliki (Rim, S. Luigi dei Francesi), *Križanje sv. Petra* in *Pavlovo spreobrnjenje* (oboje 1600—01, Rim, Sta Maria del Popolo), **Polaganje v grob* (1602/04, Pin. Vat.), *Madonna dei palafrenieri* (1605, Borghese), *Sv. Hieronim* (1605/06, ib.), *David z Goljatovo glavo* (1605/06, ib; 1605/06, Ksthist. Mus.), *Marijina smrt* (1605/06, Louvre), *Večerja v Emavsu* (1606, Brera), *Madona rožnega venca* (1606/07, Ksthist. Mus.), *Sedem del usmiljenja* (1607, Neapelj, Chiesa del Pio Monte della Misericordia), *Alof de Wignacourt* (1608, Louvre), *Obglavljenje Janeza Krst.* (1608, La Valletta [Malta], stolnica S. Giovanni), *Pokop sv. Lucije* (1608, Siracusa, Sta Lucia), *Obujenje Lazarja* (1609, Messina, Mus. Naz.), *Čaščenje pastirjev* (1609, ib.) in *Mladi Janez Krst.* (1609, Borghese).

L: B. *Joffroy:* Le dossier Caravage (P 1959); Valerio *Mariani* (EWA III, 1960, s. v. — L!); L. *Salerno* (Kindler I, 1964, s. v. — L!); Herwarth *Röttgen*, Giuseppe Cesari, die Contarelli-Kapelle und Caravaggio (ZfKg, 1964); *id.*, Die Stellung der Contarelli-Kapelle in Caravaggios Werk (ib., 1965); Art in Italy: 1600—1700 (1965 [rk, Detroit]); *L'opera completa del Caravaggio (Mi 1967, uv Renato *Guttuso*, kom. Angela *Qttino Della Chiesa*, »CA« 6 — L!); Herwarth *Röttgen*, Caravaggio-Probleme (MJb, 1969); Alfred *Moir*, Did Caravaggio draw? (AQ, 1969). — Cf. G. C. *Argan* (1956), C. *Baroni* (1951), F. *Baumgart* (1952; 1954 [L!]; 1955), E, *Benkard* (1928), B. *Berenson* (1951 [1953]), J. *Białostocki* (1955), A. *Czobor* (1955), P. *Della Pergola* (II 1959), W. *Friedlaender* (1948; 1955), J. *Hess* (1951, 1954; 1956), R. *Hinks* (1953), R. *Jullian* (1953; 1955, 1961), R. *Longhi* (cf. 1943; 1951; 1952; 1957; 1960); D. *Mahon* (1951; 1952; 1953), M. *Marangoni* (1922); L. *Schudt* (1942), L. *Venturi* (1951), H. *Voss* (1923; 1951), H. *Wagner* (1958), R. *Wittkower* (1958 [1965]). L. *Zahn* (1928).

caravaggisti, slikarji 1. pol. XVII. st., ki so se zgledovali po umetnosti → *Caravaggia* (supra), tj. po njegovem oblikovanju svetlobe in njegovem razmerju do motivov in videza vsakdanjega sveta. Med it. caravaggisti zaslužijo pozornost zlasti Orazio → *Gentileschi*, Giovanni Battista *Caracciolo*, imen. *Battistello* (o. 1570—1637) v Neaplju, Orazio *Borgianni* (1578 ali prej—1616), Carlo → *Saraceni*, Bartolomeo *Manfredi* (o. 1580—1620/21), Artemisia → *Gentileschi*, Giovanni *Serodine* (1600—1631), itd., med Holandci t. i. → *utrechtski caravaggisti* (→ *Terbrugghen*, → *Baburen*, → *Honthorst*, idr.), med Francozi *Valentin de Boul[l]ogne* (1591—1634), Robert *Tournier* (1604—1670) in samosvoji Georges de → *La Tour*; itn. Caravaggio je tehtno vplival tudi na učence → *Carraccijev* (npr. na → *Renija* in še celó na → *Guercina*), brez pobud njegovega slikarstva si ne moremo predstavljati večine v. predstavnikov šp. XVII. st. pa tudi Rubensa in Rembrandta ne.

L: Arthur von *Schneider:* Caravaggio und die Niederländer (Mrbu 1933; 2. izd. A 1967); Caravaggio and the Caravaggists (NY 1946 [rk]); Caravaggio en de Nederlanden (1952 [rk, Utr-Antw]); Nolfo di *Carpegna:* Caravaggio e i caravaggeschi (R 1955 [rk]); L'Age d'or espagnol: La peinture en Espagne et en France autour du Caravagisme (Bordeaux 1955 [rk]); Giuseppe *Scavizzi:* Caravaggio e i caravaggeschi (N 1963 [rk]); Alfred *Moir:* The Italian Followers of Caravaggio (2 knj., C[Mass.] 1967 [oc. Charles *Dempsey*, AB, sept. 1970]); Evelina *Borea:* Caravaggio e i caravaggeschi (Mi s. a., »MdC« 264 [cf. »MdC« 283 — L!]). — Cf. R. *Longhi* (e. g. 1943; & *alii* 1951; 1951), E. P. *Richardson* (1942), etc.

Carceri (d'invenzione) → *Piranesi, Giov. Batt.*

cardo, ulica v rim. mestih in vojaških taboriščih v smeri sev.-jug. Gl. cardo, *cardo maximus*, se je v središču mesta ali tabora sekal z → *decumanus maximus* in tako delil mesto v četrti, *insulae* (»otoke«).

L: Aleksandar *Stipčević* (ELU 1, 1959 [1960], s. v.); Champeaux-Sterckx (1966, p. 109—10).

CARIGRAD, nekd. grš. kolonija *Bizantion*, kot *Konstantinopolis* o. 330—395 prestolnica rim. imperija in 395—1453 vzhodnorim. ali biz. cesarstva, kot *Istanbul* 1453—1923 tur. prestolnica.

L: EWA XIV (1967, stp 427—38 — L!). — Cf. J. *Beckwith* (1961), Ch. *Diehl* (1924), C. *Gurlitt* (1912), R. *Krautheimer* (Harm 1965), A. M. *Schneider* (1936; 1962), D. *Talbot Rice* (1959), etc.

~ ***Hagia Sofía** (grš.), *Sveta modrost*, sez. (potem ko je v uporu Nika 532 zgorela stara, 360 dkč. Konstantinova c., verj. petladijska stebrna bazilika) za ces. Justinijana I. arh. Antemios iz Tralesa in Izidor iz Mileta, posv. 537; po zavzetju Carigrada 1453 mošeja, od 1934 dalje muz. Notr.: izredno učinkovita združitev prevladujoče centr. zasnove in vzdolžnega prostora, nad pravokotnikom 71,7 × 77 m slavna kupola na pendentivih, oprta na 4 v. loke med gl. 4 slopi in zun. opornike, takó da se zdi, »kakor da plava«; vzhodno in zahodno od nje po ena nižja polkupola. V. kupola s premerom 31 m zdaj vis. 54 m, spočetka še plitvejša; ko se je ob potresu 558 udrla, jo je ob ustreznih spremembah Izidor ml. (nečak Antemijevega sodel.) zvišal za 7 m; njen zah. del se ponovno udrl 989, vzh. del pa 1346. Zidovi prvotno spodaj povsem pokriti z dragocenimi kamn. ploščami, nad njimi pa z mozaiki. Od slednjih ohranjena mozaika nad gl., tj. zah. vhodom (*Ces. Leon pred Kristusom*, 886/912), in nad juž. vhodom (*Marija na prestolu med Konstantinom* [des., z modelom mesta] *in Justinijanom* [levo, z modelom c.], 986/94).

L: W. R. *Lethaby* & H. *Swainson:* The Church of Sancta Sophia at Constantinople (L 1894); G. A. *Andreades*, Die Sophienkathedrale zu Konstantinopel (KwF, 1931); E. H. *Swift:* Hagia Sophia (NY 1940 — L!); Cyril *Mango:* Materials for the Study of the Mosaics of St. Sophia at Istanbul (Wsh 1962, »DOs« 8 [oc. Hans *Belting*, ZfKg, 1964, p. 181—84]); »PKG« 3 (1968); »US« 5. — Cf. A. *Grabar* (L'âge d'or 1966), C. *Ihm* (1960 — L!), H. *Kähler* (1967), R. *Krautheimer* (Harm 1965 — L!), M. *Mušič* (I 1965), W. R. *Sas-Zaloziecky* (1936), A. M. Schneider (1939 [1942]; 2-krat 1941), D. *Talbot Rice* (1959 — L!), Th. *Whittemore* (1932; 1933 —1952).

~ **Kahrije džamija,** nekd. c. samostana *Hora*, s slikarskim okrasom, ki pomeni vrh umetn. pod Paleologi. Slavni **mozaiki* (o. 1310/20) kažejo mdr. *donatorja Teodorja Metohita pred Kristusom*, prizore iz Marijinega in Jezusovega življenja (npr. *Angel oznani Ani rojstvo Marije*, *Marijino rojstvo*, *Joahim in Ana ljubkujeta Marijo*, *Marijini prvi koraki*, *Jožefov sen in Beg v Egipt*, etc.). — V paraklisu bolj ali manj sočasne, enako pomembne **StS-e*, npr. likovno izredno učinkovita **Anastasis*.

L: »PKG« 3 (1968, t. 24, VI, 25—26, 165). — Cf. P. A. *Underwood* (*1966); »US« 5 (p. 200—03).

~ **Sveta Irena** (*Hagia Eirene*), bazilika, zač. 532 in obnovljena po potresu 740.

L: »US« 5 (f p. 116—17). — Cf. R. *Krautheimer* (Harm 1965).

~ **Sveta Sergij in Bakhos,** o. 525—36 sez., pozn. v džamijo spremenjena c.: osrednji oktogon prekrit z vis., 16-delno bučasto kupolo.

L: »PKG« 3 (1968, t. 130—31); »US« 5 (f p. 114—15). — Cf. R. *Krautheimer* (Harm 1965).

Carista, bajesloven ptič, ki ne zgori v ognju. V naslonu na ant. lit. poroča o njem → *Albert Véliki* (Albertus Magnus, De animalibus 23, 20: *Caristae sunt aves ut dicunt Solinus et Jorach quae innocue flammis involant ita quod nec pennis nec corpore aduruntur* ...), dominikanec Franz von Retz pa ga je vključil v svoj → *Defensorium inviolatae virginitatis beatae Mariae* kot dokaz o Kristusovem deviškem rojstvu.

L: Liselotte *Stauch* (RDK III, 1954, s. v. [cf. ib. stp 1216]); Alfred A. *Strnad* (LCI I, 1958, s. v.).

Caritas (lat.), v srednjev. kršč. ikonografiji *Ljubezen*, »kraljica kreposti« (lat. *regina virtutum*; cf. s. v. *tri teološke kreposti*), velikokrat predstavljena kot *Dobrodelnost* resp. *Dobrotljivost* (fr. la *Charité*, nem. *die Mildtätigkeit*). Njen atribut je *srce* (včasih *s plamenom*), njena barva *rdeča*, med živalmi ji ustreza npr. → *pelikan*, njej nasprotna pregreha je → *Avaritia* ali → *Invidia* (zato včasih pod nogami Ljubezni → *Herod*).

L: Réau I (1955, npr. p. 183, 185, 189; LCI I (1968, s. v. — L!). — Cf. A. *Katzenellenbogen* (1964), F. X. *Kraus* (II/1 1886, npr. p. 391—92 & 394), W. *Molsdorf* (1920), J. *Sauer* (1902, p. 240), itd.

Caritas Romana, ant. ik. m. (Val. Max. V, 4): mlada žena — Pero — doji starca, svojega očeta, tj. Kimona, Miltiadovega sina, ki so ga Atenci obsodili na smrt od lakote. Up: npr. it. slika iz Strahlove z. v NG (XVII. st.).

L: Pigler II (1956); E. R. *Knauer*, Caritas Romana (Jb. Blm, 1964); LCI I (1968, s. v. — L!). — Cf. W. *Deonna* (1954; 1956), E. *Harris* (1964).

Carli, Enzo (1910—....), it. um. zgodovinar, *Soprintendente ai Monumenti e Gallerie* za pokrajini Siena in Grosseto, direktor *Pin. Naz.* v Sieni in ugleden raziskovalec it. gotske umetn.

B: *Tino di Camaino: scultore* (F 1934); ‚*Il problema di Nino Pisano*' (Arte, 1934); ‚*Segnalaziani di pittura napoletana*' (Arte, 1938); *Sculture del Duomo di Siena* (T 1941); *Il Pulpito di Siena* (Berg 1943); *Capolavori dell'arte senese* (F 1946); *Michelangelo* (Berg 1946, »GAI«); *Jacopo della Quercia* (F 1949); *Sculture lignee senesi* (F 1949); *La scultura lignea senese* (Mi-F 1951; n. izd. Mi 1954); *Les tablettes peintes de la Biccherna et de la Gabella de l'ancienne république de Sienne* (P 1951); *Amedeo Modigliani* (R 1952); *I Corali del Duomo di Siena: Il fiore della miniatura italiana* (Mi 1953); *Paolo Uccello* (Mi 1954); ‚*Vecchietta e Nerocchio*' (CrArte, 1954); (& G. A.

Dell'Acqua) *Profilo dell'arte italiana, I—II* (Berg 1954—1955); *La pittura senese* (Mi 1955, »La Carta del Navegar Pittoresco« 2; fr. izd. P 1955); *Dipinti senesi del contado e della Maremma* (Mi 1955); *Les Primitifs siennois* (P 1957; nem. izd. *Die großen Maler von Siena*, W-Mn 1956); *Pittura medievale pisana* (Mi 1958); *Pittura pisana del Trecento* (Mi 1958); *Emilio Greco* (R 1958); (& C. Gnudi & R. Salvini) *Pittura italiana, I* (Mi 1959; nem. izd. *Romanik und Gotik*, Mn 1962); *Il Pintoricchio* (Mi 1960); *I Lorenzetti* (Mi 1960); ‚*Ein neuer Simone Martini*' (Panth, 1960); *Musei senesi* (No 1961); *L'abbazia di Monteoliveto* (Mi 1961); *Pittura pisana del Trecento, 2: La seconda metà del secolo* (Mi 1961); ‚*Problemi e restauri di Giovanni di Paolo*' (Panth, 1961); *Duccio di Buoninsegna* (Mn: Prestel 1963 [nem. prev.]); ‚*Giovanni Pisano a Siena*' (20. kongr. I, 1963); *Michelangelo e Siena* (Monte dei Paschi di Siena 1964); *Il Reliquiario del Corporale ad Orvieto* (Mi 1964); *Il Duomo di Orvieto* (R 1965); *Pienza la città di Pio II* (Monte dei Paschi di Siena 1966); *Scultura italiana, 2: Il gotico* (Mi 1967); *Donatello a Siena* (R 1967).

L: Lodovici (1942); Chi è (1961).

Carmichaël, Montgomery — cf. s. v. *Brezmadežna* (lit.).

Carmina Burana, takó z lit. kot z umzg. vidika pomemben iluminiran rkp. (1. tretjina XIII. st., München, Bayerische Staatsbibl., Ms. lat. 4660), imen. po prvotnem hranišču, knjižnici gornjebavarskega samostana → *Benediktbeuern*, kjer so ga znova odkrili ob sekularizaciji v XIX. st. Med miniaturami, ki ilustrirajo z. nem. in lat. vagantskih pesmi, posebno znana *Poletna pokrajina*, »prva srednjev. krajina«, v resnici seve kompozicija stiliziranih dreves in rastlin z živalmi (f. 64v).

L: Bayerns (1960, kat. št. 44); EWA X (1965, t. 142). — Cf. C. *Nordenfalk* (Sk 1958).

Caro-Delvaille, Henri (1876—1928), fr. (ž.) slikar, Bonnatov učenec in sam realističen portretist. S: npr. *Moja žena in njene sestre* (d. 1904, MAM).

L: Edouard-Joseph I (1930, s. v.). — Cf. E. M. *Naményi* (1961).

Caron, Antoine (o. 1521—1599), fr. slikar, manierist, predstavnik t. i. druge → *fontainebleaujske šole*, r. v Beauvaisu, u. v Parizu. S: npr. *Pokol za vlade triumvirov* (d. 1566, Louvre), *Tiburtinska sibila in Avgust* (o. 1580, ib.).

L: René *Guilly* (Kindler I, 1964, s. v. — L!); »US« 9 (1969, repr. p. 159); »PKG« 8 (1970, t. 67 & 145). — Cf. A. *Blunt* (1953).

Carpaccio, Vittore (o. 1460/65—1525/26), it. beneški slikar, poetičen pripovedovalec, ohranil ta značaj tudi v XVI. st., ko je čedalje bolj zaostajal za vodilnim beneškim slikarstvom. S: *poliptih s sv. Hieronimom in sv. Martinom* (o. 1487?, Zadar, katedr. Sv. Anastazija), t. i. *Kurtizani* (les, o. 1490, Benetke, Civico Mus. Correr), 9 slik s *prizori iz Uršuline legende* (vse Accad.), in sicer *Prihod angl. poslancev k bretonskemu kralju, Slovo angl. poslancev, Vrnitev angl. poslancev, Zaročenca se poslavljata od staršev in odpravljata v Rim* (največja slika cikla, 280 × 611 cm, d. 1495), *Srečanje romarjev s papežem* (1493?), → *Sen sv. Uršule* (d. 1495), *Prihod v Köln* (d. 1490), *Mučeništvo in pokop* (d. 1493) in *Poveličanje sv. Uršule* (d. 1491, pozn. spremembe?), *Čudež križeve relikvije* (1494, ib.), 8 *in situ*, tj. v dalmatinski *Scuola di S. Giorgio degli Schiavoni* v Benetkah ohranjenih slik, in sicer *Poklicanje sv. Mateja* (d. 1502) in *Oljska gora*, iz legend svetnikov, ki so jih Dalmatinci imeli za rojake (Hieronima, Trifona in Jurija), pa *Hieronim z levom v samostanu, Smrt sv. Hieronima* (d. 1502) in prej kot slika sv. Hieronima v njegovi delovni sobi znano **Videnje sv. Avguština* (1502 — Avguština s potezami kard. Bessariona obsije, medtem ko piše o Hieronimu, luč in zasliši glas), *Sv. Trifon izžene demona iz hčere ces. Gordiana, Sv. Jurij v boju z zmajem, Jurij ubije zmaja* in *Jurij krsti selenskega kralja*, ikonografsko posebni sliki (o. 1510?) *Razmišljanje o Kristusovem trpljenju* (levo *Hieronim*, des. *Job*) in kot pendant *Objokavanje* (Dahlem), *Portret viteza s hermelinom* (in devizo MALO MORI QVAM FOEDARI, *Raje umreti, kot omadeževati se*, d. 1510, Thyssen), zdaj razdeljeni *poliptih iz beneške c. Sta Fosca*, npr. *Sv. Boštjan* (d. 1514, Zgb Str), *Mučeništvo* 10000 *kristjanov* (d. 1515, Accad.), *Lev sv. Marka* (d. 1516, Benetke, Doževa palača), s sodel. pa npr. *Madona na prestolu s 6 svetniki* (levo *Zaharija, Jožef in Rok*, des. *Boštjan, Ludovik Toložanski in Nazarij*) *in 3 angeli z glasbili* (d. 1516, Koper, katedr.), *Madona s 6 svetniki* (*Ludovik Toložanski, Peter in Frančišek As.*, des. *Anton Padovanski, Klara in Jurij*) *in angeloma z glasbili* (d. 1518, prej Piran, c. frančiškanskega samostana), *Predstavitev v templju* (d. 1523) in *Pokol nedolžnih otrok* (obe Koper, katedr.).

L: Venturi VII/4 (1915); van Marle VIII (1936); T. *Pignatti* (EWA III, 1960, s. v. — L!); Luisa *Vertova* (Kindler I, 1964, s. v.); L'opera completa del Carpaccio (Mi 1967, »CA« 13, uv Manlio *Cancogni*, kom. Guido *Perocco* — L!). — Cf. B. *Berenson* (L: Ph 1957), G. *Fiocco* (1931; 1942; 1958), F. *Hartt* (1940), W. *Hausenstein* (1925), J. *Lauts* (1962), R. *Longhi* (1946), G. *Ludwig* (& P. *Molmenti* 1903; 1906), V. *Moschini* (1948), M. *Muraro* (1956), R. *Pallucchini* (1946; 1958; 1961), G. *Perocco* (1952; 1960; 1964), V. *Zlamalik* (1967).

Carpeaux, Jean-Baptiste (1827—1875), fr. kipar (grafik in slikar), romantičen realist. Učitelj

mu je bil → *Rude*, s → *Prix de Rome* se je 1854—59 mudil v Italiji. P: *Napolitanski ribiški deček* (1858, Louvre), *Ugolino s sinovoma* (1857—61, ib.), skupina **Ples* (*La Danse*, 1865—69) za des. stran pročelja Garnierove Opere v Parizu, *Štirje deli sveta* (*Quatre parties du monde*, 1867—72, Pariz, Fontaine de l'Observatoire); kot najboljši kipar portretist tistega časa v Franciji ustvaril številna doprsja (mdr. slikar *J.-L. Gérôme*, *Alexandre Dumas*, *Gounod*).

L: Louise *Clément-Carpeaux:* La vérité sur l'oeuvre et la vie de J.-B. Carpeaux (*1827—1875*) (2 knj., P 1934—1935); James *Holderbaum* (EWA III, 1960, s. v.); Anthony *Radcliffe:* Jean-Baptiste Carpeaux (Mi s. a., »MdS« 78). — Cf. G. C. *Lecomte* (1928), P. *Vitry* (1912).

Carrà, Carlo (1881—1966), it. slikar, lik. kritik in pisec o umetn., eden izmed 5 podpisnikov (& Balla, Boccioni, Russolo, Severini) 1. futurističnega manifesta 1910, z G. De Chiricom 1917 ust. → *pittura metafisica*, pozn. razstavljal s skupino *Novecento*. S: *Filippo Tommaso Marinetti* (1911, Torino, zas. z.), *Pogreb anarhista Gallija* (1911, MMA), *Metafizična muza* (d. 1917, Milano, Emilio Jesi), *Samota* (d. 1917, Zürich, Carola Giedion-Welcker). — 1922—40 lik. kritik lista *L'Ambrosiano* v Milanu.

B: *Guerrapittura* (Mi 1915); *Pittura metafisica* (F 1919); *Giotto* (R 1924); *Schrimpf* (R 1924); *Pittori romantici lombardi* (R 1932); avtobiogr.: *La mia vita* (T 1935; 2. izd. Mi 1945).

L: G. *Raimondi:* Carlo Carrà (Bol 1918); *id.:* Disegni di Carlo Carrà (Mi 1942); Pietro *Torriani:* Carrà (Mi 1942); G. *Pacchioni:* Carlo Carrà (Mi 1945; 2. izd. 1959 — L!); G. *Raimondi*, La congiuntura metafisica (Par, 1951); H. *Read* (Kindler I, 1964, s. v. — L!); Arte figurativa (1966, nekr.); L'opera completa di Carrà dal futurismo alla metafisica e al realismo mitico: 1910—1930 (Mi 1970, uv Piero *Bigongiari*, kat. Massimo *Carrà*, »CA« 44 — B! & L!). — Cf. G. A. *Dell' Acqua* (1949), R. *Longhi* (1937 [1945]), A. *Soffici* (1928), M. *Valsecchi* (1959 [rk] — L!).

Carracci, slikarska družina v Bologni, katere člani (cf. infra) *Agostino*, *Annibale* in *Ludovico* so skupaj vodili za nadalnji razvoj it. umetnosti pomembno slikarsko delavnico (→ *Accademia degli Incamminati*; → *bolonjska šola*).

L: Mostra dei Carracci: Catalogo critico (Bol 1958 [rk]; *3. izd. ib. 1958 — L!), Anna *Ottani:* Gli affreschi dei Carracci in Palazzo Fava (Bol 1966, »L'arte in Emilia« 3). — Cf. A. *Foratti* (1913), D. *Mahon* (1947; 1956), G. *Rouchès* (1913), A. *Venturi* (1895), H. *Voss* (Bl 1924), R. *Wittkower* (1952; 1958).

Carracci, Agostino (1557—1602), it. slikar, star. brat Annibala (infra), r. v Bologni, u. (44) v Parmi; 1597—99 Annibalov sodel. v Pal. Farnese. S: npr. *Obhajilo sv. Hieronima* (o. 1591/93, Bologna), *Kristus in prešuštnica* (o. 1595/96, Brera), *freske* v Pal. del Giardino v Parmi.

L (cf. s. v. *Carracci*, supra): Maurizio *Calvesi* (EWA III (1960, stp 139—41); L. *Vertova* (Kindler I, 1964, s. v.); EWA XV: Index (1968, p. 98); Jaynie *Anderson*, The »Sala di Agostino Carracci« in the Palazzo del Giardino (AB, marec 1970). — Cf. Ch. *Dempsey* (1966). — Cf. O. *Kurz* (1951).

Carracci, Annibale (1560—1609), it. slikar, najpomembnejši član družine → *Carracci* (supra), pionir v razvoju *idealne* → *krajine* in *žanra* v it. slikarstvu. R. v Bologni, od 1595 dalje v Rimu, tam u. (38) duševno bolan. S: npr. *Mesarija* (Oxford, Christ Church Libr.), *Mož, ki jé fižol* (»*il Mangia fagiuoli*«, o. 1585, Rim, Gall. Colonna), *Mistična zaroka sv. Katarine* (1586, Capodimonte), *Vnebovzetje* (1587, Dresden), *Venera in Adonis* (1590, Ksthist. Mus.), *Bakhantinja* (o. 1590, Uffizi), *Vnebovzetje* (d. 1592, Bologna), *freske* v Pal. Farnese v Rimu, in sicer najprej v *Camerino Farnese* (1595—97, od tam tudi *Hêrakles na razpotju*, 1595/97, Capodimonte) in nato s sodel. v **Gall. Farnese* (1597—1604), *Vnebovzetje* (1601, Rim, Sta Maria del Popolo, Capp. Cerasi), *Kristus in Samarijánka ob vodnjaku* (1602/03, Ksthist. Mus.), *Pokrajina z begom v Egipt* (o. 1603, Doria, cf. s. v. *Aldobrandinske lunete*), mdr. tudi več *avtp.* (*z očetom in nečakom*, 1587/88, Brera; 1590/92, Uffizi; 1593, Parma, Pin. Naz.; *na slikarskem stojalu*, Eremitaža in replika v Uffizijih).

L: Hugo *Schmerber* (ThB VI, 1912, s. v. — L!); I. B. *Supino* (EI IX, 1931); Giancarlo *Cavalli* (EWA III, 1960, stp 136—39); Ideale classico (1962 — L!); L. *Vertova* (Kindler I, 1964, s. v.); Evelina *Borea:* Annibale Carracci (Mi s. a., »MdC« 49). — Cf. Ch. *Dempsey* (1968), K. *Gerstenberg* (1923), J. R. *Martin* (1965), D. *Posner* (*1971), H. *Tietze* (1906/07).

Carracci, Ludovico (1555—1619), it. slikar, bratranec Agostina in Annibala (supra), r. in u. (64) v Bologni. S: npr. *Oznanjenje* (1580/85, Bologna), **Madonna Bargellini* (1588, ib.), med freskami iz rim. zgod. v Pal. Magnani (zdaj Salem) v Bologni npr. *Volkulja* in *Ugrabljenje Sabink* (1588/92), *Kananejska mati* (o. 1595/96, Brera), *Alegorija odrešenja* (1614, Ferrara, Sta Francesca Romana).

L (cf. s. v. *Carracci*, slikarska družina): Andrea *Emiliani* (EWA III, 1960, stp 134—36); L. *Vertova* (Kindler I, 1964, s. v. — L!); EWA XV: Index (1968, p. 99).

CARRARA, mesto v srednji Italiji (*Toscana*) 7 km od Ligurskega morja, po vsem svetu znano zaradi slavnega brezmadežno belega marmorja, ki ga lomijo v njegovi okolici že od starih Rim-

ljanov dalje. Znano je, da si je Michelangelo osebno izbiral bloke za svoja dela.

L: EWA VIII (1963, stp 634 — L!).

Carriera, Rosalba (1675—1757), it. beneška slikarka, svakinja Giov. Ant. Pellegrinija. Od o. 1698 dalje slikala miniature, od 1703 pa predvsem pastelne portrete, s katerimi je žela v. uspehe tudi v Parizu (1720—21), Modeni (1723) in na Dunaju (1728—30). Zaradi očesne bolezni 1746 prenehala delati, u. duševno bolna. S: pasteli, zlasti portreti (Dresden; Accad.; itd.).

L: D. G. *Vianelli:* Diario degli anni 1720—21 scritto a Parigi da Rosalba Carriera (V 1739); Emilie von *Hoerschelmann:* Rosalba Carriera: die Meisterin der Pastellmalerei ... (Lpz 1908); Vittorio *Malamani:* Rosalba Carriera (2. izd., Berg 1910, »Coll. di monografie illustrate: Pittori ...« 8); N. *Ivanoff* (Kindler I, 1964, s. v. — L!). — Cf. R. *Pallucchini* (V 1960).

Carrière, Eugène (1849—1906), fr. slikar in litograf. Med njegovimi skoraj enobarvnimi slikami z meglasto zabrisanimi obrisi so najboljši portreti, sicer pa njihov svet zaznamujejo materinstvo, sirote ipd. S: *Louis-Henri Devillez v svoji delavnici* (1887, Louvre), *Paul Gauguin* (1890, Grosse Pointe, Mich., Mrs. F. Murphy), *Alphonse Daudet s hčerko* (1891, ib.), *Paul Verlaine* (1891, ib.), *Edmond de Goncourt* (1892, Pariz, Ac. Goncourt), *Gabriel Séailles s hčerko* (1893, Pariz, zas. z.), *Auguste Rodin* (o. 1898, Pariz, Mus. Rodin), *Arthur Fontaine s hčerko* (1904, Pariz, z. Ph. Fontaine).

L: Eugène Carrière et le symbolisme (P 1949 [rk, Orangerie 1949—50]); G. *Bazin* (Kindler I, 1964, s. v. — L!).

Carrieri, Raffaele (1905—....), it. pesnik, književnik in pisec o umetn.

B (lik. umetn.): *Massimo Campigli* (Mi 1941); *Giorgio Di Chirico* (Mi 1942, »Monografie d'Arte di ‚Stile'«); *Marino Marini* (Mi 1948); *Pittura, scultura d'avanguardia in Italia* (Mi 1950); *Il futurisimo* (Mi 1961, »Movimenti d'arte« 2).

L: DULC I (1959).

Carrucci, Jacopo, imen. *il* → *Pontormo*

Carskoje selo (*Puškin*) → *Rastrelli*

Carstens, Asmus Jakob (1754—1798), nem. (dan.) slikar, začetnik → *neoklasicizma* v nem. slikarstvu. R. v Šlezviku (St. Jürgen b. Schleswig), od 1792 dalje v Rimu, tam u. Grš. mit. prizori, alegorije in lit. motivi (Dante, Shakespeare, Ossian) — izvedeni zvečine samó v risbah in kartonih.

L: Albrecht-Friedrich *Heine:* Asmus Jakob Carstens und die Entwicklung des Figurenbildes (Str 1928, »SdK« 242); A. *Kamphausen:* Asmus Jakob Carstens (Neumünster i. Holstein 1941); H. *Menz:* Asmus Jakob Carstens (D 1955); G. *Tolzien* (Kindler I, 1964, s. v.). — Cf. C. L. *Fernow* (1806 [1867]), F. *Novotny* (1960).

Cartailhac, Émile (1845—1921), fr. prazgodovinar, konservator v Toulousu, mdr. eden izmed najstar. piscev o prazg. slikarstvu.

B (lik. umetn.): (& H. Breuil) *Les peintures et gravures murales des cavernes pyrénéennes*' (L'Anthropologie, 1905); *La caverne d'Altamira a Santillana* (Monaco 1906).

L: L'Anthropologie (1921, nekr.).

Cartari, Vincenzo, it. humanist, doma iz Reggio d'Emilia, pisec za poznorenesančno in baročno ikonografijo pomembnega in razš. dela *Imagini dei Dei degli Antichi* (1. izd. Benetke 1556), pozn. izd. *Imagines deorum* (Lyon 1581).

B & L: *Vincenzo Cartari: Imagini delli dei de gl'antichi, Nachdruck der Ausgabe Venedig 1647, vermehrt durch ein Inhaltsverzeichnis und neue Register* (Graz 1963, uv Walter Koschatzky).

Cartellieri, Otto (1872—1930), nem. zgodovinar, r. v Odesi, prof. na univ. v Heidelbergu, sodel. *Monumenta Germaniae historica*, u. v Baslu.

B: *Abt Suger von St.-Denis: 1081—1151* (Bl 1898 [pon.: Vaduz: Kraus 1965], »Historische Stud.« 11); *Am Hofe der Herzöge von Burgund* (Ba 1926; amer. izd.: *The Court of Burgundy*, NY 1929).

Carus, Carl Gustav (1789—1869), nem. slikar in zdravnik, Goethejev prijatelj, s svojimi spisi najpomembnejši teoretik nem. romantičnega slikarstva. Na njegovo je najmočneje vplival C. D. Friedrich. S: npr. *Hunski grob v mesečini* (1820, Bremen), *Ateljé v mesečini* (1826, Karlsruhe), *Vožnja z gondolo po Labi pri Dresdenu* (1827, Düsseldorf, Kstmus.), *Goethejev spom.* (1832, Hamburg).

B: *Neun Briefe über Landschaftsmalerei* (Lpz 1831; n. izd. [K. Gerstenberg] D 1955); *Symbolik der menschlichen Gestalt* (Lpz 1853); *Betrachtungen und Gedanken vor ausgewählten Bildern der Dresdener Galerie* (1867).

L: Marianne *Prause*, C. G. Carus und C. D. Friedrich (J. Jahnov zb., 1957); *ead.:* C. G. Carus als Maler (dis. [K 1963]); G. *Tolzien* (Kindler I, 1964, s. v. — L!); »PKG« 11 (1966 — L!); Marianne *Prause:* Carl Gustav Carus (Bl 1968).

CASCIA DI REGGELLO ob zgornjem Arnu (Toskana, Italija). V c. *S. Giovenale* hranijo *triptih*, ki je (d. 23. IV. 1422) najstar. znano delo → *Masaccia*.

CASCINA, mestece v Toskani med Pontedero in Piso: v bližini je bila 1364 bitka med florent. in pisanskimi vojaki, ki jo je imel upodobiti Michelangelo za Pal. della Signoria v Florenci (→ *Bitka pri Cascini*).

CASERTA, mestece sev. od Neaplja (*Campania*, Italija), ki se je razvilo ob gradu. Orjaški *kraljevski grad* (208 × 165 m) in 120 hektarjev obsegajoči *park* sta bila oblikovana 1752—74 po načrtu Luigija → *Vanvitellija*, ki mu je pomagal G. *Piermarini*. V tem »Versaillesu Italije« je mdr. *Mus. Borbonico*.

L: Gino *Chierici:* La Reggia di Caserta (R 1937); F. *De Filippis:* Caserta e la sua reggia (N 1954); EWA I (1959, t. 389 zgoraj), VIII (1963, stp 696—97 [L!], t. 226 des. v sredi in 441), X (1965, t. 267 zgoraj); »US« 10 (1969). — Cf. R. *Wittkower* (1958).

Cassianus Massiliensis (u. o. 430/35), kršč. cerkv. pisec (in svetnik), živel v Egiptu med anahoreti, o. 410/15 ust. 2 samostana pri Massilii (pozn. Marseille). V njegovih spisih nauk o → *octo principalia vitia* (osem naglavnih grehov).

L: Bardenhewer (1901, p. 454—56); Réau III/1 (1958, p. 260—61).

Cassirer, Bruno (1872—1942), nem. (ž.) um. založnik v Berlinu, 1898 ust. tam um. zal. in 1902 revijo *Kunst und Künstler*, ki je v Nemčiji popularizirala fr. impresioniste in utirala pot t. i. nem. impresionistom, Maxu → *Liebermannu*, → *Corinthu* in → *Slevogtu* (od 1903 dalje založil vse ilustr. knj., ki jih je slednji ilustr.); 1938 emigriral v Anglijo. Up: Max Slevogt (d. 1921, Nationalgal. v Berlinu).

Cassirer, Ernst (1874—1945), nem. (ž.) filozof, s svojo interpretacijo »simboličnih vrednot« spodbudno vplival na znanstvenike okrog → *Warburgovega inst.*, zlasti na E. Panofskyja in izoblikovanje njegove ikonološke metode.

B: *Die Begriffsform im mythischen Denken*+ (Lpz-Bl 1922, »StudBW« 1); *‚Der Begriff der symbolischen Form im Aufbau der Geisteswissenschaften‘*+ (Vor-BW I, 1921/22, Lpz 1923); *Philosophie der symbolischen Formen, I—III* (Lpz 1923—1925—1929); *Sprache und Mythos: Ein Beitrag zum Problem der Götternamen* (ib. 1925, »StudBW« 6); *Individuum und Kosmos in der Philosophie der Renaissance* (ib. 1927, ista z. 10); *‚Das Symbolproblem und seine Bedeutung im System der Philosophie‘* (ZÄKw, 1927/28); *Die platonische Renaissance in England und die Schule von Cambridge* (Lpz 1932, »StudBW« 24); *‚Zur Logik des Symbolbegriffs‘*+ (Theoria [Gtb], 1938); *The Myth of the State* (NH 1946; nem. prev. *Mythus des Staates*, Z 1949); pon. izb.: *Wesen und Wirkung des Symbolbegriffs* (Drm 1956).

L: Gilbert-Kuhn (1953 [1967]); Bernsdorf (1959); Panofsky Stud (1962); Sternfeld-Tiedemann (1962). — Zbornik: Philosophy and History: Essays presented to Ernst Cassirer (Ox 1936 — B!).

Cassirer, Kurt → *Borromini* (lit.)

Cassirer, Paul (1871—1926), nem. (ž.) um. trgovec v Berlinu, takó kot Bruno Cassirer (supra) uvajal na Nemško fr. impresioniste in podpiral t. i. nem. impresioniste.

il **cassone** (it.), »velika skrinja«, v it. zgodnji in vis. renesansi poročna skrinja, okrašena z rezbarijami in pozlato in ne nazadnje s slikarijami, ki so jih prispevali tudi številni slavni mojstri, npr. Paolo Uccello, Botticelli, Filippino Lippi, Piero di Cosimo, Andrea del Sarto in Franciabigio. Cf. s. v. *Esterina zgodba*.

L: cf. P. *Schubring* (1915 [1923]).

Cassou, Jean (1897—....), fr. pisatelj, lik. kritik in pisec o umetn., direktor pariškega *Musée National d'Art Moderne*.

B (lik. umetn.): *Marcel Gromaire* (P 1925); *Le Gréco* (P 1931; n. izd. 1951); *Picasso* (P 1937; n. izd. 1952); *Matisse* (P 1939; n. izd. 1949); *R. Dufy: poète artisan* (P 1946; n. izd. 1951); *Ingres* (P 1947); *Delacroix* (P 1947; n. izd. 1951); *Rodin* (P 1949); *Situation de l'art moderne* (P 1951; n. izd. 1954); *Honoré Daumier* (Lausanne 1951); *Le dessin français au XXe siècle* (ib. 1951); *Rembrandt* (P 1952); *Le nu dans la peinture* (P 1953); (uv) *Les impressionnistes et leur époque* (P 1954; n. izd.: *Les impressionnistes et leur temps*, P 1958); *Manet* (P 1954); *L'art de l'Amérique latine* (P 1956); *Durchbruch zum 20. Jahrhundert: Kunst und Kultur der Jahrhundertwende* (Mn 1962, z E. Languijem in N. Pevsnerjem [prev.]).

L: Drevet (1954); DULC I (1959).

Castagno, Andrea del → *Andrea del Castagno*

CASTEL DEL MONTE, slaven lovski grad → *Friderika II. Štaufovca* v Apuliji (sez. o. 1240 do 1250, takrat sredi gozdov), tako rekoč kristalno čista arhitektura: oktogon z 8 osmerokotnimi stolpi na vogalih in ravno tako osmerokotnim dvoriščem, v vsakem nadstr. 8 rebrasto obokanih prostorov, v stolpih stopnice in — tisti čas v Evropi neobičajne — sanitarne naprave, povezane s cisterno na strehi.

L: C. A. *Willemsen:* Castel del Monte: die Krone Apuliens (Wsb 1955, »Insel-Bücherei« 619); EWA VIII (1963, stp 714 [cf. *Andria*] — L!); »US« 8 (1968, p. 93). — Cf. E. *Bertaux* (1897), P. *Hirschfeld* (1968), B. *Molajoli* (1940).

Castelfranco, Giorgio (1896—....), it. um. zgodovinar, *soprintendente alle Gallerie* v Rimu.

B: *Leonardo da Vinci* (Mi 1952); *La pittura di Leonardo da Vinci* (Mi 1956, »Arte classica italiana« 1); *‚Note su Andrea Mantegna‘* (BArte, 1962); *Donatello* (Mi 1964).

CASTELFRANCO VÉNETO, mestece v Benečiji (32 km od Padove, 24 km od Trevisa) z ohranjenim obzidjem, rojstni kraj → *Giorgioneja*. Nadžupnijska c. *S. Liberale* (*chiesa arcipretale*) hrani slavno Giorgionejevo sgn. sliko **Madona s sv. Liberalejem in Frančiškom As.* (t. i. *Pala di Castelfranco*). V *Casa Pellizzari* so Giorgioneju

atr. slabše ohranjene *freske* (enobarven okrasni friz: *knjige*, *glasbila*, itd., lat. *napisi*).

L: EWA VIII (1963, stp 568 — L!); »CA« 16 (1968, kat. št. 3 & 12, t. III—VI & XXXI—XXIX).

Castelroncolo → *Bolzano: Runkelstein*

CASTELSEPRIO, kraj v sev. Italiji (*Lombardia*), o. 30 km sev. od Milana. V c. *Sta Maria foris portas* 1944 odkrite **StS-e* pričajo o močnem biz. vplivu (ali pa gre celó za delo potujočih biz. umetnikov). Um. zgodovinarji, ki so se ukvarjali z njimi (mdr. C. *Cecchelli*, G. de *Francovich*, A. *Grabar*, J. *Hubert*, E. *Kitzinger*, V. N. *Lazarev*, P. *Lemerle*, Ch. R. *Morey*, P. J. *Nordhagen*, M. *Schapiro*, D. *Talbot Rice*, P. *Toesca*, K. *Weitzmann*), so jih zelo različno datirali: od VII. do X. st. Fragmentarno ohranjene StS-e kažejo *Oznanjenje*, *Obiskovanje*, *Preskušnjo z grenko vodo*, *Rojstvo z oznanjenjem pastirjem*, *Poklon kraljev*, *Predstavitev v templju* in *Beg v Egipt*.

L: Gian Piero *Bognetti*, Gino *Chierici* & Alberto *De Capitani d'Arzago:* Santa Maria di Castelseprio (Mi-R 1948); EWA VIII (1963, stp 545—46 — L!); Klaus *Wessel* (RbK I, 1966, s. v. — L!); »UF« 12 (1967), 13 (1968); »US« 6 (1970, repr. p. 239). — Cf. A. *Grabar* (1968), G. *Schiller* (I 1966, p. 41 & repr. 79), H. *Schrade* (1958), K. *Weitzmann* (1951).

Castiglione, *grof* **Baldassare** (1478—1529), it. diplomat in pisec, poveljnik papeških čet in pozn. škof v Avili, avtor znamenitega dialoga o idealnem dvorjanu, *Il Cortegiano* (Venezia 1527). Up: e. g. Rafael (→ *Baldassare Castiglione*), Tizian (verj. malo pred 1529, Dublin).

L: F. *Ertl:* B. Castigliones Beziehungen und Verhältnis zu den bildenden Künsten (Nü 1933, dis.); V. *Cian*, Nel mondo di Baldassare Castiglione (Archivio storico Lombardo, 1942); SchlosserL (1964); »CA« 4 (1966, kat. št. 114, t. LIV) & 32 (1969, kat. št. 133).

Castiglione, Giovanni Benedetto, imen. *il Grechetto* (o. 1610—1665), it. slikar in grafik (jedk., izumitelj monotipije !). R. domn. v Genovi, akt. v Rimu, Neaplju, Florenci, Benetkah in Mantovi, tam u. Pomemben upodabljavec živali, z njimi je polnil in zaradi njih je izbiral tudi bibl. motive (*Noetova barka*, potovanja očakov), ki so pri njem predvsem pastorale, razpete med nemirnim menjavanjem svetlobe in natančnim popisovanjem živali in tihožitij. Prvi Italijan, ki se je učil ob Rembrandtovih jedk. S: npr. *Čaščenje pastirjev* (d. 1645, Genova, S. Luca), *Srečanje Izaka in Rebeke* (1640-a leta, Eremitaža).

L: P. *Kristeller* (ThB VI, 1912, s. v., p. 164 ss); LaranE (1959); P. *Zampetti* (Kindler I, 1964, s. v. — L!); Art in Italy: 1600—1700 (1965 [rk, Detroit]); KHE 2 (1965, p. 323). — Cf. A. *Blunt* (1954), G. *Delogu* (1928), R. *Wittkower* (1958).

CASTIGLIONE OLONA (Italija, Lombardija), kraj, ki je postal umetnostno pomemben za kard. Brande Castiglioneja (1350—1443) v obeh decenijih med 1420 in 1440. Masolinove freske s *prizori iz Marijinega življenja* v Collegiati (1428) in iz *življenja Janeza Krst.* (1435) v bližnjem baptisteriju.

L: EWA VIII (1963, stp 545 — L!); Eugenio *Cazzani:* Castiglione Olona nella storia e nell'arte (Edizioni »Mazzucchelli Celluloide« 1966).

Cattaneo (*Cataneo*), **Pietro** (u. 1569), it. arh., izd. idealne načrte mest, cerkva in palač z naslovom *I quattro primi libri d'Architettura* (V 1554; pon.: Ridgewood [N. J.]: The Gregg Press).

L: SchlosserL (1964).

Caumont, Arcisse de (1802—1873), fr. um. zgodovinar, utemeljitelj »arheol.« znanosti v Franciji, tj. znanstv. raziskavanja star. lik. umetn.; r. v Bayeuxu, u. (70) v Caenu. Ust. 1834 *Soc. française d'archéologie pour la consérvation des monuments nationaux*, populariziral termin *style roman* (»romanski slog«, ki ga je bil uvedel de Gerville) in sam 1850 uvedel termin *style ogival* (šilastoločni slog) za gotiko.

B: *Essai sur l'architecture religieuse du moyen âge* (P 1824; n. izd.: *Abécédaire ou rudiment d'archéologie*, P 1850).

Causa, Raffaello, it. um. zgodovinar in muzealec, direktor neapeljskih *Museo e Gallerie Nazionali di Capodimonte*.

B: *Mostra dei bozzetti napoletani del '600 e del '700* (N 1947 [rk]); *La Madonna nella pittura del '600 a Napoli* (N 1954 [rk]); *Pittura napoletana dal XV al XIX secolo* (Berg 1957); *Antonello* (Mi 1964); ‚*Per Tiziano: un pentimento nel »Paolo III con i nipoti«*' (Arte Ven, 1964); (& Gino Doria) *La reggia di Capodimonte* (F 1966, »I tesori« 4).

Cautes → *Kautes in Kautopates*

Cavalcaselle, Giovanni Battista (1820—1897), it. slikar, revolucionar in um. zgodovinar, pomemben »poznavalec«.

B (vse sodel. J. A. → *Crowe*): *Notices of the Lives and Works of Early Flemish Painters* (L 1857); *A New History of Painting in Italy: ... from the II to the XVI Century* (L 1864—1866; 2. izd. L. Douglas [I—IV] in T. Borenius [V—VI], 6 knj., 1903—1914); *A History of Painting in North Italy: ... from the Fourteenth to the Sixteenth Century* (2 knj., L 1871; 2. izd. T. Borenius, 3 knj., NY 1912); *Titian: His Life and Times* (2 knj., L 1877—1878); *Raphael: His Life and Works* (2 knj., L 1882—1885).

L: L. *Salerno* (EWA VII, 1963, p 549 — L!). — Cf. U. *Kultermann* (1966).

Cavaliere d'Arpino, s pr. im. Giuseppe *Cesari d'Arpino* (1568—1640), it. slikar v Rimu, eklek-

tičen sodobnik → *Caravaggia* in → *Carraccijev*. S: freske, olt. in mit. podobe, npr. v več inačicah znana slika *Pêrzej osvobodi Andrómedo* (d. 1602, Ksthist. Mus.; les, MM; itd.).

L: cf. H. *Voss* (II 1920), H. B. *Wehle* (1940). F. *Würtenberger* (1940).

Cavalli, Gian Carlo, it. um. zgodovinar, direktor mestnih um. zbirk v Bologni.

B: (& C. Gnudi) *Guido Reni* (F 1955).

Cavallini, Pietro (o. 1240?—o. 1340?), it. rim. slikar, 1308 akt. v Neaplju, u. po sinovem zapisku sto let star. S: prizori iz Marijinega življenja, in sicer *Marijino rojstvo*, *Oznanjenje*, *Rojstvo*, *Poklon kraljev*, *Predstavitev v templju* in *Marijina smrt* (mozaik, o. 1291, Rim, Sta Maria in Trastevere), ostanek *Poslednje sodbe* (freska, o. 1293, Rim, Sta Cecilia in Trastevere).

L: Venturi V (1907); F. *Hermanin* (ThB VI, 1912, s. v.); van Marle I (1923); Berenson Ox (1932); E. *Sindona:* Pietro Cavallini (Mi 1958); E. *Lavagnino* (EWA III, 1960, s. v. — L!); L. *Marcucci* (Kindler I, 1964, s. v. — L!). — Cf. E. *Lavagnino* (1953), P. *Toesca* (1927), J. *White* (1956).

Cavallino, Bernardo (1616—1656), it. neapeljski slikar, r. in u. (za kugo) v Neaplju. S: npr. *Sv. Cecilija* (d. 1645, Capodimonte), *Poklon kraljev* (o. 1650, Ksthist. Mus.), itd.

L: F. *Hermanin* (ThB VI, 1912, s. v. — L!); B. *Nicolson* (Kindler I, 1964, s. v. — L!); Michael J. *Liebmann*, A Signed Picture by Bernardo Cavallino in the Pushkin Museum, Moscow (BM, avg. 1968). — Cf. O. *Benesch* (JSW, 1926), R. *Causa* (1957), A. *De Rinaldis* (1921; 1929), B. S. *Myers* (I 1969, s. v. [tekst Penelope C. *Mayo*]), A. *Venturi* (1921), R *Wittkower* (1958 [1965]).

il **cavallo** (it.), *konj*; v um. zgod. takó največkrat imen. → *Leonarda da Vinci* orjaški model iz žg. gline za konjeniški spom. Francesca Sforze.

L: »UF« 8 (1965, p. 362). — Cf. Th. *Müller* (1963).

Caylus, (Anne-Claude-Philippe de Tubières), comte de (1692—1765), fr. arheolog, pisec o lik. umetn., kritik in zbiralec.

L: SchlosserL (1964 — B!); EWA VII (1963, stp 543 — B! & L!); Hélène *Zmijewska* (GBA, jul./avg. 1970, p. 79—85). — Cf. U. *Kultermann* (1966).

Cebej (*Zebey*), **Anton** (1722—po 1774), slov. slikar, eden iz četvérice pomembnih osrednjeslov. baročnih slikarjev, r. v Ajdovščini, u. neznano kje. S (najmočneje nanj vplival V. Metzinger): npr. *Sv. Rok in Boštjan* (d. 1763, Cerknica, c. sv. Roka), *Marija kraljica* (d. 1765, Drtija pri Moravčah), *Sv. Krištof* (d. 1766, Lj, Ciril-Metodova c. [prej v nekd. pokopališki c. sv. Krištofa]), *freske*, *olt. podobe* (npr. *Sv. Apolonija*, d. 1768) in *križev pot* v Dobravljah pri Ajdovščini, itd. (olt. slike npr. tudi v NG: *Leopold* pa *Florijan* in *Boštjan*, freske v Jožefovi kapeli v Bistri pri Vrhniki, itn.). Slika *Vnebovzetje* (d. 1769) v v. olt. c. na Kopanju pri Grosupljem zgorela med 2. svet. vojno.

L: SteskaS (1927); MAS II (1938); SteleS (1949); NG II (1957); Barok na Slovenskem (Lj 1961 [rk, NG]); SlovS (1966); Cevc SU (1966).

Cecchelli, Carlo (1893—1960), it. um. zgodovinar, prof. za kršč. arheologijo na univ. v Rimu. Mdr. oskrbel n. izd. L. Armellinijeve knj. *Le chiese di Roma dal IV al XIX* (R 1941).

B: ‚*Il tempietto longobardo di Cividale del Friuli*' (Dd, 1923); *Catalogo delle cose d'arte a Zara* (R 1932); *La cattedra di Massimiano ed altri avori romano-orientali* (4 knj., R 1936—1944); *San Pietro* (R 1937, »Iconografia dei papi«); ‚*Mausolei imperiali e reali del basso imperio e dell'alto medioevo*' (Atti del 3. convegno naz. di *storia dell'architetture* 1938, R 1940); *Monumenti del Friuli dal IV all'XI secolo, I: Cividale* (Mi-R 1943); *Mater Christi, I—IV* (R 1946—1954); *Il trionfo della Croce: La Croce e i Santi Segni prima e dopo Costantino* (R 1954); ‚*Pittura e scultura carolingia in Italia*' (Settimane di studio del Centro italiano di studi sull'alto medioevo, Spoleto 1954); *I mosaici della basilica di Santa Maria Maggiore* (T 1956); (& Giuseppe Furlani & Mario Salmi izd. & kom.) *The Rabbula Gospels: Fascimile edition* ... (Olten-Lausanne: Urs Graf 1959, »Monumenta Occidentis« 1 [»The Iconography of the Laurentiana Syriac Gospels«]).

L: RépM (1960); Palladio (1961 — B!).

Cecchi, Emilio (1884—1966), it. esejist, pesnik in lit. kritik.

B (lik. umetn.): *Pietro Lorenzetti* (Mi 1930); *The Sienese Painters of the Trecento* (L 1931); *Giotto* (Mi 1937, »Valori plastici«); *Donatello* (R 1942, »Quaderni d'arte« 2); *Trecentisti senesi* (Mi 1948).

L: Lodovici (1942).

Cecchino, varianta imena *Francesco*, npr. Cecchino Salviati (cf. s. v. *Salviati, Francesco*).

Cecilija (lat. *Caecilia* in *Cecilia*), kršč. svetnica (22. XI.), rim. devica mučenica, od XV. st. dalje zavetnica glasbenikov. Po legendi je Valerijana, ki ga je bila morala poročiti, v poročni spalnici spreobrnila v kršč. čistost. Atribut: *portativ*. Up: npr. Rafael (1514, Bologna), Stefano Maderna (*kip* ležeče, Rim, Sta Cecilia in Trastevere), Rubens (hrastovina, s potezami Helene Fourment), B. Cavallino (cf. s. v.), itd.

L: P. *Benati:* Santa Cecilia nella legenda e nell'arte (Mi 1928); Ferguson (1954); Réau III/1 (1958, p. 278—84 — L!); Keller (1968, p. 84—85). — Cf. J. *Braun* (1943), K. *Künstle* (1926).

Cedonij → *Sidonij*

CEFALÙ na Siciliji (Italija). *Stolnica* (*Duomo San Pietro*): kor zač. 1131 (naročnik kralj Roger II.); **mozaiki* v njegovi apsidi (do 1148) kažejo pod *Kristusom Pantokratorjem* stoječo *Marijo med štirimi angeli in spodaj 12 apostolov*.

L: EWA II (1960, t. 456) & VIII (1963, stp 741).

céla (lat. *cella*), sobica, celica, v grš. templju osrednji, kipu božanstva namenjeni prostor (grš. *naos*).

Céladon, plašljivi junak d'Urféjeve pastorale *L'Astrée*; po njegovi obleki imen. svetlo zelena pórova barva in neprosojna, pórovo zelena glazura → *seladón*.

Celesti, Andrea (1637—o. 1711), it. beneški slikar. S: npr. v Benetkah v Doževi palači (npr. *Mojzes uniči zlato tele*, Sala della Quarantia Civil Vecchia), v mestecu Desenzano del Garda (žup. c.), itd.

L: A. M. *Mucchi* & C. *Della Croce:* Il pittore Andrea Celesti (Mi 1954, sodel. N. *Ivanoff*); Branko *Fučić* (ELU 1, 1959 [izšlo 1960], s. v.). — Cf. F. *Zava Boccazzi* (1965).

Celestin II., papež (1143—44), doma iz → *Città del Castello* (tamk. stolnici je daroval znani *antependij*).

CELJE, na mestu rim. (*Claudia*) *Celeia*, mesto ob Savinji, cvetelo za celjskih grofov (od 1341 dalje), z delno ohranjenim *obzidjem*, ki ga je obdajalo od XV. st. do 1755.

L: Janko *Orožen:* Zgodovina Celja, I—III (Ce 1927—1930); M. *Zadnikar* (ELU 1, 1959 [1960], s. v.). — Cf. J. *Curk* (I 1966), M. *Marolt* (I 1931) in pos. *CeZ*.

~ **Marijina cerkev** (*Marijinega Vnebovzetja*), do 1808 minoritska c. Nad vhodom v zakristijo v timpanu *votivni relief* (verj. 1370-a leta) *s celjskima grofoma pred Marijo*.

L: CevcS (1963). — Cf. J. *Curk* (I 1966 — L!), M. *Marolt* (I 1931).

~ **Sv. Danijel,** opatijska c., triladijska, v jedru zgodnjegotska stavba z mnogimi nagrob. Zun.: na sev. strani npr. gotsko in renesančno oblikovani *nagrob. sestra meniha Neubergerja* (*Anna & Agnes*, d. 1516). Notr.: beneški marm. *v. olt.* (d. 1743), med slikami V. Metzingerjeva *Sv. Družina* (d. 1742), *prižnica* graškega rezbarja Michaela Rosenbergerja (1851), *epitaf Sigmunda Schrotta* (u. 1571) na 2. slopu v des. stranski ladji, *nagrob. plošči Andreja Hohenbarterja* (u. 1503) na vzh. slavoločni steni des. kapele in *škofa Hermana* (u. 1421, sin celjskega grofa Hermana II.) ob vhodu v **Marijino kapelo* (*Žalostne M. B.*) iz 1370-ih let: v njej sočasni gotski *baldahini* in figuralne **konzole* (motive je nudil → *Physiologus*), na njih *kipi* iz 1658; na olt. *Pietà* (zač. XV. st.); 1968 odkrite **freske* na stropu iz o. 1410/20 kažejo *Prestol milosti*, *angele z* → *Arma Christi* in *simbole evangelistov*.

L: CevcS (1963); J. *Kislinger* (Večer, 14. XI. 1968, p. 5—6); Ivan *Stopar* (VS, XII, 1969, p. 113—14 & repr. p. 115); »ArS« 4 (1969, t. 7—9 & 12 [12: v resnici *krogovičje* nad levo kamn. klopjo v Marijini kapeli], tloris p. XIX, f p. LXI). — Cf. E. *Cevc* (1949/50; 1970), M. *Marolt* (I 1931 — L!), I. *Stopar* (*1970).

~ **Stara grofija** (tu *Pokrajinski muz.*, infra), dvonadstr. poznorenesančna palača, sez. 1580/1600 (zah. prizidek in arkade iz o. 1630). Na lesenem stropu dvorane v 1. nadstr. znamenita slikarija (temp, pl, o. 1600), znana kot t. i. **Celjski strop:* v sredini *iluzionistična arhitektura* s stebri in ljudmi za balustrado v pogledu *di sotto in su*, ob straneh → *štirje letni časi* po Bassanih, *2 ant. bitki* po grafiki A. Tempeste in v vogalih *4 giganti* po bakr. vrsti *Napadalci neba* iz 1588 (→ *Goltzius* po slikah Cornelisa Cornelisza van Haarlem), → *Fáeton*, → *Tántalos*, *Ikar* (→ *Ikarov padec*) in → *Iksion*.

L: cf. J. *Curk* (1958; ZUZ nv VII, 1965 [izšlo 1966]), F. *Stelè* (1929 [1969]).

~ **Pokrajinski muzej,** prej Mestni muz. (*Stara grofija*, supra), ust. 1882. Pomembna arheol. z. in pos. lapidarij.

L: Lojze *Bolta* (Argo, III, 1964); Vera *Kolšek:* Celeia: Kamniti spomeniki (Lj 1967, »Kult. in naravni spom. Slovenije« 7); *ead.* & Lojze *Bolta:* Stalna arheološka zbirka (Lj 1970, ista z. 22).

CELLE, mesto (od 1301) na Spodnjem Saškem. *Grad* (*Schloß* resp. *Residenz*), v star. delih iz XIV. & XV. st., najstar. ohranjene luteranske cerkv. slikarije (M. de Vos). Po 2. svet. vojni veliko zbirališče umetnin (*Kunstgutlager*).

Cellini, Benvenuto (1500—1571), it. zlatar, kipar in pisec, r. in u. v Florenci. Dvakrat v Franciji (1537 v Fontainebleauju, 1540—45 v Parizu v službi Franca I.), potem v Florenci delal za v. vojvodo Cosima I de' Medici. Njegov lastni življenjepis (1558/66, rkp. v Bibl. Laur.), ki ga je prevedel tudi Goethe in je mdr. služil za predlogo Berliozovi operi, je pomemben umzg. vir. P: **solnica fr. kralja Franca I.* (*La saliera*, zlato in emajl, 1539/43, Ksthist. Mus.), *Nimfa iz Fontainebleauja* (bron, 1543/44, Louvre), **Pêrzej z Meduzino glavo* (bron. spom., naročen 1545, dkč. 1554, Florenca, Loggia dei Lanzi), *Narcis* (1548, Bargello — tam tudi *Osvoboditev Andrómede*, bron. relief s podstavka Pêrzejevega

spom.), doprsji *Cosima I de' Medici* (bron, ib.) in *Binda Altovitija*, medalje *istega*, *papeža Klemé-na VII.*, *kard. Pietra Bemba* itd.

B: avtobiogr.: **La vita di Benvenuto Cellini scritta da lui medesimo* (izd. A. Cocchi, N 1728; n. izd. E. Camesasca, Mi 1954; angl. izd. J. Pope-Hennessy, NY 1949); *Due trattati uno intorno alle otto principali arti dell'oreficeria, L'altro in materia dell'arte della scultura; dove si veggono infiniti segreti nel lavorar le figure di marmo, & nel gettarle di bronzo, Composta da m. Benvenuto Cellini scultore fiorentino* (In Fiorenza ... 1568; 2. izd. F 1731; n. izd. Milanesi 1857).

L: Venturi X/2 (1936 — L!); Bruno *Maier:* Umanità e stile di Benvenuto Cellini (Mi 1952); SchlosserL (1956 — L!); Eleanor *Barton* (EWA III, 1960, s. v.); C. de *Fede*, La fuga del Cellini da Roma nel 1532 (Studi romani, 1964); Detlef *Heikamp:* Benvenuto Cellini (Mi s. a., »MdS« 30); »PKG« 8 (1970, t. 204—05 & XLIII — L!). — Cf. E. *Camesasca* (1955 [1962]), L. *Cust* (1912), G. *Delogu* (1956), H. *Focillon* (1910), D. *Heikamp* (1960), W. *Heil* (1967), F. *Kriegbaum* (1940), E. *Plon* (1883), J. *Pope-Hennessy* (III 1963).

celopostavni portret so uvedli v evr. slikarstvu po posameznih rešitvah, kot je Carpacciov *Vitez s hermelinom* (d. 1510, Thyssen), zlasti Moretto, Cranach star., Moroni in Tizian, prvi skupinski portret s celopost. liki pa je naslikal Cornelis Ketel leta 1588.

L: cf. Luc *Menaše* (Portret 1962).

CELOVEC, nem. *Klagenfurt*, od 1518 dalje gl. mesto Koroške (zdaj zvezne dežele v Avstriji).

L: EWA II (1960, stp 169). — Cf. O. *Demus* (1931), V. *Horvat-Pintarić* (1961, št. 5—6, 15, 17), V. *Steska* (ZUZ XIII, 1936).

~ **stolnica sv. Petra in Pavla** je bila sez. proti koncu XVI. st. kot protestantska c., 1604 pa so jo prevzeli jezuiti. Na v. olt. D. Grana *Slovo Petra in Pavla*, na olt. sv. Ignacija (Trogerjev *Sv. Ignacij*) in Marijinem olt. pa *kipi* Francesca → *Robbe*.

L: cf. V. *Horvat-Pintarić* (1961, št. 5—6), V. *Steska* (ZUZ XIII, 1936).

~ **Deželna hiša,** nem. Landhaus, sez. v obliki podkve 1574—90. Freske J. F. → *Fromillerja* iz 1739—40.

L: cf. V. *Horvat-Pintarić* (1961, št. 17).

~ **Knezoškofijska palača** (*Fürstbischöfliches Palais*) sez. 1769—71 (Nik. → *Pacassi*), v njej → *Škofijski muz.* (infra).

~ **»Celovški zmaj«,** nem. *Lindwurmbrunnen* (*Neuer Platz*), mestno znamenje, dkč. 1636.

~ **Škofijski muzej,** nem *Fürstbischöfliches Diözesanmus.* (*Knezoškofijska palača*, supra), hrani mdr. **slikano okno s sv. Magdaleno* iz Weitensfelda (o. 1170).

L: EWA XIII (1967, t. 161). — Cf. W. *Frodl* (1950).

Celtis (*Celtes*), **Konrad** (1459—1508), nem. humanist. R. v Wipfeldu na Frankovskem, deloval na Nemškem, v Italiji, na Češkem, Poljskem in Madžarskem, nazadnje prof. retorike na Dunaju, tam u. (49). Za njegove *Quatuor libri Amorum* je nastal — verj. po njegovem osnutku — Dürerjev lesor. → *Filozofija*, pozn. pa ga je morda Dürer upodobil poleg sebe na sliki *Mučeništvo 10000 kristjanov* (Ksthist. Mus.).

L: Dieter *Wuttke*, Unbekannte Celtis-Epigramme zum Lobe Dürers (ZfKg, 1967 — L!). — Cf. E. *Panofsky* (1942).

cemprin → *limba*

Cenni di Pepo → *Cimabue*

Cennini, Cennino (di Drea), (o. 1370—o. 1440), it. toskanski slikar, učenec Agnola → *Gaddija*, znan predvsem kot pisec traktata o slikarstvu (t. i. *Libro dell'arte*), ki govori mdr. o tehniki risanja in slikanja, o barvah, čopičih, itn., ter v tem pogledu značilno zaključuje srednjev. lit. o lik. umetn., ki so jo predstavljali tehn. priročniki. Prvo krit. izd. sta oskrbela brata Carlo in Gaetano *Milanesi* (F 1859).

L: SchlosserL (1964 — L!). — Cf. EWA XV: Index (1968, p. 104).

Census Quirinii → *Ljudsko štetje v Betlehemu*

centáurus → *kentaver*

centralna stavba, arhitektura, katere dominantni osrednji prostor je sez. na tlorisu v obliki kroga, oktogona, kvadrata, grš. križa, itd., ostali prostori pa so koncentrično razvrščeni okrog njega. Med bolj ali manj čistimi primeri centr. arhitekture, ki se je po antiki uveljavila zlasti v biz. in karolinški umetn., v vis. srednjem veku z baptisteriji, pozn. pa zlasti v renesansi, so: v Rimu *Panteon*, *Sta Costanza* in *S. Stefano Rotondo*, v Raveni t. i. *mavzolej Galle Placidie*, oba *baptisterija*, *Teodorikov mavzolej* in *S. Vitale*, v Konstantinoplu zlasti *Hagia Sofia*, v karolinški dobi *palatinska kapela* v Aachnu, *Sv. Donat* v Zadru, *St. Michael* v Fuldi, v romaniki številni *baptisteriji* (npr. Florenca, Pisa, Parma), *Markova c.* v Benetkah, v renesansi Brunelleschijeva *Sta Maria degli Angeli* v Florenci in Giuliana da Sangallo *Sta Maria delle Carceri* v Pratu Bramantejeva dela, med njimi v Rimu mali *Tempietto di S. Pietro in Montorio* in *načrt za Petrovo c.*, v Todiju *Sta Maria della Consolazione*, v Vicenzi Palladiova *Villa rotonda*, itd. —

Rudolf Wittkower (cf. lit., infra) je opozoril mdr. na mikavno vprašanje, koliko je grš. »vdor« v kulturo it. quattrocenta pos. pobudil tudi centr. stavbe s tlorisom v obliki grš. križa.

L: Heinrich *Strack:* Central- und Kuppelkirchen der Renaissance in Italien (Bl 1882); D. *Boniver:* Der Zentralraum: Studien über Wesen und Geschichte (Stu 1937); Wolfgang *Götz:* Zentralbau und Zentralbautendenz in der gotischen Architektur (Bl 1968). — Cf. H. *Geymüller* (1875—1880), R. *Wittkower* (1949 [* 1962 resp. 1964]), W. R. *Zaloziecky* (Die Sophienkirche 1936).

centralni prostor → *centralna arhitektura* (supra)

CENTULA, benediktinski samostan blizu → *Abbevilla* v sev. Franciji, pozn. imen. po svojem ustanovitelju → *Saint-Riquier*. Karolinška opatijska c., ki jo je dal 790—799 sez. Angilbert, zet Karla Vélikega, je imela prvi znani → *Westwerk*. Njeno zun. kaže bakr. iz 1612 (po kroniki meniha Hariulfa iz o. 1088).

L: »UF« 13 (1968); »US« 6 (1970, repr. p. 79). — Cf. W. *Effmann* (1912).

centurion (lat. *centurio*), rim. *stotnik* na up. → *Križanja*, ki se je po evangelijih (Mt 27, 54; Mr 15, 39; Lk 23, 47) ob Kristusovi smrti prestrašil (Mt), govoril, da je božji sin (Mt & Mr) ali vsaj: »ta človek je bil pravičen« (Lk). Up: npr. Robert Campin (fragment des. olt. krila, Städel).

Ceram, C. W., s pr. im. Curt W. *Marek* (1915—....), nem. književnik, postal znan s poljudnim prikazom zgod. arheologije od srede XVIII. st. dalje, »bestsellerjem« *Götter, Gräber und Gelehrte: Roman der Archäologie* (Hmb 1949; slov. prev. [M. B.]: *Pokopane kulture: Roman starinoslovja*, Lj 1956, uv Jože *Kastelic*, »Kultura in zgod.«).

Cerber(us), (grš. *Kérberos*), grš. mit. ik. m.: pes stražar pri vhodu v podzemlje (v katerega spušča, iz njega pa ne), zver s 3 pošastnimi, s kačami pokritimi glavami z ostudnimi žreli, iz katerih neprestano kaplja strupena slina. Hêrakles ga je ukrotil in zvezanega privlekel kralju Evristeju (cf. s. v. *dvanajst Hêraklovih junaških dejanj* [12]).

L: Hunger (1955, p. 187); Pigler II (1956, p. 107).

Cêres ali *Cêrera*, rim. boginja poljedelstva, hči *Saturna* in boginje *Ops*, ustreza grš. → *Demétri*.

L: Grimal (1951, p. 87); Hunger (1955, p. 74).

CERKLJÈ pri Kranju (tu r. in u. Matej → *Medved*). *Žup. c. Marijinega Vnebovzetja:* zdajšnja stavba zač. 1777, kor dozidan 1819.

L: ŠumiL (1961); »ArS« 3 (1969, t. 66).

CERKNICA na Notranjskem. *Žup. c.*, poznogotska triladijska stavba, sez. na zač. XVI. st., sodi med → *dvoranske cerkve*. — V nekd. kapeli, zdajšnji *c. sv. Roka* Cebejeva podoba *Sv. Rok in Boštjan* (d. 1763).

L: M. *Zadnikar* (ELU 1, 1959 [izšlo 1960], s. v.); »ArS« 4 (1969, tloris p. XXXIII, t. 34 — L!).

CERKNO na Tolminskem. *Žup. c.* je sez. Gregor → *Maček* 1714 (*pročelje* predstavlja skromnejšo varianto pročelja lj. uršulinske c.).

L: ŠumiL (1961); »ArS« 3 (1969, tloris p. XXV).

cerkveni očetje (fr. *Les Pères de l'Église*, it. *I quattro Padri della Chiesa*, nem. *Die vier Kirchenväter*), cf. s. v. *Štirje véliki cerkveni učitelji*.

Cerroni, Pietro → *Cavallini, Pietro*

cervus emissus et dans eloquia pulchritudinis, bibl. citat iz → *Jakobovega preroškega blagoslova* (1 Mojz 49, 21: *Neftali je spuščena košuta, zna govoriti v lepih besedah*). Cf. s. v. *Apostolska vera* (Neftali ob Simonu Tadeju).

Cesari, Giuseppe → *Cavaliere d'Arpino*

cesarske stolnice (nem. *die Kaiserdome*) so v. romanske stavbe ob Renu v → Speyerju, → Mainzu in → Wormsu.

L: cf. H. *Weigert* (1934).

Cestninar in farizej → *Prilika o cestninarju ...*

Cetin, Mire (1922—....), slov. slikar. R. v Planini pri Rakeku, 1951 dkč. AUU, prvič razstavil s skupino *7 mladih* v MG 1953, zdaj prof. na Šoli za oblikovanje v Lj.

L: AS (1958); ŠijanecS (1961); M. *Tršar* (Delo, 13. XII. 1969, p. 17).

Cevc, Anica, r. *Hlepcè* (1926—....), slov. um. zgodovinarka in muzealka, dipl. 1950, kustos (od 1950) in direktor (od 1965) *NG*; žena naslednjega.

B: ‚*Risbe Franca Jelovška v Layerjevi zapuščini*' (ZUZ, 1951); *Fortunat Bergant: 1721—1769* (Lj 1951 [rk, NG]); ‚*Slikar Leopold Layer*' (ZUZ, 1952); *Maksim Gaspari* (Lj 1953 [rk, NG]); ‚*Anton Lerchinger*' (Steletov zb., 1959); *Stari tuji slikarji XV.—XIX. stoletja, I: Ljubljana* (Lj 1960 [rk, NG]); ‚*Baročno slikarstvo na Slovenskem*' (Barok na Slovenskem, Lj 1961 [rk, NG]); *Stari tuji slikarji XV.—XIX. stoletja, II: Slovenska Štajerska in Prekmurje* (Lj 1964 [rk, NG]).

Cevc, Emilijan (1920—....), slov. um. zgodovinar, raziskoval zlasti srednjev. plastiko na Slovenskem. R. v Kamniku, dipl. 1947, prom. 1951, s Humboldtovo štipendijo štud. v Münchnu; znanstv. sodel. in od 1968 znanstv. svétnik *SAZU*. Pisal tudi o sodobni umetn. (*NSd*).

B: ‚*Poznogotske freske na Križni gori pri Škofji Loki*' (ZUZ, 1944); ‚*Celjski »Physiologus«*' (Proteus, 1949/50); ‚*O varstvu slovenske srednjeveške plastike*' (VS, 1950); ‚*Umetnostnozgodovinsko pričevanje znamenja v Volčah pri Tolminu*' (ib.); ‚*Etnografski problemi ob freski Sv. Nedelje*' (SE, 1950/51); ‚*Kipar Janez Lipec*' (Lik. svet, Lj 1951); ‚*Romanski Marijin kip v Velesovem*' (ZUZ, 1951); ‚*Dvoje zgodnjesrednjeveških upodobitev na slovenskih tleh*' (ArhV, 1952); ‚*Predromanski pletenini iz Batuj*' (ib.); ‚*Nova umetnostnozgodovinska odkritja v Ptuju*' ([M.]) Kosov zb., 1953); ‚*Parlerjanske maske v Ptuju in okolici*' (Ptujski zbor., 1953); ‚*Ob problemu Hansa iz Judenburga*' (RSAZU, 1954); ‚*Mengeš v luči umetnostne zgodovine*' (Mengeški zbor., I, 1954); ‚*Umetnostni pomen škofjeloškega okoliša*' (LRazgl, 1954); ‚*Mojster solčavske Marije*' (ZUZ, 1955); ‚*Srednjeveške pečnice z motivom leva na Slovenskem*' (Tkalčićev zb., 1955); ‚*»Pesnitev in resnica« Lojzeta Spacala*' (NSd, 1955); ‚*Poznogotsko kamnoseštvo v okolici Kamnika*' (Kamniški zbor., 1955); ‚*»Sopotniški rezbar« iz sredine 16. stoletja*' (LRazgl, 1955); *Začetki slovenskega impresionizma* (Lj 1955 [rk]); *Srednjeveška plastika na Slovenskem* (Lj 1956, dis.); *Umetnost srednjega veka na Slovenskem* (Lj 1956, »Vd. po um. zbirkah NG v Lj« 1); ‚*Mojster HR*' (LRazgl, 1956); ‚*Goriška v slovenski umetnostni preteklosti*' (Goriški zbor.: 1947—1957, Nova Gorica 1957); ‚*Madona iz Št. Petra v Savinjski dolini*' (Pstl, 1957); ‚*Umetnostni diagram gorenjske preteklosti*' (Gorenjska, 1957); *Gotska plastika na Gorenjskem* (Kranj 1958 [rk]); ‚*Crngrobska pletilja*' (LRazgl, 1958); ‚*Geografski položaj srednjeveškega kiparstva na Slovenskem*' (Steletov zb., 1959); ‚*Vedute slovenskih krajev iz začetka XVIII. stoletja*' (Kron, 1959); ‚*Luxuria z Visokega pod Kureščkom*' (ib.); ‚*Slikar Štefan Dolinar*' (LRazgl, 1959); ‚*Stavbar Andrej in slikar Jernej iz Loke v Beneški Sloveniji*' (ib., 1960); ‚*Kranjska župna cerkev v luči stavbarniškega reda*' (900 let Kranja, Kranj 1960); ‚*Ob razstavi srbskih in makedonskih srednjeveških fresk v Ljubljani*' (NSd, 1960); ‚*Novi podatki o stavbni zgodovini in stavbarju prezbiterija in zvonika loškega sv. Jurija*' (LRazgl, 1961); ‚*Furlanija*' (ELU 2, 1962); ‚*Feichtingerjev nagrobnik v Stari Loki*' (LRazgl. 1962); **Srednjeveška plastika na Slovenskem: od začetkov do zadnje četrtine 15. stoletja* (Lj 1963); ‚*Odkod je doma mojster križnogorskih fresk?*' (LRazgl, 1963); ‚*Koruška*' (ELU 3, 1964); ‚*Mojster Filipove plošče in problem Jakoba Schnitzerja iz Loke*' (LRazgl. 1965); ‚*Sv. Primož nad Kamnikom med romaniko in pozno gotiko*' (VS, 1965); ‚*Renesančna plastika na Slovenskem*' (ZUZ, 1965 [izšlo 1966]); **Slovenska umetnost* (Lj 1966); (uv) *Slovenačko slikarstvo 19. veka* (1967 [rk, Bgd, Nar. muz.]); *Gotsko kiparstvo* (Lj 1967 [izšlo 1968], »ArS« 2); ‚*Slikarstvo 17. stoletja na Slovenskem*' (Umetn. XVII. st. na Slovenskem, Lj 1968 [rk, NG]); ‚*Gotika*' (UBJ, 1969); ‚*Umetnostni delež škofjeloškega ozemlja v preteklosti*' (LRazgl, 1969); **Poznogotska plastika na Slovenskem* (Lj 1970 [izšlo 1971]).

L: ZSS VI (1969). — Cf. B. *Pečar* (1970).

Cézanne, Paul (1839—1906), fr. slikar, z van →*Goghom* in →*Gauguinom* eden izmed 3 v. pionirjev mod. umetn., gotovo umetnik, ki je najgloblje vplival na slikarstvo 1. pol. XX. st. R. v Aix-en-Provence v premožni meščanski družini, tam tudi u. (67). V mladosti v Parizu prijateljstvo z →*Zolajem* (ki se je končalo 1886 ob izidu Zolajevega *L'Oeuvre*). Bil je samó kratek čas impresionist (predvsem pod vplivom Camilla →*Pissarroja*), sicer pa je iz impresionizma, kot je sam dejal, skušal ustvariti »nekaj solidnega in trajnega«. Kubisti so se pozn. sklicevali na njegovo učenje (znamenito pismo É. Bernardu apr. 1904), da je v naravi treba videti predvsem temeljne oblike, *stožec*, *kroglo in valj* (»*traiter la nature par le cylindre, la sphère et le cône*...«). Razburljivi in s pastozno potezo čopiča zaznamovani dobi iskanja slede od o. 1870 dalje zrela dela, za pozn. obd. pa je zlasti značilno zagrizeno ponovno reševanje istih tém in motivov (npr. *Gora Sainte-Victoire* in *Kvartači*). S: npr. *Stric Dominic* (1865/66, MM), *Črnec Scipion* (1866/68, São Paulo), *Tihožitje s črno uro* (o. 1869/70, Pariz, z. Stavros Niarchos [prej Edward G. Robinson]), *Mož s slamnikom* (*Gustave Boyer*, 1870/71, MM), *Moderna Olympia* (1872/73, Louvre), **Obešenčeva hiša v Auversu* (*La maison du pendu*, 1873/74, ib.), *Avtp.* (1875/76, ib. [prej z. H.-J. Laroche]), *Avtp. z belo čepico* (1875/77, Neue Pin.), *Portret Victorja Chocqueta na stolu* (1877, Columbus, Columbus Gall. of Fine Arts), *Mostiček v Mennecyju* (1882/85, Louvre), *Marsejski zaliv* (1883/85, MM), *Kvartači* (o. 1885/87, MM [prej z. Stephen C. Clark]), *Mont Sainte-Victoire* (1885/87, MM), *Madame Cézanne v rastlinjaku* (o. 1890, MM), *Deček z rdečim telovnikom* (1890/95, Zürich, z. E. G. Bührle), **Kvartača* (o. 1894, Louvre), *Tihožitje s kupidom* (o. 1895, Courtauld,) *Tihožitje s čebulo in steklenico* (1895/1900, Louvre), *Urar* (1895/1900, Guggenheim), *Joachim Gasquet* (1896/97, Praha), *Véliki kopalci* (1898/1905, PMA), *Portret A. Vollarda* (1899, Pet. Pal.), *Mont Sainte-Victoire* (1904/06, PMA in Zürich), *Le Cabanon de Jourdan: Rumena hiša* (1906, Milano, z. dr. Riccardo Jucker). — Up: npr. C. Pissarro (1874, Basel, z. Robert von Hirsch), Renoir (pastel, d. 1880, New York, z. Ittleson).

L: O. *Grautoff* (ThB VI, 1912, s. v. — L!); Erle *Loran:* Cézanne's Composition: Analysis of His Form with Diagrams and Photographs of His Motifs (Berkeley-LA 1943; 3. izd. ib. 1963); J. de *Beucken:* Un portrait de Cézanne (P 1955); H. *Perruchot:* La Vie de Cézanne (P 1956); Gertrude *Berthold:* Cézanne und die alten Meister: Die Bedeutung der Zeichnungen Cézannes nach Werken anderer Künstler (Stu 1958); ReadP (1959 [1969]); L. *Venturi* (EWA III, 1960, s. v. — L!); Adrien *Chappuis:* Die Zeichnungen von Paul Cézanne (Kupferstichkabinett der Öffentlichen Kunstsammlung Basel): Beschreibender Katalog (2 knj., Lausanne 1962); G. *Bazin* (Kindler I, 1964, s. v. — L!); M. *Merleau-Ponty*, Cézanne's Doubt (Art and Literature, 1965); Adrien *Chappuis:* Album de Paul Cézanne (2 knj. [tekst & faks.], P 1966); Liliane *Brion-Guerry:* Cézanne et

l'expression de l'espace (P 1966); L'opera completa di Cézanne (Mi 1970, uv Alfonso *Gatto*, kat. Sandra *Orienti*, »CA« 39 — L!); »US« 11—12. — Cf. (tudi s. v. *francoski impresionisti*) H. H. *Arnason* (1968 ali 1969), K. *Badt* (1956), A. C. *Barnes* (1939), E. *Bernard* (1921 [1925; 1926]), F. *Burger* (1913), M. *Denis* (1912), B. *Dorival* (1948), E. *Faure* (1913; 1926), M. J. *Friedländer* (1922), R. *Fry* (1927), P. *Gachet* (1953), J. *Gasquet* (1921), C. *Glaser* (1922), H. *Graber* (1942), G. H. *Hamilton* (Harm 1967), G. *Jedlicka* (1948), J. *Meier-Graefe* (1922; 1927), F. *Novotny* (1929; 1932; 1937; 1938; 1950), M. *Raphael* (1913), M. *Raynal* (1936; 1939; 1954), J. *Rewald* (1936 [1939]; 1937; 1948; 1951; 1959, R. M. *Rilke* (1952), G. *Rivière* (1923), Th. *Rousseau, Jr.* (1953), M. *Schapiro* (*1952 [3. izd. 1969]), L. *Venturi* (*1936 — temeljni katalog!; 1943), A. *Vollard* (1914 [1919; 1924]), etc.

Cezarjev umor, ik. m. iz ant. zgod. (44 pred). Up: npr. F. Jelovšek (*freska* v gradu Goričane), v XIX. st. G. Rochegrosse (Grenoble, Mus.).

L: ZUZ XVIII (1942, repr. p. 77); Pigler II (1956, p. 361); »ArS« 3 (1969, št. 52 — des.).

Chadraba, Rudolf, češ. um. zgodovinar, znanstveni sodel. odd. za teorijo in zgod. umetn. Češkoslovaške ak. znanosti v Pragi, raziskovalec ikonogr. in ikonoloških vprašanj.

B: ‚*Politische Sinngehalte in Dürers Apokalypse*' (Wissenschaftliche Ztschr. der Humboldt-Univ. zu Berlin, 1963); ‚*Wer ist der starke Engel in Dürers Apokalypse* ?' (AMK, 1963); *Dürers Apokalypse: Eine ikonologische Deutung* (Prag 1964); ‚*Zwei Welten im Bilde: Zu den antiken Grundlagen dualistischer Komposition*' (Ars [Bratislava], 1967); ‚*Der Triumph-Gedanke in der böhmischen Kunst unter Karl IV. und seine Quellen*' (Wissenschaftliche Ztschr. der Friedrich-Schiller-Univ. Jena, 1967); ‚*Tradice druhého Konstantina a řecko-perská antiteze v umění Karla IV.*' (Umění, 1968).

Chadwick, Lynn (1914—....), angl. kipar. R. v Londonu, prvič razstavil 1950.

L: Giedion-Welcker (1960); SeuphorS (1961); WWA (1962; 1964); ReadS (1964). — Cf. J. P. *Hodin* (1961).

Chagall, Marc (1887—....), rus.-fr. (ž.) slikar (grafik, ilustrator in scenograf), najpomembnejši ž. umetnik, s svojim slikarstvom (samosvoje prepesnjeni spomini na rodni Vitebsk itd.) močno vplival na → *surrealizem*. Štud. v Sankt Petersburgu, 1910—14 v Parizu, 1915 poroka z Bello Rosenberg (u. 1944), 1918 komisar za lik. umetn. v Vitebsku, ust. ak., po sporu z Malevičem inscenacije za ž. gledališče v Moskvi, od 1923 spet v Parizu, 1941—46 v ZDA, 1951 obisk Izraela in prva plastika, 1952 poroka z Vavo Brodsky. S: npr. *Avtp.* (d. 1908, umetnikova z.), *Slikarjeva zaročenka s črnimi rokavicami* (*Ma fiancée au gants noirs*, d. 1909, Basel), *Sabbat* (1910, Wallraf), *Pesnik* ali *Half past three* (1911, PMA), *Posvečeno zaročenki* (*Dedié à ma fiancée*, d. [1]911, Bern, Kstmus.), *Rusiji, oslom in drugim* (d. 1911, MAM), *Hommage à Apollinaire* (1911, Eindhoven, Stedelijk van Abbe Mus.), *Avtp.* (o. 1912/14, Genève, Charles Im Obersted), *Violinist* (1912/13, Stedelijk), *Pogled na Pariz skozi okno* (1913, Guggenheim), *Avtp. s sedmimi prsti* (*Autoportrait aux sept doigts*, 1913, Stedelijk), *Praznik* (*Jour de fête*, 1914, Düsseldorf, Kstsmlg. Nordrhein-Westfalen), *Nad Vitebskom* (karton na pl, d. [1]914, Toronto, Ayala & Sa. Zacks), *Avtp. pred slikarskim stojalom* (d. 1914, prej z. Ilje Ehrenburga, Moskva), *Avtp. pred hišo* (d. 1914, Pariz, zas. z.), *Nad Vitebskom* (d. [1]915—20, MMA), *Rojstni dan* (1915—23, MMA), **Dvojni portret s kozarcem vina* (*Double portrait au verre de vin*, d. 1917, MAM), *Vrata pokopališča* (1917, Basel, zas. z.), *Sprehod* (1918, Leningrad, Drž. rus. muz.), *Zeleni violinist* (1918, Guggenheim), *Ljubimca na konju* (Cirkuška jahačica, 1931, Stedelijk), *Bella v zelenem* (*Portrait de Bella en vert*, 1934/35, ib.), *Padec angela* (*La Chute de l'ange* (1923—33—47, Pariz, zas. z.), *Odrti vol* (1947, Pariz, zas. z.), *Avtp. s stensko uro* (*Autoportrait à la pendule*, 1947, umetnikova z.), *Mojzes razbije tabli postave* (papir na pl, 1955—56, Wallraf). — Ilustr. Gogoljeve *Mrtve duše* (1924—25 118 jedk., P: Tériade 1948 v 2 knj.), La Fontainove *Basni* (1928—31 skupaj 100 jedk., P: Maeght 1952 v 2 knj.) in *Biblijo* (od potovanja v Palestino 1931 do 1936 in 1952—56 skupaj 105 jedk., P: Tériade 1956 v 2 knj.). — Inscenacija in kostumi za Stravinskega *L'Oiseau de Feu* (*Ognjeni ptič*, 1945) in Ravelovo *Daphnis et Chloé* (1958). — *Slikana okna* katedr. v Metzu (1959—60), v Jeruzalemu (**Dvanajst Izraelovih rodov*, naroč. 1959, dkč. 1961, Hadasa-Hebr. univ., Medicinski center, Sinagoga) in New Yorku (*Okno miru*, 1964, United Nations Headquarters, Palača sekretariata ZN), 1963 po Malrauxovem naročilu *stropne slikarije* v pariški Operi, 1966 *StS-e* v novi newyorški Metropolitan Opera (Lincoln Center), naposled *triptih tapiserij* (*Ustvarjênje*, *Éksodus* in *Vhod v Jeruzalem*), stkanih 1967—68 v Franciji za izrael. parlament (Knesset) v Jeruzalemu, in pa 5 po anonimnem naročilu iz 1968 nastalih ter 1970 vstavljenih *slikanih oken* v Zürichu (Fraumünster), ki kažejo mdr. motive *Elija na ognjenem vozu*, *Jesejeva korenika* in *Nebeški Jeruzalem*. — 1969 so v Nici odprli poseben *muz. Chagallovih del*, ki jih je bil umetnik 1966 daroval fr. državi. Jedro predstavlja 67 upodobitev *bibl. cikla* (oljne slike, gvaši, akvareli in risbe); po Chagallovih osnutkih tudi *slikana okna* in *keramika*.

L: A. *Efross* & J. *Tugendhold:* Die Kunst Marc Chagalls (Po 1921 [orig. rus. izd. Mo 1918]); Wi-

ninger I (1925) & VI (1932); Waldemar *George* (Edouard-Joseph I, 1930, s. v.); UJE (s. v.); Raissa *Maritain:* Chagall ou l'orage enchanté (G-P 1948, »Les grands peintres par leurs amis« 4); HPM III (1950); Dict peint mod (1954); WWWJ (1955); ReadP (1959); SeuphorS (1961); WWA (1962; 1964); WWF (1963—64); H. *Read* (Kindler I, 1964, s. v.); Charlotte *Villard*, Marc Chagall (New York Post, 13. IX. 1964). — Cf. A. H. *Barr.*, Jr. (1954), O. *Bihalji-Merin* (Graditelji 1965, M. Brion (1959), J.-P. *Crespelle* (1962), B. *Dorival* (II 1957), M. *Georges-Michel* (1957), W. *Haftmann* (1954 [4. izd. 1965]; 1965), E. *Hoffmann* (1947), J. *Lassaigne* (1957; 1966), F. *Meyer* (1951 [*2. izd. Stu 1968]; 1961 [*2. izd. K 1968 — L!]), B. S. *Myers* (II 1969, s. v. [tekst John C. *Galloway*]), E. *Roditi* (1960), A. *Salmon* (1928 [1931]), J. J. *Sweeney* (1946), L. *Venturi* (1945 [1947]; 1956).

Champaigne, Philippe de, tudi *Champagne* (1602—1674), fr. (flam.) slikar, predvsem portretist, od 1643 dalje nazorsko pod vplivom janzenizma; r. v Bruslju, u. v Parizu. S: npr. *Čaščenje pastirjev* (o. 1630, Wallace), *Kard. Richelieu* (1635/36, Louvre), *Boginja Zmage krona Ludovika XIII.* (1636, ib.), *Trikratni portret kard. Richelieuja* (o. 1642, Nat. Gall.), *Pariški mestni uradniki* (1648, ib.), *Omer Talon* (d. 1649, Washington), *Portret neznanca v kamnitem okenskem okviru* (d. 1650, Louvre), *Le président de Mesmes* (d. 1653, ib.), *Mati Catherine Agnès Arnauld in slikarjeva hči, sestra Catherine de Sainte-Suzanne*, votivna podoba (d. 1662, ib.).

L: A. *Mabille de Poncheville:* Philippe de Champaigne (P 1938); John W. *McCoubrey* (EWA III, 1960, s. v.); R. *Guilly* (Kindler I, 1964, s. v. — L!). — Cf. A. *Blunt* (1923), B. *Dorival* (1951; 1952; 1957; 1970; tudi RLou, 1971, št. 2), W. *Weisbach* (1932).

Champfleury, Jules-François-Félix, s pr. im. *Jules Husson* (1821—1889), fr. književnik, Courbetov prijatelj. Up: Courbet (*Slikarjev atelje*, 1855, Louvre.)

B (lik. umetn.): *Histoire de la caricature moderne* (P 1865); *Histoire de l'imagerie populaire* (P 1869); *Histoire de la caricature sous la réforme et la ligue: Louis XIII à Louis XVI* (P 1880); *Les vignettes romantiques: Histoire de la littérature et de l'art* 1825—1840 (P 1883); *Le musée secret de la caricature* (P 1888).

Champmol → *Dijon*

Champmolski oltar (Dijon, Mus. des B.-A.) je nastal v 1390-ih letih po naročilu burg. vojvode Filipa Drznega: rezbarije so delo Jacquesa de Baerze, poslikal pa je krili → *Broederlam.*

Chamson, André (1900—....), fr. pisatelj in pisec o lik. umetn., muzealec (mdr. direktor pariškega *Pet. Pal.*) in politik, od 1956 dalje član *Ac. Française.*

B (lik. umetn.): *Renoir* (P 1949); *Gustave Courbet* (P 1955, »Le Grand Art en Livres de Poche«; angl. izd. NY 1956, »The Pocket Libr. of Great Art« 26); *Yves Brayer* (P 1958).

L: DULC I (1959).

Chantelou → *Fréart, Paul, Sieur de Chantelou*

le **chantier** (fr.) → *stavbarnica*

CHANTILLY (*Ile-de-France*), 41 km sev. od Pariza. *V. grad* (*Grand Château*) razrušen med fr. revolucijo, znova sez. 1876—82. *Mali grad* (*Petit Château*) zač. 1560 po načrtu J. Bullanta, skoraj povsem ohranil prvotni videz. *Konjušnice* (*Les Grandes Écuries*) iz o. 1735. Celotno posestvo je zadnji lastnik, Henri d'Orléans, duc d'Aumale, podaril *Inst. de France* s pogojem, da ohrani staro ureditev zbirk (infra).

~ **Musée Condé** (v v. gradu). Več kot 600 slik, med Italijani zastopani fra Angelico, Sassetta (**Mistična zaroka Frančiška As.* z olt. za c. S. Francesco v Sansepolcru, 1437/44), Perugino, Piero di Cosimo (**Simonetta Vespucci*), Rafael (*Tri gracije*, les, 1504/05; *Madonna d'Orléans*, les, 1506), Reni (*Madonna della Pace*), Preti in S. Rosa, med Flamci van Dyck in D. Teniers, med Francozi Quarton (*Marija zavetnica s plaščem*), F. Clouet, Corneille de Lyon, N. Poussin (npr. **Pokol nedolžnih otrok*, o. 1628/29; *Bakhova mladost*, o. 1629/30), Ph. de Champaigne (*Mati Angélique Arnauld*), Mignard (*Molière*), Largillière (npr. *Mlle Duclos v vlogi Ariane*), J.-F. de Troy (*Zajtrk z ostrigami*), Watteau, J.-M. Nattier (npr. *Mlle de Clermont ob izviru mineralne vode v Chantillyju*, 1729; *Vojvodinja orléanska kot Hébe*, 1745), N. Lancret (*Zajtrk z gnjatjo*, naroč. 1735), Subleyras (*Papež Benedikt XIV.*), J.-S. Duplessis, F.-H. Drouais (*Marija Antoinetta kot Hébe*), Vigée-Lebrun, Boilly, Gros, Ingres, A. Scheffer (*Talleyrand*), Delaroche (*Smrt vojvode de Guise*, 1834), Delacroix (*Oba Foscarija*, 1855), Bonnat (*Henri d'Orléans, duc d'Aumale*, 1890). — S plastiko zastopani Goujon, Coisevox in Barye, predvsem pa Sarrazin (*mavzolej Henrika Burbonskega, očeta t. i. V. Condéja*, 1648/63, prej v c. St.-Paul-St. Louis). — Z. o. 1200 risb (oba Cloueta!), 6000 graf. listov, 300 IR (med njimi → *Ingeborgin psalter*, slavni **Sijajni horarij vojvode berryjskega* in 40 ločenih miniatur iz → *Horarija Étienna Chevalierja*), emajl (Léonard Limosin), o. 4000 novcev in medalj. — Bibl. hrani 1400 rkp., 5000 graf. listov in čez 40000 knj.

L: Gustave *Macon:* Les arts dans la maison de Condé (P 1903); *id.:* Les architectes de Chantilly (P 1904); *id.:* Chantilly et le Musée Condé (P 1911; n. izd. P 1925); EWA V (1961, stp 547—48); Château de Chantilly, Cent Tableaux du Musée Condé:

Écoles Française et Étrangères, Collections des princes de Condé et du duc d'Aumale (P s. a.); CooperF (1965). — Cf. F.-A. *Gruyer* (1896—98).

Charbonneaux, Jean (1895—1969), fr. klas. arheolog, *inspecteur général honoraire* fr. muzejev; ur. *Bull. des musées de France* resp. *RArts*.

B: *Terres cuites grecs* (P 1936); *La Sculpture archaïque* (P 1938); *La Sculpture grecque classique, I—II* (P 1943—1945); *L'Art au siècle d'Auguste* (P 1948); *Les Bronzes grecs* (P 1958); *Die Venus von Milo* (Bremen 1959, »Opus nobile« 6); *La sculpture grecque et romaine au Musée du Louvre* (P 1963); (& Roland Martin & François Villard) *Grèce archaïque* (P 1968, »UF« 14); (& iid.) *Grèce classique* (P 1969, »UF« 16); (& iid.) *Grèce hellénistique* (P 1970, »UF« 18).

L: Germaine *Cart* (RLou, 1969, nekr., f).

Chardin, Jean-Baptiste-Siméon (1699—1779), fr. slikar, eden izmed v. koloristov XVIII. st., mojster v barvnih in svetlobnih vrednotah tanko ubranih tihožitij in intimno občutenih žanrskih prizorov (»edini, ki je v tistem času slikal Pariz tak, kot je v resnici bil«); r. in u. (80) v Parizu. S: npr. *Tihožitje z ražo* (*La Raie*, 1728 [*morceau de réception*], Louvre), *Hišica iz igralnih kart* (o. 1735, Washington), *Perica* (o. 1737, Eremitaža), *Otrok z vrtavko* (*L'Enfant au toton*, d. 173. [verj. 1738], Louvre), *Kuhinjska dekla* (d. 1738, Washington), *Dekla, ki se je vrnila s trga* (*La Pourvoyeuse*, d. 1739, Louvre), *Milni mehurčki* (o. 1745, Washington), *Um. atributi* (d. 1766, Minneapolis; replika, tudi d. 1766, Eremitaža), *Avtp.* (pastel, d. 1771, Louvre), *Avtp. z zelenim senčnikom* (*Portrait de l'artiste a l'abbat-jour vert*, d. 1775, ib.).

L: Hélène *Adhémar* (EWA III, 1960, s. v. — L!); R. *Guilly* (Kindler I, 1964, s. v. — L!); »MdC« 124. — Cf. P. *Rosenberg* (1963), Ch. *Sterling* (P 1952 [1959]), G. *Wildenstein* (1933 [1962]).

CHARTRES, nekd. *Autricum*, mestece 96 km jugozah. od Pariza (*Ile-de-France*).

L: EWA V (1961, stp 554 — L!).

~ ***katedrala Notre-Dame**, slavna kot arhitektura, po izredno pomembnem kiparskem okrasu in slikanih oknih, prva izmed 3 »klas.« katedr. v fr. XIII. st. Zač. po požaru stare c. 1194: triladijska vzdolžna in prečna ladja, petladijski vzh. del, katerega stranske ladje prehajajo v dvojni korni obhod s 5 žarkasto izstopajočimi kapelami. Tristopenjska stena: *arkade*, *triforij*, *okna*. Od stare romanske c. ohranjena zah. fasada s *sev. stolpom* (o. 1150, zgornji del dkč. 1507—13), *juž. stolpom* (dkč. o. 1170) in pa znamenitim → *Kraljevskim portalom* (fr. *le Portail Royal*, o. 1145/55) s **sohami stebri* (fr. *les statues-colonnes*) na podbojih. Nad srednjim vhodom v timpanu **Kristus na prestolu v mandorli med simboli evangelistov* (*Maiestas Domini*), v arhivoltah *angeli* in *apokaliptični starešine*; nad levim vhodom v timpanu *Vnebohod*, v arhivoltah *znamenja zodiaka* in z opravili ponazorjeni *meseci* (torej skupaj *Speculum naturae*); nad des. vhodom v timpanu (timpanon *Včlovečenja*) zgoraj *Marija na prestolu*, spodaj *Predstavitev v templju* in še niže od leve na des. *Oznanjenje*, *Obiskovanje*, **Rojstvo* in *Oznanjenje pastirjem* (pastirček na skrajni des. strani odrezan!), v arhivoltah pa *angeli*, personificirane → *septem artes liberales* in njihovi predstavniki: *Dialektika* in *Aristotel*, *Retorika* in *Cicero*, *Geometrija* in *Evklid*, *Aritmetika* in *Boethius*, *Astronomija* in *Ptolomej*, *Gramatika* in *Donatus*, naposled v notr. arhivolti ob Donatu še *Muzika* in *Pitagora* (skupaj torej v arhivoltah *Speculum scientiae*); tu tudi 2 od zodiakalnih znamenj (*Pisces* in *Gemini*), ki so sicer predstavljena nad levim vhodom. — Na sev. strani transepta v timpanu nad srednjim vhodom (1200/1210) *Marijina smrt* in *Marijino vstajenje* (slednje po vzoru tistega v → *Senlisu*) in zgoraj *Marijino kronanje*, v arhivoltah *angeli*, *patriárhi*, *preroki* in *Jesejeva korenika*, na podbojih levo *David* (s Kristusovimi orodji mučeništva: sulico, trnovo krono in žeblji), *Aron* (z jagnjetom, po star. razlagi »*Samuel*«), *Mojzes* (s tablama), *Abraham* (z Izakom) in *Melkizedek* (s kelihom), na delilnem slopu je *Sv. Ana z malo Marijo*, des. pa *Izaija* (z Jesejevo mladiko — cf. s. v. *Egrediétur virga* ...), *Jeremija* (s križem), dobri starec *Simeon* (z otrokom), *Janez Krst.* (shujšan, v obleki iz kamelje kože, kaže s prstom *Agnus Dei*) in *Peter* (s koničasto tiaro in Aronovim naprsnim ščitkom). Nad levim vhodom (1220/35) v timpanu *Rojstvo*, *Oznanjenje pastirjem*, *Poklon kraljev* in *Sen treh kraljev*, v arhivoltah *angeli* pa *pametne in nespametne device*, *4 kardinalne kreposti*, *3 teološke kreposti* in *Humilitas*, *12 kraljic*, ki ponazarjajo Marijine čednosti, *Vita activa* in *Vita contemplativa*, naposled → *štirinajst Blaženosti duše*; na podbojih levo *Oznanjenje* in prerok *Izaija*, des. pa *Obiskovanje* (*Marija* nad *Gorečim grmom*, *Elizabeta* nad *prerokom*) in prerok *Danijel* (nad *zmajem*). Nad des. vhodom (1220/35) v timpanu spodaj *Salomonova sodba* in zgoraj *Jobovo trpljenje*, v arhivoltah *prizori iz Samsonove*, *Gedeonove*, *Juditine*, *Esterine in Tobijeve zgodbe*, na podbojih pa levo *Balaam* (nad svojo *oslico*), *kraljica iz Sabe* (nad *Afrikancem*) in *Salomon* (kot »Kristus«) ter desno *Sirahov sin Jezus*, *Judita* in *egipt. Jožef*. — Na juž. pročelju transepta nad srednjim vhodom (o. 1205/15) v timpanu *Poslednja sodba*, v arhivoltah *vstajenje mrtvih*, *izvoljeni*, *pogubljeni*

in *9 angelskih korov*, na podbojih *apostoli* in sredi med njimi na delilnem slopu *Kristus učitelj* (v levici knj. evangelijev, desnica blagoslavlja), nad *levom* in *zmajem*. Nad levim vhodom (o. 1215/20) v timpanu *zgodba sv. Štefana*, na podbojih na straneh pozn. dodana (o. 1230/40) **sv. Teodor* (»*Mavricij*«) in *sv. Jurij*, sicer pa levo ob Teodorju papež *Klêmen* med diakonoma *Štefanom* in *Lovrencem*, des. poleg Jurija pa *sv. Dionizij* med *Vincencijem* in *Piatom*. Nad des. vhodom (*porte des Confesseurs*, o. 1220/25) v timpanu *Martinova* in *Miklavževa zgodba*, v arhivoltah in na podbojih pa razni drugi »*spoznavalci*«. Osrednja slopa krasijo na notr. straneh reliefi 24 apokaliptičnih starešin, na ostalih 4 straneh pa so upodobljene kreposti in pregrehe po vzoru zah. pročelja pariške Notre-Dame, tj. kreposti kot reprezentativne personifikacije, pregrehe pa v podobi karakterističnih prizorov (vse o. 1240), in sicer od zgoraj navzdol na zah. strani levega slopa *Fides* in *Idolatria*, *Spes* in *Desperatio*, *Caritas* in *Avaritia*, na juž. strani levega slopa *Castitas* in *Luxuria*, *Prudentia* in *Stultitia*, *Humilitas* in *Superbia*, na juž. strani des. slopa *Patientia* in *Ira*, *Mansuetudo* in *Malignitas*, *Fortitudo* in *Ignavia*, na vzh. strani des. slopa pa *Perseverantia* in *Inconstantia*, *Oboedientia* in *Contumatia*, *Concordia* in *Discordia* (cf. o. 1230 s. v. *Amiens*). — *Korna ograja* z reliefi iz Jezusovega in Marijinega življenja (zač. 1514, dkč. v XVIII. st.). — Med *slikanimi okni* še iz XII. st. 3 okna na zah. pročelju (**okno z Jesejevo koreniko* po vzoru saintdeniškega na sev. strani) in t. i. **Notre-Dame de la Belle-Verrière* (zdaj na juž. strani kora ob transeptu, dop. z *angeli* iz XIII. st.), iz XIII. st. pa posebno pomembna **okna na sev. pročelju transepta*, ki jih je darovala → *Blanka Kastilska:* sredi v. rože *Marija z Jezusom na kolenih*, v 1. krogu okrog nje *8 angelov* in zgoraj *4 golobi*, v 2. krogu *12 kraljev od Davida do Manaseja*, v 3. krogu pa *12 malih prerokov*; v suličastih oknih pod rožo od leve na des. *Melkizedek* (pod njim *Nabuhodonosor*), *David* (pod njim *Savel*), *Ana z Marijo* (pod njo fr. grb), *Salomon* (pod njim *Jeroboam*) in *Aron* (pod njim *faraon*); vmes med njimi in rožo v alternaciji fr. kraljevska *zlata lilija na modrem ozadju* in šp. *grad na rdečem ozadju*. — V kripti kot ostanek starega lektorija relief **Rojstva* in fragment *Poklona kraljev*, tj. *konji* (oboje iz sredine XIII. st.).

L: *Étienne *Houvet:* Cathédrale de Chartres, I—V (7 knj., 635 tabel, Chartres 1924); **id.* & Yves *Delaporte:* Les Vitraux de la Cathédrale de Chartres: Histoire & description, I—III (4 knj., ib. 1926); Cankar II/2 (1933); Étienne *Houvet:* Monographie de la Cathédrale de Chartres (n. izd., Chartres 1962); Jan van der *Meulen*, A »Logos Creator« at Chartres and its Copy (JWCI, 1966); *id.*, Recent Literature on the Chronology of Chartres Cathedral (AB, 1967 — L!). — Cf. M. *Aubert* (1952 [1957 — L!]), R. *Branner* (1969 — L!), A. *Heimann* (1968 — L!), G. *Henderson* (1968 — L!), H. *Jantzen* (1957), A. *Katzenellenbogen* (1959 [n. izd. 1964]), P. *Kidson* (1958), W. *Sauerländer* (1954; 1970 — L!), O. G. von *Simson* (1956), W. *Vöge* (Die Anfänge 1894).

Chassériau, Théodore (1819—1856), fr. (kreolski) slikar, Ingresov učenec, vendar tudi pod vplivom Delacroixove barvitosti. R. v Saint-Barbe de Samana na V. Antilih (zdaj Dominikanska republika), zgodaj izkazal nadarjenost, vplival — zlasti s StS-mi — na delo svojega prijatelja Puvis de Chavannesa. S: npr. *Morska Venera* (*Vénus marine*, d. 1838, Louvre), *Suzana v kopeli* (d. 1839, ib.), *Dominikanec Lacordaire* (d. 1840, ib.), **Esterina toaleta* (d. 1841, ib.), **Sestri* (umetnikovi sestri Alice & Adèle, d. 1843, ib.), *Kopalka, ki je zaspala pri izviru* (akt, portret prijateljice Alice Ozy, 1850, Avignon, Mus. Calvet), *Boj arabskih poglavarjev* (d. 1852, Louvre), *Tepidarij* (d. 1853, ib.).

L: Norman *Schlenoff* (EWA III, 1960, s. v. — L!); G. *Bazin* (Kindler I, 1964, s. v. — L!). — Cf. L. *Bénédite* (1932), P. *Jamot* (o. 1929; 1933), H. *Uhde-Bernays* (1946), R. *Zeitler* (1966 — L!).

Chastel, André (1912—....), fr. um. zgodovinar, pisec številnih del o it. umetn., pos. o renesansi in renesančnem humanizmu, v svojih prizadevanjih blizu → *Warburgovemu inst.* R. v Parizu, prof. za novejšo umetn. na Sorboni; od 1970 dalje prof. za zgod. it. renesančne umetn. in kulture na *Collège de France*.

B: ‚*Melancholia in the Sonnets of Lorenzo de' Medici*' (JWCI, 1945); ‚*Art et religion dans la Renaissance italienne: Essai sur la méthode*' (BHR, 1945); ‚*Le mythe de Saturne dans la Renaissance italienne*' (Phoebus, 1946); *Filippo Lippi* (G-P 1948); ‚*La Rencontre de Salamon et de la reine de Saba dans l'iconographie médiévale*' (GBA, 1949); ‚*Le jeune homme au camée platonicien du Bargello*' (Prop, 1950 [= P. Toescov zb.]); ‚*Deux centres artistiques: Venise et Urbin*' (BHR, 1950); ‚*La glorification humaniste dans les monuments funéraires de la Renaissance*' (1 umanistici, 1951); ‚*L'Apocalypse de 1500: la fresque de la chapelle Saint-Brice à Orvieto*' (BHR, 1952 [= Mélanges Augustin Renaudet]); *Léonard de Vinci par lui-même* (P 1952); ‚*Vasari et la légende medicéenne: l'école du jardin de Saint-Marc*' (Studi Vasariani, 1952); ‚*Marqueterie et perspective au XVe siècle*' (RArts, 1953); *Marsile Ficin et l'art* (G-Lille 1954, »Travaux d'Humanisme et Renaissance« 14); ‚*Un épisode de la symbolique urbaine au XVe siècle: Florence et Rome, Cités de Dieu*' (Lavedanov zb., 1954); *Art italien, I—II* (P 1956, »A-S-T«; nem. izd.: *Die Kunst Italiens, I—II*, Mn 1961); *Botticelli* (Mi 1958); *Art et Humanisme à Florence au temps de Laurent le Magnifique: Études sur la Renaissance et l'Humanisme platonicien* (P: PU 1959, »Publ. de l'Inst. d'Art et d'Archéologie de l'Univ. de Paris« 4; 2. izd. P

1960; it. izd.: *Arte e umanesimo a Firenze al tempo di Lorenzo il Magnifico: Studi sul Rinascimento e sull'umanesimo platonico*, T 1964, »Bibl. di storia dell'arte« 1); ‚*L'interprétation ésotérique dans l'art de la Renaissance à la fin du siècle dernier*' (5 umanistici, 1960); ‚*Il Settecento veneziano nelle arti*' (La civiltà veneziana del Settecento, F 1960); (izd.) *Nicolas Poussin, I—II* (P 1960); ‚*Les travaux sur Léonard de Vinci*' (BHR, 1960); *Les Arts de l'Italie* (2 knj., P: PU 1962, »Les Neuf Muses«); (& Robert Klein) *L'Europe de la Renaissance: L'Age de l'humanisme* (P 1963; angl. izd. *The Age of Humanism*, L 1963; nem. izd. *Die Welt des Humanismus*, Mn 1963); *Italie 1460—1500: Renaissance méridionale* (P 1965, »UF« 7); *Italie 1460—1500: Le Grand Atelier* (P 1965, »UF« 8); ‚*Giotto coetaneo di Dante*' (L. H. Heydenreichov zb., 1965); ‚*Diane de Poitiers: L'Eros de la beauté froide*' (M. Prazov zb., 1966); ‚*Le tableau dans le tableau*' (21. kongr. I, 1967); ‚*L'escalier de la Cour ovale à Fontainebleau*' (R. Wittkowerjev zb. I, 1967); *La Crise de la Renaissance: 1520—1600* (G: Sk 1968, »A-I-H«); *Le Mythe de la Renaissance: 1420—1500* (ib. 1969, »A-I-H«).

L: WWA (1962); WWF (1963). — Cf. U. *Kultermann* (1966 — f).

Châtelet, Albert, fr. um. zgodovinar, direktor um. muz. v Lillu; se ukvarja predvsem s slikarstvom XV. st.

B: ‚*Les étapes de l'enluminure des manuscrits dits de Turin et de Milan-Turin*' (RArts, 1956); (& Jean Thuillier) *La Peinture française: De Fouquet à Poussin* (G: Sk 1963, »P-C-H«); (& id.) *La Peinture française: De Le Nain à Fragonard* (G: Sk 1964, »P-C-H«); ‚*Le retable du Parlement de Paris*' (Art de France, IV, 1964); ‚*Sur un Jugement dernier de Dieric Bouts*' (Nkj, 1965).

CHATSWORTH HOUSE (*Derbyshire*, Anglija), nekd. *Earl of Devonshire Coll.*, zdaj v upravi *Trustees of Chatsworth Settlement* in dostopna javnosti. S: mdr. zastopana Memling (*Triptih sira Johna Donna of Kidwelly* [z avtp. na levem krilu], o. 1467) in N. Poussin (*Et in Arcadia ego* (1. varianta, o. 1629/30).

L: N. *Pevsner:* The Buildings of England, VIII (Harm 1953); C. *Hussey*, The Treasures of Chatsworth (Country Life, 1954); *id.:* English Country Houses Open to the Public (3. izd., L 1957); EWA VI (1962, stp. 765 — L!).

Chatzidakis, Manolis (1909—....), grš. um. zgodovinar in lik. kritik, direktor Muz. Benaki (od 1941) in Biz. muz. (od 1960).

L: RépM; WWA (1962; 1964).

CHAUVIGNY (*Poitou*, Francija). V romanski c. *St.-Pierre* kapiteli (polihromacija rest.), katerih figuralni reliefi — npr. *Oznanjenje* — so očitno delo domačega klesarja in blizu ljudski umetn. (sgn. *GOFRIDVS ME FECIT*, XII. st.).

L: »US« 7 (1968). — Cf. R. *Crozet* (1958).

Chavannes → *Puvis de Chavannes*

CHEMNITZ, zdaj *Karl-Marx-Stadt* (NDR).

Cheney, Sheldon (Warren), (1886—....), amer. pisec o lik. umetn. (poljudni pregledi).

B: *A Primer of Modern Art* (NY 1924; 7., rev. & razš. izd. NY 1932); *The New World Architecture* (L 1930); *Expressionism in Art* (NY 1934; rev. izd. NY 1948); *A World History of Art* (NY 1937); *The Story of Modern Art* (NY 1941; n. izd. NY 1945); *A New World History of Art* (NY 1956).

L: WWAA (1959).

CHENONCEAUX (*Val de Loire*, Francija): grad na reki Cher, sez. od 1513 dalje (*donjon* iz XV. st.), ki ga je fr. kralj Henrik II. podaril svoji metrési *Diane de Poitiers:* most do obrežja je 1556—59 po njenem naročilu sez. Philibert Delorme, Katarina Medičejska pa je dala, potem ko je bila po Henrikovi smrti Diano »napotila« v grad Chaumont, nad mostom o. 1580 sezidati še 2 nadstr. (morda po načrtu Jeana Bullanta).

L: EWA V (1961, stp 172 — L!); »US« 9 (1969, p. 150—51); Jean *Guillaume*, Chenonceaux avant la construction de la galerie: Le château de Thomas Bohier et sa place dans l'architecture de la Renaissance (GBA, jan. 1969— L!).

Chéret, Jules (1836—1932), fr. slikar in grafik, ustvaril o. 1200, zlasti za → *findesièclovsko umetnost* značilnih *lepakov*.

L: Camille *Mauclair* (Edouard-Joseph I, 1930, s v.). — Cf. H. *Hofstätter* (1968).

Che volto funebre! »Kakó mrtvaški obraz,« je baje vzkliknil G. L. Bernini, ko je kot predlogo za plastični portret prejel van Dyckov *trikratni portret angl. kralja Karla I.* (Berninijevo doprsje iz 1636 zdaj znano samó po kopiji).

***Chevaux de Marly,** popularni marm. plastiki, delo Guillauma Coustouja star. iz 1740—45, vzpenjajoča se konja in njuna krotilca, ki od 1795 dalje krasita zač. Elizejskih poljan v Parizu (eden ponazarja *Evropo*, drugi pa *Ameriko*). Njuno dopolnilo na nasprotni strani v. trga (cf. *Place de la Concorde* s. v. *Pariz*) ob vhodu v *Jardin des Tuileries* sta »krilata konja« (*les Chevaux ailés*) Antoina Coisevoxa iz 1700—02, na tistem mestu od 1719 dalje: personifikacija *Slave* (*la Renommée*) resp. *Merkur*.

L: Koepf (1964, t. 97); »MdS« 93 (t. VI). — Cf. L. *Réau* (Le Rayonnement 1946).

Chevreul, (Michel-)Eugène (1786—1889), fr. kemik, čigar razprava o »zakonu o simultanih kontrastih« (1. izd. 1839, 2. izd. 1889, cf. infra) je vplivala na teorijo → *Seurata* in → *neoimpresionizma* sploh.

B: *De la Loi du Contraste Simultané des Couleurs* (P 1839; rev. angl. izd. *The Principles of Harmony and Contrasts of Color*, 1966, uv Faber Birren).

CHICAGO (*Illinois*, ZDA [*East Central*]), 2. največje mesto v ZDA (za New Yorkom), pomembno pos. za razvoj mod. arhitekture (→ *chicaška arhitekturna šola*; → *Jenney*; → *Mies van der Rohe*; → *Sullivan, L. H.*).

L: John *Drury:* Old Chicago Houses (Ch: Univ. of Ch Press 1941); John D. *Randall:* A Guide to Chicago Architecture of 1872 to 1922 (Glencoe [Illinois] 1958); Arthur *Siegel* (izd.): Chicago's Famous Buildings (Univ. of Ch Press 1965).

~ **Auditorium Building** (*Michigan Avenue* [100 E] & *Congress St.* [500 S], ravno nasproti Meštrovićevih → *Indijancev* [infra]), pročelji s pilastri nad granitnim pritličjem in prvima nadstr. Zač. 1889 D. Adler in L. H. Sullivan.

~ **Carson Pirie Scott Store** (*State & Madison* [SE corner]), trgovska hiša, daljše pročelje ob State Street. Zač. 1899—1901 L. H. Sullivan (*najbolj vzh. del s 3 okenskimi osmi* ob Madison St.), povečanje 1903—04, nazadnje najbolj juž. prizidek ob State St. iz 1960—61.

~ **Illinois Institute of Technology Campus** (*South State, 31st to 35th*), stavbni kompleks, sez. 1942—58 po načrtu L. Mies van der Rohe.

~ **Lake Shore Drive Apartments** (860—880 *North Lake Shore*), stanovanjska nebotičnika, načrt Mies van der Rohe s sodel. (1952).

~ **Loop Synagogue** (*16 South Clark*), sez. 1963 arhitekti Loebl, Schlossman & Bennett; ves poudarek na notr. (**slikano okno* po načrtu Abrahama *Rattnerja*).

~ **Manhattan Building** (*431 South Dearborn*) po načrtu Williama L. Jenneya (1890).

~ **Marina City** (*The River* [north bank] *between State & Dearborn*), dva 60-nadstr. cilindrična nebotičnika, arhitekt Bertrand Russell s sodel. (1964); prvih 16 nadstr. garaže.

~ **Marquette Building** (*140 South Dearborn*), zač. 1895 Holabird in Roche.

~ **Rookery Building** (*209 South LaSalle*), arhitekta Burnham in Root (1886); notr. v pritličju 1905 preoblikoval F. L. Wright.

~ **Indijanca** (*Grant Park* ob *Michigan Av.*, nasproti *Congress St.*), Meštrovićev spom. indijanskih konjenikov (1928).

~ *The* **Art Institute of Chicago** (*Michigan Avenue at Adams St.*), eden izmed → *sedmih vélikih amer. muzejev.* S: zastopani npr. med Italijani Giovanni di Paolo, R. Ghirlandajo (*Moški portret*), G. B. Moroni (*Ludovico Madruzzo*, o. 1560), G. B. Tiepolo, B. Bellotto (*Pogled na Pirno s trdnjavo Sonnenschein*, 1752) in De Chirico, med Nizozemci Rogier van der Weyden (*Jean de Gros*, 1450/60), Memling (*Madona z otrokom in donator*, diptih, o. 1485), Lucas van Leyden (*Poklon kraljev*, o. 1510) in Gossaert (*Madona z otrokom*, o. 1520), med Španci **Ayalov olt.* (o. 1396), El Greco, Zurbarán (*Kristus na križu*, d. 1627; *Sv. Roman*, d. 1638; atr.: *Tihožitje s sadjem in cvetlicami*, o. 1633/44), Goya; med Holandci Rembrandt (*Dekle ob na pol odprtih vratih*, d. 1645) in B. Fabritius (*Jakob in Benjamin*, 1650/60), med Francozi Chardin (*Beli prt*, o. 1737), Corot, J.-L. David (*Mme Buron*, d. 1769), Corot, Delacroix (npr. *Lov na leve*, d. 1861), Courbet (*Mère Grégoire*, 1855), C. Pissarro (*Na obrežju Marne*, d. 1866), Manet (*Konjske dirke v Longchampu*, d. 1864; *Bikoborba*, 1865/66), Degas (*Mladi Spartanci*, 1860; *Stric in nečakinja*, o. 1876), Fantin-Latour (*Édouard Manet*, d. 1867), Monet (*Postaja Saint-Lazare*, d. [18]77, Bazille (*Avtp.*, 1865 [prej Montpellier, André Bazille]), Renoir (*Cirkuški deklici*, 1879; *Alfred Sisley*, o. 1875/76; *Na terasi*, d. [18]81), Gauguin (*Marie Derrien* [»*Marie Henri*«], d. [18]90), G. Caillebotte (*Place de l'Europe v dežju*, d. 1877), Seurat (**Nedeljski popoldan na otoku La Grande Jatte*, 1884—86), Toulouse-Lautres (*V cirkusu Fernando*, 1888; **Au Moulin Rouge*, 1892), »carinik« Rousseau (*Slap*, d. 1910), F. Léger in Balthus, med predstavniki École de Paris Modigliani (*Jacques Lipchitz in njegova žena*, 1916/17), Picasso (*Mati in otrok*, 1921), Chagall (*Žid pri molitvi* [»*Rabin iz Vitebska*«], 1914), med Nemci Beckmann (*Avtp.*, d. [19]37), med Angleži Turner in Constable, med Američani Whistler (*Umetnik v svoji delavnici* [*The Artist in His Studio*], o. 1864) in Grant Wood (*Ameriška gotika*, d. 1930).

L: Paintings in the Art Institute of Chicago: A Catalogue of the Picture Collection (Ch 1961); Supplement to Paintings in the Art Institute of Chicago, A Catalogue of the Picture Collection (1956 [šapirografirano]).

chicaška arhitekturna šola, ime, s katerim zaznamujemo trgovske in druge poslovne in javne stavbe, sez. z — v tistem času povsem novotársko — jekleno skeletno konstrukcijo v → *Chicagu* (po požaru 1871) in nekaterih drugih mestih amer. srednjega Zah., in sicer v zadnjih dveh desetletjih XIX. st. Med pogl. arhitekti so bili William Le Baron → *Jenney*, Dankmar → *Adler* in najpomembnejši Louis H. → *Sullivan.* Med najodličnejšimi arhit. spomeniki so Sullivanov *Wainwright Building* v Saint-Louisu (1890—91), *Guaranty Building* v Buffalu (1894—95) in nekd.

Schlesinger and Mayer Store, zdaj *Carson Pirie Scott Store* v Chicagu (Sullivanova arhitektura iz 1899—1904, pozn. prizidki 1906 in 1960—61). Izmed evr. arhitektov se je ob chicaški šoli prvi inspiriral Adolf → *Loos*, ko se je 1893—96 mudil v ZDA.

L: John M. *Jacobus* Jr., Chicago (Hatje, 1963); M. L. *Peisch:* The Chicago School of Arcihtecture (NY 1965). — Cf. C. W. *Condit* (vse, zlasti *1964), H.-R. *Hitchcock* (1958 [1963]), etc.

CHIETI, ant. *T(h)eate Marrucinorum*, mestece v srednji Italiji (*Abruzzi e Molise*). Cf. s. v. *teatinci*.

L: EWA VIII (1963, stp 690 — L!).

Chigi, Agostino (1466—1520), it. bankir in mecen v Rimu, »*il più grande mercante della cristianità*«, za katerega je Peruzzi sez. *Farnesino*, Rafael pa 1515 napravil načrt za *kapelo Chigi* v Sta Maria del Popolo (mdr. tudi za njegov nagrob. s piramido, ki prvič tako simbolizira »*gloria dei principi*«).

L: cf. J. *Seznec* (1953).

Chigi, Fabio, pozn. papež → *Aleksander VII.*

Chippendale, Thomas (o. 1718—1779), angl. mojster umetnega mizarstva, po njem imen. tudi slog pohištva. Njegova znamenita knj. predlog je trikrat izšla: *The Gentleman and Cabinet Maker's Director* (L 1754; n. izd. 1759; 3. izd. 1762; nem. faks. [po 3. izd.]: *Vorbilder für Kunst- und Möbeltischler im gothischen, chinesichen und Rococo-Stil*, Bl 1890 [200 tabel]).

L: Oliver *Brackett:* Thomas Chippendale (L s. a. [1924]); Robert C. *Smith* (EWA V, 1961, stp 730); A. *Coleridge:* Chippendale Furniture (L 1968). — Cf. A. *Feulner* (1930), B. S. *Myers* (II 1969, s. v. [Marvin D. *Schwartz*]), etc.

Chirico, Giorgio de → *De Chirico, Giorgio*

Chloe → *Dafnis in Kloe*

Chmelarz, Eduard (1847—1900), avstr. um. zgodovinar, r. na Moravskem, u. na Dunaju.

B: ‚*Das Diurnale oder Gebetbuch des Kaisers Maximilian I.*' (JSaK, 1885); ‚*Die Ehrenpforte des Kaisers Maximilian I.*' (ib., 1886); ‚*König René der Gute und die Handschrift seines Romans Coeur d'Amours épris*' (ib., 1890); ‚*Eine französische Bilderhandschrift von Boccaccios Theseide*' (ib., 1893).

Chnab, Michael (u. verj. o. 1404/05), stavbenik avstr. vojvod, očitno tvorno udeležen pri zidanju dunajske *stolnice* (zač. njenega juž. zvonika) in c. *Maria am Gestade*, v Klosterneuburgu (t. i. *Freisinger-Kapelle*), itd.

L: R. Wagner-Rieger (1967, p. 344—45 — L!).

Chodowiecki, Daniel (Nikolaus), (1726—1801), nem. grafik (jedk.), akvarelist in slikar, najtehtnejši predstavnik nem. grafike XVIII. st., čigar delo je odlična kulturnozg. ilustracija nem. meščanstva v dobi t. i. → *kitastega sloga* (nem. *der Zopfstil*), povsem v tem načinu tudi *Avtp. z družino* (jedk., 1771). R. v Gdansku, u. v Berlinu (74). G: 2075 jedk. malega formata, predvsem ilustracije sodobnih avtorjev: mdr. Gotthold Ephraim Lessing (*Minna von Barnhelm*, 1770), Salomon Geßner (*Idyllen*, 1773), Goethe (*Werther*, 1775), Christian Fürchtegott Gellert (*Fabeln*, 1775), Klopstock, Schiller, Basedow, Lavater (*Physiognomische Fragmente*) in Laurence Sterne (v nem. prev. *Empfindsame Reise*).

L: Wm. *Engelmann:* Daniel Chodowiecki's sämtliche Kupferstiche (Lpz 1857; sup. Robert *Hirsch* ib. 1906); Wolfgang von *Oettingen:* Daniel Chodowiecki: Ein Berliner Künstlerleben im 18. Jahrhundert (Bl 1895); *id.:* Daniel Chodowieckis Handzeichnungen (Bl 1907); Elfried *Bock* (ThB VI, 1912, s. v. — L!); A. *Rümann* (NDB III, 1957, s. v.); G. *Tolzien* (Kindler I, 1964, s. v.). — Cf. G. *Biermann* (II 1914), M. von *Boehn* (2-krat 1922), A. *Feulner* (1929), J. *Jahn* (1954), L. von *Kaemmerer* (1897), J. A. *Schmoll gen. Eisenwerth* (1968).

Chorea Macchabaeorum (lat.) → *mrtvaški ples*

»**Chrestien (Chrétien), Félix**«, neznan manierističn slikar, delal 1535—37 za škofa Dintevilla v Auxerru. S: *triptih sv. Evgenije* (d. 1535, Varzy, c. Saint-Pierre-ès-liens), **Mojzes in Aron pred faraonom* (les, d. 1537, MM), **Spuščanje v klet* (»*Kellerszene*«, les, d. 1537, Städel).

L: Jacques *Thuillier*, L'énigme de Félix Chrestien (Art de France, I, 1961); Seizième Peintures (1965 — L!); »PKG« 8 (1970, t. 60 & 61a — L!). — Cf. Ch. *Sterling* (The Metropolitan 1955).

Christ, Johann Friedrich (1701—1756), nem. arheolog, avtor najstar. leksikona monogramistov, zač. raziskavati staro nem. slikarstvo (Cranach star.). R. v Coburgu, univ. prof. v Leipzigu, tam u.

B: *Anzeige und Auslegung der Monogrammatum, einzelnen und verzogenen Anfangsbuchstaben der Nahmen, auch anderer Züge und Zeichen ...* (Lpz 1747; fr. izd. *Dictionnaire de monogrammes, chiffres ...*, P 1750); *Abhandlungen über die Literatur und Kunstwerke, vornehmlich des Alterthums* (Lpz 1776, izd. J. K. Zeune — mdr. biografija L. Cranacha star.).

L: SchlosserL (1964). — Cf. U. *Kultermann* (1966), W. *Waetzoldt* (I 1921; ZÄKw, 1921).

Das **christliche Denkmal,** z. umzg. zvezkov, posvečenih posameznim cerkv. spom. (Berlin: Union Verlag), e. g. → *Gernrode* (*Stiftskirche*, 1966, št. 68) ali → *Halberstadt* (*Liebfrauenkirche*, 1967, št. 69).

Christoffel, Ulrich (1891—....), švic. um. zgodovinar, prom. 1917 v Münchnu, živi v Churu v Švici.

B: *Der schriftliche Nachlaß des Anton Raphael Mengs: Ein Beitrag zur Erklärung des Kunstempfindens im späten 18. Jahrhundert* (Ba 1918, dis.); *Die romantische Zeichnung von Runge bis Schwind* (Mn 1920); *Englische Schabkunst* (1922); *Hans Holbein d. J.* (Bremen 1926); *Die deutsche Kunst als Form und Ausdruck* (Au 1928); *Altes Spanien* (1938); *Die Welt der großen Maler* (Mn 1938); *Klassizismus in Frankreich um 1800* (Mn 1940); ‚*Porträtähnlichkeit und Porträtwahrheit*' (Die K., 1943/44); *Anselm Feuerbach* (Mn 1944); *Von Poussin zu Ingres und Delacroix: Betrachtungen über die französische Malerei* (Z 1945); *Das Buch der Maler: Biographisches Handbuch der europäischen Maler* (Ba-Ba 1947); *Malerei und Poesie: Die symbolistische Kunst des 19. Jahrhunderts* (W 1948); *Das Marienbild bei Albrecht Dürer* (Asch 1949, »Maria in Werken der K.« 2); *Hans Holbein d. J.* (Bl 1950); *Eugène Delacroix* (Mn 1951); *Italienische Kunst: Die Pastorale* (W 1952); *Von Giotto zu Tiepolo* (W 1952); ‚*Leonardo, Correggio und die Manier*' (W-RJb, 1952); *Tizian* (Stu 1957); *Höhepunkt abendländischer Architektur* (Mn 1960).

L: WWA (1962; 1964).

Christus, Petrus (verj. o. 1410—1472/73), niz. slikar, verj. učenec Jana van → *Eycka*, r. ob zdajšnji belg.-hol. meji, u. v Bruggeju, kjer je bil mojster od 1444. S (vse les): npr. *Sir Edward Grimestone* (d. 1446, Nat. Gall. [last Earl of Verulam]), *Portret kartuzijanca* (d. 1446, MM), **Sv. Eligij v svoji delavnici* (d. 1449, Lehman), *Marija z otrokom v sobi* (po Panofskyju o. 1455, Kansas City), *Marija med Hieronimom in Frančiškom As.* (d. 1457, Städel), *Ženski portret* (pozno delo, Dahlem).

L: Friedländer I (1924); Panofsky Neth (1953); Margaretta M. *Salinger* (EWA III, 1960, s. v.); Flanders in the Fifteenth Century (Detroit 1960 [rk]); S. J. *Gudlaugsson* (Kindler I, 1964, s. v.); Lola B. *Gellman*, The »Death of the Virgin« by Petrus Christus (BM, marec 1970). — Cf. Ch. *Sterling* (1971).

Christus-Johannes-Gruppe (nem.) → *Kristus in Janez Evangelist*

Christus legem dat → *Traditio legis*

Christus patiens, Christus triumphans, oba ikonogr. tipa drugega ob drugem kažoča zgodnja slika → *Giovannija di Paolo* (Siena, Pin. Naz.).

Christus super coelum (lat.), »Kristus nad nébom«, starokršč. ik. m. (Kristus na prestolu nad personifikacijo nebà), na osrednjem mestu nekaterih sarkofagov, kot sta npr. → *lateranski sarkofag št. 171* in → *Sarkofag Junija Bassa*.

Christus tangit Magdalenam, evang. ik. m., znan od konca XV. st. dalje, varianta ik. m. → *Noli me tangere*, ki je po smislu njegovo popolno nasprotje: Kristus se z dvema prstoma dotika Magdaleninega čela. Up: e. g. J. Cornelisz van Oostsanen (hrastovina, d. 1507, Kassel).

L: Réau II/2 (1957, p. 557—59).

Chrysler, Walter P., Jr., amer. avtomobilski magnat in um. zbiralec. V njegovi z. slik mdr. zastopani G. Reni, N. Poussin (*Bakanal pred templjem*, o. 1635), Vigée-Lebrun (*Princ Lubomirski kot Kupido z mirto in lovornim vencem*, 1788), Renoir (*Vollard v torerovski noši*, d. 1917), Cézanne (npr. *Deklica s punčko*, 1892/96), Matisse (*La Danse*, 1910), Picasso (*Ženi za barsko mizo*, 1902; *Mrtvašnica*, 1945).

L: Betty *Chamberlin*, The extraordinary taste of Mr. Chrysler (AN, 1956).

Chytil, Karel (1857—1934), češ. um. zgodovinar, r. v Pragi. Najprej je kot gimn. prof. poučeval zgod., pozn. je postal prof. za um. zgod. na Karlovi univ. v Pragi; utemeljitelj in prvi direktor praškega muz. za umetno obrt.

B: *Petr Parléř a mistři gmündšti* (Pra 1886); *Umění v Praze za Rudolfa II* (ib. 1904); *Památky českého umění iluminátorského, I* (ib. 1915); *Antikrist v dějinách umění středověku a husitské orazové antitéze* (ib. 1918); *Umění a umělci na dvoře Rudolfa II* (ib 1920); ‚*K datování maleb karlštejnských*' (Ročenka kruhu pro pěstování dějin umění za rok 1923, Pra 1924).

L: Ott 12 (1897) & sup. II/2 (1933). — Cf. J. *Filip* (II 1969, p. 1708).

CIAM, abr. za *Congrès Internationaux d'Architecture Moderne*, za razvoj mod. evr. arhitekture pomembno gibanje pod vodstvom → *Le Corbusierja* (in S. → *Giediona*), ust. 1928 v Švici (La Sarraz), razpuščeno v Dubrovniku 1956. Vmes so bili kongresi v Frankfurtu a. M. (1929), Bruslju (1930), Atenah (1933), Parizu (1937), Bridgewaterju v Angliji (1947), Bergamu (1949), Hoddesdonu v Angliji (1951) in Aix-en-Provence (1953). Ernesto → *Rogers* idr. so ga poskusili oživeti na sestanku v Otterloju 1959.

L: John *Burchard* & Albert *Bush-Brown:* The Architecture of America (Bo-Trt 1961). — Cf. S. Giedion (1951 [1954]).

Cibulka, Josef (1886—1968), češ. kršč. arheolog in um. zgodovinar, katol. duhovnik. Učil na teološki fak. v Bratislavi in od 1921 dalje na Karlovi univ. v Pragi, 1939—45 direktor tamk. Nar. gal., 1950 kanonik in 1956 prošt, u. (81) v Pragi.

B: *Starokřesťanska ikonografie* (Pra 1924); *Václavova rotunda sv. Víta* (ib. 1933); *Velkomoravský kostel v Modré u Velehradu a začátky křesťanství na Moravě* (ib. 1958); ‚*Zur Frühgeschichte der Archi-*

tektur in Mähren (800—900)' (K. M. Swobodov zb., 1959); *‚Rekonstrukce oltáře Třeboňského mistra na základě ikonografickém*' (Umění, 1967).

L: Viktor *Kotrba* (Umění, 1968, p. 625—27 — B! [tudi f]). — Cf. J. *Filip* (I 1966), V. *Molè* (1970).

Cicero, s celim imenom *Marcus Tullius Cicero* (106—43 pred), rim. govornik, državnik in filozof. V evr. srednjev. upodobitvah je predstavnik *retorike* v okviru → *septem artes liberales*, takó npr. na *Kraljevskem portalu* katedr. v Chartresu (v arhivolti nad des. vhodom, 1145/55) ali na → *Apoteozi Tomaža Akvinskega* (o. 1366/68), ob koncu srednjega veka pa je najodličnejši lik na *kornih klopeh* Jörga Syrlina v stolnici v Ulmu (1469/74).

L: Leopold *Ettlinger* (RDK III, 1954, s. v. p. 770—76 — L!); Vorländer (1968). — Cf. W. *Molsdorf* (1920 [1926]).

Der **Cicerone**: *Eine Anleitung zum Genuß der Kunstwerke Italiens*, popularen um. vodnik po Italiji, ki ga je spisal Jacob → *Burckhardt* ter je prvič izšel v Baslu 1855. Tri četrt. dela so nastale na potovanju, in sicer takó, da si je avtor dopoldne ogledoval spomenike, popoldne pa zapiske svojih vtisov že na čisto prepisoval.

L: cf. U. *Kultermann* (1966, p. 177—78).

Der **Cicerone**: *Halbmonatsschrift für die Interessen des Kunstforschers und Sammlers*, predvsem zbiralcem namenjena nem. um. rev. (Lpz: Klinkhardt & Biermann), izhajala 1909—30 (22 letnikov). Ur. Georg → *Biermann*.

il **cicerone** (it.), vodnik (turistov), razkazovalec znamenitosti. Običajno takó imenujemo bolj ali manj gostobesednega vodnika.

Cicognara, *conte* **Leopoldo** (1767—1834), it. zgodovinar umetn. (v skladu s težnjami → *neoklasicizma*), r. v Ferrari, u. v Benetkah. Znana je tudi njegova bogata umzg. in arheol. knjižnica (ki jo je 1824 kupila *Bibl. Vaticana*) in njen sistematični kat., ki ga je sestavil.

B: **Storia della scultura dal suo risorgimento in Italia fino al secolo di Canova ... per servire di continuazione alle opere di Winckelmann e di d'Agincourt* (3 knj., V 1813—1818; 2., rev. & dop. izd. v 7 knj., Pra 1824—1825); **Catalogo ragionato dei libri d'arte e d'antichità posseduti dal conte Cicognara* (2 knj., Pisa 1821; pon. Lpz: Hiersemann 1931).

L: EWA VII (1963, stp 549 — L!); SchlosserL (1964 — L!). — Cf. G. L. *Luzzatto* (1957).

Cignani, Carlo (1628—1719), it. slikar, r. v Bologni, u. v Forliju. S: npr. *Putifarjeva žena in Jožef* (osmerokotno pl, o. 1670, Karlsruhe; enako, o. 1680, Dresden), *Ahil med Likomedovimi hčerami* (o. 1680, Kassel), stropna freska *Bákhos in Ariádna* (o. 1702/10, Pommersfelden, grad Weißenstein).

L: S. *Vitelli-Buscaroli:* Il pittore Carlo Cignani (Bol 1953); G. C. *Cavalli* (Kindler I, 1964, s. v. — L!); Jaynie *Anderson* (AB, marec 1970).

Cignaroli, Giambettino (1706—1770), it. slikar v Veroni, veljal za zadnjega v. beneškega kolorista. S: npr. *Rahelina smrt* (Accad.), mdr. tudi *Avtp.* (d. 1758, Ksthist. Mus.).

L: SchlosserL (1964).

CIHA, abr. za *Comité International d'Histoire de l'Art*, tj. Mednar. odbor um. zgodovine.

Cimabue, s pr. im. *Cenni di Pepo* (dkm. 1272—1302), it. florent. slikar, katerega delo se že izvija iz → *maniera graeca*, po Danteju (*Purgatorio* XI, 94—96) najpomembnejši slikar pred Giottom:

Credette Cimabue nella pittura
Tener lo campo, ed ora ha Giotto il grido,
Sì che la fama di colui è oscura.

(Nekoč je menil Cimabue, da je prvi v slikarstvu, zdaj pa vzklikajo Giottu, takó da je slava onega potemnela.) S: npr. **Madonna Sta Trínita* (Uffizi), *slikano razpelo* (Florenca, Mus. di Sta Croce [težko poškodovano ob poplavi 1966]), freska *Madone s 4 angeli in Frančiškom As.* (Assisi, S. Francesco, spodnja c., obok nad des. delom transepta), *Janez Ev.* na mozaiku v apsidi katedr. v Pisi (1301/02).

L: Venturi V (1907); Berenson Ox (1932); Cankar II/2 (1933); L. *Marcucci* (Kindler I, 1964, s. v. — L!). — Cf. E. *Batisti* (1963), E. *Benkard* (1917), B. *Berenson* (1963), R. *Salvini* (1946; 1960 — L!), S. *Samek Ludovici* (1946), J. *Strzygowski* (1888), H. *Thode* (1885).

cimélij (iz grš. *keimelíon*, dragulj; it. *il cimelio*), posebno dragocen predmet, npr. v bibliotekah najdragocenejši rkp. V *Bayerische Staatsbibl.* v Münchnu npr. takó zaznamovana → *Evangeliar Otona III. v Münchnu* (Cim. 58) in → *Perikope Henrika II.* (Cim. 57).

Cimon [*Kimon*] **in Pero** → *Caritas Romana*

CINCINNATI (*Ohio*, ZDA [*East Central*]).

~ **The Cincinnati Art Museum** (*Eden Park*). S slikami so zastopani med Evropejci Mantegna (*Estera in Mordehaj*), Botticelli (*Judita s Holofernovo glavo*), Memling (krili s *Štefanom* in *Krištofom*), Joos van Cleve (*Franc I.*), Tizian (*Filip II.*), El Greco (*Križanje s pogledom na Toledo*), F. Hals, Ribera, Zurbarán, Murillo, Gainsborough (*Mrs. Philip Thicknesse*, o. 1760), Ingres (*Cherubini*, d. 1841), Cézanne, itd., med Američani Grant Wood (»*Daughters of the American Revolution*« [→ *Hčere revolucije*], 1932).

~ **Taft Museum** (*316 Pike St.*). Med slikarji so zastopani Frans Hals, Rembrandt, Goya, Turner, poleg tega emajl, npr. dva portreta Léonarda Limosina (*Duc de Guise* in *Thomas Cranmer, Archbiscop of Canterbury*).

cingulum (lat.), pas, kot del katol. liturgičnih oblačil v zdajšnji obliki zvečine bela vrvica s čopkom, s katero si duhovnik podveže albo. Ponazarja naj čistost, primerno duhovnikovi molitvi pri prepasovanju: *Praecinge me Domine cingulo puritatis* ...

L: Ferguson (1954, s. v. Cord). — Cf. J. *Flis* (1908, p. 196).

cingulum castitatis → *pas nedolžnosti*

Cipora → *Sefora*

cippus (lat.), steber v obliki stožca ali prizme; kamn. stožec na etr. grobu (znamenje, da je v grobu pokopan mož).

L: Aleksandar *Stipčević* (ELU 1, 1959 [1960], s. v.).

cipresa (lat. *cyparissus* ali *cupressus* [*Cupressus sempervirens L.*], nem. *die Zypresse*) ponazarja mdr. v srednjev. ikonografiji krepost → *Gaudium* (na t. i. *arbor bona*).

L: cf. L. *Behling* (K-Graz 1964), *Hildegard von Bingen* (1855).

cipresni venec (angl. *the wreath of cypress*, nem. *der Zypressenkranz*), znamenje žalovanja. Up: npr. S. Rosa (*Avtp. s cipresnim vencem na glavi in lobanjo*, MM).

Cir → *Kíros Véliki*

Circe → *Kirke*

circumcidetur ex vobis omne masculínum, bibl. citat (1 Mojz 17, 10: *Obrezan naj bo pri vas vsak moški*), netočno nakazan (*OMNIS MASCUL*[*us*]) na napisnem traku, ki ga drži Mojzes levo zgoraj ob prizoru Jezusovega → *Obrezovanja* v srednji vrsti → *Verdunskega olt*.

Cirici-Pellicer, Alejandro, šp. lik. kritik, direktor Muz. sodobne umetn. v Barceloni.

B: *Picasso antes de Picasso* (Bar 1946); *Miró y la imaginación* (ib. 1949); *Les Trésors de l'Espagne: De Charles Quint à Goya* (G: Sk 1965, »Les Trésors du monde«; nem. izd. *Spanien und seine Kunstschätze: von Karl V. bis Goya*).

Ciril Jeruzalemski (313/15—386), cerkv. učitelj, škof v Jeruzalemu, kršč. svetnik (18. III.). Njegovi katehezi *De secundo Christi adventu* naj bi ustrezalo 99 zvezd okrog križa na mozaiku apside v c. St'Apollinare in Classe v → *Raveni*.

L: LS I (1968).

cistercijani (angl. *the cistercians*, fr. *les cisterciens*, hrv. *cisterciti*, it. *i cistercensi*, nem. *die Zisterzienser*), reformirani benediktinski red, ki je nastal z odcepitvijo od → *Clunyja*. Ust. ga je Robert de Molesme 1098 v Cîteauxu (lat. *Cistercium*) v Burgundiji, utrdil pa → *Bernard iz Clairvauxa*.

cistercijanska arhitektura je bila v skladu z reformnim prizadevanjem reda zlasti v XII. st. preprosta, brez kiparskega okrasa in tudi brez slikanih oken. Običajni tip samostanske c. je predstavljal baziliko s tlorisom v obliki lat. križa, z ravno zaključenim korom, ki ga spremljajo ravno tako pravokotne, iz transepta odprte kapele. Pomembni spomeniki v matični Burgundiji → *Fontenay*, v Italiji npr. *Chiaravalle* in *Fossanova*, na Nemškem → *Ebrach*, → *Eberbach*, → *Maulbronn* in → *Bebenhausen*, v Avstriji *Heiligenkreuz* (ust. 1135/36), *Zwettl* (ust. 1137) in *Lilienfeld* (ust. 1202) na Spodnjem Avstrijskem pa *Vetrinj* (ust. 1142) na Koroškem, v Sloveniji → *Stična* in → *Kostanjevica* na Dolenjskem.

L: Hans *Rose:* Die Baukunst der Cisterzienser (Mn 1916); Henri-Paul *Eydoux:* L'architecture des églises cisterciennes d'Allemagne (P 1952); Ilse *Bickel:* Die Bedeutung der süddeutschen Zisterzienserbauten für den Stilwandel im 12. und 13. Jahrhundert (Mn 1956); François *Bucher:* Notre-Dame de Bonmont und die ersten Zisterzienserabteien der Schweiz (Bern 1957); Hanno *Hahn:* Die frühe Kirchenbaukunst der Zisterzienser: Untersuchungen zur Baugeschichte von Kloster Eberbach im Rheingau und ihren europäischen Analogien im 12. Jahrhundert (Bl 1957, »Frankfurter Forsch. zur Architekturgesch.« 1); Lelia *Fraccaro de Longhi:* L'architettura delle chiese cistercensi italiane (Mi 1958, »Pubbl. della Facoltà di Filosofia e Lettere dell'Univ. di Pavia«); ZadnikarR (1959); François *Bucher*, Le fonctionalisme de St. Bernard et les églises cisterciennes suisses (19. kongr., 1959); *id.*, Cistercian Architectural Purism (Comparative Stud. in Soc. and Hist., 1960); ELU 1 (1959 [= 1960], s. v. *cisterciti*). — Cf. M. *Aubert* (1943 [1947]), W. *Braunfels* (1969 — L!), K. J. *Conant* (1959, p. 126—34 & 308 — L!). P. *Frankl* (1962, p. 62 ss etc.), J. *Gregorič* (1951, p. 2—11), J. A. *Schmoll gen. Eisenwerth* (1959).

CITTÀ DI CASTELLO, stari rim. *Tifernum*, mestece ob levem bregu Tibere v srednji Italiji (*Umbria*). Stolnična zakladnica (it. *il tesoro*) hrani mdr. **antependij* (it. *il paliotto*) iz pozlačenega tanjènega srebra (nastal o. 1143/44 kot dar papeža Celestina II.): v sredini *Kristus* na prestolu med soncem, luno in zvezdami *v mandorli s simboli evangelistov*, sicer pa kažejo reliefi prizore iz njegovega otroštva od *Oznanjenja* do *Bega v Egipt*, pasijonska prizora *Kristusa primejo* in *Križanje*, naposled pa *3 cerkv. patrone*.

L: EWA VIII (1963, stp 649—50 — L!). — Cf. G. *Schiller* (I 1966, repr. 60).

Ciuha, Jože (1924—....), slov. slikar in ilustrator. R. v Trbovljah, 1950 dkč. ak. (G. A. Kos) in 1952 specialko (S. Pengov) v Lj, mnogo potoval (Indonezija, Juž. Amerika, itd.). Mdr. slike na steklo in *mozaik* v poslopju Ljudske skupščine v Lj (1958).

B: *Okameneli smehljaj* (Mrb 1963); *Pogovori s tišino* (Mrb 1967); *Potovanje v deseto deželo* (Lj 1966, »Cicibanova knjižnica«).

L: Luc *Menaše* (NRazgl, 27. XII. 1958); M. Zadnikar (ELU 1, 1959 [1960], s. v.); ŠijanecS (1961); BMK (1967); Marijan *Tršar* (Delo, 6. I. 1968 [priloga]). — Cf. B. *Pečar* (1970), M. *Tršar* (pon. 1970).

CIVATE blizu Coma v sev. Italiji (Lombardija). V bližnji cerkvici *S. Pietro al Monte* pomembne romanske *StS-e* (konec XI. st./zač. XII. st.), ki ponazarjajo Apokalipso in nebeško kraljestvo. Med njimi npr. stropna slikarija *Kristusa* z odprto knj. v levici (napis QUIS SITIT VENIAT) *sredi → nebeškega Jeruzalema*, katerega 12 vrat je zaznamovanih z imeni dragih kamnov (nad Kristusom npr. *safir*, *jaspis* in *ametist*).

L: EWA VIII (1963, stp 546 — L!) & XII (1966, stp 436—37). — Cf. O. *Demus* (*1968, t. I—IV & 11—15 — L!), A. *Grabar* (Sk 1958), H. *Schrade* (1963).

Cividale → *Čedad*

Civitates orbis terrarum → *Hoefnagel, Georg*

Clapp, Frederick M(ortimer), (1879—1970), amer. um. zgodovinar in muzealec, nazadnje direktor *Frick Coll.* v New Yorku (1936—50).

B: *Les Dessins de Pontormo: Catalogue raisonné* (P 1914); *Jacopo Carucci da Pontormo: His Life and Works* (NH: Yale UP, 1916).

L: WWAA (1959); Coll Art J (1970).

Clark, *Sir* Kenneth (McKenzie), (1903—....), angl. um. zgodovinar. Dve leti sodel. z B. Berensonom v Florenci, bil kustos v *Ashmolean Mus.* v Oxfordu (1931—33), *Surveyor of the King's Pictures* v londonski Nat. Gall. (1934—45), prof. na univ. v Oxfordu (1946—51), predsednik *Arts Council of Great Britain* (1953—60), itd.; popleniten (K. C. B.) 1938. Stilno izbrušen pisec.

B: *The Gothic Revival: An Essay on the History of Taste* (L 1928; rev. izd. 1950); *A Commemorative Catalogue of the Exhibition of Italian Art held in the Galleries of the Royal Academy, Burlington House London, January-March* 1930 (2 knj., L 1931); *A Catalogue of the Drawings of Leonardo da Vinci in the Collection of His Majesty the King at Windsor Castle* (2 knj., C: UP 1935); *One Hundred Details in the National Gallery* (L 1938); *Leonardo da Vinci: an Account of His Development as an Artist* (C: UP 1939; 2. izd. 1952); (izd.) *"Last Lectures by Roger Fry* (C 1939); (izd.) *,L. B. Alberti on Painting'* (Proc. BA, 1944); *John Constable: The Hay Wain* (L s. a. [1944]); *Florentine Painting: Fifteenth Century* (1945); *Landscape into Art* (L 1949; amer. izd. *Landscape Painting*, NY 1950; hrv. prev.); *Piero della Francesca* (L: Ph 1951); *Moments of Vision* (1954); *The Nude: A Study in Ideal Form* (NY 1956, »Boll. Ser.« 35; n. izd. NY 1959); *,The Study of Art History'* (Universities Quarterly [L], 1956); *Looking at Pictures* (NY 1960); *Ruskin today* (L 1964); *Rembrandt and the Italian Renaissance* (L 1966, »The Wrightsman Lectures« 1); *A Failure of Nerve: Italian Painting 1520—1535* (Ox 1967, »The H. R. Bickley Memorial Lecture«); *,Francesco Melzi as Preserver of Leonardo da Vinci's Drawings'* (A. Bluntov zb., 1967).

L: WWA (1962; 1964).

Clark, Stephen C. (u. 1960), amer. um. zbiratelj. Njegovo pomembno z. slik, ki je imela jedro v fr. slikarstvu XIX.—XX. st. (mdr. Degas, Cézanne, Renoir, van Gogh, Seurat — nekatere slike kupljene iz Moskve po 1. svet. vojni) sta si 1961 kot volilo razdelila newyorški *Metropolitan Mus.* in *Yale Univ. Art. Gall.* v New Havenu.

L: A Collector's Taste (NY 1954 [razst. kat.; Knoedler]); Met Mus B (okt. 1961). — Cf. W. G. *Constable* (1964).

Clasen, Karl Heinz (1893—....), nem. um. zgodovinar (srednjev. umetn. na Nemškem).

B: *Baukunst des Mittelalters: Die gotische Baukunst* (Wi/Po 1930, »HdKw«); *,Befestigungsbaukunst'* (RDK II, 14. zv., 1938); *Zehn deutsche Dome: Speyer, Mainz, Worms, Bamberg, Naumburg, Magdeburg, Köln, Freiburg, Ulm, Wien* (Bl 1939); *Die mittelalterliche Bildhauerkunst im Deutschordensland Preußen* (2 knj., Bl 1939); *,Bergfried'* (RDK II, 15. zv., 1939); *Die Schönen Madonnen: Ihr Meister und seine Nachfolger* (KiT 1951).

Classici dell'Arte: *Biblioteca Universale delle Arti Figurative*, knjižna z. zal. *Rizzoli* v Milanu. Vsaka knj. obsega poleg uvoda in izvlečkov iz lit. 64 barv. tabel in dober informativni katalog del z ustreznimi kazali. Od leta 1966 dalje so izšli (vsak mesec 1 knj.) *Michelangelo pittore* (1), *Bosch* (2), *Giotto* (3), *Raffaello* (4), *Botticelli* (5), *Caravaggio* (6), *Bruegel* (7), *Mantegna* (8), *Piero della Francesca* (9), *Antonello da Messina* (10), *Vermeer* (11), *Leonardo pittore* (12), *Carpaccio* (13), *Edouard Manet* (14), *Hogarth pittore* (15), *Giorgione* (16), *Van Eyck* (17), *Canaletto* (18), *Ingres* (19), *Veronese* (20), *Watteau* (21), *Picasso blu e rosa* (22), *Dürer* (23), *Masaccio* (24), *Giambattista Tiepolo* (25), *Velázquez* (26), *Memling* (27), *Giovanni Bellini* (28), *Rousseau il Doganiere* (29), *Perugino* (30), *Toulouse-Lautrec* (31), *Tiziano* (32), *Rembrandt pittore* (33), *Boccioni* (34), *Il Greco* (35), *Tintoretto* (36), *Boldini* (37), *L'Angelico* (38), *Cézanne* (39), *Modigliani* (40), *Correggio* (41), *Fattori* (42), *Simone Martini* (43), *Carlo Carrà* (44), *Degas* (45), *Paolo Uccello* (46), *Daumier* (47), *Guido Reni* (48), *Matisse* (49), etc.

Claude Lorrain (tj. *Lotarinžàn*), s pr. im. *Claude Gellée* (1600—1682), fr. slikar, poleg N. Poussina najpomembnejši fr. slikar XVII. st. in eden najodličnejših predstavnikov evr. krajinarstva. R. v fr. Lotaringiji, živel zvečine v Rimu v umetniški četrti pri *piazza di Spagna*, tam u. Njegove lirično ubrane krajine (štafažne figure v njih so mu slikali tudi drugi slikarji, npr. → *Miel*) se odlikujejo z oblikovanjem svetlobe in ozračja, po njih se je mdr. zgledoval → *Turner*. Vodil je dnevnik svojega dela, t. i. *Liber Veritatis* (od 1957 Br. Mus.), ki je s 195 risbami prvovrsten dokument. S (več kot 200 ohranjenih krajin, ki so večkrat zasnovane v dvojicah, npr. *Sončni vzhod* in *Zahod*): npr. *Morsko pristanišče z rim. Villa Medici* (d. 1637, Uffizi), *Vkrcanje sv. Uršule* (d. 1641, Nat. Gall.), *Merkur, Áglauros in Hérse v obmorski pokrajini* (d. 1643, Rim, Gall. Pallavicini), *Krajina s spravo Kéfala in Prokride* (d. 1645, Nat. Gall.), *Vkrcanje kraljice iz Sabe* (d. 1648, ib.), *Ákis in Galatéja v krajini* (1657, Dresden), *Pokrajina z Davidom v votlini Odolam* (*Trije junaki prineso Davidu vode*, d. 1658, Nat. Gall.), *Abraham odpravi Agaro in Izmaela* (*Jutranja pokrajina*, d. 1668, Alte Pin.) in kot pendant *Agara in Izmael v bersabejski puščavi* (*Popoldanska pokrajina*, ib.), *Krajina z Askánijem in jelenom* (1682, Ashmolean), mdr. tudi cikel → *Štirje dnevni časi* v Eremitaži: *Jutro* (*Jakob in Rahela*, d. 1666), *Poldan* (*Počitek na begu v Egipt*, d. 1651), *Večer* (*Tobija z angelom*, 1663) in *Noč* (*Jakobov boj z angelom*, 1672). — G: 44 *jedk.* — R: s temi v Liber Veritatis skoraj 1000, od tega več kot pol. v Br. Mus., o. 100 pa v Teyler Mus. v Haarlemu.

L: *Marcel *Röthlichsberger:* Claude Lorrain, The Paintings, I—II (NH: Yale UP 1961 — L!); Ideale classico (1962 — L!); G. *Bazin*, Lorrain (Kindler IV, 1967 — L!); »MdC« 107. — Cf. A. *Blunt* (1953), K. *Clark* (1949 [1950]), P. *Courthion* (1932), M. *Davies* (French 1946), W. *Friedlaender* (1921), K. *Gerstenberg* (1919; 1925; 1952), A. M. *Hind* (1925), M. *Kitson* (vse, zlasti 1964 — L!).

Claudia. Vestalka *Claudia Quinta* je — kot poročajo rim. pisci — v dokaz svoje čistosti sama premaknila ladjo, ki je bila nasedla na plitvini sredi izliva Tibere. Ta čudoviti dogodek, ki ga omenja tudi sv. Avguštin (*De civitate Dei* X, 12), je bil ob koncu srednjega veka eden izmed »dokazov« brezmadežnega rojstva Jezusovega v → *Defensorium inviolatae virginitatis beatae Mariae*. Up: npr. *StS* v križnem hodniku v Briksnu (VII), mdr. tudi na Hansa Kelsa *igralnem znamenju* iz 1537 (→ *igralna deska*, Ksthist. Mus.).

L: Hans Martin von *Erffa* (RDK III, 1954, s. v.); Pigler II (1956, p. 294).

Claus, Jürgen (1935—....), nem. slikar in pisec o mod. lik. umetn. R. v Berlinu, ust. 1966 *Carl Einstein-Preis der jungen deutschen Kunstkritik*.

B: *Henri de Toulouse-Lautrec* (Mn 1961 [rk]); *»Entartete Kunst«: Bildersturm vor 25 Jahren* (Mn 1962 [rk]); *Theorien zeitgenössischer Malerei* (Reinbek bei Hmb 1963, »RDE« 182; it. izd. v z. »Il Saggiatore«, Mi 1967); *Kunst heute: Personen, Analysen, Dokumente* (ib. 1965, »RDE« 238/39); ‚*Die Kritik der Anschauung: Hinweise auf Carl Einstein*' (Das Kstwerk, 1967).

claustrum (lat.) → *križni hodnik*

Clemen, Paul (1866—1947), nem. um. zgodovinar, utemeljitelj spomen. varstva v Porenju. V Bonnu, kjer je 1902—36 učil kot naslednik C. Justija, utemeljil umzg. institut.

B: *Porträtdarstellungen Karls des Großen* (Aachen 1890); *Die Denkmalpflege in Frankreich* (Bl 1898); *Die romanische Wandmalerei der Rheinlande* (Dü 1905); *Die romanische Monumentalmalerei in den Rheinlanden* (Dü 1916); (& Cornelius Gurlitt) *Die Klosterbauten der Cistercienser in Belgien* (Bl 1916); (s sodel.) *Kunstschutz im Kriege* (2 knj., Lpz 1919); (izd.) *Belgische Kunstdenkmäler* (2 knj., Mn 1923); ‚*Bartolomeo Colleoni*' (Bilder und Studien aus drei Jahrtausenden: Eberhard Gothein zum 70. Geburtstag ..., Mn-Lpz 1923); ‚*Von den Wandmalereien auf den Chorschranken des Kölner Domes*' (W-RJb, 1924); ‚*Sprachen und Überlieferung der malerischen Gestaltung im späten Mittelalter*' (K. Koetschauov zb., 1928); ‚*Die Geschichte der heiligen Fina von San Gimignano*' (P. Schubringov zb., 1929); *Die gotischen Monumentalmalereien der Rheinlande* (2 knj., Dü 1930); *Die deutsche Kunst und die Denkmalpflege* (Bl 1933); *Der Dom zu Köln* (Dü 1938); ‚*Strawberry-Hill und Wörlitz: Von den Anfängen der Neugotik*' (Worringerjev zb., 1943); pon. izb. (1948, izd. H. Lützeler).

L: Heinrich *Lützeler* (NDB 3, 1957, s. v.). — Zborniki: Festschrift zum 60. Geburtstag von Paul Clemen 31. 10. 1926 (Bn 1926); Paul Clemen zum 31. 10. 1936 (Dü 1936); Paul Clemen: Gedenkblatt zu seinem 80. Geburtstage ... (Euskirchen 1946).

Clemenceau, Georges (1841—1929), fr. politik, imen. *le Tigre*, Monetov prijatelj. Up: npr. É. Manet (o. 1879, Louvre [Jeu de Paume] in New York, Thannhauser Coll.), Rodin (glava).

B (lik. umetn.): *Claude Monet: Les Nymphéas* (P 1928).

Clementia (lat.), *Blagosrčnost* → *Véliki slavnostni voz cesarja Maksimilijana I.*

the **clerestory** (angl.) → *svetlobno nadstropje*

CLERMONT-FERRAND, nekd. *Augustonemetum*, mesto v Franciji (*Auvergne*), 382 km juž. od Pariza. Najpomembnejša c. je romanska **Notre-Dame-du-Port* (1. pol. XII. st., rest. arh. Mallay 1843) s triladijsko notr. in znamenitimi kapiteli, katerih reliefi mdr. kažejo boj kreposti

in pregreh (cf. s. v. *Psychomachia*), e. g. *Largitas & Avaritia*, *Patientia & Ira*. — Gotska katedr.

L: Cankar II/1 (1931); Réau I (1955, p. 177—78); EWA V (1961, stp 581); »US« 7 (1968); »MdS« 92. — Cf. K. J. *Conant* (1959), A. *Katzenellenbogen* (1939 [1964]), É. Mâle (1922 [1947]).

Cleve, Joos van → *Joos van Cleve*

Cleve, Marten van (1527—1581), niz. slikar v Antwerpnu (tam r., mojster 1551 in u.). Učitelj mu je bil Frans Floris, sicer pa sta nanj vplivala zlasti P. Aertsen in pozn. P. Bruegel star. S: predvsem žanrski motivi, zastopan mdr. v Umzg. muz. na Dunaju.

L: Friedländer XIII (1936); G. T. *Faggin*, De genreschilder Marten van Cleef (OH, 1965). — Cf. L. von *Baldass* (1917; 1923/25).

CLEVELAND (*Ohio*, ZDA [*East Central*]).

~ **The Cleveland Museum of Art** (11150 *East Boulevard*), eden izmed → *sedmih vélikih amer. muz.*, pomembna splošna z. »vseh um. strok, dežel in časov«. S: mdr. zastopani neznani pariški slikar (*Oznanjenje*, o. 1390/1400), Campin (*Janez Krst.*), Aelbrecht Bouts (*Oznanjenje*), Geertgen tot Sint Jans (*Poklon kraljev*), Filippino Lippi (*Sv. družina z Margareto in Janezom*, tondo), neznani burgundski slikar (*Portret plemiča*, o. 1480/1500), Baldung, imen. Grien (*Maša sv. Gregorija*), Savoldo (*Mrtvi Kristus z Jožefom iz Arimateje*, o. 1525), Lotto (*Portret moža na terasi*, 1525), J. Bassano (*Bogatin in ubogi Lazar*, o. 1550), Rubens, Hals (*Ženski portret*, d. 1638), B. Strozzi, Ribera, G. de La Tour (*Petrov kes*, d. 1645), Zurbarán (*Sv. hišica v Nazaretu*, po 1630), van Dyck, Ph. de Champaigne (*Angl. kralj Karel II.*, d. 1653), Rembrandt (*Ženski portret*, d. 1635; »*Portrait of a Young Student*«, o. 1657), Lely, Nattier (*Mme Pompadour kot Diana* [prej »*Mme Henriette de France*«], d. 1752), Aved (*Jean-Gabriel de la Porte du Theil*, o. 1739/40), Reynolds, Gainsborough, Fragonard (*Mórfej*), J. S. Copley, B. West, Goya (*Don Juan Antonio Cuervo*, d. 1819), J.-L. David (*Kupido in Psihe*, d. 1817), G. Stuart, Lawrence, Gros (*Grof Jean-Antoine Chaptal*, d. 1824), Turner, Courbet (*Mme Boreau* ali *La Dame au chapeau noir*, d. [18]63), Manet (*Portret Berthe Morisot*, o. 1869?), Degas (*Vojvodinja Montejasi-Cicerale*, 1868), Cézanne, Redon (*Mlle Violette Heymann*, d. 1910), Renoir (*Mlle Romaine Lacaux*, d. 1864), Picasso (*La Vie*, 1903), Schmidt-Rottluff (*Avtp. s klobukom*, 1919), R. Lindner (*Louis II*, 1962). — P: mdr. Rodin (*William E. Henley*, bron. glava, 1883). — IR: npr. *Horarij Ferdinanda in Izabele Španske* (1492/1504).

L: Catalogue of the Elisabeth Severance Prentiss Collection Bequest of Elisabeth... 1944 (1944 [CMA]); Catalogue of the John L. Severance Collection: Bequest of John... 1936 (1955 [CMA]); The Cleveland Museum of Art Handbook 1958; Handbook: The Cleveland Museum of Art/1966. — Cf. H. S. *Francis* in nasploh *CMA B.*

clipeus (lat.), okrogel ščit, medaljon (in doprsna podoba v njem). Natančnejše ime za doprsje v okroglem okviru (»ščitu«) je *imago clipeata*. Take *imagines clipeatae* poznamo od antike dalje, posebno še po številnih portretnih doprsjih na rim. in starokršč. sarkofagih.

L: J. *Bolten:* Die Imago Clipeata: Ein Beitrag zur Portrait- und Typengeschichte (Paderborn 1937, »Stud. zur Gesch. u. Kultur des Altertums« XXI/1).

Cloelia beži iz etruščanskega tabora (na konju s tovarišicami čez Tibero), kjer je bila talka kralja → *Porsenne*, ik. m. iz legendarne rim. zgod. (Livius II, 13). Up: npr. Jacques Stella (Fontainebleau).

L RDK III (1954, stp 796 ss); Pigler II (1956, p. 363—65); Thuillier & Châtelet (1964, repr. p. 64).

cloisonnisme (fr [*la cloison* = stena, pregraja]), smer slikarstva ob koncu XIX. st., ki jo predstavljajo zlasti dela Émila → *Bernarda* in t. i. → *pontavenske šole* (→ *Gauguin*, → *Sérusier*): ploskve čistih barv so »ograjene« s sklenjenimi črnimi ali modrimi obrisi. *Cloisonnisme* s svojimi konturami spominja na svinčene vezi → *slikanih oken* pa zato ta termin upravičeno uporabljamo npr. tudi ob slikarstvu → *Rouaulta*. Podobno smiseln je tudi fr. termin *cloisonné* za eno izmed tehnik → *emajla*.

Clorinda → *Tancred krsti Amazónko Clorindo*

Clorinda osvobodi Olinda in Sofronio, ik. m. po Tassovem epu *La Gerusalemme liberata* (II, 32—45).

L: Pigler II (1956, p. 436 & repr. p. 435).

Clouet, François (o. 1505/10—1572), fr. slikar, sin Jeana Cloueta (infra), kot slednji imen. *Janet* in dvorni portretist (za Franca I., Henrika II., Franca II. in Karla IX.); najpomembnejši fr. portretist XVI. st. S: npr. *Celopost. portret Karla IX.* (les, d. 1561, Ksthist. Mus.), *Pierre Quthe* (les, d. 1562, Louvre), *Dama v kopeli* (»Diane de Poitiers«, morda Marie Touchet, metresa Karla IX., les, verj. o. 1571, Washington).

L (za oba Cloueta): Alphonse *Germain:* Les Clouet: Biographie critique (P 1907, »G. A.«); Cankar III/2 (1951); R. *Guilly* (Kindler I, 1964, s. v.); »US« 9 (1969); »PKG« 8 (1970 — L!). — Cf. I. *Adler* (1929), A. *Blunt* (1953), L. *Dimier* (1904 [1911]; I—III 1924—1926; 1942), É. *Moreau-Nélaton* (1908; 1908; 1909; 1910; 1924), L. *Réau* (1939).

Clouet, Jean, tudi *Janet* in *Jehannet* (o. 1480/85—1540/41), fr. slikar, dvorni portretist, oče Françoisa Cloueta (supra). Pripisanih mu je mdr. 130 *portretnih risb* (črna & rd. kreda, Chantilly), ki uvajajo t. i. *manière à trois crayons* (način s 3 svinčniki) ter s tem napovedujejo pozn. pastelno tehniko.

L: Peter *Mellen:* Jean Clouet (L: Ph 1971).

Clovio, Giulio, s pr. im. *Juraj Klović* (1498—1578), it. (hrv.) miniaturist, za življenja imen. *Michelangelo miniature*. R. v Dalmaciji, delal v Benetkah za kard. Marina Grimanija, se učil pri Giuliu Romanu v Mantovi, po *Sacco di Roma* postal redovnik, s papeževim dovoljenjem zapustil meniški stan, delal spet za kard. Grimanija, od 1540 dalje do smrti pa za kard. Alessandra Farnese, kateremu je mdr. (v znanem pismu 16. XI. 1570) priporočil mladega El→*Greca*. IR: **Horae Beatae Mariae Virginis* za kard. Alessandra Farnese (dkč. 1546, Morgan Libr., Ms. 69). — Up: npr. El Greco (Capodimonte); *spom.* v Driveniku pri Crikvenici (kipar Zvonko Car, odkrit 1969).

L: John W. *Bradley:* The life and works of Giorgio Giulio Clovio, miniaturist: with notices of his contemporaries and of the arts of book decoration in the 16th century (L 1891); J. A. *Herbert*, Clovio (ThB VII, 1912, p. 122 ss — L!); ELU 3 (1964, s. v. *Klović, Juraj* — L!); »PKG« 8 (1970, t. XXIX, p. 214 — L!).

CLUNY (lat. *Cluniacum*), izredno pomembno srednjev. cerkv. središče v Burgundiji (Francija). Samostan, ust. 910 in neposredno podrejen papežu, postal izhodišče v. reform, ki so papeštvo pomembno okrepile. V času največjega razcveta Cluny nadzoroval o. 1500 opatij in drugih samostanov. Za posebno akt. opata Huguesa (1049—1109) začeli zidati 3. opatijsko c. (t. i. *Cluny III:* 171 m dolžine, 5 ladij, 2 transepta, korni obhod z žarkasto razporejenimi kapelami), ki je bila do konca srednjega veka največja kršč. kultna stavba; ohranjen samó *del enega transepta z osmerokotnim stolpom* (nekd. videz še najbolje ponazarja→*Paray-le-Monial*). — V *Mus. du Farinier* (nekd. opatijska kašča za moko) mdr. *8 kapitelov* (1113/18), na vseh 4 straneh okrašenih z odličnimi **reliefi*, ki so nekoč v koru opatijske c. ponazarjali *8 tonov gregorijanskega petja*, *4 letne čase*, *4 reke paradiža*, *kreposti* in *Artes Liberales* — ter z vsem tem neomajno skladnost vesolja. — V nekd. pariški rezidenci clunyjskih opatov pomemben muz. srednjev. umetn. (→*Pariz*, odd. *muzeji*).

L: EWA V (1961, stp 628 — L!); Echapasse (1963); »US« 7 (1968, repr. p. 33 & 34). — Cf. K. J. *Conant* (1939; 1950; 1959 — L! [p. 323]; *1968 — L! [oc. R. *Branner*, AB, 1971]), J. *Evans* (1931; 1938; 1950).

Clytie se spremeni v sončnico, mit. ik. m. po Ovidu (Met IV, 256—70): nimfa, ki jo je bil Apólon zapustil, se ni mogla potolažiti; spremenila se je v sončnico, ki se slej ko prej ozira za njim. Up: npr. Ch. de La Fosse (1688, Grand Trianon, Chambre du Couchant [*in situ*]).

L: Pigler II (1956, p. 58).

CMUREK, *grad* v Slov. goricah (des. nad Muro, 30 km severovzh. od Mrb), dkm. od 1145 dalje, v zdajšnji obliki z arkadnim dvoriščem v glavnem iz XVI. st. Na zah. strani *timpanon* romanskega portala s pleteninasto ornamentiko, drug romanski *relief* (vzidan v vhodni veži zah. trakta) pa kaže *personifikacijo Jeze v zmajevem žrelu* (sreda XII. st.).

L: Gabriel *Majcen*, Kamenita izbokla podoba zmaja v zidu cmureškega gradu (ČZN II, 1905): CevcS (1961); »ArS« 5 (1970, t. 52). — Cf. N. *Šumi* (Lj 1966, repr. 113), M. *Zadnikar* (1955).

COBRA, na pobudo Asgerja→*Jorna* 1948 ust. umetniška skupina københavnskih, bruseljskih in amsterdamskih slikarjev (abr. *CO-BR-A*). Skupina, ki sta jo poleg Jorna predstavljala zlasti →*Appel* in →*Corneille*, se je po 4 letih razšla.

Coche de la Ferté, Étienne, fr. arheolog, dkč. *École du Louvre* 1946 s tezo: *Les Ménades: origine et formation de leur type dans l'art grec.*

B: *Les bijoux antiques* (P 1956); *L'antiquité chrétienne au Musée du Louvre* (P 1958).

Cocteau, Jean (1889—1963), fr. pesnik, pisatelj, dramatik, esejist, filmski ustvarjalec in risar, sodel. mnogih avantgardističnih gibanj, ena izmed bleščečih osebnosti v fr. kulturi 1. pol. XX. st. Up: npr. Modigliani (1917, New York, Henry Pearlman) in Picasso (*risba*, ilustracija knj. Cocteau: *Le coq et l'arlequin*, P 1918).

B (lik. umetn.): *Ode à Picasso* (P 1919); *Picasso* (P 1923); *Le Mistèr Laïc* (P 1932 [o De Chiricu]); *Dufy* (P 1949); *Modigliani* (P 1950, »Bibl. Aldine des Arts« 6); (& Louis Aragon) *Entretiens sur le Musée de Dresde* (P 1957).

L: DULC I (1959, s. v.); Luc *Menaše* (Lik. rev., št. 7/8, 31. X. 1963, p. XII, nekr.).

codex →*kodeks*

Codex Amiatinus, pomemben iluminiran rkp. (49,4 × 33,4 cm, zač. VIII. st. [pred 716], Florenca, Bibl. Laurenziana, Amiatinus 1), nastal na Angleškem, imen. pa po samostanu na Monte Amiato v Toskani. Posebno znana miniatura **Prerok Ezdra preureja Biblijo* (f. 5a).

L: »PKG« 5 (1969, t. 10 — L!); R. L. S. *Bruce-Mitford*, The art of the Codex Amiatinus (J. of the Br. Archaeological Association, 1969); »US« 6 (1970, repr. p. 48). — Cf. P. *D'Ancona* (& E. *Aeschlimann* 1969, t. 8), H. *Holländer* (1969, repr. 18), C. *Nordenfalk* (Sk 1957).

Codex Aureus Epternacensis, otonski iluminiran rkp. (Echternach o. 1035/40, Nürnberg [prej Gotha, Mus.]). Med miniaturami npr. f. 2v (*Kristus v mandorli med 4 v. preroki* [Izaija, Jeremija, Ezekijel, Danijel] *in 4 simboli evangelistov*) in f. 75v (na tekstilni vzorec oprta *okrasna stran*). Znamenite platnice tega kodeksa (→ *platnice Zlatega kodeksa iz Echternacha*) so pribl. pol stoletja star.; po Boecklerjevi domnevi so spočetka krasile → *Evangeliar iz Sainte-Chapelle*.

L: EWA X (1965, t. 471); »PKG« 5 (1969, t. 56 [L!] & XVI). — Cf. J. *Beckwith* (NY 1964, repr. 105), P *Metz* (1956).

Codex Aureus iz St. Emmerama v Regensburgu, karolinški iluminiran rkp. (evangeliar), napisan po naročilu → *Karla Plešastega* (126 listov, pergament, 42 × 33 cm, o. 870, München, Bayerische Staatsbibl., Cod. lat. 14000), razkošno okrašen, tekst z zlatimi črkami (unciala) v 2 stp. Prednji del **platnic* iz zlate pločevine s filigransko vdelanimi dragulji in biseri in vtolčenimi reliefi (cf. s. v. *taníti*): v sredi *Kristus* med *4 evangelisti*, zgoraj *Kristus in prešuštnica* in *Jezus očisti tempelj*, spodaj *Ozdravljenje gobavca* in *Ozdravljenje slepega*. Med miniaturami (nobenih evang. prizorov) npr. *Karel Plešasti na prestolu* z božjo roko nad seboj, ki ga blagoslavlja, angeloma pa personifikacijama dežel in telesnima stražarjema ob strani (f. 5v), *24 apokaliptičnih starešin časti jagnje* (f. 6r) in *Kristus, obdan s 4 evangelisti in 4 v. preroki* (f. 6v). Kralj Arnulf je rkp. daroval benediktinskemu samostanu v Regensburgu, kjer ga je menih Adalpertus o. 1000 rest. in dodal celopost. podobo *naročnika* (Romwaldus, opat v Regensburgu 975—1001) *med doprsji evangelistov*.

L: Bayerns (1960, kat. št. 92); G. *Tolzien*, Adalpertus (Kindler I, 1964); Frauke *Steenbock:* Der kirchliche Prachteinband im frühen Mittelalter (Bl 1965 — L!); »UF« 13 (1968, repr. 137—39); »PKG« 5 (1969, t. X — L!); »MdC« 203 (t. VII); »US« 6 (1970, repr. p. 114—15). — Cf. J. *Beckwith* (NY 1964), S. *Beissel* (1906, p. 169 & 199 ss), H. *Kohlhaussen* (1969, t. 20—21 — L! [platnice]), G. *Leidinger* (*faks. 1921—1925), H. *Schrade* (1958).

Codex Aureus v Britanskem muzeju → *Harleyev evangeliarij*

Codex Aureus v Stockholmu, pomemben anglosaški iluminiran rkp., evangeliar (190 listov 39,4 × 31,8 cm, Canterbury o. 750/60, Stockholm, Kungliga Biblioteket, Cod. A. 135). Med miniaturami → *kanonske table* (f. 5r—8v), *podobe evangelistov*, npr. *Matej* (f. 9v) in *Janez* (f. 150v), str. *Christi autem generatio* kot zač. Matejevega evangelija (f. 11r) itd.

L: Diringer Book (1960); Karl d. Gr. (1965, kat. št. 397 — L!); »PKG« 5 (1969, t. 11 — L!). — Cf. A. *Boeckler* (1952/53), E. H. *Zimmermann* (1916).

Codex Barberinianus (Bibl. Vat., Cod. Barb. Lat. 4406) hrani risbe Antonia Ecclissija po starokršč. StS-h v nekd. rim. c. S. Paolo fuori le mura, ki jih je obnovil ali posnel Pietro Cavallini. Med takó vsaj ikonografsko ohranjenimi bibl. prizori npr. → *Jožef najde brate v Dotainu*, pos. iz → *Éksodusa* pa → *Šesta nadloga: tvori*, → *Sedma nadloga: toča* in → *Deseta nadloga*.

L: cf. J. Garber (1918).

***Codex Egberti** ali *Egbertov evangelistar*, eden izmed najpomembnejših zgodnjih IR → *otonske umetn.* (pergament, 27 × 21 cm, o. 980/90, Trier, Stadtbibl., Cod. 24). Med svetlobarvnimi miniaturami, ki se delno močno naslanjajo na poznoant. vzore iz o. 400 (kot je bila npr. → *Quedlinburška itala*), dedikacijska podoba s škrlatnim ozadjem — *Meniha Keraldus in Heribertus izročata rkp. nadškofu* → *Egbertu* (f. 2v), podobe evangelistov, npr. *Matej* (f. 3), predvsem pa kot eden najobsežnejših evang. ciklov te dobe 51 pripovednih prizorov (pribl. tretjina posv. Kristusovim čudežem), mdr. *Pokol nedolžnih otrok* (f. 15v), *Predstavitev v templju* (f. 18v), *Svatba v Kani* (f. 20r), *Kristus in stotnik* (f. 22r), *Mož s suho roko* (f. 23r), *Ozdravljenje slepega* (f. 31), *Kristus in prešuštnica* (f. 46), *Ozdravljenje slepo-rojenega* (f. 50v — po Janezu, napis *aquaeductus Syloe*), *Umivanje nog* (f. 78v), *Kristusa primejo* (f. 79v) in *Križanje* (f. 84v).

L: Hubert *Schiel* (izd.): *Codex Egberti der Stadtbibliothek Trier: Voll-Faksimile-Ausgabe (2 knj., Ba 1960); *id.*, Die beiden Prunkeinbände des Codex Egberti und ihr Schicksal (Vierteljahrblätter der Trierer Ges. f. nützliche Forsch., 1960); Victor H. *Elbern* (EWA X, 1965, stp 886); »PKG« 5 (1969, t. 44 — L!); »US« 6 (1970, repr. p. 159). — Cf. J. *Beckwith* (NY 1964), A. *Goldschmidt* (II 1928), H. *Jantzen* (1947 [1959]), A. *Knoepfli* (1961 — L!), F. X. *Kraus* (1884), C. *Nordenfalk* (Sk 1957), G. *Schiller* (I 1966, repr. 167; 236, 265, 304, 341, 459, 471, 489, 494, 500, 518, 538, 542—43, 554), *ead.* (II 1968, repr. 29, 131, 169, 226, 236, 284, 392—93), H. *Schrade* (1958).

Codex Epternacensis → *Evangeliar iz Echternacha* (Bibl. Nat.)

Codex Gertrudianus → *Psalterium Egberti*

Codex Laurentianus → *Rabulov evangeliar*

Codex Millenarius ali *Tisočletni kodeks* (nem. *der tausendjährige Codex*), imen. takó od tisočletnice (1777) samostana → *Kremsmünster* v Gornji Avstriji, v katerega knjižnici ga hranijo kot njen največji zaklad (Cim. 1). Evangeliar iz o. 800 sodi v salzburški um. krog, krasi ga 8 celostr. miniatur (*evangelisti* in njihovi *simboli*).

L: Willibrord *Neumüller* O. S. B. & Kurt *Holter:* Der Codex Millenarius (Graz-W s. a. [1960?], »Forsch. zur Gesch. Oberösterreichs« 6). — Cf. W. *Braunfels* (1968), G. *Swarzenski* (1908—1913).

***Codex Rossanensis,** po svojem hranišču (zakladnica katedr. v Rossanu v Kalabriji) imen. iluminiran rkp., evangeliar, iz o. 500. Ohranjenih 188 listov (30,7 × 26 cm) s 15 miniaturami, tj. pribl. polovica nekd. celote. Z izjemo prve vrstice vsakega evangelija, ki je zlata, je rkp. izpisan v srebrnih uncialnih črkah na škrlatnem pergamentu. Miniature (z izjemo Markove na zač. rkp.): *Obujenje Lazarja*, *Vhod v Jeruzalem*, *Očiščenje templja*, *Pametne in nespametne device*, *Zadnja večerja* in *Umivanje nog* (f. 3), *Obhajilo apostolov s kruhom*, *Obhajilo apostolov z vinom*, *Oljska gora*, *Ozdravljenje slepega*, *Prilika o usmiljenem Samarijánu*, celostr. min. *Kristus pred Pilatom* in spodaj *Juda Iškarijot vrne 30 srebrnikov* (f. 8r), »*Baraba ali Jezus*« (f. 8v) in na zač. njegovega evangelija *Marko*.

L: O. von *Gebhardt* & A. *Harnack:* Evangeliorum Codex graecus purpureus Rossanensis (Lpz 1880 [avtorja znova odkrila rkp. 1879!]); Diringer Book (1958, p. 90—92); William C. *Loerke*, The Miniatures of the Trial in the Rossano Gospels (AB, 1961). — Cf. A. *Haseloff* (1898), A. *Muñoz* (1907), D. *Talbot Rice* (1959), W. F. *Volbach* (1958).

***Codex Vigilanus,** slaven rkp. z zgod. in besedili šp. koncilov (Escorial, knjižnica, D. I. 2), dkč. 976 za Ramira III., kralja Leóna (d. 1014 po šp. štetju). Miniature kažejo mdr. *Izvirni greh* in *sinódo v Toledu leta 400*, posebno pomembna pa je na koncu str. z *9 portreti:* zahodnogotski kralji *Kindeswinth* (642—53), *Rekkeswinth* (653—72) in *Egika* (687—701), pod njimi leónski kralji *Sancho I.* (955—67), njegov sin *Ramiro III.* (967—84) in slednjega žena *Urraca*, v spodnji vrsti pa pisar *Vigila* med pomočnikom (*Sarracin socius*) in učencem (*Garsca discipulus*).

L: »US« 6 (1970, p. 252). — Cf. M. *Hauttmann* (1929, repr. p. 322), D. *Talbot Rice* (Mn-Z 1965, repr. p. 180 & 183—84).

Codex Vossianus Latinus 79 v leidenski univ. bibl. → *Aratov rokopis v Leidenu*.

***Codex Vyšehradensis,** pomemben romanski iluminiran rkp. (108 listov 42 × 33 cm, o. 1085, Praga, Státní knihovna ČSSR — Universitní knihovna, Ms. XIV A 13). Med miniaturami npr. *Štirje evangelisti* (f. 1v), *Kristusovi predniki* na 4 straneh (f. 2r—f. 3v), *Rojstvo in oznanjenje pastirjem* (f. 8r), *Majestas Domini* (f. 9v), *Krst v Jordanu* (f. 15r), *Zadnja večerja* in spodaj *Umivanje nog* (f. 38v), *Vstajenje mrtvih* (f. 43r) in *Tri Marije ob grobu* (f. 43v).

L: cf. J. *Květ* (1964).

Coecke van Aelst, Pieter (1502—1550), niz. flam. slikar, dekorater in založnik, romanist, učitelj Pietra Bruegla star. S (vse samó atr.): več variant *Zadnje večerje* (npr. d. 1527, Belvoir Castle, Duke of Rutland; d. 1531, Bruxelles; d. 1550, Nürnberg), *Avtp. z ženo* (o. 1545, Zürich). — Tudi osnutki za tapiserije.

L: Friedländer XII (1935); A. *Corbet:* Pieter Coecke van Aelst (Antw-Utr 1950); S. J. *Gudlaugsson* (Kindler I, 1964). — Cf. G. *Marlier* (*1966).

Coedès, George (1886—....), fr. poznavalec → *khmerske umetn.*, nekd. direktor *École Française d'Extrême Orient* v Parizu.

B: *Bronzes Khmèrs* (P-Br 1923); *Les Collections archéologiques du Musée National de Bangkok* (ib. 1928); *Pour mieux comprendre Angkor* (P 1947); *Les États hindouisés d'Indochine et d'Indonésie* (P 1948); ‚*Cambodia*' (EWA III, 1960); ‚*Khmer Art*' (EWA VIII, 1963).

Coeur, Jacques (o. 1395—1456), bogat trgovec v Bourgesu, zakladnik fr. kralja Karla VII., 1451 obtožen, uspel pobegniti. V → *Bourgesu* si je dal sezidati mogočni *Hôtel Jacques Coeur*; prim. tudi *chapelle Jacques Coeur* v tamk. katedr.

Coffin, David R(obbins), (1918—....), amer. um. zgodovinar. R. v New Yorku, prof. na *Princeton Univ.*, ur. *AB* (1959—62).

B: ‚*Pirro Ligorio and Decoration of the Late 16th Century at Ferrara*' (AB, 1955); *The Villa d'Este at Tivoli* (Pri 1960, »PriM« 34); ‚*Pirro Ligorio on the Nobility of the Arts*' (JWCI, 1964).

L: WWAm (1964—65).

Cogniat, Raymond (1896—....), fr. um. zgodovinar in lik. kritik, *inspecteur principal des Beaux-Arts* v Franciji, eden izmed ustanoviteljev in častnih predsednikov *AICA*.

B: *Décor de théâtre* (P 1930); *Gauguin* (P 1938, »Maîtres«); *Le Dessin français au XVIIIe siècle* (Monaco 1943, »Documents d'art«); *Soutine* (P 1945); *Gauguin* (P 1947); (& J. Cassou, M. Florisoone idr.): *De David à Picasso: Orientations de la Peinture française* (P 1950); *La Peinture en France au Temps des Impressionnistes* (P 1950; angl. izd. *French Painting at the Time of the Impressionists*, NY 1951); *Histoire de la Peinture, I—II* (P 1955); *La Peinture du XVIIe siècle* (P 1964, »Le livre-musée«).

Cohen, Walter (1880— ?), nem. (ž.) um. zgodovinar in muzealec, direktor muz. v Bonnu; raziskoval staro niz. slikarstvo.

B: *Studien zu Quinten Metsys: ein Beitrag zur Geschichte der Malerei in den Niederlanden* (Bn 1904); ‚*Die Sammlung Wesendonk*' (ZfbK, 1909); ‚*Cleve, Joos van, d. J.*' (ThB VII, 1912); ‚*Cornelisz, Jakob, van Amsterdam, auch Jakob van Oostsanen*' (ib.); ‚*Cristus* (*Christus*), *Peter I*' (ThB VIII, 1913); *Provinzial-Museum in Bonn: Katalog der Gemäldegalerie, vorwiegend Sammlung Wesendonck*' (Bn 1914; 2., izb. izd. 1927); *Hundert Jahre rheinischer Malerei* (Bn 1924); ‚*Altniederländische Gemälde auf Schloß Hugenpoet*' (P. Clemenov zb., 1926); ‚*Jan van Scorels Einzug Christi in Jerusalem*' (OH, 1927); ‚*Jan van Scorels Bildnis in Besançon*' (K. Koetschauov zb., 1928); ‚*Die Madonna mit musizierenden Engeln von Jacob Cornelisz und einige andere Gemälde des Meisters*' (Panth, 1930); ‚*Carl Justi und die moderne Kunst*' (Die K., 1933).

Cohn, Werner (1905—1960), nem. (ž.) um. zgodovinar, živel v Florenci.

B: *Der Wandel der Architekturgestaltung in den Werken Hans Holbeins d. J.: Ein Beitrag zur Holbein-Chronologie* (Str 1930, »SdK« 278); ‚*Franco Sacchetti und das ikonographische Programm der Gewölbemalereien von Orsanmichele*' (MittF, 1958).

L: MittF (1959/60, nekr.).

Cohn-Wiener, Ernst (1882—1941), nem. (ž.) um. zgodovinar. R. v Bydgoszczu, učil na *Jüdische Volkshochschule* in *Humboldt Akademie* v Berlinu, 1924—25 raziskaval v SZ in Mali Aziji, za nacizma emigriral v Indijo.

B: *Die Entwicklungsgeschichte der Stile in der bildenden Kunst, I—II* (Lpz 1910); *Alt-Nürnberg und das malerische Frankenland* (Bl 1912); *Willy Jaeckel* (Lpz 1920, »Junge K.« 9); *Stilkritischer Kommentar zu Ehrensteins Das Alte Testament im Bilde* (W 1925); *Die Jüdische Kunst* (Bl 1930).

Coislin 79, signatura znanega biz. rkp. → *Homilije Janeza Krizostoma* v pariški Bibl. Nat.

Colasanti, Arduino (1877—1935), it. um. zgodovinar, v letih 1919—28 generalni direktor *Direzione generale per le antichità e belle arti.*

B: ‚*Le stagioni nell'antichità e nell'arte cristiana*' (Riv. d'Italia, 1901); *Gentile da Fabriano* (Berg 1909, »Coll. di Monografie illustrate« 5); *Loreto* (ib. 1910, »Italia artistica« 54); *L'art byzantin en Italie* (P-Mi 1913, uv Corrado Ricci; it. izd. *L'arte bizantina in Italia*, 1919); *Gubbio* (Berg 1925); *Le fontane d'Italia* (Mi 1926); *Donatello* (R 1932); *La pittura del XV secolo nelle Marche* (F 1932; nem. izd. *Die Malerei des XV. Jahrhunderts in den Italienischen Marken*, Bl-Florenz 1932).

L: Lodovici (1942).

Coletti, Luigi (1886—1961), it. um. zgodovinar, prof. na univ. v Trstu.

B: *L'arte di Tommaso di Modena* (Bol 1933); *Tintoretto* (Berg 1940; 2. izd. 1944; 3. izd. 1951); *I Primitivi, I—III* (No 1941—1946—1947); *Gli affreschi della basilica di Assisi* (Berg 1949); *Il tempietto di Cividale* (R 1952); *Pittura veneta del Quattrocento* (No 1953); *Pisanello* (Mi 1953; n. izd. 1958); *Lorenzo Lotto* (Berg 1953); *Tutta la pittura di Giorgione* (Mi 1955); *Cima da Conegliano* (V 1959, »Saggi e studi di storia dell'arte« 2); ‚*L'arte dal neoclassicismo al romanticismo*' (La civiltà veneziana del Settecento, F 1960); ‚*Giunte a G. Gerolamo Savoldo*' (Acr, 1960/61).

L: Lodovici (1942).

collage → *koláž*

Collection Henri Focillon, umzg. knjižna z. zal. *Armand Colin* v Parizu (med avtorji npr. L. *Grodecki*).

Collezione degli Autoritratti → *Florenca* (→ *muzeji: Gall. degli Uffizi*)

Collígite primum zizánia *et alligáte ea in fasciculos ad comburendum; tríticum autem congregáte in hórreum meum*, evang. citat (Mt 13, 30: *Poberite najprej ljuljko in jo povežite v snope, da se sežge, pšenico pa spravite v mojo žitnico*) iz → *Prilike o dobrem semenu in ljuljki* (Mt 13, 24—30). Okr. citat je brati na napisnih trakovih obeh angelov na podobi *Kristusovega drugega prihoda* na → *Verdunskem oltarju.*

Collins, George R(oseborough), (1917—....), amer. um. zgodovinar, prof. na *Columbia Univ.* v New Yorku.

B: *Antonio Gaudí* (NY 1960, »The Masters of World Architecture«); ‚*Gaudí y Cornet, Antonio*' (EWA VI, 1962).

Collon-Gevaert, S., belg. um. zgodovinarka, uči na univ. v Liègeu.

B: *Histoire des arts du métal en Belgique* (Br 1951); (& J. Lejeune & J. Stiennon) *Art roman dans la vallée de la Meuse aux XIe et XIIe siècles* (Br 1962).

COLMAR, mesto v Alzaciji (Francija) z dobro ohranjenim starim videzom. V *Musée d'Unterlinden* (v nekd. dominikanskem samostanu) je najbolje predstavljen Caspar → *Isenmann* (*table s pasijónskimi prizori*, dkč. 1465), največjo znamenitost pa predstavlja slavni → *Isenheimski oltar*. V *Martinovi c.* je znana Schongauerjeva **Madona v rožni uti* (les, d. 1473).

L: EWA V (1961, stp 645—46 — L!). — Cf. L. *Réau* (1920).

le **colombage** → *predalčasta zidava*

Colombier, Pierre du → *Du Colombier, Pierre*

Colonna Missal → *Misal kardinala Colonne*

la **colonne** (fr.) → *steber*

la **colonne engagée** (fr.) → *služnik*

COLUMBUS (*Ohio*, ZDA [*East Central*]).

~ **Columbus Gallery of Fine Arts** (480 *East Broad St.*). Med zastopanimi slikarji so Sebastiano del Piombo (*Vittoria Colonna in Ferdinando d'Avalos*), van Dyck, Reynolds, Renoir, Cézanne (**Portret Victorja Chocqueta na stolu*, 1877), Pascin (največja z. v ZDA), itd.

comacini ali *maestri comacini* ali *komaski*, lombardijski kiparji, klesarji in stavbarji iz okolice Coma (→ *Como*, infra) in Comskega jezera (*Lago di Como*), akt. tudi v juž. Italiji in zunaj Italije. V XII. st. znani med njimi *Magistri Antelami*, v sev. Italiji dejavni stavbarji. Med slednje je očitno sodil tudi *Benedetto* → *Antelami*, najznamenitejša osebnost tega imena. V obd. po njem so se jele razlike med *comacini* in → *campionesi* zabrisavati.

Comestor, Peter → *Peter Comestor*

the **comics** (angl.) → *strip*

I **Commentarii** → *Ghiberti, Lorenzo*

Commodus → *Kómodus*

COMO, mesto ob — po njem imen. — jezeru (*Lago di Como*, Lombardija, Italija). Najpomembnejša stavba je zgodnjeromanska 5-ladijska bazilika **Sant'Abbondio* (zač. 1063, posv. 1095) v zah. delu mesta. Dolgi kor (dve kvadratni poli pred polkrožno apsido) obdajata stolpa.

L: EWA VIII (1963, stp 546—47 — L!); »US« 7 (1968, p. 201); »PKG« 5 (1969, t. 222 — L!).

completorium (lat.), sklepne molitve ali »sklepnice«, del »oficija« kršč. resp. katol. duhovnikov (cf. s. v. *officium*).

Compostela → *Santiago de Compostela*

il **cómputo digitale** (fr. *le comput digital*), seštevanje (dokazov) s prsti, značilen gib ant. govornikov in filozofov, ki v it. renesančni umetn. zaznamuje → *Dvanajstletnega Jezusa v templju* in prizor → *Katarina Aleksandrijska disputira s 50 filozofi.*

L: O. *Chomentovskaja,* Le comput digital: Histoire d'un geste dans l'art de la Renaissance italienne (GBA, 1938).

Conant, Kenneth J(ohn), (1894—....), amer. zgodovinar arhitekture, po študiju arhitekt, raziskaval predvsem romansko cerkv. stavbarstvo; prof. (em.) na Harvardski univ.

B: *The Early Architectural History of the Cathedral of Santiago de Compostela* (C[Mass.] 1926); ‚*The third church at Cluny*' (A. K. Porterjev zb., 1939); *A Brief Commentary on Early Medieval Church Architecture* (Balt 1942); ‚*Observations on the vaulting problems of the period 1088—1211*' (GBA, 1944 [Focillonov zb., izšel 1949]); *Benedictine Contributions to Church Architecture* (Latrobe [Pa.] 1949); ‚*Cluny I and Cluny II*' (Medieval Studies presented to Rose Graham, Ox: UP 1950); *Carolingian and Romanesque Architecture: 800 to 1200* (Harm [ali Balt] 1959, »The Pelican Hist. of Art« 13); *Cluny: Les églises et la Maison du Chef d'Ordre* (C[Mass.]-Mâcon 1968).

L: WWAm (1964—65).

Concordantia caritatis, obsežno tipološko delo, ki ga je verj. kmalu po 1351 sest. Ulrich, opat spodnjeavstr. cistercijanskega samostana Lilienfeld. Poznamo 24 rkp., med njimi IR v samem Lilienfeldu, amer. zas. lasti, Eichstättu, Manchestru in Bibl. Nat.

L: Alfred A. *Schmid* (RDK III, 1954, s. v. — L!); L. H. D. van *Looveren* (LCI I, 1968, s. v. — L!).

Concordia veteris et novi Testamenti (lat.), tudi *Concordantia v. & n. T.*, »Skladnost stare in nove zaveze«, v skladu s t. i. *tipologijo* (naukom, da vsak evang. dogodek napoveduje po en ali več bibl. dogodkov) tudi temeljno načelo srednjev. → *krščanske ikonografije:* vsak bibl. prizor ali oseba je predstavljan kot podoba (lat. *typus*) »globlje pomenljivega in popolnejšega« evang. prizora ali osebe (*antitypus*). To načelo, ki se izraža v mnogih vsebinsko in tudi čisto formalno pogojenih jukstapozicijah (*Adam — Kristus, Eva — Marija, preroki — apostoli, Bronasta kača — Kristus na križu*, itd. itd.), ponazarjajo nešteti pomembni srednjev. spomeniki, slike, kipi in izdelki umetne obrti, e. g. o Sugerjevih zamislih pričujoči → *križ v opatiji Saint-Bertin*, → *Verdunski oltar*, proti koncu srednjega veka posebna tipološka dela, kot so npr. → *Biblia pauperum*, → *Speculum humanae salvationis* in → *Concordantia caritatis* (supra), Boutsov *oltar Zadnje večerje* v Leuvenu, itd.

L: Hans *Engelhardt:* Der theologische Gehalt der Biblia pauperum (Str 1927, »SdK« 243). — Cf. W. *Molsdorf* (1920 [1926]).

Condit, Carl W., amer. zgodovinar arhitekture (→ *chicaška arhitekturna šola*)

B: *The Rise of the Skyscraper* (Ch: Univ. of Chicago Press 1952); *American Building Art: The Nineteenth Century* (NY 1960); *The Chicago School of Architecture: A History of Commercial and Public Building in the Chicago Area* 1875—1925 (Ch: Univ. of Chicago Press 1964).

Condivi, Ascanio (o. 1525—1574), it. slikar in kipar, Michelangelov učenec, ki se je proslavil s tem, da je še za mojstrovega življenja objavil njegov življenjepis, ob vsej avtorjevi neizobraže-

nosti delo, ki je ostalo temeljno pomembno za um. zgod. (prvi ga je izrabil → *Vasari* za 2. izd. svojih Življenjepisov).

B: *Vita di Michelangelo Buonarroti* (R 1553; 2. izd. F 1746; pozn. cf. K. *Frey*, 1887; it. izd. cf. P. *D'Ancona*, 1927).

L: M. H. *Bernath* (ThB VII, 1912, s. v. — L!); SchlosserL (1964).

CONGONHAS DO CAMPO (Brazilija, država *Minas Gerais*). V c. *Bom Jesus do Matosinhos* (1757—77) 6 polihr. lesenih *pasijonskih skupin* (1780—99), na stopnicah k c. pa znanih 12 kamn. soh *prerokov* (1796—1805), oboje slavno delo → *Aleijadinha*.

L: EWA II (1960, stp 627).

congregabo omnes gentes et deducam eas in vallem Iosaphat, bibl. citat (Joel 3, 2 [slov. izd.: 4, 2]: *bom zbral vse narode in jih bom peljal v dolino Josafat*). Cf. s. v. *Apostolska vera* (Joel pri Filipu).

CONQUES (pokrajina *Rouergue*, Francija), samotna benediktinska opatija v skalnati pokrajini ob eni izmed → *romarskih poti* v Santiago de Compostela. Opatijska *c. sv. Fides* (*Sainte-Foy*) dkč. o. 1130/40: za romarske c. značilen tloris s transeptom in kornim obhodom, 8-kotni križiščni stolp. Na zah. pročelju v timpanu znani relief **Poslednje sodbe* (o. 1130/40): Kristus kot *Majestas Domini* z dvignjeno desnico proti izvoljenim (mdr. ik. m. → *Abrahamovo naročje*, ki je v → *Moissacu* še ilustr. parabolo o → *Bogatinu in ubogem Lazarju*) in spuščeno levico proti pogubljenim. — V *cerkv. zakladnici* v več obd. nastali zlati **figuralni relikviarij sv. Fides*, t. i. »*A*« *Karla Vél.* (konec XI. st.), itd.

L: Christophe *Bernoulli:* Die Skulpturen der Abtei Conques-en-Rouergue (Ba 1956, »Basler Stud. zur Kg.« 13 — L!); EWA V (1961, stp 592 — L!; t. 377); »US« 7 (1968, p. 20—23); »PKG« 5 (1969). — Cf. J. *Evans* (1966), H. *Keller* (1970 — L!).

Conrad de Malines → *Meit, Conrad*

Conrad von Einbeck → *Konrad von Einbeck*

Conrad von Soest → *Konrad iz Soesta*

Consagra, Pietro (1920—....), it. kipar, r. na Siciliji, od 1944 dalje v Rimu, se udeležil prve povojne razst. abstr. umetn. v Italiji v Rimu 1947. Plastika v bronu in ožganem lesu.

L: SeuphorS (1961); ReadS (1964). — Cf. U. *Apollonio* (1957), G. C. *Argan* (1958), E. *Crispolti* (1958).

Constable, John (1776—1837), angl. slikar, eden izmed najpomembnejših evr. krajinarjev sploh, s svojim neposrednim študijem narave in upodabljanjem ozračja (študije oblakov iz 1821—22!) pravi pionir pleneristične slikarstva in predhodnik impresionizma; z osebno razst. v Parizu 1824 mdr. tehtno vplival na Delacroixa. R. v East Bergholtu (Suffolk) kot sin premožnega mlinarja, 1811 se spoznal z arhidiakonom Johnom Fischerjem (nečakom salisburyjskega škofa), ki mu je do smrti 1832 ostal najboljši prijatelj in zaupnik (ohranjena pisma); 1829 postal član Royal Ac., u. (še 60) v Londonu. S: npr. *Weymouth Bay* (o. 1816, Nat. Gall.), **Seneni voz* (*The Hay Wain*, 1821, Nat. Gall.), *Pogled na katedr. v Salisburyju iz škofovega vrta* (1823, V. & A.), *Katedr. v Salisburyju* (o. 1829, Nat. Gall.), *Stonehenge* (akvarel, papir, V. & A.).

L: J. Sydney *Key:* John Constable: His Life and Work (L 1948, »Br. Painters Ser.«); Andrew *Shirley:* John Constable (L 1948); L. *Gowing* (Kindler I, 1964, s. v. — L!); »PKG« 11 (1966 — L!); John Constable: A Selection of Paintings from the Collection of Mr. and Mrs. Paul Mellon (1969 [rk, Washington]); »MdC« 131. — Cf. K. *Badt* (1950; 1960), R. B. *Beckett* (1952; 1962), Ch. J. *Holmes* (1901; 1902), M. *Kitson* (1957), G. *Reynolds* (1960 — L!; 1965).

Constable, W(illiam) G(eorge), (1887—....), angl.-amer. (angl.) um. zgodovinar in muzealec. R. v Derbyju, mdr. direktor *Courtauld Inst. of Art* v Londonu (1931—34), učil na univ. v Cambridgeu (*Slade Prof. of Fine Arts* 1935—37), nazadnje konservator slikarskih z. v bostonskem *Mus. of Fine Arts* (1938—57).

B: *John Flaxman: 1755—1826* (L 1927); ‚*The date and nationality of the Wilton diptych*' (BM, 1929); (& C. H. C. Baker) *English Painting of the Sixteenth and Seventeenth Centuries* (F-NY 1930; nem. izd. *Die Malerei des sechzehnten und des siebzehnten Jahrhunderts in England*, F-Bl 1930); *Collections of Historical Portraits and Other Forms of Iconography of Great Britain* (L 1934); *Art History and Connoisseurship: Their Scope and Method* (C: UP 1938); *Richard Wilson* (L 1953, »English Master Painters«); *The Painter's Workshop* (L-NY: Ox UP 1954); *Canaletto: Giovanni Antonio Canal, 1697—1768* (2 knj., Ox 1962); *Art Collecting in the United States of America: An Outline of a History* (L etc. 1964).

L: WWAA (1959); WWA (1964).

Conte, Jacopino del → *Jacopino del Conte*

Contenau, Georges (1877—....), fr. arheolog, orientalist.

B: *Manuel d'Archéologie Orientale: depuis les origines jusqu'à l'époque d'Alexandre* (4 knj., P 1927—1931—1947); *La Civilisation d'Assur et de Babylone* (P 1937); *Arts et styles de l'Asie antérieure* (P 1948).

Conti, Bernardino de' (akt. 1496—1522), it. slikar v Milanu, predvsem portretist (ostal zvest izročilu profilnega portreta).

L: cf. W. *Suida* (Leonardo u. sein Kreis 1929).

Conti, Natale, z latiniziranim imenom *Natalis Comes* (o. 1520—1582), it. mitograf in prevajalec, r. in akt. v Milanu, znan zlasti kot avtor velikokrat izd. in prevedene *Mitologije* (cf. bibl.).

B: *Mythologiae sive explicationis fabularum libri X* (V 1551).

L: cf. J. *Seznec* (1940 [1953 — L!]).

Conti, Primo (1900—....), it. slikar in scenograf, r. in akt. v Florenci, 1915—19 med futuristi. Številne lastne podobe.

L: Pietro *Torriano:* Primo Conti (F 1941).

Contieri, Jacopo, it. kipar iz Padove, 1720—22 v delavnici Luke → *Misleja.* P: v Lj sohe *2 angelov, »črnega« kralja* in *»bele« kraljice* na olt. Frančiška Ksaverija v šentjakobski c. (2-krat sign. *Iacobs.* resp. *Iacobus Contierus Patavinus sculpsit*), kipa *Ane* in *Joahima* na Marijinem olt. (1721—22, ib.) in verj. tudi *doprsje stolnega dekana Antona Dolničarja* (*Thalnitscherja*) v stolnici (post. tja 1721), vse marmor; druga dela v Vidmu in Moščenicah.

L: »ArS« 1 (1967). — Cf. M. *Stelè* (ZUZ, 1957), V. *Steska* (ib., 1925).

le **contrefort** (fr.) → *opornik*

Contreras de Lozoya, Juan de, s celim imenom *Juan de Contreras y López de Ayala, Marqués de Lozoya, de Villanueva del Castillo, Baron de Hermoro* (1893—....) šp. um. zgodovinar, prof. na univ. v Madridu, r. v Segovii.

B: *Historia del arte hispánico, I—V* (Bar 1931 do 1949); *L'Escurial et La Granja* (P 1965, »Coll. Musées et Monuments«).

L: WWA (1962).

Contucci, Andrea → *Sansovino, Andrea*

Conway, *Sir* William Martin (1856—1937), angl. um. zgodovinar.

B: *The artistic development of Reynolds & Gainsborough: two essays* (L 1886); ‚*Durer portraits*' (BM, 1918); *The Van Eycks and their followers* (L 1921); *Art Treasures in Soviet Russia* (L 1925); *Giorgione: a new study of his art as a landscape painter* (L 1929); ‚*The Wilton diptych*' (BM, 1929).

Conze, Alexander (Christian Leopold), (1831—1914), nem. arheolog. R. v Hannovru, prom. 1855 v Berlinu, 1862 habil. v Göttingenu, 1863 izr. prof. v Halleju, 1869 ord. na Dunaju, 1873—75 vodil izkopavanja na Samotraki, 1877 nasledil Karla Bötticherja kot direktor berlinske *Antikensmlg.*, 1878—86 in 1900—12 izkopaval v Pêrgamu (→ *Pêrgamski olt.*), 1887 pustil muzejsko službo in postal prvi generalni sekretar *Nemškega arheol. inst.*; u. v Berlinu.

B: *Reise auf den Inseln des Thrakischen Meeres* (Hn 1860); *Melische Thonfiguren* (Lpz 1862); ‚*Antike Satyrdarstellungen und ihre Gegenbilder in der modernen Kunst*' (ZfbK, 1868); *Beiträge zur Geschichte der griechischen Plastik* (2. izd., Halle 1869); *Römische Bildwerke einheimischen Fundorts in Oesterreich, I—II* (W 1872—1877); (& sodel.) *Archäologische Untersuchungen auf Samothrake, I—II* (W 1875 do 1880); *Die Ergebnisse der Ausgrabungen zu Pergamon* (3 knj., Bl 1880—1888); (izd.) *Die attischen Grabreliefs* (4 knj. in atlas repr., Bl 1893—1922); *Altertümer von Pergamon* (2 knj., Bl 1912—1913).

L: Friedrich *Goethert* (NDB 3, 1957, s. v.).

Cook, *Sir* Herbert (Frederick), (1868—1939), angl. pisec o umetn. in um. zbiratelj.

B: *Giorgione* (L 1900; 2. izd. L 1904); (& Robert C. Witt) *Catalogue of a collection of pictures including examples of the works of the brothers Le Nain ...* (L 1910 [rk, Burlington Fine Arts Club]); *Catalogue of the Doughty House Gallery* (3 knj., 1913, 1914 & 1916); ‚*La »Madonne Bénois« et les oeuvres de jeunesse de Léonard de Vinci*' (GBA, 1914); ‚*More Portraits by Sophonisba Anguissola*' (BM, 1915).

L: WWW (1929—1940).

Cook, Walter W(illiam) S(pencer), (1888—1962), amer. um. zgodovinar, poznavalec špan. slikarstva in kiparstva. Prom. 1924 na Harvardski univ., učil na *New York Univ.* in bil zelo zaslužen za vzpon njenega *Inst. of Fine Arts* (njegov direktor 1932—51).

B: ‚*Spanish paintings in the National Gallery of Art, I: El Greco to Goya*' & *II*: ‚*Portraits by Goya*' (GBA, 1945); ‚*Saint Martin altar frontal in the Walters Art Gallery*' (J Walt, 1948); ‚*El Greco's Laocoön in the National Gallery*' (Focillonov zb., 1949); (s Joséjem Gudiolom Ricartom) *Pintura e imagineria románicas* (M 1950, »Ars Hispaniae« 6); *La pintura románica en España* (1952); *La pintura mural románica en Cataluña* (M 1956); *La pintura románica sobre tabla en Cataluña* (M 1960).

L: WWAA (1959); WWA (1962). — Cf. E. *Panofsky* (Meaning 1955).

Coolidge, John (1913—....), amer. um. zgodovinar in muzealec, direktor *Fogg Art Mus.* v Cambridgeu (Mass.).

B: ‚*Louis XIII and Rubens: The Story of the Constantine Tapestries*' (GBA, 1966); ‚*Rubens and the Decoration of French Royal Galleries*' (AB, 1966); ‚*Further Observations on Masaccio's Trinity*' (ib.).

Cooper, Douglas, s pr. im. Douglas *Lord* (1911—....), angl. pisec o umetn., r. v Londonu.

B: (prev.) *Letters of Van Gogh to Emile Bernard* (L 1937); ‚*Jacques-Louis David: a bi-centenary exhibition*' (BM, 1948); *Juan Gris* (G 1949); *Fernand Léger et le nouvel espace* (L 1949); *Paul Klee* (Harm 1949, »Penguin Books«); *Manet* (L 1949); *Turner* (P 1949); *Catalogue of the Paintings in the Collection of the late Samuel Courtauld* (L 1953); *Degas Pastels* (Ba-L 1952); *Van Gogh Water-colours* (Ba-L 1954); *Toulouse-Lautrec* (NY 1956); *Nicolas de Staël* (L

1961); (izd.) *Great Private Collections* (L 1963, uv Kenneth Clark); (izd., uv) *Great Family Collections* (L 1965); *The Cubist Epoch* (L: Ph 1971).

L: WWA (1962; 1964).

Copley, John Singleton (1737—1815), amer. slikar, najpomembnejši predstavnik amer. umetn. XVIII. st. R. v Bostonu (ali pri njem), tam delal, 1774 se podal v Evropo in se po potovanju naselil v Londonu, tam u. S: portreti, bibl., mit. in zg. vojni prizori, npr. *Deček z veverico* (o. 1765, Boston FA), *Nathaniel Hurd* (1765/66, CMA), *Mrs. Thomas Boylston* (1766, Fogg), *Daniel Crommelin Verplanck* (1771, MM), »*Mrs. Seymour Fort*« (o. 1772/76, Hartford), *Mrs. John Winthrop* (1773, Boston FA), *Watson in morski volk* (1778, ib.), *Otroci angl. kralja Jurija III.* (1785, Buckingham), itn.

L: Barbara N. *Parker* & Anne B. *Wheeler:* John Singleton Copley: American portraits in oil, pastel and miniature (Bo 1938); James Th. *Flexner:* John Singleton Copley (Bo 1948); Virgil *Barker* (EWA III, 1960, s. v.); A. *Neumeyer* (Kindler I, 1964, s. v. — L!); Jules David *Prown:* *John Singleton Copley, I—II (C[Mass.] 1966). — Cf. A. *TenEyck Gardner* (1965).

Coppier, André-Charles, fr. pisec o. lik. umetn., poznavalec Rembrandtove grafike. Prispevki tudi v *GBA*.

B: ‚*La »Joconde« est-elle portrait de »Mona Lisa«?* (Les Arts, jan. 1914); *Les Eaux-fortes de Rembrandt: L'ensemble de l'oeuvre gravé, la technique des »Cent florins«, les cuivres gravés* (P 1917; n. izd. 1922; n. izd., 2 knj.: *Les Eaux-fortes authentiques de Rembrandt: La vie & l'oeuvre du maître ...*, P 1929); *Rembrandt* (P 1920, »Art & Esthétique«); *Les Eaux-fortes de Besnard* (P 1920); ‚*La prise d'armes de la compagnie de Frans Banning Cocq*' (L'Amour de l'Art, IV, 1923).

Coppo di Marcovaldo, it. florent. slikar, dkm. 1260—74. S: predvsem **slikano razpelo* iz o. 1255/60 (S. Gimignano, Mus. Civico) in t. i. **Madonna del Bordone* iz 1261, tabla (220 × 125 cm, Siena, Sta Maria dei Servi), s katero je očitno vplival na Guida da Siena in mladega Duccia ter tako rekoč uvedel v toskansko slikarstvo v. Marijine podobe.

L: Paul-Henri *Michel* (Dict peint it, 1964, s. v.); L. *Marcucci* (Kindler I, 1964, s. v. — L!). — Cf. B. S. *Myers* (II 1969, s. v. [tekst Hellmut *Wohl*] — L!), J. *White* (Harm 1966).

Coquiot, Gustave, fr. lik. kritik in pisec o umetn. Up: Picasso (1901, Zürich, z. Emil Bührle; o. 1901, MAM).

B: *H. de Toulouse-Lautrec* (P 1913); *Le vrai Rodin* (P 1913); *Cubistes, futuristes, passéistes: Essai sur la jeune peinture et la jeune sculpture* (2. izd., P 1914); *Rodin à l'hôtel de Biron et à Meudon* (P 1917); *Paul Cézanne* (P 1919); *Les Indépendants (1884—1920)* (5. izd., P s. a. [1920]); *Le Fauconnier: Exposition Novembre 1923* (P 1923); *Georges Seurat* (P 1924); *Des peintres maudits* (P s. a. [1924]); *Renoir* (P 1925); *Des gloires déboulonnées* (P s. a.).

Corbusier → *Le Corbusier*

Cordieri (*Cordier*), **Nicola** (Nicolas), (o. 1567—1612) it. (fr.) kipar, doma iz Lotaringije. P: npr. marm. kip *Gregorija Vel.* (dkč. 1602) iz Michelangelovega bloka, Rim, S. Gregorio Magno), bron. kip fr. kralja *Henrika IV.* (1608, Rim, S. Giovanni in Laterano, preddverje), marm. sohe *Arona, sv. Bernarda, sv. Atanazija* in *Davida* (po 1609, Rim, Sta Maria Maggiore, Capp. Paolina).

L: Sylvia *Pressouyre*, Les Trois Grâces Borghèse du Musée du Louvre: Un groupe antique restauré par Nicolas Cordier en 1609 (GBA, 1968 — L! [p. 156]). — J. *Pope-Hennessy* (III 1963).

Coremans, Paul B. (1908—1965), belg. um. zgodovinar, prof. na univ. v Gentu, direktor *Institut Royal du Patrimoine Artistique* in *Centre National de recherches »Primitifs flamands«*.

B: *Van Eyck: The Adoration of the Mystic Lamb* (A 1948); ‚*Technische Inleiding tot de Studie van de Vlaamse Primitieven*' (GeB, 1950); *Van Eyck — L'Adoration de l'Agneau: Éléments nouveaux intéressant l'histoire de l'art* (Br 1951).

L: WWA (1962); VS XI (1967, nekr.).

Corinth, Lovis (1858—1925), nem. slikar in grafik, z M. Liebermannom in M. Slevogtom predstavnik nem. »impresionizma«, ob koncu ekspresionist, sicer pa v jedru njegovega dela silovit, včasih kar surov naturalizem. R. v vzh. Prusiji (Tapiau), 1890—1900 v Münchnu, odtlej v Berlinu, u. na Holandskem (Zandvoort). S (številni portreti, ženski akti, naturalistično predstavljeni bibl. prizori, v zadnjih letih zlasti avtp. in prav takó vse bolj ekspresivni pogledi na Walchensee): *Avtp. z okostnjakom* (d. 1896, München, Städtische Gal.), *Max Liebermann* (d. 1899, zas. z.), *Gerhart Hauptmann* (d. 1900, Mannheim), *Saloma* (d. 1900 [2. varianta], Leipzig), *Eduard Graf von Keyserling* (d. 1900, Neue Pin.), *Družina Rumpf* (d. 1901, Nationalgal.), *Gertrude Eysoldt v Wildovi »Salomi«* (d. 1903, zas. z.), *Avtp. z golim modelom* (d. 1903, Zürich), *Rudolf Rittner kot »Florian Geyer«* (d. 1906, Wuppertal, Städtisches Mus.), *Parisova sodba* (d. 1907, Dresden), *Samsona ujamejo* (d. 1907, Mainz, Gemäldegal.), *Alfred Kerr* (1907, Berlin, Schiller-Theater), *Mučeništvo* (1907), *Tilla Durieux kot šp. plesalka* (1908, zas. z.), *Umetnikova družina* (d. 1909, Hannover, Niedersächsische Gal.), *Zastavonoša* (avtp., d. 1911, Poznań, Muzeum Narodowe), *Pri frizerju* (d. 1911, Hamburg), *Apostol Pavel* (1911, Mannheim), *Charlotte*

Berend-Corinth (»*Frau mit Rosenhut*«, d. 1912, vzh. Berlin, Staatliche Museen), *Zgodovinar Eduard Meyer* (d. 1911, Hamburg), *Julius Meier-Graefe* (d. 1917, MAM), *Max Halbe* (d. 1917, vzh. Berlin, Staatliche Museen), *Walchensee z macêsnom* (d. 1921, Nationalgal., *Slikar Leonid O. Pasternak* (d. 1923, Hamburg), *Friedrich Ebert* (d. 1924, Basel), *Avtp.* (d. 1924, MMA), *Ecce Homo* (d. 1925, Basel), *Avtp.* (zadnji avtp., d. 1925, Zürich). G: zlasti od 1911 dalje (jedk. & lito.), mdr. tudi ilustracije.

B: *Legenden aus dem Künstlerleben* (Bl 1909); ‚*Hugo Freiherr von Habermann*' (K. u. Künstler, 1910); (& Wilhelm Hausenstein) *Von Corinth und über Corinth: Ein Künstlerbuch* (Lpz 1921); *Über deutsche Malerei* (Lpz 1914); *Gesammelte Schriften* (Bl 1920); *Selbstbiographie* (Lpz 1926).

L: Herbert *Eulenberg:* Corinth, ein Maler unserer Zeit (Mn 1920); H. *Müller:* Die späte Graphik von Lovis Corinth (Hmb 1960); G. *Tolzien* (Kindler I, 1964, s. v. — B!); Deutsche K. 19./20. (1966). — Cf. Ch. *Berend-Corinth* (1948; *1958), G. *Biermann* (1913 [1922]; 1924; 1925), R. *Huyghe* (1935 — L!), L. *Justi* (1931), A. *Kuhn* (1925), B. S. *Myers* (The German 1957 — B!). K. *Schwarz* (1917 [1922]).

Coriolanus (*Gnaeus Marcius C.*) → *Koriolán*

Corneille, s pr. im. *Cornelius van Beverloo* (1922—....), belg. abstr. slikar, bil član skupine → *COBRA*, živi v Parizu.

Cornelisz, Cornelis, imen. *Kunst* (1493—1544), niz. slikar, 2. sin Corn. → *Engebrechtsza* v Leidenu. S: e. g. *Ces. Karel V. na konju* (nad Krivoverstvom?, les, Worcester [Mass.], Worcester Art Mus.).

L: cf. R. H. *Wilenski* (1960 — L!).

Cornelisz van Haarlem, Cornelis (1562—1638), hol. slikar, manierist. V Haarlemu (tam r. in u.) so van Mander, Goltzius in on o. 1600 ust. ak. po it. zgledih. S: *Pojedina haarlemskih strelcev* (z avtp., d. 1583, Haarlem), *Pokòl nedolžnih otrok* (d. 1590, Rijksmus.), *Pokòl nedolžnih otrok* (d. 1591, Haarlem), → *Haarlemski čudež* (d. 1591, ib.), *Adam in Eva ob drevesu spoznanja* (d. 1592, Rijksmus.), *Poroka Péleja in Tétide* (1593, Haarlem), *Betsabeja v kopeli* (d. 1594, Rijksmus.), *Zlata doba* (1596, Berlin, Schloß Grunewald), *Juda in Tamara* (d. 1598, Haarlem), *Pojedina haarlemskih strelcev po streljanju na papige* (d. 1599), *Razuzdano življenje izgubljenega sina* (d. 1604, Hartford), *Venera, Bakhos in Ceres* (d. 1614, Dresden), *Adam in Eva ob drevesu spoznanja* (d. 1620, Haarlem), *Mučeništvo sv. Boštjana* (d. 1621, ib.), *Mars in Venera* (d. 1623, Rijksmus.), *Kristus blagoslavlja otroke* (d. 1633, Haarlem).

L: Friedrich *Wedekind:* Cornelis Cornelisz van Haarlem (Lpz 1911, dis. [Lpz]); Hall Por (1963); H. *Gerson* (Kindler I, 1964, s. v. — L!). — Cf. W. *Stechow* (1935), H. *Vey* (Harm 1969), F. *Zeri* (1957).

Cornelisz van Oostsanen, Jacob, imen. tudi *Jacob Cornelisz van Amsterdam* (o. 1470—1533), niz. slikar, r. v Oostzaanu, u. v A'damu. Star. slike so mu polne nadrobnosti, pozn. pa je kazal — morda je nanj vplival mlajši Jan van → *Scorel* — večji smisel za celoto. S (vse hrastov les): e. g. *Christus tangit Magdalenam* (d. 1507, Kassel), *Hieronimov olt.* (d. 1511, Ksthist. Mus.), *Čaščenje pastirjev* z donatorji (d. 1512, Capodimonte), *Saloma z glavo Janeza Krst.* (d. 1524, Rijksmus.), *Savel pri vedeževalki v Endoru* (d. 1526, ib.), *Avtp.* (d. 1533, ib.) in *Avtp. z ženinim portretom* (Toledo [Ohio], Mus. of Art), mdr. tudi najstar. znana žanrska slika v severnoniz. slikarstvu, *Prodajalec naočnikov* (Groningen, Mus. van Oudheden).

L: Friedländer XII (1935); S. J. *Gudlaugsson* (Kindler I, 1964, s. v.). — Cf. G. J. *Hoogewerff* (III 1939), K. *Steinbart* (1922; 1929; 1937).

Cornelius, Peter von (1783—1867), nem. slikar. R. v Düsseldorfu, 1811—19 v Italiji (blizu → *nazarencem*, ne da bi se jim prav pridružil), nato v Münchnu in od 1841 dalje v Berlinu, tam u. (83). Poskušal je obnoviti monumentalno stensko slikarstvo. S: freski iz Casa Bartholdy v Rimu s *prizoroma iz zgodbe egipt. Jožefa* (1816/17, vzh. Berlin, National Gal.), *Poslednja sodba* (freska, 1836/40, München, Ludwigskirche), *kartoni* za StS-e v grobnici pruskih kraljev (*Štirje apokaliptični jezdeci*, neizvedeno). — Ilustr. Goethejevega *Fausta* in *Nibelungenlied.*

L: H. von *Einem* (NDB III, Bl 1957, s. v.); *G. Tolzien* (Kindler I, 1964, s. v. — L!); »PKG« 11 (1966 — L!). — Cf. H. *Geller* (1952), K. *Koetschau* (1934), A. *Kuhn* (1921), H. *Riegel* (1866).

Cornelius centurio → *Stotnik Kornelij*

Cornell, (Johan) Henrik (1890—....), šved. um. zgodovinar.

B: *The Iconography of the Nativity of Christ* (U 1924); *Biblia pauperum* (Stock 1925); *Den svenska konstens historia: från hedenhös till omkring 1800 ..., I—II* (Stock 1944—1946).

L: Svenska män och kvinnor 2 (Stock 1944). — Zbornik: Studier tillägnade Henrik Cornell ... (Stock 1950).

Cornell, Joseph (1903—....), amer. kipar (surrealist), r. v New Yorku, samouk. Kolaži.

L: SeuphorS (1961); Alexandra C. *Anderson* (AN, febr. 1971). — Cf. H. *Geldzahler* (1970 — L!).

the **cornice** (angl.) → *napušč*

Cornua in manibus eius, *ibi abscondita est fortitudo eius*, bibl. citat (Hab 3, 4: *iz njegovih rok se razlivajo žarki, z njimi zastira svojo moč*). Cf. s. v. *Apostolska vera* (Habakuk ob Janezu).

cornu copiae (lat.), rog izobilja (fr. *la corne de l'abondance*), v grš. mitologiji rog → *Amaltéje* (cf. s. v. *Hêrakles in Ahelóos*), simbol izobilja in sreče resp. atribut njunih personifikacij (→ *Abundantia*, → *Fortuna*) pa tudi atribut personifikacij *Autumnus* (→ *Jesen*), *Concordia* (*Sloga*), *Felicitas* (*Plodovitost* resp. *Sreča*), → *Occasio* in *Pax* (*Mir*), → *Venere*, → *Ceres* in → *Tellus*, itd.

L: cf. G. de *Tervarent* (I 1958).

cornu olei (lat.), rog za maziljenje, atribut sodnika → *Samuela*.

Corot, Jean-Baptiste-Camille (1796—1875), fr. slikar, eden izmed v. fr. krajinarjev XIX. st. (do neke mere predhodnik impresionizma), r. in u. (78) v Parizu, v letih 1825—28 v Italiji. Svoje lirično občutene, s srebrnkastimi toni zaznamovane krajine je pozn. na veliko izdeloval s sodel., še pozn. pa so jih prav tako na veliko ponarejali. S: npr. *Le Pont de Narni* (1826, Louvre), *Katedr. v Chartresu* (1830, popravki 1872, ib.), *Pogled na Florenco iz Giardina di Boboli* (o. 1835/40, ib.), *Spomin na Mortefontaine* (1864, ib.), *Pogled na Mantes* (1860/65, Reims, Mus. des B.-A.), *Le Pont de Mantes* (o. 1868/70, Louvre), *Žena z biserom* (*La Femme à la perle*, Mlle Berthe Goldschmidt v drži Móne Lize, o. 1868/70, ib.), *Le Beffroi de Douai* (d. 1871, ib.), *Dama v modrem* (d. 1874, ib.).

L: Daniel *Baud-Bovy:* Corot (G 1957); Renata *Cipriani* (EWA III, 1960, s. v. — L!); G. *Bazin* (Kindler I, 1964, s. v. — L!); »PKG« 11 (1966 — L!); »MdC« 103. — Cf. G. *Bazin* (1942 [1951]), J. *Leymarie* (1966 — L!), E. *Moreau-Nélaton* (1905; 1924), Ch. *Sterling* (& H. *Adhémar* I 1958).

Corpus Basilicarum Christianarum Romae → *Krautheimer, Richard*

Corpus of Florentine Painting → *Offner*

Corpus Palladianum → *Palladio, Andrea*

Corpus Rubenianum → *Rubens, Peter Paul*

Corpus Vitrearum Medii Aevi → *slikano okno*

Correggio, s pr. im. *Antonio Allegri* (o. 1489—1534), it. slikar, r. in u. v Correggiu. Slikovito oblikovanje svetlobe in senc, diagonalne kompozicije in pos. stropni iluzionizem napovedujejo barok, sicer pa v njegovih — na površini emajlno gladkih slikah — razbiramo predvsem čutno in čustveno mehkobo kot samó še pri nekaterih učencih Leonarda da Vinci. S: *Madona s sv. Frančiškom* (1514/15, Dresden), *Madona z otrokom in malim Janezom Ev.* (1515/17, Prado), *Počitek na begu v Egipt* (1516/17, Uffizi), **freske* v Parmi v *Camera di S. Paolo* (1518—19), v c. *S. Giovanni Evangelista* (1520—23) in *stolnici* (1526—30), ki pomenijo najtehtnejši prispevek razvoju stropnega iluzionizma po Mantegni, *Madona s sv. Boštjanom* (1525, Dresden), **Madona s sv. Hieronimom* (»*Il Giorno*« [»*Dan*«], 1527/28, Parma, Gall. Naz.), *Čaščenje pastirjev* (»*Rojstvo*« ali »*Noč*« [»*La Notte*«], o. 1530, Dresden), iz o. 1531/32 *Leda z labodom* (Dahlem), *Dánaa* (Borghese), *Jupiter in Ió* (Ksthist. Mus.) in *Ugrabljenje Ganimeda* (ib.), med portreti, ki so mu atr., pa npr. *Mož, ki bere knjigo* (Milano, Civico Mus. d'Arte Antica).

L: Venturi IX/2 (1926); Berenson Ox (1932); Silvia de *Vito Battaglia:* Correggio: Bibliografia (R 1934); Mostra del Correggio (Parma 1935 [rk]); Cankar III/1 (1936, p. 195—206); A. *Ros-Theier:* Antonio da Correggio: Bildnisse (Z 1947); Jacques *Thuillier* (Dict peint it, 1964, s. v.); R. W. *Lightbow*, Corregio and Begarelli: a study in Correggio criticism (AB, 1964); L'opera completa del Correggio (Mi 1970, uv Alberto *Bevilacqua*, kat. A. C. *Quintavalle*, »Ca« 41 — L!). — Cf. E. Bodmer (1943), S. *Bottari* (1960; 1961), A. *De Rinaldis* (1949), A. *Ghidiglia Quintavalle* (1961; 1962; 1964), G. *Gronau* (1907), R. *Longhi* (1956; 1958), J. *Meyer* (1871), E. *Panofsky* (1961), A. E. *Popham* (1957), J. *Strzygowski* (1898), H. *Thode* (1898), A. *Venturi* (1926).

Cortona, Pietro da → *Pietro da Cortona*

CORVEY na Vestfalskem (ZRN), nekd. benediktinska opatija, najpomembnejši karolinški samostan na severnonem. ozemlju, v IX.-XI. st. pomembno kult. središče. Nekd. samostanska c. ima najstar. ohranjeni → *Westwerk* (zač. 873, posv. 885).

L: W. *Rave:* Corvey (Mü 1958); EWA III (1960, t. 44—45), VI (1962, stp 278—79 — L!); Reclam N V (1967); »UF« 13 (1968, repr. 51—54, 347 & 360). — Cf. W. *Effmann* (1929).

Cosacchi, Stephan → *Kozáky, Istvan*

cosmati → *kozmáti*

Cossa, Francesco del (o. 1436—o. 1477/78), it. slikar, eden izmed 3 v. predstavnikov t. i. ferrarske šole XV. st., akt. v Ferrari in od 1470 dalje v Bologni, kjer je bil že prej delal. S: *freske* v Pal. Schifanoia v Ferrari (*Marec, April* itd.), *Madona s sv. Petronijem, Janezom Ev. in donatorjem Albertom de Catanei* (1474, Bologna), *Janez Krst.* (les, Brera), itd., med atr. deli tudi *Jesen* (topolov les, Dahlem).

L: Venturi VII/3 (1914); A. *Venturi* (EI XII, 1931, s. v. — L!); Berenson Ox (1932); Mario *Salmi* (EWA

IV, 1961, s. v. — L!); A. *Ghidiglia Quintavalle* (Kindler I, 1964, s. v. — L!). — Cf. S. *Ortolani* (1941), E. *Ruhmer* (1959 — L!).

Cossío, Manuel Bartolomé (1857–1935), šp. um. zgodovinar in pedagog, mdr. prvi »na novo odkril« El Greca (cf. infra, 1885).

B: (lik. umetn.): ‚*Pintura española*' (Enciclopedia popular illustrada, IV, M 1885); *El arte en Toledo* (M 1905); *El Greco* (2 knj., M 1908; n. izd. Buenos Aires 1944).

L: DULC I (1959).

Costa, Lorenzo (o. 1460—1535), it. slikar, od 1483 v Bologni, od o. 1506 v Mantovi, kjer je delal za → *Izabelo d'Este*. S: npr. *Giovanni II. Bentivoglio in njegova družina pred Madono na prestolu* (1488, Bologna, S. Giacomo Maggiore, Capp. Bentivoglio).

L: Berenson Ox (1932); A. *Ghidiglia Quintavalle* (Kindler I, 1964, s. v. — L!).

Costantini, Vincenzo (1887—....), it. um. zgodovinar.

B: *Guido Reni* (Mi-F 1928); *Storia dell'arte italiana* (4 knj., Mi 1945—1949 [poljudno]).

Cotán, *fray* **Juan Sánchez** (1561—1627), šp. slikar, s 43 leti postal kartuzijanec. S: mnogo bolj kot nabožne freske so pomembna njegova tihožitja, med njimi npr. *Kutina, zelje, melona in kumara* (o. 1600/03, San Diego, Calif., Fine Arts Gall.).

L: J. *Vaquero* (Kindler I, 1964, s. v. — L!).

Cotton, *Sir* **Robert Bruce** (1571—1631), angl. um. zbiralec. Po njem imen. tudi → *Cottonova Géneza* (cf. infra).

***Cottonova Géneza,** izredno pomemben iluminiran rkp. (verj. 2. pol. V. st.) iz knjižnice sira R. B. *Cottona* (cf. supra), malone uničen ob požaru 1731. Ohranjenih 21 fragmentarnih miniatur (Br. Mus.) in dve kopiji miniatur (Bibl. Nat., cf. s. v. *Peiresc*) iz XVII. st., ki kažeta *tretji dan ustvarjênja* in *boga, ki se oglasi Abrahamu*. Očitna ikonogr. sorodnost s prizori iz Géneze v narteksu Markove c. v Benetkah (XIII. st.).

L: Diringer Book (1958); »UF« 10 (1966, p. 202). — Cf. H. *Buchthal* (1971), J. J. *Tikkanen* (1889).

***Le Coup de lance** (fr.), »Sunek s sulico«, obče razširjeno ime Rubensove slike *Kristusa na križu med razbojnikoma*, ko mu Longinus prebode stran (o, les, 429 × 311 cm, dkč. 1620, Antwerpen). Na marm. olt., ki ga je daroval Nicolaas Rockox, je bil lat. napis: *Hanc Christo posuit Consul Rockoxius aram, Expressit tabulam Rubeniana manus, Seu dextram artificis, dantis seu pectora spectes, Nil genio potuit nobiliore dari.*

Courbet, Gustave (1819—1877), fr. slikar, najpomembnejši predstavnik → *realizma* kot zg. sloga, mojstrski upodabljavec človeka (portret, ženski akt), divjadi, krajine in tihožitij. R. kot sin kmečkega posestnika v Ornansu (Franche-Comté) blizu švic. meje. V Parizu, kamor je prispel 1840, se učil slikarstva sam (s kopiranjem v Louvru) in v → *Atelier Suisse*. Priredil razstavi svojih del ob svet. razst. 1855 (paviljon s 40 slikami in napisom *Le Réalisme. G. Courbet*) in 1867 (110 slik). Antiklerikalnega in socialističnega nazora (prijateljstvo s *Proudhonom*), sodel. v pariški komuni, po zmagi buržoazije zaprt in obsojen na povračilo stroškov za razrušeni Vendômski steber; 1873 emigriral v Švico, tam u. Za življenja so njegovo delo (ki spočetka kaže še romantične poteze) na splošno bolj cenili v Belgiji, na Holandskem in v Nemčiji kot pa v domovini (vplival na Leibla, Trübnerja, Schucha itd., mdr. tudi na Đ. Krstića); pozneje njegovo slikarstvo in osebnost zaradi političnih predsodkov velikokrat pristransko ocenjevana. S (najbolje zastopan v Parizu [Louvre in Pet. Pal.] in New Yorku [MM], sicer pa številne ponaredbe in manj vredna dela iz njegove »delavnice« v zadnjih letih): *Avtp. s črnim psom* (*Courbet au chien noir*, d. 1842, Pet. Pal.), avtp.-a *Mož z usnjenim pasom* (*L'Homme à la ceinture de cuir*, o. 1844, Louvre) in *Ranjenec* (*L'Homme blessé*, o. 1844, ib.), *Juliette Courbet* (d. 1844, Pet. Pal.), *Avtp. z ljubico* (*Les Amants dans la campagne*, 1844/45, Lyon; ponov. Pet. Pal.), *Viseča mrežnica* (1845, O. Reinhart), avtp. *Mož s pipo* (*L'Homme à la pipe*, 1846/47, Montpellier), *Alphonse Promayet* (1847, MM), *Baudelaire* (1848/50, Montpellier), *Trgatev v Ornansu* (1849, O. Reinhart), *Popoldne v Ornansu* (1849, Lille), *Mož in deček, ki tolčeta kamnje* (*Les Casseurs de pierre*, 1849, Dresden [unič. 1945]), **Pogreb v Ornansu* (*Un Enterrement a Ornans*, 1850, Louvre), *Hector Berlioz* (d. [18]50, ib.), *Kmetje iz Flageya se vračajo s trga* (1850, Besançon), *Vaške gospodične* (*Les Demoiselles de village* [slikarjeve sestre Zélie, Juliette in Zoé], 1851, MM), *Speča predica* ([Zélie Courbet] 1853, Montpellier), *Lutteurs* (1853, Budapest), *Kopalki* (*Les Baigneuses*, d. 1853, Montpellier), *Ženi, ki vejata žito* (*Les Cribleuses du blé*, 1854, Nantes), **Dober dan, gospod Courbet* (*Bonjour, Monsieur Courbet*, 1854, Montpellier), *Jules Champfleury* (d. [18]55, Louvre), **Slikarjev atelje* (*L'Atelier du peintre*, d. [18]55, ib.), *Španka* (*Une Dame espagnole*, d. [18]55, PMA Johnson), *Mère Gregoire* (1855, AIC), **Dekleti ob Séni* (*Les Demoiselles des bords de la Seine*, 1856, Pet. Pal.), *Halali* (*La Curée* [Avtp. na lovu], 1856, Boston FA), *Amazonka* (*L'Ama-*

zone, o. 1856/57, MM), *La Vallée d'Ornans* (1858, St. Louis), *Mme. de Brayer* (d. 1858, MM), *Max Buchon* (zač. 1854, dkč. 1860, Vevey, Musée Jenisch), *Monsieur Suisse* (1861, MM), *Mme. Boreau* (d. [18]63, CMA), *Vrnitev s konference* (1863 [podoba pijanih župnikov, ki jo je kupil in uničil neki katoličan]), *Dekle z belimi nogavicami* (*Femme mettant ses bas*, d. 1864, Merion), *Proudhon z otrokoma* (d. 1853 [zač.] in 1865 [dkč.], Pet. Pal.), *Obala v Normandiji* (o. 1865, Northampton), *Napravljanje neveste* (1865/70, ib.), *Jo* ali *La Belle Irlandaise* (več variant, npr. d. [18]66, MM; Kansas City; Stockholm), *Speči ženi* (*Le Sommeil* ali *Les Dormeuses*, 1866, Pet. Pal.), *Žena s papigo* (d. [18]66, MM), *La Sieste* (1868, Pet. Pal.), *Žena v valovih* (*Femme à la vague*, 1868, MM), *Miloščina za berača*, *Münchenčanka* (*La Femme de Munich*, 1869), *Viharno morje* (*La Mer orageuse*, d. [18]70, Louvre) *Avtp. v ječi Sainte-Pélagie* (1871, Ornans, Musée Courbet), *Henri Rochefort* (d. 1874, Versailles), *Le Château de Chillon* (o. 1875, več variant). — Up: Éd. *Manet* (1878, risba).

L: E. *Gross-Kost:* Courbet: Souvenirs intimes (P 1880); O. *Grautoff* (ThB VII, 1912, s. v.); Pierre *Borel:* Le Roman de Gustave Courbet: d'après une correspondance originale du peintre (P 1922); G. *Boas:* Courbet and the Naturalistic Movement (Balt 1938); Jules *Baillods:* Courbet vivant (Neufchâtel 1940); Marcel *Zahar:* Courbet (G 1952)' Gustave Courbet: 1819—1877 (1959 [rk 1959—60; PMA & Boston FA]); C. *Maltese* (EWA IV, 1961, s. v. — L!); Gustave Courbet (1962 [rk, Bern]); G. *Bazin* (Kindler I, 1964, s. v. — L!); Georges *Boudaille:* Gustave Courbet (Mi 1969, »L'artista e il suo tempo« [1. knj. v tej z.]). — Cf. L. *Aragon* (1952), Lj. *Babić* (1953), L. *Bénédite* (s sodel. 1911), K. *Berger* (1943), A. *Chamson* (1955), G. de *Chirico* (1925), P. *Courthion* (1931; 1948—50), Th. *Duret* (1918), F. *Fosca* (1940), Arnold *Hauser* (II Lj 1962), B. *Lázár* (1911), Ch. *Léger* (1929; 1934; 1948), C. *Lemonnier* (1878), P. *Mac Orlan* (1951), J. *Meier-Graefe* (1921 [1924]), F. *Novotny* (1960), M. *Salinger* (1955), M. *Schapiro* (1940/44), L. *Venturi* (1947), E. *Waldmann* (1927), pos. še *Bull. de la Soc. des amis de Courbet* (P-Ornans [od 1947 dalje 29 številk]) in tudi lit. pri geslih *Dober dan, gospod Courbet* in *Slikarjev atelje*.

B: *Lettres de Gustave Courbet à Alfred Bruyas: Publiées par Pierre Borel* (G 1951).

Courboin, François, fr. um. zgodovinar, poznavalec grafike, služboval v Bibl. Nat.

B: *Inventaire des dessins, photographies et gravures relatifs à l'histoire générale de l'art, legués au département des estampes de la Bibliothèque Nationale par A. Armand* (2. knj., Lille 1895); ‚*Portraits par Gonzalès Coques: au musée de Cassel* (RAam, 1902); ‚*A propos de l'exposition des portraits dessinés au XVIe siècle à la Bibliothèque Nationale*' (Bull.SHAF, 1907); ‚*Exposition de Portraits à la Bibliothèque Nationale*' (Art et Déc, 1907); ‚*Exposition de Portraits peints et dessinés à la Bibliothèque Nationale*' (GBA, 1907); *L'estampe française: Essais, Graveurs et marchands* ... (Br-P 1914, »Bibl. de l'Art du XVIIIe); ‚*A propos du »Serment du Jeu de Paume«*' (J. Guiffreyev zb., 1916); *La gravure en France des origines à* 1900 (P 1923); *Histoire illustrée de la gravure en France, I—III* (6 knj., P 1923—1929); *La gravure française: Essai de bibliographie* (3 knj., P 1927—1928, z Marcelom Rouxom).

Courtauld, Samuel (1876—1947), angl. um. zbiralec. Up: npr. Benno Elkan (bron. *glava*, Courtauld).

L: cf. P. *Cabanne* (1961).

Courthion, Pierre (1902— ....), švic.-fr. lik. kritik in pisec o umetn.

B: *André Lhote et son oeuvre* (P 1926); ‚*Les portraits de Philippe de Champaigne*' (L'Art et les Artistes, 1926); *La vie de Delacroix* (6. izd., P 1927); *Courbet* (P 1931, »Art et artistes français«); *Claude Gellée dit Le Lorrain* (P 1932, ista z.); *Gargallo: sculptures et dessins* (P 1937); *Massimo Campigli* (Mi 1938); *Henri Rousseau, le douanier* (G: Sk 1944); *Daumier, raconté par lui-même et par ses amis* (G 1945); (uv) *Corot, raconté par lui-même et par ses amis, I—II* (G 1946—1947); *Ingres, raconté par lui-même et par ses amis, Pensées et écrits du peintre* (2 knj., G 1947—1948); *Courbet, raconté par lui-même et par ses amis, I—II* (G 1948—1950); *Raoul Dufy* (G 1951, »Peintres et Sculpteurs d'hier et d'aujourd'hui«); *Montmartre* (G: Sk 1956, »Le Goût« 16); ‚*De la critique d'art*' (L. Venturijev zb. II, 1956); *Paris d'autrefois* (G: Sk 1957, »Le Goût« 20); *Paris des temps nouveaux* (ib. 1957, ista z. 21); *Enrico Prampolini* (R 1957); *La peinture flamande de Van Eyck à Bruegel* (P 1958); *L'art indépendant: panorama international de 1900 à nos jours* (P 1958); *Le romantisme* (G: Sk 1961, »Le Goût« 36); *Georges Rouault* (NY 1962); ‚*La genèse et les personnages du »Balcon« de Manet*' (L'Oeil, št. 188/89, 1970).

Coustou, Guillaume, star, (1677—1746), fr. kipar, nečak → *Coysevoxa*. P: npr. → *Chevaux de Marly*.

Couture, Thomas (1815—1879), fr. slikar. R. v Senlisu, učil mdr. Maneta (kateremu je obetal, da iz njega ne bo kaj več kot Daumier njegove dobe), A. Feuerbacha in Puvis de Chavannesa, u. (63) v Villiersu. S: npr. *Rimljani v dobi propadanja* (*Romains de la décadence*, d. 1847, Louvre) kot njegov edini v. uspeh.

L: G. *Bazin* (Kindler I, 1964, s. v. — L!). — Cf. J. *Alazard* (1949).

Couwenbergh, Christiaen van (1604—1667), hol. slikar, r. v Delftu, u. v Kölnu. S: žanrske in historične kompozicije, portreti, mdr. npr. *Posilstvo črnke* (d. 1632 [cf. BM, jun. 1970, sup., t. XXIII]), *Pek, ki trobi na rog* (d. 1650, Antwerpen, Mus. Mayer van den Bergh).

L: J. G. van *Gelder*, De Schilders van de oranjezaal (Nkj, II, 1948/49); Hall Por (1963). — Cf. W. *Bernt* (IV 1962).

Covi, Dario A(lessandro), (1920—....), amer. um. zgodovinar, prom. 1958 na *New York Univ.* (»*The inscription in fifteenth century Florentine painting*«, v rkp. 4 knj. [XXV & 696 str.]); prof. na *Univ. of Louisville* (*Allen R. Hite Art Institute*) v Kentuckyju.

Coypel, Antoine (1661—1722), fr. slikar, sin Noëla (infra), postal že 20 let star član *Ac. Royale* (pripadal →*rubenistom*). S: npr. *Didonina smrt* (1704, Montpellier), stropna *freska* ladje v versajski kapeli (1709—10), itd.

L: R. *Guilly* (Kindler I, 1964, s. v. — L!); Thuillier & Châtelet (1964); Louis XIV Lille (1968). — Cf. L. *Dimier* (I 1928).

Coypel, Charles-Antoine (1694—1752), fr. slikar in dramatik, sin Antoina, dvorni slikar, postal 1716 rektor in 1717 direktor *Ac. Royale*.

L: R. *Guilly* (Kindler I, 1964, s. v. — L!).

Coypel, Noël (1628—1707), fr. slikar, utemeljitelj ugledne družine slikarjev, prof., rektor in po Mignardovi smrti 1695 direktor *Ac. Royale*.

L: R. *Guilly* (Kindler I, 1964, s. v. — L!).

Coysevox, Antoine (1640—1720), fr. kipar, pomemben predstavnik obd. →*Ludovika XIV.* R. v Lyonu, od 1679 dalje akt. v →*Versaillesu*, u. v Parizu. P: *nagrob. Mazarina* (1689—93, Louvre), številna *doprsja*, itd.

L: Georges *Keller-Dorian:* Antoine Coysevox (2 knj., P 1920, uv Paul *Vitry*); Koepf (1964); »US« 10 (1969); »MdS« 93; »PKG« 9 (1970 — L!) .— Cf. A. *Blunt* (1953).

le **CRAC DES CHEVALIERS** →*Krak des Chevaliers*

Craig, Edward Gordon (1872—1966), angl. scenograf, teatrolog in grafik, pomemben reformator →*scenografije*. R. v Londonu, kot scenograf akt. v Berlinu, Københavnu in Moskvi.

B: *Woodcuts and some words* (L 1924, uv Campbell Dodgson).

L: J. *Leeper:* Edward Gordon Craig: Designs for the Theatre (L 1948); Slavko *Batušić* (ELU 1, 1959 [1960], s. v.).

Cranach, Lukas, star. (1472—1553), nem. slikar in grafik, poleg Dürerja in Grünewalda najuglednejši slikar na Nemškem v 1. pol. XVI. st., spočetka karakterističen zastopnik →»*donavske šole*«; Lutrov in Melanchtonov prijatelj. R. v Kronachu na sev. Frankovskem (po katerem dobil ime), o. 1500/1503 na Dunaju, od 1505 dalje v službi saških volilnikov, od 1552 v Weimarju, tam u. Na Saškem imel poleg obsežne delavnice tudi lekarno in trgovino s knjigami in papirjem. S (vse les, številne delavniške replike in različice): *Sv. Hieronim spokornik* (d. 1502, Ksthist. Mus.), sprva v diptih povezana portreta *Johannes Cuspinian* in njegova žena *Anna, r. Putsch* (O. Reinhart), *Dr. Johann Stephan Reuß* (d. 1503, Nürnberg) in *Žena dr. Reußa* (1503, Dahlem), *Počitek na begu v Egipt* (d. 1504, ib.), *Mučeništvo sv. Katarine* (d. 1506, Dresden), »*Knežji olt.*« (»*Fürstenaltar*«, o. 1509, Dessau, Staatliche Gal.), *Sveto sorodstvo* (1509, Städel), *Sveto sorodstvo* (z avtp., o. 1510/12, Wien Ak.), *Vojvoda Henrik Pobožni* (1514, Dresden) in njegova žena *Elizabeta Mecklenburška* (d. 1514, ib.), *Nimfa izvira* (d. 1518, Leipzig; številne pozn. različice, npr. Washington), *Friderik Modri* (*Friedrich der Weise*, 1519/20, Zürich), *Kard. Albrecht Brandenburški pod križem* (o. 1525, Alte Pin.), *Kard. Albrecht Brandenburški kot sv. Hieronim v pokrajini* (d. 1527, Dahlem), *Párisova sodba* (d. 1527, København), *Dr. Scheuring* (d. 1529, Bruxelles), Lutrova starša *Hans Luther* in *Margarete Luther* (oba 1529, Wartburg pri Eisenachu), *Martin Luter* (d. 1529, Uffizi) in njegova žena *Katharina von Bora* (ib.), *Judita s Holofernovo glavo* (o. 1530, Ksthist. Mus.), *Lov volilnika Friderika Modrega* (d. 1529, ib.), *Apólon in Diana v gozdnati pokrajini* (d. 1530, Dahlem), *Venera z Amorjem* (o. 1530, ib.), *Adam in Eva v raju* (d. 1531, ib.), *Venera in Kupido kot tat medu* (d. 1531, Borghese — cf. s. v. *Kupido tat medu*), *Lukrecija* (d. 1532, Wien Ak.; d. 1533, Dahlem), *Venera* (d. 1532, Städel), *Trije saški volilniki: Friderik Modri, Janez Vztrajni, Janez Friderik Velikodušni* (triptih, o. 1535, Hamburg), *Križanje z Longinom* (d. 1536, Washington), *Hêrakles in Omfale* (d. 1537, Braunschweig), *Vojvoda Henrik Pobožni* (d. 1537, prej Dresden, unič.), *Jezus blagoslavlja otroke* (d. 1538, Hamburg), *Venera z Amorjem* (o. 1540, Alte Pin.), tudi L. Cranachu ml. atr. *Vodnjak mladosti* (d. 1546, Dahlem). — G: npr. *David in Abigaila* (lesor., d. 1509), *Martin Luter* (npr. bakr., d. 1520), z delavnico lesor. ilustracije *Lutrove Biblije*, itd.

L: Heinrich *Lilienfein:* Lukas Cranach und seine Zeit (Blf-Lpz 1942); Gisela & Karl *Noehles* (EWA IV, 1961, s. v. — L!); Schmidt IL (1962); Alte Pinakothek München, Katalog II: Altdeutsche Malerei (Mn 1963 — L!); E. *Buchner* (Kindler I, 1964, s. v. — L!); Charles W. *Talbot, Jr.*, An Interpretation of Two Paintings by Cranach in the Artist's Late Style (Nat. Gall. of Art: Report and Stud. in the Hist. of Art 1967, Wash 1968); »US« 9 (1969); Dora *Schwarz:* Lukas Cranach (Mi s. a., »MdC« 82). — Cf. H. *Ankwicz von Kleehoven* (1927), L. *Baldass* (1922), O. *Benesch* (G: Sk 1966), E. *Flechsig* (1900) M. J. *Friedländer* (& J. *Rosenberg* *1932), M. *Geisberg* (Bilder-Kat. 1930 — L!), C. *Gläser* (1921; 1922), J. *Jahn* (1955), F. *Lippmann* (1895), G. von

der *Osten* (1969 — L!), H. *Posse* (1936; 1942 [1943]), J. *Rosenberg* (1960), H. *Voss* (1907).

Crates → *Krátes*

Credi, Lorenzo di → *Lorenzo di Credi*

CREGLINGEN (*Baden-Württemberg*, ZRN). V 1384 sez. *Herrgottskapelle* Riemenschneiderjev rezljani *olt. z Vnebovzetjem* (o. 1502/10).

L: Reclam N II (1958 [1960]).

CREMONA, mesto v sev. Italiji (dežela *Lombardia*). Mestno središče je *piazza del Comune*. Tam 1107—90 sez. romanska *katedr.* (1129—41 sez. *pročelje s pritlikavskimi galerijami*), 1250—84 sez. *campanile* (t. i. *il Torrazzo*, s svojimi 111 m višine najvišji srednjev. zvonik v Italiji) in 1167 zač. oktogonalni *baptisterij*. Gl. portal katedrale je 1107/17 okrasil Wiligelmu iz Modene bližnji kipar: *kipi* 4 *v. prerokov* (*Izaija*, *Jeremija*, *Danijel* in *Ezekijel*, slednji z napisom *VIDI PORTAM IN DOMO DOMINI CLAVSAM*). V glasbenem svetu je Cremona slavna zaradi znamenitih izdelovalcev violin, kot so bili zlasti Niccolò *Amati* (1596—1684), Antonio *Stradivari* (1644/48—1737) in Giuseppe *Guarneri*, imen. *del Gesù* (1698—1744)

L: EWA VIII (1963, stp 547—48 — L!); »PKG« 5 (1969, t. 304 — L!); »MdS« 101 (barvni f 10).

Crépin et Crépinien de Soissons → *Krispin in ...*

Crespelle, J(ean)-P(aul), fr. lik. kritik in pisec o umetnosti

B: *Terechkovitch* (G 1958); *Montparnasse vivant* (P 1962); *Les Maîtres de la Belle Époque* (P 1966); *Picasso: les femmes, les amis, l'oeuvre* (P 1967).

Crespi, Giuseppe Maria (1665—1747), it. slikar in grafik, najpomembnejši bolonjski slikar 1. pol. XVIII. st., odličen kolorist. S: v bleščečih barvah in → *chiaroscuru* oblikovani mit. in žanrski prizori, npr. *Hiron uči mladega Ahila streljanja z lokom* in *Enej in kumanska sibila vstopata v Haronov čoln* (obé za Evgena Savojskega o. 1700/05, Ksthist. Mus.), *Trojanke oslepé Poliméstorja* (?, o. 1700/05, Bruxelles), *Žena, ki si obira bolhe* (baker, o. 1709, Uffizi), vrsta *Sedem zakramentov* (o. 1712/15, Dresden), *Češka kraljica se spoveduje sv. Janezu Nepomuku* (o. 1740/43, Torino, Gall. Sabauda).

L: G. C. *Cavalli* (Kindler I, 1964, s. v. — L!). — Cf. C. *Gnudi* (1948), M. *Marangoni* (1921), H. *Voss* (1921), R. *Wittkower* (1958 — L!).

Creswell, K(eppel) A(rchibald) C(ameron), (1879—....), angl. poznavalec in raziskovalec islamske umetn., prof. na *American Univ.* v Kairu.

B: *Early Muslim Architecture, I—II* (Ox 1932—1940); *Muslim Architecture of Egypt, I—II* (Ox 1952—1960); *A Short Account of Early Muslim Architecture* (L 1958); *A Bibliography of the Architecture, Arts and Crafts of Islam* (Cairo 1961); (& Oleg Grabar) ‚*Ommiad Schools*' (EWA X, 1965).

L: zbornik: Studies in Islamic Art and Archeology in Honor of Prof. K. A. C. Creswell (Cairo 1965).

Crispolti, Enrico, it. um. zgodovinar in lik. kritik, prof. za sodobno umetn. na univ. v Rimu.

B: ‚*La Scultura di Consagra*' (Notizie [T], 1958); ‚*Processo elaborativo e cronologia dei »Caprichos« di Goya*' (M. Salmijev zb. III, 1963).

La **Critica d'Arte,** it. umzg. dvomesečnik, ki je najprej (1935—42, 1949—54) izhajal pri zal. *Sansoni* v Florenci, pozneje pa pri zal. *Valsecchi*. Prvi uredniki so bili Bianchi *Bandinelli* (za ant. umetn.) pa Carlo Lud. *Ragghianti* in Roberto *Longhi* (za srednjev. in novejšo umetn.).

Crivelli, Carlo (o. 1430—o. 1493), it. beneški slikar, 1470 se iz Benetk umaknil v Dalmacijo (Zadar), pozn. akt. v Markah (it. *Marche*). Človeški liki in vse podrobnosti na njegovih slikah kot izklesane, ob vsem tem poudarjanju telesnosti in ljubezni do *trompe l'oeila* pa celota vendar izraža poznogotsko občutje in pomeni bolj zaključek starega sveta kot pa zač. novega. S: *Poliptih* (d. 1468, Massa Fermana, žup. c.), **Poliptih* (d. 1473, Ascoli Piceno [Marche], katedr.), *Marija Magdalena* (o. 1475, Rijksmus.), *»Poliptih Demidoff«* (d. 1476, Nat. Gall.), *Marijin triptih* (d. 1482, Brera), *Oznanjenje* (d. 1486, Nat. Gall.), *Marijino kronanje* (d. 1493, Brera).

L: Gordon M. *Rushforth:* Carlo Crivelli (L 1900); Venturi VII/3 (1914); Franz *Drey:* Carlo Crivelli und seine Schule (Mn 1927); van Marle XVIII (1936); Berenson Ox (1932); La pittura nelle Marche (Ancona 1950 [rk]); Curtis *Shell* (EWA IV, 1961, s. v. — L!); A. *Chastel* (Dict peint it, 1964, s. v.). — Cf. A. *Chastel* (Renaissance mér. 1965), P. *Zampetti* (1950; 1952; 1959/60; 1961; 1964).

CRNGROB, romarska c. 5 km. sev. od Škofje Loke. Romansko jedro, sicer pa triladijska, sprva ravno krita, pred 1453 pa križno rebrasto obokana notr.; zvezdasto obokani *dvoranski kor* iz 1521—24 (Jurko Streit); 1858 sez. neogotska vhodna lopa. StS-e: na sev. steni ladje *Marijin cikel* (zač. XIV. st.), na pročelju *pasijónski cikel* iz o. 1400 (delo furlanskega slikarja, mdr. *Zadnja večerja* v giottovski kompoziciji), v vzh. delu sev. ladje StS-e iz 1453 (mojster Bolfgangus) z *Rojstvom*, *Sv. Volbenkom* in *Ano Samotretjo*, na zah. pročelju ikonografsko mikavna → *Sveta Nedelja* (delavnica Janeza Ljubljanskega o. 1460), iz 1464 pa *Sv. Krištof* na zun. Več t. i. zlatih olt., med njimi *v. olt. z Oznanjenjem* (Jurij Skarnos

1652). V olt. sv. Helene poznogotski relief *Najdenja pravega križa* (o. 1490).

L: MAS I (1935); ZadnikarR (1959); EWA XIV (1968, stp 899—900); Stele (1969); »ArS« 4 (1969, t. 27 & 38). — Cf. E. *Cevc* (1970), F. *Stelè* (*1962 — L!), J. *Veider* (1936).

Crosby, Sumner McK(night), (1909—....), amer. um. zgodovinar, prof. na *Yale Univ.* (New Haven), vodil raziskavanja v opatijski c. v Saint-Denisu pri Parizu.

B: *The Abbey of Saint Denis* (NH 1942); ‚*New excavations in the abbey church of Saint-Denis*' (GBA, 1944 [Focillonov zb., izšel 1949]); *L'abbaye royale de Saint-Denis* (P 1953); ‚*Abbot Suger's St.-Denis: The New Gothic*' (20. kongr. I, 1963); ‚*Mason's mark at Saint-Denis*' (R. Crozetov zb., 1966); ‚*The Plan of the Western Bays of Suger's New Church at St. Denis*' (JSAH, 1968).

L: WWAA (1959).

Crowe, *Sir* **Joseph Archer** (1825—1896), angl. slikar in um. zgodovinar, prijatelj in sodel. G. B. → *Cavalcaselleja.* Mdr. vodil um. šolo v Indiji in bil angl. generalni konzul v Leipzigu in Düsseldorfu.

B: avtobiogr.: *Reminiscences of Thirty-Five Years of My Life* (1895; nem. izd.: *Lebenserinnerungen eines Journalisten, Staatsmannes und Kunstforschers: 1825—1860*, Bl 1897, predg. Max Jordan).

L: cf. U. *Kultermann* (1966).

Crozat, Pierre (1665—1738), fr. bankir, mecen in um. zbiralec. Na zač. XVIII. st. je bila njegova z. najpomembnejša v Parizu: o. 400 slik, predvsem pa o. 19000 risb (103 Tizianove, o. 400 Parmigianinovih, 154 Caravaggiovih, 125 van Dyckovih, itd.). Njegov gost v letih 1712/13—1715/16 je bil → *Watteau*, pozn. se je pri njem mudila tudi Rosalba → *Carriera.* Njegovo z. slik je 1772 kupila Katarina Velika (iz nje npr. v Eremitaži Giorgionejeva *Judita* in Rembrandtova *Danaa*, Rafaelov *Sv. Jurij* pa je zdaj v washingtonski National Gall. of Art).

L: GBM (1960). — Cf. N. von *Holst* (1967).

Crozet, René (1896—....), fr. zgodovinar in um. zgodovinar, medievalist, prof. na univ. v Poitiersu (*Faculté des Lettres et Sciences humaines*), sour. *CahM.*

B: *Château de Valençay* (P 1930); *Art roman en Berry* (P 1932); *L'abbaye de Noirlac et l'architecture cistercienne en Berry* (P 1932); *Histoire de la Champagne* (P 1933); *Histoire de l'Orléanais* (P 1936); *Poitiers* (P 1948); *L'art roman en Poitou* (P 1948); *Histoire de Poitou* (P: PU 1949); *Villes d'entre Loire et Gironde* (ib. 1949); *Aunis et Saintonge* (P 1953); *Vendée et Marais poitevin* (P 1953); ‚*Les premières représentations anthropo-zoomorphiques des Évangélistes*' (Etudes mérovingiennes, Poitiers 1953); *La vie artistique en France au XVIIe siècle (1598—1661)* (P: PU 1954); ‚*David et l'architecture néo-classique*' (GBA, 1955); *La Rochelle* (P 1956); ‚*Nouvelles remarques sur les cavaliers sculptés ou peints dans les églises romanes*' (CahM 1, 1958, p. 27—36); *Chauvigny et ses monuments* (Poitiers 1958); *L'art roman* (P: PU 1962, »Les Neuf Muses«); ‚*Les quatre Évangélistes et leurs symboles, assimilations et adaptions*' (Les Cahiers techniques de l'art, 1962).

L: zbornik: Mélanges offerts à René Crozet à l'occasion de son 70e anniversaire ... (Poitiers 1966).

Cruikshank, George (1792—1878), angl. ilustrator in karikaturist, r. in u. v Londonu. Znanih je 863 knj., ki jih je ilustr., najslavnejše pa so njegove ilustracije Charlesa Dickensa.

L: Albert M. *Cohn:* George Cruikshank (L 1924; pon. NY 1971); Bland (1958 [2. izd. 1969]); John A. *Gere* (EWA IV, 1961, s. v. — L!). — Cf. B. S. *Myers* (II 1969, p. 187 [tekst Allan *McNab*] — L!).

crux (lat.), *križ*, simbol kršč. vere, pos. Kristusovega trpljenja (→ *Križani*, → *Križanje*, etc.).

crux commissa (lat.), t. i. *Antónov* ali *egipt. križ* (v obliki črke T).

crux decussata (lat.) ali *Andrejev križ*, tj. križ v obliki črke X (→ *Andrej*).

crux gemmata (lat.), z dragimi kamni okrašen križ (kot ga npr. kaže mozaik v apsidi c. St' Apollinare in Classe pri → *Raveni*).

crux immissa (lat.) ali *latinski križ* (tj. križ z daljšo navpičnico).

Cuderman, Stane (1895—1946 sam.), slov. slikar in grafik, r. v Kamniku, u. (51) v Kamniški Bistrici.

L: AS (1958 — L!); F. *Stelè* (ELU 1, 1959 [= 1960], s. v.); ŠijanecS (1961); LS II (1970, t. pri p. 592).

Cuevas, José Luis (1933—....), meh. risar samouk. R: ekspresivno preoblikovani socialni motivi, posebno uspele ilustracije Franza → *Kafke* (1959).

L: Philippe *Soupault* & H. *Flores-Sánchez:* La Personnalité de Cuevas: Le Peintre José Luis Cuevas (P 1955); Bland (1958 [2. izd. 1969]). — Cf. B. S. *Myers* (II 1969, s. v.).

les **culottes** (fr.), hlače do kolen. Prim. tudi geslo *sanskilót.*

Cultura Atesina. V Bolzanu izhajajoča (od 1947) splošno kulturna, tudi lik. umetnosti Zgornjega Poadižja posvečena revija. Ureja jo Niccolò → *Rasmo.*

Cumont, Franz (-Valéry-Marie), (1868—1947), belg. arheolog, raziskovalec ant. religij in astrologije, mdr. 1899—1912 muzealec v Bruslju.

B: *Textes et monuments figurés relatifs aux mystères de Mithra, I—II* (Br 1896—1899; n. izd. Br 1922—1923); *Studia Pontica* (Br 1906); *La Théologie solaire du paganisme romain* (P 1909); ‚*Le Mysticisme astral dans l'antiquité*' (Bull. de l'Ac. Royale de Belgique, 1909); *Recueil des inscriptions du Pont, I* (Br 1910); *L'Aigle funéraire des Syriens et l'apothéose des empereurs* (P 1910); *Astrology and Religion among the Greeks and Romans* (NY 1812); *Les Mystères de Mithra* (3. izd., Br 1913); *Études syriennes* (P 1917); ‚*Zodiacus*' (Daremberg-Saglio: Dictionnaire..., s. v.); ‚*Mithra ou Sarapis kosmokrator*' (Comptes Rendus des séances de l'Ac. des Inscriptions et Belles-Lettres, 1919); *After Life in Roman Paganism* (NH 1922); *Fouilles de Doura-Europos 1922—1923* (P 1926); *Les Religions orientales dans le paganisme romain* (4. izd., P 1929; nem. izd. *Die orientalischen Religionen im römischen Heidentum*, 3. izd., Lpz-Bl 1931); ‚*Adoration des Mages et l'art triomphale de Rome*' (Atti della Pontificia Acc. Romana di Archeologia, III: Memorie, 1932); ‚*Les Noms des planètes et l'astrologie chez les Grecs*' (L'Antiquité classique, IV, 1935); *Recherches sur le symbolisme funéraire des Romains* (P 1942); *Lux perpetua* (P 1949).

L: Nicola *Turchi* (EI XII, 1931, s. v.). — Zbornik: Hommages à Joseph Bidez et à Franz Cumont (Br 1949).

Curiositas (lat.) → *Radovednost*

Curk, Jože (1924—....), slov. um. zgodovinar in konservator. R. v Vipavi, dipl. na univ. v Lj, 1956—62 konservator v Celju, zdaj ravnatelj Pokrajinskega muz. v Ptuju.

B: ‚*Razvoj portalov v Celju*' (Kron, 1956); ‚*Razvoj celjske mestne vedute*' (CeZ, 1957); ‚*Stara grofija*' (CeZ, 1958); ‚*Ptujski grad*' (Kron, 1958); ‚*Mariborski mestni grad*' (ib., 1959); ‚*Olimje*' (CeZ, 1959); ‚*Umetnostni profil Posavinja skozi stoletja*' (CeZ, 1960); ‚*Umetnostni profil Šmarsko-Rogaško-Kozjanskega skozi stoletja*' (CeZ, 1961); ‚*Razvoj mariborske mestne vedute*' (Kron, 1961); ‚*Razvoj ptujske mestne vedute*' (Ptujski zbor. II, 1962); (& Iva Curk) *Ptuj* (Lj 1965, »Kult. in naravni spomeniki Slovenije« 4); ‚*Delež italijanskih gradbenikov na Štajerskem v 16. in 17. stoletju*' (ZUZ nv VII, 1965 [izšlo 1966]); *Topografsko gradivo, I—IX* (Ce 1966 [I. zv.] — 1967, šapirografirano); *Ozemlje slovenjebistriške občine* (Lj 1968, »Kult. in naravni spomeniki Slovenije« 12); (& Iva Curk) *Ptuj* (Lj 1970).

Curtius, s celim imenom *Quintus Curtius Rufus*, spisal o. 50 obsežno, domišljije bogato in literarno mikavno delo o Aleksandru Vél. (*Historiae Alexandri Magni Macedonis*), ki je bilo lit. vir za številne ikonogr. motive.

Curtius, Ernst (1814—1896), nem. arheolog, r. v Lübecku, u. v Berlinu; pobudnik in vodja nem. izkopavanj v Olimpiji, prof. na univ. v Göttingenu (od 1856) in Berlinu (od 1863). Idealizirane rekonstrukcije helenistične kulture.

B (lik. umetn.): *Alterthum und Gegenwart: Gesammelte Reden und Aufsätze* (2 knj., Bl 1875—1882); *Die Ausgrabungen zu Olympia* (5 knj., Bl 1877—1881); L: (& Friedrich Adler) *Olympia* (5 knj., Bl 1890—1897). NDB 3 (1957, s.v.). — Cf. A. *Michaelis* (1908).

Curtius, Ernst Robert (1886—1956), nem. romanist in lit. zgodovinar, vnuk prejšnjega, r. v Alzaciji, u. (70) v Rimu; univ. prof. v Bonnu, Marburgu in Heidelbergu.

B (tudi za um. zgod.): **Europäische Literatur und lateinisches Mittelalter* (5. izd., Bern-Mn 1965 [1. izd. 1948]); angl. izd. NY 1953, »Boll. Ser.« 36).

L: Kunisch (1965).

Curtius, Ludwig (Michael), (1874—1954), nem. klas. arheolog, r. v Augsburgu, u. v Rimu; prof. na univ. v Erlangenu (od 1913), Freiburgu i. Br. (od 1918) in Heidelbergu (od 1920), direktor Nem. arheol. inst. v Rimu (1928—37). Izkopaval v Egini, Tirinsu in Bogazkaleju.

B: *Kunst: Vom Altertum zur Gegenwart, Die Kulturzusammenhänge in den Hauptepochen und auf den Hauptgebieten* (2. izd., Lpz 1921); *Das griechische Grabrelief* (Bl 1921, »Wasmuths Ksthefte« 3); **Die antike Kunst, I—II* (3. knj., Wi/Po 1923—1939, »HdKw«); *Die Wandmalerei Pompejis* (Lpz 1929); *Zeus und Hermes* (1931); ‚*Goethe und die Antike*' (Neue Jahrbücher f. Wissenschaft u. Jugendbildung, 1932); ‚*Goethe und Italien*' (Die Antike, 1932); ‚*M. Vipsanius Agrippa: Ikonographische Beiträge zum Porträt der römischen Republik und der Julisch-Claudischen Familie*' (RM, 1933); ‚*Zum Antikenstudium Tizians*' (AKug, 1938); *Das antike Rom* (W 1944); *Deutsche und antike Welt: Lebenserinnerungen* (Stu 1950); ‚*Die antike Kunst in der modernen Welt*' (Offener Horizont: Festschrift für Karl Jaspers, Mn 1953); ‚*Wirkung in die Ferne*' ([Dierick Bouts] B. Schweitzerjev zb., 1954); *Torso: Verstreute und nachgelassene Schriften* (Stu 1958, izd. J. Moras).

L: Harald *Keller* (Kchr, 1954, nekr.); NDB 3 (1957, s. v.); Guido von *Kaschnitz-Weinberg:* Ludwig Curtius: Das wissenschaftliche Werk (Ba-Ba 1958).

Cusanus, Nicolaus (1401—1464), nem. cerkv. politik in učenjak, nazadnje škof v Briksnu, u. v Todiju, 1491 izdal zemljevid srednje Evrope, znan po delih, kot so *De docta ignorantia* (1440), *De venatione sapientiae* (1450), itd. Njegov *nagrob.* (Andrea Bregno) v c. S. Pietro in Vincoli v Rimu.

L: Saturn and Melancholy (1964); Vorländer (I 1968). — Cf. E. *Hempel* (1954), J. *Seznec* (1940 [1953]).

Cuspinian, Johannes, s pr. im. Johann *Spießheimer* (1473—1529), nem. zdravnik, historiograf, itd., 1500/01 rektor dunajske univ., na kateri je kot prof. nasledil Konrada Celtisa. Na portretu Cranacha star. (lipov les, Reinhart) s sovo v ozadju predstavljen kot melanholik pod vplivom Saturna.

L: cf. E. *Buchner* (1953).

Cussa, Mihael, pravzaprav *Kusa* resp. *Kuša* (o. 1657—1699), slov. kamnosek, r. v zaselku pri Kuših nad Ajdovščino, imel od 1677 dalje v Lj v. kamnoseško delavnico, ki jo je pozn. prevzel → *Mislej*. Številni črni marm. olt. z intarzijami iz barvnega marm., npr. *olt. Treh kraljev* v lj. frančiškanski c. (1690—91), *olt. sv. Antona* v Mekinjah (1695) in mojstrov *votivni olt.* v žup. c. v Lokavcu pri Ajdovščini (1699), *prižnica* v katedr. v Zgb (1696) in *v. olt.* v frančiškanski c. v Karlovcu. Se podpisoval *universae Carnioliae lapicida et architectus.*

L: Viktor *Steska* (SBL I, 1. zv., 1925, s. v.); Emilijan *Cevc*, Kje je bil rojen kipar Mihael Cussa? (ZUZ, 1951, p. 222—24); F. *Stelè*, Kusa (ELU 3, 1964 — L!); Cevc SU (1966); »ArS« 1 (1967, f p. XXXVIII—XXXIX). — Cf. M. *Stelè*[-*Možina*] (1957, p. 33—39), V. *Steska* (1925).

Cust, *Sir* Lionel (Henry), (1859—1929), angl. um. zgodovinar. Od 1894 dalje v graf. odd. Brit. muz., 1895—1909 direktor londonske *Nat. Portrait Gall.*, 1901—27 nadzornik kraljevih slikarskih zbirk.

B: *Index of artists represented in the department of prints and drawings in the British Museum ..., I—II* (L 1893—1896); *The Master »E. S.« and the »Ars Moriendi«* (Ox 1898); *History of the Society of Dilettanti* (1898); *Anthony Van Dyck: An Historical Study of His Life and Works* (L 1900); *The National Portrait Gallery, I—II* (L itd. 1901—1902); *A description of the sketch-book by Sir Anthony Van Dyck* (L 1902); *Notes on the Authentic Portraits of Mary, Queen of Scots* (L 1903); *The Bridgewater House Gallery* (1904); *The Royal Collection of Paintings at Buckingham Palace and Windsor Castle, I—II* (L 1905—1906); ‚*Notes on Pictures in the Royal Collections*' (BM, 1909—1917); *Benvenuto Cellini* (L 1912); ‚*Mona Lisa*' (BM, 1915).

L: L. *Binyon* (DNB 1922—1930, 1937); WWW (1929—1940).

Cuthbertov evangeliar, iluminiran rkp, imen. po angl. menihu, ki ga je spisal in sign. v Salzburgu (31 × 23,8 cm, o. 790, Dunaj, Österreichische Nationalbibl., Cod. 1224), najpomembnejši rkp. VIII. st. iz Salzburga. Krasi ga 8 kanonskih tabel (f. 18—21), 4 podobe evangelistov (*Matej*, f. 17v; *Marko*, f. 71v; *Luka*, f. 110v; *Janez*, f. 165v) in 4 v. iniciale.

L: »PKG« 5 (1969, t. 21a — L!). — Cf. W. *Braunfels* (1968), G. *Swarzenski* (1908—1913 — L!).

Cuttler, Charles D., amer. um. zgodovinar, prof. na *Univ. of Iowa* v Iowa City.

B: ‚*The Lisbon Temptation of St. Anthony by Jerome Bosch*' (AB, 1957); ‚*Witchcraft in a Work by Bosch*' (AQ, 1957); *Northern Painting from Pucelle to Bruegel: Fourteenth, Fifteenth, and Sixteenth Centuries* (NY 1968); ‚*Bosch and the »Narrenschiff«: a Problem in Relationships*' (AB, 1969).

Cuvilliés, François de, star. (1695—1768), nem. (fr.) arh. in dekorater, pionir bavarskega rokokoja. A: v Münchnu npr. lovski gradič *Amalienburg* v nymphenburškem parku (1734—39), po zadnji vojni na drugem mestu rekonstruirani *Residenztheater* (1750—53), *pročelje Kajetanove c.* (*Theatinerkirche*, 1765—68). Njegovo bakr. z. predlog za notr. opremo in ornamente je dopolnjeno izdal sin François de Cuvilliés ml. kot *Architecture bavaroise*.

L: cf. W. *Braunfels* (1938).

Cuyp, Aelbert (1620—1691), hol. slikar v Dordrechtu, pomemben zlasti kot krajinar (obrečni in pristaniški motivi).

L: HdG II (1908); K. *Lilienfeld* (ThB VIII, 1913, s. v. — L!); S. J. *Gudlaugsson* (Kindler I, 1964, s. v. — L!), W. *Stechow* (1966).

Cveti (srb.) → *Slovesni vhod v Jeruzalem*

Cvetko → *Florijan*

cvetlica (lat. *flos*, angl. *the flower*, fr. *la fleur*, it. *il fiore*, nem. *die Blume*) je po Bibliji v evr. umetn. na splošno simbol minljivosti (Iz 40, 6—8: ... *Vse meso je trava, vsa njegova milina kot cvetlica na polju. Trava se posuši, cvetlica ovene* ...), sicer pa cf. s. v. → *anemona*, → *lilija*, → *nagelj*, → *narcisa*, → *orlica*, → *perunika*, → *vrtnica*, itd.

L: cf. J. *Bialostocki* (D 1966, p. 199).

cvetna gotika → *cvetoča gotika*

cvetoča gotika (it. *gotico fiorito*, hrv. *cvjetna gotika*), oznaka poznogotskega stavbarstva s posebno bogatim rastlinskim okrasom, ki pribl. ustreza fr. *style flamboyant* XV. st.

Cyrus → *Kíros Véliki*

CZĘSTOCHOWA v jugozah. Poljski, mesto (od 1377 dalje) ob reki Warti. Na *Jasni górі* (nem. *Klarenberg*) 1382 ust. pavlinski samostan. V njegovi c. v Marijini kapeli zelo čaščena »*črna*« *Marijina podoba* (delo srednjeit. mojstra iz o. 1300, cf. s. v. *črne Madone*), zaradi katere je Częstochowa postala najbolj obiskovana polj. božja pot.

L: EWA XI (1966, stp 409 — L!); Hermann *Waidhaas:* Czenstochau: Stadt, Kloster und Marienbild (Lpz 1966). — Cf. S. *Beissel* (1913, zlasti p. 396).

Czobor, Ágnes, madž. um. zgodovinarka in muzealka (evr. baročno slikarstvo).

B: ‚*Autoritratti del giovane Caravaggio*' (AHA, 1955); ‚*On some late works of Pier Francesco Mola*' (BM, 1968); *Rembrandt und sein Kreis* (Bu 1969 [tudi angl. in fr. izd.]); etc.

Č

Čargo, Ivan, s partizanskim imenom *Janez* (1898—1958), slov. slikar in ilustrator. R. v Tolminu, med 2. svet. vojno v it. koncentracijskem taborišču in od jeseni 1943 v partizanih, u. (60) v Lj. V risbi, ki si jo je izoblikoval pod vplivom L. Feiningerjevih del, dosegel vrh o. 1930 (zlasti v rev. *Ilustracija*, Lj).

L: AS (1958 — L!); F. *Stelè* (ELU 1, 1959 [1960], s. v.); ŠijanecS (1961); Nadreal Soc (1969 — L!).

Čas, personifikacija. Njegove podobe (cf. e. g. s. v. *Perrier, François*) so zvečine prevzele posebnosti Saturnovega videza (v enačenju: *Kronos* [rim. → *Saturn*] = grš. *hronos*, lat. *tempus*). V ant. književnosti najdemo prvo tako enačenje pri Plutarhu.

L: Marle Icon II (1932, p. 170—73); *Panofsky Stud (1939 [1962, p. 69 ss — cf. *Father Time* — L!]).

Čas odkriva Resnico (it. *Tempo scopre la Verità*, nem. *Der Zeitgott Chronos enthüllt die Wahrheit*), ik. m., alegorija s personifikacijo → *Resnice* (*Veritas*, običajno z atributom sončne plošče). Poleg znanega ant. citata (*Veritas Fillia Temporis*), ki mu je avtor Aulus Gellius (*Noctes Atticae*, knj. XII, pogl. XI, 7) in ga je verj. prvi oživil Erazem Rotterdamski, najdemo ustrezne tekste tudi v evangelijih: *Nihil enim est opértum quod non revelábitur, et occúltum, quod non sciétur* (Mt 10, 26: Nič ni namreč skritega, kar bi se ne razodelo, in tajnega, kar bi se ne zvedelo), *Non est enim áliquid abscónditum quod non manifestétur, nec factum est occúltum, sed ut in palam véniat* (Mr 4, 22: Zakaj nič ni skrito, kar bi ne postalo očito, in nič ni postalo skrito, kakor zato, da pride na dan), *Non est enim occultum, quod non manifestétur; nec abscónditum, quod non cognoscátur et in palam véniat* (Lk 8, 17: Nič ni namreč skritega, kar bi se ne razodelo, in nič skrivnega, kar bi se ne zvedelo in prišlo na svetlo), *Nihil autem opértum est, quod non revelétur, neque abscónditum, quod non sciátur* (Lk 12, 2: Nič pa ni skritega, kar bi se ne razodelo, in tajnega, kar bi se ne zvedelo). Up: npr. posebno slavna Berninijeva marm. *plastika* (več kot naravna velikost, 1646—52, Borghese), od katere je mojster dkč. samó akt **Resnice* s sončno ploščo, in razne slike G. B. Tiepola (*freska*, 1734, Vicenza, Villa Loschi; o. 1743, Vicenza, Mus. Civico; ovalna *freska*, 1744/45, Benetke, Pal. Barbarigo; o. 1760, New York, z. Wildenstein).

L: JWCI (1939/40, p. 228—40); RDC III (1954, stp 759 ss); Pigler II (1956, p. 504—06); Panofsky Tomb (1964, p. 95 & repr. 443); »CA« 25 (1968, kat. št. 90 A, 148, 160 A, 263); Madeleine *Laurain-Portemer*, Le Cardinal Mazarin et Le Bernin: à propos du »Temps qui découvre la Vérité« (GBA, okt. 1969). — Cf. G. *Delogu* (1956, p. 264—65), F. *Saxl* (*1936).

Čast (lat. *Honor*, fr. *l'Honneur*, it. *l'Onore*, nem. *die Ehre*), personifikacija. Up: → *štirinajst Blaženosti duše* (atribut: 2 *mitri*), → *Véliki zmagoslavni voz cesarja Maksimilijana I.*

L: cf. J. G. *Hertel* (pon. 1970, t. CLV).

Čas ugrablja Lepoto (it. *Tempo rapisce la Bellezza* ali *La Bellezza lacerata dal Tempo*, nem. *Der Zeitgott Chronos raubt die Schönheit*), alegoričen ik. m. Up: npr. il Volterrano (*freska*, Florenca, Pal. Niccolini-Bouturlin), G. B. Tiepolo (o. 1748/50, Boston FA).

L: Pigler II (1956, p. 503—04); »CA« 25 (1968, kat. št. 188); »MdC« 267 (barvna t. 31); BM (jun. 1969, sup., t. XXXV).

Čaščenje jagnjeta božjega → *Gentski oltar*

Čaščenje pastirjev (angl. *The Adoration of the Shepherds*, fr. *L'Adoration des bergers*, it. *L'Adorazione dei pastori*, nem. *Die Anbetung der Hirten* ali *Die Hirtenanbetung*), evang. ik. m. (Lk 2, 15—20), ki ga sicer najdemo že v starokršč. umetn. kot dopolnilo → *Poklona treh kraljev* (v smislu delitve med → *Ecclesia ex circumcisione* in *Ecclesia ex gentibus* predstavljajo pastirji Žide, trije modri pa pogane), kot samostojen motiv pa šele od poznega srednjega veka dalje in zlasti po tridentinskem koncilu. Up: npr. Hugo van der Goes (→ *Portinarijev olt.*), Giorgioneju in Tizianu atr. *Allendalovo Čaščenje pastirjev* (Washington), Caravaggio (1609, Messina, Mus. Naz.), itd.

L: Réau II/2 (1957, p. 233—36); EWA XV: Index (1968, p. 5 — cf. *Adoration of the Shepherds*); »PKG« 9 (1970, t. 5). — Cf. K. *Künstle* (1928), G. *Schiller* (I 1966 [1969], p. 97—99, repr. 219—24).

Čaščenje treh kraljev → *Poklon treh kraljev*

Čaščenje zlatega teleta (lat. *Israelitae colunt vitulum aureum*, fr. *L'Adoration du veau d'or*, it. *Adorazione del vitello d'oro*, nem. *Die Anbetung des goldenen Kalbes*), bibl. ik. m. (2 Mojz 32, 6). Up (velikokrat hkrati predstavljen eden izmed naslednjih dogodkov po Bibliji, → *Mojzes razbije tabli postave*): npr. *miniatura* v → *Admontski bibliji* (o. 1140), *miniatura* v → *Psalterju Ludovika Svetega* (XIII. st.), Cosimo Rosselli (*freska*, 1482, Sikstinska kap. — spredaj Mojzes), Rafaelova delavnica (*freska*, → *Rafaelove loggie* [34. prizor], 1517/19), Beccafumi (marm. *tlak* katedr.

v Sieni), Poussin (o. 1635/37, Nat. Gall. — Mojzes v ozadju levo).

L: Pigler I (1956, p. 102—03); Réau II/1 (1956, p. 205—06); Jürgen *Paul* (LCI II, 1970, stp 480—82 — L!). — Cf. Th. *Ehrenstein* (1923).

čebela (lat. *apis*, angl. *bee*, fr. *l'abeille*, it. *l'ape*, nem. *die Biene*, rus. *pčelá*), v srednjev. umetn. simbol devištva in pos. Jezusovega rojstva iz deviške Marije; ker nabira sladki med, znamenje »sladke zgovornosti« in zato atribut sv. Ambroža in Janeza Zlatousta; znamenje marljivosti in urejenosti. V Rimu v grbu družine Barberini (cf. e. g. *Urban VIII.* in rim. epigram o njem: *Quam bene pavit apes, tam male pavit oves*), zato npr. čebele na *iluzionističnem stropu* Pietra da Cortona v Pal. Barberini v Rimu, čebela na podstavku postumnega marm. doprsja monsinjorja *Francesca Barberinija* (G. L. Bernini o. 1624/25, Washington), itd.

L: Ferguson (1954); Réau I (1955, p. 100); Liselotte *Wehrhahn-Stauch* (LCI I, 1968, stp 299—301 — L!). — Cf. W. *Deonna* (1956), G. de *Tervarent* (I 1958, s. v. *abeilles*).

ČEDAD (it. Cividale), ust. v I. st. pred, po Juliju Cezarju imen. *Forum Iulii*, pozn. postal municipium, po padcu → *Ogleja* najpomembnejše središče pokrajine (ki je po njem dobila ime *Friuli* = *Furlanija*); pod Langobardi, ki so ga zavzeli 568, imen. *Civitas Forumiuliana*; 620 ga razrušili Avari, Langobardi ga znova pozidali, v VIII. st. imen. *Civitas Austriae* (iz *Civitas* = *Cividad* = *Cividale*), takrat, za vojvode Pemma in patriarha Kaliksta (730—56) postal 737 tudi sedež oglejskega patriarhata; od 1419 pod Benetkami.

L: EWA VIII (1963, stp 589 — L!). — Cf. G. *Fogolari* (1906), C. *Mutinelli* (1956; 1965).

~ **Santa Maria in Valle,** cerkvica, znana kot *Tempietto longobardo*. Na notr. strani vhodne, tj. zah. stene se je ohranil bogat **štukaturni okras*, ki kaže mdr. *šest, delno s kronami zaznamovanih svetnic* (viš. o. 230 cm). Edinstveno figuralno plastiko so zelo različno datirali od VIII. st. dalje, verj. pa je nastala pred 774, tj. časom, ko je Karel Vél. dokončno podvrgel langobardsko kraljestvo.

L: EWA XI (1966, t. 324 des.) & XIII (1967, t. 274); »UF« 12 (1967, repr. 273—76 — L!); »PKG« 5 (1969, t. 80 — L!); »US« 6 (1970, f p. 68).

~ **stolnica** (*il Duomo*), zač. Bartolomeo delle Cisterne 1457, dkč. Pietro & Tullio Lombardo 1503—32 (še pozn. Giorgio Massari & Bernardino Maccaruzzi 1767—80). Notr.: na v. olt. srebrna »*Pala*« po naročilu patriarha Pelegrina II. (1196—1204), po »Pala d'oro« v Markovi c. v Benetkah najpomembnejši srednjev. zlatarski izdelek v sev. Italiji, *Kristus na križu* (les, XIII. st.), med slikami *Noli me tangere* (Pordenone, 1539) in v Capp. di S. Donato *Zadnja večerja* (Palma il Giov., 1606). Zraven v eni dvorani nameščeni *Mus. Cristiano* s *Kalikstovim baptisterijem* (v njem → *Sigvaldova plošča*) in enako znameniti → *Rathisov olt.* (735/45), nekdaj v c. S. Martino v Čedadu.

L: cf. C. *Mutinelli* (1956).

~ **Museo Archeologico Nazionale** (*piazza del Duomo 2*). Sedanji direktor Carlo → *Mutinelli*. Pomembna z. umetnoobrtnih izdelkov, mdr. **»Pace del Duca Orso«* (o. 900?), *»Pace Grimani«* (*Bičanje*, z zlatom preoblečeni voščeni reliefni liki, Benetke 1. pol. XVI. st.). IR: mdr. → *Psalterium Egberti*, znan tudi kot *Cod. Gertrudianus* (977/993), → *Psalter sv. Elizabete* (1200/1217).

L: cf. A. *Santangelo* (1936, p. 95 ss).

Čehov, Anton Pavlovič (1860—1904), rus. novelist in dramatik (opombe o lik. opremi!). Sam mojster krajinskih opisov, prijatelj in občudovalec → *Levitana*, o katerem je tudi pos. pisal.

L: IRI II (1960); RJA (1961, stp. 30—32 [E. M. *Naményi*]).

Čelebonović, Aleksa (1917—....), srb. lik. kritik (in slikar) v Bgd. R. v Lausannu, slikarstva se učil pri → *Bijeliću*, 1941 dipl. na pravni fak. v Bgd, med 2. svet. vojno v Italiji in Švici. Prispevki v raznih časnikih, revijah itd. (*Borba*, *Književne novine*, *Književnost*, itd.).

B: (izbor):, *Josip Tominc u novoj svetlosti*' (Nova misao [Bgd], jan. 1954); *Dušan Vlajić* (Bgd 1959); ‚*Sedanje oblike nadrealizma v Beogradu*' (Lik. rev., št. 7/8, 31. X. 1963); *Savremeno slikarstvo u Jugoslaviji* (Bgd 1965); ‚*Delo Žana Dibifea i art brut kao vidovi potpunog odvajanja umetnosti od grčko-rimske kulturne tradicije*' (Um Bgd, št. 8, 1966).

L: Ko je ko (1957); Miodrag B. *Protić* (ELU B, 1959 [1960], s. v.).

Čelebonović, Marko (1902—....), srb. slikar. R. v Bgd, 1914—47 zvečine v Franciji, štud. politekonomijo v Oxfordu in dkč. pravni študij v Parizu, se učil kiparstva pri Bourdellu, slika od 1923, komandant v fr. odporniškem gibanju, 1949—52 v diplomatski službi v Parizu, potem prof. na ak. v Bgd. Zlata plaketa na trienalu 1967 v Bgd. S: npr. *Interier z globusom* (1930, Bgd, zas. last), *Skupina* (d. [19]32, Bgd, Nar. muz.), *Umetnikova žena* (d. [19]33, Beljanski), *Interier z mavčno glavo* (d. [19]37, MSU), itd.

L: Pola vijeka (1953); Ko je ko (1957); Jsla (14. zv., 1957); Miodrag B. *Protić* (ELU 1, 1959 [izšlo 1960], s. v.); MSU (k) 65; Marko Čelebonović (Bgd 1966

[rk, MSU], uv Miodrag B. *Protić*); IV beogradski trijenale jugoslovenske likovne umetnosti (Bgd 1970 [rk, MSU] — L!). — Cf. O. *Bihalji-Merin* (Susreti, 1957), A. *Čelebonović* (1965), S. *Ćelić* (1957); M. *Kašanin* (1953), M. B. *Protić* (Savremenici I 1956).

Ćelić, Stojan (1925—....), srb. slikar in grafik, r. v Bosanskem Novem, štud. na ak. v Bgd (dipl. 1953), tam tudi uči. Se ukvarja tudi s pisanjem o umetn.

B: *Marko Čelebonović* (Bgd 1957).

L: Lj Gr (1955—71); Ko je ko (1957); Katarina *Ambrozić* (ELU 1, p. 719); Ćelić (Lj 1963 [rk, MaGal], uv Ješa *Denegri*); JKh (1966); IV beogradski trijenale jugoslovenske likovne umetnosti (Bgd 1970 [rk, MSU] — L!). — Cf. A. *Čelebonović* (1965).

čelo stavbe → *zatrep*

ČEMŠENIK pri Domžalah. *Žup. c. Vnebovzetja D. M.:* s slikami mdr. zastopan Janez Šubic (npr. *Sv. Notburga*, 1876).

Čepeča Afrodita (angl. *Crouching Aphrodite*, fr. *Aphrodite accroupie*), helen. ik. m. poudarjeno čutnega ženskega akta. Up: npr. Doidalsas iz Bitinije (orig. o. 240 pred, marm. rim. kopija, viš. 108 cm, Rim, Mus. delle Terme), helen. plastika z Rodosa (marmor, pozno II. st. pred, Rodos, Arheol. muz.).

L: EWA VII (1963, t. 157—58 & 366); Koepf (1964); »US« 3 (1969, repr. p. 247). — Cf. G. M. A. *Richter* (A Handbook 1960, repr. 224).

Čermák, Jaroslav (1831—1878), češ. slikar (portreti, žanr, zg. podobe). R. v Pragi, od 1853 dalje v Parizu, 1858—62 in 1865 potoval po Dalmaciji, Istri, Hercegovini in Črni gori, u. (46) v Parizu. S: npr. *Ranjeni Črnogorec* (Zgb, Mod. gal. JAZU).

L: V. *Černý*, F. V. *Mokrý* & V. *Náprstek:* Život a dílo Jaroslava Čermaka (I—II (Pra 1930)).

Černe, Peter (1931—....), slov. kipar v Lj. Tu r., dkč. AUU in 1957 specialko (B. Kalin).

L: ŠijanecS (1961); Peter Černe (Lj 1964 [rk, MaGal], uv A. *Bassin*); F. *Stelè* (ELU 4, 1966, p. 670); J. *Mesesnel* (Delo, 15. II. 1968, p. 5). — Cf. M. *Tršar* (pon. 1970).

Černigoj, Avgust (1898—....), slov. slikar in grafik. R. v Trstu, po Bologni (1922) zač. študirati na ak. v Münchnu (1922) in na Bauhausu v Weimarju (1923), imel v Lj na Tehn. srednji šoli 1924 »prvo konstruktivistično razst.« in nato še 1925 razst. v Jp (5.—19. VI.); soust. rev. Tank; od 1926 dalje v Trstu. Izd. graf. mapi *Slovenski pesniki in pisatelji* (30 lesor., 1949) in *Grafika* (1951).

B: ‚*Novi realizem*' (Umetniški zbor. I, Lj 1943).

L: Lj Gr (1955 & pozn.); AS (L!); M. *Zadnikar* (ELU 1, 1960, s. v.); SteleP (1960); ŠijanecS (1961); Anton *Ocvirk* (Sd, 1967, p. 136, 139, 140—43, 147—48); Janez *Mesesnel* (Sinteza, št. 15, okt. 1969); ZUZ nv VIII (1970, p. 337 — L!).

češka kapa (nem. *die böhmische Kappe*), plitva potlačena viseča kupola, ki zaznamuje številne baročne cerkv. oboke v srednji Evropi (nem. *Böhmisches Kappengewölbe*).

L: ŠumiL (1961, p. 67—68, 104, 107, 119, 137, 152, 201); — Cf. E. *Hempel* (1965, p. 322 [op. 5]), H. *Reuther* (1955).

češka umetnost je bila z evr. vidika najpomembnejša za vlade ces. → *Karla IV.* in njegovega naslednika → *Václava*, tj. v 2. pol. XIV. st., pozn. v času ces. → *Rudolfa II.* in pa od 2. pol. XVII. st. dalje, ko je Praga postala eno izmed središč baročne umetn. Prim. med IR → *Codex Vyšehradensis* (o. 1085), → *Pasijonár opatinje Kunigunde* (o. 1320), → *Velislavova Biblija* (o. 1340/50), → *Liber viaticus* (1355/64), → *Evangeliar Jana iz Opave* (1368), → *Vencljeva Biblija*, za gotsko stavbarstvo in plastiko gesli *Parler* (*Peter*) in *Ried* (*Benedikt*) in pos. za slikarstvo 2. pol. XIV. st. gesla *Višibrodski mojster*, mojster *Theodorik* in *Třeboňski mojster*, za predstavnike baročnega stavbarstva → *Santin-Aichel*, → *Dientzenhofer* (*Christoph & Kilian Ignaz*), kiparstva → *Braun* in slikarstva → *Kupecký*, na splošno pa za um. središča poleg → *Prage* predvsem → *Karlštejn* in → *Kutná Hora*.

L: Dobroslav *Líbal:* Gotická architektura v Čechách a na Moravě (Pra 1948); *varii auctores*, Czechoslovakia (EWA IV, 1961 — L!); Vlasta *Dvořáková*, Josef *Krása*, Anežka *Merhautová* & Karel *Stejskal:* Gothic Mural Painting in Bohemia and Moravia: 1300—1378 (L: Oxford UP 1964); *varii auctores:* *České umění gotické 1350—1420 (Pra 1970). — Cf. O. J. *Blažíček* (1958; 1967), R. *Ernst* (1912), H. G. *Franz* (1943; 1962), A. *Kutal* (1938; 1962), J. *Květ* (1959; 1964), A. *Matějček* (1931; 1938; & J. *Pešina* 1950), J. *Neuwirth* (1893), K. M. *Swoboda* (1964 — L!; 1969 [= 1970] — L!), Z. *Wirth* (1926), etc., med revijami zlasti *Umění*.

češki kiparji XIX.—XX. st.: npr. J. V. *Myslbek* (1848—1922), F. *Bílek* (1872—1941), J. *Štursa* (1880—1925), O. *Španiel* (1881—1955).

češki slikarji in grafiki XIX.—XX. st. po gen. zap.: J. *Mánes* (1820—1871), J. *Čermák* (1831—1878), K. *Purkyně* (1834—1868), V. *Brožik* (1851—1901), M. *Aleš* (1852—1913), V. *Hynais* (1854—1925), A. M. *Mucha* (1860—1939), L. *Kuba* (1863—1956), F. *Kupka* (1871—1957), J. *Preisler* (1872—1918), M. *Švabinský* (1873—1962), E. *Filla* (1882—1953), O. *Kubín* (*Coubine* 1883), V. *Špála* (1885—1946), R. *Kremlička* (1886—1932), J. *Čapek* (1887—1945 v konc.

taborišču), J. *Lada* (1887—1957), A. *Pelc* (1895), J. *Anderle* (1936).

češki umetnostni zgodovinarji *in arheologi*: mdr. Vojtěch → *Birnbaum* (1877—1934), Karel → *Chytil* (1857—1934), Josef → *Cibulka* (1886—1968), Jan → *Filip* (1900), Albert → *Kutal* (1904), Jan → *Květ* (1896—1965), Antonín → *Matějček* (1889—1950), Jaromir → *Neumann* (1924), Jaroslav → *Pešina* (1912), Václav *Richter* (1900—1970), V. V. → *Štech* (1885), Vojtěh → *Volavka* (1899), Zdeněk → *Wirth* (1878—1961), itd.

češnja (lat. *cerasum*, angl. *the cherry*, fr. *la cérise*, it. *la ciliegia*, nem. *die Kirsche*) ponazarja v kršč. umetn. mil značaj, ki je posledica dobrih del; pos. v rokah Jezuščka pomeni veselje blaženih (e. g. Tizianova *Madona s češnjami*).

L: Ferguson (1954).

češplja (lat. *prunum*, angl. *the plum*, fr. *la prune*, it. *la prugna* ali *la pruna*, nem. *die Pflaume*, šp. *la ciruela*) naj bi simbolizirala zvestobo in neodvisnost.

L: Ferguson (1954).

Četrta božja zapoved (5 Mojz 5, 16): *Spoštuj očeta in mater* ... Up: npr. *lesor.* v knjižici *Seelentrost* (Au: Anton Sorg 1478), H. Baldunga Griena *lesor.* v *Auslegung der 10 Gebote* (Str: Johann Grüninger 1516).

L: cf. R. *Muther* (1884, p. 18 & 213, t. 29, 241).

Četrta knjiga kraljev (abr.: *4 Kralj*) resp. *Druga knjiga kraljev* po hebrejskem (lat. *Liber II Regum*). Med ikonogr. motivi, ki jim je predloga, npr.: *Ohozija bolan* (1, 1—2), *Ogenj z neba použije petdesetorico* (1, 9—12), *Elija na ognjenem vozu* (2, 9—12), *Vdovino olje* (4, 1—7), *Sunamkin odhod* (4, 24), *Sunamski deček* (4, 35—37), *Naaman pred Izraelovim kraljem* (5, 7), *Naaman se umiva v Jordanu* (5, 10—14), *Lakota v Samariji* (6, 28—29), *Ljudstvo pohodi kraljevega pribočnika* (7, 17), *Jezabelina smrt* (9, 33—37), *Glave Ahabovih sinov* (10, 8—10), *Joas kralj, Atalija umorjena* (11, 9—16), *Elizejev grob* (13, 21), *Ahazova daritev* (16, 12—13), *Levi žro kršilce Mojzesove postave* (17, 25), *Ezekija razbije bron. kačo* (18, 4), *Ezekija v raševini* (19, 1—2), *Ezekijeva bolezen in ozdravljenje* (20, 1—11), *Josija da Helkiju brati postavo* (23), *Nabuhodonozor oblega Jeruzalem* (24). Up: npr. 17 lesor. v → *Dalmatinovi Bibliji* (1584, I, f. 202/220).

L: Schmidt IL (1962, p. 491).

Četrta nadloga: muhe (nem. *Die Plage der Mücken*), bibl. ik. m. (2 Mojz 8, 20—28). Up: npr: *risba* po nekd. slikariji v rim. c. *S. Paolo fuori le mura* (→ *Codex Barberianus*, f. 56), *lesor.* v → *Dalmatinovi Bibliji* (1584, I, f. 39 spodaj).

L: cf. E. *Garber* (1918, repr. 18).

Čiurlionis, Mykolas Konstantas (1875—1911), litovski slikar, sprva glasbenik (čudežni otrok), u. duševno bolan. S: abstr. »glasbene« slike, v katerih je anticipiral delo → *Kandinskega*, seve v formalno mnogo skromnejših ostvaritvah.

L: cf. W. *Haftmann* (4. izd. 1965 — L!).

čižek (angl. *the siskin*, nem. *der Zeisig*) → *Madona s čižkom* (Dürer).

čopič (lat. *penicillus*, angl. *the brush* in *the paint-brush*, fr. *le pinceau*, hrv. & rus. *kist*, it. *il pennello*, nem. *der Pinsel*, šp. *el pincel*).

Čopič, Špelca (Jelisava), (1922—....), slov. um. zgodovinarka, uči na AUU (predavatelj od 1955, izr. prof. od 1965).

B: *Gvidon Birolla* (Lj 1952 [rk, NG]); *Karel Putrih* (Lj 1961, »Slov. lik. umetniki«); ‚*Pogovor z Marijem Pregljem*' (Sinteza, št. 1, 1964); ‚*Janez Bernik*' (Um [Bgd], št. 3/4, 1965); *Slovensko slikarstvo* (Lj: Cankarjeva zal. 1966); ‚*Povojna spomeniška plastika*' (Sinteza, št. 7, 1967); ‚*Gabrijel Stupica v Moderni galeriji*' (ib., št. 9, 1968); ‚*Gojmir Anton Kos*' (Sd, XVIII, 1970, št. 10).

ČRETEŽ nad dolino Laknice pri Mokronogu na Dolenjskem: *razvalina stolpastega romanskega gradu.*

L: »ArS« 5 (1970, p. XLII & LXXXVI). — Cf. I. *Komelj* (ZUZ, 1951, p. 48, 60—61), J. V. *Valvasor* (1679 [faks. 1970], t. 202: *Reüttenbvrg*).

črn (lat. *ater* ali *niger*, angl. *black*, fr. *noir*, hrv. & srb. *crn*, it. *nero*, nem. *schwarz*). Črna barva je barva žalovanja, elementa → *Zemlja* (→ *štirje elementi*) in → *Saturna*, askeze in mrtvičenja čutov, itd. V okviru katol. *liturgičnih barv* (→ *barva*) je črna barva kot simbol žalosti v rabi o v. petkih in pri opravilih za mrtve.

črne Madone, zvečine posebno čaščene podobe »črnih« Marij (e. g. → *Częstochowa*), so različno razlagali: da so potemnele z leti (od dima sveč itd.) ali pa da so bile črne od začetka, in sicer v naslonu na Biblijo (Vp 1, 5: *Črna sem, ali lepa*, po vulgáti [1, 4]: *Nigra sum, sed formosa*).

L: Marie *Durand-Lefebvre:* Étude sur l'origine des Vierges noires (P 1937); E. *Saillens:* Nos Vierges noires (P 1945); Réau II/2 (1957, p. 94—95); Hans-Martin *Fröhlich:* Ein Bildnis der Schwarzen Muttergottes von Brünn in Aachen (Mönchengladbach 1967); Keller (1968, p. 358—59). — Cf. S. *Beissel* (1913).

Črnologar, Konrad (1860—1904), slov. umzg. topografski raziskovalec, r. v Peščeniku pri Viš-

nji gori, učitelj v Podgabru, Šentvidu pri Stični in Šmarju pri Lj, od 1886 dopisni član in od 1897 konservator *Centralne komisije* na Dunaju, u. v Šmarju na Dolenjskem.

B:, *Kunstgeschichtliches aus Unterkrain*' (MMK, 1891); ‚*Kirchliche Baudenkmale in Krain*' (MCC, 1891); ‚*Ueber ältere Kirchenbauten in Krain*' (ib., 1891, 1893 & 1897); ‚*Slikane cerkve*' (IMK, 1893); ‚*Cerkev in samostan v Stični*' (ib., 1895).

L: F. *Komatar* (MMK, 1904, nekr. — B!); J. *Mal* (SBL I, 1. zv., 1925); IS (5. IX. 1926, p. 303: repr. risbe); M. *Zadnikar* (ELU 1, 1959 [= 1960)].

čud, temperament → *štirje temperamenti*

Čudežni ribolov (lat. *Mira piscium captura* ali *Mirabilis piscatio* ali *Iesus appáret ad mare Tiberíadis*, angl. *The Miraculous Draught of Fishes*, nem. *Der wunderbare Fischzug*), evang. ik. m. (Lk 5, 1—11 — varianta *I*; Jan 21, 1—8 — varianta *II*, cf. s. v. *sto triinpetdeset*). Up: npr. K. Witz (1444 — *II*), → *Rafaelovi kartoni* (*I*), Führich (d. 1848, Schweinfurt, Schloß Obbach, z. dr. G. Schäfer — *I*).

L: Réau II/2 (1957, p. 571—72); »PKG« 11 (1966, t. 37); Ingrid *Haug*, Erscheinungen Christi, VIII: E. am Meer Tiberias (RDK V, 59. zv., 1966, stp 1366 ss); Keller (1968, p. 125).

Čudež s sončno uro (fr. *Le Recul de l'ombre sur le cadran solaire*), bibl. ik. m. Cf. s. v. *Ezekijeva bolezen in ozdravljenje*.

Čudež v Kani → *Svatba v Kani galilejski*

Čudež v Mari → *Mojzes osladi vodo v Mari*

Čudež žitnega polja (fr. *Le Miracle du champ de blé*, nem. *Das Erntewunder* itd.), kršč. ik. m., verj. fr. izvora: ker je kmet ob žitnem polju na Marijino željo zasledovalcem dejal, da je sveta družina bežala tam mimo (→ *Beg v Egipt*), ko je bil začel sejati, je žito čudežno zraslo, takó da so vojaki menili, da so begunci že daleč ter se zató zasledovanje ne izplača več. Up: npr. *miniatura* v fr. horariju (*Livre d'heures*, kmalu po 1420, Dunaj, Österreichische Nationalbibl., Ms. 1855, f. 80v).

L: Joseph *Vendryès*, Le Miracle de la Moisson en Galles (Comptes rendus de l'Ac. des Inscriptions, 1948); Leopold *Schmidt*, Die Kornfeld-Legende: Ein apokryphes Motiv in einigen Darstellungen der Flucht nach Ägypten (ANK, 1955); Réau II/2 (1957, p. 277); LCI II (1970, stp 45).

čuti → *pet čutov*

D

DACHAU pri Münchnu. *Spom. žrtvam nacističnega koncentracijskega taborišča* je po natečajih 1958 in 1965 izdelal Nandor → *Glid* (post. 1968).

Dacier, Émile (1876—1952), fr. um. zgodovinar. Bil je generalni inspektor bibliotek in arhivov v Franciji.

B: *Catalogue de ventes et de livrets de salons illustrés par Gabriel de Saint-Aubin* (5 knj., P 1913—1921); (& Albert Vuaflart) *Jean de Jullienne et les graveurs de Watteau au XVIII*e *siècle* (4 knj., P 1922—1929); ‚*Perronneau inédit, I: Cinquante oeuvres nouvelles de J.-B. Perronneau*' (RAam, 1924); *La Gravure de genre et de moeurs* (P-Br 1925, »La Gravure en France au XVIII*e* siècle«); (& P. Ratouis de Limay) *Exposition de pastels français du XVII*e *et du XVIII*e *siècle* (P 1927 [rk, Gal. Charpentier]); (& Pol Neveux) *Les Richesses des bibliothèques provinciales de France* (2 knj., P 1932); *La Gravure française* (P 1945, »A-S-T«); *L'Art au XVIII*e *siècle en France: Époque Régence, Louis XV*, 1715—1760 (P 1951, »Nouv. Enc.«).

Dada ali *dadaizem*, lit. in likovno um. smer (prva, ki je zavestno izrabljala igro naključij in groteskních zamenjav), ki jo je zač. febr. 1916 v zürišKem *Cabaret Voltaire* mednar. skupnost književnikov in lik. umetnikov, med prvimi Hugo *Ball* (1886—1927), Tristan *Tzara* (1896—1963) in Richard *Huelsenbeck* (1892), med drugimi Hans → *Arp* in Marcel → *Janco*. Poleg züriške Dade (1916—19) poznana še podobna sočasna prizadevanja v *New Yorku* (1915—20, Marcel → *Duchamp*), sicer pa raznovrstna nadaljevanja v *Berlinu* (1918—21, → *Grosz*), *Kölnu* (1919—22, Max → *Ernst*, Johannes *Baargeld*, s pr. im. Alfred *Grünewald* [u. 1927] in *Arp*), *Hannovru* (→ *Schwitters*) in naposled v *Parizu* (→ *Breton*, → *Aragon*, → *Soupault*), kjer je dedič dadaizma postal → *surrealizem*.

L: Richard *Huelsenbeck:* Mit Witz, Licht und Grütze: Auf den Spuren des Dada (Wsb 1957); Hans *Richter:* Dada, Kunst und Antikunst des 20. Jahrhunderts (K 1964, »DuMont Dokumente«); Miklavž *Prosenc:* Die Dadaisten in Zürich (Bn 1967 [dis.], »Abh. zur Kst-, Musik- u. Literaturwissenschaft« 42); William S. *Rubin:* *Dada and Surrealist Art (NY: Harry N. Abrams 1969 — L!). — Cf. H. H. *Arnason* (1968 ali 1969), A. H. *Barr* (1947), G. H. *Hamilton* (Harm 1967), R. *Motherwell* (1951), B. S. *Myers* (II 1969, s. v. [tekst John C. *Galloway*]), etc.

Daddi, Bernardo (akt. o. 1312—o. 1348), it. florent. slikar, eden izmed prvih Giottovih učen-

cev (še pred T. Gaddijem). S: *prizori iz mučeništev sv. Štefana in sv. Lovrenca* (freske, Florenca, Sta Croce, Capp. Pulci e Beraldi [4. levo od kora]), *Madona na prestolu z 8 angeli* (les, 1346/47, Florenca, Orsanmichele); fragment *Križanja* (les, Zgb Str).

L: Venturi V (1907); Berenson Ox (1932); L. *Marcucci* (Kindler II, 1965, s. v. — L!). — Cf. B. *Berenson* (I 1963), R. Offner (1930; Corpus, Section III: III, 1953, & VIII, 1958), G. *Vitzthum* (1903).

Daffinger, Moritz Michael (1790—1849), avstr. slikar (*portretne miniature* in *akvareli*).

L: KHE 1 (1962, p. 32). — Cf. L. *Grünstein* (1932).

Dafne → *Apólon in Dafne*

DAFNI, samostan v Grčiji blizu Aten. Samostanska c. *Marijinega Vnebovzetja* znova sez. v XI. st. na tlorisu grš. križa s kupolo. Pomembni **mozaiki* (o. 1100) kažejo z izjemo *Vnebohoda* in *Binkošti* cikel → *Dvanajst praznikov* (cf. I—X): v kupoli *Pantokrator*, pod njim *16 prerokov*, v 4 pendentivih *Oznanjenje* (I), *Rojstvo* (II), *Krst v Jordanu* (IV) in *Spremenjenje* (V), v apsidi *Marija* in na straneh béme *Mihael* in *Gabrijel*, v sev. roglju grš. križa *Slovesni vhod v Jeruzalem* (VI), *Obujenje Lazarja* (VII), *Križanje* (VIII) in *Marijino rojstvo*, v juž. roglju križa *Predstavitev v templju* (III), *Anástasis* (IX), *Neverni Tomaž* in *Poklon modrih*, naos krasi *32 svetnikov*, vhodno lopo pa v njenem sev. delu pasijónski prizori, *Zadnja večerja*, *Umivanje nog* in *Iškarijotovo izdajstvo*, v juž., Mariji posv. delu *Oznanjenje Ani in Joahimu*, *Predstavitev Marije v templju* in *Blagoslov Marije*, zah. steno pa *Kóimesis* (X). — 1211—1458 bil tu cistercijanski samostan, 1821 celoto zažgali Turki.

L: EWA II (1960, t. 449—50 & 453), VI (1962, stp 897—98 — L!); Demetrios I. *Pallas*, Daphni (RbK I, 1966 — L!); »PKG« 3 (1968). — Cf. G. *Millet* (1899).

Dafnis in Kloe, helen. bukolični roman o počasi se prebujajoči ljubezni, ki ga je spisal Lóngos z otoka Lésbosa (II./III. pred). Up: npr. P. Bordone (Nat. Gall.), 4 *tapiserije* (Jan Jans & Jean Lefebvre) za fr. regenta Filipa Orleanskega (1715/23), F. Gérard (1824, Louvre).

L: Hunger (1953, 83—84); Pigler II (1956, p. 295—96); BM (okt. 1965, p. Viii).

Daguerre, Louis Jacques Mandé (1787—1851), fr. izumitelj *diorame* in kot sodel. → *Niépcea* pionir → *fotografije*.

L: G. *Potonniée:* Daguerre peintre et décorateur (P 1935). — Cf. H. *Gernsheim* (& Alison *Gernsheim* 1955 [1956]).

Dagulfov psalter, karolinški rkp. (19,2 × 12 cm, 783/95, Dunaj, Österreichische Nationalbibl., Cod. 1861), ki ga je bil dal Karel Vél. spisati frankovskemu pisarju Dagulfu za darilo papežu Hadrijanu I. (772—95). Med stranmi z inicialami npr. zač. 1. psalma (→ *Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum*). Sočasne platnice krasita slonokoščena *reliefa*, vsak z dvema prizoroma iz Davidovega resp. Hieronimovega življenja (16,8 × 8,1 cm, Louvre).

L: »UF« 13 (1968, repr. 208); »PKG« 5 (1969, t. 160 — L!); »US« 6 (1970, repr. p. 98—99).

Dahl, Johan Christian Clausen (1788—1857), norv. slikar in grafik, imen. *norv. Constable*. R. v Bergenu, od 1818 v Dresdenu, tam od 1824 prof. na ak., tam tudi u. Prijatelj C. D. → *Friedricha*.

L: Leif *Østby* (Kindler II, 1965, s. v. — L!). — Cf. R. *Zeitler* (1966 — L!).

Dahl, Michael (1656—1743), šved. slikar, od 1688 dalje v Londonu, tam kot portretist tekmoval s Knellerjem, katerega je zaman poskušal izpodriniti iz službe kraljevega slikarja. S: *Avtp.* (1691, London, Nat. Portrait Gall.).

Dáidalos → *Dédal*

Dajte torej cesarju, kar je cesarjevega → *Davčni novec* (cf. evang. ik. m. II)

Dale, Chester (1883—1962), amer. um. zbiratelj. Svojo véliko z. slik s posebno odlično zastopanimi fr. impresionisti, postimpresionisti in pozn. fr. slikarji (zlasti fauvisti) je ob smrti zapustil *Nat. Gall. of Art* v → *Washingtonu*, kjer je bil njen del že prej kot posojilo.

L: Catalogue of French Paintings from the Chester Dale Collection (Wash 1942); Twentieth Century French Paintings from the Chester Dale Collection (ib. 1952); ‚Custodian' (New Yorker, 15. okt. 1958). — Cf. W. G. *Constable* (1964), J. *Walker* (1963).

Dali, Salvador (1904—....), šp. slikar in ilustrator, najbolj vidni predstavnik → *surrealizma*, med vsemi umetniki XX. st. najbolj razvpit po osebni reklami, ki si jo je ustvarjal. S (boljše v 1930-ih letih): npr. *Kompozicija: Zaklinjanje Lenina* (d. 1931, MAM), *Vztrajnost spomina* (1931, MMA), *Goreča žirafa* (les, 1935?, Basel), *Gala* (portret žene, prej soproge P. Eluarda, les, 1935, MMA), *Kristus Janeza od Križa* (1951, Glasgow, Art Gall. and Mus.), *Križanje* (1954, MM), *Zadnja večerja* (1955, Washington), *Krištof Kolumb odkrije Ameriko* (1959, New York, Gall. of Mod. Art), *Bitka pri Tetuánu* (1962, ib.). — Ilustr. Lautréamonta (*Les Chants de Maldoror*, Skira 1934), Cervantesa (*Don Quixotte*, 1946)

in Dantejevo *Božansko komedijo*. — Avantgardistična filma z Luísom Buñuelom: *Le Chien andalou* (1929) in *L'Age d'or* (1931). — Baletne inscenacije in kostumi.

B: *La Femme visible* (P 1930); *Hidden Faces* (NY 1944); *The Secret Life of Salvador Dali* (NY 1942; n., razš. izd. ib. 1961); *Dali on Modern Art* (NY 1957); *Journal d'un génie* (P 1964).

L: Robert *Rosenblum* (EWA IV, 1961, s. v. — L!); Branimir *Horvat* (ELU 2, 1962, s. v.); Herbert *Read* (Kindler II, 1965, s. v. — L!); Max *Girard* & Salvador *Dali:* Dali de Draeger (P 1968). — Cf. H. H. *Arnason* (1968 ali 1969), W. *Haftmann* (4. izd. 1965; 1965), G. H. *Hamilton* (1967 — L!), Arnold *Hauser* (II Lj 1962), B. S. *Myers* (II 1969, s. v. [tekst Eileen A. *Lord*]), J. T. *Soby* (1941 [1946]).

Dalíla (angl. *Delilah*, nem. *Delila*), bibl. oseba, »ženska v dolini Sarek« (Sodn 16, 4), po →*Evi* najbolj znani bibl. primer ženske zvijačnosti. Up: cf. s. v. *Samson in Dalila*.

DALLAS (Texas, ZDA). V *Meadows Mus.* (*Southern Methodist Univ.*) mdr. zastopan Murillo (→*Jakobova čarovnija z olupljenimi šibami*, o. 1665/70).

dalmatika, dolg, do meč segajoč, srajci podoben kos obleke, ki so ga nosili že na egipt. in helen. dvoru, pozn. pa je postal kršč. liturgično oblačilo, zlasti za diakone. Kot vrhnje oblačilo diakona, ki jo nosi čez →*albo*, dalmatika na upodobitvah zaznamuje npr. sv. Štefana in Lovrenca. Kadar škof slovesno mašuje, ima pod →*kazulo* dalmatiko in tunicelo — znamenje, da so v njem združene vse stopnje mašništva in podeljevanja redov. Dalmatika z razprostrtimi rokavi kaže obliko križa, sicer pa jo karakterizirata škrlatni progi, ki vodita od sprednjega roba prek prsi, ramen in hrbta do zadnjega roba.

L: Ferguson (1954). — Cf. J. *Braun* (Die liturgische Gewandung 1907), J. *Flis* (1908).

Dalmatinova Biblija, s celim naslovom *BIBLIA, TV IE, VSE SVETV PISMV, STARIGA inu Noviga Testamenta, Slovenski, tolmazhena, skusi IVRIA DALMATINA* (I.—III. del v 1 knj., Wittemberg: durch Hans Kraffts Erben 1584; faks. Lj: Mladinska knj. v sodel. z zal. Dr. Rudolf Trofenik v Münchnu 1968), najbolj bogato ilustr. slov. protestantska knj.: poleg okrasnih incial in ene, večkrat ponovljene, s prizorom Pavlovega spreobrnjenja jo krasi vsega 222 lesor. ilustracij, povzetih po wittenberški *Bibliji* iz 1534 in zlasti tamk. *Bibliji* iz 1572. Od skupno 216 različnih lesor. so 3 naslovni listi (gl. in dva za posamezne dele, od katerih se eden ponovi), *144* jih je v I. delu (1 Mojz *24* lesor.; 2 Mojz *28*; 3 Mojz *3*; 4 Mojz *6*; 5 Mojz *2*; Joz *5*; Sodn *13*; Rut *2*; 1 Kralj *13*; 2 Kralj *4*; 3 Kralj *19*; 4 Kralj *17*; 1 Kron *3*; 2 Kron *2*; Neh *1*, Job *1*; Ps *1*), *22* v preroških knj. (Iz *1*; Jer *3*; Ezek *2*; Dan *5*; skupno *11* različnih za male preroke), *12* v t. i. apokrifih (Jdt *1*; Tob *5*; 1 Mkb *2*; 2 Mkb *2*; Est [II. del] *1*; Dan: Suzanina zgodba *1*), *35* pa v Novi zavezi (evangeliji *4*; Apd *1*; listi *4* in *1* iniciala; Raz *26*). Z največjim številom lesor. je zastopan →*Teufel*.

L: ZUZ (1957, p. 190—98). — Cf. F. *Stelè* (Vloga reformacije 1951, p. 147 & 150 — L!).

Dalmau, Luis (dkm. 1428—45), šp. slikar pod vplivom Jana van Eycka (1431 je po naročilu kralja Alfonza Aragonskega potoval na Nizozemsko!). S: *Madona z barcelonskimi svetovalci* (→*Retablo de los Concelleres*, d. 1445, Barcelona, Mus. de arte de Cataluña).

L: Cankar III/2 (1951); J. *Vaquero* (Kindler II, 1965, s. v. — L!).

Dalou, (Aimé) Jules (1838—1902), fr. kipar, po padcu Komune od 1871 do amnestije 1879 v Angliji. P: npr. spom. *Le Triomphe de la République* (zač. 1880, post. 1899, Pariz, Place de la Nation), portreti, osnutki za *spom. delu*. — Up: Rodin (bron, 1883).

L: Maurice *Dreyfous:* Dalou: sa vie et son oeuvre (P 1903); Henriette *Caillaux:* Aimé-Jules Dalou (P 1935). — Cf. L. *Bénédite* (1901), P. *Vitry* (1935), R. *Zeitler* (1966 — L!).

Dalton, Ormonde M(addock), (1866—1945), angl. arheolog, zgodovinar biz. umetn. in muzealec, konservator v *Brit. muz.* v Londonu.

B: *Catalogue of Early Christian Antiquities and Objects from the Christian East in ... the British Museum* (L 1901); *Catalogue of the Ivory Carvings of the Christian Era* (L 1909); *Byzantine Art and Archaeology* (Ox 1911; pon. NY 1961); *Catalogue of the Engraved Gems in the British Museum* (L 1915); *Guide to the Christian Antiquities in the British Museum* (L 1921); *The Royal Gold Cup in the British Museum* (L 1924); *East Christian Art: a survey of the monuments* (Ox 1925).

Dal Zotto, Antonio (1841—1918), it. kipar v Benetkah, prof. na tamk. ak. P: bron. spomeniki *Tiziana* (1880, Pieve di Cadore), *Carla Goldonija* (1883, Benetke) pa goslača in komponista *Giuseppa Tartinija* (1896, Piran).

L: »MdS« 82 (t. IX). — Cf. G. *Delogu* (1956).

DAMASK, gl. mesto Sirije, za vlade kalifov Omajadov (661—770) prestolnica države, ki je segala od Španije do Indije. Kalif al-Valid (705—15) je dal c. Janeza Krst. (sez. na temeljih Hadadovega resp. Jupitrovega templja) prezidati v slavno véliko **mošejo Omajadov*, ki je po številnih opustošenjih (zadnjič rest. po požaru 1893)

ohranjena vsaj s svojo zasnovo (136 m dolga in 27 m šir. molilnica); na enem izmed njenih 3 minaretov se bo po islamski eshatologiji prikazal ob koncu sveta Jezus. — V *Nacionalnem muz.* znamenite **StS-e* sinagoge iz → *Dura Europos.*

L: EWA XIII (1967, stp 848—50 — L!); Roland *Göös:* Vsa čuda sveta (Lj 1969).

Damaz I. (lat. *Damasus*), rim. papež (366—84), kršč. svetnik (11. XII.), svojemu tajniku → *Hieronimu* naročil lat. prevod Biblije (→ *vulgáta*), Atribut: knj. z napisom *vulgata.* Up: npr. *freski* v Sikstinski kapeli (Dom. Ghirlandajo) in → *Sala di Costantino* (1520/24) v Vatikanu.

L: Mille Santi (1931, p. 167); Réau III/1 (1958, p. 367).

Damoksenos → *Kreugas in Damoksenos*

Dánaa (grš. *Danáe*, lat. *Dánae*), grš. mit. oseba, lepa hči Akrizija, kralja v Argosu, in Evridike. Oče jo je dal zapreti, da se ne bi izpolnila prerokba, Zeus pa je prodrl k njej skozi streho v podobi zlatega dežja ter z njo spočel → *Pêrzeja.* Up: največkrat Dánaa na svojem ležišču sprejema Zeusa v podobi dežujočih zlatnikov; prim. Gossaert (hrastovina, d. 1527, Alte Pin.), Correggio (1531, Borghese), Tizian (1553/54, Prado), Rembrandt (cf. infra), Anne-Louis Girodet de Roucy Trioson (*Mlle Lange kot Dánaa*, oval, 1799, Minneapolis [prej New York, Wildenstein Gall.]), M. Slevogt (d. [18]95, München, Städtische Gal.), G. Klimt (1907/08, Gradec, z. Hedi Böck), itd. Motiv, ki so ga v novejši umetn. vulgarizirali do naturalistične podobe kupljive ljubezni (e. g. Slevogt, supra), je v poznosrednjev. kršč. ikonografiji ponazarjal Marijino brezmadežno spočetje — kot eden izmed raznovrstnih »primerov«, ki polnijo → *Defensorium inviolatae virginitatis beatae Mariae.*

L: H. W. *Stoll* (Roscher I, 1884—90, stp 946—49); Hunger (1955, p. 79—80); Pigler II (1956, p. 59—63); Kindler II (1965, repr. p. 664 & 711); Oskar *Holl* (LCI I, 1968, stp 468). — Cf. O. *Bock von Wülfingen* (1953; 1958), L. *Ettlinger* (RDK III, 1954, stp 1029—33), R. *Hamann* (& J. *Hermand* 1959, p. 36 & repr. p. 37), W. S. *Heckscher* (1961), E. *Panofsky* (Problems 1969).

***Dánaa,** Rembrandtova znamenita slika (o, pl, 185 × 203 cm, d. 1636 [1. in 3. številka zdaj nevidni], Eremitaža), ki so jo razlagali že kot podobo Lije (Brière-Misme), Venere (Weisbach), Mesaline, Sare, Rahele in Agare. Da gre vendar za Dánao, je z ikonogr. analizo dokazal Erwin Panofsky.

L: J. I. *Kuznetzow*, Nieuws over Rembrandts Danae (OH, 1967); »CA« 33 (1969, kat. št. 276). — Cf. C. *Brière-Misme* (1952, tudi 1953 & 1954), V. F. *Levinson-Lessing* (1962 — L!), E. *Panofsky* (1933), J. *Rosenberg* (& S. *Slive* 1966, p. 57—58).

Danaíde, Dánajeve hčere, mit. ik. m., npr. po Ovidu (Met. IV, 462—463: *Belides*): ker jih je vseh 50 z izjemo Hiperméstre umorilo svoje može, morajo v Hadu polniti preluknjane posode (»sode«) z vodo Stiksa. Up: npr. Martin Joh. Schmidt (baker, NG), Rodin (1890).

L: *Bernhard*, Danaiden (Roscher I, 1884—90, stp 949—52) & *Schultz*, Belis (ib., stp 757); Hunger (1955, p. 80—82); Pigler II (1956, p. 63 & repr. p. 64).

D'Ancona, Mirella Levi, it.-amer. (ž.) um. zgodovinarka, uči na *Hunter College* (*City Univ. of New York*).

B: *‚La »Vergine delle Rocce« di Leonardo: Studio iconografico delle due versioni di Parigi e di Londra'* (Arte Lom, 1955); *The Iconography of the Immaculate Conception in the Middle Ages and the Early Renaissance* (Pri 1957); *Miniatura e miniatori a Firenze dal XIV al XVI secolo: Documenti per la storia della miniatura* (F 1962); *‚The »Doni Maddona« by Michelangelo: An iconographic Study'* (AB, 1968); *The Garden of the Renaissance* (v programu za 1972).

D'Ancona, Paolo (1878—1964), it. (ž.) um. zgodovinar, prof. na univ. v Milanu, v letih pred 1945 v emigraciji.

B: *‚Le rappresentazioni allegoriche delle arti liberali nel medio evo e nel Rinasciemento'* (Arte, 1902); *‚Gli affreschi del Castello di Manta nel Saluzzese'* (ib., 1905); *La Miniatura Fiorentina (secoli XI—XVI), I—II* (F 1914); *Donatello* (F 1921); *L'Uomo e le sue opere nelle figurazioni italiane del Medioevo* (F 1923); *La Miniature italienne du Xe au XVIe siècle* (P-Br 1925); (& Fernanda Wittgens) *Antologia della moderna critica d'arte* (Mi 1926); (izd., kom., uv) *La »Vita« di Benvenuto Cellini* (Mi 1927); (izd., kom., uv) *La »Vita di Michelangelo« di Ascanio Condivi* (Mi 1927); (& I. Cattaneo & F. Wittgens) *L'Arte Italiana: Testo — Atlante, I—III* (F 1930—1932); *Les Primitifs Italiens* (P-Br 1935); *La Stanza della Segnatura* (Berg 1937); (& E. Aeschlimann) *Dictionnaire des Miniaturistes* (Mi 1938); (& M. L. Gengaro) *Umanesimo e Rinascimento* (T 1938, »Storia dell'arte classica e italiana« 3; 3. izd. T 1948); *Michelangelo* (Mi 1951); *Modigliani, Chagall, Soutine, Pascin* (Mi 1952); *Leonardo* (Mi 1952, »Collana ‚Silvana'«); *Rembrandt* (Mi 1952); *Michelangelo: La Cappella Paolina* (Mi 1952, »Collana ‚Silvana'«); *I classici della pittura italiana del Novecento* (Mi 1953); *La pittura dell'Ottocento* (Mi 1954); *I mesi di Schifanoia a Ferrara* (1954, »Monumenti d'arte italiana«); *Affreschi della Farnesina in Roma* (1955, ista z.); *Il Cenacolo* (Mi 1955, »Collana ‚Silvana'«); (& Francesca Leoni) *Tiepolo a Milano: Gli affreschi di Palazzo Chierici* (Mi 1956, »Monumenti d'arte italiana«); *Piero della Francesca* (Mi 1957, »Collana ‚Silvana'«); *Paolo Uccello* (Mi 1959, ista z.); (& E. Aeschlimann) *The art of illumination: An anthology of manuscripts from the sixth to the sixteenth century* (L: Ph 1969).

L: Lodovici (1942); Chi è (1961); Maria Luisa *Gengaro* (Arte Lom, 1964, nekr.). — Zbornik: Arte Lom (Anno VIII, Secondo Semestre 1963 — B!).

Dangolsheimska madona, kip stoječe Marije z otrokom (polihr. orehovina, viš. 102 cm, o. 1470, Dahlem) iz Dangolsheima v Alzaciji, delo mojstra, ki je delal pod vplivom Nik. → *Gerhaertsa iz Leidena* in ki so mu atr. tudi druga kiparska dela (*Meister der Dangolsheimer Madonna*).

L: ThB XXXVII (1950, p. 74—75); Koepf (1964, t. 60); »US« 8 (1968, f p. 189). — Cf. L. *Fischel* (1936; 1966), Th. *Müller* (1966).

Danhauser, Josef (1805—1845), avstr. slikar → *predmarčnega Dunaja*, tam r., delal in u. (39). S: žanrski prizori, npr. *Bogati požrešnik* (*Der reiche Prasser*, 1836, Öst. XIX.—XX.), *Samostanska juha* (*Die Klostersuppe*, les, 1838, ib.) in *Branje oporóke* (*Die Testamentseröffnung*, les, 1839, ib.), portreti npr. *Violinist Ignaz Schuppanzigh* (pravzaprav *Župančič* [1776—1830], ib.).

L: F. *Schmid* (NDB III, 1957, s. v.); G. *Tolzien* (Kindler II, 1965, s. v. — L!). — Cf. A. *Roessler* (1908/09; 1911).

Daniele da Volterra, s pr. im. *Daniele Ricciarelli* (o. 1509—1566), it. slikar (in kipar), učenec Sodome, v Rimu povezan z Michelangelom. Na ukaz papeža Pija IV. je moral 1564 preslikati »nespodobne« dele aktov na Michelangelovi → *Poslednji sodbi* v Sikstinski kapeli; zato je dobil vzdevek *il Braghettone* (Hlačar). S: npr. **Snemanje s križa* (1541, Rim, Trinità dei Monti, 2. leva kapela), *David in Goljat* (skril, po R. Longhiju 1546/49, Château de Fontainebleau), P: *Portretno doprsje Michelangela* (bron).

L: Venturi IX/6 (1933); Seizième Peintures (1965 — L!). — Cf. H. *Voss* (1920).

Daniélou, Jean (1905—1965), fr. jezuit, prof. na *Inst. catholique* v Parizu, raziskovalec kršč. simbolike.

B: *Le signe du Temple ...* (P 1942; nem. izd. *Der Tempel*, FrM 1958); *Sacramentum futuri: Etudes sur les origines de la typologie biblique* (P 1950); *The Problem of Symbolism* (NY 1950); ‚*La colombe et la ténèbre dans la mystique byzantine ancienne*' (Eranos-Jb., 1954); *Le symbolisme du temple de Jérusalem chez Philon et Josèphe* (Le symbolisme cosmique des monuments religieux: Actes de la conférence à Rome 1955, Série Orientale XIV, R 1957); *Liturgie und Bibel: Die Symbolik der Sakramente bei den Kirchenvätern* (Mn 1963; fr. orig. P 1958).

Danijel, bibl. prerok, po kršč. interpretaciji eden izmed v. prerokov (→ *štirje veliki preroki*), tudi kršč. svetnik (21. VII., slov. izv. *Danilo*, *Dane*). Atribut: lêvi (cf. infra), velikokrat s frigijsko čepico na glavi, vselej pa mlad in golobrad. Up: npr. *slikano okno* v katedr. v Augsburgu (o. 1100), *soha* na → *Portico de la Gloria* (1188, Santiago de Compostela), Claus Sluter (*soha* na t. i. → *Mojzesovem vodnjaku*), Michelangelo (*freska* na → *stropu Sikstinske kapele*) in Bernini (marm. *soha*, 1655—57, Rim, Sta Maria del Popolo, Capp. Chigi), na Slovenskem npr. lesena *kipa* (1440-a leta) iz Sanabora pri Vipavi (Goriški muz.) in c. Sv. Danijela na Pohorju (Mrb, Pokrajinski muz.). — Po Danijelu imen. bibl. knj. je za kristjane kanonična, za žide pa ne. Med ik. m., ki jim je predloga, → *Nebukadnezarjevo videnje orjaka z ilnatimi nogami*, → *Trije mladeniči v ognjeni peči* in *Nebukadnezarjeva blaznost*, → *Baltazarjeva gostija*, → *Danijel v levnjaku*, → *Danijelovo videnje 4 živali*, → *Boj med ovnom in kozlom* in → *Suzana in starca.*

L: Réau II/1 (1956, p. 390 ss & 419 — L!) & III/1 (1958, p. 369); CevcS (1963, repr. 199 & 279).

Danijel v levnjaku (lat. *Daniel inter leones*, fr. *Daniel dans la fosse aux lions*), bibl. ik. m. (Dan 6, 17, & 14, 31—42), ena izmed najbolj priljubljenih prispodob »odrešitve iz stiske«, značilno ohranjena mdr. tudi v črnskih duhovnih pesmih (*Didn't My Lord Deliver Daniel?*). Up: *StS-e* v starokršč. katakombah in *reliefi* na starokršč. sarkofagih (npr. na → *Sarkofagu Junija Bassa*) — običajno zaradi somernosti na vsaki strani preroka po en, dva ali trije levi (v Bibliji 7), pozn. zlasti na romanskih kapitelih.

L: Gertrud *Wacker:* Die Ikonographie des Daniel in der Löwengrube (Mrbu 1954); Pigler I (1956, p. 216—18); Réau II/1 (1956, p. 401—06 — L!); Panofsky Tomb (1964, p. 42); LCI I (1968, stp 469—70). — Cf. R. H. *Wilenski* (1960, repr. 526).

Danijelovo videnje → *Boj med ovnom in kozlom*

Danijelovo videnje 4 živali, bibl. ik. m. (Dan 7): 4 v. živali iz morja: prva kakor lev z orlovimi perutmi, druga kakor medved, tretja kakor panter s 4 ptičjimi perutmi in četrta z 10 rogovi. Up: npr. Rembrandt (*jedk.*, 1655, → *Pedra gloriosa*).

L: Réau II/1 (1956, p. 409).

Danil, Konstantin (1798—1873), srb. slikar ikonostasov in portretov.

L: Miodrag *Kolarić* (ELU 2, 1962, s. v. — L!). — Cf. V. *Molè* (Lj 1965).

Danloux, Henri-Pierre (1753—1809), fr. slikar, portretist. R. in u. (55) v Parizu, 1792—1801 v emigraciji v Londonu, bil od mladih let v nemilosti pri svojem nekd. prijatelju J.-L. Davidu.

L: P. *Cornu* (ThB VIII, 1913, s. v.); R. *Guilly* (Kindler II, 1965, s. v. — L!). — Cf. P. *Dorbec* (1907), L. *Dumont-Wilden* (1909), R. *Portalis* (1910).

Dannecker, Johann Heinrich von (1758—1841), nem. švabski kipar, eden izmed najčistejših klasicistov na Nemškem. Se učil pri A. Pajouju v

Parizu (1783—85), v Rimu (1785—89) pod vplivom Canove, od 1890 dalje prof. na *Karlsakademie* v Stuttgartu, tam u. P: *Ariadna na panterju* (1803—10, marmor 1814, Frankfurt a. M., zas. last), med portretnimi doprsji *Friedrich Schiller* (marmor, 1794, več inačic; orjaško marm. doprsje iz 1810 v Valhalli pri Regensburgu), tudi *Avtp.* (1797). — Up: npr. Chr. G. Schick (d. 1798, Stuttgart).

L: A. *Spemann:* Dannecker (Stu 1909). — Cf. W. *Fleischhauer* (1965), Th. H. *Musper* (1942).

Danovci v Mihovi hiši, bibl. ik. m. (Sodn 18, 15—19). Up: npr. *lesor.* v → *Dalmatinovi Bibliji* (1584, I, f. 144v).

la **Danse macabre** (fr.) → *mrtvaški ples*

danski umetnostni zgodovinarji, arheologi in drugi pisci o umetn.: Ejnar Dyggve (1887—1961), J. H. Lange (1838—1896), etc.

Dante Alighieri (1265—1321), največji it. pesnik in eden izmed v. predstavnikov srednjev. kulture, r. v Florenci, u. na dvoru grofov Polenta v Raveni. Njegovo delo (→ *Božanska komedija*) je mdr. eden izmed spomenikov srednjev. → *kozmologije*, v svojem nedk. *Convivio* (1304—07) mdr. vzporeja → *septem artes liberales* in *7 planetov.* Up: npr. Andrea del Castagno (*freska*, Florenca, Cenacolo di St'Apollonia), Domenico di Michelino (1465, Florenca, Sta Maria del Fiore), med → *urbinskimi »uomini famosi«*, itd.

L: R. T. *Holbrook:* Portraits of Dante from Giotto to Raffael: A critical study with a concise iconography (L 1911); B. *Sumner*, Michelangelo and Dante (Italian Stud., I, 1938); Panofsky Stud (1939 [1962]); *Babits* Mihály: Dante élete (Bu 1945 [pos. o srednjev. simboliki]); Panofsky Ren (1960); EWA VII (1963, stp 738 — L!); SchlosserL (1964, p. 81—91 — L!); H. H. *Brummer*, Botticelli och Signorelli — två Dante-illustratörer i nyplatonismens anda (Dante i Sverige, Lund 1965). — Cf. H. *Janitschek* (1892), J. *Seznec* (1940 [1953]), itd.

Daphnis in Chloe → *Dafnis in Kloe*

Daremberg, Charles-Victor (1817—1872), fr. učenjak, zgodovinar medicine in poznavalec antike, utemeljitelj slavnega *Dictionnaire des antiquités grecques et romaines d'après les textes et monuments* (P 1873—1919), ki ga je potem izd. Edmond → *Saglio*. R. v Dijonu, u. v Mesnil-le-Roiju pri Parizu.

Darežljivost → *Véliki zmagoslavni voz*

DARMSTADT, mesto v ZRN (*Hessen*), 1567—1806 gl. mesto deželnih grofov (*Hessen-Darmstadt*), 1806—1918 rezidenca v. vojvod (pomembno um. središče v času fin de siècla, cf. infra: *Mathildenhöhe*), med 2. svet. vojno hudo razrušeno.

L: EWA VI (1962, stp 264 — L!); Reclam N IV (1967).

∼ **Mathildenhöhe,** park iz 1830, v katerem je v. vojvoda Ernst Ludwig 1901 ust. umetniško kolonijo, ki so jo odprli z razstavo 1901. *Ernst-Ludwig-Haus* (zdaj v stavbi *Deutsche Ak. f. Sprache u. Dichtung*) je 1901 sez. dunajski arh. → *Olbrich*, ki je napravil načrt tudi za 1907—08 sez. *Hochzeitsturm* (ob poroki v. vojvode), *bazen* pred 1899 post. *rus. cerkvico* pa je tik pred 1. svet. vojno s plastiko okrasil Bernhard Hoetger (1874—1949).

L: cf. M. *Rheims* (W 1965, repr. 41—44).

∼ **Hessische Landesbibliothek** hrani med pomembnimi IR → *Geronov kodeks* iz časa malo pred 969 (Ms. 1948) in → *Hitdin evangeliar* iz 1. četrt. XI. st. (Ms. 1640).

∼ **Hessisches Landesmuseum** (*Friedensplatz 1*) v poslopju, ki ga je 1892—1906 sez. Alfred → *Messel.* S: mdr. **olt. iz Ortenberga* (1410/20), sicer pa zastopani npr. Lochner (*Predstavitev v templju*, d. 1447), Baldung, imen. Grien (*Kristus kot vrtnar*, 1539), P. Bruegel star. (**Pokrajina s srako na vislicah*, les, d. 1568), Kupecký, A. R. Mengs, Schwind (*Jutranja ura* [*Morgenstunde*], 1860), Spitzweg, Böcklin (npr. *Evtêrpa*, 1872), Feuerbach (*Ifigenija*, 1862), Trübner (*V heidelberškem gradu*, 1873). — Pomembna z. risb, grafike, plastike in umetne obrti.

L: Jedding (1961); Gerhard *Bott:* Die Gemäldegalerie des Hessischen Landesmuseums in Darmstadt (Hanau 1968, »Meisterwerke deutscher Museen«). — Cf. L. *Grote* (I s. a.; II s. a.).

∼ **Schloßmuseum** v nekd. rezidenci v. vojvod hrani kot svojo največjo dragocenost znamenito **Madono z družino župana Meyerja* Hansa Holbeina ml.

Darmstadtski mahzor, hebr. iluminiran rkp. (v Hammelburgu 1348, Darmstadt, Staatsbibl., Cod. Or. 13). Med miniaturami npr. *Abraham daruje Izaka* (f. 202v).

L: Diringer Book (1958).

Darovanje v templju → *Predstavitev v templju*

darovi sv. duha → *sedem darov sv. duha*

Dar uboge vdove (fr. *L'Obole de la veuve*, it. *L'obolo* [*l'elemosina* ali *il quattrino*] *della vedova*, nem. *Das Scherflein der Witwe*), evang. ik. m. (Mr 12, 41—44; Lk 21, 1—4): vdova je vrgla dva novčiča v tempeljsko zakladnico. Up: npr. *relief*

na des. krilu → *diptiha v Milanu* (2. pol. V. st.), *mozaik* na sev. steni ladje c. St'Apollinare Nuovo v Raveni (520/526), *miniatura* v → *Homilijah Gregorija Nazianškega* (879/86, Bibl. Nat.).

L: Réau II/2 (1957, p. 339—40); RDK IV (1958, stp 799 ss). — Cf. G. *Schiller* (1966, p. 170, repr. 423 & 434).

Datan, bibl. oseba, Eliabov sin in Abironov brat iz Rubenovega rodu. Cf. s. v. *Kore, Datan in Abiron.*

Daubigny, Charles-François (1817—1878), fr. krajinar, pomemben predstavnik t. i. barbizonske šole (→ *Barbizon*), r. v Parizu, u. (61) v Auversu.

L: Ewald *Bender* (ThB VIII, 1913, s. v. — L!); Germain *Bazin* (Kindler II, 1965, s. v. — L!).

Daucher, Adolf, tudi *Dauher* (1460/65—1523/24), nem. kipar, oče Hansa Daucherja (infra), r. v Ulmu, u. v Augsburgu, sodel. pri opremi *kapele Fuggerjev* v Anini c. v Augsburgu.

L: Otto *Wiegand:* Adolf Daucher: Ein Augsburger Künstler am Ende des XV. und zu Beginn des XVI. Jahrhunderts (Str 1903, »Sdk« 43). — Cf. Ph. M. *Halm* (1920).

Daucher, Hans, tudi *Dauher* (o. 1485—o. 1536), nem. medaljer in oblikovalec male plastike, sin Adolfa Daucherja (supra), akt. v Augsburgu in na Dunaju.

L: EWA VI (1962, stp 182 — L!). — Cf. G. *Habich* (1916), Ph. M. *Halm* (II 1927), N. *Lieb* (1952), G. von der *Osten* (Harm 1969).

Daumier, Honoré (1808—1879), fr. grafik, slikar in kipar, največji mojster karikature in lito. XIX. st., likovno in tudi nazorsko eden izmed najnaprednejših fr. lik. umetnikov te dobe. R. v Marseillu, akt. v Parizu, zač. s političnimi in družbeno kritičnimi karikaturami za list *La Caricature* (1831—35), pozn. za *Charivari* (od 1832 dalje) in drugo periodiko. Kot slikar in kipar sodobnikom malo znan, toliko bolj cenjen v XX. st. U. (še 70) v Valmondoisu. G: o. 3400 lito., mdr. 4 v. listi iz 1834: *Le Ventre legislatif* (Zakonodajni trebuh), *Ne vous y frottez pas* (tudi *Svoboda tiska*), *Enfoncé Lafayette* in *Rue Transnonain, 15 Avril 1834*; med cikli npr. *Journée du célibataire* (Samčev dan), *Histoire ancienne* (Stara zgodovina, 1841 — parodija antike), *Les Gens de justice* (Možje pravice), *Locataires et propriétaires* (Najemniki in lastniki), itd. — S: npr. *Republika* (1848, Louvre), *Drama* (o. 1856/60, Neue Pin.), *Crispin in Scapin* (o. 1858/60, Louvre), *Vagon 3. razreda* (o. 1862, MM), *Perica* (1863, Louvre), *Don Kihot in Sančo Pansa* (o. 1868, Neue Pin.), *Zbiralec grafike* (1869, Louvre). — P: npr. *Ratapoil* (umetnikova karikaturna poosebitev bonapartizma).

L: Delteil XX—XXIX (1925—1926; sup.: Tables pour Daumier, XXIXbis); M. *Gobin:* Daumier sculpteur; 1808—1879: Avec un catalogue raisonné et illustré de l'oeuvre sculpté (G 1952); LaranE (1959); Giedion-Welcker (1960); Corrado *Maltese* (EWA IV, 1961, s. v. — L!); SeuphorS (1961); ReadS (1964 [1966]); G. *Bazin* (Kindler II, 1965, s. v.); Wolfgang *Balzer:* Der junge Daumier und seine Kampfgefährten: Politische Karikatur in Frankreich 1830 bis 1835 (D 1965); K. E. *Maison:* Honoré Daumier: Catalogue Raisonné of the Paintings, Watercolours and Drawings, I—II (L 1967); Dario *Durbé:* Honoré Daumier (Mi s. a., »MdS« 52). — Cf. J. *Adhémar* (1958; 1960), P. *Courthion* (1945), R. *Escholier* (1934), B. *Fleischmann* (1938), E. *Fuchs* (1917; 1920—1922; 1927; 1930), W. *Hausenstein* (1918), J. *Laran* (1929), O. W. *Larkin* (1967), H. *Schwarz* (1957) & »CA«.

Davčni novec (angl. *The Tribute Money*, fr. *Le Denier du tribut*, hrv. *Poreski novčić*, it. *Pagamento del tributo*, nem. *der Zinsgroschen*), termin, s katerim ohlapno zaznamujemo dva različna ik. m. I. motiv: *Tempeljski davek* (fr. *Le Denier du Grand Prêtre*, nem. *die Tempelsteuer* ali *Petrus findet die Münze im Fisch*), ik. m. ob Kristusovem prihodu v Kafarnaum (Mt 17, 24—27), katerega najslavnejša upodobitev je Masacciova osrednja *freska* v Capp. Brancacci v florent. c. Sta Maria del Carmine (255 × 598 cm, 1425/28): v sredi mogočna skupina *Kristusa z apostoli in »carinikom«* (v resnici tempeljskim služabnikom) pred hribovito jesensko pokrajino, levo zadaj *sv. Peter ob Genezareškem jezeru, ko najde statêr v ribinem gobcu* (glede na naročnikovo nedavno opravljeno misijo morda namig, naj Florenca išče srečo na morju, cf. s. v. *Brancacci*), des. *Peter plačuje tempeljski davek zase in za svojega učitelja.* Pozn. Up: npr. M. de Vos (*levo krilo triptiha*, 1601, Antwerpen), Jordaens (1620, København), M. Preti (Brera), Delacroix (1838/47, Pariz, Pal. Bourbon, Bibliothèque). — II. motiv (Mt 22, 15—22; Mr 12, 13—17; Lk 20, 20—26): znan z izrekom *Dajte torej cesarju, kar je cesarjevega, in Bogu, kar je božjega* (lat. *Réddite Caesari quae Caesaris sunt et quae sunt Dei Deo*, nem. *Gebet dem Kaiser, was des Kaisers ist* ...), torej rim. cesarski davek (fr. *Le Denier de César*). Up: npr. Tizian (1514, Dresden), M. de Vos (*srednja tabla triptiha*, 1601, Antwerpen).

L: Réau II/2 (1957, p. 320—22); Keller (1968, p. 102). — Pos. za ik. m. **I** in Masaccia (cf. s. v.): Cankar III/1 (1936); EWA IX (1964, stp 515, t. 348—49); »US« 9 (1969, p. 18—19 z repr.). — Cf. H. von *Finem* (1967), W. *Kallab* (1900). — Pos. za ik. m. **II**: Pigler I (1956, p. 330—32).

David, bibl. oseba, Isajev sin, 2. izrael. kralj, oče → *Amnona*, → *Absaloma* in → *Salomona*, po izročilu avtor psalmov. V kršč. lik. umetn., v

kateri velja za bibl. podobo →*Kristusa* in pos. za enega izmed njegovih prednikov (→*Jesejeva korenika*), izredno bogata ikonografija, predvsem pa 3 tipi: A: *pastir*(*ček*), zmagovalec nad Goljatom (pos. →*David premaga Goljata* & →*David z Goljatovo glavo*); B: *kralj harfist*; C: *bibl. prerok z napisnim trakom*. V srednjev. umetn. tudi eden izmed 3 ž. junakov v ciklu →*Devet junakov*, poleg tega razni prizori iz njegovega življenja (cf. infra, s. v. *Mihola & Trije junaki prineso Davidu vode*). Up: npr. *miniature* v raznih IR, zlasti psalterjih, *relief* na *Puerta de las Platerías* v Santiago de Compostela (zgodnje XII. st.), Antelami (B & C: *soha* na zah. pročelju katedr. v Fidenzi), Sluter (C: *soha* na →»*Mojzesovem vodnjaku*«, 1395/1403), Michelangelo (A: infra) in Bernini (A: 1623).

L: Pigler I (1956, p. 130—54 & 156—59); Réau II/1 (1956, p. 254—86 & 308—09 — L!); Hugo *Steger:* David, rex et propheta: König David als vorbildliche Verkörperung des Herrschers und Dichters im Mittelalter, nach Bilddarstellungen des 8. bis 12. Jahrhunderts (Nü 1961, »Erlanger Beitr. zur Sprach- u. Kw.« 6); Klaus *Wessel* (RbK I, 1966, s. v. — L!). — Cf. M. *Dieulafoy* (1897), Th. *Ehrenstein* (1923), H. *Kauffmann* (1970), K. *Künstle* (1928, p. 290—94), R. L. *Wyss* (1954 — L!; 1968 — L!).

***David,** slavna kiparska mojstrovina mladega →*Michelangela:* mojster ga je izklesal iz marm. bloka, ki ga je bil pred 4 deceniji (1463) zasekal in pustil →*Agostino di Duccio*. Posebna komisija (v njej so bili mdr. Leonardo, Botticelli, Filippino Lippi, Perugino in Piero di Cosimo) mu je določila prostor pred *Pal. Vecchio:* orig. (viš, 434 cm, 1501—04, Accad.) je stal tam do 1873, takrat pa so ga nadomestili z marm. kopijo. V nasprotju s star. florent. Davidi (→*Donatello*, →*Verrocchio*) ni Michelangelov *il Gigante* nič več »šibak deček, marveč dorasel mladenič, krepak, junaškega trupa« (Iz. Cankar), tako rekoč utelešenje obeh renesančnih kreposti, *fortezza* (moč, pogum) in *ira* (jeza), ob tem pa simbolično nakazujoč tradicionalno razločevanje med »odprto«, nezavarovano levo stranjo in čvrsto, krepko des. stranjo (cf Tolnay).

L: Cankar III/1 (1936, p. 145—47); Ch. de *Tolnay* (EWA IX, 1964, stp 876—77); »MdS« 71 (t. III). — Cf. s. v. *Michelangelo*.

David, Gerard (o. 1460—1523), niz. slikar, po →*Memlingu* zadnji pomembni predstavnik slikarstva v Bruggeju, tam u. S: npr. prvotno povezani »sodni tabli« (Brugge), tj. *Nepošteni sodnik Sisamnes* (d. 1498) in *Kambisova pravičnost*, med pozn. deli *Marija med svetnicami* (z avtp. levo zadaj, les, 1509, Rouen, Mus. des B.-A.).

L: Eberhard von *Bodenhausen:* Gerard David und seine Schule (Mn 1905); Friedländer VI (1928); Cankar III/2 (1951); Panofsky Neth (1953); Flanders in the Fifteenth Century (1960 [rk, Detroit]); Margaretta M. *Salinger* (EWA IV, 1961, s. v.); S. J. *Gudlaugsson* (Kindler II, 1965, s. v.). — Cf. M. *Davies* (1945 [1955]), R. H. *Wilenski* (1960 — L!).

David, Jacques-Louis (1748—1825), fr. slikar, utemeljitelj →*neoklasicizma* v fr. slikarstvu, r. v Parizu, u. v Bruslju. Učenec J.-M. Viena; štirikrat zapored propadel pri tekmovanju za →*Prix de Rome* (1771 in 1772 2. nagr.), ki jo je prejel šele 1774; 1774—80 in 1784—85 v Rimu, v fr. revoluciji akt. kot jakobinec, po Robespierrovem padcu zaprt 1794, pozn. Napoleonov dvorni slikar (1804 *Premier Peintre de l'Empereur*), po slednjega dokončnem strmoglavljenju emigriral v Švico in nato v Belgijo. Pravi diktator lik. okusa (tudi za nošo in pohištvo), pomemben pedagog, med številnimi učenci Girodet de Roucy in Gros (oba od 1785), Ingres (od 1797), Navez (od 1813), itd. — S: *Mme. Buron* (d. 1769, AIC), *Minerva se bojuje z Marsom* (1771, Louvre), *Senekova smrt* (1773, Pet. Pal.), *Antioh in Stratonika* (1774 [Prix de Rome], Pariz, École des B.-A.), *Slepi Belizar berači* (1780/81, Lille), *Grof Stanisław Kostka Potocki na konju* (d. 1781, Warszawa), *Pierre Desmaisons* (d. 1782, Buffalo), *Alphonse Leroy* (1783, Montpellier), *Andrómaha ob Hektorjevem truplu* (1783, Pariz, École des B.-A.), **Prisega Horacijev* (d. 1784, Louvre), *Sokratova smrt* (d. 1787, MM), *Kemik Lavoisier z ženo* (1788, New York, Rockefeller Inst. for Medical Research), *Páris in Helena* (d. 1788, Louvre), **Brutu prineso liktorji trupli njegovih sinov* (d. 1789, ib.), *Markiza d'Orvilliers* (d. 1790, ib.), *Diane de la Vaupalière, grofica de Langeron* (o. 1790, Kansas City), *Mme. Chalgrin* (o. 1792/93 [nedk.], Louvre), *Le Peletier de Saint-Fargeau* (1793, unič.), **Umorjeni Marat* (1793, Bruxelles), *Smrt Josepha Baraja* (1794, Avignon, Mus. Calvet), *Vrt Luksemburške palače v* Parizu (1794, Louvre — edina krajina!), *Avtp.* (1794 [nedk.], ib.), *Avtp.* (Raleigh), *Mme. Sériziat z otrokom* (1795, Louvre), *Monsieur Sériziat* (1795, ib.), *General Bonaparte* (1797 [nedk., sprva del večje celote], ib.), **Sabinke* (d. 1799, ib.), *Mme. de Verninac* (1799, ib.), *Bonaparte na prelazu sv. Bernarda* (1800, več ponov., npr. Versailles in Ksthist. Mus.), **Mme. Récamier* (1800 [nedk.], Louvre), *Mme. Hamelin* (o. 1800, Washington), *Mme. de Servan* (Springfield), *Pij VII.* (d. 1805, Louvre), **Napoleon krona Jožefino* (d. 1805—1807, ib.), *Mme. de Caraman Chimay* (d. 1807, Douai, Mus. Municipal), *Armada prisega po razdelitvi orlov* (*Serment de l'armée après la distribution des aigles*, d. 1810 [= 1809—10], Versailles), *Antoine Mongez in njegova žena* (d.

1812 Louvre), *Napoleon v svoji delovni sobi* (d. 1812, Washington), *Mme. David* (d. 1813, ib.), *Leonidas v Termopilah* (d. 1814, Louvre), *Kupido in Psihe* (d. 1817, CMA), *Princesi Zénaïde in Charlotte, hčeri Jožefa Bonaparta* (Rim, Mus. Napoleonico; ponov. d. 1822, Toulon, Mus.), *Mars, Venera in gracije* (1824, Bruxelles). — Atr.: »*Michel Gérard in njegovi otroci*« (Le Mans, Mus. de Tessé), *Flavtist François Devienne* (1792, Bruxelles), *Zelenjavarica* (*La Maraîchère*, 1795, Lyon), *Tri dame iz Genta* (*Les Trois Dames de Gand*, po 1816, Louvre). — Up: Georges Rouget (verj. o. 1815, Washington), Navez (1816).

L: J.-L. Jules *David:* Le Peintre Louis David, 1748—1825; Souvenirs et documents inédits, I—II (P 1880—1882); H. *Vollmer* (ThB VIII, 1913, s. v. — L!); Richard *Cantinelli:* Jacques-Louis David: 1748—1825 (Br-P 1930); Klaus *Holma:* David: son évolution et son style (P 1940); Jacques *Maret:* David (Monaco 1943, »Documents d'Art«); David: 1748—1825 (1948 [rk, The Arts Council of Great Britain]); J. R. *Brest* (EWA IV, 1961, s. v. — L!); G. Bazin (Kindler II, 1965, s. v.); Martin *Kemp* (npr. AB, 1969). — Cf. J. *Adhémar* (& J. Cassou 1953), Lj. *Babić* (1953), K. *Berger* (1946), J.-É. *Blanche* (1919), J. *Canaday* (1957; 1959), F. *Courboin* (1916), P. *Courthion* (1942), P. *Dorbec* (1907), L. *Dumont-Wilden* (1909), M. *Florisoone* (1946; 1948), W. *Friedlaender* (1952), L. *Hautecoeur* (1912; 1929; 1954), H. H. *Hawley* (1964), A. *Humbert* (1937 [1947]), J. *Leymarie* (1962), A. *Maurois* (1948 — L!), W. *Pach* (1955), H. *Rosenau* (1948), L. *Rosenthal* (1905), Ch. *Saunier* (s. a.), E. *Scheyer* (1941), M. *Sérullaz* (1939), W. R. *Valentiner* (1929), L. *Venturi* (1947).

David d'Angers, s pr. im. Pierre-Jean *David* (1788—1856), fr. kipar na prehodu med neoklasicizmom in romantiko, izredno ploden portretist; r. v Angersu, 1811—16 kot štipendist v Rimu. P: *friz* na Odéonu (dkč. 1827, uničen v požaru) in *relief* na čelu Panthéona (1830—37) v Parizu, spomeniki, predvsem pa številni portreti sodobnikov (doprsja in medaljoni), med njimi npr. — po abc. — *Canova, Chamisso*, J.-L. *David, Flaxman, Gérard*, J. W. von *Goethe, Gros*, V. *Hugo*, A. von *Humboldt, Ingres, Musset, Paganini, Rauch, Schiller, Schinkel* in L. *Tieck*. Že za njegovega življenja odprt *Mus. David d'Angers* v → *Angersu*.

L: Henry *Jouin:* David d'Angers: sa vie, son oeuvre, ses écrits et ses contemporains (2 knj., P 1878); Marcel *Valotaire:* David d'Angers: étude critique (P 1932). — Cf. B. S. *Myers* (II 1969, s. v.), F. *Novotny* (1960), R. *Zeitler* (1966 — L!).

David igra na harfo pred Savlom, bibl. ik. m. (1 Kralj 16, 23). Up: npr. les. *relief* s starih vrat c. St'Ambrogio v Milanu (379/86, Milano, Mus. di St'Ambrogio), *miniaturi* v → *Drugi bibliji Karla Plešastega* (871/77, Bibl. Nat.) in → *Psalterju kraljice Mary* (1. pol. XIV. st., Br. Mus.), Lucas van Leyden (*bakr.*, 1530), Bern. Cavallino (o. 1645, Ksthist. Mus.), Rembrandt (atr., Mauritshuis), E. Josephson (1878, Stockholm). — Cf. s. v. *Savel hoče Davida s sulico ...*

L: Pigler I (1956, p. 132—33); Réau II/1 (1956, p. 263—64).

David in Abigaila, Bibl. ik. m. (1 Kralj 25) kaže srečanje med Davidom in Nabalovo ženo, ki po srednjev. tipologiji (→ *Speculum Humanae Salvationis*) kot vzor ženske razumnosti in diplomacije ponazarja Marijo (→ *Maria Mediatrix*). Up: npr. L. Cranach star. (*lesor.*, d. 1509), G. Reni (o. 1620/30, z. Walter P. Chrysler, Jr.), F. Jelovšek (*freska* v kupoli, d. 1734, Lj [Kodeljevo], kapelica Codellijeve graščine Turn).

L: Pigler I (1956, p. 140—44); Réau II/1 (1956, p. 271—72); SlovS (1966, t. 22 pri p. 52).

David in Abisaga → *Abisaga in David*

David in Abisaj v šotoru spečega Savla → *Davidova velikodušnost*

David in Semej → *Semej preklinja Davida*

David maziljen za kralja (lat. *Samuel oleo ungit David*), bibl. ik. m. (1 Kralj 16, 13): v Betlehemu je Samuel vzel rog z oljem in mazilil Davida, najmlajšega izmed Isajevih sinov, sredi njegovih bratov. Up: *StS* v sinagogi v → *Dura-Europos* (245/63), *relief* na srebrnem krožniku s Cipra (1. pol. VII. st., MM), *miniatura* v → *Pariškem psalterju* (X. st.), Rafaelova delavnica (freska, → *Rafaelove loggie* [41. prizor], 1517/19), Paolo Veronese (o. 1555/60, Ksthist. Mus.).

L: Pigler I (1956, p. 130—32); Réau II/1 (1956, p. 257—58). — Cf. Th. *Ehrenstein* (1923).

David med svojimi pevci (angl. *David and his fellow-musicians*, fr. *David avec ses quatre musiciens*, nem. *David mit seinen Sängern*), bibl. ik. m., v kršč. smislu podoba *Kristusa med evangelisti*. Up: npr. *miniatura* v → *Prvi bibliji Karla Plešastega* (843/51, Bibl. Nat., Ms. lat. 1, f. 215v): okrog Davida zgoraj *Asaf* in *Heman*, spodaj *Etan* in *Iditun*, levo in des. po en stražar, v vogalih *4 kardinalne kreposti*, zgoraj *Prudentia* in *Iustitia*, spodaj *Fortitudo* in *Temperantia*.

L: Réau II/1 (1956, p. 283 in t. 20).

Davidov, Dinko, srb. um. zgodovinar, kustos *Gal. Matice srpske* v Novem Sadu. Prom. v Lj 1966 s tezo *Srpski bakroresci 18. stoleća Hristofor Žefarović i Zaharija Orfelin.*

Davidova velikodušnost, bibl. ik. m.: David je dvakrat prizanesel Savlu, v Engadijski puščavi v votlini (»v katero je vstopil Savel, da bi opravil

svojo potrebo«) je samó odrezal konec njegovega plašča (1 Kralj 24), v Zifski puščavi pa, kjer je Savel spal v vozni zagradi, je vzel samó sulico in vrč za vodo od njegove glave (motiv *David in Abisaj v šotoru* [vozni zagradi] *spečega Savla*, 1 Kralj 26, 7—12). Up: *StS* v sinagogi v → *Dura Europos* (245/63), *miniatura* v → *Psalterju kraljice Mary* (1. pol. XIV. st.), Rembrandt (*jedk.*).

L: Pigler I (1956, p. 144); Réau II/1 (1956, p. 265—66).

Davidova zvezda → *šesterokraka zvezda*

Davidovi junaki premagajo sovražnike, bibl. ik. m. (2 Kralj 21, 15—22). Up: npr. *miniatura* v t. i. *Toggenburški Bibliji* (1411, cf. s. v.).

David pleše gol pred skrinjo zaveze (fr. *David dansant nu devant l'Arche*; it. *la Danza di David*; nem. *David entblößt sich vor der Bundeslade*), bibl. ik. m. (2 Kralj 6, 14—16): skrinjo zaveze nesó iz Obededomove hiše v Davidovo mesto (tj. na Sion v Jeruzalemu), s platnenim naramnikom opasani David »na vso moč raja«, njegova žena Mihola, Savlova hči, pa ga gleda skoz okno. Up: npr. Luca Giordano (stropna freska, Madrid, Palacio Real, osnutek Ksthist. Mus. — Mihola na balkonu).

L: Pigler I (1956, p. 146—47); Réau II/1/1956, p. 269).

David premaga Amalečane, bibl. ik. m. (1 Kralj 30). Up: npr. *miniatura* v → *Maciejowskega kodeksu* (f. 34v).

David premaga Goljata, bibl. ik. m. (1 Kralj 17, 48—51). Up: npr. *talni mozaik* v kölnski c. St. Gereon (XI. st.), *StS* zah. stene c. Santa María de Tahull (preneseno na pl, XII. st., Barcelona, Mus. de Arte de Cataluña), *miniaturi* v → *Brevirju Filipa Lepega* iz 1295 (f. 1v) in → *Bellevillskem brevirju* (Ms. lat. 10 483, f. 12r).

Davidsohn, Robert (1853—1937), nem. (ž.) zgodovinar, r. v Gdańsku, najpomembnejši raziskovalec florent. zgod.

B: **Geschichte von Florenz, I—V* (Bl 1896—1927); ‚*Eine Florentiner Karikatur aus dem 14. Jahrhundert*' (RepKw, 1899); ‚*Das Ehepaar Doni und seine von Rafael gemalte Porträts*' (ib. ,1900); ‚*Guido da Siena*' (ib., 1906); ‚*Giovanni Pisano in Siena im Jahr 1314*' (RepKw, 1907); ‚*Blüte und Niedergang der Florentiner Tuch-Industrie*' (Ztschr. f. die gesamten Staats-Wissenschaften, 1928).

L: UJE 3 (1941, s. v.).

Davidson, Jo (1883—1952), amer. (ž.) kipar. R. v New Yorku, od 1905 dalje v Franciji, mnogo potoval, u. v Touraini. P: portreti o. 350 znanih osebnosti, zvečine sodobnikov, ki jih je vse portretiral *ad vivum*, v večjem izrezu npr. *Gertrude Stein* (1921), med doprsji pa *Josip Broz-Tito*, *David Ben Gurion*, *Ch. Chaplin* (1925), *G. Clemenceau* (1919), *J. Conrad*, *Čičerin*, *Albert Einstein*, *maršal Foch*, (1918), *A. France* (1922), *Gandi* (1931), *A. Gide* (1930), *Ibarruri-la Passionaria* (1938, MMA), *J. Joyce* (1930), *F. Kimball* (1949, PMA), *S. Maugham* (1929), *A. Mellon* (1927), *B. Mussolini* (1927), *I. Paderewski* (1920), *L. Pirandello*, *Primo de Rivera*, *J. D. Rockefeller* (1924), *F. D. Roosevelt* (1933, F. D. R. Nat. Historic Site, Hyde Park, N. Y.), *G. B. Shaw*, *Šaljapin* (1922), *W. Wilson* (1916), *I. Zangwill*, *A. Zukor*, itd.

B: *Between Sittings* (1951).

L: Edouard-Joseph (sup. 1936, s. v.); UJE 3 (1941); Lois Harris *Kuhn:* The World of Jo Davidson (1958); SeuphorS (1961).

David ubije leva in medveda (lat. *David interficit ursum et leonem*), bibl. ik. m. (1 Kralj 17, 34—36). Up: npr. *relief* na srebrnem krožniku (610/29, Nikozija, Arheol. muz. — *ubije medveda*), *miniaturi* v → *Pariškem psalterju* (X. st., Bibl. Nat., Ms. gr. 139) in → *Psalterju Vasilija II.* (verj. po 1017, Benetke, Marciana), *relief* na kapitelu v vézelayski Ste-Madeleine (XII. st.), *miniatura* v → *Admontski bibliji* (o. 1140, Dunaj, Nationalbibl.).

L: Réau II/1 (1956, p. 258—59).

David z Goljatovo glavo, bibl. ik. m. (cf. s. v. *David premaga Goljata*). Up: odsekana glava ob nogah ali pa jo kot → *kefalofor* drži v roki, mdr. Donatello (*marmor*, 1408/09, Bargello; *marmor*, 1412 ali pozn., Washington; **bron*, o. 1430/40, Bargello), Andrea del Castagno (na usnjenem ščitu, Washington), Ant. del Pollaiuolo (Dahlem), Verrocchio (**bron*, verj. 1470/76, Bargello), Garofalo (cf. s. v.), Caravaggio (1605/06, Borghese; tudi Ksthist. Mus.), neznan caravaggist (Borghese), G. Reni (1603/04, Louvre — drži z levico glavo na podstavku).

L: Pigler I (1956, p. 136—38).

David žaluje za Savlom, bibl. ik. m. (2 Kralj 1, 1—16): pred Davidom Amalečan, ki mu izroča Savlov »načelek, ki ga je imel na glavi« (krono) in zapestnico; David da usmrtiti Amalečana, ki je trdil, da je usmrtil Savla. Up: Jean Fouquet (*miniatura* v 1. knj. *Židovskih starožitnosti*, o. 1470, Bibl. Nat. — *David pretrga svoja oblačila*).

L: Pigler I (1956, p. 146); Réau II/1 (1956, p. 266).

Davies, Martin (1908—....), angl. um. zgodovinar in muzealec, kustos in od 1960 direktor londonske *Nat. Gall.*

B: ‚*National Gallery Notes, I—III*' (BM, 1937); *Early Netherlandish School* (L 1945, »Nat. Gall. Catalogues«; 2., rev. izd. 1955); *The British School* (L 1946, ista z.); *French School* (L 1946, ista z.; 2., rev. izd. 1957); *The Virgin of the Rocks in the National Gallery* (L 1947); *The Earlier Italian Schools* (L 1951, ista z.; 2. rev. izd. 1961); *The National Gallery, London* (Antwerp 1954, »Prim. Flam.« 3).

L: WWA (1962).

Davis-Weyer, Cäcilia, nem. um. zgodovinarka.

B: ‚*Das Traditio-Legis-Bild und seine Nachfolge*' (MJb, 1961); ‚*Das Apsismosaik Leos III. in S. Susanna: Rekonstruktion und Datierung*' (ZfKg, 1965); ‚*Die Mosaiken Leos III. und die Anfänge der karolingischen Renaissance in Rom*' (ib., 1966).

davkar (angl. *the tax collector*, fr. *le receveur d'impôts*, nem. *der Steuereinnehmer*). Up: cf. s. v. *Marinus van Reymerswaele*.

DAYTON (*Ohio*, ZDA [*East Central*]).

~ **Dayton Art Institute** (*Forest and Riverview Avenues*). S: mdr. zastopani Lodovico Carracci (*Portret vdove*), Rubens, Manfredi (*Štirje letni časi*, o. 1610), Terbrugghen, S. Bourdon, itn.

De Angelis d'Ossat, Guglielmo (1907—....), it. um. zgodovinar, univ. prof. v Rimu.

B: *Studi ravennati: Problemi di architettura paleocristiana* (Ravenna 1962); ‚*Un enigma risolto: il completamento del Mausoleo teodoriciano*' (Felix Ravenna, 1962); (& Carlo Pietrangeli) *Il Campidoglio di Michelangelo* (Mi: Silvana 1965); (& id.) *Il Campidoglio* (F 1966, »I tesori« 1).

L: Lodovici (1942).

Debenjak, Riko (1908—....), slov. grafik in slikar. R. v Kanalu ob Soči, 1926 emigriral v Jugoslavijo, 1926—30 v železniški službi, štud. v Bgd 1930—37 (*Umetniška šola & Višji ak. tečaj*), 1937—39 v Parizu, odtlej v Lj, od 1950 dalje uči na AUU (1950 docent, 1962 izr. in 1965 redni prof.), kjer je po Jakcu najpomembnejši slov. graf. pedagog. G: ob virtuoznem obvladanju raznih tehnik dela v raznih slogih, npr. *Kraševke* (akvat., 1953), cikli *Panjske končnice* (barvna lito., 1951—54), *Nečke* (barvna akvat., 1957—59), *Sledi na ometu* (barvna jedk., 17 listov 1961), *Magične dimenzije* (barvna jedk., 1967—68), itd. — Ilustr. mdr. B. Magajno (1940), E. Cevca (*Preproste stvari*, 1944), A. Gradnika (1944), *Robinzona* (1947), Bevka (1948), Gogolja (*Taras Bulba*, 1948), Hugoja (1949), itn. — Mdr. 1. nagr. za tujega grafika na V. bienalu v São Paulu 1959, Prešernova nagr. 1960, Zlata plaketa na 3. trienalu v Bgd 1967 in naposled častna nagr. na lj. graf. bienalu 1971.

B: *Grafika: zvrsti sodobne umetniške grafike* (Lj 1967); Sd XVII, št. 7, 1969, p. 783—84 [anketa]).

L: S. *Šantel* (Um, V, 1940/41, p. 86—87); S. *Mikuž* (DS, 1940); *id.* (S, 21. IX. 1940 & 20. XII. 1941 & 17. IV. 1943 & 25. XII. 1943); *id.* (LdP, 14. VIII. 1949); Lj Gr (1955—69); S. *Mikuž* (NSd, IV, 1956, št. 9); Ko je ko (1957); S. *Mikuž* (TT, 21. V. 1958); AS (1958 — L!); SteleP (1960); ŠijanecS (1961); Riko Debenjak (Lj 1961 [rk, MaGal], uv Z. *Kržišnik*); Luc *Menaše* (ELU 2, 1962, s. v. — L!); ZMG (1964); JKh (1966); Savremena slovenačka umetnost (1968 [rk]); Riko Debenjak: Retrospektivna razstava grafike (Lj 1969 [rk, MG], uv Z. *Kržišnik* — L!). — Cf. Z. *Kržišnik* (1955; 1962), F. *Mesesnel* (1953, p. 300—01), V. *Molè* (Esej 1959), B. *Pečar* (1970), M. *Tršar* (1968 [1970]).

debir (hebr.), »Presveto« v → *Salomonovem templju*.

De Brosses, Charles (1709—1777), fr. pisatelj in pisec o umetn., r. v Dijonu, u. v Parizu; ljubitelj žena, lik. umetn. in književnosti.

B (lik. umetn.): *Lettres familières sur L'Italie* (P 1931, izd. Y. Bézard).

Debutades → *Izum risbe*

Decamerone → *Dekámeron*

De casibus virorum illustrium → *Des cas des nobles hommes et femmes*

december (lat. *December*, fr. *Décembre*, slov. tudi *gruden*) kot ik. m. (→ *upodobitve mesecev*): kot prvi zimski mesec predstavlja → *zimo* (→ *vrata augsburške stolnice*), sicer pa ga zaznamujeta *strelec* in zlasti *kozorog* (→ *zodiakalna znamenja*), med značilnimi opravili pa predvsem klanje prašiča (*Immolo porcos* — cf. s. v. *mnemotehnični stihi*). Up: npr. *miniatura* v → *Sijajnem horariju vojvode berryjskega* (f. 12v).

L: Marle Icon II (1932, repr. 381). — Cf. W. *Molsdorf* (1920, št. 1039), J. *Sauer* (1902 [1924]).

De Chirico, Giorgio (1888—....), it. slikar (scenograf in pisec o umetn.). R. v Grčiji, od 1905 dalje štud. v Münchnu, 1909—11 v Italiji, 1911—15 in 1925—40 v Parizu. Z deli iz razdobja 1910—19 eden izmed predhodnikov surrealizma in pionir mod. umetn., zač. 1917 s Carràjem »metafizično slikarstvo« (→ *pittura metafisica*). V 20-ih letih vrnitev k romantičnemu klasicizmu in čedalje bolj akademskemu slikarstvu (konji, krajine, avtp.-i), odrekanje zgodnjim delom (delno jih je nalašč napačno datiral) in napadi na mod. umetn. S: *Place d'Italie* (d. 1912, Milano, z. Dr. Emilio Jesi), *Nostalgija neskončnosti* (d. 1911 [= 1913/14 ?], MMA), *Otrokovi možgani* (1914, prej Paris, z. André Breton), *Vznemirjene muze* (*Le muse inquietanti*, 1916, Milano, z. Gianni Mattioli), *Hektor in Andromaha* (*Ettore e Andromaca*, d. 1917, ib.), *Melanholija ulice* (o. 1924, Hamburg).

B: *Courbet* (R 1925); *La commedia dell'arte moderna* (z Isabello Far, R 1945); avtobiogr.: *Memorie della mia vita* (R 1945).

L: 12 opere di Giorgio De Chirico (R 1921); R. *Vitrac:* Georges de Chirico (P 1927); Boris *Ternovetz:* Giorgio De Chirico (Mi 1928); G. *Lo Duca:* Giorgio De Chirico (Mi 1936); *id.*: Dipinti di Giorgio De Chirico (Mi 1945 — L!); R. *Gaffé:* Giorgio De Chirico: le Voyant (Br 1946); Vollmer I (1953, s. v.); J. *Sloane*, Giorgio de Chirico and Italy (AQ, 1958); R. *Rosenblum* (EWA III, 1960, s. v.); H. *Read* (Kindler I, 1964, s. v.). — Cf. A. *Breton* (1929), R. *Carrieri* (1942), C. *Einstein* (3. izd. 1931), I. *Faldi* (1949), H. Th. *Flemming* (1970), W. *George* (1928), W. *Haftmann* (3. izd. 1963), A. *Pica* (1944), C. *Ragghianti* (1935), J. T. *Soby* (1941; 1955), M. *Valsecchi* (1949), tudi L'Oeil (jan. 1971).

***De civitate Dei** (*Avrelij → Avguštin*), rkp. iz 1782 razpuščenega kartuzijanskega samostana v Bistri pri Vrhniki (pergament, 172 listov 53,5 × 35,7 cm, d. 1347, Lj, NUK, ms. 2). Pomemben je zlasti okras dveh uvodnih str. (f. 2v & f. 3r), ki navezuje na lik. izročilo t. i. *→kanonskih lokov* (f. 2v): stebri na 4 živih bitjih, od katerih se po dve in dve bojujeta med seboj, lev s kentavrom in zmaj z enorožcem. Na sosednji strani (f. 3r) je pod *sv. Avguštinom* zverižen lik donatorja, *bistrskega priorja Hermana*.

L: Min Jug (1964, kat. št. 54). — Cf. M. *Kos* (& F. Stelè 1931).

Deckert, Hermann (Joachim), (1899—1955), nem. um. zgodovinar. Štud. pri R. Hamannu v Marburgu, W. Pinderju in Th. Hetzerju v Leipzigu; v Marburgu 1927 prom., 1928 habil. in priv. docent; konservator na Spodnjem Saškem; nazadnje prof. na *TeH* v Hannovru.

B: *‚Zum Begriff des Porträts'* (MarJb, 1929); *Geschichte der deutschen Kunst: von den Anfängen bis zum Ende des romanischen Stils* (1931, »Jedermanns Bücherei«); (& Rob. Freyhan & Kurt Steinbart) *Religiöse Kunst aus Hessen und Nassau: Kritischer Katalog der Ausstellung Marburg 1928* (3 knj., Mrbu 1932).

L: Hans *Vogel* (Kchr, 1956, nekr.).

decorated style (angl., »okrašeni slog«), 2. razvojna stopnja angl. gotskega stavbarstva od o. 1250 do o. 1350 (e. g. kor in transept *Westminstrske opatije* v Londonu), tj. v obdobju, ko je po N. Pevsnerju angl. arhitektura »najbolj napredna, najpomembnejša in najbolj domiselna arhitektura v Evropi«.

L: Henning *Bock:* Der Decorated Style: Untersuchungen zur englischen Kathedralarchitektur der ersten Hälfte des 14. Jahrhunderts (Hdl 1962, »Heidelberger Kstgeschichtliche Abh.: NF« 6); Pevsner (1966).

decumanus, ulica v rim. mestih in vojaških taboriščih v smeri vzh.-zah. Gl. in najširša ulica, *decumanus maximus*, se je pravokotno sekala z drugo najpomembnejšo ulico, *→ cardo*, in se v vojaških taboriščih končavala s *porta praetoria* (proti sovražniku) in *porta decumana* na nasprotni strani.

L: npr. Champeaux-Sterckx (1966, p. 109).

DEČANI (Metohija), srb. srednjev. samostan in c., ki ju je ust. kralj Štefan Uroš III. (zato imen. *Dečanski*). Cerkv. stavba — največja in najbolje ohranjena iz srb. srednjega veka — sez. 1327—35 (minoritski frater Vita [Vitus] iz Kotora): triladijski prezbiterij, petladijski naos, triladijski narteks. Bogat kiparski okras (obsežnejši kot v vseh srb. c. v Raški skupaj). Po obsegu in ikonografsko izredno pomembne StS-e (1335/50 — več kot 1000 prizorov!) mdr. kažejo *cikel vesoljnih cerkv. zborov*, več portretov kot v kateri koli drugi srb. c. in ilustrirajo ves *cerkv. koledar* po *→ menologiju*.

L: Milan *Kašanin* (ELU 2, 1962, s. v. — L!); SSS (1966); »PKG« 3 (1968, t. 221 & 249); EWA XV: Index (1968, p. 146). — Cf. V. *Molè* (Lj 1965), M. *Mušič* (I 1965), V. R. *Petković* (*1941).

Deček, ki si izdira trn *→ Spinario*

deček, ki zajema vodo (fr. *Enfant essayant d'épuiser l'eau de la mer*, nem. *das Wasser schöpfende Kind*), atribut sv. *→ Avguština*. Cf. s. v. *Avguštin z dečkom na morski obali*.

Dédal ali *Dáidalos* (grš. *Daídalos*, lat. *Daedalus*), mit. oseba, arh. in »izumitelj« umetne obrti, ki je kralju Minosu sez. na Kreti znameniti *→ labirint*. Ko ga je kralj s sinom vred zaprl vanj, je za oba izdelal krila iz voska in peres (*→ Íkarov padec*). Up: npr. Canova (*Dédal in Íkar*, marmor, 1778, Benetke, Mus. Correr).

L: Grimal (1951, p. 118); Hunger (1955, p. 78—79).

Dedalo: *rassegna d'arte*, it. um. revija (mesečnik), izhajala od jun. 1920 do jun. 1933 (Mi-R: Bestetti e Tumminelli), vsega 13 letnikov.

dedikacijska podoba, prizor izročanja ali prinašanja kodeksa ali modela cerkve nadrejeni osebnosti (vladarju, Kristusu, Mariji ali svetniku). Star. primeri npr. v IR *→ Dunajski Dioskurides* (f. 6v), *→ Prva biblija Karla Plešastega* (f. 423v), *→ Codex Egberti* (f. 2v), itd.

L: K. *Schottenloher*, Buchwidmungsbilder in Handschriften und Frühdrucken (Ztschr. f. Bücherfreunde, 1920); J. *Prochno:* Das Schreiber- und Dedikationsbild in der deutschen Buchmalerei, I: Bis zum Ende des 11. Jahrh. (Bl-Lpz 1929, »Die Entwicklung des menschlichen Bildnisses« 2); P. *Bloch* (LCI I, 1968, stp 491—94 — L!). — Cf. P. *Bloch* (1962).

De disciplina scholarium, vsaj od 1247 dalje znano delo (Migne PL LXIV), ki govori o vzgoji

učencev na podlagi izročila o temperamentih (→ *štirje temperamenti*); prevoda v fr. in nem. jezik sta še utrdila njegov pomen. Za avtorja je veljal → *Boethius*, Paul → *Lehmann* pa je odkril njegovo pravo ime, *Conradus*.

L: Saturn and Melancholy (1964).

Deér, Josef (1905—....), madž.-švic. zgodovinar (medievalist), prom. 1953 v Bernu s tezo *Der Kaiserornat Friedrichs II.*

B: ‚*Die abendländische Kaiserkrone des Hochmittelalters*' (Schweizer Beitr. zur allgemeinen Gesch., 1949); ‚*Der Ursprung der Kaiserkrone*' (ib., 1950); *The Dynastic Porphyry Tombs of the Norman Period in Sicily* (C[Mass.] 1959, »DOs« 5); ‚*Kaiser Otto der Große und die Reichskrone*' (7. zg. srednjev. kongr., 1962); *Die Heilige Krone Ungarns* (W 1966, »Österreichische Ak. der Wissenschaften: Philosophisch-Historische Klasse, Denkschriften« 91).

Déesis, biz. ik. m.: Kristus med Marijo in Janezom Krst. kot priprošnjikoma. Če so ob njiju še drugi nebeščani, predvsem apostoli in nadangeli, govorimo o *véliki Déesis*.

L: Thomas von *Bogyay* (RLK III, 1954, s. v. — L!); *id.* (RbK I, 1966, s. v. — L!); *id.* (LCI I, 1968, s. v. — L!).

Defensorium inviolatae virginitatis beatae Mariae, nabožen spis, ki ga je v obrambo Marijinega brezmadežnega devištva sestavil dominikanec Franz von Retz (u. 1427), prof. teologije na dunajski univ. Običajne marijanske simbole (npr. → *Gedeonovo runo*) dopolnjujejo primeri iz ant. mitologije in zgod. pa celó živalskega in rastlinskega sveta, ki naj bi vsi ravno tako pričali o čudežnem prevračanju vseh naravnih zakonov: npr. ptič → *Carista*, vestalka → *Claudia*, → *Danaa*, itd. Up: poleg IR in ilustr. tiskov tudi *StS-e*, npr. v VII. arkadi križnega hodnika pri stolnici v Briksnu (→ *Briksen*).

L: F. *Zoepfl* (RDK III, 1954, stp 1206—18). — Cf. W. *Molsdorf* (1920, p. 78—80 [1926]), E. M. *Vetter* (dis. 1954; 1968).

»**deformis formositas ac formosa deformitas**« (lat.), »spačena lepota pa še lepo oblikovana grdost«, znane besede, ki jih je → *Bernard iz Clairvauxa* napisal o romanski stavbni plastiki v pismu Viljemu, opatu samostana Saint-Thierry pri Reimsu o. 1123/25 (*Apologia ad Guillelmum sancti Theodorici abbatem*).

Defregger, Franz (von), (1835—1921), tirolski slikar. R. v Stronachu (Pustertal na Tirolskem), od 1878 dalje prof. na münchenski ak., u. (85) v Münchnu. S: žanrski prizori iz življenja tirolskih kmetov in zg. podobe iz časa osvobodilnih bojev proti Francozom (1809).

L: Spemann (1901); H. *Hammer:* Franz von Defregger (In 1940); Hermann *Uhde-Bernays* (NDB III, 1957); G. *Tolzien* (Kindler II, 1965, s. v.).

Degas, (Hilaire-Germain-) Edgar (1834—1917), fr. slikar (risar in kipar), najbolj s tradicijo povezani umetnik med → *francoskimi impresionisti*, občudovalec Ingresa in sam odličen portretist, hkrati upodabljavec človeškega lika v njegovi trenutni razgibanosti in naključnem izrezu (zlasti v pozn. obd., od o. 1873 dalje motivi plesalk, žena pri toaleti pa konjskih dirk, itd.). Kot kipar (o. 74 v vosku izvedenih, zdaj največkrat v bron ulitih študij baletk in konj) znan predvsem po *Plesalki* (1880—81, orig. v z. Paul Mellon, Upperville, Wa.), oblečeni v pravo baletno krilce iz gaze in opremljeni s pravimi lasmi. Sin bankirja fr. in it. rodu in kreolke, r. in u. (skoraj povsem slep) v Parizu. S: *Avtp.* (o. 1854/55, Louvre), *Umetnikov brat René* (o. 1855, Northampton), *Mme Edmond Morbilli* (Thérèse De Gas, umetnikova sestra, o. 1855/56, Louvre), *Avtp.* (o. 1856, Balt. Mus. of Art), *Achille De Gas v kadetski uniformi* (1856/57, Washington), *René-Hilaire De Gas* (1857, Louvre), *Avtp. z mehkim klobukom* (1857/58, Williamstown), *Mladi Spartanci* (1860, Tate), *Semiramida ustanavlja mesto* (1861, Louvre), *Družina Bellelli v Florenci* (1860/62, ib.), *Vojvoda in vojvodinja Morbilli* (o. 1865, Washington), *Žena s krizantemami* (d. 1865, MM), *Manet posluša svojo ženo, ki igra na klavir* (o. 1865 [fragment], Osaka, K. Wada), *Portret zbiratelja* (*L'Amateur*, d. 1866, MM), *Dekle v rdečem* (o. 1866, Washington), *Mlle Fiocre v baletu »La Source«* (o. 1866/68, Brooklyn), *Mme Gaujelin* (d. 1867, Boston ISG), *Portret slikarja Jamesa Tissota* (o. 1868, MM), *Flavtist Joseph Henri Altès* (o. 1868, MM), *Čelist Pillet* (o. 1868, Louvre), *Orkester pariške Opere* (*Portret fagotista Désiréja Dihauja*, 1868/69, ib.), *Mme Dihau* (o. 1868, ib.), *Mme Camus* (1869/70, Washington), *Portret Hortense Valpinçon* (o. 1869/71, Minneapolis), *Balet Mayerbeerjeve opere »Robert le Diable«* (d. 1872, MM), *»La Femme à la potiche«* (*»Žena s kit. vazo«*, d. 1872, Louvre), *Mme René De Gas* (1872/73, [New Orleans], Washington), *Portreti v pisarni bombažnih trgovcev* (*Kontor umetnikovega strica v New Orleansu*, d. 1873, Pau, Mus. des B.-A.), *»Foyer de Danse«* (o. 1873, MM),) *Place de la Concorde v Parizu* (*Vikont Lepic s hčerkama*, o. 1873, prej Berlin, z. Gerstenberg), *Kočija na dirkah* (*Paul Valpinçon s svojo družino*, 1873, Boston FA), *Pedikira* (d. 1873, Louvre), **Absint* (*L'Absinthe*, 1876, Louvre), *Stric in nečakinja* (*Henri in Lucie De Gas*, o. 1876, AIC), *Koncertna kavarna »Les Ambassadeurs«* (pastel na mono-

tipiji, 1876/77, Lyon), *Mlle Malo* (o. 1877, Washington), *Diego Martelli* (1879, Edinburgh), *Louis-Edmond Duranty* (1879, Glasgow, City Art Gall.; pastel, d. 1879, State College, Penn.), *Mlle Lolla v cirkusu Fernando* (1879, Tate), *Likarici* (o. 1884, Louvre), *Toaleta* (pastel, 1885/86, MM), »*Le Tub*« (»*Kad za kopanje*«, d. [18]86, Louvre).

L: Delteil IX (1919); Georges *Rivière* (Edouard-Joseph I, 1930, s. v.); Dict peint mod (1954, s. v.); Giedion-Welcker (1960); SeuphorS (1961); ReadS (1964); Germain *Bazin* (Kindler II, 1965, s. v.); L'opera completa di Degas (Mi 1970, uv Franco *Russoli*, kat. Fiorella *Minervino*, »CA« 45 — L!). Cf. J. S. *Boggs* (vse), J. B. *Byrnes* (1965), P. *Cabanne* (1957), G. *Coquiot* (1924), F. *Fosca* (1921; 1927; 1953), H. *Graber* (1941), M. *Guérin* (1928; 1931), W. *Hausenstein* (1948), P. *Jamot* (1924), P. *Lafond* (1918—1919), P.-A. *Lemoisne* (1912; 1921; *1946—1949), J. *Leymarie* (1947 [tudi EWA IV, 1961, s. v. — L!]), M. *Liebermann* (1899 [1912]), J. *Meier-Graefe* (1920), C. *Mauclair* (1937), G. *Moore* (1891; 1893; 1918), Th. *Reff* (1964; 1965; 3-krat 1968), J. *Rewald* (1946; 1946 [1961]; *1957), D. C. *Rich* (1951), G. *Rivière* (1935), D. *Rouart* (1945; 1946; 1948; 1964), L. *Tannenbaum* (1967), A. *Vollard* (1924 [1938]).

Degenhart, Bernhard (1907—....), nem. um. zgodovinar, r. v Münchnu, konservator (od 1949) in direktor (od 1965) tamk. *Staatliche Graphische Smlg*. Prispeval zlasti k zgod. it. risbe.

B: ‚*Studien über Lorenzo di Credi: Credis Porträtdarstellungen, I—II*' (Panth, 1931); ‚*Die Schüler des Lorenzo di Credi*' (MJb, 1932); ‚*Zur Graphologie der Handzeichnung: Die Strichbildung als stetige Erscheinung der italienischen Kunstkreise*' (RJb, Lpz 1937); ‚*Unbekannte Zeichnungen Francescos di Giorgio*' (ZfKg, 1939); *Antonio Pisanello* (3., razš. izd., W 1942, »Smlg. Schroll«; it. izd. T 1945); *Europäische Handzeichnungen aus fünf Jahrhunderten* (Z-Bl 1943); *Italienische Zeichnungen des frühen 15. Jahrhunderts* (*Ba* 1949); ‚*Autonome Zeichnungen bei mittelalterlichen Künstlern*' (MJb, 1950); ‚*Zu Pisanellos Wandbild in S. Anastasia in Verona*' (ZfKw, 1951); *Italienische Zeichner der Gegenwart* (Bl ali Z 1956); *Hans von Marées: Die Fresken in Neapel* (Mn 1958); ‚*Domenico Veneziano als Zeichner*' (F. Winklerjev zb., 1959); (& Annegrit Schmitt) ‚*Gentile da Fabriano in Rom und die Anfänge des Antikenstudiums*' (MJb, 1960); (& ead.) ‚*Methoden Vasaris bei der Gestaltung seines »Libro«*' (Heydenreichov zb., 1964); (& ead.) **Corpus der italienischen Zeichnungen 1300—1450, I: Süd- und Mittelitalien* (4 knj., Bl 1968).

L: Kü (1954; 1961).

Degering, Hermann (1866—1941), nem. raziskovalec rokopisov in paleograf, direktor rkp. z. *Preußische Staatsbibl.* v Berlinu.

B: (& A. Boeckler) *Die Quedlinburger Itala-Fragmente* (Bl 1932).

L: zbornik: Mittelalterliche Handschriften: Paläographische, kunsthistorische und bibliotheksgeschichtliche Untersuchungen, Festgabe zum 60. Geburtstage von Hermann Degering (Lpz 1926).

Dehio, Georg (Gottfried Julius), (1850—1932), nem. um. zgodovinar, zaslužni pisec prve sinteze zgod. nem. umetn., z Bezoldom avtor temeljnega priročnika za evr. srednjev. stavbarstvo, utemeljitelj topografskega pregleda nem. um. spomenikov. R. v Revalu, učil na univ. v Münchnu, Königsbergu [zdaj Kaliningrad] in kot ord. 1892—1914 v Strasbourgu, u. v Tübingenu (81).

B: *Kupferstiche des Meisters von 1464: mit einer Vorbemerkung* (Mn 1881); (& G. von Bezold) **Die kirchliche Baukunst des Abendlandes* (2 knj. & 5 map [601 tabel], Stu 1887—1901); **Handbuch der deutschen Kunstdenkmäler* (5 knj., Bl 1905—1912; n. izd. 1925—1928 [za pozn. izd. cf. s. v. *Gall, Ernst*]; *Kunsthistorische Aufsätze* (Mn-Bl 1914); **Geschichte der deutschen Kunst, I—III* (3 knj. teksta in 3 knj. tabel, Bl-Lpz 1919—1926 [za IV. de. cf. s. v. *Pauli, Gust.*, lit. 1934]); *Das Straßburger Münster* (Mn 1922).

L: Ernst *Gall* (NDB 3, 1957, s. v.).

Deiáneira, grš. mit. oseba, hči kalidonskega kralja, Héraklova žena. Up: cf. s. v. *Hêrakles, Deiáneira in kentaver Nessos.*

Deichmann, Friedrich Wilhelm (1909—....), nem. kršč. arheolog v Rimu (*Deutsches Archäologisches Inst.*), od 1964 dalje s H. G. Beckom in Herbertom Hungerjem sour. *ByZ*.

B: *Versuch einer Darstellung der Grundrißtypen des Kirchenbaues in frühchristlicher und byzantinischer Zeit im Morgenlande auf kunstgeographischer Grundlage* (Halle 1937, dis.); *Frühchristlichen Kirchen in Rom* (Ba 1948); ‚*Architektur*' (RAC I, 1950, stp 604—13); ‚*Baptisterium*' (ib., stp 1157—67); *Studien zur Architektur Konstantinopels im 5. und 6. Jahrhundert nach Christus* (Ba-Ba 1956); ‚*Dach*' (RAC III, 1957, stp 517—36); *Frühchristliche Bauten und Mosaiken von Ravenna* (Ba-Ba 1958); ‚*Empore*' (RAC IV, 1959, stp 1255—69); ‚*Melchisedek*' (Festgabe f. Hanna Jursch zum 60. Geburtstag, Bl 1962); ‚*Vom Tempel zur Kirche*' (Th. Klauserjev zb., 1964); ‚*Wandsysteme*' (ByZ, 1966); *Repertorium der christlich-antiken Sarkophage, I* (Wsb 1967); *Ravenna: Hauptstadt des spätantiken Abendlandes, 1: Geschichte und Monumente* (ib. 1969).

L: Kü (1966).

De imitatione Christi → *Tomaž Kempčan*

De institutione arithmetica, srednjev. učbenik, ki ga je spisal → *Boethius*. Karolinški iluminiran rkp., ki je nastal v Toursu za Karla Plešastega (pergament, 139 listov 23,2 × 17,5 cm, 832/43, Bamberg, Staatliche Bibl., Class. 5), krasita 2 miniaturi: *dedikacijska podoba* (*Boethius izroča svoje delo rim. patriciju Symmachu*, f. 2v) in miniatura umetnosti, ki sestavljajo *quadrivium* (z napisi in atributi zaznamovane *Musica*, *Arithmetica*, *Geometria* & *Astrologia*, f. 9v).

L: Bayerns (1960, kat. št. 212); »US« 6 (1970, repr. p. 109).

Déjeuner sur l'herbe (Manet) → *Zajtrk na travi*

Dekámeron (orig. *il Decamerone*), slavna Boccacciova knj. »desetih dni« resp. 10 × 10 novel. V eni izmed njih (VI, 5) nastopi tudi → *Giotto*. Delo je bilo neštetokrat ilustrirano, takó npr. v fr. izd. iz 1757—61 (*Gravelot*, *Boucher*, *Cochin* & *Eisen*) ali v 300 let pozn. it. izd. (Renzo *Vespigniani* 1961). Pri nas ga je ilustr. → *Lakovič*.

L: SchlosserL (1964); Bland (1969).

***Deklica z igračami** ali *Otrok pri mizi z igračami I*, pomembna slika G. Stupice (temp, pl, 75 × 115 cm, MG [last SKP],) prvič razstavljena v Dubrovniku 1956.

L: Zmago *Jeraj*, Gabrijel Stupica: Deklica z igračkami, Skica za stvarno razlago (Dialogi, 1967, št. 12, p. 657—59); Gabrijel Stupica (Lj 1968 [rk, MG], kat. št. 32 — L).

Deknatel, Frederick B(rockway), (1905—....), amer. um. zgodovinar, r. v Chicagu, prom. na Harvardski univ. 1935, tam uči od 1932 dalje (ord. od 1946).

B: ‚*The 13th Century Gothic Sculpture of the Cathedrals of Burgos and León*' (AB, 1935); *Edvard Munch* (Bo [Mass.] & L 1950).

L: WWAm (1964—65).

Delaborde, Henri *vicomte* (1811—1899), fr. slikar in um. zgodovinar, konservator graf. kabineta v Parizu. R. v Rennesu, u. v Parizu (88).

B: *Notice sur Paul Delaroche* (P 1857); *Etudes sur les beaux-arts en France et en Italie, I—II* (P 1864); *Mélanges sur l'art contemporain* (P 1866); *Ingres: sa vie, ses travaux, sa doctrine, d'après les notes manuscrites et les lettres du maître* (P 1870); *La gravure en Italie avant Marc-Antoine* (P-Londres 1883, »Bibl. internationale de l'art«); *Gérard Édelinck* (P 1886); *Marc-Antoine Raimondi: étude historique et critique, suivie d'un catalogue raisonné des oeuvres du maître* (P 1888, »Bibl. internationale de l'art«).

Delacroix, Eugène (1798—1863), fr. slikar in grafik, nesporni mojster fr. in evr. romantičnega slikarstva, čigar orjaški opus pomeni most med slikovitim izročilom Tiziana in Rubensa pa impresionističnim rodom, ki ga je upravičeno častil. Nasprotnik → *neoklasicizma* in akademizma (→ *Ingres*), ostri, tudi literarno in teoretsko nadarjeni (dnevnik in pisma!), aristokratski in melanholični opazovalec strasti in stvari minulega in sočasnega sveta je do konca neumorno oživljal množične prizore, bitke in tihožitja, akte, portrete, alegorije, živali in notranjščine, ant., mit., bibl. in evang. in ne nazadnje lit. motive (*Tasso*, *Shakespeare*, *Goethe*, W. *Scott* in *Byron*). R. blizu Pariza (Charenton-Saint-Maurice); 1832 potovanje po sev. Afriki, katerega motivov kar ni mogel izčrpati; u. v Parizu. S: npr. *Mlle. Rose: sedeči akt* (1821, Louvre), *Avtp.: Delacroix kot Ravenswood* (ali *Hamlet*, 1821, ib.), **Dante in Vergil v peklu* (d. 1822, ib.), *Sirota na pokopališču* (1823, ib.), **Pokòl na otoku Híosu* (1824, ib.), *Obglavljenje doža Marina Faliera* (po Byronu, 1826, Wallace), *Tihožitje z jastogom* (1826, Louvre), *Umor lieškega škofa* (po W. Scottovem *Quentin Durward*, o. 1827, Lyon), *Grčija umira na razvalinah Misolungija* (1827, Bordeaux, Mus. des B.-A.), *Žena s papigo* (1827, Lyon), **Sardanapalova smrt* (po Byronu, 1827, dkč. 1828, Louvre), posebno slavna **Svoboda vodi ljudstvo* ali *28. julij* (d. 1830, ib.), *Mladi tiger se igra z materjo* (1830, ib.), *Bitka pri Poitiersu* (1830, ib.), *Bitka pri Nancyju* (1831, Nancy, Mus. des B.-A.), *Stanovanje grofa de Mornay* (1832, Louvre), **Alžirke v svojem stanovanju* (d. 1834, ib.), *Chillonski jetnik* (po Byronu, d. 1834, ib.), *Kalvarija* (1835, Vannes, Mus.), *Bitka pri Taillebourgu* (1837, Versailles), *Avtp.* (1837/38, Louvre), *Fréderic Chopin* (1838, ib.) in prej z njim v dvojnem portretu združena *George Sand* (1838, København, zas. z.), *Sprevod zamaknjenih dêrvišev v Tangerju* (1838, Saint Paul [Minn.], Louis Hill Coll.), *Medeja* (1838, Lille), *Ž. poroka v Maroku* (o. 1839, Louvre), *Hamlet, Horatio in grobarja* (d. 1839, ib.), *Trajanova pravičnost* (1840, Rouen, Mus. des B.-A.), **Križarji zavzamejo Carigrad 12. apr.* 1204 (d. 1840, Louvre), *Don Juanov brodolom* (po Byronu, d. 1840, ib.), *Nevesta iz Abida* (po Byronu, 1843, ib.), *Smrt Marka Avrelija* (1844, Lyon), *Ofelijina smrt* (po Shakespearovem *Hamletu*, 1844, Louvre), *Maroški sultan Abd-er-Rahman* (1845, Toulouse, Mus. des Augustins), *Ugrabljenje Rebeke* (po W. Scottovem *Ivanhoe*, 1846, MM; d. 1858, Louvre), *Valentinova smrt* (po Goethejevem *Faustu*, 1847, Bremen), *Alfred Bruyas* (1853, Montpellier), *Lov na tigra* (1854, Louvre), *Lov na leve* (1854, Bordeaux, Mus. des B.-A.), *Clorinda reši Olinda in Sofronisbo z grmade* (po Tassovem *Osvobojenem Jeruzalemu*, 1854/56), *Oba Foscarija* (1855, Chantilly), *Larasova smrt* (1858, Zürich, z. Emil Georg Bührle), *Erminia pri pastirjih* (po Tassu, 1859, Stockholm), *Boj arabskih konj v hlevu* (1860, Louvre), *Diana in Akteon* (1862, São Paulo), vmes pa *StS-e* v *Parizu* v *Pal. Bourbon* (*Chambre des Deputés*, in sicer v t. i. *Salon du Roi* 1833—37 in v *bibl.* 1838—47 — cf. s. v. *Pariz:* palače), v *Pal. du Luxembourg* (v *bibl.* 1845—47) in v c. *St.-Sulpice* (1849—61, zlasti **Jakobov boj z angelom* in *Izgon Heliodorja iz templja*, oboje enkavstika, 1857). — G (jedk. & lito): 120 lito., med njimi ilustracije Goethejevega *Fausta* (19 listov 1827),

Shakespearovega *Hamleta* (16 listov 1834—43) in *Götza von Berlichingen* (7 listov 1836—43).

B: *Journal, I—III* (P 1932, ed. André *Joubin*; n., razš. izd. P 1959); *Correspondance générale d'Eugène Delacroix, I—V* (P 1935—1938, ed. *id.*).

L (cf. s. v. *romantika*): Alfred *Robaut:* L'Oeuvre complet d'Eugène Delacroix (P 1885, kom. A. *Chesneau*); Delteil III (1906); Lucien *Rudrauf:* Eugène Delacroix et le problème du romantisme artistique (P 1942); LaranE (1959 — L!); Jean *Alazard* (EWA IV, 1961, s. v. — L!); Maximilien *Gauthier:* Delacroix (P 1963); C. *Sieber-Meier:* Untersuchungen zum Oeuvre littéraire von Eugène Delacroix (Bern 1963); Eugène Delacroix, 1798—1863 (Bremen 1964 [rk, Ksthalle]); G. *Bazin* (Kindler II, 1965, s. v. — L!); George P. *Mras*: Eugène Delacroix's Theory of Art (Pri 1966, »PriM« 37); G. *Busch*, C. von *Heusinger* & H. *Bock*, Zu Werken Delacroix' in der Kunsthalle Bremen (W-RJb, 1966); Robert I. *Edenbaum*, Delacroix's »Hamlet« Studies (Coll Art J, XXV/4, poletje 1967). — Cf. U. *Apollonio* (1956), K. *Badt* (1946 [1951]; 1965), J. *Cassou* (1947 [1951]), U. *Christoffel* (1951), P. *Courthion* (1927), R. *Escholier* (1924—1929; 1963), M. *Florisoone* (1947), R. *Huyghe* (*1964), P. *Jamot* (s. a., tj. o. 1929), R. *Jullian* (1953), J. *Lassaigne* (1950 — L!), J. *Meier-Graefe* (1913; 1922), E. *Moreau-Nélaton* (1916), M. *Sérullaz* (1961; *1963; 1965; 1970), J. *Starzyński* (1964), R. *Zeitler* (1966).

Delaroche, Paul (Hippolyte), (1797—1856), fr. slikar. S: v XIX. st. in tudi še pozn. izredno priljubljene zg. podobe »ganljivih« in »pretresljivih« dogodkov, npr. *Smrt angl. kraljice Elizabete I.* (1827, Louvre), *Sinova angl. kralja Edvarda IV. v ječi* (*Les Enfants d'Édouard*, 1830, ib.), *Smrt vojvode de Guise* (*Assassinat du duc de Guise*, akvarel, 1832, Wallace, in oljna slika, 1834, Chantilly), *Napoleon I. v Fontainebleauju* (1845, Leipzig); portreti. Cf. s. v. *življenja umetnikov*.

L: Henri *Delaborde:* Notice sur Paul Delaroche (P 1857); »PKG« 11 (1966, t. 60 — L!). — Cf. H. *Heine* (pon. IV 1887, p. 276—78 & 425 ss).

De Laudibus Sanctae Crucis, pesnitev, ki jo je zložil → *Hrabanus Maurus* in dve posebno razkošni kopiji posv. Ludoviku Pobožnemu in papežu Gregoriju IV. IR: *rkp. v Vatikanu* (Bibl. Vat., Reg. 124) in *rkp. na Dunaju* (47 listov 40,3 × 30,7 cm, Fulda o. 840, Österreichische Nationalbibl., Cod. 652), med miniaturami tega zadnjega npr. *Hrabanus kleči pred križem* (f. 3r) in *Ludovik Pobožni kot »miles christianus«* (f. 3v) — v obeh teh primerih se stihi nadaljujejo skozi upodobitev, pri čemer dobe še poseben pomen.

L: Karl der Große (1965, kat. št. 497 — L!). — Cf. P. *Bloch* (1962), W. *Braunfels* (1968); »US« 6 (1970, p. 117).

Delaunay, Robert (1885—1941), fr. slikar, r. v Parizu, u. (56) v Montpellierju. Povezan s kubizmom, utemeljitelj v abstr. umetn. vodeče smeri, ki jo je → *Apollinaire* imenoval *orfizem* (že 1912 nepredmetna slika *Le Disque*). S: npr. *Eifflov stolp* (1910, Guggenheim in Basel), *Mesto Pariz* (1910/12, MAM), vrsta slik *Les Fenêtres*, npr. *Okno* v MAM (1912/13).

L: Dict peint mod (1954); Robert Delaunay: Du Cubisme à l'art abstrait, Documents inédits et Catalogue de l'oeuvre (P 1957, uv Pierre *Francastel*); H. *Chipp*, Orphism and Color Theory (AB, 1958); ReadP (1959 [1969]); Robert *Rosenblum* (EWA IV, 1961, s. v.); H. *Read* (Kindler II, 1965, s. v. — L!). — Cf. W. *Haftmann* (4. izd. 1965; 1965).

dela usmiljenja → *Sedem del usmiljenja*

Delavci v vinogradu → *Prilika o delavcih v vinogradu* (evang. ik. m.)

Delbrueck, Richard (1875—1957), nem. klas. arheolog, univ. prof. (Gießen in Bonn), r. v Jeni, u. v Bonnu.

B: *‚Ein Porträt Friedrichs II. von Hohenstaufen'* (ZfbK, 1903); *Hellenistische Bauten in Latium, I—II* (Str 1907—1912); *Antike Porträts* (Bn 1912); *‚Der römische Sarkophag in Melfi'* (Jb. des Kaiserlich deutschen archäologischen Instituts, 1913); *Bildnisse römischer Kaiser* (Bl 1914); *Die Consular-Diptychen und verwandte Denkmäler* (Bl 1929, »Stud. zur spätantiken Kg.« 2); *Antike Porphyrwerke* (Bl-Lpz 1932, ista z. 6); *‚Der spätantike Kaiserornat'* (Die Antike, VIII, 1932); *Spätantike Kaiserporträts* (Bl 1933); *Die Münzbildnisse von Maximinus bis Carinus* (Bl 1940); *Probleme der Lipsanothek in Brescia* (Bn 1952, »Theophaneia: Beitr. zur Religions- u. Kirchengesch. des Altertums« 7); *‚Notes on the Wooden Doors of Santa Sabina'* (AB, 1952).

Delen, Adrien J. J. (1883—....), belg. um. zgodovinar in muzealec, 1944—48 direktor antwerpenskega *Koninklijk Museum voor Schoone Kunsten*.

B: *Rik Wouters: zijn leven, zijn werk, zijn einde* (Antw 1922); *Musée Royal des Beaux-Arts, Anvers: Catalogue descriptif, Maîtres anciens* (Anv 1948).

Delevoy, Robert L(éon), (1914—....), belg. um. zgodovinar in lik. kritik, direktor *École nationale supérieure d'Architecture et des Arts décoratifs* v Bruslju.

B: *La Jeune Peinture Belge* (Br 1945); *Goya* (P 1954); (& J. Lassaigne) *La Peinture flamande: De Jérôme Bosch à Rubens* (G: Sk 1958, »P-C-H«); *Bruegel* (G: Sk 1958, »Le Goût« 29); *Victor Horta* (Br 1958, »MAB«); *‚Le Musée d'art moderne de Rio de Janeiro'* (Qdr, 1959); *Bosch* (G: Sk 1960, »Le Goût« 34); *Léger* (ib. 1962, »Le Goût« 38); *Dimensions du XXe siècle:* 1900—1945 (ib. 1965, »A-I-H«).

L: WWB (1962).

DELFI v Fókidi so bili s svojim slavnim preročiščem (pitijski odgovori v Apólonovem svetišču) poleg → *Olimpije* najpomembnejše središče starega grš. sveta. Fr. arheologi so tu odkopavali od 1861 dalje. Najdbe hrani poseben muz.

L: EWA VI (1962, stp 898—901 — L!); P. *Hoyle:* Delphi und sein Orakel: Wesen und Bedeutung des antiken Heiligtums (Wsb 1968); S. *Meletzis* & H. *Papadakis:* Delphi: Heiliger Bezirk und Museum (3. izd., Mn 1968, »Große Kstführer« 45/46); »US« 3 (1969, repr. p. 90, 113, itd.).

~ **tólos,** okrogel tempelj (arh. Teodor iz Fokaje, o. 390 pred) z 20 dorskimi stebri.

L: »US« 3 (1969, repr. p. 180).

~ **zakladnica Aten,** sez. v najstar. obliki grš. templja, tj. kot *tempelj in antis* (konec VI. st. pred, rest.).

L: Jordan (1961); »US« 3 (1969, repr. p. 117).

delfin (angl. *the dolphin*, fr. *le dauphin*, nem. *der Delphin*), nekdaj veljal za najmočnejšo in največjo ribo, zato velikokrat predstavlja kita v Jonovi zgodbi (→ *Jona*), v naslonu nanjo pa je v kršč. umetn. podoba → *Vstajenja* in tudi samega Kristusa. Cf. s. v. *Arion.*

L: Ferguson (1954); Réau I (1955, p. 88); Liselotte *Wehrhahn-Stauch* (LCI I, 1968, stp 503—04 — L!).

Delisle, Léopold (Victor), (1826—1910), fr. paleograf in zgodovinar, poznavalec IR; generalni direktor pariške *Bibl. Nat.*

B: *Inventaire des manuscrits du fonds latin* (5 knj., P 1863—1871); *Le cabinet des manuscrits de la Bibliothèque impériale* (3 knj. & atlas [razen v 1. knj. v naslovu *Bibl. nationale*], P 1868—1881); *Mélanges de paléographie et de bibliographie* (P 1880); *Les manuscrits du comte d'Ashburnham* ... (P 1883); ‚*Les livres d'heures du duc de Berry*' (GBA, 1884); *Les collections Bastard d'Estang à la Bibliothèque nationale: Catalogue analytique* (Nogent-le-Rotrou 1885); ‚*Notice sur un livre d'astrologie de Jean duc de Berry*' (Bull. du Bibliophile, 1896); (& Paul Meyer) *L'Apocalypse en français au XIIIe siècle* (P 1901); *Fac-similé de livres copiés et enluminés pour le roi Charles V* (Nogent-le-Rotrou 1903); *Recherches sur la librairie de Charles V* (2 knj. & table, P 1907); *Les heures dites de Jean de Pucelle, manuscrit de la collection de M. le Baron Maurice de Rothschild* (P 1910); ‚*La Bible de Robert de Billyng et de Jean Pucelle*' (Rev. de l'art chrétien, 1910).

deli sveta → *trije deli sveta*

Delitio, Andrea, it. slikar v Abruzzih, akt. v zadnjih decenijih XV. st. S: npr. *StS-e* v stolnici v → *Atriju.*

L: cf. B. *Berenson* (1968, repr. 662—70).

deli zemlje (angl. *continents*, fr. *les parties du monde*, it. *parti del mondo*, nem. *die Erdteile*), ik. m., kot → *orbiculus* ali *orbis tripartitus* ali kot *personifikacije* predstavljene tri celine, *Afrika*, *Azija* in *Evropa* resp. njihovi prebivalci, pozneje kot 4. kontinent tudi *Amerika.* Tri dele zemlje ponazarjajo tudi → *trije kralji.*

L: James Hazen *Hyde*, L'iconographie des Quatre Parties du Monde dans les Tapisseries (GBA, 1924); *id.*, The Four Parts of the World as Represented in Old Time Pageants and Ballets (Apollo, 1926 & 1927); Pigler II (1956, p. 500—02, s. v. *Die vier Weltteile*); RDK V, zv. 57/58 (1965, s. v. *Erdteile*); LCI I (1968, s. v. *Erdteile*). — Cf. A. *Schönberger* (1965).

Dell, Peter, star., nem. rezbar v Würzburgu, Riemenschneiderjev učenec. P: vrsta lesenih kipcev, ponazarjajoča *7 pogl. grehov*, med 6 ohranjenimi (o. 1530, Nürnberg) npr. *Nečistost* (viš. 27,3 cm), *Požrešnost* in *Jeza.*

L: Marle Icon II (1932, repr. 84 p. 72); »US« 8 (1968, repr. p. 252). — Cf. E. F. *Bange* (Die Kleinplastik 1928).

Dell'Abbate, Niccolò → *Abbate, Niccolò dell'*

Della Bella, Stefano → *Bella, Stefano della*

Dell'Acqua, Cesare (1821—1904), it. slikar, r. v Piranu, u. v Bruslju. S: portreti in zg. podobe, npr. *Ces. Karel VI. obišče Trst* (d. 1856, Trst, Civico Mus. Revoltella — cf. J. *Gruden*, Zgod. slov. naroda, repr. p. 937).

Della Francesca, Piero → *Piero della Francesca*

Della Pergola, Paola (1907—....), it. (ž.) um. zgodovinarka, od 1948 dalje direktorica *Gall. Borghese* v Rimu.

B: *I Carracci* (R 1932); ‚*Quattro ritratti di Andrea Pozzo*' (Studi trentini, 1932); ‚*Il ritratto n. 185 della Galleria Borghese*' (Arte Ven, 1952); *Giorgione* (Mi 1955); *Galleria Borghese: I Dipinti, I—II* (R 1955—1959); ‚*Gli inventari Aldobrandini*' (AAM, 1960); *Villa Borghese* (R 1962); ‚*Gli inventari Aldobrandini: l'inventario del 1682*' (AAM, 1963); ‚*L'inventario Borghese del 1693*' (ib., 1964—65).

L: Chi è (1961).

Della Porta, Giacomo (o. 1540—1602), it. arhitekt, r. in u. v Rimu, tam dkč. več Vignolinih in Michelangelovih del (*Kapitolski trg* 1564—94, z Dom. Fontano *kupolo Petrove c.* 1586—93). A: v Rimu *Pal. Chigi* (takrat *Pal. Aldobrandini*, zač. 1562, dkč. C. Maderno), **pročelje c. il Gesù* (o. 1575—84), *dvorišče Pal. della Sapienza* (1579), *Fontana delle Tartarughe* na Piazza Mattei (1585, bron. kipi T. Landini) in *pročelje c. S. Luigi dei Francesi* (1589), v Frascatiju pa *Villa Aldobrandini* (1598 do 1604) s *parkom in kaskádami.*

L: Venturi XI/2 (1939); Peter *Murray* (EWA XI, 1966, stp 468—69 — L!); »PKG« 8 (1970, zlasti p. 335 — L!).

Della Porta, Guglielmo (1500?—1577), it. kipar in restavrator ant. plastike, r. pri Luganskem jezeru, u. v Rimu. P: predvsem **nagrob. papeža Pavla III.* (model dkč. 1552, celota dkč. 1576, Petrova c. v Rimu), ki s svojima personifikacijama kreposti navezuje na Michelangelove

dnevne čase v Medičejski kapeli: prvotno gola *Pravičnost* z liktorskim snopom in *Razumnost* z ogledalom (po izročilu naj bi prva kazala obraz papeževe sestre Giulie Farnese, druga pa matere Giovanelle Caetani). Soho Pravičnosti je 1595 s kovinsko draperijo »oblekel« umetnikov sin, Teodoro Della Porta.

L: Panofsky Tomb (1964, p. 94, repr. 438). — Cf. G. *Delogu* (1956), W. *Gramberg* (1964).

Della Quercia, Jacopo (1371/74—1438), it. kipar, najodličnejši predstavnik sienske plastike, ki je očitno že na zač. XV. st. užival ugled tudi v Florenci (→ *natečaj za druga vrata*). Njegovo med gotiko in zgodnjo renesanso razpeto delo (vse marmor) je pozn. občudoval tudi Michelangelo. P (najpomembnejše): **nagrob. Ilarie del Carretto* (1406, Lucca, katedr.), **Fonte Gaia* (1409—19) v → *Sieni*, **reliefi* na gl. portalu c. S. Petronio v → *Bologni* (1424—38).

L: Venturi VI (1908); J. *Lányi*, Quercia Studien (Jb. f. Kw., 1930); L. *Biagi:* Jacopo della Quercia (F 1946); Giusta *Nicco Fasola* (EWA IV, 1961, s. v. — L!); Renzo *Chiarelli:* Jacopo della Quercia (Mi s. a., »MdS« 5). — Cf. E. *Carli* (1949), J. *Pope-Hennessy* (I 1955), P. *Schubring* (Bl 1907), Ch. *Seymour* (Harm 1966), itd.

Della Robbia, Andrea (1435—1525), it. florent. kipar, nečak, sodel. in naslednik Luke (infra). P: mdr. priljubljeni *bambini*, tj. *otročki v plenicah* na pročelju florent. Ospedale degli Innocenti (žg. glina, reliefi, zač. 1463—66).

L: cf. P. *Bargellini* (1965), A. *Marquand* (1922), Ch. *Seymour* (Harm 1966).

Della Robbia, Luca (1399/1400—1482), it. florent. kipar, za L. Ghibertijem in Donatellom tretji v. kipar florent. zgodnje renesanse, mojster uskladeno mirne lepote. P: *Cantoria* za florent. stolnico (marmor, 1431—38, Florenca, Mus. dell'Opera del Duomo), več *reliefov* za florent. *Campanile* (1437—39), bron. *vrata za* t. i. Staro zakristijo florent. stolnice (1446/74, *in situ*) in nad njimi (ravno tako *in situ*) v timpanu relief **Vstajenje* (1442/45) kot najstar. dkm. plastika iz pološčene žg. gline, ki jo je Luca uvedel v florent. kiparstvo in s katero je ime njegove družine ostalo neločljivo povezano v zgod. umetnosti.

L: Venturi V (1908); I. B. *Supino* (THB XXVIII, 1934, p. 413—14 — L!); Anna Maria *Petrioli:* Luca della Robbia (Mi s. a., »MdsS« 7). — Cf. G. *Delogu* (1956 — L!), A. *Marquand* (1914), L. *Planiscig* (1940), P. *Schubring* (1905 [2. izd. 1921]), Ch. *Seymour* (Harm 1966 — L!).

Della Rovere, it. družina s plemenito torinsko in manj plemenito ligurijsko vejo, ki je smela uporabljati v grbu hrast (it. *il róvere*) šele potem, ko je bil izvoljen za papeža njen član, tj. → *Sikst IV.* Cf. s. v. *Julij II.*

L: cf. G. de *Tervarent* (I 1958, stp 91).

Delogu, Giuseppe, tudi *De Logu* (1898—....), it. um. zgodovinar.

B: *Giovan Battista Castiglione detto il Grechetto* (Bol 1928); *Pittori veneti minori del Settecento* (V 1930); *Pittori minori liguri, lombardi e piemontesi del '600 e '700* (V 1931); *La pittura italiana del Seicento* (F 1931); *La scultura italiana del Seicento e del Settecento* (F 1932; n. izd. 1933); *Leonardo da Vinci* (Berg 1934); *L'architettura italiana del Seicento e del Settecento* (F 1935); *Essai d'une bibliographie internationale d'histoire de l'art: 1934—1935* (Berg 1936); *Italienische Baukunst: Eine Anthologie vom 11. bis 19. Jahrhundert* (Z 1946); *Antologia della pittura italiana dal XIII al XIX secolo* (2. izd., Berg 1947); *Tiziano* (ib. 1950); *Veronese: La cena in Casa di Levi* (Mi 1951); *Tintoretto* (Mi 1953, »I grandi maestri del disegno«; nem. izd. Z 1955); *Antologia della scultura italiana: dall' XI al XIX secolo* (Mi 1956); *La pittura veneziana dal secolo XVI al XVIII* (Berg 1958); *Natura Morta Italiana* (ib. 1962); *‚Aggiunte alla »Natura Morta Italiana«'* (Emp, 1629); *‚An unknown Portrait of Monteverdi by Domenico Feti'* (BM, 1967).

L: Lodovici (1942); Chi è (1961, s. v. *De Logu*).

Delo iz umetnikovih rok zasluži pohvalo, bibl. citat (Sir 9, 17, v vulgati *Ecli 9, 24*), v nem. obliki: *Das Werk lobt den Meister.*

Delo prvih staršev, ik. m. po Bibliji (1 Mojz 3, 16—19 & 23): običajno Adam koplje, Eva pa prede in doji. Up: npr. *relief* na → *Bernwardovih vratih v Hildesheimu* (levo krilo, 1008/15), mojster Wiligelmo (*relief*, Modena, pročelje katedr.), mojster Niccolò (*relief*, 1138, Verona, pročelje c. S. Zeno), *mozaik* v 1. kupoli narteksa Markove c. v Benetkah (o. 1216/20), Bertram iz Mindena (12. zgornji prizor na prvič odprtem → *Grabowskem olt.*, dkč. 1379), Della Quercia (*relief*, 1424/38, Bologna, gl. portal c. S. Petronio), Janez iz Kastva (*freska*, 1490, Hrastovlje), Rafaelova delavnica (*freska*, → *Rafaelove loggie* [8. prizor], 1517/19).

L: Réau II/1 (1956, p. 91—93); H. *Schade* (LCI I, 1968, stp 67—68); Stele (1969, repr. 173); »MdS« 28 (t. V). — Cf. H. *Holländer* (1969, repr. p. 80).

Delteil, Loys (-Henri), (1869—1927), fr. grafik in poznavalec grafike.

B: **Le peintre-graveur illustré* (*XIXe et XXe siècles*), *I—XXXI* (P 1906—1930); *Manuel de l'amateur d'estampes du XVIII siècle* (P 1910); *Manuel de l'amateur d'estampes des XIXe & XXe siècles* (1801—1924) (2 knj., P 1925); 700 *reproductions d'estampes des XIXe & XXe siècles pour servir de complément au manuel de l'amateur d'estampes de L. Delteil* (2 knj. P 1926).

Delvaux, Paul (1897—....), belg. slikar, surrealist, ki ga je bistveno vzpodbudilo odkritje Magrittovega slikarstva 1936. S: z melanholično erotiko in veristično obnovo nadrobnosti zaznamovani ženski akti v bolj ali manj nenavadnem okolju, npr. *Zora* (*L'Aurore*, 1937, Peggy Guggenheim), *Speča Venera* (1944, Tate).

L: Claude *Spaak:* Paul Delvaux (Antw 1948, »MAB«); ReadP (1959 [1969]); H. *Read* (Kindler II, 1965, s. v. — L!); Paul-Aloïse de *Bock:* Paul Delvaux (P 1967); Maurice *Nadeau:* Les Dessins de Paul Delvaux (P 1967). — Film *L'Univers de Paul Delvaux* (Henri Storck & René Micha 1945, kom. Paul Eluard).

De manu mortis liberabo eos, de morte redimam eos, bibl. citat (Oz 13, 14: v slov. prev. *Ali jih bom iztrgal iz oblasti podzemlja, jih rešil iz rok smrti*?). Cf. s. v. *Apostolska vera* (prerok Ozej ob Tomažu).

Demarateion, sirakuški srebrnik, ki ga je bila dala kovati Demarete, žena tirana Gelona I. (o. 479 pred). Avers: *četverovprega z Nike in levom v skoku.* Revers: *glava Artemide-Aretuse med 4 delfini.*

L: Willy *Schwabacher:* Das Demarateion (Bremen 1958, »Opus nobile« 7). — Cf. K. *Schefold* (1967 — L!).

Demétra ali *Deméter*, grš. boginja zemlje in rodovitnosti, pos. poljedelstva; hči *Kronosa* in *Rée*, imela z *Zéusom* hčer →*Perséfono*. Njeni atributi so klas, mak, žerjav; v rim. mitologiji ji ustreza *Cêres*. Up: npr. 1812 v Knidosu najdena marm. *soha* (viš. 153 cm, o. 340/30 pred, Br. Mus.).

L: Grimal (1951, p. 119—21); Hunger (1955, p. 84—87); EWA III (1960, t. 380); »PKG« 1 (1967, t. 111); Grant (1968).

Demetrij (grš. *Demetrios*, fr. *Démetrius de Salonique*, hrv. *Dimitrije*, rus. *Dmitrij* [izv. *Mitja* in *Mitka*], srb. *Dimitrij*), kršč. svetnik, patron Soluna, eden izmed v. mučencev vzh. krščanstva (8. X.), ki naj bi ga bili po legendi 306 s sulico usmrtili v ječi. Up: npr. znani **mozaik* iz 629/43 (Solun, Hagios Demetrios, slop ob vhodu v transept).

L: Mille Santi (1931, p. 171); Réau III/1 (1958, p. 372—73 — L!); SSS (1966); Keller (1968, p. 149); »PKG« 3 (1968, t. II). — Cf. J. *Braun* (1943, stp 182—83).

Les **Demi-dieux,** knj. z. (P: Éditions du Dimanche) umetniških monografij z uvodi znanih pisateljev in dobrimi črno-belimi posnetki. Cf. J. *Cassou* (1947), A. *Gide* (1945), A. *Maurois* (1948), P. *Mac Orlan* (1951).

Demóstenova portretna soha, odličen primer zgodnje helenistične plastike in njenega portretnega realizma, delo kiparja Polieukta (o. 280 pred): bron. kip, ohranjen v več rim. marm. kopijah, od katerih je najbolj znana v →*Rimu* v Vatikanskih muzejih in v →*København* (Ny Carlsberg).

L: EWA VII (1963, t. 160); »PKG« 1 (1967, t. 120 — L!).

Demókrit in Heraklít, ik. m.: »smejoči se in jokajoči filozof«, tj. →*Demókrit* iz Abdêre (cf. infra), *Democritus omnium derisor*, in *Heraklít* iz Efeza (o. 540—o. 480 pred). Up: npr. Bramante (sneta *freska*, o. 1480/85, Brera).

L: L. Möller (RDK III, 1954, stp 1244—51 — L!); Pigler II (1956, p. 296—98); A. *Blankert*, Heraclitus en Democritus (Nkj, 1967). — Cf. B. *Berenson* (1968, repr. 1375), W. *Weisbach* (1928).

Demókrit(os) iz Abdêre v Trakiji (o. 460—baje o. 360 pred), grš. filozof. Up (cf. supra & s. v. *Burton, Robert*): npr. Salvator Rosa (1650/51, København) — takó rekoč v vlogi žalostnega Heraklíta, predvsem pa v ikonogr. izročilu Dürerjeve →*Melencolia I* in obdan z bogatim tihožitjem tipa →*Vanitas*.

L: Saturn and Melancholy (1964); Vorländer I (1968 — L!). — Cf. R. W. *Wallace* (1968).

Dempsey, Charles, amer. um. zgodovinar, prom. 1963 na *Princeton Univ.* z dis. *Poussin and the Natural Order*.

B: ‚*Poussin and Egypt*' (AB, 1963); ‚*Poussin's Marine Venus at Philadelphia: A Re-Identification Accepted*' (JWCI, 1965); ‚*The Classical Perception of Nature in Poussin's Earlier Works*' (ib., 1966); ‚*The Textual Sources of Poussin's »Marine Venus« in Philadelphia*' (ib., 1966); ‚*Two »Galateas« by Agostino Carracci re-identified*' (ZfKg, 1966); ‚*Euanthes Redivivus: Rubens's »Prometheus Bound«*' (JWCI, 1967); ‚*»Mercurius Ver«: the Sources of Botticelli's »Primavera«*' (ib., 1968); ‚*»Et nos cedamus amori«: Observations on the Farnese Gallery*' (AB, 1968).

Demus, Otto (1902—....), avstr. um. zgodovinar in konservator, poznavalec biz. mozaikov, zlasti v Italiji. Prom. na Dunaju 1928 (učenec Strzygowskega), bil deželni konservator v Celovcu (1929—36), asist. in drž. konservator v avstr. *Bundesdenkmalamt* (1936—39) in ob nacistični priključitvi Avstrije emigriral v London; po vojni vodil *Bundesdenkmalamt* (od 1946 dalje), sicer pa ord. na dunajski univ.

B: (& E. Diez) *Byzantine Mosaics in Greece: Hosios Lucas and Daphni* (C [Mass.] 1931); *Die Kunstdenkmäler des Politischen Bezirkes Klagenfurt* (Klagenfurt 1931); ‚*Über einige venezianische Mosaiken des* 13. *Jahrhunderts*' (Belv, 1931); ‚*Ein kärntner Maler in Krain* (Kärntner Heimatblätter [Beljak], 20. II. 1934); *Die Mosaiken von San Marco in Venedig:*

1100—1300 (Baden bei W 1935); ‚*Kunstgeschichtliche Wechselbeziehungen in italienisch-kärntnerischem Grenzgebiet während der Gotik*' (Beitr. zur Gesch. u. Kulturgesch. Kärntens, Klagenfurt 1936); ‚*Der Meister von Gerlamoos*' (JSW, 1937 & 1938); ‚*Die gotische Wandmalerei*' (K. Ginhart [izd.]: Die bildende K. in Österreich: Gotische Zeit, W 1938); *Hans von Tübingen Votivtafel* (Klagenfurt-W 1947, »Meisterwerke der österreichischen Tafelmalerei«); *Byzantine Mosaic Decoration: Aspects of Monumental Art in Byzantium* (L 1947 [rkp 1941]); ‚*The Ciborium Mosaics of Parenzo*' (BM, 1945); *Middle Byzantine Churches and their Decoration* (L 1948); *The Mosaics of Norman Sicily* (L 1949); ‚*Das älteste venezianische Gesellschaftsbild*' (Jb. ÖBG, 1951); ‚*Der toskanische Inkrustationsstil und Venedig*' (ANK, 1954); ‚*A Renascence of Early Christian Art in Thirteenth-Century Venice*' (A. M. Friendov zb., 1955); ‚*Die Entstehung des Paläologenstils in der Malerei*' (11. biz. kongr., 1958); *The Church of San Marco in Venice: History, Architecture, Sculpture* (Wsh 1960, »DOs« 6); ‚*Two Palaeologian Mosaic Icons in the Dumbarton Oaks Collection*' (DOp, 1960); ‚*Das Paradies von San Marco*' (Einemov zb., 1965); ‚*Die Rolle der byzantinischen Kunst in Europa*' (Jb. ÖBG, 1965); **Romanische Wandmalerei* (Mn 1968); ‚*Restorer and art historian*' (S. Lorentzov zb., 1969); ‚*Zu den Apsismosaiken von Sant'Apollinare in Classe*' (Jb. ÖBG, 1969); ‚*Zu den Freskenfunden des letzten Jahrzehnts*' (ÖZKD, 1969); *Byzantine Art and the West* (NY: NY UP 1970).

L: ÖG (1951); RépM (1960); WWA (1962; 1964).

De natura rerum, znamenita razprava → *Izidorja Seviljskega*, ki je odločilno vplivala na srednjev. predstave o zgradbi sveta. Avtor jo je 612/20 posvetil vizigotskemu kralju Sisebutu. Celota predstavlja kompilacijo kronografije, kozmografije in meteorologije s citati iz Biblije in po Vergilu. Med ilustracijami, s katerimi se ponašata 2 najstar. rkp. v pariški *Bibl. Nat.* (*Ms. lat. 6400 G* in *Ms. lat. 6413*), sta tudi t. i. ambrozijanski tabli elementov (f. 122v resp. f. 5v). Po tiskani izd. *De natura rerum* (Au 1472) je ustrezno lesor. ilustracijo prevzel kot znamenje za svoje izdaje → *Warburgov institut*.

L: cf. B. *Teyssèdre* (1960).

Denegri, Ješa (Jerko), (1936—....), srb. um. zgodovinar in lik. kritik, kustos MSU v Bgd.

B: ‚*Slikarstvo kao dio intimnog dnevnika*' (Izraz [Sa], 1963 — G. Stupica); ‚*Pogled u sebe, pogled unatrag (o slikarstvu Marka Š štaršiča)*' (ib., 1964); ‚*Kipar Kosta Angeli Radovani*' (Um Bgd, št. 1, 1965); ‚*Skulptor Olga Jevrić*' (ib., št. 2, 1965); ‚*Ivan Picelj*' (ib., št. 5, 1966); ‚*Elementi za određenje pojave nove predmetnosti u mladom beogradskom slikarstvu*' (ib., št. 9, 1967); ‚*Aspekti i alternative posleratnih pokreta*' (ib., št. 21, 1970).

Denis, Maurice (1870—1943), fr. slikar in grafik, član skupine → *Nabis*, pomemben teoretik. Kot pobožen katoličan z Desvallièresom ust. delavnice cerkv. umetn. (*Ateliers d'Art Sacré*), akt. tudi kot scenograf (Jarry: *Ubu-roi*, 1896!). S (najboljše o. 1891—96, pozn. se zgledoval zlasti po fra Angelicu): e. g. *Le Soir trinitaire* (1891, Louveciennes, Mme Dejean), *April* (d. [18]92, Otterlo), *Muze* (*Les Muses*, d. 1893, MAM), *Jakobov boj z angelom* (o. 1893, Lausanne, Paul Joséfowitz), *Avtp. z ženo Marto o somraku* (*Le Dessert au jardin*, d. 1897, Pariz, zas. z.), *Družina Mellerio* (d. 1897, MAM), → *Hommage à Cézanne* (d. 1900, ib.), *Sinite parvulos* (d. 1900, Neuß, Clemens Sels Mus. [z avtp. in portreti družine]), *Obisk pri Cézannu* (1906, Alençon, z. J. F. Denis), *Jan Verkade* (d. [19]06, MAM), pozn. npr. *Oznanjenje* (d. 1913, ib.). — Ilustr. Verlaina, Gida, Danteja, de Vignyja in Claudela (→ *Vollard*).

B: *Théories: 1890—1910* (P 1912); *Nouvelles Théories: 1914—1921* (P 1922); *A. Maillol* (P 1925, »Coll. des Cahiers d'Aujourd'hui«); *Journal intime* (P 1927); *Charmes et Leçons d'Italie* (P 1933); ‚*L'Epoque du Symbolisme*' (GBA, 1934); *Histoire de l'Art Religieux* (P 1939); *Maillol: dessins et pastels* (P 1942); *Sérusier: sa Vie, son Oeuvre* (P 1943); *Journal: 1884—1943* (3 knj., P 1957—1959).

L (tudi s. v. *Nabis*): Edouard-Joseph I (1930, s. v.); R. *Cogniat* (Dict peint mod, 1954, s. v.); H. *Read* (Kindler II, 1965, s. v. — L!); Maurice Denis (P 1970 [rk, Orangerie des Tuileries] — L!). — Cf. F. *Fosca* (1924), P. *Jamot* (1945).

Denis, Valentin (1916—....), belg. um. zgodovinar, prof. za muzikologijo in zgod. slikarstva na katol. univ. v Louvainu (Leuvenu).

B: *De Muziekinstrumenten in de Nederlanden en in Italië naarhun afbeelding in de 15e eeuwse kunst, I: Hun vorm ontwikkeling* (Leuven 1944, »Universiteit te Leuven: Publicaties op het gebiet der geschiedenis en der philologie« 3/20); ‚*Saint Job, patron des musiciens*' (Rev belge, 1952); *Tutta la pittura di Jan van Eyck* (Mi 1954, »B. A. R.«); *Hugo van der Goes* (Br 1956); *Dieric Bouts* (Brussel-A 1957).

Denis de Paris → *Dionizij*

De Nittis, Giuseppe (1846—1884), it. slikar in grafik, r. v Barletti v Apuliji, u. v Franciji v Saint-Germain-en-Laye. Svetovljanski in prilagodljiv virtuoz, sodel. na razst. → *francoskih impresionistov* 1874 (povabil ga je → *Degas*).

B: *Notes et souvenirs* (P 1895).

L: E. *Piceni:* Giuseppe De Nittis (R 1933). — Cf. L. *Bénédite* (1926), G. *Delogu* (2. izd. 1947 — L!).

»Denn das Naturell der Frauen ist so nah mit Kunst verwandt« (svobodno ponašeno: *Zakaj ženska narava je v takó bližnjem sorodstvu z umetn.*«, citat iz 2. dela Goethejevega Fausta (pesem vrtnaric v 1. dejanju, 5106.—07. stih).

Denon, (Dominique-)Vincent, *baron* (1747—1825), fr. diplomat, pisec o lik. umetn., muzealec in grafik, u. (78) v Parizu. Napoleon, katerega

je bil spremljal v Egipt, ga je 1804 imenoval za generalnega direktorja fr. muzejev.

L: cf. N. von *Holst* (1967).

Deonna, Waldemar (1880—1959), švic. arheolog. Štud. na univ. v Ženevi in Parizu, prof. za arheologijo na univ. v Ženevi in direktor tamk. *Mus. d'Art et d'Hist.*

B: *Les Statues de terre cuite dans l'antiquité* (P 1908); *L'Archéologie, sa valeur, ses méthodes* (3 knj., P 1912); *Essai sur la genèse des monstres dans l'art* (P 1915); ‚*La Vierge de Miséricorde*' (Annales du Musée Guimet, 1916); ‚*Aphrodite à la coquille*' (RA, 1917); *L'Archéologie, ses principes, son utilité* (G 1921); *L'Archéologie, son domaine, son but* (P 1922); ‚*La Sirène, femme-poisson*' (RA, 1928); ‚*Le Groupe des trois Graces nues et sa descendance*' (RA, 1930); ‚*Pieds de meubles antiques et modernes*' (Genava, 1938); ‚*Histoire d'un emblème: la couronne murale des villes et pays personnifiés*' (ib., 1940); ‚*L'art national de la Suisse romaine*' (ib., 1941); ‚*Quelques portraitistes genevois du XVIIIe siècle*' (ib., 1943); *Du miracle grec au miracle chrétien, I—III* (Bâle 1945—1948); *La sculpture suisse des origines à la fin du XVIe siècle* (ib. 1946, »Art suisse« 1); ‚*Les crucifix de la vallée de Saas* (*Valois*): *Sol et Luna, Un thème iconographique*' (Rev. d'hist. des religions, 1946 & 1947); *Études d'archéologie et d'histoire* (G 1947); ‚*Les lions attachés à la colonne*' (Ch. Picardov zb. I, 1949); ‚*Éternité*' (Bidezov & Cumontov zb., 1949 [s. v. *Cumont*] — ant. & srednjev. upodobitve sonca in lune); ‚*Daniel, le maître des fauves: à propos d'une lampe chrétienne du musée de Genève*' (AAs, 1949); ‚*Salva me de ore leonis*' (Rev Belge, 1950); ‚*Une clef de voûte de l'église de la Madeleine à Genève: La chauve-souris et le lierre*' (RSAA, 1952); ‚*La femme et la grenouille*' (GBA, 1952 [tudi H. Tietzejev zb.]); *Le symbolisme de l'acrobate antique* (Br 1953); ‚*The Crab and the Butterfly: A Study in Animal Symbolism*' (JWCI, 1954); ‚*La légende de Pero et de Cimon et l'allaitement symbolique*' (Latomus, 1954); ‚*Laus asini: L'âne, le serpent, l'eau et l'immortalité*' (Rev Belge, 1956); ‚*L'abeille et le roi*' (ib., 1956); ‚*Les thèmes symboliques de la légende de Pero et de Cimon*' (Latomus, 1956); ‚*Mercure et le scorpion*' (ib., 1958).

L: WWA (1958). — Zbornik: Hommages à Waldemar Deonna (Br 1957).

De Pisis, Filippo, s pr. im. Luigi *Tibertelli* (1896—1956), it. slikar in književnik, ob fr. impresionistih in Fr. Guardiju izoblikovan »impresionistični lirik«. R. v Ferrari, 1925—39 v Parizu, u. (59) v Benetkah. S: npr. *Beato Labre* (1942, MG).

B: *Marino Marini* (Mi 1941); *Prose e articoli* (ib. 1947).

L: S. *Solmi:* Filippo De Pisis (Mi 1941); Filippo De Pisis (Ferrara 1951 [rk, Castello Estense]) G. *Raimondi:* Filippo De Pisis (F 1952); Dict peint mod (1954, s. v.); H. *Read*, Pisis (Kindler IV, 1967). — Cf. W. *George* (1928).

deponet iniquitates nostras et proiciet in profundum maris omnia peccata nostra, bibl. citat (Mih 7, 19: *pod noge si bo vrgel našo krivdo, v globočino morja vse naše grehe*). Cf. s. v. *Apostolska vera* (Mihej ob Simonu Tadeju).

Deri, Max (1878—....), nem. (ž.) um. zgodovinar in lik. kritik (*Berliner Zeitung am Mittag*). Prom. 1905 v Halle a. S. pri A. Goldschmidtu.

B: *Das Rollwerk in der deutschen Ornamentik des 16. und 17. Jahrhunderts* (Bl. 1906; dis.); *Die Malerei im XIX. Jahrhundert: Entwicklungsgeschichtliche Darstellung auf psychologischer Grundlage* (Bl 1919, 2 knj.); *Naturalismus, Idealismus, Expressionismus* (Lpz 1920); *Das Bildwerk* (Bl 1924); *Die Stilarten der bildenden Kunst im Wandel von zwei Jahrtausenden* (Bl 1932).

L: JL II (1928); UJE 3 (1941).

De Rinaldis, Aldo (1881—....), it. um. zgodovinar in muzealec.

B: *Guida illustrata del Museo Nazionale di Napoli, II: Pinacoteca* (N 1911); *Bernardo Cavallino* (R 1921, »Bibl. d'arte illustrata«); *La Regia Pinacoteca di Napoli: Catalogo* (N 1928); *Die süditalienische Malerei des 17. Jahrhunderts* (F-Mn 1929; angl. izd.: *Neapolitan Painting of the Seicento*, NY-F 1929); *Simone Martini* (R 1936); *La Galleria Nazionale d'Arte antica* (2. izd., R 1936, »Itinerari« 14); *La R. Galleria Borghese in Roma* (R, »Itinerari« 43); *La Danae del Correggio* (Mi 1949).

L: Lodovici (1942).

»Der Menschheit Würde ist in eure Hand gegeben« (*Dostojanstvo človeštva imate v rokah*) velja umetnikom v Schillerjevi pesnitvi »Die Künstler« (1788) v 443. stihu.

Der Nersessian, Sirarpie, amer. um. zgodovinarka, poznavalka biz. rkp., profesorica v Dumbarton Oaksu.

B: ‚*The Initial Miniatures of the Edschmiatzin Gospels*' (AB, 1933); *Manuscrits arméniens illustrés des XIIe, XIIIe et XIVe siècles de la Bibliothèque des Pères Mékhitharistes de Venise* (2 knj., P 1937); *Armenia and the Byzantine Empire* (2. izd., C [Mass.] 1947); ‚*Western Iconographic Themes in Armenian Manuscripts*' (Focillonov zb., 1949); ‚*An Armenian Lectionary of the Fourteenth Century*' (zb. Belle da Costa Greene, 1954); ‚*The Illustrations of the Metaphrastian Menologium*' (Friendov zb., 1955); (uv) *Miniatures arméniennes* (P 1960); ‚*Le lit de Salomon*' (G. Ostrogorskega zb. I, 1963); *Armenian Manuscripts in the Freer Gallery of Art* (Wash 1963); ‚*La peinture arménienne au 7e siècle et les miniatures de l'Évangile d'Etchmiadzin*' (12. biz. kongr., 1964); *Aght'amar* (C [Mass.] 1965); ‚*A Psalter and New Testament manuscript at Dumbarton Oaks*' (DOp, 1965).

Dernjač, Joseph (1851—1920), avstr. um. zgodovinar, prom. 1883 na Dunaju, direktor biblioteke tamk. *Ak. der bildenden Künste* in Harrachove galerije.

B: *Zur Geschichte von Schönbrunn* (W 1885, dis.); ‚*Die Wiener Kirchen des 16. und 17. Jahrhunderts*' (JCC, 1906).

Deroko, Aleksandar (1894—....), srb. zgodovinar stavbarstva in arhitekt, štud. tudi na *École des Hautes Études* v Parizu pri G. Milletu. Predava zgod. biz. in starega srb. stavbarstva na fak. za arhitekturo v Bgd (docent 1928, izr. prof. 1933, ord. 1948. Dopisni član SAN (1955).

B: *Srednjevekovni gradovi u Srbiji, Crnoj Gori i Makedoniji* (Bgd 1950); *Monumentalna i dekorativna arhitektura u srednjevekovnoj Srbiji* (ib. 1953).

L: Ko je ko (1957); Svetozar *Radojčić* (ELU 2, 1962, s. v. — B!).

De Rossi, Properzia → *Rossi, Properzia de'*

Deruet, Claude (1588—1660), fr. slikar in grafik, lotarinški dvorni slikar v Nancyju (tam je bil njegov pomočnik → *Claude Lorrain*); v formalnem pogledu v mnogočem nadaljevalec poznega → *manierizma*. S: npr. za kard. Richelieuja cikel → *štirih elementov*, tj. *Ogenj, Voda, Zemlja* in *Zrak* (pred 1641, vse Orléans, Mus. des B.-A.).

L: F.-G. *Pariset*, Claude Deruet (GBA, 1952); R. *Guilly* (Kindler II, 1965, s. v. — L!). — Cf. A. *Blunt* (Harm 1965).

De Salas, Xavier → *Salas, Xavier de*

Descamps, Jean-Baptiste (1714—1791), fr. pisec o umetnosti, slikar in učitelj risanja, u. v Rouenu.

B: *La Vie des peintres flamands, allemands et hollandais: avec des portraits* (4 knj., P 1753—1764; n. izd. 5 knj., Marseille 1840—43); *Voyage pittoresque de la Flandre et du Brabant* (P 1769; rev. izd. A 1772; n. izd. P 1838; nem. izd. Lpz 1771).

L: SchlosserL (1956, p. 478 & 489).

Des cas des nobles hommes et femmes, iluminiran fr. rkp., prev. Boccacciovega De casibus virorum illustrium (pergament, 318 listov 42,5 × 29,8 cm, 1412/15, amer. zas. z.). Dve veliki in 50 manjših miniatur, posebno sijajni *Raj* (z Izgonom iz raja in starim Adamom in Evo, ki se bližata Boccacciu), med manjšimi miniaturami pa *grob Antonija in Kleopatre* (kot srednjev. gisants) in *Brunhildina smrt*.

L: Medieval Art from Private Collections (NY 1968 [rk, Cloisters 1968—69] — L!). — Cf. M. Meiss (L: Ph 1968).

Des cas des nobles et femmes malhereuses, rkp. Boccacciovega dela, ki ga je ilumíniral Jean → *Fouquet* s svojo delavnico (München, Bayerische Staatsbibliothek, Ms. fr. 6, Cod. Gall. 369). Fouquetovo lastnoročno delo je očitno samó *frontispice*, odlična celostr. miniatura, ki kaže **Vendômski proces proti vojvodi Jeanu d'Alençon leta* 1458 (*Le lit de Justice de Vendôme*, f. 2v), nastala 1458/60.

L: Exposition des Primitifs Français ... (P 1904 [rk], št. 131 bis); Paul *Wescher* (EWA V, 1961, stp 513); Werner *Pleister* (izd.): Giovanni Boccaccio: Die neun Bücher vom Glück und vom Unglück berühmter Männer und Frauen / De casibus virorum illustrium libri novem (Mn 1965). — Cf. J. *Porcher* (1959), G. *Ring* (L: Ph 1949, kat. št. 131 — L!).

Descensus ad Inferos (lat.) → *Kristus v predpeklu* (ik. m. po Nikodemovem evangeliju)

Deschamps, Paul (1888—....), fr. um. zgodovinar, medievalist, član *Inst. de France*, direktor pariškega *Mus. des Monuments Français*.

B: (& Victor Mortet) *Recueil de textes relatifs à l'histoire de l'architecture et à la condition des architectes en France: au moyen âge, XIe—XIIIe siècles ...* (P 1929, »Coll. de tèxtes pour servir à l'étude et à l'enseignement de l'histoire« 51); *Die romanische Plastik Frankreichs: Elftes und zwölftes Jahrhundert* (F-Bl 1930); *Les châteaux des Croisés en Terre-Sainte, I: Le Krac des Chevaliers* (2 knj., P 1934); (& M. Thibaut) *La Peinture murale en France: le haut moyen âge et l'époque romane* (P 1951).

DESENZANO DEL GARDA, mestece ob Gardskem jezeru (Italija, Lombardija) s *srednjev. gradom*. V žup. c. zastopan Andrea → *Celesti* in G. B. Tiepolo (*Zadnja večerja*).

Deseta božja zapoved (5 Mojz 5, 21): *Ne želi svojega bližnjega hiše ne polja ne hlapca ne dekle ne vola ne osla in ničesar, kar je tvojega bližnjega!* Up: npr. H. Baldunga Griena *lesor.* v *Auslegung der 10 Gebote* (Str: Johann Grüninger 1516).

L: cf. R. *Muther* (1884, p. 214. t. 246).

Deseta nadloga: smrt egiptovskih prvorojencev (lat. *Percussio Aegypty: Primogeniti Aegyptorum mortui*, it. *La morte dei primogeniti*, nem. *Der Würgengel in Agypten* ali *Die Tötung der Erstgeburt*), bibl. ik. m. (2 Mojz 12, 29—30). Up: npr. *risbi* po nekd. slikariji v rim. c. *S. Paolo fuori le mura* (→ *Codex Barberianus*, f. 54 & 60), Nikolaj iz Verduna (*emajl*, 12. prizor v vrsti *ante legem* na → *Verdunskem olt.*, 1181, Klosterneuburg — hkrati *zaznamovanje vrat s krvjo velikonočnega jagnjeta*, 2 Mojz 12, 21—28), lesor. v *Dalmatinovi Bibliji* (1584, I, f. 41v).

L: Réau II/1 (1956, p. 191—92). — Cf. E. *Garger* (1918, repr. 16 & 22).

deset biblijskih očakov pred potopom, bibl. ik. m. (1 Mojz 5): 1) *Adam*, 2) *Set*, 3) *Enos*, 4) *Kajman*, 5) *Malaleel*, 6) *Jared*, 7) *Henoh*, 8) *Matusal*, 9) *Lameh*, 10) *Noe*. Up: H. S. Beham (lesor. vrsta).

Deset božjih zapovedi, bibl. ik. m. (5 Mojz 5). Up: npr. *lesorezi* v knjižici *Seelentrost* (Au: Anton Sorg 1478) in H. Baldunga Griena *lesorezi* v *Auslegung der 10 Gebote* (Str.: Johann Grü-

ninger 1516). Cf. s. v. *Prva ...*, *Druga ...*, *Deseta božja zapoved.*

L: cf. R. *Muther* (1884, p. 18, 213—14, t. 28—30, 238—47).

Deset preprog svetega šotora, bibl. ik. m. (2 Mojz 26, 1). Up: npr. *lesor.* v → *Dalmatinovi Bibliji* (1584 I, f. 51v).

Desiderio da Settignano (1428/31—1464), it. florent. kipar, predstavnik srednjega rodu quattrocenta. P: predvsem dela v marmorju, zlasti portretna doprsja (velikokrat otroci v podobi Jezuščka ali malega Janeza Krst.) in reliefi Madone z otrokom, sicer pa **nagrob. Carla Marsuppinija* (u. 1453, Florenca, Sta Croce) in *tabernakel z reliefoma Oznanjenja in Imago Pietatis* (Florenca, S. Lorenzo, dkč. 1461).

L: Cesare de *Prato:* Desiderio da Settignano e diverse opere sue (F 1980); Venturi VI (1908); F. *Schottmüller* (ThB IX, 1913, s. v. — L!); Clarence *Kennedy:* Studies in the History and Criticism of Sculpture (Northampton [Mass.] 1929); *id.*, Documenti inediti su Desiderio (RArte, 1930); Eleanor *Barton* (EWA IV, 1961, s. v.); Anne *Markham,* Desiderio da Settignano and the Workshop of Bernardo Rossellino (AB, 1963); Francesco *Negri:* Desiderio da Settignano (Mi s. a., »MdS« 38). — Cf. W. *Bode* (Florentiner 1902 [1921]), G. *Delogu* (1956 — L!), G. *Galassi* (1949), J. *Pope-Hennessy* (1958, Ch. *Seymour Jr.* (Harm 1966).

Desiderius, montecassinski opat (1058—86). Cf. s. v. *Montecassino & Sant'Angelo in Formis.*

Deske za sveti šotor, bibl. ik. m. (2 Mojz 26, 15—30). Up: npr. *lesor.* v → *Dalmatinovi Bibliji* (1584, I, f. 52).

Despiau, Charles (1874—1946), fr. kipar, pomemben portretist. P: *Glava Madame Derain* (1922, bron, Phillips).

L: SeuphorS (1961); ReadS (1964).

Dessoir, Max (1867—1947), nem. (ž.) filozof, psiholog in estet. R. v Berlinu, na tamk. univ. 1892 habil. (filoz.), izr. prof. (od 1897 dalje) in ord. (1920—34). Utemeljitelj t. i. obče um. vede, ust. in 1906—39 ur. *Zeitschrift für Ästhetik und allgemeine Kunstwissenschaft.*

B: *Ästhetik und allgemeine Kunstwissenschaft* (2. izd., Stu 1923; hrv. prev. [Ivan Focht]: *Estetika i opća nauka o umjetnosti*, Sa 1963 [cf. Luc *Menaše*, Sinteza, št. 1, 1964, p. 87—88]).

L: JL II (1928); Wininger 6 (1932); UJE 3 (1941); Kü (1950 [*Totenliste*]); Gilbert-Kuhn (1953 [1967]); DULC I (1959); NDB 3 (1957).

De statua, pomemben lat. traktat o kiparstvu L. B. → *Albertija.*

L: G. *Flaccavento*, Sulla data del »De statua« di Leon Battista Alberti (Com, 1965).

De Stijl (»Slog«), hol. puristična smer mod. umetn., ki so jo zastopali slikarji, kiparji, oblikovalci in arhitekti, zbrani okrog enako imen., 1917 ust. rev.: → *Doesburg*, → *Mondrian*, Bart van der → *Leck*, → *Oud*, → *Vantongerloo* idr., pozn. npr. tudi → *Rietveld.* Smer, ki jo je Mondrian 1920 imen. *neoplasticizem* (hol. *Nieuwe Beelding*), je s svojimi čistimi in asketsko strogimi geometr. oblikami mdr. tehtno vplivala na → *Bauhaus.*

L: ReadP (1959 [1969]); »US« 12. — Cf. H. H. *Arnason* (1968 ali 1969), W. *Haftmann* (4. izd. 1965), H. L. C. *Jaffé* (*1956 [1957]), B. S. *Myers* (II 1969, s. v. [tekst Theodore M. *Brown*]), M. *Seuphor* (e. g. 1949 [1959]).

Destrée, Joseph (1853—1931), belg. um. zgodovinar.

B: *Tapisseries et sculptures bruxelloises à l'exposition d'art ancien bruxellois ...* 1905 (Br 1906); ‚*Les portraits de Gérard David*' (L'Art flamand et hollandais, 1913); *Hugo van der Goes* (Br-P 1914); ‚*Giusto di Gand*' (EI XVII, 1933).

Destrée, Jules (1863—1936), belg. pisec o umetn. in politik.

B: *L'Oeuvre lithographique de Odilon Redon* (Br 1891); ‚*Altered in the Nineteenth Century?: A Problem in the National Gallery, London*' (Conn, 1926); *Roger de la Pasture-van der Weyden* (P-Br 1930, 2 knj.); ‚*Le Retable de Cambrai de Roger de la Pasture*' (Hulin de Loojev zb., 1931).

De Tolnay, Charles → *Tolnay, Charles de*

DETROIT (*Michigan*, ZDA [*East Central*]). S pomembnimi arhit. stvaritvami so zastopani v mestu mdr. → *Mies van der Rohe*, Albert → *Kahn* in → *Yamasaki.*

L: EWA XIV (1967, stp 647); W. Hawkins *Ferry:* The Buildings of Detroit (Detroit: Wayne State UP 1968).

~ **The Detroit Institute of Arts** (5200 *Woodward Avenue*). Med zastopanimi slikarji so stari Nizozemci, npr. Janu van Eycku in P. Christusu atr. *Sv. Hieronim* (dat. 1442), Joos van Cleve (*Triptih s Poklonom kraljev*) in Bruegel star. (*Ženitovanjski ples*); Italijani, npr. Maestro dell'Osservanza, Sassetta, Verrocchio in S. Rosa, med Američani Rembrandt Peale (*Avtp.*).

L: Paintings in the Permanent Collection of the Detroit Institute of Arts of the City of Detroit (Detroit 1930); Treasures from The Detroit Institute of Arts (2. izd., ib. 1963).

~ *Lawrence A.* **Fleischman Collection,** najpomembnejša zas. z. severnoamer. slikarstva. Mdr. zastopani J. S. Copley, B. West, Ch. W. Peale in drugi člani družine Peale, W. Allston, W. Homer, Th. Eakins, A. P. Ryder (tudi *Avtp.*, o.

1880), W. Harnett, M. B. Prendergast, J. Marin, E. Hopper, Ch. Demuth, Ch. Burchfield, Albright, B. Shahn, A. Bohrod (*Avtp.* »*The Art of Painting*«, 1958) in J. Levine.

L: American painting 1760—1960: A selection of 125 paintings from the collection of Mr. and Mrs. Lawrence A. Fleischman, Detroit (1960 [rk, Milwaukee Art Center]).

Detroy → *Troy, Jean-François de*

Dettloff, Szczęsny (nem. *Felix*), (1878—1961), polj. um. zgodovinar, katol. duhovnik, prom. (um. zgod.) na Dunaju, pozneje ord. na univ. v Poznanju. Leta 1911 potoval po Italiji s prijateljem Iz. → *Cankarjem*, kateremu je bil predloga za Fritza v romanu *S poti*.

B: *Der Entwurf von 1488 zum Sebaldusgrab: Ein Beitrag zur Geschichte der gotischen Kleinarchitektur und Plastik — insbesondere auch zur Vischer-Frage* (Posen 1915); *Rzeźba gnieźnieńska* (Poz 1922); *U zródeł sztuki Wita Stosza* (Wa 1935); *Wit Stosz* (2 knj., Wr 1961).

L: Z. *Świechowski* & P. *Skubiszewski* (Biul, 1963, nekr. — B!). — Cf. V. *Molè* (1970, p. 84—87), F. *Stelè* (Iz. Cankar: Uvod 1959, p. 234).

Deuchler, Florens, um. zgodovinar, prom. 1956 v Bonnu pri H. von Einemu s tezo *Die Chorfenster der Kathedrale in Laon: Ein ikonographischer und stilgeschichtlicher Beitrag zur Kenntnis nordfranzösischer Glasmalerei des 13. Jahrhunderts*; priv. docent za ikonografijo na univ. v Zürichu in znanstv. asist. *Bibl. Hertziana* v Rimu, zdaj v New Yorku.

B: *Die Burgunderbeute: Inventar der Beutestücke aus den Schlechten von Grandson, Murten und Nancy 1476/77* (Bern 1963); *Schweiz und Liechtenstein* (Stu 1966, »Reclams Kstführer«); ‚*Philipp der Gute von Burgund als Auftraggeber: Vermutungen zum Berner Tausendblumenteppich*' (Jb. des Bernischen Historischen Museums in Bern, 1965/66); *Der Tausendblumenteppich in Bern* (Stu 1966); *Der Ingeborgpsalter* (Bl 1967); *Gotik* (Stu 1970, »Belser Stilgesch.« 7).

Deukálion in Pira, grš. mit. ik. m., mdr. po Ovídu (Met. I, 348—415), edina človeka, ki sta se rešila ob → *Vesoljnem potopu:* na ukaz → *Témide* mečeta v Delfih za seboj kamne, iz katerih zrase nov človeški rod. Up: npr. Peruzzi (*freska*, 1511, Rim, Farnesina).

L: Edmund W. *Braun* (RDK III, 1954, stp 1297—1304 — L!); Hunger (1955, p. 88—89); Pigler II (1956, p. 64—65). — Cf. B. *Berenson* (1968, repr. 1833).

De universo, na → *Izidorja Seviljskega* in njegove → *Etymologiae* oprto enciklopedično delo, ki ga je v 22 knj. sest. → *Hrabanus Maurus*. IR: kopije izgubljenega karolinškega originala, predvsem slavni rkp. iz 1022/23 (265 listov s 361 miniaturami, Monte Cassino, Ms. 132), dalje rkp. v Vat. Bibl. (Ms. Palat. lat. 291).

L: A. M. *Amelli:* Miniature sacre e profane dell'anno 1023 illustranti l'enciclopedia medioevale di Rabano Mauro (Monte Cassino 1896); Panofsky Stud (1962). — Cf. E. *Panofsky* (& F. *Saxl* 1933; 1967), F. *Saxl* (1957), J. *Seznec* (1940 [1953]).

Deusch, Werner R. (1903—....), nem. um. zgodovinar.

B: *Das Münster zu Basel* (Au 1927); ‚*Zur Entwicklung Andrea del Castagnos*' (Panth, 1934); *Deutsche Malerei des sechzehnten Jahrhunderts: Die Malerei der Dürerzeit* (Bl 1935); *Deutsche Malerei des fünfzehnten Jahrhunderts: Die Malerei der Spätgotik* (Bl 1936); *Malerei der deutschen Romantiker und ihrer Zeitgenossen* (Bl 1937); *Deutsche Malerei des dreizehnten und vierzehnten Jahrhunderts: Die Frühzeit der Tafelmalerei* (Bl 1940); *Die Aktzeichnung in der europäischen Kunst* (1943).

Deutsch, Otto Erich (1883—1968), avstr. (ž.) glasbeni (lit. & um.) zgodovinar in kritik, poznavalec F. Schuberta. R. na Dunaju, um. zgod. štud. pri Strzygowskem, 1908—09 kritik dunajske *Die Zeit*, 1910—11 asist. umzg. inst., 1939—51 v emigraciji v Angliji.

B (lik. umetn.): *Die historischen Bildnisse Franz Schuberts* (W 1922; 2. izd. 1928).

L: Muzička enciklopedija 1 (Zgb 1958, s. v.); Das Münster (1968, št. 1, p. 70—71, nekr.). — Zbornik: 1963 (B!).

DEUTSCH-GRIFFEN na Koroškem. *Žup. c. Jakoba star.: freske* iz o. 1435 (delavnica → *Friderika Beljaškega*).

Dev, Saša (1903—1967), slov. arh., r. v Lukovici pri Lj, delal in u. (64) v Mrb.

L: ŠijanecS (1961); M. *Mušič* (ELU 2, 1962, s. v.).

devet (lat. *novem*, angl. *nine*, fr. *neuf*, it. *nove*, nem. *neun*), število, ki je starim Izraelcem pomenilo *simbol resnice* (zato se v t. i. mistični adiciji ponavlja tudi v vseh svojih zmnožkih, npr. 18 = 1 + 8, 72 = 7 + 2, 7353 = 7 + 3 + 5 + 3 = 18 = 1 + 8), kršč. srednji vek pa si je predstavljal *9 vrst peklenskih kazni* (npr. po Sicardu z ustrezno oporo v svetopisemskih citatih: *ignis inextinguibus*, Mt 25, 41; *aqua intolerabiliter frigida*, Job 24, 19; *vermis immortalis*, Iz 66, 24; *tenebrae exteriores*, Mt 8, 12; *fetor putridus*, Raz 20, 10; *confusio peccatorum*, Raz 20, 12; *horribilis visio daemonum*, Job 20, 25; *varietas flagellorum*, Raz 20, 12; *miserabilis clamor flentium*, Mt 24, 30) in po Dantejevem Peklu *9 peklenskih krogov*, po drugi strani pa tudi → *devet angelskih korov* (infra).

L: Cirlot (1962, p. 223). — Cf. J. *Sauer* (1902 [1924, p. 79—80]).

Deveta božja zapoved (5 Mojz 5, 21): *Ne želi žene svojega bližnjega* ! Up: npr. *lesor.* v knjižici *Seelentrost* (Au: Anton Sorg 1478), H. Baldunga Griena *lesor.* v *Auslegung der 10 Gebote* (Str: Johann Grüninger 1516).

L: cf. R. *Muther* (1884, p. 214, t. 30, 247).

Deveta nadloga: tema, bibl. ik. m. (2 Mojz 10, 21—23): »Drug ni videl drugega in tri dni se ni nihče ganil s svojega mesta; vsi Izraelovi sinovi pa so imeli v svojih bivališčih svetlo«. Up: npr. *miniatura* v → *Sarajevski hagadá* (f. 26r zgoraj, XIV. st.), in *lesor.* v → *Dalmatinovi Bibliji* (1584, I, f. 41).

devet angelskih korov (lat. *novem ordines angelorum*) sestavljajo v srednjev. kršč. umetn. v najvišjem, 1. redu serafini, kerubi in prestoli (lat. *Seraphim*, *Cherubim*, *Throni*), v 2. redu oblasti, kreposti in moči (lat. *Dominationes*, *Virtutes*, *Potestates*) in v 3. redu kneževine, arhangeli in angeli (*Principatus*, *Archangeli*, *Angeli*). Up: npr. nad srednjim vhodom na juž. pročelju katedr. v → *Chartresu*, mozaiki (→ *Florenca*: *Baptisterij*, kupola).

L: Réau II/1 (1956, p. 39 ss).

deveteroramni svečnik → *Hanuka*

Devet junakov (fr. *les neuf preux*), ik. m., nastal v Franciji XIII./XIV. st. najprej v lit. Sestavljajo ga triade ž., poganskih in kršč. junakov (*Jozue*, *David* in *Juda Makabejec*; *Hektor*, *Aleksander Vel.* in *Julij Cezar*; kralj *Artur*, *Karel Vel.* in *Gottfried Bouillonski*), ki jih velikokrat dopolnjujejo tudi junakinje (fr. *preuses*): 3 iz Biblije (*Estera*, *Judita*, *Jahela*), 3 poganske (*Lukrecija*, *Veturija*, *Virginija*) in 3 kršč. (sv. *Helena*, sv. *Brigita*, sv. *Elizabeta*). Up: npr. *StS-e* na gradu Runkelstein iz o. 1400 (→ *Bolzano*) in na gradu La Manta v Piemontu (zač. XV. st.), *lesor. vrsta* Hansa Burgkmairja (6 listov), itd., v florent. varianti npr. → *Devet slavnih mož in žena* (Andrea del Castagno sredi XV. st.).

L: cf. M. *Geisberg* (Bilder-Kat. 1930), F. *Landsberger* (1922, p. 65), R. L. *Wyss* (1957; 1970 — L!).

devet muz (cf. s. v. *muze*): po pomembnosti si slede: → *Kalíope* (epsko pesništvo, filozofija in govorništvo), → *Klío* (zgodovina), → *Polihímnia* (svete pesmi), → *Euterpe* (glasba), → *Terpsíhora* (ples in zborno petje), → *Eráto* (lirsko, zlasti ljubezensko pesništvo), → *Melpómena* (tragedija), → *Talía* (komedija in gledališče sploh) in → *Uránija* (zvezdoslovje).

L: Marle Icon II (1932); Grimal (1951, p. 304); Hungar (1955); Pigler II (1956). — Cf. L. D. *Ettlinger* (1967 — L!), J. *Seznec* (1940 [1953]).

devetnajsto in dvajseto stoletje je v evr. lik. umetn. zaznamovano z razvojem od → *neoklasicizma* prek → *findesiècloviske umetn.* v umetn. → *dvajsetega st.* (v stavbarstvu prek *historičnih slogov*, v slikarstvu prek → *romantike*, → *realizma* in → *impresionizma*).

L: Charles *McCurdy* (izd.): Modern Art: a pictorial anthology (NY 1957). — Cf. A. M. *Brizio* (1939 [1945]) & H. *Hildebrandt* (1924), pos. za arhitekturo H.-R. *Hitchcock* (1958).

devetnajsto stoletje predstavljajo v evr. lik. umetn. mdr.: v vodilnem slikarstvu Goya in J.-L. David, C. D. Friedrich, Turner, Constable, Ingres, Corot, Delacroix, Daumier, Courbet, → *francoski impresionisti*, Cézanne, Gauguin, van Gogh in Seurat, v kiparstvu Canova, Thorvaldsen, Rude, Carpeaux in Rodin, v arhitekturi G. Semper, Viollet-le-Duc (t. i. *historični slogi*) in → *chicaška arhitekturna šola.*

L: Max *Schmid:* Kunstgeschichte des XIX. Jahrhunderts, I—II (Lpz 1904—1906); L. *Bénédite*, G. *Fogolari*, G. *Pischel-Fraschini:* La pittura dell'Ottocento, II: Le scuole straniere (2., rev. & razš. izd., Mi 1942); Hans *Voss:* Neunzehntes Jahrhundert (FrM 1969), »Epochen der Architektur«); Asa *Briggs* (izd.): The Nineteenth Century (L 1970). — Cf. L. *Bénédite* (1905), U. *Christoffel* (1948), M. *Deri* (1919), H. *Focillon* (1927), W. *Hofmann* (1960), R. *Muther* (1893—1894), F. *Novotny* (1960), M. *Osborn* (1925), M. *Raynal* (1951), A. M. *Vogt* (1971 — L!), E. *Waldmann* (1921), R. *Zeitler* (*1966 — L!). — »Historični slogi«: ELU 2 (1962, p. 539 ss — L!); Historismus und die bildende Kunst (Mn 1965, »Stud. zur K. des 19. Jahrhunderts« 1); Michael *Bringmann:* Studien zur neuromanischen Architektur in Deutschland (Hdl 1968, dis.).

***Devet slavnih mož in žena,** znamenita florent. varianta srednjev. ik. m. → *Devet junakov*, ki jo je sredi XV. st. → *Andrea del Castagno* naslikal v fresko tehniki v vili Carducci v Legnaii (zdaj Florenca, Cenacolo di St'Apollonia): 3 predstavniki vojaških in političnih kreposti (kondotiêra **Pippo Spano* in *Farinata degli Uberti* in bankir in državnik *Niccolò Acciaiuoli*), 3 slavne žene (*kraljica Tomiris*, *Estera* in *kumanska sibila*) in 3 pesniki in pisatelji: *Dante*, *Petrarka* in *Boccaccio*, z izjemo do ledij upodobljene Estere vsi celopost. (vsak o. 245 × 165 cm).

Devigne, Marguerite, belg. um. zgodovinarka.

B: *Constantin Meunier* (Turnhout 1919, »Les Grands Belges«); ‚*Les oeuvres d'Ivan Mestrovitch à Anvers*' (L'Étoile Belge, 23. IX. 1920); *Les Van Eyck* (Bs-P 1926); *La sculpture mosane* (P-Br 1932); ‚*Sluter, Claus*' (ThB XXXI, 1937); ‚*Les rapports de Claus Sluter avec le milieu franco-flamand de Paris*' (OH, 1937).

Deviškost → *Virginitas*

devize na portretih → *gesla na portretih*

DeWald, Ernest T., amer. um. zgodovinar, poznavalec srednjev. rkp. slikarstva.

B: ‚*A St. Gall manuscript at Einsiedeln*' (P. Clemenov zb., 1926); ‚*Pietro Lorenzetti*' (Art Studies, VII, 1929); *Pietro Lorenzetti* (C [Mass.] 1930); *The Stuttgart Psalter, Biblia Folio* 23, *Württembergische Landesbibliothek, Stuttgart* (Pri 1930); *The Illustrations of the Utrecht Psalter* (ib. 1933); ‚*A fragment of a tenth-century byzantine psalter in the Vatican Library*' (A. K. Porterjev zb., 1939); *The Illustrations in the Manuscripts of the Septuagint* (Pri 1942); ‚*Observations on Duccio's Maestà*' (Friendov zb., 1954); *Italian Painting 1200—1600* (NY 1961).

Dežman (*Deschman*), **Karel** (*Karl*), (1821—1889), slov.-nem. (slov.) arheolog, muzealec, naravoslovec in politik, se 1861 ločil od Slovencev. R. v Idriji, od 1852 kustos lj. muz., ki mu je 1888 odprl novo stavbo (zdaj Nar. muz.). Vodil številna izkopavanja. Up: npr. V. Tilgner (marm. *doprsje* na podstavku, Lj, Nar. muz.), Klič (*karikatura*, Pavliha, 30. VI. 1870).

B: ‚*Ein Kunstwerk altetruskischer Metalltechnik*' (MCC, 1883); *Führer durch das Krainische Landesmuseum Rudolfinum* (Laibach 1888).

L: Avgust *Pirjevec*, SBL (1. zv., 1925, s. v. — L!); IS (29. VIII. 1926); Ilustr (1931, repr. p. 298); Franjo *Buntak*, ELU 2 (1962, s. v. *Deschman* — B!).

D'Harnoncourt, René (1901—1968), amer. um. mènežer in muzealec, 1949—68 direktor *MMA*. R. na Dunaju v avstr. družini fr. plemiškega rodu, u. (67), ko ga je na sprehodu v New Suffolku zadel avto.

L: New York Times (14. VIII. 1968). — Cf. A. B. *Saarinen* (1958).

Diabolus simia Dei → *opica*

diámeter, premer (nem. *der Durchmesser*), tj. črta, ki deli krog v dva enaka dela.

Diána, rim. boginja lova, ki ustreza grš. → *Artémidi*. Up (cf. *Endímion*): zlasti v pozn. fontainebleaujski šoli (ljubica Henrika II. je bila → *Diane de Poitiers*).

L: Grimal (1951, p. 123—24 — L!); Hunger (1955, p. 89—90). — Cf. L. D. *Ettlinger* (1954).

Diána in Aktéon, mit. ik. m., znan mdr. po Ovidu (Met. III, 138—253): lovec Aktéon je bil presenetil Diano, kopajočo se v spremstvu nimf, razkačena boginja pa ga je spremenila v jelena, ki ga je nato raztrgalo njegovih 50 psov. Up: npr. Filarete (obrobni *relief* na bron. vratih Petrove c. v Rimu), Parmigianino (*freske* iz 1530-ih let, Fontanellato, Castello Sanvitale), Tizian (1556/59, Edinburgh [last Earl of Ellesmere]; o. 1559, Harewood House), Joseph Heintz star. (baker, o. 1600, Ksthist. Mus.), Johann Rottenhammer (baker, d. 1602, Alte Pin.), Wttewael (hrastovina, d. 1607, Ksthist. Mus.), G. B. Tiepolo (o. 1720/22, Bergamo, zas. z., in Accad.; o. 1753/54, Zürich, z. Bührle), Kremser Schmidt (baker, d. 1785, NG), *plastična skupina* v parku Kraljevske palače v Caserti, itd.

L: Paul *Jacobsthal* (MarJb, V, 1929, p. 1—23); RDK I (1937, stp 288 ss); Hunger (1955, p. 18—19); Pigler II (1956, p. 65—71); EWA VIII (1963, t. 441); »CA« 25 (1968, kat. št. 15, 19B, 210), 32 (1969, št. 400 & 409). — Cf. B. *Berenson* (1968, repr. 1804), P. *Schubring* (Cassoni 1915).

Diána in Kalísto v kopeli, mit. ik. m. (Ovid, Met. II, 442 ss): boginja in nimfe v njenem spremstvu odkrijejo, da je Jupiter zapeljal Kalisto. Up: npr. Rubens (Prado).

L: Pigler II (1956, p. 73—76).

Diane de Poitiers (1499—1566), metresa fr. kralja Henrika II. (1547—59, r. 1519), ki ji je dal sezidati grad → *Anet*. Cf. s. v. *Chenonceaux*.

L: cf. A. *Chastel* (1966), H. *Keller* (1970).

Diaz de la Peña, Narcisse-Virgile (1809—1876), fr. slikar žanrskih podob in krajinar (→ *Barbizon*), r. v Bordeauxu, u. (67) v Mentonu.

L: Germain *Bazin* (Kindler II, 1965, s. v. — L!).

Dicite filiae Sion: *Ecce Rex tuus venit tibi ‚mansuetus sedens super asinam et pullum filium subiugalis*', evang. citat (Mt 21, 5: Povejte hčeri sionski: Glej, tvoj kralj prihaja k tebi, krotak in sedeč na osliču, žrebetu vprežne oslice) v naslonu na Izaijo (Iz 62, 11: *Dicite filiae Sion: Ecce Salvator tuus venit* ..., Povejte sionski hčeri: Glej, tvoj Rešenik prihaja) in Zaharijo (Zah 9, 9: *Exsulta satis, filia Sion, iubila filia Ierusalem: ecce Rex tuus veniet tibi iustus et salvator*...., Močno se raduj, hči sionska, od veselja vriskaj, hči jeruzalemska! Glej, k tebi prihaja tvoj kralj; pravičen je in zmagoslaven). Zač. citata je brati na napisnem traku, ki ga drži Kristus na podobi *Slovesnega vhoda v Jeruzalem* na → *Verdunskem oltarju*.

Dictionnaire d'Archéologie chrétienne et de liturgie → *Cabrol-Leclercq*

Didek, Zoran (1910—....), slov. slikar in lik. pedagog, štud. na ak. v Zgb, živi v Lj. Up: Z. Kalin (*mavec*, 1933, Zgb, Gipsoteka).

L: S. *Mikuž* (EJ 2, 1956, s. v.); AS (1958); ŠijanecS (1961); M. *Zadnikar* (ELU 2, 1962, s. v.). — Cf. B. *Pečar* (1970, p. 96/97).

Diderot, Denis (1713—1784), fr. razsvetljenec, pisatelj, filozof in lik. kritik, z d'Alembertom ur. véliko *Encyclopédie*. R. v Langresu (Champagne), u. (70) v Parizu. Up: npr. Louis-Michel Van Loo (1767, Louvre), Houdon (bron, Salon 1791).

B (lik. umetn.): *L'histoire et le secret de la peinture en cire* (s. l. 1755); *Essais sur la peinture* (P 1796); **Les Salons* (15 knj., P 1798 [izd. Naigeon]; n. izd. [Jean Adhémar & Jean Seznec]: *Salons, I—IV*, Ox 1957—1967).

L: Werner *Leo:* Diderot als Kunstphilosoph (Erlangen 1918, dis. [Erlangen]); EWA VII (1963, stp 544 — L!); SchlosserL (1964 — L!). — Cf. J. *Seznec* (1952; 1955; 1957; 1958; 1960; 1965; 1966; 1967).

DIDIMA na zah. obali Male Azije blizu Mileta: staro (razrušeno 494 pred) Apólonovo svetišče naj bi nadomestil orjaški *tempelj* (jonski peripteros z nepokrito célo, zač. o. 310 pred), ki ga pa niso nikdar povsem dokončali (zadnji poskus dokončanja v II. st. n. št.).

L: Helmut *Berve* & G. *Gruben:* Griechische Tempel und Heiligtümer (Mn 1961); »PKG« 1 (1967, t. 298—99 — L!).

Didónina smrt: ob navzočnosti žalujočih služabnic si kartažanska kraljica vrh grmade zabode Enejev meč v srce (Eneida IV, 642—705). Up: miniatura v → *Vatikanskem Vergilu* (f. 41), M. Raimondi (*bakr.*), Reynolds (razstavljeno 1781, Buckingham, kopija v PMA).

L: Pigler II (1956, p. 298—300).

Dído zida Kartágino (angl. *Dido building Carthage*, fr. *Dido faisant bâtir Carthage*, nem. *Dido läßt Karthago bauen*), ik. m. iz bajeslovne zgod.: Kartágino zidajo na ozemlju, ki ga je bila Dido omejila z jermeni volovske kože. Up: npr. V. Janssens (Bruxelles), W. Turner (1815, Nat. Gall.).

L: RDK III (1954, stp 1444 ss); Hunger (1955, p. 90); Pigler II (1956, p. 298).

Didron, Adolphe-Napoléon (1806—1867), fr. um. zgodovinar, eden izmed pionirjev v razvoju kršč. ikonografije; z jezuitom → *Cahierom* ust. → *Annales archéologiques*.

B: *Iconographie chrétienne: Histoire de Dieu* (P 1843); (prev., uv, kom.) *Manuel d'iconographie chrétienne grecque et latine* (P 1845; nem. priredba Godeh. Schaefer, Trier 1855 [cf. s. v. *Dionizij iz Furne*]); *Manuel des oeuvres de bronze et d'orfévrerie du moyen âge* (P 1859); *Quelques jours en Allemagne* (P 1859).

Diehl, Charles (1859—1944), fr. bizantolog, od 1907 dalje vodil novo katedro za biz. zgod. na Sorboni. Po obisku Bosne in Dalmacije 1899 pisal tudi o tamk. um. spomenikih.

B (lik. umetn.): *L'Art byzantin dans l'Italie méridionale* (P 1894); *Ravenna* (P 1909; 3. izd., P 1928); (& M. Le Tourneau & H. Saladin) *Les Monuments chrétiens de Salonique* (P 1918); *‚L'étoffe byzantine de Charlemagne'* (Bulićev zb., 1924); *Manuel d'art byzantin* (2., rev., razš. izd., 2 knj., P 1925—1926 [1. izd. 1910]); *L'art chrétien primitif et l'art byzantin* (P-Br 1928, »Bibl. d'hist. de l'art«); *La Peinture byzantine* (P 1933).

L: Gojko *Subotić* (ELU 3, 1962, s. v.). — Zbornik: Études sur l'histoire et sur l'art de Byzance, Mélanges Charles Diehl, I: Histoire, & II: Art (P 1930 — B!).

Dienst (nem.) → *služnik*

Dientzenhofer, družina baročnih arhitektov, akt. na Frankovskem in Češkem.

L: cf. H. G. *Franz* (1943).

Dientzenhofer, Christoph (1655—1722), arh., ki je Guarinijeve zamisli prenesel v Srednjo Evropo. A: *ladja* (1703—11) in *pročelje* (1709—11) *Nikolajeve c. na Mali strani* v Pragi, *benediktinska c. v Břevnovu* (1708—21).

L: cf. H. G. *Franz* (1941), E. *Hempel* (1965).

Dientzenhofer, Johann (1660—1726), nem. arh., brat Christopha D. (supra). A: nova *stolnica* v Fuldi (1704—12, obrnjena proti zah.!), benediktinska *samostanska c.* v Banzu (od 1710 dalje) in grad *Weißenstein* v → *Pommersfeldnu* (1711—1718).

L: »US« 10 (1969, p. 164).

Dientzenhofer, Kilian Ignaz (1689/90—1751), arh., sin Christopha D. (supra), vodilni mojster praškega baroka. A: npr. v Pragi *Villa Amerika* (1712—20), nekd. benediktinska c. *sv. Nikolaja v Starem mestu* (1732—35) in *kor* po očetu sezidane *Nikolajeve c. na Mali strani* (1737—52).

L: Christian *Norberg-Schulz:* Kilian Ignaz Dientzenhofer e il barocco boemo (R 1968 [oc. Věra *Naňkova*, Umění, 1970, p. 419—32]); »US« 10 (1969, p. 166—67). — Cf. K. M. *Swoboda* (1964).

Dieulafoy, Jane, sodel. svojega moža Marcela D. (infra), s katerim je raziskavala v → *Suzi.*

B: *A Suse: Journal des fouilles* 1884—86 (P 1888); *L'Acropole de Suse: d'après les fouilles executées en 1884—86* (4 knj., P 1890—1893).

Dieulafoy, Marcel A(uguste), (1844—1920), fr. arheolog, asiriolog in pisec o umetn., r. v Toulousu, u. (75) v Parizu. Z ženo Jane (supra) 1884—86 raziskoval v → *Suzi* in velik del odkritih spom. spravil v Louvre.

B: *L'Art antique de la Perse* (5 knj., 1884—1889); *Le roi David* (P 1897); *La Statuaire polychrome en Espagne* (P 1908); *Geschichte der Kunst in Spanien und Portugal* (Stu 1913, »Ars una, species mille«).

L: cf. *A. Michaelis* (1906).

Diez, Ernst (1878—1961), avstr. um. zgodovinar, raziskovalec azijske umetn. R. na Koroškem, štud. um. zgod. na univ. v Gradcu in na Dunaju, prom. 1902 pri Jos. Strzygowskem in Wilh. Gurlittu, 1903—04 zač. z raziskavanjem v Rimu in Carigradu, služboval na Dunaju in

v Berlinu, 1918 habil. in 1924 izr. prof. na dunajski univ., po gostovanju v ZDA in štud. potovanju po Aziji se 1939 vrnil na Dunaj, 1943—48 prof. na univ. v Carigradu, kjer je ust. umzg. inst. in pomembno deloval kot pedagog.

B: *‚Der Hofmaler Bartholomäus Spranger‘* (JSaK, 1909/10); *Die Kunst der islamischen Völker* (Bl/Nb 1915, »HdKw«; n. izd. ib. 1917); *Die Kunst Indiens* (Wi/Po 1925, »HdKw«); (& Heinrich Glück) *Die Kunst des Islam* (Bl 1925); (& Otto Demus) *Byzantine mosaics in Greece: Hosios Lucas and Daphni* (C [Mass.] 1931); *A Survey of Persian Art, I—II* (L-NY: Ox UP 1935—1939); *Am Hofe der Sassaniden* (W 1943); *Iranische Kunst* (W 1944); *Türkische Kunst* (1948); *‚Der Baumeister Sinan und sein Werk‘* (Atlantis, 1953); *Kleine Kunstgeschichte der außereuropäischen Hochkulturen* (Stu 1957); *Indische Kunst, islamische Kunst* (Z itd. 1960); *Akbar: Gottsucher und Kaiser* (W 1961); *Die Sprache der Ruinen* (W s. a. [1963]).

L: Beiträge zur Kunstgeschichte Asiens: In Memoriam Ernst Diez (Istanbul 1963).

Dignitas (lat.), *Veljavnost* → *Véliki zmagoslavni voz cesarja Maksimilijana I.*

DIJON, stari rim. *Dibio*, nekd. prestolnica vojvodine Burgundije (Francija). Nekd. *champmolsko kartuzijo* (*la Chartreuse de Champmol*) je 1385 ust. → *Filip Drzni:* ohranjen njen stari portal s **kipi* Clausa → *Sluterja* (na delilnem slopu *Marija*, ob straneh pa na Marijini des. strani *Filip Drzni* in za njim *Janez Krst.*, na Marijini levici pa Filipova žena *Margareta Flandrska* in za njo *sv. Katarina*, vse 1391/97) in na dvorišču Sluterjev → *»Mojzesov vodnjak«* (vznožje Kalvarije). — Gotska benediktinska c. *St.-Bénigne* s predkarolinško kripto.

L: Cankar II/2 (1933, repr. 145 & p. 270); EWA V (1961, stp 629 — L!). — Cf. W. *Braunfels* (1969), Th. *Müller* (Harm 1966), W. *Sauerländer* (1970).

~ **Musée** (v vojvodskem gradu in vzh. delu palače stanov). S: med starimi Nizozemci M. Broederlam (*olt. krili z *Oznanjenjem in Obiskovanjem* pa *Predstavitvijo v templju in Begom v Egipt*, 1393/99), R. Campin (**Rojstvo*), med Nemci Witz (*Ces. Avgúst in tiburtinska sibila*), med Francozi J. Tassel (*Catherine de Montholon*), Largillière (*Président A.-B. Bouhier*), J.-M. Nattier, M.-Q. de La Tour (*Avtp.*, pastel), P.-P. Prud'hon (*Georges Anthony*), F. Trutat (*P.-P. Hamon*), É. Manet (*Mery Laurent*, d. 1882), A. Legros (*L'Ex-Voto*). — P: → *nagrob. Filipa Drznega* in → *nagrob. Janeza Neustrašnega* v gotski *Salle des Gardes*, Jacques de Baerze (*Pasijonski olt.*, 1391—93), Jean Dubois (*nagrob. soha Jolyja de Blaisy*), A. Coysevox (*Ludovik XIV.*, marm. doprsje, 1686), J.-J. Caffieri (*Jean-Philippe Rameau*, doprsje), Rude (*osnutek za Marseljezo*), Pompon, itd.

L: Pierre *Quarré:* Le Musée de Dijon: Peintures, Sculptures, Objets d'art (2., rev. & razš. izd., Dijon 1966).

Díke (Pravičnost) → *hóre*

dim (angl. *the smoke*, fr. *la fumée*, it. *il fumo*, nem. *der Rauch*) nam v skladu z Biblijo (→ *Zakaj moji dnevi ...*) ponazarja minljivost. Zato na tihožitjih tipa → *Vanitas* dogorevajoče sveče in kadeče se pipe.

Dimier, Louis (1865—1943), fr. um. zgodovinar, pisec številnih del o fr. slikarstvu, zlasti XVI.—XVIII. st.

B: *Le Primatice, peintre, sculpteur et architecte des rois de France: Essai ...* (P 1900); *French Painting in the Sixteenth Century* (L 1904; n. izd. NY 1911); *Fontainebleau, I—III* (P 1909—1921); *Les Danses macabres et l'idée de la mort dans l'art chrétien* (P 1908); *Portraits des Rois et Reines de France* (P 1910); *Les Primitifs français: Biographie critique* (P 1910, »G. A.«); *‚Les portraits peints de François Ier‘* (RA, 1910); *Histoire de la peinture française au XIXe siècle: 1789—1903* (P 1914; n. izd. [*1793—1890*] P 1926); *La miniature flamande* (P 1921); *Histoire de la peinture de portrait en France au XVIe siècle: accompagnée d'un catalogue de tous les ouvrages subsistant en ce genre ..., I—III* (P-Br 1924—1926); *Histoire de la peinture française, I: Des origines au retour de Vouet, 1300—1627* (P-Br 1925) & *II: Du retour de Vouet à la mort de Lebrun, 1627—1690* (ib. 1926—1927); *Le Primatice* (P 1928); (izd.) *Les peintres français du XVIIIe siècle: Histoire des vies et catalogue des oeuvres, I—II* (P-Br 1928—1930); *‚Le portrait méconnu de Jean van Eyck‘* (RAam, 1932 [cf. BM, 1934]); *La peinture française au XVIe siècle* (Marseille 1942).

Dimitz, August (1827—1886), zgodovinar, r. in u. (59) v Lj, tajnik in »duša« Historičnega društva za Kranjsko, konservator dunajske Centr. komisije za varstvo spomenikov.

B (lik. umetn.): *‚Zur Geschichte der Kunst und Künstler in Krain‘* (Blätter aus Krain, 1864/65); *Geschichte Krains von der ältesten Zeit bis auf das Jahr 1813: Mit besonderer Rücksicht auf Culturentwicklung, I—IV* (Laibach 1874—1876 — izšlo v 12 snopičih).

L: Josip *Mal* (SBL, 1. zv., 1925 — L!).

Dina, bibl. oseba, Jakobova in Lijina hči (1 Mojz 30, 21). Up: cf. s. v. → *Ugrabljenje Dine.*

dinanderija, mn. *dinanderije* (fr. *la dinanderie*), od zač. XV. st. uporabljano ime za medéno posodo in druge izdelke iz medí in kovanega bakra, nastalo po mestecu Dinant (zdaj v Belgiji, *Namur*), ki je kot drugi kraji v dolini reke Meuse od XII. st. dalje slovelo po njih.

L: Paul *Schoenen*, Dinanderie (RDK IV, 1958). — Cf. R. A. *Peltzer* (1908; 1911).

Dinglinger, Johann Melchior (1664—1731), nem. zlatar, delal na dvoru *Avgusta Močnega* (cf.

s. v. *vladarji* ...: Saška), eden najpomembnejših predstavnikov baročnega zlatarstva.

L: E. von *Watzdorf* (1962).

Diógen(es), grš. filozof (413—323 pred). Najpogostejši ikonogr. motivi: *D. pri belem dnevu s prižgano laterno išče »človeka«*; *D. v sodu in Aleksander Vél.*; *Diogen vrže proč leseni kozarec, ko vidi dečka piti iz roke*. Up: npr. Jusepe de Ribera (*D. z laterno*, d. 1637, Dresden).

L: Pigler II (1956); RDK IV (1958, s. v.).

Diokleciján, s celim imenom *Gaius Aurelius Valerius Diocletianus* (o. 243—313 ali 316), rim. ces. (284—305). Za njegove vlade sez. in po njem imen. → *Dioklecijanova palača* (infra) in *Dioklecijanove terme* (cf. s. v. Rim). Up: → *tetrarhi*.

***Dioklecijanova palača,** najslavnejši spom. Dalmacije, oblikovan v povezavi razkošne orjaške cesarske vile in utrdbe (v jedru tloris rim. vojaškega tabora resp. *urbs quadrata*) za ces. → *Dioklecijana* (supra) o. 295—305, pokrivajoč o. 30000 m², na katerih še zdaj živi srednjev. del → *Splita:* zaradi terena ne povsem pravilen, o. 180 m šir. in o. 215 m dolg pravokotnik, postavljen z juž. krajšo stranico ob morju. Med sev. vrati (t. i. *Porta Aurea* kot gl. vhod) in manjšimi juž. vrati (*Porta Aenea*) kot gl. vzdolžna ulica *cardo*, med zah. (*Porta Ferrea*) in vzh. (*Porta Argentea*) pa *decumanus*. Cardo je v svojem juž. delu med križiščem in Dioklecijanovo stanovanjsko palačo izoblikovan kot *peristil* (dolg 27 m, šir. 13,5 m, proti jugu *vestibul*), zah. od njega je *Jupitrov tempelj*, vzh. pa v tlorisu oktogonalni Dioklecijanov *mavzolej* (pozn. splitska *katedr.*).

L: Mirko *Šeper* (ELU 2, 1962, s. v.); EWA IX (1964, stp 89—92, t. 34); Tomislav *Marasović:* Prizemne dvorane Dioklecijanove palače (Split 1966); *id.:* Dioklecijanova palača (Bgd 1967); »PKG« 2 (1967, t. 99 & risba 34); Jerko *Marasović* & Tomislav *Marasović:* Dioklecijanova palača (Zgb 1968, »Umjetnički spomenici Jugoslavije« — L!). — Cf. R. *Adam* (*1764), V. *Molè* (Lj 1965), itd.

Dioméd(es), eden izmed najslavnejših grš. junakov pred Trojo, čigar junaštvom je posv. 5. spev Iliade. Up (cf. s. v. *Ahil med Likomedovimi hčerami*): e. g. Sergel (*mavec*, 1771, Stockholm).

L: Hunger (1955, s. v.).

Diomedove kobile → *dvanajst Hêraklovih junaških dejanj* (8)

Diónisos, tudi *Dioníz* (grš. *Diónisos*), grš. bog vina in rastlinstva, sin Kadmove hčere Sémele (→ *Jupiter in Sémela*) in Zéusa, ki ga je po njeni smrti sam nosil v svojem telesu. V rim. mitologiji mu ustreza *Bákhus* (lat. *Bácchus* iz grš. *Bákhos*, še prej staroitalski *Líber*), njegovi spremljevalci so razuzdani → *sátiri* in → *siléni*. Up: npr. marm. *sohi* v Bargellu (Michelangelo, v Rimu 1496/97, in J. Sansovino, o. 1512).

L: Hunger (1955, p. 92—96 — L!); Grant (1968); »US« 3 (1969, zlasti repr. p. 148 & 187).

Dionizij (lat. *Dionysius Parisiensis*, fr. *Denis de Paris*), kršč. svetnik, škof, mučenec (9. X.), v srednjem veku istoveten z *Dionizijem Areopagitom* (infra). Po → *Zlati legendi* ga je sam Kristus obhajal v ječi (→ *Dionizijeva tabla*), potem pa, ko so ga z mečem obglavili, je kot pravi → *kefalofor* z odsekano glavo v rokah šel od Montmartra do mesta, kjer so ga imeli pokopati, tj. do zdajšnjega → *Saint-Denisa*. Up: npr. *soha* v bamberški stolnici (o. 1235).

L: Réau III/1 (1958, p. 374—82 — L!); Keller (1968, p. 150—51). — Cf. J. *Braun* (1943, stp 184—88).

Dionizij Areopagit (grš. *Dionisios Areopagites*, lat. *Dionysius Areopagita*, fr. *Denis l'Aréopagite d'Athènes*), mož (imen. Areopagit, ker je bil član areopaga), ki se je bil Pavlu v Atenah pridružil in kršč. vero sprejel (Apd 17, 34); kršč. svetnik (9. X. — v srednjem veku istoveten z *Dionizijem Pariškim*, supra), veljal za avtorja t. i. → *areopagitskih spisov*, med katerimi je npr. spis *O nebeški hierarhiji* prva lit. predloga za ik. m. → *devet angelskih korov*. Up: npr. na → *Apoteozi Tomaža Akvinskega* (o. 1366/68) kot predstavnik dogmatične razlage sv. pisma (*sensus allegoricus*).

B: Migne PG III.

L: RAC V (1957); Réau III/1 (1958, p. 373—74 — L!); Keller (1968, p. 151); Vorländer I (1968, zlasti p. 214).

***Dionizijeva tabla,** Jeanu Malouelu (ki naj bi jo bil zač.) in Henriju Bellechosu (ki jo je dkč.) atr. slika iz kartuzije v Champmolu (→ *Dijon*) predstavlja enega izmed posebno odličnih primerov → *internacionalnega gotskega sloga* (pl [prej les], 162 × 211 cm, o. 1416, Louvre). Levo Dionizij (Pariški) sprejema zadnje obhajilo, v sredi je Kristus na križu, des. mučeništvo Dionizija in njegovega spremljevalca Elevterija.

L: Nicole *Reynaud*, A propos du Martyre de Saint Denis (RLou, 1961); Europäische Kunst um 1400 (W 1962 [rk, Ksthist. Mus.], št. 4 — L!); Châtelet & Thuillier (1963); EWA V (1961, t. 382); »M« 1 (1967, repr. p. 76/77). — Cf. J. *Dupont* (Sk 1954, p. 146—47).

Dionizij iz Furne (konec XVII. st.—zač. XVIII. st.), menih na gori Atos, s svojim učencem Kirilom s Hiosa sest. slikarski priročnik. V 1. delu govori o tehniki in materialu, v 2. in 3. delu

daje ikonogr. napotke, kakó slikati posamezne prizore in svetnike, v 4. delu pa, kam sodi v cerkvi neki prizor ali cikel. Fr. izd. v Parizu 1845 (cf. s. v. *Didron*).

B: *Ermeneia tes zografikes: Das Handbuch der Malerei vom Berge Athos: aus dem handschriftlichen, neugriechischen Urtext übersetzt, mit Anmerkungen von Didron d. Ä. und eigenen von Godeh. Schäfer* (Trier 1855; n. izd.: *Ermeneia tes zografikes: Malerhandbuch des Malermönches Dionysios vom Berge Athos, Nach der deutschen Übersetzung von Godehard Schäfer neu herausgegeben vom Slavischen Institut, München, unter Mitwirkung von Elisabeth Trenkle*, Mn 1960; srb. priredba in delni prevod v knj.: N. Brkić: *Tehnologija slikarstva, vajarstva i ikonografija*, Bgd [po rus. prev. P. Uspenskega iz 1868]).

L: SchlosserL (1964). — Cf. H. *Brockhaus* (1891 [1924]).

Dioskura (grš. *Dioskuroi*, lat. *Dioscures*), Lédina sinova, dvojčka *Kástor* in *Póluks* (grš. *Polidéukes*), od Eratóstena dalje enačena z zodiakalnim znamenjem *dvojčkov* (*Gemini*). Za nadaljnji razvoj najvplivnejše Up: orjaške sohe Dioskurov v → *Rimu*, in sicer rim. kopiji iz Hadrijanove dobe po grš. orig., za Siksta V. 1587 post. na Piazza del Quirinale (zato Kvirinal imen. tudi *Monte Cavallo*), in rim. Dioskura ob poti na Kapitolski trg. Cf. s. v. *Ugrabljenje Leukípovih hčera*.

L: Hunger (1955); Erich *Hubala*, Dioskuren (RDK IV, 1958 — L!).

Dioskurides, Pedanios, rim. zdravnik iz Kilikije, ki je v Rimu pod ces. Neronom sest. pozn. zelo razš. knj. o zdravilnih rastlinah. Njen najpomembnejši iluminirani rkp. je → *Dunajski Dioskurides*.

L: Herbert *Hunger*, Dioskurides (RbK I, 1966 — L!).

***Diptih Barberini,** znament slonokoščen izdelek (pozno V. ali zgodnje VI. st., Louvre), imen. po z., v kateri je bil prej. Mnenja o času nastanka se razhajajo, ker so v jezdecu gledali ces. *Zena* (474—91), 1. moža → *Ariadne*, pa ces. *Anastazija* (491—518 — najbolj prepričljiva razlaga), njenega drugega moža, ces. *Justinijana I.* (527—65) in celó *Teoderika Vel.* (493—526, cf. A. *Bode*, lit., infra). Iz 5 ploščic sest. krilo diptiha (ena plošča izgubljena) kaže zgoraj apoliničnega *Kristusa* v medaljonu, ki ga držita angela, v sredi *ces. na konju*, levo *vojskovodjo*, ki drži kipec Zmage (→ *Victoria*), spodaj pa *barbare*, ki prinašajo tribut (mdr. tudi slonoveôkle).

L: August *Bode*, Das Reiterdiptychon des Louvre (ZfKg, 1956); EWA IX (1964, stp 143, tabla 85); RbK I (1966, stp 1072). — Cf. J. *Beckwith* (1961), E. *Coche de la Ferté* (1958), R. *Delbrueck* (1929), W. F. *Volbach* (1916 [1952]; 1958 — L!).

***Diptih Carrand** (slonovina, o. 380/400, Bargello). Na levi pol. *Adam kot kralj živali* v naslonu na ik. m. *Órfeja med živalmi*, des. *Pavel (iz Tarza) na Malti:* zgoraj *učitelj*, v sredi *prizor s kačo*, spodaj *čudežno ozdravljenje*.

L: cf. F. van der *Meer* (& C. *Mohrmann* 1959, repr. 196).

diptih iz Rambone, tj. samostana Arabona pri Tolentinu (slonova kost, viš. 31 cm, zač. X. st., Rim, Vatikan, Mus. Sacro). Na prizoru *Križanja* pod križem *rim. volkulja z Romulom in Remom.*

L: »M« 3 (1967, repr. p. 59).

diptih v Milanu (slonova kost, 2. pol. V. st., Milano, stolnična zakladnica). Levo krilo (37,5 × 28,1 cm): zgoraj *angel* za Mateja, *Rojstvo* in *vol* za Luko, v sredi *Agnus Dei v zmagoslavnem vencu* (almandin in srebro), levo *Oznanjenje ob vodnjaku*, *Trije kralji* in *Krst v Jordanu*, des. neugotovljiv prizor, *Dvanajstletni Jezus med učitelji* in *Slavnostni vhod v Jeruzalem*, spodaj *Matej*, *Pokol nedolžnih otrok* in *Luka*. Des. krilo: zgoraj *lev* za Marka, *Poklon kraljev* in *orel* za Janeza Ev., v sredi *križ na gori paradiža*, levo *Ozdravljenje slepega*, *Ozdravljenje mrtvoudnega* in *Obujenje Lazarja*, des. *Povišani Kristus med apostoloma* (*Traditio legis*), *Zadnja večerja* in *Dar uboge vdove*, spodaj pa *Marko*, *Čudež v Kani* in *Janez Ev.*

L: »US« 5 (1970, f p. 61). — Cf. G. *Schiller* (I 1966, repr. 53 & 423), W. F. *Volbach* (1958).

díptih(on), iz grš. *di-ptihos* (dvakrat zložen), v antiki sklopna tablica za pisanje iz lesa, slonove kosti ali kovine. V pozni antiki bila posebno razširjena vrsta t. i. → *konzularnih diptihov* (V.—VI. st., najstar. primer 406), ki so jih rim. konzuli razdajali prijateljem ob nastopu svoje službe. Od XIII. st. dalje poznamo diptihe v obliki dvodelnih olt. podob, od internac. »mehkega« sloga dalje tudi kot »devocionalne« diptihe s portretom na eni strani (→ *Wiltonski diptih*, → *Rogier van der Weyden*, → *Memling*).

L: Wolfg. F. *Volbach*, Diptychon: Elfenbein (RDK IV, 1958); Karl-Aug. *Wirth*, Diptychon: Malerei (ib.). — Cf. R. *Delbrueck* (1929).

Direktórij (fr. *le Directoire*), vlada petorice in po njej imen. obd. med → *Konventom* in → *Konzulatom*, tj. od 27. X. 1795 do 9. XI. 1799; po njej v Franciji imen. tudi (mnogo daljše obd. zaznamujoči) prehodni slog med → *Louis-Seize* in → *empirom*, zlasti na področju noše. Tip gizdalina je t. i. *l'incroyable* (»neverjetni«), gizdalinke pa t. i. *merveilleuse* (»čudovita«).

L: Jacques *Ruppert:* Le Costume, IV: Époques Louis XVI et Directoire (P 1931); Margarete *Braun-*

Ronsdorf (RDK IV, 1958, s. v.). — Cf. P. *Francastel* (1939 [1944]).

Diringer, David (1900—....), angl. (ž.) um. zgodovinar, poznavalec IR. R. v Tlumaczu, štud. na univ. v Florenci (prom. 1927), učil prav tam (prof. 1934—38) in v Cambridgeu (Anglija).

B: *The Alphabet* (L 1948); *The Hand-produced Book* (L 1953); *The Illuminated Book: its history and production* (L 1958; *rev. izd. 1967); *The Story of the Aleph-Beth* (L-NY 1958 & 1960).

L: WWWJ (1955); WWA (1962; 1964).

Dirka (grš. *Dírke*) → *Farneški bik*

Discretio (lat.), razsodnost, razločevanje, ena izmed → *kreposti*, pos. meniških kreposti. Up: → *Utin kodeks*. — Pojem se je spremenil v sodobni pomen (obzirnost, molčečnost) v romanskih jezikih šele v baročni dobi.

L: L. H. *Heydenreich* (RDK IV, 1958, s. v.). — Cf. A. *Boeckler* (1954).

the **disguised symbolism** → *prikriti simbolizem*

***Diskobólos** (grš.), »Metalec diska«, Mirónovo najslavnejše delo, znano po marm. rim. kopijah, od katerih je najboljša t. i. *Discobolo Lancellotti*, kip (viš. 125 cm, Rim, Mus. delle Terme), ki so ga našli 1781 v Rimu na Eskvilinu, imen. po rim. z. Lancellotti (med 2. svet. vojno v Münchnu).

L (cf. s. v. *Miron*): EWA X (1965, t. 237); »PKG« 1 (1967, t. 79 — L!); »US« 3 (1969, p. 146).

diskusije in nerešena vprašanja. Med najbolj trdovratno obravnavanimi problemi um. zgod. (cf. e. g. P. *Lavedan*, I—II, 1949—1950, sub *État des questions*), v pravih *batailes des savants* so npr. bili in so še reševani: sama umzg. *metoda* in interpretacija, → *periodizacija um. obdobij* in opredelitve → *zgodovinskih stilov* (v novejši dobi npr. → *manierizma* in → *findesiècleovske umetn.*), ikonogr. analize nekaterih posebno slavnih del (→ *Primavera*, → *Nočna straža*, itd.), postanek posameznih zg. tipov in oblik (→ *bazilika*, → *pleteninasta ornamentika*), ne nazadnje vprašanja atribucij (pri katerih nenehno ločujemo težnje po ekstenziji in redukciji posameznih umetniških opusov) in pos. še ločevanje deleža znanih in neznanih mojstrov (t. i. *mojstri z zasilnimi imeni*). Pri teh problemih je vredno opozoriti (cf. Panofsky Neth, 1953, p. 240—42) na duhovito aplikacijo sholastične diskusije po pravilu *Videtur quod*, predlog, *Sed contra*, ugovor, in *Respondeo dicendum*, odgovor ...

Disney, Walt(er Elias), (1901—1966), amer. risar in filmski producent, pionir risanega filma, r. v Chicagu. Tvorec popularnih stiliziranih živalskih likov (1926—28 1. serija z *Mickey Mouse*); dolgometražni risani filmi *Sneguljčica in 7 palčkov* (*Snow White and the Seven Dwarfs*, 1937), *Ostržek* (*Pinocchio*, 1940), *Dumbo* (1941), *Bambi* (1942), *The Three Caballeros* (1944), *Pepelka* (*Cinderella*), *Alisa v čudežbi deželi* (*Alice in the Wonderland*, 1951), itn.

L: ELU 3 (1962, s. v.); Delo (20. XII. 1966, p. 5); NRazgl (24. XII. 1966, p. 503).

dispút ali *disputácija* (iz lat. *disputatio*), učen razgovor ali prepir, razpravljanje z dokazi in ugovori. Up: → *Dvanajstletni Jezus med učitelji*, → *Katarina Aleksandrijska disputira s 50 filozofi*.

***Disputa,** slavna Rafaelova freska (šir. 7,7 m) v *Stanza della Segnatura*, s celim, na Vasarija oprtim tradicionalnim imenom *La Disputa del Sacramento*, v resnici *Zmagoslavje Evharistije* ali *Zmagoslavje Eklezije*.

L: Vasari-Milanesi IV (p. 330 ss); »CA« 4 (1966, kat. št. 85, t. XVI—XIX); Kindler V (1968, repr. p. 14). — Cf. S. J. *Freedberg* (1961), etc.

Divina Commedia → *Božanska komedija*

Divisio Apostolorum (lat.) → *Slovo apostolov*

divizionizem → *neoimpresionizem*

Dix, Otto (1891—1969), nem. slikar in grafik, po 1. svet. vojni med družbeno kritičnimi predstavniki → *nove stvarnosti*; r. kot sin železniškega delavca. S: npr. *Umetnikovi starši* (1921, Basel), *Paul Ferdinand Schmidt* (1921, Osterhofen, zas. last), *Avtp. v baru* (*An die Schönheit*, 1922, neznano kje), *Günther Franke, P. F. Schmidt in Karl Nierendorf* (o. 1923, Nationalgal.), *Umetnikovi starši* (1924, Hannover), *Dr. Mayer-Hermann* (1926, MMA), *Alfred Flechtheim* (1926, Nationalgal.), *Pesnik Theodor Däubler* (1927, Wallraf), itd.

L: W. *Wolfradt:* Otto Dix (Lpz 1924, »Junge K.« 41); Lj Gr (1957—59); Heinz *Lüdecke:* Otto Dix (D 1958); O. *Conzelmann:* Otto Dix (Hn 1959); Fritz *Löffler*: Otto Dix (D 1960 — L!); H. *Read* (Kindler II, 1965, s. v.); Deutsche K. 19/20 (1966). — Cf. P. F. *Schmidt* (1923), W. *Schmied* (1969).

Dixit insipiens in cordo suo: Non est Deus, bibl. citat (Ps 13 [14], 1 ali Ps 52 [53], 2: *Neumnež pravi sam pri sebi: Ni boga*).

Dizma (fr. in nem. *Dismas*, it. *Disma*), »dobri razbojnik« (lat. *Sanctus* ali *Bonus Latro*, angl. *the Good Thief*, fr. *le Bon Larron*, it. *il Buon Ladrone*, nem. *der gute Schächer*), kršč. svetnik (25. III.), razbojnik, ki je bil po evangeliju križan s Kristusom na njegovi des. strani (na levi

Gestas); njegovo ime je znano iz t. i. apokrifnih evangelijev, tj. *Nikodemovega evangelija* in *arab. Evangelija o detinstvu*. Up (→*Križanje*): npr. Angelo Pozzo (marm. *soha* na 1716 post. Jožefovem olt. v šentjakobski c. v Lj).

L: Réau III/1 (1958, p. 386—87); Keller (1968, p. 152); LS I (1968). — Cf. J. *Braun* (1943, stp 187—89), L. *Kretzenbacher* (1951).

Dobbert, Eduard (1839— ?), nem. um. zgodovinar. R. v Sankt Petersburgu [= Leningradu], docent na univ. v Münchnu in od 1874 prof. na TeH v Berlin-Charlottenburgu.

B: ‚*Die Darstellung des Abendmahls durch die byzantinische Kunst*' (Jahrbücher f. Kw., Lpz 1871); *Ueber den Stil Niccolo Pisano's und dessen Ursprung* (Mn 1873); *Beiträge zur Geschichte der italienischen Kunst gegen Ausgang des Mittelalters* (Lpz 1878); ‚*Der Triumph des Todes*' (RepKw, 1881); *Handzeichnungen von Gottfried Schadow* (Bl 1886); ‚*Das Abendmahl Christi in der bildenden Kunst bis gegen den Schluß des 14. Jahrhunderts*' (RepKw, 1890—92 & 1895); (& W. *Grohmann*) *Katalog der Bibliothek der Königlichen Akademie zu Berlin* (Bl 1893); ‚*Zur byzantinischen Frage: die Wandgemälde in Sant' Angelo in Formis*' (JkPK, 1894).

Dober dan, gospod Courbet ali *Srečanje* (*Bonjour Monsieur Courbet* ali *La Rencontre*), tudi z naslovom *Bogastvo pozdravlja genija* znana Courbetova slika, ki kaže levo slikarjevega mecena Alfreda Bruyasa in za njim njegovega slugo Calasa, des. pa umetnika (pl, 129 × 149 cm, Montpellier); ikonogr. predloga ji je bila popularna graf. up. t. i. večnega žida (*juif errant*).

B: *Linda Nochlin, Gustave Courbet's »Meeting«: A Portrait of the Artist as a Wandering Jew* (AB, 1967).

Dobida, Karel (1896—1964 nesr.), slov. lik. kritik, pisec o umetn. in muzealec. R. v Kranju, na Dunaju prom. iz jusa, od 1950 dalje ravnatelj NG (1952—57 tudi MG). Številni prispevki v slov. in drugih jugosl. časnikih, revijah, itd. (J, Kritika, LdP, LMS, LZ [1921—41], M [1927—41], NRazgl, NS, Obz, SPor, Tovariš, itd.), tudi v leksikonih (SBL, ELU, itd.).

B: ‚*Slikar Veno Pilon*' (Jsla [Lj], št. 76—78, 1919); ‚*Narodna galerija*' (LZ, 1920); *Božidar Jakac* (Lj 1932); *Božidar Jakac: Grafika* (Lj 1950); ‚*Razstava kiparja Ivana Zajca in slikarja B. Jakca*' (Lik. svet, Lj 1951); *Hinko Smrekar: 1883—1942* (Lj 1952 [rk, NG]); *Veno Pilon: Grafika in risba* (Lj 1954 [rk, MG]); *Hinko Smrekar* (Lj 1957); *Vodnik po Narodni galeriji* (Lj 1958); *Ivan Napotnik: 1888—1958* (Lj 1959 [rk, NG]); *Sprehod po Narodni galeriji* (Lj 1960); ‚*Slikar Veno Pilon, slovenski Parižan*' (SIK 1963, Lj 1962); ‚*Doneski k Ažbetovemu življenjepisu*' (Anton Ažbe in njegova šola, Lj 1962).

L: France *Stelè* (Sinteza, 1965, nekr.); M. *Juteršek* (ZUZ, 1970, nekr. — B! & L!). — Cf. B. *Pečar* (1970).

DOBJE *pri Planini* (15 km od Šmarja pri Jelšah). V *žup. c.* Dev. Marije (prej *Barbarina kapela*) *Barbarin olt.*, delo Janeza Gregorja → *Božiča* iz 1710/24.

L: »ArS« 1(1967, repr. p. XLVI).

DOBRAVLJE pri Ajdovščini. V *podr. c. sv. Petra* več del Antona Cebeja: *freske, olt. slike* in *križev pot*.

L: Cevc SU (1966).

Dobri pastir (lat. *Pastor bonus*, angl. *the Good Shepherd*, fr. *le Bon Pasteur*, it. *il Buon Pastore*, nem. *Der gute Hirt*), poznoant. ik. m. (personificirana *Philanthropia*), pozn., prav tako z jagnjetom prek ramen, tudi kršč. ik. m. Kristusa dobrega pastirja, ki je »hkrati pastir in jagnje« (*pastor et agnus*). Cf. s. v. *Hermes krioforos* & *lateranski sarkofag* (št. 181 & 161).

L: R. *Grousset*, Le Bon Pasteur et les scènes pastorales dans la sculpture funéraire des chrétiens (Mél, 1885); Heinrich *Bergner:* Der gute Hirt in der altchristlichen Kunst (Bl 1890); L. *Clausnitzer:* Die Hirtenbilder in der altchristlichen Kunst (Halle 1904, dis. [Erlangen]); Fernand *Benoît*, Note sur un sarcophage du Bon Pasteur découvert à Ajaccio (Mél, 1939); Réau II/1 (1957, p. 32—34 & 35 — L!); Panofsky Tomb (1964); J. *Kollwitz* (LCI I, 1968, stp 358); »US« 5 (f p. 20—21, 23, 26—27 & 52). — Cf. C. M. *Kaufmann* (Handbuch 1905 [1922]), Th. *Klauser* (Studien 1 1958), K. *Künstle* (1928, p. 594 — L!), etc.

dobri razbojnik → *Dizma*

Dobroklonski, Mihail (1886—1964), rus. um. zgodovinar, muzealec in pedagog. Od 1919 delal v Eremitaži in mdr. v katalogih objavil njene it. risbe XV.—XVI. (1940) in XVII.—XVIII. st. (1961) in flam. risbe XVII.—XVIII. st. (1955).

L: V. *Loevinson-Lessing* (BM, 1965, nekr.).

Dobrotljivost → *Caritas*

DOBROVA pri Ljubljani. *Baročno c.* je 1713 do 1716 sez. Gregor → *Maček* (bolj ali manj ponov. njegove c. na → *Šmarni gori* pri Lj).

L: Anton *Lesjak:* Stara Božja pot Marije Device v nebo vzete na Dobrovi pri Ljubljani (Lj 1892); ŠumiL (1961); Marijan *Zadnikar* (ELU 2, 1962, s. v.).

DOBROVO v Brdih: *grad* iz XVII. st. s pravilno oblikovanim, obzidanim dvoriščem.

L: cf. N. *Šumi* (Arhitektura sedemnajstega 1969).

Dobrowolski, Tadeusz, polj. um. zgodovinar, univ. prof. v Krakovu (*Instytut Historii Sztuki Uniwersytetu Jagiellońskiego*).

B: *Sztuka Krakowa* (Kr 1950); *Sztuka na Śląsku* (Wr 1956); ‚*Cztery style portretu »sarmackiego«*' (Prace z historii sztuki, I, 1962); (& Józef E. Dutkiewicz) *Wit Stwosz: Le Retable de Cracovie* (P 1964); *Życie, twórczość i znaczenie społeczne artystów polskich i w Polsce pracujących w okresie późnego*

gotyku (1440—1520) (Wr 1965); *Malarstwo polskie: 1764—1964* (Wr-Kr 1968).

Doccia, porcelanska manufaktura blizu Florence, ki jo je 1735 ust. markiz Carlo Lorenzo *Ginori* (zač. prodaje 1746). Med zgodnjimi izdelki tudi pomanjšani posnetki slavnih kipov.

L: EWA III (1960, stp 275).

Doctores Ecclesiae (lat.) → *štirje véliki cerkveni učitelji*

Dodeigne, Eugène (1923—....), fr. (belg.) kipar, sodel. na simp. *Forma viva* 1961.

L: SeuphorS (1961); ReadS (1964).

Dodgson, Campbell (1867—1948), angl. um. zgodovinar, poznavalec risbe in grafike, bil vodilna avtoriteta za staro nem. grafiko. Od 1893 dalje v graf. odd. Brit. muz. v Londonu (kustos 1912—32), ur. *Print Collector's Quarterly* (1921 do 36), sam pisal tudi nemško. Cf. s. v. *Craig*.

B: *Grotesque Alphabet of 1464* (L 1899); *Catalogue of Early German and Flemish Woodcuts in the British Museum* (2 knj., L 1903—1911); *Woodcuts of the XV th Century in the John Rylands Library* (Manchester 1915); *Albrecht Dürer* (L-Bo 1926); *Dürer's Drawings in Colour Line and Wash: A Selection of 56 Fascimiles in the Albertina Collection at Vienna* (W 1928); *Woodcuts of the Fifteenth Century in the Ashmolean Museum* (Ox 1929); *The Etchings of James McNeill Whistler* (L 1932); *Modern Drawings* (NY 1933); *Woodcuts of the XV Century in the Department of Prints and Drawings, British Museum* (2 knj., L 1934—1935); *The Classics* (NY 1938).

L: Werk (1948, nekr.); E. *Schilling* (BM, 1948, nekr.); DNB 1941—1950 (1959, s. v.).

Doeg pobija duhovnike, bibl. ik. m. (1 Kralj 22, 18): Edomec Doeg, nadzornik Savlovih pastirjev, je po Savlovem ukazu pobil 85 duhovnikov, ker so bili podpirali Davida. Up: npr. *miniatura* v → *Winchestrski bibliji* (3. četrt. XII. st.).

L: Hans Martin von *Erffa*, Doeg (RDK IV, 37. zv., 1955); Eva *Rapsilber*, Doeg (LCI I, 1968).

Doesburg, Theo van, s pr. im. Christian E[mil] *M[arie] Küpper* (1883—1931), hol. slikar in književnik, soust. in ur. rev. → *De Stijl* in pogl. propagandist enako imen. skupine; r. v Utrechtu, u. (47) v Davosu v Švici.

B: *De Maskers af: Teekeningen en Tekst* (A 1910); *De schilder de Winter en zijn werk: psycho-analytische studie* (Haarlem 1916, »Haarlemsche kunstboekjes« 4); *De nieuwe beweging in de schilderkunst* (Delft 1917); *Klassiek-Barok-Modern* (Antw 1920; fr. izd.: *Classique-Baroque-Moderne*, Anv-P 1921); *Grundbegriffe der neuen gestaltenden Kunst* (Mn: Bauhaus Verlag 1925).

L: Giedion-Welcker (1960); H. *Read* (Kindler II, 1965, s. v. — L!). — Cf. W. *Haftmann* (4. izd. 1965), H. L. C. *Jaffé* (*1956 [1957]), B. S. *Myers* (II 1969, s. v. [tekst Robert *Reiff*]), M. *Seuphor* (1949 [1959]).

dojenje (angl. *the suckling* [ali *nursing* ali *lactation*], fr. *l'allaitement*, it. *l'allattamento* ali *la nutrizione*, nem. *das Stillen*). Up: npr. → *Caritas romana*, → *Galaktotrofusa*.

L: G. *Bandmann*, Brust, Brüste (LCI I, 1968, stp 336—37).

doksat (turško) → *erker*

DOL pri Ljubljani. *Graščino* je v 1750-ih letih barokiziral → *Perski*, za barona Jožefa Kalasanca Erberga pa so o. 1821 uredili park in v njem post. oba neoklasicistična *paviljona* (1829 & 1831) za um. kabinet resp. knjižnico in arhiv. — *Žup. c. sv. Marjete:* v v. olt. Kremser-Schmidtova slika *Sv. Marjeta* (d. 1774).

L: ŠumiL (1961, risba p. 114); Cevc SU (1966).

Dolce, Lodovico (1508—1568), it. beneški pesnik, komediograf in učenjak. Svoj najbolj znani um. traktat je poimenoval po slovitem pamfletistu in Tizianovem prijatelju (→ *Aretino*): v obliki značilnega renesančnega dialoga med predstavnikom Toskane, slikarjem Fabrinijem, in Aretinom teče beseda o odlikah Michelangelove, Rafaelove in Tizianove umetn., sklep pa kajpak izzveni v hvalnico Tizianu.

B (lik. umetn.): **Dialogo della Pittura intitolato l'Aretino* (V 1557); *Dialogo nel quale si ragiona della qualità, diversità e proprietà dei colori* (V 1565).

L: SchlosserL (1964); Mark *Roskill:* Dolce's »Aretino« and Venetian Art Theory of the Cinquecento (NY 1968).

Dolci, Carlo (1616—1686), it. florent. slikar, nadarjen portretist, sicer pa slikar Madon in Marije Magdalene, ki so med zgodnjimi primeri sladkobno devocionalnih upodobitev. S: npr. *Nadvojvodinja Claudia Felicitas* (1672, Ksthist. Mus.), *Avtp. z avtokarikaturo* (d. 1674, Uffizi).

L: cf. U. *Nebbia* (1946), H. *Schmerber* (1906), R. *Wittkower* (1958).

Dölger, Franz (1891—....), nem. bizantolog, prof. in direktor Inst. za srednjegrš. in novogrš. filologijo na univ. v Münchnu; 1928—63 ur. *Byzantinische Zeitschrift*.

B (za lik. umetn.): ‚*Justinians Engel an der Kaisertür der Hagia Sophia*' (By, 1935); (& A. M. Schneider) Byzanz (Bern 1952).

L: Željko *Jiroušek* (ELU 2, 1962, s. v.). — Zbornika: Festschrift Franz Dölger zum 60. Geburtstage gewidmet (Mn 1951 [Byz] — B!); Polychronion: Festschrift Franz Dölger (Hdl 1966).

Dölger, Franz Joseph (1879—1940), nem. katol. teolog, prof. v Wrocławu (takrat Breslau), poznavalec starokršč. umetn. in lit. Ur *Antike und Christentum* (6 knj., Mü 1929—50); po

njem imen. *Franz Joseph Dölger-Inst. zur Erforschung der Spätantike* na univ. v Bonnu (ust. 1955).

B: *Ichthys* (5 knj., Mü 1922—1928); ‚*Der Durchzug durch das Rote Meer als Sinnbild der christlichen Taufe*' (Antike u. Christentum, 1930); ‚*Christus im Bilde des Skarabäus*' (ib.); ‚*Teufels Großmutter*' (ib., 1932); ‚*Das Oktogon und die Symbolik der Achtzahl*' (ib. 1934); ‚*Beiträge zur Geschichte des Kreuzzeichens, I—IX*' (JbAC, 1958—1967).

L: zbornik: Pisciculi: Studien zur Religion und Kultur des Altertums: Franz Joseph Dölger zum 60. Geburtstage ... (Mü 1939 [Antike u. Christentum, Erg.-Bd. 1] — B!).

Dolgo življenje (lat. *Longaevitas*, fr. *la Longévité*), personifikacija. Up: cf. s. v. *štirinajst Blaženosti duše* (atribut: orel).

Dolinar, Lojze (1893—1970), slov. kipar. R. v Lj, štud. na ak. na Dunaju (1910—11) in v Münchnu (1912—13), 1920—32 v Lj, potem v Bgd (1946 izr. in 1949 redni prof. na tamk. ak.), u. v Ičićih pri Opatiji. 1953 dopisni član SAZU, 1969 Prešernova nagr. P: npr. *Rihard Jakopič* (mavec, 1913, NG), *glava Matije Gubca* (bron, 1913; bron, 1918), *nagrob. Janeza Ev. Kreka* (kraški kamen, 1919, Lj, Žale), *kiparski okras stavb* v Lj na Miklošičevi c. št. 24 (kraški kamen, 1925), 26—28 in 34, *Mojzes* (bron, 1927, NUK, nad vhodom v Gosposki ul.), *Težko življenje* (podpeški kamen, d. 1. VI. 28, MG), *Napoleon* in *Ilirija* na spom. na Trgu fr. revolucije v Lj (1928), *Hinko Smrekar* (žg. glina, 1929, MG), *glasbeniki* v Vegovi ul. v Lj (bron, 1931—32 z izjemo pozn. *Adamiča* in *Foersterja*), *spomeniki NOB* v Kraljevu (1950, post. 1959), Đakovici (1951), Prijepolju (1952—53), Opatiji, Kranju, itd.

L: F. *Mesesnel* (SBL, 1. zv., 1925, s. v.); IS (V, 1929, p. 65, 321); Ko je ko (1957); Lojze Dolinar (Lj 1958 [rk, MG], uv & kat. Ciril *Velepič*); S. *Mikuž* (SPor, 1. & 15. VI. 1958); Luc *Menaše* (NRazgl, 7. VI. 1958), Š. *Čopič* (NSd, 1958); AS (1958 — L!); ŠijanecS (1961); K. *Dobida* (ELU 2, 1962, s. v.); ZMG (1964); J. *Mesesnel* (Delo, 2. II. 1968); Mirko *Juteršek*, Kipar Lojze Dolinar (Snovanja [Kranj], 7. XII. 1968, p. 50—51); Peter *Breščak* (Delo, 11. IX. 1970, nekr.). — Cf. B. *Pečar* (1970).

Dollmayr, Hermann (1865—1899), avstr. um. zgodovinar. Na Dunaju prom. (1888) in habil. (priv. docent), tam tudi kustos v Umzg. muz. (gal. slik).

B: ‚*Lo stanzino da bagno del cardinale Bibbiena*' (Archivio storico dell'arte, 1890); ‚*Paul Trogers Fresken im Dom zu Brixen*' (MCC, 1890); ‚*Die Zeichnungen zur Decke der Stanza d'Eliodoro*' (ZfbK, 1890); ‚*Raffaels Werkstätte*' (JSaK, 1895); (& Franz Wickhoff) ‚*Giulio Romano und das klassische Altertum*' (JSaK, 1901).

Dolničar (*Thalnitscher von Thalberg*), **Aleš Žiga** (1685—1708), pisec o umetn., sin Janeza Gregorija (infra), r. v Lj, u. (23) v Neaplju.

L: Melita *Stelè* ml. (ZUZ nv I, 1951 — L!); France *Stelè* (ELU 2, 1962, s. v.).

Dolničar (*Thalnitscher von Thalberg*), **Janez Gregorij** (1655—1719), kronist lj. mesta in pos. pisec o lik. umetn., soust. *Ak. operozov* (→ *Academia operosorum*) in njen član z imenom *Providus*. R. v Lj (sin lj. sodnika in župana Janeza Krst. in star. brat stolnega dekana Janeza Antona Dolničarja, nečak J. J. Schönlebna, oče Aleša Žige, cf. supra), se učil doma v jezuitski šoli, štud. filozofijo v Gradcu pa pravo v Ingolstadtu in Bologni (tam prom. 1679), po vrnitvi v Lj tajnik vicedomskega urada in nato mestni sindik. Njegovo rkp. zapuščino hrani Škofijski arhiv v Lj. Njegov naj bi bil tudi rkp. spis *Curia labacensis urbis metropolis Duc. Carnioliae* (prev Sergij Vilfan, cf. s. v. *Ljubljana* lit. o lj. → *Mestni hiši*).

B: **Historia cathedralis ecclesiae Labacensis* (rkp. 1701, tisk 1882); *Epitome chronologica ... Urbis Labacensis* (rkp. 1714); *Bibliotheca Labacensis publica Coll. Carolini Nobilium seu de Scriptoribus Carnioliae* (cf. IMK, 1900); *Annales urbis Labacensis ... 1660—1718* (cf. ib., 1901); *Antiquitates urbis Labacensis* (cf. A. von *Premerstein*, Jahreshefte des Österreichischen Archäologischen Institutes, V, W 1902 [Beiblatt]); *Cypressus Labacensis seu epitaphia et inscriptiones* (cf. P. von *Radics*, MHK, 1860).

L: Viktor *Steska*, Academia operosorum (IMK, X, 1900); *id.*, Dr. Janez Gregorij Dolničar, kranjski zgodovinar (DS, 1901); F. *Stelè* (ELU 2, 1962, s. v.). — Cf. R. *Ložar* (ZUZ, XIV, 1937, p. 22—23), P. *Radič* (LMS, 1880).

dolžine cerkva, dvoran in trgov: *Petrova c.* v Rimu 186 m (zun. 194), *stolnice* v *Londonu* 158, *Florenci* 153 (160), *Amiensu* 145, *Reimsu* 139, *Kölnu* 136,5, *Chartresu* 130 in *Parizu* 127, *S. Petronio* v Bologni 132, *S. Paolo fuori le mura* 127, *Hagia Sofia* 110; *Grande Galerie* v Louvru 275, *Zrcalna dvorana* v Versaillesu 73, *Galerie d'Apollon* v Louvru 61,39; *Place de la Concorde* v Parizu kvadrat s stranico 259, *Markov trg* v Benetkah 175,7 in *Piazzetta* ib. 97.

***Doma,** eno izmed v. del slov. umetn., nedk. podoba (o, pl, 121,5 × 134 cm, NG, inv. št. 305), ki jo je → *Petkovšek* verj. slikal 1889 po začasni vrnitvi iz umobolnice: v kmečki hiši pod bogkovim kotičkom sedé za mizo mati, ml. brat, sestra in — telesno med njimi, sicer pa daleč od njih, tujec celó med najbližjimi — njihov sin in brat, slikar. Takó kot Ivan Cankar s peresom se je med slikarji po svoje poklonil temu delu Marij Pregelj s sliko *Pietà: Petkovškova vrnitev*

(d. [19]65 — cf. kat. njegove razst., MG 1969, št. 115 & repr. 63).

L: AS (1958, p. 28, št. 314 — L!); S. *Mikuž* (Silva Trdina: Besedna umetnost, II, Lj 1958, pri p. 113); SlovS (1966, t. 43). — Cf. Iv. *Cankar* (*1914 [1935]).

Domanig, Karl (1851—1913), avstr. um. zgodovinar, numizmatik in muzealec (*Ksthist. Mus.*), katol. tirolski domoljubni pesnik in dramatik.

B (um. zgod.): *Porträtmedaillen des Erzhauses Oesterreich von Kaiser Friedrich III. bis Kaiser Franz II.* (W 1896); *Die deutsche Medaille in kunst- und kulturhistorischer Hinsicht: Nach dem Bestande des Allerhöchsten Kaiserhauses* (W 1907).

DOMANJŠEVCI, vas v Prekmurju ob madž. meji. *Podr. c.* je opečna romanska kapela (1. pol. XIII. st.). Na njeni juž. strani polkrožen *portal:* kapitela z zmaji in relief leva v timpanu.

L: ZadnikarR (1959); CevcS (1963); VS X (1966, p. 21 — f); »ArS« 5 (1970). — Cf. T. *Bogyay* (*1959).

Domenichino, s pr. im. Domenico *Zampieri* (1581—1641), it. slikar, po Carraccijih in poleg Guida Renija najpomembnejši predstavnik t. i. bolonjske šole in hkrati klasicizma v rim. slikarstvu na zač. baročnega obdobja. R. v Bologni, krajši čas učenec Denysa Calvaerta, nato v delavnici Ludovica Carraccija, se docela izoblikoval ob Annibaleju Carracciju, kateremu je prišel 1602 pomagat pri freskah v Pal. Farnese; 1602—17 in 1624—31 v Rimu, nato v Neaplju (1634 moral pobegniti), tam u. S: *Devica z enorožcem* (freska [sopraporta] o. 1605/08, Rim, Pal. Farnese), v tekmovanju z Renijem nastalo *Bičanje sv. Andreja* (freska, 1608, Rim, S. Gregorio Magno), *Obhajilo sv. Hieronima* (d. 1614, Pin. Vat.), *Avtp.* (o. 1615/20, Uffizi), prizori iz *življenja sv. Cecilije* (freske 1615—17) v c. S. Luigi de' Francesi v Rimu, npr. *Cecilija pred sodnikom*, *Kumanska sibila* (1617, Borghese), *Diana na lovu* za kard. Scipioneja Borgheseja (1617, ib.), *Smrt Petra mučenika* (o. 1618/20, Bologna), *Papež Gregorij XV. in njegov nečak kard. Ludovisi* (1621/22, Béziers, Mus. Municipal), *Monsignor Giambattista Agucchi* (o. 1621/23 [?], York, City of York Art Gall.), *Hêrakles in Ahelóos* (o. 1621/25, Louvre), *Hêrakles in Cacus* (o. 1621/25, ib.), *4 evangelisti* v pendentivih in *Prizori iz Andrejeve legende* v koru c. St'Andrea della Valle v Rimu (freske 1624—28), *Pokrajina s pastirji* (o. 1635, London, z. Denis Mahon).

L: Michael *Levey* (EWA IV, 1961, s. v. — L!); Ideale classico (1962 — L!); G. C. *Cavalli* (Kindler II, 1965, s. v. — L!). — Cf. G. *Baglione* (1642), G. P. *Bellori* (1672), H. *Keller* (1968), D. *Mahon* (1947), G. *Mancini* (o. 1620, izd. 1956—1957), G. B. *Passeri* (o. 1678), izd. 1934), J. *Pope-Hennessy* (1948), L. *Serra* (1909), H. *Voss* (Bl 1924), R. *Wittkower* (1958).

Domenico Veneziano (u. maja 1461 v Florenci), it. florent. slikar, dkm. od 1438 dalje; po Vasariju ga je umoril Andrea del Castagno (čeravno je slednji v resnici prej u., tj. 1457). S: npr. tip → *sacra conversazione* uvajajoča **Pala di Sta Lucia* (*Marija z otrokom med svetniki* iz c. Sta Lucia dei Magnoli, les, o. 1442/48, Uffizi), *Janez Krst. v pustinji* (les o. 1442/48, Washington), *Oznanjenje* (les, o. 1442/48, Fitzwilliam).

L: G. *Gronau* (ThB IX, 1913, s. v. — L!); van Marle X (1928); Berenson Ox (1932); Luciano *Berti* (EWA IV, 1961, s. v. — L!); *id.* (Kindler II, 1965, s. v.). — Cf. M. *Salmi* (1936 [1938]).

Domine, quo vadis ?, kršč. ik. m. po pridigi sv. Ambroža: na begu iz Rima sreča na *Via Appia* Peter Kristusa, ki nese svoj križ in ki mu (na vprašanje: *Gospod, kam greš*?) odgovori, da v Rim, da se bo drugič pustil križati. Peter se nato osramočen vrne v Rim. Up: npr. Ann. Carracci (les, o. 1602, Nat. Gall.).

L: Réau III/3 (1959, p. 1095—96).

Dominguez, Oscar (1906—1957 sam.), šp. slikar v Parizu, surrealist. R. na Kanarskih otokih, u. v Parizu. S: npr. *Le clown* (1956, Pariz, z. R. A. Augustinci). — Cf. s. v. *Brauner, Victor*.

Domínik (o. 1170—1221), (lat. *Dominicus*, fr. *Dominique*, it. *Domenico* [izv. *Mino*], šp. *Domingo de Guzmán*), šp. ustanovitelj reda → *dominikancev* (*Ordo Praedicatorum*), kršč. svetnik (4. VIII.), kanoniziran 1234. Njegova najbolj osebna atributa sta črno-belo lisast pes (z gorečo baklo v gobcu ali brez nje) in sijoča zvezda na čelu ali nad glavo. Up: npr. P. Berreguete (olt. table iz o. 1500, Prado).

L: Ferguson (1954); Réau III/1 (1958, p. 391 ss — L!); Keller (1968, p. 152—54). — Cf. G. *Bazin* (1937), J. *Braun* (1943), G. *Kaftal* (1948).

dominikanci, cerkv. red, ki ga je v Toulousu ust. šp. pridigar → *Dominik* (Guzmán), potrdil pa 1216 papež Honorij III.; red pridigarskih bratov (*fratres Praedicatores*, uradno ime *Ordo Praedicatorum*, abr. *O. P.*), »beraški red« samó do XV. st., vodil inkvizicijska sodišča od 1232/33 (→ *Peter Mučenik*); bela obleka pod dolgim črnim plaščem s kapuco. Med dominikanskimi c. npr. v Rimu Sta Maria sopra Minerva (matična), v Florenci Sta Maria Novella in S. Marco, v Benetkah Ss. Giovanni e Paolo, na Portugalskem pa opatija *Batalha*; med dominikanskimi svetniki poleg Dominika in Petra Muč. → *Tomaž Akvinski*, → *Albert Vél.*, → *Vincenc Ferrerski*, itd., med umetniki npr. *fra* → *Angelico* in

fra → *Bartolommeo*. V Sloveniji 1. dominikanski samostan v → *Ptuju* (o. 1230—1785), pozn. → *Novi Klošter* v Savinjski dolini (1453—1782), samostani dominikank v → *Studenicah* (ust. 1237), → *Velesovem* (ust. 1238) in → *Marenbergu* (1251), vsi razpuščeni 1782. Up: npr. *freske* Andree da Firenze v Cappellone degli Spagnoli pri Sta Maria Novella v Florenci (1366/68), pos. v prispodobi belo-črni »Gospodovi psi« (lat. *Domini canes*) v boju s krivoverskimi volkovi na freski *Via veritatis* prav tam.

L: Réau III/3 (1959, p. 1451); ELU 2 (1962, s. v., pos. Fr. *Stelè*, Slovenija, p. 72); A. *Walz*, Von Dominikanerstammbaum (Archivum Fratrum Praedicatorum, 1964); *id*., Zur dominikanischen Ikonographie (ib., 1965); Herbert *Dellwing:* Studien zur Baukunst der Bettelorden im Veneto (Mn-Bl 1970).

Dominik iz Silosa (lat. *Dominicus Abbas Silensis*, šp. *Domingo de Silos*), kršč. svetnik (20. XII.), opat šp. benediktinskega samostana v XI. st. Up: B. Bermejo (les, 1474—77, sodel. Martin Bernar, Prado).

L: Réau III/1 (1958, p. 390).

Dominio di se stesso (it.), »Obvladanje samega sebe« (fr. *La Possession de soi*, nem. *Die Selbstbeherrschung*), ik. m. kreposti, kot ga je formuliral Cesare → *Ripa:* personifikacija jezdi na obrzdanem levu. Up: npr. Domenichino (*freska* na pendentivu c. S. Carlo ai Catinari v Rimu).

L: cf. É. *Mâle* (1932, p. 391—92).

Dom in svet, katol. lit. in um. rev., izhajala v Lj 1888—1945. Med uredniki Frančišek → *Lampe* (1888—1900) in France → *Stelè* (1920—21 in pozn. kot sour.), najpomembnejši pa Izidor → *Cankar* (1914—18), ki je v polemiki z Alešem Ušeničnikom časopis precéj moderniziral. O lik. umetn. in um. zgod. so poleg imen. treh urednikov pisali še zlasti France → *Mesesnel* (1923—24 & 1926), Rajko → *Ložar* in Stane → *Mikuž* (1936—43).

L: R[ajko] L[*ožar*], Ovitek »Dom in sveta« (Ilustr, II, št. 10, 1930, p. 343—44); ZSS III—VI (1961—1969, passim).

Dominus Deus noster Dominus unus est, bibl. citat (5 Mojz 6, 4: *Gospod je naš Bog, Gospod edini*), v obliki *Deus tuus Deus unus est* zapisan na napisnem traku, ki ga drži Mojzes na prizoru *Mojzes sprejme postavo* na → *Verdunskem olt.*

Dominus dixit ad me: *Filius meus es tu: ego hodie genuit te*, bibl. citat (Ps 2, 7: *Gospod mi je rekel: Moj sin si ti, jaz sem te danes rodil*). Cf. s. v. *Apostolska vera* (David ob Andreju).

Dominus flevit (lat.), *Gospod je jokal* (*nad padcem Jeruzalema*), evang. ik. m. (Lk 19, 41—44). Up: npr. *miniatura* v → *Evangeliarju Otona III. v Münchnu* (f. 188v).

L: C. M. *Kaufmann* (JWCI, 1966, p. 70 & t. 29b).

Dominus possedit me [in initio viarum suarum], bibl. citat (Preg 8, 22: *Gospod me je imel v začetku svojih potov*), napis na traku, ki ga drži personificirana *Modrost* levo zgoraj ob prizoru *Grozd iz obljubljene dežele* na → *Verdunskem oltarju.*

Domnij (lat. *Domnius*, hrv. *Dujo* ali *Dujam*, it. Domnio), kršč. svetnik, mučenec (11. IV.), 1. škof v Saloni, u. pod Dioklecijanom. Up: v katedr. v Splitu, ki mu je posv., *olt.* Bonina da Milano (1427) in pozn. *v. olt.* Morlaiterja (1766 do 1767).

Domopera (it.) → *stavbarnica* (katedrale)

Donatello, s pr. im. *Donato di Niccolò di Betto Bardi* (1386—1466), it. kipar, v. pionir in najpomembnejši predstavnik renesančne plastike it. in pos. florent. quattrocenta. S svojim obsežnim delom predstavlja mdr. trši nasprotni pól pribl. 5 let star. Lorenzu → *Ghibertiju*, čigar kiparstvo je vsaj delno še zaznamovano z internacionalnim »mehkim« slogom. Z izjemo obiska Rima (1432 do 33), dela v Padovi itd. živel v Florenci, tam r. in u. P: *David* (marm. soha, 1408/09, Bargello), *Janez Ev.* (marmor, 1409/15, Florenca, Mus. dell'Opera del Duomo), *Kristus na križu* (polihr. les, o. 1412 ali pozn., Florenca, Sta Croce), *Sv. Marko* (marmor, 1411/13, Florenca, Orsanmichele), nedk. *David* (*David Martelli*, marmor, 1412 [po Becheruccijevi pozn.], Washington), *Sv. Jurij* za Orsanmichele (marm. soha [orig. v Bargellu] in reliefa *Jurij ubija zmaja* in *Bog oče blagoslavlja*, o. 1415/17), *Marzocco* (peščenec, 1418/20, Bargello), *Ludovik Toložanski* (pozlačena bron. soha, 1422/25, Bargello [narejen za Orsanmichele, v njegovem tabernaklju zdaj Verrocchiov »Neverni Tomaž«]), »*Jeremija*« in t. i. **Zuccone* (marm. sohi za campanile stolnice, 1423/35, Mus. dell'Opera del Duomo), bron. kip nasprotnega papeža *Janeza XXIII.* na njegovem nagrob. v florent. baptisteriju (1425/27), **David* (bron, o. 1430/40, Bargello — 1. renesančni akt!), tabernakelj z **Oznanjenjem* (sivi peščenec s pozlatitvijo, o. 1428/33, Florenca, Sta Croce), *balustrada prižnice* v katedr. v Pratu (marmor z mozaičnimi ozadji, 1433/38), *Cantoria* za katedr. v Florenci (marmor z mozaično intarzijo, 1433/39, Florenca, Mus. dell'Opera del Duomo), *bron. vrata* v Stari zakristiji c. S. Lorenzo v Florenci (na eni vratnici *apostoli*, na drugi *mučeniki*, 1437/43), → »*Atys-Amorino*«

(bron, o. 1440, Bargello), bron. *Kristus na križu* (1444/47, Padova, St'Antonio — 1. znano delo v Padovi), **Gattamelata* (bron. spom., 1447/53, Padova), bron. sohe in reliefi *v. olt.* c. St'Antonio v → *Padovi* (1446/50), **Marija Magdalena spokornica* (lesena soha, 1454/57, Florenca, baptisterij — vrh umetnikovih naturalističnih teženj!), *Janez Krstnik* (bron, 1457, Siena, katedr.), **Judita in Holofern* (bron. spom., o. 1456/57, Florenca, Piazza della Signoria — prva javno post. renesančna plastična skupina!).

L: Venturi VI (1908); Cankar III/1 (1936); O. *Morisani*: Studi su Donatello (V 1952); Luisa *Becherucci* (EWA IV, 1961, s. v. — L!). — Cf. E. *Bertaux* (1910), F. *Burger* (1907), R. *Buscaroli* (1942), E. *Carli* (1967), G. *Castelfranco* (1964), E. *Cecchi* (1942), P. *D'Ancona* (1921), G. *Delogu* (1956), M. *Dvořák* (I 1927), L. *Goldscheider* (1941), L. *Grassi* (1958), H. W. *Janson* (*1957 — L!). H. *Kauffmann* (1935), A. G. *Meyer* (1903), J. *Pope-Hennessy* (II 1958), F. *Schottmüller* (1904), P. *Schubring* (1907 [1922]), M. *Wundram* (1959; 1969), itd. (tudi »MdS« 31—32).

Donath, Adolph (1876—1937), nem. (ž.) pisec o umetn., ur. berlinsko rev. *Der Kunstwanderer* (1918—33) in *Jahrbuch für Kunstsammler* (FrM 1 [1921] — IV/V [1924/25]). U. v Pragi, kamor je emigriral 1933.

B: *Psychologie des Kunstsammelns* (Bl 1911, »BKA« 9; 2., razš. izd. 1917; 4., razš. izd. z naslovom *Der Kunstsammler: Psychologie ...*, Bl 1923); *Technik des Kunstsammelns* (1925); *Wie die Kunstfälscher arbeiten* (Prag 1937).

L: JL II (1928); UJE 3 (1941); Sternfeld-Tiedemann (1962).

donator (lat.), darovalec (angl. *the donor*, fr. *le donateur*, it. *il donatore*, nem. *der Donator*), naročnik (it. *il committente*) ali ustanovnik (grš. *ktítor*, nem. *der Stifter*).

donatorski portreti (nem. *die Stifterbildnisse* ali *die Donatorenbildnisse*, srb. *ktitorski portreti*), portreti donatorjev (cf. supra), ki so se velikokrat dali upodobiti v c., ki so jo bili ustanovili, ali na predmetu, ki so ga bili darovali (npr. škof *Evfrazij* na mozaiku v Poreču ali Enrico degli *Scrovegni* v Capp. dell'Arena v Padovi, ces. *Henrik II.* na → *Baselskem antependiju*, itd.). V srednjem veku običajno vidimo donatorje v pomanjšanem merilu nad spodnjim robom upodobitve, in sicer kot *adorante*, tj. častilce ali molivce, pozn. pa postajajo bolj in bolj enakopravni z božjimi in drugimi svetimi osebami (npr. → *Madona kanclerja Rolina*).

L: Sreten *Petković* (ELU 3, 1964, p. 258). — Cf. Luc *Menaše* (ZUZ, 1952, p. 28—30 & 67—72 [op. 148—74]).

Donatus, Aelius (IV. st.), rim. slovničar. Na njegovem delu *Ars Donati grammatici urbis Romae* je bil oprt ves srednjev. slovnični pouk, zato tudi predstavnik gramatike v okviru → *septem artes liberales*. Up: e. g. na Kraljevskem portalu katedr. v Chartresu (o. 1145/55).

»**donavska šola**« (nem. *die Donauschule*), smer južnonem. in avstr. slikarstva (in kiparstva) v 1. tretjini XVI. st., zemljepisno zajemajoča poleg donavske doline tudi del vzhodnoalpskega ozemlja s središčema Salzburgom in Innsbruckom. Slikarstvo, ki ga zastopajo Altdorfer, Wolf Huber, mladi Cranach star. in Jörg Breu, je pomembno za razvoj → *krajine* in pos. njenega povezovanja s človeškim likom ter se nasploh odlikuje z veliko slikovitostjo in samosvojo barvno tehniko; kiparstvo, ki mu je najodličnejši zastopnik Hans Leinberger, sledi slikarstvu in grafiki, najbolj neposredno v številnih reliefih iz lipovega lesa (pri večjih merah) pa hruškovine in zelenike.

L: Kurt *Holter:* Albrecht Altdorfer und die Donauschule in Oberösterreich (Linz 1947 [rk]); Anton *Legner*, Plastik des Donaustils (AMK, 1965); Die Kunst der Donauschule: 1490—1540 (1965 [rk, Stift St. Florian & Schloßmus. Linz]). — Cf. L. *Baldass* (1922), E. *Buchner* (1938), F. *Dworschak* (1963), A. *Stange* (1964), H. *Voss* (1907).

Dongen, Kees van → *Van Dongen, Kees*

Doni, Anton Francesco (1513?—1574), it. renesančni pisec, menih in pozn. posvetni duhovnik, doma iz Florence.

B: *Disegno partito in più ragionamenti* (V 1549 — mdr. opis personifikacije kiparstva po Dürerjevem bakr. **Melencolia I*); I *Marmi* (V 1552); *etc.*

L: Saturn and Melancholy (1964); SchlosserL (1964). — Cf. G. *Bing* (1937).

Donin, Richard Kurt (1881—1963), avstr. um. zgodovinar, učenec Strzygowskega. Izd. *Geschichte der bildenden Kunst in Wien, I: Von der Urzeit bis zur Romanik*, in *II: Gotik* (Wien 1944 & 1955).

B: ‚*Der Wiener Stephansdom als reifstes Werk bodenständiger Bautradition*' (ZDVKw, 1934); *Die Bettelordenskirchen in Österreich: Zur Entwicklungsgeschichte der österreichischen Gotik* (Baden bei W 1935); ‚*Die Baukunst in Wien und Niederösterreich von etwa 1530—1690*' (K. Ginhart [izd.]: Die bildende Kunst in Österreich, IV, 1939); *Das Bürgerhaus der Renaissance in Niederdonau* (W-Lpz 1944); *Der Wiener Stephansdom und seine Geschichte* (W 1946; 2. izd. 1952; 3. izd. 1956); *Vincenzo Scamozzi und der Einfluß Venedigs auf die Salzburger Architektur* (In 1948).

L: ÖG (1951).

Don Kihot (orig. *El ingenioso hidalgo don Quixote de la Mancha*), slavni Cervantesov roman, katerega 1. del je bil prvič objavljen 1605.

Njegov najbolj popularni ilustrator je postal Gustave → *Doré* (*Don Quichotte*, 1863), med Slovenci pa Nikolaj → *Pirnat*. Cf. s. v. *Doré*; *Eilshemius*; *Johannot*. Med novejšimi bibliofilskimi tiski se odlikuje angl. izd. (Chelsea: The Ashendene Press) iz 1927—28: 2 knj., 225 izvodov na papirju in 10 na pergamentu.

L: Bland (1958); Pigler I (1956, p. 447—48). — Cf. Ljerka *Menaše* (1954 & 1960), J. *Seznec* (1948).

Donner, Georg Raphael (1693—1741), avstr. kipar, najtehtnejši predstavnik avstr. kiparstva tiste dobe, čigar delo kaže nekaj klasicističnih potez. R. v Eßlingenu v Spodnji Avstriji, akt. v Salzburgu, Bratislavi 1728—38 in na Dunaju, tam u. (47). P: npr. marm. *putti* na balustradi in *sohe* v stenskih nišah na stopnišču gradu Mirabell v Salzburgu (1725—27), *Párisova sodba* (svinčen relief, 1732, Budapest; bron. kopija Öst. Bar.), konjeniški lik *sv. Martina z beračem* (svinec, o. 1735, Bratislava, katedr.), *Agara in Izmael v bersabejski puščavi* (marm. relief, 1739, Öst. Bar.), *vodnjak avstr. rek*, t. i. *Providentia-Brunnen* (Dunaj, Neuer Markt, zdaj kopije kipov; orig. svinčeni kipi, 1737—39 Öst. Bar. — personificirane so reke *Aniža* [*Enns*], *Traun*, *Ybbs* in *March*), *Pietà* v katedr. v Krki na Koroškem (svinec, 1740—41).

L: Anton *Mayer:* Georg Raphael Donner (W-Lpz 1907); K. *Blauensteiner:* Georg Raphael Donner (W 1944; 2. izd. W 1947). — Cf. E. *Hempel* (1965), A. *Pigler* (1929), E. *Tietze-Conrat* (1905).

Dorbec, Prosper, fr. um. zgodovinar in muzealec v Parizu (*Mus. Carnavalet*).

B: ‚*Les portraits de Mme Récamier*' (Le Carnet, XIII, 1902); ‚*Le portraitiste Aved et Chardin portraitiste*' (GBA, 1904); ‚*David portraitiste*' (ib., 1907); ‚*Le Portrait pendant la Révolution*' (RAam, 1907); ‚*Evolution du portrait en France après la Révolution*' (MfKw, 1908); ‚*Les premiers peintres du paysage parisien*' (GBA, 1908); ‚*Louis Tocqué*' (ib., 1909); *Théodore Rousseau* (P 1910, »G. A.«); ‚*Antoine Vestier*' (RAam, 1911); ‚*Les influences de la peinture anglaise sur le portrait en France 1750—1850*' (GBA, 1913); ‚*La peinture française de 1750 à 1820: jugée par le factum, la chanson et la caricature*' (ib., 1914); *L'Art du paysage en France* (P 1923); ‚*Le nouveau Musée Carnavalet*' (RAam, 1925); *L'Histoire de Paris au Musée Carnavalet* (P 1929).

Doré, Gustave (1832—1883), fr. risar, ilustrator, r. v Strasbourgu, u. (51) v Parizu. Mdr. ilustr. (lesor. po njegovih risbah) Rabelaisa (*Gargantua*, 1854), Balzaca (*Contes drôlatiques*, 1855), Dantejev *Pekel* (1861), Cervantesovega *Don Kihota* (1863) in *Biblijo* (2 knj. 1866).

L: K. Farner: Gustave Doré: Der industrialisierte Romantiker (2 knj., D 1963). — Cf. G. F. Hartlaub (1924).

Doren, Alfred (1869—1934), nem. zgodovinar, poznavalec it. gospodarske zgod. R. v Frankfurtu a. M., prof. na univ. v Leipzigu, tam u.

B: ‚*Das Aktenbuch für Ghibertis Matthäusstatue an Or S. Michele zu Florenz*' (ItFF, 1906); *Studien aus der Florentiner Wirtschaftsgeschichte, I: Die Florentiner Wollentuchindustrie* (Stu 1901), *II: Das Florentiner Zunftwesen* (Stu-Bl 1908); ‚*Fortuna im Mittelalter und in der Renaissance*' (VorBW 1922/23, 1924); *Italienische Wirtschaftsgeschichte, I* (Jena 1934).

Dorfles, Gillo (1910—....), it. lik. kritik in pisec o umetn., abstr. slikar. R. v Trstu, štud. na univ. v Rimu in Milanu, zdaj docent za estetiko na univ. v Milanu.

B: *Discorso tecnico delle arti* (Pisa 1951); *Barocco nell'architettura moderna* (Mi 1952); *Bosch* (Mi 1953); *L'architettura moderna* (Mi 1954 [4. izd. 1962]); *Dürer* (Mi 1958); *Constantes técnicas de las artes* (Buenos Aires 1958); *Le oscillazioni del gusto* (Mi 1958; n. izd. 1967); *Il devenire delle arti* (T 1959; 3. izd. 1967); *Ultime tendenze dell'arte d'oggi* (Mi 1961); *Simbolo comunicazione consumo* (T 1962; 2. izd. 1967); *Il disegno industriale e la sua estetica* (Bol 1963); *Nuovi riti, nuovi miti* (T 1965); *L'estetica del mito* (Mi 1967); *Artificio e natura* (Mi 1968); (& alii) *Il Kitsch: antologia del cattivo gusto* (Mi 1968, »Antologie e saggi« 3).

L: cf. U. *Kultermann* (1966 — f).

Doríforos (grš.), »Kopjanik«, slaven kip → *Polikléta* (bron. orig. o. 440 pred), ki se nam je ohranil v rim. kopijah (najboljša marm. soha iz Pompejev, Napoli). Poznoant. pisci in umetniki so verj. prav Dorífora poimenovali *kanon*, tj. utelešen nauk o pravih razmerjih človeškega telesa, in ta sloves je kip ohranil tudi pozn.

L: »US« 3 (1969).

Dorival, Bernard (1914—....), fr. um. zgodovinar in lik. kritik, r. v Parizu, konservator in od 1966 dalje direktor pariškega *Mus. Nat. d'Art Moderne*, prof. na *École du Louvre*. Prispevki v *Musées de France*, *Rev. des Arts*, itd.

B: *Les Etapes de la peinture française contemporaine, I—III* (P 1943, 1944 & 1946; hrv. prev.); *François Desnoyer* (P 1943); *La Peinture française* (P 1946, »A-S-T«); *Cézanne* (P 1948; nem. izd. Hmb 1949); ‚*Essai d'identification de quelques modèles de Philippe de Champaigne*' (RArts, 1951); *Philippe de Champaigne* (P 1952 [rk, Orangerie]); *La Belle Histoire de la fée Electricité* (P 1953); *P. Gauguin: Carnet de Tahiti* (P 1954); (& *Agnès Humbert*) *Bonnard, Vuillard et les Nabis* (P 1955 [rk]); *Rouault* (P 1957); *Les Peintres du XXe siècles* [I—II] (2 knj., P 1957; angl. izd. *Twentieth Century Painters: Nabis-Fauves-Cubists*, NY 1958, & *Twentieth Century Painters: From Cubism to Abstract Art*, NY 1958); *Philippe de Champaigne et Port-Royal* (P 1957 [rk]); (izd.) *Peintres Contemporains* (P 1964, »La Galerie des Hommes Célèbres« 13); ‚*Recherches sur les portraits gravés au XVIIe et XVIIIe siècle, d'après Philippe de Champaigne*' (GBA, 1970).

L: Drevet (1954).

Dormitio Virginis (lat.) → *Marijina smrt*

dormitorij (lat. *dormitorium*, angl. *the dormitory*, fr. *le dortoir*, it. *il dormitorio*), skupna spalnica v srednjev. samostanu, običajno v njem poleg cerkve največji prostor.

L: Kolumban *Spahr* O. Cist., Dormitorium (RDK IV, 3. [39.] snopič, 1955).

DORNAVA *pri Ptuju*, največji baročni grajski kompleks na Štajerskem. Gl. stavba (s 3-delnim portalom) v jedru star. Dvoriščna trakta (vsak s 3 paviljoni) in s plastiko okrašeni poldrug kilometer globoki park oblikovani 1739—43 za družino Attems. Iluzionistična stropna freska gl. dvorane (*Hêraklova dela*, d. 1708). Tapete zdaj v ptujskem muz.

L: M. *Zadnikar* (ELU 2, 1962, s. v.); »ArS« 3 (1969, t. 29—30). — Cf. N. *Šumi* (1959).

Dorner, Alexander (Adalbert), (1893—1957), nem.-amer. um. zgodovinar, r. v Königsbergu, u. v Neaplju. Prom. 1919 v Berlinu, bil direktor hannoverskega *Provinzialmus.* (1925—36), učil na tamk. *TeH*, emigriral v ZDA, direktor *Mus. of Art of the Rhode Island School of Design* (Providence, R. I.), učil na tamk. *Brown Univ.* (1941 do 48) in na *Bennington College*.

B: ‚*Wilhelm Busch, der Maler und Zeichner*' (Wilhelm Busch (Hn 1932 [rk, Provinzialmus.]); *Meister Bertram von Minden* (Bl 1937); *The way beyond »art«: the work of Herbert Bayer* (NY 1947).

L: Der Lehrkörper der Technischen Hochschule Hannover: 1831—1956 (Hn 1956).

Dornseiff, Franz (1888—1960), nem. klas. filolog, prof. na univ. v Berlinu, Greifswaldu, Erlangenu in Leipzigu.

B (za um. zgod.): ‚*Literarische Verwendungen des Beispiels*' (VorBW IV, 1924—25); *Das Alphabet in Mystik und Magie* (2. izd., Lpz 1925); ‚*Die Bibliothek Warburg in Hamburg*' (Minerva Ztschr., II, 1926); ‚*Die apokalyptischen Reiter*' (Ztschr. f. die Neutestamentliche Wissenschaft u. die Kunde der älteren Kirche, XXXVIII, 1939).

Doroteja (angl. *Dorothy*, fr. *Dorothée*, slov. tudi *Rotija* in *Dora*), kršč. svetnica (6. II.), ena izmed t. i. *Virgines capitales*; po → *Zlati legendi* naj bi se bila rodila v Cezareji v Kapadokiji in bila obglavljena 304 pod Dioklecijanom. Atribut: košarica z vrtnicami (cvetlicami in sadjem), ker naj bi bila norčujočemu se sodnemu pisarju Teofilu še tik pred svojim mučeništvom poslala košek s 3 jabolki in 3 rožami (»iz nebeškega vrta, v katerega se je odpravljala«) ter ga takó spreobrnila. Upod: npr. A. Lorenzetti (na triptihu iz samostana sv. Petronile, Siena, Pin. Naz.), delavnica Janeza iz Brunecka (freska, o. 1420, Ptujska gora, Križeva kapela, juž. stena), *freska* na kornem oboku žup. c. na Mirni na Dol. (3. četrt. XV. st.), H. Baldung, imen. Grien (*Obglavljenje D. in Teofila*, temp., lipovina, d. 1516, Praha), itd.

L: Réau III/1 (1958, p. 403—05); Keller (1968, p. 155—56); LS I (1968). — Cf. J. *Braun* (1943, stp 195—98), W. *Frodl* (1944 — cf. *Ikonogr. Verzeichnis*), K. *Künstle* (1926, p. 187—90).

Dörpfeld, Wilhelm (1853—1940), nem. arheolog, arh. R. v Barmenu, bil tehn. vodja izkopavanj v Olimpiji (1882—90), postal 1890 strok. sodel. Heinricha Schliemanna in po njegovi smrti sam izkopaval v Troji, poleg tega v Mikenah, Epidauru, Dodoni in na atenski Akropoli; u. (86) na grš. otoku Leukas.

B: *Troja* 1893 (Lpz 1894); (& E. Reisch) *Das griechische Theater* (Athen 1896); *Troja und Ilion* (2 knj., ib. 1902); *Alt-Olympia* (2 knj., Bl 1935); *Alt-Athen und seine Agora, I—II* (1937—1939).

L: cf. A. *Michaelis* (1906).

Dorra, Henri, amer. um. zgodovinar, uči na *Department of Art* v Santa Barbari (*Univ. of California*).

B: ‚*The First Eves in Gauguin's Eden*' (GBA, 1953); ‚*Emile Bernard and Paul Gauguin*' (ib., 1955); ‚*Gauguin's unsympathetic Observers*' (ib., 1970).

dorsale (iz lat. *dorsum*, hrbet), naslonjalo za hrbet, npr. pri → *kornih klopeh*.

dorski slog, najstar. slog grš. stavbarstva (stvaritev VII. st. pred), imen. po plemenu Dorcev, v nasprotju s pozn. → *stebrnimi redi* strog in resen, izražajoč »mir, vztrajnost in moč«. Steber je v prerezu okrogel, nima baze in stoji torej neposredno na → *stilobátu* (cf s. v. *krepís*). Deblo je razčlenjeno z 20 navpičnimi ostrorobnimi žlebiči, spodaj je debelejše, pod sredino tako rekoč gibko napeto (grš. *éntasis*, napetost) in na vrhu zaznamovano s t. i. *prstani* (vrezani *anuli*). Kapitel sestavljata → *ehínus* in kvadratni → *ábak*. Tramovje nad kapiteli tvorijo *arhitráv* ali *epistíl*, nad njim friz *triglifov* (nad središči stebrov in interkolumnijev, pod vsakim triglifom plošča, *regula*, s 6 kapljicami, *guttae*) in reliefno okrašenih *metóp*, nad njimi pa sta *geison* (venčni zidec, na njegovi spodnji strani nad triglifi in metopami plošče s kapljicami, *mutuli*) in *sima* (žleb). *Tímpanon* (čelo) nad ožjo stranjo templja obrobljata zgoraj *geison* brez kapljic in *sima*.

L: cf. J. *Flis* (1885, p. 21—22), B. *Gavela* (1969, p. 90—93).

Dossi, Dosso, s pr. im. *Giovanni* (*de'*) *Luteri* ali (*di*) *Lutero* (1479 ali domn. 1489/90—o. 1542),

it. ferrarski slikar, prijatelj → *Ariosta*, mojster koloristično mikavnih, poetičnih in ikonografsko bolj ali manj zamotanih podob, ki se jim pozna vpliv Giorgioneja (povezava človeka in krajine) in Rafaela; ml. brat *Battista Dossi* (u. 1548) je z njim sodel. S: npr. *Kirke* (o. 1515, Washington), *Jupiter, Merkur in Virtus* resp. *Virgo* (domn. 1529, Ksthist. Mus., prej z. Lanckoroński), *Apólon* (*in* v ozadju *Dafne*, o. 1530, Borghese), *Kirke* (o. 1530, ib.), *Marijino kronanje in Štirje v. cerkv. učitelji* (Dresden), *Sv. Boštjan* (Brera).

L: Walter Curt *Zwanziger:* Dosso Dossi: mit besonderer Berücksichtigung seines künstlerischen Verhältnisses zu seinem Bruder Battista (Lpz 1911); Venturi IX/3 (1928); Berenson Ox (1932); Arthur *McComb* (EWA IV, 1961, s. v.); P. *Dreyer*, Die Entwicklung des jungen Dosso, 1—3 (Panth, 1964—1965); Amalia *Mezzetti:* *Il Dosso e Battista Ferraresi (Mi 1965 — L!); A. *Ghidiglia Quintavalle* (Kindler II, 1965, s. v. — L!); Kunsthistorisches Museum, Wien: Katalog der Gemäldegalerie, I (W 1965, p. 44—48 — L!); J. H. *Whitfield*, Leon Battista Alberti, Ariosto, and Dosso Dossi (Italian Stud., 1966); »MdC« 78 (Mi s. a.). — Cf. F. *Gibbons* (& L. *Puppi* 1965; 1965; 1966 [tudi AB]), F. *Klauner* (1964), R. *Longhi* (1934 [1956]), H. *Mendelsohn* (1914).

Dostal, Josip (1872—1954), slov. um. zgodovinar (samouk), katol. duhovnik. R. v Lj, tu predaval kršč. arheologijo in um. zgod. na bogoslovnem učilišču (1913—19) in teološki fak. (od 1921); knezoškofijski tajnik, tajnik Društva za kršč. umetn. in kustos škofijskega muz., u. (82) v Lj. Ur. *IKU*, sodel. v *ZUZ*, v rev. *Čas*, *DS*, itd.

B: *‚O doneskih za topografijo in zgodovino umetnosti na Kranjskem‘* (Četrto IKU, 1907); *‚Slike v Bodeščah in legenda sv. Jakoba‘* (IMK, 1909); *‚Varstvo spomenikov in naše cerkve‘* (Peto IKU, 1913); *‚Iz Langusove ostaline‘* (ZUZ, 1921); *‚Slike nekdaj na Kranjskem, zdaj v Liechtensteinovi galeriji?‘* (ib., 1922).

L: SBL (I, 1. zv., 1925, s. v.); IS II (31. X. 1926, f p. 367).

Dou, Gerard (1613—1674), hol. slikar, r. in u. (61) v Leidenu, tam bil prvi učenec — takrat komaj 22 let starega — Rembrandta. S: predvsem nadrobno izdelane žanrske podobe, številni avtoportreti.

L: HdG I (1907); Hall Por (1963); S. J. *Gudlaugsson* (Kindler II, 1965, s. v. — L!). — Cf. H. W. *Grohn* (1965), W. *Martin* (1913).

le **Douanier** (fr.), *»Carinik«*, vzdevek fr. naivnega slikarja Henrija → *Rousseauja*.

Douglas, Robert L(angton), (1864—1951), angl. um. zgodovinar.

B: *Fra Angelico* (2. izd., L 1902); *Leonardo da Vinci: His Life and His Pictures* (Ch: UP 1944); *Piero di Cosimo* (Ch: UP 1946).

Douven, Jan Frans (1657—1727), dvorni portretist na Dunaju, v Modeni, Florenci, København in Düsseldorfu, r. v Roermondu, u. v Bonnu. S: npr. *Avtp. pred slikarskim stojalom z dvojnim portretom volilnega kneza in njegove žene* (Düsseldorf, Kstmus.).

L: Hall Por (1963, p. 85).

Douvermann, Heinrich (*Henrik*), (o. 1480?—verj. do 1544), nem. (niz.) spodnjerenski rezbar, verj. doma iz Dinslakena, od 1517 dalje meščan v Kalkarju. P: njegovi najodličnejši deli sta virtuozno iz hrastovine izrezljana oltarja v Kalkarju in Xantenu, tj. *olt. sedmih Marijinih žalosti* (1518—22 in morda še pozn., Kalkar, žup. c. St. Nikolai) in *Marijin olt.* (o. 1535/36, Xanten, stolnica St. Viktor), oba z ik. m. *Jesejeve korenike* na predeli, ki tako rekoč še enkrat prevzame in zgosti ter do zadnjih možnosti razvije poznogotsko vitičje.

L: C. *Louis:* Heinrich Douvermann (dis. [Mü 1936]); R. *Hetsch:* Die Altarwerke von Heinrich Douvermann: Ein Beitrag zur Geschichte der niederrheinischen Plastik (Wü 1937, dis. [Mn]); Franz Josef *Nüß:* Heinrich Douvermann: Ein spätgotischer Bildschnitzer am Niederrhein (2., dop. izd., Duisburg 1966 — L!); »US« 8 (1968, f p. 243—45); Herbst des Mittelalters (K 1970 [rk], št. 188—98). — Cf. G. von der *Osten* (Harm 1969 — L!).

Dove, Arthur G(arfield), (1880—1946), amer. slikar in ilustrator, 1908—10 v Italiji in Franciji, o. 1910 zač. njegovega abstr. slikarstva, ki ga je prvič javno pokazal 1912 v New Yorku na razst. v gal. Alfreda Stieglitza.

L: Herbert *Read* (Kindler II, 1965, s. v. — L!). — Cf. H. H. *Arnason* (1968 ali 1969 — L!), W. *Haftmann* (4. izd. 1965), B. S. *Myers* (II 1969, s. v. [tekst Jerome *Viola*] — L!).

Dovjak, Marjan (1928—1971), slov. slikar. R. v Kozarjah pri Dobrovi, štud. v Lj na AUU (G. A. Kos) in v slikarski specialki (Stupica).

L: AS (1958 — L!); Luc *Menaše* (NRazgl, 27. VIII. 1960); ŠijanecS (1961); Marjan Dovjak (Lj 1970 [rk, MeGal], uv M. *Tršar*); Evgen *Jurič* (Pavliha, 27. I. 1971, p. 10); A. *Bassin* (NRazgl, 29. I. 1971, p. 40).

Doževa palača → *Benetke* (cf. *palače*)

DRAŽGOŠE, vas na Gorenjskem (22 km severozah. od Škofje Loke), ki so jo Nemci požgali med 2. svet. vojno; rojstni kraj G. Stupice. *Štirje »zlati« olt.* iz porušene žup. c. sv. Lucije zdaj v muz, v → *Škofji Loki: v. olt.* iz 1658 izdelal lj. mojster Kornelij.

L: M. *Zadnikar* (ELU 2, 1962, s. v.); Oris (1966, p. 65). — Cf. M. *Železnik* (ZUZ, 1957 [repr. 51 p. 158] in 1965 [izšlo 1966, p. 189; repr. 84—85 p. 185]).

Dremelj, Stane (1906—....), slov. medaljer, r. na Vrhniki, štud. na ak. v Zgb (Kršinić & Kerdić), živi v Lj.

L: Kidrič PA (1950); S. *Mikuž* (EJ 3, 1958, s. v.); AS (1958 — L!); M. *Zadnikar* (ELU 2, 1962, s. v.).

DRESDEN, mesto na Saškem (NDR), nekd. prestolnica saških volilnikov. Ust. v XII. st., posebno cvetel za vlade Avgusta II. Močnega (1694—1733), »atleta, požeruha in razuzdanca«, ki se je zgledoval po Ludoviku XIV. in temu primerno prezidaval Dresden in Varšavo. Med 2. svet. vojno mesto hudo razrušeno.

L: Paul *Schumann:* Dresden (2. izd., Lpz 1922, »BK« 46); Fritz *Löffler:* Das alte Dresden: Geschichte seiner Bauten (D 1955 — B!; 5. izd., FrM 1966); EWA VI (1962, stp 294—96); Dresden: Die schönsten Kunstwerke aus 9 Museen (Mn 1965); W. *Hentschel:* Dresdner Bildhauer des 16. und 17. Jahrhunderts (Weimar 1966). — Cf. W. von *Seidlitz* (1920—1922).

~ **Frauenkirche,** centr. stavba s kupolo, ki jo je 1725—38 sez. arh. Georg Bähr (*kupola* dkč. 1743); razrušena med 2. svet. vojno.

L: EWA VI (1962, t. 146 des.). — Cf. E. *Hempel* (Harm 1965).

~ **Hofkirche,** baročna katol. dvorna c., sez. 1738—55, po načrtu Gaetana Chiaverija, ki se je 1750 vrnil v Italijo.

L: EWA VI (1962, t. 146 levo). — Cf. E. *Hempel* (Harm 1965).

~ **Neues Museum** (*Gemäldegalerie*, cf. infra), sez. 1847—54 po načrtu Gottfrieda → *Semperja* (po njegovem begu sta stavbo dkč. Karl Moritz Hänel in Bernhard Krüger); z njim šele je bil zaprt nedk. *Zwinger* (cf. infra).

L: »PKG« 11 (1966, t. 377).

~ **Opera,** sez. 1871—78 kot t. i. *Neues Hoftheater*. Arh. Manfred Semper, sin Gottfrieda → *Semperja*, se je oprl na zgled očetovega 1869 zgorelega gledališča (t. i. *Altes Hoftheater*, sez. 1837—41).

~ ***Zwinger,** velikopotezno zasnovano (nedk.) prizorišče za turnirje in druge slovesnosti, sez. 1711—22 po načrtih arh. Matthäusa Daniela *Pöppelmanna* (1662—1736). Stavbna plastika, ki predstavlja enakovredno sestavino celote, je delo Balth. → *Permoserja*. — Up: npr. B. Bellotto (1758, Dresden).

L: Eberhard *Hempel:* Der Zwinger zu Dresden: Grundzüge und Schicksale seiner künstlerischen Gestaltung (Bl 1961); Pevsner (1966); »US« 10 (1969, p. 195). — Cf. J. L. *Sponsel* (1924).

~ **Gemäldegalerie,** ena izmed najpomembnejših zbirk slik na svetu, zrasla iz 1560 ust. dresdenske *Kunstkammer* saškega volilnika Avgusta I., osamosvojena 1707 za Avgusta Močnega (1670—1733), za njegove in njegovega sina Avgusta III. vlade tudi največji razmah; od 1855 dalje v Semperjevi (1945 porušeni, 1956 obnovljeni) stavbi. Prvi um. zgodovinar med direktorji Karl → *Woermann* (1882—1910), za njim H. *Posse* (1910—42), po 2. svet. vojni Henner *Menz*. — S pomembnimi deli so zastopani: med Italijani Antonello da Messina (*Sv. Boštjan*, les [na novo], o. 1476), C. Tura (*Sv. Boštjan*), Mantegna (»*Sv. družina*«, temp. o. 1495), Francesco del Cossa (*Oznanjenje*, les), Botticelli (*4 prizori iz življenja sv. Zenobija*, temp, les, 1495/1500), Francesco Francia (*Krst v Jordanu*, d. 1509), Pinturicchio (*Portret dečka*, temp, les), Cima da Conegliano (*Marijina pot v tempelj*, les, o. 1500), Lorenzo di Credi (*Marija z otrokom in svetnikoma*), Giorgione (**Speča Venera*, dkč. Tizian), Palma Vecchio (*Počivajoča Venera*, o. 1517; *Jakob in Rahela*), Tizian (*Madona s 4 svetniki*, les, 1515/18 ali prej; *Davčni novec*, les, o. 1516; *Dama v belem*, o. 1555), Rafael (**Sikstinska madona*, 1513/14), Andrea del Sarto (*Abraham daruje Izaka*, o. 1525/26), Correggio (*Madona s sv. Frančiškom* [in Antonom Pad. na levi pa Katarino in Janezom Krst. na des.], 1514/15; *Rojstvo* [»*Noč*«], dkč. 1530), Parmigianino (»*Madona z vrtnico*«), Tintoretto, Paolo Veronese (npr. *Družina Cuccina pred Marijo z otrokom*, 1571), Annibale Carracci (*Igralec na lutnjo Giovanni Gabrielle*, 1593/94), Domenichino (*Sv. Boštjan*), Dom. Fetti (8 upodobitev parabol, npr. *Vrnitev izgubljenega sina*, *Prilika o neusmiljenem hlapcu*, *Prilika o veliki večerji*), Bernardo Strozzi (*Dekle z violo*), Carlo Dolci (*Saloma*), Carlo Cignani (*Putifarjeva žena in Jožef*, oktogon, o. 1680), Gius. M. Crespi (vrsta *Sedem zakramentov*, npr. *Birma* ali *Pokora*, vse 1712), Canaletto, Bellotto, Piazzetta (*Mladi zastavonoša*), Rosalba Carriera; med starimi Nizozemci Jan van Eyck (*triptih z Marijo in otrokom* [levo krilo: *donator z arhangelom Mihaelom*; des.: *Katarina*], d. 1437), Mojster Marijine smrti, verj. Joos van Cleve (»mali« *Poklon kraljev* [z avtp.], o. 1513; »véliki« *Poklon kraljev* [z avtp.], o. 1525); med Nemci Mojster Hišne knjige (*Objokovanje*, les, verj. pred 1490), Dürer (*triptih z Marijo in otrokom* [levo *Anton Pušč.*, des. *Boštjan*], 1496/97; *Moški portret* [t. i. *Bernaert van Orley*, verj. *Bernhart von Resten*], les, d. 1521), Cranach star. (*Katarinin olt.* [levo krilo: *Barbara*, *Uršula*, *Margareta*; srednja tabla: *Katarinino mučeništvo*; des.: *Doroteja*, *Neža*, *Kunigunda*], d. 1506; celopost. portreta *saškega vojvode Henrika Pobožnega* in njegove žene *Katarine Mecklenburške*, d. [Ka-

tarina] 1514; *Christiane Eulenau*, 1534), Baldung-Grien (*Mucius Scaevola*, d. 1531), Holbein ml. (*Sir Thomas Godsalve in njegov sin John*, les, d. 1528; *Charles de Solier, Sieur de Morette*, les, 1534/35), Elsheimer (*Beg v Egipt*, baker; *Jupiter in Merkur pri Filémonu in Báukidi*, baker, o. 1607), I. I. Mengs (*Avtp.*, o. 1715), A. R. Mengs (npr. *Avtp. 16-letnega umetnika* [v rdečem plašču], pastel, 1744; *Umetnikov oče*, I. I. Mengs), A. Graff (*Avtp.* 28-letnega umetnika, 1765; *Avtp. 58-letnega umetnika pred slikarskim stojalom*, 1795), Angelica Kauffmann (*Ženski portret v podobi vestalke*); med Flamci npr. Rubens (mdr. *Betsabeja pri vodnjaku*, o. 1635), Jordaens, van Dyck, Brouwer, Teniers ml.; med Holandci Willem Claesz. Heda (*Jutranji prigrizek z robidničnim zavitkom*, d. 1631), Rembrandt (*Ugrabljenje Ganiméda*, d. 1635; **Avtp. s Saskijo na kolenih*, o. 1635; *Samsonova poroka*, d. 1638; *Avtp. v podobi lovca s ptičem*, d. 1639; *Manuetova daritev*, d. 1641 [verj. delo J. Victorsa in Rembrandt samó dkč.]; *Saskija z rdečo cvetlico*, les, d. 1641), Adriaen van Ostade (*Avtp. v delavnici*, les, d. 1663), Dou (npr. *Avtp.*, les, d. 1647), Jacob van Ruisdael (npr. **Židovsko pokopališče*), Josephus de Bray (*Tihožitje s slanikom in njegovo hvalnico*, les [druga varianta v aachenskem Suermondt-Mus.]), Vermeer (*Pri zvodnici* [z domn. avtp.], d. 1656; *Žena, ki bere pismo*, o. 1657); med Španci El Greco (*Ozdravljenje slepca*, varianti iz o. 1565 in o. 1570), Jusepe de Ribera (*Diógen z laterno*, d. 1637), Zurbarán (*Sv. Bonaventura izbere papeža*, 1629), Velázquez (*Don Juan Mateos*, o. 1632; *Plemič s Santiagovim redom*, o. 1645), Murillo (*Sv. Neža*, d. 1641; *Marija z otrokom*, o. 1670); med Francozi Valentin de Boulogne (*Sleparski igralec*), N. Poussin (npr. *Počivajoča Venera*, o. 1630; *Poklon kraljev*, d. 1633), Claude Lorrain (*Pokrajina s počitkom na begu v Egipt*, d. 1647; *Ákis in Galatéja*, d. 1657), Rigaud (*Friderik Avgust Saški* [pozn. kralj Avgust III.], 1715), Watteau, Liotard (*Dekle s čokolado na pladnju*, pastel, 1744; *Avtp.*, pastel), M. Q. de La Tour. — Med avtorji slik, ki so bile 1945 uničene ali pa jih od takrat pogrešajo, so (po abc.): P. G. Batoni (npr. *Magdalena spokornica*), R. Carriera, Courbet (**Mož in deček, ki tolčeta kamnje*, 1849), Cranach star. (npr. *Vojvoda Henrik Pobožni*, celopost. portret, d. 1537), D. Dossi, G. Dou, Egger-Lienz (*Totentanz von Anno neun*), C. D. Friedrich, van Goyen, Guercino, W. Kalf, M. Klinger (npr. *»Die Quelle«*), Leibl, Lenbach (*Kipar Reinhold Begas*, d. 1893), M. Liebermann (*Židovska ulica v A'damu*, d. [19]05), Magnasco, H. von Marées (*Dr. Konrad Fiedler*), A. R. Mengs (npr. *Avtp. v modrem plašču*, pastel), F. Mieris star. (*Avtp. pri slikanju dame*), Parmigianino (*Portret mladeniča*), P. Potter (*Kravji pastir s svojo čredo*, d. 1652), Puvis de Chavannes (*Ribičeva družina*, d. 1875), Rayski, Reni, Savery, Teniers ml., A. van der Werff, etc.

L: GBM (1960); Gertrud *Rudolff-Hille:* Dresden: Gemäldegalerie (NY 1961); Henner *Menz:* Die Dresdener Gemäldegalerie (Mn-Z 1962, »Knaurs Galerien der Welt; angl. izd.: *The Dresden Gallery*, NY 1962); H. *Ebert:* Kriegsverluste der Dresdener Galerie: Vernichtete und vermißte Werke (D 1963); Staatliche Kunstsammlungen Dresden: Gemäldegalerie Dresden, Alte Meister (8. izd., D 1963); VWM (1965); W. *Balzer:* Dresdner Galerie (7. izd., Lpz 1966); M. W. *Alpatow:* Die Dresdner Galerie: Alte Meister (D 1966). — Cf. H. *Posse* (1920—1921; 1929).

∼ **Gemäldegalerie Neue Meister** (*Albertinum*, 2. nadstr.). Pomembna z. zlasti nem. slikarstva (in plastike) XIX.—XX. st. S: med Nemci zastopani npr. J. A. Koch, F. G. von Kügelgen (npr. *Carl Ludwig Fernow*, 1806/07), C. D. Friedrich (npr. *Križ v gorah*, 1808; *Hunski grob v snegu*, 1810/20; *Moža opazujeta luno*, 1819/20), Kersting (*Niccolò Paganini*, les, o. 1830), J. C. C. Dahl (npr. *Pogled na Dresden v mesečini*, d. 1839), Blechen, Carus, Waldmüller, Krüger, J. C. Baehr (*Avtp.*, o. 1820), A. L. Richter (npr. *Prevoz čez Labo pri gradu Schreckenstein*, d. 1837; *Svatbeni sprevod pomladi*, d. 1847; *Junijska pokrajina z mavrico*, d. 1859), Rayski, Spitzweg, Menzel, J. Scholz, Böcklin, Feuerbach, W. Busch, Lenbach, H. von Marées (npr. *Avtp. v jap. plašču*, jeseni 1872), Thoma (npr. *Avtp.*, d. 1880), Leibl, Liebermann (npr. *Alfred von Berger*, 1905 [1. varianta Hamburg]; *Avtp.*, 1929), F. von Uhde (*Bavarski bobnarji*, d. 1883; *Avtp.*, 1898), Trübner (npr. *Avtp.*, d. 1873), Hodler, L. Corinth (npr. *Párisova sodba*, d. 1907; *Betsabeja*, d. 1908), L. von Hofmann (npr. *Pomlad*, 1895), Stuck (npr. *Plesoča Saloma*, les), Slevogt (npr. *Plesalka Marietta di Rigardo*, d. 1904; *Plesalka Pavlova*, d. [19]09), L. von König (*Käthe Kollwitz*, d. 1941), A. Weisgerber (*Avtp.*, d. [19]07), C. Hofer, Kanoldt, A. Frank (*Avtp. v ječi*, 1934), Beckmann (*Grofica S. von Hagen*, d. 23. 6. [19]08), Kokoschka, Dix (npr. *Avtp. kot Mars*, lepenka, d. 1915; *Vojna*, triptih, les, mešana tehnika, 1929—32), C. Felixmüller (*Avtp. s Sibilo*, d. [19]49—50), H. Grundig (npr. *Tisočletna država*, triptih, les, 1935—38), E. Gerlach (npr. *Avtp.*, lepenka, mešana tehnika, d. [19]47); med ostalimi npr. Gérard (*Napoleon v ornatu*, 1810), Courbet, Manet, Degas, Monet, Renoir, Gauguin (*Tahítijki*, d. [18]92), van Gogh, Ensor, Toulouse-Lautrec (*Prijateljici*, lepenka na ma-

hagoniju, d. 1895). — P: mdr. zastopani Schadow, Rauch, E. Rietschel (*C. D. Rauch*, marm. doprsje, d. 1857), Meunier, Rodin (npr. *J. P. Laurens*, 1882; *Gustav Mahler*, 1909), Klinger (npr. *Wilhelm Wundt*, bron, d. [19]08), Bourdelle, Maillol, Barlach, Lederer (*Richard Strauss*, bron, 1908), Kolbe (*Henry van de Velde*, bron, 1913), R. Scheibe (npr. *Avtp.*, d. [19]31), H. Haller (*Marie Laurencin*, umetni kamen, 1920), Lehmbruck, E. Scharff, R. Sintenis (*Avtp.*, stucco-lustro, 1923), M. Gimond, F. Cremer (npr. *Bertolt Brecht*, bron, 1957), G. Seitz (*Käthe Kollwitz*, bron. spomen. osnutek, 1957/58), W. Grzimek (npr. *Bertolt Brecht*, bron. kipec, 1958).

L: Gemäldegalerie Neue Meister Dresden (2. izd., D 1966 [kat.]).

~ **Grünes Gewölbe,** po nekd. zeleni poslikavi imen. zakladnica saških volilnikov: bogata z. zlatarskih in slonokoščenih izdelkov, orožja itd.

L: J. *Menzhausen:* Das Grüne Gewölbe (Lpz 1967; Bl: Rembrandt Verl. 1968). — Cf. J. G. Th. *Graesse* (1872 [1879]), J. L. *Sponsel* (1925—1932).

Dresdner, Albert (1866—1934), nem. (ž.) um. zgodovinar, r. v Wrocławu (takrat *Breslau*), 1915 postal priv. docent, u. v Berlinu.

B: *Kultur- und Sittengeschichte der italienischen Geistlichkeit im 10. und 11. Jahrhundert* (Breslau 1890); *Der Weg der Kunst* (1904; 2. izd. 1909); ‚*Von Giorgione zu Rokoko*' (Preußische Jahrbücher, 1910); *Die Kunstkritik: ihre Geschichte und Theorie* (Mn 1915; n. izd.: **Die Entstehung der Kunstkritik im Zusammenhang der Geschichte des europäischen Kunstlebens*, Mn 1968, predg. Peter M. Bode); ‚*Die Entstehung der Kunstausstellungen*' (Die K. f. Alle, 1916); *Schwedische und norwegische Kunst seit der Renaissance* (1924).

L: EJca 6 (1930, s. v.).

drevesa: med tistimi, ki jih omenjamo kot predmet upodobitev, zaradi njihovega simboličnega pomena (cf. s. v. *drevo*, infra) ali pa kratko malo zaradi lesa, ki ga dajejo in ki so ga raznovrstno uporabljali v zgod. umetnosti, npr.: → *brest*, → *breza*, → *bukev*, → *cipresa*, → *ebenovec*, → *figovec*, → *gáber*, → *hrast*, *jablana* (→ *jabolko*), → *javor*, → *jelka*, → *jelša*, → *kostanj*, *lovorika* (posv. Apólonu, → *lovor*), → *macêsen*, → *mirino drevo*, → *negnoj*, → *oreh*, *palma* (→ *palmova veja*), → *vrba*, → *zelenika*.

drevo (lat. *arbor* in *lignum*, angl. *the tree*, fr. *l'arbre*, it. *l'albero*, nem. *der Baum*), tradicionalen simbol, ki ga poznamo v različnih pomenih v umetn. Starega vzh., v ž. in kršč. ikonografiji (cf. infra).

L: Liselotte *Stauch* & Walther *Föhl*, Baum (RDK II, 1947 — L!); Cirlot (1962, p. 328—32); Johanna *Flemming*, Baum, Bäume (LCI I, 1968— L!).

Drevo brez sadu → *Smokvino drevo brez sadu*

Drevo spoznanja dobrega in hudega (lat. *Lignum Scientiae boni et mali*, fr. *L'Arbre de la Science du Bien et du Mal*, it. *L'albero del bene e del male*, nem. *Der Baum der Erkenntnis des Guten und Bösen*), bibl. ik. m., drevo v raju, katerega sadeže je bog prepovedal jesti Adamu in Evi (1 Mojz 2, 16—17). Up. božje prepovedi (v različnih pokrajinah je drevo *figovec* ali *oranževec* ali *jablana*, ki je sicer znana šele po lat. prevodu): npr. Bertram iz Mindena (8. prizor na prvič odprtem → *Grabowskem olt.*, dkč. 1379), Johannes de Kastua (*freska*, 1490, Hrastovlje, 7. prizor iz Géneze na oboku srednje ladje). Cf. s. v. *Adam in Eva ob drevesu spoznanja* in *Arbor vitae*, tudi → *Križeva legenda*.

drevo življenja → *arbor vitae*

***Drogonov sakramentar,** pomemben karolinški iluminiran rkp. (pergament, 26,5 × 21,5 cm, v Metzu o. 850, Bibl. Nat., Ms. lat. 9428), najodličnejši med 4 ohranjenimi IR, ki so nastali za Drogona, sina Karla Vél. in nadškofa v Metzu (823—55), ki je 844 v Rimu prejel palij (*datum ante quem non*, ker je z njim upodobljen na slonokoščenem reliefu platnic). Okras predstavljajo bogate, figuralno okrašene iniciale (z njimi je podan najdaljši cikel ilustracij Nove zaveze, kar se jih je ohranilo iz karolinške dobe), takó npr. *Posvetitev krstne vode* (f. 10v z besedama Vere dignum), *sêraf* (f. 15r), stran s *Te igitur* (f. 15v), *Rojstvo* in *Oznanjenje pastirjem* (f. 24v), *Janez Ev.* (f. 29r), prvo znano *Obrezovanje* (f. 32v), *Tri Marije ob grobu* (f. 58r), *Vnebohod* (f. 71v), *Binkošti* (f. 78r), posebno pa so mikavne v simbole evangelistov preoblikovane začetnice, *L* pri *Liber generationis* v angela (f. 17v) *I* pri *Initium evangelii* v leva na zadnjih nogah (f. 67v), *Q* pri *Quoniam quidem* v vola (f. 99v) in naposled *I* pri *In principio* v orla (f. 150v).

L: Cankar I/1 (2. izd., 1930, p. 130); Diringer Book (1958); EWA II (1960, t. 284 levo zgoraj)i III (1960, barvni t. 56 des. in 62 levo [platnice]); »UF« 13 (1968); »PKG« 5 (1969, t. 35). — Cf. J. *Beckwith* (NY 1964), W. *Braunfels* (1968), W. *Koehler* (III 1960).

drolerije → *obrobne upodobitve*

Drost, Willi (1892—1964), nem. um. zgodovinar. R. v Gdansku, učil tam in v Tübingenu, izd. z. *Kunstdenkmäler der Stadt Danzig*.

B: *Die Lehre vom Rhythmus in der heutigen Ästhetik der bildenden Künste* (Lpz 1919, dis.); ‚*Über Wesensbedeutung von Landschaftsbildern, gezeigt an der holländischen Landschaftsmalerei des 17. Jahrhunderts*' (ZÄKw, 1921); *Barockmalerei in den germanischen Ländern* (Wi/Po 1926, »HdKw«); ‚*Form als Symbol*'

(Dessoirjev zb., 1927); *Motivübernahme bei Jakob Jordaens und Adrien Brouwer* (Königsberg i. Pr. 1928); *Goethe als Zeichner* (Po 1932; 2. izd. 1938); *Adam Elsheimer und sein Kreis* (Po 1933, »Die großen deutschen Maler« 1); *Danziger Malerei vom Mittelalter bis zum Ende des Barock: Ein Beitrag zur Begründung der Strukturforschung in der Kunstgeschichte* (Bl-Lpz 1938); *Das Jüngste Gericht des Hans Memling in der Marienkirche zu Danzig* (W 1941); *Romanische und gotische Baukunst* (Po 1943; 2. izd. 1944); *‚Der Danziger Maler Salomon Adler (1630 bis nach 1691) in Italien'* (Worringerjev zb., 1943); *Die Danziger Marienkirche* (Stu 1950); (izd.) *Ernst Barlach: Leben und Werk in seinen Briefen* (Mn 1952); *Adam Elsheimer als Zeichner: Goudts Nachahmungen und Elsheimers Weiterleben bei Rembrandt, Ein Beitrag zur Strukturforschung* (Stu 1957); *‚Umbruch der Spätromantik und des Spätbarocks'* (J. Jahnov zb., 1958); *‚Gouache-Bildchen von Adam Elsheimer in der Werkstatt Rembrandts'* (O. H. Försterjev zb., 1960).

L: Kü (1961).

Drouais, François-Hubert (1727—1775), fr. slikar, portretist, najslavnejši predstavnik slikarske družine, r. in u. (47) v Parizu. S: npr. *Grof de Vaudreuil* (d. 1758, Nat. Gall.), *Edme* → *Bouchardon* (1758, Versailles, Mus. Nat.), *Markiza d'Aiguirandes* (d. 1759, CMA), *Markiza de Pompadour* (oval, 1763, Orléans, Mus.), *Madame Dubarry kot Flora* (1768, Agen, Mus. Municipal), *Ludovik XV.* (d. 1773, Versailles, Mus. Nat.), *Marija Antoinetta kot Hébe* (oval, 1773, Chantilly).

L: René *Guilly* (Kindler II, 1965, s. v. — L!). — Cf. F. *Boucher* (1965, repr. 716, 743), L. *Dumont-Wilden* (1909), L. *Réau* (Le Rayonnement 1946), etc.

Droysen, Johann Gustav (1808—1884), nem. zgodovinar, ki je s svojim delom *Geschichte des Hellenismus* (1836—43; 2., razš. izd., 6 knj., Gotha 1877—1878) uvedel termin *helenizem* (cf. s. v. *helenistična umetn.*).

DRTIJA pri Moravčah. *Podr. c. Device Marije:* med slikami Cebejeva *Marija kraljica* (d. 1765).

Druga biblija Karla Plešastega, pomemben karolinški iluminiran rkp. (444 strani 43 × 33,5 cm, 871/77, Bibl. Nat., Cod. Lat. 2).

L: Diringer Book (1958, p. 167); »PKG« 5 (1969, t. 39 — L!). — Cf. C. *Nordenfalk* (Sk 1957), H. *Omont* (1911).

Druga božja zapoved (2 Mojz 20, 7; 5 Mojz 5, 11): *Ne skruni imena Gospoda, svojega Boga!* (po vulgáti *Non assumes nomen Domini Dei tui in vanum* [2 Mojz 20, 7] in *Non usurpábis nomen Domini Dei tui frustra* [5 Mojz 5, 11]). Up: npr. H. Baldunga Griena *lesor.* v *Auslegung der 10 Gebote* (Str: Johann Grüninger 1516).

L: Carmel *Konikoff:* The Second Commandment and Its Interpretation in the Art of Ancient Israel (dis., 1969 [Fr.]). — Cf. R. *Muther* (1884, p. 213, t. 239).

Druga knjiga kraljev (abr 2 *Kralj*; lat. *Liber II Regum*) resp. *Druga Samuelova knjiga* po hebrejskem (*Liber II Samuelis*). Med ikonogr. motivi, ki jim je predloga, npr. → *David žaluje za Savlom* (1, 1—16), → *Abnerjeva smrt* (3, 27), → *David pleše gol* (6, 14—16), → *Betsabeja v kopeli* (11, 2—4), → *Amnon posili Tamaro* (13, 11—14), → *Semej preklinja Davida* (16, 13), → *Absalomova smrt* (18, 9—15), → *Sebino glavo vržejo pred Joaba* (20, 22), → *Davidovi junaki premagajo sovražnike* (21, 15—22). Up: npr. *miniature* v → *Maciejowskega kodeksu* iz o. 1250 (f. 35v—46v), *lesorezi* v → *Dalmatinovi Bibliji* (1584, I, f. 168—182).

L: Pigler I (1956, p. 146—58); Schmidt IL (1962).

Druga Mojzesova knjiga → *Éksodus*

Druga nadloga: žabe, bibl. ik. m. (2 Mojz 8, 1—11). Up: npr. *lesor.* v → *Dalmatinovi Bibliji* (1584, I, f. 38v).

Druga pomnožitev kruha in rib → *Pomnožitev kruha in rib* (evang. ik. m.)

Društvo za krščansko umetnost, ust. v Lj 1894, izd. kot svoje glasilo *Izvestje Društva za kršč. umetn.* Prva predsednika sta bila J. → *Smrekar* in za njim → *Flis*, tajniki pa → *Steska*, → *Dostal* in Fr. → *Stelè.*

L: cf. R. *Ložar* (ZUZ, 1937).

Drznost → *Véliki zmagoslavni voz*

DUBLIN (irsko *Baile Átha Cliath*), gl. mesto republike Irske. V *Nar. gal.* (znani kot *Nat. Gall. of Ireland*) so mdr. zastopani fra Angelico, Mantegna (*Judita*, grisaille — z delavnico), Tizian (*Baldassare Castiglione*, o. 1529, in *Ecce homo*, o. 1560), Tintoretto, El Greco, Rubens, Hals, Rembrandt (*Počitek na begu v Egipt*, d. 1647) in Goya. V *Nar. muz.* (znanem kot *Nat. Mus. of Ireland*) sta mdr. **Véliki kelih iz Ardagha* (o. 720) in okrasna zaponka, znana kot **Tara-Brooch* (VIII. st.).

L: EWA VIII (1963, stp 321—22 — L!); »US« 6 (1970, f p. 41 & 137).

~ **Trinity College Library.** Med IR npr. **Book of Durrow* (2. pol. VII. st., A. IV. 5) in **Book of Kells* (o. 800, A. I. 6).

DUBROVNIK, mesto ob juž. Jadranu (Hrvatska) s slavno zgod. Ohranjeno do 22 m vis. obzidje (iz XIII. st., okrepljeno in dop. v XV.—XVII. st.) s stolpom *Minčeta* (prez. po načrtu

→ *Michelozza*, dkč. → *Juraj Dalmatinac*) pa trdnjavama *Revelin* pri vzh. mestnih vratih (*vrata od Ploča*) in *Lovrijenac*, »dubrovniškim Gibraltarjem« na 37 m vis. vzpetini na jugozah. strani (*na Pilama*).

L: ELU 2 (1962, s. v. — L!); EWA XIV (1967, stp 906—07 — L!). — Cf. C. *Fisković* (1947; 1964).

~ **Gospa od Danača,** *c. na Dančah:* znamenito delo → *Božidarevića* iz 1517: **poliptih z Marijo, Gregorijem Vél. in Martinom.*

~ **jezuitska c.,** sez. 1699—1725 po načrtu Andree → *Pozza*. V. *stopnice* pred c. iz 1738 po načrtu rim. arh. Padalacque.

L: UBJ (1969, repr. 388); B. *Kerber:* Andrea Pozzo (Bl-NY 1971). — Cf. V. *Molé* (Lj 1965, p. 288).

~ **katedrala** (na mestu o potresu 1667 porušene stare romanske katedr. s konca XII. st.) sez. po načrtu Andree Buffalinija in P. Andreottija 1671—1713: tloris v obliki lat. križa, triladijska notr., kupola nad križiščem.

~ **Sv. Spas** je bil sez. o. 1520. *Pročelje* po vzoru *katedr.* v → *Šibeniku.*

L: UBJ (1969, repr. 355).

~ **Sv. Vlaho,** sez. 1706—14 po načrtu Benečana Marina Gropellija. — Pred c. t. i. *Orlandov stup* iz 1417 (spom. junaka → *Rolanda*).

L: UBJ (1969, repr. 386).

~ **Divona** (*Dogana*, carinarnica) povezuje oblike pozne cvetoče gotike in renesanse (sez. 1485, 1516—20 prez. in razš.). *Arkadna lopa*, očitno po zgledu portika *Knežje palače* (infra).

L: UBJ (1969, repr. 356). — Cf. V. *Molè* (Lj 1965, p. 269 & repr. p. 264).

~ **dominikanski samostan.** V c. slike N. Božidarevića (**triptih z Madono na luninem krajcu* z zač. XVI. st. in *Oznanjenje* iz 1513) in M. Hamzića (*triptih s sv. Miklavžem za družino Lukarević*, naroč. 1512), v samostanu v kapiteljski dvorani pa Božidarevićeva *olt. slika družine Đorđić.*

~ **frančiškanski samostan** (*samostan Male braće*): **križni hodnik* s poznoromanskimi *heksaforami* (XIV. st.), najlepši romanski križni hodnik v Dalmaciji, ki ga je oblikoval Miha iz Bara (Mihoje Brajkov iz Bara, na epitafu imen. *MAGISTER MICHA PETRARIVS DE ANTIVARI*).

L: UBJ (1969, repr. 273). — Cf. C. *Fisković* (1955).

~ **Knežja palača,** *Knežev dvor*, po eksploziji smodnika 1435 sez. Napolitanec → *Onofrio de la Cava* 1435—42 (gotske oblike); po novi eksploziji 1463 delna obnova po *Michelozzovem načrtu:* zelo verj. mu ustrezata renesančni *portik* pročelja (6 renesančnih arhivolt: 4 renesančni in 3 gotski kapiteli) in *arkadni atrij.*

L: cf. M. *Mušič* (II 1966, repr. p. 67—69).

~ **Véliki vodnjak** (zač. 1438) v obliki šestnajsterokotne cisterne s kupolo in *Mali vodnjak* (zač. 1440), spodaj oktogonalne oblike, sta delo → *Onofria de la Cava.*

L: cf. V. *Molè* (Lj 1965, repr. p. 184 in 185).

Dubuffet, Jean (1901—....), fr. slikar (in kipar), najbolj samosvoj fr. umetnik po 2. svet. vojni, utemeljitelj t. i. *l'art brut:* vsem estetskim pravilom nasprotujoča, »naivno« predrzna in učinkovita figuralika, s peskom, mavcem in drugim gradivom obdelana površina slik. R. v Le Havru, slikar od 1942 dalje (prej veletrgovec z vinom), svoje poglede na umetn. tudi sam predstavil v publikacijah *L'Art brut préféré aux arts culturels* (1951) in še prej *Prospectus aux amateurs de tout genre* (1694).

L: Georges *Limbour:* Tableau bon levain à vous de cuire la pâte: L'art brut de Jean Dubuffet (P 1953); ReadP (1959 [1969]); SeuphorS (1961); WWA (1962); ReadS (1964); L. *Trucchi:* Jean Dubuffet (R 1965); H. *Read* (Kindler II, 1965, s. v. — L!). — Cf. H. H. *Arnason* (1968 ali 1969), A. *Čelebonović* (1966), W. *Haftmann* (4. izd. 1965; 1965), etc.

Duby, Georges (1919—....), fr. zgodovinar in sociolog, univ. prof. (*l'Univ. d'Aix-Marseille*).

B: *Europe des Cathédrales: 1140—1280* (G: Sk 1966, »A-I-H«; amer. izd. *The Europe of the Cathedrals*, Clev 1966), *Fondements d'un nouvel humanisme: 1280—1440* (G: Sk 1966, »A-I-H«; nem. izd. *Die Grundlegung eines neuen Humanismus*, Genf 1966); *Adolescence de la chrétienté occidentale: 980—1140* (G: Sk 1967; amer. izd. *The Making of Christian West*, Clev 1967).

Ducati, Pericle (1860—1944), it. klas. arheolog, r. v Bologni.

B: *Storia dell'arte etrusca* (2 knj., 284 t., F 1927); *Le pitture della tomba delle Leonesse e dei Vasi dipinti* (R 1937); *L'arte in Roma dalle origini al sec. VIII* (Bol s. a. [o. 1938]); *La scultura etrusca* (No 1941); *Die etruskische, italo-hellenistische und römische Malerei* (2. izd., W 1942, »Gesch. der italienischen Malerei in Einzeldarstellungen«); *L'arte classica* (3., rev. izd., T 1944, »Storia dell'arte classica e italiana« 1).

L: Lodovici (1942).

Duccio, Agostino di → *Agostino di Duccio*

Duccio di Buoninsegna (u. 1319), it. sienski slikar, prvi v. predstavnik sienskega slikarstva. Njegovo delo še pripada t. i. *maniera greca*, vendar kaže v prihodnost z mogočnejšo kom-

pozicijo in da že vsaj slutiti novi občutek za resničnost. S: poprej Cimabueju atr. **Madonna Rucellai* (les, naroč. *Compagnia dei Laudesi* 1285 za c. Sta Maria Novella v Florenci), *Frančiškanska madona* (*Madonna dei francescani*, o. 1290/95, Siena, Pin. Naz.) in kot najslavnejše delo **Maestà* (les, 1308—11, Siena, Mus. dell'Opera, del Duomo, posamezne table pa Frick, Nat. Gall. & Washington).

L: van Marle II (1924); Berenson Ox (1932); Cankar II/2 (1933); Luisa *Marcucci:* I dipinti toscani del secolo XIII (R 1958); Giorgio *Vigni* (EWA IV, 1961, s. v. — L!); Paul-Henri *Michel* (Dict peint it, 1964, s. v.); Luisa *Marcucci* (Kindler II, 1965, s. v. — L!). — Cf. C. *Brandi* (1951), E. *Carli* (La pittura 1955; 1963), E. *Cecchi* (1948), L. *Coletti* (II 1946), M. *Davies* (1951 [1961]), E. B. *Garrison* (1949), R. van *Marle* (1920), R. *Oertel* (1953 [1966]), P. *Toesca* (1951), C. H. *Weigelt* (1911), J. *White* (Harm 1966).

Duchamp, Marcel (1887—1968), fr. slikar, pesnik in književnik, eden izmed predstavnikov t. i. newyorškega → *dadaizma*. R. v Blainvillu pri Rouenu, 1907—10 fauvist, nato pod vplivom kubizma in fauvizma, v ZDA, kjer je postal znan z razstavo *Armory Show* 1913, potoval 1913—15, v New Yorku, 1918 obiskal Argentino ter se 1919 vrnil v Pariz; u. (81) v Neuilly-sur-Seine. Največja z. njegovih del v PMA (Walter *Arensberg* kupil 43 del!). S (od 1923 ni več slikal): npr. *Umetnikov oče* (1910, PMA), *Akt, ki se spušča po stopnicah* (*Nu descendant un escalier*, d. [19]12, ib.), *Nevesta, ki jo slečejo ženini, celó* (*La mariée mise à nu par ses célibataires, même*, steklo, 1915—23, ib.). — P: uvedel t. i. *ready-made*, v tem smislu 1913 v Parizu razstavil *kolo* in 1914 *stojalo za steklenice*.

L: Giedion-Welcker (1960 — L!); SeuphorS (1961); ReadS (1964); H. *Read* (Kindler II, 1965, s. v. — L!).

Duchamp-Villon, Raymond (1876—1918), fr. kipar, brat Marcela → *Duchampa* (supra) in slikarja Jacquesa → *Villona*, r. v Damvillu, u. (41) v Cannesu. P: *Baudelairova glava* (bron, 1911, MAM & New York, Joseph H. Hirshhorn Coll.), *Konj* (bron, 1914, MAM & Peggy Guggenheim).

L: Giedion-Welcker (1960 — L!); SeuphorS (1961); ReadS (1964); Daniel *Robbins*, Duchamp-Villon at Knoedler's (BM, jan. 1968); »US« 12. — Cf. G. *Apollinaire* (1913), G. H. *Hamilton* (1967), E. *Trier* (FrM 1955).

Du Colombier, Pierre, s pr. im. *Poinçon de la Blanchardière* (1889—....), fr. um. zgodovinar.

B: *L'Art français dans les cours rhénanes* (P 1930); *Le Style Henri IV — Louis XIII* (P 1941, »A-S-T«); *Histoire de l'art* (P 1942, »Grandes Études historiques«); *L'Art Renaissance en France* (P 1945, »Nouv. Enc.«); *L'Art allemand* (P 1946, »A-S-T«); *Jean Goujon* (P 1949, »Maîtres du Moyen Age et de la Renaissance« 11); *Les chantiers des Cathédrales* (P 1953); *L'Architecture française en Allemagne au XVIIIe siècle* (2 knj., P: PU 1956).

Dufy, Raoul (1877—1953), fr. slikar in grafik, mnogostranski dekorater (ilustracija, scenografija, keramika, tapiserija, predloge za tekstilne in modne izdelke itn.). R. v Le Havru, izšel iz impresionizma, bil eden izmed najvidnejših predstavnikov → *fauvizma* ter izoblikoval zelo oseben, lahkoten in eleganten slog, s katerim se je popolno izrazil tudi v številnih krajinskih akvarelih. Svojemu načinu je ostal zvest tudi pri naročenih delih največjih mer (znana je bila njegova *Vila* [fr. *La Fée*] *elektrike* na pariški svet. razst. 1937 — 60 × 10 m). Posebno mesto gre glasbenim motivom, ki so dobili v njem odličnega interpreta s pravim »rokokojskim posluhom«.

L: Dict peint mod (1954); Raoul Dufy: Paintings and Watercolours, selected by R. *Ben Sussan*, with an introduction by M. *Brion* (L 1959); Robert L. *Herbert* (EWA IV, 1961, s. v.); H. *Read* (Kindler II, 1965, s. v. — L!); »US« 12. — Cf. J. *Cassou* (1946 [1951]), P. *Courthion* (1951), J. *Lassaigne* (1954).

Dujam ali *Dujo* → *Domnij*

Du Jardin, Karel (1622—1678), hol. slikar, delal v Haagu (1656—59) in A'damu (1659—74), potem pa v Italiji, u. v Benetkah. S: npr. *Predstojniki amsterdamske predilnice* (d. 1669, Rijksmus.), *Jahaška šola* (1678, Dublin).

L: HdG IX (1926); Hall Por (1963); S. J. *Gudlaugsson* (Kindler II, 1965, s. v.).

Duknović, Ivan, z it. imenom *Giovanni Dalmata*, kipar iz Dalmacije, verj. r. v Trogirju, akt. v Rimu, na dvoru Matije Korvina in v Trogirju. P: z Minom da Fiesole marm. *nagrob. papeža Pavla II.* (u. 1471, mdr. sgn. personifikacija *Upanje*, Rim, Grotte Vaticane).

L: Duško *Kečkemet* (ELU 2, 1962, s. v. — L!). — Cf. K. *Prijatelj* (1957).

Dülberg, Franz (1873—1934), nem. um. zgodovinar (se ukvarjal predvsem s starim niz. slikarstvom) in pisatelj.

B: *Die Leydener Malerschule, I: Gerardus Leydanus*; *II: Cornelis Engebrechtsz.* (Bl 1899, dis.); *Frühholländer, I—IV* (Haarlem 1903—1908); *Vom Geiste der deutschen Malerei* (Bl 1922); *Lucas van Leyden: 1494—1533* (Lpz 1924); *Niederländische Malerei der Spätgotik und der Renaissance* (Wi/Po 1929, »HdKw«); *Frans Hals: ein Leben und ein Werk* (Stu 1930).

Dumont-Wilden, Louis (1875—....), belg. pisec o umetnosti.

B: *Le Portrait en France* (Br 1909, »Bibl. de l'Art du XVIIIe Siècle«).

DUNAJ, orig. *Wien*, nekd. rim. obmejna trdnjava *Vindobona*, prvič omenjan kot mesto 1137, mestne pravice od 1221, 1278—1918 rezidenca Habsburžanov; univ. ust. 1365. Spomeniki *in situ* ponazarjajo pozno gotiko, barok XVIII. st., XIX. st. in pos. → *findesièclovsko umetn.* Pomembno urbanistično preoblikovanje po sredi XIX. st., ko so porušili utrdbe okrog starega mestnega središča (zdajšnja *die innere Stadt* resp. *I. okraj*) in je na njihovem mestu nastal 57 m šir. *Ring* (po stavbah, sez. ob njem v glavnem v obd. 1858—88, govorimo kar o t. i. *Ringstraßenstil*). Muzejsko bogastvo ponazarja zg. pomen mesta in obseg nekd. monarhije (številne najdbe, kipi in slike tudi iz naših krajev).

L:ÖKT II, XIV, XV, XXIII; EWA II (1960, stp 152—58 — L!); Reclam A I (1961 [1963]); Alfred *May:* Wien in alten Ansichten: Das Werden der Wiener Vedute (Szb 1965, »Österreich in alten Ansichten« 2); Ottokar *Uhl:* Moderne Architektur in Wien: von Otto Wagner bis heute (W 1966, »Kulturführer«); Robert *Löbl* & Hermann *Lechner:* Wien in Farben (In 1967); Wien (Drm 1968, »Kstdenkmäler in Österreich: Ein Bildhandbuch« 4); Geschichte der bildenden Kunst in Wien: Plastik in Wien (W 1970, »Gesch. der Stadt Wien: Neue Reihe« VII/1). — Cf. J. *Dernjač* (1906 K.), *Ginhart* (1948), B. *Grimschitz* (1939; 1947; 1961), L. *Hevesi* (1909), W. *Suida* (1903—1904), H. *Tietze* (1909; 1911; 1924; 1925; 1928; 1931), R. *Wagner-Rieger* (1957; 1960/61; ZfKg, 1964, p. 250 ss — L!; 1968; *1969).

cerkve

~ **Augustinerkirche** (*I*, pri *Augustinerstraße 7*): v njej Antonia → *Canove* marm. *nagrob. Marije Kristine*, hčere ces. Marije Terezije (1798—1805).

L: »MdS« 67 (t. VIII-IX).

~ **Karlskirche,** *c. Karla Boromejskega* (*Karlsplatz*), zač. 1716 J. B. → *Fischer von Erlach*, dkč. njegov sin 1737. Formalno in ikonografsko pomembno **pročelje:* stebra po vzoru *Trajanovega stebra* v → *Rimu* (cf. *ant. spom.*) namigujeta na devizo Karla VI. *constantia et fortitudine* in hkrati na → *Hêraklova stebra*, sicer pa celota uspešno povezuje razgibano baročne in hladno klasicistične sestavine. Notr.: v kupoli Rottmayrjeva freska *Glorija Karla Boromejskega*. Olt. slike: levo S. Ricci (*Vnebovzetje*, o. 1734), des. D. Gran (*Sv. Elizabeta*, 1736/37), v stranskih kapelah D. Gran, M. Altomonte in J. van Schuppen.

L: (cf. s. v. *Fischer von Erlach, J, B. von*): Erwin *Böck*, Die Frontalperspektive der Karlskirche in der »Historischen Architektur« von J. B. Fischer von Erlach (ANK, 1955); Liselotte *Popelka*, Studien zur Wiener Karlskirche (ib.). — Cf. E. *Hempel* (Harm 1965, p. 92—93, 322—23, t. 50 A).

~ **Kirche Am Hof** ali *Zu den neun Engelschören* (*I, Am Hof*). Pomembno **pročelje* je 1662 oblikoval Carlo Antonio Carlone. Z altane nad pritličnim vhodom so 1806 glasniki razglasili konec t. i. Sv. Rim. cesarstva.

L: cf. E. *Hempel* (Harm 1965, t. 30 A).

~ **Maria am Gestade** ali *Maria Stiegen* (*I, Salvatorgasse*): tesnemu prostoru prilagojena gotska c. z enoladijsko notr. Višji kor sez. o. 1330—69, ladjo in pročelje (sez. 1394—1414) pa je očitno oblikoval mojster Michael → *Chnab* in za njim stolnična stavbarnica (za »mehki« slog značilen zaključek zvonika); rest. 1812—20 in pozn.

L: cf. R. *Wagner-Rieger* (1967, št. 342 — L!).

~ **Michaelerkirche** (*I, Michaelerplatz 1*, tj. nasproti gl. vhoda na *Dvor* [cf. infra: *Hofburg: Michaelerplatzfront*]) povezuje s svojo arhitekturo in opremo dolgo zg. obd. od pozne romanike XIII. st. do poznega baroka. V koru štukaturna plastika, *Padec upornih angelov* (Karl Georg Merville 1781), ki velja za zadnji pomembnejši spom. baročne cerkv. umetn. na Dunaju.

~ *nekdanja* **minoritska cerkev** (*Minoritenkirche, I, Minoritenplatz*); zač. 1339: triladijska, križnorebrasto obokana dvoranska c. — Visoko na vzh. strani zvonika domn. *portret stavbenika* (*frater Jacobus Parisiensis* [?], 2. pol. XIV. st.).

L: cf. K. *Gerstenberg* (1966), R. *Wagner-Rieger* (1967, št. 347).

~ **Peterskirche** (*I, Petersplatz*): pomembna baročna stavba, zač. 1703, pozn. nadaljevana po sprem. načrtu (verj. Joh. Lukas von → *Hildebrandt*).

~ **Piaristenkirche** (*VIII, Jodok-Fink-Platz*). Pozornost zasluži Maulpertschova **stropna freska* iz 1752/53: v obsežnem programu povezani *bibl. in evang. prizori z vrhom v Vnebovzetju in Marijinem kronanju.*

~ **St. Ruprecht** (*I, Ruprechtsplatz 1*): najstar. c. na Dunaju, v glavnem romanska stavba (gl. ladja in spodnji del zvonika verj. še iz XI. st., kor s konca XIII. st., juž. stranska ladja iz 2. četrt. XV. st.).

~ ***St. Stephan** ali *Stephansdom*, sprva žup. c., od 1479 dalje dunajska stolnica. Od nekd. romanske stavbe ostal *zah. portal* (t. i. *Riesentor*, dkč. kmalu po 1240) z delom zah. pročelja, *stolpoma* (t. i. *Heidentürme*, dkč. v gotiki) in *zah. emporo*. Orjaški juž. *stolp* (imen. *der Steffel*) dkč. 1433 (vis. 136 m, v njem zvon, ki naj bi bil največji po Pekingu, Kremlju in kölnski katedr.), zidavo sev. stolpa pa so opustili, takó da je

celota nesomerna. Pultna streha. Notr.: star. *»albertinski« kor* sez. 1304—40, mlajša *»rudolfinska« ladja* (po → *Rudolfu IV.*) 1359—1454. Na sev. strani znamenita **prižnica* Antona → *Pilgrama* (1514—15) z reliefi *4 v. cerkv. učiteljev* (→ *štirje temperamenti*) in spodaj kiparjevim *avtp.*, na olt. zraven slavna **Dienstbotenmadonna* (kamen, 1320/30), na sev. steni ob prečni ladji **orgelsko podnožje s Pilgramovim doprsnim avtp.* kot konzolo (d. 1513), v sev. korni apsidi *nagrob. Rudolfa IV. in njegove žene Katarine Češke* (o. 1370/80) in *Marijin olt.* iz 1447 iz Dunajskega Novega mesta z devizo donatorja, ces. Friderika III. (A E I O U, tj. *Austria erit in orbe ultima*), v juž. korni apsidi **nagrob. ces. Friderika III.* (1469 zač. → *Gerhaerts iz Leidena*, dkč. 1513), v Katarinini kapeli v pritličju v. stolpa **krstilnik* (d. 1481: na vznožju *4 evangelisti*, na ograji kotanje *Kristus in 12 apostolov*, na lesenem pokrovu v obliki fiale pa reliefi *7 zakramentov* in zgoraj *Krst v Jordanu*). Portala v preddverjih obeh stranskih vhodov v c. (sev. *Bischofstor*, juž. *Singertor*) krasijo sohe *vojvode Albrechta III. z ženo Elizabeto Češko in oprodama grbonoscema* (o. 1375), na juž. strani pa *Rudolfa IV., Katarine Češke in grbonoscev* pa v timpanu relief *Pavlovega spreobrnjenja* (o. 1380). — Sohe z v. stolpa hrani *Historisches Mus. der Stadt Wien* (cf. infra, odd. *muzeji*).

L: Friedrich *Wimmer* & Ernst *Klebel:* Das Grabmal Friedrich III. im Wiener Stephansdom (W 1924); Cankar II/2 (1933); Stephansdom: Geschichte, Denkmäler, Wiederaufbau (W 1948 [rk]); Josef *Zykan* (Romanische K. in Österreich, W 1964 [rk]); A. *Kosegarten*, Zur Plastik der Fürstenportale am Stephansdom (WJb, 1965); ead., Parlerische Bildwerke am Wiener Stephansdom aus der Zeit Rudolfs des Stifters (ZfKw, 1966 [cf. dis., Fr 1960]); Marlene *Zykan* (Gotik in Österreich, Krems 1967 [cf. dis., W 1967]). — Cf. K. *Donin* (1934; 1946 [1956]), R. Ernst (& E. *Garger* 1927), A. *Feulner* (1953), F. *Kieslinger* (1949), K. *Oettinger* (1951), H. *Riehl* (1926), H. *Tietze* (1930—31; ÖKT XXIII, 1931).

~ **Votivna cerkev** (nem. *Votivkirche*) ob Ringu (*IX, Rooseveltplatz*), neogotska stavba, ki jo je po vzoru fr. katedral XIII. st. sez. Heinrich von Ferstel 1856—79. Post. v zahvalo, da se je ponesrečil atentat 1853 na mladega ces. Franca Jožefa I.

L: »PKG« 11 (1966, t. 391).

palače in druga poslopja

~ ***Belvedere** (*III, Rennweg 6* resp. *Prinz-Eugen-Straße 27*), mojstrovina Joh. Luk. von → *Hildebrandta*, nekd. vrtna palača princa Evgena Savojskega, zdaj sedež *Österreichische Gal.* (cf. infra, odd. *muzeji*). Celota obsega t. i. *Spodnji Belvedere* (*das Untere B.*, 1714—16), »pravi«, t. i. *Zgornji Belvedere* (*das Obere B.*, 1721—23), v. park med njima z okrasno plastiko (1716—21, cf. s. v. sfinga) in vhodni dvorišči (t. i. *častni dvorišči*, nem. *die Ehrenhöfe*) proti Rennwegu resp. Gürtlu.

L: »US« 10 (1969, p. 156—157). — Cf. B. *Grimschitz* (1947), E. *Hempel* (1965), etc.

~ **Burgtheater** (*I, Dr.-Karl-Lueger-Ring 2*). Po načrtih Gottfrieda → *Semperja* 1874—88 sez. Karl Hasenauer.

L: »PKG« 11 (1966, t. 403 — L!).

~ **Finančno ministrstvo,** *Finanzministerium*, nekd. *Palača princa Evgena Savojskega* (*I, Himmelpfortgasse 4—8*). Konec XVII. st. zač. Johann Bernh. → *Fischer von Erlach* (njegova prva pomembna stavba na Dunaju), v XVIII. st. pa nadaljeval in povečal Joh. Luk. von → *Hildebrandt* (do 1724).

~ **Hofburg,** orjaški kompleks dvornih palač, ki mu začetki segajo v XIII. st., v zdajšnji obliki pa so ga izoblikovali v renesansi in zlasti v baroku, delno pa še v XIX. st. (t. i. *Neue Hofburg* in pročelje na *Michaelerplatz*, tj. *Michaelerplatzfront*) in XX. st. Tri star. stavbe, t. i. *Schweizer Hof*, 1558—65 sez. *Stallburg* z odličnim renesančnim trinadstr. arkadnim dvoriščem (→ *Neue Gal.*) in *Amalienburg* so v baroku ustrezno povezali in dopolnili: *Schweizer Hof* in *Amalienburg* je povezal po ces. Leopoldu I. imen. *Leopoldinischer Trakt*, ki z zun. pročeljem gleda na *Heldenplatz* (sez. 1660—68 resp. po požaru 1668 do 1680), 1723—26 pa je bil sez. *Reichskanzleitrakt* (Jos. Em. Fischer von Erlach). Jugovzh. od t. i. Švic. dvora (*Schweizer Hof*) je star. Fischer von Erlach začel, njegov sin Jos. Em. Fischer von Erlach pa 1723—35 dkč. nekd. *Dvorno knjižnico* (zdaj *Österreichische Nationalbibl.*, infra); *Josephsplatz*, s katerega je vhod vanjo, je z obema stranskima kriloma 1767—73 zgledno oblikoval N. Pacassi. Notr.: poleg **v. dvorane nekd. dvorne biblioteke* (*stropne slikarije* je 1730 dkč. D. Gran, 1769 pa rest. Maulpertsch) zasluži mdr. pozornost tudi *Reichskanzleitrakt* (npr. *Festsaal* s 3. v. slikami P. Kraffta iz 1828—33).

L: cf. B. *Grimschitz* (1947).

~ **Kunsthistorisches Museum** (*I, Burgring 5*) je kakor nasproti ležeči *Naturhistorisches Mus.* nastal ob uresničevanju velikopoteznega projekta za t. i. *Neue Hofburg* (supra) po načrtih Semperja in Hasenauerja (sez. 1872—81). Razkošno **stopnišče* je eden najodličnejših spom. iz obd. t. i. historičnih slogov, krasita ga Canovina

skupina *Tézej in kentáver* (dkč. 1819) in Munkácsyjeva *stropna freska*.

~ **Palais Daun-Kinsky** (*I, Freyung 4*) je 1713—16 sez. Johann Lukas von → *Hildebrandt*.

L: cf. B. *Grimschitz* (1947).

~ **Palais Liechtenstein** *in der Roßau* (*IX, Fürstengasse 2*), vrtna palača, knezov L. sez. zunaj mestnega obzidja 1689—1704 Dom. Martinelli (tu do 1942 slavna z. slik, odtlej → *Vaduz*). Nad *Sala Terrena* (okrasil → *Rottmayr*) t. i. *marm. dvorana* (*der Marmorsaal*) s stropno fresko *Hêraklova apoteoza* (Andrea Pozzo 1704/07). — Sev. od palače na koncu parka po 1711 sez. *vrtni belvedere* (načrt iz 1687 Joh. Bernh. Fischer von Erlach), v XIX. st. porušen.

L: Norbert *Knopp:* Das Garten-Belvedere: Das Belvedere Liechtenstein und die Bedeutung von Ausblick und Prospektbau in der Gartenkunst (Mn 1966, »Kstwissenschaftliche Stud.« 36); Bernhard *Kerber:* Andrea Pozzo (Bl-NY 1971 — L!). — Cf. B. *Grimschitz* (1947).

~ **Palais Schwarzenberg** (*III, Rennweg 2*), sez. 1697—1704 po načrtu J. L. von → *Hildebrandta*, dkč. 1720—23 (Joh. Bernh. Fischer von Erlach) & 1728 (Jos. Em. Fischer von Erlach).

L: ANK (1957, 7./8. zv.). — Cf. B. *Grimschitz* (1947), E. *Hempel* (Harm 1965, t. 52A).

~ **Palais Starhemberg,** zdaj *Unterrichtsministerium* (*I, Minoritenplatz 5*), je po 1661 sez. Wolfgang Wilhelm Praemer, 1895 pa so stavbo razširili za 3 okenske osi proti zah. (šele tedaj je portal zavzel sredino).

L: »PKG« 9 (1970, t. 339 — L!). — Cf. B. *Grimschitz* (1947), E. *Hempel* (Harm 1965, t. 31B).

~ **Palais Trautson** (*VII, Museumstraße 7*) je 1710—12 sez. J. B. → *Fischer von Erlach*.

L: Cf. B. *Grimschitz* (1947).

~ **Parlament** (*I, Dr.-Karl-Renner-Ring 3*), sez. 1873—75 Danec Theophil Hansen v neoklasicističnem slogu. *Vodnjak boginje Atene* (*Athene-Brunnen*): gl. soha delo K. Kundmanna.

~ **Postsparkassenamt** (*I, Georg-Coch-Platz 2*) je 1904—06 sez. Otto → *Wagner*. Stavba je bila povečana 1912.

L: Hatje (1963, f. p. 291). — Cf. M. *Mušič* (III 1968, p. 95, 97—98).

~ **Rathaus** (*I, Rathausplatz* ob *Ringu*), sez. 1872—83 v svobodno porabljenem neogotskem slogu s skoraj 100 m vis. stolpom (arh. Friedrich von Schmidt iz Kölna) po vzoru poznosrednjev. niz. tržnic.

~ **Schönbrunn,** grad in park. *Grad* sez. 1695—1713 po 2., poenostavljenem načrtu Joh. Bernh. → *Fischer von Erlacha*, povišan z mezaninom za Marijo Terezijo (→ *Pacassi* 1744—49), v notr. oblikovan v rokokojskem slogu do o. 1760. **Park* dokončno izoblikovan 1773—75: *Neptunov vodnjak* s plastiko Antona Zaunerja (dkč. 1780), predvsem pa neoklasicistična *Gloriette* na vzpetini nasproti gradu (→ *Hohenberg* 1775). O pravem kultu razvalin, ki ga je gojilo XVIII. st., priča Hohenbergova »*Rimska razvalina*« (1778).

L: O. *Raschauer:* Schönbrunn (W 1960).

~ **Sezession** (*I, Friedrichstraße 12*), razstavno poslopje sez. 1897—98 po načrtu Josefa M. Olbricha. *Kovinska vrata* zasnoval Gustav Klimt.

~ **Staatsoper,** nekd. *Hofoper* (*I, Opernring 2*), slavno poslopje nekd. Dvorne opere, ki sta ga 1861—69 sez. August von Siccardsburg in Eduard van der Nüll kot prvo v. stavbo ob Ringu (rest. po hudih poškodbah 1945). Notr.: mdr. *freske* Moritza von Schwinda (1866—68).

~ **Univerza** (*I, Dr.-Karl-Lueger-Ring 1*), »novo« univ. poslopje, ki ga je 1873—83 sez. Heinrich von Ferstel. Na arkadnem dvorišču *Kastaliabrunnen* (Edmund Hellmer 1910, cf. s. v. *Kastália*) in portreti zaslužnih profesorjev.

~ **Zacherlova hiša,** *Zacherlhaus* (*I, Brandstätte 6*), 1903—05 sez. mojstrovina mladega Jožeta → *Plečnika*.

javni spomeniki

~ **Beethovendenkmal** (*Beethovenplatz* ob *Lothringerstraße*), delo → *Zumbuscha* iz 1880. Na podstavku *Zvezani Prométej*.

~ **Dreifaltigkeitssäule** ali *Pestsäule* (*I, Graben*), *kužno znamenje*, zaobljubljeno o kugi 1679 in kot marm. spom. 1682, posv. 1693. Izvedli so ga 1682—92 Joh. Bernh. → *Fischer von Erlach* in Lodovico Ottavio Burnacini (načrt) pa kiparji Matthias Rauchmüller, Paul Strudel, Ignaz Bendel idr. Na simbolično trikotnem podstavku *Vera, zmagovalka nad kugo* (Paul Strudel), više istega kiparja *klečeči ces. Leopold I. kot donator*, sicer pa na oblakih *9 angelov*, ki predstavljajo → *devet angelskih korov*, in prav na vrhu slikovite celote bron. *Sv. Trojica*.

L: G. *Coudenhove:* Die Wiener Pestsäule (W 1958); »PKG« 9 (1970, t. 341 — L!). — Cf. E. *Hempel* (Harm 1965, t. 58), E. *Tietze-Conrat* (1921).

~ **Johann Strauß ml.** (bron. soha pred marm. lokom z reliefi, post. 1923, *Stadtpark*), findesiècl ovsko delo Edmunda → *Hellmerja*.

~ **Johann Wolfgang von Goethe** (bron, 1900, *Burggarten*), delo Edmunda → *Hellmerja*.

~ **Kaiserin Maria Theresia** (*Maria-Theresia-Platz* med *Ksthist.* & *Naturhistorisches Mus.* ob *Ringu* [*Burgring*]) dkč. → *Zumbusch* 1887, odkrit 1888. Na konjih vojskovodje *Daun*, *Laudon*, *Traun* & *Khevenhüller*.

~ **konjeniški spomeniki**: najpomembnejše predstavljajo Zaunerjev *Joseph II.* (1795—1807, *Josephsplatz*) pa medsebojno se dopolnjujoča Fernkornova *Prinz Eugen* (1860—65, *Heldenplatz* pred *Neue Hofburg*) in **Erzherzog Karl* (1853—60, *Heldenplatz*).

muzeji in galerije

~ **Akademie der bildenden Künste** (*I, Schillerplatz 3*) v stavbi, ki jo je 1872—76 sez. Theophil *Hansen*. Stropne slike v avli (*Padec Titánov*, *Venera*, *Prométej*, *Gaia*, *Uranos*) je 1875—80 naslikal Anselm → *Feuerbach*, ki je bil takrat prof. na ak. *Gemäldegalerie:* majhna, toda pomembna z. slik, v njej mdr. zastopani Giovanni di Paolo (*Nikolaj Tolentinski ustavi kugo v mestu*, temp, topolovina), D. Bouts (*Marijino kronanje*, temp, hrastovina), Bosch (*triptih s Poslednjo sodbo*, morda samó sočasna kopija), L. Cranach star. (*Sveto sorodstvo* [z avtp.], temp, lipovina, o. 1510/12), Tizian (*Tarkvinij in Lukrecija*, o. 1570), Baldung, imen. Grien (*Počitek na begu v Egipt*, temp, lipovina, o. 1512/13), Rubens (npr. *Boreas ugrabi Oreithyio*, hrastovina, o. 1615), Anth. van Dyck (*Mladostni avtp.*, hrastovina), Rachel Ruysch, Pierre Subleyras (*Umetnikova delavnica z avtp.*, o. 1746; *Avtp.*) in F. Guardi (npr. *Canal Grande s c. S. Simeone Piccolo*).

L: Margarete *Poch-Kalous:* Akademie der bildenden Künste in Wien: Katalog der Gemäldegalerie (W 1961). — Cf. R. *Eigenberger* (1927).

~ **Albertina,** s celim naslovom *Graphische Sammlung Albertina* (*I, Augustinerstraße 1*), ena izmed najodličnejših zbirk risb in grafike na svetu, risbe (o. 26000) in graf. listi (več kot 600000) tako rekoč vseh pomembnih evr. umetnikov od XV. st. dalje. Zg. jedro predstavljata z. risb vojvode *Alberta von Sachsen-Teschen* (1738—1822) in graf. z. princa → *Evgena Savojskega*. Med direktorji dozdaj → *Meder*, A. → *Stix*, O. → *Benesch* in → *Koschatzky*. R & akvareli: odlično zastopani npr. Pisanello, Leonardo da Vinci, Dürer (145 risb, npr. *avtp. iz 1484*, srebrni sv.), Michelangelo, Rafael, Tizian, Bruegel, Rubens, Rembrandt, Watteau, Boucher, Fragonard, Cézanne, Kandinsky.

L: Joseph *Schoenbrunner:* Die Albertina (W 1897); GBG (1968); 200 Jahre Albertina: Herzog Albert von Sachsen-Teschen und seine Kunstsammlung (W 1969 [rk, Albertina]). — Cf. O. *Benesch* (1928; 1964), J. *Meder* (1896—1908; 3-krat 1922; 3-krat 1923), A. *Stix* (1925; 1926; 1927; 1932; etc. — celotni kat.: **Beschreibender Katalog der Handzeichnungen in der graphischen Sammlung Albertina*, I—VI [W 1926—1941]).

~ **Dom- und Diözesanmuseum** (*Erzbischöfliches Palais, I, Rotenturmstraße 2*). S: **Portret vojvode Rudolfa IV. Ustanovnika* (les, 48 × 31 cm, o. 1365) — po portretu → *Janeza Dobrega* najstar. samostojni evr. slikani portret; izmed slikarjev zastopan → *Hans von Tübingen* (*Kristus trpin*).

L: Landolt (1968, repr. p. 29).

~ **Historisches Museum der Stadt Wien** (*IV, Karlsplatz*), pomembna kulturnozg. z., od 1949 direktor Franz Glück. S: mdr. zastopani G. Klimt (*Pallas Athene*, d. 1898), A. Schönberg (*Alban Berg*), E. Schiele (*Avtp.*, les, d. 1911), H. Boeckl (npr. *Avtp.*, d. [19]45), R. Hausner, itd. P: npr. *sohe* z juž. stolpa dunajske stolnice sv. Štefana: *vojvoda Albrecht II.*, ces. *Karel IV.* in njegova žena *Blanche Valois* (peščenec, 1360/80).

L: Neuerwerbungen: 1949—1959 (W 1959 [rk]).

~ **Kunsthistorisches Museum** v lastni stavbi ob *Ringstraße* (cf. supra). Posebno pomembna z. slik (Gemäldegalerie): kot nekd. družinska posest Habsburžanov po svoje priča o moči te dinastije, ki je nekdaj z Avstrijo povezovala nem. cesarstvo (*Dürer*), juž. Nizozemsko (*Bruegel* zastopan najbolje na svetu; *Rubens*) in sev. Italijo (Benečani s *Tizianom* na čelu) ter imela najtesnejše sorodstvene zveze z dvorom v Madridu (po Pradu najboljša z. *Velázquezovih* portretov); z. slik so množili Habsburžani od Maksimilijana I. in Margarete Avstr. dalje, največ zaslug zanjo pa so si stekli → *Rudolf II.*, Ferdinand II. (s tem, da je v oporoki 1621 razglasil družinsko posest za nedeljivo), nadvojvoda → *Leopold Viljem* in Marija Terezija. Gal. postala javen muz. v Belvederu 1781; direktorji v XX. st.: G. *Glück* (1916—31), L. von *Baldass* in V. *Oberhammer*. — Med Italijani zastopani npr. Antonello da Messina (v 3 delih ohranjena *Pala di San Cassiano*, les, 1475/76), Mantegna (**Sv. Boštjan*, topolov les, 1459?), Giov. Bellini (*Mlada žena pri toaleti*, d. 1515), Giorgione (*Portret mlade žene*, pl na lesu; **Trije filozofi*), Tizian (npr. *Madona s češnjami* [*Die Kirschenmadonna*], les, verj. 1516/18; *Ecce Homo*, d. 1543; *Saški volilnik Janez Friedrik Neustrašni*, 1548/51; *Fabrizio Salvaresio*, d. 1558; *Jacopo de Strada*, 1567/68; *Nimfa in pastir*, verj. po 1570), Palma

Vecchio, Lotto (npr. *Portret mladeniča pred belo zaveso*, lipov les, o. 1508; *Marija z otrokom, Katarino in Jakobom star.*; t. i. *Trikratni portret zlatarja* [avtp.]), Rafael (**Madona v zelenem* [*Die Madonna im Grünen*], topolov les, d. 1506), D. Dossi (*Jupiter, Merkur in Virtus* [resp. *Virgo*], domn. 1529), Correggio (iz vrste → »*Amori di Giove*« 1530 naslikana **Jupiter in Ió* in *Ugrabljenje Ganiméda*), Moretto (*Sv. Justina z donatorjem*, topolov les, o. 1530), P. Bordone, Parmigianino (**Avtp. »v konveksnem ogledalu«*, topolov les, 1524), Bronzino, F. Salviati, J. Tintoretto (npr. *Suzana in starca*, o. 1560), Arcimboldo, Paolo Veronese (npr. *Ozdravljenje krvotočne žene*, o. 1570), Moroni, Ann. Carracci, Caravaggio (*Madona rožnega venca*, 1606/07), G. Reni (npr. *Štirje letni časi*, 1615/20), B. Strozzi, D. Fetti, F. Solimena, A. Canaletto, P. Batoni, B. Bellotto; med starimi Nizozemci npr. (vse hrastov les!) Jan van Eyck (*Portret star. moža* [t. i. *Kard. Albergati*]; Jan de Leeuw, d. 1436), van der Goes (diptih z **Adamom in Evo* in *Objokovanjem*, o. 1467/68), Geertgen tot Sint Jans (**Usoda zemeljskih ostankov Janeza Krst.* [portreti!] in *Objokovanje*, oboje o. 1490), Gossaert (npr. *Sv. Luka slika Madono*, o. 1521), Patinier (*Mučeništvo sv. Katarine* in *Krst v Jordanu*), P. Bruegel star. (*Boj med pustom in postom*, d. 1559; *Otroške igre*, d. 1560; *Savlov samomor*, d. 1562; **Babilonski stolp*, d. 1563; **Pot na Kalvarijo* [z avtp.], d. 1564; **Vrnitev lovcev*, d. 1565; *Temačni dan*, d. 1565; *Vrnitev črede*, d. 1565; **Kmečka svatba*, o. 1567; **Kmečki ples*, o. 1567; *Pokol nedolžnih otrok*, o. 1567; *Pavlovo spreobrnjenje*, d. 1567); med Nemci A. Dürer (npr. *Mučeništvo deset tisoč kristjanov* [z avtp.], pl [prej les], d. 1508; t. i. *Slika vseh svetnikov* [»*Das Allerheiligenbild*«], z avtp., lipov les, d. 1511; *Marija z otrokom*, ki drži odrezek hruške, lipov les, d. 1512; *Ces. Maksimilijan I.*, lipov les, d. 1519; *Johann Kleberger*, lipov les, d. 1526), Cranach star., A. Altdorfer, Huber, Baldung-Grien, Holbein ml. (npr. *Dirck Tybis iz Duisburga*, hrastov les, d. 1533; *Jane Seymour*, hrastov les, o. 1536), Seisenegger (npr. *Ces. Karel V.*, d. 1532 [predloga za Tizianov portret v Pradu!]); med Flamci Rubens (npr. *Čudeži Frančiška Ksaverija* in *Ignacij Loyola ozdravlja obsedence*, osnutka & olt. sliki iz 1619—20 za jezuitsko c. v Antwerpnu; **Ildefonzov olt.*, 1630 do 32; *»*Kožuščekc*«, tj. *Helena Fourment v kožuhu*, hrastov les; *Starostni avtp.*, 1638/40), Jordaens, van Dyck (npr. *Portret mladega poveljnika v zlato okrašenem oklepu*, o. 1624; *Vídenje bl. Hermana Jožefa*, 1629), D. Teniers ml.; med Holandci F. Hals, van Goyen, Rembrandt (npr. *Portret matere* [*Prerokinja Ana z ž. molilnim plaščem*], oval, hrastov les, d. 1639; 3 *avtp.*, vél., d. 1652, iz z. Mendelsohn, hrastov les, d. 1655, in mali, hrastov les, o. 1656/58; *Titus pri branju*), Steen, J. van Ruisdael, Vermeer (**Umetnikov atelje*, o. 1665); med Španci Velázquez (*Infantinja Marija Terezija*, 1652/53; 3-krat *Infantinja Margarita Terezija* [triletna v rožnati obleki, 1653; pribl. petletna v beli obleki, o. 1656; pribl. osemletna v modri obleki, 1659], *Infant Felipe Próspero*, o. 1659). Slikarstvo XIX. st. kaže zdaj → *Neue Gal.* (infra). — Muz. hrani tudi bogate zbirke ant. in pozn. plastike in še posebno umetnoobrtnih izdelkov: *reliefi* iz → *Gjölbašija* (o. 400 pred), t. i. → *orlovska kaméja* (domn. 27 pred), → *Gemma Augustea* z zač. našega štetja, → *Klavdijeva kaméja* (o. 48/49), marm. *reliefa* iz Pal. Grimani (1. pol. I. st.), ki sta nekoč krasila neki vodnjak (*Ovca z jagnjetom* in *Levinja z mladičem*), pozlačena srebrna *patera* iz Ogleja z *Elevzínskim darovanjem* (2. četrt. I. st.), t. i. *Eutropios* (marm. doprsje, 1. pol. V. st.), zlati zaklad, ki ga poznamo z imenom najdišča → *Nagy -Szent-Miklós*, → *wiltenski kelih*, → *Krumlovska madona*, posebno bogata z. it. renesančne male plastike, v kateri so mdr. zastopani → *Bertoldo di Giovanni*, → *Antico* in → *Giambologna*, slavna Cellinijeva → *solnica fr. kralja Franca I.*, odlična z., ki predstavlja nem. renesanso (mdr. Christoph → *Weiditz* in Hans Kels star. z umetelno izrezljano → *igralno desko* iz 1537), slonokoščeni *konjeniški kipci* Matthiasa → *Steinla*, itd.

L: Übersicht der kunsthistorischen Sammlungen des Allerhöchsten Kaiserhauses (W 1906); R. *Noll:* Vom Altertum zum Mittelalter (W 1958); Katalog der Gemäldegalerie, II: Vlamen, Holländer, Deutsche, Franzosen (W 1963); Katalog der Gemäldegalerie, I: Italiener, Spanier, Franzosen, Engländer (2. izd., W 1965); Katalog der Sammlung für Plastik und Kunstgewerbe, I: Mittelalter (W 1964), II: Renaissance (W 1966); Meisterwerke: 280 Tafeln (W 1968). — Cf. L. von *Baldass* (& E. H. *Buschbeck* 1931), E. H. *Buschbeck* (1937), G. *Glück* (1924), E. *Kris* (& F. *Eichler* 1927), V. *Oberhammer* (I—II 1960—61), H. *Tietze* (1954), itd.

∼ **Museum des 20. Jahrhunderts** (*III, Schweizergarten*) v stavbi, sez. 1960—62 (Karl Schwanzer). Direktor od zač. Werner → *Hofmann*, od 1969 dalje pa Alfred → *Schmeller*.

L: Fr. *Stelè* (Lik. rev., št. 4/5, 1962, p. 106—7).

∼ **Naturhistorisches Museum** (*I, Maria-Theresien-Platz*, nasproti Umzg. muz. [→ *Kunsthistorisches Mus.*, supra]) hrani mdr. številne pomembne prazg. najdbe, npr. nadvse znano *Willendorfsko Venero* (*Venus von Willendorf*, apnenec, obarvan z rd. kredo, viš. 10,5 cm), predmete iz Hallstatta (npr. *bron. kotel*, ki ima za ročaj

kravo s teličkom; *bron. bik* in *slavnostna sekira z jezdecem*) in Moravskega (najdišče *Býči skála* pri Adamovu: *bron. bik*), *situlo iz Kuffarna* na Spodnjem Avstrijskem in z drugimi najdbami iz nekd. monarhije tudi predmete iz naših krajev.

L: »US« 1 (1969, f p. 19, 107—08, 110, 142, 179). — Cf. J. *Filip* (II 1969, p. 1629).

~ **Neue Galerie** (*I, Hofburg: Stallburg*). V majhni in hkrati izbrani z. slik XIX. st. so mdr. zastopani C. D. Friedrich, Géricault, Corot, Delacroix, Daumier, Millet (*Avtp.*, o. 1850), Courbet (npr. *Avtp. Ranjenec*, varianta louvrske slike iz o. 1844), Böcklin, A. Feuerbach (mdr. 2 *avtp.*), Manet, Degas, Monet, Renoir, H. von Marées, Cézanne, Leibl, Liebermann, Segantini (*Die Kindermörderinnen*, d. 1894), Fritz von Uhde, van Gogh, Hodler, Klinger (*triptih Parisova sodba*, d. 1885—87), L. Corinth, Ensor, Munch (**Paul Herrmann in Paul Contard*, d. [18]97), Slevogt. Tudi manjša z. sočasne plastike.

L: Katalog der Neuen Galerie in der Stallburg (W 1967, »Führer durch das Ksthist. Mus.« 15 — L!).

~ **Österreichische Galerie** v → *Belvederu* (supra, cf. *palače*) sestavljajo *Mus. mittelalterlicher österreichischer Kunst* (Orangerie des Unteren Belvedere; *III, Rennweg 6a*), *Österreichisches Barockmus.* (Unteres Belvedere; ib.) in *Österreichische Gal. des XIX. u. XX. Jahrhunderts* (Oberes Belvedere; *Prinz-Eugen-Straße 27*). O- srednja, najpomembnejša z. avstr. umetn. S: mdr. zastopani Hans von Tübingen, Laib (*Križanje*, d. 1449), M. Pacher, Rueland Frueauf star., M. Reichlich (*Obiskovanje*), Mojster kranjskega olt. (nem. Meister des Krainburger Altars, **Kranjski olt.*), Görtschacher (*Ecce Homo*), Kupecký, Troger, Meytens, Maulbertsch (npr. *Zmaga Jakoba star.*), F. H. Függer, J. B. von Lampi star., B. Krafft, J. A. Koch, P. Krafft, Waldmüller, Amerling, Danhauser, R. von Alt, Pettenkofen, Romako (npr. *Admiral Tegetthoff pri Visu*), Makart (npr. *Zmagoslavje Ariadne*, 1873; *Pet čutov*, 1879), Klimt, Kolig, Kokoschka, Wiegele, Schiele, Boeckl, itd. — P: mdr. zastopani Hans von Judenburg, J. M. Guggenbichler, Permoser (npr. *Apoteoza princa Evgena* [z avtp.]), Donner (npr. t. i. *Mehlmarktbrunnen*), F. X. Messerschmidt, Hanak, Wotruba.

L: Österreichische Galerie / Wien: Galerie des neunzehnten Jahrhunderts im Oberen Belvedere (W 1924); Die Österreichische Galerie im Belvedere in Wien (W 1962).

~ **Österreichische Nationalbibliothek** (*I, Josephsplatz 1*) v znamenitem arhitekturnem okviru (cf. supra, *Hofburg*). Med številnimi IR npr. → *Dunajska Géneza* (zač. VI. st., Cod. theol. gr. 31), → *Dunajski Dioskurides* (o. 500/10, Cod. med. gr. 1), → *Cuthbertov evangeliar* (o. 970, Cod. 1224), → *Admontska Biblija* (o. 1140, Cod. Ser. n. 2701), → *Antifonar iz Petrovega samostana v Salzburgu* (o. 1160, Cod. Ser. n. 2700), → *Biblia pauperum* iz samostana St. Florian (zač. XIV. st., Cod. 1198), → *Evangeliar Jana iz Opave* (d. 1368, Cod. 1182), → *Vencljeva Biblija* (o. 1389/92, Cod. 2759—64), → *Livre du Cuer d'Amour Espris* (o. 1465, Cod. 2597), → *Boccacciova Théséide* (o. 1470, Cod. 2617), → *Horarij Karla Drznega* (o. 1470/80, Cod. 1857) in pa *Statuti reda Zlatega runa* (1518/19, Cod. 2606). — Bogata *z. portretov* znanih osebnosti (graf. listi in fotografije).

L: Die Österreichische Nationalbibliothek: Geschichte, Bestände, Aufgaben (3., rev. izd., W 1964, »Biblos-Schriften« 39 — L!). — Cf. W. *Beetz* (1926; 1935), H. J. *Hermann* (*I—VI v 9 knj. 1923—1933), H. *Hunger* (1957; 1961), E. *Trenkler* (1937), F. *Unterkircher* (1957—1959; 1963), etc.

~ **Österreichisches Museum für angewandte Kunst** (*I, Stubenring 5*), v opečni stavbi (Heinr. von Ferstel 1868—71), ust. 1864. Direktorji R. von → *Eitelberger* (do 1885), J. von *Falke* (do 1895), itd. Pomembna z. umetne obrti, pos. orientalskih preprog.

L: AMK (1965 [zv. 79]).

~ **Weltliche und Geistliche Schatzkammer** (*Hofburg: Schweizerhof, Säulenstiege*). Mdr. tu hranjeni → *Dunajski evangeliar Karla Vél.* (o. 800), → *krona »Sv. Rimskega cesarstva«* (962 ali 962/82 in 1024/39), *avstr. ces. krona* (o. 700 biserov, več kot 200 diamantov, več kot 80 rubinov, za ces. Rudolfa II. 1602), *krona Štefana Bocskaya* (»rdeče-belo-zeleni« sestav rubinov, biserov in smaragdov, v Turčiji 1605), 416-karatni hijacint *»La Bella«* itd.

L: Anton J. *Walter:* Kleinodien aus der Wiener Schatzkammer (Bern-Stu 1968, »Orbis Pictus« 39). — Cf. H. *Fillitz* (1954; 1964), A. *Weixlgärtner* (1926).

***Dunajska Géneza** (*Wiener Genesis*), izredno pomemben iluminiran rkp. (26 listov 31 × 25 cm, škrlatni pergament, zač. VI. st., Dunaj, Nationalbibl., Vindobon. Theol. Gr. 31), ki zaznamuje prehod iz poznoant. umetn. v srednji vek, slaven tudi po strok. lit., ki je ob njem nastala. Med miniaturami (na 24 listih na vsaki str. po ena, tj. 48 akvarelnih miniatur, nekatere v dveh pasih, drugem nad drugim) npr. *Rebeka in Eliezer pri vodnjaku* (f. 7r: s personifikacijo izvira in podobo Nahorjevega mesta; f. 7v: zgoraj prizor z nakitom [1 Mojz 24, 22], spodaj prizor v Rebekini hiši [1 Mojz 24, 32 ss]), *Lotov beg iz*

Sodome (f. 9: v 2 pasih), *Deborina smrt* (f. 13v), *Jožef sanja o soncu, luni in 11 zvezdah* (f. 15r [zgoraj]) in *Jožefovi bratje pasejo drobnico pri Sihemu* (f. 15r [spodaj]), *Putifarjeva žena* (f. 16v), *Jakobova smrt in pokop* (f. 24v).

L: cf. P. *Buberl* (1937), G. *Egger* (1955), H. *Gerstinger* (1931), A. *Grabar* (L'âge d'or 1966), F. *Wickhoff* (*1894—95 [1912]).

***Dunajski Dioskurides,** znamenit iluminiran rkp., najstar. ohranjena knj. o zdravilnih rastlinah (o. 500/10, Dunaj, Österreichische Nationalbibl., Cod. Med. gr. 1). Med miniaturami jih 383 ilustrira tekst → *Dioskurida*, 64 popis živali in 23 popis ptičev, sicer pa zaslužijo pozornost *portretni skupini slavnih zdravnikov* (f. 2v & f. 3v), *avtorski portret Dioskurida* (f. 4v) in posebno pomembna *dedikacijska podoba* (f. 6v), po kateri je kodeks tudi pribl. dat.: *Juliana Anicia*, hči zahodnorim. ces. (472: *Flavius Anicius Olybrius*) na prestolu med *Razumnostjo* (*Fronesis*) in *Velikodušnostjo* (*Megalopsihia*) sprejema kodeks iz rok eróta, ob nogah pa ji na biz. način (→ *proskinesis*) kleči *Zahvala* (→ *Evharistija*).

L: Diringer Book (1958); W. F. *Volbach*, Dioskurides-Codex (Kindler II, 1965 — L!); Herbert *Hunger* (RbK I, 1966, stp 1191—96 — L!); »US« 5 (repr. p. 137). — Cf. P. *Buberl* (1936; 1937), Th. *Kraus* (1967), A. von *Premerstein* (& K. *Wessely* & J. *Mantuani* 1906, faks.).

***Dunajski evangeliar,** znamenit iluminiran karolinški rkp., po katerem je → *Koehler* uvedel za sorodne IR termin → *skupina Dunajskega evangeliarja*; po izročilu ga je Oton III. l. 1000 našel na kolenih Karla Vél., ko je bil dal odpreti njegov grob; ob njem so pri kronanjih v Aachnu prisegali nem. kralji (zato imen. *Krönungsevangeliar*). Na škrlatnem pergamentu (o. 800, Dunaj, Weltliche Schatzkammer der Hofburg, Cod. 7621) mdr. *kanonske table*, podobe evangelistov pred iluzionističnim krajinskim ozadjem (*Matej* f. 15r, *Marko* f. 76v; bradati *Janez*, f. 178v) in str. *Incipit* (f. 77r). Na zač. Lukovega evangelija na robu nepojasnjeno grš. ime *Demetrius*.

L: Diringer Book (1958, p. 163); »PKG« 5 (1969, t. 18 — L!). — Cf. W. *Braunfels* (1968), F. *Mütherich* (1966), C. *Nordenfalk* (Sk 1957).

DUNAJSKO NOVO MESTO, orig. *Wiener Neustadt*, mesto v Spodnji Avstriji, ust. 1192 (Leopold V. je za zidanje uporabil odkupnino, ki jo je bil dobil za Riharda Levjesrčnega), sez. po enotnem pravokotnem načrtu. Največji razcvet pod ces. → *Friderikom III.*, ki je imel tu dolgo časa svoj dvor.

L: EWA II (1960, stp 168 — L!); Reclam A I (1961).

~ **Georgskapelle** v okviru nekd. gradu (zdaj *Militärakademie*): na njenem vzh. pročelju znamenita **stena* (1453) *z grbi in soho ces. Friderika III.* (slednji še z vojvodskim klobukom kot Friderik V.).

L: cf. Th. *Müller* (Harm 1966, t. 89 B).

~ **mestna župna cerkev** (*Stadtpfarrkirche Mariae Himmelfahrt*): Thomasa Strayffa *Kristus trpin* iz 1478, leseni kipi *apostolov* na slopih gl. ladje in *Oznanjenje* pa atr. Lorenzu Luchsbergerju (o. 1490/1500).

L: cf. Th. *Müller* (Harm 1966, t. 118 A & 130).

Dunoyer de Segonzac, André (1884—....), fr. slikar (pomemben akvarelist) in grafik, po snovi predvsem krajinar in upodabljavec aktov. Mdr. ilustr. tudi Vergila.

B: *Boussingault* (P 1944).

L: Herbert *Read* (Kindler V, 1968, p. 300—01 — L!). B. *Dorival* (1957 [II]), P. *Jamot* (1941 [1. izd. P 1929]), Cl. *Roger-Marx* (1951).

duo ligna (lat.), *drvi* ali *dva kosa lesa*, bibl. ik. m. po vulgáti. Cf. s. v. *Vdova v Sarepti*.

Duplessis, Joseph-Siffred (*Siffrède* ali *Siffrein*), (1725—1802), fr. slikar. R. v Carpentrasu, v Rimu 1745—49 učenec → *Subleyrasa*, u. v Versaillesu. S: portreti, npr. *Ludovik XVI.* (1775, Versailles), *Christoph Willibald Gluck ob spinetu* (d. 1775, Ksthist. Mus.), *Benjamin Franklin* (o. 1778, Boston FA), *Slikar Joseph-Marie Vien* (1784, Louvre).

L: J. *Belleudy:* J. S. Duplessis: peintre du roi (Chartres 1913); H. *Stein* (ThB X, 1914, s. v. — L!); G. *Bazin* (Kindeer II, 1965, s. v. — L!). — Cf. L. *Dumont-Wilden* (1909), L. *Réau* (Le Rayonnement 1946).

Dupont, Jacques (1908—....), fr. um. zgodovinar, *inspecteur* (od 1936), pozn. *inspecteur général des Monuments historiques*. Organiziral znanstv. laboratorij v Louvru.

B: (uv) *La Peinture flamande de Van Eyck à Bruegel* (P 1935); ‚*Hayne de Bruxelles et la copie de Notre-Dame de Grâces de Cambrai*' (L'Amour de l'art, 1935); *Les Primitifs français* (*1350—1500*) (P 1937); ‚*A Portrait of Louis XII attributed to Jean Perréal*' (BM, 1947); (& François Mathey) *Le Dix-Septième Siècle: Les tendances nouvelles en Europe de Caravage à Vermeer* (G-P-NY: Sk 1951, »Grands siècles«); (& Cesare Gnudi) *La Peinture gothique* (ib. 1954, ista z.).

Dupré, Jules (1811—1889), fr. krajinar, eden izmed pomembnih predstavnikov t. i. barbizonske šole (→ *Barbizon*).

L: Ewald *Bender* (ThB X, 1914, s. v. — L!); Germain *Bazin* (Kindler II, 1965, s. v. — L!).

Duquesnoy, François, v Italiji imen. *Francesco Fiammingo* (1594—1643), it. (flam.) kipar, sin in učenec Hieronymusa D. (infra), od 1618 pa skoraj do smrti v Rimu, kjer je bil prijatelj N. Poussina in očitno poleg Berninija predstavljal najbolj samost. kiparsko osebnost. U. v Livornu na poti v Pariz. P: **Sv. Suzana* (1629—33, Rim, Sta Maria di Loreto), **Apostol Andrej* (1629—40, Rim, Petrova c.).

L: G. *Sobotka* (ThB X, 1914, s. v.); M. *Fransolet:* François du Quesnoy sculpteur d'Urbain VIII (Br 1941); Riccoboni (1942); Antonia *Nava Cellini:* Francesco Duquesnoy (Mi s. a., »MdS« 83); »PKG« 9 (1970 — L!). — Cf. B. *Lossky* (1939), H. *Gerson* (& E. H. ter Kuile 1960), R. *Wittkower* (1958).

Duquesnoy (*Du Quesnoy*), **Hieronymus** (*Jérôme*), (pred 1570—1641), flam. kipar, oče prejšnjega, akt. v Bruslju. P: mdr. t. i. *Maneken-pis* (vodnjak z golim dečkom, ki odliva, 1619 [1794 uničeno, zdaj kopija], Bruselj).

L: G. *Sobotka* (ThB X, 1914, s. v.).

DURA-EUROPOS, ant. obmejno mesto z etnično in kulturno mešanim prebivalstvom ob des., tj. zah. bregu srednjega Evfrata (zdaj Sirija); ust. ga je Seleukos Nikator o. 300 pred, nato (od II. st. pred) pod Parti, 165—256 pod rim. oblastjo, pozn. zapuščeno. Po 1. svet. vojni tu raziskavali Francozi (*Ac. des Inscriptions et Belles Lettres* v Parizu), za njimi Američani (*Yale Univ.* v New Havenu). V teh »Pompejih Vzhoda« odkritih več templjev, s pomembnimi StS-mi pa *svetišče palmirskih bogov* (Bel, Jarhibol in Aglibol, posv. 70, **Kononova daritev*), *starokršč. kapela* z zač. III. st. (npr. *Adam in Eva, David in Goljat, Dobri pastir*), *mitrej* (o. 240/56) in zlasti *sinagoga*, sez. 244/45, katere StS-e so najobsežnejši doslej znani spom. ž. upodabljajoče umetn. ter hkrati predstavljajo najstar. v. cikel bibl. prizorov (245/56, zdaj celota Damask, Nacionalni muz.). Med prizori iz sinagoge, ki jih zaznamujeta izokefalija in frontalnost ter s svojo hieratičnostjo do neke mere napovedujejo pozn. biz. umetn., npr. *Abraham daruje Izaka, Jakobova lestev, Jakobov blagoslov, Jakobov preroški blagoslov, Mojzesova mladost* s posebno obsežno predstavljenim ik. m. *Najdenje Mojzesa, Prehod skozi Rdeče morje, Bitka pri Eben-Ezeru, Skrinja zaveze v Dagonovem templju, David maziljen za kralja, Davidova velikodušnost, Elija in vdova v Sarepti, Božja sodba na Karmelu, Mardohejevo zmagoslavje* in *Oživljenje mrtvaških kosti*, med pos. uokvirjenimi monumentalnimi posamičnimi liki nad vdolbino za → *toro* pa *Mojzes pred gorečim grmom* (→ *Goreči grm*) in moški lik z odvitim zvitkom, po najbolj pričljivi razlagi (e. g. Otto *Eißfeldt* & C. H. *Kraeling*) → *Ezdra bere postavo*.

L: The Excavations at Dura-Europos ...: Final Report, I—VIII (NY od 1943 dalje); O. *Eißfeldt* (RAC IV, 1959, s. v. — L!); *id.*, Die Wandbilder der Synagoge vom Dura-Europos (Forsch. u. Fortschritte, 1957); EWA VIII (1963, stp 912—13, t. 333 & 336—37), IX (1964, stp 120, t. 196), XIII (1967, stp 854—57 — L!); Klaus *Wessel* & Joseph *Gutmann* (RbK I, 1966, s. v. — L!); »US« 13 (1970). — Cf. J. H. *Breasted* (1924), F. *Cumont* (1926), E. R. *Goodenough* (*IX—XI, 1964), A. *Grabar* (Le premier 1966), C. H. *Kraeling* (*1956 — L!; *1967 — L!), R. *Krautheimer* (1965), V. *Molè* (ZUZ, 1942), M. I. *Rostovtzeff* (1938), R. *Wischnitzer* (1948; 1961).

Durand-Ruel, Paul (1831—1922), fr. um. trgovec, ust. 1869 rev. *Revue de l'art et de la curiosité*, v kateri je pisal o Renoirju in Pissarroju. Gal., ki jo je ust. v New Yorku (1889—1950), je pomagala v ZDA popularizirati fr. impresioniste. *Galerie Durand-Ruel* v Parizu hrani za zgod. novejše fr. umetn. pomemben arhiv in fototeko. Up: cf. s. v. *Renoir* (1910).

Durandus (u. 1296), fr.-it. (fr.) kanonist in cerkv. dostojanstvenik, r. v Puymissonu pri Montpellierju, u. v Rimu (*nagrob.* v c. Sta Maria sopra Minerva). Kaplan rojaka papeža Kleména IV. (1265), pozn. (1285) izvoljen za škofa v Mendu v juž. Franciji. Po svojem najbolj izvirnem delu *Speculum iudiciale* imen. *Spectator*, sicer pa ostal najbolj znan po obsežni kompilaciji kršč. liturgije, *Rationale seu euchiridion divinorum officiorum*, ki so ga nenehno prepisovali in pozn. tiskali (prvič 1459 v Mainzu) in ki je temeljnega pomena za razumevanje srednjev. kršč. ikonografije in pos. simbolike.

L: cf. J. *Sauer* (1902 [1924] — L!).

Duranty, Louis(-Émile)-Edmond (1833—1880), fr. pisatelj in lik. kritik, prijatelj Courbeta, Maneta in pos. Degasa. Up: *Fantin-Latour* (→ *Hommage à Delacroix*); *Degas* (1879, o [Glasgow, City Art Gall.] in pastel [State College, Penn., ZDA]).

B: *La nouvelle peinture: à propos du groupe d'artistes qui expose dans les galeries Durand-Ruel* (P 1876 [prva impresionistom posvečena publikacija]).

Dürer, Albrecht (1471—1528), nem. slikar in grafik, najpomembnejši nem. lik. umetnik, tudi kot slikar predvsem risar; r. (21. V.) in u. (6. IV.) v Nürnbergu, sin (tretji med 18 otroki) zlatarja, ki je bil r. na Madžarskem. V delavnici M. Wolgemuta od 1486 dalje, 1490—94 na potovanju (Colmar, kjer je iskal Schongauerja, Basel, Straßburg), 1494 v Nürnbergu poroka z Agnes Frey in po zač. kuge pot v Benetke, 1495

po vrnitvi v Nürnberg lastna delavnica, 1505 po novem izbruhu kuge znova v Benetke, tam do jan. 1507 (zadnje pismo prijatelju Pirkheimerju z znanim vzdihom: »*Hier bin ich ein Herr, daheim ein Schmarotzer*«), od 1515 dalje od ces. Maksimilijana I. letna plača 100 goldinarjev, 1520—21 predvsem zaradi tega prejemka potovanje na Nizozemsko. S: *Umetnikov oče* (d. 1490, Uffizi), *Avtp.* (d. 1493, Louvre), »*Dresdenski olt.*« (*Marija z otrokom*, o. 1496, krili 1503/04, Dresden), *Saški volilni knez Friderik Modri* (*Friedrich der Weise*, o. 1496, Dahlem), *Portret očeta* (replika, d. 1497, Nat. Gall.), **Avtp.* (d. 1498, Prado), portretni diptih *Hans Tucher* in *Felicitas Tucher* (žena d. 1499, Weimar, Schloßmus., ukradeno 1945), *Elsbeth Tucher* (d. 1499, Kassel), triptih s portretom *Oswolta Krella* (d. 1499, Alte Pin.), → *kristomorfni* **Avtp.* (d. 1500, ib.), **Paumgartnerjev olt.* (1502/04, ib.), *Poklon treh kraljev* (d. 1504, Uffizi), s potovanja 1505—07 *Portret mlade žene* (1505, Ksthist. Mus.), *Ženski portret* (»*Agnes Dürer*«, o. 1506, Dahlem), *Rožnovenski praznik* (z avtp., d. 1506, Praha), *Madona s čižkom* (d. 1506, Dahlem) in **Opus quinque dierum* (*Dvanajstletni Jezus med pismouki*, d. 1506, Thyssen), *Adam* in *Eva* (1507, Prado), *Mučeništvo* 10000 *kristjanov* (z avtp., d. 1508, Ksthist. Mus.), *Hellerjev olt.* (1508/09, Frankfurt, Historisches Mus.), t. i. → *Slika vseh svetnikov* (»*Allerheiligenbild*«, z avtp., d. 1511, Ksthist. Mus.), *Michael Wolgemut* (1516, Nürnberg), *Portret duhovnika* (*Johannes Dorsch* ?, d. 1516, Washington [prej Dunaj, z. Czernin]), *Ana Samotretja* (d. 1519, MM), *Cesar Maksimilijan I.* (d. 1519, Ksthist. Mus.), z niz. potovanja 1520—21 *Sv. Hieronim* (1521, Lizbona, Museu Nacional de Arte Antiga), *Moški portret* (*Bernhart von Resten* ?, d. 1521, Dresden) in *Lorenz Sterck* (d. 1521, Boston ISG), *Mož z velikim klobukom* (»*Hans Imhoff*«, 1524, Prado), *Hieronymus Holzschuher* (d. 1526, Dahlem), *Jacob Muffel* (d. 1526, ib.), *Johann Kleberger* (d. 1526, Ksthist. Mus.) in **Štirje apostoli*« (d. 1526, Alte Pin.). G: *Izgubljeni sin* (bakr., o. 1496), lesor. cikli **Apokalipsa* (15 listov 1498, 16., naslovni list 1511), *Véliki pasijon* (1498—1510) in *Marijino življenje* (1501—11), *Sv. Evstahij* (bakr., o. 1501), *Némesis* (→»*Vélika Sreča*«, bakr., 1501/02), *Rojstvo* (bakr., d. 1504), »*Mali konj*« (bakr., d. 1505) in »*Véliki konj*« (bakr., d. 1505), bakr. cikel *Pasijon* (1507—12) in lesor. cikel *Mali pasijon* (1509—11), t. i. mojstrski rezi (*Meisterstiche*), in sicer **Vitez, smrt in hudič* (bakr., d. 1513), **Hieronim v svoji študijski sobi* (bakr., d. 1514) in **»Melencolia I*« (bakr., d. 1514), med pozn. deli portreti *Albrecht von Brandeburg* (»*Mali kardinal*«, bakr., d. 1519, in »*Véliki kardinal*«, bakr., d. 1523), *Ulrich Varnbühler* (lesor., d. 1522), *Volilni knez Friderik Modri* (*Friedrich der Weise*, bakr., d. 1523), *Wilibald Pirkheimer* (bakr., d. 1524), *Erazem Rotterdamski* (bakr., d. 1526), *Philipp Melanchton* (bakr., d. 1526). R: 3 mladostni *avtp.* (srebrni sv., 1484, Albertina; perorisba, 1492/93, Erlangen, Universitätsbibl.; d. 1493, Lehman), *Willibald Pirckheimer* (d. 1503, Berlin, Kupferstichkabinett), *Portret matere* (d. 1514, ib.), *Maksimilijan I.* (d. 1518, Albertina), itd. Med akvareli prve samost. krajine sploh (1494). — Dürer je mdr. s 45 barvnimi perorisbami opremil *Molitvenik cesarja Maksimilijana I.* (tisk 1513 v Augsburgu, risati prenehal 1515), sodel. pri lesoreznem *Slavoloku ces. Maksimilijana I.* (1515—17) in → *Maksimilijanovem zmagoslavnem sprevodu* (cf. s. v. *Véliki zmagoslavni voz*).

B: *Underweysung der Messung mit Zirckel und Richscheyt in Linien, Ebnen und gantzen Corporen durch Albrecht Dürer zusammen getzogen und zu Nutz allen kunstlieb habenden mit zugehörigen Figuren in Truck gebracht im Jar MDXXV*; *Etliche Underricht zu Befestigung der Stett, Schloß und Flecken* (Nü 1527); *Hierinn sind begriffen Vier Bücher von Menschlicher Proportion durch Albrechten Dürer von Nürnberg erfunden und beshriben zu nutz allen denen, so zu diser Kunstlieb tragen MDXXVIII*; mod. izd.: *Dürers schriftlicher Nachlaß* (Halle 1893, izd. K. Lange & K. Fuhse); *Dürers schriftlicher Nachlaß, I—III* (B. 1956—1966—1969, izd. Hans Rupprich).

L: Cankar III/2 (1951); Heinz *Lüdecke* & Susanne *Heiland:* Dürer und die Nachwelt: Urkunden, Briefe, Dichtungen und wissenschaftliche Betrachtungen aus 4 Jahrhunderten (Bl 1955); E. *Holzinger*, Von Körper und Raum bei Dürer und Grünewald (Panofskyjev zb., 1961); Ch. *Altgraf zu Salm* & G. *Goldberg:* Altdeutsche Malerei (Alte Pinakothek) (Mn 1963); L'opera completa di Dürer (Mi 1968, uv Giorgio *Zampa*, kat. Angela *Ottino della Chiesa*, »CA« 23 — L!); H. *Lutz*, Albrecht Dürer in der Geschichte der Reformation (H. Ztschr., 1968); Hanna *Dornik-Eger:* Albrecht Dürer und die Graphik der Reformationszeit (W 1969, »Schriften der Bibl. des Österreichischen Museums f. angewandte K.« 2); »PKG« 8 (1970); Fedja *Anzelewsky:* Albrecht Dürers Gemälde (Bl: Deutscher Verlag f. Kw. 1971). — Cf. F. *Baumgart* (1934), H. *Beenken* (1924; 1936), L. *Behling* (1965), J. *Bialostocki* (1956; 1957; 1959; 1961 — L!), A. E. *Brinckmann* (1934; 1950), M. *Brion* (1960), E. *Buchner* (1953), C. *Dodgson* (1926; 1928), Ch. *Ephrussi* (1877; 1882), E. *Flechsig* (1928—31), M. J. *Friedländer* (1921), K. *Giehlow* (npr. 1902; 1903 & 1904), K. *Ginhart* (1962), L. *Grote* (1956; 1964; 1965), E. *Heidrich* (1906; 1907; 1908; 1909), J. *Held* (1931), Th. *Hetzer* (1939), F. W. H. *Hollstein* (German VII 1962), H. *Jantzen* (1952), L. *Justi* (1903; 1904), H. L. *Kehrer* (1933; 1934), W. *Kurth* (1927 [1946]), F. *Lippmann* (1883—1929), J. *Meder* (1927; 1932), Th. *Musper* (1952 [1953]; 1969), G. von der *Osten* (Harm 1969, passim & p. 352 — L!), E. *Panofsky* (1915; 1921/22; 1923; 1926; 1931; *1948 [*1955 — L!]; 1962; 1963), G. *Pauli* (1911; 1913/14; 1915; 1919;

1919; 1923), H. W. *Singer* (1903 [1928]), A. *Springer* (1892), K. *Steinbart* (1951), W. *Suida* (1903), M. *Thausing* (1884), H. *Tietze* (1928; 1930/31; 1937—38; 1941; 1951; 1955), W. *Waetzoldt* (1935 [1950]), E. A. *Waldmann* (1906; 1916—18; 1934), A. *Warburg* (1905), W. *Weisbach* (1906), A. *Weixlgärtner* (1927; 1928), E. *Wind* (1939), F. *Winkler* (1928; *1936—39; 1949; 1951; 1954/55; 1957), F. *Winzinger* (1965; 1966), H. *Wölfflin* (1905 [1943]), pos.: *1471 Albrecht Dürer 1971 (Mn 1971 [rk, Nürnberg] — L!)

Duret, Théodore (1838—1927), fr. pisatelj in lik. kritik, eden izmed prvih zagovornikov impresionizma. Up: Éd. Manet (1868, Pet. Pal.), Whistler (*Arrangement in Flesh Color and Black*, 1883, MM), É. Vuillard (lepenka na lesu, d. 1912, Washington).

B: *Les peintres français en* 1867 (P 1867); *Les Peintres impressionnistes* (P 1878); *Histoire d'Édouard Manet et de son oeuvre* (P 1902; n. izd. 1906; angl. izd.: *Manet and the French Impressionists* (Phi-L 1910); *Histoire de J. McN. Whistler et de son oeuvre* (P 1904; n. izd. P 1914); *Manet: Trente-cinq tableaux de la Collection Pellerin* (P 1910); *Vincent van Gogh* (P 1916); *Courbet* (P 1918).

DURHAM (Dorset, V. Britanija): znamenito romansko **katedralo* so 1093—1133 sez. stavbeniki iz Normandije: križnorebrasto obokana kor in ladja z menjavo opor in emporami.

L: EWA VI (1962, stp 766—67 — L!); Alec *Clifton-Taylor:* The Cathedrals of England (L 1967; pon. 1969); »US« 7 (1968; »PKG« 5 (1969, t. 187 — L!).

Đurić, Vojislav J. (1925—....), srb. um. zgodovinar. R. v Veliki Pisanici, prom. na univ. v Bgd, tam docent, izr. in zdaj redni prof.

B: *Đorđe Krstić* (Bgd 1957); *Sopoćani* (ib. 1963); *Resava* (ib. 1963, »Kstdenkmäler in Jugoslawien«); *Dubrovačka slikarska škola* (Bgd 1963, dis. [1954]).

Durieux, Tilla, s pr. im. Ottilie *Godefroy* (1880—1971), nem. gledališka igralka, žena Paula → *Cassirerja*, ki so jo mdr. upodobili slikarji Corinth, Kokoschka (o, pl, 1910, Wallraf) in Renoir in kipar Hermann Haller. Napisala avtobiografijo *Eine Tür steht offen* (1954).

Durliat, Marcel Raymond (1917—....), fr. arheolog, univ. prof.

B: ‚*Quelques sarcophages inédits*' (CahA, 1957); *L'Architecture espagnole* (Toulouse 1966).

Durrieu, Paul, comte (1855—1925), fr. um. zgodovinar, raziskovalec IR, v celoti objavil znameniti → *Torinski horarij* — dve leti, preden je bil (1904) uničen.

B: ‚*L'Origine du manuscrit célèbre dit le Psautier d'Utrecht*' (Mélanges Julien Havet, M P 1895 [tudi sep.]); ‚*Manuscrits de luxe executés pour des princes et grands seigneurs français*' (Le Manuscrit, 1895); **Heures de Turin* (P 1902; pon. 1967 [cf. s. v. *Torinski horarij*]); ‚*Les Débuts des Van Eyck*' (GBA, 1903); ‚*Les Très riches Heures du duc de Berry conservées à Chantilly, au musée Condé, et le bréviaire Grimani*' (Bibl. de l'École des Chartes, 1903); *La Peinture à l'Exposition des primitifs français* (P 1904); *Les Très riches Heures de Jean de France, duc de Berry* (P 1904); ‚*Jacques Coene, peintre de Bruges établi à Paris sous le règne de Charles VI*' (Les Arts Anciens de Flandre, 1905); ‚*Le Maître des Heures du Maréchal de Boucicaut*' (RAam, 1906); ‚*Les »Belles heures« de Jean de France, duc de Berry*' (GBA, 1906); *Les Antiquités judaïques et le peintre Jean Foquet* (P 1908); ‚*Les »très belles heures de Notre-Dame« du duc Jean de Berry*' (RA, 1910); ‚*Les Heures du Maréchal de Boucicaut du Musée Jacquemart-André*' (Rev. de l'art chrétien, 1913 & 1914); *La Miniature flamande au temps de la cour de Bourgogne (1415—1530)* (Br-P 1921); *Les Très Belles Heures de Notre-Dame du Duc Jean de Berry* (P 1922).

dusing, s kovinskimi ploščicami in dragimi kamni okrašen moški pas, ki so ga nosili nizko okrog bokov (o. 1350—1450), najprej plemiči in za njimi tudi meščani. Up: npr. *kipa sv. Jurija* v muzeju na ptujskem gradu (o. 1380) in v münchenskem Bayer. National mus. (o. 1400).

L: Paul *Post*, Dusing (RDK IV, 5. [41.] snopič, 1955); CevcS (1963, p. 123).

DÜSSELDORF, mesto ob spodnjem Renu (ZRN), znano po slikarski ak., na kateri so se sredi XIX. st. učili nem. romantični krajinarji (t. i. *düsseldorfska šola*); zdaj gl. mesto zvezne dežele *Nordrhein-Westfalen*.

L: Reclam N III (1959); EWA VI (1962, stp 279 — L!); Wolfgang *Hütt:* Die Düsseldorfer Malerschule: 1819—1869 (Lpz 1964).

~ **Kunstmuseum der Stadt** (*4, Ehrenhof 5*). S: mdr. zastopani Cima da Conegliano, Rubens (*Venera in Adonis*, o. 1610; *Vnebovzetje*, les, o. 1620), Zurbarán (*Frančišek As.*), Jan Victors (*Jožef pripoveduje svoje sanje*, d. 1651), G. A. Pellegrini (*Rebeka in Eliezer pri vodnjaku*), Menzel (*Pariški delavnik*, d. 1869), M. Liebermann (*Avtp.*, d. 1913), L. Corinth (*Portret Eulenberga*, pl na lesu), Nolde, Kirchner, Beckmann (*Karneval: Avtp. z ženo*, d. [19]25, Dix (*Adolf Uzarski*, d. 1923), itd.

L: Kunstmuseum Düsseldorf: Eine Auswahl (Dü 1962); Axel von *Saldern:* Bildwerke des Mittelalters (Dü 1966, »Bildhefte des Kunstmuseums Düsseldorf« 1); Christian *Theuerkauff:* Bildwerke des Barock (Dü 1966, ista z. 2); Adalbert *Klein:* Chinesisches Porzellan (Dü 1967, ista z. 3); Irene *Markowitz:* Die Düsseldorfer Malerschule (Dü 1967, ista z. 4); Axel von *Saldern:* Alte Gläser (Dü 1968, ista z. 5); Heinz *Althöfer:* Restauriert und neu entdeckt (Dü 1968, ista z. 6).

~ **Kunstsammlung Nordrhein-Westfalen** (*Schloß Jägerhof, Jacobistraße 2*). Pomembna z. slik XX. st., mdr. zastopani W. Kandinsky, E. Nolde, H. Matisse, L. Feininger, G. Rouault,

P. Mondrian, P. Klee, A. Derain, E. L. Kirchner, F. Léger, C. Carrà, P. Picasso (npr. *Portret Fernande*, 1909; *Tihožitje z volovsko lobanjo*, na hrbtni strani d. [19]42), G. Braque, A. Modigliani (npr. *Max Jacob*, d. 1916), M. Beckmann (*Noč*, d. [19]18—19), R. Delaunay, O. Kokoschka (*Avtp. z dvignjenim čopičem*, o. 1913/14), A. Macke, J. Gris, K. Schwitters, H. Arp, M. Chagall (*Praznik* ali *Rabin z limono*, 1914), O. Schlemmer, G. De Chirico, W. Baumeister, G. Morandi, M. Tobey, M. Ernst, G. Grosz, J. Bissier, J. Miró, B. Nicholson, J. Dubuffet, A. Giacometti, E. W. Nay, M. Rothko, J. Bazaine, H. Hartung, F. Bacon, H. Vieira da Silva, F. Kline, A. Manessier, J. Pollock, N. de Staël, A. Burri, P. Soulages, S. Francis, K. R. H. Sonderborg, A. Tapies, R. Rauschenberg, itd.

L: Malerei des zwanzigsten Jahrhunderts (K 1968 [kat. pridobitev 1962—68], uv Werner *Schmalenbach*).

Dussler, Luitpold (1895—....), nem. um. zgodovinar, se ukvarja z it. umetn. XV.—XVI. st. R. v Münchnu, prof. na tamk. *TeH*.

B: *Benedetto da Majano: Ein Florentiner Bildhauer des späten Quattrocento* (Mn 1924); *Die Incunabeln der deutschen Lithographie: 1796—1821* (Bl 1925; n. izd. Hdl 1955); *Signorelli: Des Meisters Gemälde in 230 Abbildungen* (Stu itd. 1927, »KK« 34); *Giovanni Bellini* (FrM 1935); *Italienische Meisterzeichnungen* (FrM 1938; 2. izd. 1948); *Sebastiano del Piombo* (Ba 1942); *Giovanni Bellini* (W 1959, »Smlg. Schroll«); *Die Zeichnungen des Michelangelo: Kritischer Katalog* (Bl 1959); ‚*Die Spätwerke des Michelangelo*' (Michelangelo Buonarroti, Wü 1964); *Raffael: Kritisches Verzeichnis der Gemälde, Wandbilder und Bildteppiche* (Mn 1966, »Bruckmanns Beitr. zur Kw.«; razš. & rev. angl. izd.: **Raphael*, L: Ph 1971).

duševno bolni umetniki. Senekov vselej zunaj konteksta navajani izrek *nullum magnum ingenium sine mixtura dementiae fuit* (ni bilo vélike nadarjenosti brez kanca blaznosti) odmeva skoz pozn. lit. do Schopenhauerja, poklicnih psihologov in patografij XIX. st. (Cesare *Lombroso*, Paul *Möbius*) pa W. → *Lange-Eichbauma* in popularnega mnenja novejše dobe (Max *Nordau:* »... degeneriranci niso vselej kriminalci, prostitutke, anarhisti in izraziti norci; pogosto so tudi pisci in umetniki«), ne da bi obstal ob kakršni koli znanstv. presoji: nemogoče je dokazati, da bi bile resnične duševne bolezni med umetniki količkaj bolj pogostne kot pa med drugimi ljudmi. Med tragičnimi zg. primeri (osamljenimi in od primera do primera drugačnimi) so npr. Ann. *Carracci* (1560—1609), *il Mastellata* (1575—1655), A. *Elsheimer* (1578—1610), F. *Duquesnoy* (1594—1643), C. *Dolci* (1616—1686), F. *Lemoyne* (1688—1737), F. X. *Messerschmidt* (1736—1783), O. A. *Kiprenski* (1782—1836), Ch. *Meryon* (1821—1868), E. *Josephson* (1851—1906), A. *Mancini* (1852—1930) in V. *van Gogh* (1853—1890), pos. med Slovenci pa Jožef *Petkovšek* (1861—1898).

L: C. *Pelman:* Psychische Grenzzustände (Bn 1912); J. *Portnoy*, Artists tend to be neurotic personalities (J Aesth, 1960). — Cf. (tudi → *melanholija*, → *psihoanaliza in lik. umetn.*, → *samomori*) W. *Lange-Eichbaum* (1942 [1956]), R. [& M.] *Wittkower* (1963).

Duthuit, Georges (1891—....), fr. pisec o lik. umetn., avtor eseja *Le Musée inimaginable*. Mdr. prispevki v rev. *Derrière le Miroir* (P: Maeght).

B: *La Sculpture copte* (P 1931); *Les Fauves* (G 1949; angl. izd.: *The Fauvist Painters*, NY 1950); *Le Feu des Signes* (G: Sk 1962).

Dutuit, Auguste (1812—1902), fr. um. zbiralec, zapustil mestu Parizu bogato z. medalj, graf. listov in stare keramike.

Duveen, *Sir* **Joseph** (1869—1939), amer. um. trgovec, eden izmed najuspešnejših v zgod. um. trgovine. Med njegovimi eksperti je bil tudi B. → *Berenson*. V Angliji poplemeniten (*Baronet*).

B: *Thirty Years of British Art* (L 1930, uv Sir Martin Conway).

L: Samuel Nathaniel *Behrman:* Duveen (NY 1952; okr. nem. izd.: *Duveen und die Millionäre*, Hmb 1960, »RDE« 108).

Duverger, Jozef A. (1899—....), belg. um. zgodovinar, prof. na univ. v Gentu (direktor njenega *Hoger Instituut voor Kunstgeschiedenis en Oudheidkunde*).

B: ‚*Jacopo de' Barbari en Jan Gossaert by Filips van Burgondie te Souburg*' (Hulin de Loojev zb., 1931); ‚*Huibrecht en Jan van Eyck: Eenige nieuwe Gegevens betreffende hun Leven en hun Werk*' (OH, 1932); *De Brusselsche Steenbickeleren ...: met een Aanhangsel over Klaas Sluter* (Gent 1933); ‚*Is Hubrecht van Eyck een legendarisch Personage?*' (Kunst-Maandblad voor Oude en Jonge Kunst, 1933); *Conrat Meijt* (s. l. 1934); ‚*Jan van Eyck voor 1422: Nieuwe Gegevens en Hypothesen*' (Handelingen van het 3e Congres voor Allgemeene Kunstgeschiedenis, Gent 1936); *Het Grafschrift van Hubrecht van Eyck en het Quatrain van hets Gentsche Lam Gods Retabel* (Antw-Utr 1945, »Verhandelingen van de Koninklijke Vlaamsche Akademie voor Wetenschapen, Letteren en Schoone Kunsten: Klasse der Schoone Kunsten« VII/4); (& H. E. van Gelder) *Kunstgeschiedenis der Nederlanden van de Middeleeuwen tot onze Tijd, I—II* (Utr 1954—1955); ‚*Brugse schilders ten tijde van Jan van Eyck*' (Panofsky-jev zb., 1955); ‚*Hofschilder Lieven van Lathem* (*ca. 1430—1493*)' (Jaarb. Antw, 1969).

L: WWB (1962). — Zbornik: Miscellanea Jozef Duverger: Bijdragen tot de kunstgeschiedenis der Nederlanden (2 knj., Gent 1968).

dva goloba sta atribut *Složnosti* (cf. s. v. *štirinajst Blaženosti duše*).

dvaindvajset je črk v hebr. abecedi (→ *številčna simbolika*, prim. tudi v Bibliji Ps. 118 [119]). Po Hieronimovem učenju, da je tudi 22 knj. Stare zaveze, sta tudi *De civitate Dei* sv. Avguština in *De rerum naturis* Hrabana Maura razdeljena v 22 knj. (čeprav je npr. slednjega vzor, Izidorja Seviljskega delo *De natura rerum*, sest. iz 20 knj.). Cf. s. v. *tarok*.

L: cf. E. R. *Curtius* (1965, p. 495), F. *Dornseiff* (1925), itd.

dvajset ječmenovih hlebov (lat. *viginti panes hordeáceos*), bibl. ik. m. → *Elizej pomnoži kruh*.

dvajseto stoletje. Odlični predstavniki so zlasti: v arhitekturi F. L. *Wright* (1869—1959), W. *Gropius* (1883—1969), *Le Corbusier* (1887—1965) in L. *Mies van der Rohe* (1886—1969), v kiparstvu A. *Maillol* (1861—1944), E. *Barlach* (1870—1938), C. *Brancusi* (1876—1957), H. *Laurens* (1885—1954), A. *Pevsner* (1886—1962), J. *Arp* (1887—1966), N. *Gabo* (1890), J. *Lipchitz* (1891), H. *Moore* (1898) in M. *Marini* (1901), v slikarstvu V. *Kandinsky* (1866—1944), H. *Matisse* (1869—1954), G. *Rouault* (1871—1958), P. *Mondrian* (1872—1944), P. *Klee* (1879—1940), K. *Malevič* (1878—1935), F. *Léger* (1880—1955), *Picasso* (1881), U. *Boccioni* (1882—1916), G. *Braque* (1882—1963), A. *Modigliani* (1884—1920), M. *Beckmann* (1884—1950), O. *Kokoschka* (1886), M. *Chagall* (1889), M. *Ernst* (1891), H. *Hartung* (1904), V. *Vasarely* (1908) in F. *Bacon* (1910), med umetniki s presenetljivo pomembnimi zgodnjimi in nepomembnimi poznimi deli G. *De Chirico* in S. *Dali*.; v um. zgod. H. *Wölfflin* (1864—1945) in E. *Panofsky* (1892—1968). — Cf. s. v. *abstraktna umetn.*; *Bauhaus*; *dada*; *De Stijl*; *ekspresionizem*; *fauvizem*; *futurizem*; *konstruktivizem*; *kubizem*; *nova stvarnost*; *op art*; *pop art*; *surrealizem*.

L: Edouard-Joseph I—III & sup. (1930—1937); Vollmer I—VI (1953—1962); ‚European Modern Movements' (EWA V, 1961 — L!); »US« 12. — Cf. H. H. *Arnason* (1968 ali 1969), R. L. *Delevoy* (1965), C. *Einstein* (1926 [1928; 1931]), R. *Huyghe* (*1970), itd., pos. rev. *Art News*, *Quadrum*, *The Studio*, etc., v Jugoslaviji *Umetnost* (Bgd). Arhitektura: Hatje (1963); Leonardo *Benevolo:* Geschichte der Architektur des 19. und 20. Jahrhunderts, I—II (Mn 1964). — Cf. H. R. *Hitchcock* (1958 [1963]). Kiparstvo: Giedion-Welcker (1960); SeuphorS (1961); ReadS (1964); pos. za Jugoslavijo BihaljiS (1955). Slikarstvo: HPM I—III (1949—1950); Dict peint mod (1954); ReadP (1959 [1969]); — Cf. W. *Haftmann* (1954 [4. izd. 1965]; 1965), H. L. C. *Jaffé* (1963), N. *Ponente* (1960), etc. Za Jugoslavijo: Pola vijeka (1953). — Cf. A. *Čelebonović* (1965).

dvanajst, v ant. in kršč. ikonografiji kot zmnožek števil → *tri* in → *štiri* število vesoljstva, univerzalnosti. Temu ustrezno poznamo po dvanajst apostolov, mesecev, ur na številčnici ure, vetrov, znamenj živalskega kroga itn. (cf. infra & s. v. *številčna simbolika*).

L: Cirlot (1962).

dvanajst apostolov (cf. s. v. *apostoli*). Z imeni: *Simon*, tj. → *Peter*, in njegov brat → *Andrej*, → *Jakob star.* in → *Janez Ev.* (Zebedejeva sinova), → *Filip* in → *Jernej*, → *Matej* (mitničar) in → *Tomaž*, *Jakob ml.*, *Simon Zelot* in *Juda Tadej* (Alfejevi sinovi), *Juda Iškarijot* (izdajalec), namesto katerega so po → *Vnebohodu* z žrebom izbrali → *Matijo*. Kot apostol imen. in up. tudi → *Pavel* in → *Barnaba* (v vzh. umetn. namesto Matije Pavel, namesto Jude Tadeja in Jakoba ml. evangelista Marko in Luka). V srednjev. tipologiji jim ustreza → *dvanajst malih prerokov* (up: apostoli na njihovih ramenih, npr. v Bambergu na t. i. »*Fürstenportal*«), → *dvanajst Izraelovih rodov*, levi na → *Salomonovem prestolu*, vrata → *nebeškega Jeruzalema*, meseci, znamenja živalskega kroga, itn. Up: → *Pasijon* (npr. → *Umivanje nog*, → *Zadnja večerja*, → *Kristusa primejo*), → *Vnebohod*, → *Binkošti*, → *Marijina smrt*, → *Mučeništva apostolov*, itd., pos. *sohe* na juž. pročeljih transeptov katedr. v → *Chartresu in* → *Amiensu*, na sev. pročelju transepta katedr. v *Reimsu*, na rezljani predeli olt. v → *Blaubeurenu* (M. & G. Erhart 1493/94), na → *Sebaldovem grobu*, itd., v Sloveniji npr. *freske* v → *Turnišču* (1383), na → *Suhi* (sreda XV. st.), v c. *Sv. Janeza v Bohinju*, itd.

L: J. E. *Weis-Liebersdorf:* Christus- und Apostelbilder: Einfluß der Apokryphen auf die ältesten Kunsttypen ... (Fr 1902); RDK I (1937, s. v. *Apostel*); Hilde *Herrmann:* Jünger und Apostel (Fr 1941, »Der Bilderkreis« 12); F. M. *Godfrey:* Christ and the Apostles (L 1957); Réau III/1 (1958, p. 130—38 — L!); Aurenhammer (3. snopič, 1961, p. 214—22 — L!); Klaus *Wessel*, Apostel (RbK I, 1966 — L!); Josef *Myslivec*, Apostel (LCI I, 1968 — L!).

dvanajst apostolov in znamenj živalskega kroga v skupni upodobitvi npr. na → *relikviariju 12 apostolov* (bamberško delo X. st.).

L: cf. F. *Piper* (1847).

dvanajst biblijskih junakov, ik. m.: 1) Jozue, 2) Gedeon, 3) Jefte, 4) Samson, 5) Jonatan, 6) David, 7) Abiam, 8) Asa, 9) Josafat, 10) Amasija, 11) Ezekija, 12) Juda Makabejec. Up: G. Pencz (*Ehrenpforte der 12 sieghaften Helden des Alten Testaments*, lesor.).

dvanajst biblijskih tiranov, ik. m.: 1) faraon, 2) Adonizedek, 3) Eglon, 4) Abimelek, 5) Goljat, 6) Savel, 7) Sesak, 8) Ahab, 9) Senaherib, 10)

Nabuhodonozor, 11) Holofern, 12) Antioh. Up: Erhard Schoen (*Schandenpforte der 12 Tyrannen des Alten Testaments*, lesor.).

dvanajst bogov; tj. 12 gl. bogov grš. mitologije: *Zéus*, *Hêra*, *Apólon*, *Ártemis*, *Áres*, *Aténa*, *Afrodíta*, *Héfaist*, *Hêrmes*, *Pozéjdon*, *Demétra*, *Hestia*. Pozn. je sodil k njim tudi *Dioníz*. Rim. pesnik Quintus *Ennius* je podal njihova lat. imena v dveh stihih: *Iuno*, *Vesta*, *Minerva*, *Ceres*, *Diana*, *Venus*, *Mars in Mercurius*, *Jovi(s)*, *Neptunus*, *Vulcanus*, *Apollo*.

L: Hunger (1955, s. v. *Zwölfgötter*).

dvanajst Hêraklovih junaških del v službi kralja Evristeja, mit. ik. m. (tudi Ovid IX, 182—200): 1) Hêrakles prinese Evristeju kožo *nemejskega leva*, 2) usmrti *lernajsko hidro*, 3) *košuto Kerinitido* živo ujame, 4) *erimantskega merjasca* živega spravi v Mikene, 5) v enem dnevu izkida *Avgíjev hlev*, 6) prežene *simfalide* (velikanske ujede v Simfalskem močvirju), 7) ukroti divjega *bika na Kreti* in ga pripelje k Evristeju, 8) pripelje v Mikene divje *kobile traškega kralja Diomeda*, 9) Evristeju prinese *orožni pas Amazonke Hipolite*, 10) pripelje *goveda orjaka Geriona* z otoka Eritije, 11) prinese *zlata jabolka z vrta hesperid*, 12) peklenskega psa *Cerbera* zvezanega privleče Evristeju.

L: F. *Brommer:* Herakles: Die zwölf Taten des Helden in antiker Kunst und Literatur (Mü-K 1953); Hunger (1955, p. 139—42); Pigler II (1956, p. 102—04).

dvanajst Izraelovih rodov (bibl. ik. m.), imen. po *12 Jakobovih* (= *Izraelovih*) *sinovih* in zaznamovanih z Jakobovim preroškim blagoslovom (1 Mojz 49) in Mojzesovim blagoslovom (5 Mojz 33). V srednjev. kršč. umetn. so po → *Apostolski veri* soočeni z apostoli in preroki: 1) *Ruben* s Petrom in Mojzesom ali Jeremijo; 2) *Simeon* z Andrejem in Davidom; 3) *Levi* z Jakobom star. in Izaijo; 4) *Zabulon* z Janezom Ev. in Habakukom ali Zaharijo; 5) *Isahar* s Tomažem in Jono ali Ozejem; 6) *Dan* z Jakobom ml. in Amosom ali Sofonijo; 7) *Gad* s Filipom in Joelom ali Malahijo; 8) *Juda* z Jernejem in Salomonom ali Joelom ali Malahijo; 9) *Jožef* z Matejem in Sofonijo ali Amosom; 10) *Neftali* s Simonom Zelotom in Jeremijo ali Mihejem ali Danijelom, 11) *Aser* z Judo Tadejem in Ezekijelom, 12) *Benjamin* z Matijo in Danijelom ali Mihejem. Po razlagi Jakobovega preroškega blagoslova z vidika → *zodiakalnih znamenj* je Ruben *oven*, Simeon *bik*, Levi *dvojčka*, Zabulon *rak*, Juda *lev*, Isahar *devica*, Dan *tehtnica*, Gad *škorpijon*, Aser *strelec*, Neftali *kozorog*, Jožef (i. e. Efraim & Manase) *vodnar* in Benjamin *ribi*, v drugi varianti Neftali *oven*, Jožef *bik*, Simeon in Levi skupaj *dvojčka*, Isahar *rak*, Juda *lev*, Dina, Jakobova hči, *devica*, Dan *tehtnica*, Benjamin *škorpijon*, itd. Cf. s. v. *sedem Lijinih otrok*. Up (→ *Bronasto morje*, → *nebeški Jeruzalem*, → *Salomonov prestol*): npr. *mozaik* v c. S. Vitale v Raveni (VI. st. — skupina 12 oseb pod Mojzesom ob luneti z Abrahamovimi prizori), *reliefi* na kapitelih služnikov c. v → *Blaubeurenu* (konec XV. st. — v skladu z Apostolsko vero), Chagall (**12 slikanih oken*, naroč. 1959, dkč. 1961, Jeruzalem, Hadasa-Hebr. univ., Sinagoga Medicinskega centra), morda tudi *talni mozaik* v → *Jafiji* (verj. IV. st.).

L: I. *Benzinger:* Hebräische Archäologie (2., rev. izd., Tü 1907, p. 250—51 — L!); Arnold & Wilhelmine *Keyserling:* Das Rosenkreuz (In 1956, p. 150); Réau II/1 (1956, p. 170); Reclam N II (1958, p. 42); Champeaux-Sterckx (1966, p. 124). — Cf. W. *Molsdorf* (1920 [1926], p. 99—102).

Dvanajstletni Jezus med učitelji (lat. *Iesus sedens in medio doctorum*, fr. *Jésus au milieu des docteurs*, hrv. *Krist među učenjacima*, nem. *Der zwölfjährige Jesus im Tempel* [*unter den Schriftgelehrten*]), evang. ik. m. (Lk 2, 46—47), ki ga je mdr. populariziral zlasti *arabski Evangelij o detinstvu*. Up: *relief* na bron. vratih c. S. Zeno Maggiore v Veroni, Giotto (*freska* v Capp. degli Scrovegni v Padovi), miniatura v → *Psalterju kraljice Mary* (f. 151r), Johannes de Kastua (*freska* v c. Marija na Škrilju pri Bermu, 1474), Dürer (→ »*Opus quinque dierum*«, d. 1506, Thyssen), Q. Massys (Lizbona, Museu Nacional de Arte Antiga), Ribera (Ksthist. Mus.).

L: Réau II/2 (1957, p. 289—91). — Cf. C. *Gould* (1970 — *Christ teaching in the temple*).

Dvanajstletni Jezus s staršema zapušča tempelj (lat. *Inventio pueri Iesu in Templo*), evang. ik. m. (Lk 2, 48—51). Up: npr. van Mander (d. 1598, Ksthist. Mus.), Rembrandt (*jedk.*, d. 1654), itd.

L: Réau II/2 (1957, p. 291—92).

dvanajst malih prerokov, bibl. ik. m.: v kršč. sv. pismu 1) Ozej, 2) Joel, 3) Amos, 4) Abdija, 5) Jona, 6) Mihej, 7) Nahum, 8) Habakuk, 9) Sofonija, 10) Agej, 11) Zaharija, 12) Malahija.

L: Réau II/1 (1956, p. 379—89 — L!). — Cf. A. *Katzenellenbogen* (1952).

dvanajst najpomembnejših umetnostnih galerij na svetu predstavljajo *Louvre* (Pariz), *Ufftizi* (Florenca), *Eremitaža* (Leningrad), *Metropolitan Museum of Art* (New York), *Kunsthistorisches Museum* (Dunaj), *Prado* (Madrid), *National Gallery* (London), *Museum Dahlem* (Berlin), *Rijks-*

museum (Amsterdam), *National Gallery of Art* (Washington), *Alte Pinakothek* (München) in *Gemäldegalerie* (Dresden).

L: cf. H. *Tietze* (Z 1954).

dvanajsto stoletje je v evr. lik. umetn. obd. zrele → *romanike*, pos. v Franciji pa od srede st. že tudi zgodnje → *gotike* (→ *Kraljevski portal* katedr. v Chartresu, → *Suger*, itd.).

L: Marie Madeleine *Davy:* Essai sur la symbolique romane: XIIe siècle (P 1955; n. izd.: *Initiation à la symbolique romane: XIIe siècle*, P 1964); Christopher *Brooke:* The Twelfth Century Renaissance (L 1969 — L!). — Cf. L. *Lefrançois-Pillion* (1931), É. *Male* (1922 [5. izd. 1947]).

Dvanajst praznikov, biz. ik. m.: *12 v. praznikov cerkv. leta*, ki jih ponazarjajo prizori: *Oznanjenje*, *Rojstvo*, *Predstavitev v templju*, *Krst v Jordanu*, *Spremenjenje na gori*, *Obujenje Lazarja*, *Slovesni vhod v Jeruzalem*, *Križanje*, *Anástasis*, *Vnebohod*, *Binkošti* in *Kóimesis*. Up (tudi številne variante v izboru): npr. miniaturni *mozaik v obliki diptiha* (vsako krilo brez pozn. okvira 27 × 8 cm, verj. zač. XIV. st., Florenca, Mus. dell'Opera del Duomo), *StS-e* v Kraljevi c. v Studenici (1313/14), itd.

L: SSS (1966, e. g. p. 106). — Cf. W. *Sas-Zaloziecky* (1963 [»Ullstein Kg.« 8], p. 61—62). D. *Talbot Rice* (1959, p. 336 & t. XXXVI—XXXVII).

dvanajst sibil je v evr. ikonografijo uvedel Filippo → *Barbieri* s svojo knjižico iz 1481 (po njem tudi nekateri ustrezni preroki): 1) *perzijska* — Ozej, 2) *libijska* — Jeremija, 3) *delfijska* — Jeremija, 4) *cimerijska* — Joel, 5) *eritrejska* in Ezekijel, 6) *samijska* — David, 7) *kumanska* — Danijel, 8) *helespontska* — Jona (napačno namesto Gedeona?), 9) *frigijska* — Malahija, 10) *evropska* — Zaharija, 11) *tiburtinska* — Mihej, 12) *Agrippa* (namesto *»egiptovska«*?). Kot 3 kralji tudi sibile predstavljajo 3 kontinente: *Evropo* (delfijska in samijska Grčijo, cimerijska, kumanska in tiburtinska Italijo, naposled evr.), *Azijo* (eritrejska [po kraju v Mali Aziji ali na egejskih otokih!], helespontska, frigijska in perz.) in *Afriko* (libijska in morda Agrippa [= egipt.?!).

L: cf. É. *Mâle* (1908 [1949]).

dvanajst vetrov, ki zaznamujejo tudi vetrovnico: 1) *Eurus*, 2) *Solanus*, 3) *Notus*, 4) *Auster*, 5) *Africus*, 6) *Euroauster*, 7) *Zephyrus*, 8) *Stannus*, 9) *Ireieus*, 10) *Boreas*, 11) *Aquilo*, 12) *Volturnus*.

dvanajst volov → *Bronasto morje*

dvanajst znamenj živalskega kroga → *zodiakalna znamenja* (tudi → *živalski krog*)

Dve božji priči (lat. *Duo testes Dei*, fr. *Les deux témoins*), kršč. ik. m. po Apokalipsi (Raz 11). Up: npr. *miniatura* v mozarabskem rkp. → *»Beatus« v Geroni* iz o. 975 (f. 164).

L: cf. C. *Nordenfalk* (G: Sk 1957, t. p. 171).

dve kroni sta atribut *Svobode* (cf. s. v. *štirinajst Blaženosti duše*).

dve mitri sta atribut *Časti* (cf. s. v. *štirinajst Blaženosti duše*).

dvoglavi orel (angl. *the two-headed eagle*, fr. *l'aigle bicéphale*, it. *l'aquila bicípite*, nem. *der Doppeladler*), heraldično znamenje. Dvoglavega orla biz. cesarjev so si v XV. st. prisvojili rus. carji, dvoglavega orla nem. cesarstva (1400—1806) pa je v XIX. st. podedovala avstr. resp. avstro-ogrska monarhija. Z njim so zaznamovane tudi nekatere svetniške podobe Karla Velikega.

L: N. *Bens*, Zum Thema der Darstellung des zweiköpfigen Adlers bei den Byzantinern (RepKw, 1912, p. 321—30); Ernst *Kornemann*, Zur Geschichte des Doppeladlers (ByZ, XL, 1940, p. 446—48); Cirlot (1962, p. 88—89); J. E. *Korn:* Adler und Doppeladler: Ein Zeichen im Wandel der Geschichte (Ggn 1969); Elfriede *Knauer* (ZfKg, 1970, p. 337—38).

DVOR *pri Polhovem Gradcu*. T. i. grofovska c., *podr. c. sv. Petra*, je samosvoj spom. XVI. st. Šilastoločen **gl. portal* je v pravokotnem renesančnem okviru, v pravem *horror vacui* pokritem s preprostimi ploskimi reliefi (d. 1544, sgn. *GREGORIVS RVCKHENSTAIN MAGISTER OPERIS*); nad njim *relief z grbom* (d. 1548). Notr.: »triladijska« dvoranska ladja z ravnimi lesenimi kasetiranimi stropi iz 1577 (naslikani vzorci rebrastih obokov!) in zvezdasto obokan kor (v njem kamn. empore s podobnim reliefnim okrasom kot gl. portal). *V. olt.* iz 1739 (delavnica polhograjskih rezbarjev Facijev), za stranskimi olt. *freske* s konca XVI. st.

L: E. *Cevc*, Ruckhenstein Gregor (SBL, 9. zv., 1960 — L!); M. *Zadnikar* (ELU 2, 1962, s. v.); *Cevc* SU (1966); Stele (1969). — Cf. E. *Cevc* (1970), M. *Marolt* (Vrhnika 1929/34), N. *Šumi* (Lj 1966).

Dvořák, Max (1874—1921), avstr. (češ.) um. zgodovinar, tretji véliki in posebno popularni predstavnik nekdanje *dunajske šole um. zgod.*, utemeljitelj, t. i. »um. zgod. kot zgod. duhá« (*Kunstgeschichte als Geistesgeschichte*), r. in u. (46) na Češkem. Štud. v Pragi in na Dunaju, sprva zgod. (prom. 1897), Wickhoffov in Rieglov učenec, 1898 asist., 1902 habil. (priv. docent), 1905 izr. prof., 1909—21 ord. in vodja (pozn. t. i. II.) umzg. instituta na dunajski univ. (cf. s. v. *Strzygowski*); bleščeč, vpliven pisec in pedagog (jugosl. učenci France → *Stelè*, Izidor → *Cankar*,

Ljubo → *Karaman*). Ur. *KAnz* (1909—13), kot konservator *Centr. komisije* na Dunaju (od 1905 dalje) 1906 utemeljil *Österreichische Kunsttopographie*, ur. *JCC* in 1913 ust. deželne konservatorske urade za Kranjsko (v Lj France *Stelè*), Dalmacijo (v Splitu → *Bulić*) in Istro (v Puli → *Gnirs*).

B: ‚*Die Illuminatoren des Johann von Neumarkt*'+ (JSaK, 1901); ‚*Les Aliscans*'+ (Wickhoffov zb., 1903); ‚*Das Rätsel der Kunst der Brüder van Eyck*'+ (JSaK, 1904 — znana uporaba Morellijeve metode); *Promemoria über die Reorganisation der staatlichen Denkmalpflege in Oesterreich* (W 1910); **Katechismus der Denkmalpflege* (W 1916; 2. izd. W 1918); *,*Idealismus und Naturalismus in der gotischen Skulptur und Malerei*'+ (H. Ztschr., 1918; samost. izd. Mn-Bl 1918); *Rembrandt: Die Nachtwache* (W 1921, »Meisterwerke der K. in Holland«); ‚*Über Greco und den Manierismus*'+ (WJb, 1921); *Pieter Bruegel der Aeltere* (W 1922); ‚*Die Entstehung der christlichen Kunst*' (JCC, 1924); pon. izb.: (5 knj., Mn: R. Piper, izd. Johannes Wilde in Karl M. Swoboda): **Kunstgeschichte als Geistesgeschichte: Studien zur abendländischen Kunstentwicklung* (1924 — izbor najtehtnejših razpr.), *Das Rätsel der Kunst der Brüder van Eyck: Mit einem Anhang über die Anfänge der holländischen Malerei* (1925), *Geschichte der italienischen Kunst im Zeitalter der Renaissance: Akademische Vorlesungen, I—II* (1927—1928), in *Gesammelte Aufsätze zur Kunstgeschichte* (1929).

L: G. *Glück* (Neues Wiener Tagblatt, 10. II. 1921, nekr.); DULC I (1959, s. v.); Umění (1961, št. 9 — avtorji J. *Neumann*, R. *Chadraba*, L. *Novák*, V. *Kotrba*). — Cf. W. *Boeckelmann* (1938), D. *Frey* (1921/22), U. *Kultermann* (1966 — L!), J. von *Schlosser* (1934), F. *Stelè* (VS, X, 1966, p. 30—37).

dvoranska cerkev (nem. *die Hallenkirche*): v nasprotju z → *baziliko* in za razloček s t. i. → *stopnjevano c.* je večladijska vzdolžna cerkv. stavba z enako vis. ladjami. Vrh v gotiki, ko se z njo končuje k poenostavljenju prostora težeči razvoj srednjev. cerkv. arhitekture. Pionirsko delo v tem času Heinricha Parlerja *kor Križeve c.* (*Heiligkreuzkirche*) v Schwäbisch-Gmündu (zač. 1351), pozn. v tej smeri vodilni arh. → *Hans iz Burghausena* (znan kot *Stethaimer*, npr. *St. Martin* v Landshutu, zač. 1392), sicer pa med pomembnimi pozn. spom. npr. *kor* nürnberške *Lorenzkirche*. Pri nas so po ladji žup. c. v *Kranju* (po 1452) karakteristični spomeniki žup. c. v *Škofji Loki* (1479), *Radovljici* (ladja 1495), *Šentrupertu* na Dolenjskem (1497) in *Cerknici* na Notranjskem (o. 1920), prezbiterij v *Crngrobu*, itd.

L: Pevsner (1966, p. 128—29); Cevc SU (1966, p. 36—38). — Cf. W. *Krönig* (1938), F. *Stelè* (*ZUZ, 1938 — L!).

dvorišče (angl. *the courtyard*, češ. *dvůr*, fr. *la cour*, it. *il cortile*, nem. *der Hof*, šp. *patio*). Med pomembnimi um. spom. npr. *Patio de los Leones* v Alhambri v → *Granadi*, arkadna dvorišča nekaterih it. renesančnih palač, zlasti v Florenci in Rimu (npr. *Pal. Farnese*), louvrska *Cour Carrée*, dvorišče Vasarijevega *Pal. Vecchio* (ki v manierističnı »inverziji« nudí edini pravi pogled na stavbo), itd. S fr. terminom *cour d'honneur* zaznamujemo od 3 grajskih kril obdano »častno dvorišče« baročnega gradu v XVII.—XVIII. st.

dvorna šola Karla Vélikega, takó po → *Koehlerju* imen. miniatorska delavnica (njeni izdelki prej po → *Adinem evangeliarju* imen. *Adina skupina*), katere prvi znani proizvod je → *Godeskalkov evangeliar* (cf. e. g. *Harleyev evangeliar*; *Evangeliar iz Saint-Médarda v Soissonsu*; *Evangeliar iz Lorscha*; tudi → *Schola Palatina*).

L: Karl der Große (1965, p. 248 ss). — Cf. W. *Koehler* (1958), F. *Mütherich* (1966).

Dworschak, Fritz (*Friedrich*), (1889—....), avstr. um. zgodovinar, prom. 1913 na Dunaju, kustos v tamk. Umzg. muz. (*Münzkabinett*) itn.

B: ‚*Die Renaissancemedaille in Österreich*' (JSW, 1926); ‚*J. Fischer von Erlach als Medailleur*' (ib., 1934); ‚*Der Medailleur Gianlorenzo Bernini*' (JPK, 1934); ‚*Spätgotische Altäre, I: Der ehemalige Hochaltar der Stiftskirche von Zwettl*' (JSW, 1944); ‚*Kremser Künstler am Ausgang des Mittelalters*' (Festschrift Krems und Stein, Krems 1948); ‚*Die Donauschul-Malerei und Plastik*' (Die Gotik in Niederösterreich, W 1963).

Dyce, William (1806—1864), škotski slikar. R. v Aberdeenu, v Rimu v stiku z → *nazarenci* (njegovo slikarstvo je postalo tako rekoč zvezni člen med njimi in → *prerafaeliti*), u. (57) v Streathamu (Sussex). S: npr. *Joas izstreli puščico* (1844, Hamburg), med poznejšimi, kar najbolj natančno in nadrobno izdelanimi podobami pa npr. *Jakob in Rahela pri vodnjaku* (1853, ib.), *Mladega Tiziana prvi poskus z barvami* (po anekdoti Carla Ridolfija, 1859, Aberdeen, Art Gall. and Industrial Mus.), *Pegwell Bay v Kentu: Spomin na 5. okt.* 1858 (o. 1859/60, Tate), *Kristus in Samarijanka* (les, o. 1860, Birmingham, City Art Gall.).

L: Alan *Bowness* (Kindler II, 1965, s. v. — L!); »PKG« 11 (1966, t. 45 — L!). — Cf. M. *Brion* (1966).

Dyck, Anthonis (*Anton*) **van** (1599—1641), flam. slikar (in grafik), najslavnejši flam. umetnik poleg Rubensa. R. v Antwerpnu, zgodaj izkazal nadarjenost, 1615—16 imel že lastno delavnico in učence, 1617—20 Rubensov sodel., 1618 mojster, 1620—21 kratek prvi obisk Anglije, 1621—27 v Italiji, 1628—32 v Antwerpnu, odtlej v Londonu (z izjemo daljšega obiska Antwerpna 1634—35 pa potovanj na Nizozemsko in v Pariz 1640 in 1641), tam u. (42). Glavnino njegovega slikarskega dela predstavljajo izbrano aristokrat-

ski portreti, katerih bleščečo eleganco je v Angliji samó še stopnjeval in z njo kot dvorni portretist →*Karla I.* močno vplival na ves angl. portret XVII.—XVIII. st. (van Dyckove roke!). S: npr. *Jan Vermeulen* (d. 1616, Vaduz), *Avtp.* (o. 1620/21, Alte Pin.), *Nicolaes Rockox* (o. 1621, Eremitaža), *Sir Robert Shirley* in *Lady Shirley* (oba v Rimu 1622, Petworth), *Kard. Guido Bentivoglio* (o. 1623/24, Pitti), *Portret mladega poveljnika v zlato okrašenem oklepu* (o. 1624, Ksthist. Mus.), *Vojvodinja Doria* (1625, Louvre), *Paola Adorno, markiza Brignole Sale, in njen sin* (o. 1625, Washington), *Lucas in Cornelis de Wael* (1627, Rim, Pin. Capitolina), *Lucas van Uffel* (o. 1627, MM), *Pieter Stevens* (d. 1627, Mauritshuis) in njegova žena *Anna Wake* (d. 1628, ib.), *Počitek na begu v Egipt* (1627/30, Alte Pin.), *Videnje sv. Avguština* (1628, Antwerpen, avguštinska c.), *Videnje bl. Hermana Jožefa* (1629, Ksthist. Mus.), *Rinaldo in Armida* (1629, Baltimore, Mus. of Art), *Philippe Le Roy* (d. 1630, Wallace) in *portret njegove žene* (d. 1631, ib.), *Philip, lord Wharton* (d. 1632, Washington [prej Eremitaža]), *Avtp. s sončnico* (1633, London, Duke of Westminster), *Henrietta of Lorraine* (d. 1634, Kenwood), *Don Francisco de Moncada na konju* (Louvre), *Trije otroci angl. kralja Karla I.* (Torino, Gall. Sabauda), **Karel I. na lovu* (o. 1635, Louvre), *Eberhard Jabach* (Eremitaža), *Karel I. kot v. mojster reda hlačne podveze* (d. 1636, Windsor), **Trikratni portret Karla I.* (ib.), *Pet otrok Karla I.* (d. 1637, ib.), *Thomas Killigrew in Thomas Carew* (d. 1638, ib.), *Diana Cecil, grofica oxfordska* (d. 1638, Prado), *Slikar in Sir Endymion Porter* (podolžen oval, o. 1638, ib.), itd. — Od 1626 dalje je pripravljal t. i. *Ikonografijo*, z. portretov sodobnih knezov, državnikov, umetnikov in zbiralcev, prispeval pripravljalne risbe in osnutke v grisaille tehniki ter sam izvedel *11 jedk.* (e. g. *Lucas Vosterman* in *Jan Bruegel*); celota postumno izd., najprej v 80 listih, nato (1645) pa v 95 listih.

L: H. *Rosenbaum:* Der junge van Dyck (Mn 1928); M. *Vandalle*, Les cent portraits par Van Dyck (Rev Belge, 1933); M. *Mauquoy-Hendrick:* L'Iconographie de Van Dyck (2 knj., Br 1956); LaranE (1959 — L!); H. *Gerson* (Kindler II, 1965, s. v. — L!); »US« 10 (1969); »PKG« 9 (1970). — Cf. L. *Cust* (1900; 1902), H. *Gerson* (Harm 1960 — L!), G. *Glück* (*1931; I 1933; 1936; 1941; 1943), F. W. H. *Hollstein* (Dutch VI, 1952), M. *Jaffé* (1961 — L!; 1965; *1966), L. van *Puyvelde* (1950), M. *Rooses* (1900, E. *Schaeffer* (1909), H. *Vey* (1962), R. H. *Wilenski* (1960)., itd.

Dyggve, Ejnar (1887—1961), dan. arheolog, po študiju arh. R. v Liepaji (v zdajšnji Latvijski SSR), izkopaval v Solinu, Pečuhu, Solunu, Raveni, Kalidonu, Lindosu na Rodu in na Danskem. Dopisni član *JAZU* (1948) in *SAZU*.

B: *Recherches à Salone, I* (Copenhague 1928 [skupaj z J. Brønstedom]), *II* (ib. 1933 [s F. Weilbachom]); (& R. Egger) *Forschungen in Salona, III* (W 1939); (& F. Poulsen & K. Rhomaios) *Das Heroon von Kalydon* (Kbh 1934); *Ravennatum palatium sacrum* (ib. 1941); *Das Laphrion: der Tempelbezirk von Kalydon* (ib. 1948); *History of Salonitan Christianity* (O 1951); *‚Sepulcrum domini: Form und Einrichtung'* (F. Gerkejev zb., 1962).

L: Ljetopis JAZU (1949 — B!); Luc *Menaše* (Lik. rev., št. 2, 15. XII. 1961, p. XI, nekr.); Fr. *Stelè* (ZUZ nv VIII, nekr.). — Cf. J. *Filip* (I 1966, s. v.).

Džamonja, Dušan (1928—....), hrv. kipar. R. v Strumici, štud. 1945—51 na ak. (Augustinčić) in Kršinićevi mojstrski delavnici (1951—53) v Zgb, od 1957 dalje abstr. konstrukcije (les, kovine in steklo v raznih kombinacijah), sodel. na simp. *Forma viva* (1962 v Kostanjevici). P: npr. *spom. revolucije* v moslavski vasi Podgarić (odkrit 9. IX. 1967).

L: SeuphorS (1961); Žarko *Domljan* (ELU 2, 1962, s. v. — L!); Džamonja (Lj 1962 [rk, MaGal], uv Z. *Kržišnik*); ReadS (1964); MSU (k) 65. — Cf. V. *Horvat-Pintarić* (1966).

Džumhur, Zuko, z rojstnim imenom Zulfikar (1921—....), srb. slikar in karikaturist.

L: Ko je ko (1957); Smail *Tihić* (ELU 2, 1962, s. v.). — Cf. B. *Pečar* (1970).

E

Eadwinov psalter ali *Canterburyjski psalter*, iluminiran rkp. (o. 1150, Cambridge, Trinity College Libr., Ms. R. 17), ki ga je angl. menih Eadwine kopiral po zdaj izgubljeni kopiji →*Utrechtskega psalterja*. Kot zadnja miniatura na koncu (f. 283v) Eadwinova *lastna podoba*.

L: SwarzenskiR (1954, repr. 4); Diringer Book (1958); »PKG« 5 (1969, t. LVI — L!). — Cf. J. *Evans* (Mn-Z 1966, repr. p. 54).

Eakins, Thomas (1844—1916), amer. slikar, r., živel in u. v Philadelphii. S: npr. *The Gross Clinic* (1875, Philadelphia, Jefferson Medical College), *The Agnew Clinic* (1889, Philadelphia, Univ. of Pennsylvania), *Amelia van Buren* (o. 1891, Phillips).

L: F. *Porter:* Thomas Eakins (NY 1959); Lloyd *Goodrich* (EWA IV, 1961, s. v.); A. *Neumeyer* (Kindler II, 1965 — L!). — Cf. L. *Goodrich* (1933).

Earl, Ralph (1751—1801), amer. slikar, portretist v Connecticutu in Massachusettsu. S: npr. *William Carpenter* (1779, Worcester [Mass.], Art Mus. — v tej z. tudi sicer najbolje zastopan).

L: W. *Sawitzky:* Ralph Earl (NY 1946 [rk, Whitney]); A. *Neumeyer* (Kindler II, 1965, s. v. — L!).

ébenovec ali *ében* (lat. *ebenus*, fr. *l'ébénier*, nem. *der Ebenholzbaum*), tropsko drevo z dragocenim, zelo trdim in temnim lesom (lat. *ebenum*, angl. *the ebony*, fr. *l'ébène*, it. *l'ebano*, nem. *das Ebenholz*, slov. *ebenovína*). V francoščini pomeni beseda *l'ébéniste* umetnega mizarja (angl. *the cabinet maker*, nem. *der Kunstschreiner* ali *der Kunsttischler*), in sicer zlasti v XVIII. st., *l'ébénisterie* pa umetno mizarstvo (nem. *die Kunsttischlerei*).

L: npr. EWA V (1961, t. 443—44) & VIII (1963, t. 247 levo spodaj); »US« 9 (1969, f p. 231).

EBENTHAL, graščina pri Celovcu na Koroškem, v sedanji obliki iz 1. pol. XVIII. st. Notr.: enotni okras t. i. Družinske sobe (Joh. Peter Kobler, o, 1739, mdr. tudi *Avtp. za iluzionistično balustrado*); *mitol. freske* v gl. dvorani (J. F. Fromiller, 1740).

L: Christiane *Kuehnelt-Leddihn*, Das Familienzimmer in Schloß Ebenthal bei Klagenfurt (AMK, 1962 [zv. 62/63], p. 32—36). — Cf. W. *Frodl* (1955, p. 54, repr. 62).

Éber, László (1871— ?), madž. um. zgodovinar, avtor umzg. leksikona *Müvészeti Lexikon, I—II* (Bu 1935).

EBERBACH (Porenje [des. breg], ZRN): nekd. cistercijanska opatija je poleg → *Maulbronna* najbolje ohranjeni srednjev. cistercijanski samostan na Nemškem. V *samostanski c.* (zač. o. 1145, posv. 1186, tloris lat. križ s pravokotnim korom, ki ga na vsaki strani spremljajo po 3 kapele) z *nagrob.* predstavljeni mdr. *nadškof Adolf II. von Nassau* (u. 1475) in — kot delo H. Backoffena — *Wigand von Hynsperg* (u. 1511) in *Adam von Allensdorf* (u. 1518) *z ženo.*

L: K. H. *Zimmermann:* Kloster Eberbach (Bl 1950); H. *Hahn:* Die frühe Kirchenbaukunst der Zisterzienser: Untersuchungen zur Baugeschichte von Kloster Eberbach (Bl 1957); Reclam N III (1959, p. 167—73); EWA VI (1962, stp 264).

Eberlein, Kurt Karl (1890—....), nem. um. zgodovinar. Kot pravi nacist pisal (cf. Bl 1933) proti »nenemškemu, tujemu, tujekrvnemu ... anacionalnemu, antinacionalnemu in internacionalnemu« v nem. umetn.

B: *Die deutsche Literärgeschichte der Kunst im 18. Jahrhundert: Ein Beitrag zur Geschichte der Kunstwissenschaft* (Bl s. a., dis.); ‚*Georg Friedrich Kersting*' (K. u. Künstler, 1919/20); ‚*Ein unbekanntes Paganini-Porträt des G. F. Kersting*' (ZfbK, 1919/20); *Deutsche Maler der Romantik* (Jena 1920); *Was ist deutsch in der deutschen Kunst* (Bl 1933); ‚*Zur Geschichte des Kunstmarktes: Mittelalter, Renaissance, Barock*' (Panth, 1933); *Ferdinand Georg Waldmüller: Das Werk des Malers* (Bl 1938).

Ebersolt, Jean, fr. zgodovinar biz. umetn., avtor nekaterih temeljnih del s tega področja.

B: *Le grand palais de Constantinople et le livre des cérémonies* (P 1910); (& A. Thiers) *Les églises de Constantinople* (P 1913); *Les Arts somptuaires de Byzance: Étude sur l'art impérial de Constantinople* (P 1923); *La Miniature byzantine* (P-Br 1926); *Orient et Occident* (2 knj., P-Br 1928—1929); *Monuments d'architecture byzantine* (P 1934); *Constantinople: Recueil d'études d'archéologie et d'histoire* (P 1951).

EBRACH na Frankovskem (upravno Bavarska, ZRN), nekd. cistercijanski samostan, eden izmed najstar. na Nemškem, ust. 1127. *Samostanska c.* iz XIII. st. (triladijska bazilika, tloris lat. križ s pravokotnim korom). Samostan konec XVII. st. obnovil Joh. Leonh. Dientzenhofer (zač. 1687); nadaljevanje po B. Neumannovem načrtu iz 1716 (slednjemu atr. tudi **stopnišče* po vzoru tistega v gradu Weißenstein v Pommersfeldnu).

L: Reclam N I (1959, p. 225—29).

Ecce ancilla Domini → *Humilitas*

Ecce homo (lat.), »Glejte, človek !«, evang. ik. m. iz pasijóna (Jan 19, 6): Pilat pokaže Kristusa ljudstvu (angl. *Christ presented to the People*, it. *Cristo mostrato al popolo*); po posameznih primerih iz otonske dobe znan spet šele od XV. st. dalje. Up: npr. *miniatura* v *Perikopah Henrika III.* (Echternach 2. četrt. XI. st., Bremen, Staatsbibl., Ms. 21, f. 53v), na t. i. → *Zlati tabli iz Lüneburga* (les, o. 1410/20, Hannover), F. Herlin (*Epitaf Hansa Gengerja*, les, d. 1468, Nördlingen, Reichsstadtmus.), *freska* v c. sv. Ožbolta na Jezerskem (o. 1490 [preslikana 1943]), Bosch (PMA Johnson), U. Görtschacher (d. 1508, Öst. Mitt.), Lucas van Leyden (*bakr.*, d. 1510), Tizian (d. 1543, Ksthist. Mus.).

L: Karl-August *Wirth* & Gert von der *Osten* (RDK IV, 6. [42.] snopič, 1956, s. v. — L!); Réau II/2 (1957, p. 459—60); Anton *Legner*, Ecce homo (LCI I, 1968 — L!); RLou (1968, repr. p. 180). — Cf. C. *Gould* (1970), E. *Panofsky* (1956), G. *Schiller* (II 1968).

Ecclesia (lat.), »*Cerkev*«, personifikacija kršč. cerkve, v naslonu na → *Visoko pesem* velikokrat predstavljena kot Kristusova nevesta in zenačena z → *Marijo*.

L: A. *Mayer:* Das Bild der Kirche: Hauptmotive der Ekklesia im Wandel der abendländischen Kunst (Regensburg 1962, »Welt des Glaubens in der K.« 3); Wolfgang *Greisenegger*, Ecclesia (LCI I, 1968 — L!).

Ecclesia & Synagoga (lat.), »Cerkev in Sinagoga«, personifikaciji kršč. in ž. vere, ki sta od karolinške dobe dalje predstavljani v polemičnem nasprotju zmagovite kršč. c. in premaganega (sočasnega) židovstva. Up: od IX. st. dalje povezane z motivom → *Križanja*, v XIII. st. tudi monumentalne *sohe* na zun. katedr. v → *Strasbourgu* (o. 1230) in → *Bambergu* (o. 1235), pozn. npr. *kipa* v vhodni lopi v → *Freiburgu* (o. 1300) in tabli K. → *Witza* (*olt. človekovega odrešenja*, o. 1435). Samó izjemoma se personifikaciji pojavljata v pomenu stare in nove zaveze (→ *Concordia veteris et novi Testamenti*). Tedaj je njuno razmerje spravljivejše, kot npr. na Sugerjevem *slikanem oknu* v → *Saint-Denisu* (*Kristus krona Eklezijo in snema Sinagogi pajčolan z oči*).

L: Paul *Weber:* Geistliches Schauspiel und kirchliche Kunst in ihrem Verhältnis erläutert an einer Ikonographie der Kirche und Synagoge (Stu 1894); Wilhelm *Maurer:* Kirche und Synagoge: Motive und Formen der Auseinandersetzung der Kirche mit dem Judentum im Laufe der Geschichte (ib. 1951); Adolf *Weis*, Ekklesia und Synagoge (RDK IV, 10. [46.] snopič, 1957 — L!); W. *Greisenegger*, Ecclesia und Synagoge (LCI I, 1968 — L!), — Cf. P. *Bloch* (MJ Hdb., 1963 [1964]), K. *Künstle* (1928), W. *Molsdorf* (1920 [1926]).

Ecclesia ex circumcisione & Ecclesia ex gentibus (lat.), »*Cerkev iz obrezovanja*«, tj. *c. iz židovstva*, in »*Cerkev iz poganstva*«, v nasprotju s pozn. dvojico → *Ecclesia & Synagoga* (supra) enakopravni personifikaciji obeh izvorov krščanstva, kot ju poznamo zlasti po *mozaiku* na notr. strani vhodne stene c. Sta Sabina v Rimu (podobno tudi na nekoliko star. *mozaiku* v apsidi c. Sta Pudenziana v Rimu). Oba izvora ponazarjata v zgodnji kršč. umetn. tudi apostol *Peter* in mesto *Jeruzalem* (c. iz židovstva) resp. *Pavel iz Tarza* in *Betlehem* (c. iz poganstva).

L: EWA III (1960, t. 6 zgoraj).

ECHTERNACH, samostan na ozemlju zdajšnjega Luksemburga, ki ga je 698 ust. → *Vilibrord*. Iz njegovega skriptorija nekateri pomembni IR, npr. → *Codex Aureus Epternacensis* in → *Codex Aureus v Escorialu*.

Echternaški mojster → *Mojster Echternaškega križanja*

Eckermann, Johann Peter (1792—1854), od 1823 dalje Goethejev zvesti zas. tajnik in zapisovalec njegovih misli. V njegovih znamenitih *Gespräche mit Goethe* (najprej izšel fr. prev., 1835, nem. orig. prvič 1836, angl. prev. z dokončno ureditvijo celote pa 1850) se veliko govori tudi o lik. umetn.

B: *Pogovori z Goethejem* (Lj: Cankarjeva zal. 1959, uv & prev. Josip Vidmar).

Eckersberg, Christoffer Wilhelm (1783—1853), dan. slikar, štud. pri Abilgaardu in v Parizu pri J.-L. Davidu, prof. na ak. v Københavnu, najboljši kot portretist. S: npr. *Bertel Thorvaldsen* (1814, København, Kunstakademiet), *Anna Maria Magnani, Thorvaldsenova ljubica* (1814, København, Den Hirschsprungske Samling), *Star. hčeri M. L. Nathansona* (1820, København).

L: L. *Østby* (Kindler II, 1965, s. v. — L!).

der **Eckstein** (nem.), *vógelnik* → *lapis angularis*

École de Paris (fr.), »*Pariška šola*«, ime, s katerim skupaj zaznamujejo v Parizu akt. umetnike tujega rodu. Staro »klas.« *École de P.* okrog 1. svet. vojne in zlasti v letih po njej so predstavljali predvsem nekateri šp. in ž. umetniki (→ *Picasso* in → *Gris*, → *Modigliani*, → *Chagall*, → *Lipchitz*, → *Soutine*, → *Pascin* idr.), Holandec → *Van Dongen* in Japonec → *Foujita*. Pozn. v 1. pol. XX. se je njihovo število močno pomnožilo. Táko, široko pojmovano »pariško šolo« so predstavljali ali še predstavljajo npr. → *Atlan*, → *Brancusi*, → *Campigli*, → *Gonzalez*, Antoine → *Pevsner*, → *Vasarely*, → *Vieira da Silva*, → *Zadkine*, grafik Johnny *Friedlaender* (1912), idr.

L: Raymond *Nacenta:* École de Paris (P 1960); Zdenko *Šenoa* (ELU 2, 1962, s. v.); tudi HPM III (1950), Lj Gr (1955—61), itd.

écorché (fr.), model človeškega telesa »brez kože« za študij mišičevja na risarskih šolah in lik. akademijah (nem. *der Muskelmann*).

Ečmiadzinski evangeliar, pomemben iluminiran rkp. (989), ki ga hranijo v samostanu Erevan, knjižnica Matenadaran, v sovj. Armeniji.

L: Diringer Book (1958, p. 93). — Cf. S. *Der Nersessian* (1933; 1964), J. *Strzygowski* (1891).

edikula (lat. *aedicula*, hišica, majhen tempelj), okrasen arhit. element na zun. ali notr. steni stavbe: iz stebrov (ali slopov ali pilastrov sest. okvir niše, ki ga v evr. umetn. poznamo zlasti od renesanse do neoklasicizma.

EDINBURGH, gl. mesto Škotske od XV. st. dalje (V. Britanija). »Novo mesto« je doživelo pomembno preobrazbo v obd. neoklasicizma. Med značilnimi spom. tega časa zlasti Thomasa Hamiltona *The Royal High School* (zač. 1825 v dorskem slogu).

L: EWA VI (1962, stp 805—07 — L!); A. J. *Youngson:* The Making of Classical Edinburgh: 1750—1840 (E: Edinburgh UP 1967).

∼ **National Gallery of Scotland** (*The Mound*), ust. 1859. Zdaj direktor David Baxandall. S: mdr. zastopani Gerard David, van Dyck (*Dru-*

žina Lomellini, o. 1623/27), Velázquez (**Kuhinjski prizor: Žena, ki cvre jajca*, d. 1618), Vermeer (**Kristus pri Marti in Mariji*, o. 1654/55), Allan Ramsay (npr. *Jean Jacques Rousseau*, 1766), Gainsborough, Raeburn (npr. *Duhovnik Robert Walker pri drsanju*, 1784), Corot (npr. *Portret slikarjeve matere*), Degas (*Diego Martelli*, 1879), Bastien-Lepage, Gauguin (**Videnje po pridigi: Jakobov boj z angelom*, 1888), itd. P: mdr. Meštrović (*Dr. Elsie Inglis*).

L: Illustrations: National Gallery of Scotland (E 1952); David *Baxandall* (Das Große Buch der Malerei, Brsch: Westermann 1960).

Edle Einfalt und stille Größe (nem.), »Plemenita preprostost in tiha veličina«, znani citat iz J. J. → *Winckelmannove* interpretacije stare grš. umetnosti.

Edlinger, (Johann) Josef Georg (1741—1819), nem. (avstr.) slikar, predvsem portretist, r. v Gradcu, postal dvorni slikar v Münchnu, tam u. S: npr. *Družina kiparja Antona Romana Boosa* (o. 1790, München, Bayerisches Nationalmus.).

L: Eberhard *Hanfstaengl* (NDB IV, 1959, s. v.); G. *Tolzien* (Kindler II, 1965, s. v. — L!). — Cf. F. *Landsberger* (1931).

Edmund (lat. *Eadmundus*, fr. *Edmond d'Estanglie*), patron Anglije, svetnik mučenec (20. XI), kralj vzh. Anglov (855—90), ki so ga Danci ujeli ter po legendi ob drevo privezanega obsuli s puščicami, da je bil videti kot sv. Boštjan. Kralj Knut je za hranjenje njegovih relikvij ustanovil v. opatijo → *Bury St. Edmunds*. Up: npr. *miniature* v → *Vita et miracula Sancti Edmundi* (Morgan Libr., Ms. 736), → *Wiltonski diptih* (konec XIV. st.).

L: Réau III/1 (1958, p. 410—11 — L!); Keller (1968, p. 163—64). — Cf. J. *Braun* (1943, stp 200—01).

educam vos de sepulcris vestris, bibl. citat (Ezek 37, 12: *izpeljem* [*Vas*] *iz vaših grobov*). Cf. s. v. *Apostolska vera* (Ezekijel ob Judi Tadeju).

Edvard II. (1284—1327 umor.), angl. kralj (1307—27), ki ga je nazadnje dala njegova fr. žena Izabela odstaviti, zapreti in okrutno umoriti. Njegov grob v → *Gloucestru* (→ *nagrobnik Edvarda II.*) so začeli častiti kot grob svetnika, z denarjem romarjev so povečali opatijsko c. (pozn. katedr.), ki je takó postala najstar. ohranjeni spom. t. i. → *perpendicular style*.

Edvard, *waleški princ* (1330—1376), sin Edvarda III., zarádi svojega črnega oklepa imen. *the Black Prince*, v bitki pri Poitiersu 1356 ujel → *Janeza Dobrega*. Up: → *nagrobnik Črnega princa* (1377/80).

Edvardova otroka (fr. *Les Enfants d'Édouard*), nekdaj zelo znana, gledališko učinkovita zg. slika (o, pl, 181 × 215 cm, d. 1830, Louvre), v kateri je → *Delaroche* upodobil nesrečna sinova angl. kralja Edvarda IV., tj. mladega Edvarda V. in njegovega ml. brata Riharda v Towerju 1483, tako rekoč »v trenutkih grozotnega pričakovanja usode«, preden ju je dal njun stric zadaviti, da je lahko postal kralj Rihard III.

Edvard Spoznavalec (lat. *Eduardus Confessor*, angl. *Edward the Confessor*), kršč. svetnik (13. X.), anglosaški kralj. Up: npr. na → *Wiltonskem diptihu* (konec XIV. st.).

L: Réau III/1 (1958, p. 411—13).

Edwards, (Herbert Cecil) Ralph (1894—....), angl. um. zgodovinar.

B: *Early Conversation Pictures from the Middle Ages to about 1730: A study in origins* (L 1954); (izd.) *The Connoisseur Period Guides, I—IV* (L 1956—1957, z L. G. G. Ramsayem [I: *The Tudor Period, 1500—1603*, 1956; II: *The Stuart Period, 1603—1714*, 1957; III: *The Early Georgian Period, 1714—1760*; IV: *The Late Georgian Period, 1760—1810*, 1956]).

L: WWA (1962; 1964).

éfeški zbor, 3. ekuménski cerkv. koncil v → *Éfezu* (431) je → *Marijo* razglasil za *Teotókos*, tj. za Mater božjo (in odstavil carigrajskega patrijarha Nestorija, ki je bil trdil, da je samó mati Kristusova, *Hristotókos*) ter s tem kar najbolj vplival na nadaljnji, z Marijinim kultom povezani razvoj kršč. ikonografije.

ÉFEZ ali *Éfesos*, nekd. grš. mesto na zah. obali Male Azije. Artemidi posv. tempelj (*Artemision*) je veljal za eno izmed 7 svet. čudés (→ *sedem svetovnih čudés*). V *Marijini c.* je bil → *éfeški koncil* (supra), posebno pomembna romarska *c. Janeza Ev.* s 6 kupolami pa je morda poleg Justinijanove c. sv. Apostolov v Carigradu vplivala na oblikovanje Markove c. v Benetkah.

L: Otto *Benndorf* (cf. s. v.) & *alii:* Forschungen in Ephesos (5 knj., W 1906—1953); EWA XIV (1967, stp 388—91 — L!); »PKG« 1 (1967); Marcell *Restle*, Ephesos (RbK, 10. zv., 1968 — L!); »PKG« 3 (1968); »US« 3 (1969, p. 159, 161, 201). — Cf. R. *Krautheimer* (Harm 1965).

Effmann, Wilhelm (1847—1917), nem. um. zgodovinar, raziskovalec srednjev. stavbarstva.

B: *Die karolingisch-ottonischen Bauten zu Werden, I—II* (Str 1899 & Bl 1922); *Centula-Saint Riquier: Eine Untersuchung zur Geschichte der kirchlichen Baukunst in der Karolingerzeit* (Mü 1912); *Die Kirche der Abtei Corvey* (Paderborn 1929, izd. A. Fuchs).

effundam *spiritum meum super omnem carnem* (ali: *de spiritu meo* ...), bibl. citat (Joel 2, 28 [ali

3, 1]: *Po tem bom izlil svojega Duha na vse človeštvo* [*meso*]), katerega zač. je brati na traku, ki ga prerok *Joel* drži levo zgoraj ob podobi *Binkošti*, tj. 15. prizoru v vrsti *sub gratia* na → *Verdunskem olt.* (napis *EFFVNDAM DESP*). Cf. s. v. *Apostolska vera* (Joel ob Jerneju).

Efrata, staro bibl. ime za → *Betlehem.*

Efrem Sirski (lat. *Ephraem Syrus*, angl. *Ephraim Syrus*, fr. *Ephrem le Syrien*, srb. *Jefrem Sirski*), kršč. svetnik (18. VI.), stilit. Up: zlasti v biz. umetn. (pos. *Efremova smrt*).

L: Réau III/1 (1958, p. 435—36); SSS (1966). — Cf. J. R. *Martin* (1951).

Egbert, kancler ces. Otona II. (976—77) in nadškof v Trierju (977—83). Zanj nastala → *Codex Egberti* in → *Psalterium Egberti.*

L: cf. J. *Beckwith* (NY 1964).

***Egbertova skrinjica** (nem. *Egbertschrein*) je hkrati prenosen oltarček in relikviarij (viš. 31 cm, Trier o. 980/90, Trier, stolnična zakladnica). S slonokoščenimi in emajlnimi ploščicami (mdr. na slednjih simboli 4 evangelistov) obloženo skrinjico nosijo 4 zlati levi, vrh nje pa je zlat posnetek noge sv. Andreja v sandalah, katerih jermeni so posuti z dragimi kamni.

L: »US« 6 (1970, f p. 174). — Cf. D. *Talbot Rice* (Mn-Z 1965, repr. p. 309).

egejska kultura, skupno ime za sorodne kulture vzh. Sredozemlja (3.—2. tisočletje pred), tj. pred priselitvijo Grkov. Med najpomembnejšimi najdišči so Knosos, Faistos, Tilisos, Hagia Triada, Kamares, Palaikastro itd. na Kreti (cf. s. v. *kretsko-mikenska umetn.*), Mikene, Tirins, Orhomenos, Vafio itd. v celinski Grčiji, Troja na maloazijski obali in naposled na otokih Egejskega morja, na Kikládih (npr. Melos, Paros, Naksos, Delos, Tera), na Rodosu, Lesbosu itn.

L: cf. F. *Schachermeyr* (1967).

Egeria → *Numa Pompilius in nimfa Egeria*

Egger, Gerhard, avstr. um. zgodovinar in muzealec na Dunaju, direktor biblioteke v *Österreichisches Mus. f. angewandte Kunst* in njegove koptske zbirke.

B: ‚*Das Stilproblem der Spätantike*' (ANK, 1953); ‚*Die Krise der römischen Bildkomposition: Bemerkungen zur Wiener Genesis*' (Mitteilungsblatt der schweizerischen Bibliographilen-Ges., 1955); ‚*Zur Analyse des spätantiken Porträts*' (JSW, 1955); ‚*Spätantikes Bildnis und frühbyzantinische Ikone*' (Jb. ÖBG, XI/XII, 1962/63).

Egger, Hermann (1873—1949), avstr. um. zgodovinar, prom. 1900 na Dunaju, od 1911 izr. prof. in od 1916 ord. na univ. v Gradcu.

B: ‚*Entwürfe Baldassare Peruzzis für den Einzug Karl V. in Rom*' (JSaK, 1902); *Kritisches Verzeichnis der stadtrömischen Architektur-Zeichnungen der Albertina* (W 1903); ‚*Francesco Borrominis Umbau von S. Giovanni Laterano*' (Wickhoffov zb., 1903); *Codex escurialensis: Ein Skizzenbuch aus der Werkstatt Domenico Ghirlandaios, I—II* (W 1906 [sodel. Christian Huelsen & Adolf Michaelis]); *Architektonische Handzeichnungen alter Meister, I* (W-Lpz 1910); *Römische Veduten: Handzeichnungen aus dem XV.—XVIII. Jahrhundert, I—III* (W 1911; 2. izd. 1931—32); (& Christian Huelsen) *Die römischen Skizzenbücher von Marten van Heemskerck im Königlichen Kupferstichkabinett zu Berlin* (2 knj., Bl 1913—1916); ‚*Beiträge zur Andrea Bregno Forschung*' (J. von Schlosserjev zb., 1927); *Carlo Madernas Projekt für den Vorplatz von San Pietro in Vaticano* (Lpz 1928, »RF« 6); *Francesca Tornabuoni und ihre Grabstätte in S. Maria sopra Minerva* (W 1934).

L: Kü (1950, *Totenliste*). — Zbornik: Hermann Egger: Festschrift zum 60. Geburtstag am 7. 12. 1933 (Graz 1933).

Egger, Rudolf (1882—1969), avstr. arheolog. Štud. na univ. na Dunaju, prom. 1905 s tezo iz rim. zgod., 1912 postal sekretar Avstr. arheol. inst. na Dunaju, 1917 habil. na dunajski univ. in 1929—45 na njej ord. za rim. zgod., starinoslovje in epigrafiko. Mnogo izkopaval na Koroškem, od 1949 dalje (po smrti Camilla *Praschnikerja*) vodil izkopavanja na *Magdalenski gori* (Štalenski gori).

B: *Frühchristliche Kirchenbauten im südlichen Norikum* (W 1916); *Führer durch die Antikensammlung des Landesmuseums in Klagenfurt* (Klagenfurt 1921); (skr. nem. prev.) *Die Reisetagebücher des Paolo Santonino: 1485—1487* (ib. 1947); *Teurnia* (ib. 1948; 4. izd. ib. 1955); *Der hl. Hermagoras* (ib. 1948); *Die Stadt auf dem Magdalensberg — ein Großhandelsplatz der Antike* (ib. 1961); pon. izb.: *Römische Antike und frühes Christentum* (ib. 1962—1963); *Führer durch die Ausgrabungen und das Museum auf dem Magdalensberg* (ib. 1963).

L: ÖG (1951); G. *Piccottini* (ÖZKD, 1970). — Cf. J. *Filip* (I 1966, s. v.). — Zbornika: Aus dem römischen und germanischen Kärnten: Festschrift für Rudolf Egger (Klagenfurt 1942); Beiträge zur älteren europäischen Kulturgeschichte: Festschrift für Rudolf Egger, I—III (ib. 1952—1954).

Egger-Lienz, Albin (1868—1926), avstr. tirol. slikar, pod Hodlerjevim vplivom izoblikoval monumentalen figuralni slog, ob katerem se mu je tudi kolorit spremenil v rdečkasto rjavo, samó s svetlobo in senco razčlenjeno barvitost. S: npr. **Mrtvaški ples Hoferjevih brambovcev* (*Totentanz von Anno Neun*, d. 1908, Öst. XIX.—XX.), *Brezimni* 1914 (1916, Dunaj, Heeresgeschichtliches Mus.).

L: H. *Hammer:* Albin Egger-Lienz (In-Mn-W 1930); G. *Tolzien* (Kindler II, 1965, s. v. — L!).

egída, v grš. mitologiji Zeusov ali Atenin ščit z gorgonino (Meduzino) glavo. V prenesenem pomenu *varstvo*.

Egidij → *Tilen*

Egina → *Aegina* (*Aigina*)

egineti, kipi, po katerih je evr. XIX. st. prvič spoznalo arhaično grš. plastiko: odkrili so jih 1811 nem. in angl. turisti na kamn. višini severovzh. dela otoka *Egine*, 1813 jih je kupil bavarski prestolonaslednik, pozn. kralj Ludovik I. (precej hudó jih je rest. → *Thorvaldsen*), od 1828 dalje v münchenski *Gliptoteki*. Dopolnila so jih izkopavanja 1901, ki jih je vodil Ad. → *Furtwängler*. Nekdaj so krasili star. *zah.* (o. 510 pred) in ml. *vzh. čelo* (po 490 pred) *Afajinega templja:* obe sta kazali boje za Trojo z bojevnikom nevidno *Ateno* v sredi, na zah. čelu levo in des. od nje po 6, na vzh. čelu pa po 5 večjih oseb. Poleg Atene je določljiv samó še *Hêrakles* (na sev. delu vzh. čela klečeči lokostrelec).

L: G. *Welter*: Aigina (Bl 1938); M. *Gasser*, R. *Lullies* & L. von *Matt*, Die Ägineten (Du [Z], jan. 1959); Enrico *Paribeni*, Peloponnesian Art: Aegina (EWA XI, 1966 stp 178—79 & 181 — L!, t. 72—73). — Cf. A. *Furtwängler* (1906), K. *Schefold* (1967).

Egipčani stiskajo Izraelce, bibl. ik. m. (2 Mojz 1, 8—14). Up: npr. lesor. v → *Dalmatinovi Bibliji* (I, f. 34).

Egipčanska vojska uničena → *Vode zagrnejo...*

egiptovska tema → *Deveta nadloga: temà*

egiptovska umetnost, umetn. starega Egipta (zač. znanstv. obravnavanja, ko je Jean-François Champollion 1822 uspel dešifrirati hieroglife). Razločujemo prazgod. (IV. tisočletje pred), obd. združevanja držav (o. 3000 pred), zgodnje obd. (1.—2. dinastija o. 2950—o. 2670), *Staro državo* (3.—8. dinastija, tj. doba piramid, o. 2670—o. 2135), 1. vmesno obd. (9.—11. dinastija o. 2135—o. 2040), *Srednjo državo* (11.—13. dinastija o. 2040—o. 1650), 2. vmesno obd. (14.—17. dinastija o. 1715—o. 1555), *Novo državo* (18.—20. dinastija o. 1555—1070), 3. vmesno obd. (21.—24. dinastija o. 1070—o. 750), pozno obd. (o. 750—332 pred), grš. obd. (332—30 pred), rim. obd. (30 pred—395), biz. obd. (395—641) in islamsko obd. (od 641 dalje).

L: Hedwig *Fechheimer:* Kleinplastik der Ägypter (Bl 1921); *ead.:* Die Plastik der Ägypter (Bl. 1923); Arpag *Mekhitarian:* La Peinture égyptienne (G: Sk 1954, »Grands siècles«); Georges *Posener* (sodel. Serge *Sauneron* & Jean *Yoyotte*): Dictionnaire de la Civilisation Égyptienne (P: Hazan 1959; nem. izd. [uv Hans Wolfgang *Müller*]: *Knaurs Lexikon der ägyptischen Kultur*, Mn-Z 1960); Hans Wolfgang *Müller:* Ägyptische Malerei (Bl 1959); *id.*, Egyptian Art (EWA IV, 1961 — L!); J. *Woldering:* Ägypten: Die Kunst der Pharaonen (2. izd., Ba-Ba 1964, »K. der Welt« — L!); Wolfhart *Westendorp:* Das Alte Ägypten (ib. 1968, »K. im Bild«; slov. prev. [Helena Menaše]: *Stari Egipt*, Lj 1969, »US« 2 — L!). — Cf. H. *Frankfort* (1948), W. S. *Smith* (1946 [1949]; 1958; 1960), etc.

Eglon → *Aod in Eglon*

Ego dórmio et cor meum vígilat, bibl. citat (Vp 5, 2: *Spala sem, ali moje srce je bedelo*); njegov zač. (*EGO DORMIO ET C*) beremo na napisnem traku, ki ga drži kralj *Salomon* levo zgoraj ob → *Polaganju v grob* (dodan 1331 namesto tu bolj ustreznega Izaije z napisom → *et erit sepulcrum eius gloriosum*) na → *Verdunskem olt.*

Ego sum via et veritas et vita (lat.), *Jaz sem pot in resnica in življenje*, evang. citat (Jan 14, 6).

Egrediétur virga de radíce lesse et flos de radíce eius ascéndet, citat po vulgáti (Iz 11, 1: *Mladika požene iz Jesejeve korenike, poganjek vzcvete iz njegove korenine*), na katerega je oprt ik. m. → *Jesejeva korenika.*

Egzekija → *Eksekías*

ehínus (lat. *echínus* iz grš. *ehinos*, morski jež), *blazina*, tj. spodnji del dorskega kapitela (→ *dorski red*) med deblom in → *ábakom*, nazorno pojasnjujoč prehod med nosečimi in nošenimi členi.

Ehrenstein, Theodor (1866— ?), avstr. (ž.) pisec o umetn., izd. doslej najobsežnejši zbirki posnetkov slikarskih in graf. upodobitev bibl. motivov.

B: **Das Alte Testament im Bilde: Ein Illustrationswerk mit über 2000 Abbildungen von altchristlichen, mittelalterlichen und neuzeitlichen Kunstwerken* (W 1923); *Das Alte Testament in der Graphik* (W 1936); *Über die Fresken der Synagoge von Dura Europos: Eine Studie* (W 1937).

L: JL II (1928); EJca 6 (1930).

Ehrlich, Georg (1897—1966), avstr.-angl. (ž.) kipar. R. na Dunaju, zač. kot grafik, za nacizma emigriral v Anglijo, u. v Luzernu. P: živalski liki, otroški portreti, med portretnimi doprsji npr. *Komponist Benjamin Britten.*

L: WWA (1964); Kstwerk (okt./nov. 1966, p. 92).

Ehud → *Aod in Eglon*

Eibner, Alexander (1862—1935), nem. kemik, r. in u. v Münchnu. Spisal *Entwicklung und Werkstoffe der Wandmalerei vom Altertum bis zur Neuzeit* (Mn 1926).

Eiffel, Gustave (1832—1923), fr. gradbeni inženir, mdr. zasnoval po njem imen. **Eifflov stolp* (fr. *la tour Eiffel*), ki so ga postavili 1887—89 za svet. razst. v Parizu (na *Champ-de-Mars*) ter je s svojimi 300 m višine še zdaj eden izmed najbolj popularnih spomenikov → *inženirske arhitekture*.

L: Maurice *Besset* (Hatje, 1963, s. v. — L!).

Eigenberger, Robert (1887—....), avstr. um. zgodovinar (prom. pri Dvořáku) in restavrator, vodja oddelka za restavriranje na *Ak. der bildenden Künste* na Dunaju.

B: *Die Gemäldegalerie der Akademie der bildenden Künste in Wien* (2 knj., W-Lpz 1927); *Peter Paul Rubens* (W 1955).

Eilshemius (*Elshimius*), **Louis** (1864—1941), amer. (ž.) slikar. R. v New Jerseyu, se 13-leten s starši preselil v Dresden, štud. v Parizu in mnogo potoval. Prvi ga je 1917 »odkril« Marcel Duchamp; 1920 imel prvo osebno razst., vendar nasl. leto nehal slikati. S: predvsem naivno romantične krajine z nimfami v zraku, mdr. tudi *Don Kihot* (1895).

L: Vollmer II (1955); EWA I (1959, stp 298 in tabla 110); H. *Read* (Kindler II, 1965). — Cf. E. M. *Naményi* (1961).

Einbeck, Conrad von → *Konrad von Einbeck*

Einem, Herbert von (1905—....), nem. um. zgodovinar. Učil na univ. v Göttingenu (habil. 1936), Greifswaldu (ord. 1943), Frankfurtu a. M. (1946) in Bonnu (od 1947), kjer je direktor umzg. inst.; član CIHA od 1949.

B: *Die Plastik der Lüneburger Goldenen Tafel* (Hildesheim 1929); *Carl Ludwig Fernow* (1935); ‚*Der Torso als Thema der bildenden Kunst*' (ZÄKw, 1935); *Caspar David Friedrich* (Bl s. a. [= 1938]; 3. izd. 1950); ‚*Zur Hildesheimer Bronzetür*' (JPK, 1938); ‚*Bemerkungen zur Florentiner Pietà Michelangelos*' (ib., 1940); (& R. Pohrt) *C. L. Fernow: Römische Briefe an Joh. Pohrt, 1793—1798* (Bl 1944); *Goethe und Dürer* (Hmb 1947); *Philipp Otto Runge: Das Bildnis der Eltern* (Bl 1948, »Der Kstbrief« 45; 2. izd. 1957); ‚*Die Monumentalplastik des Mittelalters und ihr Verhältnis zur Antike*' (Antike u. Abendland: Beitr., III, 1948); ‚*Rembrandt: Der Segen Jakobs*' (Bonner Beitr. zur Kw., 1950); (izd.) *Goethes Werke, XI: Italienische Reise* (Hmb 1950; številne pozn. izd.) & *XII: Schriften zur Kunst, Schriften zur Literatur, Maximen und Reflexionen* (ib. 1953; številne pozn. izd.); ‚*Michelangelos Juliusgrab im Entwurf von 1505 und die Frage seiner ursprünglichen Bestimmung*' (Jantzenov zb., 1951); ‚*Rembrandt und Homer*' (W-RJb, 1952); ‚*Fragen kunstgeschichtlicher Interpretation*' (Stud Gen, 1952); ‚*Bemerkungen zur Cattedra Petri des Lorenzo Bernini*' (Nachr. der Ak. der Wissenschaften in Göttingen, 1: Philol.-histor. Klasse, 1955); *Der Mainzer Kopf mit der Binde* (K-Opladen 1955); ‚*Michelangelos Jüngstes Gericht und die Bildtradition*' (Kchr, 1955); *Beiträge zu Goethes Kunstauffassung* (1956); *Michelangelo: Die Pietà im Dom zu Florenz* (Stu 1956, »WerkM«); ‚*Die »Menschwerdung Christi« des Isenheimer Altares*' (H. Kauffmannov zb., 1956); ‚*Michelangelos Fresken in der Cappella Paolina*' (K. Bauchov zb., 1957); *Michelangelo* (Stu 1959, »Urban-Bücher« 42); ‚*Unvollendetes und Unvollendbares im Werk Michelangelos*' (Das Unvollendete als künstlerische Form: Ein Symposion, Bern-Mn 1959); *Holbeins »Christus im Grabe«* (Wsb 1960, »Abh. Mainz« [cf. Kchr, 1960]); *Karl V. und Tizian* (K-Opladen 1960); *Das Abendmahl des Leonardo da Vinci* (K-Opladen 1961); ‚*Das Grabmal der Königin Margarethe in Genua*' (H. R. Hahnloserjev zb., 1961); ‚*Castagno ein Mörder?*' (Lützelerjev zb., 1962); ‚*Bemerkungen zur Bildhauerdarstellung des Nanni di Banco*' (H. Sedlmayrjev zb., 1962); *Das Stützengeschoß der Pisaner Domkanzel: Gedanken zum Alterswerk des Giovanni Pisano* (K-Opladen 1962); ‚*Ein unbekanntes Selbstbildnis des Giovanni Pisano*' (Kchr, 1962); ‚*Fragen um den Bamberger Reiter*' (Th. Müllerjev zb., 1965); ‚*Stil und Überlieferung in der Kunst des Abendlandes*' (W-RJb, 1965 — cf. 21. kongr. I, 1967); *Die »Verklärung Christi« und die »Heilung des Besessenen« von Raffael* (Wsb 1966, »Abh. Mainz« 1966/5); ‚*Poussins »Madonna an der Treppe«*' (W-RJb, 1966); *Michelangelos Künstlertum* (Bn 1966, »Bonner akademische Reden« 32); *Masaccios »Zinsgroschen«* (K-Opladen 1967); ‚*Bemerkungen zur Sinneinheit des Genter Altars*' (J. Duvergerjev zb., 1968); ‚*Raffaels Sixtinische Madonna*' (Ktids, 1968); *Die Tragödie der Karlsfresken Alfred Rethels* (K-Opladen 1968); ‚*Das Auge, der edelste Sinn*' (W-RJb, 1968); ‚*Dürers »Vier Apostel«*' (Anz GN, 1969).

L: Wer ist wer (1958). — Zbornik: Festschrift für Herbert von Einem zum 16. Februar 1965 (Bl 1965 — B!).

EINSIEDELN, mestece v Švici (kanton *Schwyz*), znano po benediktinski opatiji *Maria-Einsiedeln*. Zdajšnji baročni samostanski kompleks (štirikotni tloris, vogali poudarjeni s paviljoni, zač. 1704) in c. (kombinacija long. & centr. zasnove, 2 zvonika, sez. 1719—35) po načrtu Casparja → *Moosbruggerja*, ki je tu živel kot laični brat od 1682 dalje. Cerkv. notr.: ladjo 1724—26 oblikovala brata Cosmas Damian (freske) in Egid Quirin → *Asam* (štuk). V samostanski knjižnici stari rkp. in inkunabule.

L: cf. L. *Birchler* (1924).

Einstein, Carl (1885—1940 sam.), nem. (ž.) um. zgodovinar, lik. kritik in pisatelj, živel v Parizu, šp. borec, u. (55) pri Pauju.

B: *Negerplastik* (Lpz 1915); Moses Kisling (ib. 1922, »Junge K.« 31); *Die Kunst des 20. Jahrhunderts* (Bl 1926, »Propyläen-Kg.« 1; 2. izd. 1928; 3. izd. 1931); *Leon Bakst* (Bl 1927); *Georges Braque* (P ali NY 1934); *Afrikanische Plastik* (Bl s. a., »Orbis pictus« 7).

L: EJca 6 (1930); Sternfeld-Tiedemann (1962); Kunisch (1965).

Eiréne, grš. boginja (pravzaprav personifikacija) miru, Zéusova hči (→ *hóre*); v rim. mitologiji ji ustreza *Pax*. Up: npr. marm. rim. soha

Eiréne z malim Plutonom v naslonu na Kefisodotov bron. kip iz IV. st. pred (viš. 195 cm, o. 58/60, Louvre), verj. predstavljajoča Neronovo 1. ženo Oktavijo (42—62), J. Sansovino (*Pax*, bron, Benetke, Loggetta).

L: Hunger (1955, p. 101—02). — Cf. H. von *Heintze* (1969, repr. 150).

Eisen, Charles(-Dominique-Joseph), (1720—1778), fr. grafik, ilustrator in slikar, znan po erotičnih motivih, r. v Valenciennesu, u. (57) v Bruslju. Mdr. ilustr. La Fontainove *Basni* (znana izd. *des Fermiers Généraux* 1762).

Eisler, Colin T(obias), amer. um. zgodovinar, *Assist. Prof.* na *New York Univ.* (*Inst. of Fine Arts*). Prom. z dis. *The Life and Work of Jean Duvet* (C[Mass.] 1957).

B: *New England Museums* (Br 1961, »Prim. flam. I« 4); ‚*The Athletes of Virtue: The Iconography of Asceticism*' (Panofskyjev zb., 1961); ‚*The Golden Christ of Cortona and the Man of Sorrows in Italy*' (AB, 1969).

Eisler, Max (1881—1937), avstr. (ž.) um. zgodovinar, štud. pri J. Strzygowskem, na dunajski univ. od 1914 priv. docent in od 1919 izr. prof.

B: ‚*J. F. Millet et J. Israëls*' (L'Art flamand & hollandais, 1911); ‚*Modern Dutch portrait painting: With special reference to the work of Josef Israels*' (The Studio, 1911); *Die Geschichte eines holländischen Stadtbildes: Kultur und Kunst* (Haag 1914 [=Haarlem]); ‚*Der Raum bei Jan Vermeer*' (JSaK, 1916); *Rembrandt als Landschafter* (Mn 1918); *De bouwmeester H. P. Berlage* (W 1919, »K. in Holland« 7); *Gustav Klimt* (W 1920); *Das bürgerliche Wien* (W 1922); *Alt-Delft: Kultur und Kunst* (W 1923); *Josef Israels* (L 1924); *Der alte Rembrandt* (W 1927); *Gustav Klimt: eine Nachlese* (W 1931 [bibliofilska izd.]); ‚*Anmerkungen zur Kunst Rembrandts*' (Strzygowskega zb. I, 1932).

L: JL II (1928); EJca (1930); ÖBL I (1957).

Eisler, Robert (1882—1949), avstr.-angl. (ž.) um. zgodovinar. Prom. 1905 na Dunaju, priv. docent na univ. v Münchnu, emigriral v Anglijo.

B: ‚*Mantegnas frühe Werke und die römische Antike*' (Monatsberichte f. K. u. Kw., 1903); *Die illuminierten Handschriften in Kärnten* (Lpz 1907, »Beschreibendes Verz. der illuminierten Hdschr. in Oesterreich« 3); *Weltenmantel und Himmelszelt: Religionsgeschichtliche Untersuchungen zur Urgeschichte des antiken Weltbildes* (2 knj., Mn 1910); ‚*Zum Ursprung der altchristlichen Fischer- und Fischsymbolik*' (Archiv f. Religionswissenschaft, 1913); ‚*Der Fisch als Sexualsymbol*' (Imago, 1914); *Orphisch-dionysische Mysteriengedanken in der christlichen Antike* (Lpz-Bl 1925 [= VorBW 1922/23, II. Teil]; pon. Hildesheim 1966); *New titles for old pictures* (L 1935); *The royal art of astrology* (L 1946); ‚*Luca Signorelli's School of Pan*' (GBA, 1948).

L: EJca 6 (1930); Kü (1954, *Totenliste*).

Eitelberger von Edelberg, Rudolf (1817—1885), avstr. um. zgodovinar, prvi ord. za um. zgod. na dunajski univ. (1847 priv. docent, 1852 prof.) in utemeljitelj t. i. *dunajske šole um. zgod.*, prvi ur. → *Quellenschriften für Kunstgeschichte und Kunsttechnik* (1.—18. knj.), hkrati utemeljil *Österreichisches Mus. für Kunst und Industrie* na Dunaju. R. v Olomoucu, u. (68) na Dunaju.

B: (& Gustav Heider & J. Hieser) *Mittelalterliche Kunstdenkmale des oesterreichischen Kaiserstaates* (2 knj., Stu 1858—1860); (uv, kom.) *Lodovico Dolce: Aretino oder Dialog über Malerei* (W 1871, »Quellenschr.« 2); pon. izb.: *Gesammelte kunsthistorische Schriften, I—IV* (W 1879—1884); ‚*Das Altarbild von Johannes Scorel in Ober-Vellach in Kärnthen*' (RepKw, 1882 [= Zgornja Bela na Koroškem]).

L: ADB. — Cf. J. von *Schlosser* (In 1934).

Eitner, Lorenz E. A., amer. um. zgodovinar, uči na *Stanford University* v Kaliforniji.

B: ‚*The Flabellum of Tournus*' (Art Bull. Supplement I, 1944); ‚*Two Rediscovered Landscapes by Géricault and the Chronology of His Early Work*' (AB, 1954); ‚*Géricault's »Wounded Cuirassier«*' (BM, 1954); ‚*Géricault at Winterthur*' (ib.); *Géricault: An Album of Drawings in the Art Institute of Chicago* (Ch 1960); ‚*Géricault's »Dying Paris« and the Meaning of His Romantic Classicism*' (MDr, 1963).

***Ekkehard in Uta,** najslavnejša kipa izmed 12 naumburških ustanovnikov (→ *Naumburg*), ne glede na odmaknjeno preteklost, v kateri sta živela (Ekkehard u. 1046), življenjsko prepričljiva in resnična v svoji telesnosti, on ponosen, možat, ona odlična gospa, ki drži gube svojega plašča, »kot da bi nosila cvetice« (*als ob sie Rosen trüge*).

L: »US« 8 (1968).

Ekleziast (tisti, ki govori v skupščini, tj. eklezíji), grš.-lat. ime bibl. knj. → *Pridigar*

eklezija → *Ecclesia*

Ékloge (lat. *Eclogae*), tj. »izbrane pesmi«, imen. tudi *Bucolica*, tj. »pastirske pesmi«. Njihov avtor → *Vergíl* govori v 4. éklogi o bližnji »zlati dobi« in rojstvu božanskega otroka, kar so v kršč. srednjem veku imeli za mesijansko prerokbo. Ilustracije v t. i. → *Rimskem Vergílu*; za pozn. dobo cf. s. v. *Palmer, Samuel.*

Eksekías (akt. o. 550—510 pred), atenski črnofiguralni vazni slikar in kerámik, mojster amfore z *Ahilom, ki se kocka z Áiasom* (viš. 61 cm, o. 530/25 pred, Vatikan, Mus. Gregoriano Etrusco), itd.

L: H. *Marwitz*, Exekias (Kindler II, 1965 — L!); »US« 3 (1969). — Cf. W. *Technau* (1936).

Éksodus (lat. *Exodus*), »izhod«, 2. Mojzesova knj. (abr.: *2 Mojz* ali *Ex*), hkrati 2. knj. → *Pentatevha* in → *Biblije* sploh, zajema v 40 pogl. zgod. Izraelcev od priprav za izhod iz Egipta do dovršitve svetišča. Med ikonogr. motivi, ki jim je predloga: 1) *Egipčani stiskajo Izraelce*, 2) *Hebrejske dečke mečejo v Nil* in *Mojzesa položi mati v ločje*, 3) *Najdenje Mojzesa*, 4) *Mojzes brani Jetrove hčere*, 5) *Mojzesova poroka s Seforo*, 6) *Goreči grm* (*Bog pokliče Mojzesa*), 7) *Mojzesova palica*, 8) *Mojzes se vrača v Egipt*, 9) *Aron in Mojzes pred faraonom*, 10) *Prva nadloga: voda se spremeni v kri*, 11) *Druga nadloga: žabe*, 12) *Tretja nadloga: uši* (*komarji*), 13) *Četrta nadloga: muhe*, 14) *Peta nadloga: kuga*, 15) *Šesta nadloga: tvori*, 16) *Sedma nadloga: toča*, 17) *Osma nadloga: kobilice*, 18) *Deveta nadloga: tema*, 19) *Velikonočno jagnje*, 20) *Deseta nadloga: smrt egipt. prvorojencev*, 21) *Prehod skozi Rdeče morje*, 22) *Vode zagrnejo egipčansko vojsko*; 23) *Mirjam opeva uničenje egipčanske vojske*, 24) *Prepelice*, 25) *Pobiranje mane*, 26) *Voda iz skale*, 27) *Bitka z Amalečani*, 28) *Skrinja zaveze*, 29) *Miza in svečnik* (*Menorá*), 30) *Deset preprog svetega šotora*, 31) *Deske za sveti šotor*, 32) *Žgalni oltar*, 33) *Dvor okrog svetišča*, 34) *Véliki duhovnik v ornatu*, 35) *Bronasti umivalnik*, 36) *Mojzes sprejme tabli postave*, 37) *Zlato tele*, 38) *Mojzes razbije tabli postave*, 39) *Shodni šotor*, 40) *Mojzesovo žareče obličje*, 41) *Oblak nad prebivališčem*.

L: Dalmatin (1584, I, f. 33v—62); Pigler I (1956, p. 93—103); Réau II/1 (1956, p. 180—81, 183—86, 188—207); Schmidt IL (1962).

ekspresionizem, smer novejše evr. umetn. (lit., lik. umetn., film), ki je kot reakcija na realizem in naturalizem prejšnjega obd. silovito poudarjala izraz (odtod njeno ime), umetnikovo osebno izpoved, temu primerno tudi silovito preoblikovala in stopnjevala oblikovni svet (črta in barva kot izrazilo) ter ga s tem v precejšnji meri osvobodila opisovalne naloge. V lik. umetn. se je ekspresionizem uveljavil zlasti v slikarstvu in pos. v grafiki (ki je z njim dosegla nov vrh), delno v kiparstvu (e. g. → *Barlach*), drugod pa je samó odmeval s poudarjanjem ekspresivne linije ipd. (e. g. v arhitekturi E. Mendelsohnov *Einsteinov stolp*). Med »predniki« ekspresionizma je njegovo obd. znova odkrilo → *Grünewalda*, *El* → *Greca* idr., sicer pa sta njegova najtehtnejša resnična pionirja *van* → *Gogh* in Edvard → *Munch*. Na zač. XX. st. se je v Franciji s → *fauvizmom* pojavil barvni ekspresionizem, najdosledneje pa se je ekspresionizem uveljavil v Nemčiji s skupino *die* → *Brücke* in posameznimi člani skupine → *Blauer Reiter*. Zunaj teh skupin so bili njegovi pomembni predstavniki zlasti *Kokoschka* in pozn. *Soutine*, pos. med Slovenci pa France → *Kralj*

L: Rudolf *Kurtz:* Expressionismus und Film (Bl 1926); HPM II—III (1950); ELU 2 (1962, p. 187—90 — avtorji Gustav *Krklec*, M. *Kolarić*, V. *Zlamalik* & F. *Šijanec*); Donald E. *Gordon*, On the Origin of the Word »Expressionism« (JWCI, 1966); Treća decenija (1967). — Cf. U. *Apollonio* (1952), H. *Bahr* (1916), L. C. *Buchheim* (1956; 1959), S. *Cheney* (1934 [1948]), G. H. *Hamilton* (1967), G. F. *Hartlaub* (1947), Ch. L. *Kuhn* (1957), F. *Landsberger* (1919 [1922]), B. S. *Myers* (*1957 — L! [1963]), P. H. *Selz* (1957), E. *Utitz* (1927), C. *Zigrosser* (1957).

Ela (bibl. oseba) → *Zambri usmrti Elo*

Elbern, Viktor H., nem. um. zgodovinar in muzealec (kiparski odd. berlinskih drž. muz.), raziskovalec zgodnjesrednjev. umetn., zlasti umetne obrti.

B: *Der karolingische Goldaltar von Mailand* (Bn 1952, »Bonner Beitr. zur Kw.« 2); ‚*Die Dreifaltigkeitsminiatur im Book of Durrow*' (W-RJb, 1955); *Der Münsterschatz von Essen* (Mönchengladbach 1959); ‚*Neue Studien zum Goldaltar von S. Ambrogio*' (Cristliche Kstblätter, 1961); (izd.) *Das erste Jahrtausend: Kunst und Kultur im werdenden Abendland an Rhein und Ruhr, I—II* (3 knj. [2 knj. teksta, 1 knj. tabel], 2. izd., Dü 1962—1964); ‚*Die bildende Kunst der Karolingerzeit zwischen Rhein und Elbe*' (op. cit., 1962); *Der eucharistische Kelch im frühen Mittelalter* (Bl 1964 [tudi ZfKw, 1963]); ‚*Über die Illustration des Meßkanons im frühen Mittelalter*' (H. Schnitzlerjev zb., 1965); ‚*Eine Gruppe insularer Kelche des frühen Mittelalters*' (Festschrift f. Peter Metz, Bl 1965); ‚*Liturgisches Gerät in edlen Materialien zur Zeit Karls des Großen*' (KKK, 1966); ‚*Vier karolingische Elfenbeinkästen*' (ZfKw, 1966); ‚*Species crucis — forma quadrata mundi: Die Kreuzigungsdarstellung am fränkischen Kasten von Werden*' (Westfalen, 1966); (& Hans Reuther) *Der Hildesheimer Domschatz* (Hildesheim 1969).

Eleazar, bibl. pismouk in mučenec, ki je »rajši izvolil slavno smrt ko sramotno življenje ter prostovoljno šel k natezalnici« (2 Mkb 6, 18—31). Up: *StS* (skupaj z »makabejsko« materjo in njenimi sinovi, VII. st., Rim, Sta Maria Antiqua).

L: Cankar I/1 (2. izd. 1930, p. 120).

Eleazar Abaron prebode slona (nem. *Eleasar tötet den Elefanten*), bibl. ik. m. (1 Mkb 6, 43—46). Up: npr. *miniatura* v *Bible moralisée* (sreda XIII. st., Br. Mus., Ms. Harley 1528, f. 7).

L: Karl-August *Wirth* (RDK IV, 10. [46.] snopič, 1957 — L!); LCI I (1968, stp 598).

Eléktra, iz slavnih ant. in mod. dramskih obdelav znana mit. oseba, hči → *Agamémnona* in → *Klitaim(n)éstre*; brata → *Orésta* je pregovorila, da je njuno mater in → *Aigista* ubil ter takó maščeval očeta.

L: Grimal (1951, p. 136); Hunger (1955, s. v.); Grant (1968).

elementi → *štirje elementi*

Eleousa → *Glikofilusa*

Elevterij (lat. *Leutherius*, fr. *Éleuthère de Paris*), kršč. svetnik, mučenec (9. X.), diakon → *Dionizija* (Pariškega), s katerim so ga obglavili. Up: → *Dionizijeva tabla* (o. 1416).

L: Réau III/1 (1958, p. 414).

Elgar, Frank, fr. pisec o umetn. in lik. kritik v Parizu (*Carrefour*).

B: (& Robert Maillard) *Picasso* (P-L 1955; nem. izd. Mn 1956); *Picasso: époque cubiste* (P 1957).

Elgin Marbles, ant. kiparska dela, predvsem reliefi s *Partenona* (→ *Atene:* → *Akropola*), ki jih je Škot lord Thomas Bruce Elgin (1766—1841), brit. poslanik v Carigradu (1799—1803), s tur. dovoljenjem dal prepeljati v London ter jih tam 1816 prodal Brit. muz. V resnici je zah. Evropa šele po »Elginovih marmorjih« spoznala klas. grš. umetn., ne glede na to pa so že v XIX. st. ustrezno priredili krilatico o Urbanu VIII. (→ *Rim:* → *Panteon*): *Quod non fecerunt Gothi, fecerunt Scoti* ... Ko se je Elgin 1803 vračal domov, je v Rimu prosil → *Canovo*, da bi mu pridobljeno plastiko restavriral, vendar je Canova izpričal boljši okus in ponudbo razumno zavrnil.

L: ELU 2 (1962, s. v. — isto M. *Mušič* [I 1965, p. 243]). — Cf. A. *Michaelis* (1906 [1908]).

Eliade, Mircea (1907—....), fr. (rom.) zgodovinar religij in pisatelj, r. v Bukarešti. Raziskovalec mitov in religiozne simbolike, uči na univ. v Chicagu, ur. z Ernstom Jüngerjem rev. *Antaios* (Stu). Mdr. tudi prispevki v *EWA*.

B: ‚*Metallurgy, Magic and Alchemy*' (Zalmoxis, 1938); ‚*Notes sur le symbolisme aquatique*' (ib., 1939); ‚*La mandragore et les mythes de la »naissance miraculeuse«*' (ib., 1942); *Le mythe de l'éternel retour* (P 1949; nem. izd. *Der Mythos der ewigen Wiederkehr*, Dü 1953); ‚*Psychologie et histoire des religions — à propos du symbolisme du »centre«*' (Eranos-Jb., 1950); *Images et Symboles: Essais sur le symbolisme magico-religieux* (P 1952; nem. izd. *Ewige Bilder und Sinnbilder*, Olten 1958); *Traité d'Histoire des Religions* (2. izd., P 1953; nem. izd. *Die Religionen und das Heilige: Elemente der Religiongeschichte*, Szb 1954); ‚*Kosmogonische Mythen und magische Heilungen*' (Paideuma, 1956); *Forgerons et alchemistes* (P 1956; nem. izd. Stu 1960); *Das Heilige und das Profane: Vom Wesen des Religiösen* (Hmb 1957); *Naissances mystiques: Essais sur quelques types d'initiation* (P 1959; nem. izd. *Das Mysterium der Wiedergeburt*, Z-Stu 1961); ‚*Götter und Bilder*' (Antaios, 1961); ‚*Marginalien zum Wesen der Maske*' (ib., 1962).

Eliakim, eden izmed → *Kristusovih prednikov*. Up: → *Marija Gradec pri Laškem* (*freska*, 1526).

L: Stele (1969, repr. 203).

Eliezer, Damaščan, bibl. oseba (e. g. 1 Mojz 15, 2), Abrahamov najstar. hlapec. Up: cf. s. v. *Rebeka in Eliezer pri vodnjaku*.

Eligij ali *Eloj* (lat. *Eligius Noviomensis*, fr. *Éloi de Noyon*, it. *Eligio*, nem. *Eligius* [izv. *Loy*]), kršč. svetnik (1. XII.), patron zlatarjev, kovačev in pos. podkóvnih kovačev. Up: npr. P. Christus (*Eligij v svoji zlatarski delavnici*, d. 1449, Lehman), L. Layer (*Eligij podkovač: čudež z odsekano konjevo nogo*, banderska slika, d. 1813, NG). — Cf. *Orsanmichele* (s. v. *Florenca*).

L: Réau III/1 (1958, p. 422—27 — L!).

Elija (lat. *Elias Propheta*, angl. *Elijah*, fr. *Élie*, nem. *Elias*, srb. *Ilija*), bibl. prerok, v vzh. krščanstvu tudi svetnik (po popularni etimologiji istoveten s Héliom, cf. s. v. *Hélios*), ki so mu kot na zah. Mihaelu zvečine posvečene cerkve na višinah. Up (cf. infra & s. v. *Spremenjenje*): npr. *StS-e* s prizori iz njegovega življenja v → *Morači* (1252).

L: Réau II/1 (1956, p. 347—59 — L!) & III/1 (1958, p. 414); Schmidt IL (1962); SSS (1966); Klaus *Wessel*, Elias (RbK, 9. zv., 1967 — L!); Elisabeth *Lucchesi Palli* & Lidwina *Hoffscholte*, Elias (LCI I, 1968 — L!); Keller (1968, p. 164—67); L. *Bronner:* The stories of Elijah and Elisha as polemics against Baal worship (Leiden 1968, »Pretoria Oriental ser.« 6). — Cf. W. *Molsdorf* (1920), A. *Stegenšek* (Dekanija 1905, p. 206—07).

Elija in vdova v Sarepti, bibl. ik. m. (3 Kralj 17, 8—24). Up: *StS* v sinagogi v → *Dura-Europos* (245/63), Jan Massys (1565, Karlsruhe), itd.

L: Réau II/1 (1956, p. 351 ss).

Elija na ognjenem vozu (lat. *Elias in carro igneo sublatus*, nem. *Elias fährt auf feurigem Wagen gen Himmel*), bibl. ik. m. (4 Kralj 2, 9—12 — plašč, ki zdrkne z njega, dobi → *Elizej*), v srednjev. tipologiji podoba → *Vnebohoda*, v ikonografiji → *štirih elementov* pa znamenje → *Zraka*. Up: npr. *StS* v katakombi pod Via Latina v Rimu (cubiculum B, IV. st.), *relief* na sarkofagu v c. St'Ambrogio v Milanu (IV. st.), *relief* na → *lesenih vratih c. Sta Sabina* v Rimu (1. pol. V. st.), Nikolaj iz Verduna (14. prizor v vrsti *sub lege* na → *Verdunskem olt.*, emajl, 1181), *StS* v kripti pod katedr. v Anagniju (o. 1255), Giotto (ob *Vnebohodu* v Capp. dell'Arena v Padovi), *lesor.* v → *Dalmatinovi Bibliji* (1584, I, f. 203), Tintoretto (Benetke, Scuola di S. Rocco), G. R. Donnerjeva delavnica (svinčeni *relief* iz 1740/41 na prižnici katedr. v Krki na Koroškem).

L: Pigler I (1956, p. 176—78); Réau II/1 (1956, p. 356—58). — Cf. W. *Molsdorf* (1920, št. 532, 956).

Elija v puščavi z angelom (lat. *Elias sub umbra juniperi dormiens ab angelo cibatur*, nem. *Der Engel weckt Elias in der Wüste*), bibl. ik. m. (3 Kralj 19, 5—7): preroka, ki si je zaželel smrti in zaspal pod bodičevjem, je dvakrat zbudil angel — *in glej, ob njegovi glavi je bil podpepelnik in vrč vode* — da se je najedel in »v moči tiste jedi« potoval 40 dni in 40 noči do božje gore Horeb. Up: npr. D. Bouts (na olt. *Zadnje večerje*, 1464/67, Leuven, Petrova c.), Tintoretto (na stropu »Sala Superiore« v Scuola di S. Rocco v Benetkah — kot pri Boutsu v tipološki zvezi z → *evharistijo*), lesor. v → *Dalmatinovi Bibliji* (1584, I, f. 198), Ph. de Champaigne (o. 1655, Le Mans, Mus. de Tessé).

L: Pigler I (1956, p. 174—76); Réau II/1 (1956, p. 353—54); »PKG« 9 (1970. t. 76). — Cf. W. *Molsdorf* (1920, št. 286).

Elijo hranijo krokarji, bibl. ik. m. (3 Kralj 17, 6: *Corvi quoque deferébant ei panem et carnes mane, similiter panem et carnes vésperi, et bibébat de torrente*). Up: npr. *StS* v Gračanici (o. 1320), R. Savery (baker, d. 1634, Rijksmus.).

L: Réau II/1 (1956, p. 351); »US« 5 (repr. p. 221).

Elizabeta (angl. *Elizabeth, Betty*, fr. *Élisabeth de Jérusalem*, it. *Elisabetta, Bettina*, nem. *Elisabeth, Elsbeth, Elsa, Ilse, Lisbeth*, šp. *Isabel*), po evangelijih mati Janeza Krst., žena v. duhovna Zaharije. Up: cf. s. v. *Obiskovanje*; *Rojstvo Janeza Krst.*; *Sveto sorodstvo*.

L: Réau III/1 (1958, p. 415—17).

Elizabeta Ogrska ali *Turínška* (1207—1231), (angl. *Elizabeth of Hungary*, češ. *Alžběta*, fr. *Élisabeth de Hongrie* [*Thuringe*], it. *Elisabetta d'Ungheria*, madž. *Erszébet*, slov. tudi *Jél[k]a, Jélica, Liza, Lízika, Špela*), kršč. svetnica (19. XI.), hči madž. kralja Andreja II., nečakinja oglejskega patriárha Bertolda IV., kanonizirana 1235. Zavetnica beračev in garjavcev, pomaga proti zobobolu. Up (kot princesa s krono na glavi ali frančiškanska tretjerédnica, v srednji Evropi od konca XV. st. velikokrat matrona z modno → *avbo* na glavi): npr. Simone Martini (*freska*, Assisi, S. Francesco, spodnja c., Capp. Montefiore), mojster Theodorik (o. 1359/68, Praga), *Rothschildova madona* (1441, Frick), polihr. leseni *kip* v c. → *Marije Snežne nad Avčami* (o. 1515), Holbein star. (*Boštjanov olt.*, 1516, Alte Pin.), F. M. Strauss (d. 1732, Slovenj Gradec, Elizabetina c.).

L: Ferguson (1954); Réau III/1 (1958, p. 417—21); EWA XII (1966, stp 662); Keller (1968, p. 170—72). — Cf. J. *Braun* (1943, stp 208—18), K. *Künstle* (1926).

Elizej, izrael. prerok, učenec in naslednik → *Elije*, bibl. oseba (4 *Kralj*). Up: *Elizej s soljo ozdravi vodo v Jerihi* (Vasari, Uffizi).

L: Pigler I (1956, p. 178—82); Réau II/1 (1956, p. 359—64 — L!); Elisabeth *Lucchesi Palli* & Lidwina *Hoffscholte*, Elisäus (LCI I, 1968 — L!).

Elizejev grob, bibl. ik. m. (4 Kralj 13, 21): mož, ki so ga vrgli vanj pogrebci, ko so bili zagledali moabsko roparsko krdelo, ob stiku z Elizejevimi kostmi oživi in se postavi na noge. Up: npr. *lesor.* v → *Dalmatinovi Bibliji* (1584, I, f. 211v).

L: Réau II/1 (1956, p. 364); Schmidt IL (1962, repr. 92 & 300).

Elizej pomnoži kruh, tj. *20 ječmenovih hlebov* (it. *Elisea moltiplica i pani*), bibl. ik. m. (4 Kralj 4, 42—44). Up: npr. J. Tintoretto v Scuola di S. Rocco v Benetkah (1575/81, Sala Superiore, slika na stropu).

Elkana da deleže Ani in Feneni (angl. *Elkanah giving portions to his wives, Hannah and Penninah*), bibl. ik. m. (1 Kralj 1, 4—5). Up: npr. *miniatura* v → *Bibliji iz Bury St. Edmundsa* (verj. o. 1135).

Elsheimer, Adam (1578—1610), nem. slikar, eden izmed utemeljiteljev t. i. *idealne* → *krajine*. R. v Frankfurtu, prek Münchna in Benetk prispel 1600 v Rim, kjer je ostal do smrti. Prijatelj Paula Brila in Rubensa. Caravaggiovo delo ga spodbudilo k upodabljanju nočnih prizorov, na tem področju in v oblikovanju svetlobe in sence sploh mdr. vplival tudi na P. Lastmana in s tem na mladega Rembrandta. S (vse na bakru in majhnih mer): npr. *Pokrajina z Merkurjem in Argusom* (o. 1608, Uffizi), *Pokrajina z begom v Egipt* (d. 1609, Alte Pin.).

L: Ideale classico (1962); E. *Holzinger* (Kindler II, 1965, s. v. — L!); Hans *Möhle:* Die Handzeichnungen Adam Elsheimers: Das Werk des Meisters und der Problemkreis Elsheimer-Goudt (Bl 1966, »Denkmäler deutscher K.« [oc. W. *Hugelshofer*, ZfKg, 1968, & K. G. *Boon*, GBA, 1968]); Adam Elsheimer: Werk, künstlerische Herkunft und Nachfolge (FrM 1966 [rk, Städel]). — Cf. W. *Drost* (1933; 1957), M. *Levey* (1949), J. von *Sandrart* (1575), H. *Weizsäcker* (1923; *1936—1952), R. [& Margot] *Wittkower* (1963).

Elst, *baron* **Joseph (Julien M. Ignace) van der** (1896—....), belg. diplomat, pisec o umetn. in um. zbiralec, belg. ambasador v Rimu. V njegovi z. starih niz. mojstrov mdr. zastopan Frankfurtski mojster (*Avtp. z ženo*, les, d. 1496).

B: *The Last Flowering of the Middle Ages* (Garden City [N. Y.]) 1944).

L: WWB (1962); WWA (1962, s. v. *Van der Elst*).

Elstir, oseba v M. Proustovem ciklu romanov *À la recherche du temps perdu*, ki združuje karakteristiko Clauda → *Moneta* in → *Helleuja.*

Eltenberški relikviarij (*the Eltenberg Reliquary*), cf. s. v. *kupolasti relikviarij iz Hocheltena.*

Eluard, Paul, s pr. im. Eugène *Grindel* (1895—1952), fr. pesnik, z Bretonom in Aragonom eden izmed utemeljiteljev surrealizma. Njegova žena Gala, s katero se je poročil 1917, je pozneje omožila slikarja Dalija.

B (lik. umetn.): *Jacques Villon* (P 1948); *Anthologie des écrits sur l'art, I—III* (P 1952—1954).

L: Kunitz (1955); DULC II (1960), itd.

Ema, grofica → *Krka na Koroškem*

emájl (angl. *the enamel*, fr. *l'émail*, hrv. *emalj*, it. *lo smalto*, nem. *der Schmelz*), posteklenina, tj. običajno s kovinskimi oksidi obarvana steklena snov, s katero pokrivajo in krasé steklene in keramične izdelke, iz praktičnih razlogov tudi kovinske predmete, itd. Med kovinskimi oksidi dá srebrni oksid *rumeno* barvo, železni *rdečo/rjavo*, kobaltov *modro*, bakrov *zeleno*, manganov *vijoličasto/črno* in cinkov *belo* barvo. Umetnostno pomembno je emajlno slikarstvo, pri katerem razločujemo predvsem dve tehniki, prosojni *celični emajl* (fr. *émail cloisonné*, nem. *der Zellenschmelz* — z emajlom med kovinskimi trakovi), ki je docela prevladoval v biz., karolinški in otonski umetn., in od XII. st. dalje zvečine neprosojni »vdolbeni« *jamičasti emajl* na hrapavi, izdolbeni podlagi (fr. *émail champlevé*, nem. *der Grubenschmelz*). Najstar. ohranjena dela iz predzg. dobe, npr. iz egejske kulture na Cipru, med pozn. spomeniki npr. → *Volvinijev »paliotto«* (o. 835, Milano, St'Ambrogio), → *Pala d'oro* (XI. st., Benetke, Markova c.), → *prenosni oltarček iz Stavelota* (po sredi XII. st., Bruxelles), → *Heribertova skrinja* (o. 1170, Köln-Deutz, St. Heribert), → *kupolasti relikviarij iz Hocheltena* (o. 1170/80, V. & A.), → *Verdunski olt.* (1181 in po 1330, Klosterneuburg), → *»Goldenes Rössel«* (o. 1403, Altötting), itd., med posameznimi umetniki npr. *Limosin* (→ *Limoges*), → *Cellini* (→ *Solnica Franca I.*), → *Dinglinger*, → *Rouault.*

L: Henry *Cunynghame:* On the Theory and Practice of Art-Enamelling upon Metals (Westminster 1899); *id.:* European Enamels (L 1906); SwarzenskiR (1954 [1967]); ‚Enamels' (EWA IV, 1961, stp 734—48 — L!); Ivan *Bach* & Zdenko *Šenoa*, Emalj (ELU 2, 1962); Isa *Belli Barsali:* Lo smalto in Europa (Mi 1966); Klaus *Wessel*, Email (RbK, 9. zv., 1967 — L!). — Cf. W. *Burger* (1930), O. von *Falke* (& H. Frauberger 1904), F. *Henry* (1956), N. P. *Kondakov* (1892), Ch. de *Linas* (vse), U. *Middeldorf* (1960), F. *Mütherich* (1941), E. *Steingräber* (1959 — L!); G. *Swarzenski* (1932).

emblem pozne renesanse in baroka sestavljajo v smislu pionirskega dela → *Alciatija* 3 elementi: *icon* (ali *imago* ali *pictura*, tj. upodobitev, za katero so tako rekoč neomejene možnosti v izbiri motivov), *lemma* (ali *inscriptio* ali *motto*, tj. geslo, ki naj ne obsega več kot 5 besed, in sicer v latinščini) in *carmen* (ali *subscriptio* ali *epigram*, tj. spremna razlagajoča pesem). V tem se emblem razločuje od *imprese*, »življenjskega gesla«, ki ga sestavljata samó *icon* in *motto* (cf. P. *Giovio*, 1559). Slavno Alciatijevo delo je izšlo v številnih izd. in raznih jezikih, nešteto je bilo tistih, ki so ga posnemali, sicer pa sta med pozn. avtorji pomembna zlasti Achille *Bocchi* (1488—1562) in njegovih *Symbolicarum quaestionum de universo libri V* (Bol 1555) in pa Filippo *Picinelli* (*Mondo simbolico* ..., Mi 1653; pozn. izd. *Mondo simbolico ampliato*, V 1670; lat. izd. *Mundus symbolicus*, K 1681 in 1729). V razvoju emblema (ki po Panofskyjevi *»rough generalization«* združuje »egipt.« hieroglif z viteško devizo) so z zg. vidika razločevali (cf. lit.: *RDK*) XVI. st., v katerem prevladuje heroična impresa, XVII. st. kot obd. etično-moraličnih emblemov in naposled pozno XVII. in XVIII. st. kot dobo didaktičnih »ikonologij«. Na Slovenskem je znana predvsem marijánska emblematika v žup. c. v Rušah pri Mrb.

L: Friedrich von *Monroy:* Embleme und Emblembücher in den Niederlanden 1560—1630 (1942, dis. [Fr], strojepis); Rosemary *Freeman:* English Emblem Books (L 1948); William S. *Heckscher* & Karl-August *Wirth*, *Emblem, Emblembuch (RDK V, 49.—50. zv., 1959 — L!); *varii auctores*, Emblems and Insignia (EWA IV, 1961 — L!); Grete *Lesky:* Barocke Embleme in Vorau und anderen Stiften Oesterreichs (Graz s. a. [1963]); Albrecht *Schöne*, Emblemata (DVLG, 1963); *id.:* Emblematik und Drama im Zeitalter des Barock (Mn 1964); Arthur *Henkel* & Albrecht *Schöne* (izd.): *Emblemata: Handbuch zur Sinnbildkunst des 16. und 17. Jahrhunderts (Stu 1967); Lore *Kaute*, Emblem (LCI I, 1968, stp 618—22 — L!); Grete *Lesky* (izd., uv): Lust- und Arzneygarten des königlichen Propheten Davids von W. H. Freiherr v. Hochberg (Graz 1969, »Instrumentaria artium« 8); *ead.:* Schloß Eggenberg: Das Programm für den Bildschmuck (ib. 1970); France *Stele*, Emblematika: zrcalo duhovnih razpoloženj baročnega človeka (NRazgl, 3. VI. 1970, p. 400 [ob 3 knj. Leskyjeve]). — Cf. E. R. *Curtius* (5. izd. 1965, p. 351), K. Giehlow (1915), W. S. *Heckscher* (1947; 1962), É. *Mâle* (... après le concile de Trente 1932 [n. izd. 1951]), E. *Panofsky* (1961, »StudWI« 26, p. 33), M. Praz (I—II 1939—1947 [1964]), L. *Volkmann* (1923 [1962]), K.-A. *Wirth* (1966), etc.

Emeram (lat. *Emmerammus Aquitanus* ali *Pictaviensis* ali *Ratisbonensis*), (u. 715), benediktinski svetnik, škof, u. v → *Regensburgu* (cf. *cerkve*). Atribut od XII. st. dalje lestev, na kateri so ga baje mučili. Up: J. Sandrart (olt. slika, 1679,

Regensburg, St. Emmeram), C. D. Asam (freske, 1731—33, ib.).

L: Réau III/1 (1958, p. 432—33); Keller (1968, p. 174). — Cf. B. *Bischoff* (1953).

empír (fr. *le style Empire*, nem. *das Empire* ali *der Empirestil*), po t. i. prvem cesarstvu → *Napoleona I.* imen. slog umetne obrti, notr. opreme in noše v širšem okviru → *neoklasicizma.*

L: Paul *Lafond:* L'art décoratif et le mobilier sous la République et l'Empire (P 1899); J. *Vacquier* & P. *Marmottan:* Le style Empire: Décorations extérieures et intérieures, mobilier, bronzes (5 knj., P 1914—1930); Ejnar *Dyggve*, La grandeur du style Empire et certains problèmes qui s'y rattachent (19. kongr., 1959); Draginja *Jurman-Karaman*, Miodrag *Kolarić* & France *Stelè*, Empire (ELU 2, 1962 — L!); Justus Franz *Wittkopp:* Die Welt des Empire: Directoire, Empire, Klassizismus (Mn 1968, »Große Kulturepochen«). — Cf. P. *Francastel* (1939), L. *Hautecoeur* (1953).

empóra (angl. *the gallery*, fr. *la tribune*, nem. *die Empore*), pokrit nadstropen hodnik v cerkv. stavbah, predvsem nad stranskimi ladjami bazilik (v obd. romanike in zgodnje gotike) pa tudi v transeptih in nad vhodi na zah. strani cerkva (t. i. *orgelska empora* ali *orgelski »kor«*).

L: Hans Martin von *Erffa* & Ernst *Gall*, Empore (RDK V, 1960). — Cf. P. O. *Rave* (1924).

Emporium, mesečnik, posv. predvsem it. lik. umetn. in kulturi, izhaja v Bergamu (*Istituto Italiano d'Arti Grafiche*) od 1895 dalje. Poljuden značaj; od 1924 dalje tudi podpisane knj. ocene.

Enciclopedia dell'arte antica, classica e orientale, temeljni sodobni leksikon ant. umetn. v 7 knj. (R: Istituto della Enciclopedia Italiana 1958—1966; I 1958, II 1959, III 1960, IV 1961, V 1963, VI 1965, VII 1966). Gl. ur. Ranuccio → *Bianchi Bandinelli*, med jugosl. sodelavci npr. M. Garašanin, G. Novak.

Enciclopedia universale dell'arte, najpomembnejše kolektivno umzg. delo po → *Thieme-Beckerju*, obča um. enciklopedija (I—XV, V-R: Istituto per la Collaborazione Culturale 1958—1967), ki zajema lik. umetn. vseh obdobij in vseh dežel sveta. Izhajala je pod pokroviteljstvom reprezentativnega mednar. znanstv. odbora (predsednik Mario → *Salmi*, gl. ur. Massimo → *Pallottino*), prav tako mednarodno izbrani so bili tudi številni sodelavci. Zvečine temeljito obdelana gesla so posv. um. strokam in tehnikam, zg. stilnim obdobjem, umetnosti posameznih narodov, v. umetnikom, zdajšnjim državam in njihovemu um. patrimoniju, sami um. zgod., sorodnim vedam itd., ne nazadnje pa tudi v. ikonogr. področjem. — Delno prirejena in s krajšimi biografskimi gesli dop. amer. izd. je *Encyclopedia of World Art* (I—XV, NY: McGraw-Hill 1959—1968.)

Enciklopedija likovnih umjetnosti (I—IV, Zgb: Leksikografski zavod FNRJ [pozn. Jugoslavenski leksikografski zavod] 1959 [= 1960]—1966), obči leksikon lik. umetnosti »vseh obdobij in dežel sveta« s posebno poudarjeno umetn. in umetniki jugosl. narodov. O stvarnih napakah in zanesljivosti cf. infra, lit.

L: Luc *Menaše* (NSd, 1960, p. 837 ss; Lik. rev., 10. X. 1962; ZUZ nv VIII, 1970).

Endell, August (1871—1925), nem. arh. A: za → *findesièclovsko umetn.* karakteristični (za nacistične vlade porušeni) **fotografski ateljé Elvira* v Münchnu (1897—98).

Endímion (grš. *Endimíon*, lat. *Endýmion*), mit. oseba (cf. s. v. *Lukiános*), lep pastir ali lovec, ki ga je spečega obiskovala in poljubljala *Seléne* ali *Luna* (resp. *Artémida* ali *Diána*). Up: npr. Annibale Carracci (*Luna in Endímion*, freska, Rim, Pal. Farnese), Rubens (*Diána in Endímion*, skica, les, o. 1636/37, Nat. Gall.), Girodet de Roucy Trioson (*Endímionov sen*, 1792, Louvre).

L: Hunger (1955, p. 103—04 — L!); Pigler II (1956, p. 151—55).

Eneída (orig. *Aeneis*), rim. nacionalni ep, na katerem je → *Vergil* delal (po naročilu ces. Avgusta) 11 let, in sicer od 29 pa do smrti 19 pred n. št.; obsega XII knj. z 9896 heksametri. Med ikonogr. motivi, ki jim je predloga, npr. → *Eol izpusti na Junonin ukaz vetrove* (I, 50—86), → *Venera se Eneju prikaže kot lovka* (I, 314—71), → *Enej nese očeta Anhíza iz goreče Troje* (II, 671—729), → *Enej in kumanska sibila vstopata v Haronov čoln* (VI, 384—416), → *Venera v Vulkanovi kovačnici* (VIII, 370—85), → *Venera izroča Eneju orožje* (VIII. 608—6254).

L: Pigler II (1956, p. 267—80).

Enéj (lat. *Aenéas*), trojanski junak, ki mu je bila mati → *Venera*, oče pa → *Anhíz*; njegov sin *Iulus* je ust. mesto Alba Longa. Up: cf. s. v. *Eneida* & infra.

L: Hunger (1955, p. 8—10).

Enéj in kumanska sibila vstopata v Haronov čoln, ik. m. po → *Eneidi* (Aeneis VI, 384—416). Up: npr. Gius. M. Crespi (Ksthist. Mus.).

L: Pigler II (1956, p. 274—75).

Enéj nese očeta Anhíza iz goreče Troje, mit. ik. m. (Aeneis II, 671—729), ki ob Enéju običajno kaže tudi njegovega sina → *Askánija.* Up: F.

Barocci (d. 1598, Borghese), G. L. Bernini (*marmor*, 1618—19, ib.), idr.

L: Pigler II (1956, p. 270—72).

Enéj zapušča Didóno, ik. m. po Vergilu (Aeneis IV, 362—92). Up: npr. P. Batoni (d. 1747, London, z. Brinsley Ford).

L: Pigler II (1956, p. 273).

en face (fr.), »naravnost v obraz« ali »od spredaj« ali »nasproti«, predvsem od spredaj predstavljen resp. dosledno čelno (frontalno) proti gledalcu obrnjen obraz, npr. pri →*portretu* (angl. *full face* in *in front*, hrv. *sučelice*, it. *di faccia* ali *di fronte*, nem. *in Vorderansicht* ali *von vorn* ali *in gerader Ansicht*).

Engebrechtsz, Cornelis (1468—1533), niz. slikar, r. in u. v Leidenu. S: npr. *Sv. Konstantin in sv. Helena* (Alte Pin.).

L: Friedländer X (1932); S. J. *Gudlaugsson* (Kindler II, 1965, s. v. — L!). — Cf. F. *Dülberg* (1899), P. R. *Wescher* (1924/25), R. H. *Wilenski* (1960 — L!).

Engelbrecht, Martin, nem. bakrorezec v Augsburgu. Joh. Andr. Pfeffel v Augsburgu je o. 1710/15 izd. njegovo vrsto Kreposti in Grehov: *XII. Ausserlesene Tugenden. In Anmuthigen Bildern ... wie auch XII. Abscheuliche Laster in Abschröckenden Bildern* ... Slednja je bila predloga M. B. Braunu za njegove sohe v →*Kuksu*.

L: Friedrich *Schott:* Der Augsburger Kupferstecher und Kunstverleger Martin Engelbrecht (Au 1924).

Enggass, Robert (1921—....), amer. um. zgodovinar, prom. z dis. *The religious paintings of Giovanni Battista Gaulli*.

B: ‚*Three Little Known Paintings from Gaulli's Early Years in Rome*' (GBA, 1959); *The Painting of Baciccio, Giovanni Battista Gauli: 1639—1709* (The Pennsylvania State UP 1964); ‚*Bernardino Ludovisi, I—III*' (BM, 1968).

Enlart, Camille (1862—1927), fr. arheolog in um. zgodovinar.

B: *Origines françaises de l'architecture gothique en Italie* (P 1894); *Monuments religieux de l'architecture romane ... dans la région picarde* (Amiens-P 1895); *L'art gothique et la Renaissance en Chypre* (2 knj., P 1899); *Manuel d'Archéologie française: depuis les temps mérovingiens jusqu'à la Renaissance, I: Architecture religieuse, II: Architecture civile et militaire, III: Le Costume* (P 1902—1904—1916; 2. & 3., rev. izd., I—II, 5 knj., P 1924—1932); *Rouen* (P 1904, »*Les villes d'art célèbres*«); ‚*Origines anglaises du style flamboyant*' (Bull. mon., 1906); *Le Musée de sculpture comparée du Trocadéro* (P 1911, »Les grandes institutions de France«); (& Camille Martin) *L'art gothique en France: l'architecture et la décoration, I—II* (P 1911—1925), (& id.) *La Renaissance en France: l'architecture et la décoration, I—II* (4 knj., P 1912?—1926); (& id.) *L'art roman en Italie: l'architecture et la décoration, I—II* (P 1912—1924); *Les monuments des Croisés dans le Royaume de Jérusalem* (2 knj., P 1925—1928).

L: Drevet (1954).

ENNS na Zgornjem Avstrijskem (nekd. rim. trdnjava in mesto *Lauriacum*, pozn. *Loriaca* in *Lorch*).

L: EWA II (1960, stp 158—59 — L!); Reclam A I (1961).

Enoh, 7. bibl. očak →*Henoh*

enorožec (lat. *unicornis*, angl. *the unicorn*, fr. *la licorne*, hrv. *jednorog*, nem. *das Einhorn*), ik. m., fantastična žival s konjsko glavo, vratom in trupom, jelenjimi nogami, levjim repom in dolgim rogom sredi čela. Zaradi izročila (→*Physiologus*), da ga je mogoče ujeti samó v naročju device, postal v srednjev. umetn. podoba devištva in nedolžnosti, itd. Up: npr. vrsti tapiserij *La Chasse à la licorne* (Cloisters) in *La Dame à la licorne* (1510, Cluny), Moretto (*Sv. Justina*, o. 1530, Ksthist. Mus.), Jean Duvet (*6 bakr.*, o. 1550), Domenichino (*freska*, Rim, Pal. Farnese). — Cf. s. v. *Lov na enorožca* & *Zemeljski raj*.

L: Carl *Cohn*, Zur literarischen Geschichte des Einhorns, I—II (Osterprogramm der elften Realschule zu Berlin, 1896—1897); Hellmuth *Graf:* Die Darstellungen der sakralen Einhorn-Jagd in der altdeutschen Kunst (dis. 1928 [Mü]); Odell *Shepard:* The Lore of the Unicorn (Bo-NY 1930); Ferguson (1954); Réau I (1955, p. 89—92, 105 & 118); Liselotte *Wehrhahn-Stauch*, Einhorn (RDK IV, 12. [48.] snopič, 1958 — L!); Schmidt IL (1962, p. 401—09, pos. repr. 188, 194, 218, 281 & 327); »US« 8 (1968, repr. p. 155); Liliane *Châtelet-Lange*, The Grotto of the Unicorn and the Garden of the Villa di Castello (AB, 1968); Andreas *Vizkelety*, Einhorn (LCI I, 1968 — L!); »PKG« 8 (1970, t. 141a). — Cf. P. *Ackerman* (1935), R. *Ettinghausen* (1950), J. G. T. *Graesse* (1850), C. G. *Jung* (1944 [1952]), K. *Künstle* (1928, p. 123—26 — L!), G. *Schönberger* (1935/36).

Enos, Setov sin →*deset biblijskih očakov*

Ensor, James (1860—1949), belg. (angl.-flam.) slikar in grafik. Starši imeli trgovino s spominki; z izjemo študija na ak. v Bruslju (1877—80) ves čas živel v Ostendeju. Začetnemu obdobju temnega realističnega slikarstva (do o. 1883) sledi uveljavljenje svetlih in živo pisanih barv, s katerimi je upodobljen nenavaden, grotesken svet mask in okostnjakov. Najpomembnejša slikarska dela, zaradi katerih ga imamo za enega izmed vélikih predhodnikov ekspresionizma, so nastala med letoma 1888 in 1892. S: *Kristusov vhod v Bruselj* (1888, Louis Franck Coll., London, kot posojilo v Antwerpnu). G: *Katedrala* (1886, cink.); *Smrt preganja množico* (1898); *Maščevanje Hopa Froga* (1898, jedk. & lito.).

L: *Croquez:* L'Oeuvre gravé de James Ensor (P 1935); Libby *Tannenbaum:* James Ensor (NY 1951); Dict peint mod (1954); Izložba grafike iz kolekcije Taevernier (Bruxelles) (Zgb 1960 [razst. kat., Kabinet grafike JAZU]). — Cf. H. H. *Arnason* (1968 ali 1969), P. *Fierens* (1943), P. *Haesaerts* (1957).

éntasis (grš.), »napetost«, *entáza*, tankočutno zaznamuje stebre → *dorskega reda*.

Éol ali *Éolus* (grš. *Aiolos*, lat. *Aeolus*), bog vetrov. Eden izmed njegovih 7 sinov je → *Sizif*.

L: Hunger (1955, p. 16—17).

Éol izpusti na Junónin ukaz vetrove (nem. *Aeolus läßt die Winde aus ihrer Höhle*), ik. m. po Vergilu (Aeneis I, 50—86). Up: npr. Francesco Albani (alegorija *Zrak* v vrsti → *Štirje elementi*, tondo, 1626/28, Torino, Gall. Sabauda).

L: Pigler II (1956, p. 268—69).

Éos (grš. *Eós*), boginja jutranje zarje, *Zora* (rim. → *Aurora*).

Ephrussi, Charles (1849—1905), fr. (ž.) um. zbiralec, mecen in pisec o umetn. R. v Odesi, u. v Parizu. Sour. (1885—1900) in z R. Marxom ur. (1900—1905) → *Gazette des Beaux-Arts*.

B: *Ueber Jacopo de' Barbari und das Heller'sche Altarbild von Dürer: Entgegung an M. Thausing ...* (W 1877); *Albert Dürer et ses Dessins* (P 1882).

L: JL II (1928); UJE (s. v.).

Epikur(os), (341—270 pred), grš. filozof, ki je v kršč. srednjem veku veljal za razuzdanca in krivoverca. Up: npr. ob nogah kreposti → *Temperantia* kot poosebitev nezmernosti (→ *Intemperantia*).

L: Alfred A. *Strnad* (LCI I, 1968, stp 654 — L!). — Cf. W. *Molsdorf* (1920, št. 967). — Obče: Vorländer I (1968 — L!).

epilepsija. Up: cf. s. v. *Valentin*.

Epimétej, grš. mit. oseba, titán, brat → *Prométeja* in → *Atlasa*, mož → *Pandóre*.

epitaf, spominska plošča umrlemu, vzidana v cerkv. steno (zun. ali znotraj) ali na slop v cerkvi. V strok. terminologiji moramo razločevati med pravim nagrob. (ki kot plošča pokriva grob ali stoji vrh groba) in epitafom, ki je od groba ločen. Motivno razločujemo med epitafi, ki kažejo umrlega ležečega in se zde kot navpično post. in vzidane nagrobne plošče (z vidika realnosti so enako nesmiselni kot pol stoječi liki umrlih na nagrobnih ploščah), pa »pravimi« epitafi, ki kažejo umrlega kot živega molilca (adoranta) v okviru nekega prizora, največkrat klečečega pred Marijo ali Križanim, velikokrat skupaj z družino (ti slednji naposled prevladajo). Na splošno poznamo epitafe od srede XIV. st. dalje, največ pa iz XVI. in XVII. st.

L: Marie *Lutze:* Das plastische Bildepitaph in Deutschland (Lpz 1931, dis.); Elisabeth *Gilmore:* Die Augsburger Andachtsepitaphien in Zusammenhang mit der monumentalen Plastik (Mn 1934); Ernst *Borgwardt:* Die Typen des mittelalterlichen Grabmals in Deutschland (Fr 1935, dis.); Michael *Meier:* Das spätmittelalterliche Wanddenkmal in Deutschland und den Niederlanden: Studien zur Typengeschichte des Epitaphs (Fr 1955, dis.); Alfred *Weckwerth*, Der Ursprung des Bildepitaphs: Übersicht über die vorliegende Literatur (ZfKg, 1957 — L! [dis. 1952, Gtg]); CevcS (1963); Panofsky Tomb (1964, zlasti p. 55 & 58). — Cf. E. *Cevc* (ZUZ nv VII, 1965; 1970), E. *Redslob* (1907), S. *Vrišer* (ZUZ nv VII, 1965).

Epstein, *Sir* **Jacob** (1880—1959), angl. (ž.) kipar, v mlajših letih kratek čas pripadal vorticizmu, odtlej pa realistična dela s slikovito obdelano površino; slaven zlasti kot portretist. R. v New Yorku, štud. v Parizu, od 1905 v Angliji. P: med bron. doprsji znanih osebnosti *Joseph Conrad* (1924, PMA), *Paul Robeson* (1928), *Albert Einstein* in *Chaim Weizmann* (oba 1933), *G. B. Shaw* (1934), *James Ramsay Macdonald* (1934, London, Nat. Portrait Gall.), *Haile Selassie* (1936), *Winston Churchill* (1946), *Pandit Nehru* (1949), *Thomas Stearns Eliot* (o. 1953, PMA).

B: avtobiogr.: *Let There Be Sculpture* (NY 1940; rev. & razš. izd.: *Epstein: an Autobiography*, NY 1955).

L: B. van *Dieren:* Epstein (L 1920); H. *Wellington:* Seventy-five drawings (L 1929); UJE (s. v.); BM (nov. 1959, p. 369); NCAB XLIV (1962); Richard *Buckle* (ed.): Epstein Drawings (L 1962); *id.:* Jacob Epstein: Sculptor (L 1963); ReadS (1964). — Cf. G. H. *Hamilton* (1967), B. S. *Myers* (II 1969, s. v. [tekst Albert *Elsen*]).

equus albus (resp. *rufus* resp. *niger* resp. *pállidus*) → *Štirje apokaliptični jezdeci*

Eráto, muza liričnega, zlasti ljubezenskega pesništva (cf. s. v. *devet muz*). Atribut: lira.

L: cf. B. *Berenson* (1968, repr. 1019).

Erazem (lat. *Erasmus*, fr. *Érasme de Gaëte* [izv. npr. *Arras*], it. *Erasmo*, nem. *Erasmus* [izv. npr. *Rasmus* in *Asmus*]), kršč. svetnik, mučenec (2. VI. — cf. s. v. *štirinajst priprošnjikov*), škof iz Antiohije. Atributi: žeblji ali šila za nohti, vitel ali vreteno s črevi — ker so mu po neki legendi, o katere nastanku se mnenja razhajajo, čreva z vitlom izvlekli iz telesa. Up: npr. Grünewald (*Sveta Erazem* [s potezami kard. Albrehta Brandenburškega] *in Mavricij*, lipov les, Alte Pin.), med predstavitvami mučeništva npr. D. Bouts (*triptih*, Leuven, Petrova c.), N. Poussin (Pin. Vat.).

L: Pigler I (1956, p. 427); Réau III/1 (1958, p. 437—40); Keller (1968, p. 180—81). — Cf. J. *Braun* (1943, stp 224—29), K. *Künstle* (1926, p. 211 ss).

Erazem Rotterdamski (1465—1536), humanist, r. v Rotterdamu, od 1492 dalje potoval po Italiji, Nemčiji, Franciji in Angliji, od 1520 v Baslu, od 1529 v Freiburgu i. Br., u. v Baslu. Njegovo *Hvalnico norosti* (orig. *Encomium moriae*) je ilustriral Holbein ml., njegov *Enchiridion militis Christiani* je bil predloga za Dürerjev bakr. → *Vitez, smrt in hudič*. Up: cf. s. v. *Dürer, Albrecht*; *Holbein, Hans, ml.*; *Massys, Quentin*.

L: cf. P. *Ganz* (1935), W. S. *Heckscher* (1967), G. *Marlier* (1954), E. *Panofsky* (*1969), H. A. *Schmid* (1931), E. *Tietze-Conrat* (1922).

das **Erbärmdebild** (nem.) → *Kristus trpin*

Erbslöh, Adolf (1881—1947), nem. slikar, r. v New Yorku, u. (65) v Irschenhausenu. Soust. t. i. *Neue Künstlervereinigung* (→ *Blauer Reiter*).

Erdmann, Kurt (1901—1964), nem. um. zgodovinar, raziskovalec umetn. Bližnjega vzh., zlasti perz. umetn. in orient. preprog. R. v Hamburgu, bil direktor islamskega odd. nekd. berlinskih drž. muz., u. v Berlinu.

B: ‚*Der Bogen: Eine Studie zur Geschichte der Architektur*' (Jb. f. Kw., 1929); *Das iranische Feuerheiligtum* (Lpz 1941); *Die Kunst Irans zur Zeit der Sasaniden* (Bl 1943; n. izd. 1969 — B!); ‚*Die universalgeschichtliche Stellung der sasanidischen Kunst*' (Saeculum, I, 1950); *Der orientalische Knüpfteppich* (T 1955; 3. izd. Tü 1965); *Die anatolische Karavansarays des 13. Jahrhunderts* (2 knj., Bl 1961, »Istanbuler Forsch.« 21); *Europa und der Orienttepich: Kleine Kulturgeschichte* (Bl-Mainz 1962).

Erehtéion → *Atene* (→ *Akropola*)

eremitaža (fr. *l'ermitage*), sprva puščavniška naselbina (lat. *eremitorium*), pozn., v baročni dobi, v umetni osamljenosti grajskih parkov postavljena stavba. Po eremitaži, ki si jo je dala sezidati Katarina Vél., dobil ime slavni muz. v → *Leningradu*.

L: Luisa *Hager*, Eremitage (RDK V, zv. 57/58, 1965).

Erenburg, Ilja (1891—1967), sovj. (ž.) pisatelj, r. v Kijevu, dolgo živel v Parizu in se mdr. poznal tudi s številnimi lik. umetniki (Léger, Modigliani, Picasso, Rivera, itn.); um. zbiralec.

B (za lik. umetn.): avtobiogr.: *Ljudi, godine, život, I—IV* (2 knj., Bgd 1962—1964).

ERFURT, mesto na Turínškem (NDR). Druga ob drůgi stojita *katedr.* (pravzaprav *Stiftskirche St. Marien*, sez. 1154—1472, v njej → *Wolframov svečnik*, med stavbno plastiko *Pametne in nespametne device* iz o. 1350) in *Severikirche* (sez. 1273—95).

L: K. *Mertens:* Der Dom zu Erfurt (2 knj., Bl 1955 — L!); H. *Goern:* Die gotischen Bildfenster im Dom zu Erfurt (D 1961); EWA VI (1962, stp 290—91 — L!); »PKG« 5 (1969, t. 320).

Erhart, Gregor (o. 1465—verj. 1540), nem. kipar in rezbar, sin Michaela Erharta (infra), 1494 se iz Ulma preselil v Augsburg. P: skupaj z očetom rezljani del **v. olt.* v nekd. benediktinski c. v → *Blaubeurenu* (1493—94), med drugimi deli, ki so mu atr., pa npr. s 3 akti ponazorjena *Alegorija minljivosti* (polihr. les, viš. 46 cm, o. 1500, Ksthist. Mus.) in z imenom *La* → *Belle Allemande* znani leseni kip Marije Magdalene v Louvru.

L: Gertrud *Otto:* Gregor Erhart (Bl 1943); Koepf (1964); »US« 8 (1968, f p. 201). — Cf. Th. *Müller* (Harm 1966), G. von der *Osten* (ib. 1969), W. *Pinder* (II 1929 v »HdKw«), etc.

Erhart, Michael, nem. kipar in rezbar, oče Gregorja Erharta (supra), dkm. v Ulmu 1469—1522. P: njegovo povsem nedvomno delo je *razpelo* v Mihaelovi c. v Schwäbisch Hallu (1494), sicer pa mu je mdr. atr. tudi *Marija zavetnica iz Ravensburga* (polihr. les, o. 1480, Dahlem).

L: Koepf (1964). — Cf. Th. *Müller* (Harm 1966).

Erihtón → *Najdenje Erihtóna*

erimantski merjasec, mit. ik. m.: žival, ki je pustošila okolico gore Erimantos, je Hêrakles z vrvjo ujel in jo živo spravil v Mikene (cf. *dvanajst Hêraklovih junaških dejanj* [4]).

Éris, grš. boginja prepira, sestra → *Aresa*, ki so jo bili pozabili povabiti na → *Svatbo Péleja in Tétide*.

Eriugena, Johannes, imen. tudi *Johannes Scottus* (angl. *John the Scot* ali John Scotus Erigena, fr. *Scot Érigène*), (o. 810/30—o. 877/80), srednjev. teolog in filozof, nekaj časa vodja pariške vis. šole, po naročilu → *Karla Plešastega* prev. v lat. jezik t. i. → *areopagitske spise*, npr. *De coelesti hierarchia* (860).

B: Migne PL CXXII.

L: EWA XIII (1967, stp 794); Vorländer I (1968 — L!). — Cf. E. *Panofsky* (Abbot Suger 1946).

erker → *pomòl*

Ermagora d'Aquileia (it.) → *Mohor in Fortunat*

Ermeneia → *Dionizij iz Furne*

Ermers, Max(imilian), (1881—1950), avstr. um. zgodovinar in sociolog, r. in u. na Dunaju, za nacizma v emigraciji.

B (um. zgod.): *Die Architekturen Raffaels in seinen Fresken, Tafelbildern und Teppichen* (Str 1909).

L: ÖG (1951); Kü (1954, *Totenliste*).

Erminia neguje ranjenega Tancreda, ik. m. po Tassovem epu *La Gerusalemme liberata* (XV, 103—114). Up: e. g. Poussin (Eremitaža in Birmingham).

L: Pigler II (1956, p. 454).

Erminoldov mojster (nem. *Meister des Erminoldus*, tudi *Meister der [Regensburger] Verkündigung*), pomemben nem. kipar konca XIII. st., imen. po svojem gl. delu, **nagrob. opata Erminolda* (cf. infra) iz 1283 v samostanski c. v Prüfeningu pri Regensburgu. Njegovo delo so tudi *Marija* in *angel Oznanjenja* v katedrali v Regensburgu (na slopih sečišča s prečno ladjo) in kip *sedečega sv. Petra* (Regensburg, Ulrichsmus.).

L: ThB XXXVII (1950, p. 93—94 [L!] & 342 — L!); G. *Schmidt*, Beiträge zum Erminoldomeister (ZfKw, 1957); Panofsky Tomb (1964, p. 54, repr. 68).

Erminoldus, prvi opat v Prüfeningu pri Regensburgu (1114—21), kršč. svetnik (6. I.). Up: cf. s. v. *Erminoldov mojster* (supra).

L: cf. J. *Braun* (1943).

Erni, Hans (1909—....), švic. slikar, risar, grafik in keramik, virtuozen dekorativen realist zaobljeno začrtanih ženskih aktov, konj, itd. G: npr. *Ugrabljenje Europe* (barvna lito., 1952).

L: Vollmer II (1955, s. v.); Erni (Lj 1960 [rk, MaGal, avg.]); J. *Beckelmann* (Kindler II, 1965, s. v. — L!).

Ernst, Max (1891—....), nem. slikar (in kipar). R. v Brühlu pri Kölnu, v Kölnu z Arpom in Baargeldom 1919 uvedel → *dadaizem*, od 1922 v Parizu, tam 1924 eden izmed utemeljiteljev surrealističnega gibanja; 1941—52 v ZDA. Mojster surrealističnega → *kolaža:* iz izrezkov, zvečine iz najbolj običajnih ilustracij, XIX. st. oblikoval v jedru spremenjene motive, običajno erotične in sadistične vsebine. Izd. več takih kolažnih »romanov«, npr. *La Femme 100 têtes* (1929 — izgovorjava kot *sans têtes*). S: npr. *Klobuk dela moža* (kolaž, svinčnik, črnilo, akvarel, 1920, MMA), *Celebes* (1921, London, z. Roland Penrose), *Pietà ali revolucija ponoči* (1923, ib.), *Ljudje ne bodo ničesar vedeli o tem* (1923, Tate), *Žena, starec in cvet* (1923/24, MMA), *Otroka, ki ju ogroža slavček* (*2 enfants menacés par un rossignol*, o, les, in lesena konstrukcija ib.), *Veliki gozd* (1927, Basel), *Poljub* (1927, Peggy Guggenheim), *Nimfa Eho* (1936, MMA), *Nasprotni papež* (manjša slika 1941 in večja 1942, obe Peggy Guggenheim), *Evropa po dežju* (1940 do 42, Hartford), itd. — P: *Sad dolgega izkustva* (polihr. relief, les in kovina, 1919), *Kralj šahira s kraljico* (bron, 1944, MMA [odlitek iz 1954]), *Parižanka* (1950).

B: *Beyond Painting and Other Writings by the Artist and his Friends* (NY 1948, izd. Robert Motherwell).

L: Max Ernst: Gemälde und Graphik, 1920—1950 (Brühl 1951 [rk, Brühl: Schloß Augustburg]); Patrick *Waldberg*, Le rire de Max Ernst (XXe siècle, 1957); SeuphorS (1961); ReadS (1964); H. *Read* (Kindler II, 1965, s. v. — L!). — Cf. (tudi s. v. *surrealizem*) W. *Haftmann* (4. izd. 1965; 1965), G. H. *Hamilton* (1967), W. S. *Rubin* (1961; 1969).

Ernst, Richard, avstr. um. zgodovinar, bil direktor *Österreichisches Mus. f. angewandte K.* na Dunaju.

B: *Beiträge zur Tafelmalerei Böhmens im XIV. und am Anfang des XV. Jahrhunderts* (Prag 1912, »Forsch. zur Kg. Böhmens« 6); ‚*Die Krummauer Madonna der k. k. Staatsgalerie*' (JCC, 1917); ‚*Die Klosterneuburger Madonna*' (Belv, 1924); (& E. Garger) *Die früh- und hochgotische Plastik des Stefansdomes* (Mn 1927).

Ernst ist das Leben, heiter ist die Kunst (»Življenje je resno, umetn. pa vesela«), znan citat iz 1. dela Schillerjeve trilogije o Wallensteinu, tj. iz prológa v *Wallensteins Lager* (1798).

ero mors tua, o mors; morsus tuus ero, inferne, bibl. citat (Oz 13, 14: vulgáti ustrezno v slov. prev. *Iztrgal jih bom iz oblasti podzemlja, rešil jih bom iz rok smrti*). Zač. besedila (*ERO MORS TVA O*) beremo na napisnem traku, ki ga drži prerok *Ozej* levo zgoraj ob prizoru → *Kristus v predpeklu* na → *Verdunskem oltarju.*

Êros, grš. bog ljubezni, krilati deček, ki s puščico zadene ljudi v srce in vname v njih ljubezen; sin Aresa in Afrodite resp. v rim. mitologiji *Amor* (ali Kupido) kot sin Marsa in Venere. Up: → *Amor zmagovalec*, → *Psihe*, → *Venera z Amorjem*, → *Venerina toaleta*, itd.

L: Hunger (1955, p. 108—10).

Êros in Psihe → *Psihe*

erotika v likovni umetnosti. V Evropi jo je posebno opaziti v t. i. »poznih« obdobjih (→ *helenizem*, pozna gotika, → *manierizem*, → *rokoko*, → *findesièclovska umetn.*). Priložnost za erotične prizore so nudili ant. mitologija (npr. Jupitrove in Venerine ljubezenske dogodivščine, pos. med mit. liki Dánaa, Leda, Diónisos in z njim povezani falični kult), nekateri bibl. motivi (Lot s hčerama, Putifarka, Samson in Dalila, Betsabeja, Suzana s starcema, itd.), žanr (srednjev. »kópeli«, pozn. npr. »neenake dvojice« in »vesele druščine«) in ilustracije ustreznih lit. del (npr.

Aristofan, Ovid, Longus, Tisoč in ena noč, Boccaccio, Aretino, Seigneur de Brantôme, La Fontaine, Giacomo Casanova, de Sade, itd.). Med evr. umetniki so ustvarili posebno značilna dela Correggio, Tizian, Giulio Romano, H. Gerhard, Rubens, Rembrandt, Boucher, Fragonard, Rodin, Klimt, Beardsley, Picasso, Schiele in Grosz, razni predstavniki → *surrealizma* (npr. Trouille, Delvaux, Magritte, Bellmer) in novejših smeri upodabljajoče umetn., med tistimi, ki so se tako rekoč specializirali na tem področju, pa v obd. XVIII.–XX. st. npr. Schall, Rops in Bayros.

L: Iconographie des estampes à sujets galants et des portraits de femmes célèbres par leur beauté (G: J. Gay & fils 1868); Havelock *Ellis:* Erotic Symbolism (NY 1906); G. *Vorberg:* Die Erotik der Antike in Kleinkunst und Keramik (Mn 1921); Hans *Licht:* Die Erotik in der griechischen Kunst (Z 1928); Leo *Schidorowitz* (izd.): Sittengeschichte der Kulturwelt und ihrer Entwicklung in Einzeldarstellungen (več knj., W-Lpz o. 1930); J. *Marcadé* & W. *Zschietzschmann:* Roma Amor: Studie über die erotische Darstellungen in der etruskisch-römischen Kunst (Genf 1961); Pierre *Grimal:* L'Amour à Rome (P 1963); J. *Fürstauer:* Eros im alten Orient (Stu 1965); *Lo Duca:* Die Erotik in der Kunst (Mn-W-Ba 1965); ‚Sex and Erotica' (EWA XII, 1966 — L!); Erotische Graphik von der Antike bis heute (Bn: H. M. Hieronimi 1966); Manfred *Lurker:* Bibliographie zur Symbolkunde, II (Ba-Ba 1966, p. 277 ss); *Lo Duca* (izd.): Das moderne Lexikon der Erotik von A-Z, I-X (Mn-W-Ba 1969 — L!); Theodore *Bowie* & Cornelia *Christensen* (izd.): Studies in Erotic Art (NY-L: Basic Books 1970 — tekst Theodore *Bowie*, Otto J. *Brendel*, Paul H. *Gebhard*, Robert *Rosenblum* & Leo *Steinberg*). — Cf. H. H. *Arnason* (1968 ali 1969, zlasti p. 628), G. *Dorfles* (Il Kitsch 1969), E. *Fuchs* (1904;1909—1912; 1920—1928), O. *Kurz* (1951), pos. tudi z. »Bibl. Internationale d'Erotologie« (P — med avtorji A. *Banach*, E. F. *Dehoi*, R. *Benayoun*, *Romi*, *Lo Duca*).

Erwin von Steinbach (u. 1318), arhitekt (vzdevek »von Steinbach« pozn.), ki ga je v XVIII. st. proslavila Goethejeva študija *Von deutscher Baukunst d. M. Erwin a Steinbach* (1773) in ki je dolgo veljal za arhitekta celotne katedrale v Strasbourgu ter takó predstavljal kar personifikacijo pojma »gotski stavbenik«.

L: Heinrich *Klotz:* Der Ostbau der Stiftskirche zu Wimpfen in Tal: Zum Frühwerk des Erwin von Steinbach (Mn-Bl 1967, »Kstwissenschaftliche Stud.« 39, dis. [Gtg 1963]). — Cf. M. *Mušič* (1965).

E. S., monogram → *Mojster E. S.*

Escher, Konrad (1882—....), švic. um. zgodovinar, prof. v Zürichu.

B: *Untersuchungen zur Geschichte der Wand- und Deckenmalerei in der Schweiz: vom IX. bis zum Anfang des XVI. Jahrhünderts* (Str 1907, »SdK« 71); *Barock und Klassizismus: Studien zur Geschichte der Architektur Roms* (Lpz 1910); *Die Miniaturen in den Basler Bibliotheken, Museen und Archiven*... (Ba 1917); ‚*Die Gemälde im Dogenpalast und ihre Bedeutung für das Barock*' (RepKw, 1919); *Die Malerei des 14. bis 16. Jahrhunderts in Mittel- und Unteritalien, I—II* (Bl/Nb 1922, »HdKw«); *Englische Kathedralen* (Z 1929).

Escherich, Mela (1877—....), nem. um. zgodovinarka, mdr. izd. 4 zv. v vrsti *Einblattdrucke des XV. Jahrhunderts* (Str 1916—23).

B: *Germanische Weltanschauung in der deutschen Kunst* (Bl 1906); *Die Schule von Köln* (Str 1907, »SdK« 89); *Ludwig Richter und seine Kunst* (Stu 1907, »Deutsche K.-Hefte« 3); ‚*Botticellis Primavera*' (RepKw, 1908); *Grünewald-Bibliographie* (*1489-Juni 1914*) (Str 1914, »SdK« 177); *Konrad Witz* (ib. 1916, »SdK« 183); *Hans Baldung-Grien: Bibliographie, 1509—1915* (ib. 1916, »SdK« 189).

Escholier, Raymond (1882—....), fr. pisec o umetn., r. v Parizu.

B: *Daumier: peintre et lithographe* (P 1923, »La Vie et l'Art Romantiques«); *Delacroix: Peintre, graveur, écrivain* (3 knj., P 1926—1929, ista z.); *Daumier* (P 1934, »Anciens et modernes«); *Gros, ses amis, ses élèves* (P 1936); *La peinture française: XXe siècle* (P 1937); *La peinture française: XIXe siècle* (2 knj., P 1941—1943); *Matisse, ce vivant* (P 1956); *Eugène Delacroix* (P 1963).

L: Drevet (1954).

el **ESCORIAL,** s celim imenom *Real Monasterio de San Lorenzo del Escorial*, orjaški graniten stavbni kompleks (hkrati kraljevska palača, samostan in zdaj muz.) na granitni ploščadi pogorja *Sierra da Guadarrama* 40 km severovzh. od Madrida: celoto v pravokotniku 207 × 161 m (tloris v obliki ražnja, »orodja« Lovrenčevega mučeništva) s 16 dvorišči je dal postaviti šp. kralj Filip II.; sez. 1563—84 (arh. Juan Bautista de Toledo, u. 1567, in za njim Juan de Herrera). S: mdr. zastopani Bosch (*Kronanje s trnjem*, les, o. 1510), Gerard David, Tizian (npr. *Margareta in zmaj*, 1552; *Janez Krst.*, o. 1560; *Sv. Hieronim*, o. 1560; *Kristus na križu*, o. 1565; *Mučeništvo sv. Lovrenca*, 1554/67), Tintoretto, Alonso Sanchez Coello (*Pater José de Sigüenza*, kronist Escoriala), el Greco (npr. *Mučeništvo sv. Mavricija in tebanske legije*, 1580/84), Ribera, Velázquez (*Jakobu prineso Jožefovo krvavo sukno*, 1530), Claudio Coello (*La Sagrada Forma*, 1684), itd. — P: mdr. zastopani Cellini (marm. *Kristus na križu*, d. 1562), Pompeo Leoni (**nagrobnika ces. Karla V.* in *kralja Filipa II.*), Domenico Guidi (*Kristus na križu*, pozlačen bron). — Bogata knjižnica s številnimi IR, tapiserije po Goyevih kartonih, itd.

L: Juan de *Contreras de Lozoya*: L'Escurial et la Granja (P 1965, »Musées et Monuments d'Europe«); EWA XIII (1967, stp 220—21 — L!); »CA« 2 (1967, št. 58), 26 (1969, št. 40), 32 (1969, št. 346, 415, 423, 453, 474); »US« 9 (1969, p. 124—25) Roland *Göock:*

Vsa čuda sveta (Lj 1969); »MdS« 55 (t. XII—XV & XVII).

eshatologija (grš.), religiozni »nauk o zadnjih rečeh«, in sicer takó v usodi posameznika kot svetá. Po raznih verah naj bi konec sveta napovedovala posebna znamenja. V kršč. religiji zajema eshatologija → *štiri poslednje reči:* → *smrt*, *sodbo* (cf. s. v. *Poslednja sodba*), *pekel* in *nebesa*, med smrtjo in Poslednjo sodbo pa naj bi se pokazala znamenja, napovedujoča konec sveta v skladu z *Razodetjem sv. Janeza* (→ *Apokalipsa*).

L: EWA IV (1961, stp 788—832 — L!).

Eskolska dolina → *Grozd iz obljubljene dežele*

Eskulápova palica (nem. *der Schlangenstab*), atribut Eskulápa (→ *Asklépios*) in simbol zdravstva sploh.

L (cf. s. v. *Bronasta kača*): J. *Schouten:* The Rod and Serpent of Asklepios: Symbol of Medicine (A 1967).

Eskvilin → *Rim*

El* **Espolio, ena izmed najslavnejših El Grecovih slik (o, pl, 285 × 173 cm, 1577—79, Toledo, katedr., zakristija), kompozicijsko in barvno nekonvencionalna rešitev ik. m. → *Kristusa slečejo*. Iz umetnikovega pozn. opusa poznamo številne replike in variante te slike (npr. Alte Pin.: 165 × 99 cm, o. 1590/95).

L: EWA VI (1962, stp 837). — Cf. K. *Clark* (1960), H. *Soehner* (1963), etc.

ESSEN (sev. Porénje, ZRN, cf. s. v. *Werden an der Ruhr*), zdaj mod. industrijsko mesto, se sprva razvijalo v senci nunskega samostana, ki so ga v dobi njegovega največjega kult. pomena (→ *otonska umetn.*) vodile znane opatice Matilda (*Mathilde* 973—1011), Zofija (*Sophia* 1011—39) in Teofanu (*Theophanu* 1039—56). **Katedrala* (*Dom* ali *Münsterkirche St. Maria*) mikavno združuje 3 različna stavbna obd., med njimi t. i. → *Westwerk* (dkč. o. 1060); tu najstar. ohranjeni kršč. **sedmeroramni svečnik* (o. 1000). V zakladnici znamenita → *Essenska madona* (infra), 4 *procesijski križi* opatic Matilde in Teofanu, npr. t. i. 1. *Matildin križ* iz 973/82 (viš. 44,5 cm: emajl, biseri in dragi kamni filigransko vdelani v zlato podlago; pod križem kača, na emajlni ploščici pod njo pa *Matilda* in njen brat *Oton* [*Otto*], vojvoda bavarski, u. 982), in *platnice evangeliarja opatice Teofanu* (zlato, dragi kamni, biseri in slonokoščeni relief, Köln o. 1050).

L: K. *Wilhelm-Kästner:* Das Münster in Essen (2. izd., Essen 1930); SwarzenskiR (1954); Walther *Zimmermann:* Das Münster zu Essen (Essen 1956, »Die Kstdenkmäler des Rheinlandes« [sup. 3]); Reclam N III (1959); EWA VI (1962, stp 279 — L!), X (1965, t. 468 & 470); »US« 7 (1968, repr. p. 155): Leonhard *Küppers* & Paul *Mikat:* Das Essener Münsterschatz (Essen 1966).

~ **Museum Folkwang** (*Bismarckstraße 64—66*). Zdajšnja stavba sez. 1956—60. S: med Nemci zastopani C. D. Friedrich (*Gorska pokrajina z mavrico*, o. 1809), Hodler (*Pomlad*, 1901), M. Liebermann, L. Corinth, Kirchner, itd., med ostalimi npr. Manet (*Pevec Faure kot Hamlet*, d. 1877), Cézanne (*Maison de Bellevue*, 1888/92), Renoir (*Lise s sončnikom*, d. [18]67; *Gospa Osthaus*, 1913), Gauguin (npr. *Jezdeci na obali*, d. 1902; »*Contes barbares*«, d. 1902; *Dekle s pahljačo*, d. 1902), van Gogh (npr. *Armand Roulin*, 1888; *Les bateaux amarrés*, 1888; *Vrt umobolnice v Saint-Rémyju*, 1889), Munch, Picasso in Mondrian.

L: Jedding (1961). — Cf. L. *Grote* (II s. a.).

***Essenska madona,** pomembno delo otonske umetn., najstar. obla plastika Marije z otrokom (z zlato pločevino prevlečeno jedro iz lipovine, filigran, dragi kamni in emajlne oči, viš. 74 cm, konec X. st., Essen, stolnična zakladnica). Marija kot *nova Eva* podaja Jezuščku jabolko; otrok s knj. Nove zaveze.

L: SwarzenskiR (1954, t. 39—40); »PKG« 5 (1969, t. XXV — L!). — Cf. P. *Kidson* (1968, repr. 28).

Essenski evangeliar (nem. *Evangeliar des Essener Münsterschatzes*), iluminiran rkp., katerega okras kaže merovinške (t. i. *ihtiomorfna* in *ornitoidska ornamentika*) in anglosaške sestavine (188 listov 34,5 × 23,5 cm, sev. Francija ali zah. Nemčija o. 800, Essen, Münsterschatz).

L: Karl der Große (1965, kat. št. 438). — Cf. B. *Bischoff* (Panorama 1965), H. *Schnitzler* (1952).

Essenwein, August Ottmar von (1831—1892), nem. arh., zgodovinar stavbarstva in muzealec, 1864 postal mestni gradbeni svetnik v Krakovu, 1866 pa direktor nürnberškega *Germanisches Nationalmuseum*.

B: *Die romanische und die gotische Baukunst, 1: Die Kriegsbaukunst* (Drm-Lpz-Stu 1889), *2: Wohnbau des Mittelalters* (ib. 1892); *Die Helme aus der Zeit vom zwölften bis zum Beginne des XVI. Jahrhunderts im Germanischen Museum* (Nü 1892).

L: ELU 2 (1962, s. v. — B!).

*d'***Este, Ercole I.,** vojvoda modenski in ferrarski (1471—1505), oče → *Izabele d'Este*. Up: npr. Sperandio (Ercole I. in njegova žena Eleonora Aragonska, *medalja*).

*d'***Este, Francesco I.** (1610—1658), vojvoda v Modeni. Up: npr. G. L. Bernini (*marm. *do-*

prsje, 1650—51, Modena, Gall., Mus. e Medagliere Estense), Velázquez (jeseni 1638, ib.).

Estera pred Asuerjem (fr. *La prière d'Esther*, it. *Ester innanzi ad Assuero*, nem. *Esther vor Ahasverus* ali *Esthers Fürbitte bei A.* ali *Esther bittet für die Juden*), bibl. ik. m. (Est 5, 1—3), v kršč. umetn. mdr. podoba Marijinega kronanja. Up: npr. K. Witz (*Heilspiegelaltar*, o. 1435, Basel), Burgkmair star. (d. 1528, Alte Pin.), Fr. Jelovšek (*freska* v kupoli, d. 1734, Lj [Kodeljevo], kapelica Codellijeve graščine Turn).

L: Pigler I (1956, p. 198—201); Réau II/1 (1956, p. 339). — Cf. Th. *Ehrenstein* (1923).

Esterina zgodba, ikonogr. motivi po eni izmed t. i. zg. bibl. knjig, *Esterini knj.* (abr. *Est*). Med lik. cikli npr. slike, s katerimi je okrasil mladi Filippino → *Lippi* (1472/82) poročni skrinji, ki sta bili do XIX. st. v florent. *Pal. Torrigiani: Estera prvič pred Asuerjem* (Chantilly), *Estera drugič pred Asuerjem* (Pariz, z. comtesse de Vogué), *Estera se odpravlja k Asuerju* (Vaduz) in → *Mardohejevo zmagoslavje* (ib.). To celoto dopolnjuje t. i. → *»Zapuščena«* z njeno posebno problematiko, sliko v Mus. Horne v Florenci (*Kraljica Vasti zapusti palačo*) pa je zaradi slabše kakovosti in razmerja figure z arhitekturo treba izločiti iz te vrste. — Cf. tudi *Aman*, *Amanov padec*, *Asuerjeva jeza* in *Obešenje Amana*.

L: Pigler I (1956, p. 198—203); Réau II/1 (1956, p. 335—41); Ingrid *Haug* & Leonie von *Wilckens*, Esther (RDK V, 61. zv., 1968, stp 48—88 — L!). — Cf. Th. *Ehrenstein* (1923), K. *Kahr* (dis.), K. *Künstle* (1928, p. 300—01), P. *Schubring* (1915).

Esterin zvitek, rkp. zvitek z masoretskim besedilom *Esterine knj.* (cf. supra s. v. *Esterina zgodba*), znan s hebr. imenom → *megila*, bran o → *purimu* in od nekdaj hranjen v raznovrstno okrašenih tókih valjaste oblike. Tudi sami pergamentni zvitki so bili velikokrat okrašeni z miniaturami. V nasprotju s *Toro* (→ *pentatévh*) so manjši in običajno pritrjeni na eno palico.

L: Karl *Schwarz*, Megillah (JL IV, 1927, stp 43—45); Rachel *Wischnitzer-Bernstein* (EJca VI, 1930, p. 810—14); *ead.*, Megillah (UJE 7, 1942, p. 438—40); E. M. *Namenyi* (RJA, 1961, stp 431—40); Min Jug (1964, kat. št. 141—43); MJ Hdb. (1964, p. 733). — Cf. J. *Gutmann* (1968—69 — L!).

estetika, »veda o lepem« (v tem smislu definicija šele od Kanta dalje), obča teorija o pogojih, bistvu in pojavnih oblikah umetniškega doživljanja in ustvarjanja (»teorija estetskega doživljanja«); do konca XIX. st. malone neločljivo povezana z zgod. umetn. Poleg drugih, ki so vplivali na sočasne estetske poglede (→ *filozofi, psihologi, itd.*), med predstavniki estetike v novejši dobi npr. Friedrich Theodor *Vischer* (1801—1887), Gustav Theodor *Fechner* (1807—1887), Robert *Zimmermann* (1824—1898), Konrad *Fiedler* (1841—1895), Johannes Immanuel *Volkelt* (1848—1930), Theodor *Lipps* (1851—1914), Max *Dessoir* (1867—1947), *Lukács* György (1885), itd.

L: Sodnik (1928); Bruyne I—III (1946); Gilbert-Kuhn (1953 [1967]); EWA V (1961, s. v. *Esthetics*); Kruno *Krstić* (ELU 2, 1962, s. v.); Rosario *Assunto:* Die Theorie des Schönen im Mittelalter (K 1963, »DuMont Dokumente« — L!). — Cf. R. *Assunto* (vse), E. *Grassi* (1962 — L!), F. *Stelè* (ZČ, 1953, p. 806—07), pos. strok. revije (e. g. *J Aesth*, *Jb. ÄKw*, *ZÄKw*, etc.).

Estienne, Charles, fr. lik. kritik in pisec o umetnosti; živi v Parizu.

B: *L'Art abstrait est-il un académisme* (P 1950); *Gauguin* (G: Sk 1953, »Le Goût« 1); *Van Gogh* (ib. 1953, »Le Goût« 2); *Le surréalisme* (P 1956, »Tendances de la peinture moderne«).

ESZTERGOM (lat. *Strigonium*, hrv. & slov. tudi *Ostrogon*), mesto ob Donavi na Madžarskem, po izročilu rojstni kraj sv. → *Štefana*, prvega madž. kralja, stara madž. prestolnica, ki so jo 1241 razrušili Mongoli (odtlej prestolnica *Buda*); tamkajšnji kanonik Evzebij 1252 ust. red → *pavlincev*. — Med um. zbirkami zlasti bogata *muz.* v nadškofijski palači in *stolnična zakladnica*.

L: EWA VII (1963, stp 760—61 — L!); Stele (1969).

et erit sepulcrum eius gloriosum, preroški citat iz Biblije (Iz 11, 10: v slov. prev. *in njegovo počivališče bo veličastno*), ki ga beremo na napisnem traku preroka *Izaije* levo zgoraj ob prizoru *Objokovanja* na → *Verdunskem olt.* (ker so to, 10. navpično vrsto 1331 dodali, sodi v resnici k naslednjemu prizoru → *sub gratia*, tj. *Polaganju v grob*).

etimasia (iz grš. *hetoimazein*, »pripravljati«, lat. *Vacua sedes*), za Kristusa sodnika pripravljeni (prazni) prestol kot ik. m. v biz. umetn. Up: npr. na mozaiku *Binkošti* v zah. kupoli Markove c. v Benetkah (zadnja četrt. XII. st.).

Et in Arcadia ego, Guercinova slika (1621/23, Rim, Gall. Corsini [stara atr.: Schedoni]), prva podoba s tem znamenitim napisom (s katerim Smrt sáma svareče opozarja: *Tudi v Arkadiji sem*, tj. v pomenu: *Celó sredi najbolj neskrbne sreče vladam*) in motivom, ki ju je »izumil« Giulio → *Rospigliosi*, pozn. papež Klemen IX.

L: cf. E. *Panofsky* (Meaning 1955), H. *Voss* (1911).

Et in Arcadia ego, ik. m., ki mu lahko sledimo od znamenitih upodobitev XVII. st. (cf. supra

& infra) do travestij → *findesièclovske umetn.* (e. g. Beardsleyeva risba v *The Savoy* 1896).

L: Max *Denzler*, »Et in Arcadia ego« (RDK V, 62. zv., 1969, stp 117—31 — L!). — Cf. E. *Panofsky* (& G. *Panofsky* *1968 — L!), W. *Weisbach* (1930).

***Et in Arcadia ego,** slavna Poussinova slika, imen. tudi *Arkadijski pastirji* (fr. *Les bergers d'Arcadie*, o, pl, 85 × 121 cm, o. 1638, Louvre): za razloček z umetnikovo star. ostvaritvijo tega motiva (o. 1630, Chatsworth) se je zdaj, v klasično uravnoteženi kompoziciji, pomen napisa (ki ga je tokrat treba — slovnično nepravilno — brati in prevajati: *Tudi jaz sem bil* [*živel*] *v Arkadiji*) in celote v jedru spremenil: dramatično srečanje s smrtjo (Guercino, supra, in Poussinova star. varianta) je zamenjalo otožno razmišljanje o preteklosti.

L: J. *Klein*, An Analysis of Poussin's »Et in Arcadia ego« (AB, 1937); EWA I (1959, t. 307); Kindler IV (1967, repr. p. 809). — Cf. (tudi s. v. *Poussin, Nicolas*) A. *Blunt* (1938), E. *Panofsky* (1936 — L!; *Meaning 1955 [rev. razprava iz 1936]).

Et invocabitis me et ibitis et orabitis me, et ego exaudiam vos (lat.), bibl. citat (Jer 29, 12: Če me boste klicali in boste prišli molit k meni, vas uslišim). Cf. s. v. *Apostolska vera.*

etruščanska umetnost, umetn. najpomembnejšega ljudstva na Apeninskem polotoku pred vzponom Rima, Etruščanov ali Etruskov, o katerih še vedno razpravljajo, ali so na ozemlje zdajšnje srednje Italije prišli iz Male Azije ali s severa ali pa so morda bili starosélci. Etr. umetn. se je ohranila z ostanki stavbnih spom. (ki kažejo najbolj izviren značaj), bolj ali manj grško vplivanega slikarstva in keramike pa kiparstva, ki se izraža tudi s poudarjeno linearno stilizacijo. Naturalizem nagrob. plastike iz žg. gline napoveduje pozn. rim. portretno umetn.

L: T. *Dohrn:* Die schwarzfigurigen etruskischen Vasen aus der zweiten Hälfte des 6. Jahrhunderts (Bl 1937, dis.); *id.*, Zur Geschichte des italisch-etruskischen Porträts (RM, LII, 1937); Franz *Altheim:* Der Ursprung der Etrusker (Ba-Ba 1950); Raymond *Bloch:* L'Art et la civilisation étrusques (P: Plon 1955, »Civilisations d'hier et d'aujourd'hui«); O. W. von *Vacano:* Die Etrusker: Werden und geistige Welt (Stu 1955); *id.:* Die Etrusker in der Welt der Antike (Reinbek 1957, »RDE«); T. *Dohrn:* Grundzüge etruskischer Kunst (Ba-Ba 1958, »Deutsche Beitr. zur Altertumswissenschaft« 8); Luisa *Banti:* Il mondo degli Etruschi (R 1960; n. izd. R 1968; nem. prev.: *Die Welt der Etrusker*, 2. izd., Stu 1962, »Große Kulturen der Frühzeit«); M. *Santangelo:* Museen und Baudenkmäler etruskischer Kunst (Mn 1961, »Galerien u. Kstdenkmäler Europas«); A. *Hus:* La Sculpture étrusque (P 1962); Mirko *Šeper*, Etrurija (ELU 2, 1962 — L!); E. H. *Richardson:* The Etruscans: Their Art and Civilization (Chi 1964); Studi in onore di Luisa Banti (R 1965); »PKG« 1—2 (1967 — L!); Raymond *Bloch:* Les Etrusques (P: Nagel 1969); »US« 4. — Cf. P. *Ducati* (1927; 1937; 1941; 1942), G. Q. *Giglioli* (1935), L. *Goldscheider* (1941), G. M. A. *Hanfmann* (1936; 1956), W. Hausenstein (1922), G. von *Kaschnitz-Weinberg* (1925; 1926), P. *Lavedan* (I 1949 — L!), G. A. *Mansuelli* (1963 [1965 — L!]), M. *Pallottino* (1940; 1947; G: Sk 1952; 1955; 1961), F. *Poulsen* (1922), W. *Zschietzschmann* (1964), pos. tudi rev. *Studi Etruschi.*

ETTAL, benediktinski samostan na Bavarskem, ki ga je 1330 ust. ces. Ludovik Bavarski. Samostanska (romarska) c. *St. Marien* ohranila v jedru svojo za obd. gotike povsem izredno centr. obliko iz 1330—70 (dvanajsterokotnik!), sicer pa na novo prez. v XVIII. st.: valovito pročelje z vogalnima stolpoma sez. Enrico Zuccalli, stavbo dkč. Jos. Schmuzer (njegova je kupola), notr. opremo pa so oskrbeli predvsem Joh. Bapt. Zimmermann (štukaturni okras), Joh. Jak. Zeiller (kupolna *freska* 1746), Martin Knoller (stropna *freska* v koru 1786) in Joh. Bapt. Straub (plastika).

L: Reclam N I (1959); EWA VI (1962, stp 244 — L!). — Cf. H. *Schnell* (1950).

Ettinghausen, Richard (1906—....), amer. um. zgodovinar, poznavalec islamske umetn. R. v Frankfurtu a. M., najprej služboval v berlinskih muzejih (islamski odd.), emigriral v ZDA, zdaj gl. kustos za umetn. Bližnjega vzh. v washingtonski *Freer Gall. of Art.*

B: ‚*Painting in the Fatimid Period: a Reconstruction*' (Ars Isl, 1942); *Studies in Muslim Iconography, 1: The Unicorn* (1950); ‚*Interaction and Integration in Islamic Art*' (G. E. von Grunebaum [izd.]: Unity and Variety in Muslim Civilization, Ch 1955); ‚*Early Realism in Islamic Art*' (Studi orientalistici in onore di Giorgio Levi Della Vida, I, R 1956); (& N. S. Ipsiroglu & S. Eyuboglu) *Turkey: Ancient Miniatures* (UNESCO 1961); *Arab Painting* (G: Sk 1962; fr. izd. *La Peinture Arabe*, ib., »Les Trésors de l'Asie« 4).

L: WWAA (1959).

Ettlinger, L(eopold) D(avid), (1913—....), angl. (ž.) um. zgodovinar. Prom. v Halleju, emigriral iz Nemčije v Anglijo, kustos asist. (1948—51) in kustos zbirke fotografij (1951—56) *Warburgovega inst.*, predavatelj in od 1959 dalje prof. na londonski univerzi.

B: ‚*Gottfried Semper und die Antike: Beiträge zur Kunstanschauung des deutschen Klassizismus* (1937, dis. [Halle]); ‚*The Duke of Wellington's Funeral Car*' (JWCI, 1939/40); ‚*The Pictorial Sources of Ripa's Historia*' (ib., 1950); ‚*A 13th Century View of Florence*' (BM, 1952); ‚*Pollaiuolo's Tomb of Sixtus IV*' (JWCI, 1953); ‚*Cephalus and Procris*' (RDK III, 1954); ‚*Ceres*' (ib.); ‚*Danae*' (ib.); ‚*Daphne*' (ib.); ‚*Diana*' (ib.); ‚*Diana von Ephesus*' (ib.); ‚*The Art of the Renaissance in Northern Europe*' (New Cambridge Modern History, I, 1957); ‚*Exemplum Doloris: Reflections on the Laocoön Group*' (Panofskyjev zb., 1961); *Art History Today* (L 1961); *The Sistine Chapel*

before Michelangelo: Religious Imagery and Papal Primacy (Ox 1965); ‚*Denkmal und Romantik: Bemerkungen zu Leo von Klenzes Walhalla*' (H. von Einemov zb., 1965); ‚*Pollaiuolo, Antonio and Piero*' (EWA XI, 1966); ‚*Muses and Liberal Arts: Two miniatures from Herrad of Landsberg's Hortus deliciarum*' (R. Wittkowerjev zb. II, 1967).

L: WW (1963).

Etty, William (1787—1849), angl. romantični slikar, r. in u. (62) v Yorku. S: mit. in zg. motivi, krajine, predvsem pa dovolj čutno občuteni in vsaj v tem pogledu v angl. slikarstvu XIX. st. pomembni ženski akti, mdr. *Pandora* (1824, Leeds, City Art Gall.), *Akt* (o. 1825, Tate), *Benečanke na oknu* (o. 1831, ib.), t. i. *Juditina trilogija* (Edinburgh), in sicer *Juditina služabnica pred šotorom* (1831), v sredi *Judita in Holofern* (1830) in des. *Judita pride iz šotora* (1830), *Odisej in Siréne* (1837, Manchester, City Art Gall.).

L: ThB XI (1915, s. v.); A. *Bowness* (Kindler II, 1965, s. v. — L!). — Cf. D. L. A. *Farr* (1958), W. *Gaunt* (& F. G. *Roe* 1943).

Etymologiae itd. (Izidor Seviljski), v cisterc. samostanu v Heilsbronnu o. 1178 napisan in s številnimi inicialami okrašen rkp. (f. 57v: celostranska miniatura: *Knjige stare in nove zaveze*). Zdaj: Erlangen, Universitätsbibl., Ms. 186.

Euadne, grš. mit. oseba. Vrgla se je v gorečo grmado svojega moža (*Kapaneus*), ki ga je bil zadel blisk. Up: npr. Jaspar Isac (*bakr.*, verj. po Caronu — cf. GBA, infra).

L: Grimal (1951, p. 155); Hunger (1955, p. 181); GBA (maj/jun. 1969, repr. 40 p. 297). — Cf. B. de *Vigenère* (e. g. 1637).

Eurítion (grš. *Euritíon*), kentaver, ki se je prvi spozabil na Peiritoovi svatbi. Cf. s. v. *Boj kentavrov in Lapítov*.

Európa, mit. oseba, hči feničanskega kralja Agenorja. Up: cf. s. v. *Ugrabljenje Europe*.

Europe, fr. levo usmerjeni literarni mesečnik, ust. 1923. Med posebnimi številkami je bila ena (1952) posvečena *Leonardu da Vinci*.

Eutêrpe ali *Evtêrpa*, muza glasbe in poezije (cf. s. v. *devet muz*). Atribut: dvojna flavta. Up: npr. La Hyre (d. 1648, MM), G. B. Tiepolo (o. 1755, Barcelona, Mus. de Arte).

Eva, po Bibliji (→ *Géneza*) prva žena (cf. s. v. *Adam in Eva* in *Ustvarjênje Eve*), v kršč. srednjev. umetn. velikokrat predstavljena kot nasprotje → *Marije*, »nove Eve«. Up: npr. doječa Eva nasproti Marije na → *Bernwardovih vratih v Hildesheimu* (1008/15); *Eva s kačo pod Marijo*, npr. Giuliano di Simone da Lucca (akt. proti koncu XIV. st. — 3 primeri), Carlo da Camerino (atr. — les, temp, zgodnje XV. st., CMA).

L: Ernst *Guldan:* Eva und Maria: Eine Antithese als Bildmotiv (Graz-K 1966 — L! [oc. Ewald M. *Vetter*, Kchr, 1967, p. 66 ss, & Peter *Bloch*, ZfKg, 1970, p. 76 ss]). — Cf. B. *Berenson* (1968, repr. 379—81), W. *Molsdorf* (1920, št. 784).

***Eva,** znamenit relief z vratne preklade sev. portala katedr. v → *Autunu* (kamen, 70 × 130 cm, o. 1120/30, Autun, Mus. Rolin), eden izmed najprepričljivejših ženskih aktov vis. srednjega veka in slavna podoba »ženske zvijačnosti«: Eva trga jabolko in se hkrati skriva med vejami — »kakor da bi plavala«.

L: »US« 7 (1968, p. 37).

Evadne → *Euadne*

evangeliár(ij) (lat. *Evangeliarium*, angl. *Gospel Book* ali *Gospels*, fr. *Évangéliaire*), kršč. cerkv. knjiga, ki združuje celotno besedilo vseh 4 *evangelijev*, v zgodnjesrednjev. umetn. najbolj pogosten iluminiran rkp. Med znanimi IR npr. **Codex Rossanensis* (o. 500, Rossano, Mus. Arcivescovile), **Avguštinov evangeliar* (konec VI. st., Cambridge [Anglija], Corpus Christi College Libr., Ms. 286), **Book of Durrow* (2. pol. VII. st., Dublin, Trinity College Libr., A. IV. 5), **Book of Lindisfarne* (o. 700, Br. Mus. Libr., Cotton Ms. Nero D. IV), **Sanktgallenski evangeliar* (o. 750/60, St. Gallen, Stiftsbibl., Cod. 51), → *Gundohinov evangeliar* (d. 754, Autun, Bibl. Municipale), → *Harleyev evangeliar* (790-a leta, Br. Mus. Libr., Harley Ms. 2788), **Dunajski evangeliar* (o. 800, Dunaj, Weltliche Schatzkammer der Hofburg), *Adin evangeliar* (o. 800, Trier, Stadtbibl.), **Book of Kells* (o. 800, Dublin, Trinity College Libr., A. I. 6), **Evangeliar iz Lorscha* (o. 810, cf. supra), **Evangeliar nadškofa Ebona iz Reimsa* (verj. pred 823, Epernay, Bibl. de la Ville), *Codex aureus iz St. Emmerama* (o. 870, München, Bayerische Staatsbibl.), **Ečmiadzinski evangeliar* (989, Erevan, Matenadaran), **»Evangeliar Otona III.«* (o. 1000, München, Bayerische Staatsbibl., Cod. lat. 4453), itd.

L: cf. S. *Beissel* (1906).

Evangeliar iz Centule, iluminiran rkp. → *dvorne šole Karla Vél.*, ki ga je bil Angilbert, laični opat Centule, daroval svojemu samostanu (škrlatno obarvan pergament, 35 × 24,5 cm, konec VIII. st., Abbeville, Bibl. Municipale). Med miniaturami in okrašenimi stranmi e. g. *Evangelist Matej* (f. 17b) in *Evangelist Luka* (f. 101b) pa stran s *Quoniam Quidem* (f. 102a).

L: cf. W. *Braunfels* (1968), H. *Holländer* (1969).

Evangeliar iz Echternacha (lat. *Codex Epternacensis*, angl. *Echternach Gospels*, fr. *Évangile d'Echternach*), eden izmed pomembnih anglosaško-irskih IR, nastal v Northumbrii konec VII. ali na zač. VIII. st., v samostanu →*Echternach* od njegove ustanovitve 698 dalje ali od posvetitve nove c. 704 (223 listov 33,5 × 26,5 cm, Bibl. Nat., Ms. lat. 9389). Miniature simbolov evangelistov: f. 18v (*simbol sv. Mateja: *imago hominis*), f. 75v (*simbol sv. Marka: *imago leonis*), f. 115v & 176v.

L: Cankar I/1 (2. izd. 1930, p. 105—06); Diringer Book (1958); EWA I (1959, stp 454 & t. 274); P. *McGurk*; Latin Gospel Books from A. D. 400 to A. D. 800 (P-Br-Anv-A 1961, »Les Publ. de Scriptorium« 5), Karl der Große (1965, kat. št. 395); »UF« 12 (1967); »US« 6 (1970, repr. p. 53). — Cf. S. *Beissel* (1906, p. 121—22), C. *Nordenfalk* (Sk 1957).

***Evangeliar iz Lorscha,** pomemben iluminiran rkp., najpoznejši primer →*dvorne šole Karla Vél.* (o. 810), takó kot njegove s slonokoščenima reliefoma okrašene platnice že dolgo razdeljen: I. del z evangelijema po Mateju in Marku v Romuniji (t. i. *Codex Aureus*, Alba Julia, Batthyáneum), II. del z evangelijem po Luki in Janezu pa v Rimu (124 listov 37,4 × 27,1 cm, Bibl. Vat., Pal. lat. 50), celota skupaj 476 str., v bogatem okrasnem okviru tudi vse dvokolonsko izpisano besedilo. Med miniaturami in posebno bogato okrašenimi str. v I. delu *kanonske table* (p. 24) in *Kristusovi predniki* (p. 27: 3-krat 13 prednikov pod Abrahamom, Davidom in Jehonijo kaže na Kristusa), *Maiestas Domini* pred zač. Matejevega evangelija (p. 36) in str. z *Liber generationis* (p. 37), v II. delu pa npr. *Janez Ev.* (f. 67b). — Relief prednjega dela platnic (C. d. V., Mus. Sacro) kaže *Kristusa zmagovalca nad levom in zmajem med arhangeloma*, spodaj *Tri modre pred Herodom* in njihov *Poklon*), hrbtni del (V. & A.) pa *Marijo z otrokom na prestolu med Zaharijo in Janezom Krst.*, spodaj *Rojstvo* in *Oznanjenje pastirjem.*

L: Karl d. Große (1965, kat. št. 418 & 521—22 [platnice]); *faks. (1967, spremna knj.: Wolfgang *Braunfels:* Das Lorscher Evangeliar, Mn 1967). — Cf. J. *Beckwith* (NY 1964), W. *Braunfels* (1968), W. *Koehler* (1958), F. *Mütherich* (1966), H. *Schnitzler* (1950), H. *Schrade* (1958).

Evangeliar iz Sainte-Chapelle, rkp. (o. 984, Bibl. Nat., Ms. lat. 8851), ki ga je iluminiral t. i. →*Mojster trierskega »Registrum Gregorii«* in ki so mu po Boecklerjevi domnevi nekoč pripadale →*platnice Zlatega kodeksa iz Echternacha* (zdaj Nürnberg).

L: »PKG« 5 (1969, t. 45 — L!); »US« 6 (1970, repr. p. 162). — Cf. C. *Nordenfalk* (Sk 1957).

Evangeliar iz Saint-Médarda v Soissonsu, v →*dvorni šoli Karla Vél.* v Aachnu nastali izredno razkošno iluminirani rkp. (239 listov, 36,2 × 26,7 cm, zač. IX. st., Bibl. Nat., Ms. Lat. 8850), izpisan v zlatu. Med miniaturami *Čaščenje jagnjeta* (f. 1v), *12 kanonskih tabel* (f. 7r—12v), podobe evangelistov (npr. *Marko*, f. 81v; *Janez*, f. 180v) itd., mdr. tudi →*Vodnjak življenja* (f. 6v), str. z inicialo na zač. Lukovega evangelija, *Quoniam quidem* (f. 124r).

L: Karl d. Große (1965, kat. št. 417 — L!). — Cf. J. *Beckwith* (NY 1964), W. *Koehler* (1958), H. *Martin* (1928 — L!), C. *Nordenfalk* (Sk 1957).

***Evangeliar Jana iz Opave,** nem. *Das Evangeliar des Johannes von Troppau*, pomemben iluminiran rkp., ki ga je spisal, poslikal in datiral 1368 →*Jan iz Opave* (pergament, 189 listov 37,5 × 25,6 cm, Dunaj, Österreichische Nationalbibl., Cod. 1182).

L: Europäische Kunst um 1400 (W 1962 [rk, Ksthist. Mus.], št. 169). — Cf. E. *Trenkler* (*faks. 1948 — L!).

Evangeliar kneza Miroslava → *Miroslavov evangeliar*

***Evangeliar nadškofa Ebona iz Reimsa,** pomemben iluminiran karolinški rkp., ki ga je Ebo daroval samostanu Hautvillers (lat. *Altumvillare*) pri Reimsu (178 listov 26 × 20,8 cm, Reims 816/35, verj. pred 823, Epernay, Bibl. de la Ville [Municipale], Ms. 1). Ekspresivne podobe evangelistov (f. 18v: *Matej*; f. 60v: *Marko*; f. 90v: *Luka*; f. 135v: *Janez Ev.*), ki so bližje miniaturam →*Utrechtskega psalterja* kot pa iluminacijam star. karolinških rkp., *12 kanonskih tabel* (f. 6r—11v) in *iniciale*.

L: Diringer Book (1958, p. 163—64); Karl d. Große (1965, kat. št. 481 — L!); Kulundžić (1967, repr. 142). — Cf. J. *Beckwith* (NY 1964), W. *Koehler* (1933), C. *Nordenfalk* (Sk 1957), itd.

Evangeliar opatice Hitde →*Hitdin evangeliar*

Evangeliar Otona II. ali III. v Aachnu (o. 983, Aachen, stolnična zakladnica). Med miniaturami lik →*Liutharja* (f. 15v) in *Oton II. ali III.* kot →*Hristomimetos*, tj. v mandorli, obdan s simboli evangelistov in na prestolu, ki ga nosi personifikacija Zemlje, pos. med evang. prizori pa npr. *Oznanjenje*, *Kristus pomiri vihar na morju* (Kristus dvakrat!) in *Neverni Tomaž.*

L: cf. J. *Baum* (1933, »HdKw«), J. *Beckwith* (NY 1964), H. *Schrade* (1958).

***Evangeliar Otona III. v Münchnu,** eden izmed najdragocenejših IR →*otonske umetn.* (pergament, 276 listov 33,4 × 24,2 cm, o. 1000, Mün-

chen, Bayerische Staatsbibl., Cod. lat. [Clm.] 4453 ali *Cim.* 58). Med miniaturami **Slavinia, Germania, Gallia in Roma se klanjajo* (f. 23v) na sosednjem listu predstavljenemu **ces. Otonu III. med 4 dostojanstveniki* (f. 24r), evangelisti kot navdahnjeni vidci (npr. f. 25v: *Matej*; f. 139v: **Luka*), *Poklon kraljev* (f. 29r), *Dominus flevit* (f. 188v), *Obujenje Lazarja* (f. 231v), *Slovesni vhod v Jeruzalem* (f. 234v), itd. Dragocene **platnice* z biz. slonokoščenim reliefom (*Marijina smrt*, pozno X. st.), biseri, dragimi kamni, itd.

L: RDK II (stp 1450—51); Bayerns (1960, kat. št. 224); EWA X (1965, t. 462); »US« 6 (1970, repr. p. 163—65). — Cf. J. *Baum* (1933, »HdKw«), J. *Beckwith* (NY 1964), C. *Nordenfalk* (Sk 1957).

Evangeliar v Bambergu, iluminiran rkp. (pergament, 206 listov 24,4 × 18,9 cm, v Kölnu sredi XI. st., Bamberg, Staatliche Bibl., Cod. 94). Posebno pomembna *miniatura* (f. 154v) kaže s sêrafoma obdanega Kristusa na zemeljski obli, ki jo obrobljajo z napisi in atributi zaznamovani → *štirje elementi:* Ogenj — *sonce*, Zrak — *luna*, Voda — *riba*, Zemlja — *otrok*.

L: Bayerns (1960, kat. št. 237); »PKG« 5 (1969, t. XV). — Cf. P. *Bloch* (& H. *Schnitzler* 1967).

evangelistar, kršč. cerkv. knj. z odlomki iz evangelijev (*knj. perikop*), ki jih duhovnik bere pri maši ob nedeljah in praznikih. IR: npr. → *Godeskalkov evangelistar* (781/783, Bibl. Nat., Nouv. Acq. lat. 1203), → *Codex Egberti* (o. 980/990, Trier, Stadtbibl., Cod. 24), → *Perikope Henrika II.* (1002/1014, München, Bayerische Staatsbibl., Cod. Lat. 4452), → *Utin kodeks* (1. četrt. XI. st., ib., Cod. Lat. 13601); cf. infra.

Evangelistar stolnice v Speyerju, iluminiran rkp. iz o. 1197 (pergament 33,3 × 25 cm, Karlsruhe, Badische Landesbibl., Bruchs. I). Med 12 celostr. miniaturami npr. f. 13r: zgoraj *Sen 3 kraljev*, spodaj *Trije kralji se po morju vračajo domov*.

L: Karl *Preisendanz* & Otto *Homburger* (uv): Das Evangelistar des Speyerer Domes (Lpz 1930); »PKG« 5 (1969, t. LXIV — L!).

evangeljska stran (nem. *die Evangelienseite*) je v kršč. cerkvah sev. stran cerkve in olt., ker mašnik tu bere evangelij; tudi *ženska stran*, ker so od srednjega veka dalje morale žene sedeti na tej strani.

evangeljski prizori kažejo Jezusovo mladost (I), javno delovanje (II), trpljenje in smrt (III — cf. s. v. *pasijón*) in dogodke od vstajenja do Vnebohoda (IV). To so zlasti (cf. s. v.): *Oznanjenje*, *Obiskovanje*, *Rojstvo*, *Oznanjenje pastirjem*, *Čaščenje pastirjev*, *Poklon treh modrih* (kraljev), *Obrezovanje*, *Predstavitev v templju*, *Beg v Egipt*, *Pokol nedolžnih otrok*, *Dvanajstletni Jezus med učitelji* (vse I); *Krst v Jordanu*, *Skušanje Kristusa*, *Poklicanje prvih apostolov*, *Svatba v Kani*, *Kristus in stotnik*, *Ozdravljenje Petrove tašče*, *Kristus pomiri vihar na morju*, *Ozdravljenje obsedenca*, *Ozdravljenje mrtvoudnega*, *Poklicanje sv. Mateja*, *Ozdravljenje krvotočne žene*, *Obujenje Jairove hčere*, *Obujenje mladeniča iz Naima*, *Mož s suho roko*, *Kananéjska mati*, *Spremenjenje na gori*, *Kristus pri Marti in Mariji*, *Obujenje Lazarja*, *Učenca najdeta oslico z žrebetom*, *Slovesni vhod v Jeruzalem*, *Dominus flevit*, *Jezus očisti tempelj*, *Davčni novec* (II); *Umivanje nog*, *Zadnja večerja*, *Oljska gora*, *Kristusa primejo*, *Petrova zatajitev*, *Pilat si umiva roke*, *Bičanje*, *Kronanje s trnjem*, *Ecce homo*, *Kristus nese križ*, *Križanje*, *Polaganje v grob* (III); *Vstajenje*, *Noli me tangere*, *Večerja v Emavsu*, *Kristus se prikaže apostolom pri zaprtih durih*, *Neverni Tomaž*, *Vnebohod* (IV). — Cf. s. v. *Prilika o …*

Evans, (*Sir*) **Arthur John** (1851—1941), angl. arheolog, 1884—1908 direktor *Ashmolean Mus.* v Oxfordu, od 1900 dalje izkopaval na Kreti, od 1909 prof. na univ. v Oxfordu, tam u. (90).

B: *Antiquarian Researches in Illyricum, I—IV* (Westminster 1883—1885); *Scripta Minoa* (2 knj., Ox 1909—1952); *The Palace of Minos* (6 knj., 1921—1935, Index 1936).

L: J. L. *Myres* (Proc. Br. Ac., 1941 — B!). — Cf. C. W. *Ceram* (1956), A. *Michaelis* (1906).

Evans, Joan (1893—….), angl. um. zgodovinarka, prom. v Oxfordu in Londonu.

B: *English Jewellery: from the fifth century A. D. to 1800* (L 1921); *Magical Jewels of the Middle Ages and the Renaissance, Particulary in England* (Ox 1922); *Life in Mediaeval France* (L 1925; rev. izd. 1957; nem. izd. *Das Leben im mittelalterlichen Frankreich*, K 1960); *Monastic Life at Cluny: 910—1157* (L: Ox UP 1931); *Pattern: a Study of Ornament in Western Europe from 1180 to 1900* (2 knj., Ox 1931); *The Romanesque Architecture of the Order of Cluny* (C 1938); *Taste and Temperament* (NY 1939); *Time and Chance: the story of Artur Evans and his forbears* (L-NY itd. 1943); *Art in Medieval France, 987—1498: A Study in Patronage* (L-NY-Trt: Ox UP 1948; 2. izd. 1952); *English Art: 1307—1461* (Ox 1949, »The Oxford Hist. of English Art« 5); ‚*Prototype of the Eleanor crosses*' (BM, 1949); *Cluniac Art of the Romanesque Period* (C: UP 1950); *Style in Ornament* (L-NY: Ox UP 1950); *Dress in Mediaeval France* (Ox 1952); *A History of Jewellery: 1100—1870* (L 1953); *John Ruskin* (NY: Ox UP 1954); *A History of the Society of Antiquaries* (Ox L 1956); (izd.) *The Lamp of Beauty: Writings on Art by John Ruskin* (L 1959); *Prelude and Fuge: An Autobiography* (L 1964); *Monastic Architecture in France from the Renaissance to the Revolution* (C: UP 1964); (izd.)

The Flowering of the Middle Ages (L 1966; nem. izd. *Blüte des Mittelalters*, Mn-Z 1966).

L: AWWW (1960); WWA (1962; 1964).

Evenepoel, Henri (1872—1899), belg. slikar. R. v Nici, od 1892 dalje v Parizu (1897—98 krajši čas v Alžiru), v Parizu tudi u. (27). S: npr. *Avtp. v profilu* (d. [18]95, Bruxelles), *Henriette z v. klobukom* (d. [18]99, ib.), *Španec v Parizu* (d. 1899, Gent, Museum voor Schone Kunsten).

L: Franz *Hellens:* Henri Evenepoel (Anv 1947, »MAB«); Charles *De Maeyer* (Fierens Dict., 1950, s. v. — L!). — Cf. R. *Genaille* (1958), P. *Haesaerts* (& L. *Haesaerts* 1931 & 1932; 1941; 1943).

Everdingen, Allaert van (1621—1675), hol. slikar in grafik (jedk.), krajinar. R. v Alkmaarju, akt. na Švedskem, nato v Haarlemu in A'damu, tam u. (54). S Švedskega so njegovi motivi *gorskih hudournikov*, ki jih je po njem povzel tudi Jacob van → *Ruisdael* in ki odmevajo še v slikarstvu XIX. st., mdr. tudi pri našem Antonu Karingerju.

L: Hall Por (1963). — Cf. W. *Stechow* (1966).

Evers, Hans Gerhard (1900—....), nem. um. zgodovinar. Prom. 1924 v Göttingenu (*Studien zu Winckelmanns Stil*), učil na univ. v Münchnu, nato prof. za um. zgod. na *TeH* v Darmstadtu (ord. 1950, em. 1968).

B: *Staat aus dem Stein: Ägyptische Plastik des Mittleren Reiches* (2 knj., Mn 1929); *Tod, Macht und Raum als Bereiche der Architektur* (Mn 1939); *Peter Paul Rubens* (Mn 1942); *Rubens und sein Werk: Neue Forschung* (Brüssel 1943); *Die Engelsbrücke in Rom* (Bl 1948); ‚*Die acht Seiten der spätgotischen Skulptur*' (Gerkejev zb., 1962); ‚*Historismus*' (Historismus u. bildende K., Mn 1965 [»Stud. zur K. des 19. Jahrhunderts« 1]); *Vom Historismus zum Funktionalismus* (Ba-Ba 1967, »K. der Welt«).

Everyman, znamenita angl. moralitéta, tj. poznosrednjev. nravstveno alegorična igra, v kateri so nastopajoče osebe personifikacije: »Slehernik«, ki ga je poklicala Smrt, spozna, da ga bodo od njegovih prijateljev (Tovarištvo, Znanje, Lepota) spremljala samó Dobra dela (mod. varianta Hoffmansthalov *Jedermann*). Up: med neposrednimi ilustracijami npr. naslovni *lesor*. londonske izd. (J. Scottov tisk) iz o. 1510, med »posrednimi ilustracijami« → *mrtvaški ples*.

L: cf. S. *Cosacchi* (s. v. *Kozáky*, 1965).

Evharistija, v prvotnem pomenu *zahvala* (njena personifikacija npr. na dedikacijski podobi → *Dunajskega Dioskurida*, o. 500/10); pri starih kristjanih še zahvalna molitev po skupni večerji, pozn. pa v kršč. veri t. i. → *Rešnje telo* resp. najsvetejši zakrament (→ *sedem zakramentov*).

evigilabunt alii in vitam aeternam, et alii in oprobrium, bibl. citat (Dan 12, 2: *nekateri [se bodo prebudili] za večno življenje, drugi za sramoto*). Cf. s. v. *Apostolska vera* (prerok Danijel ob apostolu Matiji).

Evlalija, kršč. svetnica, po šp. → *martirologiju* pravzaprav dve, t. i. *Eulalia Barcinonensis* (E. Barcelonska, 12. II.) in t. i. *Eulalia Emeritensis* (E. Meridska, 10. X.). Atribut: → *Andrejev križ*, pálmova veja, itd. Up: npr. L. Dalmau (na → *Retablo de los Concelleres*, d. 1445, Barcelona, Mus. de arte de Cataluña).

L: Mille santi (1931); Réau III/1 (1958, p. 462—63).

evropska umetnost. Zaradi temeljno različnega zg. in slogovnega razvoja lik. umetn. v vzh. in zah. Evropi od VI. pa do XVIII. st. pos. obravnavamo → *bizantinsko umetn.* in → *zahodnoevr. umetn.* Temu ustrezno se deli tudi umzg. lit.

Evstahij (lat. *Eustachius*, angl. *Eustace*, fr. *Eustache*, *it. Eustachio*, beneška izv. *Stae*, *kršč. svetnik (20. IX.), po legendi poveljnik ces. Trajana, ugledal bleščeče razpelo med rogovi jelena, ki ga je zasledoval na lovu (cf. s. v. *Hubert*). Up: npr. Pisanello (Nat. Gall.), Dürer (na krilu → *Paumgartnerjevega olt.*, Alte Pin.; *bakr.*, o. 1501), Cornelis Cort (*bakr.*, d. 1573 — po Girolamu Muzianu).

L: Réau III/1 (1958, p. 468—71 — L!); BM (avg. 1966, repr. 48). — Cf. J. *Braun* (1943, stp 240—43).

Evtêrpa → *Eutêrpe*

Evtimij Véliki, srb. *Jevtimije* (377—473), svetnik vzh. krščanstva (20. I.), puščavnik.

L: Réau III/1 (1958, p. 473); SSS (1966); LS I (1968, p. 216—20).

Evzebij iz Cezareje → *kanonske table*

Exat 51 (»eksperimentalni ateljé«), avantgardna lik. skupina, ki so jo 1951 v Zgb ustanovili Božidar *Rašica* (1912), Vjenceslav *Richter* (1917), Ivan *Picelj* (1924) in Aleksandar *Srnec* (1924).

L: ELU III (1964, p. 672) & IV (1966, p. 58, 93 & 301).

Exegi monumentum aere perennius, »*Dovršil sem spomenik, trajnejši od brona*«, ponosne Horacove besede (Ode III, 30, 1), ki so jih tudi lik. umetniki ponavljali in variirali (cf. infra).

Exegit quinquemestri spatio Albertus Durer Germanus, Dürerjev samozavestni podpis na njegovem *Rožnovenskem prazniku* (d. 1506, Praha), ki pa se ne ujema povsem z resnico, zakaj

slika je umetnika zaposlila dljè: začel jo je 7. febr. 1506, dkč. pa med 18. avg. in 8. sept. 1506.

L: cf. E. *Panofsky* (1943 [1948; 1955]).

Exekias → *Eksekias*

ex libris (lat.), »iz knjig«, *ekslíbris*, tj. grafično oblikovano lastniško znamenje v knjigi: listek, nalepljen na prvo notr. stran knj. platnic. Ekslibrise, ki jih poznamo od poznega XV. st. dalje, so prispevali številni pomembni umetniki, mdr. Albrecht *Dürer*, *Cranach star.*, *Holbein ml.*, brata *Beham*, *Solis*, *Boucher*, *Piranesi*, *Chodowiecki*, itd., pos. med Slovenci npr. t. i. Vesnani (H. *Smrekar*, M. *Gaspari* idr.), *Jakac*, *Maleš*, *Justin*, *Debenjak*, itn. V Lj 1967 ust. društvo ljubiteljev drobne grafike *Exlibris Slovenija* (razstave od 1967 v Škofji Loki dalje).

L: ELU 2 (1962, s. v. — L!); EWA VI (1962, p. 711—12 & 717 — L!; t. 423 zgoraj).

EXTERNSTEINE pri Hornu na Vestfalskem (ZRN), tj. v Tevtoburškem lesu ob cesti iz Paderborna v Detmold. Na mestu, kjer so bila že stara germanska svetišča in pozn. kršč. puščavniki, na zun. steni votlinske kapele (posv. 1115) v živo peščenčevo skalo vklesano mogočno **Snemanje s križa* (viš. 5,5 m, 1115/30): zgoraj Bog oče s Kristusovo dušo, ob straneh Sonce in Luna, ki si zakrivata obraz, spodaj Adam in Eva s kačo.

L: A. *Fuchs:* Im Streit um die Externsteine: Ihre Bedeutung als christliche Kultstätte (Paderborn 1934); F. Focke: Beiträge zur Geschichte der Externsteine (Stu-Bl 1943); Reclam N III (1959); EWA VI (1962, stp 279—80), XII (1966, stp 413); Hans *Gsänger:* Die Externsteine: Mysterienstätten der Menschheit (Fr 1964); »US« 7 (1968, f p. 142). — Cf. O. *Schmitt* (1951).

Ey, Johanna, r. *Stocken* (1864—1947), nem. um. trgovka v Düsseldorfu, znana kot *Mutter Ey*. Brez šolske izobrazbe, a s posluhom za mod. umetn. Med »njenimi« umetniki, ki so jo tudi velikokrat portretirali, so bili Max Ernst, Otto Dix, Otto Pankok, Gert Wollheim in Jankel Adler; 1933 njena gal. zaprta. Up:. O. *Dix* (1924; zas. z., Krefeld).

L: Anna *Klapheck* (NDB 4, 1959, s. v.).

Eyck, Hubert van (u. 18. XI. 1426), niz. slikar (brat Jana van Eycka, infra), čigar življenje in delo sta dkm. samó po kopiji napisa na njegovem nagrob. in znanih heksametrih na → *Gentskem olt.*, po katerih ga je on zač.; morda pa ga omenjajo še nekateri arhivski podatki iz 1425—26 v Gentu (mojster *Luberecht* pa *Ubrechts* in *Hubrechte*). Kljub vsem prizadevanjem, da bi določili njegov slikarski opus in pos. delež na Gentskem olt., so vse atribucije slej ko prej hipotetične. Med rkp. miniaturami naj bi ga med sicer Janu van Eycku atr. deli »roke G« v → *Torinskem horariju* predstavljala *Virgo inter Virgines* (f. 59) in v → *Milansko-torinskem horariju* miniatura *Najdenje pravega križa*; med tablami *Tri Marije ob grobu* (Rotterdam), na Gentskem olt. zlasti t. i. *praznično lice* (z izjemo *Adama* in *Eve*), med risbami pa *Poklon kraljev* (Rijskmus.).

L: cf. infra s. v. *Eyck, Jan van.*

Eyck, Jan van (morda o. 1390—1441), niz. slikar, ob (očitno star.) Robertu → *Campinu* in (očitno ml.) → *Rogierju van der Weyden* največji pionir realizma v severnoevr. in pos. niz. slikarstvu XV. st.; odlikuje ga najbolj prepričljivo in najbolj nadrobno obnavljanje najrazličnejših snovnosti (snovna iluzija blaga in kože, slehernega delca kostumov, notr. opreme itn.) in hkrati posebno bogat → *prikriti simbolizem*. Morda delal že za hol. grofa Viljema IV. Bavarskega (u. 1417 — ovekovečen med → *Jezdeci na morskem obrežju* v *Torinskem horariju*?), vsekakor pa za njegovega ml. brata, Janeza Bavarskega v Haagu 1422—24; od 1425 dalje v službi burg. vojvode → *Filipa Dobrega*, 1426, 1427 in 1428—29 na zaupnih potovanjih zanj, tretjič z odposlanstvom, ki je privedlo Filipovo nevesto, hčerko port. kralja princeso Izabelo. M (o. 1420/25?): atr. v → *Torinskem horariju* zlasti *Kristusa primejo* (f. 24), *Julijan pelje z barko Kristusa čez reko* (f. 55v) in **Jezdeci na morskem obrežju* (f. 59v), v → *Milansko-torinskem horariju* pa *Rojstvo Janeza Krst.* (f. 93v), *Maša zadušnica* (f. 116) in tudi Hubertu (cf. supra) pripisovano *Najdenje pravega križa* (f. 118v). — S: *Kalvarija* in *Poslednja sodba* (krili triptiha, MM), *Marija v cerkvi* (les, o. 1425, Dahlem), *Stigmatizacija Frančiška As.* (les, na Portugalskem 1428/29?, PMA Johnson [kopija iz sredine XV. st. Torino, Gall. Sabauda]), *Kristus na križu med Marijo in Janezom Ev.* (pl [prej les], Dahlem), po bratu Hubertu začeti znameniti → *Gentski olt.* (dkč. in d. 1432, Gent, katedr. [celota tam spet od nov. 1920 dalje, 11. aprila 1934 pa bila ukradena tabla *Pravičnih sodnikov*]), *Portret zlatarja* (les, o. 1430, Bukarešta), t. i. *Kard. Nicola Albergati* (les, 1431/32, Ksthist. Mus., pripravljalna risba v dresdenskem Kupferstichkabinett), t. i. *Timoteos* (les, d. 10. X. 1432, Nat. Gall.), *Portret moža z rdečim turbanom* (avtp.?, les, d. 21. X. 1433, ib.), t. i. *Madona iz Ince Halla* (les, d. 1433, Melbourne, Nat. Gall. of Victoria), **Arnolfini in njegova žena* (les, d. 1434, ib.), **Ma-*

dona kanclerja Rolina (les, o. 1435, Louvre), *Oznanjenje* (pl [prej les], o. 1435, Washington), *Baudouin de Lannoy* (les, o. 1435, Dahlem), *Giovanni Arnolfini* (les, o. 1435, ib.), **Madona kanonika van der Paele* (les, d. 1436, Brugge), *Jan de Leeuw* (les, d. 1436, Ksthist. Mus.), *Madona iz Lucce* (les, o. 1436, Städel), *Oznanjenje* (tabli, grisaille, o. 1436, Thyssen), triptih z *Madono* (srednja tabla), *donatorjem in sv. Mihaelom* (des.) in *Katarino Aleksandrijsko* (d. 1437, Dresden), *Sv. Barbara* (les, risba, d. 1437, Antwerpen), *Margareta van Eyck* (portret slikarjeve žene, les, d. 1439, Brugge), *Marija pri vodnjaku* (les, d. 1439, Antwerpen), *Madona med sv. Barbaro, kartuzijancem Janom Vosom in Elizabeto Ogrsko* (les, dkč. P. Christus 1441/1443, Frick); med atr. deli tudi → *Friedsamovo Oznanjenje* (MM) in → *Vodnjak življenja* (Prado in Oberlin).

L: Friedländer I (1924) & XIV (1937); Ludwig *Scheewe:* Hubert und Jan van Eyck: Ihre literarische Würdigung bis ins 18. Jahrhundert (Haag 1933); *id.*, Die Eyck-Literatur der beiden letzten Jahre (ZfKg, 1934); Alexandre *Ziloty:* La Découverte de Jean van Eyck et l'Evolution du Procédé de la Peinture à l'Huile du Moyen-Age à nos jours (P 1941; 2. izd. P 1947); A. H. *Cornette:* De Portretten van Jan van Eyck (Antw 1947); Cankar III/2 (1951); *Panofsky Neth (1953); Otto *Kurz* (EWA V, 1961, s. v. — L!); H. Gerson (Kindler II, 1965, s. v. — L!); Raffaello *Brignetti* (uv) & Giorgio T. Faggin (kat.): L'opera completa dei Van Eyck (Mi 1968, »CA« 17). — Cf. L. von *Baldass* (*1952 — L!), K. *Bauch* (1963), M. *Baxandall* (1964), H. *Beenken* (1941), W. M. *Conway* (1921); P. *Coremans* (1945; 1951; 1953), M. *Davies* (1945 [1955]), V. *Denis* (1954), P. *Durrieu* (1902; 1903), J. A. *Duverger* (1932; 1936), M. *Dvořák* (*1904 [1925]), M. J. *Friedländer* (I 1967), L. *Kaemmerer* (1898), Th. *Musper* (1948), P. *Post* (npr. 1919; 1952), É. *Renders* (1933; 1935; 1950). A. *Schmarsow* (1924), W. *Stechow* (1966), Ch. de *Tolnay* (1938; 1939), K. *Voll* (1900), G. F. *Waagen* (1822), W. H. J. *Weale* (1908; 1912).

Eydoux, Henri-Paul (1907—....), fr. pisec o lik. umetn.

B: *Die Zisterzienserabtei Bebenhausen* (Tü 1950); *L'architecture des églises cisterciennes d'Allemagne* (P 1952); *À la recherche des mondes perdus: les grandes découvertes archéologiques* (P 1967, »Livres-cadeaux«).

Eye, (Johann Ludolf) August von (1825—1896), nem. um. zgodovinar, kustos in bibliotekar v Dresdenu, mdr. raziskoval Dürerjevo življenje in delo.

B: *Das germanische Museum* ([= Nürnberg] Lpz 1853); (& Jac. Falke) *Kunst und Leben der Vorzeit* (2 knj., Nü 1858; 3. izd. 1868); *Leben und Wirken Albrecht Dürers* (Nördlingen 1860); *Dürer's Handzeichnungen in der Kgl. Bibliothek zu Dresden* (Nü 1871); *Albrecht Dürer's Leben und künstlerische Thätigkeit...* (Wandsbeck 1892).

Ezav prosi Jakoba za blagoslov (it. *Isacco respinge Esaù*), bibl. ik. m. (1 Mojz 27, 30—40): Ezav se je vrnil z lova, ko je bil Izak že blagoslovil mlajšega sina (cf. s. v. *Izak blagoslovi Jakoba*). Up: npr. Giottu atr. *freska* v zgornji c. S. Francesco v Assisiju (o. 1285/90).

L: Réau II/1 (1956, p. 145—46).

Ezdra bere postavo, bibl. ik. m. (Neh 8), po vsej verjetnosti predstavljen v monumentalnem liku »preroka« z razgrnjenim zvitkom iz → *Dura-Europos* (245/56).

L: cf. C. H. *Kraeling* (1956).

Ezekija (fr. *Ézéchias*, nem. *Hiskia*), Judov kralj v Jeruzalemu (727—700 pred), sin Ahaza in oče Manaseja (cf. s. v. *Kristusovi predniki*).

L: Réau II/1 (1956, p. 302); Keller (1968, p. 261—62); Hans *Bardtke*, Ezechias (LCI I, 1968 — L!). — Cf. W. *Molsdorf* (1920 [1926] — za razne prizore!).

Ezekija razbije bronasto kačo Nohestan, bibl. ik. m. (4 Kralj 18, 4). Up: npr. *lesor.* v Wolf Köpflovi *Bibliji* (Str 1532), J. Teuflov *lesor.* v wittenberški *Bibliji* (Hans Krafft 1572) in pozn. tudi v → *Dalmatinovi Bibliji* (1584, I, f. 214v).

L: Schmidt IL (1962, repr. 123, 214, 232).

Ezekija v raševini, bibl. ik. m. (4 Kralj 19, 1—2). Up: npr. *lesor.* v → *Dalmatinovi Bibliji* (1584, I, f. 215v).

Ezekijel (it. *Ezechiello*, srb. *Jezekilj*), bibl. prerok (→ *štirje véliki preroki*). Up (cf. infra, s. v. *Oživljenje mrtvaških kosti & Vídenje zaprtih vrat*): e. g. Antelami (*soha* na pročelju katedr. v Fidenzi), Michelangelo (na → *stropu Sikstinske kap.*), itn.

L: Réau II/1 (1956, p. 373 ss); LCI I (1968, stp 716—18 — L!).

Ezekijelovo vídenje štirih živih bitij (it. *La visione di Ezechiello*, srb. *Jezekiljeva vizija o tetramorfu*), bibl. ik. m. (Ezek 1, 5—21), iz katerega izvirajo tudi ustrezno vídenje v Apokalipsi (cf. s. v. *tetramorf*) in → *simboli evangelistov.* Up: npr. *miniatura* v → *Admontski Bibliji* (o. 1140), *freska* v Lesnovem (→ *Lesnovo*, 1349), Rafaelova delavnica (verj. 1516/18, Pitti).

L: Réau II/1 (1956, p. 375). — Cf. W. *Neuß* (1912).

Ezekijeva bolezen in ozdravljenje: *čudež s sončno uro*, bibl. ik. m. (4 Kralj 20, 1—11; Iz 38, 5—8). Up: npr. *miniatura* v → *Pariškem psalterju* (f. 446v), *lesor.* v → *Dalmatinovi Bibliji* (1584, I, f. 216v).

L: Réau II/1 (1956, p. 368—69).

F

Faber & Faber, angl. zal., pomembna tudi zaradi svojih izdaj o lik. umetn. V celoti so ji posvečene serije »*Faber Gallery*«, »*Faber Gallery of Oriental Art*« in »*Faber Monographs of Pottery and Porcelain*«.

Fabiani, Maks (1865—1962), slov. arh. in urbanist. R. v Zgornjem Kobdilju pri Štanjelu, štud. na *TeH* na Dunaju, akt. na Dunaju (1892—96 sodel. O. Wagnerja) in pozn. v Gorici, tam u. (97). A: v Lj po potresu 1895 več hiš (*Titova 28, Miklošičeva 16 & 20*), nekd. *Mestni dekliški licej* (Prešernova *25*), *šentjakobska šola* in *župnišče* in mdr. tudi *Jakopičev paviljon* (1908), na Dunaju mdr. *Urania* (1909—10).

B: *Vincenza* (W: Schroll 1898); *Acma: L'Anima del Mondo* (Gorizia 1946 — cf. infra, SteleP & *Pozzetto*).

L: ThB XI (1915, s. v.); SteleP (1960); ŠijanecS (1961); M. *Mušič* (ELU 2, 1962, s. v.); Oris (1966); *Marco *Pozzetto:* Max Fabiani architetto (Gorizia 1966 — B! & L!); Maks Fabiani (Lj 1966 [rk, NG], uv M. *Mušič* — L!). — Cf. N. *Šumi* (1954).

Fabjančič, Vladislav (1894—1949), slov. politik in od 1923 arhivar na magistratu v Lj. Kot arhivar zaslužen s svojim rkp. delom *Knjiga ljubljanskih hiš in njih stanovalcev* (Lj 1940—1943 — 1 izvod v Mestnem arhivu v Lj, 1 izvod SAZU, Inštitut za zgod.), ki je temeljnega pomena za zgod. lj. arhitekture.

L: SBL I (2. zv., 1926, s. v.).

FABRIANO, mesto v srednji Italiji (*Marche*). V škofijski palači *Pin. Civica* in *Mus. degli Arazzi.*

L: EWA VIII (1963, stp 663 — L!).

Fabriano, Gentile da → *Gentile da Fabriano*

Fabriczy, Cornelius von, nem. um. zgodovinar, se ukvarjal z it. renesančno umetn.

B: *Filippo Brunelleschi: Sein Leben und seine Werke* (Stu 1892); ‚*Die Bildnisse Isabella's d'Este*' (RepKw, 1901); *Die Handzeichnungen Giuliano's da Sangallo: Kritisches Verzeichnis* (Stu 1902); *Medaillen der italienischen Renaissance* (Lpz 1903, »Mngr. des Kstgewerbes« 9; angl. izd. *Italian Medals*, L ali NY 1904); ‚*Ein neues Bild Tizians*' (RepKw, 1904); ‚*Brunelleschiana*' (JkPK, 1907).

das **Fachwerkbau** (nem.) → *predalčasta zidava*

FAENZA, mesto v sev. Italiji (dežela *Emilia-Romagna*), stara rim. *Faventia*, od XII. st. dalje znano po svojih keramičnih izdelkih (po Faenzi je odlična, neprosojno loščena žg. glina imen. *fajánsa*, fr. *la faïence*, nem. *die Fayence* — v sami Italiji ime *maiolica* po šp. otoku Majórki [šp. *Mallorca*], ki je posredoval uvoz šp. fajansnih izdelkov v Italijo). V mestu *stolnica* (*Duomo*) po načrtu Giuliana da Maiano, *Pin. e Mus. Civico* in — ne nazadnje — *Mus. Internazionale delle Ceramiche* (med mojstri XX. st. zastopani npr. Matisse, Picasso in Chagall).

L: EWA III (1960, stp 259 ss, t. 146—51 [izdelki iz Faenze] in pos. t. 146—47, 150, 154, 157—58 in 173 [eksponati v Mus. Intern. delle Ceramiche]), VIII (1963, stp 603—04 — L!).

Fáeton (grš. *Faéton*), grš. mit. oseba, sin sončnega boga Hélia (→ *Hélios*) resp. *Apólona* in okeanide Klimene. Očeta je preprosil, da mu je dovolil en dan voditi sončni voz: konji, ki so začutili nevajeno roko, so zdivjali proti zemlji, že je nastal požar, tedaj pa je Zeus (Jupiter) mladeniča z bliskom treščil z voza, da je strmoglavil v reko Eridanus (Pad). Ik. m. *Fáeton prosi Apólona za sončni voz* in *Faetóntov padec* mdr. po Ovidu (Met. II, 19—102, & II, 314 ss). Up: npr. na → *Celjskem stropu* (o. 1600 — za vzor Goltziusov *bakr.* [1588] iz vrste *Napadalci neba* po Corn. Corneliszu).

L: Grimal (1951, p. 363—64); Hunger (1955, p. 282); Pigler II (1956, p. 206—09); Grant (1968). — Cf. F. *Stelè* (Ce 1929 [1969]).

Faetóntove sestre spremenjene v topole (nem. *Die Verwandlung der Heliaden*), mit. ik. m. po Ovidu (Met. II, 340 ss) in → *Filostratu star.* Up: npr. Santi di Tito (→ *Studiolo di Francesco I*), Thomas de Leu po Ant. Caronu (*bakr. ilustracija* → *Vigenèrovega* prev., izd. 1637, f. 90).

L: Pigler II (1956, p. 101 & 206 ss).

Fáidra, tudi *Fédra* (angl. *Phaedra*, fr. *Phèdre*, it. *Fedra*), mit. oseba, Minosova hči, sestra Ariadne, 2. žena → *Tezeja.* Skušala je zapeljati pástorka Hipólita, ga nato, odbita, kot → *Putifarka* v Bibliji svojemu možu obrekovala, po → *Hipólitovi smrti* pa se usmrtila. Up: npr. A. Cabanel (1880, Montpellier).

L: Hunger (1955, p. 283—85).

Faison, S. Lane, amer. um. zgodovinar, bil 1950—51 direktor um. zbirnega centra v Münchnu (za umetnine, ki so jih bili ukradli nacisti), zdaj vodi um. odd. in muz. na *Williams College* v Williamstownu (Mass.).

B: *Art Tours & Detours in New York State* (Random House 1964).

fajumski portreti → *mumijski portreti*

Fakin, Vida (1915—....), slov. slikarka, r. v Lj, štud. na AUU (Stupica in Pregelj), dipl. 1949, živi v Lj.

L: AS (1958 — L!); Šijanec (1961). — Cf. M. *Tršar* (pon. 1970).

faksimile (iz lat. *fac simile*, »naredi podobno«), natančen, s tiskom razmnožen posnetek neke predloge (risbe, pisave, ipd.).

Falconet, Étienne-Maurice (1716—1791), fr. kipar, učenec J.-B. Lemoyna ml., 1757—66 direktor sèvrske manufakture, 1766—78 v Sankt Petersburgu, 1778—80 na Holandskem, zadnji decenij paralitičen. P: npr. *Milon Krotonski* (mavec 1745 kot *morceau de réception*, 10 let pozn. marm. izvedba, Louvre), *Kopalka* (marmor, 1757, ib.), v več marm. izvedbah in kot sèvrska biskvitna skupina znana *Pigmálion in Galateja* (biskvit npr. v Louvru, marm. npr. Walters), monumentalni **konjeniški spom. Petra Vél.* (bron na granitni skali, delal 1766—78, odkrit & d. 1782, napis *Petro primo Catharina secunda*, Leningrad — glavo carja oblikovala Falconetova učenka Marie-Anne Collot). — Up: Anne-Marie Collot (bron. *doprsje*, 1768, École des B.-A.).

L: Marin Comte de *Carburi:* Monument élevé à la Gloire de Pierre le Grand... (P 1777); James *Holderbaum* (EWA V, 1961, s. v.); Walter *Vitzthum:* Étienne M. Falconet (Mi s. a., »MdS« 77). — Cf. E. *Hildebrandt* (1908), M. *Osborn* (1929), L. *Réau* (1921; *1922; Le Rayonnement 1946).

Faldi, Italo, it. um. zgodovinar, direktor rim. *Gall. Doria Pamphili* in *soprintendente alle Gallerie per il Lazio.*

B: *Il primo De Chirico* (V 1949); *‚Il purismo e Tommaso Minardi'* (Com, 1950); *Galleria Borghese: Le sculture dal secolo XVI al XIX* (R 1954); *La scultura barocca in Italia* (Mi 1958).

Falke, Jacob (von), (1825—1897), avstr. kult. in um. zgodovinar. Na Dunaju od 1858 dalje bibliotekar kneza Liechtenstein, 1885—95 direktor *Mus. f. K. u. Industrie* (zdaj *Österreichisches Mus. f. angewandte K.*); 1874 poplemeniten (*Ritter*), u. v Lovranu.

B (lik. umetn.): *Die deutsche Trachten- und Modewelt* (Lpz 1858); (& A. von Eye) *Kunst und Leben der Vorzeit* (2 knj., Nü 1858; 3. izd. 1868); *Geschichte des modernen Geschmacks* (Lpz 1866; 2. izd. 1880); *Die Kunst im Hause* (W 1871; 4., razš. izd. W 1882); *Katalog der Fürstlich Lichtensteinischen Bildergallerie im Gartenpalais der Roßau* (W 1873); *Zur Kultur und Kunst* (1878); *Aesthetik des Kunstgewerbes* (Stu 1883); *Der Garten: Seine Kunst und Kunstgeschichte* (Bl-Stu 1884); *Die K. K. Wiener Porzellanfabrik* (W 1887); *Geschichte des deutschen Kunstgewerbes* (Bl 1888, »Gesch. der deutschen K.« 5); *Aus alter und neuer Zeit: Neue Studien zu Kultur und Kunst* (2. izd., Bl 1895).

Falke, Otto von (1862—1942), avstr.-nem. um. zgodovinar, poznavalec umetne obrti. Prom. 1887 na Dunaju, od 1920 dalje (kot Bodejev naslednik) generalni direktor berlinskih muzejev; od 1928 dalje z Augustom L. Mayerjem ur. rev. *Pantheon.*

B: *Majolika* (Bl 1896; 2. izd. Bl 1907); (& Heinrich Frauberger) *Deutsche Schmelzarbeiten des Mittelalters und andere Kunstwerke der kunsthistorischen Ausstellung zu Düsseldorf* (FrM 1904); *Der rheinische Steinzeug* (2 knj., Bl-Schöneberg 1908); *Illustrierte Geschichte des Kunstgewerbes* (2 knj., Bl 1913); *Der Mainzer Goldschmuck der Kaiserin Gisela* (Bl 1913); *Kunstgeschichte der Seidenweberei* (2 knj., Bl 1913; angl. izd. *Decorative silks*, NY 1922); *Die Majolikasammlung Pringsheim* (2 knj., 1915—1922); *Deutsche Porzellanfiguren* (Bl 1919); *Altberliner Fayencen* (Bl 1923); *Deutsche Möbel des Mittelalters und der Renaissance* (Stu 1924, = O. von Falke & H. Schmitz: Deutsche Möbel vom Mittelalter bis zum Anfang des 19. Jahrhunderts, I, »Bauformen-Bibl.«); (& M. J. Friedländer) *Die Sammlung von Pannwitz* (2 knj., Mn 1925—1926); *Alte Goldschmiedewerke im Züricher Kunsthaus* (Z-Lpz 1928); (& Rob. *Schmidt* & G. Swarzenski) *Der Welfenschatz* (FrM 1930); *‚Der Bronzeleuchter des Mailänder Doms'* (Panth, 1931); (& Erich Meyer) *Romanische Leuchter und Gefäße* (Bl 1935, »Bronzegeräte des Mittelalters« 1).

Fama (lat.), personificiran *Slóves* ali *Slava* (angl. *the Fame*, fr. *la Renommée* resp. *la Gloire*, it. *la Fama*, nem. *das Renommée* resp. *der Ruhm*), personifikacija s trobento; v njen zmagoslavni voz sta vprežena slona. Up: npr. Lorenzo Costa (*Trionfo della Fama*, freska, 1490, Bologna, S. Giacomo Maggiore, Capp. Bentivoglio).

L: Marle Icon II (1932, p. 124—27, 129—30 & repr. 155); Pigler II (1956, p. 485—86); Saturn and Melancholy (1964, p. 344 & 345 [op. 207]). — Cf. G. de *Tervarent* (I 1958, stp 82—83).

falus (grš. *fallós*, lat. *phallus*), starodaven simbol ustvarjalnih sil, življenjske moči ipd., v mit. ikonografiji zaznamuje → *Príapa* in → *sátire*; simbolično prisoten v lik. umetn. od *menhirov* do arhitekture F. J. *Kieslerja*, raznovrstno poudarjan tudi v *noši* (→ *frigijska čepica*, t. i. *šp. noša* XVI. st.).

L: Jacques-Antoine *Dulaure:* Des Divinités génératrices ou du culte du phallus chez les anciens et modernes (P 1905; n. izd. 1924); M. L. *Wagner*, Phallus, Horn und Tisch (Donum Natalicum C. Jaberg, Lpz 1937); Hans *Herter*, Phallophory, Phallos (Pauly-Wissowa XIX/2, 1938); Richard Payne *Knight* & Thomas *Wright:* Sexual Symbolism: A History of Phallic Worship (NY 1957); George Ryley *Scott:* Phallic worship: A history of sex and sex rites in relation to the religions (L s. a.). — Cf. F. *Boucher* (1965, p. 426 — cf. *la braguette*), R. de *Solier* (1961, p. 58—60, 196—97), O. W. von *Vacano* (1955).

famille jaune, porcelanski izdelki iz obd. → *K'ang Hsi*, imen. s tem fr. terminom zaradi pre-

vladujoče rumene barve. Takó je v istem obd. predvsem s črno barvo zaznamovana *famille noire*, z rožnato *famille rose* in z zeleno barvo *famille verte*.

L: »US« 15 (1968, f p. 197, 200).

FAMLJE pri Divači. V koru *podr. c. sv. Tomaža* mdr. *Sv. Jurij v boju z zmajem* in *Kamnánje sv. Štefana* (slikar it. smeri o. 1420/30).

L: Stele (1969, repr. 75 & 98). — Cf. I. *Komelj* (1966, p. 57 — L!).

Fantin-Latour, (Ignace-) Henri (-Jean-Théodore), (1836—1904), fr. slikar in litograf, prijatelj impresionistov (sam realist), književnikov in glasbenikov, ki jih je up. tudi v skupinskih portretih. R. v Grenoblu, 1859 v Angliji, odtlej v Parizu, 1863 razstavljal v →*Salon des Refusés*, potoval samó še 1876 v Bayreuth na premiero Wagnerjeve tetralogije *Der Ring des Nibelungen*. S: *Avtp.* (d. 1858, Washington), **Hommage à Delacroix* (d. 1864, Louvre), *Cvetlice in sadje* (d. 1865, ib.), *Tihožitje* (d. 1866, Washington), *Édouard Manet* (d. 1867, AIC), **Atelje v četrti Batignolles* (*Un Atelier aux Batignolles*, 1870, Louvre), *Ob mizi* (*Un coin de table*, skupinski portret književnikov, mdr. Verlaine in Rimbaud, d. 1872, ib.), *Mr. and Mrs. Edwin Edwards* (d. 1875, Tate), *Ob klavirju* (*Au piano*, skupinski portret glasbenikov: Chabrier igra, ob njem Adolphe Jullien, Camille Benoît, Amédée Pigeon, Arthur Boisseau, Lascaux, Edmond Maître in mladi Vincent d'Indy, 1885, Louvre), *Sonia* (d. [18]90, Washington). — G: o. 200 litografij, zvečine glasbeni motivi.

L: Adolphe *Jullien:* Fantin-Latour, sa vie et ses amitiés: Lettres inédites et souvenirs personnels (P 1906); Madame Victoria D. Fantin-Latour: Catalogue de l'oeuvre complet (*1849—1904*) de Fantin-Latour (P 1911); J. *Alazard* (ThB XI, 1915, s. v.); Edouard-Joseph II (1931, s. v.); Robert *Rosenblum* (EWA V, 1961, s. v. — L!); G. Bazin (Kindler II, 1965, s. v.). — Cf. L. *Bénédite* (1906), G. *Kahn* (1926).

Faraonova hči →*Najdenje Mojzesa*

Faré, Michel, fr. um. zgodovinar in muzealec, gl. konservator pariškega *Mus. des Arts Décoratifs*. Prom. 1952 na Sorboni.

B: *La Nature morte en France: Son histoire et son évolution du XVIIe au XXe siècle, I—II* (G 1962, dis.).

Farfa →*Katalonska biblija iz Farfe*

Farnesina →*Rim* (odd. 3)

***Farneški bik,** slavna rim. kopija (III. st.) helen. orig. (pozno II. st. pred, maloazijska kiparja, brata Apolonij in Taurisk iz Tralesa), ki je — odkrit 1546 v Karakalovih termah v →*Rimu*, dolgo last družine Farnese, od 1826 v Mus. Naz. v Neaplju — od Michelangela dalje močno vplival na kiparje XVI. in XVII. st. Motiv: Zétos in Amfíon privežeta na bikove rogove mačeho Dirko, ki je bila takó hotela usmrtiti njuno mater Antiopo.

L: Edmund W. *Braun*, Dirke (RDK IV, 1958). — Cf. F. *Studniczka* (1903).

***Farneški Hêrakles,** orjaška marm. rim. kopija (viš. 3,17 m, Napoli — podpisan Glikon iz Aten) na gorjačo naslonjenega Hêrakla, ki nadaljuje po →*Lizipu* ustvarjeni tip. Krasila je v Rimu Karakalove terme, v renesansi pa Pal. Farnese. Številni pozn. posnetki (cf. e. g. →*Kassel:* Schloß Wilhelmshöhe), zlasti v mali plastiki.

L: EWA IX (1964, t. 226); XV: Index (1968, p. 183 — cf. *Farnese Herakles*). — Cf. H. von *Heintze* (1969, repr. 140).

Farr, Denys L. A. (1929—....), angl. um. zgodovinar.

B: *William Etty* (L 1958).

fasces (lat., orig. ednina *fascis*), z usnjenimi jermeni prevezan sveženj palic s sekiro v sredi (*fasces cum securi*), znamenje sodne oblasti, ki so ga v starem Rimu liktorji nosili pred konzuli itd.; v evr. srednjev. in pozn. umetn. atribut, s katerim je včasih zaznamovana →*Justitia*; v XX. st. so si ga prisvojili kot svoje znamenje it. fašisti (odtod njihovo ime).

Fasola, Giustina N. →*Nicco Fasola, Giusta*

Fattori, Giovanni (1825—1908), it. slikar, stvaren, malone suhoparen upodabljavec vojaških in kmečkih prizorov in portretist, najbolj znan predstavnik skupine, znane z vzdevkom *i macchiaioli*; r. v Livornu, u. (82) v Florenci. S: npr. *Avtp. 69-letnega slikarja* (d. 1894, Rim, zas. z.).

L: Giovanni *Colacicchi* (Kindler II, 1965, s. v. — L!); L'opera completa di Fattori (Mi 1970, uv Luciano *Bianciardi*, kat. Bruno *Della Chiesa*, »CA« 42 — L!).

Faure, Élie (1873—1937), fr. um. zgodovinar in esejist, vplival mdr. na A. Malrauxa in R. Huygha.

B (lik. umetn.): *Velazques* (P 1903, »Les Grands artistes«); *Eugène Carrière: peintre et lithographe* (P 1908); *Cézanne* (NY 1913 [angl. prev. W. Pach]); *Paul Gauguin* (NY 1913 [angl. prev. id.]); *Les Constructeurs* (P 1914); *Histoire de l'art* (P 1921—1924, 4 knj.; več izd.; angl. prev. W. Pach; hrv. izd.: *Povijest umjetnosti*, I—IV, Zgb 1954 ss); *Henri Matisse* (P 1923); *Histoire de l'art: l'esprit des formes* (P 1927; hrv. izd.: *Duh oblika*, Zgb 1959); *Soutine+* (P 1929, »Les Artistes nouveaux«); pon. izb.:

Ombres solides (P 1934); zbr. sp.: *Oeuvres complètes, I—III* (P 1964).

L: Drevet (1954).

Fautrier, Jean (1898—1964), fr. slikar, mojster t. i. *l'art informel*.

L: Palma *Bucarelli:* Jean Fautrier (Mi 1960); W. *Haftmann* (4. izd. 1965).

fauvizem (fr. *le fauvisme*), smer fr. slikarstva na zač. XX. st., s poudarjanjem intenzivnih čistih barv še najbližja barvnemu ekspresionizmu in pos. nem. skupini *Die → Brücke*. Neformalno skupino t. i. fauvistov so predstavljali okrog → *Matissa* zbrani, zvečine v deceniju 1870—80 rojeni slikarji, → *Derain*, → *Vlaminck*, → *Rouault*, → *Marquet*, → *Dufy*, → *Van Dongen*, O. *Friesz*, idr. Ime *les fauves* (fr.), »zveri«, so dobili po opazki kritika Louisa Vauxcellesa, ki naj bi bil na jesenskem Salonu 1905 ob neki tradicionalistično oblikovani bron. otroški glavi, ki je bila razstavljena med njihovimi slikami, vzkliknil: »*Donatello au milieu des fauves!*«.

L: HPM II (1950); Dict peint mod (1954); ReadP (1959 [1969]). — Cf. U. *Apollonio* (1960 [amer. izd.: Fauves and Cubists, NY 1959]), G. *Duthuit* (1949), W. *Haftmann* (4. izd. 1965), G. H. *Hamilton* (1967), G. *Jedlicka* (1961), J. *Leymarie* (1959), etc.

fávni → *sátiri*

Favstina ml., s celim imenom *Annia Galeria Faustina* (o. 125/30—175), žena rim. ces. → *Marka Avréla*. Up: npr. v Rimu marm. *soha v podobi Venere z Amorjem* v naslonu na Praksitelov kip → *Afrodite Knidske* (viš. 214 cm, o. 160/65, Vat., Cortile del Belvedere) in marm. *doprsje* iz o. 165 (Rim, Mus. Capitolino).

L: »PKG« 2 (1967, t. 312): — Cf. H. von *Heintze* (1969, repr. 153).

Favstina star., s celim imenom *Annia Galeria Faustina* (104/05—141), žena rim. ces. Antonina Pija. Up: npr. celopost. marm. *kipa* iz Kirene (o. 138, Kirena, muz.) in v Rimu v naslonu na grš. soho s konca IV. st. pred (viš. 197 cm, o. 140, Pal. dei Conservatori).

L: »PKG« 2 (1967, t. 303). — Cf. H. von *Heintze* (1969, repr. 154).

Fayum → *mumijski portreti*

Fazzini, Pericle (1913—....), it. kipar. P: npr. *Portret Ungarettija* (1936).

L: SeuphorS (1961); Koepf (1964).

februar (lat. *Februarius*, fr. *Février*, hrv. *veljača*, it. *febbraio*, nem. tudi *Hornung*, polj. *luty*, slov. tudi *svečan*) kot ik. m. (→ *upodobitve mesecev*): zaznamujeta ga *vodnar* in *ribi* (→ *zodiakalna znamenja*), sicer pa je na Severu še videti gretje ob ognju, v Italiji pa že zač. dela na polju. Up: npr. *miniatura* v → *Sijajnem horariju vojvode berryjskega* (f. 2v) z mnogimi naturalističnimi nadrobnostmi (možakar v repr. velikokrat »retuširan«, zato pri Iz. Cankarju napačen opis).

L: Cankar III/2 (1951, p. 246—48); Panofsky Neth (1953). — Cf. J. *Sauer* (1902 [1924]).

Fedotov, Pavel Andrejevič (1815—1852), rus. slikar, r. v Moskvi, u. v Peterburgu [Leningradu]. S: mikavni žanrski prizorčki, npr. (vse Tretjakovska) *Novopečeni odlikovanec* ali *Jutro uradnika, ki je prejel prvo odlikovanje* (1846), *Izbirčna nevesta* (1847), *Majorjeva snubitev* (1848), *Aristokratov zajtrk* (1849/51), *»Encore«, še »encore«* (oficir s psom v provinci, 1850/51).

L: M. *Alpatov* (izd.): Pavel Andrejevič Fedotov (Mo 1955); IRI I (1957 — L!); A. *Ryszkiewicz* (Kindler II, 1965, s. v. — L!). — Cf. V. *Molè* (Ruska 1957).

Fédra → *Fáidra*

Feibusch, Hans (1898—....), nem.-angl. slikar (zlasti stenske slikarije) in litograf.

L: WWA (1962). — Cf. E. *Newton* (1949).

Feidías → *Fídias*

Feininger, Lyonel (1871—1956), nem.-amer. slikar, r. in u. v New Yorku, živel z *Bauhausom* 1919—33, emigriral iz Nemčije za nacizma. Pod vplivom kubizma izoblikoval slog »kristaliziranih« mestnih vedut, marin itn., s katerim je očitno vplival tudi na Čarga.

L: Hans *Hell:* Lyonel Feininger (K 1959 — L!); Bernard S. *Myers* (EWA V, 1961, s. v.); H. *Read* (Kindler II, 1965, s. v. — L!).

Félibien, André, *Sieur des Avaux et de Javercy* (1619—1695), fr. življenjepisec umetnikov, arhitekt, najvplivnejši pisec o umetn. v Franciji pred R. de Pilesom; r. v Chartresu.

B: *De l'origine de la peinture et des plus excellents peintres de l'antiquité: dialogue* (P 1660); **Entretiens sur la vie et les ouvrages des plus excellents peintres, anciens et modernes* (5 knj., P 1666—1688; 2. izd. 1685—88; številni pon. do 1725; nem. izd. Hmb 1711; it. izd. V 1755).

L: SchlosserL (1964).

Fels, Florent (1893—....), fr. lik. kritik in pisec o umetn.

B: *Vincent Van Gogh* (P 1928); *Henri Matisse* (P 1929); *L'Art vivant de 1900 à nos jours* (G 1950).

Felsina Pittrice → *Malvasia*

Femina circumdabit virum, bibl. citat (Jer 31, 22: *žena bo obdajala moža*), ki naj bi po razlagi → *Hieronima* napovedoval »deviško rojstvo Mesijevo«. Zač. (*FEMINAC*) je brati na Jeremijevem napisnem traku levo zgoraj ob prizoru Kristusovega *Rojstva* na → *Verdunskem oltarju.*

Fénéon, Félix (1861—1944), fr. pisec o umetn. in lik. kritik, r. v Torinu. Ur. *Rev. indépendante* (1884—86), 1886—88 sodel. pri *Vogue* in od 1892 dalje pri anarhističnem listu *En Dehors*; 1894 kot anarhist zaprt in izpuščen, odtlej kot tajnik Thadéeja Natansona do 1902 delal za → *Revue Blanche*, 1906—32 pa za um. trgovino *Bernheim Jeune*. Kot v. občudovalec → *Seurata* mdr. iznašel termin → *neoimpresionizem.* Up: Signac (1890, London, Lionel Phillips), Ryssel-berghe, Toulouse-Lautrec in F. Vallotton.

B: Les Impressionnistes en 1886 (P 1886); zbr. sp.: *Oeuvres* (3. izd., P: Gallimard 1948, uv Jean Paulhan); *Oeuvres plus que complètes* (P: Droz 1970).

L: cf. H. *Hofstätter* (1965).

féniks (grš. *foiniks*, lat. *phoenix*, angl. *the phoenix*, fr. *le phénix*, it. *il fenice*, nem. *der Phönix*), bajesloven ptič starih Egipčanov (predvsem so ga častili v Heliopolisu) in grš.-rim. antike (→ *Physiologus*): vsakih 500 let se sam sežge, da se nato po 3 dneh ponovno rodi iz svojega pepela. Predstavljali so si ga v podobi sive čaplje (lat. *ardea cinerea*), pozn. kot zlatega fazana, orla, itd. Na splošno je feniks veljal za simbol nesmrtnosti in večno se pomlajujočega življenja, v kršč. umetn. je bil simbol → *Vstajenja* pa tudi Marijinega brezmadežnega devištva, atribut kreposti → *Castitas* (npr. na njenem ščitu na juž. portalu katedr. v Chartresu iz 1. pol. XIII. st.) in → *Spes* (na ustrezni karti → »*Mantegnovega taroka*« iz o. 1460/63); v alkimiji mu ustreza rdeča barva.

L: Anton de *Waal* (F. X. Kraus: Real-Encyklopädie, II, 1886, p. 622—24); Marle Icon II (1932, repr. 53 & 104); Maxime *Leroy* & Jean *Hubaux:* Le mythe du phénix dans les littératures grecque et latine (Liège 1939); Réau I (1955, p. 96—98 — L!); Serge *Sauneron* (Knaurs Lexikon der ägyptischen Kultur, Mn-Z 1960, p. 200—01); Cirlot (1962, p. 241—42). — Cf. J. *Sauer* (1902 [1924]).

Feofan Grek → *Teofan Grk*

Ferdinand I., nem. ces. (1556—64), sin Filipa Lepega in Ivane Blazne, ml. brat ces. Karla V.

L: Wolfgang *Hilger:* Ikonographie Kaiser Ferdinands I. (1503—1564) (W 1969).

Fernkorn, Anton Dominik (1813—1878), avstr. kipar. P: v jedru konjeniški liki, npr. *Jurij z zmajem* (1853, cinkasti odlitek Zgb, Trg maršala Tita), *spom. nadvojvode Karla* (dkč. 1860) in *princa Evgena Savojskega* (dkč. 1865) na Dunaju pa *bana Jelačića* v Zgb (1866, odstranjen 1945).

L: F. *Pollak:* Anton Dominik Fernkorn (W 1911); B. M. *Wikinger:* Anton Ritter von Fernkorn (W 1936). — Cf. H. *Aurenhammer* (1959), F. *Novotny* (1960).

Fernow, Carl Ludwig (1763—1808), nem. lik. kritik, prijatelj in življenjepisec A. J. → *Carstensa*, pisal v *Neuer Deutscher Merkur.*

B: *Leben des Künstlers Asmus Jacob Carstens: ein Beitrag zur Kunstgeschichte des 18. Jahrhunderts* (Lpz 1806; n. izd. [Herman Riegel]: Carstens: Leben und Werke, Hn 1867).

L: cf. H. von *Einem* (1935; 1944).

FERRARA, mesto v sev. Italiji (*Emilia & Romagna*), ki je cvetelo za vlade družine d'Este (1259—1598). — Cf. s. v. *Boldini.*

L: EWA VIII (1963, stp 604—06 — L!).

∼ **katedrala S. Giorgio Martire,** zač. v 1. pol. XII. st., ima romansko in gotsko zun., notr. pa je bila preoblikovana 1712—24. *V. portal* na zah. pročelju je s svojim kiparskim okrasom sgn. delo mojstra Nikolaja (*Nicolao* ali *Nicolo*) iz 1135. Na gotski loggii nad njim je predstavljena *Poslednja sodba.* — Stolnični muz. (*Mus. del Duomo*) hrani mdr. antelamijevske *reliefe z upodobitvami mesecev* in Jacopa Della Quercia kip *Madonna del Melograno* iz 1408 (sedeča Marija s stoječim otrokom na levem kolenu in granatnim jabolkom v desnici).

L: Vittorio *Felisati:* Guida della Basilica Cattedrale di Ferrara (3. izd., Ferrara 1969). — Cf. G. *Zarnecki* (1970, repr. 113).

∼ **Castello Estense,** zač. 1385, povečan 1544—70, eden izmed najlepših it. srednjev. gradov.

∼ **Palazzo dei Diamanti,** stavba, ki je dobila ime po fasetirani marm. zun. (o. 12600 fasetiranih kvadrov), zač. o. 1492 za Sigismonda d'Este, dkč. 1565 za kard. Luigija d'Este. Tu *Pin. Naz.* (mdr. zastopana Dosso Dossi in Garofalo) in *Mus. Boldini.*

∼ **Palazzo Roverella** (zač. XVI. st.): *pročelje* bogato okrašeno z zidci in pilastri iz žgane gline.

L: cf. A. *Chastel* (Sk 1969, barvni f p. 84).

∼ **Palazzo Schifanoia** (zač. proti koncu XIV. st., povečava 1458—78). Slavna **Sala dei Mesi* s freskami Francesca del Cosse in drugih ferrarskih slikarjev: od prvotnih 12 alegoričnih upodobitev mesecev jih je ohranjenih 7 (marec — sept.), vsaka v 3 pasovih (zgoraj božanstva, v sredi zodiakalna znamenja, spodaj pa ustrezna

opravila in dogodki iz življenja vojvode Borsa d'Este). Posebno pomembna sta Francesca del Cosse *Marec* (*Minerva* in *aries*) in *April* (*Venera* in *taurus*, med nadrobnostmi spodaj motiv →*Tri gracije*) iz 1470. — Pomembna *z. medalj.*

L: »UF« 7—8 (1965). — Cf. B. *Berenson* (1968, repr. 731—32, 735—36 & 748), A. *Chastel* (Sk 1969, repr. p. 82—83), A. *Warburg* (*II 1932).

Ferrari, Defendente, it. slikar v Piemontu, dkm. 1500—35. S: npr. *Dvanajstletni Jezus v templju* (les, d. 1526, Stuttgart).

L: A. *Ottino Della Chiesa* (Kindler II, 1965, s. v. — L!). — Cf. B. *Berenson* (1968, repr. 1238, 1242—58), A. M. *Brizio* (1942).

Ferrari, Gaudenzio (o. 1475/80—1546), it. slikar v Piemontu in Lombardiji. S: freske s *prizori iz Kristusovega življenja*, zlasti *pasijóna*, v. c Sta Maria delle Grazie v Varallu (d. 1513), *Križanje* v kombinaciji freske in polihr. plastike (1523, Sacro Monte nad Varallom), *Križanje* (1536, Torino, Gall. Sabauda).

L: A. *Ottino Della Chiesa* (Kindler II, 1965, s. v. — L!); »MdC« 133 (Mi s. a.); Luigi *Mallè:* Incontri con Gaudenzio (T 1969). — Cf. B. *Berenson* (1968, repr. 1265—74), V. *Viale* (*1969).

Ferrari, Giulio, it. pisec o umetn., izd. več pregledov s področja um. obrti ipd. (predvsem ilustracije).

B: (vse Mi, »Coll. artistica Hoepli«): *Lo stucco nell'arte italiana ... dal periodo etrusco al neoclassico* (1901); *La Scenografia* (1902); *Il ferro nell'arte italiana: ... del medio evo, del rinascimento, del periodo barocco e neo-classico* (1910; 3., razš. izd. 1927); *La tomba nell'arte italiana* (1917); *Il legno nell'arte italiana:... dal periodo romanico al neo-classico...* (s. a. [1917?]; 2., razš. izd.: *Il legno e la mobilia nell'arte italiana*, 1927).

Ferrier, Gabriel (1847—1917), fr. slikar »salonskih« nabožnih kompozicij in portretov.

Ferstel, Heinrich von (1828—1883), avstr. arh., znan po neogotski *Votivni c.* (*Votivkirche*, 1856 do 1879, na Dunaju, za katere načrt je bil prejel 1. nagr. na mednar. natečaju zanjo.

L: cf. R. *Zeitler* (1966).

Festum Palmarum → *Slovesni vhod v Jeruzalem*

Fêtes galantes (fr.), »galantna praznovanja«, motivna zvrst, ki sta jo v fr. slikarstvu ustvarila →*Gillot* in kot njen gl. mojster zlasti →*Watteau*, popularizirala pa →*Pater* in →*Lancret:* druščine mladih in zalih, bolj ali manj gledališko oblečenih gospodov in dam v parkih ljubimkajo, plešejo in poslušajo glasbo.

Fetti (*Feti*), **Domenico** (o. 1589—1623), it. slikar, poleg Lissa in B. Strozzija najpomembnejši tujec v beneškem slikarstvu 1. pol. XVII. st. Pomembnejše od vélikih kompozicij so žanrsko občutene slike Kristusovih parabol, ki jih je upodobil več kot kateri koli drug slikar. S: *Moški portret* (d. 1612, London, z. Seilern), *Prilika o izgubljeni drahmi* (Pitti), *»Bruno in iver v očesu«* (Rim, z. A. Busiri Vici), *Prilika o izgubljeni ovci* (Dresden), *Prilika o neusmiljenem hlapcu* (ib.), *Prilika o veliki večerji* (ib.), *Vrnitev izgubljenega sina* (London, z. Seilern), *Bogatin in ubogi Lazar* (Washington), *Prilika o hudobnih vinogradnikih* (prej Kaiser-Friedrich-Mus., uničeno), *Prilika o dobrem semenu in ljuljki* (London, z. Seilern), *Prilika o zakladu na njivi* (orig. prej v z. Pospisil, Benetke; kopija Capodimonte), *Prilika o slepih* (Dresden), *Usmiljeni Samariján* (ib.), *Prilika o delavcih v vinogradu* (ib.), *Prilika o biseru* (Ksthist. Mus.; Kansas City).

L: Paola *Michelini*, Domenico Fetti a Venezia (Arte Ven, 1955); Pamela *Askew*, The Parable Paintings of Domenico Fetti (AB, 1961), Michael *Levey* (EWA V, 1961, s. v. — L!); B. *Nicolson* (Kindler II, 1965 — L!). — Cf. G. *De Logu* (1967), R. *Oldenbourg* (1921), J. *Wilde* (1936), R. *Wittkower* (1958).

Fettich, Nandor (1900—....), madž. arheolog in muzealec, nekd. direktor *Madž. Nar. muz.* v Budimpešti.

B: *Bronzeguß und Nomadenkunst* (Prag 1929); ‚*Der zweite Schatz von Szilágyi-Somlyó*' (Archeologia Hungarica, 1932); ‚*Die Metallkunst der landnehmenden Ungarn*' (ib., 1937); *Die altungarische Kunst* (Bl 1942); ‚*Archaeologische Studien zur Geschichte der späthunnischen Metallkunst*' (Archaeologia Hungarica, 1951).

Feuchtmayr, Karl (1893—1961), nem. um. zgodovinar, štud. pri Wölfflinu, bil konservator in pozn. do 1945 gl. konservator *Bayerische Staatsgemäldesammlungen.* Ur. *Münchner Jahrbuch der Bildenden Kunst.*

B: ‚*Die Malerfamilie Apt*' (MJb, 1921); ‚*Georg Petel*' (ib., 1926); ‚*Studien zur Augsburger Plastik der Spätrenaissance*' (Das Schwäbische Mus., 1926/27); ‚*Apt-Studien*' (Beitr. zur Gesch. der deutschen K., II, Au 1928); ‚*Zwei Studien zur bairischen und schwäbischen Malerei des frühen 16. Jahrhunderts*, 1: *Ritter Christoph, ein Bildnis von Hans Wertinger*, & 2: *Martin Schaffner und Hans Holbein d. Ä.*' (Vollmerjev zb., 1957).

L: Ernst *Buchner* (Kchr, 1961, nekr. — B!).

Feuerbach, Anselm (von), (1829—1880), nem. slikar, sin arheologa in nečak filozofa Ludwiga Feuerbacha, r. v Speyerju, u. za srčno kapjo v Benetkah. Ob it. renesančnih vzorih izoblikoval svoj akademsko hladni klasicizem, v katerem gospoduje lik njegove rim. modelke in ljubezni Nanne Risi. Prijatelj Janeza Wolfa, mdr. vplival tudi na Janeza Šubica. S: npr. *Nanna* (1861,

Stuttgart), *Nanna kot Mirjam z bobnico* (1862, Nationalgal.), *Ifigenija* (1862, Darmstadt, in 1871, Stuttgart), *Nanna kot Lucretia* (1866, Städel), *Platonova pojedina* (1. varianta 1869, Karlsruhe, 2. varianta 1873), *Orfej in Evridika* (1869), *Parisova sodba* (1870, Hamburg), *Medeja* 1870, Neue Pin.), *Umetnikova mačeha* (*Henriette, r. Heydenreich*, 1878, Nationalgal.), itd.

L: J. *Allgeyer:* Anselm Feurbach (2 knj., Bl-Stu 1904); Henriette *Feuerbach* (izd.)*: Ein Vermächtnis* von Anselm Feuerbach (Mn 1926 [1. izd. 1882]); ELU 2 (1962, s. v.); U. *Christoffel* (Kindler II, 1965, s. v. — L!). — Cf. H. *Bodmer* (1942), U. *Christoffel* (1944), R. *Hamann* (& J. *Hermand* 1965), F. *Mesesnel* (Lj 1939), F. *Novotny* (1960), H. *Uhde-Bernays* (1913; 1926; 1929), E. *Waldmann* (1944).

Feuerstein, Günther, avstr. zgodovinar arhitekture, prom. na dunajski *TeH* (*Inst. f. Kg. u. Denkmalpflege*) z dis. *Archetypen des Bauens.*

B: ‚*Josef Hoffmann und die Wiener Werkstätten*' (Der Aufbau, 1964); (& H. Hutter, E. Köller & W. Mrazek) *Moderne Kunst in Österreich* (W-Hn-Bern 1965).

Feulner, Adolf (1884—1945), nem. um. zgodovinar, specialist za nem. baročno plastiko in bavarski rokoko, muzejski direktor v Frankfurtu in nato v Kölnu, se udinjal nacizmu.

B: *Münchener Malerei um 1800* (Mn 1920); *Ignaz Günther: kurfürstlich bayrischer Hofbildhauer* (*1725—1775*) (W 1920); *Münchner Barockskulptur* (Mn 1922); *Bayerisches Rokoko* (Mn 1923); *Katalog der Gemälde im Residenz-Museum und im Schloß Nymphenburg* (Mn 1924); *Peter Vischers Sebaldusgrab in Nürnberg* (Mn 1924); *Die deutsche Plastik des 16. Jahrhunderts* (F-Mn 1926); *Die deutsche Plastik des 17. Jahrhunderts* (Florenz-Mn 1926); *Kunstgeschichte des Möbels seit dem Altertum* (Bl 1927, »Propyläen-Kg.: Erg.-Bd.«); *Rott am Inn* (Au 1927); ‚*Zwei Bildnisse von Christoph Amberger*' (Beitr. zur Gesch. der deutschen K., II, Au 1928); *Skulptur und Malerei des 18. Jahrhunderts in Deutschland* (Wi/Po 1929, »HdKw«); ‚*Deutsche Rokokomalerei*' (Hausensteinov zb., 1932); *Kunst und Geschichte* (Lpz 1942); ‚*Der Meister der Schönen Madonnen*' (ZDVKw, 1943). *Ignaz Günther* (Mn 1947); (& Theodor Müller [dkč.]) *Geschichte der deutschen Plastik* (Mn 1953, »Deutsche Kg.« 2).

L: Kü (1931).

fiala (angl. *the pinnacle*, fr. *le pinacle*, it. *il pinnácolo*, nem. *die Fiale*), gotski okrasni stolpič s piramidalno oblikovanim zaključkom. Fiale krase vrh opornikov, obdajajo gotska okrasna čela ipd. ter takó poudarjajo vzpon in rast. Mikaven pisan vir o njih predstavlja knjižica *Von der Fialen Gerechtigkeit*, ki jo je 1486 izd. v Regensburgu stavbenik Matthes Roriczer, član družine, ki je bila zaposlena predvsem v tamk. stavbarnici.

L: Mathias *Roriczer:* Das Büchlein von der Fialen Gerechtigkeit: Nach einem alten Drucke aus dem Jahre 1486 übertragen ... (Trier 1845, izd. & kom. A. *Reichensperger*; o pozn. izd. cf. *SchlosserL* [1964]). — Cf. J. *Flis* (1885, p. 103—05, t. XVII/7 C-D & 8b).

Fiammingo, Francesco → *Duquesnoy, François*

fibula (lat.), *sponka* za obleko. Bogate arheol. najdbe fibul najrazličnejših oblik nudijo pregled okrasne umetn. od bron. dobe pa vse do *merovinške* in *vikinške umetn.* Posebno pomembne s celičnimi vložki almandina okrašene fibule Gotov v obliki orlov iz V.—VI. st. (nem. *die Adlerfibeln*).

L: Gertrud *Thiry:* Die Vogelfibeln der germanischen Völkerwanderungszeit (Bn 1939, »Rheinische Forsch. zur Vorgesch.« 3); EWA V (1961, t. 58—60, 62, 70, 74—75, 79—80, 83—86, 91, 93—94, 97); Mirko *Šeper* (ELU 2, 1962, s. v. — L!); »US« 6 (1970). — Cf. O. *Almgren* (1897 [1923]), F. *Rademacher* (1940), B. *Salin* (1935), W. F. *Volbach* (npr. L'Europe 1967), J. *Werner* (1950; 1961), itd.

Ficino, Marsilio (1433—1499), florent. filozof, prevajalec in zdravnik (sam se imen. *Philosophus Platonicus, Theologus et Medicus*), vplivni komentator Platona, osrednja osebnost neoplatonizma v it. quattrocentu, ki je zato s svojo sintezo kršč. in ant. duhá (*Consonantia Moses et Platoni*) zelo močno vplival tudi na pojmovni svet sočasne in pozn. lik. umetn., prek → *Agrippe von Nettesheim* npr. tudi na Dürerja. Ficinova *Theologia Platonica* pomeni ključno delo renesančne filozofije: človek, mikrokozmos, je urejen po istih načelih kot makrokozmos, sestavljajo ga 4 stopnje, duh (*mens*), duša (*anima*), narava (*natura*) in telo (*corpus*); v *De vita triplici* (1482—89) je povezal Aristotelove in Platonove poglede, češ da je melanholija (*humor melancholicus*) vélikih ljudi samó metanomija za Platonovo božjo *mania* (to njegovo misel mdr. povzel tudi Fracastoro); v *De triplici vita et fine triplici*, pismu Lorenzu Veličastnemu (cf. *Medici*), razločuje 3 vrste življenja (*vita contemplativa, activa & voluptuosa*) resp. 3 poti do sreče, ki jih lahko izbere človek — modrost (*sapientia*), moč (*potentia*) in uživanje (*voluptas*) — pri čemer je premočno poudarjanje ene izmed njih na škodo ostalih dveh napačno ali celó bogokletno. Prev. v lat. jezik poleg Platona — »najodličnejše delo na področju lat. prevajalstva sploh« (Alfred Gudemann) — tudi številne druge grš. pisce (Hermes Trismegistos, Porphyrios, Dionisios Areopagites, Plotin); živel v vili v Carregiju, ki mu jo je 1462 dal Cosimo star. (cf. *Medici*) in ki je s tem postala sedež t. i. Platonske akademije. Up: v Florenci: Dom. Ghirlandajo (asist. portret, *Oznanjenje Zahariji*, d. 1490, Sta Maria Novella, kor, des. stena, des. spodnji prizor,

1. oseba levo spodaj), Niccolò Fiorentino (medalja, konec XV. st., Bargello), Andrea Ferrucci (doprsje, 1521/22, Sta Maria del Fiore).

B: *Opera, & quae hactenus extetêre, & quae in lucem nunc primum prodiêre omnia* (2 knj., Basilea [Basel] 1576 [1. izd. ib. 1561]); *Supplementum Ficinianum* (F 1937, izd. P. O. Kristeller).

L: A. della *Torre:* Storia dell'Accademia Platonica di Firenze (F 1902); *Erwin *Panofsky* & Fritz *Saxl:* Dürers »Melencolia I« (Lpz-Bl 1923); Panofsky Ren (1960); Charles *Trinkaus*, Humanism (EWA VII, 1963); A. *Kuczyńska*, Teoria piękna Marsilia Ficina (Estetyka, IV, 1963). — Cf. E. *Cassirer* (1927), A. *Chastel* (1954; 1959), P. O. *Kristeller* (1943 — L!), E. *Wind* (1958), R. [& M.] *Wittkower* (1963).

Fidelitas (lat.), *Zvestoba*, personifikacija kreposti; njen atribut je *pes* (ki jo tudi sam ponazarja). Up: npr. Francesco di Giorgio (Los Angeles, Norton Simon Foundation).

L: cf. B. *Berenson* (1968, repr. 884).

Fidentia (lat.), *Zaupanje* → *Véliki zmagoslavni voz cesarja Maksimilijana I.*

FIDENZA, mestece v sev. Italiji blizu Parme (Emilia-Romagna), prej imen. Borgo S. Donnino. Zah. pročelje katedr. s 3 portali (ki spominjajo na → *Saint-Gilles-du-Gard*) krasita v nišah ob v. portalu sohi *Ezekijela* in *Davida*, atr. → *Antelamiju* ali njegovi delavnici (zgodnje XIII. st.).

L: EWA I (1959, t. 295 des. & 297 des. spodaj); »US« 7 (1968, f p. 198); »MdS« 74 (t. V). — Cf. G. *Zarnecki* (1970, repr. 121).

Fides (lat.), *Véra* (angl. *the Faith*, fr. *la Foi*, it. *la Fede*, nem. *der Glaube*), personifikacija kreposti (→ *sedem kreposti* in pos. → *tri teološke kreposti*). Atributi: križ, kelih, goreče srce, prižgana sveča, tabli postave, itd., na glavi včasih tiara. Up: npr. Andrea Guardi (marm. *relief* na antependiju, 1462, Siena, Sta Maria della Spina).

L: Marle Icon II (1932, repr. 37, 42, 44, 45, 61, itd.); Réau I (1955, p. 189; Ernst *Kreuzer* (LCI II, 1970, s. v. — L!). — Cf. J. G. *Hertel* (pon. 1970), Ch. *Seymour* (Harm 1966, repr. 86B).

Fídias ali *Fídija*, grš. *Feidías* (V. st. pred), grš. kipar, ki je sodobnikom in pozn. dobam veljal za največjega mojstra grš. kiparstva. Pêrikles mu je zaupal nadzorstvo nad stavbami na atenski akropoli, predvsem (od 447 pred) nad kiparsko okrasitvijo → *Partenona*. Pozn. je bil obtožen utaje zlata (ali slonovine) in u. je bržčas v Olimpiji. Njegovi najslavnejši deli, hrizelefantinska kipa **Atene Partenos* (dkč. 438 pred) v Partenonu in **Zéusa* v Zéusovem templju v Olimpiji poznamo samó po sekundarnih posnetkih (rekonstrukcija — pomanjšana, 105 cm vis. marm. kopija *Atene Partenos* v atenskem Nar. muz.). Na prostem na akropoli je stala tudi njegova o. 7 m vis. *Atena Promahos*. Marm. kopija Fidiove **Ranjene Amazonke* za Artémidino svetišče v Efezu (cf. s. v. *Poliklét*) je v muz. → *Hadrijánove vile.*

L: Giovanni *Becatti:* Problemi Fidiaci (Mi 1951); *id.*, Phidias (EWA XI, 1966 — L!); »PKG« 1 (1967); »US« 3 (1969). — Cf. E. *Buschor* (1948), E. *Langlotz* (1947), itd.

Fiedler, Konrad (1841—1895), nem. (nem.-ž.) filozof in pionir um. teorije, ki jo je ločil od estetike. S svojim osredotočenjem na formalno problematiko (*Gestaltung* in *Formung*) je najprej tehtno vplival na prijatelja kiparja A. von → *Hildebranda* in slednjega delo *Problem der Form*. Drugemu svojemu prijatelju, slikarju Hansu von → *Marées*, je bil tudi nesebičen mecen. Dkč. pravo (prom. 1865), u. (54) v Münchnu.

B (lik. umetn.): *Über die Beurteilung von Werken der bildenden Kunst*+ (1876; 2. amer. izd.: *On Judging Works of Visual Arts*, Berkeley 1957); *Der Ursprung der künstlerischen Fähigkeit*+ (Lpz 1887); *Hans von Marées*+ (Mn 1889); zbr. sp.: *Conrad Fiedlers Schriften über Kunst* (Lpz 1896, izd. Hans Marbach; n. izd.: *Konrad Fiedlers Schriften* ..., 2 knj., Mn 1913—1914, izd. Hermann Konnerth); pon. izb.: *Vom Wesen der Kunst: Auswahl aus seinen Schriften* (Mn 1942, izd. H. Eckstein).

L: Hermann *Konnerth:* Die Kunsttheorie Conrad Fiedlers: Eine Darlegung der Gesetzlichkeit der bildenden Kunst (Mn-Lpz 1909, dis. [Bl 1908]); Gilbert-Kuhn (1953 [1967]); DULC II (1960, s. v.); EWA IV (1961, stp 139), XV: Index (1968, p. 186). — Cf. P. *Hirschfeld* (1968 — L!), W. *Passarge* (1930).

Fierens, Paul (1895—1957), belg. pisec o umetn., kritik in muzealec; sin H. Fierens-Gevaerta (infra). R. v Parizu, štud. pravo (Liège), do 1934 v Parizu, tam objavljal pesmi, zlasti pa lik. in lit. kritike; odtlej v Belgiji, gl. konservator *Musées Royaux des Beaux-Arts de Belgique* v Bruslju in prof. na univ. v Liègeu. Eden izmed ustanoviteljev → *AICA* in njen prvi predsednik (1949—57).

B: *Van Dongen* (P 1927); *Permeke* (P 1930); *Joseph Stevens* (Br 1931); *Les Le Nain* (P 1933, »Art et artistes français«); *Marino Marini* (P 1936); *Théo van Rysselberghe* (Br 1937); *La Peinture flamande des origines à Quentin Metsys* (P 1938); *L'Art en Belgique du moyen âge à nos jours* (Br 1938; 3. izd. Br 1957); *La Peinture flamande de Bruegel au XVIIIe siècle* (P 1942); *Chaires et confessionaux baroques* (Br 1943); *James Ensor* (P 1943); *L'Art Flamand* (P 1945, »A-S-T«); *Le Fantastique dans l'art flamand* (Br 1947); *Van Gogh* (P 1947, »Palettes«); *Peter Bruegel: sa vie, son oeuvre, son temps* (P 1949); (s sodel.) *Dictionnaire des Peintres* (Br s. a. [1950], »Petits dictionnaires des lettres et des arts en Belgique« 4).

Fierens-Gevaert, Hippolyte (1870—1926), belg. um. zgodovinar, oče Paula Fierensa (supra).

B: *Jordaens: Biographie critique* (P 1905, »G. A.«); *Le Renaissance septentrionale et les premiers maîtres des Flandres* (Br 1905); *Les primitifs flamands* (4 knj., Br 1908—1912); *La peinture au Musée Ancien de Bruxelles* (Br-P 1913); *La peinture à Bruges: Guide historique et critique* (Br-P 1922); *Les très belles heures de Jean de France, Duc de Berry* (Br-Leyde-P 1924); *Histoire de la peinture flamande des origines à la fin du XVe siècle, I—III* (Br-P 1927, 1928 & 1929 [avtor 3 knj. Paul *Fierens*]).

Figdor, Albert (1843—1927), avstr. bankir in um. zbiratelj. Njegova z., ena izmed najpomembnejših v Avstriji, je obsegala kiparska, slikarska in zlasti umetnoobrtna dela od antike do XIX. st.

L: ÖBL I (1957).

figovec, figovo drevo (angl. *the fig tree*, fr. *le figuier*, nem. *der Feigenbaum*), bibl. in kršč. ik. m. (1 Mojz 3, 7), velikokrat → *Drevo spoznanja*, v srednjev. umetn. simbol poželenja in plodnosti.

L: Ferguson (1954); Oswald *Goetz:* Der Feigenbaum in der religiösen Kunst des Abendlandes (Bl 1965); Gerhard *Seib* & Géza *Jászai* (LCI II, 1970, stp 22—24 — L!).

figura piramidale (it.), »piramidalna oblika«, tj. obrazec trikotniške kompozicije, pri kateri upodobljene osebe tvorijo enakokrak trikotnik. Ta način je uvedel Leonardo da Vinci (→ *Poklon treh kraljev*, → *Zadnja večerja*), za njim pa nadaljevala zlasti → *visoka renesansa*.

figura serpentinata (it.), »kačasta oblika«, ena izmed posebnosti kiparstva in slikarstva → *manierizma*. Med zglednimi primeri npr. Giambolognova plastika → *Ugrabljenje Sabinke*.

Filarete, s pr. im. *Antonio di Pietro Averlino* ali *Averulino* (o. 1400—o. 1469), it. kipar, arhitekt in pisec traktata, o čigar življenju malo vemo (1451—65 v službi Francesca Sforze v Milanu, po Vasariju u. 69 let star). V svojem *Trattato d'architettura* (nastal 1461/64) opisal idealni mesti Sforzinda (v obliki osmerokrake zvezde) in Zagalia, zaradi česar nam velja za prvega renesančnega arhitekta, ki se je ukvarjal z urbanističnimi problemi. P: za papeža Evgena IV. za staro Petrovo c. z reliefi okrašena *bronasta vrata* (1439/45, Rim, Petrova c.). A: *Porta Giova* na vhodu v Castello Sforzesco (razrušena 1521, pozn. rekonstrukcija, Milano), načrt za *Ospedale Maggiore* (zač. 1457, ib.).

B: Wolfgang von Oettingen (izd.): *Antonio Averlino Filarete, Tractat über die Baukunst nebst seinen Büchern von der Zeichenkunst und den Bauten der Medici* (W 1896, »Quellenschr. NF« 3); John R. Spencer (izd., uv & prev.): *Filarete's Treatise on Architecture*, I—II (NH-L: Yale UP 1965 [2. knj. faks.], »Yale Publ. in the Hist. of Art« 16 [oc. Peter *Murray*, BM, avg. 1966]).

L: M. *Lazzaroni* & A. *Muñoz:* Filarete (R 1908); P. *Pecchai:* L'Ospedale Maggiore di Milano nella storia e nell'arte (Mi 1927); Cankar III/1 (1936); SchlosserL (1964). Peter *Murray* (EWA V, 1961, s. v. — L!); Pevsner (1966).

Filargiría (grš.), *Lakomnost* (lat. *Avaritia*, angl. *the Greed*, nem. *der Geiz* ali *die Geldgier*), ena izmed → *Pregreh*, ki se kot personifikacija pojavlja v ik. m. → *Lestev kreposti*; pozn. eden izmed poglavitnih grehov (→ *sedem poglavitnih grehov*).

L: cf. A. *Katzenellenbogen* (1939 [1964]).

Filémon in Báukis (lat. *Philemon et Baucis*), mit. ik. m. (npr. Ovid, Met. VIII, 620—96): Zeus in Hermes (resp. Jupiter in Merkur) kot neznana popotnika pri dobri stari dvojici, ki jima želi postreči z edino gosjo. Up: npr. Bramantino (o. 1500, Wallraf), Rembrandt (les, d. 1658, Washington).

L: Hunger (1955, p. 285—86); Pigler II (1956, p. 139—40). — Cf. W. *Stechow* (1940/41).

Filibert Savojski (u. 1504) → *Brou*

Filip (lat. *Philippus*, angl. *Philip*, fr. *Philippe*, it. *Filippo*, nem. *Philippus*, šp. *Felipe*), apostol, kršč. svetnik (1. V.). Med njegovimi atributi takó → *crux immissa* (tudi z 2 prečkama) kot tudi *crux commissa*. Up (→ *Apostolska vera*, → *dvanajst apostolov*): npr. Nanni di Banco (marm. *soha* za *Arte dei Calzaiuoli*, Florenca, Orsanmichele ob *via Orsanmichele*).

L: Réau III/3 (1959, p. 1068—69); Keller (1968, p. 423—24); »MdS« 64 (t. IV). — Cf. J. *Braun* (1943, stp 606—09).

Filip, Jan (1900 — ....), češ. arheolog, prof. za prazg. na univ. v Pragi, direktor Arheol. instituta Češkoslovaške ak. znanosti.

B: *Keltové ve střední Evropě* (Pra 1956); *Keltská civilisace a její dědictví* (ib. 1960; 3. izd. ib. 1963; nem. izd.: *Die keltische Zivilisation und ihr Erbe*, Prag 1961); (s številnimi sodel.) *Enzyklopädisches Handbuch zur Ur- und Frühgeschichte Europas, I—II* (Prag: Academia 1966—1969).

L: M. *Šeper* (ELU 4, 1966, p. 673). — Cf. J. *Filip* (supra I 1966, s. v. — B!).

Filip Benicij, orig. *Filippo Benizzi* (1233—1285), general reda servitov, kršč. svetnik, spoznavalec (23 VIII.), patron Florence in servitov. Up: *5 fresk* s prizori iz njegove legende v križnem hodniku pri c. SSa Annunziata v Florenci (4 freske Andrea del Sarto, ena delo Cosima → *Rossellija* iz 1476).

L: Réau III/3 (1959, p. 1071—72).

Filip Dobri (fr. *Philippe III le Bon*), (1396—1467), vojvoda burgundski (1419—67) in grof flandrski, edini sin →*Janeza Neustrašnega* in oče →*Karla Drznega*, eden izmed najmogočnejših vladarjev svoje dobe, ust. →*red Zlatega runa*. V njegovi službi bil mdr. tudi Jan van Eyck. Up: številne dedikacijske *miniature* v IR (cf. rk, infra).

L: Le Siècle d'or de la miniature flamande: Le Mécenat de Philippe le Bon (Br 1959 [rk, Pal. des B.-A.]).

Filip Drzni, fr. *Philippe II le Hardi* (1342—1404), vojvoda burgundski (1363—1404), sin fr. kralja Janeza Dobrega in ml. brat fr. kralja Karla V. Po poroki z Margareto, hčerko Ludovika de Maele (1369), je 1384 postal tudi flandrski grof. Up: Sluter (na portalu nekd. champmolske kartuzije, 1391/97); cf. s. v. *nagrobnik Filipa Drznega*.

Filip krsti dvornika etiopske kraljice (nem. *Der Diakon Philippus tauft den Kämmerer der Königin von Äthiopien*), ik. m. (Apd 8, 26—39). Up: npr. Lastman (d. 1608, Dahlem; d. 1620, Alte Pin.; d. 1622, Karlsruhe, itd.), Rembrandt (npr. jedk., 1641), itd.

L: Pigler I (1956, p. 382—85).

Filis (*Phyllis*) →*Aristotel(es)*

Filistejci vrnejo skrinjo zaveze, bibl. ik. m. (1 Kralj 6, 10—13): v voz so vpregli molzni kravi, filistejski knezi so šli za njim do pokrajine Bet-Sames, Betsamešani pa so ravno želi. Up: npr. *StS* iz sinagoge v →*Dura-Europos* (245/56 — skupaj z ik. m. *Skrinja zaveze v Azotu*), *lesor.* v →*Dalmatinovi Bibliji* (1584, I, f. 152v).

Filius accrescens Joseph, filius accrescens et decorus adspectu, bibl. citat iz →*Jakobovega preroškega blagoslova* (1 Mojz 49, 22: v slov. prev. *Jožef je mlado rodovitno drevo, mlado rodovitno drevo ob studencu*). Cf. s. v. *Apostolska vera* (Jožef ob Mateju).

Filla, Emil (1882—1953), češ. slikar in grafik, štud. 1903—06 na ak. v Pragi, pozn. nanj vplival s svojimi kubističnimi deli Picasso.

L: ELU 2 (1962, s. v. *Fiala* [sic]).

Fillitz, Hermann (1924—....), avstr. um. zgodovinar, medievalist, 1947—65 v službi v Umzg. muz. na Dunaju, tam vodil t. i. *Weltliche u. Geistliche Schatzkammer* in nazadnje tudi z. kiparstva in umetne obrti, 1965—67 je bil direktor Avstr. kult. inst. v Rimu, odtlej pa je prof. na univ. v Baslu. Dopisni član Avstr. ak. znanosti, član *Inst. f. Österreichische Geschichtsforschung* na Dunaju.

B: ‚*Studien zur römischen Reichskrone*' (JSW, 1953); *Die Insignien und Kleinodien des Heiligen Römischen Reiches* (W-Mn 1954, »Smlg. Schroll«); ‚*Zu Leonhard Kern*' (JSW, LIII, 1957); ‚*Die Spätphase des »langobardischen« Stiles*' (ib., 1958); ‚*Die Wiener Genesis: Resumé der Diskussion*' (7. zg. srednjev. kongr., 1962); ‚*Die Wiener Gregor-Platte: Ein Beitrag zum lothringischen Elfenbeinrelief des 10. Jahrhunderts*' (JSW, LVIII, 1962); ‚*Der Cappenberger Barbarossakopf*' (MJb, 1963); *Die Schatzkammer in Wien* (W-Mn 1964); ‚*Ein Fuldaer Goldrelief der ottonischen Zeit*' (H. Schnitzlerjev zb., 1965); *Zwei Elfenbeinplatten aus Süditalien* (Bern 1967, »Mngr. der Abegg-Stiftung Bern« 2); ‚*Die Krone des Heiligen Römischen Reiches: Zur Rekonstruktion der ursprünglichen Form*' (K. H. Usenerjev zb., 1967); (& sodelavci) *Das Mittelalter. I* (Bl 1969, »PKG« 5).

L: Kü (1966).

filoksenija (grš.), gostoljubnost. Kot bibl. ik. m. npr. *Lotova filoksenija* (→*Lot sprejme angela*) ali *Abrahamova filoksenija* (→*Abraham sprejme tri angele*), kot mit. ik. m. →*Filémon in Báukis.*

Filon Aleksandrijski →*Philo Judaeus*

Filostrat, lat. *Philostratus Lemnius* (o. 160/70—244/49), grš. rétor in filozof. R. na Lémnosu (imen. *Lemnius* resp. *star.* za razloček z vnukom in posnemovalcem), prek Aten prišel v Rim (pripadal družbi okrog Julie Domne, žene Septimija Severa, po Karakalovi in njeni smrti se vrnil v Atene in tam u.), poučeval ob slikah in napisal ustrezne interpretacije (izmišljenih ali resničnih) podob. Te njegove *Eikones* (lat. *Imagines*) je prvi natisnil Aldus *Manutius* 1503 v grš. orig., Grk Moschos pa jih je o. 1510 prev. za Izabelo d'Este. Po njih npr. po naročnikovi želji Tizianovi sliki *Čaščenje Venere* ali *Erotes* in *Bakanál* ali *Praznik Andrijcev* (obe 1518—19, Prado); na *Imagines* se oprl tudi N. Poussin.

B (cf. s. v. *Vigenère*): *Imagines* (L 1931, izd. A. Fairbanks, »Loeb Classical Libr.«).

L: Panofsky Ren (1960); EWA VII (1963, stp 537 — L!). — Cf. R. *Foerster* (e. g. 1903; 1904; 1909; 1922), E. *Grassi* (1962 — L!), H. *Ladendorf* (1958 — L!), K. *Lehmann-Hartleben* (1941), F. *Saxl* (1957), F. *Wickhoff* (1898; JkPK, 1902).

Filov, Bogdan D(imitrov), (1883—1945), bolg. arheolog, um. zgodovinar in politik. Kot politik prispeval k zbližanju in sodelovanju z nacistično Nemčijo, po osvoboditvi obsojen kot vojni zločinec in ustreljen.

B: *Arheologičeski paraleli* (Sofija 1910); *Sofijskata cirkva Sv. Sofija* (ib. 1913); *Die altbulgarische Kunst* (Bern 1919; angl. izd. *Early Bulgarian art,* Berne 1919; fr. izd. *L'Art antique en Bulgarie,* Sofia 1925); ‚*Altchristliches aus Mazedonien*' (Strzygowskega zb., 1923); *Staroblgarskoto izkustvo* (Sofia 1924

[cf. 1919]); ‚*Portretat*...' (Sbornik v čest na Vasil N. Zlatarski..., ib. 1925); *Les miniatures de la Chronique de Manassès à la Bibliothèque du Vatican (Cod. Vat. Slav. II)* (Sofia 1927, »Codices e Vaticanis selecti quam simillime expressi« 17); ‚*Der Ursprung der altbulgarischen Kunst*' (ByZ 1929/30 [A. Heisenbergov zb.]); *Staroblgarskata živopis prez XIII i XIV vek* (Sofija 1930, »Blgarskata Istoričeska Biblioteka« 3); ‚*Staroblgarskata cirkovna arhitektura*' (Spisanie na Blg. Akad. na Naukite, zv. 43, ib. 1930); ‚*Chapiteaux de marbre avec décorations de feuilles de vigne en Bulgarie*' (Ch. Diehlov zb. II, 1930); ‚*Les palais vieux-bulgares et les palais sassanides*' (Uspenskega zb., 1930); *Geschichte der altbulgarischen Kunst bis zur Eroberung des bulgarischen Reiches durch die Türken* (Bl-Lpz 1932, »Grundriß der slavischen Philologie u. Kulturgesch.« 10); *Geschichte der altbulgarischen Kunst unter der türkischen Herrschaft und der neueren Zeit* (ib. 1933, ista z. 10); *Die Grabhügelnekropole bei Duvanlij in Südbulgarien* (Sofia 1934).

***Filozofija,** Dürerjev naslovni lesor. za Konrada → *Celtisa* delo *Quatuor libri Amorum* (1502). Personifikacija vse obvladujoče filozofije (*PHILOSOPHIA*) je obdana z vencem, ki ga sestavljajo v 4 delih 4 različne vrste rastlin in listja, povezane s 4 medaljoni duhovnikov in astrologov, filozofov, pesnikov in govornikov in naposled učenjakov: v zgornjem (EGIPCIORVM SACERDOTES ET CHALDEI) je Ptolomej, v des. (GRECORVM PHILOSOPHI) je Platon, v spodnjem (LATINORVM POETAE ET RHETORES) sta Vergil in Cicero, v levem (GERMANORVM SAPIENTES) pa Albertus Magnus (izpisano samo *Albertus* — morda namigujoč na samega Dürerja). V vogalih so vetrovi: des. zgoraj piha cvetove zah. veter Zephir (hkrati zaznamujoč Aer, pomlad, mladost in sangvinično čud), levo zgoraj vzh. veter Eurus (obenem Ignis, poletje, zrela doba in kolerična nrav), des. spodaj z dežjem karakterizirani juž. veter Auster (hkrati Aqua, jesen, starost in flegma), levo spodaj pa naposled z ledenimi svečami opredeljeni sev. veter Bóreas (hkrati Terra, zima, pozna starost in melanholija). — V nasprotju s starim izročilom — pač drugačni klimi ustrezno — sta zamenjana samó vetrova *Bóreas* (& melanholija & Terra) in *Auster* (& flegma & Aqua). Vsekakor je v znamenitem, z 2 dvanajstletnima obd. razdeljenem zaporedju 1502 in 1514 (*Melencolia I*) in 1526 (»*Štirje apostoli*«) Dürer z Bóreasom prvič, za zdaj še najmanj osebno — predstavil svojo misel o melanholiji.

L: Saturn and Melancholy (1964, p. 279 & repr. 83). — Cf. E. *Panofsky* (Dürer 1943 [1955]).

filozofi, psihologi, sociologi, teologi *in drugi pisci*, ki so pomembno vplivali na razmerje do umetn. in pos. na razvoj estetike, lik. kritike in um. zgod.: *Platon* (428/27—348/47 pred), *Aristotel* (384/83—322/21 pred), *Tertulijan* (o. 155—o. 220), *Plotin* (204/05—270), *Avguštin* (354—430), *Boëthius* (o. 480—525), *Cassiodorus* (o. 480/90—o. 583), *Izidor Seviljski* (o. 570—636), *Hrabanus Maurus* (776—856), *Avicenna* (o. 980—1037), *Suger* (o. 1081—1151), *Bernard iz Clairvauxa* (o. 1090—1153), *Honorij iz Autuna* (o. 1090—1150), *Averroës* (1126—1198), *Vincenc iz Beauvaisa* (o. 1190—o. 1264), *Tomaž Akvinski* (1226—1274), John *Duns Scotus* (1265—1308), Marsilio *Ficino* (1433—1499), *Erazem Rotterdamski* (1465—1536), Baruch *Spinoza* (1632—1677), Jean Jacques *Rousseau* (1712—1778), Denis *Diderot* (1713—1784), Immanuel *Kant* (1724—1804), Gotthold Ephraim *Lessing* (1729—1881), Georg Wilhelm Friedrich *Hegel* (1770—1831), Karl *Marx* (1818—1883) in Friedrich *Engels* (1820—1895), Walter Horatio *Pater* (1893—1894), Friedrich Wilhelm *Nietzsche* (1844—1900), G. V. *Plehanov* (1856—1918), Sigmund *Freud* (1856—1939), Edmund *Husserl* (1859—1938), Henri-Louis *Bergson* (1859—1941), Benedetto *Croce* (1866—1952), Max *Dessoir* (1867—1947), Ernst *Cassirer* (1874—1945), Carl Gustav *Jung* (1875—1961), Karl *Jaspers* (1883), G. *Lukács* (1885—1971), Martin *Heidegger* (1889) in Jean Paul *Sartre* (1905).

fin de siècle (fr., angl. *turn of century*, slov. dobesedno »konec stoletja«), ime dobe ob koncu XIX. in na zač. XX. st. (pribl. 1890—1914) in njene velemestne meščanske kulture.

findesièclovska umetnost (druge oznake: *Art Nouveau*, → *Jugendstil*, → *secesija*), zadnji, vsa lik. področja zaznamujoči zahodnoevr. zg. slog, ki je nastal kot reakcija na psevdohistorične stile XIX. st., kot sad utrujene meščanske kulture že spočetka kazal vse znake propadanja, hkrati pa nosil v sebi raznosnovne klice nadaljnjega razvoja (v arhitekturi → *chicaška šola*, Adolf → *Loos*, razvoj v → *Bauhaus*; v slikarstvu nastanek → *fauvizma*, → *kubizma*, → *ekspresionizma* in → *abstraktne umetn.*). Resnično je živel samó v velemestih (Glasgow, Pariz, Dunaj, Berlin, München, New York, itd.) in se najmočneje izrazil v ornamentu in umetni obrti (značilna rastlinska stilizacija valovitih črt). Bolj ali manj dosledno ga predstavljajo mdr.: v stavbarstvu A. Gaudí, P. Hankar, J. Hoffmann, V. Horta, J. M. Olbrich, H. van de Velde in O. Wagner (med Slovenci trojica M. Fabiani, J. Jager in J. Plečnik), v slikarstvu Gauguin s → *pont-avensko šolo*, skupina → *Nabis*, Toulouse-Lautrec, Munch, G. Klimt, E. Schiele (pri Slovencih vsaj do neke mere t. i. *Vesnani* in → *Tratnik*), pos. v ilustra-

ciji in karikaturi A. Beardsley, Th. Th. Heine, itd., v lepaku Toulouse-Lautrec in Mucha, na področju steklarskih izdelkov L. C. Tiffany.

L: Dolf *Sternberger*, Jugendstil: Begriff und Physiognomik (Die Neue Rundschau, 1934); Peter *Floud:* Catalogue of an Exhibition of Victorian and Edwardian Decorative Arts (L 1952 [rk, V. & A.]); Clay *Lancaster*, Oriental Contributions to Art Nouveau (AB, 1952); Um 1900: Art Nouveau und Jugendstil (Z 1952 [rk, Kstgewerbemus.]); James *Grady*, A bibliography of the Art Nouveau (JSAH, 1955); *id.*, Nature and the Art Nouveau (AB, 1955); Bettina H. *Polak:* Het Fin de Siècle in de nederlandsche schilderkunst (Den Haag 1955); Le Mouvement Symboliste (Br 1957 [rk, Palais des B.-A.]); E. *Rathke:* Jugendstil (Mannheim 1958); München 1869—1958: Aufbruch zur Modernen Kunst (Mn 1958 [rk, Haus der K.]); K. *Dingelstedt:* Jugendstil in der angewandten Kunst (Brsch 1959); Helmut *Seiling* (izd.): Jugendstil: Der Weg ins 20. Jahrhundert (Hdl-Mn 1959, uv Kurt *Bauch*); Der junge van de Velde und sein Kreis 1883—1893 (Hagen 1959 [rk, Karl-Ernst-Osthaus-Mus.]); Les Sources du XXe Siècle: Les Arts en Europe de 1884 à 1914 (P 1960 [rk, MAM 1960/61]); Jean *Cassou*, Emil *Langui* & Nikolaus *Pevsner:* Durchbruch zum 20. Jahrhundert: Kunst und Kultur der Jahrhundertwende (Mn 1962 [prev.]); Europäischer Jugendstil: Druckgraphik, Handzeichnungen und Aquarelle, Plakate, Illustrationen und Buchkunst um 1900 aus dem Besitz der Kunsthalle Bremen (Bremen 1965 [rk]); Jost *Hermand:* Jugendstil: Ein Forschungsbericht 1918—1964 (Stu 1965); Mario *Amaya:* Art Nouveau (L 1966); Italo *Cremona:* Die Zeit des Jugendstils (Mn 1966); Willy *Haas:* Die Belle Epoque (Mn 1967, »Große Kulturepochen« [kult. zgod.]); Claude *Frégnac:* Les bijoux de la Renaissance à la Belle Epoque (P 1967, »Plaisir des images«); Ray & Lee *Grover:* Art Glass Nouveau: Survey of late 19th and early 20th centuries art glass (Tokyo 1967). — Cf. F. *Ahlers-Hestermann* (1941 [1956]; 1966), S. *Dali* (1933), R. L. *Delevoy* (1965), R. *Hamann* (1967), H. H. *Hofstätter* (dis.; 1963 [1969]; 1965), R. *Huyghe* (& J. *Rudel* 1970), H. R. *Hope* (dis.), R. *Koch* (1957; 1958; 1959), S. T. *Madsen* (*1956; 1967), L. *Menaše* (1962), E. *Michalski* (1925), N. *Pevsner* (1936), M. *Rheims* (1965), F. *Schmalenbach* (1934), R. *Schmutzler* (1962 [*1964]).

Finees prebode Zambrija in Kozbi, Izraelca in Madianko, bibl. ik. m. (4 Mojz 25, 8). Up: npr. *lesor.* v Wolf Köpflovi *Bibliji* (Str 1532), J. Teufel (*lesor.* v *Bibliji*, Wittenberg: Hans Krafft 1572).

L: Schmidt IL (1962, repr. 111 in 207).

Fini, Léonor (1908—....), slikarka in grafičarka v Parizu, surrealistka. R. v Buenos Airesu (oče Argentinec, mati Italijanka), živela v Trstu, Milanu, od 1933 v Parizu. Se ukvarjala tudi s scenografijo in ilustracijo.

L: cf. M. *Brion* (1955).

Finiguerra, Maso (1426—1464), it. florent. zlatar, Ghibertijev sodel. pri → *Vratih paradiža.* Vasari ga je neutemeljeno razglasil za izumitelja bakroreza.

L: cf. E. *Möller* (1959).

Finis gloriae mundi (lat.), »Konec slave sveta«, naslov Valdés Lealove slike (1672, Sevilla, c. bolnice Caridad), ki s svojimi tremi mrtveci v rakvah spominja na izročila ik. m. → *Srečanje treh mrtvih in treh živih.*

L: cf. J. *Białostocki* (D 1966).

Finley, David Edward (1890—....), amer. um. zgodovinar in muzealec, direktor washingtonske *Nat. Gall. of Art* (1938—56).

L: WWAA (1959); WWA (1962).

Fiocco, Giuseppe (1884—....), it. um. zgodovinar, poznavalec severnoit., pos. beneškega slikarstva (tudi prispevki v *ThB* in *EI*); prof. na univ. v Padovi.

B: *Bernardo Strozzi* (R 1921); *Francesco Guardi* (F 1923); *L'arte di Andrea Mantegna* (Bol 1927); *Paolo Veronese* (Bol 1928); *La pittura veneziana del Seicento e Settecento* (Verona 1929; angl. izd. *Venetian Painting of the Seicento and the Settecento*, F-NY 1929; nem. izd. *Die venezianische Malerei des siebzehnten und des achtzehnten Jahrhunderts*, F-Mn 1929); ‚*Neue Porträts von Paolo Veronese*' (Panth, 1930); *Carpaccio* (R 1931; fr. izd. P 1931); ‚*Dante und Petrarca von Jacopo Bellini*' (Panth, 1932); ‚*Porträts aus der Emilia*' (ib.); *Mantegna* (Mi 1937; fr. izd. P 1938, »Le Mus. de la Pléiade«); *G. A. Pordenone* (Udine 1939); *Pittura del Settecento italiano in Portogallo* (R 1940); *Giorgione* (Berg 1941, »GAI«; 2. izd. ib. 1948); *Carpaccio* (Mi 1942); *La Cappella Ovetaria nella Chiesa degli Eremitani* (Mi 1945); ‚*Two unknown paintings of the Madonna by Mantegna*' (BM, 1949); ‚*Fra Bartolommeo e Raffaello*' (RArte, 1954); *Carpaccio* (No 1958).

L: Lodovici (1942); Chi è (1961).

Fiorillo, Johann Dominik (1748—1821), nem. slikar in pisec o umetn., prvi ord. za um. zgod. na univ. v Göttingenu; r. v Hamburgu, u. v Göttingenu.

B: *Geschichte der zeichnenden Künste von ihrer Wiederauflebung bis auf die neuesten Zeiten* (5 knj., Ggn 1798—1808); *Kleine Schriften artistischen Inhalts* (2 knj., ib. 1803—1806); *Über einige italienische Gelehrten und Künstler, welche Mathias Corvinus, König von Ungarn, beschäftigte* (ib. 1812); *Geschichte der zeichnenden Künste in Deutschland und vereinigten Niederlanden* (4 knj., Hn 1815—1820).

L: ADB. — Cf. W. *Waetzoldt* (I 1921).

Firenze → *Florenca*

Firmenich-Richartz, Eduard, nem. um. zgodovinar, prispevki k zgod. umetn. v Kölnu (tudi v *ThB, Ztschr. f. christl. K.*, itd.

B: *Bartholomaeus Bruyn und seine Schule* (Lpz 1891, »Beitr. zur Kg.: NF« 14); (& Herm. Keussen) *Kölnische Künstler in alter und neuer Zeit: Johann Jacob Merlo's neu bearbeitete und erweiterte Nachrichten...* (Dü 1895); ‚*Johann von Melem*' (MfKw, 1910); *Die Brüder Boisserée, I: Sulpiz und Melchior Boisserée als Kunstsammler* (Jena 1916).

Firmin-Didot, Ambroise (1790—1876), fr. poznavalec in zbiralec grafike, tiskarnar v Parizu.

B: *Essai typographique et bibliographique sur l'histoire de la gravure sur bois* (P 1863); *Catalogue raisonné des livres de la bibliothèque de M. Ambroise Firmin-Didot, I: Livres avec figures sur bois, solennités, romans de chevalerie* (P 1867); *Des Apocalypses figurées, manuscrites et xylographiques du Moyen-âge* (P 1870); *Recueil des oeuvres choisies de Jean Cousin: Peinture, sculpture, vitraux...* (P 1873); *Les graveurs de portraits en France: Catalogue raisonné de la collection des portraits de l'école française appartenant à A. Firmin-Didot* (2 knj., P 1875—1877); *Les Drevet (Pierre, Pierre-Imbert et Claude): Catalogue raisonné de leur oeuvre, précédé d'une introduction* (P 1876).

Firmitudo (lat.), *Trdnost* → *Véliki zmagoslavni voz cesarja Maksimilijana I.*

Fischel, Lili (Louise), nem. (ž.) um. zgodovinarka in muzealka, gl. konservatorka *Staatliche Kunsthalle* v Karlsruheju, tam delala 1925—33 in 1952—59, vmes v emigraciji.

B: ‚*Nouvelles attributions au maître de la Vierge de Dangolsheim* (Archives Alsaciennes, 1936); *Nicolaus Gerhaert und die Bildhauer der deutschen Spätgotik* (Mn 1944; 2. izd. 1953); ‚*Über die künstlerische Herkunft des Frankfurter »Paradiesgärtleins«*' (G. Swarzenskega zb., 1951); ‚*Zu Schongauers »Heiligem Antonius«*' (Noackov zb., 1958); ‚*Die Berner Chorfenster: Ihre künstlerische Herkunft*' (ZfKw, 1961); ‚*Das »Buch der Beispiele« in Chantilly*' (BMR, 1962); *Bilderfolgen im frühen Buchdruck* (Konstanz 1963); ‚*Reproduzierende Graphik im 15. Jahrhundert*' (Philobiblon, 1964); ‚*Zur kunsthistorischen Stellung des Meisters der Dangolsheimer Madonna*' (Jb. der Staatlichen Kstsmlgn. in Baden-Württemberg, 1966).

L: Kü (1966).

Fischel, Oskar (1870—1939), nem. (ž.) um. zgodovinar, eden izmed najboljših poznavalcev Rafaelove umetn., r. v Gdansku, u. v Londonu.

B: *Raphaels Zeichnungen: Versuch einer Kritik der bisher veröffentlichten Blätter* (Str 1896; 2. izd. ib. 1898); *Tizian: Des Meisters Gemälde in 230 Abbildungen* (Stu-Lpz 1904, »KK« 3; 4. izd. [... *284 Abb.*] Stu-Lpz 1911; 5. izd. Stu 1929); ‚*Porträts des Giuliano de' Medici, Herzogs von Nemours*' (JkPK, 1907); ‚*Raffaels erstes Altarbild: die Krönung des hl. Nikolaus von Tolentino*' (ib., 1912); **Raphaels Zeichnungen* (8 knj. [nedk.], Bl 1913—1941); ‚*Raffael und der Apollo von Belvedere*' (MittF, 1912/17); ‚*Der Czartoryski Raffael*' (JkPK, 1916); *Die Zeichnungen der Umbrer* (Bl 1917); ‚*Raphael und Dante*' (JPK, 1920); *Dante und die Künstler* (Bl 1921); ‚*Maestri del Disegno*' (P. Schubringov zb., 1929); ‚*Santi, Raffaello*' (ThB XXIX, 1935); ‚*Raphael's Auxiliary Cartoons*' (BM, 1937); ‚*Raphael's Pink Sketch Book*' (BM, 1939); *Raphael, I—II* (L 1948; nem. orig. Bl 1962).

L: EJca 6 (1930).

Fischer, Otto (1886—1947), nem. um. zgodovinar, se ukvarjal z nem. slikarstvom.

B: *Die altdeutsche Malerei in Salzburg* (Lpz 1908, »Kstgeschichtliche Mngr.« 12); *Schwäbische Malerei des 19.* Jahrhunderts (Bl-Lpz 1925); *Hans Baldung-Grien* (Mn 1939; 2. izd. 1943); *Arnold Böcklin* (Burg bei Magdeburg 1940); *Geschichte der deutschen Malerei* (Mn 1942, »Deutsche Kg.« 3; 3. izd. [& A. Feulner] 1956); ‚*Konrad Laib*' (Panth, 1943); *Geschichte der deutschen Zeichnung und Graphik* (Mn 1951, »Deutsche Kg.« 4).

Fischer von Erlach, Johann Bernhard (1656—1723), avstr. arh., poleg svojega ml. tekmeca Joh. Luk. von → *Hildebrandta* najpomembnejši predstavnik avstr. baročnega stavbarstva. R. v Gradcu, se učil v Italiji, u. (66) na Dunaju. A: o. 1690 prvi *načrt za grad Schönbrunn* pri → *Dunaju, c. sv. Trojice* v Salzburgu (*Dreifaltigkeitskirche*, 1694—1702), *Palača princa Evgena* na Dunaju (*Finanzministerium*, 1695—98), *Kapiteljska c.* v Salzburgu (*Kollegienkirche*, 1696—1707), *Palais Clam-Gallas* v Pragi (zač. 1707, atlanti na portalu delo M. Brauna), na Dunaju *Palais Trautson* (1710—12) in kot najslavnejši deli *c. Karla Boromejskega* (**Karlskirche*, zač. 1716, dkč. sin 1737) in *Dvorna biblioteka* (*Hofbibl.*, zač. 1722, dkč. sin).

B: *Entwurf einer historischen Architektur in Abbildung unterschiedener berühmten Gebäude des Alterthums und fremder Völcker* (1. izd. 1721; 2. nem. izd. 1725 [tudi 2 angl. izd.]; n. izd. [G. *Kunoth*] 1956, »Bonner Beitr. zur Kw.« 5).

L: Hans *Sedlmayr* (EWA V, 1961, s. v.); »US« 10 (1969); Eva *Řehová*, Činnost J. B. Fischera z Erlachu na Moravě (Umění, 1968). — Cf. H. *Aurenhammer* (1957), D. *Frey* (1923), E. *Hempel* (1965), A. *Ilg* (1895), H. *Sedlmayr* (1925; 1952; *1956).

Fischer von Erlach, Joseph Emanuel (1693—1742), avstr. arh., sin prejšnjega.

L: Thomas *Zacharias:* Joseph Emanuel Fischer von Erlach (W 1960).

Fiskovič, Cvito (1908—....), hrv. um. zgodovinar in konservator. R. v Orebiću na Pelješcu, prom. v Zgb 1937, od 1945 direktor Konserv. zavoda za Dalmacijo v Splitu, 1948 dopisni in 1958 redni član JAZU.

B: *Korčulanska katedrala* (Zgb 1940); *Naši graditelji i kipari XV. i XVI. stoljeća u Dubrovniku* (Zgb 1947); (& K. Prijatelj) *Albanski umjetnik Andrija Aleši u Splitu i Rabu* (Split 1948); ‚*Umjetnički obrt u XV. i XVI. stoljeću u Splitu*' (Zbor. Marka Marulića, Zgb 1950); (uv) *Radovan* (Zgb 1951); ‚*Romaničke kuće u Splitu i Trogiru*' (SHP, 1952); ‚*O ikonografiji Radovanova portala*' (PpDa, 1953); *Prvi poznati dubrovački graditelji* (Dubrovnik 1955); ‚*Firentinčev Sebastijan u Zadru*' (Steletov zb., 1959); ‚*Radovi Nikole Firentinca u Zadru*' (Pstl, 1960); *Juraj Dalmatinac* (Zgb 1963, »Umjetnički spomenici Jugoslavije«); *Dubrovnik* (Bgd 1964); *Radovan* (ib. 1965, ista z.).

L: Ljetopis JA (1959); Lelja *Dobronić* (ELU 2, 1962, s. v.).

Fitch, James Marston, amer. zgodovinar in kritik arhitekture, bil kot naslednik T. F. Ham-

lina prof. zgod. na *School of Architecture* v okviru *Columbia Univ.* v New Yorku.

B: *American Building: the Forces that Shape It* (Bo 1948); *Architecture and the Esthetics of Plenty* (NY-L: Columbia UP, 1961).

FIXIN-LÈS-DIJON (Burgundija, Francija): v *parku Noisot* stoji Rudov spom. *Napoleon se prebuja v nesmrtnost* (bron, 1845—47).

flabellum (lat.), velika → *pahljača*, v kršč. srednjev. liturgiji (za odganjanje muh od hostije) tudi iz kovine in okrogel. Se ohranil pri nekaterih vzhodnokršč. obredih, na Zah. pa pri najbolj svečanih nastopih papeža, ko ga v vsem ornatu nesejo na prestolu iz Vatikanske palače v Petrovo c. Med pomembnimi primeri karolinški *flabellum iz Tournusa* (z ant. motivi okrašen slonokoščeni držaj, IX. st., Bargello).

L: cf. L. E. A. *Eitner* (1944).

Flaetner, Peter → *Flötner, Peter*

flagellum principum (lat.), »bič vladarjev«, vzdevek Pietra Aretina (napis na medalji L. Leonija).

flamboyant (fr.), »plamenèč«, zg. stilna oznaka fr. pozne gotike (*le style flamboyant*), imen. po značilnih, plamenom podobnih okrasnih oblikah.

flamski slikarji XVII. stoletja. Medtem ko je sočasno → *holandsko slikarstvo* doseglo vrh v Rembrandtovem opusu, je najpomembnejša osebnost med flam. slikarji → *Rubens:* temeljni razločki med njima, med Rembrandtovo severnjaško poduhovljenostjo in tišino pa Rubensovo mogočno telesnostjo in baročnim zanosom Juga, v mnogočem delé tudi umetn. hol. in flam. mojstrov nasploh. Med slednjimi so poleg Rubensa prispevali posebno značilna dela — imenujemo jih po gen. zap. — Frans *Snyders*, Jacob *Jordaens*, Anthonis van *Dyck*, Adriaen *Brouwer*, David *Teniers ml.*, Jan *Fyt* in Jan *Siberechts*.

L: cf. H. *Gerson* (Harm 1960 — L!), G. *Glück* (I 1933), E. *Heidrich* (1913), J. *Lassaigne* (& R. L. *Delevoy* 1958), R. H. *Wilenski* (1960 — L!), etc.

Flechsig, Eduard (1864—1944), nem. um. zgodovinar, muzejski inšpektor v Braunschweigu.

B: *Die Dekoration der modernen Bühne in Italien von den Anfängen bis zum Schluß des 16. Jahrhunderts* (D 1894, dis.); *Tafelbilder Lucas Cranachs d. Ä. und seiner Werkstatt* (Lpz 1900); *Cranachstudien, I* (ib. 1900); *Sächsische Bildnerei und Malerei vom 14. Jahrhundert bis zur Reformation...* (3 knj., ib. 1909—1912); *Kurzes Verzeichnis der Gemäldesammlung im Herzogl. Museum zu Braunschweig* (Brsch 1910); *Zeichnungen alter Meister im Landesmuseum zu Braunschweig* (3 knj., FrM 1920—1923); *Albrecht Dürer: sein Leben und seine künstlerische Entwicklung...* (2 knj., Bl 1928—1931); *Martin Schongauer* (Str 1946).

Flechtheim, Alfred (1878—1937), nem. (ž.) um. trgovec. V njegovi za razvoj mod. umetn. pomembni gal. v Berlinu razstavljali poleg nekaterih nem. umetnikov zlasti predstavniki t. i. → *École de Paris*. Up.: Otto *Dix* (Nationalgal.), R. *Belling* (bron, 1929, MMA).

Fleischhauer, Werner (1903—....), nem. um. zgodovinar, direktor *Würtembergisches Landesmus.* v Stuttgartu.

B: *Richtlinien zur Bildnisbeschreibung* (Hmb 1937, »Historische Bildkunde« 6); *Das Bildnis in Württemberg, 1760—1860: Geschichte, Künstler und Kultur* (Stu 1939); (& Julius Baum & Stina Kobell) *Die schwäbische Kunst im 19. und 20. Jahrhundert* (ib. 1952); ‚*Zur Bildniskunst Danneckers*' (Th. Müllerjev zb., 1965).

Fleischmann, Benno (1906—1948), avstr. um. zgodovinar, r. in u. na Dunaju, tam prom. 1930 in bil pred in po nacistični priključitvi zaposlen v Albertini.

B: *Francisco Goya* (W 1937); *Honoré Daumier* (W 1938); *Francisco Goya: Graphik* (W 1946); *Gustav Klimt: Eine Nachlese* (n. izd., W 1946).

L: O. *Benesch* (Die Presse [Wien] 2. XII. 1948, nekr.); ÖG (1951).

Fleming, John (1919—....), angl. um. zgodovinar, s Hughom → *Honourjem* sour. knj. z. → *Style and Civilization* (zal. Penguin Books).

B: *Robert Adam and His Circle in Edinburgh and Rome* (1961); (& H. Honour & N. Pevsner) *The Penguin Dictionary of Architecture* (Harm 1966).

Flemming, Hanns Theodor (1915—....), nem. um. zgodovinar in lik. kritik, prom. 1955 v zah. Berlinu (*Die stilistische Entwicklung der Malerei von Dante Gabriel Rossetti*). Prispevki v *Das Kunstwerk* itd.

B: *Ewald Mataré* (Mn 1955); *Bernhard Heiliger* (Bl 1962); ‚*Giorgio de Chiricos Lebenswerk in neuem Licht: Bemerkungen zur großen Retrospektive in Hannover*' (Panth, 1970).

Fletcher, *Sir* **Banister Flight** (1866—1953), angl. zgodovinar stavbarstva, znan predvsem po svojem mnogo uporabljanem zg. kompendiju »po primerjalni metodi« (cf. lit.).

B: *A History of Architecture on the Comparative Method* (L 1896; *17. izd. L-NY 1961; *it. izd. [Adriano Alpago-Novello]: *Storia dell'architettura secondo il metodo comparativo*, Mi 1967); *The Influence on Material in Architecture* (L 1897); *The Romance of Architecture* (L 1929); *Architecture and Its Place in a General Education* (L 1930).

le **fleuron** (fr.), *križna roža* (angl. *the finial*, hrv. *krstuša* ali *križni cvijet*, it. *il fiorone*, nem.

die Kreuzblume), tj. stiliziran kamn. cvet, s katerim se končuje gotska → *fiala*, gotsko okrasno čelo (*Wimperg*), itn.

L: cf. J. *Flis* (1885, t. XVIII/8 & XIX/6).

Les **Fleurs du mal.** Slavno, 1857 prvič izd. Baudelairovo z. pesmi so mdr. ilustr. Émile → *Bernard* (lesor. za Vollarda 1905), Édouard *Goerg* (lito. 1947), → *Rodin* (obrobne risbe, faks. 1918), → *Rochegrosse* in Léonor → *Fini*.

FLEURY, benediktinski samostan, ust. 651, pozn., ko je postal slavna božja pot, znan z imenom → *Saint-Benoît-sur-Loire*.

Flexner, James T(homas), (1908—....), amer. um. zgod. (zgod. amer. slikarstva), r. v New Yorku.

B (cf. s. v. *Copley*): *America's Old Masters: First Artists of the New World* (NY 1939); *First Flowers of Our Wilderness: American Painting* (Bo 1947).

Flis, Janez (1841—1919), slov. um. zgodovinar, dkč. teologijo v Lj (1864), v lj. semenišču 30 let predaval zgod. cerkv. umetn., bil za prelatom Smrekarjem predsednik → *Društva za kršč. umetn.*, nekaj časa dopisnik in konservator *Centralne komisije*, sicer pa postal stolni kanonik in nazadnje generalni vikar lj. škofije; r. v Dobu, u. v Lj. Njegova knjiga iz 1885 (cf. lit., infra) je ob vsej zastarelosti in omejitvam pionirsko delo na področju slov. umzg. terminologije, kar zadeva stavbarstvo.

B: **Stavbinski slogi: zlasti krščanski, njih razvoj in kratka zgodovina* (Lj 1885); *Umetnost v bogočastni službi* (Lj 1908).

L: Carn (1919, nekr.); V. *Steska* (SBL I, 2. zv., 1926); IS (20. XI. 1927, f).

Floerke, Hanns (1875— ?), nem. um. in kult. zgodovinar. Izd. (& kom.) van Manderjev *Het Schilderboek* z naslovom *Das Leben der niederländischen und deutschen Maler* (I—II, Mn-Lpz 1906).

B: *Studien zur niederländischen Kunst- und Kulturgeschichte: Die Formen des Kunsthandels, das Atelier und die Sammler in den Niederlanden vom 15.—18. Jahrhundert* (Mn-Lpz 1905); *Die Moden der italienischen Renaissance* (Mn 1917).

Flora, staroitalska boginja pomladi in cvetlic, predstavljana tudi kot hotnica (lat. *meretrix*). Up: npr. na Botticellijevi → *Pomladi* (o. 1478, Uffizi), J. Massys (hrastovina, d. 1559, Hamburg), itd.

L: Hunger (1955, p. 115—16). — Cf. A. *Chastel* (1968, repr. p. 70—71), Ch. *Dempsey* (1968), J. S. *Held* (*1961), G. von der *Osten* (Harm 1969, repr. 258), R. H. *Wilenski* (1960, repr. 363 & 586).

the **Floreffe Bible** → *Biblija iz Floreffa*

FLORENCA (lat. *Florentia*, it. *FIRENZE*), it. mesto ob reki Arno, središče → *Toskane*, nekd. etr. in pozn. rim. naselbina. Zač. politične pomembnosti za grofice Matilde (1046—1115) v boju za investituro med ces. Henrikom IV. in papežem Gregorijem VII., od 1115 neodvisna mestna država, kot središče papeških pristašev gvelfov prizorišče pogostih bojev med gibelini in gvelfi, ki so se po zmagi nad gibelini delili v t. i. »bele« in papežu bolj naklonjene »črne« gvelfe (med 600 »belimi« 1302 izgnan tudi Dante). Pomemben gospodarski in hkrati um. razvoj zlasti od XIV. do XVI. st., tj. od Giotta do Michelangela; vrh dosežen za družine → *Medici* v XV. st., takó da si zgodnje renesanse brez florent. spomenikov sploh predstavljati ne moremo. 1378 *tumulto dei Ciompi*, 1478 zarota Pazzijev, 1531 Alessandro de' Medici vojvoda toskanski, 1569 Cosimo I de' Medici v. vojvoda, 1737 izumrli Medičejci, 1859 odstavljen zadnji v. vojvoda, 1865—71 prestolnica kraljevine Italije. S poškodbami, ki jih je mesto utrpelo v 2. svet. vojni, so se razkrili srednjev. stanovanjski stolpi ob Arnu. Huda poplava novembra 1966.

L: G. *Garocci:* Firenze scomparsa (F 1897); *id.:* Il centro di Firenze (F 1900); W. *Limburger:* Die Gebäude von Florenz (Lpz 1910); G. *Maetzke:* Florentia (R 1941); G. *Michelucci* & L. *Savioli*, Firenze: sviluppo e problemi urbanistici della città (Urbanistica, 1953 [junij]); G. C. *Lensi-Orlandi-Cardini:* Le ville di Firenze di là d'Arno (2 knj., F 1954—1955); Eugenio *Pucci:* Tutta Firenze: nella storia, nella pittura, nella scultura... (F 1955); Martin *Hürlimann:* Florenz (Z 1960 [posnetki]); Eugenio *Pucci:* Firenze: Guida del turista (Mi 1961); Georg *Kauffmann:* Florenz (Stu 1962, »Reclams Kstführer: Italien« 3); EWA VIII (1963, stp 621—31 — L!); Edoardo *Bonechi:* Tutta Firenze a colori (F 1969; tudi angl., fr. in nem. izd.); Dagmar von *Erffa:* Florenz 4. November 1966: Einer Stadt wird geholfen (Essen 1969, »Jb. 1968/1969 des Stifterverbandes f. die Deutsche Wissenschaft«). — Cf. H. *Beenken* (1926/27), A. *Chastel* (1959 [1960]), F. *Hartt* (1964), M. *Marangoni* (1930), E. Sandberg *Vavalà* (1959), M. *Wackernagel* (1938), itn.

~ **Giardino di Boboli** za Pal. Pitti, 45000 m², oblikovali v obd. 1550—1650 Ammanati, Buontalenti in il Tribolo. Mdr. groteskna *Fontana del Bacchino* (lik pritlikavca z dvora Cosima I.) in 1618 dkč. *Fontana dell'Oceano* z osrednjo Giambolognovo skupino Oceana in pod njim *3 starostne dobe* zaznamujočih personifikacij *Nila* (najml.), *Gangesa* in *Evfrata* (najstar.).

L: cf. A. *Colasanti* (1926, t. 87—95).

~ ***Ponte Santa Trínita,** po Ammanatijevem načrtu 1567—70, uničen 1944, rest. 1957. Sohe 4 letnih časov, ki ga krase, so izdelali P. Fran-

cavilla (*Primavera*), G. Caccini (*Estate* in *Autunno*) in T. Landini (*Iverno*).

cerkve

L: E. *Micheletti:* Chiese di Firenze (No 1959). — Cf. W. *Horn* (1943), W. [& E.] *Paatz* (* 1940—1954).

~ ***baptisterij San Giovanni** (*piazza del Duomo*, zah. od stolnice), »bel S. Giovanni«, kot ga je imenoval Dante, stavba osmerokotnega tlorisa iz XI. st. (posv. 1059, prej dat. v V. st.), odličen primer t. i. toskanske →*protorenesanse*. Do XIV. st., ko so dvignili ravan trga, nad stopnicami. Zun.: na zah. strani pravokotno (do zač. XIII. st. polkrožno) zaključena apsida (»scarsella«), nad juž. vrati (Andrea Pisano 1330—36, →*južna vrata florent. baptisterija*) skupina *Obglavljenje Janeza Krst.* (V. Danti 1571), ob straneh pa dva poznorim. *sarkofaga*; nad →*Vrati paradiža* na vzh. strani (L. Ghiberti 1425—52) skupina *Krst v Jordanu* (A. Sansovino 1502, angel iz XVIII. st.); nad sev. vrati (L. Ghiberti 1402—24, →*severna vrata* ...) pa *Janez Krst. pridiga med levitom in farizejem* (G. F. Rustici 1506—11 s pomočjo Leonarda da Vinci). Notr.: znameniti **mozaiki* (od 1220 do zač. XIV. st., mdr. Coppo di Marcovaldo in Cimabue) v »scarselli« in na oboku kupole: iz srede navzven po vrsti: 1. *devet angelskih korov*, ob *Kristusu serafina in keruba*, ostali zaznamovani z napisi (na 3 straneh pod mozaiki s Kristusom, Troni in Dominationes v. mozaik *Poslednje sodbe*); 2. prizori ustvarjênja; 3. zgodba egipt. Jožefa; 4. Marijino in Jezusovo življenje; in 5. zgodba Janeza Krst. Marm. tlak (*opus tessellatum*) z *znamenji živalskega kroga*. P: *nagrob. nasprotnega papeža Janeza XXIII.* (u. 1419, Donatello [kiparsko delo], Michelozzo in Pagno Portigiani 1422—27), lesena soha **Magdalene spokornice* (Donatello o. 1454/57).

L: Piero *Sanpaolesi* in Mario *Bucci:* Duomo e Battistero di Firenze (F 1966, »I tesori« 10). — Cf. M. *Salmi* (1950), K. M. *Swoboda* (1918; 1933).

~ ***campanile**, 82 m vis. *zvonik stolnice* (na njeni juž. strani, *piazza del Duomo*), zač. 1334 Giotto, po slednjega smrti (1337) nadaljeval Andrea Pisano in od 1350 dalje Francesco Talenti, ki je delo dkč. Znameniti **reliefi*, v pritličju v šesterokotnih in zgoraj v romboidnih okvirih, predstavljajo pravo srednjev. enciklopedijo: z izjemo 5 reliefov na sev. strani so *prizori v pritličju* delo Andree Pisana, ki ga je sprva vodil še Giotto, *reliefe v* 1. *nadstr.* so izdelali razni nasledniki Andree Pisana v XIV. st. (*7 zakramentov* je delo Alberta Arnoldija), *5 reliefov na sev. strani pritličja* pa je izgotovil šele Luca Della Robbia 1437—39 (vsi tam razen *Kiparstva* in *Slikarstva*). PRITLIČNA VRSTA. Zah.: 1. *Ustvarjênje Adama*, 2. *Ustvarjênje Eve*, 3. *Delo prvih staršev*, 4. *Jabel, kralj pastirjev*, 5. *Tubalkajn*, 6. *Jubal*, 7. *Noetova pijanost*. Jug: 1. *Astronomija — Gionitus*, 2. *Zidarstvo*, 3. *Medicina*, 4. *Lov* (na konju), 5. *Tkalstvo* (Arte di Calimala!), 6. *Pravosodje — Phoroneus*, 7. *Daedalus*. Vzh.: 1. *Morjeplovstvo*, 2. *Hêrakles in Cacus*, 3. *Poljedelstvo* (*Oranje*), 4. *Ars Theatrica* (tekmovanje z vozovi), in na drugi strani vhodnih vrat, 5. *Arhitektura*. Sev.: 1. *Kiparstvo*, 2. *Slikarstvo*, 3. *Priscianus — Gramatika*, 4. *zastopnika Logike in Dialektike v razgovoru*, 5. *Orfej*, 6. *Evklid in Pitagora*, 7. *Tubalkajn prisluškuje udaru svojih kladiv*. NADSTR. Zah.: 7 planetov, in sicer 1. *Sonce*, 2. *Luna*, 3. *Saturn*, 4. *Mars*, 5. *Jupiter* (menih!), 6. *Venera*, 7. *Merkur*. Jug: kreposti, teološke, 1. *Fides*, 2. *Caritas*, 3. *Spes*, in kardinalne, 4. *Prudentia*, 5. *Justitia*, 6. *Temperantia*, 7. *Fortitudo*. Vzh.: septem artes liberales, 1. *Astronomija*, 2. *Muzika*, 3. *Geometrija*, 4. *Gramatika*, 5. *Retorika*, 6. *Logika*, 7. *Aritmetika*. Sev.: sedem zakramentov, 1. *Krst*, 2. *Pokora*, 3. *Zakon*, 4. *Mašniško posvečenje*, 5. *Birma*, 6. *Rešnje telo*, 7. *Maziljenje*.

L: Venturi IV (1906); Marvin L. *Trachtenberg:* *The Campanile of Florence Cathedral (NY: NY UP 1971 — L!). — Cf. L. *Becherucci* (1965 — L!).

~ ***Cappella Pazzi** (*piazza Sta Croce 16*), sez. 1429—43 (nedk.) po Brunelleschijevem načrtu za družino →*Pazzi*. Pročelje s 6 korintskimi stebri in nad njim okrasna proga medaljonov z *glavicami puttov* (Desiderio da Settignano). V notr. medaljoni *12 apostolov* in še enkrat *Sv. Andrej* (Luca Della Robbia), v pendantivih pod kupolo medaljoni z liki *4 evangelistov* (dvomljivo atr. Brunelleschiju).

~ (*chiesa di*) **Ognissanti** (*piazza d'Ognissanti* ob Arnu). V enoladijski notr. des. *Marija zavetnica s plaščem in družino Vespucci* (freska Dom. Ghirlandaja iz o. 1473), v sredini Botticellijev **Sv. Avguštin* (freska, 1480) in nasproti Dom. Ghirlandaja *Sv. Hieronim* (freska, 1480). V bližnjem refektoriju (*Cenacolo*) Dom. Ghirlandaja freska *Zadnje večerje* (1480).

~ ***Orsanmichele**: nekdaj tu vrt (it. *orto*) s cerkvico sv. Mihaela (*S. Michele in Orto*), pozn. loggia za žitni trg (v njej čaščena Marijina podoba) in nad njo žitna skladišča in drugi prostori. Zdajšnja stavba sez. po požaru 1337; loggio so 1377/81 zazidali in dotlej napól cerkv. prostor je postal c. Zun.: že 1339 so slope prepustili vodilnim florent. cehom (it. *Arti*), da vsak okrasi

po enega s soho svojega patrona v niši. Naročilo 3 najuglednejših cehov zapovrstjo dobil Lor. → *Ghiberti*. Ob Via de' Calzaioli (tj. na vzh. strani) v smeri proti Piazza della Signoria *Luka* (Giambologna, bron, 1601, prej N. Lambertijeva soha istega svetnika [zdaj Bargello]) za *Arte Giudici e Notai* (sodniki & notarji) **Neverni Tomaž* (Verrocchio, bron, naroč. o. 1465, post. 1483) za *Tribunale della Mercanzia*, tj. trgovsko razsodišče (prej Donatellov *Ludovik Toložanski* za *Parte Guelfa*, zdaj Mus. di Sta Croce), **Janez Krst.* (L. Ghiberti, bron, 1412/15) za *Arte (dei Mercanti) di Calimala* (trgovci s suknom). V nadaljevanju iste smeri ob Via dei Lamberti (tj. na juž. strani) *Janez Ev.* (razne atr.) za *Arte dei Setaiuoli e degli Orafi* (svilarji & zlatarji), *Madona z otrokom* (razne atr., 1399) za *Arte dei Medici e Speziali* (zdravniki & lekarnarji), *Jakob* (razne atr.) za *Arte dei Vaiai e Pelliciai* (krznarji), **Marko* (Donatello, marmor, 1411/13) za *Arte dei Linaiuoli e Rigattieri* (predivarji). Ob Via dell'Arte della Lana (tj. na zah. stran) v smeri proti stolnici *Eligij* (Nanni di Banco, o. 1411/14) za *Arte dei Maniscalchi* (podkovači), **Štefan* (L. Ghiberti, naroč. o. 1425, dkč. 1429) za *Arte della Lana* (volnarji), **Matej* (id., 1419/22) za *Arte del Cambio* (menjalci, tj. bankirji). Ob Via Orsanmichele (tj. na sev. strani) **Jurij* (Donatello — relief spodaj kaže zgodnjo uporabo linearne perspektive v kiparstvu! — o. 1415/17, orig. soha v Bargellu, tu bron. kopija) za *Arte degli Armaiuoli e Corazzai* (orožarji), **Quattro Santi Coronati* (Nanni di Banco, marmor, o. 1410/14) za *Arte dei Fabbri, Legnaiuoli e Maestri di pietra* (kovači, mizarji in kamnoseki — na reliefu spodaj kiparska delavnica!), *Filip* (id.) za *Arte dei Calzaiuoli* (čevljarji, tudi *Galigai* ali *Conciapelli*, strojarji), *Peter* (Ciuffagni [prej atr. Donatellu]) za *Arte dei Beccai* (mesarji resp. klavci). — Notr.: znameniti razkošni marm. **tabernakelj* (Orcagna 1355 do 59), na hrbtni strani relief z **Marijino smrtjo* (asist. avtp. des. zadaj ob robu, d. 1359) in *Vnebovzetjem* nad njo; spredaj obdaja tabernakelj dkm. *Madono z otrokom in 8 angeli* (Bernardo Daddi 1347).

L: cf. P. *Bargellini* (1969), Ch. *Seymour* Jr. (1966).

~ ***San Lorenzo** (*piazza S. Lorenzo*), 1. c. po Brunelleschijevem načrtu, sez. v več obdobjih 1421—69. Triladijska bazilika z golim pročeljem (ki ga je pozn. nameraval oblikovati Michelangelo), v notr. razdeljena s korintskimi stebri, ki nosijo loke; nad srednjo ladjo raven kasetiran strop. Med slikarji zastopani fra Filippo Lippi (*Oznanjenje* v *Capp. Martelli*), Rosso Fiorentino (*Marijina zaroka*) in Bronzino (*Mučeništvo sv. Lovrenca*, freska, 1565—69). — T. i. *Stara zakristija* (*Sacristia Vecchia*, Brunelleschi 1421—28) je kvadratnega tlorisa s stranico 11 m, krita s kupolo v obliki polkrogle na pendentivih, na slednjih reliefni medaljoni in medičejski grbi (tu prvič v obliki t. i. *testa di cavallo*). Enako oblikovana in obokana tudi olt. niša, ki s tem v malem ponavlja celoto.

L: Cankar III/2 (1936); »US« 9 (1969, f p. 16). — Cf. Ch. *Seymour* (Harm 1966).

~ ***San Miniato al Monte** (*Monte alle Croci*), samostanska c., najprej benediktink, pozn. in do danes pa olivetancev, s svojo z marmorjem inkrustirano fasado in notr. eden izmed odličnih primer t. i. toskanske → *protorenesanse*, v glavnem sez. 1062, **pročelje* dkč. o. 1170 (*mozaik* iz XIII. st., na vrhu *zlati orel* kot znamenje → *Arte di Calimala*). Z odprtim ostrešjem krita triladijska notr., nad kripto dvignjeni kor, tlak iz 1207/08. Na sev. strani 1466 posv. kapela z → *nagrob. port. kard.* (Ant. Rossellino v 1460-ih letih), v zakristiji *freske* Spinella Aretina s 16 *prizori iz življenja sv. Benedikta*.

L: Cankar II/1 (1931); »US« 7 (1968); »MdS« 50. — Cf. K. J. *Conant* (1959).

~ ***Santa Croce** (*piazza Sta Croce*), frančiškanska triladijska gotska c. v obliki črke T, dolga 115,43 m, ladje delé osmerokotni pilastri. Zač. 1295 »*ad honorem Sanctae Crucis et Beati Francisci*« (baje načrt Arnolfo di Cambio), uporabljana od 1320, posv. 1443, zaradi številnih nagrob. pravi panteon slavnih Florentincev in Italijanov sploh. Notr: na 1. des. pilastru relief *Madonna del latte* (Ant. Rossellino 1478), v des. ladji **Michelangelov nagrobnik* (Vasarijev načrt 1570/71), *nagrob. Vittoria Alfierija* (u. 1803, Canova 1810), na pilastru *prižnica* s prizori iz Frančiškove legende (Benedetto da Maiano o. 1475), *nagrob. um. zgodovinarja Lanzija* (u. 1810, Gius. Belli), freska *Janez Krst. in Frančišek Asiški* (Domenico Veneziano o. 1450), **Oznanjenje* (relief iz sivega peščenca s pozlatitvijo, Donatello o. 1428/33), **nagrob. Leonarda Brunija* (u. 1444, Bern. Rossellino 1444/50), *Capp. Castellani* (StS-e: Agnolo Gaddi), *Capp. Baroncelli* (StS-e: *Prizori iz Marijinega življenja*, Taddeo Gaddi 1332—38; Mainardi: *Madonna della Cintola*, o. 1490), *Capp. Medici del Noviziato* (načrt Michelozzo, 1434, njegov tudi portal z medičejskim grbom v čelu), zakristija (*sacrestia*) s StS-mi (Spinello Aretino: *Pot na Kalvarijo* in *Križanje*, Niccolò di Pietro Gerini: *Vstajenje iz groba* in *Vnebohod*) in iz nje z *ograjo iz kovanega železa* (1371) oddeljena

Capp. Rinuccini (StS-e: na oboku in stenah Giovanni da Milano, spodaj tudi t. i. Mojster kapele Rinuccini; *poliptih:* Giovanni del Biondo, d. 1379), des. od kora po Giottovih freskah slavni kapeli nekd. bankirskih družin, *Capp. Peruzzi* (des. **Prizori iz življenja Janeza Evang.*, levo **Prizori iz življenja Janeza Krst.*) in *Capp. Bardi* (**Prizori iz Frančiškovega življenja*, nad vhodom v kapelo ravno tako Giottova *Stigmatizacija sv. Frančiška*), v koru (*Capp. Maggiore*) StS-e s *prizori iz križeve legende* (Agnolo Gaddi o. 1385/95, na levi steni spodaj na prizoru *Perz. kralj Hosroe II. obglavljen in ces. Heraklij prinaša križ v Jeruzalem* ob des. robu domn. *avtp.*) in na v. olt. poliptih (Giovanni del Biondo, d. 1363), 4. kapela od kora na levo, *Capp. Pulci-Beraldi* (StS-e: Bernardo Daddi: *Mučeništvo sv. Lovrenca* in *Mučeništvo sv. Štefana*, o. 1330), *Capp. Bardi di Vernio* (s StS-mi zastopana Maso di Banco — *Prizori iz življenja sv. Silvestra papeža*, o. 1330, in pos. *Poslednja sodba z vstajenjem enega izmed članov družine Bardi* — in Taddeo Gaddi ali neki njegov učenec [*Polaganje v grob* in *preroka* ob straneh]), *Capp. Bardi* (Donatellov *Kristus na križu*, polihr. les, o. 1412/20, znan kot »*Cristo contadino*« tudi po Brunelleschijevi kritiki, ki naj bi — po Vasariju — mojstru očital, da je ravnal, »kakor da bi kmeta na križ pribil«, v lit. atr. tudi Ciuffagniju), v levi ladji — Brunijevemu nagrob. nasproti — **nagrob. Carla Marsuppinija* (u. 1453, Desiderio da Settignano). — Zraven v nekd. refektoriju *Mus. dell'Opera di Sta Croce:* v njem ostanki Orcagnovih fresk (*Zmagoslavje smrti* in *Pekel*); freska Taddea Gaddija: *Bonaventurovo videnje križanja* (»Lignum vitae« — cf. s. v. *Bonaventura*) s 4 drugimi prizori in spodaj *Zadnja večerja*; Donatellova soha *Sv. Ludovik Toložanski* (pozlačen bron, 1422/25). — S križnega hodnika vhod tudi v → *Cappella Pazzi* (supra).

L: Ferdinando *Rossi:* Arte italiana in Santa Croce (F 1962); Leonetto *Tintori* & Eve *Borsook:* Giotto: The Peruzzi Chapel (NY 1965); Mario *Bucci:* La basilica di Santa Croce (F s. a., »For Col« 34 — L!). — Cf. B. *Berenson* (1963, repr. 55—62, 111—12, 118—25, 128, 152, 154—58, 215, 273—76, 279—81, 286, 300—01, 343—48, 351, 381, 396), M. *Meiss* (1970), W. *Paatz* (& E. *Paatz* *I 1940 — L!).

~ **Santa Maria del Carmine** (*piazza del Carmine*). Notr.: des. slavna **Capp. Brancacci* (→ *Brancacci*) s freskami → *Masolina* (1424—25, tu znak Ml), → *Masaccia* (1425—28, M) in *Filippina* → *Lippija* (verj. 1481—83, znak L). Na levi steni zgoraj **Izgon iz raja* (M), **Davčni novčič* (M), spodaj *Peter obišče Pavla v ječi* (L), *Oživljenje Teofilovega sina* (M, dkč. L) in *Peter móli* (M, verj. z *avtp.*); levo od olt. zgoraj *Peter pridiga* (Ml), spodaj *Peter ozdravlja bolnike s svojo senco* (M); des. od olt. zgoraj *Peter krščuje* (M), spodaj *Peter in Janez Ev. delita miloščino* (M); na des. steni zgoraj *Peter ozdravlja pohabljenca* (M) *in* **oživljenje Tabite* (Ml, pomagal M), **Adam in Eva ob drevesu spoznanja* (Ml), spodaj *Petra obsodijo in križajo* (L, z *avtp.*) in *Angel osvobodi Petra iz ječe* (L). V lunetah freske iz 1765.

L: cf. M. *Salmi* (1949 & 1953).

~ ***Santa Maria del Fiore** (*piazza del Duomo*), stolnica (prej tu manjša katedr. *Sta Reparata*), skupaj z zvonikom (*Campanile*) in Baptisterijem (cf. supra), ki jih povezuje tudi podobna marm. inkrustacija — cerkv. središče stare Florence. Zač. 1296 Arnolfo di Cambio (načrt v glavnem ohranjen, njegov tudi zidni venec v notr., ki poudarja vodoravno razčlenitev), nadaljevali Giotto, Andrea Pisano in predvsem Francesco Talenti, ki je stavbo z izjemo kupole dkč.; 1420—34 znamenita **kupola* (Brunelleschi), sez. na srednjev. način iz dveh lupin brez pomoči zidarskega ogrodja; nad že prej dozidanim osmerokotnim tamburjem se pne 8 reber, ki drže 8 kap (najbolj učinkovit pogled nanjo z jugovzh. strani, na vogalu med *via dell'Oriuolo* in *via del Proconsulo*); 1436 papež Evgen IV. posv. c.; 1461 laterna kupole; načrt za pročelje 1875 Emilio De Fabris (dkč. 1887 Luigi Del Moro). Stavba je 3. največja kršč. c. (po Petrovi c. v → *Rimu* in katedr. sv. Pavla v → *Londonu*), dolga 160,45 m, vis. (do vrha križa na laterni kupole) 114,36 m. Na sev. strani apside **Porta della Mandorla* z reliefom *Marijinega vnebovzetja* (Nanni di Banco 1414—21). Notr.: 3 ladje, dolga 153 m, široka 38 m, transept 90 m. Na notr. strani vhodne stene *sedeči škof Antonio d'Orso* (u. 1321) in drugi *ostanki njegovega nagrob.*, ki ga je bil oblikoval Tino di Camaino pred odhodom v Neapelj. V des. ladji od vhoda proti vzh. doprsja *Brunelleschija* (Andrea Cavalcanti 1447), *Giotta* (Benedetto da Maiano 1490, znani Polizianov napis, zadnji stih: *Hoc nomen longi carminis instar erit*, cf. s. v. *Ille ego sum ...*) in *Marsilia Ficina* (Andrea Ferrucci 1521/22). V levi ladji od vhoda proti vzh. kot »*Poggio Braccio-lini*« znana, prej Donatellu atr. soha (verj. Ciuffagni), na platno preneseni freski Andree del Castagno (**Niccolò da Tolentino*, 1456) in Paola Uccella (**Giovanni Acuto*, s pr. im. John Hawkwood, 1436), Domenica di Michelino podoba *Dante, ki razlaga Florenci Božansko komedijo* (1465), v 1. levi kapeli v. vzh. apside slavno Michelangelovo *Snemanje s križa*, znano kot t. i. *»*Florentinska pietà*« (z avtp. v podobi Jožefa

iz Arimateje ali Nikodema, 1550/55), naposled z 10 reliefi (*Marija, Janez Krst.*, 4 *evangelisti* in 4 *cerkv. očeti*) okrašena *bron. vrata* (Luca Della Robbia 1446/74), ki jih je bil naročil Piero il Gottoso (→ *Medici*) in skozi katera se je ob zaroti Pazzijev 26. apr. 1478 rešil v Novo zakristijo (*Sacrestia nuova*) njegov sin Lorenzo Veličastni — ob pomoči zvestih spremljevalcev, Poliziana, ki ga je potisnil skozi vrata, in filozofa Marsilia Ficina, ki jih je nato prisebno tiščal …

L: Cankar II/2 (1933, p. 240—41, repr. 124); V. *Crispolti:* S. Maria del Fiore alla luce dei documenti (F 1937); *id.:* Il Duomo di Firenze (T 1938). — Kupola: A. *Doren*, Zum Bau der Florentiner Domkuppel (RepKw, 1898); Cankar III/1 (1936, p. 10, 38—40); R. *Sabatini:* Il tamburo della Cupola di S. Maria del Fiore (F 1939); S. *Zanieri:* La Cupola di S. Maria del Fiore (F 1953). — Cf. P. *Sanpaolesi* (1941). — »Poggio Bracciolini«: cf. M. *Wundram* (1959 — L!).

∼ ***Santa Maria Novella** (*piazza Sta Maria Novella*), v. dominikanska gotska c., zač. 1278. **Pročelje* (spodnji del z gotskimi nišami zač. 1350) dkč. 1470 L. B. → *Alberti* (v orjaškem napisu na zgornjem arhitravu pod čelom imen. naročnik Giovanni → *Rucellai* in datum *MCCCCLXX*). Triladijska gotska notr., v stranskih ladjah po Vasarijevem načrtu post. *oltarji* (1565—71). V des. stranski ladji *nagrob. bl. Villane dei Botti* (zač. Bern. Rossellino tik pred odhodom v Rim 1451). Des. od kora *Capp. di Filippo Strozzi il Vecchio* s freskami Filippina → *Lippija* (na stropu očaki *Adam, Noe, Abraham & Jakob*, na stenah *prizori iz legend Janeza Ev. in Filipa*, dkč. 1502); kor 1486—90 poslikal Dom. Ghirlandajo s sodel. (levo **Marijino življenje*, des. **prizori iz življenja Janeza Krst.*, med njimi na des. spodnjem, *Oznanjenje Zahariji*, d. 1490, največ asist. portretov, mdr. npr. → *Ficino*). Levo od kora *Capp. Gondi:* nad olt. slavni *Kristus na križu* → *Brunelleschija* (polihr. les, o. 1410/15). V levi stranski ladji Masacciova freska **Svete Trojice z Marijo, Janezom Ev. in donatorsko dvojico*. V levem delu transepta po stopnicah vhod v *Capp. Strozzi* (*di Mantova*): freske Narda di Cione iz o. 1357 kažejo *Poslednjo sodbo, Raj* in *Pekel*, kot ga opisuje Dante, pozornost pa zasluži tudi v orig. okviru ohranjeni Orcagnov *poliptih* (d. 1357). — Levo pred c. vhod h križnim hodnikom. *Chiostro Verde* je imen. po zelenkasti barvi slikarij, s katerimi ga je v 1. pol. XV. st. okrasil Paolo → *Uccello* s sodel. (Uccellove freske snete in hranjene v refektoriju). Nekd. kapiteljska dvorana se imenuje *Cappellone degli Spagnoli*, ker je služila kot kapela za šp. spremstvo v. vojvodinje Eleonore Toledske, žene Cosima I.: slavne **freske* po soglasni sodbi veljajo za delo → *Andree da Firenze* (o. 1366/68) in kažejo predvsem *Via veritatis*, → *Apoteozo Tomaža Akvinskega* in na skupni upodobitvi *Pot na Kalvarijo, Križanje in Kristus v predpeklu.*

L: Cankar III/1 (1936); B. *Zevi* (EWA I, 1959, stp 189, 198—99); Borsook (1960, t. 35—38, 44—45, 85—88); EWA X 6 (1965, barvna t. 395). — Cf. B. *Berenson* (L: Ph 1963), M. *Mušič* (II 1966, p. 81), M. *Wackernagel* (Der Lebensraum 1938), R. *Wittkower* (1949 [T 1964]).

∼ **Santa Trínita** (*piazza S. Trínita*), 3-ladijska gotska c., pročelje pa iz 1593/94 (Bernardo Buontalenti). V 4. des. kapeli (*Capp. Bartolini*) olt. slika *Oznanjenje* (Lorenzo Monaco 1422/25); 2. kap. des. od prezb. je **Capp. Sassetti:* Dom. Ghirlandaja olt. slika *Čaščenje pastirjev* (d. 1485) in **Prizori iz življenja Frančiška As.* (1483—86, d. 1485), med njimi zgoraj ikonogr. in kulturno-zg. posebno mikavna **Potrditev redovnih pravil* (*Approvazione della Regola*), predstavljena na piazza della Signoria z Loggia dei Lanzi v ozadju, na des. strani [na papeževi levici] od leve na des. naročnik Francesco Sassetti, Lorenzo Veličastni in Antonio Pucci, po stopnicah prihaja Poliziano, za njim 3 Lorenzovi sinovi: Giuliano, najmlajši, pozn. vojvoda nemourski, Piero, najstar., in Giovanni, srednji, pozn. papež Leon X., za njimi naposled kaplan Matteo Franco in pesnik Luigi Pulci; v sredini *Oživljenje otroka iz družine Spini*, trg Sta Trínita s člani družine Sassetti in na skrajni des. avtp.; spodaj levo naročnikova žena Nera dei Corsi in des. še enkrat Francesco Sassetti. 2. kap. levo od prezb. *nagrob. škofa Benozza Federighija* (Luca della Robbia, marmor & žg. glina, 1454—57). 2. leva kap. od vhoda: na steni *Spokorni Hieronim v pustinji* (Ridolfo Ghirlandajo, pozno delo).

L: Capp. Sassetti: Borsook (1960, t. 80—84). — Cf. A. *Warburg* (1901).

∼ **Santissima Annunziata** (*piazza SSa Annunziata*). S stekleno streho pokriti atrij (*Chiostro dei Voti*) krasé freske, mdr. zastopani Rosso Fiorentino (*Vnebovzetje*, 1515), Pontormo (*Obiskovanje*, 1516), Franciabigio (*Marijina zaroka*, pred 1515) in Andrea del Sarto (**Marijino rojstvo*, d. 1514, in *Prihod treh kraljev*, 1511). Notr.: na vzh. strani *rotunda* po zamisli (o. 1470) L. B. Albertija. Med bogato opremo npr. ostanki fresk Andree del Castagno iz 1454/55 (*Sv. Julijan* in *Sv. Trojica s Hieronimom, Marijo Kleofo in Marijo Magdaleno*) in leseni kip *Sv. Roka* (Veit Stoß). — V 1. križnem hodniku (*Chiostro dei Morti*) je mdr. pod steklom slavna freska Andree del Sarto (**Madonna del Sacco*, d. 1525).

L: EWA XV: Index (1968, p. 190). — Cf. L. H. *Heydenreich* (1930), M. *Mušič* (II 1966, p. 58—61).

~ ***Santo Spirito** (*piazza S. Spirito*), sez. 1445—82 po Brunelleschijevem načrtu iz 1436, golo pročelje: triladijska bazilika (dolga 97 m, šir. 36, v transeptu 58 m) s 35 korintskimi stebri iz *pietra serena*, ki nosijo loke. Tloris lat. križa sestavlja 8 v. kvadratov (1 za kor, 3 za transept, 4 za ladjo), stranska ladja se nadaljuje okrog kora (iz nje se odpira 40 kapel ali bolje plitvih olt. niš) in bi po prvotnem načrtu obdajala tudi zah. krak (tu zdaj 3 vhodi, po Brunelleschijevem načrtu pa naj bi bili 4, iz vsake niše po eden). Med slikarji zastopani Cosimo Rosselli, Filippino Lippi, Lorenzo di Credi itd., med kiparji pa Bern. Rossellino (*nagrob. Nerija Capponija*, 1458) in Andrea Sansovino (*Corbinellijev olt.*, marmor, 1485—90).

L: Cankar III/1 (1936); Pevsner (1966). — Cf. Ch. *Seymour* (Harm 1966).

palače

~ **Biblioteca Laurenziana** (*piazza S. Lorenzo 9*, vhod iz križnega hodnika pri c. S. Lorenzo). Michelangelo jo je projektiral od 1524 dalje. Znameniti manierističnі **vhodni prostor* (t. i. *Ricetto*) po njegovem modelu iz 1557 (izvedel → *Ammanati* pred 1560) predstavlja kot celota revolucionarno negiranje klas. tektonskih pravil: v steno »ujete« dvojice stebrov; konzole, ki ničesar ne nosijo; »organsko« razgibane stopnice. — Knjižnica hrani mdr. slavni → *Rabulov evangeliar* (586).

L: Pevsner (1966); »PKG« 8 (1970, t. 344 — L!). — Cf. M. *Wundram* (1970, repr. 37).

~ **Convento di Sta Maria Maddalena dei Pazzi** (*via della Colonna 7*). V kapiteljski dvorani (*sala capitolare*) tridelna Peruginova freska (1493—96): levo *Sv. Bernard in Marija*, v sredi *Kristus na križu in Marija Magdalena*, des. *Janez Ev. in Benedikt*.

~ **Loggia dei Lanzi** ali *Loggia della Signoria* ali *Loggia dell'Orcagna* (*piazza della Signoria*): sez. sta jo 1376/81 Benci di Cione in Simone di Francesco Talenti. Zgoraj personificirane sedeče *Kreposti*, po osnutkih Agnola Gaddija izklesane 1384—89, in sicer od des. na levo *Fortitudo* (Giovanni di Francesco Fetti), *Temperantia* (Jacopo di Piero Guidi), *Iustitia* in *Prudentia* (obe Giovanni d'Ambrogio), na krajši strani pa 3 teološke kreposti (vse Jacopo di Piero Guidi), tj. *Spes*, *Fides* in naposled dosledno obla *Caritas* nad zidcem. Vhod v loggio obdajata *lêva* (des. je grš. orig., lévi kopija, ki jo je izdelal Flaminio Vacca), sicer pa so tu Cellinijev **Pêrzej z Meduzino glavo* (*Žrtvovanje Poliksène* za njim je 1865/66 izklesal Pio Fedi), rim. kopija → *Menelája s Pátroklovim truplom*, Giambolognovo → *Ugrabljenje Sabinke* in njegova pozn. skupina *Hêrakles in kentaver Néssos*. Izmed 6 *ant. soh žena* v ozadju je tretja od leve znana kot *Tusnelda*.

L: cf. M. *Wundram* (1970, repr. 24).

~ **Loggia del Bigallo** (*piazza S. Giovanni* na vogalu *via Calzaiuoli*), sez. 1352—58 in namenjena dobrodelni bratovščini *Compagnia della Misericordia*.

L: Howard *Saalman:* The Bigallo: The Oratory and Residence of the Compagnia del Bigallo e della Misericordia in Florence (NY: New York UP 1969, »Monographs on Archeology and the Fine Arts ...« 19). — Cf. B. S. *Myers* (I 1969, p. 327 & 329).

~ ***Ospedale degli Innocenti** (*piazza SSa Annunziata*), florent. najdenišnica, ki jo je ust. *Arte della Seta*; sez. 1421—44 po → *Brunelleschijevem* načrtu iz 1419. S stopnicami proti jugu dvignjeno pročelje zaznamuje stebrišče 9 arkad s korintskimi stebri (hodnik obokan z visečimi kupolami, ki jih dele na konzole — na gotski način — oprti oporni loki), med loki nad njimi popularni *bambini*, tj. reliefi otročkov v plenicah (Andrea → *Della Robbia*, belo-modro pološčena žg. glina, zač. 1463—66), tesno nad loki in medaljoni močan venčni zidec, ki skupaj s kaneliranimi pilastri ob straneh uokvirja celotni pórtik, zgoraj pa vrsta ravno zaključenih oken s trikotnimi čeli. — V *Pinakoteki* mdr. zastopana Dom. Ghirlandajo (*Poklon kraljev*, z avtp., les, d. 1488) in s fresko *in situ* Bern. Poccetti (*Pokol nedolžnih otrok in predstavniki najdenišnice s svojimi varovanci* nad iluzionistično prostor poglabljajočimi stopnicami, 1610).

L: Cankar III/1 (1936); Pevsner (1966). — Cf. F. *Würtenberger* (1962).

~ ***Palazzo degli Uffizi,** po Vasarijevem načrtu 1560 zač. stavba, ki predstavlja vzoren primer manieristične arhitekture s t. i. inverzijo (ves poudarek je na dvoriščni strani), begom v prostor (perspektiva proti Arnu), ponavljanjem istih stavbnih členov, zanikavanjem tektonskih načel (prevotleno pritličje) in prevajanjem strogo geometrijskih oblik v na pol organske oblike.

L: Pevsner (1966). — Cf. M. *Wundram* (1970, repr. 38). R. *Zürcher* (1947).

~ **Palazzo Gondi** (*piazza S. Firenze 1*), sez. 1490—94 (arh. Giuliano da Sangallo) za družino Gondi. Del ob *via de' Gondi* v istem stilu sez. arh. Giuseppe Poggi 1874. — *Arkadno dvorišče.*

~ ***Palazzo Medici-Riccardi** (*via Cavour 1*): po naročilu Cosima il Vecchio (1444) sez. →

Michelozzo kot svoje najpomembnejše delo (dkč. 1460). Znamenita **zun.:* »najtežje« pritličje s krepko rustiko, »lažje« 1. nadstr. z obklesanimi manjšimi kamni in »najlažje« 2. nadstr. s povsem gladko steno; v pritličju z arkadami obdano **dvorišče*. Notr.: v pritličju *Museo Mediceo*, v 1. nadstr. *Capp. Medici* s freskami Benozza Gozzolija (**Sprevod treh kraljev*, 1459/63).

L: Cankar III/1 (1936).

~ **Palazzo Niccolini-Bouturlin** (*via de' Servi 15*), sez. o. 1550. Fresko *Čas ugrablja Lepoto* je naslikal *il* → *Volterrano*.

L: »MdC« 267 (barvna t. 31).

~ **Palazzo Pitti** (*piazza dei Pitti*). Osrednji del s 7 okenskimi osmi sez. po Brunelleschijevem načrtu o. 1440—70 za bogatega trgovca (→ *Pitti, Luca*), dvoriščno stran 1558—70 oblikoval Ammanati, v XVII. st. podaljšano pročelje, ki je zdaj dolgo 205 m. Strope v 1. nadstr. mdr. poslikala → *Pietro da Cortona* in njegov sodel. Ciro Ferri. Cf. infra (→ **Galleria Palatina*; → *Museo degli Argenti*)

L: Cankar III/2 (1936); EWA II (1960, stp 661—62).

~ ***Palazzo Rucellai** (*via della Vigna Nuova 20*): za florent. trgovca Giovannija R. po načrtu L. B. Albertija sez. Bern. Rossellino (1446—51): prva zas. stavba, katere pročelje je razčlenjeno s *pilastri* (v pritličju svobodno porabljen dorski red, v 1. nadstr. svobodno porabljen jonski red, v 2. nadstr. korintski).

L: Cankar III/1 (1936); Pevsner (1966).

~ **Palazzo Spini-Feroni** (*piazza Sta Trínita*), sez. konec XIII. st. (1289), morda po načrtu → *Arnolfa di Cambio*; rest. 1874.

~ ***Palazzo Strozzi** (*piazza Strozzi*): za Filippija → *Strozzija* zač. 1489 po načrtu Benedetta da Maiano; stavbo nadaljeval il Cronaca (njegova sta mogočni *strešni venec* in *dvorišče*), delo ustavljeno 1536.

~ ***Palazzo Vecchio,** mogočna stavba, pravo znamenje florent. mestne oblasti, ki s *piazza della Signoria* pred njo predstavlja civilno središče nekd. Florence, sez. 1298—1314 (po Vasariju po načrtu → *Arnolfa di Cambio* [u. 1302]), sprva imen. *Pal. del Popolo* ali *del Comune*, pozn. *Pal. dei Priori* (*Priori delle Arti* = predstojniki florent. cehov), še pozn. *Pal. della Signoria*. 1540 se sem preselil Cosimo I. de' Medici (iz *Pal. Medici* [cf. supra] v nekd. Via Larga), na novo je notr. uredil predvsem → *Vasari*. Ko se je vojvodski dvor 1599 preselil v *Pal. Pitti* (supra), se je stavbe prijelo ime *Pal. Vecchio*. Pred njim kopija Donatellovega *Marzocco* (lev s florent. grbom, orig. v Bargellu, cf. odd. *muzeji*), bron. skupina **Judita s Holofernom* (Donatello 1456/57), marm. kopija Michelangelovega → *Davida, il Gigante* (orig., zdaj v Gall. dell'Ac., stal tu 1504—1873) in skupina *Hêrakles in Cacus* (Bandinelli, d. 1533, post. tu 1534), naposled 2 »*termina*« (→ *Terminus*), *moški* (id.) in *ženski lik* (Vinc. de' Rossi), ki — delno spremenjena v drevesi — morda ponazarjata dvojico → *Filemon in Baukis*. Na *dvorišču* (po Michelozzovem načrtu, 1439—54, moderniziral Vasari) *porfirni vodnjak* (Battista del Tada) s kopijo mičnega *Putta, ki stiska delfina* (Verrocchio). I. nadstr. **Salone dei Cinquecento* (načrt Cronaca, 1494), vis. 22,4 m, sicer pa 53,7 × 18,7 m. S: razni *zg. prizori*, boji s Piso in Sieno itn. (Vasari & sodel.). P: Michelangelov t. i. **Zmagovalec* (*La Vittoria*, marmor, 1525/30), sohe Medičejcev, *Giovanni delle Bande Nere* (Bandinelli), *Alessandro* (id.), *Leon X.* (id. & Vinc. de' Rossi), *Francesco I.* (Caccini) in *Klemen VII. krona Karla V.* (Bandinelli & Caccini), ant. plastika itn. Ikonografsko posebno mikavni → *Studiolo di Francesco I.* II. nadstr. *Quartiere degli Elementi*, v njem **Sala degli Elementi* (okras celote Vasari & Cristofano Gherardi), *Sala d'Ercole* (Vasari s sodel.), *Sala di Giove* (iid.), *Sala d'Opi* (Vasari & Gherardi) in *Sala di Cerere* (iid.). V *Quartiere di Eleonora da Toledo* z groteskami R. Ghirlandaja okrašena *Camera verde* in *Cappela*, ki jo je v celoti okrasil Bronzino: *triptih s Pietà in Oznanjenjem* (1553—1564), freske na stropu in stenah, tu *Prehod skozi Rdeče morje* (1541/42), *Bronasta kača* (1542), *Voda iz skale* in *Mana* (obe 1542/45). Med ostalimi prostori *Sala dell'Udienza* po načrtu Benedetta da Maiano z *rezljanim stropom* (Giuliano da Maiano) in freskami s *prizori iz življenja Furija Kamila* (M. Furius Camillus, u. 365 pred), delom Francesca Salviatija iz 1544 (na *Kamilovem triumfu* med vojščaki njegov avtp.).

L: Alfredo *Lensi:* Palazzo Vecchio (Mi-R 1929); Jürgen *Paul:* Der Palazzo Vecchio in Florenz: Ursprung und Bedeutung seiner Form (F 1969, »Pocket Libr. of Studies in Art« 20 [cf. H. *Saalman*, AB, marec 1971]). — Cf. P. *Bargellini* (1968), G. *Sinibaldi* (1934).

javni spomeniki in vodnjaki

~ **Cosimo I de' Medici,** prvi v. vojvoda toskanski, konjeniški spom. (*piazza della Signoria*) Giambologne iz 1594.

~ **Ferdinando I de' Medici,** v. vojvoda toskanski, konjeniški spom. (*piazza della SSa Annunziata*) Giambologne iz 1608.

~ **Giovanni delle Bande Nere** (*piazza S. Lorenzo*), delo B. Bandinellija (1540, celota tu šele od 1851) — bolj kot soha uspeli reliefi.

~ ***Judita s Holofernom** (*piazza della Signoria*, pred *Pal. Vecchio*), bron, pozno Donatellovo delo (o. 1456/57), prva samost. stoječa figuralna skupina renesanse, ponosna podoba meščanske *Poštenosti* (*Sanctimonia*) nad knežjo *Nečistostjo* (→ *Luxuria*) in *Napuhom* (→ *Superbia*) — kot je nekdaj govoril napis pod njo: *Regna cadunt luxu, surgunt virtutibus urbes* ...

L: cf. J. *Pope-Hennessy* (II 1958), E. *Wind* (1937/38), Ch. *Seymour* (Harm 1966).

~ ***Neptunov vodnjak** (*Fontana del Nettuno*) na *piazza della Signoria*, delo B. Ammanatija (zač. 1563, dkč. 1575), ki je v natečaju zanj 1559 zmagal nad Cellinijem, Giambologno in Dantijem. Mnogo bolj kot srednja soha, marm. *Neptun* iz 1571 (ob njem vzklik florent. sodobnika: »*Ammanato, Ammanato, che bel marmo hai rovinato* !«) je uspela celota, zlasti bron. kipi nimf, favnov in sátirov in med njimi kot posebno odličen primer manieristične plastike *nimfa z rogom izobilja*, ki jo je po mojstrovem modelu ustvaril Andrea Calamech.

~ **vodnjaka na piazza della SSa Annunziata** je napravil Pietro Tacca s pomočniki (1629).

muzeji

~ ***Galleria degli Uffizi** (*Pal. degli Uffizi, piazzale degli Uffizi*), najpomembnejša it. gal. slik in ena izmed najpomembnejših na svetu. Konec XVI. st. so jo ust. v. vojvode toskanski — Medičejci — iz zbirk, ki so jih bili izpopolnjevali razni člani družine od Cosima star. dalje. V z. slik posebno dobro predstavljeni it., zlasti florent. umetniki (Botticelli npr. najbolje na svetu); z. ant. plastike (**Medičejska Venera*, I. st. pred); graf. z. (*Gabinetto dei Disegni e delle Stampe*) z o. 50000 risbami in o. 60000 graf. listi; zbirke medalj (80000 kosov), kamej in slonokoščenih izdelkov, portretnih miniatur in tapiserij. S: med Italijani pomembno zastopani Cimabue (**Madona z otrokom, 8 angeli in 4 preroki*, o. 1285/90 za c. Sta Trínita), Duccio (**Madonna Rucellai* [*Madona z otrokom in 6 angeli*], naroč. 1485 za c. Sta Maria Novella), Giotto (**Madonna d'Ognissanti* [*Madona z otrokom, svetniki in angeli*], o. 1305/07), Bernardo Daddi (*Madona z otrokom, Matejem in Nikolajem*, d. 1328), Simone Martini (**Oznanjenje*, d. 1333), Ambr. Lorenzetti (**Predstavitev v templju*, d. 1342), Lorenzo Monaco (*Marijino kronanje z 20 svetniki* za v. olt. c. Sta Maria degli Angeli, d. 1413), fra Angelico (*Marijino kronanje iz Sta Maria Nuova*, o. 1428/35), Paolo Uccello (**Bitka pri S. Romano*, 1456), Masaccio (*Ana Samotretja s 5 angeli*, precéj rest., pred 1425), Filippo Lippi (**Marijino kronanje*, z avtp., 1441/47; *Medičejski olt.: Marija z otrokom, Frančiškom, Kozmo, Damjánom in Antónom Pad.*, o. 1450; *Marija z otrokom in angeloma*), Domenico Veneziano (**Pala di Sta Lucia dei Magnoli* [= *Sacra conversazione*!], o. 1445), Piero della Francesca (portretni diptih **Federigo da Montefeltre* in njegova žena *Battista Sforza*, na hrbtni strani njuna *sprevoda*, verj. 1465/66), Alesso Baldovinetti (*Oznanjenje*, 1470), Ant. Pollaiuolo (*Hêrakles in Antej* in *Hêrakles in lernajska hidra*, verj. 1465/70; 6 podob kreposti, in sicer *Vera, Upanje, Ljubezen, Zmernost, Pravičnost* in *Razumnost*, vse 1469 [cf. Botticelli, infra]), Giov. Bellini (*Alegorija*), Mantegna (*triptih s Poklonom treh kraljev*, 1460-a leta), Verrocchio (**Krst v Jordanu*, dkč. Leonardo da Vinci), Piero Pollaiuolo (*Galeazzo Maria Sforza*, 1471), Signorelli (*Sveta družina*, tondo), Botticelli (*Judita se vrača iz Holofernovega taborišča* in *Odkritje Holofernovega trupla*, o. 1470; *Moč* v vrsti A. Pollaiuolovih *Kreposti* [cf. supra]; *Portret moža z medaljo* [Avtp. ?], 1470/75; **Poklon kraljev* [z avtp.], (o. 1475; **Pomlad* [*La Primavera*, o. 1478; **Madona del »Magnificat«*, o. 1483; **Rojstvo Venere*, o. 1486; *Madona z granatnim jabolkom* [*Madonna della Melagrana*], 1487; *Minerva in kentaver*, o. 1488; **Apelovo Obrekovanje*, o. 1495), Perugino (*Madona z Janezom Krst. in Boštjanom*, d. 1493; *Francesco delle Opere*, d. [na hrbtu] 1494), Dom. Ghirlandajo (*Madona z otrokom, Mihaelom, Rafaelom, Zenobijem in Justom*, 1475/80; *Poklon kraljev*, tondo, d. 1487), Francia (*Evangelista Scappi*), Leonardo da Vinci (**Oznanjenje*, 1470/75; **Poklon treh kraljev*, nedk., naroč. 1481 za c. S. Donato a Scopeto [cf. Filippino Lippi, infra]), Filippino Lippi (*Madona z Janezom Krst., Viktorjem, Bernardom in Zenobijem*, d. 1485; *Poklon treh kraljev*, d. 1496 [namesto nedk. Leonardove slike, cf. supra]), Lorenzo di Credi (*Čaščenje pastirjev*), Piero di Cosimo (*Pêrzej osvobodi Andromedo*), Raffaellino del Garbo (*Madona z otrokom, Frančiškom As., Zenobijem in donatorsko dvojico*, d. 1500), Albertinelli (*Obiskovanje*, d. 1503), Michelangelo (**Sveta družina* [*Tondo Doni*], 1503/04), Franciabigio (*Madona z Janezom Krst. in Jobom*, d. 1516), Rafael (**Madona z liščkom* [*Madonna del Cardellino*], o. 1507; »nepotski« portret **Papež Leon X. s kardinaloma Giuliom de' Medici in Luigijem de' Rossi*, 1518/19), Andrea del Sarto (**Madonna delle Arpie*, d. 1517; *Štirje*

svetniki, 1528), Tizian (**Flora*, o. 1515; **Urbinska Venera*, o. 1538), Correggio (*Počitek na begu v Egipt*, o. 1515), Rosso Fiorentino (*Mojzes brani Jetrove hčere*, o. 1520), Pontormo (*Kristus v Emavsu*, d. 1525), Parmigianino (**Madonna dal collo lungo*, 1534/40), Bronzino (*Bartolommeo Panciatichi* in *Lucrezia Panciatichi*, o. 1540; *Eleonora Toledska in njen sin Giovanni de' Medici*, o. 1545), Vasari (*Lorenzo il Magnifico*), J. Tintoretto (*Jacopo Sansovino*, 1560/70), Barocci (*Madonna del Popolo*, 1575/79; *Francesco Maria II Della Rovere, vojvoda urbinski*, o. 1580), Caravaggio (*Mladi Bakh*; *Meduza*, tondo), itn. Med Nemci Dürer (*Portret očeta*, d. 1490; *Poklon treh kraljev*, d. 1504), Cranach star. (*Martin Luter*, d. 1529; *Saška volilnika Janez I. in Friderik III.*, d. 1533; *Martin Luter*, d. 1543), Holbein ml. (*Sir Richard Southwell*, d. 1536), Georg Pencz (*Portret mladeniča*, d. 1544). Med niz., flam. in hol. slikarji Rogier van der Weyden (**Polaganje v grob*, 1450), Hugo van der Goes (**Portinarijev olt.*, 1473—75), Memling (*Madona z otrokom in angeloma*, o. 1485; *Sv. Benedikt* in *Benedetto di Tommaso Portinari*, d. 1487), Anthonis Mor (*Avtp.*, d. 1558), Honthorst (*Čaščenje pastirjev*, 1621), Rembrandt (*Avtp. z vratnim oklepom in zlato verigo*, o. 1633/34; *Portret starega rabina*, o. 1660; *Avtp.*, o. 1664), G. Dou, van Schrieck, Jan van der Heyden (*Veduta z amsterdamskim rotovžem*, d. 1667), Rachel Ruysch idr. Med Francozi Nicolas Froment (**triptih z Obujenjem Lazarja* [z avtp.], d. 1461), Rigaud (*Bossuet*, d. [na hrbtu] 1693), J.-M. Nattier (*Mme Henriette de France kot Flora*; *Mme Adélaïde de France kot Diana*, d. 1742). — V zbirki avtoportretov (*Collezione* [*Raccolta*] *degli Autoritratti*), ki jo je utemeljil kard. Leopoldo de' → *Medici* v XVII. st., več kot 800 predvsem it. slik. Razstavljen samó majhen del (nekateri avtp. z drugimi slikami, cf. supra) Med naslikanimi avtp. zastopani npr. Rafael, Holbein ml. (risba z barvnimi svinčniki, 1542/43), Barocci (o. 1590/95), Sandrart (o. 1640/41), Salvator Rosa (o. 1660/65 [replika v Gall. Palatina]), Dolci (d. 1674) Francesco Solimena (o. 1720/30), Liotard (pastel, d. 1744), Reynolds (d. [na hrbtu] 1775), Kiprenski (1821), Tommaso Minardi (1807), M. Liebermann (1908).

L: Die Königlichen Gemäldesammlungen in Florenz (2 knj., Bl: Photographische Ges. s. a.); Eugène *Pierraccini:* Catalogue de la Galerie Royale des Uffizi à Florence (Florence 1912); R. Galleria degli Uffizi: Problemi tecnici e di ordinamento (F s. a. [1951/52]); G. A. *Mansuelli:* Galleria degli Uffizi: La scultura, I—II (R 1958—1961); Luisa *Becherucci* (Das Große Buch der Malerei, Brsch 1960). — Cf. O. H. *Giglioli* (1934), D. *Heikamp* (1963), C. *Ricci* (1914), L R. *Salvini* (1955), H. *Tietze* (Die großen 1954).

~ ***Galleria dell'Accademia** (*via Ricasoli 52*) hrani nekaj najslavnejših Michelangelovih del, kot so (vse marmor) → *David* (1501—04), njen največji zaklad, apostol **Matej* (nedk., 1504/05 ali poleti 1506) in t. i. **Schiavi Boboli* (nedk., različno dat. 1519/36); med mojstru napačno atr. deli t. i. → *Pietà Palestrina*. S: mdr. zastopani Mojster sv. Magdalene (**Magdalena in 8 prizorov iz njene legende*, tabla iz 2. pol. XIII. st., po kateri je neznani slikar imen.), Pacino di Buonaguida (**Kristus na križu kot »Drevo življenja«* [→ *arbor vitae*]), Giovanni da Milano (*Kristus trpin*, les, d. 1365), Lorenzo Monaco, Lorenzo di Credi, Ridolfo Ghirlandajo, itd.

L: »Itinerari« 52.

~ ***Galleria Palatina** (*Pal. Pitti*), nastala na tem mestu z imenom *Quadreria* sredi XVII. st. kot z. → *Medičejcev*, v. vojvod toskanskih; se odlikuje s staro ureditvijo: druga nad drugo in ob drugi obešene slike v »zlatih« okvirih tvorijo skupaj s StS (cf. *Pal. Pitti*, supra) izredno učinkovito dekorativno celoto. Zdaj direktorica Anna Maria *Francini Ciaranfi* (cf. L, infra). V izbrani z. slik so s pomembnimi deli zastopani med Italijani Filippo Lippi (**Tondo Bartolini* [Marija z otrokom, zadaj Marijino rojstvo], 1452), Filippino Lippi (*Smrt Lukrecije*), fra Bartolomeo (*Objokavanje* [*Deposizione*]), Sodoma (*Sv. Boštjan*, naroč. 1525), Rafael (med portreti *Agnolo Doni* in njegova žena *Maddalena Strozzi*, *»La Gravida«* ali *»Donna gravida«*, *Tommaso »Fedra« Inghirami* [2. inačica Boston ISG] in **Portret žene s pajčolanom* [*La Velata*], med nabožnimi slikami **Madonna del Granduca*, *Madonna del Baldacchino*, *Madonna della Seggiola* in *Ezekijelovo vídenje*), Ridolfo Ghirlandajo (*Portret »Zlatar«*), Andrea del Sarto (dve sliki *Jožefovih zgodb*, 1515/20; *Vnebovzetje* [št. 191] z avtp. potezami v bradati glavi ob levem robu, o. 1525), Tizian (tudi Giorgioneju atr. **Koncert*, sicer pa *Kard. Ippolito de' Medici v madž. noši*, o. 1530/33; t. i. **La Bella*, o. 1536/37; *»Mladi Angležc«* [*L'Inglese* ali *L'uomo degli occhi glauchi*], o. 1540/45; *Pietro Aretino*, o. 1545, kopija Rafaelovega *Julija II.* [orig. v londonski Nat. Gall.]), Rosso Fiorentino (*Madona na prestolu z 10 svetniki*, d. 1522), Pontormo (*Poklon kraljev*), Bachiacca (*Marija Magdalena*), Bronzino (*Guidobaldo della Rovere* [1514—74, pozn. urbinski vojvoda Guidobaldo II.] *v starosti* 18 *let*, o. 1532), Barocci (*Francesco Maria II. della Rovere, vojvoda urbinski*, o. 1580; *Federico Urbinski kot dojenček*, 1605), Guido Reni (*Mladi Bakhos*, o. 1615/20; *Kleopatra s kačo*), Cristofano Allori (*Judita s Holofernovo glavo*, po izročilu Holo-

fern avtp.), Domenico Feti (*Prilika o izgubljeni drahmi*), Guercino (*Madona z lastovko* [*Madonna della Rondinella*]), A. Gentileschi (*Judita*), Salv. Rosa (*Avtp.*, o. 1660/65 [cf. *Uffizi*]); med Flamci Rubens (»*Štirje filozofi*« [z avtp.], 1612/14; *Posledice vojne*, 1638), Sustermans (številni portreti Medičejcev in drugih) in van Dyck (*Kard. Guido Bentivoglio*, o. 1623?); med Španci Murillo (*Madona z otrokom*).

L: Anna Maria *Francini Ciaranfi:* Die Galerie Pitti in Florenz (Mn 1956, »Die Galerien Europas«); *ead.:* La Galleria Palatina (Pitti): Guida per il visitatore e Catalogo delle opere esposte (F 1956). — Cf. N. *Tarchiani* (1934).

~ **Museo degli Argenti** (*Pal. Pitti*), pomembna z. zlatarskih in slonokoščenih izdelkov, gliptike, porcelana, itd.

L: Cristina *Piacenti Aschengreen:* Il Museo degli Argenti a Firenze (Mi 1967, »Gallerie e musei minori di Firenze«; n. izd. 1968 [oc. Detlef *Heikamp*, Kchr, jan. 1969]).

~ **Museo dell'Opera del Duomo,** stolnični muz. (*piazza del Duomo 9*, tj. med *via de' Servi* in *via dell'Oriuolo*): ne obsežna, pač pa zelo pomembna z. florent. plastike, odprta od 1891 dalje. Mdr. zastopani Arnolfo di Cambio (*Marija z otrokom*, marmor, 1302; *Sv. Reparata*, marmor, 1302), Nanni di Banco (*Evangelist Luka*, marmor, 1408/12), Donatello (**Janez Ev.*, marmor, 1409/15; »*Jeremija*« in t. i. »*Zuccone*«, marm. sohi, 1423/35; *Cantoria*, marmor z mozaično intarzijo, 1433—39) in Luca Della Robbia (*Cantoria*, marmor, 1431—38). Med zlatarskimi izdelki **srebrni olt.* florent. baptisterija (viš. 115 cm, šir. 263 cm, globina 53 cm, zač. 1366, nadaljevan v XV. st. — mdr. Andree del Verrochia relief *Obglavljenje Janeza Krst.*, 1477/80).

~ **Museo Horne** (*Casa Horne, piazza S. Jacopo tra' Fossi 6*, vhod iz *via de' Benci 6*). V palači, ki je atr. Giulianu da Sangallo, je z., ki jo je bil Herbert P. → *Horne* zapustil it. državi. Lepa z. pohištva, male plastike in risb, med slikami npr. D. Dossijeva *Alegorija glasbe*.

L: cf. B. *Berenson* (L: Ph 1968, repr. 1751).

~ **Museo Nazionale** (*Pal. di Bargello*, cf. supra). Izredno bogata z. it., zlasti florent. kiparstva. Mdr. zastopani L. Ghiberti in F. Brunelleschi (njuna *reliefa* za → *natečaj za druga vrata Baptisterija v Florenci*), Donatello (npr. *David*, marm. soha, 1408/09; *Sv. Jurij*, marm. soha, o. 1415/17; *Marzocco*, peščenec, 1418/20; **David*, bron. kip, o. 1430/40, »*Atys-Amorino*«, bron. kip, o. 1440), Luca Della Robbia, Agostino di Duccio, Ant. Rossellino, Desiderio da Settignano, Ant. del Pollaiuolo, Mino da Fiesole, Andrea del Verrocchio (npr. **David*, bron. kip, 1470/76, *Portret dame s šopkom*, marmor [do ledij]), Andrea Della Robbia, Benedetto da Maiano, Andrea Sansovino, Michelangelo (*Bakhos*, 1496/97; *Madonna Pitti*, tondo, verj. 1503/05; *Brutus*, po 1539 — vse marmor), A. Sansovino, J. Sansovino, Bandinelli, Cellini, Giambologna, A. Vittoria, G. L. Bernini (**Costanza Bonarelli*, marm. doprsje, o. 1635) in A. Algardi. — V *coll. Carrand* mdr. → *Diptih Carrand* in → »*Mali diptih v Bargellu*« (o. 1380/90).

L: cf. F. *Rossi* (1938).

~ **zbirka Contini-Bonacossi,** S: mdr. zastopani Pontormo, Velázquez (*Moški portret*, o. 1626/28).

florentinski kiparji po gen. zap. od Orcagne do Ferd. Tacce: *Orcagna* (dkm. 1343—68), *Brunelleschi* (1377—1446), Lorenzo *Ghiberti* (1378/81—1455), *Nanni di Banco* (u. 1421), *Donatello* (verj. 1386—1466), Luca *Della Robbia* (1399/1400—1482), Bern. *Rossellino* (1409—1464), *Agostino di Duccio* (1418—kmalu po 1481), Ant. *Rossellino* (1427—1479), *Desiderio da Settignano* (1428/31—1464), Ant. del *Pollaiuolo* (1429/32—1498), *Mino da Fiesole* (1430/31—1484), Andrea del *Verrocchio* (1435—1488), Andrea *Della Robbia* (1435—1525), *Benedetto da Maiano* (1442—1497), Andrea *Sansovino* (1460—1529), Giovanni *Della Robbia* (1469—1529), Gianfrancesco *Rustici* (1474—1554), *Michelangelo* (1475—1564), Jacopo *Sansovino* (1486 do 1570), Baccio *Bandinelli* (1493—1560), *Cellini* (1500—1571), *Ammanati* (1511—1592), Vincenzo de' *Rossi* (1525—1587), od 1553 v Florenci akt. *Giambologna* (1529—1608), Vinc. *Danti* (1530—1576), Giov. *Bandini* (1540—1599), Pietro *Francavilla* (1548—1615), Taddeo *Landini* (o. 1550—1596), Giov. *Caccini* (1556—1612), Pietro *Tacca* (1577—1640), Ferdinando *Tacca* (1619—1686).

L: cf. W. *Bode* (1902 [1921]).

florentinski neoplatonizem je predstavljala izbrana skupina humanistov okrog Lorenza Veličastnega (→ *Medici, Lorenzo de'* [*il Magnifico*]), predvsem Marsilio → *Ficino*, ob njem pa ponosno samosvoji Giovanni *Pico della Mirandola* (1463—1494) in pesnik Angelo *Poliziano* (1454—1494). Med lik. umetniki, ki so sprejeli in po svoje oblikovali pobude te skupine, sta bila najpomembnejša → *Botticelli* in → *Michelangelo*.

L: A. della *Torre:* Storia dell'Accademia Platonica di Firenze (F 1902); Panofsky Stud (1939 [1962]); Eugenio *Garin:* L'Umanesimo italiano: Filosofia e vita civile nel Rinascimento (Bari 1952); Panofsky Ren (1960 — L!); Saturn and Melancholy (1964). —

Cf. E. *Cassirer* (1927), A. Chastel (zlasti 1954 in 1959 [1960; 1964 — L!]), E. H. *Gombrich* (1948), P. O. *Kristeller* (1943 — L!), E. *Wind* (1958), etc.

florentinski slikarji po gen. zap. od Cimabueja do Bronzina: *Cimabue* (akt. od 1272), *Giotto* 1266/67), Bernardo *Daddi* (akt. od 1312), Taddeo *Gaddi*, *Orcagna* (akt. od 1343), Agnolo *Gaddi* (akt. od 1369), *Spinello Aretino* (o. 1350), *Lorenzo Monaco* (o. 1370), *Bicci di Lorenzo* (1373), *Masolino* (1384), fra *Angelico* (1387), Paolo *Uccello* (o. 1397), *Masaccio* (1401), *Domenico Veneziano* (o. 1400), Filippo *Lippi* (o. 1406), *Neri di Bicci* (1419), Benozzo *Gozzoli* (1420), *Andrea del Castagno* (o. 1421), Alessio *Baldovinetti* (o. 1426), Antonio *Pollaiuolo* (1429), *Verrocchio* (1435), Cosimo *Rosselli* (1439), Jacopo del *Sellajo* (o. 1441), *Botticelli* (o. 1445), *Botticini* (1446), Domenico *Ghirlandajo* (1449), *Leonardo da Vinci* (1452), Filippino *Lippi* (1457), *Lorenzo di Credi* (o. 1459), *Piero di Cosimo* (1462), *Raffaelino del Garbo* (1466), *Granacci* (1469), *Albertinelli* (1474), fra *Bartolommeo* (1475), *Bugiardini* (1475), *Michelangelo* (1475), *Franciabigio* (o. 1482), Ridolfo *Ghirlandajo* (1483), *Andrea del Sarto* (1486), Domenico *Puligo* (1492), Giovanni Antonio *Sogliani* (1492), *Rosso Fiorentino* (1494), *Pontormo* (1494), *Bachiacca* (1494), *Bronzino* (1503).

L: cf. B. *Berenson* (1963).

Florijan, kršč. svetnik, mučenec (4. V. — slov. tudi *Cvetko*), zavetnik proti požarom (nem. *Feuerpatron*), ustrezno legendi, po kateri naj bi bil v Dioklecijanovem času rim. legionár na ozemlju zdajšnje Avstrije, bil čaščen zlasti na Gornjeavstrijskem, Tirolskem, Bavarskem in mdr. pri nas. Up: do XV. st. kot legionár, pozn. kot »gasilec« s čebričkom, iz katerega izliva vodo na gorečo hišo (mdr. StS-e na zun. hiš in kiparski okras vodnjakov), e. g. *freske* s prizori iz njegove legende v → *Sopotnici* (zač. XV. st.), Mojster Kranjskega olt. (*Pokop*, AIC), *kip* iz Kotelj pri Slovenjem Gradcu (lipov les, o. 1520, NG), A. Altdorfer, A. Cebej (NG), itn.

L: Ferguson (1954); Réau III/1 (1958, p. 507—09); Keller (1968, p. 199—200). — Cf. E. *Cevc* (1970, repr. 37, 87, 93, 125—26, 176), K. *Künstle* (1926).

Floris (de Vriendt), Cornelis (II), (o. 1514—1575), niz. kipar, arh., snovalec in risar ornamentov, r. in u. v Antwerpnu. Na področju okrasja je ustvaril t. i. *Florisov slog*, ki pomeni severnjaško različico in obenem stopnjevanje rim. → *groteske:* posode s fantastičnimi človeškimi liki, zavojčevje in hrustančevje. Med njegovimi deli so antwerpenska *Mestna hiša* (1561 do 66), ki je vzoren primer flam. renesanse, *lektorij* katedr. v Doorniku (Tournaiju, 1572) in *nagrob. dan. kralja Kristijana IV.* (alabaster, črni marmor in vložki rdečega marmorja, 1568—75, Roskilde, stolnica). Njegov najodličnejši učenec je bil Hans Vredeman de → *Vries.*

L: Robert *Hedicke:* Cornelis Floris und die Florisdekoration: Studien zur niederländischen und deutschen Kunst im XVI. Jahrhundert (2 knj., Bl 1913); »US« 10 (1969, repr. p. 192 & 199). — Cf. E. H. ter *Kuile* (Harm 1960).

Florisoone, Michel, fr. um. zgodovinar.

B: *Renoir* (P-Londres 1938); *Portraits Français* (P 1946); *Les chefs-d'oeuvre des Collections françaises retrouvés en Allemagne par la Commission de récupération artistique et les services alliés* (P 1946 [rk]); ‚*Sur les traces d'un grand portraitiste français: Claude Lefebvre*' (Amour de l'Art, 1946); *Manet* (Mon 1947, »Documents d'art«); *Delacroix* (P 1947); *La Peinture Française: Le XVIIIe siècle* (P 1948); ‚*La mystique plastique du Greco et les antécédents de son style*' (GBA, 1957).

Flötner, Peter, tudi *Flaetner* ipd. (1490/95—1546), nem. kipar, lesorezec, oblikovalec intarzij, plaket, itd. R. v Thurgauu v Švici, od 1522 dalje v Nürnbergu, tam u. P: *Apólonov vodnjak* (bron, 1532/33, Nürnberg, Rotovž). Znan tudi njegov z erotičnimi prizori zaznamovani *Holzschuherjev pokal* (Nürnberg).

L: J. *Reimers:* Peter Flötner nach seinen Handzeichnungen und Holzschnitten (Mn 1890); Fr. Fr. *Leitschuh:* Das Plakettenwerk Peter Flötners: in dem Verzeichnis des Nürnberger Patriziers Paulus Behaim (Str 1904, »Flötnerstud.« 1); *id.* (ThB XII, 1916, s. v. — L!); Heinrich *Roettinger:* Peter Flettners Holzschnitte (Str 1916, »SdK« 186). — Cf. E. F. *Bange* (1926; 1936), E. W. *Braun* (1913; 1952), E. *Fuchs* (Erg.-Bd. I, 1909), K. *Lange* (1897), G. von der *Osten* (Harm 1969), etc.

Flurer, Franz Josef Ignaz (1688—1742), avstr. (nem.) slikar, r. v Augsburgu, od 1725 dalje dkm v Gradcu, tam u. S: v Sloveniji *freske*, zlasti za družino Attems, npr. v → *Slovenski Bistrici* (grad & žup. c., prezbiterij), na stopnišču gradu v Brežicah, itd., med olt. slikami npr. *Predaja ključev* (Maléčnik pri Mrb., žup. c.).

L: ThB XII (1916, s. v.); Robert *Meeraus*, Franz Ignaz Flurer: Ein Beitrag zur Geschichte der Barockmalerei in Steiermark (RepKw, 1925); SteskaS (1927; F. *Stelè* (ELU 2, 1962, s. v.); Cevc SU (1966). — Cf. — A. *Cevc* (II 1964 — L!), F. *Šijanec* (1957).

Focillon, Henri(-Joseph), (1881—1943), fr. um. zgodovinar, r. v Dijonu, u. v New Yorku. Ugleden pedagog (prof. na univ. v Lyonu, v Parizu na Sorboni, na *Collège de France* in na *École du Louvre*), mdr. na Francoskem tudi pionir v formalnem interpretiranju umetnin.

B: *Benvenuto Cellini: Biographie critique* (P 1910); *Giovanni Battista Piranesi: 1720—1778* (P 1918);

Technique et sentiment: études sur l'art moderne (P 1919); *Les pierres de France* (P 1919); *L'art bouddhique* (P 1921); ‚*Adam Elsheimer*' (Bertauxov zb., 1924); *Le Musée de Lyon: Peintures* (P s. a. [o. 1924]); *Hokousai* (1925); *La peinture au XIXe siècle: Le retour à l'antique, Le romantisme* (P 1927, »Manuels d'hist. de l'art«; 2. izd. 1928); *La Peinture aux XIXe XXe siècles: du Réalisme à nos jours* (P 1928); *L'Art des sculpteurs romans* (P 1931); (& H. Pirenne & G. Cohen) *La civilisation occidentale au moyen âge* (P 1933); ‚*Les origines monumentales du portrait français*' (Mélanges offerts à M. Nicolas Iorga..., P 1933); **La vie des formes* (P 1934; 4. izd. 1955; angl. prev. *The Life of Forms in Art*, 2., rev. izd., NY 1958); *Rembrandt* (P 1936); ‚*Le style monumental dans l'art de Jean Fouquet*' (GBA, 1936); *Peintures romanes des églises de France* (P 1938); *Art d'Occident: Le moyen-âge roman et gothique* (P 1938); *Moyen âge, survivances et reveils: Etudes d'art et d'histoire* (*Montreal* 1943); *L'An Mil* (P 1952).

L: Drevet (1954); Louis *Grodecki:* Bibliographie Henri Focillon (NH, Yale UP, 1963). — Zbornik: Mélanges Henri Focillon (NY 1949 [GBA, 1944, izšlo 1949]). — Pisma: P. *Sachs* (izd.), Extracts from letters of Henri Focillon (Focillonov zb.).

Foerster, Richard (1843—1922), nem. klas. filolog in arheolog, proučeval ikonogr. probleme antike in it. renesanse. Habil. 1868 (Breslau [Wrocław]), nato učil na univ. v Rostocku in Kielu, od 1890 do smrti pa ord. za klas. arheologijo in filologijo v Breslauu.

B: *Der Raub und die Rückkehr der Persephone in ihrer Bedeutung für die Mythologie, Litteratur- und Kunstgeschichte* (Stu 1874); *Farnesina-Studien: Ein Beitrag zur Frage nach dem Verhältnis der Renaissance zur Antike* (Rostock 1880); ‚*Die Verleumdung des Apelles in der Renaissance*' (JkPK, 1887 & 1894); ‚*Laokoon-Denkmäler und -Inschriften*' (Jb. des Archäologischen Instituts, VI. knj., 1891 [= 1892)]; ‚*Die Hochzeit des Alexander und der Roxane in der Renaissance*' (JkPK, 1894); ‚*Amor und Psyche vor Raffael*' (ib., 1895); ‚*Noch einmal Raffaels Galatea*' (RepKw, 1900); ‚*Studien zu Mantegna und den Bildern im Studierzimmer der Isabella Gonzaga*' (JkPK, 1901); ‚*Die Meergötter des Mantegna*' (ib., 1902); *Moritz von Schwind Philostratische Gemälde* (Lpz 1903); ‚*Goethes Abhandlung über die Philostratischen Gemälde*' (Goethe-Jb., 1903); ‚*Philostrats Gemälde in der Renaissance*' (JkPK, 1904); ‚*Laokoon*' (Jb. des Archäologischen Instituts, 1906); ‚*Laocoon im Mittelalter und in der Renaissance*' (JkPK, 1906); ‚*Goya und Philostrat*' (ZfbK, 1909); ‚*Die Laokoongruppe*' (Neue Jahrbücher f. das klassische Altertum, 1914); ‚*Tizians Himmlische Liebe und Michelangelos Bogenschützen*' (ib., 1915); ‚*Wiederherrstellung antiker Gemälde durch Künstler der Renaissance*' (JPK, 1922).

L: KCHR (1. IX. 1922, p. 809).

Fogolari, Gino, (1875—1941), it. um. zgodovinar in muzealec, kot *soprintendente* 1906—41 vodil beneške *Gallerie dell'Acc.*

B: *Cividale del Friuli* (Berg 1906); *Domenico Pellegrini, ritrattista veneziano* (*1759—1840*) (Arte, 1909) *Giovanni Bellini* (F 1921); ‚*Mostra del ritratto veneziano dell'Ottocento*' (Emp, 1923); *La pittura del Settecento italiano* (Mi 1932); *Regia Galleria Giorgio Franchetti alla Cà d'Oro di Venezia* (R 1936, »Itinerari« 56); Le RR. Gallerie dell'Accademia di Venezia (2. izd., R 1938, ista z. 40); *Il Palazzo Ducale* (Mi 1949).

L: Lodovici (1942).

Fohr, Carl Philipp (1795—1818 sam.), nem. slikar, romantik, r. v Heidelbergu, se v Rimu pridružil → *nazarencem*, tam utonil (22) v Tiberi. S: npr. *Slapovi pri Tivoliju* (1817, Städel).

L: G. *Tolzien* (Kindler II, 1956, s. v. — L!); Jens Christian *Jensen:* Carl Philipp Fohr in Heidelberg und im Neckartal: Landschaften und Bildnisse (Karlsruhe 1968); Karl Philipp Fohr 1795—1818 (FrM 1968 [rk, Städel]).

Foix, Gaston de, *vojvoda nemourski* (1489—1512 padel), fr. vojaški poveljnik. Up: → *nagrobnik Gastona de Foix* (Milano, Musei Civici del Castello Sforzesco).

Fokas, vzhodnokršč. svetnik (22. IX.), v grš. cerkvi zavetnik vrtnarjev in mornarjev. Up: npr. na → *Harbavillskem triptihu* (X. st.).

L: Réau III/3 (1959, p. 1075 — L!).

Fokíon (IV. st. pred), atenski vojskovodja in politik, usmrčen. Up: F. Kavčič (*Fokion in ženi*, NG). Cf. s. v. *Poussin, Nicolas* (*Pokrajina s Fokionovim pogrebom*, 1648, Louvre [verj. kopija iz XVII. st.], in *Pokrajina s Fokionovo ženo*, 1648, Knowsley Hall).

Folchardov psalter, iluminiran rkp. (Sankt Gallen, Stifts-Bibl., Cod. 23), imen. po menihu Folchardu, najpomembnejšem kaligrafu tiste dobe, ki ga je bil spisal (855/72). Celostr. iniciala *Q* za → *Quid gloriaris in malitia* predstavlja enega izmed vrhov zgodnjesrednjev. iniciale.

L: »UF« 13 (1968, repr. 165). — Cf. A. *Goldschmidt* (I 1928), A. *Knoepfli* (1961), F. *Landsberger* (1912).

Folle Époque, »nora doba« zmagovitega Pariza in njegovih »zgornjih deset tisoč« po 1. svet. vojni. Njen portretist je bil Kees → *Van Dongen.*

Folnesics, Hans (1886—1922), avstr. um. zgodovinar. R. in prom. (1912) na Dunaju, nato do 1917 deželni konservator v Salzburgu, živel potem zaradi bolezni na svojem posestvu pri Gradcu, u. (35) na Dunaju.

B: ‚*Studien zur Entwicklungsgeschichte der Architektur und Plastik des XV. Jahrhunderts in Dalmatien*' (JCC, 1914, dis.); *Brunelleschi: ein Beitrag zur Entwicklungsgeschichte der Frührenaissance-Architektur* (W 1915); (& L. Planiscig) *Bau- und Kunst-Denkmale des Küstenlandes* (W 1916); *Die illuminierten Handschriften in Dalmatien* (Lpz 1917, »Beschreibendes Verz. der illuminierten Hdschr. in Oesterreich« 6); *Die illuminierten Handschriften im oesterreichischen*

Küstenlande, in Istrien und in der Stadt Triest (ib. 1917, ista z. 7).

L: ELU 2 (1962, s. v. — z napačnimi bibliografskimi podatki).

Fons Vitae → *Vodnjak življenja*

Fontainas, André (1865—1948), fr. (belg.) pesnik in pisec o umetn., r. v Bruslju, v Parizu od 1888 dalje. Z Louisom Vauxcellesom in Gabrielom Moureyem izd. *Histoire générale de l'art français de la révolution à nos jours* (3 knj., P: Librairie de France 1922).

B (lik. umetn.): *Histoire de la peinture française au XIXe siècle* (P 1906); *Frans Hals* (P s. a. [1909]); *Courbet* (P 1921); (& L. Vauxcelles & W. George) ‚*La peinture, la gravure, le dessin*' (Hist. générale [cf. supra], I, P 1922); (& L. *Vauxcelles*) ‚*La sculpture*' (ib., II, P 1922); *Rops* (P 1925), Courbet (P 1927, »Les Albums d'Art Druet« 8); *Bourdelle* (P 1930).

Fontaine, André, fr. um. zgodovinar.

B: *Essai sur le principe et les lois de la critique d'art* (P 1903); Conférences inédites de l'Académie Royale de Peinture et de Sculpture... (P 1903); *Les Doctrines d'Art en France: De Poussin à Diderot* (P 1909); *Les Collections de l'Académie Royale de Peinture et de Sculpture* (3. izd., P 1910).

FONTAINEBLEAU, eden izmed največjih fr. gradov (*Ile-de-France*, o. 60 km jugovzh. od Pariza), povsem preoblikovan zlasti pod Francem I., za katerega sta tu 1528—47 delala → *Rosso Fiorentino* in → *Primaticcio*. Med dvorišči *Cour du Cheval Blanc* ali *Cour des Adieux* (1529) z znanim *podkvastim stopniščem*. Notr.: po Rossu oblikovana **Galerie François Ier* (1534—40) s Primaticciovimi štukaturami in pozn. *Galerie Henri II*.

L: EWA V (1961, stp 551—52 — L!). — Cf. A. *Blunt* (1953, t. 19, 22—23, 37, 41—44), L. *Dimier* (I—III 1909—1921), E. (& D.) *Panofsky* (*1958), Ch. *Terrasse* (1946).

fontainebleaujska šola, smer fr. slikarstva v XVI. st. (→ *manierizem*). Utemeljili so jo → *Primaticcio*, → *Rosso Fiorentino*, Niccolò dell' → *Abbate* idr., ki so bili prišli krasit Gal. Franca I. v → *Fontainebleauju* (supra). Ob koncu XVI. st. govorimo o t. i. drugi fontainebleaujski šoli (e. g. Antoine → *Caron*). Med številnimi deli, ki jim ne poznamo avtorjev in ki jih takó kot stvaritve znanih mojstrov zaznamuje velika formalna virtuoznost, npr. *Diana na lovu* (les, o. 1550, Louvre) ali *Gabriele d'Estrées in vojvodinja de Villars v kopeli* (les, o. 1594, ib.).

L: H. *Baderou:* L'École de Fontainebleau (G: Sk 1944, »Les Trésors de la Peinture Française«); EWA V (1961, stp 665); »PKG« 8 (1970); Henri *Zerner:* *The School of Fontainebleau (NY: Abrams 1970 — L!). — Cf. S. *Béguin* (1960), H. *Kauffmann* (1923), P. *Lavedan* (II 1950, p. 349 — L!).

Fontana, Annibale (1540—1587), it. kipar, livar, medaljer in kamnorezec. Cf. s. v. *Albertinska omarica*.

Fontana, Carlo (1634—1714), it. arh. in arhit. teoretik, akt. v Rimu.

L: Ed. *Coudenhove-Erthal:* Carlo Fontana und die Architektur des römischen Spätbarocks (W 1930, »Römische Forsch. des Kunsthistorischen Institutes Graz«).

Fontana, Domenico (1543—1607), it. arh. in urbanist (njegov nečak in učenec Carlo Maderno). R. ob Luganskem jezeru (Melide), od pribl. 1563 v Rimu, ki mu je s svojim delom za papeža Siksta V. (1585—90) v mnogočem določil nadaljnji razvoj: *načrt cest*, ki kot pravi monumentalizirani manieristični »beg v prostor« povezujejo gl. rim. cerkve (zlasti Sta Maria Maggiore, od izvedenih nekd. *Strada Felice* med njo in Sta Croce in Gerusalemme) in ki jih na gl. trgih, na katere se iztekajo, zaznamujejo tja preneseni *obeliski* (*Piazza del Popolo* 1585, *Piazza S. Pietro* 1585—86 kot poseben uspeh, *Piazza S. Giovanni in Laterano* in *Piazza dell'Esquilino* za Sta Maria Maggiore 1587). A: v Rimu *Cappella Sistina* ali *del Presepe* v Sta Maria Maggiore (1585), *stransko pročelje c. S. Giovanni in Laterano* (1586), *Fontana dell'Acqua Felice* (1587), »v prostor bežeča« *Biblioteca Vaticana* (1587—90), z Giacomom della Porta *izvedba Michelangelove kupole* na Petrovi c. (1588—90), v Neaplju (tam je delal po Sikstovi smrti in tudi u.) *Pal. Reale* (1600—02).

L: Venturi XI/2 (1939); U. *Donati:* Artisti ticinesi a Roma (Bellinzona 1942); Peter *Murray* (EWA V, 1961, s. v. — L!). — Cf. A. *Muñoz* (1944).

Fontana, Lucio (1899—1968), it. abstr. kipar, utemeljitelj t. i. *spazialismo*, avtor del, v katerih je zabrisana meja med slikarstvom in kiparstvom. R. v Argentini, štud. kiparstvo pri Adolfu Wildtu na ak. Brera v Milanu, 1939—46 spet v Argentini, od 1947 dalje v Italiji

L: SeuphorS (1961). — Cf. H. H. *Arnason* (1968 ali 1969), R. *Carrieri* (1950), W. *Haftmann* (4. izd. 1965).

Fontana Maggiore → *Perugia*

Fonte Gaia → *Siena*

Fontein, Jan (1927—....), hol. zgodovinar umetn. Daljnega vzh., vodi *Museum van Aziatische Kunst* v A'damu.

L: ‚*Chinese Art*' (EWA III, 1960); (& Rose Hempel) *China, Korea, Japan* (Bl 1968, »PKG« 17).

FONTENAY, cistercijanska opatija v Burgundiji (Francija), ust. 1118. **Samostanska c.* (zač. 1139 posv. 1147) je najstar. ohranjeni primer

→ *cistercijanske arhitekture:* brez zvonika in kiparskega okrasa, triladijska notr., transept, ravno zaključen kor in prav tako ravno zaključeni dvojici med seboj ločenih, koru vzporednih kapel, ki so dostopne iz transepta (ta sistem je prek → *Vetrinja* vplival tudi na samostansko c. v → *Kostanjevici* ob Krki). Zah. pročelje je prevotleno s 7 okni (→ *sedem zakramentov*), slavolok s 5 odprtinami, vzh. korna stena pa z 2 trojicama oken. *Križni hodnik.*

L: EWA V (1961, stp 630 — L!); »PKG« 5 (1969, t. 180, p. 198). — Cf. J. *Gregorič* (1951, p. 7—8), M. *Hauttmann* (1929, repr. p. 397).

Foppa, Vincenzo (1427/30—1515/16), it. slikar v Lombardiji, r. in u. v Brescii. S: npr. *Kristus na križu med razbojnikoma* (d. 1456, Bergamo), freske s *prizori iz življenja Petra Mučenika* itd. (do 1468, Milano, St'Eustorgio, Capp. Portinari).

L: Constance J. *Ffoulkes* & Rodolfo *Maiocchi:* Vincenzo Foppa of Brescia: founder of the Lombard school, his life and work (NY 1909); Berenson Ox (1932); A. *Ottino della Chiesa* (Kindler II, 1965, s. v.).

Foratti, Aldo (1881—....), it. um. zgodovinar (tudi prispevki v *ThB*).

B: *‚L'arte di Giovanni Caiani'* (Arte, 1910); *Jacopo Palma di Vecchio* (Pc 1912); *I Carracci: nella teoria e nella pratica* (Città di Castello 1913); *‚Paolo Veronese nelle ville del Veneto'* (Rassegna d'Arte, 1914); Antonio Canova: *1757—1822* (Mi 1922).

FORLÌ, nekd. rim. *Forum Livii,* mesto v sev. Italiji (dežela *Emilia-Romagna*), pokrajinsko središče Romagne, rojstni kraj → *Melozza da Forlì.*

L: EWA VIII (1963, stp 606 — L!).

Forma viva, mednar. kiparski simpozij v Sloveniji, ki sta ga pobudila → *Savinšek* in → *Lenassi* ter ga prirejajo od 1961 dalje. Prvima delovnima mestoma, *Kostanjevici na Krki* (hrastovina) in *Portorožu* (kamen), so se pozn. pridružile še *Ravne na Koroškem* (železo in jeklo) in *Maribor* (beton). Izmed jugosl. kiparjev so se simpozijev udeležili npr. → *Angeli Radovani,* → *Bešlić,* → *Černe,* → *Džamonja,* → *Jančić,* → *Kratohvil,* → *Lenassi,* → *Ružić,* → *Tihec,* itd.

L: Lik. rev. (št. 2, 15. XII. 1961; št. 4/5, 31. XII. 1962); Sinteza (št. 2, jul. 1965); katalogi simpozijev; koledar podjetja *Slovenijales* za leto 1971.

Forssman, Erik, šved. um. zgodovinar.

B: *Säule und Ornament: Studien zum Problem des Manierismus in den nordischen Säulenbüchern und Vorlageblättern des 16. und 17. Jahrhunderts* (Stock-K 1956, »Acta Universitatis Stockholmiensis« 1); *Dorisch, Ionisch, Korinthisch: Studien über den Gebrauch der Säulenordnungen in der Architektur des XVI.—XVIII. Jahrhunderts* (Stock 1961, »Stockholm Stud. in the Hist. of Art« 5); *Palladios Lehrgebäude: Studien über den Zusammenhang von Architektur und Architekturtheorie bei Andrea Palladio* (ib. 1965, ista z. 9); *‚Ikonologie und allgemeine Kunstgeschichte'* (ZÄKw, 1966); *‚Fensterbilder von der Romantik bis zur Moderne'* (Karlingov zb., 1966).

Forster, Kurt W., nem.-amer. um. zgodovinar, prof. na *Yale Univ.* (New Haven, Conn.).

B: *Monadische Welt: Zur Kunstgeschichte des europäischen Manierismus* (Hmb: Schröder 1963); *‚Probleme um Pontormos Porträtmalerei, I—III'* (Panth, 1964, 1965 & 1967); *Pontormo: Monographie mit Kritischem Katalog* (Mn 1966, »Alte K. in neuer Sicht«); *‚Pontormo, Michelangelo and the Valdèsian Movement'* (21. kongr., 1967).

Förster, Ludwig (1797—1863), avstr. arhitekt in urbanist, r. v Bayreuthu, 1836 ust. časopis *Allgemeine Bauzeitung,* u. na avstr. Štajerskem (Bad Gleichenberg) A: načrt za dunajsko *Ringstraße* (1859), *Elizabetin most* (*Elisabethbrücke,* 1854) in *sinagoga* (v »mavrskem« slogu 1853—58, Leopoldstadt) na Dunaju, itd.

L: cf. R. *Zeitler* (1966 — L!).

Förster, Otto H. (1894—....), nem. um. zgodovinar. Prom. 1921 na univ. v Münchnu, kustos (od 1925) in direktor (1933—46 in od 1957) kölnskega *Wallraf-Richartz-Mus.*

B: *Sinn und Aufgabe der öffentlichen Kunstsammlungen in der Gegenwart* (K 1926, »Mus. u. Öffentlichkeit: Stud. aus den Kölner Kstsmlgn.« 1); *Altniederländische Bilder im Wallraf-Richartz-Museum* (K 1926, ista z. 2); *Die Meisterwerke der alten Kölner Malerschule im Wallraf-Richartz-Museum* (K 1927, ista z. 4); *Wilhelm Leibl im Wallraf-Richartz-Museum* (K 1928, ista z. 6); *‚Stefan Lochners Bildform'* (ZfbK 1928/29); *Kölner Kunstsammler: vom Mittelalter bis zum Ende des bürgerlichen Zeitalters* (K 1931); *Die Sammlung Dr. Richard von Schnitzler* (Mn 1931); *Stefan Lochner* (FrM 1938; 3. izd. Bn 1952); *Der Dom zu Köln* (K 1948); *Grundformen der deutschen Kunst: Entfaltung und Zerfall des abendländischen Gottesreiches* (K 1952); *Bramante* (W 1956); *‚Bramante, Donato'* (EWA II, 1960); *‚Lochner, Stefan'* (ib. IX, 1964); *‚Das Salomons-Urteil des Bartholomäus Bruyn'* (W-RJb, 1966).

L: Mouseion: Studien aus Kunst und Geschichte für Otto H. Förster (K 1960 — B!).

Förster, Richard → *Foerster, Richard*

Fortitudo (lat.), *Moč* (fr. *la Force,* it. *la Fortezza,* nem. *die Stärke*) ali *Pogum* (fr. *le Courage,* nem. *die Tapferkeit* ali *die Starkmut*), personifikacija kreposti (→ *sedem kreposti* in pos. → *štiri kardinalne kreposti*) Atributi: levja koža in Heraklov kij, zlomljen steber, ščit, oklep, itd. Up (kot zg. predstavniki: Lucius Licinius, Leonidas, Horatius Cocles): npr. Botticelli (les, 1470, Uffizi).

L: Marle Icon II (1932, frontispice, repr. 18, 23, 26, 30, 33, 40, 43, 44, 58, 62, 74, 96, 101); Réau I (1955, p. 189). — Cf. J. *Sauer* (1902 [1924]).

Fortuna (lat.), personifikacija *Sreče* (grš. *Tihe*): ima velikokrat zavezane oči, njen atribut je → *kolo sreče*, sicer pa običajno balansira na krogli (*sedes Fortunae rotunda*, *sedes Virtutis quadrata*). V renesančni umetn. stapljanje z ikonogr. tipom → *Occasio*. Up: npr. *lesor*. ilustracija v *Liber de Sapiente* (1510, cf. s. v. *Bovillus*), Correggio (enobarvna *freska*, 1518/19, Parma, Camera di S. Paolo — njen atribut je krmilo na krogli), Danese Cattaneo (*bron*, viš. 50 cm, Bargello), Guido Reni (Pin. Vat.), T. Kuntze (1754, Warszawa), itd. Cf. s. v. »*Vélika Sreča*« (Dürer).

L: H. R. *Patch:* The Tradition of the Goddess Fortuna in Medieval Philosophy and Literature (Northampton 1921); *id.*: The Goddess Fortuna in Medieval Literature (C[Mass.] 1927); Marle Icon II (1932, repr. 172, 207—16); Hunger (1955, p. 363—65 — L!); Pigler II (1956, p. 468 & 470); Kindler III (1966, repr. p. 790); JWCI (1967, t. 47e); LCI II (1970, s. v. — L!); »CA« 48 (1971, št. 117). — Cf. P. *Bargellini* (1968, repr. 308), A. *Doren* (*1924), E. *Panofsky* (*1961, »StudWI« 26).

Fosca, François, s pr. im. *Georges de Traz* (1881—....), švic. slikar in grafik (samouk), književnik in pisec o umetn., r. v Parizu.

B: *Degas* (P 1921); ‚*Les dessins de Renoir*' (Art et Déc, 1921); *Renoir* (P 1923; angl. izd. L 1924); *Claude Monet* (P 1927); *Degas* (P 1927, »Album d'art Druet«); *Liotard* (G 1928); *Tintoretto* (P 1929); *Courbet* (P: Sk 1940); *Edmond et Jules de Goncourt* (P 1941); *Histoire de la peinture suisse* (G 1946); ‚*Souvenirs sur Maurice Denis*' (Werk, 1948); *Le Dix-Huitième siècle: De Watteau à Tiepolo* (G-P-NY: Sk 1952, »Grands siècles«); *Degas* (ib. 1953, »Le Goût« 5); *La vie, les voyages et les oeuvres de Jean Etienne Liotard* (Lausanne 1956).

L: ThB XXXIII (1939, s. v. Traz); Vollmer IV (1958, s. v. Traz); WWA (1962).

FOSSANOVA v srednji Italiji (dežela *Lazio*): benediktinsko opatijo, ust. v IX. st., so v XII. st. prevzeli cistercijanci (ohranjena celota je najstar. cistercijanski samostan v Italiji). *Samostanska c. Sta Maria e Sto Stefano* je s pročeljem in notr. vred odličen spom. cistercijanske zgodnje gotike. (zač. 1187, posv. 1208).

L: EWA VI (1962, t. 331 spodaj in des. zgoraj) & VIII (1963, stp 674 — L!). — Cf. P. *Frankl* (1962).

fotografija. Izumila sta jo → *Niépce* (1826) in njegov pozn. sodel. → *Daguerre*, v javnosti znana od Daguerrove objave 1839 dalje, do o. 1860 prevladovala še fotografija na kovinskih ploščah (unikati), od takrat stekleni negativi (izumitelj fotografije na steklene plošče pozn. pozabljeni Slovenec → *Puhar*). Med prvimi pomembnimi fotografi David Octavius *Hill* (1802—1870), in → *Nadar*. Fotografija pomembno vplivala na sočasno slikarstvo (→ *Ingres*, → *Degas*, → *Fantin-Latour*) in se hkrati sama zgledovala po njem, zlasti na področju → *portreta* (povsem izpodrinila *silhueto* in *portretno miniaturo*) in tihožitja. Kot pomoček pri slikanju so jo uporabljali tudi mnogi slov. slikarji, npr. → *Kobilca*, → *Jakopič*, → *Jama*, itd.

L: P. *Pollack:* The Picture History of Photography (NY 1958); Mladen *Grčević* (ELU 2, 1962, s. v.); Aaron *Scharf*, Painting, Photography, and the Image of Movement (BM, 1962); *id.:* Creative Photography (NY 1965); Nathan *Lyons* (izd.): Photographers on Photography: A Critical Anthology (Englewood Cliffs [N. J.] 1966); ‚*Photography*' (EWA XI, 1966 — L!); Otto *Stelzer:* Kunst und Photography: Kontakte, Einflüsse, Wirkungen (Mn 1966). — Cf. H. Th. *Bossert* (1930), H. *Gernsheim* (večina, zlasti 1955 [& A. *Gernsheim*] in 1962), Lj. *Menaše* (1952, p. 132 & 148, repr. 28 p. 135), B. S. *Myers* (IV 1969, p. 356—57 [tekst Abraham A. *Davidson*), J. A. *Schmoll gen. Eisenwerth* (1970). H. *Schwarz* (1931; 1949), itd.

fotografske reprodukcije likovnih umetnin. V skladu z razvojem → *fotografije* pomembne od 2. pol. XIX. st. dalje. Med najstar. trgovskimi podjetji, ki so se ukvarjala z njimi, tvrdke *Alinari* (ust. 1854), *Anderson* in *Brogi* v Italiji, *Giraudon* in *Bulloz* v Franciji, *M. A. S.* v Španiji, *Mansell* v Angliji pa *Hanfstaengl* in *Bruckmann* na Nemškem. Najpomembnejše javne strokovne z. so zdaj *Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie* v Haagu, *Frick Art Reference Libr.* v New Yorku, marburški *Marburg Bildarchiv Foto*, itd.

fototeka, zbirka fotografij. Za um. zgod. pomembne fototeke imajo v Sloveniji predvsem *Zavod za spomen. varstvo* (več kot 48000 f), *MG* (15000 f), *NG* (11000 f) in *Nar. in univ. knjižnica* (mdr. največja z. razglednic na Slovenskem), v Mrb *Pokrajinski muz.* (18300 f, 14300 negativov), *Gorenjski muz.* v Kranju (14000 f, 15841 negativov, 8000 diapozitivov), itd.

L: Janez *Kos*, Pogled v slovenske fototeke (Kron, XVII, 1969, p. 44—47).

Foucher, Alfred C. A. (1865—1952), fr. arheolog in orientalist.

B: *L'Art gréco-bouddhique de Gandhāra* (2 knj., P 1905—1918); *Beginnings of Buddhist Art* (P 1917); *La Vieille route de l'Inde de Bactres à Taxila* (2 knj., P 1942—1947).

Foujita, Tsugouharu (1886—1968), jap. slikar in grafik, od 1913 in ponovno od 1948 v Parizu, predstavnik t. i. → *École de Paris*. S: s precizno risbo zaznamovani ženski portreti in akti, po-

dobe mačk in številni avtp. — Mdr. ilustr. P. Claudela, P. Lotija, Thakurja in Cocteauja.

L: Paul *Morand:* Foujita (P 1928); Edouard-Joseph II (1931, s. v.).

Fouquet, Jean (o. 1415/20—1477/81), najpomembnejši fr. slikar XV. st., pozabljen do o. 1830, ko so njegovo ime spet odkrili v rkp. *Ž. starožitnosti* (infra). R. v Toursu, 1443/47 v Italiji (naslikal samó po poročilih znani *portret papeža Evgena IV.*), ki je nanj vplivala z renesančnim oblikovanjem telesnosti in prostora. S: *Portret fr. kralja Karla VII.* (les, o. 1444, Louvre), t. i. *Melunski diptih* (o. 1450), tj. *Étienne Chevalier s patronom sv. Štefanom* (Dahlem) kot levo krilo in *Madona z otrokom* (Antwerpen) kot des. krilo, *Guillaume Juvénal des Ursins* (les, o. 1460, Louvre), IR: *Horarij Étienna Chevalierja* (1452/60 — zdaj 47 ločenih listov, večina [40] Chantilly), → *Židovske starožitnosti* (o. 1470).

L: Cankar III/2 (1951); R. *Guilly* (Kindler II, 1965, s. v. — L!); »MdC« 168 (Mi s. a.). — Cf. P. *Durrieu* (1908), M. J. *Friedländer* (1896), F.-A. *Gruyer* (1896; 1897), P.-A. *Lemoisne* (s. d. [= 1925]), B. S. *Myers* (II 1969, s. v. [tekst Madlyn *Kahr*]), G. *Ring* (1949), Ch. *Sterling* (ps. *Ch. Jacques* 1941; & H. *Adhémar* 1965), P. R. *Wescher* (1945 [*1947]; *1961 — L!).

Fourcaud, Louis de, fr. um. zgodovinar v Parizu, prof. na *École des Beaux-Arts*.

B: *Bastien-Lepage: sa vie et ses oeuvres* (P 1885); *François Rude, sculpteur: Ses oeuvres et son temps, 1784—1855* (P 1904); ‚*La peintre dans les Pays-Bas*' (Michel Hist III/1, 1907); ‚*Le Pastel et les pastellistes français au XVIIIe siècles*' (RAam, 1908); ‚*La Peinture dans les Pays-Bas depuis les successeurs de Van Eyck ...*' (Michel Hist V/1, 1912).

L: cf. S. *Rocheblave* (É. Bertauxov zb., 1924).

fovizem → *fauvizem*

fra Angelico → *Angelico*

Fracastoro, Girolamo (1483—1553), it. humanist v Veroni, zdravnik, pesnik in astronom. Za sočasno um. teorijo je pomemben njegov *Naugerius sive De Poetica Dialogus*, v poučni, v heksametrih zloženi pesmi *Syphilides s. De Morbo Gallico* (1530) pa je uvedel besedo sifilis.

L: Gilbert-Kuhn (1953 [1967]). — Cf. E. *Panofsky* (*1961).

Fraenger, Wilhelm (1890—1964), nem. um. zgodovinar in etnolog, znan predvsem po svojih delno nezadostno dokumentiranih razlagah Boschovega življenja in dela. Član *Deutsche Ak. der Wissenschaften* v vzh. Berlinu.

B (um. zgod.): *Die Bildanalysen des Roland Fréart de Chambray: Der Versuch einer Rationalisierung der Kunstkritik in der französischen Kunstlehre des 17. Jahrhunderts* (Hdl 1917); *Der junge Rembrandt* (ib. 1920, »Heidelberger kstgeschichtliche Abh.« 5); *Die Radierungen des Hercules Seghers: Ein physiognomischer Versuch* (Erlenbach-Z 1922); *Der Bauern-Bruegel und das deutsche Sprichwort* (ib. 1923, »Die komische Bibl.«); ‚*James Ensor: Die Kathedrale*' (GrK, 1926); *Matthias Grünewald in seinen Werken: Ein physiognomischer Versuch* (Bl 1936, »Kstbücher des Volkes« 15); (uv) *Matthias Grünewald Der Isenheimer Altar* (Ba 1937); *Hieronymus Bosch: Das Tausendjährige Reich, Grundzüge einer Auslegung* (Coburg 1947; angl. prev. »*The Millenium« of Hieronymus Bosch*, Ch: Univ. of Ch Press 1951); *Die Hochzeit zu Kana: Ein Dokument semitischer Gnosis bei Hieronymus Bosch* (Bl 1950, »Kstwerk u. Deutung« 6); *Der Tisch der Weisheit, bisher »Die sieben Todsünden« genannt* (Stu 1951 [Psyche: Eine Ztschr. f. Tiefenpsychologie u. Menschenkunde]); ‚*Hieronymus Bosch in seiner Auseinandersetzung mit dem Unbewußten*' (Du: Schweizerische Monatsschrift, 1951).

L: zbornik: Zwischen Kunstgeschichte und Volkskunde: Festschrift für Wilhelm Fraenger (Bl 1960 — B!).

Fragonard, Jean-Honoré (1732—1806), fr. slikar, neprekosljiv mojster slikovite, virtuozno improvizirane poteze s čopičem, po uspehu z → *Gugalnico* oblikovalec t. i. galantnega žanra, tj. bolj ali manj frivolnih prizorov. S: npr. *Koresos se žrtvuje za Kaliroe* (1765, Louvre), **Gugalnica* (*Les hasards heureux de l'escarpolette*, 1767, Wallace), *Ukradeni poljub* (*Baiser à la dérobée*, Eremitaža), za Mme du Barry nastala (in zavrnjena) vrsta 4 ljubezenskih prizorov (1771, Frick), in sicer *Naskok* (*L'Escalade*), *Zasledovanje* (*La Poursuite*), *Ljubezenska pisma* (*Lettres d'amour*) in *Zmagoslavni ljubimec* (*L'Amant couronné*), med pozn. deli npr. *Vodnjak ljubezni* (*Fontaine d'amour*, 1785, Wallace).

L: E. & G. *Seligman:* Portraits by Fragonard: Paintings and Drawings (NY 1961); A. *Ananoff:* L'Oeuvre dessiné de Fragonard, I—III (P 1961—1968); Thuillier & Châtelet (1964); R. *Guilly* (Kindler II, 1965, s. v. — L!). — Cf. P. de *Nolhac* (1906), R. *Portalis* (1889), L. *Réau* (Le Rayonnement 1946; 1956; 1961), G. *Wildenstein* (1960).

la **fraise** (fr.), okrogel nabran ovratnik ali vratna nabornica (nem. *die Halskrause*, šp. *gran gola*) v zahodnoevr. noši poznega XVI. st. in delno tudi še v XVII. st. »Mlinskemu kolesu« podobni ovratnik je v skrajnih primerih zavzel tudi širino ramen.

L: EWA IV (1961, stp 38). — Cf. F. *Boucher* (1965).

Franc I. (fr. *François Ier*), (1494—1547), fr. kralj (1515—47), naslednik Ludovika XII. in oče Henrika II., ust. *Collège de France*, pomembno prispeval k uveljavljenju renesanse in pos. manierizma v fr. umetn. (→ *fontainebleauska šola*), mdr. povabil v Francijo Leonarda da Vinci. Zanj 1543 dkč. znamenita **solnica* (Cellini 1539 zač. za kard. Ippolita d'Este), sez. novo

krilo (*l'aile François Ier*) s stopniščem gradu → *Blois* (1515—24) in orjaški grad **Chambord* (načrt 1519, vzh. krilo dkč. 1539, zah. krilo 1550). Up: Jean Clouet (o. 1520/25, Louvre), Francesco di Pellegrino (o. 1528, ib.), Tizian (1536/39, ib.); njegovo življenje alegorično predstavil Rosso Fiorentino (*13 prizorov*, freske, 1534—37, Fontainebleau, Galerie François Ier). *Nagrob.* zač. 1547 (Philibert Delorme in Bontempsova plastika, Saint-Denis); *spom. njegovega srca* (Bontemps, 1550, ib.).

L: cf. A. *Blunt* (1953), E. & D. *Panofsky* (1958).

Francastel, Galienne, fr. um. zgodovinarka, žena Pierra Francastela (infra).

B: *Histoire de la peinture italienne* [I]*: Du byzantin à la renaissance* (P 1956; angl. izd. *Italian Painting: From the Byzantine Masters to the Renaissance*, P 1959) & [II:] *Le style de Florence, le Quattrocento* (P 1958); ‚*Giorgione y Ticiano: el publico del artista y la comercialización de la obra de arte*' (La Torre, 1962); (& Pierre Francastel) *Sur le Portrait: 50 siècles d'humanisme en peinture* (P 1969).

Francastel, Pierre (1900—1970), fr. (ž.) um. zgodovinar in lik. kritik, prof. na *École des Hautes Études* pariške Sorbone. Bleščeč pisec in predavatelj, pos. raziskoval tudi estetska in sociološka vprašanja.

B: *Girardon: Biographie et catalogue critiques* (P 1928, »L'Art français«); *La sculpture de Versailles: Essai sur les origines et l'évolution du goût français classique* (P 1930); *L'impressionnisme: les origines de la peinture moderne de Monet à Gauguin* (P 1937); *Monet, Sisley, Pissarro* (P 1939); *Le Style Empire* (*Du Directoire à la Restauration*) (P 1939, »A-S-T«; n. izd. 1944); *L'humanisme roman: critique des théories sur l'art du XIe siècle en France* (Rodez 1942); *L'histoire de l'art, instrument de la propagande germanique* (P 1945); *Nouveau dessin, nouvelle peinture: L'école de Paris* (P 1946); *Peinture et Société: naissance et destruction d'un espace plastique, de la Renaissance au cubisme* (Lyon 1951); ‚*La Fête mythologique au Quattrocento: Expression littéraire et visualisation plastique*' (Rev. d'Esthétique, 1952); *L'Art mosan* (P 1953); *Histoire de la peinture française: la peinture de chevalet du XIVe au XXe siècle, I—II* (P-Br-A 1955); *Art et Technique: aux XIXe et XXe siècles* (P 1956); *Estève* (P 1956); ‚*Un Mito poético social del Quattrocento: La Primavera*' (La Torre: Revista General de la Universidad de Puerto Rico, 1957); ‚*La fin de l'impressionnisme: Esthétique et causalité*' (20. kongr. IV, 1963); (izd.) *Utopie et institutions au 18e siècle: Le pragmatisme des lumières* (P-La Haye 1963, »Congrès et colloques« 4 — sam prispeval ‚*L'esthétique des lumières*'); ‚*Aspects sociaux de la symétrie*' (Les Temps Modernes, 1963); ‚*Poussin et l'homme historique*' (Annales, 1964); *La réalité figurative: Éléments structurels de sociologie de l'art* (P 1965, »Bibl. de la sociologie de l'art«); ‚*Art et hérésies*' (Hérésies et sociétés dans l'Europe préindustrielle, 11e—18e siècles (P-La Haye 1968).

L: Marcel *Cornu* (GBA, nov. 1970 [= sup. *La Chronique des Arts*]).

Francavilla, Pietro (o. 1553—1615), it. (fr.) kipar, sodel. Giambologne. P: v Florenci npr. soha *Pomladi* na Ammanatijevem *Ponte Sta Trínita* in kiparski okras *Cappella Niccolini* v Sta Croce, v Arezzu spom. *Ferdinanda I de' Medici* (1595, Piazza del Duomo), v Pisi spom. *istega* (Piazza Carrara) in *Cosima I de' Medici* (1596, Piazza dei Cavalieri).

L: Venturi X/3 (1937 — L!).

Francesca, Piero della → *Piero della Francesca*

Franceschini, Baldassare → *Volterrano*

Francesco da Milano, it. zlatar, mojster *relikviarija sv. Simeona* v → *Zadru* (*Sv. Šimun*).

Franciabigio, s pr. im. *Francesco di Cristofano* (1482/83—1525), it. florent. slikar, najboljši kot portretist, zlasti melanholičnega tipa »*bel giovane*«. S: npr. *Marijina zaroka* (freska, 1513/14, Florenca, SSa Annunziata, atrij), *Zadnja večerja* (d. 1514, Florenca, Convento della Calza), *Portret mladeniča z rokavicami* (d. 1514, Uffizi), *Portret viteza* (d. 1514, Nat. Gall.), *Avtp.* (o. 1515?, New York, Hunter College), *Portret mladeniča ob pisalnem pultu* (d. 1522, Dahlem), *Betsabejina zgodba* (d. 1523, Dresden).

L: Vasari-Milanesi V (1880 [1906]); G. *Gronau* (ThB XII, 1916, s. v.); Venturi IX/1 (1925); L. *Marcucci* (Kindler II, 1965, s. v. — L!). — Cf. J. Alazard (1924), B. *Berenson* (1963), H. *Bodmer* (1933), S. J. *Freedberg* (1961 — L!).

Francija (orig. *France*): kraji s pomembnimi um. spomeniki in muzeji po pokrajinah s severa na jug. Flandre (Flandrija): Lille in Saint-Omer. Artois: Arras. Picardie (Pikardija): Abbéville in Amiens. Normandie (Normandija): Bayeux, Caen, Jumièges, Mont-Saint-Michel, Rouen, Saint-Martin-de-Boscherville. Ile-de-France: Anet, Beauvais, Chantilly, Chartres, Fontainebleau, Laon, Noyon, Pariz, Saint-Denis, Senlis, Soissons, Vaux-le-Vicomte, Versailles, Vincennes. Champagne: Epernay in Reims. Lorraine (Lotaringija): Metz in Nancy. Alsace (Alzacija): Colmar, Murbach, Strasbourg. Bretagne (Bretonska): Nantes, Pont-Aven, Quimper, Rennes. Val-de-Loire (dolina Loire): Amboise, Angers, Azay-le-Rideau, Blois, Bourges, Chambord, Chenonceaux, Germigny-des-Prés, Le Mans, Orléans, Saint-Benoît-sur-Loire. Bourgogne (Burgundija): Autun, Auxerre, Avallon, Beaune, Berzé-la-Ville, Citeaux, Cluny, Dijon, Fontenay, Paray-le-Monial, Perrecy-les-Forges, Tournus, Vézelay. Franche-Comté: Besançon, Brou, Ornans. Poitou: Chauvigny, Poitiers, Saint-Savin-sur-

Gartempe. Angoumois: Angoulême. Auvergne: Clermont-Ferrand in Issoire. Limousin: Beaulieu-sur-Dordogne in Limoges. Périgord: Perigueux. Lyonnais: Lyon. Dauphiné: Grenoble. Rouergue in Quercy: Conques, Moissac, Souillac. Gascogne: Bayonne. Languedoc: Aigues-Mortes, Albi, Carcassonne, Castres, Montpellier, Narbonne, Nîmes, Pont-du-Gard, Saint-Gilles-du-Gard, Saint-Michel-de-Cuxa, Toulouse. Provence (Provansa): Aix-en-Provence, Arles, Avignon, Marseille, Saint-Rémy, Saint-Tropez.

L: EWA V (1961, stp 517—650 — L!); guide artistique de la France (P: Pierre Tisné 1964).

Francini Ciaranfi, Anna Maria, it. um. zgodovinarka, direktorica *Gall. Palatina* v → *Florenci* (cf. lit., ib.).

Francis, Henry S(ayles), (1902—....), amer. um. zgodovinar in muzealec, konservator za slikarstvo in grafiko v *Cleveland Mus. of Art* (tam od 1931).

B (vse v CMA B): ‚*Paintings in the Rogers Gift*' (1942); ‚*Bequest of John L. Severance*' (ib.); ‚*A Portrait by Goya*' (1943); ‚*Mlle. Romaine Lacaux by Renoir*' (ib.); ‚*The Portrait of Sarah Earle by Sir Peter Lely*' (1944); ‚*Portrait of Isabella Brant by Peter Paul Rubens*' (1947); ‚*Portrait of a Lady in a Ruff by Frans Hals*' (1948); ‚*Rembrandt's Portrait of a Young Student*' (1950); ‚*Venetian Art and its Field of Influence*' (1951); ‚*A Genoese Portrait by Van Dyck*' (1955); ‚*»The Nativity« by Gerard David*' (1958); ‚*Jacques Louis David: Cupid and Psyche*' (1963).

L: WWAA (1959); WWA (1962).

Francis, Sam (1923—....), amer. slikar, predstavnik t. i. abstr. ekspresionizma, r. v Kaliforniji (San Mateo), živi v Parizu in New Yorku.

L: Herbert Read (Kindler II, 1965, s. v.). — Cf. H. H. Arnason (1968 ali 1969), W. Haftmann (4. izd. 1965 — L!), B. S. Myers (II 1969, s. v.).

Francisco de Hollanda (1517/18—1584), port. slikar, miniaturist in arh. niz. rodu, znan kot pisec o lik. umetn., r. in u. v Lizboni. Njegovo najbolj znano delo je v letih 1547/49 spisani, v pozn. prepisu in šp. kopiji ohranjeni traktat **Da Pintura Antiga.* V njegovi II. knj. so znameniti izmišljeni dialogi, v katerih poleg avtorja nastopata predvsem Michelangelo in Vittoria Colonna. Ne glede na zvestobo, s katero so obnovljeni Michelangelovi pogledi na umetn., je celota prvovrsten dokument o umetniških nazorih tistega časa (Francisco de Hollanda se je v Rimu res spoznal z Michelangelom in številnimi drugimi osebnostmi). V skladu z modnim razglabljanjem v smislu Horácove *ut pictura poesis* je v 2. dialogu Lattanziova opomba: »Skoraj se zdi, da pesniki niso stremeli za čim drugim, kot da uče odlike slikarstva« (»*E não parece que por outra cousa steveram trabalhando os poetas senão por ensinarem os primores da pintura* ...«, cf. infra lit. 1899, p. 66).

B: *Quatro Dialogos da Pintura Antigua* (Porto 1896, izd. Joaquim de Vasconcellos); *Francisco de Hollanda: Vier Gespräche über die Malerei geführt zu Rom 1538* (W 1899, prev., uv & kom. Joaquim de Vasconcellos, »Quellenschr. NF« 9).

L: SchlosserL (1964 — L!). — Cf. U. *Kultermann* (1966), H. *Tietze* (*1905).

Francke, *frater* ali *mojster* (o. 1380—po 1430), nem. slikar, dominikanski menih, v obd. → *internacionalnega gotskega sloga* do neke mere že pionir novega severnjaškega realizma: ob vseh težavah s perspektivično pravilnim upodabljanjem prostorov je opáziti silovito plastično modeliranje in naturalistično obravnavo »grdih«, tj. v srednjev. smislu hudobnih ljudi. S: 4 table **Barbarinega olt.* (pred 1424, Helsinki, Kansallismuseo), table **olt. Tomaža Canterburyjskega* (o. 1424, Hamburg), *Kristus trpin* (les, ib.).

L: Bella *Martens:* Meister Francke (Hmb 1929); Stange III (1938); Panofsky Neth (1953); A. *Stange* & G. *Tolzien* (Kindler II, 1965, s. v. — L!); Meister Francke und die Kunst um 1400: Ausstellung zur Jahrhundert-Feier der Hamburger Kunsthalle (Hmb 1969 — L!). — Cf. L. *Behling* (1957 [1967]), P. *Hirschfeld* (1970), O. *Kerber* (1939), A. *Lichtwark* (1899), A. *Stange* (I 1967 — L!).

francoska imena krajev z um. spomeniki: npr. Aix-la-Chapelle → *Aachen*, Bâle → *Basel*, Brême → *Bremen*, Cologne → *Köln*, Copenhague → *København*, Gênes → *Genova*, Hanovre → *Hannover*, La Haye → *Haag* (orig. *'s Gravenhage*), Londres → *London*, Moscou → *Moskva*, Munich → *München*, Naples → *Neapelj* (orig. *Napoli*), Ratisbonne → *Regensburg*, Rome → *Rim* (orig. *Roma*), Trèves → *Trier*, Varsovie → *Varšava* (orig. *Warszawa*), Venise → *Benetke* (orig. *Venezia*).

francoski impresionisti, utemeljitelji in hkrati najpomembnejši predstavniki → *impresionizma:* Édouard → *Manet* (1832—1883), Claude → *Monet* (1840—1926), Auguste → *Renoir* (1841—1919), Edgar → *Degas* (1834—1917), Camille → *Pissarro* (1830—1903) in Alfred → *Sisley* (1839—1899), krajši čas tudi Paul → *Cézanne* (1839—1906) in Vincent van → *Gogh* (1853—1890), običajno pa — poleg manj pomembnih — prištevajo k njim tudi → *Toulouse-Lautreca.*

L: HPM I (1949); François *Mathey:* Les Impressionnistes et leur temps (P 1959; nem. izd. *Die Impressionisten*, Mn-Z 1960); Lionello *Venturi* & Nello *Ponente*, Impressionism (EWA VII, 1963 — L!). — Cf. G. *Bazin* (1947; 1958), J. *Canaday* (1959), J. *Cassou* (1954 [1958]), Th. *Duret* (1878), P. *Francastel*

(1937; 1963), W. *Gaunt* (1970), G. F. *Hartlaub* (1956), J. *Leymarie* (*1955), C. *Mauclair* (1904 [1932]), J. *Meier-Graefe* (1907), F. *Novotny* (1952), J. *Rewald* (1946 [*1961]), W. *Uhde* (1937), J. L. *Vaudoyer* (1948 [1955]), L. *Venturi* (*1939; & R. *Pallucchini* 1948; 1950), E. *Waldmann* (1927), itd.

francoski kiparji od XVI. st. dalje po gen. zap.: J. *Goujon* (o. 1510—1564/69), G. *Pilon* (o. 1538—1590), P. *Puget* (1620—1694), F. *Girardon* (1628 do 1715), A. *Coysevox* (1640—1720), G. *Coustou* star. (1677—1746), E. *Bouchardon* (1698—1762), L.-S. *Adam* (1700—1759), L.-F. *Roubiliac* (o. 1700—1762), J.-B. *Lemoyne* ml. (1704—1778), M.-A. *Slodtz* (1705—1764), J.-B. *Pigalle* (1714—1785), E.-M. *Falconet* (1716—1791), J.-J. *Caffieri* (1725—1791), A. *Pajou* (1730—1809), *Clodion* (1738—1814), J.-A. *Houdon* (1741—1828), *David d'Angers* (1788—1856), F. *Rude* (1784—1855), A.-L. *Barye* (1795—1875), J.-B. *Carpeaux* (1827—1875), A. *Rodin* (1840—1917), É.-A. *Bourdelle* (1861—1929), A. *Maillol* (1861—1929), Ch. *Despiau* (1874—1946), R. *Duchamp-Villon* (1876—1918), H. *Laurens* (1885—1954), J. *Arp* (1887—1966), G. *Richier* (1904–1959).

francoski slikarji in grafiki po gen. zap. od XV. st. dalje: **Fouquet* (o. 1415/20– o. 1480), N. *Froment* (u. o. 1484/85), J. *Bourdichon* (1457/59—1521), J. *Bellegambe* (o. 1470—o. 1534), J. *Clouet* (u. 1540), J. *Cousin* star. (o. 1490/500—1560/61), F. *Clouet* (u. 1572), *Corneille de Lyon* (u. 1574), A. *Caron* (1521—1599), J. *Cousin* ml. (o. 1522—o. 1594), A. *Le Nain* (verj. 1588—1548), S. *Vouet* (1590—1649), **Callot* (1592—1635), L. *Le Nain* (1593—1648), G. de *La Tour* (1593—1652), N. **Poussin* (1594—1665), C. *Mellan* (1598—1688), *Claude *Lorrain* (1600—1682), A. *Bosse* (1602—1676), Ph. de *Champaigne* (1602—1674), M. *Le Nain* (1607—1677), L. *Baugin* (o. 1610/12—1663), P. *Mignard* (1612—1695), S. *Bourdon* (1616—1671), E. *Le Sueur* (1616—1655), Ch. **Lebrun* (1619—1690), R. *Nanteuil* (1623/26—1678), Ch. de *La Fosse* (1636—1716), J. *Jouvenet* (1644—1717), F. de *Troy* (1645—1730), L. de *Boullogne* (1654—1733), N. de *Largillière* (1656—1746), J. *Vivien* (1657—1734), H. *Rigaud* (1659—1743), A. *Coypel* (1661—1722), F. *Desportes* (1661—1740), J.-F. de *Troy* (1679—1752), **Watteau* (1684—1721), J.-M. *Nattier* (1685—1766), J.-B. *Oudry* (1686—1755), F. *Lemoine* (1688—1737 sam.), N. *Lancret* (1690—1754), Ch. *Coypel* (1694—1752), J.-B. *Pater* (1695—1736), L. *Tocqué* (1696—1772), H. *Drouais* (1699—1767), P. *Subleyras* (1699–1749), **Chardin* (1699–1779), **Boucher* (1703—1770), M. Q. de **La Tour* (1704—1788), J. *Vernet* (1714—1789), J.-B. *Perronneau* (1715—1783), J.-M. Vien (1716—1809), J.-S. *Duplessis* (1725—1802), J.-B. *Greuze* (1725—1805), **Fragonard* (1732—1806), H. *Robert* (1733—1808), J.-L. **David* (1748—1825), A. *Labille-Guiard* (1749—1803), É. *Vigée-Lebrun* (1755—1842), P.-P. *Prud'hon* (1758—1823), L.-L. *Boilly* (1761—1845), A.-L. *Girodet de Roucy Trioson* (1767—1824), J.-B. *Isabey* (1767—1855), F. *Gérard* (1770—1837), A.-J. *Gros* (1771—1835 sam.), M.-G. *Bouliard* (1772—1819), P.-N. *Guérin* (1774—1833), **Ingres* (1780—1867), H. *Vernet* (1789—1863), **Géricault* (1791—1824), N.-T. *Charlet* (1792—1845), A. *Scheffer* (1795—1858), C. *Corot* (1796—1875), P. *Delaroche* (1797—1856), **Delacroix* (1798—1863), A. *Déveria* (1800—1857), A. *Raffet* (1804—1860), P. *Gavarni* (1804—1866), C. *Guys* (1805—1892), N. *Diaz de la Peña* (1807—1876), M.-G.-Ch. *Gleyre* (1808—1874), **Daumier* (1808—1879), C. *Troyon* (1810—1865), E. *Meissonnier* (1811—1891), Th. *Rousseau* (1812—1867), J.-F. *Millet* (1814—1875), Th. *Couture* (1815—1879), Ch.-F. *Daubigny* (1817—1878), Th. *Chassériau* (1819—1856), **Courbet* (1819—1877), J.-B. *Jongkind* (1819—1891), Ch. *Meryon* (1821—1868), A. *Cabanel* (1823—1889), A. *Monticelli* (1824—1886), P. *Puvis de Chavannes* (1824—1898), J.-L. *Gérome* (1824—1904), W. *Bouguereau* (1825—1905), G. *Moreau* (1826—1898), P. *Baudry* (1828–1886), J.-J. *Henner* (1829–1905), C. **Pissarro* (1830—1903), G. *Doré* (1832—1883), **Manet* (1832—1883), Belgijec F. *Rops* (1833—1898), **Degas* (1834—1917), L. *Bonnat* (1834—1922), A. de *Neuville* (1835—1885), Th. *Fantin-Latour* (1836—1904), J. *Tissot* (1836—1903), J. *Lefèbvre* (1836–1911), *Carolus-Duran* (1838–1917), Jean-Paul *Laurens* (1838—1921), **Cézanne* (1839—1906), O. *Redon* (1840—1916), **Monet* (1840—1926), F. *Bazille* (1841—1870 ubit), B. *Morisot* (1841—1895), **Renoir* (1841—1919), Italijan G. *Boldini* (1842—1931), H. *Regnault* (1843—1871 ubit), G. *Clairin* (1843—1920), »carinik« *Rousseau* (1844—1910), L.-A. *Lhermitte* (1844—1925), F.-P. *Cormon* (1845—1924), E.-B. *Debat-Ponsan* (1847—1913), J. *Bastien-Lepage* (1848—1884), G. *Caillebotte* (1848—1894), **Gauguin* (1848—1903), E. *Detaille* (1848—1912), Th. *Ribot* (1849—1891), A. *Besnard* (1849—1934), A. *Morot* (1850—1913), J.-F. *Raffaëli* (1850—1924), H. *Gervex* (1852—1929), J.-L. *Forain* (1852—1931), Holandec van **Gogh* (1853—1890 sam.), J. *Béraud* (1856—1936), G. *Rochegrosse* (1858—1939), **Seurat* (1859—1891), Th.-A. *Steinlen* (1859—1923), P. *Helleu* (1859—1927), E.-F. *Aman-Jean* (1860—1935), J.-É. *Blanche* (1861—1942), A. de *La Gandara* (1862—1917), P. *Sérusier* (1863—1927), E. *Friant* (1863—1932),

P. *Signac* (1863—1935), **Toulouse-Lautrec* (1864—1901), L. *Levy-Dhurmer* (1865—1953), S. *Valadon* (1867—1938), **Bonnard* (1867—1947), E. *Vuillard* (1868—1940), É. *Bernard* (1868—1941), **Matisse* (1869—1954), P.-A. *Laurens* (1870—1934), M. *Denis* (1870—1943), G. **Rouault* (1871—1958), Jean-Pierre *Laurens* (1875—1932), A. *Marquet* (1875—1947), J. *Villon* (1875—1963), H. *Caro-Delvaille* (1876—1928), M. *Vlaminck* (1876—1958), Holandec K. *Van Dongen* (1877—1968), E.-O. *Friesz* (1879—1949), R. *Dufy* (1879—1953), F. *Picabia* (1879—1953), P. *Roy* (1880—1950), A. *Derain* (1880—1954), A. *Gleizes* (1881—1953), F. *Léger* (1881—1955), Španec **Picasso* (1881—....), **Braque* (1882—1963), M. *Utrillo* (1883—1955), it. Žid A. **Modigliani* (1884—1920), A. *Dunoyer de Segonzac* (1884—....), R. de *La Fresnaye* (1885—1925), R. *Delaunay* (1885—1941), A. *Lhote* (1885—1962), Španec J. *Gris* (1887—1927), rus. Žid **Chagall* (1887—...), M. *Duchamp* (1887—1968), polj. Žid M. *Kisling* (1891—1954), J. *Lurçat* (1892—1966), M. *Gromaire* (1892—1971), É. *Goerg* (1893—1969), litvanski Žid Ch. *Soutine* (1894—1943), A. *Masson* (1896—....), J. *Fautrier* (1898—1964), J. *Dubuffet* (1901—....), Nemec H. *Hartung* (1904—....), Madžar V. *Vasarely* (1908—....), *Balthus* (1910—....), A. *Manessier* (1911—....), F. *Gruber* (1912—1948), nemški Žid J. *Friedlaender* (1912—....), alžirski Žid J. *Atlan* (1913—1960), N. de *Staël* (1914—1955 sam.), P. *Soulages* (1919—....), G. *Mathieu* (1921—....), B. *Buffet* (1928—....).

francoski umetnostni zgodovinarji, arheologi in drugi pisci o lik. umetn.: P. *Abraham* (1891), J. *Adhémar* (1908), J. *Alazard* (1887—1961), M. *Aubert* (1884—1962), J. *Auboyer* (1912), E. *Babelon* (1854—1924), J. *Babelon* (1889), A. *Basler* (1876—1951), G. *Bazin* (1901, L. *Bénédite* (1859—1925), F. *Benoît* (1892), A. *Blum* (1881—1963), P.-É. *Botta* (1802—1870), L. *Bréhier* (1868—1951), H. *Breuil* (1877—1961), G. *Brière* (1871—1962), M. *Brion* (1895), Ph. *Burty* (1830—1890), J. *Cassou* (1897), A. de *Caumont* (1802—1873), grof de *Caylus* (1692—1765), A. *Chamson* (1900), J. *Charbonneaux* (1895), A. *Chastel* (1912), A. *Choisy* (1841—1909), G. *Coedès* (1886), R. *Cogniat* (1896), P. du *Colombier* (1889), G. *Contenau* (1877), L. *Courajod* (1841—1896), É. *Dacier* (1876—1952), Ch.-V. *Daremberg* (1817—1872), J. *Déchelette* (1862—1914), L. *Delisle* (1826—1890), P. *Demargne* (1903), P. *Deschamps* (1888), A. *Didron* (1806—1867), Ch. *Diehl* (1859—1944), L. *Dimier* (1865—1943), A. *Doria* (1890), B. *Dorival* (1914), G. *Duby* (1919), G. *Duplessis* (1834—1899), J. *Dupont* (1908), L.-E. *Duranty* (1833—1880), Th. *Duret* (1838—1927), P. *Durrieu* (1855—1922), R. *Dussaud* (1868—1958), G. *Duthuit* (1891), E. *Dutuit* (1806—1886), F. *Elgar* (1899), S. *Elisséeff* (1885), C. *Enlart* (1862—1927), Ch. *Ephrussi* (1849—1905), R. *Escholier* (1882), É. *Faure* (1873—1937), F. *Fels* (1893), F. *Fénéon* (1861—1944), L. *Finot* (1864—1935), H. *Focillon* (1880—1943), A. *Fontainas* (1865—1948), A. *Foucher* (1865—1952), P. *Francastel* (1900—1970), A. *Frolow* (1906), G. *Geffroy* (1855—1926), W. *George* (1893—1970), M. *Georges-Michel* (1883), Ch. A. A. du H. de *Gerville* (1769—1853), R. *Ghirshman* (1895), L. *Gillet* (1876—1943), V. *Goloubew* (1879—1945), L. *Gonse* (1846—1921), A. *Grabar* (1896), L. *Grodecki* (1910), B. *Groslier* (1926), R. *Grousset* (1885—1952), F.-A. *Gruyer* (1825—1909), P. *Gsell* (1870—1947), L. *Hautecoeur* (1884), L. *Hourticq* (1875—1944), R. *Huyghe* (1906), P. *Jamot* (1863—1939) R. *Joffroy* (1915), F. *Jourdain* (1876—1958), R. *Koechlin* (1860—1931), Ch.-J. *Labarte* (1797—1850), G. *Lafenestre* (1837—1919), É. *Lambert* (1888—1961), R. *Lantier* (1886), J. *Laran* (1876—1948), R. de *La Sizeranne* (1866—1932), J. *Lassaigne* (1910), grof de *Lasteyrie du Saillant* (1849—1921), J.-Ph. *Lauer* (1902), P. *Lavedan* (1885), G. *Lecomte* (1867—1958), Ch. *Léger* (1880—1948), M. *Leiris* (1901), F.-H. *Lem* (1902), P. *Lemerle* (1903), H. *Lemonnier* (1842—1936), J. *Leymarie* (1919), H. *Lhote* (1903), B. *Lossky* (1905), L. *Magne* (1849—1916), É. *Mâle* (1862—1954), M. *Malingue* (1903), A. *Malraux* (1901), G.-C.-Ch. *Maspero* (1846—1916), C. *Mauclair* (1872—1945), P. *Mérimée* (1803—1870), A. *Merlin* (1876), R. *Mesuret* (1908), A. *Michel* (1853—1925), Ém. *Michel* (1828—1909), A. *Michiels* (1813—1892), G. *Millet* (1867—1953), O. *Mirbeau* (1850—1917), É. *Molinier* (1857—1906), É. *Moreau-Nélaton* (1859—1927), E. *Müntz* (1845—1902), T. *Natanson* (1870—1951), P. de *Nolhac* (1859—1936), H. *Omont* (1857—1940), Ch. *Oulmont* (1883), A. *Parrot* (1901), P. *Pelliot* (1878—1945), A. *Pératé* (1862—1947), Ch. *Picard* (1883—1965), J. *Porcher* (1892—1966), A.-C. *Quatremère de Quincy* (1755—1849), M. *Ragon* (1924), P. M. *Raynal* (1884—1954), L. *Réau* (1881—1961), S. *Reinach* (1858—1932), Th. *Reinach* (1860—1928), R. *Rey* (1888), A.-F. *Rio* (1797—1874), Cl. *Roger-Marx* (1888), D. *Rouart* (1908), G. *Rouchès* (1879—1958), E. *Saglio* (1828—1911), É. *Salin* (1889), G. *Salles* (1889—1966), A. *Salmon* (1881—1969), F. C. de *Saulcy* (1807—1880), D. *Schlumberger* (1904), R. *Schneider* (1869—1938), J. B. L. G. *Seroux d'Agincourt* (1730—1814), Ch. *Sterling* (1901),

H. *Stern* (1902), Ph. *Stern* (1895), A. *Tabarant* (1863—1950), H. *Taine* (1828—1893), Ch. *Terrasse* (1893), É.-J.-Th. *Thoré* (1807—1869), J. *Vallery-Radot* (1890), J.-L. *Vaudoyer* (1883—1963), E. E. *Viollet-le-Duc* (1814—1879), P. *Vitry* (1872—1941), G. *Wildenstein* (1892—1963), Ch. *Yriarte* (1832— ?), J. *Zeiller* (1878—1962).

Francovich, Géza de (1902—....), it. um. zgodovinar, r. v Gorici, prof. na univ. v Rimu (od 1959 ord. za srednjev. umetn.).

B: ‚*Sebastiano Mainardi*' (Cronache d'arte, 1927); ‚*David Ghirlandaio*' (Dd, 1930); ‚*A Romanesque School of Wood Carvers in Central Italy*' (AB, 1937); ‚*L'Origine e la diffusione del crocefisso gotico doloroso*' (RJb, 1938); ‚*Arte carolingia ed ottoniana in Lombardia*' (ib. 1942/44); *Scultura medioevale in legno* (R 1943); ‚*L'arte siriaca e il suo influsso sulla pittura nell'Oriente e nell'Occidente*' (Com, 1951); *Benedetto Antelami: architetto e scultore, e l'arte del suo tempo* (2 knj., Mi 1952); ‚*Problemi della pittura e della scultura preromanica*' (Settimane alto medioevo, II, Spoleto 1955); ‚*Il ciclo pittorico della Chiesa di S. Giovanni a Münster-Müstair nei Grigioni*' (Arte Lom, 1956); ‚*L'Egitto, la Siria e Costantinopoli: problemi di metodo*' (Riv. dell'Istituto naz. d'archeologia e storia dell'arte, 1963); *Il Palazzo di Teodorico* (R 1970).

Frančišek Asiški (1182—1226), it. (it.-fr.) cerkv. reformator in pesnik (*Fioretti*), ust. frančiškanski red, kršč. svetnik (4. X. — lat. *Franciscus Assisiensis*, fr. *François d'Assise*, nem. *Franz von Assisi*), s pr. im. *Giovanni* (vzdevek *Francesco* [= Francoz] naj bi mu bil dal oče, ko se je bil mladenič vrnil s potovanja po Franciji). Patron živali. Atributi: lilija, lobanja, razpelo, volk, jagnje, itd. Up: lik pred kanonizacijo (*StS*, Sacro Speco, Subiaco), Donatello (bron. *soha*, Padova, il Santo), Giov. Bellini (Frick), El Greco, itd., med prizori iz njegove legende (e. g. Giottova cikla v Assisiju in c. Sta Croce v Florenci) npr. → *Pridiga ptičem* in zlasti → *Stigmatizacija Frančiška Asiškega*.

L: Beda *Kleinschmidt:* Sankt Franziskus von Assisi in Kunst und Legende (Mönchen-Gladbach 1911; 4. izd. 1928); Réau III/1 (1958, p. 516—35 — L!); Keller (1968). — Cf. J. *Braun* (1943), K. *Künstle* (1926), G. B. *Ladner* (1965), H. *Thode* (1885).

Frančišek Ksaverij (1506—1552), šp. jezuit, »nadvse goreče misijonaril« v Indiji in na Daljnem vzh., imen. zato *Indorum ac Iaponum apostolus*; 1622 razglašen za svetnika (3. XII. — lat. *Franciscus Xaverius*, fr. *François Xavier*, it. *Francesco Saverio*, nem. *Franz Xaver*, šp. *Francisco Javier*); z → *Ignacijem Lojolskim* sta »sonci dvojčka jezuitskega reda« (*Societatis Iesu Soles gemini*). Up: npr. P. P. Rubens (*Frančišek Ks. ozdravlja bolnike in oživlja mrtve v Indiji*, 1619/20 [za v. olt. jezuitske c. v Antwerpnu], Ksthist. Mus.), J. M. Reinwaldt (*Smrt Frančiška Ks.*, naroč. 1715, Radmirje), F. Rottman (*Umirajoči Frančišek Ks.*, marmor, 1764/65, ib.).

L: Mille Santi (1931, p. 255—56); Réau III/1 (1958, p. 538—40 — L!); EWA XII (1966, stp 663); »ArS« 1 (1967, t. 16); Keller (1968, p. 205—06); A. *Csatkai*, Beiträge zu den mitteleuropäischen Darstellungen des Todes des heiligen Franz Xaver im 17. und 18. Jahrhundert (AHA, XV, 1969 [o vplivu Reinwaldtove slike v Radmirju]). — Cf. J. *Braun* (1943, stp 269—70), K. *Künstle* (1926, p. 255—56 — L!).

frančiškani (lat. *Ordo fratrum minorum*, abr. *O. F. M.*, angl. *the grey friars*, fr. *les cordeliers*, hrv. *franjevci*, it. *i francescani*, nem. *die Franziskaner*), cerkv. red po pravilih → *Frančiška Asiškega*, ust. 1209 (sprva sekta, preganjana od cerkv. oblasti), redovna pravila potrjena šele 1223. Od o. 1230 dalje frančiškani akt. tudi v Palestini, tam postali čuvarji → *božjega groba* in prvi vodili romarje po jeruzalemskih postajah → *križevega pota*; zato jim je pripadalo blagoslavljanje vseh križevih potov (*iure ordinario* jih blagoslavljajo general frančiškanskega reda pa provinciali in predstojniki posameznih samostanov). Noša: sivo rjava kuta, bela vrv kot pas s 3 vozli, brez plašča in brez čevljev. — Red se je 1517 dokončno razdelil v *observante* (it. *gli osservanti*), tj. frančiškane v ožjem pomenu, in *konventuále* ali *minorite*, 1528 pa so se od observantov kot rigoristična veja ločili *kapucini*.

L: F. de *Sessevalle:* Histoire générale de l'Ordre de St.-François (2 knj., P 1935—1937); R. M. *Huber:* A Documented History of the Franciscan Order (Milwaukee 1944); K. *Esser:* Der Orden des hl. Franziskus (Werl 1952); ELU 2 (1962, p. 324—26 — L!); K. *Esser:* Anfänge und ursprüngliche Zielsetzungen des Ordens der Minderbrüder (Leiden 1966, »Studia et documenta franciscana« 4).

Frančiškanska Madona → *Madonna dei francescani* (Duccio di Buoninsegna)

Frangipani → *Zgornja Bela na Koroškem*

Frankenstein, Alfred Victor (1906—....), amer. lik. kritik in pisec o umetn.

B: *After the Hunt: William Harnett and other American Still Life Painters: 1870—1900* (Berkeley-LA 1953; n., rev. izd. 1968).

Frankfort, Henri (1897—1954), hol. arheolog in um. zgodovinar, r. v Amsterdamu, u. v Londonu, kjer je bil po F. Saxlu direktor → *Warburgovega inst.* (1948—54).

B: *Cylinder Seals* (L 1939); (& John A. Wilson & Thorkild Jacobsen) *Before Philosophy: An Essay on Speculative Thought in the Near East* (Ch 1946); *Ancient Egyptian Religion: an Interpretation* (NY 1948); *Kingship and the Gods* (Ch 1948; fr. izd. P

1951); *The Birth of Civilization in the Near East* (L 1951; amer. izd. Bloomington [Ind.] 1950); **The Art and Architecture of the Ancient Orient* (Harm 1954 [ali Balt 1955], »The Pelican Hist. of Art« 7; 2. izd. 1958).

L: Winkler Prins (sup., 1960, *Necrologie*).

FRANKFURT am Main (*Hessen*, ZRN). Med zadnjo vojno uničeno mestno jedro je do 1944 ohranilo videz bogatega poznosrednjev. meščanskega središča.

L: EWA VI (1962, stp 264 — L!); Reclam N IV (1967).

~ **stolnica** (*der Kaiserdom*). Zdajšnjo gotsko stavbo so začeli zidati v XIII. st., v XIV. st. so sezidali nov kor in transept, zah. stolp zidan 1415—1513, dkč. pa šele 1867. V c. mdr. plastična skupina *Križanja* (Hans Backoffen po naročilu iz 1507).

~ **Römer,** iz 3 star. stavb od zgodnjega XV. st. dalje sez. *mestna hiša* (z ohranjenimi 3 pročelji, notr. preurejena v XIX. st. in rest. po zadnji vojni). T. i. *cesarsko dvorano* (*der Kaisersaal*) so 1842—53 okrasili s *portreti nem. cesarjev* (slikarji E. von Steinle, K. F. Lessing, Ph. Veit, A. Rethel idr.).

~ **Goethemuseum** (*Großer Hirschgraben 23*). S: mdr. zastopani J. G. Ziesenis (*Friderik Vel.*, 1769), A. R. Mengs (*Avtp.*), A. Maron (*Johann Joachim Winckelmann*), A. Graff (npr. *Avtp.*), Angelika Kauffmann (*Avtp. v grš. noši*, o. 1780), J. H. Füßli (največja z. v Nemčiji, npr. *Nočna mora*, 1781), Joh. Heinr. Wilh. Tischbein (& Heinr. Jakob Tischbein: »medsebojni« *Dvojni portret obeh slikarjev*, 1782), G. von Kügelgen (npr. *Friedrich von Schiller*, 1808/09), C. G. Carus (*Alegorija Goethejeve smrti*, o. 1852).

L: Jedding (1961). — Cf. L. *Grote* (II s. a.).

~ **Städelsches Kunstinstitut** (*Schaumainkai 63*). Temelj mu je bila z., ki jo je z oporoko 1815 zapustil Joh. Friedr. → *Städel*. Med direktorji najpomembnejši Georg → *Swarzenski* (1906—38, emigriral), zdaj Ernst *Holzinger*. S: s pomembnimi deli zastopani med Nemci neznani slikar iz Porenja (*»*Rajski vrtiček*« [*Madona v rožnem vrtu*], o. 1420), Grünewald (*Sv. Lovrenc* in *Sv. Ciriak*, oba *grisaille*, s Tomaževega olt. v frankfurtski dominikanski c.), Cranach star. (*Sveto sorodstvo* [*Der Torgauer Altar*], d. 1509), Baldung, imen. Grien (*Čarovnici*, les, d. 1523), Elsheimer (*Poveličanje križa*, baker), J. H. W. Tischbein (*Goethe v Campagni*, 1787), na Nemškem akt. Norvežan J. Chr. C. Dahl (*Izbruh Vezuva*, d. 1826), C. Ph. Fohr (*Slapovi v Tivoliju*, 1817 [kapucina na des. naslikal P. Cornelius]), K. Blechen (*Park v Terniju*), O. Scholderer (*Violinist ob oknu*, d. [18]61), H. Thoma (*Na gozdni trati* [*Auf der Waldwiese*], d. [18]76; *Holzhausenpark v Frankfurtu*, d. [18]80), W. Leibl (*Neenaka dvojica*, 1873), M. Liebermann, L. Corinth, E. L. Kirchner in M. Beckmann, med Nizozemci R. Campin (fragment samó po kopiji v Liverpoolu znanega olt.: *levi razbojnik s centurionom in njegovim spremljevalcem*; doječa *Marija z otrokom*, *Sv. Veronika* in v *grisaille* naslikana *Sv. Trojica* z olt., po katerem je slikar dobil ime → *Mojster iz Flémalla*), Rogier van der Weyden (*Madonna Medici*, tj. *Madona s Petrom*, *Janezom Krst.*, *Kozmo in Damjanom*, les, 1450?), Savery (*Orfej med živalmi*, les, d. 1610), med Italijani npr. Moretto (*Madona s 4 v. lat. cerkv. učitelji*), Pontormo (*Ženski portret*, les), med Holandci F. Hals (*Moški portret*, les, oval, d. 1638), Rembrandt (**Oslepitev Samsona*, d. 1636), Vermeer (*Geograf*, d. 1669), Aert de Gelder (*Avtp. v ateljeju*, d. 1685), med Francozi N. Poussin (*Piramus in Tisbe v pokrajini*, 1651 ali malo prej), Degas (*Orkester* [*Musiciens à l'orchestre*], 1872), Monet (*Zajtrk*, d. 1868), Renoir (**Po prigrizku* ali *Zajtrk*, d. 1879). — Dragocena z. o. 19000 risb in o. 65000 graf. listov.

L: Catalog der Gemälde des Städelschen Kunstinstituts in Frankfurt am Main, I—II (FrM 1900—1903); Arthur *Hanke:* Ein Gang durch das Städelsche Kunstinstitut in Frankfurt am Main (FrM 1915); Kurt *Schwarzweller* (Das Große Buch der Malerei, Brsch 1960); Diebstahl von Gemälden (FrM s. a. [rk]); VWM (1965); Städelsches Kunstinstitut: Verzeichnis der Gemälde aus dem Besitz des Städelschen Kunstinstituts und der Stadt Frankfurt (FrM 1966).

~ **Städtische Skulpturensammlung Liebighaus** (*Schaumainkai 71*), pomembna z. plastike (ust. 1907) od starega Egipta do baroka. Mdr. tu v Rimu 1885 najdena **Atena*, rim. marm. kopija Mirónovega bron. originala (skupine *Atena in Marsias*, ki je stala na atenski akropoli), med predstavniki evr. pozne gotike pa je zastopan npr. Nikolaus → *Gerhaerts* iz Leidena (t. i. *Bärbel von Ottenheim*, 1463/64).

L: Verzeichnis der ausgestellten Bildwerke (FrM 1930); Bildwerke aus dem Liebighaus (ib. 1959; n. izd. 1962); Kleinplastik aus dem Liebighaus (ib. 1960); Jedding (1961).

Frankl, Paul (1878—1962), nem.-amer. (ž.) um. zgodovinar in teoretik, pomemben poznavalec srednjev. arhitekture. R. v Pragi, štud. pri Wölfflinu, ki je vplival na njegovo zgodnje delo, dipl. 1914 na univ. v Münchnu, učil tam (1914—21) in na univ. v Halleju an der Saale (1921—34), emigriral pred nacisti v ZDA, kjer je 1940 postal član *Inst. for Advanced Study* v Princetonu.

B: *Die Glasmalerei des XV. Jahrhunderts in Bayern und Schwaben* (Str 1912, »SdK« 152); *Die Entwicklungsphasen der neueren Baukunst* (Lpz-Bl 1914); ‚*Meinungen über Herkunft und Wesen der Gotik*' (Walter Timmling: Kg. u. Kw., Lpz 1923); ‚*Der Beginn der Gotik und das allgemeine Problem des Stilbeginnes*' (Wölfflinov zb., 1924); *Die frühmittelalterliche und romanische Baukunst* (Wi/Po 1926, »HdKw«); ‚*Die Rolle der Ästhetik in der Methode der Geisteswissenschaften*' (Dessoirjev zb., 1927); ‚*Der Dom in Modena*' (Jb. f. Kw., 1927); *Deutsche Glasmalerei* (1932); *Das System der Kunstwissenschaft* (Brünn-Lpz 1938); ‚*The Early Works of Erasmus Grasser*' (AQ, 1942); ‚*The Earliest Jewish Portrait*' (Historia Judaica, 1943); ‚*A French Gothic Cathedral: Amiens*' (AA, 1947); ‚*The »Crazy« Vaults of Lincoln Cathedral*' (AB, 1953); **The Gothic: Literary Sources and Interpretations through Eight Centuries* (Pri 1960); ‚*Boucher's Girl on the Couch*' (Panofskyjev zb., 1961); **Gothic Architecture* (Harm 1962, »The Pelican Hist. of Art«); ‚*The Chronology of the Stained Glass in Chartres Cathedral*' (AB, 1963).

L: WWWJ (1955); DULC II (1960); Nikolaus *Pevsner* (Paul Frankl: Gothic Architecture, 1962, nekr.).

Frankovsko (nem. *Franken*), nem. dežela, v zdajšnji upravni razdelitvi *Bavarska sev. od Donave*. Poleg najpomembnejših um. središč, → *Bamberga*, → *Nürnberga* in → *Würzburga*, so med kraji s pomembnimi um. spom. npr. *Banz*, *Bayreuth*, *Erlangen*, *Pommersfelden*, *Rothenburg ob der Tauber* in *Vierzehnheiligen*. Med slikarji in grafiki npr. *Pleydenwurff*, *Mojster Hišne knjige*, *Dürer* in *Grünewald*, med kiparji Veit *Stoß*, med arhitekti člani družine *Dientzenhofer* in Balth. *Neumann*.

L: Reclam N I (1959); Gustav *Barthel:* Der Kunstführer: Bauten und Denkmäler in der Bundesrepublik Deutschland (Gütersloh 1961); Wolfgang *Buhl* (izd.): Barock in Franken (Wü 1969). — Cf. A. *Grisebach* (1946, p. 19—69).

Franz, H(einrich) Gerhard, nem.-avstr. um. zgodovinar (predvsem zgod. arhitekture), prof. na univ. v Gradcu.

B: *Die Kirchenbauten des Christoph Dientzenhofer* (Brünn 1941); *Die deutsche Barockbaukunst Mährens* (Mn 1943); *Studien zur Barockarchitektur in Böhmen und Mähren* (Brünn-Mn-W 1943); ‚*Die Klosterkirche Banz und die Kirchen Balthasar Neumanns in ihrem Verhältnis zur böhmischen Barockbaukunst*' (ZfKw, 1947); ‚*Gotik und Barock im Werk des Johann Santini Aichel*' (WJb, 1950); *Zacharias Longuelune* (Bl 1953); ‚*Die Fassade der Klosterkirche zu Kremsmünster*' (WJb, 1954); ‚*Die Fensterrose und ihre Vorgeschichte in der islamischen Baukunst*' (ZfKw, 1956); ‚*Die erste Kirche St-Martin in Tours und der vorkarolingische Kirchenbau in Frankreich*' (Forsch. u. Fortschritte, 1958); *Bauten und Baumeister der Barockzeit in Böhmen: Entstehung und Ausstrahlungen der böhmischen Barockbaukunst* (Lpz 1962); *Buddhistische Kunst Indiens* (Lpz 1965); ‚*Hans Bol als Landschaftsmaler*' (Jb. des Ksthistorischen Institutes der Univ. Graz 1965); *Hinduistische und islamische Kunst Indiens* (Lpz 1967); *Spätromanik und Frühgotik* (Ba-Ba 1969, »K. der Welt«); *Niederländische Landschaftsmalerei im Zeitalter des Manierismus, I—II* (Graz 1969).

Fraus (lat.), »Prevara«, »Zvijača«, ena izmed → *Pregreh*. V → *Hortus deliciarum* jo npr. ponazarja (f. 203v) → *lisica*, ki skupaj z → *levom* (→ *Ambitio*) vleče voz → *Lakomnosti*.

L: cf. A. *Katzenellenbogen* (1964, p. 61 & repr. 60).

Fréart, Paul, *Sieur* **de Chantelou,** fr. um. zbiralec in izobražen ljubitelj, mecen Nicolasa → *Poussina*. Z dnevnikom o bivanju Gianlorenza Berninija v Franciji (cf. bibl.), ki ga je vodil kot pravi »Eckermann« slavnega kiparja, nam je zapustil izredno dragocen umzg. vir.

B: **Journal du voyage du cavalier Bernin en France* (P 1885, izd. L. Lalanne; pozn. izd. P 1930, uv G. Charensol, »Ateliers« 2; nem. prev. Mn 1919).

L: SchlosserL (1964 — L! [cf. s. v. *Chantelou*]).

Freedberg, Sydney J(oseph), (1914—....), amer. (ž.) um. zgodovinar. R. v Bostonu, prom. 1940 na Harvardski univ., tam tudi uči (prof. od 1960 dalje).

B: *Parmigianino: His Works in Painting* (C [Mass.] 1950); *Painting of the High Renaissance in Rome and Florence* (2 knj., ib. 1961); *Andrea del Sarto* (2 knj., ib. 1963); ‚*Observations on the Painting of the Maniera*' (AB, 1965); ‚*Parmigianino*' (EWA XI, 1966); ‚*Pontormo*' (ib.); ‚*Andrea and Lucrezia: Two New Documents in Paint for Their Biography*' (Museum Studies, Ch: AIC 1966).

L: WWAm (1964—65).

Freeden, Max H. von, nem. um. zgodovinar, direktor *Mainfränkisches Mus.* v Würzburgu in prof. na tamk. univ.

B: *Balthasar Neumann als Stadtbaumeister* (Bl 1937, »Kstwissenschaftliche Stud.« 20); *Balthasar Neumann* (Mn-Bl 1953); *Balthasar Neumann* (Amorbach 1960; 2., razš. izd. 1963); ‚*Neumann, Balthasar*' (EWA X, 1965).

FREIBERG *na Saškem* (DRN). Znameniti, zaradi nekd. pozlatitve kot **Goldene Pforte* (Zlata vrata) znani romanski portal (o. 1230/40), ostanek star. Marijine c. (*St. Marien am Untermarkt*), ki je zgorela 1484. V timpanu *Poklon treh kraljev* z *Jožefom* in *Gabrijelom*; v arhivoltah v 1. vrsti *angeli* (na temenu *Bog oče*), v 2. vrsti *preroki*, v 3. vrsti *apostoli* (na temenu *sv. Duh*), nazadnje *iz grobov vstajajoči*. Ob samem vhodu med podboji od leve na des. *Danijel*, *kraljica iz Sabe*, *Salomon* in *Janez Krst.*, na drugi strani pa v isti smeri *Janez Ev.*, *David*, *Betsabeja* in *Aron*. V zdajšnji, 1484—1501 sez. *stolnici*, ki je triladijska dvoranska c., je mdr. znana **tulipanska prižnica* iz o. 1510 (Monogramist H. W. resp. verj. Hans Witten).

L: R. von *Mansberg:* Daz hohe liet von der maget: Symbolik der mittelalterlichen Sculpturen der Goldenen Pforte an der Marienkirche zu Freiberg i. S. (D 1888); ThB XXXVII (1950, p. 350 [Meister von Wechselburg] — L!); W. *Hentschel:* Die Goldene Pforte (D 1954); G. *Krüger:* Die Marienkirche zu Freiberg i. S. und ihre Goldene Pforte: Beiträge zur Geschichte der Architektur und Plastik des XIII. Jahrhunderts in der Grafschaft Meissen (Bl 1960, dis. [Ba 1956]). — Cf. L. *Behling* (1953/54 — o prižnici).

FREIBURG im Breisgau, mesto na Badenskem (ZRN); univ. ust. 1457.

L: Reclam N II (1958 [1960]); EWA VI (1962, stp 256); Ingeborg *Schroth:* Kunst in Freiburg: Ein Münster- und Stadtführer (Fr 1961).

∼ **stolnica** (*Münster Unserer Lieben Frau*) sez. kot žup. c., katedr. šele od 1827 dalje. O. 1200 zač. v. romanska bazilika, od srede XIII. st. dalje ladja po fr. gotskem vzoru, o. 1275 zač. zah. **stolp* (dkč. sredi XIV. st. kot »najlepši stolp kršč. sveta«), od 1354 dalje romanski kor nadomestili z v. novo gotsko arhitekturo (posv. 1513): bazilikalno oblikovan kor z vencem kapel. Vhodna lopa (*Vorhalle*): na delilnem slopu soha *Marije z otrokom nad Jesejem* kot ikonogr. središče izredno bogatega plastičnega okrasa (o. 1290/1310), ki ga mdr. dopolnjujejo *pametne device* na sev. steni in *nespametne device* s → *septem artes liberales* na juž. steni, na notr. strani zah. stene pa *Luxuria* s kozlovo kožo in ob njej *Zapeljivec* (na hrbtu prekrit s kačami in črvi). Notr.: med bogato opremo *sv. grob* (o. 1330), znameniti **v. olt. z Marijinim kronanjem* Hansa Baldunga (1512—16) in v univ. kapeli *krila *Oberriedovega olt.* (H. Holbein ml. o. 1521).

L: G. *Münzel:* Der Skulpturenzyklus in der Vorhalle des Freiburger Münsters (Fr 1959); »US« 8 (1968, p. 64—67). — Cf. E. *Adam* (1968 — L!), K. *Bauch* (1953), H. *Jantzen* (1929), G. *Schiller* (I 1966, repr. 39 & 283), O. *Schmitt* (I—II 1926).

Freise, Kurt, nem. um. zgodovinar. Cf. lit. s. v. *Betsabeja v kopeli* & *Lastman, Pieter.*

FREISING, mesto na Zgornjem Bavarskem ob Isari, od 739 škofijsko središče. Freisinški škofje imeli poleg koroških posestev zaokroženo posest na Gorenjskem (Selška dolina, skoraj cela Poljanska dolina, Sorško polje) z upravnim središčem na loškem gradu in na Dolenjskem posest okrog Bele cerkve, Škocjana, Strleka in Klevevža. Iz Freisinga (Brižinja) najstar. ohranjeni slov. pisani teksti, t. i. *brižinski* (*freisinški*) *spomeniki* iz o. 1000 v lat. kodeksu v münchenski Staatsbibl. (Ms. lat. 6426).

L: Reclam N I (1959). — Cf. M. *Kos* (1933 [1955]).

∼ **stolnica** (*Dom St. Maria u. Korbinian*), v jedru romanska triladijska bazilika (zač. 1160, posv. 1205), pozn. spremenjena, 1724 baročno okrašena (brata → *Asam*). V njej E. Grasserjevo *Objokovanje* (peščenec, 1490—92, ob star. *Kristusu* iz 1440), s slikami na stranskih olt. mdr. zastopana Candid in Sandrart. V romanski kripti znana *Bestiensäule.*

Fremantle, Katharine, um. zgodovinarka, prom. na londonski univ. (*Courtauld Inst.*).

B: *The Baroque Town Hall of Amsterdam* (Utr 1959, »Utrechtse Kunsthistorische Studiën« 4 [oc.: C. *Peeters*, Bull. van de Koninklijke Nederlandse Oudheidkundige Bond, 1961; Hans *Junecke*, ZfKg, 1962]); ‚*Themes from Ripa and Rubens in the Royal Palace of Amsterdam*' (BM, 1961); ‚*Jan Jansz. de Vos, sculptor of Haarlem*' (OH, 1965).

freska, stenska slikarija, točno: *slikarija na presni, mokri omet* (→ *al fresco*), v srednjev. slikarstvu pribl. od Giotta dalje.

L: Ernst *Berger:* Beiträge zur Entwicklungsgeschichte der Maltechnik, III—V (Mn 1897—1909); James *Ward:* Fresco Painting, its Art and Technique (L 1909); G. *Muche:* Buon fresco: Briefe aus Italien über Handwerk und Stil der echten Freskomalerei (2. izd., Tü 1950); K. *Wehlte:* Wandmalerei: Praktische Einführung in Werkstoffe und Techniken (4. izd., Ravensburg 1957; n. izd. ib. 1962); K. *Herberts:* Die Maltechniken (Dü 1957); Ana *Deanović* (ELU 4, 1966, p. 613); EWA XIII (1967, stp 1015—16); Stele (1969, p. 10). — Cf. M. *Meiss* (*1970 — L!), U. *Procacci* (*1961), R. *Zürcher* (1944).

Freud, Sigmund (1856—1939), dunajski (ž.) zdravnik, utemeljitelj → *psihoanalize.* Prvo stvarno kritiko njegove znane razprave o Leonardu da Vinci je z vidika um. zgod. podal šele M. Schapiro (cf. lit., tudi s. v. *Mojzes*).

B (lik. umetn.): ‚*Eine Kindheitserinnerung des Leonardo da Vinci*'. (Schriften zur angewandten Seelenkunde, VII, Lpz-W 1910; angl. izd. NY 1916); zbr. sp.: *Gesammelte Werke, VIII* (L 1943 [pon. z novimi opombami]).

L: Ernest *Jones*: Sigmund Freud: Life and Work (L 1955). — Cf. M. *Schapiro* (1955/56; 1956).

FREUDENSTADT, mestece na Württemberškem (ZRN), ki ga je dal od konca XVI. st. dalje württemberški vojvoda Friderik sezidati za protestantske begunce iz Avstrije: okrog osrednjega kvadratnega trga so ulice razvrščene kot pri španski (1945 močno porušena celota rest.). V *mestni c.* znameniti → *bralni pult iz samostana Alpirsbach* (sreda XII. st.).

L: Reclam N II (1958 [1960]); EWA VI (1962, stp 255—56).

Freundlich, Otto (1878—1943), nem. (ž.) slikar in kipar, štud. um. zgod., od 1909 v Parizu, imel ateljé v t. i. *Bateau-Lavoir*; nacisti so ga prijeli v neki vasi v Pirenejih in deportirali v koncentracijsko taborišče na Poljskem, tam je u.

L: Roger van *Gindertael*, Freundlich (Art d'Aujourd' hui, 1952); Giedion-Welcker (1960); SeuphorS (1961); ReadS (1964). — Cf. M. *Seuphor* (1949; 1957).

Frey, Dagobert (1883—1962), avstr.-nem. um. zgodovinar, r. na Dunaju, tam prom. 1916, v Centralni komisiji od 1911, po Dvořákovi smrti vodil avstr. *Bundesdenkmalamt*, 1931—45 ord. v Wrocławu in nacistični funkcionar v okupirani Poljski (poleg H. → *Sedlmayrja* najbolj vidni nem. um. zgodovinar, ki se je takó umazal), pozneje prof. na *TeH* v Stuttgartu. S H. Tietzejem ur. (*Wiener*) *Jahrbuch für Kunstgeschichte*.

B: ‚*Die mittelalterliche Baukunst Dalmatiens*' (Mitt. der Zentralvereinigung der Architekten Österreichs, 1911); ‚*Der Dom von Arbe*' (Allgemeine Bauzeitung [Wien], 1912); ‚*S. Giovanni Battista in Arbe*' (JCC, 1911); (& V. Molè) ‚*Der Dom von Sebenico und sein Baumeister Giorgio Orsini*' (JCC, 1913); ‚*Der Dom in Pola*' (ib., 1914); *Bramantes St.-Peter-Entwurf und seine Apokryphen* (W 1915); ‚*Neue Untersuchungen und Grabungen in Parenzo*' (MCC, 1915); ‚*Renaissance-Einflüsse bei Giorgio da Sebenico*' (MfKw, 1916); *Michelangelo-Studien* (W 1920); ‚*Max Dvořáks Stellung in der Kunstgeschichte*' (WJb, 1921/22); *Johann Bernhard Fischer von Erlach: Eine Studie über seine Stellung in der Entwicklung der Wiener Palastfassade* (W 1923); ‚*Otto Wagner*' (N. ÖstB I, 1923); ‚*Beiträge zur Geschichte der römischen Barockarchitektur*' (WJb, 1924); *Architettura della rinascenza* (R-Mi 1924); ‚*Wesensbestimmung der Architektur*' (ZÄKw, 1925); *Das Stift Heiligenkreuz* (W-Au 1926, »Österreichische Kstbücher« 51/52); *Architettura barocca* (R-Mi okr. 1927); ‚*Das Schwarzenbergpalais in Wien*' (Jb. f. Kg., 1927); *Gotik und Renaissance als Grundlagen der modernen Weltanschauung* (Au 1929); *J. B. Fischer von Erlach* (W 1932); ‚*Der Realitätscharakter des Kunstwerkes*' (Wölfflinov zb., 1935); ‚*Architekturzeichnung*' (RDK I, 1937); ‚*Berninis Entwürfe für die Glockentürme von St. Peter in Rom*' (JSW, 1938); ‚*Die Entwicklung nationaler Stile in der mittelalterlichen Kunst des Abendlandes*' (DVLG, 1938); *Krakau* (Bl 1941); *Englisches Wesen in der bildenden Kunst* (Stu-Bl 1942); *Kunstwissenschaftliche Grundfragen: Prolegomena zu einer Kunstphilosophie* (W 1946); ‚*Raum und Zeit in der Kunst der afrikanisch-eurasischen Hochkulturen: Versuch einer Grundlegung zu einer Vergleichenden Kunstwissenschaft*' (WJb, 1949); ‚*Die Bildkomposition bei Joseph Anton Koch und ihre Beziehung zur Dichtung*' (ib., 1950); ‚*Zur Wesensbestimmung des österreichischen Barocks*' (Jantzenov zb., 1951); ‚*Ikonographische Bemerkungen zur Passionsmystik des späten Mittelalters*' (J. Baumov zb., 1952); ‚*Giotto und die maniera greca: Bildgesetzlichkeit und psychologische Deutung*' (W-RJb, 1952); ‚*Der Manierismus als europäische Stilerscheinung*' (Kchr, 1952); ‚*Michael Pacher-Studien*' (WJb, 1953); ‚*Geschichte und Probleme der Kultur- und Kunstgeographie*' (Archäologia geographica, Hmb 1955); ‚*Das Zeitproblem in der Bildkunst*' (Stud Gen, 1955); ‚*Apokryphe Liviusbildnisse der Renaissance*' (W-RJb, 1955); ‚*Die Pietà-Rondanini und Rembrandts »Drei Kreuze«*' (H. Kauffmannov zb., 1956); ‚*Probleme einer Geschichte der Kunstwissenschaft*' (DVLG, 1958); ‚*Das Fragmentarische als das Wandelbare bei Rembrandt*' (Das Unvollendete als künstlerische Form, Bern-Mn 1959); ‚*Tizian und Michelangelo: Zum Problem des Manierismus*' (O. H. Förster jev zb., 1960); *Manierismus als europäische Stilerscheinung: Studien zur Kunst des* 16. *und* 17. *Jahrhunderts* (Stu 1964, izd. Gerhard Frey).

L: cf. H. *Tintelnot* (1962 — B!). — Zborniki: Hans *Tintelnot* (izd.): Kunstgeschichtliche Studien (Breslau 1943 — B!); Festgabe zum 70. Geburtstag von Prof. Dr.... (1953 [= Ztschr. f. Ostforschung, leto II, 4. zv.]); WJb (XVI, 1954); Dagobert Frey, 1883—1962: Eine Erinnerungsschrift (Kiel 1962).

Frey, Karl (*Carl*), (1857—1917), nem. um. zgodovinar, prof. v Berlinu, zaslužen in pedanten raziskovalec Michelangela in pos. Vasarija, izd. vire, mdr. zač. tudi orjaško kom. izd. Vasarijevih Življenjepisov, ki je obstala s 1. knj.: *Le Vite ... di M. Giorgio Vasari*, I (Mn 1911).

B: (izd.) *Ausgewählte Biographien Vasaris zum Gebrauch bei Vorlesungen, I: Donatello* (Bl 1884), *II: Le Vite di Michelangelo Buonarroti e da Ascanio Condivi* (Bl 1887), *III: Ghiberti* (Bl 1886) & *IV: Le Vite di Filippo Brunelleschi scultore e architetto fiorentino* (Bl 1887); *Die Loggia dei Lanzi zu Florenz* (Bl 1885); (izd.) *Il libro di Antonio Billi* (Bl 1892); (izd.) *Il Codice Magliabechiano cl. XVII, 17* (Bl 1892); *Die Dichtungen des Michelagniolo Buonarroti* (Bl 1897); *Sammlung ausgewählter Briefe an Michelagniolo Buonarroti nach den Originalen in Archivio Buonarroti* (Bl 1899); *Wissenschaftliche Behandlung und künstlerische Betrachtung* (Z 1906); *Michelagniolo Buonarroti, Quellen & Forschungen zu seiner Geschichte und Kunst, I: Michelagniolos Jugendjahre* (Bl 1907); *Die Handzeichnungen Michelagniolos Buonarroti* (3 knj., Bl 1909—1911; sup. cf. Knapp); (izd.) *Giorgio Vasari: Der literarische Nachlaß* (3 knj., Mn 1923—1930—1940, dkč. Hermann Walther Frey).

L: SchlosserL (1956, p. 336—337).

Friderik I. Barbarossa (*Rdečebradec*), ces., vladal 1152—90. Up: npr. antropomorfni **relikviarij* na Cappenbergu (Aachen 1155/1160) in *miniatura* v rkp. → *Historia Welforum Weingartensis* (f. 14r). — Ohranjeni ostanki njegove *palače* v Gelnhausnu.

L: »US« 7 (1968, repr. p. 153, f p. 112); »PKG« 5 (1969, t. 354 & 413). — Cf. H. *Fillitz* (1963).

Friderik II. (1194—1250), ces. iz dinastije Štaufovcev, vladal 1212—50, od sodobnikov imen. *Stupor mundi et immutator mirabilis* (Strmenje sveta in [njega] čudoviti izpreminjevalec). Za njegove vlade v juž. Italiji je tam nastala prava mala renesansa antike. Med zadnjimi stavbami, ki so nastale zanj, je slavni, o. 1240—50 sez. *Castel del Monte* v Apuliji.

L: Panofsky Ren (1960 — L!). — Cf. P. *Hirschfeld* (1968 — L!), E. *Kantorowicz* (1931 [pon. 1963]), E. *Langlotz* (1951), etc.

Friderik III. (1415—1493), ces. (1442—93), kot avstr. vojvoda *Friderik V.*, oče ces. → *Maksimilijana I.*, imel dolgo časa svoj dvor v → *Dunajskem Novem mestu*. Njegov **nagrob*. v stolnici

sv. Štefana na Dunaju je 1469 zač. Nikolaus → *Gerhaerts* iz Leidena.

L: Ausstellung Friedrich III. Kaiserresidenz Wiener Neustadt (W 1966 [rk]); Hanna *Dornik-Eger*, Friedrich III. in Bildnissen und Darstellungen seiner Zeit (AMK, 1966, št. 86).

Friderik Beljaški (lat. *Fridericus de Villaco*, nem. *Friedrich von Villach*), koroški slikar, akt. v 1. pol. XV. st. (oče → *Janeza Ljubljanskega*), 1415 dkm. kot meščan in hišni posestnik v Beljaku, tam o. 1420 ust. slikarsko delavnico, ki je bila zelo pomembna za nadaljnji razvoj stenskega slikarstva na osrednjem Slovenskem in pos. na Koroškem, saj je poleg Janeza Ljubljanskega izšel iz nje tudi nekoliko mlajši → *Tomaž Beljaški*. S: *freske* v Ernestovi kapeli v Millstattu iz 1428 (zgoraj *Oljska gora z donatorico in Kristus nese križ*, spodaj *Križanje*, *Polaganje v grob in Vstajenje*).

L: F. *Stelè* (ELU 2, 1962, s. v.); Stele (1969). — Cf. O. *Demus* (JSW, 1937 & 1938), W. *Frodl* (1944).

Friderik Modri (nem. *Friedrich III. der Weise*), (1463—1525), saški volilni knez (1485—1525), Dürerjev mecen. Cf. s. v. *Dürer*, *Albrecht*.

Fridolin (lat. *Fridolinus*), slov. tudi *Miroslav*, kršč. svetnik (6. III.), opat, irski benediktinski misijonár; patron krojačev. Up: med prizori iz njegove legende zlasti kot okostnjak oživljeni *Ursus*, ki je postal njegov atribut.

L: Réau III/1 (1958, p. 545—47 — L!); LS I (1968); Keller (1968, p. 206). — Cf. J. *Braun* (1943, stp 270—71).

Friedl, Antonín (1890—....), češ. um. zgodovinar, raziskovalec češ. srednjev. slikarstva.

B: *‚Přemyslovci a Lucemburkové'* (K dějinám československým v období humanismu, Pra 1932 [J. B. Novákov zb.]); *Mistr karlštejnské apokalypsy* (Pra 1950); *Mikuláš Wurmser: mistr královských portrétů na Karlštejně* (ib. 1956); *Magister Theodoricus: Das Problem seiner malerischen Form* (Prag 1956); *Počátky mistra Theodorika* (Pra 1963); *‚Die Persönlichkeit des Meisters von Wittingau und sein Verhältnis zur französischen und italienischen Malerei'* (Sborník prací filosofické fakulty brněnské university, 1964); *‚Mistr Theodorik nebyl matematikem'* (Umění, XVII, 1969).

Friedlaender, Julius (1813—1884), nem. (ž.) numizmatik, od 1854 dalje direktor berlinske numizmatične z. (*Kgl. Münzkabinett*), ki je pod njegovim vodstvom postala ena izmed najbolj pomembnih v Evropi.

B: *Die Münzen Justinians* (Bl 1843); Die *Münzen der Ostgoten* (Bl 1844); *Die Münzen der Vandalen* (Lpz 1849); *Das Königliche Münzkabinett* (Bl 1877); *Die italienischen Schaumünzen des fünfzehnten Jahrhunderts (1430—1530): Ein Beitrag zur Kunstgeschichte...* (Bl 1882).

L: ADB.

Friedlaender, Walter (Ferdinand), (1873—1966), nem.-amer. (ž.) um. zgodovinar. R. v Šleziji, štud. v Berlinu najprej indologijo (prom. 1899) in nato um. zgod., bil prof. na univ. v Freiburgu (1914—34) in po emigraciji v ZDA na *Institute of Fine Arts* v New Yorku (1935—42); u. v New Yorku (93).

B: *Das Casino Pius des Vierten* (Lpz 1912); *Nicolas Poussin: die Entwicklung seiner Kunst* (Mn 1914, habil.); *Claude Lorrain* (Bl 1921); *‚Die Enstehung des antiklassischen Stils in der italienischen Malerei um 1520'* + (RepKw, 1925 [cf. 1957]); *‚Der antimanieristische Stil um 1590 und sein Verhältnis zum Übersinnlichen'* + (VorBW, 1928/29 [cf. 1957]); *Hauptströmungen der französischen Malerei von David bis Cézanne, I: Von David bis Delacroix* (Blf-Lpz 1930, »Neuphilologische Handbibl.« 8; angl. izd. *David to Delacroix*, C [Mass.] 1952); *‚La Tintura delle Rose (Sacred and Profane Love)'* (AB, 1938); *The Drawings of Nicolas Poussin, I—IV* (L 1939, 1949, 1953 & 1963 [III.—IV. z Anth. Bluntom]); *‚Napoleon as »Roi Thaumaturge«'* (JWCI, 1940/41); *‚Academician and the bohemian: Zuccari and Caravaggio'* (GBA, 1948); *Caravaggio Studies* (Pri 1955); *Mannerism and Anti-Mannerism in Italian Painting* (NY: Columbia UP 1957 [angl. izd. nem. razprav iz 1925 & 1928/29]); *Nicolas Poussin: A New Approach* (NY 1964, »The Libr. of Great Painters«).

L: Kurt *Bauch* (Kchr, 1966, nekr.); D. & K. *Posner*, Craig *Smyth*, John *Coolidge* (Coll Art J, XXVI/3, pomlad 1967, nekr.). — Zborniki: Festschrift für Walter Friedländer zum 60. Geburtstag am 10. 3. 1933 [rkp.]; Essays in Honor of Walter Friedlaender (NY 1965 [= Marsyas, Sup. II]); Walter Friedlaender zum 90. Geburtstag: Eine Festgabe seiner europäischen Schüler, Freunde und Verehrer (Bl 1965 — B!).

Friedländer, Ludwig (1824—1909), nem. (ž.) klas. filolog in arheolog, od 1858 ord. na univ. v Königsbergu (zdaj Kaliningrad), od 1892 v Strasbourgu.

B: *Über den Kunstsinn der Römer in der Kaiserzeit* (Königsberg 1852); *Darstellungen aus der Sittengeschichte Roms* (3 knj., 1862—1871; 7. izd., 2 knj., Lpz 1901); pon. izb.: *Erinnerungen, Reden und Studien* (Str 1908).

L: Neue Freie Presse (24. II. 1910).

Friedländer, Max J(acob), (1867—1958), nem. (ž.) um. zgodovinar, za življenja najbolj priznana avtoriteta na področju starega niz. in nem. slikarstva, poleg → *Berensona* najuglednejši umzg. »poznavalec« (nem. *der Kenner*) in ekspert. Bankirjev sin, prom. 1891 pri A. Springerju v Leipzigu, 1896 pod Bodejem asistent, od 1904 drugi in 1929—33 prvi direktor gal. slik nekd. *Kaiser-Friedrich-Mus.*, hkrati od 1908 do 1930 direktor berlinskega *Kupferstichkabinett*. 1939 emigriral v A'dam, tam u. (91). Stvaren, dosledno na avtopsijo se opirajoč raziskovalec, obenem duhovit pisec z jedrnatim, izbrušenim slogom. — Up: npr. Georg Kolbe (bron. *doprsje*, 1927, zah. Berlin, Kupferstichkabinett).

B: *Albrecht Altdorfer: der Maler von Regensburg* (Lpz 1891, dis.); ‚*Die Votivtafel des Estienne Chevalier von Foucquet*' (JkPK, 1896); ‚*Dürers Bildnisse seines Vaters*' (RepKw, 1896); *Meisterwerke der niederländischen Malerei des XV. und XVI. Jahrhunderts auf der Ausstellung zu Brügge 1902* (Mn 1903); *Albrecht Altdorfers Landschaftsradierungen* (Bl 1906); ‚*Porträits alter Meister in der Berliner Akademie*' (K. u. Künstler, 1909); ‚*Ambrosius Benson als Bildnismaler*' (JkPK, 1910); **Von Eyck bis Brueghel: Studien zur Geschichte der niederländischen Malerei* (Bl 1916; 2., razš. izd. 1921; angl. izd.: *Early Netherlandish Painting: From Van Eyck to Bruegel*, L: Ph 1956, izd. F. Grossmann); *Der Holzschnitt* (Bl 1917, »Handbücher der Königlichen Museen zu Berlin«); ‚*Der Meister von Frankfurt*' (JPK, 1917); *Albrecht Dürer: der Kupferstecher und Holzschnittzeichner* (Bl 1919); *Der Kunstkenner* (Bl 1919); *Max Liebermanns graphische Kunst* (D 1920, »Arnolds Graphische Bücher: I. Folge« 1; 2. izd. 1924); *Albrecht Dürer* (Lpz 1921, »Deutsche Meister«); *Pieter Bruegel* (Bl 1921); *Handzeichnungen deutscher Meister des 15. und 16. Jahrhunderts* (Bl 1921, z Elfriedom Bockom); *Der Genter Altar der Brüder van Eyck* (Mn-Lpz 1921); *Martin Schongauer* (Lpz 1922); *Die Lithographie* (Bl 1922); *Die niederländischen Maler des 17. Jahrhunderts* (Bl 1923, »Propyläen-Kg.« 12); *Albrecht Altdorfer* (Bl 1923); ‚*Die Brüsseler Tafelmalerei gegen den Ausgang des 15. Jahrhunderts*' (Belgische Kstdenkmäler, I, Mn 1923); *Lucas van Leyden* (Lpz 1924, »Meister der Graphik« 13); **Die altniederländische Malerei, I—XIV* (Bl: Paul Cassirer 1924—33 [do 11. knj.], in Lei 1935—37 — cf. 1967); ‚*Neues über den Meister des Bartholomäus-Altars*' (W-RJb, 1926/27; prim. tudi 1928); *Die Zeichnungen von Matthias Grünewald* (Bl 1927); *Echt oder unecht* (1929; angl. izd.: *Genuine and Counterfeit*, NY 1930); *Die Gemälde von Lukas Cranach* (Bl 1932, z Jakobom Rosenbergom); ‚*A Roger van der Weyden Altarpiece*' (BM, 1933, s Ph. Hendyjem); ‚*Willem Key als Porträtmaler*' (Panth, 1934); *Pieter Bruegel* (Leiden 1937); ‚*Le Maître de St.-Gilles*' (GBA, 1937); *Hieronymus Bosch* (Den Haag 1941); ‚*Neues über Jan Vermeijen*' (OH, 1942); **Von Kunst und Kennerschaft* (Ox 1946; n. izd. FrM 1955, »Ullstein Bücher« 68; angl. izd.: *On Art and Connoisseurship*, L 1942); ‚*Death of the Virgin by Petrus Christus*' (BM, 1946); **Essays über die Landschaftsmalerei und andere Bildgattungen* (Den Haag-Ox 1947; angl. izd. 1949); ‚*Frans Pourbus der Aeltere*' (OH, 1947); ‚*Der Meister der Katharinen-Legende und Rogier van der Weijden*' (OH, 1949); ‚*Der Meister mit dem Papagei*' (Phoebus, 1949); ‚*Zu Geertgen tot Sint Jans*' (Mbk, 1949); *Memling* (A 1950); *Lucas van Leyden* (Bl 1963, izd. Friedrich Winkler); *Erinnerungen und Aufzeichnungen* (Mainz-Bl 1967, iz zapuščine izd. R. M. Heilbrunn); **Early Netherlandish painting, I—V* (Leyden-Brussels 1967—1969, n., kom. izd. [N. Veronee-Verhaegen] korpusa iz 1924—37, se nadaljuje).

L: Leo *Blumenreich:* Verzeichnis der Schriften Max J. Friedländers (Bl 1927); JL II (1928); EJca 6 (1930); Dulc II (1960); Friedrich *Winkler* (NDB 5, 1961); Sternfeld-Tiedemann (1962); Vitale *Bloch*, Max J. Friedländer (BM, 1967, p. 359—60); Hans *Möhle*, Max J. Friedländer und das Berliner Kupferstichkabinett zu seinem 100. Geburtstag am 5. Juni 1967 (Blm, 1967). — Cf. U. *Kultermann* (1966). — Zbornik: Festschrift für Max J. Friedländer zum 60. Geburtstage (Lpz 1927); Geburtstagsfestschrift für Max J. Friedländer (1942, hol. priv. tisk — B!); Max J. Friedländer Ter Ere van zijn negentigste Verjaardag, 5 Juni MCMLVII (1957 — B! [1942—57]).

Friedmann, Herbert (1900—....), amer. um. zgodovinar, po poklicu zoolog, kustos odd. za ptiče v *US Natural Mus.*, *Smithsonian Institution* (Washington). Ikonogr. prispevki k simboliki živali in rastlin.

B: *The Symbolic Goldfinch: its history and significance in European devotional art* (NY 1946, »Boll. Ser.« 7); ‚*Symbolism of Crivelli's Madonna and Child enthroned with donor in the National Gallery*' (GBA, 1947); ‚*Bacchiacca's Gathering of Manna in the National Gallery*' (ib.); ‚*The Plant Symbolism of Raphael's Alba Madonna*' (GBA, 1949); ‚*The Iconography of a Madonna and Child by Giovanni Baronzio*' (ib.); ‚*Symbolic Meanings in Sassetta's »Journey of the Magi«*' (GBA, 1956); ‚*Two Paitings by Botticelli in the Kress Collection*' (W. Suidov zb., 1959).

Friedrich, Caspar David (1774—1840), nem. slikar, najpomembnejši lik. predstavnik nem. romantike, upodabljavec melanholično občutene neskončne in vsemogočne narave, v kateri je človek majhen, nemočen in zgubljen. S: *Križ v gorah* (1808, Dresden [Schloß Pillnitz]), *Menih ob morju* (o. 1808/09, Nationalgal.), *Gorska pokrajina z mavrico* (1809, Essen), *Samostansko pokopališče v snegu* (o. 1810, zgorelo), *Zgodnji sneg* (1813/14, Hamburg), *Mož in žena opazujeta luno* (1819, Nationalgal.), *Moža opazujeta luno* (1819, Dresden [Schloß Pillnitz]), *Dnevni časi* (*Tageszeiten*, 4 slike, o. 1820, Hannover), **Razbito »Upanje«* (*Die gescheiterte »Hoffnung«*, 1821, Hamburg), *Samotno drevo* (1823, Nationalgal.), *»Der Watzmann«* (o. 1824, ib.), *Sončni vzhod pri Neubrandenburgu* (1830/35, nedk., Hamburg). — Up: npr. Kersting (d. 1819, Nationalgal.).

B: *Bekenntnisse* (Lpz 1924, izd. K. K. Eberlein).

L: P. F. *Schmidt* (ThB XII, 1916, s. v. — L!); W. *Wolfradt:* Caspar David Friedrich und die Landschaft der Romantik (Bl 1924); F. *Bauer:* Caspar David Friedrich: Ein Maler der Romantik (Stu 1961); Guido *Schoenberger* (EWA V, 1961, s. v.); S. *Hinz*, Zur Datierung der norddeutschen Landschaften Caspar David Friedrichs (Greifswald-Stralsunder Jb., 1964); Irma *Emmrich:* Caspar David Friedrich (Weimar 1964); H. W. *Grohn* (Kindler II, 1965, s. v. — L!). — Cf. H. von *Einem* (1938 [3. izd. 1950]), F. *Novotny* (1960), G. J. *Wolf* (1931).

***Friedsamovo Oznanjenje,** po nekd. lastniku Michaelu Friedsamu imen., Hubertu van Eycku atr. slika (temp. & o, les, 77,5 × 66,5, MM), morda tudi stara (P. Christusova) replika po njem ali Janu van Eycku. Po mikavni Panofsky-jevi razlagi (cf. lit.) des. stran od Marije predstavlja novo zavezo (gotska opornika, okno), leva pa staro zavezo (romanski opornik, opica, na Biblijo [→*Jahin in Booz*] navezujoča stebra iz porfirja ali jaspisa).

L: Panofsky Neth (1953); John L. *Ward*, A New Look at the »Friedsam Annunciation« (AB, 1968 [atr. Christusu]). — Cf. E. *Panofsky* (1935; 1938), H. B. *Wehle* (& M. *Salinger* 1947 — L!).

Friend, Albert Mathias, Jr., amer. um. zgodovinar, učil na univ. v Princetonu.

B: ‚*The Carolingian Art in the Abbey of St. Denis*' (Art Stud., 1923); ‚*Two Manuscripts of the School of St. Denis*' (Speculum, 1926); ‚*The Portraits of the Evangelists in Greek and Latin Manuscripts*' (Art Stud., 1927 & 1929); ‚*The Canon Tables of the Book of Kells*' (A. K. Porterjev zb. II, 1939); ‚*Dürer and the Hercules Borghese-Piccolomini*' (AB, 1943).

L: zbornik: Late Classical and Medieval Studies in Honor of Albert Mathias Friend Jr. (Pri 1955, izd. Kurt *Weitzmann*).

Fries, Hans (o. 1460/70—o. 1520), nem. slikar, r. v Freiburgu (Breisgau), se po 1510 naselil v Bernu. S: npr. *Marija da mleka iz svojih prsi sv. Bernardu* (les [tabla krilnega olt.], d. 1501, Alte Pin.), *Marijino kronanje* (pl na jelovini [tabla s krilnega olt., d. 1512], Hamburg).

L: F. F. *Leitschuh* (ThB XII, 1916, s. v.); A. *Stange* (Kindler II, 1965, s. v. — L!).

Frigija, v antiki pokrajina v sev. Mali Aziji, imen. po Frigijcih, ki so tja prišli (XIII. st. pred) iz Trákije. Od 546 pred pod perz. oblastjo, pozn. (339 pred) pa jo je osvojil Aleksander Vel.

frigijska čepica (angl. *the Phrygian Cap*, fr. *le bonnet phrygien*, nem. *die phrygische Mütze*), rdeče barve in sprva vsaj delno falični simbol. Nosijo jo → *Paris*, → *Mitra*, → *Kautes in Kautopates* in → *trije kralji* na star. upodobitvah; postala je tudi pokrivalo fr. revolucionarjev 1789 (jakobinska čepica).

L: Cirlot (1962, p. 242—43).

Fríksos, grš. mit. oseba, sin Atamasa, kralja Téb, in Nefele, brat Hele, s katero ga je → *zlati oven* rešil pred hudobno mačeho. Up: npr. *relief* na Loggetti na Markovem trgu v Benetkah (J. Sansovino 1537/45).

L: Hunger (1953, p. 290—91).

Frimmel, Theodor (1853—1928), avstr. um. zgodovinar, muzealec in raziskovalec Beethovnovega življenja in dela. Dkč. 1879 študij medicine, 1884—93 kustos dunajskega *Ksthist. Mus.*, pozneje direktor Schönborn-Wiesentheidove gal. v Pommersfeldnu.

B: (lik. umetn.): ‚*Beiträge zu einer Ikonographie des Todes*' (MCC, 1884, 1885 & 1886; sep. W 1891); *Die Apokalypse in den Bilderhandschriften des Mittelalters* (W 1885); *Kleine Galeriestudien, I* (Bamberg 1892); (izd., prev.) *Der Anonimo Morelliano* (*Marcantonio Michiel's Notizia d'opere del disegno*) (W 1888 [1896], »Quellenschr. NF« 1); *Verzeichnis der Gemälde in Gräflich Schönborn-Wiesentheid'schem Besitze* (Pommersfelden 1894); *Kleine Galeriestudien: Neue Folge*, I—V (W 1894—1897); *Gemalte Galerien* (2. izd., Bl 1896); *Galeriestudien* (5 snopičev, Lpz [1898—]1899); *Handbuch der Gemäldekunde* (2. izd., Lpz 1904; 3. izd. ib. 1920 [1. izd. 1894]); *Blätter für Gemäldekunde, I—VII* (7 knj., W [1904—] 1905—1912); *Zur Methodik und Psychologie des Gemäldebestimmens* (2. izd., Mn-Lpz 1905); *Lexikon der Wiener Gemälde-Sammlungen, I—II* (Mn 1913—1914 [nedk.]); (izd.) *Studien und Skizzen zur Gemäldekunde, I—IV* (2 knj., W 1915—1919); *Verzeichnis der Gemälde in der Sammlung Matsvansky* (*Wien*) (W 1922); (izd.) *Neue Blätter für Gemäldekunde* (4 zv., W 1922—23); *Beethoven im zeitgenössischen Bildnis* (W 1923).

L: Muzička enciklopedija 1 (Zgb 1958, s. v.).

Frinta, Mojmír S., amer. (češ.) um. zgodovinar, uči srednjev. slikarstvo in kiparstvo in um. tehnologijo na *State Univ. of New York* v Albanyju.

B: ‚*The Use of Wax for Appliqué Relief Brocade on Wooden Statuary*' (Stud. in Conservation, 1963); ‚*An Investigation of the Punched Decoration of Mediaeval Italian and Non-Italian Panel Paintings*' (AB, 1965); *The Genius of Robert Campin* (The Hague 1966, »Stud. in Art« 1).

Frizzoni, Gustavo (1840—1919), it. um. zgodovinar, učenec Giov. → *Morellija*, r. v Bergamu, u. v Milanu.

B: *Collezione di 40 disegni scelti dalla raccolta di Giovanni Morelli...* (N-Mi-Pisa 1886); *Arte italiana del Renascimento: Saggi critici* (Mi 1891); *La Galleria Morelli* (1891); ‚*La pinacoteca Strossmayer*' (Arte, 1904); *Le gallerie dell'Accademia Carrara in Bergamo* (Berg 1907); ‚*Autoritratti di Girolamo Romanino*' (BArte, 1908); ‚*La Galleria Hage a Nivaagaard in Danimarca*' (Arte, 1910); ‚*Intorno a Lorenzo Lotto*' (Rassegna d'arte, 1916).

L: Lodovici (1942).

Frobenius, Leo (1873—1938), nem. etnolog, univ. prof. in muzejski direktor v Frankfurtu a. M., tam ust. (zdaj po njem imen.) *Forschungsinstitut f. Kulturmorphologie*. Vodil 12 strok. ekspedicij v notranjost Afrike.

B: *Die Weltanschauung der Naturvölker* (Weimar 1898); *Die Masken und Geheimbünde Afrikas* (Halle 1898, »Nova Acta: Abh. der Deutschen Ak. der Naturforscher« 74); *Paideuma: Umrisse einer Kultur- und Seelenlehre* (Mn 1921); *Das unbekannte Afrika* (Mn 1923); *Kulturgeschichte Afrikas: Prolegomena zu einer historischen Gestaltlehre* (Z 1933); *Ekade Ektab: Die Felsbilder Fezzans* (Lpz 1937).

Frodl, Walter (1908—....), avstr. um. zgodovinar in konservator. R. v Strasbourgu, prom. 1935 na Dunaju (*Die gotische Wandmalerei in Kärnten von 1380—1450*), za nacizma 1938—45 deželni konservator v Celovcu, 1948—52 v Gradcu, 1952—60 vodil inst. za avstr. um. zgod. pri *Bundesdenkmalamt* na Dunaju, odtlej prof. na tamk. *TeH*.

B: ‚*Meister Thomas von Villach*' (Car, 1940); *Die romanische Wandmalerei in Kärnten* (Klagenfurt 1942); *Die gotische Wandmalerei in Kärnten* (ib. 1944); *Thomas von Villach: Die Beweinigung Christi* (2. izd., ib.-W 1947, »Meisterwerke der österreichischen Tafelmalerei«); *Glasmalerei in Kärnten: 1150—1500* (Klagenfurt 1950 [posv. Fr. Mesesnelu]); ‚*Zur Malerei der 2. Hälfte des 13. Jahrhunderts in Oesterreich*' (D. Freyev zb., 1954 [= WJb, 1954]); *Kärntner Kunststätten* (Klagenfurt-W 1955); ‚*Zur Erforschung der Wandmalerei des Mittelalters*' (Steletov zb., 1959); (& Eva Frodl-Kraft) *Kunst in Südtirol* (Mn 1960); (& D. Talbot Rice) *Österreichische Mittelalterliche Wandmalerei* (Mn 1964, »UNESCO-Smlg. der Weltkst.« 22).

Frodl-Kraft, Eva, avstr. um. zgodovinarka (*Bundesdenkmalamt* na Dunaju), žena prejšnjega.

B (tudi s. v. *Frodl, Walter*): ‚*Das Margaretenfenster in Ardagger: Studien zur österreichischen Malerei in der 1. Hälfte des 13. Jahrhunderts*' (D. Freyev zb., 1954); *Tiroler Barockkirchen* (In 1955); *Die mittelalterlichen Glasgemälde in Wien* (Graz-W-K 1962, »Corpus vitrearum medii aevi: Österreich« 1); ‚*Le vitrail médiéval: technique et esthétique*' (CahM, 1967); ‚*Die Prophetenscheiben von Lorch*' (ÖZKD, 1969); *Die Glasmalerei: Entwicklung, Technik, Eigenart* (W-Mn 1970).

Fröhlich-Bum, Lili (*Karoline*), r. *Bum* (v Angliji *Bume*), (1885—....), avstr.-angl. (ž.) um. zgodovinarka. R. na Dunaju, tam prom. 1910; bila omožena z um. trgovcem Ottom Fröhlichom, za nacizma emigrirala v Anglijo.

B: ‚*Andrea Meldolla, genannt Schiavone*' (JSaK, 1913/14); *Parmigianino und der Manierismus* (W 1921); *Ingres: Sein Leben und sein Stil* (W 1924; angl. izd. L 1926); ‚*Some Unpublished Portraits by Parmigianino*' (BM, 1925); ‚*Studien zur Handzeichnungen der italienischen Renaissance*' (JSW, 1928); ‚*Jacopo Bassano*' (ib., 1930); ‚*Two Unknown Portraits by Jacopo Bassano*' (BM, 1932); ‚*Some Sketches by Jacopo Bassano*' (BM, 1948); ‚*Latest Literature on Parmigianino*' (GBA, 1953); ‚*Zu Gerolamo Bedoli Mazzola*' (E. Hanfstaenglov zb., 1961); ‚*Jan van Eycks Madonna von Ypern*' (Panth, 1966).

L: WWA (1962; 1964).

Frolow, Anatole (1906—....), fr. arheolog, bizantinist in numizmatik. Izd. Gabriela → *Milleta* delo *La Peinture du moyen âge en Yougoslavie, I—III* (P 1954—1957—1962).

Froment, Nicolas (u. o. 1484/85), fr. slikar, ki je delal v Italiji in Avignonu in čigar edini nedvomni deli kažeta niz. in delno tudi šp. vpliv. S: v Florenci nastali triptih z *Obujenjem Lazarja* (odprt o. 175 × 266 cm, d. 1461, Uffizi), triptih z *Gorečim grmom*, na krilih kralj *René d'Anjou* in njegova žena *Jeanne de Laval* (odprt 410 × 305 cm, 1475/76, Aix-en-Provence, katedr. St.-Sauveur). Atr.: t. i. *Retable des Perussis* (MM).

L: Cankar III/2 (1951); EWA V (1961, stp 659 — L!); R. *Guilly* (Kindler II, 1965, s. v. — L!). — Cf. G. *Ring* (1949), Ch. *Sterling* (1941).

Fromiller, Josef Ferdinand (1693—1760), avstr. slikar na Koroškem. S: olt. podobe, portreti, žanrske slike itd., predvsem pa freske, npr. v celovškem Landhaus (v t. i. Wappensaal, tam tudi znano *Ustoličenje na Gosposvetskem polju*, 1740), v graščini Ebenthal pri Celovcu (mitol. prizori), v nekd. samostanu Osoje (nem. Ossiach), v gradiču v Zgornji Beli (nem. Obervellach), itd.

L: F. *Stelè* (ELU 2, 1962, s. v.).

Frontinus, s celim imenom *Sextius Iulius Frontinus*, visok rim. drž. uradnik in prijatelj → *Plinija ml.*, bil mdr. (97) nadzornik vodovodov mesta Rima in spisal o njih razpravo *De aquae-ductibus urbis Romae*.

frontispice (fr.), *frontispicium* (lat.), pročelje nekega spomenika ali naslovna stran knj. ali pa — zdaj največkrat v tem pomenu — *posnetek ob naslovni strani knjige*.

Frueauf, Rueland, ml., avstr. slikar, dkm. 1497—1545. S: npr. *Križanje* (les, d. 1496, Klosterneuburg, Stiftsmus.), 4 table Leopoldovega olt. (*Sprehod sv. Leopolda, Čudežno najdenje pajčolana na bezgovem grmu, Lov na merjasca, Zidanje samostanske c.*, 1505, ib.), Sv. Leopold (pl [prej les], 1507, ib.), *Ana Samotretja* (les, d. 1508, Öst. Mitt.).

L: G. *Ring* (ThB XII, 1916, s. v. — L!); Floridus *Röhrig* (Kindler II, 1965, s. v. — L!). — Cf. L. von *Baldass* (1946), O. *Benesch* (Sk 1966), itd.

Fry, Roger Eliot (1866—1934), angl. lik. kritik (slikar), vpliven propagator postimpresionističnega slikarstva v Angliji, organizator, itd. R. v Londonu, 1903 z Lionelom → *Custom* ust. → *Burlington Magazine*, 1905—10 kustos MM v New Yorku, 1913 ust. t. i. → *Omega Workshops*, u. v Londonu.

B: ‚*Post-Impressionism*' (The Fortnightly Review, 1911); *Vision and Design* (L 1920; Harm 1937); *Transformations: Critical and Speculative Essays on Art* (L 1926); *Cézanne: a Study of His Development* (L 1927); ‚*Seurat's »La Parade«*' (BM, 1929); *Characteristics of French Art* (L 1932); *Art-history as an Academic Study* (C 1933); *Reflections on British Painting* (L 1934); *Henry Matisse* (P-NY 1935); *Last Lectures* (C 1939, izd. *Kenneth Clark*).

L: H. *Hannay:* Roger Fry and other Essays (L 1937); Virginia *Woolf:* Roger Fry: a Biography (L-NY 1940).

Fuchs, Eduard (1870—1940), nem. (ž.) kulturni zgodovinar in zbiratelj, avtor temeljnih del o karikaturi in erotični motiviki. Živel v Berlinu, od 1893 prijateljstvo s Slevogtom, katerega je uvedel v Daumierjevo grafiko; 1933 emigriral, u. v Parizu. Up: Max *Slevogt* (o, pl, 1903, Stuttgart, Staatsgal.).

B: *Die Karikatur der europäischen Völker vom Altertum bis zur Neuzeit* (2 knj., Bl 1901; 4. izd. 1921); *Die Karikatur der europäischen Völker vom Jahre 1848 bis zur Gegenwart* (Bl 1903); *Das erotische Element in der Karikatur* (*Der Karikatur der europäischen Völker III. Band*): *Ein Beitrag zur Geschichte der öffentlichen Sittlichkeit* (Bl 1904); *Ein vormärzliches Tanz-Idyll: Lola Montez in der Karikatur* (Bl 1905); *Die Frau in der Karikatur* (Mn 1906); *Illustrierte Sittengeschichte vom Mittelalter bis zur Gegenwart* (6 knj. [I—III & Erg.-Bd. I—III], Mn 1909—1912); (& Alfred Kind) *Die Weiberherrschaft in der Geschichte der Menschheit* (2 knj., Mn 1913; sup. 1914); *Der Weltkrieg in der Karikatur, I: Bis zum Vorabend des Weltkrieges* (Mn 1916); *Honoré Daumier: Holzschnitte, 1833—1870* (Mn 1917); *Honoré Daumier: Lithographien* (3 knj., Mn 1920—1922); *Geschichte der erotischen Kunst in Einzeldarstellungen, I—III* (Mn 1920—1928); *Die Juden in der Karikatur: Ein Beitrag zur Kulturgeschichte* (Mn 1921); *Der Maler Daumier* (NY 1927; sup.: Nachtrag, Mn 1930).

L: Sternfeld-Tiedemann (1962).

Fuchs, Ernst (1930—....), avstr. slikar in grafik. R. na Dunaju, 1946—50 štud. na tamk. ak. pri A. P. → *Güterslohu*, potoval v Izrael in ZDA, živi v Parizu in na Dunaju. Med drugim izd. t. i. *Samsonovo knj.* (*Buch Simson*, FrM: Gal. Sydow 1967) z 20 jedk. S: npr. *Mojzes pred gorečim grmom* (o & temp, les, d. [na hrbtu] 1956—57, Öst. XIX.—XX.).

L: Malerei des phantastischen Realismus: Die Wiener Schule (W-Hn-Bern 1964); Die Wiener Schule des phantastischen Realismus (Hn 1965 [rk, Kestner-Ges.] — L!); Ernst Fuchs: Das Graphische Werk (W-Mn 1967, uv Gustav René *Hocke*, kat. H. *Weis*). — Cf. M. *Brion* (Art fantastique 1961), Gerh. *Schmidt* (1956), R. de *Solier* (1961), etc.

Fuchs, Johann, nem. arh. v Mrb, tam akt. od 1763 (ko je prišel iz Šlezije), dkm. še 1797. A: atr. so mu mdr. *c. sv. Petra* na Kronski gori pri Dravogradu (o. 1750), *Marijina c.* na Sladki gori (o. 1750), *c.* na Gori Oljki nad Savinjsko dolino (1754), *Alojzijeva c.* v Mrb (1767—69) in *Marijina c.* na Vurbergu pri Ptuju (1773), po Reutherju (cf. lit., infra) tudi *stopnišče* Gradu v Mrb.

L: ŠumiL (1961); F. *Stelè* (ELU 2, 1962, s. v.); Cevc SU (1966); Alenka *Jaš:* Mariborski arhitekt Johannes Fuchs (diplomska naloga 1968); »ArS« 3 (1969). — Cf. H. *Reuther* (ZfKg, 1956 — L!).

Fučić, Branko (1920—....), hrv. um. zgodovinar in konservator. R. v Dubašnici na Krku, dipl. v Zgb, prom. 1965 v Lj.

L: ‚Majstor Ivan iz Kastva i njegova sredina' (Steletov zb., 1959); Istarske freske (Zgb 1963).

L: Ivana *Perčić* (ELU 2, 1962, s. v. — B!).

Fuga, Ferdinando (1699—1781), it. arh., r. v Florenci, u. v Neaplju, akt. v Rimu, Florenci in Palermu. A: v Rimu npr. *Pal. della Consulta* (1732—34) in prezidava *Pal. Corsini* (1732—36), zlasti pa *pročelje* staroslavne bazilike *Sta Maria Maggiore* (1740-a leta).

L: cf. G. *Delogu* (1935), G. *Matthiae* (1951), R. *Wittkower* (1958 [1965]).

Füger, Heinrich Friedrich (1751—1818), avstr. slikar, od 1774 (s presledkom 1776—83 v Italiji) na Dunaju, tam postal direktor ak. in ces. gal. slik, tam tudi u. (66). S: npr. *Umirajoči Germánik* (1789, Öst. XIX.—XX.), *Antíoh in Stratónika* (o. 1790, Stuttgart), portreti, posebno portretne miniature. Ilustr. Klopstockov ep *Der Messias.*

L: H. *Tietze* (ThB XII, 1916, s. v. — L!); H. W. *Grohn* (Kindler II, 1965, s. v. — L!). — Cf. A. *Stix* (1925).

Fuggerji, mogočni veletrgovci in bankirji v → *Augsburgu*, ki so bili v XVI. st. pomembni tudi kot um. naročniki in zbiralci.

L: cf. N. *Lieb* (1952—1958).

Führich, Joseph (von), (1800—1876), avstr. slikar, gl. predstavnik 2. rodu → *nazarencev.* R. na Češkem, od 1841 dalje prof. na ak. na Dunaju, tam u. S (cf. s. v. *Križev pot*): npr. *Čudežni ribolov* (d. 1848, Schweinfurt, Schloß Obbach, z. Dr. Georg Schäfer).

L: »PKG« 11 (1966 — B!; L!).

FULDA (*Hessen*, ZRN), slavna benediktinska opatija, ki jo je 744 ust. sv. Bonifacij; tehtno kult. središče od karolinške do romanske dobe (822—42 opat → *Hrabanus Maurus*, IR, zlatarski izdelki, itd.). Ohranjeni sta *Petrova c.* na 400 m vis. bazaltni Petrovi gori (Petersberg), sez. 779—802, in v tlorisu okrogla *Mihaelova c.* (*St. Michael*, sez. 820—22). Novo baročno *stolnico* je 1704—12 sez. Johann Dientzenhofer.

L: EWA III (1960, t. 48), VI (1962, stp 265 — L!); Anton *Schmitt:* Führer durch Fulda und Umgebung (5. izd., Fulda 1962); Reclam N IV (1967); »UF« 13 (1968); »PKG« 5 (1969, tloris p. 181); »US« 6 (1970, f p. 84). — Cf. J. *Beckwith* (NY 1964), D. *Großmann* (1962).

~ **Hessische Landesbibliothek** hrani med IR → *Historia Welforum Weingartensis* (Ms. D. 11).

Furini, Francesco (1600/04—1646), it. florent. slikar, od 1633 dalje katol. duhovnik. S: predvsem z mehkim → *sfumato* zaznamovani čutni akti, npr. *Hilas in nimfe* (o. 1630, Pitti), *Magdalena spokornica* (o. 1630, Ksthist. Mus.).

L: Elena *Toesca:* Francesco Furini (R 1950); A. *Forlani* (Kindler II, 1965, s. v. — L!).

Furtwängler, (Johann) Adolf (Michael), (1853—1907) nem. klas. arheolog, univ. prof. in mu-

zealec v Münchnu; r. v Freiburgu, u. v Atenah (54). Vodil izkopavanja (Olimpija, Egina, Orhomenos). Oče znanega dirigenta Wilhelma F.

B: *Plinius und seine Quellen über die bildenden Künste*+ (Lpz 1877); *Meisterwerke der griechischen Plastik: Kunstgeschichtliche Untersuchungen* (2 knj., Lpz-Bl 1893; angl. prev. [izd. Eugenie Sellers] *Masterpieces of Greek Sculpture*, NY 1895); *Intermezzi: Kunstgeschichtliche Studien* (Lpz 1896); *Die antiken Gemmen: Geschichte der Steinschneidekunst im klassischen Altertum, I—III* (Lpz-Bl 1900); *Beschreibung der Glyptothek König Ludwig I zu München* (Mn 1900); (& K. Reichhold) *Griechische Wasenmalerei, Serie I—III* (6 knj., Mn 1904—1932); *Aegina: Das Heiligtum der Aphaia* (2 knj., Mn 1906); pon. izb.: *Kleine Schriften* (2 knj., Mn 1912—1913); pisma: *Briefe aus dem Bonner Privatdozentenjahr 1879/80 und der Zeit seiner Tätigkeit an den Berliner Museen 1880—1894* (Stu 1965, izd. Adolf Greifenhagen).

L: J. E. *Church*, Adolf Furtwängler: Artist, Archaeologist, Professor (Nevada State Univ.: Univ. of Nevada Stud., 1908). — Cf. A. *Michaelis* (1906).

Fusconi, Giovanni, arhitekt, napravil načrt za šentpetrsko c. v Lj, ki jo je potem zidal G. Maček (1730—33).

L: V. *Steska*, Maček Gregor (SBL II, 5. zv., 1933); *id.* (ZUZ, 1923, p. 6).

Füßli (*Fuseli*), **Johann Heinrich** (*Henry*), (1741—1825), angl. (švic.) slikar in pesnik, »znova odkrit« v XX. st. R. v Zürichu, akt. v Italiji in od 1779 dalje v Londonu, tam 1790 član in 1804 direktor *Royal Ac.* S: vrste fantastičnih podob (delno ohranjenih samó v graf. posnetkih) z motivi iz Biblije, Homerja, Danteja, Shakespeara, Miltona, mdr. npr. *Môra* (1781, Frankfurt/M, Goethemus.). Up: J. T. Sergel (*žg. glina*, o. 1776, Stockholm).

B: *Remarks on the Writings and Conduct of J. J. Rousseau* (Z 1962, izd. E. C. Mason).

L: W. *Weisbach* (ThB XII, 1916, p. 566 ss); F. *Federmann:* Johann Heinrich Füßli (Z-Lpz 1927); U. *Ditchburn-Bosch:* Johann Heinrich Füßlis Kunstlehre und ihre Auswirkung auf seine Shakespeare-Interpretation (Z 1960, dis.); Richard *James* (EWA V, 1961, stp 747); A. *Bownes* (Kindler II, 1965, s. v.). — Cf. F. Antal (1956), P. *Ganz* (1947 [1949]), H. *Hawley* (1964), E. *Hoffmann* (1942), G. *Schiff* (1959 1963; *1965).

futurizem (it. *il futurismo*), kratkotrajna smer it. lit. in lik. umetn. pred 1. svet. vojno, v lik. umetn. tako rekoč dinamiziran → *kubizem.* It. pesniku Filippu Tommasu Marinettiju, ki je bil 20. II. 1909 v pariškem časniku *Le Figaro* objavil manifest futuristične poezije, so se pridružili v Milanu → *Carrà*, → *Boccioni* in → *Russolo* in 11. II. 1910 objavili *Manifest futurističnih slikarjev* (*Manifesto dei pittori futuristi*, podpisnika sta mu bila tudi G. *Balla* in → *Severini*), ki mu je 11. IV. 1910 sledil manifest *La pittura futurista.* V svoji umetn., ki naj bi pomenila popoln prelom s preteklostjo in vsestransko izražala prihodnost (od tod ime), so futuristi v nekakšnem tekmovanju z mlado kinematografijo skušali predstavljati razgibanost v časovnem zaporedju, tj. kakor v filmski sekvénci. Ob zač. 1. svet. vojne se je skupina razšla, pozn. pa je Marinetti pod fašizmom ime futurizem precéj diskreditiral.

L: E. *Falqui:* Il futurismo, Il novecentismo (T 1953); Dict peint mod (1954); Maria *Drudi Gambillo* & Teresa *Fiori* (izd.): Archivi del futurismo, I—II (R 1958—1962); E. *Falqui:* Bibliografia e iconografia del futurismo (F 1959); ReadP (1959 [1969]); Enrico *Crispolti*, (Cubism and) Futurism (EWA IV, 1961 — L!); J. C. *Taylor:* Futurism (NY 1961 [rk, MMA]); C. *Bruni* & M. *Drudi Gambillo* (izd.): After Boccioni: Futurist Paintings and Documents from 1915 to 1919 (R 1961); D. *Tschižewskij:* Anfänge des russischen Futurismus (Wsb 1963, »Heidelberger Slawische Texte«); Christa *Baumgarth*, Die Anfänge der futuristischen Malerei (MittF, XI, 1964); *ead.:* Geschichte des Futurismus (Reinbek bei Hmb 1966, »RDE« 248/49); Marianne W. *Martin:* Futurist Art and Theory (1909—1915) (Ox 1968); *ead.*, Futurism, Unanimism and Apollinaire (Coll Art J, XXVIII/3, Spring 1969). — Cf. H. H. *Arnason* (1968 ali 1969), R. *Carrieri* (1961), C. *Giedion-Welcker* (1950), G. H. *Hamilton* (1967), G. *Marchiori* (1960).

Fyt, Jan (1611—1661), flam. slikar, r. in u. (50) v Antwerpnu. S: o. 300 ohranjenih del, predvsem tihožitja, zlasti lovska tihožitja.

L: K. *Zoege von Manteuffel* (ThB XII, 1916, s. v.); H. *Gerson* (Kindler II, 1965, s. v. — L!). — Cf. G. *Glück* (I 1933), E. *Greindl* (1956), R. *Genaille* (1958).

G

Gabaa (*Gibea*), v Bibliji omenjano mesto v Palestini blizu Jeruzalema. Cf. s. v. *Pregreha v Gabai* (lat. *Libido virorum Gábaa*).

Gabelentz, Hans von der (1872—....), nem. um. zgodovinar.

B: *Zur Geschichte der oberdeutschen Miniaturmalerei im XVI. Jahrhundert* (Str 1899, »SdK« 15); *Mittelalterliche Kunst im italienischen Mittelalter: Ihre Beziehungen zur Kultur und Glaubenslehre* (Str 1907, »ZKA« 55); (izd.) *Die Biblia pauperum und Apokalypse der Großherzogl. Bibliothek zu Weimar* (Str 1912); *Zeichnungen alter Meister im Kupferstich-Kabinett des Großherzoglichen Museums zu Weimar, I—II* (FrM 1912—1913 [60 tabel]); *Fra Bartolommeo und die Florentiner Renaissance, I—II* (Lpz 1922).

Gabelkreuz (nem.) → *viličasti križ*

gáber (lat. *carpinus betulus*, angl. *the white beech*, hrv. *grab*, it. *il carpine*, nem. *die Weißbuche* ali *Hagebuche* ali *Hainbuche* ali *der Hornbaum*), gostovejnato drevo: gost bel les (gabrovina), uporabljan za orodja, itd. Cf. s. v. *gábrovec*. — *Gabri* kot slikarski motiv: e. g. →*Jakopič* (npr. sliki iz 1904 in 1916).

Gaber, Ante (1883—1954), slov. novinar, um. zbiralec in pisec o lik. umetn., pos. o slov. impresionistih (prijatelj Sternena in F. Steleta); med 2. svet. vojno se udinjal okupatorju. Pisal v *DS*, *SN*, *J*, *ZUZ*, itd.

L: SBL (2. zv., 1926, s. v.); F. *Stelè* (ELU 2, 1962, s. v.). — Cf. F. *Mesesnel* (1953, p. 426, 427, 430).

Gabo, Naum, s pr. im. *Naum Pevsner* (1890—....), rus.-amer. (ž.) kipar, brat Ant. →*Pevsnerja*. R. v Briansku, štud. v Münchnu (poslušal predavanja →*Wölfflina*, spoznal →*Kandinskega*), med 1. svet. vojno v Københavnnavnu in nato v Oslu, 1917—22 v SZ, 1922—32 v Berlinu, 1932—35 v Parizu, 1935—46 v Londonu, od 1946 dalje v ZDA (Conn.). Z bratom 1920 objavil t. i. *Realistični manifest* (→*konstruktivizem*) in sodel. pri opremi Diagileva baleta *La Chatte* (1927). Njegova gibljiva plastika anticipira delo →*Moholy-Nagya* in →*Calderja*. P: konstrukcije iz stekla, aluminija, jekla, nikla, celuloida in pleksiglasa, mdr. znamenita **Konstrukcija v prostoru* ob trgovski hiši *De Bijenkorf* v Rotterdamu (1954—57).

L: Giedion-Welcker (1960); SeuphorS (1961); Henry R. *Hope* (EWA V, 1961, s. v. — L!); ReadS (1964); »US« 12 (1970).

Gabrijel (srb. *Gavrilo*) ima med →*nadangeli* vlogo sla, glasnika (lat. *Gabriel nuntius*): Zahariji oznani rojstvo Janeza Krst. in Mariji Jezusovo rojstvo. Up: v prizoru →*Oznanjenja*, skupaj s še 3 arhangeli, tj. Mihaelom, Rafaelom in Urielom, ali samó z →*Mihaelom*, s katerim sta v biz. umetn. stražarja cerkv. vrat (v tem primeru predstavljena kot vojščaka).

L: Réau II/1 (1956, p. 52); SSS (1966). — Cf. K. *Künstle* (1926), W. *Molsdorf* (1920 [1926]).

gábrovec ali *črni gaber* (lat. *ostrya carpinifolia*, it. *la carpinella*, nem. *die Hopfenbuche*).

Gabrovec, Stane (1920—....), slov. arheolog, višji znanstv. sodel. Nar. muz. v Lj, dopisni član Nem. arheol. društva, 1969 izvoljen za izr. prof. za kovinska obd. prazgodovine na lj. univ.

gad (lat. *vipera*, angl. *the viper*, fr. *la vipère*, nem. *die Viper*). Up: cf. s. v. *Pavel in gad*.

Gaddi, Agnolo (u. 1396), florent. slikar, učenec in naslednik svojega očeta (cf. infra, *Taddeo*), čigar delavnico je razširil v pravo podjetje; zadnji neposredni nadaljevalec Giottovega izročila; pri njem se učil →*Cennini*. S: triptihi, StS-e v Florenci v c. Sta Croce (*Prizori iz križeve legende* v Capp. Maggiore, *Prizori iz legend sv. Nikolaja, Janeza Krst., Antona puščavnika in Janeza Ev.* v Capp. Castellani) in v stolnici v Pratu (*Prizori iz legend sv. Jakoba in sv. Margarete* v Capp. Manassei, *Legenda o sv. pasu* v Capp. del Sacro Cingolo, 1392/96).

L: O. *Sirén* (ThB XIII, 1920, s. v.); van Marle III (1924); Berenson Ox (1932); Gertrude *Coor* (EWA V, 1961, s. v. — L!); Luisa *Marcucci* (Kindler II, 1965, s. v.). — Cf. B. *Berenson* (Florentine I, 1963), G. *Francastel* (1956), R. *Salvini* (1936), P. *Toesca* (1951).

Gaddi, Taddeo (u. najpozneje 1366), florent. slikar, Giottov najuglednejši učenec, ki je vzornikovo ustvarjalno moč nadomeščal z mikavnim, nadrobnosti bogatim pripovedovanjem; oče prejšnjega. S: *prenosna triptiha* v Berlinu (d. 1334, Dahlem) in Rimu (d. 1336, Mus. di Castel St' Angelo), *Marija z otrokom in 4 svetniki* (o. 1345/50, MM), *poliptih* v Pistoii v c. S. Giovanni Fuorcivitas (d. 1353), *Marija z otrokom na prestolu* iz c. v Poggibonsiju (d. 1355, Uffizi), StS-e v Florenci v c. Sta Croce (*Prizori iz Marijinega življenja*, 1332—38, Capp. Baroncelli; *Lignum vitae* itd., o. 1350 [?], nekd. refektorij, zdaj Mus. dell'Opera).

L: van Marle III (1924); Berenson Ox (1932); Borsook (1960); Gertrude *Coor* (EWA V, 1961, s. v. — L!); Luisa *Marcucci* (Kindler II, 1965, s. v. — L!). — Cf. B. *Berenson* (Florentine I, 1963), G. *Francastel* (1956, P. *Toesca* (1951).

Gaétan (fr.) →*Kajetan*

Gai, Antonio (1686—1769), it. kipar, r. in u. (83) v Benetkah. P: npr. **bron. ograja Loggette del Campanile* na Markovem trgu v Benetkah (bron, viš. 175 cm, šir. 335 cm, d. 1734, sodel. sinova Domenico in Giovanni Maria, livar Innocente Romano): sredi kril stoječi personifikaciji *Felicità* in *Repubblica*, zgoraj sedeči poosebitvi *Vigilanza* in *Libertà* z levoma ob straneh.

L: cf. G. *Delogu* (1956, p. 306—07 — L!).

Gaillard, Georges (1900—1967), fr. um. zgodovinar (medievalist), prof. na pariški Sorboni.

B: *Les fresques de Saint-Savin* (P 1944); ‚*Études sur la peinture murale romane*' (Rev. Historique, 1953); ‚*Le Porche de la Gloire à Saint-Jacques de Compostelle et ses origines espagnoles*' (CahM, 1958); ‚*Le chapiteau de Job aux Musées de Toulouse et de Pampelune*' (RArts, 1960); ‚*Sculptures espagnoles de la seconde moitié du 12e siècle*' (20. kongr. I, 1963); (& alii) *Rouergue roman* (zal. Zodiaque 1963, »La nuit des temps« 17).

L: R. *Crozet* (Le Moyen Age, 1967, p. 607—13, nekr.).

Gainsborough, Thomas (1727—1788), angl. slikar, portretist in krajinar, eden izmed v. mojstrov rokokoja, po Hogarthu in Reynoldsu tretji znameniti predstavnik angl. slikarstva XVIII. st. R. v Sudburyju (Suffolk), v nasprotju z Reynoldsom nikdar potoval iz Anglije, u. (61) v Londonu. S (modeli velikokrat pred krajinskim ozadjem): npr. *Gainsboroughov gozd* (1748, Nat. Gall.), *Robert Andrews in njegova žena* (o. 1749, ib.), *Heneage Lloyd in njegova sestra* (o. 1750, Fitzwilliam), *Avtp.* (1754, Houghton [Norfolk], z. Marchioness of Cholmondeley), *Slikarjevi hčerki z mačko* (o. 1759, nedk., Nat. Gall.), *Mary, grofica Howe* (o. 1765, Kenwood), posebno znani »*Modri deček*« (o. 1770, San Marino), *Komponist Karl Friedrich Abel* (o. 1777, ib.), *Igralka Sarah Siddons* (1784, Nat. Gall.), **William Hallett s soprogo — jutranji sprehod* (1785, ib.).

L: G. *Pauli* (ThB XIII, 1920, s. v. — L!); Ellis K. *Waterhouse* (EWA V, 1961, s. v. — L!); L. *Gowing* (Kindler II, 1965, s. v.); Giuseppe *Gatt:* Gainsborough (F 1968, »I diamanti dell'arte«; slov. prev. [Maks Veselko] Lj 1969 [izšlo 1970], »Biseri umetnosti«); »US« 10 (1969, repr. p. 189). — Cf. M. *Davies* (The British School 1946), E. K. *Waterhouse* (1958).

Gal (lat. *Gallus*), irski misijonar, kršč. svetnik (16. X.), ust. po njem imenovani samostan Sankt Gallen, v katerem je u. o. 645. Atribut: medved (kateremu naj bi bil — kot Hieronim levu — izdrl trn iz šape). Up: npr. Tuotilo (slonokoščeni *relief*, o. 900, Sankt Galllen).

L: Réau III/2 (1958, p. 555—56 — L!).

***Galačàn in njegova žena,** znana rim. marm. kopija po bron. orig. iz Pêrgama (viš. 211 cm, orig. III. st. pred, Rim, Mus. delle Terme: z. Ludovisi): Galačan ubija sebe in svojo ženo (it. *Galata, che si uccide insieme con la moglie*).

L: »PKG« 1 (1967, t. 129 — L!); »US« 3 (1969, repr. p. 234).

Galaksija → *Nastanek Mlečne ceste*

Galaktotrofusa, biz. ikonogr. tip doječe → *Marije* (lat. *Maria lactans*, fr. *La Vierge nourrice* ali *La Vierge au lait*, it. *Madonna del Latte*).

L: P. *Eich:* Dia Maria lactans (dis. 1953 [FrM]); Réau II/2 (1957, p. 96—97 & 127 — L!). — Cf. K. *Künstle* (1928, p. 633), F. *Stelè* (Slov. Marije 1940).

Galassi, Giuseppe (1890—....), it. um. zgodovinar.

B: *Roma o Bisanzio* (2 knj., R 1930— 1953); *La scultura fiorentina del Quattrocento* (Mi 1949, »Valori plastici«).

Galatéja, lepa nereída, v katero je bil zaljubljen → *Polifem* (cf. s. v. *Ákis in Galatéja*). Up: npr. Jacopo de' Barbari (Dresden), Rafael (**freska*, 1511, Rim, Villa Farnesina).

L: Hunger (1955, p. 297—98). — Cf. B. *Berenson* (Ph 1953, repr. 315).

Galerie des Glaces → *Versailles*

Galerie François Ier → *Fontainebleau*

Gall, Ernst (1888—1958), nem. um. zgodovinar in muzealec, poznavalec srednjev. stavbarstva in zaslužen urednik. R. v Gdansku, prom. v Berlinu pri Ad. Goldschmidtu, u. v Münchnu. Ur. *Jb. f. Kw.*, *ZfKg* in od 1951 *RDK*, oskrbel novo izd. Dehiovega *Handbuch der deutschen Kunstdenkmäler* (4 knj., Mn-Bl 1935—1943; 2. izd. od 1950 dalje).

B: *Niederrheinische und normännische Architektur im Zeitalter der Frühgotik, I: Die niederrheinischen Apsidengliederungen nach normännischem Vorbilde* (Bl 1915, dis.); ‚*Die Marienkirche in Utrecht und Klosterneuburg*' (Jb. f. Kw., 1923); ‚*St. Georg in Limburg an der Lahn und die nordfranzösische Frühgotik*' (Ad. Goldschmidtov zb., 1923); *Die gotische Baukunst in Frankreich und Deutschland, I: Die Vorstufen in Nordfrankreich von der Mitte des elften bis gegen Ende des zwölften Jahrhunderts* (Lpz 1925, »Handbücher der Kg.«; 2., razš. izd. Brsch 1955); *Die Marienkirche in Danzig* (Burg b. M. 1926, »Deutsche Bauten« 6); *Karolingische und ottonische Kirchen* (ib. 1930, ista z. 17); ‚*St. Philibert in Tournus*' (ZfKg, 1952); *Danzig und das Land an der Weichsel* (Mn-Bl 1953); ‚*Zur Frage der Westwerke*' (Jb. des Römisch-Germanischen Zentralmuseums, Mainz, 1953); *Rothenburg ob der Tauber* (Mn-Bl 1955); *Dome und Klosterkirchen am Rhein* (Mn 1956); ‚*Der künstlerische Charakter der Kathedrale von Reims*' (H. Kauffmannov zb., 1956).

L: AB (1961, p. 256 — B!); Margarete *Kühn* (NDB 6, 1964, s. v.); Gedenkschrift Ernst Gall (Mn-Bl 1965 — B!).

Gallait, Louis (1810—1887), belg. slikar zg. podob in portretov, velja za utemeljitelja belg. zg. slikarstva, r. v Tournaiju, u. (77) v Schaerbeeku. S: npr. *Abdikacija ces. Karla V.* (1841).

L: Fierens Dict (1950, s. v. — L!).

Gallen-Kallela, Akseli, do 1905 *Axel Gallén* (1865—1931), fin. slikar, r. v Björneborgu, u. (65) v Stockholmu.

L: Leif *Østby* (Kindler II, 1965, s. v. — L!).

Galleria degli Uffizi → *Florenca* (→ *muzeji*).

GALLIANO v sev. Italiji (dežela *Lombardia*) jugovzh. od Coma. V c. *S. Vincenzo* so pomembne, čeprav samó fragmentarno ohranjene *StS-e* iz o. 1007 (po napisu je bila c. posv. 1007), tj. iz obd. → *otonske umetnosti*.

L: EWA VIII (1963, stp 548 — L!); »PKG« 5 (1969, t. 59); »US« 6 (1970, p. 238); »MdC« 204

(t. II—III). — Cf. O. *Demus* (1968 — L!), A. *Grabar* (G: Sk 1958, p. 39—43).

Galli-Bibiena, Carlo (1725—1787), it. gledališki arhitekt in scenograf, sin Giuseppa (infra), r. na Dunaju, u. v Florenci. Mdr. napravil načrta za *Opero* v Bayreuthu in *gledališče v Zimskem dvorcu* v Sankt Petersburgu [Leningradu], vse že v znamenju rokokoja.

Galli-Bibiena, Ferdinando (1657—1743), it. arhitekt in scenograf, najpomembnejši član za razvoj → *scenografije* pomembne družine, kot scenograf akt. v Parmi, Barceloni in na Dunaju, r. in u. v Bologni.

Galli-Bibiena, Giuseppe (1696—1757), it. gledališki arhitekt in scenograf, sin Ferdinanda (supra), r. v Parmi, u. v Berlinu.

L (za vse tri člane): Slavko *Batušić*, Bibiena (ELU 1, 1959 [1960]). — Cf. A. H. *Mayor* (1945), C. *Ricci* (1915), H. *Tintelnot* (1939), P. *Zucker* (1925).

Gamba, Carlo (1870—1963), it. um. zgodovinar. Mdr. tudi prispevki o it. renesančnih slikarjih v *ThB* in *EI*.

B: ‚*Nuovi autoritratti agli Uffizi*' (BArte, 1908); ‚*Di alcuni ritratti del Puligo*' (RArte, 1909); ‚*Alcuni ritratti di Cecchino Salviati*' (Rasegna d'Arte, 1909); ‚*Un ritratto di Cosimo I del Pontormo*' (RArte, 1910); ‚*Nuove attribuzioni di ritratti*' (BArte, 1924); ‚*Raffaello e i suoi veri maestri*' (Bertauxov zb., 1924); ‚*Pedro Berruguete*' (Dd, 1926/27); ‚*Un ritratto poco noto di Michelangelo*' (RArte, 1929); *Raphaël* (P 1932); ‚*Filippino Lippi e l'amico di Sandro*' (Supinov zb., 1933); *Botticelli* (Mi 1936, »Valori plastici«; fr. izd. P 1937, »Mus. de la Pléiade«); *Giovanni Bellini* (Mi 1937, »Valori plastici«); ‚*Savoldo*' (Emp, 1939); *Pittura umbra* (No 1949); ‚*Il mio Giorgione*' (Fioccov zb., 1954 [= Arte Ven]).

L: Lodovici (1942).

Gamber, Ortwin, avstr. um. zgodovinar, kustos z. orožja (*Waffensmlg.*) dunajskega Umzg. muz.

B: ‚*Stilgeschichte des Plattenharnisches von den Anfängen bis um 1440*' (JSW, 1953); ‚*Stilgeschichte des Plattenharnisches von 1440 bis 1510*' (ib., 1955); (& B. Thomas) ‚*L'arte milanese dell'armatura*' (Storia di Milano, XI, Mi 1958).

Gamulin, Grgo (1910—....), hrv. um. zgodovinar, lik. kritik in književnik. R. v Jelsi na Hvaru, v Zgb dipl. 1935 in prom. po 2. svet. vojni (1941—45 zaprt v ustaških taboriščih), na tamk. univ. od 1947 dalje predavatelj, nato docent in od 1957 dalje ord.

B: *Juraj Plančić* (Zgb 1953); *Marin Tartaglia* (ib. 1955); ‚*Un dipinto ignoto di Jacopo Tintoretto*' (Arte Ven, 1956); *Oton Postružnik* (Zgb 1959); ‚*Jedno »Obrezanje Isusovo« od Francesca Bissola*' (Steletov zb., 1959); *Ignjat Job: Život i djelo* (Zgb 1961); *Stari majstori u Jugoslaviji, I—II* (Zgb 1961—1964); *Slavko Šohaj* (ib. 1962); ‚*Tre quadri di Palma il Vecchio*' (M. Salmijev zb., III, 1963); ‚*Qualche aggiunta alla pittura lombarda*' (P. D'Anconov zb., 1963).

L: Ko je ko (1957); Franjo *Buntak* (ELU 2, 1962, s. v. — B!); SPJ (1966).

Gangl, Alojzij (1858—1935), slov. kipar. R. v Metliki, štud. v Gradcu in na ak. na Dunaju, dkč. specialko pri Zumbuschu, 1894—1905 učil na umetnoobrtni šoli v Lj, zaradi bolezni upokojen, pozn. živel v Splitu, Metliki, na Dunaju in naposled v Pragi, tam u. P: *Vodnikov spom.* v Lj (post. 1889), *okras pročelja* zdajšnje Opere v Lj (1890—92), *France Prešeren* (marm. doprsje, 1895, Lj, Nar. muz.) in *Valvasorjev spom.* v Lj (post. 1903).

L: Fr. *Mesesnel* (SBL I, 2. zv., 1926); IS (18. VII. 1927); K. *Dobida* (Kron, 1936, p. 193—94); ŠijanecS (1961); ELU 2. — Cf. K. *Rozman* (1965, p. 196—97).

Ganiméd(es), grš. mit. oseba, »najlepši med smrtniki«, mladenič, v katerega se je bil Zeus zaljubil ter ga v orla spremenjen odnesel na Olimp, da je tam služil za točaja. Up: največkrat → *Ugrabljenje Ganiméda*, sicer pa e. g. A. R. Mengs (»ponaredba« *Jupiter in Ganiméd*, 1758/59, Rim, Gall. Corsini), Thorvaldsen (*Ganiméd krmi orla*, marmor, 1816, København, Thorvaldsen Mus.).

L: Grimal (1951, p. 163—64); Hunger (1955, p. 118); »MdC« 221 (t. III). — Cf. H. *Sichtermann* (1953).

Gantner, Joseph (1896—....), švic. um. zgodovinar, ord. na univ. v Baslu. Izd. z. *Neues Bauen in der Welt* (W: zal. Schroll 1930).

B: *Grundformen der europäischen Stadt* (W 1928); *Revision der Kunstgeschichte: Prolegomena zu einer Kunstgeschichte aus dem Geiste der Gegenwart, Mit einem Anhang: Semper und Le Corbusier* (W 1932); *Kunstgeschichte der Schweiz von den Anfängen bis zum Beginn des 20. Jahrhunderts, I—III* (Frauenfeld-Lpz 1936—1947—1956 [III. knj. Adolf Reinle]); *Romanische Plastik: Inhalt und Form in der Kunst des 11. und 12. Jahrhunderts* (W 1941; 3. izd. 1947); *Konrad Witz* (W 1942, »Smlg. Schroll«); ‚*Jacob Burckhardts Urteil über Rembrandt und seine Konzeption des Klassischen*' (Wölfflinov zb., 1944); *Schönheit und Grenzen der klassischen Form: Burckhardt-Croce-Wölfflin* (W 1949); ‚*Enrico Wölfflin: 1864—1945*' (CrArte, 1950/51); *Rodin und Michelangelo* (W 1953); (& M. Pobé) *Romanesque Art in France* (L 1956; n. izd. — prim. 1962); *Schicksale des Menschenbildes* (Bern 1958); ‚*Erinnerungen aus Heinrich Wölfflin und Benedetto Croce*' (Jb. ÄKw 1955—57, 1958); ‚*Rembrandts »Falkenier« in Göteborg — ein letztes Echo aus dem »Abendmahl« des Leonardo*' (K. M. Swobodov zb., 1959); (& M. Pobé & fotograf J. Roubier) *Gallia romanica* (2., rev. izd., W 1962; jugosl. izd. Bgd 1964); ‚*Rembrandt und das Abendmahl des Leonardo*' (Gerkejev zb., 1962); *Rembrandt und die Verwandlung klassischer Formen* (Bern-Mn 1964).

Ganz, Paul (1872—1954), švic. um. zgodovinar, ord. na univ. v Baslu.

B: *Geschichte der heraldischen Kunst in der Schweiz im XII. und XIII. Jahrhundert* (Frauenfeld 1899); *Handzeichnungen schweizerischer Meister des XV.—XVIII. Jahrhunderts* (Ba 1904—1908, sodel. D. Burckhardt & H. A. Schmid); (izd.) *Zwei Schreibbüchlein des Niklaus Manuel Deutsch von Bern* (Bl 1909); *Hans Holbein d. J.: Des Meisters Gemälde in 252 Abbildungen* (Stu-Lpz 1912, »KK« 20); *Malerei der Frührenaissance in der Schweiz* (Z 1924); *Meisterwerke der öffentlichen Kunstsammlung in Basel* (Mn 1924, »*Meisterwerke der bedeutendsten Galerien Europas*« 10); ‚*Henry VIII and His Court-Painter Hans Holbein*' (BM, 1933); ‚*Heinrich Füßlis künstlerische Entwicklung*' (Festgabe für Max Huber zum 60. Geburtstag, Z 1934; ‚*The Castle Howard Portrait of Henry VIII*' (BM, 1934); ‚*Les portraits d'Érasme de Rotterdam*' (RAam, 1935); *Die Handzeichnungen Hans Holbein d. J.: Kritischer Katalog* (Bl 1937); *Les dessins de Hans Holbein le jeune* (9 knj., G 1939); *The Paintings of Hans Holbein: First Complete Edition* (L: Ph 1950).

Ganz, Paul Leonhard (1910—....), švic. um. zgodovinar, direktor *Kstsmlg. der Stadt Thun.*

B: *Das Münster zu Basel* (s. a.); *Das Wesen der französischen Kunst im späten Mittelalter (1350—1500): Ein Versuch* (FrM 1938); (& Th. Seeger) *Das Chorgestühl in der Schweiz* (Frauenfeld 1946); *Meister Konrad Witz von Rottweil* (Bern-Olten 1947); *Die Basler Glasmaler der Spätrenaissance und der Barockzeit* (Ba-Stu 1966).

Garas, Klara (1919—....), madž. um. zgodovinarka in muzealka, kustos za baročno slikarstvo in zdaj direktor budimpeštanskega *Szépmüvészeti Múzeum.*

B: ‚*The so-called Piombo Portrait in the Museum of Fine Arts*' (AHA, 1954); ‚*Some Problems of Early Dutch and Flemish Painting*' (ib.); *Franz Anton Maulbertsch: 1724—1796* (W 1960); ‚*Carlo Carlone und die Deckenmalerei in Wien am Anfang des 18. Jahrhunderts*' (AHA, 1962); ‚*Allegorie und Geschichte in der venezianischen Malerei des 18. Jahrhunderts*' (ib., 1965 — cf. 21. kongr. III, 1967); ‚*Carlo Carlones Linzer Deckengemälde*' (ANK, 1965); (& A. Barigozzi Brini) *Carlo Innocenzo Carloni* (Mi 1967); ‚*The Ludovisi collection of pictures in* 1633' (BM, 1967); ‚*Die Entstehung der Galerie des Erzherzogs Leopold Wilhelm*' (JSW, 1967).

Garber, Josef (1883—1933), avstr. um. zgodovinar, prom. 1912 na Dunaju pri M. Dvořáku, deželni konservator za Tirolsko.

B: *Die karolingische St. Benediktskirche in Mals* (In 1915); *Wirkungen der frühchristlichen Gemäldezyklen der alten Peters- und Paul-Basiliken in Rom* (Bl-W 1918, »Wiener kstgeschichtliche Forsch.«); *Das goldene Dachl* (W 1922); *Die romanischen Wandgemälde Tirols* (W 1928).

L: VS X (1966, p. 32).

Gardner, Arthur, angl. um. zgodovinar, poznavalec srednjev. kiparstva.

B: (& Edward Schroder Prior) *An account of medieval figure-sculpture in England: with 855 photographs...* (3 knj., C: UP 1912); *Medieval Sculpture in France* (ib. 1931); *A Handbook of English medieval sculpture* (ib. 1935; n., rev. & razš. izd. English Medieval Sculpture, ib. 1951); *An introduction to French church architecture* (NY 1938).

Gardner, Helen (u. 1946), amer. um. zgodovinarka, napisala zelo razširjen pregled obče zgod. umetn.

B: *Art Through the Ages* (NY 1926; 4. izd. [Sumner McK. Crosby] NY 1959; tudi jugosl. izd.).

Gardner, Isabella Stewart (1840—1924), amer. um. zbirateljica. Njena z., ki ji jo je pomagal ustvariti → *Berenson*, je ohranjena kot *Isabella Stewart Gardner Mus.* v → *Bostonu* (Mass.). — Up: J. S. Sargent (1888).

L: Morris *Carter:* Isabella Stewart Gardner and Fenway Court (2. izd., Bo 1940). — Cf. A. B. *Saarinen* (1958).

Gargallo, Pablo (1881—1934), šp. kipar, eden izmed pionirjev kovinske plastike XX. st., v katero je uvedel tudi Picassa. P: npr. *Doprsje Pabla Picassa* (1913, kamen), *Pikador* (železo, 1928, MMA), *Prerok* (bron, 1933, MAM).

L: Edouard-Joseph II (1931, s. v.); SeuphorS (1961); ReadS (1964). — Cf. P. *Courthion* (1937), B. S. *Myers* (II 1969, s. v.), E. *Trier* (1955).

Garger, Ernst von (1892—1948), avstr. um. zgodovinar, prom. 1920 na Dunaju.

B: *Die Reliefs an den Fürstentoren des Stefansdomes* (W 1926); (& R. Ernst) *Die früh- und hochgotische Plastik des Stefansdomes* (Mn 1927); ‚*Spätantike Renaissance*' (JSW, 1934); ‚*Untersuchungen zur römischen Bildkomposition*' (ib., 1935).

L: ÖBL I (1957).

la **gargouille** (fr.), »rilec« (nem. *der Wasserspeier*), za obd. → *gotike* karakterističen odtočni žleb, v podobi bolj ali manj fantastičnih živalskih ali človeških bitij oblikovan »rilec«, po katerem se odteka strešna voda.

L: Lester Burbank *Bridaham:* Gargoyles, Chimeres and the Grotesque in French Gothic Sculpture (NY 1969). — Cf. J. *Flis* (1885, p. 103, t. XVII — 7A).

Garnier, (Jean-Louis-) Charles (1825—1898), fr. arh., r. in u. (72) v Parizu. A: kot gl. delo in eden izmed odličnih spom. t. i. *historičnih slogov* po natečaju 1861 do 1875 dkč. pariška **Opera*, s svojim razkošjem (zlasti *v. stopnišče* in *v. foyer*) značilna in najimenitnejša stavba Drugega cesarstva (ki ga je bilo konec, preden je bila sez.); pozn. mdr. *kazino* v Monte Carlu (1878). — Up: Carpeaux (bron. *doprsje*, npr. Pariz, Mus. de l'Opéra)

B: *A travers les arts: causeries et mélanges* (P 1869); *Le théâtre* (P 1871); *Le nouvel Opéra de Paris* (2 knj.,

P 1878—1881); *Monographie de l'observatoire de Nice* (P 1892).

L: C. *Moyaux:* Notice sur la vie et les oeuvres de M. Charles Garnier (P 1899); Charles Garnier et l'Opéra (P 1961 [rk, Bibl. de l'Opéra]). — Cf. H.-R. *Hitchcock* (1958 [1963]), R. *Zeitler* (1966).

Garofalo, s pr. im. Benvenuto *Tisi* (o. 1481—1559), it. slikar v Ferrari, 1531 izgubil oko, 1550 povsem oslepel; svojemu vzdevku ustrezno (*garofalo* kot ljudska oblika za *il garofano*, nagelj) se včasih »podpisal« z naslikanim nageljčkom. S: npr. *David* (sedeč *ignudo* z Goljatovo glavo ob nogah, enobarvna freska, 1517/19, Ferrara, Pal. del Seminario), *iluzionistična stropna freska* v *Pal. di Ludovico il Moro* v Ferrari, *Svatba v Kani* (d. 1531, Eremitaža), *Marija z otrokom, sv. Ano in Joahimom* (d. 1533, Hampton Court), *Obujenje Lazarja* (d. 1534, Ferrara, Pin.), *Jupiter in Ió* (les, 1540, Poznań, Muzeum Narodowe), mdr. tudi *Avtp. kot kralj David* (London, W. Martin).

L: A. *Neppi:* Il Garofalo (Mi 1959); Giuseppe *Mazzariol:* Il Garofalo (V 1960); Michel *Laclotte* (Dict peint it, 1964, s. v.); A. *Ghidiglia Quintavalle* (Kindler II, 1965, s. v. — L!). — Cf. B. *Berenson* (1968, repr. 1774—87).

Garrison, Edward B., um. zgodovinar, poznavalec it. romanskega slikarstva.

B: **Italian Romanesque Panel Painting: an illustrated index* (Florence 1949); ‚*Simeone and Machilone Spoletenses*' (GBA, 1949); ‚*Toward a new History of early Lucchese painting*' (AB, 1951); **Studies in the History of Mediaeval Italian Painting, I—IV* (Florence 1953—1962); ‚*A Lucchese Passionary related to the Sarzana Crucifix*' (AB, 1953).

Garrucci, Raffaele (1812—1885), it. arheolog. Njegovo gl. delo je *Storia dell'arte cristiana nei primi otto secoli della Chiesa* ... (5 knj., Prato: Guasti 1872—1881).

L: ELU 2 (1962, s. v. — B!).

Garzarolli-Thurnlackh, Karl (1894—1964), avstr. um. zgodovinar in muzealec, nazadnje direktor *Österreichische Gal.* na Dunaju.

B: *Die barocke Handzeichnung in Österreich* (W 1928); *Mittelalterliche Plastik in Steiermark* (Graz 1941); *Österreichische Barockmalerei* (W 1949); ‚*Hans, Maler in Judenburg, und sein Schmerzensmann vom Pfenningberg*' (Kstjb. der Stadt Linz, 1961).

Gaspari, Maksim (1883—....), slov. (furl.-slov.), slikar in ilustrator. R. v Selščku nad Cerknico, štud. v Lj in na Dunaju, kjer je bil soust. kluba *Vesna*. Svoj iz secesijske ilustracije izoblikovani, poljudni in narodopisno obarvani slog je populariziral s številnimi ilustracijami, vinjetami, karikaturami, koledarskimi zaglavji, diplomami ipd., ne nazadnje z razglednicami, ki jih je izdal več kot kateri koli slov. umetnik.

L: AS (1958 — L!); L[uc] M[*enaše*], Slikar, ilustrator... (Lik. rev., 1963 — L!); Maksim Gaspari (1970 [rk, Dolenjski muz.], uv Emilijan *Cevc*). — Cf. A. *Cevc* (1953), S. *Mikuž* (1963), B. *Pečar* (1970).

Gastrimargía (grš.), *Požreševánje* (Požrešnost, lat. *Helluatio*, angl. *the Gluttony*, nem. *die Völlerei*), personifikacija, ena izmed → *Pregreh* v okviru ik. m. → *Lestev kreposti*.

L: cf. A. *Katzenellenbogen* (1939 [1964]).

Gattamelata → *Padova*

Gaudenzio Ferrari → *Ferrari, Gaudenzio*

Gaudí, Antonio (1852—1926 nesr.), katalonski arh., mojster → *findesièclovske umetn.* v nevsakdanje bujni in slikoviti obliki, ki priča o kar surrealistični domišljiji. A (v Barceloni): *Palacio Guëll* (1885—89), posebno slavna, v neogotskem slogu začeta c. **Sagrada Familia* (*Templo Expiatorio de la Sagrada Familia*, 1884—1926), *Casa Calvet* (1898—1904), *Park Guëll* (1900—14), *Casa Batlló* (1905—07) in *Casa Milá* (1905—10).

L: José F. *Ráfols* & Francisco *Folguera:* *Gaudí, el gran arquitecto español (Bar 1928 [v katalonščini. — B!; 2. izd. [v španščini], ib. 1929 — B!); José F] *Ráfols:* *Gaudí: 1852—1926 (ib. 1952 — B!); Juan *Bergós:* Gaudí: l'home i l'obra (ib. 1954); A. *Cirici-Pellicer* (Hatje, 1963); »US« 11. — Cf. G. R. *Collins* (1960 — B!; 1962), H.-R. *Hitchcock* (1957; 1958 [1963]), J. J. *Sweeney* (1960).

Gaudier-Brzeska, Henri, s pr. im. *Henri Gaudier* (1891—1915 padel), fr. kipar (vzdevek *Brzeska* po prijateljici Poljakinji), od 1912 dalje v Londonu.

L: SeuphorS (1961); ReadS (1964).

Gaudium (lat.), »Veselje«, v srednjev. ikonografiji krepost kot nasprotje pregrehe Žalost (lat. *Tristitia*), s katero se bojuje npr. v iluminiranem rkp. → *Psychomachia* iz poznega X. st. v Bibl.Nat. Na t. i. *arbor bona* (→ *Liber floridus*) ponazarja Veselje → *cipresa*.

L: cf. A. *Katzenellenbogen* (1939 [1964]).

gaufrage (fr.), »krišpanje«, vtiskavanje vzorca, npr. okraskov na draperijah na poznosrednjev. tabelnih slikah.

Gauguin, Paul (1848—1903), fr. slikar (grafik in kipar), ob Cézannu in van Goghu eden izmed 3 v. pionirjev mod. umetn. ob koncu XIX. st., s svojim delom (→ *pontavenska šola*, → *cloisonnisme*, »*sintetizem*«) posebno značilen za → *findesièclovsko umetn.* R. v Parizu, sin liberalnega žurnalista (stara mati kreolka), ki je po drž.

udaru Napoleona III. 1851 z družino emigriral v Peru (na poti u.); Paul se 1855 iz Lime vrnil v Francijo, 1865—71 v mornarici, nato v Parizu, 1873 se oženil z Danko Sophie Gad, postal pomočnik borznega mešetarja Bertina in spoznal Schuffeneckerja, 1874 se zač. amatersko ukvarjati s slikarstvom, 1876 sprejet v Salon in spoznal C. Pissarroja, s slednjim 1879 in 1881 (takrat tudi Cézanne) v Pontoisu, 1883 (34 let star) pustil borzno službo, 1885 se žena s 5 otroki vrnila na Dansko, 1886 prvič v Pont-Avenu (spoznal É. Bernarda), 1887 s Ch. Lavalom delala v Panami in potem obiskala Martinique, 1888 na Bretonskem (Pont-Aven in Le Pouldu) in nato od 20. okt. do 24. dec., do znane drame van Goghov gost v Arlesu, 1889 tretjič v Pont-Avenu in do 1890 v Le Poulduju, 1891—93 prvič na Tahitiju, 1894 še enkrat v Pont-Avenu in Le Poulduju, 1895 se dokončno preselil na Tahiti in 1901 na otok La Domenica (Marqueški otoki), u. 54 let star. S: *Séna pri Pont d'Iéna* (1875, Louvre), *Ženski akt* (1880, Ny Carlsberg), *Tihožitje s portretom Ch. Lavala* (d. [18]86, New York, Otto L. Spaeth), *Svinjski pastir* (1888, New York, Wildenstein), *Tihožitje s tremi psički* (1888, MMA), *Madeleine Bernard* (1888, Grenoble, Mus. des B.-A.), **Videnje po pridigi: Jakobov boj z angelom* (1888, Edinburgh), *Avtp. s posvetilom van Goghu* (1888, Stedelijk), *Van Gogh pri slikanju sončnic* (1888, ib.), *Arležanka* (*L'Arlésienne*, 1888, New York, Dr. Harry Bakwin), »*Les Alyscamps*« (d. [18]88, Louvre), *Družina Schuffenecker* (d. 1889, ib.), *Avtp. s svetniškim sijem* (d. [1]889, Washington), *Tihožitje s šunko* (o. 1889, Phillips), »*Dober dan, gospod Gauguin*« (»*Bonjour, Monsieur Gauguin*«, d. [1]889, Praha), *Kristus na vrtu Getsemani* (z avtp. potezami, d. [18]89, West Palm Beach, Norton Gall. of Art), »*La belle Angèle*« (d. [18]89, Louvre), *Rumeni Kristus* (*Le Christ jaune*, d. [18]89, Buffalo), *Avtp. pred »Rumenim Kristusom*« (o. 1890, Pariz, zas. z.), *Ženski portret: Marie Derrien* (prej »*Marie Henry*«, d. [18]90, AIC), »*Nirvana*« (*Portret Meyerja de Haana*, o. 1890, Hartford), *Izguba devištva* (1890/91 [Pariz], z. Walter P. Chrysler, Jr.), *Mož s sekiro* (d. [18]91, New York, Alex M. Lewyt), »*Ia orana Maria*« (»*Ime mi je Marija*«, d. [18]91, MM), *Tahitijki* (1891, Louvre), *Tahitijke pri kopanju* (1891/92, Lehman), »*O, ti si ljubosumna*« (1892, Moskva, Puškinov muz.), »*Nafea Faa ipoipo*« (»*Kdaj se boš poročila?*«, d. [18]92, Basel), »*Ta matete*« (»*Trg*«, 1892, ib.), »*Vahino no te Vi*« (*Žena z mangom*, d. [18]92, Balt. Mus. of Art), »*Manao tupapau*« (»*Duh umrlega pazi*«, d. [18]92, prej New York, A. Conger Goodyear), »*Hina te Fatou*« (»*Mesec in Zemlja*«, 1893, MMA), *Siesta* (1893, New York, Ira Haupt); *Bretonska pokrajina* (*Mlin*, 1894, Louvre); *Avtp.* (»Golgota«, d. 1896, São Paulo), *Materinstvo* (1896, New York, Edwin C. Vogel), »*Poèmes barbares*« (»*Barbarske pesmi*«, 1896, Fogg), »*Te Arii Vahine*« (»*Kraljeva žena*«, 1896, Moskva, Puškinov muz.), *Avtp. v profilu s posvetilom Danielu de Monfreidu* (o. 1896, Pariz, Mme L. Huc de Monfreid), *Razgovor na Tahitiju* (1897, Edinburgh, Alexander Maitland,) »*Nevermore*« (d. [18]97, Courtauld), **Beli konj* (*Le Cheval blanc*, 1898, Louvre), »**Odkod prihajamo? Kdo smo? Kam gremo?*« (1898, Boston FA), *Idol* (1898, Moskva, Muz. mod. zah. umetn.), *Tahitijki* (1899, MM), »*Et l'or de leur corps*« (»*In zlató njunih teles*«, d. 1901, Louvre), *Tihožitje s Puvis de Chavannesovim »Upanjem*« (d. 1901), *Jezdeci na obali* (d. 1902, Essen), »*Contes barbares*« (»*Barbarske pripovedke*«, d. 1902, ib.), *Dekle s pahljačo* (d. 1902, ib.), *Tihožitje s paradižniki* (1903, New York, B. Goulandris), *Žene in beli konj* (d. 1903, Boston FA), *Bretonska vas v snegu* (1903 [zač. 1894], Louvre), *Zadnji avtp.* (1903, Basel). — Up: S: E. Carrière (1890, Grosse Pointe, Mich., Mrs. F. Murphy), P. Sérusier (o. 1890); R: C. Pissarro (1883 [na istem listu kot Gauguinov portret C. Pissarroja], z. Paul-Émile Pissarro), Verkade (1891, Saint-Germain-en-Laye, Dominique Denis).

B (cf. *Rewald* 1956): (& Ch. Morice) **Noa-Noa* (P: Editions La Plume s. a. [1900]; n. izd. 1924; faks. J. Meier—Graefe, Bl s. a. [prvič v Rev. Blanche, od 15. okt. 1897 dalje]); *Avant et Après* (faks., Lpz: Kurt Wolff 1918).

L: J.-R. *Helfer* (Edouard-Joseph II, 1931, s. v.); Paul Gauguin (Mn 1960 [rk, Haus der K.]); Seuphors (1961); ReadS (1964); G. *Bazin* (Kindler II, 1965, s. v.). — Cf. (tudi s. v. *pontavenska šola*): R. *Cogniat* (1936; 1938), H. *Dorra* (1953; 1955; 1970), Ch. *Estienne* (1953 — L!), R. J. *Goldwater* (1957), H. *Graber* (1938), M. *Guérin* (1927), L. *Hautecoeur* (1942), R. *Huyghe* (1952), B. *Lázár* (1908), J. *Leymarie* (1949; 1962 — L!), M. *Malingue* (1944 [1948]), C. *Maltese* (1947), Ch. *Morice* (1919), H. *Perruchot* (1948), H. *Read* (1955), J. *Rewald* (1938; 1956 — L!), G. *Wildenstein* (1956; *1964—1965).

Gaulli, Giovanni Battista, imen. *Baciccio* (1639 do 1709), it. slikar, eden izmed mojstrov baročnega → *iluzionističnega stropnega slikarstva*. R. v Genovi, v 1650-ih letih se pred kugo umaknil v Rim, tam ga je zelo podpiral → *Bernini*, tam tudi u. (69). S: npr. *freske* na pendentivih v c. St'Agnese in Agone v Rimu iz o. 1665 (*Prudentia*; *Temperantia*; *Castitas*; *Iustitia*, *Pax* & *Veritas*), kot pogl. delo v obd. 1668—83 izvršene *iluzionistične stropne slikarije* v c. Il Gesù v Rimu, predvsem **Zmagoslavje imena Jezusovega* nad

ladjo iz let 1674—79 v naslonu na besede Pavla iz Tarza (Flp 2, 10—11: ... *da se v imenu Jezusovem pripogne vsako koleno teh, ki so v nebesih, na zemlji in pod zemljo* ...), portreti, npr. *Papež Klêmen IX.* (1667/69, Rim, Gall. dell'Acc. Naz. di S. Luca), itd.

L: Luigi *Salerno* (Kindler I, 1964, p. 171 — L!); »PKG« 9 (1970, t. 31). — Cf. R. *Enggass* (1959; *1964 — L!), R. *Marini* (Emp, 1959), H. *Voss* (Bl 1924), R. *Wittkower* (1958 [1965]).

Gaunt, William (1926—....), angl. pisec o umetn., slikar in lik. kritik; živi v Londonu.

B: (& F. G. Roe) *Etty and the Nude* (Leigh-on-Sea 1943); *The Pre-Raphaelite Tragedy* (L 1942); *Renoir* (L: Ph 1952); *A Concise History of English Painting* (NY 1964, »PWA«); *The Impressionists* (L 1970).

L: WWA (1962).

Gautier, Théophile (1811—1872), fr. pesnik in lik. kritik, Baudelairov prijatelj, sprva slikar.

L: EWA VII (1963, stp 551 — B! & L!); Madeleine *Cottin*, Un texte oublié et ses images inédites: »Voyage pittoresque en Algérie« (1845) de Théophile Gautier (GBA, nov. 1970).

Gauzelinovi kelih, patena in platnice evangeliarja (Nancy, stolnična zakladnica), imen. po Gauzelinu, škofu v Toulu (922—62, kršč. svetnik 7. IX.), ki jih je bil podaril po njem ust. opatiji Bouxières-aux-Dames (tam do fr. revolucije). *Kelih* in *patena* sta dragocena zlatarska izdelka (filigranski okras, emajlni vložki in dragi kamni, 2. pol. X. st.), star. *platnice* (dragocene kovine, dragi kamni, emajl, 807/34) pa kažejo na osrednjem medaljonu križa *Marijo*, v 4 poljih med kraki križa pa vrezane podobe *evangelistov*.

L: SwarzenskiR (1954, tabli 23—24); Réau III/2 (1958, p. 559); EWA III (1960, tabla 63) in VI (1962, stp 420); »US« 6 (1970, p. 223—24). — Cf. J. *Flis* (1908, p. 74), F. *Souchal* (1968, p. 24).

Gavarni, Paul, s pr. im. Sulpice-Guillaume *Chevalier* (1804—1866), fr. litograf, ilustrator in karikaturist. R. (in u.) v Parizu, od 1830 dalje risal za *La Mode*, pozneje za *Le Charivari*, *Magasin pittoresque* in *Illustrated London News*. Ilustriral mdr. tudi Balzaca (*Paris marié*), izd. albume *Les Lorettes*, *Paris le soir*, itn.

L: cf. P.-A. *Lemoisne* (1924).

Gavela, Branko (1914—....), srb. klas. arheolog. Prom. na univ. v Bgd, tam zdaj red. prof.

B: *Fidija* (Novi Sad 1962); ‚*Fidija i Partenon*' (Zbor. Filosofskog fakulteta, Bgd 1963); *Istorija umetnosti antičke Grčke* (Bgd 1969).

L: Jovan *Kovačević* (ELU 2, 1962, s. v. — B!).

gavran → *krokar*

Gavrilo (srb.) → *Gabrijel*

Gazette des Beaux-Arts, najstar. izhajajoči umzg. časopis, ust. 1859. V tem st. so jo vodili kot njeni direktorji Roger → *Marx* in → *Ephrussi* (1900—05), Théodore → *Reinach* (1905—28), Georges → *Wildenstein* (1928—63) in slednjega sin Daniel *Wildenstein* (od 1963). Med 2. svet. vojno se je uredništvo pred nacisti umaknilo v New York.

L: Table Centennale de la Gazette des Beaux-Arts: Nomenclature méthodique des articles publiés depuis l'origine (1859) jusqu'en 1959 (P 1969).

Géa (grš. *Gaia*), poosebljena »širokoprsna« *Zemlja* v grš. mitologiji: nastala je iz Kaosa, po Hesiodovi *Teogoniji* sama iz sebe rodila zvezdnato nebo (= *Uranos*), gorovja in morja, z Uranom mati enookih *Kiklópov* in *Titánov* (med temi → *Okéanos* in kot najmlajši → *Krónos*), s kapljami krvi kastriranega Urana pa je spočela *Gigante*, *erinije* in *nimfe*. Up: npr. Anselm Feuerbach (1875, Wien Ak., stropna slika).

L: Grimal (1951); Hunger (1955, p. 117—18); Grant (1968).

Gebetbuch Kaiser Maximilians → *Molitvenik cesarja Maksimilijana I.*

Gedeon (nem. *Gideon*), bibl. oseba, izrael. sodnik (Sodn 6—8), ki ga je angel poklical (lat. *Gedeónis vocátio*), ko je bil s palico otepal pšenico v tlačilnici. Up: cf. infra.

L: Réau II/1 (1956, p. 230 ss); Keller (1968, p. 230); Hannelore *Sachs* (LCI II, 1970, s. v. — L!).

Gedeon izbere vojake (lat. *Milites Gédeon ségregat*, nem. *Gideon wählt seine Krieger*), bibl. ik. m. (Sodn 7, 5—7): iz vse množice izbere Gedeon samó 300 mož, tiste, ki so *z roko nosili vodo v usta* (*qui manu ad os proiciénte lambúerant aquas*).

L: Réau II/1 (1956, p. 233); Schmidt IL (1962).

Gedeonova zmaga nad Madianci, bibl. ik. m. (Sodn 7, 16—25). Up: npr. *miniatura* v → *Psalterju Ludovika Svetega* (XIII. st.) in N. Poussin (1625/26, Pin. Vat.).

L: Réau II/1 (1956, p. 233—34).

Gedeonovi možje pijejo vodo, bibl. ik. m. (Sodn 7, 5—6). Up: npr. *lesor.* v → *Dalmatinovi Bibliji* (1584, I, f. 136).

L: Schmidt IL (1962, repr. 82 & 136).

Gedeonovo runo (lat. *Vellus Gedeonis*, angl. *The Fleece of Gideon*, nem. *Das Vlies des Gideon*), bibl. ik. m. (Sodn 6, 36—40): ovčje runo, ki ga je prepojila rosa, medtem ko je bilo po vsej zemlji suho, in ki je ostalo suho, medtem ko je

bila po vsej zemlji rosa. Cf. s. v. *Lov na enorožca v Zaprtem vrtu & Marijánski simboli.*

L: Réau II/1 (1956, p. 231—33); Schmidt IL (1962, repr. 82).

Geertgen tot Sint Jans ali *Geertgen van Haarlem* (o. 1460/65—pred 1495), niz. slikar. R. verj. v Leidenu, morda učenec → *Ouwaterja*, stanoval pri → *johanitih* v Haarlemu (zato takó imen.), tam u. (o. 28). S (vse les): *Sveto sorodstvo* (Rijksmus.), *Obujenje Lazarja* (Louvre), od nekd. *olt. Križanja* za haarlemske johanite tabli *Objokovanje* in **Usoda zemeljskih ostankov Janeza Krst.* (po 1484, Ksthist. Mus.), v kateri od Riegla dalje (cf. infra, lit.) vidimo zač. → *skupinskega portreta* na Holandskem, **Janez Krst. v pustinji* (Dahlem), kot nočni prizor oblikovano *Rojstvo* (Nat. Gall.) in *Kristus trpin* (Utrecht, Aartbisschoppelijk Museum).

L: Leo *Balet:* Der Frühholländer Geertgen tot Sint Jans (Den Haag 1910); J. J. *Hessler:* Geertgen tot Sint Jans (Utr 1930); Friedländer V (1927); Cankar III/2 (1951); Panofsky Neth (1953); J. E. *Snyder*, The Early Haarlem School of Painting, II: Geertgen tot Sint Jans (AB, 1960); Margaretta M. *Salinger* (EWA VI, 1962, s. v.); S. J. *Gudlaugsson* (Kindler II, 1965, s. v.). — Cf. H. *Gerson* (I 1950), G. J. *Hoogewerff* (II 1937), A. *Riegl* (1902 [1931]), W. *Vogelsang* (1942).

Geffroy, Gustave (1855—1926), fr. pisatelj, lik. kritik in pisec o umetn. Up: Cézanne (1895).

B: *Études sur A. Rodin* (P 1889); ‚*L'Impressionnisme*' (Rev. Encyclopédique, 1893); *Histoire de l'impressionnisme* (P 1894); ‚*L'Histoire de la »Cène« de Léonard de Vinci*' (Rev. hebdomadaire, 1902); ‚*Les Peintures d'Eugène Delacroix à la Bibliothèque de la Chambre des Députés*' (RAam, 1907); ‚*Henri de Toulouse-Lautrec*' (GBA, 1914).

Geiger, Benno (1882—1965), avstr. pisatelj in prevajalec Petrarke, pisec o lik. umetn. in zbiratelj, poznavalec Magnascovega dela.

B: (& Carlo Giuseppe Ratti) *Alessandro Magnasco* (Bl 1914); *Gesammelte Gedichte* (Lpz 1914); *Alessandro Magnasco* (W 1923); ‚*Beitrag zu Magnasco*' (Panth, 1938); *Antonio Carneo* (Udine 1940); ‚*L'autoritratto del Magnasco*' (Le Tre Venezie, 1943); *Saggio d'un catalogo delle pitture di Alessandro Magnasco: Regesti e bibliografia* (V 1945); *I disegni del Magnasco* (Pa 1945); *Handzeichnungen alter Meister* (Z 1948); *Magnasco* (Berg 1949); *I dipinti ghiribizzosi di Giuseppe Arcimboldo* (Mi 1954); *Memorie di un Veneziano* (F 1958).

L: cf. L. *Planiscig* (& H. *Voss* 1921).

Geisberg, Max (1875—1943), nem. um. zgodovinar in muzealec, direktor deželnega um. muz. v Münstru v Vestfaliji, poznavalec stare nem. grafike.

B: *Der Meister der Berliner Passion und Israhel van Meckenem: Studien zur Geschichte der westfälischen Kupferstecher im 15. Jahrhundert* (Str 1903, »SdK« 42); *Verzeichnis der Kupferstiche Israhels van Meckenem+ 1503* (Str 1905, »SdK« 58); *Das älteste gestochene deutsche Kartenspiel vom Meister der Spielkarten* (Str 1905, »SdK« 66); *Die münsterischen Wiedertäufer und Aldegrever: Eine ikonographische und numismatische Studie* (Str 1907, »SdK« 76); *Die Anfänge des deutschen Kupferstiches und der Meister E. S.* (Lpz 1909, »Meister der Graphik« 2; n. izd. ib. 1923); *Das Kartenspiel der Kgl. Staats- und Altertümersammlung in Stuttgart* (Str 1910, »SdK« 132); *Die Formschnitte des XV. Jahrhunderts im Kgl. Kupferstichkabinett zu Dresden* (Str 1911, »Einblattdrucke des XV. Jahrhunderts« 22); *Das Kupferstich-Kartenspiel der K. und K. Hofbibliothek zu Wien: aus der Mitte des XV. Jahrhunderts* (Str 1918, »SdK« 205); *Kupferstiche der Frühzeit* (Str 1923, »SdK« 223); *Die Kupferstiche des Meisters E. S.* (Bl [1923—]1924 [248 tabel]); **Der Deutsche Einblatt-Holzschnitt in der ersten Hälfte des 16. Jahrhunderts* (faks., 1600 tabel, 43 map, Mn 1923—1939); *Bilder-Katalog zu Max Geisberg: Der Deutsche Einblatt-Holzschnitt in der ersten Hälfte des XVI. Jahrhunderts* (Mn 1930, izd. *Hugo Schmidt* [založnik]); *Die deutsche Buchillustration in der 1. Hälfte des XI. Jahrhunderts* (Mn 1929—1932); *Die Stadt Münster* (6 knj., Mü 1932—1941); *Meister Konrad von Soest* (Dortmund 1934, »Westfälische Ksthefte« 2); ‚*Neue Gemälde von Konrad von Soest*' (Panth, 1935); *Geschichte der deutschen Graphik vor Dürer* (Bl 1939); *Heinrich Aldegrever* (Dortmund 1939).

L: zbornik: Max Geisberg... zum 60. Geburtstage, 9. 10. 1935 (Mü 1935 [= Westfalen: Hefte f. Gesch., K. u. Volkskunde, 20. knj., 3. zv] — B!).

geison (grš.), *venčni zidec* grš. templja. Cf. s. v. *dorski red.*

Geist, Johann Friedrich (1936—....), nem. arh. in pisec o arhitekturi, živi v zah. Berlinu.

B: *Passagen: ein Bautyp des 19. Jahrhunderts* (Mn 1969, »Stud. zur K. des 19. Jahrhunderts« 5).

der **Geiz** (nem.), *skopost*, kot eden izmed → *sedmih poglavitnih grehov* → *Lakomnost.*

Gelder, H(endrik) E(nno) van (1876—1960), hol. um. zgodovinar in književnik.

B (um. zgod.): *Matthijs Maris* (A 1939, »Pal.«); *J. W. Weissenbruch* (A 1950, »Pal.«); *W. C. Heda, A. van Beyeren en W. Kalf* (A 1941, »Pal«.); *Rembrandt* (A 1946, »Pal.«); *Jozef Israëls* (A 1947, »Pal.«).

L: Wie is dat (1956). — Zbornik: Feestbundel ter gelegenheid van zijn zeventigsten verjaardag aangeboden aan Dr. H. E. van Gelder 16 februari 1946 (A 1946 [posebna št. rev. *Oud-Holland*, s 5 predstavitvami in bibl.]).

Gelder, J(an) G(errit) van (1903—....), hol. um. zgodovinar, prof. na *Rijksuniversiteit* v Utrechtu (*Kunsthistorisch Institut*).

B: ‚*Het zoogenaamde Portret van Dieric Bouts op »Het Werc van den Heilichen Sacrament«*' (OH, 1951); ‚*Een Rembrandt van 1633*' (OH, 1960); ‚*Jan de Bishop's Drawings After Antique Sculpture*' (20. kongr.

III, 1963); ‚*Jan van Scorel in Frankrijk en Vlaanderen*' (Simiolus [A'dam], 1966/67).

L: zbornik: Album discipulorum aangeboden aan Prof. Dr. J. G. van Gelder... (Utr 1963, »Orbis artium« 7 — B!).

Geldzahler, Henry, amer. lik. kritik, kustos za novejše amer. slikarstvo in kiparstvo v newyorškem *MM*.

B: *American Painting of the Twentieth Century* (NY 1965); *New York Painting and Sculpture:* 1940—1970 (NY 1970).

Gellée, Claude → *Claude Lorrain*

Geller, Hans (u. 1962), nem. um. zgodovinar (samouk), u. (67) v Dresdenu.

B: *Die Bildnisse der deutschen Künstler in Rom: 1800—1830* (Bl 1952, uv H. von Einem); *Curiosa: Merkwürdige Zeichnungen aus dem 19. Jahrhundert* (Lpz 1955).

gema (lat. *gemma*), umetniško oblikovan drag ali poldrag kamen (npr. → *óniks*). Vgravirano gemo imenujemo tudi *intaglio* (it.), reliefno okrašeno pa *kaméja* (it. *il cammeo*). Posebno razkošne kameje ohranjene iz rim. dobe, npr. → *Gemma Augustea* (Ksthist. Mus.) ali → *Kameja iz Sainte-Chapelle* (Pariz, Cabinet des Médailles).

L: cf. A. *Furtwängler* (1900), E. *Kris* (& F. *Eichler* 1927; 1929), G. *Lippold* (1922), G. M. A. *Richter* (1968—1971), H. Wentzel (1941; 1943; 1950; 1953; 1954; 1956; 1958; 1962) & s. v. *gliptika*.

Gemini (lat.) → *dvojčka*

Gemma Augustea, imenitna rim. kaméja iz óniksa (19 × 23 cm, Ksthist. Mus.), ki je nastala nekje na zač. našega štetja, verj. po 7. Zgoraj je videti zmagovalca Tiberija pred Avgustom in personifikacijo Rima (med njunima glavama kozorog kot Avgustovo zodiakalno znamenje, za Avgustom druge personifikacije), spodaj pa postavljanje zmagoslavnega znamenja (*tropaeum*) in rim. vojake z ujetimi barbari.

L: EWA VI (1962, t. 39 zgoraj); »PKG« 2 (1967, t. 384b — L!).

Genaille, Robert, fr. um. zgodovinar in lik. kritik v Parizu, dipl. 1933 na *École du Louvre*, prom. 1949.

B: ‚*La peinture de genre aux Anciens Pays-Bas au XVIe siècle*' (GBA, 1952); *Bruegel l'Ancien* (P 1953); *La Peinture aux Anciens Pays-Bas: De Van Eyck à Bruegel* (P 1954, »Pictura«); *La Peinture contemporaine* (P 1955); *La Peinture hollandaise* (P 1955, »Pictura«); *La Peinture en Belgique: De Rubens aux surréalistes* (P 1958, ista z.); ‚*Reconstruction d'un triptique de Bellegambe*' (Bull. SHAF, 1961).

Generalić, Ivan (1914—....), hrv. slikar, najpomembnejši predstavnik slavne *Hlebinske šole*, doma in v tujini najbolj znani jugosl. »naivni« slikar. L. 1929 se spoznal s Krstom → *Hegedušićem*, ki mu je postal učitelj; 1931 prvič razstavil (v okviru umetniške skupine *Zemlja*); živi v svoji rojstni vasi Hlebine. Najbolj znani sliki: *Pogreb Štefa Halačka* (o, pl, 1934, Zgb., Mod. gal.); *Pod hruško* (o, steklo, 1943, ib.).

L: O. *Bihalji-Merin:* Ivan Generalić, Jugoslawische Pastorale (Ba-Ba 1960, »Der Silberne Quell« 51); Ivan Generalić (Zgb 1962 [rk, Gal. primitivne umjetnosti]); Nadreal Soc (1969 — L!).

Géneza, »Nastanek«, 1. Mojzesova knj. ali lat. *Liber Genesis* (abr.: *1 Mojz* ali *Gn*), tj. 1. knj. → *Pentatevha* (hebr. *tóra*) resp. → *Biblije* sploh (óže pomeni Géneza samó prva 3 pogl. 1 Mojz, tj. → *Heksaémeron* ali *delo 6 dni ustvarjênja*. Kot *1 Mojz* zajema v 50 pogl. snov od ustvarjênja do smrti egipt. Jožefa. Med ikonogr. motivi, ki jim je predloga: *Ločitev svetlobe od teme*; *Ločitev voda in zemlje in ustvarjênje rastlin*; *Ustvarjênje sonca in Lune*; *Ustvarjênje rib in ptičev*; *Ustvarjênje živali*; *Ustvarjênje človeka*; *Ustvarjênje Eve*; *Adam poimenuje živali*; *Adam in Eva pri drevesu spoznanja*; *Izgon iz raja*; *Delo prvih staršev*; *Kajn in Abel*; *Slepi Lameh s puščico usmrti Kajna*; *Noe dela ladjo*; *Potop*; *Noe z družino in živalmi zapusti ladjo*; *Noetova daritev po potopu*; *Noetova pijanost*; *Babilonski stolp*; *Lotov beg iz Sodome*; *Lot in njegovi hčeri*; *Abraham in Melkizedek*; *Abrahamu bog napove potomstvo*; *Abraham sprejme tri angele*; *Abraham daruje Izaka*; *Rebeka in Eliezer pri vodnjaku*; *Abimelek opazuje Izaka z Rebeko*; *Izak blagoslovi Jakoba*; *Izak in Ezav*; *Jakobova lestev*; *Jakob in Rahela pri vodnjaku*; *Jakob prosi Labana za Rahelo*; *Jakob na poti v Kanaan*; *Laban išče ukradene malike*; *Jakobov boj z angelom*; *Jakob se spravi z Ezavom*; *Ugrabljenje Dine*; *Deborina smrt*; *Jožef sanja o soncu, luni in 11 zvezdah*; *Jožefovi bratje pasejo drobnico pri Sihemu*; *Jožefa vržejo v vodnjak*; *Jožefa prodajo Izmaelcem*; *Jakobu prineso Jožefovo krvavo suknjo*; *Tamara in Juda*; *Putifarjeva žena*; *Jožef razloži sanje vélikega točaja in vélikega peka*; *Jožef razloži faraonove sanje*; *Jožefovo čašo najdejo v Benjaminovi vreči*; *Jožef se da spoznati*; *Jakobov blagoslov*; *Jakobova smrt in pokop*; *Jožefova smrt in pokop*; tudi → *deset biblijskih očakov*.

GENOVA, mesto v sev. Italiji (gl. mesto dežele *Liguria*), največje it. pristanišče, v srednjem veku pomorska republika, ki ji je uspelo premagati Piso (1284). V renesansi je bil vodilni arh. Galeazzo → *Alessi*, med tujci, ki so se tu mudili, pa sta bila najvplivnejša *Rubens* in van *Dyck*. V *Gall. di Pal. Rosso* so mdr. zastopani s slikami

Pisanello, Dürer (*Portret mladeniča*, les, d. 1506), Paolo Veronese (*Judita s Holofernovo glavo*) in van Dyck (*Marchese Anton Giulio Brignole Sale na konju*, o. 1621/22), v *Gall. di Pal. Bianco* pa je mdr. tudi znameniti, fragmentarno ohranjeni →*nagrobnik Margarete Brabantske*, delo Giovannija Pisana.

L: EWA VIII (1963, stp 593—96 — L!); C. *Ceschi:* Chiese di Genova (Gva 1967). — Cf. B. S. *Myers* (II 1969, p. 482—83 — L!), W. *Suida* (1906).

Genovefa Pariška (lat. *Genovefa Parisiensis*, fr. *Geneviève de Paris*), kršč. svetnica (3. I.), zavetnica Pariza. Up: npr. L. A. Richter (d. 1841, Hamburg), P.-C. Puvis de Chavannes (*freske* v pariškem Panteonu, med njimi zlasti *Sv. Genovefa bdi nad Parizom*, d. 1898).

L: Réau III/2 (1958, p. 563—68 — L!); Keller (1968, p. 214—16); LS I (1968). — Cf. J. *Braun* (1943, stp 280—83).

Gensel, Walther (1870—?), nem. um. zgodovinar. Prispevki tudi v *K. f. Alle*.

B: *Millet und Rousseau* (Blf-Lpz 1902, »KM« 57); *Velazquez: Des Meisters Gemälde in 146 Abbildungen* (Stu-Lpz 1905, »KK« 6); *Constantin Meunier* (Blf-Lpz 1905, »KM« 79); *Corot und Troyon* (ib. 1906, »KM« 83).

GENT (fr. *Gand*, angl. *Ghent*), gl. mesto Vzh. Flandrije (*Oost-Vlaanderen*, Belgija). Pomembni srednjev. spomeniki, zlasti *grad flandrskih grofov* (*'s Gravensteen*, zač. o. 867, obnovljen o. 1180/1200, rest. v XIX. st.), *mestni stolp* (*bellfort*, fr. *le beffroi*, zač. 1183, sicer pa sez. 1313—21 in dkč. o. 1338) in *môstna utrdba*, znana z imenom *le Rabot* (»*Skobelj*«, sez. 1489).

L: EWA II (1960, stp 437—38 — L!); Acht eeuwen schilderkunst: Schatten uit de belgische musea (Brussel 1969).

~ **katedrala sv. Bavona** (flam. *Sint-Baafskathedraal*, prvotno *Sint-Janskerk*) ima *kripto* iz srede XII. st., sicer pa so jo zač. zidati 1274 (*zvonik* dkč. šele 1533). V kapeli na des. strani je znameniti →*Gentski oltar* (cf. infra) bratov van Eyck, poleg tega je v c. več odličnih nagrobnikov, s slikami pa so zastopani tudi Justus van Gent (*triptih s Kalvarijo*, atr.), Otto van Veen (Vaenius) in Rubens.

~ **Museum voor Schone Kunsten** (*Citadelpark*). S: mdr. so zastopani Jaime Huguet (*Mučeništvo sv. Petra*, les), Justus van Gent (*Zavzetje Jeruzalema*, les, o. 1468, atr.), H. Bosch (*Sv. Hieronim spokornik* in *Kristus nese križ*, oboje les), R. Savery (*Pokrajina z noji*, les, o. 1625), P. P. Rubens (*Bičanje*, les, 1617), Frans Hals, Caspar de Craeyer (*Salomonova sodba*, 1622), Anth. van Dyck (*Jupiter in Antiope*), Cornelis Gysbrechts (*Trompe l'oeil*, d. 1665), Th. Géricault (*Kleptoman*, znan kot »*Nori morilec*«, 1822/23), Daumier (*Ljubitelja grafike*), A. L. Zorn, Th. van Ryssel-berghe (skupinski portret *De lezing*, d. 1903), H. Evenepoel, G. van de Woestyne (npr. *Kmet*, 1910), Carel Willink, Francis Bacon, itd.

L: G. *Chabot:* Le Musée des Beaux-Arts de Gand (Br 1951).

Gentile da Fabriano (o. 1360/70—1427), it. slikar iz Fabriana v srednji Italiji (*Marche*), umetnik, o čigar slikah je baje Michelangelo dejal, da so ljubeznive kot njegovo ime (it. *gentile*, ljubezniv), odličen predstavnik →*internacionalnega gotskega sloga*. Med njegovimi unič. deli tudi freska *Pomorske bitke med beneško republiko in Otonom III.* (v beneški Doževi palači v Sala del Maggior Consiglio zgorela o požaru 1577). S: poleg posebno znamenitega **Poklona treh kraljev* (d. 1423, cf. s. v.) npr. *Madona z otrokom na prestolu pa sv. Lovrencem in Julijanom* (les, Frick) in med več muzejev razdeljeni *poliptih Quaratesi* (1425, Hampton Court, Uffizi, Pin. Vat. & Washington).

L: Vasari-Milanesi III; B. C. *Kreplin* (ThB XIII, 1920, s. v. — L!); van Marle VIII (1927); Cankar III/1 (1936); Edoardo *Arslan* (EWA VI, 1962, s. v. — L!); L. *Vertova* (Kindler II, 1965, s. v. — L!). — Cf. F. *Antal* (1947), B. *Berenson* (1968, repr. 528—33), A. *Colasanti* (1909 [tudi EI XVI, 1932]), B. *Degenhart* (& Annegrit *Schmitt* 1960), G. *Delogu* (1947 — L!), H. *Gollob* (1927), L. *Grassi* (1953), B. *Molajoli* (1927).

Gentileschi, Artemisia (1597—1652/53), it. slikarka, predstavnica caravaggizma. Učitelja sta ji bila oče Orazio (infra) in Agostino Tassi, ki je bil 1612 obtožen, da jo je posilil. S (njen očitno najljubši ik. m. *Judita obglavi Holoferna*): npr. *Judita s služabnico* (Pitti), *Judita obglavi Holoferna* (Uffizi), *Suzana in starca* (verj. d. 1619, Pommersfelden, Schloß Weißenstein, z. Schönborn), *Judita s služabnico* (o. 1625, Detroit), *Judita obglavi Holoferna* (Capodimonte), *Avtp. kot »La Pittura«* (Hampton Court Palace), *Estera pred Asuerjem* (MM).

L: Art in Italy: 1600—1700 (1965 [rk, Detroit]); R. Ward *Bissel*, Artemisia Gentileschi: A New Documented Chronology (AB, 1968 — L!). — Cf. M. *Levey* (1962), R. *Longhi* (1916).

Gentileschi, Orazio, pravzaprav Orazio *Lomi* (1563—verj. po 1640 [1647?]), it. slikar, prišel iz rodne Pise v Rim, delal tam, v Markah, 1621—23 v Genovi, 1623—25 v Parizu in od 1626 dalje v Angliji. S: npr. *Marija z otrokom* (pred 1610, Florenca, z. Contini-Bonacossi), *Judita s Holofernovo glavo* (Hartford), *Oznanjenje* (verj. 1623,

Torino, Pin.), *Počitek na begu v Egipt* (o. 1626, 3 inačice: Ksthist. Mus., Louvre & Birmingham, City Art Gall.).

L: B. *Nicolson* (Kindler II, 1965, s. v. — L!). — Cf. R. *Longhi* (*1916; 1943), Ch. *Sterling* (1958; 1964), R. *Wittkower* (1958 — L!).

Gentilini, Franco (1909—....), it. slikar, grafik in risar, r. v Faenzi, uči slikarstvo na ak. v Rimu. Ilustr. mdr. Franza → *Kafko* (1953).

L: Lj Gr (1957—61); Bland (1958 [2. izd. 1969]).

***Gentski oltar** ali *Olt. s Čaščenjem mističnega jagnjeta* (krilni olt., d. 1432, Gent, stolnica sv. Bavona, kap. na juž. strani), najpomembnejše delo starega niz. slikarstva, ki se z njim tako rekoč začenja, obenem edina — s slavnim napisom izpričana — skupna stvaritev bratov Huberta in Jana van → *Eycka*. Razmejitev njunega dela se zdi tudi po dolgotrajnem in nenavadno zagrizenem umzg. razpravljanju nerešljivo vprašanje. Celota nam ob vsej bogati tradicionalni ikonogr. vsebini kaže tudi prva dva naturalistična akta v severnoevr. slikarstvu (zlasti Adam), prva dva naravno velika donatorska portreta in nešteto drugih realističnih nadrobnosti (ljudje od obrazov do noše, arhitektura, rastlinje in ne nazadnje sam snovni videz vseh upodobljenih stvari. **A**) Odprti olt. (»praznično lice«), skupaj 370 × 495 cm. Spodnja vrsta, srednja tabla: *Čaščenje jagnjeta božjega* (135 × 236 cm): v pisani pokrajini, ki mdr. kaže južnoevr. drevje, levo od → *vodnjaka življenja* najprej 12 malih prerokov, dalje na levi bibl. očaki, des. 14 apostolov (z Matijem, Pavlom in Barnabo), dalje proti des. sveti mučeniki (mdr. Štefan), levo zadaj sveti škofje in spoznavalci, des. zadaj svetnice (spredaj Neža, Barbara, Katarina, Doroteja, mdr. Uršula); levo notr. krilo: *Kristusovi vojščaki* (napis CRISTI MILITES, 135 × 236 cm); levo zun. krilo: *Pravični sodniki* (napis IVSTI IVDICES, domn. avtp. Jana van Eycka — krilo 1934 ukradeno in 1944 nadomeščeno z mod. kopijo); des. notr. krilo: *Sveti puščavniki* (napis HEREMITE S[AN]C[T]I, 145 × 51 cm, mdr. Anton Puščavnik); des. zun. krilo: *Sveti romarji* (napis PE[RE]GRINI S[AN]C[T]I, 145 × 52 cm, mdr. Krištof in Jakob star.). Zgornja vrsta, srednja tabla: v sredi *Bog oče na prestolu* (208,5 × 80 cm), levo *Marija* (165,5 × 72 cm), des. *Janez Krst.* (165 × 72 cm); levo notr. krilo: *Pojoči angeli* (160 × 69 cm); des. notr. krilo: *Muzicirajoči angeli* (160 × 69 cm); levo zun. krilo: *Adam* in zgoraj v grisaille slikariji *Abelovo in Kajnovo darovanje* (215 × 38 cm); des. zun. krilo: *Eva* z limono v desnici, zgoraj *Kajn ubije Abela*, grisaille (215 × 38 cm). **B**) Zaprti olt. (»delavniško lice«). Zgornja vrsta, zun. krili (vsako 161 × 120 cm): *Oznanjenje* (levo *Angel z lilijo*, zgoraj prerok *Zaharija*; des. *Marija*, zgoraj prerok *Mihej*); notr. krili (vsako 215 × 38 cm): kot nadaljevanje prostora v »Oznanjenju« *notranjščina*, levo, nad biforo s pogledom na mesto, *eritrejska sibila*; des., nad gotsko nišo (tihožitje!) pa *kumanska sibila*. Spodnja vrsta, srednji tabli (vsaka 145 × 51 cm): levo *Janez Krst.*, des. *Janez Ev.* (oba grisaille); zun. tabli (vsaka 147 × 51 cm): levo donator *Jodocus Vyd*, des. njegova žena *Izabela Borluut*. — Napis (pri zaprtem olt. na lesenem okviru pod spodnjo vrsto slik) v 4 danes že težko čitljivih lat. heksametrih, s kronogramom v zadnji vrsti:

...ubertus .eyck maior quo nemo repertus
incepit pondusq iohannes arte secundus
.....iodoci vyd prece fretus
VersV seXta MaI Vos CoLLoCat aCta tVerI.

L (cf. s. v. *Eyck*): Cankar III/2 (1951); *Panofsky Neth (1953 — L!); Het Probleem Van Eyck (Maeseyck 1954); E. *Schiltz*, Les »Christi milites« du politique St.-Bavon-Gand: Notes d'iconographie Eyckienne (BMR, 1958); E. *Dhanens:* Het retabel van het Lam Gods in de Sint-Baafskathedral te Gent (Gent 1965, »Inventaris van het Kunstpatrimonium van Ostvlaanderen« 6); S. *Thalheimer:* Der Genter Altar (Mn 1967); L. *Brand Philip*, Raum und Zeit in der Verkündigung des Genter Altares (W-RJb, 1967); »US« 8 (1968, repr. p. 169—72). — Cf. L. von *Baldass* (1950; 1952), H. *Beenken* (1933; 1933/34), L. *Bruhns* (1958), P. *Coremans* (1948; 1950; 1951), A. H. *Cornette* (1947), J. *Duverger* (1945), M. *Dvořák* (*1904), H. von *Einem* (1968), J. *Hoster* (1964), G. *Hulin de Loo* (1934; 1940—42), P. *Post* (1919; 1952), L. van *Puyvelde* (1946), E. *Renders* (1933; 1935; 1950), S. *Sulzberger* (1958), Ch. de *Tolnay* (1938), F. *Winkler* (1921).

Geometrija, personifikacija ene izmed → *septem artes liberales* (→ *quadrivium*).

L: Saturn and Melancholy (1964). — Cf. J. G. *Hertel* (pon. 1970).

George, Waldemar (1893—1970), fr. (ž.) lik. kritik (e. g. *Combat*) in pisec o umetn.; r. v Lodzu. Ur. revije *L'Amour de l'art* (1919—26), *Formes* (1929—34), *Art et Industrie* (1946—55) in *Prisme des Arts* (od 1956 dalje).

B: (& A. Fontainas & L. Vauxcelles) *Histoire générale de l'art français de la révolution à nos jours, I* (P 1922); *Seurat* (P 1928, »Album d'art Druet«); *Soutine* (P 1928, »Artistes juifs«); *F. de Pisis* (P 1928); *Marcel Gromaire* (P 1928); *Le dessin français de David à Cézanne et l'esprit de la tradition baroque* (P 1929); ‚*Oeuvres de vieillesse de Degas: Sur quelques copies de Degas*' (La Renaissance, 1936); *Utrillo* (Mi 1958); *Aristide Maillol* (Greenwich [Conn.] 1965; nem. izd. Bl 1964).

L: UJE 10 (1943, s. v. *Waldemar-George*).

Georges-Michel, Michel, s pr. im. Georges *Dreyfus* (1883—....), fr. (ž.) lik. kritik in pisec o umetn.; r. v Parizu.

B: *Les Montparnos* (P 1929 [romanizirano]; n. izd. 1957); *Peintres et sculpteurs que j'ai connus: 1900—1924* (NY 1942); *From Renoir to Picasso: Artists in Action* (Bo 1957 [z anekdot; fr. orig.]).

L: Drevet (1954).

Georgica, poučne pesmi o poljedelstvu, v katerih je → *Vergil* dosegel enega izmed svojih vrhov. Ilustracije mdr. v dveh IR, t. i. → *Vatikanskem Vergilu* in t. i. → *Rimskem Vergilu.*

Georgijev, Penčo (1900—1940), bolg. slikar in grafik, dolgo časa v Parizu.

L: ELU 2 (1962, s. v.); Resistenza (1965).

Georgius (lat.) → *Jurij*

GERASA (grš. *Gérasa*, arab. *Jeraš*), najbolje ohranjeno rim. mesto na Bližnjem vzh., vzh. od Jordana, sev. od Amana); ust. v dobi helenizma, doživelo največji razcvet pod Rimljani, propadlo pod Arabci. Med 13 ugotovljenimi c. ostanki triladijske *katedr.* (o. 400) in *c. sv. Teodorja* (494—96).

L: EWA VIII (1963, stp 940 — L!). — Cf. C. H. *Kraeling* (1938), R. *Krautheimer* (Harm 1965).

Gerevich, László (1911—....), madž. um. zgodovinar in arheolog, prom. 1935, direktor Arheol. inst. Madž. ak. znanosti.

B: *‚A budai sobrászat és a prágai Parler-mühely'* (Lykov zb., 1954); *‚Prager Einflüsse auf die Bildhauerkunst der Ofner Burg'* (AHA, 1954); *Mitteleuropäische Bauhütten und die Spätgotik* (Bu 1958); *The horseman of Aquileia* (Bu 1965).

Gerevich, Tibor (1882—1954), madž. um. zgodovinar.

B: *Magyarország románkori emlékei* (Bu 1938); *»Arte antica ungherese'* (Ungheria, R 1930).

L: zbornika: Emlékkönyv Gerevich Tibor születésének hatvanadik fordulójára (Bu 1942 — B!); Tiberio Gerevich Sexagenario (Bu 1942).

Gerhaerts, Nikolaus, *iz Leidena* (o. 1420/30—1473 ali malo pozn.), kipar na Nemškem in Avstrijskem, pionir poznogotskega baroka; dkm. 1462 v Trierju, 1463—67 v Strasbourgu, nato pa v Dunajskem Novem mestu. P: npr. *nagrob. nadškofa Jacoba von Sierck* (1462, Trier, Bischöfliches Mus.), t. i. *Bärbel von Ottenheim* (1463/64, Frankfurt, Städtische Skulpturensmlg.), *votivni relief* ali *epitaf nekega duhovnika*, morda *kanonika Conrada von Busnang* (d. 1464, Strasbourg, katedr.), domn. *avtp.* (peščenec, o. 1467, Strasbourg, Mus. de l'Oeuvre Notre-Dame), *Kristus na križu* (kamen, 1467, Baden-Baden, staro pokopališče), **nagrob. ces. Friderika III.* (zač. 1469, Dunaj, stolnica St. Stephan).

L: August Richard *Maier:* Niclaus Gerhaert von Leiden, ein Niederländer Plastiker des 15. Jahrhunderts: seine Werke am Oberrhein und in Oesterreich (Str 1910, »SdK« 131); Otto *Wertheimer:* Nicolaus Gerhaert: seine Kunst und seine Wirkung (Bl 1929); Panofsky Tomb (1964); »US« 8 (1968, f p. 214); Spätgotik am Oberrhein (Karlsruhe 1970 [rk, Badisches Landesmus.], p. 73 & 90 ss — L!). — Cf. E. *Cevc* (1970), L. *Fischel* (1944 [1953]), D. *Großmann* (1957), Th. *Müller* (1966 — L!), W. *Paatz* (1959), J. A. *Schmoll gen. Eisenwerth* (1967).

Gerhard, Hubert (o. 1550—1620), nem. (hol.) kipar. R. na Holandskem ('s Hertogenbosch?), se verj. učil pri Giambologni (čigar vpliv kaže njegovo delo), postal vodilni mojster bron. plastike na Nemškem, u. v Münchnu. P: npr. čutno prepričljiva skupina *Venere in Marsa* z vodnjaka v Kirchheimu (o. 1584/85, München, Bayer. Nationalmus., dvorišče), *Sv. Mihael* na pročelju münchenske Michaelskirche (ulit 1588), *Juno s pavom* (bron, o. 1589/90, München, Nymphenburg), *Avgústov vodnjak* v Augsburgu (*Augustusbrunnen*, 1589—94), *angel s kropilnikom* (1596, München, Michaelskirche — sprva namenjen za nagrob. vojvode Viljema V.), *Marija kot Patrona Bavariae* na stebru na münchenskem *Marienplatz* (1613).

L: R. A. *Peltzer* (ThB XIII, 1920, s. v. — L!); EWA VI (1962, stp 194 — L!; t. 141); »US« 9 (1969, p. 242 z repr.); »PKG« 8 (1970). — Cf. A. E. *Brinckmann* (Mn 1923), Th. *Müller* (1953), J. von *Schlosser* (1927), H. *Vey* (Harm 1969 — L!).

Géricault, (Jean-Louis-André-) Théodore (1791—1824), fr. slikar in litograf, za svojega kratkega življenja postal vodilna osebnost fr. romantičnega slikarstva; mojstrski upodabljavec konj. R. v Rouenu, 1816—17 v Italiji, ob koncu življenja v Angliji, u. v Parizu. S: *Oficir cesarske garde* (Salon 1812, Louvre), *Ranjeni kirasir* (Salon 1814, ib.), *Tekmovanje berberskih konj* (o. 1816, Rouen), *Krotenje bikov* (1817, Fogg), **Splav ladje Méduse* (Salon 1819, Louvre), *Derby v Epsomu* (1821, ib.), portreti umobolnih 1822—23, npr. *Kleptoman* (*L'aliéné cleptomane*, tudi *»Le fou assassin«*, Gent, muz.), *La folle monomane du jeu* (Louvre), *La monomane de l'envie* (Lyon), itd. G: o. 100 litografij.

L: Delteil XVIII (1924); M. *Miller*, Géricault's Paintings of the Insane (JWCI, 1940/41); G. *Bazin* (Kindler II, 1965, s. v. — L!). — Cf. F. *Antal* (1940—41), K. *Berger* (1946; 1952; 1962 — L!), J. *Leymarie* (1962), F. *Novotny* (1960), L. *Rosenthal* (1905).

Gerionova goveda → *dvanajst Hêraklovih junaških dejanj* (10)

Gerke, Friedrich (1900—1966), nem. um. zgodovinar, protest. teolog, učil na univ. v Berlinu in kot gost na univ. v Budimpešti, med 2. svet. vojno vojni ujetnik v SZ, od 1946 dalje ord. za občo, starokršč. in biz. umetn. v Mainzu (*Kunstgeschichtliches Inst. der Johannes-Gutenberg-Univ. Mainz*), u. (65) za srčno kapjo. Izd. od 1960 dalje z. *Kleine Schriften der Ges. f. bildende K. in Mainz*.

B: *Die Anfänge des Christentums im Rheinlande* (2. izd., Bn 1933); *‚Der Ursprung der Lämmerallegorien in der altchristlichen Plastik‘* (Ztschr. f. Neutestamentliche Wissenschaft, 1934); *Der Sarkophag des Iunius Bassus* (Bl 1936, habil.); *Die Zeitbestimmung der Passionssarkophage* (Bu 1940); *Die christlichen Sarkophage der vorkonstantinischen Zeit* (Bl 1940, »Stud. zur spätantiken Kg.« 11); *Christus in der spätantiken Plastik* (Bl 1940; 3. izd. Mainz 1948); *Das Heilige Antlitz: Köpfe altchristlicher Plastik* (Bl 1940); *‚Ideengeschichte der ältesten christlichen Kunst‘* (Ztschr. f. Kirchengesch., 1940); *Der Trierer Agricius Sarcophag* (Trier 1949); *Die Fresken des Franz Anton Maulbertsch in der Pfarrkirche zu Sümeg* (Wsb 1950); *Der Tischaltar des Bernard Gilduin in Saint Sernin in Toulouse* (Mainz 1958); *‚Das Problem des »Vollendeten« und die Unmöglichkeit des »Unvollendeten« in der byzantinischen Kunst‘* (Das Unvollendete als künstlerische Form: Ein Symposion, Bern-Mn 1959); *Emy Roeder* (Wsb 1963); *Sankt Martin am Rhein* (Mainz 1966, »Forsch, zur Kg. der Christlichen Archäologie« 7); *‚Die Mainzer Marienauffahrt des Franz Anton Maulbertsch und ihr Ort in der Geschichte seiner Assunta-Darstellungen‘* (W. F. Vollbachov zb., 1966; samost. izd. v z. »Kleine Schriften der Ges. f. bildende K. in Mainz« 32); *Spätantike und Frühes Christentum* (Ba-Ba 1967, »K. der Welt«).

L: Kü (1961); J. A. *Schmoll* gen. *Eisenwerth* (Kchr, 1967, nekr.); M. *Mirabella Roberti* (Arte Lom, 1967, nekr.); Franz Josef *Kohl-Weigand* (izd.): Friedrich Gerke zum Gedächtnis (Mainz 1966, »Kleine Schriften der Ges. f. bildende K. in Mainz« 33 — B!). — Zbornik: Variae Formae Veritas Una: Kunsthistorische Schriften, Festschrift Friedrich Gerke (Ba-Ba 1962).

GERLAMOOS na Koroškem blizu Spittala (Avstrija). V podr. c. sv. Jurija *freske*, po katerih je njihov slikar (→ *Tomaž Beljaški*) najprej dobil zasilno ime Mojster iz Gerlamoosa (*Meister von Gerlamoos*, cf. lit.: *Hauser, Paul*).

L: F. G. *Hann*, Die Kirche zu Gerlamoos und ihre Wandmalereien (Car, I, 1891); Stele (1969). — Cf. O. *Demus* (1937), W. *Frodl* (1944), P. *Hauser* (1905).

Gerlovič, Alenka (1919—....), slov. slikarka, r. v Lj, štud. na ak. v Zgb (V. Becić), tam dipl. 1941. Med vojno v partizanih, poročena z Vitom → *Globočnikom*.

B: (sodel. Ignac Gregorač) *Likovni pouk otrok* (Lj 1968).

L: M. *Zadnikar* (ELU 2, 1962, s. v.); Nadreal Soc (1969 — L!). — Cf. B. *Pečar* (1970).

GERMIGNY-DES-PRÉS (*Val de Loire* [*Orléanais*], Francija). Od nekd. vile škofa → *Theodulfa* ohranjen — kot edina karolinška stavba na fr. ozemlju — 806 posv. in 1867—76 slabo rest. **oratorij* (tloris 9 kvadratov z apsidami, vzhodnjaški vplivi) z ostankom nekd. mozaikov: v gl. apsidi (o. 802/806) **angela nad skrinjo zaveze z dvojico malih kêrubov*, ki ustreza bibl. opisu (3 Kralj, 6, 19—29)

L: Cankar I (1927 [1930]—1929); EWA III (1960, stp 107, t. 50—51 & 53), V (1961, stp 575 — L!); »UF« 13 (1968); »US« 6 (1970, f p. 88). — Cf. J. *Beckwith* (NY 1964), K. J. *Conant* (1959), A. *Grabar* (G: Sk 1957).

GERNRODE na Spodnjem Saškem (*Sachsen-Anhalt*, NDR). *St. Cyriakus*, c. nekd. samostana benediktink (sez. do 965 in v zadnji tretjini X. st.), je pomemben spom. otonskega stavbarstva. Nekd. → *westwerk* so v XII. st. nadomestili z zah. korom (takrat tudi povišana zah. stolpa), sicer pa gl. ladjo zaznamujejo raven strop, menjava opor (slop, steber, slop) in po biz. zgledu oblikovane empore. V juž. stranski ladji *božji grob* (verj. iz zgodnjega XII. st.) s štukaturnimi reliefi, ki mdr. kažejo prizor *Noli me tangere*.

L: EWA XI (1966, stp 292 — L!); »PKG« 5 (1969, t. 145 [L!], 149 & 316 [L!]); »US« 6 (1970, f p. 153—54). — Cf. H. *Holländer* (1969, repr. 88, 91—92, 97).

Gernsheim, Helmut (1913—....), angl. fotograf in zgodovinar fotografije, r. v Münchnu.

B: *New Photo Vision* (L 1942); *Julia Margaret Cameron: Her Life and Photographic Work* (L 1948); *Masterpieces of Victorian Photography* (L 1952); (& Alison Gernsheim [= žena]) *Roger Fenton: Photographer of the Crimean War* (L, 1954); (& ead.) *The History of Photography: from the Earliest Use of Camera Obscura in the Eleventh Century up to* 1914 (L: Ox UP 1955); (& ead.) *L. J. M. Daguerre: The History of the Diorama and the Daguerreotype* (L 1955; amer. izd. Clev 1956); *Creative Photography: Aesthetic Trends 1839—1960* (L-Bo 1962).

L: WWA (1962).

Gero, nadškof v Kölnu (969—76), mdr. poslanik Otona I. v Carigradu. Zanj nastali dve reprezentativni deli → *otonske umetn.*, t. i. → *Geronov kodeks* in → *Geronov križ*. Up: cf. s. v. *Geronov kodeks*.

Gérôme, Jean-Léon (1824—1904), fr. slikar (grafik in kipar), prof. na pariški *École des B.-A.* in član *Inst. de France*, eden izmed znanih → *pompiers* fr. XIX. st. S: npr. *Pigmálion in Galatea* (MM).

L: Gerald M. *Ackerman*, The Academy (AN Annual, 1967); *id.*, Thomas Eakins and his Parisian Masters Gérome and Bonnat (GBA, 1969). — Cf. J. *Canaday* (1959), A. *Neumeyer* (1970).

GERONA, nekd. rim. *Gerunda*, mesto v Kataloniji (Španija). Novo, gotsko *katedr.* (h kateri vodi stopnišče 90 stopnic iz XVII. st.) so začeli zidati 1312: iz tistega časa, tj. 1. pol. XIV. st., je na fr. način oblikovani *kor* s kornim obhodom in žarkasto razporejenimi kapelami. Pozn. prostrana **ladja* (dolga 50 m, vis. 34 m, šir. 22,8 m), ki so jo začeli 1417, predstavlja s svojim drznim razponom vrh gotskega obokavanja na Pirenejskem polotoku. Ob katedr. stari romanski **križni hodnik* iz 2. pol. XII. st. s figuralno okrašenimi kapiteli. V kapiteljski knjižnici katedrale je *Beata iz Liébane razlaga Apokalipse*, iluminiran rkp. iz o. 975 (→»*Beatus*« *v Geroni*), ki sodi poleg kodeksa iz opatije Saint-Sever med najlepše IR tega dela.

L: Pevsner (1966); EWA XIII (1967, stp 277—78 — L!); »US« 7 (1968, f p. 206—07).

Geronov kodeks (ali *Geronov evangelistar*), t. i. → *»reichenauski šoli«* atr. iluminiran rkp (29,7 × 22 cm, malo pred 969, Darmstadt, Landesbibl., Ms. 1948). Naročnik — *custos Gero* — je bil pozn. nadškof v Kölnu (969—76). Miniature se naslanjajo na karolinške vzore: *evangelisti* in *Majestas Domini* so oblikovani v naslonu na →*Evangeliar iz Lorscha*, iniciale — npr. *str. z inicialo S* (f. 103) — pa kažejo vpliv sankt-gallenskega skriptorija. Samostojneje je ostvarjena dedikacijska podoba: *Gero izroča kodeks sv. Petru* (f. 6v).

L: Cankar II/1 (1931, p. 151); RDK II (stp 1448); EWA X (1965, stp 886, t. 464); »US« 6 (1970, repr. p. 157). — Cf. J. *Beckwith* (NY 1964), C. *Nordenfalk* (Sk 1957), H. *Schrade* (1958).

***Geronov križ,** razpelo z mrtvim Kristusom v kölnski stolnici (polihr. les [polihromacija rest.], telo vis. 187 cm, sam križ in nimb nova), ki ga je bil naročil tamk. škof Gero (969—76), pomembno delo zgodnje otonske plastike, najstar. ohranjena upodobitev Križanega v naravni velikosti.

L: Max *Imdahl:* Das Gerokreuz im Kölner Dom (Stu 1964, »WerkM« 97); »PKG« 5 (1969, t. 103); »US« 6 (1970, f p. 194—95). — Cf. R. *Hamann* (1930), R. *Haussherr* (dis. 1963), H. *Keller* (1951).

***Gersaintov izvesek,** poleg t. i. *Vkrcanja za otok Kitero* Watteajeva najslavnejša slika (*L'Enseigne de Gersaint*, o, pl, 162 × 307,8 cm, 1720, Dahlem), nastala za umetnikovega prijatelja, trgovca s slikami *Gersainta*, ki jo je po Watteaujevi smrti prodal Jeanu de Julienne. 1745/50 jo je dobil Friderik Veliki (v Charlottenburgu so jo razrezali na dvoje); na današnjem mestu od 1952 dalje. Za razloček z drugimi Watteaujevimi najboljšimi deli je »izvesek« obsežnega formata, slikan po naravi in dokončan v presenetljivo kratkem času: po poročilu samega Gersainta v osmih jutrih, ker pozneje v dnevu umetnik zaradi šibkega zdravja že ni mogel več delati.

L: cf. (tudi s. v. *Watteau*) K. *Clark* (1960).

Gerson, Horst K(arl), (1907—....), hol. um. zgodovinar. R. v Berlinu, štud. na univ. v Berlinu, Göttingenu in na Dunaju, bil direktor *Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie* v Haagu, zdaj prof. na univ. v Groningenu. Prispevki v *ThB*, eden izmed urednikov →*Kindlers Malerei Lexikon*, oskrbel novo, rev. izd. Brediusovega kat. Rembrandtovih slik (cf. s. v. *Bredius*).

B: *Philips Koninck: Ein Beitrag zur Erforschung der holländischen Malerei des XVII. Jahrhunderts* (Bl 1936); *Ausbreitung und Nachwirkung der holländischen Malerei des 17. Jahrhunderts* (Haarlem 1942); ‚*Die systematische Ordnung niederländischer Zeichnungen*' (M. J. Friedländerjev zb., 1942); *De nederlandsche Schilderkunst, I: Schilderkunst van Geertgen tot Frans Hals* (A 1950, »De schoonheid van ons land« 8) *II: Het Tijdperk van Rembrandt en Vermeer* (A 1952, ista z. 9); ‚*Joos van Cleve*' (OH, 1955); (& E. H. ter Kuile) *Art and Architecture in Belgium: 1600 to 1800* (Harm 1960, »The Pelican Hist. of Art« 18); (& J. W. Goodison) *Fitzwilliam Museum Cambridge, Catalogue of Paintings, I: Dutch and Flemish* (C 1960); *Seven Letters by Rembrandt* (The Hague 1961); ‚*Das Jahrhundert von Rubens*' (Kchr, 1966); *Rembrandt Paintings* (NY 1968; nem. izd. 1969).

L: Wie is dat (1956); WWA (1962).

Gerstenberg, Kurt (1886—1969), nem. um. zgodovinar. Učil na univ. v Halleju (ord. 1937—45) in Würzburgu (od 1949 dalje).

B: *Deutsche Sondergotik: Eine Untersuchung über das Wesen der deutschen Baukunst im späten Mittelalter* (Mn 1913); *Claude Lorrain und die Typen der idealen Landschaftsmalerei* (Bl 1919, habil.); *Die ideale Landschaftsmalerei: Ihre Begründung und Vollendung in Rom* (Halle 1923); *Claude Lorrain: Tuschzeichnungen aus dem Berliner Kabinett und aus dem British Museum in London* (Mn 1925, »43. Druck der Marées-Ges.«); *Hans Multscher* (Lpz 1928); ‚*J.J. Winckelmann und A. R. Mengs*' (27. Hallisches Winckelmann-programm, Halle 1929); ‚*Ein Frauenbildnis des Hausbuchmeisters*' (RepKw, 1931); ‚*Rubens im Kreise seiner römischen Gefährten*' (ZfKg, 1932); ‚*Die künstlerischen Anfänge des Anton Raphael Mengs*' (ib., 1933); (& P. O. Rave) *Die Wandgemälde der deutschen Romantiker im Casino Massimo zu Rom* (Bl 1934); ‚*Über ein verschollenes Gemälde von Ouwater*' (ZfKg, 1936); ‚*Baummeisterbildnis*' (RDK, 13. zv., 1938 [RDK II]); *Das Ulmer Münster* (2. izd., Burg 1940 [1. izd. 1926]); ‚*Das Bücherstilleben in der Plastik*' (W. Waetzoldtov zb., 1941); *Tilman Riemenschneider* (2. izd., W 1943, »Smlg. Schroll« [1. izd. 1941]; 5., razš. izd. Mn 1962); *Claude Lorrain: Landschaftszeichnungen* (Ba-Ba 1952); ‚*Die naturwissenschaftliche Richtung in der deutschen Blumenmalerei des 18. Jahrhunderts*' (ZfKw, 1953); (izd.) *Carl Gustav Carus: Neun Briefe über Landschaftsmalerei...* (2. izd., D 1955); *Die großen Deutschrömer und der Geist der*

Antike (Offenbach a. M. 1955); *Diego Velazquez und seine Kunst* (Mn 1957); ‚*Joachim von Sandrart*' (Mitt. des Vereines f. Gesch. der Stadt Nürnberg, 1960); *Italienische Dichtungen in Wandgemälden deutscher Romantiker in Rom* (Mn 1961); ‚*Zwei Bildnisse des Velasquez aus der Zeit seiner ersten Reise nach Italien*' (ZfKg, 1962); ‚*Velazquez' Versuch in Tempera*' (ib., 1965); *Die deutschen Baumeisterbildnisse des Mittelalters* (Bl 1966).

Gerstinger, Hans (1885—....), avstr. klas. filolog, bibliotekar dunajske *Nationalbibl.*

B: *Die griechische Buchmalerei* (2 knj., W 1926); *Die Wiener Genesis: Farbenlichtdruckfaksimile der griechischen Bilderbibel aus dem 6. Jahrhundert n. Chr., Cod. Vindob. Theol. Graec. 31* (2 knj., W 1931); *Das Statutenbuch des Ordens vom Goldenen Vlies* (2 knj., W 1935); (& Paul Buberl) *Die byzantinischen Handschriften* (2 knj., Lpz 1937—1938).

Gertruda → *Jedrt*

Gerusalemme liberata → *Tasso, Torquato*

Gervazij in Protazij (lat. *Gervasius et Protasius*, it. *Gervasio e Protasio* [v Benetkah *Trovaso*]), krščč. svetnika, sinova dvojčka sv. → *Vitala* in Valerije Milanske. Up: *mozaična medaljona* na spodnji strani slavoloka v c. S. Vitale v Raveni (2. četrt. VI. st.).

L: Réau III/2 (1958, p. 588—90) & III/3 (1959, p. 1125—26).

Gesen, egipt. dežela vzh. od Heliopolisa. Cf. med bibl. ik. m. → *Jožef se sreča z Jakobom.*

gesla na portretih so bila v okviru slikarstva posebno priljubljena v renesansi. Prim. dela, ki so jih mdr. naslikali Antonello da Messina (*Portret mladeniča*, d. 1478, Dahlem: PROSPERANS MODESTVS ESTO INFORTVNATVS VERO PRVDENS), Lorenzo di Credi (*Ženski portret*, ib.: NOLI ME TANGERE), Perugino (*Francesco delle Opere*, 1494, Uffizi: TIMETE DEVM), Bartolomeo Veneto (*Moški portret*, o. 1520, Barberini: PROBASTI ET COGNOVISTI), Lotto (*Moški portret*, Hampton Court: CARPENDO CARPERIS IPSE), itn. Med renesančnimi medaljami, na katerih so napisi tako rekoč obvezni, npr. medalji, na katerih sta predstavljena Pico della Mirandola (PVLCHRITVDO-AMOR-VOLVPTAS) in Giovanna degli Albizzi (CASTITAS-PVLCHRITVDO-AMOR), itd.

L: cf. Luc *Menaše* (Portret 1962), E. *Wind* (1958).

Gesta (lat. *Gestas* ali *Gesinas*), »hudobni razbojnik« (angl. *the Bad Thief*, fr. *le Mauvais Larron*, nem. *der böse Schächer*), v nasprotju z → *Dizmo* na up. → *Križanja* vselej na Kristusovi levi strani. Up: npr. Robert Campin (del des. olt. krila, Städel).

L: Panofsky Neth (1953, p. 168).

Gesta Romanorum (lat.), »Dejanja Rimljanov«, o. 1300 v Angliji ali na Nemškem sest. »ant.« z. zgodb in legend, ki so jo mnogo prepisovali in dopolnjevali ter je bila pomemben vir za ant. prizore, kot sta npr. → *Ahil med Likomedovimi hčerami* (156. pogl.) ali → *Koriolán in žene* (137. pogl.). Nem. prev.: *Gesta Romanorum: das älteste Mährchen- und Legendenbuch des christlichen Mittelalters, zum ersten Male vollständig aus dem Lateinischen in's Deutsche übertragen ... von J. G. Th. Graesse* (1. izd. 1842; 3. izd., Lpz 1905).

L: cf. K.-A. *Wirth* (1961).

Geta, s celim imenom *Publius Septimius Severus Geta*, rim. ces. (211—12). Up: cf. s. v. *Rochegrosse.*

Getsemani, po stiskalnici za olive imen. pristava in oljčni vrt pod → *Oljsko goro.*

Geymüller, (*Baron*) **Heinrich von** (1839—1909), avstr. um. zgodovinar, raziskoval zlasti it. arhitekturo renesanse. R. na Dunaju, po očetu (ki se do posinovljenja pisal *Falkner*) iz stare švic. družine, po materi pravnuk angl. (ž.) astronoma W. Herschla, štud. 1857—60 na *École Centrale* v Parizu (dipl. stávbeni inženir) in v Berlinu na *Bauakademie*, 1869—94 v Parizu, u. v Baden-Badnu. Prijatelj J. Burckhardta, po vzgoji in čustvovanju kozmopolit, pisal v nem., fr., angl. in it. jeziku.

B: *Notizen über die Entwürfe zu St. Peter in Rom* (Karlsruhe 1868); ‚*Trois dessins d'architecture inédits de Raphael*' (GBA, 1870); *Les projets primitifs pour la Basilique de Saint-Pierre de Rome par Bramante* (P-Vienne 1875—1880); *Cento Disegni di Fra Giocondo* (F 1882); ‚*Leonardo da Vinci als Architekt*' (J. P. Richter: Literary works of Leonardo da Vinci, L 1883); *Documents inédits sur les Thermes d'Agrippa, le Panthéon, les Thermes de Dioclétien* (Lausanne-Rome 1883); *Raffaello Sanzio studiato come architetto con l'ajuto di nuovi documenti* (Mi 1884); (& Carl Martin von Stegmann) *Die Architektur der Renaissance in Toscana, I—XI* (Mn 1885—1908; angl. izd. NY 1924); *Les Du Cerceau, leur vie et leur Oeuvre* (P-Londres 1887, »Bibl. internationale de l'art«); ‚*Le Passé, le Présent, l'Avenir de la Cathédrale de Milan*' (GBA, 1890); *Trois Albums de Fra Giocondo* (École Française, 1891); ‚*The School of Bramante*' (Tr. of the R. Inst. of Br. Architects, 1891); *Die Baukunst der Renaissance in Frankreich* (2 knj., Stu 1898—1901, »Hdb. der Architektur« II/6); *Michel Angelo als Architekt* (Mn 1904); *Friedrich II. von Hohenstaufen und die Anfänge der Architektur der Renaissance in Italien* (Mn 1908); *Architektur und Religion* (Ba 1911 — B!).

L: Jakob *Burckhardt:* Briefwechsel mit Heinrich von Geymüller (Mn 1914 [p 1—49: Carl *Neumann*, Heinrich von Geymüller; p 165—176: Eine Selbstbiographie Geymüllers]).

Gherardo delle Notti → *Honthorst, Gerard van*

Ghiberti, Lorenzo (di Cione), (1378/81—1455), it. florent. kipar in pisec o umetn., izučen zlatarstva, slikarstva in stavbarstva, ob nekoliko mlajšem → *Donatellu* elegantnejši ravno v tem, da še ohranja lepotnost → *internacionalnega gotskega sloga*, čeprav je s svojim celotnim delom, takó kiparstvom (zgledovanje po antiki, študij perspektive) kot pisanjem, pravi pionir renesančne umetn. P: predvsem po znamenitem → *natečaju za druga vrata florent. baptisterija* nastala → *severna vrata florent. baptisterija* (1404—24) in nato še slavnejša → *Vrata paradiža* (1425—52), poleg tega po naročilu najuglednejših florent. cehov bron. sohe za tamk. *Orsanmichele* (*Janez Krst.* za *Arte di Calimala*, 1412/15; *Sv. Matej* za *Arte del Cambio*, 1419/22; *Sv. Štefan* za *Arte della Lana*, naroč. o. 1425, dkč. 1429), dva bron. relikviarija, *Arca dei Santi Proto, Giacinto e Nemesio* (1427/28, Bargello) in *Cassa di S. Zanobi* (verj. 1440/42, katedr. v Florenci), pa *načrt krstilnika* v sienskem baptisteriju in 2 njegova reliefa (*Krst v Jordanu* in *Janez Krst. pred Herodom*, bron, 1417—27). — Kot pisec je s svojimi **I Commentarii* (I.—II. knj., III. knj. nedk.) pionir zgod. umetn.: v I. knj. govori o grš. in rim. umetn., posebno pomembna pa je II. knj., ki se končuje z njegovim lastnim življenjepisom — prvo umetniško avtobiografijo sploh (izd. J. von → *Schlosser*, 1912, in O. → *Morisani*, 1947).

L: Vasari-Milanesi II (1906); Venturi VI (1908); Bernd Curt *Kreplin* (ThB XIII, 1920, s. v. — L!); Cankar III/1 (1936); SchlosserL (1964 — L!); »MdS« 8 (uv Renzo *Chiarelli*). — Cf. W. *Bode* (1902 [1921 etc.]), G. *Delogu* (1956), L. *Goldscheider* (1949), H. *Gollob* (1929), R. *Krautheimer* (1947; & T. *Krautheimer-Hess* *1956 — L!; 1962 — L!), M. *Levey* (1967), E. *Panofsky* (Die Perspektive 1927), L. *Planiscig* (1940), J. *Pope-Hennessy* (I 1955), J. von *Schlosser* (*1912; *1941), Ch. *Seymour* (Harm 1966).

Ghidiglia Quintavalle, Augusta, it. um. zgodovinarka, direktorica parmske *Gall. Naz.* in *Gall., Mus. e Medagliere Estense* v Modeni.

B: ‚*Di alcune opere di Giovanni da Udine*' (Arte, 1927); *La Galleria Estense di Modena* (Gva 1952); *La nuova sistemazione della Galleria Estense* (Modena 1958); ‚*La cupola restaurata di S. Giovanni Evangelista a Parma*' (BArte, 1961); *Gli affreschi del Correggio in S. Giovanni* (Mi 1962); ‚*La cupola del Correggio in S. Giovanni a Parma*' (Par 1962); *Il Bertoja* (Mi 1963); ‚*Correggio*' (Kindler I, 1964); ‚*Parmigianino ritrovato*' (Par, 1964).

Ghirlandajo, Benedetto (1458—1497), florent. slikar, najmlajši brat Domenica (infra).

L: cf. G. de *Francovich* (1925/26).

Ghirlandajo, David (1452—1525), florent. slikar, brat in sodel. Domenica (infra).

L: cf. G. de *Francovich* (1930/31).

Ghirlandajo, Domenico, s pr. im. *Domenico di Tommaso Bigordi* (1449—1494), it. slikar, najuspešnejši freskant svojega časa v Florenci, Baldovinettijev učenec. Največ nanj vplival Verrocchio, zgledoval pa se tudi po niz. mojstrih (van der Goesov → *Portinarijev oltar* itd.). Z obsežno delavnico (med sodel. brata David in Benedetto [supra] in svak → *Mainardi*, med vajenci tudi Michelangelo in Francesco Granacci) izvršil številne StS-e, na moč mikavne kot najboljši lik. dokument Florence v poznem quattrocentu (sočasna noša, arhitektura, notr. oprema in ne nazadnje asist. portreti sodobnikov v evang. in drugih prizorih). S: *Madona zavetnica s plaščem z družino Vespucci* in *Objokovanje* (freska, o. 1473, Florenca, c. Ognissanti), *Videnje* (Gregorij Vel. se prikaže svetnici) in *Pogreb sv. Fine* (freski, o. 1475, S. Gimignano, Collegiata, Cappella di Sta Fina), *Oznanjenje* (o. 1475, ib., prezbiterij), *Sv. Hieronim* (freska, d. 1480, Florenca, c. Ognissanti [prim. Boticellijevega Avgušina na nasprotni steni!]), *Zadnja večerja* (freska, 1480, ib., Cenacolo [slabša varianta Florenca, Mus. di S. Marco, Piccolo Refettorio]), *Poklicanje prvih apostolov* (Kristus pokliče Petra in Andreja, freska, 1481/82, → *Sikstinska kapela*), **Prizori iz življenja Frančiška Asiškega* (freske, 1483—86 [d. 1486], → *Firenze*: → *Sta Trinita, Cappella Sassetti*), Čaščenje pastirjev (les, d. 1485, ib. [olt. slika]), **Marijino življenje, Življenje Janeza Krst.* itd. (freske, 1486—90, → *Florenca*: → *Sta Maria Novella*, kor), *Poklon treh kraljev* (les, tondo, d. 1487, Uffizi), *Poklon treh kraljev* (les, d. 1488, Florenca, Spedale degli Innocenti, Pinacoteca), **Giovanna Tornabuoni* (les, d. 1488, Thyssen), *Ded z vnukom* (les, Louvre), *Francesco Sassetti s sinom* (les, MM [Bache Coll.]), *Obiskovanje* (les, d. 1491, Louvre).

L: Venturi VII/I (1911); Paul Erich *Küppers:* Die Tafelbilder des Domenico Ghirlandajo (Str 1916, »ZKA« 111); van Marle XIII (1931); Berenson Ox (1932); Giuseppe *Marchini* (EWA VI, 1962, s. v. — L!); L. *Berti* (Kindler II, 1965, s. v.); Artur *Rosenauer*, Zum Stil der frühen Werke Domenico Ghirlandajos (WJb, XXII, 1969); Warman *Welliver*, Alterations in Ghirlandaio's S. Trinita Frescoes (AQ, 1969). — Cf. J. *Lauts* (1943), J. *Pope-Hennessy* (1966), E. *Steinmann* (1897), A. *Warburg* (1901).

Ghirlandajo, Ridolfo (1483—1561/62), it. florent. slikar, sin Domenica (supra), se učil v domači delavnici, pri Granacciju in Pieru di Cosimo. S: npr. *podobi s prizoroma iz legende sv. Zenobija* (Florenca, Gall. dell'Acc.).

L: Vasari-Milanesi VI; Venturi IX/1 (1925); Berenson Ox (1932); Luciano *Berti* (Kindler II, 1965, s. v.). — Cf. J. *Alazard* (1924), B. *Berenson* (L: Ph 1963), S. J. *Freedberg* (1961 — L!).

Ghirshman, Roman (1895—....), fr. arheolog, ugleden raziskovalec stare perz. umetn. Štud. na Sorboni in *École du Louvre*, član *Inst. de France*.

B: *L'Iran: des origines à l'islam* (P 1951; angl. izd.: *Iran: from Earliest Times to the Islamic Conquest*, Harm 1954); *Parthes et Sassanides* (P 1962, »UF« 3; angl. izd.: *Parthians and Sassanians*, L 1962; nem. izd.: *Iran: Parther und Sassaniden*, Mn 1962, »Universum der K.« 3); *Perse* (P 1964, »UF« 5; nem. izd.: *Iran: Protoiranier, Meder, Achämeniden*, Mn 1964, »Universum der K.« 5).

L: IWW (1964—65).

Ghislandi, Giuseppe (1655—1743), it. slikar, portretist, kot menih *fra Vittore Ghislandi*, imen. tudi *fra Galgario*; r. in u. v Bergamu.

L: Ludwig *Burchard*, Ghislandi, Fra Vittore (ThB XIII, 1920 — L!); Nicola *Ivanoff* (Kindler II, 1965, s. v. — L!).

Giacometti, Alberto (1901—1966), švic. kipar (slikar in grafik), sin naslednjega. V Parizu se učil pri Bourdellu, v 1930-ih letih surrealist (npr. *Palača ob štirih zjutraj* [*The Palace at 4 A. M.*], les, steklo, žica in vrv, 1932—33, MMA), od bivanja v bolnici (zaradi zlomljene noge 1938) kipi strašljivo dolgih, tankih človeških likov z malimi glavami; tudi portreti. Prejel 1962 v. nagr. za kiparstvo na beneškem bienalu.

L: Giedion-Welcker (1960); SeuphorS (1961); Palma *Bucarelli:* Giacometti (R 1962, »Maestri del XX secolo«); Jean *Genet:* Alberto Giacometti: der Künstler in seinem Atelier (Z 1962); Henry R. *Hope* (EWA VI, 1962, s. v.); Jacques *Dupin:* Alberto Giacometti (P 1963); James *Lord:* A Giacometti Portrait (NY 1965); H. *Read* (Kindler II, 1965, s. v. — L!); Mario *Negri:* Alberto Giacometti (Mi s. a., »MdS« 57); Gérard *Régnier*, Alberto Giacometti (RLou, 1969). — Cf. A. H. *Barr* (1948), F. *Meyer* (1968), J.-P. *Sartre* (1948; 1955).

Giacometti, Giovanni (1868—1933), švic. slikar, grafik in ilustrator, predvsem krajinar.

Giambellino → *Bellini, Giovanni*

Giambologna → *Giovanni da Bologna*

Gibbons, Felton, amer. um. zgodovinar, uči na *Princeton Univ.* (N. J.).

B: ‚*Giovanni Bellini and Rocco Marconi*' (AB, 1962); ‚*New Evidence for the Birth Dates of Gentile and Giovanni Bellini*' (AB, 1963); (& Lionello Puppi); ‚*Dipinti inediti o poco noti di Dosso e Battista Dossi: con qualche nuova ipotesi*' (AAM, 1965); ‚*Practices in Giovanni Bellini's workshop*' (Panth, 1965); ‚*Two Allegories by Dosso for the Court of Ferrara*' (AB, 1965); ‚*An Emblematic Portrait by Dosso*' (JWCI, 1966); ‚*Ferrarese Tapestries of Metamorphoses*' (AB, 1966); *Dosso and Battista Dossi: Court Painters at Ferrara* (Pri 1968, »PriM« 39).

Gibea (*Gabaa*) → *Pregreha v Gabai*

Gide, André (1869—1951), fr. pisatelj, Nobelov nagrajenec (1947).

B (lik. umetn.): *Poussin* (P 1945).

Gideon, sodnik → *Gedeon*

Giedion, Sigfried (1888—1968), švic. um. zgodovinar, pomemben zlasti kot kritik mod. arhitekture in organizator → *CIAM*. R. v Lengnauu v Švici (Aargau), dipl. kot strojni inženir na dunajski *TeH*, prom. pri H. Wölfflinu v Münchnu, učil od 1938 dalje na Harvardski univ. (Charles Eliot Nortonova stolica) in od 1946 na *TeH* v Zürichu; u. (še 79) v Zürichu.

B: *Spätbarocker und romantischer Klassizismus* (Mn 1922, dis.); *Bauen in Frankreich: Eisen, Eisenbeton* (Lpz 1928); *Befreites Wohnen* (Z 1929, »Orell Füssli Schaubücher« 14); *The New Architecture and the Bauhaus* (NY 1936); **Space, Time and Architecture: The growth of a new tradition* (C [Mass.] 1941; 4., razš. izd. 1962); *Mechanization Takes Command: a Contribution to Anonymous History* (NY: Ox UP 1948); (izd.) *A Decade of New Architecture* (Z 1951; 2. izd. NY 1954); *Walter Gropius: Work and Teamwork* (NY 1954; nem. izd. *Walter Gropius: Mensch und Werk*, Stu 1954); ‚*Le Corbusier's church: A new era?*' (AN, 1955); *Architektur und Gemeinschaft: Tagebuch einer Entwicklung* (Hmb 1956, »RDE« 18; angl. izd.: *Architecture, You and Me: The Diary of a Development*, C [Mass.] 1958); *The Eternal Present, 1: The Beginnings of Art* (NY 1962; nem. izd. *Ewige Gegenwart: Die Entstehung der Kunst*, K-Z 1962), *2: The Beginnings of Architecture* (NY 1964; nem. izd. s podnaslovom *Der Beginn der Architektur*, K-Z 1965); *Architektur und das Phänomen des Wandels: Die drei Raumkonzeptionen in der Architektur* (Tü 1969).

L: Stanislaus von *Moos* (Jahresring 68/69, Stu 1968, nekr.). — Cf. L. *Mumford* (Roots 1952 [1956]).

Giedion-Welcker, Carola, švic. (nem.) um. zgodovinarka in lik. kritičarka, vodilna poznavalka mod. kiparstva; žena prejšnjega, živi v Zürichu.

B: J. B. Straub (Mn 1922); ‚*New roads in modern sculpture*' (Transition, 1935); *Moderne Plastik: Elemente der Wirklichkeit, Masse und Auflockerung* (Z 1937; angl. izd. *Modern Plastic Art: Elements of Reality, Volume and Disintegration*, ib.); *Poètes à l'Écart: Anthologie der Abseitiger* (Bern 1946); ‚*Schwitters: or the allusions of the imagination*' (Mag Art, 1948); ‚*Vergängliches und Zukünftiges im Futurismus*' (Werk, 1950); *Paul Klee* (L 1952); ‚*Sublimierung und Vergeistigung der plastischen Form bei Medardo Rosso*' (Werk, 1954); *Plastik des XX. Jahrhunderts: Volumen und Raumgestaltung* (Stu 1955 [2. izd. *Moderne Plastik*]); *Jean Arp* (NY 1957); *Constantin Brancusi* (Ba-Stu 1958); **Contemporary Sculpture: An Evolution in Volume and Space* (NY 1960, »Documents of Modern Art« 12 [3. izd. *Moderne Plastik*]); (uv) *François Stahly* (1962); *The Güell Park of Gaudi: A Miniature Universe* (1966); ‚*Chillida*' (Qdr, 20. knj., 1966); ‚*Alberto Giacometti auf seiner Suche nach Wahrheit*' (Kstwerk, 1966).

Giehlow, Karl (1863—1913), nem. um. zgodovinar, prom. 1898 na Dunaju, delal kot zas. znanstvenik, u. v Parizu.

B: ‚*Beiträge zur Entstehungsgeschichte des Gebetbuches Kaisers Maximilian I.*' (JSaK, 1899, dis.); ‚*Poliziano und Dürer*' (Mitt. der Ges. f. Vervielfältigende Künste, 1902 [GrK, sup.]); ‚*Dürers Stich »Melencolia I« und der Maximilianische Humanistenkreis*' (ib., 1903 & 1904); ‚*Urkundenexegese zur Ehrenpforte Maximilians I.*' (Wickhoffov zb., 1903); *Kaiser Maximilians I. Gebetbuch* (W 1907); ‚*Dürers Entwürfe für das Triumphrelief Kaiser Maximilians I. im Louvre*' (JSaK, 1910); ‚*Die Hieroglyphenkunde des Humanismus in der Allegorie der Renaissance, besonders der Ehrenpforte Kaisers Maximilian I.*' (ib., 1915).

il **Gigante** (it.), »*Velikan*«, vzdevek Michelangelovega marm. → *Davida.*

Giges (u. 652 pred), kralj Lidije. Njegovo zgodbo (cf. infra s. v. *Giges v Kandaulovi spalnici*) sta leposlovno resp. bajeslovno oblikovala Herodot in Platon.

Giges v Kandaulovi spalnici, ik. m. iz bajeslovne zgod.: slabič Kandaules, zadnji kralj Lidije iz rodu Heraklidov, je dovolil, da se je njegov ljubljenec Giges prepričal o lepoti kraljičinega telesa. Pozn. je Giges umoril kralja, oženil njegovo vdovo ter sam zavladal nad Lidijo. Up: npr. Jordaens (malo pred 1646, Stockholm — kot parodija učinkujoča slika), Eglon Hendrik van der Neer (Düsseldorf, Städtische Kstsmlgn.).

L: Hunger (1955, s. v. Gyges); Pigler II (1956, p. 300—01 — L!). — Cf. E. *Plietzsch* (1960, t. 344).

Giglioli, Giulio Quirino (1886—....), it. arheolog, univ. prof. v Rimu.

B: *L'arte etrusca* (Mi 1935).

Giglioli, Odoardo Hillyer (1873—....), it. um. zgodovinar v Florenci. Prispevki v raznih rev. (*Arte*, *BArte*, *BM*, *RArte*) in *ThB.*

B: *Masaccio* (F 1921); *La Regia Galleria degli Uffizi* (R 1934, »Itinerari« 8); ‚*Unpublished paintings by Francesco Furini, Valerio Castello and Francesco Solimena*' (BM, 1948).

L: Lodovici (1942).

Gihon (*Gehon*), studenec v Cedronski dolini (cf. s. v. *Štiri reke paradiža*), iz katerega je dotekala voda v → *Siloo* po Ezekijevem podzemeljskem kanalu.

Gijsen, Marnix (ps.) → *Goris, Jan Albert*

Gilbert, Creighton, amer. um. zgodovinar, *Assoc. Prof.* za renesanso na *Brandeis Univ.* (*Department of Fine Arts*) v Walthamu (Mass.). Prom. 1955 na New York Univ. z dis. »*The Works of Savoldo*«.

B: ‚*Milan and Savoldo*' (AB, 1945); ‚*Ritrattistica apocrifa savoldesca*' (Arte Ven, 1949); ‚*Savoldo's drawings put to use: A study in Renaissance workship practices*' (GBA, 1953 [tudi Tietzejev zb., 1958]); ‚*Alvise e compagni*' (L. Venturijev zb. I, 1956); ‚*Ancora di Jacopo de' Barbari*' (Com, 1957); *Major Masters of the Renaissance* (1963 [rk, The Rose Art Mus., Brandeis Univ., Waltham, Mass.]); ‚*A Miracle by Raphael*' (North Carolina Mus. of Art B, 1965/66); ‚*The Renaissance Portrait*' (BM, 1968 [oc. J. Pope-Hennessyjeve knj. iz 1966]).

Gilioli, Émile (1911—....), fr. abstr. kipar, r. v Parizu. Ustvaril mdr. spom. deportirancem v Grenoblu (1950).

***Gilles,** znamenita Watteaujeva slika (o, pl, 184,5 × 149,5 cm, o. 1718/20, Louvre), hkrati pretresljivi in monumentalni beli lik harlekina, o katerega nastanku in ožjem pomenu ne vemo ničesar gotovega.

L: Kunst und Geist Frankreichs im 18. Jahrhundert (W 1966 [rk, Oberes Belvedere], kat. št. 77 — L!).

Gillet, Louis (1876—1943), fr. um. zgodovinar, konservator muz. v Chaalisu. Mdr. prispeval za A. Michelovo *Hist. de l'Art*, *RAam*, *EI*, itd.

B: *Histoire artistique des ordres mendiants: Étude sur l'art religieux en Europe du XIIIe au XVIIe siècles* (P 1912); *La peinture: XVIIe et XVIIIe siècles* (P 1913, »Manuels d'hist. de l'Art«); *La Peinture française: Moyen âge et Renaissance* (P-Br 1928); *XVIIIe siècle* (P s. a. [1929] = La Peinture au Mus. du Louvre, I: École Française, P: S. N. E. P. — Illustration); *Watteau: un grand maître du XVIIIe siècle* (4. izd., P 1943).

Gillis, Pieter → *Aegidius, Petrus*

Gillray, James (1757—1815 sam.), angl. karikaturist, grafik (jedk.) in risar. Predvsem si je neusmiljeno privoščil Napoleona, doma pa kraljevsko družino.

L: Thomas *Wright* & R. H. *Evans:* Historical & Descriptive Account of the Caricatures of James Gillray (L 1851); Thomas *Wright:* The Works of James Gillray, the Caricaturist (L 1874); F. D. *Klingender:* Hogarth and English Caricature (L 1944; pon. 1945 & 1946); LaranE (1959 — L!); Draper *Hill:* Fashionable Contrasts: Caricatures by James Gillray (L: Ph 1966).

Gilly, David (1748—1808), nem. arhitekt, potomec hugenotske družine, utemeljil berlinsko *Bauakademie* (1793).

L: Marlies *Lammert:* David Gilly (Bl 1964).

Gilly, Friedrich (1772—1800), nem. arhitekt, sin in sodel. Davida G. (supra). Učitelja sta mu bila Erdmannsdorff in Langhans, učenca pa Klenze in malo star. Schinkel, poleg katerega velja za najbolj pomembnega predstavnika nem. neoklasicizma. A: najboljša dela ostala na papirju, med njimi načrt za monumentalni *Spomenik Frideriku Velikemu v Leipzigu* (1796) v

obliki dorskega templja in primerno oblikovane širše okolice.

L: Alste *Oncken:* Friedrich Gilly (Bl 1935); A. *Rietdorf:* Gilly: Wiedergeburt der Architektur (1940). — Cf. A. *Neumeyer* (1938), G. *Pauli* (1934).

Gimond, Marcel (1894—1961), fr. kipar, znan predvsem po portretnih doprsjih.

L: SeuphorS (1961).

***Ginevra de' Benci,** najuglednejši in najbolje dkm. portret (les, 38,2 × 36,7 cm [spodaj je bila slika, ki je očitno kazala tudi roke, odrezana], verj. 1476/80, Washington [prej Vaduz]), ki ga je bil → *Leonardo da Vinci* naslikal pred → *Móno Lizo*, kaže doprsje mlade žene pred brinjem (it. *il ginepro* ali *ginevro*). Na hrbtni strani slike je na napisnem traku brati: *VIRTVTEM FORMA DECORAT* (Lepota krasi krepost). Anonimo Magliabecchiano (cf. s. v.) poroča: *Ritrasse in Firenze al naturale la Ginevra d'Amerigo Benci, la quale tanto bene finì, che non il ritratto ma la propria Ginevra pareva.*

L: Vasari-Milanesi IV; Carlo *Carnesecchi*, Il ritratto leonardesco di Ginevra Benci (RArte, sept./dec. 1909); Ludwig H. *Heydenreich* (EWA IX, 1964, stp 212); »CA« 12 (1967, št. 7 — L!). — Cf. J. *Alazard* (1924), W. von *Bode* (1903), W. *Suida* (Wien II 1904, p. 72—73; 1929), J. *Walker* (Nat. Gall. of Art: Report and Stud. in the Hist. of Art 1967, Wash 1968).

Ginhart, Karl (1888—1971), avstr. um. zgodovinar. R. v Št. Vidu ob Glini (*St. Veit an der Glan*) na Koroškem, štud. v Innsbrucku in na Dunaju, bil asist. Strzygowskega, konservator v avstr. *Bundesdenkmalamt* in od 1936 dalje prof. za um. zgod. na *TeH* na Dunaju.

B: *Das christliche Kapitell: zwischen Antike und Spätgotik* (W 1923, »Beitr. zur vergleichenden Kstforschung« 3, dis. [W 1919]); *Bildende Kunst in Kärnten bis 1800, I* (Lpz 1926); *Die Burg Hochosterwitz in Kärnten* (W 1927); (izd.) *Kunstdenkmäler Kärntens, I—VIII* (Klagenfurt 1929—1934); (& Bruno Grimschitz) *Der Dom zu Gurk* (W 1930, »Arbeiten des ersten ksthistorischen Institutes der Univ. Wien: Lehrkanzel Strzygowski« 29); ‚*Joseph Strzygowski als Kunstforscher*' (Strzygowskega zb. [II], 1932); ‚*Das Modestusgrab in Maria-Saal*' (Strzygowskega zb. [I], 1932); ‚*Über den Rhythmus in der Entwicklung des nordischen Barockornaments*' (Beitr. zur Gesch. u. Kulturgesch. Kärntens: Festgabe f. Martin Wutte zum 60. Geburtstag, Klagenfurt 1936); (izd.) *Die bildende Kunst in Österreich. I—VI* (Baden bei W 1936—1943); ‚*Die karolingischen Flechtwerksteine in Kärnten*' (Car, 1942 [tudi R. Eggerjev zb., 1942]); ‚*Die gesetzmäßige Entwicklung des österreichischen Barockornaments*' (D. Freyev zb., 1943); ‚*Die romanische Bildnerei in Wien*' (K. Donin [izd.]: Gesch. der bildenden K. in Wien, I, W 1944); *Wiener Kunstgeschichte* (W 1948); *Das Stift St. Paul im Lavantal* (Sankt Paul 1953; 4., razš. & rev. izd. 1962); ‚*Karolingische und frühromanische Werksteine in Kärnten*' (Car, 1954 [R. Eggerjev zb., 1954]); *Millstatt am See* (Klagenfurt 1954); ‚*Der fünfundzwanzigste karolingische Flechtwerkstein in Kärnten*' (Car, 1957); ‚*Michael Hönel und seine Beziehungen zum Stifte St. Paul i. L.*' (ib., 1959); ‚*Albrecht Dürer war in Kärnten*' (ib., 1962); ‚*Gotische Vesperbilder in Kärnten*' (Mus. der Stadt Villach: Jb., 1964); ‚*Die Datierung der Fresken in der Gurker Westempore: Exkurs...*' (Car, 1967).

Ginori → *Doccia*

Giordano, Luca, imen. *Luca Fa Presto* (1632—1705), it. slikar, učenec Ribere, r. in u. v Neaplju, pravi virtuoz, ki je znal slikati na način raznih drugih mojstrov (Ribera, Tizian, Paolo Veronese, Caravaggio, Rubens, Rembrandt), ne da bi kdaj zares kopiral. S: npr. *Filozof z ogledalom* (v njem *avtp.*, Eremitaža), *StS-e* v Pal. Medici-Riccardi v Florenci (1682/83) in *osnutki* zanje (London, z. Denis Mahon), *Jezus očisti tempelj* (1684, Oberlin), po bivanju v Španiji na dvoru kraljev Karla II. in Filipa V. (iz tega časa npr. *Mars in Venera v Vulkanovi kovačnici*, o. 1700, London, z. Denis Mahon) pa mdr. iluzionistična stropna freska *Juditino zmagoslavje* (1704, Neapelj, S. Martino, Capp. del Tesoro).

L: EWA II (1960, t. 204—05); L. *Vertova* (Kindler II, 1965, s. v. — L!); Oreste *Ferrari*, Drawings by Luca Giordano in the British Museum (BM, 1966); *id.*, Una vita inedita di Luca Giordano (Napoli nobilssia, 1966); *id.* & Giuseppe *Scavizzi:* *Luca Giordano (2 knj., N 1966, »Collana di storia dell'architettura, ambiente urbanistica, arti figurative«); »MdC« 172; Oreste *Ferrari*, Trois nouveaux Giordano ... (RLou, 1969). — Cf. R. *Wittkower* (1958).

Giorgione (1477/78—1510), it. beneški slikar, v. kolorist, med pionirji v oblikovanju ženskega akta pa pos. v povezovanju človeškega lika in krajine, eden izmed prvih tudi med umetniki, ki niso več slikali samó po naročilu. O njegovem življenju zelo malo vemo: da je bil r. v Castelfrancu, da se je moral učiti pri Giov. Belliniju, da je nov. 1508 dkč. freske na zun. beneškega *Fondaco dei Tedeschi* in da je verj. u. za kugo, ki je sept. 1510 divjala po Benetkah. S: med njegovimi nedvomnimi deli **Judita* (pl [prej les], Eremitaža), *Sveta družina* (*Madonna Benson*, les, Washington), prej Tizianu atr. *Čaščenje pastirjev* (*Allendalovo Rojstvo*, les, ib.), **Madona s sv. Liberalejem in Frančiškom As.* (*Pala di Castelfranco*, les, Castelfranco Veneto, chiesa arcipretale di S. Liberale), *Portret mlade žene* (Laura, pl na lesu, Ksthist. Mus.), **Nevihta* (Accad.), **Trije filozofi* (Ksthist. Mus.), **Speča Venera* (po Michielu krajino in zdaj skritega Amorja dkč. Tizian, Dresden), *Portret mladega moža* (Dahlem), *Avtp.* (Braunschweig) pa — med deli, atr. tudi Tizianu — **Concert Champêtre* (Louvre) in *Portret stare žene* (»*La Vecchia*«, Accad.)

L: G. *Gronau* (ThB XIV, 1921, s. v. — L!); Venturi IX/3 (1928); Berenson Ox (1932); Cankar III/1 (1936); L. *Venturi* (EWA VI, 1962, s. v. — L!); C. *Volpe:* Giorgione (Mi 1963); P. *Zampetti* (Kindler II, 1965, s. v. — L!); Virgilio *Lilli* [uv] & Pietro *Zampetti* [kat.]: L'opera completa di Giorgione (Mi 1968, »CA« 16). — Cf. B. *Berenson* (I—II 1957), L. *Coletti* (1955), P. *Della Pergola* (*1955), G. *Fiocco* (1941), G. F. *Hartlaub* (1925; 1927; 1953), L. *Hourticq* (1930), L. *Justi* (1908 [1926]), R. *Longhi* (1946), V. *Mariani* (1945), U. *Monneret de Villard* (1904), A. *Morassi* (1942), E. *Panofsky* (Problems 1969), D. *Phillips* (1937), T. *Pignatti* (*1971 — L!), W. *Suida* (1954), L. *Venturi* (1913; 1953), P. *Zampetti* (1955).

Gioseffi, Decio, it. um. zgodovinar, kot ord. na tržaški univ. nasledil Roberta → *Salvinija.*

B: *Perspectiva artificialis* (Trieste 1957, »Univ. degli studi di Trieste: Istituto di storia dell'arte antica e moderna« 7); *Canaletto: Il quaderno delle Gallerie Veneziane e l'impiego della camera ottica* (ib. 1959, ista z. 9); *La cupola vaticana: Un'ipotesi michelangiolesca* (ib. 1960, ista z. 10); ‚*Domenico Veneziano*' (Emp, 1962); *Giotto architetto* (Mi 1963 [oc. Martin *Gosebruch*, Kchr, 1969]); ‚*Optical Concepts*' (EWA X, 1965); ‚*Perspective*' (EWA XI, 1966).

Giotto di Bondone (1266/67—1337), it. florent. slikar, eden izmed največjih evr. lik. umetnikov, v. reformator it. slikarstva, v katerem se z njim končuje stara *maniera greca.* R. v kraju Colle di Vespignano pri Florenci, po izročilu bil njegov učitelj → *Cimabue*, delal za najuglednejše naročnike tistega časa v Italiji (frančiškani, papež, Enrico Scrovegni v Padovi, bankirski družini Bardi in Peruzzi v Florenci), 1334 imen. za arh. stolnice in mestnih utrdb v Florenci, tam u. (70). V jedru njegovega revolucionarno novega slikarstva je dotlej nevideno oblikovanje prostora (spredaj odprtim zabojem in omaram podobne notranjščine), dosledno plastično oblikovanje teles in predmetov, svetlejše in bolj žive barve in ne nazadnje tudi nova čustvena razmerja med upodobljenimi osebami. Med njegovimi učenci Taddeo → *Gaddi* in Bernardo → *Daddi*, resnične naslednike pa je dalo šele XV. st., začenši z Masacciom. S: *freske* v Assisiju v zgornji c. S. Francesco iz o. 1297/99, zlasti *Frančišek As. daruje plašč ubogemu plemiču, Frančišek se odreče očetovemu imetju, Sanje Inocenca III., Potrditev redovnih pravil, Videnje ognjenega voza, Videnje prestolov, Frančišek izžene hudiče iz Arezza, Pridiga ptičem, Smrt viteza iz Celana, Pridiga pred Honorijem III., Frančišek se prikaže v kapitlju v Arlesu* in *Stigmatizacija sv. Frančiška*, fragmentarno ohranjena freska z *Bonifacijem VIII. med kard. in nekim klerikom, ko blagoslavlja v jubilejnem letu 1300* (1300, Rim, S. Giovanni in Laterano), posebno dobro ohranjene in slavne freske v → *Padovi* v *Capp. dell'Arena* (jedro o. 1304/06), kot edina nedvomno lastnoročna tabelna podoba → *Madonna d'Ognissanti* (o. 1305/07) in naposled — časovno negotovo opredeljene — *freske* v florent. c. *Sta Croce*, verj. iz o. 1320 v *Capp. Peruzzi* s prizori iz legend obeh Janezov (*Nadangel Gabrijel oznani Zahariji rojstvo sina, Rojstvo Janeza Krst.* in *Herodova gostija, Janez Ev. na Patmosu, Oživljenje Drusiane* in *Janez Ev. vzet v nebo*), končno iz o. 1325 (vsekakor pa pred 1329) v *Capp. Bardi* z izrazito reprezentativnimi prizori iz legende Frančiška As. (nad vhodom *Stigmatizacija*, v kapeli *Frančišek se odreče očetovemu imetju, Frančišek se prikaže v Arlesu, Smrt Frančiška As., Potrditev pravil* in *Preskušnja z ognjem pred egipt. sultanom*).

L: Vasari-Milanesi I; Venturi V (1907); van Marle III (1924); Erwin *Rosenthal:* Giotto in der mittelalterlichen Geistesauffassung (Au 1924); Berenson Ox (1932); Cankar II/2 (1933); Panofsky Ren (1960); L. *Marcucci* (Kindler II, 1965, s. v.); L'opera completa di Giotto (Mi 1966, uv Giancarlo *Vigorelli*, kom. Edi *Baccheschi*, »CA« 3 — L!); Giovanni *Previtali:* *Giotto e la sua bottega (Mi 1967); W. *Kemp*, Zum Programm von Stefaneschi-Altar und Navicella (Zf-Kg, 1967); G. *Palumbo & alii:* Giotto e i Giotteschi in Assisi (R 1969, »I miracoli di Assisi« 1). — Cf. *Antal* (1947 [1958]), F. *Arcangeli* (1953), K. *Bauch* (1953), B. *Berenson* (1963), F. *Bologna* (1969), E. *Cecchi* (1937), M. *Dvořák* (I 1927), D. *Gioseffi* (1963), C. *Gnudi* (*1958 — L!; 1962 — L!), M. *Gosebruch* (1962), G. F. *Hartlaub* (1950), W. *Hausenstein* (1923), Th. *Hetzer* (1941), C. A. *Isermeyer* (1937), H. *Jantzen* (1939; 1939/40), G. L. *Luzzatto* (1928), M. *Meiss* (1960), R. *Oertel* (1943/44; 1953 [1966]), E. *Panofsky* (1941), J. *Pešina* (1945), F. *Rintelen* (1912 [1923]), R. *Salvini* (1938 — L!!; 1952), H. *Schrade* (1964), O. *Sirén* (1917), I. B. *Supino* (1920), H. *Thode* (1885; 1899), P. *Toesca* (1941; 1951), C. H. *Weigelt* (1925), J. *White* (1957; 1966), etc.

Giovannetti, Matteo (*Matteo di Giovanetto*), (akt. okr. 1343/46), it. slikar (morda samó vodja slikarske delavnice, v kateri so delali takó Francozi kot Italijani) v Avignonu, ki mu pripisujejo *StS-e* v 3. nadstr. t. i. stolpa »*Garde-Robe*« v tamk. papeški palači. Bil je duhovnik (prior c. S. Martino v Viterbu), v Avignonu prvič dkm. kot *pictor pape* leta 1346.

L: Michel *Laclotte:* L'École d'Avignon: la peinture en Provence aux XIVe et XVe siècles (P 1960); Enrico *Castelnuovo:* Un pittore italiano alla corte di Avignone: Matteo Giovannetti e la pittura in Provenza nel secolo XIV (1962, »Saggi« 317); R. *Guilly*, Avignon, Meister des … (Kindler 1, 1964 [z lit.]).

Giovanni (da) Bologna ali *Giambologna*, fr. *Jean de Bo(u)logne* (1529—1608), it. (flam.) kipar, najpomembnejši predstavnik poznomanierističnega kiparstva in njegove *figura serpentinata.* R. v Douaiju v fr. Flandriji, od 1557 dalje gotovo v Florenci, tam u. P: *Neptunov vodnjak* v Bologni (1563—67), *Merkur* (bron, več inačic

od 1564 do o. 1580, med star. Ksthist. Mus. [viš. 62,7 cm], med pozn. Bargello), *Florenca nad Piso* (štuk, 1565, Florenca, Gall. dell'Acc.; marmor, 1570, Bargello), *Samson in Filistejec* (marmor, 1566—67, V. & A.), personifikacija *Apeninov* (*Appennino*, 1569/81, Pratolino, Villa Demidoff), *Astronomija* (pozlačen bron, viš. 38,8 cm, o. 1573, Ksthist. Mus.), *Apólon* za → *Studiolo di Francesco I* (bron, 1573/75), *Okéanov vodnjak* (*Fontana di Oceano*, marmor, post. 1576, Florenca, Giardino di Boboli), marm. soha *Cosima I.* (1581, Florenca, Uffizi, zun.), slavno **Ugrabljenje Sabinke* (marmor, odkrito 1583, Florenca, Loggia dei Lanzi), *konjeniški spom. Cosima I.* (bron, d. 1594 [na uzdi], Florenca, piazza della Signoria), *Hêrakles in kentaver Nessos* (marmor, d. 1600, Florenca, Loggia dei Lanzi), naposled *konjeniški spomeniki* po njegovem osnutku, *Ferdinanda I.* (1601—08, dkč. Pietro Tacca, Florenca, piazza SSa Annunziata), šp. kralja *Filipa III.* (1606—16) in fr. kralja *Henrika IV.* za pariški Pont-Neuf (zač. 1604, post. 1614, uničen 1792). — Up: npr. Hans von Aachen (atr., o. 1587/88, Douai, Mus. de la Chartreuse), H. Goltzius (akvarelirana risba, rd. & črna kreda, 1591, Haarlem, Teylers Mus.).

L: Vasari-Milanesi VII; Abel *Desjardins:* La Vie et l'oeuvre de Jean Bologne (P 1883); P. *Patrizi:* Il Giambologna (Mi 1905); P. de *Bouchaud:* Jean de Boulogne (P 1906); Venturi X/3 (1937); Elisabeth *Dhanens:* *Jean Boulogne — Giovanni Bologna Fiammingo (Br 1956); Hall Por (1963); EWA XV: Index (1968, p. 212); »US« 9 (1969); »PKG« 8 (1970); James *Holderbaum:* Giambologna (Mi s. a., »MdS« 13). — Cf. W. *Bode* (1911), G. *Delogu* (1956 — L!), W. *Gramberg* (1936), F. *Kriegbaum* (1928; 1952/53), J. *Pope-Hennessy* (III 1963), J. *Shearman* (1967), H. R. *Weihrauch* (1967).

Giovanni da Campione ali *Giovanni di Ugo da Campione* → *campionesi*

Giovanni Dalmata → *Duknović, Ivan*

Giovanni da Milano, it. slikar, akt. & dkm. 1346—66 v Florenci in 1369 v Rimu. S: npr. *Objokovanje* resp. *Kristus trpin* (les, d. 1365, Florenca, Gall. dell' Acc.), *freske* v Capp. Ranuccini v c. Sta Croce v Florenci (zač. 1365).

L: W. *Suida* (ThB XIV, 1921, s. v. — L!); S. *Béguin* (Dict peint it, 1964, s. v.); L. *Marcucci* (Kindler II, 1965, s. v. — L!). — Cf. B. *Berenson* (L: Ph 1963, repr. 265—78), E. *Panofsky* (Friedländerjev zb., 1927), J. *White* (1966).

Giovanni da Udine, s pr. im. *Giovanni Ricamatore* (1487—1564), it. slikar in štukater, Rafaelov učenec, r. v Vidmu, u. v Rimu.

L: Vasari-Milanesi VI (1881); Venturi IX/2 (1926); ELU 2 (1962, s. v.). — Cf. S. J. *Freedberg* (1961 — L!), A. *Ghidiglia* ([-Quintavalle] 1927).

Giovanni dell'Opera → *Bandini, Giovanni*

Giovanni di Paolo (o. 1400—1482), it. sienski slikar, samosvoj in domišljijsko razgiban ustvarjalec, s svojo nežno poezijo nadaljujoč »mehki« → *internacionalni gotski slog* in hkrati povzemajoč nekatere renesančne pridobitve. S: npr → *Christus patiens, Christus triumphans* (Siena, Pin. Naz.), *Izgon iz raja* (les, o. 1445, Lehman), *Janez Krst. gre v pustinjo* (predelna tabla, 1454, Nat. Gall.), *Nikolaj Tolentinski reši ladjo na morju* (les, o. 1455, PMA Johnson), itd.

L: J. *Pope-Hennessy* (EWA VI, 1962, s. v.); Paul-Henri *Michel* (Dict peint it, 1964, s. v.); L. *Berti* (Kindler II, 1965, s. v. — L!); »US« 8 (1968, repr. p. 128). — Cf. B. *Berenson* (1968, repr. 589—615), C. *Brandi* (1947), E. *Carli* (La pittura senese 1955), M. *Meiss* (Middeldorfov zb., 1968), J. *Pope-Hennessy* (1937; 2-krat 1947).

Giovanni Pisano (o. 1245/50—po 1314), it. kipar in arh., najpomembnejši kipar tiste dobe v Italiji in sploh it. gotike, sin → *Nicole Pisana*, s katerim je sodel. pri *prižnici* v katedr. v Sieni (1265—68) in vodnjaku, *Fontana maggiore* v Perugii (dkč. 1278). P: *sohe* na pročelju katedr. v Sieni (1284—98, zdaj Mus. dell'Opera del Duomo — npr. *Mojzes, David, Mirjam* in *Izaija*), slonokoščena *Madona* v zakladnici katedr. v Pisi (o. 1299?), marm. **prižnica* v c. St'Andrea v Pistoii (1298—1301), *razpelo* (t. i. *vejnati križ*, o. 1305, Siena, Mus. dell'Opera del Duomo), **prižnica* v katedr. v Pisi (1302—10, rest. 1926). — A: *spodnji del pročelja* katedr. v Sieni.

L: Venturi IV/(1905); Cankar II/2 (1933); John *Pope-Hennessy* (EWA VI, 1962, s. v. — L!). — Cf. M. *Ayrton* (1969 — L!), W. *Braunfels* (1948/49), R. *Davidsohn* (1907), G. *Delogu* (1956 — L!), G. de *Francovich* (1938), L. *Justi* (1903), H. *Keller* (1937; 1942), M. *Sauerlandt* (1904), G. *Swarzenski* (1926), A. *Venturi* (1927), J. *White* (1966).

Giovio, Paolo, z lat. imenom *Paulus Jovius* (1483—1552), it. humanist, življenjepisec in zbiralec, škof v Noceri. Njegove tudi umetnike zajemajoče življenjepise, *De viris illustribus* (o. 1524) izd. Girolamo Tiraboschi v svoji *Storia della letteratura italiana* (IX, Modena 1781). V rojstnem kraju Comu (→ *Como*) je zbral pomembno z. portretov slavnih ljudi, ki jo je — razdeljeno v učenjake, umetnike, državnike in vojskovodje — popisal (*Descriptio musaei*, 1546) in delno objavil: *Elogia virorum doctorum* (F 1546) in *Elogia virorum bellica virtute clarorum* (F 1551). Za um. zgod. je — *last, not least* — pomemben njegov *Dialogo dell'imprese militari et amorose* (izšel v Lyonu 1559), ki nadrobno pojasnjuje, kaj je *impresa* (cf. s. v. *emblem*): predvsem, »da ne sme biti tako skrivnostna, da

bi jo lahko razložil samó tisti, ki pozna sibilske skrivnosti, pa tudi ne takó preprosta, da bi jo lahko razumel vsak prostak« (... *ch'ella non sia oscura, di sorte ch'abbia mistero della Sibilla per interprete a volerla intendere, nè tanto chiara, ch'ogni plebeo l'intenda*).

Vasari-Milanesi VII (p. 682); EWA VII (1963, stp 541); SchlosserL (1964 — L!). — Cf. E. *Müntz* (1900), E. *Panofsky* (1961, »StudWI« 26, pos. *motto*), P. O. *Rave* (1959; 1961).

Giraldi, Guglielmo, po očetu imen. tudi *Magri* ali *del Magro* ali *dei Magri*, miniaturist ferrarskega dvora. IR: npr. *Aulus Gellius* (1448, Milano, Bibl. Ambrosiana, Cod. Scotti), *Biblija* (4 knj., Ferrara, Mus. di Schifanoia,) ki sta jo Borso in Ercole d'Este naročila za Certoso di S. Cristoforo v Ferrari, *Božanska komedija* (o. 1480, Bibl. Vat., Ms. Urbin. lat. 365 [codici esposti št. 34]).

L: Aeschlimann (1940); D. *Diringer* (EWA X, 1965, stp 162). — Cf. M. *Salmi* (2. izd. 1956).

Girardon, François (1628—1715), fr. kipar, vodilni predstavnik klasicističnega kiparstva pod Ludovikom XIV., sodel. Ch. Le Bruna; r. v Troyesu, u. (87) v Parizu. P: npr. marm. skupina *Apolon z nimfami* (1666—72, Versailles), *nagrob. kard. Richelieuja* (1675—77, Pariz, sorbonska c.), *Ugrabljenje Prozêrpine* (1677—79, Versailles), *konjeniški spom. Ludovika XIV.* (1683—99, Place Vendôme v Parizu, podrt med revolucijo).

L: James *Holderbaum* (EWA VI, 1962, s. v.); »US« 10 (1969); »PKG« 9 (1970). — Cf. A. *Blunt* (1953), P. *Francastel* (*1928).

Girgenti → *Agrigento*

Girodet de Roucy Trioson, Anne-Louis (1767—1824), fr. slikar, kot J.-L. Davidov učenec klasicist, po srcu pa romantik, u. (57) v Parizu. S: npr. *Endimíonov sen* (v Rimu 1792, Louvre), *Mlle Lange kot Dánaa* (oval, 1799, Minneapolis — iz maščevanja, ker je igralka kritizirala portret, v katerem jo je bil upodobil), patetično teatralni *Prizor iz potopa* (Louvre) in kot njegovo najbolj znano delo *Pogreb Atala* po Chateaubriandu (1808, Louvre).

L: G. *Bazin* (Kindler II, 1965, s. v. — L!). — Cf. H. H. *Hawley* (1964), H. *Lemonnier* (1914), G. *Levitine* (1953; 1954; 1956; 1965), Ch. *Sterling* (& H. *Adhémar* II 1959).

Gischia, Léon (1903—....), fr. slikar, 1927—36 ni slikal, po 2. svet. vojni uspešen scenograf J. Vilarovega *Théâtre Nat. Populaire:* Shakespearov *Rihard II.* (1947) in *Henrik IV.* (1950), Kleistov *Prinz von Homburg* (1951) in Hugojev *Ruy Blas* (1954).

B: *Les Arts primitifs français* (P 1939); (& Nicole Védrès) *La Sculpture en France depuis Rodin* (P: Éd. du Seuil 1945).

L: Vollmer II (1955, s. v.); H. *Read* (Kindler II, 1965, s. v. — L!).

Gisela-Schmuck (nem.) → *Mainški zlati nakit*

Giulio Romano, s pr. im. *Giulio Pippi* (o. 1499—1546), it. slikar in arh., Rafaelov najpomembnejši učenec, sodel. in dedič, manierist, od 1524 dalje vodilni umetnik na dvoru mantovskega vojvode. S: npr. *freske* v Rimu v → *Sala di Costantino* (1520—24 po Rafaelovem načrtu), v Mantovi pa v Pal. del Tè (1527—35 s sodel., mdr. okras *Sala di Psiche* in *Sala dei Giganti* s posebno znanim *Strmoglavljenjem gigantov*) in v Pal. Ducale (*prizori iz trojanske vojne*, 1537—39), nabožne podobe in alegorije, med slednjimi ikonografsko posebno mikavna *Alegorija* v Detroitu. A: v Mantovi *Pal. del Tè* (1525—35) in *lastna palača* (o. 1544). R: cf. s. v. *Raimondi*. — Up: npr. Tizian (1530-a leta, London, zas. z.).

L: Vasari-Milanesi IV (1880); Venturi IX/2 (1926); Berenson Ox (1932, p. 260—62); A. *Chastel* (Dict peint it, 1964); P. *Barocchi* (Kindler II, 1965, s. v. — L!); Seizième Dessins (1965); Seizième Peintures (1965); Robert *Enggass* (EWA XII, 1966, stp 557—58 — L!); Pevsner (1966); W. *McAllister Johnson*, Giulio Romano's »Allegory of Immortality« Reconsidered (AQ, 1969); »US« 9 (1969); »PKG« 8 (1970). — Cf. B. *Berenson* (1968, repr. 1849—56), S. J. *Freedberg* (1961 — L! [p. 602—03]), E. [H. J.] *Gombrich* (1934 & 1935), F. *Hartt* (1944; 1949; *1958), J. *Hess* (1947; 1950), G. *Nicco Fasola* (1960), J. *Sherman* (1965), F. *Würtenberger* (1962).

GJÖLBAŠI, vas v Mali Aziji (Turčija), ant. *Trisa* (*Trysa*) ob likijski obali. Reliefi tu odkritega → *heroona* (peščenec, o. 400 pred, Ksthist. Mus.) kažejo mdr. *kalidonski lov* (→ *Meleáger in Atalanta lovita kalidonskega merjasca*), → *Boj z Amazonkami*, → *Ugrabljenje Leukipovih hčera*, *obleganje nekega mesta* (Troje?), itd.

L: F. *Eichler:* Die Reliefs des Heroon von Gjölbaschi-Trysa (W 1950); »PKG« 1 (1967, t. 93). — Cf. O. *Benndorf* (1889—91).

glasba in likovna umetnost. Razmerje med njima se kaže v globljem smislu umetniškega ustvarjanja in slogovnih podobnosti, ki povezujejo različne umetn. nasploh, torej poleg glasbene in lik. umetn. tudi lit. in gledališko tvornost itn., ožja problemska področja pa pomenijo glasbene stvaritve, ki so jih pobudila lik. dela, sámo oblikovanje glasbil, ki predstavljajo zelo bogato vejo umetnoobrtnih izdelkov, in ne nazadnje glasbena ikonografija in simbolika v lik. umetn.: od upodobitev glasbil in muziciranja sploh do portretov mitičnih in resničnih glasbe-

nikov, pevcev, itd. Ustrezne ožje ikonogr. teme so npr. v kršč. umetn. *angeli z glasbili*, → *Jubal* ali → *Tubalkajn*, → *Mirjam opeva ...*, → *David* kot psalmist, → *Cecilija*, itd., sicer pa cf. s. v. *Midasova sodba*; *Muzika*; *Órfej*; *osem tonov gregorijánske glasbe*; *Pitagora*; *septem artes liberales*; *Sluh* (v okviru téme → *Pet čutov*); *Vanitas*; etc. Med oblikovalci glasbenih motivov → *Baschenis*, → *Watteau*, → *Menzel*, → *Degas*, → *Fantin-Latour*, → *Slevogt*, Lionello *Balestrieri* (1872—1958), → *Dufy*, itd., pri nas npr. Saša → *Šantel* in → *Jakac*. — Na Izidorja Cankarja sistematiko stila sta se med slov. muzikologi oprla Stanko → *Vurnik* in Vilko *Ukmar* (r. 1905).

L: Musik und Bild: Festschrift für Max Seiffert zum 70. Geburtstag (Kassel 1938); Reinhold *Hammerstein*, Die Musik am Freiburger Münster: Ein Beitrag zur musikalischen Ikonographie (Archiv f. Musikwissenschaft, 1952, p. 204—18); *id.:* Die Musik der Engel: Untersuchungen zur Musikanschauung des Mittelalters (Mn 1962); Koraljka *Kos Tomašek*, Likovne umjetnosti i muzika (Muzička Enciklopedija 2, Zgb 1963 — L!); *Emanuel *Winternitz* & Paul *Collaer*, Musical Instruments (EWA X, 1965 — L!); Primož *Kuret:* Glasbeni instrumenti na srednjeveških freskah na Slovenskem (dis. 1965 [Lj], strojepis — cf. Kron, 1967); Koraljka *Kos:* Muzički instrumenti u srednjevekovnoj umjetnosti Hrvatske (dis. 1967 [Lj], strojepis); EWA XV: Index (1968, p. 391—92 — cf. *music* etc.); LCI I (1968, stp 640). — Cf. G. *Bandmann* (1960), V. *Denis* (1944), A. P. de *Mirimonde* (vse!), M. *Sauerlandt* (1922), E. *Winternitz* (*1967; *1967), etc., pos. za ilustracijsko gradivo *Storia della musica: antica, moderna e contemporanea* (169 zv., Mi: Fratelli Fabbri), pos. o simboliki v sami glasbi pa: Manfred *Lurker:* Bibliographie zur Symbolkunde, I (1964, p. 181—88) & III (1968, p. 495—97).

Glaser, Curt (1879—....), nem. (ž.) um. zgodovinar, r. v Leipzigu; od 1911 direktor mod. odd. berlinskega *Kupferstichkabinett*, od 1929 direktor drž. um. knjižnice v Berlinu, ob zavladanju nacizma 1933 odstavljen.

B: *Hans Holbein der Aeltere* (Lpz 1908, »Kstgeschichtliche Mngr.« 11); *Die Kunst Ostasiens: Der Umkreis ihres Denkens und Gestaltens* (Lpz 1913); *Zwei Jahrhunderte deutscher Malerei* (Mn 1916); *Edvard Munch* (Bl 1917); *Der Holzschnitt von seinen Anfängen im XV. Jahrhundert bis zur Gegenwart* (Bl 1920); *Lukas Cranach* (Lpz 1921, »Deutsche Meister«; n. izd. 1923); *Vincent van Gogh* (Lpz 1921, »Bibl. der Kg.« 9); *Die Graphik der Neuzeit: vom Anfang des XIX. Jahrhunderts bis zur Gegenwart* (Bl 1922); *Paul Cézanne* (Lpz 1922, »Bibl. der Kg.« 50); *Édouard Manet* (Mn 1922); *Die Zeichnungen des Lukas Cranach* (Mn 1922); *Gotische Holzschnitte* (Bl 1923); *Hans Holbein der Jüngere: Die Zeichnungen* (Ba 1924); *Die altdeutsche Malerei* (Mn 1924); *Max Beckmann* (Mn 1924); *Frühe japanische Holzschnitte* (1925); *Ostasiatische Plastik* (1925); *Les peintres primitifs allemands du milieu du XIVe siècle à la fin du XVe* (P 1931).

L: JL II (1928).

Gläser, Käte, nem. um. zgodovinarka, prom. pri F. Knappu v Würzburgu, živi v zah. Berlinu.

B: *Berliner Porträtisten 1820—50: Versuch einer Katalogisierung* (Bl 1929, dis.); *Das Bildnis im Berliner Biedermeier* (Bl 1932, »Berlinische Bücher« 4, dis.); (uv) *Berliner Bildnisse aus drei Jahrhunderten* (1962 [rk, München: Städtische Gal.]).

Gläser, Ludwig, nem.-amer. um. zgodovinar, prom. v zah. Berlinu pri E. Redslobu, zdaj v New Yorku (MMA); sin prejšnje.

B: *Eduard Magnus: Ein Beitrag zur Berliner Bildnismalerei des 19. Jahrhunderts* (Bl-Grunewald 1963, dis.).

GLASGOW, največje mesto na Škotskem (V. Britanija), pomembno za razvoj → *findesièclovske umetn.* (cf. s. v. *Mackintosh*).

L: EWA VI (1962, stp 804—05 — L!).

~ **Glasgow Art Gallery.** S: mdr. zastopana Rembrandt (*Avtp.*, les [eliptične oblike], d. 1632; *Odrti vol*, les, o. 1640; *Aleksander Vél.*, d. 1655 [= 1655/61]) in Éd. Manet.

L: Glasgow Art Gallery, Catalogue of Dutch and Flemish, Netherlandish and German Paintings in the Glasgow Art Gallery, I—II (Glasgow).

~ **Hunterian Museum and University Art Collection.** S: mdr. zastopana Rembrandt (*Polaganje v grob*, monokromna skica, les, o. 1639) in Chardin.

glas vpijočega v puščavi → *Vox clamantis in deserto* (Mr 1, 3)

Glatzer Madonna (nem.) → *Madona iz Kladska*

glava Janeza Krstnika na krožniku (lat. *caput sancti Iohannis in disco*, nem. *die Johannesschüssel*), kršč. ik. m., osamosvojen iz legende → *Janeza Krst.*, od XIII. do XVIII. st. priljubljen plastičen okras temu svetniku posv. cerkva in kapel. Up: med *slikami* npr. Ant. Solario (d. 1508, Milano, Pin. Ambrosiana), med *zlatarskimi izdelki* glava v žup. c. v Anrathu pri Aachnu (tanjeno srebro, spodnjerensko delo XVI. st.), itd., pos. na Slovenskem (vse *lesena plastika*) v NG v Lj (iz Starega trga pri Ložu, konec XIII. st.), v podr. c. sv. Janeza v Bohinju, na Otoku pri Radovljici, v Spodnji Besnici pri Kranju in na Poljani pri Prevaljah (vse XV. st.).

L: Panofsky Stud (1962, p. 13—14 & repr. 4); Große Kunst aus tausend Jahren (Aachener Kstblätter, 1968, kat. št. 63 & t. 82); Renate *Kroos*, Zur Ikonographie der Johannesschüssel (Kchr, 1968 [cf. Aachener Kstblätter, 1969]); Spätgotik am Oberrhein (Karlsruhe 1970 [rk, Badisches Landesmus.], kat. št. 229). — Cf. B. *Berenson* (Ph 1957, repr. 554; 1968, repr. 1617), L. *Kretzenbacher* (1962 — L!), K. *Rozman* (1966 — L!).

Glave Ahabovih sinov pri vhodu skozi vrata, bibl. ik. m. (4 Kralj 10, 8—10). Up: npr. Teuflov *lesor.* v → *Dalmatinovi Bibliji* (1584, I, f. 214).

***glavnik sv. Heriberta,** slonokoščen karolinški izdelek (19,5 × 12,3 cm, 2. pol. IX. st., Köln, Schnütgen-Mus.). Spredaj relief *Križanja* (zgoraj *angela*, levo *Longin*, *Marija* in v medaljonu *sonce*, des. *Stefaton*, *Janez. Ev.* in *Luna*), na hrbtni strani pa dvojna akantova vitica v pomenu *arbor vitae.*

L: EWA III (1960, stp 118, t. 67); »US« 6 (1970, f, p. 135 [cf. f p. 225: *glavnik sv. Gauzelina*]).

gledališki kostum (nem. *das Bühnenkostüm*). L: cf. M. von *Boehn* (1921), H. *Tintelnot* (1939; 1954 — L!).

Gleizes, Albert (1881—1953), fr. slikar, ilustrator in pisec o umetn., kubist, 1912 razstavljal s skupino *Section d'Or.* S: npr. *Florent Schmitt* (d. 1915, MAM). G: pred smrtjo 57 ilustracij (jedk.) Pascalovih *Les Pensées.*

B: (& J. Metzinger) *Du Cubisme* (P 1912); *La Peinture et ses lois* (P 1924); *itd.*

L: Edouard-Joseph II (1931, s. v.); Vollmer II (1955, s. v.); H. *Read* (Kindler II, 1965, s. v. — L!).

»Glejte, človek !« → *Ecce homo*

Glid, Nandor (1924—....), srb. (ž.) kipar. R. v Subotici, v Bgd dkč. 1948 šolo in 1951 ak. za uporabno umetn. P: mdr. *spomeniki žrtvam taborišča Mauthausen* (post. 1958), *taborišča Sachsenhausen* (1963), *obešenim revolucionarjem v Subotici* (»*Balada o obešencih*«) in po natečajih 1958 in 1965 *žrtvam koncentracijskega taborišča Dachau* (post. 1968).

L: Ko je ko (1957); Olga *Jevrić* (ELU 2, 1962, s. v.); Lojze *Jakopič* (Nedeljski dnevnik, 28. IV. 1968, p. 4—5); Aleksander *Bassin* (Delo, 31. VIII. 1968).

Gliha, Oton (1914—....), hrv. slikar, po 2. svet. vojni eden izmed najvidnejših mod. jugosl. umetnikov. R. v Črnomlju, štud. na ak. v Zgb (1933—37), živi v Zgb in Omišlju na otoku Krku, odkoder izvira tudi njegov znameniti motiv *Gromače* (zaprašena polemika ob vprašanju ali ga je prvi upodabljal on ali → *Šimunović*). Zastopan tudi v Guggenheimovem muz. v New Yorku.

L: Pola vijeka (1953); Ko je ko (1957); Oton Gliha: Gromače 1960 (Zgb 1960 [rk, Gradska gal. suvremene umjetnosti]); Oton Gliha (Zgb 1964 [rk, ib.]); MSU (k) 65; JKh (1966). — Cf. A. *Čelebonović* (1965), B. *Vizintin* (1958).

Glikofilusa (grš. tudi *Eleousa*, angl. *the Virgin of the Tenderness*, fr. *la Vierge de Tendresse*, nem. *die Gottesmutter der Rührung*, rus. *Umilenije*), biz. tip nežne, intimne, materinske Marije: doprsna podoba Marije, nagibajoče glavo k Jezuščku, ki sedi na njeni desnici, pritiska svoje lice k njenemu, ji ovija levico okrog vratu in z desnico sega k njenemu obrazu. Up: npr. → *Vladimirska madona.*

L: Karl-August *Wirth*, Elëusa (RDK IV, 47. zv., 1957 — L!); Réau II/2 (1957, p. 73). — Cf. V. *Molè* (Lj 1957 [izšlo 1958], p. 285).

gliptika, kamnorezbarstvo (angl. *the glyptics*, fr. *la glyptique*, it. *l'arte glittica*, nem. *die Steinschneidekunst* ali *die Glyptik*), tj. oblikovanje in vrezovanje poldragih kamnov. Izdelki so → *geme* in *kameje* (cf. s. v. *Kameja* ...)

L: *varii auctores*, Gems and Glyptics (EWA VI, 1962 — L!); Marie-Louise *Vollenweider:* Die Steinschneidekunst und ihre Künstler in spätrepublikanischer und augusteischer Zeit (Ba-Ba 1966 [oc. Erwin *Bielefeld*, Panth, jan./febr. 1968]). — Cf. G. *Lippold* (1922).

Globočnik, Vito (1920—1946), slov. slikar in grafik. R. v Bistrici pri Tržiču, štud. na ak. v Zgb, med vojno v ustaškem zaporu, v internaciji v Padovi in potem v partizanih, tam izd. mapo lin. *Herrenvolk* (1945). — Cf. s. v. *Gerlovič.*

L: Tone *Seliškar* (SPor. 11. VIII. 1945 & 6. VIII. 1946); Filip *Kalan* [= *Kumbatović*]: Veseli veter (Lj 1956); AS (1958 — L!); Nadreal Soc (1969 — L!).

Gloria (lat.), *Slava* → *Véliki zmagoslavni voz*

Gloria in excelsis [*altissimis*] **Deo et in terra pax hominibus bonae voluntatis,** evang. citat (Lk 2, 14: »*Slava Bogu na višavah in na zemlji mir ljudem, ki so Bogu po volji*«). Zač. je brati npr. na napisnem traku, ki ga drži angel na prizoru Kristusovega *Rojstva* na → *Verdunskem oltarju.*

glorifikacija, poveličanje, npr. *Poveličanje sv. Jerneja* (Kremser Schmidt 1787, Slovenska Bistrica, žup. c. sv. Jerneja).

***Glossarium Salomonis,** regensburški rkp. iz 1158 (v srednjem veku last benediktinskega samostana Prüfening pri Regensburgu), ki so mu bili 1165 dodani listi z ikonografsko zelo pomembnimi risbami, mdr. *Pregrehe* (f. 3v) in *Kreposti* (4r) z zgledi iz Biblije in stare zgod., *mesto Jeruzalem* (4v) in *Mikrokozmos* (7v). Celota (pergament, 229 listov 54 × 35,5 cm) zdaj v Bayerische Staatsbibl. v Münchnu (Cod. lat. 13002).

L: Bayerns (1960, kat. št. 113). — Cf. A. *Katzenellenbogen* (1939 [1964]).

GLOUCESTER (*Gloucestershire*, Anglija). *Katedr. sv. Trojice* (*Holy Trinity*), v jedru normanska stavba (zač. 1089). Juž. del transepta in kor od

1330-ih do 1370-ih let preoblikovana v → *perpendicular style*, ki mu je tako Gloucester eden izmed prvih in največjih spom. V. vzh. *slikano okno* iz srede XIV. st. *Nagrob. kralja Edvarda II.* (alabaster, zač. 1330-ih let). — Vzh. del **križnega hodnika* (1350-a leta) kaže najstar. primer → *pahljačastega oboka.*

L: EWA VI (1962, stp 770 — L!), XV: Index (1968, p. 217); Pevsner (1966); »US« 8 (1968, repr. p. 50). — Cf. P. *Kidson* (1968, repr. 161 & 196).

Gloucestrski svečnik, pomemben zlatarski izdelek (pozlačen bron, o. 1110, V. & A.), ki ga je opat Peter (1104—13) daroval samostanu sv. Petra v Gloucestru.

L: EWA VI (1962, t. 252).

Glück, Gustav (1871—1952), avstr. (ž.) um. zgodovinar, med obema vojnama vodilni poznavalec flam. slikarstva XVI.—XVII. st. Prom. 1894 na Dunaju, asist. (od 1906) in direktor (1916—31) gal. slik v tamk. Umzg. muz.; za nacizma emigriral v ZDA, tam u.

B: ‚*Jan Mostaert*' (ZfbK, 1896); ‚*Beiträge zur Geschichte der Antwerpner Malerei im XVI. Jahrhundert*' (JSaK, 1901); ‚*Über einige Bildnisse von Jan Mostaert*' (Wickhoffov zb., 1903); ‚*Kinderbildnisse aus der Sammlung Margaretens von Österreich*' (JSaK, 1905); *Niederländische Gemälde aus der Sammlung des Herrn Alexander Tritsch in Wien* (W 1907); *Niederländische Gemälde aus der Sammlung des Herrn Leon Lilienfeld in Wien* (W 1907); ‚*Ein neugefundenes Jugendwerk Lorenzo Lottos*' (JCC, 1910); ‚*Jan van Eycks Bildnis eines Mannes im Brückenthalschen Museum in Hermannstadt*' (GrK, 1914); *Rubens' Ildefonso-Altar* (W 1921); *Rembrandts Selbstbildnisse* (W 1922, »Meisterwerke in Wien«); *Gustav Klimt: 10 Handzeichungen* (W 1922); *Gemäldegalerie im Kunsthistorischen Museum zu Wien: Erwerbungen in den Jahren 1920—1923* (W 1924); ‚*Dürers Bildnis einer Venezianerin aus dem Jahre 1505*' (JSW, 1924); ‚*Velazquez' Bildnis der Infantin Margareta Theresia*' (ib., 1926); ‚*Rembrandts Selbstbildnis von 1652*' (ib., 1928); *Die Kunst der Renaissance in Deutschland, den Niederlanden, Frankreich etc.* (Bl 1928, »Propyläen-Kg« 10); ‚*Ein Frauenbildnis von Moretto in der Wiener Galerie*' (Panth, 1928); (& Franz M. Haberditzl) *Die Handzeichnungen von Peter Paul Rubens* (Bl 1928); *La collection Del Monte* (Vienne 1928); ‚*Das Rätsel eines vlämischen Frauenbildnisses im Museum zu Stockholm*' (JSW, 1929); *Van Dijck: Des Meisters Gemälde in 571 Abbildungen* (Stu-Bl 1931, »KK« 13 [2. izd.]); ‚*Ein neuaufgefundenes Gemälde Dürers*' (Panth, 1931); ‚*Bildnisse von Juan de Flandes*' (ib.); ‚*Einige Frauenbildnisse aus Rubens' Anfängen*' (JSW, 1932); *Bruegels Gemälde* (W 1932); ‚*Carl Justi: Persönliche Erinnerungen zur hundertsten Wiederkehr seines Geburtstages*' (ZfKg, 1932); pon. izb.: *Gesammelte Aufsätze, I: Rubens, van Diick und ihr Kreis, & II: Aus drei Jahrhunderten europäischer Malerei* (W 1933, izd. Ludwig Burchard in Robert Eigenberger); ‚*The Henry VII in the National Portrait Gallery*' (BM, 1933); ‚*Bildnisse aus dem Hause Habsburg, I—III*' (JSW, 1933 [*Kaiserin Isabella*], 1934 [*Königin Maria von Ungarn*], 1937 [*Karl V.*]); ‚*Ein neuaufgefundenes Gemälde Albrecht Dürers*' (Belv, 1934/35); ‚*Landschaftsgemälde Peter Bruegels d. Ä.*' (JSW, 1935); ‚*Ein wenig beachtetes Werk Raffaels*' (ib.); ‚*Some Portraits of Musicians by van Dyck*' (BM, 1936); ‚*Rubens as Portrait Painter*' (BM, 1940); ‚*Portraetter af Christian II og hans hustru Isabella*' (KAar, 1940); ‚*Reflections on van Dyck's early Death*' (BM, 1941); ‚*The Feeding of the Five Thousand in the Painting of the Netherlands*' (AQ, 1942); ‚*Van Dyck: Painter of Children*' (GBA, 1943); ‚*Mabuse and the development of the Flemish Renaissance*' (AQ, 1945),

L: JL II (1928).

Glück, Heinrich (1889—1930), avstr. um. zgodovinar, r. in u. na Dunaju. Učenec J. Strzygowskega.

B: (& Josef Strzygowski) *Die indischen Miniaturen im Schlosse Schönbrunn, I* (W 1923); *Die christliche Kunst des Ostens* (Bl 1923, »Die K. des Ostens« 8); (& E. Diez) *Die Kunst des Islams* (Bl 1925, »Propyläen-Kg.« 5); *Der Ursprung des römischen und abendländischen Wölbungsbaues* (W 1933).

Gnadenstuhl (nem.) → *Prestol milosti*

Gnirs, Anton (1873—1933), avstr.-češ. konservator, arheolog in um. zgodovinar, izkopaval na Brionih, prvi deželni konservator v Slov. Primorju in Istri s sedežem v Pulju, med 1. svet. vojno v Lj in nadomeščal tudi F. Steleta, takratnega deželnega konservatorja za Kranjsko; sodel. češ. topografije.

B: *Pola: Führer durch die antiken Baudenkmäler und Sammlungen* (W 1915); *Alte und neue Kirchenglocken* (2 knj., W 1917 & Karlsbad-Lpz 1924); *Istria praeromana: Beitrag zur Geschichte der frühesten und vorrömischen Kultur an den Küsten der nördlichen Adria* (Karlsbad 1925).

L: F. *Stelè* (ZUZ, XII, 1933, p. 98—99); *id.* (ELU 2, 1962, s. v. — B!).

Gnudi, Cesare (1910—....), it. um. zgodovinar in lik. kritik, *Soprintendente alle gallerie* za Emilijo in direktor *Pin. Naz.* v Bologni.

B: *Niccolò dell'Arca* (T 1942); *Morandi* (F 1946); *Nicola, Arnolfo, Lapo* (F 1948); (& F. Arcangeli) *Mostra celebrativa di Giuseppe Maria Crespi* (Bol-Mi 1948 [rk]); ‚*Nuovi appunti sui fratelli delle Masegne: Un Capolavoro di Pier Paolo*'; *Grandezza di Jacobello* (Toescov zb., 1950); (& Jacques Dupont) *La Peinture gothique* (G-P-NY: Sk 1954, »Grands siècles«); (& G. C. Cavalli) *Mostra di Guido Reni* (Bol 1954 [rk]); (& id.) *Guido Reni* (F 1955); ‚*Grandezza di Simone*' (Venturijev zb. I, 1956); (uv) *Mostra dei Carracci: Catalogo critico* (Bol 1956); *Giotto* (Mi 1958; angl. izd. 1960); ‚*Gli affreschi nella chiesa dei Servi a Bologna*' (Longhijev zb., 1962); ‚*Giotto*' (EWA VI, 1962); *Pittura Bolognese del '300: Vitale da Bologna* (Mi 1962; angl. izd.: *Vitale da Bologna and Bolognese Painting in the Fourteenth Century*, NY: Abrams 1965).

L: Chi è (1961).

goba (lat. *spongia*, angl. *the sponge*, fr. *l'éponge*, it. *la spugna*, nem. *der Schwamm*) ali trst z gobo

je eno izmed »orodij Kristusovega trpljenja« (npr. po Mateju, Mt 27, 48). Up: cf. s. v. *Arma Christi*.

gobelin, stenska preproga (cf. s. v. *tapiserija*), imen. po barvarski družini Gobelin, ki je svojo delavnico v Parizu 1602 spremenila v manufakturo stenskih preprog. Ko jo je 1662 kupil minister Colbert za fr. državo, je dobila ime *Manufacture Royale des Tapis des Gobelins* (zdaj *Manufacture Nationale des Gobelins*).

Godefroid de Claire ali *de Huy*, mozanski zlatar in emajler XII. st., delal mdr. za opata Wibalda v Stavelotu in verj. tudi za → *Sugerja*. Atr.: npr. srebrni → *relikviarij v obliki glave papeža Aleksandra* (1145, Bruxelles), *emajlni prizori* na → *triptihu* (*relikviariju*) *iz Stavelota* (sreda XII. st., Morgan Libr.).

***Godeskalkov evangelistar,** znamenit iluminiran rkp., najstar. primer → *dvorne šole Karla Vél.* (30,5 × 21 cm, 781/83, Bibl. Nat., Nouv. Acq. lat. 1203), ki ga je kaligraf Godescalcus izpisal in morda tudi iluminiral za Karla Vél. in njegovo ženo Hildegardo (u. 783) za Karlove poti v Rim (781). Na zač. 6 celostr. miniatur, podobe evangelistov, e. g. *Marko* (f. 1v) in *Luka* (f. 2r), *Kristus* (f. 3r), pri katerem je Hjalmar Torp (infra) poudaril sorodnost s StS v Čedadu, prvič na zah. upodobljeni → *Vodnjak življenja* (f. 3v) in inicialna str. *In illo tempore* (f. 4r) iz Matejevega evangelija (Mt 1, 18—19).

L: H. *Swarzenski* (Aeschlimann, 1940, s. v. *Godescalcus*); Hjalmar *Torp*, Note sugli affreschi più antichi dell'oratorio di S. Maria in Valle in Cividale (Atti del 2º Congresso Intern. di Studi sull'Alto Medioevo, Spoleto 1953); Diringer Book (1958, p. 162); Kulundžić (1967, repr. 141). — Cf. J. *Beckwith* (Early 1964), W. *Braunfels* (1968), W. *Koehler* (1958), F. *Mütherich* (1966), C. *Nordenfalk* (Sk 1957).

GODEŠIČ (*Godešče*), vas blizu Škofje Loke. *Podr. c. sv. Miklavža* s freskami: na zun. zah. stene delno ohranjena *Poslednja sodba* (»furlanski mojster« zač. XV. st., 1911 rest. Sternen — mdr. *angeli trobentači*, *Abrahamovo naročje* in *Kolo sreče*), v prezbiteriju pa *apostoli* (Jernej iz Loke, 1. pol. XVI. st.).

L: MAS I (1935, p. 22); M. *Zadnikar* (ELU 2, 1962, s. v.); Stele (1969).

Goeler von Ravensburg, *Freiherr* (Karl) Friedrich (Ludwig August), (1854—1896), nem. um. zgodovinar in muzealec, direktor zbirk na Veste Coburg, znan po svojem zelo preglednem, do neke mere še zdaj nenadomeščenem umzg. priročniku.

B: *Rubens und die Antike: Seine Beziehungen zum klassischen Altertum und seine Darstellungen aus der klassischen Mythologie und Geschichte: Eine kunstgeschichtliche Untersuchung* (Jena 1882); *Grundriß der Kunstgeschichte: Ein Hilfsbuch für Studierende* (3. izd., Bl 1912).

L: BJb (1900).

Goes, Hugo van der (o. 1440—1482), niz. slikar, najpomembnejši po J. van Eycku in Rogierju van der Weyden: po obsegu razmeroma majhni opus se odlikuje z vznemirljivim, za tisti čas kar nenavadnim psihičnim občutjem in številnimi ikonogr. novostmi. R. v Gentu, tam 1467 postal mojster; od 1476 dalje živel v avguštinskem samostanu *Roode Kloster* blizu Bruslja, u. duševno bolan. Vplival mdr. zlasti na Geertgena tot Sint Jans. S: diptih z *Adamom in Evo* (levo) in *Objokovanjem* (desno [varianta v Eremitaži], o. 1467/68, Ksthist. Mus.), *Madona z otrokom* (Städel), *Poklon kraljev* (srednja tabla *Montfortskega oltarja*, katerega stranski krili sta se izgubili, 1470/72; Dahlem [3. kralj prvič predstavljen kot črnec; za balustrado verj. avtp.]), **Portinarijev oltar* (dkč. 1475/77; Uffizi), *tabli* po naročilu *Sira Edwarda Bonkila* za c. Sv. Trojice v Edinburghu (verj. orgelski krili; 1478/79; Edinburgh [posojilo iz Holyrood Palace]), med zadnjimi deli naposled *Čaščenje pastirjev* (Dahlem) in *Marijina smrt* (Brugge). Kot fragmenta večje celote ohranjena *Portret donatorja* (MM) in *Donator z Janezom Krst.* (Walters). Med kopijami *Rojstvo z dvema ženama* (Nat. Gall.); med atr. deli levo krilo z donatorjema (*Hyppolytus de Berthoz in Elizabeth van Keverwijck*) na D. Boutsovem triptihu z *Mučeništvom sv. Hipolita* (Brugge, stolnični muz.).

L: H. G. *Sander*, Beiträge zur Biographie Hugos van der Goes und zur Chronologie seiner Werke (RepKw, 1912); M. J. *Friedländer* (ThB XIV, 1921, s. v. — L!); K. *Pfister:* Hugo van der Goes (Ba 1923); Friedländer IV (Bl 1926); J. B. *Knipping*, Hugo van der Goes (Niederländische Malerei im XV. und XVI. Jahrhundert, A-Lpz 1941); Cankar III/2 (1951); Panofsky Neth (1953); Julius *Held* (EWA VI, 1962, s. v.); K. *Malkon* (Kindler II, 1965, s. v.); Otto *Pächt* (WJb, 1969). — Cf. V. *Denis* (1956), Jules *Destrée* (1914), M. J. *Friedländer* (1916 [1921; 1956]), K. *Oettinger* (1938), R. *Rey* (1945), itd.

Goethe, Johann Wolfgang von (1749—1832), v. nem. pesnik, pomemben tudi s svojim pisanjem o lik. umetn., v katerem se je dotaknil številnih umzg. vprašanj od terminologije do problema stila. Konkretno je mdr. pisal o pročelju straßburške stolnice, se zavzemal za restavracijo te stavbe in za dokončanje kölnske katedr., zlasti pa se je ukvarjal z barvno teorijo. Up: mdr. J. H. W. Tischbein (*Goethe v Campagni*), Angelika Kauffmann, Gerhard von Kügelgen (1809), George Dawe (1819), Heinr. Kolbe

(1822 & 1826), Johann Joseph Schmeller (1826—27) in Joseph Karl Stieler (1828), v kiparstvu mdr. marm. *doprsja*, ki so jih še za življenja izgotovili Alexander Trippel (t. i. *Apólonovo doprsje*, 1787), Schadow (1823), Rauch in David d'Angers.

B: cf. s. v. *Einem* (1950—1953 in pozn. izdaje).

L: Rudolf *Payer-Thurn:* Goethe: Ein Bilderbuch, Sein Leben und Schaffen in 444 Bildern... (Lpz s. a.); Gisela *Schmelz-Uellenberg:* Goethe und die Bedeutung des Gegenstandes für die bildende Kunst (Mn 1947); E. *Beutler* & J. *Rumpf:* Bilder aus dem Frankfurter Goethe-Museum (FrM 1949); P. *Halm* (Kchr, 1951 [knj. oc.]); Gilbert-Kuhn (1953 [1967]); J. *Nohl:* Goethe als Maler Möller in Rom (Weimar 1955); EWA XV: Index (1968, p. 218). — Cf. J. P. *Eckermann* (Lj 1959), H. von *Einem* (1947; 1950—1953), U. *Kultermann* (1966 — L!), H. *Ladendorf* (2. izd. 1958 — L! [št. 769—804]), R. *Zeitler* (1954), itd., pos. *Corpus der Goethezeichnungen* (Lpz: Seemann).

Goetz, Hermann (1898—....), nem. poznavalec ind. umetn., učil na univ. v Heidelbergu.

B: (& Ernst Kühnel) *Indische Buchmalereien aus dem Jahângîr-Album der Staatsbibliothek zu Berlin* (Bl 1924, »Buchkst. des Orients« 2); ‚*Zur Biographie der indischen Miniaturmalerei*' (Sarrejev zb., 1925); ‚*Rajput art: its problems*' (Coomaraswamyjev zb., 1947); *The Art and Architecture of Bikaner State* (Ox 1950); ‚*Gupta, School of*' (EWA VII, 1963); ‚*Kashmir Art*' (EWA VIII, 1963); *Indien: Fünf Jahrtausende indischer Kunst* (5. izd., Ba-Ba 1964, »K. der Welt«).

L: Kü (1966).

Gog in Magog proti ljubljenemu mestu, ik. m. po → *Apokalipsi* (Raz 20, 7—9). Up: npr. *lesor.* v wittenberški *Bibliji* iz 1534 in pozn. v → *Dalmatinovi Bibliji* (1584, III, f. 149v — Gog in Magog so Turki, ljubljeno mesto pa Dunaj, ki ga je mdr. spoznati po še nedk. stolpu Štefanove c.).

L: Schmidt IL (1962, repr. 153).

Gogh, Vincent (Willem) van (1853—1890 sam.), hol. slikar, ob Cézannu in Gauguinu eden izmed 3 v. pionirjev mod. umetn., pos. ekspresionizma. Kot lik. umetnik živel vsega 10 let, z izjemo kratkega priložnostnega šolanja (Bruselj; Haag, A. Mauve; Antwerpen, ak.) samouk; gl. delo nastalo v Franciji; za življenja prodali 1 njegovo sliko (febr. 1890: *Rdeči vinogradi pri Arlesu*, nov. 1888, Puškin). V XX. st. postala obče znana takó njegova tragična življenjska usoda kot sama njegova nadvse občutljiva in iskrena osebnost, ki ji je bila vzrok in ki jo nahajamo tudi v čudovito pričevalnih pismih bratu Théu (od 1872 dalje). R. 30. marca kot sin protestantskega pastorja v Zundertu pri Bredi, s 16 leti pomočnik v haaški podružnici um. trgovine Goupil, pozn. v Londonu in Parizu, 1876 odpuščen; 1877 pomožni učitelj in pridigar v Angliji, 1878 po misijonarskem tečaju v Bruslju pridigar v rudarski pokrajini Borinage v Belgiji, 1880 odpuščen, zač. lik. ustvarjati; 1881 pri starših v Ettenu, 1882—83 poldrugo leto v Haagu, po ponesrečenem prizadevanju s prostitutko Sien se zatekel v samoto v pokrajino Drenthe; dec. 1883—nov. 1885 pri starših v Nuenenu (motiv *Jedci krompirja*); nov. 1885—febr. 1886 v Antwerpnu; febr. 1886 do febr. 1888 v Parizu (vpliv impresionistov — paleta postala svetla, tehnika pointilistični podobna — in jap. barvnih lesor., npr. Hiroshigeja); febr. 1888—maj 1889 v Arlesu (ustvarjalni vrh; okt.—dec. 1888 pri njem Gauguin, van Gogh ga 24. dec. napadel in si potem odrezal des. uhelj — odtlej pa do smrti napadi umobolnosti in vmes obdobja mrzličnega ustvarjanja); maja 1889 se umaknil v umobolnico v Saint-Rémyju (mdr. svobodne kopije po Rembrandtu, Delacroixu, Daumierju, Milletu in Doréju); od maja 1890 po kratkem obisku Pariza v oskrbi dr. Gacheta v Auversu, 27. jul. se ustrelil, 29. jul. u. S: *Jedci krompirja* (1885, Stedelijk); *Moulin de la Galette* (1886, Nationalgal.), *14. julij v Parizu* (1886/88, Bern, z. Hahnloser), *Čevlji* (d. [18]87, Balt. Mus. of Art), *»Most v dežju«* (po Hiroshigejevem lesor., 1886/88, prej Laren, V. W. van Gogh), *»Père Tanguy«* (1887/88, Pariz, Mus. Rodin in z. Stavros S. Niarchos [prej Edward G. Robinson]); *Most v Arlesu* (1888, Wallraf), *Dvižni most pri Arlesu* (apr. 1888, Pariz, zas. z.), *Čolni v Saintes-Maries* (jun. 1888, Stedelijk), *Pismonoša Rollin* (avg. 1888, Boston FA), *Pismonoša Rollin* (avg. 1888, Otterlo), *Sončnice* (avg. 1888, Neue Pin., Tate in PMA [prej C. S. Tyson]), *Kavarniška terasa ponoči* (sept. 1888, Otterlo), **Nočna kavarna* (sept. 1888, Yale), *Rumena hiša* (sept. 1888, prej Laren, V. W. van Gogh), *Umetnikova soba v Arlesu* (okt. 1888, prej ib.), *Železniški viadukt čez cesto v Tarascon* (okt. 1888, prej New York, Erich Maria Remarque), *»Les Alyscamps«* (nov. 1888, New York, E. C. Vogel), *L'Arlésienne: Mme Ginoux* (nov. 1888, MM), *Gauguinov stol* (dec. 1888, Tate; varianta prej Laren, V. W. van Gogh), *Bolnica v Arlesu* (1889, O. Reinhart), *»La Berceuse«* (*Mme Rollin*, jan.-mar. 1889, variante e. g. Otterlo in AIC), *Pogled na Arles* (1889, Neue Pin.), *Vrt umobolnice v Saint-Rémyju* (maj 1889, O. Reinhart), *Gl. paznik v Saint-Rémyju* (sept. 1889, Soleure, z. Dübi-Müller), *Olive* (sept./okt. 1889, Minneapolis), *Rumeno žito in ciprese v Saint-Rémyju* (okt. 1889, Zürich, z. Emil Bührle), *Moški portret* (*»Portret igralca«*, pozimi 1889/90, Otterlo), *Sejalec* (po Milletu, jan. 1890, New York, Morris W. Haft), *Arležanka* (*L'Arlésienne*,

po Gauguinovi risbi, jan./febr. 1890, Stedelijk), *Pivci* (po Daumierju, febr. 1890, AIC), *Krog jetnikov* (po Doréjevem lesor., febr. 1890, Puškin), *Veje cvetočega mandljevca* (febr. 1890 [za Théovega otroka], prej Laren, V. W. van Gogh), *Cesta s cipresami* (febr. 1890, Otterlo), *Dobri Samaritan* (po Delacroixu, maj 1890, ib.), *Perunike* (maj 1890, prej Laren, V. W. van Gogh); *Auverska pokrajina* (jun. 1890, Moskva, Muz. mod. zah. umetn.), *Dr. Paul Gachet* (jun. 1890, 1. varianta New York, Siegfried Kramarsky; 2. varianta Louvre), *Mlle Gachet pri klavirju* (jun. 1890, Basel), *Mlle Gachet na vrtu* (jun. 1890, Louvre), *Cerkev v Auversu* (jun. 1890, ib.), *Ravnina pri Auversu* (jul. 1890, New York, Marshall Field), *Mestna hiša v Auversu 14. jul. 1890* (jul. 1890, Chicago, Leigh B. Block), *Žitno polje s krokarji* (jul. 1890, prej Laren, V. W. van Gogh); iz slabih 5 let od Nuenena 1885 do Auversa 1890 ohranjenih 41 avtp., med njimi *Avtp. s svetlim klobukom in kravato* (1886/88 [Pariz], Stedelijk [last Rijksmus.]), *z rumenim slamnikom* (1886/88 [Pariz], Detroit), *pred pikčastim ozadjem* (1886/88 [Pariz], AIC), *pred slikarskim stojalom* (d. [18]88 [Pariz], Stedelijk), *Slikar na cesti v Tarascon* (avg. 1888, prej Magdeburg, Kaiser-Friedrich-Mus., uničeno 1945), *Avtp. s posvetilom Gauguinu* (sept. 1888, Fogg), *študija pri sveči* (d. [18]88 [Arles, sept.], Los Angeles, William Goetz), *s posvetilom Lavalu* (sept. 1888 [Arles], Pariz, z. Bernheim Jeune), **Avtp. z obvezanim ušesom* (1889 [Arles], 1. varianta Courtauld; *2. varianta jan./febr. Chicago, Leigh B. Block), *s paleto* (sept. 1889 [Saint-Rémy), New York, John H. Whitney), *pred slikarskim stojalom* (sept. 1889, Washington), *pred vrtinčastim ozadjem* (1889/90 [Saint-Rémy], Louvre). — Up: John P. Russell (o. 1886), Toulouse-Lautrec (pastel, o. 1886), Gauguin (d. 1888) — vse prej Laren, V. W. van Gogh.

B: **Correspondance complète de Vincent Van Gogh: enrichie de tous les dessins originaux, I—III* (P: Gallimard/Grasset 1960).

L: C. M. *Brooks, Jr.:* Vincent van Gogh: A Bibliography (NY 1942); M. *Buchmann:* Die Farbe bei Vincent van Gogh (Z 1948); M. E. *Tralbaut:* Vincent van Gogh in zijn Antwerpsche periode (A 1948); J. Stellingwerff: Werkelijkheit en grondmotief bij Vincent van Gogh (A 1954); Fritz *Erpel:* Die Selbstbildnisse Vincent van Goghs (Bl [vzh.] 1963); H. *Gerson* (Kindler II, 1965, s. v. — L!); Hans L. C. *Jaffé*, Van Gogh (EWA XIV, 1967 — L!). — Cf. Ch. *Estienne* (1953), F. *Fels* (1928), P. *Fierens* (1947), A. M. *Hammacher* (1948; 1963), *J. B. de *La Faille* (vse), J. *Leymarie* (1951; 1968), J. *Meier-Graefe* (1921; 1928), C. *Nordenfalk* (1947), W. *Pach* (1936), J. *Rewald* (1956 — L!), M. *Schapiro* (1950), J. *Seznec* (1950), W. *Uhde* (1936 [1941]), W. *Weisbach* (1949—1951).

Goldene Pforte → *Freiberg na Saškem*

Goldene Tafel → *»Zlata tabla« iz Lüneburga*

***»Goldenes Rössel«** (nem., *»Zlati konjiček«*), pomemben fr. zlatarski izdelek (o. 1403, Altötting), ki ga je fr. kraljica Izabela Bavarska (*Isabeau de Bavière*) podarila svojemu možu, fr. kralju Karlu VI., za novo leto 1404 (nasl. leto pa ga je kralj že zastavil svojemu svaku, vojvodi Ludoviku Bavarskemu). Kralj kleči pred Marijo v rožni uti, ki je najstar. znani primer ikonogr. motiva → *Madona v rožnem gaju*. Marijo kronata angelca, ob njenem vznožju so od leve na des. Katarina Aleksandrijska s palmo in »oba Janezka«, tj. mali Janez Krst. z jagnjetom in mali Janez Ev. s kelihom. Za kraljem laja njegov pes, des. od njega sta klečalnik z njegovim molitvenikom in oproda na kolenih z njegovim šlemom, spodaj pa drug oproda drži kraljevega konja, iz čistega zlata izdelanega in bleščeče pološčenega belca, po katerem je z biseri in dragulji posuta, za → *internacionalni gotski slog* takó karakteristična umetnina tudi imen.

L: Panofsky Neth (1953, p. 69, 73 & 388); Meiss-Berry (1967). — Cf. J. *Evans* (1966, barvna repr. p. 153).

Goldenstein, Franc → *Kurz zum Thurn und Goldenstein*

Goldscheider, Ludwig (1896—....), avstr.-angl. (ž.) um. zgodovinar, direktor zal. *Phaidon Press* v Londonu; oskrboval zun. opremo njenih izd. in izdaj nekaterih amer. muz. R. na Dunaju, štud. na tamk. univ., za nacizma emigriral v Anglijo.

B: *Fünfhundert Selbstporträts von der Antike bis zur Gegenwart* (*Plastik, Malerei, Graphik*) (W: Ph 1936; angl. izd. *Five Hundred Self Portraits...*, L: Ox UP & Ph 1937); *Art without epoch* (ib. 1938; nem. orig. izd. *Zeitlose Kunst: Gegenwartsnahe Kunstwerke aus fernen Zeiten*, W: Ph); *El Greco* (NY: Ox UP & Ph 1938 [cf. 1954]); (& Th. Bodkin) *The Paintings of Jan Vermeer* (ib. 1940); *Roman Portraits* (ib. 1940); *Donatello* (L: Ox UP & Ph 1941; n. izd. 1944); *Etruscan Sculpture* (ib. 1941); *Leonardo da Vinci* (L: Ph 1943; 5. izd. NY: Ph 1954; nem. izd. *Leonardo da Vinci: Gemälde und Zeichnungen*, K: Ph 1960); (& Philip Hendy) *Giovanni Bellini* (L: Ph 1945); *Vincent van Gogh* (ib. 1947); *Ghiberti* (ib. 1949); *Michelangelo: Drawings* (ib. 1951; 2. izd. 1966); *Towards Modern Art* (ib. 1952); *Leonardo da Vinci: Landscapes and Plants* (NY: Ph 1952; nem. izd. *Leonardo da Vinci: Landschaften und Pflanzen*, K: Ph 1952); *Unknown Renaissance Portraits: Medals of Famous Men and Women of the XV & XVI Centuries* (L: Ph 1952); *Michelangelo: Paintings, Sculpture, Architecture* (n. izd., NY: Ph 1953; nem. izd. K 1964); *El Greco: Paintings, Drawings and Sculptures* (3. izd., L: Ph 1954); *Jan Vermeer: The Paintings; Complete Edition* (ib. 1958); (izd.) *Rembrandt: Paintings, Drawings and*

Etchings (ib. 1960; 3. izd., ib. 1967); *A Survey of Michelangelo's Models in Wax and Clay* (ib. 1962).

L: WWA (1962); Sternfeld-Tiedemann (1962).

Goldschmidt, Adolph (1863—1944), nem. (ž.) um. zgodovinar, odličen poznavalec srednjev. umetn. (pos. še slonokoščene plastike). Kot predstavnik strogo kritične, na eksaktno opazovanje oprte in sleherni neutemeljeni spekulaciji tuje stilne analize je bil enako pomemben in vpliven raziskovalec in pedagog (pri njem mdr. štud. E. *Panofsky*, prom. pa npr. M. *Deri*, H. *Jantzen*, L. *Burchard*, O. *Homburger*, E. *Gall*, A. *Boeckler*, L. *Schudt*, R. *Wittkower*, E. *Meyer*, U. *Middeldorf*, G. *Gombosi*, K. E. *Simon*, F. *Baumgart*, K. *Weitzmann*, Dorothee *Westphal*, W. *Krönig*, itd.). R. v Hamburgu, prom. v Leipzigu, priv. docent (1893) in izr. prof. (1903) v Berlinu, ord. v Halleju (1904) in Berlinu (1912—29); 1939 pred nacisti emigriral v Švico, u. (še 80) v Baslu. Z O. von Falkejem 1913—14 sour. *JkPK*.

B: *Lübecker Malerei und Plastik bis 1530* (Lü 1889, dis.); ‚*Der Utrechtpsalter*' (RepKw, 1892); *Der Albani-Psalter: und seine Beziehung zur symbolischen Kirchensculptur des XII. Jahrhunderts* (Bl 1895); ‚*Die ältesten Psalterillustrationen*' (RepKw, 1900); *Die Kirchenthür des Heiligen Ambrosius in Mailand: ein Denkmal frühchristlicher Skulptur* (Str 1902, »ZKA« 7); *Studien zur Geschichte der sächsischen Skulptur in der Übergangszeit* (Bl 1902); ‚*Die Freiberger Goldene Pforte*' (JkPK, 1902); *Das Evangeliar im Rathause zu Goslar* (Bl 1910); **Die Elfenbeinskulpturen: aus der Zeit der karolingischen und sächsischen Kaiser, VIII.—XI. Jahrhundert* (2 knj., Bl: Cassirer 1914—1918 [1. knj. s P. G. Hübnerjem in O. Homburgerjem], »Denkmäler deutscher K.«); **Die Elfenbeinskulpturen: aus der romanischen Zeit, XI.—XIII. Jahrhundert* (2 knj., ib. 1923—1926, ista z.); *Die Skulpturen von Freiberg und Wechselburg* (Bl 1924, ista z.); *Die deutschen Bronzetüren des frühen Mittelalters* (Mrbu 1926); ‚*Frühmittelalterliche Encyclopädien*' (VorBW 1923/1926, Bl 1926); *Die deutsche Buchmalerei, I—II* (Mn-F 1928 [*I: Die karolingische Malerei*; *II: Die ottonische Malerei*]; angl. prev.: *German Illumination*); ‚*Kunstgeschichte*' (Aus 50 Jahren deutscher Wissenschaft: Die Entwicklung ihrer Fachgebiete in Einzeldarstellungen, Bl 1930); (& K. Weitzmann) **Die byzantinischen Elfenbeinskulpturen des X.—XIII. Jahrhunderts* (2 knj., Bl: Cassirer 1930—1934); *Die Bronzetüren von Nowgorod und Gnesen* (Mrbu 1932); ‚*Die Bedeutung der Formenspaltung in der Kunstentwicklung*' (Interdependence, Convergence and Institutions: Thought and Art, C [Mass.], Harvard Tercentenary Publication, 1937); ‚*A German Psalter of the Twelfth Century Written in Helmarshausen*' (J Walters, 1938); ‚*English influence on medieval art of the continent*' (A. K. Porterjev zb., 1939); ‚*Style in Dutch Painting in the Seventeenth Century*' (AQ, 1939); *An Early Manuscript of the Aesop Fables of Avianus and Related Manuscripts* (Pri 1947).

L: JL II (1928, s. v.); UJE (s. v.); Kurt *Weitzmann*, Adolph Goldschmidt (Coll Art J, 1944); Otto *Homburger*, Adolph Goldschmidt 1863—1944 (Phoebus, 1946); Heinz *Mode*, Adolph Goldschmidt (450 Jahre Universität Halle, Halle 1952); Hans *Kauffmann* (NDB VI, 1964, s. v.). — Cf. U. *Kultermann* (1966, tudi f). — Zborniki: Festschrift für Adolph Goldschmidt: zum 60. Geburtstag am 15. Januar 1923 (Lpz 1923 — B!); Adolph Goldschmidt zu seinem siebenzigsten Geburtstag am 15. Januar 1933 dargebracht von allen seinen Schülern, die in den Jahren 1922 bis 1933 bei ihm gehört und promoviert haben (Bl 1935 — B!); Carl Georg *Heise* (izd.): Goldschmidt zum Gedächtnis: 1863—1944 (Hmb 1963, s 5 predstavitvami [H. *Jantzen*, O. *Homburger*, Otto Freiherr von *Taube*, E. *Panofsky*, C. G. *Heise*] in B! [H. *Ladendorf*]).

Goldschmidt, Ernst Philip (1887—1954), avstr.-angl. bibliograf. Veljal za najboljšega poznavalca gotskih in renesančnih knjižnih izdaj in vezav. V Londonu 1923 odprl antikvariat, izd. okr. 100 katalogov.

B: *Gothic and Renaissance bookbindings* (L 1928, 2 knj.); *Hieronymus Münzer und seine Bibliothek* (L 1938); *Medieval texts and their first appearance in print* (1948); *The printed book of the Renaissance: three lectures on type, illustration and ornament* (C 1950).

L: H. F. *Wijnman* (Winkler Prins, sup. 1955).

Goldschmidt, Fritz, nem. um. zgodovinar in muzealec v Berlinu, ur. zadnji letnik *Internationale Bibliographie der Kw.* (XV, 1917/18).

B: *Pontormo, Rosso und Bronzino: Ein Versuch der Raumdarstellung* (Lpz 1911); *Die italienischen Bronzen der Renaissance und des Barock, I: Büsten, Statuetten und Gebrauchsgegenstände* (Bl-Lpz 1914, »Königliche Museen zu Berlin: Beschreibung der Bildwerke der christlichen Epochen« 2).

Goldwater, Robert J. (1907—....), amer. um. zgodovinar in muzealec, r. v New Yorku, prom. na *New York Univ.*, direktor newyorškega *The Mus. of Primitive Art*. Ur. *Magazine of Art* (1947—53).

B: *Primitivism in Modern Painting* (NY-L 1938); ‚*Some Aspects of the Development of Seurat's Style*' (AB, 1941); ‚*L'Affiche Moderne: Revival of Poster Art after 1880*' (GBA, 1942); (izd.) *Artists on Art: from the XIVth to the XXth Century* (NY 1945, z Marcom Trevesom; 2. izd. 1947); ‚*Puvis de Chavannes: Some Reasons for a Reputation*' (AB, 1946); *Rufino Tamayo* (1947); *Modern Art in Your Life* (1949); *Jacques Lipchitz* (A 1954); *Paul Gauguin* (NY 1957); ‚*Symbolic Form: Symbolic Content*' (20. kongr. IV, 1963).

L: WWAA (1959).

Gollob, Hedwig (1895—....), avstr. um. zgodovinarka, r. v Olomoucu, prom. na Dunaju 1920.

B: *Systematisches beschreibendes Verzeichnis der mit Wiener Holzschnitten illustrierten Wiener Drucke vom Jahre 1482—1550* (Str 1925, »SdK« 232, dis.); *Der Wiener Holzschnitt in den Jahren von 1490 bis 1550: seine Bedeutung für die nordische Kunst, ...* (W 1926, »Artes Austriae« 5, dis.); *Die Entstehung*

der germanischen Renaissance (Str 1926, »SdK« 240); *Gentiles da Fabriano und Pisanellos Fresken am Hospitale von St. Giovanni in Laterano in Rom* (Str 1927, »ZKA« 124); *Lorenzo Ghibertis künstlerischer Werdegang* (Str 1929, »ZKA« 126); *F. Altmann: Ein Wiener Maler des XV. Jahrhunderts* (Str 1929, »SdK« 269); *Grundzüge der künstlerischen Formengestaltung des mittelalterlichen Spiritualismus* (Str 1931, »SdK« 281); ‚*Holbein und die Danses Macabres*' (ZfKg, 1954).

L: WWAu (1964), Kü (1966).

GOLO nad Igom (ali *pod Kureščkom*). V *žup. c. sv. Marjete* lesena **prižnica* (na atlantu) in **véliki olt*. iz nekd. samostanske c. v Kostanjevici iz 1. pol. XVIII. st.

L: M. *Zadnikar* (ELU 2, 1962, s. v.); Oris (1966); Cevc SU (1966); »ArS« 1 (1967).

golob (lat. *columba*, angl. *the dove*, fr. *la colombe*, nem. *die Taube*), ik. m., v ant. umetn. atribut *Venere* (cf. s. v. *voz z golobjo vprego*), po motivu iz Géneze (1 Mojz 8, 8—11) tradicionalni simbol *miru* (cf. Picasso, lito., 1949), v kršč. umetn. mdr. simbol *sv. Duha* (cf. e. g. *Krst v Jordanu*), duše *nedolžnega*, atribut Avguština, Benedikta, Gregorija Vel., Janeza Zlatousta, Vasilija Vel.

L: Fr. *Sühling:* Die Taube als religiöses Symbol im christlichen Altertum (RQ, 1930); Ferguson (1954); Réau I (1955, p. 80—81, 102) & III/3 (1959, p. 1507), Cirlot (1962). — Cf. E. *Panofsky* (L 1961), G. de *Tervarent* (I 1958, stp 104—06).

Golob prinese Noetu ozelenelo oljčno vejico (nem. *Die Taube überbringt den Ölzweig*), bibl. ik. m. (1 Mojz 8, 11: *Golob je prišel k njemu proti večeru in glej, zelen oljčni list je imel v svojem kljunu*, lat. *at illa venit ad eum ad vesperam portans ramum olivae virentibus foliis in ore suo*). Up: npr. 15. *emajlna podoba* v zgornji vrsti (*ante legem*) → *Verdunskega olt.* iz 1181 ali *miniatura* f. 3v v → *Psalterju sv. Ludovika* (1253/70, Bibl. Nat.).

L: Réau II/1 (1956, p. 110).

golota v likovni umetnosti → *akt*

Goltzius, Hendrick (1558—1617), hol. grafik in slikar, od 1577 dalje v Haarlemu, tam eden izmed gl. manieristov; kot grafik pionir nove črtne tehnike pri bakr. S: od o. 1600 dalje, npr. *Umirajoči Adonis* (d. 1603, Rijksmus.), *Adam in Eva* (les, d. 1608, Eremitaža), *Suzana s starcema* (les, d. 1607, Douai, Mus. de la Chartreuse), *Zeus in Antiopa* (d. 1612, Utrecht), *Venera in Adonis* (d. 1614, Alte Pin.), *Juno in Merkur* (d. 1615, Rotterdam). G: npr. *Zastavonoša* (d. 1587), *Poroka Amorja in Psihe* (d. 1587), »*Goltziusov pes*« (d. 1597) — vse bakr.

L: Otto *Hirschmann:* Hendrick Goltzius als Maler: 1600—1617 (Haag 1916, »Quellenstud. zur holländischen Kg.« 9); *id.:* Hendrick Goltzius (Lpz 1919, »Meister der Graphik« 7); *id.:* Verzeichnis des graphischen Werks von Hendrick Goltzius… (ib. 1921); M. M. *Salinger* (EWA VI, 1962, s. v.); Hall Por (1963); H. *Gerson* (Kindler II, 1965, s. v. — L!); Seizième Dessins (1965 — L!); Seizième Peintures (1965). — Cf. F. W. H. *Hollstein* (Dutch VIII, 1954), E. K. J. *Reznicek* (1961).

Golzio, Vincenzo (1896—….), it. um. zgodovinar v Rimu.

B: *Lorenzo Monaco* (R 1931); *Raffaello nei documenti, nelle testimonianze dei contemporanei e nella letteratura del suo secolo* (C. d. V. 1936); *Documenti artistici sul Seicento nell'archivio Chigi* (R 1939); *La Galleria e le collezioni della R. Accademia di San Luca in Roma* (R 1939, »Itinerari« 69); *Architettura bizantina e romanica* (Mi 1939); *Il Seicento e il Settecento* (T 1950, »Storia dell'arte classica e italiana« 4; n. izd. v 2 knj. ib. 1955).

Gombosi, György (v naslovih tudi *Georg*, *Georges* ali *Giorgio*), madž. um. zgodovinar. Proučeval it. renesančno slikarstvo, prispevki v Thieme-Beckerju.

B: *Spinello Aretino: Eine stilgeschichtliche Studie über die florentinische Malerei des ausgehenden XIV. Jahrhunderts* (Bu 1926, dis.); ‚*Un ritratto giovanile di Sebastiano del Piombo*' (Dd, 1926); ‚*Il ritratto di Filippo II del Tiziano nella Galleria Corsini*' (BArte, 1927/28); ‚*Tizians Bildnis der Victoria Farnese*' (JPK, 1928); ‚*Les origines artistiques de Palma Vecchio*' (GBA, 1932); ‚*A Márkustemplom porticusa* (*Il portico della Basilica di S. Marco*)' (Petrovicsev zb., 1934); ‚*Sebastiano del Piombo*' (Panth, 1934); *Palma Vecchio: Des Meisters Gemälde und Zeichnungen in 195 Abbildungen* (Stu-Bl 1937, »KK« 38); ‚*Über venezianische Bildnisse*' (Panth, 1937); *Moretto da Brescia* (Ba 1943, »Ars docta« 4).

Gombrich, Ernst H(ans) J(osef), (1909—….), avstr.-angl. (ž.) um. zgodovinar, avtoriteta na področju ikonologije in um. teorije. R. in prom. (1933) na Dunaju, emigriral za nacizma, prof. na univ. v Oxfordu (1951—52), nato na univ. v Londonu, kjer je hkrati direktor njenega → *Warburgovega instituta.*

B: ‚*Zum Werke Giulio Romanos, I—II*' (JSW, 1934 & 1935); (& E. Kris) *Caricature* (Harm 1940); ‚*The Subject of Poussins Orion*' (BM, 1944); ‚*Botticelli's Mythologies: a Study in the Neoplatonic Symbolism of His Circle*' (JWCI, 1945); ‚*Icones Symbolicae: The Visual Image in Neo-Platonic Thought*' (ib., 1948); ‚*Imagery and Art in the Romantic Period*' (BM, 1949); *The Story of Art* (L-NY: Ph 1950; 10. izd. 1960); ‚*Renaissance Artistic Theory and the Development of Landscape Painting*'+ (H. Tietzejev zb., 1950; pon. v GBA, 1953; cf. 1966); ‚*The Sala dei Venti in the Palazzo del Te*' (JWCI, 1950); ‚*Hypnerotomachiana*' (ib., 1951); ‚*Meditations on a Hobby Horse*'+ (Aspects of Form, NY-L 1951; cf. 1963); ‚*Kunstwissenschaft*' (Das Atlantisbuch der Kunst, Z 1952); ‚*Psycho-Analysis and the History of Art*' (International J. of Psycho-Analysis, 1954); ‚*Conseils de Léonard sur les esquisses des tableaux*'+ (Actes du Congrès Léonard

de Vinci: Études d'Art, 1954; cf. 1966); ‚*Visual Metaphors of Value in Art*' (Symbols and Values: An Initial Study, NY 1954); ‚*André Malraux and the Crisis of Expressionism*' (BM, 1954); ‚*Leonardo's Grotesque Heads*' (Leonardo: Saggi e ricerche, R 1954); ‚*The Renaissance Concept of Artistic Progress and Its Consequences*'+ (17. kongr., 1955 — cf. 1966); ‚*Apollonio di Giovanni: A Florentine Cassone Workshop Seen through the Eyes of a Humanistic Poet*'+ (JWCI, 1955 — cf. 1966); ‚*Raphael's »Madonna della Sedia«*'+ (L-NY: Ox UP 1956, »Charlton Lectures on art« 37 — cf. 1966); *Art and Scholarship* (L 1957); *Art and Illusion: A Study in the Psychology of Pictorial Representation* (L-NY: Ph 1960; nem. izd.: *Kunst und Illusion: Zur Psychologie der bildlichen Darstellung*, K: Ph 1967); ‚*The Early Medici as patrons of art*'+ (E. F. Jacob [izd.]: Italian Renaissance Stud., L 1960 — cf. 1966); ‚*Renaissance and Golden Age*'+ (JWCI, 1961 — cf. 1966); ‚*The Style »all'antica«: Imitation and Assimilation*'+ (20. kongr. II, 1963 — cf. 1966); ‚*Recent Concepts of Mannerism, Introduction: The Historiographic Background*'+ (ib. — cf. 1966); pon. izb.: *Meditations on a Hobby Horse: and other essays on the theory of art* (L: Ph 1963); ‚*An Interpretation of Mantegna's »Parnassus«*' (JWCI, 1963); ‚*Moment and Movement in Art*' (ib., 1964); pon. izb.: *Norm and Form: Studies in the art of the Renaissance* (L: Ph 1966); ‚*Vom Wert Kunstwissenschaft für die Symbolforschung*' (Probleme der Kw., II, Bl: De Gruyter 1966); ‚*From the Revival of Letters to the Reform of the Arts: Niccolò Niccoli and Filippo Brunelleschi*' (R. Wittkowerjev zb. II, 1967); ‚*The Earliest Description of Bosch's Garden of Delight*' (JWCI, 1967); ‚*The Leaven of Criticism in Renaissance Art*' (C. S. Singleton [izd.]: Art, Science and Hist. in the Renaissance, Balt 1967); ‚*Bosch's »Garden of Earthly Delights«: a Progress Report*' (JWCI, 1969); *Aby Warburg: An Intellectual Biography* (L 1970).

L: WWA (1962); WW (1964); Giovanni *Previtali* (Par, 1968, p. 22—40). — Cf. U. *Kultermann* (1966).

Gonçalves, Nuño (dkm. od 1450 dalje), port. slikar, postal 1450 dvorni slikar → *Alfonza V.* Delo, ki mu je atr. z največjo verjetnostjo, slavnih 6 *tabel poliptiha* (1471/81, Lisboa, Museu Nacional de Arte Antiga), je hkrati najodličnejša umetnina vsega port. slikarstva in eden izmed v. spom. portretne umetn. V zdaj nedvomnem zaporedju od leve na des. so na tablah tele skupine resp. prizori: 1. *menihi*; 2. *ribiči in mornarji*; 3. *Sv. Vincenc z odprto knj. evangelijev* (Jan 14, 28—31) *zadolžuje Alfonza V., da s »križarsko« vojsko ponese krščanstvo v Afriko*; 4. *Sv. Vincenc izroča poveljstvo nad vojsko*; 5. *plemiči*; 6. *prezentacija relikvij in* → *Abrabanel z ustreznim mestom iz Biblije* (simulirane hebr. črke za Iz 66, 18—19).

L: José de *Figueiredo:* O pintor Nuño Gonçalves (Lisboa 1910); Reynaldo dos *Santos:* Os primitivos portugueses (1450—1550) (ib. 1940); *id.:* Nuño Gonçalves (L: Ph 1955); Adriano de *Gusmão:* Nuño Gonçalves (Lisboa 1957); Armando *Vieira Santos:* Os paineis de São Vicente de Fora (ib. 1959); J. *Vaquero* (Kindler II, 1965, s. v. — L!). — Cf. Ch. *Sterling* (& Jean *Rosenwald* *1968 — L!).

Goncourt, Edmond Huot de (1822—1896) in **Jules Huot de** (1830—1870), brata, fr. pisatelja, kritika in pisca o lik. umetn., ki sta do Julesove smrti (za sifilisom) skupaj pisala in objavljala ter se ukvarjala tudi z risanjem, grafiko in akvarelom. Popularizirala sta fr. umetn. XVIII. st. in jap. lesorez.

B (lik. umetn.): *L'art du XVIIIe siècle* (3 knj., P 1859—1875; 3., rev. in razš. izd. [I.—II. knj.] P 1880—1882); *Outamaro* (P 1891; 3. izd. 1904); *L'art japonais du XVIIIe siècle: Hokousai* (P 1896).

L: E. *Koehler:* Edmond und Jules de Goncourt: die Begründer des Impressionismus (Lpz 1912); Pierre *Sabatier:* L'esthétique des Goncourt (P 1920); P. *Descaves:* Mes Goncourt (P 1949); EWA VII (1963, stp 552 — L!). — Cf. F. *Fosca* (1941), U. *Kultermann* (1966).

Gončarova, Natalija (Sergejevna), (1881—1962) rus. slikarka. R. v Tuli pri Moskvi, s svojim možem (→ *Larionov*) utemeljila → *rejonizem,* se pomembno uveljavila z osnutki inscenacij, u. (81) v Parizu.

L: Vollmer II (1955, p. 272); Herbert *Read* (Kindler II, 1965, s. v. — L!). — Cf. W. *Haftmann* (4. izd. 1965), M. *Seuphor* (1949 [1959]), etc.

Gonse, Louis (1846—1921), fr. um. zgodovinar, r. in u. (75) v Parizu.

B: *L'art japonais* (2 knj., P 1883); *L'art gothique* (P 1890); ‚*Rembrandt: d'après un livre nouveau*' (GBA, 1893 [Émile Michel, 1893]); ‚*Un Tableau de Velasquez au Musée de Rouen*' (ib.); *La sculpture française depuis le XIVe siècle* (P 1895).

Gonzaga → *vladarji* (Mantova)

Gonzales, Julio (1876—1942), šp. kipar, mojster železne plastike. R. v zlatarski družini v Barceloni, od 1900 v Parizu, tam u. (65). P: slavna *La Montserrat* (kovano železo, Stedelijk [1937 v šp. paviljonu na pariški svet. razst.] in — kot umetnikovo zadnje delo — *Mala preplašena Montserrat* (bron, MAM).

L: Léon *Degand*, Julio Gonzales (Art d'Aujourd'hui, 1950); *id.:* Gonzales (A 1956); Giedion-Welcker (1960); SeuphorS (1961); ReadS (1964); Marie N. *Pradel de Grandry:* Julio Gonzales (Mi s. a., »MdS« 25).

Goodenough, Erwin R(amsdell), (1893—....), amer. zgodovinar religij, r. v Brooklynu (N. Y.), od 1923 dalje učil na *Yale Univ.* v New Havenu (prof. od 1934 dalje, em. 1962).

B: *By Light, Light: The Mystic Gospel of Hellenistic* Judaism (NH 1935); (& H. L. Goodhart) *General Bibliography of Philo* (NH 1938); *An Introduction to Philo Judaeus* (NH 1940); ‚*The Crown of Victory in Judaism*' (AB, 1946); ‚*The evaluation of symbols recurrent in time, as illustrated in Judaism*' (Eranos-Jb., XX, 1952); **Jewish Symbols in the Greco-Roman*

Period, I—XIII (NY 1953—1966, »Boll. Ser.« 37 [I—III 1953, IV 1954, V—VI 1956, VII—VIII 1958, IX—XI 1964, XII 1965]).

L: WWAm (1964—65).

Goodrich, Lloyd (1897—....), amer. lik. kritik in muzealec, direktor *Whitney Mus. of American Art* v New Yorku.

B: *Thomas Eakins: His Life and Work* (NY 1933); *Winslow Homer* (NY 1944); *Yasuo Kuniyoshi: Retrospective Exhibition* (NY 1948 [rk, Whitney]); *Max Weber: Retrospective Exhibition* (NY 1949 [rk, ib.]); *Edward Hopper* (Harm 1949); *John Sloan: 1871—1951* (NY 1952 [rk, ib.]); *The Museum and the artist* (NY 1958); *Albert P. Ryder* (NY 1959); *Four American expressionists: Doris Caesar, Chaim Gross, Karl Knaths, Abraham Rattner* (NY 1959); (& J. I. H. *Baur*) American Art of the Twentieth Century (L 1962 [rk]); Edward Hopper (NY 1964, [rk, Whitney]).

L: WWAA (1959); WWAm (1964—65).

Goreči grm (lat. *Rubus igneus incombustus*, angl. *The Burning Bush*, nem. *Der Brennende Busch* ali *Moses vor dem brennenden Dornbusch*), bibl. ik. m. (2 Mojz 3, 1—6), v srednjev. kršč. umetn. običajno v tipološki povezavi (cf. s. v. *Marija v gorečem grmu*). Na pozn. umetn. vplival pos. tudi motiv → *sezutega obuvala*. Up: npr. *relief* na → *lesenih vratih c. Sta Sabina v Rimu* (1. pol. V. st.), *mozaik* v Marijini c. Katarininega samostana na Sinaju (o. 565/66), Nikolaj iz Verduna (*emajl*, 15. prizor v vrsti *sub lege* na → *Verdunskem olt.* iz 1181 (Klosterneuburg), J. Teufel (*lesor.* v → *Dalmatinovi Bibliji*, 1584, objavljen že v Bibliji iz 1572), D. Feti (1613/14, Ksthist. Mus.).

L: Dalmatin (1584, I, f. 35); Otto *Gillen*, Busch (RDK III, 1954 — L!); Pigler I (1956, p. 94—95); Réau II/1 (1956, p. 185—86); Schmidt IL (1962, repr. 43, 342—47); »PKG« 3 (1968, repr. 5—6); Michael Quinton *Smith*, Dornbusch (LCI I, 1968 — L!). — Cf. Th. *Ehrenstein* (1923), K. *Künstle* (1928, p. 288), W. *Molsdorf* (1920 [1926]).

gore v likovnih upodobitvah. Med slov. umetniki sta jih npr. upodabljala → *Pernhart* in → *Karinger*.

L: John *Grand-Carteret:* La montagne à travers les âges, Rôle joué par elle: façon dont elle a été vue (2 knj., Grenoble & Moutiers 1903—1904); E. W. *Bredt:* Die Alpen und ihre Maler (Lpz 1910). — Cf. R. *Ložar* (1936), F. *Zupan* (vse).

gorgóne, pošastne sestre grš. mitologije s kačami namesto las (ob pogledu nanje je človek okamenel): neumrljivi *Steno* in *Evriala* in umrljiva → *Meduza*.

L: Hunger (1955, p. 121—22).

GORICA (it. *Gorizia*), mesto ob Soči, kjer se njena dolina razširi proti jugu. Prvič omenjana 1001, od 1. pol. XIV. st. obdana z obzidjem, od 1751 sedež nadškofa, od 1918 v Italiji.

L: Ranieri Mario *Cossàr:* Storia dell'arte e dell'artigianato in Gorizia (Pordenone 1948); EWA VIII (1963, stp 590). — Cf. A. *Morassi* (1925; 1942).

∼ **Goriški grad** (*Castello*), povečan in utrjen zlasti na zač. XVI. st., star. srednjev. jedro z ohranjenimi biforami iz XII. st.

L: C. *Bozzi:* Il Castello di Gorizia (2. izd., Gorizia 1960).

∼ **jezuitska c. sv. Ignacija,** *St' Ignazio* (*piazza della Vittoria*), sez. 1680—1725, učinkovito slikovito pročelje.

∼ **katedrala,** *il Duomo*, z zvonikom → *oglejskega tipa*, hudo poškodovana med 1. svet. vojno (takrat uničena tudi iluzionistična *stropna slikarija* G. Quaglia iz 1702); rest. 1927. Zakladnica s predmeti iz Ogleja.

∼ **Palača Attems** (*piazza Edmondo De Amicis 2*), sez. N. Pacassi, na pročelju d. 1745. V njej *Mus. Provinciale* (cf. infra).

∼ **Vodnjak z Neptunom in najadami,** *Fontana di Nettuno* (*piazza della Vittoria*) iz XVIII. st. po načrtu N. Pacassija.

∼ **Museo Provinciale** v *Pal. Attems* (*piazza Edmondo De Amicis 2*). V njegovi *Galleria d'Arte* pomembno zastopan zlasti J. Tominc (npr. *Avtp. z bratom*; *Giuseppe Schwatzina*; *Natale Pontoni*; *Adele Bozzini Birti*; *Gustavo Birti*; *Družinski portret*; portreti avstr. cesarjev *Franca I.*, *Ferdinanda I.* [oba tudi celopost.] in *Franca Jožefa I.*), mdr. zastopani tudi F. Kavčič (Caucig) in V. Pilon (*Portret Spazzapana*, d. 1923).

∼ **Museo di Storia (Patria)** (*Borgo Castello 15*).

L: Guido *Bradaschia* (Iniziativa Isontina, VIII, št. 27, marec/maj 1966).

GORIČANE pri Medvodah, severozah. od Lj. Škofovski dvorec sez. sredi XVII. st., rest. 1743—51 za škofa E. A. Attemsa, v zdajšnji obliki od 1830—31, ko so za knezoškofa A. A. Wolfa stavbo mdr. znižali za eno nadstr. V eni sobi freske s *prizori iz ant. zgod.* (F. Jelovšek).

L: ŠumiL (1961); M. *Zadnikar* (ELU 2, 1962, s. v.); »ArS« 3 (1969, t. 52). — Cf. V. *Steska* (1942).

Goris, Jan Albert, s ps. Marnix *Gijsen* (1899—....), belg. pesnik, pisatelj in um. zgodovinar, bil kult. ataše v New Yorku.

B (um. zgod.): (& Julius Held) *Rubens in America* (NY 1947); *Portraits by Flemish Masters in American Collections* (NY 1949); *Modern Sculpture in Belgium* (3. izd., NY 1957).

Gornja Avstrija (*Oberösterreich*). Med kraji s pomembnimi um. spomeniki so npr. → *Enns*, → *Hallstatt*, → *Kremsmünster*, → *Lambach*, → *Mondsee*, → *Sankt Florian*, → *Sankt Wolfgang am Abersee* in → *Steyr*.

L: EWA II (1960, stp 158—62); Reclam A I (1961 [1963]); Kunstdenkmäler in Österreich, Ein Bildhandbuch, III: Oberösterreich ... (Mn 1967).

GORNJI GRAD, od 1928 dalje mesto, prej trg. *Benediktinski samostan* ust. 1140, ob cesarjevi ustanovitvi lj. škofije 1461 dodeljen slednji (1473 ga je papež dokončno razpustil) in njena rezidenca do 1783. Na mestu starega samostana 1500 sez. in sredi XVIII. st. barokiziran *škofovski dvorec*, požgan med 2. svet. vojno in pozn. delno porušen. Zdajšnja baročna c., *žup. c. Mohorja in Fortunata*, sez. od 1752 dalje (zidavo vodil → *Perski*). V juž. zun. vzidani osrednji del nekd. *Andrejevega olt.* (d. 1527, dopolnjen z deli nekd. Križevega olt.), figuralni *nagrobniki škofa Krištofa Rauberja* (d. 1527 — cf. s. v. *nagrobnik Krištofa Rauberja*), *vojskovodje Ivana Kacijanerja* (u. 1538 — cf. s. v. *nagrobnik Ivana ...*) in *škofa Frančiška Kacijanerja* (u. 1544) pa figuralna *epitafa škofov Urbana Tekstorja* (u. 1558, d. 1619) in *Žige Lamberga* (u. 1488, d. 1625), ki ju je dal postaviti škof Tomaž Hren. Notr.: s slikami zastopani V. Metzinger (*Zamaknjenje sv. Tomaža*, d. 1756), M. J. Schmidt resp. *Kremser Schmidt* (6 slik: *Janez Nepomuk* in *Apolinarij*, ovala iz o. 1770; *Rojstvo*, d. 1773; *Zadnja večerja*, d. 1773; *Vstajenje*, d. 1775; *Vnebohod*, d. 1775), P. Künl.

L: ZadnikarR (1959); ŠumiL (1961); M. Zadnikar (ELU 2, 1962, s. v.); Cevc SU (1966); »ArS« 3 (1969, t. 41—44). — Cf. E. *Cevc* (ZUZ nv VII, 1965 [= 1966]), 1970 — L!), J. *Curk* (V Ce 1967, p. 10 ss — L!), J. *Gruden* (Zgod. 1910—16, f p. 579, 603, 615 & 619), I. *Orožen* (II 1876—77), A. *Stegenšek* (*1905).

GOROPEČ nad Ihanom, vas, 12 km jugovzh. od Lj. V c. *sv. Miklavža* freske iz 3. četrt. XV. st.: → *Pametne in nespametne device* (na notr. strani slavoloka), *Miklavževa legenda*, itd.

L: MAS I (1935); Stele (1969, repr. 145—47).

Goršè, France (1897—....), slov. kipar, r. v Zamostecu pri Sodražici na Dolenjskem, štud. na ak. v Zgb in pos. pri Meštroviću (1920—25), 1945 emigriral v Trst in pozn. v Cleveland v ZDA. P: npr. *France Bevk* (bron. glava, 1931, MG) in drugi portreti (*B. Magajna*, *Iz. Cankar*, itd.), *spom. dr. Ivana Prijatelja* (bron, 1941, Lj, Vegova pred Nar in univ. knjižnico), *Ženski akt* (bel kamen, d. 1943, MG).

L: ŠijanecS (1961); K. *Dobida* (ELU 2, 1962, s. v.); ZMG (1964). — Cf. R. *Ložar* (1938).

gos (lat. *anser*, angl. *the goose*, fr. *l'oie*, it. *l'oca*, nem. *die Gans*), atribut sv. → *Martina*.

Gosebruch, Martin (1919—....), nem. um. zgodovinar, prof. za it. in mod. umetn. na univ. v Freiburgu (Breisgau).

B: ‚*»Varietà« bei Leon Battista Alberti und der wissenschaftliche Renaissancebegriff*' (ZfKg, 1957); ‚*Vom Aufragen der Figuren in Dantes Dichtung und Giottos Malerei*' (K. Badtov zb., 1961); *Giotto und die Entwicklung des neuzeitlichen Kunstbewußtseins* (K 1962, »DuMont Dokumente«); ‚*Zum »Disegno« des Michelangelo*' (Michelangelo Buonarroti, Wü 1964); *Das Reiterstandbild des Gattamelata* (Stu 1964, »WerkM«); (& Karl Jordan) *800 Jahre Braunschweiger Burglöwe 1166—1966* (Brsch 1967); ‚*Zur »Ordnung der Dinge«* ...' (W. Grossov zb., 1968).

L: Kü (1966).

gosenica (lat. *eruca*, angl. *the caterpillar*, fr. *la chenille*, it. *il bruco*, nem. *die Raupe*). V kršč. simboliki ponazarja človeka v njegovem pozemskem življenju (takó kot → *buba* simbolizira konec tega žitja in → *metulj* vstajenje resp. dušo).

L: cf. A.-P. de *Mirimonde* (1970, p. 150).

GOSPA SVETA (nem. *Maria Saal*) na Koroškem (Avstrija), 8 km sev. od Celovca. Prvo c. je posv. »pokrajinski« škof Modest (u. o. 763), prvi škof med Slovenci, in bil po izročilu v njej pokopan (v zdajšnji c. predstavlja njegov »grob« rim. sarkofag). Zdajšnja romarska in žup. c. (50 m dolga, 20 m šir.) je poznogotska triladijska slopna bazilika (1. pol. XV. st.) z dvema zvonikoma (juž. z romanskimi okni, v sev. zvoniku največji zvon na Koroškem iz 1687). V juž. steni zun. vzidani rim. kamni (II.—IV. st.) iz bližnjega Virunuma, mdr. reliefa *Rim. poštni voz* in *Ahil vleče Hektorjevo truplo*; med pozn. spomeniki t. i. *Hodiški nagrob.* (nem. *Keutschacher Stein*) z reliefom *Marijinega kronanja* (verj. delo Hansa Valkenauerja, rdeč salzburški marmor, o. 1510) in freska *sv. Krištofa* (o. 1500). Notr.: pomembne freske, npr. na sev. steni prezbiterija iz 1435 (*Pokol nedolžnih otrok*, *Beg v Egipt*, *Pohod treh kraljev* in *Poklon treh kraljev*) in — 1927 odkrite — na oboku gl. ladje iz o. 1490 na 83 poljih → *Jesejeva korenika* z 42 → *Kristusovimi predniki* po evangelistu Mateju, mdr. slikarjev *avtp.*). Med opremo *»Varpjaveški olt.«* (iz bližnje Varpje vasi, nem. Arndorf), verj. iz delavnice Luke Taussmanna v Beljaku (o. 1520); *Jurijev olt.* iz 1526 (iz Sv. Jurija pri Trnji vasi); *olt. sv. Štefana* iz 1711 (slika *Kamnánje sv. Štefana*, kipi *Davida* s harfo, *Salomona* s kotomerom [ker je zidal tempelj] pa judovskih kraljev *Joasa* in *Josije* s kladivi [ker sta tempelj obnovila]); *v. olt.*, post. 1714 (kamn. plastika *Marije*

z otrokom iz 1425); *prižnica* in njej nasproti na juž. strani gl. ladje *Poveličanje Janeza Nepomuka*, ki sta delo rezbarja Johanna Pacherja iz Št. Vida ob Glini (1714). Pri c. *gotski stolpič za luč* iz 1497 in *oktogon* (sprva krstilnica, pozn. kostnica) s *freskami* iz 1521. — Na Gosposvetskem polju sev. od Gospe Svete ob cesti na Dunaj t. i. *vojvodski stol* (sest. iz rim. kamnov, ograjen od 1834 dalje) z 2 sedežema: *vzh. sedež* vojvodov, *zah. sedež* pa pozn. imen. sedež goriškega grofa.

L: Martin *Šašelj:* Gospa Sveta: Začetek, zgodovina in znamenitosti te božje poti (2. izd., Celovec 1896); EWA II (1960, stp 169), XIV (1967, t. 296); Günther H. *Neckheim:* Die Dom- und Wallfahrtskirche Maria Saal (5. izd., Klagenfurt 1966); Gospa Sveta: Zgodovina in znamenitosti starodavne Marijine božje poti (Celovec: Družba sv. Mohorja 1966); Stele (1969). — Cf. E. *Cevc* (1970), W. *Frodl* (1944; 1955), M. *Kos* (1955), A. *Schnerich* (1929).

Gospod, kam greš → *Domine, quo vadis*

»**gospodar živali**«, ik. m. človeka, ki ga obdaja živalska dvojica, npr. *Dobri pastir* ali *Danijel v levnjaku.*

L: cf. R. *Hinks* (1937/38).

Gossaert, Jan, imen. *Mabuse* (verj. 1478—1532), niz. slikar, eden izmed prvih in najbolj odličnih predstavnikov italianizirajoče smeri v niz. slikarstvu XVI. st. Sprva član slikarskega ceha v Antwerpnu, pozneje zaradi svojih zvez z burgundskim dvorom (1508/09 s spremstvom Filipa Burgundskega v Rimu) neodvisen od mestnih cehov. Aristokratskim naročnikom ustrezno so v njegovem opusu posebno dobro zastopani mit. motivi in portreti. S: mali *Malvagna triptih* (Palermo), *Poklon kraljev* (Nat. Gall.), *Luka slika Madono* (o. 1514/15, Praha), *Neptun in Amfitrita* (d. 1516, Berlin-Ost), diptih z *Jehanom Carondeletom* (levo) in *Madono z otrokom* (d. 1517, Louvre), *Hêrakles in Dejanejra* (d. 1517, Birmingham), *Avtp.*, (o. 1520, Manchester [N. H.], Currier Gall.), *Luka slika Madono* (o. 1521, Ksthist. Mus.), triptih s *Snemanjem s križa* (d. 1521, Eremitaža [srednja tabla] in Toledo, Ohio [krili]), *Otroci dan. kralja Kristijana II.* (Hampton Court), *Dánaa* (d. 1527, Alte Pin.), *Avtp.* (o. 1530, Nat. Gall., št. 946), *Portret bankirja* (*Jerome Sandelin* [?], 1530/32, Washington, prej Lansdowne Coll.).

L: Ernst *Weiß:* Jan Gossaert gen. Mabuse: Sein Leben und seine Werke (Parchim i. M. 1912, dis.); Achille *Ségard:* Jean Gossart dit Mabuse (Br-P 1923); Friedländer VIII (1930) & XI (1933); Margaretta M. *Salinger* (EWA VI, 1962, s. v.); S. J. *Gudlaugsson* (Kindler II, 1965, s. v.); Helmut *Börsch-Supan*, Jan Gossaert genannt Mabuse: Zu der Ausstellung im Museum Boymans-van Beuningen, Rotterdam, und im Groeningemuseum, Brugge (Kchr, 1965). — Cf. M. *Davies* (1945 [1955]), J. *Duverger* (1931), J. G. van *Gelder* (1942), G. *Glück* (1937; 1945), G. van der *Osten* (1961; Harm 1969 — L!), H. *Schwarz* (1953), P. R. *Wescher* (1965), R. H. *Wilenski* (1960), F. *Winkler* (1921; 1962).

GOSTEČE, vas, 3 km jugovzh. od Škofje Loke. *Podr. c. sv. Andreja.* Ohranjene predvsem *StS-e* z zač. XV. st. (furlanska delavnica): na sev. zun. ladje *Sv. Krištof*, v ladji *prizori iz Andrejeve legende.* Lesen, poslikan *pevski kor* in poslikan kasetiran *lesen strop* (1699) — eden izmed najlepših na Slovenskem. Odtod leseni *krilni oltarček sv. Andreja* (o. 1510, NG) in okrogli *slikani okenski stekli* s podobama sv. škofov (2. pol. XV. st., Lj, Nar. muz.).

L: MAS I (1935); M. *Zadnikar* (ELU 2, 1962, s. v.); Stele (1969). — Cf. F. K. *Kos* (1941).

Gostija kralja Baltazarja → *Baltazarjeva gostija* (bibl. ik. m.)

***Gostija v Levijevi hiši** (it. *Il convito in casa di Levi*), znamenita slika (o, pl, 550 × 1278 cm, d. 1573, Accad.), ki je krasila refektorij dominikanskega samostana Ss. Giovanni e Paolo v Benetkah in zaradi katere se je moral poprej njen mojster, Paolo Veronese, še zagovarjati pred inkvizicijskim sodiščem (ohranjeni zapisnik z dne 18. VII. 1573 je odličen umzg. in obče kult. dokument). Evang. ik. m. (Mr 2, 15; Lk 5, 29): z Jezusom in njegovimi učenci obeduje »mnogo cestninarjev in grešnikov«.

L: A. *Baschet*, Paolo Veronese (GBA, 1867); id.: Paolo Veronese au tribunal du St.-Office à Venise *(1573)* (P 1880); Percy H. *Osmond:* Paolo Veronese (L 1927); Venturi IX/4 (1929); SchlosserL (1964, p. 428—29); »CA« 20 (1968, kat. št. 164, t. XLIV—XLVI, tudi p. 84—85); »US« 9 (1969, p. 113). — Cf. G. *Delogu* (1957).

gotika, *gotski slog, gotska umetn.*, zgodovinsko stilna oznaka evr. umetn. v poznem srednjem veku (izraz »gotski« v zaničljivem smislu uvedli it. renesančni pisci, po katerih je »zlati« antiki sledil »barbarski« srednji vek), drugi izmed 4 v. evr. zg. slogov (→ *romanika*, → *renesansa*, → *barok*), ki v družbenem pogledu ustreza uveljavljenju evr. srednjev. mest in mestnega življenja. V vodilni Franciji gotika veljavna od srede XII. st. (→ *Saint-Denis*), v nemških in drugih srednjeevr. deželah pa od 1230-ih let dalje; razen v Italiji (kjer se njene posebnosti samo delno uveljavljajo do o. 1420) živi povsod do zgodnjega XVI. st. V cerkv. arhitekturi, ki še vedno vodi (→ *gotske katedrale*), notr. ne predstavlja več vsote posameznih prostorskih delov, ampak se čedalje bolj uveljavlja enoten prostor, dokler ni s t.i. → *stopnjevano c.* in → *dvoransko c.* povsem

odpravljen bazilikalni tip. Polkrožni romanski lok zamenja gotski → *šilasti lok*, ki — dosledno uporabljan v obokavanju — omogoča manjši stranski pritisk oboka ter s tem tanjše zidove (pritisk sprejemajo na zun. → *oporniki*, ki pri katedralah in drugih večjih c. skupaj z → *opornimi loki* tvorijo umetelen sistem). V kiparstvu na splošno razločujemo *sohe stebre* XII. st., »klasično« XIII. st. (→ *Reims*, → *Bamberg*, → *Naumburg*), sočasni mistični lit. ustrezno čustveno obarvano XIV. st., tudi slikarstvo zaznamujoči → *internacionalni gotski slog* (o. 1400 —o. 1430) in naposled še *poznogotski barok*, ki se posebno bogato kaže v nem. deželah. V okvir poznosrednjev. naturalizma sodi tudi tako rekoč hkratno rojstvo portreta (kot enkratne up. določene enkratne osebnosti) v kiparstvu in slikarstvu. IR dožive zadnji razcvet, po uveljavljenju grafike (→ *lesorez*, → *bakrorez*) in izumu tiska sredi XV. st. pa zgube nekd. funkcijo.

L: (tudi → *dvanajsto stoletje*, → *iluminirani rokopisi*, → *slikana okna*, → *srednjeveška umetn.*, *Cankar II/2 (1933); J. H. *Harvey:* The Gothic World: 1100—1600 (L-NY 1950); ‚Gothic Art' (EWA VI, 1962 — L!); Željko *Jiroušek* (ELU 2, 1962, s. v. — L!); Georges *Duby:* L'Europe des Cathédrales: 1140—1280 (G: Sk 196, »A-I-H«; angl. izd. *The Europe of the Cathedrals*, 1966); *id.:* Fondaments d'un nouvel humanisme: 1280—1440 (G: Sk 196, ista z.; nem. izd. *Grundlegung eines neuen Humanismus*, 1966); Andrew *Martindale:* Gothic Art (L 1967; amer. izd. v »PWA«); Europe Goth. (1968); »US« 8 (1968). — Cf. M. *Aubert* (1963 — L!), F. *Deuchler* (1970), M. *Dvořák* (*1918), P. *Frankl* (*1960), D. *Frey* (1929), G. *Henderson* (*1967 — L!), H. *Karlinger* (1926), K. *Scheffler* (1922), W. *Worringer* (1911). Arhitektura: Thomas Graham *Jackson:* Gothic Architecture in France, England and Italy (2 knj., C: UP 1915); Le Gothique (P: Hachette 1965, »L'Architecture en Europe« [nem. orig.: *Baukunst der Gotik in Europa*, »Monumente des Abendlandes«]). — Cf. K. H. *Clasen* (1930), P. *Frankl* (*1962), E. *Gall* (1925 [*1955]), H. *Jantzen* (*1928 [1951]), E. *Panofsky* (*1951 [1957]). Kiparstvo: Raymond *Koechlin:* Les Ivoires gothiques (P 1924). — Cf. R. *Jullian* (1965), Th. *Müller* (*1967), W. *Sauerländer* (*1970). Slikarstvo: José *Gudiol*, Geneviève *Souchal* & Enzo *Carli:* La peinture gothique (P 1964, »Le livre-mus.: La peinture occidentale«). — Cf. J. *Dupont* (& C. *Gnudi* 1954), H. Th. *Musper* (1961). Ikonografija: cf. É. *Mâle* (1898 [1948]; 1908 [1949]; 1922 [1947]).

Gotlib, Henryk (1890—....), polj.-angl. (ž.) slikar, r. na Poljskem (Kraków), emigriral v Anglijo 1939. Največ del v z. Johna Nowella.

B: *Wedrowki malarza* (Wa 1948).

L: Polish Painting (L 1942); WWA (1962).

gotske katedrale. V Franciji poleg »klasičnih« treh (→ *Chartres*, → *Reims*, → *Amiens*) zlasti (po abecednem redu) → *Albi*, → *Angers*, → *Bayeux*, → *Beauvais*, → *Bourges*, → *Clermont-Ferrand*, → *Laon*, → *Limoges*, → *Lyon*, → *Le Mans*, → *Nantes*, → *Narbonne*, → *Noyon*, → *Pariz*, → *Poitiers*, → *Rouen*, → *Senlis*, → *Sens*, → *Strasbourg*, → *Toulouse*, → *Tours*, v Nemčiji → *Freiburg im Breisgau*, → *Köln*, → *Ulm*, v Avstriji → *Dunaj*, na Češkem → *Praga*, itd.

L: H. *Jantzen:* Kunst der Gotik, Klassische Kathedralen Frankreichs (Hmb 1957); George *Lesser:* Gothic Cathedrals and Sacred Geometry (L 1957); M. *Aubert:* Cathédrales et trésors gothiques de France (P 1958, sodel.: Simone *Goubet*).

Gottlieb, Adolph (1903— ....), amer. (ž.) abstr. slikar, r. in akt. v New Yorku, eden izmed vodilnih predstavnikov t. i. *newyorške šole*.

L: Herbert *Read* (Kindler II, 1965, s. v. — L!). — Cf. H. H. *Arnason* (1968 ali 1969), H. *Geldzahler* (1970 — B!; L!), W. *Haftmann* (4. izd. 1965), Th. B. *Hess* (1951).

Gottlieb, Carla, amer. um. zgodovinarka, *Assoc. Prof.* na *Ripon College*.

B: ‚*The Brussels version of the Mérode Annunciation*' (AB, 1957); ‚*The mystical window in paintings of the »Salvator Mundi«*' (GBA, 1960); ‚*The Meaning of Bull and Horse in Guernica*' (Art J., 1964/65); ‚*An emblematic source for Velazquez' »Surrender of Breda«*' (GBA, 1966).

Gottschewski, Adolf (1875—?), nem. um. zgodovinar, živel v Hamburgu. Z G. Gronauom oskrbel nem. izd. Vasarijevih *Vite* (*Die Lebensbeschreibungen der berühmtesten Architekten, Bildhauer und Maler*, I—VII, 9 knj., Str 1904—1927) in sam prev. in kom. knjigi III (1906) in VII/1 (1910).

B: *Die Fresken des Antoniazzo Romano im Sterbezimmer des Heil. Catarina von Sienna zu S. Maria sopra Minerva in Rom* (Str 1904, »ZKA« 22); *Über die Porträts der Caterina Sforza und über den Bildhauer Vincenzo Onofri* (Str 1908, »ZKA« 58).

L: Kü (1926).

GÖTTWEIG, benediktinski samostan v Spodnji Avstriji, po požaru 1718 na novo pozidan, delno (do 1765) po mogočnem načrtu Joh. Luk. von → *Hildebrandta*. Nad t. i. *ces. stopniščem* (*die Kaiserstiege*) iluzionistična stropna freska *Apoteoza Karla VI.* (Paul → *Troger* 1739).

L: EWA II (1960, stp 163 — L!); Reclam A I (1961 [1963]); »US« 10 (1969).

Goujon, Jean (o. 1510—1564/69), fr. kipar, tankočuten klasicist, 1562 kot hugenot emigriral iz Francije v Italijo. P: npr. *reliefi 4 evangelistov* in *Objokavanja* z lektorija c. Saint-Germain-l'Auxerrois (1544—45, Louvre), posebno slavni *reliefi* s pariške *fontaine des Innocents* (1548—49, ib.), *reliefi* na Lescotovem pročelju louvrskega kvadratnega dvorišča, *la Cour carrée* (t. i. pro-

čelje Henrika II., 1548/54), *4 kariatide* v louvrski *Salle des Cariatides* (nekd. *Grand'Salle du Vieux Louvre*, 1550, ravno tako *in situ*).

L: Bates *Lowry* (EWA VI, 1962, s. v.); Walter *Vitzthum:* Jean Goujon (Mi s. a., »MdS« 10), »PKG« 8 (1970). — Cf. A. *Blunt* (1953), P. *Du Colombier* (1949), P. *Vitry* (1908).

Gould, Cecil (Hilton Monk), (1918—....), angl. um. zgodovinar, r. v Londonu, od 1946 dalje kustos asist. v londonski *Nat. Gall.*

B: ‚*Probable adaptation by Correggio of Dürer's iconography*' (BM, 1948); ‚*Leonardo's great battle-piece: A conjectural reconstruction*' (AB, 1954); *An Introduction to Italian Renaissance Painting* (L: Ph 1957); *The Sixteenth-century Venetian School* (L 1959, »Nat. Gall. Catalogues«); *The Sixteenth-century Italian Schools* (*excluding the Venetian*) (L 1962, ista z.); ‚*Sebastiano Serlio and Venetian Painting*' (JWCI, 1962); ‚*An x-ray mosaic of Corregio's »School of love«*' (BM, 1964); *Michelangelo: Battle of Cascina* (Newcastle upon Tyne 1966, »Charlton Lectures...«); *Trophy of conquest: The Musée Napoléon and the creation of the Louvre* (L 1965); *The Raising of Lazarus by Sebastiano Del Piombo* (L 1967); ‚*Observations on the role of decoration in the formation of Veronese's art*' (R. Wittkowerjev zb. II, 1967); ‚*On Dürer's Graphic and Italian Painting*' (GBA, 1970).

L: WWA (1962).

Le **Goût de notre temps** (angl. izd. *The Taste of Our Time*; nem. izd. *Der Geschmack unserer Zeit* [Okus našega časa]), knjižna z. zal. Skira (Genève), zač. 1953. Knjižice (18 × 17 cm) z barvnimi posnetki »velikosti in kakovosti razglednic« (Rewald), ki so jih zvečine napisali ugledni strokovnjaki, so posv. a) slikarjem, b) za razvoj slikarstva pomembnim krajem, in c) slikarskim gibanjem. Med doslej predstavljenimi slikarji so fra *Angelico* (10), *Bonnard* (42), *Bosch* (34), *Botticelli* (19), *Braque* (35), *Bruegel* (29), *Carpaccio* (24), *Cézanne* (8), *Chagall* (18), *Chardin* (40), *Degas* (5), *Dufy* (9), *Gauguin* (1), *Giotto* (32), van *Gogh* (2), *Goya* (13), El *Greco* (15), *Kandinsky* (41), *Klee* (31), *Léger* (38), *Manet* (14), *Matisse* (30), *Miró* (39), *Modigliani* (23), *Monet* (25), *Picasso* (4), *Piero della Francesca* (6), *Rembrandt* (22), *Renoir* (7), *Rouault* (26), *Toulouse-Lautrec* (3) in *Velázquez* (33), med kraji *Benetke* (17), *Montmartre* (16), *»Pariz nekdaj«* (20) in *»Pariz nove dobe«* (21), med gibanji *romantika* (36), *impresionizem* (11—12), *fauvizem* (28), *kubizem* (27) in *surrealizem* (37). Med pisci G. C. *Argan* (10, 19), G. *Bataille* (14), E. *Battisti* (32), O. *Benesch* (22), M. *Brunetti* idr. (17), P. *Courthion* (16; 20; 21; 36), R. L. *Delevoy* (29; 34; 38), Ch. *Estienne* (1; 2), F. *Fosca* (5), P. *Gassier* (13), P. *Guinard* (15), G. *Habasque* (27), E. *Lafuente Ferrari* (33), J. *Lassaigne* (3; 9; 17; 30; 39; 41), J. *Leymarie* (11—12; 28; 35), T. *Pignatti* (24), N. *Ponente* (31), M. *Raynal* (4; 8), P. *Rosenberg* (40), D. *Rouart* (7; 25), Cl. *Roy* (23), A. *Terrasse* (42), L. *Venturi* (6; 18; 26) in P. *Waldberg* (37).

Goya (y Lucientes), Francisco (José de), (1746—1828), šp. slikar in grafik, eden izmed najbolj pomembnih lik. ustvarjalcev vseh časov, vsebinsko kot formalno samosvoje povezujoč rokoko in romantiko. Od konca 1790-ih let je portretno karakteristiko velikokrat stopnjeval do groteskнega, na sploh pa stvarnost oblikoval takó z neizprosnim naturalizmom kakor v strašljivih domišljijskih videnjih. R. v Fuendetodos blizu Zaragoze, se 1775 oženil (svak Francisco → *Bayeu*), 1792 zadet od kapi in odtlej gluh, 1824 emigriral v Pariz in nato v Bordeaux, tam u. (1826 še enkrat v Madridu). S: med predlogami za kraljevo manufakturo gobelinov (1775—92) npr. *Sončnik* (1777), *Spuščanje papirnatega zmaja* (1778), *Prodajalec lončenine* (1778/79), *Gugalnica* (1787), *Žene se igrajo z možicljem* in *Igra slepih miši* (obe 1791, kot prejšnje Prado), *Šp. kralj Karel III. v lovskem kostumu* (1780, Madrid, Banca Exterior de España), *Conde de Floridablanca* (z avtp., d. 1783, Madrid, Banca Urquijo), *Avtp.* (1783, Agen, Mus. Municipal), *Arh. Ventura Rodríguez* (d. 1784, Stockholm), *Avtp. pred slikarskim stojalom* (*Goya, pintando*, o. 1785/87 ali pozn., Madrid, conde de Villagonzalo), *Slikar Francisco Bayeu y Subias* (1786, Valencia, Mus. San Carlos), *Avtp.* (1787, Castres, Mus.), *Don Manuel Osorio de Zúñiga* (1788, MM), *Vojvoda Osuna z družino* (1789/90, Prado), *Don Sebastián Martínez* (d. 1792, MM), *Procesija bičarjev* (1793, Madrid, Ac. de S. Fernando), *Francisco Bayeu y Subias* (1795, Prado), *Don Bernardo de Yriarte* (d. 1797, MM), *Vojvodinja Alba v črni obleki* (1797, New York, Hispanic Soc. of America), *freske* v kupoli, apsidi, lunetah in pendentivih c. *San Antonio de la Florida* v Madridu (1798), *Poslanik Ferdinand Guillemardet* (1798, Louvre), *Majski ljudski praznik v dolini San Isidro* (1799, Prado), *Marija Luiza na konju* (1799, ib.), **Družina kralja Karla IV.* (1800, ib.), **Gola maja* (*La maja nuda*) in **Oblečena maja* (*La maja vestida*, obe verj. o. 1804, ib.), *Doña Isabel Cobos de Porcel* (1806, Nat. Gall.), *Señora Sabasa García* (Washington), *Brusač* in *Žena, ki nosi vodo* (oba o. 1810, Budapest), *Velikan* ali *Panika* (o. 1810, Prado), *Maji na balkonu* (1810/15, MM), *Vojvoda Wellington na konju* (1812, London, Wellington Mus.), **2. maj 1808: madridsko ljudstvo napade francosko vojsko* (1814, Prado) in slavni, pretresljivi **3. maj 1808: streljanje upornikov* (1814, ib.), *Šp. kralj Ferdinand*

VII. (1814, ib. in Santander, Mus. Municipal), *Avtp.* (d. 1815, Madrid, Ac. de S. Fernando; lastnoročna [?] kopija v Pradu), *Zadnje obhajilo sv. Jožefa Kalasanca* (1819, Madrid, Escuelas Pias de San Antón) in *Oljska gora* (1819, ib.), 14 na platno prenesenih slik iz → *Quinta del sordo* (1819/23, Prado), *Don Tiburcio Pérez, arh.* (d. 1820, MM), *Avtp. z zdravnikom Arrieto* (1820, Minneapolis), *Don Ramón Satue* (1823, Rijksmus.), **Bordojska mlekarica* (1826/28, Prado), *Don Juan Bautista Muguiro* (d. 1827, ib.), *Don José Pio de Molina* (1828, Winterthur, Smlg. Oskar Reinhart). — G: cikli *Los* → *caprichos* (1796—98, 80 jedk., ozadja obdelana v akvat.), posebno pretresljivi *Los desastres de la guerra* (1810—20, 82 listov v tehniki jedk. in akvat.), *Tauromaquia* (1815—16, 33 listov, jedk. z akvat.), *Disparates* ali *Proverbios* (verj. 1819, 22 akvat.) in t. i. *Los toros de Burdeos* (»*Bordojski biki*«, 1825, 4 listi, lito.), med posameznimi listi npr. *Velikan* (*El coloso*, mezzotinto, o. 1810), *Zadavljeni* (*El agarrotado*, jedk.). — Up: V. Lopez (1826, Prado).

L: Francisco *Zapater y Gómez:* Colección de... cuadros, dibujos y aguafuertes de don Francisco Goya (M 1924); Xavière *Desparmet Fitz-Gerald:* L'oeuvre peint de Goya (4 knj., P 1928—1950); Pierre *Gassier:* Goya (G: Sk 1955, »Le Goût« 13); G. *Levitine*, Some Emblematic Sources of Goya (JWCI, 1959); Exposición Francisco de Goya: IV. Centenario de la capitalidad (M 1961 [kat.: V. de *Sambricio*]); Francisco de Goya y Lucientes: 1746—1828 (P 1961 [rk, Jacquemart-André 1961/62, kat.: X. *Desparmet Fitz-Gerald*]); Enrico *Crispolti* (EWA VI, 1962, s. v. — L!); Jutta *Held*, Francisco de Goya (ZfKg, 1964 & 1965); Tomás *Harris:* *Goya: Engravings and Lithographs (2 knj., Ox 1964); Jutta *Held*, Francisco de Goya: Literatur von 1940—1962 (ZfKg, 1965 — L!); J. *Vaquero* (Kindler II, 1965, s. v. — L!). — Cf. J. *Adhémar* (1941; 1947; 1948), O. *Benesch* (1960), A. de *Beruete y Moret* (1916—18), J. *Bialostocki* (1966), J. *Camón-Aznar* (1946; 1951; 1951; 1959), W. W. S. *Cook* (1945), R. L. *Delevoy* (1954), B. *Fleischmann* (1937; 1946), J. *Gudiol* (1941; 1968; *1970). Th. *Hetzer* (1950 [1957]), F. D. *Klingender* (1940; 1948 [1954]), E. *Lafuente-Ferrari* (1946; 1947; 1955; 1961), J. *López-Rey* (1945 [1947]; 1948 [3-krat]; 1950; 1953; 1956; 1958; 1959), A. *Malraux* (1947; 1950), A. L. *Mayer* (1923 [1924]), F. *Nordström* (1961; 1962; 1962), X. de *Salas* (1962; 1963), F. J. *Sánchez Cantón* (1928—1941; 1930; 1946; 1951), E. du Gué *Trapier* (1955; 1964), E. *Waldmann* (1942), Ch. *Yriarte* (1867), itd.

Goyen, Jan van (1596—1656), hol. slikar, eden izmed v. krajinarjev hol. slikarstva XVII. st. R. v Leidenu, po učenju 1615 potoval po Franciji, 1618 postal samost. slikar v Leidenu, od 1634 dalje v Haagu, tam u. (60). S (ohranjenih več kot 1000): z nizkimi obzorji in véliko, tanko občuteno podobo neba nad njimi zaznamovane krajine, ki so z leti čedalje bolj monokromne, mdr. npr. *Obrežje pri Scheveningenu* (d. 1634, Eremitaža), topografsko netočni *Pogled na Leiden* (hrastovina, d. 1643, Alte Pin.), *Pogled na Dordrecht* (d. 1644, Ksthist. Mus.), *Pogled na Arnhem* (d. 1646, Dahlem), »*Haarlemsko morje*« (hrastovina, d: 1656, Städel), itd.

L: HdG VIII (1923); Rolph *Grosse:* Die holländische Landschaftskunst: 1600—1650 (Bl-Lpz 1925); H. *Volhard:* Die Grundtypen der Landschaftsbilder Jan van Goyens und ihre Entwicklung (FrM 1927); Julius *Held* (EWA VI, 1962, s. v.); Hall Por (1963); S. J. *Gudlaugsson* (Kindler II, 1965, s. v. — L!); H. U. *Beck:* Ein Skizzenbuch von Jan van Goyen (Den Haag 1966, »Publicaties van het Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie« 3); »US« 10 (1969, p. 132); »PKG« 9 (1970, t. 156). — Cf. B. S. *Myers* (II 1969, s. v. Goijen [tekst L. J. *Slatkes*]), J. *Rosenberg* (& S. *Slive* 1966 — L!), W. *Stechow* (L: Ph 1966), H. van de *Waal* (1941).

Gozzoli, Benozzo (1420—1497), it. florent. slikar, eden izmed v. »pripovedovalcev«. R. v Florenci, sodel. fra Angelica, u. v Pistoji. S: npr. *freske* v Montefalcu (v c. S. Francesco 1450—52), Florenci (**Sprevod treh kraljev* [z avtp.], 1459—63, Pal. Medici-Riccardi), San Gimignanu (*17 prizorov*, 1463—65, St'Agostino) in Pisi (*26 bibl. in evang. prizorov* iz 1468—84 v Camposantu, delno uničenih ob bombardiranju 1944).

L: M. *Wingenroth:* Die Jugendwerke des Benozzo Gozzoli (Hdl 1897); G. *Gronau*, Benozzo (ThB III, 1909 — L!); Venturi VII/1 (1911); Hugh *Stokes:* Benozzo Gozzoli (L 1912); van Marle XI (1930); Cankar III/2 (1936); Piero *Bargellini:* La fiaba pittorica di Benozzo Gozzoli (F 1946); Curtis *Shell* (EWA VI, 1962, s. v. — L!); L. *Berti* (Kindler II, 1965, s. v. — L!). — Cf. B. *Berenson* (1963, repr. 880—902), M. *Meiss* (1970).

Grabar, André (1896—....), fr. (rus.) um. zgodovinar ob Lazarevu, Talbotu Riceu in Weitzmannu eden izmed vodilnih sodobnih poznavalcev biz. umetn. R. v Kijevu, prom. na univ. v Strasbourgu in tam poučeval 15 let; prof. na *Collège de France* in *École des Hautes Etudes* v Parizu, član *l'Inst. de France.*

B: *La peinture religieuse en Bulgarie, 1: Orient et Byzance* (P 1928, dis.); *Recherches sur les influences orientales dans l'art balkanique* (P 1928, »Publ. de la faculté des lettres de l'Univ. de Strasbourg); *L'Empereur dans l'art byzantin: Recherches sur l'art officiel de l'Empire d'Orient* (P 1936); *Martyrium: Recherches sur le culte des reliques et l'art chrétien antique* (2 & 1 knj., P 1943—1946); *Les Peintures de l'Évangéliaire de Sinope* (P 1948); *La peinture byzantine* (G: Sk 1953, »Grands siècles«); ‚*Trônes episcopaux du XIe et XIIe siècle en Italie méridionale*' (W-RJb, 1954); ‚*Byzance et Venise*' (18. kongr., 1956); *L'Iconoclasme byzantin* (P 1957); (& C. Nordenfalk) *La peinture du Haut Moyen-Age* (G: Sk 1957, »Grands siècles«; angl. izd. *Early Medieval Paiting: from the Fourth to the Eleventh Century*); (& id.) *La peinture romane: du onzième au treizième siècle* (G: Sk 1958,

ista z.); *Les Ampoules de Terre Sainte: Monza-Bobbio* (P 1958); (& Manolis Chatzidakis) *Grèce: Mosaïques byzantines* (P: UNESCO 1959; tudi angl. in nem. izd.); ‚*»La Sedia di San Marco«* à *Venise*' (CahA, 1959); ‚*Quel est le sens de l'offrande de Justinien et de Théodora sur les mosaïques de Saint-Vital*?' (Felix Ravenna, 1960); ‚*Une pyxide en ivoire à Dumbarton Oaks*' (DOp, 1960); ‚*Recherches sur les sources juives de l'art paléochrétien*, 1—3' (CahA, 1960, 1962 & 1964); ‚*Un thème de l'iconographie chrétienne: l'oiseau dans le cage*' (ib., 1960); (& Ch. [= K.] Mijatev) *Bulgarie: Fresques médiévales* (P: UNESCO 1962; tudi angl. in nem. izd.); ‚*Notice sur la vie et les travaux de M. Émile Mâle*' (Ac. des Inscriptions et Belles-Lettres: Comptes rendus des séances, 1962); ‚*Le portrait en iconographie paléochrétienne*' (Actes du colloque tenu à la Faculté…; Archéologie paléochrétienne et culte chrétien, Strasbourg 1962); ‚*Sur les sources des peintres byzantins des XIIe et XIVe siècles*' (CahA, 1962); *Sculptures byzantines de Constantinople* (P 1963); (& Michelangelo Muraro) *Les Trésors de Venise* (G: Sk 1963); *Byzance* (P 1964; nem. izd. *Byzanz: Die byzantinische Kunst des Mittelalters vom 8. bis 15. Jahrhundert*, Ba-Ba 1964, »K. der Welt«); jugosl. izd.: *Vizantija: Vizantijska umetnost srednjega veka [od VIII do XV veka]*, Novi Sad 1969); (& Manolis Chatzidakis) *La peinture byzantine et du haut Moyen Age* (P 1965, »Le livre-musée«); *Le premier art chrétien* (P 1966, »L'univers des formes« 9; angl. izd. *The Beginnings of Christian Art*, L 1967; nem. izd. *Die Kunst des frühen Christentums*, Mn 1967); *L'âge d'or de Justinien: De la mort de Théodose à l'Islam* (P 1966, ista z. 10; nem. izd. *Die Kunst im Zeitalter Justinians*, Mn 1967); *Das christliche Osteuropa* (Ba-Ba 1967, »K. der Welt«; tudi jugosl. izd. Novi Sad). *L'art de la fin de l'antiquité et du moyen age* (3 knj., P 1968); *Christian Iconography: A Study of Its Origins* (Pri 1968, »Boll. Ser.« XXXV/10; brit. izd. L 1969); ‚*À propos de la date des fresques de Castelseprio*' (CahA, 1968).

L: RépM (1960).

Grabar, Igor Emmanuilovič (1871—1960), rus. slikar, um. zgodovinar, muzealec, konservator in arhitekt. R. v Budimpešti, v Rusiji od 1880, slikarstvo štud. pri Repinu, v Münchnu (pri Ažbetu, ki se ga spominja v svoji avtobiografiji) in Parizu; bil direktor Tretjakovske gal. (1918—25), šef centralnega spomen. zavoda in od 1944 vodja umzg. inst. Akad. znanosti SZ.

B: (izd.) *Istorija russkogo iskusstva* (6 knj., Mo 1910—1915; 2. izd. 1940); (& S. Glagolj) *Isak Iljič Levitan: Žiznj i tvorčestvo* (Mo-Le 1913); ‚*Sur les origines et l'évolution du type iconographique de la Vierge d'Éléousa* (Ch. Diehlov zb. II, 1930); avtobiogr.: *Moja žiznj* (Mo-Le 1937); *I. Repin*, *I—II* (Mo 1937); (& V. S. Kemenev, izd.) *Protiv buržuaznogo iskusstva i iskusstvoznanija* (Mo 1951).

L: MSE 3 (1959).

Grabar, Oleg, fr.-amer. um. zgodovinar, sin Andréja, učil na *Univ. of Michigan*, zdaj prof. za islamsko umetn. na *Harvard Univ.*

B: ‚*Islamic Art and Byzantium*' (DOp, 1964); (& Derek Hill) *Islamic Architecture and its Decoration* (Ch 1965); (& André Grabar) ‚*L'essor des arts inspirés par les cours princières à la fin du premier millénaire: princes musulmans et princes chrétiens*' (Settimane alto medioevo, 1965).

Graber, Hans (1886—1959), švic. pisec o umetn., zaradi svojih svobodnih, »piratskih« kompilacij mnogo kritiziran (R. Goldwater, J. Rewald).

B: *Piero della Francesca* (Ba 1920); *Paul Gauguin: Der Künstler erzählt sein Leben* (Ba 1938); *Edgar Degas: Eigene Zeugnisse — Fremde Schilderungen — Anekdoten* (Ba 1940); *Edouard Manet: nach eigenen und fremden Zeugnissen* (Ba 1941); *Paul Cézanne: nach eigenen und fremden Zeugnissen* (Ba 1942); *Pissarro-Sisley-Monet: nach eigenen und fremden Zeugnissen* (Ba 1943); *Auguste Renoir: nach eigenen und fremden Zeugnissen* (Ba 1943); *Paul Gauguin: nach eigenen und fremden Zeugnissen* (Ba 1946).

***Grabowski olt.** (nem. *Grabower Altar*), znamenit krilni olt. s slikami mojstra Bertrama iz Mindena (hrastov les, dkč. 1379, Hamburg), sprva v. olt. Petrove c. v Hamburgu, pozn. v c. v Grabowu v Mecklenburgu (1734—1903). Prvič odprt (krila levo 173 × 169 in 172 × 170,5 cm; des. 172 × 172 in 172 × 169 cm) kaže od leve na des. v 24 bibl. in evang. prizorih: zgoraj: 1. *Ločitev svetlobe od teme* (1 Mojz 1, 4); 2. *Ločitev voda* (1 Mojz 1, 6); 3. *Ustvarjenje sonca in lune* (1 Mojz 1, 14—19); 4. *Ustvarjenje rastlin* (1 Mojz 1, 11—12); 5. *Ustvarjenje živali* (1 Mojz 1, 20—25); 6. *Ustvarjenje Adama* (1 Mojz 2, 7); 7. *Ustvarjenje Eve* (1 Mojz 2, 22); 8. *Drevo spoznanja* (1 Mojz 2, 16—17); 9. *Greh prvih staršev* (1 Mojz 3, 1—6); 10. *Bog očita Adamu in Evi njun greh* (1 Mojz 3, 8—19); 11. *Izgon iz raja* (1 Mojz 3, 23—24); 12. *Delo prvih staršev* — Adam koplje in Eva prede; spodaj: 1. *Daritev Kajna in Abela* (1 Mojz 4, 3—5); 2. *Kajn ubije Abela* — z oslovsko čeljustjo (1 Mojz 4, 8); 3. *Noe dela ladjo* — angel z napisom »Fac tibi arcam de lignis levigatis« (1 Mojz 6, 14—22); 4. *Abraham daruje Izaka* (2 Mojz 22, 10—13); 5. *Izak in Ezav* (2 Mojz 27, 1—5); 6. *Izak blagoslovi Jakoba* (2 Mojz 27, 18—29); 7. *Oznanjenje* (Lk 1, 26—38); 8. *Rojstvo* (Lk 2, 7); 9. *Poklon kraljev* (Mt 2, 10—11); 10. *Predstavitev v templju* (Lk 2, 22—38); 11. *Pokol nedolžnih otrok* (Mt 2, 16); 12. *Počitek na begu v Egipt.*

L: Kindler I (1964, p. 335—39). — Cf. (tudi s. v. *Bertram iz Mindena*) A. *Rohde* (1916 & 1919).

Grabrijan, Dušan (1899—1952), slov. arh., r. v Ložu, u. (52) v Lj. Kot prof. Srednje tehniške šole v Sarajevu (1930—45) je začel raziskavati staro bosansko in pozn. tudi maked. arhitekturo.

B: *Makedonska kuća ili prelaz stare orientalne arhitekture u savremenu evropsku kuću* (Lj 1955); (& Juraj Neidhardt) *Arhitektura Bosne i put u savremeno*

(Sa 1957, uv Le Corbusier); *Kako je nastajala naša sodobna hiša* (Lj 1959); *Plečnik in njegova šola* (Mrb 1968, ur. & kom. Nada Grabrijan, predstavitev avtorja Niko Kralj in Dušan Moškon).

L: ŠijanecS (1961); M. *Mušič* (ELU 2, 1962, s. v. — B!; L!).

GRACARJEV TURN (*Tolsti vrh*) pod Gorjanci vzh. od Novega mesta: v jedru stolpast gotski stolp, ki so mu v 1. pol. XVI. st. dozidali ostale stavbne in utrdbene dele. V osrednjem stolpu 1938 odkrite in med zadnjo vojno uničene *freske* iz 1. pol. XVI. st. so kazale mit., alegorične in bibl. prizore (mdr. *Samsonova smrt* in *Samson in Dalila*, *Vergil v košari* pa *Hêrakles davi neméjskega leva*).

L: M. *Zadnikar* (ELU 2, 1962, s. v. — L!); Stele (1969, p. 300); »ArS« 4 (1969, t. 70, tloris p. XXXIX).

grácije (lat. *Gratiae*), starorim. boginje lepote in miline (v grš. mitologiji → *hárite*), spremljevalke Venere in Merkurja (npr. na Botticellijevi → *Pomladi*) in Apólona: *Aglaja* (sijaj), *Evfrozina* (veselost) in *Talija* (razcvet). Up: npr. Rafael (les, 1504/05, Chantilly), Correggio (enobarvna *freska* v *Camera di S. Paolo* v Parmi, 1518/19), G. Pilon (marm. kariatide, *spom. srca Henrika II.*, 1560/63, Louvre), Tintoretto (Gracije z Merkurjem, 1578, Benetke, Doževa palača, Sala dell'Anticollegio), Rubens (npr. 1638/40, Prado), Canova (model 1813, marm. *soha* 1816, Eremitaža), itd.

L: Hunger (1955, s. v. Chárites); Pigler II (1956, p. 97—99); Victoria L. *Goldberg*, Graces, Muses, and Arts: The Urns of Henry II and Francis I (JWCI, 1966). — Cf. W. *Deonna* (1930), G. de *Tervarent* (I 1958, stp 177—80), E. *Wind* (1958).

GRAČANICA pri Prištini na Kosovem polju, samostan s c. *Oznanjenja* (srb. *Blagovještenje*), ki je zadnja za kralja Milutina sez. c., pomembna kot arhitektura in s StS-mi (vse dkč. o. 1321). Barvita, slikovita stavba s 5 kupolami in tlorisom grš. križa (zun. narteks pozn.) kaže dinamičen vzpon v višino (mdr. tudi gradacija oken: spodnja enojna, srednja bifore, zgornja tridelna). StS-e: poleg drugega *rodovnik Nemanjićev*, cikli *Poslednje sodbe*, *Kristusovega trpljenja* (npr. *Tri Marije ob grobu*, *Pot v Emavs* in *Kristus v predpeklu*) in *Kristusovih čudežev*, *bibl. prizori*, itd.

L: V. *Đurić* (ELU 2, 1962, s. v. — L!); SSS (1966); EWA XIV (1967, stp 925 — L!); »PKG« 3 (1968); UBJ (1969 [izšlo 1970]); »US« 5 (1970). — Cf. V. *Molè* (Lj 1965 — L!), Ch. *Picard* (1962).

grad (lat. *castellum*, angl. *the castle*, fr. *le château*, it. *il castello*, nem. *die Burg* [utrjen grad, fr. *le chateau-fort*] in *das Schloß*, polj. *zamek*, šp. *alcazar*), v romaniki in gotiki osamljena utrjena stavba na težko pristopnem in hkrati strateško pomembnem terenu, bodi na vzpetini (nem. *die Höhenburg*) ali zavarovana z vodo (*vodni grad*, nem. *die Wasserburg*) kakor npr. naš *Otočec*. Običajno jedro predstavlja utrjeni stolp (nem. *der Berchfrit* = *der Bergfried*), druge sestavine pa so *stanovanjska stavba* (nem. *der Palas*), ki je eventualno združena s stolpom kot t. i. *stanovanjski stolp* (fr. *le donjon*), *grajska kapela* (samost., združena s stanovanjsko stavbo ali pa s stolpom), *obzidje* s *hodnikom za stražarje* (fr. *le chemin de ronde*), grajskimi *vrati*, zavarovanimi morda tudi z *vzdižnim mostom* (fr. *le pont-levis*, nem. *die Zugbrücke*) in *zun. zid.* Prostor med obzidjem in zun. zidom se v nemščini imenuje *der Zwinger*. Med odličnimi primeri npr. *Krak des Chevaliers*, *Eltz*, *Karlštejn*, *Vaux-le-Vicomte*, itd., pri nas e. g. *Hmeljnik*, *Turjak*, *Žužemberk*, cf. tudi s. v. *Ptuj*, *Ljubljana*, itn.

L: Carl *Schuhhardt:* Die Burg im Wandel der Weltgeschichte (Wi/Po 1931); Karl Heinz *Clasen*, Burg (RDK III, 1954 — L!); Heinrich *Kreisel:* Burgen und Schlösser in Franken (Mn 1955); Sidney *Toy:* A History of Fortification from 3000 B. C. to A. D. 1700 (Melbourne-L-Trt 1955); Heinrich *Kreisel:* Burgen und Schlösser in Altbayern (Mn 1957); Armin *Tuulse:* Burgen des Abendlandes (W-Mn 1958); Bodo *Ebhardt:* Der Wehrbau Europas in Mittelalter, I (Bl 1939), II (2 knj., Oldenburg 1958—1959); ELU 2 (1962, p. 435—41 — L!); F. *Gobelin:* Les Châteaux de France (P 1962); Hermann *Wäscher:* Feudalburgen in den Bezirken Halle und Magdeburg (Bl 1962); Wolfgang *Müller-Wiener:* Burgen der Kreuzritter (Mn 1966); EWA XIII (1967, stp 599—603); »ArS« 4 (1969, t. 67—75). — Cf. I. *Komelj* (1951; 1952; 1965 [= 1966]; 1969), O. *Piper* (vse, zlasti pa *Burgenkunde, dopolnjeni pon. 1967 — L!), J. *Weingartner* (1950 [1953]; 1962), etc., mdr. tudi rev. *Burgen und Schlösser* (Marksburg, Dü, od 1960).

GRADEC, nem. *Graz*, ob Muri ležeče gl. mesto avstr. Štajerske, pomembno zlasti pod ces. Friderikom III. pa nadvojvodoma Karlom (1564—90) in Ferdinandom.

L: EWA II (1960, stp 174—75 — L!); Reclam A II (1962). — Cf. R. *Kohlbach* (1950; 1951), W. von *Semetkowski* (& Fritz *Popelka* 1924; 1948).

~ **Leech-Kirche,** *c. na Leechu*, enoladijska gotska c. nem. viteškega reda, sez. 1275—93 (križno rebrast obok s hruškastim profilom reber). V timpanu zah. portala relief **Marije z otrokom na prestolu* (o. 1280), soroden mdr. lj. → *Krakovski madoni.*

L: CevcS (1963); Gotik in Österreich (Krems 1967 [rk], št. 340 & t. 74). — Cf. W. *Buchowiecki* (1952), K. *Garzarolli* (1941), R. *Kohlbach* (1950), etc.

~ **mavzolej cesarja Ferdinanda II.** (pri stolnici) je zač. Peter de Pomis 1614.

~ **stolnica,** nem. *Hof- u. Domkirche zum hl. Ägidius*, najprej žup. c., ki jo je dal 1438—62

sezidati ces. Friderik III. (katedr. od 1786 dalje). Na zun. znana **slika nadlog* (*das Landplagenbild*), delo → *Tomaža Beljaškega* (d. 1485). Notr.: mdr. **Križanje* (d. 1457) Konrada → *Laiba* in plastika Veita → *Königerja*.

L: Stele (1969, p. 78—80). — Cf. O. *Demus* (Der Meister von Gerlamoos 1937 & 1938).

~ **Palais Attems** (*Sackstraße 17*), sez. 1702—o. 1716 za Ignaca Marijo → *Attemsa*. Stropne slike (olje) F. K. → *Remba*.

~ *Das* **Landeszeughaus,** *Deželna orožarna* (*Herrengasse* poleg Deželne hiše), največja stara orožarna na svetu, o. 25000 kosov orožja in opreme iz obd. tridesetletne vojne, mdr. o. 2500 oklepov in 2600 čelad.

~ **Steiermärkisches Landesmuseum »Joanneum«,** *Štajerski deželni muz.*, združuje t. i. *Altes Museum* (*Raubergasse 10* — mdr. številne najdbe iz Ptuja), *Neues Museum* (*Neutorgasse 45*) z *Alte Galerie* in *Skulpturensammlung*, t. i. *Neue Galerie* (*Sackstraße 16*), *Landeszeughaus* (cf. supra), itd. V Stari gal. mdr. znamenita → *Votivna tabla iz St. Lambrechta* (o. 1430), sicer pa npr. zastopani Mojster → *Kranjskega olt.* (*Šibanje sv. Florijana* in *Orel čuva Florijanovo truplo*), → *Lederwasch*, F. K. → *Remb* in → *Flurer*, v kiparski z. pa F. J. → *Straub*, → *Königer*, itd.

L: Kurt *Woisetschläger:* Meisterwerke der österreichischen und deutschen Barockmalerei … (W-Mn 1961, »Joannea« 1). — Cf. W. *Suida* (1923).

GRADEŽ (it. *Grado*), mestece v Italiji (dežela *Furlanija-Julijska Krajina*, pokrajina *Gorica*) na otoku, ki je z nasipom povezan s kopnim. Gradež je postal pomemben po razrušenju → *Ogleja* ter je cvetel kot sedež patriarhata, tj. od VI. do XI. st. *Katedrala* je starokršč. bazilika iz VI. st. s sočasnim talnim mozaikom, v njej je *ambon* (na ograji reliefi, ki kažejo *simbole evangelistov*, pribl. X. st.) s pozn., mavrsko oblikovano *kupolo*. Ob katedr. je oktogonalen *baptisterij* (VI. st.).

L: EWA VIII (1963, stp 590 — L!). — Cf. G. *Brusin* (& P. L. *Zovatto* 1957; 1964).

GRADIŠČE pri Divači: *podr. c. sv. Helene* s freskami iz o. 1490 (delavnica Janeza iz Kastva), ki kažejo na sev. steni ladje *Pohod treh kraljev*, na juž. steni pa *pasijónske prizore*.

L: M. *Zadnikar* (VS, VI, 1959, p. 73); I. *Komelj* (VS, X, 1966, p. 58); F. *Kokalj* (VS, XI, 1967, p. 144 & repr. p. 145); Štele (1969, repr. 180).

Gradmann, Erwin (1908—….), švic. um. zgodovinar, direktor graf. z. pri *TeH* v Zürichu. Štud. na Dunaju pri J. von Schlosserju.

B: (& Anna Maria Cetto) *Schweizer Malerei und Zeichnung im 17. und 18. Jahrhundert* (Ba 1944); (& E. Major) *Urs Graf* (Ba 1947).

L: WWA (1962).

gradovi → *grad* (supra)

Graesse, Johann Georg Theodor (1814—1885), nem. polihistor, lit. zgodovinar in bibliograf, bibliotekar saškega kralja, direktor dresdenske porcelanske in numizmatične z., itd. Prev. → *Gesta Romanorum* (1842) in izd. → *Zlato legendo* (1846 — cf. s. v. *Jacobus de Voragine*).

B (za um. zgod.): *Beiträge zur Literatur und Sage des Mittelalters* (D 1850); *Handbuch der alten Numismatik* (Lpz 1853); *Beiträge zur Geschichte der Gefäßbildnerei, Porzellanfabrikation, Töpfer- und Glasmacherkunst bei den verschiedenen Nationen der Erde* (D 1853); *Guide de l'amateur de porcelaines…* (Dresden 1864; 18. nem. izd. [po F. Jaennickejevi predelavi]: *Führer für Sammler von Porzellan und Fayencen*, Brsch 1953); *Guide de l'amateur d'objets d'art et de curiosité, ou collection des monogrammes des principaux sculpteurs en pierre…* (Dresden 1871; 2., rev. & razš. izd. ib. 1877); *Beschreibender Catalog des K. Grünen Gewölbes zu Dresden* (D 1872; 4. izd. D 1879); (& F. Jaennicke) *Kunstgewerbliche Altertümer und Kuriositäten* (6. izd., Bl 1920).

Graf, Urs (o. 1485—1527/28), švic. risar, grafik, zlatar in slikar, živel nekaj časa kot vojaški najemnik v Italiji. G: bakr.: krajine pa prizori z láncknehti in deklinami, mučenji in usmrtitvami; lesor.: nabožni motivi. Ista tematika tudi v risbi. Ena sama slika: *Vojska* (*Das wilde Heer*, papir na lipovini, temp, 26,5 × 17,5 cm, Basel).

L: Hans *Koegler:* Beschreibendes Verzeichnis der Basler Handzeichnungen des Urs Graf (Ba 1926); *id.:* Hundert Tafeln aus dem Gesamtwerk des Urs Graf (1947); LaranE (1959 — L!); »PKG« 8 (1970 — L!). — Cf. E. *Gradmann* (& E. *Major* 1947).

Graff, Anton (1736—1813), nem. (švic.) slikar, portretist. R. v Winterthuru, od 1766 dalje učil na ak. v Dresdenu, tam u. S: o. 1500 portretov, med mnogimi znamenitimi sodobniki npr. *Johann Gottfried von Herder* (1785, Halberstadt, Gleimhaus), *Lessing*, *Schiller* in *Wieland*, številni *avtp.* (npr. 1754, 1774 in d. 1797 — vsi Winterthur, Kstmus.; 1765 in 1795, Dresden; itd.).

L: Erna *Brand*, Die Selbstbildnisse Anton Graffs in der Dresdner Galerie (Dresdener Kstblätter, 1962); G. *Tolzien* (Kindler II, 1965, s. v. — L!); Ekhart *Berckenhagen:* *Anton Graff: Leben und Werk (Bl 1967 [oc. Erna *Brand*, Kchr, sept. 1968]). — Cf. F. *Landsberger* (1931), R. *Muther* (1881), E. *Waldmann* (Bl 1921).

grafika je v lik. umetn. skupno ime s pomočjo odtiskovanja razmnoženih risb (in torej predstavlja posebno zvrst um. stroke → *slikarstva* v njegovem najširšem pomenu). S tehn. vidika razločujemo visoki tisk (→ *lesorez* in *linorez*),

ploski tisk (→ *litografija*) in globoki tisk (→ *bakrorez*, tj. tehnika neposrednega vrezovanja z roko v ploščo, in → *jedkanica* z njenimi posebnimi tehnikami, kot so *akvatinta*, *mezzotinto*, *monotipija*, *rezervaš*, *suha igla*, *vernis-mou*). V zg. razvoju je najstar. *lesorez* (zač. o. 1400), za njim pa *bakrorez* (zač. o. 1440).

L: Henri *Beraldi:* Les Graveurs du XIX siècle: Guide de l'amateur d'estampes modernes, I—XII (P 1885—1892); René *Billoux:* Encyclopédie encyclopédique des Arts graphiques: 1440—1940 (P 1943); Luc *Menaše*, Odsevi in groza v evropski grafiki (NRazgl, 5. & 26. XI. 1955); *Lj Gr (1955—71); LaranE (1959 — L!); H. *Platte:* Farbige Graphik unserer Zeit (Stu 1960); ‚Engravings and Other Print Media' (EWA IV, 1961 — L!); ELU 2 (1962, s. v. — L!); Herman J. *Wechsler:* Great *Prints and Printmakers* (NY: Abrams 1967); GBG (1968). — Cf. J. *Adhémar* (1963), E. *Bock* (1930), L.-G. *Buchheim* (1959), R. *Debenjak* (1967), O. *Fischer* (1951), C. *Glaser* (1922), T. *Krizman* (1952), Z. *Kržišnik* (1962), itd., sicer pa za avtorje specialiste s. v. *Bartsch*; *Blum*; *Delteil*; *Dodgson*; *Geisberg*; *Hind*; *Hollstein*; *Kristeller, Paul*; *Lehrs*; *Servolini*; *Singer*; *Zigrosser*.

grafiki. Najpomembnejši, najvplivnejši: → *Schongauer*, → *Dürer*, → *Callot*, → *Rembrandt*, → *Piranesi*, → *Goya*, → *Munch*.

Grahovar (*Grachower*), **Simon Tadej Volbenk** (1710—1774), slov. slikar miniatur, r. v Tržiču, u. v Lj. Mdr. je naslikal večino miniatur v *knj. Dizmove bratovščine* (*Theatrum Memoriae nobilis ac almae societatis unitorum*, Lj, Drž. arhiv Slovenije, Ms. 131 — poleg naslovnega lista je skupaj 198 podob grbov s ponazorjenimi gesli).

L: SteskaS (1927, p. 105—108); Viktor *Steska* (SBL I [2. zv., 1926], s. v.); F. *Stelè* (ELU 2, 1962, s. v.); Min Jug (1964, kat. št. 65, t. 66); Polonca *Vrhunc* (ZUZ nv VIII, 1970, p. 107—32 — L!).

grája kot personifikacija, cf. s. v. *Momus*

gral → *legenda o sv. gralu*

Gramatika, »Slovnica«, ena izmed personifikacij → *septem artes liberales* (→ *trivium*). Njen »atribut« so običajno otroci, ki jih poučuje. Up: npr. Ant. del Pollaiuolo (→ *nagrobnik papeža Siksta IV.*). — Cf. s. v. *Donatus*.

L: npr. Marle Icon II (1932, repr. 238, 240, 247, 250 & 270).

Gramberg, Werner (1896—....), nem. um. zgodovinar, prof. na univ. v Hamburgu.

B: *Giovanni Bologna: Eine Untersuchung über die Werke seiner Wanderjahre bis 1567* (Bl 1936, dis.); ‚*Die Hamburger Bronzebüste Paul III Farnese von Guglielmo della Porta*' (E. Meyerjev zb., 1959); ‚*Guglielmo della Porta, Coppe Fiammingo und Antonio Gentili da Faenza*' (Jb. der Hamburger Kstsmlgn., 1960); *Die Düsseldorfer Skizzenbücher des Guglielmo della Porta* (Bl 1963); ‚*Guglielmo della Portas verlorene Prophetenstatuen für San Pietro in Vaticano*' (W. Friedlaenderjev zb., Bl 1965).

Gran, Daniel (1694—1757), avstr. slikar, mojster iluzionističnega stropnega slikarstva. S: npr. *freske* na Dunaju v Palais Schwarzenberg (1724—26) in Hofbibliothek (1726—30), v Brnu, itd.

L: Hans *Tietze* (ThB XIV, 1921, s. v. — L!). — Cf. E. *Hempel* (1965), E. *Knab* (1953).

Granacci, Francesco (1469—1543), it. florent. slikar, učenec Dom. Ghirlandaja in Michelangelov prijatelj, u. (74) v Florenci. S: npr. *Jožef predstavi faraonu svojega očeta in brate* (les, o. 1515/20, Uffizi), *Prihod fr. kralja Karla VIII. v Florenco* 1494 (les, o. 1515/20, Florenca, Pal. Medici-Riccardi, Mus. Mediceo).

L: Vasari-Milanesi V; Venturi IX/1 (1925); Berenson Ox (1932); Luisa *Vertova* (Kindler II, 1965, s. v. — L!). — Cf. B. *Berenson* (L: Ph 1963, repr. 1265—77), A. *Condivi* (1553 in pozn. izdaje), S. J. *Freedberg* (1961 — L!).

GRANADA, mesto v Andalúziji (*Andalucia*, Španija), ki je cvetelo pod mavrsko oblastjo (do 1492).

L: Karl Eugen *Schmidt:* Cordoba und Granada (Lpz-Bl 1902, »BK« 13); Earl E. *Rosenthal:* The Cathedral of Granada: A Study in the Spanish Renaissance (Pri 1961).

~ ***Alhambra,** arabsko »rdeči grad«, rezidenca mavrskih kraljev iz nasridske dinastije (1241—1491), v daljšem razdobju sez. stavbni kompleks okrog 2 dvorišč, *Patio de los Arrayanes* (Mirtino dvorišče) in svetovno znanega *Patio de los Leones* (1354—91), imen. po vodnjaku z 12 levi. Posebno bogato je okrašen *Salon de Embajadores*. V *Mus. Arquelógico de la Alhambra* t. i. *Alhambrska vaza*, najodličnejši izdelek šp.-mavrske keramike.

L: A. *Gallego y Burín:* La Alhambra (Granada 1963); EWA XIII (1967, stp 297—98 — L!).

granatno jabolko (lat. *malum punicum* ali [zaradi številnih pečká] *malum granatum*, angl. *the pomegranate*, fr. *la grenade*, it. *la melagrana*, nem. *der Granatapfel*), sadež granatovca (lat. *Punica Granatum L.*, fr. *le grenadier*), od starih Grkov dalje simbol ljubezni in plodnosti (Perséfona je za vselej ostala Hádova žena, ko je jedla od granatnega jabolka, ki ji ga je bil ta ponudil), v kršč. umetn. simbol Kristusa in njegovega žrtvovanja iz ljubezni (→ *Madonna della melagrana*), zaradi svoje sestave pa ponazarja tudi enotnost raznovrstnega, tj. cerkev. Up: npr. na Ghibertijevih *sev.* (ob prizorih *Kristus nese križ* in *Križanje*!) in *vzh. vratih* florent. baptisterija.

L: Hildegard *Schneider*, On the pomegranate (Met Mus B, 1945/46, p. 117—20); Ferguson (1954); Cirlot (1962). — Cf. L. *Behling* (K-Graz 1964), W. *Molsdorf* (1920, št. 25 & 918).

Grant, Maurice Harold (1872—....), angl. um. zbiratelj (angl. krajine) in pisec o umetn.

B: *A Chronological History of the Old English Landscape Painters: from the XVIth century to the XIXth century, I—II* (L 1926); *A Dictionary of British Landscape Painters: from the 16th century to the early 20th century* (Leigh-on-Sea 1952).

L: WWA (1962).

Graphische Gesellschaft, knj. z. zal. Cassirer v Berlinu, izhajala v 2 vrstah, *Veröffentlichungen* (1—25, 1906—22) in *Außerordentliche Veröffentlichungen* (1—5, 1908—14). Cf. s. v. *Kristeller, Paul.*

Grasser, Erasmus (o. 1450—1518), nem. kipar. P: v Münchnu znani **Plesalci Mavriski* (*Moriskentänzer*, sprva 16, zdaj še 10 polihr. lesenih kipov za v. dvorano stare Mestne hiše, 1480, zdaj Stadtmus.) in *nagrobna plošča Ulricha Aresingerja* (rdeč marmor, 1482, Peterskirche), v freisinški stolnici skupina *Objokovanja* (peščenec 1490—92) in v Reichersdorfu *v. olt.* in *Ahacijeva skrinja* (1502—05).

L: R. *Paulus* (ThB XIV, 1921, s. v. — L!); Koepf (1964); »US« 8 (1968, f p. 198—99). — Cf. P. *Frankl* (1942), Ph. M. *Halm* (III 1928), Th. *Müller* (Harm 1966), G. von der *Osten* (1969 — L!).

Grasset, Eugène(-Samuel), (1841—1917), švic.-fr. (švic.) ilustrator in oblikovalec, pomemben predstavnik → *findesièclovske umetn.*, od 1870 v Parizu (*knj. oprema*, osnutki za → *lepake* in *pohištvo, nakit, blaga, tapete* in *slikana okna.*

L: Elie *Moroy* (Edouard-Joseph II, 1931, s. v.); EWA XIII (1967, t. 178 levo).

Grassi, Anton (1755—1807), avstr. kipar na Dunaju, učenec F. X. Messerschmidta, od 1794 dalje umetniški direktor dunajske porcelanske manufakture. P: porcelanske in biskvitne skupine (e. g. *Portretist z damo*), plastika v schönbrunnskem parku, portretna doprsja.

Grassi, Ernesto (1902—....), it. filozof, r. v Milanu, od 1948 dalje prof. za filozofijo na univ. v Münchnu. Ur. »*RDK*« in skupaj z Walterjem Hessom »*DuMont Dokumente*«.

B (tudi za um. zgod.): *Kunst und Mythos* (Hmb 1957, »RDE« 36); *Die Theorie des Schönen in der Antike* (K 1962, »DuMont Dokumente, I: Kg., Deutung, Dokumente«).

Grassi, Luigi (1913—....), it. um. zgodovinar, direktor *Istituto di Storia dell'Arte Medioevale e Moderna* na rim. univ. (*Facoltà di Magistero*).

B: *Bernini pittore* (R 1945); ‚*Barocco e arti figurative*' (Emp, 1945); ‚*Appunti sul Pontormo e i suoi disegni*' (ib., 1946); *Storia del disegno* (R 1947); *Genesi e paternità della critica d'arte* (R 1951); *Tutta la pittura di Gentile da Fabriano* (Mi 1953, »B. A. R.«); *Costruzione della critica d'arte* (R 1955); *Tutta la scultura di Donatello* (Mi 1958, »B. A. R.«); ‚*Lineamenti per una storia del concetto di ritratto*' (R. Longhijev zb., 1962 [= AAM]); *Introduzione all'arte di Michelangelo* (1964); ‚*La storiografia artistica del Seicento in Italia*' (Il mito del classicismo nel Seicento, Me-F 1964); ‚*Iconologia delle chiese monastiche femminili dall'alto medioevo ai secoli* 16—17' (Arte Lom, 1964); ‚*Considerazioni e novità su Amico Aspertini e Jacopo Ripanda*' (AAM, 1964).

gratia super gratiam mulier sancta et pudorata, bibl. citat (Sir 26, 15a: *Milina čez milino je sramežljiva žena in nič ne odtehta vzdržne duše*), npr. na Sirahovem napisnem traku nad personifikacijo → *Verecundia* v zah. empori stolnice v Krki na Koroškem (o. 1264).

Graul, Richard (1862—1944), nem. pisec o umetn. in muzealec, direktor leipziškega *Kstgewerbemus.* Ur. *GrK* (XI.—XV. letnik).

B: *Antoine Jean Gros* (Lpz 1884); ‚*Paul Baudry*' (ZfbK, 1887); *Beiträge zur Geschichte der dekorativen Skulptur in den Niederlanden während der ersten Hälfte des XVI. Jahrhunderts* (Lpz 1889, »Beitr. zur Kg.: NF« 10); ‚*Jean F. Millet*' (ZfbK, 1891); *Das XVIII. Jahrhundert: Dekoration und Mobiliar* (Bl 1905, »Handbücher der Kgl. Museen zu Berlin«); *Ostasiatische Kunst und ihr Einfluß auf Europa* (Lpz-Bl 1906); (uv) *Fünfzig Zeichnungen von Rembrandt* (Lpz 1906); ‚*Fragonard, Honoré*' (ThB XII, 1916); *Rembrandt* (Lpz 1920, »Meister der Graphik« 8; 2. izd. 1923); ‚*Gros, Antoine Jean*' (ThB XV, 1922); ‚*Latour, Maurice Quentin de*' (ib. XXII, 1928); ‚*Prudhon, Pierre Paul*' (ib. XXVII, 1933).

Graus, Johannes (1836—1921), monsinjor v Gradcu, ur. rev. *Der Kirchen-Schmuck.*

B: ‚*Die Domkirche zu Marburg*' (Der Kirchen-Schmuck, XIV, 1883 [mrb. stolnica]); ‚*Die Pfarrkirche zu Pettau*' (ib., 1884 [ptujska proštijska c.]); ‚*Die Pfarrkirche zu Cilli*' (MCC, 1887 [žup. c. v Celju]); ‚*Mariabrunn bei Landstrass*' (Der Kirchen-Schmuck, 1902 [kostanjeviški samostan]); *Maria im Aehrenkleid und die Madonna zum cohazano vom Mailänder Dom* (Graz 1904).

Grautoff, Otto (1876—....), nem. um. zgodovinar. Prispevki o fr. umetnikih tudi v ThB.

B: *August Rodin* (Blf 1908; 2. izd. 1913); ‚*Die Pietà von Villeneuve bei Avignon und die Schule von Avignon im 15. Jahrhundert*' (MfKw, 1913); *Nicolas Poussin: sein Werk und sein Leben, I—II* (Mn 1914); *Kunstverwaltung in Frankreich und Deutschland* (Bern 1915); *Formzertrümmerung und Formaufbau in der bildenden Kunst: Ein Versuch zur Deutung der Kunst unserer Zeit* (Bl 1919); *Die neue Kunst* (Bl 1921); *Ferdinand von Rayski* (Bl 1923, »Grotesche Smlg. von Mngr. zur Kg.« 4).

Graves, Robert, v nem. prev. svojih del *Ranke-Graves* (1895—....), angl. pisatelj in raziskovalec

mitov, živi na Majórki. Član *Royal Anthropological Inst.*

B: *The Greek Myths* (2 knj., L 1955; nem. izd.: *Griechische Mythologie: Quellen und Deutung*, (I—II, Reinbek bei Hmb 1960, »RDE« 113/114 & 115/116); (& Raphael Patai) *Hebrew Myths: The Book of Genesis* (1963; it. prev.: *I miti ebraici: e critica alla Genesi*, Mi 1969, »I marmi« 53).

Gravitas (lat.), *Ostarelost*. Po razdelitvi starostnih dob, ki jo je uvedel → *Rabanus Maurus* (→ *šest starostnih dob*), je 5. obd. človekovega življenja, ki sledi mladosti (→ *iuventus*) ter se konča s 70. letom.

Gravitas (lat.), *Resnost* → *Véliki zmagoslavni voz cesarja Maksimilijana I.*

Gray, Basil (1904—....), angl. um. zgodovinar in muzealec, kustos v Brit. muz. v Londonu (*Department of Oriental Antiquities*).

B: *Persian Painting from Miniatures of the XIII—XVI Centuries* (L 1947); *Rajput Painting* (NY 1949); *Japanese Screen Painting* (L 1955); *La Peinture persane* (G: Sk 1961, »Les Trésors de l'Asie«).

L: WWA (1962).

Graz → *Gradec*

grb (angl. *the coat of arms*, fr. *le blason*, it. *il blasone*, nem. *das Wappen*), sprva družinsko, pozn. tudi mestno, cehovsko in drž. znamenje (cf. s. v. *emblem*). Na zač. je med križarskimi vojnami izoblikovan pravi viteški grb na ščitu, ki so ga nosili (nem. *das wirklich getragene Wappen*), iz njega pa se je razvil upodobljeni grb v najrazličnejših variantah (nem. *das bildliche Wappen*). Veda, ki se ukvarja z grbi, je *heraldika*.

L: E. von *Sacken:* Heraldik (8. izd., Lpz 1920); B. *Koerner:* Handbuch der Heroldskunst (4 knj., Görlitz 1920—1933); EWA IV (1961, stp 724—26); Mirko *Šeper* (ELU 2, 1962, s. v. — L!). — Cf. M. *Kos* (1943 — za Lj), mdr. tudi F. *Tancik* (Kron, 1970).

Grčija. Med kraji z ant. spomeniki in najdišči in biz. spomeniki posebno pomembni v srednji Grčiji v Atiki *Atene*, *Dafni* in *Elevzis* in otok *Egina* v Saronskem zalivu, v Fókidi *Delfi* in *Hosios Lukas*, v Beóciji *Tebe*; na Peloponezu v Argólidi *Argos*, *Epidauros*, *Mikene* in *Tirins*, v Arkadiji *Tegea*, v Elidi *Olimpija*, v Korintu *Korint* in *Sikion*, v Lakóniji *Mistra* in *Sparta*; med egejskimi otoki *Délos*, *Hios*, *Kós*, *Lémnos*, *Lésbos*, *Mélos*, *Náksos*, *Páros*, *Ródos* in *Sámos*; med jonskimi otoki *Krf*, v Makedoniji *Atos*, *Filipi* in *Solun*, pos. še otok Kreta in na njem *Knosos* in v Trakijskem morju otok *Samotraka*.

L: A. *Philippson:* Die griechischen Landschaften (FrM 1950); J. L. *Myres:* Geographical History in Greek Lands (Ox 1953); Ernst *Kirsten* & Wilhelm *Kraiker:* Griechenlandkunde: Ein Führer zu klassischen Stätten (4., rev. & razš. izd., Hdl 1962 [1. izd. 1954]); ‚Greece' (EWA VI, 1962 — L!); ‚Grecija' (KHE 1, 1962).

Great Ages of Man: *A History of the World's Cultures*, knj. z. zal. *Time/Life Books* v New Yorku (tudi drugojezične izd., slov. izd. posameznih knj. pa Lj: MK). Poljudni, v veliki meri z um. spomeniki ilustrirani kulturnozg. pregledi, vsaka knj. 192 str., od tega več kot 100 s fotografijami (o. 70 v barvah), delno samó na pol dokumentarnimi, kot so posnetki »prirejenih« motivov. Med avtorji in deli npr. Lionel *Casson* (Ancient Egypt, slov. prev. Emilijan *Cevc*, 1968), C. M. *Bowra* (Classical Greece, slov. prev. *id.*, 1968), Moses *Hadas* (Imperial Rome), Philip *Sherrard* (Byzantium, slov. prev. Marijan *Tavčar*, 1970), Anna *Fremantle* (Age of Faith), John R. *Hale* (Renaissance, 1966), *id.* (Age of Exploration), Edith *Simon* (The Reformation), Peter *Gay* (Age of Enlightenment), Samuel C. *Burchell* (The Age of Progress), med orisi zunajevr. kultur pa Basil *Davidson* (African Kingdoms), Edward H. *Schafer* (Ancient China, 1967) in Jonathan *Morton* (America, slov. prev., 1968).

il **Grechetto** → *Castiglione, Giov. Benedetto*

El **Greco,** s pr. im. Doménikos *Theotocopulos* (1541?—1614), špan. (grš.) slikar. R. na Kreti, ki je takrat bila pod beneško oblastjo in kjer je hkrati še živelo izročilo biz. umetn. — za njegovo slikarsko prihodnost pomembni okoliščini; v 1560-ih letih prišel v Benetke, kjer so nanj vplivali Tizian, Tintoretto in Jacopo Bassano; 1570 v Rim (pismo Giulia Clovia kardinalu Farnese dne 16. nov. t. l.), 1577 v Toledo, tam se je nastanil in u. El Grecovo slikarstvo nam ob vseh osebnih posebnostih pomeni značilen zaključek → *manierizma* (»plapolajoče« barve, nadvse potegnjene postave itd.), hkrati pa religiozni zanos, ki ga izpričuje, napoveduje tudi → *barok*; znova ga je »odkril« šele M. B. → *Cossío*, v širši javnosti pa ga je popularizirala razst. v Madridu 1902. Ob obsežni slikarski delavnici, ki jo je za njim vodil sin Jorge Manuel, velikokrat težko razločujemo med lastnoročnimi in delavniškimi deli, vrh tega je veliko pozn. kopij in ponaredb. S: *Jezus očisti tempelj* (o. 1560/65, Washington), *Ozdravljenje slepca* (različici o. 1565 in o. 1570, obe Dresden), *Jezus očisti tempelj* (s portreti Tiziana, Michelangela, G. Clovia in — morda Rafaela, o. 1570/75, Minneapolis), *Giulio Clovio* (o. 1570/75, Capo-

dimonte), *Vnebovzetje* (1577, AIC), *Sv. Trojica* (1577, Prado), **El Espolio* (1577—79, Toledo, katedr.), *Alegorija sv. lige* (o. 1578, Nat. Gall.), *Sen Filipa II.* (o. 1580, Escorial), *Kristus na križu z donatorjema* (o. 1580/85, Louvre), *Mučeništvo sv. Mavricija in tebanske legije* (1580/84, Escorial), *Portret plemiča z roko na prsih* (*El caballero de la mano al pecho*, o. 1577/85, Prado), **Pogreb grofa Orgaza* (naroč. 1584, dkč. 1586, Toledo, Santo Tomé), *Krst v Jordanu*, *Kristus na križu* in *Vstajenje iz groba* (vse tri 1584/94, Prado), *El Espolio* (o. 1590/95, Alte Pin.), *Sv. Andrej in Frančišek* (Prado), Avtp. ([?] o. 1595/1600, MM), *Jezus očisti tempelj* (o. 1595/1600, Frick). *Sv. Martin in berač* (o. 1597/99, Washington), *Sv. Jožef z Jezuščkom* (o. 1599/1602, Toledo, Mus. parroquial de S. Vicente), *Véliki inkvizitor don Fernando Niño de Guevara* (o. 1600/1601, MM), *Jezus očisti tempelj* (o. 1600/05, različici Fogg in Nat. Gall.), *Sv. Luka kot slikar* (o. 1608, Toledo, katedr.), *Pogled na Toledo* (1604/14, MM), *Fray Hortensio Felix de Paravicino* (o. 1605/09, Boston FA), *Pêti pečat apokalipse* (o. 1608/14, MM), *Pogled na Toledo in njegov načrt* (o. 1610/14, Toledo, Mus. del Greco), *Binkošti* ([z avtp.; sodel. Jorge Manuel?] o. 1610/14, Prado) in →*Laókoon* (o. 1610/14), Washington).

L: J. F. *Willumsen:* La jeunesse du peintre El Greco: Essai sur la transformation de l'artiste byzantin en peintre européen (2 knj., P 1927); M. *Legendre* & A. *Hartman:* Domenico Theotocopuli dit El Greco (P 1937); H. *Vollmer* (ThB XXXIII, 1939, s. v. *Theotocopuli* — L!); N. Cossio *Jiménez:* El Greco: Notes on his birthplace, education and family (Ox 1948); A. G. *Procopiou*, El Greco and Cretan Painting (BM, 1952); Paul *Guinard:* El Greco (G-P-NY: Sk 1956, »Le Goût« 15); K. *Ipser:* El Greco: der Maler des christlichen Weltbildes (Brsch-Bl 1960); Edoardo *Arslan* (EWA VI, 1962, s. v. *Greco, El*); J. *Vaquero* (Kindler II, 1965, s. v. *Greco* — L!); L'opera completa del Greco (Mi 1969, uv Gianna *Manzini*, kat. Tiziana *Frati*, »CA« 35 — L!). — Cf. A. *Blunt* (1939/40), A. M. *Brizio* (1932), L. *Bronstein* (1950), J. *Camón Aznar* (1950 [978 repr.!]), M. B. *Cossío* (1885; 1908 [1944]), M. *Dvořák* (‚Über Greco und den Manierismus', cf. 1928), L. *Goldscheider* (1938; *1954), A. *Hauser* (1964), H. *Kehrer* (1913 [1918]; 1939; 1960), P. *Kelemen* (1961), A. L. *Mayer* (1911 [1916]; 1926; 1931), H. *Soehner* (1956 — L!), M. S. *Soria* (1954), Ph. *Schweinfurth* (1929/30), E. du Gué *Trapier* (1958), E. *Waldmann* (1941), E. K. *Waterhouse* (1930), H. E. *Wethey* (*1962), C. *Zervos* (1939).

Greco, Emilio (1913—....), it. kipar. R. v Catanii na Siciliji, štud. na ak. v Palermu. P: npr. *Sedeča* (1951, bron 1955, Tate), bron. *vrata* za katedr. v Orvietu.

L: SeuphorS (1961); Bernhard *Degenhart:* Der Bildhauer Emilio Greco: Zeichnungen und Plastik (Mainz 1962); ReadS (1964). — Cf. J. P. *Hodin* (1969).

Greenberg, Clement (1909—....), amer. (ž.) lik. kritik in slikar; živi v New Yorku.

B: *Joan Miró* (NY 1948); ‚*David Smith*' (AA, 1956); *Art and Culture: Critical Essays* (Bo 1961); *Post-Painterly Abstraction* (1964 [rk, Los Angeles]).

L: WWWJ (1955); WWAA (1959).

Greene, Belle da Costa, bibliotekarka *Pierpont Morgan Libr.* v New Yorku.

L: zbornik: Studies in Art and Literature for Belle da Costa Greene (Pri 1954).

Greenough, Horatio (1805—1852), amer. kipar in estet, kot kipar konvencionalen, kot teoretik pravi predhodnik funkcionalizma v mod. arhitekturi, ki je mdr. tudi prvi izjavil, da so tisti, ki delajo stroje in ladje, često bliže jedru umetn. kot pa poklicni umetniki. P: *George Washington* ([kot na pol gol Rimljan], marmor, o. 1841, Washington, Smithsonian Institution).

B: pon. izb. (s ps. Horace Bender): *The Travels: Observations and Experiences of a Yankee Stonecutter* (NY 1852); pon. izb.: *Form and Function: Remarks on Art* (Berkeley: Univ. of Calif. Press, 1947, izd. Harold A. Small, uv Erle Laran).

L: B. & N. *Newhall*, Horatio Greenough: herald of functionalism (Mag Art, 1939). — Cf. J. M. *Fitch* (1961), L. *Mumford* (Roots... 1952 [1956]).

Gregorič, Jože (1912—1943), slov. um. zgodovinar. R. in u. v Novem mestu, štud. na lj. univ., kjer je bil 1937—41 knjižničar umzg. seminarja. Raziskaval srednjev. stavbarstvo v Sloveniji in pos. um. spomenike Novega mesta.

B: ‚*Stavbna zgodovina kapiteljske cerkve v Novem mestu*' (Kron, 1937); ‚*Najnovejša umetnostno zgodovinska odkritja v Novem mestu*' (ib.); ‚*Tintorettov Sv. Miklavž v Novem mestu*' (ZUZ, 1938); ‚*Umetnost Dolenjske*' (zbor. Dolenjska, 1938); ‚*Umetnostni spomeniki Novega mesta*' (ib.); ‚*Kulturna slika Novega mesta in njegovo zunanje lice*' (Kron, 1939); ‚*Slovenska mesta in trgi, I: Kranjska mesta in trgi*' (Kron, 1940); ‚*Srednjeveška cerkvena arhitektura v Sloveniji do leta* 1430' (ZUZ, 1951).

L: F. *Stelè* (ZUZ, 1943, nekr.); M. Zadnikar (ELU 2, 1962, s. v.).

Gregorij Čudodelnik ali *Čudodelec*, vzhodnokršč. svetnik (17. XI.), škof in spoznavalec. Up: npr. na →*Harbavillskem triptihu* (X. st.).

L: Réau III/2 (1958, p. 606).

Gregorij I. Véliki (o. 540—604), papež (od 590), krščanski svetnik (12. III. — lat. *Gregorius Magnus*, angl. *Gregory the Great*, fr. *Grégoire le Grand*, nem. *Gregor der Große*). Med njegovimi deli so moralistična razlaga Jobove knj. (→*Moralia in Job* ali *Liber moralium* ali *Expositio in [librum beati] Job*), pridige (*Homiliae*) in t. i. Razgovori (*Dialogi Miraculorum*, zato grš.

vzdevek *Dialogos*). Up (delno po Pavla Diakona *Vita Gregorii*, ki jo je pozn. popularizirala → *Zlata legenda*; → *Maša papeža Gregorija*; → *štirje véliki cerkveni učitelji*): npr. *miniatura* v Trierju (→ *Mojster trierskega »Registrum Gregorii«* o. 983), N. Cordieri (marm. *soha*, dkč. 1602, Rim, S. Gregorio Magno, Capp. di Sta Barbara).

L: Réau III/2 (1958, p. 609—16); Keller (1968, p. 234—36); LS I (1968); »US« 6 (1970, repr. p. 160). — Cf. J. *Braun* (1943), T. *Buddensieg* (1965).

Gregorij IV., rim. papež (827—44), Up: *StS* v spodnji c. S. Clemente v Rimu (*Vnebohod*, s pravokotnim nimbom).

Gregorij Nazianški (ml.), (328—389), eden izmed 4 v. cerkv. učiteljev vzh. krščanstva (→ *štirje véliki cerkveni učitelji*), postal 379 nadškof v Konstantinoplu, u. v samoti v Kapadociji; kršč. svetnik (9. V. — grš. *Grigorios o Theologos*, lat. *Gregorius Nazianzenus, Theologus*, fr. *Grégoire de Nazianze*, nem. *Gregor von Nazianz*). Up: mdr. več *miniatur* v rkp. → *Homilije Gregorija Nazianškega* (867/86, Bibl. Nat.).

L: Réau III/2 (1958, p. 607—08); Keller (1968, p. 237); George *Galavaris:* The Illustrations of the Liturgical Homilies of Gregory Nazianzenus (Pri 1969, »Stud. in Manuscript Illuminations« 6); LS II (1970).

Gregorij Niški (lat. *Gregorius Nyssenus*, fr. *Grégoire de Nysse*), cerkv. oče in mistični pisatelj, kršč. svetnik (9. III.), od 371 dalje škof v mestu Nisa v Kapadociji, pisec *Homilij, Vél. kateheze, Življenja sv. Makrine, razlage osmerih blagrov* in *Gospodove molitve*. Star. brat *Vasilija Vél.* (→ *štirje véliki cerkveni učitelji*).

L: Réau III/2 (1958, p. 608); LS I (1968).

Gregorij Teolog → *Gregorij Nazianški*

gregorijanski koledar, imen. po reformi papeža Gregorija XIII.

Gregor Nacijan → *Gregorij Nazianški*

Greh prvih staršev → *Adam in Eva pri drevesu spoznanja* (tudi *Izvirni greh*)

Greindl, Edith, belg. um. zgodovinarka.

B: ‚*Les Portraits de Corneille de Vos*' (AMR, 1939); ‚*Einige besondere Wesenszüge der Bildnisse des Cornelis de Vos*' (Panth, 1939); ‚*Vos Cornelis de*' (ThB XXXIV, 1940); ‚*Corneille de Vos*' (Br 1944); *Les peintres flamands de nature morte au XVIIe siècle* (Br 1956).

Grenka voda v Mari → *Mojzes osladi vodo*

GRENOBLE (Dauphiné, Francija), rojstno mesto Stendhala in Fantin-Latoura (vsakemu posv. poseben muz.).

L: EWA V (1961, stp 619 — L!).

∼ **Musée de Peinture et de Sculpture,** ust. 1798. S: mdr. zastopani G. de La Tour (*Sv. Hieronim spokornik*), Zurbarán (*Oznanjenje*), Claude Lorrain, itd., predvsem pa novejši slikarji, mdr. Bonnard, Matisse, Léger, R. Delaunay (*Hommage à Blériot*) in Soutine (*Odrti vol*).

L: Jean *Leymarie:* Le Musée de Grenoble (Grenoble 1955).

Greßmann, Hugo (1877—1927), nem. protestantski teolog, r. v Möllnu, u. v Chicagu. Pri-spevki, ki tičejo tudi ikonografijo Biblije in evangelijev (cf. e. g. s. v. *Krst v Jordanu*, lit.).

Greuze, Jean-Baptiste (1725—1805), fr. slikar hipokritsko nedolžnih lepotic in moralistično poudarjenih žanrskih prizorov, ki jih je → *Diderot* močno hvalil; krovčev sin iz Tournusa, želel biti sprejet v *Ac. Royale* kot slikar historičnih kompozicij in bil po slabo ocenjeni historični sliki (takrat ga je grajal tudi Diderot) sprejet kot žanrski slikar, kar ga je hudo prizadelo; u. v Parizu. S: *Razbita jajca* (*Les Oeufs cassés*, d. 1756, MM), *Vaška nevesta* (*L'Accordée de village*, 1761, Louvre), *Paralitik* ali *Sadovi dobre vzgoje* (1763, Eremitaža), *Bakrorezec Wille* (1763, Jacquemart-André), *Očetovo prekletstvo* (*La Malédiction paternelle*, 1777, Louvre), *Vivant Denon* (1795, Cherbourg, Mus.), *Bonaparte kot prvi konzul* (1798, Versailles).

L: R. *Guilly* (Kindler II, 1965, s. v. — L!). — Cf. L. *Dumont-Wilden* (1909), C. *Mauclair* (1906), L. *Réau* (Le Rayonnement 1946).

GRIES pri Bolzanu: v *pokopališki c.* rezljani *krilni olt. z Marijinim kronanjem* (polihr. les, 1471—75), delo Michaela Pacherja.

L: A. *Schwabik:* Michael Pachers Grieser Altar (Mn 1933); »US« 8 (1968, f p. 218).

Griet (*Greet*), flam. oblika imena → *Marjeta.*

grif ali *grifón* (angl. *the griffin*, fr. *le griffon*, it. *il grifo*, nem. *der Greif*), bajeslovna žival, *krilati lev*, tj. lev z glavo in kriloma orla. Na starokršč. in zgodnjesrednjev. reliefih sploh grifa velikokrat obdajata → *Drevo življenja* in podobne simbole, sicer pa je grif v srednjev. kršč. umetn. takó podoba dobrega kot podoba zlega. Up: mdr. tudi v ahemenidski, ant. grš. in rim. umetn.

L: Ingeborg *Wagner:* Studien zur Ikonographie des Greifen im Mittelalter (Fr 1928); U. *Jantzen:* Griechische Greifenkessel (Bl 1937); Ferguson (1954); Réau I (1955, p. 116—17); Cirlot (1962).

Grigaut, Paul Le Roy (1905—1969), amer. (fr.) um. zgodovinar in muzealec, v ZDA od 1927 dalje.

B: ‚*Madame de Pompadour and the Rodogune frontispiece*' (AQ, 1948); ‚*Marmontel's Shepherdess of the Alps in eighteenth century art*' (ib., 1949).

L: WWAA (1959); WWA (1962); E. P. *Richardson* (AQ, 1969, nekr.).

Grigorije Bogoslov (*Gregorij Teolog*) → *Gregorij Nazianški*

Grigson, Geoffrey (1905—....), angl. lik. kritik in pisec o umetn.

B: *Henry Moore* (Harm 1944); *Samuel Palmer: The Visionary Years* (L 1947); *Kunstschätze im Britischen Museum* (Mn 1957).

L: WWA (1962).

Grimal, Pierre, fr. klas. arheolog, prof. na univ. v Bordeauxu.

B: *Les Jardins romains* (P 1944); *Dictionnaire de la mythologie grecque et romaine* (P: PU 1951, uv Charles *Picard*); *Les Villes romaines* (P 1955); *La Civilisation romaine* (P 1960; nem. izd. [Willy *Andreas*]: *Römische Kulturgeschichte,* Mn-Z 1961).

***Grimanijev brevir,** znamenit iluminiran rkp., rim. brevir, imen. po nekd. lastniku kard. Domenicu Grimaniju (832 listov, 110 v. miniatur, od tega 49 celostr., in mnogo manjših, verj. 1490/1510, Benetke, Bibl. Marciana, brez sign.). Njegove miniature (e. g. *Rojstvo*, f. 43v) atr. raznim flam. mojstrom (mdr. Gossaertu in Gerardu Horenboutu), znanih 12 podob *mesecev* (po vzoru tistih v → *Sijajnem horariju*) atr. Simonu → *Beningu.*

L: Scato de *Vries* (izd.) & Sal. *Morpurgo* (uv): Bréviaire Grimani de la Bibliothèque de S. Marc à Venise: Reproduction photographique complète (12 knj., Leyde 1903—1908 [1581 repr., od tega 300 v barvah], 13. knj.: Giulio *Caggiola:* Le Bréviaire Grimani... Recherches d'histoire et d'art, ib. 1908; tudi it. in nem. izd.); Fernand de *Mély*, Le Bréviaire Grimani et les inscriptions de ses miniatures (RAam, 1909); Diringer Book (1958, p. 450—51).

Grimm, Herman (1828—1901), nem. um. in lit. zgodovinar, r. v Kasslu (sin Wilhelma in nečak Jakoba Grimma), od 1873 dalje prof. na univ. v Berlinu, tam u. Kot izvrsten, literarno nadarjen esejist je tudi zgod. umetn. obravnaval v obliki izoliranih in romantično interpretiranih umetniških biografij.

B (lik. umetn.): *Die Akademie der Künste und das Verhältnis der Künstler zum Staate* (Bl 1859); *Leben Michelangelos* (2 knj., Hn 1860—63; številne pozn. izd.); *Über Künstler und Kunstwerke, I—II* (Bl 1865—1867); *Das Leben Raphaels* (Bl 1872; 2. izd. 1886; številne pozn. izd.); *Fünfzehn Essays: Neue Folge* (Bl 1875); *Zehn ausgewählte Essays zur Einführung in das Studium der neueren Kunst* (2., razš. izd., Gtl 1883).

L: cf. U. *Kultermann* (1966 — L!), W. *Waetzoldt* (II 1924).

Grimme, Ernst Günther (1926—....), nem. um. zgodovinar, prom. 1954 pri H. Schnitzlerju z dis. *Hans von Reutlingen*, od 1958 dalje kustos v Aachnu, od 1966 direktor tamk. *Städtisches Suermondt-Mus.*

B: *Aachener Goldschmiedekunst im Mittelalter* (K 1957); *Meisterwerke christlicher Kunst aus Aachener Kirchen- und Privatbesitz* (1961 [= Aachener Kstblätter, št. 23]); ‚*Novus Constantinus: Die Gestalt Konstantins des Großen in der imperialen Kunst der mittelalterlichen Kaiserzeit*' (Aachener Kstblätter, 1961); *Die großen Jahrhunderte der Aachener Goldschmiedekunst* (Aa 1962 [rk]); *Europäische Malerei im Mittelalter* (FrM-Bl 1963, »Ullstein Kg.« 12); *Das Suermondt-Museum: Eine Auswahl* (1963 [= Aachener Kstblätter, št. 28]); *Deutsche Madonnen* (K 1966); *Unsere Liebe Frau* (K 1968).

Grimschitz, Bruno (1892—1964), avstr. um. zgodovinar. R. v Moosburgu na Koroškem, prom. 1918 na Dunaju, po priključitvi Avstrije 1938 nacist in do 1945 direktor *Österreichische Gal.*, u. na Dunaju.

B: (& F. M. Haberditzl) *Handzeichnungen und Aquarelle der Österreichischen Galerie* (W 1922); ‚*Ein österreichischer Franz Krüger: Peter Kraffts Wandbilder in der Wiener Hofburg*' (Die K., 1928); ‚*Hildebrandts Kirchenbauten*' (WJb, 1929); (& Karl Ginhart) *Der Dom zu Gurk* (W 1930); *Johann Lucas von Hildebrandt* (W 1932); *Die Wiener Ringstraße* (W s. a. [1939]); *Neuerwerbungen der Österreichischen Galerie in Wien* (W 1940); *Maler der Ostmark im 19. Jahrhundert* (W 1940); *Ferdinand Georg Waldmüller* (W 1940); *Handzeichnungen ostmärkischer Maler des 19. Jahrhunderts* (W 1941); *Deutsche Bildnisse von Runge bis Menzel* (W 1941); *Das Belvedere* (W 1946); *Hanns Puchsbaum* (W 1947); *Wiener Barockpaläste* (W 1947); ‚*Die Risse von Anton Pilgram*' (WJb, 1953); *Ferdinand Georg Waldmüller* (Szb 1957); *Johann Michael Prunner* (Linz-W 1958; 2., razš. izd. W-Mn 1960); *Johann Lucas von Hildebrandt* (W-Mn 1959); (& R. Feuchtmüller & W. Mrazek) *Barock in Österreich* (W-Hn-Ba 1960); *Die Altwiener Maler* (W 1961).

Gris Juan, s pr. im. *José Victoriano Gonzalez* (1887—1927), šp. slikar, ob Picassu in Braquu najpomembnejši predstavnik → *kubizma*; r. v Madridu, u. (40) v Boulogne-sur-Mer. — Up: npr. A. Modigliani (1915, New York, Adelaide Milton de Groot).

L: Robert L. *Herbert* (EWA VII, 1963, s. v.); H. *Read* (Kindler II, 1965, s. v. — L!). — Cf. W. *Haftmann* (4. izd. 1965; 1965), D.-H. *Kahnweiler* (1946 [1947]; *1969), G. *Schmidt* (1957), J. T. *Soby* (1958).

grisaille (fr.), »sivo v sivem« naslikana up. Najstar. primer v zahodnoevr. slikarstvu so liki *Kreposti* in *Pregreh* v Giottovi Capp. dell'Arena na zač. XIV. st., pozn. npr. oba *Janeza* na odprtem → *Gentskem olt.* in številni drugi naslikani kipi v staroniz. slikarstvu.

L: Panofsky Neth (1953); M. T. *Smith*, The Use of Grisailles as Lenten Observance (Marsyas, VIII,

1957/59); Paul *Philippot*, Les grisailles et les »degrés de réalité« de l'image dans la peinture flamande des XVe et XVIe siècles (BMR, 1966—67); Denis *Coeckelberghs*, Les Grisailles de van Eyck (GBA, 1968).

Grisebach, August (1881—1950), nem. um. zgodovinar, r. v Berlinu, u. v Heidelbergu.

B: *Der Garten: Eine Geschichte seiner künstlerischen Gestaltung* (Lpz 1910); *Die Baukunst im 19. und 20. Jahrhundert* (Bl/Nb 1915, »HdKw« [nedk.]); *Karl Friedrich Schinkel* (Lpz 1924); *Römische Porträtbüsten der Gegenreformation* (Lpz 1936); *Die Kunst der deutschen Stämme und Landschaften* (W 1946).

L: Kü (1954, *Die Toten*).

grlica (lat. *turtur*, angl. *the turtledove*, nem. *die Turteltaube*), v Botticellijevem *Portretu Giuliana de' Medici* (Washington) simbol žalovanja.

L: cf. H. *Friedman* (1959), tudi Rab *Hatfield* (AB, 1965, p. 328 in opomba 34).

GROBLJE pri Domžalah. *Podr. c. sv. Mohorja in Fortunata*, sez. o. 1741. Notr. je dober domač primer »celostne« baročne umetnine: ladja se mehko preliva v kor, bistvena sestavina celote pa so *freske* Franca → *Jelovška* (1759—61, z *avtp.*), ki so njegovo zadnje večje delo.

L: SteleK (1929); ŠumiL (1961); M. *Zadnikar* (ELU 2, 1962, s. v.); Cevc SU (1966); »ArS« 3 (1969, t. 40, tloris p. XLIII). — Cf. S. *Mikuž* (1942), V. *Steska* (1922), N. *Šumi* (1962), J. *Veider* (1938).

Grodecki, Louis (1910—....), fr. um. zgodovinar, prof. na univ. v Strasbourgu.

B: *Ivoires français* (P 1947, »A-S-T«); ‚*Stained Glass Atelier of the Thirteenth Century: a Study of Windows in the Cathedrals of Bourges, Chartres and Poitiers*' (JWCI, 1948); ‚*Jacques Coeur window at Bourges*' (Mag Art, 1949); ‚*Autour de Jean Pucelle*' (Médecine de France, 1951); ‚*Les peintures du château de Karlstein et l'art français*' (Bull. mon., 1957); ‚*Les verrières d'Evreux*' (L'Oeil, 1957); *L'Architecture ottonienne: Au seuil de l'art roman* (P 1958, »Coll. Henri Focillon« 4); ‚*La Chronologie de la cathédrale de Chartres*' (Bull. mon., 1958); *Le Vitrail français* (P 1958); ‚*Les Vitraux de Châlons-sur-Marne et l'art mosan*' (19. kongr., 1959); ‚*Les Vitraux soissonnais du Louvre, du Musée Marmottan et des Collections américaines*' (RArts, 1960); ‚*Problèmes de la peinture en Champagne pendant la seconde moitié du douzième siècle*' (20. kongr. I, 1963).

Grohar, Ivan (1867—1911), slov. slikar, najstar. in poleg R. Jakopiča najpomembnejši med *slovenskimi impresionisti*. R. v Spodnji Sorici nad Železniki (15. VI.) kot gostačev sin, v mladosti delal kot drvar, hlapec in pastir, se učil slikarstva pri Bradaški v Kranju, o. 1888 pri N. Milanesiju v Zgb, 1892 odšel na deželno risarsko šolo v Gradec in 1895 (po neuspelem poizkusu vpisa na dunajsko ak.) v München, tam ostal najprej 2 meseca, pozn. (1896/1900) pa nekaj časa risal večerni akt v Ažbetovi šoli in kopiral v Alte Pin.; 1903 od apr. do jun. pri notarju Rahnetu na Brdu pri Lukovici (čas *Pomladi*!), pozn. se preselil na Dunaj, 1904 se vrnil v Sorico, se naselil v Škofji Loki in zvečine živel tam do zadnjega poslabšanja bolezni, u. (43) za jetiko v bolnici v Lj. Po Iz. Cankarju razločujemo 4 obd.: 1) samouška doba do 1895; 2) doba zorenja z »idealističnim« in »žanrskim« realizmom 1895 do o. 1900 (npr. sliki *Brne*); 3) čas prehoda v »impresionistični naturalizem« (ko nanj močno vplivajo slike → *Segantinija*) in »poetične interpretacije« krajine 1900—1905; 4) zadnje obd., ko se uveljavi »lastni umetniški izraz«. S (o. 260): npr. *Brna* (lepenka, d. [18]98, NG; d. [18]99, Lj. Mestni muz.), *Vatroslav Holz* (d. [1]900, NG), *Grabljice* (1902, Mestni muz. v Lj), *Pod Koprivnikom* (*Počitek*, 1902, ib.), *Devin* (1902, Lj, Slov. filharmonija), **Pomlad* (d. 1903, MG [last Mestni muz. v Lj]), *Jez v Železnikih* (1903/04, Lj, vdova dr. Jerneja Demšarja), *Macêsen* (d. 1904, Lj, CK ZKS, prej Preddvor, Danica Slanc), *Z mojega okna* (1905, MG [last NG]), **Škofja Loka v snegu* (*Snežni metež v Škofji Loki*, d. [19]05, MG), *Kamnitnik* (d. [19]05, MG [last NG]), **Sejalec* (d. [19]07, MG; pozn. pokončna varianta, NG), *Štemarski vrt* (*Vrt v Štemarjih*, 1907, Bgd, Edvard Kardelj), *Stara Loka* (1907, MG [last Mestni muz. v Lj.]), *Cvetoča jablana* (1907, MG [isti lastnik]), **Krompir* (1909, MG [last SKP]), *Snopi* (1909, MG [last Mestni muz. v Lj]), *Hribček* (*Ajda* ali *Holm*, d. [1]910, MG [last NG]), *Mož z vozom* (*Koruza*, 1910, MG [last Danica Slanc, Preddvor]), *Črednik* (*Pastir*, 1910, MG [prej last Ivana Zormana v Lj]).

L: Izidor *Cankar* (SBL, 2. zv., 1926, s. v. — L!); SteleS (1949); Pola vijeka (1953); AS (1958 — L!); ŠijanecS (1961); K. *Dobida* (ELU 2, 1962, s. v.); ZMG (1964); MSU (k) 65; SlovS (1966); Ljerka *Menaše* (Reprodukcije Ricordi, Lj-Zgb 1969). — Cf. K. *Ambrožić* (Steletov zb., 1959), Ivan *Cankar* (npr. 1904 [1928]; 1936 — cf. tudi lit., Eva *Ilc*), F. *Mesesnel* (1926 [1953]), A. *Podbevšek* (1937), F. *Stelè* (*1960 — L!; 1970), M. *Stelè-Možina* (1962).

Grohmann, Will (1887—1968), nem. um. zgodovinar in lik. kritik, po 2. svet. vojni vodilni nem. zgodovinar novejše umetn., avtor več temeljnih monografij mod. lik. umetnikov, eden izmed častnih predsednikov AICA. R. v Budišinu (*Bautzenu*), štud. na univ. v Berlinu in Sorboni, prom. v Leipzigu, učil nazadnje na *Kunstakademie* v zah. Berlinu, tam u. (80).

B: *Zeichnungen von Ernst Ludwig Kirchner* (D 1925, »Arnolds Graphische Bücher: Zweite Folge« 6); *Das Werk Ernst Ludwig Kirchners* (Mn 1926); *Paul Klee* (P 1929); *Kandinsky* (P 1930); ‚*L'art non figuratif en Allemagne*' (R. Huyghe [izd.]: Histoire de l'art contemporain, P 1935); *Uhlmann* (Bl 1947); *Paul Klee: Handzeichnungen* (Wsb 1951); *Willi Baumeister* (Stu

1952); *Paul Klee* (ib. 1954; 3. izd. Genf-Stu 1959); *Karl Schmidt-Rottluff* (Stu 1956); *Max Ackermann* (ib. 1956); *Ernst Ludwig Kirchner* (ib. 1958; angl. izd. NY 1960); *Wassily Kandinsky: Leben und Werk* (K 1958); (izd.) *Neue Kunst nach 1945* (K 1958); *Paul Klee: Handzeichnungen* (K 1959); *Josef Hegenbarth: Zeichnungen* (Bl 1959); *Henry Moore* (Bl 1960); *Willi Baumeister: Leben und Werk* (K 1963); *Oskar Schlemmer: Zeichnungen und Graphik* (Stu 1965); (izd.) *Kunst unserer Zeit: Malerei und Plastik* (K 1966); *Der Maler Paul Klee* (K 1966).

L: O. *Bihalji-Merin* (Sinteza, št. 8, 1967 [izšlo 1968]); Herbert *Read* (BM, jul. 1968, nekr.). — Zbornik: Künstler schreiben an Will Grohmann (K 1967).

Grohn, Hans Werner, nem. um. zgodovinar, prom. 1952 na *Humboldt-Univ.* v vzh. Berlinu s tezo *Das Portrait des Manierismus in der Toskana* (neobjavljeno), živi v Rimu.

B: *‚Die Selbstbildnisse des Anton von Maron‘* (AMK, 1960, 6./7. zv.); *‚Original und nachschaffende Tätigkeit: Bemerkungen zu Holbeins Bildnis eines jungen Mannes von 1541 in der Gemäldegalerie des Wiener Kunsthistorischen Museums‘* (ib., 11./12. zv.); *‚Die Schule der Welt: Zu Michelangelos Karton der Schlacht bei Cascina‘* (Il Vasari, XXI, 1963); *‚Ein wiederentdecktes Gemälde von Gerrit Dou‘* (P. Metzov zb., 1965); *‚Bemerkungen zu zwei Bildern von Giovanni Cariani im Bode-Museum zu Berlin‘* (Middeldorfov zb., 1968); mdr. tudi prispevki v *Kindlers Malerei Lexikon.*

Gromaire, Marcel (1892—1971), fr. slikar, samouk. S: npr. *Vojna* (*La Guerre*, 1925, Pet. Pal.).

L: cf. J. *Cassou* (1935), W. *George* (1928), B. S. *Myers* (III 1969, s. v. [tekst Arnold *Rosin*] — L!).

Gronau, Georg (1868—1937), nem. (ž.) um. zgodovinar in muzealec. Direktor gal. slik v Kasslu (1910—24), se potem preselil v San Domenico di Fiesole pri Florenci, kjer je bil živel že 1901—10.

B: *Tizian* (Bl 1900, »Geisteshelden« 36); *Wilhelm Leibl* (Blf/Lpz 1901, »KM« 50); *Aus Raphaels Florentiner Tagen* (Bl 1902); *Correggio: Des Meisters Gemälde in 196 Abbildungen* (Stu-Lpz 1907, »KK« 10); (izd.) Adolf Rosenberg: *Raffael: Des Meisters Gemälde in 275 Abbildungen* (Stu-Lpz 1909, »KK« 1 [4. izd.]); *Die Künstlerfamilie Bellini* (Blf-Lpz 1909, »KM« 96); *‚Ein Jugendwerk des Leonardo da Vinci‘* (ZfbK, 1912); *Katalog der Königlichen Gemäldegalerie zu Cassel: Amtliche Ausgabe* (Bl 1913); *‚Die Bildnisse von Raffael und Leonardo der Czartoryski Sammlung in Krakau‘* (ZfbK, 1915); *Spätwerke des Giovanni Bellini* (Str 1928); *Giovanni Bellini* (Stu 1930, »KK« 36); *‚Zu Paolo Uccellos Schlachtenbildern‘* (Panth, 1932); *Documenti artistici urbinati* (F 1936).

L: UJE 5 (1941, s. v.).

Gronau, Hans Dietrich (1904—1951), nem.-angl. (ž.) um. zgodovinar, sin Georga (supra); 1935 emigriral iz nacistične Nemčije.

B: *Andrea Orcagna und Nardo di Cione* (Bl 1937); *The Earliest Work of Lorenzo Monaco‘* (BM, 1950).

L: Nikolaus *Pevsner* (Kchr, 1951, nekr.).

Groot, Cornelis Hofstede de → *Hofstede de Groot, Cornelis*

Gropius, Walter (1883—1969), nem. arh., industrijski oblikovalec in pisec o arhitekturi, posebno pa zaslužen za mod. umetn. s svojim delom za → *Bauhaus*, ki ga je 1919 ust. v Weimarju, 1925 preselil v Dessau ter potem še vodil do 1928. Leta 1934 je iz Nemčije emigriral v London, 1937—52 pa je bil prof. na Harvardski univ. v Cambridgeu (Mass.). A: npr. *tovarna Fagus* v → *Alfeldu* (1911, pozn. razširitve), *stavbni kompleks Bauhausa* v Dessauu (1925—26), itd.

B: *Architektur: Wege zu einer optischen Kultur* (Stu 1956).

L: James Marston *Fitch:* Walter Gropius (NY 1960, »The Masters of World Architecture«); EWA VII (1963, s. v. — B!; L!); Hatje (1963); Pevsner (1966). — Cf. S. *Giedion* (1954), A. *Werfel* (1958 [1960] — spomini), H. M. *Wingler* (1968 — B!).

Gros, Antoine-Jean (1771—1835 sam.), fr. slikar. Učenec J.-L. Davida, toda v jedru romantik, takó da je po Davidovem emigriranju samó v nasprotju s svojimi nagnjenji varoval njegovo klasicistično izročilo. Za restavracije poplemeniten (baron 1824), kot slikar pa čedalje manj uspešen. Odlični (tudi konjeniški) portreti in up. → *bitk* (na tem področju za Napoleonovega cesarstva najtehtnejši), mnogo manj pomembne mit. podobe. S: *Bonaparte na mostu pri Arcoli* (1796, Louvre), *Christine Boyer* (o. 1800, ib.), → *Bonaparte pri kužnih bolnikih v Jafi* (*Les Pestiférés de Jaffa*, 1804, ib.), *Bitka pri Abukirju* (1806, Versailles), *Napoleon na bojišču pri Eylauu* (1808, Louvre), *Poročnik Legrand* (*Lieutenant L.*, o. 1810, Los Angeles), *Portret Mme Récamier* (Zgb Str).

L: ELU 2 (1962, s. v. — L!); G. *Bazin* (Kindler II, 1965, s. v. — L!); »PKG« 11 (1966); »US« 11 (1971). — Cf. R. *Escholier* (1936), H. *Lemonnier* (1905); R. G. *Saisselin* (1963 [rk]).

Groslier, Bernard-Philippe (1926—....), fr. orientalist in arheolog.

B: *Angkor* (P 1956; nem. izd. *Angkor: Eine versunkene Kultur im indonesischen Dschungel*, K 1957); *Hinterindien: Kunst im Schmelztiegel der Rassen* (Ba-Ba 1960, »K. der Welt«).

Gross, Werner (1901—....), nem. um. zgodovinar, prof. na univ. v Münchnu.

B: *‚Die Hochgotik im deutschen Kirchenbau: Der Stilwandel um das Jahr 1250‘* (MarJb, 1933); *‚Zur Mittelalterlichkeit der gotischen Katedrale‘* (W. Pinderjev zb., 1938); *Die abendländische Architektur um*

1300 (Stu s. a. [1948]); ‚*Anton Bruckner und der Barock: Versuch einer vergleichenden Kunstbetrachtung*' (K. Badtov zb., 1961); ‚*Mitteldeutsche Chorfassaden um 1400*' (W. Schubertov zb., 1967).

L: zbornik: Amici amico: Festschrift für Werner Gross zu seinem 65. Geburtstag am 25. 11. 1966 (Mn 1968, ur. Kurt *Badt* & Martin *Gosebruch*).

GROSSE POINTE (*Michigan*, ZDA [*East Central*]). Pomembne slike v zas. zbirkah.

~ **Henry Ford II**: S: mdr. zastopan Gauguin (*Obala na Bretonskem*, d. [18]89).

~ **Mrs. F. Murphy**: S: mdr. zastopan E. Carrière (*Portret Paula Gauguina*, 1890).

Großmann (*Groszmann*), **Dieter,** nem. um. zgodovinar, raziskuje srednjev. plastiko in stavbarstvo. Štud. mdr. pri R. Hamannu v Marburgu.

B: ‚*Der Westbau der Stiftskirche zu Hersfeld*' (Rosemannov zb., 1950, rkp.); ‚*Die Abteikirche in Hersfeld: Deutschland größter Karolingerbau*' (Hessische Heimat, 1953); ‚*Das Palmetten-Ringband-Kapitell*' (R. Hamannov zb., 1954, rkp.); ‚*Zum Stand der Westwerk-Forschung*' (W-RJb, 1957); ‚*Über neue Zuschreibungen an Nicolaus Gerhaert*' (ZfKg, 1957); ‚*St. Vinzenz und Bonifatius zu Abterode: Eine verschwundene Basilika des 11. Jahrhunderts*' (ib., 1959); *Alsfeld* (Mn-Bl 1960, »Deutsche Lande, deutsche K.«); ‚*Die Schöne Madonna von Krumau und Österreich*' (ÖZDK, 1960); ‚*Die Schöne Madonna im Louvre und ihre Verwandten in Österreich*' (AMK, 1962 [zv. 56/57]); ‚*Die Madonna von Großgmain, eine frühe »Schöne Madonna«*' (ib., 1962 [št. 58/59]); ‚*Kloster Fulda und seine Bedeutung für den frühen deutschen Kirchenbau*' (Das erste Jahrtausend, I, Dü 1962); ‚*»Schöne Madonnen 1350—1450«: Ein Nachbericht*' (Mitt. der Ges. f. Salzburger Landeskunde, 1966).

Grossmann, Fritz, angl. um. zgodovinar in muzealec, kustos *City Art Gall.* v Manchestru.

B: ‚*Holbein Studies*' (BM, 1951); ‚*Holbein, Flemish Paintings and Everhard Jabach*' (ib.); *Bruegel: The Paintings, Complete Edition* (L: Ph [1955]; nem. izd. *Bruegel: Die Gemälde*, K: Ph 1955); ‚*New light on Bruegel*' (BM, 1959); ‚*Bruegel, Pieter, the Elder* (EWA II, 1960); *German Art 1400—1800* (Manchester 1961 [rk]); ‚*Holbein*' (EWA VII, 1963).

Grosz, George (1893—1959), nem. slikar in risar, najpomembnejši in najbolj neizprosni karikaturist nem. buržoazije, pos. vojske, klera in birokracije v razdobju od zač. 1. svet. vojne pa do nacizma, ko je 1933 emigriral v ZDA in je njegova umetn. polagoma zgubila nekd. ostrino. Tehten zlasti kot risar (močno vplival na N. → *Pirnata*) pa tudi z akvareli in oljnatimi slikami. R. in u. v Berlinu (kjer se v letu smrti spet naselil), tam 1918 soust. dadaističnega gibanja, 1918/19 postal član KP, 1919 soust. satiričnih časopisov *Die Pleite* (z Wielandom Herzfelderjem), *Jedermann sein eigner Fußball* (s Franzom Jungom) in *Der blutige Ernst* (s Carlom → *Einsteinom*), 1920 z Johnom Heartfieldom (1891—1968) insceniral za Maxa Reinhardta Shawovo *Cezar in Kleopatra*. S: npr. *Metropolis* (lepenka, 1917, MMA), *Inženir Heartfield* (akvarel in kolaž, 1920, ib.), *Max Herrmann-Neiße* (1925, Mannheim; 1927, MMA), *Stebri družbe* (*Stützen der Gesellschaft*, 1926, Nationalgal.), *Avtp. z modelom* (1928, MMA), *Dr. Eduard Plietzsch* (1928, Wallraf). — Ilustr. mdr. M. Andersena-Nexöja, Daudetovega *Tartarina iz Tarascona* v Klabundovem prev. (Bl 1921) in H. Manna.

B: *Gott mit uns* (9 lito., Bl: Malik-Verlag); *Die Räuber* (9 lito. k sentencam iz Schillerjevih Roparjev, ib. 1922); *Abrechnung folgt! 57 politische Zeichnungen* (ib. 1923); *Ecce Homo* (84 lito., ib. 1923); *Der Spießer-Spiegel: 60 Zeichnungen* (n. izd., D 1923); *Das neue Gesicht der herrschenden Klasse: 60 Zeichnungen* (Bl: Malik-Verlag 1930); *Die Gezeichneten: 60 Zeichnungen* (ib. 1930); *Über alles die Liebe: 60 Zeichnungen und Aquarelle* (Bl: Bruno Cassirer 1930); *Dante: The Divine Comedy: 32 drawings* (NY 1944); *A Little Yes and a Big No* (NY 1946; nem. orig. *Ein kleines Ja und ein großes Nein*, Hmb 1955).

L: Herbert *Bittner:* George Grosz Drawings (NY 1944); *id.:* George Grosz (NY 1960; nem. izd. K 1961 — L!); H. *Read* (Kindler II, 1965, s. v. — L!). — Cf. J. I. H. *Baur* (1954), W. *Schmied* (1969).

Grote, Ludwig (1893—....), nem. um. zgodovinar in muzealec, do nacizma galerijski direktor in konservator v pokrajini Anhalt-Dessau, 1952 do 1962 direktor nürnberškega *Germanisches Nationalmuseum.*

B: *Der Blaue Reiter: München und die Kunst des 20. Jahrhunderts* (Mn-Pasing 1949 [rk]); *Die Maler am Bauhaus* (Mn 1950 [rk, Haus der K.]); (izd.) *Oskar Kokoschka* (Mn 1950 [rk]); *Deutsche Kunst im zwanzigsten Jahrhundert* (2. izd., Mn 1954 [1. izd. 1953]); *»Hier bin ich ein Herr«: Dürer in Venedig* (Mn 1956); *Hans von Marées: Die Fresken in Neapel* (Stu 1958); *Erinnerungen an Paul Klee* (Mn 1959); ‚*Vom Handwerker zum Künstler: Das gesellschaftliche Ansehen Albrecht Dürers*' (Festschrift f. Hans Lierman..., Erlangen 1964); *Europäische Malerei in deutschen Galerien: Meister des 20. Jahrhunderts* (Mn 1964); ‚*Dürer-Studien*' (ZfKw, 1965); (izd.) *Europäische Malerei in deutschen Galerien, I: Alte Meister* (Mn s. a.), *II: Meister des 19. Jahrhunderts* (Mn s. a.).

groteska, helen. in rim. ornament, ki so ga spet spoznali ob koncu XV. st., ko so bili odkrili razne »jame« (jama = it. *la grotta*, zato njihov okras imen. *grotteschi*), tj. ostanke nekd. Neronove Zlate palače (*Domus Aurea*) in drugih ant. stavb v Rimu. Njihov okras (s tankim vitičjem povezani človeški in živalski liki, stilizirane cvetlice, maske, vaze in arhit. elementi) je inspiriral že Pinturicchia (*Appartamento Borgia* v Vatikanu in *Libreria Piccolomini* v Sieni) in Filippina Lippija (*Capp. Strozzi* v florent. c. Sta

Maria Novella), prav posebno pa so ga popularizirali *Rafaelovi učenci* (→ *Rafaelove loggie*).

L: Friedrich *Piel:* Die Ornamentgroteske in der italienischen Renaissance: Zu ihrer kategorialen Struktur und Entstehung (Bl 1962, »Neue Münchner Beitr. zur Kg.« 3. dis. [Mn 1958]); Nicole *Dacos:* La Découverte de la Domus Aurea et la Formation des Grotesques à la Renaissance (L 1969, »StudWI« 31). — Cf. P. *Toesca* (1917).

grozd (lat. *uva*, fr. *la grappe*, nem. *die Traube*), atribut nekaterih svetnikov (cf. lit.), npr. sv. Urbana, in pos. — kot simbol evharistije in Kristusove žrtve — Marije z otrokom.

L: Ferguson (1954); H. *Jung:* Traubenmadonnen und Weinheilige (Duisburg 1964). — Cf. J. *Braun* (1943, stp 842 — cf. *Traube*).

Grozd iz obljubljene dežele (lat. *Botrus* [*Uva*] *Terrae Promissionis*, fr. *La grappe de la Terre Promise*) ali *Grozd na drogu* (lat. *Botrus in vecte*, nem. *Die Traube auf der Stange* ali *Die Kundschafter mit der Weintraube*), bibl. ik. m. (4 Mojz 13, 23: *Prišli so do Eskolske doline*; *tam so odrezali mladiko vinske trte z enim grozdom, ki sta ga nosila na drogu dva moža* ...). V kršč. srednjev. tipologiji je grozd predvsem simbol *Kristusa na križu* in pos. t. i. *Rešnje krvi*, sicer pa po kršč. razlagah prvi nosač predstavlja *Žide* (staro zavezo; preroke, ki so bili pred Kristusom — zato prvi mož velikokrat z ž. čepico), drugi pa *kristjane* (novo zavezo; apostole, ki so sledili Kristusu. Up (cf. s. v. *Jozue in Kaleb*): npr. Nikolaj iz Verduna (*emajl*, 9. prizor *sub lege* na → *Verdunskem olt.*, dkč. 1181, Klosterneuburg), Poussin (*Jesen* v okviru njegovih *Štirih letnih časov*, o. 1664, Louvre) in J. A. Koch (*Italijanska pokrajina*, d. 1816, Wallraf), tudi znamenje izrael. turistične agencije.

L: Réau II/1 (1956, p. 210—11). — Cf. W. *Molsdorf* (1920 [s. v. *Weintraube, von den Kundschaftern getragen*] resp. 1926).

grška umetnost. Pri stari grš. umetn., temeljno pomembni za razvoj evr. kulture, razločujemo obdobja geometrične umetn. (XI.—VIII. st. pred), arhaične umetn. (VII.—VI. st. pred), klas. umetn. (V.—IV. st. pred) in → *helenistične umetnosti*

L: Anton *Sovre:* Stari Grki (Ce 1939); Bernard *Ashmole*, Archaic Art (EWA I, 1959 — L!); Ernst *Langlotz*, Classic Art (ib. III, 1960 — L!); Bernhard *Schweitzer* & Werner *Fuchs*, Geometric Style (ib. VI. 1962 — L!); ‚Greece' (ib.); ‚Greek Art' (ib. VII, 1963, stp 1—173 — L!); Massimo *Pallottino*, Orientalizing Style (ib. X, 1965 — L!); »PKG« 1 (1967 — L!); »US« 3 (1969 — L!). — Cf. J. D. *Beazley* (vse), J. *Boardman* (vse), J. *Charbonneaux* (& *alii* 1968—1969—1970 — povsod L!), L. *Curtius* (1938), B. *Gavela* (1969), R. *Hamann* (1949), Ch. *Picard* (I—IV 1935—1963), G. M. A. *Richter* (1946; 1959; 1950; 1952; 1959; 1965), A. *Rumpf* (1953), W.-H. *Schuchhardt* (1940; 1959; 1968), etc. etc.

grški bogovi, junaki in druge mit. osebe. Cf. s. v. *Admétos*, *Afrodíta*, *Agamémnon*, *Ahelóos*, *Ahíles*, *Aigístos*, *Aktéon*, *Akis*, *Alkéstis*, *Alkméne*, *Amfitríta*, *Andrómaha*, *Andrómeda*, *Anhíz*, *Anteros in Eros*, *Apólon*, *Ares*, *argonavti*, *Ariádna*, *Artémida*, *Aténa*, *Atlas*, *Belérofon*, *Dánaa*, *Demétra*, *Diónisos*, *Dioskura*, *Eléktra*, *Epimétej*, *Erihtón*, *Éris*, *Euadne*, *Eurítion*, *Europa*, *Ganimédes*, *Géa*, *Hádes*, *Hébe*, *Hékabe*, *Héfaistos*, *Héktor*, *Hêra*, *Hêrakles*, *Hêrmes*, *Hipolita*, *Híron*, *Ifigenía*, *Ió*, *Jázon*, *Jokásta*, *Kalíope*, *Kéfalos*, *Kékropsove hčere*, *kentáver*, *Krónos*, *Laókoon*, *Léda*, *Léto*, *Linkéus*, *Mársias*, *Meleager*, *Menelaj*, *Mídas*, *muze*, *Nausíkaa*, *Neoptólemos*, *Níobe*, *Odiséj*, *Oidípus*, *Okéanos*, *Oréstes*, *Órfej*, *Pan*, *Pandóra*, *Páris*, *Pátroklos*, *Pélej*, *Perséfona*, *Pêrzej*, *Pozéjdon*, *Priápos*, *Prométej*, *sátir*, *Sísifos*, *Tántal*, *Tétis*, *Tézej*, *Tríton*, *Zéus*.

grški tempelj. Vzor za njegovo najstar. obliko je očitno predstavljal → *megaron*. Taka monumentalizirana stanovanjska hiša je tempelj z antama (lat. *templum in antis*): kipu božanstva namenjen zaprt prostor (grš. *naos* ali lat. *cella*) z vhodno lopo (*pronaos*) na prednji strani, ki jo tvorita t. i. anti (lat. *antae*), tj. podaljšani vzdolžni steni svetišča (med njima sta stebra). Temeljne bogatejše oblike predstavljajo *prostilos* (pred templjem je na njegovi vhodni strani v vsej širini vrsta stebrov) resp. *amfiprostilos* (stebrišče spredaj in zadaj), naposled *peripteros* (stebrišče okrog in okrog templja) in *dipteros* ali *dvojni peripteros* (dvojno stebrišče okrog vsega templja). Podnožje stavbe (pri dorskem templju vselej v treh stopnicah) je *krepís*, vrhnja stopnica ali ploščad, s katere se dvigajo stebri, pa se imenuje *stilobát*. Okrogli tempelj je *tólos*. Cf. s. v. *stebrni redi* (→ *dorski red*, → *jonski red*, → *korintski red*), sicer pa med kraji s pomembnimi, bolje ali slabše ohranjenimi spom. poleg → *Aten* npr. → *Agrigento*, → *Delfi*, → *Didima*, → *Korint*, → *Olimpija*, → *Paestum*, → *Segesta*, → *Selinunt* in → *Siracusa*.

L: H. *Koch:* Der griechisch-dorische Tempel (Stu 1951); Helmut *Berve* & G. *Gruben:* Griechische Tempel und Heiligtümer (Mn 1961); G. *Gruben:* Die Tempel der Griechen (Mn 1966, »Reise u. Studium«); »PKG« 1 (1967 — L! [p. 348]; pos. za rim. templje: Kurt *Latte:* Römische Religionsgeschichte (Mn 1960; 2. izd. 1967, »Hdb. der Altertumswissenschaft«). — Cf. B. *Gavela* (1969), H. *Kähler* (1964), R. *Koldewey* (& O. *Puchstein* 1899), P. O. *Rave* (1924), F. *Stelè* (Umetn. zap. Evrope 1935, p. 78 ss), etc.

Gruber, Francis (1912—1948), fr. slikar, mojster tragično občutene figuralike (po kateri se je

najuspešneje zgledoval → *Buffet*), r. v Nancyju, u. (36) v Parizu. S: npr. *Job* (d. 1944, Tate).

L: H. *Read* (Kindler II, 1965, s. v. — L!). — Cf. B. *Dorival* (1958 [II]).

Gruber, Gabrijel (1740—1805), jezuit, hidravlik, »vseznalec« in mdr. tudi arhitekt. R. na Dunaju, 1768 iz Judenburga prispel v Lj, tu na liceju poučeval risanje, geometrijo in hidravliko, napravil načrt za po njem imen. Gruberjev prekop, si sez. vilo pod Rožnikom in — očitno po lastnem načrtu — palačo ob Zvezdarski ul. (→ *Ljubljana: palače*), jan. 1785 skrivaj odpotoval v Rusijo, kjer je nazadnje postal generalni vikar jezuitov, ki so jih bili v drugih deželah razpustili. V Lj. bil mdr. prijatelj Leopolda → *Layerja*.

L: Wurzbach 5 (1859); Jože *Glonar* (SBL I, 2. zv., 1926 — L!); Viktor *Kopatin* S. J., Gabrijel Gruber S. J. in njegov prekop (Kron, 1934).

gruden → *december*

Gruden, Josip (Valentin), (1869—1922), slov. zgodovinar, katol. duhovnik, r. in u. (53) v Lj. Njegovo priljubljeno poljudno *Zgod.* je pozn. nadaljeval Josip → *Mal.*

B (tudi za um. zgod.): ‚*Najstarejši cerkveni patroni na Slovenskem in njih pomen za kulturno zgodovino*' (Voditelj v bogoslovnih vedah, 1901); *Cerkvene razmere med Slovenci v 15. stoletju in ustanovitev ljubljanske škofije: Po arhivalnih virih* (Lj 1908); ‚*Samostan Studenice v protestantski dobi*' (ČZN, 1908); ‚*Cerkev sv. Janeza ob Bohinjskem jezeru*' (IMK, 1909); ‚*Fratres minores med Slovenci*' (Čas, 1910); *Zgodovina slovenskega naroda* (6 snopičev, Celovec 1910—1916 — 1. snopič v 2. izd. 1911); ‚*Velesalo*' (DS, 1915).

L: S (3. & 4. X. 1922, nekr.); Karel *Capuder* (SBL, 2. zv., 1926 — B!); ASK; ELU 2 (1962, s. v.).

Grün, Herbert (1925—1961 nesr.), slov. (ž.-slov.) književnik, esejist, dramaturg in prevajalec, pisal tudi o lik. umetn. in mdr. prvi opozoril na naivca Horvata (→ *Jaki*). Up: S. Keržič (postumen *bron. portret*, odkrit 20. XII. 1969, Kranj, Prešernovo gledališče).

B (tudi o lik. umetn.): ‚*Zapiski o mojstrovini in mojstrstvu nasploh*' (NO, 1958 — ob Savinškovem spom. v Celju); *Pisma iz stolpa* (Mrb 1962).

L: Ko je ko (1957, p. 221); Slovenska književnost: 1945—1965, II (Lj 1967).

Grüneisen, Wladimir de, fr. um. zgodovinar v Italiji, medievalist.

B: *Le Portrait: Traditions hellénistiques et influences orientales* (Rome 1911); *Sainte Marie Antique* (Rome 1911); ‚*La Perspective: Esquisse de son évolution des origines jusqu'à la Renaissance*' (Mél, 1911); *Le Portrait d'Apa Jérémie: Note à propos du soi-disant nimbe rectangulaire* (P 1912); *Les Caractéristiques de l'art copte* (Florence 1922).

Grünewald, Matthias, v resnici *Mathis Gothart* z vzdevkom *N(e)ithart* (verj. 1470/80—1528), nem. slikar, čigar napačno ime nam je 1675 posredoval Sandrart; ob Dürerju najpomembnejši nem. umetnik tistega časa, samosvoj oblikovalec ekspresivnih likov in prosojnih barv, v katerem so gledali »zadnjega gotskega« ustvarjalca (nem. *der letzte Gotiker*) in kar prednika evr. ekspresionizma XX. st. Podatki o življenju skromni, u. v Halleju. S (z izjemo *Marije* v Stuppachu vse les): za *Hellerjev olt.* A. Dürerja monokromne table *Sv. Lovrenca* in *Ciriaka* (Städel) pa *Elizabete Ogrske* in *Lucije* (Donaueschingen, Fürstlich Fürstenbergische Gemäldegal.) iz o. 1510/12, za antonite (avguštinske kanonike) v Isenheimu znameniti **Isenheimski olt.* (dkč. & d. 1515, Colmar, Mus. Unterlinden, star. rezljani del → *Hagnower*), *Marija z otrokom* (pl na lesu, 1518/19, Stuppach pri Mergentheimu [Würzburgu], žup. c. Maria Himmelfahrt), t. i. *Malo križanje* (o. 1519/20?, Washington), **Sveta Erazem in Mavricij* (o. 1521/23, Alte Pin.) in *Križanje* (o. 1525, Karlsruhe); domn. mladostni lastni portret (cf. L. Naumann) zdaj na splošno velja za delo neznanega augsburškega slikarja iz o. 1490 (AIC). — Paula Hindemitha opera *Mathis der Maler* iz 1934/35 (1. izv. 1938, prej, 1934, še simfonija) predstavlja v 7 slikah njegovo življenje, pos. nastanek Isenheimskega olt.

L: Franz *Bock:* Die Werke des Mathias Grünewald (Str 1904, »SdK« 54); Hans Heinrich *Naumann:* Das Grünewald-Problem und das neuentdeckte Selbstbildnis des 20-Jährigen Mathias Nithart aus dem Jahre 1475 (Jena 1930); Lorenz *Dittmann:* Die Farbe bei Grünewald (Mn 1955); Michael *Meier:* Grünewald (Z-Fr 1957; angl. izd. L: Thames & Hudson 1958, uv Nikolaus *Pevsner*); Adolf Max *Vogt:* Grünewald: Mathias Gothart Nithart, Meister gegenklassischer Malerei (Stu 1957); Helmi *Gasser:* Das Gewand in der Formensprache Grünewalds (Bern 1962, »Basler Stud. zur Kg.: NF« 3); Eugenio *Battisti* (EWA VII, 1963, s. v. — L!); A. *Kehl*: »Grunewald«-Forschungen (Neustadt/Aisch 1964, dis. [Erlangen-Nü]); Ljubo *Babić*, Nithart (ELU 3, 1964); F. *Winzinger* (Kindler II, 1965, s. v. — L!); »PKG« 8 (1970). — Cf. L. *Behling* (1955), O. *Benesch* (1966 — L!), M. *Escherich* (1914 — L!), W. *Fraenger* (1936), M. J. *Friedländer* (1927), M. *Lanckoronska* (1963), E. *Ruhmer* (1959; 1965), J. von *Sandrart* (1675), H. A. *Schmid* (1909—11), A. *Weixlgärtner* (1962 — L!), A. *Woltmann* (1876), W. K. *Zülch* (1938 [1949; 1954]).

Grünstein, Leo (1876— ?), avstr. (ž.) um. in lit. zgodovinar, r. v Lvovu. Prispevki tudi v *ThB.*

B: *Silhouetten aus der Goethezeit* (W 1909); *M. M. Daffinger und sein Kreis* (W 1923); *Die Sammlung Professor Dr. Emerich Ullmann* (W 1925); *Das Alt-Wiener Antlitz: Bildnisse und Menschen aus der ersten Hälfte des XIX. Jahrhunderts* (W 1931).

L: UJE 5 (1941, s. v.).

Gruyer, F(rançois) A(natole), (1825—1909), fr. pisec o lik. umetn. in muzealec, po šolanju inženir, postal 1881 konservator slikarske z. v Louvru, 1886 *inspecteur des musées de province*, nazadnje konservator slikarske z. *Mus. Condé* v Chantillyju; član *Inst. de France* (*Ac. des B.-A.*) od 1875 dalje.

B: *‚Raphaël et l'antiquité'* (GBA, 1863); *Raphaël et l'antiquité* (2 knj., P 1864); *Les Fresques de Raphaël provenant de la Magliana* (P 1873); *Raphaël, peintre de portraits: Fragments d'histoire et d'iconographie sur les personnages représentés dans les portraits de Raphaël* (2 knj., P 1881); *Voyage autour du Salon Carré au Musée du Louvre* (P 1891); *La Peinture au château de Chantilly..., I—II* (P 1896—1898); *‚Étienne Chevalier et son patron saint Étienne par Jean Fouquet'* (GBA, 1896); *Chantilly: les quarante Fouquet* (P 1897).

Grzimek, Waldemar (1918—....), nem. kipar, od 1961 član vzhodnonem. *Deutsche Ak. der Künste* v Berlinu. P: npr. celopost. portret *Berta Brechta* (bron. kipec, 1958, Dresden).

Guardi, Francesco (1712—1793), it. slikar, r. in u. (80) v Benetkah, eden izmed v. beneških vedutistov XVIII. st., v nasprotju s → *Canalettom* »impresionistično« slikovit. S: *Beneški koncert* (1782, Alte Pin.), *Dviganje balona* (1784, Dahlem).

L: Max *Goering:* Francesco Guardi (W 1944, »Smlg. Schroll«); James B. *Shaw:* The Drawings of Francesco Guardi (L 1951); Vittorio *Moschini* (EWA VII, 1963 — L!); N. *Ivanoff* (Kindler II, 1965, s. v. — L!). — Cf. G. *Fiocco* (1923), R. *Kultzen* (2-krat 1967), V. *Moschini* (1952 [2. izd. 1956 — L!]), R. *Pallucchini* (1941; 1943; V 1960 [Mn 1961]).

Guariento (dkm. 1338—67), it. slikar v Padovi, pomemben nadaljevalec giottovske umetn. v sev. Italiji. S: *Križ* (o. 1340, Bassano del Grappa, Mus. Civ. — edino sign. delo!), ostanki fresk v padovanski Chiesa degli Eremitani (*Marijino kronanje*; *Poslednja sodba*, v grisaille *Planeti* in ustrezne *starostne dobe*), ostanek freske *Paradiž* (z *Marijinim kronanjem*, o. 1365/68, Benetke, Doževa palača, Sala del Maggior Consiglio, za pozn. Tintorettovo sliko).

L: Vasari-Milanesi III; Berenson Ox (1932); M. Fossi (Kindler II, 1965, s. v. — L!); Francesca Flores d'*Arcais:* Guariento (V 1965, »Profili e Saggi di Arte Veneta« 3 [oc. Kchr, 1965, p. 331 ss]). — Cf. B. *Berenson* (1968, p. 202—05, repr. 237—51), L. *Coletti* (III 1947), P. *Toesca* (1951).

Guarini, Guarino (1624—1683), it. arh., teatínec, mojster zamotano skonstruiranih in nadvse slikovitih baročnih cerkvá, ki predstavljajo neogiben zvezni člen med Borrominijevo arhitekturo in poznonem. barokom, na katerega je tehtno vplival (Balth. → *Neumann*). R. v Modeni, u. (59) v Milanu. A: v Torinu ob katedr. **Capp. della SSa Sindone* (1667—90) in *S. Lorenzo* (1668—87).

B: *Architettura civile* (T 1737).

L: Pevsner (1966); **Guarino Guarini e l'internazionalità del Barocco, I—II* (T 1970). — Cf. A. E. *Brinckmann* (1931; 1932; 1959), P. *Portoghesi* (1955; 1963 — L!), R. *Wittkower* (1958 [1965]).

GUASTALLA, mestece v Italiji (*Emilia*). Na *Piazza Roma* spom. (Leone Leoni 1556/64): *Ferrante Gonzaga nad Zavistjo* (bron).

L: cf. J. *Pope-Hennessy* (III 1964).

GUBBIO (lat. *Iguvium* resp. *Eugubium*), mestece v Umbriji, pomembno v srednjem veku (XI.—XIII. st.), znano tudi iz legende → *Frančiška As.* (→ *Volk v Gubbiu*), ohranilo srednjev. videz; od 1498 dalje pomembno središče pološčene lončevine. Med um. spomeniki zlasti *stolnica* (*Duomo*, XIII. st., *pročelje* predelano v XVI. st.), *Pal. dei Consoli* (1. pol. XIV. st., v njem *Mus. e Pin. Comunali*) in *Pal. Ducale* (zač. 1479 po vzoru urbinskega) z mikavnim *dvoriščem*.

L: EWA VIII (1963, stp 651 — L!). — Cf. A. *Colasanti* (1925), za fajanso e. g. EWA III (1960, stp 265, t. 150 & 153).

Gudiol (i Cunill), Josep G, (*José*), (1872—1931), šp. um. zgodovinar, prof. na univ. v Barceloni in direktor tamk. *Instituto Amatller de Arte Hispánico*.

B: (& Salvador Sanpere y Miquel) *La pintura migeval catalana: Els trescentistes* (2 knj., Bar s. a. [1920/24]); *La pintura migeval catalana: Els primitius* (3 knj., ib. 1927—1955).

Gudiol (i Ricart), Josep (*José*), šp. um. zgodovinar, kakor prejšnji univ. prof. in direktor *Instituto Amatller de Arte Hispánico* v Barceloni.

B: *Goya* (NY 1941); (& F. P. Verrié) *La ciudad de Barcelona* (2 knj., M 1947); (& J. Pijoan) *Les pintures murales romàniques de Catalunya* (Bar 1949); (& J. A. Gaya Nuño) *Arquitectura y escultura románicas* (M 1948, »Ars Hispaniae« 5); (& Juan Ainaud de Lasarte) *Huguet* (Bar 1948); (& W. W. S. Cook) *Pintura y imagineria románicas* (M 1950, »Ars Hispaniae« 6); *Barcelone* (Bar 1952); *Borrassà* (ib. 1953); *Pintura gótica* (M 1955, »Ars Hispaniae« 11); (& alii) *Cataluña* (Bar 1955); *Goya* (K 1968, »DuMont's Bibl. großer Maler«); **Goya, I—IV* (P: Weber 1970).

Gudlaugsson, Sturla J. (1913—1971), hol. um. zgodovinar, r. na Danskem (Skagen), štud. mdr. pri W. Pinderju in O. Fischelu; vicedirektor Niz. inst. za zgod. umetn. v Haagu, 1970 pa je postal direktor Mauritshuisa.

B: *Studien über die holländische Malerei und das Theater des 17. Jahrhunderts* (Wü 1938); *De Komedianten bij Jan Steen en zijn tijdgenooten* ('s Gravenhage 1945); *Geraert ter Borch* (Den Haag 1959—1960, 2

knj. [naslov 2. knj.: *Katalog der Gemälde Gerard Ter Borchs sowie biographisches Material*]).

L: WWA (1962).

Guercino, s pr. im. Giovanni Antonio *Barbieri* (1591—1666), it. slikar, predstavnik → *bolonjske šole*, imen. *il G.*, ker je z des. očesom škilèl. R. v Centu pri Bologni, se mdr. zgledoval po slikarstvu L. Carraccija, 1621—23 v Rimu (tam njegov patron papež Gregorij XV.), u. (75) v Bologni. S: npr. *Frančišek As. in Benedikt z angelom* (1620, Louvre), *Sv. Viljem Akvitanski* (1620, Bologna), *Jakobov blagoslov* (1620, London, Denis Mahon), **Aurora* (stropna freska, 1621/23, Rim, Casino della Villa Ludovisi), **Pokop sv. Petronile* (1622/23, Rim, Pin. Capitolina), *Matej*, *Marko*, *Luka* in *Janez Ev.* (o. 1623, Dresden), od portretov ohranjena *Kard. Francesco Cennini* (1625, Washington) in *Kard. Bernardino Spada* (1631, Rim, Gall. Spada).

L: H. *Voss* (ThB XV, 1922, s. v. — L!); Archibald G. B. *Russell:* Drawings by Guercino (L 1923); Michael *Levey* (EWA VII, 1963, s. v. — L!); G. C. *Cavalli* (Kindler II, 1965, s. v. — L!); Art in Italy: 1600—1700 (1965 [rk, Detroit]); »I Maestri del Colore« 63; Catherine *Valogne* (Connaissance des Arts, št. 196, jul. 1968); Nefta *Barbanti Grimaldi:* Il Guercino (Bol 1968). — Cf. C. C. *Malvasia* (1678), M. *Marangoni* (1920; 1959), R. *Wittkower* (1958).

Guérin, Marcel, fr. pisec o umetn., posebno o impresionistih.

B: *L'oeuvre gravé de Paul Gauguin* (2 knj., P 1927); ‚*Remarques sur des portraits de famille peints par Degas*' (GBA, 1928); (& P.-A. Lemoisne) *Dix-neuf portraits de Degas par lui-même* (P 1931); (& G. Wildenstein) *L'oeuvre gravé de Manet* (P 1944).

Guérin, Pierre-Narcisse (1774—1833), fr. slikar in grafik (lito.), »porcelansko gladek« klasicist; 1796 prejel → Prix de Rome, postal pozn. direktor → *Académie de France* v Rimu. Mdr. sta bila njegova učenca → *Géricault* in → *Delacroix* (cf. *Ringbom*, lit., infra). S: npr. *Marcus Sextus se vrne* (izmišljena oseba: najde mrtvo ženo in obupano hčer, Salon 1799, Louvre), *Fáidra in Hipólit* (ib.), *Andrómaha in Píros* (d. 1810, ib.), *Aurora in Kéfalos* (d. 1810), *Mórfej in Iris* (d. 1811, Eremitaža), *Enéj pripoveduje Didóni o nesreči Troje* (d. 1815, Louvre), *Klitaiméstra* (d. 1817, ib.).

L: Sixten *Ringbom*, Guérin, Delacroix and »The Liberty« (BM, 1968). — Cf. L. *Hautecoeur* (1924), H. *Hawley* (1964), Ch. *Sterling* (& H. *Adhémar* II 1959).

Guerlin, Henri, fr. pisec o umetn., sestavljavec umzg. antologij.

B: *La Touraine: Le Blésois — Le Vendomois* (P 1911); *Sainte Thérèse* (P a. s. [1918], »L'art et les Saints«); *Le Portrait: Choix de textes précédés d'une étude* (P 1936, »L'Art enseigné par les Maîtres«).

***Guernica,** Picassova najslavnejša slika (351 × 782 cm, 1937, MMA [umetnikovo posojilo]), »mojstrovina 1. pol. XX. st.« (cf. Larrea), ki jo je umetnik naslikal za paviljon špan. republikanske vlade na svet. razst. v Parizu 1937. Naročilo za okrasitev paviljona je prejel januarja tega leta, neposredni povod za motivni svet pa je Picasso dobil, ko so Francovi zavezniki, Nemci, zbombardirali baskovsko mestece Guernico 26. apr. 1937 — v ponedeljek, tj. na semanji dan, v času, ko je bila prenapolnjena z begunci.

L: J. *Larrea:* Guernica: Picasso (NY 1947); William *Darr*, Images of Eros and Thanatos in Picasso's Guernica (Art J., 1966). — Cf. (tudi s. v. *Picasso*): R. *Arnheim* (1962), C. *Gottlieb* (1964/65), etc.

gugalnica (angl. *the swing*, fr. *l'escarpolette* ali *la balançoire*, nem. *die Schaukel*) kot ik. m. npr. v znanih slikah → *Fragonarda* (*Les Hazards heuereux de l'escarpolette*, pl, 81 × 65 cm, Wallace) in → *Renoirja* (pl, 92 × 73 cm, d. [18]76; Louvre).

L: cf. H. *Wentzel* (1964).

Guggenheim, Peggy (*Marguerite*), (1899—....), amer. (ž.) um. zbirateljica, mecenka in trgovka, r. v New Yorku; nečakinja naslednjega. Imela v 30-ih letih v Londonu avantgardistično gal. *Guggenheim Jeune*, živela v Parizu, 1941 emigrirala v New York, vodila tam za razvoj amer. mod. umetn. zelo pomembno gal. *Art of this Century* (1942—47) in se nato s svojo z. preselila v Benetke v *Pal. Venier de' Leoni* ob Vélikem kanalu. Prijateljica mnogih umetnikov (npr. Tanguya), mdr. omožena tudi z M. Ernstom; Pollocku pomagala k prvemu uveljavljenju.

B: avtobiogr.: *Out of This Century* (NY 1946); *Una collezionista ricorda* (V 1956, uv A. H. Barr, Jr.; razš. angl. orig.: *Confessions of an art addict*, NY 1960).

L: cf. A. B. *Saarinen* (1958).

Guggenheim, Solomon R, (1861—1949), amer. (ž.) um. zbiralec, sin v ZDA obogatelega emigranta iz Švice. Najprej je zbiral slike starih mojstrov, v 1920-ih letih pa je zač. s pomočjo baronice Hille von *Rebay* zbirati predvsem abstr. umetn.: za v. zbirko je po njegovem naročilu (1943) Frank Lloyd → *Wright* zasnoval *Guggenheimov muz.* v → *New Yorku.*

L: cf. P. *Guggenheim* (1960).

Gui, fr. oblika imena → *Vid*

Guiart des Moulins → *Guyart des Moulins*

Guidi, Domenico (1625—1701), it. kipar, r. v Torranu pri Carrari, u. (75) v Rimu. P: npr. *Kristus na križu* (pozlačen bron, Escorial).

Guidi, Virgilio (1892—....), it. slikar, grafik in lik. kritik. R. v Rimu, živi v Benetkah. Učil je na akademijah v Benetkah in Bologni, po zadnji vojni je prešel v abstr. umetn.

Guido, it. oblika imena → *Vid*

Guido da Siena, it. sienski slikar XIII. st., čigar edino sign. delo, *Madona* v sienskem Pal. Pubblico je napačno dat. z letnico 1221 (leto smrti sv. Dominika!) in je nastalo precéj pozn.

L: James H. *Stubblebine:* Guido da Siena (Pri 1964 [oc. Hanno-Walter *Kruft*, Kchr, 1965]). — Cf. J. *White* (Harm 1966).

***Guidoriccio da Fogliano,** slavna *freska* (340 × 968 cm, Siena, Pal. Pubblico, Sala del Mappamondo, nasproti istega mojstra *Maestà*), v kateri je → *Simone Martini* upodobil kondotiêra, ki je bil za Sieno zavzel gradova Montemassi in Sassoforte.

L: »CA« 43 (1970, t. XL—LV, kat. št. 23).

Guillaume de Conches → *Viljem iz Conchesa*

Guillaume de Sens → *Viljem iz Sensa*

Gulbenkian, Calouste Sarkis (1869—1955), angl. (arm.) petrolejski magnat in um. zbiralec Njegove v. zbirke zdaj odprte javnosti kot *Fundaçao Calouste Gulbenkian* v Lizboni.

Gumpertsbibel, orjaška lat. iluminirana biblija, ki jo je dekan Guntbald pred 1195 nabavil za *Gumbertuskloster* v Ansbachu (pergament, 394 listov 67 × 46 cm, zadnja četrt. XII. st., Erlangen, Universitätsbibl., Ms. 1). Miniature, ki so verj. nastale v Regensburgu v naslonu na salzburške vzore, predstavljajo najobsežnejši cikel bibl. prizorov, kar jih poznamo iz romanskih IR na nem. ozemlju. Med 51 miniaturami s 150 bibl. prizori (zlasti t. i. stara zaveza) npr. *Mojzesovo življenje in smrt* (f. 49v), *Vrnitev skrinje zaveze* (f. 161v — levo spodaj npr. *David pleše gol pred skrinjo zaveze*), *Jobovo trpljenje* (f. 247v), prizori iz 1. knj. Makabejcev (f. 297v — *Juda Makabejec med prijatelji*; *Juda premaga in ubije Apolonija*; *Bakhides premaga in ubije Judo pri Laisi*; des.: *Jonatan izbran za vodjo*; *Nadabatejci ubijejo Jonatanovega brata Janeza*; *Jonatan in njegovi ljudje maščujejo Janezovo smrt*) in *Obujenje Jairove hčere* v 3 prizorih ob zač. Markovega evangelija (f. 335r — od zgoraj navzdol *Jair pred Jezusom*, *Krvotočnica se dotakne Jezusove obleke* in *Obujenje Jairove hčere*).

L: RDK II (repr. stp 487—88); Diringer Book (1958); Bayerns (1960, kat. št. 114).

Gundohinov evangeliar, iluminiran rkp. (188 listov 32 × 24,5 cm, d. 754, Autun, Bibl. Municipale, Ms. 3), ki ga je v zdaj neznanem, očitno pa burgundskem samostanu *Vosevium* spisal in verj. tudi iluminiral menih *Gundohinus*. Med preprosto obarvanimi, razmeroma neokretno na poznoant. vzore oprtimi miniaturami *kanonske table* (f. 6v—12r), *Kristus med simboli evangelistov* (12v) in celostr. *podobe evangelistov* (186v—188), npr. *Matej* (186v) in *Luka* (187v); številne, predvsem rumene in zelene *iniciale*.

L: Cankar I/1 (2. izd. 1930); Panofsky Ren (1960 — L!); Karl d. Große (1965, kat. št. 410), »PKG« 5 (1969, t. 14). — Cf. S. *Beissel* (1906), A. *Boeckler* (Evangelistenbilder 1952/53), W. *Braunfels* (1968), E. H. *Zimmermann* (1916).

Gundulićev san, najbolj znana slika V. → *Bukovca* (1895, Zgb, Mod. gal. JA).

Günther, Ignaz (1725—1775), nem. kipar (rezbar), s čigar delom je bavarska rokokojska plastika dosegla vrh; učenec J. B. Strauba. P (polihr. lipovina): npr. olt. kipi v nekd. samostanski c. v Rott am Inn, (1760—62), *Henrik II.* in *Kunigunda* (v. olt.), *Notburga* in *Izidor* pa *Peter Damjan* in *Gregorij Vel.* na stranskih olt., *Angel varuh z otrokom* (1763, München, Bürgersaal), *Oznanjenje* in *Pietà* (1764, Weyarn, samostanska c.), *Bellona* (o. 1772, München, Bayerisches Nationalmus., pozna *Pietà* (1774, Nenningen, pokopališka kapela).

L: Detlef *Heikamp:* Ignaz Günther (Mi s. a., »MdS« 18); »US« 10 (1969). — Cf. A. *Feulner* (1920; 1947), Th. *Müller* (1953), A. *Schönberger* (1964).

Gurk → *Krka na Koroškem*

Gurlitt, Cornelius (1850—1938), nem. zgodovinar arhitekture. R. v Nischwitzu na Saškem, 1893—1902 prof. na *TeH* v Dresdenu, u. (88) v Dresdenu).

B: *Geschichte des Barockstiles in Italien* (Stu 1887, = J. Burckhardt & W. Lübke [izd.]: Gesch. der neueren Baukunst, 5); *Geschichte des Barockstiles, des Rococo und des Klassizismus in Belgien, Holland, Frankreich, England* (ib. 1888, ista z. 6); *Geschichte des Barock und des Rococo in Deutschland* (ib. 1889, ista z. 7); *Im Bürgerhause: Plaudereien über Kunst, Kunstgewerbe und Wohnungs-Ausstattung* (D 1888); *Das Barock- und Rococo-Ornament Deutschlands* (Bl 1889); *Andreas Schlüter* (Bl 1891); *Die Baukunst Frankreichs* (7 knj. [200 tabel], D s. a. [o. 1900]); *Die deutsche Kunst des neunzehnten Jahrhunderts: Ihre Zielen und Taten* (Bl 1900; 3., rev. izd. Bl 1907); *Historische Städtebilder* (12 zv., Bl 1901—1912); *Kirchen* (Stu 1906, »Hdb. der Architektur«); *Das englische Porträt im XVIII. Jahrhundert: Gainsborough-Romney-Raeburn* (Bl 1906, = H. von Tschudi [izd.]:

Das Porträt, I); ‚*Das englische Porträt im 18. Jahrhundert*' (K. u. Künstler, 1906); *Die Baukunst Konstantinopels* (Bl 1907—1912); *Handzeichnungen von Watteau* (Bl 1909); (& G. Kowalczyk) *Denkmäler der Kunst in Dalmatien* (W 1910); *Andrea Palladio* (Bl 1914); *Warschauer Bauten aus der Zeit der sächsischen Könige* (Bl 1917); *Das französische Sittenbild des achtzehnten Jahrhunderts im Kupferstich* (Bl 1922); *Langbehn, der Rembrandtdeutsche* (Bl 1927).

L: Alfred *Albini* (ELU 2, 1962, s. v.). — Cf. J. *Jahn* (1924 — avtobiogr.), U. *Kultermann* (1966).

Gütersloh, Albert Paris, s pr. im. Albert Conrad *Kiehtreiber* (1887—....), avstr. pisatelj in slikar, r. na Dunaju, 1945 postal prof. na tamk. *Ak. der bildenden Künste*.

L: Heimito *Doberer & alii:* Albert Paris Gütersloh: Autor und Werk (Mn 1962); Herbert *Eisenreich* (Kunisch, 1965, s. v.); AMK (št. 92, maj/jun. 1967, p. 50 & 51).

Gutmann, Joseph, amer. (ž.) um. zgodovinar, *Assoc. Prof.* za zgod. ž. umetn. na *Hebrew Union College* (*Jewish Inst. of Religion*) in *Adjunct Prof.* na univ. v Cincinnatiju.

B: ‚*The »Second Commandment« and the Image in Judaism*' (Hebrew Union College Annual, 1961); ‚*The Illuminated Medieval Passover Haggadah: Investigations and Research Problems*' (Stud. in Bibliography and Booklore, 1965); ‚*The Illustrated Jewish Manuscript in Antiquity: The Present State of the Question*' (Gesta, 1966); ‚*When the Kingdom Comes: Messianic Themes in Medieval Jewish Art*' (Coll Art J, Winter 1967/68); ‚*Estherrolle*' (RDK V, 61.—62. zv., 1968—69, stp 88—103).

Guttuso, Renato (1912—....), it. slikar, najpomembnejši predstavnik t. i. *socialističnega realizma*; r. na Siciliji.

L: C. *Maltese* (Vollmer II, 1955, s. v.); H. *Read* (Kindler II, 1965, s. v. — L!); »US« 12 (1970). — Cf. G. *Marchiori* (1952).

Guyart (*Guiart*) **des Moulins** (o. 1250—o. 1322), flam. srednjev. učenjak, 1296 prev. Petra Comestorja *Historia scholastica* (v prev. *Bible historiale*, med IR npr. Bibl. Nat., Ms. fr. 159).

Gwynne-Jones, Allan (1894—....), angl. slikar, grafik in pisec o lik. umetn.

B: *Portrait Painters: European portraits to the end of the nineteenth century* (L 1950).

L: WWA (1962).

H

HAAG (orig. *Den Haag* ali *'s Gravenhage*), prestolnica kraljevine Nizozemske.

~ **Koninklijk Kabinet van Schilderijen,** *Mauritshuis* (*Korte Vijverberg 8*), po amsterdamskem *Rijksmus.* in rotterdamskem *Mus. Boymans-van Beuningen* najpomembnejši hol. um. muz., od 1820 dalje nameščen v 1633—44 scz. *Mauritshuisu*. Prvi um. zgodovinar med direktorji A. *Bredius* (1889—1909), za njim W. *Martin*, A. B. de *Vries* (od 1947 dalje) in S. *Gudlaugsson* (1970/71). S: mdr. neznanemu severnoniz. slikarju atr. *Portret Lysbeth van Duvenvoorde* (o. 1420), sicer pa npr. zastopani Rogier van der Weyden (*Snemanje s križa*, o. 1460), Memling (*Moški portret*), Holbein ml. (*Elisabeth Schmid*; *Robert Cheseman*, d. 1533; *Portret moža s sokolom*, d. 1542), A. Bosschaert star. (*Cvetlično tihožitje*), Rembrandt (e. g. *Predstavitev v templju*, d. 1631; **Anatomija dr. Tulpa*, d. 1632; **David pred Savlom*, o. 1658 [Rembrandtovo avtorstvo negotovo]; *Črnca*, d. 1661; zadnji *Avtp.*, d. 1669), B. van der Helst (*Slikar Paulus Potter*, d. 1654), G. Terborch (*Avtp.*, o. 1670), Paulus Potter (npr. *Mladi bik*, d. 1647), Jan Steen, Vermeer van Delft (*Diana s spremljevalkami*, o. 1654; **Pogled na Delft*, o. 1658; *Dekle s turbanom*, o. 1660), C. Troost, itd.

L: Musée Royal de La Haye (Mauritshuis): Catalogue Raisonné des Tableaux et des Sculptures (La Haye 1895); Catalogue abrégé des Tableaux et Sculptures: Musée Royal de Tableaux »Mauritshuis« (La Haye 1955); Mauritshuis, Den Haag: Illustrierter Leitfaden (Den Haag 1957). — Cf. R. van *Lettervelt* (1961).

HAARLEM, mesto na Holandskem blizu A'dama. Dobro ohranjeno staro mestno središče, *Véliki trg* (*Grote Markt*) z *Mestno hišo* in poznogotsko *Grote Kerk*.

L: EWA X (1965, stp 592—93 — L!).

~ **Frans Halsmuseum.** Zelo pomembna z. slik: poleg temeljnih del Fransa → *Halsa* (cf. s. v.), zlasti njegovih *skupinskih portretov strelcev* pa **Regentov* in **Regentinj* iz 1664, so mdr. zastopani Jan van Scorel (*Portreti članov jeruzalemske bratovščine v Haarlemu*, les, 1527/28), Karel van Mander (*Oznanjenje*, les, d. 1593), Goltzius (npr. *Merkur*, d. 1611; *Hêrakles in Cacus*, d. 1613), Cornelis Cornelisz van Haarlem (npr. *Pojedina haarlemskih strelcev*, z avtp., d. 1583; *Pokol nedolžnih otrok*, d. 1591), Pieter Saenredam (npr.

Notr. c. sv. Bava v Haarlemu, les, 1636), Job Adriaensz Berckheyde (npr. *Pogled v haarlemsko Grote Kerk*, d. 1668; *Jožefovi bratje v Egiptu*, d. 1669) in Gerrit Adriaensz Berckheyde (*Grote Markt v Haarlemu*, d. 1671; *Ribji trg v Haarlemu*, d. 1692), itd.

L: Katalog der Gemälde und Zeichnungen des Frans Hals-Museums der Stadt Haarlem (s. l. 1927); Frans Halsmuseum der Stadt Haarlem (Haarlem 1955).

~ **Teylers Museum** (*Spaarne 16*), najstar. hol. muz., ki ga je z oporoko ust. bogati trgovec s svilo Pieter Teyler van der Hulst (u. 1778) — enciklopedičnim težnjam ustanovitelja ustrezno še zdaj hkrati prirodoslovni in um. muz. Posebno pomembna z. risb (med njimi it. risbe iz nekd. z. Kristine Švedske), pomembno zastopani npr. H. Goltzius, H. Avercamp, Rembrandt, A. van Ostade, itd., med Italijani tudi Michelangelo in Rafael, med Francozi Claude Lorrain in Watteau.

L: J. Qu. van *Regteren Altena* (GBG, 1968).

Haarlemski čudež, slika Cornelisa Cornelisza (pl, 116 × 103 cm, d. 1591, Haarlem), za pozno renesanso značilen primer »nabožne« slike z neutajljivo lascivno snovjo in vsebino: po ljudskem izročilu so eno izmed haarlemskih nun dolžili, da je nespodobno živela in postala mati. Preiskavo so zaupali medicine veščemu menihu, ki je menil, da je obdolžitev utemeljena, če iz nuninih prsi teče mleko. Namesto tega pa je iz njih prišlo sadje in vino, znamenja deviškega življenja.

L: cf. F. *Zeri* (1957, p. 51, repr. 49).

Haas, Willy (1891—....), nem. književnik, r. v Pragi, 1933 emigriral iz Berlina v Prago in 1939 v Indijo, od 1947 v zah. Nemčiji.

B (tudi lik. umetn.): *Die Belle Epoque* (Mn 1967).

L: Kunisch (1965, s. v. — L!).

Habakuk, bibl. prerok (→ *dvanajst malih prerokov*), v kršč. ikonografiji kljub drugačnemu mnenju eksegetov istoveten s prerokom, ki ga je angel »prijel za teme, ga nesel za lase njegove glave in ga postavil s hitrostjo dihljaja v Babilon nad jamo«, da je Danijelu dal hrane (Dan 14, 33—39). Up: *relief* na lesenih vratih c. Sta Sabina v Rimu (3. des. relief od zgoraj na des. vratnici, V. st.), *miniatura* v → *Rabulovem evangeliarju* (f. 7v [des.], 586), Donatello (**soha*, imen. *lo Zuccone*, za Campanile, zdaj Mus. dell' Opera del Duomo v Florenci), Giovanni dei Vecchi (*freska*, 1562, Caprarola, Villa Farnese, Sala degli Angeli), Bernini (marm. *soha*, 1661, Rim, Sta Maria del Popolo, Capp. Chigi).

L: Réau II/1 (1956, 382). — Cf. A. *Chastel* (G: Sk 1968, repr. p. 121), H. *Kauffmann* (1970).

Haberditzl, Franz Martin (1882—1944), avstr. um. zgodovinar in muzealec, prom. 1907 na Dunaju, 1916—38 direktor tamk. *Österreichische Gal.*, utemeljil njen *Barockmus.* v Spodnjem Belvederu. — Up: Egon Schiele (Wien, Margarete Haberditzl).

B: (& Alfred Stix) *Die Einblattdrucke des XV. Jahrhunderts in der Kupferstichsammlung der Hofbibliothek zu Wien, I—II* (W 1920); *Handzeichnungen und Aquarelle der Österreichischen Galerie* (W 1922); *Das Barockmuseum im Unteren Belvedere* (W 1923); (& B. Grimschitz & H. Schwarz) *Galerie des 19. Jahrhunderts im Oberen Belvedere* (W 1924); *Moderne Galerie in der Orangerie des Belvedere* (W 1929).

Habermann, Hugo, *Freiherr von* (1849—1929), nem. slikar, s Stuckom in Züglom eden izmed ustanoviteljev münchenske → *secesije* (1893). Njegovi učenci mdr. J. Račić, M. Kraljević in V. Becić. S: npr. *Avtp.* (d. 1878, München, Städtische Gal.), *Atelje* (»*In the Studio*«, d. 1885, MM), *Dama v zelenem kostumu* (d. 1899, München, Städtische Gal.).

L: E. *Hanfstaengl* (ThB XV, 1922, s. v.); R. *Linnenkamp* (Kindler III, 1966, s. v.). — Cf. F. von *Ostini* (1912).

Habich, Georg (1868—1932), nem. arheolog in um. zgodovinar, direktor drž. numizmatične z. v Münchnu, ur. *Archiv f. Medaillen- u. Plakettenkunde* (1916—26).

B: *Die deutschen Medailleure des XVI. Jahrhunderts* (Halle a. d. Saale 1916); *Über zwei Prometheus-Bilder angeblich von Piero di Cosimo* (Mn 1920, »SbMn« 2); **Die Medaillen der italienischen Renaissance* (Stu-Bl 1922); **Die deutschen Schaumünzen des XVI. Jahrhunderts, I—II & sup.* (5 knj., Mn 1929—1934).

L: zbornik: Georg Habich zum 60. Geburtstag (Mn 1928).

Habitat → *Montreal*

Hadeln, Detlev *Freiherr* **von** (1878—1935), nem. um. zgodovinar, poznavalec beneškega slikarstva (tudi prispevki v *ThB*) in pos. risbe.

B: *Die wichtigsten Darstellungen des hl. Sebastian in der italienischen Malerei bis zum Ausgang des Quattrocento* (Str 1908, »ZKA« 48); *Zeichnungen des Giacomo Tintoretto* (Bl 1922); ‚*Some Little-Known Works by Titian*' (BM, 1924); *Venezianische Zeichnungen des Quattrocento* (Bl 1925); *Venezianische Zeichnungen der Hochrenaissance* (Bl 1925); *Venezianische Zeichnungen der Spätrenaissance* (Bl 1926); *Titian's Drawings* (L 1927); *Handzeichnungen von G. B. Tiepolo* (2 knj., F-Mn 1927); *The Drawings of Antonio Canale, called Canaletto* (L 1929); ‚*Ein Gruppenbildnis von Tizian*' (Panth, 1929); ‚*Dogenbildnisse von Tizian*' (ib., 1930); ‚*Das Problem der Lavinia-Bildnisse*' (ib., 1931); ‚*Tizians Bildnis des Giovanni Francesco Aquaviva*' (ib., 1934); ‚*Das Bentivoglio-Konzert von Lorenzo Costa*' (ib., 1934).

Hádes ugrabi Perséfono → *Ugrabljenje Prozêrpine* (Hádes = Pluton)

Hadriján, lat. *Publius Aelius Hadrianus* (76—138), rim. ces. (117—38), mdr. zatrl ž. upor pod vodstvom Bar Kohbe. (132—35). Za njegove vlade sez. v → *Rimu* (ant. spom.) *Panteon* in zač. njegov *mavzolej*, pozn. *Castel Sant'Angelo*. O klasicizmu njegovega obd. pričajo tudi številni portreti njegovega ljubljenca → *Antínoja*. Up: npr. *soha v podobi Marsa* (Rim, Mus. Capitolino) in *soha* s Krete (marmor, viš. 168 cm, o. 135, Carigrad, Arheol. muz.).

L: »PKG« 2 (1967, t. 209, 301 b, 308); EWA XV: Index (1968, p. 237). — Cf. H. *Kähler* (1950), J. M. C. *Toynbee* (1934).

Hadrijan (lat. *Adrianus*, fr. *Adrien*), kršč. svetnik (8. IX.), mučenec, častnik pod ces. Maksimijanom, ki so mu noge na nakovalu razbili in nato še roko odsekali. Patron vojakov, rabljev, kovačev, poštarjev (ker se je po smrti še dvakrat ženi prikazal s sporočili) in pos. Flandrije. Atributi: *nakovalo*, odsekana *roka*, *lev* (verj. zaradi leva v grbu Flandrije). Up: npr. Adrien Sacquespée (z avtp., d. 1659, Rouen).

L: Réau III/1 (1958, p. 23—24). — Cf. J. *Braun* (1943, stp 30—32).

HADRIJÁNOVA VILA (it. *Villa Adriana*), mogočen arheol. kompleks pravcatega mesteca (juž. od Tivolija, *Lazio*, Italija), ki si ga je bil dal 125—35 sezidati ces. → *Hadriján* (supra): poleg večje in manjše palače, term, dveh gledališč, itd., posnetki stavb in številnih kipov, ki jih je bil Hadriján spoznal na potovanjih. Od tod spravili številne marm. kopije grš. kipov v razne rim. in druge muzeje, novejše najdbe zdaj ohranjene tu v *Museo Villa Adriana* (mdr. marm. rim. kopija Fidiove **Ranjene Amazonke*, viš. brez podstavka 218 cm).

L: EWA VIII (1963, stp 683 — L!); »US« 3 (1969) & 4 (1970). — Cf. H. *Kähler* (1950).

Haendcke, Berthold (1862—1951), švic. um. zgodovinar. Tudi prispevki o star. švic. umetnikih v ThB.

B: *Architecture, sculpture et peinture* (Berne 1892 [švic. umzg. bibliografija]); *Geschichte der schweizerischen Malerei im 16. Jahrhundert* (Aarau 1893); *‚Josef Heintz, Hofmaler Kaiser Rudolfs II.'* (JSaK, 1894); *Die Chronologie der Landschaften Albrecht Dürers...* (Str 1899, »SdK« 19); *Studien zur Geschichte der spanischen Plastik* (Str 1900, »ZKA« 1); *Studien zur Geschichte der sächsischen Plastik der Spätrenaissance und Barock-Zeit* (D 1903); *‚Die Rolle der Hand im gemalten Bildnis'* (Westermanns Monatshefte, 1907); *‚Dürers Selbstbildnisse und »konstruierte Figuren«'* (MfKw, 1912); *Entwicklungsgeschichte der Stilarten: Ein Handbuch* (Blf-Lpz 1913).

Haesaerts, Luc (1899—1962), belg. lik. kritik in pisec o umetn., mdr. ur. z. *Petits Dictionnaires des Lettres et des Arts en Belgique* (Br: Maison Larcier).

B (cf. infra s. v. *Haesaerts, Paul*): *Histoire du portrait de Navez à Ensor* (2. izd., Br 1943, »L'Art en Belgique«).

Haesaerts, Paul (1901—....), belg. pisec o umetn. in lik. kritik, filmski delavec, arh. in slikar.

B: (& Luc Haesaerts) *Flandre: Essai sur l'art flamand depuis 1880* (P 1931); (& id.) *Henri Evenepoel, 1877—1899* (Br 1932); *Henri Evenepoel en Algérie* (A-Anv 1941); *Les dessins d'Evenepoel* (Br 1943); *James Ensor* (Br 1957); *Histoire de la peinture moderne en Flandre* (Br 1960).

L: WWA (1962).

Hafner, German, nem. klas. arheolog, živi v Mainzu.

B: *Geschichte der Griechischen Kunst* (Z 1961); *Das Bildnis des Q. Ennius: Studien zur römischen Porträtkunst des 2. Jahrhunderts vor Christi* (Ba-Ba 1968, »Deutsche Beitr. zur Altertumswissenschaft« 20); *Kreta und Hellas* (Ba-Ba 1968, »K. im Bild«; slov. prev. [Helena Menaše]: *Kreta in Helada*, Lj 1969, »US« 3); *Athen und Rom* (ib. 1969, »K. im Bild«; slov. prev. [ead.]: Atene in Rim, Lj 1970, »US« 4).

Haftmann, Werner (1912—....), nem. um. zgodovinar in lik. kritik, vodi od 1967 dalje zahodnoberlinsko *Nationalgalerie*.

B: *‚Die Bernwardssäule zu Hildesheim'* (ZfKg, 1939); *Paul Klee: Wege bildnerischen Denkens* (Mn 1952); *Malerei im 20. Jahrhundert: Eine Entwicklungsgeschichte* (Mn 1954; 4., sprem. & razš. izd. Mn 1965); (& Alfred Hentzen & William S. Liebermann) *German Art of the Twentieth Century* (NY 1957); *Emil Nolde* (K 1958, »Bibl. großer Maler«); *Skizzenbuch zur Kultur der Gegenwart: Reden und Aufsätze* (Mn 1960); *E. W. Nay* (K 1960); (uv) *Emil Nolde: Ungemalte Bilder, Aquarelle und »Worte am Rande«* (K 1963); (izd.) *Wols: Aufzeichnungen* (K 1963); *Malerei im 20. Jahrhundert: Eine Bild-Enzyklopädie* (Mn 1965).

Hagar → *Agara*

Hager, Werner (1900—....), nem. um. zgodovinar. Prom. (1927), docent (1936) in ord. (od 1950) na univ. v Münstru.

B: *Die Ehrenstatuen der Päpste* (Lpz 1929); *Das geschichtliche Ereignisbild: Beitrag zu einer Typologie des weltlichen Geschichtsbildes bis zur Aufklärung* (Mn 1939); *Die Bauten des deutschen Barocks* (Jena 1942); *Meisterbildnisse der Dürerzeit* (2. izd., W 1941); *‚Ein Spiegelmotiv bei Jan van Eyck und das gotische Raumsymbol'* (Wackernaglov zb., 1955); *Diego Velazques: Die Übergabe von Breda* (Stu 1956, »WerkM« 12); *‚Zur Raumstruktur des Manierismus in der italienischen Architektur'* (Wackernaglov zb., 1958); *‚Guarinis Theatinerfassade in Messina'* (Schradejev zb., 1960); *Münster in Westfalen* (Mn 1961); *‚Nova Roma: Manierismus im römischen Stadtbau'* (M. Wegnerjev

zb., 1962); *Barockarchitektur* (Ba-Ba 1968, »K. der Welt«).

Haggar, Reginald G(eorge), (1905—....) angl. akvarelist in slikar keramike, strok. pisec.

B: *English Pottery Figures: 1660—1860* (L 1947); *Recent Ceramic Sculpture in Great Britain* (L 1949); (& Wolf Mankowitz) *The Concise Encyclopedia of English Pottery and Porcelain* (NY 1957); *The Concise Encyclopedia of Continental Pottery and Porcelain* (L 1960).

L: WWA (1962).

Hagia Sofia → *Carigrad: Hagia Sofia*

Hagnower, Niclas ali *Niklaus Hagenauer* ali *Nikolaus von Hagenau*, nem. kipar z očitnim smislom za naturalistično obnavljanje obrazov, dkm. v Straßburgu 1493—1526, domn. mojster rezljanega dela slavnega → *Isenheimskega olt.* iz o. 1500/10 (Colmar, Mus. Unterlinden, *podeželski plemič s petelinom* in *kmet s prašičkom* zdaj v z. Julius Böhler v Münchnu), sicer pa še v mnogočem neznana umetniška osebnost.

L: I. *Krummer-Schroth*, Hagenauer (NDB 7, 1966); Spätgotik am Oberrhein (Karlsruhe 1970 [rk, Badisches Landesmus.] — L!). — Cf. Th. *Müller* (Harm 1966), G. von der *Osten* (ib. 1969), W. *Pinder* (II 1929 v »HdKw«), O. *Schmitt* (Oberrheinische Plastik 1924), W. *Vöge* (1913; 1931).

Hahn, Hanno (1922—1960 nesr.), nem. um. zgodovinar (cf. lit. s. v. *cistercijanska arhitektura* & *Eberbach*).

L: Franz Graf *Wolff Metternich* (Kchr, 1961, nekr.).

Hahnloser, Hans R. (1899—....), švic. um. zgodovinar in zbiratelj. R. v Winterthuru kot sin um. zbiratelja Arthurja H., prom. 1926 na Dunaju, ord. na univ. v Bernu.

B: (izd., kom.) *Villard de Honnecourt: Kritische Gesamtausgabe des Bauhüttenbuches ms. fr. 19093 der Pariser Nationalbibliothek* (W 1935; dis.); *Chorfenster und Altäre des Berner Münster* (Bern-Bümpliz 1950).

L: WWA (1962). — Zbornik: Festschrift Hans R. Hahnloser zum 60. Geburtstag 1959 (Ba-Stu 1961).

Haj → *Izraelci zavzamejo Haj*

HAJDINA, vas pri Ptuju (3 km jugozah. od mesta). *Žup. c. sv. Martina:* nekd. gotski kor (zdaj stranska kapela) ima enega izmed najstar. *zvezdastih obokov* na Slovenskem (konec XIV. st.) s parlerjanskimi *konzolnimi maskami.* — V *Spodnji Hajdini* ohranjen *in situ* t. i. **I. hajdinski* → *mitréj* (II. st.), eden izmed najstar. v Srednji Evropi, ki ga je 1898—99 odkopal W. Gurlitt.

L: Iva (in Jože) *Curk:* Ptuj (Lj 1965, »Kult. in naravni spomeniki Slovenije« 4). — Cf. M. *Abramić* (1925, p. 162 ss), E. *Cevc* (Ptujski zbor., 1953), B. *Saria* (ZUZ, XII, 1933).

Hajski kralj → *Truplo hajskega kralja snamejo*

HALBERSTADT, mestece v vzh. Nemčiji (*Sachsen-Anhalt*, zdaj pokrajina Magdeburg, NDR), sedež škofije od 827 dalje.

L: EWA VI (1962, stp 292 — L!).

∼ **Liebfrauenkirche,** romanska stavba s kripto. Korna pregraja s pomembnimi, polihr. štukaturnimi **reliefi* (o. 1190/1200): proti sev. delu transepta *Kristus med 6 apostoli*, proti juž. delu transepta *Marija med 6 apostoli.*

L: »US« 7 (1968, p. 146—47).

∼ **stolnica.** Zdajšnja gotska stavba zač. o. 1230 na zah., celota posv. 1491. Nad poznogotskim *lektorijem* ohranjena iz stare romanske stolnice monumentalna skupina **Kristusa na križu* (viš. 5,2 m) med *Marijo*, *Janezom Ev.* in *kêruboma* (pod križem *Adam*, na prečnem brunu proti ladji doprsni *apostoli*, proti koru pa *preroki* — polihr. les, o. 1215/20). — Stolnični muz. (*Dommus.*): med številnimi dragocenostmi predvsem **stenske preproge: Abrahamova preproga* (dolga 10,04 m, *4 prizori iz Abrahamove zgodbe* in *nadangel Mihael z zmajem*, sreda XII. st.), *Apostolska preproga* (dolga 8,93 m, *Kristus med Mihaelom in Gabrijelom in 12 apostoli*, konec XII. st.) in fragmentarno ohranjena *Preproga Karla Velikega* (*Karel Vél. med 4 ant. filozofi*, zač. XIII. st.).

L: Hans-Joachim *Mrusek:* Drei deutsche Dome (D 1963 — L!); »US« 7 (1968, p. 148). — Cf. E. *Meyer* (1936 [1938]).

Hall, H. van, hol. um. zgodovinar, avtor priročnikov *Repertorium voor de geschiedenis der nederlandsche schilder- en graveerkunst, I—II* ('s-Gravenhage 1936 [1. knj. izšla v 4 delih 1935 do 1936] & 1949) in *Portretten van nederlandse beeldende kunstenaars* (A 1963).

HALLE an der Saale (*Sachsen-Anhalt*, NDR), mesto ob reki Saale, nekoč središče saške škofije. *Moritzkirche* (c. sv. Mavricija) z znano kamn. stavbno plastiko iz let 1411—o. 1420 (njen mojster → *Konrad von Einbeck* nam je zapustil tudi svoj domn. *avtp.*).

L: EWA VI (1962, stp 292 — L!); Hans-Joachim *Mrusek:* Halle/Saale (Lpz 1964).

die **Hallenkirche** (nem.) → *dvoranska cerkev*

Haller, Hermann (1880—1950), švic. kipar. R. v Bernu, sprva v Nemčiji štud. slikarstvo, kipar postal šele po daljšem bivanju v Rimu (zač. 1903) in Parizu (1909—15). P: dekliški akti, med portreti npr. *Tilla Durieux* (žg. glina, Zürich).

L: cf. A. *Kuhn* (1927), G. *Scheiwiller* (1945), D. *Wild* (1956).

HALLSTATT v Salzkammergutu (Gornja Avstrija), znamenito prazg. najdišče (v XIX. st. je malone vse najdbe dobil dunajski *Naturhistorisches Mus.*). Po njem — od šved. arheologa Hansa Hildebranda (1842—1913) dalje — imen. halštatska kultura ustreza koncu bron. dobe in zgodnji železni dobi (pribl. 1000—400 pred).

L: Zgodovina narodov Jugoslavije, I (Lj 1953, p. 28—31 & 39—40 — L!); EWA II (1960, stp 159 — L!), XV: Index (1968, p. 238); Reclam A I (1961 [1963]); ELU 2 (1962, s. v.); »US« 1 (1969, p. 156—57 & 253, f p. 107, 110—11, 204). — Cf. J. *Filip* (I 1966, p. 456—60), M. *Hoernes* (& O. *Menghin* 1925), G. *Kossack* (1959), K. *Kromer* (1959), etc.

Halm, Peter (1900—1966), nem. um. zgodovinar in muzealec, sin naslednjega, prom. 1927 pri Wölfflinu, 1939—49 gl. konservator *Alte Pin.*, nato direktor drž. graf. zbirke v Münchnu (do 1965).

B: ‚*Die Landschaftszeichnungen des Wolfgang Huber*' (MJb, 1930); ‚*Das unvollendete Fresko des Filippino Lippi in Poggio a Caiano*' (MittF, 1931); *Altdeutsche Kupferstiche* (FrM 1935); *Deutsche Zeichnungen 1400—1900* (rk, Mn-Bl-Hmb 1956); *Michael Pacher: Der Kirchenväteraltar* (Stu 1957, »WerkM« 19); (& B. Degenhart & W. Wegner) *Hundert Meisterzeichnungen aus der Staatlichen Graphischen Sammlung München* (Mn 1958); *Bild vom Stein: Die Entwicklung der Lithographie* (Mn 1961 [rk]); ‚*Hans Burgkmair als Zeichner*' (MJb, 1962).

L: Bernhard *Degenhart* (Kchr, 1966 — B!).

Halm, Philipp M(aria), (1866—1933), nem. um. zgodovinar. R. v Mainzu, u. v Münchnu, tam bil direktor *Bayerisches Nationalmus.*

B: (& Georg Lill) *Die Bildwerke, 1.* Abt.: *Die Bildwerke in Holz & Stein vom XII. Jahrh. — 1450* (Mn-Au 1924, »Kataloge des Bayerischen Nationalmuseums«); *Studien zur süddeutschen Plastik, I—III* (Au 1926—1928 [*III: Erasmus Grasser*]); (& Rudolf Berliner) *Das Hallesche Heiltum: Man. Aschaffenb. 14* (Bl 1931).

L: MJb (1933, nekr.).

Hals, Frans (1580/85—1666), hol. slikar, poleg mlajšega Rembrandta in Vermeerja največji predstavnik hol. umetn. XVII. st. R. na Flamskem, 1591 se je družina (ker je bila protestantske vere) iz Antwerpna umaknila v Haarlem, tam se je učil pri K. van → *Manderju.* Slikarski slog se mu je razvijal od čvrste risbe in sprva živih lokalnih barv k bolj in bolj široki in sproščeni slikarski potezi, ki jo imenujemo kar impresionistično (odtod njegova priljubljenost zlasti pri impresionistih, npr. pri Manetu in M. Liebermannu), hkrati pa so čedalje bolj prevladovali črni, sivi in rjavi toni. Motive (portret, skupinski portret strelcev, žanrski liki) je črpal iz sočasnega meščanskega okolja in postal tako pionir od it. vzorov neodvisnega domačega slikarstva; skupinski portret je razvil do dotlej nevidene raznovrstnosti. Tudi v portretih so njegovi modeli velikokrat tolikanj razgibani, da se približujejo žanrskim likom. Najpomembnejše slike hrani po njem imen. muz. (*Frans Halsmuseum*) v → *Haarlemu.* S: *Pojedina strelskih oficirjev sv. Jurija* (*Sint Jorisdoelen*) *v Haarlemu* (d. 1616, Haarlem), *Dojilja z otrokom* (o. 1620, Dahlem), *Dvojni portret zakoncev* (o. 1621, Rijksmus.), *Junker Rump in njegova ljubica* (d. 1623, MM), **Moški portret* (»*The Laughing Cavalier*«, d. 1624, Wallace). *Pojedina strelskih oficirjev sv. Hadrijana* (*Sint Adriaansdoelen v Haarlemu* (d. 1627, Haarlem), *Pojedina strelskih oficirjev sv. Jurija v Haarlemu* (d. 1627, ib.), *Korporalstvo kapitana Reynierja Reaela in poročnika Cornelisa Michielsz. Blaeuwa* (»*Suha kompanija*«, zač. 1633/35, dkč. 1637, Pieter Codde, Rijksmus.), *Pieter van der Broecke* (d. 1633, Kenwood), **»Ciganka«* (o. 1635, Louvre), **Haarlemska čarovnica Malle Babbe* (*Hille Bobbe*, o. 1635/40, Dahlem), *Willem van Heythuysen* (o. 1636, Alte Pin., prej Vaduz — stoji), **Willem van Heythuysen na stolu* (o. 1637, Bruxelles), *Strelski oficirji in podoficirji sv. Jurija v Haarlemu* (z avtp., d. 1639, Haarlem), *Regenti bolnice sv. Elizabete v Haarlemu* (1641, ib.), *Nicolaes Tulp* (1644, A'dam, Six-Stichting), *Družinski portret* (o. 1645, Thyssen), **Regenti zavetišča za starce v Haarlemu* (1664, Haarlem) in **Regentinje zavetišča za starce v Haarlemu* (1664, ib.).

L: Numa S. *Trivas:* The Paintings of Frans Hals (*2. izd., L: Ph 1949); Erich *Höhne:* Frans Hals (Lpz 1957); Seymour *Slive* (EWA VII, 1963, s. v. — L!); Hall Por (1963); H. *Gerson* (Kindler III, 1966, s. v. — L!). — Cf. H. P. *Baard* (1949; 1950; 1953), K. *Bauch* (1943), W. *Bode* (1871; 1914 [z M. *Binderjem*]), F. *Dülberg* (1930), A. *Fontainas* (1909), H. *Gerson* (1950), H. *Knackfuß* (1896 [1913]), W. *Martin* (1935), A. *Riegl* (1902), F. *Schmidt-Degener* (1908; 1924), S. *Slive* (*1970 — L!), W. R. *Valentiner* (1921 [1923]; 1935; 1936), itd.

Hamann, Richard (1879—1961), nem. um. zgodovinar. R. kot sin poštnega uradnika, v Berlinu 1902 prom. pri Wilh. Diltheyu in 1911 habil. pri Wölfflinu, priv. docent in izr. prof. na univ. v Poznanju (1911—13), nato ord. na univ. v Marburgu (1913—49), tam ust. umzg. raziskovalni inst. in evropsko pomembno z. fotografij. 1950 nacionalna nagr. NDR.

B: *Das Symbol* (Gräfenheinichen 1902, dis.); *Rembrandts Radierungen* (Bl 1906; 2. izd. 1913; 3. izd. 1920); *Der Impressionismus in Leben und Kunst* (K 1907; 2. izd. Mrbu 1923); *Die Frührenaissance der italienischen Malerei* (Jena 1909, »Die K. in Bildern«

2); (& Felix Rosenfeld) *Der Magdeburger Dom* (Bl 1910); *Ästhetik* (Lpz 1911, »Aus Natur u. Geisteswelt« 345; 2. izd. 1919); *Die deutsche Malerei im 19. Jahrhundert* (Lpz-Bl 1914, ista z. 448/451); *‚Die Methode der Kunstgeschichte und allgemeine Kunstwissenschaft‘* (MfKw, 1916); *Südfranzösische Protorenaissance und ihre Ausbreitung in Deutschland auf dem Wege durch Italien und die Schweiz* (Mrbu 1922, »Deutsche u. französische K. im Mittelalter« 1; 2. izd. 1923); (& H. Kohlhaussen) *Der Schrein der heiligen Elisabeth zu Marburg* (ib. 1922); *Kunst und Kultur der Gegenwart* (ib. 1922); *Die Baugeschichte der Klosterkirche zu Lehnin und die normannische Invasion in der deutschen Architektur des 13. Jahrhunderts* (ib. 1923, »Deutsche u. französische K. im Mittelalter« 2); (& Ernst Buschor) *Die Skulpturen des Zeustempels zu Olympia* (ib. 1924); *Die deutsche Malerei vom Rokoko bis zum Expressionismus* (Lpz 1925); *Die Holztür der Pfarrkirche zu St. Maria im Kapitol* (Mrbu 1926); *Die Plastik* (ib. 1929, = R. Hamann & K. Wilhelm-Kästner: Die Elisabethkirche zu Marburg und ihre künstlerische Nachfolge, II); *‚Studien zur ottonischen Plastik‘* (Städel-Jb., 1930); *‚The Girl and the Ram‘* (BM, 1932); *Geschichte der Kunst: von der altchristlichen Zeit bis zur Gegenwart* (Bl 1933; 18. izd. Mn 1959 [najbolj znano delo, izviren koncept]); *‚Altchristliches in der südfranzösischen Protorenaissance des 12. Jahrhunderts‘* (Die Antike, 1934); *‚Das Tier in der romanischen Plastik Frankreichs‘* (A. K. Porterjev zb. II, 1939); *‚Masaccio und Filippino Lippi‘* (W. Waetzoldtov zb., 1941); *Ägyptische Kunst* (Bl 1944); *Rembrandt* (Bl 1948); *Griechische Kunst* (Mn 1949); *Tierplastik im Wandel der Zeiten* (Bl-Mrbu 1949); *Geschichte der Kunst: von der Vorgeschichte bis zur Spätantike* (Mn 1952; 10. izd. 1959 [dopolnjuje zgod. iz 1933]); *Die Abteikirche von St.-Gilles und ihre künstlerische Nachfolge* (3 knj., Bl 1955; 2. izd. 1956); (& Jost Hermand) *Naturalismus* (Bl 1959, »Deutsche K. u. Kultur von der Gründerzeit bis zum Expressionismus« 2); (& *id.*) *Impressionismus* (Bl 1960, ista z. 3); (& *id.*) *Gründerzeit* (Bl 1965, ista z. 1); (& *id.*) *Stilkunst um* 1900 (Bl 1967, ista z. 4).

L: Richard Hamann in Memoriam: Mit zwei nachgelassenen Aufsätzen und einer Bibliographie der Werke Richard Hamanns (Bl 1963, »Deutsche Ak. der Wissenschaften zu Berlin, Schriften zur Kg.« 1).

Hamann-MacLean, Richard (1908—....), nem. um. zgodovinar, medievalist, r. v Berlinu, prof. na univ. v Marburgu.

B: *Frühe Kunst im westfränkischen Reich: Merowingische Kunst, karolingische Kunst, romanische Kunst* (Lpz 1939); *‚Antikenstudium in der Kunst des Mittelalters‘* (MarJb, 1949/50); *‚Ein ottonisches Kruzifix‘* (ZfKw, 1951); *‚Merowingisch oder frühromanisch?: Zur Stilbestimmung der frühmittelalterlichen Steinskulptur und zur Geschichte des Grabmals im frühen Mittelalter‘* (Jb. des Römisch-Germanischen Zentralmuseums, Mainz, 1957); *‚Zu den Malerinschriften der »Milutin-Schule«‘* (ByZ, 1960); (& H. Hallensleben) *Die Monumentalmalerei in Serbien und Makedonien vom 11. bis zum frühen 14. Jahrhundert* (3 knj., Gießen 1963); *‚Zur Baugeschichte der Kathedrale von Reims‘* (Gallov zb., 1965).

L: Kü (1954).

HAMBURG, svobodno hanzeátsko mesto in pristanišče v sev. Nemčiji (ZRN). Med pomembnimi stavbami *Chilehaus* (sez. 1920—23 arh. Fritz → *Höger*). — V Hamburgu do nacizma deloval → *Warburgov inštitut*.

L: EWA VI (1962, stp 288—89 — L!); Reclam N V (1967).

∼ **Hamburger Kunsthalle** (*1*, *Glockengießerwall*), ust. 1850, v lastni stavbi od 1869, od 1919 tudi v novi stavbi. Direktorji: Alfred *Lichtwark* (1886—1914), pravi utemeljitelj z.; Gustav *Pauli* (1914—33), Carl Georg *Heise* (1945—55), Alfred *Hentzen* (1955—69), zdaj pa Werner *Hofmann*. S: poleg hamburških slikarjev dobro zastopani tudi Holandci, sicer pa po gen. zap.: Mojster Bertram (**Grabowski olt.*, dkč. 1379), frater Francke (**olt. Tomaža Canterburyjskega*), Hinrik Funhof (*Marija v klasju*, o. 1480), R. Savery (*Lov na merjasca*, d. 1631), Willem Claesz Heda, J. van Goyen, Saenredam (*Notr. nekd. Marijine c. v Utrechtu*, d 1638), Rembrandt (*Simeon v templju*, o. 1628; *Maurits Huygens*, d. 1632), B. van der Helst (*Avtp.*, d. 1662), A. Graff, C. D. Friedrich, Runge (npr. *Hülsenbeckovi otroci*, 1805/06; *Počitek na begu v Egipt*, 1805/06; *Umetnikovi starši*, 1806; *Avtp.*, 1809/10), Kersting (*C. D. Friedrich v svoji delavnici*), Viktor Emil Janssen (*Avtp.*, polakt, o. 1840), Menzel, Böcklin (npr. *Avtp.*, 1875/76), Éd. Manet (*Nana*, 1877), Thoma (npr. *Avtp.*, d. 1871), Leibl (**Tri žene* v cerkvi d. [18]82), Max Liebermann (*Žene, ki krpajo mreže*, 1887—89; *Freiherr Alfred von Berger*, d. 1905; *Richard Dehmel*, 1909; *Avtp.*, 1909/10; *Gerhart Hauptmann*, 1912; *Peter Behrens*, 1913; *Kirurg Ferdinand Sauerbruch*, 1932), Uhde, Kalckreuth (npr. *Justus Brinckmann* in *Alfred Lichtwark*, d. 1912), L. Corinth (npr. *Pri frizerju*. 1911; *L. O. Pasternak*, d. 1923), Nolde (*Triptih Marije Egipt.*, 1912), Slevogt (*Karl Voll*, 1911; *Gustav Pauli*; *Francisco d'Andrade*, 1912), Klee (*Revolucija viadukta*, 1937), E. L. Kirchner (*Avtp. z modelom*, 1907), Beckmann (*Odisej in Kalipso*, (d. [19]43), itd.

L: Führer durch die Hamburger Kunsthalle (Hmb 1955); Katalog der alten Meister der Hamburger Kunsthalle (4. izd., ib. 1956); Eva Maria *Krafft* & Carl-Wolfgang *Schümann:* Katalog der Meister des 19. Jahrhunderts in der Hamburger Kunsthalle (ib. 1969); Helga *Hofmann* & Janni *Müller-Hauck:* Katalog der Meister des 20. Jahrhunderts in der Hamburger Kunsthalle (ib. 1969).

Hamilton, Gavin (1723—1798), škot. slikar, starinoslovec in um. trgovec, kot slikar eden izmed pionirjev evr. neoklasicizma, sodil h krogu A. R. Mengsa in J. J. Winckelmanna v Rimu. S: med portreti »antično« predstavljeni *William Hamilton of Bangour* (pred 1754, Edinburgh, Scottish Nat. Portrait Gall.), mit. in ant. prizori,

npr. *Venera obljubi Parisu Heleno za ženo*, *Ugrabljenje Helene* in *Ahilova smrt* (vse tri 1782/84, Rim, Mus. di Roma), med atr. deli *Canova*, *polkovnik Campbell in »Kupido in Psihe«* (pastel, London, Mr. Hugh Farmar).

L: David *Irwin*, Gavin Hamilton: Archaeologist, Painter, and Dealer (AB, 1962); Anita *Brooker* & Lawrence *Gowing* (Kindler III, 1966, s. v.).

Hamilton, George Heard (1910—....), amer. um. zgodovinar. R. v Pittsburghu, štud. na *Yale Univ.* (New Haven), tam tudi uči (prof. od 1956 dalje).

B: *Manet and His Critics* (NH: Yale UP 1954); *The Art and Architecture of Russia* (Balt 1954, »The Pelican Hist. of Art«); *‚The Iconographic Origin of Delacroix' »Liberty Leading the People«'* (zb. B. da Costa Greene, 1954); *Painting and Sculpture in Europe: 1880—1940* (Balt 1967, »The Pelican Hist. of Art« 29).

Hamilton, Thomas (1784—1858), škot. arh. A: npr. *The Royal High School* v Edinburghu v dorskem slogu (zač. 1825).

Hamlet, slavna Shakespearova drama. Ilustr. jo je mdr. → *Delacroix* (16 *lito.*, 1834—43), pri njem tudi motivi *Hamlet, Horatio in grobarja* (d. 1839, Louvre), *Ofelijina smrt* (1844, ib.) in morda v podobi Hamleta tudi *avtp.* iz 1821 (ib.). Med drugimi upodabljavci tudi → *Millais* (*Ofelija*, 1852, Tate) in → *Manet* (*Igralec Philibert Rouvière kot Hamlet*, 1865, Washington; *Jean-Baptiste Faure kot Hamlet v Thomasovi istoimenski operi*, 1877, Hamburg).

L: cf. R. I. *Edenbaum* (1967 [s. v. *Delacroix*]).

Hamlin, Talbot F. (1889—....), amer. zgodovinar arhitekture, bil prof. zgod. na *Columbia Univ.* (*School of Architecture*) v New Yorku in direktor njene *Avery Library*.

B: *The American Spirit in Architecture* (NH: Yale UP 1926, »Pageant of America Series« 13); *Greek Revival Architecture in America* (NY: Ox UP 1944); *Architecture Through the Ages* (3., rev. izd., NY 1953).

Hammacher, A(braham) M(aria Wilhelmus Jacobus), (1897—....), hol. um. zgodovinar in lik. kritik, direktor *Rijksmuseum Kröller-Müller* v Otterloju in prof. na univ. v Delftu.

B: *John Raedecker* (A 1940); *Vincent van Gogh* (A s. a. [1948]); *Beeldhouwkunst van deze eeuw* (A 1955); *Marino Marini* (Rtt 1955); *Jacques Lipchitz: His Scuplture* (NY 1960); *‚The Changing Values of Light-Space-Form between 1876 and 1890'* (20. kongr. IV, 1963); *Catalogue of 272 works by Vincent van Gogh belonging to the Collection of the State Museum Kröller-Müller* (Otterlo 1963); *Die Welt Henry van de Veldes* (K 1967); *Barbara Hepworth* (L 1968); *The Evolution of Modern Sculpture: Tradition and Innovation* (NY: Abrams 1969).

Hampel, Joseph (*József*), (1849—1913), madž. arheolog in muzealec v Budimpešti, 1880—1913 prof. na tamk. univerzi.

B: *Kalanz a Magyar Nemzeti Múzeum* (Bu 1885): *Der Goldfund von Nagy-Szentmiklos* (Bu 1885); *Alterthümer der Bronzezeit in Ungarn* (Bu 1887); *Das mittelalterliche Drahtemail: Ein Abschnitt ungarischer Kunstgeschichte* (Bu 1888); *Alterthümer des frühen Mittelalters in Ungarn, I—III* (Brsch 1905).

Hamzić, Mihajlo, slikar v Dubrovniku, tu dkm. 1509—1518. Oče mu je bil Nemec iz Kölna, učil pa se je pri Mantegni. S: *Krst v Jordanu* (1509, Dubrovnik, Knežev dvor) in *triptih s sv. Miklavžem* za družino Lukarević (levo *Janez Krst. in Štefan*, des. *Magdalena in Marko*, naroč. 1512, Dubrovnik, dominikanska c.).

L: Milan *Kašanin* (UmP, 1939); Žarko *Domljan* (ELU 2, 1962, s. v. — L!). — Cf. V. *Đurić* (1963), V. *Molè* (Lj 1965), K. *Prijatelj* (1968).

Handbuch der Archäologie: *im Rahmen des Handbuchs der Altertumswissenschaft*, knj. z. (4 knj., Mn: Beck 1939—1953), ur. Walter *Otto*. Med pomembnimi avtorji → *Kaschnitz-Weinberg*, → *Lippold* in → *Rumpf* (cf. lit. s. v.).

Handbuch der Kunstwissenschaft (abr.: *Hd-Kw*), pomembna knjižna z. (poudarek na besedilih), ki kot celota tvori (nedk.) splošno zgod. umetn.; izhajala v snopičih 1913—39 pri *Akademische Verlagsgesellschaft Athenaion* (najprej Berlin-Neubabelsberg, nato Wildpark-Potsdam). Izdajati jo je začel Fritz → *Burger*, po njegovi smrti 1916 jo je nadaljeval A. E. → *Brinckmann* (abr.: *Burger-Brinckmann*). Vsega izšlo 29 del v *37 knj.* Avtorji: J. *Baum* (1 = *1*), E. v. d. *Bercken* in sodel. A. L. *Mayer* (1 = *1*), A. E. *Brinckmann* (3 = *3*), F. *Burger* (2 = *4*), K. H. *Clasen* (1 = *1*), L. *Curtius* (1 = *2*), E. *Diez* (2 = *2*), W. *Drost* (1 = *1*), F. *Dülberg* (1 = *1*), K. *Escher* (1 = *2*), A. *Feulner* (1 = *1*), P. *Frankl* (1 = *1*), A. *Haupt* (1 = *1*), E. *Hildebrandt* (1 = *1*), H. *Hildebrandt* (1 = *1*), O. *Kümmel* (1 = *1*), N. *Pevsner* in O. *Grautoff* (1 = *1* [2 zv.]), W. *Pinder* (1 = *2*), P. *Schubring* (1 = *1*), G. *Vitzthum von Eckstädt* in W. F. *Volbach* (1 = *1*), M. *Wackernagel* (1 = *1*), A. *Weese* (1 = *1*), H. *Willich* in P. *Zucker* (1 = *2*), O. *Wulff* (1 = *3*) in W. *Zschietzschmann* (1 = *1*).

Hanfmann, George M(axim) A(nossow), (1911—....), amer. klas. arheolog. R. v Sankt Petersburgu [Leningradu], štud. na univ. v Berlinu, Münchnu in Jeni, na *Harvard Univ.* in *John Hopkins Univ.* (v ZDA od 1934, natur. 1940); *Assist. Prof.* (1935—43), *Assoc. Prof.* (1945—49) in ord. (od 1956) na harvardski univ., hkrati kustos za klas. umetn. v njenem *Fogg Art Mus.* (od 1946 dalje).

B: *Altetruskische Plastik* (Wü 1936); *The Season Sarcophagus in Dumbarton Oaks, I—II* (C [Mass.] 1951, »DOs« 2); *Observations on Roman Portraiture* (Brussels 1953); *Etruskische Plastik* (Stu 1956, »Smlg. Parthenon«); *Roman Art* (Greenwich [Conn.] 1964); *Classical Sculpture* (ib. 1967, »A Hist. of Western Sculpture«).

Hanfstaengl, Eberhard (1886—....), nem. um. zgodovinar in muzealec. Prom. 1911, v muzejski službi od 1913, od 1925 dalje direktor münchenskih *Städtische Kunstsammlungen*, 1933—37 direktor berlinske *Nationalgal.*, 1939—45 lektor zal. Bruckmann, 1945—53 generalni direktor *Bayerische Staatsgemäldesammlungen*, od 1953 dalje pa vodil zal. Bruckmann v Münchnu. Ur. rev. *Kunst* in *Pantheon*; 1934—58 komisar nem. paviljona na beneškem bienalu.

B: *Hans Stethaimer* (Lpz 1911, »Kstgeschichtliche Mngr.« 16); *Meisterwerke der Neuen Pinakothek, Staatsgalerie und Schackgalerie in München* (Mn 1922, »Meisterwerke der bedeutendsten Galerien Europas« 2); *Rembrandt Harmensz. van Rijn* (Mn 1949).

L: zbornik: Eberhard Hanfstaengl zum 75. Geburtstag (Mn 1961).

HANNOVER gl. mesto pokrajine Niedersachsen (ZRN). Tu se je rodil E. *Panofsky*.

L: EWA VI (1962, stp 285); Reclam N V (1967).

~ **Niedersächsisches Landesmuseum,** *Spodnjesaški deželni muzej* (*Am Maschpark 5*), ust. 1852. V njem *Niedersächsische Landesgalerie* (*mit der Städtischen Galerie*). S: mdr. → *»Zlata tabla« iz Lüneburga* (o. 1410/20), F. Hodler, L. Corinth (npr. *Umetnikova družina*, d. 1909), itd.

L: Jedding (1961 — L!). — Cf. G. von der *Osten* (1954).

Hansen, Emil, pravo ime → *Noldeja*

Hans iz Burghausena, nem. *Hans von Burghausen*, prej napačno imen. *Stethaimer* ali *Stet(t)heimer* (u. 1392), nem. arh., pomemben tvorec → *dvoranskih cerkvá*, prvič dkm. 1389 kot stavbenik Martinove c. v Landshutu. A: **Martinova c.* v Landshutu (kor 1392—1407, ladja od 1407 dalje), *špitalska c.* prav tam (dkč. 1407) in *dvoranski kor* romanske frančiškanske c. v Salzburgu (zač. o. 1408).

L: Peter *Baldass*, Hans Stetheimers wahrer Name (WJb, XIV, 1950); CevcS (1963, p. 260, 264 & 379 [op. 114]). — Cf. P. *Frankl* (1962), K. *Gerstenberg* (1966), E. *Hanfstaengl* (1911).

Hans iz Judenburga (*Hans von Judenburg*), štajerski slikar in rezbar, dkm. 1384—1403 v Neumarktu in 1411—24 v Judenburgu, predstavnik → *internacionalnega gotskega sloga*. Kipom njegove delavnice je soroden leseni → *Ožbalt* (lipovina, o. 1425/30, NG) iz stare c. sv. Ožbalta na Jezerskem.

L: CevcS (1963); »ArS« 2 (1967 [izšlo 1968], t. 33). — Cf. E. *Cevc* (1954 — L!), K. *Garzarolli* (1961), Th. *Müller* (1966, t. 52).

Hans von Tübingen (o. 1400/1405—1462), nem. slikar, u. v Dunajskem Novem mestu. Oettinger ga je identificiral z mojstrom → *Votivne table iz St. Lambrechta*. S: npr. *Kristus trpin* (Dunaj, Dom- u. Diözesanmus.).

L: Europäische Kunst um 1400 (W 1962 [rk, Ksthist. Mus.], p. 120—21 — L!); Stele (1969). — Cf. K. *Oettinger* (1938).

Hanuka (hebr.), »posvečenje«, ž. praznik v spomin na novo posvetitev jeruzalemskega templja decembra 164 za Jude Makabejca (1 Mkb 4, 52—59): svetilka, ki je v rabi 8 dni tega praznika, ima osem luči in eno glavno (*šamaš*); v novejši dobi je deveteroramen svečnik podobne oblike kot → *Menora*.

L: RJA (1961, stp 337—40, repr. 152—53).

***Harbavillski triptih,** eden izmed najodličnejših slonokoščenih izdelkov X. st. (viš. 24,2 cm, srednja tabla šir. 14,2 cm, Louvre). V ureditvi, ki so jo zelo verj. narekovale sočasne *litanije*, so predstavljeni na srednji tabli v zgornjem delu *Kristus*, na njegovi des. strani *Janez Krst.*, na levici *Marija* (stara oblika → *Deesis*), spodaj apostoli *Jakob star.*, *Janez*, *Peter*, *Pavel* in *Andrej*, v okrasnem robu zgoraj doprsja prerokov *Jeremije*, *Elije* in *Izaije*, na levem krilu zgoraj oba *Teodorja*, spodaj *Evstratij* in *Aretas* in v medaljonih *Merkurij* in *Tomaž*, na des. krilu pa zgoraj *Jurij* in *Evstatij*, spodaj *Demetrij* in *Prokopij* in v medaljonih *Filip* in *Pantelejmon* (Pantaleon). Na hrbtni strani je relief *križa v rajskem vrtu*, sicer pa so na zaprtem triptihu levo upodobljeni *Vasilij* in *Gregorij Teolog*, *Nikolaj* in *Severijan* in v medaljonih *Fokas* in *Blaž*, na des. strani pa *Janez Zlatousti*, *Klemen iz Ankire*, *Jakob Perzijec* in *Gregorij Čudodelnik* in v medaljonih *Kozma* in *Damjan*.

L: »PKG« 3 (1968, t. 96 — L!). — Cf. D. *Talbot Rice* (1959, t. 100—02 — L!).

Hardouin-Mansart, Jules → *Mansart, Jules Hardouin*

Haregarius, domn. pogl. mojster miniatur v → *Prvi bibliji Karla Plešastega*.

Harisijadis, Mara, bibliotekarka Nar. biblioteke SR Srbije v Bgd. Cf. s. v. *Hrvojev misal*.

hárite (grš. *Hárites*), tri Zeusove hčere, starogrš. boginje lepote in miline, ki jim v rim. mitologiji ustrezajo → *gracije*.

Harleyev evangeliar, kot *Codex Aureus* znan iluminiran rkp. iz → *dvorne šole Karla Vél.* (790-a leta, Br. Mus., Harley Ms. 2788). Med iluminiranimi stranmi *kanonske table*, *naslovna str.* (f. 12v), inicialna str. *Quoniam quidem* (f. 109r), *Janez Ev.* (f. 161v), inicialna str. *Incipit* (f. 162r).

L: Diringer Book (1958, p. 171); »UF« 13 (1968). — Cf. W. *Koehler* (1958), F. *Mütherich* (1966).

Harmónia (grš. *Harmonía*), mit. oseba, žena Kadma (→ *Kádmos*) in mati → *Sémele*.

Harnett, William (Michael), (1848—1892), amer. slikar tihožitij (*trompe l'oeil*).

L: A. *Neumeyer* (Kindler III, 1966, s. v. — L!). — Cf. A. *Frankenstein* (1953 [1968]).

Harris, Enriqueta, angl. um. zgodovinarka, prispevki k ikonografiji in zgod. šp. slikarstva.

B: ‚*Mary in the Burning Bush*' (JWI, 1937/38 [Saxlov zb.]); ‚*Spanish Painting: from Morales to Goya in The National Gallery of Scotland*' (BM, 1951); ‚*Velázques en Roma*' (Arch Esp Arte, 1958); ‚*La mision de Velázques en Italia*' (ib., 1960); ‚*A »Caritas Romana« by Murillo*' (JWCI, 1964); ‚*A contemporary review of Goya's »Caprichos«*' (BM, 1964).

HARTFORD, gl. mesto države *Connecticut* (ZDA [*New England*]).

L: EWA XIV (1967, stp 605).

~ **Wadsworth Atheneum** (*25 Atheneum Square North*), eden izmed redkih amer. um. muzejev, ki se ob običajnih težnjah po univerzalnosti venda: uveljavlja z neko posebno ubranostjo svojih z.: ne glede na um. stroke in obdobja namreč posebno izstopa fantastična motivika v raznih odtenkih. S: mdr. so zastopani Piero di Cosimo, Cranach star. (npr. *Herodova pojedina*, les, d. 1531), Jan van Hemessen (*Vesela druščina*, les, d. 1543), Zurbarán (*Sv. Serapion*, d. 1628), Salv. Rosa (*La Ricciardi, umetnikova ljubica, kot sibila*, o. 1639/49), Juan de Valdés Leal (*Vanitas*, d. 1660), Giov. Paolo Pannini (*Rim. gal. slik* [z. kard. Valentija Gonzage], d. 1749), J. S. Copley (*»Mrs. Seymour Fort«*, verj. o. 1780), Joseph Wright of Derby (*Starec in smrt*, o. 1774), Renoir (*Monet slika v svojem vrtu v Argenteuilu*, 1873), Leon Bakst (*Nižinski v L'Après-midi d'un faune*, akvarel, 1912), itd. — Pomembna z. meißenskega porcelana.

L: Handbook: Wadsworth Atheneum (Hartford [Conn.] 1958). — Cf. *The Wadsworth Atheneum News Bulletin*.

Hartlaub, Gustav Friedrich (1884—1963), nem. um. in kult. zgodovinar, 1923—33 direktor mannheimske *Städtische Kunsthalle*, od 1946 dalje učil na univ. v Heidelbergu. Ukvarjal se je zlasti z raznimi ikonogr. vprašanji, s skrivno simboliko, fiziognomiko in drugimi mejnimi področji um. in kult. zgod.

B: *Matteo da Siena und seine Zeit* (Str 1910, »ZKA« 78); (izd.) *Die Großherzogliche Gemaelde-Galerie im Augusteum zu Oldenburg, II* (Oldenburg 1912); *Die Maler von Siena im XV. Jahrhundert* (Lpz 1923, »Bibl. der Kg.«); *Vincent van Gogh* (Lpz 1923, »Junge K.«); *Gustav Doré* (Lpz 1924, »Meister der Graphik« 12); *Giorgiones Geheimnis: Ein kunstgeschichtlicher Beitrag zur Mystik der Renaissance* (Mn 1925); ‚*Giorgione und der Mythos der Akademien*' (RepKw, 1927); ‚*Arcana artis: Spuren alchemistischer Symbolik in der Kunst des 16. Jahrhunderts*' (ZfKg, 1937); ‚*Albrecht Dürers »Aberglaube«*' (ZDVKw, 1940); *Die Graphik des Expressionismus in Deutschland* (Stu 1947); *Die großen englischen Maler der Blütezeit: 1730—1840* (Mn 1948); *Fragen an die Kunst: Studien zu Grenzproblemen* (Stu 1950); ‚*Giottos zweites Hauptwerk in Padua (Salone)*' (ZfKw, 1950); *Das Unerklärliche: Studien zum magischen Weltbild* (Stu 1951); *Zauber des Spiegels: Geschichte und Bedeutung des Spiegels in der Kunst* (Mn 1951); ‚*Zu den Bildmotiven des Giorgione*' (ZfKw, 1953); ‚*Das Selbstbildnerische in der Kunstgeschichte*' (ib., 1955); *Die Impressionisten in Frankreich* (1956; angl. izd. *Impressionists in France*, L 1956); ‚*Hieronymus Bosch: Wege und Abwege der Deutung*' (Das Münster, 1957); (& Felix Weissenfeld) *Gestalt und Gestaltung: Das Kunstwerk als Selbstdarstellung des Künstlers* (Krefeld 1958); *Der Stein der Weisen: Wesen und Bildwelt der Alchemie* (Mn 1959); ‚*Giorgione im graphischen Nachbild*' (Panth, 1960); *Hans Baldung: Hexenbilder* (Stu 1961, »WerkM«); *Der Gartenzwerg und seine Ahnen: Eine ikonographische und kulturgeschichtliche Betrachtung* (Hdl 1962, »Forum imaginum« 6); ‚*Magic*' (EWA IX, 1964).

L: Luc *Menaše* (Lik. rev., 1963, nekr.).

Hartt, Frederick (1914—....), amer. um. zgodovinar. R. v Bostonu, prom. 1949, prof. na *Univ. of Pennsylvania* v Philadelphii in zdaj na *Univ. of Virginia*.

B: ‚*Carpaccio's Meditation on the Passion*' (AB, 1940); ‚*Raphael and Giulio Romano: With Notes on the Raphael School*' (AB, 1944); *Florentine Art Under Fire* (1949); ‚*The Chronology of the Sala di Costantino*' (GBA, 1949); ‚*Gonzaga Symbols in the Palazzo del Te*' (JWCI, 1950); ‚*Lignum Vitae in Medio Paradisi: The Stanza d'Eliodoro and the Sixtine Ceiling*' (AB, 1950); ‚*The Meaning of Michelangelo's Medici Chapel*' (G. Swarzenskega zb., 1951); ‚*Mantegna's Madonna of the Rocks*' (GBA, 1952); *Botticelli* (NY 1953, »Portfolio«); *Giulio Romano* (2 knj., NH: Yale UP 1958); ‚*Power and the Individual in Mannerist Art*' (20. kongr. II, 1963); (& G. Corti & C. Kennedy) *The Chapel of the Cardinal of Portugal: 1434—1459 at San Miniato at Florence* (Phi 1964); *Love in Baroque Art* (NY 1964); ‚*Art and Freedom in Quattrocento Florence*' (K. Lehmannov zb., 1964); *Michelangelo: Gemälde* (K 1965 [angl. orig. NY 1965]); **History of Italian Renaissance Art: Painting, Sculp-*

ture, Architecture (NY 1969); *Michelangelo: the Complete Sculpture* (NY 1969).

L: WWAm (1964—65); Coll Art J (Summer 1967, p. 410, tudi f).

Hartung, Hans (1904—....), eden izmed najboljših sodobnih abstr. slikarjev in grafikov. R. v Leipzigu, 1935 emigriral iz nacistične Nemčije v Francijo, med 2. svet. vojno v fr. vojski težko ranjen (izgubil des. nogo), natur. 1945, živi v Parizu. Številne nagr. (npr. → *beneški bienale*).

L: Madeleine *Rousseau*, James Johnson *Sweeney* & Ottomar *Domnick:* Hans Hartung (Stu 1949); Lj Gr (1955—71); ReadP (1959 [1969]); R.-V. *Gindertael:* Hans Hartung (P 1960); WWA (1962); G. *Tolzien* (Kindler III, 1966, s. v. — L!). — Cf. H. H. *Arnason* (1968 ali 1969), W. *Haftmann* (4. izd. 1965; 1965), etc.

Hartwagner, Siegfried (1916—....), avstr. um. zgodovinar in konservator, prom. 1941, od 1946 dalje direktor koroškega deželnega zavoda za varstvo spomenikov v Celovcu.

B: *Der Dom zu Gurk* (Klagenfurt-W-FrM 1963; 2. izd. 1969).

L: WWAu (1964).

Haseloff, Arthur (1872—1955), nem. um. zgodovinar, poznavalec umetn. zgodnjega in vis. srednjega veka. R. v Berlinu, od 1920 kot Vitzthumov naslednik ord. na univ. v Kielu, 1932—35 direktor nem. umzg. inst. v Florenci. Član CIHA.

B: *Eine Thüringisch-Sächsische Malerschule des XIII. Jahrhunderts* (Str 1897, »SdK« 9, dis.); (izd.) *Codex purpureus Rossanensis: Die Miniaturen der griechischen Evangelien-Handschrift in Rossano...* (Bl-Lpz 1898); (& H. V. Sauerland) *Der Psalter Erzbischof Egberts von Trier, Codex Gertrudianus, in Cividale* (Trier 1901 [habil., Bl]); *Die Kaiserinnengräber in Andria: Ein Beitrag zur apulischen Kunstgeschichte unter Friedrich II.* (Rom 1905); *Die Glasgemaelde der Elisabethkirche in Marburg* (Bl 1906); *Die Bauten der Hohenstaufen in Unteritalien* (Lpz 1920); *Die vorromanische Plastik in Italien* (F-Bl 1930; angl. izd. *Pre-Romanesque sculpture in Italy*, F-NY 1930); ‚*Begriff und Wesen der Renaissancekunst*' (MittF, 1931).

L: Kieler Blätter (1943 — B!); Hans *Kauffmann* (Kchr, 1956, nekr.). — Zbornik: Arthur Haseloff zum 80. Geburtstage am 28. 11. 1952 (Hmb-Lübeck 1952 [= Nordelbingen: Beitr. zur Heimatforschung in Schleswig-Holstein, XX]).

Hasenauer, Karl (1833—1894), avstr. arh., imen. »Makart stavbarstva«, r. in u. (60) na Dunaju. A (po temeljnih načrtih Gottfrieda → *Semperja*): na Dunaju ob Ringu *Ksthist. Mus.* in *Naturhistorisches Mus.* (1872—81), *Burgtheater* (1874—88).

Hator, egipt. boginja veselja s kravjo glavo. Cf. s. v. *Abu Simbel.*

Haug, Hans (1890—1965), fr. alzaški um. zgodovinar in muzealec v Strasbourgu.

B: ‚*L'homme à la cage du Musée de Strasbourg, oeuvre de jeunesse de Matthias Grunewald*' (GBA, 1934); *Martin Schongauer et Hans Burgkmair: Étude sur une Vierge inconnue* (Strasbourg 1938); *L'Hôtel de ville de Strasbourg* (ib. 1953); *Les Musées de Strasbourg* (ib. 1954); (& alii) *La Cathédrale de Strasbourg* (P 1957).

L: zbornik: Cahiers alsaciens d'archéologie, d'art et d'histoire: Hommage à Hans Haug (Strasbourg 1967).

Haupt, Albrecht (1852—1932), nem. zgodovinar stavbarstva, r. v Büdingenu, u. (80) v Hannovru.

B: *Die Baukunst der Renaissance in Portugal: von den Zeiten Emmanuels des Glücklichen bis zu dem Schlusse der spanischen Herrschaft, I—II* (FrM 1890—1895); *Die Baugeschichte des Heidelberger Schlosses* (ib. 1902); *Peter Flettner: der erste Meister des Otto-Heinrichsbaus zu Heidelberg* (Lpz 1904); *Die älteste Kunst, insbesondere die Baukunst der Germanen, von der Völkerwanderung bis zu Karl dem Großen* (ib. 1909); *Baukunst der Renaissance in Frankreich und Deutschland* (Bl/Nb [1918—]1923, »HdKw«); *Geschichte der Renaissance in Spanien und Portugal* (Stu 1927, »Gesch. der neueren Baukunst«).

Hausbuchmeister → *Mojster hišne knjige*

Hausenstein, Wilhelm, s pr. im. Johann *Armbruster* (1882—1957), nem. pisec o umetn. in esejist. Do 1919 socialist in poskušal sociološko razlagati umetn., potem katolik in nasprotnik mod. umetn.; po 2. svet. vojni generalni konzul in poslanik ZR Nemčije v Parizu.

B: *Der Bauern-Bruegel* (Mn s. a. [1910]); *Rokoko: Französische und deutsche Illustratoren des XVIII. Jahrhunderts* (Mn 1912; 4., razš. izd. 1924; n. rev. izd. Mn 1958); *Die bildende Kunst der Gegenwart* (Stu-Bl 1914); *Der Nackte Mensch in der Kunst aller Zeiten und Völker* (Mn 1913; 2. razš. izd.: *Der Körper des Menschen in der Geschichte der Kunst, I—II* [II. del naslovljen: *Die Kunst und die Gesellschaft*], Mn 1916); (uv) *Daumier: Zeichnungen* (Mn 1918); *Vom Geist des Barock* (Mn 1919; n. izd. z naslovom *Vom Genie des Barock*, Mn 1956); *Bild und Gemeinschaft: Versuch einer Soziologie der Stile* (1920); *Kairuan: oder Eine Geschichte vom Maler Klee und von der Kunst dieses Zeitalters* (1921); *Max Unold* (Lpz 1921, »Junge K.«); *Barbaren und Klassiker: Ein Buch von der Bildnerei exotischer Völker* (Mn 1922); *Tafelmalerei der deutschen Gotik* (Mn 1922, »Das Bild: Atlanten zur K.« 1); *Die Bildnerei der Etrusker* (Mn 1922, ista z. 2); *Was bedeutet die moderne Kunst?* (1923); *Giotto* (Bl 1923); *Fra Angelico* (Mn 1923); *Das Gastgeschenk: Werke und Maler in 23 Erzählungen* (Mn 1923); *Das Werk des Vittore Carpaccio* (Stu 1925); *Rembrandt* (Stu itd. 1926); *Meister und Werke* (1930); *Europäische Hauptstädte* (1932); *Das Land der Griechen* (1934; n. izd. Mn 1956); *Begegnungen mit Bildern* (1947); *Adolf von Hildebrand* (Mn 1947); avtobiogr.: *Lux perpetua: Summe eines Lebens aus dieser Zeit* (1947); *Degas* (Bern 1948); *Meißel, Feder und Palette* (1950); *Liebe zu München: Aufsätze und Tagebuch-*

blätter (Mn 1958); pon. izb.: *Die Kunst in diesem Augenblick: Aufsätze und Tagebuchblätter aus 50 Jahren* (Mn 1960); *Pariser Erinnerungen aus fünf Jahren diplomatischen Dienstes: 1950—1955* (Mn 1961).

L: L. *Zahn* (Kstwerk, 1957, nekr.); Kunisch (1965). — Zbornika: Die Gabe: Dichtungen und Aufsätze (Mn 1932); Festgabe für Wilhelm Hausenstein (Mn 1952 — B!).

Hauser, Alois (1841—1896), avstr. arh., restavrator in arheolog. Pod njegovim vodstvom rest. splitska stolnica (1880—85), zadrska stolnica in njen zvonik, Knežev dvor in Sponza v Dubrovniku, Sv. Tripun v Kotoru, itd.

L: Franjo *Buntak* (ELU 2, 1962, s. v. — B! & L!).

Hauser, Anton (1824—1870), avstr. arh., r. v Gradcu, sez. po načrtu Carla → *Junkerja* grad → *Miramar* pri Trstu (1856—60), pozn. akt. na Dunaju.

L: cf. R. *Zeitler* (1966).

Hauser, Arnold (1892—....), angl. (madž.?) um. zgodovinar in sociolog. R. v Temesváru v Banatu na Madžarskem (zdaj Timisoara v Romuniji), štud. na Dunaju, v Parizu, Budimpešti (tam 1918 prom. z dis. o problemu estetske sistematizacije) in Berlinu, svoboden publicist na Dunaju (1924—38), kjer se ukvarjal zlasti s filmom, pred nacisti emigriral v Anglijo (natur. 1948), predaval mdr. na *Brandeis Univ.* v ZDA, sicer pa na univ. v Leedsu. Kot um. zgodovinar in teoretik izpričuje napreden, marksizmu bližnji pogled na svet, po lastni izjavi (cf. infra, *Kunitz*, lit.) pa so nanj najbolj vplivali na Dunaju M. Dvořák, v Berlinu Georg Simmel, v Parizu Henri Bergson in Gustave Lanson.

B: *The Social History of Art, I—II* (L 1951; nem. orig.: *Sozialgeschichte der Kunst und Literatur, I—II*, Mn 1953; slov. izd.: *Socialna zgodovina umetnosti in literature, I—II*, Lj 1961—1962, prev. Helena Menaše); *‚Der Begriff der Zeit in der neueren Kunst und Wissenschaft‘* (Merkur, 1955); *Philosophie der Kunstgeschichte* (Mn 1958; hrv. izd.: *Filozofija povijesti umjetnosti*, Zgb 1963); *Der Manierismus: Die Krise der Renaissance und der Ursprung der modernen Kunst* (Mn 1964).

L: Kunitz (1955); Bernsdorf (1959); Boris *Ziherl*, O piscu in njegovem delu (A. Hauser: Socialna zgodovina..., II, Lj 1962).

Hauser, Paul (1868—1914 padel), avstr. um. zgodovinar in konservator, prom. 1905 na Dunaju, v konservatorski službi in od 1912 dalje deželni konservator za Štajersko.

B: *Oberkärntnerische Malereien aus der Mitte des XV. Jahrhunderts* (Klagenfurt 1905); *‚Kunstgeschichtliche Vorarbeiten zur Topographie von Kärnten‘* (JCC, 1906); *‚Die Fresken in der Filialkirche zu Scheraunitz in Oberkrain‘* (MCC, 1906); *‚Die Filialkirche zu Muljava und der Freskomaler Hans von Laibach‘* (MCC, 1911).

L: ÖBL II (1959 — B!). — Cf. O. *Demus* (JSW, 1938, p. 112, op. 265).

Haussherr, Reiner, nem. um. zgodovinar, prom. 1963 v Bonnu z dis. *Der tote Christus am Kreuz: Zur Ikonographie des Gerokreuzes.*

B: *‚Das Imervardkreuz und der Volto-Santo-Typ‘* (ZfKw, 1962); *‚Zur Menetekel-Inschrift auf Rembrandts Belsazarbild‘* (OH, 1963); *‚Christus-Johannes-Gruppen in der Bible Moralisée‘* (ZfKg, 1964); *‚Templum Salomonis und Ecclesia Christi: Zu einem Bildvergleich der Bible moralisée‘* (ib., 1968); *‚Bible moralisée‘* (LCI I, 1968).

Haussmann, *baron* **Georges (-Eugène),** (1809—1891), prefekt sénskega okrožja (*département de la Seine*), ki je v 17 letih svojega upravljanja (1853—70) urbanistično preoblikoval Pariz, ob velikopoteznem rušenju in pozidavanju zarezal skozi mesto nove bulvárje (*Sébastopol, Saint-Michel, Malesherbes, Haussmann*), oblikoval trge (*place de l'Opéra, place de la République*), parka *Bois de Boulogne* in *Bois de Vincennes*, itn.

L: cf. S. *Giedion* (1941 [1962, p. 646—79]).

Hautecoeur, Louis (1884—....), fr. um. zgodovinar. Poučeval v nekd. Sankt Petersburgu (1911—13), Caenu (1919—23), na *École du Louvre* (1919—40) in na *École des Beaux-Arts* (1923—40) v Parizu, hkrati bil konservator Louvra (1919—28), Luksemburškega muz. (1928—37) in MAM (1937—40). Član *Institut de France* in drugih akademij.

B: *Rome et la renaissance de l'Antiquité à la fin du XVIIIe siècle* (P 1912); *L'Architecture classique à Saint-Pétersbourg à la fin du XVIIIe siècle* (P 1912); *Greuze* (P 1913, »Art & Esthétique«); *Madame Vigée-Lebrun* (P 1917, »G. A.«); *‚Le Soleil et la Lune dans les Crucifixions‘* (RA, 1921); *XIXe siècle (Première partie)* (P 1924 [= La Peinture au Musée du Louvre, I: École Française, 4. snopič]); *Musée National du Louvre: Catalogue des Peintures exposées dans les Galeries, II: École Italienne et École Espagnole* (P 1926); *Histoire des châteaux du Louvre et des Tuileries sous le règne de Louis XIV* (P 1927); *La Bourgogne, 1: L'Architecture* (3 knj., P-Br 1927—1929), *»Les Richesses d'art de la France«* 1); *Histoire du Louvre: 1290—1928* (P 1929); (& Pierre Ladoué) *Musée National du Luxembourg: Catalogue des peintures et sculptures* (P 1931); (& G. Wiet) *Les Mosquées du Caire* (2 knj., 1932); *De l'architecture* (P 1938); *Littérature et peinture en France* (P 1942); **Histoire de l'Architecture classique en France, I—VII* (9 knj., P 1943—1957); *Les Peintres de la vie familiale: évolution d'un thème* (P 1945); *Van Gogh* (Mon-G 1946, »Documents d'art«); *L'architecture française* (P 1950); *Louis XIV: Roi Soleil* (P 1953); *Louis David* (P 1954); *L'Art sous la Révolution et l'Empire en France: 1789—1815* (P 1953, »Nouv. Enc.«); *Mystique et architecture: Le Symbolisme du Cercle et de la Coupole* (P 1954); *Histoire de l'Art, I—III* (P 1959); *Les jardins des dieux et des hommes*

(P 1959); ‚*Le concile de Trente et l'art*' (Il Concilio di Trento e la riforma tridentina, R 1965).

L: Drevet (1954); WWA (1962).

Hauttmann, Max (1888—1926), nem. um. zgodovinar, r. v Landauu (Pfalz), u. v Münchnu.

B: *Der kurbayerische Hofbaumeister Joseph Effner* (Str 1913, »SdK« 164); ‚*Dürer und der Augsburger Antikenbesitz*' (JPK, 1921); *Geschichte der kirchlichen Baukunst in Bayern, Schwaben und Franken 1550—1780* (2. izd., Mn 1923); ‚*Der Wandel der Bildvorstellungen in der deutschen Dichtung und Kunst des romanischen Zeitalters*' (Wölfflinov zb., 1924); *Die Kunst des frühen Mittelalters* (2. izd., Bl 1929, »Propyläen-Kg.« 6 [dkč. Hans Karlinger & Peter Halm]).

Hawley, Henry H., amer. um. zgodovinar in muzealec, kustos (*Associate Curator*) v *CMA*.

L: ‚A McIntire Chair' (B CMA, 1963); Neo-classicism: Style and Motif (1964 [rk, CMA]).

Hayter, Stanley-William (1901—....), angl. slikar in grafik, pisec o umetn. in pomemben lik. pedagog. R. v Londonu, po končanem študiju kemije delal v Perziji, živi v Parizu, kjer je 1927 ust. za razvoj mod. grafike pomembni *L'Atelier 17*.

B: *Jankel Adler* (L etc. 1948).

L: Vollmer II (1955, p. 396); Lj GrB (1955—65); H. *Read* (Kindler III, 1966, s. v. — L!).

Hazael, bibl. oseba (e. g. 4 Kralj 8, 7—15), kralj nad Aramom, tj. Sirijo. Up: npr. *StS* v → *Morači* (1252).

Hčere revolucije (*Daughters of Revolution*), sarkastična podoba (G. Wood, 1932, Cincinnati Art Mus.) treh »varuhinj izročila«, ki srebajo čaj pred posnetkom popularne podobe slavne preteklosti, E. Leutzovega *Washingtonovega prehoda čez reko Delaware* — v pomenu *Tempora mutantur, nos et mutamur in illis*.

Hébe, grš. boginja večne mladosti, eden izmed 3 otrok Zeusa in Here, na Olimpu točila nektar, dokler tega posla ni prevzel → *Ganimed*. Ko je Hêrakles dopolnil svojo življenjsko usodo, bil sprejet med bogove in se je z njim spravila tudi Hera, je dobil za ženo njeno hčerko Hebe. Up: slike *Hebe, ko napaja Zeusovega* (Jupitrovega) *orla*, med portreti npr. J.-M. Nattier (*Vojvodinja orléanska kot Hebe*, d. 1744, Stockholm, in 1745, Chantilly) in Reynolds (*Miss Meyer kot Hebe*, 1772, London, Anthony de Rothschild; *Mrs. Musters kot Hebe*, 1782/85, Kenwood); soha Hebe same: npr. Canova (Forlì, Pin. e Musei Comunali) in Thorvaldsen (1806, København, Thorvaldsens Museum).

L: Hunger (1953, p. 126); Pigler II (1956, p. 100—01).

Hebrejska biblija v Britanskem muzeju (Add. Ms. 11639), nastala v sev. Franciji v poznem XIII. st.: pergament, več kot 700 listov z 41 celostr. miniaturami, med njimi npr. *Menora z Aronom, ki doliva olja* (114r), fantastični ptič *bar yokhani* ali *ziz* (517v), *Leviatan* (518v) in *Behemot* (519r), *Abraham daruje Izaka* (521v).

L: Diringer Book (1958, p. 225—26, repr. IV-21, a—b). — Cf. J. *Gutmann* (1967/68).

Hebrejske dečke mečejo v Nil, bibl. ik. m. (2 Mojz 1, 22). Up: npr. *lesor.* v → *Dalmatinovi Bibliji* (1584, I, f. 34v).

Hebrejski himnarij iz Avstrije, eden izmed pomembnih ž. IR (v Avstriji o. 1300, New York, Jewish Theological Seminary of America Libr., Ms. 0017). Med miniaturami npr. → *Boj med Leviatanom in Behemotom* (f. 2v).

L: cf. J. *Gutmann* (1967/68).

Heckel, Erich (1883—1970), nem. slikar in grafik. R. v Döbelnu na Saškem, 1905 soust. skupine *Die → Brücke*. S: npr. *Moža za mizo* (1912, Hamburg).

L: H. *Read* (Kindler III, 1966, s. v. — L!).

Heckscher, William (*Wilhelm*) **S(ebastian),** (1904—....), hol. um. zgodovinar, pomemben raziskovalec ikonol. problemov. Prom. v Hamburgu z dis. *Die Romruinen: Die geistigen Voraussetzungen ihrer Wertung im Mittelalter und der Renaissance* (1936). Učil na *Univ. of Iowa*, nato prof. za srednjev. umetn. in ikonografijo na *Rijksuniversiteit* v Utrechtu in *Benjamin N. Duke Prof.* na *Duke Univ.* v Durhamu (N. C.).

B: ‚*Relics of Pagan Antiquity in Medieval Settings*' (JWI, 1937/38); ‚*Bernini's Elephant and Obelisk*' (AB, 1947); ‚*Aphrodite as a Nun*' (The Phoenix, 1953); ‚*Renaissance Emblems: Observations Suggested by Some Emblem-Books in the Princeton University Library*' (The Princeton Univ. Libr. Chronicle, 1954); ‚*The Anadyomene in the Mediaeval Tradition* (*Pelagia — Cleopatra — Aphrodite*): *A Prelude to Botticelli's Birth of Venus*' (Nkj, 1956); ‚*Dornauszieher*' (RDK IV, 1958); *Rembrandt's Anatomy of Dr. Nicolaas Tulp: an iconological study* (NY: NY UP 1958); (& K. A. Wirth); ‚*Emblem, Emblembuch*' (RDK, 1959); ‚»*Recorded from Dark Recollections*«' (Panofskyjev zb., 1961); ‚*Goethe im Banne der Sinnbilder: Ein Beitrag zur Emblematik*' (Jb. der Hamburger Kstsmlgn., 1962); ‚*The Genesis of Iconology*' (21. kongr. III, 1967); ‚*Reflections on Seeing Holbein's Portrait of Erasmus at Longford Castle*' (R. Wittkowerjev zb., 1967); ‚*The Annunciation of the Merode Altarpiece*' (Duvergerjev zb., 1968).

L: Monique *Albert*, Lijst van publicaties van Prof. Dr. W. S. Heckscher tot april 1964 (Nkj, 1964).

Heem, Jan Davidsz de (o. 1606—1683/84), hol. slikar, r. v Utrechtu, u. v Antwerpnu. S: *tiho-*

žitja, mdr. pa tudi figuralna slika *Študent* (les, 1628, Ashmolean).

L: Hugo *Toman*, Über die Malerfamilie de Heem (RepKw, 1888); Hall Por (1963); H. W. *Grohn* (Kindler III, 1966, s. v. — L!). — Cf. I. *Bergström* (1956), J. *Rosenberg* (& S. *Slive* 1966).

Heemskerck, Ma(e)rten van (1498—1574), niz. (hol.) slikar, r. v Heemskerku med Haarlemom in Alkmaarjem, 1527 v Scorelovi delavnici v Haarlemu — očitno že kot pomočnik, pozn., od 1532 dalje, v Italiji (tudi dokumentarno pomembne risbe stavb in kipov), nato spet v Haarlemu, tam u. S (vse les): med atr. deli *Pieter Bicker* in njegova žena *Anna Codde* (vsak na okviru d. 1529, oba Rijksmus.) pa *Družinski portret* (pred 1532, Kassel), *Luka slika Madono* (1532, Haarlem), *Portret slikarjevega očeta* (d. 1532, MM), *krilni olt. s Križanjem* (1538—41, → *Linköping*), *Avtp.* (d. 1553, Fitzwilliam), *Momus graja dela bogov* (d. 1561, vzh. Berlin, Gemäldegal.), *Krst v Jordanu* (d. 1563, Braunschweig), *Objokovanje* (d. 1566, Delft, Prinsenhof).

L: van Mander II; Leon *Preibisz:* Martin van Heemskerck: Ein Beitrag zur Geschichte des Romanismus in der niederländischen Malerei des XVI. Jahrhunderts (Halle 1910, dis. [tudi Lpz 1911]); G. J. *Hoogewerff* (ThB XVI, 1923, s. v.); Friedländer XIII (1936); Jan van Scorel (1955 [rk, Utrecht] — L!); Seizième Dessins (1965); Seizième Peintures (1965); H. W. *Grohn* (Kindler III, 1966, s. v. — L!). — Cf. H. *Egger* (1913—1916), H. *Gerson* (1950), G. J. *Hoogewerff* (1963), Ad. *Michaelis* (1891).

Héfaist(os), grš. bog ognja, kovaštva in rokodelcev (v rim. mitologiji *Vulkan*), sin Zeusa in Here, hrom, oženjen z → *Afrodito*.

L: Hunger (1955, p. 133—35); Grant (1968).

Hegedušić, Krsto (1901—....), hrv. slikar. R. v Petrinji, med obema vojnama policijsko preganjan zaradi napredne usmerjenosti, 1929 soust. skupine *Zemlja*, o. 1930 utemeljil *Hlebinsko šolo* naivcev. Od 1948 član JA, od 1950 vodi mojstrsko delavnico za slikarstvo v Zgb. S (vse temp & o): npr. *Bilo nas je pet v kleti* (steklo, 1927, MSU), *Zeleni kader* (1928), *Rekvizicija* (1929), **Poplava* (d. 1932, Zgb, Mod. gal. JA), *Zadušnice* (d. 1933, Rijeka, Gal. umjetnina), *Justitia* (1933), *Romarji Matere Božje Bistriške* (d. 1936, Zgb, Mod. gal. JA), *Bitka pri Stubici* (1947—49), *Mrtve vode* (d. 1956, MSU), *Sami* (d. 1956, ib.), *Proga Brčko-Banovići* (1956), *Stražarja taborišča* 1942 (1957), *Dvorišče* (d. 1958, MSU), *Liqueur Foxy* (1959), *Svitanje* (1961), *Transport logorašev I—II* (1963, Bgd, Muz. revolucije naroda Jugoslavije), *Villefranche-de-Rouergue* (d. 1964, MSU), *Soho* (temp, o & kolaž, 1967). — R: izd. cikel *Podravski motivi* (Zgb: Minerva 1933, uv M. Krleža). — Ilustr. npr. M. Krležo (*Balade Petrice Kerempuha*). — Nagr.: *zlata plaketa* na 1. trienalu v Bgd (1961), *Grand Prix* v Slovenjem Gradcu (1966), itd.

B: ‚*O izložbi »Zemlje« u Parizu*' (Književnik, 1931).

L: Pola vijeka (1953); Jsla (1957); Ko je ko (1957); Božo *Bek* (EJ 3, 1958, s. v.); Krsto Hegedušić (1960 [rk, MaGal 1960/61]); Krsto Hegedušić (Slovenj Gradec 1961 [rk, Um. paviljon] — L!); ELU 2 (1962, s. v.); MSU (k) 65; UBJ (1969); Nadreal Soc (1969 — L!). — Cf. A. *Čelebonović* (1965).

HEIDELBERG (*Baden-Württemberg*, ZRN), romantično ob Neckarju ležeče staro univ. mesto (univ. od 1386).

L: Reclam N II (1958 [1960]); EWA VI (1962, stp 256 — L!).

∼ **Grad** (*Schloß*). Stavbno najpomembnejši del heterogenega kompleksa je za palatinskega volilnega grofa resp. kneza → *Ottheinricha* sez. krilo, t. i. *Ottheinrichsbau* (1553—62), od konca XVII. st. ruševina: bogato razčlenjeno **pročelje*, ki je najodličnejši primer poznorenesančne nem. arhitekture, kaže v nišah pritličja junake (*Jozue*, *Samson*, *David*, *Hêrakles*), v 1. nadstr. personifikacije kreposti (*Fortitudo*, *Fides*, *Caritas*, *Spes*, *Justitia*), v 2. nadstr. pa planete (*Saturn*, *Mars*, *Venera*, *Merkur*, *Luna*), ki jih na vrhu dopolnjujeta *Sol* in *Jupiter*.

L: Reclam N II (1958 [1960]).

***Heidelberški Manessejev rokopis,** najpomembnejša z. nem. trubadurskih pesmi, imen. po lastniku iz 1. pol. XIII. st., züriškem svetniku Rüdigerju Manesseju (o. 1320, Heidelberg, Universitätsbibl., Cod. pal. ger. 848). O. 6000 stihov 140 pesnikov krasi 138 celostr. miniatur, »portretov« ljubezenskih pesnikov od 2. pol. XII. st. do zgodnjega XIV. st. Z barvno živim, kulturnozgodovinsko izredno mikavnim bogastvom grbov, noš in opravil so mdr. predstavljeni ces. Henrik VI., Heinrich von Veldecke, Gottfried von Straßburg, Walther von der Vogelweide, Hartmann von Aue, Wolfram von Eschenbach, Tannhäuser, Reinmar von Zweter, ces. Konradin (lov s sokoli), Ulrich von Lichtenstein, Heinrich von Meißen, imen. Frauenlob, itd. — Faks.: Insel-Verlag (1926—1928).

L: E. *Jammers:* Das Königliche Liederbuch des deutschen Minnesangs: Eine Einführung in die sogenannte Manessische Handschrift (Hdl 1965); »US« 8 (1968, p. 112—13 in platnice). — Cf. E. J. *Beer* (ZfKg, 1968, p. 326—32).

Heidrich, Ernst (1880—1914 padel), nem. um. zgodovinar, učil na univ. v Baslu in Straßburgu.

B: *Geschichte des Dürerschen Marienbildes...* (Lpz 1906, »Kstgeschichtliche Mngr.« 3); ‚*Zur Datierung*

von Dürers Münchener Selbstporträt' (RepKw, 1907); *Albert Dürers schriftlicher Nachlaß* (Bl 1908 [izbor iz Lange-Fuhsejeve izd.]); *Dürer und die Reformation* (Lpz 1909); *Die altdeutsche Malerei: 200 Nachbildungen mit geschichtlicher Einführung und Erläuterungen* (Jena 1909, »Die K. in Bildern«); *Alt-niederländische Malerei: 200 Nachbildungen...* (ib. 1910, ista z. 3; n. izd. 1924); *Vlaemische Malerei: 200 Nachbildungen...* (ib. 1913, ista z. 5); *Beiträge zur Geschichte und Methode der Kunstgeschichte* (Ba 1917).

Heikamp, Detlef, nem. um. zgodovinar, prom. v Kölnu s tezo o Alessandru Alloriju, delal v *Ksthistorisches Inst.* v Florenci, predaval na harvardski univ. v Cambridgeu (Mass.).

B: ‚*Agnolo Bronzinos Kinderbildnisse aus dem Jahre 1551*' (MittF, 1955); ‚*Arazzi a soggetto profano su cartoni di Alessandro Allori*' (RArte, 1956); ‚*Vicende di Federigo Zuccari*' (ib., 1957); ‚*Rapporti fra accademici e artisti nella Toscana del ‚500'* (Il Vasari, 1957); ‚*Nuovi documenti celliniani*' (RArte, 1960); ‚*Ancora su Federico Zuccari*' (ib.); ‚*Dürers Entwürfe für Geweihleuchter*' (ZfKg, 1960); ‚*Zur Geschichte der Uffizien-Tribuna und der Kunstschränke in Florenz und Deutschland*' (ib., 1963); ‚*Unbekannte Halbedelsteingefäße aus Medici-Besitz*' (Panth, 1971).

Heil, Walter (1890—....), amer. um. zgodovinar in muzealec, r. v Oppenheimu v Nemčiji, prom. 1922 na univ. v Münchnu, kustos za evr. umetn. v *Detroit Inst. of Art* (1924—26), v San Franciscu pa direktor *California Palace of the Legion of Honor* (1933—40) in *M. H. de Young Mus.* (od 1933, zdaj em. in gl. um. konzulènt).

B: ‚*A newly discovered work by Adam Elseheimer*' (Puyveldejev zb., 1949); ‚*A Bust by Bouchardon in San Francisco*' (W. Suidov zb., 1959); ‚*A rediscovered Portrait of Cosimo I de' Medici by Cellini*' (BM, 1967).

L: WWAA (1959); Who's Who in *California* 1965 (LA 1964).

Heiliger, Bernhard (1915—....), nem. kipar, od 1949 dalje prof. na *Hochschule f. bildende Künste* v zah. Berlinu. P: blizu abstraktne umetn., tudi ekspresivni portreti, npr. *Ernst Reuter* (glava, bron, 1954, zah. Berlin, Bürgermeister-Reuter-Stiftung).

L: SeuphorS (1961); WWA (1962); ReadS (1964).

Heimann, Adelheid, nem.-angl. um. zgodovinarka, emigrirala iz Nemčije za nacizma.

B: ‚*Der Meister der »Grandes Heures de Rohan« und seine Werkstatt*' (Städel Jb., 1932); ‚*Jean de Bruges und die beiden ersten Widmungsblätter im Brüsseler Stundenbuch des Duc de Berry*' (W. Friedlaenderjev zb., 1933 [rkp.]); ‚*The Six Days of Creation in a twelfth century manuscript*' (Saxlov zb., 1937/38 [JWI, 1937/38]); ‚*Trinitas Creator Mundi*' (JWI, 1938/39); ‚*Jeremiah and his girdle*' (JWCI, 1962); ‚*A Twelfth-Century Manuscript from Winchcombe and its Illustrations*' (ib., 1965); ‚*Three Illustrations from the Bury St. Edmunds Psalter and their Prototypes: Notes on the Iconography of Some Anglo-Saxon Drawings*' (ib., 1966); ‚*The Capital Frieze and Pilasters of the Portail Royal, Chartres*' (ib., 1968).

Heine, Heinrich (1797—1856), nem. (ž.) pesnik in pisatelj, od 1831 dalje v Parizu, tam odtlej pa do 1843 poročal tudi o lik. razst., tako npr. 1831 v *Morgenblatt für gebildete Stände* (pon. v *Der Salon*, 1834) in 1843 v augsburški *Allgemeine Zeitung* (pon. v *Lutetia*, 1855).

B: npr. *Heinrich Heine's sämtliche Werke, I—IV* (Lpz: Reclam 1887 [o lik. umetn. zlasti IV]).

Heine, Thomas Theodor (1867—1948), nem. (ž.) slikar in ilustrator, eden izmed najpomembnejših družbeno kritičnih karikaturistov 1. pol. XX. st. R. v Leipzigu, štud. v Düsseldorfu, od 1889 dalje prispevki za münchensko → *Jugend*, 1896 z Albertom Langenom ust. revijo *Simplicissimus*, ki ji je do 1933 bil gl. ilustrator. Pred nacisti emigriral v Prago in Brno, nato v Oslo, naposled na Švedsko; u. (80) v Stockholmu. S: npr. *Oblaki, ki gredo mimo...* (les, 1900, Köln, z. Alfred Otto Müller). — Plakati, npr. za münchenski kabaret *Die elf Scharfrichter*. — Ilustr. Hofmannsthala, Hebbla in Th. Manna.

L: Hermann *Esswein:* Thomas Theodor Heine (Mn-Lpz 1904, »Moderne Illustratoren« 1); Wininger 7 (1936); Thomas Theodor Heine 80 År (Stock 1947 [rk]); Eberhard *Hölscher:* Der Zeichner Th. Th. Heine (Fr 1955); K. *Fassmann* (Kindler III, 1966, s. v. — L!).

Heintz, Joseph, star. (1564—1609), poznomanierističen slikar. R. v Baslu, v Rimu mu je bil učitelj Hans von → *Aachen*, akt. v Augsburgu in od 1591 dalje na dvoru ces. Rudolfa II. v Pragi, tam u. (45). S: npr. *Ces. Rudolf II.* (baker, d. 1594, Ksthist. Mus.), *Umetnik z bratom in sestrinim portretom* (d. 1596, Bern, Kstmus.), *Sátir in nimfe* (baker, oval, d. 1599, Alte Pin.), *Diana in Aktéon* (baker, o. 1600, Ksthist. Mus.), *Počivajoča Venera* (hrastovina, ib.), *Elija na ognjenem vozu* (les, 1607, Augsburg, St. Anna).

L: van Mander II; R. A. Peltzer (ThB XVI, 1923, p. 311 ss — L!); H. W. Grohn (Kindler III, 1966, s. v. — L!); »MdC« 211. — Cf. B. *Haendcke* (1894), L. van *Puyvelde* (... à Rome 1950).

Heintze, Helga von, nem. klas. arheologinja, zdaj v Rimu. Mdr. priredila 3. izd. A. Heklerjeve knj. *Bildnisse berühmter Griechen* (Mainz 1962) in izd. Kaschnitz-Weinbergovo *Römische Kunst* (1961—63).

B: *Juno Ludovisi* (Bremen 1957, »Opus nobile« 4); *Römische Porträtplastik aus sieben Jahrhunderten* (Stu 1961, »Smlg. Parthenon«); *Antike Porträtkunst: Die landgräfliche Sammlung in Schloß Fasanerie bei Fulda* (Mainz 1967); *Römische Kunst* (Stu 1969, »Belser Stilgesch.« 3).

Heinz, Günther, avstr. um. zgodovinar, kustos v *Gemäldegal.* v dunajskem Umzg. muz.

B: ‚*Studien über die Anwendung des Helldunkels in den Werken Guido Renis*' (JSW, 1955); ‚*Carlo Dolci: Studien zur religiösen Malerei im 17. Jahrhundert*' (ib., 1960); ‚*Zwei wiedergefundene Bilder aus der Galerie des Erzherzogs Leopold Wilhelm*' (ib., 1962); ‚*Studien zur Porträtmalerei an den Höfen der österreichischen Erblande*' (ib. 1963).

Heinzl, Brigitte, avstr. um. zgodovinarka, kustos za um. & kult. zgod. v *Oberösterreichisches Landesmus.* v Linzu.

B: ‚*Die Freskomalerei Paul Trogers*' (WJb, 1962); *Bartolomeo Altomonte* (W-Mn 1964).

Heise, Carl Georg (1890—....), nem. um. zgodovinar, nekd. direktor Muz. za um. in kult. zgod. v Lübecku (1920—33) in hamburške *Kunsthalle* (1945—55). Štud. na univ. v Freiburgu, Münchnu, Halleju, Berlinu in Kielu. Izd. z. *Kunstbriefe* in *Werkmonographien zur bildenden Kunst* (*Reclams Universal Bibl.*)

B: *Norddeutsche Malerei: Studien zu ihrer Entwicklungsgeschichte im 15. Jahrhundert von Köln bis Hamburg* (Lpz 1918); *Overbeck und sein Kreis* (Mn 1928); *Fabelwelt des Mittelalters* (Bl 1936); *Deutsche Zeichner des XIX. und XX. Jahrhunderts* (Bl 1946); *Persönliche Erinnerungen an Aby Warburg* (NY 1947; n. izd. Hmb 1959); *Der Lübecker Passionsaltar von Hans Memling* (Hmb 1950); *Ernst Barlach: Der Figurenschmuck von St. Katharinen zu Lübeck* (Stu 1956, »WerkM« 2); *Edvard Munch: Die vier Söhne des Dr. Max Linde* (Stu 1956, »WerkM« 7); (izd.) *Die Kunst des 20. Jahrhunderts* (Mn 1957); *Ernst Barlach: Zwischen Erde und Himmel, 45 Handzeichnungen* (Mn 1958); *Lovis Corinth: Bildnisse der Frau des Künstlers* (Stu 1958, »WerkM« 26); *Thomas Gainsborough: Die Töchter des Künstlers* (Stu 1958, »WerkM« 30); *Große Zeichner des XIX. Jahrhunderts* (Bl 1959); *Hans Holbein d. J.: Die Gesandten* (Stu 1959, »WerkM« 43); pon. izb.: *Der gegenwärtige Augenblick: Reden und Aufsätze aus vier Jahrzehnten* (Bl 1960).

L: Kü (1961). WWA (1962). — Zbornik: Eine Gabe der Freunde für Carl Georg Heise zum 28. 6. 1950 (Bl 1950).

Hékabe (grš. *Hekábe*, lat. *Hécuba*), žena trojanskega kralja Príama. Trakijskega kralja Poliméstorja, ki je bil po padcu Troje njenega sina Polidóra umoril, je zvabila v svoj šotor ter tam z drugimi Trojankami ubila njegove otroke, njemu pa iztaknila oči. Up: → *Trojanke oslepe Poliméstorja.*

L: Hunger (1955, p. 126—27).

hekal (hebr.), pogl. prostor → *Salomonovega templja.*

Hekler, Anton (*Antal*), (1882—1939), madž.-nem. um. zgodovinar in arheolog, 1918—39 prof. na univ. v Budimpešti.

B: *Die Bildniskunst der Griechen und Römer* (Stu angl. izd.: *Greek and Roman Portraits*, L 1912); *Leonardo da Vinci* (Bu 1927); ‚*Michelangelo und die Antike*' (WJb, 1930); *Ungarische Kunstgeschichte* (Bl 1937); *Bildnisse berühmter Griechen* (Bl 1940; 3. izd. [Helga von Heintze] Mainz 1962).

L: Kü (1926).

Heksaémeron, »Delo šestih dni«, v prvih 3 pogl. 1. Mojzesove knj. opisano ustvarjênje. Up: npr. Bertram iz Mindena (→ *Grabowski olt.*), Michelangelo (→ *strop Sikstinske kapele*).

L: Keller (1968, p. 450—53 — L!).

Héktor, trojanski junak, Príamov sin. Up: Filarete (*Héktor na konju*, bron. kipec, o. 1458/60, Madrid, Mus. Arquelogico Nacional).

L: cf. H. *Keutner* (1964).

Héktorjevo slovo od Andrómahe in Astianáksa (nem. *Hektors Abschied* ...), ik. m. po Iliadi (VI, 394—496). Up: npr. A. Varotari (Stuttgart).

L: Pigler II (1956, p. 302—03).

Hékuba → *Hékabe*

Helbig, Wolfgang (1839—1915), nem. klas. arheolog, štud. na univ. v Bonnu, po H. → *Brunnu* sekretar Nem. arheol. inst. v Rimu.

B: *Wandgemälde der vom Vesuv verschütteten Städte Kampaniens* (Lpz 1868); *Untersuchungen über die kampanische Wandmalerei* (ib. 1873); *Die Italiker in der Po-Ebene* (ib. 1879); *Führer durch die öffentlichen Sammlungen klassischer Altertümer in Rom, I—II* (Rom-Lpz 1891; 2. izd. Lpz 1899; 3. izd. [W. Amelung, E. Reisch, Fr. Weege] ib. 1912—1913; 4. izd. [H. Speier] Tü 1963—1966); *Das homerische Epos aus den Denkmälern erläutert* (2. izd., Lpz 1892); *La Question Mycénienne* (P 1896).

L: cf. A. *Michaelis* (1906).

Held, Julius S(amuel), (1905—....), nem.-amer. (ž.) um. zgodovinar, odličen poznavalec flam. slikarstva XVII. st. R. v Nemčiji, prom. 1930 v Freiburgu, bil v službi v berlinskih muzejih, 1934 emigriral v ZDA, zdaj prof. na *Columbia Univ.* v New Yorku (*Barnard College* in *Graduate Faculties*).

B: *Dürers Wirkung auf die niederländische Kunst seiner Zeit* (Haag 1931); ‚*Zwei Ansichten von Paris beim Meister des heiligen Ägidius*' (JPK, 1932); ‚*Allegorie*' (RDK I, 1937); ‚*Jordaens' Portraits of His Family*' (AB, 1940); ‚*Achelous Banquet*' (AQ, 1941); ‚*Rembrandt's »Polish« Rider*' (AB, 1944); (& Jan Albert Goris) *Rubens in America* (NY 1947); ‚*Rubens and Virgil: A Self-Correction*' (AB, 1947); ‚*Jordaens and the Equestrian Astrology*' (Puyveldejev zb., 1949); *Rubens* (NY 1953, »Portfolio«); ‚*Artis pictoriae amator: An Antwerp art patron and his collection*' (GBA, 1957 [tudi H. Tietzejev zb.]); ‚*Comments on Rubens' beginnings*' (Roggenov zb., 1957); ‚*Le Roi à la Ciasse*' (AB, 1958); *Rubens: Selected Drawings* (2 knj., L: Ph 1959); ‚*Rubens' design for sepulchral monuments*' (AQ, 1960); ‚*Flora: Goddess and Courtesan*' (Panofskyjev zb., 1961); ‚*Two Drawings by Philip Fruy-*

tiers' (AQ, 1964); *Rembrandt and the Book of Tobit* (Northampton [Mass.] 1965, »Gehenna Essays on Art« 2); *Rembrandt's Aristotle and other Rembrandt's Studies* (Pri 1969).

L: WWWJ (1955); WWAm (1964—65).

Held, Jutta → *Goya* (lit.)

Héle, grš. mit. oseba, hči Atamasa in Nefele, sestra Friksosa; po njej imen. Helespónt (cf. s. v. *zlati oven*).

helebarda (fr. *la hallebarde*), sulica s sekiro, slov. tudi *robilnica* ali *bradača*, atıibut apostola → *Matije*.

Helena (grš. *Heléne*), mit. oseba, »najlepša žena«, hči Zéusa in → *Léde*, soproga → *Menelája*, ki jo je Afrodita → *Parisu* obljubila (→ *Parisova sodba*) in ki se je Parisu pustila v Trojo odvesti (→ *Ugrabljenje Helene*, → *Paris in Helena*). Ko so Grki po desetih letih naposled Trojo zavzeli, ji je Meneláj, od njene lepote prevzet in oslepljen, vse odpustil ter jo spet kot ženo vzel s seboj v Šparto.

L: Hunger (1955, p. 130—32).

Helena, mati ces. Konstantina, kršč. svetnica (18. VIII. — it. *Elena*, madž. *Ilona*, rom. *Ileana*). Up (cf. s. v. *Križeva legenda*): npr. C. Engebrechtsz (*Sv. Konstantin in sv. Helena*, Alte Pin.), Paolo Veronese (*Vídenje sv. Helene*, o. 1570, Nat. Gall.; o. 1580, Pin. Vat.), Andrea Bolgi (orjaška marm. *soha* v niši enega izmed slopov pod kupolo Petrove c. v Rimu, 1629—39).

L: Réau III/2 (1958, p. 633—36 — L!); Keller (1968, p. 244—47); »CA« 20 (1968, št. 145 & 193). — Cf. J. *Braun* (1943, stp 321—24), R. H. *Wilenski* (1960, repr. 190).

helenistična umetnost, ustrezno pojmu *helenizem*, kot ga je uvedel → *Droysen*, umetn. v obd. grš. zgod. od smrti Aleksandra Vél. (323 pred) do Avgusta resp. bitke pri Akciju (31 pred); v resnici lahko govorimo o helen. umetn. tudi v rim. imperiju tja do III. st. in še dlje, dokler se nepretrgoma nadaljuje izročilo grš. umetn. V nasprotju s klas. grš. umetn. zaznamujejo helen. umetn. slikovitost, patos in naturalizem (uveljavita se žanr in portret!), vemo za velike urbanistične komplekse (→ *Aleksandrija*, → *Antiohija*) in ohranili so se nam pomembni stavbni spom. (→ *Pergamos* in *Priene*), kiparska dela, ki so v Evropi dolgo veljala za vrh grš. umetn. (→ *Apolon Belvederski*, → *Barberinijevski favn*, → *Farneški bik*, → *Galec* [*Galačan*], *ki ubija sebe in svojo ženo*, → *Laókoontova skupina*, → *Meneláj s Pátroklovim truplom*, → *Miloška Venera* in *Nike Samotraška* v Louvru, → *Umirajoči Galec* [Galačan]) in naposled tudi slikarije in mozaiki (→ *Pompeji*).

L: Th. *Fyfe:* Hellenistic Architecture: An Introductory Study (C 1936); German *Hafner:* Späthellenistische Bildnisplastik: Versuch einer landschaftlichen Gliederung (Bl 1954); Achille *Adriani*, Hellenistic Art (EWA VII, 1963 — L!); Olof *Vessberg*, Hellenistic-Roman Art (ib. — L!); T. B. L. *Webster:* Hellenistic Poetry and Art (L 1964); *id.:* Hellenismus (Ba-Ba 1966, »K. der Welt«); »US« 3 (1969). — Cf. J. D. *Beazley* (& B. *Ashmole* 1932), M. *Bieber* (1955 [1961]), E. *Buschor* (1949), W.-H. *Schuhhardt* (1960), W. *Worringer* (1928).

Helijeva sinova → *Hudobija Helijevih sinov*

Helijeva smrt (nem. *Elis Tod*), bibl. ik. m. (1 Kralj 4, 18): Heli, ki je bil 98 let star in so mu oči potemnele, je *padel vznak s stola pri vratih, si zlomil tilnik in umrl*; *zakaj mož je bil star in neokreten.* Up: npr. *lesor.* v → *Dalmatinovi Bibliji* (1584, I, f. 151v).

Hélinant (XII. st.), fr. pesnik, pozn. menih v cistercijanskem samostanu Froidmont (lat. *Helinandus Frigidomontis*), pesnik znanih *Vers de la Mort* (o. 1190/95), ki so mdr. vplivali tudi na nastanek → *mrtvaškega plesa*.

L: cf. S. *Cosacchi* [= *Kozáky*], pos. 1965.

Heliodor izgnan iz templja → *Izgon Heliodorja*

Heliodoros iz Emese v Siriji (o. 300), spisal ljubezenski roman *Aithiopica*, katerega junaka → *Teagenes in Hariklea* sta bila kot ena izmed znamenitih dvojic ant. → *ljubimcev* tudi ik. m. v lik. umetn.

Heliópolis → *Baalbek*

Hélios, grš. bog sonca (rim. *Sol*), velikokrat zenačen z → *Apólonom*; sin titana Hipêriona in titanke Téie, vnuk Urana, brat Eos (Auróre) in Seléne (Lune), se vozi prek neba od vzh. proti zah. na vozu, v katerega so vpreženi 4 ogenj puhajoči krilati konji. V pokristjanjeni Grčiji je njegovo vlogo prevzel Elija (→ *Elija na ognjenem vozu*). Cf. s. v. *Mitra*. Up: običajno s sončnim diskom ali vencem žarkov.

L: Grimal (1951, p. 183—84); Hunger (1955, p. 132—33). — Cf. G. de *Tervarent* (I 1958, stp 75).

Hellmer, Edmund (1850—1919), avstr. kipar. R. in u. (68) na Dunaju, od 1879 dalje prof. na tamk. ak. P: javni spom. na Dunaju, npr. *Goethejev spom.* (bron, 1900, Burggarten), *Kastaliabrunnen* (1910, dvorišče Univerze), *findesièclovski spom. Johanna Straußa ml.* (bron. soha pred marm. lokom, post. 1923, Stadtpark).

L: Spemann (1901); ÖBL II (1959, s. v.).

Hemessen, Jan Sanders van (*Johannes de*), (o. 1500—po 1563), niz. slikar, manierist v Antwerpnu, oče slikarke. S svojimi »razuzdanimi druščinami« (delno v evang. preobleki kot *Izgubljeni sin* ali *Poklicanje sv. Mateja*) eden izmed pionirjev žanrskega slikarstva. S: npr. *Izgubljeni sin* (les, d. 1536, Bruxelles), *Poklicanje sv. Mateja* (les, d. 1536, Alte Pin.; les, o. 1540, Ksthist. Mus.; les, malo pred 1550, ib.), *Razuzdana druščina* (o. 1545/50, Karlsruhe), *Izgon trgovcev iz templja* (les, d. 1556, Nancy, Mus. des B.-A.).

L: Felix *Graefe:* Jan Sanders van Hemessen und seine Identification mit dem Braunschweiger Monogrammisten (Lpz 1909, »Kstgeschichtliche Mngr.« 13); Friedländer XII (1935); Seizième Peintures (1965 — L!); P. *Greven* (Kindler III, 1966, s. v. — L!). — Cf. L. von *Baldass* (Sittenbild 1923—25), S. *Bergmans* (1955), R. H. *Wilenski* (1960).

Hempel, Eberhard (1886—1967), nem. um. zgodovinar. Učil na univ. v Gradcu, od 1933 izr. prof. in od 1946 ord. na *TeH* v Dresdenu; član *Sächsische Ak. der Wissenschaften.*

B: *Francesco Borromini* (W 1924); *Michael Pacher* (W 1931); ‚*Ist »eine strenge Kunstwissenschaft« möglich* ?' (ZfKg, 1934); *Das Werk Michael Pachers* (W 1938, »Smlg. Schroll«; 6. izd. 1952); *Geschichte der deutschen Baukunst* (Mn 1949, »Deutsche Kg.«; 2. izd. 1956); *Nikolaus von Cues in seinen Beziehungen zur bildenden Kunst* (Bl 1954, »Ber. u. Verh. der Sächsischen Ak. der Wissenschaften zu Lpz: Phil.-hist. Kl.« C/3); (& Walter Krönert) *Gaetano Chiaveri: der Architekt der katholischen Hofkirche zu Dresden* (D 1955); *Baroque Art and Architecture in Central Europe* (Harm 1965, »The Pelican Hist. of Art«).

L: Wer ist wer (1958); Kchr (1967, nekr.).

Hempel, Rose (1920—....), nem. zgodovinarka umetn. Daljnega vzh. R. v Dresdenu, prom. 1944 v Berlinu, od 1959 kustos in od 1966 gl. kustos hamburškega *Mus. f. K. u. Gewerbe.*

B: *Zenga: Malerei des Zen-Buddhismus* (Mn 1960); *Holzschnittkunst Japans: Landschaft, Mimen, Kurtisanen* (Stu 1963); (& Jan Fontein) *China, Korea, Japan* (Bl 1968, »PKG« 17).

Henderson, George (1931—....), angl. um. zgodovinar, medievalist, prom. 1959 na univ. v Cambridgeu s tezo *Ms. K. 26 in the Library of St. John's College*; uči na univ. v Edinburghu.

B: ‚*Cain's Jaw-Bone*' (JWCI, 1961); *Gothic* (Harm 1967, »Style and Civilization«); ‚*Studies in English Manuscript Illumination, I—III*' (JWCI, 1967—1968); *Chartres* (Harm 1968, »The Architect and Soc.«); ‚*Abel u. Kain*' (LCI I, 1968); ‚*Kain*' (ib. II, 1970).

Hendy, *Sir* **Philip** (1900—....), angl. muzealec, kustos asist. v londonski *Wallace Coll.*, nato do 1967 direktor *Nat. Gall.* (pred M. Daviesom).

B: *The Isabella Stewart Gardner Museum: Catalogue of the Exhibited Paintings and Drawings* (Bo 1931); (& M. J. Friedländer) ‚*A Roger van der Weyden Altarpiece*' (BM, 1933); (& Ludwig Goldscheider) *Giovanni Bellini* (L: Ph 1945); *Spanish Painting* (L 1946); *Die National-Galerie London* (Mn-Z 1960, »Knaurs Galerien der Welt«); ‚*Taste and Science in the Presentation of Damaged Pictures*' (20. kongr. IV, 1963).

Henoh (fr. *Énoch*), bibl. oseba, 7. bibl. očak (1 Mojz 5, 18—24), Jaredov sin in Matusalov oče (→ *deset biblijskih očakov*), po → *Génezi* živel 365 let, kar kaže na zvezo s solarnim mitom. Po stari hebr. tradiciji naj bi bil izumil pisavo in delitev časa v mesece in letne čase. Up: cf. s. v. *Bog vzame Henoha v nebo.*

L: Réau II/1 (1956, p. 101—02); Kulundžić (1967, p. 255); N. *Gray* (LCI I, 1968, stp 643—45).

Henri-Quatre, po fr. kralju → *Henriku IV.* imen. zg. slog. V stavbarstvu (tudi za dobo Ludovika XIII. značilna uporaba rdeče opeke z vogalnimi robovi in okenskimi okviri iz belega kamna) cf. s. v. *Pariz* zlasti → *Place des Vosges.*

Henrici, Johann Josef Karl (1737—1823), nem. poznorokokojski slikar. Da ga obvaruje vojaščine, ga je oče (slikar Johann H.) poslal iz rodne Šlezije. Bil je gledališki slikar v Pragi, potoval prek Dunaja (1757), Gradca, Ljubljane, Zagreba in Trsta v Benetke (vpliv Tiepola in Guardija), naposled v Bozen (Bolzano), kjer se je naselil in u. (1760 se šel še za 3 leta učit v Verono). Od 1798 dalje zaradi oči ni več slikal. S (olt. slike, freske, miniature, itd.): v Sloveniji *Koncertni prizor I* (d. 1786, Lj, Akad. za glasbo) in *II* (ib.), *Ples v maskah* (Mrb, Pokr. muz.).

L: Alma *Tirler von Lutz:* Der Bozener Maler Henrici: 1737—1823 (In 1960, »Schlern-Schriften« 205, dis.). — Cf. A. *Cevc* (1960; 1965).

Henrik VII. (1457—1509), angl. kralj (1485—1509), prvi iz dinastije Tudor. Up: cf. s. v. *Torrigiano.*

Henrik VIII. (1491—1547), angl. kralj (1509—47). Up: H. Holbein ml. (Thyssen). Ohranjeni tudi Holbeinovi oljni portreti treh izmed 6 Henrikovih žena (3. *Jane Seymour*, 4. *Ana Cleve*, 5. *Catherine Howard*), sina (pozn. → *Edvarda VI.*) in drugih osebnosti iz kraljeve bližine.

Henrik II. (1519—1559), fr. kralj (1547—59), sin → *Franca I.*, oženjen s *Katarino Medičejsko* (cf. s. v. *Diane de Poitiers*). Up: npr. G. Pilonova *plastika* na nagrob. v Saint-Denisu.

L: »US« 9 (1969, f p. 155). — Cf. F. *Boucher* (1965, repr. 464).

Henrik IV. (1553—1610 umor.), fr. kralj (1589 do 1610). Po njem imen. fr. zg. slog → *Henri-*

Quatre. Nasledil ga je v 2. zakonu (z *Marijo Medičejsko*) roj. *Ludovik XIII*. Up: npr. *portret* neznanega fr. slikarja (o. 1600, Versailles, Mus. Nat.), *konjeniški spom.* na pariškem *Pont-Neuf* (spom. po osnutku → *Giovannija da Bologna* dkč. → *Francavilla*, post. 1614, razrušen 1792, novi spom. post. 1818 kipar *Lemot*).

L: Corrado *Vivanti*, Henri IV: the Gallic Hercules (JWCI, 1967).

Henrik II. (973—1024), nem. kralj (1002—24) in ces. iz saške dinastije, ustanovitelj škofije v Bambergu, kakor njegova žena *Kunigunda* kršč. svetnik (15. VII. — kanoniziran 1146). Po njegovem naročilu nastali »*Pala d'oro*« in »*zlati*« *ambon* v stolnici v → *Aachnu*, → *Baselski antependij*, → *Perikope Henrika II.*, → *Sakramentar Henrika II.* in → *Zvezdasti plašč* (po sodbi nekaterih tudi → *Bamberška apokalipsa*). Up: → *Bamberg: stolnica* (*Adamov portal* in Riemenschneiderjev *nagrob. ces. Henrika II. in Kunigunde*).

L: Heinrich *Günter:* Kaiser Heinrich II., der Heilige (Kempten-Mn 1904, »Smlg. illustrierter Heiligenleben« 1); Réau III/2 (1958, p. 636—39 — L!); Keller (1968, p. 242—44); »PKG« 5 (1969, t. 47, 50, 94, 109—10, 112—13). — Cf. J. *Braun* (1943, stp 318—20).

Henrik III., nem. cesar (1039—56), oženjen z Agnes von Poitou. Up: → *Zlati evangeliar Henrika III.*

Henrik IV., ces. in nem. kralj (1046—1106), ki se je 1077 v Canossi ponižal pred svojim nasprotnikom papežem Gregorijem VII.; 1084 ga je v Rimu kronal za ces. nasprotni papež Klemen III. Up: npr. na *skrinji Karla Vélikega* v aachenski stolnici (1200/1215).

L: »PKG« 5 (1969, t. 367).

Henrik V., nem. ces. (1106—25), zadnji predstavnik → *salijske dinastije*. Za njegove vlade ust. samostan v → *Priifeningu* pri Regensburgu (1109) in končan t. i. boj za investituro (*wormski konkordat* 1122).

Henrik VII. (1276—1313), nem. kralj (1308—13) in ces., oče *Jana Luksemburškega* (Janeza Slepega) in ded ces. → *Karla IV.*, pridobil Češko za Luksemburžane. Up: → *Tino di Camaino* (→ *nagrobnik cesarja Henrika VII.* iz 1313/15).

Henrik Lev, nem. *Heinrich der Löwe* (1129—1195), vojvoda saški (1142—95), nasprotnik ces. → *Friderika I. Barbarosse*. Cf. s. v. *Braunschweig* (ib. *katedr.* & *Braunschweiški* lev).

Henrik Suso → *Suso, Heinrich*

Henry, Françoise, um. zgodovinarka, uči na univ. v Dublinu.

B: *La sculpture irlandaise pendant les douze premiers siècles de l'ère chrétienne* (2 knj., P 1933, »Études d'art et d'archéologie«); ‚*Emailleurs d'Occident*' (Préhistoire, II/1, 1933); *Irish Art in the Early Christian Period* (L 1940); *Irish Enamels of the Dark Ages and Their Relation to the Cloisonné Techniques in Dark Age Britain* (L 1956); (& G. L. Marsh-Micheli) ‚*A century of Irish illumination: 1070—1170*' (Proc. of the Irish Ac., Sect. C, 1962).

Hentzen, Alfred (1903—....), nem. um. zgodovinar, nazadnje direktor hamburške *Kunsthalle* (1955—69).

B: *Deutsche Bildhauer der Gegenwart* (Bl 1934); (& Niels von Holst izd.) *Die Großen Deutschen im Bild* (Bl 1942); *Meisterwerke der europäischen Malerei* (Bl 1944); (uv) *Deutsche Bildhauer der Gegenwart* (Hn 1951 [rk, Kestner-Ges.]); ‚*sculpture*' (A. C. Ritchie [izd.]: german art of the twentieth century, NY 1957); *Rolf Nesch: Graphik, Materialbilder, Plastik* (Stu 1960; amer. izd. 1969).

Hepworth, Barbara (1903—....), angl. abstr. kiparka, pomembna tudi kot risarka. Por. najprej s kiparjem Johnom Skeapingom, od 1930 dalje s slikarjem Benom → *Nicholsonom* (trojčki 1934). P (marmor, les, bron): mdr. tudi javni spom., npr. *Meridian* (bron, 1960, London, Holborn, State House).

L: William *Gibson* (uv): Barbara Hepworth (L 1946); Herbert *Read* (uv): Barbara Hepworth (L 1952); Giedion-Welcker (1960); SeuphorS (1961); WWA (1962); ReadS (1964). — Cf. H. H. *Arnason* (1968 ali 1969), A. M. *Hammacher* (1968), J. P. *Hodin* (1961), D. *Lewis* (1955), G. *Marchiori* (1965), E. *Trier* (1955).

Hêra, grš. boginja, hči *Kronosa* in *Rée*, sestra in žena *Zéusa*, mati → *Aresa*, → *Héfaista*, itd. V rim. mitologiji ji ustreza → *Juno*, njen običajni atribut je *pav* (→ *Argos*, → *Juno okrasi rep svojega pava*).

L: Grimal (1951, p. 186—87); Hunger (1955, p. 135—37); »PKG« 1 (1967, e. g. t. 58, 75a); Grant (1968).

Heráion, tempelj boginje → *Hêre*, zlasti njen slavni tempelj v → *Olímpiji*, v katerem so našli → *Hêrmesa z malim Diónisom*. Bil je na novo sez. (o. 600 pred) kot dorski peripteros.

L: EWA I (1959, tloris stp 581 & t. 331), VI (1962, stp 924).

Hêrakles (grš. *Heraklés*, lat. *Hercules*, fr. *Hercule*, itd.), mit. oseba, najpriljubljenejši grš. junak, sin Zeusa in → *Alkméne*, ob koncu sprejet med bogove na Olimp (→ *Hêraklova apoteoza*). Postal podoba → *Kreposti* (cf. s. v. *Hêrakles na razpotju*), *fizične moči* (v tem primeru tudi pendan → *Judite* kot podobe moralne moči)

in *Slave*. Up (cf. infra & s. v. *dvanajst Hêraklovih junaških del*): npr. → *Farneški Hêrakles* (Neapelj, Mus. Naz.), *Hêrakles lokostrelec* (Bourdellova bron. plastika, 1909, npr. Bruxelles), itd.

L: Hunger (1955, p. 138—48); Pigler II (1956, p. 101—24). — Cf. H. *Keller* (1970), Th. *Reff* (1966), G. de *Tervarent* (I 1958, stp 209—11).

Hêrakles davi Ánteja, grš. mit. ik. m. (cf. s. v. *Ántej*). Up: e. g. Filarete (*relief* na robu bron. vrat Petrove c. v Rimu), A. del Pollaiuolo (*slika*, Uffizi, in bron. *plastika*, Bargello), Baldung Grien (Kassel), J. Tintoretto (Hartford).

L: Pigler II (1956, p. 105—06); Ursula *Hoff*, The Sources of Hercules and Antaeus by Rubens (In Honour of Daryl Lindsay: Essays and Studies, Melbourne-L: Ox UP 1964).

Hêrakles, Deiáneira in kentaver Nessos, mit. ik. m. po Ovídu (Met. IX, 101 ss): Hêrakles s puščico smrtno rani kentavra, ki se je medtem, ko je Deiáneiro nesel čez reko, hotel spozabiti nad njo. Up: npr. Mantegna (*naslikani štukaturni relief* na stropu t. i. Camera degli Sposi v Pal. Ducale v Mantovi), Ant. del Pollaiuolo (Yale), Paolo Veronese (pozno delo, Ksthist. Mus.), B. Spranger (ib.).

L: Pigler II (1956, p. 119—22).

Hêrakles in Ahelóos (lat. *Hercules et Achelous*), mit. ik. m. (Ovid, Met. IX, 1—97), dvoboj snubačev kraljeve hčerke Deiáneire: → *Ahelóos* se je najprej spremenil v kačo, nato pa v bika, ki ga je Hêrakles s tako silo vrgel na tla, da se mu je odlomil rog. Ahelóos je Hêraklu dal → *Amaltejin rog* v zameno za svojega. Up: npr. Domenichino (*Pokrajina z dvobojem H. in A.*, o. 1621/25, Louvre).

L: Pigler II (1956, p. 104—05).

Hêrakles in Aúge, Atenina duhovnica, ki mu je rodila Télefa. Up: *relief* na sklopnem ogledalu (o. 350/30 pred, Atene, Nar. muz.).

L: »PKG« 1 (1967, t. 158).

Hêrakles in Líhas → *Líhas*

Hêrakles in Ómfale, mit. ik. m. po ant. mit. priročniku *Bibliotheke* iz II. st. (kot avtor cit. 180 pred r. *Apollodoros iz Aten*): v službi lidijske kraljice se je Hêrakles tako pomehkužil, da ji je kij in levjo kožo izročil ter se žensko oblečen s preslico ukvarjal. Up: npr. Cranach star. (npr. d. 1537 [les], Braunschweig), B. Spranger (baker, pred 1590, Ksthist. Mus.), F. Lemoyne (d. 1724, Louvre).

L: Hunger (1955, p. 255); Pigler II (1956, p. 111—117); »US« 9 (1969, repr. p. 221 & 236).

Hêrakles na razpotju (angl. *Hercules at the Crossroads*, it. *Ercole al bivio*, nem. *Herkules am Scheidewege*), mit. ik. m. po enem izmed moralističnih predavanj, s katerimi je v Atenah učil *Pródikos* z otoka Keosa (ohranil ga je Ksénofon, *Memorabilia* II, 1): junak na razpotju, ko se mora odločiti za naslado (*hedoné*) ali krepost (*areté*) ter se odloči za slednjo. Up (značilno oživljenje motiva v renesansi kot primer svobodne osebne odločitve): npr. Girolamo di Benvenuto (*poročni pladenj*, Benetke, Ca' d'Oro), Ann. Carracci (*Hêrakles med personifikacijama*, 1595/97, Capodimonte), Rubens *Infant-kard. Ferdinand kot Hêrakles med Venero in Minervo*, osnutek za občasni slavolok, pl [prej les], 1635, Eremitaža), itd. — Med podobnimi motivi tudi Rafaelov t. i. *Vitezov sen* (les, 1504/05, Nat. Gall.), sliki Paola Veronese v Madridu in New Yorku (Prado in MM, obe o. 1580), Reynoldsov *Garrick med Komedijo in Tragedijo* (1760/61, iz Rothschildove z., Rushbrooke), itd.

L: Theodor E. *Mommsen*, Petrarch and the Story of the Choice of Hercules (JWCI, 1953); Pigler II (1956, p. 117—18); Vorländer (I 1968, p. 67). — Cf. K. von *Baudissin* (1936), B. *Berenson* (1968, repr. 858), E. *Panofsky* (*1930; *1932), E. *Tietze-Conrat* (1951), H. *Voss* (Bl 1924, repr. p. 415).

Hêrakles usmrti lernajsko hidro s svojim kijem, mit. ik. m. (→ *dvanajst Hêraklovih junaških del*). Up: npr. Ant. del Pollaiuolo (sličica v Uffizijih), A. de Vries (t. i. *Herkulesbrunnen*, 1596—1602, → *Augsburg*).

L: Pigler II (1956, p. 109—10).

Hêrakles v zibelki zadavi kači, ki ju je bila poslala Hêra, da bi ga uničili, mit. ik. m. Up: npr. Filarete (*relief* na robu *bron. vrat* Petrove c. v Rimu, 1439/45), Vasari (stropna *freska*, Florenca, Pal. Vecchio, Sala d'Ercole), J. Reynolds (1786/88, Eremitaža).

L: Grimal (1951, p. 189); Pigler II (1956, p. 101).

Heraklít → *Demókrit in Heraklít*

Hêraklova apoteoza (lat. *Hercules inter deos relatus*, nem. *Herkules wird zum Olymp emporgehoben*), mit. ik. m. po Ovídu (Met. IX, 240—272), priljubljen zlasti v baročnem iluzionističnem stropnem slikarstvu.

L: Pigler II (1956, p. 123—24).

Hêraklova stebra: Hêrakles ju je postavil ob Atlantskem oceanu, ko je bil šel iskat goveda orjaka Geriona (→ *dvanajst Hêraklovih junaških del:* 10. delo); odtlej sta veljala za mejnik, mimo katerega ni več moč iti dalje. Ces. → *Karel V.* ju je imel za svoj simbol z zmagoslavno devizo

Plus ultra ali *Plus oultre* (npr. na Ambergerjevem portretu, o. 1532, Dahlem) kot namig na svojo oblast, ki je segala še mnogo prek Gibraltarja. Namig na Hêraklova stebra in ces. (Karla VI.) sta tudi stebra ikonografsko posebno mikavne J. B. Fischer von Erlachove *Karlskirche* na Dunaju.

L: cf. G. de *Tervarent* (I 1958, stp 108).

heráldika (angl. *the heraldry*, nem. *die Wappenkunde*), grboslovje. Cf. s. v. *grb*.

Héré de Corny, Emmanuel (1705—1763), fr. arh., r. v Nancyju, u. v Lunévillu (57). Njegova gl. stvaritev je urbanistično izredno pomembno oblikovanje središča → *Nancyja* (tam in v Lunévillu tudi druga dela).

Heribert, tudi *Herbert* in *Herbard* (o. 970—1021), kölnski nadškof, kršč. svetnik (16. III.; lat. *Heribertus Coloniensis*), ust. opatijo v bližnjem Deutzu (→ *Köln-Deutz*). Up: prizori iz njegove legende na → *Heribertovi skrinji* (infra).

L: Réau III/2 (1958, p. 641); LS I (1968). — Cf. J. *Braun* (1943, stp 325).

***Heribertova skrinja** (nem. *Heribertschrein*), relikviarij, dragocen romanski zlatarski izdelek (pozlačen baker, pozlačena tanjena srebrna plastika, jamičasti emajl, 68 × 153 × 42 cm, kmalu po 1165, Köln-Deutz), kaže mdr. prizore iz legende sv. → *Heriberta* (supra).

L: SwarzenskiR (1954, repr. 407—13 — L!).

Hermafrodít (grš. *Hermafróditos*), mit. oseba, sin Hermesa in Afrodite (odtod njegovo ime), pol mož in pol žena. Up: cf. s. v. *Sálmakis in H.*

L: Hunger (1955, p. 148).

Hermagoras (lat.) → *Mohor in Fortunat*

Herman, Josef (1911—....), polj.-angl. (ž.) slikar. R. v Varšavi kot sin čevljarja krpača, slikal s skupino *Frigijska čepica* med kmeti v Karpatih, 1939 še pred vojno emigriral v Belgijo, od tam 1940 v Francijo in naposled v Anglijo. Ima atelje v Ystradgynlaisu v juž. Walesu in slika rudarje.

L: cf. E. *Roditi* (1960).

Herman, Oskar (1886—....), hrv. (ž.) slikar. R. v Zgb, odšel v München, štud. krajši čas pri Ažbetu in potem 1904—08 na ak., živel tam do 1933, ko se je pred nacisti umaknil nazaj v Zgb. Med 2. svet. vojno v it. koncentracijskem taborišču in nato v partizanih.

L: Pola vijeka (1953); Boris *Kelemen:* Oskar Herman (Zgb 1961, »Mlb«); Jakov *Bratanić* (ELU 2, 1962, s. v. — L!); IV beogradski trijenale jugoslovenske likovne umetnosti (Bgd 1970 [rk, MSU] — L!).

Hermann, Alfred (1904—1967), nem. egiptolog, priv. docent in pozn. prof. za egiptologijo na univ. v Kölnu, sour. *JbAC*. Prispevki tudi v *RAC*.

B: ‚*Der letzte Apisstier* (JbAC, 1960); ‚*Das steinharte Herz: Zur Geschichte einer Metapher*' (ib., 1961); ‚*Ägyptische Marginalien zur spätantiken Ikonographie*' (ib., 1962); ‚*Die Beter-Stelen* von *Terenuthis in Ägypten: Zur Vorgeschichte der christlichen Oransdarstellungen*' (ib., 1963); ‚*Antinous infelix: Zur Typologie des Heiligen-Unheiligen in der Spätantike*' (Th. Klauserjev zb., 1964); ‚*Porphyra und Pyramide: Zur bedeutungsgeschichtlichen Überlieferung eines Baugedankens*' (JbAC, 1964); ‚*Das erste Bad des Heilands und des Helden*' (ib., 1967).

Hermann, Hermann Julius (1869—1953), avstr. um. zgodovinar in muzealec (Ksthist. Mus.), poznavalec IR, prom. 1895 na Dunaju. Z J. von Schlosserjem izd. novo vrsto *Beschreibendes Verzeichnis der illuminierten Handschriften in Oesterreich* ter jo večidel sam obdelal.

B: ‚*Miniaturhandschriften aus der Bibliothek des Herzog Andrea Matteo III. Aquaviva*' (JSaK, 1898); ‚*Pier Jacopo Alari-Bonacolsi, genannt Antico*' (ib., 1909/10); *Die frühmittelalterlichen Handschriften des Abendlandes* (W 1923, »Beschreibendes Verz. der illuminierten Hdschr. in Österreich« 1); *Die deutschen romanischen Handschriften* (W 1926, ista z. 2); *Die romanischen Handschriften des Abendlandes mit Ausnahme der deutschen Handschriften* (W 1927, ista z. 3); *Die italienischen Handschriften des Dugento & Trecento* (3 knj., W 1928, 1929 & 1930, ista z. 4); *Die Handschriften und Inkunabeln der italienischen Renaissance* (3 knj., 1931, 1932 & 1933, ista z. 6).

Hêrmes (grš. *Hermés*), grš. bog, sin Zéusa in Maie, nastopa kot sèl bogov, zavetnik potnikov, pastirjev, trgovcev in tatov. Atributi: → *kaducej*, tj. zlata, s kačama osmičasto ovita glasniška palica, krilati čevlji in širokokrajen klobuk (*petasos*). Up (cf. s. v. *Merkúr*): npr. Praksíteles (*z mladim Diónisom*, marmor, IV. st., Olimpija, Arheol. muz.).

L: Grimal (1951, p. 206—07); Hunger (1955); Grant (1968); »US« 3 (1969).

Hermes krioforos, → *Hêrmes* (supra), ki na ramenih nosi ovna, ant. ik. m., na katerega se opirajo nekršč. in kršč. upodobitve → *Dobrega pastirja*.

L: Alph. *Veyries*, Les figures criophores dans l'art grec, l'art gréco-romain, et l'art chrétien (Bibl. des Écoles françaises d'Athènes et de Rome, XXXIX, P 1884); Hunger (1955, p. 150).

Hermes psihopompos, → *Hêrmes* (supra), ki spremlja duše iz tostranstva v onstranstvo (kakor pozn. → *Mihael* v krščanstvu).

L: cf. C. G. *Jung* (Psychologie u. Alchemie 1952), K. *Kerényi* (1944).

Hermes Trismegíst (grš. *Hermés Trismégistos*), »trikrat največji Hêrmes«, grš. ime za egipt. boga Thota, ki se je v neoplatonizmu zenačil z grš. Hêrmesom. Veljal je za začetnika vseh skrivnih ved, ker so ga imeli za avtorja 18 gnostičnih kozmološko-astroloških spisov (med njimi najpomembnejši *Poimandres*). V teh »hermetičnih« okultnih spisih, ki so — združujoč grš., egipt. in ž. predstave — verj. nastali v poznoant. Egiptu, so mdr. gledali napoved kršč. idej (Hêrmes T. naj bi bil Mojzesov sodobnik!). Ko so jih o. 1460 dobili v Florenco, jih je po naročilu Cosima de' Medici zač. prevajati Marsilio → *Ficino*, prev. v lat. in pozn. v it. jezik pa sta utrdila njihov pomen v renesančnem humanizmu. Up: npr. Giovanni di Stefano da Siena (z napisom *Hermis Mercurius Trimegistus, Contemporaneus Moysi* zaznamovana marm. intarzija, 1488, Siena, katedr.).

L: Vorländer I (1968 — L!); Miklós *Boskovits* (LCI II, 1970, s. v. — L!). — Cf. A. *Chastel* (Sk 1969, repr. p. 181), C. G. *Jung* (Psychologie u. Alchemie 1952 — L!).

***Hêrmes z malim Diónisom,** znamenita marm. plastika (viš. 2,15 m, o. 330 pred?, Olimpija, Arheol. muz.), najdena 1877 na mestu, kjer je bil videl tak Praksítelov kip → *Pausanias* (V, 17, 3), in zato verj. Praksítelov orig.

L: Bernard *Ashmole* (EWA XI, 1966, stp 563 & 564 [L!], t. 239); »US« 3 (1969, p. 187).

Herod Antipa, »četrtni oblastnik« (tetrarh) v Galileji, dal po evangeliju (Lk 3, 20) vreči v ječo Janeza Krst., ker mu je bil očital, da živi z ženo svojega polbrata, → *Herodiado*; 39 odstavljen, u. v izgnanstvu. Up: cf. s. v. *Salomin ples.*

Herodiada, žena Heroda Filipa, drugič poročena s → Herodom Antipo; svojo hčer → *Salomo* naj bi bila pregovorila, da je zahtevala glavo Janeza Krst.

Hêrodot ali *Heródotos* (o. 484—425 pred), grš. zgodovinar, imen. *oče zgodovine* (Cicero). Po njem razni ik. m., mdr. npr. → *Arion.*

Herodova gostija (angl. *The Feast of Herod*, fr. *Le festin d'Hérode*, nem. *Das Gastmahl des Herodes*), motiv iz legende → *Janeza Krst.*, največkrat istoveten z ik. m. → *Salomin ples.* Up: npr. Donatello (bron. *relief* (1427, Siena, Baptisterij, krstilnik — Herodu Antipi prineso Janezovo glavo!).

L: Réau II/1 (1956, p. 452—55); EWA IV (1961, t. 242), IX (1964, t. 145), etc.

Herod Véliki (o. 73—4 pred), kralj Judeje (od 37 pred), obnovil tempelj v Jeruzalemu. O t. i. → *Pokolu nedolžnih otrok*, ki naj bi ga bil zaukazal, ne ve zgodovina ničesar.

L: A. *Schalit:* König Herodes (Bl 1968); LCI II (1970, stp 247—48); Oleg *Mandić:* Leksikon judaizma i kršćanstva (Zgb 1969, p. 196 — Herod Vél. in Herod Antipa [cf. supra] sta neskrbno združena v eno osebo!).

Hêro in Leánder, znamenita poznoant. pesnitev (pesnik Musaios iz V./VI. st.): Leánder (grš. Léandros) iz Abída je vsako noč plaval čez Helespónt k ljubljeni Heri v Sestos, decembra pa, ko je vihar ugasnil Hêrino luč, je omagal v valovih, za njim pa se je pognala v morje tudi Hêro. Zlasti 2 ik. m.: *Leánder plava čez Helespónt* (A) in *Utopljenega Leándra nosijo nereíde, Hêro se vrže v morje* (B). Up: npr. P. P. Rubens (B: o. 1606, Yale), Domeniço Feti (B: topolovina, Ksthist. Mus.).

L: Hunger (1955, p. 152—54); Pigler II (1956, p. 305—06); Grant (1968).

herojska golota, Poveličanje osebnosti z upodobitvijo, ki združuje → *akt* in nedvomne portretne poteze, poznamo v ant. in novejši evr. umetn. od renesanse dalje. V stari rim. umetn. vodijo zlasti številne takó oblikovane sohe rim. cesarjev, značilne primere iz novejše dobe pa so ustvarili npr. Leone Leoni (*Ces. Karel V. nad Furorjem*, dkč. Pompeo Leoni, Prado [ces. v snemljivem oklepu]), J.-B. *Pigalle* (stari in izmozgani, a vendar heroizirani *Voltaire*, 1770—76, Pariz, Pal. de l'Inst. de France) in Antonio Canova (*Napoleon I.*, v bron ulila F. & L. Righetti 1809, Milano, Brera, dvorišče). Najslavnejši neportretni primer »herojske golote« v novejši evr. umetn. je kajpak Michelangelov → *David.*

L: »MdS« 55 (t. VI), 67 (t. V). — Cf. H. von *Heintze* (1969, repr. 138—39, 141—43, 145), H. *Keller* (1970, p. 123—27), Luc *Menaše* (ZUZ, 1952, p. 19 & 62 [op. 96]).

heroon, nagrob. in hkrati svetišče starogrš. junaka. Med pomembnimi spom. npr. heroon v Trisi (*Trysa*, zdaj → *Gjölbaši* v Turčiji), katerega reliefni okras je na Dunaju (Ksthist. Mus.).

Herrad von Landsperg (u. 1195), opatinja samostana Hohenburg ali St. Odilien v Alzaciji od 1167 dalje. Njeno delo je → *Hortus deliciarum.*

Herrera, Francisco, star. (šp. *el Viejo*), (verj. 1576—1656), šp. slikar, r. domn. v Sevilli, u. v Madridu.

L: Joaquín *Vaquero* (Kindler III, 1966, s. v. — L!).

Herrera, Francisco, ml. (šp. *el Mozo*), (1622—1685), šp. slikar in arh., sin prejšnjega.

Herrera, Juan de (o. 1530—1597), šp. arh., od 1567 dalje vodil zidavo → *Escoriala*.

Herrera Barnuevo, Sebastián de (1619—1671), šp. slikar, kipar in arh., od 1662 dalje dvorni slikar šp. kralja Karla II. S: edino znano dat. delo je zaradi bogate marijanske ikonografije pomembni *olt. Brezmadežne* (*Nuestra Señora de Guadalupe*, skupno 68 oljnih slik na ogledalih, d. 1653) v → *Madridu* v nunskem samostanu → *Descalzas Reales*.

L: cf. H. E. *Wethey* (1958; & Alice S. *Wethey* 1966 — L!).

Hérse, ena izmed tɪeh Kékropsovih hčera. Up: cf. s. v. *Merkur se zaljubi v Hérse* in *Najdenje Erihtóna*.

HERSFELD (*Hessen*, ZRN): nekd. benediktinska opatija. Pomembni karolinški baziliki (sez. 831—50) je pozn. sledila v XI. in XII. st. sez. opatijska c., ki se je po požaru 1761 ohranila v razvalinah.

L: EWA VI (1962, stp 266 — L!); Reclam N IV (1967). — Cf. D. *Großmann* (e. g. 1950; 1953).

Hersilia, Romulova žena. Cf. s. v. *Sabinke*.

Hertel, Johann Georg (1700/01—1775), nem. um. trgovec in založnik v Augsburgu. Oskrbel in v letih 1752/61 izd. bakr. ilustracije *Ikonologije* C. Ripe, ki poleg personifikacij kažejo tudi primerne bibl., evang. in ant. prizore.

B: (izd.) *Des berühmten italienischen Ritters Caesaris Ripae allerley Künsten und Wissenschafften dienliche Sinnbilder und Gedancken* (Au s. a.; pon.: *Nachdruck versehen mit einer Einleitung, Legenden zu den Tafeln und mit einem Register von Ilse Wirth...*, Mn 1970).

Herzfeld, Ernst Emil (1879—1948), nem.-amer. arheolog, univ. prof. v Berlinu (1918—35), potem v Princetonu (N. J.) v ZDA; u. v Baslu. Med obema vojnama vodilni raziskovalec Prednje Azije in Irana.

B: (& alii) *Die Ausgrabungen von Samarra* (6 knj., Bl 1923—1948).

hesperíde, 4 hčerke → *Atlasa*, pazile na → *zlata jabolka na vrtu hesperid*, tj. na skrajnem zah. zemlje, kjer jih je bila zasadila → *Géa* kot svoje poročno darilo Zéusu in Hêri. Up: npr. H. von Marées (triptih *Die Hesperiden*, les, 1884/85, Neue Pin.).

L: Hunger (1955, p. 154—55).

Hess, Jacob (1885—1969), nem. (ž.) um. zgodovinar. Prom. v Münchnu, delal v Rimu (1933—39 in od 1948 dalje) in Londonu (1939—1948).

B: ‚*Die Künstlerbiographien des Gio. B. Passeri: Eine quellenkritische Untersuchung zum römischen Barock*' (WJb, 1928); (izd., kom.) *Die Künstlerbiographien von Giovanni Battista Passeri: nach den Handschriften des Autors...* (Lpz-W 1934, »RF« 11); *Agostino Tassi, der Lehrer des Claude Lorrain: Ein Beitrag zur Geschichte der Barockmalerei in Rom* (Mn 1935); ‚*On Raphael and Giulio Romano*' (GBA, 1947); ‚*The chronology of the Contarelli Chapel*' (BM, 1951); ‚*Modelle e modelli del Caravaggio*' (Com, 1954); ‚*Caravaggio, d'Arpino und Guido Reni*' (ZfKw, 1956); ‚*Un nuovo manoscritto delle Vite di Giovanni Battista Passeri*' (Com, 1957); ‚*Contributi alla storia della Chiesa Nuova* (*S. Maria in Vallicella*)' (Salmijev zb. III, 1963); **Kunstgeschichtliche Studien zu Renaissance und Barock* (2 knj., R 1967); ‚*On Some Celestial Maps and Globes of the Sixteenth Century*' (JWCI, XXX, 1967); ‚*Note Manciniane*' (MJb, 1968); ‚*Entwurf von Giovanni Guerra für Villa Lante in Bagnaia*' (RJb, 1969).

L: Luigi *Salerno* (BM, jul. 1970, nekr.).

Hess, Thomas B(aer), (1920—....), amer. lik. kritik v New Yorku, *managing director* in po smrti Alfreda *Frankfurterja* gl. ur. *Art News*.

B: ‚*Ben Shahn paints a picture*' (AN, 1949); ‚*Feininger paints a picture*' (ib.); *Abstract Painting* (NY 1951); ‚*Lipchitz: Space for modern sculpture*' (AN, 1954); ‚*Artists/writers: an impure excursion*' (AN, 1955); ‚*The Most Beautiful Exhibition in the World*' (AN, 1970).

L: WWAm (1964—65).

Hessen, pokrajina v ZRN. Med kraji s pomembnimi um. spom. so → *Darmstadt*, → *Eberbach*, → *Frankfurt am Main*, → *Fulda* in *Gelnhausen*, → *Hersfeld*, → *Kassel*, → *Limburg an der Lahn*, → *Lorsch*, → *Marburg* in → *Wiesbaden*.

L: EWA VI (1962, stp 263—68); Reclam N IV (1966 [3. izd. 1967]).

hetimasia → *etimasia*

Hetzer, Theodor (1890—1946), nem. um. zgodovinar. R. v Harkovu v Ukrajini, bil priv. docent (1923), izr. prof. (1929) in naposled ord. na univ. v Leipzigu.

B: *Die frühen Gemälde des Tizian* (Ba 1920); *Das Marmorpalais in Potsdam* (1921); *Das deutsche Element in der italienischen Malerei des sechzehnten Jahrhunderts* (Bl 1929); *Gedanken um Raffaels Form* (FrM 1932; 2. izd. 1957); *Tizian: Geschichte seiner Farbe* (FrM 1935); *Dürers Bildhoheit* (ib. 1939); *Gutenberg und seine Kunst* (1940); ‚*Veronese*' (RJb, 1940); ‚*Über Dürers Randzeichnungen im Gebetbuch Kaiser Maximilians*' (Ztschr. f. deutsche Geisteswissenschaft, 1940); *Giotto* (FrM 1941; 2. izd. 1960); *Die Fresken Tiepolos in der Würzburger Residenz* (FrM 1943); *Claude Lorrain* (ib. 1947); *Die Sixtinische Madonna* (ib. 1947); ‚*Francisco Goya und die Krise der Kunst um 1800*'+ (WJb, 1950); pon. izb.: *Aufsätze und Vorträge* (2 knj., Lpz 1957).

L: cf. U. *Kultermann* (1966 — L!).

Hevesi, Ludwig (Lajos), (1842—1910 sam.), madž.-avstr. (ž.) književnik, žurnalist in zlasti lik. kritik (se bojeval za → *secesijo* in pos. za → *Klimta*); r. na Madžarskem, u. na Dunaju.

B: *Österreichische Kunst im 19. Jahrhundert* (2 knj., Lpz 1903); *Acht Jahre Secession* (W 1906); pon. izb.: *Altkunst — Neukunst: Wien* 1894—1908 (W 1909); *Rudolf Alt: Sein Leben und sein Werk* (W 1911).

L: Wininger III (1928); UJE 5 (1941); ÖBL II (1959 — L!).

Hévésy (*Hevesi*), **André** (*Andor*) **de** (1881—....), fr. (madž.) um. zgodovinar, r. v Budimpešti.

B: *La Bibliothèque du Roi Matthias Corvin* (P 1923); *‚»La Vierge à la fontaine«, de Jacopo de Barbari, au Musée du Louvre‘* (RAam, 1924); *Jacopo de Barbari: le Maître au Caducée* (P-Br 1925); *‚Les élèves de Léonard de Vinci: Andrea Solario‘* (GBA, 1930); *‚Leda et le cygne: L'évolution d'un thème classique de l'art antique à l'art moderne‘* (L'Amour de l'Art, 1931); *‚Um Bartolomeo Veneto‘* (Panth, 1931); *‚Zur Pariser Pisanello-Ausstellung‘* (ib., 1932); *‚Some Portraits of the Borgias‘* (BM, 1932); *‚Rembrandt et le Giorgione (Les sources italiennes de l'art de Rembrandt)‘* (RAam, 1936); *‚Bartolomeo Veneto et les portraits de Lucrezia Borgia‘* (AQ, 1939); *‚L'Histoire véridique de la Joconde‘* (GBA, 1952).

Heyden, Jan van der (1637—1712), hol. slikar vedut (krajin in tihožitij). R. v Gorinchemu, potoval po Holandskem, Flandrskem in Porenju, u. v A'damu.

L: HdG VIII (1923); Tentoonstelling Jan van der Heyden (A 1937 [rk]); Hall Por (1963); P. *Greven* (Kindler III, 1966, s. v. — L!).

Heydenreich, Ludwig H(einrich), (1903—....), nem. um. zgodovinar, pomemben poznavalec dela Leonarda da Vinci. R. v Leipzigu, štud. na univ. v Berlinu (Ad. Goldschmidt) in Hamburgu (E. Panofsky), tam prom.; od 1947 dalje direktor münchenskega *Zentralinstitut f. Kg*.

B: *Die Sakralbau-Studien Leonardo da Vinci's: Leonardo da Vinci als Architekt* (Lpz 1929, dis.); *‚Die Tribuna der SS. Annunziata in Florenz‘* (MittF, 1930); *‚Spätwerke Brunelleschis‘* (JPK, 1931); *‚La Sainte Anne de Léonard de Vinci‘* (GBA, 1933); *‚Pius II. als Bauherr von Pienza‘* (ZfKg, 1937); *‚Gedanken über Michelozzo di Bartolomeo‘* (Pinderjev zb., 1938); *‚Der Apokalypsenzyklus im Athosgebiet und seine Beziehungen zur deutschen Bibelillustration der Reformation‘* (ZfKg, 1939); *Leonardo* (Bl 1943; 2., izb. & razš. izd. z naslovom **Leonardo da Vinci*, 2 knj., Ba 1954; angl. izd. L-NY-Ba 1954); *‚Leonardo-Bibliographie: 1939—1952‘* (ZfKg, 1952); *‚Eine illustrierte Martianus Capella-Handschrift des Mittelalters und ihre Kopien im Zeitalter des Frühhumanismus‘* (H. Kauffmannov zb., 1956); *Leonardo da Vinci: Das Abendmahl* (Stu 1958, »WerkM« 34); *‚La ripresa »critica« di rappresentazioni medievali delle Septem Artes Liberales nel Rinascimento‘* (5 rinascimento, 1958); *‚Marc Aurel und Regisole‘* (E. Meyerjev zb., 1959); *‚Die Cappella Rucellai von San Pancrazio in Florenz‘* (Panofskyjev zb., 1961); *‚Leonardo da Vinci‘* (EUA VIII, 1962 [= EWA IX, 1964]); *‚Kunstwerke verstehen: Erwin Panofsky wird siebzig‘* (Süddeutsche Ztg., 30. III. 1962) *‚Strukturprinzipien der Florentiner Frührenaissance-Architektur: prospectiva aedificandi‘* (20. kongr. II, 1963); *‚Bemerkungen zu den Entwürfen Leonardos für das Grabmal Trivulzio‘* (Th. Müllerjev zb., 1965); *‚André Dutertre's Kopie des Abendmahls von Leonardo da Vinci‘* (MJb, 1965); *‚Federico da Montefeltro as a building patron: Some remarks on the Ducal Palace of Urbino‘* (A. Bluntov zb., 1967); *‚Bemerkungen zu den zwei wiedergefundenen Manuskripten Leonardo da Vincis in Madrid‘* (Kchr, 1968).

L: WWA (1962). — Zbornik: Studien zur Toskanischen Kunst: Festschrift für Ludwig Heinrich Heydenreich zum 23. März 1963 (Mn 1964 — B!).

Heydt, Eduard von der (1882—1964), nem. bankir in um. zbiralec (cf. s. v. *Wuppertal*).

hiacint (fr. la hyacinthe), drag kamen, po → *Apokalipsi* 11. temeljni kamen zidovja, ki obdaja → *nebeški Jeruzalem*.

Hiacínt (grš. *Hiákintos*, lat. *Hyacinthus*), grš. lepotec, Apólonov ljubljenec. Ko sta metala disk, je ljubosumni → *Zefir* Apólónov disk pognal Hiacintu v glavo, da je takoj u. Iz njegove krvi pa je po Apólonovi volji vzklila cvetica → *hijacínta* (ik. m. po Ovídu, Met. X, 162—219). Up: *Apólon in Hiacínt*, npr. Marcantonio Raimondi (*bakr.*, d. 1506) in Domenichino (*freska*, o. 1602/03, Rim, Pal. Farnese); tudi *Apólon objokuje Hiacínta* (cf. *Pigler*, lit., infra).

L: Hunger (1955, p. 156—57); Pigler II (1956, p. 29—30).

Hibbard, Howard (1928—....), amer. um. zgodovinar, uči na *Columbia Univ.* v New Yorku.

B: *‚The Early History of Sant'Andrea della Valle‘* (AB, 1961); *‚Palazzo Borghese studies‘* (BM, 1962); *‚Scipione Borghese Garden Palace on the Quirinal‘* (JSAH, 1964); (& I. Jaffé) *‚Bernini's Barcaccia‘* (BM, 1964); *‚The Date of the Aldobrandini Lunettes‘* (ib.); *Bernini* (Balt 1965).

Hieronim (o. 345/47—419/20), cerkv. učenjak, r. v Stridonu (na ozemlju ob črti Oglej-Emona), 382—85 v Rimu tajnik papeža Damaza I., avtor → *vulgáte*, kršč. svetnik (30. IX.: lat. *Hieronymus*, angl. *Jerome*, fr. *Jérôme*, hrv. *Jeronim*, it. *Girolamo*), eden izmed štirih v. cerkv. učiteljev zah. krščanstva. Atributi: predvsem udomačeni lev in (zgodovinsko neutemeljeni) kardinalski klobuk. Up: kot *spokornik* (it. *S. Girolamo penitente* — tu I), *v svoji študijski sobi* (II) in kot *cerkv. učitelj* (III), e. g. Jan van Eyck (Detroit — II), Leonardo da Vinci (nedk., Uffizi — I), Cima da Conegliano (o. 1495, Washington — I), Lotto (d. 1506, Louvre — I), Marinus van Reymerswaele (e. g. d. 1521, Prado, in d. 1541,

Antwerpen — II), El Greco (variante v New Yorku, Frick in Lehman, itd. — III), Anton Lerchinger (NG — I), Jan. Šubic (d. 1870, Šmartno pod Šmarno goro), itd.; med cikli npr. V. Carpaccio (Benetke, S. Giorgio dei Schiavoni), med prizori npr. *Hieronim izdira levu trn iz šape* in *Obhajilo sv. Hieronima*. — Cf. s. v. *Bosch*; *Botticelli*; *Caravaggio*; *Carracci, Agostino*; *Cranach, Lukas, star.*; *Domenichino*; *Ghirlandajo, Domenico*; *Laibov oltar*; *Pala di San Zaccaria*; *urbinski »uomini famosi«*; etc.

B: *Svetega Hieronima izbrana pisma* (2 knj., Ce 1941, uv & kom. F. K. Lukman).

L: Annie Strümpell, Hieronymus im Gehäuse (MarJb, II, 1925/26); Pigler I (1956, p. 430). Ferguson (1954); Réau III/2 (1958, p. 740—50 — L!); EWA XII (1966, stp 663—64). — Cf. K. *Künstle* (1926), M. *Meiss* (1963), O. *Pächt* (1963), A. *Venturi* (1924).

***Hieronim v svoji študijski sobi** (*Hieronymus im Gehäus*), slaven Dürerjev bakrorez (d. 1514): v nasprotju s prvim izmed njegovih → *Meisterstiche*, bakrorezom → *Vitez, smrt in hudič*, ponazarja → *vita contemplativa*, v še mnogo pomembnejši antitezi z istega leta nastalo → *Melencolia I* (ki kaže »življenje v tekmovanju z bogom«) pa je podoba »življenja v božji službi«: svetla, sončna in urejena izba z rejenimi živalmi (tam nered in mršavi pes zunaj v hladni lunini osvetljavi), ki ji še najbolj ustrezata nem. pridevnika »gemütlich« in »stimmungsvoll« in katere domačnost samó še krepita perspektivična skrajšava in nizko očišče.

L: Paul *Weber:* Beiträge zu Dürers Weltanschauung: Eine Studie über die drei Stiche… (Str 1900, »SdK« 23); »PKG« 8 (1970, t. 127 — L!). — Cf. E. *Panofsky* (... Dürer 1943 [1948 & 1955]).

Hilas, grš. mit. oseba, Hêraklov lepi služabnik in ljubljenec. Ko je na potu → *argonavtov* na Hiosu šel po vodo, so ga pri izviru ugrabile *nimfe*. Up: npr. Furini (o. 1630, Pitti).

L: Hunger (1955, p. 157—58); Pigler II (1956, p. 126); Grant (1968).

Hilbersheimer, Ludwig (1885—1967), nem.-amer. (ž.) arh., urbanist in teoretik. R. v Karlsruheju, 1929—33 učil na → *Bauhausu*, 1938 emigriral v ZDA in od tega leta dalje učil na *Illinois Inst. of Technology* v Chicagu.

L: Hatje (1963, s. v.). — Cf. H. M. *Wingler* (1968).

Hildebrand, Adolf von (1847—1921), nem. kipar in pisec o umetn., prijatelj Hansa von → *Marées* in Conrada → *Fiedlerja*. Slednji je vplival na Hildebrandovo znano teoretično delo o »vprašanju oblike v lik. umetn.« (1893), ki pomeni enega izmed korakov proti formalistični obravnavi umetn. (H. daje npr. plastiki, ki nastaja »z odvzemanjem«, prednost pred tisto, ki nastaja »z dodajanjem«). R. v Marburgu, učil na ak. v Münchnu (med njegovimi učenci npr. Arturo → *Martini*), u. (73) v Münchnu. P: npr. *Diónisos* (marm. relief, 1890, Florenca, Elisabeth Brewster-Hildebrand [Hildebrandhaus, *piazza S. Francesco di Paola 3*]), *Wittelsbachovski vodnjak* (1893—95, München, Lenbachplatz), *Konjeniški spom. princa regenta Luitpolda* (bron, 1903—13, München, pri *Bayerisches National-mus.*), itd.

B: **Das Problem der Form in der bildenden Kunst* (Str 1893; 9. izd. 1914; angl. izd.: *The Problem of Form in Painting and Sculpture*, NY 1945); pon. izb.: *Gesammelte Schriften zur Kunst* (K-Opladen 1969, izd. H. Bock).

L: Alexander *Heilmeyer:* Adolf Hildebrand (Blf-Lpz 1902, »KM« 60); *id.:* Adolf von Hildebrand (Mn 1922); DULC II (1960); Bernhard *Sattler* (izd.): Adolf von Hildebrand und seine Welt: Briefe und Erinnerungen (Mn 1962). — Cf. W. *Hausenstein* (1947), A. *Hentzen* (1957).

Hildebrandt, Edmund (1872—?), nem. um. zgodovinar.

B: *Leben, Werke und Schriften des Bildhauers E. M. Falconet, 1716—1791* (Str 1908, »ZKA« 63); *Malerei und Plastik des 18. Jahrhunderts in Frankreich* (Wi/Po [1914—]1924, »HdKw«); *Antoine Watteau* (Bl 1922); *Leonardo da Vinci: Der Künstler und sein Werk* (Bl 1927).

Hildebrandt, Hans (1878—1957), nem. um. zgodovinar, učil na *TeH* v Stuttgartu (1912—33 in 1945—49). Svoje najtehtnejše delo je prispeval za zgod. umetn. XIX.—XX. st.

B: *Die Architektur bei Albrecht Altdorfer* (Str 1908, »SdK« 99); *‚Ein Miniaturporträt Albrecht Altdorfers nach dem Leben'* (RepKw, 1908); *Regensburg* (Lpz 1910, »BK« 52); *Krieg und Kunst* (Mn 1916); *Wandmalerei: ihr Wesen und ihre Gesetze* (Stu 1920); *Alexandre Archipenko: son oeuvre* (Bl 1923); *Die Kunst des 19. und 20. Jahrhunderts* (Wi/Po 1924, »HdKw«); *Die Frau als Künstlerin* (5. izd., Bl 1928); *Stuttgart* (1933); *Adolf Hoelzel* (1952); *Oskar Schlemmer* (Mn 1952); *Stuttgart wie es war und ist* (1952).

Hildebrandt, Johann Lukas von (1668—1745), avstr. arh., takó kot njegov star. sodobnik Joh. Bernh. → *Fischer von Erlach* odličen predstavnik avstr. baroka (v nasprotju s slednjim je videz njegovih stavb na splošno lažji, elegantnejši in bližji rokokoju). R. v Genovi, učenec Carla Fontane, od 1696 na Dunaju, tam u. (77). A: kot najpomembnejše delo **Belvedere* na Dunaju za princa Evgena Savojskega (1714—23), poleg tega *Palais Daun-Kinsky* na Dunaju (1713—16), mogočni načrt za 1718 pogoreli benediktinski samostan *Göttweig* v Spodnji Avstriji (delno izveden do 1765) in prezidava *gradu Mirabell* v Salzburgu (1721—27).

L: Reclam A I (1961 [1963]); EWA XV: Index (1968, p. 247); »US« 10 (1969). — Cf. B. *Grimschitz* (1929; 1932; 1947; *1959), E. *Hempel* (1965).

Hildegarda, kršč. svetnica → *Hildegard von Bingen* (infra)

Hildegard von Bingen (1098—1179), nem. mistična pisateljica, opatica, »prva nem. zdravnica in prirodoslovka«, ena izmed najbolj izobraženih žena tistega časa, katere spisi nam mdr. pomagajo razumeti srednjev. ikonografijo → *rastlin*; kršč. svetnica (17. IX.). Med IR njenih del znameniti → *Liber scivias* in *Revelationes* (*Liber divinorum operum*) v Lucci (Bibl. Governativa, Ms. 1942).

B: Migne PL 197 (1855); *Wisse die Wege: Sci vias* (Szb 1954, prev. Maura Böckeler); *Heilkunde: Das Buch von dem Grund und Wesen und der Heilung der Krankheiten, nach den Quellen übersetzt und erläutert*... (ib. 1957, prev. Heinrich Schipperges); *Naturkunde: Das Buch von dem inneren Wesen der verschiedenen Naturen in der Schöpfung, Nach den Quellen*... (ib. 1959, prev. Peter Rietse); *Welt und Mensch: Das Buch »De operatione dei«* (ib. 1965, prev. & kom. Heinrich Schipperges — L!).

L: Joseph *Schomer:* Die Illustrationen zu den Visionen der hl. Hildegard als künstlerische Neuschöpfung: Das Verhältnis der Illustrationen zueinander und zum Text (Bn 1937, teol. dis. [Bn]); Diringer Book (1958, p. 175 & 189); Réau III/2 (1958, p. 650—51 — L!). — Cf. L. *Behling* (K-Graz 1964, p. 37—43, 218 & passim), A. *Katzenellenbogen* (1939 [1964]), H. *Keller* (1933), H. *Liebeschütz* (1930 — L!).

HILDESHEIM, mesto na Spodnjem Saškem (ZRN). Nekd. poznosrednjev. videz uničen ob bombardiranju 1945.

L: EWA VI (1962, stp 286 — L!), XV: Index (1968, p. 248); Reclam N V (1967).

∼ ***Mihaelova c.** (*St. Michael*), nekd. benediktinska opatijska c., sez. za škofa → *Bernwarda* (zač. o. 1007, celota posv. 1033): najodličnejša ohranjena cerkv. stavba → *otonske umetn.* (rest. po 2. svet. vojni do 1957), triladijska bazilika z 2 koroma, 2 transeptoma in 6 stolpi. Notr.: ravno krita, bazilikalni steni na t. i. *spodnjesaški menjavi opor* (nem. *niedersächsischer Stützenwechsel*), tj. stebrih in slopih v zaporedju *aabaab*; večji zah. kor s kripto in obhodom, manjši vzh. kor s 3 apsidami. Vsi transepti bili zaključeni z dvojnimi, od zunaj dostopnimi emporami (s starim jedrom ohranjeni samó na severozah.), t. i. *angelskimi kori* (skupaj z *Mihaelovim korom* 9, cf. s. v. *devet angelskih korov*), zaradi katerih c. upravičeno imen. *templum angelicum* (angelsko svetišče). Iz 2. četrt. XIII. st. najpomembnejši **poslikani leseni strop*, kar se nam jih je ohranilo (27,6 m dolg, 8,8 m šir., odličen primer t. i. *zobčastega sloga*, nem. *Zackenstil*): na 8. v. osrednjih poljih med *Adamom in Evo ob drevesu spoznanja* na zah. in *Kristusom* na vzh. *Jesejeva korenika*, tj. v 2. polju *speči Davidov oče*, iz katerega raste drevo, v 3.—6. polju *4 kralji* in v 7. polju *Marija*, obdana s *4 kard. krepostmi*; v pravokotnih poljih notranjega okvira ob Izvirnem grehu personifikacije *4 rek paradiža*, sicer pa predvsem *12 apostolov* in *12 prerokov*, v medaljonih zun. okvira naposled *Kristusovi predniki* po Lukovem evangeliju.

L: Cankar II/1 (1931); E. J. *Tschan:* St. Bernard of Hildesheim (3 knj., Notre Dame [Ind.] 1942—1952 — L!); Hartwig *Beseler* & Hans *Roggenkamp:* Die Michaeliskirche in Hildesheim (Bl 1954 — L!); MJ Hdb (1964); Johannes *Sommer:* *Das Deckenbild der Michaeliskirche zu Hildesheim (Hildesheim 1966) »US« 7 (1968, p. 149); »PKG« 5 (1969, t. 150—51). — Cf. O. *Demus* (1968, t. 218—19 & XCI — L!), H. *Jantzen* (1947 [1959]), G. *Schiller* (I 1966).

∼ **Sankt Godehard,** sez. 1133—72, po poškodbah 2. svet. vojne rest. 1962—64: romanska bazilika z ravnim stropom in t. i. *spodnjesaško menjavo opor* (cf. *Mihaelova c.*, supra). V cerkv. zakladnici mdr. slavni → *Psalter iz St. Albans Abbey* (o. 1125).

L: Cankar II/1 (1931, p. 93, repr. 44—45).

∼ **stolnica.** Mdr. tu slavna → *Bernwardova vrata* (1008/15), → *Kristusov steber* (1015/22) in → *hildesheimski krstilnik* (infra). Pomembna zakladnica (Domschatz).

L: cf. V. H. *Elbern* (& H. *Reuther* 1969).

***hildesheimski krstilnik** (bron, o. 1220, Hildesheim, katedr.) je daroval Wilburnus, prošt v Hildesheimu (1216—20). Z reliefi bogato okrašeni krstilnik nosijo štirje z napisi zaznamovani, na eni nogi klečeči moški — personifikacije → *štirih rek paradiža.*

L: SwarzenskiR (1954, repr. 551—53); »MdS« 100 (t. XIII & XVII). — Cf. A. *Feulner* (1953, p. 73—74 & repr. 47—48), J. *Sauer* (1902 [1924, p. 139 — L!]), G. *Schiller* (I 1966, p. 150—51, repr. 379 & 448).

HILLERØD, mestece na Danskem. V njegovem **Nationalhistoriske Museum på Frederiksborg** (*Frederiksborg Slot*) mdr. zastopan Jens Juel (*Nicolai Abraham Abilgaard*, 1772).

Hímen, grš. bog svatbe. Njegova starša naj bi bila ali Dioníz in Afrodita ali pa Apólon in ena izmed muz.

L: Hunger (1955, p. 158).

Himêra (lat. *Chimaera*, fr. *la Chimère*, nem. *die Chimaira*), ogenj bljuvajoča grš. mit. pošast: spredaj lev, v sredini koza (kozel), zadaj kača

resp. rep s kačjo glavo. Himêro je premagal → *Belérofon*.

L: Hunger (1955, p. 68); R´au I (1955, p. 115); »PKG« 1 (1967, t. 416).

Hind, Arthur Mayger (1880—1957), angl. um. zgodovinar. Kot kustos graf. odd. v *Brit. muz.* v Londonu je objavil številna pomembna dela o grafiki in risbi.

B: *Catalogue of Early Italian Engravings in the Department of Prints & Drawings in the British Museum* (2 knj., L 1909—1910); *Andrea Mantegna and the Italian Pre-Raphaelite Engravers* (NY 1911, »Great Engravers«); *William Hogarth: His Original Engravings and Etching* (NY 1912, ista z.); *Rembrandt's Etching: an Essay and a Catalogue* (2 knj., L 1912; 2. izd. cf. 1923); *Catalogue of Drawings by Dutch and Flemish Artists Preserved in the Department of Prints and Drawings in the British Museum* (5 knj., L 1915—1932); *Wenceslaus Hollar and His Views of London and Windsor in the Seventeenth Century* (L 1922); *Giovanni Battista Piranesi: a Critical Study...* (L 1922); *The Drawings of Claude Lorrain* (L-NY 1925); *A History of Engraving & Etching: from the 15th Century to the Year 1914* (3. izd., L 1927 [1. izd.: *A Short History of Engraving and Etching*, L 1908]; pon. NY 1963); *A Catalogue of Rembrandt's Etchings: Chronologically Arranged and Completely Illustrated* (2 knj., L 1923 [cf. 1912]); *Rembrandt* (C [Mass.] ali Ox-L 1932); *An Introduction to a History of Woodcut: with a Detailed Survey of Work Done in the Fifteenth Century* (2 knj., L 1935; pon. NY 1963); *Early Italian Engraving: a Critical Catalogue with Complete Reproduction of All the Prints Described* (7 knj., L-NY 1938—1942); *Engraving in England in the Sixteenth & Seventeenth Centuries* (2 knj. [nedk.], C: UP 1952—1955).

Hind, Charles Lewis, angl. pisec o umetn.

B: *Augustus Saint-Gaudens* (NY 1908); *Landscape Painting from Giotto to the Present Day* (2 knj., L 1923); *The uncollected work of Aubrey Beardsley* (L-NY 1925).

Hinkle, William M., amer. um. zgodovinar, uči na *Columbia Univ.* v New Yorku.

B: *The Portal of the Saints of Reims Cathedral: A Study in Mediaeval Iconography* (NY 1965, »Monographs on Archaeology and Fine Arts« 13); ‚*The Iconography of the Four Panels by the Master of Saint Giles*' (JWCI, 1965); ‚*The King and the Pope on the Virgin Portal of Notre-Dame*' (AB, 1966); ‚*The Cosmic and Terrestrial Cycles on the Virgin Portal of Notre-Dame*' (AB, 1967).

Hinks, Roger (Packman), (1903—1963), angl. um. zgodovinar, služil v Brit. muz. v Londonu, pozn. v diplomatski službi, u. kot brit. kult. ataše v Parizu.

B: *Catalogue of the Greek, Etruscan and Roman Paintings and Mosaics* (L 1933); *Greek and Roman Portrait Sculpture* (L 1935); *Carolingian Art: A Study of Early Mediaeval Painting and Sculpture in Western Europe* (L 1935); ‚*»Classical and Classicistic« in the Criticism of Ancient Art*' (KrB, 1937); ‚*The Master of Animals*' (JWI, 1937/38); *Myth and Allegory in Ancient Art* (L 1939, »StudWI« 6); *Michelangelo Merisi da Caravaggio* (L 1953).

L: BM (1964, nekr.).

Hipêrion (grš. *Hiperíon*, lat. *Hyperion*), sin Gée (→ *Géa*) in Urana, titán, ki ga je Apólon strmoglavil. Njegovi in titanke Téie otroci so → *Éos* (Zora, → *Aurora*), → *Hélios* (Sonce) in → *Selena* (Luna).

L: Grant (1968).

Hípnos in Tánatos (*Spanje in Smrt*) sta v grš. mitologiji sinova *Noči* (grš. *Niks*). Zvečine sta predstavljana kot krilata mladeniča, Hípnos z makovimi glavicami (→ *mak*) in majhnim rogom, Tánatos pa s povešeno plamenico. Up: npr. slavni *lékitos* (D 58, sredina V. st. pred) v Brit. muz., po katerem je njegov slikar tudi imen.

L: I. *Iljertén:* Hypnos och Thanatos i dikt och konst (Stock 1951); Hunger (1955, p. 159); Herbert *Marwitz* (Kindler V, 1968, p. 487 & repr. p. 490); Panofsky Tomb (1964, e. g. p. 35 & 38, repr. 115).

Hipódamos (1. pol. V. st. pred), grš. arh. in urbanist iz Mileta, načrtovalec mest z vzporednimi in pravokotno se križajočimi cestami.

hipodróm, konjsko dirkališče. Znamenit je bil npr. hipodróm v Carigradu (v njem je bil Konstantin dal postaviti znane 4 bron. konje iz Rima, ki so jih pozn. prepeljali v Benetke ter z njimi okrasili pročelje Markove c.).

hipogéj, podzemski prostor, uporabljan za kult ali pokopavanje mrtvih (→ *mitréj*, → *katakombe*).

hipokámp, bajeslovna žival v grš. in rim. mitologiji, »morski konjiček«: sprednji del telesa z vratom in glavo je konjski, zadnji del z repom pa kaže ribo ali delfina. Up: v grš., etr. in rim. umetn., v pozn. evr. umetn. npr. *Sv. Mavricij na hipokámpu* (namizni podstavek, črno poslikano in pozlačeno srebro, o. 1660, Lüneburg, Kompagnie der Schwarzen Häupter aus Riga).

L: ELU 2 (1962, s. v.); »PKG« 9 (1969, t. 395).

Hipókrat(es), (o. 460—377[?] pred), najslavnejši grš. zdravnik, utemeljitelj grš. medicine, učil mdr. o štirih telesnih sokovih (→ *štirje temperamenti*). Med aforizmi, ki so mu atr., je tudi v latinščini ohranjena misel: *Vita brevis, ars longa, occasio praeceps, experimentum periculosum, iudicium difficile* — »Življenje je kratko, umetnost dolga [takó da življenje ne zadošča za njeno spoznanje], ugodni trenutek bežen, izkušnja nezanesljiva [nevarna], presoja težka«.

L: Saturn and Melancholy (1964 — L!); Vorländer (1968).

Hipokréna, izvir navdiha, studenec muz pod Helikonom v Beóciji, ki je nastal pod udarom Pégazovega kopita.

Hipolit (o. 175—235), rim. (grš.) duhovnik in cerkv. pisec, »prvi nasprotni papež« (za Kalista I. itd.); doma iz Male Azije, postal učenec → *Ireneja*, nazadnje pa ga je ces. Maximinus Thrax pregnal na Sardinijo, kjer je u. Krščc. svetnik (22. VIII., fr. *Hippolyte le Docteur*, it. *Ippolito di Roma*), avtor *Refutatio omnium haeresium.* Up: marm. *kip* v lateranskem Mus. Cristiano v Rimu (glava, roke in ramena nove), ki naj bi bil po izročilu iz IV. ali celó iz III. st.

L: Cankar I/2 (1928, p. 156—57, repr. 59); Réau III/2 (1958, p. 653). — Cf. J. *Braun* (1943, stp 337), A. *Grabar* (Le premier 1966, p. 269).

Hipolita (grš. *Hippolýte*, rim. *Hippólyte*), lepa amazonska kraljica, katere orožni pas (ki ji ga je bil dal → *Ares*) je Hêrakles moral prinesti Evristeju (cf. *dvanajst Heraklovih junaških dejanj* [9]); kot žena → *Tézeja* je na atenski strani padla v → *Boju z Amazonkami.*

Hipólitova smrt, mit. ik. m. (tudi Ovid, Met. XV, 497—546): ker je bil Hipólit (grš. *Hippólytos*) zavrnil grešno ljubezen svoje mačehe → *Fáidre*, ga je ta očrnila Tezeju, ki je naprosil svojega očeta Pozejdona, da ga uniči; iz morja se je dvignil bik (ali nestvor), Hipólitovi konji so se splašili in mladeniča, ki je padel z voza, do smrti vlačili okrog. Up: npr. J.-B. Lemoyne star. (marmor, 1715, Louvre).

L: Pigler II (1956, p. 124).

Híron (grš. *Heíron*), pametni kentaver, Kronosov sin, vzgajal mnoge junake, npr. Ahila, Tezeja, Jazona, Kastorja in Poluksa, Akteona. Up: npr. Gius. M. Crespi (*Híron uči mladega Ahila streljanja z lokom*, o. 1700, Ksthist. Mus.).

L: L. von *Sybel* (Roscher I, 1884—90, stp 888—92); Hunger (1955, p. 76—77); Pigler II (1956, p. 262).

HIRSAU, benediktinska opatija v Črnem lesu (*Baden-Württemberg*, ZRN), ki je v skladu s clunyjskim reformnim gibanjem uveljavljala na Nemškem strožje stavbne oblike romanskih cerkva (ravno krite notranjščine, odsotnost pročelnih stolpov in kript) z nekaterimi posebnostmi (v križišču t. i. *chorus maior* za pevce in pred njim t. i. *chorus minor* za nepevce) in posebno skrbno obdelavo kamna. Pogl. spomenika t. i. hirsauske stavbne šole (*Hirsauer Bauschule*) sta c. v *Alpirsbachu* (po 1095) in ruševine → *Paulinzelle* (1112—32).

L: Reclam N II (1958); EWA VI (1962, stp 257 — L!).

Hirschfeld, Peter, nem. um. zgodovinar in konservator, štud. na univ. v Hamburgu (1927 do 1932).

B: *‚Ikonographische Bemerkungen zur Angler Löwen-Plastik des 12. Jahrhunderts‘* (Haseloffov zb., 1952 [= Nordelbingen, XX]); (& alii) *Die Kunstdenkmäler des Landeskreises Rastatt* (Karlsruhe 1964, »Die Kstdenkmäler Badens« 12/I); *‚»Chancon giotti pintore de florentia«: Die Kanzone des Malers Giotto über die Armut‘* (Nordelbingen, XXXIV, 1965 — cf. 21. kongr. III, 1967, p. 88—90); *Mäzene: Die Rolle des Auftraggebers in der Kunst* (Mn-Bl 1968, »Kstwissenschaftliche Stud.« 40); *‚Hat Meister Francke für Jean sans Peur von Burgund gearbeitet?‘* (ZfKg, 1970).

Hirshhorn, Joseph H. (1899—....), amer. (ž.) um. zbiralec. V njegovi izredno bogati z. (o. 1000 kipov, o. 3000 slik), ki bo postala *Nat. Mus. of Mod. Art* v Washingtonu, so posebno dobro zastopani nekateri amer. slikarji (največji kolekciji → *Eilshemiusa* [o. 200 slik] in → *Eakinsa*), sicer pa mdr. Henry Moore (o. 50 del), Daumier (37 del), Rodin, Giacometti, itd.

L: Fritz *Neugass*, Joseph H. Hirshhorn (Weltkst, 1962). — Cf. H. H. *Arnason* (1968 ali 1969), A. B. *Saarinen* (1958).

Hirth, Georg (1841—1916), nem. izdajatelj in založnik, mdr. obsežnih zbirk kulturnozg. ilustracij, pomembnih tudi kot umzg. gradivo. Poleg drugega je ust. rev. → *Jugend.*

B: *Der Formenschatz... aus den Werken der besten Meister aller Zeiten und Völker* (35 knj., Mn 1877—1911); *Das deutsche Zimmer der Gothik und Renaissance, des Barock-, Rococo- und Zopfstils* (Mn 1880; 3. izd. Mn-Lpz 1886); *Kulturgeschichtliches Bilderbuch aus drei Jahrhunderten, I—VI* (Lpz-Mn 1882—1890; *n. & dop. izd. Max von Boehn:... aus vier Jahrhunderten*, I—II, Mn 1923—1925); *Der schöne Mensch in der Kunst aller Zeiten* (1898).

Hiskia → *Ezekija*

Histoire naturelle, slavno delo → *Buffona*, izšlo v 44 ilustr. knj. 1749—1804, pozn. ilustracije prispevala Picasso (31 akvat. o. 1937, izd. Fabiani 1942) in Hans Erni (lito., 1954).

L: Bland (1958).

Historia sanctae crucis (lat.) → *Križeva legenda*

Historia scholastica → *Peter Comestor*

Historia Welforum Weingartensis, *Kronika Welfov*, iluminiran rkp. (pergament, Weingarten o. 1180, Fulda, Hessische Landesbibl., Ms. D 11) z znano miniaturo (f. 14r), ki kaže ces. *Friderika I. Barbarosso s sinovoma.*

L: »US« 7 (1968, repr. p. 153); »PKG« 5 (1969, t. 413 — L!).

A **History of Western Sculpture,** knj. z. zal. *New York Graphic Soc.* (Greenwich, Conn.).

Med prvimi izd. (1967) → *Hanfmann* in Fred C. *Licht* (Sculpture: 19th & 20th Centuries). Vsaka knj. ima poleg besedila o. 350 repr., 8 barvnih tabel in bibliografijo.

Hiša se sesuje na Jobove otroke, bibl. ik. m. (Job 1, 19). Up: cf. s. v. *Orley, Bernaert van.*

Hitchcock, Henry-Russell (1903—....), amer. um. zgodovinar, eden izmed vodilnih zgodovinarjev novejše arhitekture. R. v Bostonu, učil na raznih amer. univ., od 1952 dalje prof. na *Smith College* v Northamptonu (Mass.), zdaj na *Univ. of Massachusetts* v Amherstu.

B: *Modern Architecture: Romanticism and Reintegration* (NY 1929); *J. J. P. Oud* (P 1931); (& Philip Johnson) *The International Style: Architecture since 1922* (NY 1932); *The Architecture of H. H. Richardson and His Times* (NY 1936; 2. izd., Hamden [Conn.] 1961); (& Catherine C. Bauer) *Modern Architecture in England* (NY 1937); *Rhode Island Architecture* (Providence 1939); *In the Nature of Materials: the Buildings of Frank Lloyd Wright, 1887—1941* (NY 1942); *American Architectural Books* (Minneapolis 1946; 2. izd. ib. 1962); *Painting toward Architecture* (NY 1948); *The Crystal Palace* (Northampton [Mass.] 1951); (& A. Drexler) *Built in U. S. A.: Post-War Architecture* (NY 1952); *Early Victorian Architecture in Britain* (2 knj., NH; Yale UP, & L 1954); *A Guide to Boston Architecture, 1637—1954* (NY 1954); ‚*Philip Johnson*' (ArchR, 1955); *Gaudí* (NY: MMA 1957); *Latin American Architecture since 1945* (NY 1955); *Architecture: Nineteenth and Twentieth Centuries* (Harm 1958, »The Pelican Hist. of Art« 15; 2. izd. 1963); *Rococo Architecture in Southern Germany* (L: Ph 1968); *German Rococo: The Zimmermann Brothers* (L 1968).

L: WWAA (1959).

Hitdin evangeliar, eden izmed pomembnih IR → *otonske umetn.* (pergament, 29 × 22 cm, 1. četrt. XI. st., Darmstadt, Hessische Landesbibl., Ms. 1640). Za Köln značilen slog s tako rekoč tekočimi obrisi in dinamično uporabljenimi barvami. Poleg dedikacijske podobe, na kateri *opatica Hitda izroča rkp. sv. Valburgi* (f. 6), še 22 miniatur z evang. prizori, npr. *Predstavitev v templju* (f. 23v), *Krst v Jordanu* (f. 75r), *Ozdravljenje Petrove tašče* (f. 77), *evangelist Marko* (f. 78), *Mož s suho roko* (f. 114), **Kristus pomiri vihar na morju* (f. 117r — *speči Kristus v čolnu*), *Svatba v Kani* (f. 169) in *evangelist Janez* (f. 172).

L: W. F. *Volbach* (Kindler III, 1966, p. 184—85 — L!); Peter *Bloch:* *Der Darmstädter Hitda-Codex: Bilder und Zierseiten aus der Handschrift 1640 ... (Bl 1968); »PKG« 5 (1969, t. 53). — Cf. J. *Beckwith* (NY 1964), P. *Bloch* (& H. *Schnitzler* I 1967), A. *Goldschmidt* (II 1928 — L!), H. *Holländer* (1969, repr. 116), C. *Nordenfalk* (Sk 1957), G. *Schiller* (I 1966, repr. 233, 496), H. *Schrade* (1958).

Hitrost → *Véliki zmagoslavni voz*

hizop (angl. *the hyssop*), rastlina z listi, ki se jih rade primejo kaplje; njene vejice so po mozáični postavi (cf. 2 Mojz 12, 22) namakali v krvi darovanih živali in z njimi škropili reči in ljudi pri očiščevalnih obredih. V naslonu na Biblijo (Ps 50 [51], 9) kršč. simbol *pokore* in *ponižnosti* ali *krsta* ali *Kristusove ponižnosti.* Up: npr. Botticelli (*Mozáična daritev* v Sikstinski kapeli), Michelangelo (*Tondo Doni*).

L: Ferguson (1954). — Cf. M. L. *D'Ancona* (1968).

HMELJNIK, med zadnjo vojno požgan grad, 8 km sev. od Novega mesta, dkm. od XIII. st. dalje, z *arkadnim dvoriščem* iz XVI. st. Do zadnje vojne ohranjena StS: *pokrajina z gradom Hmeljnikom in priliko o usmiljenem Samarijánu* (2. pol. XVI. st.).

L: IS (VII, št. 42, 18. X. 1931, p. 336—37); M. *Zadnikar* (ELU 2, 1962, s. v.); Stele (1969, p. 300—01); »ArS« 4 (1969, tloris p. L-LI, repr, repr. p. LXXVI). — Cf. I. *Komelj* (1951), N. *Šumi* (Lj 1966).

Hobbema, Meindert (1638—1709), hol. slikar, krajinar r. in u. (71) v A'damu. S: npr. *Razvalina Brederode* (d. 1671, Nat. Gall.), priljubljeni *Drevored v Middelharnisu* (d. 1689, ib.).

L: HdG IV (1911); H. *Gerson* (Kindler III, 1966, s. v. — L!); »US« 10 (1969). — Cf. N. *MacLaren* (1960), W. *Stechow* (1966).

HOCHELTEN ob spodnjem Renu, *Damenstiftskirche* s pomembno cerkv. zakladnico (znameniti **Relikviar iz Hocheltena,* o. 1170/90, zdaj v V. & A.).

Hodigítria ali *Hodegítria,* »ki kaže pot«, biz. ikonogr. tip → *Marije,* imen. po evangelistu Luki pripisovani ikoni v carigrajski c., kjer so se bili zbirali *hodeges,* tj. vodniki romarjev: stoječa Marija (tudi v izrezu do pasu) z otrokom na levi roki (Jezušček ima v levici zvitek ali knj., z desnico pa blagoslavlja). Tip (lat. *Viarum ductrix,* nem. *die Wegweiserin* ali *Wegbereiterin* ali *Wegführerin*) je pomembno vplival na upodobitve Marije v zahodnoevr. srednjev. umetn. Up: npr. → *Imadova madona* (1051/76), *mozaik* v apsidi stolnice v Torcellu (verj. o. 1190), itd.

L: Réau II/2 (1957, p. 72). — Cf. V. *Molè* (Lj 1957, p. 284—85), F. *Stelè* (Slov. Marije 1940).

Hodin, Josef Paul (1905—....), angl. (ž.) lik. kritik in pisec o umetn. R. v Pragi, štud. na tamk. Karlovi univ. (prom.), na ak. v Dresdenu, Berlinu, Parizu in Stockholmu in na *Courtauld Inst. of Art* v Londonu. Prejel 1. mednar. nagr. za kritiko (beneški bienale 1954). Kritike in drugi prispevki v revijah (*AB*; *AN*; *AQ*; *BM*; *Cimaise*; *Das Kunstwerk*; *Quadrum*; *Sele Arte*; *The Studio* itd.), za *EWA* itn.

B: *Sven Erixson* (Stock 1940); *Ernst Josephson* (ib. 1942); *Art and Criticism* (ib. 1944); *J. A. Comenius and our Time* (ib. 1944); *Edvard Munch* (ib. 1948; nem. izd. FrM 1951); *Isaac Grünewald* (Stock 1949); *The Dilemma of Being Modern* (L 1956; NY 1959); *Henry Moore* (A-Hmb 1956; L 1958); *Ben Nicholson: The Meaning of His Art* (L 1957); *Lynn Chadwick* (A-Hmb-L-NY 1961); *Barbara Hepworth* (Neuchâtel-L-NY 1961); *Emilio Greco* (1969).

L: AWWW ; WWA (1962).

Hodler, Ferdinand (1853—1918), švic. slikar, r. v Bernu, u. v Ženevi. O. 1890 si je izoblikoval monumentalen, delno tudi za →*findesièclovsko umetn.* značilen slog s poudarjeno somernostjo in paralelizmom posameznih členov. S: npr. *Pogumna žena* (1886, Basel), *Noč* (1890, Bern, Kstmus.), *Eurhythmie* (1894—95, ib.), **Umik Švicarjev po bitki pri Marignanu* (1896—98, Stuttgart; freska, 1898—1900, Zürich, Schweizerisches Landesmus.; freska, 1899, Bern, Kstmus.), *Wilhelm Tell* (1903, Solothurn, Mus. der Stadt), **Odhod jenskih študentov na osvobodilno vojno 1813* (1908—09, Jena, Friedrich-Schiller-Univ.), *General Ulrich Wille* (1916, Bern, Kstmus.), številni avtp.

L: W. *Ueberwasser* & R. *Spreng:* Hodler: Köpfe und Gestalten (Z 1947); ELU 2 (1962, s. v.); Guido *Schoenberger* (EWA VII, 1963, s. v.); K. *Farner* (Kindler III, 1966, s. v. — L!). — Cf. H. *Ankwicz von Kleehoven* (1950), F. *Burger* (1913), W. *Hugelshofer* (1952), S. *Tihić* (1958).

Hoecke, Jan van den (1611—1651), flam. slikar, eden izmed dvornih umetnikov niz. namestnika, nadvojvode →*Leopolda Viljema.* S: nabožne podobe in alegorije, npr. vrsta *Mesecev* (v 6 slikah po dva skupaj kot predloge za tapiserije, Ksthist. Mus.), zaznamovanih s personifikacijami, zodiakalnimi znamenji in ustreznimi tihožitji (cvetlice, sadeži in divjačina).

L: Die Sekundärgalerie des Kunsthistorischen Museums, I: Niederländische Meister des XVI. und XVII. Jahrhunderts (W 1968). — Cf. R. H. *Wilenski* (1960 — L!).

Hoefnagel, Georg (*Joris, Georgius*), (1542—1600), niz. flam. slikar, grafik (bakr.) in iluminator, r. v Antwerpnu, u. na Dunaju. Z rojakom, kartografom Abrahamom Orteliusom je potoval po Španiji, Italiji, Nemškem in Angliji ter nato ilustr. *Civitates orbis terrarum*, ki jih je izd. kanonik Georg Braun s Franzem Hogenbergom v 6 knj. v Kölnu 1572.

L: P. *Greven* (Kindler III, 1966, s. v. — L!); Th. A. G. *Wilberg Vignau-Schuurman:* Die emblematischen Elemente im Werke Joris Hoefnagels, I—II (Leiden 1969).

Hoernes, Moritz (1852—1917), avstr. prazgodovinar, r. in u. (65) na Dunaju. Ust. katedro za prazg. na dunajski univ. in bil tam prof. od 1899 dalje.

B: *Die Urgeschichte des Menschen* (W-Pest-Lpz 1892); *Urgeschichte der Menschheit* (Stu 1895); *Urgeschichte der bildenden Kunst in Europa: von den Anfängen bis um 500 v. Chr.* (W 1898; 2. izd. W 1915; n. izd. [O. Menghin] 1925); *Der diluviale Mensch in Europa* (Brsch 1903); *Natur- und Urgeschichte des Menschen* (2 knj., W 1909); *Kultur der Urzeit* (2 knj., Lpz 1912).

L: ELU 2 (1962, s. v., p. 550 — B!). — Cf. J. *Filip* (I 1966, s. v., p. 491).

Hofer, Carl (*Karl*), (1878—1955), nem. slikar in grafik (lito.), formalno blizu it. skupini → *Valori plastici.* S: krajine, predvsem pa »grajene« figuralne kompozicije in posamezni liki z maskam podobnimi obrazi, e. g. *Črne sobe* (*Die schwarzen Zimmer*, orig. iz 1928 zgorel, replika 1943, Nationalgal.), *Deklice, ki kvartajo* (1937, Alte Pin.). Up: R. Scheibe (bron. medalja, d. 1948, Nationalgal.).

B: *Über das Gesetzliche in der bildenden Kunst* (Bl 1956, izd. K. Martin). — Avtobiogr.: *Aus Leben und Kunst* (Bl 1952); *Erinnerungen eines Malers* (Bl 1953).

L: ReadP (1959 [1969]); KHE 1 (1962, p. 517); G. *Tolzien* (Kindler III, 1966, s. v. — L!). — Cf. O. *Bihalji-Merin* (Savremena 1955), W. *Haftmann* (4. izd. 1965; 1965), A. *Jannasch* (1948), F. *Roh* (1958).

Hoffmann, Edith, por. *Yapou*, angl.-izrael. (ž.) um. zgodovinarka in lik. kritičarka. R. v Nemčiji, prom. 1934 v Münchnu, sourednik *Burlington Mag.* (1938—46), od 1953 lik. urednik Hebr. enciklopedije (Jeruzalem). Številni prispevki v raznih revijah (*BM*; *AN*; *The Studio*; *Neue Zürcher Ztg.*, itd.).

B: *Die Darstellung des Bürgers in der deutschen Malerei des 18. Jahrhunderts* (Bl 1935, dis.); *Kokoschka: Life and Work* (L 1947); *Chagall: Watercolors* (1947); *Edvard Munch* (BM, 1951).

L: WWA (1962).

Hoffmann, Ernst Theodor Amadeus, zadnje ime sam spremenil po Mozartu iz *Wilhelm* (1776—1822), nem. zgodnjeromantični pisatelj, risarsko nadarjen, sam ilustriral svoja dela. Med Slovenci jih je →*Lakovič.*

L: R. *Mühlher*, E. T. A. Hoffmann und die bildkünstlerische Darstellung des Jenseits (Jb. des Ksthistorischen Institutes der Univ. Graz, 1965). — Cf. F. *Baumgart* (1941).

Hoffmann, Hans (1888—1955), švic. um. zgodovinar.

B: *Hochrenaissance, Manierismus, Frühbarock: Die italienische Kunst des 16. Jahrhunderts* (Z-Lpz 1938).

L: Kü (1931).

Hoffmann, Josef (1870—1956), avstr. arhitekt, štud. pri Ottu → *Wagnerju*, od 1899 dalje učil na Kstgewerbeschule na Dunaju. Soust. dunajske → *secesije* in pozn. njen predsednik; s Kolomanom Moserjem (1868—1918) je 1903 ust. podjetje *Wiener Werkstätte*. A: **Palais Stoclet* (1905—11) v → *Bruslju*.

L: Leopold *Kleiner:* Josef Hoffmann (Bl-Lpz-W 1927); Giulia *Veronesi:* Josef Hoffmann (Mi 1956); *ead.* (Hatje, 1963, s. v.).

Hoffmann, Konrad, nem. um. zgodovinar, prom. 1964 v Bonnu pri Herbertu von Einemu.

B: ‚*Die Evangelistenbilder des Münchener Otto-Evangeliars (Clm. 4453)*' (ZfKw, 1966); *Taufsymbolik im mittelalterlichen Herrscherbild* (Dü 1968, »Bonner Beitr. zur Kw.« 9); ‚*Sugers »anagogisches Fenster« in St. Denis*' (W-RJb, 1968); ‚*Zu van Goghs Sonnenblumenbildern*' (ZfKg, 1968).

Hoffmeister, Adolf (1902—....), češ. risar, karikaturist in pisatelj v Pragi. Za nacistične okupacije v ZDA.

L: Resistenza (1965).

Hoflehner, Rudolf (1916—....), avstr. kipar (pa slikar in grafik), r. v Linzu, živi na Dunaju.

L: SeuphorS (1961); WWA (1962); ReadS (1964).

Hofmann, Werner (1928—....), avstr. um. zgod. in lik. kritik. R. na Dunaju, štud. na univ. tam in v Parizu, direktor 1962 odprtega *Mus. des 20. Jahrhunderts* na Dunaju, od 1969 dalje pa hamburške *Kunsthalle*.

B: ‚*Zu Füßlis geschichtlicher Stellung*' (ZfKg, 1952); ‚*Bemerkungen zur Karikatur*' (Merkur, 1953); ‚*Zu einem Bildmittel Edvard Munchs*' (ANK, 1954); ‚*Studien zur Kunsttheorie des 20. Jahrhunderts*' (ZfKg, 1955); ‚*»Manier« und »Stil« in der Kunst des 20. Jahrhunderts*' (Stud Gen, 1955); ‚*Hofmannsthal als Kunstkritiker*' (Wort in der Zeit, 1955); *Die Karikatur von Leonardo bis Picasso* (W 1956; angl. izd.: *Caricature: from Leonardo to Picasso*, NY 1957); ‚*Gestalt und Symbol*' (Jb. ÄKw, 1955/57); *Zeichen und Gestalt: Die Malerei des 20. Jahrhunderts* (FrM 1957, »Fischer Bücherei« 161); *Die Plastik des 20. Jahrhunderts* (ib. 1958, ista z. 239); *Das irdische Paradies: Kunst im 19. Jahrhundert* (Mn 1960); *Bildende Kunst II—III* (FrM 1960—1961, »Das Fischer Lexikon« 22—23, zadnja knj. s sodel.); *Moderne Malerei in Österreich* (W 1965); *Grundlagen der modernen Kunst: Eine Einführung in ihre symbolischen Formen* (Stu 1966, »Kröners Taschenausgabe« 355); *Egon Schiele: Die Familie* (Stu 1968, »WerkM«).

L: WWAu (1964); Für Werner Hofmann (s. l. & s. a. [W 1969, »hommage« s seznamom in posnetki razstav, ki jih je organiziral Hofmann, tekst Otto *Graf* in Fritz *Wotruba*]).

Hofmannstahl, Hugo von (1874—1929), avstr. (avstr.-ž.) pesnik in dramatik. Mdr. pisal tudi o lik. umetn., npr. o R. Mutherjevi Zgod. slikarstva (1893), o F. Stucku (1894), itn.

B (za lik. umetn.): *Prosa, I* (FrM 1950 [H. von Hofmannsthal: Gesammelte Werke]).

L: cf. W. *Hofmann* (1955; 1957).

Hofstätter, Hans H. (1928—....), nem. um. zgodovinar. R. v Baslu, prom. 1955 pri Kurtu Bauchu (Freiburg i. B.) z dis. *Die Entstehung des »Neuen Stils« in der französischen Malerei um 1890*, 1956—61 F. Gerkejev asist. v Mainzu, odtlej pri umzg. založniškem delu.

B: ‚*Emile Bernard*' (Das Kstwerk, 1957); *Geschichte der europäischen Jugendstilmalerei: Ein Entwurf* (K 1963, »DuMont Dokumente: Kultur u. Gesch.«; 3., rev. izd. 1969); (izd. s sodel.) *Geschichte der Kunst und der künstlerischen Techniken, I—II* (Mn 1965—1967); *Symbolismus und die Kunst der Jahrhundertwende: Voraussetzungen, Erscheinungsformen, Bedeutungen* (K 1965, »DuMont Dokumente: Kg., Deutung, Dokumente«); ‚*Félix Fénéon, Kritiker der Avant-Garde*' (Das Kstwerk, 1965); *Das späte Mittelalter* (Ba-Ba 1967, »K. im Bild«; slov. izd. [prev. Helena Menaše] *Pozni srednji vek*, Lj 1968, »Umetn. v slikah«); (sodel. W. Jaworska & S. Hofstätter) *Jugendstil: Druckkunst* (Ba-Ba 1968); *Gotik* (Mn 1968, uv Guy Desbaratas, »Weltkulturen u. Baukst.«).

Hofstede de Groot, Cornelis (1863—1930), hol. um. zgodovinar in muzealec. Prom. 1891 v Leipzigu, od 1891 dalje vicedirektor *Mauritshuisa*, od 1896 direktor graf. kabineta (*Rijksprentenkabinet*) v Amsterdamu. Ur. *Quellenstudien zur holländischen Kunstgeschichte* (15 knj., Haag 1893—1928).

B: *Arnold Houbraken in seiner Bedeutung für die holländische Kunstgeschichte* (Haag 1891, dis.); *Arnold Houbraken und seine »Groote Schouburgh«, kritisch beleuchtet* (Haag 1893, »Quellenstud. zur holländischen Kg.« 1); (gl. avtor W. von Bode) *Rembrandt: Beschreibendes Verzeichnis seiner Gemälde..., I—VIII* (P 1895—1905); *Teekeningen en schilderijen van Pieter Saenredam* (Haarlem 1899); *Die Urkunden über Rembrandt (1575—1721)* (Haag 1906, »Quellenstud. zur holländischen Kg.« 3); *Rembrandt-Bijbel, I—II* (A 1906—1910); *Die Handzeichnungen Rembrandts* (Haarlem 1906); *Jan Vermeer van Delft en Carel Fabritius* ('s Gravenhage 1907 [dkč. 1930]); (s sodel.) **Beschreibendes & kritisches Verzeichnis der Werke der hervorragendsten holländischen Maler des XVII. Jahrhunderts, I—X* (Ess-Stu-P 1907—1928; angl. izd. *A Catalogue Raisonné of the Works of the Most Eminent Dutch Painters of the Seventeenth Century Based on the Work of John Smith*, 8 knj., L 1908—1927); *Künstlerische Beziehungen zwischen Holland und Deutschland im XVIII. Jahrhundert* (Lpz 1920); *Die holländische Kritik der jetzigen Rembrandt-Forschung* (Stu 1922); *Kunstkennis: Herinnerungen van een kunstcriticus* (Den Haag 1927).

L: Winkler Prins 10 (1951, s. v. *Groot*).

Hogarth, William (1697—1764), angl. slikar in grafik, prvi resnično pomembni angl. slikar, eden izmed v. mojstrov družbene satire in najbolj izvirnih umetnikov XVIII. st. sploh, tehten tudi kot um. teoretik. R. in u. (66) v Londonu,

najprej akt. kot grafik. S: satirične žanrske podobe, gledališki prizori. t. i. *conversation piece*, portreti itd., npr. *Poroka Stephana Beckinghama in Mary Cox* (o. 1729, MM), *Družina Fountaine* (o. 1730, PMA), *Prizor iz Gayove Beraške opere* (npr. o. 1731, Tate), kot prvi izmed njegovih slikanih ciklov 6 slik iz *Vlačugine kariere* (*Harlot's Progress*, 1731, zgorele 1755, ohranjene njihove graf. kopije), *Zabava pri družini Child* (o. 1731, PMA), *Otroška recitacija v družini Conduit* (1731/32, Dorset, z. Galway), 8 slik *Razuzdančeve kariere* (*Rake's Progress*, 1733/35, London, Soane's Mus.), *Kapitan Thomas Coram* (1740, London, Foundling Hospital), **Dekle s košarɔ na glavi* (*The Shrimp Girl*, osnutek, o. 1740?, Nat. Gall.), *Otroci družine Graham* (d. 1742, Tate), *Škof Benjamin Hoadly* (o. 1743, ib.), posebno znani cikel **Mariage à la mode* (6 slik, 1744/45 Nat. Gall.). in sicer *Pogodba*. **Jutro*, *Pri šarlatanu*, *Gospejina »levée«*, *Njegova smrt* in *Njena smrt*; *Avtp. s psom Trumpom* (d. 1745, Tate), *Igralec Garrick kot Rihard III.* (1746, Liverpool, Walker Art Gall.), *Calaiska vrata* (*O The Roast Beef of Old England*!, z avtp., 1748/49, Tate), *Hogarthovi služabniki* (1750/55?, Tate), 4 slike cikla *Volilna kampanja* (1754/55, London, Soane's Mus.), *triptih Vnebohoda* (1756, Bristol, City Art Gall. [last tamk. c. St. Mary Radcliffe]), *Igralec Garrick in njegova žena* (o. 1757, Windsor), *Avtp. pred slikarskim stojalom* (o. 1758, Tate), *Sigismonda* (po *Dekameronu* IV/1, 1759, Tate), *Dvojica pri kaminu* (*»Ogrožena krepost«*, o. 1759, Buffalo). — G: mdr. z dobrimi nasledki zaznamovani *Beer Street* in s slabimi posledicami predstavljeni *Gin Lane* (oba bakr., 1751). — Kot teoretik poudarjal pomen vijugaste črte ali valovnice (*the serpentine line*). — Up: Roubiliac (žg. glina, o. 1732, London, Nat. Portrait Gall.).

B: **The Analysis of Beauty* (L 1753; n. izd., Ox 1955, uv Joseph *Burke*).

L: Austin *Dobson:* William Hogarth (n. izd., L 1907); Hildegard *Reiter:* William Hogarth und die Literatur seiner Zeit (Breslau-Oppeln 1930); Adolf P. *Oppé:* The Drawings of William Hogarth (L: Ph 1948); Hilde *Kurz*, Italian Models of Hogarth's Picture Stories (JWCI, 1952); Joseph *Burke* (EWA VII, 1963, s. v. — L!); SchlosserL (1964); R. *Paulson:* Hogarth's Graphic Works (NH-L 1965); A. *Brookner* & L. *Gowing* (Kindler III, 1966, s. v. — L!); David *Kunzle*, Plagiaries-by-Memory of the »Rake's Progress« and... (JWCI, 1966); W. B. *Coley*, Hogarth, Fielding, and the Dating of the »March to Finchley« (ib., 1967); L'opera completa di Hogarth pittore (Mi 1967, uv Gabriele *Baldini*, kat. Gabriele *Mandel*, »CA« 15 — L!); J. *Dobai*, William Hogarth and Antoine Parent (JWCI, 1968). — Cf. F. *Antal* (1962), M. *Ayrton* (1948), R. B. *Beckett* (1948; *1949), M. *Davies* (1946 [2. izd. 1959]), F. D. *Klingender* (1944), G. C. *Lichtenberg* (1794), J. *Meier-Graefe* (1907), E. K. *Waterhouse* (1953 [2. izd. 1962]), G. C. *Williamson* (s. a. [1931/32]), E. *Wind* (1938/39).

Höger, Fritz (1877—1949), nem. arh., predstavnik »ekspresionizma« in oživljene *opečne arhitekture* v nem. stavbarstvu po 1. svet. vojni (**Chilehaus*, sez. 1920—23 v Hamburgu).

Hohenberg, (Johann) Ferdinand (Hetzendorf) von, avstr. arh. Cf. s. v. *Dunaj* (→ *Schönbrunn*).

Hohenfurth, Meister von → *Višibrodski mojster*

Hohenstaufi (nem. *die Hohenstaufen* ali die *Staufer*, nem. ces. dinastija, vladala 1138—1254, tj. v dobi križarskih vojn, zrele romanike in t. i. prehodnega sloga v gotiko: *Konrad III.* (1138—52), → *Friderik I. Barbarossa* (1152—90), *Henrik VI.* (1190—97), *Filip Švabski* (1198—1208, nasprotni ces. *Oton IV. Braunschweiški* 1190—1215), → *Friderik II.* (1215—50) in *Konrad IV.* (1250—54).

Hoja na plavž, Jurija Šubica ilustracija (lavirana risba 35 × 46,5 cm, d. 1875, NG) Schillerjeve balade »Der Gang nach dem Eisenhammer« (1797), za katero je dobil na Dunaju akademijsko nagrado pri prof. Griepenkerlu. Gre za — tudi kot citat znana — stiha: *Der ist besorgt und aufgehoben, der Graf wird seine Diener loben.*

L: cf. F. *Mesesnel* (Lj 1939, p. 173—74).

holandski slikarji in grafiki po gen. zap. od zač. XVII. st. dalje: H. *Goltzius* (1558—1616), A. *Bloemaert* (1564—1651), J. A. van *Ravesteyn* (o. 1570—1657), F. *Hals* (1580/85—1666), P. *Lastman* (1583—1633), H. *Avercamp* (1585—1634), H. *Terbrugghen* (1587—1629), H. *Seghers* (1589/90— ?), E. van de *Velde* (o. 1591—1630), W. C. *Heda* (1594—po 1680/82), J. van *Goyen* (1596—1656), Th. de *Keyser* (1596/97—1667), P. J. *Saenredam* (1597—1665), P. *Claesz* (1597/98—1661), S. van *Ruysdael* (1600/02—1670), Aert van der *Neer* (1603/04—1677), *Rembrandt* (1606—1669), Jan *Lievens* (1607—1674), S. *Koninck* (1609—1656), A. van *Ostade* (1610—1684), B. van der *Helst* (o. 1613—1670), G. *Dou* (1613—1675), C. *Fabritius* (1614—1654), F. *Bol* (1616—1680), E. *Witte* (o. 1617—1692), Ph. *Wouwerman* (1619—1668), Ph. *Koninck* (1619—1688), N. P. *Berchem* (1620—1683), A. van *Beyeren* (1620/21—1690), Aelbert *Cuyp* (1620—1691), W. *Kalf* (1622—1693), M. *Sweerts* (1624—1664), P. *Potter* (1625—1654), J. *Steen* (1626—1679), J. van *Ruisdael* (1628/29—1682), G. *Metsu* (1629—1667), P. de *Hooch* (1629—1684), J. *Berckheyde* (1630—1693), N. *Maes* (1632—1693), W. van

de *Velde* (1633—1707), *Vermeer van Delft* (1632—1675), F. van *Mieris star.* (1635—1681), A. van de *Velde* (1636—1672), J. van der *Heyden* (1637—1712), G. *Berckheyde* (1638—1698), M. *Hobbema* (1638—1709), Caspar *Netscher* (1639—1684), G. *Schalcken* (1643—1706), A. de *Gelder* (1645—1727), A. van der *Werff* (1659—1722), R. *Ruysch* (1664—1750), Constantin *Netscher* (1668—1723), J. van *Huysum* (1682—1749), J. M. *Quinkhard* (1688—1772), C. *Troost* (1697—1750), W. *Hendricksz* (1744—1831), A. de *Lelie* (1755—1820), J. W. *Pinneman* (1779—1853), J. *Bosboom* (1817—1891), J. B. *Jongkind* (1819—1891), J. *Israëls* (1824—1911), H. W. *Mesdag* (1831—1915), A. *Mauve* (1838—1888), V. van *Gogh* (1853—1890), G. *Breitner* (1857—1923), J. *Toorop* (1858—1928), P. *Mondrian* (1872—1944), J. *Sluyters* (1881—1957), H. N. Werkman (1882—1945), Theo van *Doesburg* (1883—1931), Ch. *Toorop* (1891—1955), P. R. *Citroen* (1896—....), D. *Ket* (1902—1940), *Appel* (1921—....), *Corneille* (1922—....).

L: HdG I—X (1907—1928). — Cf. W. *Bernt* (I—III 1960—1962), A. von *Wurzbach* (1904—1911).

holandski umetnostni zgodovinarji in drugi pisci o lik. umetn.: H. P. *Baard* (1906), N. *Beets* (1878—1963), V. *Bloch* (1900), K. G. *Boon*, L. P. J. *Braat* (1908), A. *Bredius* (1855—1946), A. W. *Byvanck* (1884), H. *Frankfort* (1897—1954), H. E. van *Gelder* (1876—1960), J. G. van *Gelder* (1903), H. *Gerson* (1907), S. *Gudlaugsson* (1913—1971), A. M. W. J. *Hammacher* (1897), W. S. *Heckscher* (1904), C. *Hofstede de Groot* (1863—1930), F. W. H. *Hollstein* (u. 1957), G. J. *Hoogewerff* (1884—1963), H. L. C. *Jaffé* (1915), G. *Knuttel* (1889), A. *Koot* (1907), E. H. ter *Kuile* (1900), F. *Lugt* (1884—1970), E. van *Luttervelt* (1916—1963), R. van *Marle* (1887—1936), W. *Martin* (1876—1954), J. Q. van *Regteren Altena* (1899), W. *Sandberg* (1897), F. *Schmidt-Degener* (1881—1941), J. *Six* (1857—1926), F. W. S. van *Thienen* (1901), W. *Vogelsang* (1875—1954), C. *Vosmaer* (1826—1888), A. B. de *Vries* (1905), H. van de *Waal* (1910).

L: Winkler Prins; Wie is dat (1956); etc.

holandsko slikarstvo. Medtem ko za obd. XV.—XVI. st. uporabljamo splošno ime »staro niz. slikarstvo« in zvečine ne razločujemo med umetniki sev. Nizozemske (pozn. Holandske) in juž. Nizozemske (zdajšnje Belgije), govorimo od konca XVI. st. dalje ločeno o hol. in flam. slikarstvu: ob politični in religiozni ločitvi se je namreč sev. Nizozemska tudi v lik. umetn. razločno oddelila od juž. dela dežele, ki je ostal katol. in pod habsburško oblastjo. Ob malone eliminiranem cerkv. slikarstvu se je v kalvinistični deželici toliko bolj razvila profana motivika, ki so jo zvečine upodabljali bolj ali manj po motivih specializirani slikarji. Še dandanašnji ločujemo neštete umetnike v »zlatem veku« hol. slikarstva (XVII. st.) predvsem po ikonogr. zvrsteh. Poleg »vélikih treh«, Halsa, Rembrandta in Vermeerja, od katerih je kajpak tudi po upodobljeni snovi najbolj bogat Rembrandtov opus, ločujemo *krajinarje* (e. g. Jan van Goyen, Salomon van Ruysdael, Jacob van Ruisdael, Meindert Hobbema) in med njimi pos. *vedutiste* (e. g. Job in Gerrit Berckheyde, Jan van der Heyden) in *slikarje marin* (e. g. Willem van de Velde ml.), *portretiste* (Barth. van der Helst), *slikarje žanra* (Adriaen van Ostade, Jan Steen, Gabriel Metsu, Frans van Mieris star.), *arhitekture* (Pieter Saenredam), *živali* (Paulus Potter, Melchior de Hondecoeter), *tihožitij* (Willem Heda, Pieter Claesz, Jan Davidsz de Heem), itd. — Podobno reprezentativno funkcijo, kot so jo imele v drugih deželah v baroku razne »historije«, vélike in velikokrat alegorično zaznamovane mit., nabožne in zg. podobe, je v hol. XVII. st. imel → *skupinski portret*.

L: cf. H. *Gerson* (1942; 1950—1952—1961), H. van *Hall* (1936—1949 — L!), J. *Leymarie* (1956 — L!), W. *Martin* (1935—1936 [2. izd. 1942]; 1951), Luc *Menaše* (1960), F. Roh (1921), J. *Rosenberg* (& S. *Slive* 1966), etc. — Krajina: Rolph *Grosse:* Die holländische Landschaftskunst: 1600—1650 (Bl-Lpz 1925). — Cf. W. *Stechow* (*1966 — L!). Skupinski portret: cf. A. *Riegl* (1902 [1931]). Žanr: cf. F. *Würtenberger* (1937). Podoba arhitekture: cf. H. *Jantzen* (1910). Tihožitje: cf. I. *Bergström* (1956).

Holbein, Hans, ml. (pozimi 1497/98—1543), nem.-angl. (nem.) slikar, eden izmed najpomembnejših portretistov vseh časov. R. v Augsburgu, 1515—26 in 1528—32 v Baslu, 1526—28 in od 1532 dalje v Londonu, tam u. S: portretni diptih *Jakob Meyer zum Hasen* in njegova žena *Dorothea Kannengießer* (d. 1516, Basel), *Benedikt von Hertenstein* (d. 1517, MM), *Bonifacius Amerbach* (d. 1519, Basel), *Mrtvi Kristus v grobu* (1521, ib.), *Madona iz Solothurna* (1522, Solothurn, Kstmus.), *Erazem Rotterdamski* (1523, Louvre), *Madona z družino župana Meyerja* (1526, Darmstadt, Prinz Ludwig von Hessen u. bei Rhein), *Magdalena Offenburg kot Lais Corinthiaca* (d. 1526, Basel), *Sir Henry Guildford* (ali *Guldeford*, d. 1527, Windsor Castle) in *Lady Guildford* (ali *Guldeford*, d. 1527, St. Louis), *Sir Thomas More* (1527, Frick), *Nadškof William Warham* (d. 1527, Louvre), *Nicholas Kratzer* (1528, ib.), *Sir Thomas Godsalve in njegov sin John* (d. 1528, Dresden), *Umetnikova družina* (d. 152[8 ali 9],

Basel), *Georg Gisze* (d. 1532, Dahlem), *Portret moškega iz družine Wedigh* (d. 1532, MM), *Hermann Hillebrandt Wedigh* (d. 1533, Dahlem), *Derick Born* (1533 Windsor Castle), *Dirck Tybis iz Duisburga* (d. 1533, Ksthist. Mus.), *Robert Cheseman* (d. 1533, Mauritshuis), *Sir Thomas Cromwell* (replika, 1533, Frick), **Poslanika* (d. 1533, Nat. Gall.), *Charles de Solier, Sieur de Morette* (o. 1534, Dresden), *Richard Southwell* (d. 1536, Uffizi), *Dirck Berck iz Kölna* (d. 1536, MM), *Henrik VIII.* (1536, Thyssen), *Jane Seymour* (o. 1536, Ksthist. Mus.), *Kristina Danska* (d. 1538, Nat. Gall.), *Thomas Howard, vojvoda norfolški* (1538/39, Windsor Castle), *Edvard, waleški princ* (1539, Washington), *Ana Cleve*, 4. žena Henrika VIII. (1539/40, Louvre), *Henrik VIII.* (replika?, 1539/40, Barberini), *Mož s sokolom* (d. 1542, Mauritshuis), *Edvard, waleški princ, star 6 let* (1543, MM). M: eden izmed pionirjev na tem področju, npr. *Mrs. Pemberton* (V. & A.). R: o. 80 ilustracij na enem izmed izvodov *Encomium moriae* (Ba 1515) Erazma Rotterdamskega, risbe za lesor. cikel *Mrtvaški ples* (o. 1523/25, vrezal Hans Lützelburger, izd. v Lyonu 1538 [41 lesor.], 1545 [53 lesor.] in 1562 [58 lesor.], risbe za lesor. cikel *Icones historiarum Veteris Testamenti* (68 lesor. v Froschauerjevi *Bibliji*, Z 1531; 94 lesor. izd. v Lyonu 1538), risba za lesor. »*Erasmus im Gehäus*« (1535).

L: Henri *Stein:* Bibliographie des publications relatives au peintre Hans Holbein (1497—1543) (P 1897); Arthur B. *Chamberlain:* Hans Holbein the Younger (2 knj., L 1913); Hans *Koegler:* Hans Holbein d. J.: Die Bilder zum Gebetbuch Hortulus animae (Ba 1943); Karl T. *Parker:* The Drawings of Hans Holbein in the Collection of His Majesty the King at Windsor Castle (L: Ph 1945); Cankar III/2 (1951); Die Malerfamilie Holbein (Ba 1960 [rk] — L!). — Cf. U. *Christoffel* (1926; 1950), Wern. *Cohn* (1930), M. *Davies* (1946), H. von *Einem* (1960), J. *Gantner* (III, 1956 [= A. *Reinle*]), P. *Ganz* (1912; 1933; 1934; 1935; 1937; 1939; *1950), *F. Grossmann* (1951; 1963 — L!), H. *Knackfuß* (1896 [1938]), M. *Levey* (1959), G. *Marlier* (1954), W. *Pinder* (IV, 1951), H. *Reinhardt* (1938; 1954/55; 1960), H. A. *Schmid* (1930; 1931; 1941/42; 1945—1948), W. *Waetzoldt* (1938), F. *Winzinger* (1948), A. *Woltmann* (1874—1876).

Holbein, Hans, star. (o. 1460—1524), nem. slikar, oče prejšnjega, r. v Augsburgu, u. v Isenheimu. S: *Kaisheimski olt.* (d. 1502, Alte Pin.), *Pavlova bazilika* (z avtp., o. 1504, Augsburg, Staatsgal.), *Boštjanov olt.* (levo *Barbara*, v sredi *Boštjanovo mučeništvo*, des. *Elizabeta* [z avtp.], 1516, Alte Pin.), *Vodnjak žive vode* (1519, Lizbona, Museu Nacional de Arte Antiga). R: več kot 200 kosov, mdr. *Avtp.* (srebrni sv., Chantilly [= revež na *Boštjanovem olt.*]).

L: Stange VIII (1957); Christian *Beutler* & Gunther *Thiem:* Hans Holbein d. Ä.: Die spätgotische Altar- und Glasmalerei (Au 1960); Norbert *Lieb* & Alfred *Stange:* Hans Holbein der Ältere (Mn-Bl 1960); Hans Holbein der Ältere und die Kunst der Spätgotik (Au 1965 [rk, Au, Rathaus]); B. *Bushart*, K. F. *Reinking* & H. *Reinhardt:* Hans Holbein der Ältere (Au 1966); R. *Breustedt* & A. *Stange* (Kindler III, 1966, p. 261—68 — L!). — Cf. O. *Benesch* (1966), E. *Buchner* (e. g. 1928; 1953), K. *Feuchtmayr* (1957), C. *Glaser* (1908), F. *Grossmann* (1963 — L!), H. *Reinhardt* (1954/55), E. *Schilling* (1933; 1937 [1954]; 1958), P. *Strieder* (1947; 1959; 1961), F. *Winkler* (1948).

Holkham Bible, angl. iluminiran rkp. iz 1. pol. XIV. st., imen. po prejšnjem hranišču (Holkham Hall, Ms. 666), zdaj v Brit. muz. (Add. 47682): 42 listov z o. 200 *prizori iz Biblije* (f. 1—9), *Kristusovega življenja* (f. 10—38) in t. i. *Poslednjimi rečmi* (f. 39—40). Med celostr. miniaturami *Ustvarjenje ptičev in živali* (f. 2v).

L: cf. M. *Rickert* (1954, p. 150, t. 134).

Holl, Elias (1573—1646), nem. arh., r. in u. (74) v Augsburgu. V Italiji je nanj vplivalo Palladiovo delo. A: v Augsburgu *Orožarna* (*Zeughaus*, 1602—07, nedk.) in **Mestna hiša* (*Rathaus*, 1615—20, po razrušenju med 2. svet. vojno rest.). — Up: Lucas Kilian (bakr., d. 1619).

L: R. *Pfister*, Die Augsburger Rathaus-Modelle des Elias Holl (MJb, 1937); A. *Ingeborg*, Elias Holl (ib.); Reclam N I (1959); »US« 10 (1969, f p. 146). — Cf. J. *Baum* (1908), E. *Hempel* (Harm 1965).

Hollanda, Francisco de → *Francisco de Hollanda*

Holländer, Hans, nem. um. zgodovinar, uči na univ. v Tübingenu.

B: ‚*Kosmische Bedeutung und räumliche Struktur frühmittelalterlicher Evangelistenbilder*' (Kchr, 1966); ‚*Parmigianinos »Madonna del collo lungo«: Ikonographie und Perspektive*' (ib., 1968); ‚*Francisco Goyas distanziertes Engagement*' (Stud gen, 1968); *Kunst des frühen Mittelalters* (Stu 1969, »Belser Stilgesch.« 5).

Hollar, Václav (1607—1677), češ. grafik (bakr.) in risar. R. v Pragi, se učil pri M. Merianu v Frankfurtu, akt. v Strasbourgu in Kölnu, na Dunaju in v Pragi, od 1637 dalje v Angliji, u. (69) v Londonu. Ilustr. Vergila, Homerja in Juvenala.

L: Gustav *Parthey:* Wenzel Hollar: Beschreibendes Verzeichniss seiner Kupferstiche (Bl 1853); *id.:* Nachträge und Verbesserungen... (Bl 1858); F. A. *Borovsky:* Wenzel Hollar: Ergänzungen... (Prag 1898); J. *Urzidil:* Wenceslaus Hollar: Der Kupferstecher des Barock (W 1936); LaranE (1959). — Cf. A. M. *Hind* (1922).

Hollstein, F(riedrich) W(ilhelm) H(einrich), (u. 1957), nem.-hol. um. zgodovinar, poznavalec stare niz., nem., flam. in hol. grafike; 1937 emigriral iz Berlina na Holandsko, u. 69 let star v Amsterdamu.

B: *Dutch and Flemish etchings, engravings and woodcuts: ca. 1450—1700, I—XV* (A 1949—1964); *German engravings, etchings and woodcuts: ca. 1400—1700, I—VII* (A 1954—1962 [VII: Albrecht and Hans Dürer; VIII: Dürr-Friedrich, A 1968 — obe knj. izd. K. G. Boon & R. W. Scheller]); *The graphic art of Lucas Van Leyden (1494—1533)* (A s. a. [1956?]).

Holmes, *Sir* **Charles J(ohn),** (1868—1936), angl. slikar, grafik in pisec o umetn., muzealec, 1916—28 direktor londonske *Nat. Gall.*, itd.

B: *Constable* (L 1901); *Constable and His Influence on Landscape Painting* (Westminster [Anglija] 1902); ‚*La Schiavona by Titian*' (BM, 1914); ‚*Sofonisba Anguissola and Philip II*' (BM, 1915); *Old Masters and Modern Art: the National Gallery* (3 knj., NY 1924—1927); ‚*Portraits by Rogier van der Weyden*' (BM, 1926); ‚*Costume in Fact and in Pictures*' (BM, 1934).

L: Z. *Šenoa* (ELU 2, 1962, s. v.).

Holmqvist, Wilhelm (1905—....), šved. um. zgodovinar in muzealec v Stockholmu (*Historiska Museet*), prom. 1939, poznavalec stare germanske umetn.

B: *Kunstprobleme der Merowingerzeit* (Stock 1939); ‚*Eine Studie zur kontinentalen Tierornamentik*' (W-RJb, 1953); *Germanic Art during the First Millenium A. D.* (Stock 1955); ‚*Europe, Barbarian*' (EWA V, 1961).

Holofern, bibl. oseba, vojskovodja asirskega kralja Nabuhodonozorja. Cf. s. v. *Dvanajst biblijskih tiranov & Judita.*

Holst, Niels von (1907—....), nem. um. zgodovinar. R. v Rigi, v muzejski službi v Frankfurtu a. M. in Berlinu, pozn. v svobodnem poklicu.

B: *Die deutsche Bildnismalerei zur Zeit des Manierismus: Mit Verzeichnissen der Künstler und der Dargestellten* (Str 1930, »SdK« 273); ‚*Kunstkammern des 18. Jahrhunderts*' (RepKw, 1931). ‚*Die ostdeutsche Bildnismalerei des 16. Jahrhunderts*' (ZfKg, 1932); ‚*Eine bürgerliche Sammlung altdeutscher und zeitgenössischer Meister aus dem 18. Jahrhundert*' (Kunst- u. *Antiquitäten-Rundschau*, 1933); ‚*Nachahmungen und Fälschungen altdeutscher Kunst im Zeitalter der Romantik*' (ZfKg, 1934); (& Alfred Hentzen ed.) *Die Großen Deutschen im Bild* (Bl 1936); *Riga und Reval* (Hammeln 1952); *Künstler, Sammler, Publikum: ein Buch für Kunst- und Museumsfreunde* (Drm 1960); *Creators, Collectors and Connoisseurs: The anatomy of artistic taste from antiquity to the present day* (L 1967, uv Herbert Read).

L: Kü (1966).

Holter, Kurt (1911—....), avstr. um. zgodovinar, štud. na IÖG, živi v Welsu na Gornjem Avstrijskem.

B: (& K. Oettinger) *Les principaux manuscrits à peintures de la Bibliothèque Nationale de Vienne* (Bull. de la Soc. Française de Reproductions de manuscrits à peintures, P 1938); ‚*Die romanische Buchmalerei in Oberösterreich*' (Jb. des Oberösterreichischen Musealvereins, 1956); ‚*Der Codex Millenarius im Rahmen der Mondseer und Salzburger Buchmalerei*' (& Willibrood Neumüller O. S. B) *Der Codex Millenarius* (Graz-K 1959, »Forsch. zur Gesch. Oberösterreichs« 6); ‚*Die Handschriften und Inkunabeln*' (Lambach, II, W 1959 [»ÖKT« 34]); ‚*Das alte und das neue Testament in der Buchmalerei*' (Settimane di Studio del Centro Italiano, Spoleto 1963); ‚*Buchmalerei*' (Romanische K. in Österreich, 3., izb. izd., Krems an der Donau 1964 [rk]); ‚*Probleme der Kunst der Donauschule in Oberösterreich*' (AMK, 1965 [zv. 80]); ‚*Der Buchschmuck in Süddeutschland und Oberitalien*' (KKK, 1966).

Holz, Vatroslav (1844—1914), slov. publicist, razmeroma veliko pisal o lik. umetn. (*LZ, Slovan, SN*). R. v Gornjih Verjanah pri Sv. Trojici v Slov. goricah, u. (69) v Lj. Up: Ivan Grohar (d. [1]900, NG).

L: Ivan *Grafenauer* (SBL, 3. zv., 1928 — L!); F. *Stelè* (ELU 2, 1962, s. v.).

Holzinger, Jožef (1735—1797), slov. poznobaročni kipar, najpomembnejši na slov. Štajerskem po Jožefu → *Straubu*, čigar delavnico je prevzel o. 1756. P: številni olt. nastavki, prižnice ipd., mdr. v Voličini v Slov. goricah, Kamnici pri Mrb (1767), mariborski stolnici (10 *reliefov* na hrbtiščih kornih klopi, 1771, in *Križev olt.*, 1775), Slov. Bistrici (1787) in Ljutomeru.

L: VrišerB (1963); »ArS« 1 (1967). — Cf. S. *Vrišer* (ZUZ, 1957).

Homar Mesquida, Gaspar (1870—1953), šp. mojster umetne obrti. Načrti za slikana okna, mozaike, pohištvo, tekstilije, svetilke, ogledala in sploh notr. opremo. Intarzije: npr. *Jupiter v podobi orla ugrabi Aegino* (o. 1900, München, z. G. P. Woeckel).

Homburger, Otto (1885—1964), nem.-švic. um. zgodovinar, medievalist. R. v Karlsruheju, štud. na univ. v Münchnu, Berlinu in Halleju (tam 1912 prom. pri A. Goldschmidtu), bil asist. kustos v *Badisches Historisches Mus.* (1924—30) in prof. na univ. v Marburgu (1930—35), emigriral v Švico, od 1951 dalje prof. na univ. v Bernu.

B: *Die Anfänge der Malerschule von Winchester im X. Jahrhundert* (Lpz 1912); ‚*Ein Denkmal ottonischer Plastik in Rom mit dem Bildnis Otto III.*' (JPK, 1936); ‚*Die kunstgeschichtliche Stellung des Psalteriums*' (ZSAKg, 1943); *Der Trivulzio-Kandelaber: ein Meisterwerk frühgotischer Plastik* (Z 1949); *Die illustrierten Handschriften der Burger Bibliothek: Die vorkarolingischen und karolingischen Handschriften* (Bern 1955).

L: RépM (1960); WWA (1962); F. *Wormald* (BM, 1964, nekr.).

Homer narekuje pisarju (nem. *Homer, seine Gedichte diktierend*), ant. ik. m. Up: npr. Rembrandt (d. 1663, Mauritshuis).

L: Pigler II (1956, p. 306—07). — Cf. K. *Clark* (1966), H. *Voss* (Bl 1924, repr. p. 286).

***Homilíje Gregorija Nazianškega,** znamenit biz. iluminiran rkp. (465 pergamentnih listov 41 × 30,5 cm, 867/86 [verj. 880/86], Bibl. Nat., Ms. gr. 510), dat. s tem, da je bil posvečen *Vasiliju I.* (in pos., da na podobi cesarice z njenimi sinovi manjka 880 padli Aleksander). Med 46 celostr. miniaturami (vseh je o. 200) npr. *Spremenjenje na gori* (f. 75v), *Obujenje Lazarja* in spodaj *Slovesni vhod v Jeruzalem* (f. 196v), zlasti pa kot ena najodličnejših biz. miniatur sploh **Oživljenje mrtvaških kosti* (f. 438v — cf. s. v.). — Cf. s. v. *Gregorij Nazianški.*

L: Diringer Book (1958); EWA II (1960, t. 480); »PKG« 3 (1968, t. XVI — L!). — Cf. J. *Beckwith* (NY 1964), A. *Grabar* (Sk 1953), D. *Talbot Rice* (1959, t. VII, 84 & 85; 1963 [1968]).

***Homilíje Janeza Krizostoma,** biz. iluminiran rkp. iz o. 1080 (pergament, 323 listov 41,5 × 31,5 cm, Bibl. Nat., Cod. Coislin 79). Najpomembnejši del okrasa predstavljajo 4 uvodne miniature (na vseh ces. → *Nikefóros III. Botaneiates*), med njimi npr. kot tretja *Nikefóros III. med 4 dvorjani in personifikacijama* (f. 2r) in posebno odlična četrta, *Nikefóros III. med Janezom Krizostomom in nadangelom, cesarju pod nogami pa minuciozni lik. slikarja* (f. 2v).

L: Diringer Book (1958, p. 108); EWA II (1960, t. 489); »PKG« 3 (1968, t. 59b — L!). — Cf. A. *Grabar* (Sk 1953, repr. p. 179, p. 180), D. *Talbot Rice* (1959, t. 163; 1963 [1968]).

***Homilíje meniha Jakoba** *v Parizu*, likovno in ikonografsko pomemben biz. iluminiran rkp. (1. pol. XII. st., Bibl. Nat., Gr. 1208). Med miniaturami npr. *Vnebohod* (f. 3v), ki verj. kaže c. sv. Apostolov v Carigradu (cf. *Krautheimer*), podoba *paradiža z vrati paradiža in štirimi rekami paradiža*, likovno posebno mikavna miniatura *Marijinih snubcev* (zgoraj *skrinja zaveze* pod živobarvnim progastim šotorom) in podoba *boga z angeli na nebu.*

L: Diringer Book (1958, p. 109). — Cf. J. *Beckwith* (1961, p. 127), A. *Grabar* (G: Sk 1953, repr. p. 180—83), A. *Krautheimer* (1965, p. 355 in naslovna repr.).

***Homilíje meniha Jakoba** *v Vatikanu*, biz. iluminiran rkp. (1119/42, Bibl. Vat., Ms. Vat. gr. 1162). Med miniaturami npr. *prizori iz Jakobovega življenja* (f. 22v: spodaj *Jakobova lestev*), *Poklon treh kraljev* (f. 64r).

L: EWA II (1960, barvna t. 460).

***Hommage à Cézanne** (*Poklon Cézannu*), Denisova slika (pl, 180 × 240 cm, d. 1900, MAM), ki kaže v Vollardovi trgovini okrog Cézannovega tihožitja (na slikarskem stojalu) zbrane člane skupine → *Nabis:* z leve na des. → *Redon*, → *Vuillard*, kritik → *Mellerio* s cilindrom, trgovec → *Vollard*, sam slikar Maurice → *Denis*, → *Sérusier*, Paul *Ranson*, → *Roussel*, → *Bonnard* in slikarjeva žena Marthe *Denis*. Sliko je 1901 kupil André → *Gide* ter jo 1928 podaril nekd. *Luksemburškemu muz.* v Parizu (z drugimi deli iz njegovih zbirk pa jo je dobil *MAM*).

L: Kindler II (1965, repr. p. 75).

***Hommage à Delacroix** (*Poklon Delacroixu*), Fantin-Latourova slika (pl, 157 × 248 cm, d. 1864, Louvre), na kateri so leto po Delacroixovi smrti zbrani okrog njegovega portreta (od leve na des.): slikarji Cordier, Legros, Whistler, Manet, Bracquemond in de Balleroy, ki vsi stoje, književniki Duranty, Champfleury in Baudelaire, ki sede, in sam Fantin-Latour.

Hommage à Louis David → *Léger, Fernand*

Homo bulla (lat.), *Človek (je milni) mehurček*, napis, ki opozarja na minljivost, npr. na bakr. H. Golziusa (1594: Deček, naslonjen na lobanjo, spušča milne mehurčke) in na tihožitjih vrste → *Vanitas.*

L: cf. W. *Stechow* (1938).

homo pacis meae, *in quo speravi, qui edebat panes meos, magnificavit super me supplantationem*, bibl. citat (Ps 40 [41], 10: *moj prijatelj, ki sem mu zaupal, ki je jedel moj kruh, je vzdignil peto zoper mene*). V psalmu se stih nanaša na → *Ahitofela*, v evangeliju (Jan 13, 18: Kristusove besede: *A spolniti se mora pismo: ‚Tisti, ki z menoj kruh je, je vzdignil svojo peto proti meni'*) pa na Iškarijota. V tem pomenu je brati zač. stiha (*HOMO PACIS MEAE I*) na napisnem traku, ki ga drži kralj David levo zgoraj ob prizoru *Iškarijotovega poljuba* (→ *Kristusa primejo*) na → *Verdunskem oltarju*).

Hone, Nathaniel (1718—1784), angl. slikar, r. v Dublinu, u. (66) v Londonu. S: *portreti*, več *avtp.* (Dublin pa Nat. Portrait Gall. in Royal Ac. of Arts v Londonu).

L: L. *Gowing* & Jane *Rye* (Kindler III, 1966, s. v.).

Hönel, Michael, kipar iz Pirne na Saškem, med njegovimi deli na Koroškem *v. olt.* v katedr. v Krki na Koroškem (1626—36).

L: cf. K. *Ginhart* (1959), E. *Schaffran* (1948).

Honor (lat.), *Čast* → *Véliki zmagoslavni voz*

Honoris Appetentia (lat.), »Slavohlepje«, pregreha, personificirana in ponazorjena z → *Obe-*

šenjem Amana v → *Glossarium Salomonis* (f. 3v) iz 1165.

L: cf. A. *Katzenellenbogen* (1939 [1964]).

Honour, Hugh (1927—....), angl. um. zgodovinar. Delal v *Br. Mus.* in bil pomožni direktor *City Art Gall.* v Leedsu, zdaj z Johnom → *Flemingom* sour. z. → *Style and Civilization* (Penguin Books).

B: (& J. Fleming & N. Pevsner) *The Penguin Dictionary of Architecture* (Harm 1966); *Neo-classicism* (ib. 1968, »*Style and Civilization*«).

Honthorst, Gerard (*Gerrit*) **van** (1590—1656), hol. slikar, v Italiji zaradi svojih nočnih prizorov ob umetni razsvetljavi imen. *Gherardo delle Notti.* R. in u. (65) v Utrechtu, 1610/12—1622 v Italiji. Bil je za življenja najuspešnejši med t. i. utrechtskimi caravaggisti (v Italiji so bili med njegovimi naročniki v. vojvoda Toskanski, kard. Scipio Borghese in zbiralec marchese Vincenzo Giustiniani, 1628 je slikal na angl. dvoru, 1635/41 pa za dan. kralja). S: npr. *Kristus pred v. duhovnom* (o. 1617, Nat. Gall.), *Samson in Dalila* (o. 1617/18, CMA), *Obglavljenje Janeza Krst.* (1618, Rim, Sta Maria della Scala), *Čaščenje otroka* (1620, Uffizi), *Čaščenje pastirjev* (1620/21, ib.), *Vesela druščina* (»*Izgubljeni sin*«, d. 1622, Alte Pin.), *Krez pokaže Solonu svoje zaklade* (1624, Hamburg), *Apólon in Dafne* (1628, Hampton Court), *Suzana s starcema* (1655, Borghese), mdr. tudi številni portreti.

L: J. R. *Judson:* *Gerrit van Honthorst (Den Haag 1959); Margaretta M. *Salinger* (EWA VII, 1963, s. v.); Hall Por (1963); H. *Gerson* (Kindler III, 1966, s. v.). — Cf. J. G. *Hoogewerff* (1924), N. *McLaren* (1960), E. *Plietzsch* (1960), J. *Rosenberg* (& S. Slive 1966), A. von *Schneider* (1933).

Hooch, Pieter de (1629—domn. po 1684), hol. slikar, r. v Rotterdamu, u. verj. v A'damu. S: zlasti s poezijo mirne vsakdanjosti zaznamovane podobe hol. interierjev, dvorišč, itd., npr. *Dvorišče za hišo* (d. 1658, Nat. Gall.).

L: HdG I (1907); Margaretta M. *Salinger* (EWA VII, 1963, s. v.); Hall Por (1963); H. *Gerson* (Kindler III, 1966, s. v.). — Cf. N. MacLaren (1960), W. R. *Valentiner* (1929).

Hoogewerff, G(odefridus) J(oannes), (1884—1963), hol. um. zgodovinar, dolgo delal v Rimu.

B: *Nederlandsche schilders in Italië in de XVIe eeuw* (2 knj., Utr 1912); *De ontwikkeling der Italiaansche renaissance* (Zutphen 1922); (& Alexander Willem Byvanck) *Noord-Nederlandsche miniaturen in handschriften der 14e, 15e en 16e eeuwen verzameld en beschreven* (3 knj., 's-Gravenhage 1922—1926; fr. izd. *La Miniature hollandaise dans les manuscrits...*); *Jan van Scorel: peintre de la Renaissance hollandaise* (La Haye 1923); *Gerrit van Honthorst* (The Hague 1924; it. izd. *Gherardo delle notti*, R 1924); *Vlaamsche kunst en italiaansche renaissance* (Mecheln-A s. a. [1935]); *De Noord-Nederlandsche schilderkunst, I—V* ('s Gravenhage 1936—1947 [izhajalo v snopičih, IV e. g. 1941/42]); *‚Lambert Sustris, Schilder van Amsterdam'* (NRo, 1943); *‚Rafael en Leonardo da Vinci'* (NRo, 1947); *‚Friezen, Franken en Saksen te Rome'* (ib.); *‚Andrea Sacchi en Carlo Maratti: archivalische gegevens'* (ib.); *Via Margutta: centro di vita artistica* (R 1953); *Het landschap van Bosch tot Rubens* (Antw 1954); *‚Rapporti fra artisti fiamminghi e l'Italia: Giovanni van Eyck e Ruggiero van der Weyden'* (Rinascimento, 1960); *‚Gelderse miniatuurschilders in de eerste helft van de XVde eeuw'* (OH, 1961); *‚L'ispirazione romana di Martino van Heemskerck'* (M. Salmijev zb. III, 1963); *‚Raffaello nella Villa Farnesina'* (NRo, 1963); *‚Jan van Bijlert, schilder van Utrecht'* (OH, 1965).

L: Wie ist dat (1956); A. W. *Byvanck*, Prof. Dr. G. J. Hoogewerff (OH, 1964, nekr.).

Hope, Henry R(adford), (1905—....), amer. um. zgodovinar, prom. 1942 na harvardski univ., uči na *Indiana Univ.* v Bloomingtonu (od 1941 dalje); izd. *College Art Journal* (1945—49 in od 1953 dalje). Prispevki v *EWA*.

B: *The Sources of Art Nouveau* (1943; dis., rkp.); *Georges Braque* (NY 1949); *The Sculpture of Jacques Lipchitz* (NY 1954 [rk, NMA]).

L: WWAA (1959); WWAm (1964—65).

Hopfer, Daniel (o. 1470—1536), nem. grafik, najpomembnejši predstavnik družine grafikov v Augsburgu, po ohranjenem gradivu sodeč prvi, ki je uporabljal tehniko → *jedkanice*. G (jedk.): npr. *Papež Hadrijan VI.* (profil na des.) in *Papež Klemen VII.* (profil na levo).

HOPOVO, samostan v Sremu na juž. pobočju Fruške gore. Cerkev bližnjega samostana *Novo Hopovo* so 1608 okrasili slikarji iz sev. Grčije, *ikonostas* iz 1770 (večidel uničen v 2. svet. vojni) pa je bil prvo samost. delo Teodorja → *Kračuna*.

L: Miodrag *Kolarić* (ELU 2, 1962, s. v. — L!; tudi ELU 4, 1966, p. 277). — Cf. S. *Petković* (1965 — L!).

Hopper, Edward (1882—1967), amer. slikar, neprekosljiv upodabljavec brezupno tipizirane, brezimne in neznanske Amerike med obema vojnama. S: krajine in notranjščine z odtujenimi ljudmi in občutljivo zaznamovano svetlobo, v pravih kotih grajeni motivi s cest, iz hotelskih sob in stanovanjskih okolij, e. g. *Manhattan Bridge Loop* (1928, Andover [Mass.], Phillips Ac., Addison Gall. of American Art), *Hotel Room* (1931, New York, z. Mrs. Nate Spingold), *Soba v Brooklynu* (1932, Boston FA), *Nočne ptice* (*Nighthawks*, 1942, AIC), *Second-Story Sunlight* (1960, Whitney).

L: Herbert *Read* (Kindler III, 1966, s. v. — L!). — Cf. L. *Goodrich* (1949; & J. I. *Baur* 1962; 1964), B. S. *Myers* (III 1969, s. v. [tekst Donald *Goddard*] — L!).

Hoppner, John (1758—1810), angl. slikar, priljubljen londonski portretist.

L: Anita *Brookner* & Lawrence *Gowing* (Kindler III, 1966, s. v. — L!).

Horác ali *Horácij*, orig. *Horatius*, s celim imenom *Quintus Horatius Flaccus* (65—8 pred), rim. pesnik. S svojim t. i. *Pismom o pesništvu* (→*Ars poetica*) je nadvse pomembno vplival na oblikovanje evr. normativne estetike. Znani so tudi citati iz njegovih Od, e. g. →*Exegi monumentum* ..., →*Non omnis moriar*, itd.

B (slov. prev.): ‚*Pismo o pesništvu*' (DS, 1928, prev. Anton Sovre; samost. knj. izd. 1934 s spremno besedo); izbor: *O pesništvu* (Lj 1963, prev. Anton Sovre); *Pesmi* (Mrb 1966, prev. Kajetan Gantar).

L: Gilbert-Kuhn (1953 [1967]); Vorländer (I 1968, p. 160—61 — L!).

horarij (lat. *Horarium*, *Horarium ad usum* ... [e. g. *parisiensum*]; angl. *Prayer-book*; fr. *Heures*, *Heures à l'usage de* ... [e. g. *Rome*], *Livre d'heures*; nem. *das Stundenbuch*), laikom namenjeni molitvenik. 1R: **Horarij Jeanne d'Evreux* (o. 1325/28, Cloisters, cf. s. v. *Pucelle*), *Mali horarij vojvode berryjskega* (o. 1380/85, Bibl. Nat.), *Prelepi horarij Naše gospe* (o. 1385/90, ib.), *Véliki horarij vojvode berryjskega* (dkč. 1409, ib.), **Sijajni horarij vojvode berryjskega* (1413/16, Chantilly), **Rohanov horarij* (o. 1418/25, ib.), **Bedfordov horarij* (1423/30, Br. Mus.), *Véliki horarij Ane Bretonske* (1508, Bibl. Nat.).

***Horarij Étienna Chevalierja,** iluminiran rkp., mojstrovina Jeana →*Fouqueta* iz 1452/60. Ohranjenih je 47 ločenih pergamentnih listov, in sicer 40 v Chantillyju, ostali pa v Louvru, Bibl. Nat., Br. Mus., Lehman Coll. (*Binkošti — veduta Pariza s katedr. Notre-Dame*!) in zas. zbirkah.

L: EWA V (1961, t. 366—67); »US« 8 (1968, p. 152); Masterpieces of Fifty Centuries: The Metropolitan Museum of Art (NY 1970 [rk], št. 169). — Cf. P. *D'Ancona* (& E. *Aeschlimann* 1969, št. 118), G. *Ring* (1949, št. 130 — L!), P. *Wescher* (1945), etc.

***Horarij Karla Drznega,** zelo verj. rkp. molitvenik, ki ga je bil 1466 mestni svet Bruggeja podaril Karlu Drznemu. Okras je po slednjega naročilu nadaljeval Philippe de Mazerolles, o. 1480 pa je celoto (pergament, 22,5 × 15 cm, Dunaj, Nationalbibl., Cod. 1857) dopolnil še t. i. *Mojster Marije Burgundske* s 4 celostr. miniaturami v razkošnih okvirih (trompe l'oeil): **Marija Burgundska* (?) *pred Marijinim čaščenjem v gotski c.* (f. 14v), *Kristusa pribijejo na križ* (f. 43v), *Kristus nese križ* (f. 94v) in *Križanje* (f. 99v).

L: *Gebetbuch Karls des Kühnen (2 knj., W 1967, tekst F. *Unterkircher* & A. de *Schryves* — faks.). — Cf. O. *Pächt* (1948 — L!), F. *Winkler* (1925).

***Horarij Katarine von Cleve,** niz. iluminiran rkp. (pergament, 19,2 × 13 cm, o. 1440), od 1880-ih let dalje razdeljen v dva dela: večji (193 listov s 15 velikimi in 48 manjšimi miniaturami, Alastair B. Martin) je veljal za popolnega do leta 1963, ko je newyorška Pierpont Morgan Libr. kupila še manjši, tako rekoč neznani del rokopisa.

L: Kees de *Wit*, Das Horarium der Katharina von Kleve als Quelle für die Geschichte der südniederländischen Tafelmalerei und der nordniederländischen Miniaturen (JPK, 1937); Panofsky Neth (1953); John *Plummer:* The Book of Hours of Catherine of Cleves (NY 1964); *id.:* The Hours of Catherine of Cleves (NY 1966); Friedrich *Gorissen:* Das Stundenbuch der Katharina von Cleve (Cleve 1967); Medieval Art from Private Collections (NY 1968 [rk, Cloisters 1968—69] — L!). — Cf. P. *Pieper* (1966).

Horarij vojvode bedfordskega →*Bedfordov horarij* (rkp. v Br. muz.)

***Horarij Zofije von Bylant** (nem. *Stundenbuch der Sophia von Bylant*), z letnico 1475 dat. rkp. (pergament, 182 listov 23,2 × 16,5 cm, Wallraf) s 13 celostr. miniaturami, ki veljajo za najstar. znano ohranjeno delo →*Mojstra Jernejevega olt.* Med miniaturami npr. *Jesejeva korenika.*

L: Herbst des Mittelalters: Spätgotik in Köln und am Niederrhein (K 1970 [rk, Ksthalle Köln], kat. št. 105 — L!).

Horatius Cocles brani Rim, ik. m. iz legendarne rim. zgod. (507 pred, Livius II, 10; Plutarh VI, 16; Val. Max. III, 2): sam je branil most čez Tibero (*pons sublicius*, »leseni most«) proti Etruščanom pod →*Porsenno*, dokler ga Rimljani za njegovim hrbtom niso podrli; nato je oborožen preplaval Tibero ter se vrnil k svojim. Up: npr. Ch. Le Brun (o. 1642/46, London, Dulwich College Gall.).

L: Grimal (1951, s. v. *Horace* [2]); Pigler II (1956, p. 378—79); Grant (1968).

hóre (grš. *Horai*, lat. *Horae*), 3 grš. boginje letnih časov, hčerke Zéusa in Témide, imen. *Eunomía* (Red), *Díke* (Pravičnost) in →*Eiréne* (Mir), pri Atencih *Talo* (Razcvet), *Aukso* (Rast) in *Karpo* (Plodnost). Pod vplivom lat. imena so pozn. postale personifikacije dnevnih ur.

L: Grimal (1951, p. 210); Hunger (1955, p. 156). — Cf. P. *Bargellini* (1968, repr. 407—09), G. M. A. Hanfmann (*1951).

Horn, Walter W. (1908—....), amer. (nem.) um. zgodovinar, prof. na *Univ. of California* v Berkeleyu. R. v Nemčiji, prom. kot zadnji Panofskyjev doktorand v Hamburgu, emigriral v ZDA za nacizma. Mdr. preučeval znani → *Sankt-gallenski tloris* in ustvaril po njem doslej najpopolnejšo rekonstrukcijo celote.

B: *Die Fassade von St.-Gilles: Eine Untersuchung zur Frage des Antikeneinflusses in der südfranzösischen Kunst des 12. Jahrhunderts* (Hmb 1937, dis.); ‚*Romanesque Churches in Florence*' (AB, 1943); (& Ernest Born) ‚*The »Dimensional Inconsistencies« of the Plan of Saint Gall and the Problem of the Scale of the Plan*' (AB, 1966).

Horne, Herbert P(ercy), (1864—1916), angl. um. zgodovinar (arhitekt, slikar in pesnik), od o. 1905 živel v Florenci. Med angl. pisci o lik. umetn. eden izmed prvih, ki so načrtno raziskavali arhive in sploh zg. vire. Svojo florent. hišo in z. zapustil it. državi (→ *Florenca:* → *Museo Horne*).

B: *Alessandro Filipepi commonly called Sandro Botticelli: painter of Florence* (L 1908).

L: cf. C. *Gamba* (19207, F. *Saxl* (1957).

Horovitz, Bela (1898—1955), avstr.-angl. (ž) um. založnik, utemeljil 1923 zal. *Phaidon* na Dunaju in jo po nacistični priključitvi Avstrije prenesel v London; u. v New Yorku.

L: UJE (s. v.); AN (apr. 1955, p. 7).

Horta, Victor (1861—1947), belg. arh., pomemben predstavnik → *findesiècl*ovske *umetn.*, pionir arhitekture v železu in steklu, r. v Gentu, u. v Bruslju. A: v Bruslju 1892—93 *Hôtel Tassel* za prof. Tassela (*rue P. E. Janson 6*), *Hôtel Solvay* 1895—1900 (*avenue Louise 224*), *Maison du Peuple* za belg. socialistično stranko z znanim avditorijem (1896—99), *Van Eetveldejeva hiša* (1897—1900), trgovska hiša *À l'Innovation* (1901), *Pal. des B.-A.* (1922—28) in *gl. kolodvor*; *Mus. des B.-A.* v Tournaiju, etc.

L: Robert L. *Delevoy* (Hatje, 1963); Franco *Borsi* & Paolo *Portoghesi:* Victor Horta (R 1969, uv Jean Delhaye); Marc *Vokaer* (izd.): Horta (Br 1971).

***Hortulus Animae,** »Vrtiček duše«, iluminiran rkp., nastal za → *Margareto Avstrijsko* (1510/24, Dunaj, Nationalbibl., Ms. 2706), atr. Simonu → *Beningu* ali njegovi delavnici. Med miniaturami v širokih okvirih, ki jih poživljajo iluzionistično naslikani cvetovi, metulji in ptiči, npr. *Oznanjenje* (f. 50v), *Sv. Barbara* (f. 614r), *Elizabeta Turinška* in *Jakob star.*

L: Hortulus Animae: Cod. Bibl. Pal. Vindob. 2706, Zielentuintje, Photomechanische reproductie... met kunsthistorische toelichtingen door Friedrich *Doernhoeffer* (4 knj., Utr 1907—1911 [1047 repr., od tega 109 barvnih]); ThB XXXVII (1950, p. 159); Diringer Book (1958, p. 431 & 452). — Cf. I. *Bergström* (1956).

Hortus conclusus (lat., *Zaprti vrt*), kršč. ik. m., ki mu je predloga Visoka pesem (Vp 4, 12: *Zaprt vrt si, moja sestra, nevesta*) in ki ga običajno najdemo v podobi → *Madone v rožnem gaju* (cf. s. v. *Lov na enorožca*).

Hortus deliciarum, rkp., ki ga je o. 1170 napisala in morda tudi iluminirala opatica Herrad von Landsperg v Alzaciji, pomemben zaradi svojega ikonogr. bogastva (636 miniatur na o. 650 str.), zgorel ob obleganju Strasbourga 1870 v tamk. knjižnici in ohranjen v kopijah.

L: Otto *Gillen:* Ikonographische Studien zum Hortus Deliciarum der Herrad von Landsperg (Bl 1931, »Kstwissenschaftliche Stud.« 9); J. *Walter:* Hortus Deliciarum — Herrade de Landsberg, Abbesse du Mont Sainte-Odile, 1167—1195 (Strasbourg 1952).

Horvat, Jože → *Jaki*

Horvat-Pintarić, Vera (1929—....), hrv. um. zgodovinarka in kritičarka. Prom. (1959) in docent na univ. v Zgb; član *AICA* od 1959.

B: ‚*Pittura jugoslava d'oggi*' (La Biennale di Venezia, št. 35, 1959); *Francesco Robba* (Zgb 1961, dis.); ‚*Resničnost in domišljija v usodi slike*' (Lik. rev., 1962 [G. Stupica]); ‚*Gabrijel Stupica*' (Europa letteraria [R]. febr. 1963); ‚*Pionniers actuels de la peinture yougoslave*' (Chefs d'oeuvres de l'art [P], št. 52, 1964); *Gabrijel Stupica* (Zgb 1966, »Mlb«); ‚*Spomenička skulptura Dušana Džamonje*' (Um Bgd, št. 8, 1966).

Hosiasson, Philippe (1898—....), fr. abstr. slikar, r. v Odesi.

L: WWA (1962).

Hoster, Joseph (u. 1969), nem. um. zgodovinar, katol. duhovnik, stolni vikar in kapitulár v Kölnu, direktor tamk. *Erzbischöfliches Diözesan-Mus.*

B (um. zgod.): *Der Dom zu Köln* (K 1964); ‚*Die »Anbetung des Lammes« in Gent und das »Letzte Abendmahl« in Löwen als Altarbilder*' (Weyresov zb., 1964); ‚*Zur Form der Stirnseite des Dreikönigsschreins*' (H. Schnitzlerjev zb., 1965).

L: W. *Weyres* (Das Münster, XXII, 1969, nekr.).

Hotho, Heinrich Gustav (1802—1873), nem. pisec o umetn., poleg → *Waagena* in → *Kuglerja* 3. začetnik um. zgod. v Berlinu. Štud. pravo in filozofijo, od 1832 dalje delal v berlinskih muz. in 1859/60 postal direktor graf. kabineta, sicer pa videl težišče svojega dela v predavanjih na univ. Izd. Heglove *Vorlesungen über die Aesthetik* (2. izd., 3 knj., Bl 1842—1843).

B: *Vorstudien für Leben und Kunst* (Stu-Tü 1835 — v obliki pisem); *Geschichte der deutschen und nieder-*

ländischen Malerei (2 knj., Bl 1842—1843); *Die Malerschule Huberts van Eyck nebst deutschen Vorgängern und Zeitgenossen, I—II* (Bl 1855—1858); *Geschichte der christlichen Malerei* (Stu 1867—1872).

L: cf. U. *Kultermann* (1966), W. *Waetzoldt* (II 1924 [1965]).

Houdon, Jean-Antoine (1741—1828), fr. kipar, najodličnejši portretist med kiparji XVIII. st. R. v Versaillesu, se učil pri →*Pigallu* (še kot otrok) in pozn. pri J.-B. Lemoynu ml. in M. Slodtzu, 1761 prejel →*Prix de Rome*, 1765—68 v Rimu, 1785 povabljen v Philadelphio v ZDA, u. v Parizu. P: npr. znani *L'Écorché* (1767), odtlej na akademijah uporabljani model človeka brez kože, *Sv. Bruno* (marm. soha, 1768, Rim, Sta Maria degli Angeli), *Diana lovka* (bron. odlitki, npr. Louvre, in marmor), *Sedeči Voltaire* (marmor, 1778, Pariz, Comédie Française), personifikaciji *Poletje* in *Zima* (*La Frileuse*, zaradi »nedostojnosti« zavrnjena v Salonu 1785, obe Montpellier), *George Washington* (marm. soha, 1788—92, Richmond, Va., State Capitol), predvsem pa s psihološko živo karakteristiko zaznamovana portretna doprsja, mdr. *Diderot* (žg. glina, 1771, Louvre; marmor 1775, Versailles), *Komponist Gluck* (mavec, 1775, prej Kaiser-Friedrich-Mus.) in *Pevka Sophie Arnould* (marmor, d. 1775, Louvre), *Alexandre Brongniard* in *Louise Brongniard* (oba marmor, d. 1777, Washington), *George Washington* (žg. glina, 1778, Mount Vernon, Ind., ZDA), *Benjamin Franklin* (mavec, d. 1778, Saint Louis, City Art Mus.), *Voltaire* (marmor, d. 1782, Versailles), *Buffon* (marmor, 1783, Louvre), *bailli de Suffren* (žg. glina 1786, Aix-en-Provence, Mus.), *Grof Cagliostro* (marmor, d. 1786, Washington), *Mme Houdon* (marmor, 1787?, Louvre), *Thomas Jefferson* (marmor, d. 1789, Boston FA), *Mme de Thelluson kot vestalka* (bron, d. 1791, Detroit), *Sabine Houdon*, kiparjeva star. hčerka (1792/93, Louvre), *Mirabeau* (marmor, d. *an IX* [1800/01], Versailles), *Robert Fulton* (marmor, d. *an XII.* [1803/04], Detroit) in *Napoleon I.* (žg. glina, 1806, Dijon, Mus. des B.-A.).

L: Valentino *Martinelli* (EWA VII, 1963, s. v. — L!) Jennifer *Montagu:* Jean Antoine Houdon (Mi s. a., »MIS« 53). — Cf. L. *Réau* (1930; *1964), R. *Zeitler* (1954), itd.

Hourticq, Louis (Léon), (1875—1944), fr. um. zgodovinar, prof. estetike in um. zgod. na *École Nationale des B.-A.* v Parizu.

B: *La Peinture des origines au XVIe siècle* (P 1908); *Histoire générale de l'art: France* (P 1911, »Ars una, species mille«); *Les Tableaux du Louvre: Histoire-guide de la peinture* (P 1913); ‚*Promenades au Louvre: Hyacinthe Rigaud en famille*' (RAam, 1913); *La Jeunesse du Titien* (P 1919); ‚*Claude Lorrain et Jacques Callot*' (Bertauxov zb., 1924); (z 12 sodel.) *Encyclopédie des Beaux-Arts: Architecture-Sculpture-Peinture-Arts décoratifs* (2 knj., P 1925, »Bibliothèque Omnium«); *Le Musée du Louvre: Peinture-Sculpture-Objets d'art, Histoire-guide de l'art* (P 1927); *Le Problème de Giorgione* (P 1930); *Hollande* (P 1932, »Ars una, species mille«); *Histoire de la peinture* (P: PU 1942, »Que sais-je?« 66; n. izd.).

HOUSTON (*Texas*, ZDA [*South West*]).

L: EWA XIV (1967, stp 639).

~ **Museum of Fine Arts of Houston** (*Main at Montrose Boulevard*). Novo krilo, t. i. *Cullinan Wing*, je sez. Mies van der Rohe. Med zastopanimi slikarji so Fra Angelico (*Skušnjave sv. Antona*), neznani ferrarski mojster (*Srečanje Salomona in kraljice iz Sabe*, tondo), Giovanni di Paolo, F. Hals, Goya (*Markiz Caballero* [študija za sliko, ki je v Budimpešti]), Renoir (*Tihožitje s šopkom* [s kopijo Manetove skice po Goyini sliki!], Cézanne (*Madame Cézanne*), Toulouse-Lautrec (*F. Wenz*).

L: cf. *The Museum of Fine Arts, Houston: Bulletin.*

Houvet, Etienne → *Chartres*

Howe, Winifred E(va), amer. muzealka, mdr. ur. *Met Mus B* (1911—41).

B: *A History of the Metropolitan Museum of Art, I—II* (NY 1913 in 1941).

L: WWAA (1959).

Hrabanus Maurus (776—856), zgodnjesrednjev. učenjak, učenec *Alkuina*, opat v Fuldi (822—42) in nadškof v Mainzu (847—56), kot reformator samostanskega šolstva imen. *praeceptor Germaniae*. Med njegovimi spisi na →*Izidorja Seviljskega* in njegove *Etymologiae* oprto enciklopedično delo →*De universo*, pesnitev →*De Laudibus Sanctae Crucis*, itd.

B: *Migne PL* (111. knj.).

L: Bruyne I (1946). — Cf. E. *Panofsky* (1967).

hrast (lat. *quercus*, angl. *the oak*, fr. *le chêne*, it. *la quercia* ali *il róvere*, nem. *die Eiche*), drevo z globoko v zemljo segajočo srčno korenino, neomajnim deblom in dolgim življenjem, zató od nekdaj simbol moči in nepremagljivosti. Častili so ga stari Grki in Rimljani, keltski duhovniki druidi in Slovani, mdr. posv. →*Jupitru* (v hrast rado trešči!), v srednjev. kršč. umetn. pa tudi simbol Marije (*čudodelni hrast z grozdi*). Tudi pozn. pod vplivom →*emblemov* simbol ali atribut stanovitnosti, trajnosti, vztrajnosti, telesne ali duhovne moči ali trdnosti. V hrast in lipo (ali brest) po njuni želji po smrti spremenjena →*Filémon in Báukis*. Hrastovina (nem.

das Eichenholz, hol. *eikenhout*) je trden, težak in zelo odporen les, ki odlično kljubuje vodi in vremenskim spremembam, uporabljana mdr. za pohištvo, v rezbarstvu in kot podloga tabelnih slik (v sev. Franciji, na Nizozemskem in v severozah. Nemčiji). Kot »nem.« drevo predstavljan hrast šele od konca XVIII. st. dalje. Cf. s. v. *Della Rovere*.

L: Ferguson (1954); Paul *Schoenen* & H. M. *Erffa* (RDK IV, 8. [44.] zv., 1956 — L!); Cirlot (1962). — Cf. L. *Behling* (K-Graz 1964), W. *Molsdorf* (1920, št. 811 & tabla IV), G. de *Tervarent* (I 1958, stp 91).

HRASTOVLJE, vas v dolini zgornje Rižane na Primorskem. Po oblikah še romanska *c. sv. Trojice* je obdana z *obrambnim zidom* iz časa turških vpadov in hrani ikonografsko zelo pomembne *StS-e*, dkč. 1490 (s pol glagolskim in pol lat. napisom izpričan pogl. mojster Janez iz Kastva — *MAGISTER JOHANNES DE KASTUA*): mdr. na oboku prezbiterija *Prestol milosti*, v ločnih poljih nad sev. in juž. apsido *Oznanjenje*, na banjastem oboku gl. ladje *prizori ustvarjênja iz Géneze* s posebno znanim prizorom *Delo prvih staršev*, na banjastih obokih stranskih ladij *upodobitve mesecev*, na sev. steni *Pohod treh kraljev*, na juž. steni znameniti *Mrtvaški ples* in *Pasijón*, poleg tega *preroki*, *svetniki* in *svetnice* in mdr. tudi dvoje »*tihožitij*« (na delilnih stenah med apsidami).

L: Stele (1969); »ArS« 5 (1970, t. 30—32). — Cf. M. *Zadnikar* (*1961).

hrbet: s hrbtom proti gledalcu obrnjene osebe so kot prostorsko določilo znane zlasti v slikarstvu Giotta in njegovih naslednikov (npr. Altichiero).

L: M. *Koch:* Die Rückenfigur im Bild von der Antike bis zu Giotto (Recklinghausen 1965, dis. [Mü]).

Hristomimetes, »predstavljavec« ali »igralec Kristusa«, v srednjev. umetn. up. vladarja po ikonogr. obrazcu Kristusovih podob, npr. v mandorli in obdanega z znamenji evangelistov, kot je predstavljen Oton III. v → *Evangeliarju Otona II. ali III.* v Aachnu (o. 983).

L: cf. J. *Beckwith* (NY 1964).

Hristós (grš.), »Maziljeni«, vzdevek → *Jezusa* (cf. s. v. *Kristus*).

hrizelefantinski, narejen iz zlata in slonovine. V antiki so bili taki nekateri posebno dragoceni kipi (npr. Fidiov *Zéus* v Zéusovem templju v Olimpiji): goli deli iz slonove kosti, oblačila in lasje pa prekriti z zlatom.

hrt (lat. *vertragus*, angl. *the greyhound*, fr. *le levrier*, it. *il veltro*, nem. *der Windhund*) ponazarja *náglico* in — npr. v Correggiovi *Camera di S. Paolo* v Parmi — element *Zrak*.

L: cf. E. *Panofsky* (1961 [»StudWI« 26], p. 97).

hrvatski kiparji XIX.—XX. st. po gen. zap.: Ivan *Rendić* (1849—1932), Rudolf *Valdec* (1872—1929), Robert *Frangeš-Mihanović* (1872—1940), Ivo *Kerdić* (1881—1953), Ivan *Meštrović* (1883—1962), Frano *Kršinić* (1897), Antun *Augustinčić* (1900), Grga *Antunac* (1906), Vanja *Radauš* (1906), Pavao *Perić* (1907), Ksenija *Kantoci* (1909), Ivan *Lozica* (1910—1943), Vojin *Bakić* (1915), Kosta *Angeli Radovani* (1916), Branko *Ružić* (1919), Ivan *Kožarić* (1921), Ivan *Sabolić* (1921), Stevan *Luketić* (1925), Dušan *Džamonja* (1928), Šime *Vulas* (1932), itd.

L: BihaljiS (1955).

hrvatski slikarji in grafiki od Karasa dalje po gen. zap.: Vjekoslav *Karas* (1821—1858), Ferdo *Quiquerez* (1845—1893), Nikola *Mašić* (1852—1902), Vlaho *Bukovac* (1855—1922), Celestin *Medović* (1857—1920), Bela *Čikoš Sesija* (1864—1931), Menci Clement *Crnčić* (1865—1930), Oton *Iveković* (1869—1939), Joso *Bužan* (1873—1936), Robert *Auer* (1873—1952), Slava *Raškaj* (1877—1906), Mirko *Račko* (1879), Tomislav *Krizman* (1882—1955), Josip *Račić* (1885—1908), Miroslav *Kraljević* (1885—1913), Vladimir *Becić* (1886—1954), Oskar *Herman* (1886), Joza *Kljaković* (1889), Maksimilijan *Vanka* (1889—1963), Ljubo *Babić* (1890), Jerolim *Miše* (1890—1970), Milan *Steiner* (1894—1918), Marino *Tartaglia* (1894), Ignjat *Job* (1895—1936), Milivoj *Uzelac* (1897), Juraj *Plančić* (1899—1930), Oton *Postružnik* (1900), Krsto *Hegedušić* (1901), Antun *Motika* (1902), Omer *Mujadžić* (1903), Kamilo *Tompa* (1903), Marijan *Detoni* (1905), Edo *Kovačević* (1906), Slavko *Šohaj* (1908), Frano *Šimunović* (1908), Vilim *Svečnjak* (1909), Oton *Gliha* (1914), Zlatko *Prica* (1916), Albert *Kinert* (1919), Edo *Murtić* (1921), Boris *Dogan* (1923), Ivan *Picelj* (1924), Josip *Vaništa* (1924), Ljubo *Ivančić* (1925), Ferdinand *Kulmer* (1925), Miljenko *Stančić* (1926), Francina *Dolenec* (1930), Biserka *Baretić* (1933), Vasilije *Jordan* (1934), Miroslav *Šutej* (1936), Nives *Kavurić-Kurtović* (1938).

hrvatski umetnostni zgodovinarji in drugi pisci o lik. umetn. po gen. zap.: Ć. M. *Iveković* (1864—1933), A. *Jiroušek* (1873—1948), Gj. *Szabo* (1875—1943), B. *Horvat* (1875—1955), V. *Hoffiller* (1877—1954), A. *Schneider* (1879—1946), V. *Tkalčić* (1883), M. *Abramić* (1884—1962), *Karaman* (1886—1971), *Kniewald* (1889), Lj. *Babić* (1890), A. *Simić-Bulat* (1899), S. *Ba-*

tušić (1902), C. *Fiskovič* (1908), S. *Gunjača* (1909), I. *Bach* (1910), G. *Gamulin* (1910), A. *Horvat* (1911), Ž. *Jiroušek* (1911), T. *Stahuljak* (1918), A. *Deanović* (1919), M. *Prelog* (1919), B. *Fučić* (1920), B. *Vizintin* (1921), K. *Prijatelj* (1922), Ž. *Grum* (1923), D. *Kečkemet* (1923), M. *Peić* (1923), I. *Petricioli* (1925), B. *Bek* (1926), V. *Horvat-Pintarić* (1929), A. *Stipčević* (1930).

***Hrvojev misal,** iluminiran glagolski rkp. (Carigrad, Eski-Saraj), ki ga je o. 1407 izpisal duhovnik Butko po naročilu bosánskega bana in splitskega vojvode Hrvoja Vukčića Hrvatinića. Krasi ga 94 *miniatur* z bibl. prizori (npr. *Jona v mestu Ninive* in *Danijel v levnjaku*), prizori iz Kristusovega življenja, *portretom Hrvoja Vukčića Hrvatinića* in podobami mesecev (značilna opravila) pa o. 380 *inicial*.

L: Vatroslav *Jagić*, Ludwig *Thállóczy* & Franz *Wickhoff:* Missale glagoliticum Hervoiae ducis Spalatensis (Vindobonae 1891); Mara *Harisijadis* (Min Jug, 1964); Kulundžić (1967, p. 373 in repr. 150). — Cf. V. *Molè* (Lj 1965, p. 276).

Hubala, Erich (1920—....), nem. um. zgodovinar, štud. na Dunaju, v Pragi in Münchnu, tam prom. (1951) in habil. (1959), zdaj ord. na univ. v Kielu.

B: ‚*L. B. Albertis Langhaus von Sant Andrea in Mantua*' (K. Badtov zb., 1961); *Barockmaler in Böhmen* (Mn 1961 [rk, Wallraf etc.]); ‚*Entwürfe Pietro da Cortonas für SS. Martina e Luca in Rom*' (ZfKg, 1962); ‚*Das Kunstgewerbe*' (K. M. Swoboda [izd.]: Barock in Böhmen, Mn 1964); ‚*Michelangelo und die Florentiner Baukunst*' (Michelangelo Buonarroti, Wü 1964); ‚*Das Berliner Schloß und Andreas Schlüter*' (E. Gallov zb., 1965); ‚*Roma sotterranea barocca*' (Das Münster, 1965); ‚*Eine Anmerkung zu Michelangelos Grundriß-Skizze für die Medici-Kapelle in Florenz*' (Kchr, 1965); ‚*Henrico Zucallis Schloßbau in Schleißheim: Planung und Baugeschichte 1700—1704*' (MJb, 1966); *Renaissance und Barock* (FrM 1968, »Epochen der Architektur«); *Die Kunst des 17. Jahrhunderts* (Bl 1970, »PKG« 9).

Huber, Wolf (o. 1485—1553), nem. slikar, poleg A. Altdorferja gl. predstavnik t. i. → *Donavske šole*. S: npr. *Beg v Egipt* (les, o. 1525/30, Dahlem), *Kristus na Oljski gori* (les, o. 1530, Alte Pin.), *Kristusa primejo* (les, o. 1530, ib.), *Gospa Reuß* (les, 1534, Thyssen), *Jakob Ziegler* (les, 1544/49, Ksthist. Mus.), *Ottheinrich von der Pfalz* (les, o. 1550, Merion).

L: F. *Winzinger* (Kindler III, 1966, s. v. — L!). — Cf. W. *Hugelshofer* (1932; 1939), K. *Oettinger* (1957), A. *Stange* (1964), M. *Weinberger* (1930).

Hubert (lat. *Hubertus Leodiensis*, fr. *Hubert de Liège*), kršč. svetnik, škof (3. XI.). Za njegovo ikonografijo pomembna legenda iz XV. st. je mdr. prevzela motiv *jelena s križem med rogovi* iz legende sv. → *Evstahija*.

L: Réau III/2 (1958, p. 658—63 — L!); Keller (1968, p. 264 — L!). — Cf. J. *Braun* (1943, stp 338—41), K. *Künstle* (1926, p. 311—13).

Hubert, Jean (1902—....), fr. um. zgodovinar, medievalist, od 1955 dalje prof. na *École des Chartes*.

B: *L'Art préroman* (P 1938); *L'Architecture religieuse du Haut Moyen âge en France: plans, notices et bibliographie* (P 1952); ‚*Les peintures murales de Vicq et la tradition géométrique*' (CahA, 1954); ‚*L'église Saint-Michel-de-Cuxa et l'occidentation des églises au moyen âge*' (JSAH, 1962); ‚*Marcel Aubert*' (Bibl. de l'École des Chartes, 1963); ‚*Les origines de Notre-Dame de Paris*' (Rev. d'hist. de l'église de France, 1964); ‚*L'érémitisme et l'archéologie: Bibliographie et méthode*' (L'eremitismo in Occidente nei secoli 11 e 12, Mi 1965); etc. (cf. »UF« 12—13 [1967 1968]).

hudič (lat. *diabolus*, angl. *the devil*, fr. *le diable*, hol. *de duivel*, hrv. *davo*, it. *il diavolo*, nem. *der Teufel*, polj. *bies*, rus. *bes* in *čort*, slov. tudi *vrag*, *zlódej*, *peklenšček*, *rogátec* in *párkelj*), po kršč. veri padli uporni → *angel* (ik. m. *Padec upornih angelov*). Prvi uporni angel imen. *satan* ali *Lucifer*, njegovi vrstniki imen. *zli duhovi* ali *démoni*. V dosledno monoteistični ž. veri hudiči neznani, pozn. pod perz. vplivom satan imen. v → *Jobovi* knj. (→ *Satan udari Joba*) in za Žide nekanonični *Tobijevi knjigi* (kot *Asmodej*). Med raznimi pozn. imeni npr. tudi → *behemot* in → *leviatan* (cf. s. v. *praživali*), *Antikrist* (tj. satan kot Kristusov nasprotnik), itd. V kršč. srednjev. in pozn. umetn. kot podobe hudiča npr. → *zmaj* in → *kača* (Raz 12, 7—9: *veliki zmaj, stara kača, ki se imenuje hudič in satan*), rjoveči → *lev* (1 Pet 5, 8: ... *hudič hodi okrog kakor rjoveč lev in išče, koga bi požrl*), *kit* (tj. bibl. v. riba ali *leviatan*), *črna mačka* in → *kozel* (hudiči pozn. predstavljani s kozlovskimi nogami in rogovi kot favni in sátiri), → *krastača*, → *lisica*, → *medved*, → *merjasec* in *miš*, → *netopir*, → *opica*, tudi *žaba* in *želva*, izmed fantastičnih živali in drugih bitij pa npr. *bazilisk* in → *grif*, → *favn* ali → *sátir* in → *siréna*. Up: cf. e. g. *Knez sveta* (Strasbourg itn.); *Kristus v predpeklu*; *Poslednja sodba*; *Skušanje Kristusa*; *Skušnjave sv. Antona*; *Vitez, smrt in hudič*.

L: Gustav *Roskoff:* Geschichte des Teufels (2 knj., Lpz 1869); J. E. *Wessely:* Die Gestalten des Todes und des Teufels in der darstellenden Kunst (Lpz 1876); Alfred *Köppen:* Der Teufel und die Hölle in der darstellenden Kunst von den Anfängen bis zum Zeitalter Dantes und Giottos (Bl 1896); G. *Bordone:* Il diavolo nell'arte (N 1903); R. C. *Thompson:* The Devils and Evil Spirits of Babylonia (L 1903); Maximilian Joseph *Rudwin:* Der Teufel in den

deutschen geistlichen Spielen des Mittelalters und der Reformationszeit (Gtg 1915); *id.:* The Devil in Legend and Literature (Ch-L 1931); Oswald *Erich:* Die Darstellung des Teufels in der christlichen Kunst (Bl 1931); Joseph *Turmel:* Histoire du diable (P 1931); Stephen *Langdon*, Babylonian and Hebrew demonology (J. of the Royal Asiatic Soc., 1934); Jacques *Levron:* Le diable dans l'art (P 1935); Edward *Langton:* Essentials of Demonology (L 1949); Enrico *Castelli:* Il demoniaco nell'arte (Mi 1952); De duivel in de beeldende kunst (A 1952 [rk, Stedelijk]); Réau I (1955, p. 107—24), II/1 (1956, p. 56—64 — L!); Matthäus *Ziegler:* Engel und Dämon im Lichte der Bibel mit Einschluß des außerkanonischen Schrifttums (Z 1957); R. *Villeneuve:* Le diable dans l'art: Essai d'iconographie comparée à propos des rapports entre l'art et le satanisme (P 1957); ‚Demonology' (EWA IV, 1961 — L!). — Cf. K. *Künstle* (1928, p. 254—64 — L!), M. *Praz* (1930 [1948; 1963]).

hudičeva stara mati (angl. *the devil's grand mother*, nem. *Teufels Großmutter*), ik. m. po hebr. izročilu, iz katerega so znane 4 osebe: *Lilit*, *Naema*, *Ogeret* in *Mahalat*.

L: cf. A. A. *Barb* (1966), F. J. *Dölger* (1932).

Hudobija Helijevih sinov (nem. *Die Sünde der Sohne Elis*), bibl. ik. m. (1 Kralj 2, 12 ss). Up: npr. *lesor.* v Wolf Köpflovi *Bibliji* (Str 1532).

L: Schmidt IL (1962, repr. 116).

Hudobni vinogradniki → *Prilika o hudobnih vinogradnikih*

Hudson, Thomas (1701—1779), angl. slikar, portretist, učitelj Reynoldsa (sam učenec J. Richardsona).

Hugelshofer, Walter, švic. um. zgodovinar.

B: ‚*Die Zürcher Malerei bis zum Ausgang der Spätgotik*' (Mitt. der Antiquarischen Ges. Zürich, 1928/29); ‚*Bildnisse von Bernhard Strigel*' (Panth, 1931); ‚*Ein Porträt von Wolf Huber*' (ib., 1932); ‚*Ein Porträt von Meister von St. Severin*' (W-RJb, 1933/34); ‚*Ein signiertes Bildnis von Bernhard Strigel*' (Panth, 1934); ‚*Bildnisse der Familie Napoleon gemalt von Schülern des Jacques Louis David*' (ib., 1939); ‚*Wolf Huber als Bildnismaler*' (ib.); *Schweizer Kleinmeister* (Z 1943); *Dessins et aquarelles de maîtres français du XIXe siècle...* (Bâle 1947); ‚*Die Anfänge Hans Holbeins des Jüngeren als Bildnismaler*' (Phoebus, 1949); *Ferdinand Hodler* (Z 1952); ‚*Angelica Kauffmann und Goethe in Rom*' (Panth, 1962).

Hugon, opat (lat. *Hugo Cluniacensis*, fr. *Hugues de Cluny*), opat v → *Clunyju* (1049—1109), zaupnik papeža Gregorija VII. (ob njem 1077 v Canossi), organizator romanj v → *Santiago de Compostela* (→ *romarske poti*). Za njega zač. v. clunyjske bazilike (*Cluny III*) in morda o. 1105 tudi poslikava c. v → *Berzé-la-Ville*. Kršč. svetnik (29. IV.).

L: Réau III/2 (1958, p. 663—64 — L!); LS II (1970). — Cf. O. *Demus* (1968, p. 136).

Hugon, škof (1053—1132), za kršč. svetnika (1. IV. — lat. *Hugo Gratianopolitanus*, fr. *Hugues de Grenoble*) razglašen 1134, pomagal sv. → *Brunu* ustanoviti red → *kartuzijancev*. Up: npr. Zurbarán (*Sv. Hugon v kartuzijanskem refektoriju spremeni prepovedano perutnino v želve*, o. 1633, Sevilla, Mus. Provincial de Bellas Artes).

L: Mille Santi (1931, cf. s. v. Ugo); Réau III/2 (1958, p. 664—65 — L!); Keller (1968, p. 264—65); LS II (1970). — Cf. J. *Braun* (1943, stp 341—42).

Hugon, škof (o. 1135—1200), kartuzijanec, od 1188 dalje škof v Lincolnu, kjer so za njega začeli zidati slavno katedr.; kršč. svetnik (17. IX. — lat. *Hugo Lincolniensis*, angl. *St. Hugh of Lincoln*). Atributa: Jezušček v kelihu in labod.

L: Réau III/2 (1958, p. 665—66 — L!); Keller (1968, p. 265). — Cf. J. *Braun* (1943, stp 342—45).

Hugues, fr. oblika imena → *Hugon*

Hulin de Loo, Georges (1862—1946), belg. um. zgodovinar, raziskovalec niz. slikarstva XV. st.

B: *Bruges* 1902, *Exposition de Tableaux Flamands des XIVe, XVe et XVIe Siècles: Catalogue Critique...* (Gent 1902 [rk, Brugge]); ‚*Les Très Riches Heures de Jean de France, Duc de Berry, par Pol de Limbourc et ses frères*' (Bull. Gand, 1903); *L'exposition des »primitifs français« au point de vue de l'influence des frères van Eyck sur la peinture française et provençale* (Br 1904); ‚*La Bible de Philippe le Hardi historiée par les frères de Limbourc: Manuscrit français no. 166 de la Bibliothèque Nationale à Paris*' (Bull. Gand, 1908); ‚*An Authentic Work by Jacques Daret, Painted in 1434*' (BM, 1909); *Heures de Milan* (Br-P 1911); ‚*Diptychs by Rogier van der Weyden*' (BM, 1923 & 1924); ‚*Robert Campin or Rogier van der Weyden ?*' (BM, 1926); ‚*Le Portrait de Médailleur par Hans Memlinc: Jean de Candida et non Niccolo Spinelli*' (M. J. Friedländerjev zb., 1927); ‚*Hans Memlinc in Rogier van der Weyden's Studio*' (BM, 1928); ‚*La Fameuse Inscription du retable de l'Agneau*' (RA, 1934); ‚*Roger van der Weyden*' (BNB 27, 1938); ‚*Les Tableaux de justice de Rogier van der Weyden et les tapisseries de Berne*' (14. kongr. II, 1938); ‚*Le Sujet du retable des Frères van Eyck à Gand: La Glorification du Sauveur*' (AMR III, 1940—42); *Pedro Berruguete et les Portraits d'Urbin* (Br 1942); ‚*Traces de Hubrecht van Eyck: Empreintes contemporaines en Suisse et Allemagne*' (AMR IV, 1943—44).

L: A. E. *Popham* (BM, 1946, nekr.). — Zbornik: Mélanges Hulin de Loo (Br-P 1931).

***d'*Hulst, R.-A.,** belg. um. zgodovinar, prej kustos v antwerpenskem *Koninklijk Mus. voor Schone Kunsten*, zdaj prof. na univ. v Gentu (*Hoger Instituut voor Kunstgeschiedenis*).

B: ‚*Pieter Pourbus: portretschilder van de Brugse burgerij uit de tweede helft der 16de eeuw*' (GeB, 1951); ‚*Een portret paar van Nicolas de Neufchatel*' (BMR, 1952); *De tekeningen van Jakob Jordaens* (Brussel 1956); (& H. Vey) *Antoon van Dyck: Tekeningen en oliefverschetsen* (1960 [rk, Antw, Rubenshuis, & Rotterdam]); *Tapisseries flamandes* (Br 1960); (& L. Bur-

chard) *Rubens Drawings* (Brussels 1963); *Tekeningen van Jacob Jordaens* (Antw 1966 [rk]); ‚*Jacob Jordaens en de Schilderskamer van de Antwerpse Academie*' (Jaarb. Antw., 1967); ‚*Over enkelige tekeningen van Maarten de Vos*' (Duvergerjcv zb., 1968).

Humann, Karl (1839—1896), nem. arheolog. Od 1861 dalje železniški inženir v Mali Aziji, odkril → *Pêrgamski olt* , pozn. vodil izkopavanja (z → *Luschanom* v → *Sençirliju*).

B: (& O. Puchstein) *Reisen in Kleinasien und Nord-Syrien* (Bl 1890).

L: cf. A. *Michaelis* (1906).

Humbert, Agnès (u. 1963), fr. um. zgodovinarka in lik. kritičarka; kustos za dokumentacijo v *MAM* v Parizu. Njena monografija o J.-L. Davidu predstavlja poskus marksistične interpretacije.

B: *Louis David: Peintre et conventionnel* (P 1947, »Grandes figures«); *Les Nabis et leur époque: 1888—1900* (G 1954; nem. izd. D 1967).

Humilitas (lat.), *Ponižnost* (nem. *die Demut*), Marijina čednost (→ *šest Marijinih kreposti*), ki jo ponazarja personifikacija z ustreznim napisom iz evang. poročila o → *Oznanjenju* (Lk 1, 38: *Ecce ancilla Domini*, tj. *Glej, dekla sem Gospodova*) ali pa jo kot poosebitev opredeljuje → *Izaija* z napisnim trakom (Iz 66, 2: *Jaz pa gledam na tega, ki je ponižen, ki je potrt v duhu in se trese pred mojo besedo*). Atributi: golob, križ, lovska mreža z vrabcem.

L: cf. A. *Katzenellenbogen* (1939 [1964]), W. *Molsdorf* (1920 [1926]).

Hundertwasser, s pr. im. *Friedrich Stowasser* (1928—....), avstr. (avstr.-ž.) slikar. Njegov že zdaj zelo obsežni opus pomeni samosvoje, hkrati zelo dekorativno in domišljijsko spodbudno oživljenje avstr. secesije, posebno Klimtovega in Schielejevega slikarstva.

L: Pierre *Restany:* Hundertwasser (P 1957); Hundertwasser: Vollständiger Oeuvre-Katalog mit 100 farbigen Reproduktionen, Publiziert aus Anlaß der 100. Ausstellung der Kestner-Gesellschaft seit ihrer Wiedereröffnung nach dem Kriege (Hn 1964 [rk] — L!); F. *Bayl* (Kindler III, 1966, s. v. — L!); »US« 12.

Hunger, Herbert, avstr. bizantinist, prof. na dunajski univ. (*Inst. f. Byzantinistik*).

B: *Lexikon der griechischen und römischen Mythologie: mit Hinweisen auf das Fortwirken antiker Stoffe und Motive in der bildenden Kunst, Literatur und Musik des Abendlandes bis zur Gegenwart* (W 1953; 4., razš. & dop. izd. W 1955); *Katalog der griechischen Handschriften der Österreichischen Nationalbibliothek: Supplementum Graecum* (W 1957, »Biblos-Schriften« 15); ‚*Von Wissenschaft und Kunst der frühen Palaiologenzeit*' (Jb. OBG, 1959); *Katalog der griechischen Handschriften der Österreichischen Nationalbibliothek, I: Codices Historici, Codices Philosophici et Philologici* (W 1961); *Reich der neuen Mitte: Der christliche Geist der byzantinischen Kultur* (Graz-W-K 1965).

Hunt, William Holman (1827—1910), angl. slikar, učenec Royal Ac., soust. → *prerafaeitov*, se 2 leti mudil v Palestini, da bi bile njegove nabožne podobe bolj »resnične«. S: npr. *Rienzi* (d. 1849, angl. zas. z.), *Luč sveta* (*The Light of the World*, 1854, Oxford, Keble College), *Zmagoslavje nedolžnih* (*Triumph of the Innocents* [= Beg v Egipt], d. 1884, Tate).

B: *Pre-Raphaelitism and the Pre-Raphaelite Brotherhood* (2 knj., L 1909; 2. izd. NY 1914).

L: Otto von *Schleinitz:* William Holman Hunt (Blf-Lpz 1907); Alfred C. *Gissing:* William Holman Hunt: a biography (L 1936); BM (e. g. febr. 1952, repr. 21); A. *Bowness* & L. *Gowing* (Kindler III, 1966, s. v. — L!). — Cf. R. *Zeitler* (1966 — L!).

Hunter, Sam(uel), (1923—....), amer. (ž.) um. zgodovinar, kritik in muzealec. Bil lik. kritik *New York Timesa*, učil na raznih amer. univ., konservator za slikarstvo in kiparstvo v *MMA*, od 1958 dalje gl. konservator v *Minneapolis Inst. of Arts*, od 1965 dalje direktor newyorškega *Jewish Mus.*, zdaj pa poučuje zgod. mod. umetnosti na univ. v Princetonu.

B: *Raoul Dufy* (NY 1954, »Portfolio«); *Modern French Painting:* 1855—1956 (NY 1956); *Jackson Pollock* (NY 1956 [rk, MMA Bull., 1956/57); *David Smith* (NY 1957 [rk, MMA]); *Modern American Painting and Sculpture* (NY 1959); ‚*Larry Rivers*' (Qdr, 1965); *Larry Rivers* (NY: Abrams 1970).

L: WWAA (1959).

Hus, Herman (1896—1960), slov. arhitekt, dipl. 1927 v Lj. A: hoteli na Bledu (npr. *Park hotel*, 1933) in v Kranju, itd.

B: ‚*Uršulinska cerkev sv. Trojice v Ljubljani*' (Kron, 1934); ‚*Zgodovina ljubljanskih cerkva*' (Jugosl. rev., 1937); ‚*Ureditev Marijinega trga*' (Um, 1937), *itd.*

L: ŠijanecS (1961); M. *Zadnikar* (ELU 2, 1962, s. v.).

Huth, Hans (1892—....), nem.-amer. um. zgodovinar, r. v Halleju, prom. v Berlinu pri Ad. Goldschmidtu (1922), emigriral v ZDA, zdaj v AIC.

B: *Künstler und Werkstatt der Spätgotik* (Au 1923, dis.); *Abraham und David Röntgen: und ihre Neuwieder Möbelwerkstatt* (Bl 1928); *Der Park von Sans Souci* (1929); ‚*Ein verlorener Stich des Meisters E. S.*' (Ad. Goldschmidtov zb., 1935); ‚*Museum and Gallery*' (G. Swarzenskega zb., 1951); ‚*Impressionism comes to America*' (GBA, 1946); ‚*A Medieval Painting*' (AIC B, 1948); *Europäische Lackarbeiten: 1600—1850* (Drm 1955); *Möbel von David Röntgen* (ib. 1955); *Nature and the American* (1957); *Friderizianische Möbel* (Drm 1958); tudi prispevki v *EWA*.

L: WWAA (1959).

Huyghe, René (1906—....), fr. (fr.-flam.) um. zgodovinar, kritik in muzealec. Kot um. zgodovinar si je prizadeval za v. sinteze in se pos. ukvarjal s psihologijo umetn.; med 2. svet. vojno v odporniškem gibanju, po nazoru katoličan. R. v Arrasu, od 1927 dalje v službi v Louvru (gl. konservator slikarskih zbirk 1937—50), učil na *École du Louvre*, zdaj prof. na *Collège de France* in član *Ac. Française* (od 1960). Ust. rev. *Quadrige*, od 1930 dalje ur. *L'Amour de l'art*.

B: (izd.) *Histoire de l'art contemporain: La Peinture* (P 1935; n. izd. 1949); *Cézanne* (P 1936; 4. izd. 1961); *Les contemporains* (P 1939; 2. izd. P 1949, »La »Peinture française«); (& Germain Bazin & Hélène Adhémar) *Courbet: L'Atelier du peintre* (Tours 1944); *Le Dessin français au XIXe siècle* (Lausanne 1948); ‚*L'univers de Watteau*' (Hélène Adhémar: Watteau, P 1950); *Art Treasures of the Louvre* (NY 1951, »Libr. of Great Museums«); *Le Carnet de Paul Gauguin* (2 knj., P 1952); *Cent chefs-d'oeuvre du Musée du Louvre* (P 1952); *Dialogue avec le visible: Connaissance de la peinture* (P 1955; nem. izd.: *Die Antwort der Bilder*, W 1958); (izd.) *L'Art et l'homme, I—III* (P 1957—1961; angl. & amer. izd.: *Art and Mankind: Larousse Encyclopedia*); *Van Gogh* (P 1958); *Gauguin* (P 1959); *L'Art et l'âme* (P: Flammarion 1960; nem. izd.: *Kunst und Seele*, Mn 1962); *La peinture française des XVIIe et XVIIIe siècles* (P 1962); ‚*Delacroix et la thème de la barque*' (RLou, 1963); *Delacroix ou le combat solitaire* (P: Hachette 1964; nem. izd. Mn 1967); (& M. Walicki) *Polen: Malerei des 15. Jahrhunderts* (Mn 1964, »UNESCO-Smlg. der Weltkst.«); *Les Puissances de l'image* (P 1965); ‚*L'Energie moteur de l'art du vingtième Siècle*' (Nat. Gall. of Art: Report and Stud. in the Hist. of Art 1967, Wash 1968); (& Jean Rudel izd.) **L'Art et le monde moderne, I—II* (P: Larousse 1970 — skupaj 2603 repr.).

L: Drevet (1954); WWF (1962; 1964); WW (1964).

Huysmans, Joris-Karl (1848—1907), fr. pisatelj in lik. kritik, pisal mdr. o G. Moreauju in Redonu (ki sta mu bila najbližja), Ropsu, Degasu, Whistlerju, Cézannu, idr. V romanu *À rebours* (1894) je v zgodbi dekadentnega des Esseintesa opisal *Salomo* G. Moreauja in mdr. obravnaval tudi Redona. Nazadnje je kot katol. konvertit vodil tako rekoč srednjev. bratovščino umetnikov v benediktinskem samostanu Ligugé.

B (za lik. umetn.): *Certains* (P 1889); *La Cathédrale* (P 1898); *Trois Primitifs* (P 1905); *Trois églises et trois primitifs* (P 1908).

L: cf. K. *Martin* (1966).

Hvalite Gospoda z nebes, po začetnem stihu 148. psalma imen. biz. ikonogr. tip: Kristus v avréoli, ki ga obdajajo svetniški kori, pod njimi pa je zemlja z raznovrstnimi živalmi.

L: H. *Skrobucha* (LCI I, 1968, stp 452—53 — L!).

Hyginus (II. st. pred), pisec eklektičnega bajeslovnega dela *Fabulae* ali *Genealogiae*, v katerem je (najbrž zaradi pomanjkljivega znanja grščine) precéj napak, ki pa je — nadomeščajoč star. in tudi izgubljene tekste — bilo pomembna ikonogr. predloga za razne ant. prizore.

Hymans, Henri Simon (1837—1912), belg. (ž.) pisec o lik. umetn. in litograf. R. v Antwerpnu, od 1875 dalje konservator novega Graf. kabineta bruseljske *Bibl. Royale*, 1904—09 njen gl. konservator, u. (75) v Bruslju. Mdr. prev. v fr. jezik van → *Manderjeve* življenjepise.

B: *Belgische Kunst des 19. Jahrhunderts* (Lpz 1906); *Brüssel* (ib. 1910, »BK« 50); *Antonio Moro: son oeuvre et son temps* (Br 1910); pon. izb.: *Oeuvres* (4 knj., Br 1920 — B!); *Bruges et Ypres* (P 1923); *L'art dans les Pays-Bas* (Br 1926).

L: UJE 5 (1941, s. v.).

Hypnerotomachia Poliphili (grš.: Polifilov sanjski ljubezenski boj), alegorični roman, ki ga je verj. spisal dominikanec Francesco Colonna in ki je brez navedbe avtorja izšel v Benetkah 1499: znamenito, z lesorezi opremljeno izd. je tiskal Aldus *Manutius* (faks., L: Ph) in je vplivala kot eno izmed najpopolnejših tipografskih del.

L: Anthony *Blunt*, The »Hypnerotomachia Poliphili« in Seventeenth-Century France (JWI, 1937/38 — L!); Bland (1958); »US« 9 (1969).

I

Idas, grš. mit. junak; kot njegov brat → *Linkéus*, s katerim sta bila dvojčka, se je udeležil pohoda → *argonavtov* in → *kalidonskega lova*.

L: Hunger (1953, p. 161).

Idea del Tempio della Pittura → *Lomazzo*

IEPER (fr. *Ypres*), mestece v zah. Flandriji (Belgija), med 1. svet. vojno skoraj povsem razrušeno. Med pozn. rest. stavbami tudi znamenita **Suknarska hiša* (o. 1260—1380). — V Iepru med 1391 in 1409 dkm. Melchior → *Broederlam*.

IFE, mesto in nekd. država v zah. Afriki na ozemlju zdajšnje Nigerije (→ *afriška umetnost*), znana po izdelkih iz žgane gline in brona (verj. XIV/XV. st.).

L: Bohumil *Holas:* The Art of Ife (Lagos 1955); EWA VII (1963, t. 107—10 & 115 — cf. EWA XV: Index, 1968, p. 262); »US« 18 (1968, npr. p. 162—65).

Ifigenija (grš. *Ifigéneia*, lat. *Iphigenia*), grš. mit. oseba, hči kralja → *Agamemnona* in *Klitaimnestre*, sestra *Orésta* in *Eléktre*, znana iz mnogih dram od Evripida do Racina in Goetheja in G. Hauptmanna. Up (cf. s. v. *Žrtvovanje Ifigenije*): npr. *reliefa* na grobnici Priscianov v → *Šempetru* (1. pol. II. st.) ali pa A. Feuerbach (1862, Darmstadt; 1871, Stuttgart).

L: Hunger (1955, p. 167—69).

Ignacij Loyola (1491—1556), šp. ustanovitelj reda → *jezuitov*, kršč. svetnik (31. VII.; lat. *Ignatius a Loyola*). Up: Alonso Sánchez Coello (za pozn. ikonografijo pomembni *posmrtni maski* iz voska in mavca), Juan Martínez Montanés (polihr. les. *soha*, 1610, Sevilla, univ. kapela), Rubens (*ozdravlja obsedence*, 1619/20, Ksthist. Mus.), Andrea Pozzo (*Apoteoza*, iluzionistična stropna freska nad ladjo c. *Il Gesù* v Rimu iz 1691—94), itd.

L: Réau III/2 (1958, p. 672—76 — L!); Keller (1968, p. 278). — Cf. J. *Braun* (1943, stp 357—58).

Ignorantia (lat.) → *Nevednost*

igó → *járem*

igralci v vlogah → *portreti igralcev v vlogah*

***igralna deska iz 1537 na Dunaju** (nem. *das Spielbrett für den »langen Puff«*), delo Hansa Kelsa star. ali ml. (2 plošči iz raznih vrst lesa in reliefi iz zelenikovine, kvadrat s stranico 56,1 cm, sgn. *HANS KELS ZV KAVFBEIREN*, Ksthist. Mus.). Po natančnem in bogatem programu kaže ena zun. stran konjeniški lik ces. *Karla V.*, ki ga obdajajo doprsni portreti *Albrehta II.*, *Friderika III.*, *Maksimilijana I.* in *Filipa Lepega*, v vogalih pa *Cezar*, *Avgust*, *Konstantin* in *Trajan*, druga zun. stran pa kaže konjeniški lik pozn. ces. *Ferdinanda I.* med *Ferdinandom Katol.*, *Karlom Drznim*, *Vladislavom Poljskim* in *Ludovikom II. Ogrskim* ter v vogalih vladarje 4 v. svet. držav (*Ninus*, *Kiros*, *Aleksander Vél.*, *Romulus*). Na notr. strani okvir z naturalističnimi rastlinskimi in živalskimi motivi in 16 medaljoni z mit. prizori (npr. *Jupiter in Antiope*). Reliefi 32 igralnih znamenj kažejo motive iz ant. mitologije (večidel po Ovidovih *Metamorfozah*, npr. *Dánaa*) in zgod. (npr. *Tomiris da Kirovo glavo potopiti v kri* ali vestalka *Claudia*), Biblije (npr. *Adam in Eva*, d. 1537) in srednjev. bajeslovja. Značilni poznorenesančni izdelek z vso svojo bogato ikonografijo je očitno nastal za Ferdinanda I. Ravno tako je karakteristično, da ni nikdar služil svojemu namenu, ampak da je kar takoj dobil svoje mesto v zbirateljskem »kabinetu«.

L: R. *Jacques*, Brettspiel (RDK II, 1948); RDK III 1954, repr. stp 790, 905—06, 1030). — Cf. A. *Ilg* (1885), J. von *Schlosser* (Werke der Kleinplastik II 1910).

igralne karte (angl. *the playing cards*, nem. *die Spielkarten*) so v Evropi dkm. od konca XIV. st. dalje in na splošno močno povezane z okultnimi predstavami in → *številčno simboliko* (cf. s. v. *tarok*).

L: EWA VI (1962, stp 10); ELU 3 (1964, p. 156).

Ihm, Christa, nem. um. zgodovinarka, učenka Friedricha → *Gerkeja*.

B: *Die Programme der christlichen Apsismalerei vom vierten Jahrhundert bis zur Mitte des achten Jahrhunderts* (Wsb 1960, »Forsch. zur Kg. u. christlichen Archäologie« [oc. Th. Klauser, Jb. f. Antike u. Christentum, 1961]).

IHS, začetnice Kristusovega imena v grščini (*Iesús Hristòs Sotér*), po pozn. razlagi tudi lat. oblike *Iesus Homo Salvator* itd.

ihtís (grš.) → *riba* kot simbol Kristusa

Ikarov padec, mit. ik. m., npr. po Ovídu (Met. VIII, 183—235): ker se je med letom kljub očetovemu svarjenju preveč približal soncu, se je stopil vosek, s katerim so bila zlepljena krila (*Rapidi vicinia solis | Mollit odoratas, pennarum vincula, ceras*). Up: npr. Sebastiano del Piombo (lunetna *freska*, Rim, Villa Farnesina, Sala di Galatea), P. Bruegel star. (orig. o. 1568?, Bruxelles), Carlo Saraceni (baker, Capodimonte).

L: Hunger (1955; p. 78—79); Pigler II (1956, p. 127—28); Grant (1968).

ikona (iz grš. *eikon*, slika), posv. kultna podoba v biz. umetn., se izoblikovala iz poznoant. slikanih portretov.

L: *varii auctores* (ELU 2, 1962, s. v.). — Cf. V. *Molè* (1956), N. P. *Kondakov* (1928—33), K. *Onasch* (1961), etc.

ikonografija je v mod. pomenu termina veda, ki obravnava snov um. upodobitev, in sicer v nasprotju z zahtevnejšo → *ikonologijo* (infra) bolj ali manj deskriptivno. Po snovi upodobitev razločujemo ikonografije raznih religij (v Evropi predvsem → *krščanska ikonografija*), ki sodijo v širši okvir ikonografije literarnih (ali poetičnih) motivov (tudi mitološka ikonografija, → *alegorija*, → *personifikacija*, → *simbol*, itd.), in ikonografijo neposredno spoznavnih motivov, ki se bolj ali manj ujema s področjem t. i. *profane ikonografije* (→ *krajina*, → *portret*, → *žanr*, → *živali v likovnih upodobitvah*, itd.). V um. zgod. opredeljujemo zg. obdobja po t. i. *zg. slogih* (→ *stil*), prav takó pa vsako zg.

obd. zaznamuje tudi posebna ikonografija in nekatera med njimi (npr. →*romantiko*) prej célostno občutimo po njihovi skupni ikonografiji kot pa po nekem skupnem morfološkem slogu. Ob vseh neštetih ikonogr. in tudi ikonoloških raziskavah pa je ikonogr. zgod. lik. umetnosti še véliki desideratum prihodnosti.

L: *Panofsky Stud (1939 [1962]); Marle Icon I—II (1931—1932); Pigler I—II (1956). — Cf. J. *Białostocki* (1962 [1963] — L!; D 1966).

ikonologija (angl. *the iconology*, nem. *die Ikonologie*), v mod. pomenu znanstvena obravnava vsebine um. upodobitev ali z drugo besedo: →*ikonografija*, ki ne opisuje samó, ampak tudi razlaga, interpretira. Njen pravi utemeljitelj je Erwin →*Panofsky*, ki je tudi prvi zgledno formuliral njene težnje in metodo (cf. infra, lit.). Po zaslugi njega in drugih predstavnikov →*Warburgovega inst.* je postala zlasti po 2. svet. vojni vodilna smer umetnostnozgodovinskega raziskavanja ter s tem končala dotedanjo nadvlado →*morfologije*.

L: *Panofsky Stud (1939 [1962] — uv!!); Göran *Hermerén:* Representation and Meaning in the Visual Arts: A Study in the Methodology of Iconography and Iconology (Lund 1969, »Lund Stud. in Philosophy«). — Cf. J. *Białostocki* (1962; D 1966), E. *Forssman* (1966), G. de *Tervarent* (1965).

Iksíon, grš. mit. oseba, sin lapitskega kralja, »prvi morilec« (ker je svojega tasta umoril). Ko se je drznil zalezovati Hero, ga je Zeus prevaral z oblakom v njeni podobi (iz te zveze so se rodili kentavri), nato pa ga je — na nenehno vrteče se goreče kolo privezanega — pahnil v Had. Up: npr. na →*Celjskem stropu* (o. 1600 — za vzor Goltziusov bakr. iz vrste *Napadalci neba* po Corn. Corneliszu).

L: Grimal (1951, p. 240); Hunger (1955, p. 171—72); Pigler II (1956, p. 128—29); Grant (1968). — Cf. F. *Stelè* (Ce 1929 [1969]).

Ildefonz (o. 607—667), nadškof v Toledu, krščč. svetnik (23. I. — lat. *Ildefonsus Toletanus*, fr. *Ildefonse de Tolède*). Up: npr. prizor *Marija daruje sv. Ildefonzu mašni plašč* (šp. *Imposición de la casulla a San Ildefonso*), mdr. Rubens (*Ildefonzov olt.*, 1630/32, Ksthist. Mus.).

L: Réau III/2 (1958, p. 676—78); LS I (1968 — L!). — Cf. J. *Braun* (1943, stp 358—59).

Ildefonzov oltar (hrastov les, Ksthist. Mus.) je naslikal Rubens 1630/32 za infantinjo →*Izabelo Klaro Evgenijo*, ki ga je bila naročila 1629. Na srednji tabli (352 × 236 cm) *Marija se prikaže Ildefonzu in mu izroči mašni plašč*, na notr. strani kril (vsako 352 × 129 cm) levo *nadvojvoda Albert s patronom Albertom iz Liègea*, des. *Izabela Klara Evgenija s sv. Elizabeto Ogrsko*.

L: cf. G. *Glück* (1921).

Ilg, Albert (1847—1897), avstr. um. zgodovinar. R. na Dunaju, tam štud. pri Eitelbergerju, prom. v Tübingenu, pozn. direktor z. orožja in umetne obrti (»*Ambraser Smlg.*«) v dunajskem Umzg. muz. Oskrbel kom. izdaje nekaterih umzg. virov (Cennino Cennini, 1871; Theophylus Presbyter, 1874; Heraclius, 1888; Michel Angelo Biondo, 1888).

B: *Ueber den kunsthistorischen Werth der Hypnerotomachia Poliphili: Ein Beitrag zur Geschichte der Kunstliteratur in der Renaissance* (W 1872, dis.); (& Wendelin Boeheim) *Führer durch die K. K. Ambraser-Sammlung* (*im unteren Belvedere*) (W 1879); *Zeitstimmen über Kunst und Künstler der Vergangenheit* (W 1881); (& Wendelin Boeheim) *Das K. K. Schloß Ambras in Tirol* (W 1882); ‚*Aus Brunnecken*' (MCC, 1882); ‚*Das Spielbrett von Hans Kels*' (JSaK, 1885); (izd.) *Kunstgeschichtliche Charakterbilder aus Österreich-Ungarn* (Prag itd. 1893); *Zwickelbilder im Stiegenhause des K. K. Kunsthistorischen Hof-Museums zu Wien von Ernst und Gustav Klimt und Franz Matsch...* (W 1893); *Die Fischer von Erlach, I* (W 1895); *Album von Objecten aus der Sammlung Kunstindustrieller Gegenstände des Allerhöchsten Kaiserhauses: Arbeiten der Goldschmiede- und Steinschliff-technik* (W 1895).

Iliáda, Homerjev ep. Med Slovenci ga je ilustr. Marij →*Pregelj* (*Homer:* Iliada, Lj: DZS 1950, prev. Anton *Sovrè*). Med znamenitimi ikonogr. motivi npr. →*Hektorjevo slovo*, →*Meneláj s Pátroklovim truplom* in →*Ahíl vleče Hektorjevo truplo*. Cf. s. v. *Áias*.

L: Pigler II (1956, e. g. p. 144, 266—67, 302—03); Grant (1968).

***Iliáda v Ambrosiani,** najstar. ohranjeni grš. iluminiran rkp. in eden izmed najdragocenejših IR sploh (52 ločenih pergamentnih listov 17/18 × 22 cm, Milano, Biblioteca Ambrosiana, Codex F 205 P inf.), nastal v III./V. st., verj. proti koncu tega obd., in sicer po star. helen. vzorih. Celota (bržčas pribl. četrt. nekd. obsega) kaže skupno 58 miniatur. Na njih je npr. videti, kakó *Trojanci napadajo grš. tabor* (38. miniatura, ki ilustrira zač. 12. speva) ali pa na isti strani (49.—50. miniatura) prizora *Meneláj brani Pátroklovo truplo* in *Meneláj ubije Euforba* (zač. 17. speva).

L: *Ilias Ambrosiana (faks., Olten-Bern: Urs Graf Verlag 1953, izd. Aristide *Calderini* [uv], A. *Mai* in A. M. *Ceriani*); David *Diringer* (EWA X, 1965, stp 129—30); »PKG« 2 (1967, t. 366). — Cf. R. *Bianchi-Bandinelli* (1955), P. *D'Ancona* (& E. *Aeschlimann* 1969, t. 3).

Ilija (srb.) →*Elija*

Ille ego sum, per quam pictura extincta revixit (lat.), »Jaz sem tisti, po katerem je umrlo slikarstvo oživelo«, zač. znanega Polizianovega napisa na spom., ki ga je dal Lorenzo Veličastni postaviti → *Giottu* v florent. stolnici (→ *Benedetto da Majano*, 1490).

L: cf. »CA« 3 (1967, p. 10).

Illum oportet crescere, me autem minui, napis ob desnici Janeza Krst., ki kaže na Kristusa na križu na zaprtem → *Isenheimskem olt.*, besede, ki jih Janez Krst. govori tudi po evangeliju (Jan 3, 30): *On mora rasti, jaz pa se manjšati.*

Iluminator nadvojvode Ernesta Železnega → *Aurhaym, Heinrich*

iluminirani rokopisi. Med posebno pomembnimi v pribl. kronol. zaporedju: → *Iliáda v Ambrosiani* (III./V. st.), → *Vatikanski Vergil* (pribl. 1. pol. IV. st.), → *Quedlinburški fragmenti itale* (pribl. 2. pol. IV. st.), → *Rimski Vergil* (V. st.), → *Cottonova Géneza* (2. pol. V. st.), → *Codex Rossanensis* (o. 500) in *Codex Sinopensis* (o. 500), → *Dunajska Géneza* (zač. VI. st.), → *Dunajski Dioskurides* (o. 500/10), → *Rabulov evangeliar* (586), → *Avguštinov evangeliar* (konec VI. st.), → *Ashburnhamov pentatevh* (o. 650), → *Book of Durrow* (2. pol. VII. st.), → *Book of Lindisfarne* (o. 700), → *Codex Epternacensis* (o. 700), → *Codex Amiatinus* (pred 716), → *Codex Aureus v Stockholmu* (o. 750/60), znamenita merovinška rokopisa *Sacramentarium Gelasianum v Bibl. Vat.* (sreda VIII. st.) in pa *Sacramentarium Gellonensis* (755/87), → *Godeskalkov evangelistar* (781/83), → *Cutberchtov evangeliar* (o. 790), → *Harleyev evangeliar* (790-a leta), → *Book of Kells* (o. 800), → *Essenski evangeliar* (o. 800), → *Adin evangeliar* (o. 800), → *Dunajski evangeliar* (o. 800), → *Aachenski evangeliar* (zač. IX. st.) → *Evangeliar iz Saint-Médarda v Soissonsu* (zač. IX. st.), → *Evangeliar iz Lorscha* (o. 810) → *Salzburška kronol. in astronomska rkp.* (o. 818), → *Evangeliar nadškofa Ebona iz Reimsa* (816/35), → *Utrechtski psalter* (o. 820/50), → *Biblija iz Moutier-Grandvala* (834/43), → *Drogonov sakramentar* (o. 850), → *Prva biblija Karla Plešastega v Parizu* (843/51), → *Lotarjev evangeliar* (849/51), → *Folchardov psalter* (o. 870), → *Codex Aureus iz St. Emmerama* (o. 870), → *Biblija Karla Plešastega v Rimu* (o. 870), → *Druga biblija Karla Plešastega v Parizu* (871/77), → *Homilije Gregorija Nazianškega* (867/86), → *Pariški psalter* (X. st.), → *Geronov kodeks* (o. 969?), → *Aethelwoldov benedictionale* (o. 975/80), → *Codex Egberti* (o. 980/90), → *Psalterium Egberti* (977/93), → *Menologij Vasilija II.* (verj. o. 985), → *Ečmiadzinski evangeliar* (989), → *Katalonska biblija iz Farfe* (konec X. ali zač. XI. st.), → *Evangeliarja Otona III.* v Münchnu in Aachnu (oba o. 1000), → *Bamberška apokalipsa* (o. 1000), → *Perikope Henrika II.* (1002/14), → *Sakramentar Henrika II.* (1002/14), → *Utin kodeks* (1. četrt. XI. st.), → *Psalter iz St. Albans Abbey* (o. 1125), → *Psalter Blanke Kastilske* (o. 1230), → *Maciejowskega kodeks* (o. 1250), → *Psalter sv. Ludovika* (1253/70), → *Hebrejska biblija v Br. muz.* (pozno XIII. st.), → *Brevir Filipa Lepega* (1295), → *Psalter kraljice Mary* (1. pol. XIV. st.), → *Biblija Jeana de Papeleu* (1317), → *Leipziški mahzor* (o. 1320), → *Pasijonár opatinje Kunigunde* (o. 1320), → *Bellevillski brevir* (o. 1325), → *Psalter Roberta de Lisle* (pred 1339), → *Luttrellov psalter* (o. 1340), → *Liber de civitate dei* iz Bistre (1347), → *Darmstadtski mahzor* (1348), → *Vélike francoske kronike* (o. 1375/79), → *Très Belles Heures de Notre-Dame* v Bibl. Nat. (o. 1385/90, pozn. miniature → *Torinski horarij* in → *Milansko-torinski horarij*), → *Hrvojev misal* (o. 1407), → *Boucicautov horarij* (1410/15), → *Sijajni horarij vojvode berryjskega* (o. 1416), → *Rohanov horarij* (o. 1418/25), → *Bedfordov horarij* (1423/30), → *Biblija vojvode Alba* (1422/30), → *Brevir Filipa Dobrega* (o. 1455/60), *Biblija Borsa d'Este* (1455/62), → *Des cas des nobles hommes et femmes malhereuses* (po 1458), → *Livre du Cuer d'Amours Espris* (o. 1465), Fouquetove miniature → *Židovskih starožitnosti* (o. 1470), → *Kennicottova biblija* (1476), kot delo t. i. Mojstra Marije Burgundske npr. *Horarij Engelberta Nassauskega* (o. 1477/90, Oxford, Bodleian Libr., Ms. Douce 219–20) in delno → *Horarij Karla Drznega*, → *Rothschildov rkp.* (o. 1485), → *Grimanijev brevir* (1490/1510), *Horarij Ferdinanda in Izabele Španske* (1492/1504, CMA), → *Hortulus Animae.*

ilustracija (od lat. *illustrare*, »razsvetliti«, »razjasniti),« termin, ki — od o. 1840 dalje — pomeni sleherno lik. upodobitev, ki nazorno dopolnjuje besedilo — ne glede na okoliščino, ali gre za → *iluminirane rokopise* ali tiskane knjige, za znanstv., leposlovno ali pa pos. otrokom namenjeno knjigo ali časopis. V širšem pomenu so ilustracije sevé vsa tista dela upodabljajoče umetn., ki se s svojim motivom opirajo na lit. predlogo (cf. s. v. *Apokalipsa*; *Biblija*; *Géneza*; *Ovid*; *Zlata legenda*; pos. s. v. *ikonografija*) Med lit. deli, znamenitimi tudi po ilustracijah, ki so nastale ob njih, npr. → *Biblija*, → *Božanska komedija*, → *Dekameron*, *Deseti brat*, *Ékloge*, *Faust*, *Georgica*, → *Histoire naturelle*, → *Iliáda*, → *La Fontainove basni*, *Lizistrata*, → *Martin Krpan*, *Metamorfoze*,

→ *Odiseja* (cf. *Hoja na plavž*; *Hypnerotomachia Poliphili*; *Piedra gloriosa*); med ilustratorji npr. W. *Blake*, W. *Busch*, M. *Chagall*, D. *Chodowiecki*, G. *Cruikshank*, E. *Delacroix*, G. *Doré*, F. *Eichenberg*, A. *Gross*, T. *Johannot*, A. *Kubin*, A. *Menzel*, S. *Palmer*, P. *Picasso*, V. *Pilon*, N. *Pirnat*, Marij *Pregelj*, M. *Slevogt*, Jurij *Šubic*, *I. Vavpotič*, F. *Vesel*.

L: (cf. s. v. *iluminirani rokopisi* itd.): W. *Plünnecke:* Grundformen der Illustration (Lpz 1940, dis.); H. *Simon:* Five Hundred Years of Art in Illustration (NY 1942); J. *Rodenberg:* Geschichte der Illustration von 1880 bis heute (1952, »Handbuch der Bibliothekswiss.« 1); Bland (1958 [1969 — L!]); LaranE (I, 1959, p. 336—37 — L!); ELU 3 (1962, s. v.). — Cf. O. *Benesch* (1943), W. *Worringer* (1912 [1921]), pos. za slov. mladinske izd. pa BMK (1967).

ilustracije slovenskih protestantskih knjig so lesorezi, prevzeti iz star. nem. knjig. Po enega imajo Trubarjev *Catechismus: V slouenskem Jesiku* (Tü 1555), Jurija Juričiča *Postilla* (Lj 1578) in Antona Vramca *Kronika Vezda* (Lj 1578), 2 lesor. ima na naslovni strani Trubarjev *Catechismus: In der Windischen Sprach* (Tü 1551), 3 krasé *Passion* (Lj 1576), 8 jih ima *Ta kratki Wirtemberski Catechismus* (Witebergae 1585), 15 *Ta celi Catechismus* (v Bitembergi 1584), 109 — zvečine Antonius Sylvius in Virgil Solis, 2 Hans Brosamer, 1 Jakob Lederlein — *Hishna Postilla* (Tü 1595), najbolj bogato opremljena — 222 lesor. (mdr. Brosamer) — pa je → *Dalmatinova Biblija* (1584), za katero je 1580 izšel v Lj še posebni poskusni *list* z 1 lesor.

L: Breda *Puc-Bijelić*, Illustracije v slovenskih protestantskih knjigah (ZUZ, 1957 — L!).

iluzionistično stropno slikarstvo navidez nadaljuje resnično arhitekturo, jo kaže skupaj s človeškimi liki v perspektivični skrajšavi pogleda »od spodaj navzgor« (it. *di sotto in su*) in odpira poglede v nebo. Pionirskim stvaritvam → *Mantegne* (*Camera degli Sposi* v → *Mantovi* v *Pal. Ducale*), → *Melozza da Forlì* in → *Correggia* slede prizadevanja specializiranih slikarjev arhitekture, *perspektivistov* ali *kvadraturistov* iz Bologne in drugih krajev, kot so bili npr. Giovanni *Alberti* (1558—1601) in Agostino *Tassi* (o. 1580 do 1644), pozn. pa Angelo Michele *Colonna* (1600—1687) in Agostino *Mitelli* (1609—1660). Vrh razvoja predstavlja barok z deli, ki so jih v Rimu ustvarili → *Lanfranco* (1582—1647 — v c. *St'Andrea della Valle*), → *Pietro da Cortona* (1596—1669 — v. salon v *Pal. Barberini*), → *Gaulli*, imen. *Baciccio* (1639—1709 — v c. *Il Gesù*) in Andrea → *Pozzo* (1642—1709 — v c. *St'Ignazio*), v XVIII. st. (ko se z Mengsovim *Parnasom* v v. razvoju konča baročni stropni iluzionizem) pa delo Benečana G. B. → *Tiepola* (1696—1770). Na Nemškem in Avstrijskem: → *Rottmayr*, J. B. → *Zimmermann*, C. D. → *Asam*, → *Gran*, → *Troger* in → *Maulbertsch*. Na Slovenskem: po izjemnem spom. v → *Celju* (t. i. *Celjski* strop v Stari grofiji) zlasti → *Quaglio* in Franc → *Jelovšek*, sicer pa še v XIX. st. Matevž → *Langus* in v XX. st. Sternenov poskus v frančiškanski c. v Lj.

L: Heinrich *Hammer:* Die Entwicklung der barocken Deckenmalerei in Tirol (Str 1912, »SdK« 159); Fernanda de' *Maffei*, Perspectivists (EWA XI, 1966 — L!). — Cf. W. *Schöne* (1961), F. *Stelè* (1929 [1969]), H. *Tietze* (1911/12), H. *Tintelnot* (1951, F. *Würtenberger* (1940), etc.

***Imadova madona** (nem. *Imadnadonna*) ali *Madona škofa Imada*, pomembna nem., več kot 1 m vis. lesena plastika (tip → *Hodigitria*) iz 1051/76, prvotno pokrita z zlato pločevino (Paderborn, Diözesanmus.).

L: »PKG« 9 (1969, t. 119). — Cf. E. *Panofsky* (Mn 1924), F. *Souchal* (1968, p. 128—29).

Imago Pietatis (lat.) → *Kristus trpin*

imbecillitas (lat.), slabotnost in slaboumnost. Po → *Valeriu* jo ponazarja mrtva → *podgana*.

Imerwardov križ, orjaško razpelo s Kristusom v dolgi obleki z vzporednimi gubami (Braunschweig, katedr. St. Blasius) iz o. 1190, sign. z napisom *Imerward me fecit*.

L: cf. F. *Souchal* (1968, p. 139—41).

Immolo porcos (lat.), »Koljem prašiče«, → *mnemotehnični stih* za mesec → *december*.

impresionizem (fr. *l'impressionnisme*), smer v slikarstvu 2. pol. XIX. st., ki jo najbolje predstavlja delo → *francoskih impresionistov*, zlasti → *Moneta*, → *Pissarroja* in → *Sisleya*. »Impresionističnim« posebnostim evr. slikovitega slikarstva, ki so se kazale že prej (slikarska tehnika Fransa → *Halsa*, trepetajoče ozračje Franc. → *Guardija*, → *Delacroixov* kolorizem), so se povezale in stopnjevale v načelu doslednega → *plenerizma*, rabe bolj ali manj čistih barv (brez črne) in zavestnega študija objekta skozi spremenljivo ozračje, pri čemer je ta posrednik — s svetlobo napolnjeno in spremenljivo ozračje — nazadnje postal pogl. predmet upodobitve (značilne vrste upodobitev istega motiva ob različnih dnevnih časih in svetlobah pri Monetu in naših impresionistih!). Na splošno pomeni impresionizem (ki vodi od upodabljanja objekta v upodabljanje trenutka in avtonomijo barve) enega izmed vrhov prvenstveno z barvo se izražajočega evr. slikarstva v nasledstvu Benečanov (Giov. → *Bellini*,

→ *Giorgione*, → *Tizian*, itn.), → *Rubensa* (→ *rubenisti*), → *Fragonarda*, itd. Sprva žaljivo ime »impresionizem« se je utrdilo 1874, ko je na 1. skupni razst. fr. impresionističnih slikarjev visela tudi Monetova slika iz 1872, *Impression: Soleil levant* (*Vtis: vzhajajoče sonce*); odtlej so ga prevzeli tudi sami impresionisti. Cf. za slov. impresioniste s. v. *Grohar*; *Jakopič*; *Jama*; *Sternen*.

L: cf. R. *Hamann* (1907 [1923]; & J. *Hermand* 1960), W. *Weisbach* (1910—1911).

incensorium (lat.) → *kadilnica*

in consilium eorum non veniat anima mea, bibl. citat iz → *Jakobovega preroškega blagoslova* o Simeonu in Leviju (1 Mojz 49, 6: v slov. prev.: *z njunim zborom naj se ne druži moje srce*). Cf. s. s. *Apostolska vera* (Levi ob Jakobu star.).

INDIANAPOLIS (*Indiana*, ZDA [*East Central*]). *John Herron Art Institute* (*110 E 16th St.*): med zastopanimi slikarji so Hobbema, van Dyck, Turner, Benjamin West, John S. Copley itd.

L: EWA XIV (1967, stp 644).

indijska umetnost, v ožjem pomenu umetn. Prednje Indije, v širšem pomenu tudi umetn. Cejlona, Kašmira, Nepala, Tibeta, vzh. Turkestana, Zadnje Indije in Indonezije.

L: Otto *Fischer:* Die Kunst Indiens, Chinas und Japans (Bl 1928, »Propyläen-Kg.« 4); Ludwig *Bachhofer:* Die frühindische Plastik (2 knj., Mn 1929); EWA VII (1963, s. v. *India*; *India, Farther*; *Indian Art* — povsod L!); Basil *Gray* & D. *Barrett:* La Peinture indienne (G: Sk 1963, »Les Trésors de l'Asie« 5); »US« 14. — Cf. A. K. *Coomaraswamy* (vse [r. 1877, u. 1947]), E. *Diez* (1925; 1960), H. G. *Franz* (1965; 1967), S. *Kramrisch* (vse), H. R. *Zimmer* (vse), etc.

industrijsko oblikovanje (angl. *industrial design*), načrtno oblikovanje hkrati estetsko in funkcionalno zadovoljivih predmetov široke potrošnje, ki jih po analizi tržišča proizvaja industrija. Pionirji industrijskega oblikovanja v XX. st. so bili Henry van de → *Velde*, predstavniki → *Bauhausa*, Hermann → *Muthesius* idr. V Londonu 1957 ust. mednar. svet. ICSID (*Intern. Council of Societies of Industrial Design*); v Lj *bienale industrijskega oblikovanja* od 1964 dalje.

L: Radoslav *Putar*, Industrial Design (ELU 2, 1962 — L!); Gillo *Dorfles*, Industrial Design (EWA VIII, 1963 — L!). — Cf. M. *Bill* (1952), G. *Dorfles* (1963), etc.

Ingeborg, dan. princesa, ki jo je 1193 poročil in takoj nato zavrgel fr. kralj Filip Avgust. Zanjo morda nastal po njej imen. *Ingeborgin psalter* (infra).

***Ingeborgin psalter** (fr. *Psautier d'Ingeburge*), iluminiran rkp. (30,5 × 20,5 cm, fr. delo o. 1200/13, Chantilly, Cod. 9 [ms. 1695]), nastal morda v Parizu. Med 27 uvodnimi stranmi z miniaturami pred zlatim ozadjem npr. *Jesejeva korenika* (f. 14v), *Trije kralji pri Herodu* in spodaj *Poklon treh kraljev* (f. 17r), *Polaganje v grob* in spodaj *Tri Marije pri grobu* (f. 28v), med drugimi miniaturami npr. *Binkošti* (f. 32v).

L: Diringer Book (1958, p. 380). — Cf. F. *Deuchler* (*1967), J. *Dupont* (Sk 1954, repr. p. 16—17), J. *Porcher* (1959, p. 45, t. XLI), G. *Schiller* (I 1966, repr. 33; II 1968, repr. 87, 149 & 587).

INGOLSTADT, mesto (od 1228) ob Donavi na Bavarskem, od 1392 dalje rezidenca wittelsbachovskih vojvod. Ohranjenih več obzidnih stolpov in dvoje vrat, *Taschentor* na jugu in *Kreuztor* (1385) na zah.

L: Herman Schmidt: Ingolstadt (Au 1928); Reclam N I (1959); EWA VI (1962, stp 245).

~ **Frauenkirche** ali *Stadtpfarrkirche Unserer Lieben Frau*, ena izmed najpomembnejših bavarskih poznogotskih c. (XV.—XVI. st.) s pribl. 5 m višjo srednjo ladjo. *V. olt.* iz 1572 s *slikami* Hansa Mielicha.

~ **Santa Maria de Victoria,** pomembna baročna stavba, sez. 1732—36 (C. D. ali E. Q. Asam) z v. stropno fresko C. D. Asama (*Maria als Weltenkönigin*, 1736).

L: Kindler I (1964, repr. p. 139—40). — Cf. H. R. *Hitchcock* (Rococo Architecture 1968).

Ingres, Jean-Auguste-Dominique (1780—1867), fr. slikar in risar, po J.-L. Davidu (ki mu je 1797 postal učitelj) najtehtnejši predstavnik klasicističnega slikarstva. Prejel 1801 → *Prix de Rome*, 1806—24 in 1834—41 (kot direktor → *Académie de France*) v Rimu, prof. na *École des B.-A.* v Parizu (1829—51). Največji nasprotnik slikovite romantike (Delacroixa) in vsakršnih novotarij; vzornik mu je bil Rafael. Pomembni portreti (pozn. se v njih zgledoval po zgodnjih fotografijah in hkrati sam vplival na njihovo ureditev), odlične portretne risbe (srebrni svinčnik). V njegovem rojstnem kraju Montaubanu mu je posv. *Mus. Ingres.* Njegov najuglednejši učenec → *Chassériau.* Po Ingresu tudi fr. oznaka za »hobby«, tj. zaposlitev v prostem času: *violon d'Ingres.* S (velikokrat pozn. popravki resp. velik časovni razmik, med osnutki in dkč. sliko): npr. *Ahil sprejme Agamémnonove odposlance* (1801, Pariz, École des B.-A. — *Prix de Rome*), *Bonaparte kot prvi konzul* (1804, Liège, Mus. des B.-A.), *Avtp.* (d. 1804, Chantilly; ponov., MM), *Mlle. Rivière* (1805, Louvre), *Mme. Marie-Françoise Rivière* (1805, ib.) in *Monsieur Philibert Rivière* (1805 [d. *L'AN XIII*], ib.), *Napoleon I. na prestolu* (1806, Pariz, Mus. de l'Armée),

Mme. Aymon, znana kot *La belle Zélie* (1806, Rouen), *Mme. Devauçay* (1807, Chantilly), *Oidip in sfinga* (d. 1808, pozn. popravki, Louvre), **Kopalka iz Valpinçona* (*La Baigneuse de V.*, »*V. kopalka*«, d. 1808, ib.), *Arh. J.-B. Desdeban* (1810, nedk., Besançon, Mus. des Arts décoratifs), *Papež Pij VII. v Sikstinski kapeli* (d. 1810, Washington), *Monsieur Marcotte d'Argenteuil* (d. 1810, ib.), *Jupiter in Tétis* (1811, Aix-en-Provence, Mus. Granet), *Monsieur Cordier* (d. 1811, Louvre), *Vergil bere Avgustu Eneido* (1812, Toulouse, Mus. des Augustins; osrednja skupina Avgusta, Livie in Octavie kot *Tu Marcelis eris*, 1819, Bruxelles), *V. odaliska* (d. 1814, Louvre), *Rafael in La Fornarina* (1814, Fogg), *Aretino pri Tintorettu* (1815), *Vicomtesse de Senonnes, r. Marie Marcoz* (1816, Nantes), *Smrt Leonarda da Vinci* (1819), *Ruggiero osvobodi Angelico* (d. 1819, Chantilly; več ponov.), *Paolo Malatesta in Francesca da Rimini* (1819, ib.; več inačic), *Kipar Lorenzo Bartolini* (d. 1820, Louvre), *Mme. Leblanc* (d. 1823, MM), *Zaobljuba Ludovika XIII.* (1824, Montauban, katedr.), *Mme. Marcotte de Sainte-Marie* (d. 1826, Louvre), *Poveličanje Homerja* (d. 1827, ib.), t. i. *Mala kopalka* (d. 1828, ib.), **Monsieur Bertin* (d. 1832, ib.), *Odaliska s sužnjo* (1839, Fogg; 1842, Walters), *Antioh in Stratonika* (1840, Chantilly; 1866, Montpellier), *Komponist Cherubini* (d. 1842, Louvre), *Grofica d'Haussonville* (zač. 1842, dkč. 1845, Frick), *Jeanne d'Arc pri kronanju Karla VII.* v Reimsu (d. 1854, Louvre), *Mme. Moitessier* (d. 1856, Nat. Gall.), *Avtp.* (d. 1858, Uffizi; več ponov.), **Turška kopel* (*Le Bain turc*, zač. 1852, d. 1862, Louvre).

L: Norman *Schlenoff:* Ingres: ses sources littéraires (P 1956); EWA VIII (1963, s. v. — L!); Germain *Bazin* (Kindler III, 1966, s. v. — L!); *Ingres (P 1967 [rk, Pet. Pal. 1967—68] — L!) Gaetan *Picon:* Ingres (G: Sk 1967, »Le Gout«); RLou (1967, št. 4/5, avtorji prispevkov Michel *Laclotte*, Daniel *Ternois*, Maurice *Serullaz*, Hans *Naef*, *Sylvie Béguin*, Geneviève & Jean *Lacambre*); L'opera completa di Ingres (Mi 1968, »CA« 19, uv Emilio *Radius*, kat. Ettore *Camesasca* — L!). Siegfried *Wichmann* (Kchr, maj 1968). — Cf. J. *Alazard* (1950), J. *Canaday* (1959), J. *Cassou* (1947), K. *Clark* (The Nude 1956), L. *Fröhlich-Bum* (1924), H. *Hawley* (1964), H. *Lapauze* (1901; 1911), J. *Leymarie* (1962), M. *Malingue* (1943), W. *Pach* (1939), A. C. *Ritchie* (1940), Ch. *Sterling* (& H. *Adhémar* III, 1960), G. *Wildenstein* (1954 [1965]), R. *Zeitler* (1966 — L!).

In hoc signo vinces (lat.) → *Konstantin*

iniciala ali *inicialka:* z velikostjo, barvo in okrasom poudarjena začetna črka v rokopisih ali pozn. tiskanih objavah. Poznamo jo od poznoant. rokopisov V. st. dalje, zlasti v merovinških (v njih zvečine sest. iz ornitoidskih in ihtiomorfnih elementov), karolinških, anglosaško-irskih (velikokrat zavzema celo stran: t. i. *inicialna stran*) in romanskih IR. V gotiki v okviru iniciale velikokrat figuralni prizori (e. g. v → *Bellevillskem brevirju*).

L: A. *Schardt:* Das Initial: Phantasie und Buchstabenmalerei des frühen Mittelalters (Bl 1938); J. *Gutbrod:* Die Initiale in Handschriften des 8. bis 13. Jahrhunderts (Stu 1965). — Cf. E. J. *Beer* (1965).

In ictu oculi (lat.), »kot bi trenil«, »v trenutku«, naslov Valdés Lealove slike (1672, Sevilla, c. bolnice Caridad), verj. povzet po Pavlovem 1. pismu Korinčanom (15, 51—52: *vsi pa se bomo spremenili, hipoma, kot bi z očmi trenil, ob poslednji trombi*).

L: »PKG« 9 (1970, t. 71 — L!). — Cf. J. *Bialostocki* (1966, p. 206 & 226, op. 88).

in littore maris habitabit, bibl. citat iz → *Jakobovega preroškega blagoslova* (1 Mojz 49, 13: *Zabulon prebiva ob morski obali*). Cf. s. v. *Apostolska vera* (Zabulon ob Janezu).

INNSBRUCK, gl. mesto avstr. Tirolske ob reki Inn s številnimi gotskimi, renesančnimi in baročnimi stavbami v starem mestnem središču. *Slavolok* iz 1765.

L: Heinrich *Hammer:* Die Paläste und Bürgerbauten Innsbrucks (W 1923); *id.:* Kunstgeschichte der Stadt Innsbruck (In 1952); EWA II (1960, stp 179—80 — L!). — Cf. E. *Frodl-Kraft* (1955), J. *Garber* (1922), O. von *Lutterotti* (1951), J. *Weingartner* (1921).

∼ **Hofkirche,** sez. 1553—63. Triladijska dvoranska prostornina, v srednji ladji orjaški **nagrob. ces. Maksimilijana I.* iz 1502—80, po obsegu največji nem. ces. nagrob., čeprav je bil prvotni načrt samó delno uresničen: na sarkofagu s *24 reliefnimi prizori iz cesarjevega življenja* je kip klečečega *Maksimilijana*, med slopi ladje in ob vhodu v kor pa stoji *28* (v načrtu jih je bilo 40) *bron. soh* njegovih namišljenih in resničnih prednikov in nekaterih sorodnikov, od *Arturja* in *Teodorika* (Peter Vischer star. 1513) do obeh Maksimilijanovih soprog, Bianke Sforza in Marije Burgundske.

L: Koepf (1964, t. 73); Panofsky Tomb (1964, repr. 251). — Cf. V. *Oberhammer* (*1935).

∼ **Tiroler Landesmuseum Ferdinandeum.** S: mdr. zastopani Michael Pacher, Bernhard Strigel, Hans Wertinger, Hans Baldung Grien, Simon Benedikt Faistenberger, Paul Troger, Johann Georg Plazer, Martin Knoller, Johann Josef Karl Henrici, Josef Anton Koch, Franz von Drefregger in Albin Egger-Lienz.

L: Tiroler Landesmuseum Ferdinandeum: Führer durch die Sammlungen (Inn s. a., uv Erich *Egg*).

Inocenc X., s pr. im. Giambattista *Pamphili* (1574—1655), papež od 1644 dalje; dal iz Acque Vergine napeljati vodo na Piazza Navona v Rimu, kjer je nato Bernini postavil → *Vodnjak štirih rek*. Up: P: doprsja Algardi (marmor verj. 1646; bron o. 1647/48; bron [glava] in porfir po 1650) in Bernini (marmor o. 1647) — vsa Doria; bron. soha Algardi (1650, Rim, Pal. dei Conservatori); S: Velázquez (*o. pl, 140 × 120 cm, 1650, verj. pomladi, Doria).

L: Art in Italy: 1600—1700 (1965 [rk, Detroit]). — Cf. J. *López-Rey* (1963), R. *Wittkower* (Bernini 1955, p. 210 ss.).

In principio creavit Deus coelum et terram, zač. → *Biblije* po → *vulgati* (1 Mojz 1, 1: *V začetku je Bog ustvaril nebo in zemljo*). Cf. s. v. *Apostolska vera* (Mojzes ob Petru).

In principio erat verbum (lat.), »V začetku je bila Beseda«, zač. evangelija po Janezu.

I. N. R. I., skrajšani lat. napis na razpelu (→ *Križani*): *Iesus Nazarenus Rex Iudaeorum*.

inspiracija → *Navdihnjenje*

Integritas, personifikacija *zaupljive Poštenosti* (angl. *Confident Integrity*). Up: Correggio (enobarvna *freska* v → *Camera di S. Paolo*).

L: cf. E. *Panofsky* (1961, »StudWI« 26).

Intellegentia (lat.), *Razum* → *Véliki zmagoslavni voz cesarja Maksimilijana I.*

Intemperantia, Nezmernost (nem. *die Unmässigkeit*), personificirana pregreha kot nasprotje kreposti → *Temperantia*. Sicer nezmernost ponazarja tudi → *Epikur*.

L: cf. A. *Katzenellenbogen* (1939 [1964]).

interier (iz fr. *l'intérieur*), notranjščina, pos. v slikarstvu in reliefih pa → *podoba notr*.

internacionalni gotski slog, stilna stopnja poznogotske umetn. (v mnogočem nadaljevanje sienske umetn. XIV. st., kot jo je v zah. Evropi utrdil zlasti → *Simone Martini*), mednar. veljavna v večjem delu zah. Evrope (Francija, Italija, Nizozemska, itd.) zlasti od o. 1400 do o. 1430. Nesporni vrh te v socialnem pogledu aristokratsko obarvane umetn., ki jo kot tvornost drugih »poznih« obdobij (cf. s. v. *findesiècclovska umetn.* in *manierizem*) zaznamujejo izbrana eleganca, tu in tam kar pravljično razkošje in tehnična virtuoznost, je v fr.-burgundskem dvorskem okolju. Um. jedro predstavljajo zlatarski izdelki (e. g. → *»Goldenes Rössel«*) in nekateri IR (e. g. → *Sijajni horarij vojvode berryjskega*), podoben vtis — s cizelersko natančnostjo oblikovanih dragotin — pa zbujajo tudi tabelne slike (e. g. → *Dionizijeva tabla*, → *»Mali diptih v Bargellu«*, → *Štirikrilnik iz Champmola*, → *Wiltonski diptih*, etc.). V nem. lit. in pos. ob nem. plastiki tega obd. uveden (cf. *Börger*, infra) in udomačen termin »mehki slog« (*weicher Stil*), v okviru katerega govorimo tudi o t. i. → *lepih Madonah* (npr. posebno slavna → *Krumlovska madona*).

L: Europäische Kunst um 1400: Achte Ausstellung unter den Auspizien des Europarates (W 1962 [rk, Ksthist. Mus.]); Liana *Castelfranchi Vegas*, Fortuna storica del »Gotico internazionale«: a proposito della mostra di Vienna (Par, 1962); ead.: Die internationale Gotik in Italien (D 1966, »Italienische Malerei«; angl. izd. L 1966). — Za termin »mehki slog«: Hans *Börger:* Grabdenkmäler im Maingebiet: vom Anfang des 14. Jahrhunderts bis zum Eintritt der Renaissance (Lpz 1907, »Kstgeschichtliche Mngr.« 5 — cf. p. 30).

interpres secretorum (lat.), »razlagalec skrivnosti«, vzdevek (npr. po Boccacciu) → *Hêrmesa* ali *Merkurja*, pokrovitelja skrivnih »znanosti«, tj. — po njem imen. — hermetičnih véd. — Cf. c. v. *Pomlad* (*La Primavera*).

L: cf. E. *Wind* (1958).

intimizem (fr.: *intimisme*). Termin zaznamuje slike, ki v bolj ali manj dosledni impresionistični tehniki kažejo interierske prizore iz vsakdanjega življenja (za razloček s pravimi impresionističnimi krajinami). Običajno govorimo o intimizmu ob Bonnardovem in Vuillardovem slikarstvu njunega zrelega obdobja.

inženirska arhitektura, zgradbe od poznega XVIII. st. dalje, delo gradbenih inženirjev, predstavnikov poklica, ki se je sčasoma ločil od nekdaj vsestransko izobraženih arhitektov. Med pomembne, tudi likovno umetnostno mikavne inženirske stavbe, ki so tehtno vplivale na razvoj novejšega stavbarstva v smeri funkcionalizma, sodijo npr. *mostovi* (od *mostu čez reko Severn* pri Coalbrookdalu [Shropshire] 1777—79), *železniške hale* (npr. *St. Pancras Station* v Londonu, pokriti peron 1863—65, poslopje 1865—76), itd. (cf. e. g. → *Eiffel*).

L: C. L. V. *Meeks:* The Railroad Station: An Architectural History (NH 1956); »PKG« 11 (1966, npr. t. 429—31 & 437 [mostovi]); EWA XIII (1967, t. 265); etc.

Ió, Hêrina duhovnica, ki jo je *Zeus* (rim. *Jupiter*) ljubil v podobi oblaka. Ko ju je Hêra zasačila, je Ió spremenil v belo kravo. Hêra si jo je izprosila za darilo in zanjo jo je moral stražiti → *Argos*. Up: npr. Correggio (*Jupiter in Ió*, 1530, Ksthist. Mus.).

L: Hunger (1955, p. 164—65).

Ioannes Theologos → *Janez Evangelist*

Irán, kraljevina (*Perzija*) v jugozah. Aziji. V star. umetn. razločujemo predvsem → *ahemenidsko obd.* (558—331 pred), dobi *Partov* (o. 250 pred—III. st.) in *Sasanidov* (III.—VII. st.), iz pozn. islamske umetn. pa so najbolj znane preproge in IR.

L: Gian Roberto *Scarcia*, Iran (EWA VIII, 1963 — L!); Roman *Ghirshman*, Iranian Pre-Sassanian Art Cultures (ib. — L!); Mario *Bussagli*, Parthian Art (EWA XI, 1966 — L!); Umberto *Scerrato*, Sassanian Art (EWA XII, 1966 — L!). — Cf. R. *Ghirshman* (vse), B. *Gray* (1947; 1961), F. *Sarre* (1901—1910; 1910; 1922), etc.

Irena *Rimska* (lat. *Irena*, it. *Irene*), kršč. svetnica (22. I.), pobožna vdova, ki je negovala sv. → *Boštjana* ter so zato njene upodobitve zvečine povezane z njegovo ikonografijo. Zaradi svojega imena (grš. → *Eiréne* = *Mir*) ima včasih kot atribut tudi *oljčno vejico*. Up: npr. Mojster sv. Boštjana ali Josse Lieferinxe (PMA Johnson), Georges de La Tour (*Sv. Irena ob sv. Boštjanu*, varianta *z baklo* Rouen, varianta *z latérno* Dahlem).

L: Mille Santi (1931, p. 365 & repr. p. 366); Réau III/2 (1958, p. 684); EWA V (1961, t. 386 levo spodaj).

Irenej (u. 202), kršč. svetnik (28. VI., lat. *Irenaeus Lugdunensis*, fr. *Irénée de Lyon*, it. *Ireneo di Lione*), r. v Smirni, škof v Lyonu, pisec *Adversus haereses*. Izumil kriptogram, magični kvadrat, v katerem so poučeni verniki lahko videli skriti križ (*crux dissimulata*).

L: Réau III/2 (1958, p. 685); LS II (1970).

iris (lat. & angl.) → *perunika*

Íris ali *Írida*, grš. mit. oseba, hči → *Eléktre* in sestra *harpíj*, krilata poslanka bogov, zlasti Zéusa (Jupitra) in Hêre (Junóne), pozn. hkrati pooseblјena → *mavrica*. Up: npr. P.-N. Guérin (*Mórfej in Íris*, d. 1811, Eremitaža).

L: Hunger (1955, s. v.); Pigler II (1956, p. 229—30, 298—300).

IRSEE na Bavarskem (ZRN): cerkev nekd. benediktinskega samostana se ponaša z imenitno **prižnico* v obliki ladjice (o. 1724/25).

L: Reclam N I (1959); »US« 10 (1969, f p. 212).

Isaias (lat.) → *Izaija*

»Isarske Atene«, umetniški in um. → *München*

Isceljenje uzetog (srb.) → *Ozdravljenje mrtvoudnega* (evang. ik. m.)

***Isenheimski oltar,** najpomembnejše delo Matthiasa → *Grünewalda* in najbolj ekspresivna stvaritev star. nem. slikarstva sploh, je nastal za cerkev → *antonitov* v Isenheimu v juž. Alzaciji (tam do 1794). Star. rezljani del (v skrinji *Avguštin*, *Anton Puščavnik* in *Hieronim*) je delo Niclasa → *Hagnowerja*), sicer pa kaže zaprti olt. (o. 336 × 459 cm, Colmar, Mus. d'Unterlinden) levo *Antona Pušč.* (232 × 75 cm), v sredi *Križanje* (d. na Magdalenini posodi 1515, 269 × 307 cm), des. *Boštjana* (morda avtp., 232 × 76,5 cm) in na predeli *Objokovanje* (67 × 341 cm); na prvič odprtem olt. (celota 336 × 589 cm) levo *Oznanjenje* (269 × 142 cm), v sredi *Angelski koncert* in *Rojstvo* (265 × 304 cm) s številnimi marijanskimi simboli (obzidan vrt, vrtnica brez trnov, itd.), des. *Vstajenje* (269 × 143 cm) in na predeli spet *Objokovanje*; na drugič odprtem olt. ob Hagnowerjevi skrinji levo *Anton Puščavnik pri Pavlu Pušč.* (265 × 141 cm), des. pa *Skušnjave sv. Antona* (265 × 139 cm). — Cf. s. v. *Illum oportet crescere* ...

L (tudi s. v. *Grünewald*): Cankar III/2 (1951); »US« 8 (1968); Georg *Scheja:* Der Isenheimer Altar des Matthias Grünewald (K 1969, »DuMont's Neue Kstreihe«). — Cf. H. von *Einem* (1956), W. *Fraenger* (1937), etc.

Isenmann, Caspar (u. 1484/90), nem. alzaški slikar, dkm. od 1432 dalje. S: *olt. table s pasijónskimi prizori* (dkč. 1465, Colmar, Mus. d'Unterlinden).

L: Stange VII (1955); Hartmut *Biermann* (Kindler III, 1966, s. v. — L!).

Isermeyer, Christian Adolf (1908—....), nem. um. zgodovinar, r. v Goslarju, prof. na univ. v Hamburgu (*Kstgeschichtliches Sem.*).

B: *Rahmengliederung und Bildfolge in der Wandmalerei bei Giotto und der florentiner Malerei des 14. Jahrhunderts* (Wü 1937); ‚*Beschneidung Christi*' (RDK II, 15. zv., 1939); *Philipp Otto Runge* (Bl 1940); ‚*Die Capella Vasari und der Hochaltar in der Pieve von Arezzo: Zu dem letzten Blatt aus Vasaris Libro de' disegni in der Hamburger Kunsthalle*' (Heisejev zb., 1950); *Verrocchio und Leopardi: Das Reiterdenkmal des Colleoni* (Stu 1963, »WerkM« 93); ‚*Die Arbeiten Leonardos und Michelangelos für den großen Ratssaal in Florenz: Eine Revision der Bild- und Schriftquellen für ihre Rekonstruktion und Geschichte*' (L. H. Heydenreichov zb., 1964); ‚*Neue Beiträge zu Velazquez Literatur*' (Kchr, 1965); ‚*Das Michelangelo-Jahr 1964 und die Forschungen zu Michelangelo als Maler und Bildhauer von 1959 bis 1965*' (ZfKg, 1965 [izšlo 1966]); ‚*Die Villa Rotonda von Palladio: Bemerkungen zu Baubeginn und Baugeschichte*' (ib., 1967).

ISFIJA (*Isfaya*, *Husifa*, *Usfija*) na Karmelu (Izrael). Ostanki stare sinagoge (tip triladijske bazilike, IV./V. st.). V *talnem mozaiku* ohranjeni še mdr. vinska trta s ptiči, 2-krat *menora*, 5 znakov *zodiaka* in glava personifikacije enega izmed *letnih časov*.

L: RJA (1961, stp 175); EWA VIII (1963, stp 914); V. *Nedomački:* Stara jevrejska umetnost u Palestini (Bgd 1964, p. 127 & 129, repr. 102).

islamska umetnost: umetn. ljudstev islamske vere (zač. islamskega štetja let s *hédžro*, tj. Mohamedovim begom iz Méke v Medino 622), ki se je v skladu z navodili → *kórana* izoblikovala kot prvenstveno stavbna in okrasna umetn. (predvsem nobenih nabožnih upodobitev); geografska razprostranjenost od srednjev. Španije in Egipta do Turkestana in Indije. Zač. islamske umetn. proti koncu VII. st. pod Omejádi, konec njenega srednjega veka ob koncu XV. st., ko so znani že tudi življenjepisni podatki o umetnikih. Najpomembnejša um. središča so bila → *Kórdova* in → *Granada* v Španiji pa → *Bagdad*, → *Kairo* in → *Damask* na Bližnjem vzh. — V Jugoslaviji pomembni stavbni spom. (*džamije*, *hamami* itd.) zlasti v Banjaluki, Sarajevu in Skopju.

L: ELU 3 (1964, p. 10—19 — L!); Ernst *Grube:* Welt des Islam: Architektur, Keramik, Malerei, Teppiche, Metallarbeiten, Schnitzkunst (Gtl 1968, »Schätze der Weltkst.« 7). — Cf. K. A. *Creswell* (vse, zlasti pa *1961 — L!!), E. *Diez* (1915 [1917]; 1960), R. *Ettinghausen* (vse), H. *Glück* (1922; *& E. *Diez* 1925), B. *Gray* (1961), E. *Kühnel* (vse, zlasti *1962 — L!; *1963 — L!), L. A. *Mayer* (1932; 1956), F. *Sarre* (e. g. 1906—1909; 1912; 1923), D. *Talbot Rice* (1965), T. *Talbot Rice* (1961), mdr. tudi rev. *Ars islamica*.

Israëls, Jozef (1824—1911), hol. (ž.) slikar in grafik (jedk.), r. v Groningenu v preprostem ž. okolju, u. v A'damu. Slikal — sprva pıecéj romantične — »socialne« prizore (ribiči ipd.) in motive iz ž. življenja. Vplival mdr. na mladega van Gogha (cf. ik. m. *Jedci krompirja*) in M. Liebermanna. S: npr. *Utopljeni ribič* (1861, Nat. Gall.), *Sin starega ljudstva* (1889, A'dam Sted.), *Židovska poroka* (1903, Rijksmus.), *Avtp.* (1908, A'dam Sted.).

B: *Rembrandt* (NY 1908).

L: Philip *Zilcken:* Josef Israëls (Berg 1910); J. Ernest *Phythian:* Jozef Israëls (L 1912); UJE 5 (1941, s. v.); H. *Gerson* (Kindler III, 1965, s. v. — L!). — Cf. M. *Eisler* (1911; 1924), H. E. van *Gelder* (1947), M. *Liebermann* (1901 [1922]), E. M. *Naményi* (1961), J. *Veth* (1904; 1910).

ISSOIRE (*Auvergne*, Francija), nekd. *Isiodorum*. Romanska c. *St.-Paul* (sez. o. 1130—50) z značilnim auvergnatskim zvonikom nad križiščem transepta in 65 m dolge, vzdolžne ladje (transept višji od kora). V XI. st. polihr. kapiteli z reliefnimi prizori (e. g. *Zadnja večerja*). Kripta iz XII. st.

L: EWA V (1961, stp 581 — L!).

Iškarijotova smrt, evang. ik. m. (Mt 27, 5). Up: npr. *relief → lipsanoteke v Brescii* (3. četrt. IV. st.), na slonokoščenem *reliefu Križanja* (o. 425, Br. Mus.) in na *kapitelu* Magdalenine c. v Vézelayu (1. pol. XII. st.), *miniatura* v → *Bellevillskem brevirju* (o. 1325, Bibl. Nat.), *freska* v c. sv. Ožbalta na Jezerskem (o. 1490), itd.

L: Réau II/2 (1957, p. 441—43 — L!).

Italija: kraji s posebno pomembnimi um. spom. po pokrajinah. SEV. ITALIJA: v Benečiji (it. *Veneto*) → *Benetke* (it. *Venezia*), → *Castelfranco Veneto*, → *Maser*, → *Padova*, → *Torcello*, → *Verona* in → *Vicenza*; v Furlaniji in Julijski Benečiji (*Friuli-Venezia Giulia*) → *Čedad* (*Cividale*), → *Gorica*, → *Gradež* (*Grado*), → *Oglej* (*Aquileia*), → *Trst* in → *Videm* (*Udine*); v Tridentinski Benečiji in Poadižju (*Trentino-Alto Adige*) → *Briksen* (nem. *Brixen*, it. *Bressanone*), → *Mals* (it. *Malles Venosta*), → *Naturns* (it. *Naturno*), → *Sterzing* (it. *Vipiteno*) in → *Trident* (it. *Trento*, nem. *Trient*); v Emiliji (*Emilia-Romagna*) → *Bologna*, → *Faenza*, → *Ferrara*, → *Fidenza*, → *Forli*, → *Modena*, → *Parma*, → *Piacenza*, → *Pomposa*, → *Ravenna* in → *Rimini*; v Piemontu (Piemonte) grad → *La Manta*, → *Torino* in → *Varallo*; v Lombardiji (*Lombardia*) → *Bergamo*, → *Brescia*, → *Castelseprio*, → *Castiglione Olona*, → *Civate*, → *Como*, → *Cremona*, → *Galliano*, → *Mantova*, → *Milano*, → *Monza* in → *Pavia*; v Liguriji (*Liguria*) → *Genova*. SREDNJA ITALIJA: v Toskani (*Toscana*) → *Arezzo*, → *Florenca* (*Firenze*), → *Livorno*, → *Lucca*, → *Montepulciano*, → *Pescia*, → *Pienza*, → *Pisa*, → *Pistoia*, → *Prato*, → *San Gimignano*, → *Siena* in → *Volterra*; v Umbriji (*Umbria*) → *Assisi*, → *Gubbio*, → *Orvieto*, → *Perugia*, → *Spello* in → *Todi*; v Markah (*Marche*) → *Ancona*, → *Loreto* in → *Urbino*; v Laciju (*Lazio*) → *Anagni*, → *Ostia*, → *Fossanova*, → *Rim* (*Roma*), → *Tivoli* in → *Viterbo*. JUŽ. ITALIJA: v Kampanji (*Campania*) → *Amalfi*, → *Benevento*, → *Caserta*, → *Neapelj* (*Napoli*), → *Pompeji* (*Pompei*), → *Ravello*, → *Salerno*, → *Sant'Angelo in Formis*; v Apuliji (*Puglia*) → *Bari*, → *Barletta*, → *Canosa di Puglia*, → *Castel del Monte*, → *Trani*; v Kalabriji (*Calabria*) → *Rossano*. SICILIJA (*Sicilia*): → *Agrigento*, → *Cefalù*, → *Messina*, → *Monreale*, → *Palermo*, → *Selinunt* (*Selinunte*).

L: Die Wunder Italiens: Kirchen, Paläste und Kunstschätze, Handbuch für Studierende und Reisende, Mit 3245 Abbildungen und mehreren Zeittafeln (Florenz: G. Fattorusso 1938, »Medici-Kunstbücher«); Italia; Guida breve, I (4. izd. Mi: T. C. I. 1953; pon. 1958), II (3. izd., ib. 1952; pon. 1957), III (2. izd. 1951; pon. 1956); EWA VIII (1963, stp 483—756 — L!); Italia (Arnoldo Mondadori 1966, »Le guide verdi Michelin«). — Cf. J. *Burckhardt* (Der Cicerone 1855), H. *Keller* (Die Kunstlandschaften

Italiens, n. izd. 1965). — Zbirke: »T. C. I.: Attraverso l'Italia, Illustrazione delle regioni italiane«(12 zv., Mi od 1930 dalje); »L'Italia artistica« (140 zv., Berg od 1906 dalje).

italijanska imena neitalijanskih krajev z um. spomeniki: npr. L'Aja → *Haag* (orig. *'s Gravenhage*), Amburgo → *Hamburg*, Augusta → *Augsburg*, Basilea → *Basel*, Capodistria → *Koper*, Cáttaro → *Kotor*, Copenhagen → *København*, Cracovia → *Krakov* (orig. *Kraków*), Dresda → *Dresden*, Ginevra → *Ženeva* (orig. *Genève*), Londra → *London*, Magonza → *Mainz*, Monaco → *München*, Norimberga → *Nürnberg*, Parenzo → *Poreč*, Parigi → *Pariz* (orig. *Paris*), Pola → *Pulj* (→ *Pula*), Ragusa → *Dubrovnik*, Spalato → *Split*, Stoccarda → *Stuttgart*, Varsovia → *Varšava* (orig. *Warszawa*), Vienna → *Dunaj* (orig. *Wien*), Zara → *Zader*.

italijanska renesansa, nesporno izhodišče in jedro evr. → *renesanse* takó v sami lik. umetn. kot pos. v teoriji in pisanju o njej (→ *umetnostni traktati*, → *življenjepisci umetnikov*) pa s svojimi meceni in → *zbiralci* (cf. s. v. *vladarji*). Med um. središči je v → *zgodnji renesansi* vodila Florenca, pozn. (→ *visoka renesansa*, → *pozna renesansa*) pa Rim in pos. v slikarstvu Benetke.

L: *Vasari-Milanesi 1—IX (1878—1881 & 1885/1906 [1906]); *Venturi VI—XI (1908—1940); *Cankar III/1 (1936); *Panofsky Ren (1960); E. F. *Jacob* (izd.): Italian Renaissance Studies (NY-L 1960). — Cf. M. *Dvořák* (*1927—1928), F. *Hartt* (*1969), G. J. *Hoogewerff* (1922), F. *Landsberger* (1922), W. *Paatz* (1953 [1954]), A. *Philippi* (1897 [1905]), itd. — Kiparstvo: cf. F. *Bange* (1914—1922), W. von *Bode* (1906), G. *Nicodemi* (1933), L. *Planiscig* (1930), J. *Pope-Hennessy* (I—III 1955—1963), W. R. *Valentiner* (1950). — Slikarstvo: cf. B. *Berenson* (1930 [1952]; *1932 [*1936]), C. *Gould* (1957). — Arhitektura: J. *Burckhardt* (1867 [1912]), R. *Wittkower* (1949 [*1962]). — Kultura: cf. J. *Burckhardt* (*1860), A. *Chastel* (*1959 [1960]).

italijanska umetnost: v pravem pomenu besede lahko govorimo o njej potem, ko se je nehala t. i. *maniera bizantina*, tj. od konca XIII. st. dalje. Od tistega časa tudi zaznamujemo stoletja it. umetn. s posebnimi it. imeni: *Dugento* (XIII. st.), *Trecento* (XIV. st.), *Quattrocento* (XV. st.), *Cinquecento* (XVI. st.), *Seicento* (XVII. st.), *Settecento* (XVIII. st.), *Ottocento* (XIX. st.) in *Novecento* (XX. st.). Nepretrgan razcvet vseh um. strok od XIV. do XVIII. st., sicer pa zelo specifičen razvoj po posameznih krajinah in središčih (cf. s. v. *Italija*).

L: *Venturi I—XI (25 knj. 1901—40 — do vštetega XVI. st.); Carlo *Signorelli* (izd.): Arte italiana dal periodo paleocristiano alla fine dell'Ottocento (4 knj., Mi 1929); Giuseppe *Mazzariol* & Terisio *Pignatti:* Storia dell'arte italiana, I—III (Mi 1957—1958 [dober šolski učbenik]); ‚Italian Art' (EWA VIII, 1963 — L!); Aleksandar *Stipčević* & Luc *Menaše*, Italija (ELU 3, 1964 — L!). — Cf. J. *Alazard* (4 knj. 1949—60), S. *Bottari* (3 knj. 1943—47 [1954—57]), A. *Chastel* (I—II 1956 — L!), V. *Costantini* (4 knj. 1945—49 [poljudno]), P. *D'Ancona* (& *alii* I—III 1930—32 [1937—47]), E. *Modigliani* (1946 — L!), U. *Ojetti* (& L. *Dami* 2 knj. 1925—34), M. *Salmi* (I—III 1941—43 [in pozn. izd.]). — Arhitektura: cf. G. *Delogu* (1946 — L!). — Kiparstvo: cf. G. *Delogu* (1956 — L!), J. *Pope-Hennessy* (I—III 1955—63). — Slikarstvo: van *Marle* I—XIX (1923—38 — do vštetega XV. st.); Dict peint it (1964). — Cf. J. A. *Crowe* (& G. B. → *Cavalcasselle*, 2. izd., I—VI 1903—14), G. *Delogu* (2. izd. 1947 — L!), L. *Venturi* (I—III 1955—1963).

italijanski arhitekti po gen. zap.: *Arnolfo di Cambio* (o. 1245—verj. 1302), *Giovanni Pisano* (o. 1245/50—po 1314), F. *Talenti* (1300—1376), F. *Brunelleschi* (1377—1446), *Michelozzo* (1396 do 1472), L. B. *Alberti* (1404—1472), B. *Rossellino* (1409—1464), L. *Laurana* (o. 1420/25—1479), P. *Lombardo* (o. 1435/38—1515), M. *Coducci* (o. 1440—1504), G. da *Sangallo* (o. 1443—1516), *Bramante* (1444—1514), S. *Serlio* (1475—1554), *Michelangelo* (1475—1564), B. *Peruzzi* (1481—1536), A. da *Sangallo* ml. (1483—1546), M. *Sanmicheli* (o. 1484—1559), J. *Sansovino* (1486—1570), *Giulio Romano* (o. 1499—1546), P. *Ligorio* (o. 1500—1583), *Vignola* (1507—1573), *Palladio* (1508—1580), G. *Vasari* (1511—1574), B. *Ammanati* (1511—1592), G. *Alessi* (1512—1572), Giacomo *Della Porta* (o. 1540—1602), D. *Fontana* (1543—1607), V. *Scamozzi* (1552—1616), C. *Maderno* (1556—1629), F. *Ponzio* (1560—1613), *Pietro da Cortona* (1596—1669), G. L. *Bernini* (1598—1680), B. *Longhena* (1598—1682), F. *Borromini* (1599—1667), M. *Longhi* ml. (1602—1660), C. *Rainaldi* (1611—1691), G. *Guarini* (1624—1683), F. *Juvarra* (1678—1736), D. *Rossi* (1678—1742), G. *Massari* (1686—1766), A. *Galilei* (1691—1736), F. *Fuga* (1699—1782), L. *Vanvitelli* (1700—1773), G. B. *Piranesi* (1720—1778), G. *Piermarini* (1734—1808), G. *Valadier* (1762—1839), G. *Calderini* (1837—1916), A. di *Sant'Elia* (1888—1916), P. L. *Nervi* (1891), G. *Ponti* (1891).

italijanski kiparji po gen. zap.: mojster *Wiligelmo* (reliefi na pročelju katedr. v Modeni), mojster *Nicolao* (na pročeljih katedr. v Ferrari in c. S. Zeno v Veroni), *Bonan(n)us iz Pise*, kot prva bolje določljiva osebnost B. *Antelami* (o. 1150—o. 1230), *Nicola Pisano* (o. 1210/25—1278/84), *Arnolfo di Cambio* (o. 1245—verj. 1302), *Giovanni Pisano* (o. 1245/50—po 1314), L. *Maitani* (o. 1275—1330), *Tino di Camaino* (verj. 1280/85—1337), *Andrea da Pontedera* ali *Andrea Pisano* (o. 1290/1300—o. 1350), *Giovanni*

di Balduccio (dkm. 1317—49), Pier Paolo (u. 1403) in Jacobello (u. 1408/09) *Dalle Masegne*, *Nanni di Banco* (u. 1421), J. *Della Quercia* (1371/74—1438), F. *Brunelleschi* (1377—1446), L. *Ghiberti* (1378/81—1455), *Donatello* (1386—1466), *Pisanello* (pred 1395—1455), L. *Della Robbia* (1399/400—1482), *Filarete* (o. 1400—1480), B. *Rossellino* (1409—1464), *Vecchietta* (1412—1480), *Agostino di Duccio* (1418—verj. 1481), Matteo de' *Pasti* (o. 1420—1467/68), *Bertoldo di Giovanni* (o. 1420—1491), A. *Bregno* (1421—1506), A. *Rossellino* (1427—1479), *Desiderio da Settignano* (1428/31—1464), *Mino da Fiesole* (1429—1484), A. del *Pollaiuolo* (o. 1430 do 1498), F. *Laurana* (o. 1430—1502?), A. *Della Robbia* (1435—1525), *Niccolò dell'Arca* (po 1435—1494), P. *Lombardo* (o. 1435/38—1515), *Francesco di Giorgio* (1439—1501/02), *Benedetto da Majano* (1442—1497), G. A. *Amadeo* (1447—1522), G. *Mazzoni* (o. 1450—1518), T. *Lombardo* (o. 1455—1532), *l'Antico* (o. 1460—1528), A. *Sansovino* (o. 1460—1529), P. *Torrigiano* (1472—1528), *Michelangelo* (1475—1564), J. *Sansovino* (1486—1570), B. *Bandinelli* (1493—1560), B. *Cellini* (1500—1571), Gugl. *Della Porta* (o. 1500?—1577), L. *Leoni* (o. 1509—1590), B. *Ammanati* (1511—1592), A. *Vittoria* (1525—1608), *Giovanni da Bologna* (1529—1608), V. *Danti* (1530—1576), P. *Leoni* (o. 1533—1608), G. *Bandini* (1540—1599), T. *Landini* (o. 1550—1596), S. *Maderno* (o. 1576—1636), P. *Tacca* (1577—1640), F. *Mochi* (1580—1654), F. *Duquesnoy* (1594—1643), A. *Algardi* (1595—1654), G. L. *Bernini* (1598—1680), G. *Serpotta* (1656—1732), C. *Rusconi* (1658—1728), A. *Gai* (1686—1769), G. M. *Morlaiter* (1699—1780), P. *Bracci* (1700—1773), A. *Canova* (1757—1822), L. *Bartolini* (1777—1850), G. *Duprè* (1817—1882), A. *Dal Zotto* (1841—1918), E. *Ferrari* (1849—1929), V. *Gemito* (1852—1929), M. *Rosso* (1858—1928), A. *Wildt* (1868—1931), U. *Boccioni* (1882—1916), A. *Martini* (1889—1947), M. *Marini* (1901), A. *Mascherini* (1906), A. *Viani* (1906), G. *Manzù* (1908), L. *Minguzzi* (1911), P. *Fazzini* (1913), E. *Greco* (1913), P. *Consagra* (1920).

italijanski slikarji in grafiki po gen. zap.: *Cimabue* (o. 1240/50—1302), *Duccio di Buoninsegna* (o. 1255—o. 1318), *Giotto* (1266/67—1337), *Simone Martini* (1284—1344), *Altichiero*, *Gentile da Fabriano* (o. 1360—1427), *fra Angelico* (verj. 1387—1455), *Sassetta* (o. 1392—1450), *Masaccio* (1401—1428), fra Filippo *Lippi* (o. 1406—1469), *Piero della Francesca* (verj. 1415/20—1492), B. *Gozzoli* (1420—1497), *Andrea del Castagno* (o. 1421/23—1457), *Antonello da Messina* (o. 1430—1479), Giov. *Bellini* (o. 1430—1516), *Mantegna* (1431—1506), C. *Rosselli* (1439—1507), *Botticelli* (1444/45—1510), L. *Signorelli* (1445/50—1523), *Perugino* (1445/52—1523), Dom. *Ghirlandajo* (1449—1494), *Leonardo da Vinci* (1452—1519), Filippino *Lippi* (1457—1504), *Lorenzo di Credi* (o. 1459—1537), *Piero di Cosimo* (1461/62—1521), V. *Carpaccio* (o. 1460/65—1525/26), fra *Bartolommeo* (1475—1517), *Michelangelo* (1475—1564), *Sodoma* (1477—1549), *Giorgione* (1477/78—1510), M. *Raimondi* (o. 1480—1527/34), L. *Lotto* (o. 1480—1556), B. *Peruzzi* (1481—1536), *Franciabigio* (1482—1525), *Rafael* (1483—1520), *Sebastiano del Piombo* (o. 1485—1547), *Andrea del Sarto* (1486—1531), D. *Beccafumi* (1486—1551), *Giovanni da Udine* (1487—1564), *Tizian* (1477 ali bolj verj. 1480/90—1576), *Correggio* (o. 1498—1534), *Rosso Fiorentino* (1494—1540), *Pontormo* (1494—1557), *Giulio Romano* (o. 1499—1546), *Parmigianino* (1503—1540), *Bronzino* (1503—1572), F. *Salviati* (1510—1563), G. *Vasari* (1511—1574), J. *Bassano* (1510/18—1592), *Tintoretto* (1518/19—1594), L. *Cambiaso* (1527—1585), *Paolo Veronese* (1528—1588), F. *Barocci* (1535—1612), F. *Bassano* (1549—1592), L. *Bassano* (1557—1622), Ann. *Carracci* (1560—1609), *Caravaggio* (1573—1610), G. *Reni* (1575—1642), *Domenichino* (1581—1644), B. *Strozzi* (1581—1644), G. *Lanfranco* (1582—1647), D. *Fetti* (o. 1589—1623), *Guercino* (1591—1666), *Pietro da Cortona* (1596—1669), S. della *Bella* (1610—1664), G. B. *Castiglione* (1610—1665), M. *Preti* (1613—1699), S. *Rosa* (1615—1673), L. *Giordano* (1632—1705), A. *Pozzo* (1742—1709), F. *Solimena* (1657—1747), G. M. *Crespi* (1665—1747), G. A. *Pellegrini* (1675—1741), R. *Carriera* (1675—1757), G. *Piazzetta* (1682—1754), G. B. *Pittoni* (1687—1767), G. P. *Pannini* (1691/92—1765), G. B. *Tiepolo* (1696—1770), A. *Canaletto* (1697—1768), P. *Batoni* (1708—1787), F. *Guardi* (1712—1793), G. B. *Piranesi* (1720—1778), B. *Bellotto* (1720—1780), F. *Hayez* (1791—1881), D. *Morelli* (1823—1901), G. *Fattori* (1825—1908), T. *Cremona* (1837—1878), G. *De Nittis* (1846—1884), G. *Segantini* (1858—1899), C. *Carrà* (1881—1966), U. *Boccioni* (1882—1916), G. *Severini* (1883—1966), A. *Modigliani* (1884—1920), G. *De Chirico* (1888), G. *Morandi* (1890—1965), O. *Rosai* (1895—1957), M. *Campigli* (1895–1971), *De Pisis* (1896–1956), L. *Fontana* (1899), G. *Capogrossi* (1900), G. *Santomaso* (1907), C. *Cagli* (1910), R. *Guttuso* (1912), A. *Burri* (1915), E. *Vedova* (1919). Cf. s. v. *beneški* (resp. *florentinski* resp. *sienski*) slikarji.

L: Dict peint it (1964). — Cf. E. *Camesasca* (& U. *Galetti* I—II 1951).

italijanski umetnostni zgodovinarji in drugi pisci o lik. umetn. (XIX.—XX. st.): L. *Angelini* (1884), U. *Apollonio* (1911), G. C. *Argan* (1909), P. E. *Arias* (1907), E. *Arslan* (1899—1968), C. *Aru* (1881), N. *Barbantini* (1884), C. *Baroni* (1905), L. *Bartolini* (1892), A. *Baudi di Vesme* (1854—1923), L. *Becherucci* (1904), L. *Beltrami* (1854—1933), A. *Bertini* (1903), S. *Bettini* (1905), C. *Boito* (1836—1914), S. *Bottari* (1907—1967), G. *Bovini* (1915), C. *Brandi* (1906), A. M. *Brizio* (1900), G. *Brusin* (1883— ?), P. *Buccarelli* (1910), M. *Bussagli* (1917), E. *Camesasca* (1922), G. *Caprin* (1880— ?), E. *Carli* (1910), L. *Carluccio* (1911), G. B. *Cavalcaselle* (1820—1897), C. *Cecchelli* (1893—1960), E. *Cecchi* (1884—1966), L. *Cicognara* (1767—1834), A. *Colasanti* (1877—1935), L. *Coletti* (1886—1961), M. A. *Comanducci* (1891—1939), G. *Copertini* (1893), V. *Costantini* (1887), P. *D'Achiardi* (1879— ?), G. *Damerini* (1884), L. *Dami* (1882—1926), P. *D'Ancona* (1878—1964), G. *De Angelis de Ossat* (1907), R. *De Grada* (1916), G. A. *Dell'Acqua* (1909), P. *Della Pergola* (1909), G. *Delogu* (1898), A. *De Rinaldis* (1881), G. B. *De Rossi* (1822—1894), G. *Dorfles* (1910), P. *Ducati* (1860—1944), G. *Fiocco* (1884), G. *Fogolari* (1875—1941), A. *Foratti* (1881), G. de *Francovich* (1902), G. *Frizzoni* (1840—1919), G. *Galassi* (1890), C. *Gamba* (1870—1963), M. L. *Gengaro* (1907), O. H. *Giglioli* (1873— ?), C. *Gnudi* (1910), V. *Golzio* (1896), L. *Grassi* (1913), P. *Graziosi* (1907), F. *Hermanin* (1868— ?), M. *Labò* (1884), L. *Laurenzi* (1902—1966), E. *Lavagnino* (1898), R. *Longhi* (1890—1970), G. *Lorenzetti* (1885—1951), G. L. *Luzzatto* (1903), A. *Maiuri* (1886—1963), F. *Malaguzzi Valeri* (1867—1928), M. *Marangoni* (1876—1958), G. *Marchiori* (1901), V. *Mariani* (1899), R. *Marini* (1892—1964), O. *Marucchi* (1852—1931), M. *Masciotta* (1905), G. *Milanesi* (1813—1895), B. *Molajoli* (1905), P. *Molmenti* (1852—1928), U. *Monneret de Villard* (1881—1954), A. *Morassi* (1893), G. *Morelli* (1816—1891), A. *Moschetti* (1865— ?), V. *Moschini* (1896), A. *Muñoz* (1884), U. *Nebbia* (1882—1967), G. *Nicco Fasola* (1901—1960), G. *Nicodemi* (1891), U. *Ojetti* (1871—1946), S. *Ortolani* (1896), L. *Ozzola* (1880), M. *Pallottino* (1909), R. *Pallucchini* (1908), A. *Parronchi* (1914), A. *Pica* (1907), T. *Pignatti* (1920), M. *Pittaluga* (1894), G. *Poggi* (1880—1961), U. *Procacci* (1905), O. A. *Quintavalle* (1894), C. L. *Ragghianti* (1910), A. *Ravà* (1879—1923), C. *Ricci* (1858—1934), G. T. *Rivoira* (1849—1919), F. *Russoli* (1923), L. *Salerno* (1924), M. *Salmi* (1889), R. *Salvini* (1912), P. *Sanpaolesi* (1904), S. *Samek Lodovici* (1907), M. *Sarfatti* (1883—1961), L. *Serra* (1887—1939), A. della *Seta* (1879—1944), E. *Somaré* (1889), N. *Tarchiani* (1878— ?), M. *Tinti* (1885—1937), P. *Toesca* (1877—1962), M. *Valsecchi* (1913), A. *Venturi* (1856—1941), L. *Venturi* (1885—1961), F. *Wittgens* (1903—1957), F. *Zeri* (1921), B. *Zevi* (1918).

Itten, Johannes (1888—1967), švic. abstr. slikar in lik. pedagog, učil na Dunaju, v Weimarju 1921—23 (→*Bauhaus*), Berlinu, Krefeldu in Zürichu.

B: *The Art of Color* (NY 1961); *Mein Vorkurs am Bauhaus: Gestaltungs- und Formenlehre* (Ravensburg 1963; angl. izd. *Design and Form: the Basic Course at the Bauhaus*).

L: Vollmer II (1955, s. v.); Johannes Itten (A 1956 [rk, Stedelijk]); H. *Read* (Kindler III, 1966, s. v. — L!); Lucia *Moholy* (Coll Art J, 1968, nekr.). — Cf. M. *Seuphor* (1957).

iudicabit populum suum, bibl. citat iz →*Jakobovega preroškega blagoslova* (1 Mojz 49, 16: *Dan bo sodil svoje ljudstvo*). Cf. s. v. *Apostolska vera* (Dan ob Jakobu ml.).

Iuno →*Juno*

Iuppiter →*Jupiter*

Iustitia →*Justitia*

Iuventus (lat.), *Mladost*. Po razdelitvi →*starostnih dob*, ki jo je uvedel →*Hrabanus Maurus* (→*šest starostnih dob*), je 4. obd. človekovega življenja (*iuventus*, *firmissima aetatum omnium*), ki sledi mladeniški dobi (z 28. letom končana *adolescentia*) ter se konča s 50. letom.

Ivan Dalmatinac →*Duknović*

Ivan Dobri →*Janez Dobri*

Ivan iz Kastva →*Johannes de Kastua*

ivanovci →*johaniti*

Iveković, Ciril M(etod), (1864—1933), hrv. arh., akt. v Bosni in Dalmaciji.

B: *Die Entwicklung der mittelalterlichen Baukunst in Dalmatien* (W 1910); *Dalmatiens Architektur und Plastik*, *I—V* (W 1910—1911; 2. izd., *I—VIII*, W 1927).

»Iver in bruno v očesu« →*»Bruno in iver v očesu«* (evang. prilika in ik. m.)

Izabela d'Este, it. *Isabella* (1474—1539), pomembna it. renesančna pokroviteljica umetnikov, hči Ercoleja I. d'Este in Eleonore Aragonske, žena mantovskega vojvode Gian Francesca III. Njen *studiolo* so — strogo po njeni določitvi snovi — okrasili s slikami (danes v Louvru) Mantegna (*Parnas* in *Minerva izganja Pregrehe*

iz gaja Čednosti), Perugino (*Boj med Ljubeznijo in Čistostjo*) in po Mantegnovi smrti L. Costa (*Kraljestvo muz* in *Merkur izganja Pregrehe z Olimpa*, oboje 1506/12). — Up: Leonardo da Vinci (*risba*, 1500, Louvre, Cabinet des Dessins).

L: Francis *Haskell* (EWA XI, 1966, stp 124). — Cf. R. *Foerster* (1901), P. *Hirschfeld* (1968 — L!), J. *Lauts* (1952), J. *Pope-Hennessy* (1966).

Izabela Klara Evgenija (1566—1633), šp. infantinja, hči kralja Filipa II., od 1599 dalje žena nadvojvode → *Alberta* (1559—1621) in po njegovi smrti niz. namestnica. Up: npr. Sánchez Coello (d. 1579, Prado), Rubens (→ *Ildefonzov oltar*).

L: M. *De Maeyer:* Albrecht en Isabella en de schilderkunst (Brussel 1955).

Izabela Portugalska (u. 1539), žena ces. Karla V. in mati kralja Filipa II. Up: npr. L. Leoni (na Tizianov portret oprta bron. *soha*, viš. 172 cm, Prado).

L: cf. G. *Glück* (JSW, 1933), E. *Panofsky* (Problems 1969 — L!).

Izaija (hebr. *Ješajahu*, tj. *Gospod je rešitev*, lat. *Isaias*, fr. *Isaïe* [katol. oblika] in *Esaïe* [protestantska], nem. *Isai* in *Jesaja*), eden izmed v. bibl. prerokov (abr. za njegovo knj. *Iz*), živel v Jeruzalemu za vlade Ozije, Jotama, Ahaza in Ezekije, kralj Manase pa ga je dal na dvoje prežagati z žago za les (ne z »leseno žago«, kot je nastala pomota po lat. prev.). V srednjev. ikonografiji pomemben zaradi kršč. razlage nekaterih njegovih prerokb (→ *Dicite filiae Sion*, *Ecce Virgo concipiet* (Iz 7, 14), → *Egredietur virga*, → *Noli timere, populus meus habitator Sion*, → *Parvulos enim natum est nobis*). Up: npr. *reliefa* na des. podboju juž. portala v Moissacu in na podboju v Souillacu, Sluterjeva *soha* na → »*Mojzesovem vodnjaku*«, Michelangelova *freska* (→ *strop Sikstinske kapele*), itd.

L: Réau II/1 (1956, p. 365—69 & 377 — L!); Keller (1968, p. 276—77); Hans *Holländer*, Isaias (LCI II, 1970).

Izaija pred bolnim Ezekijo, bibl. ik. m. (Iz 38, 5: *Glej, dodal bom tvojim dnem petnajst let*). Up: *emajlna podoba* — kot izraz želje po dolgem življenju in vladanju — na → *Kroni »Sv. Rim. cesarstva«* (962/82). — Cf. s. v. *Ezekijeva bolezen in ozdravljenje*.

Izak (fr. *Isaac*, it. *Isacco*, itd.), bibl. oseba, kot sin → *Abrahama* in oče → *Jakoba* drugi med bibl. očaki. Up: cf. infra & → *Abimelek opazuje Izaka z Rebeko*, → *Abraham daruje Izaka*, → *Obrezovanje Izaka*.

L: Réau II/1 (1956); E. *Fascher*, Isaak und Christus: Zur Frage einer Typologie in Wort und Bild (Bild und Verkündigung: Festgabe für Hanna Jursch zum 60. Geburtstag, Bl 1962; Jürgen *Paul*, Isaak (LCI II, 1970 — L!).

Izak blagoslovi Jakoba (lat. *Jacob per astutiam matris praeripit benedictionem Esau*), bibl. ik. m. (1 Mojz 27, 22—29): Rebeka je Jakobu oblekla oblačila Ezava in mu okoli rok in gladkega vratu ovila kožice kozličev, takó da je Izak, ki so mu bile oči potemnele, imel Jakoba za kosmatega star. sina. Up: *mozaik* v c. Sta Maria Maggiore v Rimu (432/40), Giottu atr. *freska* v zgornji c. S. Francesco v Assisiju (o. 1285/90), Bertram iz Mindena (6. spodnji prizor na → *Grabowskem olt.*, dkč. 1379, Hamburg), L. Ghiberti (5. ali srednji levi *relief* na → *Vratih paradiža*), G. Flinck (d. 1638, Rijksmus.), itd.

L: Pigler I (1956, p. 53—55); Réau II/1 (1956, p. 144—45).

Izak odstavljen, Izmael se mu posmehuje (nem. *Fest der Entwöhnung Isaaks*), bibl. ik. m. (1 Mojz 21, 8—9). Up: npr. Teuflov *lesor.* v wittenberški *Bibliji* iz 1572 in → *Dalmatinovi Bibliji* (1584, I, f. 13 — zraven nakazan že tudi naslednji prizor, tj. *Abraham odpravi Agaro in Izmaela*).

L: Schmidt IL (1962, repr. 202).

Izakov mojster, zasilno ime za slikarja, ki naj bi bil naslikal *prizora iz Izakovega življenja* v zgornji c. S. Francesco v Assisiju (zdaj zvečine tar. Giottu in dat. o. 1285/90).

L: ThB XXXVII (1950, s. v. *Meister des Isaak*, p. 169 — L!). — Cf. F. J. *Mather* (1932), M. *Meiss* (NY 1960), kritično P. *Toesca* (1951, p. 446—51).

Izakovo rojstvo, bibl. ik. m. (1 Mojz 21, 1—3), v srednjev. kršč. umetn. napoved → *Rojstva* Kristusa. Up: Nikolaj iz Verduna (*emajl*, 1181, Klosterneuburg, 2. prizor iz vrste → *ante legem* na → *Verdunskem olt.*).

L: Réau II/1 (1956, p. 132).

Izgon Heliodorja iz templja (it. *La cacciata di Eliodoro dal tempio*), bibl. ik. m. (2 Mkb 3, 14—27): drž. upravnik Heliodor se je 176 skušal polastiti tempeljskega zaklada v Jeruzalemu, tedaj pa so se prikazali *sijajno opremljen konj s strašnim jezdecem* in še *dva druga mladeniča izredne moči, sijajne lepote in v prekrasni obleki*, takó da se je pod kopiti in udarci zgrudil na tla. Up: po posebno slavni Rafaelovi *freski* v → *Stanza d'Eliodoro* npr. še F. Solimena (*freska*, 1725, Neapelj, Gesù Nuovo) in Delacroix (*enkavstika*, Pariz, St.-Sulpice).

L: Pigler I (1956, p. 231—33); Réau II/1 (1956, p. 307); »US« 9 (1969, repr. p. 75).

Izgon iz raja (lat. *Expulsio Adami et Evae e Paradiso*, angl. *Expulsion of Adam and Eve*, fr. *Adam et Eve chassés du Paradis*. it. *Adamo ed Eva scacciati dal Paradiso*, nem. *Die Vertreibung aus dem Paradies*), bibl. ik. m. (1 Mojz 3, 22—24): prva starša izganja Bog oče ali pa angel (*plamen bliskajočega se meča*). Up: npr. *relief* na → *lateranskem sarkofagu št. 135* (IV. st.), *reliefa* na → *Bernwardovih vratih v Hildesheimu* (1008/15) in → *vratih cerkve S. Zeno* v Veroni, *miniaturi* v → *Psalterju iz Saint Albana* (o. 1125) in → *Psalterju kraljice Mary* (1. pol. XIV. st.), Bertram iz Mindena (11. prizor na prvič odprtem → *Grabowskem olt.*, dkč. 1379), Masaccio (*freska*, Florenca, Sta Maria del Carmine, Capp. Brancacci), Giovanni di Paolo (1445, Lehman), Janez iz Kastva (*freska*, 1490, Hrastovlje, 9. prizor iz *Géneze* na oboku srednje ladje), *lesor.* v → *Schedelsche Weltchronik* (1493), Michelangelo (*freska*, 6. prizor iz *Géneze* na → *stropu Sikstinske kapele*), Rafaelova delavnica (*freska*, → *Rafaelove loggie* [7. prizor], 1517/19), Lucas van Leyden (*bakr.*, d. 1529), itd.

L: Réau II/1 (1956, p. 89—90); Schmidt IL (1962); »US« 7 (1968, repr. p. 194), 8 (1968, repr. p. 128, 142). — Cf. R. H. *Wilenski* (1960, repr. 52).

Izgon trgovcev iz templja → *Jezus očisti tempelj*

Izgubljena drahma → *Prilika o izgubljeni drahmi* (lat. *Parabola drachmae amissae*)

Izgubljena ovca → *Prilika o izgubljeni ovci*

Izgubljeni sin (angl. *The Prodigal Son*; fr. *Le Fils* [*L'enfant*] *Prodigue*; it. *Il figluol prodigo*; nem. *Der verlorene Sohn*), evang. ik. m. (Lk 15, 11—32). Največkrat up. prizori: *Razuzdano življenje izgubljenega sina* — npr. Jan Hemessen (*L'enfant prodigue*, d. 1536, Bruxelles), Cornelis Cornelisz (d. 1604, Hartford) ali J. Liss (Uffizi in Wien Ak.); *Izgubljeni sin pase svinje* — npr. Dürer (bakr.); → *Vrnitev izgubljenega sina*. — Cf. s. v. »*Poljski jezdec*«.

L: Pigler I (1956, p. 360—63 — L!); Réau II/2 (1957, p. 333 ss). — Cf. K. *Künstle* (1928, p. 400 ss).

Izidor (lat. *Isidorus Agricola Matritensis*, angl. *Isidore the Labourer*, fr. *Isidore le Laboureur*, nem. *Isidor der Bauermann*, šp. *Isidro el Labrador*), kršč. svetnik (15. V.), ki naj bi se bil rodil v Kastiliji o. 1070 in u. 1130; patron poljedelcev. Up: npr. V. Metzinger (1732, Žale pri Kamniku).

L: Réau III/2 (1958, p. 688—89 — L!); LS II (1970, t pri p. 304). — Cf. *J. Braun* (1943, stp 388—89).

Izidor Seviljski (o. 560/70—636), zgodnjesrednjev. cerkv. učenjak in pisatelj, od 594 dalje škof v Sevilli; kršč. svetnik (4. IV.). Napisal *Sententiarum seu de summo bono libri III* pa *De natura rerum* in *Chronicon*, predvsem pa orjaško, tudi za srednjev. kršč. ikonografijo temeljno pomembno enciklopedično delo *Originum seu Etymologiarum libri XX* ali kratko *Etymologiae sive origines* (cf. Migne PL LXXXII). Mdr. je pozn. dobi posredoval znani geometr. obrazec, ki ponazarja medsebojno odvisnost *Sveta* (*MUNDUS*), *Časa* resp. *Léta* (*ANNUS*) in *Človeka* (*HOMO*), tj. → *štirih elementov* (*Aer, Ignis, Terra, Aqua*), → *štirih letnih časov* (*Ver, Aestas, Autumnus, Hiems*) in → *štirih temperamentov* ali »sokov« (*Sanguis, Colera, Melancolia, Humor*), ki jih povezujejo lastnosti »vročega« (*Aer & Ignis*), »suhega« (*Ignis & Terra*), »mrzlega« (*Terra & Aqua*) in »vlažnega« (*Aqua & Aer*); s svojim *Liber numerorum* je nasploh utrdil simbolični pomen števil (→ *tri*, → *štiri*, cf. s. v. *številčna simbolika*) in sorazmerij.

L: Miscellanea Isidoriana (R 1936); Bruyne I (1946); Réau III/2 (1958, p. 687—88 — L!); J. *Pérez de Urbel:* Isidor von Sevilla: Sein Leben, sein Werk und seine Zeit (K 1962 [šp. orig.: 2. izd. Bar 1945]) Saturn and Melancholy (1964); LS II (1970). — Cf. H. *Bober* (1956), J. *Seznec* (1940 [1953]).

Izkušenost (lat. *Experientia*, fr. *Expérience*, it. *Esperienza*, nem. *die Erfahrung*), ik. m.: od poznega srednjega veka dalje znana → *personifikacija* (cf. s. v. *Véliki zmagoslavni voz*). Po pariški (1643) in beneški (1645) izd. C. Ripe (prej še neupoštevana) jo predstavlja star. žena v zlatem oblačilu.

L: Justus *Müller-Hofstede*, Erfahrung (RDK V, zv. 57/58, 1965).

Iz levjega žrela me reši → *Salva me ex ore leónis* (bibl. ik. m.)

Izmael, bibl. oseba, sin *Abrahama* in → *Agare*, → *lokostrelec*. Up: cf. s. v. *Abraham odpravi Agaro in Izmaela*; *Agara in Izmael v bersabejski puščavi*; *Izak odstavljen, Izmael se mu posmehuje*.

izokefalija (iz grš. *ísos*, isti, in *kefalé*, glava), »enaka višina glav«, način ureditve neke kompozicije, da so vsi človeški liki enako visoki, npr. na starokršč. sarkofagih ali v biz. mozaikih.

Izplačevanje dnine → *Prilika o delavcih v vinogradu* (evang. ik. m.)

Izraelci zavzamejo Haj, bibl. ik. m. (Joz 8, 1—29). Up: npr. *miniatura* v → *Maciejowskega kodeksu* iz o. 1250 (f. 10v).

Izročanje ključev (lat. *Traditio clavium*, it. *La Consegna* [*Donazione*] *delle chiavi*), evang. ik. m., povzet po očitno pozn. vstavku (Mt 16, 18—20: *Ti si Peter* [*Skala*] ..., lat. *Tu es Petrus*), ki naj

bi dokazoval prvenstvo rim. papeštva; motiv zato posebno priljubljen v Rimu in v protireformacijski katol. umetn. Up: e. g. Perikope Henrika II. (f. 152r, 1002/1014), Perugino (*1482, Sikstinska kapela, infra), Rafael (*karton*, V. & A.), Rubens (Wallace).

L: Réau II/2 (1957, p. 313—15).

***Izročanje ključev,** Peruginovo najslavnejše delo (freska, 1482, Sikstinska kap.). V osi kompozicije ključ kot simbol papeške oblasti, v ozadju dva rim. slavoloka po vzoru → *Konstantinovega slavoloka* (cf. s. v. *Rim*), ki obdajata s kupolo prekrito c.

L: Cankar III/1 (1936; »CA« 30 (1969, kat. št. 23C, t. XII/XIII—XV). — Cf. L. D. *Ettlinger* (1965).

Izročanje postave → *Traditio legis*

Izum risbe, ik. m., oprt na Plinija star. (Nat. hist. XXXV, 151 ss & 285 ss): Debutades je senco svojega ljubljenega obrisala na steni in jo črno izpolnila, njen oče pa jo je izoblikoval v glini in takó sam postal utemeljitelj kiparstva. Up: Murillo (Bukarešta).

L: Pigler II (1956, p. 335); Hans *Wille*, Die Erfindung der Zeichenkunst (Rosemannov zb., 1960); *id.*, (RDK V, zv. 57/58, stp 1235 ss). — Cf. R. *Rosenblum* (1957) & e. g. Kchr (1971, p. 166).

Izvirni greh (angl. *the Fall of Man*, fr. *le Péché originel*, nem. *der Sündenfall*), bibl. ik. m. Up: cf. s. v. *Adam in Eva pri drevesu spoznanja*.

J

jabolko (lat. *malum*, angl. *the apple*, fr. *la pomme*, hrv. *jabuka*, it. *il pomo*, nem. *der Apfel*). Verj. zaradi lat. besede *malum*, ki hkrati pomeni *zlo*, predstava o jablani kot o drevesu spoznanja (→ *Adam in Eva pri drevesu spoznanja*) in jabolku kot prepovedanem sadežu. V simboličen spomin na ta »usodni« sadež je jabolko velikokrat videti na upodobitvah »nove Eve«, tj. Marije z otrokom: e. g. *Seeonska madona* (polihr. les, o. 1425, Bayerisches Nationalmus.), Foppa (les, Dahlem). Posebno vlogo ima jabolko kot *vladarska insignija* (nem. *der Reichsapfel*). — 3 jabolka so atribut → *Miklavža*, tj. Nikolaja iz Barija (cf. tudi s. v. *Doroteja*).

L: Ferguson (1954); Réau I/1 (1955, p. 134); Cirlot (1962); »US« 8 (1968, f p. 161); Ernst *Guldan:* Eva und Maria (Graz-K 1966 [cf. P. *Bloch*, ZfKg, 1970, p. 77]); H. W. van *Os*, Apfel (LCI I, 1968, stp 124—25 — L!). — Cf. P. E. *Schramm* (1958).

jabolko spora ali *jabolko prepira* → *Svatba Péleja in Tétide*

Jacob, Max (1876—1944), fr. (ž.) pisatelj (in slikar), Picassov prijatelj, znan kot prvi surrealist v lit., u. v nem. koncentracijskem taborišču v Drancyju pri Parizu.

B (za lik. umetn.): *Correspondence* (P 1953).

L: cf. I. *Erenburg* (1962, p. 161—63).

Jacobsen, Arne (1902—1971), dan. arh. (nanj vplivala → *Le Corbusier* in → *Mies van der Rohe*), r. v Københavnu, od 1956 dalje prof. na tamk. ak.

L: cf. H. H. *Arnason* (1968 ali 1969).

Jacobsen, Emil, nem. um. zgodovinar, raziskaval it. renesančno slikarstvo.

B: ‚*Die Gemälde der einheimischen Schule in Brescia*' (JkPK, 1896); ‚*Allegoria della Primavera di Sandro Botticelli*' (Archivio Storico dell'Arte, 1897); *Sienesische Meister des Trecento in der Gemäldegalerie zu Siena* (Str 1907, »ZKA« 51); *Das Quattrocento in Siena: Studien in der Gemäldegalerie der Akademie* (ib. 1908, »ZKA« 59); *Sodoma und das Cinquecento in Siena: Studien in der Gemäldegalerie zu Siena, Mit einem Anhang über die nichtsienesischen Gemälde* (ib. 1910, »ZKA« 74); *Umbrische Malerei des vierzehnten, fünfzehnten und sechszehnten Jahrhunderts: Studien in der Gemäldegalerie zu Perugia* (ib. 1914, »ZKA« 107).

Jacobsthal, Paul (1880—1957), nem.-angl. arheolog, poznavalec grš. vaznega slikarstva. R. v Berlinu, za nacizma emigriral v Anglijo, univ. prof. v Oxfordu, tam u.

B: *Der Blitz in der orientalischen und griechischen Kunst* (Bl 1906); *Ornamente griechischer Vasen* (Bl 1927); (& A. Langsdorff) *Die Bronzeschnabelkannen* (Bl 1929); (& John Davidson Beazley ed.) *Bilder griechischer Vasen* (13 knj., Bl 1930—1939); *Die melischen Reliefs* (Bl-1931); *Early Celtic Art* (2 knj., Ox 1944); *Greek Pins: Their Connexions with Europe and Asia* (Ox 1956, »Oxford Monographs on Classical Archaeology« 3).

Jacobsz, Dirck (verj. malo pred 1497—1567), niz. (hol.) slikar, portretist, r. in u. v A'damu. Učitelj mu je bil njegov oče, Jacob → *Cornelisz van Oostsanen*. S (vse hrastovina): predvsem portretne skupine, mdr. *Tridelna skupinska podoba strelcev* (d. 1529, Rijksmus. — z avtp.), *Portretna skupina amsterdamskih strelcev* (d. 1532, Eremitaža), *Egbert Gerbrantsz in njegova žena* (d. 1541, A'dam, Stedelijk Museum De

Waag — obširno nakazana motivika téme → *Vanitas*), itd.

L: van Mander I (izd. 1906); Hall Por (1963). — Cf. H. *Gerson* (I 1950), Luc *Menaše* (Mrb 1962; Lj 1962), A. *Riegl* (1902 [1931]), R. H. *Wilenski* (1960 — L!).

Jacobus de Voragine (pravilno *Varagine*, fr. *Jacques de Varazze*), (o. 1230—1298/99), it. hagiograf, dominikanec in nadškof v Genovi, katol. svetnik (13. VII.), avtor za poznosrednjev. ikonografijo temeljno pomembne *Zlate legende* (*Legenda Aurea* — nem. prev. Richard Benz, 2 knj., Jena 1917—1921; angl. prev.: *The Golden Legend of Jacobus de Voragine*, 2 knj., L-NY 1941). IR: npr. prev. v alzaškem dialektu (pergament, 37,6 × 26,6 cm, 178 miniatur, Strasbourg 1362, München, Bayerische Staatsbibl., Cod. germ. 6).

B: *La légende dorée* ([Lyon] 1483, pon. Lyon 1924); *The Golden Legend: A reproduction from a copy in the Manchester Free Library* ([L 1483], pon. L 1878); *Legenda Aurea vulgo Historia Lombardica dicta* (Osnabrück 1965, izd. J. G. Graesse [1. izd. 1846; 3. izd. 1890]); *La Légende Dorée* (P 1935, izd. Théodore de Wyzewa).

L: Réau I (1955, p. 333—34) & III/2 (1958, p. 705); Bayerns (1960, kat. št. 63).

Jacobus Monachus iz Kokkinobafosa → *Homilije meniha Jakoba*

Jacopino del Conte, s pr. im. *Jacopo di Francesco de' Calvi* (o. 1510/15—1598), it. slikar, eden izmed gl. predstavnikov manierističnega slikarstva v Rimu, r. v Florenci, u. v Rimu. S: freske v c. S. Giovanni Decollato v Rimu (zač. o. 1537: *Oznanjenje Zahariji*, *Pridiga Janeza Krst.*, *Krst v Jordanu*, d. 1541), med portreti *Baccio Bandinelli* (Boston ISG [prej znan kot Bandinellijev avtp.] in znani *Michelangelov portret* (prej Pariz, z. Chaix-d'Est-Anges).

L: Venturi IX/6 (1933 — L!); F. *Zeri* (Kindler III, 1966, s. v. — L!). — Cf. E. *Panofsky* (1927).

Jacopo de' Barbari → *Barbari, Jacopo de'*

jade → *žad*

Jaël, fr. oblika imena → *Jahela*

Jaffé, H(ans) L. C. (1915—....), hol. (ž.) um. zgodovinar in lik. kritik. R. v Frankfurtu, v A'damu do 1961 pomočnik direktorja *Stedelijk Mus.*, nato kustos Ž. muz. in prof. za zgod. mod. umetn. na tamk. univ.

B: *De Stijl 1917—1931: The Dutch Contribution to Modern Art* (A 1956; nem. izd. Fr 1965, »Ullstein Bauwelt Fundamente«); *Die Malerei im 20. Jahrhundert* (Gtl 1963, »Epochen der K.« 12 [orig. izd.: *De Schilderkunst van de 20 eeuw*, A'dam, »Meulenhoff Kunstgeschiedenis«]); (& P. Bratinga & D. Dooijes) *History of the Dutch Poster* (A 1967); (izd.) *20000 Years of World Painting* (NY: Abrams 1967).

L: WWA (1962).

Jaffé, Michael, angl. um. zgodovinar, prof. na *King's College* v Cambridgeu, poznavalec flam. slikarstva XVII. st. Številni prispevki v *BM*, *AQ*, *OH*, *l'Oeil*, itd.

B: ‚*Dyck, Anton van*' (EWA IV, 1961); ‚*Peter Paul Rubens and the Oratorian Fathers*' (Prop, 1963); ‚*Van Dyck Portraits in the Young Museum and elsewhere*' (AQ, 1965); ‚*Rubens, Peter Paul*' (EWA XII, 1966); *Van Dyck's Antwerp Sketch-Book, I—II* (L 1966); ‚*The Picture of the Secretary of Titian*' (BM, 1966); ‚*Rubens and Raphael*' (A. Bluntov zb., 1967); *Jacques Jordaens 1953—1678* (1968 [rk, Ottawa]); ‚*Rediscovered Oil Sketches by Rubens, I*' (BM, jul. 1969).

JAFIJA (*Yafia*) v Galileji blizu Nazareta (Izrael). Ostanki sinagoge in njenega *talnega mozaika* (verj. IV. st., odkril E. L. Sukenik 1950), ki kaže mdr. tigra, delfina, dva vola, orla in glavo Heliosa. Pri enem od volov ali bikov (v medaljonu) črke imena *Efraim*, kar kaže na znamenja → *dvanajstih Izraelovih rodov* (ki so v tem primeru morda hkrati znaki zodiaka).

L: RJA (1961, stp 213); V. *Nedomački:* Stara jevrejska umetnost u Palestini (Bgd 1964, p. 129 & repr. 103); Champeaux-Sterckx (1966, p. 124 [»Ysfi'a«]).

Jager, John (*Ivan*), (1871—1960), slov.-amer. (slov.) arh., štud. na dunajski *TeH*, 1901 v Pekingu, od 1903 v ZDA (Saint Paul & Minneapolis [Minn.]).

L: France *Mesesnel* (SBL, 3. zv., 1928, s. v. — L!); Bogomil *Gerlanc* (Arhitekt, jul./avg. 1952); ŠijanecS (1961); M. *Mušič* (ELU 3, 1964, s. v. — L!).

jagnje (lat. *agnus*, angl. *the lamb*, fr. *l'agneau*, hrv. *janje*, it. *l'agnello*, nem. *das Lamm*), ik. m. z raznimi simboličnimi pomeni, v kršč. umetn. oprt na ž. velikonočno jagnje, kot »jagnje božje« (lat. *Agnus Dei*, nem. *das Gotteslamm*) podoba Kristusa, ki mu kot »mističnemu« jagnjetu lije kri iz rane v kelih (→ *Gentski olt.*). Po Apokalipsi (Raz 14, 1: *In videl sem: in glej, Jagnje je stalo na gori Sion*) ik. m. jagnjeta, ki stoji na vrhu griča, s katerega tekó → *štiri reke paradiža* kot podoba 4 evangelijev. Z napisom *Ecce agnus Dei* ali samó *Agnus Dei* je jagnje atribut Janeza Krst., sicer pa je mdr. atribut *pohlevnosti* (→ *Mansuetudo*), → *potrpežljivosti* in → *nedolžnosti*, pos. npr. → *Neže* (= lat. *Agnesa*!).

L: Réau I (1955, p. 79—80); Cirlot (1962, p. 168 — L!). — Cf. F. *Gerke* (1934), F. X. *Kraus* (II 1886, p. 264—67 [A. de Waal]), W. *Molsdorf* (1920 [1926]), F. *Saxl* (1957, p. 56), G. de *Tervarent* (I 1958, stp 2—3).

Jahela in Sisara, bibl. ik. m. (Sodn 4, 21): Jahela, žena Kinejca Haberja, je kanaanskemu vojskovodji s kladivom zabila skozi sence klin od šotora. S tem so se izpolnile Deborine besede Baraku (Sodn 4, 9): »zakaj Gospod bo dal Sisara v roke ženi«. Up: npr. F. Jelovšek (*freska* v kupoli [enobarvni prizor z napisom INFERNALIS POTESTAS A TE CONTRITA], d. 1734, Lj [Kodeljevo], kapelica Codellijeve gračine – Jahela kot *typus* Marije).

L: Pigler I (1956, p. 110—12); Réau II/1 (1956, p. 327—28); Jürgen *Paul*, Jael und Sisara (LCI II, 1970 — L!). — Cf. Th. *Ehrenstein* (1923).

Jahin in Booz: takó sta se imenovala bron. stebra v veži → *Salomonovega templja*, ki ju je ulil Hiram iz Tira (3 Kralj 7, 15—22; 2 Kron 3, 15—17).

L: Benedict S. *Isserlin* (RJA, 1961, stp 85).

Jahn, Johannes (1892—....), nem. um. zgodovinar. Štud. v Leipzigu pri Schmarsowu in prom. 1917 (*Der Stil der drei Westfenster der Kathedrale zu Chartres*), tam izr. prof. (od 1934) in ord. (od 1952); od 1945 dalje vodil tudi tamk. *Mus. der bildenden Künste*. Njegovo najbolj znano delo je *Um. slovar* (cf. infra, 1939 in pozn.), katerega prvim izd. pa se pozna, da so izšle za nacizma.

B: *Kompositionsgesetze französischer Reliefplastik im 12. und 13. Jahrhundert* (Lpz 1922); *Die Skulpturen der nordfranzösischen Kathedralen* (1924); (izd.) *Die Kunstwissenschaft der Gegenwart in Selbstdarstellungen* (Lpz 1924); *Beiträge zur Kenntnis der ältesten Einblattdrucke* (Str 1927, »SdK« 252); **Wörterbuch der Kunst* (Stu 1939; 7., rev., razš. izd. Stu 1966, sodel. Robert Heidenreich & Wilh. von Jenny, »Kröners Taschenausgabe« 165); *Schmuckformen des Naumburger Doms* (Lpz 1944); *Daniel Chodowiecki und die künstlerische Entdeckung des Berliner bürgerlichen Alltags* (Bl 1954); *Die Frühzeit des Holzschnitt* (D 1954, »Das kleine Kstheft« 3); *Lukas Cranach als Graphiker* (Lpz 1955); *Correggio und die Wandlung seiner Kunst* (D 1958); *Rembrandt* (Lpz 1958); *Museum der bildenden Künste Leipzig* (ib. 1961); *‚Der Barock und die deutsche Kunstwissenschaft: Zur Geschichte seiner Erschließung‘* (Oprescujev zb., 1961); *Die Erschließung der Bildwerke des Naumburger Meisters: Ein Beitrag zur Geschichte der Kunstwissenschaft* (Bl 1964, »SbLpz«); *‚Dichtung und bildende Kunst: Vornehmlich am Beispiel Goethes‘* (W. Kurthov zb., 1964); *‚Die Stellung des Künstlers im Mittelalter‘* (Trautscholdtov zb., 1965); *‚Ein Kompositionsprinzip der Natur- und Innenraumdarstellung der Renaissance‘* (AHA, 1967).

L: zbornik: Festschrift: Johannes Jahn zum 22. November 1957 (Lpz 1958 — B!).

Jahn, Otto (1813—1869), nem. klas. filolog in arheolog (in muzikolog), zaslužen za razvoj kritičnih metod v arheologiji. R. v Kielu, učil na univ. tam, v Greifswaldu (od 1842 izr. prof., od 1845 ord.), Leipzigu (1847—51, odstavljen, ker je bil član liberalnega *Deutscher Verein*), Bonnu (od 1855) in Berlinu (od 1867).

B (lik. umetn.): *Archäologische Aufsätze* (Greifswald 1845); *Beschreibung der Vasensammlung Ludwigs I. von Bayern* (1845); *Archäologische Beiträge* (Bl 1847); *‚Einige Darstellungen des Parisurteils‘* (SbLpz, 1849); *Über Darstellungen griechischer Dichter auf Vasenbildern* (Lpz 1861); *Aus der Alterthumwissenschaft: Populäre Aufsätze* (Bn 1868); *Griechische Bilderchroniken* (Bn 1873).

L: A. *Michaelis* (ADB XIII, 1881, p. 668—86); Muzička enciklopedija 1 (Zgb 1958, s. v.).

Jahrbuch der (Königlich) Preußischen Kunstsammlungen, pomembno nem. umzg. glasilo, izhajalo v Berlinu 1880—1943 (64 knj.). Ur. R. *Dohme*, W. *Bode*, H. *Grimm*, W. *Jordan* & F. *Lippmann* (1880—93), V. von *Loga* (1894—1900), *id.* & H. *Tschudi* (1900), Ferd. *Laban* (1901—10), tj. *id.* & H. *Wölfflin* (1902—04), *Laban* & M. J. *Friedländer* (1905), *Laban* & M. *Lehrs* (1905), W. *Waetzoldt* (1911—12), *Hadeln*, O. von *Falke* & Ad. *Goldschmidt* (1913—14), E. *Kühnel* (1915), F. *Winkler* (1916—17), itd. Znanstv. razprave o umetn. raznih obdobij in dežel.

Jairova hči → *Obujenje Jairove hčere*

JÁK, mesto na zah. Madžarskem blizu Szombathelyja. Benediktinska opatija, ust. v XIII. st., od Turkov požgana, 1745 obnovljena. Pomembna romanska **opatijska c.* zač. 1210, posv. 1256, rest. na zač. XX. st.

L: EWA VII (1963, stp 746), XII (1966, stp 414). — Cf. K. J. *Conant* (1959).

Jakac, Božidar (1899—....), slov. slikar in grafik, romantično ubran realist (sprva, v Pragi, ekspresionist), najbolj plodovit slov. lik. umetnik, pomemben tudi kot graf. pedagog in s svojo dokumentarično dejavnostjo (fotografija, film). R. v Novem mestu (oče iz zaselka Jakci nad Oprtljem, mati iz Slinovcev pri Kostanjevici na Dolenjskem), 1919—23 na ak. v Pragi (Jakub Obrovský, Franz Thiele, specialka Aug. Brömseja), veliko potoval, 1925 v Parizu in Tuniziji, 1929—31 v ZDA, 1936 na Norveškem, 1943—45 v partizanih (1943 v Jajcu portretiral maršala Tita), 1945 prvi rektor AUU, 1958—59 drugič v ZDA, 1961 em., 1965 huda avtomobilska nesreča, 1966 na Brionih portretiral predsednika Tita. Prešernova nagr. 1947, 1948 & 1949, redni član SAZU 1949, 1963 dopisni član JAZU in SAN, 1964 častni član *Acc. Fiorentina delle Arti del Disegno*. S: *Norv. komponist Harald Saeverud* (d. 1922, MG [last H. Saeverud]), *Milena Rohrmannova* (zadaj d. 1923, MG), *Novo mesto* (pastel, d. 1927, MG [last Obrtniška zbornica Slo-

venije]), *Moj oče* (d. 1940, MG [last B. Jakac]), 3 avtp., mdr. portreti *V. Steska* (1936). G (več kot 1000 listov): *Koncert* (lesor. 1921), *Mati in hči* (lesor. 1923), *Stopnice v Pragi* (lito. 1923), *V gledališču* (lito. 1923), *Novo mesto* (jedk. 1941), *Poslednje zvezde* (tonski lesor. 1953), triptih *Danse macabre* (gravura v les 1963), 30 avtp., med portreti lik. umetnikov itn. *Brömse* (s. igla 1922), *Iz. Cankar* (s. igla 1953), *Čargo* (lito. 1927?), *Debenjak* (s. igla 1951), *A. Gangl* (s. igla 1927), *T. Gorjup* (jedk. 1943), *Karanović* (rezervaš 1954), *L. Kasimir* (lito. 1961), *Kogovšek* (jedk. 1943), *G. A. Kos* (s. igla 1927), *F. Košar* (jedk. 1921), *T. Kralj* (lesor. 1922), *F. Mesesnel* (s. igla 1921, jedk. 1921), *Mihelič* (v. jedk. 1944), *S. Mikuž* (v. jedk. 1946), *M. Pijade* (v. jedk. 1944), *V. Pilon* (s. igla 1923), *Fr. Stelè* (s. igla 1942), *Stoviček* (v. jedk. 1946), *S. Šantel* (jedk. 1943), *St. Vurnik* (lito. 1924), *I. Zajec* (jedk. 1943). R: 13 avtp., med portreti *M. Abramić* (1949), *Aralica* (1956), *Becić* (1946), *Bijelić* (1958), *Iz. Cankar* (1937), *Čargo* (1919—20), *B. Golja* (1957), *J. Gorjup* (1927), *J. Gregorič* (1941), *Hilbert* (1961), *Jager* (1958), *Jakopič* (1924, 1943), *Paja Jovanović* (1946), *J. Karlovšek* (1937?), *L. Kasimir* (1961), *M. Klemenčič* (1937), *Marchiori* (1957), *F. Mesesnel* (1920), *Mihelič* (1941, 1944), *Mihevc* (1944), *Mirković* (1920), *V. Molè* (1957, 1960?, 1962), *Mozundar* (1956), *M. Mušič* (1920, 1956), *O. Pankok* (1953), *S. Pengov* (1960), *Peruzzi* (1932), *M. Petrov* (1938), *V. Pilon* (1919/23), *Plečnik* (1953), *Podbevšek* (1919/23), *Savinšek* (1956), *Smrekar* (1936), *Soklič* (1962), *Eda Stadler* (o. 1943?), *Fr. Stelè* (1952), *Tratnik* (1936), *Vesel* (1939), *A. Vodnik* (1955), *St. Vurnik* (1924), *Windischer* (1934), *I. Zajec* (1949). — Ilustr. Gradnika (npr. prva izvirna slov. graf. mapa *Pisma*, 1923), Jarca, Iv. Zormana, Novyjevo, Prešerna in razne mladinske izdaje; številni akvareli, ex librisi, osnutki za poštne znamke itd.

B: (sodel. Miran Jarc) *Odmevi rdeče Zemlje, I—II* (Lj 1932); ‚*Moja srečanja z Mošo Pijadom*' (LdP, 17. 3. 1957); ‚*Moji spomini na avnojsko pot* 1943' (Lik. rev., št. 7/8, 1963); ‚*Božidar Jakac o nekaterih svojih portretih*' (ib.).

L: Fr. *Stelè* (ThB XVIII, 1928, s. v.); F. *Mesesnel* (SBL, 3. zv., 1928, s. v. — L!); SteleS (1949); LSAZU (1950); Lj Gr (1955—71); Ko je ko (1957); AS (1958 — L!); SteleP (1960); K. *Dobida* (EJ 4, 1960, s. v.); ŠijanecS (1961); Luc *Menaše*, Božidar Jakac (Lik. rev., št. 7/8, 1963 — L!); *id.:* Božidar Jakac (Lj s. a. [1964], »Lik. knjižnica« — L!); K. *Dobida* (ELU 3, 1964, s. v.); ZMG (1964); B. Jakac (Bgd 1965 [rk, Salon Mod. gal.], uv Fr. *Stelè*); Božidar Jakac: Iz narodnoosvobodilne borbe (Lj s. a. [rk, MeGal 1965], uv M. *Stele-Možina*); SlovS (1966); L. *Urazova*, Božidar Jakac — hudožnik i čelovek (Iskustvo, 1968, št. 10); *Božidar Jakac (Lj-Jajce 1968, besedilo France *Stelè* [cf. *id.*, Delo, 8. XII. 1968, p. 10] — L!); Nadreal Soc (1969 — L!); J. *Mesesnel* (Delo, 29. V. 1969); Božidar Jakac (Lj 1969 [rk, MaGal], uv Z. *Kržišnik*); France *Novšak* (Delo, 16. VII. 1969, p. 5 [cf. ib., p. 1]); Tone *Gošnik* (ib., 17. VII. 1969, p. 6); A. *Bassin* (NRazgl, 18. VII. 1969, p. 426 [repr. p. 415, 419]); E. *Cevc* (Delo, 19. VII. 1969, p. 17 [cf. ib., p. 2 & 12]); Tovariš (6. IV. 1971). — Cf. K. *Dobida* (*1932; *1950; 1951), V. *Molè* (Esej 1959).

Jaki, s pr. im. *Jože Horvat* (1930—....), slov. slikar in grafik, samouk. R. v Murski Soboti, živi v Nazarjah pri Celju, tam dela od 1954 dalje kot samost. umetnik in se ukvarja tudi s keramiko. Mdr. se je odlikoval kot kult. mecen.

L: ŠijanecS (1961); Jaki — Jože Horvat (Lj 1963 [rk, MaGal], uv Z. *Kržišnik*); Lj Gr (1963—71); Zoran *Kržišnik:* Jaki (Murska Sobota 1965 — L! [Ljerka *Menaše*]); ELU 4 (1966, p. 676); Jaki — Kološ (Murska Sobota 1966 [rk, razst. paviljon arh. Novaka], uv Z. *Kržišnik*).

Jakob (lat. *Iacob*, angl. & fr. *Jacob*, it. *Giacobbe*), tretji med bibl. očaki po potopu, sin → *Izaka* in *Rebeke*. Med ikonogr. motivi iz njegove zgodbe (cf. infra) tudi → *Izak blagoslovi Jakoba* in → *Jožef se sreča z Jakobom.*

L: Réau II/1 (1956, p. 142 ss); Keller (1968, p. 267—70); C. M. *Kauffmann* (LCI II, 1970, s. v. — L!).

Jakob blagoslovi svojih dvanajst sinov, bibl. ik. m. (1 Mojz 49), hkrati vir za pozn. znamenja in karakteristiko njihovih rodov (→ *dvanajst Izraelovih rodov*). Up: npr. Nikolaj iz Verduna (*emajl*, 13. prizor v vrsti *ante legem* na → *Verdunskem olt.*, Klosterneuburg).

L: Réau II/1 (1956, p. 170). — Cf. W. *Molsdorf* (1920, št. 200).

Jakob in Rahela pri vodnjaku (angl. *Jacob and Rachel at the Well*, nem. *Jakob und Rahel am Brunnen*), bibl. ik. m. (1 Mojz 29, 9—11). Up: npr. Claude Lorrain (*Jutro*, d. 1666, Eremitaža).

L: Pigler I (1956, p. 59—62); EWA VIII (1963, t. 213). — Cf. Th. *Ehrenstein* (1923).

Jakob ml. (lat. *Jacobus Minor*), eden izmed 12 → *apostolov*, brat Jude Tadeja in kakor ta sin Alfeja in Marije Kleofe ter zato sorodnik (»brat«) Jezusov. Po legendi postal jeruzalemski škof, njegovo mučeništvo (vrgli so ga s prižnice in kamnali) pa je dkč. neki valjavec, zato je njegov atribut (valjavska) palica ali bet. Up: običajno z apostolom → *Filipom*, sicer pa kot škof.

L: Richard P. *Bedford:* Saint James the Less: A study in christian iconography (L 1911); Réau III/2 (1958, p. 702—04).

Jakobova čarovnija z olupljenimi šibami, bibl. ik. m. (1 Mojz 30, 37—42). Up: npr. *lesor.* v Lutrovi *Bibliji* (Wittenberg 1534), B. E. Murillo (o. 1665/70, Dallas, Meadows Mus.).

L: Réau II/1 (1956, p. 149); Schmidt IL (1962, p. 181); William B. *Jordan*, Murillo's Jacob Laying the Peeled Rods before the Flocks of Laban (AN, 1968).

Jakobova lestev (lat. *Scala Jacobi*, angl. *Jacob's Ladder* ali *Jacob's Dream at Bethel*, fr. *L'Échelle céleste* ali *Le Songe de Jacob*, nem. *Die Jakobsleiter*), bibl. ik. m. (1 Mojz 28, 12), ki so ga v srednjem veku tudi simbolično razlagali (cf. s. v. *vita activa* in *vita contemplativa*). Up: npr. *StS* v sinagogi v → *Dura Europos* (sreda III. st.), → *Lipsanoteka* v Brescii (o. 350/70), *miniature* v → *Ashburnhamovem pentatevhu* (o. 650), → *Bibliji iz Farfe* (X./XI. st.) in → *Homilijah meniha Jakoba v Vatikanu* (f. 22v, 1119—42), *StS* v → *Krki na Koroškem*, Rembrandt (Dresden), itd.

L: cf. Pigler (1956, p. 56—59); Réau II/1 (1956, p. 146—48). — Cf. O. *Demus* (1968, t. 239—40).

Jakobova prikazen v Betelu → *Jakobova lestev*

Jakobov blagoslov *Jožefovih sinov*, bibl. ik. m. (1 Mojz 48): po srednjev. ikonogr. izročilu naj bi Efraim predstavljal krščanstvo, Manase pa židovstvo. Up: npr. *miniatura* v → *Dunajski Genezi*, *slikana okna* (XIII. st.) v katedr. v Chartresu, Bourgesu, itd., *StS* v Sopoćanih (1260-a leta, na zah. steni narteksa), Pontormo (*Jožef v Egiptu*, les, 1517/18, Nat. Gall.), Rembrandt (cf. infra), A. van der Werff (o. 1720, Oberlin), itd.

L: Réau II/1 (1956, p. 169—70). — Cf. W. *Molsdorf* (1920, št. 199 & 388), W. *Stechow* (1943; 1968).

***Jakobov blagoslov,** Rembrandtova slika (o, pl, 174 × 209 cm, sgn. & d. 1656, Kassel): Jakob na smrtni postelji (cf. supra) polaga roko na glavo svojega vnuka, Jožefovega drugega sina Efraima; Jožef (s turbanom na glavi) nežno poskuša, da bi očetovo blagoslavljajočo desnico prestavil na temnolasega prvorojenca Manaseja, medtem ko mati obeh dečkov, Jožefova egipt. žena Aseneta, s sklenjenimi rokami opazuje dogajanje.

L: Ilse *Manke*, Zu Rembrandts Jakobssegen in der Kasseler Galerie (ZfKg, 1960). — Cf. H. von *Einem* (1950), J. *Rosenberg* (L: Ph 1964).

Jakobov boj (lat. *Lucta Jacobi cum angelo*, angl. *Jacob wrestling with the Angel*, fr. *La Lutte de Jacob contre l'ange*), bibl. ik. m. (1 Mojz 32, 25—29), točno *Jakobov boj z bogom* (zato se je odslej imenoval *Izrael*, tj. *Bojevnik z bogom*), ki ga v pozn. kršč. umetn. nadomesti angel. Up: npr. *relief* na → *lipsanoteki* v Brescii (3. četrt. IV. st.), *miniatura* v → *Dunajski Génezi* (zač. VI. st.), Rembrandt (o. 1659, Dahlem), Claude Lorrain (»*Noč*«, 1672, Eremitaža), Delacroix (enkavstična *StS*, 1857, Pariz, St.-Sulpice, Chapelle des Saints-Anges).

L: Pigler I (1956, p. 64—67); Réau II/1 (1956, p. 150—52). — Cf. Th. *Ehrenstein* (1923), K. *Künstle* (1928).

Jakobov preroški blagoslov → *Jakob blagoslovi svojih dvanajst sinov*

Jakob Perzijec (srb. *Jakov Persijanac*), vzhodnokršč. svetnik (27. XI.). Up: npr. na → *Harbavillskem triptihu* (X. st.).

L: Réau III/2 (1958, p. 704); SSS (1966).

Jakob postavi kamen v Betelu za spomenik *in izlije nanj olja* (angl. *Jacob anoints the Stone of Bethel*, fr. *L'Onction de la pierre*), bibl. ik. m. (1 Mojz 28, 18). Up: npr. skupaj z → *Jakobovo lestvijo* na samost. *miniaturi* iz o. 1160 (pergament, viš. 25 cm, Dahlem, [Kupferstich-Kabinett, 78 A 6]) in na *miniaturi* v → *Velislavovi Bibliji* (o. 1340, f. 29r).

L: Réau II/1 (1956, p. 148); »US« 7 (1968, p. 98).

Jakob se spravi z Ezavom (fr. *La Réconciliation de Jacob avec Ésaü*, nem. *Die Versöhnung Esaus mit Jakob*), bibl. ik. m. (1 Mojz 33, 2—4): Ezav kot vojskovodja, za Jakobom najprej dekli s svojimi otroki, Lija z otroki in nazadnje — najljubša mu — Rahela z Jožefom. Up: npr. Rubens s sodel. (Alte Pin.).

L: Pigler I (1956, p. 67—69); Réau II/1 (1956, p. 152—53). — Cf. L. *Baldass* (AQ, 1957, p. 266 & 268—69).

Jakob star. (lat. *Iacobus Maior*, fr. *Jacques le Majeur*, it. *Giacomo* ali *Jacopo*, nem. *Jakobus der Ältere*, šp. *Santiago el Major* [izv. *Jaime*, *Diego*, etc.]), apostol (→ *dvanajst apostolov*, → *Apostolska vera*), kršč. svetnik (25. VII.). Bil je star. brat → *Janeza Ev.*, s slednjim in sv. Petrom prisostvoval → *Spremenjenju* pa Kristusovemu trpljenju na → *Oljski gori*. Po pozn. legendah, ki so jih populari zirala romanja na njegov domn. grob v → *Santiago de Compostela*, ni samó prišel oznanjat krščanstva v Španijo, ampak je še leta 834 na belem konju preganjal nevernike v bitki pri Claviju. Up: kot apostol z mečem (ker je bil v letih 42/44 obglavljen) ali kot romar (lat. *peregrinus* — zaznamuje ga romarski klobuk s školjko) ali pa kot »vitez in ubijalec Mavrov« (šp. *Santiago Matamoros*), med cikli npr. Mantegna (v 2. svet. vojni uničene freske v Padovi, chiesa degli Eremitani) in Jurij Šubic (stropne *freske* šentjakobske c. v Lj, 1886), med posameznimi liki npr. *kip* iz peščenca (zač. XV. st.) na Loretskem olt. v c. na Ptujski gori.

L: Réau III/2 (1958, p. 690—702 — L!); Keller (1968, p. 270—71). — Cf. J. *Braun* (1943, stp 346—49), K. *Künstle* (1926, p. 316—24).

Jakobu prineso Jožefovo krvavo suknjo (it. *Giacobbe riceve la tunica di Giuseppe*, nem. *Jakob empfängt Josephs blutigen Rock*), bibl. ik. m. (1 Mojz 37, 31—35). Up: npr. slonokoščeni *relief* na → *Maksimijanovi katedri* (sreda VI. st.), *mozaik* v kupoli baptisterija v Florenci (XIII. st.), Jan Pynas (les, d. 1618, Eremitaža), Velázquez (1630, Escorial).

L: Pigler I (1956, p. 72—74); Réau II/1 (1956, p. 162). — Cf. W. *Molsdorf* (1920, št. 210, 256, 428, 438).

Jakopič, Rihard (1869—1943), slov. slikar, osrednja, najmočnejša osebnost in najbolj izraziti kolorist med 4 *slovenskimi impresionisti* (→ *Grohar*; → *Jama*; → *Sternen*), najuglednejši slov. umetnik svojega časa, pomemben tudi kot um. organizator; r. in u. v Lj. Štud. na ak. na Dunaju (1887—88) in v Münchnu (1889—90), v Münchnu — delno v → *Ažbetovi šoli* — do 1900 (poleti v domovini), z Jamom o. 1900 v Stranski vasi in 1902 ob Sotli na Hrvatskem, 1903 pol leta pri Hynaisu v Pragi, sicer pa 1902—06 največ v škofjeloški okolici; od 1906 v Lj, tu 1908—09 sez. in do 1923 tudi vodil → *Jakopičev paviljon*; 1938 član AZU. Iz. Cankar delil njegovo slikarstvo v 3 obdobja: do 1906 (»naturalistični impresionizem«), 1906—17 (»realizem«) in od 1917 dalje (»barvni ekspresionizem«). S: po snovi krajina, notr., figuralna kompozicija, cvetlično tihožitje in portret (številne, predvsem barvno različne ponovitve istih motivov), npr. *Alkoholik* (1901, NG), *Breze v jeseni* (1902, MG [last NG]), *Žena pod gabri* (1904, Lj, A. Bassin), *Pri klavirju* (1907, MG [last Mestni muz., Lj]), *Križanke* (npr. 1909, MG [last NG]), *Breze* (1910, Bgd, Nar. muz.), *Spomini* (1912, MG [last NG]), *Sadovnjak* (*pod Rožnikom*, 1913, MG [last Republ. zavod za socialno zavarovanje]), *Zeleni pajčolan* (»*Deklica s krono*«, 1915, MG [last NG]), *Dekle med gabri* (1916, MG), *Portret Judite Medvedove* (1919, MG [last Mirjam Ilc, Lj]), *Sipina* (1919, MG [last NG]), *Tivoli* (1920, MG [last NG]), *Sava* (1922, MG), *Ljubljanski grad* (1924, MG [last NG]), *Sestrici* (1924, MG [last NG]), *Bori* (1924, MG), *Košnja* (1926, MG [last NG]), *Večer na Savi* (1926, MG), *Slepec* (1926, MG [last Izvršni svet skupščine SRS]), *Neznanka* (akt, 1933, MG), *Vaza s cvetlicami* (1933, SAZU). — *StS-e* na oboku veže mestne hiše (»Meksike«) na Ahacljevi cesti v Lj (naročilo 1927, dkč. 1928, številni motivi — npr. *Družina* — tudi v olju v več variantah).

B: pon. izb.: *R. Jakopič v besedi* (Lj 1947).

L: Izidor *Cankar*, Obiski: Iz življenja in delovanja naših umetnikov, III: Rihard Jakopič (DS, 1911, p. 112—16; pon. v knj. *Obiski*, Lj 1920, p. 43—59; pon. v knj. *Obiski — S poti*, Lj 1959, »Kondor« 40; pon. v knj. *Leposlovje — eseji — kritika, I*, Lj 1968, p. 155—64); *id.* (SBL, 3. zv., 1928, s. v.); Jakopičev jubilejni zbornik (Lj 1929); F. *Stelè* (LAZU 1943 & 1947 — L!); SteleS (1949); Pola vijeka (1953); Začetki slovenskega impresionizma (Lj: NG 1955 [rk, Jp], uv E. *Cevc*); AS (1958 — L!); ŠijanecS (1961); K. *Dobida* (ELU 3, 1964, s. v.); ZMG (1964); MSU (k) 65 (1965); W. *Molè* (Kindler III, 1966, s. v.); SlovS (1966); Rihard Jakopič: retrospektivna razstava (Lj 1970 [rk, MG], uv Z. *Kržišnik* — L! [Ljerka *Menaše*]). — Cf. A. *Čelebonović* (1965), K. *Dobida* (1960), J. *Kozak* (1939), R. *Ložar* (1929), V. *Molè* (1962 [1965]), A. *Podbevšek* (1941), F. *Stelè* (1952; Lj: DZS 1970).

Jakopičev paviljon, um. razstavišče, ki ga je dal po načrtu Maksa → *Fabianija* 1908—09 sezidati Rihard → *Jakopič* (supra) ob vhodu v lj. Tivoli. Junija 1909 so v njem odprli prvo razstavo, zadnja razst. je bila od 20. XI. do 4. XII. 1961 (Janez Šibila), potem pa so paviljon, najstar. lj. um. razstavišče, podrli.

L: Lik. rev. (št. 3, 10. X. 1962, p. 91; št. 4/5, 31. XII. 1962, p. 148; št. 6, 15. V. 1963, f na ovitku).

Jalabert, Denise, fr. um. zgodovinarka (srednjev. plastika).

B: ‚*Le tombeau gothique: Recherches sur les origines de ses divers éléments* (RAam, 1933/34); ‚*Les Sirènes*' (Bull. mon., 1936); *Musée National des Monuments Français: Guide du visiteur*, *La sculpture* (4. izd., P 1950); *La flore sculptée des monuments du moyen âge en France: Recherches sur les origines de l'art français* (P 1965).

Jama, Matija (1872—1947), slov. slikar, med slov. impresionisti (cf. *Jakopič*, *Grohar*, *Sternen*) »slikar svetlobe«, r. in u. v Lj. Po gimn. 1890 na željo staršev vpisal pravo v Zgb, 1892—94 v Hollósyjevi slikarski šoli v Münchnu, 1897 znova v Münchnu, najprej pri → *Ažbetu*, 1898—99 na ak. (Herterich). Dosti potoval in se selil, 1902 poroka s hol. slikarko Lujizo van Raders, 1907—10 in 1910—14 na Spodnjem Avstrijskem, 1910 in 1915—22 na Holandskem. S (predvsem krajine, več avtp.): *Otroci pri južini*, *Most čez Dobro* (d. [19]07, MG [last NG]), *Vas pozimi* (1908/10, MG [last NG]), *Dürnstein I* in *II* (obe 1911, MG [last NG]), *Dürnstein III* (1911, MG).

L: Jos. *Regali*, Matija Jama (Iz Cankar: Obiski, Lj 1920); F. *Mesesnel* (SBL, 3. zv., 1928, s.v. — L!); SteleS (1949); Začetki slovenskega impresionizma (Lj: NG 1955 [rk, Jp], uv E. *Cevc*); AS (1958 — L!); ŠijanecS (1961); K. *Dobida* (ELU 3, 1964, s. v.); ZMG (1964); SlovS (1966). — Cf. K. *Dobida* (1960), F. *Stelè* (Slovenski 1952; Lj: DZS 1970), F. *Šijanec* (1942), tudi s. v. *Juteršek* (dis.).

Jamnitzer, Wenzel (1508—1585), nem. zlatar (in kipar), najodličnejši predstavnik nem. poznorenesančnega zlatarstva. R. na Dunaju, od 1534 dalje vodil delavnico v Nürnbergu, tam u. P:

kipci personifikacij *4 letnih časov*, del 1557 za Maksimilijana II. naroč. »Brunnwerka« na Hradčanih (dkč. šele za Rudolfa II. pred 1578, pozlačen bron, Ksthist. Mus.). — Med zlatarskimi izdelki kot t. i. *der Merkelsche Tafelaufsatz* znani *namizni nastavek* (pozlačeno srebro, emajl in emajlirano zlato, viš. o. 100 cm, o. 1549, Rijksmus. — personifikacija *Zemlja* nosi posodo, na njenih robovih *kuščarji* med rastlinami in *3 putti*, na sredi pa *3 sirene* nosijo vazo s cvetlicami), *vrč* (biserna matica, pozlačeno srebro, emajl, viš. 32,5 cm, o. 1570, München, Residenz, Schatzkammer), itd.

B: *Perspectiva corporum regularum, das ist ein fleyssige fürweysung* ... (Nü 1568).

L: R. *Bergau:* Wentzel Jamitzers Entwürfe zu Prachtgefäßen in Silber und Gold (Bl 1879); M. *Frankenburger* (ThB XVIII, 1925, s. v. — L!); EWA VI (1962, stp 182 — L!); »US« 9 (1969, p. 232; »PKG« 5 (1970 — L!). — Cf. E. *Kris* (1926), Th. *Müller* (1953), M. *Rosenberg* (*1920).

Jamot, Paul (1863—1939), fr. um. zgodovinar in muzealec. Najprej se posvetil arheologiji, izkopaval v Grčiji in polemiziral s Furtwänglerjem, od 1896 dalje v Louvru, 1939—36 gl. konservator slikarske zbirke.

B: ‚*Le Salon d'Automne de* 1906' (GBA, 1906); ‚*Emile Bernard*' (ib., 1912); ‚*Emile Bernard illustrateur*' (ib., 1917); ‚*Un Tableau de Nicolas Poussin au Musée de Toulouse*' (ib., 1918); ‚*Renoir*' (ib., 1923); *Degas* (P 1924); ‚*Théodore Reinach*' (GBA, 1928); *XIXe siècle* (*Deuxième partie & Troisième partie*) (La Peinture au Musée du Louvre, I, s. a. [o. 1929]); *Les Le Nain* (P 1929, »G.A.«); ‚*Une étude pour le »Dimanche à la Grande Jatte« de Seurat*' (BMF, 1930); ‚*French Painting, II*' (BM, 1932); *Théodore Chassériau* (P 1933); *La Peinture en France* (P 1934); *Corot* (P 1936); *Rubens* (P 1936); *La Peinture en Angleterre* (P 1938); *La Peinture en Espagne* (P 1938); *Sur la naissance du paysage dans l'art moderne: Du paysage abstrait au paysage humaniste* (P 1938); *Degas* (P: Sk 1939); *Dunoyer de Segonzac* (2. izd., P 1941); *Georges de La Tour* (P 1942); *Maurice Denis* (P 1945).

Janco, Marcel, s pr. im. *Marcel Iancu* (1895—....), rom. (ž.) slikar, kipar, grafik in arh. R. v Bukarešti, štud. arhitekturo na *TeH* v Zürichu, postal eden izmed vodilnih dadaistov (→ *Dada*), 1921 v Parizu, se vrnil v Romunijo, tam tehtno vplival na razvoj mod. umetn., 1940/42 emigriral v Palestino, živi v Izraelu, kjer je ust. umetniško kolonijo *Ein Hod*.

L: Giedion-Welcker (1960); Herbert *Read* (Kindler III, 1966, s. v. — L!).

Jančić, Olga (1929—....), srb. kiparka. R. v Bitoli, končala 1950 Ak. za lik. umetnosti v Bgd in 1950—55 delala v Rosandićevem ateljeju; omožena z Ivom Frolom, živi v Bgd, se udeležila simp. *Forma viva* 1963 (Portorož). Njeno kiparstvo organsko čutnih oblik priča o pobudah Arpove plastike.

L: SeuphorS (1961); Katarina *Ambrozić* (ELU 3, 1964, s. v.); olga jančić (Bgd 1964 [rk, Salon Mod. galerije], uv Katarina *Ambrozić* — L!); ReadS (1964); IV beogradski trijenale jugoslovenske likovne umetnosti (Bgd 1970 [rk, MSU] — L!).

Janez Damaščan (lat. *Johannes Damascenus*, fr. *Jean Damascène* ali *de Damas*), eden izmed grš. cerkv. učiteljev (o. 675—749), imen. po svojem rojstnem mestu; kršč. svetnik (6. V.). Cf. s. v. *Sacra Parallela*.

L: Réau III/2 (1958, p. 725—26 — L!).

Janez Dobri, orig. *Jean II le Bon* v pomenu *Pogumni* (1319—1364), fr. kralj (1350—64) iz družine → *Valois*, oče kralja → *Karla V.*, → *Jeana, vojvode berryjskega*, in → *Filipa Drznega*. Po bitki pri Poitiersu 1356, v kateri ga je porazil t. i. *Črni princ* (→ *Edvard, waleški princ*), do 1360 v ujetništvu v Londonu. Njegov slavni **portret* (pl na lesu [da je hrastovina, ugotovila J. *Marette*, → *les tabelnih slik*], temp, 59 × 37 cm, 1359/64, Louvre) je hkrati najstar. znani evr. → *portret* v sodobnem pomenu te oznake in najstar. ohranjena fr. tabelna slika (slikar morda *Girard d'Orléans*). Kralj je predstavljen v čistem profilu na levo pred zlatim ozadjem z napisom *Jehan Roy de France*. — Cf. s. v. *Beauneveu*.

L: Henri *Bouchot* (Exp. Pr. Fr., 1904, št. 1); L. *Baer*, Girard d'Orléans (ThB XIV, 1921); Panofsky Neth (1953); R. *Guilly* (Kindler III, 1966, p. 449—51 — L!). — Cf. M. *Florisoone* (1946), M. *Kahr* (1966), L. *Menaše* (Mrb 1962), G. *Ring* (1949), Ch. *Sterling* (ps. Ch. *Jacques* 1941).

Janez Evangelist (grš. *Ioannes Theologos*, lat. *Johannes Evangelista*), kršč. svetnik (27. XII.), najmlajši med → *apostoli* in evangelist, po legendi Zebedejev sin in brat → *Jakoba star*. Atribut: zlasti → *orel* (simboli evangelistov) in *strupljeni kelih* (strup ponazarja krilati zmaj). Up (cf. s. v. *Apokalipsa*; *dvanajst apostolov*; *Kristus in Janez Ev.*; *Križanje*; *Štirje evangelisti*; *Zadnja večerja*): npr. Giotto (*freske*, Florenca, Sta Croce, Capp. Peruzzi), Jan van Eyck (*grisaille* na → *Gentskem olt.*), Q. Massys (*triptih*, 1511, Antwerpen), Dürer (→ *»Štirje apostoli«*).

L: Ferguson (1954); Réau III/2 (1958, p. 708—20 — L!); Keller (1968, p. 282—84). — Cf. J. *Braun* (1943), K. *Künstle* (1926), H. *Martin* (1927).

Janez iz Brunecka → *Johannes iz Brunecka*

Janez Klimak (lat. *Joannes Climacus*), kršč. svetnik (30. III.), predstojnik samostana na gori Sinaj (575—649), imen. po svoji knjigi *Nebeška*

lestev (*klimax*, grš., *lestev*), katere osrednji motiv je → *Lestev kreposti.*

L: Réau III/2 (1958, p. 723—24 — L!); LS I (1968).

Janez Krizostom (346/54—407), kršč. svetnik (27. I.) eden izmed → *štirih vélikih cerkv. učiteljev* vzh. krščanstva, imen. *Zlatousti* (lat. *Chrysostomus*, fr. *Bouche d'Or*, it. *Bocca d'Oro*, nem. *Guldenmund*), ker je veljal za najboljšega kršč. govornika; postal 397 carigrajski patriárh, od 404 dalje v izgnanstvu. Po pozn. varianti *Zlate legende* spokornik, ker je posilil princeso, ki se je bila zatekla k njemu v pustinji. Up: npr. kot *spokornik* (gol se plazi po vseh štirih), mdr. Dürer (*bakr.*, 1494 — spredaj prav takó gola princesa doji otroka).

L: Réau III/2 (1958, p. 721—22); Keller (1968, p. 281—82); LS I (1968). — Cf. J. *Braun* (1943), E. *Panofsky* (1943 [4. izd. 1955, p. 77]).

Janez Krstnik (angl. *John the Baptist*, fr. *Jean-Baptiste*, it. *Giovanni Battista*, nem. *Johannes der Täufer*, srb. *Jovan Preteča* [*Prodrom*], šp. *Juan Bautista*), kršč. svetnik (24. VI.), po kršč. predstavah hkrati zadnji bibl. prerok, ki takó povezuje staro in n. zavezo; sin ž. duhovnika → *Zaharije* in Elizabete, Marijine sorodnice. Up: kot otrok in Jezuščkov vrstnik (it. *Giovannino*, npr. Leonardova *Madona v votlini*) in kot odrasel; atributi so mu obleka iz velblodje dlake (→ *kamelja koža*), križ z napisnim trakom *Ecce Agnus Dei* ali sámo jagnje, dvignjeni kazalec kot znamenje oznanjevalca. Med prizori iz njegove legende (e. g. J. Holzinger, 10 *reliefov*, 1771, Mrb, stolnica, kor) npr. *Rojstvo Janeza Krst.* (e. g. Ghirlandajova *freska* v Sta Maria Novella, Florenca), *Pridiga v pustinji* (npr. Bruegel star., Budapest), → *Krst v Jordanu*, *Pridiga Herodu* (npr. Masolinova *freska* v Castiglione d'Olona), → *Salomin ples*, → *Obglavljenje Janeza Krst.*, *Saloma prinese materi Krstnikovo glavo* (npr. Giottova *freska* v Capp. Peruzzi, Florenca, Sta Croce), → *glava Janeza Krst. na krožniku* in *Sežiganje Krstnikovih kosti* (npr. Geertgen tot Sint Jans, Ksthist. Mus.).

L: E. D. *Sdrakas:* Johannes der Täufer in der Kunst des christlichen Ostens (Mn 1943); Ferguson (1954); Mary Aronberg *Lavin*, Giovannino Battista: A Study in Renaissance Religious Symbolism (AB, 1955); Réau II/1 (1956, p. 431 ss — L!); Alexandre *Masseron:* *Saint Jean-Baptiste dans l'art (P 1957, »Art et Paysages« 17); Mary Aronberg *Lavin*, Giovannino Battista: A Supplement (AB, 1961); LS II (1970). — Cf. J. *Braun* (1943, stp 365—69).

Janez Ljubljanski, lat. *Johannes de Laybaco* (dkm. 1443—1459), slikar, sin → *Friderika Beljaškega*, lj. meščan od o. 1440 dalje. *Freske:* → *Visoko* pod Kureščkom (d. 1443), → *Muljava* (d. 1456), → *Kamni vrh* nad Ambrusom (d. 1459). — Njegovo »šolo« predstavljajo *freske* v koru v → *Mengšu* (o. 1460) in na pročelju v → *Crngrobu* (→ *Sveta Nedelja*).

L: MAS I (1935); AS (1958 — L!); Cevc SU (1966); SlovS (1966 — L!); Stele (1969). — Cf. O. *Demus* (1934; JSW, 1938), P. *Hauser* (1911), F. *Stelè* (*1921, *1960).

Janez Nepomuk (lat. *Joannes Nepomucenus Pragensis*, češ. *Jan Nepomucky*, nem. *Johann von Nepomuk*), generalni vikar praškega nadškofa, ki so ga nazadnje (1393) zvezanega vrgli v Vltavo, po legendi XV. st. zato, ker ni bil hotel prelomiti spovedne molčečnosti; njegove sohe ali kapelice zato velikokrat sredi mostov. Kršč. svetnik (do nedavnega 16. V.). Atribut: *5 zvezd okrog glave.* Up: npr. Fr. Robba (marm. *soha*, 1727, Lj, zdaj Florijanova c., niša na zun.), V. Metzinger, Gius. M. Crespi (*Spoved češ. kraljice*, o. 1740/43, Torino, Gall. Sabauda), itd.

L: Réau III/Z (1958, p. 728—31 — L!); Keller (1968, p. 289—90); LS II (1970, p. 390—93, t. pri p. 400). — Cf. J. *Braun* (1943, stp 380—82).

Janez od Boga (lat. *Johannes Dei* ali *de Deo*, fr. *Jean de Dieu*, nem. *Johannes von Gott*), imen. tudi *berač iz Granade* (nem. *der Bettler von Granada*), port. pustolovec, 1540 ust. red *usmiljenih bratov*; kršč. svetnik (8. III.).

L: Réau III/2 (1958, p. 733—34 — L!); Keller (1968, p. 288); LS I (1968). — Cf. J. *Braun* (1943, stp 378—79).

Janez od križa (lat. *Johannes a Cruce*, fr. *Jean de la Croix*, it. *Giovanni della Croce*, nem. *Johannes vom Kreuz*, šp. *Juan de la Cruz*), kršč. svetnik (24. XI.), v Avili, kjer je živel (1524—1591; cf. s. v. *Terezija Avilska*), ust. red reformiranih bosonogih karmelitov (*O. C. D.*).

L: Réau III/2 (1958, p. 734—35 — L!); Keller (1968, p. 287). — Cf. J. *Braun* (1943).

Janis, Sidney (1895—....), amer. um. trgovec, zbiralec in pisec o lik. umetn.; 1948 odprl svojo um. trgovino na 57. cesti na Manhattanu v New Yorku; 1968 podaril MMA z. 103 del 54 umetnikov XX. st. Up: G. Segal (*z Mondrianovo »Kompozicijo« iz 1933*, mavec, 1967), Marisol (mešana tehnika na lesu, 1967), A. Warhol (večkrat 1967).

L: Fritz *Neugass*, Profil eines Stifters (Das Kstwerk, 1968).

Janitschek, Hubert (1846—1893), nem. um. zgodovinar, r. v Opavi (nem. *Troppau*), učil na univ. v Pragi, Strasbourgu in Leipzigu. Izd., prev. & kom. *Leon Battista Alberti: Kleinere*

kunsttheoretische Schriften (*I. Della pittura, II. De statua, III. I cinque ordini architettonici*, W 1877, »Quellenschr.« 11; n. izd. 1888); sour. in ur. *Repertorium für Kunstwissenschaft* (od 1879 dalje).

B: *Die Gesellschaft der Renaissance in Italien und die Kunst: 4 Vorträge* (Stu 1879); *Zwei Studien zur Geschichte der karolingischen Malerei* (1885); *Geschichte der deutschen Malerei* (Bl 1890, »Gesch. der deutschen K.« 3); *Kunstlehre Dantes und Giottos Kunst* (Lpz 1892); *Barthel Beham und der Meister von Meßkirch* (Str 1893).

Jan iz Opave, češ. *Jan z Opavy*, nem. *Johann von Troppau*, češ. kanonik v Brnu in župnik na Moravskem, ki je 1368 iluminiral po njem imen. → *Evangeliar Jana iz Opave*.

Jan iz Střede, lat. *Johannes Noviforensis*, nem. *Johann von Neumarkt* (o. 1310—1386), humanist, škof v Litomyšlu (1353—63) in kancler ces. Karla IV. Zanj mdr. nastal znani → *Liber viaticus* (1355/64).

L: cf. M. *Dvořák* (1901), Gerh. *Schmidt* (1969).

Jank, Angelo (1868—1940), nem. slikar in ilustrator, sodel. časopisa *Die* → *Jugend*, r. in u. v Münchnu.

L: Ljubo *Babić* (ELU 3, 1964, s. v.).

Jannasch, Adolf (1898—....), nem. um. zgodovinar. Štud. na univ. v Heidelbergu in Berlinu pri C. Neumannu in Ad. Goldschmidtu, prom. 1923. Direktor nekd. *Gal. des 20. Jahrhunderts* v zah. Berlinu.

B: *Die niederländischen Maler des 17. Jahrhunderts* (Bl 1940, »Propyläen-Kg.« 12 [»nadomestek« za M. J. Friedländerjevo knj. iz 1923]); *Carl Hofer* (Po 1946 [1948]).

L: WWA (1962).

Janson, Dora Jane, r. *Heineberg*, amer. (ž.) um. zgodovinarka, žena in sodel. Horsta W. Jansona (infra, prim. njegovo bibl.).

Janson, Horst W(oldemar), (1913—....), amer. um. zgodovinar. R. v St. Petersburgu [Leningrad], štud. na univ. v Hamburgu in Münchnu (1932—35) in v ZDA na *Harvard Univ.* (1935—38, prom. 1942); služil v *Worcester Art Mus.* (Mass.), učil na *Iowa State Univ.*, na *Washington Univ.* v St. Louisu (1941—48) in od 1949 na *New York Univ.* (zdaj ord.). Ur. nekaj časa *Art Bulletin* (od 1962 dalje).

B: *‚A mythological portrait of the emperor Charles V'* (Worcester Art Mus. Annual, 1935/36); *‚The Putto with the Death's Head'* (AB, 1937); *‚A »Memento Mori« among early Italian Prints'* (JWCI, 1939/40); **Apes and Ape Lore in the Middle Ages and the Renaissance* (L 1952, »StudWI« 20); *Style and styles* (NY 1953); **The Sculpture of Donatello* (2 knj., Pri 1957); (& Dora Jane Janson) *Key Monuments of the History of Art: A visual survey, Text edition* (Englewood Cliffs [N. J.] & NY 1959); *‚Image Made by Chance'* (E. Panofskyjev zb., 1961); (& D. J. Janson) *History of Art: A Survey of the Major Visual Arts from the Dawn of History to the Present* (NY 1962; 2., razš. izd. Englewood Cliffs [N. J.] 1970; srb. izd. *Istorija umetnosti: Pregled razvoja likovnih umetnosti od praistorije do danas*, Bgd 1965); *‚Nanni di Banco's Assumption of the Virgin on the Porta della Mandorla'* (20. kongr. II, 1963); *‚The Image of Man in Renaissance Art: from Donatello to Michelangelo'* (The Renaissance Image of Man and the World, Columbus: Ohio State UP 1966); *‚Observations on Nudity in Neoclassical Art'* (21. kongr. I, 1967); *‚Ground Plan and Elevation in Masaccio's Trinity Fresco'* (R. Wittkowerjev zb., 1967); *‚The equestrian monument from Cangrande della Scala to Peter the Great'* (Aspects of the Renaissance: A symposium, Austin-L 1967); *‚The right arm of Michelangelo's »Moses«'* (Middeldorfov zb., 1968).

L: WWA (1962).

Janssen, Victor Emil (1807—1845), nem. slikar, r. in u. (38) v Hamburgu. S: npr. *Dobri pastir* (tondo, pl, 1835, Hamburg), *Avtp. pred slikarskim stojalom* (*kot polakt*, po 1835, ib.).

L: ThB XVIII (1925, s. v. — L!); G. *Tolzien* (Kindler III, 1966, s. v. — L!).

Janssens, Cornelius → *Johnson*

Janssens, Victor (Honoré), (1658—1736), flam. slikar, r. in u. (78) v Bruslju. S: npr. *Dído zida Kartágino* (Bruselj).

L: cf. R. H. *Wilenski* (1960 — L!).

Janša, Lovro (1749—1812), slov. slikar in risar. R. na Breznici pri Radovljici, u. (62) na Dunaju, tam je nazadnje postal prof. na ak. S: predvsem krajine, npr *Krajina z razvalinami* (NG).

L: SteskaS (1927); V. *Steska* (SBL, 3. zv., 1928, s. v. — L!); MAS II (1938); Klasicizem in romantika na Slovenskem (Lj 1954 [rk, NG]); NG II (1957); M. *Zadnikar* (ELU 3, 1964, s. v.); Slovenačko slikarstvo 19. veka (1967 [rk, Bgd: Nar. muz.] — L!).

Jantzen, Hans (1881—1967), nem. um. zgodovinar. R. v Hamburgu, štud. v Berlinu pri Wölfflinu in v Halleju pri Ad. Goldschmidtu (tam 1908 prom. in 1912 habil.). Učil na univ. v Freiburgu (kot Vögejev naslednik 1919—31), Frankfurtu a. M. (kot naslednik R. Kautzscha 1931—35) in Münchnu (kot Pinderjev naslednik, em. 1951), od 1953 v Freiburgu, tam u.

B: *Das niederländische Architekturbild* (Lpz 1910, dis.); *Niederländische Malerei im 17. Jahrhundert* (Lpz 1912, »Aus Natur u. Geisteswelt« 373); *Deutsche Bildhauer des dreizehnten Jahrhunderts* (Lpz 1925, »Deutsche Meister«); *‚Rembrandt, Tulp und Vesal'* (K. u. Künstler, 1926); *‚Zu Beurteilung der gotischen Architektur als Raumkunst'* (KrB, 1927); *Über den gotischen Kirchenraum+* (Fr 1928); *Das Münster zu*

Freiburg (Burg bei Magdeburg 1929); *Das Münster zu Straßburg* (ib. 1933); ‚*Die zeitliche Abfolge der paduaner Fresken Giottos*' (JPK, 1939); *Deutsche Plastik des 13. Jahrhunderts* (Mn 1941); ‚*Giotto und das gotische Stil*' (Das Werk des Künstlers, 1939/40); *Ottonische Kunst* (Mn 1947; n. izd. Hmb 1959, »RDE« 89); pon. izb.: *Über den gotischen Kirchenraum und andere Aufsätze* (Bl 1951); *Kunst der Gotik: Klassische Kathedralen Frankreichs, Chartres, Reims, Amiens* (Hmb 1957, »RDE« 48); ‚*Wert und Wertung des Kunstwerks*' (Bauchov zb., 1957); *Die Gotik des Abendlandes: Idee und Wandel* (K 1962, »DuMont Dokumente: Kg., Deutung, Dokumente«); ‚*Adolph Goldschmidt*' (Ad. Goldschmidtov zb., 1962); *Die Naumburger Stifterfiguren* (Stu 1962, »WerkM«); *Der Bamberger Reiter* (ib. 1964, »WerkM« 95); *Die Hagia Sophia des Kaisers Justinian in Konstantinopel* (K 1967, »DuMont Dokumente: Kultur u. Gesch.«.

L: H. von *Einem* (Kchr, 1967, nekr.). — Zbornik: Festschrift für Hans Jantzen (Bl 1951).

januar (fr. *Janvier*, hrv. *siječanj*, slov. tudi *prosinec*), po rim bogu → *Janu* imen. mesec (lat. *Iani mensis*). Kot ik. m. ga zaznamujeta *kozorog* in *vodnar* (→ *zodiakalna znamenja*, → *upodobitve mesecev*), sicer pa je največkrat predstavljen s pojedino. Up: npr. *miniatura* v → *Sijajnem horariju vojvode berryjskega* (f. 1v — pojedina s portretom vojvode).

L: Panofsky Neth (1953). — Cf. J. *Sauer* (1902 [1924]).

japonska umetnost. Njena obdobja: staro dobo predstavljajo *Džomon* (do o. 300 pred), *Jajoi* (200 pred—200), *Jamato* ali obd. gomil (200—550), po uvedbi budizma *Asuka* (552—645), *Nara* (645—794) in *Heian* (794—1185), srednji vek *Kamakura* (1185—1333) in *Muromači* (1334 do 1573), novi vek pa *Momojama* (1573—1615), *Edo* (1615—1867) in obd. od 1868 dalje.

L: Robert Treat *Paine* & Alexander *Soper:* The Art and Architecture of Japan (Harm 1955, »The Pelican Hist. of Art«); Yukio *Yashiro:* 2000 years of Japanese Art (L 1958); EWA VIII (1963, stp 801—97 — L!); Hugo *Münsterberg:* Der Ferne Osten (Ba-Ba 1968; slov. prev. [Helena Menaše]: *Daljni vzhod*, Lj 1968, »US« 16 — L!). — Cf. C. *Glaser* (1925), B. *Gray* (1955), R. *Hempel* (1960; 1963; *1968 — L!), O. *Kümmel* (1929), P. *Swann* (1958; 1963; 1963; 1966), etc.

japonski vplivi na zah. umetn. so bili močni zlasti v 2. pol. XIX. st., najmočneje pa jih kaže → *findesiècl ovska umetn.* Posnetke jap. lesorezov, pahljač, noše ipd. so vključevali v svoja dela npr → *Manet* (→ *Portret Émila Zolaja*), van → *Gogh* (npr *Père Tanguy*), → *Whistler*, → *Fantin-Latour* in → *Tissot*, pomembneje pa je, da so jap. lesor. vplivali s svojim eliminiranjem senčenja, ploskovitostjo in temnimi obrisi (npr. → *Gauguin*, pos. → *Videnje po pridigi*, → *Beardsley*), z izrezom in kompozicijo (npr → *Degas*, → *Gauguin* in člani skupine → *Nabis* z → *Vuillardom* in še celó → *Bonnardom* na čelu), s ponavljanjem enega in istega motiva (tudi po → *Hokusaia* znameniti vrsti *36 pogledov na Fudžijamo* pobujene Monetove vrste) in naposled tudi s sámo svojo tehniko (npr. → *Toulouse-Lautrec* in → *Munch*). V stavbarstvu so vplivali jap. zgledi na Wrightove t. i. *prerijske hiše* (1887—1910).

L: Enrico *Crispolti* (EWA V, 1961, stp 309—10); John *Sandberg*, The discovery of Japanese prints in the nineteenth century: before 1867 (GBA, 1968). — Cf. G. H. *Hamilton* (1967), E. *Scheyer* (1943 — L!).

Jared, Malaleelov sin → *deset biblijskih očakov*

járem ali *igó* (lat. *iugum*, angl. *the yoke*, fr. *le joug*, nem. *das Joch*), simbol sužnosti in zakona (*matrimonium*) pa povezanosti in discipline sploh. Up: npr. na Steenovi *Ženitni pogodbi* (zač. 1650-ih let, Eremitaža).

L: Cirlot (1962, p. 361). — Cf. G. de *Tervarent* (I 1958, stp 225—26).

jaspis (fr. *le jaspe*), poldrag kamen. Po → *Apokalipsi* je iz njega zloženo zidovje, ki obdaja → *nebeški Jeruzalem*, in jaspis je tudi njegov 1. temeljni kamen.

javni spomeniki, Cf. s. v. *konjeniški spomenik*; *nagrobnik*; *narodnoosvobodilni boj*; etc.

L: *varii auctores*, Monuments (EWA X, 1965 — L!); Sinteza (št. 7, okt. 1967). — Cf. A. E. *Brinckmann* (1908 [1923]).

javor (lat. *acer*, angl. *the maple*, fr. *l'érable*, it. *l'acero*, nem. *der Ahorn*), v srednjev. kršč. ikonografiji kot ena izmed Marijinih rastlin istoveten s platano (cf. L. *Behling*, infra, p. 119), na katero spominja tudi lat. ime belega javora (*acer pseudoplatanus L* , nem. *der Bergahorn*); les slednjega je poraben za pohištvo itd. (bele javorove mize!).

L: A. *Salzer:* Die Sinnbilder und Beiworte Mariens in der deutschen Literatur... (Linz 1893). — Cf. L. *Behling* (K-Graz 1964).

Jawlensky, Alexej (von), (1864—1941), nem. (rus.) slikar. Dkč. kadetsko šolo in od 1889 dalje obiskoval ak. v Sankt Petersburgu, 1896 se preselil v München, tam slikal v šoli Antona → *Ažbeta* in postal bližnji prijatelj Kandinskega v letih pred 1. svet. vojno; u. (še 76) v Wiesbadnu. Up: npr. Gabriele Münter (»*Poslušalec*«).

L: Clemens *Weiler:* Alexej Jawlensky (K 1959); *id.* (Kindler III, 1966, s. v. — L!). — Cf. W. *Haftmann* (4. izd. 1965), E. *Roditi* (1960 [razgovor z G. Münter]).

Jean, vojvoda berryjski (*Jean de France, duc de Berry*), (1340—1416), drugi sin → *Janeza Dobrega* in ml. brat fr. kralja → *Karla V.*, naj-

slavnejši um. zbiralec v obd. → *internacionalnega gotskega sloga* in prvi v. mecen v novejši evr. umetn. Zanj mdr. nastali → *Mali horarij*, → *Sijajni horarij*, → *Très Belles Heures de Notre-Dame* in t. i. *Véliki horarij vojvode berryjskega* (Bibl. Nat.). Up: poleg miniatur v IR tudi barvna *risba* H. Holbeina ml. iz 1523/24 (Basel) po nagrob. v katedr. v Bourgesu.

L: Panofsky Neth (1953); *Meiss-Berry (1967 — L! [tudi AB, jun. 1971]). — Cf. M. *Meiss* (1968).

Jean de Boulogne → *Giovanni da Bologna*

Jean de Chelles (XIII. st), fr. arhitekt, zač. zidati transept katedrale Notre-Dame v Parizu, ki ga je dkč. → *Pierre de Montreuil*.

Jean d'Orbais (XIII. st.), eden izmed štirih arhitektov katedrale v Reimsu, ki so bili dkm. z njenim labirintom.

L: prim.: M. *Mušič* (1965), E. *Panofsky* (Jb. f. Kw., 1927).

Jeanne d'Evreux → *Pucelle, Jean*

Jebačin, Anton (1850—1927), slov. cerkv. slikar, r. in u. (77) v Lj.

L: SteskaS (1927, p. 350—51); V. *Steska* (SBL, 3. zv., 1928, s. v.).

jedkanica, »ujedanka« (angl. *the etching*, fr. *gravure à l'eau-forte* ali *eau-forte*, it. *l'acqua forte*, nem. *die Radierung* ali *die Ätzung*), graf. tehnika (globoki tisk, cf. s. v. *grafika*). Na ravno in polirano bakreno ploščo (tudi cinkovo, v star. dobi tudi železno), ki je prekrita s plastjo primerne, proti kislinam odporne smolnato voščene snovi, rišejo z jekleno iglo, takó da razkrivajo kovino. Obdelano ploščo jedkajo s kislino, po potrebi tudi večkrat, pri čemer je vedno mogoče ponovno pokrivanje mest, ki so že dovolj izjedena. Risba, ki je na plošči poglobljena, postane na odtisu reliefno dvignjena. Medtem ko so črte pri bakrorezu gladke in kovinsko trde, jedkanico zaznamujejo živahnejše in neenakomerne linije z mnogimi odtenki. Zgod. jedkanice, ki se je razvila iz orožarske obrti (okraševanje pušk, mečev ipd.), se začenja v XVI. st. na Nemškem, v baročnem obd. je njen v. mojster → *Rembrandt*, sicer pa je treba pos. omeniti zlasti A. van *Dycka* in njegovo *Ikonografijo*, *Ribero*, med Italijani *Giordana*, Salvatorja *Roso*, *Piranesija*, G. B. *Tiepola* in druge Benečane XVIII. st. (kot v hol. XVII. st. je tudi v beneškem Settecentu slikovita jedk. neločljiva spremljevalka slikovitega oljnega slikarstva!), med Francozi *Callota*, med Španci *Goyo*, v XIX. st. pa *Degasa*, C. *Pissarroja* in *Ensorja*. Med Slovenci je ustvaril prve jedk. Lovro → *Janša*, nepretrgan razvoj pa se je začel po 1. svet. vojni (→ *Jakac*, → *Maleš*, itd.).

Jedlicka, Gotthard (1899—1965), švic. um. zgodovinar in lik. kritik, prof. na univ. v Zürichu.

B: *Albert Dürer* (P 1928, »Maîtres de l'art ancien«); *Henri de Toulouse-Lautrec* (Bl 1929; 2., razš. izd. Erlenbach-Z 1943; angl. izd. NY 1962); ‚*Die Zeichnungen Seurats*' (Gal. u. Sammler [Z], 1937); *Französische Malerei: von Fouquet zu Cézanne* (Z-Bl 1938; n. izd. 1950); *Pieter Bruegel: Der Maler in seiner Zeit* (Erlenbach-Z-Lpz 1938; 2. izd. 1947); ‚*Die nackte und die bekleidete Maja von Francisco José Goya y Lucientes*' (Gal. u. Sammler, 1940); *Spanische Malerei* (Bl-Z 1941); *Edouard Manet* (Erlenbach-Z 1941); *Begegnungen mit Künstlern der Gegenwart* (2., razš. izd., ib. 1945; 3. izd. 1946); *Renoir* (Bern 1947); *Pierre Bonnard: Ein Besuch* (Z 1947); *Zur schweizerischen Malerei der Gegenwart* (Erlenbach-Z 1947); ‚*Grecos »Begräbnis des Grafen Orgaz« in Santo Tomé in Toledo*' (Eumusia: Festgabe für Ernst Howald, Z 1947); *Cézanne* (Bern 1948); *Cuno Amiet* (ib. 1948); *Sisley* (ib. 1949); ‚*Grecos »El caballero de la mano al pecho«*' (Hortulus amicorum: Fritz Ernst zum sechzigsten Geburtstag, Z 1949); ‚*Francisco de Goya*' (Du, 1949); *Pissarro* (Bern 1950, »Scherz Kstbücher«); ‚*Paul Valéry und die bildenden Künste*' (Uberlieferung und Gestaltung: Festgabe für Theophil Spoerri…, Z 1950); *Fuendetodos, Goyas Heimat* (1951); *Modigliani* (Z 1952); ‚*Goyas »El Garrotillo«*' (Hausensteinov zb., 1952); *Velazquez* (Bern 1953; it. izd. Mi 1954); *Die Matisse Kapelle in Vence* (1955); ‚*Über einige Selbstbildnisse von Edvard Munch*' (W-RJb, 1958); *Ganymed* (Z 1959); *Wege zum Kunstwerk: Begegnungen mit Kunst und Künstlern* (Mn 1960, »Smlg. Piper«); *Der Fauvismus* (Z 1961).

L: WWS (1962/63).

Jedrt, *Gertruda* (lat. *Gertrudis Nivialensis* [*Nivellensis*], fr. *Gertrude de Nivelles*, nem. *Gertrud*), krščc. svetnica (17. III.); kot zg. oseba (626—659) hči Pipina star., začetnika rodu Karolingov, opatica. Atribut: *miši* (ker varuje pred njimi in podganami). Up: npr. *kip* s konca XVII. st. (NG).

L: Réau III/2 (1958, p. 586-87 — L!); LS I (1968 — L!); Keller (1968, p. 228—29). — Cf. J. *Braun* (1943, stp 294—98), K. *Künstle* (1926).

Jefferson, Thomas (1743—1826), amer. državnik (3. predsednik ZDA 1801—09) in arhitekt, klasicist. A: npr. *Kapitol* v Richmondu (Virginia), 1785.

L: Ihna T. *Frary:* Thomas Jefferson, Architect and Builder (Richmond 1931); Richard B. K. *McLanathan* (EWA VIII, 1933, s. v. — L!); ELU 3 (1964, s. v.). — Cf. F. S. *Kimball* (1916).

Jefte, bibl. oseba, izrael. sodnik (lat. *Iephte iudex*), junak iz Galaada, sin hotnice, ki je premagal Amonove sinove (Sodn 11 & 12).

L: Réau II/1 (1956, p. 234 ss); Keller (1968, p. 274); Erika *Dinkler-von Schubert*, Jephte (LCI II, 1970 — L!).

Jeftejeva hči (nem. *Jephte erblickt seine Tochter*, rus. *Vozraščenie Ievfaja*), bibl. ik. m. (Sodn 11, 34—35): sodniku Jefteju, ki se je bil nepremišljeno zaobljubil, pride nasproti njegova hči z bobnicami in rajanjem. Up: npr. lesor. v → *Kobergerjevi Bibliji* (1483), Teuflov *lesor.* v → *Dalmatinovi Bibliji* (1584, I, f. 140), P. Mignard (Eremitaža).

L: Pigler I (1956, p. 114—15); Réau II/1 (1956, p. 235); Schmidt IL (1962, repr. 26—27).

Jehu, bibl. oseba (e. g. 4 Kralj, 9), sin Josafata, Namsijevega sina, kralj nad Izraelom, oče Joahaza. Up: npr. *StS* v → *Morači* (1252).

jelen (lat. *cervus*, angl. *the stag*, fr. *le cerf*, it. *il cervo*, nem. *der Hirsch*), atribut Diane, raznih personifikacij itd. V kršč. umetn. prispodoba katehumena ali vernika, povzeta po Bibliji (Ps 41 [42], 2: *Kakor jelen hrepeni po potokih voda, tako hrepeni moja duša po tebi, o Bog*). Up: zaradi somernosti sta ob rekah paradiža običajno dva jelena, npr. na *mozaikih* v krstilnici *S. Giovanni in Fonte* (IV. ali V. st., → *Neapelj*) in *mavzoleju Galle Placidie* (V. st., → *Ravena*). — Jelen s križem med rogovi je atribut svetnikov lovcev → *Evstahija* in → *Huberta*. — Cf. s. v. *košuta*.

L: Réau I (1955); Cirlot (1962, p. 294); LCI II (1970 — L!). — Cf. G. de *Tervarent* (I 1958, stp 66—69).

jelka (lat. *abies*, angl. *the fir*, nem. *die Tanne*) ponazarja v srednjev. ikonografiji na → *arbor bona* krepost → *Sobrietas*.

Jelovšek, Franc, tudi *Ilovšek*, sign. *Illouschegg* (1700—1764), slov. slikar, eden izmed 4 v. baročnih slikarjev osrednje Slovenije (→ *Bergant*, → *Cebej*, Val. → *Metzinger*) in najpomembnejši freskant med njimi. R. v Mengšu kot sin organista iz Mrb, se mdr. učil pri Giuliu → *Quagliu*, 1729 postal meščan v Lj, tu u. (63). S: predvsem freske, mdr. številni *naslikani olt. nastavki* in *iluzionistične stropne freske*, npr. v Lj v šempetrski c. (1731, 1733—34 & 1744), Pri vitezu (d. 1734) in v kapelici Codellijeve graščine (d. 1734), v kupoli žup. c. v Lescah (d. 1736), v žup. c. v Štepanji vasi pri Lj. (d. 1744), Skaručni (1748), na Sladki gori (1752—53, d. 1753), gradu Goričane (*prizori iz ant. zgod.*) in Grobljah (1759/61), med oljnimi slikami pa npr. *Sv. družina* (d. 1734, NG, prej šempetrska c. v Lj).

L: SteskaS (1927); SteleK (1929); MAS II (1938); SteleS (1949); NG II (1957 — L!); AS (1958); Barok na Slovenskem (Lj 1961 [rk, NG]); Anica *Cevc* (ELU 3, 1964, s. v. — L!); Cevc SU (1966); SlovS (1966); »ArS« 3 (1969, t. 21, 35, 40, 52). — Cf. A. *Cevc* (1951), S. *Mikuž* (*1939/40, 1940 & 1942), V. *Steska* (1922; 1942), J. *Veider* (1940).

jélša, jelševina (lat. *alnus*, angl. *the alder*, fr. *l'au[l]ne*, it. *l'ontano*, nem. *die Erle* resp. *das Erlenholz*).

L: RDK V (58.—59. zv., 1965—1966, s. v. *Erle*, *Erlenholz*).

Jemec, Andrej (1934—....), slov. slikar in grafik. R. v Lj, štud. pri G. Stupici na AUU (dipl. 1958). Osebne razst. od 1962 dalje. *Grand Prix* na graf. bienalu v Tokiu.

L: Lj Gr (1963—71); A. *Bassin* (Sinteza, št. 3, dec. 1965, p. 48—50); IV beogradski trijenale jugoslovenske likovne umetnosti (Bgd 1970 [rk, MSU] — L!). — Cf. M. *Tršar* (pon. 1970).

Jenney, William Le Baron (1832—1907), amer. arh., eden izmed pionirjev t. i. → *chicaške arhitekturne šole*, r. v Faihavnu (Mass.), u. v Los Angelesu. A: prvotno 10-nadstr. *Home* (*Life*) *Insurance Building* v Chicagu (1883—85), ki velja za prvo stavbo z jekleno skeletno konstrukcijo, v Chicagu mdr. tudi *Leiter Building I* (1879) in *Leiter Building II* (1889—91, zdaj *Sears, Roebuck and Company*).

L: Hatje (1963, s. v.). — Cf. H.-R. *Hitchcock* (1958 [1963]), B. S. *Myers* (III 1969, s. v.).

Jenny, Wilhelm A(lbert *Ritter*) **von** (1896—1960), nem. poznavalec prazg. in stare germanske umetn., dolgo let (do 1945) kustos v *Mus. f. Vor- u. Frühgesch.* v Berlinu. nazadnje direktor *Oberösterreichisches Landesmus.* v Linzu in pos. njegovega umzg. odd.; sodel. z J. Jahnom pri njegovem *Wörterbuch der Kunst*.

B: (& W. F. Volbach) *Germanischer Schmuck des frühen Mittelalters* (Bl 1933); *Die Kunst der Germanen im frühen Mittelalter* (Bl 1940); *Keltische Metallarbeiten* (Bl 1950).

jerebica (lat. *perdix*, angl. *the partridge*, fr. *la perdrix*, nem. *das Rebhuhn*) je po Bibliji (Jer 17, 11) podoba zla: »*Jerebica, ki vali, česar ni znesla, je človek, ki pridobiva bogastvo, a ne po pravici; sredi svojega življenja ga mora zapustiti in ob svojem koncu je bedak*« (po vulgati: *Perdix fovit quae non péperit* ...). V posebnih primerih lahko ponazarja tudi Marijino brezmadežno spočetje (cf. lit.: *Panofsky*), takó npr. na Tizianovem *Oznanjenju* v Scuola di S. Rocco v Benetkah. Pečena jerebica na krožniku je atribut → *Nikolaja Tolentinskega* (cf. s. v. *ptič na krožniku*).

L: Ferguson (1954). — Cf. E. *Panofsky* (Problems 1969, p. 30 [L!], repr. 33—34).

JERIHO, v vulgati *Jêriha*, 23 km severovzh. od Jeruzalema oddaljen kraj (po 2. svet. vojni še Transjordanija, od 1950 pod Jordanijo, od 1967 pod Izraelom) s posebno pomembnimi

neolitskimi najdbami (7000/6000 pred): *obzidje* in znamenite, z modelirano in poslikano glino obložene *lobanje* (»najstar. realistični portreti«). Ob koncu bron. dobe so utrjeno naselbino razrušili Izraelci (bibl. ik. m. → *Zavzetje Jêriha*).

L: EWA VIII (1963, stp 934 — L!). — Cf. K. M. *Kenyon* (1957; 1960).

Jernej (lat. *Bartholomaeus sive Nathaniel*, angl. *Bartholomew*, fr. *Barthélemy*, it. *Bartholomeo* [izv. *Baccio*]), kršč. svetnik (24. VIII., v Bizancu 11. VI.). Atributi: nož (orodje mučeništva, ker so ga odrli) in odrta koža. Up: npr. K. Witz (na »*Heilsspiegelaltar*«, o. 1435, Basel), Michelangelo (na *Poslednji sodbi* v → *Sikstinski kapeli* [Jernej z Aretinovimi potezami, koža kot avtokarikatura]), Ribera (*Mučeništvo*, variante Prado, Dresden, Alte Pin. & Ksthist. Mus.), Rembrandt (d. 1661 — v XIX. st. z imenoma »Kuhar« in »Samomorilec« znana slika!).

L: Réau III/1 (1958, p. 180—84); Aurenhammer (4. snopič, 1962, p. 299—306 — L!); Keller (1968, p. 62—63). — Cf. *J. Braun* (1943).

***Jernejev oltar** (nem. *Der Bartholomäusaltar*), poslikan triptih iz c. St. Columba v Kölnu (o. 1505/10, Alte Pin.), po katerem je dobil ime → *Mojster Jernejevega olt*. Na srednji tabli (129 × 161 cm) *Sv. Jernej z donatorjem med Nežo in Cecilijo*, na levem krilu (129 × 74 cm) *Janez Krst. in Margareta*, na des. krilu (129 × 74 cm) pa *Jakob ml. in Kristina*.

L: Alte Pinakothek München, Katalog II: Altdeutsche Malerei (Mn 1963, p. 123—26 — L!); Kindler I (1964, repr. p. 213—14).

Jernej iz Loke, freskant 1. pol. XVI. st. na Gorenjskem in Primorskem, zadnji predstavnik srednjev. slikarskega izročila na Slovenskem. S: npr. freske v podr. c. sv. Danijela pri Volčah (najstar. znano dat. delo, 1526, samó še v ostankih), 25 ohranjenih *pasijónskih prizorov* v c. sv. Petra nad Begunjami, freske na kornem oboku podr. c. sv. Ožbalta pri Škofji Loki (1534), itd.

L: Fr. *Stelè*, Slikar Jernej iz Loke (GMS, V/VI, 1923/25); *id.* (SBL, 3. zv., 1928, s. v.); MAS I (1935); SteleP (1960); Stele (1969). — Cf. E. *Cevc* (1960), F. K. *Kos* (1941, p. 93—94).

Jeroboam, bibl. oseba, 1. kralj Izraela (932—911 pred) po delitvi, ki je sledila Salomonovi smrti. Up: npr. *reliefa* na → *lipsanoteki v Brescii* (o. 360/70 — *Darovanje zlatemu teletu* in *Jeroboamu se posuši roka*).

L: Réau II/1 (1956, p. 300—01).

Jeroboamu se posuši roka, bibl. ik. m. (3 Kralj 13, 4—5). Up (cf. supra): npr. *lesor.* v → *Dalmatinovi Bibliji* (1584, I, f. 193).

Jerphanion, Guillaume de (1877—1948), fr. zgodovinar biz. umetn., jezuit, raziskoval v nekd. Kapadociji v Mali Aziji.

B: *‚Quels sont les Douze Apôtres dans l'Iconographie Chrétienne ?'* (Recherches de Science Religieuse, 1920); *Les Églises rupestres de Cappadoce: Une nouvelle province de l'art byzantin* (2 knj. teksta in 3 knj. repr., P 1925—1936); *La Voix des monuments, I—II* (P 1930 & Rome-P 1938); *‚L'attribut des diacres dans l'art chrétien du moyen-âge en Orient'* (Eis mnemen Spyridonus Lamprou..., Atene 1935); *‚Les Caractéristiques et les Attributs des Saints dans la Peinture Cappadocienne'* (Analecta Bollandiana, 1937).

L: zbornik: Miscellanea Guillaume de Jerphanion, I (R 1947 — B!).

JERUZALEM (hebr. *Jerušalajim*, arabsko *El Quds*), gl. mesto Izraela (od 1950, staro mesto z izjemo gore Sion 1948—67 v jordanskem sektorju), eno izmed najstar. nepretrgoma naseljenih mest na svetu, najprej znano kot → *Salem:* o. 1000 ga zavzel kralj David (njegova in Salomonova prestolnica, nato prestolnica kraljestva *Juda* [→ *kraljevska galerija*; → *Kristusovi predniki*]), pozn. Babilonci (587 ga razrušil Nabuhodonozor, 538 ga znova poselili Židje), Rimljani (70 Titus, znova po zadušenem uporu Bar Kohbe 135), Arabci (638), križarji (1099), Saracéni pod Saladinom (1187), Mongoli (1260), Turki (1517), Angleži (1917) in Izraelci (1948 in 1967). Zgod. primerno je tudi bogastvo um. spomenikov, ki so v »svetem mestu« Židov, kristjanov (cf. s. v. *nebeški Jeruzalem*) in muslimanov z izjemo novejše dobe predvsem cerkveni, takó npr. med kršč. ustanovami katol., pravoslavni in koptski samostani in cerkve. Poslopje parlamenta (*Knesset*) je opremljeno z *mozaiki* in *tapiserijami* po Chagallovih osnutkih.

L: J. *Simons:* Jerusalem in the Old Testament (Leiden 1952); H. M. Z. *Meyer:* Portrait of Jerusalem: Contemporary Views of the Holy City (L-Jerusalem 1958); E. A. *Moore:* Ancient Churches of Old Jerusalem (1961); EWA VIII (1963, stp 375—77 — L!); Irene *Laude-Nash:* 3000 Jahre Jerusalem: Eine Geschichte der Stadt von den Anfängen bis zur Eroberung durch die Kreuzfahrer (Z 1964); Mirko *Šeper* (ELU 3, 1964, s. v.); KHE 2 (1965, p. 16); Jacques *Boudet:* »Jerusalem«: Histoire de l'Abraham à nos jours (P 1965, »Panoramas d'Hist.«); Teddy *Kollek* & Moshe *Pearlman:* Gerusalemme (Mi 1968 [prev. iz angleščine]); Roland *Gööck:* Vsa čuda sveta (Lj 1969 [prev. iz nemščine], p. 116—21). — Cf. B. S. *Myers* (III 1969, p. 260 [W. L. *Macdonald*]).

∼ **Hebrejska univerza: Hadasa medicinski center,** *Sinagogo* (sez. 1962 arh. J. Neufeld) krasé slavna Chagallova **slikana okna* iz 1959—61 (→ *dvanajst Izraelovih rodov*).

L: France *Kosmač*, Poslikana stekla Marca Chagalla (Lik. rev., 15. XII. 1961, p. 54—55). — Cf. J. *Leymarie* (*1962 [cf. BM, 1971, p. 105—06]).

~ **Izraelski muzej** (na vzpetini *Neve Ša'anán*) združuje 5 muzejev: iz večjega števila različno velikih paviljonov (izrael. arhitekta Alfred Mansfield in Dora Gad) sestavljena *Biblijsko-arheol. muz. Samuel Bronfman* in *Um. muz. Becalél* povezuje nenavadno oblikovano (amer. arh. → *Kiesler* in Bartos), mrtvomorskim rkp. posvečeno *Svetišče Knjige*, dopolnjujeta pa ju *vrt plastike Billyja Roseja* (načrt Isamu → *Noguchi*) in mladinski muz. Poleg ž. ritualne in ljudske umetn. (svečniki *menorót* [→ *menorá*] in *hanukiót* [→ *Hanuká*], ženitne pogodbe *ketubót*, celotna *notr. sinagoge* iz Benečije [Vittorio Veneto 1701]), pomembni IR, npr. *Regensburški pentatevh* (na Bavarskem o. 1300) in t. i. *Rothschildov rkp. št. 24* (Italija o. 1485), bogat *graf. kabinet* (z risbami zastopani mdr. Dürer, Lucas van Leyden, it. in hol. mojstri, Delacroix, Degas, Rodin, Toulouse-Lautrec, itd.), o. 25000 novcev in medalj, keramika, steklo, itd., mdr. tudi *salon* iz nekd. *Hotel Samuel Bernard* v Parizu (1740/45). S: mdr. zastopani iz novejše dobe Cézanne, Redon (pastel), Gauguin, van Gogh, Utrillo, Matisse, Picasso, Kokoschka, F. Bacon, izmed ž. umetnikov C. Pissarro, Jozef in Isaac Israëls, M. Liebermann, Modigliani, Chagall, Soutine, Pascin, Ardon, itd. P (na vrtu): mdr. Daumier (11 *glav*), Rodin (*Adam*), Bourdelle (*Guerrier*) in Maillol (*Liberté enchaînée*), izmed ž. kiparjev J. Epstein, J. Lipchitz (*Mère et Enfant*). Zadkine (*Poète*), itd.

L: Lik. rev. (št. 7/8, 1963); Karl *Katz*, P. P. *Kahane* & Magen *Broshi:* From the Beginning (L 1968; nem. izd.: Vom Anbeginn: Vier Jahrtausende Heiliges Land im modernsten Museum der Welt, Hmb 1968); F. J. B. *Watson*, A French Eighteenth-Century Room for Jerusalem (BM, dec. 1969); »US« 13 (1970, f p. 221—22, 224—25, 227 & 229). — Cf. Ch. S. *Spencer* (1966).

Jeruzalem in Betlehem kot ik. m.: na starokršč. mozaikih in tudi še pozn. ponazarjata »cerkev iz židovstva« (lat. *ecclesia ex circumcisione*), tj. iz ž. vere sprejete kristjane, in »cerkev iz poganstva« (*ecclesia ex gentibus*). Na strani Jeruzalema je običajno sv. → *Peter* kot apostol židov, na strani Betlehema pa → *Pavel iz Tarza* kot apostol poganov. Mesto Jeruzalem in Peter sta des. od Kristusa (na gledalčevi levi strani), npr. na mozaiku slavoloka v c. S. Lorenzo fuori le mura v Rimu (578/90), po risbi v *Grimaldijevem kodeksu* (Bibl. Vat., Cod. barb. lat. 2733) je bil Jeruzalem na Kristusovi desnici tudi na apsidnem mozaiku v stari Petrovi baziliki (vendar je tu des. od Kristusa Pavel!), sicer pa je skupaj s Pavlom običajno na des. strani od Kristusa Betlehem. — Pozn. je v zgodnjem srednjem veku *personifikacija mesta Jeruzalema* (z zidno krono na glavi ali brez krone) na nekaterih slonokoščenih reliefih *Križanja* istovetena s *Sinagogo*, takó npr. personifikacija z zidno krono na karolinškem reliefu (o. 870) na platnicah → *Perikop Henrika II.* ali poosebitev (brez krone, pač pa z napisom *HIERVSALEM*) na t. i. *Nikazijevem diptihu* (X./XI. st.) v stolnični zakladnici v Tournaiju.

L: RDK IV (10. [46.] zv., 1957, stp 1192); LCI I (1968, stp 570 & repr. stp 565—66). — Cf. W. *Molsdorf* (1920, p. 93 [št. 917] & 95 [št. 926]).

Jesejeva korenika (lat. *Virga de radice Jesse*, fr. *l'arbre de Jessé*, it. *l'albero di Jesse*, nem. *der Jessebaum* ali *die Jessewurzel*, srb. *loza Jesejeva*), evang. ik. m. → *Kristusovih prednikov* (Mt 1, 1—17), ki se — oprt na Izaijevo prerokovanje (Iz 11, 1: *Mladika požene iz Jesejeve korenike, poganjek vzcvete iz njegove korenine*, cf. s. v. *Egredietur virga*) — začenja z Davidovim očetom (Jese = Isaj): iz ležečega Jeseja raste drevo ali trta, ki nosi večje ali manjše število (največkrat 12) Jezusovih »prednikov«. Up: zlasti *slikana okna* — pobudnik očitno → *Suger* s svojim naročilom leta 1144 (o. 1840 rest. okno v Saint-Denisu bilo o. 1150/60 kopirano v katedr. v Chartresu), med drugimi star. primeri *miniatura* v → *Ingeborginem psalterju* (o. 1200/13) in *slikarija na lesenem stropu* v c. St. Michael v Hildesheimu (2. četrt. XIII. st.), pozn. npr. *miniatura* v *Brevirju Filipa Dobrega* (o. 1455/60, Bruxelles, Bibl. Royale, Ms. 9511, f. 15), Geertgen tot Sint Jans (Rijksmus.), Engrand Le Prince (*slikano okno* iz 1525 v c. St.-Étienne v Beauvaisu) in Richard Tassel (Troyes, Mus.).

L (cf. s. v. *Kristusovi predniki*): Réau II/2 (1957, p. 129—39, 140, 150 — L!); H. T. *Kirby*, The Jesse Tree motif in stained glass (Conn, 1958); SSS (1966); »US« 8 (1968, repr. p. 66, 194, 243). — Cf. P. *Bloch* (MJ Hdb., 1964, repr. 5, 11—19), A. *Blunt* (1953, t. 146B), É. *Mâle* (XIIe siècle 1922 [1947]), G. *Schiller* (I 1966), etc.

Jesen (lat. *Autumnus*, angl. *The Autumn*, fr. *L'Automne*, it. *L'Autunno*, nem. *Der Herbst*), personifikacija enega izmed → *štirih letnih časov*. Up: npr. W. Jamnitzer (pozlačen *bron*, 1557/78, Ksthist. Mus.).

Jessen, Peter (1858—1926), nem. um. zgodovinar. R. v Altoni, direktor knjižnice berlinskega *Kstgewerbe-Mus.*, u. (67) v Leobnu.

B: *Darstellung des Weltgerichts bis auf Michelangelo* (Bl 1883); *Der Ornamentstich: Geschichte der Vorlagen des Kunsthandwerks seit dem Mittelalter* (Bl 1920); *Meister des Ornamentstichs: Eine Auswahl aus vier Jahrhunderten* (4 knj. [800 t.], Bl 1922—1923).

Jetro (*Raguel*), bibl. oseba, madianski duhovnik, Mojzesov tast. Up: → *Mojzesova poroka s Seforo*.

Jetrove hčere → *Mojzes brani Jetrove hčere*

Jevrič, Olga (1922—....), srb. kiparka v Bgd, tam r., tam dkč. glasb. ak. in ak. za lik. umetnosti. P: med star. deli dober portret *Borisa Kidriča*, pozn. samosvoje abstr. kompozicije iz cementa in železa.

L: SeuphorS (1961); Lazar *Trifunović* (ELU 3, 1964, s. v. — L!); olga jevrić (Zgb 1964 [rk, Gal. suvremene umjetnosti]); IV beogradski trijenale jugoslovenske likovne umetnosti (Bgd 1970 [rk, MSU] — L!).

Jevtimije (srb.) → *Evtimij Véliki*

Jéza (lat. *Ira*, angl. *the Wrath*, fr. *la Colère*, it. *l'Ira*, nem. *der Zorn*), personifikacija ene izmed → *Pregreh* (cf. s. v. *sedem poglavitnih grehov*).

L: Marle Icon II (1932); Réau I (1955, p. 189 etc.); EWA III (1960, t. 211 zgoraj des.). — Cf. A. *Katzenellenbogen* (1939 [1964]), W. *Molsdorf* (1920 [1926]).

Jezabelina smrt, bibl. ik. m. (4 Kralj 9, 33—37): vrgli so jo skoz okno njene palače in na jezraelskem polju so psi snedli njeno meso, kot je bil napovedal prerok Elija (3 Kralj 21, 23). Up: v srednjev. umetn. takó kot smrt njenega moža → *Ahaba* ponazorilo kazni za → *Voluptas*, e. g. risba v → *Glossarium Salomonis* (f. 3v).

L: Réau II/1 (1956, p. 301).

jezdec, vržen iz sedla (fr. *le cavalier désarçonné*) kot ik. m.: cf. s. v. *Spreobrnjenje sv. Pavla* in *Superbia*.

Jezdeci na morskem obrežju, tudi po realistični obnovi krajine znamenita miniatura (f. 59v) v 1904 zgorelem → *Torinskem horariju*. Jezdec na belcu naj bi bil hol. grof Viljem IV. Bavarski, ki je u. 31. V. 1417 (cf. s. v. *Eyck, Jan van*).

L: Panofsky Neth (1953, p. 234 ss [»The Prayer on the Shore«] & 452 [op. 3], t. 162); Otto *Kurz* (EWA V, 1961, stp 328 [»The Cavalcade by the Seashore«]); »CA« 17 (1968, p. 83, repr. p. 86 [»Cavalieri sulla spiaggia«]); etc.

Jezekilj (srb.) → *Ezekijel*

JEZERSKO na Gorenjskem. *Podr. c. sv. Ožbalta:* nad StS-mi iz srede XIV. st. (*Marija zavetnica* in *Poslednja sodba*) freske iz o. 1490 (med okupacijo Nemci prebarvali z oljno barvo, po osvoboditvi rest.): pasijonski prizori, e. g. *Ecce homo*, itd., tudi *»tihožitje« z brisačo*. »Zlat« *v. olt.* (konec XVII. st.).

L: MAS I (1935); M. *Zadnikar* (ELU 3, 1964, s. v.); Stele (1969, repr. 184—85). — Cf. I. *Komelj* (VS, X, 1966, p. 58 & 71), F. *Stelè* (1921).

jezuiti (hrv. *isusovci*, it. *i Gesuiti*), člani *Družbe Jezusove* (lat. *Societas Jesu*, abr. *S. J.* ali *SJ*), zadnji v. cerkv. red rimskokatol. c., ki ga je v obd. protireformacije 1534 ust. → *Ignacij Loyola* in 1540 potrdil papež → *Pavel III.* (1773—1814 je bil red razpuščen). Z vojaško hierarhijo (na čelu reda general) in disciplino, zelo skrbnim šolanjem in pazljivim upoštevanjem človeških slabosti (npr. t. i. *reservatio mentalis*, »notr. pridržek«, pri izjavah, obljubah in prisegah) so se jezuiti uveljavili kot spovedniki, diplomati, vzgojitelji in misijonarji (→ *Frančišek Ksaverij*) pa tudi kot um. naročniki. Mdr. sta zanje delala Rubens in Gianlorenzo Bernini, med njihovimi c. so npr. *Il Gesù* in *St' Ignazio* v Rimu, St. Michael v Münchnu in šentjakobska c. v Lj, številne stavbe v Juž. Ameriki (»jezuitski slog«). Jezuiti npr. → *Pozzo* (*Andrea*) in → *Gruber*, pos. med um. zgodovinarji → *Braun* (*Joseph*), → *Jerphanion* (Guillaume de) in → *Kirschbaum* (*Engelbert*).

L: Alfred *Hamy:* Essai sur l'iconographie de la Compagnie de Jésus (P 1875); *id.:* Galerie illustrée de la Compagnie de Jésus (8 knj., P 1893); Walther *Weibel:* Jesuitismus und Barockskulptur in Rom (Str 1909, »ZKA« 70); René *Fülöp-Miller:* Macht und Geheimnis der Jesuiten (2. izd. 1932; n. izd. Mn 1962); Ludwig *Koch:* Jesuiten-Lexikon (Paderborn 1934; pon. Löwen-Heverlee 1962); Il quarto centenario della costituzione della Compagnia di Gesù (Mi 1941 — zlasti Engelbert *Kirschbaum*, La Compagnia di Gesù e l'arte); Zdenko *Šenoa* (ELU 3, 1964, p. 20—21); EWA XV: Index (1968, p. 551 — cf. *Society of Jesus*).

Jezus → *Kristus*

Jezus blagoslavlja otroke — Sinite parvulos

Jezus med učeniki → *Dvanajstletni Jezus med učitelji* (tudi → *»Opus quinque dierum«*)

Jezus očisti tempelj (lat. *Venditores a Templo depulsi*, fr. *L'Expulsion des marchands du temple*, it. *La cacciata dei mercanti*, nem. *Die Vertreibung der Händler* [*Krämer* ali *Wechsler*] *aus dem Tempel*), evang. ik. m. (Mt 21, 12—13; Mr 11, 15—17; Lk 19, 45—46; Jan 2, 14—16). Up: npr. *miniatura* v → *Codex Rossanensis* (o. 500), *relief* na bron. vratih c. S. Zeno v Veroni (XI./XII. st.), Giotto (*freska* v Capp. dell'Arena v → *Padovi*), *freska* v → *Dečanih* (XIV. st.), Ghiberti (*relief* na sev. vratih Baptisterija v Florenci [des. vratnica, srednja vrsta levo], 1404/24), El Greco (o. 1560/65, Washington; o. 1570/75, Minneapolis; o. 1595/1600, Frick; o. 1600/05, Fogg in Nat. Gall.), Rembrandt (jedk., 1635).

L: Pigler I (1956, p. 325—30); Réau II/2 (1957, p. 401—03). — Cf. K. *Künstle* (1928, p. 411).

Jezus Sirah, avtor → *Sirahove knj.* Up: cf. s. v. *Salomon in prerok Jezus Sirah.*

Jezus umiva apostolom noge → *Umivanje nog*

Jezus v hiši Simona farizeja, evang. ik. m. (npr. Lk 7, 36—50, o razločkih med evangeliji cf. *Réau,* infra): »očitna grešnica«, običajno istovétena z Marijo Magdaleno, s solzami móči Jezusove noge, jih briše s svojimi lasmi in mazili z oljem iz alabastrne posode. Up: npr. *Tiefenbronnski olt.* (d. 1431), D. Bouts (Dahlem), itd.

L: Réau II/2 (1957, p. 326—28).

Jezušček (lat. *Jesulinus,* angl. *the Christ Child,* fr. *l'enfant Jézus,* it. *il Divino Bambino* in *Gesù Bimbo,* nem. *das Christkind*), običajno predstavljen skupaj z materjo → *Marijo.* Cf. s. v. *Rojstvo*; *Čaščenje pastirjev*; *Poklon treh kraljev*; *Beg v Egipt*; itd. Po značilnem tipu Jezuščka imen. npr. → *Mojster živahnega otroka.* Cf. s. v. *otrok kot motiv upodabljajoče umetnosti.*

L: Dorothy C. *Shorr:* The Christ Child in devotional images in Italy during the XIV century (NY 1954); Réau II/2 (1957, p. 39, 40—41); Reiner *Haussherr,* Jesuskind (LCI II, 1970 — L!).

jež (angl. *the urchin,* fr. *le porc-épic,* it. *il porcospino,* nem. *der Igel*) se pojavlja v grbu → *Jéze* (*Ira*); znamenje fr. kralja Ludovika XII.

L: Debidour (1961). — Cf. W. *Molsdorf* (1920, št. 991), J. *Strzygowski* (1899).

Joab, bibl. oseba, Davidov poveljnik, ubil Abnerja (→ *Abnerjeva smrt*), Absaloma (→ *Absalomova smrt*) in Amaso. Za kazen ga je kralj Salomon dal ubiti, kot mu je bil naročil oče, kralj David.

L: Hannelore *Sachs* (LCI II, 1970, s. v. — L!). V. *Denis* (1952); Rainer *Budde* (LCI II, 1970 — L!).

Joahim (it. *Gioacchino*), po → *apokrifnih evangelijih* mož sv. → *Ane* in oče → *Marije,* kršč. svetnik (16. VIII.). Up: cf. infra & s. v. *Srečanje pri zlatih vratih*; *Sveto sorodstvo*; itd.

L: Réau III/2 (1958, p. 751); Keller (1968, p. 279—80). — Cf. J. *Braun* (1943, stp 360—63).

Joahimova in Anina legenda, prizori iz življenja legendarnih staršev → *Marije,* med njimi zlasti → *Joahimov dar zavrnjen v templju* in *Joahim pri pastirjih,* tudi *Angelovo sporočilo Joahimu* pa *Oznanjenje Ani* in → *Srečanje pri Zlatih vratih.* Up: Giotto (**Capp. dell'Arena* v → *Padovi*), na Slovenskem najpopolnejša vrsta v c. → *Sv. Primoža nad Kamnikom.*

L: Réau II/2 (1957, p. 155 ss).

Joahimov dar zavrnjen v templju (angl. *Expulsion of Joachim [from the Temple],* it. *Gioacchino scacciato dal tempio*), kršč. ik. m. po *Protevangeliju Jakoba ml.* (→ *apokrifni evangeliji*). Up: npr. v Padovi Giotto (*freska* o. 1305/10, Capp. dell'Arena), v Florenci pa Taddeo Gaddi (*freska* 1332/38, Sta Croce, Capp. Baroncelli, leva stena, des. del zgornjega prizora), Giovanni da Milano (*freska,* Sta Croce, Capp. Rinuccini) in Dom. Ghirlandaio (*freska,* 1486/90, Sta Maria Novella, kor, leva stena, levi spodnji prizor [s slikarjevim avtp.]), pozn. *freska* na juž. steni v c. → *Sv. Primoža nad Kamnikom* (1504), Q. Massys (hrbtna stran des. krila → *triptiha sv. Ane,* 1509, Bruxelles).

L: MAS I (1935, repr. 113 — Sv. Primož); Réau II/2 (1957, p. 156—57). — Cf. J. *White* (1966, t. 91B, 120, 173A).

Joannes von Werd de Augusta → *Johannes von Werd de Augusta*

Joas, bibl. oseba, 12. Izraelov kralj (sin Joahaza, oče Jeroboama). Cf. infra s. v. *Joas izstreli puščico.*

Joas, bibl. oseba, 7. Judov kralj (oče Amasije). Up: cf. infra s. v. *Joas kralj, Atalija umorjena.*

Joas izstreli puščico, bibl. ik. m. (4 Kralj 13, 15—17): Judov kralj pri bolnem preroku → *Elizeju.* Up: npr. William Dyce (1844, Hamburg).

Joas kralj, Atalija umorjena, bibl. ik. m. (4 Kralj 11, 9—16). Up: npr. *lesor.* v → *Dalmatinovi Bibliji* (1584, I. f. 210).

Job (lat. *Jobus,* it. *Giobbe*), gl. oseba Jobove knj. (Biblija, → *poučne knjige*), zgled potrpežljivosti; v kršč. srednjem veku ga je mdr. populariziral papež → *Gregorij Vel.* s svojim delom *Expositio in librum beati Job* ali *Moralia in Job*; patron glasbenikov. Up: npr. *relief* na → *Sarkofagu Junija Bassa* (o. 359), *freske* → *Bartola di Fredi* (XIV. st., San Gimignano, Collegiata), B. van Orley (*triptih,* d. 1521, Bruxelles).

L: Réau II/1 (1956, p. 310—18 & 341 — L!). — Cf. V. *Denis* (1952); Rainer *Budde* (LCI II, 1970 — L!).

das **Joch** (nem.) → *traveja,* → *járem*

Joel, bibl. prerok (→ *dvanajst malih prerokov*), znan po primerjavi z napadom kobilic. Up: miniaturi v → *Rabulovem evangeliarju* (f. 5r [levo], 586) in → *Admontski bibliji* (o. 1140 — z rojem kobilic!), Michelangelo (*freska* na → *stropu Sikstinske kapele*).

L: Réau II/1 (1956, p. 382—83).

Joffroy, René (1915—....), fr. arheolog (in filozof), kustos arheol. muz. v Chatillon-sur-Seine v Burgundiji.

B: *Le trésor de Vix (Côte d'Or)* (P: PU 1954).

johaniti ali *ivanovci* (angl. *Order of Hospitalers* ali *Order of St. John*, fr. *les chevaliers de Saint-Jean de Jérusalem*, hol. *Heren van Sint Jan*, nem. *die Hospitaliter* ali *die Johanniter*), najprej bratovščina bolnice sv. Janeza, ki so jo bili v XI. st. v Jeruzalemu ust. trgovci iz Amalfija za pomoč romarjem, pozn. — ko so križarji zavzeli Jeruzalem — pa *viteški red sv. Janeza Krst.* (bel osmerokotni križ na črnem plašču). Med njihovimi trdnjavami → *Krak des Chevaliers*. Od 1291 dalje središče réda na Cipru, 1310—1522 na Ródosu (*ródoški vitezi*), 1526—1798 na Malti (*maltéški vitezi* in *maltéški križ*). Po njihovi → *koméndi* pri Kamniku tudi imen. → *Koménda*; 1310 ust. koménda v → *Haarlemu* (→ *Geertgen tot Sint Jans*).

L: o haarlemskih johanitih cf. Panofsky Neth (1953, p. 497, op. 6 — L!).

Johannes Aquila de Rakespurga, »Janez Akvila [pravzaprav Janez Ev.] iz Radgone«, prvi z imenom znan stenski slikar na Slovenskem, tudi stavbenik in morda bolj podjetnik kot pa izvrševalec. *StS-e* v Veleméru na Madžarskem (*domn.* 1378), Turnišču (njegova delavnica d. 1383 in 1389, sam 1393) in Martjancih (d. 1392).

L: MAS I (1935); F. *Stelè*, Aquila, Johannes de Rakespurga (ELU 1, 1959 [izšlo 1960]); EWA VII (1963, stp 748 — *Giovanni Aquila*), XIV (1967, stp 904); Stele (1969, p. 157—74).

Johannes de Caulibus → *nepravi Bonaventura*

Johannes iz Brunecka (it. *Giovanni da Brunico*), slikar na juž. Tirolskem, v 2. in 3. deceniju XV. st. dkm. kot avtor fresk v križnem hodniku stolnice v → *Briksnu*, v → *Sterzingu* in → *Neustiftu* pri Briksnu. Njegova delavnica zaposlena tudi na → *Ptujski gori* pri Ptuju.

Jo(h)annes von Werd de Augusta je 1491 spisal in morda tudi iluminiral rkp. *antifonar* v 2 zv. v Škofijskem arhivu v Lj (prej v župnijskem arhivu v Kranju).

L: F. *Stelè* (SBL, 3. zv., 1928, p. 410); *id.* (ELU 3, 1964, s. v.); Min Jug (1964, kat. št. 63). — Cf. M. *Kos* (& F. *Stelè* 1931).

Johannot, Tony (1803—1852), fr. romantični ilustrator in slikar. Ilustr. je, zlasti z vinjetami, mdr. Molièra (1835—36), Cervantesa (*Don Quichotte* 1836—37), Lawrencea Sterna (1841), Silvia Pellica (1843), Ariosta (*Roland furieux* 1844), Goetheja (1845), itd., še skupaj z bratom Alfredom (1800—1837), ki je bil nadarjenejši slikar od njega, pa npr. W. Scotta (1830—32).

L: Bland (1958 [1969]); LaranE (1959 — L!). — Cf. *Champfleury* (1883).

Johnson, Philip C. (1906—....), amer. arhitekt in pisec o arhitekturi, sprva nanj vplival predvsem → *Mies van der Rohe*. A: lastna hiša, *Johnson House* (1949, New Canaan, Conn.), *Temple Kneses Tiferat Israel* (1954—55, Port Chester, N. Y.), restavracija v Mies van der Rohejevem *Seagram Building* v New Yorku, *Theatre of the Dance* v okviru tamk. *Lincoln Center for the Performing Arts*, itd.

Jokásta, grš. mit. oseba, mati in žena → *Oidipa*. V slov. umetn. npr. *Jokastina postelja*, slika Marija Preglja (mešana tehnika, pl, d. [19]66).

L: Grimal (1951, p. 243); Grant (1968).

Jolanda Aragonska (fr. *Yolande d'Aragon*), (1380—1442), hči aragonskega kralja Janeza I. (1387—95), žena Ludovika II., vojvode anžuvinskega, mati → *Renéja I. Dobrega* in tašča fr. kralja Karla VII. V Franciji je delal zanjo t. i. Mojster → *Rohanovega horarija*, ki je morda bil njen rojak.

Jona (angl. *Jonah*, fr. *Jonas*, it. *Giona*), bibl. prerok (→ *dvanajst malih prerokov*). Up: npr. *miniaturi* v → *Rabulovem evangeliarju* (f. 6r [des.], 586) in → *Admontski bibliji* (iniciala, o. 1140), *relief* iz o. 1190 na → *relikviariju Treh kraljev* v katedr. v Kölnu (napisni trak: *Propter me tempestas mittitur*), Michelangelo (*freska* na → *stropu Sikstinske kapele*).

L: Réau II/1 (1956, p. 410 ss); Keller (1968, p. 290—91); LCI II (1970, s. v. *Jonas* — L!).

Jona pod bučnim (bršljanovim) grmom, bibl. ik. m. (Jona 4, 5—8). V mod. prevodu ricinov grm, v septuaginti buča in v vulgáti bršljan, temu ustrezno tudi različne upodobitve, mdr. na sarkofagih in na → *lipsanoteki v Brescii* (3. četrt. IV. st.).

L: Réau II/1 (1956, p. 418).

Jonatan in Simon Makabejec v boju z Bakhidom, bibl. ik. m. (1 Mkb 9, 43—49). Up: npr. Jean Fouquet (*miniatura* v 1. knj. *Židovskih starožitnosti*, o. 1470, Bibl. Nat., Ms. fr. 247, f. 270v).

Jones, Inigo (1573—1652), angl. arh., sprva kostumograf in scenograf, v stavbarstvu pionir po → *Palladiu* vplivanega klasicizma v Angliji, r. in u. (78) v Londonu. A: v Greenwichu *Queen's House* (1616—18 & 1629—35), v Londonu *Ban-*

queting Hall v Whitehallu (1619—22), itd. — Up: npr. A. van Dyck (o. 1635, Eremitaža).

L: John A. *Gotch:* Inigo Jones (L 1928); Geoffrey *Webb* (EWA VIII, 1963, s. v. — L!); Pevsner (1966).

Jonge, C. H. de, *Jonkvrouwe*, hol. um. zgodovinarka, do 1951 direktorica utrechtskega *Centraal Museum.*

B: *Bijdrage tot de kennis van de Noord-Nederlandsche costuum-geschiedenis in de 1e helft van de XVIe eeuw, I: Het mannencostuum* (Utr 1916); *De dom te Utrecht* (W 1920, »K. in Holland« 4); *Holändische Möbel und Raumkunst von 1650—1780* ('s Gravenhage 1922, uv W. Vogelsang); ‚*Het triptiek der familie van Lochorst door Jan van Scorel in het Centraal Museum te Utrecht*' (OH, 1929); ‚*Portretten van Jan van Scorel en Agatha van Schoonhoven*' (ib.); *Paulus Moreelse: portret- en genreschilder te Utrecht, 1571—1638* (Assen 1938); ‚*Jan van Scorel*' (Niederländische Malerei im XV. u. XVI. Jahrhundert, A-Lpz 1941); ‚*Der Lochorst-Altar von Jan van Scorel*' (Panth, 1941); ‚*Een familiengroep met zelfportret van Werner van den Valckert*' (OH, 1942); (uv) *Centraal Museum — Utrecht: Catalogus der schilderijen* (1952); ‚*Het zgn. Wezelaar-triptiek van Jan Scorel*' (OH, 1953); *Jan Steen* (A s. d., »Pal.«).

Jonov sarkofag → *lateranski sarkofag št. 119*

jonski red, eden izmed 3 → *stebrnih redov* stare grš. arhitekture. Steber ima v nasprotju s star. → *dorskim redom* nogo ali bazo, bolj vitko deblo, glavo krasijo, kolikor je še vidna, palmete ali t. i. kimatij (listni venec z nazaj zavihanimi listi), predvsem pa je značilna široka blazina, ki se ob straneh polžasto zavija v t. i. voluti. Slaven primer so stebri *Nikinega templja* na atenski Akropoli.

L: cf. W. *Andrae* (1933), J. *Flis* (1885), F. von *Luschan* (1912), O. *Puchstein* (1887; 1907).

Joos van Cleve (dkm. od 1511 dalje, u. 1540/41), flam. slikar v Antwerpnu, o. 1530 v Franciji in 1538 v Angliji, v novejši lit. običajno istoveten z → *Mojstrom Marijine smrti.*

Joos van Gent → *Justus van Gent*

Jordaens, Jacob (1593—1678), flam. slikar, ob Rubensu in van Dycku in za njima osrednja osebnost flam. slikarstva XVII. st.; r. in u. (85) v Antwerpnu, od o. 1655 kalvinec. Mit., bibl. in evang. prizori, v vseh pa zdravi, zagoreli, rejeni in robati možje z ženami bleščeče mesnatih udov, ljudje, ki so največkrat videti kot nekam posurovelo Rubensovo občestvo. Številni motivi v več variantah, npr. *Satir pri kmetu* po Aisopovi resp. La Fontainovi basni (Alte Pin., Kassel, itd.), *Kralj pije* (1638/40, Louvre; Ksthist. Mus.), *»Kot brunda starina, si žvižga mladina«* (npr. Valenciennes, Mus. des B.-A. [last: Louvre]; d. 1646, Alte Pin.), etc. S: npr. *Avtp. s starši, sestrami in brati* (1615, Eremitaža), *Avtp. s tastovo družino* (1616, Kassel), *Najdenje Erihtóna* (d. 1617, Antwerpen; pozn. varianta Ksthist. Mus.), *Mučeništvo sv. Apolonije* (1628, Antwerpen, Augustijnenkerk), *Moški iz družine van Zurpelen in njegova žena* (o. 1630, Nat. Gall.), *Zmagoslavje Evharistije* (o. 1630/35, Dublin), *Zmagoslavje princa Frederika Hendrika* (1652, Haag, Huis ten Bosch), *Dvanajstletni Jezus v templju* (1663, Mainz, Altertumsmus. u. Gemäldegal.).

L: J. S. *Held* (EWA VIII, 1963, s. v.); Horst *Gerson* (Kindler III, 1966, s. v. — L!). — Cf. H. *Fierens-Gevaert* (1905), H. *Gerson* (Harm 1960), J. S. *Held* (1940; 1949), R. A. d'*Hulst* (1956), M. *Jaffé* (1968 — L! [cf. Egbert *Haverkamp-Begemann*, Kchr, maj 1969]), L. van *Puyvelde* (1953), M. *Rooses* (1906), R. H. *Wilenski* (1960 — L!).

Jordan (fr. *le Jourdain*), reka, po → *Hieronimu* sest. iz *Jora* in *Dana* (zato tudi personifikacije *dvoobraznega Jordana*). Up. v okviru bibl. in evang. ik. m., med prvimi → *Prehod čez Jordan* in → *Elija na ognjenem vozu*, med drugimi → *Krst v Jordanu*, povsod Jordan predstavljan tudi kot personifikacija v podobi → *rečnega boga*, takó npr. med primeri »Krsta« na kupolnih *mozaikih* v Raveni v baptisteriju ortodoksnih (V. st.) in arijanskem baptisteriju (o. 500).

L: Réau II/2 (1957, p. 298); Günter *Ristow*, Zur Personifikation des Jordan in Taufdarstellungen in der frühen christlichen Kunst (Berliner Byzantinistische Arbeiten, 1957); Olga Alice *Nygren* (LCI II, 1970, s. v. — L!). — Cf. F. X. *Kraus* (II 1886, p. 70—72).

Jordan, Max (1837—1895), nem. muzealec, 1870—75 direktor mestnega muz. v Leipzigu, nato pa (1876—95) berlinske *Nationalgalerie.*

Jordan, Robert Furneaux (1905—....), angl. arh. in zgodovinar arhitekture. R. v Birminghamu, 1931—40 akt. kot arh., učil na *Architectural Association School* (1934—63) in *Univ. of London* (1952—53), stalni sodel. časopisa *The Observer* (1951—63), itd.

B: *The World of Great Architecture: From the Greeks to the Nineteenth Century* (NY 1961); *Victorian Architecture* (Harm 1966); *A Concise History of Western Architecture* (L 1969, »The World of Art Libr.«).

Jordan, Vasilije (1934—....), hrv. slikar, surrealist. R. v Zgb, mladost preživel v Sloveniji. Obiskoval glasbeno šolo, Šolo za umetno obrt (1948—53) in Akademijo lik. umjetnosti v Zgb (1953—58). Prva samost. razst. v Zgb 1961.

L: vasilije jordan (Zgb 1961 [rk, Gal. SU]).

Jorn, Asger, s pr. im. *Asger Oluf Jørgensen* (1914—....), dan. abstr. slikar, evr. predhodnik amer. → *action painting*, soustanovitelj skupine → *COBRA*, od 1955 dalje v Parizu.

L: ReadP (1959 [1969]); H. *Read* (Kindler III, 1966, s. v. — L!). — Cf. N. *Ponente* (1960).

Josephson, Ernst (1851—1906), šved. (ž.) slikar (in pesnik: *Svarta rosor*, 1888, in *Gula rosor*, 1896), občudovalec Rembrandta, ki ga je tudi kopiral (*Staalmeesters*); nazadnje duševno zbolel. S: *David igra pred Savlom* (1878, Stockholm), *Španski kovači* (2. varianta, d. 1882, Oslo), *La Joie de vivre* (1887, København). — R: ohranjenih o. 2000.

L: E. M. *Naményi* (RJA, 1961, p. 626—27); L. *Østby* (Kindler III, 1966, s. v. — L!). — Cf. J. P. *Hodin* (1942).

Josephus Flavius → *Jožef Flavij*

Josija da Helkiju brati postavo, bibl. ik. m. (4 Kralj 23). Up: npr. *lesor.* v → *Dalmatinovi Bibliji* (f. 218 — v. duhoven z Lutrovimi potezami, Josija kot saški volilnik).

L: Jürgen *Paul*, Josias (LCI II, 1970 — L!)

Jourdain, Francis (1876—1958), fr. pisec o lik. umetnosti.

B: *Pierre Bonnard: ou Les vertus de la liberté* (G: Sk 1946, »Les Trésors de la peinture française«); *Utrillo* (P 1948, »Coll. Palettes«); *Marquet* (P 1948, »Coll. ‚Plastique'« 4); *Cézanne* (P 1950, »Coll. Palettes«); (& Jean Adhémar) *Toulouse-Lautrec* (P 1952, »Coll. Promethée«); *Félix Vallotton* (G 1953).

Jouvenet, Jean, »*Jean III*«, imen. tudi *le Grand* (1644—1717), fr. slikar, r. v Rouenu, najpomembnejši član umetniške družine, ki je baje bila it. rodu (*Giovinetto*); od 1661 dalje v Parizu, tam u. Član → *Académie Royale*, od 1707 dalje njen rektor, po smrti Ch. Lebruna predstavnik t. i. → *rubenistov*. Zaradi protina nazadnje slikal z levico (sgn. *Johannes Jouvenet, dextra paralyticus, sinistra pinxit*). S: npr. *Estera pred Asuerjem*, d. 1673 — njegova najstar. ohranjena slika), *Faetóntov odhod* (Rouen, Mus. des B.-A.), *Oznanjenje* (d. 1685, ib.), *Avtp.* (o. 1690?, ib.), *Ludovik XIV. ozdravlja skrofulozne bolnike* (d. 1690, Saint-Riquier), *Izak blagoslovi Jakoba* (d. 1692, Rouen, Mus. des B.-A.), *Avtp. »di sotto in su«* (1694?, ib. [kopija glave v lj. NG]), *Snemanje s križa* (1697, Louvre — naslon na Rubensa), *Raymond Finot* (1704, ib.), *Smrt Frančiška As.* (verj. 1713, Rouen, Mus. des B.-A.).

L: F. N. *Leroy:* Histoire de Jouvenet (P-Rouen 1860); H. *Vollmer* (ThB XIX, 1926, s. v.); Antoine *Schnapper*, De Nicolas Loir à Jean Jouvenet (RLou, 1962); Thuillier & Châtelet (1964); J.-C. *Lemagny* (Kindler III, 1966, s. v. — L!); Louis XIV Lille (1968).

Jovanović, Paja (1859—1957), srb. slikar, najuspešnejši predstavnik akad. realizma pri Srbih, mojster folklornih in historičnih kompozicij, ki so imele v svojem času pravo nacionalno preroditeljsko vlogo. Mnogo potoval, ob koncu živel zvečine na Dunaju. S: npr. *Oblačenje neveste* (1886, Bgd, Nar. muz.), *Petelinji boj* (1887, ib.), za svet. razst. v Parizu 1900 nastalo *Kronanje carja Dušana Silnega v Skopju* (ib.), itd., med portreti e. g. *Mihajlo Pupin* (ib.).

L: M. *Kolarić* (ELU 2, 1962, s. v.). — Cf. D. *Medaković* (1957).

Jovan Zlatousti (srb.) → *Janez Krizostom*

Jozue (angl. *Joshua*, fr. *Josué*, it. *Giosuè*), bibl. oseba, sin Nuna iz Efraimovega rodu. Sprva se imenoval *Osej*, ime *Jozue* (hebr. *Jehošua*) mu je dal Mojzes, po čigar smrti je postal voditelj Izraelcev. Up: cf. infra & s. v. *Grozd iz obljubljene dežele.*

L: Keller (1968, p. 293—94); Jürgen *Paul*, Josue (LCI II, 1970 — L!).

Jozue in Kaleb, Nunov sin (cf. s. v. *Jozue*) iz Efraimovega rodu in Jefonov sin iz Judovega rodu, edina resnicoljubna oglednika med možmi, ki jih je Mojzes poslal v kanaansko deželo (4 Mojz 13). Up: običajno v motivu → *Grozd iz obljubljene dežele.*

Jozuetova knjiga, del → *Biblije*, ki poroča o Izraelcih od Mojzesa do Jozuetove smrti. Up: **Jozuetov zvitek* (X. st., cf. infra), pozn. pa npr. → *Bibbia istoriata padovana* (konec XIV. st.).

L: Louis *Roussel:* Le Livre de Josué (P 1955); Réau II/1 (1956, p. 219—27 — L!).

Jozuetova zmaga nad Amalečani → *Bitka z Amalečani* (2 Mojz 17, 8—13)

Jozuetova zmaga nad Amorejci, bibl. ik. m. (Joz 10, 9—11). Up: npr. Nicolas Poussin (1624/25, Puškin).

***Jozuetov zvitek,** biz. iluminiran rkp. (X. st., Bibl. Vat., Palat. Grec. 431), od 1902 dalje razrezan na 15 delov, očitno posnetek aleksandrijskega helenističnega originala (verj. iz V. st.). Med miniaturami, ki skupaj tvorijo najbogatejši cikel ilustracij → *Jozuetove knjige*, npr. *Prehod čez Jordan*, *Zavzetje Jeriha* in *Kamnánje Ahana.*

L: Diringer Book (1958). — Cf. J. *Beckwith* (1970), M. *Schapiro* (1949), K. *Wetzmann* (1948).

Jozue ustavi sonce pri Gabaonu in luno v dolini ajalonski, bibl. ik. m. (Joz 10, 12—14). Up: miniatura v → *Psalterju sv. Ludovika* (f. 46) kaže —

času svojega nastanka primerno — viteško nošo iz srede XIII. st.

L: Réau II/1 (1956, p. 225).

Jožef, bibl. oseba, za razloček z Marijinim ženinom imen. *egipt. Jožef* ali *očak Jožef* (lat. *Josephus patriarcha*); sin →*Jakoba* in (kakor najmlajši, Benjamin) *Rahele*, oče *Manaseja* in *Efraima*. Up (cf. infra): prizori iz njegove zgodbe (srb. *Priča o Prekrasnom Josifu*) npr. na *StS-ah* v Sopoćanih iz XIII.

L: Réau II/1 (1956, p. 156—71); Ursula *Nilgen*, Joseph von Ägypten (LCI II, 1970 — L!). — Cf. M. *Schapiro* (1952), R. *Wischnitzer* (1953).

Jožef (lat. *Josephus*, it. *Giuseppe*, srb. *Josif*, šp. *José* in *Jusepe*), kršč. svetnik, »Marijin deviški ženin« (*virgineus sponsus Virginis*), zaščitnik tesarjev in umirajočih. Atribut: lilija, ozelenela palica. Up: v poznosrednjev. umetn. v skladu s t. i. →*apokrifnimi evangeliji* (*Protevangelij Jakoba ml.* in *Zgodba o Jožefu tesarju*) pravi žanrski in velikokrat nemalo komičen lik, npr. s čutarico na sliki *Počitka na begu v Egipt* (Bertram iz Mindena, →*Grabowski olt.*, dkč. 1379, Hamburg), ko si greje noge (→»*Mali diptih v Bargellu*«, 1380/90) ali sprejema darove kraljev (na →*Brabantskem biseru*, Alte Pin.), ko mu je mleko prikipelo v kozici (Bolfgangus de ...cz, *Rojstvo*, 1453, Crngrob) ali ko nastopa v vlogi prevaranega soproga (→*Jožefovi očitki*).

L: Réau III/2 (1958, p. 752—60 — L!). — Cf. K. *Künstle* (1926), W. *Rothes* (1925).

Jožefa vržejo v vodnjak (lat. *Joseph in cisternam mittitur*), bibl. ik. m. (1 Mojz 37, 24), v srednjev. tipologiji napoved →*Polaganja v grob*. Up: npr. Nikolaj iz Verduna (*emajl*, 11. prizor iz vrste *ante legem* na →*Verdunskem olt.*, 1181, Klosterneuburg), *lesor.* v →*Dalmatinovi Bibliji* (1584, I, f. 24v).

L: Réau II/1 (1956, p. 160—61). — Cf. W. *Molsdorf* (1920, št. 446).

Jožef Flavij (lat. *Josephus Flavius*), (37—o. 100), ž. zgodovinar, r. v Jeruzalemu, mdr. užival naklonjenost Neronove žene Popeje, pozn. kot vodja ž. upora proti Rimljanom prišel v rim. ujetništvo, živel v Rimu in v grš. jeziku spisal deli *O židovski vojni* (grš. *Peri tu judaiku polemu*, lat. *De bello judaico libri VII*) in →*Židovske starožitnosti* (grš. *Judaike archaiologia*, lat. *Antiquitatum Judaicarum libri XX* ali *De Antiquitatibus Iudaeorum*). Kot najbolj bogato iluminiran rkp. *Ž. starožitnosti* pred XIII. st. je znan mozanski kodeks, ki ga hrani Merton College v Oxfordu (verj. 1150-a leta).

L: Walter *Cahn*, An Illustrated Josephus from the Meuse Regio . in Merton College, Oxford (ZfKg, 1966).

Jožefova čistost (lat. *Pudicitia Josephi*, angl. *The Chastity of Joseph*, fr. *La Chasteté de Joseph*, it. *La castità di Giuseppe*, nem. *Die Keuschheit Josephs*, rus. *Celomudrie Iosifa*), bibl. ik. m. Up: cf. s. v. *Putifarjeva žena in Jožef*.

Jožefovi bratje pasejo drobnico pri Sihemu (v Dotainu, tj. sev. od →*Sihema*), bibl. ik. m. (1 Mojz 37, 18—20): *Zagledali so ga od daleč in, preden se jim je približal, naredili zvijačen naklep* ... Up: *miniatura* v →*Dunajski Génezi* (f. 15r [spodnji prizor], zač. VI. st.).

Jožefovi očitki Mariji (lat. *Crimina Josephi* ali *Suspicatio Josephi*, srb. *Josif čini prekore verenici*), kršč. ik. m. »prevaranega soproga«, kot so ga v naslonu na evangelij (Mt 1, 19: *Ker ... je ni hotel osramotiti, jo je sklenil skrivaj odsloviti*; lat. *voluit occulte dimittere eam*) razvili t. i. →*apokrifni evangeliji* in cerkv. misteriji. Up: npr. *relief* na →*Maksimijanovi katedri* (sreda VI. st.), *relief* na bron. vratih katedr. v Pisi (XI. st.), *kapitel* v c. Notre-Dame du Port v Clermont-Ferrandu (XII. st.), *StS* v Kaleniću (sreda XIV. st.), itn. — dokler ni bil v katol. umetn. motiv prepovedan na →*Tridentinskem koncilu*. Prim. tudi geslo *Jožef spozna v Mariji božjo mater* in z imenom *Jožefov dvom* znano varianto motiva (LCI II, 1970, s. v. *Josephszweifel* — L!).

L: Réau II/2 (1957, p. 206—07); SSS (1966, p. 189 & 191).

Jožef sanja o soncu, luni in 11 zvezdah *in o tem pripoveduje staršem in bratom* (lat. *Somnium solis, lunae et undecim stellarum*), bibl. ik. m. (1 Mojz 37, 9—10). Up: *miniatura* v →*Dunajski Génezi* (f. 15r, zač. VI. st.), *relief* na →*Maksimijanovi katedri* v Raveni (VI. st.), *mozaik* v Markovi c. v Benetkah (XI. st.), *relief* na katedr. v Auxerru (XIII. st.), Rafaelova delavnica (*freska*, →*Rafaelove loggie* [25. prizor = tudi *sanje o žitnih snopih*!], 1517/19), itd.

L: Réau II/1 (1956, p. 159—60).

Jožef se sreča z Jakobom v deželi Gesen, bibl. ik. m. (1 Mojz 46, 29). Up: slonokoščeni *relief* na zun. →*Maksimijanove katedre* (= pod naslonjalom desnice, 546/556).

L: cf. A. *Grabar* (L'âge d'or, 1966, repr. 337).

***Jožef spozna v Mariji božjo mater,** poznosrednjev. kršč. ik. m. Odličen primer je tabla krilnega olt. z zahodnonem. ozemlja o. 1350 (hrastovina, tempera, zlato ozadje, 38 × 27 cm, Dahlem).

Na Jožefovem napisnem traku je brati (v popr. prepisu) *vere apud te est fons vitæ*, na Marijinem pa *dominus possedit me*. Druga tabla istega olt. (35,2 × 25 cm, Städel, v kat. kot »srednjenem. mojster«) kaže prizor *Kristus krona Marijo* z bibl. citati (Vp): *dilectus meus ad me loquitur* pri Mariji in *veni electa mea* pri Kristusu.

L: Europe Goth. (1968, št. 300 — L!). — Cf. G. *Schiller* (1966, p. 68, repr. 141).

Jožef ukaže bratom napolniti vreče z žitom, bibl. ik. m. (1 Mojz 42, 25). Up: slonokoščeni *relief* na zun. (= pod naslonjalom desnice) → *Maksimijanove katedre* (546/56).

L: cf. A. *Grabar* (L'âge d'or 1966, repr. 336).

Juan de Flandes (u. pred 16. XII. 1519), na Flandrskem rojeni, v Španiji od 1496 dalje dkm. slikar. S: npr. *Portret dekleta* (*Ivana Blazna* ?, Thyssen), 15 tablic s *prizori iz Kristusovega in Marijinega življenja* (Madrid, Pal. Real).

L: S. J. *Gudlaugsson* (Kindler II, 1965, s. v. — L!). — Cf. C. *Justi* (1887).

Juan de la Cruz (šp.) → *Janez od križa*

Jubal, bibl. oseba, sin → *Lameha* (iz vrste Kajnitov) in Ade, »*pater canéntium cíthara et órgano*« (1 Mojz 4, 21: *oče vseh igralcev na citre in piščali*).

Juda Makabejec premaga Arabce (nem. *Judas besiegt die Araber*), bibl. ik. m. (2 Mkb 12, 10—12). Up: npr. M. Merian star. (*bakr.* v *Bibliji*, 1630).

Juda naslednik Jozueta, bibl. ik. m. (Sodn 1, 1—2). Up: npr. miniatura v → *Bibliji iz Saint-Martiala v Limogesu* (konec XI. st., Bibl. Nat., f. 91r).

Judicium Salomonis (lat.) → *Salomonova sodba*

Judita (angl., fr. & nem. *Judith*, it. *Giuditta*), bibl. junakinja (*Juditina knjiga*, abr. *Jdt*), običajno predstavljena kot → *kefalofor* s Holofernovo glavo, sicer pa njen atribut pes (zaradi zvestobe, ki jo je ohranila *Manaseju* tudi kot njegova vdova); v srednjev. tipologiji podoba *Marije*, zmagovalke nad satanom. Up: npr. Donatello (*bron*, o. 1456/57, Florenca, piazza della Signoria), Botticelli (se vrača iz Holofernovega taborišča, *del diptiha*, 1470/72, Uffizi), Mantegna z delavnico (les. o. 1490, Washington; *grisaille*, o. 1490, Dublin), Giorgione (pl [prej les], Eremitaža), Sodoma (Siena, Pin.), B. Peruzzi (*freska*, 1517, Rim, Sta Maria della Pace), C. Meit (gola, *alabaster*, viš. 29,5 cm, o. 1515, München, Bayerisches Nationalmus.), L. Cranach star. (npr. Ksthist. Mus. [les, o. 1530]), J. Massys (npr. d. 1543, Boston FA), C. Allori (Pitti), O. Gentileschi (Hartford), J. Liss (npr. Ksthist. Mus.), S. Vouet (ib.), A. → *Gentileschi* (npr. Detroit), F. Maffei (Faenza, Pin.), F. Jelovšek (*freska* v kupoli, d. 1734, Lj [Kodeljevo], kapelica Codellijeve graščine Turn), G. Klimt (npr. o. 1901, Öst. XIX.—XX.).

L: Panofsky Stud (1939 [1962, p. 12—14, repr. 3]); Ferguson (1954); Pigler I (1956, p. 191—96); Réau II/1 (1956, p. 329—31); SlovS (1966, t. 22 pri p. 52); Keller (1968, p. 298—99); Jane *Davidson Reid*, The True Judith (Coll Art J, XXXVIII/4, 1969); Jutta *Seibert*, Judith (LCI II, 1970 — L!). — Cf. Th. *Ehrenstein* (1923). K. *Künstle* (1928, p. 302), W. *Molsdorf* (1920, št. 894), R. H. *Wilenski* (1960, repr. 295—96, 315, 582).

Judita pokaže ljudstvu Holofernovo glavo, bibl. ik. m. (Jdt 13, 14—21). Up: npr. Abr. Bloemaert (hrastovina, d. 1593, Ksthist. Mus. [varianta: Städel]), Solimena (ib.).

L: Pigler II (1956, p. 196—98).

Juel, Jens (1745—1802), dan. slikar, pomemben portretist. S: npr. *Nicolai Abraham Abilgaard* (1772, → *Hillerød*), *Jean-François-Joseph Saly* (1772, København), *Avtp. z ženo pred slikarskim stojalom* (d. 1791, ib.), *Družina Ryberg* (1796—97, ib.).

L: I. *Buhl* (ThB XIX, 1926, s. v.); L. *Østby* (Kindler III, 1966, s. v. — L!).

Jugend, poljuden, bogato in pisano opremljen in ilustr. tednik, ki ga je (s podnaslovom *Münchner illustrierte Wochenschrift f. K. u. Leben*) 1. I. 1896 zač. izdajati njegov ustanovitelj Georg → *Hirth* (ur. Fritz von → *Ostini*, zal. *Georg Hirths Kunst-Verlag* v Münchnu). Časopis je sicer izhajal do 1940, pomemben pa je bil samó do 1. svet. vojne, ko je po svoje, tj. v smislu boja proti dekadenci populariziral findesiècclovsko umetn. Med njegovimi lik. sodel. npr. → *Stuck*, Otto *Eckmann*, → *Jank*, itd., predvsem pa Albert → *Weisgerber*.

L: Fritz *Schlawe:* Literarische Zeitschriften (2 zv., Stu 1961—1962, »Smlg. Metzler«).

Jugendstil, ob rev. → *Jugend* (supra) nastalo nem. ime za → *findesiècclovsko umetn.*, ki ravno zaradi popularnega značaja tega lista ni najbolj posrečeno.

Jugoslavija, Med kraji s pomembnimi um. spomeniki *in situ* in zbirkami so zlasti: Belec, Beograd, Dečani, Dubrovnik, Gračanica, Hvar, Kalenić, Korčula, Kotor, Lepenski vir, Manasija, Mileševa, Mostar, Nerezi, Nin, Novi Sad, Ohrid, Peć, Poreč, Prizren, Pula, Rab, Radimlja,

Ravanica, Sarajevo, Skopje, Solin, Sopoćani, Split, Stobi, Studenica, Šibenik, Trogir, Varaždin, Zadar, Zagreb, pos. v → *Sloveniji* pa Celje, Crngrob, Gornji grad, Hrastovlje, Kamnik, Koper, Kostanjevica, Kranj, Ljubljana, Maribor, Novo mesto, Piran, Ptuj, Ptujska gora, Radovljica, Slovenj Gradec, Stična, Sveti Primož nad Kamnikom, Škofja Loka, Šempeter, Turnišče, Velesovo, Vrzdenec in Žiče.

L: Željko *Jiroušek:* Historijsko-umjetnički spomenici Jugoslavije (Zgb 1938); *varii auctores* (ELU 3, 1964, s. v.); Grga *Novak* & Maja *Miletić* & [za Slovenijo] Fr. *Stelè*, Yugoslavia (EWA XIV, 1967 — L!); Jugoslovenski mozaik (Bgd s. a. [1969]); UBJ (1969 [= 1970] — L!); L'Art en Yougoslavie (P 1971 [rk, Grand Pal.]). — Cf. *M. Kašanin* (1939), J. *Mal* (1924), V. *Molè* (1962 [Lj 1965]).

Juliana Anicia → *Dunajski Dioskurides*

Julij II., *Giuliano Della Rovere* (1443—1513), papež (1503—13), nečak → *Siksta IV.*, najslavnejši pokrovitelj umetnikov med papeži, Michelangelov vročekrvni sobesednik. Za njegovega pontifikata → *Bramante* zač. Petrovo c. v Rimu, → *Michelangelo* zač. nagrob. (infra) in poslikal → *strop Sikstinske kap.*, → *Rafael* pa → *Stanza della Segnatura* in → *Stanza d'Eliodoro*. Up: npr. Melozzo da Forlì (→ *Sikst IV. imenuje Platino*), Rafael (v obeh stanzah [→ *Disputa*; → *Izgon Heliodorja*; → *Maša v Bolseni*] in pos. v samost. portretu, les, 1512, Nat. Gall.).

L: cf. K. *Oberhuber* (1971), R. *Weiss* (1965).

***Julijev nagrobnik,** nagrobnik papeža → *Julija II.*, bi — ostvarjen po 1. načrtu (1505) — predstavljal Michelangelovo največje kiparsko delo: samost. stoječ mavzolej v Petrovi c. v Rimu z več kot 40 sohami v nadnar. velikosti, 3 nadstropji, na ploščadi vrh pritličja Mojzes, sv. Pavel, Vita activa in Vita contemplativa, prav na vrhu »*bara*« s papeževim likom. Po papeževi smrti nadaljnje pogodbe in načrti čedalje manjšega nagrobnika (1513, 1516, 1526, 1532, 1542), ki ga je mojster naposled s pomočniki naglo dkč. (1542—45, Rim, S. Pietro in Vincoli). Od kipov, ki so bili nastali po načrtu iz 1513 (*Uporni* in »*umirajoči*« *suženj* v Louvru) je bil v spom. — razmeroma slabo usklajeni, skromni sad 40 let prizadevanj, »*la tragedia della Sepoltura*« (Condivi) — vključen samó → *Mojzes*. Ob njem sta levo *Rahela* (*Vita contemplativa*) in desno *Lija* (*Vita activa*), zidec nad pritličjem podpirajo 4 *herme*, ki ponazarjajo → *štiri temperamente* (od leve na desno flegmatični in melanholični temperament nad *Rahelo*, kolerični in sangvinični temperament nad *Lijo*), plastika zgoraj pa je v celoti delo mojstrovih pomočnikov: nad soho ležečega *papeža* (Pietro Boscoli) je *Marija z otrokom*, levo od papeža *Sibila*, desno *Prerok*.

L: Vasari-Milanesi VII; Cankar III/1 (1936); E. *Panofsky*, The First Two Projects of Michelangelo's Tomb of Julius II (AB, 1937); *Panofsky Stud (1939 [1962]); Karl August *Laux:* Michelangelos Juliusmonument: Ein Beitrag zur Phänomenologie des Genies (Bl 1943); Panofsky Tomb (1964). — Cf. (tudi s. v. *Michelangelo*) A. *Chastel* (1959), H. v. *Einem* (1951; 1959), J. *Pope-Hennessy* (III 1963), Ch. de *Tolnay* (1951; *1954 — L!), J. *Wilde* (1928).

Jullian, René, fr. um. zgodovinar, prof. na Sorboni (*Inst. d'Art et d'Archéologie*).

B: *L'Eveil de la sculpture en Italie* (2 knj., P 1945—1949); ‚*Le »Coucher à l'italienne« de Jacob van Loo*' (Toescov zb., 1950); *Les Sculpteurs romans de l'Italie septentrionale* (P 1952); ‚*Delacroix et Baudelaire*' (GBA, 1953); ‚*Caravage et les peintures de la Chapelle Contarelli*' (RArts, 1953); ‚*Caravage à Naples*' (ib. 1955); ‚*L'Esprit civique dans l'art des Primitifs Flamands*' (Roggenov zb., 1957); ‚*»La Madonna del latte« attribuée à Nino Pisano*' (Deonnov zb., 1957); ‚*Cambiaso ou Caravage*' (Rev. des études italiennes, 1959); *Caravage* (Lyon 1961); *La Sculpture gothique* (P 1965, »Ars Europae«); *Le Futurisme et la Peinture Italienne* (P 1966).

Jung, Carl Gustav (1875—1961), švic. psiholog in kult. filozof, izšel iz Freudove psihoanalize (ločitev 1913), sam svojo smer imenoval »analitična psihologija«. S svojo teorijo — da poleg osebnega izvenzavestnega sloja obstaja tudi kolektivno izvenzavestno, ustvarjajoče t. i. prvobitne podobe (*archetypische Bilder*), ki se mdr. javljajo v mitologiji in lik. umetn. — vplival na nekatere lit. in um. zgodovinarje in kritike, arheologe, itn.

B: *Wandlungen und Symbole der Libido* (1912; pozn. izd. W 1925); *Psychologische Typen* (Z 1921); *Über die Archetypen des kollektiven Unbewußten* (Eranos-Jb, II, 1934 [predelano cf. 1954]); ‚*Traumsymbole des Individuationsprozesses*' (ib., III, 1935); ‚*Über den Archetypus*' (Zentralblatt f. Psychotherapie, 1936); ‚*Die psychologischen Aspekte des Mutter-Archetypus*' (Eranos-Jb., VI, 1938); *Psychologie und Religion* (Z 1940); (& K. Kerényi) *Zur Psychologie des Kind-Archetypus* (A-Lpz 1940); *Psychologie und Alchemie* (Z 1944; 2., rev. izd. Z 1952, »Psychologische Abh.« 5); ‚*Vom Wesen der Träume*' (Ciba-Ztschr., 1945); *Die Psychologie der Übertragung: Erläutert anhand einer alchemistischen Bilderserie* (Z 1946); *Symbolik des Geistes: Studien über psychische Phänomenologie* (Z 1948); *Gestaltungen des Unbewußten* (Z 1950); *Aion: Untersuchungen zur Symbolgeschichte* (Z 1951); *Symbole der Wandlung: Analyse des Vorspiels zu einer Schizophrenie* (Z 1952); *Von den Wurzeln des Bewußtseins: Studien über den Archetypus* (Z 1954 [n. izd. teksta iz 1934]); *Mysterium Coniunctionis: Untersuchung über die Trennung und Zusammensetzung der seelischen Gegensätze in der Alchemie* (3 knj., Z 1955—1957); (& Marie-Louise von Franz, Joseph L. Henderson, Jolande Jacobi & Aniela Jaffé) *Man and his Symbols* (L 1964; nem. izd.: *Der Mensch und seine Symbole*, Olten-Fr 1968).

L: Jolande *Jacobi:* Die Psychologie von C. G. Jung (3. izd., Z 1949); *ead.:* Komplex, Archetypus, Symbol in der Psychologie C. G. Jungs (Z 1957); Janko *Kostnapfel* (NSd, 1967, p. 480). — Cf. J. *Białostocki* (1966, p. 116—22), H. *Frankfort* (1958). — Zbornik: Studien zur analytischen Psychologie (Festschrift zum 80. Geburtstag…) (2 knj., Z 1955).

Junge Kunst, knj. z. zal. *Klinkhardt-Biermann* (Lpz). Od 1919 do zač. 1930-ih let je izšlo o. 60 knjižic, posv. sodobnim umetnikom, zlasti nem. slikarjem. Mdr. so bili predstavljeni: 1 Max *Pechstein* (Georg Biermann 1919), 4 Ludwig *Meidner* (Lothar Brieger 1919), 5 César *Klein* (Theodor Däubler 1919), 9 Willy *Jaeckel* (Ernst Cohn-Wiener 1920), 13 → *Klee* (H. von Wedderkop 1920), 16 Karl *Schmidt-Rottluff* (W. R. Valentiner 1920), 31 → *Kisling* (Carl Einstein 1922), 32 August *Macke* (Walter Cohen 1922), 37 Georg *Schrimpf* (Oskar Maria Graf 1923), 41 → *Dix* (Willi Wolfradt 1924), 44 → *Kubin* (P. F. Schmidt 1924), 47 → *Feininger* (Wolfradt 1924), 48 → *Hofer* (Benno Reifenberg 1924), 52 → *Kokoschka* (Biermann 1929), 53 → *Nolde* (P. F. Schmidt 1929), 56 → *Beckmann* (Heinrich Simon 1930), 58 → *Heckel* (Ludwig Thormaelen 1931).

Juni, Juan de (o. 1507—1577), šp. (fr.) kipar (slikar in arh.), pomemben predstavnik skrajno slikovitega in naturalističnega šp. kiparstva. P (vse polihr.): npr. plastična skupina *Polaganje v grob* (točneje *Objokovanje*, les, 1541—44, Valladolid, Museo Nacional de Escultura), *v. olt.* v katedr. v Valladolidu (reliefi *Srečanje pri Zlatih vratih*, *Rojstvo* in *Oljska gora*) in katedr. v Burgo de Osma (1550—54, med reliefi npr. *Srečanje pri Zlatih vratih*).

L: EWA XIII (1967, stp 322 — L!); Andreina *Griseri:* Juan de Juni (Mi s. a., »CdS« 72).

junij (lat. *Iunius*, fr. *Juin*, hrv. *lipanj*, slov. tudi *rožnik*) kot ik. m. (→ *upodobitve mesecev*): kot prvi poletni mesec predstavlja → *poletje* (→ *vrata augsburške stolnice*), sicer pa ga zaznamujeta *dvojčka* in zlasti *rak* (→ *zodiakalna znamenja*), med značilnimi opravili pa brušenje kose, košnja in spravljanje sena (*Mihi pratum* [*servit*] — cf. s. v. *mnemotehnični stihi*), ovčja striža, itd. Up: npr. *miniatura* v → *Sijajnem horariju vojvode berryjskega* (f. 6v — košnja in grabljenje sena, v ozadju *Palais de la Cité* in *Sainte Chapelle* v Parizu), *freska* v Pal. Schifanoia v Ferrari (mdr. *Merkurjevo zmagoslavje*).

L: Panofsky Neth (1953). — Cf. B. *Berenson* (1968: I, p. 131), W. *Molsdorf* (1920, št. 1033), J. *Sauer* (1902 [1924]).

Junker, Carl, avstr. arh. v Trstu, doma z Dunaja, sez. tržaški vodovod (1850—57) in napravil načrte za → *Miramar* pri Trstu, po katerih ga je sez. Anton → *Hauser*.

Juno ali *Junóna*, staroitalska boginja (po njej verj. imen. mesec *junij*), zenačena s → *Hêro*. Up: cf. infra & s. v. *Kaznovanje Junóne*.

L: Hunger (1955, p. 173—74).

***Juno Ludovisi,** po z. → *Ludovisi* imen. glava v nadnar. velikosti (marmor, viš. 112 cm, 39/45, Rim, Mus. delle Terme), v kateri so napačno gledali *Hero* ter jo slavili Winckelmann, Goethe (»*wie ein Gesang Homers*«), Herder, Schiller in W. von Humboldt. Gre za idealizirani portret *Antonie ml.* (u. 39 stara 75 let).

L: Helga von *Heintze*: Juno Ludovisi (Bremen 1957). — Cf. Th. *Kraus* (1967, t. 296).

Juno okrasi rep svojega pava z Argusovimi očmi, mit. ik. m. (Ovid, Met. I, 721—24). Up: npr. Goltzius (les, d. 1615, Rotterdam).

L: Pigler II (1956, p. 130).

Jupiter (lat. *Iuppiter*), najvišji rim. bog, ki v vsem ustreza grš. → *Zéusu*; sin Saturna in Ree. V ant. Rimu mu je bil pos. posv. Kapitol. Cf. infra (tudi → »*Amori di Giove*«), pos. za portrete v podobi Jupitra pa s. v. *Klavdij* resp. *Ludovik XV. kot Jupiter*.

L: Grimal (1951, p. 244—45); Hunger (1955, p. 174—75 — L!).

***Jupiter in Ió,** Correggiova po obliki in vsebini mehko čutna slika (o, pl, 163,5 × 74 cm, 1530, Ksthist. Mus., cf. s. v. »*Amori di Giove*«), najuglednejša upodobitev tega mit. ik. m., ki v naslonu na Ovida (Met. I, 588–600) kaže, kakó v oblak spremenjeni poglavar Olimpa objema lepo Ió. Jelen(ova glava) v des. spodnjem vogalu nam takó rekoč v imenu lepotice simbolizira *desiderio verso iddio*.

L: Pigler II (1956, p. 135—36); »US« 9 (1969, p. 72); »CA« 41 (1970, kat. št. 79, t. LXIII); Elfriede R. *Knauer*, Zu Correggios Io und Ganymed (ZfKg, 1970). — Cf. K. M. *Swoboda* (Brünn s. a. [1936]), E. *Verheyen* (JWCI, 1966, e. g. p. 185—86).

Jupiter in Kalísto, mit. ik. m. (Ovid, Met. II, 401 ss): poglavar bogov je lepo nimfo zapeljal v podobi Diane. Up: npr. Rubens (1613, Kassel).

L: Pigler II (1956, p. 136—37).

Jupiter in Sémela, mit. ik. m. po Ovidu (Met. III, 287—309): ljubosumna Hêra povzroči, da Jupitrovi bliski uničijo Sémelo, šestmesečni plod njune ljubezni, Bákha (Diónisa), pa bo do njegovega rojstva sam Jupiter nosil v svojem telesu.

Up: npr. Virgil Solis (*bakr.*) in Gustave Moreau (1896, Pariz, Mus. Gustave Moreau).

L: Pigler II (1956, p. 137—39); »US« 11 (1971, repr. p. 124).

Jupiter kot satir pri speči Antiopi, mit. ik. m. (Ovid, Met. VI, 110—111): njuna sinova bosta Amfíon in Zét. Up: npr. Tizian (Louvre), Watteau (ib.).

L: Pigler II (1956, p. 133—34).

Jupiter preda Junoni v kravo spremenjeno Ió, mit. ik. m. (Ovid, Met. I, 610—24).

L: Pigler II (1956, p. 136).

Juraj Dalmatinac, lat. *Georgius Mathaei Dalmaticus*, it. *Giorgio da Sebenico* (zač. XV. st.—1475), hrv. kipar in arh. R. v Zadru, sodel. pri *Porta della Carta* v Benetkah, 1441 prišel iz Benetk v Šibenik, tam u. P & A: nadaljeval *katedr.* v Šibeniku (zasnoval prečno ladjo in kupolo nad križiščem, njegova zakristija in krstilnica, sohi *Petra* in *Pavla* na stranskem portalu in venec 74 *glav* na zun. apside), poleg tega 1448 naroč. *kapela* in *olt. sv. Anastazija* (*Staša*) v splitski katedr. (na olt. kip *ležečega svetnika* z mlinskim kamnom okrog vratu, spredaj v globokem reliefu *4 v. cerkv. učitelji* in med njimi znani relief **Bičanja*), dela v Anconi (npr. iz 1455/60 kip *Caritas* na Loggia della Mercanzia).

L: H. *Folnesics*, Giorgio da Sebenico (ThB XIV, 1921, p. 84—85); D. *Kečkemet* (ELU 3, 1964, s. v. — L!); Giuseppe *Marchini*, Per Giorgio da Sebenico (Comm, 1968, p. 212—28). — Cf. C. Fisković (*1963), D. *Frey* (& V. *Molè* 1913), V. *Molè* (Lj 1965), Ch. *Seymour*, Jr. (Harm 1966 — L!).

Jurij (lat. *Georgius*, angl. *George*, češ. *Jiři*, fr. *Georges*, hol. *Joris*, hrv. *Juraj*, it. *Giorgio* [izv. *Giorgione*], nem. *Georg* [izv. *Jörg*, *Jürgen*, itd.], polj. *Jerzy*, srb. *Đorđe*), kršč. svetnik (23. IV.), ki naj bi bil oficir rim. legije; patron → *reda hlačne podveze*, orožarjev, itn. Up: v oklepu, stoječ, npr. Donatello (marm. *soha* na zun. Orsanmichele v Florenci), Mantegna (Accad.) in Mojster iz Meßkircha (*slika* na jelovini, Stuttgart); stoječ na zmaju, npr. *kipi* iz ptujske proštijske c. (o. 1380, Ptuj, muz. na gradu), v münchenskem Bayer. Nationalmus. (o. 1400) in z Gabrske gore pri Litiji (sreda XV. st., NG); na belem konju (cf. infra).

L: Otto von *Taube:* Die Darstellung des hl. Georg in der italienischen Kunst (Halle 1910); *id.*, Zur Ikonographie des hl. Georg in der italienischen Kunst (MJb, 1911); Réau III/2 (1958 — L!). — Cf. O. *Demus* (JSW, 1937 — L!), K. *Künstle* (1926), W. F. *Volbach* (1917).

Jurij v boju z zmajem, kršč. ik. m., najpogostnejši prizor iz legende tega svetnika (cf. supra), zvečine na belem konju. Up: pri nas npr. (velikokrat na slavoloku nad lokom) *freske* na Vrzdencu (1. pol. XIV. st.), v Martjancih (Janez Aquila 1392), na Bregu pri Preddvoru (o. 1400), Selu pri Žirovnici (o. 1440) in Visokem pod Kureščkom (Janez Ljubljanski 1443), v Bodeščah (sreda XV. st.), Krški vasi (zadnja tretjina XV. st.) in Volči pri Poljanah (o. 1520), sicer pa rus. *ikone* (cf. »PKG«, infra), B. Notke (*plastika*, dkč. 1489, Stockholm, Storkyrka), Rafael (Louvre & Washington), V. Carpaccio (Benetke, S. Giorgio degli Schiavoni), H. G. Geigerfelder (slika iz kapele gradu Ortnek, d. 1641, NG), itd.

L: MAS I (1935, p. 38); Réau III/2 (1958, p. 576—77); »PKG« 3 (1968, t. 308, 318, 331, 360): Stele (1969, p. 44 & 89—90, repr. 2, 32, 36, 43, 62, 67, 93, 98, 109, 119, 171). — Cf. G. von der *Osten* (& H. *Vey* 1969, repr. 49—50).

JURKLOŠTER v dolini Gračnice (jugovzh. od Celja). Od nekd., 1209 že drugič ust. kartuzijanskega samostana ohranjena 1227 posv. c. (v Sloveniji edinstven gotski *nadstrešni stolpič*).

L: M. *Zadnikar* (ELU 3, 1964, s. v. — L!). — Cf. J. *Curk* (IX 1967 — L!).

Jurkovič, Ivan (1893—1934), slov. kipar, r. in u. (40) v Lj. P: npr. kamn. *sohi žena* (personifikaciji *Štednje* in *Dajanja*) na pročelju nekd. Poštne hranilnice v Lj (zdaj Cankarjeva c.), *spom. Ivana Cankarja* na Vrhniki (bron, po natečaju 1929 odkrit 10. VIII. 1930). — Up: H. Smrekar (karikatura).

L: Ilustr (1929, št. 11, f p. 366); IS VI (10. VIII. 1930, p. 250 — 2 f; 24. VIII. 1930, p. 266 — 2 f; 1. XI. 1930, p. 349 — f); ŠijanecS (1961); ÖBL.

Justi, Carl (Nicolaus Heinrich), (1832—1912), nem. um. zgodovinar, mojstrski pisec z bogatim kulturnozg. okvirom obogatenih življenjepisov. R. v Marburgu, končal 1854 evang. teologijo, 1859 prom. in habil. iz filozofije na univ. v Marburgu, ord. tam (1869) in v Kielu (1871), od 1872 dalje pa ord. za zgod. novejše umetn. na univ. v Bonnu.

B: *Winckelmann und seine Zeitgenossen* (2 knj., 1866—1872; 2. izd. [Lpz 1898] in 3. izd. [ib. 1923] v 3 knj.); ‚*Jan van Scorel*' (JkPK, 1881); ‚*Die Reiterstatue Philipps IV. in Madrid von P. Tacca*'+ (ZfbK. 1883); ‚*Die Reiterstatue Karl Emanuel von Savoyen aus der Löwenburg bei Kassel*' (ib., 1886); ‚*Juan de Flandes*' (JkPK, 1887); *Velazquez und sein Jahrhundert* (2 knj., Bn 1888; n. izd., W: Ph 1933); *Murillo* (Lpz 1892; 2. izd. ib. 1904); ‚*Das Tizian-Bildnis der Kgl. Galerie Kassel*' (JkPK, 1894); ‚*Der Fall Cleve*' (ib., 1895); ‚*Ein Bildnis der Isabella von Österreich von Mabuse*' (ZfbK, 1895); ‚*Domenico Theotocopuli von Kreta*' (ib., 1896/97); ‚*Laura de' Dianti*' (JkPK, 1899); *Michelangelo: Beiträge zur Erklärung der Werke und des Menschen* (Lpz 1900; 2. izd. Bl 1922); ‚*Tizian und der Hof von Urbino*' (JkPK, 1904); ‚*Torrigiano*' (ib.,

1907); pon. izb.: *Miscellaneen aus drei Jahrhunderten spanischen Kunstlebens* (2 knj., Bl 1908); *Michelangelo: Neue Beiträge zur Erklärung seiner Werke* (Bl 1909); *Bonner Vorträge* ([iz let 1889—97] Bn 1912); *Briefe aus Italien* ([iz let 1867—69] Bn 1922).

L: cf. W. *Cohen* (1933), G. *Glück* (1932), U. *Kultermann* (1966), W. *Waetzoldt* (1924).

Justi, Ludwig (1876—1957), nem. um. zgodovinar in muzealec, nečak prejšnjega. Bil je priv. docent v Berlinu (1901) in prof. v Halle a. S. (1903), direktor Städlovega um. inst. v Frankfurtu (od 1904) in berlinske *Nationalgal.* (1909—33), od 1946 dalje pa generalni direktor nekd. Drž. muzejev v vzh. Berlinu.

B: ‚*Jacopo de' Barbari und A. Dürer*' (RepKw, 1898); *Konstruierte Figuren und Köpfe unter den Werken Albrecht Dürers* (Lpz 1902); ‚*Über Dürers künstlerisches Schaffen*' (RepKw, 1903); ‚*Giovanni Pisano und die toskanische Skulpturen des XIV. Jahrhunderts*' (JkPK, 1903); *Dürers Dresdner Altar* (Lpz 1904); *Giorgione* (2 knj., Bl 1908; n. izd., 2 knj., Bl 1926); *Die italienische Malerei des XV. Jahrhunderts* (Bl 1910); *Zeichnungen aus dem Besitz der Nationalgalerie* (Bl 1919); *Deutsche Zeichenkunst im XIX. Jahrhundert: Ein Führer zur Sammlung der Handzeichnungen in der Nationalgalerie* (Bl 1919; 2. izd. 1920); *Deutsche Malkunst im neunzehnten Jahrhundert* (Bl 1921); *Zeichnungen von Hans Thoma* (1922); *Hans Thoma* (1922); *Die Landschaften von Arnold Böcklin* (Bl 1925); *Arnold Böcklin* (Bl 1927 [rk, Nationalgal.]); *Von Corinth bis Klee* (Bl 1931); *Georg Kolbe* (Bl 1931, »Junge K.« 60); *Von Runge bis Thoma: Deutsche Malkunst im 19. und 20. Jahrhundert, Ein Gang durch die National-Galerie, Berlin* (Bl 1932); *Im Dienste der Kunst* (Breslau 1936).

L: zbornik: Forschungen und Berichte: Staatl. Museen zu Berlin, Bd. 1 (Bl 1957 — B!).

Justin, Elko (*Gabrijel*), (1903—1966), slov. grafik, ilustrator in um. zbiralec, r. in u. v Lj. Mdr. ilustr. Ilko Vaštetovo (*Roman o Prešernu*, 1937), Daudeta (*Pisma iz mojega mlina*, 1938) in Balzaca (*Okrogle povesti*, 1954).

L: AS (1958 — L!); Anton *Slodnjak*, Ilustrator Prešerna (NRazgl, 25. II. 1967).

Justitia (lat.), *Pravičnost* (fr. *la Justice*, it. *la Giustizia*, nem. *die Gerechtigkeit*), personifikacija kreposti (→*sedem kreposti* in pos. →*štiri kardinalne kreposti*). Atributi: zlasti tehtnica in meč, tudi →*fasces*. Zg. predstavniki: Furius Camillus, Pittakus & Trajan, tudi Kambises (→*David*, *Gerard*) in Oton III. (→*Bouts*, *Dirk*).

L: Marle Icon II (1932, repr. 15, 27, 38, 49—50, 52, 63, 67, 72—73, 75, 114); Réau I (1955, p. 189). — Cf. W. *Molsdorf* (1920, št. 969 [1926]).

Justus van Gent, pravzaprav *Joos van Wassenhove*, niz. slikar, akt. o. 1460/80 v Gentu in na urbinskem dvoru, v Italiji imen. *Giusto da Guanto*. S: nedvomno njegovo delo je samó *Obhajilo apostolov ali *Ustanovitev evharistije* (les, 1473/74, Urbino, Gall. Naz. delle Marche — des. je v profilu Federico da →*Montefeltro* in zadaj na rokah neznane žene njegov sinček Guidobaldo, predela pa je kazala Uccellov *Čudež onečaščene hostije*), sicer pa mu je mdr. atr. tudi *triptih s Kalvarijo* (Gent, stolnica sv. Bavona) Cf. s. v. *urbinski »uomini famosi«*.

L: Adolf de *Ceuleneer:* Juste de Gand (Br 1911); Friedländer III (1925 [n., angl. izd. 1968]) & XIV (1937); René *Cazier* (Fierens Dict., 1950, p. 237—51 — L!); Panofsky Neth (1953); Margaretta M. *Salinger*, Justus of Ghent (EWA VIII, 1963); Horst *Gerson* (Kindler II, 1965, p. 580—81 — L!); Marilyn *Aronberg Lavin*, The Altar of Corpus Domini in Urbino: Paolo Uccello, Piero della Francesca (AB, 1967); Pasquale *Rotondi* (Middeldorfov zb., 1968, p. 199—200). — Cf. W. *Bombe* (1909; MfKw, 1912; 1929/30), G. *Hulin de Loo* (Br 1942), J. *Lavalleye* (1933; 1936; 1964), L. van *Puyvelde* (La Peinture flam. à Rome 1950), A. *Schmarsow* (1912), R. H. *Wilenski* (1960 — L!), etc.

Jusuf in Zulajka →*Putifarjeva žena in Jožef*

Juteršek, Mirko (1932—....), slov. um. zgodovinar, dipl. 1959, bibliotekar (od 1960) in asist. (od 1963 dalje) na Oddelku za um. zgod. na lj. univ. Številni prispevki v *ELU*, razprava *Matija Jama* (1971 obranjena dis., rkp.).

B: ‚*Razstavni katalogi umetnostnih razstav v Sloveniji do leta* 1945' (Lik. rev., 1962/63); ‚*Umetnostna zgodovina*' (Slovenska matica: 1864—1964, Lj 1964).

L: ULJ II (1969 — B!).

jutranja zarja →*Auróra* (*Éos*)

Juvarra (*Juvara*), **Filippo** (1678—1736), najpomembnejši it. arhitekt XVIII. st. R. v Mesini, od 1714 dalje kot »prvi kraljevi arhitekt« v Torinu, vmes na Portugalskem, v Parizu in Londonu, 1735 prispel v Madrid, tam u. A: orjaška c. **Superga s samostanom* pri Torinu (1717—31), zah. krilo *Pal. Madama* v Torinu (1718—21), kraljevski lovski grad **Stupinigi* pri Torinu (*Villa Reale di S.*, 1729—33), *chiesa del Carmine* v Torinu (1732—35).

L: A. *Telluccini:* L'arte dell'architetto Filippo Juvara in Piemonte (T 1926); L. *Rovere*, V. *Viale*, A. E. *Brinckmann:* Filippo Juvara, I (T 1937); Peter *Murray* (EWA VIII, 1963, s. v.); Università degli studi di Messina, Istituto di Disegno: Mostra di Filippo Juvarra, architetto e scenografo, Catalogo a cura di Vittorio *Viale* (Me 1966 [rk, Pal. dell'Università] — L!); Wolfgang *Krönig* (Kchr, 1967, p. 32 ss). — Cf. A. E. *Brinckmann* (1931), R. *Wittkower* (1958).

Juventus →*Hebe*

***južna vrata florentinskega baptisterija,** sgn. in dat. delo Andree da Pontedera (→*Pisano, Andrea*): ANDREAS:UGOLINI:NINI:DE:

PISIS:ME:FECIT:A:D:M:CCC:XXX. Voščeni model dkč. 1330, celota ulita v bron do 1336: 28 reliefov v gotskih četverolistih, od tega *20 prizorov iz legende Janeza Krst.*, v zadnjih 2 vrstah pa skupaj *8 personifikacij kreposti* (→ *sedem kreposti & Humilitas*). — Pozn. bron. *okvir* okrog vrat je napravil Vittorio Ghiberti, Lorenzov sin (1452/62).

L: Ilse *Falk:* Studien zu Andrea Pisano (Hmb 1940); *ead.* & J. *Lányi*, The Genesis of Andrea Pisano's Bronze Doors (AB, 1943, p. 132—53); EWA I (1959, t. 228—29).

K

kabala (hebr.), »izročilo« (fr. *la cabale*), ž. mistično izročilo globljega spoznanja skrivnosti sveta, ki naj bi ga bog dal Mojzesu, zapisovano od III. st. dalje. Gl. delo je *Zohar* (»Svetloba«, XIII. st.), jedro nauka pa je 10 *sefirot*, tj. božjih emanacij. Po kabalističnem svetlobnem nauku je bog čista bela luč (*en-sof*), ki je ni mogoče gledati, zato se razodeva z barvnimi emanacijami: modra barva ustreza Modrosti (hebr. *hohna*), zelena Uvidevnosti (*bina*), zlata Lepoti (*tiferet*), rdeča Moči (*gevura*), belkasta Usmiljenju (*hesed*). V teh barvah npr. svečniki F. L. Wrightove sinagoge v → *Philadelphii* (→ *Beth Sholom*). Kabala vplivala tudi na → *številčno simboliko*.

Kacijanarjev nagrobnik → *nagrobnik Ivana Kacijanarja* (cf. s. v. *Gornji grad*)

kača (lat. *serpens*, angl. *the serpent*, fr. *le serpent*, it. *il serpente*, nem. *die Schlange*), mdr. atribut personifikacije → *Prudentia*, sicer pa v kršč. umetn. predvsem podoba hudiča. Up: cf. s. v. *Adam in Eva pri drevesu spoznanja*; *Aron in Mojzes pred faraonom*; *Bronasta kača*; *Eskulápova palica*; *kaducéj*; *Kleopatra*; *Pavel in gad.* Cf. s. v. *Physiologus.*

L: W. H. *Haslam:* The Cross and the Serpent (Ox 1849); Réau I (1955, p. 111—12), III (1959, p. 1524). — Cf. A. A. *Barb* (1952), R. *Wittkower* (1938/39).

kačasta oblika → *figura serpentinata*

kače namesto las → *gorgóne*, → *Meduza*

kadeči se stenj → *stenj*

kadilnica (grš. *thymiaterion*, lat. *t[h]uribulum* ali *incensorium*, angl. *the censer*, fr. *l'encensoir*, hrv. *kadionica*, it. *l'incensiere* ali *il turibolo*, nem. *das Rauchfaß*), kultna posoda za zažiganje kadila in širjenje njegovega vonja, v grš. in rim. templjih stoječa na istem kraju, v kršč. cerkvah prenosna (za hranjenje kadila služi t. i. *čolniček* [lat. *acerra* ali *navicula*]). Med pomembnimi star. primeri pozlačena bron. kadilnica s *Salomonom na prestolu* v stolnični zakladnici v Trierju (mojster *Gozbertus* o. 1100) in bron. kadilnica z *angelom in treni mladeniči v ognjeni peči* (mozansko delo, 2. četrt. XII., st., Lille, Palais des B.-A.).

L: SwarzenskiR (1954, repr. 343—44 & 346); ELU 3 (1964, p. 130). — Cf. J. *Flis* (1908, p. 94—97), F. X. *Kraus* (II Fr 1886, s. v. *Weihrauchfaß*).

Kádmos, mit. oseba, sin feničanskega kralja *Agenorja* in brat → *Európe*, mož *Harmónie* in oče → *Sémele*.

Kádmos in njegova žena Harmónia spremenjena v kači, mit. ik. m. (Ovid, Met. IV, 563—603).

L: Pigler II (1956, p. 142).

kaducéj (lat. *caduceus*, grš. *kerikeion*), s kačama osmičasto ovita Hêrmesova glasniška palica, tudi simbol miru. V grafiki se je s kaducéjem »podpisoval« Jacopo de' → *Barbari*.

Kaemmerer, C(arl) Ludwig J(oachim), (1862—1938), nem. um. zgodovinar, r. v Gdansku, direktor Muz. cesarja Friderika v Poznanju, nato direktor zbirk na Veste Coburg.

B: *Die Landschaft in der deutschen Kunst bis zum Tode Albrecht Dürers* (Lpz 1886); *Daniel Chodowiecki* (Blf-Lpz 1897, »KM« 21); *Hubert und Jan van Eyck* (ib. 1898, »KM« 35); Memling (ib. 1899, »KM« 39); Max Liebermann (1900); *Käthe Kollwitz* (D 1923); *Führer durch die Sammlungen der Veste Coburg.*

L: Degener (1914—1935).

Kafka, Franz (1883—1924), avstr. (ž.) pisatelj. R. v Pragi, 1910 obiskal Pariz, u. v Kierlingu pri Dunaju. Njegova dela so mdr. ilustrirali → *Atlan* (1946), → *Cuevas* (1959) in → *Gentilini* (1953).

L (za lik. umetn.): Max *Brod:* Franz Kafka: Eine Biographie (FrM 1954 [reprodukcije njegovih risb]); Bland (1958 [2. izd. 1969]). — Cf. W. *Hofmann* (NY 1957), H. *Ladendorf* (1961; 1963).

Kaftal, George, angl. um. zgodovinar, prom. v Oxfordu, avtor pomembnega ikonogr. korpusa svetnikov v it. slikarstvu (od II. do zgodnjega XVI. st.).

B: *St. Dominic in Early Tuscan Painting* (Ox 1948); *Saint Catherine in Tuscan Painting* (Ox 1949); *St. Francis in Italian Painting* (L 1950); **Saints in Italian Art: Iconography of the Saints in Tuscan Painting* (Florence: Sansoni 1952); **Saints in Italian Art: Iconography of the Saints in Central and South Italian Schools of Painting* (Florence: Sansoni 1965).

Kähler, Heinz (1905—....), nem. klas. arheolog, od 1960 dalje ord. na univ. v Kölnu (*Archäologisches Inst.*).

B: *Die römischen Kapitelle des Rheingebietes* (Bl 1939); *Der große Fries von Pergamon: Untersuchungen zur Kunstgeschichte und Geschichte Pergamons* (Bl 1948); *Das griechische Metopenbild* (Mn 1949); *Hadrian und seine Villa bei Tivoli* (Bl 1950); *Die Gebälke des Konstantinbogens* (Hdl 1953); *Rom und seine Welt: Bilder zur Geschichte und Kultur* (2 knj., Mn 1958—1960); *Die Augustusstatue von Primaporta* (K 1959); *Rom und sein Imperium* (Ba-Ba 1962, »K. der Welt«; angl. izd. *Rome and Her Empire*, L 1963, »Art of the World«); *Der griechische Tempel: Wesen und Gestalt* (Bl 1964); *Die Hagia Sophia* (Bl 1967).

L: Kü (1966).

Kahn, Albert (1869—1942), amer. (ž.) arh., eden izmed prvih oblikovalcev železobetonskih industrijskih stavb. R. v Rhaunenu na Vestfalskem, od 1881 v ZDA, 1928—32 v SZ, u. v Detroitu.

L: G. *Nelson:* The Industrial Architecture of Albert Kahn (NY 1939); RJA (1961). — Cf. H.-R. *Hitchcock* (1958 [1963]).

Kahn, Louis I. (1901—....), amer. (ž.) arh., r. na Estonskem, učil na *Yale Univ.* in *Univ. of Pennsylvania*. A: e. g. *Yale Univ. Gall.* v New Havenu (1952—54), kot najbolj znano delo pa *Alfred Newton Richards Medical Research Building* v okviru *Univ. of Pennsylvania* v Philadelphii (1958—60) — na splošno slikovito občutena arhitektura v nasprotju s purizmom Mies van der Roheja idr.

L: RJA (1961); John M. *Jacobus*, Jr. (Hatje, 1963, s. v.). — Cf. D. M. *Robb* (& J. J. *Garrison*, 4. izd. 1963).

Kahnweiler, Daniel-Henry (1884—....), fr. (ž.) um. trgovec in pisec o umetn., r. v Mannheimu. V Parizu 1907 ust. um. trgovino in gal., propagiral kubiste (Picasso, Braque, Léger, Gris) in založil več bibliofilskih izdaj (npr. Apollinaire, Max Jacob).

B: *Der Weg zum Kubismus* (1920; angl. izd. *The Rise of Cubism*, NY 1949 — B!); *Maurice de Vlaminck* (Lpz 1920, »Junge K.« 11); *Juan Gris: sa Vie, son Oeuvre, ses Écrits* (P 1946; angl. izd. *Juan Gris: his Life and Work*, NY 1947); *Les Sculptures de Picasso* (P 1948; angl. izd. *The Sculptures of Picasso*, L 1949); *‚Negro art and cubism'* (Horizon, 1948); *Juan Gris* (NY: Abrams 1969). — Cf. *‚Interview mit Kahnweiler'* (Das Kstwerk, 1965).

Kahr, Madlyn (Milner), amer. um. zgodovinarka, prom. 1966 na *New York Univ.* (*Inst. of Fine Arts*) z dis. *Iconography of Esther in Seventeenth-century Dutch Art.*

B: *‚A Rembrandt Problem: Haman or Uriah?'* (JWCI, 1965); *‚Titian's Old Testament Cycle'* (ib., 1966); *‚Titian, the »Hypnerotomachia Poliphili« and Antiquity'* (GBA 1966); *‚Jean le Bon in Avignon'* (Par, 1966); *‚Rembrandt's Esther'* (OH, 1966); *‚Rembrandt's meaning'* (ib., 1968).

KAIRO (arab. *al-Kahira*), gl. mesto Egipta (ZAR) ob Nilu, se izoblikoval za vlade Fatimidov od 2. pol. X. st. dalje, po mongolskem zavzetju Bagdada (1258) postal središče arab. sveta. Znani *Egiptovski muzej* (ust. 1863), ki so ga izoblikovali predvsem fr. direktorji Gaston → *Maspéro*, P. *Lacau* in abbé Étienne *Drioton*, se ponaša z najbogatejšimi zbirkami stare egipt. umetn. Islamski umetn. je posv. *Arabski muzej.*

L: Étienne *Drioton:* Le musée egyptien (Caire 1939); EWA IV (1961, stp 587—89 — L!); KHE 1 (1962, p. 690—91 — L!). — Cf. L. *Hautecoeur* (& G. *Wiet* 1932), B. S. *Myers* (I 1969, p. 457—58 [tekst John D. *Hoag*] — L!).

∼ **Koptski muzej** hrani mdr. StS iz apside ene izmed kapel v samostanu sv. Apolona v → *Bauitu:* zgoraj *Majestas Domini*, spodaj *Marija z otrokom na prestolu med apostoli* (VI./VII. st.).

L: cf. A. *Grabar* (L'âge d'or 1966, repr. 186—87).

Kájetan (lat. *Cajetanus Thienaeus*, fr. *Gaétan*), kršč. svetnik (7. VIII.), spoznavalec. R. 1480 v Gaeti (po njej imen.), pod →*Leonom X.* postal kard., 1521 ust. red *teatincev*, u. 1547 v Neaplju. Up: npr. N. Cordieri (*marmor*, Rim, Sta Maria Maggiore).

L: Réau III/2 (1958, p. 553—54); Keller (1968, p. 303—04). — Cf. J. *Braun* (1943, stp 399—400).

Kajfa si raztrga oblačila, evang. ik. m. (npr. Mt 26, 65). Up: npr. Duccio (na → *Maestà*, 1308/11).

Kajman, Enosov sin → *deset biblijskih očakov*

Kajn in Abel, bibl. zgodba o sinovih Adama in Eve, Abelu, pastirju drobnice, in Kajnu, poljedelcu, ki je Abela ubil (1 Mojz 4, 3—16). Up: leva spodnja *reliefa* (*Kajnovo in Abelovo darovanje* in *Kajn ubije Abela*) na → *Bernwardovih vratih* v Hildesheimu (1008/15), Bertram iz Mindena (1.—2. spodnji prizor [ista motiva] na prvič odprtem → *Grabowskem olt.*, dkč. 1379), Lorenzo Ghiberti (bron. *relief* na → *Vratih paradiža*, o. 1436, Florenca, baptisterij S. Giovanni), Bartolomeo Bellani (bron. *relief*, o. 1484/90, Padova, St'Antonio, notr. stran korne pregraje), Johannes de Kastua (*freski*, 1490, Hrastovlje, 11.—12. prizor [*Kajn ubije Abela* in *Bog zaslišuje*

Kajna] na oboku srednje ladje), Tizian (*Kajn ubije Abela*, o. 1543/44, Benetke, Sta Maria della Salute), Johann Liss (npr. v z. Walter P. Chrysler, Jr.), itd.

L: Leonie *Reygers*, Abel und Kain (RDK I, 1937); Bible in Art (1956); Pigler I (1956, p. 15—19); Réau II/1 (1956, p. 93 ss); Schmidt IL (1962). — Cf. G. *Henderson* (1961; 1968; 1970), M. *Schapiro* (1942).

Kajnova smrt → *Slepi Lameh s puščico usmrti...*

Kakor jelen hrepeni → *Quemádmodum desíderat cervus*

kalcedon (fr. *la calcédoine*), mineral, mlečnobeli ahat, po → *Apokalipsi* 3. temeljni kamen zidovja, ki obdaja → *nebeški Jeruzalem.*

KALENIĆ, srb. srednjev. samostan: **c. Bogorodice* (Matere Božje), »klas.« spom. t. i. → *moravske šole* s pisano inkrustirano zun. (viš. enaka širini, tj. 18,9 m). *StS-e* (1407/13): npr. *Svatba v Kani galilejski.*

L: Vojislav *Đurić* (ELU 3, 1964, s. v. — L!); SSS (1966, t. 102—06); EWA XIV (1967, stp 925 — L!); »PKG« 3 (1968, t. 223—24 & 253). — Cf. V. *Molè* (Lj 1965), V. R. *Petković* (1926), S. *Radojčić* (1964).

kalidonski lov → *Meleáger in Atalanta lovita...*

kaligrafski slog, ob pobudah kit. in jap. lepopisnega izročila svobodno oblikovano abstr. slikarstvo, kot so ga npr. predstavljali v ZDA → *Tobey*, Bradley Walker *Tomlin* (1899—1953) in Franz → *Kline*, v Evropi pa mdr. Hans → *Hartung* in → *Mathieu.*

Kalikstov krstilnik → *Sigvaldova plošča*

Kalin, Boris (1905—....), slov. kipar, brat Zdenka (infra). R. v Solkanu, 1929 dkč. zgb. ak., v Lj delal za kamnoseško podjetje *Kunovar*, 1945—70 redni prof. za kiparstvo na AUU resp. ALU, od Komiteja za znanost in kulturo FLRJ imen. 1947 za *mojstra lik. umetn.*, od 1953 član SAZU. P: številni javni spom., npr. *Talec* v Kamniku (1946) in *Talec* v Begunjah (1951), ženski akti, npr. *Petnajstletna* (bron, d. [19]46, MG), in portretna doprsja, npr. *Slavko Pengov* (1939, MG), *Rajko Nahtigal* (1939), *Fran Ramovš* (1940), *Tito* (bron, 1948, MG), *Srečko Kosovel* in *Marij Kogoj* (1967). — Prešernovi nagr. 1948 & 1949.

L: IS V (8. IX. 1929, p. 288; 6. X. 1929, f p. 320); BihaljiS (1955); Ko je ko (1957); SteleP (1960); ŠijanecS (1961); ZMG (1964); M. *Zadnikar* (ELU 3, 1964, s. v. — L!). — Cf. Z. *Kržišnik* (1958).

Kalin, Zdenko (1911—....), slov. kipar, brat Borisa (supra). R. v Solkanu pri Gorici, štud. 1926—29 na Tehn. srednji šoli v Lj (A. Repič, F. Kralj) in 1930—34 na ak. v Zgb (Kršinić, Frangeš), odtlej v Lj, član skupine → *Neodvisni*, uči na ALU (1948 docent, zdaj ord.). P (predvsem otroški in ženski akt, portreti): *Zoran Didek* (marmor v 3. letniku ak., bron 1936), portret *Mavra* (bron, 1936), v Lj *spom. Simona Gregorčiča* (1937) in *dr. Šlajmerja* (1939), portret Marion (marmor, 1940, MG), *Oton Župančič I* (1941), *Alojz Gradnik I* (1941), *Pastirček* (1942, bron post. 1946 nad otroškim igriščem v Tivoliju v Lj, tudi MG), portret *Radovan* (1942, bron MG), *Župančič II* (1942), *Gradnik II* (1942), *partizan* (s portretnimi potezami Draga Vidmarja, bron 1945) na spom. v Murski Soboti, *Boris Kidrič* (1945), *Ivan Zajec* (žg. glina, 1945, MG), *Ženski akt* (bron, 1945, MG, stoji pred stavbo), 1948—55 s Putrihom in arh. Kobetom *spom. žrtvam NOB* pri Urhu pri Lj (8 bron. in 8 kamnitih likov, odkrito 1955), posmrtno *Župančič III* (1949, bron v lj. Drami), 1951 zač. vrste *Otroške igre*, *Polonca Juvanova* (bron, 1955, Lj, Drama, foyer), 1955—58 s Putrihom *portal na palači Ljudske skupščine SRS* v Lj (24 likov v 20 poljih), 1959—60 *spom. B. Kidriča* na Prešernovi cesti v Lj (bron, odkrit 1960), *spom. na grobišču borcev in talcev* v Lj. — Prešernova nagr. (1955), nagr. vstaje slov. naroda (1966).

L: BihaljiS (1955); AS (1958 — L!); Luc *Menaše:* France Mihelič, Zdenko Kalin (Slovenj Gradec 1960 [rk]); SteleP (1960); ŠijanecS (1961); M. *Zadnikar* (ELU 3, 1964, s. v.); ZMG (1964); MSU (k) 65; Delo (22. 7. 1966). — Cf. Z. *Kržišnik* (1956), B. *Pečar* (1970), F. *Šijanec* (1942/43).

Kalíope (grš. *Kalióp*e, lat. *Callíope*), »Lepoglaska«, najuglednejša med muzami (→ *devet muz*), zavetnica epskega pesništva (v nekaterih poznoant. upodobitvah je ob njej Homer), filozofije in govorništva; mati → *Orfeja.* Običajna atributa: voščena tablica in pisalo.

L: Marle Icon II (1932, repr. 304 & 306); Grimal (1951, p. 76). — Cf. P. *Bargellini* (1968, repr. 432).

Kalípso, mit. oseba, Atlasova hči, nimfa, ki je rešila Odiseja ter ga 7 let zadrževala na samotnem otoku Ogigii. Up: npr. A. Böcklin (temp, mahagonijev les, 1883, Basel).

L: Hermann *Güntert:* Kalypso (Halle 1919); Hunger (1955, p. 180); Grant (1968).

KALIŠČE *pri Kamniku.* V *podr. c. sv. Ahaca* freske iz 1. pol. XVI. st. (na notr. strani slavoloka *Poslednja sodba*) in d. 1772 (Janez Potočnik: naslikani *v. olt.*).

L: SteleK (1929, p. 154—59). — Cf. I. *Komelj* (VS, 1966, p. 71, repr. p. 53).

KALKAR, mesto v sev. Porénju (ZRN). Žup. c. *St. Nikolai* se ponaša s pomembnimi pozno-

gotskimi rezljanimi oltarji (delo t. i. *kalkarske šole*, ki jo predstavljata zlasti Heinrich → *Douvermann* in Arnt van Tricht), med njimi Douvermannov **olt. sedmih Marijinih žalosti*, v glavnem iz 1518—22, ki kaže mdr. zgoraj *Avgusta s Tiburtinsko sibilo*, med prizori pa npr. *Beg v Egipt* (z ik. m. *Padec malikov*).

L: Reclam N III (1959); EWA VI (1962, stp 280 — L!).

Kalkmann, August (1853—1905), nem. raziskovalec ant. umetnosti.

B: *Die Proportionen des Gesichts in der griechischen Kunst* (Bl 1893, »Berliner Winckelmannsprogramm« 53); *Die Quellen der Kunstgeschichte des Plinius* (Bl 1898).

Kallab, Wolfgang (1875—1906), avstr. um. zgodovinar, prom. 1899 na Dunaju, od konca 1901 asist. v tamk. Umzg. muz., u. (30) na posledicah padca na ledu.

B: ‚*Die toscanische Landschaftsmalerei im XIV. und XV. Jahrhundert*' (JSaK, 1900, dis.); *Vasaristudien* (W 1908, izd. J. von Schlosser).

Kallir, Otto, ime, ki ga je po emigraciji v ZDA prevzel um. zgodovinar Otto → *Nirenstein*.

KAMAKURA, v letih 1192—1333 jap. prestolnica (po njej imen. obd. jap. umetn. 1185—1333), iz tistega časa tudi znani orjaški, 14 m vis. bron. kip *sedečega Bude* (dkč. 1252).

L: EWA VIII (1963, stp 837, t. 301); Roland *Gööck:* Vsa čuda sveta (Lj 1969).

kamaldúli (fr. les *camaldules*, it. *i camaldolesi*, nem. *die Kamaldulenser*), reformirana vrsta → *benediktincev*, ki jo je v → *Camáldoliju* 1012 ust. → *Romuald* (bela redovna obleka).

Kambíses ali *Kambíz*, perz. kralj (529—521 pred), zavzel Egipt, in tam ust. XXVII. dinastijo. Up: cf. s. v. *David*, *Gerard*.

Kambódža, kraljestvo v jugovzh. Aziji med Vietnamom, Laosom in Tajsko s prestolnico Phnom Penh. Pomembni ostanki → *khmerske umetn.* od VII. do XIII. st. z vrhom v nekd. prestolnici → *Angkor*.

L: KHE 2 (1965, p. 367—68 — L!). — Cf. G. *Coedès* (1960).

***Kaméja iz Sainte-Chapelle,** razkošna rim. gema iz Kaligulove dobe (37—41): mitološko alegorična podoba ces. Tiberija in njegove družine (Bibl. Nat., Cabinet des Médailles).

***Kaméja vladarske dvojice na Dunaju,** odlična grš. kaméja, iz ind. sardóniksa z 9 izmenoma rjavimi in belimi plastmi (spodaj in des. delno dop. s črnim emajlom, 11,5 × 11,3 cm, 1. pol. III. st. pred, Ksthist. Mus.) kaže ptolomejsko kraljevsko dvojico (Ptolomaios II. in Arsinoe?).

L: »US« 3 (1969, p. 245).

kamelja koža kot oblačilo je atribut Janeza Krstnika, ustrezno poročilu evangelija (Mr 1, 6: *Imel je pa Janez obleko iz velblodje dlake ter usnjen pas okoli ledij ...*).

KAMEN pri Begunjah, t. i. *Lambergov grad*, v jedru iz XIV. st., v 2. pol. XVIII. st. opuščen in odtlej razpadal, konservatorska dela na njem pa od 1959 dalje.

L: M. *Zadnikar*, Begunje (ELU 1, 1959 [= 1960]); Ivan *Komelj* (VS VII, 1960, p. 160—63); Olga *Zupan* (VS XI, 1967, p. 147, & XII, 1969, p. 117—18); »ArS« 4 (1969, t. 68).

Kamen, ki so ga zidarji zavrgli → *lapis angularis* (svetopisemski ik. m.)

kamena strela (angl. *the rock-crystal*, fr. *le cristal de roche*, nem. *der Bergkristall*), uporabljana za geme in dragocene umetnoobrtne izdelke (e. g. → *Albertinska omarica*).

L: EWA VI (1962, stp 66—70).

Kameni vrh pri Ambrusu → *Kamni vrh nad Ambrusom*

Kamen v Betelu → *Jakob postavi kamen v Betelu za spomenik*

Kam greš, Gospod → *Domine, quo vadis*

Kamnánje Ahana (angl. *The Stoning of Achan*, fr. *Le Châtiment d'Acan*), bibl. ik. m. (Joz 7, 24—26): Ahana zaradi tatvine kamnájo in sežgo. Up: *miniatura* v → *Jozuetovem zvitku* (X. st.).

L: Réau II/1 (1956, p. 224).

Kamnánje sv. Štefana (it. *La lapidazione di santo Stefano*, nem. *Steinigung des hl. Stephanus*), kršč. ik. m. (Apd 7, 54—60). Up: npr. *relief* na katedr. Notre-Dame v Parizu (juž. pročelje transepta), fra Angelico (v ciklu *fresk* iz svetnikove legende, Vatikan, Capp. di Niccolò V), V. Carpaccio (1520, Stuttgart), itd., na Slovenskem npr. V. Metzinger (1754, Semič).

L: Réau III/1 (1958, p. 452—54).

KAMNIK, mestece na Gorenjskem, 22 km sev. od Lj. *Frančiškanski samostan* ust. konec XV. st. Na Titovem trgu hiša s *podokenskimi reliefi* iz 2. pol. XV. st. (prim. SteleK, p. 100—01 & repr. 50, »ArS« 2, p. LII). *Spom. NOB* iz 1962 (Drago Tršar).

L: Ljudevit *Stiasny:* Kamnik: zemljepisni-zgodovinski opis (Lj 1894); *SteleK (1922—29 — L!); M. *Zadnikar* (ELU 3, 1964, s. v.). — Cf. *Kamniški zbor.* (od 1955 dalje, med avtorji zlasti E. *Cevc*).

~ **Žale,** *mestno pokopališče s c. sv. Jožefa* iz 2. pol. XVII. st. (Fr. Jelovškova *freska* iz 1730).

~ **župna cerkev na Šutni** (*Matere Božje brez madeža spočete*), baročna stavba, ki jo je dal sezidati in okrasiti župnik baron → *Rasp* (*Šu-t*[*i*]*na* je ime starega juž. predmestja). Fr. Jelovškova iluzionistična stropna *freska* v prezbiteriju (1734), več *olt. slik* V. Metzingerja. — Posebej stoječ zvonik.

L: »ArS« 1 (1957, t. 14).

~ **Sadnikarjev muzej** (*Šutna 21*), zas. z. (ust. Niko → *Sadnikar*) etnografskega, zg. in umzg. gradiva. Med slikarji zastopan npr. M. Gaspari (*Avtp.*, naslikan na Dunaju v Peruzzijevem ateljeju).

L: IS III (št. 19, 8. V. 1927, p. 150); Marijan *Zadnikar*, Sadnikarjev muzej v Kamniku (Kamniški zbor. II, 1956).

KAMNI VRH nad Ambrusom v Suhi krajini. *Podr. c. sv. Petra* na Stražarjevem vrhu: gotska stavba z baročnim zvonikom, kratek, rebrasto obokan kor, v ladji raven lesen strop, *freske* → *Janeza Ljubljanskega* (d. 1459), »zlat« *v. olt. sv. Petra* (1660).

L: MAS I (1935); F. *Stelè* & M. *Zadnikar*, Kameni vrh (ELU 2, 1964); Stele (1969, repr. 8, 107 & 112), »ArS« 4 (1969, t. 50 & p. LXVII).

kamnorezbarstvo → *gliptika*

***Kamnosekovo dvorišče** (angl. *The Stonemason's Yard*), ena izmed najbolj znanih Canalettovih vedut (o, pl, 123,8 × 162,9 cm, verj. 1726/30, Nat. Gall.): kaže Campo S. Vidal in prek V. kanala Sta Maria della Carità.

L: cf. M. *Levey* (1956, p. 11—14).

KANAL *ob Soči.* Gotska *žup. c. Marijinega Vnebovzetja* sez. 1431—39, barokizirana po požaru 1632 (s pilastri razčlenjeno *pročelje* s konca XVIII. st.). — *Pokopališka c. sv. Ane*, poznogotska stavba z zvonikom na preslico.

L: SteleP (1960); M. *Zadnikar* (ELU 3, 1964, s. v.); »ArS« 3 (1969, t. 68).

Kananejska mati (angl. *Christ and the Canaanite Woman*, fr. *La guérison de la fille de la Cananéenne*, it. *Cristo e la Cananea*, nem. *Christus und die kanaanäische Frau*), evang. ik. m. (Mt 15, 21—28; Mr 7, 24—30). Up (v nasprotju z → *Ozdravljenjem krvotočne žene* navzoč pes!): npr. L. Carracci (o. 1595/96, Brera), P. Lastman (d. 1617, Rijksmus.), itd.

L: Pigler I (1956, p. 304—06); Réau II/2 (1957, p. 382—83); »MdC« 266 (repr. 1).

Kana v Galileji → *Svatba v Kani galilejski*

Kancij, Kancijan, Kancijanila in Prot, krščc. svetniki mučenci (31. V.), brata, sestra in njihov vzgojitelj Prot, ki jih je pod Dioklecijanom doletela smrt med Oglejem in Gradežem. Up: npr. → *Kranjski olt.* (Öst. Mitt.).

L: Mille Santi (1931, p. 117—18); Keller (1968, p. 305); LS II (1970, p. 488—89). — Cf. J. *Braun* (1943, stp 402—03).

***kandelaber Trivulzio,** velik (5 m vis.) bron. stoječi svečnik v milanski katedr. (o. 1200/10), imen. po darovalcu iz l. 1562, popularno tudi *Arbore della vergine.* Na jabolku *trije kralji na konjih* in *Marija na prestolu*, na nogi pa *8 krepostí* in *pregrehe* in pos. v volutah → *štiri reke paradiža.* Sedmeroramna oblika izhaja iz ž. svečnika → *menora*, z motivom Marije pa je kandelaber povezan tudi z ikonografijo → *Jesejeve korenike.*

L: SwarzenskiR (1954 [1967]). — Cf. O. von *Falke* (1931; 1935), O. *Homburger* (1949), A. *Katzenellenbogen* (1939 [1964, p. 20—21]).

Kandinsky, Wassily (Vasilij *Kandinski*), (1866—1944), rus.-nem. (rus.) slikar, utemeljitelj (negeometrijskega) abstr. slikarstva, pomemben tudi kot um. teoretik. R. v Moskvi, 1871—85 v Odesi, 1886—92 štud. in dkč. pravo na univ. v Moskvi, od 1896 dalje v Münchnu, štud. slikarstvo pri → *Ažbetu* in potem pri → *Stucku* na ak., živel skupaj z Gabriele Münter pa Jawlenskyjem in Marianno von Werefkin ter z njimi 1911 ust. skupino *Der Blaue Reiter*; 1914—21 v Rusiji, se vrnil v Nemčijo in učil na → *Bauhausu*, 1933 emigriral v Francijo, u. (78) v Parizu. Najboljša dela so nastala v Münchnu (prva abstr. slika [akvarel] konec 1910 po daljšem razvoju). Najobsežnejša z. njegovih del v Guggenheimovem muz. v New Yorku, tehtno zastopan tudi v münchenski *Städtische Gal.* Up: npr. Gabriele Münter.

B: **Über das Geistige in der Kunst: insbesondere in der Malerei* (Mn 1912; angl. izd.: *Concerning the Spiritual in Art: and Painting in Particular*, NY 1947, »Documents of Mod. Art«); **Punkt und Linie zur Fläche* (Mn 1926, »Bauhausbuch« 9; n. izd. Bern 1955; angl. izd.: *Point and Line to Plane: Contribution to the Analysis of the Pictorial Elements*, NY 1947, uv Hilla Rebay); *Essays über Kunst und Künstler* (Stu 1955, izd. Max Bill).

L: Dict peint mod (1954); ReadP (1959 [1969]); Will *Grohmann* (EWA VIII, 1963, s. v. — L!); H. *Read* (Kindler III, 1966, s. v. — L!); »US« 12 (1970). — Cf. H. H. *Arnason* (1968 ali 1969), W. *Grohmann* (1930; 1958 [2. izd. *1961)]), J. *Lassaigne* (1964), E. *Roditi* (1960 — razgovor z G. Münterjevo), M. *Seuphor* (1949), etc.

Kändler, Johann Joachim (o. 1706—1775), nem. kipar in oblikovalec porcelana, od 1731 dalje gl. modeler porcelanske manufakture v Meißnu, tam u. Kot pravi pionir porcelanske plastike je s svojimi modeli zaobjel malone vse njene možnosti, posebno pa se je odlikoval kot upodabljavec živali.

L: Helmuth *Gröger:* Johann Joachim Kändler: Der Meister des Porzellans (D 1956, »Dresdener Beitr. zur Kg.« 2); »US« 10 (1969). — Cf. E. *Hempel* (1965), J. L. *Sponsel* (1900).

kanelíra → *žlebič*

kanelíran (fr. *cannelé*, nem. *kanneliert* ali *geriefelt*), *ožlebljen*, tj. z žlebiči okrašen (npr. pilaster, steber ali sarkofag). Dorski steber ima običajno 20, jonski pa 22—24 žlebičev.

L: cf. J. *Flis* (1885, p. 4).

K'ang Hsi (1654/55—1722), znamenit kit. ces. (1662—1722), osvojil Formozo, Mongolijo, vzh. Turkestan in Tibet. Za njegove vlade so nastala pomembna znanstv. dela in odlični porcelanski izdelki: → *famille jaune* (ali *noire* ali *rose* ali *verte*), imen. tudi po barvi → *breskovega cveta* in volovski krvi (→ *sang de boeuf*).

kánonske table (fr. *canons* [ali *tables*] *de concordances*, nem. *Kanontafeln* ali *Kanones*[*arkaden*, *~tafeln*]), imen. tudi *Evzebijeve kanonske table* po cerkv. očetu *Evzebiju iz Cezareje* (o. 265—o. 340): na 10 tablicah je razbrati, o čem poročajo vsi 4 evangeliji, o čem samó 3 ali 2 in kaj ima vsak posebnega — vse po poglavjih in vrstah, s katerimi so evangeliji zaznamovani. Za lik. predstavitev teh tabel v IR se je izoblikoval enoten obrazec, ki je nudil priložnost za bogat okras: vrste številk, ki kažejo poglavja in vrste, so zapisane v 4 interkolumnijih med 5 stebri, ki jih povezujejo 4 polkrožni loki, vse skupaj pa še v. polkrožni lok. Najstarejši primer v → *Rabulovem evangeliarju* (586).

L: Bardenhewer (1901, p. 216 & 219). — Cf. C. *Nordenfalk* (1938).

KANSAS CITY, mesto v državi *Missouri* (ZDA [*West Central*]) z bogatim muz.: *William Rockhill Nelson Gallery of Art and Mary Atkins Museum of Fine Arts* (4525 *Oak St.*). »Univerzalna« um. z. s posebno dobro predstavljeno umetn. Daljnega vzh. (direktor Laurence → *Sickman*). S: mdr. zastopani Lorenzo Monaco (*Madonna dell'Umiltà*, temp, les, o. 1408/10), Petrus Christus (*Marija z otrokom v notr.*, les. o. 1455), Memling, Lorenzo di Credi, Cranach star. (*Tri gracije*, les, d. 1535), Tizian (*Antoine Perrenot de Granvella*, 1548), El Greco, Hals, Rembrandt (*Portret mladega moža s črno čepico*, d. 1666), Liotard, Goya, Ingres, Courbet (*Jo, irska lepotica*, 1865), etc. — P: mdr. zastopani G. Pilon (*Sv. Barbara*, marm. soha), Francesco Mosca, Houdon (*Benjamin Franklin*, marmor, d. 1780), G. Lachaise, J. Lipchitz, idr.

L: Handbook of the Collections in the William Rockhill Nelson Gallery of Art and... (Kansas City [Mo.] 1959). — Cf. *Kansas City Gallery News.*

kántaros (grš.), ant. pivska posoda z visokima, rob presegajočima ročajema.

L: »US« 3 (1969, repr. p. 14).

kántaros (grš.), vodnjak sredi atrija starokršč. bazilike.

Kantorowicz, Ernst H(artwig), (1895—1963), nem.-amer. zgodovinar, pomembno prispeval k zgod. srednjev. umetn. in pos. ikonografije. R. v Poznanju (takrat v Nemčiji), za nacizma emigriral v ZDA, učil na raznih amer. univ., od 1950 dalje prof. na *Inst. for Advanced Study* v Princetonu (N. J.).

B (v zvezi z lik. umetn.): *Kaiser Friedrich der Zweite* (3. izd., Bl 1931); *Die Wiederkehr gelehrter Anachorese im Mittelalter* (Stu 1937); ‚*The Este-Portrait by Roger van der Weyden*' (JWCI, 1939/40); ‚*Ivories and Litanies*' (ib., 1942); ‚*How the Pre-Hitler German Universities Were Run*' (Western College Association: Addresses on the Problem of Administrative Overhead and the Harvard Report: General Education in a Free Soc., Fall Meeting, November 10, 1945, Mills College, Cal.); ‚*The Quinity of Winchester*' (AB, 1947); ‚*The Carolingian King in the Bible of San Paolo fuori le Mura*' (Friendov zb., 1955); ‚*The Baptism of Apostles*' (DOp, 1955/56); *The King's two Bodies, A Study in Mediaeval Political Theology* (Pri 1957); ‚*On Transformations of Apolline Ethics*' (E. Langlotzov zb., 1957); ‚*The Archer in the Ruthwell Cross*' (AB, 1960); ‚*The Sovereignity of the Artist: A Note on Legal Maxims and Renaissance Theories of Art*' (Panofskyjev zb., 1961); ‚*Gods in Uniform*' (Proc. of the American Philosophical Soc., 1961); ‚*Oriens Augusti — Lever du roi*' (DOp, 1963); ‚*Constantinus Strator: Marginalien zum Constitutum Constantini*' (Th. Klauserjev zb., 1964); *Selected Studies* (Locust Valley-NY 1965).

L: WB (1954).

kapitel (angl. the *capital*, fr. *le chapiteau*, it. *il capitello*, nem. *das Kapitell*), glava stebra ali pilastra, različno oblikovana v razvoju arhitekture: v antiki ustrezno → *stebrnemu redu* (→ *dorski red*, → *jonski red*, → *korintski red*), v biz. umetn. uveden med kapitelom in zač. loka t. i. *naklad* (nem. *der Kämpfer*), v romaniki mdr. → *kockasti kapitel*, v prehodnem obd. med romaniko in gotiko → *brstni kapitel*, v gotiki *časasti kapitel* (nem. *das Kelchkapitell*).

L: W. von *Alten:* Geschichte des altchristlichen Kapitells (Mn-Lpz s. a. [1913]); F. *Stelè* (ELU 3, 1964, s. v. — L!). — Cf. K. *Ginhart* (1923), H. *Kähler* (1939), R. *Kautzsch* (1936), H. *Weigert* (1936; 1943).

Kaplan, Anatoli Lvovič (1902—....), sovj. (ž.) grafik (lito.), tankočuten, v preteklost zasanjan pripovedovalec otožnih spominov. G: cikli *Leningrad v dnevih obleganja* (1943—45, tisk 1946) in k delom Šaloma Alejhema (*Začarani krojač*, 26 barvnih lito., 1954—57; *Zgodbe mlekarja Tevjeja*, 1957—61; *Stempenju*, 1963—65).

L: W. *Dierske*, G. *Friedrich* & W. *Schmidt:* 150 Jahre russische Graphik: 1813—1963 (D 1964 — L!); Werner *Schmidt:* Anatoli Kaplan: Lithographien zu jüdischen Dichtungen und Liedern (D 1965 [rk, Kupferstichkabinett]).

Karaman, Ljubo (1886—1971), hrv. um. zgodovinar in konservator. R. v Splitu, prom. 1920 na Dunaju, 1919—41 konservator v Splitu za Dalmacijo, 1941—50 direktor Konserv. zavoda v Zagrebu.

B: ‚*Basrelief u splitskoj krstionici*' (VjAHD, 1924/25); (& F. Bulić) *Palača cara Dioklecijana u Splitu* (Zgb 1927); **Iz kolijevke hrvatske prošlosti: Historijsko-umjetničke crtice o starohrvatskim spomenicima* (Zgb 1930); ‚*O šibenskoj katedrali*' (HR 1931); ‚*Notes sur l'art byzantin et les Slaves catholiques de Dalmatie*' (Uspenskega zb. II, 1932); *Umjetnost u Dalmaciji: XV. i XVI. vijek* (Zgb 1933); *Portal majstora Radovana u Trogiru* (Zgb 1938, »Rad JAZU« 262, zv. 3); *Eseji i članci* (Zgb 1939); *Buvinove vratnice i drveni kor splitske katedrale* (Zgb 1942, »Rad HAZU« 275, zv. 5); ‚*O spomenicima VII. i VIII. stoljeća u Dalmaciji i o pokrštenju Hrvata*' (VjHAD, 1942/43); *Živa starina: Petdeset slika iz vremena hrvatskih narodnih kraljeva* (Zgb 1943); ‚*Starohrvatska umjetnost*' (Časopis za hrvatsku poviest, 1944); ‚*Dva nova djela o pleternoj ornamentici*' (ib.); ‚*O umjetnosti Srednjeg vijeka u Hrvatskoj i Slavoniji*' (HZ, 1948 & 1950); ‚*O srednjevjekovnoj umjetnosti Istre*' (ib., 1949); *Pregled umjetnosti u Dalmaciji: od doseljenja Hrvata do pada Mletaka* (Zgb 1952); ‚*Dva srednjobizantska ulomka skulpture XII. stoljeća iz Dalmacije*' (Steletov zb., 1959); *O djelovanju domaće sredine u umjetnosti hrvatskih krajeva* (Zgb 1963).

L: F. *Bulić*, Ljubo Karaman (Ljetopis JA, 1933); Radovi Ljube Karamana (Pstl, 1957 — B!); Lelja *Dobronić* (ELU 3, 1964, s. v. — B!).

kararski marmor → *Carrara*

kardinalne kreposti → *štiri kardinalne kreposti*

Karel I. (*Charles I*), (1600—1649 obglavljen), angl. kralj (od 1625), pomemben um. mecen in zbiralec. Up: van Dyck (e. g. infra & *trikratni portret*, Windsor Castle, → *Che volto funebre* !), D. Mytens (1631, London, Nat. Portrait Gall.).

***Karel I. na lovu,** najbolj znan van Dyckov portret angl. kralja → *Karla I.* in eden znamenitih portretov sploh (o, pl, 272 × 212 cm, o. 1635, Louvre).

L: cf. J. S. *Held* (1958).

Karel V. (*Charles V le Sage*), (1338—1380), fr. kralj (od 1364), najstar. sin in naslednik → *Janeza Dobrega*, brat → *Jeana, vojvode berryjskega*, in burg. vojvode → *Filipa Drznega*. Up: npr. *StS* v Marijini kapeli na → *Karlštejnu*, → *Parement de Narbonne*, številne miniature v IR (e. g. → *Vélike francoske kronike*).

L: La Librairie de Charles V (P 1968 [rk, Bibl. Nat.]); Claire Richter *Sherman:* The Portraits of Charles V of France (NY 1969 — L!).

Karel IV. (1316—1378), nem. ces. (1347—78), nem. in češ. kralj (1346—78, kot češ. kralj *Karel I.*), sin češ. kralja Jana Luksemburškega (Janeza Slepega) in vnuk ces. → *Henrika VII.*, tast avstr. vojvode → *Rudolfa IV. Ustanovnika*, r. in u. v Pragi, ki je za njegove vlade dobila univ. (1348) in postala najpomembnejše um. središče v srednji Evropi (→ *Parler*, IR, ki jih je naročil kancler → *Jan iz Střede*, itd.). Up: → *Karlštejn* (*StS-e*), → *Mühlhausen* (*soha* na zun.), → *portretna doprsja*, → *Praga* (cf. *Karlov most*), → *Vélike francoske kronike*, → *Votivna slika Jana Očka*, itn.

L: Cankar II/2 (1933, p. 302—03); Alois *Elsen*, Der Wittingauer Meister und Kaiser Karl IV. (Panth, 1942); »US« 8 (1968, p. 113—18). — Cf. R. *Chadraba* (1967; 1968), H. *Karlinger* (1926, repr. p. 452), H. *Keller* (1939), Luc *Menaše* (Mrb 1962, p. 14), K. M. *Swoboda* (1969 [= 1970]).

Karel V. (1500—1558), nem. ces. (1519—56), kot šp. kralj (1516—56) *Karel I.*, sin avstr. nadvojvode in burg. vojvode Filipa Lepega in kastilske kraljice Ivane Blazne, pomemben pokrovitelj umetnikov. Up: med S: npr. neznan niz. slikar (*triptih s sestrama Eleonoro in Izabelo*, 1502, Ksthist. Mus.), neznan niz. slikar (*Pet otrok Filipa Lepega*, diptih, o. 1508, prej v z. Fétis; Mme F. Franchomme, Bruselj), Strigel (1515), Parmigianino (pozimi 1529/30), Seisenegger (d. 1532), Amberger (o. 1532), Tizian (1532/33; d. 1548, Alte Pin.; *1548, Prado), C. Cornelisz, imen. Kunst (Worcester [Mass.], Worcester Art Mus.); Vasari (večkrat na freskah v Pal. Vecchio v Florenci), itd.; G: npr. Amberger (lesor.); P: npr. L. Leoni (*nad Fúrorjem*, dkč. P. Leoni 1564, Prado) in P. Leoni (*nagrob. z ženo in sestrama*, El Escorial, Capilla Mayor).

L: Gustav *Glück*, Original und Kopie (Schlosserjev zb., 1927); Keizer Karl en zijn tijd (Gent 1955 [rk]; fr. izd.: *Charles-Quint et son temps*); J. *Jacquot* (izd.): Fêtes et Cérémonies au temps de Charles-Quint (P 1960); Annie *Cloulas*, Charles Quint et le Titien, Les premiers portraits d'apparat (Inf HA, 1964). — Cf. H. von *Einem* (1960), G. *Glück* (JSW, 1937), H. W. *Janson* (1935/36), E. *Panofsky* (Problems 1969).

Karel VI. (1685—1740), nem. ces. in kralj (1711—40), oče cesarice *Marije Terezije*, r. in u.

na Dunaju. Up: npr. Francesco Robba (marm. *doprsje*, 1728, Lj, Mestni muz.).

L: »ArS« 1 (1967, t. 5 — L!).

Karel Boromejski (1538—1584), katol. svetnik (4. XI.; lat. *Carolus Borromaeus*, fr. *Charles Borromée de Milan*, nem. *Karl Borromäus von Mailand*), po volji svojega strica (papeža → *Pija IV.*) v 23. letu postal milanski nadškof in kard.; kanoniziran pod Pavlom V. Kot zavetnik pred kugo izpodrinil → *Boštjana* in → *Roka*. Atribut: spokorniška vrv okrog vratu, lobanja, itd., od portretnih potez predvsem dolg nos. Up: največkrat med kužnimi bolniki 1576 v Milanu, sicer pa npr. J. M. Rottmayrjeva freska (*Apoteoza*, 1725/30) v kupoli dunajske *Karlskirche* in reliefi na stebrih pred njo (Chr. Mader idr. 1724/30).

L: Pigler I (1956, p. 439—41); Réau III/1 (1958, p. 298—300 — L!). — Cf. J. *Braun* (1943, stp 404—05), É. *Mâle* (1932 [1951]).

Karel Plešasti (fr. *Charles le Chauve*, angl. *Charles the Bald*, nem. *Karl der Kahle*), (823—877), kralj Francije (840—77) in ces. (875—77) iz rodovine Karolingov. Zanj mdr. nastali IR: → *Biblija Karla Plešastega*, → *Codex Aureus iz St. Emmerama*, → *Druga Biblija Karla Plešastega* in → *Sakramentar Karla Plešastega*.

Karel Veliki (o. 742—814), od 768 skupaj z bratom Karlmanom in od 771 dalje sam frankovski kralj, 800 v Rimu (papež *Leon III.*) kronan za rim. ces., osrednja zg. osebnost v obd. → *karolinške umetn.*, kršč. svetnik (28. I.; lat. *Carolus Magnus*, fr. *Charlemagne*, nem. *Karl der Große*). Up: npr. konjeniški *kipec* iz zakladnice katedr. v Metzu (IX. st., Louvre), *doprsni relikviarij* (o. 1350, Aachen, stolnična zakladnica). Mojster iz Moulinsa (olt. *tabla s Srečanjem pri Zlatih vratih*, Nat. Gall.), Dürer (1512, Nürnberg), itd.

L: Réau III/1 (1958, p. 292—98 — L!); Karl d. Große (1965); KKK (1966). — Cf. J. *Braun* (1943), W. *Braunfels* (1968), P. *Clemen* (1890), itd.

karikatura (it. *la caricatura* iz *caricare*, naložiti, preobložiti, pretiravati), namerno smešna upodobitev osebe, situacije ali dogodka, ki s pačenjem ali pretiravanjem raznovrstnih razmerij smeši ali sramoti. Področje karikature je malone neomejeno: od zabavnega kazanja vsakdanjega, npr. zakonskega in erotičnega življenja do kritične satire ali groteske s politično ali socialno vsebino in naposled do vsakovrstnih, umetnostno nepomembnih sramotilnih podob. Karikature poznamo od antike do danes. Med prednike mod. karikature sodijo Leonardove fiziognomične študije, Boschova dela in številne upodobitve manieristov (npr. Arcimbolda), priložnostno so ustvarili karikature mnogi evr. mojstri (npr. Tizian in Michelangelo, Klee in Picasso), sicer pa imajo za razvoj karikature v novejšem času največ zaslug Angleži od Williama *Hogartha* dalje in za njimi *Goya* in Francozi: med prvimi Th. *Rowlandson* (1756—1827), J. *Gillray* (1757—1815) in G. *Cruikshank* (1792—1878), med Francozi *Gavarni* (1804—1866) in zlasti *Daumier* (1808—1879). Poleg omenjenih predstavljajo karikaturo XIX.—XX. st. npr. R. *Töpffer* (1799—1846), W. *Busch* (1832—1908), A. *Oberländer* (1845—1923), J.-L. *Forain* (1852—1931), Th. Th. *Heine* (1867—1948), O. *Gulbransson* (1873—1958), G. *Grosz* (1893—1959) in S. *Steinberg* (1914), pos. med Slovenci pa po Čehu K. *Kliču* (1838—1926) zlasti I. *Vavpotič* (1877—1943) in F. *Tratnik* (1881—1957), Vesnani G. *Birolla* (1881—1963), H. *Smrekar* (1883—1942) in M. *Gaspari* (1883), N. *Pirnat* (1903—1948), A. *Rogelj* (1929), B. *Kos* (1931) in B. *Pečar* (1931). Za uveljavljanje karikature so poleg dnevnega tiska od 1830-ih let dalje pomembni zlasti številni humoristični časopisi, takó v Angliji še vedno izhajajoči *Punch* (ust. 1841), v Franciji *Caricature* (1831), *Charivari* (1832), itd., na Nemškem *Fliegende Blätter* (1844), *Kladderdatsch* (1848), *Lustige Blätter* in zlasti *Simplicissimus* (ust. 1896), med Slovenci Levstikov *Pavliha* (izšlo 7 štev. na Dunaju 1870) in pozn. *Osa*, med obema vojnama *Toti list* (Mrb), po 2. svet. vojni pa *Pavliha* (Lj); pri Srbih zlasti *Ošišani jež* in pri Hrvatih *Koprive* (ust. 1906).

L: Émile *Bayard:* La caricature et les caricaturistes (P 1900); Eug. *Holländer:* Die Karikatur und Satire in der Medizin: Mediko-kunsthistorische Studie (Stu 1905); George *Preston:* Social Caricature in the XVIIIth century (L 1905); Gustave *Kahn:* Das Weib in der Karikatur Frankreichs (Stu 1907); Franz *Conring:* Das deutsche Militär in der Karikatur (ib. 1907); F. *Wendel:* Das 19. Jahrhundert in der Karikatur (Bl 1925); *id.:* Die Mode in der Karikatur (D 1928); A. *Klima:* Tier und Pflanze in der Karikatur (Hn 1930); Theodor *Heuss:* Zur Ästhetik der Karikatur (Aschaffenburg 1954); M. D. *George:* English Political Caricature (2 knj., Ox 1959); ‚Comic Art and Caricature' (EWA III, 1960 — L!); ELU 3 (1964, s. v. — L!); »PKG« 11 (1966 — L! [p. 379]). — Cf. A. *Blum* (1914), *Champfleury* (1865; 1880; 1888), E. *Fuchs* (1901 [1921]; 1903; 1904; 1905; 1906; 1916; 1921), E. H. *Gombrich* (& E. *Kris* 1940), W. *Hofmann* (1956; II 1960, s. v.), F. D. *Klingender* (1944), etc.

Karinger, Anton (1829—1870), slov. slikar, predvsem krajinar, r. in u. (40) v Lj. S: v NG npr. *Triglav iz Bohinja* (d. 1861), *Gorski potok* (d. 1862 — cf. s. v. *Everdingen* in *Ruisdael*), *Avtp. pred slikarskim stojalom* (d. [1]865), *Razor in Mlinarica iz Trente* (d. 1867), *Avtp.* in *Portret žene* (d. 1869).

L: Albin *Arko:* Anton Karinger: Ein Künstlerleben in Krain (Laibach 1875); F. *Stelè* (ThB XIX, 1926, s. v.); SteskaS (1927); V. *Steska* (SBL, 3. zv., 1928, s. v. — L!); SteleS (1949); K. *Dobida* (Obz, 1951, p. 463—66); AS (1958); K. *Dobida* (ELU 3, 1964, s. v.); SlovS (1966); Slovenačko slikarstvo 19. veka (1967 [rk, Bgd: Nar. muz.] — L!). — Cf. F. *Mesesnel* (GMS, 1939 [1953]).

Karling, Sten, šved. um. zgodovinar, univ. prof. v Stockholmu.

B: *‚Bernt Notke och gravstenskonsten'* (H. Cornellov zb., 1950).

L: zbornik: Konsthistoriska studier tillägnade Sten Karling (Stock 1966).

Karlinger, Hans (1882—1944), nem. um. zgodovinar.

B: *Die hochromanische Wandmalerei in Regensburg: Mit einem technischen Exkurs von M.* Doerner (Mn 1920); *Romanische Steinplastik in Altbayern und Salzburg: 1050—1260* (Au 1924, »Denkmäler deutscher K.«); *Die Kunst der Gotik* (Bl 1926, »Propyläen-Kg.« 7); *Deutsche Volkskunst* (Bl 1928, »Propyläen-Kg.: Erg.-Bgd.«); (& J. M. Ritz) *Bayerische Kunstgeschichte* (2 knj., Mn 1928—1931); *München und die deutsche Kunst des XIX. Jahrhunderts* (Mn 1933); *Zahl und Maß: Zehn Aufsätze vom Ausdruck und Inhalt der gotischen Welt* (W 1944).

KARLSRUHE, mesto na Bádenskem (ZRN), ki ga je 1715 ust. mejni grof Karel Viljem. *Žarkasti mestni tloris* je podoba sonca: od središčnega osmerokotnega stolpa vodi v vse smeri 32 cest.

L: Emil *Gutmann:* Das großherzogliche Residenzschloß zu Karlsruhe (Hdl 1911); Reclam N II (1958 [1960]); EWA VI (1962, stp 257—58 — L!); G. *Richter* (izd.): Karlsruhe: das neue Antlitz einer alten Residenzstadt und seine Umgebung (2. izd., Karlsruhe 1963).

~ **Badische Landesbibliothek** hrani mdr. → *Evangelistar stolnice v Speyerju* (o. 1197).

~ **Staatliche Kunsthalle** (*Hans-Thomas-Straße* 2 & 6). Direktor zdaj Jan *Lauts.* S: mdr. npr. zastopani med Nemci F. Herlin, Grünewald (*Kristus na križu med Marijo in Janezom Ev.*, les, o. 1523/24), Cranach star. (*Parisova sodba*, les, d. 1530), H. Burgkmair (*Sebastian Brant*, les, verj. 1508), M. Schaffner (*Apostola Peter in Pavel ob Veronikinem prtu*, les, d. 1518), H. Maler (*Anton Fugger*, les, o. 1525), G. Pencz (*Jörg Herz*, d. 1545), M. Gerung (*Zvezana speča Pravičnost*, les, d. 1543), A. Feuerbach (npr. *Platonova pojedina*, 1. varianta, 1869, dva *avtp.* [1852 in d. 1878]), H. Thoma (*Avtp. z okostnjakom*, d. 1875), itd.

L: cf. J. *Lauts* (1957; 1958; *1966).

KARLŠTEJN, s pozn. romantičnim imenom *Karlův týn*, grad ces. Karla IV., ki ga je 1344 zač. zidati blizu Prage → *Matija iz Arrasa* (za njim *Peter* → *Parler*); pozn. prez., zlasti 1888. V kapeli *sv. Križa* (*kaple Utrpení* ali *sv. Kříže*) o. 120 *podob svetnikov in prerokov* (mojster Theodorik 1357/67); v *Marijini c.* (*kostel P. Marie*) znamenite StS-e s *prizori iz življenja ces. Karla IV.* (o. 1356/57) in *cikel Apokalipse* (o. 1360); v zraven ležeči *Katarinini kapeli* (*kaple sv. Kateřiny*) StS z *dvojnim portretom ces. Karla IV. in Anne von Schweidnitz* in *slikano okno* s Križanjem.

L: J. *Pavelka*, Karlštejnské malby (Matějčkov zb., 1949); T. *Kubatová*, Zpodobnění Karla IV. mistrem Theodorikem na Karlštejně (Umění, 1953); EWA IV (1961, stp 211); Vlasta *Dvořáková*, Karlštejnské schodištní cykly k otázce vzniku a slohového zařazení (Umění, 1961); *ead.* & Dobroslava *Menclová:* Karlštejn: Státní hrad a památky v okolí (Pra 1966 — L!). — Cf. K. *Chytil* (1924), A. *Friedl* (1950; 1956), A. *Matějček* (1931; 1937), J. *Pešina* (1955).

karmeličani, cerkv. red, ki ga je ust. križar Bertold iz Kalabrije; ime po gori *Karmel* (nad zdajšnjo Haifo v Izraelu).

karneol (fr. *la cornaline*), mineral, mesnati (rdeči in prosojni) ahat, po → *Apokalipsi* 6. temeljni kamen zidovja, ki obdaja → *nebeški Jeruzalem.*

Karo, Georg (1872—1963), nem. arheolog, raziskoval predvsem kretsko-mikensko umetn. R. v Benetkah, bil direktor Nem. arheol. inst. v Atenah (1905—19 in 1930—36), vmes prof. na univ. v Halleju, emigriral pred nacisti, od 1952 dalje prof. na univ. v Freiburgu, tam u.

B: *Die Schachtgräber von Mykenai* (2 knj., Mn 1930—1933); *Greek Personality in Archaic Sculpture* (C [Mass.] 1948).

Karolingi, vladarska dinastija, sprva vsemogočni majordómi, po odstavitvi zadnjega Merovinga (751) pa tudi formalno vladarji (do 768 *Pipin ml.*, 768—814 → *Karel Vél.*, itn.).

karolinška umetnost, po → *Karolingih* imen. evr. umetn. na pozn. fr., nem. in severnoit. ozemlju od 2. pol. VIII. st. do zadnje četrt. IX. st., tj. nekako od zač. vlade Karla Vél. (768) pa do smrti Karla Plešastega (877). V njenem izhodišču in jedru okrog → *Karla Vél.* zavestno oživljanje antike, in sicer tako njenih državno političnih vzorov (*renovatio imperii romani*) kot njene kulture (t. i. karolinška renesansa); od konca karolinške umetn. ločena razvoja fr. in nem. umetn. Središča s stavbnimi spom.: → *Aachen*, → *Centula*, → *Corvey*, → *Fulda*, → *Germigny-des-Prés*, → *Lorsch*, itd.; za stavbni razvoj posebno tehten → *sanktgallenski tloris.* StS-e: → *Mals*, → *Müstair*, → *Naturns.*

IR: → *Godeskalkov evangelistar* (781/83), → *Dagulfov psalter* (783/95), → *Adin evangeliar* (o. 795), → *Evangeliar iz Centule* (konec VIII. st.), → *Harleyev evangeliar* (konec VIII. st.), → *Dunajski evangeliar Karla Vél.* (o. 800), → *Aachenski evangeliar* (zač. IX. st.) → *Xantenski evangeliar* (zač. IX. st.), → *Evangeliar iz Saint-Médarda v Soissonsu* (o. 805), → *Evangeliar iz Lorscha* (o. 810), → *Psalter iz Corbieja* (o. 810), → *Salzburška kronološka in astronomska rkp.* (o. 818), → *Evangeliar nadškofa Ebona iz Reimsa* (verj. pred 823), → *Utrechtski psalter* (o. 820/50), → *Biblija iz Moutier-Grandvala* (834/43), → *Aratov rkp. v Leidenu* (1. pol. IX. st.), → *De laudibus sanctae crucis* na Dunaju (o. 840), → *Prva biblija Karla Plešastega* (dkč. 846), → *Lotarjev evangeliar* (849/51), → *Drogonov sakramentar* (o. 850/55), → *Codex Aureus iz St. Emmerama* (870), → *Vélika biblija v S. Paolo fuori le mura* (o. 870/75), → *Druga biblija Karla Plešastega* (871/77), → *Psalterium Aureum iz St. Gallena* (pred 883). — Pomembni slonokoščeni reliefi, zlatarski in gliptični izdelki (→ *Tasilov kelih*, → *Vuolvinijev antependij*, → *Lotarjev kristal*, itd.), → *pleteninasta ornamentika.*

L: Amadée *Boinet:* La miniature carolingienne: ses origines, son développement (P 1913 [table]); Karolingische und ottonische Kunst: Werden, Wesen, Wirkung (Wsb 1957, »Forsch. zur Kg. u. christliche Archäologie« 3); Walter *Otto:* Die karolingische Bilderwelt (Mn 1957); Viktor H. *Elbern* & Hans *Thümmler*, Carolingian Period (EWA III, 1960 — L!); Panofsky Ren (1960); Željko *Jiroušek*, Karolinška umjetnost (ELU 3, 1964 — L!); KKK (1966); Jean *Hubert*, Jean *Porcher* & W. F. *Volbach:* L'empire carolingien (P 1968, »L'univers des formes« — L!). — Cf. W. *Braunfels* (* 1968 — L!), K. J. *Conant* (1959), V. H. *Elbern* (1962), E. *Gall* (1930), A. *Goldschmidt* (& P. G. *Hübner* & O. *Homburger* *1914; I 1928), A. *Grabar* (& C. *Nordenfalk* 1957); R. *Hinks* (1935), J. *Hubert* (1952), W. *Koehler* (*I—III, 1930—1933, 1958 & 1960), R. *Krautheimer* (1942), H. *Schrade* (1958).

kartuzija (fr. *la chartreuse*, it. *la certosa*, nem. *die Kartause*), kartuzijanski samostan. Menihi živé v majhnih ločenih hišicah, ki jih povezuje samó križni hodnik.

kartuzijanci (fr. *les chartreux*, it. *i certosini*, nem. *die Kartäuser*), strog cerkv. red, ki ga je 1084 ustanovil sv. → *Bruno*. Po istega leta ust. samostanu *La Grande Chartreuse* pri Grenoblu imen. samostani (→ *kartuzija*, supra) so sprva imeli samó po 12 menihov in priorja; pozn. so ustanavljali tudi t. i. *dvojne kartuzije* s 24 menihi. Tudi za zgod. lik. umetn. pomembni samostani so bili *kartuzija v Champmolu* (→ *Dijon*), ki jo je ust. → *Filip Drzni* 1385, pos. v Italiji pa *Certosa di Galluzzo* pri Florenci, ki jo je 1342 ust. bankir in državnik Niccolò *Acciaiuoli* (→ *Devet slavnih mož*), in *Certosa di Pavia*, ki jo je 1396 ust. Gian Galeazzo *Visconti*. Na Slovenskem so bile ust. kartuzije v zaporedju → *Žiče*, → *Jurklošter*, → *Bistra* in → *Pleterje*.

L: IS V (6. X. 1929, p. 316—17); E. *Baumann:* Die Karthauser (Mü 1930); M. *Zadnikar* (ELU 3, 1964, s. v. — L!). — Cf. W. *Braunfels* (1969 — L! [p. 321]), M. *Zadnikar* (1971).

Kaschauer, Jakob, avstr. kipar (in slikar), dkm. 1429—63 na Dunaju. P: npr. lesena stoječa *Marija z otrokom* in *Sv. Korbinijan* s 1443 posv. v. olt. stolnice v Freisingu (München, Bayer. Nationalmus., Tegernseer Saal).

L: EWA VI (1962, stp 175 — L!). — Cf. H. *Karlinger* (1926, repr. p. 470), Th. *Müller* (Harm 1966).

Kaschnitz-Weinberg, Guido, *Freiherr* **von** (1890 do 1958), nem. (avstr.) klas. arheolog. R. na Dunaju, prof. za klas. arheologijo na univ. v Frankfurtu.

B: *‚Ritratti Fittili etruschi e romani del secolo III av. C.‘* (RPARA, 1925); *‚Studien zur etruskischen und frührömischen Porträtkunst‘* (RM, 1926); *‚Bemerkungen zur Struktur der altitalischen Plastik‘* (Studi Etruschi, 1933); *Sculture del Magazzino del Museo Vaticano* (2 knj., C. d. V. 1936—1937); *Die mittelmeerischen Grundlagen der antiken Kunst* (Fr 1944); *‚Über den Begriff des Mittelmeerischen in der vorchristlichen Kunst‘* (MarJb, 1944); *‚Italien, Sardinien, Sizilien und Malta‘* (HA III, 1950); *Die eura-Bildnisse Friedrichs II.‘* (RM, 1953/54 & 1955); *Die eurasischen Grundlagen der antiken Kunst* (Fr 1961); *Römische Kunst, 1—4* (Hmb 1961—1963, izd. Helga von Heintze, »RDE« 134, 137, 150 & 165); pon. izb.: *Ausgewählte Schriften, II: Römische Bildnisse* (Bl 1965, izd. G. Kleiner in H. von Heintze), *III: Mittelmeerische Kunst* (Bl 1965, izd. P. H. von Blanckenhagen in H. von Heintze).

L: ÖG (1951); H. *Sedlmayr:* Riegls Erbe (Mn 1959, »Hefte des Kunsthistorischen Seminars der Univ. München« — B!).

kaseta (fr. *le caisson*, it. *il cassettone*, nem. *die Kassette*), arhit. okras: pravokotno ali drugače oblikovano poglobljeno polje, zlasti na stropih in obokih. Z mrežo kaset okrašene strope (*kasetiran strop*, nem. *die Kassettendecke*) poznamo v antiki (npr. *Panteon* v Rimu) in od renesanse dalje (npr. v Italiji *S. Lorenzo* v Florenci in *Sta Maria Maggiore* v Rimu, v Franciji *Fontainebleau*, itd.).

Kasimir, Luigi (1881—1962), avstr. grafik, mojster dokumentarno zanesljivih vedut (jedk. in barvna jedk.) iz Avstrije (npr. Dunaj), naših krajev (npr. Ptuj, Lj, Zgb) in drugih dežel (London, New York, etc.). R. v Ptuju, mnogo potoval, živel na Dunaju, tam tudi u. (81) na Grinzingu.

L: Bruno Binder (ThB XIX, 1926, s. v.); Fr. *Stelè*, Slovenska mesta v grafiki Luigija Kasimirja (Kron,

1936); A. *Lorenz:* Luigi Kasimir (1944; n. izd. 1949); H. *Schüttler:* Luigi Kasimir (W 1944); ÖG; F. *Stelè* (ELU 3, 1964, s. v.).

KASSEL (*Hessen*, ZRN), z urbanističnega vidika, zaradi arhitekture in muzejskih z. umetnostno pomembno mesto ob reki Fuldi (zlasti XVIII. st.).

L: EWA VI (1962, stp 266); Reclam IV (1966). — Cf. L. *Réau* (Hist. de l'Exp., 1928, p. 194).

~ **Schloß Wilhelmshöhe,** konec o. 5 km dolgega drevoreda sez. Simon-Louis du Ry (1786—90, dkč. verj. 1803), v podaljšku aleje vrh kaskade nad gradom pa še oktogonalno zasnovani *Riesenschloß* (Giov. Franc. Guerniero 1700—17) z orjaško bron. kopijo → *Farneškega Herakla* na vrhu.

~ **Schloß Wilhelmsthal** blizu mesta, rokokojska stavba po načrtu Cuvilliésa star. (zač. verj. 1743), sez. od 1753 dalje. Portreti t. i. *Schönheitsgalerie* zvečine delo Joh. Heinr. Tischbeina star. Pohištvo in porcelan XVIII. st., med slednjim npr. *Pet čutov* (Meißen 1745/50).

L: Jedding (1961, s. v. *Wilhelmsthal*).

~ **Staatliche Kunstsammlungen**: *Gemäldegalerie/Hessisches Landesmuseum* (*Wilhelmshöher Platz 5*). *Mus. Fridericianum*, ust. 1779, je bil po Brit. muzeju drugi in v sami Nemčiji prvi javnosti odprti muz. Staatliche Gemäldegal.: posebno bogato zastopani Holandci in Flamci XVII. st., med prvimi zlasti Rembrandt (19 del, mdr. *Avtp.*, les, o. 1628/29; *Avtp. s čelado*, les, d. 1634; *Saskija v profilu z v. baréto*, les, o. 1635; *Celopost. moški portret*, d. 1639; *Sveta družina z zaveso*, les, d. 1646; *Zimska pokrajina*, les, d. 1646; *N. Bruyningh*, d. 1652; **Jakobov blagoslov*, d. 1656), sicer še Hals in H. Terbrugghen (*Igralec na flavto*, d. 1621); med Flamci zlasti Rubens, van Dyck, Jordaens in D. Teniers; med Nemci npr. Dürer (*Elsbeth Tucher*, d. 1499), Cranach star. in Baldung.

L: Hans *Vogel:* Katalog der Staatlichen Gemäldegalerie zu Kassel (1958); Jedding (1961).

Kastália (grš. *Kastalía*), izvir na Parnasu resp. njegova nimfa, od helenistične dobe dalje in zlasti za Rimljanov veljal za muzam posv. izvir in simbol pesniškega navdiha. Up: Edm. Hellmer (*Kastaliabrunnen*, 1910, na dvorišču dunajske univerze).

L: Grimal (1951, p. 81); Hunger (1955).

Kastelic, Jože (1913—....), slov. arheolog (pesnik, muzealec in kritik). R. v Šentvidu pri Stični, štud. v Lj (prom. 1943: *Ant. snovni elementi v Prešernovem delu*) in Rimu, v Lj kustos (od 1942) in ravnatelj (1945—69) *Nar. muz.* in od 1969 dalje izr. prof. klas. arheologije in ant. zgod. na univ. Vodil arheol. izkopavanja (Bled, Kranj, Stična, Demir-Kapija, Trebenište). Ur. rev. *Argo* (1962—68). Dopisni član Nem. arheol. inst. (od 1955) in Inst. za etr. in staroitalske študije v Florenci.

B: *Slovanska nekropola na Bledu* (2 knj., Lj 1950—1960); *‚Figuralna dediščina arheoloških dob v Sloveniji'* (Lik. svet, Lj 1951); *Beram* (Bgd 1955); *Situla iz Vač* (ib. 1956); *‚Nov tip halštatskega diadema v Sloveniji'* (Situla, 1960); *Umetnost situla* (Bgd 1964; angl. izd.: *Situla Art: Ceremonial Bronzes of Ancient Europe*, 1965); *‚Nekaj problemov zgodnjesrednjeveške arheologije v Sloveniji'* (ArhV, 1964/65); *‚Lo stile e il concetto dei mosaici della basilica Eufrasiana a Parenzo'* (Atti del 6 Congresso internazionale di archeologia cristiana, Ravenna 1962, C. d. V. 1965).

L: Ko je ko (1957); M. *Juteršek* (ELU 3, 1964, s. v. — B!); SPJ (1966); Lino *Legiša* (ZSS, VI, 1969, p. 419, f p. 424); Argo (VIII, št. 1/2, 1969, p. 46—48 [poslovilni govor Staneta *Gabrovca*], tudi f).

Kástor (lat. *Castor*) → *Dioskura*

Kastul (lat. *Castulus*, fr. *Castule*, nem. *Kastulus*), kršč. svetnik, mučenec (26. III.). Up: npr. Hans Leinberger (lesen *kip* na v. olt. Kastulove c. v → *Moosburgu*).

L: Réau III/1 (1958, p. 261—62); Keller (1968, p. 309); LS I (1968). — Cf. J. *Braun* (1943, stp 412—14).

Kašanin, Milan (1895—....), srb. um. zgodovinar, muzealec in književnik. Prom. 1928 v Bgd z dis. *Bela crkva karanska*, bil pozn. direktor *Muz. kneza Pavla* in po 2. svet. vojni *Gal. fresaka* v Bgd.

B: (& V. Petrović) *Srpska umetnost u Vojvodini* (Novi Sad 1927); *L'Art yougoslave* (Bgd 1939); *Dva veka srpskog slikarstva* (Bgd 1942); *Umetnost i umetnici* (ib. 1943).

L: Dejan *Medaković* (ELU 3, 1964, s. v. — B!).

katakombe, podzemska grobišča, predvsem starih kristjanov (pa tudi židov in pripadnikov raznih verskih ločin) v → *Rimu* (cf. odd. 1), Neaplju, na Siciliji in Malti, v Španiji in sev. Afriki. Posamezni grobovi: → *arcosolium*, → *loculus*.

L: H. *Achelis:* Die Katakomben von Neapel (Bl 1936); Giuseppe *Bovini*, Catacombs (EWA III, 1960 — L!). — Cf. E. *Becker* (1913).

Katalalía (grš.), *Obrekovanje* (angl. *the Slander*, nem. *üble Nachrede*), personifikacija, ena izmed → *Pregreh* v okviru ik. m. → *Lestev kreposti*.

L: cf. A. *Katzenellenbogen* (1939 [1964]).

***Katalonska biblija iz Farfe,** iluminirana → *atlantska biblija* v Bibl. Vat. (Vat. lat. 5729), imen. po samostanu Farfi v srednji Italiji, kjer

so jo hranili, sicer pa nastala konec X. ali na zač. XI. st. v benediktinskem samostanu Santa Maria v Ripollu v sev. Kataloniji (tam tudi vpliv njenih miniatur na znamenitem portalnem pročelju). Med miniaturami npr. prizori iz → *Éksodusa* (f. 1r): *Vode zagrnejo egipčansko vojsko*; *Mirjam opeva ...*; *Prepelice*; *Mana*; *Voda iz skale*; *Bitka z Amalečani*.

L: Diringer Book (1958).

Katarina Aleksandrijska, kršč. svetnica (25. XI.), mučenica, ki naj bi bila u. 306/07. Atributi: *krona*, *knjiga* (zaradi njene učenosti), *zlomljeno kolo* (po mučeništvu), *prstan* (cf. *Mistična zaroka sv. Katarine*), *meč* (s katerim naj bi jo bili obglavili), *palma*. Up: npr. Pietro Lorenzetti (Washington), *kip* iz komende nem. viteškega reda v Veliki Nedelji (o. 1410/20, Ptuj, muz.), itd., med cikli npr. Masolino (*freske*, 1428/31, Rim, S. Clemente, zgornja c., 1. leva kap.), med posam. prizori tudi *Pokop sv. Katarine* (npr. *StS* iz 1389 v Turnišču).

L: MAS I (1935, p. 17, repr. 57—58); Ferguson (1954) Réau III/1 (1958, p. 262 ss); CevcS (1963, repr. 127). — Cf. K. *Künstle* (1926, p. 369 ss).

Katarina Aleksandrijska disputira s 50 učenjaki (lat. *Sapientes depugnat*, fr. *La Controverse avec les docteurs d'Alexandrie*, it. *La disputa di S. Caterina d'Alessandria coi filosofi dinanzi all'imperatore Massimiano*, nem. *Die Disputation der hl. Katharina mit den Philosophen*), kršč. ik. m., ki ga v it. renesansi običajno zaznamuje svetničin → *computo digitale*. Up: npr. Masolino (*freska*, 1428/31, Rim, S. Clemente, zgornja c., 1. leva kap.), Pinturicchio (*freska* [s portreti Andreja Paleologa, Džema, tj. brata sultana Bájazita, in verj. tudi Lukrecije Borgia v vlogi Katarine], Rim, C. d. V., Appartamento Borgia, Sala dei Santi, ena izmed obeh v. lunet), Provoost (Rotterdam).

L: Réau III/1 (1958, p. 269—70).

Katarina II. Vélika (1729—1796), rus. carica, utemeljila z. slik Eremitaže (ob njeni smrti jih je bilo že 3996!).

L: cf. P. *Cabanne* (1961), N. von *Holst* (1967).

Katarina Sienska (lat. *Catharina Senensis*, it. *Catarina da Siena*), dominikanka, kršč. svetnica (30. IV.). Up (cf. s. v. *Stigmatizacija Katarine Sienske*): npr. Andrea Vanni (atr., *freska*, o. 1390, Siena, S. Domenico), pri nas pa Matevž Langus (NG).

L: Réau III/1 (1958, p. 272—76 — L!); LS II (1970). — Cf. J. *Braun* (1943).

Katzenellenbogen, Adolf (Edmund Max), (1901 do 1964), nem.-amer. (ž.) um. zgodovinar, pomemben raziskovalec srednjev. ikonografije. R. v Frankfurtu a. M., prom. iz prava na univ. v Gießnu in iz um. zgod. v Hamburgu, emigriral za nacizma v ZDA, prof. na *Vassar College* in pozn. na *John Hopkins Univ.* v Baltimoru.

B: *Die Psychomachie in der Kunst des Mittelalters von den Anfängen bis zum 13. Jahrhundert* (Hmb 1933, dis.); *Allegories of the Virtues and Vices in Mediaeval Art: from Early Christian Times to the Thirteenth Century* (L 1939, »StudWI« 10; 2. izd. NY 1964); ‚*The Central Tympanum at Vézelay, its encyclopaedic meaning and its relation to the First Crusade*' (AB, 1944); ‚*Sarcophagus in S. Ambrogio and St. Ambrose*' (AB, 1947); ‚*The Separation of the Apostles*' (GBA, 1949); ‚*The Minor Prophets on the West Façade of the Cathedral at Amiens*' (GBA, 1952 [tudi H. Tietzejev zb.]); *The Sculptural Programs of Chartres Cathedral: Christ, Mary, Ecclesia* (Balt 1959); ‚*Tympanum and Archivolts on the Portal of St. Honoré at Amiens*' (Panofskyjev zb., 1961); ‚*The Representation of the Seven Liberal Arts*' (Twelfth-Century Europe and the Foundations of Modern Society, Madison: Univ. of Wisconsin Press 1961); ‚*Iconographic Novelties and Transformations in the Sculpture of French Church Façades: ca. 1160—1190*' (20. kongr. I, 1963).

L: WWAA (1959).

Kauffmann, Angelica (1741—1807), švic. slikarka. R. v Churu, živela v Italiji, 1766—81 v Londonu (član *Royal Ac.*), od 1782 dalje v Rimu (nekaj časa v pravem središču nem. kult. življenja), tam u. (66). S: sentimentalno obarvane klasicistične kompozicije, predvsem pa portreti (cf. s. v. *Bregenz*), mdr. npr. *J. J. Winckelmann* (d. 1764, Zürich), *Kleopatra žaluje ob grobu Marka Antonija* (1769, z. Marquess of Exeter), *Párisova sodba* (o. 1780, Puerto Rico, Ponce Mus. of Art), *Avtp.* (1784, Neue Pin.), *Goethe* (1787/88, Weimar, Goethe-Nationalmus.), *Praksitel daje Frine svoj kip Amorja* (d. 1794. Providence), *Avtp.* (1795, Budapest), etc.

L: Wilhelm *Schram:* Die Malerin Angelica Kauffmann: Ein Lebensbild ... (Brünn 1890); H. *Passow-Kernen:* Angelika Kauffmann (2. izd., Z 1948); Mostra del ritratto storico napoletano (N 1954 [rk, Pal. Reale]); U. *Christoffel* (Kindler III, 1966, s. v. — L!); Eugen *Thurnher:* Angelika Kauffmann und die deutsche Dichtung (Bregenz 1967); Angelika Kauffmann und ihre Zeitgenossen (ib. 1968 [rk, Bregenz: Vorarlberger Landesmus., & W.: Österreichisches Mus. f. angewandte K.]); C. *Helbok:* Miss Angel: Angelika Kauffmann, Eine Biographie (W 1968). — Cf. H. *Hawley* (1964, št. 74—75). M. *Levey* (Rococo to Revolution 1966), G. C. *Williamson* (& V. *Manners* 1924).

Kauffmann, Georg (1925— ....), nem. um. zgodovinar. R. v Kielu, prom. 1954 in habil. 1958 v Bonnu, od 1965 dalje ord. na univ. v Münstru na Vestfalskem.

B. *Poussin-Studien* (Bl 1960); ‚*Poussins letztes Werk*' (ZfKg, 1961); ‚*Die Poussin-Literatur* 1945—1960' (ib.); ‚*Beobachtungen in der Pariser Poussin-Ausstellung, Mai-Juli* 1960' (Kchr, 1961); *Florenz* (Stu 1962, »Reclams Kstführer: Italien« 3); ‚*Feste*' (H. Lützelerjev zb., 1962); ‚*»... Durch das Labyrinth der Brust«*' (H. von Einemov zb., 1965); ‚*Poussins »Primavera«*' (W. Friedlaenderjev zb., 1965); ‚*Dürerfragen*' (W. Hagerjev zb., 1966); ‚*Das Forum von Florenz*' (A. Bluntov zb., 1967 [cf. Kchr, 1966]); (& alii) *Die Kunst des* 16. *Jahrhunderts* (Bl 1970, »PKG« 8).

Kauffmann, Hans (1896—....), nem. um. zgodovinar. R. v Kielu, štud. v Berlinu (pri A. Goldschmidtu 1914—16), Kielu (pri G. Vitzthumu 1916—18, prom. 1919) in Haagu (1920—22); ord. na univ. v Kölnu (od 1936) in na zahodnoberlinski *Freie Universität*.

B: ‚*Ein Selbstporträt Rogers van der Weyden auf den Berner Trajansteppichen*' (RepKw, 1916); ‚*Rembrandt und die Humanisten vom Muiderkring*' (JPK, 1920); ‚*Die Farbenkunst des Aert van der Neer*' (A. Goldschmidtov zb., 1923); ‚*Der Manierismus in Holland und die Schule von Fontainebleau*' (JPK, 1923); *Albrecht Dürers rhythmische Kunst* (Lpz 1924); ‚*Florentiner Domplastik*' (JPK, 1926); ‚*Die Wandlung des Jacob Jordaens*' (M. J. Friedländerjev zb., 1927); *Donatello: Eine Einführung in sein Bilden und Denken* (Bl 1935); ‚*Über »rinascere«, »Rinascita« und einige Stilmerkmale der Quattrocento-Baukunst*' (Concordia Decennalis, Deutsche Italienforschungen: Festschrift der Universität Köln..., K 1941); ‚*Die Fünfsinne in der niederländischen Malerei des 17. Jahrhunderts*' (D. Freyev zb., 1943); ‚*Rubens und Isabella Brant in der Geißblattlaube*' (O. Schmittov zb., 1950); ‚*Jan van Eycks »Arnolfini Hochzeit«*' (DVLG, 1950); ‚*Bewegungsformen an Michelangelostatuen*' (H. Jantzenov zb., 1951); ‚*Dürers »Nemesis«*' (Tymbos für Wilhelm Ahlmann: Ein Gedenkbuch, Bl 1951); *Stephan Lochner* (Bn 1952); ‚*Berninis Tabernakel*' (MJb, 1955); ‚*Italienische Frührenaissance*' (Arbeitsgemeinschaft f. Forschung des Landes Nordheim-Westfalen: Jahresfeier 1956, K-Opladen 1956); ‚*Das Florenzbild der Deutschen*' (H. von Einemov zb., 1965); ‚*Die »Aeneas- und Anchises«-Gruppe von Gianlorenzo Bernini*' (Th. Müllerjev zb., 1965); ‚*Die Schützenbilder des Frans Hals*' (W. Friedlaenderjev zb., Bl 1965); ‚*Friedrich Schinkel und seine Stellung in der Architekturgeschichte*' (21. kongr. I, 1967); ‚*Der Werdegang der Theresagruppe von Giovanni Lorenzo Bernini*' (R. Wittkowerjev zb. II, 1967); *Giovanni Lorenzo Bernini: Die figürlichen Kompositionen* (Bl 1970).

L: WWA (1962). — Zbornik: Kunstgeschichtliche Studien für Hans Kauffmann (Bl 1956).

Kaufmann, Carl Maria (1872—1951), nem. kršč. arheolog, katol. duhovnik, izkopaval starokršč. spomenike v Egiptu.

B: *Ein altchristliches Pompeji in der libyschen Wüste* (Mainz 1902); *Handbuch der christlichen Archäologie* (Paderborn 1905; 3., razš. in izb. izd., ib. 1922); *Die Ausgrabung der Menasheiligtümer in der Mareotis-Wüste: Frankfurter Expedition* (3 knj., Kairo 1906—1908); *Der Menastempel und die Heiligtümer von Karm Abu Mina in der ägyptischen Mareotisküste* (Fr 1909); *Die Menasstadt und das Nationalheiligtum der altchristlichen Ägypter* (Lpz 1910); *Graeco-ägyptische Koroplastik: Terrakotten der griechisch-römischen und koptischen Epoche aus der Faijum-Oase und anderen Fundstätten* (2. izd., Lpz-Kairo 1915); *Handbuch der altchristlichen Epigraphik* (Fr 1917); *Die heilige Stadt der Wüste* (1924).

Kaufmann, Edgar, Jr, (1910—....), amer. arh. in pisec o industrijskem oblikovanju. R. v Pittsburghu, sodel. F. L. → *Wrighta*.

B: *What is Modern Design?* (NY 1950); *Taliesin Drawings* (NY 1952); *What is Modern Interior Design?* (NY 1953).

L: cf. B. S. *Myers* (III 1969, s. v.).

Kaufmann, Emil (1891—1953), avstr.-amer. um. zgodovinar. R. na Dunaju, tam prom. 1920, po nacistični priključitvi Avstrije emigriral v ZDA, učil na univ. v Princetonu, New Havenu (Yale) in Cambridgeu (Harvard), u. v Los Angelesu.

B: ‚*Die Architecturtheorie der französischen Klassik und des Klassizismus*' (RepKw, 1923/24, dis.); *Die Kunst der Stadt Baden* (Baden 1925); ‚*Architektonische Entwürfe aus der Zeit der französischen Revolution*' (ZfbK, 1929, dis.); *Von Ledoux bis Le Corbusier* (W 1931); ‚*Die Stadt des Architekten Ledoux*' (KwF, 1933, dis.); *Three Revolutionary Architects: Boullée, Ledoux, and Lequeu* (Phi 1952, »Tr. of the American Philosophical Soc.: New Series« 42/43); **Architecture in the Age of Reason: Baroque and Post-Baroque in England, Italy and France* (C [Mass.] & Ox: Ox UP 1955; fr. prev. *L'Architecture au siècle des lumières: Baroque et Post-Baroque en Angleterre, en Italie et en France*, P 1963; »Coll. Hist. de l'art«); ‚*Piranesi, Algarotti and Lodoli*' (GBA, 1955).

Kaulbach, Wilhelm von (1805—1874), nem. slikar alegorij, teatralno zasnovanih zg. podob in portretov. R. v Arolsenu (Hessen), u. (68) v Münchnu, kjer je živel kot pravi slikarski knez. S: npr. *Bitka s Huni* (1834—37, Poznań, Muzeum Narodowe), osnutki za freske v münchenski Neue Pin. (npr. *Boj proti himeri lasuljaste dobe* ali *Nem. umetniki v Rimu*, oba 1850, Neue Pin.), *Razdejanje Jeruzalema* (1852—54, ib.), *Bitka pri Salamini* (1862—64, Stuttgart). — Ilustr. mdr. Goetheja (*Reineke Fuchs*, lesor. po njegovih risbah).

L: Hans *Müller:* Wilhelm Kaulbach (Bl 1893); G. *Tolzien* (Kindler III, 1966, s. v. — L!). — Cf. F. von *Ostini* (1906).

Kautes in Kautopates, baklonosca, kot personifikaciji jutra (začetka) in večera (konca) spremljevalca boga → *Mitre*, s katerim sta združena v božjo trojico.

Kautzsch, Paul → *Backoffen, Hans* (lit.).

Kautzsch, Rudolf (1866—1945), nem. um. zgodovinar, medievalist, učil na univ. v Frankfurtu.

B: *Die Holzschnitte der Kölner Bibel von 1479...* (Str 1896, »SdK« 7); *Einleitende Erörtungen zu einer Geschichte der deutschen Handschriftenillustration im spätteren Mittelalter* (ib. 1898, »SdK« 3); *Die Holzschnitte zum Ritter vom Turn (Basel 1493)* (ib. 1903, »SdK« 44); *Die deutsche Illustration* (Lpz 1904, »Aus Natur u. Geisteswelt« 44); *‚Der Dom zu Speier'* (Städel-Jb., 1921); *Die romanischen Dome am Rhein* (Lpz 1922); *Der Mainzer Dom und seine Denkmäler* (2 knj., FrM 1925); *‚Die ältesten deutschen Kreuzrippengewölbe'* (P. Clemenov zb., 1926); *‚Die bildende Kunst der Gegenwart und die Kunst der sinkenden Antike'* (Belv, 1926); *Romanische Kirchen im Elsaß* (Fr 1927); *Kapitellstudien: Beiträge zu einer Geschichte des spätantiken Kapitells im Osten vom 4. bis ins 7. Jahrhundert* (Bl-Lpz 1936, »Stud. zur spätantiken Kg.« 9; pon.); *‚Die römische Schmuckkunst in Stein vom 6. bis zum 10. Jahrhundert'* (RJb, 1939); *‚Die Langobardische Schmuckkunst in Oberitalien'* (RJb, 1941); *Der romanische Kirchenbau in Elsaß* (Fr 1944).

kavalkáda (it. *la cavalcata*), krdelo jezdecev, jahanje → *Pohod treh kraljev*, → *Jezdeci*

Kavčič, Franc, pravzaprav *Caucig* (1762—1828), slikar, predstavnik neoklasicizma, r. v Gorici, u. (65) na Dunaju, kjer je bil prof. na ak. S: npr. *Fokion in ženi* (NG), *Salomonova sodba* (NG). R: največ v knjižnici dunajske *Ak. der bildenden Künste*, nekaj pa v NG (lavirane perorisbe).

L: H. *Tietze*, Caucig, Franz (ThB VI, 1912 — L!); V. *Steska* (SBL, 1. zv., 1925, p. 73); IS II (21. XI. 1926, repr. p. 391); MAS II (1938); StelesS (1949); Dario *De Tuoni* (Razgledi [Trst], 1949); AS (1958 — L!); SteleP (1960); K. *Dobida* (ELU 3, 1964, s. v.); SlovS (1966); Slovenačko slikarstvo 19. veka (1967 [rk, Bgd: Nar. muz.], št. 3 — L!). — Cf. F. *Stelè* (1935).

Kavčič, Maks (1909—....), slov. slikar in scenograf. R. v Slovenskih goricah, 1933—37 štud. na ak. v Zgb (Tartaglia), živi v Mrb.

L: ŠijanecS (1961); Sergej *Vrišer* (Lik. rev., 10. X. 1962). M. *Zadnikar* (ELU 3, 1964, s. v.).

Kavurić-Kurtović, Nives (1938—....), hrv. slikarka, dkč. ak. v Zgb 1962, potem sodel. mojstrske delavnice Krsta Hegedušića.

L: Ž. *Domljan* (ELU 4, 1966, p. 678).

kazalec (angl. *the forefinger*, nem. *der Zeigefinger*) *in kazanje z njim* kot ik. m.: cf. J. J. *Tikkanen* (1913).

Kazarov, Gavril (1874—1958), bolg. arheolog, utemeljitelj bolg. arheologije.

L: zbornika: Serta Kazaroviana (Serdicae [= Sófija] 1950 [= Ephemeridis Instituti Archaeologici Bulgarici Vol. XVI]); Serta Kazaroviana: Pars altera (ib. 1955 [Ephemeridis Instituti... Vol. XIX]). — Cf. J. *Filip* (I 1966, s. v. *Kacarov*).

Kazen Ananija in Safire, kršč. ik. m. (Apd 5, 1—11): Ananija in njegova žena sta apostolom zatajila del skupička in za kazen sta pred Petrom drug za drugim izdihnila. Up: *relief* na → *lipsanoteki v Brescii* (3. četrt. IV. st.), Rafael (*karton*, V. & A.).

L: Pigler I (1956, p. 380—81).

Kazen Benjaminovcev, bibl. ik. m. (Sodn 20). Up: npr. lesor. (J. Bocksperger del., Amman inc.) v Feyerabendovi *Bibliji* (Fr 1564), Merianov *bakr.* v *Bibliji* (1630).

Kaznovanje Junone, mit. ik. m. po → *Iliádi* (XV, 18—20): *Mar se ne spomniš, kakó je bilo, ko visela si v zraku? Nakel sem dvoje ti obesil na nóge, roké pa povezal z zlato verigo nezlomno pa v veso te del med oblake!* (A. Sovretov prev.). Kot celota ponazarja element → *Zrak*, sicer pa v nadrobnem razčlenjevanju razlagalcev tudi ostale 3 elemente: zlata veriga → *Ogenj*, nakli pa oba težja elementa, tj. → *Vodo* in → *Zemljo*. Up: npr. Correggio v enobarvni *freski* 1518/19 (→ *Parma: Camera di S. Paolo*).

L: cf. E. *Panofsky* (1961, »StudWI« 26 — L!).

kázula (lat. *casula*, fr. *la chasuble*), mašni plašč katol. duhovnikov.

Kečkemet, Duško (1923—....), hrv um. zgodovinar in muzealec, dipl. na univ. v Zgb (1949), kustos in zdaj direktor *Muz. grada Splita*.

B: *Emanuel Vidović: Život i djelo* (Zgb 1959); (& Kruno Prijatelj) *Počeci Ivana Meštrovića* (Split 1959); *Umjetnost Ivana Meštrovića* (ib. 1962).

L: Lelja *Dobronić* (ELU 3, 1964, s. v. — B!).

kefalofor (iz grš.), oseba, ki nosi (svojo ali tujo) glavo, med bibl. junaki npr. → *David z Goljatovo glavo* in → *Judita*, med kršč. svetniki mučeniki (fr. *les saints céphalophores*) npr. → *Dionizij*.

L: Réau III/3 (1959, p. 1525—26).

kefalometer (iz grš.), priprava za merjenje glave.

kefalopod (iz grš.), glavonožec.

Kéfalos, grš. mit. oseba, sin Merkurja in Hérse, strasten lovec, s puščico, ki nikdar ni zgrešila cilja, ponevedoma ubil Prokris. Up: *Kéfalos in Aurora* (Ovid, Met. VII, 701—714), *Kéfalos in Prokris se spravita* (npr. Claude Lorrain, d. 1645, Nat. Gall.), *Smrt Prokride* (Met. VII, 795—866 — npr. Piero di Cosimo, Nat. Gall. — prizor s satirjem ob mrtvi P.?).

L: Hunger (1953, p. 185—87); Pigler II (1956, p. 52—56). — Cf. I. *Lavin* (1954).

KEFERMARKT (Gornja Avstrija). V žup. c. *Sankt Wolfgang* (1470—76) znameniti rezljani **v. olt.* (1490/98): v skrinji *Peter, Bolfenk in Krištof.* Celota v obliki monštrance, delo še neznanega mojstra, vis. 13,5 m, šir. 6,3 m, rest. 1852—53 pod nadzorstvom Adalberta Stifterja (takrat delno spremenjena in okrnjena).

L: F. *Oberchristl:* Der gotische Flügelaltar zu Kefermarkt (2. izd., Linz 1923); S. Kruckenhauser: Das Meisterwerk von Kefermarkt (Szb 1941); Reclams A I (1961, p. 161—163). — Cf. A. Stifter (1853).

Kehrer, Hugo (*H. Ludwig*), (1876—1967), nem. um. zgodovinar. Do 1901 akt. oficir; prom. (um. zgod.) 1903 v Heidelbergu, habil. 1909 na münchenski univ., tam tudi dolgo učil.

B: *Die »Heiligen drei Könige« in der Legende und in der deutschen bildenden Kunst bis Albrecht Dürer* (Str 1904, »SdK« 53); *Die heiligen drei Könige in Literatur und Kunst, I—II* (Lpz 1908—09); *Die gotischen Wandmalereien in der Kaiser-Pfalz zu Forchheim: Ein Beitrag zur Ursprungsfrage der fränkischen Malerei* (Mn 1912, »Abh.Mn.« XXVI/3); *‚Das König Wenzel-Fresko in der Moritzkapelle zu Nürnberg'* (MfKw, 1912); *Die Kunst des Greco* (Mn 1913; 3. izd. 1918); *Alt-Antwerpen: Eine kunsthistorische Studie* (Mn 1917); *Francisco de Zurbarán* (Mn 1918); (izd.) *Goya: Proverbios* (Mn 1920); (izd.) *Goya: Desastres de la Guerra* (Mn 1921); (izd.) *Goya: Tauromaquia* (Mn 1923); *Spanische Kunst von Greco bis Goya* (Mn 1926); *‚Zu Dürers Rosenkranzfestbild: Anläßlich des Überganges des Bildes in den Staatsbesitz der Tschechoslowakei'* (Panth, 1933); *Dürers Selbsbildnisse und die Dürer-Bildnisse* (Bl 1934); *Franz von Lenbach* (Mn 1937); *Greco als Gestalt des Manierismus* (Mn 1939); *Deutschland in Spanien: Beziehungen, Einfluß und Abhängigkeit* (Mn 1953).

L: Wer ist wer (1958).

Kékropsove hčere (grš. mit. osebe): *Áglauros, Hérse* in *Pándrosos.* Cf. s. v. *Merkur se zaljubi v Hérse* in *Najdenje Erihtóna.*

Kekulé (von Stradonitz), Reinhard (1839—1911), nem. arheolog, prof. na univ. v Bonnu (od 1870) in Berlinu (od 1889), tam tudi direktor kiparskih z. Izkopaval v Pergamu in Miletu.

L: cf. A. *Michaelis* (1906 [1908]).

Kelemen, Pál (1894—....), amer. (madž.) um. zgodovinar in arheolog, r. v Budimpešti, štud. na univ. tam, v Münchnu in Parizu, nato prof. v Norfolku (Conn.).

B: *Battlefield of the Gods: Aspects of History, Exploration, and Travel of Mexico* (1937); *Medieval American Art: A Survey of pre-Columbian Art* (2 knj., NY 1943; 2. izd. 1946); *Baroque and Rococo in Latin America* (NY 1951); *El Greco Revisited* (NY 1961).

L: WWAA (1959).

kelih (grš. *káliks*, lat. *calix*, angl. *the chalice*, fr. *le calice*, hrv. *kalež*, it. *il calice*, nem. *der Kelch*), najpomembnejša kršč. cerkv. posoda. Po uporabi ločimo mašne (*calices quotidiani*), obhajilne (*calices ministeriales*) in krstne kelihe (*calices baptismales*), sicer pa pri kelihu razločujemo *stalce* ali *nogo* (v gotiki šesterolistne oblike), *deblo* z *jabolkom* (lat. *nodus*, »vozel«, v romaniki kroglaste oblike) in *skledico* ali *kupo* (lat. *cuppa*, v romaniki polkrogla). Med pomembnimi umetnoobrtnimi izdelki npr. → *Tasilov kelih* (768/88), → *Gauzelinov kelih* (2. pol. X. st.), *kelih doñe Urraca*, hčere kralja Ferdinanda I. (s poznorim. kupo iz oniksa, XI. st., León, S. Isidoro), t. i. → *Sugerjev kelih* (o. 1140, Washington [Kress Coll.]) in → *Wiltenski kelih* (o. 1160/70).

L: SwarzenskiR (1954, table 24, 190—91); Erika *Župan*, Kalež (ELU 3, 1964). — Cf. J. *Braun* (1932), V. H. *Elbern* (1964 [1963]), J. *Flis* (1908).

Keller, Harald (1903—....), nem. um. zgodovinar. Učil na univ. v Münchnu in zdaj v Frankfurtu a. M. (ord. od 1948), direktor *Kstgeschichtliches Inst.* na tamk. *Johann-Wolfgang-Goethe-Universität.*

B: *Mittelrheinische Buchmalereien in Handschriften aus dem Kreis der Hiltgart von Bingen* (Stu 1933); *‚Der Bildhauer Arnolfo di Cambio und seine Werkstatt'* (JPK, 1934—35); *‚Il sepolcro di Clemente IV in S. Francesco a Viterbo'* (Illustrazione Vaticana, 1935); *‚Die Bauplastik des Sieneser Doms'* (Kstgeschichtliches Jb. der Biblioteca Hertziana, 1937); *‚Die Risse der Orvietaner Domopera und die Anfänge der Bildhauerzeichnung'* (W. Pinderjev zb., 1938); *‚Die Entstehung des Bildnisses am Ende des Hochmittelalters'* (RJb, 1939); *Giovanni Pisano* (W 1942, »Smlg. Schroll«); *‚Blattmaske'* (RDK II, 1948); *‚Kunstgeschichte und Milieutheorie'* (C. G. Heisejev zb., 1950); *Bamberg* (Mn-Bl 1950, »Deutsche Lande, deutsche K.«; 3. izd. 1962); *‚Zur Entstehung der sakralen Vollskulptur in der ottonischen Zeit'* (H. Jantzenov zb., 1951); *‚Ursprünge des Gedächtnismals in der Renaissance'* (Kchr, 1954, p. 134—37); *‚Zur Entstehung der Reliquienbüste aus Holz'* (H. Kauffmannov zb., 1956); *‚Bildhauerzeichnungen Pisanellos'* (K. Bauchov zb., 1957); *Der Engelspfeiler im Straßburger Münster* (Stu 1957, »WerkM«); *Die Kunstlandschaften Italiens* (Mn 1960); *Die Kunstlandschaften Frankreichs* (Wsb 1963, »Sb. der Wissenschaftlichen Ges. an der Johan Wolfgang Goethe-Univ. Frankfurt/Main«); *‚Zur inneren Eingangswand der Kathedrale von Reims'* (Gallov zb., 1965); *‚Das Stadtbild von Florenz im Zeitalter Dantes'* (Dante Alighieri, Wü 1966); *Italien und die Welt der höfischen Gotik* (Wsb 1967, »Sb. der Wissenschaftlichen Ges. ... Frankfurt/Main«); *‚Das Jünglingsbildnis des Domenichino in Darmstadt'* (U. Middeldorfov zb., 1968); *Tizians Poesie für König Philipp II. von Spanien* (Wsb 1969, »Sb. der Wissenschaftlichen Ges. ... Frankfurt/Main«); *Das Nachleben des antiken Bildnisses von der Karolingerzeit bis zur Gegenwart* (Fr 1970 [oc. Kchr, jun. 1971]).

L: Wer ist wer (1958); Festschrift für Harald Keller (Drm 1963).

***The* Kelmscott Press** → *Morris, William*

Kempener, Pieter de → *Campaña, Pedro de*

KEMPTEN (Bayern, ZRN). V nekd. benediktinski samostanski c. St. Lorenz hranijo *vejnati križ* (polihr. les, XIV. st.).

L: Reclam N I (1959); »US« 8 (1968, f. p. 106).

***Kennicottova biblija,** znamenit, po učenjaku XVIII. st. imen. hebr. rkp. (La Coruña v sev. Španiji 1476, Oxford, Bodleian Libr., Cod. Kennicott 1), ki ga je iluminiral Joseph ibn Hayyim. Med marginalijami npr. lik kralja *Davida* s krono in žezlom.

L: RJA (1961, stp 389—90); Michael *Avi-Yonah* (EWA VIII, 1963, stp 919).

Kenodoxía (grš.), *Nečimrno slavohlepje* (lat. *Vana Gloria*, angl. *the Inordinate Ambition*, nem. *die leere Ruhmsucht*), personifikacija, ena izmed →*Pregreh* v okviru ik. m. →*Lestev kreposti*.

L: cf. A. *Katzenellenbogen* 1939 [1964]).

kentáver (grš. *kentauros*), bitje iz grš. mitologije z (običajno) moško glavo, prsmi in rokama pa konjskim trupom in nogami. V srednjev. kršč. umetn. utelešenje hudega duha ali samó okrasni motiv, pos. pa na prizorih iz življenja →*Antona Puščavnika*, ker mu je po legendi kazal pot k Pavlu Puščavniku. Podobo kentavra ima tudi →*strelec* (*sagittarius*). Up (cf. s. v. *Boj kentavrov in Lapitov*; *Hêrakles*, *Dejanejra in kentaver Nesos*; *Híron*): v srednjev. umetn. npr. *relief* na bron. vratih katedr. v Augsburgu (zač. XI. st.), *reliefi* na raznih kapitelih XII. st., itd.

L: Paul *Baur:* Centaurs in Ancient Art (Bl 1912); Georges *Dumézil:* Le Problème des Centaures: Étude de mythologie comparée indo-européenne (P 1929); A. *Isard:* Le Centaure dans la légende et dans l'art (Lyon 1939, dis.); Grimal (1951, p. 84—85); Hunger (1955, p. 183—85); Réau I (1955, p. 118—20); Cirlot (1962 p. 39).

Kenyon, Kathleen M. (1906—....), angl. arheologinja, orientalistka, 1952—59 izkopavala stari →*Jêriho*.

B: *Digging up Jericho: The Results of the Jericho Excavations* 1952—1956 (L 1957); *Excavations at Jericho* (L 1960 [I. del]).

Kerber, Ottmar (1902—....), nem. um. zgodovinar. Prom. (1932) in habil. (1937) v Münchnu, učil na univ. v Jeni (od 1939) in Gießnu (od 1952 dalje).

B: *Rogier van der Weyden und die Anfänge der neuzeitlichen Tafelmalerei* (Kallmünz 1936); *Hubert van Eyck* (FrM 1937 [o kakovosti obeh knj. prim. Panofsky: Early Neth., 1953, p 453 & 457]); ‚*Frühe Werke des Meisters von Flémalle im Berliner Museum*' (JPK, 1938); *Meister Francke und die deutsche Kunst um 1400, I: Der Barbara-Altar* (Kallmünz 1939); ‚*Fragen um Jan van Eyck*' (Nachrichten der Gießener Hochschulges., 1966); ‚*Hubert van Eycks »Anbetung der Könige«*' (W. Grossov zb., 1968); ‚*Jan van Eycks Madonna am Brunnen*' (Panth, 1970).

L: Wer ist wer (1958).

Kerényi, Karl (*Karóly*), (1897—....), madž.-švic. (madž.) raziskovalec ant. religij (pos. grš. mitologije) z vidika t. i. *Tiefenpsychologie*. R. v Temesváru, univ. prof. na Madžarskem, v Baslu (1944—47) in od 1948 dalje v Zürichu (tu vodil raziskavanja v *C. G. Jung-Inst.*).

B: *Apollon: Studien über die antike Religion und Humanität* (1. izd. 1937; 2. izd. A 1941); (& C. G. Jung) *Das göttliche Kind* (A-Lpz 1940); (& L. M. Lanckoronski) *Der Mythos der Hellenen in Meisterwerken der Münzkunst* (A 1941); (& C. G. Jung) *Einfürung in das Wesen der Mythologie* (A 1943); *Hermes der Seelenführer* (Z 1944, »Albae vigiliae NF« 1); *Niobe: Neue Studien über antike Religion und Humanität* (Z 1949); *Labyrinth-Studien: Labyrinthos als Linienreflex einer mythologischen Idee* (Z 1950); *Die Mythologie der Griechen: Die Götter- und Menschheitsgeschichten, I—II* (1. izd. 1951; Z 1958; 3. izd. 1964); *Umgang mit Göttlichen* (Gtg 1955); *Die Mysterien von Eleusis* (Z 1962); *Die Religionen der Griechen und Römer* (Stu 1963).

L: Kunisch (1965).

la **kermesse,** fr. izraz za *proščenje* (»žegnanje«), tj. praznovanje vaškega svetnika (iz flam. besede *kerkmisse*, tj. cerkv. maša), pos. na Flandrskem in Holandskem tudi dobrodelna praznovanja na prostem. Ustrezne Up kažejo vselej razigrano žanrsko motiviko (um. vrh predstavlja Rubensova slika iz o. 1635/36 v Louvru), njihov naslov (angl. *The Kermis*, nem. *die Kirmes*, rus. *Derevenskij prazdnik*) pa običajno prevajamo z *Vaški praznik* ali *Proščenje* ali *Semenj*.

Kern, G(uido) J(oseph), (1878—1953), nem. um. zgodovinar (slikar in grafik), kustos berlinske *Nationalgal.*, raziskaval razvoj →*perspektive* v evr. slikarstvu.

B: *Die Grundzüge der linearperspektivischen Darstellung in der Kunst der Gebrüder van Eyck und ihrer Schule, I: Die perspektivische Projektion* (Lpz 1904); *Karl Blechen: sein Leben und seine Werke* (Bl 1911); ‚*Perspektive und Bildarchitektur bei Jan van Eyck*' (RepKw, 1912); ‚*Die Anfänge der zentralperspektivischen Konstruktion in der italienischen Malerei des 14. Jahrhunderts*' (MittF, 1912); ‚*Das Dreifaltigkeitsfresko von S. Maria Novella*' (JkPK, 1913); *Adolf Menzel: Zeichnungen, Pastelle und Aquarelle aus dem Besitze der Nationalgalerie* (Bl 1921, uv Max Liebermann); ‚*Über den Humor in der Malerei*' (K. der Zeit [Bl], 1929); *Die Entdeckung des Fluchtpunktes* (Bl 1937); ‚*Die Entwicklung der centralperspektivischen Konstruktion in der europäischen Malerei*' (Forsch. u. Fortschritte, 1937); ‚*Jahreszeitenmosaik der Münchener Bibliothek und die Skenographie bei Vitruv*' (AAnz, 1938).

L: Kü (1931; 1954, *Die Toten*).

Kern, Leonhard (1585 ali 1588—1662), nem. švabski kipar, r. v Forchtenbergu na Württemberškem, u. v Schwäbisch Hallu. Ko se je vračal iz Rima, se je 1612/13 mudil v Lj in za škofa Hrena izdelal bržčas trinadstr. *v. olt.* za c. v Gornjem gradu (ohranjena reliefa *Poklon kraljev* in *Marijino kronanje* v Pokrajinskem muz. v Mariboru).

L: Gertrud *Gradmann:* Die Monumentalwerke der Bildhauerfamilie Kern (Str 1917, »SdK« 198); ELU 3 (1964, s. v.); Cevc SU (1966); Umetnost XVII. stoletja na Slovenskem, I (Lj 1968 [rk, NG], repr. 112, p. 94 & 152 — L!); Lise Lotte *Möller* (Panth, 1970 — L!). — Cf. H. *Fillitz* (1957), E. *Hempel* (1965).

Kersting, Georg Friedrich (1785—1847), nem. slikar, mojster nežno občutene podobe biedermajerske notranjščine — v svoje delo in misli zatopljenih posameznikov sredi varčno opremljenih, čistih in svetlih prostorov. R. v Güstrowu, štud. na ak. v København in Dresdenu, od 1818 dalje vodil slikarski odd. porcelanske manufakture v Meißnu, tam u. (61). S: npr. *C. D. Friedrich v svoji delavnici* (1811, Hamburg; d. 1819, Nationalgal.), *Vezilja pri oknu* (1812, Weimar, Schloßmus.), *Elegantni bralec* (1812, ib.), *Na predstraži* (1815, Nationalgal.), *Dekle, ki plete venec* (1815, ib.).

L: Kurt *Leonhardi* (uv): Kersting: Bilder und Zeichnungen (Bl 1940); H. W. *Grohn* (Kindler III, 1966, s. v. — L!); »PKG« 11 (1966 — L!).

Keršič, Marjan (1920—....), slov. kipar, r. v Lj, tu tudi dkč. AUU (B. Kalin).

L: ŠijanecS (1961); F. *Stelè* (ELU 3, 1964, s. v.).

kêrubi ali kerubíni (lat. *Cherubim*), drugi izmed angelskih korov (→ *devet angelskih korov*), so modri kot nebo in jih zaznamujejo 4 krila.

L: Otto *Wulff:* Cherubim, Throne und Seraphim (Altenburg 1894); Réau II/1 (1956).

Keržič, Stane (1918—1969), slov. kipar. R. v Cesti ob Dobrepoljskem polju, 1944—45 v partizanih, dkč. AUU in 1951 kiparsko specialko, učil v Lj na gimn. v Mostah in Šoli za oblikovanje. P: *spomeniki NOB*, npr. v Kočevju (& alii, odkrit 1953, njegova *Bombašica*), *otroški portreti*, postumni portret *Herberta Grüna* (bron, odkrit za obletnico smrti 20. XII. 1969, Kranj, Prešernovo gledališče).

L: S. *Mikuž*, Otroška plastika Staneta Keržiča (SPor, 5. VIII. 1958); ŠijanecS (1961); ELU 2 (1962, p. 532) & 4 (1966, p. 678); Delo (21. XII. 1969, p. 2 [S. *Mikuž*, nekr.] & 12 [f]).

Kès ali *Kesánje* → *Poenitentia*

Ketel, Cornelis (1548—1616), hol. slikar, portretist, od 1581 dalje v A'damu, tam u. (68), od 1610 dalje hrom. S: *Strelci kapitana Dircka Jacobsza Rosekransa in poročnika Pauwa* (d. 1588, Rijksmus.) — prvi skupinski portret celopost. strelcev!

L: W. *Stechow* (ThB XX, 1927, s. v. — L!); Hall Por (1963); H. W. *Grohn* (Kindler III, 1966, s. v. — L!). — Cf. A. *Riegl* (JSaK, 1902 [1931]), W. *Stechow* (1929/30).

KETTWIG an der Ruhr pri Essnu: v *zas. z. dr. Herberta Girardeta* (slike flam. in predvsem hol. umetnikov XVII. st. pa tudi nekaterih slikarjev poznega XVI. st.) mdr. zastopani Joos de Momper, Jan Bruegel star., Roelandt Savery (npr. *Zemeljski raj*, baker, d. 1601), Jan van Goyen, Aert van der Neer, Adriaen van Ostade, Wouwerman, Jan Baptist Weenix, Jacob van Ruisdael in Aert de Gelder.

L: Eduard *Plietzsch:* Meisterwerke der holländischen Landschaftsmalerei des 17. Jahrhunderts (Essen 1961); *id.:* Meisterwerke der holländischen Genre-Malerei des 17. Jahrhunderts (ib. 1962); Horst *Gerson:* Meisterwerke der niederländischen Stillleben-Malerei des 17. Jahrhunderts (ib. 1963); *id.:* Holländische Maler des 17. Jahrhunderts in Italien (ib. 1966); *id.:* Meisterwerke der holländischen Tiermalerei des 17. Jahrhunderts (ib. 1967); *id.:* Meer und Fluß in der holländischen Malerei des 17. Jahrhunderts (ib. 1968); *id.:* Meisterwerke der holländischen Historienmalerei des 17. Jahrhunderts (ib. 1969); *id.:* Meisterwerke der flämischen Landschaftsmalerei des 17. Jahrhunderts (ib. 1970); Sammlung Herbert Girardet: Holländische und flämische Meister (1970 [rk, Wallraf & Rotterdam]).

Keutner, Herbert, nem. um. zgodovinar, se izpopolnjeval v Florenci, od 1967 dalje ord. na *TeH* v Aachnu, zdaj pa direktor nem. *Kunsthistorisches Institut* v Florenci.

B: *‚Über die Entstehung und die Formen des Standbildes im Cinquecento'* (MJb, 1956); *‚Der Giardino Pensile der Loggia dei Lanzi und seine Fontäne'* (H. Kauffmannov zb., 1956); *‚The Palazzo Pitti »Venus« and other works by Vincenzo Danti'* (BM, 1958); *‚Zu einigen Bildnissen des frühen Florentiner Manierismus'* (MittF, 1959); *‚Die Bronzevenus des Bartolommeo Ammanati'* (MJb, 1963); *‚Hektor zu Pferde: Eine Bronzestatuette von Antonio Averlino Filarete'* (Heydenreichov zb., 1964); *‚Pietro Francavilla in den Jahren 1572 und 1576'* (Middeldorfov zb., 1968).

Key, Adriaen Thomasz (o. 1544—1589 ali malo pozn.), niz. slikar v Antwerpnu, nečak Willema Keya (infra). S (vse les): krili triptiha z *Zadnjo večerjo* in *portreti donatorske družine* (d. 1575, Antwerpen), *Ženski portret* (d. 1575, Ksthist. Mus.) in *moški pendant* (ib.), *Portret 42 let starega moža* (d. 1580, Bruxelles).

L: F. *Winkler* (ThB XX, 1927, s. v.); H. W. *Grohn* (Kindler III, 1966, s. v. — L!).

Key, Willem (o. 1515/20—1568), niz. slikar, r. v Bredi, u. verj. v Antwerpnu, stric Adriaena

Th. Keya (supra). S: *Suzana s starcema* (les, d. 1546, Pommersfelden, grad Weißenstein), *Objokovanje* (les, d. 1553, Düsseldorf, zas. z.).

L: F. *Winkler* (ThB XX, 1927, s. v.); Friedländer XIII (1936); Hall Por (1963); H. W. *Grohn* (Kindler III, 1966, s. v. — L!). — Cf. M. J. *Friedländer* (1934).

Keyser, Thomas de (1596/97—1667), hol. slikar, portretist v A'damu, tam r. in u. S: npr. *Anatomija dr. Sebastiaena Egbertsza de Vry* (1619, Rijksmus.), *Constantin Huygens s tajnikom* (les, d. 1627, Nat. Gall.), *Predstavniki zlatarskega ceha v A'damu* (d. 1627, Toledo [Ohio], The Toledo Mus. of Art), *Četa stotnika Allarta Cloecka in poročnika L. J. Rotgansa* (d. 1632, Rijksmus.), *Pieter Schout na konju* (baker, d, 1660, ib.).

L: Hall Por (1963); S. J. *Gudlaugsson* (Kindler III, 1966, s. v.). — Cf. H. *Gerson* (I 1950), R. *Oldenbourg* (1911), A. *Riegl* (1902 [1931]), J. *Rosenberg* (& S. *Slive* 1966), R. *Saisselin* (rk 1963).

khmerska umetnost, umetn. Khmerov na ozemlju današnje → *Kambódže*, cvetela od VII. do XIII. st. in se ohranila s pomembnimi ostanki tempeljske arhitekture in plastike (→ *Angkor*).

L: cf. G. *Coedès* (vse), H. *Parmentier* (1927; 1939; 1960), Ph. *Stern* (1927).

Kiar, Meško, s pr. im. *Bogdan Meško* (1936—....), slov. slikar in grafik. R. v Murski Soboti, štud. na AUU (dipl. 1958) in slikarski specialki (G. Stupica), v grafiki pa se je izpopolnjeval na vis. šoli lik. umetn. v zah. Berlinu; od 1970 asist. na ALU.

L: Lj Gr (1965—71); XXXIIIe biennale di Venezia: Jugoslavija (1966 [rk]); JKh (1966); Meško Kiar (Lj 1968 [rk, MaGal] — L!); A. *Bassin* (NRazgl, 21. XI. 1969, p. 671); IV beogradski trijenale jugoslovenske likovne umetnosti (Bgd 1970 [rk, MSU] — L!). — Cf. M. *Tršar* (pon. 1970).

Kibela (grš. *Kibéle*, angl. *Cybele*, fr. *Cybèle*), frigijska boginja, znana kot *Vélika Mati* (lat. *Magna Mater*) ali *Mati bogov*, njen atribut je → *zidana krona*, v Rimu je njeno vlogo prevzela → *Ops*. Up: Paolo Veronese (*freska*, o. 1560, Maser, Villa Barbaro), Giulio Quaglio (*freska*, 1698, Videm, Pal. della Provincia — kakor pri Veronesu tudi tu Kibela ponazarja element Zemljo), Rodin (bron, 1904).

L: Hunger (1955). — Cf. M. *Davies* (1951 [1961]), G. de *Tervarent* (I 1958, p. 138).

kič (nem. *der Kitsch*, morda iz angl. *the sketch*), lažna umetn., neokusni lik. izdelki. Kičaste produkte zaznamuje neupoštevanje gradiva, zlasti posnemanje in posnetki umetnin v neustreznem materialu, na neustreznih mestih in v neprimernem okolju, mešanje slogov, vsiljevanje erotične ali politične vsebine ipd. (v nasprotju z diletantskimi deli je kič obrtno neoporečen!). V sodobni umetn. poznamo zavestno vključevanje kičastih izdelkov zlasti v okviru t. i. → *pop art*.

L: Gustav E. *Pazaurek:* Guter und schlechter Geschmack im Kunstgewerbe (Stu 1912); F. *Karpfen:* Der Kitsch: Eine Studie über die Entartung der Kunst (Hmb 1925); Ludwig *Giesz:* Phänomenologie des Kitsches: Ein Beitrag zur anthropologischen Aesthetik (Hdl 1960). — Cf. G. *Dorfles* (1968 — L!).

Kidson, Peter, angl. um. zgodovinar. Prom. iz um. zgod. in zgod., uči na *Univ. of East Anglia*.

B: (& U. Pariser) *Sculpture at Chartres* (L 1958; amer. izd. NY 1959); (& Peter Murray & Paul Thompson) *A History of English Architecture* (Harm 1967); *The Medieval World* (NY 1967, »Landmarks of the World's Art«; nem. izd.: *Romanik und Gotik*, Gtl 1968, »Schätze der Weltkst.« 6).

Kiesler, Frederick John (1892—1965), amer. (ž.) arh. (kipar, načrtovalec pohištva, scenograf, pisec o umetn. in mdr. tudi stric filmske igralke Hedy Lamarr). R. na Dunaju, 1910 sodel. z A. Loosom, pripadal skupini *de* → *Stijl*, od 1926 dalje v New Yorku. A: osrednje, mrtvomorskim rkp. posv. poslopje novega muzejskega kompleksa v Jeruzalemu, t. i. *Svetišče Knjige* (črn & bel marmor, z arh. Bartosom dkč. 1965). — P: *Galaxy* (les, 1953, New Canaan, Philip C. Johnson Coll.)

B: *Inside the Endless House* (NY: Simon and Schuster 1966 [oc. Howard *Conant*, Coll Art J, XXVII/4, 1968, p. 444]).

L: Elaine *De Koonig* (AN, 1952); WWAA (1959); SeuphorS (1961). — Cf. B. S. *Myers* (III 1969, s. v.).

Kieslinger, Franz (1891—1955), avstr. um. zgodovinar, prom. 1918 na Dunaju.

B: *Die Glasmalerei in Österreich* (W 1920); *Zur Geschichte der gotischen Plastik in Oesterreich* (W 1923, »Artes Austriae« 1); *Die mittelalterliche Plastik in Oesterreich* (W-Lpz 1926); *Gotische Glasmalerei in Österreich bis 1450* (W s. a. [1928]); ‚*Die Herzogin Katharina von Österreich als Madonna*' (Panth, 1932); *Mittelalterliche Skulpturen einer Wiener Sammlung* (W-Lpz 1937); *Die Steine von St. Stefan* (W 1949).

kij (lat. *clava*, fr. *la massue*, nem. *die Keule*), Hêraklovo najznačilnejše orožje in atribut.

KIJEV, gl. mesto Ukrajinske SSR ob Dnépru (SZ), s svojimi spom. *in situ* in muzeji najpomembnejše um. središče Ukrajine. Orjaški samostan *Pečerskaja lavra* je nastajal od XI. do XIX. st.

L: EWA XIV (1967, stp 517—18 — L!); Ewald *Behrens:* Kunst in Rußland (K 1969). — Cf. V. *Molè* (Lj 1957).

~ **katedrala sv. Sofije,** »mati rus. cerkva«: piramidasta stavbna gmota, rastoča od najnižje

galerije prek stranskih ladij in krakov tlorisnega križa do v. kupole, ki gospoduje nad 12 manjšimi kupolami in celoto (zač. o. 1037 pod vplivom carigrajske Hagie Sofie, močno prez. v XVII.—XVIII. st.). Iz srede XI. st. delno ohranjeni zelo pomembni **mozaiki* in **StS-e:* med mozaiki predvsem v gl. kupoli *Pantokrator med 4 arhangeli* (samo en *arhangel* orig.), pod njim *apostoli* (orig. samó *Pavel*) in v pendentivih *4 evangelisti* (orig. samó *Marko* in delno *Janez*), v gl. apsidi pa vélika *Maria Orans* in pod njo *Obhajilo apostolov*.

L: »PKG« 3 (1968, t. 278, 304 & 306 — L!); »US« 5 (repr. p. 231—37). — Cf. V. N. *Lazarev* (1960; 1966).

Kilian, Lucas (1579—1637), nem. bakrorezec iz družine augsburških bakrorezcev, akt. od XVI. do XVIII. st. Prijatelj Eliasa → *Holla*. G: npr. *Portret Davida Vrbca* (z lobanjo na mizi, bakr., d. 1615, Nar. muz. v Lj, inv. št. 3624).

L: Umetnost XVII. st. na Slovenskem I (Lj 1968 [rk, NG], št. 118). — Cf. E. *Hempel* (Harm 1965).

Kimball, (Sidney) Fiske (1888—1955), amer. um. zgodovinar in muzealec, direktor PMA do 1955, ko je odstopil; raziskovalec fr. arhitekture in notr. opreme XVIII. st. Up: J. Davidson (*doprsje*, 1949, PMA).

B: *Thomas Jefferson, Architect* (Bo 1916); (& George Harold Edgell) *A History of Architecture* (NY 1918, »*Harper's Fine Arts Series*«; 2. izd. 1946); *Domestic Architecture of the American Colonies and of the Early Republic* (NY 1922; pon. 1927); *American Architecture* (Indianapolis 1928); ‚*Mansart and Le Brun in the Creation of the Grande Galerie de Versailles*' (AB, 1940); ‚*The Creation of the Style Louis XV*' (AB, 1941); ‚*The Creation of the Rococo*' (JWCI, 1940/41 [cf. 1943]); *The Creation of the Rococo* (Phi 1943); ‚*Romantic Classicism in Architecture*' (GBA, 1944); ‚*Chapelle of the château of Versailles*' (GBA, 1944 [Focillonov zb., izšel 1947]); (izd., & L. Venturi) *Great Paintings in America: one hundred and one masterpieces in color* (NY 1948).

L: A. *Frankfurter* (AN, 1955, nekr.); WWA (1956).

Kingsley Porter → *Porter, Arthur Kingsley*

Kinkel, (Johann) Gottfried (1815—1882), nem. um. zgodovinar, pesnik in politik. R. v Oberkasslu pri Bonnu, štud. teologijo, učil na univ. v Bonnu, kot revolucionar 1848 moral bežati, zaprt, 1850 emigriral v Anglijo, 1853 v ZDA, 1866 postal prof. za arheologijo in um. zgod. na politehniki v Zürichu, tam u. (67).

B (um. zgod.): *Geschichte der bildenden Künste bei den christlichen Völkern: vom Anfange unserer Zeitrechnung bis auf die Gegenwart* (1845 — izšel samó I. del); *Die Gemälde-Gallerie in Darmstadt: Ein Vortrag ...* (Drm 1870); *Mosaik zur Kunstgeschichte* (Bl 1876); *Das Kupferstich-Cabinet des Eidgenössischen Polytechnikums* (Z 1876).

L: J. *Joesten:* Gottfried Kinkel (K 1904); A. R. *De Jonge:* Gottfried Kinkel as Political and Social Thinker (NY 1926). — Cf. U. *Kultermann* (1966 — L!), W. *Waetzoldt* (II 1924 [1965]).

kiparji. Najpomembnejši, najvplivnejši, ki jih poznamo kot osebnosti in z imeni, so od XII. st. dalje *Antelami*, Niccolò in Giovanni *Pisano*, Peter *Parler*, Claus *Sluter*, *Donatello*, *Michelangelo*, *Bernini*, *Rodin* in Henry *Moore*.

kiparji XX. **st.** po gen. zap.: A. *Bourdelle* (1861—1929), **Maillol* (1861—1944), A. *Gaul* (1869—1921), G. *Vigeland* (1869—1943), **Barlach* (1870—1938), R. *Duchamp-Villon* (1876—1918 ubit), J. *Gonzales* (1876—1942), **Brancusi* (1876—1957), G. *Kolbe* (1877—1947), J. *Epstein* (1880—1959), W. *Lehmbruck* (1881—1919 sam.), U. *Boccioni* (1882—1916 nesr.), I. *Meštrović* (1883—1962), A. *Modigliani* (1884—1920), H. *Laurens* (1885—1954), V. *Tatlin* (1885—1956), R. *Belling* (1886—....), Ant. **Pevsner* (1886—1962), E. *Mataré* (1887—1965), J. *Arp* (1887—1966), R. *Sintenis* (1888—1965), A. *Martini* (1889—1947), A. *Arhipenko* (1889—1964), G. *Marcks* (1889—....), O. *Zadkine* (1890—1967), **Gabo* (1890—....), **Lipchitz* (1891—....), L. *Moholy-Nagy* (1895—1946), **Moore* (1898—....), A. *Calder* (1898—....), Alb. **Giacometti* (1901—1966), M. **Marini* (1901—....), B. *Hepworth* (1903—....), S. *Lipton* (1903—....), É. *Hajdu* (1907—....), Th. *Roszak* (1907—....), F. *Wotruba* (1907—....), G. *Manzù* (1908—....), B. *Lardera* (1911—....), R. *Butler* (1913—....), K. *Armitage* (1913—....), V. *Bakić* (1915—....), P. *Consagra* (1920—....), N. *Kricke* (1922—....), G. *Segal* (1924—....), J. *Tinguely* (1925—....), F. *Somaini* (1926—....).

kiparstvo (lat. *sculptura*, angl. *the sculpture*, češ. *sochařství*, fr. *la sculpture*, it. *la scultura*, nem. *die Bildhauerkunst* [*Bildnerei*; *Plastik*; *Skulptur*], srb. *vajarstvo*), plastika, skulptura, med 3 v. → *umetnostnimi strokami* tista, ki najbolj ustreza tipu. Po formi ločujemo oblo in reliefno plastiko; po formatu in funkciji samostojno in arhitekturno, stoječo in visečo, malo, spomeniško in vrtno plastiko; po tehniki klesanje in rezljanje (it. *arte di levare*, »umetn. odvzemanja«) in modeliranje (it. *arte di porre*«, »umetn. nalaganja« ali »dodajanja«, pos. žganje npr. *porcelan*, *žgana glina*) in odlivanje (v mavcu, bronu, srebru, železu, kositru, svincu, itd.), v novejšem času poleg kovanja tudi varjenje itn.; po materialu kamen (npr. peščenec, marmor, granit, porfir), les, bron, beton, itd.; pri upodobitvah človeka, ki je tradicionalno

osrednja naloga kiparstva, pa soho, tj. celopost. lik, torzo, doprsje, glavo ipd.

L: obče in tehnika: Stanley *Casson:* The Technique of Early Greek Sculpture (Ox 1933); E. *Murbach:* Form und Material in der spätgotischen Plastik (Ba 1943); J. W. *Mills:* The Technique of Sculpture (L 1965); Mirko *Šeper*, Skulptura (ELU 4, 1966); Giulio Carlo *Argan*, Sculpture (EWA XII, 1966 — L!). Cf. A. *Hildebrand* (1894), F. *Landsberger* (1924), F. *Stelè* (Uvod 1959, p. 54—55), V. *Volavka* (1958 — L!). Zgod.: H. D. *Molesworth:* European Sculpture: From Romanesque to Neoclassic (NY-Wash 1965, »PWA«); Koepf (1964); z. »A History of Western Sculpture« (New York Graphic Soc.). Cf. F. *Baumgart* (1957). A. *Malraux* (1952—54), C. R. *Post* (1921; & G. H. *Chase* o. 1924). Pomembni avtorji: → *Focillon*, → *Haseloff*, → *Panofsky* (E.), → *Pinder*, → *Sauerländer*, → *Vöge*, pos. za novejšo dobo → *Giedion-Welcker* in → *Hammacher*.

Kirchner, Ernst Ludwig (1880—1938 sam.), nem. slikar, ekspresionist, soust. skupine *Die →Brücke*; r. v Aschaffenburgu, u. (58) v Davosu. S: npr. *Avtp. z modelom* (1909/10 [na hrbtni strani dat. 07!], Hamburg), *Akt s klobukom* (o. 1910, Frankfurt am Main, Städtische Gal.), *Cesta* (*Die Straße*, 1913, MMA), *Pet žensk na cesti* (1913, Wallraf), *Avtp. z dekletom* (1914, Nationalgal.), *Rdeči stolp v Halleju* (1915, Essen), *Avtp. kot vojak* (1915, Oberlin), *Davos v snegu* (1921, Basel), *Slikarji skupine »Die Brücke«* (z avtp., dat. na hrbtni strani 1925, Wallraf). Pomemben graf. opus (lesor.).

L: Bernard S. *Myers* (EWA VIII, 1963, s. v.); G. *Tolzien* (Kindler III, 1966, s. v. — L!); »US« 12. — Cf. W. *Grohmann* (1925; 1926; *1958 [1960]), W. *Haftmann* (4. izd. 1965; 1965), B. S. *Myers* (1957).

KIRENA (grš. *Kiréne*), gl. mesto ant. Kirenaike v sev. Afriki (zdaj Libija), ust. kot grš. kolonija (2. pol. VII. st. pred). Od tod znana → *Afrodita iz Kiréne* v rim. *Mus. delle Terme*.

L: EWA I (1959, stp 81—82 — L!), XV: Index (1968, p. 139 — cf. *Cyrene*). — Cf. F. *Studniczka* (1890).

Kirke ali *Kirka* (grš. *Kírke*, lat. *Circe*, fr. *Circé*), grš. mit. čarovnica (njen oče je bil → *Hélios*, bog sonca) na otoku Aia. Odisejeve tovariše je spremenila v prašiče, → *Odisej* je leto dni živel z njo (njun sin je bil *Telegon*). Up: npr. Dosso Dossi (o. 1515, Washington; o. 1530, Borghese).

L: Grimal (1951, p. 94); E. W. *Braun*, Circe (RDK III, 1954); Hunger (1955, p. 188—89 — L!); Grant (1968); LCI I (1968, stp 459).

Kíros Véliki (lat. *Cyrus*, hebr. *Koreš*), perz. kralj (558—529 pred) iz dinastije Ahemenidov, za čigar vlade so se Židje 538 vrnili iz babilonske sužnosti. (*Ezdrova knj.*). Up: prizori iz njegovega življenja, ki so jim lit. predlogo posredovali Herodot, Ksénofon, Plutarh in Marcus Justinus (e. g. → *Tomiris da Kirovo glavo potopiti v krvi*).

L: Pigler II (1956, p. 295, 313, 330—31); EWA VIII (1963, stp 268—70).

Kirsch, Johann Peter (1861—1941), katol. cerkv. zgodovinar. R. v Luksemburgu, prof. na univ. v Freiburgu v Švici, direktor Inst. za kršč. arheologijo v Vatikanu, u. (79) v Rimu.

B (za lik. umetn.): *Die römischen Titelkirchen im Altertum* (Paderborn 1918, »Stud. zur Gesch. u. Kultur des Altertums« 9); *Der spätrömische Festkalender in Altertum* (Mü 1924); *‚Un gruppo di cripte inedite del Cimeterio dei SS. Pietro e Marcellino'* (RACr, 1930); *‚Die vorkonstantinischen Kultusgebäude im Lichte der neuesten Entdeckungen im Osten'* (RQ, 1933); *Le catacombe romane* (R 1933).

L: Alla venerata Memoria di Mons. Gio. Pietro Kirsch (C. d. V. 1941 [= RACr] — B!).

Kirschbaum, Engelbert (1902—1970), nem. kršč. arheolog, jezuit, od 1939 dalje ord. za kršč. arheologijo na *Università Gregoriana* v Rimu. Gl. ur. *Lexikon der christlichen Ikonographie*.

B: *Deutsche Nachgotik: Ein Beitrag zur Geschichte der kirchlichen Architektur von 1550—1800* (Au 1930); *‚L'angelo rosso e l'angelo turchino'* (RACr, XVII, 1940); *‚L'influsso del concilio di Trento nell'arte'* (Gregorianum, 1945); (& L. Hertling) *Die römischen Katakomben und ihre Martyrer* (W 1950; 2. izd. 1955; it. izd. *Le catacombe romane e i loro martiri*, R 1949); *‚Der Prophet Balaam und die Anbetung der Weisen'* (RQ, 1954); *Die Gräber der Apostelfürsten* (FrM 1957; 2. izd. 1959); *Les Fouilles de Saint-Pierre de Rome* (P 1957).

L: W. *Braunfels* (LCI II, 1970, nekr.).

Kirstein, Lincoln (Edward), (1907—....), amer. lik. kritik in pisec o umetn. Štud. na Harvardski univ., živi v New Yorku.

B: *Gaston Lachaise: Retrospective Exhibition* (NY 1935 [rk, MMA]); *The Latin-American Collection of the Museum of Modern Art* (NY 1943); (& Beaumont Newhall) *The Photographs of Henri Cartier-Bresson* (NY 1947); *The Sculpture of Elie Nadelman* (NY 1948).

L: WWAA (1959).

Kisa, Anton (1857—1907), avstr.-nem. um. zgodovinar. R. v Brnu, prom. 1880 na Dunaju, direktor aachenskega *Suermondt-Mus.*

B: *Das Glas im Altertum* (3 knj., Lpz 1908, »Hiersemann's Handbücher« 3).

Kisling, Moïse (*Moses*), (1891—1953), fr. (ž.) slikar. R. v Krakovu v Galiciji kot krojačev sin, od 1910 v Parizu, tam postal ena izmed znanih osebnosti na Montparnassu; med 1. svet. vojno v tujski legiji, med 2. svet. vojno v ZDA (1940—46); u. (62) v Franciji. Se uveljavil z osebno razst. 1919, postal pozn. precéj moden portretist, sicer pa slikal koloristično mikavne ženske

like in tihožitja. S: npr. *Žena s polj. šalom* (o. 1928, MAM). — Up: A. Modigliani (1915 in dvakrat 1916), Soutine (PMA).

L: M. *Dormoy* (THB XX, 1927, s. v. — L!); *Charensol* (Edouard-Joseph II, 1931, s. v.); EJca 10 (1934, s. v.); Vollmer III (1956, s. v.); H. *Read* (Kindler III, 1966, s. v. — L!). — Cf. B. *Dorival* (1957 [II]), C. *Einstein* (1922). M. *Georges-Michel* (1957), W. *Haftmann* (4. izd. 1965).

kitajska motivika v slikarstvu, porcelanski plastiki in sploh okrasni umetn. XVIII. st. je znana s fr. imenom *chinoiseries*.

kitajska umetnost. V njenem od neolitika nepretrganem razvoju razločujemo naslednja, po vladavinah imen. um. obdobja: *Shang-Yin* (Šan-Jin 1558?—1028? pred), *Chou* (Džou 1027?—221? pred), *Han* (206 pred—221), *obd. 6 dinastij* (220—589), *Sui* (589—618), *T'ang* (Tan 618—906), *obd. 5 dinastij* (907—60), *Sung* (Sun 960—1279), *Juan* (1280—1368), *Ming* (Min 1368—1644), *Ch'ing* (Čin 1644—1912), *obd. republike* (od 1912) in pos. *Ljudske republike* (od 1949 dalje). Slikarstvo je bilo neločljivo povezano z lepopisjem (v kitajščini ju zaznamuje ena in ista beseda), posebnost predstavlja slikarstvo s tušem na papir ali svilo, ki ga je prevzela tudi jap. umetn., z ikonogr. vidika pa je najodličnejše mesto zavzemalo krajinarstvo (vrh v obd. Sung). Na evr. umetn. (cf. s. v. *kitajska motivika*) je Kitajska vplivala zlasti s svojo umetno obrtjo, tj. raznovrstnimi lakastimi, slonokoščenimi, žadnimi, svilenimi in kajpak porcelanastimi izdelki. Med slednjimi je posebno dragocen zelenkasti in zeleni porcelan iz obd. Sung (→ *seladón*), sicer pa so najbolj priljubljene porcelanaste vaze iz časa, ko je vladal ces. *K'ang Hsi* (Kan Ši 1662—1722 — obd. *Ch'ing*), izdelki, znani kot → *famille jaune* (ali *noire* ali *rose* ali *verte*). Cf. s. v. *breskov cvet* in *sang de boef*.

L: Oskar *Münsterberg:* Chinesische Kunstgeschichte, I—II (Ess 1910—1912); Otto *Fischer:* Chinesische Landschaftsmalerei (Mn 1921); S. Howard *Hansford:* A Glossary of Chinese Art and Archaeology (L 1954); Laurence *Sickman* & Alexander *Soper:* *Art and Architecture of China (Harm 1956, »The Pelican Hist. of Art«; 2. izd. 1960); Louis *Hambis* & Jan *Fontein*, China (EWA III, 1960 — L!). — Cf. J. *Fontein* (*1960 — L!; *1968 — L!), O. *Kümmel* (1925; 1929), B. *Laufer* (vse), S. E. *Lee* (1964), H. *Münsterberg* (1955; 1968), A. *Salmony* (1954), O. *Sirén* (1925; 1929—1930; 1933; 1938; 1956—1958), A. *Soper* (1959), P. *Swann* (1958; 1963).

kitasti slog (nem. *der Zopfstil*, angl. *the pigtail style*) zaznamuje o. 1760—80 prehod iz rokokoja v neoklasicizem in velja predvsem za arhitekturno okrasje, notr. opremo ipd., sicer pa z njim velikokrat opredeljujemo tudi tisto sočasno upodabljajočo umetn., ki kaže pedantno urejeno meščansko življenje (→ *Chodowiecki*). Sam termin je povzet po sočasni moški frizuri (*der Zopf* = kita); v fr. umetn. mu ustreza → *Louis-Seize*. V Lj ga predstavljajo *Gruberjeva palača* (najzgodnejši primer), *Škofijska palača* in *juž. stavba Mestne hiše* (Mestni trg 2).

L: Carl *Zetsche:* Zopf und Empire in Mittel- und Norddeutschland (2 knj., 1909); ŠumiL (1961, p. 144—50).

Kitson, Michael, angl. um. zgodovinar v Londonu (*Courtauld Inst. of Art*).

B: ‚*John Constable, 1810—1816: A Chronical Study*' (JWCI, 1957); ‚*The »Altieri Claudes« and Virgil*' (BM, 1960); ‚*The relationship between Claude and Poussin in Landscape*' (ZfKg, 1961); ‚*Claude's Books of Drawings from Nature*' (BM, 1961); ‚*The Place of Drawings in the Art of Claude Lorrain*' (20. kongr. III, 1963); ‚*Lorrain*' (EWA IX, 1964); ‚*Claude Lorrain: two unpublished paintings and the problem of variants*' (A. Bluntov zb., 1967).

Kitzinger, Ernst (1912—....), amer. um. zgodovinar, poznavalec biz. umetn. R. v Münchnu, prom. na tamk. univ., za nacizma emigriral v London, od 1941 v ZDA v *Dumbarton Oaks Center for Byzantine Studies* v Washingtonu, tam prof. za biz. umetn. in arheologijo (od 1956) in *Director of Studies*, od 1967 dalje prvi »*A. Kingsley Porter Prof.*« na Harvardski univ.

B: *Die römische Wandmalerei vom Beginn des 7. bis zur Mitte des 8. Jahrhunderts* (Mn 1936, dis.); ‚*The Story of Joseph on a Coptic Tapestry*' (Saxlov zb. [= JWI, 1937/38]); *Early Medieval Art in the British Museum* (L 1940); ‚*The Mosaics of the Capella Palatina in Palermo: An Essay on the Choice and Arrangements of Subjects*' (AB, 1949); ‚*On the Portrait of Roger II in the Martorana in Palermo*' (P. Toescov zb. [= Prop, 1950]); ‚*Studies on Late Antique and Early Byzantine Floor Mosaics, I: Mosaics at Nikopolis*' (DOp, 1951); ‚*The Cult of Images in the Age before Iconoclasm*' (ib., 1954); ‚*On Some Icons of the Seventh Century*' (Friendov zb., 1955); *Byzantine Art in the Period between Justinian and Iconoclasm* (Ber. zum XI. Internationalen Byzantinisten-Kongreß [IV, 1], Mn 1958); *The Mosaics of Monreale* (Pal 1960; it. prev. *I mosaici di Monreale*, ib.); ‚*The Hellenistic Heritage in Byzantine Art*' (DOp, 1963); ‚*Some Reflections on Portraiture in Byzantine Art*' (G. Ostrogorskega zb., 1963).

L: WWAm (1964—65); (Coll Art J, XXVI/4, 1967, p. 410, tudi f).

kládivo (lat. *malleus*, fr. *le marteau*, nem. *der Hammer*) je kot kladivo, s katerim so Kristusa pribili na križ, eno izmed »orodij njegovega mučeništva«. Up: cf. s. v. *Arma Christi*.

Klagenfurt → *Celovec*

Klapsia, Heinrich (1907—....), avstr. um. zgodovinar, prom. 1930 na Dunaju.

B: *‚Ein Bildnis Ferdinands III. von G. Schweigger'* (JSW, 1934); *‚Daniel Neuberger'* (ib., 1935); *‚Zur Entstehungsgeschichte der Ambraser Rüstkammer'* (ib., 1936); *‚Harnischstudien'* (ib., 1937, z B. Thomasom); *‚Der Bertoldus-Kelch aus dem Kloster Wilten'* (ib., 1938); *‚Dionysio Miseroni'* (ib., 1944); *‚Eine Christusbüste von Andrea del Verrocchio'* (ib).

Klara (lat. *Clara Assisiensis*, fr. *Claire d'Assisi*, it. *Chiara d'Assisi*, nem. *Klara von Assisi*, slov. tudi *Jasna*), (1194—1253), s → *Frančiškom As.* ustanoviteljica reda *klarisinj* (1212), 1255 razglašena za svetnico (12. VIII.). Atribut: ciborij ali monštranca.

L: Mille Santi (1931); Réau III/1 (1958, p. 316—319 — L!); Keller (1968, p. 313—15 — L!). — Cf. J. *Braun* (1943, stp 423—25).

klarisinje, frančiškanski ženski red (cf. s. v. *Klara*, supra); njihov samostan v Škofji Loki ust. 1358.

Klassiker der Kunst in Gesamtausgaben, nem. knjižna z. (Deutsche Verlags-Anstalt, Stuttgart-Leipzig [& Berlin]), ki je v l. 1904—37 (za vrednotenje dobe značilen izbor 33 »klasikov« v 37 knj. [38 št.]) posamezne lik. umetnike predstavljala s celotnim njihovim takrat znanim opusom (v našem času imajo podoben namen monografije zal. → *Phaidon*, v skromnejši opremi pa *Biblioteca d'Arte Rizzoli* in iste zal. → *Classici dell' Arte* od 1966 dalje). Predstavljeni umetniki: *Rafael* (1), *Rembrandt* (2 [slike]; 8 [jedk.]; 27 [znova odkrite slike]; 31—32 [risbe]), *Tizian* (3), *Dürer* (4), *Rubens* (5), *Velázquez* (6), *Michelangelo* (7), *Schwind* (9), *Correggio* (10), *Donatello* (11), Fritz von *Uhde* (12), *van Dyck* (13), *Memling* (14), *Thoma* (15), *Mantegna* (16), *Rethel* (17), fra *Angelico* (18), M. *Liebermann* (19), *Holbein ml.* (20), *Watteau* (21), *Murillo* (22), *Feuerbach* (23), *Dou* (24), *Perugino* (25), *Trübner* (26), *Hals* (28), *Giotto* (29), *Botticelli* (30), *Signorelli* (34), Pieter *de Hooch* (35), Giov. *Bellini* (36), *Leonardo da Vinci* (37) in *Palma Vecchio* (38). Pisci: J. A. *Beringer* (26), W. *Bode* (30), H. *Bodmer* (37), W. *Bombe* (25), L. *Dussler* (34), O. *Fischel* (3), P. *Ganz* (20), W. *Gensel* (6), G. *Glück* (13 [2. izd.]), G. *Gombosi* (38), G. *Gronau* (10; 36), F. *Knapp* (7; 16), W. *Martin* (24), A. L. *Mayer* (22), G. *Pauli* (19), J. *Ponten* (17), A. *Rosenberg* (1; 2; 5), H. *Rosenhagen* (12), E. *Schaeffer* (13), V. *Scherer* (4), F. *Schottmüller* (18), P. *Schubring* (11), H. W. *Singer* (8), H. *Thode* (15), W. *Uhde-Bernays* (23), W. R. *Valentiner* (2 [3. izd.]; 27; 28; 31—32; 35), K. *Voll* (14), C. H. *Weigelt* (29), O. A. *Weigmann* (9), F. *Winkler* (4 [4. izd.]) in E. H. *Zimmermann* (21). Več knj. tudi v fr. izd. (P: Hachette).

Klauner, Friderike (1916—....), avstr. um. zgodovinarka, kustosinja in zdaj direktorica gal. slik v *Umzg. muz.* na Dunaju.

B: *Die Kirche von Stift Melk* (W 1946; 2. izd. 1947); *‚Venezianische Landschaftsdarstellungen von Jacopo Bellini bis Tizian'* (JSW, 1954); *‚Zur Symbolik von Giorgiones »Drei Philosophen«'* (ib., 1955); *‚Ein Planetenbild von Dosso Dossi'* (ib., 1964); *‚Der »Mathematische Turm« des Stiftes Kremsmünster und die Gemäldegalerie'* (ÖZKD, 1967).

L: Kü (1961).

Klauser, Theodor (1894—....), nem. kršč. arheolog, ord. za staro cerkv. zgod., kršč. arheologijo in lit. zgod. na univ. v Bonnu. Izd. *Reallexikon f. Antike u. Christentum.*

B: *Vom Heroon zur Martyrerbasilika* (Bn 1942); *‚Studien zur Entstehungsgeschichte der christlichen Kunst, I—6'* (Jb. f. Antike u. Christentum, 1958—63).

L: zbornik: Mullus: Festschrift Theodor Klauser (Mü 1964).

Klavdij, s celim imenom *Tiberius Claudius Nero Germanicus*, ml. brat Germanika (→ *Smrt Germanika*), rim. ces. (41—54), oženjen z Mesalino (ki jo je dal umoriti) in potem z Agripino ml., Germanikovo hčerjo (ki ga je dala zastrupiti). Up: npr. bron. *kip v podobi Jupitra* in v naslonu na Polikletovega → *Dorifora* (viš. 244 cm, post. 48 v Herkulánumu, Napoli) in marm. *soha v podobi Jupitra z orlom* (sreda I. st., Vat.), mdr. tudi t. i. → *Klavdijeva kameja* (óniks, o. 48/49, Ksthist. Mus., cf. infra).

L: EWA XI (1966, t. 212). — Cf. H. von *Heintze* (1969, repr. 141 & 166).

***Klavdijeva kameja** (óniks, viš. 12 cm, šir. 15,2 cm, verj. o. 48/49 [tj. ob Klavdijevi 4. poroki], Ksthist. Mus.): 4 *doprsja na rogovih izobilja*, des. *Klavdij* (supra) in *Agripina ml.*, levo starši slednje, *Germanik* in *Agripina star.*

L: »US« 4 (1970, f p. 210).

Klee, Paul (1879—1940), švic. (nem.-švic.) slikar, eden izmed najbolj samosvojih, hkrati nežnih in duhovitih umetnikov XX. st. R. v Münchenbuchseeju pri Bernu, glasbeno in humanistično izobražen, zač. v lik. slogu fin-de-siècl ovske umetn., učil na → *Bauhausu* in pozn. na ak. v Düsseldorfu (1933 odpuščen), u. (60) v Muraltu pri Locarnu. S: npr. *Cvrčalni stroj* (*Die Zwitscher-Maschine*, akvarel & o, papir, 1922, MMA), *Zlata ribica* (o & akvarel, papir na kartonu, 1925, Hamburg), *Pastorala* (temp, pl & les, 1927, MMA), *Revolucija viadukta* (o, bombaž, 1937, Hamburg), *La belle jardinière* (*Ein Biedermeiergespenst*, o & temp, juta, 1939, Bern, Kstmus.), *Smrt in ogenj* (o & klejna barva, 1940, ib.).

B: *Wege des Naturstudiums im Staatl. Bauhaus Weimar 1919—23* (Mn 1923); *Über die moderne Kunst* (Bern 1945); *Das bildnerische Denken* (Ba-Stu 1956, izd. Jürg Spiller); *Tagebücher* (K 1956, izd. Felix Klee).

L: Will *Grohmann* (EWA VIII, 1963, s. v. — L!); H. *Read* & R. *Linnenkamp* (Kindler III, 1966, s. v. — L!); »US« 12. — Cf. O. *Bihalji-Merin* (1938; 1965), C. *Giedion-Welcker* (1952), W. *Grohmann* (1951; 1954 [1959]; 1959; 1966), W. *Haftmann* (1952; 4. izd. 1965; 1965), W. *Hausenstein* (1921), P. *Hirschfeld* (1968), J. T. *Soby* (1945), H. M. *Wingler* (1968).

Klein, Dorothea (1903—1951), nem. (ž.) um. zgodovinarka, prom. 1931 pri Panofskyju, do nacistične vlade znanstv. sodel. berlinskih muz. (*Ostasiatische Abteilung*, *Schloßmus.*).

B: *Sankt-Lucas als Maler der Maria: Ikonographie der Lukas-Madonna* (Bl 1933, dis.); ‚*Materialien zur ostasiatischen Textilkunde*' (Ostasiatische Ztschr., 1932); *Meisterwerke der Webekunst* (Bl 1932 [rk]); ‚*Andachtsbild*' (RDK I, 1937).

L: Robert *Oertel* (Kchr, 1952, nekr.).

Klein, Robert, fr. um. zgodovinar. Dkč. *École des Hautes Études* v Parizu 1957 pri A. Chastelu s tezo »*L'Idea del tempio della pittura*« *de Lomazzo*.

B: ‚*Le »spiritus phantasticus« et le rôle de l'imagination de Ficin à Bruno*' (Rev. de Métaphysique et de Morale, 1956); ‚*La forme et l'intelligible* (Archivio di Filosofia, 1958); ‚*»Les Sept Gouverneurs de l'Art« selon Lomazzo*' (Arte Lom, 1959); ‚*Pomponius Gauricus on Perspective*' (AB, 1961); (& A. Chastel) *L'Europe de la Renaissance: L'Age de l'humanisme* (P 1963; nem. izd. *Die Welt des Humanismus: Europa 1480—1530*, Mn 1963); ‚*Etudes sur la perspective à la Renaissance*' (BHR, 1963); (& Henri Zerner) *Italian Art 1500—1600: Sources and Documents* (Englewood Cliffs [N. J.] 1966, »Sources & Documents in the Hist. of Art Series«); ‚*Die Bibliothek von Mirandola und das Giorgione zugeschriebene »Concert champêtre«*' (ZfKg, 1967 — postumno).

Kleinmeister (nem.), »*Mali mojstri*«, vzdevek nem. bakrorezcev XVI. st., ki jih poznamo predvsem po graf. listih majhnega formata (npr. → *Aldegrever*, brata → *Beham* in kot najtehtnejši med njimi Albrecht → *Altdorfer*).

L: cf. W. *Hugelshofer* (1943), H. W. *Singer* (1908), E. *Waldmann* (1911).

Klêmen (lat. *Clemens Romanus*, fr. *Clément*, it. *Clemente*), 4. papež (konec I. st.), krščč. svetnik (23. XI.), mučenec. Rim. prefekt Sisinus, ki mu je bil ženo spreobrnil, ga je v c. zasledoval, oslepel, svojim sužnjem ukazal, da ga zvežejo, ti pa so — oslepljeni kot gospodar — namesto njega zvezali steber in se zaman trudili, da bi ga premaknili. Nazadnje so Kleména utopili v Črnem morju, angeli pa so mu na morskem dnu sez. čudovit nagrob. Up: npr. *prizora iz njegove legende* v spodnji c. S. Clemente v → *Rimu* (konec XI. st.).

L: Réau III/1 (1958, p. 321—23 — L!); Keller (1968, p. 315—16).

Klêmen VII., s pr. im. Giulio de' → *Medici* (1478—1534), postumni sin 1478 umorjenega Giuliana de' Medici, papež (1523—34). Up: npr. na njegovem *nagrob.* v rim. c. Sta Maria sopra Minerva (cf. s. v. *papeški nagrob.*).

Klêmen Aleksandrijski, lat. *Titus Flavius Clemens* (o. 150?—220?), grš. cerkv. učitelj, učitelj → *Orígena*.

L: Vorländer I (1968, p. 203—04).

Klemenc, Josip (1898—1967), slov. arheolog. R. v Lj, štud. na univ. v Zgb, tam prom. 1929 (*Dislokacija rim. vojske v Panoniji v I. st. po Kr.*), od 1923 v arheol.-hist. odd. Nar. muz. v Zgb (1942 upokojen), izr. prof. (od 1946) in ord. za klas. arheologijo in ant. zgod. (od 1951) na univ. v Lj. Vodil razna izkopavanja, najpomembnejša v → *Šempetru v Savinjski dolini* (1952—59). Častni član Arheol. društva Jugoslavije (1966).

B (lik. umetn.): ‚*O rimskem spomeniku boga Sedata v Celju*' (Zbor. fil. fak. v Lj, 1950); ‚*Kaj nam govore šempetrski nagrobniki* ?' (Kron, 1954); ‚*Zgodovina Emone*' (Zgod. Ljubljane, I, Lj 1955); ‚*Trojanska pravljica na nagrobnih spomenikih iz Šempetra ob Savinji*' (Zbor. fil. fak. v Lj, 1955); ‚*Das erste Baldachin auf dem römischen Zivilfriedhof im Šentpeter im Sanntale*' (W. Deonnov zb., 1957); ‚*Celeia v antiki*' (Celjski zbor. 1961, 1962); *Rimske izkopanine v Šempetru* (Lj 1961, »Spomen. vodniki«); ‚*Šempeter*' (ELU 4, 1966).

L: ULj (1957 — B!; 1969 — B!); F. *Stelè* (ELU 3, 1964, s. v. — B!); F. *Starè* (ObULj 1967/68, št. 1/2, p. 75—78); *id.* (Argo, VII, št. 2, 1968, p. 84); F. *Stelè* (ZUZ nv VIII, 1970, nekr.).

Klemenčič, Dore, s partizanskim imenom *Maj* (1911—....), slov. slikar in grafik. R. v Galiciji pri Celju, na osvobojenem ozemlju izd. mapo 10 lino.: *V imenu Kristusovih ran* (1944).

L: AS (1958 — L!); ŠijanecL (1961); M. Zadnikar (ELU 3, 1964, s. v.); Naďreal Soc (1969 — B!; L!).

Klenze, Leopold (von), (1784—1864), nem. arh., s svojimi neoklasicističnimi in neorenesančnimi stavbami sooblikoval središče Münchna, v katerem je delal — v tekmovanju z dobrih osem let mlajšim Friedrichom Gärtnerjem — kot dvorni arh. Ludovika I. A.: *Gliptoteka* (1816—31) in *Stara pinakoteka* (*Alte Pinakothek*, 1826—36) v Münchnu pa *Walhalla* pri Regensburgu (1830—42), *Eremitaža* (1839—52) v Sankt Petersburgu [Leningradu], *Ruhmeshalle* (1843—

54) in *Propileje* (*Propyläen*, 1846—60) v Münchnu, *Befreiungshalle* pri *Kelheimu* (1842—63).

L: Oswald *Hederer:* Leo von Klenze: Persönlichkeit und Werk (Mn 1964). — Cf. R. *Zeitler* (1966).

Kleopatra (69—30 pred), zadnja egipt. kraljica (51—30 pred), ki je najprej očarala Cezarja, potem Antonija, po slednjega porazu pri Akciju pa se pustila pičiti strupeni kači (→ *Kleopatrina smrt*, infra).

Kleopatrina pojedina, pomembna slika G. B. Tiepola (pl, 249 × 346 cm, 1743—44, Melbourne, Nat. Gall. of Victoria, do 1932 Eremitaža), ki jo je umetnik januarja 1744 prodal za 300 cekinov Algarottiju za kraljevo gal. v Dresdenu. »Modello« za sliko ohranjen v pariškem muzeju Cognacq-Jay.

L: Alte Meister (E. A. Seemann, Lpz 1904), št. 140. — Cf. A. *Morassi* (1962, p. 23).

Kleopatrina smrt, zg. ik. m. po Plutarhu (XLIV, 86): bolj ali manj gola lepotica s kačo na prsih ali roki. Up: npr. G. Reni (Pitti), Guercino (1648, Genova, Pal. Rosso), G. Cagnacci (o. 1660?, Ksthist. Mus.).

L: Pigler II (1956, p. 382—86).

Klepetavost → *Polylogia*

klešče (angl. *the pincers*, fr. *la tenaille* ali *les tenailles*, it. *le tanaglie*, nem. *die Zange*), atribut sv. → *Agate* in → *Kolomana*.

L: Ferguson (1954). — Cf. e. g. B. *Berenson* (1968, repr. 1040), J. *Braun* (1943).

klešče z zobom, atribut sv. → *Apolónije*

Kletzl, Otto (1897—1945), nem. um. zgodovinar, medievalist.

B: ‚*Studien zur böhmischen Buchmalerei*' (MarJb, 1933); ‚*Zur Parler-Plastik*' (W-RJb, 1933/34); *Titel und Namen von Baumeistern deutscher Gotik* (Mn 1935); *Peter Parler: Der Dombaumeister von Prag* (Lpz 1940); *Die deutsche Kunst in Böhmen und Mähren* (Bl 1941).

Klič, Karel (1838—1926), češ. ilustrator in karikaturist, ki je Franu Levstiku zastonj ilustr. *Pavliho* (1870).

L: ZSS II (1959).

Klimt, Gustav (1862—1918), avstr. slikar, eden izmed v. predstavnikov → *findesiècclovske umetn.*, pos. še osrednja osebnost dunajskega lik. fin de siècla. Ust. 1897 dunajsko → *Secession*, katere predsednik je bil do njene razcepitve 1905 (tudi plakat za njeno 1. razst. 1898, *Tézej v boju z Minotaurom*, zaradi cenzure v 2 različicah). R. (Baumgårten pri Dunaju) kot sin iz Češke priseljenega graverja in zlatarja, u. na Dunaju. S (ploskovita, pravljično živobarvna dekorativnost, občutljiva in dražljiva erotika): *Muzika* (1895, Neue Pin.), *Joseph Lewinsky* (d. 1895, Öst. XIX.—XX.), *Sonja Knips* (1898, ib.), 3 stropne slike za avlo dunajske univ. (maja 1945 uničili esesovci na gradu Immendorf v Spodnji Avstriji), in sicer **Philosophie* (dkč. 1900), **Medizin* (dkč. 1901) in **Jurisprudenz* (dkč. 1903), **Judita s Holofernovo glavo* (o. 1901, Öst. XIX.—XX.), **Beethoven-Fries* ob razst. M. Klingerjevega *Beethovna* 1902 (tematsko po IX. simfoniji, i. e. od »hrepenenja po sreči« [l. daljša stena] prek »sovražnih sil« [ožja stena] do »utešitve v poeziji« z angelskim korom, pojočim Schillerjevo »*An die Freude*«, z besedami »*Freude, schöner Götterfunken*« se začenjajočo slavno melodijo), *mozaični friz v Palais Stoclet* v Bruslju (načrti 1905—09, mozaik 1909—11), *Fritza Riedler* (d. 1906, Öst. XIX.—XX.), *Adele Bloch-Bauer* (d. 1907, ib.), **Poljub* (*Der Kuß*, 1908, ib.), *Tri starostne dobe* (*Drei Lebensalter*, 1908, Gall. Naz. Mod.), *Devica* (*Die Jungfrau*, o. 1913, Praha), *Adam in Eva* (1917—18, nedk., Öst. XIX.—XX.).

L (cf. s. v. *findesièclovska umetn.*): Das Werk Gustav Klimts (W: H. O. Miethke 1914); Das Werk von Gustav Klimt (W-Lpz 1918, uv Herman *Bahr* & Peter *Altenberg*); N. ÖstB (III, 1926, s. v.); H. *Tietze* (ThB XX, 1927, s. v.); I. *Hatle:* Gustav Klimt: Ein Wiener Maler des Jugendstils (Graz 1955, rkp. dis.); J. *Dobai:* Das Frühwerk Gustav Klimts (W 1958, rkp. dis.); *id.*, Das Bildnis Margaret Stonborough-Wittgenstein von Gustav Klimt (AMK, 1960 [zv. 8]); Alice *Strobl:* Gustav Klimt: Handzeichnungen und Ölgemälde (Szb 1962); Gustav Klimt, 1862—1918: Zeichnungen (W 1962 [rk, Albertina] — L!); Gustav Klimt: Zur 100 Wiederkehr seines Geburtstages (W 1962 [rk, Öst. Gal.]); Ernst *Köller*, Apotheose der Sinne (AMK, 1962 [zv. 62/63]); Katalog VI: Gustav Klimt, Eine Nachlese, 70 bedeutende Zeichnungen (W 1963 [rk, Christian M. Nebehay]); Wien um 1900 (W 1964 [rk, Künstlerhaus & Historisches Mus. der Stadt Wien]); G. *Tolzien* (Kindler III, 1966, s. v.); Gustav Klimt — Egon Schiele (W 1968 [rk, Albertina] — L!). — Cf. H. *Bahr* (1901; 1903), M. *Eisler* (1920; 1931), B. *Fleischmann* (1946), G. *Glück* (1922), L. *Hevesi* (1906), F. *Novotny* (& Johannes *Dobai* *1967), E. *Pirchan* (1942 — L!; 1956).

Kline, Franz (1910—1962), amer. slikar. Od 1950 dalje abstr. slike: na velikih platnih ostvarjene ekspresivno silovite variante t. i. → *kaligrafskega sloga*.

L: EWA X (1965, stp 674—75). — Cf. H. H. *Arnason* (1968 ali 1969), H. *Geldzahler* (1969 — L!), W. *Haftmann* (4. izd. 1965), B. S. *Myers* (III 1969, s. v. — L!).

Klingender, Francis D., angl. um. zgodovinar.

B: ‚*Notes on Goya's Agony in the Garden*' (BM, 1940); (izd.) *Hogarth and English Caricature* (L 1944);

Art and the Industrial Revolution (L 1947); *Goya in the Democratic Tradition* (L 1948; nem. prev. *Goya und die demokratische Tradition Spaniens*, Bl 1954); ‚*St. Francis and the Birds of the Apocalypse*' (JWCI, 1953).

Klinger, Max (1857—1920), nem. grafik, slikar in kipar, s svojim obsežnim delom razpet med formalnim svetom → *findesièclovske umetn.* pa realističnim oblikovanjem najrazličnejše motivike. G (jedk.): cikli *Rettungen ovidischer Opfer* (1879), *Intermezzi* (1881), *Dramen* (1883), *Vom Tode I—II* (1889 in 1898—1910), *Brahmsphantasie* (1890—94) in *Das Zelt* (1915, s stihi Herberta Eulenberga). — S: *Parisova sodba* (1886—87, Ksthist. Mus. [Hofburg]), *Die blaue Stunde* (1890, Leipzig), *Campagna* ali *Izvir* (*Die Quelle*, 1891—92, Dresden, pogrešano od 1945). — P: *Beethoven* (raznobarven marmor, bron, oniks, mozaik in slonova kost, 1886—1902, Leipzig), portreti, npr. *Friedrich Nietzsche*, *Wilhelm Wundt*.

B: *Malerei und Zeichnung* (Lpz 1891; 2. izd. 1895; n. izd. 1919).

L: Spemann (1901); Willy *Pastor:* Max Klinger, I—II (2. izd., Bl 1919); Julius *Vogel:* Max Klinger und seine Vaterstadt Leipzig (Lpz 1924); Hildegard *Heyne* (izd.): Max Klinger: Gedanken und Bilder (1925); Max *Schmid:* Max Klinger (5. izd. [Julius *Vogel*], Blf-Lpz 1926, »KM« 41); Julius *Vogel* (ThB XX, 1927, s. v. — L!); G. *Tolzien* (Kindler III, 1966, s. v. — L!); »US« 11 (1971). — Cf. E. *Plietzsch* (1943), H. W. *Singer* (1912).

Klitaim(n)éstra, Agamemnonova žena, ki jo je v njegovi odsotnosti zapeljal → *Aigistos*. Ko se je → *Agamemnon* vrnil, sta ga z Aigistom ubila, njegovo smrt pa je maščeval → *Oréstes*. Up: npr. P.-N. Guérin (*Klitaiméstra* [se obotavlja ubiti Agamemnona, Aigistos pa jo poriva], d. 1817, Louvre).

ključ (lat. *clavis*, angl. *the key*, fr. *la clé* ali *la clef*, it. *la chiave*, nem. *der Schlüssel*), mdr. simbol oblasti in atribut → *Saturna*. V kršč. umetn. atribut sv. → *Petra* (običajno ključa, → *Izročanje ključev*) in → *Marte* kot zavetnice dobrega gospodinjstva.

L: Ferguson (1954); Cirlot (1962); Saturn and Melancholy (1964).

ključavnica (angl. *the lock*, fr. *la serrure*, it. *la serratura*, nem. *das Schloß*).

L: F. *Schlegel:* Kulturgeschichte der Türschlösser (Duisburg 1963); D. *Prochnow* & R. *Fahrenkrog:* Schönheit von Schloß, Schlüssel, Beschlag (Ratingen bei Düsseldorf 1966).

klopi, korne → *korne klopi*

KLOSTERNEUBURG, mestece pri Dunaju, ki se je razvilo ob znamenitem samostanu (cf. s. v. *Leopold III.*, od 1133 dalje samostan avguštinskih kanonikov. Stara *samostanska c.* (zač. 1114, posv. 1136), triladijska bazilika vezanega sistema z izstopajočim transeptom, je v glavnem ohranjena v jedru zdajšnje c., ki je nastala s prezidavami 1634—45 in 1723—30: Rottmayrjeve *stropne freske*, po načrtu Matthiasa → *Steinla* pa *korne klopi* (1720/23) in *v. olt.* (1726—28). Samostan (*Rezidenco* z bogato notr. opremo je po velikopotezni zamisli Karla VI. zač. 1730 Donato Felice → *Allio*) hrani v nekd. kapiteljski dvorani (zdaj *Leopoldkapelle*) slavni → *Verdunski olt.* — *Samostanski muz.* (*Stiftsmus.*) z gal. slik: mdr. *4 slikane table* → *Verdunskega olt.* iz 1331 in slike Ruelanda → *Frueaufa ml.*

L: Vinzenz Oskar *Ludwig:* Klosterneuburg: Kulturgeschichte eines österreichischen Stiftes (W 1951); EWA II (1960, stp 164 — L!); Reclam A I (1961); Klosterneuburg — Zentrum der Gotik (Klosterneuburg 1961 [rk]). — Cf. W. *Pauker* (1922).

Klosterneuburški oltar → *Verdunski oltar*

Klović, Juraj → *Clovio, Giulio*

Kmer → *khmerska umetnost*

Knab, Eckhart, avstr. um. zgodovinar in muzealec, kustos graf. z. *Albertina* na Dunaju.

B: ‚*Daniel Gran als Zeichner*' (WJb, XV, 1953); *Claude Lorrain und die Meister der römischen Landschaft im 17. Jahrhundert* (W 1964 [rk, Albertina], uv Walter Koschatzky); *Die Kunst der Graphik, V: Jacques Callot und sein Kreis* (W 1968 [rk, Albertina: 1968—69], uv Walter Koschatzky).

Knackfuß, Hermann (1848—1915), nem. slikar in (od 1882 dalje) pisec o umetn., prof. na ak. v Kasslu. Izd. popularno knj. z. *Künstler-Monographien* (od 1895) in zanjo sam obdelal nekatere najbolj slavne umetnike.

B: *Deutsche Kunstgeschichte* (2 knj., Blf-Lpz 1888); *Raffael* (ib. 1895, »KM« 1); *Michelangelo* (3. izd., ib. 1896, »KM« 4; 12. izd. 1914); *Frans Hals* (ib. 1896, »KM« 12; 5. izd. 1913); *Van Dyck* (ib. 1896, »KM« 13); *Holbein der Jüngere* (ib. 1896, »KM« 17; 7., rev. izd. 1938); *Rubens* (4. izd., ib. 1897, »KM« 2); *Dürer* (5. izd., ib. 1897, »KM« 5); *Tizian* (ib. 1897, »KM« 29); (& M. G. Zimmermann & W. Gensel, izd.) *Allgemeine Kunstgeschichte* (3 knj., 1897—1903); *Murillo* (ib. 1896, »KM« 10; 5. izd. 1901; 7. izd. 1913); *Velazquez* (5. izd., ib. 1905, »KM« 6; n. izd. 1940); *Menzel* (7. izd., ib. 1906, »KM« 7); *Rembrandt* (13. izd., ib. 1915, »KM« 3).

L: Degener (1914).

Knapp, Fritz (*Friedrich*), (1870—1938), nem. um. zgodovinar, r. v Halleju, prof. na univ. v Würzburgu.

B: *Piero di Cosimo: Ein Uebergangskünstler vom Florentiner Quattrocento zum Cinquecento* (Halle a. S. 1899); *Fra Bartolomeo della Porta und die Schule von*

San Marco (ib. 1903); *Michelangelo: Des Meisters Werke in 166 Abbildungen* (Stu-Lpz 1906, »KK« 7; 7. izd. s. a.); *Perugino* (Blf-Lpz 1907, »KM« 87; n. izd. 1926); *Andrea del Sarto* (Blf-Lpz 1907, »KM« 90; 2. izd. 1928); *Andrea Mantegna: Des Meisters Gemälde und Kupferstiche in 200 Abbildungen* (Stu-Lpz 1910, »KK« 16; 2. izd. 1924); *Katalog der Gemälde und neueren Skulpturen* (Wü 1914); ‚*Würzburg und seine Sammlungen, II: Die Gemälde der außerdeutschen Schulen*' (MJb, 1914/15); ‚*Hugo van der Goes*' *Portinari-Altar und sein Einfluß auf Leonardo da Vinci, Botticelli Filippino Lippi, Piero di Cosimo u. a.*' (MittF, 1912/17); *Michelangelo* (Mn 1923); *Italienische Plastik vom 15. bis 18. Jahrhundert* (Mn 1923); *Die künstlerische Kultur des Abendlandes: Eine Geschichte der Kunst und der künstlerischen Weltanschauungen seit dem Untergang der alten Welt, I—III* (Bn-Lpz 1923); *Leonardo da Vinci* (Blf 1938, »KM« 33); *Die Gemälde der Universität: Zur Neuordnung* (Wü s. a.).

Kneller (*Kniller*), *Sir* **Godfrey** (*Gottfried*), (1646 do 1743), angl. (nem.) slikar, portretist. R. verj. v Lübecku, se učil v Amsterdamu pri Rembrandtovem učencu Bolu in v Italiji, od 1674 v Angliji, tam 1688 skupaj z Rileyem in po slednjega smrti 1691 sam dvorni slikar. Številne anekdote o njegovi domišljavosti. S: *Kitajski konvertit Shen Fu-Tsung* (1687, London, Kensington Palace), *Sir Isaac Newton* (1689, ib.), *Anthony Leigh kot »The Spanish Friar«* (1689, London, Nat. Portrait Gall. — 1. angl. portret igralca v vlogi!), *Sir Christopher Wren* (1711, ib.).

L: C. H. C. *Baker* (ThB XX, 1927, s. v.); L. *Gowing* (Kindler III, 1966, s. v. — L!).

KNIDOS, ant. grš. mesto na obrežju jugozah. Male Azije v nekd. Kariji (razcvet v IV.—II. st. pred); prvotno otok, ki pa je že od antike povezan s kopnim. Afroditino svetišče slovelo po Praksitelovi sohi (→ *Afrodita Knidska*). Od tod tudi slavna soha → *Demétre* (o. 340/30 pred, Br. Mus.).

L: EWA XIV (1967, stp 386 — L!).

Kniewald, Dragutin (1889—....), hrv. um. zgodovinar, katol. duhovnik, prof. teološke fak. v Zgb, poznavalec IR na Hrvatskem.

B (za lik. umetn.): *Liturgika* (Zgb 1937); *Misal čazmanskog prepošta Jurja de Topusko i zagrebačkog biskupa Šimuna Erdödy*' (Rad JA, 1940); ‚*Umjetnička vriednost zagrebačkih liturgijskih kodeksa*' (Croatia sacra, 1943); ‚*Crkvena umjetnost u Hrvatskoj*' (ib.); ‚*Sitnoslikar Dubrovčanin Feliks Petančić*' (Tkalčićev zb. II, 1958).

L: Mirko *Šeper* (ELU 3, 1964, s. v. — B!).

»Knjiga o zaljubljenem srcu« → *Livre du Cuer d'Amours Espris*

Knjiga psalmov (abr. *Ps*, hebr. *Tehilim*, tj. knj. hvalnic). Cerkv. knj. s psalmi je → *psálter*. Po bibl. izročilu so jih zložili kralj → *David*, poleg njega pa še *Asaf*, *Mojzes*, *Etan* in *Salomon*.

Knjiga sodnikov, abr. *Sodn* (hebr. *Šofetim*, lat. *Liber Iudicum*, angl. *The Book of Judges*, fr. *Le Livre des Juges*, it. *Libro dei Giudici*, nem. *Das Buch der Richter*), sedma med → *zgodovinskimi knjigami Biblije*, popisuje dela sodnikov, tj. izrael. zgod. od Jozuetove smrti do zač. izrael. kraljestva. Med ikonogr. motivi, ki jim je predloga, so: *Adonibezeku odsekajo palce*; *Aod in Eglon*; *Jahela in Sisara*; *Gedeonovi možje pijejo*; *Jeftejeva hči*; *Manuetova daritev*; *Ženska v Tamnati*; *Samson raztrga leva*; *Samsonova poroka*; *Samson odnese mestna vrata Gaze*; *Samson in Dalila*; *Oslepitev Samsona*; *Samsonova smrt*; *Danovci v Mihovi hiši*; *Pregreha v Gabai*; *Kazen Benjaminovcev*. Up: npr. *Iesorezi* v → *Dalmatinovi Bibliji* (1584, I, f. 132v—147).

L: Pigler I (1956, p. 109—29); Réau II/1 (1956, p. 229—48 — L!).

knjige kot znamenje nečimrnosti in minljivosti: v skladu z Biblijo (Prid 1, 17—18) in sočasno lit. (A. Bredero: *Rodderick ende Alphonsus*, pos. svarilo *De wetenschap tot hooghmoedt drijft*, »Znanje zavaja v napuh«) posebno pogoste na tihožitjih vrste → *Vanitas* v univ. mestu Leidenu na Holandskem v XVII. st.

L: cf. I. *Bergström* (1956, p. 156).

Knjige kraljev (→ *Biblija*: → *zgodovinske knj.*) so predloga za številne ikonogr. motive; takó npr. po *3 Kralj* motivi: *Salomon*; *Jeroboamu se posuši roka*; *Smrt božjega moža*; *Ahab*; *Elijo hranijo krokarji*; *Elija in vdova v Sarepti*; itn. Cf. *Prva* [*Druga* resp. *Četrta*] *knjiga kraljev*.

Knjigi Makabejcev, ž. zg. spisa o bojih proti Sircem (cf. s. v. *Hanuka*), devterokanonični knj. krščč. sv. pisma. Med ikonogr. motivi, ki sta jim za predlogo, npr. *Jonatan in Simon Makabejec v boju z Bakhibom* (1 Mkb 9, 43—49), *Izgon Heliodorja iz templja* (2 Mkb 3, 14—27), *»Makabejska« mati s sinovi* (2 Mkb 7).

L: Pigler I (1956, p. 231—33).

knjižna ilustracija → *ilustracija*

knjižne platnice (angl. *the book cover*, fr. *la reliure*, nem. *der Bucheinband*). V zgodnjem srednjem veku so se v naslonu na oblikovni svet poznoant. diptihov razvile razkošne, s slonokoščenimi reliefi, dragimi kamni in emajlom okrašene platnice cerkv. kodeksov. Z vidika splošnega um. razvoja so te zgodnje knj. platnice od poznega VIII. pa do XIII. st. tudi najpomembnejše. S pozn. razvojem platnic, ki mdr. odseva tudi sočasni razvoj → *ornamenta*, se ukvarjajo številni specialisti. Cf. (med zgodnjimi

primeri krasotnih platnic) → *Dagulfov psalter*, → *Evangeliar iz Lorscha*, → *platnice Zlatega kodeksa iz Echternacha*, itd.

L: Ernst *Kyriss:* Verzierte gotische Einbände im alten deutschen Sprachgebiet (4 knj., Stu 1951—1958); Tammaro de *Marinis:* La legatura artistica in Italia nei secoli XV e XVI: Notizie ed elenchi, I—III (F 1960); R. *Devauchelle:* La reliure en France de ses origines à nos jours, I—III (P 1959—1961); Festschrift Ernst Kyriss: Dem Bucheinbandforscher Dr. E. Kyriss in Stuttgart-Bad Cannstatt zu seinem 80. Geburtstag am 2. Juni 1961 (Stu 1961); Lamberto *Donati*, Binding (EWA VI, 1962, s. v. *Graphic Arts*, stp 701—05 & 716—17 [L!], t. 417—21); Frauke *Steenbock:* Der kirchliche Prachteinband im frühen Mittelalter: Von den Anfängen bis zum Beginn der Gotik (Bl 1965 [oc. Franz *Unterkircher*, ÖZKD, 1967]). — Cf. E. Ph. *Goldschmidt* (1928 [pon. 1967]), D. *Miner* (1957).

knjižne zbirke. Med star. knj. zbirkami — v razponu od popularnih → *Künstler-Monographien* (1895—1940) do strogo znanstvenih → *Studien der Bibliothek Warburg* (1922—32) — so npr. *Zur Kunstgeschichte des Auslandes* (1900 do 35) in → *Klassiker der Kunst in Gesamtausgaben* (1904—37), med še izhajajočimi npr. *Die Blauen Bücher* (od 1909 dalje), *Princeton Monographs in Art and Archaeology* (od 1912) in → *Studies of the Warburg institute* (od 1936). Po 2. svet. vojni več z. zal. Skira, npr. *Peinture-Couleur-Histoire* (od 1949), *Les Grands siècles de la peinture* (1951—58), *Le* → *Goût de notre temps* (od 1953) in → *Art Idées Histoire* (od 1964), v Jugoslaviji npr. *Mala likovna biblioteka*, *Umjetnički spomenici Jugoslavije* in z., ki jo izd. Društvo um. zgodovinarjev Hrvatske, v Nemčiji → *Kunst der Welt*, → *Kunst im Bild* in pa *Werkmonographien zur bildenden Kunst*, v Italiji → *Classici dell'Arte*. S tedensko izhajajočimi z. zvezkov vodi Italija, med njimi so npr. *Forma e Colore*, → *Tesori d'arte*, → *Maestri del Colore*, → *Maestri della Scultura* in → *Tesori d'arte cristiana*. — Cf. s. v. *občа zgodovina lik. umetn.*

Knoepfli, Albert, švic. um. zgodovinar in konservator, uči spomen. varstvo na *TeH* v Zürichu.

B: *Kunstgeschichte des Bodenseeraumes*, 1: *Von der Karolingerzeit bis zur Mitte des* 14. *Jahrhunderts* (Konstanz-Lindau 1961), 2 (Sigmaringen 1969); *Die Kunstdenkmäler des Kantons Thurgau*, 3: *Der Bezirk Bischofzell* (Ba 1962, »Kstdenkmäler der Schweiz« 48).

Knuttel, Gerhardus (1889—....), hol. um. zgodovinar, nekd. direktor *Gemeente Museum* v Haagu.

B: ‚*Hubert und Jan van Eyck*' (Niederländische Malerei im XV. und XVI. Jahrhundert, A-Lpz 1941); *De Nederlands Schilderkunst: Van van Eyck tot van Gogh* (A 1950); *Hercules Seghers* (A s. a. [1951], »Pal.«); ‚*De Nachtwacht en de Gysbrecht*' (Nkj, 1955); *Rembrandt: de meester en zijn werk* (A 1956); *Adriaen Brouwer: The Master and His Work* (The Hague 1962); *Vincent van Gogh* (NY 1962).

Kobè, Boris (1905—....), slov. arhitekt in amaterski slikar. R. v Lj, štud. pri Plečniku, dipl. 1929, od 1951 izr. in od 1962 dalje redni prof. na odd. za arhitekturo Tehn. fak. v Lj.

L: ULj I—II (1957; 1969); AS (1958 — L!); ŠijanecS (1961).

KØBENHAVN, prestolnica kraljevine Danske (angl. *Copenhagen*, fr. *Copenhague*, nem. *Kopenhagen*), pomembno um. središče zlasti v razvoju neoklasicizma.

L: EWA IV (1961, stp 345—48 — L!); Kopenhagen (Mn 1967 [prev.], »Weltstädte der K.« 4).

∼ **Den Hirschsprungske Samling** (*Stockholmsgade 20*) je posv. dan. umetn. XIX. st.

∼ **Ny Carlsberg Glyptotek** (*Dantes Plads*), ust. 1888, javen muz. od 1906 dalje. Tehtna z. stare egipt., grš. in rim. umetn., fr. kiparstva od Carpeauxa dalje in fr. slikarstva XIX.—XX. st.

∼ **Statens Museum for Kunst.** V pomembni z. slik zastopani npr. med Italijani Mantegna (*Kristus trpin* ali *Imago pietatis*, les, o. 1489) in Filippino Lippi (*Srečanje pri Zlatih vratih*, les, d. 1497); med Nemci Cranach star. (npr. *Parisova sodba*, les, d. 1527); med Holandci Rembrandt (*Portret gospé z nageljčkom*, d. 1656 [veljal prej za Flinckovo delo]); med Danci Juel (npr. *Avtp. z ženo*, les, d. 1791); iz XIX.—XX. st. Munch (*Večerni razgovor*, 1889; *Delavci se vračajo domov*, d. 1914), Nolde (*Zadnja večerja*, 1909), Matisse (*Avtp.*, 1906), Dufy (*Notr. s Hindujko*, d. 1930), Derain (*Žena v srajci*, 1906), Braque (*Tihožitje z melono*, d. 1925), Modigliani (*Alice*, o. 1917).

L: Copenhagen, Royal Museum of Fine Arts: Catalogue of old foreign paintings (Copenhagen1951); Lars Rostrup *Bøyesen* (GBM, 1960).

∼ **Thorvaldsens Museum** (*Slotsholmen*): z., ki jo je Bertel → *Thorvaldsen* 1839 podaril svojemu rojstnemu mestu. Muzejsko *poslopje* je 1839—48 sez. Gottlieb Bindesboll; na dvorišču je Thorvaldsenov grob. Kiparjev življenjski opus je delno predstavljen z izvirniki, delno pa z odlitki.

L: »PKG« 11 (1966, t. 368a).

Koberger, Anton (1445—1513), nem. tiskar, založnik in knjigotržec v Nürnbergu, Dürerjev boter. Mdr. izd. npr. → *Schedelsche Weltchronik* (lat. izd. *Liber chronicarum*).

L: O. von *Hase:* Die Koberger (2. izd., Lpz 1885; pon. Nieuwkoop 1962); Steinberg (1961). — Cf. E. *Panofsky* (1943 [1955]).

Kobilca, Ivana (1861—1926), slov. slikarka, pomembna predstavnica realizma v slov. slikarstvu. R. v Lj, štud. na ak. v Münchnu, živela 1891 in 1892 v Parizu, 1897—1905 v Sarajevu in 1906—14 v Berlinu, u. (še 64) v Lj. S (tudi pasteli): npr. *»Kofetarica«* (1888), *Svetli portret sestre Fani* (1889, Lj, zas. last), *Poletje* (1889/90, NG), *»Likarice«* (1891, Lj, zas. last), *Pariška branjevka* (1891/92, NG).

L: F. *Mesesnel* (SBL, 3. zv., 1928, s. v.); SteleS (1949); Silva *Trdina*, Ivana Kobilca (ZUZ, 1952); AS (1958 — L!); ŠijanecS (1961); SlovS (1966); Slovenačko slikarstvo 19. veka (1967 [rk, Bgd: Nar. muz.] — L!). — Cf. Ljerka *Menaše* (*1952 — L!).

kobilica (lat. *locusta*, angl. *the grasshopper* ali *locust*, fr. *la sauterelle*, it. *la cavalletta*, nem. *die Heuschrecke* ali *das Heupferd*), bibl. in kršč. ik. m. Po Bibliji (2 Mojz 10, 4—20) so bile kobilice 8. nadloga, s katero je bog po Mojzesu udaril Egipčane, sicer pa je roj kobilic atribut preroka →*Joela*. Kobilica v rokah Jezuščka zaznamuje v kršč. ikonografiji spreobrnjenje narodov, ker naj bi ustrezni bibl. citat (Preg 30, 27: *kobilice nimajo kralja, vendar gredo vse razvrščene*) zaznamoval narode brez Kristusa, poleg tega pa so kobilice tudi motiv iz Apokalipse (Raz 9, 7—11), ker se pojavijo — konjem podobne, s človeškimi obrazi, levjimi zobmi, v oklepih in z repi, podobnimi škorpijonovim — po odprtju 7. pečata in trobljenju 5. angela.

L: Ferguson (1954); Réau I (1955, p. 131) & II/I (1956, p. 189—90); Debidour (1961).

Kobler, Johann Peter (1713—1764), slikar z Bavarskega, avtor portretov v graščini →*Ebenthal* pri Celovcu.

Koch, Ciril Metod (1867—1925), slov. arh., predstavnik secesije, r. v Kranju, u. (58) v Lj. A: npr. v Lj *hiši* v *Tavčarjevi ul.* št. 4 & 6 (po načrtih iz 1901).

L: F. *Mesesnel* (SBL, 4. zv., 1932, s. v.); M. *Zadnikar* (ELU 3, 1964, s.v.). — Cf. N. *Šumi* (1954).

Koch, Ivan (o. 1650—1715), risar in slikar, novomeški sodel. →*Valvasorja*, kateremu je mdr. prispeval vse ilustracije za njegov *Theatrum mortis humanae tripartitum* (1682), in sicer v 1. delu po Holbeinu ml., v 2.—3. delu pa po bolj ali manj samostojni zasnovi.

L (tudi s. v. *Valvasor*): SteskaS (1927); F. *Stelè* (SBL, 4. zv., 1932, s. v.); *id.* (ELU 3, 1964, s. v.).

Koch, Joseph Anton (1768—1839), nem. tirolski slikar, mojster t. i. *heroične krajine*, ki združuje klasicistične in romantične značilnosti. Z izjemo postanka na Dunaju (1812—15) je od 1795 dalje živel v Rimu, tam se je pridružil → *nazarencem*, tam tudi u. S: npr. *Slap* (1796, Hamburg), *Heroična pokrajina z mavrico* (1805, Karlsruhe), *Italijanska pokrajina* (ik. m. → *Grozd iz obljubljene dežele*, d. 1816, Wallraf), *Tirolska črna vojska leta 1809* (1819, Innsbruck, Mus. Ferdinandeum), *Pogled na Wetterhorn* (1824, Winterthur, Stiftung O. Reinhart), *Pokrajina po nevihti* (o. 1830, Stuttgart).

L: Wilhelm *Stein:* Die Erneuerung der heroischen Landschaft nach 1800 (Str 1917, »SdK« 201); Margarete *Pfister-Burkhalter:* Handzeichnungen von Joseph Anton Koch (ZSAKg, 1947); Deutsche K. 19./20. (1966); H. W. *Grohn* (Kindler III, 1966, s. v. — L!); »PKG« 11 (1966). — Cf. D. *Frey* (1950), W. *Hartmann* (s. v. *Božanska komedija:* lit.), O. R. von *Lutterotti* (*1940; 1944), R. *Zeitler* (1954).

Koch, Robert, amer. um. zgodovinar, prom. 1957 na *Yale Univ.* v New Havenu s tezo *The Stained Glass Decades*: *A Study of Louis Comfort Tiffany* (1848—1933) *and the Art Nouveau in America*; vodi *Art Department* na *Connecticut College* v New Londonu.

B: *‚New York Armories‘* (JSAH, 1955); *‚The Poster Movement and »Art Nouveau«‘* (GBA, 1957); *Louis Comfort Tiffany 1848—1933* (NY 1958 [rk, Mus. of Contemporary Crafts]); *‚Art Nouveau Bing‘* (GBA, 1959, del dis.).

Koch, Robert A(lan), (1918—....), amer. um. zgodovinar, *Assoc. Prof.* za um. zgod. sev. renesanse na univ. v Princetonu.

B: *‚Two Sculpture Groups after Roger's »Descent from the Cross« in the Escorial‘* (J Walt 1947); *‚A Rediscovered Painting by Petrus Christus‘* (Conn, 1957); *‚Flower Symbolism in the Portinari Altar‘* (AB, 1964); *‚The Salamander in Van der Goes' »Garden of Eden«‘* (JWCI, 1965); *‚La Sainte-Beuve in Flemish Landscape painting of the sixteenth century‘* (GBA, 1965); *Joachim Patinir* (Pri 1968, »PriM« 38).

L: WWAA (1959).

Kocjančič, Peter (1895— ....), slov. fotograf, slikar in grafik, r. v Gorici.

L: ELU 4 (1966, p. 678).

kockasti kapitel (angl. *the block capital* ali *the cushion capital*, fr. *le chapiteau cubique*, nem. *das Würfelkapitell*), →*kapitel* romanske dobe v obliki kocke s porezanimi spodnjimi vogali.

Kocmut, Branko (1921— ....), slov. arh., r. in akt. v Mrb. Številna dela v sodelovanju z bratom Ivanom.

L: ŠijanecS (1961); Marjan *Mušič* (ELU 4, 1966, p. 233 & 678); Andrej *Ujčič* (Sinteza, št. 7, okt. 1967, p. 35 ss); Stane *Bernik* (ib., p. 41—42); Matija *Murko*, Arhitektura bratov Kocmut (ib., št. 9, marec 1968).

KOČEVJE (iz Hočevje, pozn. nem. ime Gottschee), prvič dkm. 1363, od 1471 dalje mesto

(grb: sv. Jernej za pleteno ograjo pred trdnjavo). *Žup. c. sv. Fabijana in Boštjana* v neoromanskem slogu (po načrtu arh. Friedr. → *Schmidta* iz 1887 sez. 1901—03). Na mestu med zadnjo vojno in po njej porušenega *Kočevskega gradu* (last knezov Auerspergov) post. *Spom. osvoboditve* (odkrit 1953 — zasnova Z. Didek & Božo Pengov, sodel. Lojze Lavrič, S. Keršič & M. Keržič).

L: IS V (12. V. 1929, p. 145 ss); Kočevsko: Zemljepisni, zgodovinski in umetnostno-kulturni oris kočevskega okraja (Kočevje 1956 — cf. I. *Komelj*). — Cf. S. *Bernik* (1969 — L!), M. *Zadnikar* (1968).

kodeks (lat. *codex* [prvotno: deblo, hlod]), skupek lesenih tablic za pisanje (cf. *diptih*), povezanih z jermeni, nazadnje — in ta pomen je obveljal — rkp. v obliki knjige za razloček od starejših rokopisnih zvitkov, ki jih je zamenjal v glavnem v IV. st.

L: cf. K. *Weitzmann* (1947).

Koehler (*Köhler*), **Wilhelm (Reinhold Walter),** (1884—1959), nem.-amer. um. zgodovinar, vodilni poznavalec karolinškega rkp. slikarstva. R. na Estonskem (Reval), prom. 1907 na Dunaju pri Wickhoffu in Dvořáku, bil izr. prof. in ord. na univ. v Jeni in hkrati direktor weimarskega *Schloßmus*, 1933—41 in 1943—53 pa je kot A. K. Porterjev naslednik učil na *Harvard Univ.* (1941—43 delal v *Dumbarton Oaks*).

B: ‚*Michelangelos Schlachtenkarton: Ein Rekonstruktionsversuch*' (JCC, 1907, dis.); ‚*Die Tradition der Adagruppe und die Anfänge des ottonischen Stiles in der Buchmalerei*' (P. Clemenov zb., 1926); **Die karolingischen Miniaturen, I: Die Schule von Tours* (2 knj., Bl 1930—1933), *II: Die Hofschule Karls des Großen* (Bl 1958), *III: Die Gruppe des Wiener Krönungs-Evangeliars* (Bl 1960); ‚*Das Apsismosaik von Sta Pudenziana in Rom als Stildokument*' (Forsch. zur Kirchengesch. u. zur christlichen K. [J. Fickerjev zb.], Lpz 1931); ‚*An Illustrated Evangelistary of the Ada School and Its Model*' (JWCI, 1952).

L: WWAA (1959); Frederick B. *Deknatel* (AQ, 1960, nekr.).

Koepf, Hans (1916—....), nem.-avstr. (nem.) zgodovinar stavbarstva, arh., r. v Alzaciji, od 1961 dalje ord. na dunajski *TeH*.

B: ‚*Die Stuttgarter Parlerpläne*' (J. Baumov zb., 1952); ‚*Neuentdeckte Bauwerke des Meisters Anton Pilgram*' (WJb, XV, 1953); *Deutsche Baukunst: von der Römerzeit bis zur Gegenwart* (Stu 1956, uv Julius Baum); *Die Heilbronner Kilianskirche und ihre Meister* (Heilbronn 1961); *Meisterwerke der Plastik von den Griechen bis zur Gegenwart* (Stu 1961; fr. izd.: *La sculpture en Europe: de l'Antiquité à l'Art abstrait*, P 1964); *Schwäbische Kunstgeschichte*, 1: *Romanik und Städtebau* (Konstanz-Stu 1962), 2: *Baukunst der Gotik* (ib. 1961), 3: *Plastik und Malerei der Gotik* (ib. 1963), 4: *Renaissance, Barock und Klassizismus* (ib. 1965); *Baukunst in fünf Jahrtausenden* (4., izb. izd., Stu-Bl-K-Mainz 1963; pon. 1967 [1. izd. 1954]); *Zauber der Archäologie* (Stu 1967); ‚*Forschungen zur Frage der Urheberschaft der Wiener Planrisse von St. Stephan*' (K. Oettingerjev zb., 1967); *Bildwörterbuch der Architektur* (Stu 1968, »Kröners Taschenausgabe« 194).

Koetschau, Karl (Theodor), (1868—1949), nem. um. zgodovinar in muzealec, u. (81) v Düsseldorfu. Ur. *RepKw* (1912—24), *Museumskunde* (Bl 1905—24) in *ZDVKw*.

B: *Vom Deutschen Verein für Kunstwissenschaft* (Bl 1913); *Rheinisches Steinzeug* (Mn 1924); *Alfred Rethels Kunst vor dem Hintergrund der Historienmalerei seiner Zeit* (Dü 1929); *Peter Cornelius in seiner Vollendung* (Dü 1934).

L: zbornik: Karl Koetschau von seinen Freunden und Verehrern zum 60. Geburtstag...: Beiträge zur Kunst-, Kultur- und Literaturgeschichte (Dü 1928 — B!).

Kogovšek, Alojzij (1909—....), slov. kipar in slikar. R. v Lj, štud. na ak. v Zgb. P: v Lj spom. *Rudar*, v Mrb pa spom. *Josipa Jurčiča*.

L: ŠijanecS (1961); Marijan *Zadnikar* (ELU 3, 1964, s. v.).

Kohelet (hebr.) → *Pridigar*

Kohlbach, Rochus (1892—1964), avstr. katol. prelat in um. zgodovinar (samouk), stolni župnik in vodja *Diözesan-Mus.* v Gradcu.

B: *Der Dom zu Graz* (Graz 1948); *Die gotischen Kirchen von Graz* (ib. 1950); *Die barocken Kirchen von Graz* (ib. 1951); *Die Stifte Steiermarks* (ib. 1953); *Steirische Bildhauer: vom Römerstein bis zum Rokoko* (ib. 1956); *Steirische Baumeister* (ib. 1961).

L: Sergej *Vrišer* (ZUZ nv VIII, 1970, nekr.).

Kohlhaussen, Heinrich (1894—1970), nem. um. zgodovinar, direktor *Germanisches Nat.-Mus.* v Nürnbergu (1937—45).

B: *Minnekästchen im Mittelalter* (Bl 1928); *Geschichte des deutschen Kunsthandwerkes* (Mn 1955, »Deutsche Kg.« 5); *Nürnberger Goldschmiedekunst des Mittelalters und der Dürerzeit*, 1240—1540 (Bl 1968); *Europäisches Kunsthandwerk: Vorromanik und Romanik* (FrM 1969, »Monumente des Abendlandes«); *Europäisches Kunsthandwerk: Gotik und Spätgotik* (ib. 1970, ista z.).

Koimesis, biz. ik. m. → *Marijine smrti* v dobesednem pomenu *Marijinega sna* (lat. *Dormitio*).

KOJSKO v Brdih. V podr. c. *sv. Križa* nad Kojskim **krilni olt.* (delno stara polihromacija, celota vis. o. 320 cm, beljaška delavnica, d. 1515): v omari *Križanje*, na praznični strani reliefni prizori iz → *Križeve legende* (levo zgoraj: *Cesarica Helena poizveduje v Jeruzalemu*, pos. v ozadju *mučenje Žida*, ki ga spuščajo v vodnjak; des. zgoraj: po odkriti skrivnosti *kopljejo*; levo spodaj: *pod pravim križem oživi mrtvec*; des.

spodaj: *Heraklij nese križ nazaj v Jeruzalem*), na delavniški strani reliefi *apostolov* pa *Jurij* in *Florijan* na stebričih, v predeli *Pot na Golgoto*, vrh omare pa *iz groba vstali Kristus* med *Urhom* in *Elizabeto*. — *Stranska olt.* iz 1698 in 1700.

L: SteleP (1960); Cevc SU (1966, p. 49); »ArS« 2 (1967 [= 1968], t. 74—75, 102). — Cf. E. *Cevc* (1970).

Kokoschka, Oskar (1886—....), avstr. slikar in grafik, eden izmed v. predstavnikov evr. → *ekspresionizma*, akt. tudi kot književnik. R. v Pöchlarnu ob Donavi, 1904—07 štud. na dunajski *Kstgewerbeschule*, do 1914 na Dunaju (ljubezen z vdovo Almo Mahler, cf. s. v. *Werfel, Alma*), 1916 ranjen na rus. bojišču, 1924—31 potovanja po Evropi, sev. Afriki in Bližnjem vzh., 1931—34 na Dunaju, 1934—38 v Pragi, 1938—53 v Angliji, odtlej v Švici (Villeneuve ob Ženevskem jezeru). Psihološko mikavni, »do zadnjih globin prenikavi« portreti (najboljši 1908—14), mdr. številnih znamenitih osebnosti, zlasti z nekd. kult. Dunaja; vizionarne panorame evr. in drugih mest med obema vojnama (Praga, Florenca, Dresden, Hamburg, Pariz, London, Jeruzalem, itd.). S: *Ernst Reinhold* (*Igralec v transu*, o. 1908, Bruxelles), *Lotte Franzos* (1908/09, Phillips), *Adolf Loos* (d. 1909, zah. Berlin, Nationalgal. [tudi pozn. portreti]), *Hans Tietze in njegova žena Erika Tietze-Conrat* (1909, MMA), *Peter Altenberg* (d. [19]09, New York, Mrs. F. Knize), *Le Marquis de Montesquiou* (1909/10, Stockholm), *Vojvodinja Rohan Montesquieu* (1909/10, Cincinnati, Paul E. Geier), *Auguste Forel* (1910, Mannheim), *Peter Baum* (1910, Wallraf), *Herwarth Walden* (1910, Tate), *Jacques de Menasce* (1911, zah. Berlin, Nationalgal.), *Oznanjenje* (o. 1911, Dortmund, Mus. am Ostwall), *Akta ljubimcev* (avtp. z Almo Mahler, verj. 1913, Portland, Oreg., Mrs. John W. Blodgett Jr.), *Avtp. z roko na prsih* (1913, MMA), **Nevihta* (*Die Windsbraut*, 1914, Basel), *Blodeči vitez* (*Der irrende Ritter*, 1915, Guggenheim), *Moč glasbe* (1919, Eindhoven, Stedelijk van Abbe Mus.), *Dresdener Neustadt* (o. 1922, Wallraf), *Adèle Astaire* (d. [19]26, Zürich), *Jeruzalem* (1929, Detroit), *Avtp. »degeneriranega« umetnika* (1937, Port William, Emil Korner), triptiha *Saga o Prometeju* (pl, 1950, London, A. Seilern) in *Termopile* (pl, 1954, Hamburg, Univ., Philosophische Fak.). — G & R: več graf. ciklov (lito.), ilustracije raznih avtorjev (npr. lito. za Karla Krausa *Die chinesische Mauer*, 1913) in lastnih del (npr. perorisbe k drami *Mörder Hoffnung der Frauen*, tekst verj. že 1908).

B: *Schriften 1907—1955* (Mn 1956, izd. H. M. Wingler); *Die träumenden Knaben und andere Dichtungen* (Szb 1959, izd. H. M. Wingler).

L: Dict peint mod (1954); B. *Bultmann:* Oskar Kokoschka (NY 1961); Éve *Kovács*, Un chef-d'oeuvre de jeunesse d'Oskar Kokoschka (Bull. du Mus. Nat. Hongrois des B.-A., št. 18, 1961); Bernard S. *Myers* (EWA VIII, 1963, s. v.). — Cf. L. *Goldscheider* (1963), J. P. *Hodin* (1963), E. *Hoffmann* (1947), B. S. *Myers* (Expressionists 1957), J. S. *Plaut* (1948; 1948), E. *Roditi* (1960), P. *Westheim* (1918 [1925]; 1961), H. M. *Wingler* (1951; *1956 — L!; 1957; 1966 — L!).

Kokoš s sedmimi piščeti, izreden zlatarski izdelek (pozlačeno srebro, premer podstavka 46 cm, viš. 26,5 cm, o. 600?, Monza, stolnična zakladnica), baje iz rakve kraljice → *Teodolinde* in morda dar, ki ga je bila dobila od papeža Gregorija Vélikega.

L: EWA VI (1962, t. 259); »US« 6 (1970, f p. 20). — Cf. W. F. *Volbach* (1967 [1968]).

Kolarić, Miodrag (1912—....), srb. um. zgodovinar in lik. kritik. R. v Bgd, kustos *Muz. grada Bgd* (1941—51), šef odd. novejše jugosl. umetn. v *Nar. muz.* v Bgd (od 1951), zdaj pa direktor muzeja.

B: (& M. Stevanović) *Pavel Đurković kao portretista* (Bgd 1953 [rk, Nar. muz.]); *Srpska grafika XVIII. veka* (ib. 1953); *Dimitrije Avramović* (ib. 1955); *Peđa Milosavljević* (Zgb 1957); *Rano građansko slikarstvo kod Srba* (Bgd 1957); *Katarina Ivanović i Mina Vukomanović* (ib. 1958); *Toma Rosandić* (ib. 1959); *Novija jugoslovenska skulptura* (ib. 1961); *Klasicizam kod Srba: 1790—1848* (ib. 1965, »Nar. muz.: Posebna izdanja« 1 — v isti z. tudi št. 2—8 iz 1966—67).

L: Ko je ko (1957); ELU 3 (1964, s. v. — B!).

koláž (fr. *le collage*, lepljenje, nem. *das Klebebild*), tehnika lepljenih papirjev (fr. *papiers collés*), ki sta jo 1912 v slikarstvo uvedla → *Picasso* in → *Braque*. Na področju kolaža (poleg papirjev tudi fotografije, tkanine in najrazličnejše drugo gradivo) so se zlasti odlikovali → *Schwitters* pa Max → *Ernst* in drugi surrealisti, naposled nešteti abstr. slikarji. Med Slovenci je s pomembnimi realizacijami naslikanih in »pravih« kolažev znan zlasti Gabrijel → *Stupica*.

L: cf. H. *Wescher* (*1968).

Kolbe, Georg (1877—1947), nem. kipar, najprej štud. slikarstvo. V Berlinu od 1903 dalje, tam u. (70). P: npr. *Plesalka* (bron, 1912, Nationalgal.).

L: SeuphorS (1961); ReadS (1964); — Cf. E. *Trier* (FrM 1955).

Kolbič, Gabrijel (1913—....), slov. kipar. R. v Velki v Slov. goricah, se učil na umetnoobrtni šoli v Pragi in na ak. v Zgb.

L: ŠijanecS (1961); M. *Zadnikar* (ELU 3, 1964, s. v.); Novejša umetnost v severovzhodni Sloveniji: Katalog Umetnostne galerije Maribor (Mrb 1970).

Koldewey, Robert (1855—1925), nem. arheolog, v Berlinu kustos v *Staatliche Museen* in univ. prof. (od 1907), izkopaval v juž. Italiji in Mezopotamiji.

B (izbor): (& Otto Puchstein) *Die griechischen Tempel in Unteritalien und Sizilien* (2 knj., Bl 1899); *Das wiedererstehende Babylon: Die bisherigen Ergebnisse der deutschen Ausgrabungen* (Lpz 1913; 4. izd. ib. 1925).

L: cf. W. *Andrae* (1952).

koledar spominskih dni: rojstni in smrtni dnevi lik. umetnikov, um. zgodovinarjev in nekaterih piscev o lik. umetnosti:

januar (prosinec)

1. r. Viktor *Steska* (1868), Louis *Réau* (1881), Jean *Carzou* (1907), *Maryan* (1927), Rudolf *Kotnik* (1931); u. Hendrik *Goltzius* (1558—1617), Francesco *Guardi* (1712—1793)
2. r. Christian *Rauch* (1777), Ernst *Barlach* (1870); u. Franz *Defregger* (1835—1921)
3. r. August *Macke* (1887), Oto *Bihalji-Merin* (1904); u. Joseph *Wedgwood* (1730—1795)
4. r. François *Rude* (1784), Matija *Jama* (1872), Wilhelm *Lehmbruck* (1881), Moša *Pijade* (1890), André *Masson* (1896); u. Anton *Štefic* (1878—1915)
5. r. Yves *Tanguy* (1900), Nicolas de *Staël* (1914), Boško *Karanović* (1924), Jan *Lebensztejn* (1930); u. Francesco *Francia* (1450—1517)
6. r. Miha *Maleš* (1903), Anton *Bitenc* (1920); u. Bernaert van *Orley* (o. 1495—1542), Baldassare *Peruzzi* (1481—1536)
7. r. Ivan *Komelj* (1923); u. Hans *Thoma* (1839 do 1924), Jože Plečnik (1872—1957)
8. r. Sebastiano *Conca* (1680), Henry de *Waroquier* (1881), Fritz *Saxl* (1890), Serge *Poliakoff* (1906); u. Giotto (1266/67—1337), Kurt *Schwitters* (1887—1948)
9. u. Wilhelm *Busch* (1832—1908), Nikolaj *Pirnat* (1903—1948)
10. r. Heinrich *Zille* (1858), Antonio *Morassi* (1890), Barbara *Hepworth* (1903), Vladimir *Lakovič* (1921), Eduardo *Chillida* (1924); u. Othon *Friesz* (1879—1949)
11. r. *Parmigianino* (1503), Elisabeth *Vigée-Lebrun* (1776); u. Dom. *Ghirlandajo* (1449—1494), Giovanni *Boldini* (1842—1931), Ivan *Vavpotič* (1877—1943)
12. r. J.-A.-J. *Aved* (1702), Anton *Štefic* (1878), Paola *Della Pergola* (1909), Jackson *Pollock* (1912); u. Luca *Giordano* (1632—1705), Joseph Anton *Koch* (1768—1839)
13. r. Jan van *Goyen* (1596), Paul *Gavarni* (1804), Henry *Thode* (1857), Wilhelm *Worringer* (1881); u. Alfred *Lichtwark* (1852—1914)
14. r. *Fantin-Latour* (1836), Berthe *Morisot* (1841); u. J.-A.-D. *Ingres* (1780—1867)
15. r. F. G. *Waldmüller* (1793), Giovanni *Segantini* (1858), Adolph *Goldschmidt* (1863); u. Juan de *Herrera* (o. 1530—1597), Caspar *Netscher* (1639—1684), Friedrich von *Amerling* (1803—1887), Eugène *Zak* (1884—1926)
16. u. *Desiderio da Settignano* (1428—1464), Arnold *Böcklin* (1827—1901)
17. r. Guarino *Guarini* (1624), Wilhelm von *Diez* (1839), Eugène *Carrière* (1849); u. M. D. *Pöppelmann* (1662—1736), Paul *Baudry* (1828—1886), Fran *Šijanec* (1901—1964), Đorđe *Andrejević-Kun* (1904—1964)
18. r. Antoine *Pevsner* (1886), Hans *Sedlmayr* (1896); u. Adolf von *Hildenbrand* (1847—1921)
19. r. Paul *Cézanne* (1839)
    aquarius (vodnar)
20. u. Jean-François *Millet* (1814—1875)
21. r. Adriaen van der *Werff* (1659), Moritz von *Schwind* (1804)
22. r. Nicolas *Lancret* (1690), Christian *Rohlfs* (1849), François *Picabia* (1878), Willi *Baumeister* (1889), Moïse *Kisling* (1891), Bruno *Zevi* (1918); u. Otto *Scholderer* (1834—1903)
23. r. Édouard *Manet* (1832), Theodor *Alt* (1846), Jože *Plečnik* (1872), Jean-Michel *Atlan* (1913); u. Gustave *Doré* (1832—1883), Edvard *Munch* (1863-1944), Oskar *Wulff* (1864—1946)
24. r. Gojmir Anton *Kos* (1896), Stanislav *Rohrman* (1899); u. Francesco *Robba* (o. 1698—1757), E.-M. *Falconet* (1716—1791), Alexander *Kanoldt* (1881—1939)
25. r. Otto *Scholderer* (1834), Drago *Vidmar* (1901); u. Amedeo *Modigliani* (1884—1920)
26. r. Giovanni *Lanfranco* (1582), Kees van *Dongen* (1877), Maksim *Gaspari* (1883), Zoran *Kržišnik* (1920), Boris *Kelemen* (1930); u. Thomas Theodor *Heine* (1867—1948)
27. r. Jean *Piaubert* (1900)
28. r. Karl Maria *Swoboda* (1889),
29. r. Tine *Kos* (1894)
30. r. Bernardo *Bellotto* (1720), Nikolaus *Pevsner* (1902); u. Heinrich von *Zügel* (1850—1941)
31. r. Ulrich *Thieme* (1865), Pio *Semeghini* (1878), Dušan *Džamonja* (1928); u. Ernest *Meissonier* (1815—1891)

februar (svečàn)

1. r. Olga *Jančić* (1929); u. Piet *Mondrian* (1872—1944)
2. r. Fran *Berneker* (1874)
3. r. Fernand *Léger* (1881)
4. r. Jakob *Savinšek* (1922)
6. u. Gustav *Klimt* (1862—1918)

8. r. Franz *Marc* (1880), Riko *Debenjak* (1908); u. Max *Dvořák* (1874—1921), Max *Liebermann* (1847—1935)
9. r. Max *Beckmann* (1881)
10. u. Honoré *Daumier* (1808—1789)
14. r. Claude *Monet* (1840)
16. r. Stojan *Ćelić* (1925)
18. u. *Michelangelo* (1475—1564)
pisces (ribi)
21. r. Ivan *Vavpotič* (1877), France *Stelè* (1886)
25. r. Auguste *Renoir* (1841), Ivan *Čargo* (1898), *Scipione* (1904)
26. r. Honoré *Daumier* (1808)
27. r. Marino *Marini* (1901)
28. r. Lidija *Osterc* (1929)

marec (sušec)

1. r. Hans *Tietze* (1880), Oskar *Kokoschka* (1886)
2. u. Henri *Focillon* (1880—1943)
4. r. *Jaki*
6. r. *Michelangelo* (1475), Floris *Oblak* (1924)
7. r. Josip *Petkovšek* (1861), Josef *Strzygowski* (1862), Piet *Mondrian* (1872)
8. r. Ferdo *Majer* (1927)
10. r. Walter *Friedlaender* (1873); u. fra *Angelico* (verj. 1387—1455)
14. r. Ferdinand *Hodler* (1853); u. Anton *Karinger* (1829—1870)
15. u. Erwin *Panofsky* (1892—1968)
18. u. Marij *Pregelj* (1913—1967)
aries (oven)
21. r. Gabrijel *Stupica* (1913)
22. r. Anthonis van *Dyck* (1599), Anton Raphael *Mengs* (1728); u. Fritz *Saxl* (1890—1948)
26. u. Avguštin *Stegenšek* (1875—1920)
27. r. Ludwig *Mies van der Rohe* (1886), Katarina *Ambrozić* (1922); u. G. B. *Tiepolo* (1696 do 1770)
28. r. Ignjat *Job* (1895)
29. u. Georges *Seurat* (1859—1891)
30. r. Francisco *Goya* (1746), Vincent van *Gogh* (1853), Erwin *Panofsky* (1892), E. H. J. *Gombrich* (1909)
31. r. Jules *Pascin* (1885), Đorđe *Andrejević-Kun* (1904); u. Fortunat *Bergant* (1721—1769)

april (mali traven)

2. r. Max *Ernst* (1891)
3. r. Henry van de *Velde* (1863)
4. r. Maurice *Vlaminck* (1876)
5. r. Jean-Honoré *Fragonard* (1732)
6. u. *Rafael* (1483—1520), Albrecht *Dürer* (1471 do 1528), Franz *Wickhoff* (1853—1909), Matija *Jama* (1872—1947)
9. r. *Baudelaire* (1821), Victor *Vasarely* (1908)
10. r. Alfred *Kubin* (1877), Ben *Nicholson* (1894); u. Fran *Tratnik* (1881—1957)
12. r. Constantin *Meunier* (1831), Rihard *Jakopič* (1869), Robert *Delaunay* (1885); u. Leopold *Layer* (1752—1828)
13. r. James *Ensor* (1860)
15. r. *Leonardo da Vinci* (1452), Jurij *Šubic* (1855)
16. u. Francisco *Goya* (1746—1828)
19. r. Valentin *Metzinger* (1699), Lojze *Dolinar* (1893); u. Ivan *Grohar* (1867—1911)
20. r. Joan *Miró* (1893)
taurus (bik)
21. u. Rihard *Jakopič* (1869—1943)
22. r. Izidor *Cankar* (1886); u. Jožef *Tominc* (1790—1866), Josip *Petkovšek* (1861—1898)
23. r. William *Turner* (1775); Ive *Šubic* (1922)
25. u. Janez *Šubic* (1850—1889)
26. r. Eugène *Delacroix* (1798), Jože *Ciuha* (1924)
27. r. France *Mihelič* (1907), Drago *Tršar* (1927)
30. u. Édouard *Manet* (1832—1883)

maj (véliki traven)

1. r. Stane *Mikuž* (1913)
2. u. *Leonardo da Vinci* (1452—1519)
4. u. (umor) Francè *Mesesnel* (1894—1945)
5. r. Anton *Cebej* (1722)
6. r. Ernst Ludwig *Kirchner* (1880)
7. r. Franz *Wickhoff* (1853)
8. r. Arnold *Hauser* (1892), Francis *Bacon* (1909), Vladimir *Makuc* (1925)
11. r. Salvador *Dali* (1904)
13. r. Georges *Braque* (1882)
14. r. Nace *Šumi* (1924)
17. r. Josip *Vaništa* (1924)
18. r. Ferdo *Vesel* (1861), Braco *Rotar* (1942)
gemini (dvojčka)
21. r. Albrecht *Dürer* (1471), »carinik« *Rousseau* (1844), Oton *Gliha* (1914)
22. r. Fritz von *Uhde* (1848), Maks *Kavčič* (1909); u. Gojmir Anton *Kos* (1896—1970)
24. r. *Pontormo* (1494)
26. r. *Rouault* (1871), Maksim *Sedej* (1909)
30. r. Anton *Ažbè* (1862), Aleksandr *Arhipenko* (1887); u. Peter Paul *Rubens* (1577—1640)
31. u. Franc *Jelovšek* (1700—1766)

junij (rožnik)

1. r. Ivan *Vurnik* (1884), Vladimir *Becić* (1886)
3. r. Raoul *Dufy* (1877)
5. r. Max J. *Friedländer* (1867)
7. r. Paul *Gauguin* (1848)
8. u. (umor) *Winckelmann* (1717—1768)
10. r. Gustave *Courbet* (1819), André *Derain* (1880), Janez *Mesesnel* (1931)
11. r. John *Constable* (1776), Fran *Tratnik* (1881), Zoran *Didek* (1910), Zdenko *Kalin* (1911)

12. r. Gvidon *Birolla* (1881)
13. r. Aby *Warburg* (1866)
14. r. Max *Dvořák* (1874), Melita *Vovk* (1928)
15. r. Nicolas *Poussin* (1593), Ivan *Grohar* (1867), Lojze *Spacal* (1907), Jože *Curk* (1924)
16. r. Dore *Klemenčič* (1911), Peter *Černe* (1931)
17. u. Alois *Riegl* (1858—1905)
19. r. Edgar *Degas* (1834), Jovan *Bijelić* (1886)
21. r. Heinrich *Wölfflin* (1863)
22. r. Rudolf *Wittkower* (1901)
cancer (rak)
24. r. Boris *Kalin* (1905), Slavko *Pengov* (1908)
25. r. Wilhelm *Pinder* (1878)
26. r. Bernard *Berenson* (1865), Vladimir *Stoviček* (1896), Zlatko *Prica* (1916)
27. u. Giorgio *Vasari* (1511—1574)
28. r. Peter Paul *Rubens* (1577), Peter *Žmitek* (1874); u. Matej *Sternen* (1870—1949)
30. r. Lovro *Janša* (1749)

julij (mali srpan)

1. r. Kruno *Prijatelj* (1922)
3. r. *Overbeck* (1789), Janez *Lenassi* (1927)
4. r. Ossip *Zadkine* (1890), *Campigli* (1895)
6. r. Fortunat *Bergant* (1721), Josip *Tominc* (1790), Marko *Pernhart* (1824)
7. r. Félicien *Rops* (1833), Avguštin *Stegenšek* (1875), Marc *Chagall* (1887)
8. r. Käthe *Kollwitz* (1867), Edo *Mihevc* (1911)
10. r. Camille *Pissaro* (1831), *Whistler* (1834), *De Chirico* (1888), Bernard *Buffet* (1928)
12. r. Amedeo *Modigliani* (1884)
13. r. Hinko *Smrekar* (1883)
14. r. Gustav *Klimt* (1862)
15. r. *Rembrandt* (1606), Ivan *Zajec* (1869)
16. r. *Andrea del Sarto* (1486), Joshua *Reynolds* (1723), *Corot* (1796), Božidar *Jakac* (1899)
19. u. Heinrich *Wölfflin* (1864—1945)
20. r. Max *Liebermann* (1847), László *Moholy-Nagy* (1895)
21. r. Lovis *Corinth* (1858)
leo (lev)
24. r. Frano *Kršinić* (1897), Igor *Pleško* (1924)
26. r. George *Grosz* (1893)
28. u. Ferdo *Vesel* (1861—1946)
29. u. (sam.) Vincent van *Gogh* (1853—1890)
30. r. Giorgio *Vasari* (1511), Frans *Masereel* (1889), Henry *Moore* (1898); u. Ivan *Zajec* (1869—1952)
31. r. Jacques *Villon* (1875), *Permeke* (1886)

avgust (véliki srpan)

3. r. Marino *Tartaglia* (1903)
6. u. Anton *Ažbè* (1862—1905), Vito *Globočnik* (1920—1946)
7. r. Emil *Nolde* (1867)
8. r. Marij *Pregelj* (1913)
12. u. Ivan *Čargo* (1898—1958)
14. r. France *Pavlovec* (1897); u. Lionello *Venturi* (1885—1961)
15. r. Ivan *Meštrović* (1883), *Baskin* (1922)
17. r. Nande *Vidmar* (1899); u. A. *Matějček* (1889—1950), Jakob *Savinšek* (1922—1961)
18. r. Jože *Kastelic* (1913)
19. r. Vladimir *Lamut* (1915); u. *Andrea del Castagno* (za kugo 1457)
21. r. Grgo *Gamulin* (1910)
virgo (devica)
23. r. Tone *Kralj* (1900); u. Karla *Bulovec-Mrak* (1895—1957)
24. r. Aubrey *Beardsley* (1872), Avgust *Černigoj* (1898), Graham *Sutherland* (1903), Ordan *Petlevski* (1930)
26. u. Frans *Hals* (1580/81—1666)
27. u. *Tizian* (1477/90—1576), *Le Corbusier* (1887—1965)
29. r. J.-A.-D. *Ingres* (1780)
30. r. J.-L. *David* (1748)
31. r. R. *Putar* (1921), M. *Juteršek* (1932)

september (kimavec)

1. u. *Wols* (1913—1951)
2. u. Carel van *Mander* (1548—1606), Jusepe de *Ribera* (1591—1652), »carinik« *Rousseau* (1844—1910)
4. r. Adolfo *Venturi* (1856); u. (ustr.) Franjo *Golob* (1913—1941)
5. r. M.-Q. de *La Tour* (1704), Caspar David *Friedrich* (1774), Emilijan *Cevc* (1920); u. Pieter *Bruegel* star. (1525/30—1569)
6. r. Janez *Bernik* (1933); u. Karel *Putrih* (1910—1959)
7. r. Henri *Focillon* (1881)
8. u. Jurij *Šubic* (1855—1890)
9. r. Matevž *Langus* (1792); u. Giovanni Battista *Piranesi* (1720—1778)
12. r. Anselm *Feuerbach* (1829), Ben *Shahn* (1898)
13. u. Andrea *Mantegna* (1431—1506)
15. r. Karel *Zelenko* (1925)
16. r. Jean *Arp* (1887), Germaine *Richier* (1904)
17. r. Alenka *Gerlovič* (1919)
18. u. Hubert van *Eyck* (?—1426)
20. r. Théodore *Chassériau* (1819), Matej *Sternen* (1870); u. Max *Slevogt* (1868—1932)
21. r. Julio *Gonzales* (1876), Hans *Hartung* (1904)
22. r. Veno *Pilon* (1896), u. Izidor *Cankar* (1886 do 1958)
libra (tehtnica)
23. r. Julius von *Schlosser* (1866), Suzanne *Valadon* (1867), František *Kupka* (1871), Paul *Delvaux* (1897); u. Carl *Spitzweg* (1808—1885), Veno *Pilon* (1896—1970)

24. u. Jacques *Callot* (1592—1635)
25. r. Francesco *Borromini* (1599), *Kremser-Schmidt* (1718), Mark *Rothko* (1903)
26. r. Antoine *Coyzevox* (1640), Théodore *Géricault* (1791), France *Kralj* (1895), France *Gorše* (1897), Bogdan *Borčič* (1926); u. Edgar *Degas* (1834—1917)
27. r. George *Cruikshank* (1792)
28. r. verj. *Caravaggio* (1573), Ludwig *Richter* (1803); u. Giovanni *Segantini* (1858—1899)
29. r. Jacopo *Tintoretto* (1518), François *Boucher* (1703), Olga *Jevrić* (1922); u. Ilja Jefimović *Repin* (1844—1930)
30. r. Mihael *Stroj* (1803), François *Desnoyer* (1894), Marjan *Pogačnik* (1920)

oktober (vinotok)

1. u. Frans *Floris* (1516—1570), Émile-Antoine *Bourdelle* (1861—1929), Hinko *Smrekar* (1883—1942 ustreljen)
2. r. Hans *Thoma* (1839)
3. u. Hans *Makart* (1840—1884)
4. r. Franc *Jelovšek* (1700), Giovanni Battista *Piranesi* (1720), Jean-François *Millet* (1814), Franc *Berneker* (1874), Pietro *Consagra* (1920); u. *Rembrandt* (1606—1669)
5. r. Francesco *Guardi* (1712)
6. r. *Le Corbusier* (1887), Charles *Lapicque* (1898), Kosta *Angeli Radovani* (1916); u. Vera *Muhina* (1889—1953)
7. r. Rosalba *Carriera* (1675); u. Paul *Bril* (1554—1626), *Berenson* (1865—1959)
8. r. Antonio *Canale*, imen. *Canaletto* (1697), Max *Slevogt* (1868)
9. r. Boris Kobè (1905), Mire Cetin (1922); u. Filippo Lippi (1406/09—1469)
10. r. Antoine *Watteau* (1684), Alberto *Giacometti* (1901), Frano *Šimunović* (1908)
11. r. Filip *Maljavin* (1869), Carl *Hofer* (1878), Emilio *Greco* (1913)
12. r. Nadežda *Petrović* (1873); u. Carel *Fabritius* (?—1654), *Carpeaux* (1827—1875)
13. r. Mariotto *Albertinelli* (1474); u. Antonio *Canova* (1757—1822)
14. r. Adolphe *Monticelli* (1824); u. Joachim von *Sandrart* (1606—1688)
15. r. Johann Heinrich von *Dannecker* (1758), Walther *Amelung* (1865); u. Ivan *Franke* (1841—1927)
16. r. Daniel *Chodowiecki* (1726), Arnold *Böcklin* (1827), Otto *Mueller* (1874); u. Lucas *Cranach* star. (1472—1553)
17. u. Bernardo *Bellotto* (1720—1780)
19. r. Umberto *Boccioni* (1882)
20. u. Jacopo *Della Quercia* (1374?—1438), Matevž *Langus* (1792—1855)
21. r. *Domenichino* (1581), *Hokusai* (1760), Karla *Bulovec-Mrak* (1895)
22. r. Robert *Rauschenberg* (1925); u. Paul *Cézanne* (1839—1906)
    scorpio (škorpijon)
23. r. Ferdinand von *Rayski* (1806), Wilhelm *Leibl* (1844), Jean-Louis *Forain* (1852), Richard *Mortensen* (1910)
24. r. Jan *Lievensz* (1607), Eugène *Fromentin* (1820); u. Pierre Cécile *Puvis de Chavannes* (1824—1898)
25. r. Richard Parkes *Bonington* (1801), Joseph Archer *Crowe* (1825), Pablo *Picasso* (1881), Lajči *Pandur* (1913); u. William *Hogarth* (1697—1764)
26. r. Aert de *Gelder* (1645), Vasilij *Vereščagin* (1842), Janez *Šubic* (1850), France *Slana* (1926); u. Aby *Warburg* (1866—1929)
27. r. Rudolf *Wilke* (1873)
28. r. Wilhelm *Uhde* (1874), Marija *Hispanska-Neumann* (1917)
30. r. Angelica *Kauffmann* (1741), Alfred *Sisley* (1839), Émile-Antoine *Bourdelle* (1861), Pierre *Bonnard* (1867), Klavdij *Zornik* (1910)
31. r. Meindert *Hobbema* (1638), Marie *Laurencin* (1885), Branko *Rudolf* (1904); u. fra *Bartolommeo* (1472—1517)

november (listopad)

1. r. *Pietro da Cortona* (1596), *Canova* (1757)
2. r. Jean-Baptiste-Siméon *Chardin* (1699)
3. r. Heinrich *Campendonk* (1889), André *Malraux* (1901), Paul *Rebeyrolle* (1926)
4. r. Guido *Reni* (1575), Gerard van *Honthorst* (1590); u. Richard *Gerstl* (1883—1908 sam.)
9. r. Sergej *Vrišer* (1920)
10. r. William *Hogarth* (1697), Stane *Kregar* (1905)
11. r. Paul *Signac* (1863), Édouard *Vuillard* (1868)
12. r. Auguste *Rodin* (1840)
13. r. Marko *Šuštaršič* (1927)
14. r. Karel *Putrih* (1910)
16. r. Franc Andrej *Šega* (1711), Giuseppe *Fiocco* (1884), Marjan *Mušič* (1904); u. J. L. von *Hildebrandt* (1668—1745), Erich *Mendelsohn* (1887—1953)
17. u. Auguste *Rodin* (1840—1917)
18. r. Anton *Graff* (1734); u. Franc *Kavčič* (1762—1828)
19. u. *Poussin* (1593—1665), *Ensor* (1860—1949)
20. r. Leopold *Layer* (1752)
21. r. René *Magritte* (1898), Marko *Čelebonović* (1902)
    sagittarius (strelec)
22. r. Georg *Dehio* (1850)

23. u. *Bronzino* (1503–1572), *Claude Lorrain* (1600–1682)
24. r. *Toulouse-Lautrec* (1864), Lynn *Chadwick* (1914); u. Paul *Gavarni* (1804–1866)
25. r. Maurice *Denis* (1870), France *Mesesnel* (1894); u. Fritz von *Uhde* (1848–1911)
26. r. Krsto *Hegedušić* (1901)
27. u. Jacopo *Sansovino* (1486–1570)
28. r. William *Blake* (1895)
29. r. Gottfried *Semper* (1803), *Karinger* (1892), Herbert *Grün* (1925), Andrej *Jemec* (1934); u. Giov. *Bellini* (o. 1430–1516)
30. u. Michael *Wolgemut* (1434–1519)

december (gruden)

1. r. Karl *Schmidt-Rottluff* (1884); u. Alfred *Rethel* (1816–1859), Francis *Gruber* (1912–1948)
2. r. Georges *Seurat* (1859), Otto *Dix* (1891); u. Ph. O. *Runge* (1777–1810), Auguste *Renoir* (1841–1919)
3. r. Franc *Kavčič* (1862), Nikolaj *Omersa* (1911)
4. r. *Kandinsky* (1866), Edvard *Ravnikar* (1907); u. Wilh. *Leibl* (1844–1900), Ivana *Kobilca* (1861–1926)
6. u. *Chardin* (1699–1779), Franc Andrej *Šega* (1711–1787), Claude *Monet* (1840–1926)
7. r. Gianlorenzo *Bernini* (1598)
8. r. Adolph von *Menzel* (1815), Frančišek *Smerdu* (1908)
9. r. *Winckelmann* (1717); u. Anth. van *Dyck* (1599–1641), Carl *Justi* (1832–1912)
10. r. Wilh. *Bode* (1845), Nikolaj *Pirnat* (1903)
11. r. Mark *Tobey* (1890); u. *Pinturicchio* (o. 1455–1513)
12. r. Edvard *Munch* (1863), Ivan *Napotnik* (1888), Pierre *Tal-Coat* (1905), Nandor *Glid* (1924); u. Janez *Wolf* (1825—1884)
13. r. Franz *Lenbach* (1836), Lucien *Coutaud* (1904), Antonio *Tapies* (1923); u. *Donatello* (1386–1466), Vasilij *Kandinsky* (1866–1944)
14. r. P.-C. *Puvis de Chavannes* (1824), Vojtěch Hynais (1854), Miroslav *Kraljević* (1885), Vojeslav *Molè* (1886)
15. r. Fritz *Erler* (1868), Josef *Hoffmann* (1870), Eugène *Zak* (1884)
16. u. Carlo *Maratti* (1625—1713)
17. r. Marlenka *Stupica* (1927)
20. u. Herbert *Grün* (1925–1961)

capricornus (kozorog)

26. r. Janez *Wolf* (1825)
27. r. Stanley William *Hayter* (1901), Marijan *Zadnikar* (1921); u. Jens *Juel* (1745–1802)
28. r. Félix *Vallotton* (1865)
29. r. J.-B.-J. *Pater* (1695), Ante *Trstenjak* (1894), Aleksa *Čelebonović* (1917), Ksenija *Rozman* (1935); u. Hyacinthe *Rigaud* (1659—1743), J.-L. *David* (1748—1825)
30. r. Eugeniusz *Eibisz* (1896); Henryk *Glicenstein* (1870—1942)
31. r. Giovanni *Boldini* (1842), Henri *Matisse* (1869), Max *Pechstein* (1881), F. *Šijanec* (1901); u. Gustave *Courbet* (1819–1877)

kolekcionarji → *zbiralci*

Kolhida, ant. dežela ob Črnem morju. Cf. s. v. *zlati oven & zlato runo.*

Kollwitz, Johannes (1903—1968), nem. kršč. arheolog. R. v Magdeburgu, prom. iz (katol.) teologije, ord. na filoz.-teol. fak. v Paderbornu (1946) in od 1950 dalje na univ. v Freiburgu. Izkopaval v → *Rusafi*, prispevki mdr. tudi v *Gnomonu.*

B: *Die Lipsanothek von Brescia* (Bl 1933, »Stud. zur spätantiken Kg.« 7); *‚Christus als Lehrer und die Gesetzübergabe an Petrus in der konstantinischen Kunst‘* (RQ, 1936); *Oströmische Plastik der theodosianischen Zeit* (Bl 1941); *‚Das Bild von Christus dem König in Kunst und Liturgie der christlichen Frühzeit‘* (Theologie u. Kirche, 1947/48); *Mosaiken* (Fr 1953; angl. izd. ib. 1954); *Das Christusbild des 3. Jahrhunderts* (Mü 1953); *‚Christusbild‘* (RAC III, 1954); *Die Sarkophage Ravennas* (Fr 1956); *‚Rusafa‘* (Lexikon f. Theologie u. Kirche, 2. izd., IX, 1964); *‚Sarkophag‘* (ib.); *‚Der Josuazyklus von S. Maria Maggiore‘* (RQ, 1966).

L: Kü (1966).

Kollwitz, Käthe, r. *Schmidt* (1867—1945), nem. grafičarka (jedk., lito., lesor.) in kiparka, ena izmed najpomembnejših → *žena umetnic* XX. st., pomembna ne toliko zaradi formalnih odlik svojega dela kot zaradi njegove globoko občutene humane in socialne vsebine. R. v nekd. Königsbergu v vzh. Prusiji, od poroke 1891 (z zdravnikom dr. Karlom Kollwitzom) pa do 1943, ko je bil razrušen njen atelje, v berlinski delavski četrti, u. (77) na gradu Moritzburg pri Dresdenu. G: cikli *Tkalci* (*Die Weber*, 3 jedk. & 3 lito., 1894—98 [inspirirani po enako imen. drami Gerharta Hauptmanna iz 1892]), *Kmečka vojna* (*Bauernkrieg*, 1902—08), *Vojna* (*Krieg*, lesor., 1923) in *Téma smrti* (lito., 1934—35), več kot 50 *avtp.* — P: *Tožba* (*Klage*, bron, 1938).

L: Hans *Kollwitz* (izd.): Käthe Kollwitz: Tagebuchblätter und Briefe (Bl 1949; angl. izd. *The Diary and Letters of Kaethe Kollwitz*, NY 1955); August *Klipstein:* Käthe Kollwitz: Verzeichnis des graphischen Werkes (Bern 1956 — L!; angl. izd. NY 1955); SeuphorS (1961); Guido *Schoenberger* (EWA VIII, 1963, s. v. — L!); Otto *Nagel:* Käthe Kollwitz (D 1963); H. *Nündel:* Käthe Kollwitz (Lpz 1964); ReadS (1964); Otto *Nagel:* Die Selbstbildnisse der Käthe Kollwitz (Bl 1965); Deutsche K. 19./20. (1966). — Cf. G. H. *Hamilton* (1967), F. *Schmalenbach* (1948).

KÖLN, mesto ob spodnjem Renu (slov. »*Kelmorajn*«), za Rimljanov *Colonia Claudia Ara Agrippinensium* ali *Colonia Agrippina*, sedež škofije od IV. st. dalje, v srednjem veku največje mesto na Nemškem, od 1475 dalje *freie Reichsstadt*, v 2. svet. vojni hudo razrušen.

L: Paul *Clemen* (izd.): Die Kunstdenkmäler der Stadt Köln (6 knj., Dü 1906—1930, »Die Kstdenkmäler der Rheinprovinz« 6/7); Albert *Verbeek:* Kölner Kirchen: Die kirchliche Baukunst in Köln von den Anfängen bis zur Gegenwart (K 1959); Reclam N III (1959); EWA VI (1962, stp 276—78 — L!); H. *Rode:* Köln (Mn-Bl 1968, »Deutsche Lande, deutsche K.«).

~ **Groß Sankt Martin** (med *Starim trgom* in Renom), v ruševinah ohranjena stara opatijska c. z deteljčasto oblikovanim korom (sez. v 3. četrt. XII. st., posv. 1172) in mogočnim križiščnim stolpom, ki ga obdajajo 4 stolpiči (sez. 1175—1220).

L: EWA XII (1966, t. 228 levo zgoraj). — Cf. H. G. *Franz* (1969).

~ ***katedrala,** *Dom St. Peter*, orjaška gotska stavba zač. 1248 po zgledu katedr. v → *Amiensu* (kor posv. 1322), od 1560 dalje vse delo na njej ustavljeno, dozidava 1842—80 (s tem postal Köln središče *neogotike*). Zun.: dolžina 144 m, zah. stolpa vis. 157 m. Petladijska notr. s triladijskim transeptom, razmerje med šir. in viš. ladje 1 : 3,8. — Tu mdr. → *Geronov križ* (969/76), → *relikviarij Treh kraljev* (zač. → *Nikolaj iz Verduna*, dkč. za Otona IV. o. 1220/30), *korne klopi* iz o. 1350 in Lochnerjev *olt. Treh kraljev* (t. i. *Dombild*) iz o. 1440.

L: Cankar II/2 (1933); Reclam N III (1959); Pevsner (1966). — Cf. P. *Clemen* (1924; 1938), O. H. *Förster* (1948), J. *Hoster* (1964), H. *Lützeler* (1948).

~ **Sankt Aposteln** (*Neumarkt*), po požaru 1192 skoraj na novo sez. romanska c. (dkč. o. 1219) z deteljčasto oblikovanim vzh. korom (po vzoru *St. Maria im Kapitol*, infra): v tlorisu kvadraten zah. stolp, osmerokoten križiščni stolp in stopniščna stolpiča ob vzh. apsidi.

L: Cankar II/1 (1931); EWA XII (1966, t. 227); »US« 7 (1968, f p. 111). — Cf. H. G. *Franz* (1969), G. *Zarnecki* (1970).

~ **Sankt Gereon** (*Christophstraße / Gereonsdriesch*), romanska c. iz XI.—XII. st., na zah. strani oktogon, sez. 1219—27 na poznoantični centr. zasnovi iz IV. st.

L: Cankar II/1 (1931); EWA XII (1966, t. 226 des. spodaj). — Cf. H. G. *Franz* (1969).

~ ***Sankt Maria im Kapitol** (*Marienplatz/Lichhof*), na mestu ant. templja o. 1030—65 sez. triladijska slopna bazilika z mogočnim tristolpnim zah. sklopom (cf. s. v. *Westwerk*) in centr., v tlorisu deteljčasto oblikovanim vzh. delom (ki je vplival na pozn. kölnske romanske c.), kornimi obhodi in kripto pod vzh. konho, ki je poleg tiste v → *Speyerju* najmogočnejša iz salijskega obd. (tu tudi najbolj zgodnji grebenasto križni obok na Nemškem). Lesena **vrata* iz o. 1065 (na vsakem krilu po *13 prizorov iz Kristusovega življenja*, ki segajo do *Binkošti*, mdr. npr. *Oznanjenje* in *Oznanjenje pastirjem*), kip stoječe *Marije z otrokom* (kamen z ostanki polihromacije, XII. st.) in *viličasti vejnati križ* iz 1304.

L: »US« 7 (1968, repr. p. 129, 142); »PKG« 5 (1969, t. 118 & 153 — L!). — Cf. J. *Beckwith* (NY 1964), K. J. *Conant* (1959), R. *Hamann* (1926).

~ **Sankt Pantaleon** (*Am Waidenbach* blizu *Barbarossaplatz*): pomemben spom. otonskega obd. je monumentalni → *Westwerk* (sez. od 984 do verj. 1002, rest. 1890—92). Poslikani *leseni strop* in *sedmerokraki svečnik* sta iz 1965.

L: »PKG« 5 (1969, t. 147—48 — L!); »US« 6 (1970, f p. 192—93).

~ **Schnütgen-Museum** (*Cäcilienstraße 29*), ust. 1906: pomembna z. srednjev. cerkv. umetn., zlasti iz spodnjega Porénja, z Vestfalskega in s področja reke Maas (→ *mozanska umetn.*). Med posebno odličnimi eksponati npr. **slonokoščeni diptih* iz o. 800, izdelek t. i. dvorne šole Karla Vél. (*4 evangelisti, Oznanjenje, Rojstvo, Križanje* in *Sveti ženi ob grobu*), t. i. **glavnik sv. Heriberta* z reliefom *Križanja* (2. pol. IX. st.) in znano **parlerjansko doprsje* iz o. 1390.

L: Das Schnütgen-Museum: Eine Auswahl (4., razš. izd., K 1968 — L!).

~ **Wallraf-Richartz-Museum** (*An der Rechtschule*), ust. 1824. Zdajšnje poslopje sez. 1953—57. Pomembna z. slik. Zastopani med Nemci kölnski slikar iz 1310/40 s krilnim oltarčkom (levo *Rojstvo* in *Poklon treh kraljev*, v sredi *Križanje*, des. *Vnebohod* in spodaj *Binkošti*), Lochner (*Poslednja sodba*, srednja tabla olt. iz Lovrenčeve c. v Kölnu; *Marija v rožni uti*, olt. krilo z *Markom, Barbaro in Luko*, vse hrastov les), Mojster Marijinega življenja (npr. *Marija da mleka iz svojih prsi Bernardu iz Clairvauxa*, hrastov les, o. 1480), Mojster Jernejevega olt., Dürer (*Piskač in bobnar*, lipov les [zun. stran olt. krila], 1504), Cranach star. (npr. *Sv. Magdalena*, lipov les, d. 1525), Hans Burgkmair star. (*Hans Schellenberger*, d. 1505, & *Barbara Schellenberger*, d. 1507, oba lipov les), Bruyn star. (o. 50 del, mdr. *Župan Arnold von Brauweiler*, hrastov les, d. 1535), Hans von Aachen (npr. *Obujenje Lazarja*, hrastov les, d. 1589), Georg Flegel (*Tihožitje s svečo*, les, d. 1631); med

Nizozemci Memling (*Rojstvo*, hrastov les, o. 1470), Mojster Marijine smrti (krilni olt. z *Marijino smrtjo*), Beuckelaer (*Odrti prašič*, hrastov les, d. 1563); med Italijani Bramantino (*Filémon in Báukis*, pergament na topolovini, o. 1500); med Španci Murillo; med Holandci Frans Hals, Terbrugghen, Honthorst, Rembrandt (npr. *Avtp. smejočega se umetnika*, o. 1665 [1663/68]), Steen (*Samsona primejo*); med Flamci Rubens (npr. *Juno okrasi rep svojega pava z Argusovimi očmi*, o. 1611) in Jordaens (npr. *Zvezani Prométej*, o. 1640/45); med Francozi Rigaud (*Everhard Jabach*) in Boucher (*Počivajoča deklica*, d. 1751); iz XIX.–XX. st. Karl Begas (*Avtp. z J. P. Weyerjem*, o. 1813; *Družina Begas* [z avtp.], d. 1821), C. D. Friedrich, A. Feuerbach (*Nanna*, 1861), Renoir (*Zakonca Sisley*, 1868), Leibl (o. 30 del, mdr. *Mlada Parižanka* [»*Kokotte*«], mahagonijev les, d. 1869; *Avtp.*, mahagonijev les, d. [18]71; *Stari gospod Pallenberg*, d. 1887), Leibl in Sperl (*Leibl in Sperl na lovu*, o. 1890 [figuralni del Leibl]), Steinhausen (*Avtp. z ženo*, 1896), M. Liebermann (*Perilo na trati*, d. [18]82; *Židovska ulica v A'damu*, 1905; *Jahač in jahalka na obali*, 1903; *Avtp.*, 1908), Corinth (npr. *Avtp.*, d. 1918), Trübner (npr. *Avtp. kot vojak*, 1874/75), van Gogh (*Most v Arlesu*, maja 1888), Munch (*Štiri deklice na mostu*, d. 1905), Modersohn-Becker (npr. *Avtp.*, lepenka), Klee, Kirchner (npr. *Slikarji skupine »Die Brücke«*, d. [na hrbtni strani] 1925), Modigliani, Beckmann (npr. *Avtp. s črno čepico*, 1934), Kokoschka (npr. *Tilla Durieux*, 1910; *Peter Baum*, 1910), Chagall, itd.

L: Wallraf-Richartz-Museum der Stadt Köln (K 1959); Kataloge des Wallraf-Richartz-Museums Köln, 3: Katalog der niederländischen Gemälde von 1550 bis 1800… (K 1967), 4: Katalog ausgewählter Handzeichnungen und Aquarelle… (K 1967); etc.

Koloman (lat. *Colomanus Mellicensis*), kršč. svetnik, mučenec (13. X.), irski romar, ki so ga na poti prek Francije, nem. dežel in Avstrije na cesti proti Dunaju kot ogleduha zgrabili, mučili in obesili, pozn. pa v samostanu → *Melk* pokopali. Zavetnik romarjev in obešencev; za atribut ima vrv pa tudi druga »orodja mučeništva«.

L: Réau III/1 (1958, p. 328—29); Keller (1968, p. 316—17). — Cf. J. *Braun* (1943).

kolo sreče (fr. *la roue de la Fortune*, nem. *das Glücksrad*), alegorična upodobitev spremenljive človeške usode, ki jo poznamo od XII. st. dalje (e. g. → *Hortus deliciarum*). Mdr. jo ponazarjajo tudi okrogla okna katedral v Beauvaisu, Tridentu in Amiensu (o. 1500) pa tudi okno c. S. Zeno Maggiore v Veroni. Atribut → *Fortune*.

L: Gustav *Heider*, Das Glücksrad und dessen Anwendung in der christlichen Kunst (JCC, 1859); Marle Icon II (1932).

kolovoz (hrv.) → *avgust*

Komelj, Ivan (Drago), (1923—….), slov. um. zgodovinar. R. v Novem mestu, dipl. 1949 in prom. 1966 v Lj, tam višji konservator Zavoda za spom. varstvo SRS. Raziskuje zlasti gotsko stavbarstvo na Slovenskem, pos. gradove.

B (cf. *Konservatorska poročila* v VS): ‚*Ob raziskovanju dolenjskih gradov*' (VS, 1948); ‚*Dolenjski gradovi in spomeniško varstvo*' (VS, 1950); ‚*Srednjeveška grajska arhitektura na Slovenskem*' (ZUZ, 1951); ‚*Vprašanje naših gradov*' (Vs, 1952); ‚*Umetnost na Kočevskem*' (Kočevje: Zemljepisni, zgodovinski in umetnostno-kulturni oris…, Kočevje 1956); ‚*Položaj gotskega stavbarstva na Dolenjskem*' (Steletov zb., 1959); ‚*Gotska arhitektura v Sloveniji*' (Kron, 1959); ‚*Cistercijanski samostan v Kostanjevici na Krki — njegova usoda in konservatorski posegi*' (VS VII, 1960); ‚*Arhitektura kranjske župne cerkve*' (900 let Kranja, Kranj 1960); ‚*Utrdbena arhitektura 16. stoletja v Sloveniji*' (ZUZ nv VII, 1965 [= 1966]); ‚*Dvajset let odkrivanja srednjeveških stenskih slik*' (Steletov zb. [VS X], 1966); *Sevniški grad in Lutrovska klet* (Lj 1969, »Kult. in naravni spomeniki Slovenije« 20); ‚*Gradovi na Gorenjskem*' (VS XII, 1969); *Gotska arhitektura* (Lj 1969, »ArS« [4]); ‚Slikar Anton Postl' (ZUZ nv VIII, 1970).

L: Franjo *Buntak* (ELU 3, 1964, s. v.).

koménda (angl. *the commandery*, fr. *la commanderie*, nem. *die Kommende*), upravno področje ali redovna hiša → *johanitov* ali → *nemškega viteškega reda*.

KOMENDA pri Kamniku, po → *komendi* → *johanitov* imen. vas. *Žup. c.* na novo sez. 1726—44 (Gregor → *Maček*), v njej po F. Jelovškovih osnutkih *v. olt.* (lj. rezbar Janez Gabrič 1758) in *plastični okras prižnice* (Jakob Löhr 1760). — Kamn. gotsko *znamenje* (d. 1510).

L: *SteleK (1929, p. 355—85 — L!); ŠumiL (1961); ZadnikarZ (1964); M. *Zadnikar* (ELU 3, 1964, s. v.); Cevc SU (1966).

Komentar Apokalipse → »*Beatus*«

komična maska je atribut → *Talije*

Komneni so vladali v Bizancu 1057—1204, tj. od konca → *makedonske dinastije* do zač. → *latinskega cesarstva*.

Kómodus, s celim imenom *Lucius Aurelius Commodus*, rim. ces. (180—93 umor.), sin Marka Avrelija. Up: npr. marm., več kot doprsni *kip v podobi Hêrakla* (Rim, Pal. dei Conservatori).

L: EWA XII (1966, t. 300).

komput (lat. *computus*), *komputistika*, izračunavanje vsakoletnih cerkv. praznikov, spretnost,

ki jo je Alkuin zahteval od duhovnikov. Ohranili so se ustrezni IR, pravi astronomski in komputistični učbeniki, med katere sodita tudi (zlasti zaradi upodobitev mesecev in vetrov pomembna) → *salzburška kronološka in astronomska rokopisa* na Dunaju in v Münchnu.

Kömstedt, Rudolf, nem. um. zgodovinar

B: *Die Entwicklung des Gewölbebaues in den mittelalterlichen Kirchen Westfalens* (Str 1914, »SdK« 172); *Vormittelalterliche Malerei: Die künstlerischen Probleme der Monumental- und Buch-Malerei in der frühchristlichen und frühbyzantinischen Epoche* (Au 1929); *‚Nationale Charaktere in der romanischen Baukunst nördlich der Alpen'* (Wölfflincv zb., 1935); *Von Bauten und Baumeistern des fränkischen Barocks* (Bl 1963, izd. iz zapuščine H. Reuther).

L: zbornik: Rudolf Kömstedt zum 65. Geburtstag von Kollegen und Schülern (= Das Münster, V, 1952, zv. 9/10).

komtur ali *komendnik* (fr. *le commandeur*, it. *il commendatore*, nem. *der Komtur*), stopnja viteškega reda (in pozn. odlikovanj); upravnik → *koménde*.

Kondakov, Nikodim Pavlovič (1844—1925), rus. um. zgodovinar in arheolog, pionir v znanstv. raziskavanju biz. in stare rus. umetn. Od 1871 prof. na univ. v Odesi, od 1887 na univ. v Sankt Petersburgu, za oktobrske revolucije emigriral, 1920—22 v Bolgariji, odtlej v Pragi, tam u. Gradivo zbiral na potovanjih v Georgijo in na Kavkaz (1873, 1889), na goro Sinaj (1881), v Carigrad (1884), Sirijo in Palestino (1891), na goro Atos in v Makedonijo (1898).

B: *Putešestvije na Sinaj* (Odesa 1882); *Vizantijskija cerkvi i Pamjatniki Konstantinopola* (ib. 1886); *Histoire de l'art byzantin: considéré principalement dans les miniatures, I—II* (P-Londres 1886—1891, »Bibl. internationale de l'art«); (& J. Tolstoi & S. Reinach) *Antiquités de la Russie Méridionale* (P 1891); *Histoire et monuments des émaux byzantins* (Francfort-sur-Mein 1892); *Makedonija: Arheologičeskoe putešestvie* (Sankt Peterburg 1909); *Ikonografija Bogomateri, I—II* (ib. 1914—1915); **L'icone russe, I—IV* (Prague 1928—1933).

L: V. *Lazarev:* Nikodim Pavlovič Kondakov (Mo 1925); D. *Ainalov*, Akademik N. P. Kondakov kak istorik iskusstva i metodolog (Seminarium Kondakovianum, II, 1928); Sreten *Petković* (ELU 3, 1964, s. v. — B!). — Zbornik: Sbornik statej... (Praga 1926 — B!).

Konec Antioha Epifaná, bibl. ik. m. (2 Mkb 9): ko je sirski kralj divjal nad Jeruzalem, da se maščuje nad Židi, mu je začelo še živemu razpadati meso, »da je smrad od gnilobe mučil vso vojsko«. Up: npr. M. Merian star. (*bakr.* v *Bibliji*, 1630).

L: Schmidt IL (1962, repr. 239).

Königer, Veit (1729—1792), avstr. kipar, r. na juž. Tirolskem (Sexten), u. (63) v Gradcu. P: v Sloveniji dela za Novo Celje (delno *in situ*, delno NG in Nar. muz. v Lj), Petrovče (t. i. *Petrovški križi*) in Šentilj v Slov. goricah.

L: E. *Andorfer:* Veit Königer und seine Werke (Graz 1925); NG II (1957, št. 77—79); VrišerB (1963); S. *Vrišer:* Baročno kiparstvo na slovenskem Štajerskem (Mrb (1967 [rk], št. 43—46); »ArS« 1 (1967). — Cf. S. *Vrišer* (1961).

konj (lat. *equus* in *caballus*, angl. *the horse*, fr. *le cheval*, it. *il cavallo*, nem. *das Pferd* in *das Roß*). Med tvorci pomembnih samostojnih Up v evr. umetn. npr. Dürer, H. Baldung, imen. Grien, Wouwerman, Stubbs in Géricault. V ant. mitologiji simbol *sonca* (kot vol za luno), v renesančnih Up včasih simbol *poželenja* v naslonu na Biblijo (Jer 5, 8):

Kakor tolsti, pohotni žrebci so,
vsak rezgeče po ženi svojega bližnjega.

L: Ferguson (1954). — Cf. E. *Fuchs* (Erg.-Bd. I 1909), G. de *Tervarent* (I 1958, stp 91—92).

konjeniški portret v slikarstvu (fr. *le portrait equestre*, nem. *das Reiterbildnis*) so mdr. ostvarili Uccello (1436), Andrea del Castagno (1456), Tizian (1548), Rubens (1603; 1606; 1625; 1628/29), van Dyck (1622/27; 1628; 1628/32; 1634), Velázquez (o. 1635; o. 1636), Rembrandt (o. 1655; 1663), Mignard (1673), Goya (1799; 1812), J.-L. David (1781; 1800), Géricault (1812), A. Adam (1848), H. Regnault (1869), W. Trübner.

konjeniški spomenik. Po edinem javno ohranjenem ant. primeru, slavnem *Marku Aveliju* v → *Rimu* in raznovrstnih srednjev. plastikah jezdeca sploh (→ *Bamberški jezdec*, spom. v → *Magdeburgu*, nagrobniki družine della Scala v → *Veroni*, itd.), sta ga v renesansi prva realizirala Donatello (*Gattamelata* v → *Padovi*) in Verrocchio (*Colleoni* v → *Benetkah*), snovala pa Ant. del Pollaiuolo (*risba*) in Leonardo da Vinci (dkč. *model*). Med njegovimi pozn. tvorci so Giovanni da Bologna, Pietro Tacca, Schlüter, Falconet, Fernkorn, Bourdelle, Augustinčić, Dolinar.

L: A. de *Apraiz*, La representación del caballero en las iglesias de los caminos de Santiago (Arch Esp Arte, 1941); Siegfried *Fliedner*, Das Reiterdenkmal auf dem Alten Markt zu Magdeburg und seine Bedeutung (ZfKg, 1952); Harald von *Roques de Maumont:* Antike Reiterstandbilder (Bl 1958); Adolf *Reinle*, Der Reiter am Zürcher Großmünster (ZSAK, 1969); Jörg *Traeger:* Der Reitende Papst — ein Beitrag zur Ikonographie des Papstums (Mn 1970), „Münchner Ksthistorische Abh." 1); Ulrich *Keller:* Reitermonumente absolutistischer Fürsten (ib. 1971, ista z. 2). — Cf. R. *Crozet* (1958), H. von *Einem* (1965), H. W. *Janson* (1967), H. *Keutner* (1964), É. *Mâle* (XIIe 1922, p. 247 ss), etc.

KONJICE ali *Slovenske Konjice. Žup. c. sv. Jurija*: v juž. ali *Rožnovenski kapeli* s kronogramom dat. *freske* (1749), ki mdr. kažejo → *Štiri letne čase*, sicer pa med vzidanimi nagrobniki *plošča konjiškega župnika in dobrlaveškega prošta Valentina Fabrija* iz zgodnjega XVI. st.

L: M. *Zadnikar* (ELU 3, 1964, p. 213—14); »ArS« 4 (1969, tloris p. XXVI & repr. p. LXXVII). — Cf. E. *Cevc* (1970), J. *Curk* (IV 1967 — L!), A. *Stegenšek* (1909).

Konjović, Milan (1898—....), srb. slikar, zlasti med obema vojnama eden izmed pomembnih predstavnikov jugosl. umetn., v katero je uvedel motive iz rodne Bačke. R. v Somboru, kjer živi kot upravnik mestnega muz. Dva semestra študiral na akademiji v Pragi (pri V. → *Bukovcu*), nato zasebno na Dunaju; 1924—32 največ v Parizu.

L: milan konjović (Bgd 1963, kat. razst. v Salonu Mod. gal.; uv Oskar Davičo; z lit.).

Konrad iz Soesta (nem. *Konrad von Soest*, lat. *Conradus de Susato*), nem. slikar, odličen predstavnik → *internacionalnega gotskega sloga*, vodilni predstavnik vestfalskega slikarstva na zač. XV. st., čigar delo priča o zvezah z burg.-fr. IR. — S: predvsem slavni → *Wildunški olt.* (d. 1403, Bad Wildungen, mestna c.), delno ohranjeni *Marijin olt.* (o. 1420, Dortmund, Marienkirche — *Rojstvo*, *Poklon kraljev*, *Marijina smrt*).

L: Europäische Kunst um 1400 (W 1962 [rk, Ksthist. Mus.], št. 29—30 — L!); A. *Stange*, Soest, Conrad von (Kindler V, 1968 — L!). — Cf. M. *Geisberg* (1934), K. *Steinbart* (1946).

Konrad von Einbeck, nem. stavbenik in kipar, prvič dkm. 1382 kot »mojster kamnosekov« pri c. sv. Mavricija v Halleju. Njegova stavbna plastika, ki krasi to c. (od 1411 do o. 1420, mdr. domn. *avtp.*), niti po oblikah niti po izrazu ne ustreza takrat veljavnemu → *internacionalnemu gotskemu slogu.*

L: EWA VI (1962, stp 167 & 174 — L!). — Cf. K. *Gerstenberg* (1966, p. 54, f p. 51), Th. *Müller* (& A. *Feulner* 1953; Harm 1966).

Konstantin, rim. ces. (306—37, sam od 312), »prvi kršč. vladar«, premagal Maksencija 212 pri Milvijskem mostu v Rimu (legenda o križu, ki da se mu je prikazal na nebu med gorečimi črkami: *In hoc signo vinces*, »V tem znamenju boš zmagal«); 313 t. i. *tolerančni edikt* v Milanu (krščanstvo dovoljeno); 330 prenos prestolnice v Carigrad, grš. *Bizántion*, odtlej imen. Konstantinopel (grš. *Konstantinupolis*). Vzhodnokršč. svetnik (21. V.). Up (→ *Arezzo:* S. Francesco, → *Sala di Costantino*): npr. C. Engebrechtsz (*Sv. Konstantin in sv. Helena*, Alte Pin., G. L. Bernini (*Konstantin na konju*, marmor, 1654/70, Rim, Vatikan, Scala Regia), itd.

L: Réau III/1 (1958, p. 341—44 — L!); Keller 1968, p. 318—19); Jörg *Traeger*, Der Bamberger Reiter in neuer Sicht (ZfKg, 1970); *id.* (LCI II, 1970, s. v. — L!). — Cf. J. *Braun* (1943, stp 434), R. *Chadraba* (1968), E. G. *Grimme* (1961).

Konstantin VII. Porfirogenet (grš. *Konstantinos Porfirogennetos*), (905—959), biz. ces. (913—59), sin → *Leona VI.*, pisatelj, vešč mdr. tudi zlatarstva (cf. s. v. *stauroteka*), pisec široko zasnovanih zbirnih del, mdr. zg. enciklopedije z obsežnimi izpiski iz del star. avtorjev. Za njegove vlade največji razcvet biz. kulture in umetn. po → *Justinijanu I.* in → *Herakliju.* Up: npr. slonokoščeni *relief* → *Kristus krona Konstantina VII. Porfirogeneta.* — Cf. lit. s. v. *Krumbacher* (1897).

konstruktivizem, pomembna avantgardistična smer kiparstva in slikarstva v času med 1. svet. vojno in okrog nje, ki je hotela z matematično natančnostjo oblik in izvedbe izražati novo obd. tehn. civilizacije; v zadnjih letih carske Rusije in prvih letih nove sovj. države so jo zastopali → *Tatlin* pa brata Ant. → *Pevsner* in Naum → *Gabo* (slednja sta 1920 objavila konstruktivistična načela izražajoči *Realistični manifest*).

KONTOVELJ nad Trstom. Kor *Marijine cerkvice* je verj. poslikal Gian Paolo → *Thanner*, sicer pa draperija apostolskih oblačil priča o vplivu → *Mojstra E. S.*

L: SteleP (1960); F. *Stelè* (ELU 3, 1964, s. v.).

kontrafor → *opornik*

Konvènt, po fr. revolucionarni skupščini (*Convention Nationale*) imen. doba od 21. IX. 1792 do 26. X. 1795. Sledil ji je → *Direktorij.*

konzularni diptihi iz slonovine (→ *diptih*) so nastajali kot darila, ki so jih konzuli (takrat samó še častna služba) podarjali ob nastopu svoje funkcije. S podatki o konzulih tudi točno dat.: v Rimu sklenjena vrsta diptihov od 406 do 530, v Konstantinoplu pa od 506 do 541.

L: E. *Capps*, The Style of the Consular Diptychs (AB, 1927); EWA (VIII, 1953, stp 768, & IX, 1964, stp 142—43); Klaus *Wessel*, Consulardiptycha (RbK I, 1966). — Cf. R. *Delbrueck* (*1929), W. F. *Volbach* (1916 [1952]).

Konzulat (*le Consulat*), fr. vlada in po njej imen. obdobje med → *Direktorijem* in prvim cesarstvom (→ *empir*), tj. od 9. XI. 1799 do 18. V. 1804.

konzulènt, svetovalec, zvečine predvsem častna funkcija zaslužnih star. um. zgodovinarjev pri raznih um. muzejih in galerijah (e. g. Izidor

Cankar pri MG, Walter *Heil* pri M. H. de Young Memorial Mus. v San Franciscu ipd.).

Kooning, Willem de (1904—....), amer. (hol.) slikar, pomemben predstavnik t. i. abstr. ekspresionizma. S: npr. *Žena II* (1952, MMA).

L: ReadP (1959 [1969]); WWAm (1964—65); H. *Read* (Kindler III, 1966, s. v. — L!). — Cf. H. H. *Arnason* (1968 ali 1969), H. *Geldzahler* (1970 — L!).

Koot, Anton Willem Coenraad Leo, avtorsko ime Ton *Koot* (1907—....), sekretar amsterdamskega *Rijksmuseum*.

B: *Rembrandt's Nachtwacht* (1947; amer. izd.: *Rembrandt's Night Watch: Its History and Adventures*, NY 1950).

L: Wie is dat (1956).

Kootz, Samuel M. (1898—....), amer. pisec o umetn. in um. trgovec, direktor *Samuel M. Kootz Gall.* v New Yorku.

B: *Modern American Painters* (NY 1930); *New Frontiers in American Painting* (NY 1943).

L: WWAA (1959).

Kopališče Betesda → *Ozdravljenje v kopališču Betesda* (evang. ik. m.)

Kopanje novorojenca (fr. *Le Bain du Nouveauné*), kršč. ik. m. (v okviru starokršč., biz. ter po slednjih vplivanih upodobitev → *Rojstva*), ki navezuje na podobne ant. motive, zlasti na *Rojstvo Dioniza*. Up: npr. *StS* iz IX. st. (Castelseprio), *relief* na timpanu → *Radovanovega portala* v Trogiru (d. 1240), Nicola Pisano (*relief* na → *prižnici v baptisteriju v Pisi*), Višibrodski mojster (o. 1350, Praha), itd.

L: Réau II/2 (1957, p. 223—24). — Cf. A. *Hermann* (1967), P. J. *Nordhagen* (1961).

KOPER, mesto na nekd. otoku ovalne oblike v Koprskem žalivu (s celino povezan od 1825 dalje), 118 km od Lj; kot gl. mesto beneške Istre imen. *Caput Histriae* (it. *Capodistria*). Od nekd. obzidja z 12 vrati ohranjena *Porta della Muda* (1516).

L: E. *Semi:* Capodistria: guida storica ed artistica (Capodistria 1930); SteleP (1960); M. *Zadnikar* & Z. *Šenoa* (ELU 3, 1964, s. v.). — Cf. S. *Bernik* (1968).

~ **katedrala** (it. *Chiesa Concattedrale dell'Assunta*). Pritličje sez. 1428—48 v slogu beneške gotike, ki s slepimi šilastoločnimi arkadami zaznamuje tudi spodnji del gl. pročelja iz časa po sredi XV. st. (njegov zgornji del s konca XV. st. je renesančen). Notr.: *sarkofag sv. Nazarija* (bel marmor, o. 1370), s slikami zastopan V. Carpaccio (*Madona na prestolu s 6 svetniki*, d. 1516; *Predstavitev v templju*, d. 1523; *Pokol nedolžnih otrok*). — Zraven *krstilnica*, romanska rotunda (XII. st.), na zun. razčlenjena z lizenami.

L: A. *Alisi:* Il duomo di Capodistria (R 1932); »CA« 13 (1967, št. 66, 75A, 75B); »ArS« 2 (1967 [= 1968], t. 12), 4 (1969, t. 26), 5 (1970, t. 33). — Cf. N. *Šumi* (Arhitektura šestnajstega 1966, repr. p. 15, 19—20).

~ **stebriščna loža** (*loggia*), sez. 1462—64 Nikolaj iz Pirana in Tomaž iz Benetk.

Kopera, Feliks (1871—1952), polj. um. zgodovinar, r. in u. v Krakovu. Tam je bil priv. docent in direktor Nar. muzeja.

B: *Dzieje malarstwa w Polsce* (3 knj., Kr 1925—1929 — prva zgod. polj. slikarstva).

L: Czy wiesz (1938); Kazimierz *Buczkowski* (Biul, 1952, nekr.). — Cf. V. *Molè* (1970, p. 327 ss).

kopjaník (grš. *dorifóros*, angl. *the spear bearer*, fr. *le porte-lance*, hrv. *kopljonoša*, it. *il lanciere*, nem. *der Speerträger*). Up: cf. s. v. *Doriforos*.

kopjenosec → *kopjanik*

koptska umetnost, umetn. kršč. Egipta od o. III. st. dalje (vrh v VI./VII. st., cf. s. v. *Bauít*), ki jo zaznamuje sožitje egipt. izročila pa helenističnih, sirskih, starokršč. in biz. sestavin. Med spomeniki (cerkv. stavbarstvo, skulptura, ikone, IR) posebno pomembne koptske tkanine (mdr. ohranjene tudi v Nar. muz. v Lj), ki so vplivale na *merovinško umetn.* in njen okras.

L: W. F. *Volbach*, Coptic Art (EWA III, 1960 — L!); ELU 3 (1964, p. 217—18); M. *Cramer:* Koptische Buchmalerei: Illuminationen in Manuskripten des christlich-koptischen Ägypten vom 4. bis 19. Jahrhundert (Recklinghausen 1964); *id.*, Illuminationen aus koptischen und koptisch-arabischen Tetraevangelien als Typen koptischer Buchmalerei (Oriens Christianus, 1964). — Cf. J. *Beckwith* (1963), G. *Duthuit* (1931), A. *Grabar* (L'âge d'or 1966 — L!), R. *Krautheimer* (1965, p. 217—20), J. *Strzygowski* (1904), O. *Wulff* (1926).

kor (angl. *the choir*, fr. *le choeur*, it. *il coro*, nem. *der Chor*, šp. *capilla mayor*), v prvotnem pomenu petju zbora namenjeni in po njem imen. prostor v kršč. c. (*schola cantorum*, pozn. *chorus psalentium*), v romaniki t. i. *korni kvadrat*, tj. prostor med transeptom in apsido, v običajnem pozn. pomenu pa nasploh vzh. del cerkve okrog v. olt. (*kor* v nasprotju s *pevskim korom*), ki je od ladje oddeljen s → *korno pregrajo*, slavolokom itd. Običajnemu umzg. terminu »kor« ustreza v Španiji *capilla mayor*, šp. *coro* pa je v vzh. delu ladje. Cf. s. v. *dvojni kor*; *korne kapele*; *korni obhod*.

korala (lat. *coralium*, angl. *the coral*, fr. *le corail*, it. *il corallo*, nem. *die Koralle*), po izročilu grš. mitologije zrasla iz kapelj krvi gorgóne →

Medúze, v Evropi porabljana od halštatske dobe dalje, mdr. zlasti kot amulet. Up: npr. P. Christus (*Sv. Eligij v svoji delavnici*, d. 1449, Lehmann), H. van der Goes (*Adam in Eva*, Ksthist. Mus.), itd.

L: Cirlot (1962); Antonio *Daneu:* L'arte trapanese del corallo (Palermo 1964 [oc. Wolfgang *Krönig*, Kchr, 1967]); LCI II (1970, stp 556 — L!). — Cf. R. A. *Koch* (JWCI, 1965), J. von *Schlosser* (1908).

koran, muslimansko sv. pismo, razdeljeno v 114 pogl. (*sure*) z verskimi nauki, ki so vplivali tudi na značaj → *islamske umetn.*

Korbinijan (lat. *Corbinianus Frisingensis*), krščan. svetnik (8. IX.), »apostol Bavarske«, prvi škof v Fresingu. Po legendi naj bi mu medved, ki mu je bil raztrgal tovorno žival, nato do Rima nosil prtljago. Up: na Bavarskem in Tirolskem in na freisinškem ozemlju na Gorenjskem, npr. *freski* na Križni gori nad Škofjo Loko (d. 1502): *prizora z divjim in ukročenim medvedom.*

L: Réau III/1 (1958, p. 344—45 — L!); Keller (1968). — Cf. J. *Braun* (1943, stp 435—36), E. *Cevc* (1944 — L!), K. *Künstle* (1926, p. 388).

Kore, Datan in Abiron (fr. *La Rébellion et le Châtiment de Coré, Dathan et Abiron*, nem. *Die Auflehnung und Bestrafung der Rotte Korah*), bibl. ik. m. (4 Mojz 16): zemlja jih je požrla, ker so se uprli Mojzesu. Up: npr. *mozaik* v c. Sta Maria Maggiore v Rimu (432/40), Fouquet (*miniatura* v rkp. *Antiquités Judaïques*, Bibl. Nat.), Botticelli (*freska* v → *Sikstinski kap.*), Beccafumi (les, 1537/38, Pisa, katedr.).

L: Pigler I (1956, p. 104); Réau II/1 (1956, p. 214—15).

korenika iz Jeseja → *Jesejeva korenika*

kóretelj (nem. *der Chorrock* ali *das Chorhemd*), srajci podobno (od → *albe* krajše) liturgično oblačilo s šir. rokavi, imen. tudi *superpelicej* (lat. *superpelliceum*, ker so ga bili v mrzlih krajih nosili prek kožuha); škof ga poda ob prvi tonzuri in ga torej nosijo vsi kleriki. V zdajšnji praksi se kóretelj komaj še razločuje od *rokéta.*

L: Franc *Ušeničnik:* Katoliška liturgika (2. izd., 1945 — cf. s. v. *superpelicej*); Ferguson (1954 — cf. s. v. *surplice*). — Cf. J. *Flis* (1908).

korintski red, najmlajši → *stebrni red* grš. stavbarstva, ki pa so ga stari Grki uporabljali manj kot → *dorski* ali → *jonski red.* Deblo stebra je še bolj vitko kot pri jonskem stilu, predvsem pa je karakterističen čašasto oblikovan kapitel, ki ga krase listi → *akánta.*

L: cf. J. *Flis* (1885, p. 23—24), B. *Gavela* (1969, p. 96—98).

Koriolán in žene, ik. m. po Liviju (II, 40), Plutarhu (XII, 34—36) in *Gesta Romanorum* (137. pogl.): vojskovodji, ki se je bil vrnil iz izgnanstva, da bi se maščeval, pridejo nasproti rim. matrone z njegovo ženo Volumino in materjo Veturio na čelu ter prosijo za mir. Up: npr. N. Poussin (1635/39, Les Andelys, Hôtel de Ville).

L: Pigler II (1956, p. 365—66).

korna pregraja (lat. *cancelli* ali *septa* ali *pectoralia*, nem. *die Chorschranken*), ograja, ki v cerkvi od starokršč. dobe dalje deli duhovščini namenjeni kor ali prezbiterij od vernikom namenjene ladje. V pozn. srednjem veku namesto nje t. i. → *lektorij.*

L: cf. J. *Flis* (1908, p. 117—18).

korne klopi (angl. *stalls*, fr. *stalles*, hrv. *korska sjedala*, it. *stalli del coro*, nem. *das Chorgestühl*), v katedr., samostanskih in drugih večjih c. na obeh straneh kora (prezbiterija) razvrščene, zvečine rezljane, pozn. velikokrat intarzirane klopi za člane stolničnega kapitlja ipd., v svoji temeljni obliki (z naslonjali za roke [fr. *accoudoirs*] ali kar vmesnimi stenami ločeni in spredaj na t. i. *misericordiae* oprti sklopni sedeži, za njimi → *dorsale*) znane od XIII. st. dalje. Odlični primeri v Evropi (npr. v katedr. v Ulmu, Syrlin star. 1469—74) in Juž. Ameriki, v Jugoslaviji mdr. v katedr. v Splitu (XIII. st.), pos. v Sloveniji v proštijski c. v Ptuju (d. 1446), pozn. npr. v mrb. stolnici (s Holzingerjevimi *reliefi* iz 1771).

L: Hans *Lehmann:* Die Chorstühle in der ehemaligen Cistercienser-Abtei Wettingen: Ein Beitrag zur Geschichte des Kunsthandwerkes in der Schweiz (Z 1901); Joseph *Scheuber:* Die mittelalterlichen Chorstühle in der Schweiz (Str 1910, »SdK« 128); V. C. *Habicht:* Die niedersächsischen mittelalterlichen Chorgestühle (Str 1915, = V. C. Habicht: Beitr. zur niedersächsischen Kg., I); Fritz *Neugass:* Mittelalterliches Chorgestühl in Deutschland (Str 1927, »SdK« 249); Rudolf *Busch:* Deutsches Chorgestühl in 6 Jahrhunderten: 5000 Chorgestühle, 76 Tafeln (Hildesheim-Lpz 1928); Bernard von *Tieschowitz:* Das Chorgestühl des Kölner Domes (Mrbu 1930); Walter *Loose:* Die Chorgestühle des Mittelalters (Hdl 1931, »Heidelberger kstgeschichtliche Abh.« 11); Martin *Urban*, Chorgestühl (RDK III, 1954 — L!); ELU 3 (1964, p. 223—24); E. *Füg:* Der Dornbusch brennt: Gedanken vor dem Chorgestühl im Dom zu Merseburg (Bl [vzh.] 1966). — Cf. H. *Reiners* (1909).

koros, pl. *kóroi* (grš.), »mladenič«, v prenesenem pomenu soha golega mladeniča v grš. arhaični plastiki.

L: EWA I (1959, stp 590—93). — Cf. E. *Buschor* (1950), G. M. A. *Richter* (1942 [1960]).

Koros (grš.), *Naveličanost* (Prenasičenost, Stud, lat. *Satietas*, angl. *Satiety*), personifikacija, ena

izmed → *Pregreh* v okviru ikonogr. motiva → *Lestev kreposti*.

L: cf. A. *Katzenellenbogen* (1939 [1964]).

Korošec, Josip (1909—1966), slov. arheolog. R. v Lj, prom. v Pragi 1939 z dis. *Lj. barje*, v muzejski službi v Sarajevu in 1945—47 v Ptuju, od 1947 izr. prof. in od 1951 dalje ord. za staroslovansko in prazg. arheologijo na lj. univ., u. (56) v Lj.

B: *Staroslovensko grobišče v Severni Sloveniji* (Ce 1947); *Poročilo o izkopavanju na Ptujskem gradu* (Lj 1947); *Slovansko svetišče na Ptujskem gradu* (Lj 1948); *Staroslovansko grobišče na Ptujskem gradu* (Lj 1950); ‚*Arheologija in nekatere njene naloge*' (ZČ, IV, 1950); ‚*Nekaj primerov zgodnje predzgodovinske plastike v Sloveniji*' (ArhV, I, 1950); *Predzgodovinska naselbina na Ptujskem gradu* (Lj 1951); *Uvod v materialno kulturo Slovanov zgodnjega srednjege veka* (Lj 1952); (& Paola Korošec); ‚*Predzgodovinsko in staroslovansko grobišče pri Turnišču v bližini Ptuja*' (RSAZU, Lj 1953); *Arheološke ostaline v Predjami* (ib., 1956); *Neolitska naselbina u Danilu Bitinju* (2 knj., Zgb 1958—1959); ‚*Drulovka*' (Zbor. Fil. fak., Lj 1960); *Prazgodovinsko kolišče pri Blatni Brezovici* (Lj 1963); *Danilo in danilska kultura* (Lj 1964).

L: ULj (1957 — B!; 1969 — B!); F. *Stelè* (ELU 3, 1964, s. v.); E. *Cevc* (ZUZ nv VIII, 1970, nekr.).

Koroška (nem. *Kärnten*), zvezna dežela v Avstriji (v Jugoslaviji samó Mežiška dolina) s slov. in nem. prebivalstvom. Med kraji z um. spomeniki (zlasti iz romanike in gotike) → *Beljak* (nem. Villach), → *Breže* (Friesach), → *Celovec* (Klagenfurt), → *Gospa Sveta* (Maria Saal), *Heiligenblutt*, *Hochosterwitz*, → *Krka* (Gurk), → *Liemberg*, *Magdalenska gora* (Magdalensberg), → *Millstatt*, → *Osoje* (Ossiach), → *Otok na Vrbskem jezeru* (Maria Wörth), *Sankt Peter in Holz*, *Št. Pavel v Labotski dolini* (Sankt Paul in Lavanttal), *Št. Vid ob Glini* (Sankt Veit an der Glann), → *Vetrinj* (Viktring), → *Zgornja Bela* (Obervellach), → *Žvabek*.

L: EWA II (1960, stp 168—71); Reclam A II (1962); E. *Cevc*, Koruška (ELU 4, 1964); Anton *Fritz* & Max *Ebernigg:* Sakrale Kunst in Kärnten (Klagenfurt 1967); M. *Juteršek* (Koroška in koroški Slovenci, Mrb 1971). — Cf. O. *Demus* (1931; 1936), W. *Frodl* (1942; 1944; 1950; 1955), K. *Ginhart* (*I—VIII 1929—1933; tudi 1942, 1954, 1964, etc.).

Kos, Franc (1853—1924), slov. zgodovinar, oče Gojmirja Antona in Milka Kosa (oba infra), r. v Selcih pri Škofji Loki, u. (70) v Lj. Njegovo v. delo, pomembno tudi za zgod. umetn. na Slovenskem, je *Gradivo za zgodovino Slovencev*, I—V (Lj 1903—1906—1911—1920—1928 [V. knj. ur. Milko Kos]).

L: Milko *Kos* (SBL, 4. zv., 1932, s. v. — B!; L!).

Kos, Franc K. (1912—1966), slov. um. zgodovinar, r. v Mrb (brat Ivana Kosa, infra), dipl. in prom. na univ. v Lj, 1937—41 v službi v Etnogr. muz. v Lj, 1941—45 v NOB, po vojni v diplomatski službi.

B: ‚*Minoritska cerkev in jugozapadni Maribor v XVIII. stoletju* (Kron, 1934); *Ornamentika lesenih poslikanih stropov v cerkvah na Slovenskem* (ZUZ, XVII, 1941, dis.).

L: Ko je ko (1957).

Kos, Gojmir Anton (1896—1970), slov. slikar, mojster oblikovno ubranih figuralnih kompozicij, krajine, realističnega portreta in pos. tihožitja; več avtp. R. v Gorici (oče zgodovinar Franc Kos, mati furl. rodu), 1915—19 štud. na ak. na Dunaju, zadnji semester v Zgb (1919 dipl.), do 1945 učil risanje na raznih lj. srednjih šolah (od 1926 na Tehn. srednji šoli), 1945—61 redni prof. za slikarstvo na AUU, u. (74) v Lj. Redni član SAZU 1949. Samost. razst. 1940 (Jp), 1956 (MG), 1957 (Celovec & Beljak), 1963 (MaGal) in 1966 (ib.). S (vse o): *Karel Ozvald* (1921), *Slikarjeva mati* (1921), *Mož s papigo* (d. 1926, MG), *Dva akta* (d. [19]28, MG), *V gostilni* (1928), *Kruh in vrč* (1931), *Hiša na Korčuli* (d. [19]36, MSU), *Cvetača* (d. 1938, MG), *Cesta* (1938), zg. slike *Umestitev na Gosposvetskem polju*, *Boj pri Krškem* in *Prihod Slovencev* (1939), *Dekle s harmoniko* (1946 — Prešernova nagr. 1947), *Tihožitje z dečkom* (d. 1948, MG), *Avtp.* (d. 1949, MG — Prešernova nagr. 1950), za slikarja posebno značilne različice motiva *Piknik* (1922, 1924, 1943, 1944), med portreti znanih slov. osebnosti npr. *Peter Graselli* (1922), *Metod Dolenc* (1939), *France Stelè s hčerko*, *Ferdo Kozak* (1954), *Josip Vidmar* (1955) itn.

L: K. *Dobida* (Kritika, 1925, p. 6 & 68—69); Josip *Vidmar* (ib., 1926/27, p. 40); Bratko *Kreft* (Književnost 1934, p. 371—372); SteleS (1949); Gojmir Anton Kos (Lj 1951, uv Iz. *Cankar*); Luc *Menaše* (NRazgl, 1956, št. 10); Bogdan *Pogačnik* (SPor, 6. 6. 1956); Ko je ko (1957); AS (1958 — L!); SteleP (1960); ŠijanecS (1961); Gojmir Anton Kos (Lj 1961, uv Z. *Kržišnik*); Luc *Menaše* (EJ 5, 1962, s. v.); Kos (Lj 1963 [rk, MaGal]); K. *Dobida* (ELU 3, 1964, s. v.); ZMG (1964); MSU (k) 65; Bogdan *Pogačnik* (Delo, 26. I. 1966); Stane *Mikuž* (ib., 30. V. 1970, nekr.); E. *Cevc* (Borba [Zgb], 13. VI. 1970, nekr.). — Cf. Š. *Čopič* (1970), R. *Ložar* (1938/39), S. *Mikuž* (1956), V. *Molè* (1959), M. *Tršar* (pon. 1970).

Kos, Ivan (1895—....), slov. slikar. R. v Radgoni, štud. na ak. na Dunaju in v Pragi, prof. risanja v Mrb.

L: AS (1958 — L!); ŠijanecS (1961); M. *Zadnikar* (ELU 3, 1964, s. v.); Nadreal Soc (1969 — L!).

Kos, Milko (1892—....), slov. zgodovinar, sin Franca K. (supra) in brat Gojmirja Antona K. (supra), r. v Gorici, dolgoletni ord. na lj. univ., član (od 1938) in gl. tajnik (od 1950) SAZU,

itn., s svojimi deli pomemben tudi za zgod. slov. umetnosti.

B (tudi za umetn. zgod., izbor): *Srednjeveški rokopisi v Sloveniji* (Lj 1931, sodel. Fr. Stelè); *Zgodovina Slovencev: od naselitve do reformacije* (Lj 1933; 2., dop. & rev. izd. s podnaslovom *Od naselitve do petnajstega stoletja*, Lj 1955); *Srednjeveški urbarji za Slovenijo, I—III* (Lj 1939—1948—1954); *Srednjeveška Ljubljana: topografski opis mesta in okolice* (Lj 1955, »Knjižnica Kronike« 1); ‚*O imenih in osebah nekaterih umetnikov na Slovenskem v srednjem veku*' (Steletov zb., 1959)

L: ASK; SBL (4. zv., 1932); LAZU 1938—1942 (1943 — B!); ULj (1957 & 1969 — B!); Ko je ko (1957); EJ 5 (1962, s. v.). — Zbornik: Kosov zbornik (Lj 1953 [= ZČ, 1952/53] — B!).

Kos, Tine (*Valentin*), (1894—....), slov. kipar. R. v Češnjicah pri Moravčah, štud. na ak. na Dunaju in v Pragi, 1922 med ustanovitelji *Kluba mladih*. Prešernova nagr. 1950.

L: Tone *Seliškar:* Kipar Tine Kos (Lj 1929); F. *Stelè* (SBL, 4. zv., 1932, p. 529); AS (1958 — L!); ŠijanecS (1961); K. *Dobida* (ELU 3, 1964, s. v.); ZMG (1964); Tine Kos (Lj 1967 [rk, MG], uv & kat. Ciril *Velepič*).

Koschatzky, Walter, avstr. um. zgodovinar, nasledil O. → *Benescha* kot direktor Albertine na Dunaju. Prom. 1951 v Grazu.

Kosmas Indikopleustes (VI. st.), menih iz Aleksandrije, avtor zemljepisnih in nabožnih spisov, o Indiji poročal po drugih popotnikih (zato vzdevek neutemeljen). Cf. s. v. *Krščanska topografija* (lit. s. v. *Krumbacher*, 1897).

Kossack, Georg (1923—....), nem. prazgodovinar, ord. za prazgod. na univ. v Kielu (prom. 1948 v Marburgu, habil. 1955 v Münchnu).

B: *Südbayern während der Hallstattzeit* (2 knj., Bl 1959); (& R. Hachmann & H. Kühn) *Völker zwischen Germannen und Kelten* (Neumünster 1962).

L: cf. J. *Filip* (I 1966, s. v.).

kôstanj, *pravi* (lat. *castanea* [*sativa*], angl. *the chestnut*, it. *il castagno*, nem. *der Kastanienbaum*), drevo, ki daje gost, proti zračni in talni vlagi odporen les (kostanjevina, nem. *das Kastanienholz*), uporabljan za pohištvo, rezbarije, itd.

KOSTANJEVICA, mesto (od 1252) ob Krki na Dolenjskem s središčem na otoku sredi reke (»dolenjske Benetke«). Cvetelo pod vlado koroške družine Spanheim. V novejšem času eno izmed središč kiparskega simp. → *Forma viva*. Razstavišče *Lamutov lik. salon* in stalno um. zbirko *Gorjupova gal.* vodi njun pobudnik Lado Smrekar.

L: Kostanjevica na Krki ob 700-letnici (Kostanjevica 1953); M. *Zadnikar* (ELU 3, 1964, s. v.); Dnevnik (27. VI. 1970, p. 1 & 5). — Cf. J. *Gregorič* (1940), I. *Komelj* (ZUZ, 1951, p. 48, 52, 82), F. *Stelè* (Valvasorjevo 1969, p. 533 ss), J. V. *Valvasor* (1679 [faks. 1970], t. 125: *Landstrass*).

~ **Miklavževa** (*Nikolajeva*) **cerkev:** rebrasto obokani kor je 1931 poslikal rojak Jože Gorjup.

~ **župna cerkev sv. Jakoba** ima stopničasto poglobljena romanska portala lombardskega tipa z brstnimi in cvetličnimi kapiteli (sreda XIII. st., odmev kamnoseške stavbarske delavnice v samostanski c.): **gl. portal* ima na vsaki strani po 3 stebriče, *stranski* (na juž. steni) pa po enega. Na zun. na juž. steni figuralni *nagrob.* (1616), levo od manjšega portala pa 1947 odkrita StS (*Sv. Krištof* iz o. 1360/80).

L: ZadnikarR (1959); Cevc SU (1966, p. 22, 52); »ArS« 5 (1970). — Cf. J. *Gregorič* (1951, p. 19—20), I. *Komelj* (VS, 1966, p. 59), S. *Vrišer* (ZUZ, 1965 [1966], p. 202 in repr. 96 p. 199).

~ ***nekdanji cistercijanski samostan** (*Sancta Maria in Fontis*), po domače »Grad«, ust. 1234 (menihi prišli iz → *Vetrinja*), 1786 pa razpuščen (dekret Jožefa II. okt. 1785). — V ruševinah ohranjena **cerkev* najodličnejši primer t. i. prehodnega sloga 1. pol. XIII. st.: triladijska bazilikalna stavba s transeptom in ravno zaključenim korom, ki ga spremljata kapeli na vzh. strani prečne ladje; šilastoločni križnorebrasti obok; odlični čašasti brstni **kapiteli*; osmerokotni zvonik (sez. 1632, se sesul 1956); na zah. strani kot kulisa pred malim dvoriščem baročno **pročelje* (*freska* F. Jelovška) s kronogramom 1742. Zač. restavracij pred 2. svet. vojno, 1942 požar, 1944 se sesula večina obokov, ruševine čistili poleti 1946—47 študentje umzg. seminarja v Lj, sistematična restavracija od 1956 do 1970. — Nekd. samostanski kompleks ima največje arkadno **dvorišče* v Sloveniji (sreda XVII. st.): v pritličju malo potlačeni loki na zidanih slopih iz kamn. kvadrov, nad njimi pa so v 2. nadstr. za polovico ožji loki na stebričih.

L: Franc *Pokorn*, Regesti kostanjeviškega samostana pri Krškem (ZUZ, 1930); F. *Stelè*, Samostan v Kostanjevici (Koledar Družbe sv. Mohorja za leto 1947); ZadnikarR (1959); Cevc SU (1966, p. 31, 89, 114); »ArS« 3 (1969, t. 21 & f p. LXII), 4 (1969, t. 3—4, tloris p. VI—VII), 5 (1970). — Cf. J. *Gregorič* (1951, p. 8—11), I. Komelj (1960 — L!), N. *Šumi* (Arhit. sedemnajstega, 1969, f p. 69).

Kostrowitzky, Guillaume de → *Apollinaire*

Košar, Franc (1884—1952), slov. slikar, r. v Slaptincih pri Vidmu ob Ščavnici, štud. v Gradcu in Münchnu, 1915 invalid, živel v Mali Nedelji.

L: Ilustr (1931, p. 288); Fr. *Stelè* (SBL I, 4. zv., 1932); ELU 3 (1964).

košara (lat. *sporta*, angl. *the basket*, fr. *le panier*, nem. *der Korb*). Cf. s. v. *Pavlov beg iz Damaska* in *Vergil v košari*.

kôšnja. Up: cf. s. v. → *junij*.

KOŠTABONA nad Šmarjem pri Kopru v slov. Istri: iz pravilno obklesanih kvadrov sez. gotska *žup. cerkev*.

L: M. *Zadnikar* (VS VII, 1960, p. 166 — podr. c. sv. Andreja); »ArS« 4 (1969, f p. LXXIII).

košuta (lat. *cerva*, fr. *la biche*, nem. *die Hirschkuh*, tudi *die Hinde* ali *die Hindin*) je v ant. mitologiji dojila → *Télefa*, v kršč. ikonografiji pa je atribut sv. *Tilna* (Egidija).

košuta Kerinitida, mit. ik. m.: žival z zlatimi rogovi in bronastimi nogami, ki se je pasla na nekem griču v Arkadiji; Hêrakles je ni mogél drugače ujeti, kakor da jo je s puščico ohromil (cf. *dvanajst Heraklovih junaških dejanj* [3]).

L: e. g. BM (avg. 1966, repr. 10 & 13).

kot (lat. *angulus*, angl. *the angle*, fr. *l'angle*, it. *l'angolo*, nem. *der Winkel*).

kotel (angl. *the kettle*, fr. *la chaudière*, nem. *der Kessel*), atribut sv. → *Vida*.

Kotěra, Jan (1871—1923), češ. arh., 1894/95—1896/97 učenec O. Wagnerja na Dunaju, Plečnikov prijatelj; r. v Brnu, u. (51) v Pragi.

L: Slavko *Batušić* (ELU 3, 1964, s. v.).

kotna mera ali *vrstomer* (angl. *the builder's* [ali *carpenter's*] *rule*, fr. *l'équerre* [iz lat. *ex* in *quadrare*], nem. *das Winkelmaß* ali *der Winkelhaken*), tudi *oglomer* ali *kotnik*, atribut stavbenikov in personificirane Arhitekture (e. g. Ripa), Geometrije in skupaj z drugimi pripomočki geometrije tudi Melanholije (npr. *bakr.* monogramista F. B. iz 1560), pos. tudi atribut → *Tomaža apostola*.

L: Réau III/3 (1959, p. 1268 & 1513); Saturn and Melancholy (1964, repr. 116). — Cf. J. *Braun* (1943, stp 695—96, repr. 12), G. de *Tervarent* (I 1958, stp 159—60).

Kotnik, Rudolf (1931—....), slov. slikar. R. v Admontu v Avstriji, se izučil pleskarstva, štud. v Lj na umetnoobrtni šoli in 1951—55 na AUU (G. A. Kos, Sedej); živi v Spodnjih Hočah pri Mrb.

L: ŠijanecS (1961); Dušan *Mevlja* (Delo, 25. VI. 1969). — Cf. A. *Ujčič* (1967).

KOTOR, mesto v Boki Kotorski pod Lovćenom (Črna gora). Nekd. *katedr. sv. Tripuna*, v jedru triladijska romanska bazilika (posv. 1166), je doživela več prezidav in restavracij. *Zah. pročelje* zaznamujeta po potresu 1667 znova sez. zvonika (konec XVII. st.), med katerima je terasa nad obokanim vhodom.

L: Pavle *Mijović* (ELU 3, 1964, s. v. — L!); EWA XIV (1967, stp 930—31 — L!).

Kotrba, Viktor, češ. um. zgodovinar (arhitektura), arh., živi v Pragi.

B: ‚*Kaple svatováclavská v pražské katedrálé*' (Umění, VIII, 1960); ‚*Odkud pocházeli Roritzerové ?*' (ib., XI, 1963); ‚*Cirkevní stavby Velké Moravy*' (ib., XII, 1964); ‚*Die Anfänge der Neugotik in den Böhmischen Ländern*' (AMK, št. 81, 1965); ‚*Původ a život architekta Jana Blažeje Santiniho-Aichla 1677—1723*' (Uměni, XVI, 1968); ‚*Baukunst und Baumeister der Spätgotik am Prager Hof*' (ZfKg, 1968); ‚*Kdy přišel Petr Parléř do Prahy*' (Umění, 1971).

kouros (grš.) → *koros*

Kovačič, Franc (1867—1939), slov. katol. teolog in zgodovinar, r. v Veržeju, u. (še 71) v Mrb.

B (za um. zgod.): *Trg Središče* (Mrb 1910); *Nadžupnija Sv. Križa pri Rogaški Slatini* (ib. 1914); *Ljutomer: Zgodovina trga in sreza, Po Slekovcevih kronikah in drugih virih* (ib. 1926); *Slovenska Štajerska in Prekmurje: Zgodovinski opis* (Lj 1926); ‚*K starejši zgodovini minoritskega samostana v Ptuju*' (ČZN, XXII, 1927, p. 149—68); *Zgodovina lavantinske škofije* (Mrb 1928).

L: SBL (4. zv., 1932, s. v.); F. *Baš*, Prelat dr. Fran Kovačič (ČZN, 1939); F. *Stelè* (ELU 3, 1964, s. v.).

Kovačić, Viktor (1874—1924), hrv. arh., na Dunaju 1896/97—1898/99) učenec O. Wagnerja. A: v Zgb *c. sv. Blaža* (zač. 1912), *hiša Frank* (1913—14 [na vogalu Mažuranićevega trga in ul. Braće Kavurića]), neoklasicistična *Borza* (zač. 1923), itd., oblikoval tudi notr. opremo.

L: Mirjana *Veža* (ELU 3, 1964, s. v. — L!).

kovine (angl. *the metals*, fr. *les métaux*). Po astrologiji so ustrezale → *sedmim planetom* in so jih zato astrologi priznavali samó sedem: v rastočem vrednostnem zaporedju svinec za Saturna, kositer za Jupitra, železo za Marsa, baker za Venero, živo srebro (angl. *the mercury*) za Merkurja, srebro za Luno in zlató za Sonce.

L: Cirlot (1962, p. 199).

Kozak, Juš (1892—1964), slov. pisatelj. Njegovo satirično pravljico *Špiridon* (Lj 1937) je ilustr. Ferdo → *Vesel*, ki je v njej delno sam upodobljen.

B (lik. umetn.): ‚*V ateljeju (Ob Jakopičevi sedemdesetletnici)*' (LZ, 1939); ‚*Iz spominov na Ferda Vesela*' (NS, 1946; pon. v 2., razš. izd. knj. *Maske*, Lj 1949 [dotiskano 1950; ‚*Silhueta slikarja Vesela*']).

Kozáky, Istvan, po 2. svet. vojni Stephan Cosachi, madž. um. zgodovinar, prom. 1925 v Bu-

dimpešti s tezo o → *mrtvaškem plesu*, ki mu je tudi pozn. ostal gl. predmet raziskavanja; 1939 habil. na univ. v Szegedinu, 1944 emigriral v Nemčijo.

B: *Geschichte der Totentänze* (*A Haláltáncok Története*), *I: Anfänge der Darstellungen des Vergänglichkeitsproblems* (Bu 1936, »Bibliotheca Humanitatis Historica« 1), *II: Danse Macabre: Die Todesdidaktik der Vortotentanzzeit* (Bu 1944, ista z. 5) & *III: Der Totentanz von heute* (Bu 1941, ista z. 7); ‚*Musikinstrumente im Totentanz*' (Musikforschung, 1955); *Makabertanz: Der Totentanz in Kunst, Poesie und Brauchtum* (Meisenheim am Glan 1965).

kozarec z očmi v njem → *Lucija* (*Sirakuška*)

kozel (grš. *tragos*, lat. *hircus* in *haedus*, angl. *the he-goat*, fr. *le bouc*, it. *il caprone*, nem. *der Bock*), podoba pohotnosti in poželenja (→ *Libído*) že v ant. umetn. (→ *Pan* s kozjimi rogovi in nogami, z rogovi tudi *sátiri* in *siléni*), v srednjev. kršč. umetn. atribut → *Luxurie*, po evang. primerjavi pravičnih in pogubljenih z ovcami in kozli (Mt 25, 32—33) pa zaznamuje tudi grešnike sploh. Up: npr. na *reliefu Luxurie na konzoli* katedr. v Auxerru (2. pol. XIII. st.); *s kozlovo kožo zaznamovana Luxuria* v vhodni lopi freiburške stolnice (o. 1300); kot namig na tragédijo, ki jo kaže spom. (grš. *tragodia* iz *tragos* in *ode*), *glave kozlov* na Cellinijevem *Pêrzeju z Meduzino glavo* (Florenca, Loggia dei Lanzi).

L: Liselotte *Stauch*, Bock (RDK II, 1947 — L!); Réau I (1955, p. 87, 126 & 128); »US« 8 (1968, p. 34 & 67); L. *Wehrhahn-Stauch*, Bock (LCI I, 1968).

Kozma in Dam(i)jan (lat. *Cosmas et Damianus*, fr. *Côme et Damien*, it. *Cosimo e Damiano*), kršč. svetnika (27. IX.), po legendi dvojčka arabskega rodu, ki naj bi v nekem mestu v maloazijski Kilikiji spreobračala v krščanstvo s tem, da sta zastonj zdravila ljudi (zato it. *I santi medici anargiri*, → *anargiros*; Peeters, cf. lit., infra, zbadljivo pripominja da sta »kljub temu« postala patrona zdravnikov), čeprav je vsaj Damjan malo manj odklanjal denar. Mdr. tudi patrona brivcev in pos. → *Medičejcev*, ker so bili le-ti — preden so postali bankirji — pripadali cehu zdravnikov in apotekarjev (→ *Arte dei Medici e Speziali*). Up: e. g. Rogier van der Weyden (les, 1450?, Städel).

L: O. *Rosenthal:* Wunderheiligen und ärztliche Schutzpatrone in der bildenden Kunst (Lpz 1925); Paul *Peeters:* Le tréfonds oriental de l'hagiographie byzantine (Br 1951); Ferguson (1954); Marie Louise *David-Danel:* L'iconographie des saints médecins Côme et Damien (Lille 1956, dis., uv L. *Réau*); Réau III/1 (1958, p. 332—38 — L!); Heinz *Skrobucha:* Kosmas und Damian (Recklinghausen 1956, »Iconographia Ecclesiae Orientalis«); Anneliese *Wittmann:* Kosmas und Damian: Kultausbreitung und Volksdevotion (Bl 1967).

kozmáti, it. klesarji in okraševalci cerkva, akt. od 2. pol. XII. pa do zgodnjega XIV. st. v Rimu in bližnjih krajih. Vzdevek *cosmati* so dobili po imenu *Cosma*, ki je bilo pogostno med njimi (vodilne družine so bile *Mellini*, *Vassalletto* in *Oderisi*), sicer pa so bili znani tudi kot *marmorarii romani*. Po njihovem delu (korne pregraje in amboni, svečniki, oltarji, ciboriji, katedre, mozaični tlaki itn.) imenujemo značilno vrsto marm. obloge in okrasnih mozaikov *kozmatsko delo*, govorimo pa tudi o karakterističnih *kozmatskih »mozaičnih« vzorcih* (npr. še ob okrasnih okvirih naših poznosrednjev. fresk t. i. furl. smeri).

L: cf. G. *Matthiae* (1960 — L!).

kozmologija, nauk o zakonih, ki vladajo svet in vesoljstvo, o njuni ureditvi itn. Iz antike prevzete predstave pomembno vplivale na srednjev. lik. umetn. in lit. (e. g. → *Dante Alighieri*).

L: EWA III (1960, s. v. *Cosmology and*... — L!).

kozolec → *Mušič, Marjan* (lit.)

Kožarić, Ivan (1921—....), hrv. kipar, r. v Petrinji, živi v Zgb.

L: Seuphors (1961); Radoslav *Putar* (ELU 3, 1964, s. v.).

koženíca → *pergamènt*

Kračun, Teodor (u. 1781), srb. slikar, najtehnejši predstavnik srb. baročnega slikarstva, tvorec ikonostasov, ikon in nekaterih portretov. Najbolje je zastopan v Gal. Matice srpske v Novem Sadu, dobro pa tudi v Nar. muz. v Bgd.

L: Lazar *Mirković:* Teodor Kračun (Novi Sad 1953); Miodrag *Kolarić* (ELU 2, 1964, s. v. — L!). — Cf. V. *Molè* (Lj 1965).

Kraeling, Carl H. (u. 1966), amer. arheolog, raziskaval mdr. v Gerasi in Dura-Europos. Prof. na *Yale Univ.* in v Chicagu, tam u.

B: (s sodel.) *Gerasa: City of Decapolis* (NH: Yale UP 1938); *The Synagogue* (ib. 1956, »The Excavations at Dura-Europos: Final Report« VIII/1); (s sodel.) *Ptolemais City of the Libyan Pentapolis* (ib. 1962); *The Christian Building* (Locust Valley [N. Y.] 1967, »The Excavations at Dura-Europos« VIII/2).

Krafft, (Johann) Peter (1780—1856), avstr. slikar, se mdr. učil v Parizu pri J.-L. Davidu (1802—04), od 1828 dalje direktor ces. gal. slik v Belvederu. S: predvsem 3 rodoljubni prizori iz življenja ces. Franca I. (enkavstika, 1825—33, Dunaj, Hofburg, Reichskanzleitrakt), in sicer *Vrnitev ces. po sklenitvi miru v Bratislavi*, *Prihod ces. na Dunaj po 1. pariškem miru 1814* in *Cesarjeva prva vožnja po dolgi bolezni 1826*; mdr.

tudi *Portret umetnikove soproge* (1829/34, Öst. XIX.–XX.).

L: Gedächtnisausstellung Peter Krafft: 1780—1856 (W 1956, uv Siegfried *Troll*). — Cf. B. *Grimschitz* (1928), P. *Vasić* (1960), R. *Zeitler* (1966 — L!).

Kraft, Adam, tudi *Krafft* (verj. o. 1460—1508/09), nem. poznogotski kipar v Nürnbergu, dkm. od 1490 dalje. P (vse kamen): npr. *Schreyerjev nagrob.* z reliefnimi prizori *Kristusovega trpljenja* (z avtp., 1490—92, Nürnberg, St. Sebald, zun. kora), slavna **kustódija* (nem. *Sakramentshaus*) z avtp. (1493—96, Nürnberg, St. Lorenz).

L: Berthold *Daun:* P. Vischer und A. Krafft (Blf-Lpz 1905, »KM« 75); Dorothea *Stern:* Adam Kraft: Stilentwicklung und Chronologie seiner Werke (Str 1916, »SdK« 191); Cankar III/2 (1951); W. *Schwemmer:* Adam Kraft (Nü 1958). — Cf. Th. *Müller* (1967).

Kragulj, D. Radovan (1934—....), grafik, r. v Prijedoru, štud. na ak. v Bgd in pozn. v Londonu.

L: Lj Gr (1961, 1965—67, 1971).

Kraiker, Wilhelm (1899—....), nem. klas. arheolog, učil na univ. v Heidelbergu, Innsbrucku in Kielu.

B: *Die Malerei der Griechen* (Stu 1958).

L: Kü (1966).

krajevni slog (nem. *der Raumstil*), pojem (cf. s. v. *stil*), ki ga je v um. zgod. uvedla t. i. um. geografija. Um. zgodovinarji ga dandanašnji uporabljajo zlasti tam, kjer so bili prej ob soočenju s pogl. razvojno linijo in umetnostjo vélikih središč prisiljeni govoriti o retardacijah (zamudništvu) in drugih neugodnih znamenjih t. i. provincialne ali periferne (obrobne) umetn. Takó pripada »slogu prostora« s horizontalnega, tj. zemljepisnega vidika podobna popravljalna funkcija, kot jo je z »vertikalnega«, historičnega vidika nekoč imel pojem t. i. um. hotenja (→ *Kunstwollen*). Podobno kot slednji tudi krajevni slog skoraj čudežno spreminja »nezmožnost« ali »zaostalost« v posebno obarvan izraz drugačnega okolja, v katerem se kajpak oglaša drugačen, ne pa manj pomemben *genius loci* (»duh kraja«). Ob vseh neogibnih pretiravanjih sta oba pojma — tako »um. hotenje« kot »stil prostora« — vendar tudi tehtno pomagala obogatiti poznavanje um. preteklosti, saj sta umzg. stroki omogočila, da bolj ali manj enakopravno obravnava tudi poprej mačehovsko zanemarjena obd. in ozemlja. Strokovno manj mikavna plat teh pomočkov se kaže, kadar preveč vneti razlagalci ob njih pozabijo na kakovostna merila, do popolnega razkola z znanstv. resnico pa pride, kadar začno domn. krajevni slog tudi v civiliziranem okolju istovetiti z nekim še bolj namišljenim etničnim ali nacionalnim ali kar »rasno« določenim slogom. Takih z zg. resničnostjo nespravljivih »teorij« o nacionalni in rasni umetn., nacionalnih in rasnih »stilih« se je največ nabralo v star. nem. publicistiki, presojanje um. preteklosti pa so z njimi raznovrstno kalili tudi drugod vse od XIX. st. dalje (e. g. trditve o »langobardskem« ali »hrvatskem« izvoru in značaju → *pleteninaste ornamentike*).

L: cf. P. *Pieper* (1936).

krajina (angl. *landscape*, fr. *le paysage*, hrv. *krajobraz*, *krajolik*, it. *il paesaggio*, nem. *die Landschaft*). Upodobitve, v katerih je krajina pomembnejša od človeških likov, znane že iz poznoant. StS (na Eskvilinu v Rimu odkrite *»Odisejeve pokrajine«*); v evr. srednjem veku vse do XIV. st. samó ostanki nekd. poznoant. iluzionizma (prek biz. posredstva tudi še pri Giottu v ozadju stopničasto razčlenjene gore »nasploh«). Prvi začetki novega razvoja kot pri → *tihožitju* v 2. četrt. XIV. st., na severu v IR (Jean → *Pucelle:* letni časi ponazorjeni brez tradicionalnih zaposlitev), na jugu v StS-h (A. Lorenzettijeve *Posledice dobre in slabe vlade v mestu in na deželi*). Za nadaljnji razvoj poznosrednjev. »pokrajine na poti« (cf. A. *Hauser,* 1961, p. 249 — L!) značilni IR, kot sta e. g. → *Torinski horarij* (miniatura *Jezdecev ob obrežju*) in → *Sijajni horarij vojvode berryjskega* (začetek vedute s »portreti« vojvodovih gradov, pogledom na Pariz itn. v podobah mesecev); prvi, še povsem osamljeni »portret« določene krajine je *Petrov ribolov* Konrada Witza (1444, Genève, Mus. d'Art et d'Hist.); Dürerjevi zgodnji krajinski akvareli in Leonarda da Vinci krajinske risbe še samó študijsko pomagalo; za povezavo krajine in človeka pomembna t. i. → *donavska šola* (Altdorfer, Huber) in beneško slikarstvo (Giorgione), v nadaljnjem razvoju na Nizozemskem Patinir in P. Bruegel star., sicer pa še vse XVI. st. na splošno prevladuje iz raznih mikavnih nadrobnosti sestavljena krajina. V mednar. rim. okolju z Ann. Carraccijem in njegovim naslednikom Domenichinom pa Elsheimerjem in Paulom Brilom zač. t. i. idealne krajine (njen vrh v XVII. st. N. Poussin in kot njegovo lirično nasprotje Claude Lorrain). Razcvet zvečine realistične krajine na Holandskem (van Goyen, J. Ruisdael) z mnogimi ožjimi zvrstmi (e. g. zimska pokrajina, → *marina* in mestna *veduta*) in dramatskim vzponom v Rembrandtovem in J. Ruisdaelovem slikarstvu. V XVIII. st. se posebno uveljavita beneška veduta (Canaletto, Guardi) in angl. krajinarstvo, v katerem R. Wil-

sonu in drugim v XIX. st. sledita Turner in prvi dosledni realist Constable, ki močno vpliva tudi na Francoze. Med temi pomembni zlasti Corot, Courbet, t. i. barbizonska šola (→ *plener*), »čisti« impresionisti Monet, Pissarro in Sisley, neoimpresionist Seurat in oba v. pionirja pozn. razvoja v XX. st., Cézanne (po številnih preobrazbah znani motiv *Gora Sainte Victoire*) in van Gogh (v njegovem ekspresionističnem nasledstvu mdr. fauvisti, Kokoschka in Soutine). Pomembni krajinarji med Srbi Đ. Krstić, Nadežda Petrović, M. Pijade, S. Šumanović, M. Čelebonović, P. Lubarda itn., med Hrvati Lj. Babić, F. Šimunović, O. Gliha, na Slovenskem Lovro Janša, Anton Hayne, M. Pernhart, A. Karinger, vsi štirje *slovenski impresionisti*, F. Pavlovec, V. Pilon, G. A. Kos, S. Kregar, F. Mihelič, N. Omersa, M. Pregelj.

L: Johannes *Guthmann:* Die Landschaftsmalerei der toskanischen und umbrischen Malerei von Giotto bis Rafael (Lpz 1902); Johanna de *Jongh:* Het Hollandsche landschap in ontstaan en wording ('s Gravenhage 1903; nem. prev. Bl 1905); Rolph *Grosse:* Die holländische Landschaftskunst: 1600—1650 (Bl-Lpz 1925); Irene *Haumann:* Das oberitalienische Landschaftsbild des Settecento (Str 1927, »ZKA« 123); Walter *Geese:* Die heroische Landschaft von Koch bis Böcklin... (Str 1930, »SdK« 271); Jiřina *Sokolová:* Obraz krajiny ve francouzských miniaturách gotické doby (1250—1415) (Pra 1937); Alfred G. *Roth:* Die Gestirne in der Landschaftsmalerei des Abendlandes (Bern 1945); *Panofsky Neth (1953); Yvonne *Thiéry:* Le Paysage flamand au XVIIe siècle (P-Br 1953); Ch. M. *Dawson:* Roman-Campanian Mythological Landscape Painting (NH 1954); Ideale classico (1962); ‚Landscape in Art' (EWA IX, 1964 — L!); ‚Pejsaž' (ELU 3, 1964 — L!); A. Richard *Turner:* The Vision of Landscape in Renaissance Italy (Pri 1966); ‚La tradition du paysage historique et le paysage naturaliste dans la 1ère moitié du 19e siècle' (Inf HA, 1968). — Cf. J. *Białostocki* (1950; 1956), R. *Buscaroli* (1935), K. *Clark* (*1949), P. *Dorbec* (1908; 1925), W. *Drost* (1921), M. *Eisler* (1918), M. J. *Friedländer* (1947), K. *Gerstenberg* (1923), E. H. *Gombrich* (*1953), M. H. *Grant* (1926; 1952; 1957), C. L. *Hind* (1923), Ch. J. *Holmes* (1902), P. *Jamot* (1938), L. *Kaemmerer* (1886), G. Künstler (1966), A. *Lhote* (1939), R. *Ložar* (1936), H. *Lützeler* (1950), F. *Mesesnel* (*1939), F. *Novotny* (1948), R. A. *Peltzer* (1924), P. O. *Rave* (1938), C. *Roger-Marx* (1952), F. *Roh* (1923), M. *Rostovtzev* (1911), G. *Rouchès* (1921), J. *Ruskin* (1897), K. *Schefold* (1956; 1960), P. F. *Schmidt* (1922), M. *Soria* (1961), W. *Stechow* (1960; *1966 — L!), H. *Voss* (*1926), W. *Waetzoldt* (1928), E. *Waldmann* (1935, F. A. *Willis* (1911), K. *Woermann* (1876), E. *Zimmermann* (1893), tudi Gerd *Tolzien*, Landschaftsmalerei (Kindler VI, 1971 — L!).

le **KRAK DES CHEVALIERS** (zdaj v Siriji sev. od Libanona), utrjen grad → *johanitov* na strateško pomembni vzpetini (zač. v zgodnjem XII. st., prez. po 1170, dkč. sredi XIII. st.): z dvojnim obzidjem in 20 stolpi, romansko kapelo v provansalskem slogu in v. dvorano iz časa Ludovika Svétega, podobno pariški *Sainte-Chapelle* — od vseh gradov, kar so jih križarji sezidali na Bližnjem vzh., največji in najbolje ohranjen. Zavzet ni bil nikdar, toda 1271 so ga morali vitezi zapustiti.

L: EWA XIII (1967, stp 853—54).

KRAKOV, orig. *Kraków*, stara polj. prestolnica (o. 1040—1596) ob Visli s številnimi, odlično ohranjenimi gotskimi in renesančnimi spom. Na gradu *Wawelu* nagrob. polj. kraljev, mdr. marm. *nagrob. Kazimirja IV.* (Veit Stoß 1492).

L: Leonard *Lepszy:* Krakau (Lpz 1906, »BK« 36); Alfred *Lauterbach:* Die Renaissance in Krakau (Mn 1911); EWA XI (1966, stp 410—12 — L!). — Cf. T. *Dobrowolski* (1950), D. *Frey* (1941), V. *Molè* (1970).

~ **Marijina c.** (*žup. c. Device Marije*, polj. *kościół parafialny Panny Marii*), ust. v 1. četrt. XIII. st., prez. kot opečna gotska stavba v 2. pol. XIV. st. V njej znameniti rezljani **v. olt. z Marijino smrtjo in Vnebovzetjem*, mojstrovina Veita Stoßa (viš. 13 m, šir. skoraj 11 m, 1477—89), Stoßov *Krucifiks* (o. 1491), *StS-e* J. Matejka (1889—92).

L: cf. T. *Dobrowolski* (& J. E. *Dutkiewicz* 1964).

~ **Muzeum Narodowe.** Njegove stalne z. razstavljene na raznih krajih. *Dom Fundacji Szolyskich: Polskie malarstwo i rzeźba od wieka XIV do XVIII* (*Plac Szczepański 9*). — *Galerie malarstwa i rzeźby polskiej, wiek XVII—XIX* (*Sukiennice, Rynek Główny*). S slikami zastopani mdr. M. Bacciarelli, J. Grassi, K. Wojniakowski, A. Orłowski, P. Michałowski, W. K. Stattler, H. Rodakowski, A. Grottger, J. Matejko, J. Brandt, H. Siemiradzki, W. Pruszkowski, J. Chełmoński, J. Malczewski, M. Gottlieb, Anna Bilińska-Bogdanowiczowa, O. Boznańska. — *Galeria malarstwa i rzeźby polskiej od końca wieku XIX do chwili obecnej*; *Rzemiosło artystyczne polskie wieku XI—XVIII* (*Gmach Główny, al. 3 Maja 1*). S slikami zastopani mdr. J. Chełmoński, L. Wyczółkowski, J. Fałat, J. Malczewski, O. Boznańska, S. Wyspiański, J. Mehoffer, W. Weiss, T. Makowski, Z. Pronaszko, E. Eibisz, M. Jarema, T. Kantor, K. Mikulski, J. Nowosielski, J. Lebenstejn; s plastiko npr. H. Glicenstein, K. Dunikowski, Z. Pronaszko, A. Ślesińska itn. — *Zbiory Czartoryskich: Galeria malarstwa obcego*; *Sztuka zdobnicza*; *Zbrojownia*; *Pamiatki puławskie* (*ul. św. Jana* 17). — *Dom Jana Matejki: Obrazy i rysunki Matejki, jego zbiory artystyczne i pamiatki ponim* (ul. Floriańska 41).

L: Zofia *Boczkowska* & Bożena *Szajna-Sierosławska:* Przewodnik po Galerii malarstva i rzeźby polskej w Sukiennicach (Kr 1963); Muzeum Narodowe w Krakowie: Katalog Galerii malarstwa i rzeźby polskiej wieku XX (Kr 1963, uv Helena *Blum*).

Krakovska madona, zgodnjegotski relief Marije z otrokom na prestolu, okrašenem z goloboma in levoma (rumenosiv peščenec, viš. 115 cm, o. 1260, Lj, krakovska kapelica), nekdaj verj. v portalnem timpanu križevniške c. v Lj.

L: CevcS (1963); »ArS« 2 (1967 [= 1968] — L!). — Cf. E. *Cevc* (ZUZ, 1955, p. 108 ss — L!).

Kralj, France (1895—1960), slov. slikar, grafik (lesor.) in kipar. R. v Zagorici pri Dobrepoljah, štud. na dunajski in praški ak. (1919—21), v Lj bil nekaj časa osrednja osebnost kratkotrajnega slov. lik. ekspresionizma, tu vodil šolo za keramiko in učil na Tehn. srednji šoli. S (vse že po prehodu v →*novo stvarnost*): npr. *Družinski portret* (1924/26, MG), *Večer na vasi* (d. [19]27, MG), *Deseti brat* (d. [19]28, MG), *Ljubljana v zimi* (d. 1929, MG [last: Mestni muz. v Lj]), *Mestni in kmečki otroci* (1931, MG), *Spomin na Benetke* (d. 1932, MG), *Kopajoče se kmetice* (1933/34, MG).

B: *Moja pot* (Lj 1933).

L: Fran in Tone Kralj (Lj 1925, uv Fr. *Stelè*); Fr. *Stelè* (ThB XXI, 1927, s. v.); *id.* (SBL I, 4. zv., 1932, s. v. — L!); SteleS (1949); Pola vijeka (1953); AS (1958 — L!); ŠijanecS (1961); M. *Zadnikar* (ELU 3, 1964, s. v.); ZMG (1964); SlovS (1966); Treća decenija (1967). — Cf. A. *Čelebonović* (1965), F. *Mesesnel* (pon. 1953).

Kralj, Tone (1900—....), slov. slikar, grafik in kipar. R. v Zagorici pri Dobrepoljah, štud. na praški ak., do 1928 tesno sodel. z bratom Francetom (supra). S: npr. *Moj oče* (z avtp., d. [1]929, Lj, Mestni muz.), *Kmečka svatba* (d. 1932, MG), *»Jaz in moja žena«* (d. [19]32, avtor). — P: npr. *Hrepenenje* (les, d. [19]22, MG), *Poveličani Kristus* (les, 1923, MG).

L: Fran in Tone Kralj (Lj 1925, uv Fr. *Stelè*); Fr. *Stelè* (ThB XXI, 1927, s. v.); *id.* (SBL I, 4. zv., 1932, s. v. — L!); SteleS (1949); Pola vijeka (1953); Ko je ko (1957); AS (1958 — L!); ŠijanecS (1961); M. *Zadnikar* (ELU 3, 1964, s. v.); ZMG (1964); SlovS (1966); Treća decenija (1967). — Cf. A. *Čelebonović* (1965), F. *Mesesnel* (pon. 1953).

Kraljević, Miroslav (1885—1913), hrv. slikar, eden izmed t. i. hrv. impresionistov (→*Račić*, →*Becić*), r. v Gospiću, u. (27) v Zgb. S: npr. *Avtp. s psom* (1910, Zgb, Mod. gal. JA).

L: Pola vijeka (1953); Matko *Peić* (ELU 3, 1964, s. v. — L!); MSU (k) 65. — Cf. M. *Peić* (Hrv. umjetnici 1968).

kraljevska galerija, gal. s sohami kraljev na pročeljih fr. katedral v Parizu, Chartresu, Amiensu in Reimsu.

L: Johann Georg Prinz von *Hohenzollern:* Die Königsgalerie der französischen Kathedrale: Herkunft, Bedeutung, Nachfolge (Mn 1965, dis. pri H. Sedlmayrju [Mn 1964: *Die Königsgalerie an der Kathedrale Notre-Dame von Paris und ihre ikonographische Verbreitung*]); LCI II (1970, stp 546).

***Kraljevski portal** (fr. *le Portail Royal*) katedr. v →*Chartresu* je nastal o. 1145/55 po vzoru zah. pročelja opatijske c. v →*Saint-Denisu*. Znamenite →*sohe stebri*, ki pomenijo pravi mejnik med romansko in gotsko plastiko, predstavljajo →*Kristusove prednike* (tj. kralje iz rodu Juda) in se vključujejo v mogočni ikonogr. program, ki ga dopolnjuje kiparski okras timpanov in arhivolt in — šele v novejšem času razrešenih (*Heimann*, cf. lit.) — kapitelov in pilastrov.

L (cf. s. v. *Chartres*, katedr.): Cankar II/2 (1933); Marie-Claude *Chadefaux*, Le Portail Royal de Chartres (GBA, nov. 1970). — Cf. A. *Heimann* (1968 — L!), W. *Sauerländer* (1962; 1970), W. *Schöne* (1961).

Kramrisch, Stella (1898—....), amer. um. zgodovinarka, r. v Mikulovu v nekd. Avstro-Ogrski (zdaj ČSSR), štud. pri Strzygowskem in M. Dvořáku, kustos za ind. umetn. v Philadelphii (*PMA*).

B: *Grundzüge der indischen Kunst* (Hellerau 1924; angl. izd.: *Principles of Indian Art*); *Indian Sculpture* (L-NY-Calcuta 1933); *A Survey of Painting in the Deccan* (L 1937); *The Hindu Temple* (2 knj., Univ. of Calcutta 1946); *Dravida and Kerela in the Art of Travancore* (Ascona 1953 [= Artibus Asiae, Sup. XI]); *The Art of India* (L-NY: Ph 1954); *Indian Sculpture in the Philadelphia Museum of Art* (Phi 1961).

L: Kü (1931); WWAA (1959).

Kramskoj, Ivan Nikolajevič (1837—1887), rus. slikar, dosleden realist, eden izmed organizatorjev skupine »peredvižnikov«. S: npr. *Avtp.* (1867, Tretjakovska), *Majska noč* (*»Rusalka«* ali *»Nimfe«*, 1871, ib.), *Kristus na razpotju* (*K. v pustinji*, 1872, ib.), *Lev Nikolajevič Tolstoj* (1873, ib.), *Slikar Šiškin* (1873, ib.), *Mark Matvejevič Antokolski* (1876, Leningrad, Drž. rus. muz.), *Nekrasov v času »Poslednjih pesmi«* (1877/78, Tretjakovska), *Saltikov Ščedrin* (d. [18]79, ib.), *Slikar Šiškin* (d. 1880, Leningrad, Drž. rus. muz.), *Neznanka* (1883, Tretjakovska), *Neutolažljiva bolečina* (1884, ib.).

L: IRI II (1960 — L!); A. *Ryszkiewicz* (Kindler III, 1965, s. v. — L!). — Cf. V. *Molè* (Ruska 1957).

KRANJ, mesto na Gorenjskem ob izlivu Kokre v Savo (meščani omenjani v 1. pol. XIII. st., izrecno kot mesto dkm. 1256). Staro središče trgovskega, obrtniškega in družabnega življenja je nekd. *Glavni*, zdajšnji *Titov trg* s srednjev. in renesančnimi hišami z nadstropnimi pomoli, obokanimi vežami in arkadnimi dvorišči; tam tudi *žup. c.* (infra) in *mestna hiša* (infra). Iz novejšega časa *Trg revolucije* s kipi Lojzeta Dolinarja in poslopjem Skupščine občine Kranj (arh.

Edo Ravnikar), *osnovna šola dr. Franceta Prešerna* (arh. Stanko Kristl 1969), itd.

L: Josip *Žontar:* Zgodovina mesta Kranja (Lj 1939 — med sodel. France *Stelè*); 900 let Kranja: Spominski zbornik (Kranj 1960); Marijan *Zadnikar* (ELU 3, 1964, s. v. — L!); Cene *Avguštin*, Stari Kranj v okviru sodobnih urbanističnih prizadevanj (Sinteza, št. 5/6, apr. 1967); Andrej *Valič*, Majda *Žontar*, Ana *Benedetič* & Cene *Avguštin:* Kranj (Lj 1969, »Kult. in naravni spomeniki Slovenije« 19); Cene *Avguštin:* Zgodovinsko urbanistični in arhitekturni razvoj Kranja (dis. [Lj 1971], strojepis).

~ **podružnična cerkev na Pungertu,** tj. *c. sv. Fabijana in Boštjana* (*Trubarjev trg*) iz 2. pol. XV. st. s Kremser-Schmidtovo olt. sliko *Priprošnjiki zoper kugo* (d. 1773).

~ **župna cerkev sv. Kancijana.** Zdajšnja gotska stavba združuje *dolgi kor* iz o. 1400 in pozn. ladjo, ki so jo začeli zidati 1430 in jo po 1452 obokali z zvezdastim obokom (v zah. travejo je vključen zvonik). V timpanu gl. portala relief *Oljske gore* iz o. 1440 (peščenec, viš. 96 cm, šir. 135 cm). Notr.: ob star. prezbiteriju ali koru **dvoranska ladja* iz časa po 1452, ki je najstar. dvoranska arhitektura na Slovenskem: 4 vitki osmerokotni stebri nosijo zvezdasto oblikovan strop (osrednja zvezda poudarjena s freskami »lepih angelov«).

L: CevcS (1963); Cevc SU (1966); »ArS« 2 (1967 [= 1968], t. 35), 4 (1969, tloris p. XXXI, t. 28—29 & 35). — Cf. E. *Cevc* (1960), F. *Stelè* (ZUZ, 1938).

~ **mestna hiša** (*Poštna ulica & Titov trg*) je nastala z združitvijo stare mestne hiše iz 1. pol. XVI. st. in nekd. plemiškega dvorca iz 1. pol. XVII. st.: grebenast mrežni obok v vežah pritličja in 1. nadstr., bogato opremljena *slavnostna dvorana* z lesenima portaloma (intarzirana vrata) in stropom iz 1638. Tu tudi arheol., umzg. in kulturnozg. z. → *Gorenjskega muz.* (infra).

L: Cene *Avguštin*, Mestna hiša v Kranju (VS IX, 1965 p. 61 ss); *id.*, Nova ureditev mestne hiše v Kranju (Sinteza, št. 5/6, apr. 1967, p. 83—84). — Cf. N. *Šumi* (Arhitektura sedemnajstega 1969, f p. 57, 59—61).

~ **Gorenjski muzej** (*Tavčarjeva 43*), direktor Cene *Avguštin* (od 1953 dalje). Tu, v nekd. župnišču (stavba iz srede XVIII. st.), zg. in etnogr. z. (cf. supra *mestna hiša:* arheol., umzg. in kulturnozg. z.). H Gorenjskemu muz. sodi tudi *Prešernov spominski muz.* (infra) in *razstavna gal.* (ib.).

~ **Prešernov spominski muzej** (*Prešernova ul.*), odprt od 1964 dalje v hiši, v kateri je od 1847 živel in 1849 u. France → *Prešeren* (I. nadstr.). V pritličju *galerija* → *Gorenjskega muz.* (supra).

L: Hanka *Štular*, Prešernov spominski muzej v Kranju (Argo, IV/VI, 1965/67).

***Kranjski oltar,** točno krili nekd. krilnega olt. v žup. c. v Kranju (vsako 173 × 104 cm, o. 1510), ki ju je 1886 prodal na Dunaj kranjski dekan (zdaj Öst. Mitt.): levo *Beg sv. Kancija, Kancijana, Kancijanile in Prota*, des. *Mučeništvo sv. Kancija, Kancijana, Kancijanile in Prota* (na hrbtni strani levo *Oljska gora*, des. *Vstajenje*). Neznanemu slikarju, ki je po tem delu imen. Mojster Kranjskega olt. (nem. *Meister des Krainburger Altars*), mdr. atr. tudi table *Florijanovega olt.* iz o. 1490/95 v graškem Joanneumu (*Šibanje sv. Florijana* in *Orel čuva Florijanovo truplo*) in AIC (*Pokop sv. Florijana* [vola vlečeta voz z njegovim truplom]).

L: Gotik in Österreich (W 1926 [rk, Ksthist. Mus.], št. 67); MAS I (1935); ThB XXXVII (1950, p. 188); L'Art du Moyen Age en Autriche (1950 [rk, Mus. Rath], št. 130—31 — L!); AS (1958, p. 115 — L!); Rudolf *Bachleitner*, Krainburger Altar (Kindler III, 1966, — L!); Stele (1969). — Cf. O. *Benesch* (WJb, VII, 1930 [tudi VIII, 1931]), O. *Pächt* (1929), F. *Stelè* (1926).

Krasce, glej pravilno → *Krašce*

krastača (angl. *the toad*, fr. *le crapaud*, it. *la botta*, nem. *die Kröte*), v kršč. srednjev. umetn. podoba hudega duhá, ki izhaja iz ust (pri obsedencih, iz katerih je bil izgnan hudič) ali vstopa v Iškarijotova usta v prizoru → *Zadnje večerje*, ko slednji sprejme grižljaj pomočenega kruha; tudi simbol *Lakomnosti* (→ *Avaritia*) in kazen za *Nečistost* (→ *Luxuria*): krastača, ki njeni personifikaciji v peklu žre genitalije. — Cf. s. v. *žaba*.

L: Réau II (1955, p. 109); Peter *Gerlach* (LCI II, 1970, stp 676—77 — L!). — Cf. G. de *Tervarent* (I 1958 [simbol smrti]).

Krašce → *Sveti Andrej pri Kraščah*

kratêr, velika ant. posoda (iz žg. gline ali kovine) z 2 ročema in široko odprtino — za mešanje vina z vodo.

L: »US« 3 (1969, repr. p. 57, 60, 64, 75, 101, 135 & 208). — Cf. G. M. A. *Richter* (1935).

Krátes, grš. filozof, kinik, Diogenov učenec, Tebanec, »ki se je prostovoljno odpovedal svojemu bogastvu in kateremu na ljubo je odlična in duhovita Hiparhia tudi sama živela beraško življenje«. Up: npr. ob personificirani *Kreposti* na marm. intarziji *Alegorija Fortune* iz 1505 po Pinturicchiovi risbi (Siena, stolnica, tlak).

L: Marle Icon II (1932, repr. 213 p. 188); Vorländer I (1968, p. 81).

Kratohvil, Jovan (1924—....), srb. kipar, r. v Bgd. Sodel. na simp. *Forma viva* v Seči 1962.

P: *spomeniki* v Majevici (1961), Zemunu (1964) in na Avali (1965).

L: L. *Trifunović* (ELU 3, 1964); XXXIIIe biennale di Venezia: Jugoslavija (1966 [rk]).

Kraus, Franz Xaver (1840—1901), nem. um. in (katol.) cerkv. zgodovinar, izd. G. B. Rossija *La Roma sotterranea cristiana* (Fr 1873) in z. *Die Kunstdenkmäler des Großherzogthums Baden* (Fr od 1887 dalje). R. v Trierju, prof. na univ. v Straßburgu in Freiburgu, u. v San Remu.

B: *Das Spottkruzifix vom Palatin* (Fr 1872); *Die christliche Kunst in ihren frühesten Anfängen: Mit besonderer Berücksichtigung der neuesten Resultate der Katakomben-Forschung* (Lpz 1873); *Kunst und Alterthum in Elsaß-Lothringen: Beschreibende Statistik..., I—IV* (Str 1876—1892); *Synchronistische Tabellen zur Christlichen Kunstgeschichte: Ein Hülfsbuch für Studierende* (Fr 1880); (izd.) *Real-Encyklopädie der christlichen Alterthümer, I—II* (Fr 1882—1886); *Die Miniaturen des Codex Egberti* (Fr 1884); *Die Wandgemälde in der St. Georgskirche zu Oberzell auf der Reichenau* (Fr 1884); ‚*Die Wandgemälde von S. Angelo in Formis*' (JkPK, 1893); *Synchronistische Tabellen zur Kirchengeschichte: Ein Hülfsbuch für Studierende* (2. izd., Trier 1894); *Geschichte der christlichen Kunst, I—II*/1—2 (3 knj., Fr 1896—1897—1908, dkč. Joseph Sauer); *Die Wandgemälde der St. Sylvesterkapelle zu Goldbach am Bodensee* (Mn 1902).

L: EWA VII (1963, stp 552 — L!).

Kraus, Theodor (1919—....), nem. klas. arheolog, 1949 prom. v Münchnu pri Ernstu → *Buschorju* (*Die Ranken der Ara Pacis*), habil. v Heidelbergu (*Studien zu Kult und Bild der Hekate*), od 1961 2. direktor in od 1962 direktor Nem. arheol. inst. v Rimu.

B: *Die Aphrodite von Knidos* (Bremen 1957, »Opus nobile« 10); (s sodelavci) *Das Römische Weltreich* (Bl 1967, »PKG« 11).

Krautheimer, Richard (1897—....), nem.-amer. (ž.) um. zgodovinar. R. v Fürthu na Bavarskem, štud. na univ. v Münchnu, Berlinu in Marburgu (tam 1928 priv. docent), 1935 emigriral v ZDA, prof. na *Vassar College* (1937—52) in od 1952 dalje na *New York Univ.* (*Inst. of Fine Arts*). Izd. monumentalni **Corpus Basilicarum Christianarum Romae* (C. d. V. od 1939 dalje, »Monumenti di Antichità cristiana«).

B: *Die Kirchen der Bettelorden in Deutschland* (K 1925); *Mittelalterliche Synagogen* (Bl 1927); ‚*Die Anfänge der Kunstgeschichtsschreibung in Italien*' (RepKw, 1929); ‚*San Nicola di Bari und die apulische Architektur des 12. Jahrhunderts*' (WJb, 1934); ‚*Contributi per la storia ... di S. Lorenzo fuori le mura*' (RACr, 1934); ‚*Santo Stefano Rotondo a Roma e la Chiesa del Santo Sepolcro a Gerusalemme*' (ib., 1935); ‚*Introduction to an »Iconography of Mediaeval Architecture«*' (JWCI, 1942); ‚*The Carolingian Revival of Early Christian Architecture*' (AB, 1942); ‚*Ghiberti and Master Gusmin*' (AB, 1947); ‚*Tragic and Comic Scene of the Renaissance: the Baltimore and Urbino Panels*' (GBA, 1948); (& Trude Krautheimer-Hess) **Lorenzo Ghiberti* (Pri 1956, »PriM« 31); ‚*Mensa — coemeterium — martyrium*' (CahA, 1960); ‚*The Architecture of Sixtus III: A Fifth-Century Renaissance ?*' (E. Panofskyjev zb., 1961); ‚*Ghiberti*' (EWA VI, 1962); ‚*Alberti and Vitruvius*' (20. kongr. II, 1963); ‚*Riflessioni sull'architettura paleocristiana*' (Atti del 6 Congresso internazionale di archeologia cristiana, Ravenna 1962, C. d. V. 1965); **Early Christian and Byzantine Architecture* (Harm [ali Balt] 1965, »The Pelican Hist. of Art« 24); ‚*The Constantinian Basilica*' (DOp, 1967); (& alii) ‚*La basilica constantiniana al Laterano: Un tentativo di ricostruzione*' (RACr, 1967); pon. izb.: **Studies in Early Christian, Medieval, and Renaissance Art* (NY-L: New York UP & Univ. of London Press 1970 resp. 1971 [brit. izd.] — razprave iz obd. 1928—64 & B! [1925—67]).

L: Kü (1931; 1935); WWAm (1964—1965). — Cf. U. *Kultermann* (1966 — f).

Krayn, Hugo (1885—1919), nem. (ž.) slikar in grafik, upodabljal predvsem delavce.

L: EJca 10 (1934); UJE (s. v.). — Cf. K. *Schwarz* (1924).

Kregar, Stane (1905—....), slov. slikar, pred 2. svet. vojno predstavnik surrealizma v slov. slikarstvu, 1952 pa pionir abstr. umetn. pri nas. R. v Zapužah pri Lj, dkč. v Lj teološko in filoz. fak., štud. 1930—35 na ak. v Pragi (Švabinský), 1935—45 poučeval risanje na gimn. v Šentvidu (Zavod sv. Stanislava), odtlej svoboden umetnik; 1937 soust. kluba → *Neodvisnih*. S: npr. *Romar* (d. [19]36, MG [last Mestnega muz. v Lj]), *Melanholija nekega večera* (1937, MSU), *Romarji* (d. [19]39, MG), *V slikarjevem ateljeju* (avtp. z modeli, d. [19]50, Lj, avtor), *Zid ustreljenih* (d. [19]59, MG), *Toreadorjeva smrt* (d. [19]63, avtorjeva last), itd. — Prešernova nagr. 1971.

L: SteleS (1949); Ko je ko (1957); AS (1958 — L!); Stane Kregar (Lj 1960 [rk, MaGal], uv Emilijan *Cevc*); ŠijanecS (1961); L. *Menaše* (ELU 3, 1964, s. v.); ZMG (1964); MSU (k) 65; SlovS (1966); Stane Kregar (Bgd 1967 [rk, Salon MSU], uv Aleksander *Bassin* — L!); Savremena slovenačka umetnost (1968 [rk]); Nadreal Soc (1969 — L!); IV beogradski trijenale jugoslovenske likovne umetnosti (Bgd 1970 [rk, MSU] — L!); Delo (9. II. 1971, p. 5 [tudi Pečarjeva karikatura], & 13. II. 1971, p. 17; cf. NRazgl, 12. II. 1971, p. 74). — Cf. A. *Čelebonović* (1965).

KREMS AN DER DONAU, mestece na Spodnjem Avstrijskem z dobro ohranjenim starim videzom. V žup. c. *St. Veit* (1616—30 sez. Cypriano Biasino) je strop 1787 poslikal rojak Kremser Schmidt. Njegovo delo so tudi olt. slike v piarístovski c. *Unsere Liebe Frau*.

L: EWA II (1960, stp 164 — L!); Reclam A I (1961 [1963]).

Kremser Schmidt → *Schmidt, Martin Johann*

KREMSMÜNSTER na Gornjem Avstrijskem: *benediktinska opatija*, ust. 777, pomembna v karolinški dobi, od XI. do XIV. st. in pozn. spet v baroku. V zakladnici (*die Schatzkammer*) hranijo → *Tasilov kelih*, v bogati samostanski knjižnici → *Codex Millenarius*, v gal. slik pa so mdr. zastopani Jan Gossaert (*Oznanjenje*), Jan Bruegel star. (*Štirje elementi*), Joachim Sandrart, Heinrich Schönfeld in Josef Sutter (*Saloma z glavo Janeza Krst.*).

L: EWA II (1960, stp 160 — L!); Reclam A I (1959). — Cf. H. G. *Franz* (1954), F. *Klauner* (1967).

kreolskega rodu so delno bili *Chassériau*, C. *Pissarro* (po materi), *Degas* (mati) in *Gauguin* (stara mati po očetovi strani).

krepís ali *krepídoma* (grš.), stopničasto podnožje grš. templja. Vrhnja stopnica resp. ploskev, na kateri stoje stebri, je *stilobát*.

kreposti (lat. *virtutes*, angl. *the virtues*, fr. *les vertus*, it. *le virtù*, nem. *die Tugenden*). Up: → *Boj kreposti in pregreh*, → *Lestvica kreposti*, → *Psychomachia*, → *štiri kardinalne kreposti*, → *tri teološke kreposti*.

Kresílas (V. st. pred), grš. kipar, slovel kot portretist. Med rim. marm. kopijami, ki so nastale po njegovih orig., najbolj verj. *Pêrikles* (Vat.), morda pa tudi kapitolska *Ranjena Amazonka* (viš. 202 cm, Rim, Mus. Capitolino — atr. tudi → *Poliklétu*).

L: Vagn *Poulsen:* Die Amazone von Kresilas (Bremen 1957); »PKG« 1 (1967); »US« 3 (1969). — Cf. G. M. A. *Richter* (A Handbook 1960).

Kress, Samuel H. (1863—1955), amer. bogataš in um. zbiralec, ustanovitelj *Samuel H. Kress Foundation* in utemeljitelj prav takó po njem imen. um. z., ki je zdaj razdeljena med številne amer. muz. (cf. s. v. *Suida, Wilhelm*); levji delež je pripadel *Nat. Gall. of Art* v → *Washingtonu*. Predstavo o celoti nudi *catalogue raisonné* v 7 knj. s posnetki več kot 1500 slik in kipov, več kot 1300 malih bron. kipov in številnih umetnoobrtnih izdelkov (izd. zal. *Phaidon* v Londonu od 1964 dalje, cf. lit., infra).

L: Art Treasures for America: An Anthology of Paintings & Sculpture in the Samuel H. Kress Collection (L: Ph 1961); Carl Christian *Dautermann*, James *Parker* & Edith Appleton *Standen:* Decorative Art from the Samuel H. Kress Collection at the Metropolitan Museum of Art: The Tapestry Room from Croome Court, Furniture, Textiles, Sèvres Porcelains, and Other Objects (ib. 1964, »Complete Catalogue of the Samuel H. Kress Coll.«); David *Dubon:* Tapestries from the Samuel H. Kress Collection at the Philadelphia Museum of Art: The History of Constantine The Great Designed by Peter Paul Rubens and Pietro da Cortona (ib. 1964, ista z.). — Cf. J. *Pope-Hennessy* (1965), F. R. *Shapley* (1966; 1968).

Krestin, Lazar (1868—1938), ž. slikar, r. v Kovnu, akt. na Dunaju. S: žanrski prizori, portreti.

L: ThB XXI (1927, s. v.); ÖBL IV (1969).

Kretschmer, Ernst (1888—1964), nem. »psihofiziolog«, prof. na univ. v Marburgu in Tübingenu, tam u. Pod vplivom → *Lombrosa* raziskoval fiziološko pogojenost duševnih pojavov, s tem v zvezi razločeval piknični, leptosomni in atletski tip pa ciklotimne in shizotimne značaje. Njegova znanstveno nevzdržna posploševanja so — z nekako »sodobno uporabo« znane Leonardove misli (»da vsak umetnik upodablja samega sebe«) — v um. zgod. poskušali aplicirati predvsem G. F. Hartlaub, W. Pinder, H. Sedlmayr (ob Borrominiju) in W. Winkler. Pri nas je bil na hitro po Kretschmerju »opredeljen« Grohar (cf. F. *Stelè:* Ivan Grohar, 1960, p. 21—22).

B: *Körperbau und Charakter* (Bl 1921; 19. izd. Bl 1949; angl. prev.: *Physique and Character*, L 1936); *Geniale Menschen* (Bl 1929; angl. prev.: *The Psychology of Genius*, L 1931).

L: cf. Luc *Menaše* (Lj 1963, zlasti p. 283, op. 4), R. [& M.] *Wittkower* (1963).

kretsko-mikenska umetnost (o. 2800—o. 1100 pred). Vrh *egejske kulture* predstavlja umetnost na Kreti (1. pol. 2. tisočletja pred): neutrjena mesta, nagrobne stavbe in razkošne palače, z neposrednim opazovanjem narave zaznamovano vazno in stensko slikarstvo, kovinski izdelki, itd. Grš. mikensko umetn. poznamo predvsem po trdnjavskih palačah (Mikene, Tirins), zlatih čašah in maskah, gemah, itd., sicer pa vse tod najdene realistične, negeometrijske upodobitve kažejo na uvoz s Krete ali na delo kretskih umetnikov.

L: Nicolas *Platon*, Cretan-Mycenaean Art (EWA IV, 1961 — L!); »US« 3 (1969 — L!). — Cf. A. J. *Evans* (1921—1936), G. *Karo* (1930—1933), F. *Matz* (1928; 1956 [1965]; 1958; 1962 [1964]), F. *Schachermeyr* (1964; 1967), etc., pos. tudi *Corpus der minoischen und mykenischen Siegel* (od 1964 dalje).

Kretzenbacher, Leopold (1912—....), avstr. narodopisec, univ. prof. v Gradcu in Kielu, zdaj ord. za nem. in primerjalno narodopisje na univ. v Münchnu, raziskuje mdr. tudi ikonogr. vprašanja v ljudski umetn. vzh. srednje Evrope.

B: *‚St. Dismas, der rechte Schächer: Legenden, Kultstätten in Österreich‘* (Ztschr. des historischen Vereins f. Steiermark, 1951); *‚S. Kümmernis in Österreich‘* (ib., 1953); *Weihnachtskrippen in Steiermark* (W 1953); *‚Die Ketten um die Leonhardskirchen im Ostalpenraume: Kulturhistorische Beiträge zur Frage der Gürtung von Kulturobjekten in der religiösen Volkskultur Europas‘* (Kultur u. Volk: Beitr. zur

Volkskunde aus Österreich, Bayern und Schweitz: Festschrift f. Gustav Gugitz..., W 1954); ‚*Zur Frühgeschichte der Masken in der Steiermark*' (Beitr. zur Gesch. u. Volkskunde Steiermarks u. Kärntens: Hans Pirchegger zum 80. Geburtstage..., Graz 1955); *Die Seelenwaage: Zur religiösen Idee vom Jenseitsgericht auf der Schicksalwaage in Hochreligion, Bildkunst und Volksglaube* (Klagenfurt 1958); *Santa Lucia und die Lutzelfrau: Volksglaube und Hochreligion im Spannungsfeld Mittel- und Südosteuropas* (Mn 1958, »Südosteuropäische Arbeiten« 53); ‚*»Der gerechte Lohn«: Zur Motiv- und Bildgeschichte der Hemma-Legende von den streikenden Bauarbeitern zu Gurk und in der Weststeiermark*' (Car, 1960); ‚*»Johannishäupter« in Inneösterreich: Ein Beitrag zur Verehrung und Brauch um Johannes den Täufer*' (Festschrift... Dr. Gotbert Moro [= Car, 1962, Beigabe]); ‚*Legende und Athos-Ikone: Zu Gegenwartsüberlieferung, Geschichte und Kult um die Marienikone der »Dreihändigen« im Serbenkloster Hilandar*' (Südost-Forsch., 1962); ‚*»Stabbrechen« im Hochzeitsritus? Zur apokryphen Erzählgrundlage eines Bildmotivs im Sposalizio-Thema*' (Fabula, 1963); ‚*Der »Höllentrunk«: Zur Frage der Weiterformung apokrypher Apokalypse-Motive in der spätmittelalterlichen Ikonographie und in den Legendenballaden bei Deutschen und Slawen*' (Car, 1964); *Teufelsbündner und Faustgestalten im Abendlande* (Klagenfurt 1968, »Buchreihe des Landesmuseums f. Kärnten« 23).

L: Kü (1966).

Kreugas in Damoksenos, ant. ik. m., ki je zanj predlogo nudil →*Pausanias:* borilca K. in D. sta se domenila, da bosta izmenjala udarca, ki se jih ne bosta branila — na vrsti, da prejme udarec, je K., in oba vesta, da bo udarec smrten. Up: Canova (marm. sohi *Pugilatori*, 1802, Vatikan).

L: cf. H. H. *Hawley* (1964, kat. št. 152).

Krez pokaže Solonu svoje zaklade, ik. m. iz ant. zgod. po Herodotu in Plútarhu: po svojem bogastvu pregovorno znani zadnji lidijski kralj (lat. *Croesus*, grš. *Kroisos*) in modri atenski zakonodajalec. Up: npr. Gerard van Honthorst (1624, Hamburg).

L: Pigler II (1956, p. 312—13).

Kricke, Norbert (1922—....), nem. kipar, med 2. svet. vojno letalec. Abstr. kovinska plastika.

L: Giedion-Welcker (1960); SeuphorS (1961); ReadS (1964); John Anthony *Thwaites:* Kricke (Stu 1964, »K. heute« 4).

Kriegbaum, Friedrich (1901—1943 padel), nem. um. zgodovinar, raziskovalec it. plastike XVI. st.

B: ‚*Der Meister des »Centauro« am Ponte Vecchio*' (JPK, 1928); ‚*Ein verschollenes Brunnenwerk des Bartolommeo Ammanati*' (MitFF, 1919/32); ‚*Der Ponte Trinità in Florenz und Michelangelo*' (W. Friedlaenderjev zb., 1933 [rkp.]); ‚*Zu den graphischen Prinzipien in Dürers frühem Holzschnittwerk*' (A. Goldschmidtov zb., 1935); *Michelangelo Buonarroti: Die Bildwerke* (Bl 1940 [cf. e. g. JPK, 1942]); ‚*Marmi di Benvenuto Cellini ritrovati*' (Arte, 1940); ‚*Zur Florentiner Plastik des Cinquecento*' (MJb, 1952/53).

L: Kü (1950, *Totenliste*).

Kriehuber, Josef (1800—1876), avstr. slikar (o, akvarel) in litograf, zlasti kot litograf portretiral številne sodobnike iz Avstro-Ogrske (med Slovenci npr. *Frid. Baraga*, 1854).

L: ThB XXI (1927, p. 535—39); Wolfgang von *Wurzbach:* Josef Kriehuber (1800—1876): Der Porträtlithograph der Wiener Gesellschaft, Eine Monographie (W itd. 1954); Miodrag *Kolarić* (ELU 3, 1964, s. v.).

***Krik,** znamenita slika Edvarda →*Muncha* (o, lepenka, 91 × 74 cm, 1893, Oslo; *osnutek* Oslo, Munch-museet), eno izmed osrednjih del njegovega razburljivega berlinskega obdobja. Dve leti pozn. je umetnik posnetek slike sam kom. v →*Revue Blanche* (II, 1895, p. 528).

L: cf. G. H. *Hamilton* (1967, p. 75 & 366, op. 72).

krilati konj (fr. *le cheval ailé*) →*Pégaz*

krilni oltar (nem. *der Flügelaltar*), poznosrednjev. oblika olt. nastavka (→*oltar*): nepremakljivi srednji del nastavka, t. i. *olt. omara* (nem. *der Altarschrein*), je levo in des. obdan s po enim ali več krili. Omara in notr. stran olt. kril sta lahko okrašeni z rezljanimi ali pa slikanimi upodobitvami, zun. stran kril je bila vselej poslikana. Odprt krilni olt. se nam predstavlja s svojim t. i. *prazničnim licem*, zaprt pa z *delavniškim*. Olt. z več dvojicami kril, ki ima ustrezno več »lic« (npr. →*Isenheimski olt.*), je v nem. lit. imen. *der Wandelaltar*. Cf. s. v. *Gentski olt.*; *Pacher, Michael*; *Portinarijev olt.*; *rezljani olt.*; *Riemenschneider*; *Stoß, Veit*.

L: M. *Hasse:* Der Flügelaltar (D 1941).

***krilni oltarček iz nekdanje cerkve St. Maria ad Gradus v Kölnu** (Bonn, Rheinisches Landesmus.) je nastal o. 1430 in se ponaša z bogato ikonografijo. Srednja tabla 79 × 65,5 cm: *Marija z otrokom na prestolu* med tipološkimi podobami 4 stopenj Kristusovega življenja (*devica z enorožcem* = Rojstvo, *pelikan* = Smrt iz ljubezni, *lev*[*inja*] *z mladiči* = Vstajenje, *féniks* = Vnebohod) in 4 simboli Marijinega brezmadežnega devištva (*Goreči grm, cvetoča Aronova palica, Porta clausa, Gedeonovo runo*) in 12 *doprsnimi liki prerokov* z ustreznimi napisi na trakovih (npr. des. zgoraj *Izaija* z →*Egredietur virga de radice* ...). Krili (vsako 79 × 28,7 cm) kažeta na notr. strani *Avguština* in *Hieronima*, na zun. pa *Janeza Ev.* in *Pavla*.

L: ThB XXXVII (1950, p. 349 — cf. s. v. *Meister der Wasservass-Kreuzigung*); MJ Hdb. (1964, p. 749 & repr. 45).

Kri na podbojih in naddurju, bibl. ik. m. (2 Mojz 12). Cf. s. v. *Zaznamovanje vrat s krvjo...*

kripta (fr. *la crypte*, nem. *die Krypta*), »skrit« prostor pod cerkv. korom, nastal v spominu na starokršč. katakombe z neštetimi grobovi svetih mučencev in zato sprva predvsem namenjen hranjenju relikvij; pozn. služil za grobnico cerkv. in svetnih veljakov. Pod velikimi romanskimi c. je kripta bolj ali manj običajna (zato dvignjen kor, med odličnimi primeri kripta c. S. Zeno v Veroni in 1174 posv. *kripta s 100 stebri* v Krki na Koroškem), pozn. bolj in bolj izjemna. Sam izraz *crypta* je v antiki in še do konca zgodnjega srednjega veka veljal za obokan prostor pod zemljo ali nad njo.

L: F. *Deshoulières*, Les cryptes en France (Bull. SAF, 1940); R. *Wallrath*, Zur Entwicklungsgeschichte der Krypta (Jahrbücher des Kölner Geschichtsvereins, XXII, 1940).

Kris, Ernst (1900—1957), avstr.-amer. um. zgodovinar in psihoanalitik, prom. 1922 na Dunaju, asist. v tamk. *Umzg. muz.*, emigriral pred nacisti v Anglijo, pozn. v ZDA.

B: *‚Der Stil »Rustique«: Die Verwendung des Naturabgusses bei Wenzel Jamnitzer und Bernard Palissy‘* (JSW, 1926, dis.); (& F. Eichler) *Die Kameen im Kunsthistorischen Museum* (W 1927); *‚Die Madonna auf der Mondsichel im Kunsthistorischen Museum: Ein Beitrag zur schwäbischen Skulptur um 1500‘* (ib., 1928); *Meister und Meisterwerke der Steinschneidekunst in der italienischen Renaissance, I—II* (W 1929); *‚Gotische Georgs-Statue‘* (JSW, 1930); *Goldschmiedearbeiten des Mittelalters, der Renaissance und des Barock, I: Arbeiten im Gold und Silber* (W 1932, »Publ. aus den Ksthistorischen Smlgn. in Wien« 5); *‚Die Charakterköpfe des Franz-Xaver Messerschmidt‘* (JSW, 1932); (& W. Pauker) *‚Der österreichische Erzherzoghut in Klosterneuburg‘* (ib., 1933); *‚G. de Grupello und der Wiener Hof* (ib., 1934); *‚Zur Psychologie der Karikatur‘* (Imago, 1934); (& Otto Kurz) *Die Legende vom Künstler: Ein geschichtlicher Versuch* (W 1934); *Renaissance-Kleinkunst in Italien: Gefäße, Gemmen, Schmuckstücke und Skulpturen in Bergkristall und Edelstein* (Lpz 1935); (& E. H. Gombrich) *‚The Principles of Caricature‘* (The Br. J. of Medical Psychology, 1938); (& id.) *The Caricature* (Harm 1940); pon. izb.: *Psychoanalitic Explorations in Art* (NY: International UP 1952; angl. izd. L 1953; jugosl. izd.: *Psihoanalitička istraživanja u umetnosti*, Bgd 1970, »Biblioteka Misao i dileme«).

L: Kü (1931).

Krischen, Fritz (1881—1949), nem. klas. arheolog. R. v Kölnu, sodel. Th. Wieganda pri izkopavanjih v Miletu (1908—13) in pozn. R. Koldeweya v Babilonu, 1924—39 ord. na Tehn. vis. šoli v Gdansku, u. (67) v Lübecku.

B: *Die griechische Stadt: Wiederherstellungen* (Bl 1938); *Die Stadtmauern von Pompeji und griechische Festungsbaukunst in Unteritalien und Sizilien* (Bl 1941); *Weltwunder der Baukunst in Babylonien und Jonien* (Tü 1956).

Krispin in Krispinijan (lat. *Crispinus et Crispinianus Suessionensis*, fr. *Crépin et Crépinien de Soissons*), kršč. svetnika, mučenca (25. X.), zavetnika čevljarjev in krpačev. Up: npr. *triptih* neznanega bruseljskega slikarja (zač. XVI. st., Warszawa in zas. z. v Parizu).

L: Réau III/1 (1958, p. 350—53 — L!); Keller (1968, p. 323); Primitifs flamands anonymes (Bruges 1969 [rk], kat. št. 47 [tekst Jan *Białostocki* & D. de *Vos*]). — Cf. J. *Braun* (1943, stp 442—46). K. *Künstle* (1926, p. 171—73).

Kristeller, Paul (1863—1931), nem. um. zgodovinar, pomemben poznavalec grafike, ur. zbirki bakr. v Bologni in Rimu. R. v Berlinu, živel kot priv. znanstvenik v Meersburgu ob Bodenskem jezeru, tam u.

B: *Die Straßburger Bücher-Illustration im XV. und im Anfange des XVI. Jahrhunderts* (Lpz 1888, »Beitr. zur Kg.: NF« 7); *Die italienischen Buchdrucker- und Verlegerzeichen bis 1525* (Str 1893); *‚Sulle origini dell'incisione in rame in Italia‘* (Archivio storico dell'arte, 1893); *Early Florentine woodcuts: With an annotated list of Florentine illustrated books* (L 1897); *Andrea Mantegna* (L itd. 1901 [angl. prev.]; 2. izd. Bl-Lpz 1902); *Kupferstich und Holzschnitt in vier Jahrhunderten* (Bl 1905; 3., rev. izd. Bl 1921); (izd.) *Il Trionfo della Fede: Holzschnittfolge nach Tizians Zeichnung* (Bl 1906, »GG« 1); (izd.) *Biblia Pauperum: Unicum der Heidelberger Universitätsbibliothek* (Bl 1906, »GG« 2); (izd.) *Decalogus, Septimania Poenalis, Symbolum Apostolicum: Drei Blockbücher der Heidelberger Universitätsbibliothek* (Bl 1907, »GG« 4); *Giulio Campagnola* (Bl 1907, »GG« 5); (izd.) *Exercitium super Pater Noster: Nach der ältesten Ausgabe der Bibliothèque Nationale zu Paris* (Bl 1908, »GG« 6); *Florentinische Zierstücke in Kupferstich aus dem XV. Jahrhundert* (Bl 1909); *Eine Folge venezianischer Holzschnitte aus dem XV. Jahrhundert im Besitze der Stadt Nürnberg* (Bl 1909, »GG« 9); *Die Tarocchi: Zwei italienische Kupferstichfolgen aus dem XV. Jahrhundert* (Bl 1910, »GG«); *Die Lombardische Graphik der Renaissance: Nebst einem Verzeichnis von Büchern mit Holzschnitten* (Bl 1913); *Holzschnitte im Königl. Kupferstichkabinett zu Berlin: Zweite Reihe* (Bl 1915, »GG« 21 [XV. st.]); *Der Meister von 1515* (Bl 1916, »GG« 22); (izd.) *Die Apokalypse: Älteste Blockbuchausgabe in Lichtdrucknachbildung* (Bl 1916); (izd.) *Symbolum Apostolicum: Blockbuch-Unicum der K. Hof- und Staatsbibliothek zu München* (Bl 1917, »GG« 23).

Kristeller, Paul O(skar), (1905—....), nem.-amer. raziskovalec renesančne filozofije in humanizma, prof. za filozofijo na *Columbia Univ.* v New Yorku. R. v Berlinu.

B: *‚Florentine Platonism and Its Relations with Humanism and Scholasticism‘* (Church Hist., VIII, 1939); *The Philosophy of Marsilio Ficino* (NY 1943); *‚The Scholastic Background of Marsilio Ficino‘* (Traditio, 1944); *‚Augustine and the Early Renaissance‘* (Rev. of Religion, 1944); (& J. H. Randall Jr.) *The Renaissance Philosophy of Man* (Ch 1948); *‚The Modern System of the Arts‘* (J. of the Hist. of Ideas, 1951 & 1952); *The Classics and Renaissance Thought*

(C [Mass.] 1955 [published for Oberlin College]); *Studies in Renaissance Thought and Letters* (Rome 1956); *The Renaissance Thought: The Classic, Scholastic and Humanist Strains* (NY 1961).

Kristina (fr. *Christine de Bolsène*, it. *Cristina di Bolsena*), krščk. svetnica, devica mučenka (24. VII.). Atributi: mlinski kamen, puščici, itd.

L: Réau III/1 (1958, p. 302—04 — L!); Keller (1968, p. 87—88). — Cf. J. *Braun* (1943, stp 163—65).

Kristina Švedska (1626—1689), hči kralja Gustava II. Adolfa, šved. kraljica (od 1632, sama vladala od 1644 dalje), 1654 odstopila, v Bruslju prestopila v katol. vero in odtlej živela v Rimu. Podpirala znanost in umetn. in bila sama navdušena občudovalka it. umetn.; po njenem naročilu je Filippo → *Baldinucci* spisal življenjepis Gianlorenza Berninija. Up: Wolfgang Heimbach (les, o. 1650, Braunschweig).

L: Christina, Queen of Sweden: a personality of European civilization (Stock 1966 [rk, Stockholm] — razst. pod pokroviteljstvom Evr. svéta); P. *Bjurström:* Feast and theatre in Queen Christina's Rome (ib. 1966); »PKG« 9 (1970). — Cf. N. von *Holst* (1967).

Kristl, Stanko (1922—....), slov. arh., r. v Ljutomeru, dipl. v Lj (1954). A: npr. *stanovanjski bloki Univerze na Prulah v Lj* (1956—58), *šola dr. Franceta Prešerna v Kranju* (1969, Prešernova nagr. 1970).

L: ULj (1957); Delo (8. II. 1970, p. 3).

Kristl, Vlado (1923—....), hrv. slikar (geometr. abstrakcija) in tvorec risanih filmov (npr. *Šagrenova koža* in *Don Kihot*), karikaturist. Izd. 2 zbirki pesmi, živi v Zgb (tam prvič razstavil s skupino → *Exat 51*).

L: vlado kristl (Zgb 1962 [rk, Gal. suvremene umjetnosti], uv Vj. *Richter*).

***kristomorfni avtoportret Albr. Dürerja** (lipov les, 67 × 49 cm, d. 1500, Alte Pin.). Letnica 1500 in napis sicer obnovljena, vendar nespremenjena: *Albertus Durerus Noricus ipsum me propriis sic effingebam coloribus aetatis anno XXVIII.*

L: Alte Pinakothek München, Katalog II: Altdeutsche Malerei (Mn 1963 — L!). — Cf. E. *Buchner* (1953 — L!), H. *Kehrer* (1934), E. *Panofsky* (1943 [1948; 1955]), F. *Winzinger* (1954), itd.

Kristus, po krščk. veri 2. božja oseba ali *Bog sin* (*Sveta → Trojica*), *Jezus* (iz hebr. *Ješua* in star. oblike *Jošua*), sin → *Marije*, imen. tudi *Emanuel* (Iz 7, 14), *Odrešenik sveta* (lat. *Salvator Mundi*, it. *il Redentore*), itd. Sprva prevladujoči *apoliničnі tip* golobradega Kristusa je pozn. izpodrinil t. i. *sirski tip* bradatega Kristusa. Med pomembnejšimi ikonogr. tipi (cf. infra & s. v. *Abgarjeva slika*; *Aheiropoietos*; *Veronikin prt*) so Kristus kot → *dobri pastir*, → *Imago Pietatis*, → *Majestas Domini* (ali *Rex Gloriae*), → *Pantokrator*, itd., med simboli *Agnus Dei* (→ *jagnje*), in → *riba*, med monogrami zlasti grš. *hi-ro*, tj *XP*, in → *IHS*. Cf. s. v. *evangeljski prizori*.

L: Ferguson (1954); Réau II/2 (1957, p. 5—51 — L!); EWA III (1960, stp 596—602 & 606—07 — L!); Branko *Fučić*, Krist (ELU 3, 1964 — L!); Keller (1966, p. 90—136 — L!); Klaus *Wessel*, Christusbild (RbK I, 1966 — L!); *id.*, Christusmonogramm (ib.); *id.*, Christussymbole (ib.); LCI I (1968, stp 355—454 — L!). — Cf. F. *Gerke* (1940 [1946]), K. *Künstle* (1938), F. *Rademacher* (1964), G. *Schiller* (I 1966).

Kristus-Adam, tipološko razmerje v krščk. srednjev. umetn., ustrezno besedam Pavla iz Tarza (1 Kor 15, 45).

Kristusa hočejo kamnati (nem. *Die Juden wollen Christus steinigen*), evang. ik. m. (Jan 8, 59, & 10, 31). Up: npr. M. Pacher (tabla na olt. v Sankt Wolfgangu).

L: Keller (1968, p. 102).

Kristusa primejo (fr. *L'Arrestation de Jésus*, nem. *Die Gefangennahme Christi*), evang. ik. m. (npr. Mt 26, 47—56), običajno združen z *Iškarijotovim poljubom*, velikokrat tudi prizora z Malhom (*Peter odseka Malhu uho*) in *bežečimi apostoli*. Up: npr. *mozaik* v c. St'Apollinare Nuovo v Raveni (VI. st.), Giotto (*freska*, Padova, Capp. dell'Arena), Duccio (na → *Maestà*, 1308/11), *freski* v rotundi na Selu v Prekmurju (o. 1400) in v Slovenjem Gradcu (Andrej iz Ottinga 1450/60), Dürer (*bakr.* [d. 1508] v bakr. »Malem pasijonu, *lesor.* v »Vélikem pasijonu« [1510] in lesor. v »Malem pasijonu« [1509/11]).

L: Réau II/2 (1957, p. 431—37). — Cf. K. *Künstle* (1928, p. 427—31), G. *Schiller* (II 1968).

Kristusa slečejo (angl. *The Disrobing of Christ*, nem. *Die Entkleidung Christi*, šp. *El Espolio*), krščk. ik. m. po apokrifnih evangelijih in *Meditationes Vitae Christi* (→ *nepravi Bonaventura*). Najslavnejše slike je ustvaril El Greco (cf. *El* → *Espolio*).

L: Réau II/2 (1957, p. 471—72); RDK V (54.—55. zv., 1961—62, stp 761 ss). — Cf. G. *Schiller* (II 1968, p. 93—94).

Kristus brani ovce pred volkom → *lipsanoteka*

Kristus drugič pred Pilatom (lat. *Christus ad Pilatum remissus*), evang. ik. m. (npr. Lk 23, 11 ss): za razloček s prvim pojavljenjem pred Pilatom je zdaj Kristus v belem (»bleščečem«) oblačilu. Up: npr. Duccio (na → *Maestà*, 1308/11), J. Tintoretto (1565, Benetke, Scuola di S. Rocco).

L: Réau II/2 (1957, p. 449—50). — Cf. K. *Künstle* (1928, p. 434).

Kristus in Janez Evangelist (nem. *Christus-Johannes-Gruppe*), kršč. ik. m. Jezusa in »njegovega najljubšega učenca«, ki mu sloni na prsih; nastal — podobno kakor → *Pietà* ali *Kristus z Marijino dušo* — z osamosvojitvijo iz obsežnejšega ikonogr. konteksta, tj. iz → *Zadnje večerje*, in sicer že v rkp. slikarstvu XII. st. Poznamo ga predvsem v pribl. 40 primerih lesene plastike od o. 1300 do XV. st. z jedrom v juž. Nemčiji (švabsko-alemansko področje), med njimi npr. dvojice **Kristus in Janez Ev.* iz neke c. pri Zwiefaltenu na Württemberškem (polihr. les, o. 1300, CMA), iz samostana dominikank St. Katharinenthal (polihr. orehovina, viš. 132 cm, zač. XIV. st., Antwerpen, Mus. Mayer van den Bergh) in iz Sigmaringena (polihr. in pozlačena hrastovina, viš. 89 cm, o. 1320/30, Dahlem).

L: Koepf (1964, t. 52); Reiner *Haussherr* (LCI I, 1968, stp 454—56 — L!); »US« 8 (1968, f p. 104); Jozef *De Coo*, Eine niederländische Jesus-Johannes-Gruppe (Panth, 1970); *id.:* Museum Mayer van den Bergh, Cat. 2: Beelhouwkunst, Plaketten, Antiek (Antw 1970). — Cf. A. *Knoepfli* (1961, p. 389, 391—95 & 463, op. 917 — L!), B. *Kurth* (1933), W. *Pinder* (II 1937), H. *Swarzenski* (1935), H. *Wentzel* (1947; 1954 — L!; 1959; 1960).

Kristus in prešuštnica (lat. *Mulier in adulterio deprehensa*, angl. *The Woman Taken in Adultery*, fr. *La Femme adultère*, it. *Cristo e l'adultera*, nem. *Christus und die Ehebrecherin*), evang. ik. m. (Jan 8, 2—7). Up: *mozaik* v c. St'Apollinare Nuovo v Raveni (VI. st.), *miniatura* v → *Codex Egberti* (o. 980/90), eden izmed 28 reliefnih prizorov iz *Kristusovega življenja* na bron. *Bernwardovem stebru* (o. 1020, Hildesheim, katedr.), *miniatura* v → *Ingeborginem psalterju* (o. 1200/13, Chantilly), pozn. mdr. Tizian (npr. 1509/12 [nedk.], Ksthist. Mus.), Tintoretto (npr. Dresden in pozn. Barberini, 1546/48), P. Bruegel star. (grisaille, d. 1565, London, z. Seilern), Agostino Carracci (o. 1597, Brera), Rubens (Bruxelles), N. Poussin (d. 1653, Louvre), Rembrandt (d. 1644, Nat. Gall.).

L: Pigler I (1956, p. 309—14); Réau II/2 (1957, p. 324—25); Peter *Bloch*, Ehebrecherin (LCI I, 1968 — L!). — Cf. K. *Künstle* (1928, p. 394—95), V. *Oberhammer* (1964 — za Tiziana).

Kristus in Samarijánka ob vodnjaku (it. *Cristo e la Samaritana al pozzo*), evang. ik. m. (Jan 4, 7—27). Up: npr. *relief* na → *Maksimijanovi katedri* (546/56), *kapitel* križnega hodnika v Moissacu (XII. st.), Rembrandt (*jedk.*, d. 1634; *o*, d. 1655, Dahlem; *jedk.*, d. 1658).

L: Réau II/2 (1957, p. 322—24).

Kristus izroča postavo → *Traditio legis*

Kristus krona Konstantina VII. Porfirogeneta, biz. slonokoščen relief iz o. 944 (18,6 × 9,5 cm, Moskva, Drž. muz. upodabljajoče umetn.).

L: »PKG« 3 (1968, t. 94a — L!). — Cf. D. *Talbot Rice* (1959, t. 96 — L!).

Kristus krona Romana II. in Eudokio, biz. slonokoščeni relief iz o. 950 (24,5 × 15,5 cm, Pariz, Cabinet des Médailles).

L: »PKG« 3 (1968, t. 94b — L!). — Cf. D. *Talbot Rice* (1959, t. 97 — L!).

Kristus na getsemanskem vrtu → *Oljska gora*

Kristus na križu → *Križani*

Kristus na osliču, lesena rezljana plastika Kristusa na osliču (lat. *Asinus Palmarum*, fr. *L'Ane des Rameaux*, nem. *Der Palmesel*; cf. s. v. *Slovesni vhod v Jeruzalem*) v naravni velikosti in na kolesih, ker so jo zlasti v juž. Nemčiji, Švici in Alzaciji peljali za procesijo na velikonočno nedeljo (običaj morda vplival tudi na mesijansko ikonografijo v sočasnih ž. IR, cf. J. *Gutmann*, 1967/68, p. 173—75). Med ohranjenimi primeri je najbolj znan *Palmesel* v samostanu *Wettenhausen* (H. Multscherjeva delavnica 1456).

L: Eduard *Wiepen:* Palmsonntagsprozession und Palmesel (Bn 1903); Réau II/2 (1957, p. 399).

Kristus nese križ (angl. *Christus bearing the Cross*, fr. *Le Portement de croix*, it. *Cristo portacroce*, nem. *Die Kreuztragung*), evang. ik. m., po sinoptičnih evangelijih (Mt 27, 31—32; Mr 15, 21; Lk 23, 26—27) s Simonom iz Cirene, po Janezu (19, 17) pa Kristus sam nese križ. Tako rekoč glede na kompozicijo — ali je v ospredju Kristus ali pa bolj sam sprevod s številnimi statisti — raje uporabljamo ali termin *Kristus nese križ* ali pa *Pot na Kalvarijo*. Up: npr. bron. *relief* na vratih stolnice v Beneventu (konec XII. st.), Giotto (*freska* v Capp. dell'Arena v Padovi), frater Francke (*olt. Tomaža Canterburyjskega*, o. 1424, Hamburg), Multscher (1437, Dahlem), A. Kraft (*relief* na *Schreyerjevem nagrob.*, Nürnberg, St. Sebald, zun.), Dürer (*lesor.* v *V. pasijonu* in *Malem pasijonu*), itd.

L: Réau II/2 (1957, p. 463—69 — L!); Keller (1968, p. 115—16); LCI II (1970, stp 649 ss — L!). — Cf. C. *Gould* (1970), K. *Künstle* (1928, p. 440 ss), G. *Schiller* (II 1968, p. 88—93, repr. 281—96).

Kristus ob stebru → *Bičanje*

Kristusovi predniki, evang. ik. m. (Mt 1, 1—17, & Lk 3, 23—28), Jezusov »rodovnik«. Srednjev. kršč. umetniki, ki so ga upodabljali, so se vselej opirali na Matejev evangelij, sicer ga pa oblikovali zlasti v dveh obrazcih, kot → *kraljevsko galerijo Judovega rodu* in kot → *Jesejevo koreniko*;

v IR so v ilustracijah Matejevega evangeliarja izjemoma upodobili tudi vseh 42 prednikov, mesijanskemu številu 14 ustrezno razdeljene v 3 skupine (I: Abraham, Izak, Jakob, Juda, Fares, Ezrom, Aram, Aminadab, Naason, Salmon, Boóz, Obed, Jese, David; II: Salomon, Roboam, Abija, Aza, Jozafat, Joram, Ozija, Joatam, Ahaz, Ezekija, Manase, Amon, Josija, Jehonija [recte: Joakim]; III: Jehonija, Salatijel, Zorobabel, Abiud, Eliakim, Asor, Sadok, Ahim, Eliud, Eleazar, Matan, Jakob, Jožef, Jezus). Up: *Evangeliar iz Lorscha* (IX. st., Bibl. Vat., Cod. Pal. Lat. 50 — I.—III. skupina ločene), *Cod. Aureus Pultoviensis* (2. pol. XI. st., Kraków, Muz. Narodowe), *Cod. Vyšehradensis* (1085, Praga, Drž. in univ. bibl., Ms. XIV, A 13 — rodovnik na 4 tablah), Evangeliar s psalterjem iz Winchcomba (XII. st., Dublin, Trinity College, Ms. 53 — I.—II. skupina sklenjeni), Michelangelo (na → *stropu Sikstinske kapele*, 1511—12 — predniki iz I.—III. skupine od Aminadaba do Jožefa), *freske* v c. → *Marija Gradec* (1526).

L: R. *Ligtenberg*, De Genealogie van Christus in de Beelderde Kunst der Middeleeuwen, voornamelijk van het Westen (Oudheidkundig Jaarboek, 1929); Arthur *Watson:* The Early Iconography of the Tree of Jesse (Ox 1934). — Cf. A. *Heimann* (1965).

Kristusovo trpljenje → *pasijón*

Kristusov steber, imen. tudi *Bernwardov steber* (nem. *die Bernwardsäule*), je nastal za škofa → *Bernwarda* kot velikonočni svečnik za c. sv. Mihaela v Hildesheimu (bron, viš. celote 372 cm, širina reliefnega pasu 44 cm, 1015/22, Hildesheim, stolnica), in sicer v naslonu na ant. vzore v → *Rimu* (*Trajanov steber* in *steber Marka Avréla*). Reliefi na spiralasto zavitem traku kažejo 24 »zmagoslavnih« prizorov iz Kristusovega življenja od *Krsta v Jordanu* do *Slovesnega vhoda v Jeruzalem*, med njimi npr. *Svatba v Kani*, *Ozdravljenje krvotočne žene*, *Kristus in Samarijánka ob vodnjaku*, *Kristus in prešuštnica*, *Smokvino drevo brez sadu*, itd.

L: cf. J. *Beckwith* (NY 1964), H. *Jantzen* (1947 [1959]), G. *Schiller* (I 1966) & s. v. *Bernward*.

Kristus pomiri vihar na morju (tj. na Genezareškem jezeru, lat. *Christus imperat ventis*, fr. *L'Apaisement de la tempête*, nem. *Die Stillung des Sturms*), evang. ik. m. (Mt 8, 23—27; Mr 4, 35—41; Lk 8, 22—25). Up: npr. *miniature* v → *Codex Egberti* (o. 980/90), v → *Evangeliarju Otona II. ali III. v Aachnu* (o. 983), in → *Hitdinem evangeliarju* (1. četrt. XI. st., f. 117r — *Kristus spi v čolnu*), Giotto (pozn. povsem rest. *mozaik* na Petrovi c. v Rimu), Rembrandt (d. 1633, Boston ISG), itd.

L: W. *Paeseler*, Giottos Navicella und ihre spätantike Quellen (RJb, 1941); Réau II/2 (1957, p. 572—73). — Cf. G. *Schiller* (I 1966, p. 177, repr. 492—96).

Kristus pred Ano (angl. *Christ brought before Annas*, fr. *La Comparution devant Anne*, it. *Cristo innanzi ad Anna*), evang. ik. m. (Jan 18, 13 & 19—24). Up: npr. Duccio (na → *Maestà*, 1308/11 — za razloček z vijoličasto oblečenim Kajfo je Ana v rdečem plašču), Dürer (*lesor.* v »Malem pasijonu«, 1509/11).

L: Réau II/2 (1957, p. 445—46). — Cf. K. *Künstle* (1928, p. 431).

Kristus pred Herodom, evang. ik. m. (Lk 23, 8—11): na prestolu Herod Antipa, za razloček s Pilatom s krono na glavi. Up: npr. *relief* na → *Bernwardovih vratih v Hildesheimu* (1008/15), Duccio (na → *Maestà*, 1308/11).

L: Réau II/2 (1957, p. 449).

Kristus pri Marti in Mariji, evang. ik. m. (Lk 10, 38—42). Up: npr. P. Aertsen (d. 1553, Rotterdam), Vermeer (o. 1654/55, Edinburgh), itd.

L: Réau II/2, 1957, p. 328—29).

Kristus se prikaže apostolom pri zaprtih durih (fr. *L'Apparition aux Onze à huis clos dans le Cénacle*, it. *L'apparizione di Gesù agli Undici apostoli*, nem. *Erscheinung vor den Elfen bei verschlossenen Türen*), evang. ik. m. (Jan 20, 19—23): v resnici 10 apostolov, ker ni bilo več Iškarijóta, Tomaž pa tudi ni bil navzoč. Up: npr. Duccio (na → *Maestà*, 1308/11).

L: Réau II/2 (1957, p. 567).

Kristus se prikaže Magdaleni → *Noli me tangere* (cf. s. v. *Kristus vrtnar*)

Kristus trpin (lat. *Imago Pietatis* ali *Christus patiens*, angl. *the Man of Sorrows*, fr. *le Christ souffrant*, nem. *der Schmerzensmann* ali *das Erbärmdebild*), sprva biz. ikonogr. tip trpečega Kristusa, pozn. v poznosrednjev. umetn. posebno priljubljena, čustvenemu razmišljanju in pobožnemu vživljanju namenjena simbolična upodobitev, ki tako rekoč povzema vsebino vsega Kristusovega trpljenja. Up: npr. mojster Francke (Leipzig & Hamburg), Multscher (*kamen*, o. 1429, Ulm, stolnica), Giov. Bellini, itn.

L: Heinz *Löffler:* Ikonographie des Schmerzensmanns (dis. 1922 [Bl]); Romuald *Bauerreiß:* Pie Jesu (Das Schmerzensmannsbild) (Mn 1931); Wiltrud *Mersmann:* Der Schmerzensmann (Dü 1952, »Lukas-Bücherei zur christlichen Ikonographie« 4 — L!); R. G. *Baier*, Weltgericht und Schmerzensmann (J. Jahnov zb., 1957); Réau II/2 (1957, p. 42—43) Anton *Legner* (LCI I, 1968, stp 418—19, 421—22); »US« 8 (repr. p. 184); Stele (1969, p. 72). — Cf.

(tudi s. v. *Maša papeža Gregorija* in *Sveta Nedelja*): G. von der *Osten* (1935; 1956), E. *Panofsky* (*»Imago Pietatis« 1927), G. *Schiller* (II 1968, p. 210 ss — L!).

Kristusu prebodejo stran, evang. ik. m. (npr. Jan 19, 34). Up: → *Coup de lance*, → *Longinus*, → *Križanje*.

Kristus v predpeklu (grš. *Anástasis* [dobesedno *Vstajenje*, sicer pa v biz. ikonografiji skupno ime za *Kristusa v predpeklu* in *Vstajenje*], lat. *Descensus ad Inferos*, fr. *La Descente aux limbes*, it. *l'Anastasi*, nem. *die Höllenfahrt*, srb. *Silazak Hristov u ad*), kršč. ik. m., ki mu je najstar. vir Biblija s psalmi (Ps 106 [107], 13—16: *Vpili so h Gospodu v svojih stiskah; in rešil jih je iz njih nadlog. Izpeljal jih je iz mraka in teme, njih vezi je raztrgal. Zahvalijo naj se Gospodu za njegovo dobroto, za njegove čudeže v prid človeškim otrokom, ker je bronasta vrata razbil, zdrobil železne zapahe*) in prerokom Ozejem (Oz 13, 14: *Ali jih bom iztrgal iz oblasti podzemlja, jih rešil iz rok smrti?*), predvsem pa opis v → *Nikodemovem evangeliju*. Kristus vleče za desnico Adama, velikokrat navzoči tudi Eva, David, Salomon in drugi predstavniki obd. *ante legem* in *sub lege*. Up: npr. delno ohranjeni *mozaik* v Dafnih (o. 1100), Duccio (na → *Maestà*, 1308/11), *StS* v Kahrié džamiji v Carigradu (o. 1310/20), *StS* v c. Bogorodice Odigitrije v Peći (1324/37), Dürer (*lesor.*, d. 1510, v ciklu *Véliki pasijon*), D. Beccafumi (1530/35, Siena, Pin. Naz.), Bronzino (1552, Florenca, Mus. dell'Opera di Sta Croce).

L: Margarete *Bauer:* Die Ikonographie der Höllenfahrt Christi von ihren Anfängen bis zum 16. Jahrhundert (dis. [Gtg 1948], tipkopis); Réau II/2 (1957, p. 531—37 — L!); Elisabetta *Lucchesi Palli*, Anastasis (RbK I, 1966 — L!); SSS (1966); »PKG« 3 (1968, t. 15, X, 47); »US« 8 (1968, repr. p. 187); Keller (1968, p. 121—22); E. *Lucchesi Palli*, Höllenfahrt Christi (LCI II, 1970 — L!). — Cf. C. *Gould* (1970 — *Christ in Limbo*), K. *Künstle* (1928, p. 494 ss).

Kristus vrtnar (lat. *Apparitio Christi in specie hortulani*, angl. *Christ as gardener*, fr. *Le Christ jardinier* ali *Christ à la bêche*, nem. *Christus als Gärtner* ali *Christus mit der Wurfschaufel*) se od XIV. st. dalje pojavlja v ik. m. → *Noli me tangere* in pozn. v njegovi varianti → *Christus tangit Magdalenam*.

Kristus v stiskalnici (lat. *Torcular Christi*, fr. *Le Pressoir mystique*, nem. *Die mystische Kelter* ali *Christus in der Kelter*), kršč. ik. m., oprt na Biblijo (Iz 63, 3: *V tlačilnici sem tlačil sam*, lat. *Torcular calcavi solus*) in posebno na eno izmed pridig sv. → *Bonaventure* (*Christus, tanquam botrus in torculari compressus, per vulnera sui corporis liquorem expressit, omnium morborum sanativum*): Kristus trpin, s prtom okrog ledij in trnovo krono, stoji v kadi stiskalnice in tlači grozdje, sam tlačen od bruna v podobi križa, takó da se s krvjo iz njegovih ran pomešani sok izteka iz kadi v kelih. Up: npr. v → *Hortus deliciarum*, (o. 1170), sicer pa zlasti od XV. st. dalje, v Sloveniji npr. slika iz 1. pol. XVII. st. (Gorca pri Mrb, podr. c.).

L: Alois *Thomas:* Die Darstellung Christi in der Kelter (Dü 1936, »Forsch. zur Volkskunde«); *id.*, Christus in der Kelter (RDK III, 1954); Réau II/2 (1957, p. 421—24 & 426 — L!); A. *Weckwerth* (H. R. Rosemannov zb., 1960); Umetnost XVII. st. na Slovenskem (Lj 1968 [rk, NG], št. 14, repr. 16); A. *Thomas* (LCI II, 1970, stp 497—504 — L!). — Cf. K. *Künstle* (1928, p. 489—90), W. *Molsdorf* (1920, št. 209 & 952), J. *Sauer* (2. izd. 1924), G. *Schiller* (II 1968).

Krištof (lat. *Christophorus* [ki nosi Kristusa], fr. *Christophe*, nem. *Christoph*), kršč. svetnik (25. VII.), čigar legenda se je razvila iz njegovega imena: ko je orjak nosil čez reko neznanega otroka (Jezuščka), se mu je pod njegovo težo skoraj zlomilo drevesno deblo, na katerega se je opiral, in komaj je dosegel nasprotni breg, kjer mu je prijatelj puščavnik svetil z lučjo. Zavetnik popotnih in umirajočih (→ *štirinajst priprošnjikov v sili*). Ker so v srednjem veku vérovali, da pogled na njegovo podobo za tisti dan obvaruje pred nenadno, tj. nesrečno smrtjo, so tudi pri nas imeli na zun. cerkva njegove orjaške slike. Up: npr. na → *Štirikrilniku iz Champmola* (tabla iz o. 1400 v Mus. Mayer van den Bergh, Antwerpen), t. i. *Buxheimski sv. Krištof* (*lesor.*, d. 1423), orjaška *soha* iz nürnberške c. St. Sebald (daroval Heinrich Schlüsselberger, d. 1442, Nürnberg), na des. krilu → *»Brabantskega biserja«* (Alte Pin.), leseni *kip na v. olt.* v c. v → *Kefermarktu* (o. 1491/98), Mojster iz Meßkircha (na levem krilu *Falkensteinskega olt.*, o. 1530/40, Donaueschingen, Fürstlich Fürstenbergische Gemäldesmlgn.), itd., pri nas *StS-e* na zun. žup. c. v Vitanju (1. pol. XIV. st.) in žup. c. v Kostanjevici ob Krki (o. 1360/80), na c. Sveti Janez v Bohinju, v Bodeščah pri Bledu, Gostečem in Vrbi, na Visokem pod Kureščkom (Janez Ljubljanski 1443), v Troščinah pri Višnji gori (1444) in Lanišču, na Mačah (1467), na c. sv. Ožbalda na Jezerskem (o. 1490), pokopališki c. v Kozjem (o. 1520), c. sv. Filipa in Jakoba v Poljanski dolini (Jernej iz Loke o. 1525) in podr. c. na Vrzdencu (o. 1540), na Žalah v Kamniku (F. Jelovšek 1736), itd.; *prizori iz legende* npr. v chiesa degli Eremitani v Padovi (freske 1449/57, → *Mantegna*).

L: MAS I (1935, p. 38); RAC II (1953); Ferguson (1954); Réau III/1 (1958, p. 304—13 L!); Cevc SU (1966, p. 52); »US« 8 (1968, p. 178, 192—93, 204 & 242

z repr.); Keller (1968, p. 88—90). — Cf. Z. *Ameisenowa* (1949), J. *Braun* (1943, stp 165—73), K. *Künstle* (1926), F. *Stelè* (Ce 1937, p. 57—59).

Krizman, Tomislav (1882—1955), hrv. grafik (in slikar), za razvoj grafike na Hrvatskem zaslužen pedagog (prof. na ak. v Zgb od 1922 do smrti), član JAZU, itd. R. v Orlovcu pri Karlovcu, u. (73) v Zgb.

B: *O grafičkim vještinama* (Zgb 1952).

L: Jakov *Bratanić* (ELU 3, 1964, s. v. — L!).

Krizogon (fr. *Chrysogone d'Aquilée*, hrv. *Krševan*, it. *Crisogono* [*Grisogono*]), kršč. svetnik, mučenec (24. XI.), ki naj bi bil spreobrnil → *Anastazijo*.

L: Mille Santi (1931); Réau III/1 (1958, p. 314—15).

krizolit (fr. *le chrysolithe*), mineral, po → *Apokalipsi* 7. temeljni kamen zidovja, ki obdaja → *nebeški Jeruzalem*.

krizopraz (fr. *la chrysoprase*), poldrag kamen, po → *Apokalipsi* 10. temeljni kamen zidovja, ki obdaja → *nebeški Jeruzalem*.

križ (grš. *staurós*, lat. *crux*, angl. *the cross*, fr. *la croix*, it. *la croce*, nem. *der Kreuz*, srb. *krst*), zaradi Kristusovega → *Križanja* gl. simbol in spoznavni znak krščanstva, v kršč. lik. umetn. zlato vsestransko porabljan od tlorisov cerkva pa do vsakovrstnega okrasa. Razločujemo *grš. križ* (lat. *crux graeca*) z enakimi kraki, *lat. križ* (*crux capitata*) s krajšo prečko, *Antonov križ* (*crux patibulata*) v obliki črke *T*, *Andrejev križ* v obliki črke *X*, *križ z dvema enakima prečkama* (*crux gemina*), *lotarinški križ* s krajšo in pod njo daljšo prečko, itn., pos. tudi → *crux gemmata*.

L: Erich *Dinkler*, Kreuzzeichen und Kreuz (JbAC, 1962); *id.*, Bemerkungen zum Kreuz als »trópaion« (Th. Klauserjev zb., 1964); Radovan *Matijević*, (ELU 3, 1964, s. v. — L!); Erich *Dinkler*, Das Kreuz als Siegeszeichen (Ztschr. f. Theologie u. Kirche, 1965); id. & E. *Dinkler-von Schubert*, Kreuz (LCI II, 1970 — L!). — Cf. F. J. *Dölger* (*1958—1967).

križana svetnica → *Kümmernis*

Križani ali *Kristus na križu* (lat. *crucifixus*, fr. *le Christ en croix*, it. *il crocefisso*, nem. *der Gekreuzigte* ali *Christus am Kreuz*), osrednji motiv → *Križanja* in → *krščanske ikonografije* sploh, enako pogost v kiparstvu (*razpelo*) in slikarstvu. Številni primeri zlasti od → *otonske dobe* dalje. Do vštete romanske umetn. (ko ima včasih krono na glavi, »*Christus Triumphans*«) je predstavljan živ, strogo frontalno, nogi ima pribiti vsako pos., tj. z dvema žebljema, roki pa sta malone vodoravni. Pozn. je predstavljan mrtev ali umirajoč, z znaki trpljenja, nogi sta pribiti skupaj z enim žebljem, hkrati pa se skrajša ogrinjalo okrog ledij. Med pomembnimi ostvaritvami v plastiki → *Geronov križ* (hrastovina, korpus vis. 187 cm, 969/976, Köln, katedr.), *Ringelheimski križ* (les, viš. 162 cm, o. 1000, Ringelheim, žup. c.), *Werdenski križ* (bron, viš. 109 cm, zadnja tretjina XI. st., → *Werden*), *razpelo v Benninghausnu* na Vestfalskem (les, viš. 167 cm, o. 1070/80), *Mindensko razpelo* (bron itd., viš. korpusa 101 cm, o. 1100, → *Minden*, stolnična zakladnica), »*Véliki Bog v Altenstadtu*« (les, viš. 323 cm, 1. četrt. XII. st., Altendstadt, Hl.-Kreuz-Kirche), → *Imerwardov križ* (cedrovina, viš. 271 cm, o. 1190, Braunschweig, stolnica St. Blasius) in *Volto Santo* v stolnici v → *Lucci* (replika z zač. XIII. st. [izgubljeni orig. iz XI. st.]), itd., v gotiki npr. → *viličasti križ* v kölnski c. St. Maria im Kapitol (les, 1304) in pribl. sočasno razpelo v Brežah (*Friesach*) v dominikanski c., pozn. npr. Donatello (les, Florenca, Sta Croce; bron, Padova, St'Antonio), Brunelleschi (les, Florenca, Sta Maria Novella), etc., v slikarstvu znamenita vrsta it. slikanih križev (*la croce dipinta*) od XII. do zač. XIV. st., pozn. npr. podobe *samotnega Kristusa na križu*, ki so jih naslikali Tizian (Escorial), Rubens (hrastovina, o 1615, Alte Pin.) in Rembrandt (d. 1631, Le Mas d'Agenais, žup. c.). — Cf. s. v. *arbor vitae*; *Prestol milosti*; *vejnati križ*; etc.

L: Gustav *Schönermark:* Der Kruzifixus in der bildenden Kunst (Str 1908); C. *Constantini:* Il Crocefisso nell'arte (F 1911); Gustav *Schönermark:* Christus am Kreuz in der bildenden Kunst der Karolingerzeit (Lpz 1930); H. *Koch:* Sonderformen des Heilandskreuzes (Str 1934, »SdK« 303); E. *Syndicus:* Süddeutsche Kruzifixe der romanischen Zeit (dis. 1954 [Mn]); Hanns-Ulrich *Haedeke:* Rheinische Holzkruzifixe von ihren Anfängen bis zur hochromanischen Zeit (dis. 1955 [K]); Réau II/2 (1957, p. 475 ss); Hanns-Ulrich *Haedeke*, Das Gerokreuz im Dom zu Köln und seine Nachfolge im 11. Jahrhundert (Kölner Domblatt, 1958); Paul *Thoby:* Le Crucifix des origines au Concile de Trente (Nantes 1959); Georg *Himmelheber*, Bilderwerke des Hirsauer Kunstkreises (ZfKg, 1961 — L!); R. L. *Füglister:* Das lebende Kreuz (Einsiedeln 1964); »ArS« 2 (1967 [= 1968], t. 10 & 71, f p. LVI & LVIII); Peter *Bloch* (LCI I, 1968, stp 407—08); »US« 7 (1968, f p. 83, 138—41); »PKG« 5 (1969, t. 121, 123, XXXI). — Cf. E. *Carli* (1960), G. de *Francovich* (1938), R. *Haussherr* (1962; 1963), F. X. *Kraus* (1872), K. *Künstle* (1928, p. 446 ss), B. *Lázár* (1912), W. L. *Schreiber* (& P. *Heitz* 1915?), G. *Schiller* (II 1968), E. S. *Vavalà* (*1929), K. *Wessel* (1960), K.—A. *Wirth* (dis. 1953).

Križanje (lat. *Crucifixio*, fr. *La Crucifixion*, hrv. *Raspeće*, it. *La crocefissione*, nem. *Die Kreuzigung*), kršč. ik. m., ki zvečine ne predstavlja samega dejanja križanja, ampak poleg osrednjega motiva Kristusa na križu (→ *Križani*) tudi *Kalvarijo* in razne osebe, kot so zlasti Marija

in Janez Ev. ali → *Longinus* in → *Stephaton* ob vznožju križa, sicer pa še oba razbojnika (cf. s. v. *Dizma & Gesta*), v star. dobi razne personifikacije (cf. *Sonce*; *Luna*; *Eklezija*; *Sinagoga*), pozn. pa bolj ali manj številen zbor ljudi na zemlji z mnogimi realističnimi nadrobnostmi. Up: **slonokoščeni relief* iz o. 425 (Br. Mus. — najstar. znani primer!), *relief* (o. 35 × 20 cm) na les. vratih c. Sta Sabina v Rimu (432/40 ali malo pozn.), **miniatura* (f. 13r) v → *Rabulovem evangeliarju* (586, Florenca, Bibl. Laurenziana — prva znana upodobitev v tem obsegu in s takó dramatizirano vsebino!), **StS* v c. Sta Maria Antiqua v Rimu (VIII. st.), na *platnicah* rkp. kodeksa iz Echternacha, tj. *Cod. Aureus Epternacensis* (slonovina, 983/991, Nürnberg), *miniaturi* v → *Sakramentarju Henrika II.* (1002/1014, München, Staatsbibl., f. 15r) in → *Utinem kodeksu* (1002/1025, ib., f. 3v), *skupini* v c. v Wechselburgu (les, 1. pol. XIII. st.) in na korni pregraji v c. v Naumburgu (*kamen*, o. 1250/60), *reliefi* na prižnicah v baptisteriju v Pisi (N. Pisano 1259/60), c. S. Andrea v Pistoii (G. Pisano 1298/1301) in katedr. v Pisi (id. 1302/11), *freske* v Padovi v Capp. dell'Arena (Giotto), c. S. Antonio (Altichiero o. 1379, Capp. S. Felice) in Oratorio di S. Giorgio (Altichiero in Zevio 1378/84), Jan van Eyck (o. 1420/25, MM), t. i. Mojster pasijonskih tabel iz Tegernseeja (o. 1430/50, Alte Pin.), fra Angelico v kapiteljski dvorani nekd. dominikanskega samostana v Florenci (1439/46, Mus. di S. Marco, Sala del Capitolo), Laib (d. 1449, Öst. Mitt.), Mantegna na predeli olt. iz S. Zena (1459/60, Louvre), Pleydenwurff na eni izmed tabel 1465 dat. olt. iz Hofa (Alte Pin.), Antonello da Messina (npr. d. 1475, Antwerpen), Cranach star. (d. 1503, Alte Pin.), Grünewald (→ *Isenheimski olt.*), Tintoretto (1565, Benetke, Scuola di S. Rocco), Rubens (»*le Coup de lance*«, dkč. 1620, Antwerpen), Rembrandt (*Trije križi*, jedk., d. 1653), itd., pri nas npr. *StS* v Selu v Prekmurju (zač. XV. st.), na Visokem na slavoloku (Janez Ljubljanski 1443), v Podzidu (o. 1460) in na Mačah (1467 po Mojstru E. S.), Križanje iz Šmarja na Dolenjskem (o. 1620, NG), itn. (cf. *Pasijon*).

L: Johannes *Reil:* Die frühchristlichen Darstellungen der Kreuzigung Christi (Lpz 1904); MAS I (1935, p. 26, repr. 91—92); L. H. *Grondijs*, Le soleil et la lune dans les scènes de crucifixion (B. de l'Inst. Archéologique Bulgare, IX, 1935); *id.:* L'Iconographie byzantine de crucifié mort sur la croix (Br-Leyde 1941, »Bibl. byzantina Bruxellensis« 1; 2. izd. Utr 1947); R. J. *Herbert:* Le Problème de la transfixion du Christ dans les traditions biblique, patristique, iconographique, liturgique et musicale (P 1940); Aloys *Grillmeier:* Der Logos am Kreuz: Zur christologischen Symbolik der älteren Kreuzigungsdarstellungen (Mn 1956); Réau II/2 (1957, p. 473 ss); E. *Roth:* Der volkreiche Kalvarienberg in Literatur und Kunst des späten Mittelalters (Bl 1958); C. *Cecchelli* (EWA III, 1960, stp 601); Jacques *Bréhant* (GBA, 1967); E. *Lucchesi Palli* & Géza *Jászai*, Kreuzigung Christi (LCI II, 1970 — L!). — Cf. C. *Cecchelli* (1959, p. 69, t. 15 [repr. 1—3]), L. *Hautecoeur* (1921), K. *Künstle* (1928, p. 446), C. R. *Post* (1952), G. *Schiller* (II 1968), K. *Wessel* (1966).

***Križarji zavzamejo Carigrad 12. aprila 1204** (*Prise de Constantinople par les Croisés*), slavna Delacroixova slika (o, pl, 410 × 498 cm, d. 1840, Louvre), 1838 naroč. za zg. gal. v versajskem gradu, odkoder so jo 1885 prepeljali v Louvre (tam tudi mala varianta iz Moreaujeve z., ki jo je Delacroix naslikal 1852).

L: cf. K. *Clark* (1960).

križarska gotika, ime, s katerim zaznamujemo gotsko stavbarstvo, ki je kot posledica križarskih pohodov in osvojitev nastalo na Bližnjem vzhodu.

L: Wolfgang *Müller-Wiener:* Burgen der Kreuzritter im Heligen Land, auf Zypern und in der Ägäis (Mn-Bl 1966).

Križeva legenda (lat. *Historia sanctae crucis*, fr. *la légende de la croix*) je znana zlasti po → *Zlati legendi* Jacoba da Voragine: Set je, kot mu je bil bog zaukazal po nadangelu Mihaelu, zasadil mrtvemu očetu Adamu pod jezik tri semena z → *drevesa spoznanja*, iz katerih so na Adamovem grobu zrasle oljkina, cedrina in cipresina mladika. Mojzes je z njimi delal čudeže, kralj David jih je dal zasaditi v svojem vrtu, Salomon pa njihova drevesa posekati, da bi jih uporabil pri zidanju templja, toda ker za to niso bila primerna, so iz njih napravili brv čez potok. Kraljica iz Sabe, ki je obiskala Salomona, je spoznala čudežni les, prerokovala njegovo prihodnjost in po mnogih drugih naključjih so les res uporabili za Kristusov križ. Helena, mati ces. Konstantina (ki je bil v znamenju križa zmagal), je križe z Golgote odkrila v Jeruzalemu (lat. *Inventio sanctae crucis*, it. *l'invenzione della croce*, med ik. m. *mučenje žida*, ki ni hotel izdati skrivnosti, in *spoznanje pravega križa* po njegovi čudežni moči), še pozn. ga je perz. kralj Hosroe II. ugrabil, njegov zmagovalec, ces. Heraklij pa ga je 629/30 slovesno prinesel nazaj v Jeruzalem — kot Kristus bosonog in v srajci, ker bi se mu sicer mestna vrata ne bila odprla. Up: *emajlni prizori* na → *triptihu* (*relikviariju*) *iz Stavelota* (sreda XII. st.), med cikli v cerkvah frančiškanov, ki so bili čuvarji »svetega groba«, *freske* v c. Sta Croce v Florenci v Capp. Maggiore (Agnolo Gaddi) in v Arezzu v c. S. Francesco (Piero della Francesca), pri nas *reliefi* krilnega olt. v c. nad → *Kojskim*.

L: P. *Mazzoni:* La Leggenda della Croce nell'arte italiana (F 1914); Réau II/2 (1957, p. 503 ss); L. *Schneider* (AQ, 1969 [cf. s. v. *Arezzo:* S. *Francesco*]); H. W. van *Os* & Géza *Jászai*, Kreuzlegende (LCI II, 1970 — L!). — Cf. K. *Künstle* (1928, p. 470 ss).

Križev pot (lat. in it. *Via Crucis* ali *Via dolorosa* ali *Via sacra*, angl. *The Way of the Cross*, fr. *Chemin de croix*, hrv. *Križni put*, nem. *Der Kreuzweg* ali *Der Leidensweg des Herrn*, šp. *El Camino de la Cruz*), pot, po kateri je v Jeruzalemu Kristus nesel križ na Kalvarijo. V Evropi so jo ponazarjali od križarskih vojn dalje (popularizirali so jo zlasti frančiškani, ki so skrbeli za t. i. kršč. svete kraje v Palestini), sprva samó zač. in konec, pozn. zvečine s 7, od konca XVII. st. dalje pa s 14 postajami (lat. *stationes*, angl. *The Stations of the Cross*). Up: od XV. st. dalje, mdr. npr. Giov. Dom. Tiepolo (1748—49, Benetke, S. Polo) in v XIX. st. J. Führich (številne kopije in priredbe tudi po naših c.), pri nas npr. Herrleinove ilustracije knj. *Sveti krishovi pot* (Lj 1806), L. Layer, J. Wolf, idr. Običajni ik. m.: I: *Jezusa na smrt obsodijo* (Kristus pred Pilatom); II: *Kristusu nalože križ*; III: *Jezus pade prvič pod križem*; IV: *Jezus sreča mater*; V: *Simon iz Cirene pomaga Jezusu nesti križ*; VI: *Veronika poda Jezusu potni prt*; VII: *Jezus pade drugič pod križem*; VIII: *Jezus tolaži jeruzalemske žene*; IX: *Jezus pade tretjič pod križem*; X: *Jezusa slečejo*; XI: *Jezusa pribijajo na križ*; XII: *Kristus na križu*; XIII: *Marija z mrtvim sinom v naročju*; XIV: *Jezusa polagajo v grob*. Cf. s. v. *Bergant*.

L: SteskaS (1927, p. 88, 169, 185, 187—88, 189, 308, 310); Franc *Ušeničnik:* Katoliška liturgika (2. izd., Lj 1945); Ferguson (1954); Réau II/2 (1957, p. 465—69 — L!); E. *Kramer:* Kreuzweg und Kalvarienberg: Historische und baugeschichtliche Untersuchung (Str 1957, »SdK« 313); Branko *Fučić* (ELU 3, 1964, p. 250); Notker *Eckmann:* Kleine Geschichte des Kreuzweges: Die Motive und ihre künstlerische Darstellung (Regensburg 1968, »Welt des Glaubens in der K.« 6); Franz *Dambeck*, Kreuzweg (LCI II, 1970 — L!). — Cf. A. *Cevc* (ZUZ nv II, 1952, p. 194—95), J. *Flis* (1908, p. 165—67), K. *Künstle* (1928), A. *Stegenšek* (1912).

križ iz opatije Saint-Bertin → *križ v opatiji Saint-Bertin* (infra)

križ nadškofa Gerona → *Geronov križ*

KRIŽNA GORA *nad Škofjo Loko:* pozno-gotska *podr. c.*, ki je bila posv. *sv. Urhu* (šele od 1867 sv. Križu): **freske*, po Steletu delo bavarskega, po Demusu pa koroškega slikarja (d. 1502), kažejo mdr. v koru *po dva prizora iz legend sv.* → *Urha in sv.* → *Korbinijana* (»vrh gotskega realizma pri nas«).

L: MAS I (1935); Ivan Komelj (VS. VI, 1959, p. 83—84), S. *Mikuž* (Delo, I, 24. VII. 1959, p. 6); M. *Zadnikar* (ELU 3, 1964, s. v.); Stele (1969, repr. 186—87). — Cf. E. *Cevc* (1944), O. *Demus* (ÖZKD, 1969, p. 111 & 119).

križni hodnik (lat. *claustrum*, angl. *the cloister*, fr. *le cloître*, hrv. *klaustar*, it. *il chiostro*, nem. *der Kreuzgang*), zvečine obokan, proti notr. samostanskemu dvorišču odprt arkadni hodnik, ustrezno temu slednjemu zvečine kvadratne pa tudi pravokotne oblike. Med bogato kiparsko okrašenimi primeri romanske dobe npr. v Franciji križna hodnika v *Arlesu* (St.-Trophime) in *Moissacu*, v Italiji pa pri katedr. v *Monrealu*.

L: R. *Rey:* L'Art des cloîtres romans: Étude iconographique (Toulon 1955).

križ v opatiji Saint-Bertin *v Saint-Omeru* je očitno bil pomanjšana replika vélikega zlatega križa, ki ga je dal opat → *Suger* postaviti na grob sv. Dionizija v opatijski c. v → *Saint-Denisu* (po Sugerjevem opisu je njegovo podnožje krasilo 4 × 17, tj. skupno 68 tipoloških predpodob Križanja). Ohranjeno **podnožje saint-bertinskega križa* (bron & jamičasti emajl, viš. 31 cm, šir. 22 cm, mozansko delo iz 1170/80, Saint-Omer, Mus.) sestavljajo polkrogla (ki jo nosijo 4 sedeči in pišoči *evangelisti*), na njej pilaster (spodaj na vogalih pilastra ustrezni *atributi evangelistov*) in na pilastru kapitel, na vsaki strani zaznamovan s personifikacijo enega izmed 4 *elementov*. Celota z 8 emajlnimi *predpodobami Križanja:* med Matejem in Markom na polkrogli *Žrtvovanje velikonočnega jagnjeta in zaznamovanje naddurja in podbojev*, na pilastru *Aron zaznamuje Levijev rod s črko tav*, na kapitelu *Ogenj* s salamandrom; med Markom in Janezom *Voda iz skale*, *Izak nese drva za žgalno daritev*, *Voda* z ribo; med Janezom in Luko *Bronasta kača*, *Grozd iz obljubljene dežele*, *Zemlja* z lopato; med Luko in Matejem *Jakobov blagoslov Jožefovih sinov*, *Vdova iz Sarepte* in *Zrak*, ki kaže s prstom navzgor.

L: SwarzenskiR (1954, repr. 397—99 — L!); Réau I (1955, p. 209); MJ (1964); »US« 7 (1968, repr. p. 68). — Cf. G. *Duby* (Europe des Cathédrales 1966, repr. p. 22), E. *Mâle* (XIIe 1922, p. 153—57), G. *Schiller* (II 1968, repr. 419—23).

KRKA na Koroškem (nem. *Gurk*, Avstrija), katedr. *Marijinega Vnebovzetja* (nem. *Maria Himmelfahrt*), sez. o. 1140—o. 1200, triladijska **romanska slopna bazilika* z zah. narteksom in nad njim emporo med zvonikoma, s prečno ladjo in znamenito, 1174 posv. **kripto* (prvotno stanje najbolje kaže vzh. del stavbe z apsidami in prečno ladjo); od 1932 dalje v oskrbi salvatorijancev. Zun.: na juž. portalu (o. 1150) v timpanu relief *Kristusa z odprto knj.* (na njej napis *EGO SVM OSTIVM*). V vhodni lopi

StS-e iz o. 1340: levo 32 bibl. prizorov od *Ustvarjênja angelov* do *Elizeja, ki ga zasmehujejo dečki*, des. 32 evang. prizorov od *Oznanjenja* do uničenih *Binkošti*. Gl. *portal* iz vhodne lope v ladjo 7-krat stopničasto poglobljen (bel marmor, o. 1190). Notr.: *v. olt.* s 4 v. cerkv. učitelji (Michael Hönel 1626—38); Donnerjeva *Pietà* (svinec, 1740—41) in njegove delavnice *reliefi* na prižnici (svinec, 1740—41); 6 lesenih *reliefov s prizori iz Hemine legende* (o. 1515 — grofica Hemma, »blažena« od 1287 in svetnica [27. VI.] od 1938, tu 1043 ust. samostan benediktink, ki ga je bilo kmalu konec). V sev. ladji timpanon z reliefom *Samson raztrga leva* (o. 1200). Najpomembnejše *StS-e* v 1267 posv. zah. empori iz o. 1264 (po W. Frodlu, po Ginhartu o. 1220): na oprogi, ki deli emporo v zah. in vzh. del, *Jakobova lestev*. Na vzh. steni **Marija kot Sedes Sapientiae* (→ *Salomonov prestol*), nad njo *7 golobov* za → *sedem darov sv. duha*, ob prestolu manjši personifikaciji kreposti *Caritas* in *Castitas*, sicer pa na vsaki strani po 3 večje *Kreposti* (→ *šest Marijinih kreposti*) in nad njimi *preroki* ali *apostoli:* levo *Verecundia* (& *Sirah* z napisom: → *gratia super gratiam mulier sancta et pudorata*), *Virginitas* (& *Pavel*) in *Oboedientia* (& *Samuel*), des. pa *Solitudo* (& *Ozej*), *Prudentia* (& *Peter*) in *Humilitas* (& *Izaija*); na oboku okrog *križa* (s *4 rekami paradiža*) prizori *Ustvarjênja* z Adamom in Evo (*Ustvarjenje Adama, Bog prepové jesti od drevesa spoznanja, Izvirni greh*, uničeni *Izgon iz raja*), spodaj na »pendentivih« pa *4 elementi* (*Zemlja* s snopom, *Ogenj* s soncem, *Voda* z ribo na trizobu, *Zrak* uničen). Na zah. steni *Spremenjenje na gori*, ob straneh *Sprevod treh kraljev* in *Slovesni vhod v Jeruzalem*, na oboku pa *Nebeški Jeruzalem* z angeli, ki vodijo planete (podoben koncept kaže → *Matrei*). — O postnem času pred v. olt. razobešen **postni prt* iz 1458 (najstar. od 9 na Koroškem ohranjenih!), ki kaže levo 50 *bibl.*, des. pa 49 *evang. prizorov*.

L: Réau III/1 (1958, p. 432 [Emma de Gurk]); Fr. *Stelè*, Gurk (ELU 2, 1962); P. Salvator *Posch*, Salvatorianer: Dom zu Gurk (5., izb. izd., Gurk 1963). — Cf. H. *Busch* (1963), E. *Cevc* (1970 — L! [reliefi s prizori iz Hemine legende]), O. *Demus* (1968 [StS-e]), W. *Frodl* (1942 [StS-e]; 1955), K. *Ginhart* (& B. *Grimschitz* *1930; 1967), S. *Hartwagner* (1963 [1969]), H. *Schrade* (1963), K. M. *Swoboda* (1965), J. *Veider* (1939).

krog (lat. *circulus*, angl. *the circle*, fr. *le cercle*, hrv. *krug*, it. *il circolo*, nem. *der Kreis*), simbol večnosti, podoba *krogle* (cf. s. v.), itd.

L: A. H. *Allcroft:* The Circle and the Cross: A Study in Continuity (2 knj., L 1927—1930); Marguerite *Loeffler-Delachaux:* Le cercle, un symbole (G 1947, »Coll. Action et pensée«); Ferguson (1954): Cirlot (1962 — L!); Oskar *Holl*, Kreis (LCI II, 1970 — L!). — Cf. W. *Molsdorf* (1920, št. 16), G. de *Tervarent* (I 1958, stp 64—65).

krogla (lat. *globus* ali *pila*, angl. *the sphere*, it. *la sfera* ali *la palla*, nem. *die Kugel*), geometr. telo, ideal centr. arhitekture, ki se mu je približal Panteon v Rimu, zlasti pa nekateri Boulléejevi in Ledouxovi načrti v času t. i. revolucijske arhitekture. — Na krogli lovi ravnotežje personifikacija sreče, sicer pa krogla pomeni kozmos.

L: Wilhelm *Wackernagel:* Kleinere Schriften (Lpz 1872); Lars-Ivar *Ringbom*, Kretsen och klotet (Finsk Tidskrift, 1933); Dietrich *Mahnke:* Unendliche Sphäre und Allmittelpunkt: Beiträge zur Genealogie der mathematischen Mystik (Halle 1937); Liselotte *Möller*, Die Kugel als Vanitassymbol (Jb. der Hamburger Kstsmlgn., 1952); Peter *Gerlach*, Kugel (LCI II, 1970 — L!). — Cf. P. E. *Schramm* (1958), H. *Sedlmayr* (1939), A. M. *Vogt* (1969).

krogovičje (angl. *the tracery*, fr. *le remplage*), stavbni ornament, ki je nastal kot sprva preprost geometr. okras gotskih šilasto zaključenih oken (s šestilom določljive, »mérjene« oblike, zato za krogovičje nem. izraz *das Maßwerk*), postal pozn. kot vse druge gotske oblike slikovito razgiban, sicer pa kot t. i. *slepo krogovičje* že zelo zgodaj krasil tudi razne druge stavbne dele, korne klopi, pohištvo nasploh itn. — Zgodnjo obliko krogovičja (t. i. *negativno krogovičje*) poznamo v katedr. v *Chartresu* in *Limburgu* (*an der Lahn*), najstar. pravo krogovičje pa v kornih kapelah katedr. v *Reimsu* (1211—27).

L: cf. L. *Behling* (1944).

Krohg, Christian (1852—1925), norv. slikar in pisatelj, od 1909 dalje direktor ak. v Oslu. S: žanrski motivi iz življenja ribičev, prostitutk, itd.

L: H. *Grevenor* (ThB XXI, 1927 — L!); L. *Østby* (Kindler III, 1966, s. v. — L!). — Cf. R. *Zeitler* (1966 — L!).

krokar (lat. *corvus*, angl. *the raven*, fr. *le corbeau*, hrv. *gavran*, it. *il corvo*, nem. *der Rabe*), atribut raznih svetnikov (npr. → *Benedikt iz Nursije* ali pa → *Ožbalt*); krokar s kruhom v zgodbi preroka Elije (→ *Elijo hranijo krokarji*) in legendi Pavla Puščavnika (→ *Anton Puščavnik pri Pavlu Puščavniku*). Prim. tudi ilustracije slavne Poejeve pesmi.

L: Ferguson (1954); Réau I (1955, p. 127), III/3 (1959, p. 1508); Klementine *Lipffert:* Symbol-Fybel (4. izd., Kassel 1964, p. 40); Ferdinand *Herrmann*, Das Tier als Schöpfer (Stud gen, XX, 1967). — Cf. R. *Graves* (& R. *Patai* 1969, zlasti p. 144—45 & 161).

Kromer, Karl (1924—....), avstr. arheolog, štud. in prom. (1947) na Dunaju, tam od 1958 dalje vodi prazg. odd. v *Naturhistorisches Mus.*

B: *Das Gräberfeld von Hallstatt* (2 knj., F 1959).

L: cf. J. *Filip* (I 1966, s. v.).

***Krompir,** pomembna Groharjeva v Škofji Loki 1909 nastala slika (o, pl, 88 × 99 cm, MG, last SKP).

Kronanje cesarice Jožefine → *Napoleon krona Jožefino v katedrali Notre-Dame*

***krona »Sv. Rimskega cesarstva«,** otonski zlatarski izdelek, najdragocenejši med nem. ces. insignijami in drugimi zakladi dunajske *Weltliche Schatzkammer* (zlató, *cloisonné* emajl, dragi kamni, biseri): nastala za kronanje ces. Otona I. (962) ali 962/82, lok s križem in napisom *Chuonradus Dei Gratia Rom(anorum) Imp(erator) Augustus* pa za ces. Konrada II. (1024—39). Osmerokotno krono sestavlja 8 ploščic, 4 večje, od katerih je vsaka okrašena z 12 dragimi kamni po bibl. opisu Aronovega oblačila, pri katerem zaznamujejo 12 Izraelovih rodov (2 Mojz 28, 15—21), in 4 manjše z emajlnimi podobami in ustreznimi bibl. citati, od križa na levo po vrsti najprej (tj. ob des. sencu) *Kristus med kêruboma* (Preg 8, 15: *Po meni vladajo kralji*, lat. *P[er] me reges regnant*) in *Izaija pred bolnim Ezekijo* (Iz 38, 5: *Glej, dodal bom tvojim dnem petnajst let*), nato pa — ob levem sencu — *kralj David* (Ps. 98 [99], 4: *Ti si kralj, ki ljubiš pravico*) in *kralj Salomon* (Preg 3, 7: *boj se gospoda in varuj se hudega*) — ces. je predstavljen kot vladar in v. duhovnik (*Rex et Sacerdos*) ali z drugimi besedami: zaznamovani so njegova od boga dana oblast, pravičnost in modrost in želje po njegovem dolgem vladanju.

L: SwarzenskiR (1954); EWA VI (1961, stp 725, t. 395), X (1965, stp 891); »US« 6 (1970, f p. 149). — Cf. J. *Beckwith* (NY 1964 — L!), P. *Bloch* (MJ Hdb., 1964, p. 770 & 780, op. 219 — L!), H. *Fillitz* (1953; 1954; 1967; 1969 [t. XXIV — L!]), M. *Hauttmann* (1929), H. *Jantzen* (1947 [1959], A. *Weixlgärtner* (1926), o kroni sploh LCI II (1970, stp 659—61 — L!).

Krönig, Wolfgang (1904—....), nem. um. zgodovinar, uči na univ. v Kölnu.

B: *‚Zur Frühzeit Jan Gossaerts'* (ZfKg, 1934); *Der italienische Einfluß in der flämischen Malerei im ersten Drittel des 16. Jahrhunderts* (Wü 1936); *‚Hallenkirchen in Italien'* (RJb, 1938); *‚Geertgens Bild Johannes des Täufers'* (Das Münster, 1950); *‚Zur Transfiguration der Capella Palatina in Palermo'* (ZfKg, 1956); *‚La »Resurrezione« di Piero della Francesca'* (AAM, 1959); *Cefalù: der sizilische Normannendom* (Kassel 1963); *‚Zeichnungen von Luca Cambiaso in Köln'* (Arte Lom, 1964); *‚Cranach und Gossaert bei Rembrandt: Rembrandts Darstellungen von Johannesenthauptung'* (Trautscholdtov zb., 1965); *The Cathedral of Monreale and the Norman Architecture in Sicily* (2 knj., Pal 1967); *Rheinische Vesperbilder* (Mönchengladbach 1967, »Kleine Bücher rheinischer K.«); *‚Matthias Stomer's »Anbetung der Hirten« in Monreale'* (Duvergerjev zb., 1968).

L: Wer ist wer (1958).

kronološki pregled pomembnih dogodkov iz um. in obče zgod., umetnin in vladavin:

o. 2670—2135 pred: v Egiptu 3.—8. dinastija (Stara država)

o. 2040—1650 pred: v Egiptu 11.—13. dinastija (Srednja država)

o. 1555—1070 pred: v Egiptu 18.—20. dinastija (Nova država)

o. 1000—963 pred: vlada kralj David

963—925 pred: vlada kralj Salomon

587 pred: Nebukadnezar zavzame Jeruzalem

559—529 pred: Kiros II. Véliki

443—429 pred: Periklejeve Atene

347 pred: umre Platon

336—323 pred: vlada Aleksander Véliki

44 pred: umorjen Cezar

31 pred: bitka pri Akciju

30 pred—14: vlada Avgust

7/6 pred: rojen Jezus Kristus

14—68: julijsko klavdijska dinastija

26—36: v Palestini vlada Poncij Pilat

69—96: flavijska dinastija

70: zavzet in razrušen Jeruzalem

79: ob izbruhu Vezuva zasuti mesti Pompeji in Herkulanum

98—117: Trajan: **Trajanov steber*

117—138: Hadrijan: **Panteon v Rimu*

161—180: Mark Avrelij

193—211: Septimij Sever

211—217: Karakala

284—305: Dioklecijan: **Dioklecijanova palača*

312: bitka pri Milvijskem mostu

313: milanski tolerančni edikt

315: **Konstantinov slavolok*

325: nicejski koncil

330: Konstantinopel prestolnica

353—366: papež Liberij

359: **sarkofag Junija Bassa*

401—417: papež Inocenc I.: **mozaik v apsidi Sta Pudenziana* v Rimu

422—432: papež Celestin I.: **Sta Sabina*

431: koncil v Efezu

432—440: papež Sikst III.: **mozaiki v Sta Maria Maggiore* v Rimu

476: konec zahodnorim. cesarstva

526: umre Teodorik

527—565: vlada Justinijan I

532—537: sez. **Hagia Sofia*

545—553: Maksimijan nadškof v Raveni: **Maksimijanova katedra*

547: posv. **San Vitale* v Raveni

549: posv. **Sant'Apollinare in Classe* v Raveni

568: Langobardi v Italijo, Slovenci v svojo zdajšnjo domovino

579—590: papež Pelagij II.: obnovljena bazilika **San Lorenzo fuori le mura* v Rimu

*586: *Rabulov evangeliar*
590—604: papež Gregorij I. Véliki
*konec VI. st.: *Evangeliar Avguština Canterburyjskega*
610—641: vlada Heraklij
622: hédžra
625: umre Teodolinda
632: umre Mohamed
636: umre Izidor Seviljski
638: muslimani pod kalifom Omarjem zavzamejo Jeruzalem
o. 646/53: koran
*2. pol. VII. st.: *Codex Durmachensis*
673—77: Arabci oblegajo Carigrad
691: dkč. **mošeja El-Aksa* v Jeruzalemu
*o. 700: *Codex Lindisfarnensis*
*zač. VIII. st.: *Codex Amiatinus*
726—843: ikonoklazem
o. 737: umre langobardski vojvoda Pemmo
737: Karel Martel premaga Arabce pri Narbonnu; Čedad sedež oglejskega patrijarha
744—749: vlada langobardski kralj Rathis
*o. 750: *Sacramentarium Gelasianum*
762—o. 786: oglejski patrijarh Sigvald
768—814: vlada Karel Véliki
769: Tasilo ustanovi samostan Innichen
777: Tasilo ustanovi samostan Kremsmünster
*781/783: *Godeskalkov evangelistar*
786—809: vlada kalif Harun al-Rašid
796: Drava meja med salzburškim in oglejskim cerkvenim ozemljem
*o. 800: *Adin evangeliar* in **Dunajski evangeliar Karla Vélikega*, **Codex Cenanemsis*
*o. 810: *Evangeliar iz Lorscha*
817—824: papež Paskal I.: v Rimu cerkvi *Santa Maria in Domnica* in *Santa Prassede*
824—859: nadškof Angilbert v Milanu: **Vuolvinijev antependij*
847—855: papež Leon IV.: StS *Vnebohod* v c. S. Clemente v Rimu
867—1056: makedonska dinastija
867—886: Vasilij I.: zanj 880—86 **Homilije Gregorija Nazianškega*
886—912: Leon VI.: **mozaik s proskinézo Leona VI. pred Kristusom*
*o. 900: *Tuotilova reliefa*
913—959: Konstantin VII. Porfirogenet
969—976: Gero je nadškof v Kölnu: **Geronov križ* v kölnski stolnici
973—983: vlada Oton II.
976—1025: vlada Vasilij II. Bulgaroktonos
977—993: Egbert nadškof v Trierju: **Codex Egberti* in **Psalterium Egberti*
983—1002: Oton III.: **Evangeliar Otona III.*
993—1022: Bernward škof v Hildesheimu
1002—1024: vlada Henrik II.: **Perikope Henrika II.*, **Baselski antependij*, etc.
1024—1125: salijska dinastija
1063: zač. zidave **katedr. v Pisi*, c. **Sant'Abbondio* v Comu in verj. **Markove c.* v Benetkah
1066: bitka pri Hastingsu
1080: pade Rudolf Švabski: **nagrobna plošča* v Merseburgu
*1080—1106: *križno rebrasti obok* katedr. v Speyerju
1084: Robert Guiscard opustoši Rim
1088: zač. **Cluny III*
1096: zač. 1. križarske vojne; posv. c. **Saint-Sernin* v Toulousu
*o. 1100: *StS-e* v c. Saint-Savin-sur-Gartempe
1107—1118: opat Hellinus v Liègeu: **krstilnik* Renierja iz Huya
*1113/1118: *kapiteli* iz clunyjske opatijske c.
1122—1151: Suger opat v Saint-Denisu
o. 1130/1135: Gislebertov timpanon z reliefom **Poslednje sodbe* v Autunu
1136: ust. cistercijanski samostan v Stični
1138—1250: štaufovska dinastija
1140: ust. ben. samostan v Gornjem gradu
*1140—1143: *kor* opatijske c. v Saint-Denisu
1144 & 1146: prvič imen. Ljubljana
*o. 1145/1155: *Kraljevski portal v Chartresu*
1151: umre Suger
1153: umre Bernard iz Clairvauxa
1163: zač. **katedr. Notre-Dame* v Parizu
*1164: *Nerezi: Sv. Pantelejmon*; ust. kartuzija v Žičah na Štajerskem
*1166: *lev* v Braunschweigu
*o. 1180: *Miroslavljevo evanđelje*
1181: dkč. t. i. **Verdunski oltar* v Klosterneuburgu pri Dunaju
1188: dkč. **Portico de la Gloria* v Santiagu de Compostela
1194: zač. **katedr.* v Chartresu
1204—1261: latinsko cesarstvo
1211: zač. **katedr.* v Reimsu
*1214: *Buvinova vrata*
1215: ust. dominikanski red
1220: zač. **katedr.* v Amiensu in **katedr.* v Salisburyju
1226: umre Frančišek Asiški
1226—1270: vlada Ludovik IX. Sveti
1234: ust. cistercijanski samostan v Kostanjevici na Dolenjskem
*1240: *Radovanov portal*
1247: zač. **katedr.* v Beauvaisu
1248: zač. **katedr.* v Kölnu; dkč. **Sainte-Chapelle* v Parizu
*o. 1250/1260: *naumburški ustanovniki*
1259/60: Nicola Pisano dkč. **prižnico* v baptisteriju v Pisi

1260: ust. kartuzija v Bistri pri Vrhniki
1260-a leta: **Sopoćani*
1261—1453: dinastija Paleologov
1273: Rudolf Habsburški nemški kralj
1278: Rudolf premaga Otokarja II. Přemysla
1284: pomorska zmaga Genove nad Piso
1294/1295: zač. c. **Sta Croce* v Florenci
1296: Arnolfo di Cambio začne zidati florent. stolnico **Santa Maria del Fiore*
1298: zač. **Pal. Vecchio* v Florenci
1303/1313: Giotto poslika **Cappella dell'Arena*
1308—1311: Ducciova **Maestà*
1309—1377: »Avignonska sužnost«
1321: umre Dante
o. 1325: **Bellevillski brevir*
1328: **Guidoriccio da Fogliano* Simoneja Martinija v sienskem Pal. Pubblico
1333: **Oznanjenje* Simoneja Martinija
1334: Giotto začne zidati **Campanile* florent. stolnice
1335: Koroška in Kranjska pod Habsburžani
1337: umre Giotto
1338—39: Ambrogia Lorenzettija **Posledice dobre in slabe vlade v mestu in na deželi*
1339: Simone Martini v Avignon
1340: posv. t. i. **albertinski kor* dunajske stolnice sv. Štefana; o. 1340 z imenom **Dienstbotenmadonna*, znana Marijina soha
1344: umre Simone Martini
1347: rkp. **De Civitate Dei* iz Bistre
1347—1349: »črna smrt« v Evropi
1347—1378: vlada cesar Karel IV.
o. 1350: **Madona iz Kladska*
1353 ali 1356: Peter Parler v Prago
1359: zač. t. i. **rudolfinska ladja* dunajske stolnice sv. Štefana
o. 1360/1364: **Portret fr. kralja Janeza Dobrega*
o. 1365: **Portret Rudolfa IV. Ustanovnika*
o. 1366/68: Andrea da Firenze poslika t. i. Cappellone degli Spagnoli (**Apoteoza Tomaža Akvinskega* in druge freske)
o. 1380: **Grabowski oltar*
1389: bitka na Kosovem polju; **Ladislavova legenda* v Turnišču
1392: **freske* v Martjancih
1398—1410: sezidana **cerkev na Ptujski gori*
o. 1400—o. 1430: internacionalni gotski slog
1401—1402: natečaj za druga vrata florent. baptisterija
1406: Jacopa Della Quercia **nagrob. Ilarie del Carretto* v Lucci
1413/1416: **Sijajni horarij vojvode berryjskega*
1416: umre Jean de France, duc de Berry
1417: Janeza iz Brunecka freske (**Poklon treh kraljev* itd.) v IV. arkadi križnega hodnika v Briksnu
1419: Brunelleschi začne zidati **Spedale degli Innocenti* v Florenci
1423: Gentileja da Fabriano **Poklon kraljev*
1424/27: Masacciove **freske* v Cappella Brancacci v Sta Maria del Carmine v Florenci
1428: Friderika Beljaškega **freske* v Millstattu
o. 1430/32: Donatellov bron. **David*
1432: dkč. **Gentski oltar* in L. Moserjev **Tiefenbronnski oltar*
1434: **Arnolfini in njegova žena*
1436: **Madona kanonika van der Paele*; Uccellov **Giovanni Acuto* v florent. stolnici
1437: Multscherjev **oltar z gradu Wurzach*
1438: umre zadnji gospod Ptujski: **nagrob.*
1441: umre Jan van Eyck
1443: Janeza Ljubljanskega **freske* na Visokem pod Kureščkom
1444: Witzov **Petrov ribolov*
1445: dkč. **Retablo de los Concelleres*
1445—1450: Donatellov **Gattamelata*
1446: **korne klopi* v ptujski proštijski c.
1447—1455: papež Nikolaj V.
1447—1449: fra Angelica **freske* v kapeli Nikolaja V. v Vatikanu
1449: Laibovo **Križanje* na Dunaju; rojen Lorenzo il Magnifico
1449/1457: Mantegnove **freske* v Cappella Ovetari (Chiesa degli Eremitani)
1452: rojen Leonardo da Vinci
1452/1460: **Legenda pravega križa* v Arezzu
1453: Turki zavzamejo Carigrad; **freske* v Crngrobu (sgn. *Bolfgangus ...*)
1454/1455: Donatellova **Marija Magdalena*
1456: **Niccolò da Tolentino* v florent. stolnici; Janeza Ljubljanskega **freske* na Muljavi
o. 1456/1460: Donatellova **Judita*
1457: Laibovo **Križanje* v Gradcu
1458—1464: papež Pij II. Piccolomini
1459: Janeza Ljubljanskega **freske* na Kamnem vrhu nad Ambrusom
1459—1463: Benozza Gozzolija **freske* v kapeli v Medičejski palači v Florenci
1461—1462: ust. ljubljanska škofija
1464—1467: Dirka Boutsa **oltar Zadnje večerje* v Leuvenu
1466: umre Donatello
1467: **freske* na Mačah
1471: rojen Albrecht Dürer
1471—1484: papež Sikst IV. Della Rovere
1472: umre Leon Battista Alberti
o. 1473/1474: Mantegna slika v Mantovi: zač. iluzionističnega stropnega slikarstva
1473/1478: **Portinarijev oltar*
1474: Vincenca iz Kastva **freske* v c. Marije Device na Škriljinah pri Bermu
o. 1475: Verrocchiov **David*

1475: rojen Michelangelo

1477—1489: Stoßov **oltar Marijine smrti* v Krakovu na Poljskem

o. 1478: Botticellijeva **Pomlad*

1478: zarota Pazzijev v Florenci: umorjen Giuliano de' Medici

1480: verj. Botticellijev **Sv. Avguštin* v c. Ognissanti v Florenci; Verrocchio prejme naročilo za Colleonija

1481: dkč. Pacherjev **oltar* v Sankt Wolfgangu; Leonardo da Vinci zapusti Florenco in se odpravi v Milano, njegov **Poklon treh kraljev* ostane nedk.

1481—1482: Botticellijeve, Ghirlandajove, Peruginove, Rossellijeve in Signorellijeve **freske* v Sikstinski kapeli

1483: Leonardo da Vinci začne **Madono v votlini*; rojen Rafael

1485: Ghirlandajove **freske* v Cappella Sassetti v c. Sta Trínita v Florenci

1488: umre Verrocchio

1489: Memlingova **Uršulina skrinjica*

1490: Ghirlandajo s sodel. dkč. **freske* v koru c. Sta Maria Novella v Florenci, Janez iz Kastva s sodel. pa *freske* v Hrastovljah

1491: umre Martin Schongauer

1492: odkritje Amerike; v Florenci umre Lorenzo il Magnifico

1492—1503: papež Aleksander VI. Borgia

1493: izide **Schedelsche Weltchronik*; Dürerjev **Avtp.* v Louvru

1493—1519: vlada ces. Maksimilijan I.

1494: Medičejci pregnani iz Florence, **Lübeška Biblija*

1495: Carpacciov **Sen sv. Uršule*

o. 1495: Botticellijevo **Obrekovanje*

1495—1497: Leonardova **Zadnja večerja*

1497—1499: Michelangelova rimska **Pietà*

1498: Savonarola obsojen in sežgan; Dürerjev lesor. cikel **Apokalipsa* in **Avtp.* v Pradu

1499: Medičejci pregnani iz Florence

1499—1504: Signorellijeve **freske* v Orvietu

1500: Botticellijevo mistično **Rojstvo* in Dürerjev kristomorfni **Avtp.*

1501/1504: Michelangelov **David*

1502: **freske* na Križni gori

1503—1513: papež Julij II. Della Rovere

o. 1503/1505: Leonardova **Mona Liza*

1504: Dürerjev bakr. **Adam in Eva*; **freske* pri Sv. Primožu nad Kamnikom

1505: Giambellinova **Pala di San Zaccaria*, Michelangelo dobi naročilo za **Julijev nagrob.*

1506: odkrita Laokoontova skupina; Bramante začne zidati **Petrovo c.* v Rimu; Dürerjev **Opus quinque dierum*; umre Mantegna

1507: Rafaelova **»Lepa vrtnarica«* in **Polaganje v grob*

1508: rojen Palladio

1508—1512: Michelangelov **strop Sikstinske kapele* v Vatikanu

1509—1511: Rafaelova **Stanza della Segnatura* v Vatikanu

1510: Altdorferjev **Sv. Jurij v gozdu*; umreta Botticelli in Giorgione

1511: Dürerjeva **»Slika vseh svetnikov«*

1511—1514: Rafaelova **Stanza di Eliodoro*

1513—1521: papež Leon X.

1513: Dürerjev bakr. **Vitez, smrt in hudič*

1514: Dürerjeva bakr. **Hieronim v svoji celici* in **Melencolia I*

1514—1517: Rafaelova **Stanza dell'Incendio*

1516: umreta Giovanni Bellini in Bosch

1517: zač. reformacije: Luter nabije 95 lat. tez na vrata grajske c. v Wittenbergu

1519: umreta Leonardo da Vinci in cesar Maksimilijan I. (do 1556 ces. Karel V.)

1520: umre Rafael

1520—1521: Dürerjevo niz. potovanje

1521: Wormski edikt

1523—1534: papež Klemen VII.

1523: umreta Perugino in Signorelli

1524—1525: kmečka vojna v juž. Nemčiji

1526: Dürerjevi **»Štirje apostoli«* pa portreti **Hieronymus Holzschuher*, **Jacob Muffel* in **Johann Kleberger*; Holbeina ml. **Madona župana Meyerja*; Tizian dokonča **Madono družine Pesaro*; **freske* v c. Marija Gradec

1526—1528: Pontormovo **Polaganje v grob*

1527: »Sacco di Roma«: cesarske najemniške čete zavzamejo in oplenijo Rim

1528: umreta Dürer in Grünewald

1529: Turki prvič oblegajo Dunaj; Altdorferjeva **Aleksandrova bitka*

1533: Holbeina ml. **Poslanika*

1534: ust. jezuitski red

1538: Tizianova **Urbinska Venera*

1541: Michelangelo dokonča **Poslednjo sodbo*

1543: Cellini dokonča **solnico*; umre Hans Holbein ml.

1545: zač. tridentinskega koncila

1546: Tizianov **Pavel III. z vnukoma*; umre Martin Luter

1548: Tizianov konjeniški portret **Karla V. v bitki pri Mühlbergu*; Tintorettov **Čudež sv. Marka* (*Sv. Marko reši sužnja*)

1550: 1. izd. Vasarijevih Življenjepisov (*Le Vite de' piu eccellenti Architetti, Pittori et Scultori Italiani ...*)

1553: Ascanio Condivi: *Vita di Michelangelo Buonarroti*

1556—1559: sezidano **Ottheinrichovo krilo* v Heidelbergu

1557: Pieter Aertsen: **Jajčni ples*; Lodovico Dolce: *Dialogo della Pittura intitolato l'Aretino*

1559: P. Bruegla star. **Flamski pregovori* in **Boj med pustom in postom*

1559/1562: Tizianovo **Ugrabljenje Europe*

1560: P. Bruegla star. **Otroške igre*; Vasari začne zidati **Pal. degli Uffizi*

o. 1561: **freske* v Vili Barbaro, zdaj Villa Volpi (Paolo Veronese)

1562: P. Bruegla star. **Padec upornih angelov*; Vignola: *Regola delli cinque ordini d'architettura*

o. 1563: P. Bruegla star. **»Dulle Griet«*

1563: konec tridentinskega koncila; P. Bruegla star. **Babilonski stolp*; **Svatba v Kani* (Paolo Veronese)

1564: P. Bruegla star. **Pot na Kalvarijo*; Tintoretto začne svoje delo za **Scuola di San Rocco*; umre Michelangelo

1565: P. Bruegla star. **Vrnitev lovcev* (»Januar«), **Temačni dan*, **Spravljanje sena*, **Žetev* in **Črede se vračajo*

1566: P. Bruegel star. naslika **Ljudsko štetje v Betlehemu*

1567: P. Bruegla star. **Spreobrnjenje sv. Pavla*

1568: P. Bruegla star. **Slepci*; 2. izd. Vasarijevih Življenjepisov (*Le vite de' piu eccelenti Pittori, Scultori e Architettori ...*)

1569: umre Pieter Bruegel star.

o. 1570: Tizianovo **Kronanje s trnjem*

1570: Molanus: *De picturis et imaginibus sacris*

1570—1572: **Studiolo Francesca I.*

1570/1576: Tizianova **Pietà*

1571: umre Benvenuto Cellini

1572: »Šentjernejska noč« v Parizu

1573: **Pojedina v Levijevi hiši* (Paolo Veronese — zasliševanje pred inkvizicijsko komisijo)

1576: umre Tizian

1576—1612: vlada ces. Rudolf II.

1577: rojen Rubens

1583/1587: Tintorettove zadnje slike v Scuola di S. Rocco: mdr. **Oznanjenje*, **Beg v Egipt*, **Marija Magdalena* in **Marija Egiptovska*

1586: El Grecov **Pogreb grofa Orgaza*

1588: umre Paolo Veronese

1589—1610: vlada fr. kralj Henrik IV.

1592/1594: Tintorettova zadnja **Zadnja večerja* (S. Giorgio Maggiore v Benetkah)

1594: umre Tintoretto

1597/1605: **freske* v Galleria Farnese

1598: rojena Zurbarán in G. L. Bernini

1598—1601: Caravaggiove slike v c. S. Luigi dei Francesi, predvsem **Poklicanje sv. Mateja*

1599: rojeni Anthonis van Dyck, Velázquez in Borromini

1600—1601: Caravaggiovi sliki **Križanje sv. Petra* in **Spreobrnjenje sv. Pavla* v c. Sta Maria del Popolo v Rimu

o. 1603/04: **lunete* za kapelo v Palazzo Aldobrandini v Rimu

1604: Karel van Mander: *Het Schilder-Boek*

1606: rojen Rembrandt

1609: umre Annibale Carracci

1610: umre Caravaggio

1610—1643: fr. kralj Ludovik XIII.

1610—1611: Petra Paula Rubensa **triptih s Postavljanjem križa*

1611—1614: Petra Paula Rubensa **triptih s Snemanjem s križa*

1613: Guida Renija freska **Aurora*

1614: Domenichinovo **Obhajilo sv. Hieronima*; umre El Greco

1615: Salomon de Brosse začne zidati **Luksemburško palačo* v Parizu

1618—1648: tridesetletna vojna

1620: Rubensov **»Coup de lance«*

1622—1625: Rubensov **cikel Marije Medičejske* (21 slik)

1623: Velázquez postane dvorni slikar

1624: Bernini dokonča **Apólona in Dafne*

1624—1642: kard. Richelieu je prvi minister v Franciji (ust. mdr. 1635 *Académie française*)

1625: Rembrandt postane samostojen mojster v Leidenu, njegova prva znana dat. slika: *Kamnánje sv. Štefana*

1628: Velázquezovi **»Los borrachos«*

1629: Velázquez prvič odpotuje v Italijo

1630: Velázquezova **Vulkanova kovačnica*

1632: Rembrandtova **Anatomija dr. Tulpa*

1634: Rembrandt se oženi s Saskio

1634—1635: Velázquezova **Predaja Brede*

1635: Rembrandtovi sliki **Ugrabitev Ganimeda* in **Abraham daruje Izaka*

1636: Rembrandtovi sliki **Danaa* in **Oslepitev Samsona*

o. 1638: Poussinova slika **Et in Arcadia ego*

1638: Rubensova slika **Posledice vojne*; Borromini začne zidati c. **San Carlo alle Quattro Fontane* v Rimu

1639: Pietro da Cortona dokonča **stropno fresko* v *Gran Salone* rimskega Palazzo Barberini

1640: umre Rubens

1641: umre van Dyck

1642: Rembrandtova **»Nočna straža«*

o. 1642/1645: Rembrandtova grafična mojstrovina **»Stogoldinarski list«*

1642—1661: vodi fr. politiko kard. Mazarin

1643: Rembrandtova **Pokrajina s 3 drevesi*

1643—1715: fr. kralj Ludovik XIV.

1644—1655: papež Inocenc X. Pamphilj

1645—1652: Berninijevo **Zamaknjenje sv. Tereze* v c. Sta Maria della Vittoria

1648: ust. v Parizu *Académie Royale de Peinture et de Sculpture*

1649: obglavljen angl. kralj Karel I.

1650: Poussinov **Avtp.* (Louvre); Velázquezov **Portret papeža Inocenca X.*

o. 1652/1653: Rembrandtov **»Dr. Faust«*

1653: Rembrandtova slika **Aristotel ob Homerjevem doprsju* in jedk. **Trije križi*

1654: Rembrandtovi sliki **Jan Six* in **Betsabeja v kopeli*

1655: Rembrandtova jedk. **Ecce Homo*

1655—1667: papež Aleksander VII. Chigi

1656: Rembrandtovi sliki **Jakobov blagoslov* in **Anatomija dr. Joana Deymana*; Velázquezove **Las meninas*

1658: Rembrandtov **Avtp.* (Frick Coll.)

o. 1659: Velázquezov **Infant Filip Prosper*

1660: umre Velázquez

1661: po Mazarinovi smrti Ludovik XIV. sam zavlada, Nicolas Fouquet strmoglavljen (malo prej dkč. njegov **Vaux-le-Vicomte*); Rembrandtova **Zarota Batavijcev*

1662: Rembrandtovi **»Staalmeesters«*

1664: Halsovi **Regenti* in **Regentinje zavetišča za starce v Haarlemu*; umre Zurbarán

1665: Rembrandtov **Gérard de Lairesse*; umre Nicolas Poussin

1666: véliki požar v Londonu; Rembrandtov **Jeremias de Decker*; umre Frans Hals

1667: Borrominijev samomor

1669: Rembrandtova zadnja *avtp.* (Nat. Gall. & Mauritshuis), Rembrandt umre

1674—1679: G. B. Gaullijeva **stropna freska* v ladji c. Il Gesù v Rimu

1675: umre Jan Vermeer van Delft

1680: umre G. L. Bernini

1681—85: Weissenkirchnerjev **okras v. dvorane* v gradu Eggenberg pri Gradcu

1683: Turki drugič in zadnjič oblegajo Dunaj; umre Colbert

1684: rojen Watteau

1689—1725: vlada Peter Véliki

1690: umre Charles Lebrun

1691—1694: **stropna freska* v ladji c. St'Ignazio v Rimu (Andrea Pozzo)

1693: umre Valvasor; ustanovljena *Academia operosorum*

1696: rojen G. B. Tiepolo

1697: rojen Hogarth

1699: rojena Valentin Metzinger in Chardin

1700: rojen Franc Jelovšek

1715: umre Ludovik XIV.

1715—1723: obd. *Régence*

1717: s t. i. **Vkrcanjem za Kitero* postane Watteau član Akademije

1720: Watteaujev **Gersaintov izvesek*

1721: umre Watteau; rojen Fortunat Bergant

1722: rojen Anton Cebej

1723: umreta Christopher Wren in Joh. Bernh. Fischer von Erlach

1734—1739: Cuvilliésov **Amalienburg* v Nymphenburškem parku

1737—1739: Donnerjev **Providentia-Brunnen*

1739: umre Cosmas Damian Asam

1740—1780: vlada Marija Terezija (od 1765 dalje sovladar pozn. Jožef II.)

1743—1771: sez. **Vierzehnheiligen* (arh. B. Neumann)

1745: umre Johann Lucas von Hildebrandt

1746: rojen Goya

1748: rojen Jacques-Louis David

1751: Robba dokonča **Vodnjak kranjskih rek* v Ljubljani

1751—1772: izhaja vélika fr. *Enciklopedija*

1753: Jelovškove **freske* na Sladki gori

1754—1792: fr. kralj Ludovik XVI.

1755: Winckelmann: *Gedanken über die Nachahmung der griechischen Werke in der Malerei und Bildhauerkunst*

1757: umre Francesco Robba; rojen Canova

1759: umre Valentin Metzinger

1760: James Macpherson: »Ossian« (*Fragments of Ancient Poetry, Collected in the Highlands of Scotland, and Translated from the Gaelic or Erse Language*)

1761: A. R. Mengsova freska **Parnas*

1762—1796: vlada Katarina Vélika

1764: Winckelmann: *Geschichte der Kunst des Altertums*

1766: G. E. Lessing: *Laokoon oder über die Grenzen der Malerei und Poesie*

1768: umorjen Winckelmann, umre Canaletto; rojen Thorvaldsen

1769: umre Fortunat Bergant

1770: umre G. B. Tiepolo

1774: Goethe: *Die Leiden des jungen Werther*; rojen C. D. Friedrich

1776—1783: amer. osvobodilna vojna

1780—1790: ces. Jožef II.

1781: J.-L. Davidov **Portret grofa Potockega na konju*

1782: Füßlijeva **Nočna mora*

1784: umre Diderot; rojen François Rude

1785: J.-L. Davidova **Prisega Horacijev*

1787: J.-L. Davidova **Sokratova smrt*

1789: fr. revolucija; J.-L. Davidova slika **Brutu prineso liktorji trupli njegovih sinov*

1791: rojen Géricault

1792: Francija republika

1792—1795: Konvènt

1793: Ludovik XVI. obglavljen; J.-L. Davidov **Umorjeni Marat*; umre F. Guardi

1795—1798: Direktorij

1796: Grosov **Bonaparte na mostu pri Arcoli*

1798: rojen Delacroix

1799: Bonaparte prvi konzul; J.-L. Davidova podoba **Sabinke*

1800: J.-L. Davidovi sliki **Bonaparte na prelazu sv. Bernarda* in **Madame Récamier*; Goyeva **Družina šp. kralja Karla IV.*

1801: umre »Kremser-Schmidt«

1802: Percier in Fontaine začneta oblikovati **rue de Rivoli* v Parizu

1804: Grosova slika **Bonaparte pri kužnih bolnikih v Jafi*

1804—1814: »prvo cesarstvo«

1805—1807: Davidova orjaška kompozicija **Napoleon krona Jožefino v katedr. Notre-Dame*

1807: Antonia Canove **Venus Victrix* (Paolina Borghese); T. Minardijev **Avtp.*

1808: Girodetov **Pogreb Atala*; Grosova **Bitka pri Eylauu*; rojen Daumier

1812: J. Martinova slika **Sadak išče vodo pozabljenja*

1813: J. A. Kochovi **Slapovi pri Subiacu*

1814: J.-L. Davidova »času primerna« slika **Leonidas pri Termopilah*

1814—1815: Dunajski kongres

1816: Rossinijev *Seviljski brivec*

1817: Fohrova **Pokrajina v Sabinskih gorah*

1819: na pariškem Salonu razstavljena Géricaultova slika **Splav ladje Meduze*; rojen Courbet

1821: zač. grš. osvobodilnih bojev proti Turkom; C. D. Friedrichova slika **Razbito »Upanje«*

1822: Delacroixova slika **Dante in Vergil v peklu*; umre Antonio Canova

1823: Beethovnova *IX. simfonija*

1824: Blakov akvarel *Dante sreča Beatrice*; Delacroixov **Pokol na Hiosu*; umreta Byron in Géricault

1825: umreta J.-L. David in J. H. Füßli

1826: C. G. Carusov **Atelje v mesečini*

1827: Delacroixovi sliki **Sardanapalova smrt* in **Grčija umira na ruševinah Misolungija*; Ingresova **Apoteoza Homerja*; umreta Ludwig van Beethoven in William Blake

1828: umro Houdon, Goya, Franc Kavčič (Caucig) in Bonington

1829: Tominčeve **»Moskonke«*

1830: julijska revolucija v Parizu; Corotova **Katedr. v Chartresu*; Delacroixova **Svoboda vodi ljudstvo*; Delarochova **Edvardova otroka*

1830—1848: fr. kralj Ludovik Filip

1831: rojen Camille Pissarro

1832: Ingresov **Monsieur Bertin*; umre Goethe; rojen Édouard Manet

1833—1836: Rudova **»Marsejéza«*

1834: Daumierova lito. **Rue de Transnonain*; Delacroixove **Alžirke* in **Chillonski jetnik*; rojen Edgar Degas

1837: Amerlingov **Rudolf Arthaber s svojimi otróki*; Turnerjeva slika **Hero in Leander*

1837—1901: vlada angl. kraljica Viktorija

1839: Ingresova **Odaliska s sužnjo*; Turnerjeva **Zadnja vožnja bojne ladje Téméraire*; Daguerre objavi izum fotografije; rojen Cézanne

1840: Delacroixovi sliki **Križarji zavzamejo Carigrad 12. aprila 1204* in **Don Juanov brodolom*; Ingresova slika **Antioh in Stratonika*; rojena Claude Monet in Auguste Rodin

1841: A. L. Richterjeva **Sv. Genovefa*; rojen Auguste Renoir

1843—1850: Labroustova **Bibliothèque Ste-Geneviève* v Parizu

1844: Turnerjeva slika **Rain, Steam and Speed*

o. 1845: G. C. Binghamovi **Trgovci s krznom na Missouriju*

1846: Delacroixovo **Ugrabljenje Rebeke*

1848: Karl Marx in Friedrich Engels objavita *Manifest komunistične partije*; februarska revolucija v Parizu; marčna revolucija na Dunaju; Louis Napoléon fr. prezident; rojen Gauguin

1848—1916: vlada cesar Franc Jožef I.

1849: A. B. Durandovi **Sorodni duši*; umre France Prešeren

1850: W. H. Huntova slika **Claudio in Isabella*; J. E. Millaisova **Tesarjeva delavnica*; D. G. Rossettijeva **Ecce Ancilla Domini*

1851: drž. udar Louisa Napoléona; Paxtonova **Kristalna palača* na svet. razst. v Londonu; Chassériaujeva **Kozaška deklica ob Mazepinem truplu*; Fedotova **Mlada vdova*

1852: ust. *South Kensington Mus.* v Londonu (pozn. *V. & A.*), prvi umetnoobrtni muz. na svetu

1852—1870: »drugo cesarstvo v Franciji«

1853: zač. krimske vojne; Rudov **spom. maršala Neya* v Parizu; Haussmann postane pariški prefekt; rojen Vincent van Gogh

1854: odprta 1. železnica čez Alpe, tj. čez Semmering

1855: Courbetov **Slikarjev atelje*; J. Burckhardt: *Der Cicerone*

1856: umre Heinrich Heine

1857: izidejo Baudelairove *Les Fleurs du mal*

1858: Wilhelm Busch: *Max und Moritz*

1859: Avstrija izgubi Lombardijo

1860: umorjen Abraham Lincoln; odkrit Fernkornov **spom. nadvojvode Karla* na Dunaju; J. Burckhardt: *Die Cultur der Renaissance in Italien*; H. Grimm: *Das Leben Michelangelos*

1861: zač. severnoamer. secesijske vojne (do 1865); Charles Garnier zmaga na natečaju za pariško opero

1861/1862: Manetova **Lola de Valence*

1863: Manet naslika **Zajtrk na travi* (razstavljen na *Salonu odbitih*) in **Olimpijo*; umre Eugène Delacroix

1864: Cesare Lombroso: *Genio e follia*

1864—1869: L. N. Tolstoja *Vojna in mir*

1865: Manetova *Olimpija* prvič razstavljena

1866: rojena Kandinsky in Aby Warburg

1866—1867: Josipa Jurčiča *Deseti brat* izhaja v Celovcu

1867: izide Karla Marxa *Kapital, I*; umreta Baudelaire in Ingres; rojen Ivan Grohar

1868: Dostojevskega *Idiot*; začne izhajati *Slovenski narod* v Lj; Manetov *Portret Émila Zolaja*

1869: prve impresionistične slike (Monet & Renoir v La Grenouillère); rojen Rihard Jakopič

1870: francosko-pruska vojna; Schliemann začne izkopavati v Troji; Stritar začne izdajati na Dunaju *Zvon*; umre Dickens

1871: komuna v Parizu; zač. III. republike v Franciji; v. požar v Chicagu; skomponirana *Internacionala*

1872: rojena Beardsley in Matija Jama

1873: klerikalno konservativno politično glasilo *Slovenec* začne izhajati v Lj (do 1945); Levstik izdaja *Pavliho*

1874: rojen Max Dvořák

1876: Rodinov akt **Bronasta doba*; Degas: **Absint*; Renoir: **Le Moulin de la Galette*; Janez Šubic: **Sv. Martin ozdravlja bolnico*; rojen Ivan Cankar

1878: rojen Oton Župančič

1879: umre Daumier

1880: Rodin začne **Vrata pekla*; Janeza Šubica **portreti očeta Štefana, matere Ance* in *sestre Mice*; Jurija Šubica *freske* v Schliemannovi palači v Atenah

1881: rojena Worringer in Picasso

1882: Jurija Šubica **Vrtnar*

1883: Jurija Šubica slika **Pred lovom*; umreta Doré in Édouard Manet

1884—1886: Seuratova slika **Nedeljski popoldan na otoku La Grande Jatte*

1885: van Gogh: **Jedci krompirja*; Jurij Šubic: **Dr. Ivan Tavčar*; Janeza Flisa *Stavbinski slogi*; rojena Račić in Kraljević

1886: rojeni Izidor Cankar, Ljubo Karaman, Vojeslav Molè in France Stelè, izmed arhitektov L. Mies van der Rohe

1887: rojeni Gris, Schwitters, Le Corbusier, Arp, Chagall in M. Duchamp

1888: van Gogh iz Pariza v Arles, Gauguinov obisk pri njem; Ensor: **Kristusov vhod v Bruselj*; Gauguin: **Videnje po pridigi*; van Gogh: **Nočna kavarna*; Kobilca: **»Kofetarica«*; Ganglov *spom. Valentina Vodnika* post. pred Licejem v Lj; Heinricha Wölfflina *Renaissance und Barock*

1889: svet. razst. v Parizu: dkč. **Eifflov stolp*; maja se van Gogh zateče v azil Saint-Paul pri Saint-Rémyju; Petkovška prvič odpeljejo v umobolnico; Kobilčina kolektivna razst. v Lj; van Gogh: **Avtp. z zavezanim ušesom* (2 varianti); umre Janez Šubic

1889/1890: Kobilca: **Poletje*

1890: ust. *Revue Blanche*; Gauguin prvič odpotuje na Tahiti; Kobilca se iz Münchna preseli v Pariz; Repin dokonča sliko **Zaporožci pišejo sultanu*; Kobilca: **Likarice*; umreta van Gogh in Jurij Šubic; rojen Fritz Saxl

1891: Oscarja Wilda *The Picture of Dorian Gray*; umre Seurat

1892: ust. münchenska *Secesija*; Toulouse-Lautrec: **Au Moulin-Rouge* (AIC); rojena Jean Lurçat in Erwin Panofsky

1893: Munchova slika **Krik*; A. Dvořákova *V. simfonija* (*Iz novega sveta*)

1893/1894: Munchova slika **Madona*

1894: Debussyjev *L'Après-midi d'un faune*

1895: potres v Lj; v Berlinu ust. rev. *Pan*

1896: v Münchnu ust. rev. *Die Jugend*; rojena G. A. Kos in V. Pilon

1898: Gauguinovi sliki **Beli konj* in **Od kod prihajamo? Kdo smo? Kam gremo?*; umre Beardsley; rojeni Ben Shahn, Calder in Moore

1899: škof Jeglič da sežgati Cankarjevo *Erotiko*; Wölfflinova *Die klassische Kunst*; rojen Božidar Jakac

1899/1900: Munchova slika **Ples življenja*

1900: Picasso prvič v Parizu; umreta Wilhelm Leibl in Oscar Wilde

1901: umre Giuseppe Verdi

1902: Klinger dokonča svojega **Beethovna*

1903: Groharjeva **Pomlad*; umreta Gauguin in Camille Pissarro

1904: slov. impresionisti na razstavi v Miethkejevem salonu na Dunaju; rojen Oto Bihalji-Merin

1904—1905: rusko-japonska vojna

1905: fauvizem na jesenskem Salonu v Parizu; ust. skupina *Die Brücke*; Avguština Stegenška *Dekanija gornjegrajska*; umreta Ažbe in Alois Riegl; rojen Stane Kregar

1906: umre Cézanne

1907: Picasso: **Avignonske gospodične*; Groharjev **Sejalec* (MG); Meštrovićev kip **Vélika vdova*; Ivana Cankarja knj. *Hlapec Jernej in njegova pravica* in 1. uprizoritev *Pohujšanja v dolini šentflorjanski*; rojena France Mihelič in Lojze Spacal

1908: Brancusi: **Poljub* (kamen); Meštrovićeva kipa **Moja mati* in **Spomin*; Adolfa Loosa *Ornament und Verbrechen*

1908—1909: **AEG-turbinska tvornica* (arh. P. Behrens)

1909: Groharjeva slika **Krompir*; Picassov plastični portret **Fernande Olivier*; Avguština Stegenška *Konjiška dekanija*; umre Wickhoff

1910: Chagall pride v Pariz; **Steinerjeva hiša* na Dunaju (arh. Loos); Ivana Cankarja *Hlapci* kot knj.; rojen Francis Bacon

1910—1911: začetek abstraktnega slikarstva (Kandinsky)

1911: R. Duchamp-Villon: **Baudelaire*; umre Ivan Grohar

1912: Boccioni: **Razvoj steklenice v prostoru*; Chagall: **Avtp. s sedmimi prsti*

1913: Boccioni: **Edinstvene oblike nadaljevanja v prostoru*; Izidorja Cankarja *S poti* (DS); rojena Marij Pregelj in Gabrijel Stupica

1914: R. Duchamp-Villon: **Konj*; J. Lipchitz: **Mornar s kitaro*

1914—1918: 1. svetovna vojna

1915: Griffithov film *Birth of a Nation*; Heinricha Wölfflina *Kunstgeschichtliche Grundbegriffe*

1916: Cabaret Voltaire v Zürichu; De Chirico: **Nemirne muze*; umreta Boccioni in Franz Marc

1917: velika oktobrska revolucija; 1. razstava dadaistov; De Chirico: **Véliki metafizik*; Ivana Cankarja *Podobe iz sanj* in Tavčarjevo *Cvetje v jeseni*; umreta Degas in Rodin

1918: razpad avstro-ogrske monarhije; umrejo Ivan Cankar, Hodler, Klimt in Schiele

1919: v Weimarju ust. *Bauhaus*; film *Das Kabinet des Dr. Caligari* (rež. R. Wiene); Tavčarjeva *Visoška kronika*; umorjena Rosa Luxemburg in Karl Liebknecht, umre Auguste Renoir

1919—1920: V. Tatlinov **model za spom. 3. internacionali*

1920: umre Amedeo Modigliani

1922: M. Ernst: **Rendez-vous prijateljev*; B. Jakac: **Komponist Saeverud*; film *Nosferatu* (rež. Murnau)

1923: Italija postane fašistična; nacistični puč v Münchnu; umorjen Walther Rathenau; V. Pilonova portreta **Marij Kogoj* in **Luigi Spazzapan*

1924: umre V. I. Lenin, Trocki odstavljen; umorjen Giacomo Mateotti; 1. surrealistični manifest; umreta Kafka in Puccini; rojen George Segal

1925: Bauhaus se iz Weimarja preseli v Dessau; 1. surrealistična razstava v Parizu; Eisensteinov film *Oklepna križarka Potemkin* in Chaplinov film *Lov za zlatom* (*The Gold Rush*); umre Lovis Corinth

1926: **spom. Rosi Luxemburg in Karlu Liebknechtu* (arh. L. Mies van der Rohe); umreta Ivana Kobilca in Claude Monet

1927: Le Corbusier: **vili* za t. i. *Weißenhof-Siedlung* v Stuttgartu; prvi dolgometražni zvočni film *The Jazz Singer* z Al Jolsonom; Chaplinov film *The Circus*

1928: Gropius neha voditi *Bauhaus* (nasledi ga Hannes Mayer); rojen Dušan Džamonja

1929: Trocki izgnan iz SZ; svet. razst. v Barceloni (**nemški paviljon* po načrtu Ludwiga Mies van der Rohe)

1929—1932: svet. gospodarska kriza (zač. okt. 1929 v New Yorku)

1930: **Tugendhatova hiša* v Brnu (arh. L. Mies van der Rohe); umre Vladimir Majakovski (sam.); rojena Ordan Petlevski in Andy Warhol

1931: Dali: **Vztrajnost spomina*; Chaplinov film *Luči velemesta* (*City Lights*)

1932—1933: Beckmann: triptih **Odhod*

1933: nacisti na oblasti v Nemčiji, zač. nacističnih koncentracijskih taborišč; umre Adolf Loos; rojen Janez Bernik

1935: Chaplinov film *Moderni časi* (*Modern Times*); umre Max Liebermann

1935—1936: italijanska imperialistična vojna z Etiopijo

1936—1939: španska državljanska vojna

1937: svet. razstava v Parizu: Picassova **Guernica* v paviljonu šp. republikanske vlade

1938: nacisti zasedejo Avstrijo; münchenski »sporazum«; »kristalna noč« v Nemčiji; it. fašizem prevzame nacistično »rasno ideologijo«

1939: nenapadalni pakt med nacistično Nemčijo in SZ; Nemčija napade Poljsko, zač. 2. svet. vojne; Erwin Panofsky: *Studies in Iconology*

1939—1945: 2. svetovna vojna

1940: kapitulacija Francije; v Mehiki umorjen Trocki, utemeljitelj Rdeče armade; po naključju odkrijejo slikarije v Lascauxu; Chaplinov film *Véliki diktator* (*The Great Dictator*); umreta C. Einstein (sam.) in Paul Klee

1941: nacistična Nemčija, fašistična Italija itd. napadejo Jugoslavijo; Nemčija napade SZ; po jap. napadu na Pearl Harbour v vojni tudi ZDA; O. Wellesov film *Državljan Kane* (*The Citizien Kane*); umreta R. Delaunay in Jawlensky

1941—1945: nacistična »dokončna rešitev židovskega vprašanja«: do konca vojne pomorjenih 6 milijonov Židov (v taboriščih Auschwitz, Majdanek, idr.)

1942: ustreljen Hinko Smrekar

1943: Stalingrajska bitka; upor v varšavskem getu; Teheranska konferenca; izkrcanje na Siciliji in v juž. Italiji, kapitulacija Italije; Drugo

zasedanje AVNOJ-a v Jajcu; umreta Rihard Jakopič in Soutine

1944: izkrcanje v Normandiji; umrejo Munch, Maillol, Mondrian in Kandinsky

1945: konferenca v Jalti na Krimu; konec 2. svet. vojne; ust. Združeni narodi; umrejo Bartok, Huizinga in Wölfflin

1946: nürnberški proces; umre Ferdo Vesel

1947—1952: **Unité d'Habitation* v Marseillu (arh. Le Corbusier)

1947: umre Matija Jama

1948: kominformovska resolucija proti Jugoslaviji; umreta Fritz Saxl in Nikolaj Pirnat

1949: umre Matej Sternen

1950: umre Max Beckmann

1950—1953: korejska vojna

1950—1954: Notre Dame du Haut

1953: umre Stalin; Erwin Panofsky: *Early Netherlandish Painting*; umreta E. Mendelsohn in Prokofjev

1954: umre Matisse

1955: I. mednar. graf. razst. v Lj; umreta Léger in de Staël (sam.)

1956: upor na Madžarskem

1957: umrejo Brancusi, Plečnik, H. van de Velde in Tratnik

1958: svet. razst. v Bruslju; dkč. **Seagram Building* (arh. L. Mies van der Rohe, sodel. Ph. Johnson); umreta Izidor Cankar in Rouault

1959: dkč. **Guggenheimov muz.* (arh. F. L. Wright); Resnaisov film *Hiroshima, mon amour*; umrejo George Grosz, Kubin in F. L. Wright

1960: umre France Kralj

1961: proces v Jeruzalemu (tudi knj. Herberta Grüna); 1. trienale lik. umetn. v Bgd; Resnaisov film *Lani v Marienbadu* (*L'Année dernière a Marienbad*); umrejo Eero Saarinen, Jakob Savinšek in Herbert Grün

1962: O. Wellesov film *Le Procès* po Kafki; 1. razst. pop-arta v New Yorku; umreta Meštrović in Antoine Pevsner

1963: zač. »umazane« vojne v Vietnamu; umorjen John F. Kennedy; umre Braque

1964—1965: svet. razst. v New Yorku

1965: umre Le Corbusier

1966: umre Jean Arp

1967: 6-dnevna izrael.-arab. vojna; svet. razst. v Montrealu (**Habitat*, arh. Moshe Safdie & alii); po Yamasakijevem načrtu začno zidati **World Trade Center* v New Yorku; umreta Zadkine in Marij Pregelj

1968: sovj. vojska v ČSSR; **Nationalgalerie* v zah. Berlinu (arh. L. Mies van der Rohe); umre Erwin Panofsky

1969: prvi človek na luni; umreta Gropius in L. Mies van der Rohe

1970: svet. razst. v Osaki na Japonskem; umrejo L. Dolinar, P. Francastel, E. Heckel, G. A. Kos, R. Longhi, R. Neutra, V. Pilon in M. Rothko (sam.)

1971: razst. *L'Art en Yougoslavie de la préhistoire à nos jours* v Parizu (Grand Palais); prireditve v Nürnbergu ob 500-letnici Dürerjevega rojstva

Krónos, v grš. mitologiji najmlajši med *Titáni*, tj. najmlajši sin *Urana* in *Gée* (→ *Géa*); skópil svojega očeta (s srpom) ter se s tem polastil oblasti nad svetom. Da bi je ne zgubil, je pozn. požiral svoje otroke drugega za drugim, samó *Zéusa* je Krónosova sestra in žena *Réa* skrila, Krónosu pa namesto njega podstavila v plenice povit kamen. V rim. mitologiji je bil Krónos poistoveten s → *Saturnom*. Cf. s. v. *Čas*.

L: Grimal (1951); Hunger (1955, p. 192—94); Saturn and Melancholy (1964); Grant (1968).

kronski lestenec (nem. *der Kronleuchter* ali *die Lichtkrone*), s stropa viseč svečnik, imen. takó zaradi svoje kroni podobne oblike. Umetnostno in ikonografsko so bili pomembni predvsem lestenci otonske in romanske dobe, ki so ponazarjali → *nebeški Jeruzalem*. Med najstar. primeri je bil *lestenec nadškofa* → *Bernwarda*, med ohranjenimi spom. pa pozn. *kronski lestenec v katedr. v Hildesheimu* (1054/79), okrašen z *12 stolpiči* (v vsakem bili prej 4 liki, skupno *24 bibl. prerokov* in *24 evang. kreposti*), *12 vrati* (v katerih so stali *apostoli*) in *72 svečami* na zobčastem vencu (napis se začenja: *VRBS EST SVBLIMIS* ...); za njim pa *okrogli lestenec v Komburgu* iz o. 1130 (z *12 stolpiči*) in oktogonu kapele ustrezno oblikovani *kronski lestenec v aachenski stolnici* iz 1165/70 (*16 stolpičev z apostoli in angeli*, v stolpičih za tla gravirane ploščice, ki kažejo skupaj *8 prizorov iz Kristusovega življenja* in *8 blaženosti*).

L: Adelheid *Kitt:* Der frühromanische Kronleuchter und seine Symbolik (dis. [W 1944]). — Cf. P. *Bloch* (MJ Hdb., 1964), J. *Sauer* (1902 [1924]).

kropilnik ali *kropilni kamen* ali *kropilnica* (lat. *crater lustralis*, angl. *the holy-water stoup*, fr. *le bénitier*, it. *l'acquasantiera*, nem. *der Weihbrunnen* ali *der Weihkessel*), del kršč. cerkv. notr. opreme, običajno kamn. kotlica s kropilom blizu cerkv. vrat (da se verniki ob vhodu v c. pokropé, tj. poškropé z blagoslovljeno vodo). Med umetnostno pomembnimi izdelki npr. *kropilnik s personifikacijami 7 kreposti* v c. S. Giovanni Fuorcivitas v Pistoii (Giovanni Pisano s sodel.): *3 teološke kreposti* kot kariatide, *4 kardinalne kreposti* pa pod marm. kotlico.

L: EWA XIII (1967, t. 345). — Cf. J. *Flis* (1908, p. 137—39), P. *Toesca* (Il Trecento 1951, repr. 190).

Krotkost → *Veliki zmagoslavni voz*

***krožnik iz Parabiaga** (srebro, konec IV. st., Milano, Musei Civici del Castello Sforzesco). Relief kaže svatbo Atisa in Kibele s personifikacijami letnih časov, zgoraj vpregi Sonca in Lune, spodaj pa poleg morskih božanstev personificirano Zemljo, ki jo zaznamujejo kača, *cornu copiae* in otroci (takó so predstavljeni mdr. vsi → *štirje elementi*).

L: EWA VI (1962, t. 258); LCI I (1968, stp 602).

krožnik s ptičem → *ptič na krožniku*

krpač (čevljar, ki samó popravlja, lat. *sutor*, angl. *the cobbler*, fr. *le savetier*, it. *il ciabottiere*, nem. *der Schuhflicker*). Up: → *Anian*.

Krpan → *Martin Krpan*

krst (lat. *baptisma*, fr. *le baptême*, it. *il battesimo*, nem. *die Taufe*), v kršč. (katol.) liturgiji eden izmed t. i. 7 zakramentov. Up (cf. *Krst v Jordanu*, infra, & s. v. *sedem zakramentov*): npr. N. Poussin (1636/42, Washington — iz njegove prve vrste zakramentov, od katere je 5 slik na → *Belvoir Castle*).

krsta → *rakev*

krstilnica → *baptisterij*

krstilnik resp. *krstni kamen* (angl. *the baptismal font*, fr. *les fonts baptismaux* [množinski samostalnik], nem. *der Taufkessel* ali *das Taufbecken* [resp. *der Taufstein*]), del. kršč. cerkv. opreme, uporabljan namesto nekd. stavbe → *baptisterija*, ko se je krščevanje s potapljanjem (lat. *per immersionem*) umaknilo krščevanju s škropljenjem (*per aspersionem*); v star. dobi tudi iz brona in medi, med likovno in ikonografsko posebno mikavnimi primeri pa kamn. *krstilnik* v Mestni c. v Freudenstadtu (o. 1100), bron. **krstilnik* v c. Saint-Barthélemy v Liègeu (Rainier de Huy 1107/18 — po vzoru → *Bronastega morja*), kamn. *krstilnik* kapiteljske c. v Freckenhorstu (1129), → *hildesheimski krstilnik* (o. 1220), bron. *krstilnik* v Marijini c. v Rostocku (o. 1290), itd.

L: Alfred *Mundt:* Die Erztaufen Norddeutschlands von der Mitte des XIII. bis zur Mitte des XIV. Jahrhunderts (Lpz 1908, »Kstwissenschaftliche Stud.« 3); G. *Pudelko:* Romanische Taufsteine (Bl 1932); A. *Ehrhard:* Mittelalterliche Taufen aus Erz und Stein (Hmb 1939); SwarzenskiR (1954); EWA IX (1964, stp 296); »US« 7 (1968, p. 97, 134—35). — Cf. J. *Flis* (1908), G. *Schiller* (I 1966, repr. 377—79 & 382), G. *Zarnecki* (1970, repr. 105—06 & 130).

Krst v Jordanu (lat. *Christus baptizátur* ali *Iesu Christi baptismus*, angl. *the Baptism of Christ*, fr. *le Baptême dans le Jourdain*, hrv. *Krštenje Krista*, it. *il Battesimo di Gesù*, nem. *die Taufe Christi*), evang. ik. m. (Mt 3, 13—17; Mr 1, 9—13; Lk 3, 21—22). Razločujemo predvsem star. tip (cf. *A*) s potapljanjem (lat. *per immersionem*) in pozn. tip (cf. *B*) z oblivanjem (*per infusionem*), ki se je dokončno uveljavil v XIV. st. Up: *A:* npr. *mozaika* v kupolah baptisterija ortodoksnih (V. st.) in arijanskega baptisterija (o. 500) v Raveni, *miniaturi* v → *Rabulovem evangeliarju* (586) in → *Aethelwoldovem benedikcionalu* (975/80), Nikolaj iz Verduna (*emajl*, 5. prizor v vrsti *sub gratia* na → *Verdunskem olt.*, 1181, Klosterneuburg), *miniatura* v → *Ingeborginem psalterju* (XIII. st.), *StS* v Studenici (XIII. st.), *relief* v timpanu juž. portala c. v Dečanih (XIV. st.), Giottova *freska* (Padova, Capp. dell'Arena); *B:* npr. Taddeo Gaddi (Florenca, Acc.), Andrea Pisano (*relief* na juž. vratih Baptisterija v Florenci), Piero della Francesca (Nat. Gall.), Verrocchio (Uffizi, cf. infra), Lorenzo di Credi (Florenca, S. Domenico di Fiesole), Tizian (o. 1512/15, Rim, Mus. Capitolino), El Greco (Prado), itd., pos. med starimi Nizozemci npr. G. David (Brugge) in J. Patinir (Ksthist. Mus.).

L (cf. s. v. *Jordan*): Hugo *Greßmann*, Die Sage von der Taufe Jesu und die vorderasiatische Taubengöttin (Archiv f. Religionswissenschaft, XX, 1920/21); Réau II/2 (1957, p. 295—304 & 310 — L!); Günter *Ristow:* Die Taufe Christi im Jordan: Ein Beitrag zur Ikonographie der frühchristlichen, byzantinischen und fränkisch-karolingischen Kunst (1958, dis. [Bl: Humboldt-Univ.], strojepis): Keller (1968, p. 96—97). — Cf. B. *Berenson* (L: Ph 1963, e. g. repr. 366, 791, 943, 970), G. de *Jerphanion* (1930), K. *Künstle* (1928, p. 375 ss), G. *Schiller* (I 1966 [1969], p. 137—52, repr. 346—88), J. *Strzygowski* (1885).

***Krst v Jordanu,** znamenita Verrocchiova slika (temp. in dkč. v olju, les, 177 × 151 cm, o. 1473/75, Uffizi), na kateri je mladi Leonardo da Vinci naslikal levega angela in krajinsko ozadje.

L: Cankar III/1 (1935, p. 99—100); »US« 10 (1969, p. 61). — Cf. G. *Passavant* (1959; 1969 — L!), J. *Strzygowski* (1895), etc.

krščanska ikonografija obravnava kršč. motive in → *simbole*; obsega predvsem ikonografijo → *Biblije* in *4 evangelijev* pa → *svetniško ikonografijo*. Ob koncu prejšnjega st. in na zač. XX. st. so v kršč. ikonografiji na splošno vodili Francozi.

L: Heinrich *Detzel:* Christliche Ikonographie: Ein Handbuch zum Verständniss der christlichen Kunst (2 knj., Fr 1894—1896); Ferguson (1954); *Réau I—III (1955—1959); *Lexikon der christlichen Ikonographie (cf. s. v.). — Cf. H. *Aurenhammer* (*1959—)

L. *Bréhier* (*1918), A.-N. *Didron* (*1843), K. *Künstle* (*1926—1928); É. *Mâle* (*1898—1932), G. *Schiller* (*I—II, 1966—1968, po načrtu skupno 5 knj.), itd., pos. med leksikoni tudi *RAC*, *RbK* in *RDK*.

Krščanska ljubezen → *Caritas*

***Krščanska topografija Kozme Indikopleusta,** najstar. iluminirani rkp. teksta, ki ga je v VI. st. spisal in tudi ilustr. → *Kosmas Indikopleustes*. Med stranmi z miniaturami tega biz. rkp. (IX. st., Bibl. Vat., Ms. Vat. gr. 699) npr. f. 43 (*podoba sveta z Bogom, goro in vodami*), 63v (*David, ki mu ob strani stoji mali Salomon, med svojimi kori pevcev* [6 × 8 pevcev, žarkasto razporejenih v 6 medaljonih] *in pod njim plesalki*), f. 83v (*Pavlovo spreobrnjenje*).

L: Cosimo *Stornajolo* (uv): Le miniature della Topografia cristiana di Cosma Indicopleuste (Mi 1908, »Codices e Vaticanis selecti phototypice expressi« 10); EWA II (1960, barvna t. 484); »US« 5 (1970, repr. p. 167). — Cf. A. *Grabar* (Sk 1953), D. *Talbot Rice* (1963 [Bgd 1968, repr. 75]), etc.

Krševan, hrv. oblika imena → *Krizogon*

Kršinić, Frano (1897—....), hrv. kipar, mojster številnih ženskih aktov v marmorju, kamnu in bronu, tudi spomen. plastika. R. na Korčuli, od 1946 drž. mojster kiparstva, od 1948 član *JAZU*.

L: Ko je ko (1957); ELU 3 (1964, s. v. — L!). — Cf. O. *Bihalji-Merin* (Jsla, 1955).

KRŠKA VAS. V podr. c. *sv. Mohorja in Fortunata* ohranjene *freske* iz zadnje tretjine XV. st.: mdr. *Jurij v boju z zmajem*, oba *naslovna svetnika* in *Barbara*.

L: Stele (1969, repr. 171). — Cf. I. *Komelj* (VS, 1966, p. 60 & repr. p. 64).

KRTINA pri Dobu pri Domžalah. Obzidana *podr. c. sv. Lenarta:* v triladijski, na vzh. ravno zaključeni *dvoranski c.* je videti *freske* iz delavnice t. i. *Maškega mojstra* (o. 1460): na sev. steni *Rojstvo* in *Poklon kraljev*, na juž. steni pa *Poslednjo sodbo*.

L: MAS I (1935, zlasti p. 21—22, repr. 70—71 & 101); M. *Zadnikar* (ELU 3, 1964, s. v.); Stele (1969, repr. 153—55); »ArS« 4 (1969, t. 39). — Cf. F. *Stelè* (ZUZ XV, 1938; Eine slovenische Variante 1965 [izšlo 1966]).

Krüger, Franz (1797—1857), nem. slikar, v Berlinu prof. na ak. in pruski dvorni slikar, zaradi portretiranja večkrat tudi na rus. dvoru, izvrsten upodabljavec konj (zato imen. *Pferdekrüger*). S: npr. *Jezdni izlet princa Viljema v umetnikovem spremstvu* (d. [18]36, zah. Berlin, Nationalgal.), številni portreti in posebno znane, s portreti znanih osebnosti in ljudskih tipov zaznamovane, kulturnozgodovinsko mikavne »parade«, npr. *Parada na Opernem trgu v Berlinu 1822* (1824—29, vzh. Berlin, Nationalgal. — des. spredaj mdr. Schadow, Schinkel, Rauch in Paganini) in *Parada v Potsdamu* (1849, ib.).

L: Margarete *Cohn:* Franz Krüger: sein Leben und Werk (Breslau 1909, dis.); Walter *Weidmann:* Franz Krüger (Bl 1927); G. *Tolzien* (Kindler III, 1966, s. v. — L!). Cf. G. *Biermann* (1914), K. *Gläser* (1932), F. *Novotny* (1960), M. *Osborn* (1910), R. *Zeitler* (1966).

Krumauer Madonna → *Krumlovska madona*

Krumbacher, Karl (1856—1909), nem. bizantinist, univ. prof. v Münchnu, tu u. (53). Utemeljil → *bizantinistiko* in pos. njeno glasilo, → *Byzantinische Zeitschrift*, avtor *Geschichte der byzantinischen Litteratur* (2. izd., Mn 1897).

***Krumlovska madona,** pomemben, z lepotnim idealom → *internacionalnega »mehkega« sloga* zaznamovan kip (apnenec z ostanki stare poslikave, viš. 112 cm, o. 1400, Ksthist. Mus.), imen. po nekd. hranišču Krumlov na juž. Češkem. Cf. s. v. *»lepe« Madone*.

L: Europäische Kunst um 1400 (W 1962 [rk, Ksthist. Mus.], št. 424 — L!); »US« 8 (1968, p. 160).

KRUMPERK pri Domžalah: *grad*, po prezidavi o. 1580 pravokotnega tlorisa. *Arkadno dvorišče* (toskanski red) z dvojnim številom ožjih arkad v nadstr.

L: IS VI (št. 49, 7. XII. 1930, f p. 385). — Cf. N. *Šumi* (Arhit. šestnajstega 1966, p. 136—39).

krvotočna žena → *Ozdravljenje krvotočne žene*

Kržišnik, Zoran (1920—....), slov. lik. kritik in v razdobju po osvoboditvi najuspešnejši um. organizator. R. v Žirovnici, v Lj. dipl. 1951 (um. zgod.), od 1947 upravnik MG, od 1952 pomočnik ravnatelja NG in MG, od 1957 dalje direktor MG; hkrati od 1955 generalni sekretar mednar. graf. bienala. Up: Drago Tršar (bron, 1964).

B (številni uv v razst. kataloge): *Fran Tratnik* (Lj 1952); (uv) *Miha Maleš: Makedonija* (Lj 1953); *Riko Debenjak: Grafika* (Lj 1955); *Zdenko Kalin* (Lj 1956); *Boris Kalin* (Lj 1958); *Savremena jugoslovenska grafika* (Bgd 1962; tudi angl. izd.); *Gojmir Anton Kos* (Lj 1962); ‚*Marij Pregelj*' (Lik. rev., št. 2, 1962); *Janez Bernik* (Mrb 1966); *Stojan Batič* (Lj 1967).

L: M. *Juteršek* (ELU 3, 1964, s. v.); JKh (1966, tudi f). — Cf. B. *Pečar* (1970).

ksilografija → *lesorez*

Kubach, Hans Erich (1909—....), nem. um. zgodovinar v Speyerju, raziskovalec nem. romanske arhitekture.

B: ‚*Das Triforium: Ein Beitrag zur kunstgeschichtlichen Raumkunde Europas im Mittelalter*' (ZfKg,

1936); ‚*Niederrheinische und Kölnische Kunst: Versuch einer Wesendeutung*' (Das Werk des Künstlers, 1939); ‚*Die vorromanische und romanische Baukunst in Mitteleuropa: Literaturbericht...*' (ZfKg, 1951 [& A. Verbeek: 1938—50] & 1955 (1950—54]); ‚*Die frühromanische Kunst des Maaslandes*' (ZfKw, 1953); ‚*Zur Baugeschichte des Speyerer Domes*' (ZfKg, 1962); (& Peter Bloch) *Früh- und Hochromanik* (Ba-Ba 1964, »K. der Welt«); ‚*Die Wandsysteme des Speyerer Domes*' (Gedenkschrift E. Gall, 1965); (& Viktor H. Elbern) *Das frühmittelalterliche Imperium* (Ba-Ba 1968, »K. der Welt«).

Kubin, Alfred (1877—1959), avstr. risar in ilustrator. R. na Češkem (Litoměřice, nem. *Leitmeritz*), 1898—1906 v Münchnu (sodel. → *Simplizissimusa*), potem na Gornjem Avstrijskem (Zwickledt), tam u. Bil povezan s skupino *Der* → *Blaue Reiter*; od o. 1910 lastni slog: »demonski«, fantastični lit. snovi ustrezna slikovito »neurejena« in nemirna risba, strašljiva, groteskna motivika. Ilustr. Th. Manna, O. H. Schmitza, E. A. Poea, G. de Nervala, W. Hauffa, Dostojevskega, Paula Scheerbarta (*Lesabendio*, 1913), O. Wilda, Barbey d'Aurevillyja, Andersena, Voltaira, Kleista, G. Hauptmanna, A. Strindberga, O. M. Fontano, E. Th. A. Hoffmanna in K. Weißa.

B: *Die andere Seite: Ein phantastischer Roman* (Mn 1908; n. izd. 1952); *Der Guckkasten* (1925 [novele]); *Dämonen und Nachtgesichte* (1926); *Vom Schreibtisch eines Zeichners* (1939). — Mape: *Sansara* (1911), *Die sieben Todsünden* (1914), *Ein Totentanz* (1918), *Wilde Tiere* (1920), *Kritiker* (1920), *Am Rande des Lebens* (1921), *Traumland* (1922), *Masken* (1924), *Schemen* (1943), *Ein neuer Totentanz* (1947), *Phantasien in Böhmenwald* (1952), *Abendrot* (1952).

L: Herman *Eßwein:* Alfred Kubin (Kassel 1928); Abraham *Horodisch:* Alfred Kubin als Buchillustrator (A 1949); Vollmer 3 (1956) & 6 (1962); Wolfgang *Schneditz:* Alfred Kubin (W 1956); P. *Raabe:* *Alfred Kubin: Leben, Werk, Wirkung (Hmb 1957 — L!); Bland (1958); Abraham *Horodisch:* Alfred Kubin: Taschenbibliographie (A 1962); KHE 1 (1962, p. 33); Alfred Kubin (Hn 1964 [rk, Kestner-Ges.]); S. *Batušić* (ELU 3, 1964, s. v.); G. *Tolzien* (Kindler III, 1966, s. v. — L!); Wieland *Schmied:* *Der Zeichner Alfred Kubin: Frühwerk von 1898—1906 (Szb 1967).

kubizem (fr. *le cubisme*), smer evr. slikarstva v 1. četrt. XX. st., ki sta jo utemeljila → *Picasso* in → *Braque*, najodličneje pa predstavljala poleg njiju še → *Gris* in Fernand → *Léger*. Teoretično izhodišče je pomenil znani stavek v Cézannovem pismu Ém. Bernardu 15. IV. 1904, da je moč vse stvari v naravi razstaviti na temeljne oblike krogle, stožca in valja: razstavljanje teles v temeljne oblike je spremljalo njihovo predstavljanje z različnih zornih kotov in — vsaj spočetka — precéjšnje odrekanje barvnim učinkom (prevlada sive in okraste barve). Prvemu obd., t. i. *analitičnemu kubizmu* (1909—12), je sledil t. i. *sintetični kubizem* (1912—15).

L: Le Cubisme (1907—1914) (P 1953 [rk, MAM]); Christopher *Gray:* Cubist Aesthetic Theories (Balt 1953); Dict peint mod (1954); *Pierre Descargues:* Le Cubisme (P 1956); Alfred *Schmeller:* Kubismus (W 1956, »Zeit u. Farbe«); ReadP (1959); John *Golding:* Cubism: A History and an Analysis of the Movement 1907—1914 (NY 1959); Guy *Habasque:* Cubisme (G: Sk 1959, »Le Gout« — L!); Jorge *Romero Brest*, Cubism (and Futurism) (EWA IV, 1961 — L!); Edward *Fry:* Der Kubismus (K 1966, »DuMont Dokumente: Texte u. Perspektiven«); »US« 12 (1970). — Cf. G. *Apollinaire* (*1913), A. H. *Barr* (1936), P. *Cabanne* (1963), A. *Gleizes* (& J. *Metzinger* *1912), W. *Haftmann* (4. izd. 1965), G. H. *Hamilton* (1967), D.-H. *Kahnweiler* (1920 [1949]; 1948), R. *Rosenblum* (*1961), etc.

Kubler, George (1912—....), amer. um. zgodovinar, r. v Los Angelesu, prof. na *Yale Univ.* v New Havenu (Conn.) od 1947 dalje.

B: *The Religious Architecture of New Mexico* (Colorado Springs 1940); *Mexican Architecture of the Sixteenth Century* (2 knj., NH: Yale UP 1948); *Cuzco: reconstruction of the town and restoration of its monuments* (P: UNESCO 1952); *Arquitectura de los siglos XVII y XVIII* (M 1957, »Ars Hispaniae« 14); (& M. S. Soria) *Art and Architectura in Spain and Portugal and their American dominions: 1500—1800* (Harm 1959, »The Pelican Hist. of Art«); *The Shape of Time: Remarks on the History of Things* (NH-L: Yale UP 1962); ‚*Three Remarks on the »Meninas«*' (AB, 1966); (izd.) *The Antiquity of the Art of Painting by Felix da Costa* (NH-L: Yale UP 1967).

L: WWAA (1959).

Kuen, Franz Martin (1719—1771), nem. švabski slikar. S: npr. *freske* na stropu nekd. premonstratenske samostanske c. v Roggenbergu pri Ulmu (1756).

L: G. *Woeckel* (Kindler III, 1966, s. v. — L!).

kuga (fr. & it. *la peste*, nem. *die Pest*), »črna smrt«, znana že v antiki (cf. infra), čeprav o njenem takratnem značaju ne vemo dovolj; znova oživela v Aziji v zač. XIV. st. in potem ko so bili Genovežane okužili Mongoli (preden so nehali oblegati Feodosijo na Krimu), v Evropi 1347—50 pobrala četrt. ali celo več prebivalstva, takó da je njeno ime spet postalo sinonim za šibo božjo sploh (lat. *pestis* = tudi »nesreča«, »poguba«, angl. *the plague* = tudi »muka«, »nadloga«). Up: personifikacija v podobi stare, izžete in brezzobe žene na 1692 dkč. *kužnem znamenju* na Grabnu na Dunaju, sicer pa cf. s. v. → *kužne slike*, → *kužno znamenje*, → *Peta nadloga*, → *puščice božje jeze*.

L: Réau III/3 (1959, p. 1477); Henri H. *Mollaret* & Jacqueline *Brossollet*, La peste, source méconnue d'inspiration artistique (Jaarboek 1965: Koninklijk Museum voor Schoone Kunsten, Antw).

Kuga v Azotu (fr. *La Peste d'Asdod* ali *Les Philistins frappés de la peste*), bibl. ik. m. (1 Kralj

5, 6 & 9 & 12): Filistejce, ki so Izraelcem ugrabili skrinjo zaveze, je bog udaril s kugo. Up: npr. N. Poussin (o. 1630/31, Louvre — slika iz časa, ko si je dokončno izoblikoval osebni slog; slika po graf. kopiji v ptujskem Mestnem muz.).

L: Réau II/1 (1956, p. 251); Stari tuji slikarji, II (Lj 1964 [rk, NG], št. 104 & repr. 31).

Kugler, Franz Theodor (1808—1858), nem. um. zgodovinar (pesnik itd.), eden izmed utemeljiteljev um. zgod. kot samost. stroke; prof. za um. zgod. na ak. v Berlinu (1833) in univ. docent. Njegovo zg. delo *Geschichte Friedrichs des Grossen* (Lpz 1842) z risbami ilustr. → *Menzel*.

B: *Ueber die Polychromie der griechischen Architektur und Sculptur und ihre Grenzen* (Bl 1835); *Handbuch der Geschichte der Malerei: von Constantin dem Großen bis auf die neuere Zeit* (2 knj., Bl 1837; 2. izd. 1847; 3. izd. 1867); *Handbuch der Kunstgeschichte* (2 knj., Stu 1842; 3., rev. izd. Stu 1856—1859); *Karl Friedrich Schinkel: Eine Charakteristik seiner künstlerischen Wirksamkeit* (Bl 1842); *Kleine Schriften und Studien zur Kunstgeschichte* (3 knj., Stu 1853—1854); *Geschichte der Baukunst* (3 knj., Stu 1856—1859, nedk.).

L: cf. U. *Kultermann* (1966 — L!), W. *Waetzoldt* (II 1924).

Kuhn, Alfred (1885—....), nem. um. zgodovinar. R. v Mannheimu, prom. v Freiburgu pri W. Vögeju.

B: *‚Die Illustration des Rosenromans'* (JSaK, 1913/14, dis.); *Peter Cornelius und die geistigen Strömungen seiner Zeit* (Bl 1921); *Die neuere Plastik: von Achtzehnhundert bis zur Gegenwart* (2. izd., Mn 1922 [1. izd. 1921]); *Lovis Corinth* (Bl 1925); *Aristide Maillol: Landschaft, Werke, Gespräche* (Lpz 1925); *Der Bildhauer Hermann Haller* (Z 1927); *Die polnische Kunst von* 1800 *bis zur Gegenwart* (Bl 1930).

L: Kü (1931).

Kuhn, Charles L., amer. um. zgodovinar (nem. in flam. umetn.) in muzealec, konservator *Busch-Reisinger Mus. of Germanic Culture* (Harvardska univ., Cambridge, Mass.).

B: *A Catalogue of German Paintings of the Middle Ages and Renaissance in American Collections* (C [Mass.] 1936, uv Arthur Burkhardt); *German Expressionism and Abstract Art: The Harvard Collections* (ib. 1957); *German and Netherlandish Sculpture 1280—1800: The Harvard Collections* (ib. 1966).

Kühn, Herbert (1895—....), nem. prazgodovinar, poznavalec predzg. umetn. Prom. 1918 v Jeni, habil. 1923 v Kölnu, od 1929 dalje izr. prof. v Kölnu, za nacizma emigriral iz Nemčije, od 1935 dalje učil na univ. v New Yorku in Chicagu, 1946—56 ord. na univ. v Mainzu. Od 1925 ur. *Jb. f. prähistorische u. ethnographische K.*

B: *Die Kunst der Primitiven* (Mn 1920); *Die Malerei der Eiszeit* (Mn 1921; 3. izd. 1923); *Kunst und Kultur der Vorzeit Europas, I: Das Paläolithikum* (Bl-Lpz 1929); (& H. Obermeier) *Buschmannkunst* (Mn 1930; angl. izd. *Bushman Art*, Ox 1935); *Vorgeschichtliche Kunst Deutschlands* (Bl 1935, »Propyläen-Kg.« Erg.-Bd.); *Die germanischen Bügelfibeln der Völkerwanderungszeit* (Bn 1940); *Vom Sinn der Vorgeschichte* (Mainz 1948); *Tat und Versenkung: Europa und Asien* (ib. 1948); *Auf den Spuren der Eiszeitmenschen* (Wsb 1950); (& S. Fuchs & J. Werner) *Die langobardischen Fibeln aus Italien* (Bl 1950; 3., razš. izd. 1956); *Die Felsbilder Europas* (Stu 1952; 2. izd. 1955; angl. izd. *The Rock Pictures of Europe*, NY 1957); *Die Kunst Alt-Europas* (Stu 1954); *Das Erwachen der Menschheit* (FrM-Hmb 1954); *Der Aufstieg der Menschheit* (FrM-Hmb 1955); *Germanische Kunst der Völkerwanderungszeit* (Mn 1956); *‚Das Symbol in Vorzeit Europas'* (Symbolon, 1961); *Eiszeitkunst: Die Geschichte ihrer Erforschung* (Gtg 1965).

Kühnel, Ernst (1882—1964), nem. um. zgodovinar, arheolog in muzealec, poznavalec → *islamske umetn.*, od 1911 dalje v islamskem odd. berlinskih drž. muzejev, od 1935 dalje njegov direktor.

B: *Miniaturmalerei im islamischen Orient* (Bl 1922, »Die K. des Ostens« 7; 2. izd. 1923); *Maurische Kunst* (Bl 1924); *Islamische Kleinkunst* (Bl 1925, »BKA« 25; 2. izd. Brsch 1963); *Islamische Stoffe aus ägyptischen Gräbern* (Bl 1927); *Islamische Schriftkunst* (Bl 1942); *Die Arabeske* (Wsb 1947); *Die Moschee* (Bl 1949); *Cairene Rugs* (Wash 1957); *Die Kunst des Islam* (Stu 1962, »Kröners Taschenausgabe« 326); *‚Islam'* (EWA VIII, 1963).

Kuile, E(ngelbert) H(endrik) ter (1900—....), hol. um. zgodovinar. Štud. na univ. v Leidenu, tam prom. 1929.

B: (& H. Gerson) *Art and Architecture in Belgium: 1600 to 1800* (Harm 1960, »The Pelican Hist of Art«).

KUKS, kopališče na Češkem. V parku stoji vrsta personifikacij *Kreposti* in *Grehov*, ki jih je o. 1719 izklesal M. B. → *Braun*.

L: Ursula *Röhlig*, Eine Stichvorlage für die Allegorien der Tugenden und Laster von Matthias Bernhard Braun in Kukus (AMK, 1965 [zv. 83]). — Cf. E. *Hempel* (1965), G. *Schiff* (1963).

Kukuljević Sakcinski, Ivan (1816—1899), hrv. zgodovinar in politik, r. v Varaždinu, u. (73) v Hrv. Zagorju, ust. in ur. *Arkiv za povjestnicu jugoslavensku* (1851—75) in pisal prvi biografski leksikon jugosl. umetnikov, nedk. **Slovnik umjetnikah jugoslavenskih* (5 zv., Zgb 1858—1860 — od *A* do *Strahinić*); od 1855 dalje konservator um. spomenikov za Hrvatsko in Slavonijo.

L: Zdenko *Šenoa* (ELU 3, 1964, s. v. — B!; L!).

Kultermann, Udo (1927—....), nem. um. zgodovinar in publicist. R. v Stettinu (zdajšnjem *Szczecinu*), štud. na univ. um. zgod., arheologijo, germanistiko, um. vzgojo in muzikologijo (Greifswald in Münster), 1953 prom. na univ. v Münchnu s tezo o kiparju Gabr. Grupellu, pozn. v raznih službah in mnogo potoval.

B: *Baukunst der Gegenwart: Dokumente des neuen Bauens* (Tü 1958; angl. izd.: *Architecture of Today*, NY 1958); *Der Schlüssel zur Architektur von heute* (Dü-W 1963); *Junge deutsche Bildhauer* (Mainz 1963, »Neue Plastik, Neue Architektur« 1); *Neues Bauen in der Welt* (Tü 1965); *Geschichte der Kunstgeschichte: Der Weg einer Wissenschaft* (W-Dü 1966); *Architektur der Gegenwart* (Ba-Ba 1967, »K. der Welt: Kulturen des Abendlandes«).

Kultzen, Rolf, nem. um. zgodovinar, štud. na univ. v Hamburgu in se izpopolnjeval v Florenci, od 1965 dalje konservator v Münchnu (Bayerische Staatsgemäldesmlgn.).

B: *‚Die Malereien Polidoros da Caravaggio im Giardino del Bufalo in Rom'* (MittF, 1950/60); *‚Le Case Romane con facciate graffite e dipinte'* (Kchr, 1961); *Francesco Guardi in der Alten Pinakothek* (Mn 1967); *‚Ein neuer Guardi für die Alte Pinakothek'* (Panth, 1967); *‚Die Malereien Polidoros an der Fassade von San Pietro in Vincoli'* (Middeldorfov zb., 1968); *‚Ein Turmbau zu Babel von Paul Bril als jüngste Leihgabe in der Alten Pinakothek'* (Panth, 1968).

kumanska sibila, imen. po kraju *Cuma*, nekd. stari grš. koloniji v juž. Italiji blizu Neaplja. Po kršč. izročilu naj bi napovedala Kristusovo rojstvo v Betlehemu (*Vaticinatur de Nativitate Christi in Bethleem*). Up: cf. s. v. *Salomonov prestol iz Wormel(n)a* in *strop Sikstinske kapele* (ena izmed Michelangelovih dveh starih sibil).

Kümmel, Otto (1874—1952), nem. um. zgodovinar, v tistem času vodilni nem. strokovnjak na področju vzhodnoazijske umetn. Štud. arheologijo (prom. 1901 pri Studniczki), um. zgod. itd., od 1912 direktor odd. za vzhodnoazijsko umetn. berlinskih muz. pa 1934—39 in pozn. njihov generalni direktor; utemeljitelj in ur. (1912—44) glasila *Ostasiatische Ztschr.*

B: *Das Kunstgewerbe in Japan* (Bl 1911, »BKA«; 3. zd. 1922); *Die Kunst Ostasiens* (Bl 1922); (& Ernst Grosse) *Ostasiatisches Gerät* (Bl 1925); *Die Kunst Chinas, Japans und Koreas* (Wi/Po 1929, »HdKw«); *Chinesische Kunst* (1930); *Meisterwerke ostasiatischer Landschaftskunst* (Bl 1939).

L: Dietrich *Seckel* (Kchr, 1952, nekr.); Wulf (1963).

Kümmernis (lat. *Wilgefortis* ali *Liberata*), krščanska svetnica (20. VII.), *virgo fortis*, nastala kot nasledek znanega Kristusovega kipa v → *Lucci* (*Volto Santo*): po legendi zaobljubila devištvo, oče, poganski port. kralj, pa jo je hotel spraviti v zakon; na njeno prošnjo ji je bog pustil brado rasti, tedaj pa jo je razjarjeni oče dal križati. Up (vselej na križu): npr. *StS* iz XIV. st. (Köln, katedr., Agneskapelle).

L: Réau III/3 (1959, p. 1342—45 — L!); Anton *Dörrer*, Die Kümmernis als bräutliches Seitenstück zu Oswald, dem englischen König der altdeutschen Spielmannsdichtung, im europäischen Dreieck: Niederlande, Alpen und Iberien (Spanische Forsch. der Görresges., 1962); *id.*, St. Kümmernis in Österreich: Zur Verkörperung eines Menschheitsmotivs als Volksfigur (AKug, 1962). — Cf. J. *Braun* (1943, repr. 369), L. *Kretzenbacher* (1953), F. *Stelè* (1955).

Kunscht-Meyer → *Meyer, Johann Heinrich*

Kunst, Cornelis Cornelisz. → *Cornelisz, Cornelis* (1493—1544)

Kunst der Welt: *Ihre geschichtlichen, soziologischen und religiösen Grundlagen*, svet. zgod. umetn. v 50 knj. (Ba-Ba: Holle; fr. izd. *L'Art dans le Monde*, P: Albin Michel; angl. izd. *The Art of the World Libr.*), razdeljenih v zunajevr. vrsto (*1. Serie: Die außereuropäischen Kulturen*, ur. Werner Speiser) in evr. vrsto (*2. Serie: Die Kulturen des Abendlandes*, ur. J. A. Schmoll gen. Eisenwerth, 24 knj.). Izhaja od 1962 dalje, med sodel. e. g. M. *Aubert* (1963), A. *Grabar* (1964; 1967), K. *Lankheit* (1965), E. *Porada* (1962), K. *Schefold* (1965).

Kunsthistorisches Museum → *Dunaj: muzeji*

Kunst-Ideen-Geschichte → *Art-Idées-Histoire*

Kunst im Bild: *Der neue Weg zum Verständnis der Weltkunst*, svet. zgod. umetn. s poudarkom na repr. (18 knj. od 1967 dalje, Ba-Ba: Holle), v slov. izd. → *Umetnost v slikah*. Med sodel. e. g. H. H. *Hofstätter* in G. *Souchal*.

Künstle, Karl (1859—1932), nem. um. zgodovinar, od 1896 dalje prof. teologije na katol. univ. v Freiburgu.

B: *Die Kunst des Klosters Reichenau im IX. und X. Jahrhundert und der neuentdeckte karolingische Gemälde-Zyklus zu Goldbach bei Ueberlingen* (Fr 1906; 2. izd. 1924); *Die Legende der drei Lebenden und der drei Toten und der Totentanz: Nebst einem Exkurs über die Jakobslegende im Zusammenhang mit neueren Gemäldefunden aus dem badischen Oberland...* (Fr 1908); *Ikonographie der christlichen Kunst, 1: Prinzipienlehre, Hilfsmotive, Offenbarungstatsachen* (Fr 1928) & *2: Ikonographie der Heiligen* (Fr 1926).

Künstler, Gustav (1902—....), avstr. um. zgodovinar, direktor um. založbe Schroll.

B: *‚Gedanken über »Las Meninas« und Velazquez'* (K. M. Swobodov zb., 1959); *‚Wolf Huber als Hofmaler des Bischofs von Passau'* (JSW, 1962); *‚Landschaftsdarstellungen und religiöses Weltbild in der Tafelmalerei der Übergangsepoche um 1500'* (JSW, 1966); (izd.) *Romanische Kunst im Abendland* (W 1968, »Epochen europäischer K.«; angl. izd.: *Romanesque Art in Europe*, L: Thames & Hudson 1969).

Künstler-Monographien, popularna nem. knjižna z. poljudnih umetniških življenjepisov (Bielefeld-Leipzig, zal. Velhagen-Klasing), v kateri je od 1895 do 1941 izšlo 122 zv., zvečine v več izd. Med predstavljenimi umetniki (izbor vsaj delno kaže na prevladujoči okus v viljemovski Nem-

čiji) npr. *Rafael* (1), *Rubens* (2), *Rembrandt* (3), *Michelangelo* (4), *Dürer* (5), *Velázquez* (6), *Menzel* (7), D. *Teniers ml.* (8), A. von *Werner* (9), *Murillo* (10), *Knaus* (11), *Hals* (12), *van Dyck* (13), Ludwig *Richter* (14), *Watteau* (15), *Thorvaldsen* (16), *Holbein ml.* (17), *Defregger* (18), *Terborch* in *Steen* (19), Reinhold *Begas* (20), G, B. *Tiepolo* (22), *Chodowiecki* (21), *Botticelli* (24), *Ghirlandajo* (25), Paolo *Veronese* (26), *Mantegna* (27), *Tizian* (29), *Correggio* (30), *Leonardo da Vinci* (33), *Lenbach* (34), Hubert in Jan *van Eyck* (35), *Canova* (36), *Pinturicchio* (37), *Memling* (39), *Munkacsy* (40), *Klinger* (41), *Stuck* (42), *Giotto* (43), *Liebermann* (45), *Tintoretto* (49), *Leibl* (50), Philipp *Veit* (51), *Verrocchio* (52), *Burne-Jones* (55), *Millet* in *Rousseau* (57), A. *Hildebrand* (60), Fritz von *Uhde* (61), *Donatello* (65), *Segantini* (72), Luca *della Robbia* (74), P. *Vischer* in A. *Krafft* (75), Veit *Stoß* (81), *Corot* in *Troyon* (83), *Perugino* (87), *Goya* (89), *Andrea del Sarto* (90), *Reynolds* (91), *Rodin* (93), *Giorgione* in *Palma Vecchio* (94), *Cranach star.* (95), družina *Bellini* (96), Eugen *Bracht* (97), Guido *Reni* (100), Franz *Krüger* (101), *Zorn* (102), *Bernini* (105), *László* (106), *Corinth* (107), *Grünewald* (108) pa po 1. svet. vojni *Spitzweg* (110), *Baldung-Grien* (113), *Altdorfer* (115), *Slevogt* (116), družina *van de Velde* (117), *van Gogh* (118), *Riemenschneider* (119), B. *Neumann* (120), M. *Pacher* (121); med pisci M. von *Boehn*, W. *Gensel*, O. *Grautoff*, G. *Gronau*, L. *Kaemmerer*, H. *Knackfuß*, F. *Knapp*, F. H. *Meißner*, A. G. *Meyer*, M. *Osborn* (91; 97; 101), F. von *Ostini*, R. M. *Rilke*, A. *Rosenberg*, P. *Schubring*, E. *Steinmann*, H. *Thode*, itd.

das **Kunstwollen** (nem.), *umetnostno hotenje* (fr. *la volonté d'art*), pojem, ki ga je v um. zgod. uvedel Alois → *Riegl:* tudi lik. delavci manj plodnih obd. (npr. pozne antike in starokršč. dobe) niso manj »znali«, ampak so samó »drugače hoteli«, to um. hotenje pa se je uveljavljalo v nenehnem boju s funkcijo umetnine, materialom in tehniko.

L: Günter *Metken* (Rev. de l'Art, št. 5, 1969, p. 91 — L!). — Cf. A. *Hauser* (Philosophie 1958), E. *Panofsky* (1920 in pozn.), W. *Passarge* (1930), itd.

Kuntze (*Konicz*), **Tadeusz** (1733—1793), polj. slikar, r. v Šleziji, u. (59) v Rimu. S: npr. *Fortuna* (1754, Warszawa).

L: A. *Ryszkiewicz* (Kindler III, 1966, s. v. — L!).

Kunze, Herbert (1895—....), nem. um. zgodovinar, direktor mestnega muz. v Erfurtu.

B: *Das Fassadenproblem der französischen Früh- und Hochgotik* (Str 1912).

L: Kü (1931).

kupa z očmi v njej → *Lucija* (*Sirakuška*)

Kupecký, Jan (1667—1740), češ. slikar, najpomembnejši srednjeevr. portretist na zač. XVIII. st. Pripadal Češkim bratom, akt. v Italiji, 1709—23 na Dunaju in potem v Nürnbergu, tam u. S: številni portreti, npr. *Portret miniaturista Karla Brunija* (d. 1709, Praha), in 18 *avtp.*, npr. *pred portretom Evgena Savojskega* (d. 1709, Öst. Bar. [last. Ksthist. Mus.]), *pri slikanju ženskega portreta* (na hrbtni strani d. 1711, Praha), *z ženo in sinom* (o. 1718, Budapest) in *avtp. do kolen* (o. 1733/36, Stuttgart).

L: Alexander *Nyári:* Der Porträtmaler Johann Kupezky: sein Leben und seine Werke (W 1893); Eduard A. *Šafařík:* Joannes Kupezky (Prag 1928); *id.*, Kupezky, Johann (ThB XXII, 1928 — L!); František *Dvořák:* Ján Kupecký (Bratislava 1955, »Knižnica výtvarného umenia« 19); *id.:* Kupecký: Der große Porträtmaler des Barock (Prag 1956); Olga *Strettiová:* Das Barockporträt in Böhmen (Prag 1957); A. *Ryszkiewicz* (Kindler III, 1966, s. v.). — Cf. E. *Hempel* (1965), J. *Neumann* (2-krat 1965).

Kupído ali *Amor*, rim. bog ljubezni kot v grš. mitologiji → *Eros* (lat. beseda *cupido* pomeni *željo, poželenje, hrepenenje, slo* ipd.).

Kupído in Psíhe → *Psíhe*

Kupído tat medu (angl. *Cupid as a Honey Thief*, nem. *Amor als Honigdieb*), na Teokritove *Idile* (XIX) oprt mit. ik. m., ki ga je upodabljal zlasti → *Cranach star.*, npr. na sliki v Rimu (d. 1531, Borghese). Svobodno prikrojeni stihi na sliki naj bi posredovali moralno-vzgojen pouk in opomin:

DVM PVERO ALVEOLO FVRATVR MELLA CVPIDO
FVRANTI DIGITVM CVSPITE [sic] *FIXIT APIS.*
SIC ETIAM NOBIS BREVIS ET PERITVRA VOLVPTAS
QVAM PETIMVS TRISTI MIXTA DOLORE NOCET.

(Tákrat ko deček Kupído kradel iz panja je med, pičila z želom je v prst malega tata čebela. Tudi minljiva in bežna, z muko pomešana sla rani nas, škoduje nam, ko ji poskušamo streči.)

L: Pigler II (1956, p. 237—38); EWA IV (1961, barvna t. 44). — Cf. P. *Della Pergola* (II 1959, p. 159—60, repr. 230), G. de *Tervarent* (I 1958, stp 16—17).

Kupka, František (*Frank* ali *François*), (1871—1957), češ. slikar in grafik, eden izmed pionirjev → *abstraktne umetn.* R. na Češkem (Opočno), od 1895 dalje v Parizu, u. (85) v Puteauxu pri Parizu. S: npr. *Amorpha — Fugue en rouge et*

bleu ali *à deux couleurs* (1911—12, Praha — prva dosledno abstr. slika umetnika).

L: Georges *Turpin* (Edouard-Joseph II, 1931, p. 284—88); Dict peint mod (1954, s. v.); H. *Read* (Kindler III, 1967, s. v. — L!); L. *Vachtova:* Frank Kupka (L 1968). — Cf. H. H. *Arnason* (1968 ali 1969), W. *Haftmann* (4. izd., 1965).

kupola (angl. *the dome*, fr. *la coupole*, it. *la cupola*, nem. *die Kuppel*), sferična oblika oboka, ki pokriva centr. (kvadratne, okrogle, osmerokotne itd.) prostore. Po sami konstrukciji razločujemo star. obliko kupol na → *trompah* in kupole na pendentivih, med slednjimi t. i. prave → *pendentivne kupole* in t. i. → *viseče kupole*. Med najslavnejšimi primeri so kupole rim. *Panteona*, carigrajske c. *Hagia Sofia*, *florent. katedr.* (→ *Brunelleschi*) in *Petrove c.* v Rimu (→ *Michelangelo*, dkč. Giac. → *Della Porta* in Dom. → *Fontana*).

L: Srebrenka *Gvozdanović* (ELU 3, 1964, s. v.). — Cf. E. B. *Smith* (*1950).

***kupolasti relikviarij iz Hocheltena,** znamenito kölnsko zlatarsko delo (pozlačen baker in bron, kipci iz mroževega zoba in jamični emajl, viš. 54,6 cm, o. 1170/80, V. & A.): relikviarij v obliki grš. c. s tlorisom grš. križa.

L: Erich *Steingräber* (RDK V, zv. 49, 1959, stp 33 & repr. 18); EWA VI (1962, t. 261); »US« (1968, p. 154); »PKG« 5 (1969, t. 352 — L!).

KURBINOVO, vas pri Prespanskem jezeru (Makedonija). Enoladijska *c. sv. Jurija* s polkrožno apsido in *StS-mi* iz 1191.

L: Vojislav *Đurić* (ELU 3, 1964, s. v. — L!); »PKG« 3 (1968, t. 229b). — Cf. V. *Molè* (Lj 1965), A. *Nikolovski* (1961), D. *Talbot Rice* (1963 [Bgd 1968]).

kuros → *kóros*

Kurth, Betty, r. *Kris* (1878—1948), avstr.-angl. (ž.) um. zgodovinarka, odlična poznavalka stenskih preprog. R. na Dunaju, tam prom. 1911, za nacizma emigrirala v Anglijo, u. v Tunbridgeu pri Londonu.

B: ‚*Ein Freskenzyklus im Adlerturm zu Trient*' (JCC, 1911); ‚*Die Blütezeit der Bilderwerkerkunst in Tournai und der Burgundische Hof*' (JSaK, 1917); *Gotische Bildteppiche aus Frankreich und Flandern* (Mn 1923, »Sammelbände zur Gesch. der K. u. des Kstgewerbes« 8); *Die deutschen Bildteppiche des Mittelalters, I—III* (W 1923); ‚*Die Wiener Tafelmalerei in der ersten Hälfte des 14. Jahrhunderts*' (JSW, 1929); ‚*Zur Christus-Johannes-Gruppe*' (ZfKg, 1933); ‚*Mediaeval Romances in Renaissance Tapestries*' (JWCI, 1942); ‚*Masterpieces of Gothic tapestry in the Burrell collection*' (Conn, 1946); ‚*Some hitherto unknown tapestries with the story of Jonathan Maccabeus*' (ib., 1947); ‚*Silesian gold embroidery of the fifteenth century*' (ib., 1948); ‚*Tree of Jesse tapestry panel*' (ib.).

L: Phoebus (1948/49, nekr.); BM (1949, nekr.).

Kurth, Willy (Wilhelm), (1881—....), nem. um. zgodovinar, prom. 1912 v Berlinu pri Ad. Goldschmidtu.

B: *Adolph Menzels Graphische Kunst* (D 1920, »Arnolds Graphisches Bücher: 1. Folge« 3); *Die Raumkunst im Kupferstich des 17. & 18. Jahrhunderts* (Stu 1923, »Bauformen-Bibl.« 19); *Die Holzschnitte Max Liebermanns* (Bl 1924); *Albrecht Dürer: Sämtliche Holzschnitte* (Mn 1927; angl. izd. *The Complete Woodcuts of Albrecht Dürer*, NY 1946); *Berliner Zeichner* (Bl 1941); *Sanssouci: Ein Beitrag zur Kunst des deutschen Rokoko* (Bl 1962).

L: zbornik: Festschrift Willy Kurth zum 75. Geburtstage am 21. 11. 1956 (rkp.).

Kurz, Otto (1908—....), avstr.-angl. (ž.) um. zgodovinar, prom. 1932 na Dunaju pri Schlosserju, emigriral pred nacisti v Anglijo, bibliotekar → *Warburgovega inst.* v Londonu, na katerem poučuje zg. klas. antike, zlasti glede na Bližnji vzhod. Priredil 2. in 3. it. izd. J. von Schlosserjeve *Die Kunstliteratur* (1956 & 1964).

B: ‚*Zu Vasaris Vita des Fra Filippo Lippi*' (MIOG, 1933); (& Ernst Kris) *Die Legende vom Künstler* (W 1934); ‚*Guido Reni*' (JSW, 1937); ‚*Giorgio Vasari's »Libro«*' (OMD, 1938); (& H. Buchthal) *Hand List of Illuminated Oriental Christian Manuscripts* (L 1942, »StudWI« 12); ‚*A Sculpture by Guido Reni*' (BM, 1942); ‚*»Gli Amori de' Carracci«: Four Forgotten Paintings by Agostino Carracci*' (JWCI, 1951); ‚*Huius Nympha Loci: a Pseudo-Classical Inscription and a Drawing by Dürer*' (JWCI, 1953); *Bolognese Drawings of the 17th and 18th centuries in the collection of Her Majesty the Queen at Windsor Castle*' (L: Ph 1955); ‚*Varnishes, tinted varnishes, and patina*' (BM, 1962); ‚*Three Armenian miniatures in the Fitzwilliam Museum, Cambridge*' (Mélanges Eugène Tisserant II, C. d. V. 1964).

Kurz zum Thurn und Goldenstein, Franz, *Ritter* (1807—1870), avstr. slikar in scenograf, v mejah svojih sposobnosti pomemben za slov. kulturo (na Slovenskem običajno kratko imen. *Franc Goldenstein*), znan zlasti po postumnem, po spominu naslikanem *portretu dr. Franceta Prešerna* (o, pl, 1850, Kranj, Prešernov spominski muz., prejšnji lastniki Fran Potočnik [cf. SBL, 7. zv., 1949, p. 461—62], od 1883 Fran Levec in pozn. Anica Levec). R. na Salzburškem, v Lj 1835—67 učitelj risanja in slikanja na Mahrovi trgovski šoli, potem v Gradcu, u. (71) na obisku v Badnu pri Dunaju. S: številne *krajine* (zdajšnji Nar. muz. v Lj je 1911 kupil 79 njegovih akvarelov in 6 olj), *olt. podobe* in *freske*, med slednjimi ohranjene v → *Logu pri Vipavi* (1842—44). R: mdr. *slov. nar. noše* (risal na Korytkovo pobudo — serija 12 noš objavljena 1844 v *Carnioli*, kolorirano pa je 1863 izd. Blaznik v Lj).

L: Fr. *Stelè*, K. v. Goldenstein in M. Langus (ZUZ, II, 1922); SteskaS (1927 — L!); V. *Steska* (SBL, 4. zv., 1932, s. v. — L!); Kidrič PA (1950); M. *Zadnikar*

(ELU 3, 1964, s. v.); Slovenačko slikarstvo 19. veka (1967 [rk, Bgd: Nar. muz.] — L!); ÖBL IV (1969, s. v.). — Cf. (tudi s. v. *Prešeren*) V. Steska (1907).

Kusa ali *Kuša* → *Cussa, Mihael*

kustódija, shramba za hostije v kršč. c., od XII. do XVI. st. (→ *tridentinski koncil*) običajno v niši v sev. steni kora blizu olt., na Nemškem in drugod v XV. st. velikokrat samost., bogato okrašen gotski stolpič, »božja hišica« (nem. *das Sakramentshäuschen*): med ohranjenimi npr. 28 m vis. »hišica« v katedr. v Ulmu (1467—71) ali slavno delo Adama Kraffta v Nürnbergu, **Sakramentshaus* v c. St. Lorenz (1493—96).

L: R. *Wesenberg:* Das gotische Sakramentshaus (1937, dis. [Gießen]); ELU 3 (1964, s. v.). — Cf. J. *Flis* (1908, p. 29—30).

kuščar (angl. *the lizard*, nem. *die Eidechse*) → *Apólon Sauroktonos*

Kutal, Albert (1904—....), češ. um. zgodovinar, raziskovalec češ. srednjev. plastike.

B: *Moravská dřvěná plastika první poloviny 14. století* (Brno 1939); *Goticke sochařství v Čechách a na Moravě* (Pra 1940); ‚*Tváře krásných madon*' (Sborník prací filosofické fakulty brněnské university, 1954); ‚*O mistru krumlovské madony*' (Umění, 1957); *Antonín Procházka* (Pra 1959); **České gotické sochařství: 1350—1450* (ib. 1962); ‚*La »Belle Madone« de Budapest*' (Bull. du Mus. Hongrois des B.-A., 1963); ‚*K problému horizontálních pieť* (Umění, 9163); ‚*Die Franziskaner-Madonna in Salzburg und ihre Stellung in der mitteleuropäischen Plastik um 1400*' (Květov zb., 1965); ‚*K problému krásných Madon*' (Umění, 1966).

L: RépM (1960); S. J. *Kutalová* (Sborník prací filosofické fakulty brněnské university, 1964 — B!).

Kutina, zelje, melona in kumara, slavno tihožitje Juana Sáncheza → *Cotána* (o, pl, 1600/03, San Diego [Calif.], Fine Arts Gall.).

L: cf. M. *Soria* (1945).

KUTNÁ HORA (ČSSR): *katedralo sv. Barbare* je zač. v 1380-ih letih zidati delavnica Petra → *Parlerja*, dkč. pa sta jo Benedikt → *Ried* in M. *Rejsek*.

L: EWA IV (1961, stp 211). — Cf. P. *Frankl* (Harm 1962), V. *Kotrba* (1958).

kužne slike in grafični listi (nem. *die Pestbilder* in *die Pestblätter*), zlasti v XV. in XVI. st. v srednji Evropi razširjene apotropejske podobe: → *kuga* kot izraz božje jeze, ki jo ponazarjajo z neba padajoče puščice (→ *puščice božje jeze*).

L: cf. W. L. *Schreiber* (1918).

kužno znamenje (nem. *die Pestsäule*), post. na skupnih ali posamičnih grobovih kužnih mrličev zunaj mest in naselij pa tudi kot zahvalni (in apotropejski) spom. ob koncu kuge. Številni primeri v juž. Nemčiji, Avstriji in Šleziji, kot najodličnejši spom. *steber sv. Trojice* (*Dreifaltigkeitssäule* ali *Pestsäule*), ki ga je po kugi 1679 dal postaviti na Grabnu na Dunaju ces. Leopold I. (1682—92, med sodel. tudi J. B. Fischer von Erlach), po njegovem vzoru tudi kužno znamenje v Wallersteinu na Bavarskem (d. 1722 s kronogramom), sicer pa takó velikokrat napačno imen. tudi druga → *znamenja*.

L: A. *Grünberg:* Pestsäulen in Österreich (W 1960, »Österreich-Reihe« 122/24); ZadnikarZ (1964, p. 14—15 itd.).

kvadratni shematizem → *vézani sistem*

Květ, Jan (1896—1965), češ. um. zgodovinar, prof. za zgod. srednjev. umetn. na Karlovi univ. v Pragi, raziskovalec IR.

B: *Italské vlivy na pozdně románskou knižní malbu v Čechách* (Pra 1927); *Iluminované rukopisy královny Rejčky: Příspěvek k dějinám české knižní malby ve století XIV* (ib. 1931); ‚*Der Liber viaticus des Johann von Neumarkt*' (Prager Rundschau, VIII, 1938); *Praha románská* (Pra 1948); (& H. Swarzenski) *Czechoslovakia: Romanesque and Gothic illuminated manuscripts* (P 1959, »UNESCO World Art Series«); *Czechoslovakian Miniatures: from Romanesque and Gothic manuscripts* (s. l. 1964, »Fontana Unesco Art Books«).

L: zbornik: Sborník k sedmdesátinám Jana Květa (Pra 1965).

L

Laban išče ukradene malike (hol. *Laban zoekt de door Rachel gestolen terafim*), bibl. ik. m. (1 Mojz 31, 31—35): Rahela sedi na kamelinem sedlu. Up: npr. P. Lastman (1622, Boulogne-sur-Mer, Mus.), J. Steen (Leiden), G. B. Tiepolo (*freska*, 1726/28, Videm, Pal. Arcivescovile).

L: Pigler I (1956, p. 62—64); Réau II/1 (1956, p. 149—50).

Labille-Guiard, Adélaïde, r. *Labille* (1749—1803), fr. slikarka, portretistka, pozn. poročena s slikarjem *Vincentom*; r. in u. (54) v Parizu. S: npr. *Pajou modelira portret svojega učitelja Lemoyna* (pastel, 1783, Louvre), *Avtp. z učenkama, Mlle Capet in Mlle Rosemond* (d. 1785, MM), *Princesa Adélaïde* (1787, Versailles, Mus.), za revolucije tudi *Robespierrov portret*.

L: Roger *Portalis*, Adélaïde Labille-Guyard (GBA, 1901/02); Hans *Vollmer* (ThB XXII, 1928, s. v. — L!); J.-C. *Lemagny* (Kindler IV, 1967, s. v.). — Cf. P. *Dorbec* (RAam, 1907), L. *Dumont-Wilden* (1909), L. *Réau* (Le Rayonnement 1946).

labirint, blodnjak (nem. tudi *der Irrgarten*), v antiki tako imen. zlasti bajeslovna palača na Kreti, ki jo je sez. *Dáidalos*. V srednjev. umetn. znani labirinti, ki so krasili tlak katedral, npr. v Chartresu, Reimsu (uničen) in Amiensu. Z liki arhitektov opremljena labirinta v Reimsu in Amiensu sta očitno ponazarjala umetn. stavbarstva sploh.

L: cf. K. *Kerényi* (1950), H. *Ladendorf* (W-RJb & AAnz, 1963), G. *Lippold* (1931), E. *Panofsky* (Jb. f. Kw., 1927).

Labisse, Félix (1905—....), fr. slikar, surrealist, r. v Douaiju. S: zlasti erotično obarvani akti s poudarjenimi ustnicami in prsmi, npr. *La fille prodigue* (1943, zas. z.), *Matineja pesnikov* (z avtp., 1944, z. Jean Baur), *Model Leonarda da Vinci za Oznanjenje* (1946, z. Edwige Feuillère), itd.

labod (lat. *cycnus*, angl. *the swan*, fr. *le cygne*, hrv. *labud*, it. *il cigno*, nem. *der Schwan*, šp. *el cisne*), atribut → *Apólona* (po njem tudi muz → *Erato* in *Clio*) in → *muzike* (zaradi »labodjega speva«). Podoba *Zeusa* (Jupitra) v mitu o → *Lédi*. V kršč. umetn. zaradi »labodje beline« simbol čistoče, pos. čistoče duše (*animi candor*, cf. Valeriano za *Hieroglyphica ... Ioannis Pierii Valeriani*, 1556) in mdr. tudi atribut škofa → *Hugona* (*Hugo Lincolniensis*). Ranjeni labod je bil emblem Jeana, vojvode berryjskega.

L: Panofsky Neth (1953, p. 380 [op. 2 k p. 48]); Edw. A. *Armstrong*, The symbolism of the swan and the goose (Folk-Lore, LV, 1944); Réau I (1955, p. 103); Anthony R. *Wagner*, The swan badge and the swan knight (Archaeologia, XCII, 1959); Cirlot (1962, p. 306—07); Meiss-Berry (1967, p. 95—96). — Cf. H. *Hofstätter* (Symbolismus 1965). J. *Seznec* (1953), G. de *Tervarent* (I 1958, stp 139—41).

Labrouste, Henri (1801—1875), fr. arh., pionir v uvajanju konstrukcij iz litega železa, ki pa jih je še povezoval s klasicističnimi oblikami. R. v Parizu, 1838 imen. za arh. *Bibliothèque Sainte-Geneviève* in 1854 za arh. *Bibliothèque Nationale*, u. (74) v Fontainebleauju. A: v Parizu **Bibl. Ste-Geneviève* (1843—50) in *v. čitalnica Bibl. Nat.* (1861—69), mdr. tudi *Magasin Central* Bibl. Nat.

B: *Souvenirs d'Henri Labrouste: Notes recueillies et classées par ses enfants* (Fontainebleau 1928).

L: Labrouste: Architecte de la Bibliothèque Nationale de 1854 à 1875 (P 1953 [rk, Bibl. Nat.]); John M. *Jacobus* Jr. (EWA VIII, 1963, s. v.); Pevsner (1966); »PKG« 11 (1966, t. 435—36). — Cf. H.-R. *Hitchcock* (Harm 1958 [1963]), M. *Mušič* (III 1968).

Lachaise, Gaston (1882—1935), amer. (fr.) kipar, r. v Parizu, v ZDA od 1906, u. v New Yorku; z → *Zorachom* eden izmed pionirjev mod. amer. kiparstva. P: monumentalni ženski akti od 1912 dalje; reliefi za *Rockefeller Center* v New Yorku (1931 in 1935).

L: SeuphorS (1961); Henry R. *Hope* (EWA VIII, 1963, s. v. — L!). — Cf. A. C. *Ritchie* (1952).

LA CHARITÉ-SUR-LOIRE (z Burgundijo povezana pokrajina *Nivernais*): romanska prioratska c. *Sainte-Croix*. V notr. mdr. relief z vratne preklade *Poklon treh kraljev*, spodaj *meandrov rob* (sreda XII. st.).

L: EWA V (1961, stp 632); »US« 7 (1968, repr. p. 81). — Cf. M. *Hauttmann* (1929, repr. p. 371).

Lacij (it. *Lazio*), dežela srednje Italije. Med kraji s pomembnimi um. spom. poleg → *Rima* npr. → *Anagni*, cistercijanski opatiji *Casamari* in *Fossanova*, → *Ostia* in *Subiaco* (→ *Frančišek As.*), *Tivoli* (cf. *Hadrijánova vila*) in → *Viterbo*.

L: Consociazione Turistica Italiana [namesto *T. C. I.* !], Attraverso l'Italia, XI: Lazio (Mi 1943); EWA VIII (1963, stp 669—86 — L!).

Lacković, Ivan (1932—....), hrv. slikar in risar, naivec. R. v zaselku Batinska pri vasi Kalinovac v Podravini, v Zgb bil v poštni službi.

L: Žarko *Domljan* (ELU 4, 1966, p. 679—80); Tone *Gošnik* (Delo, 30. VIII. 1969, p. 17).

Lactantius (*Lucius Caecilius Firmianus Lactantius*), (o. 250—317), kršč. cerkv. apologet, imen. »kršč. Cicero«, r. v Afriki, napisal mdr. *Divinae Institutionis* ali *Divinarum Institutionum libri VII*, delo, katerega 1. tiskana izd. (Subiaco 1465) je utrdilo število 10 za upodobitve → *sibil* v evr. umetn.

L: Bardenhewer (1901, p. 179—82). — Cf. É. *Mâle* (1908 [1949]), J. *Seznec* (1940 [1953]).

Lactatio S. Bernardi → *Marija da mleka iz svojih prsi sv. Bernardu*

Ladendorf, Heinz (1909—....), nem. um. zgodovinar. R. v Leipzigu, od 1954 ord. na tamk. univ. (*Ksthistorisches Inst. der Karl Marx-Univ.*), od 1958 pa na univ. v Kölnu.

B: *Der Bildhauer und Baumeister Andreas Schlüter: Beiträge zu seiner Biographie und zur Berliner Kunstgeschichte seiner Zeit* (Bl 1935); *Antikenstudium und Antikenkopie: Vorarbeiten zu einer Darstellung ihrer Bedeutung in der mittelalterlichen und neueren Kunst* (Bl 1953, »Abh. Lpz« 46/2; *2., razš. izd. Bl 1958); ‚*Kunstwissenschaft*' (Universitas Litterarum: Handbuch der Wissenschaftskunde, Bl 1955); *Sammlung der Familie Grzimek* (Leverkusen, 1960 [rk]);

‚*Zur Frage der künstlerischen Phantasie*' (O. H. Försterjev zb., 1960); ‚*Kafka und die Kunstgeschichte*' (W-RJb, 1961); ‚*Kafka und die Kunstgeschichte II*' (ib., 1963); ‚*Das Labyrinth in Antike und neuerer Zeit*' (AAnz, 1963); ‚*Die Motivkunde und die Malerei des 19. Jahrhunderts*' (Trautscholdtov zb., 1965).

Ladislav (1041—1095), madž. kralj (1077—95), veljal za viteški vzor in nacionalnega junaka Madžarske, kršč. svetnik (27. VI. — lat. *Ladislaus*, fr. *Ladislas*, madž. *László*, polj. *Władysław*). Up: npr. na miniature t. i. *Madž. slikane kronike* oprte *StS-e* v → *Turnišču* (v ladji stare žup.fc., vrhnji pas iz 1389) in *relikviarij* v obliki glave (XV. st., Györ, katedr.).

L: Réau III/2 (1958, p. 782—83); Keller (1968, p. 326); Stele (1969, p. 86—89); LS II (1970).

ladja (lat. *navis*, angl. *the ship* [cerkv. ladja: *the nave*], fr. *le navire* [cerkv. ladja: *la nef*], it. *la nave* [cerkv. ladja: *la navata*], nem. *das Schiff*). Um. zgodovino mikajo ladje z raznovrstnih vidikov (cf. lit., infra): neposredno kot likovno pomembni umetnoobrtni ali pozn. industrijski izdelki (sami na sebi in s svojo opremo, cf. e. g. → *Oseberg*), posredno pa kot predmet raznih upodobitev (→ *marina*) in s svojo simboliko. Pos. v kršč. umetn. je ladja star simbol (v njeni obliki npr. starokršč. svetilke), v kršč. cerkv. stavbi pa vernikom odločeni prostor v simboličnem ponazarjanju Noetove barke in predvsem Petrove ladje — »kot podoba duhovne c., ki vse, katere je bila sprejela na svoj krov, varno vodi proti pristanu večnega zveličanja ...«. Petrovo ladjico (iz katere naj bi bil Kristus pridigal na Genezareškem jezeru) ponazarjajo tudi nekatere baročne *prižnice* v obliki ladje, kot jih poznamo iz srednjeevr. umetn. XVIII. st. (najodličnejši vzor predstavlja *prižnica* iz 1724—25 v nekd. samostanski c. v Irseeju na Švabskem).

L: J. *Wilpert*, Schiff (F. X. Kraus: Real-Encykl., II, 1886, p. 729—33); P. J. *Gerstenberger*, Die Schiffskanzeln Oberösterreichs (Christliche Kstblätter [Linz], 1914); Friedrich *Moll:* Das Schiff in der bildenden Kunst vom Altertum bis zum Ausgang des Mittelalters (Bn 1929); Hanna *Meyer:* Deutsche Barockkanzeln (Str 1932, »SdK« 287); Georg *Stuhlfauth*, Das Schiff als Symbol der altchristlichen Kunst (RACr, XIX, 1942); Kurt *Goldammer*, Das Schiff der Kirche: Ein antiker Symbolbegriff und seine eschatologische und ekklesialogische Umdeutung (Theologische Ztschr. der Univ. Basel, VI, 1950, p. 232—37); J. *Schnier*, The symbol of the ship in art, myth and dreams (Psychoanalitic Rev., XXXVII, 1951, 53—65); Alice *Strobl*, Die Naturkanzeln des 18. Jahrhunderts (ANK, 1955); Cirlot (1962); Paul *Lächler* (izd.): Die Schiffe der Völker: Traum, Geschichte, Technik (Fr 1963); EWA XIV (1967, s. v. *Vehicles* — L!). — Cf. J. *Sauer* (1902 [1924]).

Ladner, Gerhart (Maximilian Augustine) B(ernard Burian), (1905—....), avstr.-amer. um. zgodovinar. R. na Dunaju, tam 1930 prom. in 1938 priv. docent, emigriral najprej v Kanado, nato v ZDA, učil na raznih amer. univ., nazadnje v Los Angelesu.

B: ‚*Die italienische Malerei im XI. Jahrhundert*' (JSW, 1931); ‚*Der Bilderstreit und die Kunstlehren der byzantinischen und abendländischen Theologie*' (Ztschr. f. Kirchengesch., 1931); ‚*Zur Porträtsammlung des Erzherzogs Ferdinand von Tirol*' (MIOG, 1934); ‚*I mosaici e gli affreschi ecclesiastico-politici nell'antico palazzo Lateranense*' (RACr, 1936); ‚*Die Bildnisse der östlichen Päpste des 7. und 8. Jahrhunderts an römischen Mosaiken und Wandgemälden*' (5. Bkongr. II, 1940); *I ritratti dei Papi nell'Antichità e nel Medioevo, I: Dalle origini fino alla fine della Lotta per la Investitura* (R [C. d. V.] 1941, »Monumenti di antichità cristiana« II/4); ‚*The so-called square nimbus*' (Medieval Stud. [Trt], III, 1941); ‚*The »Portraits« of Emperors in Southern Italian Exultet Rolls*' (Speculum, 1942); ‚*The Symbolism of the Biblical Corner Stone in the Medieval West*' (Medieval Stud. [Trt], 1942); ‚*Die mittelalterliche Reform-Idee und ihr Verhältnis zur Idee der Renaissance*' (MIOG, 1952); ‚*The Concept of the Image in the Greek Fathers and the Byzantine Iconoclastic Controversy*' (DOp, 1953): ‚*Some Recent Publications on the Classical Tradition in the Middle Ages and the Renaissance and on Byzantium*' (Traditio, 1954); ‚*The Gregory of Nyssa and St. Augustine on the Symbolism of the Cross*' (A. M. Friendov zb., 1955); ‚*Eikon*' (RAC IV, 1959); ‚*Vegetation Symbolism and the Concept of the Renaissance*' (E. Panofskyjev zb., 1961); ‚*The Gesture of Prayer in Papal Iconography of the Thirteenth and Fourteenth Centuries*' (Didascaliae: Studies in Honor of Anselm M. Albareda, NY 1961); ‚*Das älteste Bild des Hl. Franziskus: Ein Beitrag zur mittelalterlichen Porträtikonographie*' (P. E. Schrammov zb., 1965).

L: WWAm (1964—65).

La Faille, J.-B. de, točno J. Baert de la *Faille*, hol. poznavalec in avtor temeljno pomembnega »catalogue raisonné« van Goghovega dela.

B: *L'Époque française de van Gogh* (P 1927); **L'oeuvre de Vincent van Gogh: catalogue raisonné, I—IV* (P-Br 1928); *Les Faux van Gogh* (P-Br 1930); **Vincent van Gogh* (P-L-NY 1939).

Lafond, Paul, fr. um. zgodovinar, pisal predvsem o šp. in staroniz. slikarstvu.

B: *Goya* (P 1901); *Le Musée de Rouen* (P 1905, »Les Musées de France«); *La sculpture espagnole* (P 1908); *Ribera et Zurbaran* (P 1909, »G. A.«); ‚*Charles Le Brun et le chancelier Séguier*' (RAam, 1911); *Roger van der Weyden* (Br 1912); *Hieronymus Bosch: Son art, son influence, ses disciples* (Br-P 1914); *Juan de Valdés Leal: Essai sur sa vie et sur son oeuvre... suivi d'un catalogue et d'une bibliographie* (P s. a. [1915?]); *Edgar Degas* (2 knj., P 1918—1919).

Lafontaine-Dosogne, Jacqueline (1928—....), belg. um. zgodovinarka (biz. umetn.). Prom. 1961 na univ. v Bruslju, znanstv. sodel. belg. *Inst. du Patrimoine artistique*, član *Ac. Royale d'Archéologie* v Bruslju.

B: *Iconographie de l'enfance de la Vierge dans l'Empire byzantin et en Occident* (2 knj., Br 1964—

1965, »Ac. Royale de Belgique, Classe des B.-A.: Mémoires« 11; dis.); ‚*Iconographie de la colonne A du ciborium de Saint-Marc à Venise*' (12. biz. kongr. III, 1964); (& W. F. Volbach) *Byzanz und der christliche Osten* (Bl 1968, »PKG« 3).

La Fontainove Basni (in Pripovedke). Znamenite *Basni* (fr. *Fables*), ki jih je bil napisal Jean de La Fontaine (1621—1695), so mdr. ilustrirali animalist Jean-Baptiste Oudry (**Fables choisies*, 4 knj., P 1755—1759 [276 Oudryjevih risb iz 1729—34]), Grandville ali s pr. im. Jean-Ignace-Isidore Gérard (objavljeno 1839), v novejši dobi po Vollardovem naročilu Derain (objavljeno šele 1950) in Chagall (objavljeno 1952), Lurçat (*Vingt Fables*, 1950) in Švicar Hans Fischer (lito., 1949). — Bolj ali manj erotično obarvane ilustracije La Fontainovih *Pripovedk* (fr. *Contes*) so mdr. prispevali Romeyn de Hooghe (1685), Hyacinthe Rigaud, Charles Eisen (**Contes et nouvelles en vers*, 2 knj., A [P] 1762 — najbolj znamenita fr. ilustr. knj. XVIII. st., *édition des fermiers généraux*), Fragonard (objavljene 1795), Frédéric Schall, itd.

L: Bland (1958 [1969]).

La Fosse, Charles de (1636—1716), fr. slikar, 1658—63 v Italiji (v Rimu in še več v Benetkah). S: npr. *Ugrabljenje Prozêrpine* (pred 1673 [takrat → *pièce de réception*], Pariz, École des B.-A.), *Marijina pot v tempelj* (d. 1682, Toulouse, Mus. des Augustins), *Apolon in Tétis* in *Clytie se spremeni v sončnico* (oboje 1688, Grand Trianon, Chambre du Couchant [*in situ*]), *Galateja* (o. 1698/700, Agen, Mus.), *Venera in Vulkan* (Nantes, Mus. des B.-A.), *Poletje* ali *Bakhos in Ariádna* (1699, Dijon, Mus. des B.-A.), *Najdenje Mojzesa* (naroč. 1701, Louvre).

L: ThB XXI (1928, p. 209 ss — L!); J.-C. *Lemagny* (Kindler IV, 1967, s. v. — L!); Louis XIV Lille (1968). — Cf. A. *Blunt* (1953).

La Fresnaye, Roger de (1885—1925), fr. slikar, štud. na → *Académie Julian*, na *École des B.-A.* in na → *Académie Ranson*, u. (40) za tuberkulozo. S: npr. *Kirasir* (1910, MAM), *Zakonsko življenje* (*La Vie conjugale*, 1913, Minneapolis), *Zavzetje zraka* (1913, MMA), *Sedeči mož* (*L'Homme assis*, 1914, MAM), *Jean-Louis Gampert* (gvaš, 1920, MAM) — ob velikem samost. pomenu barv nam racionalna konstrukcija njegovih del priča o intimni povezanosti s klasicizmom.

L: Edouard-Joseph II (1931, p. 66—67 — cf. *Fresnaye*); Raymond *Cogniat* & Waldemar *George:* Oeuvre complète de Roger de La Fresnaye (P 1950); H. *Read* (Kindler IV, 1967, s. v. — L!); Germain *Seligman:* Roger de la Fresnaye (L 1969). — Cf. H. H. *Arnason* (1968 ali 1969).

Lafuente Ferrari, Enrique (1898—....), šp. um. zgodovinar, direktor madridskega *Mus. Nacional de Arte Moderno*, r. v Madridu.

B: *Grabados y dibujos de Rembrandt* (1934); *Grabados y dibujos de Tiepolo* (M 1935); *Los retratos de Lope de Vega* (M 1935); *Velazques* (L: Ph 1943; šp. izd. Bar 1944); *Goya: el dos de mayo y los fusilamientos* (Bar 1946); *Antecedentes, coincedencias y influencias del arte de Goya* (M 1947 [rk]); *Retratos de Cervantes* (1948); *La vida y el arte de Ignacio Zuloaga* (San Sebastian 1949); *Breve historia de la pintura española* (4. izd., M 1953 [3. izd. 1946]); *Les fresques de San Antonio de la Florida* (G: Sk 1955); *Velazquez* (ib. 1960, »Le Goût« 33); *Goya: Gravures et lithographies, oeuvre complète* (P 1961; nem. izd. *Goya: Sämtliche Radierungen und Lithographien*, W 1961).

L: WWA (1962; 1964).

Lahtov, Vasil (1917—....), maked. arheolog, prom. v Lj 1962 (*Problem trebeniške kulture* — cf. s. v. *Trebenište*).

L: Niko P. *Tozi* (ELU 3, 1964, s. v. — B!).

La Hyre, Laurent de (1606—1656), fr. slikar, r. in u. (50) v Parizu. S: *Papež Nikolaj V. si da odpreti grobnico Frančiška As.* (d. 1630, Louvre), *Čaščenje pastirjev* (d. 1635, Rouen, Mus. des B.-A.), *Sv. Peter ozdravlja s svojo senco* (1635, Pariz, Notre-Dame), *Merkur izroča Bakha nimfam* (d. 1638, Eremitaža), *Alegorija vestfálskega miru* (*La France reçoit la Paix des mains de la Victoire*, d. 1648, Versailles), *Eutêrpe* (d. 1648, MM), *Merkur se zaljubi v Hérse* (1649, Epinal, Mus.), *Pokol nedolžnih otrok* (1653, Arras, Mus. Municipal).

L: Pierre *Rosenberg* (Kindler IV, 1967, s. v. — L!).

Laib, Konrad, nem.-avstr. slikar, prvič dkm. 1431 v Nördlingenu na Švabskem, 1448 postal salzburški meščan, pozn. se morda preselil v Gradec. S: npr. *Rojstvo* (Freising, Priesterseminar) in kot ostanek istega olt. *Poklon treh kraljev* (jelovina, o. 1440, CMA), tabli *Križanja* na Dunaju (d. 1449) in v graški stolnici (d. 1457), naposled kot zadnje znano delo po njem imen. → *Laibov olt.* v Ptuju (o. 1460, infra).

L: Stange X (1960); Gotik in Österreich (Krems 1967 [rk], št. 19—22 — L!); Stele (1969). — Cf. L. von *Baldass* (JSW, 1930; *1946), O. *Fischer* (1943), F. *Stelè* (1950).

***Laibov oltar,** krilni olt. Konrada → *Laiba* v Pokrajinskem muz. v → *Ptuju* (temp, 296,5 × 183 cm, o. 1460, rest. M. Sternen 1930/31). Odprti olt.: v sredi *Marijina smrt*, levo *Sv. Hieronim*, des. *Sv. Marko*; zaprti olt. (Laibova delavnica): v sredi *Kristus na križu med Marijo in Janezom Ev.*, levo *Sv. Miklavž*, des. *Sv. Bernardin*; na obakrat vidni predeli *klečeča angela z Veronikinim prtom.*

L: MAS I (1935); Stange X (1960); Gotik in Österreich (Krems an der Donau 1967 [rk], št. 21); Stele (1969, p. 251 & 254—62, repr. 232—33); »MdC« 235 (t. XVI — »Ptuj [Cecoslovacchia]«!). — Cf. F. *Stelè* (*1950 — L!).

Lairesse, Gérard de (1641—1711), hol. slikar, grafik in pisec o lik. umetn., r. v Liègeu, u. v A'damu. Zaradi podedovanega sifilisa, ki mu je skazil obraz, je v 50. letu oslepel; odtlej se je ukvarjal s teorijo slikarstva. S: npr. *Spreobrnjenje sv. Avguština* (Caen, Mus. — *pripravljalna risba* Liège, Mus. de l'art wallon) in *Krst sv. Avguština* (Mainz, Gemäldegal. der Stadt Mainz). — Up: npr. Rembrandt (*d. 1665, Lehman).

B: *Grondlegginge ter Teekenkonst* (A 1701); *Het groot Schilderkonst* (A 1707).

L: J. J. M. *Timmers: Gérard de Lairesse* (A 1942); Paul *Fierens* (Fierens Dict, 1950, p. 349—51 — L!); Hall Por (1963); SchlosserL (1964 — L!); Germaine *Barnaud*, Sur quelques tableaux de Gérard de Lairesse (RLou, 1965).

lak (angl. *the lacquer*, fr. *la laque* [*le laque* = lakast izdelek], it. *la lacca*, nem. *der Lack*), raztopina raznih smol v tekočinah, kot so olje, špirit, fenol, eter, aceton, idr. Znameniti so zlasti stari kit., jap. in korejski lakasti izdelki, sicer pa jih poznamo tudi iz Indije, Perzije in Srednje Azije.

L: W. *Holzhausen:* Lackkunst in Europa: Ein Handbuch für Sammler und Liebhaber (Brsch 1959, »Bibl. f. Kunst- u. Antiquitätenfreunde« 38); *varii auctores*, Lacquer (EWA VIII, 1963 — L!); S. *Levy:* Lacche veneziane settecentesche (2 knj., Mi 1967). — Cf. W. *Speiser* (1965).

lakomnost → *Avaritia*

Lakota v Samariji (nem. *Die Hungersnot in Samaria*), bibl. ik. m. (4 Kr 6 28—29). Up: *lesor.* v *Bibliji* Wolfa Köpfla (Str 1532).

L: Schmidt IL (1962, repr. 122).

Lakovič, Vladimir (1921—....), slov. slikar in ilustrator. R. v Doberdobu, se učil pri Fr. Kralju na lj. obrtni šoli, med 2. svet. vojno v partizanih, zaporu in nem. koncentracijskem taborišču, štud. na AUU (1945—49) in v slikarski specialki (G. Stupica); 1954—60 učil na Šoli za umetno obrt v Lj. S (realizem v tanko ubranih hladnih tonih): npr. *Večni krog* (les, 1954, MG [last Muz. ljudske revolucije v Lj]), *Avtp.* (les, d. 1954, MG [last SKP]), *Osamljeni deček* (les, MG [last SKP]), nazadnje »med B. Jakcem in Picassovim modrim obd.«, npr. *Sam* (melanit, 1967), *Prošnja* (melanit, 1968), *Mati I—III* (vse 1968). — Ilustr. mdr. E. Th. A. Hoffmanna, Boccaccia (*Dekameron*), I. Gorana Kovačića, Prešerna in Lermontova.

L: Ko je ko (1957); AS (1958 — L!); ŠijanecS (1961); Luc *Menaše* (ELU 3, 1964, s. v.); ZMG (1964); SlovS (1966); Vladimir Lakovič (Lj 1968 [rk, MaGal], uv E. *Cevc*); Špelca *Čopič*, Slikar Vladimir Lakovič (Sinteza, št. 12, dec. 1968).

La Manta → *Manta* (pri Saluzzu v Piemontu)

Lamb, Carl (1905—1968), nem. um. zgodovinar, prom. 1935 pri Pinderju z dis. o razvoju slikovite arhitekture na juž. Bavarskem v 1. pol. XVIII. st., avtor nekaterih umzg. filmov (npr. *Raum im kreisenden Licht* in *Bustelli, ein Spiel in Porzellan*).

B: *Die Wies* (Bl 1937; n. izd. Mn 1964).

L: Das Münster (1968, p. 387, nekr.).

LAMBACH na Gornjeavstrijskem, v samostanski c. *Mariae Himmelfahrt* pomembne romanske StS iz zadnje tretjine XI. st.

L: Ausstellung Romanische Kunst in Österreich (3., izb., razš. izd., Krems an der Donau 1964, p. 94—104 — L!). — Cf. O. *Demus* (1968 — L!).

Lambergov grad → *Kamen* pri Begunjah

Lambert, Elie (1888—1961), fr. um. zgodovinar, medievalist, mdr. raziskaval tudi islamsko umetn. v Španiji (Kórdova etc.) in njen vpliv na evr. stavbarstvo. R. v Bayonnu, učil na filoz. fak. v Caenu (1926—37), pozn. na Sorboni, u. v Parizu; član *Inst. de France.*

B: *Tolède* (P 1925, »Les Villes d'art célèbres«); *L'Art gothique en Espagne aux XIIe et XIIIe siècles* (P 1931); ‚*L'art mudéjar*' (GBA, 1933); *Caen roman et gothique: ses abbayes et son château* (Caen 1935); *Delacroix et les femmes d'Alger* (P 1937); *Le Style gothique* (P 1943, s ps. *Émile Berlat*, »A-S-T«); *L'Art en Espagne et au Portugal* (P 1945, »A-S-T«); *La Cathédrale de Toulouse* (Toulouse 1947); *Etudes médiévales* (2 knj., ib. 1956—1957); *Abbayes et cathédrales du Sud-Ouest* (ib. 1958); *Art musulman et Art chrétien dans la péninsule ibérique* (P-Toulouse 1958); *Le Pèlerinage de Compostelle: études d'histoire médiévales* (Toulouse 1959).

L: RépM (1960).

Lambert iz St. Omera, kanonik pri c. St. Omer na Flandrskem, spisal → *Liber Floridus.*

L: cf. F. *Saxl* (1957).

Lameh, Matusalov sin in Noetov oče, bibl. očak iz vrste Setovih potomcev (→ *deset biblijskih očakov*), u. po Bibliji 777 let star (1 Mojz 5, 25—26 & 28—31).

Lameh, Metusaelov (Matusaelov) sin iz vrste Kajnitov, tj. Kajnovih potomcev, bibl. oseba (1 Mojz 4, 18—24), prvi bibl. mnogoženec; ker sta ga ženi Ada (ki mu je bila rodila → *Jabela* in → *Jubala*) in Sela (ki mu je bila rodila → *Tubalkajna*) tolkli, v → *Speculum Humanae Salva-*

tionis napoveduje → *Bičanje Kristusa*. Up (cf. s. v. *Slepi Lameh s puščico usmrti Kajna*): na *barvnem oknu* katedr. v Canterburyju (XII. st.), freska v Chiostro Verde v Florenci (Uccellu bližen slikar).

L: Réau II/1 (1956, p. 100).

Lampe, Frančišek (1859—1900), slov. katol. teolog in urednik, ust. → *Dom in svet* in tudi o lik. umetn. pisal v skladu z neotomističnimi prizadevanji (→ *tomizem*).

L: Iz. *Cankar*, Frančišku Lampetu (DS, 1917); Sodnik (1928); Aleš *Ušeničnik* (SBL, 4. zv., 1932, s. v. — L!).

Lamut, Vladimir (1915—1962 sam.), slov. slikar in grafik. R. v Čatežu ob Krki, v Zgb štud. najprej um. zgod. in nato na ak. do 1941, živel kot gimn. prof. v Novem mestu. S: mdr. številni vangoghovski *avtp.*, ki se tragično skladajo z njegovim koncem, krajinski motivi ob Krki, itd.

L: AS (1958 — L!); ŠijanecS (1961); M. *Zadnikar* (ELU 3, 1964, s. v.).

lancknehti v lik. umetn. Cf. s. v. *Graf, Urs.*

Lanckorońska, Karoline, *Gräfin* (1898—....), avstr. um. zgodovinarka, prom. 1926 na Dunaju.

B: ‚*Raffaels Loggien*' (JSW, 1935).

Lancret, Nicolas (1690—1743), fr. slikar t. i. → *Fêtes galantes* po Gillotovem in Watteaujevem vzoru, zvrsti, ki se je z njegovo smrtjo končala. R. in u. (53) v Parizu, kjer je bil med njegovimi meceni tudi → *Crozat*. S: npr. *Gospodična Camargo pleše* (1729/30, Wallace), *Zima* ali *Drsalci* (1738, Louvre), itd.

L: John W. *McCoubrey* (EWA VIII, 1963, s. v.); R. *Guilly* (Kindler IV, 1967, s. v. — L!). — Cf. Ch. *Blanc* (1854), L. *Gillet* (1929), G. *Wildenstein* (1924).

Landini, Taddeo (o. 1550—1596), it. kipar. P: soha *Zime* na Ammanatijevem *Ponte Sta Trinita* v Florenci, bron. kipi na *Fontana delle Tartarughe* v Rimu (1585, Piazza Mattei), tj. na vodnjaku, ki ga je bil zasnoval Giacomo → *Della Porta*.

L: Venturi X/3 (1937 — L!); Riccoboni (1942).

Landino, Cristoforo (1424—1504), it. florent. humanist, eden izmed predstavnikov → *florentinskega neoplatonizma*, pisec *Quaestiones Camaldulenses*, oskrbel 1. prev. → *Plinija star.* v it. jezik, komentator Vergila, Horaca in → *Danteja*. Komentarju Danteja (1. izd. F 1481) je dodal kratek pregled florent. kulture in mdr. tudi lik. umetn. (za XIV. st. se je oprl na F. Villanija).

L: Panofsky Ren (1960); EWA VII (1963, stp 541); SchlosserL (1964). — Cf. O. *Morisani* (1953; 1959), P. *Murray* (1953).

Landmarks of the World's Art, kratka občа zgod. umetn. v 10 zv., zal. Paul *Hamlyn* v Londonu resp. *McGraw-Hill* v New Yorku (nem. izd.: *Schätze der Weltkunst*, Gtl: *Bertelsmann*). Avtorji so Andreas *Lommel* (1: prazgod. in primitivna ljudstva), Giovanni *Garbini* (2: stari Bližnji vzh.), Donald *Strong* (3: antika), Jean *Lassus* (4: starokršč. & biz. umetn.), Jeannine *Auboyer* & Roger *Goepper* (5: Daljni vzh.), Peter *Kidson* (6: romanika & gotika), Ernst *Grube* (7: islamska umetn.), Andrew *Martindale* (8: renesansa), Michael *Kitson* (9: barok & rokoko) in Norbert *Lynton* (10: XIX.—XX. st.).

Landsberger, Franz (1883—1964), nem.-amer. (ž.) um. zgodovinar, direktor ž. muz. v Berlinu, po emigraciji iz nacistične Nemčije (v ZDA od 1939) pa direktor *Jewish Mus.* v Cincinnatiju.

B: *Wilhelm Tischbein* (Lpz 1908, »Bücher der K.« 3); *Der St. Galler Folchart Psalter: Eine Initialstudie* (St. Gallen 1912); *Impressionismus und Expressionismus* (Lpz 1919; 6. izd. ib. 1919); *Die Künstlerischen Probleme der Renaissance* (Halle a. S. 1922); *Heinrich Wölfflin* (Bl 1924); *Jacopo della Quercia* (Lpz 1924, »Bibl. der Kg.« 74); *Die Kunst der Goetherzeit: Kunst und Kunstanschauung von 1750 bis 1830* (ib. 1931); *History of Jewish Art* (Cincinnati 1946); *Rembrandt, the Jews and the Bible* (Phi 1946 ali L 1947).

L: Kü (1931; 1966, nekr.); EJca 10 (1934); UJE (s. v.); WWWJ (1955); Sternfeld-Tiedemann (1962); ELU 4 (1966, p. 680, s. v.).

LANDSHUT na Bavarskem (*Niederbayern*, ZRN), nastal iz trdnjave na križišču dveh trgovskih poti, nekd. dolnjebavarska vojvodska prestolnica.

L: Theo *Herzog:* Landshut: Historischer Stadtführer (Landshut 1948 — L!); Reclam N I (1959); EWA VI (1962, stp 246 — L!).

∼ **mestna župna cerkev sv. Martina** (*St. Martin*), najpomembnejše delo → *Hansa iz Burghausena:* kor sez. 1392—1407, ladja od 1407 dalje (*dvoranska notr., vitki osmerokotni slopi nosijo mrežast obok); 133 m visoki zvonik je najvišji, kar so jih v srednjem veku dokončali na Nemškem. V v. olt. *Marijina soha* v nadnar. velikosti (Hans Leinberger 1518/20). Na zun. na juž. strani **avtp.* Hansa iz Burghausena.

L: »US« 8 (1968, repr. p. 123 & 217). — Cf. K. *Gerstenberg* (1966).

∼ **špitalska cerkev sv. Duha** (*Heilig-Geist-Spitalkirche*), dkč. 1407 (delo → *Hansa iz Burghausena*).

L: cf. F. *Stelè* (ZUZ, XV, 1938, tloris p. 35).

Laneuville, Jean-Louis (1748—1820), fr. slikar, učenec J.-L. Davida, portretiral številne predstavnike fr. revolucije. S: npr. *Barrère de Vieuzac*

v konvéntu 4. I. 1792, ko zahteva glavo Ludovika XIV. (1792, Bremen).

L: cf. P. *Dorbec* (RAam, 1907), L. *Dumont-Wilden* (1909), L. *Grote* (II s. a.).

Lanfranco, Giovanni (1582—1647), it. slikar olt. podob in mojster iluzionističnega stropnega slikarstva. R. v Parmi, učenec Ag. in sodel. Ann. Carraccija (Pal. Farnese), 1633/34—46 v glavnem akt. v Neaplju, u. v Rimu, Med umetniki, ki je nanje vplival, Vouet, Preti in Maratta. S: e. g. freske v Rimu v Pal. Mattei di Giove (1615), olt. podoba → *Zamaknjenje Marjete Kortonske* (1618/20, Pitti) in kupolna freska **Gloria del Paradiso* v c. St'Andrea della Valle (1621—25).

L: H. *Voss* (ThB XXII, 1928, s. v. — L!); L. *Salerno* (Kindler IV, 1967, s. v. — L!); Mariangela *Novelli:* Giovanni Lanfranco (Mi s. a., »MdC« 236). — Cf. H. *Voss* (Bl 1924), R. *Wittkower* (1958 [1965]).

Langbehn, Julius, imen. *der Rembrandtdeutsche* (1851—1907), nem. nacionalist, ki je v svoji anonimno izdani knj. *Rembrandt als Erzieher: von einem Deutschen* (Lpz 1890; v nasl. 3 letih 42 izd.) debele tvezel o Rembrandtu, predvsem pa pridigal o dvigu nem. ljudstva in njegovem rasnem očiščenju, takó da so ga nacisti imeli za enega izmed svojih prednikov.

L: DULC III (1961). — Cf. C. *Gurlitt* (1927), U. *Kultermann* (1966 — L!).

Lange, Julius (Henrik), (1838—1896), dan. pisec o umetn.

B: *Sergel og Thorvaldsen* (Kbh 1886); *Billedkunst* (Kbh 1889); *Thorvaldsens Darstellung des Menschen* (Bl 1894); *Nutidskunst* (Kbh 1895—1914); *Darstellung des Menschen in der älteren griechischen Kunst* (Str 1899); *Die menschliche Gestalt in der Geschichte der Kunst von der zweiten Blütezeit der griechischen Kunst bis zum XIX. Jahrhundert* (Str 1903); *Studien über Michelangelo* (Str 1910, »ZKA« 76); *Studien über Leonardo da Vinci* (Str 1911, »ZKA« 87).

L: Georg *Brandes:* Julius Lange: Breve fra hans Ungdom (Kbh 1898); R. *Bianchi Bandinelli*, Charles Baudelaire o Julius Lange? (CrArte, 1937/38).

Lange, Konrad (1855—1921), nem. um. zgodovinar (arheolog) in estetski teoretik. R. v Göttingenu kot sin klas. filologa, prom. 1879 v Leipzigu, habil. v Jeni 1884, izr. prof. na univ. v Göttingenu (od 1885) in Königsbergu (1892—94), odtlej na univ. v Tübingenu. Zagovarjal estetsko teorijo (»*Illusionstheorie*«), po kateri naj bi umetn. temeljila na posnemanju narave itn. Vodil tudi gal. v Stuttgartu (1901—07).

B: ‚*Zu Peruginos Jugendentwicklung*' (Springerjev zb. I, 1885); (& F. Fuhse izd.) *Dürer: Schriftlicher Nachlaß auf Grund der Originalhandschriften und theilweise neu entdeckter alter Abschriften* (Halle 1893); *Peter Flötner; ein Bahnbrecher der deutschen Renaissance* (Bl 1897); *Das Wesen der Kunst: Grundzüge einer realistischen Kunstlehre* (2 knj., Bl 1901; n. izd. 1907); *Verzeichnis der Gemälde-Sammlung im Kgl. Museum der bildenden Künste zu Stuttgart* (Stu 1903; 2. izd. 1907); ‚*Das Altarwerk von Mühlhausen am Neckar*' (Frdr. Schneiderjev zb., 1906); *Das Nackte in der Kunst: Vortrag...*' (Bl 1908).

L: Julius *Baum* (KCHR, 1921, nekr.); Sodnik (1928).

Lange, Kurt (1898—1959), nem. kult. zgodovinar in pisec o lik. umetn., začel kot slikar.

B: *Münzkunst des Mittelalters* (Lpz 1942); *Herrscherköpfe des Altertums im Münzbild ihrer Zeit* (Bl-Z 1943); *Götter Griechenlands* (1946).

Lange-Eichbaum, Wilhelm (1875—1950), avtor faktografske kompilacije *Genie, Irrsinn und Ruhm* (Mn 1942; 4. izd. Mn-Ba 1956, izd. Wolfram Kurth), po kateri naj bi bili mdr. tudi tako rekoč vsi lik. umetniki duševno abnormalni.

Langhans, Carl Gotthard (1732—1808), nem. arhitekt, doma iz Šlezije. A: najbolj znano delo so *Brandenburška vrata* (*Brandenburger Tor*, 1788—91), danes na meji med vzh. in zah. Berlinom.

L: Walter Th. *Hinrichs:* Carl Gotthard Langhans: ein schlesischer Baumeister, 1733—1808 (Str 1909, »SdK 116). — Cf. G. *Pauli* (1934).

Langlotz, Ernst (1895—....), nem. klas. arheolog, prof. na univ. v Bonnu.

B: *Zur Zeitbestimmung der strengrotfigurigen Vasenmalerei und der gleichzeitigen Plastik* (Lpz 1920); *Frühgriechische Bildhauerschulen* (Nü 1927); (& W.-H. Schuchhardt) *Archaische Plastik auf der Akropolis* (FrM 1940); *Griechische Klassik* (Bn 1946, »Bonner Universitätsschriften« 5; 4. izd. 1956); *Phidiasprobleme* (FrM 1947); ‚*Das Porträt Friedrichs II. vom Brückentor in Capua*' (G. Swarzenskega zb., 1951); *Antike Klassik in heutiger Sicht: Vortrag* (FrM 1956); *Die Kunst der Westgriechen in Sizilien und Unteritalien* (Mn 1963, posnetki Max Hirmer).

L: zbornik: Charites: Studien zur Altertumswissenschaft (Bn 1957).

langobardska umetnost: po eni strani del prazg. germanske umetn., v ožjem pomenu pa s poznorim. izročilom in biz. vplivi preoblikovana umetn. langobardske države v sev. Italiji, tj. od 568 (ko so se Langobardi tja preselili pod vodstvom kralja Albuina) pa do njenega konca 774. Pomembna dela ohranjena v zvezi s kraljico → *Teodolindo* in kraljem *Agilulfom*, pod katerima je langobardska država dosegla svoj vrh, iz pozn. dobe pa iz → *Čedada* (→ *Rathisov olt.*, → *Sigvaldova plošča*). Za posebnost »langobardske« umetn. so dolgo časa imeli tritračno → *pleteninasto ornamentiko.*

L: Harold *Picton:* Die longobardische Kunst in Italien, ihre Eigenschaften und ihre Quellen: Ein Über-

blick (Au 1931); »UF« 12 (1967); »PKG« 5 (1969); »US« 6. — Cf. (tudi s. v. *Pavel Diakon*) N. *Aberg* (1923; II 1945), R. *Kautzsch* (1939; 1941), G. T. *Rivoira* (1901—1907 [1908; 1910 resp. 1933]), E *Schaffran* (1938; 1941), J. *Werner* (& H. *Kühn* & S, *Fuchs* 1950; 1962), etc.

Langui, Émile (1903—....), belg. um. zgodovinar in lik. kritik, *Directeur général des Arts, des Lettres et de l'Education populaire*, r. v Bruslju.

B: *Gustave De Smet: sa Vie et son Oeuvre* (Br 1946); *Vincent van Gogh* (Br 1947); *Constant Peermek* (Br 1948); *Paul Delvaux* (Venise 1949); *Marino Marini* (A 1954); *50 Years of Modern Art* (L 1958); (& Jean Cassou & Nikolaus Pevsner) *Gateway to the XXth Century* (L-P-NY 1961 [cf. nem. izd. s. v. *Pevsner, Nikolaus*]).

L: WWA (1962).

Langus, Matevž (1792—1855), slov. slikar, eden izmed 3 vodilnih slov. portretistov 1. pol. XIX. st. (cf. s. v. *Stroy* in *Tominc*). R. v Kamni gorici, 1824/28 v Italiji, od 1829 dalje v Lj, tu u. (63). Svoje modele v portretih velikokrat predstavil pred ustreznim krajinskim ozadjem, takó npr. *Gromatzkijeve otroke* pred Rakovnikom, *baronico Florentino Taufferer* pred Otočcem, itn. S: npr. *Josip Karinger* in *Eleonora Karinger* (1826, NG), *Anton Rudež kot lovec* (1833, NG), *Lj. trgovec Hohn pred Lj* (d. 1834, NG), *freske* v kupoli lj. stolnice (1843/44), v frančiškanski c. v Lj (1845—54) in v c. na Šmarni gori pri Lj (1842 v ladji in 1846—47 v kupoli, z avtp.). — R: 8 skicirk v NG. — Prešeren mu je posv. sonet z akrostihom (*Marskteri romar gre v Rim, v Kompostêlje*).

L: SteskaS (1927); Fr. *Stelè* (ThB XXII, 1928, s. v.) V. *Steska* (SBL, 4. zv., 1932, s. v. — L!); MAS II (1938); SteleS (1949); Kidrič PA (1950); AS (1958 — L!); Luc *Menaše* (ELU 3, 1964, s. v.); SlovS (1966); Cevc SU (1966). — Cf. Iz. *Cankar* (1957), F. *Mesesnel* (1953), V. *Steska* (1904).

LANIŠČE pri Šmarju na Dolenjskem: *podr. c. sv. Uršule*, gotska stavba z rebrasto obokanim prezbiterijem in prvotno ravno krito ladjo. Več plasti *fresk*, takó iz sredine XV. st. in iz o. 1520/30 (delno ohranjeni *prizori iz Uršuline legende*).

L: VS V (1955, p. 151), X (1966, p. 72), XI (1967, p. 150); Stele (1969, repr. 200).

Lankheit, Klaus (1913—....), nem. um. zgodovinar in lik. kritik.

B: *Das Freundschaftsbild der Romantik* (Hdl 1952, »Heidelberger kstgeschichtliche Abh.: NF« 1); ‚*Die Corsini-Kapelle in der Carmine-Kirche und ihre Reliefs*' (MittF, 1957); *Das Triptychon als Pathosformel* (Hdl 1959, »Abh. Hdl«); (izd.) *Franz Marc: Unteilbares Sein, Aquarelle und Zeichnungen* (K 1959; n. izd. 1967); (izd.) *Franz Marc im Urteil seiner Zeit* (K 1960; 2. izd. K 1962, »DuMont Dokumente«); *Florentinische Barockplastik: Die Kunst am Hofe der letzten Medici, 1670—1743* (Mn 1962, »Italienische Forsch.: Dritte Folge« 2); *Jacques-Louis David: Der Tod Marats* (Stu 1962, »WerkM« 74); *Revolution und Restauration* (Ba-Ba 1965, »K. der Welt: Kulturen des Abendlandes«); ‚*Zur Bildtradition bei Franz Marc*' (H. von Einemov zb., 1965); ‚*Kunstgeschichte unter dem Primat der Technik*' (Karlsruhe 1966, »Karlsruher akademische Reden: NF« 24); *Der Tempel der Vernunft: Unveröffentlichte Zeichnungen von Etienne-Louis Boullée* (Ba-Stu 1968, »Gesch. u. Theorie der Architektur« 2).

Lantier, Raymond, fr. prazgodovinar, član *Inst. de France.*

B: (& H. Breuil) *Les hommes de la pierre ancienne* (P 1951; 2. izd. 1959).

Las **Lanzas** → *Predaja Brede*

Lanzi, Luigi (1732—1810), it. um. zgodovinar, etruskolog in muzealec, konservator v *Gall. degli Uffizi* v Florenci, pisec prve zgod. it. slikarstva v mod. smislu, (ki ni več samó z. umetniških življenjepisov). Njegov nagrob. je v c. Sta Croce v Florenci.

B: *Saggio di lingua etrusche e di altre antiche d'Italia* (2 knj., R 1789); **Storia pittorica dell'Italia: dal risorgimento delle belle arti fin presso al fine del XVIII secolo* (F 1792; 2. izd. 3 knj., Bassano 1795—1796); *De' vasi antichi volgarmente chiamati etruschi* (F 1806); *Notizie della scultura degli antichi e dei vari suoi stili* (2. izd., Fiesole 1824).

L: SchlosserL (1964); EWA VII (1963, stp 553).

Laókoon (grš. *Laokóon*), Apólonov duhovnik v Troji. Rojake je svaril pred lesenim konjem (*Trojanski konj* [cf. Pigler II, p. 331—32]), ki so ga bili Grki pustili kot »dar Ateni«; ko bi bil moral nato na obrežju darovati → *Pozéjdonu*, sta se iz morja pojavili veliki kači in ga ob olt. skupaj s sinovoma usmrtili. Up: cf. s. v. *Laókoontova skupina* (infra).

L: Grimal (1951, p. 250—51); Hunger (1955, p. 199—200).

***Laókoon,** pozna El Grecova slika (o, pl. 142 × 193 cm, o. 1610/14, Washington), v kateri je umetnik po svoje upodobil → *Laókoontovo skupino* (infra) pred Toledom, mestom, ki ga v. konj pred njim opredeljuje kot Trojo. Osebi na des. so imeli za Apólona in Artémido (Cossio) ali Pozéjdona in Kasándro (Camón Aznar), najbolj prepričljivo pa ju je razložil Palm, po katerem predstavljata *Adama* in *Evo*. Takó je ant. motiv karakteristično »pokristjanjen«: kaznovanje Apólonovega duhovnika priča o obči veljavnosti bibl. moralnih postav, kača pa, ki je bila prva starša zapeljala v greh, je zdaj

orodje kazni. Sliko, ki je bila pred 2. svet. vojno v Beogradu (zdajšnjemu lastniku jo je prodal knez Pavle Karađorđević), so 1955/56 rest., odstranili pozn. naslikane prte okrog ledij, hkrati pa sta se na des. pokazali glava in noga, ki ju je bil že El Greco preslikal.

L: Erwin Walter *Palm*, El Greco's Laokoon (Panth, 1969); »CA« 35 (1969, kat. št. 166). — Cf. J. *Camón Aznar* (1950), W. W. S. *Cook* (1949), M. B. *Cossío* (1908), etc.

***Laókoontova skupina,** slavno delo pozne → *helenistične umetn.*, ki so ga 1506 našli v Rimu in ga je 1536 rest. → *Montorsoli* (marmor, viš. 184 cm, Vat., Belvedere); tradicionalno istovéteno s plastiko, ki naj bi jo po → *Pliniju star.* (Nat. Hist. XXXVI, 37) *ex uno lapide* izklesali Hagesandros, Polidoros in Atanadoros z Ródosa (o. 50 pred?): orjaški kači ovijata → *Laókoonta* (supra) in njegova sinova, ena se je zagrizla v očeta, druga v ml. sina — siloviti patos se sklada s slikovito formo. Od odkritja naprej je skupina izredno vplivala na kiparje in slikarje (Michelangelo, El Greco, itd.), hkrati pa je veljala za vzorno delo stare grš. plastike vsem pomembnim piscem o lik. umetn. do → *Winckelmanna*, G. E. → *Lessinga* in → *Goetheja*. Tizianova »opičja« travestija ohranjena v Boldrinijevem *lesor*.

L: G. R. *Ansaldi*, Il Laocoonte del Rinascimento ed il Laocoonte dell'Antichità (Emp, 1945); Pigler II (1956, p. 314); Hellmut *Sichtermann:* Laokoon (Bremen 1957, »Opus nobile« 3); Achille *Adriani* (EWA VII, 1963, stp 342). — Cf. M. *Bieber* (1942 [1967]), K. *Clark* (The Nude 1956 [1959]), L. D. *Ettlinger* (1961), R. *Förster* (1891; 1906; 1906; 1914), H. *Ladendorf* (2. izd. 1958 — L!), L. *Laurenzi* (1954/55), K. *Schefold* (1967 — L! [tekst Reinhard *Lullies*]).

LAON, mesto v sev. Franciji (*Ile-de-France*) z eno izmed znamenitih starih gotskih katedr.: **Notre-Dame*, sez. o. 1165—o. 1205 (slikovito **pročelje* s 16 kamn. voli na zvonikih verj. o. 1190/1200), v notr. štirinadstropna razdelitev bazilikalne stene (arkade, empore, triforij, okna). — *Bibl. Municipale* hrani galsko-rim. mozaik *Orfej med živalmi*.

L: H. *Adenauer:* Die Kathedrale von Laon (Dü 1934); EWA V (1961, stp 552 — L!); »US« 7 (1968, repr. p. 79. — Cf. G. *Henderson* (Gothic 1967).

Lapauze, Henry, fr. um. zgodovinar.

B: *Les dessins de J. A. Ingres du Musée de Montauban* (P 1901); *Le droit d'entrée dans les musées* (P 1902); *La Tour et son oeuvre au Musée de Saint-Quentin* (2 knj., P 1905); *Le Palais des Beaux-Arts de la ville de Paris: Petit Palais* (P 1910); *Ingres: Sa vie et son oeuvre (1780—1867)*... (P 1911); (uv) *Exposition David et ses élèves* (P 1913 [rk, Pal. des B.-A.]); *Les pastels de Maurice-Quentin de La Tour du Musée Lécuyer à Saint-Quentin* (P 1919); *Histoire de l'Académie de France à Rome* (2 knj., P 1924).

lapis angularis (lat.), *vógelni kamen* ali *vógelnik* (nem. *der Eckstein*), po Bibliji (Ps 117 [118], 22: *Kamen, ki so ga zidarji zavrgli, je postal vogelni kamen*) in ustreznih ponovitvah v Novi zavezi (npr. Apd 4, 10—12) kršč. simbol → *Kristusa*. Up: npr. Mojster iz Heiligenkreuza (na dvodelnem oltarčku, o. 1410, Ksthist. Mus.).

Lapiti, mit. ljudstvo v Tesaliji; po novejših raziskovanjih tam v resnici živeli, samó da so zelo zgodaj izumrli. Up: cf. s. v. *Boj kentavrov in Lapitov*.

Laprade, Pierre (1875—1931), fr. slikar, akvarelist in grafik. S: krajine, notranjščine in tihožitja pod vplivom Bonnardovega in Vuillardovega intimizma. Ilustr. La Fontaina, Flauberta, Verlaina, Prousta in Valéryja.

L: Edouard-Joseph (1931, s. v.); Dict peint mod (1954, s. v.).

Laran, Jean (1876—1948), fr. um. zgodovinar, poznavalec grafike. Od 1908 dalje delal v graf. odd. pariške *Bibl. Nat.* — nazadnje njegov gl. konservator — in izd. njegov *Inventaire du Fonds français après 1800* (P od 1930 dalje). Ur. knj. z. *L'Art de notre temps* (P: Librairie centrale des Beaux-Arts).

B: *La Cathédrale d'Albi* (P 1911); *Daubigny* (P 1912, »L'Art de notre temps«); (& Georges Le Bas) *Carpeaux* (P 1912, ista z.); (& Henry Marcel) *Chassériau* (P 1912, ista z.); (& André Michel) *Puvis de Chavannes* (Phi 1912, »French artists of our day«); (& Louis Hourticq & Georges Le Bas) *Manet* (P 1913, ista z.); *Gustave Moreau* (P 1913, ista z.); *François Cuvilliés: dessinateur et architecte* (P 1925, »Les grands ornemanistes«); *Rembrandt* (P 1925); *Cent vingt lithographies de Daumier* (P 1929); (& P. Valéry) *Vingt estampes de Corot* (P 1932), *L'Oeuvre gravé d'Eugène Béjot* (P 1937); **L'Estampe*, (2 knj., P: PU 1959, dkč. Jean Adhémar & Jean Prinet, uv Jean Vallery-Radot).

Lardera, Berto (1911—....), it. kipar (samouk) in grafik, r. v Italiji (La Spezia), živi od 1947 dalje v Parizu. Abstr. plastika od 1942 dalje, največ v železu (iz velikih, navpičnih in vodoravnih plošč, ki se stikajo ali sekajo v pravih kotih).

L: Giedion-Welcker (1960 — L!); SeuphorS (1961); berto lardera (Zgb 1962 [rk, Gal. suvremene umjetnosti]); ReadS (1964). — Cf. M. *Brion* (1956), M. *Seuphor* (1953).

Largillière, Nicolas de, tudi *Largillierre* (1656—1746), fr. slikar, ob Rigaudu najpomembnejši fr. portretist konca XVII. st. in prvih decenijev XVIII. st., eden izmed → *rubenistov* na → *Académie Royale*, r. in u. (89) v Parizu. S: npr. *Mladenič s svojim vzgojiteljem* (d. 1685, Washington [prej New York, Fuller-Feder Coll.]),

Charles Lebrun (1686, Louvre), *Pariški mestni uradniki pred sv. Genovefo* (z avtp., 1696, Pariz, Saint-Étienne du Mont), *Avtp. z družino* (o. 1700, Louvre), *Avtp.* (1711, Versailles), *Markiza de Gueydan kot Flora* (1730, Aix-en-Provence, Mus. Granet).

L: G. *Pascal:* Largillierre (P 1928); John *McCoubrey* (EWA IX, 1964, s. v.); R. *Guilly* (Kindler IV, 1967, s. v. — L!). — Cf. A. *Blunt* (1953), L. *Dumont-Wilden* (1909).

Larionov, Mihail Fjodorovič (1881—1964), rus. slikar, utemeljitelj t. i. → *rejonizma*, historično prve smeri abstr. umetn. v Rusiji. R. v Ukrajini, oženjen z Natalijo Gončarovo, od 1914 stalno v Parizu (prvič tam 1906), prispeval opremo za rus. balet v Parizu, u. (še 82) v Franciji. S: npr. *Nocturno* (1910, Tate), *Gospodujoča rdeča barva* (1911, MMA).

L: D. *Aranowitsch*, Larionoff (ThB XIII, 1928); Serge *Chauby-Rousseau*, Larionow (Edouard-Joseph II, 1931, p. 316—20); Dict peint mod (1954, s. v.); Vollmer III (1956, s. v.); Waldemar *George*: Michel Larionov (P 1966; nem. izd. Luzern-FrM 1968); H. *Read* (Kindler IV, 1967, s. v. — L!). — C. W. *Haftmann* (4. izd., 1965).

Larkin, Oliver W. (1896—....), amer. um. zgodovinar.

B: *Art and Life in America* (NY 1949); *Samuel F. B. Morse* (1954); *Daumier: Man of his Time* (L 1967).

L: WWAA (1959).

l'art pour l'art (fr.), »umetn. zaradi umetnosti« (angl. *art for art's sake*, nem. *die Kunst für die Kunst*), načelo »čiste umetn.«, tj. umetn., ki ne izpoveduje nikakršnih religioznih, političnih ali etičnih načel, ampak je sama sebi namen (torej v skrajnem nasprotju s pozn. formuliranim idealom t. i. angažirane umetn.). Domovina larpurlartizma je Francija XIX. st., tam so ga mdr. zastopali Théophile *Gautier*, Gustave *Flaubert*, Charles *Baudelaire* in brata Edmond in Jules de *Goncourt*, v Angliji pa sta bila med njegovimi odličnimi predstavniki Walter *Pater* in Oscar *Wilde*. Podobne težnje kot sočasna lit. je izražala tudi lik. kritika in teorija ob raznih um. smereh od vštetega impresionizma dalje.

L: Louise *Rosenblatt:* L'Idée de l'Art pour l'Art dans la littérature anglaise pendant la période Victorienne (P 1931); John *Wilcox*, The Beginnings of l'Art pour l'Art (J Aesth, 1952); Irving *Singer*, The Aesthetics of Art for Art's Sake (ib., 1953); Gilbert-Kuhn (1953 [1967, p. 442 ss]); Miodrag B. *Protić* (ELU 3, 1964, s. v.); Lothar *Hönnighausen*, Aspekte des Blake-Verständnisses in der Ästhetik des neunzehnten Jahrhunderts (ZfKg, 1970).

Lasansky, Mauricio (1914—....), amer. grafik, od 1945 dalje prof. na *Univ. of Iowa* (Iowa City, Iowa). R: npr. cikel »*The Nazi Drawings*« (30 figuralnih risb v naravni velikosti o nacističnem divjanju v 1930-ih in 1940-ih letih).

L: WWAA (1959); Coll Art J (XXVII/1, Fall 1967, p. 92 & 94).

LASCAUX pri Montignanu v fr. pokrajini *Périgord* (dép. *Dordogne*): svetovno znane **jamske slikarije* iz mlajšega paleolitika, ki so jih po naključju odkrili 12. IX. 1940.

L: F. *Windels:* Lascaux (Montignac 1949; amer. izd.: *The Lascaux Cave Paintings*, NY 1950); Georges *Bataille:* Lascaux: ou la naissance de l'art (G: Sk 1955, »Grands siècles«); Louis-René *Nougier* (EWA XI, 1966, stp 590—91, t. 258, 266-65, 267); »US« 1 (1969). — Cf. H. *Breuil* (1952), J. *Filip* (II 1969, s. v. — L!).

lascivnost (opolzkost, poltenost) kot ik. m.: npr. Aldegreverjeva *alegorija* (napis *LASCIVIA*, bakr., d. 1549 in sgn. z monogramom).

La Sizeranne, Robert de (1866—1932), fr. pisec o umetn. in književnik.

B: *L'art religieux est-il mort ?* (Lyon 1890); *La peinture anglaise contemporaine* (P 1895; n. izd.s1908); *Ruskin et la religion de beauté* (P 1897; n. izd. 1901); *La photographie est-elle un art ?* (Pe 1899); *Le miroir de la vie* (P 1902—1909, 2 knj.); *Les questions esthétiques contemporaines* (P 1904); *Les masques et les visages à Florence et au Louvre: Portraits célèbres de la Renaissance italienne, I—IV* (P 1913, 1920, 1924 & 1927); *L'art pendant la guerre 1914—1918* (P 1919).

L: DULC III (1961).

lasje kot »obleka«: → *Magdalena* in pos. → *Zadnje obhajilo Marije Magdalene.*

lasje kot znamenje moči: cf. s. v. *Samson in Dalila* in *Skila in Nisos.*

L: Cirlot (1962, s. v. *Hairs*).

Lassaigne, Jacques (1910—....), fr. um. zgodovinar in lik. kritik v Parizu, 1966—69 predsednik *AICA* kot naslednik G. C. Argana.

B: ‚*Le Corbusier e l'architettura moderna*' (Domus, 1937); *Eugène Delacroix* (P 1950, »Maîtres de la peinture«); *La Peinture espagnole: Des Fresques romanes au Greco* (G: Sk 1952, »P-C-H« 6); *La Peinture espagnole: De Velasquez à Picasso* (ib. 1952, ista z. 7); *Lautrec* (ib. 1953, »Le Goût« 3); *Dufy* (ib. 1954, ista z. 9); (& G. C. Argan) *Le Quinzième siècle: De Van Eyck à Botticelli* (ib. 1955, »Grands siècles«); (& M. Brunetti) *Venise* (ib. 1956, »Le Goût« 17); *La Peinture flammande: Le Siècle de Van Eyck* (ib. 1957, »P-C-H«); (& Robert L. Delevoy) *La Peinture flamande: De Jérôme Bosch à Rubens* (ib. 1958, ista z.); *Matisse* (ib. 1959, »Le Goût« 30); *Miró* (ib. 1963, ista z. 39); *Kandinsky* (ib. 1964, ista z. 41); *Marc Chagall: The Ceiling of the Paris Opera* (NY 1966).

Lassaw, Ibram (1913—....), amer. kipar, r. v Aleksandriji v Egiptu kot otrok evr. staršev, v ZDA od 1921 dalje, živi v New Yorku.

L: L. *Campbell*, Lassaw makes a sculpture (AN, 1954); WWAA (1959); Giedion-Welcker (1960 — L!); SeuphorS (1961); ReadS (1964). — Cf. D. *Miller* (1956).

Lasso, Orlando di → *Spokorni psalmi*

Lassus, Jean, fr. kršč. arheolog, prof. na Sorboni, izkopaval v Siriji.

B: *Sanctuaires chrétiens de Syrie* (P 1947); ‚*Les édifices du culte autour de la basilique*' (Atti del 6 Congresso Internazionale di archeologia cristiana, Ravenna 1962 C. d. V. 1965, »Studi di antichità cristiana« 26); ‚*Craticula habeat rotas*' (CahA, 1966); *The Early Christian and Byzantine World* (L 1967, »Landmarks of the World's Art« 4; nem. izd.: *Frühchristliche und byzantinische Welt*, Gtl 1968, »Schätze der Weltkst« 4).

Lasteyrie (du Saillant), Robert Charles, *comte de* (1849—1921), fr. um. zgodovinar in politik, prof. na *École des Chartes* v Parizu, član *Ac. des Inscriptions*.

B: *Études sur la sculpture française au moyen âge* (P 1902); *L'Architecture religieuse en France à l'époque romane: ses origines, son développement* (P 1912; 2. izd. [Marcel Aubert] 1929); *L'Architecture religieuse en France à l'époque gothique* (2 knj., P 1926—1927, izd. Marcel Aubert).

Lastman, Pieter (Pietersz), (1583—1633), hol. slikar v A'damu, Rembrandtov učitelj, 1603—07 v Italiji, kjer je nanj vplival → *Elsheimer* s svojim → *chiaroscuro*. S: npr. *Filip krsti dvornika etiopske kraljice* (d. 1608, Dahlem [d. 1620, Alte Pin.; d. 1622, Karlsruhe; itd.]), *Suzana s starcema* (d. 1614, Dahlem), *Kananejska mati* (d. 1617, Rijksmus.), itd.

L: Kurt *Freise:* Pieter Lastman, sein Leben und seine Kunst: Ein Beitrag zur Geschichte der holländischen Malerei im XVII. Jahrhundert (Lpz 1911).

lastovica ali *lástovka* (grš. *helidon*, lat. *hirundo*, angl. *the swallow*, fr. *l'hirondelle*, it. *la róndine*, nem. *die Schwalbe*) na splošno predstavlja simbol upanja.

L: Ferguson (1954); Réau I (1955, p. 105); Cirlot (1962); Klementine *Lipffert:* Symbol-Fibel (4. izd., Kassel 1964, p. 42).

LAŠKO, mesto ob levem bregu Savinje v njeni dolini med Zidanim mostom in Celjem. *Žup. c. sv. Martina* iz več stavbnih obd. od romanike do baroka. V stolpnem poslopju graščine *muzejska z.* V bližini → *Marija Gradec.* — V Laškem bil akt. → *Božič*, odtod doma arh. Škofijskega dvorca v Lj, Avguštin Tiffernus, tj. Avguštin iz Laškega.

L: IS III (16. X. 1927); Laško (Lj 1939); ZadnikarR (1959). — Cf. M. *Zadnikar* (Steletov zb., 1959).

LA TÈNE, arheol. najdišče v Švici blizu Neuchâtela (1856 odkrita keltska naselbina). Po njem imen. *latenska kultura*, tj. ml. železna doba (od o. 500/450 pred do zač. naše ere) ali keltsko obd. pred rim. zasedbo.

L: Paul *Vouga:* *La Tène (Lpz 1923); ELU 3 (1964, s. v. & p. 281—82 [Branko *Gavela* & Anđelka *Stipčević-Despotović*]). — Cf. J. *Filip* (II 1969, p. 681—82).

lateranski sarkofagi (infra) so zdaj hranjeni v Vatikanu v Rimu (cf. s. v. *sarkofag*).

lateranski sarkofag št. 55, najden pri S. Paolo fuori le mura, imen. *sarkofag dveh bratov* (marmor, viš. 113 cm, dolg 213 cm, o. 330/40). Zgoraj od leve na des. *Obujenje Lazarja* (»mumija« je izginila), *Napoved Petrove zatajitve, Mojzes sprejme tabli postave, imago clipeata* z moškima doprsjema, *Abraham daruje Izaka, Pilat si umiva roke*; spodaj mdr. (ob teže določljivih prizorih) *Voda iz skale* (Peter kot »novi Mojzes«), *Danijel v levnjaku, Ozdravljenje slepega, Pomnožitev* ...

L: Panofsky Tomb (1964, repr. 155); »US« 5 (1970, f p. 46—47). — Cf. G. *Bovini* (1949), A. *Grabar* (Le premier 1966, p. 243, repr. 270—72), van der *Meer* (& *Mohrmann* 1959, repr. 170).

lateranski sarkofag št. 104 (IV. st.), »dogmatični« sarkofag s prizori v 2 vrstah: zgoraj od leve na des. *Sveta trojica ustvari človeka, Bog zaukaže delo prvim staršem* (po grehu), *imago clipeata* z doprsjema umrlih zakoncev, *Spremenjenje vode v vino, Pomnožitev kruha in rib, Obujenje Lazarja*, spodaj *Poklon treh kraljev, Ozdravljenje slepega, Danijel v levnjaku, Habakuk, Napoved Petrove zatajitve, Mojzes* (= Peter) *v stiski, Voda iz skale* (Mojzes = Peter).

L: cf. A. *Heimann* (1938/39, p. 43—44 — L!), van der *Meer* (& *Mohrmann* 1959, repr. 169).

lateranski sarkofag št. 111 (konec IV. st./zač. V. st.) z bibl. prizori: *Vode zagrnejo egipčansko vojsko, Prehod skozi Rdeče morje* in *Mirjam opeva* ...

L: RDK (IV, 5. [41.] snopič, 1955, stp 615 — L!). — Cf. L. von *Sybel* (II 1909, p. 64, 118 & 191, repr. 23), tudi LCI I (1968, stp 555).

lateranski sarkofag št. 119 (zač. IV. st.), imen. *Jonov sarkofag.* Zgoraj: *Obujenje Lazarja, Voda iz skale, Mojzes* (= Peter) *v stiski* in za 3. Jonovim prizorom *pastirski motiv*; spodaj: *ribiški motiv, Jono vržejo v morje, Velika riba požre Jono in ga nato vrže na kopno,* (v zgornji polovici) *Jona pod grmom, ribiški prizor.*

L: Venturi I (1901, repr. 179 p. 193); Cankar I/2 (1928, p. 160, 162—63, repr. 61 p. 159). — Cf. A. *Grabar* (Le premier 1966, repr. 147—48), van der *Meer* (& *Mohrmann* 1959, repr. 167), L. von *Sybel* (II 1909, repr. 5), P. *Toesca* (1927, repr. 26).

lateranski sarkofag št. 125: od leve na des.: *Kristus ozdravi 2 slepca, Krvotočna žena, Ozdrav-*

ljenje mrtvoudnega, *Slovesni vhod v Jeruzalem* kot najobširneje predstavljeni prizor.

L: Venturi I (1901, repr. 180 p. 194). — Cf. L. von *Sybel* (II 1909, repr. 32), P. *Toesca* (1927, repr. 34).

lateranski sarkofag št. 135 (*Kristusov in Petrov sarkofag*, IV. st.) z bibl. in evang. prizori: od leve na des.: *Izgon iz raja*, *Ozdravljenje slepega*, *Obujenje mladeniča*, *Napoved Petrove zatajitve*, *Ozdravljenje mrtvoudnega*, *Abraham daruje Izaka*, *Mojzes v stiski*, *Voda iz skale*.

L: Cankar I/2 (1928, p. 168, repr. 64 p. 167). — Cf. G. M. A. *Hanfmann* (II 1951, repr. 78).

lateranski sarkofag št. 161 iz Praetextatove katakombe (marmor, viš. 72 cm, konec III. st. ali IV. st.) s kršč. ali nekršč. motiviko: trikrat *Dobri pastir* kot soha na podstavku (srednji Dobri pastir bradat, stranska golobrada), vsa ostala ploskev prepredena z vinsko trto in različno zaposlenimi eróti, vmes — des. zgoraj — tudi *Amor in Psihe*.

L: Venturi I (1901, repr. 177 p. 191); Cankar I/2 (1928, p. 173—74, repr. 67 p. 175); EWA IX (1964, t. 63 des. spodaj); »US« 5 (1970, f p. 23). — Cf. van der *Meer* (& *Mohrmann* 1959, repr. 67), L. von *Sybel* (II 1909, repr. 45), P. *Toesca* (1927, repr. 23).

lateranski sarkofag št. 171 iz Domitilline katakombe (viš. 59 cm, šir. 202 cm, sreda IV. st.) z zmagoslavno interpretiranimi prizori iz pasijóna: 1. niša (pod trikotnim čelom): *Pot na Golgoto* = Simon iz Cirene; 2. niša (pod grêdo): *Kronanje s trnjem* — trnova krona nadomeščena z lovorovim vencem; 3. niša (pod polkrožnim lokom): *Kristusov monogram XP* sredi venca (ki ga drži orlov kljun) s ptičema in pod njim stražarja groba; 4. niša (pod grêdo): *Kristus kot učitelj pred Pilatom*; 5. niša (pod trikotnim čelom): *Pilat si umiva roke*.

L: Cankar I/2 (1928, p. 180, repr. 71 [zgoraj] p. 183); Panofsky Tomb (1964, p. 43, repr. 145); »US« 5 (1970, f p. 44). — Cf. A. *Grabar* (Le premier 1966, repr. 295), M. *Lawrence* (1932), H. *Lützeler* (1959, repr. 182c), van der *Meer* (& *Mohrmann* 1959, repr. 466—67), P. *Toesca* (1927, repr. 29).

lateranski sarkofag št. 174 (narejen verj. na zač. XVII. st. po fragmentarno ohranjenem starokršč. sarkofagu iz srede IV. st.), stebrni sarkofag s 7 nišami: v sredini *Traditio legis* (točno *Dominus legem dat Petro*, pod Kristusom *Coelus*), 1. prizor na levi *Abraham daruje Izaka*, na skrajni des. *Pilat si umiva roke*. Reliefi na straneh so bili znani zaradi upodobitev arhitekturnega ozadja: levo *Napoved Petrove zatajitve*, des. *Voda iz skale* in zraven *Ozdravljenje krvotočne žene*.

L: Cankar I/2 (1928, p. 182, repr. 71 [spodaj] p. 183); Panofsky Tomb (1964, repr. 147). — Cf. F. W. *Deichmann* (I 1967 — L!), H. *Lützeler* (1959, repr. 182b), van der *Meer* (& *Mohrmann* 1959, repr. 173, 175—76 & 530), K. *Wessel* (1969 — L!).

lateranski sarkofag št. 181 z *via Salaria*, ovalne oblike (marmor, viš. 75 cm, dolg 240 cm, sreda III. st.), najstar. sarkofag v Mus. Cristiano, ki bi bil tudi na samem zač. starokršč. sarkofagov, če bi kakorkoli določno kazal kršč. motiviko: v sredi *Dobri pastir* (personificirana *Philanthropia*?), levo 3 možje »v drži filozofov«, des. 3 žene, med njimi prva, ob Dobrem pastirju, kot oranta (personificirana *Pietas*?), levi in des. rob pa krasi po en oven.

L: Venturi I (1901, repr. 176 p. 191); Panofsky Tomb (1964 p. 42, repr. 161); »US« 5 (1970, f p. 20). — Cf. G. *Bovini* (1949), van der *Meer* (&*Mohrmann* 1959, repr. 44), L. von *Sybel* (II 1909, p. 173, repr. 2).

latinsko cesarstvo v Bizancu: 1204—1261, tj. od konca dinastije → *Komnenov* do zač. vlade → *Paleologov*.

Latona, rim. ime za → *Léto*.

La Tour, Georges de (1593—1652), fr. slikar v Lotaringiji, »znova odkrit« v XX. st., samosvoj caravaggist: S: zvečine nočni prizori ob rdečkasti umetni razsvetljavi in z mogočno poenostavljeno modelacijo teles, npr. *Sv. Hieronim* (o. 1620/30, Stockholm), *Novorojenec* ali *Rojstvo* (o. 1630, Rennes, Francija, Mus. des B.-A.), *Magdalena spokornica* (o. 1630/35, Louvre), *Sv. Irena ob sv. Boštjanu* (o. 1634/43, Dahlem), *Jožef tesar* (verj. 1640/50, Louvre), *Kes sv. Petra* (d. 1645, CMA), *Petrova zatajitev* (1650, Nantes, Mus. des B.-A.), itd.

L: G. *Bazin* (Kindler IV, 1967, s. v. — L!). — Cf. P. *Jamot* (1942), F.-G. *Pariset* (1948; 1964 — L!).

La Tour, Maurice Quentin de (1704—1788), fr. slikar, najodličnejši pastelist fr. XVIII. st., r. in u. (83) v Saint-Quentinu. S (pasteli): npr. *Avtp.* (1737, Ženeva, Mus. d'Art et d'Hist.), *D'Alembert* (1753, Louvre), *Madame de Pompadour* (zač. 1752, d. 1755, ib.).

L: R. *Guilly* (Kindler IV, 1967, s. v. — L!). — Cf. E. *Dacier* (& P. *Ratouis de Limay* 1927), L. *Dumont-Wilden* (1909), L. *Réau* (Le Rayonnement 1946), etc.

Lauda, Jan (1898—1959), češ. kipar, portretist, od 1946 dalje prof. na ak. v Pragi.

L: Resistenza (1965).

Laudáte Dóminum de terra, cete et ómnia profunda máris, bibl. citat (Ps 148, 7: *Hvalite Gospoda na zemlji: velike morske živali in vse globine morja* [srb.: ... *velike ribe in sve bezdane*]). Up: npr. *StS* iz 1349 v → *Lesnovu*.

L: SSS (1966, t. 83).

laudes (lat.), »*jutr(a)nje hvalnice*«, del dnevnega »oficija« kršč. resp. katol. duhovnikov (cf. s. v. *officium*).

Laufer, Berthold (1874—1934), amer. poznavalec stare kit. umetn., zlasti keramike in žadnih izdelkov. R. v Kölnu, od 1898 dalje v ZDA, mnogo raziskaval na Daljnem vzh., predvsem na Kitajskem, u. v Chicagu.

B: *Chinese Pottery of the Han Dynasty* (Leiden 1909); *Chinese Grave Sculpture of the Han Period* (NY 1911); *Jade: A Study in Chinese Archaeology and Religion* (Ch 1912); *The Beginnings of Porcelain in China* (Ch 1917); *T'ang, Sung and Yüan Paintings Belonging to Various Chinese Collections* (P 1924).

Laurana, Francesco da, hrv. *Franjo Vranjanin* (o. 1420/25—1502), it. (hrv.) kipar, medaljer in arh., r. verj. v okolici Zadra, u. verj. v Avignonu, akt. v Neaplju, na Siciliji in v Franciji. P: marm. portretna doprsja, npr. *Battista Sforza*, žena Federica da → *Montefeltro* (o. 1475, Bargello) in t. i. *Isabella Aragonska*, žena milanskega vojvode Giana Galeazza Sforze (o. 1490, Palermo, Mus. Naz.); med reliefi na slavoloku Alfonza Aragonskega v Neaplju (Castelnuovo) mu je atr. relief *Alfonz Aragonski in njegov dvor*.

L: Wilhelm *Rolfs:* Franz Laurana (2 knj., Bl 1907) Venturi VI (1908); F. *Schottmüller* (ThB XXII, 1928, s. v. — L!); Kruno *Prijatelj* (ELU 3, 1964, p. 287). — Cf. F. *Burger* (1907), G. *Delogu* (1956 — L!), J. *Pope-Hennessy* (II 1958 — L!), Ch. *Seymour Jr.* (Harm 1966 — L!), etc. (tudi »MdS« 47).

Laurana, Luciano da, hrv. *Lucijan Vranjanin* (o. 1420/25—1479), it. (hrv.) arh., r. verj. v okolici Zadra, u. v Pesaru. A: od 1465 dalje zidal in odločilno oblikoval *Pal. Ducale* v Urbinu.

L: Venturi VIII/1 (1923); Kruno *Prijatelj* (ELU 3, 1964, p. 287—88 — L!).

Laurencin, Marie (1885—1956), fr. slikarka in grafičarka, ponavljajoča se »slikarka deklic s košutjimi očmi in košut z očmi preplašenih deklic« (A. Salmon). Med avtorji, ki jih je ilustr., A. Salmon & René Schickele, Gide, J.-R. Bloch, J. de Lacretelle, R. Crevell in L. Carroll (*Alice in Wonderland*). Up: npr. »carinik« Rousseau (*Muza navdihuje pesnika*, 1909, Basel), H. Haller (umetni kamen, 1920, Dresden).

L: Edouard-Joseph II (1931, s. v. — L!); S. *Batušić* (ELU 2, 1962, s. v.).

Laurens, Henri (1885—1954), fr. kipar, grafik in ilustrator, r. in u. (69) v Parizu; 1911 se spoznal z Braquom ter se pridružil kubizmu (postal poleg → *Lipchitza* njegov najtehtnejši predstavnik v kiparstvu), od o. 1930 dalje povsem izoblikovan osebni slog. P: npr. *Kompozicija iz črne in rdeče železne pločevine* (1914, Pariz, z. Mme. Maurice Raynal), *Glava* (kamen, 1917, Stedelijk), *Mati* (bron, 1935, Zürich, z. C. Giedion-Welcker), *Čepeča žena* (kamen, 1936, MAM), po vrsti variant od 1937 dalje *Sirena* (bron, 1944, ib.), *Amfion* (bron, 1952, Caracas, univerza).

L: Giedion-Welcker (1960); SeuphorS (1961); ReadS (1964 [1966]); RLou (1967, št. 3); Werner *Hofmann:* The Sculpture of Henri Laurens (NY: Abrams 1970). — Cf. M. *Raynal* (1920), A. C. *Ritchie* (1952), E. *Trier* (Moderne 1955).

Laurens, Jean-Paul (1838—1921), fr. slikar. S: akademsko uglajene in učinkovito prirejene zg. kompozicije, npr. *Izobčenje Roberta Pobožnega* (*Excommunication de Robert le Pieux*, d. 1875, Louvre).

Laurenzi, Luciano (1902—1966), it. klas. arheolog, z → *Bottarijem* ust. in ur. *AAM*.

B: *Ritratti Greci* (F 1941); ‚*Cronologia e fase stilistica del Laocoonte*' (Riv. dell'Istituto di archeologia e storia dell'arte, 1954/55).

L: Stefano *Bottari* (AAM, 1966 [izšlo 1967], nekr.).

LAUSANNE, gl. mesto švic. kantona *Vaud* (nem. *Waadt*) ob Lémanskem jezeru, od zač. VII. st. dalje škofovski sedež. V *Mus. Cantonal des B.-A.* mdr. zastopani Courbet, Vallotton in Matisse.

L: Reclam Š (1966); EWA XIII (1967, stp 789 — L!). — Cf. B. S. Myers (III 1969, s. v.).

∼ **katedrala Notre-Dame** je zgodnjegotska stavba, sez. 1173—1232. Na juž. pročelju transepta znamenito okroglo okno, *»*roža*« iz o. 1240, ki si jo je narisal že → *Villard de Honnecourt*. Slikana stekla njenih 105 polj (pribl. pol. rest. 1894—99) kažejo okrog *Kristusa* v sredini v pravem kozmološkem sistemu *4 dneve ustvarjênja* pred ustvarjenjem Adama in Eve, *4 letne čase* in *12 mesecev*, *4 elemente* in *12 znamenj zodiaka*, *sonce* in *luno*, *aeromantiko* (prerokovanje iz zračnih pojavov) in *piromantiko* (prerokovanje iz ognja), *4 reke paradiža* in *8 bajnih bitij*, tj. predstavnikov ljudstev, ki naj bi živela ob teh rekah, in naposled še *8 vetrov*.

L: cf. E. J. *Beer* (*1952), J. *Gantner* (II 1947, p. 64 ss & p. 220 ss).

Lauts, Jan (1908 — ....), nem. um. zgodovinar, r. v Bremenu, prom. z dis. o Antonellu da Messina, 1957 nasledil Kurta → *Martina* kot direktor *Staatliche Kunsthalle* v Karlsruheju.

B: *Antonello da Messina* (W 1940, »Smlg. Schroll«; 3. izd. 1944); *Domenico Ghirlandajo* (W 1943, ista z.); *Andrea Mantegna: Die Madonna della Vittoria* (Bl 1947, »Der Kstbrief« 38); *Isabella d'Este: Fürstin der Renaissance, 1474—1539* (Hmb 1952); *Meisterwerke*

der Staatlichen Kunsthalle in Karlsruhe (Honnef s. a. [1957]); *Altdeutsche Meister aus der Staatlichen Kunsthalle Karlsruhe* (Karlsruhe 1958); *‚Ein wiedergefundenes Gemälde von Ulrich Apt'* (Panth, 1960); *‚Ein unbekanntes Bildnis des Sebastiano del Piombo'* (Kchr, 1960); *Carpaccio: Gemälde und Zeichnungen, Gesamtausgabe* (K: Ph 1962); *Staatl. Kunsthalle Karlsruhe: Katalog alter Meister bis 1800* (2 knj., Karlsruhe 1966); *Claude Lorrain: Die Anbetung des goldenen Kalbes* (ib. 1967, »Bildhefte der Staatl. Ksthalle Karlsruhe« 2).

Lavagnino, Emilio (1898—....), it. um. zgodovinar, *Soprintendente alle Gallerie del Lazio.*

B: *La Galleria Spada in Roma* (R 1933, »Itinerari« 27); *Storia dell'arte medioevale italiana: L'età paleocristiana e l'alto medioevo, L'arte romanica, Il gotico e il Trecento* (T 1936, »Storia dell'arte classica e italiana«); *Pietro Cavallini* (Mi 1953); *L'arte moderna dai neoclassici ai contemporanei* (2 knj., T 1956, »Storia dell'arte classica e italiana» 5/1—2); (& G. R. Ansaldi) *Altari barocchi in Roma* (R 1959); *‚Elementi decorativi di origine gotica nell'architettura del tredicesimo secolo nell'Italia centro-meridionale'* (20. kongr. I, 1963).

Lavalleye, Jacques (1900—....), belg. um. zgodovinar, prof. na (katol.) univ. v Louvainu.

B: *‚Le Problème Maître de Flémalle — Rogier van der Weyden'* (Rev. Belge de Philologie et d'Hist., 1933); *‚Juste de Gand ou Pedro Berruguete'* (Bull. de l'Inst. Belge de Rome, 1933); *Juste de Gand: Peintre de Frédéric de Montefeltre* (Louvain 1936); *‚De Vlaamsche schilderkunst van Memlinc tot Metsys en zijn onmiddelijke omgeving'* (I. S. Leurs [izd.]: Geschiedenis van de Vlaamsche kunst, I: Antw 1936); *Le Portrait au XVe siècle* (Br 1945, »L'Art en Belgique«); *Introduction aux études d'archéologie et d'histoire de l'art* (Tournai-P 1946; 2. izd. Louvain-P 1958); (uv) *Trésor artistique de Belgique* (Anv 1947); *Memlinc à l'Hôpital Saint-Jean (Bruges)* (Br 1953); *L'École bruxelloise de peintre au XVe siècle* (Bruxelles au XVe siècle, Br 1953); *Collections d'Espagne, 1—2* (Anv 1953—1958, »Prim. flam. II«); *‚Notules sur deux détails dans l'»Adoration de l'Agneau Mystique«'* (Panofskyjev zb., 1955); *‚La Peinture et l'enluminure des origines à la fin do XVe siècle'* (P. Fierens [izd.]: L'Art en Belgique du moyen âge à nos jours, 3. izd., Br 1956); *‚Considérations sur les Primitifs flamands conservés à la Capilla Real de Grenade'* (Bull. de l'Ac. royale de Belgique: Classe des B.-A., 1959); *Hugo van der Goes* (Br 1962, »Notre passé«); *Le Palais Ducal d'Urbin* (Br 1964, »Prim. flam. I« 7); *Lucas van Leyden — Pieter Bruegel d. Ä.: Das gesamte graphische Werk* (W-Mn 1966).

L: zbornik: Mélanges d'Archéologie et d'Histoire de l'Art . . . (Louvain 1970 — B!).

Lavater, Johann Kaspar (1741—1801), švic. pisatelj, župnik v Zürichu. V svojem gl. delu, *Physiognomische Fragmente zur Beförderung der Menschenkenntnis und Menschenliebe* (4 knj., Lpz: Weidmanns Erben u. Reich 1775—1778), ki je opremljeno s 343 bakr. tablami in 488 ilustracijami med tekstom (med ilustratorji tudi → *Chodowiecki*), je obrazložil svoj sistem, kakó razlagati značaj iz obraznih potez; razsvetljenci in pos. G. C. → *Lichtenberg* so se mu posmehovali, v mlajšem, romantiki bližnjem rodu pa je dobil številne navdušene privržence (npr. → *Girodet*).

L: Charlotte *Steinbrucker:* Lavaters Physiognomische Fragmente im Verhältnis zur bildenden Kunst (Bl 1915); J. *Białostocki* (EWA III, 1960, stp 373—74). — Cf. G. *Levitine* (1954).

Lavedan, Pierre (1885—....), fr. um. zgodovinar, prof. na Sorboni, avtor pomembnih priročnikov.

B: **Histoire de l'Urbanisme, I: Antiquité et Moyen Age* (P 1926), *II: Renaissance et temps modernes* (P 1941) & *III: Époque contemporaine* (P 1952); **Histoire de l'art, I—II* (P: PU 1949—1950); *‚Existe-t-il un urbanisme baroque ?'* (Atti del X. Congresso di Storia dell'Architettura: Torino 1957, R 1959).

L: zbornik: Urbanisme et Architecture: Études écrites et publiées en l'honneur de Pierre Lavedan (P 1954 — B!).

Lavin, Irving, amer. um. zgodovinar, učil na *Vassar College* v Poughkeepsie, N. Y., in zdaj na *New York Univ.*

B: *‚Cephalus and Procris: Transformations of an Ovidian Myth'* (JWCI, 1954); *‚The House of the Lord: Aspects of the Role of Palace Triclinia in the Architecture of Late Antiquity and the Early Middle Ages'* (AB, 1962); *‚The Hunting Mosaics of Antioch and Their Sources: A Study of Compositional Principles in the Development of Early Mediaeval Style'* (DOp, 1963); *‚Michelangelo's Saint Peter's Pietà: The Virgin's Left Hand and Other New Photographs'* (AB, 1966); *‚Five New Youthful Sculptures by Gianlorenzo Bernini, and a Revised Chronology of His Early Works'* (AB, 1968); *Bernini and the Crossing of Saint Peter's* (NY: NY UP 1968, »Monographs on Archaeology and the Fine Arts« 17); *‚On the Sources and Meaning of the Renaissance Portrait Bust'* (AQ, 1970).

Lavinija pri oltarju, ik. m. iz Eneide: ko je oče (Latinus, kralj Lacija) prižgal plamenico, se je zdelo, kakor da so se njegovi hčeri (pozn. Enejevi ženi) lasje vneli ... Up: Mirabello Cavalori (→ *Studiolo di Francesco I*).

Lavrencij → *Lovrenc*

Lavrenčič, Avgust (1925—....), slov. slikar in scenograf, r. v Rogaški Slatini, 1954 dkč. AUU, živi v Celju.

L: A. *Bassin* (Delo, 31. V. 1969).

Lavtižar, Jožef (1851—1943), slov. potopisec, zgodovinar in glasbenik, katol. duhovnik.

B (tudi za um. zgod.): *Zgodovina župnij in zvonovi v dekaniji Radolica* (Lj 1897); *Zgodovina župnij v dekaniji Kranj* (Lj 1898 [dopolnitve in popravki *S*, 1898, št. 40]).

Lawrence, David Herbert (1855—1930), angl. pisatelj, se ukvarjal tudi z lik. umetn., zadnjih pet let življenja še pos. s slikarstvom. Osebna

razst. njegovih slik (erotično občuteni akti, med njimi več avtp.) v Londonu 1929 povzročila škandal.

L (lik. umetn.): Hubert *Crehan*, Lady Chatterley's painter: The banned pictures of D. H. Lawrence (AN, 1957).

Lawrence, Marion (1901—....), amer. um. zgodovinarka, prom. 1932, uči od 1929 dalje na *Columbia Univ.* (*Barnard College*) v New Yorku.

B: ‚*City-Gate Sarcophagi*' (AB, 1927); ‚*Columnar Sarcophagi in the Latin West*' (AB, 1932); *The Sarcophags of Ravenna* (NY 1945); ‚*Three Pagan Themes in Christian Art*' (Panofskyjev zb., 1961).

L: WWAA (1959); WWAm (1964—65).

Lawrence, *Sir* **Thomas** (1769—1830), angl. slikar, vodilni evr. portretist v dobi restavracije. Zgodaj pokazal nadarjenost, 1794 član *Royal Ac.*, 1815 poplemeniten, 1818 slikal v Aachnu zbrane evr. vladarje, 1820 nasledil B. Westa kot predsednik *Royal Ac.* Najbolje zastopan na Windsor Castle (*Waterloo Chamber*). Imel eno izmed največjih z. risb starih mojstrov. S: *Sarah Moulton-Barrett: »Pinkie«* (1794, San Marino), *John Philip Kemble kot Koriolanus* (1798, London Guildhall Art Gall.), *John Philip Kemble kot Hamlet* (1801, Tate), *Papež Pij VII.* (1819, Windsor Castle), *Angl. kralj Jurij IV.* (1819, Pin. Vat.), *Emily in Laura Anne Calmady* (»The Calmady Children«, 1824, MM), *Charles William Lambton: »The Boy in Red«* (1825, Earl of Durham), *Avtp.* (o. 1825, New York, z. William Rosenwald).

L: D. E. *Williams:* Life and Correspondence of Sir Thomas Lawrence, Kt. (L 1831); Ronald C. S. *Gower:* Sir Thomas Lawrence (L 1900); Mahonri Sharp *Young*, Sir Thomas Lawrence, R. A.: millionaire collector (AN, 1955); Kenneth *Garlick:* Sir Thomas Lawrence (L 1954); *id.* (EWA IX, 1964, s. v.).

Layer, Leopold (1752—1828), slov. slikar, čigar delo prevaja barok v poljudno podobarstvo XIX. st. Posnemal je (po Pietra Monaca bakr. kopijah) kompozicije beneških baročnih mojstrov, npr. G. B. Tiepola, in se zgledoval po Kremser Schmidtu (→ *Schmidt, Martin Johann*).

L: SteskaS (1927); SteleK (1929); V. *Steska* (SBL, 4. zv., 1932, s. v. — L!); IS (VIII, 1932, p. 52—53); AS (1958); Anica *Cevc* (ELU 3, 1964, s. v.); Vladimir *Seliškar*, Layerjeve kopije Tiepolovih slik (Delo, 30. VIII. 1969, p. 20). — Cf. A. *Cevc* (*1952 — L!), V. *Steska* (1914).

Lazar → *Obujenje Lazarja*

Lázár, Béla (1869— ?), madž. (ž.) um. zgodovinar.

B: *Gauguin* (P 1908); *Courbet et son influence à l'étranger* (P 1911); *Die beiden Wurzeln der Kruzifixdarstellung* (Str 1912, »ZKA« 98); ‚*Das Porträt der Frau Gedon von Leibl*' (K. f. Alle, 1912); *Die Maler des Impressionismus: Sechs Vorträge* (Lpz 1913); *Studien zur Kunstgeschichte* (W 1917).

L: UJE (s. v.).

Lázarev, Viktor Nikítič (1897—....), sovj. rus. um. zgodovinar, poleg A. Grabarja, D. Talbot Ricea in K. Weitzmanna eden izmed vodilnih sodobnih poznavalcev biz. umetn. R. v Moskvi, dipl. 1920 na tamk. univ., prom. 1924 (izvor portreta v it. umetn.); prof. na moskovski univ., dopisni član Akademije znanosti SZ (od 1943).

B: *Jan Vermeer Delftskij* (Mo 1933); ‚*Žiznj i tvorčestvo Rubensa*' (P. P. Rubens: Pisma, Mo-Le 1933); ‚*The Mosaics of Cefalù*' (AB, 1935); *Bratja Lenen* (Mo-Le 1936); *Leonardo da Vinči* (Le 1936); *Portret v evropejskom iskusstve XVII veka* (Mo-Le 1937); ‚*Byzantine Icons of the XIVth and XVth Centuries*' (BM, 1937); ‚*Studies in the iconography of the Virgin*' (AB, 1938); *Iskusstvo Novgoroda* (Mo-Le 1947); *Istorija vizantijskoj živopisi, I—II* (Mo 1947—1948); *Šarden* (1947); ‚*K voprosu o »grečeskoj manere« italo-grečeskoj i italo-krimskoj školah živopisi*' (Ež. Inst., 1952), ‚*Novij pamjatnik stankovoj živopisi XII v. i obraz Georgija-voina v vizantijskom i drevnerusskom iskusstve*' (Vizantijskij vremennik, 1953); ‚*Etjudi o Feofane Greke*' (ib., 1953 & 1956); *Proishoždenie italjanskogo Vozroždenija, I—II* (Mo 1956—1959); ‚*Kovalevskaja rospis i problema Južnoslavjanskih svjazej v russkoj živopisi XIV veka*' (Ež. Inst., 1957); *Freski staroj Ladogi* (Mo 1960); *Mozaiki Sofii Kievskoj* (Mo 1960); *Rublev Andrej* (Mo 1960); ‚*Byzantine Art: Painting*' (EWA II, 1960); ‚*Živopis XI—XII vekov v Makedonii*' (12. biz. kongr., 1961); *Feofan Grek* (Mo 1962); ‚*Una nuova opera del Caravaggio: »La presa di Cristo all'orto«*' (M. Salmijev zb. III, 1963); *Old Russian Murals and Mosaics from the 11th to the 16th Century* (L: Ph 1966).

L: IWW (1964); *Petković* (ELU 3, 1964, s. v.).

Lazio (it.) → *Lacij*

lazurne barve = presojne barve.

Lea, Labanova star. hči → *Lija*

Leander → *Hero in Leander*

Le Brun, Charles (1619—1690), fr. slikar, 1642—46 v Rimu (tja ga je poslal njegov protektor, kancler Séguier), pod → *Ludovikom XIV.* od 1661 do Colbertove smrti 1683 najmočnejša osebnost med fr. lik. umetniki (prvi med njimi že pri ustanovitvi → *Académie Royale* 1648), mdr. vodil krasitev versajskega gradu, od 1663 dalje direktor manufakture gobelinov; v boju med → *rubenisti* in *poussinisti* je posredoval v korist rubenistov. S: mdr. okrasil Hôtel Lambert v Parizu (o. 1650'61 prvi iluzionistični strop v Franciji: *Gal. d'Hercule* s *Hêraklovo apoteozo* in *Hêraklovo poroko*), grad Vaux-le-Vicomte (1658—61) in *Gal. d'Apollon* v Louvru (od 1661

dalje, ohranjena zlasti *Noč* ali *Diana* in *Večer* ali *Mórfej*), sicer pa npr. *Hêrakles in Diomedove kobile* (o. 1640, Nottingham, Art Gall.), *Mučeništvo Janeza Ev.* (o. 1641/42, Pariz, St.-Nicolas du Chardonnet), *Horatius Cocles brani Rim* (1642/46, London, Dulwich College Gall.), *Avtp.* (1642/46, Versailles), *Katonova smrt* (1646, Arras, Mus. Municipal), *Kölnski bankir Everhard Jabach s svojo družino* (z avtp., o. 1647, nekd. Kaiser-Friedrich-Mus., unič. 1945), *Bron. kača* (o. 1647, Bristol, City Art Gall.), *Mučeništvo sv. Andreja* (1647, Pariz, Notre-Dame), *Mučeništvo sv. Štefana* (1651, ib.), *Meleager in Atalanta lovita kalidonskega merjasca* in *Meleagrova smrt* (oboje 1658, Louvre), *Kancler Séguier s spremstvom* (1660, ib.), *Darijevi družini pred Aleksandrom Vél.* (*La Tente de Darius*, v Fontainebleauju 1660—61, Versailles, s katero je pridobil osebno naklonjenost Ludovika XIV.) sledeča orjaška vrsta iz življenja Aleksandra Vél. (1661—73, Louvre, po zg. zaporedju upodobljene snovi *Prehod čez Granikos* in *Bitka pri Gavgamelih*, → *Aleksander Vél. in Poros* in → *Aleksandra Vél. vhod v Babilon*), *Ludovik XIV. časti iz groba vstalega Kristusa* (1674, Lyon), *Avtp.* (naroč. 1683, d. 1685, Uffizi), *Mojzes brani Jetrove hčere* (1686, Modena, Gall. Estense) in *Mojzesova poroka s Seforo* (1687, ib.), *Kristus pade pod križem* (1687, Louvre) in *Čaščenje pastirjev* (1689, ib.).

L: Henry *Jouin:* Charles Le Brun et les arts sous Louis XIV (P 1889); Charles Le Brun, 1619—1690: Peintre et Dessinateur (Versailles 1963 [rk] — L!); Jennifer *Montagu*, Lebrun (EWA IX, 1964 — L!); Thuillier & Châtelet (1964); R. *Guilly* (Kindler IV, 1967, s. v. — L!); Louis XIV Lille (1968). — Cf. A. *Blunt* (1953), P. *Marcel* (1909; & Ch. *Terrasse* s. a.), D. *Posner* (1959).

léca → *prižnica*

Leck, Bart (Anthony) van der (1876—1958), hol. slikar, grafik in oblikovalec, član skupine → *De Stijl*, r. v Utrechtu, u. v Blaricumu pri Hilversumu.

L: H. *Read* (Kindler IV, 1967, s. v. — L!). — Cf. B. S. *Myers* (III 1969, s. v.).

Lecomte, Georges (Charles), (1867—1958), fr. pisatelj, pisal tudi o lik. umetn.; član *Académie française* (od 1924).

B: *L'Art impressionniste d'après la collection privée de Durand-Ruel* (P 1892); *Camille Pissarro* (P 1922); *La vie héroïque et glorieuse de Carpeaux* (P 1928); (uv) *Chefs-d'oeuvre de Rodin* (P 1946).

Le Corbusier, s pr. im. *Charles-Édouard Jeanneret* (1887—1965), fr. arh. (slikar, kipar, pisec o arhitekturi in njen teoretik), najpomembnejši ustvarjalec v stavbarstvu XX. st. R. v zah. Švici (La Chaux-de-Fonds), 1908—09 delal 15 mesecev pri Augustu *Perretu* (pri Perretu spoznal možnosti železobetonske arhitekture, ki je postala njegovo gl. izrazilo); v Parizu od 1917 dalje. A: 2 stavbi za *Weißenhofsiedlung* v Stuttgartu (1927), *Villa Savoye* v Poissyju (s Pierrom Jeanneretom 1928—30), *Švicarski paviljon* v pariški *Cité Universitaire* (1929—32 z istim), *univ. mesto* v Rio de Janeiru (1936), *paviljon »des Temps Nouveaux«* na svet. razst. v Parizu 1937, *Ministrstvo za vzgojo* v Rio de Janeiru (1937—43 z Niemeyerjem in Costo), *Unité d'Habitation* v Marseillu (kot 1. ostvaritev 1947—52), Nantesu (2. primer, dkč. 1955) in Berlinu (3. primer, dkč. 1957), romarska c. *Notre Dame du Haut* v Ronchampu (1950—54), *Brazilski paviljon* v pariški *Cité Universitaire* (z Luciom Costo, dkč. 1959), samostan *La Tourette* blizu Lyona (1957—60), *urbanistični načrti* za Buenos Aires, Stockholm, Antwerpen in prestolnico Pandžaba v Indiji, *Čandigar* (izvedene stavbe 1952—62), itd.

B: *Vers une architecture* (P 1923; nem. izd. *Kommende Baukunst*, Stu-Bl-Lpz 1926; angl. izd.: *Towards a New Architecture*, L 1927); *Urbanisme* (P 1925); *La ville radieuse* (Boulogne-sur-Seine 1935); *Quand les Cathédrales étaient blanches* (P 1937); *Destin de Paris* (P 1941); *Sur les quatre routes* (P 1941); *La maison des hommes* (P 1942); *Entretien avec les étudiants des écoles d'architecture* (P 1943); *La Charte d'Athènes* (P 1943); *Les 3 établissements humains* (P 1945); *Manière de penser l'urbanisme* (P 1945); *Propos d'urbanisme* (P 1945); *United Nations Headquarters* (NY 1947); *Le Modulor* (Boulogne-sur-Seine 1950), etc.; zbr. dela: (Le Corbusier et Pierre Jeanneret): *Oeuvre complète*, I—V (Z 1930—1953), VI (NY 1957 — vsi načrti in izvedena dela od 1910 dalje — B!).

L: S *Papadaki* (izd.): Le Corbusier: Architect, Painter, Writer (NY 1948); Jürgen *Joedicke:* Geschichte der modernen Architektur (2. izd., Stu 1960); DULC III (1961); SeuphorS (1961); WWA (1962); Hatje (1963); Maurice *Besset* (EWA IX, 1964, s. v. — B!; L!); ReadS (1964); H. *Read* (Kindler IV, 1967, s. v. — L!); Maurice *Besset:* Who Was Le Corbusier? (NY 1969 [fr. orig. v z. zəl. Skira »Qui était?«]); Carlo *Cresti*: Le Corbusier (F 1969, »I Maestri del Novecento«; slov. izd. Lj: DZS 1970, »Mojstri XX. stoletja«). — Cf. H. H. *Arnason* (1968 ali 1969), S. *Giedion* (1928 itd.), H.-R. *Hitchcock* (1958), J. *Lassaigne* (1937), itd.

Léda, grš. mit. oseba, žena špartanskega kralja Tindaréja, ki jo je Zeus obiskal v podobi → *laboda:* rodila je dve jajci, iz enega se je izlegla prelepa → *Heléna*, iz drugega → *Dioskura*. Njena hči s Tindarójem je bila → *Klitaim(n)éstra*. Up: npr. številne kopije po Leonardu da Vinci in Michelangelu, Correggio (Dahlem), itd.

L: A. *Klinckowström:* Leda och swanen (Stock 1924); Hunger (1955, p. 202—03 — L!); Pigler II (1956, p. 147—51). — Cf. A. de *Hévésy* (1931).

ledéni možje (fr. *trois saints de glace*, nem. *die Eismänner*), ljudsko ime 3 svetnikov (12.—14. V.): *Pankracija*, → *Servacija* in *Bonifacija* (mučenca iz Tarza).

Lederer, Hugo (1871—1940), nem. kipar, akt. na področju spomen. plastike. R. v Znojmu na Moravskem, od 1920 dalje vodil mojstrsko delavnico na ak. v Berlinu, tam u. (69). P: orjaški graniten *spom. Bismarcka* v podobi srednjev. »Rolanda« (osnutek z arh. Emilom Schaudtom 1901, odkrit 1906 v Hamburgu), *konjeniški spom. ces. Friderika III.* v Aachnu (1911), itn.

L: H. *Krey:* Hugo Lederer: ein Meister der Plastik (Bl 1931). — Cf. P. O. *Rave* (1929 [1932]), H. *Rosenhagen* (1912).

Lederwasch, Johann Vincenz (r. 1755/56), avstr. slikar. S: oljne slike in freske na Štajerskem, mdr. tudi v v. olt. c. sv. Treh kraljev v Slov. goricah (→ *Trije kralji v Slov. goricah*).

L: cf. A. *Cevc* (1964, p. 29—30 — L!).

Ledoux, Claude-Nicolas, tudi *Le Doux* (1736—1806), fr. arh., predstavnik t. i. revolucijske arhitekture. A: *plemiške palače* v Parizu in drugod, *soline* v Arc-et-Senansu ob reki Loue blizu Besançona (1775—80), gledališče v Besançonu (1778—84), monumentalne pariške *mitnice* ob vhodu v mesto (1784—87), itd., mdr. tudi načrti za kroglaste *čuvajnice* v maupertuiskem parku.

B: *L'architecture considérée sous le rapport de l'art, des moeurs et de la législation* (P 1804; faks. P 1961).

L: Marcel *Raval:* Claude-Nicolas Ledoux: 1736—1806 (P 1945); Wolfgang *Herrmann*, The Problem of Chronology in Claude-Nicolas Ledoux's Engraved Work (AB, 1960); Johannes *Langner*, Ledoux' Redaktion der eigenen Werke für die Veröffentlichung (ZfKg, 1960); Yvan *Christ:* Projects et divagations de Claude-Nicolas Ledoux, Architecte du Roi (P 1961, »Cabinet fantastique« 1); Johannes *Langner*, Ledoux und die »Fabriques« (ZfKg, 1963); Bates *Lowry* (EWA IX, 1964, s. v.); Pevsner (1966). — Cf. E. *Kaufmann* (1933; 1952), A. M. *Vogt* (1971).

Lee, Rensselaer Wright (1898—....), amer. um. zgodovinar, r. v Philadelphii, prom. v Princetonu, učil mdr. na *Columbia Univ.* (1948—54), *New York Univ.* (1954—55) in *Princeton Univ.* (1955—66). Ur. *Art Bulletin* (1954—55).

B: *,»Ut Pictura Poesis«: the Humanistic Theory of Painting'* (AB, 1940; samost. izd. NY 1967, »The Norton Libr.«); *,Armida's Abandonment: A Study in Tasso Iconography Before 1700'* (Panofskyjev zb., 1960); *,Van Dyck, Tasso und the Antique'* (20. kongr. III, 1963).

L: WWAA (1959).

Lee, Sherman E(mery), (1918—....), amer. um. zgodovinar, poznavalec umetn. Daljnega vzh., od 1958 dalje direktor *Cleveland Mus. of Art.*

B: *,Los Urthona and Blake's illustrations to Dante'* (Coomaraswamyjev zb., 1947); *Chinese Landscape Painting* (Clev 1954; rev. izd. ib. 1962); (& Wên Fêng) *Streams and Mountains Without End* (Ascona 1955); *A History of Far Eastern Art* (NY 1964; nem. izd. *DuMonts Kunstgeschichte des Fernen Ostens*, K 1966).

L: WWAA (1959).

Leechkirche → *Gradec*

Lefèbvre, Jules(-Joseph), (1836—1912), fr. salonski slikar (→ *pompiers*), 1861 prejel → *Prix de Rome* za *Priamovo smrt*. S: ženski akti in portreti, npr. znana *Resnica* (*La Vérité*, 1870, Louvre), *Graziella, dekle s Caprija* (d. 1878, MM), ipd.

L: Edouard-Joseph II (1931, s. v.). — Cf. L. *Bénédite* (2. izd. 1924), J.-P. *Crespelle* (1966).

Lefèvre-Pontalis, Eugène (1862—1923), fr. um. zgodovinar, medievalist.

B: *L'architecture religieuse dans l'ancien diocèse de Soissons au XIe et au XIIe siècle* (P 1894—1896); *Le château de Coucy* (P 1910, uv Ph. Lauer, »Petites monographies des grands édifices de la France«); *,Répertoire des architectes, maçons, charpentiers et ouvriers français au XIe et au XIIe siècle'* (Bull. mon., 1911).

Lefrançois-Pillion, Louise, fr. um. zgodovinarka, se ukvarjala s fr. srednjev. umetn.

B: *Les sculpteurs de Reims* (P 1928); *Les sculpteurs français du 12e siècle* (P 1931); *La Cathédrale d'Amiens* (P 1937); *L'Art do XIVe siècle en France* (P 1954).

Legenda Aurea → *Jacobus de Voragine*

legenda o sv. gralu, srednjev. pripoved o čudodelni posodi s Kristusovo krvjo, tj. o gralu, smaragdnem kelihu, ki ga je Kristus uporabljal pri → *Zadnji večerji* in v katerega je pozn. → *Jožef iz Arimateje* prestregel njegovo kri. Heterogeno snov, ki se je povezala s t. i. *romans de la table ronde*, tj. → *Arturjevo legendo* in njenimi »vitezi okrogle mize« (v fr. in nem. variantah *Lancelot du Lac/Lancelot vom See, Gauvain/Gawan, Perceval/Parzival, Yvain/Iwein*, etc.), sta v srednjem veku mdr. oblikovala predvsem Chrestien de Troyes (pred 1150—pred 1190) in Wolfram von Eschenbach (o. 1170—po 1220), v XIX. st. pa jo je oživila slavna opera Richarda Wagnerja (*Parsifal*, 1882). Up: številne *miniature* v IR od XIII. do XV. st.

L: Konrad *Burdach:* Der Gral: Forschungen über seinen Ursprung und seinen Zusammenhang mit der Longinuslegende (Stu 1938, »Forsch. zur Kirchen- u. Geistesgesch.« 14); Emma *Jung* & Marie Louise von *Franz:* Die Graalslegende in psychologischer Sicht (Z 1960, »Stud. aus dem C. G. Jung-Inst.«); Roger Sherman *Loomis:* The Grail: From Celtic Myth to Christian Symbol (NY: Columbia UP 1963); Cirlot (1962, s. v. *Grail*, p. 115—16); A. C. L. *Brown:*

The Origin of the Grail Legend (NY 1966); Andreas *Vizkelety*, Gral (LCI II, 1970 — L!). — Cf. E. R. *Curtius* (5. izd. 1965, p. 122 — L!).

Léger, Charles (1880—1948), fr. pisec o umetn.

B: *Courbet selon les Caricatures et les Images: Documents réunis...* (P 1920); *Courbet* (P: Nilsson 1925); *Courbet* (P: Les Éditions Crès 1929, »Maîtres d'autrefois«); *Courbet: 1819—1877* (P: Les Éditions Braun 1934); ‚*Les Chansons de Courbet*' (Arts [P], 1947); *Courbet et son temps* (P: Les Éditions Universelles 1949); *Claude Monet* (P 1950); *La Barbizonnière* (P, »Petite Hist. des Grands Artistes«).

L: Arts ([P] 30. IV. 1948, nekr.).

Léger, Fernand (1881—1955), fr. slikar (grafik in keramik), eden izmed najizvirnejših lik. umetnikov v 1. pol. XX. st. R. v Argentanu v Normandiji, politično levo usmerjen, 1940—45 v ZDA, u. (74) v Gif-sur-Yvette (Alpes-Maritimes). Po srečanju s kubizmom pred 1. svet. vojno si je izoblikoval zelo oseben slog čistih, preprostih, samó obarvanih plastičnih oblik. Prva v. razst. v Flechtheimovi gal. v Berlinu 1928. S: npr. *Vojak s pipo* (d. [19]16, Bruselj, z. Philippe Dotremont), *Kvartopirci* (1917, Otterlo), *Motor* (*Le moteur*, d. [19]18, Cagnes, z. René Gaffé), *Tri žene* ali *Kosilo* (*Le grand déjeuner*, 1921, MMA), »*La Gioconda*« *s ključi* (1930, Biot [Alpes-Maritimes], Mus. Fernand Léger), *Počitek: Hommage à Louis David* (1944—1949, MAM), itd. — Dekoracije za balet, film in opero (tudi kostumi), ilustracije (mdr. 1953 za Eluardovo pesem *Liberté*), osnutki za mozaike (npr. 1946—49 za c. v Assyju v Savoji), slikana okna in tapiserije. — G: barvne lito.

L: Katherine *Kuh:* Leger (Urbana [III.] 1953); P. *Descargues:* Fernand Léger (P 1955); Lj Gr (1955); ReadP (1959 [1969]); SeuphorS (1961); fernand léger (Zgb 1963 [rk, Gal. SU]); ReadS (1964); Robert L. *Herbert* (EWA IX, 1964, s. v.); H. *Read* (Kindler IV, 1967, s. v. — L!). — Cf. (tudi s. v. *kubizem*) R. *Delevoy* (1962), W. *Haftmann* (1965; 4. izd. 1965), etc.

Leghorn (angl.) → *Livorno*

Lehman, Robert (1891—1969), amer. um. zbiralec v New Yorku, pomembno razširil z., ki jo je bil zač. njegov oče *Philip Lehman*, ter jo po smrti zapustil newyorškemu *Metropolitan Mus. of Art* (→ *New York:* zas. zbirke).

Lehmann, Edgar (1909—....), nem. um. zgodovinar (predvsem zgod. stavbarstva). R. v Jeni, živi v Berlinu.

B: *Der frühe deutsche Kirchenbau* (Bl 1938); ‚*Zur Baugeschichte des Zisterzienserklosters Langheim im 18. Jahrhundert*' (ZfKg, 1956); *Die Bibliotheksräume der deutschen Klöster im Mittelalter* (Bl 1957, »Schriften zur Kg.« 2); ‚*Saalraum und Basilika im frühen Mittelalter*' (Gantnerjev zb., 1958); ‚*Von der Kirchenfamilie zur Kathedrale*' (Gerkejev zb., 1962); ‚*Balthasar Neumann und Kloster Langheim*' (ZfKg, 1962); *Ein Freskenzyklus Altomontes in Linz und die »Programme« der Barockkunst* (Bl 1964, »Sb. der Deutschen Ak. der Wissenschaften«).

L: Kü (1966).

Lehmann, Paul (1884—1964), nem. medievalist, poznavalec srednjev. lit., univ. prof. v Münchnu. Cf. s. v. *De disciplina scholarium*.

B (za lik. umetn.): *Pseudoantike Literatur des Mittelalters* (Lpz 1927, »StudBW« 13).

L: zbornik: Liber Floridus: Mittellateinische Studien, Paul Lehmann zum 65. Geburtstag... (S. Ottilien 1950).

Lehmann, Walter (1878—1939), nem. etnolog in amerikanist, r. in u. v Berlinu, tam direktor afriških, oceanijskih in staroameriških z. v *Mus. f. Völkerkunde*.

B (lik. umetn.): *Altmexikanische Kunstgeschichte: Ein Entwurf in Umrissen* (Bl 1921, »Orbis pictus: Weltkunst-Bücherei« 8); (& Heinrich Doering) *Kunstgeschichte des alten Peru* (Bl 1924; angl. izd. *The Art of Old Peru*, L 1924).

L: Kü (1931).

Lehmann-Brockhaus, Otto (1909—....), nem. um. zgodovinar, prom. na univ. v Göttingenu.

B: *Die Kunst des 10. Jahrhunderts im Lichte der Schriftquellen* (Str-Lpz-Z 1910); *Schriftquellen zur Kunstgeschichte des 11. und 12. Jahrhunderts für Deutschland, Lothringen und Italien* (2 knj., Bl 1938); *Lateinische Schriftquellen zur Kunst in England, Wales und Schottland vom Jahre 901 bis zum Jahre 1307* (5 knj., Mn 1955—1960, »Verö. des Zentralinstituts f. Kg. in München« 1).

Lehmann(-Hartleben), Karl (1894—1960), nem.-amer. klas. arheolog, za nacizma emigriral iz Nemčije, učil na *New York Univ.*

B: ‚*Bellerophon und die Reiterheilige*' (RM, 1921/22); ‚*Die antiken Hafenanlagen des Mittelmeers*' (Clio [Beiheft], 1923); *Die Trajanssäule* (2 knj., Bl-Lpz 1926); (& W. Kluge) *Die antiken Großbronzen* (3 knj., Bl 1927); ‚*L'Arco di Tito*' (Boll. della Commissione Archeologica Communale di Roma, 1934); *Baugeschichtliche Untersuchungen am Stadtrand von Pompeji* (Bl 1936); (& E. C. Olsen) *Dionysiac Sarcophagi in Baltimore* (NY-Balt 1942); ‚*The Dome of Heaven*' (AB, 1945); *Samothrace: Excavations Conducted by the Institute of Fine Arts of New York University* (NY 1958, »Boll. Ser.«).

L: zbornik: Essays in Memory of Karl Lehmann (NY 1964).

Lehmbruck, Wilhelm (1881—1919 sam.), nem. kipar (grafik in slikar). R. v Meiderichu pri Duisburgu (zdaj Duisburg-Meiderich), 1901—07 štud. na ak. v Düsseldorfu, 1910—14 v Parizu, odtlej večidel v Berlinu, tam u. (38). P: razvoj v smeri asketsko potegnjenih, melanholično po-

duhovljenih aktov, npr. **Klečeča žena* (*Die Kniende*, umetni kamen, 1911, MMA in Buffalo), *Sedeči mladenič* (bron, 1918, Duisburg, Lehmbruck-Mus.).

L: Giedion-Welcker (1960); August *Hoff:* Wilhelm Lehmbruck: Leben und Werk (Bl 1961, »Die K. aller Zeiten« 13); SeuphorS (1961); Henry R. *Hope* (EWA IX, 1964, s. v.); E. *Petermann:* Die Druckgraphik von Wilhelm Lehmbruck (Stu 1964); Lehmbruck-Museum Duisburg, I: Wilhelm-Lehmbruck-Sammlung, Plastik, Malerei (Recklinghausen 1964); ReadS (1964). — Cf. H. H. *Arnason* (1968 ali 1969), G. H. *Hamilton* (Harm 1967), E. *Trier* (2-krat 1955; 1958), P. *Westheim* (1919 [prva monografija!]).

Lehrs, Max (1855—1938), nem. (ž.) um. zgodovinar, pomemben poznavalec stare grafike; direktor graf. kabinetov v Dresdenu in Berlinu.

B: *Der Meister mit den Bandrollen: Ein Beitrag zur Geschichte des ältesten Kupferstiches in Deutschland* (D 1886); *Katalog der im Germanischen Museum befindlichen deutschen Kupferstiche des XV. Jahrhunderts* (Nü 1888); *Wenzel von Olmütz* (D 1889); *Die Spielkarten des Meisters ES 1466...* (Bl 1891, »Internationale chalkographische Ges.: Außerordentliche Publ.« 1); *Der Meister des Amsterdammer Kabinetts* (Bl 1894, ista z. 2); *Arnold Böcklin: Ein Leitfaden zum Verständnis seiner Kunst* (Mn 1897); *Ueber einige Holzschnitte des 15. Jahrhunderts in der Stadtbibliothek zu Zürich* (Str 1906, »Einblattdrucke des XV. Jahrh.« 4); *Holzschnitte der ersten Hälfte des XV. Jahrhunderts im Kgl. Kupferstichkabinett zu Berlin* (Bl 1908, »Graphische Ges.« 7); **Geschichte und kritischer Katalog des deutschen, niederländischen und französischen Kupferstichs im XV. Jahrhundert* (9 knj., W 1908—1934); *Martin Schongauer: Nachbildungen seiner Kupferstiche* (Bl 1914); *Gesammeltes* (Fr 1924); *Die ältesten deutschen Spielkarten des Kön. Kupferstichkabinetts zu Dresden* (D s. a.).

L: Wininger 4 (s. v.); Kü (1931).

Leibl, Wilhelm (1844—1900), nem. slikar, nesporni mojster münchenskega realizma v 2. pol. XIX. st. (čeprav se v Münchnu ob Lenbachu ni mogel uveljaviti), prijatelj Courbeta, ki je nanj vplival in ga spodbujal. S: portreti, npr. *Gospa Gedon* (1868/69, Neue Pin.), *Kokotte* (1869, Wallraf), *Freiherr von Perfall kot lovec* (1876, uničeno, prej Berlin, Nationalgal.), *Jacob Pallenberg* (d. 1887, Wallraf), itd., skrbno oživljeni motivi iz zgornjebavarskih vasi, npr. *Neenaka dvojica* (1873, Städel), *Vaški politiki* (1876/77, O. Reinhart), *Tri žene v cerkvi* (1878—81, Hamburg) in *Predica* (d. [18]92, Leipzig).

L: Julius *Mayr:* Wilhelm Leibl (Bl 1906; 2. izd. 1914; 4. izd. 1936); P. *Lufft:* Die Bildnismalerei Wilhelm Leibls (Brugg 1942, dis.); Robert *Neuhaus:* Bildnismalerei des Leibl-Kreises: Untersuchungen zur Geschichte und Technik der Malerei des 19. Jahrhunderts (Mrbu 1953); K. *Römpler:* Wilhelm Leibl (D 1955); A. *Langner:* Wilhelm Leibl (Lpz 1961); Deutsche K. 19./20. (1966). — Cf. G. *Gronau* (1901), R. *Hamann* (1965), F. *Novotny* (1960), E. *Waldmann* (1914 [1930]; 1942 [1948]), G. J. *Wolf* (1923).

LEIDEN, mesto v jugozah. Holandski, ki je bilo za junaško obrambo med šp. obleganjem nagrajeno s prvo univ. v deželi (1575). Tu so se mdr. rodili Engebrechtsz, Lucas van Leyden, van Goyen, Rembrandt, Dou in Steen.

L: EWA X (1965, stp 598—99 — L!).

∼ **Stedelijk Museum »De Lakenhal«.** Z. hol. slikarstva XVI.—XX. st., mdr. zastopani Corn. Engebrechtsz, Lucas van Leyden, Jacob van Swanenburgh, J. van Goyen, Harmen Steenwyck (→ *Vanitas*), G. Dou in J. Steen (npr. *Laban išče ukradene malike*).

L: Stedelijk Museum »De Lakenhal« Leiden: Beschrijvende catalogus van de schilderijen en tekeningen (1949).

Leidinger, Georg (1870—1945), nem. poznavalec 1R, direktor *Bayerische Staatsbibliothek* v Münchnu.

B: *Einzel-Holzschnitte des XV. Jahrhunderts in der Kgl. Hof- und Staatsbibl. München, I—II* (Str 1907—1910); *Die Einzel-Metallschnitte (Schrotblätter) des XV. Jahrhunderts in der Kgl. Hof- und Staatsbibliothek München* (Str 1908); *Die Teigdrucke des 15ten Jahrhunderts* (Mn 1908); *Vierzig Metallschnitte des XV. Jahrhunderts aus Münchener Privatbesitz* (Str 1908, »SdK« 95); *Verzeichnis der wichtigsten Miniaturen-Handschriften der Kgl. Hof- und Staatsbibliothek München* (Mn 1912); *Teigdrucke in Salzburger Bibliotheken* (Mn 1913); *Das sogenannte Evangeliarium Kaiser Otto III.* (Mn 1913, »Miniaturen aus Hdschr. der Kgl. Hof- u. Staatsbibl. in München« 1); *Flämischer Kalender* (*Cod. lat. 23638*) (Mn 1913, ista z. 2); *Tournierbuch Herzog Wilhelms IV. von Bayern* (Mn 1913, ista z. 3); *Perikopenbuch Kaiser Heinrichs II.* (Mn 1914, ista z. 5); *Meisterwerke der Buchmalerei: aus Handschriften der Bayerischen Staatsbibliothek* (Mn 1920); *Der Codex Aureus der Bayerischen Staatsbibliothek in München* (faks., 6 knj., Mn 1921—1925); *Albrecht Dürers und Lukas Cranachs Randzeichnungen zum Gebetbuche Kaiser Maximilian I. in der Bayerischen Staatsbibliothek zu München* (Mn 1922); *Das Evangeliarium aus dem Domschatze zu Eenberg* (Mn 1922, »Miniaturen aus Hdschr. der Bayerischen Staatsbibl. in München« 6).

L: zbornik: Festschrift für Georg Leidinger zum 60. Geburtstag am 30. 12. 1930 (Mn 1930 — B!).

Leinberger, Hans, nem. bavarski kipar, dkm. 1511—31 v Landshutu. P: npr. rezljani *v. olt.* v → *Moosburgu* (1511/14), *Albrecht IV. Habsburški*, eden izmed *»pleurants«* nagrob. ces. Maksimilijana I. (bron, 1514/18, → *Innsbruck: Hofkirche*), stoječa *Marija z otrokom* (les, 1518/20, Landshut, St. Martin), sedeči *Jakob star.* (les, o. 1525, München, Bayerisches Nationalmus.), stoječa *Marija z otrokom* iz Moosburga (bron, 1520/30, Dahlem), *Sv. Jurij* (les, München, Frauenkirche).

L: cf. F. *Baumgart* (1957), G. *Lill* (*1942), Th. *Müller* (& A. *Feulner* 1953), G. von der *Osten* (1969).

Leinfellner, Heinz (1911—....), avstr. kipar, r. v Steinbrücku na Štajerskem, živi na Dunaju.

L: SeuphorS (1961); WWA (1962).

***Leipziški mahzor,** pomemben hebr. iluminirani rkp. (v juž. Nemčiji o. 1320, Leipzig, Universitätsbibl., Ms. V 1102) v 2 knj., pergament. Med miniaturami pod besedilom npr. → *Boj med Leviatanom in Behemotom* (II f. 181v).

L: Elias *Katz* (izd.): Machsor Lipsiae (faks., Lpz 1964, uv Bezalel *Narkiss*). — Cf. J. *Gutmann* (1967/68)

Leisching, Julius (1865—1933), avstr. um. zgodovinar.

B: *Das Bildnis im 18ten und 19ten Jahrhundert* (W. 1906); *Möbelbeschlage aus den Jahren 1770 bis 1840* (W 1907); *Figurale Holzplastik* (2 knj., W 1908—1913); *Schabkunst: Ihre Technik und Geschichte in ihren Hauptwerken vom XVII. bis zum XX. Jahrhundert* (W 1913); *Das Erzherzog Rainer-Museum für Kunst und Gewerbe in Brünn* (W 1913).

L: Kü (1926; 1935, *Die Toten*).

lekcionár (lat. *Lectionarium* ali *Liber lectionarius*), kršč. liturgična knj., z. odlomkov evangelijev (cf. *evangelistár* & *evangeliár*) in listov, ki jih duhovnik bere pri maši (cf. *misal*), urejena po zaporedju cerkv. leta. IR: e. g. *lekcionár iz samostana sv. Klimenta v Ohridu* (X. st., Walters, Ms. 520).

lékitos, vitka ant. posoda za olje (z enim držajem in ozkim vratom), ki so ga dajali umrlim s seboj v onstranstvo.

L: »US« 3 (1969, repr. p. 123, 167—68).

lektorij (lat. *lectorium*, angl. *the choir-screen* ali *the rood-screen*, fr. *le jubé* [po cerkv. pesmi *Jube, Domine, benedicere* ...], it. *il pontile* ali *la tribuna*, nem. *der Lettner*), visoka, → *ambona* vključujoča delilna stena med korom in ladjo v v. srednjev. katedralah in opatijskih c. od XIII. st. dalje (namesto → *korne pregraje* in podobna vzhodnokršč. *ikonostasu*). Pomembni primeri: nekd. lektorij katedr. v → *Chartresu* je ohranjen samó s fragmenti svojega kiparskega okrasa, *vzhodni lektorij* katedr. v Naumburgu (edini ohranjeni romanski lektorij) in prav tam pozn. *zah. lektorij* z znamenitimi reliefi naumburškega mojstra, pozn. npr. *lektoriji* v → *Troyesu* (*Sainte-Madeleine*), pariški c. *Saint-Étienne-du-Mont*, itn.

L: J. *Magin:* Les jubés de la Renaissance (Br 1946); Erika *Kirchner-Doberer:* Die deutschen Lettner bis 1300 (dis. 1946 [W], strojepis); *ead.*, Der Lettner: Seine Bedeutung und Geschichte (Mitt. der Ges. f. vergleichende Kstforschung in Wien, 1956); Z. *Šenoa* (ELU 3, 1964, s. v. — L!). — Cf. J. *Flis* (1908, p. 120).

Lely, *Sir* Peter (1618—1680), angl. (hol.) slikar, dvorni portretist v razdobju med van Dyckom pa Rileyem in Knellerjem. R. na Vestfalskem, v Angliji od 1641 dalje, znan predvsem po portretih dvornih lepotic (»*Windsor Beauties*«, Hampton Court), ki jih je pozn. nadaljeval Kneller. S: npr. *Umetnik in njegova družina* (z avtp., o. 1658, Courtauld).

L: cf. C. H. C. *Baker* (1912), R. B. *Beckett* (1951).

LE MANS, mesto v Franciji, 217 km zah. od Pariza, cvetelo zlasti v XII. st., ko so tu živeli Plantageneti. Delno še romanska *katedr. Saint-Julien* ima mogočen, z bogatim opornim sistemom zaznamovan gotski kor z dvojnim kornim obhodom in žarkasto razporejenimi kapelami (sez. 1217—54); slikana okna iz XIII. st. V *c. Notre-Dame-de-la-Couture* je soha stoječe *Marije z otrokom*, delo Germaina Pilona (bel marmor, 1571). *Musée de Tessé* hrani mdr. pomembno z. slik, v njem tudi **nagrobna podoba Geoffroia Plantageneta* (jamičasti emajl, 63 × 33 cm, XII. st., prej v katedr.).

L: EWA V (1961, stp 569—70 — L!) & VI (1962, t. 295 spodaj); Panofsky Tomb (1964, p. 50, repr. 190). — Cf. H. *Karlinger* (1926, f p. 240 & 396), P. *Kidson* (NY 1967 [Gtl 1968, repr. 97 & 138]).

Lemerle, Paul, fr. zgodovinar biz. umetn. Bil je *Directeur d'Études* na pariški *École des Hautes Études.*

B: *Le Style byzantin* (P 1943); *Philippes et la Macédoine orientale à l'époque chrétienne et byzantine* (2 knj., P 1945).

lémež (nem. *die Pflugschar*), atribut → *Kunigunde*, ki stoji bosonoga na razbeljenem lémežu v dokaz svoje nedolžnosti (npr. I. Günther, polihr. lipovina, 1760/62, Rott am Inn, nekd. samostanska c., v. olt.).

Le Moal, Jean (1909—...), fr. slikar (osnutki za slikana okna in scenografsko delo). Štud. na *École des B.-A.* v Lyonu, v Parizu na *Ac. des Arts décoratifs* in 1934—38 na → *Académie Ranson* (tam je nanj močno vplival njegov učitelj Roger Bissière).

L: WWA (1962); H. *Read* (Kindler IV, 1967, s. v. — L!). — Cf. W. *Haftmann* (4. izd., 1965).

Lemoisne, Paul-André (1875—....), fr. um. zgodovinar. R. v Parizu, konservator graf. kabineta (*Cabinet des Estampes*) pariške *Bibl. Nat.*; član *Inst. de France.*

B: *Notes sur l'évolution du portrait enluminé en France du XIIIe au XVIIe siècle: A propos de l'exposition de la Bibliothèque Nationale* (P 1907); *Degas* (P 1912); *Eugène Lami: 1800—1890* (P 1912); *L'oeuvre d'Eugène Lami* (1800—1890)*: Lithographies-dessins-aquarelles-peintures, Essai d'un catalogue raisonné* (P 1914); ‚*Les carnets de Degas au Cabinet des Estampes*' (GBA, 1921); *Gavarni: peintre et lithographe,*

I—II (P 1924, »La Vie et l'Art romantiques«); *XIVe, XVe, XVIe siècles* (P s. d. [1925], »La Peinture au Musée du Louvre, I: École Française«); *Deux copies du maître E. S. à la bibliothèque de Lyon* (Lyon 1925); *Les xylographies du XIVe & du XVe siècle au Cabinet des Estampes à la Bibliothèque Nationale, I—II* (P-Br 1927—1930); *La peinture française à l'époque gothique* (Florence 1931); *Degas et son oeuvre, I—IV* (P 1946—1949).

Lemonnier, Camille (1844—1913), belg. lik. kritik in pisatelj, r. in u. (69) v Bruslju.

B (lik. umetn.): *G. Courbet et son oeuvre* (P 1878); *Les peintres de la vie* (P 1888); *Constantin Meunier, sculpteur et peintre* (P 1904); *L'École belge de peinture: 1830—1905* (Br 1906); *Alfred Stevens et son oeuvre* (Br 1906); *Émile Claus* (Br 1908); *Félicien Rops: L'homme et l'artiste* (P 1908).

L: DULC III (1961).

Lemonnier, Henry (1842—1936), fr. um. zgodovinar.

B: *Gros: Biographie critique* (P 1905, »G. A.«); ‚*L'Exposition des portraits à la Bibliothèque Nationale*' (Bull. SHAF, 1907); *L'Art français au temps de Louis XIV (1661—1690)* (P 1911); *Procès-verbaux de l'Académie royale d'architecture, I—X* (P 1911—1929 — X. knj., kazalo, sest. *Viennot*); *L'Art français au temps de Richelieu et de Mazarin* (2. izd., P 1913); ‚*L'Atala de Chateaubriand et l'Atala de Girodet*' (GBA, 1914); ‚*La peinture et la gravure en France pendant la première moitié du XVIIe siècle*' (Michel Hist VI/1, 1921); ‚*L'art français dans la seconde moitié du XVIIe siècle: Généralités*' (ib. VI/2, 1922); ‚*La peinture et les arts du dessin dans la seconde moitié du XVIIe siècle*' (ib.).

L: RAam (1936, nekr.). — Zbornik: Mélanges offerts à Henry Lemonnier par la Société de l'histoire de l'art français (P 1913 [= Archives de l'art français]).

Lemoyne, François, tudi *Le Moyne* in *Lemoine* (1688—1737 sam.), fr. slikar, učitelj Fr. → *Boucher*a; ob koncu trpel za preganjavico in se usmrtil z mečem. S: *Hêrakles in Cacus* (→ *pièce de réception* 1718), *Tancred izroča Clorindi orožje* (1722, Besançon, Mus. des B.-A.), *Pêrzej osvobodi Andrómedo* (d. 1723, Wallace), *Hêrakles in Omfale* (d. 1724, Louvre), *Spremenjenje* (o na mavčni oblogi, 1724, Pariz, St.-Thomas d'Aquin, Grande Chapelle de la Vierge, strop), *Kopalka* (1724, Eremitaža), *Apólon in Dafne* (1725, ib., *Scipionova vzdržnost* (1727, Nancy, Mus. des B.-A.), *Ludovik XV. poklanja Evropi mir* (pl, oval, 1729, Versailles, Salon de la Paix), iluzionistični freski *Vnebovzetje* (1732, Pariz, St.-Sulpice, ovalna kupola; osnutek Louvre) in **Hêraklova apoteoza* (1733—36, Versailles, Salon d'Hercule; osnutek, 1733, Toulouse, Mus. des Augustins), *Čas razkriva Resnico* (zadnje delo, d. 1737, Wallace).

L: Charles *Saunier* (cf. L. *Dimier*, I 1928); Thuillier & Châtelet (1964); J. C. *Lemagny* (Kindler IV, 1967 — L!). — Cf. L. *Réau* (Le Rayonnement 1946).

Lemoyne, Jean-Baptiste, ml. (1704—1778), fr. kipar, od 1744 dalje prof. in od 1768 kot Boucherov naslednik direktor *Ac. Royale*; učitelj Pigalla, Falconeta, Caffierija in Pajouja. P: med portretnimi doprsji npr. *Noël-Nicolas Coypel* (žg. glina, d. 1730, Louvre), *Réaumur* (žg. glina, 1751, ib.), *Mlle Dangeville kot Talija* (marmor, o. 1760, Pariz, Comédie Française), *Montesquieu* (marmor, d. 1767, Bordeaux, Mus. des B.-A.).

L: cf. L. *Réau* (*1927; Le Rayonnement 1946).

Lemoyne, Jean-Baptiste, star. (1679—1731), fr. kipar. P: npr. *Hipólitova smrt* (marmor, 1715 [*pièce de réception*], Louvre).

Le Nain, bratje **Antoine** (o. 1588—1648), **Louis** (o. 1593—1648) in **Mathieu** (1607—1677), fr. slikarji iz Laona, med katerimi velja od P. Jamota dalje (cf. infra) Louis za najpomembnejšega ter so mu zato atr. njihove najboljše slike. Delali so namreč skupaj v Antoinovi delavnici v Parizu s številnimi pomočniki in enako signirali svoja dela, takó da jim z izjemo Mathieujevih pozn. slik težko določimo osebnega tvorca. Znani so predvsem njihove podobe iz kmečkega življenja sev. Francije (žanrski motivi s portretno resnim in reprezentativnim značajem!), po novejših raziskavah pa tudi nabožne slike. S: npr. *Venera v Vulkanovi kovačnici* (d. 1641, Reims, Mus. des B.-A.), *Vrnitev s košnje* (d. 1641, Louvre — atr. Louisu), *Kmečko kosilo* (d. 1642, ib. — atr. Louisu, datacija sporna!) in med najbolj priljubljenimi deli *Kovačnica* (ib. — atr. Louisu).

L: H. *Vollmer* (ThB XXIII, 1929, s. v. — L!); François-Georges *Pariset* (EWA IX, 1964, s. v. — L!); Thuillier & Châtelet (1964); J.-C. *Lemagny* (Kindler IV, 1967, s. v. — L!); Louis Le Nain (Mi s. a., »MdC« 192). — Cf. A. *Blunt* (1953), *Champfleury* (1861; 1862), P. *Fierens* (1933), P. *Jamot* (*1929), V. N. *Lazarev* (1936), P. *Marcel* (& Ch. *Terrasse:* XVIIe siècle, s. a.), R. *Oertel* (1969 — L!), Ch. *Sterling* (1934 [rk]), W. *Weisbach* (1932).

Lenart (lat. *Leonardus Nobiliacensis*, fr. *Léonard de Noblac*, it. *Leonardo* [*Lionardo*; *Nardo*], nem. *Leonhard*), kršč. svetnik (6. XI.). Običajni atributi: knj., opatovska palica, veriga (ker mu je po legendi frankovski kralj dovolil, da osvobaja jetnike, zato tudi imen. *spes captivorum* itd.). Up: npr. kamn. gotski *kip* v Novi cerkvi pri Celju (klada z verigo ob nogah), V. Metzinger (*Lenart in Florjan*, verj. o. 1739, Kamnik, žup. c., 1. levi stranski olt.).

L: Réau III/2 (1958, p. 799—802 — L!); Keller (1968, p. 332—33); Stele (1969, repr. 13, 51). — Cf. J. *Braun* (1943, stp 459—62).

LENART v Slovenskih goricah: poznogotska *žup. c. sv. Lenarta:* obok prezbiterija z netekton-

sko mrežo tankih reber na služnikih brez kapitelov, v pozn. obokani ladji letnica 1531, na juž. oporniku pročelja pa 1516. Holzingerju atr. *v. olt.* (levo *Peter*, des. *Pavel iz Tarza*).

L: VrišerB (1963); »ArS« 4 (1969, t. 61). — Cf. S. *Vrišer* (ZUZ nv IV, p. 112).

Lenassi, Janez (1927—....), slov. kipar, bil s → *Savinškom* pobudnik mednar. kiparskega simp. → *Forma viva*.

L: ŠijanecS (1961); L. *Menaše* (ELU 3, 1964, s. v.).

Lenbach, Franz von (1836—1904), nem. slikar. V Münchnu Pilotyjev učenec, 1863—68 za barona Schacka v Italiji in Madridu kopiral stare mojstre, odtlej v Münchnu kot vodilni portretist t. i. »Gründerjahre«. Portretni obrazec z rjavkastim *galerijskim tonom* zaznamovanih, »rembrandtovsko« osvetljenih in »karakterno« poudarjenih obrazov ob temnem, manj natančno podanem doprsju ali telesu. S: o. 4000 slik in študij, predvsem portreti, politične veličine in aristokracija (Bismarck [o. 80 slik in študij], cesar Viljem I. in Moltke, papež Leon XIII., Gladstone, itd.), znanstveniki (npr. Helmholtz, Mommsen, Virchow), književniki (Björnson, Heyse, R. Voss), igralci (npr. Eleonora Duse), glasbeniki (Franz Paul Lachner, Liszt, Wagner, Johann Strauß, Joseph Joachim, Hermann Levi, Grieg), um. zbiralci (*Baron v. Schack*, o. 1868/70) in trgovci (*Lehmann Bernheimer*, 1902/03), lik. umetniki (*Arnold Böcklin*, 1861 in 1884; *Gottfried Semper*, o. 1874/75; *Karl v. Piloty*, 1876; *Wilhelm Busch*, 1879; *August v. Pettenkofen*, 1883; *Adolf Oberländer*, o. 1888/90; *Alois Hauser*, o. 1890; *Gabriel v. Seidl*, o. 1892; *Reinhold Begas*, o. 1893; itd.); avtp.-i, tudi žanrski liki in krajine. Največ del hrani Städtische Lenbach-Galerie v → *Münchnu*. Up.: Hans von *Marées* (Avtp. z Lenbachom, 1863, Neue Pin.) Franz *v. Stuck* (1896, risba).

L: Lenbach-Ausstellung im Kgl. Kunstausstellungsgebäude am Königsplatz (Mn 1905 [rk]); Städtische Lenbach-Galerie München, Katalog (Mn 1954 [k] — L!). — Cf. H. *Kehrer* (1937), A. *Rosenberg* (1898 [1911]).

LENINGRAD, mesto, ki ga je ust. Peter Vél., 1703—1914 imen. *Sankt Peter(s)burg*, 1914—42 pa *Petrograd*; 1712—1918 rus. prestolnica. Temeljni urbanistični načrt je ustvaril Francoz Alexandre Jean *Le Blond:* od 3 vélikih, pred palačo *Admiralitete* se stekajočih avenij, je najpomembnejši *Nevski prospekt*, ki vodi proti nekd. *samostanu Aleksandra Nevskega*.

L: EWA XIV (1967, sto 496—99 — L!). — Cf. L. *Hautecoeur* (1912), V. *Molè* (Lj 1957), L. *Réau* (1913).

∼ **katedrala sv. Izaka** (*Issakijevskij sobor*), velika eklektična stavba z razkošnim bogastvom marmorja in mozaikov, sez. 1817—57 kot zadnji v. spom. peterburškega klasicizma (arh. Francoz Auguste de Montferrand).

L: cf. V. *Molè* (Lj 1957, p. 188 & repr. p. 189).

∼ **Admiraliteta,** orjaška palača na urbanistično najpomembnejšem mestu Leningrada, ki jo je v zdajšnjo obliko 1806—15 prez. Adrijan Zaharov.

∼ **samostan Smolni** (*Smolnij monastir*), velikanski nedk. kompleks po načrtu Bart. Franc. → *Rastrellija* sez. 1748—64.

∼ **Zimski dvorec** (zdaj muzej → *Eremitaža*, infra) je 1754—62 sez. Bartolomeo Francesco → *Rastrelli*.

∼ **Eremitaža** (*Gosudarstvennyj Ermitaž*), poleg pariškega Louvra največji um. muz. na svetu. Nastal iz zbirk rus. carjev, samó na pol odprt od 1840 do oktobrske revolucije. Posebno pomembna z. slik (o. 2000 razstavljenih in o. 6000 v depójih shranjenih del). Mdr. zastopani med Italijani Leonardo da Vinci (**Madonna Benois*, o. 1475/78; atr. *Madonna Litta*, o. 1490), Cima da Conegliano (*Oznanjenje*, prej les, d. 1495), Rafael (*Madonna Connestabile*, prej les, o. 1504; *Marija z otrokom in golobradim Jožefom*, prej les, 1505/06), Giorgione (*Madona z otrokom pred krajino*, prej les; **Judita*, prej les), Palma Vecchio, Tizian (*Portret mlade žene*, 1530/40; *Dánaa*, o. 1553/54; *Marija Magdalena*, o. 1560), J. Tintoretto, Paolo Veronese (npr. *Objokovanje*, 1576/82), Ann. Carracci (*Avtp. na slikarskem stojalu*, 1590/1600; *Počitek na begu v Egipt*), Caravaggio (*Igralec na lutnjo*, o. 1590/94), Gius. M. Crespi (Avtp., oval, o. 1700), A. Canaletto (*Sprejem fr. ambasadorja v Benetkah*, o. 1740); med Nemci Cranach star. (npr. *Ženski portret*, les, d. 1526), Ambr. Holbein (*Portret 20-letnega moža*, les, d. 1518), D. Scholtz (*Družinski portret mongolskega trgovca*, d. 1664) in A. R. Mengs (*Avtp.*); med Flamci Rubens, Jordaens (*Avtp. z družino*, o. 1615), van Dyck (*Družinski portret*, 1618/21; *Avtp.*, o. 1621/22), J. van Oost (*David z Goljatovo glavo*, d. 1645), itd.; med posebno dobro zastopanimi Holandci Goltzius (*Krst v Jordanu*, d. 1608), F. Hals, Rembrandt (npr. *Saskia kot Flora*, d. 1634; *Abraham daruje Izaka*, d. 1635; **Danaa*, d. 1636; *David se poslavlja z Jonatanom*, d. 1642; *Sveta družina z zaveso*, d. 1645; *Star. žena v naslonjaču*, d. 1654; *Jeremias Decker*, d. 1666; **Vrnitev izgubljenega sina*, o. 1668), F. Bol (*Portret zakoncev v podobi Tezeja in Ariadne*, d. 1654), Potter, Steen, J. van Ruis-

dael, A. de Gelder (*Avtp. z Rembrandtovim Stogoldinarskim listom*), itn.; med Španci Velázquez, Zurbarán in Murillo; med Francozi Louis Le Nain (npr. *Obisk pri babici*, o. 1640), N. Poussin (*Bitka z Amalečani*, 1625/26; *Tankred in Erminija*, o. 1630; *Pokrajina s Polifemom*, 1649; *Počitek na begu v Egipt*, 1655/57), Claude Lorrain (*Jutro* z Jakobom in Rahelo, d. 1666; *Poldan* s Počitkom na begu, d. 1651; *Večer* s Tobijem in angelom; 1663, *Noč* z Jakobovim bojem z angelom, 1672), Watteau, Oudry, Chardin (npr. *Atributi umetnosti*, d. 1766), F. Boucher, Fragonard in H. Robert; pos. iz XIX.—XX. st. npr. H. Vernet (*Avtp.*, d. 1835), Corot, Delacroix, C. Pissarro, Degas, Sisley, Cézanne, Monet, Renoir (npr. *Jeanne Samary*, d. [18]77), Gauguin, van Gogh, Bonnard, Vuillard, M. Denis, Matisse, Marquet, Derain, Van Dongen, F. Léger, Picasso, Lhote.

L: Gosudarstvennyj Ermitaž: Otdel zapadnoevropejskogo iskusstva, Katalog živopisi, I—II (Le-Mo 1958); Soichi *Tominaga*, Tetsuzo *Tanigawa* & Junzabiro *Nishiwaki* (izd.): Hermitage Museum (5 knj., 1967—1968). — Cf. Ch. *Sterling* (1957).

Leohár(es), (IV. st. pred), grš. kipar, »v. oblikovalec bogov«, poleg → *Lízipa* najpomembnejši kipar v času Aleksandra Vél., po Pliniju star. (Nat. hist.) okrasil zah. stran mavzoleja v Halikarnasu in skupaj z Lízipom ustvaril bron. skupino *Aleksandra Vél. na lovu na leve*. Verj. sta po njegovih izgubljenih bron. kipih nastali tudi obe znani rim. marm. kopiji, → *Apólon Belvederski* in → *Ugrabljenje Ganiméda* (Vat.: Gall. dei Candelabri).

L: EWA III (1960, t. 383); P. E. *Arias* (EAA IV, p. 565—66); »PKG« 1 (1967); »US« 3 (1969). — Cf. W. *Heebig* (I 1899, p. 96—98, 255—56, etc.).

Leon IV., papež (847—55). Up: s kvadratnim sijem ob prizoru Vnebohoda (*StS* v spodnji c. S. Clemente v Rimu); cf. s. v. *Stanza dell'Incendio* (freska *Požar v Borgu*).

Leon IX., papež (1049—54), r. v Alzaciji, škof v Toulu od 1026 dalje. Cf. s. v. *Ottmarsheim*.

Leon X., s pr. im. *Giovanni de' Medici* (1475—1521), papež (1513—21), 2. sin Lorenza Veličastnega, trinajstleten (1488) že kard. Up: Dom. Ghirlandajo (za ml. in star. sinom Lorenza Veličastnega na *freski* iz 1485 v Capp. Sassetti v florent. c. Sta Trínita), Rafael (cf. infra, na *freskah* v *Stanza dell'Eliodoro* in → *Stanza dell'Incendio*), Giulio Romano (→ *Sala di Costantino*), etc.

***Leon X. s kardinaloma,** slaven Rafaelov »nepotski« portret papeža → *Leona X.* (supra) in 2 kardinalov (o, les, 154 × 119 cm, 1517/19, Uffizi): levo je kard. *Giulio de' Medici*, pozn. papež Klemen VII., des. pa kard. *Giulio de' Rossi*. Datum *ante quem non* predstavlja letnica 1517 (ko je G. de' Rossi postal kard.), datum *post quem non* pa 1519 (ko je de' Rossi u.).

L: »CA« 4 (1966, št. 145, t. LX—LXI). — Cf. L. *Dussler* (1966, p. 34, št. 46 — L!).

Leon VI., biz. ces. (886—912) iz → *makedonske dinastije*, oče → *Konstantina VII. Porfirogeneta*. Up: npr. na *mozaiku* nad gl., tj. zah. vhodom c. *Hagia Sofia* v → *Carigradu*.

Leonard(o) → *Lenart*

Leonardo da Sarzana, it. poznorenesančni kipar. P: npr. sohi papežev *Nikolaja IV.* in *Pija V.* na njunih nagrobnikih v rim. c. Sta Maria Maggiore.

Leonardo da Vinci (1452—1519), it. slikar (kipar, arhitekt), raziskovalec narave, mnogostranski tehn. strokovnjak in izumitelj, najslavnejši *uomo universale* renesanse. R. 15. apr. v Vinciju blizu Empolija kot nezakonski sin florent. notarja (Ser Piero da Vinci), od 1466/69 v Verrocchiovi delavnici, 1472 član slikarske bratovščine *Compagnia di S. Luca* v Florenci (vendar še nekaj časa, verj. do 1476, pri Verrocchiu); 1482 se iz Florence odpravil v Milano, kjer je bil v službi vojvode Lodovica il Moro do slednjega bega 1499, takrat zapustil Milano; 1500 febr. v Mantovi, marca v Benetkah, apr. nazaj v Florenci, 1502—03 10 mesecev v službi Cesara Borgie kot njegov gl. inženir, 1503—06 spet v Florenci; 1506 na povabilo fr. guvernerja Charlesa d'Amboise v Milano, tam do 1513 (pozimi 1507—08 v Florenci), nato v Rimu (v vatikanskem Belvederu), ki ga zapustil po smrti svojega rim. pokrovitelja, Giuliana, vojvode nemourskega (cf. *Medici*), ter se na povabilo fr. kralja Franca I. preselil v Francijo: od 1517 dalje na gradu Cloux pri Amboisu, tam kot »*Premier Peintre, Architecte et Mechanicien du Roi*« 2. maja u. S (nasploh pomemben s svojim → *sfumato* pa kot utemeljitelj trikotniške ali piramidalne kompozicije, ki jo je za njim prevzel → *Rafael* in je postala eno izmed temeljnih kompozicijskih načel vis. renesanse): levi angel in krajinsko ozadje na Verrocchiovem *Krstu v Jordanu* (o. 1473/75), **Madona Benois* (zač. 1478?, Eremitaža), *Madona z nageljnom* (Alte Pin.), *Oznanjenje* (Uffizi) in malo *Oznanjenje* (Louvre), **Ginevra de' Benci* (Washington, prej Vaduz), za samostan S. Donato a Scopeto pri Florenci *Poklon kraljev* (nedk., naroč. 1481, ib.), ki prvič

kaže trikotniško sestavo, *Sv. Hieronim* (nedk., o. 1481/82, Pin. Vat.), iz 1. milanskega obdobja po lastnoročno izvedeni sliki (»*La Vierge aux Rochers*«, zač. 1483, Louvre) in s pomočjo Ambr. de' Predis dkč. ponovitvi (o. 1494/97—1511, Nat. Gall.) znana **Madona v votlini*, za samostan Sta Maria delle Grazie slavna **Zadnja večerja* (1495—98), portreta *Dama s hermelinom* (*Cecilia Gallerani*, Kraków, Muzeum Czartoryski) in med atr. *Glasbenik* (Milano, Ambrosiana), stropna slikarija v *Sala delle Asse* (Milano, Castello Sforzesco), v Florenci morda že prej (o. 1499) dkč. *karton* (London, Nat. Gall.) in slika **Ane Samotretje* (Louvre), samó po kopijah kartona znana **Bitka pri Anghiariju* (1503—06) in sočasna **Móna Liza* (Louvre), naposled, med nedvomno poznimi deli, *Janez Krst.* (ib.). P: v Milanu se 1483—93 s presledki ukvarjal z orjaškim *konjeniškim spom. vojvode Francesca Sforze:* sprva (1483—89, risba s srebrnim sv. na modri osnovi, Windsor Castle, Royal Libr.) načrt za jezdeca na vzpetem konju (rešitev, ki jo je ostvarilo šele XVII. st., cf. Tacca, Pietro), 1490 pa se odločil za mirnega konja in 1493 dkč. pozn. uničeni glinasti model; pozimi 1507—08 v Florenci pomagal G. Rusticiju pri njegovi skupini *Janeza Krst. med farizejem in levitom* nad sev. vrati Baptisterija; 1511—12 načrti za konjeniški spom. condottiera *Gian Giacoma Trivulzia* (perorisba, Windsor Castle, Royal Libr.). R (1. dat. primer 1473): z lik. vidika posebno pomembne pozn. evr. karikaturo napovedujoče študije fiziognomij, anatomske študije, arhitekturni in urbanistični načrti. Ohranjeni rkp. v Bibl. de l'Inst. de France v Parizu (ed. Ch. *Ravaisson-Mollien*, 1881—91), Bibl. Trivulziana v Milanu (*Cod. Trivulzio*, ed. L. *Beltrami*, 1891), V. & A. (*Cod. Forster*, ed. Reale Commissione Vinciana, 1930 do 36), Holkham Hallu (*Cod. Leicester*, ed. G. *Calvi*, 1909), Br. Mus. (*Cod. Arundel*, ed. R. Commissione Vinciana, 1923—30), Bibl. Ambrosiana v Milanu (*Cod. Atlanticus*, ed. G. *Piumati*, 1894—1905, G. *Galbiati*, 1939, G. *Semenza* & R. *Marcolongo*, 1939), torinski bibl. (*kodeks o ptičjem letu*), Royal Libr. v Windsor Castle (*anatomski zaznamki*) in ne nazadnje Bibl. Vat.: *Cod. Urbinas 1270*, tj. *Traktat o slikarstvu* (cf. infra, B), ki ga je iz raznih mojstrovih rkp. sest. Fr. Melzi. A: mdr. 1487/90 *načrti za kupolo milanske stolnice* (Cod. Atlanticus, f. 266 & 310v). — Učenci in ožji sodel.: Ambrogio de' *Predis*, Giovanni Antonio *Boltraffio*, Francesco *Melzi* (njegov dedič), Bernardino *Luini*, *Giampietrino*, Marco d'*Oggiono*, Cesare da *Sesto* idr.

B: *Trattato della Pittura* (3 knj., W 1882, ed. Heinrich Ludwig, »Quellenschr.« 15; sup.: id. (ed.): *Das Buch von der Malerei: Neues Material*, Stu 1885); *Treatise on Painting* (2 knj., Pri 1956, uv Ludwig H. Heydenreich); *Traité de la Peinture* (P 1960, ed. André Chastel).

L: Attilio *Schiaparelli:* Leonardo ritrattista (Mi 1921); Ettore *Verga:* *Bibliografia Vinciana: 1493—1930 (2 knj., Bol 1931); Berenson Ox (1932); Cankar III/1 (1936); Leonardo da Vinci (No: Istituto Geografico de Agostini 1939); Ludwig H. *Heydenreich*, Leonardo-Bibliographie 1939—1952 (ZfKg, 1952); C. *Pedretti*, Note sulla cronologia del »Trattato della Pittura« di Leonardo (Arte, 1960); *id.*, Saggio di una cronologia dei foglie del Codice Arundel di Leonardo da Vinci (BHR, 1960); *id.*, Spigolature nel Codice Atlantico (ib.); K. R. *Eisler:* Leonardo da Vinci: Psycho-analitic notes on the enigma (L 1962); L. H. *Heydenreich* idr. (EWA IX, 1964, s. v. — L!); Luc *Menaše* (ELU 3, 1964, s. v. — L!); Marcel *Brion* (izd.): Léonard de Vinci (P 1965, »Coll. Génies et Réalités«); L'opera completa di Leonardo pittore (Mi 1967, uv Mario *Pomilio*, kat. Angela *Ottino Della Chiesa*, »CA« 12); Ludwig H. *Heydenreich* (Kindler IV, 1967, s. v. — L!); C. D. *O'Malley* (izd.): Leonardo's Legacy: An International Symposium (Berkeley-LA: Univ. of California Press 1969). — Cf. J. *Alazard* (1924) C. *Baroni* (1958), A. *Bayersdorfer* (1902), L. *Beltrami* (1902; 1904; 1908; 1919; s. a.), B. *Berenson* (III, 1916), A. *Blum* (1953), W. *Bode* (1921), H. *Bodmer* (1931; 1943), G. *Castelfranco* (1952), A. *Chastel* (1960), U. *Christoffel* (1952), K. *Clark* (1935; 1939), L. *Courajod* (1879), G. *Dehio* (1914), G. *Delogu* (1934), R. L. *Douglas* (1944), S. *Freud* (1910), G. *Frizzoni* (1891), L. *Goldscheider* (1943 [1960]), G. *Gronau* (1912; 1915), A. *Hekler* (1927), L. H. *Heydenreich* (zlasti *1953), E. *Hildebrandt* (1927), W. *Kallab* (1900), F. *Knapp* (1938), F. *Landsberger* (1922), V. N. *Lazarev* (npr. 1936), H. *Mackowsky* (1901), F. *Malaguzzi-Valeri* (II, 1915; 1922), C. *Mauclair* (1924), J. *Meder* (1919), S. *Meller* (1916), J. *Mesnil* (1922), E. *Möller* (1926), G. *Nicodemi* (1939), E. *Panofsky* (Bl 1915; RepKw, 1915; 1940 itd.), G. *Passavant* (1959/60), C. *Pedretti* (vse), W. *Pinder* (1928), L. *Planiscig* (1927), A. E. *Popham* (1946), J. P. *Richter* (1880; 1939), H. *Riegel* (1898) A. *Rosenberg* (1898), M. *Schapiro* (1955/56; 1956), W. von *Seidlitz* (1906; 1909 [1935]; 1910; 1916), J. *Shearman* (1962), O. *Sirén* (1916), W. *Suida* (1929), W. R. *Valentiner* (1930; 1932; 1935; 1941), A. *Venturi* (1920; 1941), L. *Venturi* (1919; 1956), etc.

Leoni, Leone (o. 1509—1590) it. kipar in medaljer, po Vasariju r. v Arezzu, u. v Milanu; oče Pompea Leonija (infra). P: med medaljami npr. *Pietro Aretino* (1537, napis DIVVS P. ARRETINVS FLAGELLVM PRINCIPVM) in *Michelangelo* (premer 5,9 cm, 1561, Milano, Castello Sforzesco), sicer pa bron. sohi sestre in žene ces. Karla V., *Marije Ogrske* in *Izabele Portugalske* (viš. 166 resp. 172 cm, obe Prado), na staro témo Kreposti nad Pregrehami navezujoči skupini *Karel V. nad Fúrorjem v verigah* (bron, 1549—53, dkč. P. Leoni 1564, ib. — ces. v snemljivem oklepu, takó da je hkrati predstavljen v → *herojski goloti*) in *Ferrante Gonzaga nad Zavistjo* (1556/64, Guastalla, Piazza Roma), *nagrob. Gian Giacoma de' Medici* (bron in mar-

mor, 1560—63, Milano, stolnica — šepavi kondotiere med personifikacijama *Vojaške kreposti* in *Miru*), okras umetnikove *Casa degli Omenoni* v Milanu (1573).

L: Venturi IX/3 (1937); Fiorella *Sricchia Santoro:* I Leoni (Mi s. a., »MdS« 55). — Cf. U. *Nebbia* (1910), E. *Plon* (1887), J. *Pope-Hennessy* (III 1964 — L!).

Leoni, Pompeo (o. 1533—1608), it.-šp. (it.) kipar, sin Leoneja Leonija (supra), r. v Milanu, u. v Madridu. P: npr. *nagrobnika ces. Karla V.* (ob njem njegova žena Izabela, za njim sestri Eleonora Francoska in Marija Ogrska) *in njegovega sina, šp. kralja Filipa II.* (ob njem 4. žena, Ana Avstrijska, za njim 3. in 1. žena, tj. Izabela Valois in Marija Portugalska, in Don Carlos) iz 1591—98 (El Escorial, c., Capilla Mayor).

L: G. B. *Proske:* Pompeo Leoni: Work in Marble and Alabaster in Relation to Spanish Sculpture (NY 1956). — Cf. E. *Plon* (1887), J. *Pope-Hennessy* (III 1963 — L!).

Leopold (III.), (1073—1136), avstr. mejni grof (1095—1136) iz družine Babenberžanov (→ *Babenberg*), oženjen z Agnezo, hčerjo ces. Henrika IV. (imela sta 18 otrok); kršč. svetnik (15. XI. — razglašen 1485, od 1663 dalje avstr. deželni patron). Mdr. je ust. *samostan Neuburg* (→ *Klosterneuburg*), po legendi tam, kjer je bil čez leta našel na bezgovem grmu neomadeževan ženin pajčolan. Up (vselej z vojvodskim klobukom): npr. Rueland Frueauf ml. (*table nekd. Leopoldovega olt.*, 1505, Klosterneuburg, samostanski muz.; 1507, ib.).

L: Réau III/2 (1958, p 803—4 — L!); Keller (1968, p. 333). — Cf. J. *Braun* (1943, stp 462—3), K. *Künstle* (1926, p 405—6).

Leopold Viljem, nadvojvoda (1614—1662), niz. namestnik (1647—56), eden izmed najpomembnejših mecenov in um. zbiralcev, pos. med Habsburžani; imel vrh tega srečo, da je lahko kupil umetnine iz dveh drugih največjih sočasnih z.: 1648 v Antwerpnu iz z. vojvode Buckinghamskega in pozn. še iz z. angl. kralja Karla I. Svojo z., ki jo je oskrboval in ovekovečil David → *Teniers ml.*, je vzel s seboj na Dunaj, kjer jo je zapustil bratu, ces. Ferdinandu III. (mdr. 1357 slik!), takó da je zdaj pomemben del dunajskega *Ksthist. Mus.*

L: Vicomte *Terlinden*, Erzherzog Leopold Wilhelm, 1614—1662, Feldherr, Staatsmann und Protektor derr Künste (AMK, 1962 [zv. 60/61]). — Cf. K. *Garas* (1967), J. *Wilde* (1930), R. H. *Wilenski* (1960, p. 309 ss & repr. 721—26).

lepak (angl. *the poster*, fr. *l'affiche*, nem. *das Plakat*), javnosti namenjen razglas večjih mer, predvsem reklamnega značaja. Likovno umetnostno pomembne lepake, ki učinkovito združujejo krajše besedilo in primerno upodobitev ali lik. sestav, poznamo v nepretrganem zaporedju od → *findesiècclovske umetn.* dalje. Med tehtnimi oblikovalci so bili → *Chéret* in → *Grasset*, → *Mucha*, tudi na tem področju posebno zaslužni → *Toulouse-Lautrec*, → *Beardsley*, itd., mdr. Nizozemca Jan *Toorop* in → *Thorn-Prikker* in izjemoma npr. tudi Belgijec Henry van de → *Velde* (lepak *Tropon*, 1897). Med star. slov. slikarji so priložnostno oblikovali lepake M. *Sternen*, I. *Vavpotič*, S. *Šantel*, M. *Gaspari*, H. *Smrekar*, G. A. *Kos*, V. *Pilon* in M. *Maleš.*

L: Ilustr II (1930, št. 1, repr. p. 34), III (1931, št. 12, repr. p. 424—25); Paul *Wember:* Die Jugend der Plakate, 1887—1917 (Krefeld 1961); Dick *Dooijes:* A history of the Dutch Poster, 1890—1960 (A 1960); EWA VI (1962, stp 708 & 717 — L!); Carol Stevens *Kner* & Luigi *Salerno* (EWA XI, 1966, stp 787—90 & 794 [L!], t. 380—90); Bevis *Hillier:* Posters (L 1969; nem. izd. *Plakate*, Hmb 1969 — L!). — Cf. F. *Fels* (1950), R. J. *Goldwater* (1942), R. *Huyghe* (I—II 1970), R. *Koch* (1942), etc.

»**lepe**« **Madone** (nem. *Schöne Madonnen*), z lepotnim idealom dobe o. 1400 zaznamovani Marijini kipi, ki predstavljajo enega izmed vrhov v plastiki → *internacionalnega gotskega sloga*; po kmalu zavrženi Feulnerjevi in Clasenovi hipotezi naj bi bili delo istega mojstra. Posebno znani kipi npr. iz Toruńa (o. 1390/1400), → *Krumlovska madona* (o. 1400, Ksthist. Mus.), iz Wrocława (o. 1400, Warszawa), v Salzburgu (o. 1410/15, Franziskanerkloster) in pozn. (npr. o. 1420/30, Budapest).

L: Wilhelm *Pinder*, Zum Problem der schönen Madonnen um 1400 (JPK, 1923); F. *Rademacher*, Die »Schöne Madonna« im Bonner Landesmuseum (Panth, 1936); Europäische Kunst um 1400 (W 1962 [rk, Ksthist. Mus.]); CevcS (1963, p. 153—54, 156—58); Ausstellung Schöne Madonnen 1350—1450 (2. izd., Szb 1965 [rk], kat. D. *Großmann*). — Cf. K. H. *Clasen* (1951), A. *Feulner* (1943), D. *Großmann* (1960; 1962; 1962; 1966), A. *Kutal* (1957; 1956), Th. *Müller* (1966).

LEPENSKI VIR, znamenito prazg. najdišče na des. bregu Donave v Železnih vratih.

L: Lepenski vir: Katalog povodom izložbe novootkrivenog naselja u Đerdapu (Bgd 1967, uv L. *Trifunović*, tekst D. *Srejović* — cf. Tatjana *Bregant*, Argo, VII, št. 2, 1968, p. 35); UBJ (1969 [= 1970]).

Leporini, Heinrich (*Arrigo*), (1887—1963), avstr. (it.) um. zgodovinar, prom. 1912 na Dunaju, kustos v Albertini, pozn. njen direktor.

B: *Der Kupferstichsammler: ein Hand- und Nachschlagbuch samt Künstlerverzeichnis für den Sammler druckgraphischer Kunst* (Bl 1924, »BKA« 24); *Die Stilentwicklung der Handzeichnung: XIV. bis XVIII. Jahrhundert* (W 1925); *Terborch* (W-Lpz 1925,

»Handzchgn. großer Meister«); *Fragonard* (W-Lpz 1925, ista z.); *Prud'hon* (W-Lpz 1925, ista z.); *Del Sarto* (W-Lpz 1925, ista z.); *Tiepolo* (W-Lpz 1925, ista z.); *Tizian* (W-Lpz 1925, ista z.); *Gainsborough* (W-Lpz 1925, ista z.); *Die Künstlerzeichnung: Ein Handbuch für Sammler und Liebhaber* (Bl 1928, »BKA« 1930; 2., rev. izd. Brsch 1955).

lepota (angl. *the beauty*, fr. *la beauté*, it. *la bellezza*, nem. *die Schönheit*). Up: npr. personifikacija v ik. m. → *Čas ugrablja lepoto*. — Filozofski nauk o lepem je → *estetika*. Cf. tudi s. v. *was aber die Schönheit sei* (Dürerjeva misel o pravilih, ki naj bi določevala lepoto).

lepotni nalepek → *mouche*

Le Prince, Jean-Baptiste (1734—1781), fr. slikar in grafik, učenec → *Bouchera*. Pet let akt. v Rusiji (1758—63), obiskal takrat tudi Sibirijo ter se potem v Parizu uveljavil z rus. motivi (ob tem so njegove *russeries* tako rekoč po rusko oblečeni Boucherovi modeli). Bil je tudi med prvimi (že 1768), ki so uporabljali tehniko → *akvatinte*.

L: Jules *Hédou:* Jean Leprince et son oeuvre, suivi de nombreux documents inédits (P 1879); Louis *Réaux*, L'exotisme russe dans l'oeuvre de J.-B. Le Prince (GBA, 1921); LaranE (1959); J.-C. *Lemagny* (Kindler IV, 1967, s. v. — L!). — Cf. L. *Réau* (1924 [cf. *Prince*]; Le Rayonnement 1946).

LEPTIS MAGNA, tudi *Lepcis Magna*, ant. mesto v sev. Afriki (*Tripolitanija*), ki so ga ust. Feničani (o. 600 pred); cvetelo zlasti pod Septimijem Severom (takrat 70000 prebivalcev), razrušeno ob prihodu Arabcev (643/44); izkopavanja od 1920 dalje.

L: EWA I (1959, stp 86—88 — L!).

LE PUY-EN-VELAY (departmá *Haute-Loire*) v vulkanski pokrajini s strmimi in slikovitimi bazaltnimi skalami.

L: EWA V (1961, stp 622—23).

~ **katedrala Notre-Dame,** romanska stavba, ladja prekrita s 6 kupolami na trompah; orjaška StS: *Sv. Mihael* (viš. 5,5 m, 2. pol. XI. st.). — Ob katedr. *križni hodnik* (XII. st.) s stebri iz temnega vulkanskega kamna (reliefno okrašeni kapiteli, npr. *Luxuria*) in t. i. *Salle des Morts* (nekd. kapiteljska dvorana?): StS-e kažejo *Križanje*, levo ob njem *Ozeja* in spodaj *Izaijo*, des. pa → *Filona Aleksandrijskega* (ki je v srednjem veku veljal za avtorja *Knjige modrosti*) in pod njim *Jeremijo*; iz pozn. časa freska *Artes Liberales* (2. pol. XV. st.).

L: cf. O. *Demus* (1968 — L!).

Lerchinger, Anton (o. 1720—po 1787), baročni iluzionistični freskant na slov. Štajerskem, živel v Rogatcu. Mdr. so mu atr. tudi *freske* v Marijini (Rožnovenski) kapeli žup. c. v Slovenski Bistrici, na t. i. svetih stopnicah na Gradu pri Slovenjem Gradcu, v c. → *Sveti Rok* nad Šmarjem pri Jelšah pa v kapeli Frančiška Ks. in lekarni v → *Olimju*.

L: Barok na Slovenskem (Lj 1961 [rk, NG]); ELU 2 (1962, p. 617—18); F. *Stelè* (ELU 4, 1966, p. 680); Cevc SU (1966). — Cf. A. *Cevc* (*1959).

lernajska hidra, mit. ik. m.: velikanska vodna kača z 9 glavami, izmed katerih jih je bilo 8 smrtnih, deveta, srednja, pa nesmrtna; Herakles jo je usmrtil šele po dolgem boju (cf. *dvanajst Heraklovih junaških dejanj* [2]). Up: e. g. Ant. del Pollaiuolo (Uffizi), Gustave Moreau.

L: Pigler II (1956, p. 109—10).

LESCE, vas pri Radovljici na Gorenjskem, od 1004 dalje pod briksenškimi škofi. Nekd. romarska, sprva gotska, pozn. barokizirana in od 1787 dalje *žup. c.* s samostojno stoječim, utrjenim *zvonikom* (pogodba iz 1522, zač. 1523/24, dkč. 1664). V prezbiteriju v kupoli F. Jelovškova freska *Marijino vnebovzetje* (dat. s kronogramom 1736).

L: Franc *Avsec*, Zvonik Naše Ljube Gospe v Lescah (ZUZ, IV, 1924, p. 194—97); SteskaS (1927, p. 77—78). — Cf. S. *Mikuž* (ZUZ XVI, 1939/40, p. 22).

lesena krava → *Pasifae*

***lesena vrata cerkve Sta Sabina v Rimu** (cipresov les, 1. pol. V. st.). Delo dveh ali več mojstrov, od nekdaj 28 reliefov z bibl. in evang. prizori ohranjenih 18. Od leve na des. in od zgoraj navzdol: I. vrsta: 1. *Križanje*; 2. *Ozdravljenje slepega* (*Obujenje Lazarja*?), *Pomnožitev kruha* in *Čudež v Kani*; 3. *Neverni Tomaž*; 4. *Goreči grm*; 5. *Kristus pred Pilatom.* II. vrsta: 1. *Vstajenje*; 2. *Mojzes osladi vodo v Mari, Prepelice, Mana* in *Voda iz skale*; 3. *Kristus se prikaže ženam*; 4. *Zmagoslavje kršč. države* (*Nebeški Jeruzalem*?). III. vrsta: 1. *Poklon treh kraljev*; 2. *Vnebohod*; 3. *Petrova zatajitev*; 4. *Prehod skozi Rdeče morje, Spremenjenje palic v kače.* IV. vrsta: 1. *Kristus med Petrom in Pavlom*; 2. *Zmagoslavje Kristusa in Cerkve*; 3. *Habakuk*; 4. *Elija v ognjenem vozu*; 5. *Mojzes pred faraonom.*

L: Cankar I/2 (1928); »US« 5 (1970, f p. 80). — Cf. R. *Delbrueck* (1952), A. *Grabar* (L'âge d'or, 1966), K. *Künstle* (1928), W. F. *Volbach* (1958).

lesena vrata iz St'Ambrogia v Milanu (cedrovina, 379/86, Milano, Mus. di St'Ambrogio), prirejena v IX. st. (bron. okviri) in rest. ter dopolnjena v XVIII. st. Orig. ohranjena reliefa

kažeta prizora iz Davidove zgodbe: *David in Goljat* in *David igra pred Savlom.*

L: ELU 4 (1966, p. 313).

LESKOVEC pri Krškem, rojstni kraj Janeza → *Wolfa.* Primer »renesanse« na Slovenskem je **žup. c.:* triladijska slopna križnorebrasto obokana dvoranska notr. (1. pol. XVI. st.) s kamn. *prižnico* (d. 1500). Bogat *v. olt.* z zač. XVIII. st.

L: Cevc SU (1966). — Cf. N. *Šumi* (Lj 1966, tloris p. 60, repr. 40—41, 66).

LESNOVO (*Makedonija*, Jugoslavija): *samostan s c.*, ki ga je dal 1341 sezidati despot Oliver; 1349 prizidan *narteks*, takrat nastale tudi *StS-e:* mdr. ilustracija 148. psalma (→ *Laudáte Dóminum de terra* ...), med portreti *car Dušan Silni in Jelena* pa *despot Oliver.*

L: Mirjana *Tatić-Đurić* (ELU 3, 1964, s. v. — L!); SSS (1966).

lesorez ali *ksilografija* (angl. *the woodcut*, fr. *la gravure sur bois* ali *la xilographie*, hrv. *drvorez*, it. *l'incisione su legno* ali *la silografia*, nem. *der Holzschnitt*), najstar. graf. tehnika (t. i. vis. tisk) v evr. umetn., zač. verj. že konec XIV. st. Pomembna dela zlasti v XV.—XVI. st. (→ *Dürer*) in od konca XIX. st. dalje (→ *Gauguin*, → *Munch*, nem. ekspresionisti, → *Masereel*, idr., pos. med Slovenci → *Jakac*, → *Maleš*, → *Mihelič*, → *Spacal*, Marij → *Pregelj*, idr.).

L (tudi s. v. *grafika*): H. *Höhn:* Deutsche Holzschnitte bis zum Ende des 16. Jahrhunderts (KiT 1936, »DBB«); ELU 2 (1962, p. 95—99); GBG (1968); »US« 8 (1968); Lojze *Gostiša:* Lesorez na Slovenskem (Slovenj Gradec 1970 [rk, Um. paviljon]). — Cf. M. J. *Friedländer* (1917 [3. izd. 1926]), M. *Geisberg* (*1923—1929; 1930), A. M. *Hind* (1935), P. *Kristeller* (zlasti 1897; 1905 [1921]), T. *Krizman* (1952), Th. H. *Musper* (1964), R. *Muther* (1884), W. *Schreiber* (razno), L. *Servolini* (razno), F. *Stelè* (1942), tudi katalogi mednar. združenja *Xilon.*

Lessing, Carl Friedrich (1808—1880), nem. slikar, vodil 1858—80 *Gemäldegal.* v Karlsruheju in bil 1863—66 hkrati direktor tamk. ak. S: krajine in zg. podobe (pos. iz Lutrovega življenja), npr. *Križarji ob Jordanu* (d. 1863, Karlsruhe).

L: cf. E. *Scheyer* (1965), R. *Zeitler* (1966 — L!).

Lessing, Gotthold Ephraim (1729—1781), v. nem. dramatik in kritik. Mdr. napisal razpravo *Laokoon: oder über die Grenzen der Mahlerey und Poesie* (Bl 1766), v kateri govori tudi o t. i. *plodnem trenutku* (*der fruchtbare Augenblick*). — Up: npr. Joh. Heinr. Tischbein star. (o. 1755, Nationalgal.).

L: Gilbert-Kuhn (1967).

Lessing, Julius (1843—1908), nem. um. zgodovinar in muzealec, r. v Stettinu (polj. *Szczecin*); njegov ded si je bil privzel priimek L., ker je občudoval G. E. Lessinga (supra). Prom. 1865 v Bonnu pri Ottu Jahnu in Antonu Springerju, postal 1. direktor berlinskega *Kunstgewerbemus.* (1872—1908).

B: e. g. *Altorientalische Teppichmuster* ... (Bl 1877); *Holzschnitzereien des fünfzehnten und sechzehnten Jahrhunderts im Kunstgewerbe-Museum zu Berlin* (Bl 1882); *Gold und Silber* (Bl 1892, »Handbücher der Königlichen Museen zu Berlin«); *Der Pommersche Kunstschrank* (Bl-Lpz 1905 [z Adolfom Brüningom]).

L: Peter *Jessen* (JkPK, 1908, nekr.); Arno *Schönberger*, Julius Lessing zum Gedächtnis (Blm, 1967).

les tabelnih slik: uporabljali so predvsem: na Nizozemskem in v sev. Nemčiji *hrastovino* (→ *hrast*), v južnonem. deželah *lipovino* in *jelovino* (→ *jelka*), v Italiji pa *topolovino.*

L: J. *Marette:* Connaissance des primitifs par l'étude du bois du XIIe au XVIe siècle (P: Picard 1961).

Lestev kreposti (angl. *The Ladder of Virtue*), kršč. ik. m., ki ga je ob naslonu na bibl. motiv → *Jakobove lestve* opisal → *Janez Klimak:* menihi plezajo po lestvi, medtem ko jih najrazličnejše → *Pregrehe* ovirajo. Up: *iluminirani rkp.* iz XI. st. (Bibl. Vat., Cod. gr. 394).

L: cf. A. *Katzenellenbogen* (1939 [1964]), J. R. *Martin* (1954), J. J. *Tikkanen* (1893).

Léto (grš. *Letó*, lat. *Latóna*), grš. mit. oseba. Starša sta ji bila Titán Koios in Foibe, z Zeusom je imela dvojčka Apólona in Artémido, ki sta ji bila vselej zvesta (→ *Smrt Niobid*, → *Titios*).

L: Hunger (1955, p. 203—04); Grant (1968).

Léto spremeni likijske kmete v žabe, mit. ik. m. po Ovidu (Met. VI, 314—81). Up: npr. Abr. Bloemart (d. 1646, Utrecht).

L: RepKw (1889, p. 167); Pigler II (1956, p. 144—47).

der **Lettner** (nem.) → *lektorij*

Leukípos (grš. *Leúkippos*, lat. *Leucippus*), ime več mit. oseb; med njimi najbolj znan kralj v Meseniji, oče Leukipid (→ *Ugrabljenje Leukípovih hčera*).

L: Grimal (1951, p. 261).

Leutze, Emanuel (1816—1868), amer. (nem.) slikar. R. v Nemčiji (Schwäbisch Gmünd), kot otrok s starši v Philadelphio, po študiju tam in v Nemčiji in bivanju v Italiji (1842—45) v Düsseldorfu in od 1859 v Washingtonu (D. C.). S: npr.

→ *Washington se prepelje čez reko Delaware* (1848/49).

L: cf. W. *Cohen* (1924), R. *Zeitler* (1966 — L!).

LEUVEN (fr. *Louvain*), mesto v Belgiji (pokrajina *Brabant*). V kapiteljski c. sv. Petra je Dirka Boutsa **oltar Zadnje večerje* (1464—68). Odličen spom. brabantske pozne gotike je **mestna hiša* (sez. Mathieu de Layens 1448—59).

L: J. *Cuvelier:* La formation de la ville de Louvain (Br 1935); EWA II (1960, stp 430—31 — L!).

lèv (lat. *leo*, angl. *the lion*, fr. *le lion*, hrv. *lav*, nem. *der Löwe*), »kralj živali«, 5. znamenje → *živalskega kroga* (cf. s. v. *zodiakalna znamenja*), ik. m. z raznovrstnimi pomeni, na splošno znamenje moči (→ *Fortitudo*) in poguma. Ker → *Physiologus* poroča, da lev obudi k življenju svoje mladiče 3 dni po njihovem rojstvu, v kršč. umetn. podoba → *Vstajenja*; ker po istem viru spi z odprtimi očmi, tudi podoba Kristusa sploh in pos. v biz. slikarstvu ik. m. *»Bdeče okó«*. Ustrezno Bibliji (Ps 21, 22: *Iz levjega žrela me reši*, lat. *Salva me de ore leonis*, cf. s. v. *rjoveč lev*) pa tudi podoba *sátana*: v tej vlogi levi na romanskih portalih (e. g. → *Radovanov portal*) in na zun. romanskih c. sploh (e. g. *reliefi* na zun. abside v → *Schöngrabernu*). Udomačeni lev je atribut → *Hieronima*; krilati lev (cf. *lev s knjigo*, infra) atribut in apokaliptični simbol → *Marka*, ki — povzemajoč Izaijo (Iz 40, 3) — na zač. svojega evangelija (Mt 1, 3) govori o Janezu Krst. z besedami »glas vpijočega v puščavi« (lat. *vox clamantis in deserto*); lev pod Marijo predstavlja Judov rod v skladu z Jakobovim preroškim blagoslovom (→ *Jakob blagoslovi svojih 12 sinov*; → *dvanajst Izraelovih rodov*). Up: mdr. → *Danijel v levnjaku*, → *David ubije medveda in leva*, → *Ignacij Antiohijski*, → *nemejski lev*, → *Salomonov prestol*, → *Samson raztrga leva.*

L: A. *Krappe:* La Genèse des mythes (P 1952); Réau I (1955, p. 92—94, 105 & 110) & III (1959, p. 1517); Albert *Boime* (AQ, Spring 1971). — Cf. W. *Deonna* (1950), J. *Strzygowski* (1899).

Levau, Louis, tudi *Le Vau* (1612—1670), fr. arh., r. in u. v Parizu. A: *Hôtel Lambert* na pariškem otoku sv. Ludovika (*l'île Saint-Louis*, sez. 1639/44), *grad* → *Vaux-le-Vicomte* (1657—61), *Apólonova dvorana* v Louvru, načrt za Mazarinov *Collège des Quatre-Nations* v Parizu (zdaj *Pal. de l'Inst. de France*) in *načrti za versajski grad.* — Cf. s. v. *Perrault, Claude.*

L: Bates *Lowry* (EWA IX, 1964, s. v. — L!); Pevsner (1966). — Cf. A. *Blunt* (Harm 1953).

Levey, Michael, angl. um. zgodovinar in muzealec, kustos (*Deputy Keeper*) v londonski Nat. Gall., avtor specialnih del s področja renesančnega in zlasti baročnega slikarstva pa uspelih splošnih pregledov (e. g. *A History of Western Art* v z. *The World of Art Libr.* [L: Thames and Hudson]).

B: *The German School* (L 1949, »Nat. Gall. Catalogues«); *The Eighteenth Century Italian Schools* (L 1956, ista z.); *Painting in XVIII Century Venice* (L: Ph 1959); *‚Botticelli and Nineteenth-Century England'* (JWCI, 1960); *‚The real theme of Watteau's Embarcation to Cythera'* (BM, 1961, p. 180—85); *A Concise History of Painting: From Giotto to Cézanne* (L 1962, »The World of Art Libr.«; slov. prev. [Helena Menaše]: *Zgoščena zgodovina slikarstva od Giotta do Cézanna*, Lj 1969); *‚Notes on the Royal Collection, II: Artemisia Gentileschi's »Self-Portrait« at Hampton Court'* (BM, 1962); *The later Italian Pictures in the Collection of her Majesty the Queen* (L: Ph 1964); *‚A Watteau rediscovered: »Le printemps« for Crozat'* (BM, 1964); *Rococo to Revolution: Major Trends in Eighteenth-Century Painting* (L 1966, »The World of Art Libr.«); *Early Renaissance* (Harm 1967, »Style and Civilization«); *Holbein's Christina of Denmark, Duchess of Milan* (L 1968).

Levi, Carlo (1902—....), it. pisatelj in slikar (*realismo sociale*), antifašist.

L: DULC III (1961).

Levi, Doro, it. arheolog, delal na *Inst. for Advanced Study* v Princetonu (N. J.), direktor *Scuola Archeologica Italiana di Atene.*

B: *‚The Allegories of the Months in Classical Art'* (AB, 1941); *Early Hellenic Pottery of Crete* (Pri 1945, »PriM« 23); *Antioch Mosaic Pavements* (2 knj., Pri 1947).

leviatan, morski nestvor, v. riba, ena izmed hebr. → *praživali*, omenjan tudi v Bibliji (Ps 73 [74], 14; Ps 103 [104], 26; Job 40, 20); v kršč. umetn. podoba *satana* (leviatanovo žrelo = peklensko žrelo). Up (cf. s. v. *Boj Leviatana in Behemota*): npr. miniatura v → *Hebrejski bibliji v Brit. muz.* (Add. Ms. 11639, f. 518v).

L: Réau I (1955, p. 107—08). — Cf. J. *Gutmann* (1967/68).

Levicki, Dmitrij Grigorjevič (1735—1822), rus. slikar, portretist, »Gainsborough rus. umetn.«. R. v Kijevu, 1771—88 prof. na ak. v Sankt Petersburgu [= Leningradu], tam u.; nehal delati zaradi pešanja vida. S: *Diderot* (1775, Genève, Mus. d'Art et d'Hist.), *Katarina Vél.* (1783), *Princesa Daškova* (1784, Washington [D. C.], Mrs. Herbert A. May).

L: G. V. *Židkov*, D. G. Levickij (Russkoe iskusstvo, Mo 1952); N. M. *Geršenzon-Čegodaeva:* Dmitrij Grigorjevič Levickij (Mo 1964).

Levijevi sinovi kaznujejo malikovalce *zlatega teleta*, bibl. ik. m. (2 Mojz 32, 28—29). Up: npr. *miniatura* v t. i. *Toggenburški Bibliji* (1411, cf. s. v.).

Levine, Jack (1915—....), amer. (ž.) slikar, kritičen upodabljavec značilnih predstavnikov amer. »boljše« družbe. Starši iz Litve, r. v Bostonu, živi v New Yorku. S: npr. *Slavje čistega razuma* (*The Feast of Pure Reason*, 1937, MMA [posojilo]), *Gangsterjev pogreb* (*Gangster's Funeral*, 1952—53, Whitney).

L: Manny *Farber*, Jack Levine (AN, 1955); AŽS (1959). — Cf. S. *Rodman* (1957), P. J. *Sachs* (1954).

Levinson-Lessing, Vladimir F., v transkripciji tudi *Loevinson* in *Loewinson*, sovj. um. zgodovinar in muzealec, direktor odd. zahodnoevr. umetn. v leningrajski Eremitaži.

B: ‚*K istorii kartiny Rembrandta »David i Ionafan«*' (SGE, 1957); (izd., uv) *Gosudarstvennyj Ermitaž: Otdel zapadnoevropejskogo iskusstva, I—II* (Le-Mo 1958); (& M. I. Artamonov izd.) *Obrazy z Ermitáže: Flámské a holandské malířství* (Pra 1962; nem. izd. *Meisterwerke aus der Eremitage*, Prag 1962); (& Nicolas Nicouline) *Le Musée de l'Ermitage Leningrad* (Br 1965, »Prim. Flam. I« 8).

Levitan, Isaak Iljič (1861—1900), rus. (ž.) slikar, najodličnejši mojster rus. krajinarstva XIX. st., prvi, ki je v slikarstvu ovekovečil posebni mik rus. pokrajine; prijatelj A. P. → *Čehova*. R. v Litvi, od 1884 dalje v skupini »peredvižnikov«, od 1898 dalje prof. na um. šoli v Moskvi, tam u. za jetiko. S (vse Tretjakovska): *Večer na Volgi* (1887—88), *Nad globino* (1892), *Večerni zvon* (1892), *Vladimirka* (1892), *Nad večernim mirom* (1894), *Zlata jesen* (1895), *Marec* (1895), *Poletni večer* (1900). — Up: Serov.

B: avtobiogr.: *Vospominanija i pisma* (Mo 1950).

L: S. *Glagolf* & I. *Grabar:* Isaak Iljič Levitan: Žizn i tvorčestvo (Mo 1913); UJE (s. v.); BSE 24 (1953); IRI II (1960 — L!); A. *Ryszkiewicz* (Kindler IV, 1967, s. v.). — Cf. V. *Molè* (Ruska 1957).

Levitine, George, amer. um. zgodovinar. Prom. na Harvardski univ. z dis. *Girodet-Trioson: an Iconographic Study* (1952); uči na *Univ. of Maryland* (College Park).

B: ‚*David's »Sieyès« in the Fogg Museum and Girodet's »De Sèze Méditant la Défense du Roi«*' (BM, 1953); ‚*The Influence of Lavater and Girodet's »Expression des Sentiments de l'Ame«*' (AB, 1954); ‚*L'Ossian de Girodet et l'actualité politique sous le consulat*' (GBA, 1956); ‚*Addenda to Robert Rosenblum's »The Origin of Painting: A Problem in the Iconography of Romantic Classicism«*' (AB, 1958); ‚*Some Emblematic Sources of Goya*' (JWCI, 1959); ‚*The Primitifs and their Critics in the Year 1800*' (Stud. in Romanticism, I, 1962); ‚*Les monstres du prince Palagonia: leurs critiques et leurs administrateurs*' (GBA, 1964); ‚*Quelques aspects peu connus de Girodet*' (ib., 1965); ‚*»Vernet Tied to a Mast in a Storm«: The Evolution of an Episode of Art Historical Romantic Folklore*' (AB, 1967).

Levi žro kršilce Mojzesove postave, bibl. ik. m. (4 Kralj 17, 25). Up: npr. *lesor*. v → *Dalmatinovi Bibliji* (1584, I, f. 214).

Levy, Mervyn (1915—....), angl. (ž.) risar, lik. pedagog in pisec o umetn.

B: *The Human Form in Art: The Appreciation and Practice of Figure Drawing and Painting* (L 1961); *The Pocket Dictionary of Art Terms* (2. izd., L 1962; 3. izd. Greenwich [Conn.] 1964); (uv, kom.) *Drawings of L. S. Lowry* (L 1964); (uv) *Gaudier-Brzeska: Drawings and Sculpture* (NY 1965).

L: WWA (1962).

Lévy-Dhurmer, Lucien (1865—1943), fr. (ž.) slikar, kot pariški findesièclovski portretist up. mdr. Pierra Lotija, G. Clemenceauja in Georgesa Rodenbacha (pastel v MAM) ter ilustr. slednjega lirični roman *Bruges la morte*.

L: Edouard-Joseph II (1931). — Cf. E. M. *Naményi* (1961), M. *Rheims* (1965, repr. 182).

Lewis, David (1922—....), angl. pisec o umetn. in lik. kritik, arh. in abstr. slikar.

B: ‚*Moore and Hepworth*' (Coll Art J, 1955); *Constantin Brancusi* (L 1957); *Mondrian* (L 1957); *New Housing in Britain* (L 1960).

L: WWA (1962).

Lewis, Wyndham (1884—1957), angl. pisatelj in slikar, utemeljitelj (malo pomembnega in vplivnega) *vorticizma*. Simpatiziral z nacisti.

L: DULC III (1961).

Lexikon der christlichen Ikonographie, zasnovan v 6 knj. s skupaj o. 1500 str. teksta in o. 1500 repr. Ur. Engelbert → *Kirschbaum* s sodelovanjem G. *Bandmanna*, W. *Braunfelsa*, J. *Kollwitza*, W. *Mrazeka*, A. A. *Schmidta* in H. *Schnella* (dozdaj 2 knj., Fr: Herder 1968—1970).

Leyden (mesto) → *Leiden*

Leyden, Lucas van → *Lucas van Leyden*

Leymarie, Jean (1924—....), fr. um. zgodovinar in lik. kritik; konservator muz. v → *Grenoblu*, prof. na univ. v Ženevi in Lausannu. Ureja za zal. Skira knj. z. *Qui était?* (nem. izd. *Wer war?*).

B: *Les Degas du Louvre* (P 1947); *Manet et les impressionistes au Musée du Louvre* (P 1948); *Catalogue de l'Exposition Gauguin* (P 1949 [rk, Orangerie]); *Jérôme Bosch* (P 1949, »Ars mundi«); *Le Nain* (P 1950, »Maîtres«); *Gauguin* (Lausanne 1950); *Edouard Manet* (P 1951); *Van Gogh* (P 1951); *L'Impressionisme, I—II* (G: Sk 1955); *La Peinture Hollandaise* (G-P-NY: Sk 1956, »P-C-H«); *Le Fauvisme* (G: Sk 1959); *Gauguin dessins* (Bâle 1960); *Braque* (G: Sk 1961, »Le Goût« 35); ‚*Gauguin, Paul*' (EWA VI, 1962); *La Peinture Française: Le Dix-Neuvième Siècle* (G: Sk 1962, »P-C-H«); *Marc Chagall: Glasmalereien für Jerusalem* (Monte Carlo 1962); (& Marcellin Castaing)

Chaim Soutine (Mi 1963); ‚*Manet, Edouard*' (EWA IX, 1964); *Marc Chagall: Monotypes, 1961—1965* (G 1966); *Corot* (G: Sk 1966, »Le Goût«); *Picasso: dessins* (G: Sk 1967, ista z.); *Qui était Van Gogh* (ib. 1968, »Qui était?«); *Baudelaire: the Artist and His World* (Clev 1969 [fr. orig. v z. »Qui était?«]); *Impressionist Drawings from Manet to Renoir* (ib. 1969).

lezbiška ljubezen kot ik. m. Up: mdr. Greuze (Louvre), Rops (npr. *Prijateljici*, jedk.), Toulouse-Lautrec, G. Klimt (risbe), K. A. Somov (risbe), itd.

L: cf. E. *Fuchs* (III 1928).

Lhote, André (1885—1962), fr. slikar, pomemben lik. pedagog in teoretik, r. v Bordeauxu, u. (76) v Parizu.

L: H. *Read* (Kindler IV, 1967, s. v. — L!). — Cf. P. *Courthion* (1926).

Lhote, Henri (1903—....), fr. etnolog, raziskaval predzg. skalne slikarije v Sahari.

B: *A la découverte des fresques du Tassili* (P 1958; tudi angl. & nem. izd.); *The Rock Art of the Maghreb and Sahara: The Art of the Stone Age* (NY 1961).

Liberalitas (lat.), *Darežljivost* → *Véliki zmagoslavni voz cesarja Maksimilijana I.*

Liberata (lat.) → *Kümmernis*

***Liber de civitate dei sancti Augustini episcopi,** rkp. kodeks, d. 1347 (pergament, 172 listov 53,5 × 35,7 cm, Lj, NUK, ms. 2), ki ga je po naročilu bistrskega priorja Hermana spisal in okrasil neki Nikolaj. *F. 2v:* zač. besedila v interkolumnijih štirih stebrov, ki nosijo polkrožne loke (tradicija → *kanonskih lokov*) in se opirajo na fantastična, med seboj bojujoča se bitja (ime *ni co lavs* skrito med rastlinskimi vejami pod loki). *F. 3r:* bogata iniciala *G* (*Gloriosissimam ciuitatem dei* itd.), drolerije (psi lové zajce), sicer pa *bas de page* kaže v krogu sv. Avguština (Augustinus Hipponensis, 354—430), ki mu mnogo manjši prior Herman poklanja rkp. (spodaj napis *Donus Hermanus prior hoc opus fieri iussit*).

L: Milko *Kos* & F. *Stelè*, Srednjeveški rokopisi državne licejske knjižnice v Ljubljani (ZUZ, 1925); F. *Stelè*, Spomeniki starejšega portretnega slikarstva na Slovenskem (ib.); Milko *Kos* & F. *Stelè:* Srednjeveški rokopisi v Sloveniji (Lj 1931); MAS I (1935); Min Jug (1964, kat. št. 54); Stele (1969, p. 330 & 332, repr. p. 336—37).

Liber Ecclesiastes (lat.) → *Pridigar*

Liber Ecclesiasticus (lat.) → *Sirahova knjiga*

Liber Floridus, nesistematično sest. enciklopedija, ki jo je 1120 spisal → *Lambert iz St. Omera.* V zg. razvoju ji sledi → *Hortus Deliciarum.*

L: cf. L. *Behling* (K-Graz 1964), F. *Saxl* (1957).

Liber Generationis Jesu Christi (Kristusov rodovnik), v → *vulgáti* zač. evangelija po → *Mateju.*

Liber Judicum → *Knjiga sodnikov*

Liber scivias (abr. za *Sci vias Domini*, »Poznaj pota Gospodova«, nem. *Weisse die Wege ...*), spis opatice Hildegarde (→ *Hildegard von Bingen*), ki ga je narekovala sredi XII. st. v samostanu Rupertsberg pri Bingenu. Znameniti iluminirani rkp. (235 listov z ikonografsko povsem samosvojimi 35 miniaturami, prej Wiesbaden, Landesbibl., Ms. 1) izgubljen med 2. svet. vojno; ročno kopijo (32,1 × 23,1 cm) hrani samostan Eibingen pri Rüdersheimu.

L: Diringer Book (1958, p. 175); W. F. *Volbach* Hildegardis-Codex (Kindler III, 1966 — L!).

libertinci, v prvotnem pomenu osvobojenci, po kršč. Sv. pismu, ki govori (Apd 6, 9) o »shodnici Libertincev, Cirenejcev in Aleksandrijcev«, potomci tistih Židov, ki jih je bil Pompej kot ujetnike pripeljal v Rim (63—61 pred), pa so pozn. dobili prostost ter se nekateri vrnili v Jeruzalem (tu so imeli skupno sinagogo z rojaki iz Kirene in Aleksandrije, cf. s. v. *Štefana zgrabijo*). Še pozn. so tako v verskem življenju na splošno imenovali drugače misleče, zlasti svobodomiselne ljudi.

***Liber viaticus** → *Jana iz Střede*, pomemben iluminiran rkp. (pergament, 319 listov 43,5 × 31 cm, 1355/64, Praga, knjižnica Nar. muzeja, Cod. XIII A 12), ki je nastal za znanega humanista, takrat škofa v Litomyšlu.

L: Europe Goth. (1968, št. 280). — Cf. J. Květ (1938; 1964), Gerh. *Schmidt* (1969 [= 1970]), etc.

Libído (lat.), »Poželenje«, »Sla«, personifikacija, po C. → *Ripi* v podobi žene, ki drži škorpijona in ima ob sebi → *kozla.*

libra (lat.) → *tehtnica*

Libreria Piccolomini → *Siena* (→ *stolnica*)

Lichtenberg, Georg Christoph (1742—1799), nem. satirik, pisec znanih aforizmov, nasprotoval → *Lavaterju* in njegovi fiziognómiki. Obiskal London in komentiral Hogarthove grafike.

B: ‚*Polemik mit Lavater*' (Göttingischer Almanach, 1773); *Ausführliche Erklärungen der Hogarthischen Kupferstiche* (Gtg 1794).

L: R. D. *Löwenberg*, Der Streit um die Physiognomik zwischen Lavater und Lichtenberg (Ztschr. f. Menschenkunde, 1933); SchlosserL (1964).

Lichtenberg, Reinhold, *Freiherr von* (u. 1927), nem. um. zgodovinar.

B: *Das Porträt an Grabdenkmalen: Seine Entstehung und Entwicklung vom Alterthum bis zur italienischen Renaissance* (Str 1902, »ZKA« 11).

L: Kü (1928/29, *Die Toten*).

Lichtenstein, Roy (1923—....), amer. slikar, popartist, r. v New Yorku. Izhaja iz stripa in klišejev, ohranjujoč njihov pikčasti raster.

L: Richard *Hamilton* & Lawrence *Alloway*, Roy Lichtenstein (Studio, jan. 1968).

Ličenoski, F. Lazar (1901—1964), maked. slikar. R. v vasi Galičnik, študiral v Bgd (*Umetnička škola*) in se izpopolnjeval v Parizu (1927—29); do 1945 v Bgd, potem prof. na Šoli za uporabno umetn. v Skopju. Realistično oblikovani, s toplim koloritom zaznamovani motivi iz Makedonije: krajine, portreti, tihožitja, žanr.

Lieb, Norbert (1907—....), nem. um. zgodovinar, prof. na univ. v Münchnu (*Ksthistorisches Seminar der Univ. München*).

B: *München: Lebensbild einer Stadtkultur* (Mn 1952); *Die Fugger und die Kunst* (2 knj., Mn 1952—1958); *Barockkirchen zwischen Donau und Alpen* (Mn 1953 [posnetki M. Hirmer]); *Augsburg Sankt Ulrich und Afra* (2. izd., Mn 1955); (& F. Dieth) *Die Vorarlberger Barockbaumeister* (Mn-Z 1960); (& A. Stange) *Hans Holbein der Ältere* (Mn-Bl 1960).

Liebermann, Max (1847—1935), nem. (ž.) slikar in grafik, mojster doslednega, včasih kar suho stvarnega naturalizma (v zgodnji dobi v ospredju socialna motivika), od zač. 1890-ih let dalje vodilna osebnost t. i. nem. impresionizma. R. v Berlinu, 1872 prvič na Holandskem (od 1875 dalje tja redno zahajal), 1873—78 v Parizu (1874 v Barbizonu), 1878—84 v Münchnu, odtlej v Berlinu, tam u. Duhovit esejist, avtor številnih aforizmov o umetn. (e. g. *Zeichnen heißt weglassen*, »Risati, to pomeni izpuščati«); med umetniki, ob katerih je dobil pobude ter o njih tudi pisal, F. Hals, Millet, J. Israëls, Degas in Manet. Prof., prezident in do nacizma častni prezident *Preußische Ak. der Künste*. S: *Skubljenje gosi* (*Die Gänserupferinnen*, 1871/72, Berlin/Ost, Nationalgal.), *Šivalna šola v amsterdamskem sirotišču* (d. 1876, Zürich, zas. z.), *Žene v tovarni konzerv* (*Die Konservemacherinnen*, 1879, Leipzig), *Dvorišče amsterdamskega ženskega sirotišča* (1881, Städel), *Žene, ki krpajo mreže* (*Die Netzflickerinnen*, 1889, Hamburg), *Žena s kozami* (*Die Frau mit den Ziegen*, d. [18]90, Neue Pin.), obrežni in športni motivi, med portreti npr. *Župan Petersen* (1891, Hamburg), *Slikarjeva sestra Anna* (1899, Hannover), *Georg Brandes* (d. 1902, Bremen), *Wilhelm von Bode* (1904, Nationalgal.), *Freiherr Alfred von Berger* (d. 1905, Hamburg), *Richard Dehmel* (1909, ib.), *Kirurg Ferdinand Sauerbruch* (1932, ib.), številni *avtp.* — Ilustr. *Rutino knj.* (lito., Bl: Propyläen-Verlag 1924) in Goetheja (*Gedichte*, lito., Bl: Paul Cassirer 1924).

B: *Gesammelte Schriften* (Bl 1922).

L: E. *Hancke:* Max Liebermann: sein Leben und seine Werke (Bl 1914); Julius *Elias:* Max Liebermann: Eine Bibliographie (Bl 1917); *id.:* Liebermann zu Hause (Bl 1918); *id.:* Die Handzeichnungen Max Liebermanns (Bl 1922); H. *Wolf:* Zeichnungen von Max Liebermann (D 1922); H. *Ostwald:* Das Liebermann-Buch (Bl 1930); UJE (s. v.); RJA (1961); Ferdinand *Stuttmann:* Max Liebermann (Hn 1961); KHE 1 (1962, p. 509 — L!); Wulf (1963 — L!); Deutsche K. 19/20 (1966); Gerd *Tolzien* (Kindler IV, 1967, s. v. — L!). — Cf. M. J. *Friedländer* (1920 [1924]), W. *Kurth* (1924), Luc *Menaše* (Avtoportret 1962), G. *Pauli* (1911), K. *Scheffler* (1912 [1953]), G. *Schiefler* (1923), D. *Wild* (1950), R. *Zeitler* (1966 — L!).

Liebermann, William S. (1924—....), amer. um. zgodovinar in muzealec, kustos v newyorškem *MMA*.

B: ‚*Picasso and the Ballet: 1917—45*' (Dance Index, 1946); ‚*One classic, one newcomer: Feininger, Baskin*' (AN, 1955); *Matisse: 50 Years of his Graphic Art* (NY 1956).

L: WWAA (1959).

Liebeschütz, Hans (1893—....), nem.-angl. (ž.) kult. zgodovinar v smeri → *Warburgovega inst.*, za nacizma emigriral iz Nemčije v Anglijo.

B: *Fulgentius Metaforalis: Ein Beitrag zur Geschichte der antiken Mythologie im Mittelalter* (Lpz-Bl 1926, »StudBW« 4); ‚*Kosmologische Motive in der Bildungswelt der Frühscholastik*' (VorBW 1923—24, 1926); *Das allegorische Weltbild der hl. Hildegard zu Bingen* (Lpz 1930, »StudBW« 16); *Mediaeval Humanism in the Life and Writings of John of Salisbury* (L 1950, »StudWI« 17); ‚*Das zwölfte Jahrhundert und die Antike*' 'AKug, 1953); ‚*Theodulf of Orléans and the Problem of the Carolingian Renaissance*' (F. Saxlov zb., 1957).

L: Kü (1966).

Lieferinxe, Josse, slikar, dkm. v Marseillu od 1493 dalje (u. 1505/08). Ch. Sterling je z njim identificiral → *Mojstra sv. Boštjana*.

L: cf. Ch. *Sterling* (1964 — L!).

LIÈGE (flam. *Luik*), mesto ob reki *Meuse* (flam. *Maas*) v zdajšnji Belgiji (pokrajina *Liège*), središče t. i. → *mozanske umetn.*

L: EWA II (1960, stp 441—42 — L!). — Cf. P. *Clemen* (I 1923 — cf. J. *Baum*, Die Lütticher Bildnerkunst im 14. Jahrhundert), J. *Lavalleye* (1947).

~ **Saint-Barthélemy**: v c. je slavni **krstilnik* Rainierja iz Huya (1107—18).

L: »US« 7 (1968, f p. 97); »PKG« 5 (1969, t. 344).

LIEMBERG na Koroškem (Avstrija). V *žup. c. Jakoba star.* so *freske* →*Janeza Ljubljanskega* iz o. 1430/40.

L: Stele (1969). — Cf. O. *Demus* (JSW, 1938).

Lievens(z.), Jan (1607—1674), hol. slikar, r. v Leidenu, 1619—21 Lastmanov učenec, pozn. v Angliji, Antwerpnu in A'damu, tam u. (66).

L: Hall Por (1963); H. *Gerson* (Kindler IV, 1967, s. v. — L!). — Cf. K. *Bauch* (1939), F. W. H. *Hollstein* (Dutch XI 1955), N. *MacLaren* (1960), H. *Schneider* (1932), Kurt E. *Simon* (1936).

lignum vitae (lat.), »les življenja«, kršč. ik. m. — cf. s. v. *Bonaventura & arbor vitae*

Ligorio, Pirro (o. 1510—1583), it. arh., slikar in starinoslovec (čigar tovrstno, za življenja samó v izvlečku objavljeno delo, je pomembno za poznavanje starega Rima); r. v Neaplju, u. v Ferrari. A: *Villa d'Este* v Tivoliju (za kard. Ippolita d'Este) in njen *park* z znamenitimi kaskadami in vodometi (t. i. pot 100 izvirov, *Viale delle Cento Fontane*), v Rimu *Pal. Lancellotti* na Piazza Navona (poleg Pal. Braschi) in pos. v Vatikanu *Casino di Pio IV* (v resnici sez. za papeža Pavla IV. 1555—56); v Rimu tudi *nagrob. papeža Pavla IV.* (u. 1559, Sta Maria sopra Minerva, Capp. Carafa). — S: *Salomin ples* in *Obglavljenje Janeza Krst.* (freski, zadnja 1553, Rim, S. Giovanni Decollato, Oratorio).

B: *Libro di messer Pyrro Ligorio napoletano, delle antichità di Roma* (V 1553).

L: cf. D. R. *Coffin* (1955; 1960; 1964), E. *Mandowsky* (1955; 1961; *1963).

Lihačev, Nikolaj Petrovič (1862—1935), rus. um. zgodovinar in zbiralec ikon (njegova z. zdaj večidel v Rus. muz. v Leningradu), r. v Kazanu, u. v Moskvi.

B: *Materialji dlja istorii russkogo ikonopisanija, I—II* (Sankt-Peterburg 1906); *Manera pisma Andreja Rubleva* (ib. 1907); *Istoričeskoe značenie italo-grečeskoj ikonopisi* (ib. 1911).

L: Sreten *Petković* (ELU 3, 1966, s. v.).

Líhas, mit. oseba, Hêraklov odposlanec, ki je svojemu gospodarju po Dejánejrinem naročilu prinesel oblačilo, namazano s strupenim mazilom iz rane kentavra Nesa. V bolečinah umirajoči Hêrakles ga je prijel za nogo in ga treščil ob skalo ob obali, »da se je razmesarjen potopil v razpenjene valove«. Up: Canova (*Hêrakles in Líhas*, model, 1796, Accad.; marmor, 1815, Gall. Naz. Mod.).

L: Hunger (1955, p. 205).

Lija (Lea), bibl. oseba (1 Mojz 29—30), Labanova star. hči in prva žena očaka →*Jakoba* (→*sedem Lijinih otrok*), na Michelangelovem →*Julijevem nagrob.* z njo predstavljeno *Dejavno življenje* (lat. *Vita activa*).

likalka, »likarica« (fr. *la repasseuse*, hrv. *glačalica*, it. *la stiratrice*, nem. *die Büglerin* ali *die Plätterin*), žanrski, pozn. »socialno občuteni« ik. m. Up: npr. J. B. Reiter (*Mlada žena pri likanju perila*, sgn. & d. 1846, Dunaj, zas. z.), Degas (o. 1884, Louvre), I. Kobilca (o. 1889, Lj., zas. z.), Picasso (1901, MM; 1904, Guggenheim [z. Thannhauser]), itd.

L: Österreichische Meisterwerke aus Privatbesitz: Vom Biedermeier zum Expressionismus (Szb 1967 [rk], št. 75); »CA« 22 (1968, t. XXIII, kat. št. 13, 124—25). — Cf. W. *Schmied* (Hn 1969, t. 143 [Aug. Wilh. Dressler 1923]).

Likomedove hčere →*Ahil med Likomedovimi hčerami*

likovni umetniki kot pisci o likovni umetnosti. Po star. dobi, v kateri so *avtorji traktatov* in →*življenjepisci umetnikov* največkrat bili tudi sami lik. tvorci, so se še tudi v bolj specializiranem obd. XIX.—XX. st. priložnostno ali načrtno ukvarjali s pisanjem o lik. umetn. med slikarji, kiparji in arhitekti: Friedrich *Ahlers-Hestermann* (1881), Michael *Ayrton* (1921), Émile *Bernard* (1868—1941), Max *Bill* (1908), Jacques-Émile *Blanche* (1861—1942), André *Bloc* (1896—1966), Lovis *Corinth* (1858—1925), *Eugène *Delacroix* (1798—1863, dnevnik), Maurice *Denis* (1870—1943), Gillo *Dorfles* (1910), François *Fosca* (s pr. im. Georges de *Traz* 1881), Nigel *Foxell* (1931), *Vincent van *Gogh* (1853—1890, pisma), Henryk *Gotlib* (1890), Igor E. *Grabar* (1871—1960), Clement *Greenberg* (1909), Allan *Gwyne-Jones* (1894), Reginald George *Haggar* (1905), *Adolf *Hildebrand* (1847—1921), *Vasilij *Kandinsky* (1866—1944), **Le Corbusier* (1887—1965), Mervyn *Levy* (1915), Wyndham *Lewis* (1884—1957), *André *Lhote* (1886—1962), *Max *Liebermann* (1847—1935), Roland *Penrose* (1900), Odilon *Redon* (1840—1916), *Auguste *Rodin* (1840—1917), Alberto *Sartoris* (1901), Fritz *Schmid* (1898), H. P. *Schmoller* (1916), Paul *Sérusier* (1865—1927), Luigi *Servolini* (1906), Michel *Seuphor* (1901), Gino *Severini* (1883—1966), Paul *Signac* (1863—1935), Ardengo *Soffici* (1879—1964), etc.; med Jugoslovani Ljubo *Babić* (1917), Aleksa *Čelebonović* (1917), Stojan *Ćelić* (1925), Miodrag B. *Protić* (1922) in pos. med Slovenci Rihard *Jakopič* (1869—1943), Matija *Jama* (1872—1947), Ivan *Vavpotič* (1877—1943), Saša *Šantel* (1883—1945), Marjan *Mušič* (1904), Stane *Kregar* (1905), Čoro *Škodlar*, Dore *Klemenčič*, Alenka *Gerlovič*, Marijan *Tršar* ...

LILIENFELD na Spodnjeavstrijskem: *cistercijanska opatija*, ust. 1202. V *opatijski c.*, 82 dolgi gotski stavbi (posv. 1230) zastopana s slikami mdr. Martino Altomonte (*olt. slike* iz 1731—33) in Daniel Gran (*Vnebovzetje* iz 1746 v v. olt.). V knjižnici → *Biblia pauperum* iz XIV. st.

L: Reclam A I (1961); P. Norbert *Mussbacher:* Das Stift Lilienfeld (W 1965, »Österreich-Reihe« 292/293).

lilija (lat. *lilium*, angl. *the lily*, fr. *le lis*, it. *il giglio*, nem. *die Lilie*), v kršč. umetn. simbol brezmadežne čistosti in zato predvsem eden izmed Marijinih simbolov, mdr. tudi po Bibliji (Vp 2, 1—2: *lilija v dolinah* in *Kakor lilija med trnjem*). Med kršč. svetniki jo imajo za atribut npr. Anton Padovanski, Frančišek Ksaverij, Katarina Sienska, itd., med arhangeli Gabrijel. Stiliziran bel resp. zlat lilijin cvet je bil emblem fr. kraljev (*fleur de lys*, t. i. burbonska lilija), rdeča lilija pa je postala emblem Medičejcev in Florence.

L: Anton *Hagemann*, Zur Deutung der Lilie (ZfKg, 1956); Réau III/3 (1959, p. 1517); EWA IV (1961, t. 398, 401—03); Cirlot (1962); Keller (1968, p. 533). — Cf. W. M. F. *Petrie* (1929).

Lill, Georg (1883—1951), nem. um. zgodovinar, direktor bavarskega deželnega spomen. urada.

B: *Hans Fugger (1531—1598) und die Kunst: Ein Beitrag zur Geschichte der Spätrenaissance in Süddeutschland*... (Lpz 1908); (& Ph. M. Halm) *Die Bildwerke des Bayerischen Nationalmuseums, I* (Au 1924); *Hans Leinberger: Der Bildschnitzer von Landshut* (Mn 1942); *Die Wies* (Mn 1952).

LILLE, mesto v sev. Franciji (*Flandre*), nekd. prestolnica flandrskih grofov.

L: Paul *Parent:* L'architecture civile à Lille au XVIIe siècle (Lille 1925); A. *Mabille de Poncheville:* Lille-en-Flandre des origines à nos jours (Lille 1951); EWA V (1961, stp 558—59 — L!).

~ **Palais des Beaux-Arts** (*place de la République*). V pomembni z. slik mdr. zastopani D. Bouts, van Dyck, Goya, J.-L. David (*Slepi Belizar berači*, 1780/81), Delacroix (*Medeja*), Courbet (*Popoldne v Ornansu*, 1849), itd.

limba ali *cemprin* (lat. *pinus cempra L.*, nem. *die Zirbelkiefer*), do 18 m vis. iglavec. Limbovino so porabljali za sobno opravo in rezbarske izdelke (npr. gotski kipi).

LIMBARSKA GORA pri Moravčah. Romarska *podr. c. sv. Valentina* (G. Maček o. 1735) s sočasno opremo. S: npr. Metzingerjev *Sv. Tilen* (d. 1743).

L: ŠumiL (1961); »ArS« 3 (1969, t. 19—20 in tloris p. XXIX).

Limb(o)urg, Pol, Herman & Jehanequin de, bratje, znani predvsem po miniaturah, s katerimi so okrasili → *Sijajni horarij vojvode berryjskega* (cf. lit. ib.).

LIMBURG AN DER LAHN (*Hessen*, ZRN). *Stolnica sv. Jurija* (*Dom St. Georg*) sez. na strmi skali nad reko Lahn v nepretrganem stavbnem obd., tj. 1215/20—36, združuje elemente pozne romanike in zgodnje gotike. Notr. s štirinadstropno delitvijo stene po vzoru katedr. v → *Laonu.* — V stolnični zakladnici znamenita biz. → *stauroteka* iz o. 960.

L: J. *Hensler:* Der Dom zu Limburg (Mn 1953); EWA VI (1962, stp 266—67 — L!); Reclam N IV (1966); »US« 7 (1968, p. 114—15). — Cf. E. *Gall* (1923).

LIMOGES, mesto v srednji Franciji (pokrajina *Limousin*), staro središče zlatarstva in lončarske umetn., znano po svojem porcelanu (bogato z. hrani *Musée Adrien Dubouché*), posebno pa še po svojih emajlnih izdelkih: starejši izdelki v celični in pozn. jamičasti tehniki, v renesansi pa slikani emajl, področje, na katerem so sloveli člani družin *Pénicaud* in *Limosin* (zbirko teh limoških izdelkov kateksohén hrani *Musée Municipal*). — *Katedr. Saint-Étienne* ima romansko kripto, sicer pa so jo zidali 1273—1327 (kor z obhodom in žarkasto razporejenimi kapelami), nadaljevali po končani stoletni vojni v obd. 1458—99 itn., ladjo pa dkč. šele v XIX. st.

L: EWA IV (stp 741 & 743, t. 398, 406, 408, 413—16), V (1961, stp 586 — L!).

Linas, Charles de, fr. um. zgodovinar, uvedel termin »mozanska« umetn. (fr. *l'art mosan*) za umetn. v dolini reke Meuse (flam. *Maas*).

B: *Les origines de l'orfèvrerie cloisonnée: Recherches sur les divers genres d'incrustation, la joallerie et l'art des métaux précieux* (3 knj., P 1877—1878—1887); *Émaillerie, métallurgie, toreutique, céramique: Les expositions rétrospectives Bruxelles, Düsseldorf, Paris en 1880* (P-Arras 1881); *L'art et l'industrie d'autrefois dans les régions de la Meuse belge: Souvenirs de l'exposition rétrospective de Liège en 1881* (P-Arras 1882); *Oeuvres de Limoges conservées à l'étranger et documents relatifs à l'émaillerie limousine* (P 1885).

LINCOLN (*Lincolnshire*, V. Britanija): Mariji posv. **katedrala* je ena izmed najlepših v Angliji. Učinkovito zah. **pročelje* je v jedru in s spodnjim delom zvonikov še iz romanske dobe, sicer pa stavba v glavnem pripada vis. gotiki, predvsem XIII. st.: *kor* zač. zidati 1192 Geoffrey de Noyers, *srednja ladja* dkč. 1233 (*Early English*), t. i. *Angelski kor* (*the Angel Choir*) na vzh., imen. po svojem kiparskem okrasu, je bil sez.

1256—80 (*Decorated Style*), pročelje in zvonika pa so dozidali do 1380. Up: Václav Hollar (pogled z juž. strani, *bakr.*).

L: Cankar II/2 (1933); EWA VI (1962, stp 779 — L!); Pevsner (1966); Alec *Clifton-Taylor:* The Cathedrals of England (L 1967); »US« 8 (1968, f p. 42). — Cf. H. *Karlinger* (1926, t. p. 262—64).

Lindblom, Andreas Adolf Fredrik, šved. um. zgodovinar.

B: *Nordtysk skulptur och måleri i Sverige från den senare medeltiden...* (Stock 1916); *La peinture gothique en Suède et Norvège: Études sur les relations entre l'Europe occidentale et les pays scandinaves...* (Stock L 1916); (& I. Collijn) *Birgittautställningen* (Stock 1918); *Den heliga Birgittas bildverk i skuptur och måleri* (ib. 1918); (& Agnes Branting) *Medieval embroideries and textiles in Sweden, I—II* (U-Stock 1932); *Sveriges konsthistoria från forntid till nutid..., I—III* (Stock 1944—1946); *Kult och kunst i Vadstena kloster* (Stock 1965, »Antikvariska serien« 14).

Lindenschmit, Ludwig (1809—1893), nem. pragzodovinar, vodil *Römisch-Germanisches Zentralmus.* v Mainzu.

B: *Die Alterthümer unserer heidnischen Vorzeit* (5 knj., Mainz 1858—1911); *Handbuch der deutschen Alterthumskunde, I: Die Alterthümer der merowingischen Zeit* (Brsch 1880—1889).

Lindisfarnski evangeliar → *Book of Lindisfarne*

Lindner, Richard (1901—....), amer. slikar, samosvoj predstavnik → *poparta*. R. v Hamburgu, živel v Nürnbergu, 1933 emigriral pred nacisti, do 1939 v Parizu, od 1941 v ZDA, živi v New Yorku.

L: São Paulo 9: United States of America (1967 [rk] — L!); Wieland *Schmied*, Richard Lindner and the human being as a toy (Studio, dec. 1968); Dore *Ashton:* Richard Lindner (NY: Abrams 1970).

Linfert, Carl (1900—....), nem. um. zgodovinar in lik. kritik. R. v Kölnu, štud. pri P. Clemenu, W. Worringerju, H. Jantzenu, H. Wölfflinu in A. E. Brinckmannu, prom. 1924 (*rer. pol.*) in 1927 (*phil.*), asist. v *Wallraf-Richartz Mus.* (1928—29), kritik (*Frankfurter Ztg.* 1930—43; *Kurier* [Bl] 1946—49; *Radio-Köln*); izd. izbor spisov J. Meier-Graefeja (1959).

B: *‚Die Grundlagen der Architekturzeichnung: Mit einem Versuch über französische Architekturzeichnungen des 18. Jahrhunderts'* (KwF, 1931); *Albrecht Altdorfer: Die Enthüllung der Landschaft* (Mainz 1938); *Alt-Kölner Meister* (Mn s. a. [1941]); *Hieronymus Bosch* (L-K: Ph 1959).

L: WWA (1962).

Linkéus, grš. mit. junak, »ostroviden kot ris« (po katerem je dobil ime), se kot njegov brat dvojček Idas udeležil pohoda → *argonavtov*.

L: Hunger (1953, p. 208—09).

LINKÖPING na Švedskem. V njegovem *Östergötlands och Linköpings Stads Museum* (*Vasavägen 16*) mdr. zastopan M. van Heemskerck (*krilni olt. s Križanjem*, 575 × 405 cm, 1538—41).

linteau (fr.) → *vratna preklada*

LINZ (lat. *Lentia*), deželno gl. mesto Gornje Avstrije (nem. *Oberösterreich*).

L: EWA II (1960, stp 160 — L!); Reclam A I (1961); J. *Schmidt:* Die Linzer Kirchen (W 1964, »ÖKT« 36).

~ Oberösterreichisches Landesmuseum Francisco-Carolinum (*Museumsstraße*) hrani mdr. izkopanine iz → *Hallstatta*, srednjev. plastiko in slike.

Liotard, Jean-Étienne (1702—1789), švic. slikar, pastelist, r. in u. (86) v Ženevi; akt. v Rimu, Carigradu, na Dunaju (večkrat), v Parizu, Londonu, na Nizozemskem in doma. S (vse pastel): npr. *Dekle s čokolado na pladnju* (*Gdč. Baldauf*, nem. *Das Schokoladenmädchen*, 1744, Dresden), *Pokrajina pri Ženevi z avtp.* (o. 1775/78, Rijksmus.), več *avtp.* (npr. d. 1744, Uffizi).

B: *Traité des Principes et des Règles de la Peinture* (G 1781; n. izd. G 1945, uv Pierre Courthion).

L: J.-C. *Lemagny* (Kindler IV, 1967, s. v. — L!). — Cf. M. N. *Benisovich* (1951; 1953; 1961), F. *Fosca* (1928; 1956), Luc *Menaše* (Lj 1962 — L!).

lipanj (hrv.) → *junij*

Lipchitz, Jacques (1891—....), fr.-amer. (ž.) kipar, pionir kubistične plastike, eden izmed najpomembnejših ustvarjalcev XX. st. R. v Litvi (Druskieniki), od 1909 v Parizu, 1914 na Majórki in v Španiji, 1916 zač. prijateljstva z Juanom Grisom, 1924—25 sez. → *Le Corbusier* njegovo hišo v Boulogne-sur-Seine pri Parizu, 1941 emigriral v New York, jun.-dec. 1946 v Parizu, ločitev od 1. žene (Berthe Kitrosser, besarabska pesnica, ki jo je spoznal 1915) in vrnitev v New York; 1948 se oženil z Yullo Halberstadt; po požaru newyorškega ateljeja (1952) si 1953 sez. novega v Hastings-on-Hudson, kjer je bil stanoval že od 1947 dalje. P: npr. *Mala Italijanka*, glava (1911/12). *Žena in gazeli* (1911—12), *Žena s kačo* (bron, 1913, PMA), *Srečanje* (svinec, 1913), *Akrobat na konju* (1914), *Matador* (1914), *Mornar s kitaro* (bron, 1914, umetnikova last), *Kitarist* (kamen, 1915/16, MMA), *portretne glave Jeana Cocteauja* (1920), *Raymonda Radigueta* (bron, 1920) in *Gertrude Stein* (bron, 1920/21, Detroit), *Pierrotov beg* (bron, 1926, Zürich), *Harfist* (bron, 1928), *Figura* (bron, 1926—30, MMA), *La Joie de Vivre* (bron, 1927—60, Whitney), *Vrnitev izgubljenega sina* (bron, 1931),

Mati in otrok I (bron, 1930, CMA), *Pesem samoglasnikov* (»*Song of the Vowels*«, bron, 1931—32, Zürich [repliki MAM & Nelson Rockefeller, New York]), *Jakobov boj z angelom* (bron, 1932, umetnikova last), *Bik in kondor* (1932), *Ugrabljenje Evrope I* (bron, 1938), *Prometej davi jastreba I* (1938), *Ugrabljenje Evrope II* (bron, 1941), *Romar* (1942), *Molitev* (1943), *Mati in otrok II* (bron, 1941—45, MMA), *Notre Dame de Liesse* (z znanim napisom *JACOB / LIPCHITZ JUIF FIDÈLE / À LA FOI DE SES ANCÊTRES / A FAIT CETTE VIERGE POUR / LA BONNE ENTENTE DES / HOMMES SUR LA TERRE AFIN / QUE L'ESPRIT REGNE / 1941—45*, bron, c. v *Assyju* v Savoji), *Leib Jaffe* (bron, 1944), *Visoka pesem* (»*Song of Songs*«, bron, 1946), *Žrtvovanje* (bron, 1948, Buffalo), »*variacije na dleto*« (1952), *Prometej davi jastreba II* (1944—53), serija »*À la limite du possible*« (dopolnjeni *objets trouvés*, bron, 1958—59), *The Spirit of Entreprise* (1960, PMA). Up: npr. D. Rivera (1914), Modigliani (1916/17, AIC).

B: *Amedeo Modigliani* (NY 1952, »Libr. of Great Painters: Portfolio Edition«).

L: Vincent *Huidobro* (Edouard-Joseph II, 1931, s. v.); The Drawings of Jacques Lipchitz (NY 1944); Juan *Larrea*, An Open Letter to Jacques Lipchitz (Coll Art J, 1954); Albert *Elsen*, The Humanism of Rodin and Lipchitz (ib., 1958); Giedion-Welcker (1960); Irene *Patai:* Encounters: The Life of Jacques Lipchitz (NY 1961, predg. Andrew C. *Ritchie*); SeuphorS (1961); Henry R. *Hope* (EWA IX, 1964, s. v.); ReadS (1964); B. van *Bork:* Jacques Lipchitz: The Artist at Work (NY 1966). — Cf. H. H. *Arnason* (1968 ali 1969; 1969); É. *Faure* (1950), W. *George* (1923; 1928), M. *Georges-Michel* (1942), R. *Goldwater* (1954 [1958]), G. H. *Hamilton* (Harm 1967), A. M. *Hammacher* (1960), Th. *Hess* (1954), H. R. *Hope* (1954), M. *Raynal* (1947), A. C. *Ritchie* (1952), S. *Rodman* (1957), A. *Salmon* (1926), itd.

Lipec, Janez, pravzaprav *Joannes Lipez*, po J. G. → *Dolničarju* (*Bibliotheca Labacensis publica* ... iz 1715) tvorec kamn. kipov *Adama* in *Eve* za pročelje leta 1484 sez. lj. mestne hiše (fragmentarno ohranjeni plastiki iz peščenca hrani Mestni muz. v Lj).

L: CevcS (1963); E. *Cevc* (ELU 3, 1964, s. v.); »ArS« 2 (1967 [izšlo 1968], t. 41). — Cf. E. *Cevc* (1951 — L!).

Liphart, Ernst von (1847—1930), nem. slikar, najmlajši sin Karla Eduarda (infra), od 1905 dalje konservator in pozn. direktor Eremitaže, u. v Leningradu. Up: Lenbach (o. 1867/68, München, Lenbach-Gal.).

Liphart, Karl Eduard von (1808—1891), nem. um. zgodovinar in zbiralec, oče prejšnjega, u. v Florenci, kjer je dolgo živel. Pri njem se učili W. von → *Bode*, → *Bredius* in → *Strzygowski*. Up: Lenbach (npr. v podobi Jožefa na *Begu v Egipt*, les, o. 1868/70, München, Lenbach-Gal.).

L: cf. W. von *Bode* (I 1930).

Lipman, Jean H(erzberg) (1909—....), amer. um. zgodovinarka.

B: ‚*The Florentine Profile Portrait in the Quatrocento*' (AB, 1936); ‚*Three Profile Portraits by the Master of the Castello Nativity*' (AA, 1936); *American Primitive Painting* (L-NY-Trt, Ox UP, 1942); *American Folk Art in Wood, Metal and Stone* (NY 1948); (& Alice Winchester) *Primitive Painters in America: 1750—1950* (NY 1950); (& Eve Menhudyke) *American Folk Decoration* (1951).

L: WWAA (1959).

Lippi, Filippino (1457/58—1504), it. florent. slikar, r. v Pratu kot sin fra Filippa *Lippija* (infra) in Lucrezie Buti (ib.), ob → *Botticelliju*, ki mu je bil učitelj in nanj najmočneje vplival, eden izmed predstavnikov t. i. 3. rodu florent. quattrocenta. S (freske, sicer pa vse na lesu; za star. dela je → *Berenson* 1899 iznašel mojstra z zasilnim imenom »Amico di Sandro«: npr. 4 *slike* → *Esterine zgodbe* (1472/82, Chantilly; Pariz, z. de Vogué; Vaduz), *freske* v Capp. Brancacci v c. Sta Maria del Carmine v Florenci (1481/85 dkč. Masacciovo *Obujenje Teofilovega sina*, sicer pa *Pavel obišče Petra v ječi*, *Osvoboditev Petra iz ječe*, skupaj *Peter in Pavel pred prefektom Agrippo in Petrovo mučeništvo*), iz 2 tondov sest. *Oznanjenje* (1483/84, San Gimignano, Mus. Civico), *Marija na prestolu med Janezom Krst. in Viktorjem pa Bernardom in Zenobijem* (d. 1485, Uffizi), **Videnje sv. Bernarda* (o. 1486, Florenca, c. Badia), *Marija z Martinom, Katarino in donatorjema* (*Tanai di Nerli in žena*, o. 1488, Florenca, S. Spirito), *freske* v Capp. Carafa v c. Sta Maria sopra Minerva v Rimu (1489/93): na stropu 4 *sibile* (*tiburtinska*, *helespontska*, *delfijska* in *kumanska*, sodel. Raffaelino del Garbo), na olt. steni *Oznanjenje* (freska kot olt. slika, *kard. Caraffo priporoča Mariji Tomaž Akvinski*), ob strani *Tomaž Akv. in čudež govorečega križa* in *Zmagoslavje Tomaža Akv.*, kot nadomestilo za nedk. → *Poklon kraljev* Leonarda da Vinci *Poklon kraljev* za samostan S. Donato a Scopeto (d. 1496, Uffizi), *Srečanje pri Zlatih vratih* (d. 1497, København), *Mojzes izbije vodo iz skale* in *Čaščenje zlatega teleta* (oboje o. 1500, Nat. Gall.), *Alegorija muzike* (*Erato*, o. 1500, Alte Pin.), *freske v* Capp. Strozzi v c. Sta Maria Novella v Florenci (dkč. 1502: na stropu bibl. očaki *Adam*, *Noe*, *Abraham*, in *Jakob*, na stenah *prizori iz legend Janeza Ev. in Filipa*).

L: G. *Gronau* (ThB XXIII, 1929, s. v. — L!); Berenson Ox (1932); Mary *Pittaluga* (EWA IX, 1964, s.

v. — L!); A. *Chastel* (Dict peint it, 1964); L. *Berti* (Kindler IV, 1967, s. v. — L!). — Cf. R. *Hamann* (1941), K. B. *Neilson* (1938), A. *Scharf* (1931; 1931; 1932; 1935; *1950).

Lippi, *fra* **Filippo** (o. 1406—1469), it. florent. slikar, učenec Lorenza Monaco (vplivala nanj Masaccio in fra Angelico), učitelj Botticellija. Kot sirota postal karmeličan v florent. samostanu, katerega c. je nekaj let pozn. obogatil s svojimi freskami Masaccio (Capp. Brancacci); ko je bil 1456—61 kaplan ženskega samostana Sta Margherita v Pratu, je pobegnil z lepo nuno Lucrezio Buti in imel z njo sina *Filippina* (supra), po očitnem posredovanju svojih patronov Medičejcev se je z njo pozn. lahko tudi oženil. S: npr. *Marija z otrokom* (*Madonna Tarquinia*, les, d. 1437, Barberini [last Mus. Naz., Tarquinia]), *Madona s svetnikoma* (*Pala Barbadori*, 1437/38, Louvre), *Oznanjenje* (Florenca, S. Lorenzo, Capp. Martelli), **Marijino kronanje* (1441/47 [zač. pred 1442, plačano 1447], Uffizi), t. i. → *Tondo Bartolini* (les, 1452, Pitti), *Rojstvo* (*Marija časti otroka*) *z Janezom Krst. in sv. Bernardom* (les, o. 1459, Dahlem [iz Capp. Medici v Pal. Medici-Riccardi v Florenci]), freske s *prizori iz življenja sv. Štefana* (npr. *Pogreb*) in *Janeza Krst.* (npr. **Herodova pojedina*) v katedr. v Pratu (1452/64), *Marija z otrokom in angeloma* (les, o. 1465, Uffizi), freske v katedr. v Spoletu (1466/69, dkč. fra Diamante).

L: Vasari-Milanesi II (1906); Venturi VII/1 (1911); van Marle X (1928); G. *Gronau* (ThB XXIII, 1929, s. v. — L!); Berenson Ox (1932); P. *Toesca* (EI XXI, 1934, s. v.); Cankar III/1 (1936); Mary *Pittaluga* (EWA IX, 1964, s. v. — L!); A. *Chastel* (Dict peint it, 1964, s. v.); L. *Berti* (Kindler IV, 1967, s. v. — L!). — Cf. B. *Berenson* (1963), A. *Chastel* (1948). H. *Mendelsohn* (1909), R. *Oertel* (1942), M. *Pittaluga* (1949 — L!), I. B. *Supino* (1902).

Lippmann, Friedrich (1838—1903), nem. (ž.) um. zgodovinar, poznavalec grafike, direktor berlinskega *Kupferstichkabinett*; r. v Pragi, u. v Berlinu.

B: *Zeichnungen von Albrecht Dürer in Nachbildungen, I—VII* (Bl 1883—1929, VI.—VII. knj. izd. F. Winkler); *Zeichnungen von Sandro Botticelli zu Dante's Goettlicher Komoedie nach den Originalen im K. Kupferstichkabinett zu Berlin* (2 knj., Bl 1887); (& sodel.) *Zeichnungen von Rembrandt Harmensz. van Rijn in Lichtdruck nachgebildet* (4 knj., Bl 1888—1892); *Engravings and Woodcuts by Old Masters* (*sec. XV—XIX*) *reproduced in facsimile...* (5 knj., L 1889—1900 [= 1904]); *Der Kupferstich* (Bl 1893; 6. izd. 1926); *Die sieben Planeten* (Bl etc. 1895); *Lucas Cranach: Sammlung von Nachbildungen seiner vorzüglichsten Holzschnitte und seiner Stiche* (Bl 1895); (izd.) *Original drawings by Rembrandt Harmensz. van Rijn* (6 knj., L-The Hague 1900—1910, dkč. C. H. de Groot); *Zeichnungen alter Meister im Kupferstichkabinett der K. Museen zu Berlin* (2 knj., Bl 1910).

L: UJE (s. v.).

Lippo Vanni → *Vanni, Lippo*

Lippold, Georg (1885—1954), nem. arheolog. R. v Mainzu, učil na univ. v Münchnu in Erlangenu (ord. od 1925 dalje), tam u.

B: (& W. Amelung) *Die Sculpturen des vaticanischen Museums* (8 knj., Bl 1903—1956); *Griechische Porträtstatuen* (Mn 1912); *‚Das Grabmal des Pietro Strozzi in Mantua'* (MJb, 1919/20); *Gemmen und Kameen des Altertums und der Neuzeit* (Stu 1922); *Kopien und Umbildungen griechischer Statuen* (Mn 1923); *Labyrinthos: Ein Beitrag zur Geschichte einer Vorstellung und eines Ornaments* (Athen 1931); **Die griechische Plastik* (Mn 1950, »HA« III/1); *Antike Gemäldekopien* (Mn 1951).

L: Kü (1935).

Lippold, Richard (1915—....), amer. kipar. R. v Milwaukeeju (Wis.), starši emigrirali iz Evrope. Prva dela iz kovinske žice 1942. P: *The Sun* (1953/56, MM), z arhitekturo posebno uspelo povezana medeninasta plastika v *Seagram Building* (→ *New York*).

L: WWAA (1959); SeuphorS (1961); ReadS (1964). — Cf. H. H. *Arnason* (1968 ali 1969), D. *Miller* (1952).

Lipps, Theodor (1851—1914), nem. psiholog in filozof (»*Einfühlungspsychologie*«).

B (lik. umetn.): *Ästhetische Faktoren der Raumanschauung* (Hmb 1891); *Raumästhetik und geometrisch-optische Täuschungen* (Lpz 1897); *Ästhetik: Psychologie des Schönen in der Kunst, I* (*Grundlegung der Ästhetik*, Hmb 1903; n. izd. Lpz 1923) & *II* (*Die ästhetische Betrachtung und die bildende Kunst*, Hmb 1906; n. izd. Lpz 1920).

L: DULC III (1961).

***lipsanoteka v Brescii,** starokršč. relikviarij, slonokoščena škatlica (viš. 22 cm, šir. 24 cm, dolga 32,7 cm, o. 360/70, Brescia, Mus. Civico Cristiano), do 1928 razstavljena v obliki križa, okrašena z reliefi, ki kažejo v medaljonih Kristusa in apostole, sicer pa v manjših prizorih Staro zavezo, v večjih pa Novo zavezo: med prvimi *Jakobov boj* in *Jakobova lestev*, *Mojzes ubije Egipčana* (z nogo v trebuh), *David in Goljat*, *Suzanina zgodba* in *Danijel v levnjaku*, *Jono vržejo v morje* in *Jona pod bučnim grmom*, *Mučeništvo sedmih »makabejskih« bratov*, med drugimi pa *Ozdravljenje krvotočne žene*, *Kristus učitelj* in *Kristus brani ovce pred volkom*, *Obujenje Jairove hčere*, *Ozdravljenje slepega* in *Obujenje Lazarja*, *Kristusa primejo*, *Petrova zatajitev*, *Kristus pred Kajfo* in *Pilat si umiva roke*, *Kazen Ananija in Safire*.

L: Cankar I/2 (1928, p. 188—89); EWA VIII (1963, t. 240), IX (1964, stp 142, t. 84); Robert L. *Mc Grath*, The Martyrdom of the Maccabees on the Brescia Casket (AB, 1965); »PKG« 2 (1967, repr. 380a). — Cf. R. *Delbrueck* (1952), J. *Kollwitz* (*1933), G. *Panazza* (1959), W. F. *Volbach* (1958).

Lipton, Seymour (1903—....), amer. (ž.) kipar. R. v New Yorku, se ukvarja s kiparstvom od 1932 dalje (samouk). Prva dela iz kovinskih plošč 1945, o. 1950 zač. abstr. organskih oblik, ki spominjajo na živali in rastline. Živi v New Yorku na Manhattanu.

L: WWAA (1959); AŽS (1959); SeuphorS (1961); Albert *Elsen:* Seymour Lipton (NY 1970). — Cf. H. H. *Arnason* (1968 ali 1969), D. *Miller* (1956).

Lise, r. *Tréhot* (u. 1922) je bila 1865/66—1872 Renoirjeva ljubica in model, mdr. za slike *Diana* (d. 1867, Washington), *Poletje* (1868, Berlin, Nationalgal.), *Kopalka* (d. 1870, São Paulo) in *Alžirka* (d. 1870, Washington).

L: Douglas *Cooper*, Renoir, Lise and the Le Coeur Family (BM, 1959).

lisica (lat. *vulpis*, angl. *the fox*, fr. *le renard*, it. *la volpe*, nem. *der Fuchs*) je v srednjev. umetn. podoba prevare (→ *Fraus*), v naslonu na Biblijo (Vp 2, 15: *lisice, vinogradov pokončevalke*) pomeni krivoverce in razkolnike, itd.

L: Ferguson (1954); Réau I (1955, p. 111); K. *Varty:* Reynard the Fox: A Study of the Fox in Medieval English Art (Leicester: UP 1967); LCI II (1970, stp 63 ss). — Cf. W. *Molsdorf* (1920).

Lisippos → *Lízip*

Lisner, Margrit, nem. um. zgodovinarka, docentka za it. kiparstvo in slikarstvo na univ. v Freiburgu i. Br.

B: ‚*Deutsche Holzkruzifixe des 15. Jahrhunderts in Italien*' (MittF, 1959/60); ‚*Zum Frühwerk Donatellos*' (MJb, 1962); ‚*Michelangelos Kruzifixus aus S. Spirito in Florenz*' (ib., 1964); ‚*Zum Rahmen von Michelangelos Madonna Doni*' (Th. Müllerjev zb., 1965); ‚*Das Quattrocento und Michelangelo*' (21. kongr. II, 1967); ‚*Gedanken vor frühen Standbildern des Donatello*' (K. Bauchov zb., 1967); ‚*Ein Kruzifixus des Antonio del Pollaiuolo in San Lorenzo in Florenz*' (Panth, 1967); ‚*Ein unbekanntes Werk des Michelozzo di Bartolomeo*' (ib., 1968); ‚*Zum bildhauerischen Werk der Sangallo*' (ib., 1969); *Holzkruzifixe in Florenz und in der Toskana* (Mn 1970, »ItFF«).

Liss, Johann ali Jan *Lyss* (o. 1597—o. 1629/30), slikar, eden izmed 3 pomembnih »tujih« slikarjev, ki so delovali v Benetkah v 1. pol. XVII. st. (→ *Feti*, Bern. → *Strozzi*). R. sev. od Lübecka, se učil na Nizozemskem, v 1620-ih letih akt. v Benetkah. S: npr. *Izgubljeni sin* (o. 1624, Wien Ak.), *Venerina toaleta* (les, o. 1625/26, Pommersfelden, grad Weißenstein), *Kleopatrina smrt* (o. 1626/28, Alte Pin.).

L: EWA II (1960, barvna t. 196); G. *Woeckel* (Kindler IV, 1967, s. v. — L!). — Cf. K. *Steinbart* (1940; 1946; 1958/59).

il **Lissandrino** → *Magnasco*

Lissitzky, El, s celim imenom *Eliezer* (Lazar) *Markovič Lisicki* (1890—1941), rus. (ž.) slikar, tipograf in arh., pomemben predstavnik konstruktivizma in suprematizma (→ *ruska avantgardna umetn.*).

L: Dict peint mod (1954, s. v.); Horst *Richter:* El Lissitzky: Sieg über die Sonne, Zur Kunst des Konstruktivismus (K 1958); H. *Read* (Kindler IV, 1967, s. v. — L!); Sophie *Lissitzky-Küppers:* El Lissitzky, Maler, Architekt, Typograph, Photograph: Erinnerungen, Briefe, Schriften (D 1967; angl. izd. L 1968) — Cf. H. H. *Arnason* (1968 ali 1969), W. *Haftmann* (4. izd. 1965; 1965), etc.

List, Camillo (1867—1924), avstr. um. zgodovinar. Prom. na Dunaju 1894, direktor z. orožja v tamk. *Umzg. muz.*

B: ‚*Zacharias Lencker*' (JSaK, 1898); *Tafelbilder aus dem Museum des Stiftes Klosterneuburg* (W s. a.).

listna maska (fr. *le mascaron à feuillage*, it. *il mascherone composto di foglie*, nem. *die Blattmaske*), človeški obraz, ki se skrivnostno pojavlja sredi listnega okrasja ali pa prehaja vanj. Listne maske poznamo od rim. umetn. dalje (od I. st.), v fr. romanski plastiki, zlasti in nasploh pa v gotiki in renesansi.

L: Marie *Durand-Lefebvre:* Art gallo-romain et sculpture romane: Recherches sur les formes (P 1937); CevcS (1963); »US« 8 (1968, p. 98 [napisa zamenjana] & 99). — Cf. E. *Cevc* (1953), H. *Keller* (1939; *1948), M. *Wegner* (1935, p. 43—50).

listna stran (nem. *die Epistelseite*) je v kršč. cerkvah juž. stran cerkve in olt., ker mašnik tu bere *liste*; tudi *moška stran*, ker so od srednjega veka dalje moški sedeli na tej strani.

listn(at)i kapitel (fr. *le chapiteau à feuillage*, it. *il capitello a foglie*, nem. *das Blattkapitell*) pozna evr. umetn. predvsem v obd. gotike.

listopad se pri Hrvatih imenuje → *oktober*, pri Slovencih pa → *november*

lišček (angl. *Goldfinch*, fr. *le chardonneret*, it. *il cardellino*, nem. *der Stieglitz*) se hrani z bodljikavimi rastlinami, ki v kršč. ikonografiji aludirajo na trnovo krono in s tem na pasijon, ter je tako sam postal simbol Kristusovega trpljenja: pojavlja se ob Jezuščku, nakazujoč tesno zvezo med učlovečenjem in pasijonom. Up: Rafael (*Madona z liščkom*, Uffizi).

L: cf. H. *Friedmann* (1946).

literarna veda in umetnostna veda in njuno medsebojno razmerje.

L: Jost *Hermand:* Literaturwissenschaft und Kunstwissenschaft: Methodische Wechselbeziehungen seit 1900 (Stu 1965).

literarne predloge likovnih del → *ilustracija*

litografija ali *kamnotisk* (angl. *the lithography*, fr. *la lithographie*, nem. *der Steindruck*), graf. tehnika (ploski tisk, cf. s. v. *grafika*), ki jo je 1796/98 v Münchnu izumil Aloys *Senefelder*. V XIX. st. so bili med njenimi mojstri Géricault in Delacroix, Gavarni in predvsem → *Daumier*, za um. uveljavljenje barvne lito. pa si je pionirske zasluge pridobil zlasti → *Toulouse-Lautrec*.

L: W. *Weber:* Saxa loquuntur — Steine reden: Geschichte der Lithographie, I—II (Hdl 1961—1964; angl. izd. *History of Lithography*, 1966). — Cf. L. *Dussler* (1925 [1955]).

liturgične barve v katol. c. so *bela* kot barva luči, čistosti in duhovnega veselja, *rdeča*, ki izraža ljubezen in trpljenje, *zelena*, ki pomeni upanje, *vijolična* kot barva pokore in *črna* barva, ki ponazarja žalost in smrt. *Zlata*, tj. bogato z zlatimi nitmi pretkana oblačila smejo nadomeščati belo, rdečo in zeleno obleko.

liturgíja, javni cerkv. obredi ali opravila.

litúrgika, veda o liturgíji: opisuje in razlaga cerkv. obrede in njihov zg. razvoj, govori o osebah, ki liturgíjo predpisujejo in opravljajo, o liturgičnih prostorih in predmetih, dejanjih in časih.

L: Franc *Jaklič* & Ivan *Vrečar:* Liturgika za srednje, meščanske in tem podobne šole (Lj 1935); Franc *Ušeničnik:* Katoliška liturgika (2., rev. & razš. izd. Lj 1945). — Cf. D. *Kniewald* (1937).

Liuthar, menih, pisar ali naročnik → *Evangeliarja Otona II. ali III. v Aachnu* (o. 983), imen. in up. v slednjem (f. 15v) nasproti podobe cesarja, kateremu izroča kodeks. Po Liutharju prej skupina otonskih IR imen. *Liuthar-Gruppe*.

L: cf. J. *Beckwith* (NY 1964), H. *Schrade* (1958).

Lívij, s celim imenom *Titus Livius* (59 pred—17), rim. zgodovinar. Njegova orjaška, samó delno ohranjena *Historia ab urbe condita* lit. predloga za številne ikonogr. motive, npr. *Najdenje Romula in Rema* (Liber I, 4), *Ugrabljenje Sabink* (I, 9), *Sabinke spravijo Sabince in Rimljane* (I, 13), *Tarkvinij in Lukrecija* resp. *Lukrecija* (I, 58), *Scipionova vzdržnost* (XXVI, 50).

LIVORNO, pristaniško mesto v srednji Italiji (*Toscana*), rojstni kraj Amedea → *Modiglianija*.

L: EWA VIII (1963, stp 631—32 — L!).

~ **»Monumento dei Quattro Mori«** (*piazza della Darsena*), spom. Ferdinandu I., v. vojvodi toskanskemu (odkrit 1607), soho vojvode napravil G. Bandini (zač. 1595, d. 1599), 1624 dodane popularne kipe *črnskih sužnjev* pa Pietro Tacca.

L: Cesare *Venturi*, Il monumento livornese detto dei Quattro Mori (Liburni Civitas, VII, 1934); Venturi X/2 (1936).

Livre des Femmes Nobles et Renommées → *Boccace de Philippe le Hardi*, → *Boccace du Duc de Berry*

***Livre du Cuer d'Amours Espris,** pomemben fr. iluminiran rkp. iz o. 1465 (pergament, 29 × 20,7 cm, Dunaj, Österreichische Nationalbibliothek, Ms. 2597), »Knjiga o zaljubljenem srcu«, simbolov in prispodob poln poznosrednjev. »roman«, ki ga je spisal kralj René Anžuvinski, okrasil pa neznan fr. mojster.

L: »US« 8 (1968, repr. p. 154). — Cf. O. *Smital* (& E. *Winkler* 1926), E. *Trenkler* (1946).

lizena (nem. *die Lisene* iz fr. *la lisière*, rob, okrajek, itd.), navpičen, ploskovit in nerazčlenjen pas zidu (brez baze in kapitela), pogósten na zun. romanskih stavb in predvsem okrasnega pomena. Lizene, ki stene ne krepé, ampak jo samo razčlenjujejo, so v tej svoji funkciji velikokrat medsebojno povezane z okrogloločnim frizom nad njimi.

Lízip (grš. *Lisipos*), (2. pol. IV. st. pred), grš. kipar iz Sikiona, dvorni kipar → *Aleksandra Vél.*, katerega je edini smel upodabljati v bronu. **P:** → *Apoksiómenos* (bron. orig. izgubljen, rim. marm. kopija, Vat.).

L: Erik *Sjöqvist*, Lysippos (EWA IX, 1964 — L!); »PKG« 1 (1967). — Cf. M. *Bieber* (1955 [1961]), E. *Loewy* (1891), G. M. A. *Richter* (A Handbook 1959 [1960]).

ljubimci. Med najslavnejšimi ljubezenskimi dvojicami svet. lit. in s tem tudi lik. umetn. mdr. → *Teagenes in Hariklea*, → *Hero in Leander*, → *Angelica in Medoro*, itd.

LJUBLJANA, gl. mesto SRS, kult., gospodarsko in politično središče Slovencev. Na mestu rimske *Emone*, od katere se je mdr. ohranil del juž. obzidja in na katero spominjajo stara imena mestnih delov *Mirje*, *Gradišče* in *Ajdovščina*. Staroslovanska najdišča iz o. X. st. Ime dkm. v nem. (*Laibach*) in slov. (*Luwigana*) obliki 1144 resp. 1146. Srednjev. Lj sestavljali 3 deli, od katerih je bil vsak pos. obzidan: *Stari trg* s središčem okrog Jakobove c.; pozn. *Novi trg*, ki so ga sestavljali križniški, ž. in plemiški del; po vsej priliki najmlajše *Mesto* sev. od Starega trga v prostoru med grajskim gričem in des. bregom Ljubljanice. Celota obzidana do konca XVIII. st., v pozn. razvoju mesta (ki je ob opisanem

srednjev. obsegu in zasnovi ohranilo predvsem baročni videz) pa pomembna zlasti zgraditev nekd. juž. železnice od Dunaja do Lj (1847) s podaljšanjem do Trsta (do 1857) in v. potres 1895. Med obema svet. vojnama mesto oblikoval predvsem →*Plečnik*.

L: Vodnik po Ljubljani: Tujsko-prometna propagandna brošura (Lj 1931); Ferdo *Gestrin*, Doneski zgodovini Ljubljane v srednjem veku (ZČ, 1951); Zgodovina Ljubljane, I (Lj 1955); Ljubljana: Podobe iz njene zgodovine (Lj 1962; večjezična izd. 1965); Bogo *Grafenauer*, Ljubljana v srednjem veku (Kron, 1963); Ferdo *Gestrin*, Oris zgodovine Ljubljane od XVI. do XVIII. stoletja (ib.); Anton *Melik* & Sergej *Vilfan* (EJ 5, 1962, s. v.); ELU 3 (1964, s. v.); Ksenija *Rozman & alii:* Ljubljana (Lj 1967). — Cf. E. *Cevc* (Vedute 1959), M. *Kos* (1955; 1964), J. *Mal* (1957), A. *Melik* (1929/30), I. *Robida* (1910), J. *Rus* (1938), Fr. *Stelè* (1940), N. *Šumi* (1954; 1955; 1959; 1962), I. *Vrhovec* (1885; 1886), F. *Zwitter* (1929/30), itd. (cf. Kron [pred in po 2. svet. vojni], VS).

(1) trgi, ulice, mostovi

~ **Aškerčeva cesta,** pred 1. svet. vojno *Nadvojvode Evgena cesta:* št. 7: nekd. *Obrtna šola* (zdaj *Tehniška šola*), sez. 1911 arh. Dvořák; št. 12: *Filozofska fak.* (mdr. *Odd. za um. zgod.*, cf. odd. 6), sez. do 1961 (arh. Stanko Rohrman).

~ **Beethovnova ul.**: št. 10: →*»Zbornica za trgovino, obrt in industrijo«* (cf. odd. 3).

~ **Cankarjeva cesta,** med obema vojnama *Aleksandrova* in še prej *Franca Jožefa cesta:* na vogalu z *Župančičevo ul.* →*Opera* (cf. odd. 3); št. 18: nekd. *Poštna hranilnica* (personifikaciji na pročelju izdelal Jurkovič); št. 20: nekd. *Narodni dom* (sez. 1893 arh. Skabront), v njem → *Narodna gal.* (cf. odd. 5); nasproti pred vhodom v Tivoli → *Moderna gal.* (cf. odd. 5).

~ **Cigaletova ul.**: ob →*Marxovem trgu* secesijski stavbi, *Pogačnikova hiša* (št. 1) in *Čudnova hiša* (št. 2, Tavčarjeva 6) po C. M. Kochovem načrtu iz 1901; št. 10 (Trg OF 16) arh. Glanz.

~ **Ciril-Metodov trg** (prej *Pred škofijo*): → *stolnica* (cf. odd. 2); št. 4: →*škofijski dvorec* (odd. 3); št. 6: ena izmed kanoniških hiš, s 4 pilastri razčlenjeno in štukom okrašeno *pročelje* (→*»nežni slog«*); št. 21: →*»Bidlmon«* (cf. odd. 3).

~ **Cojzova cesta**: 1927 jo je uredil Plečnik. Ob vhodu v festivalsko gledališče na jugozah. vogalu →*križevniškega kompleksa* (cf. infra, odd. 3) isti post. *spom. Antonu Aškercu* (N. Pirnat, bron). Št. 5: *odd. za arhitekturo* Fak. za arhitekturo itd., na nasprotni strani *Cojzova piramida* (Plečnik). — Vzdolž sev. strani ceste se je spuščalo proti Ljubljanici (čez katero v srednjem veku še ni bilo šentjakobskega mostu) mestno obzidje t. i. Novega trga in ob njem jarek (*»graben«*).

L: cf. M. *Kos* (1955, p. 17, 36—37).

~ **Čevljarski most,** 1931—32 oblikoval Plečnik. Most (pred 1. svet. vojno *Hradeckega most*). Nekoč povezoval vse tri mestne dele (cf. supra), tj. *Stari trg*, *Novi trg* in *Mesto*; takrat imen. *Zgornji most* v nasprotju s *Spodnjim* ali *Špitalskim* (cf. *Tromostovje*, infra).

L: cf. M. *Kos* (1955, p. 13—14).

~ **Čopova ul.** (prej *Prešernova*, še prej *Slonova*): št. 3: poslopje *Mestne hranilnice*, arh. Vancaš 1902.

~ **Dalmatinova ul.**: št. 1: bivša *Kmetska posojilnica*, arh. C. M. Koch; št. 2: nebotičnik *Metalka*, arh. Mihevc, načrt 1962; št. 3: arh. R. Smielowsky; št. 4: *palača Zveze sindikatov Jugoslavije* (*Republiški svet za Slovenijo*); št. 7: *Deghengijeva hiša*, arh. C. M. Koch, načrt 1904.

~ **Dolničarjeva ul.** (prej *Semeniška*), imen. po Janezu Gregorju →*Dolničarju:* št. 4: →*Semenišče* (cf. odd. 3).

~ **Erjavčeva cesta**: št. 1: poslopje *Drame*, sez. Alexander Graf 1908—10; na vogalu s → *Prešernovo cesto* (št. 8) neorenesančna stavba, zdaj sedež IS; št. 23: *Ak. za lik. umetn.* (cf. odd. 6).

~ **Gornji trg,** prej *Florijanska ul.* po *Florijanski c.* na njem: št. 9, 11, 13 & 15: z ozkim pročeljem in strešnimi čeli na ulico obrnjene hiše kažejo še *srednjev. način zazidave:* med njimi so »uličice« [vsaka hiša ima svoj lastni požarni zid], pročelja sama pa so nanizana v umikih; št. 18: *šentjakobsko župnišče* z ločenim stolpnim stopniščem (arh. M. Fabiani, 1908); na juž. steni *Florijanske c.* v niši Robbov *Janez Nepomuk* (1727, prej na Črnuškem mostu) z reliefom svetnikovega mučeništva na podstavku, zraven poznobaročni *vodnjak* z izklesano glavo; št. 39: tu prej *mestna vrata*, imen. *Pisana* (ker so bila poslikana), *Starotrška* (ker so vodila na Stari trg), *Gornja* (ker so stala na zgornjem koncu mesta), *Karlovška* ali *Bihaška* (ker so vodila v ti mesti).

L: cf. E. Cevc (1970, repr. 182, p. 256—58 & 317 [op. 457] — L! [relief na hiši št. 1]), M. *Kos* (1955, p. 8—9), N. *Šumi* (1958, p. 23; 1959, p. 43 & 38 [f]).

~ **Gosposka ul.**: št. 3: *Barbova palača*, prez. iz več manjših hiš o. 1755/56, na dvoriščni strani okrogel *stopniščni stolp*; št. 4: *Wiesendrova hiša:* z 8 pilastri razčlenjeno *pročelje* iz 1741, *portal*

z vazama; št. 10: klasicistična zun.; št. 15: → *Auerspergova palača* (cf. odd. 3).

~ **Gosposvetska cesta** (do konca 1. svet. vojne *Marije Terezije cesta* po cesarici, za katere vlade je nastala): ob njej *evang. c.*, sez. 1861 (*olt. slika* Pavel Künl), na vogalu s → *Prešernovo cesto* (cf, infra, št. 30) *Delavski dom.*

~ **Gradišče,** del mesta (v srednjem veku zunaj mestnega obzidja), ki so ga Slovenci — kot razna druga predslov. selišča in utrdbe — imen. po ostankih rim. *Emone.*

L: cf. M. *Kos* (1955, p. 42 ss).

~ **Gregorčičeva ul.**: št. 9-9a-11-11a-13-13a: *stanovanjski blok na Ferantovem vrtu* po načrtu E. Ravnikarja (dkč. 1967); št. 25: *palača nekd. Gospodarskega sveta* (zdaj Republiškega sekretariata za promet in gospodarstvo), arh. S. Rohrman 1948; št. 27: nekd. *Trgovski dom* (zdaj Ekonomska fak.), pročelje in dvorano oblikoval arh. Vl. Šubic 1927; na vogalu s → *Prešernovo cesto* (cf. infra, št. 6) nekd. *Trgovska akademija.*

L: Ljudmila *Plesničar-Gec*, Novo odkriti starokrščanski objekti pri osnovni šoli Majde Vrhovnik v Ljubljani (Sinteza, št. 15, okt. 1969); Sinteza (št. 16, marec 1970, p. 40—45 [‚Stanovanjski objekti na Ferantovem vrtu']).

~ **Kidričeva ul.** (prej *Gajeva*): spom. → *Ilegalec* (cf. odd. 4); t. i. *Dukičevi bloki* (*Đukićev blok*), arh. J. Sivec (med parkom za palačo *Slavija*, *Župančičevo* in *Puharjevo* ul.); nekd. *Klas. gimn.* (cf. Prežihova ul.).

~ **Kopitarjeva ul.**: št. 2: »*Kanarček*«, novo poslopje *Ljudske pravice*, arh. Ravnikar 1960; stara tiskarna, nekd. *Katol. tiskarna* na vogalu s *Poljanskim nasipom*, sez. o. 1900.

~ **Križevniška ul.**: št. 2: *Eghova hiša*, prez. pred 1736, renesančen *portal*, triramno baročno *stopnišče* iz 1. pol. XVIII. st.; št. 5: v njej prebivali stavbeniki *Donini*, ki so hišo prez. v XVII. st.; št. 6 & 8: arkadni *dvorišči*; št. 9: *portal* z grbom (d. 1658).

~ **Levstikov trg** (prej *Šentjakobski trg*): → *šentjakobska c.* (cf. odd. 2) in → *Marijin steber* (odd. 4); št. 1: nekd. *Šentjakobska šola*, zdaj *Osnovna šola Fr. Levstika*, zun. po načrtu M. Fabianija iz 1900.

L: cf. N. *Šumi* (1954, p. 33).

~ **Marxov trg** (prej *Kralja Petra*, še prej *Slovenski trg*), urejen (1902) in v glavnem tudi obzidan (1906) po načrtu M. Fabianija, ki je verj. zamislil tudi *vogalne stolpiče* ob izteku ulic: do sezidanja nove *palače ZSJ* (→ *Dalmatinova* 4) nad njim gospodovala *Sodna palača* (→ *Tavčarjeva* 9), sicer pa ga enotno zaznamujejo *secesijske stavbe* na vzh. na → *Miklošičevi cesti* (št. 16, 18 & 20) in na zah. na → *Cigaletovi ul.* (št. 1 & 2), ki so jih sez. M. Fabiani, C. M. Koch in Fr. Berneker.

L: cf. N. *Šumi* (1955, p. 24 ss, repr. 6).

~ ***Mestni trg** — na njem → *Vodnjak kranjskih rek* (cf. odd. 4) — se lijakasto oži proti Tranči (cf. *Pod trančo*, infra) resp. Staremu trgu: št. 1: → *Mestna hiša*; št. 2: *juž. trakt Mestne hiše*, *pročelje* v kitastem slogu o. 1780; št. 5: *Mestna gal.*; št. 8: *Hamannova hiša*, preprosto poznobaročno *pročelje*, v veži 3 poznogotski *portali*; št. 9: *Liechtenberg-Reyeva hiša*, na pročelju 2 dvojici kamn. *glav* iz 1. pol. XVI. st., triramno *stopnišče* s pahljačastim obokom, baročno arkadno *dvorišče*; št. 10: → *Skabernetova hiša*; št. 17: *Raigersfeld-Erbergova hiša* (o baronih Raigersfeldih cf. SBL III, 9. zv., 1960), empirsko *pročelje*, v veži gotski *portal* (XV. st.), prostrano baročno *stopnišče* oblikoval → *Perski*; tu 1769 u. → *Bergant* (1760 je hišo kupil njegov pokrovitelj Volbenk Danijel Erberg); št. 18: *Obrezova hiša*, *pročelje* iz 1750-ih let s pilastri in oddeljenim mezzaninom oblikoval → *Perski*; št. 19 (v pritličju um. trgovina *Antika*): *Hartlova hiša*, z lizenami in »tablami« graf. razčlenjeno poznobaročno pročelje; št. 24: *Souvanova hiša*, empirsko *pročelje* s polstebri, baročno *stopnišče*, v poznosecesijskem slogu opremljena *trgovina*; št. 25 (*Trubarjev antikvariat*): *Grasselijeva hiša*, 1711—86 prehodni dom kostanjeviških opatov (njihov kamn. *grb* — prej v kleti — zdaj vzidan v veži), *dvorišče s sgraffiti* iz 1. četrt. XVII. st. (prvi znani primer v lj. meščanskem stavbarstvu), celoto priredil arh. B. Kobè 1965; št. 26 (→ *Stritarjeva* 1 & 3): *Krisperjeva hiša.*

L: »ArS« 3 (1969, t. 11—12).

~ **Miklošičeva cesta,** nastala kot del popotresne Lj. (ime od 1903): na zač. levo → *frančiškanska c.*, des. (vogal s *Trubarjevo cesto*) secesijska → *Urbančeva hiša*; št. 1 (*Union*, 1903) in 4 (nekd. *Ljudska posojilnica* z nar. barvami na pročelju) secesijski stavbi arh. Vancaša; št. 8: nekd. *Zadružna gospodarska banka*, arh. I. Vurnik, primer njegovega »nacionalnega« sloga, 1922; št. 10: trgovina *Tkanina*, arh. Križaj in Paškulin 1963; ob → *Marxovem trgu* 3 secesijske stavbe, in sicer št. 16, *Kleinmayr-Bambergova hiša* (arh. Fabiani 1906), onstran *Dalmatinove ul.* št. 18, *Regalijeva hiša* (kipar Berneker, načrt 1906), in ob *Tavčarjevi ul.* št. 20, *Krisperjeva hiša*

(arh. Fabiani, načrt pred 1902); št. 24: nekd. *Okrožni urad*, zdaj *Zdravstveni dom Center*, nad portalom ob straneh L. Dolinarjeva reliefa *Delo* in *Skrb za delavca* (kraški kamen, 1925); na zač. *Čufarjeve* (prej *Čopove*) *ul.* 1959 post. *spom. ženskim demonstracijam* 1943; št. 26—28: nekd. *Delavska zbornica*, arh. Vl. Šubic, sez. 1927—28, *plastični figuralni okras* pročelja (spodaj črni kamen, zgoraj umetni kamen) L. Dolinar; št. 34: *stanovanjska stavba nekd. Pokojninskega zavoda za nameščence*, arh. Vl. Šubic 1927, na njenem vogalu s *Pražakovo ul.* zgoraj bron. kip *sv. Jurija* (L. Dolinar); št. 30: nekd. *Dom grafikov* (»Grafika«), arh. Vl. Šubic, dkč. 1931; nasproti št. 19 (*Trg Osvobodilne fronte* 15) palača nekd. *Vzajemne zavarovalnice*, arh. Plečnik s Fr. Tomažičem 1930.

~ **Novi trg,** prej *Turjaški trg*, dobro ohranjena star. celota, predvsem baročnega videza: št. 2: → *Barbova hiša*; št. 3: → *»Lontovž«*; št. 4: → *Kobencljeva hiša*; št. 5: *Auerspergova hiša*; empirsko *pročelje*, stebrno *stopnišče* z dorskimi stebri v 1. in jonskimi v višjih 2. nadstr.; št. 6: *Náglasova hiša*, v veži pred vhodom na stopnice »prstenast« *portal* po vzoru rotovškega, na sklepnem kamnu glava, ki morda predstavlja stavbarja.

L: cf. J. W. *Valvasor* (Topographia Ducatus Carnioliae modernae, 1679 resp. faks. 1970, Trostov naslovni *bakr.*).

~ **Pod trančo,** kratka ulica, ki vodi — na mestu, kjer se grajski hrib najbolj približa Ljubljanici — z današnjega → *Starega trga* na → *Čevljarski most*. V srednjev. obzidani Lj zunaj mestnega obzidja, ob dohodu na most prekrita z v. obokom in stavbo na njem (= *Tranča*, tudi *Comaun*, tj. *komun* ali *občinska hiša*), ki je služila za mestne ječe. Št. 1 (*Stari trg* 2): nekd. *Črnomeljski dvorec* (cf. *Stari trg*, infra).

L: cf. M. *Kos* (1955, p. 13 & 21—22).

~ **Prešernova cesta,** prej *Bleiweisova:* št. 6: nekd. *Trgovska akademija* (zdaj *Ekonomska srednja šola*), arh. Vl. Šubic 1932; št. 8: neorenesančna palača, sez. 1899 kot sedež *Deželne vlade*, zdaj stavba *Izvršnega sveta* (med notr. opremo G. A. Kosove *slike prizorov iz slov. zgod.*); → *Kidričev spom.*, cf. odd. 4; št. 25: nekd. *Mestni dekliški licej*, arh. M. Fabiani, dkč. 1907; št. 20: neorenesančna stavba (*Nar. muz.*), sez. 1888 arh. Resori — cf. odd. 5: s. v. *Narodni muz.*; *Moderna gal.*, cf. *Cankarjeva cesta*; *Narodni dom*, cf. *ib.*; št. 30 (vogal z *Gosposvetsko cesto*): *Delavski dom*, arh. Vladimir Mušič.

~ **Prešernov trg** (prej *Marijin trg*, v srednjem veku prostor pred Špitalskimi vrati, imen. *»pred mostom«* [cf. *Tromostovje*, infra]): št. 1: secesijska *Hauptmannova hiša* ali *»mali nebotičnik«*, arh. C. M. Koch 1904; na vzpetini (*»na gorici«*) kot št. 4 *frančiškanski*, prej *avguštinski samostan* (dkm. od 1314 dalje) in zraven → *frančiškanska c.* (cf. odd. 2); št. 5: zdaj poslopje *Centralne lekarne*, sez. o. 1900, pred njim → *Prešernov spom.* (cf. odd. 4).

L: IS II (št. 26, 27. VI. 1926, f p. 201), III (št. 27, 3. VII. 1927, f p. 209); Kron I (1934, barvna t. pri p. 24, f p. 41). — Cf. H. *Hus* (1937), M. *Kos* (1955, p. 45 ss); N. *Šumi* (1954, p. 38, repr. 7).

~ **Prežihova ul.** (prej Tomanova): št. 1: *Nar. dom* (cf. *Cankarjeva*), vhod v upravne prostore *Nar. gal.*; št. 8: nekd. *Klas. gimn.* (zdaj *Osnovna šola Prežihovega Voranca*), sez. 1899.

~ **Salendrova ul,**: št. 2: → *Auerspergova palača*; št. 6: *pročelje* iz o. 1750.

L: »ArS« 3 (1969, t. 49 [= št. 6]).

~ **Stari trg,** star. stavbe predvsem ob grajski strani (del hiš ob Ljubljanici podrt ali prez. po potresu 1895): št. 2 (*Pod trančo* 1): *Črnomeljski dvorec*, tj. nekd. lj. hiša črnomeljskih gospodov, na juž. delu stavbe renesančna konzolna *pomola* (XVI. st.), vzh. *pročelje* (konec XVIII. st.) z nizkim mezzaninom s triglifi, proti reki obrnjeni del sez. sredi XIX. st.; št. 3: stavba prez. 1673 iz 2 hiš, od katerih je sev. hiša — tako kot nasprotna št. 2 — sodila že pod »Mesto« (ravno zaradi prezidave je smel lastnik prebiti obzidje z več vrati!), *pročelje* iz o. 1673 z bogatim podkapnim vencem (»biserni niz«, maske na vogalih), *pomol* (XVII. st.); tu stanoval Matija → *Jama*; št. 4: *»Valvasorjeva« hiša, pročelje* iz 2. pol. XVIII. st.; št. 9: *Erbergova hiša:* prez. sredi 1750-ih let iz 2 manjših hiš, iz tega časa tudi prizidano *stopnišče*; 11a: *Schweigerjeva hiša*, rokokojsko *pročelje* (1755) z balkonom, ki ga nosi kamn. kip moža s prstom na ustih (*Schweiger = molčavec!*); št. 21: *Ursini-Blagajeva hiša*, baročno *stopnišče* z ohranjeno kovano *ograjo*; št. 28: arkadno *dvorišče*; št. 30: renesančna plastika *Križanja*; št. 34: → *Stiški dvorec.*

L: cf. M. *Kos* (1955, p. 12—13).

~ **Stritarjeva ul.,** po potresu 1895 razš. iz nekd. zavite in ozke *Špitalske ul.* (prvič omenjane 1496), imen. po *Špitalu* na mestu pozn. Kresije; skozi obzidje pred mostom (cf. *Tromostovje*, supra) so vodila *Špitalska vrata*. Št. 1 & 3 (= Mestni trg 26): *Krisperjeva hiša*, zdaj DZS; št. 9: *Filipov dvorec*, takó kot na drugi strani ležečo

novo *Kresijo* sez. v neobaročnem slogu avstr. arh. Leopold Theyer (po potresu 1895).

L: Kron II (1935, f p. 43).

~ **Šubičeva ul.**: št. 4: *palača Skupščine socialistične republike Slovenije* po načrtu Vinka Glanza s *portalno plastiko* Zdenka Kalina in Karla Putriha, v notr. *mozaiki* Iveta Šubica, Jožeta Ciuhe, Marija Preglja in Ivana Seljaka, *freske* Slavka Pengova, slike F. Miheliča in G. A. Kosa (celota dkč. 1958).

~ **Tavčarjeva ul.**: secesijske hiše št. 2 (*Hribarjeva*, arh. Fabiani, cf. Titova 28), 4 & 6 (*Vodnikova* in *Čudnova hiša*, obe arh. C. M. Koch, načrta iz 1901); št. 9: *Sodnija*, arh. Spindler, sez. 1898—1902, povišal Costaperaria 1950).

~ **Titova cesta,** pred 2. svet. vojno *Tyrševa*, še prej *Dunajska* (njen juž. zač. *Šelenburgova ul.*): št. 3: »*Konzorcij*«; št. 10: *Hotel Slon*, arh. Rohrman 1938 podaljšek ob Nazorjevi pozn.; št. 11: nekd. *palača Lj. kreditne banke*, sez. 1923, zdaj *Nar. banka: Centrala za Slovenijo* (tu do 1782 *samostan klarisinj*, od 1784 do podrtja 1908 pa *vojaško oskrbovališče*, »*Verpflegsmagazin*«, in *vojaška bolnica št.* 2); št. 15: *Nebotičnik* (tudi *Kidričeva* 1), arh. Vl. Šubic 1930—33; št. 17: palača *Slavija*, zdaj *Republiški sekretariat za notr. zadeve* (arh. Ivo Medved 1935); št. 19: *palača Zadružne zveze* (arh. Medvešček); št. 28: *Hribarjeva hiša* (M. Fabiani 1905); št. 25: »*Kozolec*«, palača *Gradisa* (arh. Mihevc).

~ **Trg francoske revolucije,** prej *Napoleonov trg*, je oblikoval → *Plečnik*. Na njem → *Ilirski steber* in → *Gregorčičev spom.* (cf. odd. 4), izmed stavb pa ga zaznamujejo predvsem → *Križanke* (cf. odd. 2), → *križevniški kompleks* (cf. odd. 3) in ob Gosposki ul. → *Auerspergova palača* (ib.).

L: IS (št. 43, 27. X. 1929, p. 337).

~ **Trg revolucije,** prej *Kongresni trg* po kongresu »Svete zveze« v Lj 1821, še prej *Kapucinski trg* po samostanu, na mestu sosednje → *Zvezde* (cf. infra), ki tvori s trgom in hišami ob njiju pomembno urbanistično celoto (predvsem XIX. st.), nad katero dominira → *Uršulinska c.*: št. 1: → *Kazina*; št. 7: bidermajerska *hiša Slovenske matice*; št. 9: *Slovenska filharmonija*, sez. 1891 (prej na tem mestu *stanovsko gledališče*, sez. Lovrenc Prager 1765, pogorelo 1887); št. 11: → *Univerza* (cf. odd. 3). Cf. *Robba* (1722).

L: Kidrič PA (1950, t. 60 [cf. Kron I, 1934, p. 270] & 62, p. 290—91).

~ **Tromostovje** oblikoval 1931 Plečnik, ki je dodal stranska mosta za pešce. Srednji most sez. 1842 in prej imen. *Frančiškanski most* po bližnjem samostanu in → *frančiškanski c.* (cf. odd. 2). Star. most imen. *Špitalski* po Špitalu na mestu stare Kresije (cf. *Stritarjeva ul.*, supra), še prej *Spodnji* (tudi *Stari*) most v nasprotju z očitno pozn. post. *Zgornjim* (zdaj *Čevljarskim*) mostom.

L: cf. M. *Kos* (1955, p. 14).

~ **Trubarjeva cesta,** prej *Sv. Petra cesta:* št. 1: → *Urbančeva hiša* (cf. odd. 3).

~ **Vegova ul.**: ob njenem vzh. robu vodilo do severozah. vogala Univerze obzidje t. i. Novega trga (del skrit pod teraso pred Nar. in univ. knjižnico). Št. 4 nekd. *Realka*, sez. 1873; na nasprotni strani herme → *glasbenikov* (cf. odd. 4: *javni spomeniki*).

~ **Vodnikov trg.** Za → *Vodnikovim spom.* (cf. infra, odd. 4) prej *Licejsko poslopje* (do 1784 frančiškanski samostan, od 1788 v njem gimn. in licej, licejska biblioteka, 1831—88 tudi muz.; podrto 1898). Po vzh. robu trga nekdaj obzidje, na današnjem prehodu v → *Krekov trg* (ob nekd. frančiškanski c.) mestna vrata, po bližnjem samostanu imen. *Samostanska* ali *Kloštrska vrata.* Št. 2: ohranjen *pomol*; št. 5: empirska železna *ograja* v veži, arkadno *dvorišče.*

L: V. S. [= V. *Steska*], Licejsko poslopje v Ljubljani (IS, 29. VIII. 1926). — Cf. M. *Kos* (1955, p. 29—31).

~ **Zmajski most** v secesijskem slogu, post. 1901 kot prvi železobetonski most v Lj (takrat imen. [*Cesarja Franc Jožefa*] *Jubilejni most*) namesto starega les. *Mesarskega mostu.*

L: Kron II (1935, f p. 133).

~ **Zvezda,** park, ki so ga prvič zasadili ob lj. kongresu »Svete zveze« 1821 (poprej tu *kapucinski samostan*, sez. 1607/08, porušen 1817—19, in *vrt*), do danes ohranjen klasicistični tloris 8 trikotnikov z vmesnimi potmi, ki se križajo v obliki zvezde — s → *Trgom revolucije* (supra) in stavbami okrog pomembna urbanistična celota.

L: cf. I. *Vrhovec* (LZ, 1886).

~ **Židovska steza** (št. 4: po izročilu bila tu sinagoga) je skupaj s sosednjo *Židovsko ulico* tvorila ž. del nekd. *Novega trga*, omejen na vzh. z Ljubljanico, proti sev. pa z obzidjem med njo in *vicedomovo hišo* (na mestu zdajšnjega gl. univ. poslopja, cf. *Univerza*, odd. 4).

(2) cerkve

~ **Ciril-Metodova cerkev** (*Kuzmičeva*), sez. po Plečnikovem načrtu 1958 (namesto 1957 porušene pokopališke c. sv. Krištofa) s stolpom po

zamisli p. Romana Tominca (arh. Tone Bitenc). Cebejeva olt. slika *Sv. Krištof* (d. 1766).

~ **frančiškanska c.** *Marijinega vnebovzetja* (*Prešernov trg & Miklošičeva cesta*), nekd. *avguštinska c.*, sez. 1646—60 (verj. arhitekt iz Lombardije): s pilastri razdeljeno *pročelje nad stopniščem*, nad ogredjem atika med volutama, ki se konča s trikotniškim čelom. Notr.: dvoranska ladja s stranskimi kapelami, banjastim obokom in dolgim, pravokotnim korom; na oboku Sternenova iluzionistična freska *Vnebovzetja* iz 1935 (prej Langusova iz srede XIX. st.). Cussov *olt. Treh kraljev* (1690/91); Robbov **v. olt.* (d. 1736, verj. dkč. 1738: levo *Avguštin* in *Filip*, des. *Felicita* in *Tomaž Vilanovski*).

L: Fr. *Stelè*, Marijino vnebovzetje pri frančiškanih v Ljubljani (Kron, 1935); Cevc SU (1966). — Cf. M. *Stelè* (1957, p. 34—35).

~ **kapelica Codellijeve graščine** (*Kodeljevo*). *Freska* v kupoli (Fr. Jelovšek, d. 1734) kaže štiri bibl. podobe Marije: *Rebeka in Eliezer pri vodnjaku*, *David in Abigaila*, *Judita s Holofernovo glavo* in *Estera pred Asuerjem*, vmes pa še štiri enobarvne manjše prizore, in sicer: *Noetova daritev po potopu* (napis ARCVS PVLCHER AETHERIS = mavrica), *Samson premaga leva* (FAVUSQUE SAMSONIS = Samsonovo satovje), *Suzana s starcema* (MVLIER FORTIS ET INVICTA = žena močna in nepremagljiva) in *Jahela in Sisara* (INFERNALIS POTESTAS A TE CONTRITA = peklenska sila po tebi zatrta).

L: SlovS (1966, t. 22 pri p. 52). — Cf. S. *Mikuž* (ZUZ XVI, 1939/40, p. 19—21), V. *Steska* (1923).

~ **Križanke,** tj. *križevniška* ali *križniška c.* (*Trg francoske revolucije*), proti jugu usmerjena, skoraj centr. stavba križnega tlorisa, za katero je napravil načrt Domenico → *Rossi* (1714) po naročilu Guidobalda Starhemberga, komturja nem. viteškega reda. Osrednji prostor je z listnato kupolo prekrit kvadrat s porezanimi vogali. Up: priljubljen motiv → *Jakopiča*.

L: M. *Mušič* (SBL, 9. zv., 1960, p. 137); ŠumiL (1961); Cevc SU (1966, p. 116—17); »ArS« 3 (1969, t. 10). — Cf. V. *Steska* (Naši stavbarji 1923, p. 6).

~ **stolnica sv. Nikolaja,** *Šenklavž* (med *Ciril-Metodovim* in *Pogačarjevim trgom* pa *Dolničarjevo ul.*), sez. 1700—08, načrt Andrea → *Pozzo* (polirja Pavel Jugovic, za njim Gregor → *Maček*), prvotno navidezno kupolo šele 1841 sez. Matej → *Medved*. Zun.: na zah. pročelju vzidan parlerjanski **Kristusov sklepnik* (1380/90) iz stare stolnice, v niši ob Ciril-Metodovem trgu *Pietà* (sreda XV. st.). Notr.: *freske*, na stropu Giulio → *Quaglio* 1703—06 (z avtp., d. 1704), v kupoli M. Langus (1843—44). V nišah pod kupolo kipi 4 emonskih škofov — *Maksima*, *Flora*, *Kasta* & *Genadija* — post. tja 1713 (kipar Angelo → *Pozzo*), v niši ob Marijinem olt. *doprsje stolnega dekana Antona Dolničarja*, post. tja 1721 (verj. → *Contieri*). Francesco → *Robba* izgotovil *Marijin olt.* (marm., d. 1744) v Marijini (prej Jurijevi) kapeli, *olt. Rešnjega telesa* (marm. menza s tabernakljem in angeloma, o. 1745, nad njo M. Langusov *Poklon kraljev* z avtp.) in *Dizmov olt.* (marm. menza s tabernakljem, o. 1745, nad njo G. Quagliova slika *Dizme*, 1704). *Korne klopi* s konca XVIII. st., pomembna *orgelska omara* (sreda XVIII. st.), druge *olt. slike* naslikal M. Langus, eno (*Frančišek Ksav.*) pa Herrlein. — Sprva tu romanska triladijska bazilika, prvič pomembno prez. v 2. pol. XIV. st., drugič po ustanovitvi škofije 1461.

L: IS (III, št. 48, 27. XI. 1927, p. 392—93); ŠumiL (1961); »ArS« 1 (1967, t. 3 & 6, f p. XXXIX—XL), 2 (1967 [= 1968], f p. LI), 3 (1969, tloris p. XX, t. 6—7 & 11); Franc *Zalar:* Ljubljanska baročna stolnica (diplomska naloga 1968 [Lj], strojepis). — Cf. J. G. *Dolničar* (*Historia Cathedralis*, rkp. & 1882), M. *Kos* (1955) J. *Veider* (1947).

~ **šempetrska** (*šentpetrska*) **c.,** žup. c. sv. Petra, najstar. lj. župnija, zdajšnja stavba sez. 1730—33, pročelje (arh. Vurnik) 1938—40, mozaiki na njem Helena Vurnik. Notr.: *freske* na stropu, v kupoli in prezbiteriju (Fr. Jelovšek 1731—34), olt. *slike* (Metzinger), renesančni *nagrobniki* (2. pol. XVI. st.).

L: SteskaS (1927, p. 64—67). — Cf. S. *Mikuž* (ZUZ XVI, 1939/40, p. 15—18).

~ **šentjakobska cerkev,** nekd. jezuitska c., sez. 1613—15 jezuiti (poznogotski prezbiterij iz 1513 takrat samó znotraj barokiziran), po požaru 1699 močno predelana 1701, do potresa 1895 pročelje z 2 stolpoma, po potresu na juž. strani dozidani stolp zakril J. Wolfovo fresko *Klic k poslednji sodbi* s sončno uro (1868/69); vrh pročelja relief *Spremenjenje na gori* (Ivan Zajec). Notr. se odlikuje z marm. olt., pomembnimi za razvoj baročnega kiparstva v Lj. Za jezuitsko ikonografijo značilna **kapela Frančiška Ksaverija* (oktogon s kupolo) sez. 1666—69: pomemben štukaturen okras, olt. kipi (*angela*, *bela kraljica* & *zamorski kralj*) J. Contierija iz o. 1720/21 (sgn. na podplatu kraljice in na blazini pod kraljem). *V. olt.* je Robbovo delo (1728—32, d. 1732). Marm. stranski olt. iz Mislejeve delavnice: 4. des. olt. (*Ignacijev*) naroč. 1714, kipa *Alojzija* in *Stanislava*; 2. des. olt. (*Jožefov*) post. 1716, kipa *Dizme* in *Barbare* (Angelo Pozzo); 4. levi olt. (*Marijin*) pred Frančiškovo kapelo, J. Con-

tierijeva kipa *Joahima* in *Ane*, Robbova plastika *Sv. Trojice*; 2. levi olt. (*Angelski*) dkč. 1723, Robbova kipa *Gabrijela* (levo) in *Rafaela* (des.) in istega *relief z Mihaelom* v atiki; 3. levi olt. (*Anin*), Robba dkč. 1724, levo *Magdalena*, des. *Katarina*. Pozn. olt.: 3. des. (*Janeza Nepomuka*), kipa *Florijana* (levo) in *Roka* (des.) post. šele 1764 in verj. delo F. Rotmana; *»črna« olt.* (1. levi & 1. des.) iz 1747. Naslikani *olt. nastavek* za v. olt. (*freska* 1869) delo J. Wolfa (sodel. Janez Šubic); na svodu v medaljonih *freske s 4 prizori iz legende Jakoba star.* (Jurij Šubic 1886).

L: SteskaS (1927, p. 308 & 334); »ArS« 1 (1967, t. 7—8 & 75, repr. p. XL). — Cf. F. *Mesesnel* (Lj 1939, p. 227—29), M. *Stelè* (ZUZ nv IV, 1957, repr. 3—4, 11), V. *Steska* (*1915; Lj. baročni kiparji 1925), N. *Šumi* (Arhit. sedemnajstega 1969, tloris p. 14, f p. 16, 129—30), I. *Vrhovec* (1901).

~ ***uršulinska** (*nunska*) **c.,** *c. sv. Trojice*, načrt neznan, po vsem soditi severnoit. arhitekt, sez. 1718—26 (1726 prvič posv.) resp. do 1748. **Pročelje* s palladijevskim redom orjaških tričetrtinskih stebrov in borrominijevskim čelom s 3 šilastimi nišami. Notr.: 14 m vis. marm. *v. olt.* (Robbovo najobsežnejše delo, 1744), levo *Ana*, des. *Katarina*, na atiki od leve na des. *Caritas*, *Fides* in *Spes*. Olt. slike Metzinger in M. Langus.

L: ŠumiL (1961); »ArS« 3 (1969, tloris p. XXIII in t. 13—15). — Cf. H. *Hus* (1934), Fr. *Stelè* (1930).

(3) hiše, palače

L: cf. Vl. *Fabjančič* (rkp.), P. von *Radics* (1908—10).

~ **Auerspergova palača** (*Gosposka ul. 15 & Salendrova 2*), prez. 1642 iz vsaj 2 star. hiš na tem mestu, kot »Grofovski dvorec« (*Grafenhof*) do 1928 last Auerspergov s Turjaka, zdaj tu → *Mestni muz.* (infra) in *Slovanska knjižnica*.

L: Rudolf *Andrejka*, Poslopje Mestnega muzeja v Ljubljani, njegova zgodovina in stanovalci (Kron, II, dec. 1935).

~ **Barbova hiša** (*Novi trg 2*): *pročelje* (o. 1740) s pilastri, ki povezujejo 1. & 2. nadstr., štukaturno poudarjena os.

L: ŠumiL (1961); »ArS« 3 (1969, t. 51).

~ »**Bidlmon**« (*Ciril-Metodov trg 21*), po nekd. mestnem hotelu *»Zum Wildenmann«* (*Pri divjem možu* zaradi podobe Herakla na pročelju) imen. stavba, prez. 1742 iz dveh manjših hiš, iz tega časa tudi s pilastri razčlenjeno 3. nadstr. *pročelja* (v 3. nadstr. stanovanje B. Jakca).

L: ŠumiL (1961); »ArS« 3 (1969, št. 50). — Cf. P. von *Radics* (I, 1908, p. 56—63).

~ **Cekinov grad** (*Celovška cesta 23*), zač. zidave 1752. Tu zdaj → *Muzej Ljudske revolucije Slovenije* (infra).

~ **Gruberjeva palača** (*Zvezdarska ul. 1*), sez. 1773—82 G. Gruber, prvi primer → *kitastega sloga* v Lj. Od 1842 dalje prizidana kot njen vzh. trakt ob Levstikovem trgu *Virantova hiša* (3 njene osi slogovno nadaljujejo Gruberjevo palačo), ime, ki ga je skupaj z njo napačno dobila tudi Gruberjeva palača. Sev. od veže dvonadstropno *stopnišče* ovalnega tlorisa z bogatim štukaturnim okrasom, vrh njega plitva kupola (freska Herrlein), v 1. nadstr. dostop do *kapele*, ki jo je z *oljnatimi slikami* (delno *grisaille*) o. 1778 okrasil Kremser-Schmidt.

L: Juša *Serajnik-Vavken*, Stavbni razvoj Gruberjeve palače v Ljubljani (Kron, 1959 — L!); ŠumiL (1961); VS (1966, p. 229—30); »ArS« 3 (1969, t. 73—75). — Cf. Fr. *Stelè* (Martin Johann 1957, p. 13—17 & 19—21).

~ **Kazina,** zdaj *Inštitut za sociologijo in filozofijo* (*Trg revolucije 1*; *Titova cesta 2*), neoklasicistična stavba, sez. 1835—37. Balkon na dorskih stebrih proti → *Zvezdi* in dvorana (danes predelana) v 1. nadstr.

L: Kidrič PA (1950, p. 303 [L!] & 315, t. 122, 161).

~ **Kobencljeva hiša** (*Novi trg 4*): zun. oblikovana v 1750-ih letih. Zdaj tu del *SAZU*, mdr. tudi *Sekcija za um. zgod.*

L: ŠumiL (1961, p. 127, f p. 124—25); »ArS« 3 (1969, t. 54).

~ **križevniški kompleks,** *»Križanke«*, nekd. redovna hiša → *Nem. viteškega reda* (komenda, »nem. hiša«, »hiša Nemcev«). Samostansko poslopje sez. 1579, prez. v baroku (*Viteška dvorana*), nazadnje preoblikoval 1952—53 Plečnik: na malem dvorišču *lapidarij* (nagrobniki in ostanki stare *križevniške c.*, cf. *Križanke*, supra, odd. 2), *v. dvorišče* obdano z arkadami in okrašeno s sgraffiti. Še pozn. na juž. vrtu *gledališče* za programe lj. festivala. — Nekdaj pri komendi vodila skozi obzidje t. i. *Nemška vrata*.

L: cf. M. *Kos* (1955, p. 15—16).

~ **(ljubljanski) grad,** v jedru srednjev. stavba, v zdajšnji obliki v glavnem iz XVI.—XVII. st. (del pročelja verj. po potresu 1511 razčlenjen s pomoli na grednih konzolah), razgledni stolp sez. šele 1848. Kapelo sv. Jurija so po letu 1742 poslikali z grbi kranjskih deželnih glavarjev.

L: France *Stelè*, Ljubljanski grad: slovenska akropola (M, 1932; tudi samost. izd. Ce 1932); *id.*, Problem ljubljanskega gradu (Kron, 1934, p. 106—09 & ss); Sinteza (št. 13/14, maj 1969, p. 117—24); Ferdinand *Tancik*, Grbi v kapeli sv. Jurija na ljubljanskem gradu (Kron, XVIII, 1970). — Cf. J. *Gruden* (1910—16, f p. 379 & repr. p. 381), N. *Šumi* (Arhitektura šestnajstega 1966, p. 40 & f p. 41).

~ »**Lontovž**« (*Novi trg 3*), baročna stavba sez. v 1750-ih letih kot *hiša deželnih stanov* (nem.

das Landhaus), pozn. tu *Kmetijska družba*, zdaj pa *Slovenska akademija znanosti in umetnosti* (predsedstvo).

L: IS II (št. 26, 27. VI. 1926, f p. 205); Kron III (1936, p. 153); Kidrič PA (1950, t. 77 & p. 295); ŠumiL (1961, p. 127 & 139, f p. 123).

~ **Mestna hiša** ali *rotovž* ali *Magistrat* (*Mestni trg*): staro mestno hišo (po raznih virih sez. 1484, po J. G. Dolničarju stavbenik Peter Bezlaj) 1717—18 prez. Gregor → *Maček*. S sgraffiti okrašeno arkadno *dvorišče*, na njem *Narcisov vodnjak* z gradu Bokalce. S: mdr. zastopani I. Kobilca (*Slovenci se klanjajo Lj*, dkč. 1903), I. Vavpotič in Marij Pregelj. (Dolinarjev *konjeniški spom. kralja Petra* post. 1931, odstranjen med it. okupacijo). — Cf. s. v. *Lipec*.

L: *Zgodovina ljubljanske mestne hiše: s poročilom o delih in perspektivnim programom asanacije in rekonstrukcije (Lj 1958 — Sergija *Vilfana* tekst in prev. spisa *Curia labacensis urbis metropolis Duc. Carnioliae* iz 1679/80, »Knjižnica ‚Kronike'« 4 — L!); »ArS« 3 (1969, t. 11—12). — Cf. V. *Steska* (ZUZ, III, 1923, p. 2 & 5), N. *Šumi* (Lj 1958; Lj 1961).

~ **Narodna in univerzitetna knjižnica** (*Turjaška 1*), sez. 1941 (arh. Plečnik). Na tem mestu prej »najlepša renesančna stavba v Lj«, *Knežji dvorec* (*Fürstenhof*), ki so si ga bili sezidali Auerspergi in ki je bil porušen po potresu 1895.

L: IS (3. IV. 1926); J. *Plečnik* & Fr. *Stelè:* Projekt univerzitetne biblioteke ljubljanske (Lj 1933).

~ **Opera** (*Župančičeva ul. 1*), sez. kot *Deželno gledališče* 1892 (arh. J. V. Hraský in A. J. Hrubý). Pročelje je kiparsko okrasil A. Gangl 1890—92. Pred poslopjem na podstavkih doprsji igralcev Ignacija *Borštnika* in Antona *Verovška* (obe kamen, 1921), ki sta delo Franceta Kralja.

~ **Pri vitezu** (*Breg 20*): baročna hiša (1. pol. XVIII. st.), imen. po doprsju vojščaka s čelado na čelnem kamnu portala. V 2. nadstr. (zdaj gostilna *Pri vitezu*, prej stanovanje Franc Kaplan) *balkonska dvoranica:* štukaturno okrašen strop s fresko Fr. Jelovška (podolžna slika *Elementov*, nerazločna datacija, po Radicsu [cf. lit.] d. 1734, v 4 vogalnih tondih personifikacije *Letnih časov*). Arkadno dvorišče s toskanskimi stebriči.

L: VS (VII, 1960, p. 174; VIII, 1962, p. 124); ŠumiL (1961, f p. 129). — Cf. S. *Mikuž* (1939/40, p. 19), P. von *Radics* (I 1908, p. 35—42).

~ **Regalijeva hiša** (*Miklošičeva 18*, vogal z *Dalmatinovo*), sez. po delno spremenjenem načrtu kiparja Frana Bernekerja iz 1906. *Atlanta* pod vogalnim pomolom sta delo Svetoslava Peruzzija.

L: cf. B. *Hudales-Kori* (1970 s. v. *Peruzzi, Svetoslav*), N. *Šumi* (1955).

~ **Rotovž** → *Mestna hiša* (supra)

~ **Semenišče** (*Dolničarjeva 4*), zač. 1708 po načrtu Carla → *Martinuzzija*, zidava dkč. šele 1758, notr. oprema na zač. 1770-ih let. Na juž., tj. proti *Dolničarjevi ul.* obrnjeni strani sprva 3 portali, ohranjen srednji, z napisom *VIRTVTI & MVSIS* zaznamovana »*porta regia*« (Mislejeva delavnica 1714), ki jo obdajata *giganta* (Angelo Pozzo). Notr.: pomembna *knjižnica* (cf. odd. 5): *v. dvorana* v jugozah. traktu, *stropna freska* (Giulio Quaglio, točno njegov sin »Rafael«, tj. Domenico Quaglio 1721—23), *notr. oprema* dat. 1725 (mizar Josip Wer). V t. i. *Peerovem traktu* (severozah. del) 1766/67 poslikal Cebej obednico (pozn. prebeljena *freska* delno odkrita 1958) in kapelo.

L: Marijan *Smolik*, Kako so zidali semenišče v Ljubljani (Kron, 1959 — L!); »ArS« 3 (1969, t. 8—9). — Cf. J. G. *Dolničar* (rkp. & 1882), P. von *Radics* (I, 1908, p. 64—69), N. *Šumi* (Dve »novi« 1959).

~ **Skabernetova hiša** (*Mestni trg 10*): pročelje (o. 1760) z 2 nadstr. in mezzaninom, rokokojski štukaturni okras pod čeli, okenskimi policami in v osi; arkadno dvorišče.

L: IS (3. VII. 1927, p. 222); ŠumiL (1961 [»Reyeva hiša«]); »ArS« 3 (1969, št. 72 [»Rejeva palača«]).

~ **Stiški dvorec** (*Stari trg 34*), nekd. »lj. hiša« stiških opatov, sez. o. 1630, z ohranjeno zunanjščino (manjka trikotno čelo nad plitvim rizalitom, balkon pozn.) »najstar. zgodnjebaročna profana stavba« v Lj; notr. prez.

L: Kidrič PA (1950, t. 129 & p. 305). — Cf. M. *Kos* (1955, p. 11), P. von *Radics* (I, 1908, p. 5—8), N. *Šumi* (Arhit. sedemnajstega, 1969, načrt pročelja p. 53 in f p. 54).

~ **Škofijski dvorec** (*Ciril-Metodov trg 4*), sez. 1512 Avguštin Tiffernus (od te prvotne pozidave portali, dvorana na stebrih v pritličju itd.); 1778 nova pročelja (kitasti slog) in v. dvorana v 2. nadstr. Dvorišče z dvonadstr. arkadami na 3 straneh (1695). V 1. nadstr. na hodniku kamin z zač. XVI. st., nekaj baročne in empirske oprave.

L: ŠumiL (1961). — Cf. J. G. *Dolničar* (Historia Cathedralis, rkp. & 1882), M. *Kos* (1955, p. 27—8), V. *Steska* (1926).

~ **Univerza,** tj. gl. poslopje univerze z rektoratom itd., sez. 1902 (arh. Josef *Hudetz* [1842—1909]) kot *deželni dvorec*. Na delu prostora, ki ga zavzema, stala že ob koncu XV. st. *vicedomova hiša*, tj. rezidenca vicedoma (namestnika deželnega kneza), po domače »*fištamija*«.

L: cf. M. *Kos* (1955, p. 20); Sinteza (št. 18/19).

~ **Urbančeva hiša** (*Trubarjeva 1*, vogal z *Miklošičevo*), findesièclovska trgovska stavba, (sez. 1903 zdaj neznan graški arh.).

~ **»Zbornica za trgovino, obrt in industrijo«** (*Beethovnova ul. 10*): stopnišče, veže, portali, svetilniki, vrata, sejni dvorani in pohištvo (Plečnik s Fr. Tomažičem 1926—27).

L: IS (10. VII. 1927).

(4) javni spomeniki

L: France *Stelè*, Likovni spomeniki v Sloveniji do 1941 (Sinteza, št. 7, okt. 1967); Špelca *Čopič*, Povojna spomeniška plastika (ib.). — Cf. K. *Rozman* (1965), V. *Steska* (1928).

~ **glasbeniki** (pred *Glasbeno matico*, *Vegova 5*): bron. glave (od leve na des. *E. Adamič*, *B. Ipavic*, *V. Lisinski*, *F. Gerbič* [bliže vhodu], *Gallus-Petelin*, *D. Jenko*, *M. Hubad* [bliže vhodu], *S. Mokranjac*, *H. Sattner* & *A. Foerster star.*) delo L. Dolinarja, z izjemo obeh pozn. dodanih (Adamič, Foerster) vsi 1931—32, odkriti 1932, načrt celote Jože Plečnik.

~ **Gregorčičev spom.** (*Trg fr. revolucije*), načrt Plečnik, bron. *doprsje* Z. Kalin (1937).

~ **Grobnica narodnih herojev** (*Trg herojev*), *sarkofag* po načrtu arh. Mihevca, *plastika* B. Kalin, odkrita 1952.

L: Sinteza (št. 7, okt. 1967, f p. 18).

~ **Ilegalec** (*Kidričeva ul.*), simbol antifašistične Ljubljane v času NOB, bron. plastika Smerduja (sodel. Loboda), odkrit 1952.

~ **Ilirski steber** (*Trg fr. revolucije*), spom. fr. Iliriji in nezn. fr. vojaku, s stihi V. Vodnika in O. Župančiča, načrt Plečnik, bron. glavi *Ilirije* in *Napoleona I.* delo L. Dolinarja (1928), odkrit okt. 1929.

L: IS V (1930, p. 321, 331 & 337).

~ **Kidričev spom.** (*Prešernova cesta*), načrt 1959 B. Kobè, bron. soha *Borisa Kidriča* delo Z. Kalina, odkrita 1960.

~ **Marijino kronanje** (*Trg revolucije* pred *nunsko c.*) s kopijo skupine iz 1722 (→ *Robba*).

~ **Marijin steber** (*Levstikov trg*), 1682 post. pred gl. pročeljem *šentjakobske c.*, 1844 razdrt, rest. z novimi kipi drugih svetnikov 1870, rest. 1937/38 Plečnik.

~ **Miklošičev spomenik** (*Marxov trg* ob *Tavčarjevi ul.* nasproti Sodnije), odkrit 1908 kot spom. ces. Franca Jožefa I. (kipar Svetoslav Peruzzi), čigar lik so po 1. svet. vojni odstranili in ga 1926 zamenjali z doprsjem slavista Franca Miklošiča (delo Tineta Kosa na starem Peruzzijevem podstavku).

L: I[van] *Š[ubic]*, Cesarjev spomenik v Ljubljani (LZ, 1904, p. 62, 157—63); IS (II, št. 43, 24. X. 1926, f p. 363); Bojana *Hudales-Kori* (ZUZ, 1970, p. 167—68, 174—78, 193 & 195).

~ **Navje** ali »Gaj slave« slov. zaslužnih mož od Linharta, Vodnika, Levstika in Kopitarja do Eda Šlajmerja, vzh. del nekd. lj. pokopališča pri sv. Krištofu. Mdr. *nagrob. Valentina Vodnika* iz 1819 (neoklasicističen, od 1839 dalje s slov. napisom).

L: IS (II, št. 44, 31. X. 1926, f p. 368—69); Marko *Bajuk:* Navje (Lj 1940); VS (e. g. II, 1949, p. 92 & f p. 93; VIII, 1962, p. 123). — Cf. V. *Steska* (ZUZ, 1928, p. 57—58 s f).

~ **Prešernov spomenik** (*Prešernov trg* ob *Tromostovju*), po natečaju 1899 izdelal 1900—03 Ivan →*Zajec* (bron. sohi: *France Prešeren* s knjigo svojih Poezij, nad njim *muza*; spodaj reliefa, levo *Ribič*, des. *Črtomir in Bogomila*), podstavek po načrtu M. Fabianija iz 1901, odkrit 1905.

L: ZUZ (1931, p. 103 — L!); Kidrič PA (1950, repr. p. 258); ŠijanecS (1961, p. 280, 521—22 — L!) F. *Stelè* (Sinteza, št. 7, okt. 1967, p. 11—12 s f).

~ **slavisti** (*Vegova ul.*, terasa pred *Nar. in univ. knjižnico*): od leve na des. lit. zgodovinarja *dr. Ivan Prijatelj* (Fr. Gorše, bron, 1941) in *dr. Francè Kidrič* (B. Kalin, bron) in jezikoslovca *dr. Fran Ramovš* (id., bron) in *dr. Rajko Nahtigal* (id., bron).

~ **spomenik talcem** (*Ulica talcev*), post. 1946 (v spomin 24 talcem, ki so bili v tej ulici, takrat *Ciril-Metodovi*, ustreljeni 13. X. 1942), bron. plastika (*Talec*) delo K. Putriha.

~ **Trubarjev spomenik** (ob *Prešernovi c.* pred gl. vhodom v *Tivoli*), marm. kip Primoža Trubarja za pultom (odkrit 1908), delo Frana Bernekerja, »najlepši« spom. v Lj. po →*vodnjaku treh kranjskih rek*.

L: Oris (2. izd. 1966, p. 155); Cevc SU (1966, p. 176); F. *Stelè* (Sinteza, št. 7, okt. 1967, p. 12 s f).

~ **Valvasorjev spomenik** pred *Nar. muz.* (*Trg herojev*), delo Alojzija →*Gangla* po naročilu iz 1898 (3,4 m vis. bron. kip na kamn. podstavku, post. 1903).

L: LZ (1902, p. 861); I[van] *Š[ubic]*, Valvasorjev spomenik v Ljubljani (LZ, 1904, p. 62—63); Cevc SU (1966, p. 158—59); Sinteza (št. 7, okt. 1967, f p. 10).

~ **Vodnikov spomenik** (*Vodnikov trg*), bron. soha Valentina Vodnika na kamn. podstavku

delo kiparja Alojzija → *Gangla*, post. 1888 pred nekd. Licejskim poslopjem (cf. s. v. *Vodnikov trg*, odd. 1).

L: Josip *Gustin*, Ganglov »Vodnik« (LZ, 1889, p. 57—59); Sinteza (št. 7, okt. 1967, f p. 8).

~ ***vodnjak treh kranjskih rek,** najpomembnejše delo Francesca → *Robbe* (d. 1751): pod tristranim obeliskom personifikacije v podobi starcev z delfini ob nogah, celota v naslonu na Berninijev slavni, pribl. 100 let star. *vodnjak 4 rek* na *Piazza Navona* v Rimu.

L: cf. V. *Horvat-Pintarić* (1961, p. 53—54), M. *Stelè* (1957), V. *Steska* (1902), A. **Vodnik* (1927; 1930).

~ **Žale,** lj. pokopališče (imen. prej *pokopališče pri Sv. Križu*) od 1906 dalje (cf. s. v. *Navje*, supra), imen. po 1937—40 sez. *kompleksu mrliških vež* med zelenjem, do katerih vodi velik *stebriščen vhod* (vse arh. Jože → *Plečnik*). Na samem pokopališču mdr. *nagrob. Janeza Ev. Kreka* (L. Dolinar, kraški kamen, 1919), *nagrob. judenburškim žrtvam* (zač. Sv. Peruzzi, dkč. L. Dolinar), krilata personifikacija *Vstajenje* (B. Kalin), marm. *nagrob. Gregorja Žerjava* (B. Kalin & arh. V. Glanz, viš. 5,5 m, dkč. 1931), *nagrob. A. B. Jegliča* (arh. J. Plečnik), itd. — *Pokopališče talcev* (1955) je oblikoval arh. Niko Bežek (*plastika* Zdenka Kalina in Janeza Boljke).

L: Marko *Bajuk:* Vodnik po ljubljanskih pokopališčih (2 zv., Lj 1930—1937); ZUZ (XI, 1931, p. 103—04 — L! [nagrob. G. Žerjava]); Sinteza (št. 7, okt. 1967, f p. 13 [nagrob. J. E. Kreka] & 19 [pokopališče talcev]).

(5) muzeji

~ **Mestni muzej** (*Gosposka 15*, cf. *Auerspergova palača*, supra), ust. 1935, zdajšnji direktor Janez → *Mesesnel. Arheol. odd.* in *Kulturnozg. odd.* (z. pohištva, zgodnje slike Ivana → *Groharja*, itd.). Muz. skrbi tudi za *lapidarij* v Križankah in Ivana Cankarja sobo na Rožniku.

L: Josip *Mal*, Marginalije ob ljubljanskem Mestnem muzeju (Kron, I, 1953); Angelos *Baš* (Argo, I, 1962, p. 81—83 — cf. ib., II, 1963, p. 137, 139); M. *Juteršek* (ELU 3, 1964, p. 356). — Cf. J. *Mal* (1939).

~ **Moderna galerija** (*Tomšičeva ul. 14*) v stavbi po načrtu E. → *Ravnikarja* (1940), javnosti odprta od 1948 dalje. Ravnatelji G. A. *Kos* (1948—49), K. *Dobida* (1949—57) in → *Kržišnik* (od 1957 dalje [1947—49 upravnik, 1949—57 pomočnik ravnatelja]). Temeljna z. novejše slov. lik. umetn. od vštetega impresionizma dalje (slikarska, kiparska in graf. z.). Med slov. umetniki, slikarji, kiparji in grafiki, so zastopani: (po gen. zap.) → *Grohar*, → *Jakopič*, → *Sternen*, → *Jama*, → *Tratnik*, → *Dolinar* in → *Gorše*, Tine → *Kos*, France → *Kralj*, Veno → *Pilon* in G. A. → *Kos*, → *Jakac* in Nande → *Vidmar*, Tone → *Kralj*, Drago → *Vidmar*, → *Maleš*, Boris → *Kalin* in → *Kregar*, → *Mihelič*, → *Debenjak* in → *Smerdu*, Maksim → *Sedej*, → *Putrih*, Zdenko → *Kalin* in → *Omersa*, Marij → *Pregelj* in → *Stupica*, → *Pogačnik*, → *Lakovič*, → *Savinšek* in Ive → *Šubic*, → *Batič*, → *Makuc* in → *Zelenko*, → *Šuštaršič* in Drago → *Tršar*, → *Tihec*, → *Boljka* in → *Černe*, → *Bernik*, → *Jemec*, → *Kiar*, itd.

L: Luc *Menaše* (NRazgl, 20. IX. 1958); ZMG (1964).

~ **Muzej Ljudske revolucije Slovenije** (*Celovška cesta* 23, cf. *Cekinov grad*, supra): poleg lik. del iz časa NOB pa predvojnih in povojnih del s t. i. socialno tematiko tudi bogata z. risb slov. umetnikov iz novejše dobe sploh.

L: Vera *Visočnik*, O zbirki risb in grafik v Muzeju narodne osvoboditve (Prispevki za zgod. delavskega gibanja, I, Lj 1960).

~ **Narodna galerija** (*Cankarjeva 20*). Društvo »*Nar. gal.*« ust. sept. 1918, z. prvič javno razstavljena 1919 v 2. nadstr. »Kresije« (*Adamič-Lundrovo nabrežje*), v zdajšnjem poslopju prvič konec 1927, drugič po preureditvi 1933, tretjič po osvoboditvi. Ravnatelji doslej Iv. *Zorman* (do 1950), K. *Dobida* (1950—64), A. *Cevc* (od 1965). S: mdr. zastopani F. J. Gladič (npr. *Dr. Mihael Dienstmann na mrtvaškem odru*, 1660; *Katarina Lukančič*, d. 1660), J. M. Rainwald (*Avtp.*), V. Metzinger (npr. *Grof Leopold Lamberg*, d. 1746; *Apoteoza Frančiška Sal.*; *Frančišek Sal. spoveduje*, d. 1755), F. Jelovšek (*Sv. družina*, d. 1734), Bergant (npr. *portreti članov družine Erberg*; *Baron Jožef Anton Codelli*, d. 1762; *Blaženi Bernard Corleonski*; *Sv. Volbenk*), Cebej, Kremser Schmidt (npr. *Ugrabljenje Sabink*; *Diána in Aktéon*, d. 1785; *Danaíde*, d. 1785), Herrlein (*Venerino rojstvo*, d. 1800), Potočnik (*Franc baron Smledniški*, d. 1789), L. Layer, L. Janša (*Gorska pokrajina*), F. Kavčič (*Fokíon z ženama*; *Salomonova sodba*), J. Tominc (npr. »*Rodbina Moscon*«, d. 1829; *Slikarjev oče*, 1848), M. Langus (npr. *Eleonora Karinger*, d. [zadaj] 1826; *Jožef Karinger*, d. [zadaj] 1826; *Anton Rudež*, 1833; *Portret star. moža*, d. 1834; *Slikarjeva žena*; *Avtp.*), M. Stroj (npr. *Gertruda Martinčič, r. Eberl*, d. 1830; *Portret huzarja*, d. 1834; *Janez Svetič*, d. 1838; *Mož z rdečo ovratnico*, d. [1]840; *Luiza Pesjakova*), F. Kurz von Goldenstein (npr. *Škocjanska jama*; *Pri Janezovi c. v Bohinju*, 1839); Pavel Künl (*Šempetrsko predmestje*, 1847), Pernhart (*Sava s Šmarno goro*, d. [1]851; *Klanško jezero v nevihti*, d. [1]852),

Karinger (*Avtp.*, d. [1]845; *Triglav iz Bohinja*, d. 1861; *Bohinjsko jezero*, d. 1862; *Gorski hudournik*, d. 1862; *Avtp. pred slikarskim stojalom*, d. [1]865; *Razor in Mlinarica*, d. 1867; *Avtp.* in *Portret žene*, d. 1869), J. Wolf, Janez Šubic (npr. *Mati*, 1880), Jurij Šubic (npr. *Vrtnar*, 1882; **Pred lovom*, 1883), Petkovšek (npr. **»Doma«*, o. 1889), Ažbè (npr. *Avtp.*, 1889; *Zamorka*), Kobilca (npr. *Poletje*, 1889/90; *Pariška branjevka*, o. 1892), Vesel (npr. *Kmečka svatba*, 1937), Žmitek (npr. *Prošnja cerkvica* [»*Poc*«], 1903), I. Vavpotič, Žábota itn. P: *Križani* z Notranjskega (lipov les, 1. četrt. XIII. st.), *Marija z otrokom* iz Radelj ob Dravi (lipov les, o. 1355/60), *Pietà* iz Zg. Tuhinja (vrbov les, o. 1400), *Pietà* iz Medvod (peščenec, zač. XV. st.), *Ožbalt* (lipov les, o. 1425/30), *Marija z otrokom* iz Radelj (lipov les, o. 1480), *Ana Samotretja* iz Radgone (lipov les, zadnja četrt. XV. st.), *Andrejev krilni olt.* iz Gostečega pri Škofji Loki (kipi topolov les, o. 1500), *Peter kot papež* iz Radovljice (lipov les, zač. XVI. st.), *Florijan* iz Kotelj (lipov les, o. 1520), mdr. zastopani A. Gangl (*J. Stritar*), I. Zajec (*Preplašeni satir*, 1894 [bron 1947]; *Adam in Eva*, 1896; *Kozakove sanje*, 1903), Berneker (*O. Župančič*, 1905), A. Štefic, Napotnik, A. Sever. R: mdr. zastopan F. Kavčič, M. Langus (8 skicirk), Janez & Jurij Šubic, itd.

L: IS (3. II. 1929, p. 36—37); NG I (1956), II (1957). — Cf. K. *Dobida* (1920; 1958; 1961), F. *Mesesnel* (1933), F. *Stelè* (1933), J. *Zorman* (1934).

~ **Narodna in univerzitetna knjižnica,** nekd. *licejska knjižnica* (»licejka«), 1908—41 v poslopju poljanske gimn. v Lj, v lastnem poslopju (*Turjaška 1*, cf. supra *Narodna in univ. knjižnica*, odd. 3) od 1941 dalje. Med IR, ki jih hrani *Rkp. odd.*: ms. 2: *Aurelius Augustinus: De Civitate Dei* (d. 1347 — iz Bistre); ms. 3: *S. Paulus: Epistolae* (2. pol. XII. st. — iz Stične); ms. 4: *Gregorius I: Libri moralium* (4 knj., 2. pol. XII. st. — iz Stične); ms. 33: *Summa de iure canonico* (2. pol. XIV. st. — iz Bistre); ms. 44: *Horae Johannis XXII* (2. pol. XV. st. — iz Bistre); ms. 160: *Koledar iz* 1415.

L: IS III (št. 4, 23. I. 1927, p. 28—29); Srednjeveški rokopisi v Sloveniji: s sodelovanjem Fr. *Stelèta* opisal Milko *Kos* (Lj 1931, p. 1—118); Min Jug (1964, kat. št. 54—59); Jaro *Dolar* (Petdeset let slovenske univerze v Ljubljani: 1919—1969, Lj 1969, p. 575—90).

~ **Narodni muzej** (*Prešernova cesta 20*). Ust. 1821 kot kranjski *Deželni muz.* (z. v prostorih Kmetijske družbe), javnosti odprt 4. X. 1831 v pritličju nekd. *Licejskega poslopja* (cf. *Vodnikov trg*, supra, 1881—1918 imen. *Deželni muz. Rudolfinum*), od 1888 dalje pa v zdajšnji stavbi (zač. zidave 1883, na stropu avle personifikacije Jurija → *Šubica* [o, pl, 1885]: *Umetnost* in *Zgodovina*, v širših okvirih pa *Prirodoslovje* in *Starinoslovje*; na ograji stopnišča 8 *muz* Veita → *Königerja* iz graščine → *Novo Celje* [belo poslikan les, o. 1760/70]). Ravnatelji: → *Mantuani* (1909—24), → *Mal* (1924—45), → *Kastelic* (1945—69) in → *Petru* (od 1970 dalje). Pomembna arheol. z. (mdr. slavna → *Vaška situla*), numizmatičen kabinet, umetnoobrtna z. (mdr. tudi *koptske tkanine*) in graf. z. (zlasti *grafika* baročnega obd., *risbe* Lovra Janše, bratov Janeza in Jurija Šubica, itd.). — *Knjižnica* z več kot 100000 knj. (razmeroma dobro zastopani arheologija in um. zgod.).

L: IS II (15. VIII. 1926, p. 280—81); ELU 3 (1964, p. 355—56 — L!); Branko *Reisp*, Knjižnica Narodnega muzeja, Ljubljana (Argo, III, št. 1, 1964). — Cf. J. *Mal* (1921; *1931; 1935).

~ **Semeniška ali alumnatska knjižnica** (*Dolničarjeva 4*), ustanovili so jo operozi, tj. člani → *Academia operosorum* 1701 kot javno knjižnico (prvo v Lj !). Od 1725 dalje nameščena v posebni dvorani → *Semenišča* (cf. odd. 3) in odtlej velja za škofijsko last. V njej mdr. rkp. *J. G. Thalnitscher* (→ *Dolničar*): *Historia cathedralis...*

(6) druge ustanove

~ **Akademija za likovno umetnost** (*Erjavčeva 23*), ust. z odlokom Slov. nar. vlade 27. X. 1945 (prvi rektor Božidar → *Jakac*, do 1963 naslov *Ak. upodabljajočih umetnosti*). Manjša z. del njenih profesorjev, mdr. Gabrijela Stupice *Avtp. ikona* (1953).

L: Lik. rev. (št. 2, dec. 1961, p. X—XI).

~ **Oddelek za umetnostno zgodovino** (*Univerza v Lj: Filozofska fak., Aškerčeva 12*). V obd. 1920—60 *Seminar za um. zgod.*, novi naslov od 1960, predstojniki Izidor → *Cankar* (1920—36), France *Stelè* (1938—58), Stane → *Mikuž* (1958 do 1970), Nace → *Šumi* (od 1970 dalje).

L: cf. S. *Mikuž* (1969).

~ **Sekcija za umetnostno zgodovino** (*Slovenska ak. znanosti in umetnosti, Novi trg* 4, cf. s. v. *Kobencljeva hiša* [odd. 3]).

~ **Zavod za spomeniško varstvo SR Slovenije** (*Trg revolucije 18*). Pred 1. svet. vojno 1913 ust. deželni konservatorat vodil 1913—14 »eksponirani praktikant« France → *Stelè*, po 1. svet. vojni vodji spomen. urada in banska spomen. referenta France *Stelè* (1919—38 & 1944—45) in France → *Mesesnel* (1938—44), po osvoboditvi direktorji zavoda Fran → *Šijanec* (1945—49), Edo *Turnher* (1949—63), Mica *Černigoj* (1963—68), Marijan *Kolarič* (od 1968 dalje).

L: cf. pod zaglavjem *Varstvo spomenikov* v *ZUZ* do osvoboditve, odtlej pa periodično publikacijo *Varstvo spomenikov* in z. »*Kult. in naravni spomeniki Slovenije: Zbirka vodnikov*«.

~ **Zavod za ureditev stare Ljubljane** (*Karlovška* 1), v 1962 sez. ločni stavbi nad cesto.

LJUBOSTINJA, samostan v bližini Trstenika v Srbiji. V c. *Uspenja Bogorodice* (zač. o. 1388/89) *StS-e* iz o. 1395/1405: mdr. *Ozdravljenje mrtvoudnega* pa donatorski portreti *kneza Lazarja, kneginje Milice* in njunih sinov, *despota Štefana* in *kneza Vuka*.

L: V. *Đurić* (ELU 3, 1964, s. v. — L!); SSS (1966).

ljubosumnost (angl. *the jealousy*, fr. *la jalousie*, it. *la gelosia*, nem. *die Eifersucht*) kot ik. m.: cf. najslavnejšo upodobitev te téme pri Munchu (infra), sicer pa v ljudski in poljudni umetn. → *Boj za hlače* ipd.

L: Ernst *Guldan*, Eifersucht (RDK IV, 44 zv., 1956).

***Ljubosumnost,** slika (o, pl, 67 × 100 cm, o. 1895, Bergen, Billedgalerie, z. Rasmus Meyer) in grafika (lito., 1895) Edvarda → *Muncha* kažeta v ospredju pisatelja St. Przybyszewskega, zadaj pa umetnika z njegovo ženo.

ljubosumnost kot krščanski ikonografski motiv → *Jožefovi očitki Mariji*

Ljudmíla (češ. *Ludmila*), kršč. svetnica, žena češ. vojvode Bořivoja in mati sv. → *Václava*; 921 jo je dala snaha Drahomíra zadaviti (zato njen atribut ruta okrog vratu). Up: npr. na → *Votivni sliki Jana Očka iz Vlašima* (o. 1370, Praha).

L: Réau III/2 (1958, p. 839).

ljudožérstvo → *Lakota v Samariji*

Ljudsko štetje v Betlehemu (lat. *Census Quirinii*, angl. *The Numbering at Bethlehem*, fr. *Le Recensement à Bethléem*, nem. *Die Volkszählung in Bethlehem*, srb. *Upis Bogorodice i Josifa*), evang. ik. m. (Lk 2, 1—5). Up: *mozaik* v Kahrie džamiji v Carigradu (XIV. st.), *freska* v Kaleniću (1407/13), P. Bruegel star. (d. 1566, Bruxelles — zimski prizor v brabantski vasi).

L: Réau II/2 (1957, p. 217); SSS (1966).

Ljudstvo pohodi kraljevega pribočnika, bibl. ik. m. (4 Kralj 7, 17). Up: npr. Teuflov *lesor.* v → *Dalmatinovi Bibliji* (1584, I, f. 207).

Ljuljka → *Prilika o dobrem semenu in ljuljki*

lobanja (lat. *calva*, angl. *the skull*, fr. *le crâne*, it. *il teschio*, nem. *der Schädel* resp. *der Totenkopf* [mrtvaška glava]), simbol minljivosti (→ *Vanitas*) in → *smrti*, atribut raznih svetnikov (npr. *Alojzij*, → *Bruno*, → *Frančišek As.*), zlasti, kadar so predstavljeni kot spokorniki (→ *Hieronim*, → *Magdalena*). Lobanja pod Kristusovim križem zaznamuje *Kalvarijo* (cf. lat. *calva*) ali pos. *Adama* v smislu tipološkega razmerja → *Kristus-Adam.* Med številnimi *avtp. z lobanjo* npr. Salv. Rosa (MM), lobanjo na hrbtni strani portreta naslikal mdr. Boltraffio (*Ženski portret*, morda *Costanza Bentivoglio*, Chatsworth), pregled *portretov z lobanjami* pri Piglerju (cf. lit.).

L: Ferguson (1954); Pigler I (1956, p. 446—57), II (1956, p. 576—80, 583—92). — Cf. B. *Berenson* (1968, repr. 1425), J. *Braun* (1943, stp 826—27 & 842), R. W. *Wallace* (1968 — L!).

Lochner, Stephan (o. 1400—1451), nem. slikar, nadaljeval občutje → *internacionalnega gotskega sloga*; r. verj. v Meersburgu pri Bodenskem jezeru, 1442—51 dkm. v Kölnu, tam u. verj. za kugo. S (vse les): e. g. *Madona z vijolico* (verj. o. 1439, Köln, Erzbischöfliches Diözesanmus.), **olt. Treh kraljev* (»*Kölner Dombild*«, o. 1440, Köln, katedr.: v sredi *Poklon kraljev*, levo *Sv. Uršula s spremstvom*, des. *Sv. Gereon s spremljevalci* — 2. glava od leve ob Gereonu morda avtp., na zun. strani *Oznanjenje*), *olt. iz Lovrenčeve c. v Kölnu* (verj. kmalu po 1440, v sredi *Poslednja sodba*, Wallraf, na notr. strani kril → *Mučeništva apostolov*, Städel, na zun. strani *svetniki*, Alte Pin.), *Predstavitev v templju* (d. 1447, Darmstadt, Hessisches Landesmus.), *Madona v rožnem gaju* (*Rosenhagmadonna*, o. 1448, Wallraf).

L: Cankar III/2 (1951); R. *Wallrath* (Kindler IV, 1967, s. v. — L!). — Cf. O. H. *Förster* (1928/29; 1938 [1952]; 1964 — L!), H. *Kauffmann* (1952), H. *Schrade* (1923), A. *Stange* (I Mn 1967).

loculus (lat.), običajni, v steno vklesani grob pravokotne oblike v → *katakombah.*

Ločitev apostolov → *Slovo apostolov*

Ločitev svetlobe od teme (lat. *Divisio lucis a tenebris*, it. *La separazione della luce dalle tenebre*, nem. *Die Trennung von Licht und Finsternis*), bibl. ik. m. (1 Mojz 1, 1—5), prvi dan stvarjenja. Up: npr. Bertram iz Mindena (1. prizor na prvič odprtem → *Grabowskem olt.*, dkč. 1379), *miniatura* v → *Rohanovem horariju* (o. 1418/25), Johannes de Kastua (*freska*, 1490, Hrastovlje, 1. prizor na oboku srednje ladje), Rafaelova delavnica (*freska*, → *Rafaelove loggie* [1. prizor], 1517/19).

L: Réau II/1 (1956, p. 68—69).

Ločitev voda in zemlje in ustvarjenje rastlin (it. *Dio separa la terra dalle acque*, nem. *Die Trennung von Wasser und Land, Die Erschaffung der*

Pflanzen), bibl. ik. m. (1 Mojz 1, 9—13), tretji dan stvarjenja. Up: npr. Bertram iz Mindena (4. prizor na prvič odprtem → *Grabowskem olt.* [= ustvarjenje rastlin], dkč. 1379), Johannes de Kastua (*freska*, 1490, Hrastovlje, 2. prizor na oboku srednje ladje), Michelangelo (freska na → *stropu Sikstinske kap.*), Rafaelova delavnica (*freska* → *Rafaelove loggie* [2. prizor], 1517/19).

L: Réau II/1 (1956, p. 69—70).

Lodovico il Moro → *Sforza*

ŁÓDŹ, mesto na Poljskem. V *Muzeum Narodowe* so v gal. zastopani s slikami mdr.: M. Bacciarelli (tudi *Avtp.*), J. P. Norblin de la Gourdaine, A. Orłowski, P. Michałowski (tudi *Avtp.*), H. Rodakowski, J. Matejko, J. Brandt, J. Chełmoński, L. Wyczółkowski (tudi *Avtp.*, d. 1896), J. Fałat, J. Malczewski, Maurycy Gottlieb, O. Boznańska, S. Wyspiański, J. Mehoffer, K. R. Witkowski (tudi *Avtp.*, d. [1]916), E. Zak, J. Adler, E. Eibisz in Z. Menkes.

L: Roman Zrebowicz: Malarstwo Polskie w Galerii Muzeum Sztuki w Lodzi (Wa 1957, uv Marian Minich).

Loevinson-Lessing, V. F. → *Levinson-Lessing*

Loewy (*Löwy*), **Emanuel** (1857—1938), avstr. (ž.) klas. arheolog na Dunaju, pomemben tudi kot teoretik s svojo interpretacijo razvoja grš. umetnosti.

B: *Inschriften griechischer Bildhauer mit Faksimiles* (Lpz 1885); ‚*Zur Geschichte des Torso von Belvedere*' (ZfbK, 1888); *Lysipp und seine Stellung in der griechischen Plastik* (Hmb 1891); ‚*Di alcune composizioni di Raffaello ispirate a monumenti antichi*' (Archivio storico dell'arte, 1896); *Die Naturwiedergabe in der älteren griechischen Kunst* (Rom 1900); ‚*Typenwanderung*' (Archäologische Jahreshefte, W 1909 & 1911); *Die griechische Plastik* (4. izd., 2 knj., Lpz 1911—1924); ‚*Stein und Erz in der statuarischen Kunst*' (KAnz, 1915); ‚*Apollodor und die Reliefs der Trajanssäule*' (Bulićev zb., 1924); ‚*Die Anfänge des Triumphbogens*' (JSW, 1928); *Polygnot: Ein Buch von griechischer Malerei* (2 knj., W 1929).

L: Wininger 4 (s. v.); UJE (s. v.); EWA XV: Index (1968, p. 330).

LOG *pri Vipavi:* velika božjepotna *c. sv. Marije*, v star. obliki triladijska notr. z emporami (dkč. 1622?), v XIX. st. stranski ladji prez. v kapele, pročelje pa je oblikoval domačin Blaško iz Lokavca o. 1870. Notr.: klasicistični *v. olt.* je delo Benečana Geraldona (1800), *freske* pa je 1842—44 izvršil Franc Goldenstein (→ *Kurz zum Thurn und Goldenstein*). — Cf. s. v. *Pilon, Veno* (slika iz 1922).

L: SteskaS (1927, p. 244, 259, 260); SteleP (1960); Cevc SU (1966). — Cf. V. *Steska* (1930), N. *Šumi* (Arhit. sedemnajstega, 1969, p. 20, tloris p. 18).

Loga, Valerian von, nem. um. zgodovinar v Berlinu, 1894—1900 ur. *JkPK.*

B: ‚*Die Städteansichten in Hartman Schedels Weltchronik*' (JkPK, 1888); ‚*Beiträge zum Holzschnittwerk Michel Wolgemuts*' (ib., 1895); *Francisco de Goya* (Bl 1903); *Goya's seltene Radierungen und Lithographien* (Bl 1907); *Goya: Tauromachie* (Bl s. a. [po 1907); ‚*Antonius Mor als Hofmaler Karls V. und Philipps II.*' (JSaK, 1907/09); *Ordnung und Katalogisierung einer Kupferstichsammlung* (Bl 1910); *Die spanische Plastik vom XV. bis XVIII. Jahrhundert* (Bl s. a. [o. 1910], »Gesch. der K. in ihren Meisterwerken«); ‚*Las Meninas: Ein Beitrag zur Ikonographie des Hauses Habsburg*' (JSaK, 1910); *Velazquez: Des Meisters Gemälde in 256 Abbildungen* (3. izd. W. Genslove knj., Stu-Bl 1914, »KK« 6); ‚*Grecos Anfang*' (JkPK, 1914); *Goya: Caprichos* (Mn 1922); *Die Malerei in Spanien von XIV. bis XVIII. Jahrhundert* (Bl 1923).

lok (lat. *arcus*, angl. *the arch*, fr. *l'arc*, it. *l'arco*, nem. *der Bogen*). Razločujemo predvsem polkrožni lok (fr. *l'arc plein-cintre*, nem. *der Rundbogen*) rim., romanske in renesančne umetn., gotski *šilasti lok* (angl. *the pointed arch*, *fr. l'arc brisé* ali *ogive*, nem. *der Spitzbogen*), poznogotski *oslovski hrbet* (nem. *der Eselsrücken*) ali *hrbtičasti lok*, ki je bolj potlačen (angl. *the keel arch*, nem. *der Kielbogen*), angl. poznogotski *tudorski lok* (angl. *the Tudor arch*, nem. *der Tudorbogen*), poznoromanski *trilistni* ali *deteljičasti lok* (fr. *l'arc tréflé* ali *trilobé*, nem. *der Kleeblattbogen*), islamski *podkvasti lok* (angl. *the horseshoe arch*, fr. *l'arc en fer à cheval*, nem. *der Hufeisenbogen*), itd.

L: Richard *Haupt*, Der Bogen bei den nördlichen Germanen (RepKw, 1929); Fritz Viktor *Arens* (Bogen, RDK II [20. zv., 1942]). — Cf. K. *Erdmann* (1929), J. *Flis* (1885, npr. p. 83—84 & 99, t. XIV & XVII).

lokostrelec (lat. *sagittarius*, angl. *the archer* ali *the bowman*, fr. *le sagittaire*, it. *il saettante*, nem. *der Bogenschütze*), mdr. eno izmed → *zodiakalnih znamenj* (v slovenščini s splošnim imenom → *strelec*). Po ž. izročilu je bil učitelj vseh lokostrelcev → *Izmael* (1 Mojz 21, 20: *rastel je, prebival v puščavi in postal lokostrelec*). Cf. s. v. *Hêrakles* (pos. → *Hêrakles, Deiáneira in kentaver Nessos*); *Híron*; *Slepi Lameh*; etc.).

L: Bengt Ingmar *Kilström* (LCI I, 1968, stp 317 — L!). — Cf. E. H. *Kantorowicz* (1960), M. *Schapiro* (1963).

lokulus → *loculus*

***Lola de Valence,** Manetova slavna podoba španske plesalke (o, pl, 123 × 92 cm, 1861/62, Louvre [Jeu de Paume]). Baudelaire je sliki posvetil štiri nič manj znamenite stihe:

Entre tant de beautés que partout on peut voir
Je comprends bien, amis, que le désir balance,

Mais on voit scintiller dans Lola de Valence
Le charme inattendu d'un bijou rose et noir.

(Pač razumem, prijatelji, da poželjenje okleva med tolikimi lepotami, ki jih lahko povsod uzremo, toda v Loli iz Valencie vidimo, kakó se bliska nepričakovani čar rožnatega in črnega dragulja.)

L: »CA« 14 (1967, kat. št. 48). — Cf. G. *Bazin* (1958), É. *Zola* (1867 [1879 itd.]).

Lomazzo, Giovanni Paolo ali *Giampaolo* (1538 do 1600), it. slikar in pisec o lik. umetn. R. in u. (61) v Milanu, učenec Guadenzia Ferrarija, od 33. leta dalje bolj in bolj izgubljal vid, zato od o. 1571 dalje nehal slikati in pripravljal svoje traktate. *Trattato dell'arte della pittura, scultura ed architettura diviso in sette libri* (Mi 1584) povzema tako rekoč vso teorijo it. poznega manierizma in mdr. zavzema načelo kačastega lika (→*figura serpentinata*), ki ga izvaja iz Michelangelovih teženj. *Idea del Tempio della Pittura* (Mi 1590) je v prepletu sholastičnih in astroloških predstav umetelno zasnovana na povsod pričujočem čarovnem številu 7: »svetišče slikarstva« nosi 7 stebrov, tj. 7 slikarjev (Michelangelo, Gaudenzio Ferrari, Polidoro da Caravaggio, Leonardo da Vinci, Rafael, Mantegna in Tizian), ki ustrezajo →*sedmim planetom* in celó 7 kovinam (npr. Michelangelo *Saturnu*, Rafael *Veneri* in Leonardo *Soncu*) in 7 elementom slikarstva (proporcioniranost, gibanje, barva, svetloba, perspektiva, kompozicija, forma), od katerih je npr. pri formi spet treba razločevati: 1. forma *contemplante*, 2. *significante*, 3. *visibile*, 4. *immaginabile*, 5. *fabricativa*, 6. *spirituale*, in 7. *accidentale*.

L: SchlosserL (1964 — L!); EWA XIV (1967, stp 290—91 & 303—04). — Cf. G. M. *Ackerman* (1967 — L!), A. *Blunt* (1940 [1962]), R. *Klein* (1959; 1966), R. W. *Lee* (1940 [1967]).

Lombardo, Pietro, s pr. im. *Pietro Solari* (o. 1435/38—1515), it. kipar in arh., oče kiparjev Tullia (infra) in Antonia Lombarda (o. 1558—1516). P: *nagrob. doža Pietra Moceniga* (u. 1476, s sinovoma dkč. 1481, Benetke, Ss. Giovanni e Paolo). A: načrt za beneško c. *Sta Maria dei Miracoli* (sez. sinova in drugi sodel. 1481—89) in spodnji del *pročelja Scuola Grande di S. Marco* (s Tulliom 1488—90).

L: A. *Moschetti* (ThB XXIII, s. v.). — Cf. G. Mariacher (1955), L. Planiscig (Venezianische 1921; 1937), F. *Zava Boccazzi* (Mi s. a., »MdS« 73).

Lombardo, Tullio (o. 1455—1532), it. kipar, sin Pietra (supra). P: npr. *nagrob. doža Andree Vendramina* za *chiesa dei Servi* (1492—95, zdaj okrnjen v beneški c. Ss. Giovanni e Paolo, *Adam* pa v MM), *Bákhos in Ariádna* (marm. relief, Ksthist. Mus.), *Skopuhovo srce* (marm. relief, d. 1525, Padova, c. il Santo), *nagrob. Guidarella Guidarellija* (o. 1525, Ravena, Mus. Civico, prej v tamk. c. *S. Francesco*).

L: A. *Moschetti* (ThB XXIII, 1929, s. v.). — Cf. G. *Delogu* (1956), G. *Mariacher* (1954), L. *Planiscig* (Venezianische 1921; 1937), Ch. *Seymour*, Jr. (Harm 1966), F. *Zava Boccazzi* (s. a., »MdS« 73).

LONDON, v rim. dobi *Londinium*, prestolnica Vél. Britanije, zlasti s svojimi muz. in z. eno izmed največjih svet. um. središč, v XX. st. posebno pomembno tudi s svojim um. trgom (avkcije pri *Sotheby's* itd.). Sestavljajo ga *City* (ozemlje rim. in srednjev. mesta) kot poslovni del z bankami in drugimi poslovnimi stavbami, *Westminster* kot vladno središče in 27 t. i. *boroughs*, od katerih ima vsak zelo poseben karakter, med njimi s pomembnimi um. spomeniki in z. npr. *Chelsea*, *Greenwich*, *Holborn*, *Kensington*, *Lambeth* in *St. Marylebone*.

L: EWA VI (1962, stp 746—58 — L!); G. S. *Whittet:* London (NY 1967, »Art Centres of the World«). — Cf. N. *Pevsner* (The Buildings VI & XII, 1952 & 1957), J. *Summerson* (1945), itd.

~ ***katedrala sv. Pavla** (*St. Paul's Cathedral*), klasicistična stavba z mogočno kupolo nad križiščem in mnogimi baročno razgibanimi nasprotji, sez. 1675—1710 (arh. Christopher Wren).

L: Pevsner (1966); »US« 10 (1969, f p. 85). — Cf. R. Furneaux *Jordan* (1969).

~ **Westminstrska opatija** (*Westminster Abbey*), c., v kateri kronajo angl. kralje in pokopujejo slavne Angleže: kor iz 1245—58 (pomemben primer →*decorated style*), mdr. *nagrob. Henrika III. in kraljice Eleonore* (1271—73) in *nagrob. Edvarda III.* (u. 1377) z bakrenimi liki »žalovalcev« v nišah, L.-F. Roubiliacova *nagrob. vojvode Argyllskega* (1748) in *zakoncev Nightingale* (1761). Na vzh. koncu triladijska ***kapela Henrika VII.** (*Chapel of Henry VII*, 1503—o. 1512) v →*perpendicular style* s slavnim pahljačastim obokom; v njej bron. *nagrob. Henrika VII. in njegove žene* (Pietro Torrigiani 1512—18).

L: EWA VI (1962, stp 751—52); Pevsner (1966); »US« 8 (1968, f p. 47), 9 (1969, f p. 252—53); »MdS« 105 (barvna f 5—6), 107 (barvni f 14). — Cf. R. *Branner* (1964).

~ **Bank of England,** sez. Sir John Soane 1788 do 1825 (pozn. precéj prez.).

L: Pevsner (1966). — Cf. A. M. *Vogt* (1971).

~ **Britanski muzej** (*The British Museum*, cf. odd. *muzeji*, infra), neoklasicistična stavba, sez.

1823–47 (arh. Robert *Smirke*): pomembno **pročelje* z mogočnim jonskim stebriščem.

L: Pevsner (1966). — Cf. R. Furneaux *Jordan* (1969).

~ ***Parlament** (*Houses of Parliament*), razsežna neogotska palača, ki so jo po 1836 sprejetem načrtu sezidali 1840—65 (arh. Charles Barry in kot sodel. A. W. N. Pugin).

L: EWA X (1965, t. 291); Pevsner (1966); »PKG« 11 (1966, t. 381). — Cf. R. Furneaux *Jordan* (1969).

~ **Royal Festival Hall** (*South Bank of Thames at Waterloo Bridge Road, S. E. 1*), koncertna dvorana za 3000 poslušalcev, sez. 1951 kot edino stalno poslopje za *Festival of Britain* (arh. Robert H. Matthew & J. L. Martin), znana po svoji odlični akustičnosti.

L: cf. G. E. K. *Smith* (1961).

muzeji

~ **Britanski muzej,** *The British Museum* (*Bloomsbury, W. C. 1*), eden izmed največjih um. muz. na svetu, se razvil iz knjižnice (ust. 1753, cf. infra), v pozn. večkrat dopolnjenem lastnem poslopju (osrednjo stavbo sez. R. *Smirke*, cf. supra, odd. *palače*). Bogate zbirke egipt. in asirske umetn. (npr. *Umirajoča levinja*, relief iz o. 650 pred), grš. umetn. (→*Elgin Marbles*, t. i. *Mausolus* z mavzoleja v *Halikarnasu* [359/51 pred], *Demétra iz Knidosa* [o. 340/30 pred], itd., slavna z. grš. vaz Williama Hamiltona), islamske, srednjeazijske, ind., kit. in jap. umetn. Iz evr. prazg. in zgodnjesrednjev. umetn. npr. slavnostni keltski **ščit* (bron in vložki rdečega emajla), ki so ga našli v Temzi pri londonskem predmestju Battersea, bron. ročno **ogledalo iz Desborougha*, najstar. znano **Križanje* (slonokoščen relief, o. 425), najdbe iz→*Sutton Hooja* (VII. st.) in za Lotarja I. ali II. nastali→*Lotarjev kristal* (IX. st.). Izredno bogata z. novcev in medalj, risb in graf. listov.

L: E. *Edwards:* Lives of the Founders of the British Museum (L 1870); EWA X (1965, stp 388—89); »M« 2 (1967 — L!; slov. prev. [Majda Ažman-Bizovičar]: *Britanski muzej*, Lj 1971); »US« 1 (1969, f p. 139, 211, 221—22, 224), 3 (1969 — prim. kazalo!), 6 (1970, f. p. 45—47), etc. — Cf. O. M. Dalton (1901; 1909; 1915; 1921; 1924), G. *Grigson* 1957).

~ **British Museum Library** (*Bloomsbury, Great Russell Street, W. C. 1* [cf. supra: *Britanski muz.*]). Poleg graf. z. posebno bogat rkp. odd. (*Department of Manuscripts*). Med IR npr. **Cottonova Biblija* ali *Géneza* (21 delno ohranjenih miniatur, V. st., Ms. Otho B. VI), **Book of Lindisfarne* (o. 700, Ms. Cotton Nero D. IV), *Harleyev evangeliar* (790-a leta, Ms. Harley 2788), t. i. *Avguštinov psalter* (2. pol. VIII. st., Ms. Cotton Vespasian A. I), *Biblija iz Moutier-Grandvala* (834/43, Ms. Add. 10546), *Privilegij New Minstra* (d. 966, Ms. Cotton Vespasian A. VIII), *Aethelwoldov benedikcional* (975/80, Ms. Add. 49598), *Arundelov psalter* (o. 1060, Ms. Arundel 60), *Biblija iz Stavelota* (1093/97, Mss. Add. 28106—07), *Psalter kraljice Melissende* ali *Melissande* (2. pol. XII. st., Ms. Egerton 1139), **Biblija iz Floreffa* (o. 1160, Mss. Add. 17737—38), *Holkham Bible* (zač. XIV. st., Ms. Add. 47682), *Psalter Roberta de Lisle* (1. pol. XIV. st., Ms. Arundel 83), *Psalter kraljice Mary* (1. pol. XIV. st., Ms. Royal 2. B. VII), *Luttrellov psalter* (o. 1340, Ms. Add. 42130), **Bedfordov horarij* (1423/30, Ms. Add. 18850), *Horarij Sforza* (o. 1490, MS. Add. 34294).

L: Diringer Book (1958 [1967]); »M« 2 (1967; tudi slov. prev. [cf. supra: *Britanski muz.*]). — Cf. P. *D'Ancona* (& E. *Aeschlimann* 1969), L. *Réau* (Melun 1946).

~ **Courtauld Institute Galleries** (*Woburn Square, W. C.* 1), po obsegu majhna, po kakovosti zelo pomembna z. Courtauldovega inst. londonske univ., odprta od 1958 dalje. Direktor Anth. →*Blunt*. S: npr. med Italijani Ant. Vivarini (*Rojstvo sv. Avguština*, les, sreda XV. st.) in Albertinelli (*Ustvarjenje Adama in Eve in Izvirni greh*, les), med Nemci Cranach star. (*Izvirni greh*, les, d. 1526), med Španci Goya, med Angleži P. Lelly in Gainsborough, med posebno dobro zastopanimi fr. impresionisti in postimpresionisti Éd. Manet (*skica za Zajtrk na travi*, 98,5 × 115 cm, 1862/63; **Un Bar aux Folies Bergère*, 1881 in d. 1882), Cézanne (npr. *Mont Sainte-Victoire*, o. 1885; *Lac d'Annecy*, Renoir (**La Loge*, d. 1874), van Gogh (*Avtp. z obvezanim ušesom*, 1. varianta, v Arlesu 1889), Seurat (*Le Chahut*, študija, 1889), Toulouse-Lautrec (*Jane Avril na vratih Moulin-Rougea natika rokavice*, karton, o & pastel; *Chambre sparée*, 1899).

L: Anth. *Blunt* (Apollo, apr. 1965, & BM, marec 1967); Günther *Passavant* (Kchr, okt. 1967).

~ **Jewish Museum** (*Woburn House, Upper Woburn Pl., W. C. 1*). Direktor A. →*Rubens*. Zbirka ž. cerkv. umetn. in teološka knjižnica (več kot 6000 knj.).

~ **Kenwood House**: *The Iveagh Bequest* (*Kenwood, Hampstead, N. W. 3*): hišo je v zdajšnjo obliko prez. Robert →*Adam* od 1764 dalje (o njegovi umetn. najbolj nazorno priča **knjižnica*, t. i. *Adam Room* iz 1767—68). Pohištvo iz XVIII.

st. in majhna, toda odlična z. slik: mdr. zastopani Frans Hals, Rembrandt (**Avtp. pred svetlim ozadjem*, o. 1660), Aelbert Cuyp in Vermeer (*Dama, ki igra na kitaro*, o. 1667), Reynolds, Gainsborough in Th. Lawrence.

L: BM (jul. 1980); *The Iveagh Bequest, Kenwood: Catalogue of the Paintings (1953); EWA X (1965, t. 271); Pevsner (1966). — Cf. R. Furneaux *Jordan* (1969).

~ **National Gallery** (*Trafalgar Square, W. C.* 2), ust. 1824, jedro v z. Juliusa *Angersteina*, do 1838 v njegovi hiši na Pall Mall, odtlej v sedanji klasicistični stavbi, ki jo je 1833—38 sez. arhitekt W. Wilkins. Direktorji: Charles Lock *Eastlake* (1855—65), William *Boxall* (1865—74), Frederick William *Burton* (1874—94), E. J. *Poynter*, → *Holmes* in → *Hendy*, zdaj pa → *Davies*. Pomembna z. evr. slikarstva XIII.—XIX. st. Mdr. zastopani med Italijani Duccio (*Spremenjenje na gori* s predele sienske *Maestà*, 1308/11), Masolino (*Hieronim in Janez Krst.*, 1426/30), Sassetta (7 prizorov iz *legende Frančiška Asiškega*), Pisanello (*Madona z Antonom Puščavnikom in Jurijem*; *Videnje sv. Evstahija*), Paolo Uccello (*Niccolò da Tolentino v bitki pri San Romanu*; *Jurij in zmaj*); Masaccio (*Madona z angeli*), Filippo Lippi (*Oznanjenje* iz Pal. Medici-Riccardi v Florenci), Piero della Francesca (*Rojstvo* in *Krst v Jordanu*, o. 1445/50), Baldovinetti (*Profilni portret dame v rumenem*), Antonello da Messina (*Moški portret* [avtp.?]; *Hieronim v svoji »celici«*), Matteo di Giovanni (*Boštjan*), Cosme Tura (*Madona na prestolu z angeli*), Giov. Bellini (npr. *Dož Leonardo Loredan*, o. 1501), A. Mantegna (npr. *Oljska gora*, verj. o. 1450/55), C. Crivelli (npr. *»The Demidoff Altarpiece«*, d. 1476, in *Oznanjenje*, d. 1486), Ant. Pollaiuolo (*Mučeništvo sv. Boštjana*, 1475), Botticelli (*Mars in Venera*, o. 1475; **Rojstvo*, d. 1500), Leonardo da Vinci (**karton Ane Samotretje* in z Ambr. de' Predis dkč. ponovitev **Madone v votlini*), Piero di Cosimo (*»Smrt Prokride«* in *Boj kentavrov in lapitov*), Lotto (npr. *Agostino in Niccolò della Torre*, d. 1515), Rafael (npr. *Vitezov sen*; *Madonna Ansidei*, 1505/06; *Katarina Aleksandrijska*, o. 1507/08), Andrea del Sarto (*Moški portret* [*»Portret kiparja«* — v rokah knj. ali kamn. klada ?], o. 1524), Tizian (*Portret moža v modrem* [*»Ariosto«*, *avtp.*?], o. 1510; *Noli me tangere*, o. 1514; *Bakhos in Ariadna*, 1523), Correggio (*Venera, Merkur in Amor*, o. 1525), Moretto (*Celopost. portret plemiča*, d. 1526), Bronzino (**Alegorija Luksurije*, o. 1542/45), J. Tintoretto (*Nastanek Mlečne ceste*), Paolo Veronese, Caravaggio (*Kristus v Emavsu*, verj. o. 1598), Canaletto (npr. *Kamnosekovo dvorišče v Benetkah* [*Campo S. Vitale in Sta Maria della Carità*], verj. 1726/30, gotovo pred 1744), Fr. Guardi (npr. *Punta della Dogana s c. Sta Maria della Salute*, o. 1770, in kot pendant *Doževa palača in molo*); med Francozi fr. slikarju atr. **Wiltonski diptih* (o. 1395), Poussin (*Kéfalos in Aurora*, o. 1630; *Bakanál pred Panovo hermo*, o. 1640), Claude Lorrain (*Kéfalos in Prokris se spravita*, d. 1645), Ph. de Champaigne (npr. *Trikratni portret kard. Richelieuja*, o. 1640), Watteau, Chardin, Ingres (*Ruggiero reši Angelico*, o. 1839; *Mme Moitessier*, d. 1856), Corot (npr. *Jezdec v gozdu* [*Gospod Pivot*], o. 1850/55), Delacroix (*Baron Schwiter*, 1826/27), Courbet, C. Pissarro (*Pogled na Louveciennes*, o. 1870), É. Manet (*Koncert v tuilerijskem parku* [z avtp.], d. 1862; *Eva Gonzalès*, d. 1870), Renoir (*Dežniki* [*Les Parapluies*], o. 1884); med starimi Nizozemci npr. Robert Campin (*Madona pred zaslonom* [spletenim iz vrbovih šib]), Jan van Eyck (*»Tymotheos«*, d. 1432; *Mož z rdečim turbanom* [*Avtp.*?], d. 1433; **Arnolfinijeva poroka*, d. 1434), Rogier van der Weyden (npr. *Pietà s svetnikoma in donatorjem*), Dirk Bouts (npr. *Moški portret*, d. 1462), Memling (*Janez Krst.* in *Lovrenc*), Bosch (*Kronanje s trnjem*), Gossaert (npr. *Poklon kraljev*), P. Bruegel star. (*Poklon kraljev*); med Holandci Frans Hals, Terbrugghen, Rembrandt (npr. *Avtp. za balustrado*, d. 1640; *Kristus in prešuštnica*, d. 1644; *Žena* [*ki brodi*] *v vodi*, d. 1655; *Star. žid z baretko*, o. 1657; *Friderik Rihel na konju*, d. 1663; *Avtp.*, o. 1663), G. Terborch (*Potrditev mirovne pogodbe v Münstru 15. maja 1648* [z avtp.], d. 1648), Aelbert Cuyp, C. Fabritius, Steen, Jacob van Ruisdael, P. de Hooch, Vermeer (*Dama, ki stoji ob spinetu*, o. 1670; *Dama, ki sedi ob spinetu*, po 1670), Hobbema (*Drevored pri Middelharnisu*, d. 1689); med Flamci Rubens (npr. *»Le Chapeau de Paille«* in *Jesenska pokrajina z gradom Steenom*), van Dyck (*Cornelius van der Geest*); med Španci El Greco (*Jezus očisti tempelj*), Velázquez (npr. *Venerina toaleta* [*»The Rokeby Venus«*]), Murillo (npr. *Avtp.*, o. 1665), Goya (npr. *Dr. Peral*, o. 1795 *Doña Isabel Cobos de Porcel*, 1806); med Nemci Dürer (*Portret očeta*, replika, d. 1497), Baldung (*Moški portret*, d. 1514), Holbein ml. (**»Poslanika«*, d. 1533; *Kristina Danska*, d. 1538); med Angleži Hogarth (npr. *Avtp. s psom Trumpom*, d. 1745), Reynolds (npr. *Lord Heathfield, gibraltarski guverner*, 1787), Gainsborough (npr. *Jutranji sprehod* [*The Morning Walk*], 1785), Raeburn, Th. Lawrence (*Kraljica Charlotte*, verj. 1790), Turner (*Dido zida Kartagino*, d. 1815; *»Fighting Téméraire«*, 1838/39; *Snežni vihar*, 1842), Constable (npr. *Voz za seno* [*The Hay-Wain*], d. 1821).

L: cf. M. *Davies* (1945; 1946; 1946; 1951), Ph. *Hendy* (1960), Ch. J. *Holmes* (1924), M. *Levey* (1949; 1956), N. *Maclaren* (1952).

~ **National Portrait Gallery** (*St. Martin's Place, W. C. 2*), ust. 1856. Direktorji (Sir) George *Scharf* (1857–95), Sir Lionel Henry *Cust* (1895 do 1909), Sir Charles John *Holmes* (1909–16), James Donald *Milner* (1916–27), Sir Henry Mendelssohn *Hake* (1927—51), David *Piper*. S: mdr. zastopani M. J. van Mierevelt, G. Honthorst, R. Walker (tudi *Avtp.*), Lely (tudi *Avtp.*), Kneller (npr. *Avtp.*, 1685; *Sir Christopher Wren*, 1711; med portreti t. i. »Kit Cat Club» pa *Sir John Vanbrugh*), M. Dahl (*Avtp.*, 1691), Largillière (*Princ James in njegova sestra*, 1695), J. Richardson, B. Denner (*G. F. Händel*), J. Highmore, W. Hogarth (tudi *Avtp.*), F. Hayman (tudi *Avtp.*), P. G. Batoni, Allan Ramsay (tudi *Avtp.*), N. Hone (npr. *Sir John Fielding*, 1762; *Avtp.*), Reynolds (tudi *Avtp.*, o. 1753), Th. Gainsborough, J. Wright of Derbie (tudi *Avtp.*), Romney (tudi *Avtp.*, 1782), Zoffany (npr. *Avtp.*, 1761; *Thomas Gainsborough*), A. Kauffmann (tudi *Avtp.*), J. Northcote (*Avtp.*, 1784), G. Stuart, Raeburn, Opie (tudi *Avtp.*, 1785), Th. Lawrence, J. Constable (*Avtp.*, akvarel), D. Wilkie (tudi *Avtp.*), Ary Scheffer (*Charles Dickens*), Bonington (*Avtp.*, akvarel), Landseer, Winterhalter, G. F. Watts (npr. *Sir John Everett Millais*, 1871; *Avtp.*), Rossetti (*Avtp.*, risba 1847; *Ford Madox Brown*, risba 1852), Millais, Herkomer (npr. *John Ruskin*), Sargent, S. J. Solomon (tudi *Avtp.*, perorisba), Sickert (npr. *Ph. W. Steer*; *Avtp.*), Steer (*W. R. Sickert*), J.-É. Blanche (*A. V. Beardsley*, 1895; *James Joyce*, 1935), W. Rothenstein, Orpen itn. P: zastopana mdr. L. F. Roubiliac (npr. *William Hogarth* in *G. F. Händel*), David d'Angers.

L: Catalogue of the National Portrait Gallery: 1856—1947 (L 1949); British Historical Portraits; A Selection from the National Portrait Gallery with Biographical Notes (C: UP 1957); David *Piper:* Catalogue of the seventeenth-century portraits in the National Portrait Gallery: 1625—1714 (C: UP). — Cf. L. *Cust* (I—II 1901—1902).

~ **Sir John Soane's Museum** (*13 Lincoln's Inn Fields, W. C. 2*) v hiši, ki si jo je 1812–13 sez. arh. Sir John *Soane* (1752–1837). Ohranjena tudi stara notr. oprema, pos. knjižnica. S: med Angleži zastopani Hogarth (vrsti **Rake's Progress* in *Election*), Th. Lawrence in Turner, sicer pa tudi Watteau in Canaletto. Pomembna z. risb (zlasti arhitekturnih).

L: Pevsner (1966); »CA« 15 (1967, kat. št. 72 &176).

~ **Society of Antiquaries.** Biblioteka hrani znani → *Psalter Roberta de Lindsey* (o. 1220/21).

~ **Tate Gallery** (*Millbank, S. W. 1*), pomembna z. angl. umetn. (tudi star.) in umetn. XIX.—XX. st. sploh. Prvi mecen pozn. muz. je bil kipar Sir Francis *Chantrey*, ki je 1841 svoje premoženje zapustil Royal Ac., najpomembnejši pozn. mecen (Sir) Henry *Tate*. Muz. prvič odprt (v isti stavbi) 1897. Prejšnji direktor Sir John *Rothenstein*, zdajšnji Norman R. *Reid*. S: med Angleži zastopani npr. W. Dobson, P. Lely, W. Hogarth (npr. *Grahamovi otroci*, 1742; *Calaiska vrata*, 1748), R. Wilson, J. Reynolds (npr. *Doba nedolžnosti*), Th. Gainsborough, Th. Lawrence, W. Blake, J. M. W. Turner (mdr. *Avtp.*, o. 1798), J. Constable (npr. *Obrežje pri Brightonu z mostom v ozadju*, 1824/27), W. P. Frith (*Na dan dêrbija*, 1856—58), W. H. Hunt (*Claudio in Isabella*, d. 1850), D. G. Rossetti (*Oznanjenje*, 1850; *Beata Beatrix*, o. 1863), J. E. Millais (*Jezus v hiši svojih staršev*, 1850; *Ophelia*, 1852), Whistler (*Deklica v belem* [*Simfonija v belem št. 2*], 1864), Sargent (*Vernon Lee*, 1881; *portreti* družine Asherja Wertheimerja, itd.), S. Spencer (*Avtp.*, 1913), B. Nicholson, G. Sutherland (npr. *Somerset Maugham*, 1949), V. Pasmore, F. Bacon, L. Freud (*Avtp.*, temp. & meš. tehn. 1946; Francis Bacon, baker, 1952); med drugimi npr. C. Pissarro (*Avtp.*, d. 1903), Degas, Cézanne, (*Skalnata pokrajina pri Aixu* [*Paysage rocheux*], o. 1885/87), Renoir (*Première sortie*, 1875/76), Gauguin, van Gogh (*Gauguinov stol*, december 1888), E. Munch (*Bolni otrok*, 1906/07), Toulouse-Lautrec, H. Matisse (*André Derain*, 1905), A. Derain (*Henri Matisse*, 1905), Picasso, Utrillo, J. Gris, Chagall (*Ležeči pesnik*, karton, d. 1915), M. Ernst (*Les hommes n'en sauront rien*, 1923), M. Rothko, F. Gruber, B. Buffet, itd. — P: mdr. zastopani Rodin, Renoir, Maillol, J. Epstein, Picasso, I. Meštrović, A. Pevsner, J. Lipchitz, M. Marini (*Kovinska plastika št. 14*, železni žeblji, 1960).

L: A Guide to The Tate Gallery: An introduction to British and Modern Foreign Art (rev. & ilustr. izd., L 1959); Ronald *Alley:* The foreign paintings, drawings and sculpture (L 1959, »Tate Gall. Catalogues«). — Cf. J. *Rothenstein* (1962 [1963]).

~ **Victoria and Albert Museum** (*Cromwell Rd., S. W. 7*) je predvsem ena izmed najbolj bogatih z. umetnoobrtnih izdelkov iz malone vseh obd. in dežel. Odprt 1852 kot *Mus. of Manufactures*, imen. pozn. *Art Mus.*, *Mus. of Ornamental Art* in po preselitvi v South Kensington, kjer je še zdaj, *South Kensington Mus.* Zdajšnje ime od 1899, samó umetn. pa posv. šele od 1909, ko so se od njega ločile tehnično-znanstv. z. S področja slikarstva zlasti **Rafaelovi kartoni* za stenske preproge v Sikstinski kapeli (1515), z. Consta-

blovih del, portretne miniature, akvareli angl. umetnikov in v. graf. z. Med slonokoščenimi reliefi hrbtni del platnic → *Evangeliarja iz Lorscha* (zač. IX. st.) in *skrinjica iz Vérolija* (X. st.), med zlatarskimi izdelki → *kupolasti relikviarij iz Hocheltena* (o. 1170/80) in → *Gloucestrski svečnik* (o. 1110), bogata z. keramike. — Izredno bogata umzg. knjižnica (*The Nat. Art Libr.*) obsega pribl. 300000 knj., brošur in časopisov.

L: EWA III (1960, t. 140—42, 149—52, 155, 159, 162—63), VI (1962, t. 239—40, 252, 261, 272—75, 419, 448), IX (1964, t. 164—65, 519), XII (t. 281, 465, 468, 547—58). — Cf. J. *Pope-Hennessy* (*1964).

~ **Wallace Collection** (*Manchester Square, Hertford House*). Pomembna z. slik, notr. opreme, itd., zlasti dobro zastopano fr. XVIII. st. S: med Francozi npr. zastopani Watteau, J.-M. Nattier (*Mlle de Clermont v kopeli*, d. 1733), F. Lemoyne (*Pêrzej in Andromeda*, d. 1723; *Čas razkriva resnico*, d. 1737, zadnje delo), N. Lancret, Pater, F. Boucher (npr. *Mme. de Pompadour*, d. 1759), J.-B. Greuze, Fragonard (npr. znana **Gugalnica*, 1767; *Spomin*; *Učiteljica*, o. 1783; *La Fontaine d'amour*, 1785), Vigée-Lebrun, H. Vernet, Delacroix (*Obglavljenje doža Marina Faliera*, 1826), E. Meissonier; med Italijani Tizian (*Pêrzej in Andromeda*) in F. Guardi; med Holandci F. Hals (**The Laughing Cavalier*, d. 1624), Rembrandt (npr. *Jan Pellicorne in njegov sin Caspar* in kot pendant *Susanna van Collen in njena hči Eva Susanna*, oboje o. 1635/37; *Avtp.*, o. 1640, *Titus van Rijn*, o. 1657), B. van der Helst (*Družinski portret*, d. 1654), P. Potter, itd.; med Flamci Rubens (*Pokrajina z mavrico*) in A. van Dyck; med Angleži Reynolds (npr. *Nelly O'Brien*, 1760/62), Gainsborough (*Mrs. »Perdita« Robinson*, 1781/82), Th. Lawrence in Bonington (najboljša z. njegovih del).

L: Wallace Collection Catalogues: Picture and Drawings (15. izd., L 1928).

zasebne zbirke

~ *Count Antoine* **Seilern.** S: mdr. zastopani Robert Campin (triptih s *Polaganjem v grob*, levo *Donator*, des. *Vstajenje*), P. Bruegel star. (*Beg v Egipt*, d. 1563; *Kristus in prešuštnica*, grisaille, d. 1565; *Pokrajina s puščavnikom*, d. 1568), D. Fetti (*Moški portret*, d. 1612; *Vrnitev izgubljenega sina* in *Prilika o dobrem semenu in ljuljki*) in Giambatt. Tiepolo (*Stigmatizacija Frančiška As.*).

L: A. *Seilern:* Paintings and Drawings at 56 Princes Gate London SW 7, 2: Continental Schools other than Flemish and Italian (2 knj., L 1961).

~ *Francis* **Stonor**: npr. Agostina Carraccija *Avtp. s portretom brata Annibala* (o. 1600).

L: cf. Luc *Menaše* (Lj 1962, p. 322, op. 509), T. *Mullaly* (BM, 1951).

~ *R. D. G.* **Winn**: mdr. A. Kauffmannove znani avtp. *Angelica okleva med Glasbo in Slikarstvom* (o. 1765 — cf. s. v. *Hêrakles na razpotju*).

L: AN (jan. 1971, repr. p. 26). — Cf. Luc *Menaše* (Lj 1962, p. 244).

Longhi, Alessandro (1733—1813), it. beneški slikar, sin Pietra Longhija (infra), portretist.

L: L. *Vertova* (Kindler IV, 1967, s. v. — L!).

Longhi, Pietro, s pr. im. *Pietro Falca* (1702—1785), it. beneški slikar, mojster žanrskih sličic iz sočasnega beneškega življenja.

L: Francesco *Valcanover* (EWA IX, 1964, s. v. — L!); L. *Vertova* (Kindler IV, 1967, s. v. — L!). — Cf. V. *Moschini* (1956), T. *Pignatti* (1968).

Longhi, Roberto (1890—1970), it. um. zgodovinar, raziskoval zlasti severnoit. slikarstvo XIV. do XVII. st. Prof. na univ. v Florenci, ur. rev. *Proporzioni*. Tudi zas. z. slik.

B: ‚*Orazio Borgianni*'+ (Arte, 1914); ‚*Gentileschi, padre e figlia*'+ (ib., 1916); *Piero della Francesca* (R 1927; 2. izd. Mi 1946); *Officina ferrarese* (R 1934; rev. izd. F 1956); ‚*Momenti della pittura bolognese* (L'Archiginnasio, 1935); *Carlo Carrà* (Mi 1937; 2. izd. ib. 1945); ‚*Arte italiana e arte tedesca*' (Romanità e Germanismo, F 1941); ‚*Ultimi studi sul Caravaggio e la sua cerchia*' (Prop, 1943); *Viatico per cinque secoli di pittura veneziana* (F 1946); ‚*Giudizio sul Duecento*' (Prop, 1948); (izd.) *Mostra di pittura bolognese del secolo XIV* (Bol 1950 [rk]); ‚*La mostra del Trecento a Bologna*' (Par, 1950); ‚*Un momento importante per la storia della natura morta*' (ib.); (& sodel.) *Mostra del Caravaggio e dei Caravaggeschi* (Mi 1951 [rk]); ‚*Il Caravaggio e la sua cerchia a Milano*' (Par, 1951); ‚*Alcuni pezzi rari nell'antologia della critica caravaggesca*' (ib.); ‚*Il Caravaggio e i suoi dipinti a S. Luigi dei Francesi*' (ib.); ‚*Antologia della critica caravaggesca*' (ib.); *Il Caravaggio* (Mi 1952); (& R. Cipriani & G. Testori) *I pittori della realtà in Lombardia* (Mi 1953 [rk]); ‚*Dal Moroni al Ceruti*' (Par, 1953); *Giovanni Serodine* (F 1954); ‚*Codazzi e l'invenzione della veduta realistica*' (Par, 1955); ‚*Percorso di Raffaello giovine*' (ib.); *Il Caravaggio* (Mi 1957); ‚*Un opera estrema del Caravaggio*' (Par, 1959); ‚*Un originale del Caravaggio a Rouen e il problema delle copie caravaggesche*' (ib., 1960); pon. izb.: *Scritti giovanili:* 1912—1922 (F 1961); ‚*Studi polacchi sulla pittura italiana*' (ib., 1964).

L: DULC. — Zbornik: Studi di storia dell'arte: Raccolta di saggi dedicati a Roberto Longhi in occasione del suo settantesimo compleanno (F 1962 [= AAM, 1961]).

Longínus (grš. *Longinos*), iz 2 evang. oseb združena osebnost, hkrati vojak, ki je mrtvemu Kristusu s sulico (grš. *longké* !) prebodel stran, da sta iz nje pritekla kri in voda, in stotnik, ki se je spreobrnil, rekoč: *Resnično, ta je bil božji Sin* (lat. *Vere filius Dei erat iste*); kršč. svetnik

(15. III., v grš. koledarju 16. X.). Up (→ *Coup de lance*, → *Križanje*): npr. G. L. Bernini (marm. *soha* v niši v. slopa pod kupolo Petrove c. v Rimu, dkč. 1638 — v niši nad njo »sveta sulica«).

L: Réau II/2 (1957, p. 496—97), III/2 (1958, p. 812—15); Keller (1968, p. 335—36).

longitudinalni prostor, vzdolžni prostor, ki zaznamuje t. i. longitudinalno arhitekturo (nem. *der Langbau*), kot je npr. v kršč. kultnem stavbarstvu → *bazilika.*

Longos (II./III. pred) → *Dafnis in Kloe*

Loos, Adolf (1870—1933), avstr. arh., r. v Brnu, u. (62) na Dunaju. V letih 1893—96 je živel v ZDA, tam je nanj globoko vplivala → *chicaška arhitekturna šola.* Pozn. je svoje k funkcionalizmu težeče misli formuliral v znanem spisu *Ornament und Verbrechen* (1908, tudi hrv. prev.). A: npr. *Steinerjeva hiša* na Dunaju (1910).

L: Franz *Glück:* Adolf Loos (P 1931); Robert L. *Delevoy* (Hatje, 1963, s. v.); Marjan *Mušič* (ELU 3, 1964, s. v. — L!). — Cf. L. *Münz* (1956).

Lopez-Rey, José (1905—....), šp.-amer. (šp.) um. zgodovinar. R. v Madridu, štud. na univ. v Madridu, Florenci in na Dunaju, prom. 1935 (Madrid). V Španiji do 1939, od 1953 dalje *Assoc. Prof.* na *New York Univ.* (*Inst. of Fine Arts*).

B: *Antonio del Pollaiuolo y el fin del »Quattrocento«* (M 1935); *Realismo é impressionismo en las artes figuratives españolas del siglo XIX* (Bar 1937); ‚*Goya: Contribution to the Artist's Life and World around him*' (GBA, 1945 — cf. *Goya y el mundo a su alrededor*, Buenos Aires 1947); ‚*Un faussaire de Goya au XXe siècle*' (GBA, 1948); ‚*Goya's Still-Lifes*' (AQ, 1948); ‚*Four Visions of Woman's Behavior in Goya's Graphic Work*' (GBA, 1948); *Goya: On Goya's Legend and Life* (NY 1950); *Goya's Caprichos: Beauty, Reason & Caricature* (Pri 1953); ‚*Hidden meanings in Goya's drawings*' (AN, 1955); *A Cycle of Goya's Drawings: The Expression of Truth and Liberty* (NY ali L 1956); ‚*Las cárceles de Piranesi, los prisioneros de Goya*' (L. Venturijev zb. II, 1956); *Goya and His Pupil, María del Rosario Weiss* (P-NY 1958 [prej v GBA, 1956]); ‚*To the Editor of the Gazette des Beaux-Arts*' (GBA, 1959 [o Goyi]); *Velázquez: A Catalogue Raisonné of His Oeuvre* (L 1963; n. izd. uvoda z naslovom: *Velázquez' Work and World*, L 1968).

L: WWAA (1959); WWA (1962; 1964).

L'Orange, Hans Peter (1903—....), norv. arheolog, r. v Oslu, tam univ. prof. za klas. arheologijo in umetn. (od 1942). Raziskuje predvsem umetn. poznega rim. cesarstva.

B: *Zum Alter der Postamentreliefs des Theodosius-Obelisken in Konstantinopel* (Trondheim 1932); *Studien zur Geschichte des spätantiken Porträts* (O-Lpz 1933); (& A. von Gerkan) *Der spätantike Bildschmuck des Konstantinsbogen* (2 knj., Bl 1939, »Stud. zur spätantiken Kg.« 10); *Apotheosis in Ancient Portraiture* (O 1947); (& P. J. Nordhagen) *Mosaik von der Antike bis zum Mittelalter* (Mn 1960); *Art Forms and Civic Life in the Late Roman Empire* (Pri 1965).

L: EI (sup. 2/2, 1949).

LORCH, nekd. rim. trdnjava in mesto *Lauriacum* na strateško pomembnem mestu ob izlivu Aniže (nem. *Enns*) v Donavo. Cf. s. v. *Enns.*

Lorentz, Stanisław (1899—....), polj. um. zgodovinar in muzealec, direktor varšavskega *Muzeum Narodowe.*

B: *Natolin* (Wa 1948); ‚*Architektura wieku Oświecenia w świetle przemian w życiu gospodarczym i umysłowym*' (Biul, 1951); *Odrodzienie w Polsce* (Wa 1954); *Muzea i zbiory w Polsce: 1945—1955* (Wa 1956; angl. izd. *Museums and Collections in Poland:* 1945—55, ib.); *Relazioni artistiche fra la Polonia e l'Italia nelo secolo dell'illuminismo*' (Palladio, 1956).

L: Czy wiesz (1938). — Cf. V. *Molè* (1970).

Lorenzetti, Ambrogio, it. sienski slikar 1. pol. XIV. st., dkm. 1319—47. S: npr. *triptih z Madono, Magdaleno in Dorotejo* (o. 1330, Siena, Pin. Naz.), znameniti freski **Posledice dobre vlade* in slabše ohranjene *Posledice slabe vlade v mestu in na deželi* (1338—39, Siena, Pal. Pubblico, Sala della Pace), v razvoju perspektive pomembno **Obrezovanje* (d. 1342, Uffizi), *Oznanjenje* (d. 1344, Siena, Pin. Naz.).

L: Panofsky Neth (1953); N. *Rubinstein*, Political Ideas in Sienese Art: The Frescoes by Ambrogio Lorenzetti and Taddeo di Bartolo in the Palazzo Pubblico (JWCI, 1958); Luisa *Becherucci* (EWA IX, 1964, s. v. — L!); Luisa *Vertova* (Kindler IV, 1967, s. v.). — Cf. B. *Berenson* (1968, repr. 90 & 92—98), E. *Carli* (1960), E. *Cecchi* (1931; 1948), J. *White* (1966).

Lorenzetti, Giulio (1885—1951), it. um. zgodovinar in muzealec, odličen poznavalec beneške umetnosti.

B: *Jacopo Sansovino scultore* (V 1910); *Venezia e il suo estuario: Guida storico-artistica* (Mi 1926; n. izd. R 1956); *Itinerario sansoviano a Venezia* (V 1929); *Mostra delle Feste e Maschere veneziane* (V 1937 [rk, Ca' Rezzonico]); *Ca' Rezzonico* (V 1936 [kat.]; 2. izd. 1940); *Torcello* (V 1939); *La pittura italiana del Settecento* (No 1942; n. izd. 1948); (& M. Brunetti) *Venezia nella storia e nell'arte* (V 1950); *Mostra del Tiepolo: Catalogo* (V 1951 [rk]).

L: Giuseppe *Fiocco* (Arte Ven, 1951, nekr.); Rodolfo *Pallucchini* (BM, 1952, nekr.).

Lorenzetti, Pietro, it. sienski slikar, star. brat Ambrogia Lorenzettija (supra). S: npr. *poliptih* (d. 1320, Arezzo, Pieve), *Snemanje s križa* idr. (freska, Assisi, spodnja c., levi del transepta), *triptih z Marijinim rojstvom* (d. 1342, Siena, Mus. dell'Opera del Duomo).

L: Panofsky Neth (1953); Luisa *Becherucci* (EWA IX, 1964, s. v. — L!); Luisa *Vertova* (Kindler IV, 1967, s. v. — L!). Cf. B. *Berenson* (1968, repr. 76—89), E. *Carli* (1960), E. *Cecchi* (1930; 1931; 1948), J. *White* (1966).

Lorenzo di Credi (o. 1456/59—1537), it. florent. slikar, zlatarjev sin, v Verrocchiovi delavnici nanj vplival nekoliko star. Leonardo da Vinci. Njegova dela spoznamo mdr. po značilnem obraznem tipu, sicer pa skoroda ne pričajo o kakem razvoju. S: npr. *Oznanjenje* s 3 enobarvnimi prizori iz Géneze (*Ustvarjenje Eve*, *Adam in Eva ob drevesu spoznanja* in *Izgon iz raja*, les, proti koncu XV. st., Uffizi) in *Čaščenje pastirjev* (les, 1510, ib.), med portreti npr. *Ženski portret z geslom NOLI ME TANGERE* (les, Dahlem) in *Avtp. 32-letnega slikarja* (pl [prej les], dat. na hrbtni strani 1488, Washington).

L: Vasari-Milanesi IV; van Marle XIII (1931); Berenson Ox (1932); Clarence *Kennedy* (EWA IV, 1961, stp 71— L!); A. *Chastel* (Dict peint it, 1964, s. v.); G. *Dalle Regoli:* *Lorenzo di Credi (Mi 1966, »Raccolta Pisana di Saggi e Studi« 16 — L!); Emma *Micheletti* (Kindler IV, 1967, s. v. — L!). — Cf. B. *Berenson* (1963).

Lorenzo il Magnifico → *Medici, Lorenzo de'*

Lorenzo Maitani → *Maitani, Lorenzo*

Lorenzo Monaco, s pr. im. *Piero di Giovanni* (1370/71—o. 1425), it. florent. slikar in iluminator, predstavnik → *internacionalnega gotskega sloga*, od 1391 dalje menih v kamaldulskem samostanu Sta Maria degli Angeli v Florenci. S: npr. *triptih z Madonno dell'Umiltà* (d. 1404, Empoli, Pin.), *Madonna dell'Umiltà* (d. 1405, Berensonova z.), olt. tabla z *Marijinim kronanjem* (d. 1413 [= 1414], Uffizi), *Madona z otrokom* (d. 1413, Washington), olt. tabla z *Oznanjenjem* (1422/25, Florenca, Sta Trínita, Capp. Bartolini). IR: npr. *korali št. 5* (1394), *8* (1395) in *3* (1409) v florent. Bibl. Laurenziana.

L: W. *Suida* (ThB XXIII, 1929, s. v. — L!); Berenson Ox (1932); R. *Jurlano*, L'Autoritratto di Lorenzo Monaco in un codice della Biblioteca arcivescovile di Brindisi (Arte, 1958); Rosalba *Amerio* (EWA IX, 1964, s. v. — L!). — Cf. F. *Antal* (1947 [1958]), B. *Berenson* (1963), V. *Golzio* (1931), H. *Gronau* (1950), O. *Sirén* (1905), P. *Toesca* (1951).

LORETO, mestece v srednji Italiji (*Marche*), juž. od Ancone, znamenita božja pot (cf. s. v. *Prenos Nazareške hišice*). *Santuario della Santa Casa* zač. 1468, med arhitekti Giuliano da Maiano, Baccio Pontelli (*apsida*), Giuliano da Sangallo (1498–1500), Bramante (1509–11), Andrea Sansovino (1513–26) in Ant. da Sangallo ml. (1531–26), pozn. tudi Luigi Vanvitelli (*zvonik* 1750–54). Kupola ene izmed zakristij (*Sagrestia di S. Marco*) predstavlja s svojimi freskami iz o. 1480/84 (Melozzo da Forlì s sodelavci, med njimi zlasti Palmezzano) najstar. ohranjeni spom. iluzionističnega stropnega slikarstva po Mantegnovi *Camera degli Sposi* v Mantovi: *angeli z → Arma Christi in drugimi simboli* in pod njimi *preroki*, tj. po vrsti angel z oljkovo vejico (spodaj *Zaharija*), jagnjetom (*Abdija*), kelihom (*Ezekijel*), mošnjo in vrvjo (*Baruh*), stebrom (*Izaija*), križem (*Jeremija*), žeblji (*David*) in kleščami (*Amos*).

L: EWA VIII (1963, stp 665 [L!], t. 204 des.). — Cf. B. *Berenson* (1968, I, p. 268, & III, repr. 996—97), A. *Colasanti* (1910), M. *Wundram* (1970, repr. 187).

Lorrain, Claude → *Claude Lorrain*

la **Lorraine** → *Lotaringija*

LORSCH (*Hessen*, ZRN) blizu Wormsa. Od mogočne, 763 ust. karolinške benediktinske opatije ohranjena t. i. **vhodna stavba* pred nekd. c., *Torhalle* (763/74 ali pozn.) — na pol slavnostna vrata, na pol zgodnjesrednjev. »solarium« — ki kot arhitektura pa tudi s star. StS-mi v prostoru nad odprto lopo (mdr. močno razčlenjen arhitrav na izménoma rdečih in modrih jonskih stebrih) razodeva zgledovanje po ant. vzorih. Vhod v prostor v nadstr. po obeh polkrožnih stopniščnih stolpih. V samostanu za Karla Vel. pomemben skriptorij (→ *Evangeliar iz Lorscha*); tu kot menih u. nekd. bavarski vojvoda Tasilo.

L: Cankar I/3 (1929 — »veža«); W. *Selzer:* Das karolingische Reichskloster Lorsch (Kassel 1955 — L!); Panofsky Ren (1960); EWA III (1960, stp 87—89 & tabla 48) & VI (1962, st. 267); »UF« 13 (1968); »US« 6 (1970, f p. 72). — Cf. K. J. *Conant* (1959), A. *Grabar* (G: Sk 1957).

LOS ANGELES (*California*, ZDA [*West Coast*]), po površini največje mesto v ZDA. Mdr. stavbe F. L. Wrighta in R. Neutre.

L: EWA XIV (1967, stp 659—60).

~ **Los Angeles County Museum of Art** (*5905 Wiltshire Boulevard*), v razkošnem stavbnem kompleksu (arh. William Pereira 1962—64), ki še zdavnaj ni izrabljen. Um. z. »vseh dob in področij«. S: mdr. zastopani Holbein ml. (*Ženski portret*, miniatura, d. 1541), Rembrandt (*Maarten Looten*, d. 1632), C. Pissarro (*Place du Théâtre Français*, 1898), Degas, Cézanne, Modigliani, Picasso, Rouault in nem. ekspresionisti.

L: Gothic and Renaissance Sculpture in the Collection of the Los Angeles County Museum: Catalogue and guide (1951); Catalogue of Paintings, I—II (1954); Illustrated Handbook of the Los Angeles County Museum of Art (1. izd., 1965).

Lossky, Boris (1905—....), fr. (rus.) um. zgodovinar in muzealec, konservator mestnih muz. v Toursu (in Amboisu), raziskuje predvsem fr. umetn. v razmerju z drugimi deželami. R. v St. Petersburgu [Leningradu].

B: ‚*L'Art français à la Galerie d'État à Prague*' (Rev. Française de Prague, 1935); ‚*La Ste Suzanne de Duquesnoy et les statues du 18e siècle*' (Rev. belge, 1939); ‚*Les ruines de Spalato: Palladio et le Néoclassicisme, Essai sur une migration des formes*' (Lavedanov zb., 1954); ‚*Francuske tapiserije u Zagrebu*' (Tkalčićev zb., 1955); ‚*Le peintre Charles Mellin et les Musées de Tours*' (Bull. SHAF, 1956); *L'Art français et l'Europe aux XVIIe et XVIIIe siècles* (P 1958 [rk, Orangerie des Tuileries]); ‚*Les portraits autrichiens dans l'oeuvre de Rigaud et de Tocqué*' (GBA, 1958); ‚*Peintures et sculptures françaises au Château d'Azay-le-Ferron*' (Bull. SHAF, 1958); (& al.) *Das 17. Jahrhundert der französischen Malerei* (Bern 1959 [rk]); ‚*Oeuvres d'art intéressant la France au Tyrol*' (Trappov zb., 1959); ‚*Une esquisse de Franz-Anton Maulbertsch au Musée de Tours*' (GBA, 1960); *Tours, Musée des Beaux-Arts: Peintures du XVIIe siècle* (P 1962, »Inventaire des collections publiques françaises« 7).

Lotar I, (795—855), ces., sin Ludovika Pobožnega in vnuk Karla Vél., brat Pipina I., Ludovika Nemškega in Karla Plešastega. Up: cf. s. v. *Lotarjev evangeliar* (infra).

Lotar II. (o. 835—869), kralj odtlej po njem imen. Lotaringije (855—69), sin ces. Lotarja. Zanj ali pa za očeta je bil izdelan znameniti → *Lotarjev kristal* (infra).

Lotaringija (fr. *la Lorraine*, nem. *Lothringen*), pokrajina v vzh. Franciji. Med kraji s pomembnimi um. spomeniki in muzeji so npr. *Épinal*, *Metz* in → *Nancy*.

L: EWA V (1961, stp 641—45 — L!); Helga D. *Hofmann:* Die lothringische Skulptur der Spätgotik: Hauptströmungen und Werke (1390—1520) (Saarbrücken 1962, »Verö. des Institutes f. Landeskunde des Saarlandes« 7); N. *Müller-Dietrich:* Die romanische Steinskulptur in Lothringen (Mn 1968, »Kstwissenschaftliche Stud.« 41).

Lotarjev evangeliar, karolinški iluminiran rkp. (Tours 849/851, 32,2 × 24,8 cm, Bibl. Nat., Ms. lat. 266). Med znanimi miniaturami f. 1v: *Cesar Lotar na prestolu.*

L: »PKG« 5 (1969, t. IX — L!). — Cf. J. *Beckwith* (NY 1964), H. *Martin* (1928 — L!).

***Lotarjev kristal,** največji in najodličnejši ohranjeni primer karolinške gliptike (kamena strela, premer 11,8 cm, Br. Mus.); z napisom *LOTHARIVS REX FRANCORVM FIERI IVSSIT* je kot naročnik zaznamovan → *Lotar I.* ali pa lotarinški kralj → *Lotar II.* (855—69). Upodobljenih je v smeri urnega kazalca 8 *prizorov iz zgodbe nedolžne Suzane in preroka Danijela* (zač. v sredi zgoraj, zadnji prizor v sredini), ki jih spremljajo ustrezni svetopisemski citati, takó npr. na zač. *SVRREXERVNT SENES* (Dan 13, 19: ... *sta vstala oba starešina*), pozn. ob Danijelovem zasliševanju prvega starca *INVETERATE DIERVM MALORVM* (Dan 13, 52: *od zlih dni zastarani grešnik*) in *RECTE MENTITVS ES* (Dan 13, 59: *prav, [tudi ti] si se zlagal*), naposled pa ob sklepnem prizoru v sredini *ET SALVATVS EST SANGVIS INNOXIVS IN DIE ILLA* (Dan 13, 62: *Tako je bila tisti dan rešena nedolžna kri*). Kristal obdaja pozn., tj. gotski okvir (z njim je premer 18 cm).

L: EWA III (1960, t. 69); »M« 2 (1967). — Cf. W. *Braunfels* (1968, p. 202, 209, 388, repr. 275—76), O. M. *Dalton* (1915, št. 599), P. E. *Schramm* (& F. *Mütherich* 1962, št. 31), H. *Wentzel* (1970 — L!).

***Lotarjev križ** (nem. *Lotharkreuz*), odličen primer → *otonske umetnosti.* Zlati, z raznobarvnimi kamni okrašeni križ (viš. 50 cm, šir. 38 cm, o. 1000, noga XIV. st., Aachen, stolnična zakladnica) ima v sredi kamejo iz ind. sardóniksa s portretom ces. Avgusta (I. st.), ki jo je verj. dal vdelati ces. Oton III.

L: J. *Deér*, Das Kaiserbild im Kreuz (Schweizer Beitr. zur Allgemeinen Gesch., 1955); Koepf (1964); »PKG« 9 (1969, t. 108 — L!).

Lot in njegovi hčeri, bibl. ik. m. (1 Mojz 19, 30—38), pravi nasprotek → *Suzani in starcema:* v skrbi za potomstvo Lotovi hčeri očeta opijanita in ga zapeljeta k dvojnemu incestu (s starejšo dobi Moaba, z mlajšo pa Amona, ki sta tako hkrati njegova sinova in vnuka). Up (posebno številne od vštetega XV. st. dalje): npr. *miniatura* v → *Dunajski Génezi* (zač. VI. st.), Lucas van Leyden (bakr. d. 1530), Altdorfer (d. 1537, Ksthist. Mus.), Jan Massys (d. 1563, ib.), Furini (Prado in Florenca, Villa Salviati-Turri), van der Werff (d. 1711, Eremitaža), J.-F. de Troy (d. 1721, ib.), Courbet (1840).

L: Pigler I (1956, p. 38—46); Réau II/1 (1956, p. 118—20). — Cf. Th. *Ehrenstein* (1923).

Lotov beg iz Sodome, bibl. ik. m. (1 Mojz 19, 23—26): Lot in hčeri bežijo, njegova žena pa se ozre in postane solnat steber. Up: miniatura v → *Dunajski Génezi* (zač. VI. st.), *miniatura* v → *Psalterju Ludovika Svetega* (1253/70), Rafaelova delavnica (freska, → *Rafaelove loggie* [16. prizor], 1517/19), Rubens (Louvre).

L: Réau II/1 (1956, p. 117—18).

Lot sprejme angela (fr. *La Philoxénie de Lot*), bibl. ik. m. (1 Mojz 19, 1—3). Up: npr. *miniaturi* v → *Psalterju Ludovika Svetega* (1253/70) in → *Velislavovi Bibliji* (o. 1340, f. 18v).

L: Réau II/1 (1956, p. 116).

Lotto, Lorenzo (o. 1480—1556), it. slikar, samosvoj predstavnik beneškega (in bergamskega) slikarstva, na katerega so vplivali Benečani (zlasti Giov. Bellini), Rafael, Correggio, lombardijski umetniki in očitno tudi Dürer. Odličen, psihološko mikaven portretist, v cerkv. kompozicijah slogovno in kakovostno neenak. R. v Benetkah, kjer se ni mogel za stalno uveljaviti, nemirno menjal bivališča in delovna mesta (Treviso, Recanati, Rim, Iesi, Bergamo, Benetke), u. v Loretu. Od 1528 (ko je bil v Anconi) vodil natančno knjigo računov; iz »pozabe ga obudil« Berenson (cf. infra, L). S: *Škof Bernardo de' Rossi* (1505, Capodimonte), *Hieronim v pustinji* (d. 1506, Louvre), *poliptih v Recanatiju* (1506—08, Recanati, Pin. Civica), *Portret mladeniča pred belo damastno zaveso* (o. 1508, Ksthist. Mus.), *Polaganje v grob* (1512, Iesi, Pin. Comunale), *Agostino in Niccolò della Torre* (d. 1515, Nat. Gall.), *Portret zlatarja* (o. 1515, Malibu, ZDA, z. J. P. Getty), *Suzana s starcema* (1517, Florenca, z. Contini Bonacossi), *Messer Marsilio in njegova nevesta* (d. 1523, Prado), prizori iz *legende sv. Klare* itd. (StS, 1524, Trescore pri Bergamu, Villa Suardi, Oratorio), *Portret moža na terasi* (d. 15[2]5, CMA), *Toma Nigris* (*Tommaso Negri*, d. 1527, Split, frančiškanski samostan pri Poljudu), *Andrea Odoni* (1527, Hampton Court), *Antonino Florent. deli miloščino* (1542, Benetke, Ss. Giovanni e Paolo), *Ser Giovanni della Volta z družino* (1547, Nat. Gall.); domn. *avtoportreti* v Ksthist. Mus. (*Trikratni portret zlatarja*), gal. Borghese (cf. Della Pergola, infra) in Dahlem (t. i. *Portret arhitekta*).

L: J. *Kerr-Lawson*, Portrait of Lorenzo Lotto by himself (BM, 1905); Vasari-Milanesi; Venturi IX/4 (1929); Berenson Ox (1932); Anna *Banti:* Lorenzo Lotto: Regesti, note e cataloghi di Antonio *Boschetto* (F 1953); Anna Maria *Brizio* (EWA IX, 1964, s. v. — L!); André *Chastel* (Dict peint it, 1964, s. v.); M. *Seidenberg:* Die Bildnisse des Lorenzo Lotto (Lörrach 1964, dis. [Ba 1956]; P. *Zampetti* (Kindler IV, 1967, s. v. — L!). — Cf. B. *Berenson* (1895 [*1956]; Venetian 1957), L. *Coletti* (1953), P. *Della Pergola* (1952), G. *Frizzoni* (1910; 1916), C. *Gilbert* (1968), R. *Longhi* (1946), T. *Pignatti* (1953), J. *Pope-Hennessy* (1966), K. *Prijatelj* (1954), R. *Saisselin* (Style, Truth 1963, št. 1), P. *Zampetti* (1953).

Lotz, Wolfgang (1912—....), nem.-amer. um. zgodovinar, prof. na *New York Univ.* (*Inst. of Fine Arts*).

B: ‚*Vignola-Zeichnungen*' (JPK, 1938); ‚*Zum Problem der karolingischen Westwerke*' (Kchr, 1952); ‚*Die ovalen Kirchenräume im Cinquecento*' (RJb, 1955); ‚*Architecture in the Later 16th Century*' (Coll Art J, 1958); ‚*Mannerism in Architecture*' (20. kongr. II, 1963); ‚*Notizen zum kirchlichen Zentralbau der Renaissance*' (Heydenreichov zb., 1964); ‚*Zu Michelangelos Christus in S. Maria sopra Minerva*' (Einemov zb., 1965); ‚*Die Spanische Treppe: Architektur als Mittel der Diplomatie*' (RJb, 1969).

Louis-quatorze, po vladavini fr. kralja → *Ludovika XIV.* imen. zg. slog fr. umetnosti od 1660-ih let pa do smrti »Sončnega« kralja, zlasti še za Lebrunove um. diktature, tj. do 1690. Kot pri drugih, po imenih fr. kraljev skovanih zg. stilnih terminih (cf. infra), tudi z izrazom *Louis-quatorze* zaznamujemo zlasti arhitekturo, notr. opremo, pohištvo in sploh umetno obrt.

Louis-quinze, po vladavini fr. kralja Ludovika XV. (1715—74) imen. zg. slog fr. umetn., jedro evr. → *rokokoja*, veljaven od obd. → *Régence* dalje, tj. od 1720-ih let.

Louis-seize, po vladavini fr. kralja Ludovika XVI. imen. zg. slog fr. umetn., obd. prehoda v → *neoklasicizem*, ki se začenja že v času *Louis-quinze* ter traja do → *Direktorija*

Louis-treize, po vladavini fr. kralja Ludovika XIII. (1610—43) imen. zg. slog fr. umetn., ki v mnogočem nadaljuje obd. *Henrika IV.* ter sega do 1660-ih let.

Louvain → *Leuven*

lovec in kopalke → *Diána in Aktéon*

Lov na enorožca v Zaprtem vrtu (nem. *Die Einhornjagd im Hortus conclusus*), kršč. poznosrednjev. ik. m., ki je nastal z združitvijo več različnih motivov, predvsem → *enorožca*, → *Oznanjenja* in raznih → *marijánskih simbolov*. V Zaprtem vrtu (*Hortus conclusus*) je videti devico (→ *Marija*) z enorožcem, zapečaten studenec (*Fons signatus*), Skrinjo zaveze (*Arca Domini*) in posodo z mano (→ *urna aurea*), stolpa sta slonokoščeni stolp (*Turris eburnea*) in Davidov stolp (→ *turris David*), katerega ščiti pomenijo tukaj Marijine kreposti, vrata v obzidju so t. i. Zaprta vrata (*Porta clausa*), Vrata nebeška (*Porta coeli*) resp. Zlata vrata jeruzalemska (→ *Srečanje pri Zlatih vratih*), celoto dopolnjujejo → *Gedeonovo runo* (*Vellus Gedeonis*) in → *Goreči grm* (*Rubus igneus incombustus*), predvsem pa nadangel Gabrijel, ki je hkrati enorožca zasledujoči lovec z rogom. Psi, ki ga spremljajo, so z napisi zaznamovane kreposti; če sta dva, sta to pač *Misericordia* in *Pax*, če so trije, gre za 3 teološke kreposti, *Fides*, *Spes* in *Caritas*, če so 4 (kar je najbolj običajno), pa so to → *Veritas*, → *Iustitia*, *Pax* in *Misericordia* (cf. s. v. *Misericórdia et véritas obviavérunt sibi*). Up: pri nas v c. → *Sveti Andrej pri Kraščah* (konec XV. st.) in slabo fragmentarno ohranjena *StS* na zun. zah. steno Marijine kapele v opatijski c. v Celju (1. tretjina XVI. st.).

L: E. *Wernicke*, Ein Antependium der St. Gotthardkirche zu Brandenburg (21.—25. Jahresbericht des Historischen Vereins zu Brandenburg, 1894); Andreas *Vizkelety* (LCI I, 1968, stp 592 & 593 — L!). — Cf. E. *Cevc* (1970, repr. 73, p. 88, 120—21 & 307 [op. 243—44 & 247] — L!), K. *Künstle* (1928, p. 337—39 & repr. 146 p. 340), G. *Schiller* (I 1966 [1969], p. 63—65), I. *Stopar* (1971).

Lov na kalidonskega merjasca (angl. *The Hunt of the Calydonian Boar*) → *Meleáger in Atalanta lovita kalidonskega merjasca*

lovor (lat. *laurus*, angl. *the laurel*, fr. *le laurier*, it. *l'alloro* ali *il lauro*, nem. *der Lorbeer*) pomeni zmagoslavje pa tudi večnost in čistost. Po ant. običaju lovorov venec kot zmagoslavni venec; tudi *poeta laureatus* (npr. Petrarka). Cf. s. v. *Apólon in Dafne* (lovor posv. Apólonu!).

L: Ferguson (1954); Cirlot (1962).

Lovrenc (lat. *Laurentius*, angl. *Lawrence*, fr. *Laurent*, it. *Lorenzo*, nem. *Laurentius* ali *Lorenz*), krščˇ. svetnik (10. VIII.), diakon. Atribut: raženj (cf. s. v. *Mučeništvo sv. Lovrenca*). Up: npr. *mozaik* v mavzoleju Galle Placidie (V. st.) v Raveni, Dom. Ghirlandajo (na krilu olt. iz Sta Maria Novella v Florenci, Alte Pin.), Riemenschneiderjeva delavnica (*kip* iz lipovine, zač. XVI. st., CMA), Grünewald (grisaille na olt. krilu, o. 1510/12, Städel), itd.

L: Ferguson (1954); Réau III/2 (1958, p. 787—92); Keller (1968, p. 328—29).

Lowenfeld (*Löwenfeld*), **Viktor** (1903—....), avstr.-amer. (ž.) um. pedagog, r. v Linzu, prof. na *Pennsylvania State Univ.*

B: (& Ludwig Münz) *Die plastischen Arbeiten Blinder* (1934); *The Nature of Creative Activity* (L 1938; rev. izd. NY 1952); *Your Child and His Art* (1954); *Creative and Mental Growth* (3. izd., 1957); *Die Kunst des Kindes* (FrM 1957).

L: WWAA (1959).

Lowry, Bates (1923—....), amer. um. zgodovinar in muzealec. R. v Cincinnatiju (Ohio), prom. na *Univ. of Chicago*, prof. na *Brown Univ.* (1963–68), 1968–69 pa kot D'Harnoncourtov naslednik direktor *MMA*.

B: *The Visual Experience: An Introduction to Art* (NY 1961); *Renaissance Architecture* (NY 1962).

L: Coll Art J (XXVI/4, Summer 1967, p. 408).

Lowry, L(aurence) S(tephen), (1887—....), angl. »naivni« slikar.

L: WWA (1962). — Cf. M. *Levy* (1964).

Lozica, Ivo (1910—1943 ubit), hrv. kipar. R. in u. na Korčuli, štud. v Zgb (1926—33); it. fašisti so ga ustrelili kot talca.

L: Nevenka *Bezić* (ELU 3, 1964, s. v. — L!).

Lozoya, Marques de → *Contreras, Juan de*

Ložar, Rajko (1904—....), slov. um. zgodovinar, arheolog, etnograf in lik. kritik (DS). V Lj kustos v Nar. muz. (1928—40) in direktor Etnogr. muz. (1940—45), pred osvoboditvijo emigriral na Koroško, zdaj v ZDA.

B (um. zgod.): ‚*Die slowenische Malerei der Gegenwart*' (Die K. [Mn], 1929); ‚*Študija o Jakopiču*' (DS, 1929); ‚*Kulturni problemi slovenske umetnosti*' (DS, 1931); ‚*Študije ob Meštroviću*' (DS, 1932); ‚*Slovenske planine v risbi in sliki*' (Planinski vestnik, 1936); *Janez in Jurij Šubic* (Lj 1937 [rk, NG & Jp]); ‚*Slovenska umetnostna zgodovina*' (ZUZ XIV, 1937); *Kipar France Gorše* (Lj 1938); ‚*Slikar Jožef Petkovšek*' (Um, 1938/39); ‚*Slikar Gojmir Anton Kos*' (ib.); ‚*Slikar Maksim Sedej*' (Um, 1940/41); ‚*Razvoj in problemi slovenske arheološke vede*' (ZUZ, 1941); ‚*Mojstri slovenskega impresionizma*' (Um VI, 1941/42).

L: WWAA (1959); Franjo *Buntak* (ELU 3, 1964, s. v. — L!); Lino *Legiša* (ZSS VI, 1969 — f p. 310).

Lubarda, Petar (1905—....), črnogorski slikar. R. v Ljubotinju, 1926—32 v Parizu, nato v Bgd, med 2. svet. vojno v vojnem ujetništvu, 1946—50 na Cetinju, odtlej v Bgd. Član SAN od 1961. Pomemben razvoj do monumentalne ekspresionistične abstrakcije, v kateri je pomembno odmevala zlasti skalnata črnogorska pokrajina.

L: Pola vijeka (1953); Jsla (14. zv., 1957); Ko je ko (1957); ‚Peter Lubarda o sebi in svojem delu' (LdP, 27. IX. 1958); ReadP (1959, repr.); Lubarda (Lj 1959 [rk, MaGal], uv Z. *Kržišnik*); Miodrag B. *Protić* (ELU 3, 1964, s. v. — L!); IV beogradski trijenale jugoslovenske likovne umetnosti (Bgd 1970 [rk, MSU] — L!). — Cf. A. *Čelebonović* (1965), M. B. *Protić* (1955; 1970).

LÜBECK, staro hanzeatsko mesto (ZRN), svobodno 1226—1937, z ohranjenim srednjev. videzom. Najpomembnejša stavbna spom. sta **Marienkirche* (opečna stavba, zač. o. 1200 kot romanska bazilika, v zdajšnjo obliko prez. po požaru 1251, z zah. stolpoma vred dkč. 1350—51: o. 80 m dolga in skoraj 40 m vis. **srednja ladja*) in v dolgem stavbnem razvoju (XIII.—XVI. st.) izoblikovana **Mestna hiša* (*Rathaus*).

L: EWA VI (1962, stp 287—88 — L!); Reclam N V (1967). — Cf. H. *Karlinger* (1926, t. III & f p. 289).

~ **Behnhaus** (*Königstraße 11*): slikarstvo in plastika XIX.–XX. st. S: mdr. so zastopani zlasti nem. romantiki, takó C. D. Friedrich, C. G. Carus in posebno F. Overbeck, iz pozn. dobe npr. M. Liebermann, L. Corinth, M. Slevogt, K. Hofer in E. L. Kirchner, izmed nenemških umetnikov pa Edvard Munch.

L: Jedding (1961).

~ **Sankt-Annen-Museum** (v nekd. samostanu avguštink, *St.-Annen-Straße 15*), ust. 1800. S:

mdr. so zastopani Hermen Rode (*table Lukovega olt.* iz 1484, → *Navdihnjenje sv. Luke*), Bernt Notke (*olt. krili* iz o. 1483) in Hans Memling (**triptih družine Greverade*, d. 1491).

L: Jedding (1961). — Cf. (za Memlinga) C. G. *Heise* (1950).

Lubienicki, Krzysztof (1659—1729), polj. slikar, kot član ločine socinjáncev 1658 izgnan, se nazadnje naselil v A'damu, tam u. (70). S: npr. *Alegorija vonja* (1720, København) in *Alegorija okusa* (1720, ib.).

L: A. *Ryszkiewicz* (Kindler IV, 1967, s. v. — L!).

Lübke, Wilhelm (1826—1893), nem. um. zgodovinar, pisec nekdaj zelo razš. priročnikov; r. v Dortmundu, učil v Berlinu, Zürichu, na politehniki v Stuttgartu (1866—85) in na *TeH* v Karlsruheju (od 1885), tam u.

B: *Die mittelalterliche Kunst in Westfalen* (2 knj., Lpz 1853); *Vorschule zur Geschichte der Kirchenbaukunst des Mittelalters* (3. izd., Dortmund 1854; 6. izd. ib. 1873); *Geschichte der Architektur von den ältesten Zeiten bis auf die Gegenwart* (Lpz 1855; 6. izd., 2 knj., ib. 1884—1886); *Grundriß der Kunstgeschichte* (Stu 1860; 4. izd., 2 knj., 1868; 15. izd., 6. knj. [1. Pernice; 2.—4. Semrau; 5.—6. Haack], Ess 1920—1925); *Abriß der Geschichte der Baukunst unter Zugrundelegung seines größeren Werkes* (Essen 1861); *Geschichte der Plastik: von den ältesten Zeiten bis auf die Gegenwart* (Lpz 1863; 3. razš. & rev. izd., 2 knj., ib. 1880); *Vorschule zum Studium der kirchlichen Kunst des deutschen Mittelalters* (5. izd., Lpz 1866); *Bericht über die künstlerische Abtheilung der Allgemeinen Ausstellung zu Paris* (Stu 1867); *Die Baustyle des Alterthums* (3. izd., Lpz 1867); *Geschichte der Renaissance Frankreichs* (Stu 1868, »Gesch. der neueren Baukst.« 4; 2., izb. & razš. izd., *Geschichte der Renaissance in Frankreich*, ib. 1885); *Kunsthistorische Studien* (Stu 1869); *Geschichte der deutschen Renaissance* (Stu 1873; 2., izb. & razš. izd., *Geschichte der Renaissance in Deutschland*, 2 knj., ib. 1882); *Geschichte der italienischen Malerei des 16. Jahrhunderts* (2 knj., 1878—1879); *Karl Schnaase* (1879); *Raffaels Leben und Werke* (1882); (s sodel.) *Denkmäler der Kunst zur Übersicht ihres Entwicklungsganges von den ersten künstlerischen Versuchen bis zu den Standpunkten der Gegenwart* (npr. 6. izd., 2 knj., Lpz 1884—1886); *Geschichte der deutschen Kunst* (Stu 1890; n., dop. izd., *Deutsche Kunstgeschichte* [Alfred Grebenlow ed.], Bl 1927); *Lebenserinnerungen* (1891).

Lucanus, s celim imenom *Marcus Annaeus L.* (39—65 sam. po Neronovem ukazu), rim. pisatelj, od čigar del se je ohranil samó v heksametrih zloženi ep o državljanski vojni med Cezarjem in Pompejem, po osrednjem opisu bitke pri Farsalu imen. *Pharsalia*. IR: cf. s. v. *Niccolò di Giacomo di Nascimbene*.

Lucas van Leyden, s pr. im. *Lucas Hugensz.* (1489/94—1533), niz. slikar in grafik (bakrorezec in risar za lesor.), r. v Leidenu — po van Manderju 1494 in torej pravi čudežni otrok, tam tudi u.; Engebrechtszov učenec. S: npr. *Avtp.* (Braunschweig), *Lot s hčerama* (Louvre), kot spominska tabla naročeni *triptih Poslednje sodbe* (1526, Leiden). G: med bakr. (na tem področju najpomembnejši niz. umetnik 1. pol. XVI. st.) npr. *Mohamed in umorjeni menih* (d. 1508— najzgodnejši d. list), *Mlekarica* (d. 1510), véliki *Ecce homo* (1510), *Vrnitev izgubljenega sina* (1510), *Mardohejevo zmagoslavje* (1515), *Estera pred Asuerjem* (d. 1518), *Lameh in Kajn* (d. 1524), *Vergil v košari* (d. 1525). — Up: npr. A. Dürer (srebrni sv., junija 1521).

L: Friedländer X (1934); LaranE (1959 — L!); Hall Por (1963); Karel G. *Boon* (EWA IX, 1964, s. v. — L!); Seizième Dessins (1965 — L!); Seizième Peintures (1965 — L!); Kindler III (1967, s. v.). — Cf. L. von *Baldass* (1923), N. *Beets* (1913; 1941; 1952 & s. a.), M. J. *Friedländer* (1924; 1963), F. W. H. *Hollstein* (Dutch X, 1955), J. *Lavalleye* (1966), G. von der *Osten* (Harm 1969) & »MdC« 167.

LUCCA (v rim. dobi *Luca*), mesto v Toskani, cvetelo v srednjem veku (XI.—XIII. st.), od 1119 dalje svobodna komuna.

L: EAA IV (1961, s. v.); EWA VIII (1963, stp 632—33 — L!).

∼ **San Frediano,** sez. 1112—47, pročelje z mozaikom *Vnebohoda* (XIII. st.). Notr.: znova sest. marm. *krstilnik* (maestro Roberto v 2. pol. XII. st.) z reliefnimi *prizori iz Mojzesovega življenja*, v 4. kapeli na levi pa Jacopa Della Quercia marm. *olt.* (*Madona med 4 svetniki*, na predeli ustrezni reliefi, npr. *Mučeništvo sv. Lovrenca*, sign. *Hoc opus fecit Jacobus magistri Petri de Senis* in d. 1422) in *nagrobni plošči* družine Trenta.

L: EWA IV (1961, t. 151), XII (1966, t. 257); »US« 7 (1969, f p. 188—89). — Cf. Ch. *Seymour* (Harm 1966).

∼ **San Michele in Foro,** stavba zač. 1143, večkrat povečana. Pomembno galerijsko **pročelje* iz XIII. st. (rest. v XIX. st.).

L: Cankar II/1 (1931, repr. 39).

∼ **stolnica** (*Duomo*) **S. Martino,** zač. 1060 (*zvonik* dkč. v XIII. st.). Marm: romansko galerijsko **pročelje* (dkč. 1204), na njem iz 1230-ih let reliefi s *prizori iz Martinove legende* in *upodobitvami mesecev*, znana kamn. skupina *Martin na konju z revežem* in v enem izmed portalnih timpanov relief *mučeništva sv.* → *Regula*, iz 2. pol. XIII. st. pa lunetni relief *Snemanja s križa* (Nicola Pisano). Notr.: z vzdevkom *Volto Santo* znani *Križani* (cedrovina, replika z zač. XIII. st. [izgubljeni orig. iz XI. st.]) in slavni **nagrob. Ilarie del Carretto* (J. Della Quercia 1406).

L: EWA IV (1961, t. 148 & 210), VIII (1963, t. 178 & 181), X (1965, t. 326), XII (1966, t. 256). — Cf. J. *White* (1966, p. 53).

Lucian → *Lukiános*

Lucija (Sirakuška), (lat. & it. *Lucia*, angl. *Lucy*), kršč. svetnica (13. XII.), mučenica, ki naj bi bila u. 304 pod Dioklecijanom. Po legendi je tudi s 4 voli niso mogli odvleči v lupanár. Zavetnica *oči*, ki so njen običajni atribut (običajno jih ima na krožniku ali v kozarcu), sicer pa ima na upodobitvah tudi z mečem preboden vrat. Up: npr. F. Cossa (Washington), J. Tominc (NG); prizori iz legende: npr. Altichiero (*freske*, Padova, Oratorio di S. Giorgio), F. Jelovšek (*freske*, d. 1748, Skaručna).

L: Mille Santi (1931, p. 394—95); Ferguson (1954); Réau III/2 (1958, p. 833—36 — L!); EWA XII (1966, stp 664); Keller (1968, p. 336—38). — Cf. B. *Berenson* (Ph 1953, repr. 170, 175, 285—86, 323, 335, 363), J. *Braun* (1943, stp 467—70), K. *Künstle* (1926).

Lucretia → *Lukrecija*

Ludmila, orig. češ. oblika imena → *Ljudmila*.

Ludovik I., vojvoda anžuvinski (fr. *Louis I d'Anjou*), (u. 1384), 2. sin fr. kralja Janeza II. Dobrega in brat fr. kralja Karla V., grof Provanse in formalno neapeljski kralj. Zanj je N. Bataille stkal znamenito → *Apokalipso v Angersu*.

Ludovik II., vojvoda anžuvinski (fr. *Louis II d'Anjou*), (u. 1417), grof Provanse (1384—1417) in formalno neapeljski kralj; oženjen z → *Jolando Aragonsko* in oče »dobrega« kralja Renéja (→ *René I. Dobri*). Up: neznani umetnik (*Profilni portret*, akvarelirana risba, 30 × 21 cm, o. 1415, Bibl. Nat., Cabinet des Estampes).

L: Meiss-Berry (1967, repr. 505). — Cf. J. *Dupont* (1954, t. p. 156).

Ludovik IX. ali *Ludovik Sveti*, fr. *Louis IX* ali *Saint Louis* (1214—1270), fr. kralj (1226—70), najprej pod regentstvom svoje matere Blanke Kastilske (1226—36), ki ga je 1234 oženila z Margareto Provansalsko (*Marguerite de Provence*). Dal je sezidati *Sainte-Chapelle* in zavetišče za slepe *les Quinze-Vingts* v Parizu, pristanišče → *Aigues-Mortes*, itd. Od IR je zanj nastal mdr. → *Psalter sv. Ludovika*. Papež Bonifacij VIII. ga je 1297 razglasil za svetnika (25. VIII. — lat. *Ludovicus nonus, Francorum rex*). Up: npr. *relikviarij* v katedr. Notre-Dame v Parizu (zač. XIV. st.), Simone Martini (*freska*, Assisi, S. Francesco, Capp. Montefiore), itd.

L: Louis d'*Harcout* & Charles *Maumené:* Portraits de rois de France (P 1927); Réau III/2 (1958, p. 815—20 — L!); »US« 8 (f p. 100 & 111); Keller (1968, p. 340—41). — Cf. J. *Braun* (1943, stp 476—77).

Ludovik XIV., orig. *Louis XIV le Grand* (1638 do 1715), fr. kralj (1643—1715), za katerega je najprej vladala njegova mati Ana Avstrijska s kard. Mazarinom (u. 1661). Po njem imen. slog dobe → *Louis-quatorze*, sicer pa v njegovem času delali mdr. N. Poussin, Claude Lorrain, Ch. Lebrun, Perrault, Hardouin-Mansart, Puget, Girardon, Coysevox, itn.

L: P. *Volk*, Darstellungen Ludwigs XIV. auf steigendem Pferd (W-RJb, 1966); Louis XIV Lille (1968).

***Ludovik XIV.,** najimenitnejši portret tega kralja (cf. supra), najslavnejše delo → *Rigauda* in vzoren primer njegovega *portrait d'apparat* (o, pl, 279 × 190 cm, sgn. & d. 1701, Louvre), nastal za madridski dvor, ki pa mu je Ludovik XIV. dal nato poslati kopijo, original pa obesiti v *salle du trône* v Versaillesu.

***Ludovik XIV. in njegova rodbina** v mit. preobleki (*L'Olympe royal*), slika Jeana → *Nocreta* (o, pl, 298 × 419 cm, o. 1670, Mus. de Versailles). Z leve na des. so upodobljeni Ludovikova teta Henriette de France (1605—1669, hči fr. kralja Henrika IV., žena & vdova angl. kralja Karla I.) kot *Amfitrita*, ml. brat Philippe II d'Orléans (1640—1701, naročnik slike) kot *Point-du-Jour*, slednjega hči Marie-Louise (1662—1689, od 1679 dalje žena šp. kralja Karla II.) in žena Henriette d'Angleterre (hči angl. kralja Karla I.) kot *Flora*, Ludovikova mati Anne d'Autriche (1601—1666, hči šp. kralja Filipa III., žena Ludovika XIII.) z globusom kot *Kibela*, sestrične (hčere Gastona d'Orléans [1608—1660], brata Ludovika XIII.) kot *tri gracije*, sam Ludovik XIV. kot *Apólon*, naposled njegova 1. žena Marie-Thérèse d'Autriche (hči Filipa IV., cf. s. v. *Marija Terezija*) kot *Juno* z pavom in še ena sestrična resp. Gastonova hči, »la Grande Mademoiselle« (1627—1693), kot *Diana*.

L: Eud. *Soulié:* Notice du Musée National de Versailles, II (1881); »US« 10 (1969, p. 65).

Ludovik XV. kot Jupiter, marm. soha Nicolasa Coustouja iz 1731 (Louvre): celopost. portret kralja z atributom orla.

L: Henry *Ronot* (RArts, 1960, p. 127 & f p. 128).

Ludovik Toložanski (1274—1297), najstar. sin neapeljskega kralja Karla II. Anžuvinca, se odrekel prestolu v korist brata Roberta, postal 1296 frančiškan in še isto leto škof v Toulousu; kršč. svetnik (lat. *Ludovicus episcopus Tolosanus*, 19. VIII.), kanoniziran 1317. Up: npr. Simone Martini (**Ludovik Toložanski krona svojega brata Roberta Anžuvinca za neapeljskega kralja*, naroč. 1317, Capodimonte), Donatello (pozlačena bron.

soha, Florenca, Mus. dell'Opera di Sta Croce) H. Baldung (*tabla krilnega olt.*, o. 1520, Städel).

L: Réau III/2 (1958, p. 820—22 — L!); Keller (1968, p. 341). — Cf. J. *Braun* (1943).

Ludovisi, patricijska družina v Rimu in po njej imen. slavna z. ant. plastike (mdr. npr. *Ares Ludovisi*, *Juno Ludovisi* & *Trono Ludovisi*), ki jo je utemeljil kard. Ludovico Ludovisi 1621—23, tj. za pontifikata Gregorija XV., katerega vsemogočni *nipote* je bil. Kipe, ki jih je za kard. Ludovica »rest.« predvsem → *Algardi*, so hranili v družinski vili (*Villa Ludovisi*) blizu *Porta Pinciana* v Rimu, od 1901 pa so v *Mus. delle Terme* v → *Rimu*.

L: M. *Neusser*, Alessandro Algardi als Antikenrestaurator (Belv, 1928).

Ludwig, Gustav, nem. um. zgodovinar, se ukvarjal predvsem z beneško umetn.

B: *Ein Blick in die römischen Katakomben: Vorträge*... (Bern 1876); (& Pompeo Molmenti) *Vittore Carpaccio et la Confrérie de sainte Ursule* (Florence 1903); (& id.) *Vittore Carpaccio: La vita e le opere* (Mi 1906); *Archivalische Beiträge zur Geschichte der venezianischen Kunst* (Bl 1911, izd. W. Bode, G. Gronau in D. von Hadeln, »ItFF« 4).

Lugt, Frits (1884—1970), hol. um. zgodovinar in zbiratelj, avtor dveh temeljnih priročnikov in številnih, tu samó delno naštetih katalogov risb. Pomembno obogatil haaški *Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie* in ust. *Fondation Custodia* v Parizu. R. v A'damu, u. (86) v Parizu.

B: ‚*Wandelingen met Rembrandt in Amsterdam*' (Brediusov zb., 1915; samost. nem. izd. *Mit Rembrandt in Amsterdam*, Bl 1920); ‚*Le portrait-miniature: Illustré par la collection de S. M. la Reine des Pays-Bas*' (Oude Kunst, 1915/16); **Les marques de collections de dessins & d'estampes* (A 1921; sup. 1956); *Les dessins des écoles du nord de la collection Dutuit au Musée des Beaux-Arts de la Ville de Paris (Petit Palais)* (P 1927); ‚*Pieter Bruegel und Italien*' (M. J. Friedländerjev zb., 1927); *Musée du Louvre: Inventaire général des dessins des écoles du nord..., École hollandaise, I—II* (P 1929—1931); **Répertoire des catalogues de ventes publiques, I—III* (La Haye 1938—1953—1964).

L: J. G. van *Gelder* (BM, nov. 1970, nekr.). — Zbornik: J. G. van *Gelder*, H. *Gerson* & S. de *Gorter:* Frits Lugt: zijn leven en zijn verzamelingen (Den Haag 1964 — B!).

Luka (lat. *Lucas*, angl. *Luke*, fr. *Luc*, it. *Luca*), evangelist (→*štirje evangelisti*), krščč. svetnik (18. X.), zavetnik zdravnikov in kot legendarni portretist Marije (→*Luka upodablja Marijo*) tudi patron slikarjev in njihovih cehov. Up: npr. *miniatura* v → *Avguštinovem evangeliarju* s konca VI. st. (f. 129v), Nanni di Banco (marm. *soha*, 1408/15, Florenca, Mus. dell'Opera del Duomo), Mantegna (*poliptih*, verj. dkč. 1454, Brera), itd.

L: Mille Santi (1931); Ferguson (1954); Réau III/2 (1958, p. 828—32 — L!); Keller (1968, p. 342—43). — Cf. J. *Braun* (1943, stp 480—84), K. *Künstle* (1926).

Lukács, György (Georg), (1885—1971), madž. (ž.) lit. kritik in estet, marksist, ob revoluciji 1919 komisar za prosveto.

B (izbor): *Essays über Realismus* (Bl 1948; 2., razš. izd.: *Probleme des Realismus*, Bl 1955); *Beiträge zur Geschichte der Ästhetik* (Bl 1954); *Die Zerstörung der Vernunft* (Bl 1954); *Wider den mißverstandenen Realismus* (Hmb 1958).

L: UJE (s. v.); DULC III (1961, s. v.); etc.

Lukarevićev triptih → *Hamzić, Mihajlo*

***Luka riše Madono,** slavna slika Rogierja van der Weyden (→ *Rogier van* ...), delo, ki je nanj vplivala Jana van Eycka → *Madona kanclerja Rolina*. Rogierjeva slika, najstar. severnoevr. ostvaritev ik. m. → *Luka upodablja Madono* (infra), je ohranjena v več inačicah (Alte Pin., Eremitaža, itd.), izmed katerih je orig. skoraj gotovo v ZDA (les, 137,7 × 110,8 cm [posl. povr. 135,3 × 108,8 cm], o. 1435/40, Boston FA).

L: Friedländer II (1924; n., angl. izd. 1967); Panofsky Neth (1953). — Cf. C. T. *Eisler* (Br *1961 — L!).

Luka upodablja Marijo, krščč. ik. m., oprt na *Zlato legendo* (→ *Jacobus de Voragine*). Evangelistov lik velikokrat bolj ali manj določno kaže slikarjeve portretne poteze, celota pa vodi v pozn. *ateljejsko podobo* in pos. *avtp. v delavnici*. Up: npr. Rogier van der Weyden (supra), J. Gossaert (o. 1514/15, Praha; o. 1521, Ksthist. Mus.), M. van Heemskerck (d. 1532, Haarlem), L. Blondeel (d. 1545, Brugge), F. Floris (d. 1556), F. Paladini (1601, Palermo, S. Giorgio dei Genovesi), M. de Vos (d. 1602, Antwerpen).

L: Réau III/2 (1958, p. 830—32). — Cf. D. *Klein* (*1933), R. H. *Wilenski* (1960, repr. 48, 238, 303/04, 330, 351).

Luketić, Stevan (1925—....), kipar, r. v Budvi, štud. v Zgb, tam tudi živi.

L: Mirjana *Veža* (ELU 4, 1966, p. 681); J. *Mesesnel* (Delo, 11. VIII. 1967).

Lukiános ali Lukiján (grš. *Lukianós*, lat. *Lucianus Samosatensis*), (o. 120—o. 180), grš. satirik iz Samosate v Siriji. Po njegovih *Razgovorih bogov* (*Teón diálogoi*) npr. ik. m. o spečem → *Endimionu*.

L: EWA VII (1963, stp 537 — L!), XV: Index (1968, p. 331 — cf. *Lucian*).

Lukrecija (lat. *Lucretia*) resp. *Lukrecijin samomor*, ik. m. iz bajeslovne rim. zgod. po Ovídu (Fasti II, 831) in drugih avtorjih (Livius I, 58; Val. Max. VI, 1): lepa Rimljanka, ki jo je kralj Sextus Tarquinius onečastil (cf. s. v. *Tarkvinij in Lukrecija*), se zabode. Up: običajno polakt žene, ki si zabada bodalo v prsi, včasih ob njej tudi njen mož L. Tarquinius Collatinus, oče Spurius Lucretius in L. Junius Brutus, mdr. npr. Paolo Veronese (o. 1580, Ksthist. Mus.).

L: Pigler II (1956, p. 386—90). — Cf. B. *Berenson* (Ph 1953, repr. 312), id. (1968, repr. 1041, 1538, 1547, 1613), mdr. tudi »CA« 23, 33 & 48.

Lullies, Reinhard (1907—....), nem. klas. arheolog in muzealec v Kasslu.

B: (s sodel.) *Griechische Vasen der reifarchaischen Zeit* (Mn 1953); *Griechische Bildwerke in Rom* (Mn 1954); *Griechische Plastik von den Anfängen bis zum Ausgang des Hellenismus* (2. izd., Mn 1960, foto Max Hirmer).

L: Kü (1966).

Luna, rim. boginja meseca (→ *sedem planetov*), istovetna z grš. *Seléne* in kot slednja zamenjavana z *Diano*. Up: cf. s. v. *Endimion*.

L: Grimal (1951, p. 265); Hunger (1955, p. 206).

Lüneburška Zlata tabla → *»Zlata tabla« iz ...*

lupus rapax, mane cómedet praedam, bibl. citat iz → *Jakobovega preroškega blagoslova* (1 Mojz 49, 27: *zgrabljiv volk*; *zjutraj uživa rop*). Cf. s. v. *Apostolska vera* (Benjamin ob Matiji).

Lurçat, Jean (André), (1892—1966), fr. slikar in obnovitelj tapiserije (aubussonske stenske preproge), r. v Bruyèresu (*Vosges*), u. (73) v Saint-Paul-de-Vence.

B: *Le Travail dans la Tapisserie du Moyen Age* (G 1947).

L: J. *Marcenac:* L'Exemple de Jean Lurçat (Z 1952); *Vercors:* Tapisseries de Jean Lurçat 1939—1957 (Belvès 1958); H. *Read* (Kindler IV, 1967, s. v. — L!). — Cf. W. *Haftmann* (4. izd. 1965).

Luschan, Felix von (1854—1924), avstr.-nem. etnolog in antropolog. R. v Hollabrunnu v Spodnji Avstriji, najprej zdravnik na Dunaju, pozn. prof. in muzejski direktor v Berlinu, tam u. (69). Mdr. izkopaval v → *Sençirliju* (najprej s → *Humannom*, potem s → *Koldeweyem*); prvi popisal umetn. → *Benina* in spravil številne najpomembnejše beninske umetnine v Berlin.

B (lik. umetn.): *Die Altertümer von Benin, I—III* (Bl 1919).

Lutrovska klet → *Sevnica*

Lutterotti, Otto R. von (1909—....), avstr. um. zgodovinar, univ. prof. v Innsbrucku, se ukvarja s tirolsko umetn.

B: *Joseph Anton Koch: 1768—1839* (Bl 1940, »Denkmäler deutscher K.« [kat. del]); *Joseph Anton Koch: Heroische und romantische Landschaft* (In 1944); *Große Kunstwerke Tirols* (In 1951); *Die Wandgemälde von Schloß Runkelstein bei Bozen* (1954); *Das Goldene Dachl in Innsbruck* (1956); *‚Hans Multscher und sein Sterzinger Altar'* (Jb. des *Südtiroler Kulturinstitutes*, 1961); *‚Die karolingischen Wandgemälde von St. Benedikt in Mals'* (ib., 1965/67); *‚Die Wandgemälde von St. Prokulus bei Naturns'* (ib.).

Luttervelt, R(emmet) van (1916—1963), hol. um. zgodovinar, r. v Haarlemu, štud. na univ. v Leidenu (1936—40), prom. v Utrechtu (1943), kustos asist. v tamk. *Centraal Mus.* (1941—46), nato kustos zg. odd. v amsterdamskem *Rijksmus.*

B: *Masterpieces from the Great Dutch Museums* (NY 1961 [prev.]).

L: WWA (1962); K. G. *Boon* (Nkj, 1963, nekr.).

Luttrellov psalter, rkp. psalter (Br. Mus. Libr., Ms. Add. 42130), iluminiran o. 1340 za Sira Geoffreya Luttrella: bogate *drolerije*.

L: cf. P. *D'Ancona* (& E. *Aeschlimann* 1969, t. 96—97), L. M. C. *Randall* (1966), M. *Rickert* (1954).

Lützeler, Heinrich (Maria), (1902—....), nem. um. zgodovinar, od 1946 dalje ord. na univ. v Bonnu in direktor njenega umzg. inst.; katolik, objavil tudi zelo poljudna dela. Ur. *Jb. f. Ästhetik u. allgemeine Kw.* (Stu) in zbirki *Der Bilderkreis* in *Der Große Bilderkreis* (oboje Fr: Herder).

B: *Formen der Kunsterkenntnis* (Bn 1924); *‚Die Deutung der Gotik bei den Romantikern'* (W-RJb, 1925); *‚Die spanische Kunst'* (Handbuch der Spanienkunde, FrM 1932); *‚Der Wandel der Barockauffassung'* (DVLG, 1933); **Grundstile der Kunst* (Bl-Bn 1934); *Der deutsche Kirchenbau der Gegenwart* (Dü 1935); *Die christliche Kunst Deutschlands* (Bn 1936); *Führer zur Kunst* (Fr 1938; 7. izd. 1956); *Vom Sinn der Bauformen: Der Weg der abendländischen Architektur* (Fr 1938; 3. izd. 1953); *Die Kunst der Völker* (Fr 1940; 5. izd. 1954); *Der Kölner Dom in der deutschen Geistesgeschichte* (Bn 1948, »Akademische Vorträge u. Abh.« 12); *Die christliche Kunst des Abendlandes* (6. izd., Bn 1950); *‚Das Verstehen von Kunstwerken'* (Cic, 1949 [Atenska šola]); *Bildwörterbuch der Kunst* (Bn 1950); *Bild Christi* (5. izd., Fr 1951; »Der Bilderkreis« 1; 6. izd. 1952); *Bräutliche Paare* (4. izd., Fr 1952, ista z. 6); *‚Sinn und Formen religiöser Kunst'* (Saeculum, 1952); *‚Zur Ikonologie des Pferdes in der barocken Kunst'* (Lohmeyerjev zb., 1954); *Der Turm des Freiburger Münsters* (Fr 1955); *Spanien* (Bn 1955, »Athenäum-Kstführer«); *‚Bedeutung und Grenze abstrakter Malerei'* (Jb. ÄKw, 1955—57, Stu 1958); *Weltgeschichte der Kunst* (Gtl 1959, »Die Große Bertelsmann Lexikon-Bibl.« 6).

L: zbornik: Der Mensch und die Künste: Festschrift für Heinrich Lützeler zum 60. Geburtstag (Dü 1962 — B! [Rosewitha Hespe]).

Lux, Josef August (1871—1947), avstr. pisatelj in esejist, katol. konvertit.

B: *Otto Wagner* (Mn 1914).

Luxuria (lat.), personifikacija ene izmed →*Pregreh* (cf. s. v. *sedem poglavitnih grehov*), tj. *Nečistost* ali *Pohotnost* (fr. *la Luxure*, nem. *die Unkeuschheit*, med podobnimi oznakami in posebitvami lat. *Fornicatio* in *Libido*, nem. *die Wollust*, itd.), v srednjev. umetn. največkrat bolj ali manj gola žena, ki ji kači pikata ali sesata prsi (ik. m., ki se je očitno razvil iz personifikacije *Zemlja*, *Tellus*, takó kot se je po drugi strani iz slednje razvila tudi doječa →*Caritas*). Njen najbolj običajni atribut je →*kozel*. Up: npr. *relief* levo spodaj v vhodni lopi opatijske c. v →*Moissacu*, (1120/30), *relief* na kapitelu Magdalenine c. v →*Vézelayu* (o. 1130), *konzola* v transeptu katedr. v Auxerru (o. 1300), *soha* v predverju zdajšnje katedr. v Freiburgu i. Br. (o. 1300), *freska* Janeza Ljubljanskega na zun. c. na Visokem (1443), itd.

L: Marle Icon II (1932, repr. 84—88, 104); Réau I (1955, p. 128, 166—68, 189, t. 6); »US« 8 (1968, repr. p. 35, 67, 110, 252). — Cf. E. *Cevc* (Kron, 1959), A. *Katzenellenbogen* (1939 [1964]), W. *Molsdorf* (1920, št. 958, 977—78 in zlasti 986), etc.

Luzzatto, Guido L(odovico), (1903—....), it. (ž.) um. zgodovinar in kritik, živi v Milanu.

B: *L'arte di Giotto* (Bol 1928); *Vincent van Gogh* (Modena 1936); ‚*La fortuna del Correggio dai suoi tempi fino all'inizio della critica moderna*' (La Bibliofilia, 1938); ‚*Max Liebermann et ses sources hollandaises*' (17. kongr., 1955); ‚*Wilhelm Worringer*' (Com, 1957); ‚*Le succès des Carraches et de l'école bolonaise*' (GBA, 1961).

L: WWWJ (1955).

Lyka, Károly (1869— ?), madž. um. zgodovinar, r. v Budimpešti. Prispeval tudi v ThB.

B: *Magyar müvészet 1800—1850* ([Madž. umetn.] Bu 1939); *Nemzeti romantika 1850—1867* ([Nar. romantika] Bu 1942); *Festészetünk a két világháboru között* ([Naše slikarstvo med obema svet. vojnama] Bu 1956).

L: zbornik: Müvészettörténeti tanulmányok Lyka Károly 85. születesnapjara (Bu 1954 — B! [1944—53]).

Lyna, Jean Frédéric (1888—....), belg. um. zgodovinar, nekd. gl. konservator *Bibliothèque Royale* v Bruslju.

B: ‚*Uit en over Handschriften, II: Portretten van Wenceslaus van Brabant*' (Kunst der Nederlanden, 1930/31); *De Vlaamsche Miniatur van 1500 tot 1530* (Br s. a. [1933]); ‚*Over de Echtheid van de Grafschrift van Hubrecht van Eyck en het Quatrain van de Gentsche Altartafel*' (Verzamelde Opstellen, IX, 1933); ‚*Les Miniatures d'un ms. du »Ci Nous Dit« et le réalisme Préeyckien*' (Scriptorium, 1946/47); ‚*Une Oeuvre inconnue du Maître de Marie de Bourgogne*' (ib.).

L: WWB (1962).

LYON, po velikosti tretje mesto v Franciji (ob sotočju Rone [Rhône] in Saône), »prestolnica svile«. V *katedr. Saint-Jean-Baptiste*, ki so jo po razrušenju znova zidali od 1165/81 dalje in dkč. v XV. st., *slikana okna* iz poznega XII. in iz XIII. st. Med muzeji sta posebno pomembna *Mus. des B.-A.* (v nekd. opatiji Saint-Pierre), v katerem so mdr. s slikami zastopani Cranach star., Géricault, Delacroix, Puvis de Chavannes, Gauguin in van Gogh, in pa *Mus. des Tissus* z eno izmed najbogatejših z. tkanin na svetu.

L: EWA V (1961, stp 624—25 — L!).

Lys, Johann →*Liss, Johann*

M

Macarius (lat.) →*Makarij*

Macdonald-Wright, Stanton (1890—....), amer. slikar hol. rodu (s pr. im. *Van Vranken*). V Parizu je pred 1. svet. vojno nanj in na njegovega prijatelja Morgana Russella odločilno vplivalo slikarstvo Roberta →*Delaunaya*.

L: The Art of Stanton Macdonald-Wright: A Retrospective Exhibition (Wash 1967 [rk]). — Cf. H. H. *Arnason* (1968 ali 1969), W. *Haftmann* (4. izd. 1965).

macêsen (lat. *larix decidua Mill.*, angl. *the larch*, fr. *le mélèze*, it. *il lárice*, nem. *die Lärche*), do 50 m vis. planinsko drevo, uspeva tudi v nižinah. Macesnovina je dober stavbni les za vodne stavbe, okna in sploh vodi in dežju izpostavljene dele. Up: npr. Grohar (infra), L. Corinth (1923).

***Macêsen,** simbolično pomenljiva podoba v segantinijevski tehniki (o, pl, 110 × 98 cm, d. 1904, Lj, CK ZKS, prejšnji lastnik Danica Slanc v Preddvoru), ki jo je Ivan →*Grohar* naslikal na Heblarjih pri Sorici.

L: France *Mesesnel* (ZUZ, VI, 1926, p. 134); Stane *Mikuž* (Silva Trdina: Besedna umetn. II, Lj 1958, pri p. 145). — Cf. F. *Stelè* (Ivan Grohar 1960, p. 23 & 24, kat. št. 194, barvna t.).

MACHU PICCHU (Peru), v ruševinah ohranjeno gorsko trdnjavsko mestece Inkov (viš.

2400 m), ki ga je 1911—12 odkril Bingham (cf. lit.) z odpravo *Yale Univ.*

L: Hiram *Bingham:* Machu Picchu: A Citadel of the Incas (NH 1930); *id.:* Lost City of the Incas (NY 1948; n. izd. 1963); EWA I (1959, t. 147—51), XIV (1967, t. 131); »US« 16 (1968); Roland *Göös:* Vsa čuda sveta (Lj 1969).

***Maciejowskega kodeks,** bogato iluminiran rkp., prava slikanica XIII. st. (skupno 46 pergamentnih listov 39 × 30,4 cm, očitno v Parizu o. 1250, kodeks s 43 listi v newyorški Pierpont Morgan Libr. [Ms 638], dva lista [f. 43—44] v pariški Bibl. Nat., 1 list [f. 45] pa v zas. lasti v Aachnu [Dr. Peter & Irene Ludwig]). Nekd. lastnik kodeksa, polj. kard. Bernard Maciejowski, ga je na zač. XVII. st. podaril perz. šahu. Med 92 celostr. miniaturami z 283 bibl. prizori od zač. Géneze do vštete Davidove zgodbe (2 Kralj 20) npr. *Izraelci zavzamejo Haj* in *Zvijača Gabaoncev* (f. 10v) pa *David premaga Amalečane* in *Savlova smrt* (f. 34v).

L: Diringer Book (1958 [1967]); Europe Goth! (1968, kat. št. 227); *Old Testament Miniatures: A Medieval Picture Book with 283 Paintings From The Creation to The Story of David (NY: George Braziller [ali L: Ph] s. a. [1969], uv & kom. Sydney C. *Cockerell*, predg. John *Plummer* — L!). — Cf. E. H. *Gombrich* (1966, repr. 158).

Mackintosh, Charles Rennie (1868—1928), angl. arh. in oblikovalec, pomemben pionir → *findesièclovske umetn.* R. v Glasgowu kot sin policijskega inšpektorja, u. (60) v Londonu. A: npr. *School of Art* v Glasgowu (1898—99).

L: Thomas *Howarth:* Charles Rennie Mackintosh and the Modern Movement (L 1952); *id.* (EWA IX, 1964, s. v.); D. P. *Bliss:* Charles Rennie Mackintosh and the Glasgow School of Art (Glasgow 1961); Pevsner (1966). — Cf. H. H. *Arnason* (1968 ali 1969), N. *Pevsner* (1950).

Mackowsky, Hans (von), (1871—1938), nem. (ž.) um. zgodovinar; r. v Berlinu, tam tudi kot muzealec.

B: *Verrochio* (Blf-Lpz 1901, »KM« 52); *Michelangelo* (Bl 1908; 6. izd. *Michelangelo*, Stu 1939); *Johann Gottfried Schadow* (Bl 1909 [rk, Königliche Ak. der Künste]); *Christian Daniel Rauch* (Bl 1916); *Johann Gottfried Schadow: Jugend und Aufstieg, 1764 bis* 1797 (Bl 1927); *Schadows Graphik* (Bl 1936, »Forsch. zur deutschen Kg.« 19); *Die Bildwerke Johann Gottfried Schadows* (Bl 1951).

L: UJE (s. v.).

MacLaren, Neil (1909—....), angl. um. zgodovinar in muzealec, delal v londonski *Nat. Gall.*

B: *The Spanish School* (L 1952, »Nat. Gall. Catalogues«); *The Dutch School* (L 1960, ista z.).

Mac Orlan, Pierre, s pr. im. Pierre *Dumarchey* (1883—....), fr. pisatelj.

B (lik. umetn.): *Lautrec, peintre de la lumière froide* (P 1934); *Courbet* (P 1951, »Les Demi-Dieux«).

L: DULC III (1961, s. v.).

MAČE nad Preddvorom. Gotska podr. c. ima *lesen kasetiran strop* (d. 1649) in je znana po svojih freskah iz l. 1467 (t. i. *Maški mojster*): na sev. steni *Sprevod treh kraljev*, na slavoloku *Huni napadejo Uršulo in njeno spremstvo pred Kölnom*, na juž. strani zun. pa na grafiko Mojstra E. S. oprti freski *sv. Krištofa* in *Kristusa na križu med Marijo in Janezom Ev.*

L: MAS I (1935); Stele (1969, repr. 149—52). — Cf. F. K. *Kos* (1941), F. *Stelè* (Šišićev zb. 1929).

Maček, Gregor (1682—1745), slov. arhitekt, r. in u. v Lj. Polir pri zidanju lj. *stolnice* (po smrti Pavla Jugovca), po načrtu G. Fusconija 1730—33 zidal tudi *šentpetrsko c.* v Lj. A: *cerkve na Šmarni gori* (1711/12), *v Dobrovi pri Lj* (1713—16) in *Cerknem* (1714), dokončna oblika lj. *rotovža* (1717—18), zlasti njegovo *pročelje*, podrta *c. v Poljanah* (o. 1720), *cerkve na Igu pri Lj* (o. 1720), *Homcu pri Domžalah* (1722), v *Komendi pri Kamniku* (1726), *Šmartinu pri Kranju* (po 1737) in *Velesovem* (zač. 1732), *žup. c. v Kamniku* (1723—34) in *c. na Limbarski gori* (o. 1735).

L: V. *Steska* (SBL II, 5. zv., 1933, s. v.); ŠumiL (1961); N. *Šumi* (ELU 3, 1964, s. v.); »ArS« 3 (1969). — Cf. N. *Šumi* (1958).

mačka (lat. *feles*, angl. *the cat*, fr. *le chat*, it. *il gatto*, nem. *die Katze*) kot ik. m.: na Dürerjevem bakr. *Adam in Eva* (d. 1504) ponazarja krutost in kolerični značaj, sicer pa v alegoričnih predstavitvah čutov (→*pet čutov*) *vid.* Črna mačka ponazarja hudiča (npr. ko bežı na enem izmed Lottovih *Oznanjenj*).

L: Jacqueline *Conan-Fallex:* Le chat dans la littérature et dans l'art (2. izd., 2 knj., P 1926); Ferguson (1954); Réau I (1955, p. 108); Cirlot (1962). — Cf. G. de *Tervarent* (I 1958, stp 90).

***Madame Récamier,** J.-L. Davidov popularni portret (o, pl, 173 × 243 cm, 1800, Louvre), ki ga je slikar pustil nedokončanega, zlasti ker je zvedel, da je lepotica naročila svoj portret tudi pri njegovem učencu Gérardu (cf. s. v. *Récamier*). Magrittova »predelava« (1950).

Mader, Christoph (1697—1761), avstr. kipar, r. in u. na Dunaju. P: na Dunaju, kjer je zvečine delal, reliefi s *prizori iz življenja Karla Boromejskega* na stebrih *Karlskirche* (s sodel. 1724/30) in *sohe* na pročelju *Piaristenkirche* (1752).

Maderna (*Maderno*), **Carlo** (1556—1629), it. arh., pionirska osebnost na zač. rim. baroka, nečak Domenica Fontane. R. v Capolagu pri

Luganu, u. v Rimu. A: v Rimu med cerkv. stavbami *pročelje c. Sta Susanna* (1597—1603) pa **preddverje in pročelje Petrove c.* (1607—14), med palačami pa *Pal. Mattei di Giove* (1598—1611) in načrti za *Pal. Barberini* (zač. 1628).

L: Nina *Caflisch:* Carlo Maderno: Ein Beitrag zur Geschichte der römischen Barockarchitektur (Mn 1934); Ugo *Donati:* Carlo Maderno (Lugano 1957); Peter *Murray* (EWA IX, 1964, s. v.). — Cf. G. *Baglione* (1942), A. *Muñoz* (1922), A. *Riegl* (1908), R. *Wittkower* (Harm 1958).

Maderno, Stefano (o. 1576—1636), it. kipar, u. (60) v Rimu. P: popularna ležeča **Sv. Cecilija* (marmor) in bron. reliefi (npr. *Valerijan* in *Cecilija*) na v. olt. v. c. *Sta Cecilia in Trastevere* v Rimu (vse 1600), *Pax* in *Justitia* na v. olt. v c. *Sta Maria della Pace* v Rimu (marm. kipa, o. 1614), kipci iz žg. gline kot npr. *Hêrakles* po vzoru → *Farneškega Hêrakla* (1617, Ashmolean), *Hêrakles in Cacus* (1621, Benetke, Ca' d'Oro), *Hêrakles davi Anteja* (1622, ib.) in *Hêrakles in nemejski lev* (1622, ib.), *Jakobov boj z angelom* (marmor, Doria), itd.

L: Antonia *Nava Cellini:* Stefano Maderno (Mi s. a., »MdS« 60).

***Madona Benois,** mladostno delo → *Leonarda da Vinci* (pl [prej les], o, 49,5 × 31,5 cm, o. 1478, Eremitaža), imen. po nekd. lastnici, rus. vdovi slikarja Léona Benoisa, verj. ena izmed Marijinih podob, o katerih si je umetnik zapisal: ... *bre inchominciai le due vergini Marie.*

L: cf. *H. Cook* (1914), G. *Gronau* (1912), L. *Venturi* (1912), itd.

***Madona družine Pesaro,** »*Pala Pesaro*«, slavna Tizianova olt. slika (pl, 478 × 268 cm, naroč. 1519, dkč. 1526, Benetke, Sta Maria dei Frari). Po njeni barok napovedujoči nesomerni kompoziciji so se zgledovali številni slikarji, mdr. Paolo Veronese (npr. *Mistična zaroka sv. Katarine*, 1570-a leta, Accad.).

L: David *Rosand* (AB, jun. 1971 — L!). — Cf. C. *Gould* (1957); H. E. Wethey (I 1969, št. 55).

Madona iz Dangolsheima → *Dangolsheimska madona* (Dahlem)

***Madona iz Kladska** (v nem. lit. *Glatzer Madonna*), znamenito delo češ. slikarstva iz srede XIV. st. (temp, pl na topolovini, 186 × 95 cm, Dahlem). Spodaj levo kleči donator *Arnošt iz Pardubic*, 1. praški nadškof (1344—64). Slednji je sliko daroval cerkvi avguštinskega samostana v Kladsku (zdaj *Kłodzko* v Šleziji na Poljskem, nem. *Glatz*), ki ga je bil ust. 1350.

L: Landolt (1968); Stele (1969, p. 170, 171, 172). — Cf. A. *Matějček* (1938 [1939]; & J. Pešina 1950 [1951]), G. *Schmidt* (1969 [izšlo 1970]), etc.

***Madona iz Santa Trínita,** slavna slika (les, 385 × 223 cm, verj. o. 1280, Uffizi, prej [1810—1919] Gall. dell'Acc. v Florenci), imen. po florent. c., katere v. olt. je krasila do zač. XIX. st. Mojster → *Cimabue* je upodobil Marijo z otrokom na prestolu, ki ga drže angeli, in spodaj štiri preroke (ikonogr. tip *Madonna in → Maestà*). Ob vsej povezanosti z izročilom, ki se kaže zlasti v običajni primerjavi s pozn. Giottovo → *Madonna d'Ognissanti*, pa vendar ne moremo prezreti umetnikovega truda, da bi ponazoril tretjo razsežnost, o dotlej neznanem smislu za resničnost pa priča mdr. tudi naivni način, kakó so nimbi pritrjeni na angelske glave.

L: Cankar II/2 (1933, p. 305—07); EWA III (1960, barvna t. 322 & t. 323); Kindler I (1964, barvna repr. p. 752).

***Madona kanclerja Rolina,** znamenita slika Jana van Eycka (o in temp, les, 66 × 62 cm. o. 1433/35, Louvre), znana tudi s fr. imenom *La Vierge d'Autun*. Levo kleči burgundski kancler Nicolas → *Rolin*. Na kapitelih reliefi *Izgon iz raja*, *Kajn ubije Abela* in *Noetova pijanost*. Znamenito, izredno minuciozno obdelano ozadje kaže pogled prek terase na mesto ob reki, ki so ga istovetili z Maastrichtom, Liègeom, Ženevo, Autunom, itn.; vsekakor je to ozadje vplivalo na sliko *Luka slika Madono* Rogierja van der Weyden.

L: Cankar III/2 (1951); Panofsky Neth (1953); Emil *Kieser*, Zur Deutung und Datierung der Rolin-Madonna des Jan van Eyck (Städel-Jb., 1967); »CA« 17 (1968, kat. št. 16).

***Madona kanonika van der Paele,** slavna slika Jana van Eycka (o, les, 122 × 157 cm, sign. & d. 1436, Brugge) kaže levo sv. Domicijana, Marijo z otrokom na prestolu (na njem levo *Kajn ubije Abela*, des. pa *Samson z levom*) in des. donatorja kanonika van der Paele (pred restavriranjem 1933—34 še več bolezenskih znakov na izredno opisanem obrazu) in za njim njegovega patrona sv. Jurija (na oklepu se zrcali minuciozni lik slikarja v rdečem turbanu). Slika je bila naročena za kanonikov nagrob. in ga je prvotno tudi res dopolnjevala.

L: Cankar III/2 (1951); A. *Janssens de Bisthoven* & R. A. *Parmentier* (Antw 1951, »Prim.Flam.I« 1 — L!); Panofsky Neth (1953); Günter *Busch:* Van Eyck: Die Madonna des Kanonikus Paele (Stu 1959, »WerkM«); Panofsky Tomb (1964, p. 58, repr. 232); A. *Viaene*, Het grafpaneel van Kanunnik van der Paele voltooid in 1436 door Jan van Eyck (Biekorf, 1965); »CA« 17 (1968, kat. št. 21).

Madona s čižkom (nem. *Madonna mit dem Zeisig*), v Benetkah nastala Dürerjeva slika (o, topolov les, 91 × 76 cm, sign & d. 1506, Dah-

lem). V okviru severnoevr. slikarstva predstavlja ikonogr. novost celote mali Janez Krst.

L: cf. E. *Panofsky* (Dürer 1948 [1955, p. 113—14]).

Madona v jami (Leonardo da Vinci) → *Madona v votlini* (cf. infra)

Madona v rožnem gaju (fr. *la Vierge au Jardinet* ali *à la Haie de roses*, it. *Madonna del Roseto*, nem. *Maria im Rosenhag* ali *das Paradiesgärtlein*), kršč. ik. m., značilen zlasti za poznosrednjev. → *internacionalni gotski slog*, v katerem je običajno strnjen z motivom → *Hortus conclusus*, ki se ravno takó opira na Visoko pesem. Up (zač. v fr. umetn., jedro v nem. deželah in sev. Italiji): **»Goldenes Rössel«* (o. 1403, Altötting), nezn. veronski slikar (zač. XV. st., Ferdinandeum), Stefano da Verona (Mus. di Castelvecchio), nezn. mojster → *Rajskega vrtička* (o. 1420, Städel), *Madona z jagodičjem* (Solothurn, Mus.), Lochner (o. 1440, Wallraf), Schongauer (1473, Colmar, St. Martin), v pozn. nadaljevanju, na katerega navezuje tudi Rafaelova **Lepa vrtnarica*, npr. Burgkmair (1509, Nürnberg), Francia (Alte Pin.) in Luini (*Madonna del Roseto*, Brera).

L: Réau II/2 (1957). — Cf. H. *Aurenhammer* (1954), K. *Künstle* (1928, p. 641—42), K. *Scheffler* (1935).

***Madona v votlini** (it. *La Vergine delle Rocce*, angl. *The Virgin of the Rocks*, fr. *La Vierge aux Rochers*), slavna slika Leonarda da Vinci — Marija z otrokom, malim Janezom Krst. in angelom v skalnati jami, nastala kot srednja, zgoraj zaokrožena tabla oltarja za c. S. Francesco v Milanu (original, z lesa prenesen na pl, 199 × 122 cm, Louvre), pozn. tam nadomeščena s kopijo (Leonardo da Vinci & Ambrogio de' Predis, les, posl. povr. 189,5 × 120 cm, o. 1494/97—1511), ki je ostala v c. S. Francesco do 1871 in je od 1880 v Nat. Gall. v Londonu.

L: Cankar III/1 (1936); »CA« 12 (1967, kat. št. 15—16). — Cf. (tudi s. v. *Leonardo da Vinci*) H. *Beenken* (1951), M. *Davies* (1947; 1951 [1961] — L!).

***Madona z družino župana Meyerja,** znamenita slika Hansa Holbeina ml. (o, les, 1526, popravki 1528, Darmstadt, Schloß [Prinz Ludwig von Hessen und bei Rhein]) kaže pod → *Marijo zavetnico s plaščem* levo naročnika, župana Jakoba Meyerja zum Hasen in oba sinova, des. pa zadaj postumno podobo Meyerjeve 1. žene, Magdalene Baer, spredaj njegovo 2. ženo, Dorotheo Kannengießer, in njeno hčer Anno. Za razvoj um. zgod. v XIX. st. zelo karakteristična diskusija o tem, ali predstavlja orig. darmstadska ali dresdenska slika, se je naposled, 1871, končala z mnenjem poznavalcev (mdr. Bode, Lippmann in Woermann), da je dresdenska podoba kopija Bartholomäusa Sarbrugha iz 1633/38.

L: Cankar III/2 (1951, p. 393—95); Günther *Grundmann:* Die Darmstädter Madonna (Drm 1959); Kindler III (1966, repr. p. 277); »CA« 50 (1971). — Cf. U. *Kultermann* p. 251—62 & 455—56 — L!).

Madona z liščkom → *Madonna del cardellino*

***Madonna dal collo lungo,** »Madona z dolgim vratom«, Parmigianinova najslavnejša slika (o, les, 216 × 132 cm, o. 1535, gotovo pa 1534/40 [nedk.], Uffizi), s tem imenom znana šele od A. J. D. d'Argenvilla (*Abrégé* ..., I, 1745) dalje, z vsemi svojimi posebnostmi — telesni propórci, sestav celote, ob perspektivični skrajšavi v dve heterogeni področji razpadajoči prostor, itd. — eno izmed najbolj značilnih del → *manierizma*. Ikonogr. vsebino slike zaznamujeta mdr. → *speči Jezušček* in križ, ki je — pred restavracijo — odseval na vazi.

L (cf. s. v. *Parmigianino*): F. David *Martin*, Naming Paintings (Coll Art J, 1966); Ute *Davitt-Asmus*, Zur Deutung von Parmigianinos »Madonna dal collo lungo«' (ZfKg, 1968); »US« 9 (1969.) — Cf. W. *Hofmann* (1966).

***Madonna degli alberelli** (ali *alberetti*), podoba Marije za balustrado z otrokom na njej (les, 74 × 58 cm, d. 1487, Accad.), eno izmed popularnih del Giovannija → *Bellinija*. Drevesi v ozadju imata simboličen pomen: nižje, na Marijini levi strani, predstavlja *Staro zavezo*, višje, na njeni des. in ob otroku pa *Novo zavezo*.

L: »CA« 28 (1969, kat. 106). — Cf. G. *Delogu* (2. izd. 1947, p. 86—87).

***Madonna dei francescani,** Ducciova sličica Marije z otrokom in tremi frančiškani ob nogah (temp, les, 24 × 16 cm, Siena, Pin. Naz.).

Madonna del Bordone → *Coppo di Marcovaldo*

Madonna del cardellino, ik. m. → *Marije* z otrokom in simboličnim → *liščkom*. Najslavnejšo podobo je naslikal Rafael — po Vasariju za Lorenza Nasija v Florenci (**Marija z otrokom in malim Janezom Krst., ki drži liščka*, o, les, 107 × 77 cm, 1507, Uffizi), pozn. pa sta mu sledila tudi Giov. Batt. Tiepolo (o, pl, o. 1767/69, New York, z. Seligmann) in njegov sin Giov. Domenico Tiepolo (o, pl, Washington).

L: za Rafaela: cf. L. *Dussler* (1966, št. 41 — L!).

***Madonna del Granduca,** slavna Rafaelova podoba (o, les, 84 × 55 cm, 1504/05, Pitti), imen. po toskanskem v. vojvodi Ferdinandu III., ki jo je tolikanj občudoval, da jo je imel pri sebi celó na potovanjih. Še prej jo je imel Carlo → *Dolci*.

L: cf. L. *Dussler* (1966, št. 36 — L!).

Madonna della Cintola → *Marija daruje svoj pas apostolu Tomažu*

Madonna della melagrana, »Madona z granatnim jabolkom«, Botticellijeva slika (tondo, les, premer 143,5 cm, o. 1487, Uffizi) Marije z otrokom in šestimi angeli; ohranjen orig. okvir s *florent. lilijami*.

Madonna della Sedia ali *della Seggiola*, slaven, posebno popularen Rafaelov tondo *Marije z otrokom in malim Janezom Krst.* (o, les, premer 71 cm, verj. 1514, Pitti).

L: cf. E. H. *Gombrich* (1956 [1966]).

Madonna della Vittoria, Mantegnova slika (pl, 280 × 166, dkč. 1496, Louvre), ki jo je naročil markiz Francesco Gonzaga v zahvalo za zmago nad Francozi (Fornovo 6. VII. 1495). Od leve na des. svetniki Mihael, Andrej, Longin in Jurij, star. žena naj bi bila Ana ali Elizabeta, njej nasproti kleči donator.

L: cf. J. *Lauts* (1947).

***Madonna delle Arpie,** »Madona s harpijami«, znamenita slika Andree del Sarto (les, 207 5 × 178 cm, d. 1517, Uffizi).

L: EWA I (1959, t. 248); »US« 9 (1969, p. 72—73).

***Madonna dell'Eucaristia,** Botticellijeva slika (temp, les, 84 × 65 cm, 1471/72, Boston ISG), imen. po simboličnih žitnih klasih in grozdih.

Madonna del libro, »Madona s knjigo«, Botticellijeva slika (temp, les, 58 × 39,5 cm, o. 1483, Poldi Pezzoli).

Madonna dell'Umiltà (lat. *Beata Domina de Humilitate*, angl. *Madonna of Humility*, fr. *la Vierge d'Humilité*, nem. *Muttergottes der Demut*), ik. m. »ponižne« Marije z otrokom, ki sedi na zemlji ali na blazini na zemlji. Doma je v srednji Italiji, razš. pa zlasti v it. slikarstvu XV. in XVI. stoletja.

L: Réau II/2 (1957, p. 97—99). — Cf. B. *Berenson* (Ph 1953, repr. 19—20, 26, 37, 58, 100, 112c), *id.* (1968, repr. 216—17, 252, 354, 421—22, 480, 522—24, 553, 684), M. *Meiss* (*1936).

***Madonna del »Magnificat«,** slaven Botticellijev tondo (temp, les, premer 118 cm, o. 1483/85 Uffizi), imen. po prvi besedi molitve, ki jo razberemo na zač. des. strani odprtega kodeksa (→ *Magnificat anima mea* ...).

L: »CA« 5 (1967, kat. št. 86).

Madonna del Prato, Giovannija Bellinija podoba *Marije z otrokom pred krajinskim ozadjem* (pl [prej les], 67 × 86 cm, o. 1505, Nat. Gall.). V ozadju je mdr. videti simbolično → *štorkljo* in pa → *kačo*.

L: EWA II (1960, t. 265); »CA« 28 (1969, kat. št. 179); David *Cast*, The Stork and the Serpent: A New Interpretation of the »Madonna of the Meadow« by Bellini (AQ, 1969, p. 246—57 — L!). — Cf. M. *Davies* (1951 — L!).

Madonna del sacco → *Andrea del Sarto*

***Madonna (di Casa) Alba,** Rafaelov tondo (pl [prej les], premer 94,5 cm, Washington [prej Eremitaža]), nastal sočasno s freskami v → *Stanza della Segnatura*, tj. o. 1510.

L: »CA« 4 (1966, kat. št. 90). — Cf. H. *Friedmann* (1949).

Madonna di Casa Pesaro → *Pala Pesaro*

***Madonna d'Ognissanti,** edina Giottova nedvomno lastnoročna ohranjena tabelna slika (temp, les, 327 × 203 cm, o. 1305/07, Uffizi), ikonografsko tip → *Maestà*. Poleg najbolj znanih Giottovih odlik — dotlej nevideno oblikovanje prostora in plastičnost upodobljenih oseb — jo v primerjavi s podobnimi Ducciovimi ali Cimabuejevimi podobami zaznamujejo tudi svetle in žive barve (cinober!), pretehtano variiranje nekaterih geometr. oblik in ne nazadnje novo razmerje med osebami (angeli gledajo Marijo z otrokom!).

L: »CA« 3 (1967, kat. št. 109); »US« 8 (1968, p. 86—87). — Cf. Th. *Hetzer* (1957).

Madonna Pitti → *Michelangelo*

***Madonna Rucellai,** v. Ducciova olt. podoba (temp, les, 450 × 290 cm, o. 1285/86, Uffizi), veljala prej za delo → *Cimabueja*; bila atr. tudi neznanemu *Mojstru Madonne Rucellai*, na katerega naj bi bila vplivala takó Cimabue kot Duccio di Buoninsegna.

Madonna Santa Trínita → *Madona iz Santa Trínita* (→ *Cimabue*)

MADRID, mesto v pokrajini *Nova Kastilija*, šp. prestolnica od 1561 dalje. Trgi *Puerta del Sol* (sredi starega dela mesta), *Plaza de Oriente* (na njem *konjeniški spom. Filipa IV.*, dkč. Pietro → *Tacca* 1640), *Plaza Mayor* (1617—19 oblikovan trg, na njem *konjeniški spom. Filipa III.*, delo Giambologne in Pietra Tacce), *Plaza de la Cibeles* (na njem *vodnjak s Kibelo in njeno levjo vprego*).

L: Paul *Guinard:* Madrid (P 1935, »Les villes d'art célèbres«); F. *Baztan:* Monumentos de Madrid (M 1959); N. C. *Epton:* Madrid (NY 1965); EWA XIII (1967, stp 214—17 — L!).

~ **Descalzas Reales,** ženski samostan. Njegov *olt. Brezmadežne* (*Nuestra Señora de Guadalupe*, d. 1653), delo → *Herrere Barnueva*, je pomemben predvsem zaradi svoje izredno bogate marijanske ikonografije.

L: cf. H. E. *Wethey* (& A. S. *Wethey* 1966).

~ **Palacio de Oriente,** orjaški kraljevski grad, po načrtu Filippa Juvare sez. 1738—64 G. B. Sacchetti (v tlorisu kvadrat s stranico 132 m).

~ **Museo Arquelogico Nacional,** bogata z. arheol. zakladov s šp. ozemlja od prazgodovine do islamskega in kršč. srednjega veka. Mdr. tu mozaik *Dvanajst Hêraklovih junaških del* (iz Lerie, o. 300) in → *Rekkesvinthova votivna krona* (sreda VII. st., prej Pariz, Mus. de Cluny).

~ **Museo (Nacional) del Prado** (*Paseo del Prado*), ena izmed najodličnejših slikarskih gal. na svetu, nastal iz kraljevskih z., katerih zgod. se začenja v XV. st. Najbogatejša z. šp. mojstrov na svetu (Velázquez in Goya s skoraj vsemi njunimi najpomembnejšimi deli), poleg Špancev posebno dobro zastopani stari Nizozemci, Benečani in Flamci (zlasti Bosch, Patinir, Tizian in Rubens). Zaradi ugodnega suhega podnebja so se slike presenetljivo dobro ohranile. S pomembnimi deli so zastopani med starimi Nizozemci Mojster iz Flémalla (*Marijina zaroka*, les; **Donator Heinrich Werl z Janezom Krst.*, d. 1438, in **Sv. Barbara pri kaminu*, les, levo in des. krilo triptiha), Rogier van der Weyden (znamenito → *Snemanje s križa*, o. 1435), vaneyckovski → *Vodnjak življenja*, Memling (*triptih s Poklonom kraljev*, les, o. 1470), Bosch (*Zdravljenje norosti*, o. 1475/80; *Sedem smrtnih grehov*, o. 1475/80; **triptih s Senenim vozom*; **triptih z Vrtom naslad*; *Kronanje s trnjem* — vse les), Q. Massys (*Ecce Homo*, les, o. 1515), Bernard van Orley (*Sv. družina*, les, 1522), Patinir (*Počitek na begu v Egipt*, les; *Haronova barka* ali *Haron vesla prek Stiksa*, les), Marinus van Reymerswaele (*Hieronim v svoji celici*, les, d. 1521[?]; *Menjavec in njegova žena*, d. 1539 [1538 dat. varianta v Escorialu]), Anthonis Mor (*Kraljica Mary Tudor*, 1554; *Slikarjeva žena Metgen*, o. 1554) in P. Bruegel star. (**Zmagoslavje smrti*, les, o. 1560 [?]); med Nemci Dürer (**Avtp. 26-letnega umetnika*, les, d. 1498; **Adam* in **Eva*, les, d. 1507 [stara kopija s spremembami v Uffizijih]; **Portret moža z velikim klobukom*, les, d. 1524) in Baldung, imen. Grien (»*Tri gracije*« in *Tri starostne dobe*, oboje les); med Italijani fra Angelico (*Oznanjenje z Izgonom iz raja*, les, 1430/35), Mantegna (*Marijina smrt*, les), Botticelli (*trije prizori iz Nostalgiove zgodbe* [8. zgodba 5. dne Dekamerona], temp, les), Giorgione ali mladi Tizian (*Madona z otrokom, Antonom Pad. in Rokom*), Rafael (npr. *Sv. družina z jagenjčkom*, les, d. 1507; **Portret kardinala*, les, 1509/11 [?]), Correggio (*Madona z otrokom in malim Janezom Krst.*, les, 1515/17; *Noli me tangere*, pl [prej les], o. 1525), Lotto (*Messer Marsilio in njegova nevesta*, d. 1523), Andrea del Sarto (npr. t. i. *Madonna della Scala*), Tizian (npr. *Bakanal* ali *Gli Andrii*, 1518—19; *Čaščenje Venere* ali *Gli Amori*, 1518—19; *Federico II. Gonzaga*, o. 1525; *Portret Karla V. s psom*, 1532/33; → *Portret Karla V. v bitki pri Mühlbergu*, 1548; → *Venera z orglarjem in Kupidom*, 1548; *Filip II. v oklepu*, 1551; **Dánaa*, 1553—54 [najboljša varianta]; *Avtp.*, o. 1570), Jacopo Tintoretto (npr. 6 bibl. podob iz o. 1555, in sicer *Suzana in starca, Estera pred Asuerjem, Judita in Holofern, Salomon in kraljica iz Sabe, Putifarjeva žena in Jožef, Najdenje Mojzesa*), Paolo Veronese (npr. *Dvanajstletni Jezus med učitelji*, 1548; *Venera in Adónis*, 1580), Barocci (*Rojstvo*), Daniele Crespi (*Pietà*), Guercino (*Suzana in starca*), Francesco Furini (*Lot in njegovi hčeri*), Giov. Ben. Castiglione (*Diógen*) in G. B. Tiepolo (npr. *Venerino zmagoslavje* ali *Olimp*, o. 1761/64); med Flamci Rubens (*Marija Medičejska*, 1625; *Vrt ljubezni* [z avtp.]; *Diana s spremljevalkami in sátiri*; **Párisova sodba*, 1638/39; *Tri gracije*, 1638/39), van Dyck (*Kristusa primejo*; *Sir Endymion Porter in slikar*), Jordaens (*Avtp. z družino*, o. 1620/23), in D. Teniers (*Skušnjave sv. Antona*); med Holandci Adriaan van Cronenburch (*Portret matere s hčerko*, d. 1587), Rembrandt (»*Artemizija*«, d. 1634), Potter; med Francozi N. Poussin (npr. → *Parnas*, zač. 1630-ih let), Claude Lorrain in Watteau; med Španci Fernando Gallego (*Kristus v slavi*), Bartolomé Bermejo, Juan de Flandes (*Obujenje Lazarja*), Juan Vicente Masip (*Obiskovanje*), Luis de Morales (*Marija z otrokom*), Alonso Sánchez Coello (*Infantinja Izabela Klara Evgenija*, d. 1579), El Greco (*Portret plemiča z roko na prsih*, o. 1585; »*Julián Romero el de las Hazañas*« *s patronom*, o. 1588; *Čaščenje pastirjev*, o. 1600; *Vstajenje* in *Binkošti*, oboje verj. 1610/14), Francisco Ribalta (*Frančišku As. igra angel*, o. 1620), Ribera (*Demókrit*, d. 1630; *Mučeništvo sv. Jerneja*, d. 163[0?]; *Jakobov sen*), Zurbarán (npr. *Videnje bl. Petra Nolaska* ali *Petru Nolasku se prikaže križani apostol Peter*, d. 1629), Velázquez (npr. *Celopost. portret Filipa IV.*, o. 1628; **Bakhos* ali »*Pivci*« [*Los borrachos*], 1628—29; *Vulkanova kovačnica*; *Villa Medici*, v Rimu 1630 [2 sliki]; *Infant Ferdinand kot lovec*, o. 1633; **Konjeniški portret Olivaresa* o. 1633; *Filip IV. kot lovec*, o. 1634; *Infant Baltasar Carlos na*

rjavem poniju, 1634/35; *Baltasar Carlos kot lovec*, 1635/36; **Predaja Brede* [*Las lanzas*], o. 1634; *Dvorni norec »El Primo«*, 1644; *Kraljica Mariana Avstrijska*, 1652/53; *Filip IV.*, 1655/60; **Dvorne gospodične* ali *Spletične* [*Las meninas*, cf. s. v. *Meninas*], 1656; **Predice* [*Las hilanderas*], verj. o. 1657/58; *Infantinja Margarita Terezija v rožnati obleki*, 1659), Murillo (npr. **Brezmadežno spočetje*, o. 1678), Goya (slike-predloge za gobeline, npr. *Sončnik* [1777], *Spuščanje zmaja* [1778], *Prodajalec lončevine* [1778/79], *Trgatev*, *Gugalnica* [1787], *Žene se igrajo z možicljem* [1791] in *Slepe miši* [1791]; *Slikar Francisco Bayeu y Subias*, 1795; *General Urrutia*, 1798; *Kraljica Marija Luiza na konju*, 1799; *Majski ljudski praznik v dolini San Isidro*, 1799; **Družina Karla IV.*, 1800; **Oblečena »maja«* [*La maja vestida*] in **Gola »maja«* [*La maja nuda*], obe o. 1804; **2. maj 1808: madridsko ljudstvo napade fr. vojsko*, 1814, in **3. maj 1808: streljanje upornikov*, 1814; *Avtp.*, 1815; **štirinajst na platno prenesenih stenskih slik* iz t. i. *Quinta del Sordo*, 1819/21; *Bordojska mlekarica*). — P: mdr. znamenito ibersko poprsje, t. i. **Dama iz Elcheja* (apnenec, viš. 56 cm, V./IV. st. pred).

L: GBM (1960). — Cf. F. J. *Sánchez Cantón* (1933 [1949]; 1959), H. *Tietze* (1954), H. B. *Wehle* (1954).

~ **Real Academia de la Historia**: mdr. tu → *Missorium Teodozija I* (388).

Madsen, Stephan Tschudi, norv. um. zgodovinar, poznavalec findesiècclovske umetn.; bil predstojnik umzg. inst. na univ. v Oslu, poučeval v ZDA (*Stanford Univ.* v Kaliforniji).

B: ‚*Victoriansk dekorativ Kunst: 1837—1901*' (Nordenfjeldske Kunstindustrimuseums Årbok 1952, Trondheim 1953, soavtor Carsten Hopstock); ‚*Horta: Work and Style of Victor Horta before 1900*' (ArchR, 1955); *Sources of Art Nouveau* (O 1956); *Munch's Wall Paintings* (1959); *Works of Chateauneuf in London and Oslo* (1967); *Ar Nouveau* (NY 1967, »World Univ. Libr.«).

madžarski umetnostni zgodovinarji in drugi pisci o lik. umetn.: *Alföldi* András (1895), *Éber* László (1871— ?), *Fettich* Nandor (1900), *Garas* Klara (1919), *Gerevich* Tibor (1882—1954), *Gombosi* György (1904), *Hekler* Antal (1882—1940), *Lázár* Béla (1869— ?), *Lyka* Károly (1869— ?), *Meller* Simon (1875—1946), *Petrovics* Elek (1873—1945), *Pigler* Andor (1899), *Radocsay* Dénes (1918), Gabriel von *Terey* (1864–1927). Cf. s. v. *Antal*; *Tolnay*; etc.

Maestà, it. ime za ikonogr. tip Marije z otrokom na prestolu med angeli in svetniki.

***Maestà,** najslavnejše delo → *Duccia di Buoninsegna*, nastalo 1308—11 za v. olt. sienske katedr.: osrednja tabla s tipom → *Maestà* (supra) kaže na hrbtni strani *26 pasijonskih prizorov*. Posamezne table predele zdaj v raznih muzejih, takó *Skušanje Kristusa* (Frick), *Oznanjenje* pa *Ozdravljenje slepega* in *Spremenjenje na gori* (Nat. Gall.) in *Poklicanje Petra in Andreja* (Washington), v newyorški zas. z. (John D. Rockefeller Jr.) pa *Kristus in Samarijanka* in *Obujenje Lazarja*. Celota (211 × 426 cm) je kazala spredaj poleg v. kompozicije (Marija z otrokom na prestolu med 20 angeli in 10 svetniki, tj. Katarino, Pavlom, Janezom Ev., Ansanom in Savinom na levi pa Nežo, Petrom, Janezom Krst., Viktorjem in Krescencijem na des., ki jih zgoraj dopolnjuje 10 apostolov) na predeli 6 *prizorov iz Jezusovega otroštva* in 6 *prerokov*, zgoraj pa 6 *prizorov iz Marijinega življenja po Kristusovi smrti*. Na hrbtni strani: na predeli 6 *prizorov iz Kristusovega javnega delovanja*, nad pasijonskimi prizori pa 6 *prizorov s Kristusovimi pojavljenji po smrti*, *Vnebohodom* in *Binkoštmi*.

L: Pier Paolo *Donati:* La Maestà di Duccio (Mi s. a., »For Col« 42 — L! [do 1966]). — Cf. s. v. *Duccio di Buoninsegna*.

I **Maestri del Colore.** Obsežna z. tedensko izhajajočih zvezkov (Mi: Fratelli Fabbri Editori), vsak s 16 barvnimi repr. Izšli: 1. Mantegna, 2. Goya, 3. Carpaccio, 4. Renoir, 5. Correggio, 6. Van Gogh, 7. Rubens, 8. Botticelli, 9. Modigliani, 10. Michelangelo, 11. Bruegel, 12.—13. Raffaello, 14. Gauguin, 15. Giorgione, 16. Duccio, 17. Tintoretto, 18. Toulouse-Lautrec, 19. Beato Angelico, 20. Rembrandt, 21. Longhi, 22. Dürer, 23. Antonello, 24. Parmigianino, 25. Delacroix, 26.—27. Giotto, 28. Canaletto, 29. Paolo Uccello, 30. Monet, 31. Léger, 32. Crivelli, 33. Holbein, 34. Utrillo, 35. Reni, 36. Hals, 37. Tiepolo, 38. Morandi, 39. De Pisis, 40. Bassano, 41. Manet, 42. El Greco, 43. Kandinsky, 44. Veronese, 45. Bellini, 46. Géricault, 47. Pisanello, 48. Andrea del Castagno, 49. Carracci, 50. Matisse, 51. Murillo, 52. Carrà, 53. Andrea del Sarto, 54. Vermeer, 55. Montagna, 56.—57. Picasso, 58. Foppa, 59. Magnasco, 60. Veneziano, 61. Filippo Lippi, 62. Segantini, 63. Guercino, 64. Palma il Vecchio, 65. Van der Weyden, 66.—67. Tiziano, 68. Perugino, 69. Velázquez, 70. Pissarro, 71. I Lorenzetti, 72. Van Eyck, 73. Lorenzo Monaco, 74. Mondrian, 75. Fattori, 76. Sassetta, 77. Sisley, 78. Dosso Dossi, 79. Giacometti, 80. Masolino, 81. Bramantino, 82. Cranach, 83. Orazio Gentileschi, 84. Conrad Witz, 85. Pollaiolo, 86. Cosmè Tura, 87. Ingres, 88. Cima da Conegliano, 89. Piero della Francesca, 90. Reynolds, 91. Van der Goes, 92. Crespi, 93. Bosch, 94. Pontormo, 95. Romanino, 96.

Vlaminck, 97. Rosalba Carriera, 98. Piazzetta, 99. Lochner, 100. Boucher, 101. Dufy, 102. Leonardo, 103. Corot, 104. Guardi, 105. Marquet, 106. Rosso Fiorentino, 107. Lorrain, 108. Gainsborough, 109. Pietro da Cortona, 110. Cossa, 111. Giovanni da Milano, 112. Rouault, 113. Cimabue, 114. Braque, 115. Lotto, 116. Savoldo, 117. Beccafumi, 118. Benozzo Gozzoli, 119. Simone Martini, 120. Sutherland, 121. Memlinc, 122. Fontanesi, 123. Grünewald, 124. Chardin, 125. Van Dyck, 126. Vallotton, 127. De Nittis, 128. Bergognone, 129. Courbet, 130. Elsheimer, 131. Constable, 132. Ercole de Roberti, 133. Gaudenzio Ferrari, 134. Bernardo Strozzi, 135. Gregorio de Ferrari, 136. Miró, 137. Kirchner, 138. Turner, 139. Moroni, 140. La Tour, 141. Luini, 142. Bonnard, 143. Bronzino, 144. Degas, 145. Moretto, 146. Soutine, 147. Boccioni, 148. Rousseau, 149. Altdorfer, 150. Kokoschka, 151. Vivarini, 152. Poussin, 153. Domenichino, 154.—155. Caravaggio, 156. Ghirlandaio, 157. Vitale da Bologna, 158. Sebastiano del Piombo, 159. Gentile da Fabriano, 160. Ribera, 161. David, 162. Klimt, 163. Fragonard, 164. Quinten Metsijs, 165. Daumier, 166. Masaccio, 167. Luca di Leida, 168. Fouquet, 169. Ensor, 170. Vuillard, 171. Valentin, 172. Luca Giordano, 173. Ceruti, 174. Watteau, 175, Klee, 176. Signorelli, 177. Juan Gris, 178. Seurat, 179. Munch, 180. Signac, 181. Zurbarán, 182. Rivera, 183. Ruisdael, 184. Whistler, 185. Petrus Christus, 186. Cézanne, 187. Hogarth, 188. Max Ernst, 189. Bacon, 190. Bellotto, 191. Michael Pacher, 192. Louis Le Nain, 193. Tommaso da Modena, 194. Giorgio De Chirico, 195. Friedrich, 196. Siqueiros, 197. Redon, 198. Giusto de' Menabuoi, 199. De Staël, 200. Orozco, 201. Chagall, 202.—203. Miniatura medievale, 204. La pittura romanica nell'Italia settentrionale, 205. Il Manierismo di Haarlem, 206. Il Gotico internazionale in Boemia, 207.—208. La pittura romanica in Francia, 209. Philippe de Champaigne, 210. La pittura romanica nell'Italia centromeridionale, 211. Spranger e i pittori rudolfini, 212. La pittura bizantina, 213. Il Maestro di Moulins, 214. Baciccio, 215. La pittura romanica in Spagna, 216. Matteo Giovannetti e la cultura mediterranea, 217.—218. I paesaggisti nordici italianizzanti del XVII secolo, I—II, 219. Michelino da Besozzo e l' »ouvraige de Lombardie«, 220. I seguaci del Caravaggio nei Paesi Bassi, 221. Mengs, 222. I seguaci del Caravaggio a Napoli, 223. Wright of Derby, 224.—225. Gli affreschi gotici lombardi, I—II, 226. Il Gotico internazionale in Spagna, 227. La pittura spagnola nella seconda metà del '400, 228. La pittura riminese del Trecento, 229. Fra' Galgario, 230. Butinone e Zenale, 231. Derain, 232. La pittura tardogotica veneta, 233. I paesaggisti olandesi del XVII secolo, 234. Rubljov, 235. Il Gotico internazionale nei paesi tedeschi, 236. Lanfranco, 237. Zoffany, 238. Vrubel', 239. La pittura tardogotica in Toscana, 240. Liotard, 241. Paolo Veneziano e il suo tempo, 242. Repin, 243.—244. Il Gotico internazionale in Francia e nei Paesi Bassi I—II, 245. La pittura bolognese del Trecento, 246. Hubert Robert, 247. Maso di Banco, 248. La scuola di Giotto, 249. Duchamp, 250. Romney, 251. La pittura del Medioevo, 252. La pittura dell'Italia centrale nell'Età gotica, 253. La pittura dell'Italia settentrionale nell'Età gotica, 254. Il Gotico internazionale in Europa, 255. Il Gotico internazionale in Italia, 256. Masaccio e la pittura del '400 in Toscana, 257. Il diffondersi della visione prospettica, 258. La Valle Padana fra Gotico e Rinascimento, 259. Prospettiva italiana e microcosmo fiammingo, 260. Classicismo e Manierismo nell'Italia centrale, 261. Classicismo e Manierismo nel Nord, I, 262. L'Europa all'aprirsi del Cinquecento, 263. Classicismo e Manierismo nel Nord, II, 264. Caravaggio e i caravaggeschi, 265. La diffusione del naturalismo in Europa, 266. Il Classicismo, 267. La pittura barocca, 268. La pittura del Settecento in Italia, 269. La pittura del Settecento in Francia e nell'Europa centrale, 270. La pittura del Settecento in Inghilterra e in Spagna, 271. Dal Romanticismo al Realismo, 272. Dal Realismo all'Impressionismo, 273. Diffusione dell'Impressionismo e Postimpressionismo, 274. Simbolismo e Intimismo fine secolo, 275. Le avanguardie: Cubismo, Futturismo, Astrattismo, 276. Fauvismo, Espressionismo, Realismo sociale, 277. Scuola di Parigi e personalità indipendenti, 278. Dal Surrealismo alle correnti più recenti, 279.—286. Indici e Repertori (Volumi I—XXVIII).

I **Maestri della Scultura,** *z.* tedensko izhajajočih zvezkov (Mi: Fratelli Fabbri Editori), vsak s 16 barvnimi f. Izšli: *1.* Antonio Pollaiolo, *2.* Giovanni Pisano, *3.* Medardo Rosso, *4.* Arnolfo di Cambio, *5.* Jacopo della Quercia, *6.* Giacomo Manzù, *7.* Luca della Robbia, *8.* Lorenzo Ghiberti, *9.* Marino Marini, *10.* Jean Goujon, *11.* Pier Paolo e Jacobello Dalle Masegne, *12.* Alonso Berruguete, *13.* Giambologna, *14.* Vincenzo Gemito, *15.* Niccolo dell'Arca, *16.* Bonanno Pisano, *17.* Francesco Antonio Bustelli, *18.* Ignaz Günther, *19.* Giacomo Serpotta, *20.* Tino di Camaino, *21.—22.* Gian Lorenzo Bernini, *23.* Umberto Boccioni, *24.* Andrea del Verrocchio,

25. Julio Gonzales, *26.* Giovanni A. Amadeo, *27.* Henry Moore, *28.* Wiligelmo, *29.* Auguste Rodin, *30.* Benvenuto Cellini, *31.—32.* Donatello, *33.* Alonso Cano, *34.* Michael Pacher, *35.* Antonio Rizzo, *36.* Pablo Picasso, *37.* Jacopo Sansovino, *38.* Desiderio da Settignano, *39.* Francisco Salzillo, *40.* Alessandro Vittoria, *41.* Henry Laurens, *42.* Ossip Zadkine, *43.* Francesco Mochi, *44.* Aleksandr Archipenko, *45.* Agostino di Duccio, *46.* Constantin Brâncusi, *47.* Francesco Laurana, *48.* Andrea Pisano, *49.* Tilmann Riemenschneider, *50.* Antonio Rosselino, *51.* Francesco di Giorgio, *52.* Daumier, *53.* Houdon, *54.* Bourdelle, *55.* I Leoni, *56.* Nicolaus di Verdun, *57.* Alberto Giacometti, *58.* Il Riccio, *59.* Antonio Begarelli, *60.* Stefano Maderno, *61.* L'Antico, *62.* Mino da Fiesole, *63.* Jean Arp, *6.* Nanni di Banco, *65.* Germaine Richier, *66.* Guido Mazzoni, *67.* Antonio Canova, *68.* Arturo Martini, *69.* Juan Martínez Montañés, *70.—71.* Michelangelo, *72.* Juan de Juni, *73.* I Lombardo, *74.* Benedetto Antelami, *75.* Antoine Pevsner, *76.* Nicola Pisano, *77.* Etienne Maurice Falconet, *78.* Jean-Baptiste Carpeaux, *79.* Sluter e la scultura borgognona, *80.* Pierre Puget, *81.* Edgar Degas, *82.* La scultura italiana dell' '800, *83.* Francesco Duquesnoy, *84.* La scultura italiana del '700, *85.* Alessandro Algardi, *86.* La scultura gotica nell'Italia settentrionale, *87.* I seguaci del Bernini, *88.—89.* La scultura gotica in Francia e in Germania, *90.* La scultura tedesca del '700, *91.—92.* La scultura romanica in Francia, I—II, *93.—94.* La scultura francese del '700, *95.* Aristide Maillol, *96.* La scultura tedesca dell' '800, *97.* La scultura romanica in Spagna, *98.* La scultura francese della prima metà dell' '800, *99.* La scultura gotica in Spagna, *100.* La scultura tedesca del Medio Evo, *101.* La scultura nel medioevo, *102.* Gli sviluppi della scultura gotica in Europa, *103.* La scultura del Rinascimento nell'Italia centrale, *104.* Gli sviluppi della scultura rinascimentale, *105.* La scultura del Cinquecento in Europa, *106.* La scultura barocca, *107.* La scultura del Settecento in Europa, *108.* La scultura dell' 'Ottocento in Europa, *109.—110.* La scultura del Novecento, I—II, *111.* Indice dei nomi, *112.* Bibliografia generale.

Magdalena ali *Marija Magdalena* (lat. *Magdalena*, angl. *Magdalen* [*Maud*], fr. *Madeleine*, it. *Maddalena*, nem. *Magdalena* [*Magda*], slov. izv. tudi *Majda*), kršč. svetnica (22. VII.), v kateri je lik. umetn. — ne glede na razlage teologov — na splošno hkrati upodabljala »očitno grešnico« v farizejevi hiši (→ *Jezus v hiši Simona farizeja*, cf. Lk 7, 37) pa Martino in Lazarjevo sestro Marijo (cf. e. g. Jan 12, 3). Up (tudi → *Križanje*, → *Noli me tangere*, → *Objokovanje*, → *Polaganje v grob*, → *Tri Marije ob grobu*): dva tipa, v srednjem veku prevladujoči z alabastrno posodico z oljem (A) in pozn. prevladujoči tip spokornice z razpuščenimi lasmi in lobanjo (B), npr. znamenita tabla po njej imen. → *Mojstra sv. Magdalene* iz 2. pol. XIII. st. v florent. Gall. dell'Acc., K. Witz (*Magdalena* [A] *in Katarina*, Strasbourg, Mus.), Donatello (B: lesena *soha*, Florenca, baptisterij), C. Crivelli (A: les, o. 1475, Rijksmus.; A: les, Montefiore dell'Asso, Sta Lucia), Riemenschneider (A: lesena *plastika*, München, Bayerisches Nationalmus.), Q. Massys (A: les, Antwerpen), Tizian (B: Pitti & Eremitaža), J. Tintoretto (B: Benetke, Scuola di S. Rocco), V. Metzinger (B: 1746, Lj, Marijina c. na Rožniku), itd. — Cikli: npr. Moserjev t. i. → *Tiefenbronnski olt*.

L: Madeleine *Delpierre*, L'iconographie de sainte Marie-Madeleine dans l'art français (Musées de France, 1947); Réau III/2 (1958, p. 846—59 — L!); Keller (1968, p. 361—64); Françoise *Bardon*, Le Thème de Madeleine pénitente au XVIIIe siècle en France (JWCI, 1968). — Cf. J. *Braun* (1943, stp 495—99).

Magdalenino »vnebovzetje« (lat. *Assumptio Magdalenae*, fr. *Les Ravissements de Madeleine*, nem. *Himmelfahrt der heiligen Magdalena*), iz legende → *Marije Egipt*. izposojeni ik. m.: medtem ko se je pokorila, so jo angeli po sedemkrat na dan odnesli v nebo, da je slišala petje nebeških zborov. Up: npr. Riemenschneider (*Magdalena* z olt. v Münnerstadtu, lipov les, 1490/92, München, Bayerisches Nationalmus.), Giov. Lanfranco (o. 1605, Capodimonte), Domenichino (o. 1620, Eremitaža), itd.

L: Pigler I (1956, p. 457—58); Réau III/2 (1958, p. 856—57); »MdC« 264 (repr. 1). — Cf. K. *Künstle* (1926, p. 431—33), H. *Voss* (Bl 1924, repr. p. 200).

MAGDEBURG (*Sachsen-Anhalt*, NDR). Ces. Oton I., ki je bil mesto ust., sez. tudi prvo katedr. 1921—24 gl. arhitekt Bruno → *Taut*. 1631 in 1944—45 mesto močno razrušeno.

L: G. *Piltz:* Magdeburg: Stadt am Strom (D 1955); EWA VI (1962, stp 293 — L!); KHE 1 (1962, p. 533 — L!).

~ **katedrala.** Zdajšnja stavba zač. 1209 (po požaru 1207) po severnofr. zgodnjegotskih vzorih, vendar ne dosledno in z mnogimi spremembami zidana; posv. 1363 (zgornji del pročelja in stolpa dkč. 1520). Tloris lat. križ, triladijska bazilika z enoladijsko prečno ladjo in kornim obhodom (pomembni rastlinski *kapiteli* s človeški-

mi in živalskimi liki) ter korno emporo nad njim (t. i. *Bischofsgang* iz o. 1240 kot delo arhitekta, ki mu gre sled do Burgundije). P: še iz stare stolnice *nagrob. nadškofov Friedricha von Wettin* (u. 1152) *in Wichmanna* (u. 1192), znamenite → *Pametne in nespametne device* (delo mlajše bamberške delavnice iz o. 1240/50) na sev. pročelju transepta (*Paradiespforte* ali *Brautpforte*) pa — ravno tako iz XIII. st. — soha *sv. Mavricija* in *Kristus in Eklezija* (Sponsus & Sponsa) iz o. 1240.

L: Walter *Greischel:* Der Magdeburger Dom (Bl 1929; Walter *Koch:* Das mittelalterliche Domgestühl zu Magdeburg (D 1936, dis. [Lpz 1936]); Helga *Möbius:* Der Dom zu Magdeburg (Bl 1961); Siegfried *Scharfe:* Der Magdeburger Dom (KiT 1962); Friedrich *Bellmann*, Die Klugen und die Törichten Jungfrauen und der Lettner des Magdeburger Domes (H. Kellerjev zb., 1963); »PKG« 5 (1969, t. 319a). — Cf. K. H. *Clasen* (1939), R. *Hamann* (& F. *Rosenfeld* 1910), H.-J. *Mrusek* (1963 — L!).

~ **konjeniški spomenik ces. Otona I.** (ali II., *Marktplatz*), edini nem. srednjev. cesarski konjeniški spom. in obenem prvi javno post. (1240/50) konjeniški spom. po antiki.

L: ThB XXXVII (1950, s. v. *Meister des Magdeburger Otto-Denkmals* — L!); Panofsky Ren (1960, p. 102); Koepf (1964); EWA X (1965, stp 283). — Cf. E. *Panofsky* (Mn 1924).

Magén David (hebr.) → *šesterokraka zvezda*

Magnanimitas (lat.), *Velikodušnost* → *Veliki zmagoslavni voz cesarja Maksimilijana I.*

Magnasco, Alessandro, imen. *il Lissandrino* (1677—1749), it. slikar, r. in u. v Genovi. S (dat. dela od 1691 dalje): v fantastičnem, hkrati grozljivem in morbidnem svetu mučenj, bakanalov in zapeljevanj, sredi razvalin in neznanih prostorov so z nemirno slikovito potezo oživljeni drobni liki menihov in žena iz ljudstva, ciganov, vojakov in komedijantov.

L: Sylvie *Béguin* (Dict peint it, 1964, s. v.); L. *Vertova* (Kindler IV, 1967, s. v. — L!). — Cf. B. *Geiger* (1914; 1923; 1938; 1945; 1949).

Magnelli, Alberto (1888—1971), it. slikar, samouk. R. v Florenci, 1915 nastala njegova prva čisto abstr. slika, od 1931 dalje v Parizu, sredi 1930-ih let vrnitev v abstr. slikarstvo (tudi kolaži); u. v Meudonu pri Parizu.

L: Vollmer III (1956, p. 296); M. *Mendès:* Alberto Magnelli (R 1964); H. *Read* (Kindler IV, 1967, s. v. — L!). — Cf. H. H. *Arnason* (1968 ali 1969), W. *Haftmann* (4. izd. 1965).

Magnificat anima mea Dominum, evang. hvalnica (Lk 1, 46: *Moja duša poveličuje Gospoda*), imen. tudi *Marijina vis. pesem* (lat. *canticum Mariae* ali *canticum B. M. V.*, cf. s. v. *canticum*), del večernic (→ *vesperae*). V lik. umetn. cf. s. v. *Madonna del Magnificat.*

Magnificentia (lat.), *Veličastnost* → *Véliki zmagoslavni voz cesarja Maksimilijana I.*

Magnolato, Cesco (1926—....), it. slikar in grafik. Prejel mdr. 1. nagr. za grafiko na beneškem bienalu 1954 (ex-aequo s P. Manaresijem).

Magnus, Eduard (1799—1872), nem. (ž.) slikar, portretist in od 1844 dalje prof. na ak. v Berlinu. S: npr. *Avtp.* (o. 1827 v Rimu, Nationalgal.), *Bertel Thorvaldsen* (1828 ib., København, Thorvaldsens Museum), *Avtp.* (o. 1841, Frankfurt a. M., zas. last), *Adolph Menzel* (1843, Berlin/West, zas. z.), *Felix Mendelssohn-Bartholdy* (1845/46, Berlin/West, zas. z.).

L: cf. L. *Gläser* (1963 — L!).

Magog → *Gog in Magog ...*

Magritte, René (1898—1967), belg. slikar, surrealist. S: *Na pragu svobode* (*Au seuil de la liberté*, 1929, Bruselj, z. Urvater), *Terapevt II* (*Le thérapeute II*, 1937, ib.), *Perspektiva* (1950, zas. z. — po Davidovi → *Madame Récamier*).

L: Fierens, Dictionnaire (1950 — L!); Resistenza (1965); Herbert *Read* (Kindler IV, 1967, s. v. — L!). — Cf. H. H. *Arnason* (1968 ali 1969).

Mahler, Alma → *Werfel, Alma*

Mahon, Denis, angl. um. zgodovinar in zbiralec v Londonu, raziskuje in zbira slikarstvo XVII. st., zlasti v Italiji.

B: *Studies in Seicento Art and Theory* (L 1947, »StudWI« 16); ‚*Egregius in Urbe pictor: Caravaggio Revised*' (BM, 1951); ‚*Caravaggio's chronology again*' (ib.); ‚*Addenda to Caravaggio*' (BM, 1952); ‚*Eclecticism and the Carracci: Further Reflections on the Validity of a Label*' (JWCI, 1953); ‚*Die Dokumente über die Contarelli Kapelle und ihr Verhältnis zur Chronologie Caravaggios*' (ZfKw, 1953); *I Carracci — Disegni: Catalogo critico della Mostra* (Bol 1956); ‚*Poussiniana: Afterthoughts arising from the exhibition*' (GBA, 1962); ‚*Miscellanea for the cleaning controversy*' (BM, 1962).

mahzor (množina *mahzorim*), hebr. molitvenik. Med pomembnimi IR npr. → *Leipziški mahzor.*

Maiano, Benedetto da → *Benedetto da Maiano*

MAIDBRONN na Spodnjem Frankovskem (ZRN): v nekd. samostanski c. cistercijank pozno delo Tilmana Riemenschneiderja, kamn. relief **Objokovanje* (peščenec, 1519/23).

L: Reclam N I (1959). — Cf. Th. *Müller* (& A. *Feulner* 1953).

Maiestas Domini → *Majestas Domini*

Maillol, Aristide (1861—1944 nesr.), fr. kipar (najprej slikar), se odločil za kiparstvo šele v 40. letu; sprva še v znamenju fin de siècla, pozn. mojster dosledno oble plastike, najbolj »klas.« kipar 1. pol. XX. st. P (ženski akti kot »poosebitve«): npr. *Sredozemlje* (*La Méditerranée*, bron, o. 1901, MMA), *Uklenjena akcija* (*L'Action enchaînée*, bron, 1905/06, MAM), *L'Ile-de-France* (kamen, 1920—25, ib.), *Reka* (*La Rivière*, svinec, o. 1939—43, MAM in MMA).

L: Giedion-Welcker (1960 — L!); SeuphorS (1961); ReadS (1964); Ljubo *Babić* (ELU 3, 1964, s. v. — L!); Koepf (1964); »MdS« 95 (Mi s. a.). — Cf. M. *Denis* (1925; 1942), W. *George* (1965), A. *Kuhn* (1925), J. *Rewald* (1939 —L!; 1943).

Mainardi, Sebastiano di Bartolo, tudi kratko *Bastiano* (o. 1460—1513), it. slikar, učenec, sodel. in svak Domenica → *Ghirlandaja*.

L: B. C. K. [= Bernd Curt *Kreplin*], Mainardi (ThB XXIII, 1929 — L!); van Marle XIII (1931); A. L. M. [= August L. *Mayer*], Italienische Bilder in Amerika (Panth, jul. 1932). — Cf. B. *Berenson* (L: Ph 1963), B. S. *Myers* (III 1969, s. v.).

***mainška glava s prevezo** (nem. *Der Kopf mit der Binde*), znamenit ostanek nekd., do 1239 dkč. zah. lektorija stolnice v Mainzu, katerega kiparski okras je atr. naumburškemu mojstru (kamen z ostanki stare polihromacije, zdaj Mainz, Dom- u. Diözesanmus, v križnem hodniku ob katedr.). Očitno gre za glavo iz groba se dvigajočega »starega« Adama, »prvega kralja zemlje«, ki je bil kot starozavezna podoba »novega Adama«, Kristusa, pritrjen na rebrih oboka v prehodu skozi lektorij, gol, z rokama in nogama zaznamujoč strani zemlje in hkrati sam njeno središče, v desnici držeč tehtnico (*Iustitia*), v levici 2 posodi (*Temperantia*), kot Kristus z des. nogo na zmaju (tu tudi *Prudentia*) in z levo na levu (tu tudi *Fortitudo*). Atribute in napise fragmentarno ohranjenega kipa poznamo po starih opisih, še danes pa je videti, da je bila preveza rdeča, tj. da je bil stari Adam maziljen s krvjo Kristusa na križu nad lektorijem (šele tako odrešenega pa ga zaznamujejo tudi imen. 4 kardinalne kreposti). Celoto, ki jo je očitno narekovala križarsko vladarska mistika v obd. Friderika II. Štaufovca, je najprepričljiveje razložil Herbert von Einem (cf. infra).

L: W. B. *Kaiser*, Zum Mainzer Kopf mit der Binde (ZfKw, 1960); MJ Hdb. (1964); »MdS« 89 (t. X). — Cf. G. *Bandmann* (1956 — L!), H. *Beenken* (1939 — L!), P. *Bloch* (1964), H. von *Einem* (1955).

Mainški zlati nakit (nem. *Mainzer Goldschmuck* ali »*Gisela-Schmuck*«), v Mainzu 1880 najdena z. nakita, ki naj bi ga imela Gizela, žena ces. Konrada II. V Mainzu (Mittelrheinisches Landesmus.) je ostal najdragocenejši kos: **orlovska fibula* s konca X. st. (zlató, bel, smaragdno zelen in turkizno moder emajl, 3 rubini, viš. 9,6 cm, šir. 9,2 cm).

L: »PKG« 5 (1969, t. 100 — L!); »US« 6 (f p. 184 in na platnicah). — Cf. O. von *Falke* (Der Mainzer 1913).

MAINZ (rim. *Mogontiacum*, fr. *Mayence*), mesto ob Renu (*Rheinlande*, ZRN).

L: Reclam N III (1959); EWA VI (1962, stp 269—71 — L!). — Prim. W. F. Volbachov zb. (1966).

∼ ***katedrala** (*Dom St. Martin u. St. Stephan*), ena izmed 3 t. i. cesarskih stolnic ob Renu (časovno med → *Speyerjem* in → *Wormsom*), dvokorna romanska bazilika s 6 stolpi (po 2 na vzh. in zah. strani, po en nad vzh. in zah. središčnim kvadratom), v zdajšnji obliki sez. po 2. požaru 1081 do o. 1137 (vzh. del in ladja) in v XIII. st. do posvetitve 1239 (obok srednje ladje in zah. kor); ostanke nekd. zah. lektorija hrani → *Dom- u. Diozesanmus.* v križnem hodniku, infra, cf. s. v. *mainška glava s prevezo*). Notr.: pomembna vrsta *nagrobnikov mainških nadškofov*, med njimi npr. *Siegfried III. von Eppstein* (u. 1249 — krona 2 nasprotna kralja Friderika II.), *Peter von Aspelt* (u. 1320 — krona 3 kralje: Henrika VII. Luksemburškega [1308—13] in Ludovika Bavarskega [1314—47] pa češ. kralja Janeza Slepega Luksemburškega [1310—46]), Johann von Nassau (u. 1419), Konrad III. von Daun (u. 1434), 3 nagrobniki nadškofov, ki jih je oblikoval → *Backoffen*, tj. *Berthold von Henneberg* (u. 1504), *Jakob von Liebenstein* (u. 1508) in **Uriel von Gemmingen* (u. 1514 — nova oblika škofovskega epitafa!), med drugimi nagrob. pa zlasti *nagrob. administratorja Adalberta Saškega* (u. 1484) in *dekana Bernharda von Breydenbach* (u. 1497). V eni izmed kapel na sev. strani *božji grob s Polaganjem v grob* s 6 kipi v naravni velikosti (o. 1495).

L: Cankar II/1 (1931, p. 93—94, repr. 46 p. 95); Panofsky Tomb (1964, repr. 213—17, 223, 278—79); »US« 7 (1968, fp. 113). — Cf. K. H. *Clasen* (1939).

∼ **Dom- und Diözesanmuseum** (*Domstraße 3*): v njem mdr. slavna → *mainška glava s prevezo*.

∼ **Mittelrheinisches Landesmuseum** (*Große Bleiche*) hrani kot ostanek nekd. → *Mainškega zlatega nakita* (prenesenega zvečine v Berlin in med 2. svet. vojno večidel uničenega) znano **orlovsko fibulo* s konca X. st. (zlato, emajl in rubini). Cf. infra: *Städtische Gemäldegal.*

∼ **Römisch-Germanisches Zentralmuseum,** ust. 1852 (*Ernst-Ludwig-Platz 4*): zelo poučne, več

kot 36000 orig. in 37900 odlitkov in kopij obsegajoče arheol. z. (prazgodovina, rim. provincialna arheologija, zgodnji srednji vek).

L: K. *Böhner*, D. *Ellmers*, K. *Weidemann:* Das frühe Mittelalter (Mainz 1970, »Führer durch das Römisch-Germanische Zentralmus. in Mainz« 1). — Cf. z. *»Bilderhefte des Römisch-Germanischen Zentralmuseums«*.

~ **Städtische Gemäldegalerie** (*Große Bleiche 49—51*). S: zastopani zlasti fr., flam. in hol. slikarji (npr. Gérard de Lairesse: *Krst sv. Avgu-ština*), nazarenci (nekd. direktor → *Veit*) in drugi predstavniki romantike.

L: Jedding (1961); Aus Altertumsmuseum und Gemäldegalerie der Stadt Mainz: Bildband zur Wiedereröffnung (Mainz 1962).

Maitani, Lorenzo (o. 1275—1330), it. arh. in kipar. R. zelo verj. v Sieni, od 1310 dalje *universalis caput magister* stolnice v → *Orvietu*. Zasnoval je njeno **pročelje* in ga s sodelavci okrasil z marm. reliefi (na pilastrih pritličja od leve na des. *prizori iz Géneze*, na 2. pilastru *Jesejeva korenika*, na 3. pilastru *prizori iz Kristusovega življenja in trpljenja* in na zadnjem *Poslednja sodba*), z marm. *Madono* pod baldahinom med *6 bron. angeli* (nad gl. vhodom) in *4* bron. *simboli evangelistov*. Posamezni deli tega plastičnega okrasa zelo različno atr. (Maitanijevi naj bi bili predvsem prizori iz Géneze in Poslednja sodba).

L: Venturi IV (1906). — Cf. G. *Delogu* (1956 — L!), J. *Pope-Hennessy* (I 1955 — L!), P. *Toesca* (Il Trecento 1951), J. *White* (1959; 1966), etc.

Maiuri, Amedeo (1886—1963), it. klas. arheolog in muzealec (Rodos, Neapelj), izkopaval predvsem v Pompejih in Herkulanumu; r. v Veroliju, u. v Neaplju.

B: *La casa del Menandro ed il suo tesoro di argenteria* (R 1932); *L'ultima fase edilizia di Pompei* (R 1942); *La villa dei Misteri* (R 1947); *La Peinture romaine* (G: Sk 1953, »Grands siècles«); *I Campi flegrei* (3. izd., R 1958, »Itinerari« 32); *Ercolano: I nuovi scavi 1927—58, I* (2 knj., R 1958); *Pompei* (R 1959);

maj (lat. *mensis Maius*, fr. *Mai*, hrv. *svibanj*, slov. tudi *majnik* in *véliki traven*) kot ik. m. (→ *upodobitve mesecev*): zaznamujejo ga *bik* in zlasti *dvojčka* (→ *zodiakalna znamenja*), sicer pa ik. m. lova s sokolom in pos. mož (vitez) z rožo (cf. s. v. *mnemotehnični stihi: Mihi flos servit*). Up: npr. *miniatura* v → *Sijajnem horariju vojvode berryjskega* (f. 5v), *freska* v Pal. Schifanoia v Ferrari (mdr. *Apólonovo zmagoslavje*), itd.

L: Marle Icon II (1932, repr. 378—79). — Cf. B. *Berenson* (1968: I, p. 131), W. *Molsdorf* (1920, št. 1032), J. *Sauer* (1902 [1924]).

Majano, Benedetto da → *Benedetto da Maiano*

Majestas Domini (*Slava Gospodova*, fr. *Le Christ en majesté*) ali *Rex Gloriae* (*Kralj slave*), kršč. ik. m. po *Apokalipsi* (Raz 4, 2—11), oprti na → *Ezekijelovo videnje štirih živih bitij:* frontalno v mavričnem krogu ali mandorli na prestolu resp. mavrici sedeči Kristus med 4 simboli evangelistov, ki hkrati predstavljajo 4 postaje njegovega zemeljskega življenja, tj. po pridigi → *Honorija iz Autuna: Christus erat homo nascendo, vitulus moriendo, leo resurgendo, aquila ascendendo*. Up: npr. *StS* v → *Sant'Angelo in Formis* (2. pol. XI. st.), *relief* v kornem obhodu c. St.-Sernin v Toulousu (konec XI. st.), *reliefi* v timpanih c. St.-Pierre v Moissacu, katedr. v Autunu, Chartresu (*Kraljevski portal*), Arlesu.

L: Robert *Berger:* Die Darstellung des thronenden Christus in der romanischen Kunst (Rtl 1926, »Tübinger Forsch. zur Archäologie u. Kg.« 5); Réau II/2 (1957, p. 44—45 & 50 — L!); »US« 7 (1968, repr. p. 13, 26, 44, 84, 134, 225); Stele (1969, p. 40—42). — Cf. K. *Künstle* (1928), É. *Mâle* (1922 [1947]), P. van der *Meer* (1938), H. *Schrade* (1963).

Majorelle, Louis (1859—1929), fr. oblikovalec findesièclovskega pohištva.

L: Connaissance des Arts (št. 195, jun. 1968).

mak (lat. *papáver*, angl. *the poppy*, fr. *le pavot*, nem. *der Mohn*), starodaven simbol smrti in spanja (vrtni mak z lat. imenom *papaver somniferum L.*, nem. *der Schlafmohn*!). Up: Ghibertijev *okvir juž. vrat* florent. baptisterija (des. v višini 2./3. reliefa od zgoraj), na pasu t. i. → *»Atys-Amorino«* (cf. s. v. *Hípnos*).

L: Panofsky Ren (1960, p. 169). — Cf. L. *Behling* (K-Graz 1964).

»Makabejska« mati s sinovi, bibl. ik. m. (2 Mkb 7): ona in njenih 7 sinov imen. »makabejski«, ker so umrli za vero takrat, ko so se za njo bojevali Makabejci. Up: StS (VII. st., Rim, Sta Maria Antiqua).

L: Cankar I/1 (2. izd., 1930, p. 119 ss).

Makarij Aleksandrijski ali *Mlajši* (lat. *Macarius*, fr. *Macaire d'Alexandrie*, it. *Macario*, slov. tudi *Blaženko*), egipt. puščavnik, kršč. svetnik (2. I.), patron slaščičarjev. Up: npr. pri srečanju → *treh živih in treh mrtvih*, takó na freski *Zmagoslavja smrti* v Pisi (Camposanto).

L: Réau III/2 (1958, p. 844—45); »PKG« 3 (1968, t. 321); LS I (1968).

Makarovič, Gorazd (1936—....), slov. um. zgodovinar. R. v Mrb, 1965 prom. na univ. v Lj (mentor Stane Mikuž), kustos in zdaj znanstv. sodel. Slov. etnogr. muz. v Lj, tam 1971 priredil pozornost vzbujajočo razst. → *kiča*.

B: *Poslikane panjske končnice* (Lj 1962, »Lik. zvezki« 2); *‚Umetnostna kvaliteta v slikah Maksima Sedeja‘* (Sinteza, apr. [izšlo avg.] 1967); *Slovensko ljudsko kiparstvo* (Lj 1969 [vd., Slov. etnogr. muz.]); *Slovenske panjske končnice* (Lj 1970, »Čebelica« 135).

Makart, Hans (1840—1884), avstr. slikar. R. v Salzburgu, v Münchnu 1859—65 učenec → *Pilotyja*, od 1869 dalje na Dunaju (v pozn. letih med njegovimi sodel. tudi Janez → *Šubic*). Razkošno prirejene v. kompozicije z zg. in mit. motivi, predvsem pa s čutnimi, na Benečane in Rubensa oprtimi in hkrati lepotni tip dobe ponazarjajočimi ženskimi akti (t. i. *Makartstil* in *neobarok*). S: npr. *Sedem poglavitnih grehov* (1867—68), *Pet čutov* (*Die fünf Sinne*, 5 aktov 1872—79, Öst. XIX.—XX.), *Zmagoslavje Ariádne* (zavesa za dunajsko *Komische Oper*, 1873, ib.), *Benetke slavé Katarino Cornaro* (1873), *Kleopatra na Nilu* (1875, Stuttgart), *Ces. Karla V. vhod v Antwerpen* (1878, Hamburg; barvni *osnutek* iz o. 1875, Öst. XIX.—XX.), *Clothilde Beer* (o. 1878, Salzburg), *Charlotte Wolter kot Mesalina* (1878, Historisches Mus. der Stadt Wien).

L: L. *Bachelin:* Esquisse esthétique: Hans Makart et les cinq sens (P 1882); G. *Tolzien* (Kindler IV, 1967, s. v.). — Cf. E. *Pirchan* (1942 [1954]), R. *Stiaßny* (1886), H. *Uhde-Bernays* (1948), R. *Zeitler* (1966).

makedonska dinastija je vladala v Bizancu 867 do 1057 in z njo zaznamujemo »2. zlato obd. biz. kulture«. Med njenimi vladarji, pomembnimi tudi v zvezi z zgod. umetn., so *Vasilij I.* (867—86), → *Leon VI.* (886—912), → *Konstantin VII. Porfirogenet* (913—59), → *Romanos II.* (959—63) in → *Vasilij II. Bulgaroktonos* (976—1025).

makedonska srednjeveška umetnost → *srbska in makedonska srednjeveška umetnost*

Makron, grš. (rdečefiguralni) vazni slikar, akt. v Atenah (o. 500—480 pred). Med deli npr. *Sátir in menada* (poslikana skleda, München, Antikensmlgn.).

L: H. *Marwitz* (Kindler IV, 1967, s. v. — L!).

***Maksimijanova katedra** (it. *Cattedra di Massimiano*), največji evr. slonokoščeni izdelek, zadaj polkrožno zaključeni sedež z nasloniloma za roke in vis., zgoraj zaokroženim naslonjalom za hrbet (slonokoščeni reliefi na lesu, celota vis. 150 in šir. 60,5 cm, Ravena, Mus. dell'Arcivescovado). Nastala je za ravenskega škofa Maksimijana (545—53), morda v sami Raveni, bolj vĕrj. pa v Konstantinoplu ali Aleksandriji. Za slednjo bi govorilo 10 prizorov iz zgodbe egipt. Jožefa na zun. strani pod nasloniloma za roke (npr. *Jožefovo krvavo suknjo pokažejo Jakobu, Jožefa vržejo v vodnjak, Bratje prodajo Jožefa trgovcem, Trgovci prodajo Jožefa Putifarju, Putifarka in Jožef in Putifarka obtožuje Jožefa, Jožef ukaže bratom napolniti vreče z žitom, Jožef zaslišuje brate* in *Jožef se sreča z Jakobom*) pa osrednje mesto, ki ga zavzema *Janez Krst. med 4 evangelisti* na sprednji strani pod sedežem. Na zun. naslonjala za hrbet prizori iz Kristusovega javnega delovanja (npr. *Krst v Jordanu, Kristus in Samarijanka ob vodnjaku, Čudež v Kani* in na 2 poljih *Pomnožitev kruha in rib*), na njegovi notr. strani pa prizori iz Marijinega življenja do *Rojstva* (npr. *Oznanjenje, Obiskovanje, Preskušnja z grenko vodo, Jožefov sen in pot v Betlehem, Rojstvo*). Pozornost zaslužijo tudi okrasni reliefi (*vitica*, ki jo poživljajo *levi, jeleni, pavi*, itd.).

L: Venturi I (1901); Cankar I/2 (1928, p. 198 ss); »UF« 10 (1966, repr. 334—37); »PKG« 3 (1968, t. 87, p. 65 & 199 — L!); »US« 5 (1970, f p. 101). — Cf. C. *Cecchelli* (1936), C. M. *Kaufmann* (Hdb. 1913, p. 542—43), M. *Schapiro* (*1952), G. *Schiller* (I 1956, repr. 71, 138—39, 152, 361, 453, 468, 468, 480—81), D. *Talbot Rice* (1963 [Bgd 1968]), W. F. *Volbach* (1958 — L!), O. *Wulff* (I 1914 v »HdKw«), etc.

Maksimilijan I. (1459—1519), nem. ces. (1493 do 1519), Habsburžan, sin Friderika III. in Eleonore Portugalske, imen. »poslednji vitez« (*der letzte Ritter*) in — kot se je po belem oklepu, ki ga je nosil, v svoji avtobiografiji sam poimenoval — *Weißkunig*. Se 1477 oženil z Marijo Burgundsko (1457—82) in takó dobil Burgundijo; 2. žena Bianca Maria Sforza. Zanj delali mdr. Dürer (cf. s. v. *Véliki zmagoslavni voz*), Strigel itd., med kolektivnimi stvaritvami, ki jih je naročil, → *nagrobnik cesarja Maksimilijana*, *Maksimilijanov zmagoslavni sprevod* (cf. infra), → *Molitvenik cesarja Maksimilijana*, itn. Up: med slikami npr. A. Dürer, A. de' Predis, B. Strigel.

L: Maximilian I.: 1459—1519 (W 1959 [rk, Österreichische Nationalbibl. itd.]). — Cf. H. *Ankwicz von Kleehoven* (1937), L. von *Baldass* (1913; 1923), E. *Chmelarz* (1886), K. *Giehlow* (1899; 1903; 1904; 1907; 1910; 1915), Th. H. *Musper* (1927; 1955—56), A. *Schestag* (1883).

Maksimilijanov nagrobnik → *Innsbruck*

Maksimilijanov zmagoslavni sprevod, vrsta lesorezov, ki naj bi dopolnjevala *Maksimilijanov slavolok*. Po cesarjevi zamisli je načrt izdelal njegov tajnik Marx Treitz-Saurwein, polovico listov je zasnoval Burgkmair, ostale pa Leonard Beck, Altdorfer, Wolf Huber, Schäuffelein, Springinklee in Dürer (cf. s. v. *Véliki zmagoslavni voz*). Delo je pretrgala Maksimilijanova smrt, izgotovljene liste pa je dal 1526 objaviti nadvojvoda Ferdinand.

Maksimin (lat. *Maximinus*, fr. *Maximin*), ime več krščˇ. svetnikov, npr. 1. škofa v Aixu (19. I.), ki naj bi bil spremljal → *Magdaleno* v Marseille in jo v Aixu zadnjič obhajal (→ *Zadnje obhajilo Marije Magdalene*).

L: Réau III/2 (1958, p. 942).

Maksimović, Jovanka (1925—....), srb. um. zgodovinarka. R. v Bgd, prom. 1956 na tamk. *Fil. fak.*, kjer tudi uči (izr. prof. od 1962).

B: *Kotorski ciborij iz XV veka i kamena plastika susednih oblasti* (Bgd 1961); ‚*Ikonografija i program mozaika u Poreču*' (zb. Ostrogorskega, 1964).

Makuc, Vladimir (1925—....), slov. grafik. R. v Solkanu pri Gorici, štud. na AUU (dipl. 1954) in 1956 dkč. specialko za restavratorstvo (M. Šubic) ter se izpopolnjeval pri grafiku Johnnyju *Friedländerju* v Parizu.

L: Lj Gr (1959—71); ŠijanecS (1961); Vladimir Makuc (Lj 1962 [rk, MaGal], uv M. *Stelè-Možina*): — Cf. Luc *Menaše* (Rodna gruda, 1963, p. 144—45).

Mal, Josip (1884—....), slov. zgodovinar in muzealec, direktor *Nar. muz.* (1924—45) in *Mestnega muz.* (1950—61) v Lj, pisal tudi o lik. umetn., pos. o umetni obrti, in objavil prvi pregled umetn. pri jugosl. narodih (1924).

B (lik. umetn. ipd.): ‚*Sloviti slikarji v Ljubljani*' (DS, 1916); ‚*Cerkev na otoku in izsušitev blejskega jezera*' (DS, 1917); ‚*Doneski k zgodovini zvonarjev in zvonov po Kranjskem*' (ZUZ, 1921); ‚*Ob stoletnici našega muzeja*' (S, 1921, št. 234—237); ‚*Umetnostnozgodovinski zapiski*' (ZUZ, 1924); *Zgodovina umetnosti pri Slovencih, Hrvatih in Srbih* (Lj 1924); ‚*Nekatere arheološke najdbe iz prve polovice XIX. stoletja*' (GMS, 1929); *Vodnik po kulturnozgodovinskih zbirkah Narodnega muzeja v Ljubljani* (Lj 1931); ‚*Božjepotni spomini in odpustki*' (Etn, 1934); ‚*Narodni muzej v Ljubljani izza prevrata*' (JIČ, 1935); *Vodnik po ljubljanskem Mestnem muzeju* (Lj 1939); ‚*Ljubljanske fajančne delavnice*' (Tkalčičev zb., 1955); *Stara Ljubljana in njeni ljudje: Kulturnozgodovinski oris* (Lj 1957); ‚*Barok v pohištvu*' (Barok na Slovenskem, Lj 1961 [rk, NG]).

L: K. *Capuder* (SBL II, 5. zv., 1933); M. *Juteršek* (ELU 3, 1964, s. v.).

Mala Azija (angl. *Asia Minor*, fr. *l'Asie Mineure*, nem. *das Kleinasien*) je bila skoraj 3 milénije — do 1922 — zaznamovana z grš. kulturo. V starem veku bogata in plodna dežela (mdr. tu kar tri od t. i. → *sedem svetovnih čudés*), zgodaj pokristjanjena (prim. potovanja Pavla iz Tarza in 7 svečnikov na zač. Apokalipse). Biz. oblasti (395—1058) so sledila pod seldžuško vlado huda opustošenja (toda tudi pomembne stavbe seldžuške umetn.), v osmanskem cesarstvu pa je kultura bolj in bolj propadala. Pokrajine v starem veku (po abc.): Bitinija, Frígija, Galácija, Kapadókija, Kárija, Kilíkija, Lídija, Likaónija, Likija, Mísija, Paflagónija, Pamfílija in Pisídija. Med pomembnimi ant. mesti Abídos, Antiohija pisidska, Cezareja v Kapadokiji, Éfez, Filadelfija v Lidiji, Gordion, Halikarnas, Kalcedon, Knidos, Kolofon, Ksantos, Laodiceja, Milet, Mira, Nikája (Nicaea), Nisa, Pêrgam(os), Priene, Sarde (Sardis), Smirna, Tarz (Tarsus), Tiatira (Thyatira), itd.

L: K. *Bittel:* Grundzüge der Früh- und Vorgeschichte Kleinasiens (2. izd., Tü 1950); R. *Naumann:* Architektur Kleinasiens: Von ihren Anfängen bis zum Ende der hethitischen Zeit (Tü 1955); EWA I (1959 — cf. *Asia Minor*), VII (1963 — cf. *Greek Art, Eastern*), XIV (1967 — cf. *Turkey*); H. J. *Müller:* Asia Minor — Wiege Europas (1963). — Cf. A. *Michaelis* (1906), J. *Strzygowski* (1903), etc.

Malaguzzi-Valeri, *conte* **Francesco** (1867—1928), it. um. zgodovinar, raziskoval lombardijsko umetn.

B: *Pittori lombardi del Quattrocento* (Mi 1902); *Gio. Antonio Amadeo: scultore e architetto lombardo (1447—1522)* (Berg 1904); *I disegni della R. Pinacoteca di Brera* (Mi 1906); *Catalogo della R. Pinacoteca di Brera* (Mi 1908; n. izd. 1915); *La corte di Lodovico il Moro: La vita privata e l'arte..., I—III* (Mi 1915—1923); *Leonardo da Vinci e la scultura* (Bol 1932); *Arte gaia* (Bol 1926); *Guido Reni* (F 1929).

Malahija, bibl. prerok (→ *dvanajst malih prerokov*). Up: npr. *miniaturi* v → *Rabulovem evangeliarju* (f. 9r [des.], 586) in → *Psalterju vojvode berryjskega* (f. 21v).

L: Réau II/1 (1956, p. 383).

Malaleel, bibl. oseba (1 Mojz 5, 12—17), Kajmanov sin → *deset biblijskih očakov*

mala plastika (nem. *die Kleinplastik*), termin, s katerim zaznamujemo v → *kiparstvu* oblo plastiko malega formata iz najrazličnejših materialov, → *alabastra*, kovin (npr. *bron* ali *srebro*), lesa (npr. → *zelenika*), *žgane gline*, itn. Cf. tudi → *bozzetto*, → *medalje*, → *relief*.

L: cf. J. G. Th. *Graesse* (& F. *Jaennicke* 1920), pos za bron. malo plastiko F. *Schottmüller* (1918 [1921]) H. R. *Weihrauch* (1956; *1967), itd.

Malatesta, Sigismondo Pandolfo (1417—1468), it. kondotiêre, tiran v → *Riminiju* (cf. ib. *San Francesco*).

L: Sigismondo Pandolfo Malatesta e il suo tempo: Mostra storica (V: Neri Pozza 1970 [rk, Rimini: Pal. dell'Arengo]).

MALBORK (nem. *Marienburg*, Poljska), mesto, ki je nastalo ob največjem gradu nem. viteškega reda ob reki Nogat jugovzh. od Gdanska: ust. o. 1272, v XV. st. dkč. celoten kompleks (1309—1457 sedež v. mojstra viteškega reda).

V palači v. mojstra 3 obednice (refektorij tu imen. der Remter).

L: EWA XI (1966, stp 405 — L!).

Malczewski, Jacek (1854—1929), polj. slikar, simbolist, u. (75) v Krakovu. V realističnem, modelsko resničnost ohranjujočem slogu je slikal alegorije življenja in smrti, patriotska videnja, portrete (med predstavniki lit. npr. Adam Asnyk, Jan Kasprowicz, Władisław Reymont, itd.) in zlasti avtp. — sebe in druge velikokrat v triptihih in največkrat v družbi favnov ali angelov, himer in muz, katerih bohotna telesa presenetljivo združujejo findesièclovsko zapeljivost z nekam kmečkim zdravjem.

L: T. *Szydłowski:* Jacek Malczewski (Wa 1925, »Monografie Artystyczne« 5); A. *Heydel:* Jacek Malczewski: Człowiek i artysta (Kr 1933); Jacek Malczewski (Poz 1968 [rk] — L!).

Mâle, Émile (1862—1954), fr. um. zgodovinar, avtor temeljnega dela o ikonografiji fr. srednjev. umetn. (**L'Art religieux* ..., I—IV, 1898—1932, cf. infra). Od 1906 dalje na Sorboni predaval zgod. kršč. umetn., član *Ac. des Inscriptions* od 1918 in *Ac. Française* od 1927, 1925—37 direktor fr. arheol. inst. v Rimu (*L'École Française de Rome*).

B: ‚*Les arts libéraux dans la statuaire du moyen-âge*' (RA, 1891); *L'Art religieux du XIIIe siècle en France: Étude sur l'iconographie du moyen âge et sur ses sources d'inspiration* (P 1898; 8. izd., 1948; nem. izd. *Die kirchliche Kunst des XIII. Jahrhunderts in Frankreich*, Str 1907, »ZKA« 52; angl. izd. L-NY 1913, kot *The Gothic Image*, NY 1958); *Quomodo Sibyllas recentiores artifices repraesentaverint* (P 1899); *La peinture murale en France* (P 1905); ‚*L'art symbolique à la fin du moyen âge: Les triomphes*' (RAam, 1906); *L'Art religieux de la fin du moyen âge en France: Étude sur l'iconographie du moyen âge et sur ses sources d'inspiration* (P 1908); 4., rev. izd. 1941; 5. izd. 1949); ‚*Le vitrail français au XVe et au XVIe siècle*' (Michel *Hist* IV/2, 1911); *L'Art allemand et l'art français du moyen-âge* (P 1917; 4. izd. 1923); *L'Art religieux du XIIe siècle en France: Étude sur les origines de l'iconographie du moyen âge* (P 1922; 5., rev. izd. 1947); *Art et Artistes du moyen âge* (P 1927; 2. izd. 1928); ‚*La Clef des allegories peintes et sculptées aux 17e et 18e siècles*' (Rev. des Deux Mondes, 1927); *L'Art religieux après le Concile de Trente: Étude sur l'iconographie de la fin du XVIe siècle, du XVIe , du XVIIIe siècle: Italie-France-Espagne-Flandres* (P 1932; 2., rev. izd. *L'Art religieux de la fin du...*, P 1951); *Rome et ses vieilles églises* (P 1942; kom. angl. izd. *The Early Churches of Rome*, Ch 1960); *L'art religieux du XIIe au XVIIIe siècle* (P 1945); *Les Heures d'Anne de Bretagne par Jean Bourdichon* (P 1946); *Les Grandes Heures de Rohan* (P 1947); *Notre-Dame de Chartres* (P 1948); *La Cathédrale d'Albi* (P 1950); ‚*La Résurrection de Lazare dans l'art* (RArts, 1951); *La Fin du paganisme en Gaule et les plus anciennes basiliques chrétiennes* (P 1950); *Les saints compagnons du Christ* (P 1958).

L: Drevet (1954); Bibliographie des travaux de Émile Mâle (CahM, 1959).

Maler, Hans (o. 1490—o. 1530), nem. slikar, r. v Ulmu, akt. v Schwazu pri Innsbrucku. S: npr. *Anton Fugger* (les, 1525, Karlsruhe), *Mučeništvo sv. Jerneja* z olt. v Schwazu (les, o. 1530, Nürnberg).

L: H. *Hammer* (ThB XXIII, 1929, s. v. — L!); A. *Stange* (Kindler IV, 1967, s. v. — L!).

Maleš, Miha (1903—....), slov. slikar in grafik. R. na Jeranovem pri Kamniku, štud. v Zgb, na Dunaju, v Zgb in naposled v Pragi dkč. graf. specialko (Brömse, Thiele), odtlej pa v Lj. Sour. rev. *Ilustracija*, ust. in vodil rev. *Umetnost*. Med raznimi lastnimi izd. *Rdeče lučke ali risbe o ljubezni* (1929), *Golnik: 15 izvirnih lesor.* (1935), *Sence ali knj. lesor. in lin.* (1936, uv I. Zorman), *Prešeren: Sonetni venec* (1937, lin.), *Slavni Slovenci* (1939), *K. H. Mácha: Maj* (1939), *Makedonija* (Lj: DZS 1953, uv Z. Kržišnik), *Prešeren: Sonetni venec* (Koper 1959, barvne gravure, uv Fr. Stelè), *Jadranski motivi* (Lj: DZS 1961, uv France Planina & E. Cevc), *Stara Ljubljana* (1967, gravure — nagr. mesta Lj 1968).

L: IS (18. XII. 1927, p. 416—17); F. *Stelè* (SBL, 5. zv., 1933, s. v.); SteleS (1949); Lj Gr (1955—1961); Ko je ko (1957); AS (1958 — L!); ŠijanecS (1961); Luc *Menaše* (ELU 3, 1964, s. v.); WWA (1964); SlovS (1966); Miha Maleš (Lj 1970 [rk, MaGal], uv Z. *Kržišnik*). — Cf. R. *Ložar* (1940), F. *Mesesnel* (pon. 1953), S. *Mikuž* (1938/39 [1939]), V. *Molè* (Esej 1959), F. *Stelè* (Lj 1942).

Malevič, Kazimir (1878—1935), rus. slikar, utemeljitelj → *suprematizma* in eden izmed pionirjev → *abstraktne umetn.* R. v Kijevu, v Moskvi nanj vplivali → *fauvizem*, → *kubizem* in → *futurizem*, po lastnem pričevanju zač. suprematizem 1913 (verj. šele 1915); 1927 pustil v Nemčiji 60 slik (zdaj Stedelijk), ki so najpomembnejša z. njegovih del. S: npr. *Pri žetvi* (1911, Stedelijk), *Črni kvadrat na belem polju* (baje 1913), *Osem rdečih pravokotnikov* (Stedelijk), najbolj asketski *Beli kvadrat na belem polju* (1918/19, MMA), itd.

B: *Die gegenstandslose Welt: Begründung und Erklärung des russischen Suprematismus* (Mn: Langen 1927, »Bauhausbücher« 11; n. izd. [W. Haftmann] z drugimi spisi: *Suprematismus — Die gegenstandslose Welt*, K 1962).

L: ‚Malewitsch' (Vollmer III, 1956); Kasimir Malevich: 1878—1935 (L 1959 [rk, Whitechapel Art Gall.], uv C. *Gray*); AN (febr. 1959, repr. p. 6 [Avtp. v renesančni nošij]); Giedion-Welcker (1960 — L!); SeuphorS (1961); C. *Gray:* The Great Experiment: Russian Art 1863—1922 (NY 1962); Robert L. *Herbert*, Malevich (EWA, IX, 1964 — L!); ReadS (1964); H. Read (Kindler IV, 1967, s. v. — L!). — Cf. W. *Sandberg* (& H. L. C. *Jaffé* 1961), M. *Seuphor* (1957).

Malh, evang. oseba, služabnik vélikega duhovnika, ki mu je apostol Peter odsekal uho. Up: cf. s. v. *Kristusa primejo*.

MALIBU (*California*, ZDA [*West Coast*]), z. *J. Paul Getty:* zlasti stara grš. in rim. plastika, fr. pohištvo in tapiserije XVIII. st. pa renesančno in drugo slikarstvo. S: mdr. zastopani Lotto (*Portret zlatarja* [Gian Pietro Crivelli], o. 1519), J. Tintoretto, O. Gentileschi (*Počitek na begu v Egipt*, o. 1626), Rubens (*Diana na lovu*), Rembrandt (*Sv. Jernej*, prej znan kot »*Kuhar*« ali »*Samomorilec*«, d. 1661), Gainsborough (*James Christie*), Romney, Gauguin (*Pokrajina blizu Rouena*, d. 1884), Bonnard (*Ženski akt*, o. 1912).

L: Burton B. *Fredericksen:* A Handbook of the Paintings in the J. Paul Getty Museum (Malibu 1965); Anne Marian *Jones*: A Handbook of the Decorative Arts in the J. Paul Getty Museum (ib. 1965); Herbert *Stothart:* A Handbook of the Sculpture in the J. Paul Getty Museum (ib. s. a.). — Cf. D. *Cooper* (1963 [tekst Gerald *Messadié*]).

***»Mali diptih v Bargellu«,** dandanes na splošno pariškemu slikarju s konca XIV. st. atr. delo (Sterling: 1380/90), odličen primer fr. dvorske umetn. na pragu internacionalnega »mehkega« sloga (les, z rezljanim okvirom 72 × 54 cm, vsaka tabla — levo *Poklon kraljev*, des. *Križanje* — 50 × 31 cm, Bargello, coll. Carrand 2038).

L: Europäische Kunst um 1400 (W 1962 [rk, Ksthist. Mus.], kat. št. 14 — L!); R. *Guilly* (Kindler I, 1964, p. 199—200 — L!).

MALI GRAD ali *Ravbarjev stolp* pri Planini: ohranjen okrogel stolp z rebrastim gotskim obokom v pritličju.

L: IS III (p. 413); »ArS« 4 (1969, t. 74—75).

***Mali horarij vojvode berryjskega** (fr. *Petites heures de Jean de Berry*), iluminiran rkp. (*Horarium ad usum parisiensum*, pergament, 292 listov 21,5 × 14,5 cm, Bibl. Nat., Ms. lat. 18014), ki ga je o. 1380/85 okrasilo več slikarjev, zadnja miniatura (f. 288v), delo bratov iz Limburga, pa je bila pozn. vstavljena. Med miniaturami npr. *Janez Krst. v pustinji* (f. 208r), *Salomin ples* (f. 212v) in na zač. molitve *ad capiendam viam suam* omenjeni prizor: *Vojvoda berryjski odhaja na potovanje* (f. 288v).

L: Panofsky Neth (1953); Europäische Kunst um 1400 (W 1962 [rk, Ksthist. Mus.], kat. št. 103); Meiss-Berry (1967) — L!). — Cf. J. *Dupont* (Sk 1954, repr. p. 152), J. *Porcher* (1959), etc.

Malingue, Maurice (1903—....), fr. um. zgodovinar.

B: *Ingres* (Mon 1943, »Documents d'art«); *Claude Monet* (ib. 1943, ista z.); *Gauguin: Le peintre et son oeuvre* (P 1948).

Mallarmé, Stéphane (1842—1898), fr. pesnik, simbolist, prijatelj É. Maneta in drugih lik. umetnikov. Up.: É. *Manet* (1876, Louvre).

B: *‚Le jury de peinture pour 1874 et M. Manet'* + (La Renaissance littéraire et artistique, 1874 [12. aprila]); *‚The Impressionists and Edouard Manet'* (Art Monthly Review, 1876); zbr. sp.: *Oeuvres complètes* (P 1945, »Bibliothèque de la Pléiade«).

L (um. zgod.): Jean C. *Harris*, A Little-known Essay on Manet by Stéphane Mallarmé' (AB, 1964).

MALLES VENOSTA (nem. *Mals in Vintschgau*) v sev. Italiji blizu švic. meje (*Alto Adige*, prov. Bolzano). Karolinška cerkvica *sv. Benedikta:* štukaturni okras in **StS-e* na olt. steni s 3 apsidami (verj. o. 870): v levi apsidi *Gregorij Vél.*, v sredi *Kristus*, des. *sv. Štefan*, med apsidama portreta, levo *frankovskega zemljiškega gospoda*, des. pa *klerika donatorja* (oba s pravokotnim nimbom). StS-e drugod slabše ohranjene.

L: J. *Schmidt:* Malles (Bressanone 1942); EWA III (1960, stp 106, t. 57), VIII (1963, stp 564); »US« 6 (1970, p. 95). — Cf. W. *Braunfels* (1968, p. 94, 366 & 374, t. IV, repr. 56), J. *Garber* (1915; 1928), N. *Rasmo* (1966).

Malopridnost → *Ponería*

Malraux, André (1901—....), fr. pisatelj, politik in pisec esejev o lik. umetn. R. v Parizu, sodel. v arheol. ekspediciji v Kambodži, 1926 v kit. revoluciji, v špan. drž. vojni na strani republike, med 2. svet. vojno v rezistenci, pod de Gaullom fr. minister za informacije (1945—46) in minister za kulturo (1959-1970). Z G. Sallesom resp. A. Parrotom izd. obsežno občo zgod. umetn. *L'Univers des formes*.

B (lik. umetn.): *Francisco Goya y Lucientes: Dessins de Goya au Musée du Prado* (P 1947); *Psychologie de l'art, I—III* (P [*Le Musée imaginaire*, 1947; *La Création artistique*, 1948; *La Monnaie de l'absolu*, 1950]; n., rev. izd.: *Les Voix du silence*, 1951); *Saturne: Essai sur Goya* (P 1950; n. izd. 1953); (izd.) *Vermeer de Delft* (P 1952); *Le Musée imaginaire de la sculpture mondiale, I—III* (P 1952, 1954 & 1954); *Van Gogh et les peintres d'Auvers chez le Dr. Gachet* (P 1952, z M. Florisoonom); *La Métamorphose des dieux* (P 1957).

L: DULC III (1961); Delo (19. IX. 1971), itd.

Mals → *Malles Venosta* (supra)

Maltese, Corrado (1921—....), it. um. zgodovinar in lik. kritik, prof. na univ. v Cagliariju na Sardiniji.

B: *‚Gauguin e la pittura giapponese'* (Emp, 1947); *Storia dell'arte in Italia: 1785—1943* (T: G. Einaudi 1960, »Saggi« 274); *Arte in Sardegna dal 5 al 18 secolo* (R 1962); *‚Sul problema »Michelangelo«'* (Arte Lom, 1965); (izd.) *Francesco di Giorgio Martini: Trattati di architettura ingegneria e arte militare* (2 knj., Mi 1967, »Trattati di architettura« 3).

maltéški viteški red (angl. *the Knights of Malta*), ime → *johanitov* po preselitvi na Malto.

Malvasia, *conte* **Carlo Cesare** (1616—1693), it. življenjepisec umetnikov, ki se je predvsem trudil povečati slavo Bologne. V nasprotovanju Florenci in Rimu je tudi Dürerja (ki ga je slavil za *maestro di tutti*) više cenil kot Rafaela (ki ga je imenoval *boccolaio Urbinate*).

B: *Felsina Pittrice: Vite de' Pittori Bolognesi divise in duoi tomi* (2 knj., Bol 1678 — dopolnilo je izd. Luigi Crespi z naslovom: *Vite de' Pittori Bolognesi non descritte nella Felsina Pittrice*, R 1769).

L: EWA VII (1963, stp 545 — L!); SchlosserL (1964 — L!).

mana → *Pobiranje mane*

Manase, bibl. oseba, star. sin egipt. Jožefa in Asenete (1 Mojz 41, 51), prednik po njem imen. izrael. rodu (1 Mojz 50, 23; 4 Mojz 1, 34—35, itd.; 5 Mojz 33, 17), ki je dal ime tudi ozemlju (4 Mojz 32, 39—41; Joz 12, 29—31, & 17, 1—2). Up: cf. s. v. *Jakobov blagoslov*.

Manase, 12. priznani kralj iz Davidove hiše ali 10. v kraljestvu Juda (687—642), sin → *Ezekije* in oče → *Amona*, po izročilu dal preroka → *Izaijo* živega prežagati na dvoje (v lat. prev. z »leseno« žago [*serra lignea*] namesto z žago za les [*serra ligni*]). Up: → *Kristusovi predniki*.

MANASIJA ali *Resava*, utrjen samostan, ki ga je ob reki Resavi ust. despot Štefan Lazarević, vrhunski spom. t. i. → *moravske šole*. *Samostanska c. sv. Trojice*, vitka, bela marm. c. s 5 kupolami, sez. in poslikana 1407/18. *StS-e* so delo različnih, odličnih in slabših slikarjev, med posameznimi prizori npr. *Prilika o cestninarju in farizeju* pa *Obhajilo apostolov* (o. 1415).

L: S. *Stanojević*, L. *Mirković* & Đ. *Bošković:* Manastir Manasija (Bgd 1928); Vojislav *Đurić* (ELU 3, 1964, s. v. — L!); SSS (1966, t. 107—12); EWA XIV (1967, stp 926); »PKG« 3 (1968, t. 252). — Cf. V. *Đurić* (1963).

MANCHESTER (*Lancashire*, V. Britanija), svet. središče bombažne industrije. V mestni hiši (*Town Hall*) 12 *slik* s prizori iz zgod. mesta, ki jih je naslikal Ford Madox → *Brown*. V *City Art Gall.* predvsem angl. slikarstvo XVII.—XIX. st.

L: EWA VI (1962, stp 777—78 — L!).

~ **The John Rylands Library** hrani mdr. → *Misal kardinala Colonne* (1. pol. XVI. st.).

L: A Descriptive Catalogue of the Latin Manuscripts in the John Rylands Library at Manchester (Manchester 1921).

Mancini, Antonio (1852—1930), it. slikar, r. in u. (78) v Rimu, S: žanrski prizori s ceste, portreti, krajine in zg. motivi.

L: S. *Kambo* (EI XXII, 1934, s. v.); Onofrio *Martinelli* (Kindler IV, 1967, s. v. — L!). — Cf. G. *Delogu* (2. izd. 1947 — L!).

Mandach, Conrad de (von), (1870—1951), švic. um. zgodovinar. Tudi prispevki o novejših švic. umetnikih v *ThB*.

B: *‚Du classement, de la conservation et de la reproduction des portraits de maîtres dans les Musées d'Europe'* (Annales Internationales d'Hist.: Congrès de Paris 1900, 7e Section, Hist. des arts du dessin, P 1902); *‚L'importance de Jacopo Bellini dans le développement de la peinture italienne: à propos de deux tableaux conservés à la galerie Barberini à Rome'* (H. Lemonnierov zb., 1913); *‚L'art en Suisse au XVIe et XVIe siècles'* (Michel Hist VI/2, P 1922); *‚L'art en Suisse au XVIIe siècle'* (ib. VII/2, 1924); *Cuno Amiet* (Bern 1939).

mándala (v sanskrtu *krog*), »časovni krog«, mistični diagram v obliki kroga ali mnogokotnika, ponazarjajoč budistično predstavo o svetu in namenjen razmišljanju o njem, hkrati kozmogram in psihogram. C. G. → *Jung* je po njem poimenoval enega izmed svojih arhetipičnih motivov (*das Mandálmotiv*).

L: Giuseppe *Tucci:* Teoria e pratica della mandala: con particolare riguardo alla moderna psicologia del profondo (R 1949); *id.*, Budhism (EWA II, 1960); Helmut *Hoffmann:* Symbolik der tibetanischen Religionen und des Schamanismus (Stu 1967, »Symbolik der Religionen« 12); »US« 15 (1968, p. 122—23). — Cf. C. G. *Jung* (e. g. Psychologie u. Alchemie 1952; 1964 [1968]), H. R. *Zimmer* (1926).

Mander, Karel van (1548—1606), niz. slikar (manierist) in življenjepisec umetnikov, imen. *niz. Vasari*. R. na zah. Flandrskem, 1573—77 v Italiji, se pred nemiri umaknil na Holandsko, 1583—1604 v Haarlemu (tam z Goltziusom in C. Corneliszom ust. slikarsko »ak.«), nato v A'damu. S: npr. *Oznanjenje* (les, d. 1593, Haarlem), *Čaščenje pastirjev* (d. 1598, ib. [posojilo]), *Vaški praznik* (les, d. 1600, Eremitaža).

B: **Het Schilderboek* (Alkmaar 1604; n. izd. A 1618; nem. izd. [& prev. & kom. Hanns Floerke]: *Das Leben der niederländischen und deutschen Maler*, I—II, Mn-Lpz 1906).

L: Elisabeth *Valentiner* (ThB XXIII, 1929, s. v. — L!); *ead.:* Karel van Mander als Maler (Str 1930, »ZKA« 132); SchlosserL (1964 — L!). — Cf. H. *Gerson* (I 1950), J. *Rosenberg* (& S. *Slive* 1966 — L!), R. H. *Wilenski* (1960 — L!).

mandibula asini → *Samson pobije 1000 Filistejcev* (bibl. ik. m.)

mandorla (nem. tudi *die Mandelglorie*), posebna oblika → *avréole*, tj. sij mandeljnaste oblike, ki v kršč. umetn. obdaja lik → *Kristusa* (zlasti v prizorih → *Spremenjenje na gori* in → *Poslednja sodba*) pa tudi → *Marije* (npr. v prizoru → *Vnebovzetje*).

L: Ferguson (1954). — Cf. e. g. »US« 5 (1970, repr. p. 162—63), 6 (1970, repr. p. 228) & 7 (1968, f p. 13, 26, 40, 134 & 243).

Mandowsky, Erna, nem.-angl. um. zgodovinarka, prom. v Hamburgu, emigrirala iz nacistične Nemčije, učila na raznih univ., živi v Angliji.

B: *Untersuchungen zur Ikonologie des Cesare Ripa* (1934, dis. [Hmb] — cf. 1939); ‚*The Origin of the Milky Way in the National Gallery*' (BM, 1938); ‚*Ricerche intorno all'Iconologia di Cesare Ripa*' (Bibliofilia [F], 1939 — tudi samost. izd.); ‚*Two Menelaus and Patroclus Replicas in Florence and Joshua Reynolds Contribution*' (AB, 1946); ‚*The Bust of Dying Alexander*' (BM, 1950); ‚*Some observations on P. Ligorio's drawings of Roman monuments...*' (RPARA, 1955); ‚*An Unknown Drawing for Cavalieri's »Antiquarum Statuarum Urbis Romae«*' (GBA, 1955); ‚*Pirro Ligorio's Illustrations to Aesop's Fables*' (JWCI, 1961); (& C. Mitchell) *Pirro Ligorio's Roman Antiquities* (L 1963, »StudWI« 28).

Mane, tekel, fares, skrivnostni napis, ki ga je prerok → *Danijel* razložil kralju Baltazarju (Dan 5, 25—28): Preštel je Bog tvoje kraljestvo in mu naredil konec (*Mane*); tehtan si bil na tehtnici in prelahek najden (*Tekel*); razdeljeno bo tvoje kraljestvo in dano Medijcem in Perzijcem (*Fares*). Cf. s. v. *Baltazarjeva gostija*.

L: cf. R. *Haussherr* (1963).

Mánes, Josef (1820—1871), češ. slikar in grafik, 1. in u. (51) v Pragi. S: npr. *Josefine* (po 1855, Praha), *Pokrajina ob Labi* (1863, ib.), cikel *12 mesecev* (12 tondov, 1865—66, Praga, Muzeum hlav. města Prahy).

L: J. *Pečírka* (ThB XXIV, 1930, s. v. — L!); M. *Lamač:* Josef Mánes (Pra 1952); Wojsław *Molè* (Kindler IV, 1967, s. v. — L!). — Cf. J. *Neumann* (1955).

Manessejev rokopis → *Heidelberški Manessejev rokopis*.

Manessier, Alfred (1911—....), fr. abstr. slikar, katolik, mdr. načrti za cerkv. slikana okna; 1962 v. nagr. za slikarstvo na beneškem bienalu.

L: J. *Cayrol:* Manessier (P 1955); Vollmer III (1956, s. v. — L!); H. *Read* (Kindler IV, 1967, s. v. — L!); »US« 12 (1970). — Cf. W. *Haftmann* (4. izd. 1965; 1965).

Manet, Édouard (1832—1883), fr. slikar, v. pionir mod. umetn., okrog katerega so se v 60-ih letih v boju s konservativnim akademizmom (od znamenitega → *Salon des Refusés* 1863 dalje) zbirali → *francoski impresionisti*; sam je impresionistično tehniko in paleto prevzel v 70-ih letih, vendar dosleden impresionist nikdar ni postal. R. v Parizu v premožni meščanski družini, 1850—56 štud. na *École des Beaux-Arts* (Th. Couture), se zgledoval po starih špan. mojstrih, zlasti po Velázquezu in Goyi (cf. *Balkon*, 1868/69), v zadnjem obdobju delal vse več s pastelom. Odbit na svet. razst. 1867, zato razstavil v lastnem paviljonu na *Place de l'Alma* (nasproti Courbetovega paviljona). S: *Pivec pelinkovca* (*Le Buveur d'absinthe*, 1859, Ny Carlsberg), *Kitarist* (d. 1860, MM), **Lola de Valence* (1861/62, Louvre), *Stari muzikant* (d. 1862, Washington), *Koncert v tuilerijskem parku* (*La Musique aux Tuileries*, z avtp., 1862, Tate), *Mlle V.* [Victorine Meurend] *kot ɛspada* (d. 1862, MM) in *Poulična pevka* (isti model, 1862, Boston FA), **Zajtrk na travi* (*Le Déjeuner sur l'herbe*, d. 1863, Louvre) in **Olympia* (d. 1863, ib.), *Boj med ladjama Kearsarge in Alabama* (1864, PMA), 3 podobe bikoborb (1865/66, e. g. v AIC), **Piskač* (*Le Joueur de fifre*, 1866, Louvre), *Pogled na pariško svetovno razstavo* (1867, Oslo), *Ustrelitev cesarja Maksimilijana* (1867, Mannheim), **Portret Émila Zolaja* (1868, Louvre), *Théodore Duret* (1868, Pet. Pal.), **Balkon* (*Le Balcon*, 1868/69, Louvre), *Eva Gonzalès* (d. 1870, Nat. Gall.), *»Kozarec dobrega piva«* (*»Le Bon Bock«*, Grafik Bellot v Café Guerbois, d. 1873, PMA, prej z. Carroll S. Tyson, Philadelphia), *Ples v maskah v Operi* (*Le Bal masqué a l'Opéra*, 1873, New York, Mrs. Horace [= Doris D.] Havemeyer), *Železnica* (*Le Rail*, Gare St.-Lazare, model V. Meurend, d. 1873, Washington), *Argenteuil, les Canotiers* (1874, Tournai, Mus. des B.-A.), **V čolnu, Argenteuil* (*En bateau*, 1874, MM), *Claude Monet slika v svojem čolnu* (1874, Neue Pin.), *»Umetnik«* (*»L'Artiste«*, Portret Marcellina Desboutina, d. 1875, São Paulo), *Perilo* (*Le Linge*, d. 1875), *Plavolaska z golimi prsmi* (*La Blonde aux seins nus*, o. 1875, Louvre), *Stéphane Mallarmé* (1876, ib.), *Avtp.* (*Manet à la palette*, 1879, New York, z. John L. Loeb, prej z. Jacob Goldschmidt, ib.), *George Moore* (pastel, 1879, MM), *Nana* (Hamburg), *Chez le Père Lathuile* (1879/80, Tournai, Mus. des B.-A.), *Georges Clemenceau* (o. 1880, Louvre), *»Jesen«* (*»L'Automne«*, Méry Laurent, 1881, Nancy, Mus. des B.-A.) in *»Pomlad«* (*»Le Printemps«*, Jeanne de Marsy, 1881, New York, z. Mrs. Harry Payne Bingham), **Un Bar aux Folies-Bergère* (d. 1882 [naslikano 1881], Courtauld), *Hiša v Rueilu* (1882, Nationalgal.), *Dama s črnim klobukom: Portret Dunajčanke Irme Brunner* (pastel, 1882, Louvre), *Mme Michel-Lévy* (pastel & o, d. 1882, Washington). — Ilustr. Mallarméja (*Après-midi d'un faune*), E. A. Poea (*Krokar*) in J. Champfleuryja, — Up: slike Bazille (d. 1865), Degas (o. 1865), Fantin-Latour (**Hommage à Delacroix*, d. 1864. Louvre; d. 1867, AIC; **Atelje v četrti Batignolles*,

1870, Louvre), Monet (1874); risba Degas (sv., o. 1865, MM).

L: P. *Jamot*, G. *Wildenstein* & G. *Bataille:* *Manet (2 knj., P 1932); L'opera pittorica di Edouard Manet (Mi 1967, uv Marcello *Venturi*, kat. Sandra *Orienti* [L!], »CA« 14). — Cf. (tudi s. v. *francoski impresionisti*): G. *Bataille* (1955), J.-É. *Blanche* (1912; 1925), D. *Cooper* (1949), Th. *Duret* (1902 [1906]; 1910), H. *Graber* (1941), G. H. *Hamilton* (1954), G. *Jedlicka* (1941), J. *Leymarie* (1948; 1951; 1964 — L!), S. *Mallarmé* (1874; 1876), J. *Meier-Graefe* (1903), G. *Moore* (1888; 1998), É. *Moreau-Nélaton* (1926), A. *Proust* (1913), B. *Reifenberg* (1947), J. *Rewald* (1947), R. *Rey* (1932; 1938), L. *Rosenthal* (1925), J. *Rothenstein* (1945), G. *Severini* (1924), A. *Tabarant* (vse), H. von *Tschudi* (1902), J.-L. *Vaudoyer* (1955), E. *Waldmann* (1910 [1923]), É. *Zola* (1867).

Manet et manebit ([lat.:] *Obstane in obstal bo*), geslo, ki si ga je založnik Poulet-Malassis izmislil za Manetov ekslibris; tega je 1874 v baker vrezal grafik Félix Bracquemond.

Manetti, Rutilio (1571—1639), it. slikar, r. in u. v Sieni, eklektik v okviru Caravaggiovega nasledstva, pozn. pod Renijevim in Lanfrancovim vplivom.

L: Carlo del *Bravo*, Su Rutilio Manetti (Panth, 1966). — Cf. C. *Brandi* (1931), H. *Voss* (1932).

manierizem, zg. slog, ki zaznamuje velik del evr. umetn. v razdobju stilno heterogene pozne renesanse (okr. 1520/30—okr. 1600/1615) — v nasprotju s sočasno umetn., ki vztraja pri vzorih visoke renesanse, pa tudi klasicizmom in tistimi slogovnimi pojavi, ki neposredno napovedujejo barok. Manierizem priča (v nasprotju s formalnim in duhovnim ravnovesjem visokorenesančne umetn.) o izgubljenem ravnotežju, notranjih dvomih in razklanosti, hkrati poudarja vse akcesorično in se na splošno razvija v smeri čedalje večje virtuoznosti in vse bolj poudarjenega intelektualizma. Arhitekturo zaznamuje t. i. *pluralizem* (malone nepregledna vrstitev enakih stavbnih členov), *beg v prostor* (nem.: *Raumflucht*), ki onemogoča občutek v sebi zaključenega prostora in takó priča o izgubljenem formalnem in psihičnem centru, *pervertiranost* ali hoteno zanikavanje temeljnih tektonskih načel, *introvertiranost*, ki se mdr. kaže v stavbah, katerih dvoriščna fasada je pomembnejša od pravega pročelja, in ne nazadnje izreden razmah ornamenta: nadaljnji razvoj *groteske* in pojav značilno manierističnih okrasnih oblik, kot sta *zavojčevje* s posebno varianto *okovja* in *hrustančevje*. V kiparstvu gospoduje *forma serpentinata* (kačasta oblika), ki jo že sodobniki (Lomazzo) primerjajo obliki plamena in ki v jedru pomeni podvojeni visokorenesančni kontrapost. Z nestabilno, »prisiljeno« držo človeških likov se v kiparstvu in slikarstvu povezujejo nenavadna *razmerja* teles (izredno majhne glave in poudarjena stegna. Tudi v sočasni literaturi udomačena *melanholija* se presenetljivo druži z dražljivo *erotiko*, o skrajnih nasprotjih, med katerimi sta razpeta doba in umetn., pa govore tudi same *mére:* po eni strani gigantske figure, po drugi strani mala plastika in miniaturno slikarstvo. Slikarstvo karakterizirajo poleg nekaterih omenjenih posebnosti (beg v prostor; spremenjeni proporci) tudi celotna *kompozicija* (ki ob prazni sredini poudarja robove, se pogosto igra z upodabljanjem »prazne in gole« arhitekture, v drugi skrajnosti pa spet velikokrat izraža pravi *horror vacui*) in izbrani odtenki izrazito *umetnih barv* (oranžne, vijoličaste itd.). Manierizem, ki se je najpopolneje razvil v internacionalnem okolju raznih evr. dvorov (v Florenci, kjer so Medičejci postali v. vojvode toskanski; v protireformacijskem papeškem Rimu; v Fontainebleauju; v Pragi za Rudolfa II.; itd.), pomeni enega izmed vrhov v razvoju umetne obrti in pos. zlatarstva, intelektualizem dobe pa se kaže tudi v izrednem razmahu um. teorije.

L: K. H. *Busse:* Manierismus und Barockstil: Ein Entwicklungsproblem der florentinischen Seicentomalerei (Lpz 1911); Margarete *Hoerner*, Manierismus (ZÄKw, 1924); *ead.*, Der Stilwandel um 1600 (ib., 1933); Walter *Bachstitz:* Studien zum Porträt des 16. Jahrhunderts (Wü 1934, dis.); Grete *Iven:* Versuch einer Deutung des Manierismus (K 1938, dis.); Günther *Rehbein:* Malerei und Skulptur des deutschen Frühmanierismus (Wü-Aumühle 1939); H. *Lossow*, Zum Stilproblem des Manierismus in der italienischen und deutschen Malerei: Ein methodisch-systematischer Versuch (W. Waetzoldtov zb., 1941); Aufgang der Neuzeit: Deutsche Kunst und Kultur von Dürers Tod bis zum Dreißigjährigen *Kriege*, 1530—1650 (Nü 1952 [rk, Nürnberg]); Le Triomphe du Maniérisme européen: de Michel-Ange au Gréco (A 1955 [rk — 2. razst. pod pokroviteljstvom Evr. svéta]); Pontormo e il primo manierismo fiorentino (F 1956 [rk]); Gustav René *Hocke:* Die Welt als Labyrinth: Manier und Manie in der europäischen Kunst, Von 1520 bis 1650 und in der Gegenwart (Hmb 1957, »RDE« 50/51); *id.:* Manierismus in der Literatur (ib. 1959, »RDE« 82/83); Sammlung der Familie Grzimek (1960 [rk, Städtisches Mus. Leverkusen Schloß Morsbroich — cf. H. *Ladendorf*] — L!); Man-Bar-Roc (1962); 20. kongr. II (1963); Alte Pinakothek München, Katalog I: Deutsche und niederländische Malerei zwischen Renaissance und Barock (2., rev. & dop. izd., Mn 1963); Jacques *Bousquet:* La peinture du maniérisme (P 1963; nem. izd.: *Die Malerei des Manierismus*, Mn 1963; angl. izd.: *Mannerism: The Painting and Style of the Late Renaissance*, NY 1964); Marianne *Thalmann:* Romantik und Manierismus (Stu: Kohlhammer 1963, »Sprache u. Literatur« 7 [lit. zgod.]); Luisa *Becherucci*, Mannerism (EWA IX, 1964 — L!); Le Seizième Siècle Européen (4 zv. P 1965 [4 rk]); M. Tafuri: L'architettura del Manierismo nel Cinquecento

europeo R 1966, »Officina« 3); *C. Dumont*, Le Maniérisme: État de la question (BHR, 1966); *U. Krempel*, Augsburger und Münchner Emailarbeiten des Manierismus aus dem Besitz der bayerischen Herzöge Albrecht V., Wilhelm V. und Maximilian I. (MJb, 1967); »US« 9 (1969); »MdC« 261 (s. a.); »PKG« 8 (1970 — L!). — Cf. (tudi s. v. *fontainebleaujska šola*) F. *Antal* (1928/29), J. *Baltrušaitis* (1955; 1957), F. *Baumgart* (1934; 1944; 1963 — L!), L. *Becherucci* (1944 [1949]), O. *Benesch* (1947), A. *Bertini* (1952), A. *Bialostocki* (D 1966 — L!), A. *Blunt* (1940 [1962]; 1953), G. *Briganti* (1945; 1961 — L!), K. *Chytil* (1934), M. *Dvořák* (1921 [1924]), M. *Florisoone* (1957), E. *Forsmann* (1956), K. W. *Forster* (1963), S. J. *Freedberg* (1950), D. *Frey* (1952; 1960; 1964), W. *Friedlaender* (1925 [1957]; 1928/29 [1957]), L. *Fröhlich-Bum* (1921) F. *Goldschmidt* (1911), W. *Hager* (1958; 1962), F. *Hartt* (1963), A. *Hauser* (1964), H. *Hoffmann* (1938), N. von *Holst* (1930), R. *Huyghe* (1961 [III]), N. *Ivanoff* (1957), H. *Kauffmann* (1923), H. *Ladendorf* (1960), W. *Lotz* (1963), E. *Michalski* (1933), L. *Murray* (1968), G. *Nicco Fasola* (1947; 1956; 1968), E. *Panofsky* (1930 [1955]), N. *Pevsner* (1925 [I 1963]), P. *Pieper* (1956), W. *Pinder* (1932), J. *Pope-Hennessy* (1943), J. *Shearman* (1967), C. H. *Smyth* (1949; 1963), W. *Sypher* (1955), L. *Venturi* (1956), H. *Voss* (1920), W. *Weisbach* (1919; 1928; 1934; 1941), G. *Weise* (1950; 1952; & G. S. *Adelmann* 1954; 1957; 1962; 1964). F. *Würtenberger* (1962 — L!), F. *Zeri* (1957), I. L. *Zupnick* (1953), R. *Zürcher* (1947 [1955]).

manípel, *naročnica:* okrasen trak, ki ga katol. duhovnik nosi pri maši na levi roki (zdaj ne več obvezno). Razvil naj bi se bil iz potnega prtiča (lat. *sudarium*), vendar je bil verj. že spočetka okrasnega pomena. Nosijo ga vsi, ki imajo višje redove, tj. od subdiakona do škofa. Biti mora iste barve kot →*kazula* in v sredi imeti križ (navadno ima 3 križe, v sredini in na vsakem koncu).

L: Ferguson (1954, cf. s. v. *maniple*). — Cf. J. *Flis* (1908, p. 191—92).

Manitius, Max (1858—1933), nem. medievist, vodilni poznavalec srednjev. lat. literature; njegova dela temeljno pomembna tudi za študij srednjev. →*ikonografije*, →*antičnega izročila* in *humanizma*. R. in u. v Dresdenu.

B: **Geschichte der lateinischen Literatur des Mittelalters* (3 knj., Mn 1911—1931); *Handschriften antiker Autoren in mittelalterlichen Bibliothekscatalogen* (Lpz 1935).

Mans, Le →*Le Mans*

Mansart, François (1598—1666), fr. arh., eden izmed predstavnikov klasicizma v fr. XVIII. st., čeravno je od njegovega dela razmeroma malo ostalo. A: novo krilo gradu *Blois* (1635—40, Loire-et-Cher, dolina Loire), grad *Maisons-Laffitte* (1642—51, Seine-et-Oise, Ile-de-France), zdajšnji *Gal. Mansart* in *Gal. Mazarine* v okviru Bibl. Nat. v Parizu, načrt za pariško c. *Val-de-Grâce* (zidana 1645—65, od 1646 dalje vodstvo Jacques Lemercier).

L: Louis *Hautecoeur* (EWA IX, 1964, s. v. — L!); Pevsner (1966). — Cf. A. *Blunt* (1941; 1953).

Mansart, Jules Hardouin, imen. *Hardouin-Mansart* (1646—1708), fr. arh., najpomembnejši predstavnik fr. stavbarstva za vlade →*Ludovika XIV.* (od 1685 dalje *premier architecte du roy*). Učitelj mu je bil stari stric (po svaštvu) François Mansart (supra). A: v Parizu *Invalidska c.* (*Dôme des Invalides*, 1679—1706) in od 1698 dalje oblikovanje *Vendomskega trga* (*Place Vendôme*), sicer pa predvsem preoblikovanje in povečanje *Versajskega gradu* (od 1678 dalje), pos. njegova *Kraljevska kapela* (1697—1710). — Up: J. Vivien (1690-a leta, Eremitaža).

L: Louis *Hautecoeur* (EWA IX, 1964, s. v. — L!); Pevsner (1966). — Cf. A. *Blunt* (1953), A. E. *Brinckmann* (1915), M. *Mušič* (II 1966), etc.

Mansuelli, Guido A., it. arheolog, *Soprintendente alle Antichità* v Bologni.

B: ‚*Il ritratto romano nell'Italia settentrionale*' (RM, LXV, 1958); (& R. Scarani) *L'Emilia prima dei Romani* (Mi 1961); ‚*Arte delle Situle*' (AAM, XVIII, 1962); ‚*Italo-Roman Folk Art*' (EWA VIII, 1963); *Etrurien und die Anfänge Roms* (Ba-Ba 1963 [2. izd. 1965], »K. der Welt«).

Mansuetudo (lat.), *Krotkost* ali *Pohlevnost*, personifikacija kreposti kot nasprotje *Trdosrčnosti* ali *Hudobnosti* (fr. *la Douceur*, nem. *die Sanftmut*). Njen običajni atribut je →*jagnje*. Up: npr. *reliefa* na srednjem portalu na zah. pročelju katedr. Notre-Dame v Parizu (o. 1210) in na juž. pročelju katedr. v Chartresu (kot v Parizu v grbu jagnje). Cf. s. v. *Véliki zmagoslavni voz cesarja Maksimilijana I.*

L: Marle Émon II (1932, repr. 96 & 106). — Cf. A. *Katzenellenbogen* (1939 [1964]), W. *Molsdorf* (1920, št. 971), G. de *Tervarent* (I 1958, stp 2—3).

MANTA pri Saluzzu v Piemontu (Italija): v gradu, *Castello della Manta*, ki gospoduje nad krajem, pomembne *StS-e* iz o. 1420, ki živo pričajo o kult. zvezah med Piemontom in Francijo in odlično ponazarjajo →*internacionalni gotski slog*. Mdr. je videti →*Vodnjak mladosti* pa cikla →*devet junakov* in *devet junakinj* (mdr. →*Semirámida*, →*Hipolita* in →*Tomiris*.

L: T. C. I., Attraverso l'Italia, I: Piemonte (Mi 1930, repr. p. 153); EWA VI (1962, t. 64), VIII (1963, t. 427); »MIC« 255 (barvne repr. 19 & 21—22). — Cf. C. *Gnudi* (G: Sk 1954, p. 158—59 & 161).

Mantegna, Andrea (1431—1506), it. slikar in grafik, najpomembnejši severnoit. umetnik XV. st. pred Giov. →*Bellinijem*. R. v Isola di Carturo

pri Vicenzi, posinovljenec Francesca → *Squarcioneja*, največ pa je nanj vplival → *Donatello* za svojega bivanja v Padovi. Pribl. 1453 poročil Niccolosio Bellini in takó postal svak Giov. Bellinija, čigar zgodnje delo močnó kaže njegov vpliv. Od 1459/60 v službi družine → *Gonzaga*, u. v Mantovi. Po svojem študiju ant. spomenikov kar pravi arheolog, vsekakor pa eden izmed največjih upodabljavcev ant. prizorov (*Cezarjev triumf* in t. i. *Scipionov triumf*), mojster → *perspektive* (mdr. vplival na M. → *Pacherja*), v. začetnik → *iluzionističnega stropnega slikarstva* (Camera degli Sposi) in pionir v razvoju it. grafike (na tem področju vplival tudi na Dürerja, ki je prerisaval njegove bakr.). S: od fresk v kapeli Ovetari (→ *Padova*, Chiesa degli Eremitani, celota 1449—57, razdejana ob bombardiranju 11. III. 1944) ohranjeno *Vnebovzetje* (stena za olt.), *Mučeništvo sv. Krištofa* in *Odstranitev Krištofovega trupla* (des. stena), uničen pa mdr. tudi prizor **Jakoba peljejo na morišče*; pozn. *Oljska gora* (Nat. Gall.), 1453 za c. Sta Giustina v Padovi naročeni in verj. 1454 dkč. *poliptih z evangelistom Luko* (nad njim Kristus trpin z Marijo in Janezom Ev., zgoraj Danijel, Hieronim, Avguštin, Boštjan, spodaj Sholastika, Benedikt, Prosdocimus in Justina, Brera), *Kard. Lodovico Mezzarota* (1458/60, Dahlem), **Sv. Boštjan* (1459?, Ksthist. Mus.), *triptih z Madono in svetniki* (levo Peter, Pavel, Janez Ev., Zeno, des. Benedikt, Lovrenc, Gregorij Vel. in Janez Krst., 1459, Verona, S. Zeno, v. olt., slike s predele v Louvru [*Križanje*] in Toursu, Mus. [*Oljska gora* in *Vstajenje*]), *Sv. Jurij* (1460-a leta, Accad.), *triptih s Poklonom kraljev* (levo *Vnebohod*, des. *Obrezovanje*, 1460-a leta, Uffizi), *Marijina smrt* (1460-a leta?, Prado), *Kard. Francesco Gonzaga* (o. 1462, Capodimonte), **prizora iz življenja družine Gonzaga* (Lodovico III. Gonzaga, njegova žena Barbara Brandenburška in njun »dvor«; t. i. Srečanje Lodovica s sinom kard. Francescom) in **iluzionistična stropna slikarija* (1473—74, d. 1474, Mantova, Pal. Ducale, Camera degli Sposi), *Sv. Boštjan* (1470-a leta, Louvre), **Cezarjev triumf* (9 kartonov na pl, tempera, o. 1484/92, Hampton Court, Orangery), *Madona z otrokom in glavami kerubinov* (1485?, Brera), *Madona pred kamnolomom* (*Madonna della Petriera* [ali *delle Cave* ali *delle Grotte*], 1488/90, Uffizi), *Kristus trpin* (*Imago pietatis*, København), *Sv. Boštjan* (o. 1490, Benetke, Ca' d'Oro), **Madonna della Vittoria* (1496, Louvre), za Izabelo d'Este *Parnas* (do 1497, Louvre) in **Minerva izganja pregrehe iz gaja čednosti* (ib., dkč. 1502), med pozn. deli tudi t. i. *Scipionov triumf* (Nat. Gall.) in verj. **Mrtvi Kristus* ali *Objokovanje* (»*Cristo in scurto*«, Brera), ob sodelovanju delavnice slikice bibl. prizorov (grisaille), in sicer *Abrahamovo darovanje* in *David z Goljatovo glavo* (Ksthist. Mus.), *Salomonova sodba* (Louvre), *Judita* (Dublin) in *Estera in Mardohej* (Cincinnati, Art Mus.). — G: 7 t. i. lastnoročnih bakr., in sicer *Bakanalska skupina s silenom*, *Bakanalska skupina z vinsko kadjo*, *Boj morskih bogov* (2 varianti), *Polaganje v grob*, *Od mrtvih vstali Kristus med Andrejem in Longinom* in *Madona z otrokom*.

L: Venturi VII/3 (1914); G. *Fiocco* (ThB XXIV, 1930, s. v. — L!); H. G. *Beyen:* Andrea Mantegna: en de verovering der ruimte in de schilderkunst ('s Gravenhage 1931); J. *Blum:* Andrea Mantegna und die Antike (Str 1935, dis. [Bl]); Cankar III/1 (1936); R. *Cipriani:* Tutta la pittura del Mantegna (Mi 1956); Andrea Mantegna: Catalogo della mostra a cura di G. *Paccagnini* con la collaborazione di A. *Mezzetti* e M. *Figlioli* (V 1961 [rk, Pal. Ducale]); Giovanni *Paccagnini* (EWA IX, 1964, s. v. — L!); L. *Vertova* (Kindler IV, 1967, s. v. — L!); L'opera completa del Mantegna (Mi 1967, »CA« 8 [uv Maria *Bellonci*, kat. Niny *Garavaglia* — L!]). — Cf. A. *Blum* (1910), W. *Boeck* (1942), E. *Camesasca* (1964), M. *Davies* (1951 [1961]), G. *Fiocco* (1931; 1945; 1949), R. *Förster* (1901), F. *Knapp* (1910 [1924]), P. *Kristeller* (1902), M. *Meiss* (1957), W. *Prinz* (1962), H. *Thode* (1897), E. *Tietze-Conrat* (1955), Ch. *Yriarte* (1901).

»**Mantegnov tarok**«, zbirka 50 bakr. igralnih kart iz o. 1460/63 (niti tarok niti Mantegnovo delo), ki so nastale nekje v sev. Italiji: po slogu so očitno delo feriarskega umetnika (bližina Francesca Cosse), nekatere posebnosti pa kažejo tudi na Benetke. Oštevilčena celota ponazarja kozmično hierarhijo od najnižje karte (1: *berač*) do najvišje (50: *Prima causa*, Počêlo vseh stvari), razdeljena pa je v 5 stopenj (najvišja *A*, najnižja *E*). Razdelek *E* kaže človeške usode ali stanove: 1. *berač*, 2. *služabnik*, 3. *obrtnik*, 4. *trgovec*, 5. *plemič* ali *gospod*, 6. *vitez*, 7. *dož*, 8. *kralj*, 9. *cesar*, 10. *papež*. Naslednja stopnja *D* (11—20) zajema *9 muz* (npr. *Talija* 11, *Melpomene* 17, *Klio* 19) in *Apólona*. Pod *C* (21—30) so zbrane t. i. svobodne umetn. (→ *septem artes liberales*, npr. *Retorika* 23, *Aritmetika* 25) pa še *Filozofija*, *Astrologija* in *Teologija*. Naslednja stopnja *B* nakazuje zvezo med nebom in zemljo: uvod predstavljajo 3 kozmična načela, 31. genij luči *Iliaco*, 32. genij časa *Cronico*, 33. genij sveta *Cosmico*, nato pa se zvrsti *7 kreposti*. Najvišja, nebeška stopnja, *A* (41—50) se dviga s *7 planeti* (npr. *Jupiter* 46) do *Kristalne sfere* (*angeli 8. sfere*, 48), do *Primum mobile* (*angeli 9. sfere*, 49) in naposled do *Počêla vseh stvari: Prima Causa* (50). — Po H. Brockhausu (cf. lit.) naj bi si bili to igro izmislili kard. Bessarion, Nikolaj Kuzanski in papež Pij II. Piccolomini, ki so preganjali dolg čas na koncilu v Mantovi med junijem 1459 in jan. 1460.

L: cf. H. *Brockhaus* (1933), A. M. *Hind* (Early Italian I, 1938), P. *Kristeller* (1910), J. *Seznec* (1940 [1953]).

MANTOVA (lat. *Mantua*), mesto v sev. Italiji (*Lombardia*), cvetelo za vlade družine Gonzaga (1328—1707).

L: Mantova: La storia (Mantova 1958) & Le arti (2 knj., ib. 1960—61); EWA VIII (1963, stp 550—51 — L!). — Cf. B. S. *Myers* (III 1969, s. v.).

~ **San Sebastiano,** tloris grš. križ, po načrtu L. B. → *Albertija* iz 1460 sez. Luca Fancelli.

L: Pevsner (1966). — Cf. R. *Wittkower* (1949 [1962 resp. 1964]).

~ ***Sant'Andrea,** tloris lat. križ, po načrtu L. B. → *Albertija* iz 1470 sez. Luca Fancelli (1472—94). Kupolo zasnoval → *Juvara* (sez. 1732—82). Enoladijska **notr*. s stranskimi kapelami pomeni izredno anticipacijo pozn. razvoja cerkv. notr. od rim. c. *Il Gesù* naprej.

L: U. *Tibaldi:* La divina armonia di Sant'Andrea (Verona 1955); Pevsner (1966); »US« 9 (1969, f p. 34). — Cf. E. *Hubala* (1961), B. S. *Myers* (V 1969, p. 9([tekst Spiro *Kostof*]), R. *Wittkower* (1949 [1962 resp. 1964]).

~ **Casa di Giulio Romano** (*via Carlo Poma 18*), prava reprezentativna poznorenesančna palača, ki si jo je umetnik — še v XV. st. to ne bi bilo mogoče — samemu sebi zasnoval o. 1514.

L: Pevsner (1966).

~ **Palazzo del Tè** sez. 1526—34 → *Giulio Romano* za Federiga II. Gonzago. Pod Giuliovim vodstvom nastale tudi *freske* v notr. (1527—35), npr. v *Sala dei Cavalli*, *Sala di Psiche*, *Sala delle Medaglie*, *Sala di Faetonte* in *Sala dei Giganti* (posebno znano *Strmoglavljenje gigantov*, po Giuliovih kartonih Rinaldo Mantovano). Tu, v *Sala di Ovidio*, bili sprva tudi Correggiovi → *»Amori di Giove«*.

L: EWA IX (1964, t. 298); Palazzo Te a Mantova (3. izd., Mi 1966, »I monumenti«); »PKG« 8 (1970). — Cf. B. *Berenson* (1968, repr. 1851, 1855—56), A. *Chastel* (II 1956), E. H. *Gombrich* (1934; 1950), F. *Hartt* (1950; 1958), E. *Verheyen* (JWCI, 1966).

~ **Palazzo Ducale**: kompleks več stavb, med njimi tudi *Castello di S. Giorgio* in v njem znamenita **Camera degli Sposi*, ki jo je 1471—74 poslikal Andrea → *Mantegna* (→ *iluzionistično stropno slikarstvo*). Na stenah *prizori iz življenja družine Gonzaga* (med njimi najstar. družinski portret v stenskem slikarstvu), na stropu pa okrog znamenitega *okroglega okna* v 8 večjih poljih *Julij Cezar* in njegovi nasledniki (*Avgúst*, *Tiberij*, *Kaligula*, *Klavdij*, *Neron*, *Galba* in *Oton*), na 12 pendentivih pa — ravno takó kot naslikani štukaturni reliefi — *Órfej igra na liro*, *Órfej pomiri Cerbera in erinijo* in *Órfejeva smrt*, *Arion in mornarji* in *Arion na delfinu*, *Periandros in hudobni mornarji*, *Hêrakles lokostrelec* in kot dopolnilo *Deianeira in Nessos*, *Hêraklov boj z nemejskim levom*, hudo poškodovan prizor, verj. *Hêrakles in hidra*, naposled *Hêrakles zadavi Anteja* in *Hêrakles ukroti Cerbera*. — V palači tudi *studiolo* → *Izabele d'Este* z *intarziranimi knj. omarami* in več muzejev, *Mus. medievale e moderno* (v gal. mdr. zastopan Rubens: *Družina Gonzaga časti sv. Trojico*, o. 1605) in *Mus. di Archeologia* (v t. i. *Sala di Troia* freske s *prizori iz trojanske vojne*, delo → *Giulia Romana* in njegovih sodelavcev iz 1537—39).

L: Giovanni *Paccagnini:* Il palazzo ducale di Mantova (T 1969). — Cf. (tudi s. v. *Mantegna*) E. *Verheyen* (JWCI, 1966 — o nekd. videzu *Gabinetto dei Cesari*).

Mantuani, Josip (1860—1933), slov. um. in glasbeni zgodovinar in muzealec, r. in u. (še 72) v Lj. Prom. (um. zgod. & arheologija) na Dunaju, od 1893 v službi v tamk. Dvorni knjižnici, 1909 do 24 ravnatelj Deželnega (pozn. Nar.) muz. v Lj, 1921—24 honor. prof. (um. zgod., arheologija in epigrafika) na lj. univ. Z Antonom von Premersteinom in Karlom Wesselyjem 1906 izd. znameniti iluminirani rkp. → *Dunajski Dioskurides* (cf. s. v. *Premerstein*). Ur. *Carniolo* in do 1924 *GMS*, vodil arheol. izkopavanja in mdr. ust. tudi gal. slik v lj. Nar. muz. Up: S. Šantel, Tratnik (Nar. muz. v Lj.).

B (um. zgod.) *Tuotilo und die Elfenbeinschnitzerei am »Evangelium longum« zu St. Gallen* (Str 1900, »SdK« 24); *Altägyptische Textilien* (1901); *Das Riesentor zu St. Stefan in Wien* (W 1903); ‚*Wandmalereien der alten Pfarrkirche in Grad* (*Veldes*)' (MCC, 1906); ‚*O sociologiji umetnosti*' (Čas, 1911); ‚*Domovinsko varstvo*' (ib., 1914); ‚*Tanagrejske sohice*' (DS, 1914); ‚*Šubici*' (DS, 1917); ‚*Paulinische Studien*' (Bulićev zb., 1924); ‚*Zu den Gemälden vom Meister der weiblichen Halbfiguren*' (Festschrift der Nationalbibliothek in Wien, W 1926).

L: F. *Stelè* (ZUZ XII, 1933, nekr.); *id.* (SBL, 5. zv., 1933 — B!; L!); *id.* (ELU 3, 1964, s. v.); *id.* & Dragotin *Cvetko* (EJ 6, 1965).

Manuetova daritev (angl. *The Sacrifice of Manoah*, nem. *Das Opfer Manoahs und seiner Frau*), bibl. ik. m. (Sodn 13, 19—20). Up: npr. *lesor.* v → *Dalmatinovi Bibliji* (1584, I, f. 141), Rembrandtu atr. slika (d. 1641, Dresden — verj. J. Victors in R. samó dkč.).

L: Pigler I (1956, p. 116 & 118—19); Réau II/1 (1956, p. 238—39).

Manufacture Royale des Tapis des Gobelins → *gobelin*

manum de tabula (lat.), »Roko od slike !«. Po →*Pliniju star*. (Nat. hist. XXXV) izrek → *Apéla*.

Manzù, Giacomo (1908—....), it. kipar in grafik, r. v Bergamu, živi v Milanu (od 1941 prof. na ak. Brera). P: mdr. variacije lika *Kardinal* (o. 1955), bron. *vrata* Petrove c. v Rimu (*Porta della Morte*, dkč. 1964), portreti itd.

L: SeuphorS (1961); WWA (1962), ReadS (1964). — Cf. C. *Brandi* (1964), C. L. *Ragghianti* (1957), J. *Rewald* (1966).

Mara, »Grenkoba«, ime zelenice in solnatega studenca v puščavi Sur. Cf. s. v. *Mojzes osladi vodo v Mari*.

Marangoni, Matteo (1876—1958), it. um. zgodovinar, pomemben za formalno interpretacijo lik. umetn. v Italiji. Bil je inspektor in direktor drž. muzejev v Florenci (1913—19), potem pa ord. na univ. v Pisi.

B: *La pittura fiorentina nel Settecento* (F 1912); *Valori mal noti e trascurati della pittura Italiana del Seicento in alcuni pittori di natura morta* (F 1918); *Il Guercino* (F 1920); *Capolavori della Galleria degli Uffizi* (F 1920); ‚*Giuseppe Maria Crespi detto lo Spagnolo*‘ (Dd, 1921); *La basilica di S. Lorenzo in Firenze* (F 1922); *Il Caravaggio* (F 1922; n. izd. F 1945); *La villa del Poggio Imperiale* (F 1923); *I Carloni* (F 1925); *La Galleria Pitti a Firenze* (Mi 1926; n. izd. 1951); *Arte barocca* (F 1927; n. izd. F 1953); *Firenze* (No 1930); *Saper vedere: come si guarda un'opera d'arte* (3., rev. izd. Mi 1933; n. izd. 1956); *Come si guarda un quadro* (3., rev., razš. izd. F 1935; 4., rev., razš. izd. F 1948; n. izd. F 1957); *Gli Affreschi di Giotto nella Cappella degli Scrovegni* (Berg 1937; n. izd. ib. 1943); *Guercino* (Mi 1959, »I Grandi Maestri del disegno«).

L: DULC III (1961). — Zbornik: Studi in onore di Matteo Marangoni (F 1957).

Marat, Jean-Paul (1743—1793 umor), fr. politik in revolucionar, ur. *l'Ami du peuple*; umorila ga je Charlotte Corday. Up: predvsem slavna Davidova slika → *Umorjeni Marat*.

Maratti (*Maratta*), **Carlo** (1625—1713), it. slikar, u. (88) v Rimu. S: npr. stropna freska *Zmagoslavje Usmiljenja* (po 1673, Rim, Pal. Altieri), *Apólon in Dafne* (o. 1680, Bruxelles).

L: Lj Gr (1965—71); Adriana Maraž (Lj 1968 [rk, R. *Wittkower* (1958 — L!).

Maraž(-Bernik), Adriana (1931—....), slov. slikarka in grafičarka. R. v Ilirski Bistrici, štud. na AUU (M. Sedej & Debenjak), žena Janeza →*Bernika*, živi v Lj.

L: Lj Gr (1965-71); Adriana Maraž (Lj 1968 [rk, MaGal], uv Z. *Kržišnik*); M. *Tršar* (Delo, 24. V. 1969).

MARBURG *an der Lahn* (*Hessen*, ZRN). V srednjem veku pomembna romarska pot na grob →*Elizabete Ogrske*, ki se je bila sem preselila po moževi smrti 1227 (u. 1231, kanonizirana 1235).

L: EWA VI (1962, stp 267 — L!); Reclam N IV (1967).

~ ***Elizabetina cerkev** (zač. 1235 nem. viteški red, celota posv. 1283, zvonika dkč. v 1. pol. XIV. st.), prva docela gotska c. na Nemškem in hkrati najstar. gotska dvoranska c.: v tlorisu trilistno oblikovan kor, ozki stranski ladji enako vis. kot gl. ladja. Zah. pročelje: **timpanon* portala (o. 1270) je prekrit z listnim okrasom (levo vinska trta, des. vrtnice), na sredi stoji Marija z otrokom, levo in des. pa kleči po en angel s krono. Juž. krak kora (t. i. *Landgrafenchor*) je bil že na zač. namenjen nagrobnikom: mdr. *nagrob. deželnega grofa Henrika I.* (u. 1308), umrli s sklenjenima rokama na pokrovu, na straneh pa niše in v njih t. i. *pleurants*. — Del *slikanih oken* v koru še iz 1235/49: med njimi kaže **srednje zgornje okno Eklezijo* in *Sinagogo*, nad njima pa sta Kristus in Marija kot *Sponsus et Sponsa*. — V zakristiji t. i. *Elizabetina skrinja* (zlatarski izdelek iz 1235/49 .

L: R. *Hamann* & Kurt *Wilhelm-Kästner:* Die Elisabethkirche zu Marburg und ihre künstlerische Nachfolge, I—II (Mrbu 1924—1929); »US« 8 (1968, f p. 96). — Cf. L. *Behling* (1964), A. *Feulner* (& Th. *Müller* 1953), R. *Hamann* (1922), H. *Karlinger* (1926, t. 297—99), H. *Wentzel* (1951).

Marc, Franz (1880—1916 ubit), nem. slikar in grafik, ekspresionist, soust. in 1911—12 član skupine *der* →*Blaue Reiter* (cf. s. v. *Kandinsky*), 1912 se spoznal s kubizmom. V jedru njegovega (kubistične, fauvistične in futuristične težnje povezujočega) slikarstva je podoba živali. S: npr. *Rdeči konji* (1911, Essen), *Rumeni konji* (1912, Stuttgart), *Tiger* (1912, München, Städtische Gal.), *Mandril* (o. 1913, Neue Pin.).

L: A. J. *Schardt:* Franz Marc (Bl 1936); Hermann *Bünemann:* Franz Marc: Zeichnungen, Aquarelle (Mn 1948; 3. izd. Mn 1960); Franz Marc: Unteilbares Sein — Aquarelle und Zeichnungen (K 1959); Bernard S. *Myers* (EWA IX, 1964, s. v. — L!); H. *Bünemann* (Kindler IV, 1967, s. v. — L!); »US« 12. — Cf. O. *Bihalji-Merin* (1938; Savremena 1955); L.-G. *Buchheim* (Der Blaue Reiter 1959), W. *Haftmann* (4. izd. 1965; 1965), K. *Lankheit* (1950; 1960).

Marcantonio → *Raimondi, Marcantonio*

Marcel, Pierre, fr. um. zgodovinar, prof. na *École des B.-A.* v Parizu. Mdr. prispeval tudi za A. Michelovo *Hist. de l'Art*.

B: *La Peinture française au début du 18e siècle: 1690—1721* (P s. a. [1905]); Charles Le Brun (P s. a. [1909], »Les maîtres d'art«); (& Ch. Terrasse) *XVIIe siècle* (P s. a., = La Peinture au Mus. du Louvre, I: École Française, P: S. N. E. P.-Illustration).

Marchetti, Giuseppe (1902—1966), furl. um. zgodovinar in narodopisec, katol. duhovnik, raziskoval furl. umetn.

B: ‚*Sette statue di legno nella Basilica di Aquileia*' (Brusinov zb., 1953); (& Guido Nicoletti) *La scultura lignea nel Friuli* (Mi 1956); ‚*Gian Paolo Thanner, pittore e intagliatore in Friuli*' (Sot la nape, IX, 1957); ‚*Ancora pitture di Gian Paolo Thanner*' (ib., X, 1958); *Gemona e il suo mandamento* (Udine 1959); *Il Friuli: Uomini e tempi* (ib. 1959); ‚*Le chiesette votive della Slovenia friulana*' (Sot la nape, XIII, 1961); ‚*Le chiese votive della Carnia*' (ib.); etc.

L: E *Cevc* (ZUZ nv VIII, 1970, nekr. — B!).

Marchiori, Giuseppe (1901—....), it. lik. kritik, plodovit pisec o sodobni umetn. R. v Lendinari, bil mdr. član žirije 1. mednar. graf. razst. v Lj 1955. Up: npr. B. Jakac (*risba*, 1957).

B: *Scipione* (Mi 1939); *Renato Guttuso* (Mi 1952); *Alberto Viani* (P 1952); *Scultura italiana moderna* (V 1953); *Santomaso* (V 1954); *Licini* (Ivrea 1958, »Quaderni d'arte del Centro Culturale Olivetti«); ‚*L'arte di Corrado Cagli fino al 1953*' (Steletov zb. 1959); *Scultura italiana dell'Ottocento* (Mi 1960); *Licini* (R 1960 — z 21 slikarjevimi pismi); *La pittura straniera nelle collezioni italiane* (T 1960); ‚*Jugoslovanski zapiski*' (Lik. rev., št. 2, 15. XII. ;961); *Arp: cinquante ans d'activité* (Mi 1964); *Georges Rouault* (Stu 1966); *I cieli segreti di Osvaldo Licini: Col catalogo generale delle opere* (V 1968).

Marcianus Capella → *Martianus Capella*

Marcks, Gerhard (1889—....), nem. kipar in grafik (lesor.). R. v Berlinu, učil v → *Bauhausu* in v Burg Giebichenstein pri Halle/Saale.

L: Adolf *Rieth:* Gerhard Marcks (Recklinghausen 1959); SeuphorS (1961); ReadS (1964); Gerhard Marcks: Skulpturen und Zeichnungen (K 1964 [rk, Wallraf]). — Cf. G. H. *Hamilton* (1967).

Marcou(l), (lat. *Marculphus Corbeniensis*), kršč. svetnik (1. V.), benediktinski opat v Normandiji v VI. st., ki naj bi zaradi svojega imena (fr. *marques au cou*, znamenja na vratu) varoval pred → *skrofulozo*.

L: Réau III/2 (1958, p. 875—77).

Marcus Sextus → *Guérin, Pierre-Narcisse*

Mardohej pred kraljevimi vrati → »*Zapuščena*«

Mardohejevo zmagoslavje (lat. *Mardochei Exaltatio*, fr. *Le Triomphe de Mardochée*, it. *Il trionfo di Mardocheo*), bibl. ik. m. (Est 6): Aman iz Agaga v Mediji, ki je hkrati z Mardohejem (ker se mu ta edini ni klanjal) nameraval pomoriti tudi vse druge Žide v perz. kraljestvu, mora voditi Mardoheja na belem kraljevem konju po mestnem trgu ter klicati pred njim: »Tako se godi možu, ki ga želi kralj počastiti«. Up: *StS* v sinagogi v → *Dura-Europos* (245/63) Paolo Veronese (1555/56 na stropu c. S. Sebastiano v Benetkah), Rembrandt (*jedk.* 1640).

L: Réau II/1 (1956, p. 340).

marec (lat. *mensis Martius*, fr. *Mars*, hrv. *ožujak*, nem. *Marz*, slov. tudi *sušec*) kot ik. m. (→ *upodobitve mesecev*); kot prvi pomladni mesec predstavlja → *pomlad* (→ *vrata augsburške stolnice*), sicer pa ga zaznamujeta *ribi* in zlasti *oven* (→ *zodiakalna znamenja*), med značilnimi opravili pa npr. okopavanje, obrezovanje dreves in pos. vinske trte (*De vite superflua demo* — cf. s. v. *mnemotehnični stihi*), jezdni izlet, ribolov, itd. Up: npr. *miniatura* v → *Sijajnem horariju vojvode berryjskega* (f. 3v — v ozadju grad *Lusignan*), *freska* v Pal. Schifanoia v Ferrari (Fr. Cossa: mdr. *Minervino zmagoslavje*).

L: cf. B. *Berenson* (1968: I, p. 131; II, repr. 732), *Molsdorf* (1920, št. 1030), J. *Sauer* (1902 [1924]).

Marées, Hans von (1837—1887), nem. (nem.-ž.) slikar, prijatelj A. von Hildebranda in K. Fiedlerja. R. v Elberfeldu, 1864 »odkril« Italijo in si potem izoblikoval samosvoj figuralni svet — hkrati strogo grajeno in temačno slikovito »klasiko«. S: npr. *Avtp. z Lenbachom* (1863, Neue Pin.), *freske* v biblioteki neapeljskega akvarija (1873), *Párisova sodba* (triptih, les, 1880—81, prej Berlin, Nationalgal., od 1945 neznano kje), *Hesperide* (triptih, les, 1884, Neue Pin.), *Sv. Jurij*, *Sv. Hubert* in *Sv. Martin* (vsi trije 1885—87, ib.).

L: »PKG« 11 (1966 — L!); H. *Bünemann* (Kindler IV, 1967, s. v.). — Cf. B. *Degenhart* (1958), K. *Fiedler* (1889), L. *Grote* (1958), W. Hausenstein (1916), J. *Meier-Graefe* (*I—III 1909—1910; 1925).

Marek, Curt W., znan s ps. → *Ceram, C. W.*

Marenberg (*Marenberk*) → *Radlje ob Dravi*

Mare super boves duódecim (lat.: *Morje na dvanajstih volih*), napis, ki na → *Verdunskem olt.* zaznamuje 5. upodobitev → *sub lege*. T. i. *ulito morje* (lat. *mare fusile*) ali → *Bronasto morje* je nosilo 12 volov, ki so hkrati zaznamovali strani neba (cf. 3 Kralj, 7 25): *tres respiciébant ad aquilónem et tres ad occidéntem et tres ad meridiem et tres ad oriéntem.*

Margareta, kršč. svetnica, cf. s. v. *Marjeta*

Margareta Avstrijska (1480—1530), niz. namestnica od 1507 dalje, hči ces. Maksimilijana I. in Marije Burgundske, sestra Filipa Lepega; r. v Bruslju. Zanjo delali slikarji Jan Gossaert, Bernaert van Orley, Jacopo de' Barbari in Jan Vermeyen. Up: npr. Conrad Meit (cf. s. v. *Brou*).

L: cf. L. van *Puyvelde* (1962).

Margareta Burbonska → *Brou*

Maria-Einsiedeln → *Einsiedeln*

MARIA-LAACH, benediktinska **opatijska c.* v Porénju (ZRN), eden izmed najpopolnejših spom. romanskega stavbarstva (in s tem hkrati → *plastičnega sloga*, cf. lit., *Lützeler*), zač. 1093: 6 stolpov, vzh. in zah. kor in pred slednjim t. i. »paradiž« (o. 1220/30). *Nagrob. opata Gilberta* (u. 1152) z njegovo mozaično podobo je v bonskem *Rheinisches Landesmus.*

L: Reclam N III (1959); EWA VI (1962, stp 271 — L!); Eschapasse (1963); »US« 7 (1968, repr. p. 102—03). — Cf. K. J. *Conant* (1959), H. *Lützeler* (1934).

Maria Orans, ikonogr. tip → *Marije*, ki moli z dvignjenima rokama. Medtem ko je najstarejše up. v katakombah težko ločiti od → *orantinj* sploh, se v biz. umetn. poleg običajnega obrazca uveljavi tudi poseben tip → *Platitera*. Up: delno ohranjeni *marm. relief* (XI. st., Carigrad, Arheol. muz.).

Maria Saal, nem. ime za → *Gospo Sveto*

Maria-Straßengel → *Straßengel*

Maria Wörth → *Otok na Vrbskem jezeru*

Mariacher, Giovanni, it. um. zgodovinar in muzealec, direktor beneškega *Mus. Correr*.

B: ‚*Profilo di Antonio Rizzo*' (Arte Ven, 1948); ‚*Tullio Lombardo studies*' (BM, 1954); ‚*Pietro Lombardo in Venezia*' (Arte Ven, 1955); *Il Museo Correr di Venezia: Dipinti dal XIV al XVI secolo* (V 1957, »Cataloghi di Raccolte d'Arte« 1); ‚*Die Abenteuer eines venetianischen Gesandten im alten Konstantinopel*' (Du, 1958); *Antonio Rizzo* (Mi s. a., »MdS« 35).

Mariani, Valerio (1899—....), it. um. zgodovinar.

B: *Arnolfo di Cambio* (R 1943, »Quaderni d'arte« 6); *Giorgione* (R 1945); *Michelangelo pittore* (Mi 1964); *Leonardo e Michelangelo* (N 1965).

MARIAPFARR (*Lungau* v pokrajini *Salzburg*, Avstrija). V žup. c. *Unsere Liebe Frau* ikonografsko izredna StS: *Marija zavetnica s plaščem s Kristusom trpinom* na des. roki (o. 1360).

MARIAZELL na avstr. Štajerskem: *žup. c. Marijinega rojstva*, znana avstr. božja pot pod pokroviteljstvom opatije v → *Sankt Lambrechtu:* v XIV. st. prez. gotska stavba, barokizirana od 1644 dalje. V njej **v. olt.* po načrtu Joh. Bernh. Fischer von Erlacha (1693—1704). — Za Mariazell je verj. nastala tudi znamenita → *Votivna tabla iz St. Lambrechta.*

L: EWA II (1960, stp 176 — L!); Reclam A II (1962).

MARIBOR, najpomembnejše mesto sev. Slovenije, na obeh straneh Drave, kot trg dkm. 1209, kot mesto 1243 in 1257. Od nekd. obzidja ohranjena mdr. t. i. *Sodni stolp* (XIV. st.) in *Vodni stolp* (XVI. st.).

L: R. G. *Puff:* Marburg in Steiermark, I—II (Graz 1847); A. *Mally:* Gassen-, Straßen- und Plätze-Buch von Marburg (Marburg 1906); Franjo *Baš:* Vodnik po Mariboru (Lj 1932); Ervin *Fabrici*, Renesansa, barok in klasicizem v mariborskem stavbarstvu (Kron, 1934); id. [Erwin *Fabrici Edler von Südwalden*]: Die Burgen der Stadt Marburg a. Drau mit besonderer Berücksichtigung des Treppenrisalites an der jetzigen Burg (Mn 1935, dis. [TeH, Mn]); Bogo *Téplý:* Maribor: ilustrirani vodnik po mestu in okolici (Mrb 1955); Franjo Baš (ELU 3, 1964, s. v.). — Cf. F. K. *Kos* (1934).

∼ **Alojzijeva cerkev** (*Glavni trg*), sez. 1767—69 (atr. Johannu → *Fuchsu*).

L: Cevc SU (1966); »ARS« 3 (1969, t. 67). — Cf. H. *Reuther* (ZfKg, 1956).

∼ **stolnica** v jedru sez. sredi XIII. st., 3 ladje razdeljene s slopi, ki nosijo na sev. strani že šilasto zalomljene, na juž. strani pa še polkrožne loke; pozn. »dolgi« kor (morda že o. 1380) ima na oboku kitast rebrast preplet, enega izmed najstar. pri nas, figuralne konzole in stenske baldahine iz tega časa, na podnožju slavoloka pa živalske like (*lev budi svoje mladiče*; *korakajoči lev*; *speči lev*; *medved, ki si liže šapo*); regotizacija sredi 1880-ih let (nekd. *v. olt.* iz srede XVII. st. od takrat na avstr. Štajerskem, Hl. Kreuz am Waasen pri Leobnu). Na hrbtiščih kornih klopi 10 reliefov (J. Holzinger 1771) s prizori iz legende Janeza Krst.: na sev. strani 1. *Angelovo oznanjenje Zahariji*, 2. *Obiskovanje*, 3. *Obrezovanje Janeza Krst.*, 4. *Pridiga Janeza Krst.*, 5. *Krst v Jordanu*; na juž. strani 6. *Janeza Krst. peljejo v ječo*, 7. *Sporočilo Janezovih učencev*, 8. *Pojedina pri Herodu*, 9. *Obglavljenje*, 10. *Pokop Janeza Krst.* — *Spom. A. M. Slomška* (F. Ks. Zajec). — Na sev. strani v Križevi kapeli (Mölkova freska *Najdenje sv. križa*, 1775) *Križev olt.* (J. Holzinger 1775).

L: CevcS (1963); Cevc SU (1966); »ArS« 1 (1967, t. 59, repr. p. XXXVIII, XLIII, LVI); Andreja *Volavšek* (VS XII, p. 121); »ArS« 4 (1969, t. 10—11). — Cf. J. *Graus* (1883), J. *Gregorič* (1951, p. 22 & 31), F. *Stelè* (*1943 — L!), S. *Vrišer* (1957; 1963).

∼ **Mestna hiša** (*Glavni trg*), renesančna stavba, s pilastri razčlenjeno *pročelje*, portal poudarjen z majhno loggio v nadstr. nad njim (grb na balustradi z letnico 1565), arkadno dvorišče.

L: cf. N. *Šumi* (Lj 1966, repr. 62—63).

∼ **Grad,** nekdaj obsežnejši stavbni kompleks s star. jedrom iz zadnje četrti XV. st. *Juž. pro-*

čelje (*Grajski trg*) s plastično okrašenim trikotnim čelom (1661); na zah. strani *stopniščni rizalit* (1747—50). Notr.: *loretanska kapela* sez. 1655 (posv. 1661); *viteška dvorana* z bogatim štukaturnim okrasom, na grlu alegorije *4 letnih časov*, po dva *konjeniška spopada* in *prizora z Odisejevo vrnitvijo na Itako*, *Mars* in *Jupiter*, na stropu pa freska (graški slikar Josef M. Gebler ali Goebler 1763) *konjeniške bitke s Turki*. Dvoramno rokokojsko **stopnišče* z bogatim plastičnim okrasom (na zač. *Diana* in *Ceres*, v nišah z dvojicami puttov ponazorjeni *letni časi*, itd.).

L: cf. S. *Vrišer* (1969 — L!).

~ **Vetrinjski dvor,** 1720-a leta, s štukaturno okrašenim *pročeljem*. — Cf. s. v. *Vetrinj*.

L: »ArS« 3 (1969, t. 22).

~ **Kužno znamenje z Marijinim stebrom** (*Glavni trg*), delo Jožefa Strauba iz 1743.

L: ZadnikarZ (1964 [1970]); »ArS« 1 (1967, t. 49). — Cf. S. *Vrišer* (ZUZ, 1957).

~ **Pokrajinski muzej** (*Grajska ul. 2*, → *Grad*, supra). Direktor Sergej → *Vrišer* (od 1963). V pomembni z. baročne plastike zastopani mdr. Franc Krištof Reiss, Janez Gregor → *Božič*, Jožef → *Straub* (npr. *Sv. Zaharija*, 1750), Jožef → *Holzinger*.

L: »ArS« 1 (1967, t. 20, 31, 48, 55—57, 60, 78—80). — Cf. S. *Vrišer* (1969).

~ **Umetnostna galerija** (*Strossmayerjeva 6*), ust. 1954. Direktor do 1971 Branko → *Rudolf*, zdaj pa Maja *Vetrih*.

L: Novejša umetnost v severovzhodni Sloveniji: Katalog Umetnostne galerije Maribor (Mrb 1970, ur. Maja *Vetrih*, predg. Branko *Rudolf*, uv Maja *Vetrih*, kat. Andrej *Ujčič* & Maja *Vetrih*).

Mariette, Pierre-Jean (1694—1774), fr. pisec o lik. umetn., um. zbiralec, knjigarnar in grafik, nekaj časa nekak kustos Crozatove z. (→ *Crozat*).

B: *Abécédario de P. J. Mariette et autres notes inédites sur les arts et les artistes* (6 knj., P 1851—1860, izd. Ph. de Chennevières & A. de Montaiglon, »Archives de l'art français« 2, 4, 6, 8, 10 & 12).

L: SchlosserL (1964 — L!).

Marija (hebr. *Mirjam*), po kršč. veri *Mati božja* (→ *éfeški zbor* 431), deviška mati Kristusova (edino človeško bitje brez izvirnega greha, dogma o t. i. *Brezmadežnem spočetju*) in zato poleg slednjega največkrat upodabljana oseba v kršč. ikonografiji. Seveda zgod. njenih upodobitev tudi mikavno pričuje o sočasnem čaščenju žene in materinstva sploh in kot celota predstavlja najbolj poetični del kršč. upodabljajoče umetn. Ikonogr. tipi: za nadaljnji razvoj so bili predvsem pomembni biz. obrazci kot → *Blaherniotisa* (ali → *Platitera*), → *Galaktatrofusa*, → *Glikofilusa* (ali *Eleusa*), → *Hodigitria*, etc., tudi → *Deesis* in → *Trenos*, sicer pa cf. infra & s. v. *Ana Samotretja*, *Brezmadežna*, *»lepe« Madone*, *Lov na enorožca v Zaprtem vrtu*, *Madona v rožnem gaju* (rožni uti), *Madonna dell'Umiltà*, *Maria Orans*, *Mistična zaroka sv. Katarine*, *Mulier amicta sole*, *Pietà*, *Pokrov*, *Sacra Conversazione*, *Salomonov prestol* resp. *Sedes Sapientiae*, *Sponsus et Sponsa*, naposled v okviru evang. in drugih zgodb *Beg v Egipt*, *Binkošti*, *Čaščenje pastirjev*, *Koimesis*, *Križanje*, *Luka upodablja Marijo*, *Obiskovanje*, *Objokovanje*, *Oznanjenje*, *Počitek na begu*, *Poklon treh kraljev*, *Polaganje v grob*, *Predstavitev v templju*, *Rojstvo*, *Sveta družina*, *Sveto sorodstvo*, *Vnebovzetje*, itd. — Up: → *Assunta* → *Avignonska pietà*, → *Dangolsheimska madona*, → *Essenska madona*, → *Imadova madona*, → *Krakovska madona*, → *Krumlovska madona*, → *Lepa vrtnarica*, → *Luka riše Marijo*, → *Madona Benois*, → *Madona družine Pesaro*, → *Madona iz Kladska*, → *Madona kanclerja Rollina*, → *Madona kanonika van der Paele*, → *Madona s čižkom*, → *Madona v votlini*, → *Madona z družino župana Meyerja*, → *Madonna dal collo lungo*, → *Madonna dei francescani*, → *Madonna del cardellino*, → *Madonna del Granduca*, → *Madonna della melagrana*, → *Madonna della Sedia*, → *Madonna della Vittoria*, → *Madonna delle Arpie*, → *Madonna dell'Eucaristia*, → *Madonna del libro*, → *Madonna del »Magnificat«*, → *Madonna del Prato*, → *Madonna del sacco*, → *Madonna di Casa Alba*, → *Madonna d'Ognissanti*, → *Madonna Ruccellai*, → *Maestà*, → *Marija zavetnica s plaščem*, → *Medičejska madona*, → *Pietà* (*Madonna della febbre*), → *Pietà Rondanini*, → *Pietà Röttgen*, → *Sikstinska madona*, → *Solčavska madona*, → *Tondo Doni* → *Tondo Bartolini*, → *Velesovska madona*, *Vierge dorée* (→ *Amiens*), → *Vladimirska madona*, → *Wiltonski diptih*, itd., pos. še pri naslednjih umetnikih: Giov. → *Bellini*, Carlo → *Crivelli*, Carlo → *Dolci*, El → *Greco*, Franc → *Jelovšek*, Jacques → *Lipchitz*, Filippo → *Lippi*, → *Memling*, → *Murillo*, → *Rafael*, → *Rogier van der Weyden*, → *Simone Martini*, → *Tizian*, itn. — V srednjev. tipologiji (*Concordia veteris et novi testamenti*) Marijo napovedujejo *Eva* (Marija kot *»nova« Eva*) in številne druge bibl. junakinje kot npr. *Abigaila* (→ *David in Abigaila*), → *Betsabeja*, *Estera* (→ *Estera pred Asuerjem*), → *Jahela*, → *Judita*, → *Rebeka*, itd. (cf. lit., *Wethey*, infra).

L: Anna Brownell *Jameson:* Legends of the Madonna as represented in the fine arts (L 1852; 2. izd. 1857; 5. izd. 1872; popr. & razš. izd. Bo 1891);

Charles *Rohault de Fleury:* La Sainte Vierge: études archéologiques et iconographiques... (2 knj., P 1878); Margarete *Siebert:* Die Madonnendarstellung in der altniederländischen Kunst: von Jan van Eyck bis zu den Maniersten (Str 1906, »ZKA« 41); Friedrich *Sauerhering:* Madonnen mit kunstgeschichtlichen Beinamen: Alphabetisches Gemäldeverzeichnis mit Erläuterungen und Reproduktionsangabne (Lpz 1915); Victor *Habicht:* Maria (Oldenburg 1926); Maurice *Vloberg:* La Vierge et l'Enfant dans l'art français (2 knj., Grenoble 1933; 2. izd. 1954); Manuel *Trens:* Maria: Iconografia de la Virgen en el Arte español (Bar 1946); Réau II/2 (1957 — L!); G. A. *Wellen:* Theotokos: Eine ikonographische Abhandlung über das Gottesmutterbild in frühchristlicher Zeit (Utr-Antw 1961); Branko *Fučić* (ELU 3, 1964, s. v.); R. *Sattlemair* (izd.): Romanische Madonnen (1964); Ernst *Guldan:* Eva und Maria: Eine Antithese als Bildmotiv (Graz-K 1966); Ernst Günther *Grimme* & H. G. *Schwarzkopf:* Deutsche Madonnen (K 1967); Keller (1968); Marienbild in Rheinland und Westfalen (1968 [rk]); Maria in der steirischen Kunst (Graz 1968 [rk, Alte Gal. am Landesmus. Joanneum], kat. Kurt *Woisetschläger & Krenn*). — Cf. S. *Beissel* (1909; 1910), I. *Bergström* (1955), C. *Cecchelli* (1946—1953), D. *Frey* (1925), N. P. *Kondakov* (1910 [1914—1915]), K. *Künstle* (1928), J. *Lafontaine-Dosogne* (1964—1965), V. N. *Lazarev* (1938), N. P. *Lihačev* (1911), A. *Muñoz* (1925), H. W. van *Os* (1969), L. *Réau* (1910), W. *Rothes* (1902; 1905), F. *Stelè* (1940; 1944), A. *Venturi* (1900 [1905]), etc.

Marija Antoinetta (1755—1793 obglavljena), fr. kraljica, žena Ludovika XVI. Njene najbolj znane portrete je naslikala Elisabeth → *Vigée-Lebrun*.

L: Marguerite *Jallut*, Quelques précisions sur l'abondante iconographie de Marie-Antoinette (R-Arts, 1955); »US« 10 (1969, p. 248—49).

Marija da mleka iz svojih prsi sv. Bernardu (lat. *Lactatio S. Bernardi*), ik. m. iz legende → *Bernarda iz Clairvauxa*. Up (na pogled nekoliko dvoumne): npr. Mojster Marijinega življenja (XV. st., Wallraf), J. Bellegambe (na *krilnem olt.* iz Le Celliera iz o. 1510, MM), Hans Fries (les [del *krilnega olt.*], d. 1501, Alte Pin.), Murillo (Prado).

L: Réau III/1 (1958, p. 213—15).

Marija daruje svoj pas apostolu Tomažu (angl. *The Madonna of the Girdle*, it. *La Madonna della Cintola*, nem. *Die Gürtelspende an den Apostel Thomas*), toskanska varianta kršč. ik. m. → *Vnebovzetje*, pendant ik. m. → *Neverni Tomaž*. Izvir ji je bil v Pratu pri Florenci, kjer so od XII. st. dalje častili Marijin pas (*Sacra Cintola*).

L: Réau II/2 (1957, p. 618—19 & 621).

Marija Egiptovska (lat. *Maria Aegyptiaca*), kršč. svetnica, aleksandrijska grešnica, ki si je s svojim telesom vožnjo do Palestine plačala, se v Jeruzalemu pred Marijino podobo po 27 letih razuzdanemu življenju odpovedala, v puščavo onstran Jordana odšla in tam 60 let od 3 hlebčkov kruha živela; puščavnik Zosim jo je z levovo pomočjo pokopal. Atribut: 3 hlebčki. Dan: 2. IV. Up: npr. Tintoretto (1583/87, Benetke, Scuola di S. Rocco), Nolde (*triptih*, 1912, Hamburg).

L: Ferguson (1954); Réau III/2 (1958, p. 884—88 — L!); LS II (1970). — Cf. K. *Künstle* (1926).

MARIJA GRADEC pri Laškem. *Podr. c.*, zač. 1505, poslikana in posv. 1526 (*StS-e* prvič delno odkrite 1926, v celoti odkrite in rest. 1965—68). Mdr. so upodobljeni na sev. steni *Marijina smrt*, *Vnebovzetje*, *Marijino kronanje* (3 božje osebe) in *Marija zavetnica s plaščem*, na juž. steni *Pohod treh kraljev* in nad njim *Križanje* pa *Snemanje s križa*, v ostenjih oken naposled → *Kristusovi predniki*, med katerimi so z ohranjenimi napisi zaznamovani v 1. oknu *Jese*, *David* in *Jozafat*, v 2. oknu *Joatam* (napis: ... *THAN*) in *Manase*, v 3. oknu *Amon*, *Josija*, *Zorobabel* in *Abiud*, v 4. oknu *Eliakim*, *Asor*, *Eliud* in *Eleazar*.

L: Fr. *Stelè* (ZUZ, 1927, p. 176—77). — Cf. I. *Stopar* (1968 [izšlo 1969]).

Marija Magdalena → *Magdalena*

Marija na Škrilju (*Škrilinah*) pri Bermu → *Škriline*

MARIJA NA ZILJI (nem. *Maria Gail*) pri Beljaku na Koroškem (Avstrija). V *žup. c.* ob sev. steni pomemben **rezljan krilni olt.* z *Marijinim kronanjem* v skrinji iz o. 1505/10 (na zun. mdr. slika → *Lov na enorožca v Zaprtem vrtu*).

L: Karl von *Spieß*, Der Schuß nach dem Vogel ... (Marksteine der Volkskst., I, Bl 1937). — Cf. E. *Cevc* (1970).

marijánski simboli (nem. *Marianische Symbole*), simboli → *Marije*, zlasti v zvezi z vero o njenem t. i. Brezmadežnem spočetju (praznik je 1477 uvedel papež Sikst IV., cf. s. v. *Brezmadežna*). Številni simboli, znani predvsem iz *litanij Matere Božje* (od XII. st. dalje, v zdajšnji obliki od 1576 izd. knjižice za loretske romarje, zato tudi *lavretánske litanije*), so povzeti po → *Visoki pesmi: lilium inter spinas* (Vp 2, 2: lilija med trnjem), → *turris David(is) ... cum propugnaculis* (Vp 4, 4: Davidov stolp ... z zidnimi venci), *Hortus conclusus* (Vp 4, 12: Zaprt vrt), *fons signatus* (Vp 4, 12: zapečaten studenec), *puteus aquarum viventium* (Vp 4, 15: studenec žive vode), *sol aurora* (Vp 6, 10: *ut auróra consúrgens*, tj. ki se dviga kakor zarja), *pulchra ut luna* (Vp 6, 10: lepa kakor luna), *electa ut sol* (Vp 6, 10: čista kakor sonce) in *turris eburnea* (Vp 7, 4 ali 5: slonokoščen stolp). Iz Vis. pesmi tudi besedilo napisnega traku Boga očeta (Vp 4, 7: *Tota pulchra*

es, amica mea, et macula non est in te, Vsa si lepa, prijateljica moja, in madeža ni na tebi), ki ga velikokrat vidimo nad Marijo, obdano s temi in drugimi simboli (e. g. *Heures de la Vierge à l'usage de Rome de Thielman Kerver*, P 1505). Drugi simboli: *Cedrus exsaltata* (Cedra), *Civitas Dei* (Božje mesto), *Oliva speciosa* (Oljka), *Pellis* ali *Vellus Gedeonis* (Gedeonovo runo, cf. Sodn 6, 37: *ros in sollo vellere et siccitas in omni terra*, resp. Sodn. 6, 40: *siccitas in solo vellere et ros in omni terra*), *Plantatio rosae* (Rožni grm), *Porta clausa* (Zaprta vrata, cf. Ezek 44, 2), *Porta coeli* (Vrata nebeška), *Rubus igneus incombustus* (→ *Goreči grm*), *Scala Iacob* (→ *Jakobova lestev*), *Speculum sine macula* (Brezmadežno ogledalo), *Stella maris* (Zvezda morja tj. Zvezda vodnica), *Virga Iesse* (Jesejeva mladika resp. korenika v besedni igri *virga* = *virgo*, devica), → *urna aurea*, itd. Posebno bogato simboliko razgrinja → *Defensorium inviolatae virginitatis beatae Mariae*. Up (→ *Lov na enorožca v Zaprtem vrtu*): npr. kot pravi rebus oblikovan polihr. lesen *relief* z zač. XVI. st. v katedr. v Bayeuxu (cf. lit., *Chastel*, infra) in Tintorettovi delavnici atr. slika *Brezmadežno spočetje* (iz samih marijánskih simbolov sest. krajina, Stuttgart).

L: Réau II/2 (1957, p. 79 ss); Keller (1968, p. 352—55); »US« 8 (1968, p. 237). — Cf. A. *Chastel* (1969, tabla p. 56), K. *Künstle* (1928), É. *Mâle* (fin 1908, p. 214 ss), W. *Molsdorf* (1920, p. 74—82), G. *Schiller* (I 1966 [1969], p. 64—65); F. *Stelè* (Slov. Marije 1940, p. 22—23), H. E. *Wethey* (& Alice Sunderland *Wethey* 1966).

Marija Ogrska (1505—1558), sestra ces. Karla V. in Ferdinanda I., žena Ludovika II., kralja Ogrske in Češke (1516—26), 1530—54 niz. namestnica. Up: npr. L. Leoni (bron. *soha*, viš. 166 cm, Prado).

Marija opeva uničenje egipčanske vojske → *Mirjam*

MARIJA SNEŽNA nad Avčami pri Kanalu: 1515 sez. *romarska c.* z zvezdastorebrasto obokanim prezbiterijem. V v. olt. kipi *Marije Magdalene*, stoječe *Marije z otrokom* in *Elizabete Ogrske* kot matrone z modno avbo na glavi (vse polihr. les, delavnica v Št. Vidu ob Glini o. 1515).

L: Cevc SU (1966); »ArS« 2 (1967 [izšlo 1968], t. 72—73 & 101), 4 (1969, t. 44).

Marija Terezija, fr. *Marie-Thérèse d'Autriche* (1638—1683), hči šp. kralja Filipa IV. in njegove 1. žene Izabele Francoske, od 1660 dalje žena Ludovika XIV. Up: npr. Velázquez (o. 1648, Lehman; o. 1651, MM; o. 1652, Ksthist. Mus. & Boston FA), Nocret (→ *Ludovik XIV. in njegova rodbina*).

Marija v gorečem grmu, kršč. ik. m., v katerem je bibl. predstava o Mojzesu na gori Horebu (2 Mcjz 3) povezana z dogmo o Marijini brezmadežnosti. Up: *Homilije meniha Jakoba* (XII. st., Bibl. Vat., Ms. grec. 1162, f. 54v), Nicolas Froment (*triptih z Gorečim grmom*, 1475/76, katedr. St.-Sauveur), Moretto (na pl prenesena freska, 1529, Brescia, Pin. Tosio e Martinengo).

L: chanoine *Marsaux*, La Vierge au buisson ardent (Bull. de la Soc. des Antiquaires de Picardie, 1907); Michael Quinton *Smith* (LCI I, 1968, stp 511 — L!). — Cf. E. *Harris* (1937/38), E. M. *Vetter* (1957).

Marija v klasju (fr. *la Vierge aux épis*, nem. *die Ährenmadonna* ali *Maria im Ährenkleid*), ikonogr. tip Marije v obleki (po legendi naj bi jo bile sešile tovarišice v templju), okrašeni z žitnimi klasi. Tip, ki mu najdemo prvo lit. oporo v Bibliji (Vp 7, 2 ali 3: *venter tuus sicut acérvus trítici vallátus líliis*, slov.: *Tvoje telo je kup pšenice, z lilijami obdan*), kaže Marijo pred → *Rojstvom* ali po njem (*virgo post partum*), vsekakor pa opozarja nanj. Up: pogoste v poznosrednjev. nem. in severnoit. umetn., npr. Hinrik Funhof (o. 1480, Hamburg), pri nas v okviru prizorov iz Marijinega življenja podoba *Marije v templju* (*freska*, 1504, Sveti Primož nad Kamnikom).

L: M. *Perše:* Maria im Ährenkleid (dis. 1949 [Gradec], strojepis); Albert *Walzer*, Noch einmal zur Darstellung der Maria im Ährenkleid (Beitr. zur schwäbischen Kg.: Festschrift zum 60. Geburtstag von Werner Fleischhauer, Konstanz-Stu 1964); Réau II/2 (1957, p. 91); Keller (1968, p. 358); Alois *Thomas* Ährenkleidmadonna (LCI I, 1968, stp 82—85 — L!); Stele (1969, p. 74). — Cf. R. *Berliner* (1929/30), J. Graus (1904), F. *Stelè* (Slov. Marije 1940, p. 27 & repr. 4).

Marija zavetnica s pajčolanom (rus. *Pokrov*), biz. ik. m., oprt na vídenje → *Andreja Slaboumnega*. Za razloček z zahodnoevr. tipom → *Marije zavetnice s plaščem* (infra) Marija drži nad človeštvom svoj pajčolan (ali pa ga namesto nje drže angeli). Poleg Andreja Slaboumnega je običajno videti pod njim tudi → *Romana Sladkopevca*.

L: Réau II/2 (1957, p. 73—74); ELU 3 (1964, p. 694—95 — L!); Stele (1969, p. 80). — Cf. V. *Molè* (Lj 1957, p. 285), K. *Onasch* (1961, t. 5, p. 344—45 — L!).

Marija zavetnica s plaščem (lat. *Mater Misericordiae* ali *Mater omnium*, angl. *Virgin of Mercy*, fr. *La Vierge de Miséricorde* ali *La Vierge au manteau*, it. *Madonna della Misericordia*, nem. *Schutzmantelmadonna*), ikonogr. tip Marije »zaščitnice«, ki mu lahko najdemo vire in analogije tudi v predkršč. antiki in ž. obredih (v kršč. ikonografiji se z zavetniškim plaščem pojavljajo tudi Bog oče, Kristus in razni svetniki): pod

plaščem so predstavniki redov (npr. cistercijanov in pozn. zlasti dominikancev) in stanov (tj. človeštva nasploh) pa tudi posamezniki (→ *Madonna della Vittoria*) in posamezne družine (→ *Madona župana Meyerja*). Up: npr. **relief* na → *Ptujski gori* (o. 1410/20), E. Quarton & P. Villatte (1452, Chantilly), Piero della Francesca (1445/55 [60?], Sansepolcro, Pin. Comunale), Dom. Ghirlandajo (*freska*, 1480, Florenca, Ognissanti), fr. *freska* iz o. 1480 (Le Puy-en-Velay, Mus. Crozatier), M. Erhartu atr. polihr. *lesen kip* (o. 1480, Dahlem), itd. — Številne podobe (pri nas npr. freska pri → *Svetem Primožu nad Kamnikom*) združujejo s tem tipom motiv *Marije priprošnjice* (cf. s. v. *puščice božje jeze*).

L: Vera *Süssmann*, Maria mit dem Schutzmantel (MarJb, 1929); MAS I (1935); Réau II/2 (1957, p. 112—20 & 128 — L!); CevcS (1963, p. 141—43 & 367 — L!); Koepf (1964, p 68); Keller (1968, p. 356—57); Stele (1969, p. 78—80). — Cf. B. *Berenson* (Ph 1953, repr. 35, 101, 113; 1968, repr. 761), W. *Deonna* (1916), K. *Künstle* (1928, p. 635—38), P. *Perdrizet* (*1908).

Marijina pot v tempelj (lat. *Praesentatio Virginis in Templo*, fr. *La Présentation de la Vierge au Temple* ali *La Vierge a l'escalier*, it. *La Presentazione della Vergine al Tempio*, nem. *Der Tempelgang Mariä*); kršč. ik. m., ki ga je bila po dvojici → *apokrifnih evangelijev* popularizirala *Zlata legenda* (→ *Jacobus de Voragine*): triletna Marija se sama, brez tuje pomoči, vzpenja po stopnicah (15 stopnic [*quindecim gradus*] ustreza → *petnajstim stopniškim pesmim*), vrh katerih jo pričakuje v. duhoven Zaharija. Up: *miniatura* v → *Menologiju Vasilija II.* (979/84), *miniatura* v → *Homilijah meniha Jakoba* (zgodnje XII. st.), Giotto (*freska* v Capp. dell'Arena v → *Padovi*), Taddeo Gaddi (*freska* 1332/38, Florenca, Sta Croce, Capp. Baroncelli), Paolo di Giovanni Fei (prej atr. Bartolu di Fredi, o. 1400, Washington), Andrea di Bartolo (o. 1400, ib.), delavnica Rogierja van der Weyden (Escorial — cf. Friedländer II, št. 83), Dom. Ghirlandajo (*freska*, 1486/90, Florenca, Sta Maria Novella, kor, leva stena, 2. vrsta od spodaj levo), Cima da Conegliano (les, o. 1500), Carpaccio (o. 1504, Brera), *freska* v c. *Sv. Primoža nad Kamnikom* (1504), Tizian (o. 1534/38, Accad.), Tintoretto (o. 1552/54, Benetke, Sta Maria dell'Orto), Barocci (1594, Rim, Chiesa Nuova, tj. Sta Maria in Vallicella).

L: Réau II/2 (1957, p. 164—66). — Cf. K. *Künstle* (1928, p. 327—28).

Marijina smrt (grš. *Kóimesis*, lat. *Dormitio Beatae Virginis Mariae*, angl. *The Death* [*Dormition*] *of the Virgin*, fr. *La Mort de la Vierge*, it. *La morte* [*dormizione*] *della Madonna*, nem. *Der Tod Mariae*, srb. *Uspenje Bogorodičino*), kršč. ik. m. Up: ležeča Marija (star. biz. obrazec): npr. **relief* v timpanu na juž. pročelju katedr. v Strasbourgu (o. 1220/30), *StS-e* v *Sopoćanih (o. 1265), c. Sv. Klimenta v Ohridu (1295), c. Sv. Nikite pri Skopju (o. 1307) in c. Sv. Spasa v Žiči (o. 1311), Duccio (na → *Maestà*, 1308/11), *StS* v Gračanici (o. 1320), tabla → *Verdunskega olt.* (temp, 1331, Klosterneuburg), *freska* v sev. ladji žup. c. v Vuzenici (sreda XV. st.), Hugo van der Goes (Brugge), sliki → *Mojstra Marijine smrti* (Wallraf in Alte Pin.) in Caravaggio (*1605/06, Louvre); klečeča Marija (poznosrednjev. zahodnoevr. obrazec): npr. *freska* v c. na Muljavi (Janez Ljubljanski 1456), K. Laib (na *krilnem olt.* iz o. 1460, Ptuj, muz. v nekd. dominikanskem samostanu), V. Stoß (na *v. krilnem olt. Marijine smrti*, 1477/89, Kraków, Marijina c.), *freska* v podr. c. v Železni Kapli na Koroškem (o. 1490), itd.; sedeča Marija: npr. Holbein star. (na *Kaisheimskem olt.*, 1502, Alte Pin.).

L: Olav *Sinding:* Mariae Tod und Himmelfahrt: Ein Beitrag zur Kenntnis der frühmittelalterlichen Denkmäler (Christiania 1903); MAS I (1935, p. 34); Réau II/2 (1957, p. 604—11 — L!); Gertrud *Holzherr:* Die Darstellung des Marientodes im Spätmittelalter (dis., 1966 [Tü]); A. *Jacobs*, Het »ontslapen van der Moeder Gods« in de iconografie (Het Christelijk Oosten, XIX, 1966). — Cf. W. *Frodl* (1944, p. 100), K. *Künstle* (1928), F. *Stelè* (RSAZU, 1950, p. 276—81), H. *Swarzenski* (1952), etc.

Marijina zaroka (lat. *Desponsatio* [*Sponsalitio*] *Beatae Virginis*, fr. *Le Mariage de la Vierge*, nem. *Die Verlobung* [*Vermählung*] *Maria*, srb. *Zaharije predaje Bogorodicu Josifu*), kršč. ik. m., povzet po t. i. → *apokrifnih evangelijih* in → *Zlati legendi:* v. duhoven je odločil, da se bo Marija omožila s tistim izmed Davidovih potomcev, ki mu bo ozelenela palica. Čudež se zgodi z mandljevo vejo ostarelega Jožefa in razočarani mlajši snubci jezni lomijo svoje palice. Up: npr. Giotto (*freska*, Capp. dell'Arena v Padovi: mandljeva veja je spremenjena v florent. lilijo!), Vincenc iz Kastva (*freska*, 1474, Marija na Škrilju pri Bermu), Mojster Boštjanove legende (Bruxelles), Rafael (Brera, cf. infra), B. van Orley (o. 1513, Washington), Franciabigio (*freska*, 1513/14, Florenca, SSa Annunziata, atrij), itd.

L: Pigler I (1956, p. 237—40); Réau II/2 (1957, p. 171—72). — Cf. K. *Künstle* (1928, p. 328).

***Marijina zaroka** (*Lo sposalizio* della Vergine), slavna mladostna Rafaelova slika (topolov les, o, 170 × 118 cm, zg. zaokrožena, sgn. *RAPHAEL VRBINAS* in dat. *MDIIII*, Brera), ki jo je družina Albizzini naročila za svojo kapelo v c. *S. Francesco dei padri minori conventuali* v Città di

Castello. Delo po kompoziciji spominja na Peruginovo → *Izročanje ključev* v Sikstinski kapeli in kajpak na upodobitev istega motiva v muz. v Caenu. Cerkev v ozadju kaže sorodnost z Bramantejevim *Tempiettom* na dvorišču c. *S. Pietro in Montorio* (→ *Rim*).

Marijino kronanje (lat. *Coronatio Mariae*, angl. *The Coronation of the Virgin*, fr. *Le Couronnement de la Vierge*, it. *L'Incoronazione della Vergine* ali *L'Incoronata*, nem. *Die Krönung Mariä*), kršč. ik. m., ki ga je znova popularizirala → *Zlata legenda*, sicer pa velja za stvaritev fr. gotike XII., gotovo pa XIII. st. Up: Kristus krona Marijo: npr. *relief* v timpanu nad srednjimi vrati na sev. pročelju transepta katedr. v Chartresu, polihr. in pozlačena **slonokoščena plastika* (28 × 25 cm, konec XIII. st., Louvre), J. Torriti (*mozaik* v c. Sta Maria Maggiore v Rimu), na *Poliptihu Baroncelli* v c. Sta Croce, fra Angelico (*freska* v samostanu S. Marco v Florenci), C. Crivelli (d. 1493, Brera), Rafael (1502/03, Pin. Vat.), itd.; Bog oče krona M.: Filippo Lippi (1441/47, Uffizi); Sv. Trojica krona M.: npr. Enguerrand Quarton (1453, Villeneuve-lès-Avignon), Fouquet (*miniatura* v → *Horariju Étienna Chevalierja*, Chantilly), Dürer (*lesor.* [d. 1510] v ciklu *Marijinega življenja*), Velázquez (Prado), itd. Več primerov na Slovenskem od obeh slikarij v Turnišču dalje (mdr. tudi → *Robba*).

L: Réau II/2 (1957, p. 621—26 & 635 — L!); Frans *Baudouin*, De kroning van Maria door de H. Drieenheid in de vijftiende-eeuwse schilderkunst der Nederlanden (BMR, 1959); Nicole *Reynaud*, Le Couronnement de la Vierge de Michel Sittow (RLou, 1967); »US« 8 (1968, repr. p. 88, 102, 218, 241); Keller (1968, p. 352), Stele (1969, p. 78, repr. 77, 175). — Cf. B. *Berenson* (L: Ph 1957, repr. 1—2, 10, 21, 24, 30, 79, 110, 159, 367, 397; 1968, repr. 233, 356, 439, 529, 531, 625, 883, 1080, 1565), K. *Künstle* (1928), H. W. van Os (1970 — L!), Ch. *Sterling* (1939), G. *Zarnecki* (1950), itd.

Marijino rojstvo (lat. *Nativitas Beatae Mariae Virginis*, angl. *The Birth of the Virgin*, fr. *La Nativité de la Vierge*, it. *La Nascita della Madonna*, nem. *Die Geburt Mariens* [ali *der Gottesmutter*], srb. *Rođenje Bogorodice*), kršč. ik. m. Up (→ *Marijino življenje*, infra): npr. *mozaik* iz o. 1100 (Dafni, samostanska c.), P. Lorenzetti (*triptih*, d. 1342, Siena, Mus. dell'Opera del Duomo), A. Orcagna (*relief*, Florenca, Orsanmichele, marm. tabernakelj,) A. Altdorfer (o. 1520, Alte Pin.).

L: Réau II/2 (1957, p. 162—63); SSS (1966, t. 55—56); »PKG« 3 (1968, t. 18); Géza *Jászai* (LCI II, 1970, stp 120—25 — L!).

Marijino slovo od apostolov (fr. *Les Adieux de la Vierge aux Apôtres*, it. *Maria si congeda dagli apostoli*, nem. *Der Abschied von Aposteln*), kršč. ik. m.: Janez s palmovo vejo. Up: npr. Duccio (na → *Maestà*, 1308/11).

L: Réau II/2 (1957, p. 603).

Marijino življenje. Med ciklusi upodobitev, oprtimi na t. i. *apokrifne evangelije* in *Zlato legendo*, npr.: *freske* Giotta (Capp. dell'Arena) in Taddea Gaddija (Florenca, Sta Croce, Capp. Baroncelli), Mojster Marijinega življenja (o. 1465/70), Vincenc iz Kastva (*freske* iz 1474, Škriline pri Bermu), Dom. Ghirlandajo (*freske*, Florenca, Sta Maria Novella, kor), Dürer (*lesor.* vrsta *Marienleben*, 1501—11), pri nas *freske* iz 1504 (→ *Sveti Primož nad Kamnikom*), itd.

L: Stele (1969, p. 73 ss). — Cf. J. *Lafontaine-Dosogne* (*1964—1965).

Marin, John (1870—1953), amer. slikar, štud. v Philadelphii in New Yorku, bil 1905—10 v Parizu in postal po vrnitvi poleg M. Weberja vodilna osebnost umetniške avantgarde, ki se je zbirala okrog Stieglitzove gal. *291*. S: številni akvareli, sicer pa predvsem amer. krajine in vedute. Up: Gaston Lachaise (bron, d. 1928, Hartford).

B: *Letters* (izd. H. J. Seligmann, NY 1931); *Selected writings* (NY 1949).

L: MacKinley *Helm:* John Marin (Bo 1948).

marina, ikonogr. zvrst, slika ali graf. upodobitev morja, morske obale ali pristanišča. Specializirani slikarji marin (→ *marinisti*) zlasti na Holandskem v XVII. st. Pozn. so poleg drugih motivov slikali marine npr. Turner, Courbet, Monet, Cézanne, Marquet in Dufy, med Slovenci npr. Sirk.

L: Fred. C. *Willis:* Die niederländische Marinemalerei (Lpz 1911, dis. [pri Ad. Goldschmidtu, Halle 1910]). — Cf. L. *Menaše* (1960, p. 38 & 95), W. *Waetzoldt* (1943).

Marini, Marino (1901—....), it. kipar (grafik in slikar), posebno znan po številnih različicah motivov *Konj* in *Konj in jezdec* (od 1936 dalje); več teh del je naslovil *Il Miracolo*, ker oživljajo ik. m. *Savlovega spreobrnjenja*. Odličen portretist (se inspiriral pri etr. in stari rim. republikanski plastiki); tudi ženski akti (vzor stara Grčija). R. v Toskani (Pistoia), imel najprej atelje v Monzi pri Milanu (tam začel v bližnjem hlevu risati konje), od 1940 dalje prof. na ak. Brera v Milanu. P: stoječi akt *Pomona* (bron, 1941, Milano, z. Emilio Jesi), *Arturo Tosi* (1942), *Massimo Campigli* (1942), *Georg Schmidt* (1945), *Carlo Carrà* (1946), *Konj in jezdec* (1945—47, na vrtu Wrightove hiše za Edgarja Kaufmanna v Pennsylvanii; bron, 1947—49, MMA; polihr.

les, viš. 180,5 cm, 1949/50, Zürich, z. Krayenbühl), *Igor Strawinsky* (bron, 1951, Hamburg), *Curt Valentin* (bron, 1953, Joseph H. Hirshhorn Coll.), *Henry Moore* (polihr. mavec, 1962, Milano, umetnikova last), *Marc Chagall* (bron, 1962, Zürich, z. Nelly Bär).

L: Lamberto *Vitali:* Marino Marini (Mi 1937); Luciano *Anceschi:* Marino Marini (Mi 1942); Lamberto *Vitali:* Marino Marini (F 1946); Giedion-Welcker (1960); Marino Marini: Graphic Art and Paintings (NY 1960, uv P. *Bardi*); SeuphorS (1961); WWA (1962; 1964); Henry R. *Hope* (EWA IX, 1964, s. v.); ReadS (1964); L. F. *Toninelli:* Le litografie di Marino Marini 1942—1965 (Mi 1966, uv Giovanni *Carandente*); »MdS« 9; Patrick *Waldberg:* *Complete Works of Marino Marini (NY 1970); Alberto *Busignani:* Marino Marini (Lj-Zgb 1971). — Cf. U. *Apollonio* (1953), H. H. *Arnason* (1968 ali 1969), E. *Carli* (1950), R. *Carrieri* (1948), P. *Fierens* (1936), A. M. *Hammacher* (1955), É. *Langui* (1954), E. *Roditi* (1960), E. *Trier* (1954).

Marini, Remigio (1892—1965), it. um. zgodovinar, prof. na univ. v Trstu. Mdr. pisal o Tomincu, prvič v *La Voce libera* (Trst) leta 1949 (14. I., 25. II. & 11. III.).

B: *La scuola di Tolmezzo* (Pa 1942); *Bartolomeo Veneto e un eminente inedito* (V 1951); *Giuseppe Tominz* (V 1952); *Andrea Pozzo: pittore (1642—1709)* (Trento 1959, »Collana di artisti trentini« 20); ‚*Cortona, Gaulli, Pozzo: i tre stadi dell'illusionismo barocco*' (Emp, 1959); ‚*Andrea Pozzo e i suoi dipinti d'altare*' (Arte Ven, 1959/60); ‚*Un raro ritratto di Francesco Primaticcio*' (Emp, 1960); ‚*Gianfrancesco* [dal Zotto] *da Tolmezzo e le origini della pittura friulana*' (Acr, 1962); ‚*Giuseppe Tominz e quattro inediti tominziani*' (Arte, 1963).

L: Emilijan *Cevc* (ZUZ nv VIII, 1970, nekr.).

marinisti, specializirani slikarji morja (→ *marina*), med hol. slikarji XVII. st. zlasti H. C. *Vroom*, *Porcellis*, de *Vlieger*, van de *Cappelle*, *Bakhuyzen*, Willem van de → *Velde ml.*, med pozn. specialisti na tem področju → *Ajvazovski.*

Marinus van Reymerswaele, tudi *Roymerswaele* (o. 1490?—1567?), niz. slikar žanrskih in nabožnih podob. S: predvsem 3 ik. m., ki jih vse poznamo v številnih različicah, na Quentina Massysa navezujoči *Menjavec in njegova žena* (npr. hrastovina, d. [15]38, Alte Pin.), *Davkarja* (npr. hrastovina, Nat. Gall.) in *Sv. Hieronim v svoji celici* (npr. les, d. 1521 [?], Prado).

L: Fernand de *Mély*, Quinten Matsys et Marinus (GBA, 1908); Friedländer XII (1935); EWA V (1961, t. 295). — Cf. I. *Bergström* (L 1956), M. *Davies* (1945), *Hoogewerff* (IV 1941/42), *Wilenski* (1960 — L!).

Marjeta (lat. *Margarita*, angl. *Margaret*, fr. *Marguerite* [*Margot*], it. *Margherita* [*Rita*], nem. *Margareta* [*Gretchen*]), krščc. svetnica (20. VII.) iz Antiohije pisidske. Njeno zgodbo je na krščc. Zahodu popularizirala → *Zlata legenda.* Atribut: zmaj. Up: npr. Kremser Schmidt (e.g. d. 1774, Dol pri Lj, žup. c.), Janez Šubic (e.g. d. 1876, Horjul, žup. c.).

L: Ferguson (1954); Réau III/2 (1958, p. 877—82); EWA XII (1966, stp 664). — Cf. K. *Künstle* (1926).

Marjeta Kortonska (1247—1297), it. tretjerednica, imen. *frančiškanska Magdalena*, krščc. svetnica (22. II., lat. *Margarita Cortonensis*), spokornica. Up: npr. G. Lanfranco (→ *Zamaknjenje Marjete Kortonske*, Pitti), V. Metzinger (Kamnik, žup. c.).

L: Mille Santi (1931); Réau III/2 (1958, p. 883—84 — L!); Keller (1968, p. 348—49); LS I (1968). — Cf. J. *Braun* (1943, stp 493—94).

Mark Avrél ali *Markus Aurelius*, lat. *Marcus Aurelius Antoninus* (121—180), rim. ces. (161—80), »filozof na prestolu«, stoik, pisec *Samogovorov* (prev. A. Sovre, Lj 1934). Njegov sin → *Kómodus.* Up: bron. **konjeniški spom.* na Kapitolskem trgu (tja ga je postavil Michelangelo 1537/38), portretna *glava*, najdena v gledališču v → *Leptis Magna* (marmor, viš. 67 cm, 160/69, Tripolis, Arheol. muz.); prizori iz njegovih bojev z Markomani, Kvadi in Sarmati na *stebru Marka Avréla* (176—93 po vzoru Trajanovega stebra, Rim, zdajšnja *piazza Colonna*).

L: »PKG« 2 (1967, t. 313); Vorländer I (1968).

Marko (lat. *Marcus*, angl. & rus. *Mark*, nem. *Markus* [izv. *Marx*], srb. *Marko*), evangelist (→ *štirje evangelisti*), levit, ki je prevzel rim. ime, krščc. svetnik (25. IV.). Po legendi naj bi si bil odrezal palec (zato grš. vzdevek *kolobodaktilos*), v Ogleju spreobrnil sv. → *Mohorja*, kot škof v Aleksandriji pa mdr. pozdravil roko svojega naslednika → *Aniana.* Njegovo truplo, ki so ga bili mogli kristjani med nevihto skriti (cf. Tintoretto: → *Kristjani odnesejo truplo sv. Marka*), sta v Aleksandriji 828 ukradla beneška trgovca. Atribut resp. simbol: krilat lev (→ *tetramorf*). Patron Benetk, notarjev, pisarjev, itd. Up: npr. Tizian (Sta Maria della Salute v Benetkah), med cikli s prizori iz njegove legende je najslavnejše Tintorettovo delo za beneško *Scuola di S. Marco*; pri nas npr. fragmentarno ohranjena *freska* iz o. 1400 v podr. c. v → *Vrbi.*

L: Mille Santi (1931, p. 412—13 & 414); Ferguson (1954); Réau III/2 (1958, p. 868—73); Keller (1968, p. 366); LS II (1970). — Cf. J. *Braun* (1943, stp 502—04), K. *Künstle* (1926), H. *Martin* (1926).

Marko, fr. umetniško ime Marka → *Čelebonovića*

Marle, Raimond van (1887—1936), hol. um. zgodovinar, avtor pomembnega korpusa it. sli-

karstva (do konca XV. st.) in prvega mod. priročnika profane ikonografije. R. v Haagu, štud. v Parizu na Sorboni in *École des Chartes*, od 1918 dalje v Italiji.

B: *Recherches sur l'iconographie de Giotto et de Duccio* (Strasbourg 1920); *La peinture romaine au moyen-âge* (ib. 1921); **The Development of the Italian Schools of Painting, I—XIX* (The Hague 1923—1938); **Iconographie de l'Art profane au Moyen-Age et à la Renaissance: et la décoration des demeures, I: La vie quotidienne* (La Haye 1931), *II: Allégories et symboles* (ib. 1932).

L: L. *Menaše* (ELU 3, 1964, s. v. — L!).

Marlier, Georges (1898—1968), belg. um. zgodovinar, poznavalec niz. slikarstva XVI. st., r. v Antwerpnu, u. (70) v Bruslju.

B: *Jacob Smits* (Br 1931); *Anthonis Mor van Dashorst* (Br 1934); ‚*Un portraitiste frison du XVIe siècle: Anna ou Adriaan van Cronenburch*' (OH, 1934); ‚*La Peinture au XVIe siècle*' (P. Fierens [izd.]: *L'Art en Belgique du moyen âge à nos jours* Br 1939 — tudi ‚*L'Architecture*' in ‚*La Sculpture*'); ‚*Le maniérisme dans l'art de Pierre Pourbus*' (AMR, 1939); *Jordaens* (Anv 1941); *Vingt-cinq Années de Peinture et de Sculpture en Belgique* (*La Génération de l'Entre-deux guerres*) (Br 1942); ‚*Nieuwe gegevens omtrent Anthonis Mor*' (GeB, 1942); *Flämische Malerei der Gegenwart* (Jena 1943; flam. izd. 1944); *Jan Stobbaerts: 1838—1914* (Br 1944); *La Peinture ancienne au Musée van Maerlant* (Damme 1953); *Erasme et la peinture flamande de son temps* (ib. 1954); *Ambrosius Benson: et la peinture à Bruges au temps de Charles-Quint* (ib. 1957); *Le Renaissance flamande: Pierre Coeck d'Alost* (Br 1966).

Marolt, Marijan (1902—....), slov. um. zgodovinar (samouk), advokat, r. na Vrhniki, pred osvoboditvijo 1945 pobegnil iz Jugoslavije. V ZUZ 1921—29 objavil strok. *bibl.* za leta 1921—28 [razen za del 1925, ki ga je *Šijanec*], v ZUZ 1936 pa Vurnikov kat. del V. *Metzingerja*.

B: ‚*Jožef Petkovšek*' (ZUZ, 1924); ‚*Matej Facia in njegovi nasledniki*' (ib., 1926); ‚*Celjski nagrobniki 15. in 16. stoletja*' (ib., 1928); *Dekanija Vrhnika: Topografski opis* (Lj 1929 [izhajalo od 1929 do 1934]); *Dekanija Celje, I—II* (Mrb 1931—1932); ‚*Fortunat Bergant v Liki*' (Um [Lj], 1938/39); ‚*Novo odkrite Bergantove podobe*' (ib., 1941/42); ‚*Iz monografije o Bergantu*' (ZUZ, 1944).

L: Mirko *Juteršek* (ELU 3, 1964, s. v.).

Marquand, Allan (1853—1924), amer. um. zgodovinar.

B: *Della Robbias in America* (Pri 1912, »PriM« 1); *Luca della Robbia* (ib. 1914, »PriM« 3); *Robbia heraldry* (ib. 1919, »PriM« 7); *Giovanni della Robbia* (ib. 1920, »PriM« 8); *Andrea della Robbia and His Atelier* (2 knj., ib. 1922, »PriM« 11); *The brothers of Giovanni della Robbia* (ib. 1928, »PriM« 13).

Marquet, Albert (*Pierre-Albert*), (1875—1947), fr. slikar, prijatelj fauvistov, r. v Bordeauxu, u. v Parizu. S: ženski akti in portreti, npr. *André Rouveyre* (celopost., d. 1904, MAM), predvsem pa tonsko tanko ubrani, tudi perspektivično neoporečni motivi iz raznih evr. pristanišč (Neapelj, Hamburg, Marseille, Honfleur, Stockholm, itd.) in iz Pariza ob Séni, zlasti *Le Pont Neuf*.

L: Georges *Besson:* Marquet (P s. a. [1948?], »Maîtres«); Marcelle *Marquet:* Marquet (P 1952); Dict peint mod (1954); Exposition Albert Marquet (1957 [rk, Albi, Mus. Toulouse-Lautrec]); Albert Marquet (1960 [rk, Bgd, Nar. muz.]); Luc *Menaše* (NSd, 1960, št. 10). — Cf. I. *Erenburg* (1964, p. 470—73), F. *Jourdain* (1948).

Mars, rim. bog vojne (ustreza → *Aresu* v grš. mitologiji); po njem imen. 1. mesec starorim. koledarja (*marec*). Up (tudi → *sedem planetov*): npr. Velázquez (o. 1640, Prado).

L: G. *Hermansen:* Studien über den italischen und den römischen Mars (Kopenhagen 1940, dis.); Grimal (1951, p. 277); Hunger (1955, p. 211); »CA« 26 (1969, kat. št. 81); »US« 4 (1970, repr. p. 167). — Cf. J. *Seznec* (1940 [1953]).

MARSEILLE, nekd. *Massilia*, v. pristaniško in industrijsko mesto v juž. Franciji (*Provence*), v katerem se mdr. »skrivajo« tudi pomembni *ostanki starokršč. arhitekture* (V. st.).

L: EWA V (1961, stp 611—12 — L!); Reclam F IV (1967, p. 373—416).

∼ **Unité d'Habitation** ali *La Cité Radieuse* (*boulevard Michelet*), ena izmed najpomembnejših arhit. stvaritev po 2. svet. vojni (→ *Le Corbusier* dkč. 1952), zamišljena kot prvi izmed 6 podobnih kompleksov, usmerjena sev.-jug: 337 različnih stanovanj (usmerjenih vzh.-zah.) od samskih do družinskih za družine s 5 otroki, vsega za pribl. 1600 ljudi.

L: cf. G. E. K. *Smith* (1961).

***»Marsejéza«** (»*La Marseillaise*«), vzdevek slavne Rudove skulpture *Odhod prostovoljcev 1792* (1833—36, Pariz, Slavolok zmage, cf. s. v. *Rude*).

Mársias ali *Márs ij* (grš. *Marsías*, lat. *Márs yas*), silen (ali satir), ki si je drznil tekmovati z Apólonom. Našel je piščal, ki jo je bila zavrgla Atena, se naučil igrati nanjo ter se nato spustil v tekmovanje z Apólonom. Apólon je domišljavca premagal, nato pa kruto kaznoval (→ *Apólon odira Márs ija*). Up: npr. Miron (*Atena in Mársias*, bron. rekonstrukcija [orig. o. 450 pred], zdaj Warszawa), Perugino (*Apólon* in *Mársias*, les, o. 1495, Louvre), G. B. Tiepolo (o. 1720/22, Accad.; o. 1760, København), etc.

L: Grimal (1951, p. 277—78); Hunger (1955, p. 212); »CA« 25 (1968, kat. št. 19 D & 266), 30 (1969, kat. št. 48); »US« 3 (1969, p. 144—45), 9 (1969, repr. p. 71).

Mars in Venera → *Venera in Mars*

MARŠIČI nad Ortnekom na Dolenjskem: *podr. c. sv. Urha* s freskami t. i. → *Trubarjevega »krovaškega malarja«* (cf. s. v. *Tomaž iz Senja*), ki jih je odkril Stane Mikuž (cf. lit., infra); 1965 so odkrili tudi *lisico romarico* v okenskem ostenju (zač. XVI. st. pred 1514). *Križev pot* je dat. z letnico 1802.

L: S. *Mikuž* (Domoljub [Lj], LIV, 1941, št. 48, p. 11); F. *Mesesnel* (ZUZ, XIX, 1943, p. 81—84); Stele (1969, repr. 137, 198, 225). — Cf. I. *Komelj* (VS, X, 1966, p. 72).

Marta (lat., angl. & nem. *Martha*, fr. *Marthe*, it. *Marta*), kršč. svetnica, devica (29. VII.), znana iz evangelijev (zlasti Lk 10, 38—42) kot sestra Marije resp. Marije Magdalene (cf. s. v. *Magdalena*) in Lazarja (→ *Obujenje Lazarja*), in sicer kot skrbna in prizadevna gospodinja, ki je vneto Kristusu stregla (lat. *Salvatoris hospita*, nem. *die eifrig sorgsame Schaffnerin*); zato v nasprotju s svojo sestro ponazarja → *vita activa*. Up: npr. F. Mochi (marm. *soha*, 1620, Rim, St'Andrea della Valle).

L: Mille Santi (1931); Réau III/2 (1958, t. 58, p. 893—96 — L!); Keller (1968, p. 367—68). — Cf. J. *Braun* (1943, stp 507—09), É. *Mâle* (1958).

Martianus Capella (zač. V. st.), zgodnjesrednjev. učenjak v Kartagini v sev. Afriki, avtor obsežnega dela *Nuptiae Mercurii et Philologiae* (ki so ga v srednjev. samostanih izmed vseh profanih spisov najbolj vneto prepisovali): v njem so natančno predstavljene personificirane → *artes liberales* in hkrati določeno njihovo število 7 (cf. *septem artes liberales*).

B: razne izd., e. g. Vicenza 1499, Basel 1532 (*De nuptiis Philologiae et Mercurii libri II*), itn. (nem. izd. F. Eyssenhardt, Lpz 1866).

L: Réau I (1955, p. 155). — Cf. E. R. *Curtius* (1965), K. *Künstle* (1928, p. 146), J. *Seznec* (1940 [1953]).

Martin (lat. *Martinus Turonensis*, hol. *Maarten*), krščk. svetnik (11. XI.), rim. legionar in pozn. škof v Toursu, patron mesta *Lucca*. Atributi: gos, pokal. Up: med cikli npr. *reliefi* na pročelju stolnice v Lucci (1230-a leta), Simone Martini (*StS-e*, Assisi, S. Francesco, spodnja c.) in Johannes Aquila (*StS-e*, d. 1392, Martjanci), med posameznimi prizori npr. *Martin na konju deli plašč z beračem* — npr. Sassetta (1433, Siena, z. Chigi Saraceni), B. Vivarini (s sodel., d. 1491, Bergamo), N. Božidarević (na *poliptihu* v c. na Dančah, 1517), El Greco (o. 1597/99, Washington) in R. Donner (*svinec*, 1732, Bratislava, stolnica) — ali *Martin ozdravlja bolnico* (npr. Janez Šubic, 1876, Šmartno pod Šmarno goro, žup. c.).

L: Mille Santi (1931); Réau III/2 (1958, p. 900—917 — L!); Keller (1968, p. 368—70). — Cf. J. *Braun* (1943), K. *Künstle* (1926), H. *Martin* (1917).

Martin, Henry (-Marie-Radegonde), (1852—1927), fr. um. zgodovinar, poznavalec srednjev. rkp. slikarstva. Dipl. na *École des Chartes* 1876, od 1875 do 1923 bibliotekar, nato konservator in naposled upravnik *Bibl. de l'Arsenal* v Parizu.

B: *Catalogue des manuscrits de la Bibliothèque de l'Arsenal* (8 knj., P 1885—1899); *Le Terence des Ducs* (P 1907); *Légende de saint Denis* (P 1908); *Les Peintres de manuscrits et la miniature en France* (P 1909. »G. A.«); *Saint Martin* (P 1917, »L'Art et les Saint«); *Les Fouquet de Chantilly: Livre d'Heures d'Étienne Chevalier* (P 1919); *Saint Hubert* (P 1921, »L'Art et les Saints«); *La Miniature française du XIIIe au XVe siècle* (P-Br 1923; n. izd. 1925); *Saint Marc* (P 1926, »L'Art et les Saints«); *Saint Mathieu* (P 1926, ista z.); *Saint Jean l'Évangéliste* (P 1927, ista z.); *Saint Luc* (P 1927, ista z.); *Les Joyaux de l'enluminure à la Bibliothèque Nationale* (P-Br 1928 — B!).

Martin, John Rupert (1916—....), amer. um. zgodovinar. R. v Kanadi (Hamilton, Ont.), v ZDA od 1941, prom. v Princetonu (1947), tam prof. od 1961 dalje.

B: *The Death of Ephraim in Byzantine and Early Italian Painting*' (AB, 1951); *The Illustrations of the Heavenly Ladder of John Climacus* (Pri 1954, »Studies in Manuscript Illumination« 5); ‚*The Baroque from the Point of View of the Art Historian*' (J Aesth, 1955); ‚*The Dead Christ on the Cross in Byzantine Art*' (A. M. Friendov zb., 1955); *The Portrait of John Milton at Princeton and its Place in Milton Iconography* (Pri 1961); *The Farnese Gallery* (ib. 1965, »PriM« 36); *The Ceiling Paintings for the Jesuit Church in Antwerp* (L: Ph 1968, »Corpus Rubenianum Ludwig Burchard« 1).

Martin, Kurt (1899—....), nem. um. zgodovinar in muzealec. R. v Zürichu, štud. na univ. v Freiburgu (i. Br.) in Münchnu, nazadnje (od 1957 do 1964) kot generalni direktor vodil *Bayerische Staatsgemäldesammlungen.*

B: *Skizzenbuch des Hans Baldung Grien* (2 knj., Ba 1950); ‚*Reconstruction de l'Alte Pinakothek de Munich*' (Museum, 1960); ‚*Das »Wunder der rückläufigen Zeit«: Bemerkungen zu einer Miniatur aus der 2. Hälfte des 15. Jahrhunderts*' (D.-H. Kahnweilerjev zb., 1965); *Grünewalds Kreuzigungsbilder in der Beschreibung von Joris-Karl Huysmans* (Mainz 1966); ‚*Schicksale des Isenheimer Altars: Erinnerungen aus der Zeit von 1936 bis 1945*' (Haugov zb., 1967); ‚*La recherche scientifique dans les musées d'art et d'histoire*' (Museum, 1968).

Martin, Willy (Wilhelm), (1876—1954), hol. um. zgodovinar, raziskovalec hol. slikarstva XVII. st.

B: ‚*Über den Geschmack des Holländischen Publikums im XVII. Jahrhundert mit Bezug auf die damalige Malerei*' (MfKw, 1908); ‚*Ausstellung Altholländischer Bilder im Pariser Privatbesitz I—II*' (ib., 1911); *Altholländische Malerei: Gemälde von holländischen und*

vlämischen Meistern, die sich in Rathäusern, kleinen Museen, Kirchen, Stiften, Senatszimmern usw. und im Privatbesitz befinden (Lpz 1911—15); *Gerard Dou: Des Meisters Gemälde in 247 Abbildungen* (Stu-Bl 1913, »KK« 24); *Johannes Boosboom* ('s Gravenhage 1917, z G. H. Maurisom); *Alt-Holländische Bilder* (Bl 1918, »BKA« 13); ‚*Jan van Ravesteijns »Magistraat en Schutters« 1618 en het ontwijs daroor*' (OH, 1923/24); ‚*Rembrandt zelf op de Nachtwacht*' (ib.); *Jan Steen: over zijn Leven en zijn Kunst* (Lei 1926); *De Hollandsche Schilderkunst in de 17de eeuw, I: Frans Hals en zijn tijd* (A 1935), *II: Rembrandt en zijn tijd* (A 1936); ‚*Een sleutel voor Rembrandt's »Nachtwacht«*' (Puyveldejev zb., 1949); *Dutch Painting of the Great Period: 1650—1697* (L-NY- Trt-Sy 1951); ‚*Nachtwacht overdenkingen*' (OH, 1951); *Jan Steen* (A 1954).

Martindale, Andrew H. R., angl. um. zgodovinar, štud. na *Courtauld Inst. of Art* v Londonu, uči na *Univ. of East Anglia*, sod. l. tudi pri *EWA*.

B: *Gothic Art* (L 1967, »The World of Art Libr.: Hist. of Art«).

Martinelli, Valentino, it. um. zgodovinar, uči na univ. v Messini.

B: ‚*Le Pitture del Bernini*' (Com, 1950); ‚*Francesco Mochi a Roma*' (ib., 1951); ‚*Francesco Mochi a Piacenza*' (ib., 1952); *Bernini* (Mi 1953); *I ritratti di pontefici di G. L. Bernini* (R 1956); ‚*Donatello e Michelozzo a Roma*' (Com, 1957); ‚*La »compagnia« di Donatello e Michelozzo e la »sepoltura« del Brancacci a Napoli*' (ib., 1963); ‚*La »Iconologia« di Cesare Ripa Perugino nella cultura artistica europea dei secoli 17 e 18*' (Annali della Facoltà di lettere e filosofia, Perugia 1963/64).

Martini, Alberto (1876—1954), it. slikar, grafik in ilustrator, findesièclovski predhodnik surrealizma, r. pri Trevisu (Oderzo), u. (še 77) v Milanu. V jedru njegovega dela je »satanistična« erotika z bogatim repertoarjem simbolov, mask, ipd. Ilustr. Danteja, Shakespeara, Poeja, Mallarméja, J.-K. Huysmansa in Verlaina.

L: Vittorio *Pica:* Alberto Martini (Berg 1912); Mario *Milani:* Alberto Martini (Mi 1944); Giorgio *Balbi:* Un mago del bianco e nero (Mi 1945). — Cf. H. *Hofstätter* (Gesch. 1963 [3., rev. izd. 1969]).

Martini, Arturo (1889—1947), it. kipar, pomembno vplival na novejše it. kiparstvo. Učil se je mdr. pri A. von → *Hildebrandu* v Münchnu, po prvi svet. vojni v skupini »Valori Plastici«, naselil pa se je v bližini Genove (Vado Ligura). P: npr. *Izgubljeni sin* (bron, 1925, Acqui Terme, z. Ottolenghi), *Deklici občudujeta mesečino* (*Chiaro di luna*, žg. glina, 1931, Antwerpen, middelheimski muz. na prostem), *Žena, ki plava pod vodo* (kararski marmor, 1941, Milano, zas. z.).

L: SeuphorS (1961); ReadS (1964); Guido *Perocco:* Arturo Martini (Mi s. a., »MdS« 68). — Cf. G. C. *Argan* (1957).

Martin Krpan, Frana Levstika klas. slov. povest (1858). Ilustr. izd.: Hinko *Smrekar* (Lj 1917), Lojze *Perko* (Lj 1942), Marij *Pregelj* (Novi Sad: Matica Srpska 1949), Tone *Kralj* (Lj 1954).

Martino da Udine → *Pellegrino da San Daniele*

Martinuzzi, Carlo (1674—po 1720), arhitekt, r. na Furlanskem, v Lj 1698—1720. A: *Semenišče* v Lj (zač. 1708), *načrt za novi lj. rotovž* (delo dobil G. Maček).

L: Fr. *Stelè* (SBL, II, 5. zv., 1933 — L!). — Cf. V. *Steska* (1923, p. 6).

martirologij (lat. *Martyrologium*), kršč. liturgična knj., v kateri so zaznamovani t. i. sveti mučeniki (lat. *martyres*) in drugi svetniki ter njihovi prazniki v liturgičnem letu.

MARTJANCI, vas pri Murski Soboti. Gotsko *žup. c. sv. Martina* sez. in poslikal → *Johannes Aquila*. StS-e (d. 1392 v prezbiteriju): npr. **Martin na konju deli plašč z beračem*; *Imago pietatis*; *apostoli z donatorjem župnikom Erazmom*; na juž. steni pri oknu *avtp.* — *V. olt.* post. 1925 po Plečnikovem načrtu.

L: MAS I (1935, repr. 41, 42, 45, 46, 49, 55, 56); M. *Juteršek* (ELU 3, 1964, s. v.); Stele (1969). — Cf. M. *Zadnikar* (Umetnostni 1960; 1968 — L!).

Martonhely, madž. ime za vas → *Martjanci* (supra)

Martyrologium Romanum, od 1584 dalje uradni katol. → *martirologij*.

Marucchi, Orazio (1852—1931), it. kršč. arheolog.

B: *Éléments d'archéologie chrétienne* (3 knj., P-Rome 1899—1903); *Manuale d'archeologia cristiana* (R 1905; 4. it. izd. R. 1933; angl. izd. 1935); *The Roman Forum and the Palatine According to the Latest Discoveries* (L 1906); *Le catacombe romane* (R 1932).

Marx, Roger, fr. lik. kritik in pisec o umetn., oče Clauda → *Roger-Marxa*, kot *Inspecteur général des B.-A.* mdr. pripravil znano »stoletno« razst. fr. slikarstva 1900 (cf. bibl., infra). Up: npr. Eugène Carrière.

B: *La Décoration et l'art industriel à l'Exposition universelle de 1889* (P 1890); ‚*A propos des oeuvres céramiques de Paul Gauguin*' (Rev. Encyclopédique, 1891); *Paul Gauguin+* (P 1894); *Les Maîtres de l'Affiche* (5 knj., P 1896—1900); *Les Médailleurs français contemporains* (P s. a. [1897?]); *Exposition centennale de l'Art Français: 1800—1900* (P 1900); *Les Médailleurs modernes à l'Exposition universelle de 1900* (P 1901); ‚*Les pointes sèches de Rodin*' (GBA, 1902); *Auguste Rodin céramiste* (P 1907); pon. izb.: *Maîtres d'hier et d'aujourd'hui* (P 1914).

Masaccio, s pr. im. *Tommaso di Giovanni* (1401—1428), it. florent. slikar, v. pionir rene-

sančnega realizma v florent. in sploh it. slikarstvu XV. st.; r. v majhnem kraju ob zgornjem Arnu (Castel S. Giovanni in Altura), u. v Rimu (verj. 26). S: triptih z *Madono in angeli* (v sredi), *Jernejem in Blažem* (levo) pa *Juvenalom in Antonom* ([des.] d. 23. IV. 1422, Cascia di Reggello, S. Giovenale), slavne freske v Capp. Brancacci v c. Sta Maria del Carmine v Florenci (1425—28, na levi steni zgoraj **Izgon iz raja* in **Davčni novčič*, spodaj **Oživljenje Teofilovega sina* [dkč. Filippino Lippi] in *Sv. Peter móli*, verj. z *avtp.*, levo od olt. spodaj *Peter ozdravlja bolnike s svojo senco*, des. od olt. zgoraj *Sv. Peter krščuje* in spodaj *Peter in Janez delita miloščino*, na des. steni zgoraj *Peter ozdravlja pohabljenca* in [v glavnem → *Masolino*] *oživljenje Tabite*), freska **Sv. Trojice z Marijo, Janezom Ev. in donatorsko dvojico* v florent. c. Sta Maria Novella, med ostalimi tabelnimi podobami pa še *Ana Samotretja* (z Masolinom, Uffizi) in *Križani z Marijo, Janezom Ev. in Magdaleno* (Capodimonte).

L: Vasari-Milanesi II (1878); Venturi VII/1 (1911); Berenson Ox (1932); Cankar III/1 (1936; Borsook (1960); Umberto *Baldini* (EWA IX, 1964, s. v. — L!); L. *Berti* (Kindler IV, 1967, s. v. — L!); L'opera completa di Masaccio (Mi 1968, uv Paolo *Volponi*, kat. Luciano *Berti* [L!], »CA« 24); R. *Fremantle*, Masaccio e l'antiko (CrArte, 1969); Joseph *Polzer*, Masaccio and the Late Antique (AB, 1971); James H. *Beck* (ib.). — Cf. L. *Berti* (1962; 1964 [1967]), M. *Dvořák* (I 1927), O. H. *Giglioli* (1921), J. *Mesnil* (1912; 1913; 1914; 1925/26; 1926; 1927; 1929; 1932), M. *Pittaluga* (1935 — L!), U. *Procacci* (1947; 1951 — L!; 1953), U. *Schlegel* (1963), A. *Schmarsow* (1895—99 [1900]; 1928), K. *Steinbart* (1948), itd.

Mascherini, Marcello (1906—....), it. kipar (manieristično elegantna figuralika). R. v Vidmu, od 1910 dalje v Trstu, tam tudi prvič samostojno razstavljal (1925). Član *Acc. di San Luca* v Rimu (1949).

L: Marcello Mascherini (Lj 1959 [rk, MaGal], uv Z. *Kržišnik* & Jean *Bouret*); SeuphorS (1961).

Masciotta, Michelangelo (1905—....), it. lik. kritik in pisec o umetn., živi v Florenci.

B: *Rosai* (F 1940); *Disegni di Kokoschka* (F 1942); *Le mani nella pittura* (F 1949); *Kokoschka* (F 1949); *Autoritratti dal XIVo al XXo secolo* (Mi 1955); *Dizionario di termini artistici* (zal. Le Monnier 1967).

L: Chi è (1961).

Masegne, Jacobello in **Pier Paolo dalle,** it. beneška kiparja, brata. Najpomembnejše delo Piera Paola (u. verj. 1403) je marm. *olt. z Marijinim kronanjem* v sredini v c. S. Francesco v Bologni (1388—92), Jacobella (dkm. do 1409) pa *Marija, sv. Marko* (v vlogi in na mestu Janeza Ev.) in *12 apostolov* na korni pregraji Markove c. v Benetkah (marm. sohe, dkč. in dat. 1394, sgn. tudi Pier Paolo).

L: Venturi IV (1906); Renato *Roli:* I Dalle Masegne (Mi s. a., »MdS« 11). — Cf. G. *Delogu* (1956 — L!), C. *Gnudi* (1950), J. *Pope-Hennessy* (I 1955 — L!), P. *Toesca* (Trecento 1951).

MASER v Benečiji (Italija): **Villa Barbaro* (zdaj *Volpi*), pomembna kot stavba in zaradi svojega okrasa. Stavbo, ki so jo začeli zidati 1557 ali 1558, je zasnoval → *Palladio*, verj. 1561 pa jo je s freskami poslikal → *Paolo Veronese*.

L: »CA« 20 (1968, kat. št. 68—73, t. X—XV); »PKG« 8 (1970, t. 338 — L!). — Cf. J. S. *Ackerman* (1966; 1967), R. *Pallucchini* (1939), etc.

Masereel, Frans (1889—....), belg. grafik (lesor.) in slikar. Izredno obsežen graf. opus, v katerem so formalni problemi puščani vnémar (oblika mu je zmerno ekspresionistična), ki pa kar se da neposredno in s toplo zavzetostjo opisuje sodobno življenje, višine in nižine velemesta, raznovrstne postaje človeškega življenja, odtenke ljubezni in smrt. Izd. številne »romane v slikah«, tj. lesor. vrste brez besedila, mdr. npr. *Mon livre d'heures* (1919), v slov. izd. *Moja knjiga ur* (Lj 1964, uv Thomas *Mann* 1926 [prev. Herbert *Grün*]). Ilustr. mdr. H. Barbussa, Ch. de Costerja, M. Maeterlincka, R. Rollanda, E. Verhaerena, F. Villona, É. Zolaja in St. Zweiga.

L: G. *Ziller:* Frans Masereel (D 1949); Lj Gr (1955—61); Rudolf *Hagelstange:* Gesang des Lebens: Das Werk Frans Masereels (Hn 1957); Hanns-Connon von den *Gabelentz:* Frans Masereel (D 1961 — mdr. tudi tekst Stefana Zweiga); Herbert *Read* (Kindler IV, 1967, s. v.).

Masip, Vicente Juan, imen. *Juan de Juanes* (1523?—1579), šp. slikar. S: npr. *Zadnja večerja* (les, Prado).

L: J. *Vaquero* (Kindler IV, 1967, s. v. — L!).

Maso di Bartolommeo (1406—o. 1456), it. florent. kipar in livar, sodel. z Donatellom in Michelozzom, napravil načrt za *križni hodnik dominikanskega samostana* v Dubrovniku. Njegov dnevnik izd. *Yriarte*.

L: SchlosserL (1964); Duško *Kečkemet* (ELU 3, 1964, s. v. — L!). — Cf. Ch. *Yriarte* (1894).

Masolino, s pr. im. *Tommaso di Cristofano* (ali *Cristoforo*) *Fini* (1383—o. 1440), it. florent. slikar, znan predvsem po freskah v *Capp. Brancacci* v Sta Maria del Carmine v Florenci; v nasprotju z → *Masacciom*, s katerim ga tam vselej primerjamo, mnogo bolj nadaljevalec → *internacionalnega gotskega sloga* kot pa novotar. S: npr. *Madonna dell'Umiltà* (les, d. 1423, Bremen), v Capp. Brancacci freske *Adam in Eva ob drevesu*

spoznanja, *Peter pridiga* in *Oživljenje Tabite* (tu mu je pomagal Masaccio), *Papež Liberij ustanavlja c. Sta Maria Maggiore v Rimu* in *Vnebovzetje* (tabli *triptiha za Sta Maria Maggiore*, o. 1428, Capodimonte), naposled freske v baptisteriju v → *Castiglione d'Olona* (*prizori iz življenja Janeza Krst.*, 1435).

L: Vasari-Milanesi II; Borsook (1960); Umberto *Baldini* (EWA IX, 1964, s. v. — L!); L. *Berti* (Kindler IV, 1967, s. v. — L!). — Cf. B. *Berenson* (L: Ph 1963, repr. 553—78), A. *Schmarsow* (1928/31), K. *Woermann* (I 1912 [prvič objavljeno 1880]), etc.

Maspéro, (*Sir*) **Gaston (Camille Charles),** (1846—1916), fr. egiptolog, vodil izkopavanja v Egiptu in bil direktor *Egipt. muz.* v Kairu, prof. na *Collège de France*, itd.

das **Maßwerk** (nem.) → *krogovičje*

Massys, Quentin, tudi *Metsys* (1465/66—1530), niz. slikar, ki se je mdr. učil tudi po risbah Leonarda da Vinci. R. v Leuvenu kot kovačev sin, od 1491 dalje v Antwerpnu, tam u. S: npr. **olt. bratovščine sv. Ane* (naroč. 1507, dkč. 1509, Bruxelles), **olt. Janeza Krst. in Janeza Ev.* (1508/11, Antwerpen), **Posojevalec* (*menjavec*) *z ženo* (les, d. 1514, Louvre) prej v diptih povezana *Erazem Rotterdamski* (pl [prej les], Barberini) in Petrus Aegidius (Longford Castle, Earl of Radnor) iz 1517, *Moški portret* (les, o. 1530, Städel).

L: Friedländer VII (1929); Cankar III/2 (1951); Panofsky Neth (1953); Hall Por (1963); Margaretta M. *Salinger* (EWA IX, 1964, s. v. — L!); R. *Beroleit-Breustedt* (Kindler IV, 1967, s. v. — L!). — Cf. L. von *Baldass* (1933), W. *Cohen* (1904), G. *Marlier* (1954), R. H. *Wilenski* (1960).

Master of the Duke of Bedford → *Bedfordov horarij* (Br. Mus.)

The **Masters,** z. cenenih monografij slikarjev (v vsakem zv. 17 barvnih repr.), ki jih od 8. okt. 1965 dalje tedensko izdaja zal. *Knowledge Publications* v Londonu. Med pisci besedil npr. A. *Blunt*, L. D. *Ettlinger*, K. *Garlick*, E. *Hoffmann*, J. *López-Rey*, R. *Pallucchini*, H. *Read*, K. *Roberts*, J. *Rothenstein*, R. K. *Waterhouse*, itd.

Maša papeža Gregorija (it. *La messa di San Gregorio*, nem. *Die Gregorsmesse*), kršč. ik. m. XV.—XVI. st.: papežu Gregoriju Vel. naj bi se med mašo v c. Sta Croce in Gerusalemme v Rimu prikazal na olt. → *Kristus trpin*, obdan z → *Arma Christi*. Up: amienski slikar (o. 1440, Louvre), staroniz. slikar (slika, ki so jo imeli takó za kopijo po R. Campinu kot za orig. Rogierja van der Weyden, boljši primer do 1959 New York, Dr. Ernst Schwarz, replika Bruxelles), E. Quarton (1453, Villeneuve-lès-Avignon), Bosch (na zun. strani *triptiha s Poklonom treh kraljev*, Prado), B. Notke (o. 1504, Lübeck, Marijina c., uničeno med 2. svet. vojno), Dürer (*lesor.*, d. 1511), Baldung, imen. Grien (CMA), itd.

L: I. A. *Endres*, Die Darstellung der Gregoriusmesse im Mittelalter (Ztschr. f. christliche K., 1917); MAS I (1935, p. 26 & op. 78 [p. 55] — L!); G. *Samuellsson*, Gregorii mässa (Ktids, 1935); P. *Ortmayr*, Papst Gregor der Große und das Schmerzensmannbild in S. Croce zu Rom (Kirschov zb., 1941); Réau III/2 (1958, p. 614—16 — L!); J. de *Borchgrave d'Altena*, La messe de Saint Grégoire (BMR, 1959); Alois *Thomas* (LCI II, 1970, stp 199—202 — L!). — Cf. H. *Busch* (1940), C. G. *Heise* (1941).

***Maša v Bolseni** (it. *La Messa di Bolsena*), Rafaelova freska v → *Stanza d'Eliodoro*. Umetnik je 1512 oživil čudežni dogodek, ki naj bi se bil zgodil 1263 med maševanjem nekega češ. duhovnika. Slednji je bil podvomil o resničnosti transsubstanciácije (tj. dogme o čudežnem spremenjenju kruha in vina v Kristusovo telo in kri), tedaj pa je iz posv. hostije začela kapljati kri. Papež Urban IV. je nato 1264 ust. praznik »presv. Rešnjega Telesa« (*Corpus Domini*), s krvjo zaznamovani korporal pa je dobil svoje hranišče v slavni katedr. v → *Orvietu*. Na freski je nasproti mašujočega češ. duhovnika videti papeža Julija II., pod njim pa znamenito skupino švic. gardistov.

L: »CA« 4 (1966, kat. št. 95F, t. XL—XLIV).

mašna knjiga, misal (nem. *das Meßbuch*). Cf. s. v. *Missale Romanum*.

mašni plašč → *kázula*

Mataré, Ewald (1887—1965), nem. kipar in graf. (lesor.), začel kot slikar (1907—14 se učil pri L. Corinthu), od 1918/20 dalje kipar, 1932—33 in spet od 1945 dalje prof. na ak. v Düsseldorfu. P: kipi živali (les), juž. *vrata* kölnske katedr. (bron, 1948—55) in *vrata* c. miru v Hirošimi. — Načrti za slikana okna in mozaike.

L: H. *Peters:* Ewald Mataré: Das graphische Werk (2 knj., K 1957—1958); Giedion-Welcker (1960 — L!); SeuphorS (1961); ReadS (1964); Anna *Klapheck:* Ewald Mataré: Türen und Tore (Krefeld). — Cf. H. Th. *Flemming* (1955), E. *Trier* (1956 [1958]).

Mateič → *Matejče*

Matej (lat. *Matthaeus*, angl. *Matthew*, fr. *Matthieu*, it. *Matteo*, nem. *Matthäus*), kršč. svetnik (21. IX.), eden izmed apostolov (→ *apostoli*) in evangelistov (→ *štirje evangelisti*). Up: npr. L. Ghiberti (marm. soha, 1419/22, Orsanmichele v Florenci), Caravaggio (1602, prej Berlin, Kaiser-Friedrich-Mus., uničeno 1945; 1602, Rim, S. Luigi dei Francesi), N. Poussin (o. 1643, Dahlem),

itd., med prizori iz legende poleg → *Poklicanja sv. Mateja* npr. *Mučeništvo sv. Mateja* (Caravaggio, S. Luigi dei Francesi).

L: Réau III/2 (1958, p. 927—31 — L!). — Cf. J. *Braun* (1943).

MATEJČE (srb. *Mateič* ali *Matejić*), samostan (Makedonija, zah. od Kumanovega), c. *Marijinega rojstva* (*crkva Rođenja Bogorodice*), sez. za vlade cesarice Jelene in njenega sina Uroša 1355/60 na star. temeljih, iz istega časa tudi StS, poleg dečanskih (cf. s. v. *Dečani*) najobsežnejša ikonogr. celota, v lik. pogledu mnogo manj pomembne. Mdr. tudi → *Abgarjeva legenda*.

L: SSS (1966, p. 149—50, tabli 84 & 88). — Cf. V. R. *Petković* (1932).

Matějček, Antonín (1889—1950), češ. um. zgodovinar. R. v Budimpešti, štud. na univ. na Dunaju pri M. Dvořáku, delal 1912—17 v tamk. Centr. komisiji; od 1917 dalje v Pragi, od 1926 docent in od 1930 ord. na Karlovi univ.

B: ‚*Rukopisy doby románské s miniaturami české a v Čech ch*' (Pam. archeol., 1914); *Pasionál abatyše Kunhuty* (Pra 1922); *Dějepis umění, I—VI* (ib. 1922—1936); ‚*Čechy a Avignon*' (Česká věda, 1923); *Velislavova bible a její místo ve vývoji knižní ilustrace gotické* (Pra 1926); ‚*Malířství*' (Z. Wirth [izd.]: Dějepis výtvarného umění v Čechách, I: Středověk, Pra 1931); ‚*Theodorikovy malby v kapli sv. Kříže na Karlštejně*' (Umění, 1931); *Národni divadlo a jeho výtvarníci* (Pra 1934); ‚*Dürerova »Ružencova slavnost«*' (Umění, 1934); (& J. Myslivec) ‚*České Madony gotické byzantských typů*' (Pam. archeol., 1934/35); ‚*Umění doby gotické*' (Československá vlastivěda, VIII, Pra 1935); ‚*Sprangerův epitaf pražského zlatnika Müllera*' (Umění, 1935); ‚*Zámecká galerie v Opočně*' (ib., 1936); ‚*Podíl Čech na vzniku portrétu ve 14. století*' (ib.); ‚*Petr Brandl*' (ib.); *Česká malba gotická: Deskové malířství 1350—1450* (Pra 1938; nem. izd. *Gotische Malerei in Böhmen*, 1939); *Dějiny umění v obrysech* (Pra 1946; n. izd. 1951); *Mistr Třeboňský* (ib. 1947); (& J. Pešina) *Czech Gothic Painting 1350—1450* (Prague 1950; fr. izd. 1951); ‚*Gotická plastika v chrámu sv. Víta v Praze*' (Umění, 1954).

L: Ott (sup. IV/1, 1936); Jan V. *Novák* & Arne *Novák:* Přehledné dějiny literatury české (4., rev., razš. izd., Olomouc 1936); Fr. *Stelè* (ZUZ nv VIII, 1970, nekr.). — Cf. V. *Molè* (1970). — Zbornik: Cestami umění: Sborník prací k poctě šedesátých narozenin A. Matějčka (Pra 1949 — B!).

Matejić → *Matejče*

Matejko, Jan (1838—1893), najpomembnejši polj. slikar zg. slik, r. in u. (55) v Krakovu.

L: Mieczysław *Treter:* Matejko (Lwów-Wa 1939); Jan Matejko, I—II (Wa 1957); A. *Ryszkiewicz* (Kindler IV, 1967, s. v. — L!).

Mather, Frank Jewett (Jr,), (1868—?), amer. um. zgodovinar.

B: *A History of Italian Painting* (NY 1923); (& Ch. R. Morey & William James Henderson) *The American Spirit in Art* (NH: Yale UP 1927, »Pageant of America« 12); *The Isaac Master: A Reconstruction of the Work of Gaddo Gaddi* (Pri 1932); *Modern Painting* (NY 1934); ‚*When Was Titian Born?*' (AB, 1938); *Western European Painting of the Renaissance* (NY: Holt 1939; 2. izd. NY: Tudor 1948); ‚*The Problem of the Adoration of the Lamb*' (GBA, 1946); ‚*A Claude Problem*' (Puyveldejev zb., 1949).

Mathieu, Georges (1921—....), fr. abstr. slikar, od 1947 dalje v Parizu, mojster hitrih improvizacij (slike velikokrat imen. po srednjev. bitkah ipd.), samosvoj predstavnik t. i. → *kaligrafskega sloga*; zaradi svojih ekscentričnih nastopov bil imen. tudi »Dali informela«.

L: Herbert *Read* (Kindler IV, 1967, s. v. — L!). — Cf. H. H. *Arnason* (1968 ali 1969), W. *Haftmann* (4. izd. 1965 — L!).

Mathieu d'Arras → *Matija iz Arrasa* (infra)

Mathilde, opatica (973—1011) nunskega samostana. Cf. s. v. *Essen*.

Mati božja Vladimirska → *Vladimirska madona*

Mati božja v pečinah (Leonardo da Vinci) → *Madona v votlini*

Mati božja župana Meyerja → *Madona z družino župana Meyerja*

Matija (lat. *Mathias*, fr. & nem. *Matthias*, slov. tudi *Bogdan*), apostol, ki so ga izžrebali (cf. infra & s. v. *dvanajst apostolov*). Po legendi so ga najprej kamnali, nato pa s sekiro obglavili. Atributi: kamni, sekira, helebarda, meč, itd. Po njem imen. apokrifni *Evangelij po Matiji*. Up: npr. Janez Šubic (1882, Sv. Volbenk nad Logom pri Poljanah).

L: Réau III/2 (1958, p. 925—26); LS I (1968); Keller (1968, p. 373). — Cf. J. *Braun* (1943, stp 526—28).

Matija iz Arrasa, fr. *Mathieu d'Arras* (u. 1352), fr. arh. Ko je bil zaposlen v Avignonu, so ga poklicali na Češko, da je 1344 zač. (po takrat že zastarelem vzoru katedr. v → *Narbonni*) zidati *stolnico sv. Vida* na Hradčanih v Pragi. Up: → *portretna doprsja v praški katedrali*.

Matija izbran za apostola (lat. *Mathias in sorte electus*), kršč. ik. m. (Apd I, 15—26): namesto Iškarijota je bil izžreban Matija (»nasprotni kandidat« je bil Jožef Barsaba z vzdevkom Pravični). Up: → *Rabulov evangeliar* (568, f. 1r).

Matisse, Henri (1869—1954), fr. slikar (kipar in grafik), vodilna osebnost med → *fauvisti* in eden izmed najpomembnejših fr. umetnikov 1. pol. XX. st., v. mojster dekorativnega, čutno vedrega slikarstva čistih barvnih ploskev, ki jih

velikokrat dopolnjuje še arabeski podoben sestav krivulj. Najprej štud. pravo, nato pod →*Bouguereaujem* na Académie Julian in naposled pri G. *Moreauju*. S: npr. *Pogled na Notre-Dame pozno popoldne* (1902, Buffalo), *Luxe, calme et volupté* (Pariz, zas. z.), *Gospa s klobukom* (*Madame Matisse*, 1905, København), *André Derain* (1905, Tate), *Joie de vivre* (1905/06, Merion), *Ciganka* (*La gitane*, 1906, Saint-Tropez, Mus. de l'Annociade), *Avtp.* (1906, København), *Le Luxe I* (1907, MAM), *Le Luxe II* (1907/08, København), *Harmonija v rdečem* (*Rdeča soba*, 1908/09, Eremitaža), *Rdeči atelje* (1911, MMA), *Portret madame Matisse* (1913, Eremitaža), *Slikar in njegov model* (1917, MAM), *Odaliska s tamburinom* (d. [19]26, New York, William S. Paley), *Dekorativna figura pred ornamentalnim ozadjem* (1927, MAM), *Rožnati ženski akt* (d. [19]35, Baltimore, Mus. of Art), *Glasba* (1939, Buffalo), itd., 1949—51 poslikal cerkvico Saint-Paul v Venceu, nazadnje izrezoval in lepil barvaste papirje. — G: lito., jedk., lesor. — Ilustr. mdr. Ronsarda (P 1948), Baudelaira (*Les Fleurs du mal*, P 1947), Mallarméja (Lausanne 1932) in J. Joycea (*Ulysses*, NY 1935).

L: Edouard-Joseph II (1931, s. v.); Dict peint mod (1954); SeuphorS (1961); Nello *Ponente* (EWA IX, 1964, s. v. — L!); *Jean *Leymarie*, Herbert *Read* & William S. *Liebermann:* Henri Matisse: The Painting, The Sculpture (Berkeley 1966 — kat. del!); H. *Read* (Kindler IV, s. v. — L!); »CA« 49 (1971). — Cf. *Barnes* (1933), A. H. *Barr* (1951 — L!), A. *Basler* (1924), B. *Dorival* (1957 [I]), R. *Escholier* (1956), É. *Faure* (1923), F. *Fels* (1929), M. *Georges-Michel* (1957), C. *Greenberg* (1953), G. H. *Hamilton* (1967), Th. B. *Hess* (1970). S. *Hunter* (1956), J. *Lassaigne* (1959), J. *Leymarie* (1959), F. S. *Wight* (1966), itd.

MATREI na vzh. Tirolskem (Avstrija). V *podr. c. sv. Nikolaja* (sez. v XIII. st., razš. v zač. XIV. st. in gotizirani v XV. st.) znane *StS-e* iz 1265/70, ki v spodnjem koru kažejo *zemeljski raj* (mdr. *Izvirni greh*, *Izgon iz raja* in *Delo prvih staršev*), v zgornjem koru pa *Nebeški Jeruzalem* (mdr. tudi →*štirje elementi* v podobi golih človeških postav in *Jakobova lestev*).

L: EWA II (1960, stp 180 — L!); LCI I (1968, f stp 605/06). — Cf. O. *Demus* (1968, t. 237—40 & XCIX, p. 211—12 — L!).

Matteo da Campione (u. 1396), it. kipar in stavbar, akt. mdr. v →*Monzi*.

Matthiae, Guglielmo, it. um. zgodovinar, poznavalec srednjev. slikarstva v Rimu, uči na tamk. univ.

B: *Ferdinando Fuga e la sua opera romana* (R 1951); ‚*Cosmati*' (EWA III, 1960); *Le chiese di Roma dal IV al X secolo* (R 1962, »Roma cristiana« 1); *Pittura politica del medioevo Romano* (R 1964); *Pittura Romana del Medioevo* (2 knj., R 1965—1966); *Mosaici medioevali delle chiese di Roma* (2 knj., R 1967); *Pittura medioevale abruzzese* (Mi 1969).

Matusal, bibl. očak (→*deset biblijskih očakov*), sin Henoha in oče Lameha; po Bibliji (1 Mojz 5, 21 & 25—27) naj bi živel 969 let, zató izraz »metuzalemska starost«. Up: na *slikanem oknu* katedr. v Canterburyju (XII. st.).

L: Réau II/1 (1956, p. 103).

Matz, Friedrich (Ludwig), (1890—....), nem. arheolog. R. v Lübecku, prof. na univ. v Münstru in Marburgu.

B: *Die Naturpersonifikationen in der griechischen Kunst* (Gtg 1913, dis.); *Die frühkretischen Siegel: Eine Untersuchung über das Werden des minoischen Stiles* (Bl 1928); ‚*Der Begriff des Klassischen in der antiken Kunst*' (ZÄKw, XXIII, 1929); *Geschichte der griechischen Kunst, I: Die geometrische und früharchaische Form* (FrM 1949); *Kreta, Mykene, Troja: Die minoische und die homerische Welt* (Stu 1956; 5. izd. 1965); *Göttererscheinung und Kultbild im minoischen Kreis* (1958); *Kreta und frühes Griechenland: Prolegomena zur griechischen Kunstgeschichte* (Ba-Ba 1962 [2. izd. 1964], »K. der Welt«).

Mau, August (1840—1909), nem. klas. arheolog. Bil je gimn. prof. v Glückstadtu, pozn. izkopaval v Pompejih (uvedel znano, v mnogočem netočno delitev pompejanskega slikarstva v 4 stile); sodel. Nem. arheol. inst. v Rimu.

B: *Geschichte der decorativen Wandmalerei in Pompeji* (Bl 1882); *Führer durch Pompeji* (2. izd., Lpz 1896; 5. izd. [Walther Barthel] ib. 1910); *Pompeji in Leben und Kunst* (ib. 1900; angl. izd. *Pompeii: Its life and art*, NY-L 1904).

Mauclair, Camille, s pr. im. Camille *Faust* (1872—1945), fr. (ž.) književnik in pisec o umetn. (lik. kritik *Mercure de France*), izšel iz simbolizma (prijatelj in častilec Mallarméja), neuravnovešen značaj, nedosleden tudi v kritiki. R. in u. v Parizu.

B: *L'Art en silence* (P 1901); *L'Impressionnisme: son histoire, son esthétique, ses maîtres* (P 1904; angl. prev.: *The French Impressionists*, L 1903); *Fragonard* (P 1904, »Les Grands artistes«); *De Watteau à Whistler* (P 1905); *Auguste Rodin* (P s. a. [1905]); *Jean-Baptiste Greuze* (P 1906); *Auguste Rodin* (P 1918; prej angl. prev.: L 1909); *Albert Besnard* (P 1918); *L'Art indépendant français sous la Troisième République* (P 1919); *Antoine Watteau* (P 1920); *Les États de la peinture française de 1850 à 1920* (P 1921); *Les Maîtres de l'impressionnisme: leur histoire, leur esthétique, leurs oeuvres* (P 1923 [n. izd. knj. *L'Impressionnisme* iz 1904]); *Greuze et son temps* (P 1926); *Monet* (P 1924; angl. izd. L 1927); *Léonard de Vinci* (P s. a. [1924]); *Le Luxembourg* (P 1927, »Les Musées d'Europe«); *Puvis de Chavannes* (P 1928); *Henri Le Sidaner* (P 1928); *Un siècle de peinture française: 1820—1920* (P 1930); *Corot* (P 1930); *Turner* (P 1939).

L: UJE 7 (1942); Winkler Prins 13 (1952). — Cf. J. *Rewald* (History 1946 [1955, p. 448]).

Maulbertsch, Franz Anton, tudi *Maulpertsch* (1724—1796), avstr. slikar, najpomembnejši predstavnik poznobaročnega slikarstva na Avstrijskem, pomemben kolorist. S: npr. *freske* na Dunaju (*Piaristenkirche*, 1752—53) in v Innsbrucku (*Hofburg*, 1775—76), *Zmaga sv. Jakoba Kompostelskega* (skica za fresko, papir, 1762/64, Öst. Bar.) in *Avtp.* (1794/96, ib.).

L: G. *Heinz* (Kindler IV, 1967, s. v.). — Cf. O. *Benesch* (1924), K. *Garas* (*1960), H. *Tintelnot* (1951).

MAULBRONN (Württemberg, ZRN), nekd. cistercijanski samostan (ust. 1147) je eden izmed najbolje ohranjenih srednjev. cistercijanskih samostanov v Evropi. *Samostanska c.* posv. 1178.

L: Reclam N II (1958, p. 277—82); EWA VI (1962, stp 259 — L!); ELU 3 (1964, s. v.).

Maurois, André, s pr. im. Émile *Herzog* (1885—1967), fr. (ž.) pisatelj in esejist, znan zlasti po svojih biografskih romanih.

B (lik. umetn.): *J.-L. David* (P 1948, »Les Demi-Dieux«).

Maus, Octave (1856—1919), belg. pisec o umetn. Up: Théo van Rysselberghe (d. 1885, Bruxelles).

L: BMR (1966, tudi objava Ensorjevih in Rysselberghovih pisem Mausu).

Mavec, Aco (1929—....), slov. slikar in ilustrator. R. v Lj, štud. slikarstvo na AUU pri M. Preglju (dipl. 1954), zdaj lik. ur. zal. Mladinska knj. Ilustr. mdr. R. L. Stevensona (1966) in F. S. Finžgarja (*Pod svobodnim soncem*, 1969), opremlja knjige in gramofonske plošče.

L: Aco Mavec, Ritendra Mozumdar, Milan Rijavec (1957 [rk, Um. paviljon Trbovlje]); BMK (1967, cf. p. 426 & 500).

Maver Rimski (lat. *Maurus*), kršč. svetnik, rim. vojak, kot →*Papianus* mučen v III. st. pod Dioklecijanom. Up: v oklepu, cf. s. v. *Papianus*.

L: Réau III/2 (1958, p. 931).

mavrica (angl. *the rainbow*, fr. *l'arc-en-ciel*, nem. *der Regenbogen*), po Bibliji (1 Mojz 9, 13—17) znamenje sprave in zaveze med bogom in njegovim ljudstvom, po →*Apokalipsi* (Raz 4, 3) v Up *Poslednje sodbe* (Kristus sedi na njej). Atribut personifikacije elementa *Zrak* (→*Studiolo di Francesco I*). Med drugimi Up npr. Rafael (*Madonna di Foligno*, Pin. Vat.), C. D. Friedrich (1809, Essen), A. L. Richert (d. 1859, Dresden).

L: Ferguson (1954); Réau II/1 (1956, p. 111—12). — Cf. W. *Molsdorf* (1920).

Mavricij (lat. *Mauritius Agaunensis*, angl. & fr. *Maurice*, it. *Maurizio*, nem. *Mauritius* in *Moritz*, šp. *Mauricio*), po →*Zlati legendi* poveljnik tebanske legije, ki naj bi jo o. 285/302 najprej dvakrat zdecimirali, nazadnje pa pobili do zadnjega moža; kršč. svetnik, mučenec (22. IX.), slov. tudi *sv. Máver*. Up: zvečine kot črnec, npr. *kip* v katedr. v Magdeburgu (XIII. st.), Grünewald (*Sv. Erazem in Mavricij*, lipovina, Alte Pin.), El Greco (1580—82, Escorial).

L: Réau III/2 (1958, p. 935—39 — L!); EWA XII (1966, stp 665); Keller (1968, p. 374); »CA« 35 (1969, kat. št. 44). — Cf. J. *Braun* (1943, stp 528—31).

Mavrodinov, Nikola (1904—1958), bolg. um. zgodovinar in arheolog, direktor Arheol. muz. v Sofiji in od 1949 dalje prof. za um. zgod. in zgod. bolg. umetn. na tamk. umzg. inst.

B: *Ednokorabnata i kristovidnata cirkva po blgarskite zemi do kraja na XIV vek* (Sofija 1931); ‚*Le trésor protobulgare de Nagyszentmiklos*' (Archaeologia Hungarica, XXIX, Bu 1943); *Staroblgarskata živopis* (Sofija 1946); *Bizantinskata arhitektura* (ib. 1955); *Staroblgarskoto izkustvo* (ib. 1959).

Mayer, August L(iebmann), (1885—1944), nem. (ž.) um. zgodovinar, pionir med raziskovalci šp. umetn. in med svet. vojnama njen najboljši poznavalec; gl. konservator *Bayerische Staatsgemäldesmlng.* in z O. Falkejem ur. rev. *Pantheon*; ob zavladanju nacizma emigriral v Francijo.

B: ‚*Der Racionero Alonso Cano und die Kunst von Granada*' (JkPK [Beiheft], 1909 & 1910); *Toledo* (Lpz 1910, »BK« 51); ‚*Luis de Vargas*' (MfKw, 1910); *Die Sevillaner Malerschule: Beiträge zu ihrer Geschichte* (Lpz 1911); ‚*Juan de Ruelas*' (MfKw, 1911); *El Greco: Eine Einführung in das Leben und Wirken des Domenico Theotocopuli, genannt El Greco* (Mn 1911; 3. izd. 1916); ‚*Die Gemäldesammlung des Bowes-Museums zu Barnard Castle*' (ZfbK, 1912); ‚*Der Meister des »Borro«-Bildes*' (MfKw, 1912); *Geschichte der spanischen Malerei* (Lpz 1913; 2. izd. 1922; 3. izd. 1928); *Kleine Velazquez-Studien* (Mn 1913); *Murillo: Des Meisters Gemälde in 287 Abbildungen* (Stu-Bl 1913, »KK« 22; 2. izd. Stu 1923); *Segovia, Avila und El Eskorial* (Lpz 1913, »BK« 61); ‚*Nuno Gonçalves*' (MfKw, 1913); ‚*Greco und Bassano: Ein Beitrag zu ihren künstlerischen Beziehungen*' (ib., 1914); *Handzeichnungen spanischer Meister* (2 knj., NY-Lpz 1915; n. izd. Dibujos originales de maestros españoles, 2 knj., NY 1928); *Expressionistische Miniaturen des deutschen Mittelalters* (Mn 1918); *Alt-Spanien* (Mn 1921; angl. izd. NY 1921); *Gotische Portalskulpturen in Spanien* (Lpz 1922); *Meisterwerke der Gemäldesammlung des Prado in Madrid* (Mn 1922, »Meisterwerke der bedeutendsten Galerien Europas« 11); *Mittelalterliche Plastik in Spanien* (Lpz 1922); *Der spanische Nationalstil des Mittelalters* (ib. 1922); *Francisco de Goya* (Mn 1923; angl. izd. L-Trt 1924); *Jusepe de Ribera* (*Lo Spagnoletto*) (Lpz 1923, »Kstgeschichtliche Mngr.« 10); *Anthonis van Dyck* (Mn 1923); *Mittelalterliche Plastik in Italien* (Mn 1923); *Spanische Barockplastik* (Mn 1923); *Diego Velazquez* (Bl 1924); ‚*Das romanische Kapitell in Spanien: Ein*

systematischer Versuch' (Wölfflinov zb., 1924); *Dominico Theotocopuli El Greco: Kritisches und illustriertes Verzeichnis des Gesamtwerkes* (Mn 1926); *Gotik in Spanien* (Lpz 1928); *Historia de la pintura española* (M 1928 [cf. 1913]; 2. šp. izd. M 1942); ‚*Die Gemälde der Sammlung Contesse de la Beraudière*' (Panth, 1928); ‚*Zur Bildniskunst des Bartolomeo Veneto*' (ib.); *El estilo gótico en España* (M itd. 1929); ‚*Bernhard Strigel als Porträtmaler*' (Panth, 1929); ‚*Francesco Bonsignori als Bildnismaler*' (ib.); ‚*Die Sammlung del Monte in Brüssel*' (ib.); *La pintura alemana* (Bar 1930); ‚*Zu den Bildnissen des Gentile Bellini*' (Panth, 1930); ‚*Die Sammlung Lehman*' (ib.); ‚*Die Ausstellung der Sammlung »Schloß Rohoncz« in der Neuen Pinakothek*' (ib.); ‚*Die Sammlung Jules Bache in New York*' (ib.); *El estilo románico en España*' (M itd. 1931); *El Greco* (Bl 1931); ‚*Dürers Allerheiligenbild*' (Panth, 1931); ‚*Zu Giorgione-Tizian-Frage*' (ib., 1932); ‚*Barthel Beham als Bildnismaler*' (ib., 1933); ‚*Lukas Cranach d. Ä.*' (ib.); ‚*Notes on Some Self-Portraits of Goya*' (BM, 1934); *Velazquez: A Catalogue Raisonné of the Pictures and Drawings* (L 1936); *Velazquez* (P 1940); ‚*New documents and attributions: From the Strasbourg Museum to the Palazzo Ducale*' (GBA, 1945 [rkp. iz 1939]).

L: Wininger 7 (1936); UJE 7 (1942).

Mayer, Leo Ary (1895—pred 1961), izrael. arheolog, poznavalec islamske umetn., prof. za arheologijo na Hebr. univ. v Jeruzalemu in njen rektor 1943—45.

B: *Saracenic Heraldry* (Ox 1932); *Islamic architects and their works* (G 1956); *L'Art juif en terre d'Islam* (G 1959); ‚*Jewish Art in the Moslem World*' (RJA, 1961).

Mayor, A(lpheus) Hyatt (1901—....), amer. um. zgodovinar in muzealec, kustos graf. z. v *MM* v New Yorku.

B: *The Bibiena Family* (NY 1945); *Giovanni Battista Piranesi* (NY 1952); (& sodel.) *Tempi e aspetti della scenografia* (T 1954); *Prints* (NY 1964, »The Metropolitan Mus. of Art: Guide to the Collections«); ‚*Piranesi*' (EWA XI, 1966).

L: WWAA (1959).

Mazerolles, Philippe de (o. 1420?—1479), fr.-niz. slikar in miniaturist, delal v Parizu in Bruggeju. S: z imenom *Retable du Parlement de Paris* znani krilni olt. (1453/55, Louvre).

L: Diringer Book (1958); Châtelet-Thuillier (1963); Antoine de *Scryver*, Philippe de Mazarolles (Art de France, IV, 1964). — Cf. A. *Châtelet* (ib.).

maziljenje, sveto → *poslednje olje*

Maziljenje kamna (angl. *Jacob anoints the Stone of Bethel*, fr. *L'Onction de la pierre*), bibl. ik. m. Cf. s. v. *Jakob postavi kamen v Betelu in ...*

maziljenje nog → *Jezus v hiši Simona farizeja*

méd (lat. *orichalcum*, angl. *the brass*, fr. *le laiton*, hrv. *mjed*, it. *l'ottone*, nem. *das Messing*), zlitina bakra in cinka. Med pomembnejšimi umetnoobrtnimi izdelki (cf. s. v. *dinanderija*) so svečniki, kelihi, ipd.

L: A. C. *Bouquet:* European Brasses (L 1967).

medalja (angl. *the medal*, fr. *la médaille*, it. *la medaglia*, nem. *die Medaille*, tudi *die Denkmünze* ali *die Schaumünze*), reliefno okrašena okrogla kovinska ploščica (iz zlata, srebra, brona, svinca, itn.), zvečine spominskega značaja, ki ob vsej podobnosti z novcem ne služi kot plačilno sredstvo. Razločujemo prednjo stran medalje (*avers*) in hrbtno stran (*revers*). Razvoj evr. medalje se začenja v »jeseni srednjega veka« z medaljama, ki sta se ohranili iz z. Jeana de France, vojvode berryjskega, sicer pa so bili med pomembnimi medaljerji it. renesanse po pionirju → *Pisanellu* zlasti Matteo de' *Pasti* in Saverio *Savelli* v XV. st. pa Benv. *Cellini*, Leone *Leoni* in Ant. *Abondio* v XVI. st. Med Hrvati je bil pomemben medaljer Ivo *Kerdić* (1881—1953), izmed Slovencev zlasti Franc Andrej → *Šega*, v novejšem času pa so bili akt. na tem področju Anton *Sever* (1886—1965), Vladimir *Stoviček* (1896) in Stane *Dremelj* (1906). — V nasprotju z medaljo je *plaketa* pravokotne oblike.

L: Leonard *Forrer:* Biographical Dictionary of Medallists (8 knj., L 1904—1930); Franco *Panvini Rosati*, Coins and Medals: Medals (EWA III, 1960 — L!); Vinko *Zlamalik* (ELU 3, 1964, s. v. — L!). — Cf. J. *Babelon* (1927; 1942), G. *Habich* (1916; *1929—1934), G. H. *Hill* (*1930), Luc *Menaše* (ZUZ, 1952, p. 55 [op. 7] — L!), etc.

Medeja pomladi Aisona, Jazonovega očeta, mit. ik. m. (Ovid, Met. VII, 164—294): goli Aison zleknjen poleg kotla, v katerem Medeja vari zelišča. Up: npr. Girolamo Macchietti (→ *Studiolo di Francesco I*).

L: Pigler II (1956, p. 160—61); Ranke-Graves II (1963, p. 243).

Medeja prevara Pelijeve hčere, ant. ik. m. (Ovid, Met. VII, 298—350): v. čarovnica je razkosala starega ovna in ga nato pomladila ter takó pregovorila Pelijeve hčere, da so razkosale tudi svojega očeta (→ *Pelieas*), tokrat pa seve Medeja ni storila nič.

L: Grimal (1951, p. 279); Hunger (1953, p. 213 & 214); Pigler I (1956, p. 161).

Meder, Joseph (1857—1934), avstr. um. zgodovinar, poznavalec risbe (avtor temeljnega dela o njej) in grafike, direktor graf. z. Albertina na Dunaju.

B: (& J. Schoenbrunner) *Handzeichnungen alter Meister aus der Albertina und andern Sammlungen* (12 knj., W 1896—1908); *Geschichte der Lithographie in Österreich* (1904); *Das Büchlein vom Silberstift: Ein Tractätlein für Moler...* (W 1909); **Die Hand-*

zeichnung: ihre Technik und Entwicklung (W 1919; 2., izb. izd. W 1923); *Handzeichnungen aus der Albertina und aus Privatbesitz* (W 1922; »Handzchgn. aus der Albertina...: NF« 1); *Handzeichnungen französischer Meister des XVI.—XVIII. Jahrhunderts* (W 1922); *Handzeichnungen deutscher Meister des XV. und XVI. Jahrhunderts* (W 1922); *Handzeichnungen italienischer Meister des XV.—XVIII. Jahrhunderts* (W 1923); *Handzeichnungen vlämischer und holländischer Meister des XV.—XVII. Jahrhunderts* (W 1923); *Duerers Gruene Passion in der Albertina: Zum ersten Male vollständig und mit kritischen Text herausgegeben* (Mn 1923); *Dürer-Katalog: Ein Handbuch über Albrecht Dürers Stiche, Radierungen, Holzschnitte, deren Zustände, Ausgaben und Wasserzeichen* (W 1932); *François Boucher: 53 Blatt Lichtdrucke nach Kupferstichen und Originalen aus der »Albertina«* (W s. a.).

Medici, Alessandro de' (1510—1537 umor.), 1. florent. vojvoda (1531—37), nezakonski sin Lorenza, vojvode urbinskega (u. 1519), in mavrske sužnje, pravnuk Lorenza Veličastnega, polbrat fr. kraljice *Katarine Medičejske* (1519—1589); umoril ga je sorodnik Lorenzino de' Medici (1514—1547 umor.), vnuk Lorenza di Pierfrancesco (u. 1503) iz ml. linije Medičejcev. Up: B. Bandinelli (celopost. kip, Florenca, Pal. Vecchio, Salone dei Cinquecento).

Medici, Cosimo de', imen. *Cosimo il Vecchio* (star.) in *Pater Patriae* (Oče domovine), (1389—1464), florent. bankir in um. mecen, po svojem očetu Giovanniju, imen. *Bicci* (u. 1428), pravi utemeljitelj moči → *Medičejcev* v Florenci, hkrati začetnik njihove star. linije (njegov sin Piero, imen. *il Gottoso*, njegov vnuk Lorenzo Veličastni, njegovi pravnuki Piero, imen. *il Fatuo*, papež → *Leon X.* in Giuliano, vojvoda nemourski). Up: Benozzo Gozzoli (**Pohod treh kraljev*, freska, 1459—63, Florenca, Pal. Medici), postumno Botticelli (**Poklon treh kraljev*, o. 1475, Uffizi) in Pontormo (Uffizi).

Medici, Cosimo I de' (1519—1574), 2. florent. vojvoda (od 1537 dalje) in 1. véliki vojvoda toskanski (1569—74), sin Giovannija, imen. *Giovanni delle Bande Nere* (u. 1526), iz ml. linije → *Medičejcev*; od 1539 dalje oženjen z → *Eleonoro Toledsko*, hčerjo neapeljskega podkralja. Um. mecen, naročil → *Vasarija* sezidati Pal. degli Uffizi, po zgledu z. Paola → *Giovia* (ki jo je dal kopirati) ust. gal. portretov slavnih mož. Up: Bandinelli (celopost. kip, Pal. Vecchio), Bronzino (Uffizi), Cellini (bron. doprsje, Bargello), Giambologna (konjeniški spom., 1594, Florenza, piazza della Signoria), Francavilla (1596, Pisa, spom. na piazza dei Cavalieri), R. Ghirlandajo.

L: cf. J. *Alazard* (1924).

Medici, Cosimo II de' (1590—1621), 4. v. vojvoda toskanski (1609—21), sin in naslednik Ferdinanda I (u. 1609). Up: P. Tacca (bron. soha, Florenca, Cappelle Medicee, Cappella dei Principi).

Medici, Cosimo III de' (1642—1723), 6. v. vojvoda toskanski (1670—1723), sin in naslednik Ferdinanda II (u. 1670), oče Giangastoneja. Up: Sustermans (*Cosimo III bambino*, Pitti; *Cosimo III*, ib.).

Medici, Ferdinando I de' (1549—1609), 3. v. vojvoda toskanski (1670—1723), sin in naslednik I (u. 1547) in brat Francesca I (u. 1587), ob čigar smrti se je odrekel kardinalstvu, da ga je lahko nasledil. Up: S. Pulzone (*Kard. Ferdinando de' Medici*, Pitti), Francavilla (spom., 1595, Arezzo, Piazza del Duomo; spom., Pisa, piazza Carrara), G. Bandini (spom., zač. 1595, d. 1599, post. 1607, Livorno, piazza della Darsena), Giambologna (konjeniški spom., 1608 [dkč. P. Tacca], Florenca, piazza della SSa Annunziata), P. Tacca (bron. kip na nagrobniku, Florenca, Cappelle Medicee, Cappella dei Principi).

Medici, Ferdinando II de' (1610—1670), 5. v. vojvoda toskanski (1621—70), sin in naslednik Cosima II, oženjen z Vittorio della Rovere; za njegove vlade 1642 zač. *Gall. Palatina* (→ *Florenca*).

Medici, Francesco I de' (1541—1587), 2. v. vojvoda toskanski (1574—87), sin in naslednik Cosima I, v 1. zakonu od 1565 dalje poročen s hčerjo ces. Ferdinanda I., oče fr. kraljice *Marije Medičejske* (1573—1642) in ded fr. kralja Ludovika XIII.; 2. žena Bianca Cappello. Up: G. Caccini (soha, post. o. 1594, Florenca, Pal. Vecchio, Salone dei Cinquecento).

Medici, Gian Giacomo de' (1495 ali 1497—1556), it. kondotiêre, *conte di Lecco* in *marchese di Marignano*, brat papeža → *Pija IV.* in stric → *Karla Boromejskega*. Up: bron. *soha* na nagrob. v milanski katedr. (L. Leoni dkč. 1563).

Medici, Giangastone de' (1671—1737), 7. (zadnji medičejski) v. vojvoda toskanski (1723—37), s katerim je izumrla tudi mlajša linija → *Medičejcev*.

Medici, Giovanni (d'Averardo) de', imen. *Bicci* (1360—1429), prvi utemeljitelj finančne moči → *Medičejcev* v Florenci, oče Cosima star. (1389—1464) in Lorenza (1394—1440), začetnikov starejše in mlajše medičejske linije. Um. mecen, po njegovem naročilu → *Brunelleschi* na novo sez. c. S. Lorenzo v → *Florenci*, tam tudi poko-

pan (*Sagrestia Vecchia*) v sarkofagu, ki je delo Andree Cavalcantija (1434).

Medici, Giovanni de' (1421—1463), ml. sin Cosima star. (u. 1464) in stric Lorenza Veličastnega. Up: Mino da Fiesole (marm. doprsje, verj. o. 1455/60, Bargello), postumno Botticelli (**Poklon treh kraljev*, o. 1475, Uffizi).

Medici, Giovanni de' (1475—1521), 2. sin Lorenza Veličastnega, znan kot papež → *Leon X.*

Medici, Giovanni de', imen. *Giovanni delle Bande Nere* (1498—1526), florent. kondotiere, sin Giovannija (1467—1498), nečak Lorenza di Pierfrancesco (u. 1503) in vnuk Pierfrancesca iz ml. linije Medičejcev, oče Cosima I. Up: B. Bandinelli (spom., 1540, Florenca, piazza S. Lorenzo; celopost. kip, ib., Pal. Vecchio), G. Vasari (ib.).

Medici, Giuliano de' (1453—1478 umorjen), sin Piera (imen. *il Gottoso*, u. 1469), mlajši brat Lorenza Veličastnega, oče (postumno rojenega) Giulia, pozn. papeža → *Kleména VII.*; umorjen v zaroti → *Pazzijev*. Up: Botticelli (**Poklon kraljev*, o. 1475, Uffizi; o. 1478, 4 inačice).

Medici, Giuliano de', vojvoda nemourski (1479 do 1516), 3. [najmlajši] sin Lorenza Veličastnega, oče kard. Ippolita, stric Lorenza, vojvode urbinskega (u. 1519). Up: Dom. Ghirlandajo (**Potrditev frančiškanskih redovnih pravil*, freska, 1483/86, Florenca, Sta Trínita), postumno Michelangelo (neportretni *vir activus*, → *Medičejska kapela*).

Medici, Giulio de' (1478—1534), postumni nezakonski sin v zaroti Pazzijev umorjenega Giuliana (u. 1478), znan kot papež → *Klemen VII.*

Medici, Ippolito de' (1511?—1535), kardinal, nezakonski sin Giuliana, vojvode nemourskega (u. 1516) in vnuk Lorenza Veličastnega. Up: Tizian (o. 1530/33, Pitti).

Medici, Leopoldo de' (1617—1675), kardinal, sin velikega vojvode toskanskega Cosima II, utemeljitelj *Collezione degli Autoritratti* v Uffizijih. Up: G. B. Foggini (celopost. kip, Uffizi), G. B. Gaulli (Pitti).

Medici, Lorenzo de' (1394—1440), mlajši sin Giovannija d'Averardo (u. 1429) in brat Cosima star. (1389—1464), začetnik ml. medičejske linije.

Medici, Lorenzo de', imen. il *Magnifico* (Veličastni), (1449—1492), florent. bankir, državnik, pesnik in um. mecen, prijatelj humanistov (→ *florentinski neoplatonizem*), za čigar delovanja je Florenca dosegla svoj kult. vrh in postala »Atene novega časa«. Sin Piera, imen. *il Gottoso* (u. 1469), in vnuk Cosima star. (u. 1464), oženjen s Clarisso Orsini, oče Piera, imen. *il Fatuo*, pozn. papeža → *Leona X.* in Giuliana, vojvode nemourskega (u. 1516), ded Lorenza, vojvode urbinskega (u. 1519). Up: Benozzo Gozzoli (idealizirani mladostni portret v freski **Pohod treh kraljev*, 1459/63), Botticelli (**Poklon treh kraljev*, o. 1475, Uffizi), Ghirlandajo (**Potrditev frančiškanskih redovnih pravil*, 1483/86, Florenca, Sta Trínita), postumno Vasari (Uffizi).

L: Ralph *Roeder*, Laurent de Médicis (J. H. Plumb: Splendeurs de la Renaissance, P 1964). — Cf. A. *Chastel* (1945; 1959 [1960]), A. von *Reumont* (1874 [1883]).

Medici, Lorenzo de', vojvoda urbinski (1492—1519), sin Piera, imen. *il Fatuo* (u. 1503), vnuk Lorenza Veličastnega, oče Alessandra (1510—1537), 1. florent. vojvode, in fr. kraljice *Katarine Medičejske* (1519—1589), prek nje ded fr. kraljev Franca II. in Henrika III. Up: postumno Michelangelo (neportretni melanholični *vir contemplativus*, »*il Pensieroso*«, → *Medičejska kapela*).

Medici, Lorenzo di Pierfrancesco de' (1463—1503), florent. um. mecen, mdr. Botticelliaj (ki je za njegovo *Villa di Castello* naslikal *Pomlad* [*La Primavera*] in *Venerino rojstvo*) in mladega Michelangela, vnuk Lorenza di Giovanni (1394 do 1440), začetnika ml. medičejske linije. Filozofski mentor mu je bil Marsilio → *Ficino*, ki mu je napisal znano pismo *Prospera in fato fortuna, vera in virtute felicitas.*

L: Panofsky Ren (1960). — Cf. E. H. *Gombrich* (1945), M. *Wackernagel* (1938), E. *Wind* (1958, p. 100 — L!).

Medici, Pierfrancesco de' (1431—1477), sin Lorenza (1394—1440), ml. brata Cosima star. in utemeljitelja ml. linije Medičejcev. Up: Filippino Lippi (*Poklon kraljev*, d. 1496 [po Vasariju kot stari kralj, »astrolog«], Uffizi).

Medici, Piero de', imen. *il Gottoso* (Protinasti), (1416—1469), star. sin Cosima star. (u. 1464) in oče Lorenza Veličastnega. Up: Benozzo Gozzoli (**Pohod treh kraljev*, freska, 1459—63), Mino da Fiesole (marm. doprsje, o. 1462/63, Bargello), postumno Botticelli (**Poklon treh kraljev*, o. 1475, Uffizi).

Medici, Piero de', imen. *il Fatuo* (Neumni), (1472—1503 nesr.), najstar. sin Lorenza Veličastnega, oče Lorenza, vojvode urbinskega (u. 1519), in ded Alessandra, 1. florent. vojvode (umorjenega 1537). Novembra 1494, dve leti po

očetovi smrti, so ga ob nastopu → *Savonarole* Florentinci pregnali.

Medičejci (orig. *Medici*, slov. *zdravniki*, zato njihova patrona → *Kozma in Damijan*), florent. bankirska in od XVI. st. dalje vojvodska družina, zaradi mnogih mecenov in zbirateljev, ki so bili med njenimi člani, pomembna za florent. in sploh it. um. razvoj. od XV. do XVII. st. Po sinovih prvega utemeljitelja njene moči, Giovannija, imen. *Bicci* (u. 1428), jo delimo v starejšo linijo (*Cosimo il Vecchio*, *Piero il Gottoso*, *Lorenzo il Magnifico*, *Piero il Fatuo*), ki ji pripadajo tudi papeža *Leon X.* in *Klemen VII.* in 1. florent. vojvoda *Alessandro*, in mlajšo linijo (*Lorenzo di Giovanni*, *Pierfrancesco di Lorenzo*, *Lorenzo di Pierfrancesco*), katere potomci so tudi pozn. v. vojvode toskanski (*Cosimo I*, *Francesco I*, *Ferdinando I*, *Cosimo II*, *Ferdinando II*, *Cosimo III* in *Giangastone*, po čigar smrti (1737) so Toskano dobili v posest *Habsburžani*. — Kot naročnike pomembnih um. del poznamo tudi nekatere zastopnike medičejske banke na Nizozemskem (npr. *Arnolfini*, *Baroncelli*, *Portinari*).

***Medičejska kapela** (Firenze, *piazza Madonna degli Aldobrandini* [*Cappelle Medicee*, *Sacrestia Nuova*]), slavna Michelangelova stvaritev (1520—34), edinstvena celota arhitekture in plastike. Po prvem načrtu naj bi bil v sredini skupen grob vseh 4 Medičejcev (oba Lorenza in oba Giuliana), potem se je umetnik odločil za dvojni nagrobnik Lorenza Veličastnega in njegovega brata Giuliana ob vhodni steni, ki naj bi ga dopolnjevala z medičejskima patronoma obdana Madona, pa ločena nagrobnika Giuliana ml. in Lorenza ml. Ostvarjena sta bila samó zadnja dva, vendar brez prvotno zamišljenih personifikacij, *štirih rek podzemlja* ob njunem vznožju, in fresk v lunetah nad njima (s katerimi bi bil še bolj očiten neoplatonski koncept postopnega dviganja od najnižjih območij v gmoto uklenjenega *il mondo sotterraneo* navzgor k najvišjim sferam); od dvojnega nagrobnika pa je Michelangelo sam izgotovil kip **Marije z otrokom* (*Madonna Medici*), medtem ko sta sohi medičejskih patronov ob njej izklesala po njegovih osnutkih pomočnika: levo je *Kozma* (Giovannangelo da Montorsoli), desno pa *Damijan* (Raffaello da Montelupo). Steno levo od vhoda krasi **nagrobnik Lorenza de' Medici*, vojvode urbinskega, z vedno zasenčenim obrazom: »*il Penseroso*«, *vir contemplativus*, tip saturnovskega (odljudnega) človeka, ki ga zaznamujejo skopost (komolec na šatulji z dragotinami) in vrh sarkofaga personifikaciji *Mrak* (*il Crepuscolo*) in *Zora* (*l'Aurora*); desno od vhoda pa je **nagrobnik Giuliana de' Medici*, vojvode nemourskega: »*l'Allegro*«, *vir activus*, tip jupitrovskega (= jovialnega, priljudnega) človeka, ki ga zaznamujejo darežljivost pa vrh sarkofaga personifikaciji → *Noč* (*la Notte*) in *Dan* (*il Giorno*), ki po Michelangelovih lastnih besedah govorita: »S svojim hitrim potekanjem sva vojvodo Giuliana privedla v smrt« (»*Noi abbiamo col nostro veloce corso condotto alla morte il duca Giuliano*«). Vsekakor personifikacije tu niso porabljene v tradicionalni zvezi s → *štirimi temperamenti*, ampak brez zgledov v star. ikonografiji na različne načine izražajo silno in neozdravljivo trpljenje (»*convey the impression of intense and incurable pain*« [Panofsky Stud]). Podobno notr. napetost izraža tudi arhitektura: nadrobno razčlenjene stene iz trdega belega marmorja (iz katerega so tudi kipi) so velikopotezno ujete v mogočno mrežo okvirov, zidcev in korintskih pilastrov iz črne, mehkejše *pietra serena*.

L: Cankar III/1 (1936); *Panofsky Stud (1939 [1962 — L!]); H.-W. *Frey*, Zur Entstehungsgeschichte des Statuenschmuckes der Medici-Kapelle in Florenz (ZfKg, 1951); Panofsky Tomb (1964); Irving *Lavin* (AB, 1965, p. 379 ss). — Cf. K. *Borinski* (1908), F. *Hartt* (1951), E. *Panofsky* (The Mouse 1964), J. *Pope-Hennessy* (1963), A. E. *Popp* (1922), H. *Thode* (I, 1908), Ch. de *Tolnay* (*1948 — L!), J. *Wilde* (1955).

***»Medičejska Madona«**, podoba (les, 53 × 38 cm, Städel), ki kaže Marijo z otrokom med sv. Petrom in Janezom Krst. pa Kozmo in Damjanom. Zaradi zadnjih dveh, ki sta bila patrona Medičejcev, in florent. grba sredi spodaj, domnevamo, da jo je Rogier van der Weyden naslikal po medičejskem naročilu l. 1450, ko se je mudil v Italiji.

medičejski grb je sprva kazal samo 5 rdečih krogel, po uspehih, ki jih je bil dosegel Cosimo star., pa je fr. kralj Ludovik XI. njegovemu sinu Pieru Protinastemu dovolil, da uporablja tudi staro fr. kraljevsko znamenje, »*fleur de lis*« (lilijin cvet).

Meditationes Vitae Christi → *nepravi Bonaventura* (Johannes de Caulibus)

Medoro in Angelica → *Angelica in Medoro*

Meduza, mit. žensko bitje s kačami namesto las, ena izmed 3 → *gorgón*. Ko ji je Perzej odsekal glavo, je iz njenega trupa skočil → *Pégaz*. Up (cf. s. v. *Pêrzej*): npr. Caravaggio (o, pl na lesenem ščitu, 1596/98?, Uffizi), F. Khnopff (gvaš & pastel, 1890, zas. z.), Stuck in drugi findesiècloveški umetniki.

L: Pigler II (1956, p. 162—63). — Cf. H. *Hofstätter* (Symbolismus 1965).

medved (lat. *ursus*, angl. *the bear*, fr. *l'ours*, it. *l'orso*, nem. *der Bär*), v srednjev. kršč. umetn. ponazarja hudiča in njegovo moč (po sv. Avgu-štinu *ursus diabolus*), kot sladkosnedec (prim. izvor besede!) je podoba čutne poželjivosti (*libido*; *luxuria*), sicer pa se mdr. pojavlja v zgodbi preroka → *Elizeja* in raznih svetniških legendah (→ *Korbinijan*, tudi *Lambert*). Takó kot ranjen → *labod* je bil tudi medved emblem Jeana de France, vojvode berryjskega. — Cf. s. v. *David ubije leva in medveda*.

L: Ferguson (1954); Réau I (1955, p. 110—11 & 130) & III/3 (1959, p. 1520).

Medved, Ivo (1902—....), slov. arhitekt, r. v Novem mestu, štud. na Dunaju. A: nekd. »*Slavija*« (1935, Lj, Titova 17).

L: ŠijanecS (1961).

Medved, Matej (1796—1865), slov. stavbenik, znan predvsem po *kupoli* lj. stolnice, ki jo je sez. 1841. R. in u. (68) v Cerkljah pri Kranju.

L: V. *Steska* (SBL, 5. zv., 1933, s. v. — L!); F. *Stelè* (ELU 3, 1964, s. v.); Cevc SU (1966).

Meer, Frederik van der, hol. kršč. arheolog, prof. na univ. v Nijmegenu.

B: *Maiestas Domini: Théophanies de l'Apocalypse dans l'art chrétien* (C. d. V. 1938, »Studi di antichità cristiana« 13); *Christus' oudste gewaad* (Utr 1949); (& Christine Mohrmann) *Bilderatlas der frühchristlichen Welt* (Gtl 1959; orig. izd. *Atlas van de oudchristelijke wereld*, A; tudi angl. izd.).

megaliti, »veliki kamni« (iz grš. *megas*, velik, in *litos*, kamen), termin, s katerim zaznamujemo prazg. grobove in svetišča (e. g. *Stonehenge* v Angliji) ter govorimo o t. i. megalitski kulturi ml. kamene dobe.

Megalopsihía (grš.) → *Velikodušnost*

mégaron, s preddverjem opremljena stara grš. hiša (pravokotnega tlorisa) z enim samim prostorom, sredi katerega je bilo ognjišče. Iz megarona izvajamo nastanek → *grškega templja*.

megila (hebr.), »zvitek«, mn. → *megilót*

megilót (hebr.), »zvitki«, skupno ime 5 bibl. knj., ki jih bero o ž. praznikih: *Vp* za *pesah* (praznik mimohoda, cf. 2 Mojz 12) o zač. pomladi, *Rut* za *šavuot* (tedenski praznik) o koncu pomladi, *Prid* za *sukkot* (→ *šotorski praznik*) o zač. jeseni, *Est* za *purim* in *Žal* za *spominski dan razdejanja Jeruzalema*. Med IR sodijo številni *megilót* z besedilom *Esterine knj.* za zas. branje.

mehki slog → *internacionalni gotski slog*

Meier-Graefe, Julius (1867—1935), nem. lik. kritik in pisec o umetn., r. v Romuniji, dolgo v Parizu, od 1932 v Švici, u. v Veveyu. Z J. Bierbaumom 1895 zač. izdajati mesečnik → *Pan.* — Up: L. *Corinth* (1917, MAM), L. von *König* (d. [19]35, München, zas. z.).

B: *Félix Vallotton* (Bl-P 1898); *Manet und sein Kreis* (Bl 1902); *Der moderne Impressionismus* (Bl s. a. [1903/04]); **Entwicklungsgeschichte der modernen Kunst, I—III* (Stu 1904; 1. razš. izd. Mn 1924; 2. razš. izd. Mn 1927); *Corot und Courbet* (Lpz 1905); *Der Fall Böcklin und die Lehre von den Einheiten* (Stu 1905); *Impressionisten* (Mn-Lpz 1907); *Eugène Delacroix* (Bl 1907); *William Hogarth* (Mn-Lpz 1907); *Die großen Engländer* (Mn-Lpz 1908); *Hans von Marées: Sein Leben und sein Werk, I—III* (Mn 1909—1910); *Vincent van Gogh* (Mn 1910; n. izd. 1912, 1918 in 1922); ‚*Über Impressionismus*' (Die K. f. Alle, 1910); *Renoir* (Mn 1911; n. izd. Lpz 1929); *Edouard Manet* (Mn 1912); *Eugène Delacroix: Beiträge zu einer Analyse* (Mn 1913); *Degas: ein Beitrag zur Entwicklungsgeschichte der modernen Malerei* (Mn 1920); *Courbet* (Mn 1921; n. izd. 1924); *Vincent* (Mn 1921, 2 knj.); *Cézanne und sein Kreis* (Mn 1922); *Eugène Delacroix* (Mn 1922) *Spanische Reise* (Bl 1923); *Der Zeichner Hans von Marées* (Mn 1925); *Vincent van Gogh: Der Zeichner* (Bl 1928); *Corot* (Bl 1930).

L: L. *Menaše* (ELU 3, 1964, s. v.). — Cf. U. *Kultermann* (1966 — L!). — Zbornik: Julius Meier-Graefe: Widmungen zu seinem 60. Geburtstag am 10. 6. 1927 (Mn 1927 — B!).

Meiss, Millard (1904—....), amer. um. zgodovinar, prof. na *Inst. for Advanced Study* v Princetonu (N. J.), ugleden raziskovalec it. poznosrednjev. pa it., fr. in niz. slikarstva XV. st., pos. ikonogr. vprašanj.

B: ‚*The Problem of Francesco Traini*' (AB, 1933); ‚*The Madonna of Humility*' (AB, 1936); ‚*Fresques italiennes, cavallinesques et autres, à Béziers*' (GBA, 1937); ‚*Italian Style in Catalonia and a Fourteenth-Century Catalan Workshop*' (J Walt, 1941); ‚*A Documented Altarpiece by Piero della Francesca*' (AB, 1941); ‚*Light as Form and Symbol in Some Fifteenth-Century Paintings*' (AB, 1945); ‚*Italian Primitives at Konopište*' (AB, 1946); *Painting in Florence and Siena after the Black Death: The Arts, Religion and Society in the Mid-Fourteenth Century* (Pri 1951; pon. z novimi hranišči NY 1964); ‚*Five Ferrarese Panels*' (BM, 1951); ‚*A New Early Duccio*' (AB, 1951); ‚*»Nicholas Albergati« and the Chronology of Jan van Eyck's Portraits*' (BM, 1952 & 1953); ‚*Ovum Struthionis: Symbol and Allusion in Piero della Francesca's Montefeltro Altarpiece*' (Stud. in Art and Literature for Belle da Costa Greene, 1954); ‚*Nuovi dipinti e vecchii problemi*' (RArte, 1955); ‚*The Exhibition of French Manuscripts of the XIII—XVI Centuries at the Bibliothèque Nationale*' (AB, 1956); *Andrea Mantegna as Illuminator: An Episode in Renaissance Art, Humanism and Diplomacy* (NY 1957); ‚*The Case of the Frick Flagellation*' (J Walt, 1956/57 [izšlo 1958]); *Giotto and Assisi* (NY: NY UP 1960); ‚*Toward a more comprehensive Renaissance palaeography*' (AB, 1960); (& C. Eisler) ‚*A new French primitive*' ([Jean Malouel ?], BM, 1960); ‚*»Highlands« in the Lowlands: Jan van Eyck, the Master of Flémalle,*

and the Franco-Italian Tradition' (GBA, 1961); (& L. Tintori) *The Painting of the Life of St. Francis in Assisi: with notes on the Arena Chapel* (NY: NY UP 1962; pon. 1967); ‚*An early Lombard altarpiece*' (R. Longhijev zb., 1962); ‚*Masaccio and the Early Renaissance: The Circular Plan*' (20. kongr. II, 1963); ‚*French and Italian Variations on an Early Fifteenth-Century Theme: St. Jerome and His Study*' (GBA, 1963); *Giovanni Bellini's St. Francis in the Frick Collection* (Pri 1964); ‚*The altered Program of the Santa Maria Maggiore Altarpiece*' ([Masolino], Heydenreichov zb., 1964); ‚*An Illuminated »Inferno« and Trecento Painting in Pisa*' (AB, 1965); **French Painting in the Time of Jean de Berry: The Late Fourteenth Century and the Patronage of the Duke* (2 knj., L: Ph 1967); ‚*The First Fully Illustrated Decameron*' (R. Wittkowerjev zb., 1967); **French Painting in the Time of Jean de Berry: The Boucicaut Master* (L: Ph 1968); ‚*Some Remarkable Early Shadows in a Rare Type of Threnos*' (Middeldorfov zb., 1968); ‚*La Mort et l'office des Morts à l'époque du Maître de Boucicaut et des Limbourg*' (Rev. de l'Art, št. 1/2, 1968); *The Great Age of Fresco: Discoveries, Recoveries, and Survivals* (NY 1970).

L: WWAm (1964—65). — Cf. U. *Kultermann* (1966 — f).

MEISSEN na Saškem (NDR) z gotsko (prvotno romansko) katedr. — 1710 tu ust. 1. evr. manufaktura *porcelana*.

L: Hermann Giesau: Die Meißener Bildwerke (Burg bei Magdeburg 1936); EWA VI (1962, stp 296); KHE 1 (1962, p. 533—34). — Cf. H.-J. Mrusek (1958).

Meisson(n)ier, Juste-Aurèle (1693/95—1750), fr. rokokojski dekorater, zlatar in arh. (r. v Torinu, u. v Parizu), vplival zlasti na nem. umetn. Ob natečaju za pročelje c. *St.-Sulpice* v Parizu se je moral njegov načrt umakniti Servandonijevemu.

Meister (nem.), *mojster*; pri vseh t. i. mojstrih z zasilnimi imeni cf. s. v. *Mojster*

die **Meisterstiche** (nem., »mojstrski [bakro-] rezi«) splošno udomačeno ime treh tudi vsebinsko med seboj povezanih Dürerjevih graf. stvaritev (1513—14): → *Vitez, smrt in hudič*, → *Hieronim v svoji študijski sobi* in → *Melencolia I.*

L: cf. E. *Panofsky* (... Dürer 1943 [1948 & 1955]), P. *Weber* (1900).

Meister von Gerlamoos → *Tomaž Beljaški*

Meit, Conrad (verj. o. 1480—1550/51), nem. kipar, r. v Wormsu, od 1514 dalje dvorni kipar niz. namestnice Margarete Avstrijske v Mechelnu (zato imen. tudi *Conrad de Malines*); od 1534 dalje v Antwerpnu, tam verj. tudi u. P: dela v marmorju, alabastru (e. g. gola *Judita s Holofernovo glavo*, viš. 29 cm, o. 1515, München, Bayerisches Nat.-Mus.) in zeleniki (pušpan), najpomembnejši marm. *kipi na nagrobnikih* v → *Brouju* (1526—32).

L: KHE 1 (1962, p. 509); Panofsky Tomb (1964). — Cf. J. *Duverger* (1934), G. *Troescher* (1927 — L!).

Mélanges d'archéologie et d'histoire, strok. letno glasilo *École française de Rome*, izhaja od 1881 dalje. Razprave o it. umetn. in arheologiji od prazg. obdobja do renesanse.

melanholija, po starih, v antiko segajočih predstavah eden izmed → *štirih temperamentov*, ki so ga od Aristotela dalje povezovali z izredno nadarjenostjo v umetn. in znanosti in imeli za neogibnega spremljevalca slehernega intelektualnega dela. Po grš. zdravniku Galenu (II. st. pred) melanholija kaže na prevlado črnega žolča v telesu, po Marsiliu → *Ficinu* je določena po planetu → *Saturnu*, zatorej saturnovski značaj. Izmed → *štirih elementov* ji ustreza zemlja. V razvoju življenja umetnikov se kaže zlasti v XVI. st. (Michelangelo, Pontormo, itd.; ustrezni portretni tip; cf. s. v. *vir melancholicus*) in v obd. romantike (C. D. Friedrich), v trpko bridki inačici *Angry Young Men* pa jo pozna tudi XX. st. Up: → *Melencolia I.*

L: *Saturn and Melancholy (1964). — Cf. (tudi s. v. *duševne bolezni*; *Saturn*; *štirje temperamenti*) G. *Bandmann* (1960), R. (& M.) *Wittkower* (1963).

MELBOURNE (Avstralija), *National Gallery of Victoria*. S: mdr. zastopan G. B. Tiepolo (**Kleopatrina pojedina*, 1743—44 [prej Eremitaža]).

Meleager (grš. *Meléagros*), grš. mit. junak, čigar materi je ena izmed rojenic (→ *moire*) prerokovala, da bo živel, dokler ne bo zgorelo poleno, ki je tisti čas tlelo na ognjišču (→ *Altaia sežge poleno*). Up: najbolj znana rim. kopija (*marm. *soha*, Vat.: Mus. Pio-Clemetino) po grš. orig. (IV. st. pred, verj. Skópas). Cf. infra.

L: Hunger (1955, p. 216—18); Pigler II (1956, p. 164—65); Branka *Vikić-Belančić* (ELU 3, 1964, p. 435); EWA XIII (1967, t. 44). — Cf. W. *Helbig* (I 1899, p. 75—77).

Meleager in Atalanta lovita kalidonskega merjasca, mit. ik. m., znan po Iliadi (IX, 529—99) in Ovídu (Met. VIII, 298—425, zlasti 329 ss). Up: med star. spomeniki npr. *relief* iz heroona v → *Gjölbašiju* (peščenec, o. 400, Ksthist. Mus.), pozn. mdr. Rubens (o, *skica*, hrastovina, Los Angeles, z. Norton Simon) in njegova delavnica (o. 1620, Ksthist. Mus.), N. Poussin (Prado).

L: Pigler II (1956, p. 164). — Cf. M. *Jaffé* (jul. 1969).

Meleager izroči Atalanti merjaščevo glavo, mit. ik. m. (Ovid: Met. VIIII, 426—31). Up: npr. Rubens (Alte Pin.).

L: Pigler II (1856, p. 164—65).

Meleagrova smrt, mit. ik. m., npr. po Ovídu (Met. VIII, 514—47). Cf. s. v. *Altaia sežge poleno*.

***Melencolia I,** najbolj znameniti bakrorez (d. 1514) v trojici Dürerjevih → *Meisterstiche*, je po slavni Panofsky-Saxlovi interpretaciji hkrati objektivna predstavitev splošnega pogleda na svet in subjektivna izpoved individua: preoblikuje vélika, z lik. in lit. izročilom posv. tipa → *Melanholije* (z roko podprta glava, zasenčeni obraz, med atributi netopir in kot talisman proti Saturnovemu vplivu t. i. → *mensula Jovis*) kot enega izmed → *štirih temperamentov* in → *Geometrije* (knjiga, črnilnik, šestilo itd.) kot ene izmed → *septem artes liberales* ter ju združuje v *Melancholia artificialis*, tj. kot umetnikovo melanholijo; ponazarja renesančnega umetnika, ki ceni praktično znanje, toda zato tem bolj goreče hrepeni po matematični teoriji, ki se čuti »navdahnjenega« po nebeških vplivih in večnih idejah, toda zato tem bolj trpi zaradi svoje človeške šibkosti in razumske omejenosti (»žalostna nedelavnost bitja, ki se odreka tistemu, kar bi lahko doseglo, ker ne more doseči onega, po čemer hrepeni«); povzema neoplatonsko teorijo o saturnovskem geniju, kot jo je priredil → *Agrippa von Nettesheim* — z vsem tem pa je nekak duhovni Dürerjev avtp.

L: Paul *Weber:* Beiträge zu Dürers Weltanschauung: Eine Studie über die drei Stiche… (Str 1900, »SdK« 23); R. W. *Horst*, Dürers »Melencolia I«: Ein Beitrag zum Melancholeia-Problem (Wandlungen christlicher Kunst im Mittelalter, II, 1953); Maurizio *Calvesi* (Storia dell'arte, št. 1/2, 1969); 1471 Albrecht Dürer 1971 (1971 [rk, Nürnberg], št. 270). — Cf. K. *Giehlow* (1903 & 1904), E. *Panofsky* (& F. *Saxl* *1923 [1964]; … Dürer 1943 [1948]).

MELK, benediktinski samostan v Spodnji Avstriji, slikovito ležeč nad Donavo, prez. od 1702 dalje po načrtih Jakoba → *Prandtauerja* (celoto dkč. 1736 Prandtauerjev bratranec → *Munggenast*). Stropne freske sta naslikala → *Rottmayr* (1716—22 na stropu in v kupoli opatijske c. sv. Petra in Pavla) in → *Troger* (1731—32 v t. i. marm. dvorani in biblioteki), od obeh tudi olt. slike v c.

L: ÖKT III; EWA III (1960, stp 165 [L!], t. 156—57); Reclam A I (1961 [1963]); Eschapasse (1963); »US« 10 (1969, repr. p. 161). — Cf. E. *Hempel* (1965), F. *Klauner* (1946 [1947]).

Melkizedek, salemski kralj (lat. *Melchisedech rex Salem*, nem. *M., der Priesterkönig von Salem*), bibl. oseba (1 Mojz 14, 18—20), v kršč. ikonografiji v naslonu na ustrezno mesto v psalmih (Ps 109 [110], 4: »*Ti si duhovnik na veke po Melkizedekovem redu*«) podoba Kristusa. Up: npr. Nikolaj iz Verduna (*emajl*, 7. prizor v vrsti → *ante legem* na → *Verdunskem olt.*, 1181, Klosterneuburg — njegovo darovanje kot podoba *Zadnje večerje* in evharistije), *soha* na sev. pročelju transepta katedr. v Chartresu (s kelihom ob Abrahamu, levo ob srednjem vhodu, o. 1200/1210). — Cf. s. v. *Abra(ha)m in Melkizedek*.

L: Keller (1968, p. 378).

Meller, Peter, um. zgodovinar v Florenci.

B: ‚*Leonardo da Vinci's Drawings to the Divine Comedy*' (AHA, 1955); ‚*Nachhall eines Mantegna-Stiches bei Leonardo*' (MittF, 1959/60); ‚*Ritratti »bucolici« di artisti del Quattrocento*' (Emp, 1960); ‚*La cappella Brancacci: Problemi ritrattistici ed iconografici*' (Acr, 1960/61); ‚*Physiognomical Theory in Renaissance Heroic Portraits*' (20. kongr. II, 1963); ‚*Drawings by Francesco Cossa in the Uffizi*' (MDr, 1965).

Meller, Simon (1875—1946), madž. (ž.) um. zgodovinar, učil na univ. v Budimpešti.

B: ‚*Die Reiterdarstellungen Leonardos und die Budapester Bronzestatuette*' (JkPK, 1916); *Peter Vischer der Ältere und seine Werkstatt* (Lpz 1925).

L: Kü (1931); UJE (s. v.).

Mellerio, André, fr. lik. kritik, mdr. zagovarjal slikarje skupine → *Nabis*. Up: M. Denis (*Družina Mellerio*, 1897, MAM; **Hommage à Cézanne*, d. 1900, ib.).

B: *L'Oeuvre graphique complet d'Odilon Redon* (P 1913); ‚*Odilon Redon: 1840—1916*' (GBA, 1920); *Odilon Redon:* Peintre, Dessinateur et Graveur (P 1923); ‚*Trois peintres-écrivains: Delacroix, Fromentin, Redon*' (La Nouvelle Rev., 1923).

Mellini, Pietro, florent. trgovec in mecen. Up: → *Benedetto da Maiano* (Bargello).

Melozzo da Forlì, s pr. im. *Marco di Giuliano* (1438—1494), it. slikar, imen. po Forliju v Romagni, eden izmed mojstrov perspektive v quattrocentu; 1465—75 akt. v Urbinu. S: predvsem **Sikst IV. imenuje Platino za prefekta Vatikanske biblioteke* (na pl prenesena freska, 1477, cf. s. v.), fragmenti *freske* iz c. St'Apostoli (o. 1477/81, Pin. Vat. in Pal. del Quirinale) in *iluzionistična stropna freska* v → *Loretu*.

L: M. *Pantucci:* Melozzo da Forli (Mi 1943); Curtis *Shell* (EWA IX, 1964, s. v.); »UF« 7 (1965), 8 (1965); L. *Berti* (Kindler IV, 1967, s. v. — L!). — Cf. B. *Berenson* (1968, repr. 995—97), R. *Buscaroli* (1929; 1938; 1955), A. *Schmarsow* (1886; 1912).

Melpomena, muza tragedije, tragičnega pesništva (cf. s. v. *devet muz*). Atribut: tragična maska v roki.

L: cf. B. *Berenson* (1968, repr. 1019).

Memento mori (lat.), »Spominjaj se smrti«. Cf. s. v. *Vanitas*.

Memling, Hans (o. 1435/40—1494), niz. (nem.) slikar (rojstni kraj: Seligenstadt), akt. v Bruggeju, tam u. V nasprotju s čvrstim realizmom pionirjev niz. XV. st. nam njegovo vselej prikupno slikarstvo ponazarja tisto popuščanje napetosti (fr. *détente*), ki ga je v tem času tudi sicer opaziti na Nizozemskem (cf. lit.: Panofsky). S: npr. *triptih Poslednje sodbe* (zaprt kaže donatorja *Angela Tanija in njegovo ženo Caterino*, 1466/73, Gdańsk, Muzeum Pomorskie — na poti v Italijo je ladjo 1473 ugrabil morski ropar Paul Benecke), *triptih z Mistično zaroko sv. Katarine* (1479, Brugge, Hans Memlingmuseum), *Sedem Marijinih veselj* (les, 1480, Alte Pin.), *Ženski portret* (z napisom *SIBYLLA SAMBETHA*, les, d. 1480, Brugge, Hans Memlingmus.), *Moški portret* (les, d. 1487, Uffizi — des. del triptiha), **diptih z Marijo in Martinom van Nieuwenhove* (d. 1487, Brugge, Hans Memlingmus.), **skrinjica sv. Uršule* (1489, ib.), itd. Domn. *avtp.* na levem krilu t. i. *triptiha Donne* (Nat. Gall.), po Friedländerju tudi na *triptihu* iz 1479.

L: Friedländer VI (1928), XIV (1937); H. *Vollmer* (ThB XXIV, 1930, s. v. — L!); Cankar III/2 (1951); Panofsky Neth (1953); Valentin *Denis* (EWA IX, 1964, s. v. — L!); G. *Heinz* (Kindler IV, 1967, s. v. — L!); L'opera completa di Memling (Mi 1969, uv Maria *Corti*, kat. Giorgio T. *Faggin*, »CA« 28 — L!). — Cf. L. von *Baldass* (1942), W. *Drost* (1941), M. J. *Friedländer* (1950), L. *Kaemmerer* (1899), J. *Lavalleye* (1953), K. *Voll* (1909), R. H. *Wilenski* (1960 — L!).

Memmi, Lippo, cf. s. v. *Simone Martini*

Mémnon, grš. mit. oseba, sin *Titona* in *Eos*, boginje svitanja, etiopski knez, ki se je s Trojanci bojeval proti Grkom. Ubil je Antiloha, njega pa je ubil Ahil. Up: npr. bakr. v ilustr. izd. fr. prev. Filostratovih opisov (cf. infra, GBA).

L: Hunger (1955, p. 218—19); GBA (maj/jun. 1969, repr. 46 p. 298).

Menade preganjajo Pénteja, ki jih je bil, od Dioniza zapeljan, skrivaj opazoval. Med njimi je tudi Pentejeva mati Agaue, ki bo krvavo sinovo glavo zmagoslavno prinesla domov (mit. ik. m., cf. Ovid, Met, III, 715 ss). Up: Gleyre (1864, Basel).

L: Hunger (1953, s. v. *Pentheus*).

Menas (fr. *Ménas d'Alexandrie*, it. *Menna*), kršč. svetnik, mučenec (11. XI.), patron Koptov resp. kristjanov v Egiptu. Atribut: kameli ob vznožju (ik. m. *Menas inter camelo* [v naslonu na ik. m. *Daniel inter leones*). Up: npr. *relief* na slonokoščeni piksidi (VI. st., Br. Mus.), koptska *slika* (temp, VII. st., Louvre), Paolo Veronese (1560, Benetke, S. Geminiano; *Mučeništvo sv. Menasa*, Prado).

L: Réau III/2 (1958, p. 948—50 — L!). — Cf. C. M. *Kaufmann* (1909; 1910; 1924).

Menaše, Ljerka, r. *Mravljak* (1927—....), slov. um. zgodovinarka, dipl. 1951, kustos za slikarstvo v MG v Lj od 1949; žena naslednjega.

B: ‚*Umetniški razvoj Ivane Kobilce*' (ZUZ, 1952); *Nikolaj Pirnat: Spominska razstava* (Lj 1954 [rk, MG]); ‚*Ob Savinškovi razstavi*' (NRazgl, 1959); ‚*Ob Batičevi razstavi*' (ib.); (& Filip Kalan & Zoran Kržišnik) *Nikolaj Pirnat* (Lj 1960, »Slov. lik. umetniki«); ‚*Slikarstvo*' (ZMG, 1964); *Veno Pilon: Retrospektivna razstava slikarskega dela* (Lj 1966 [rk, MG]); *Marij Pregelj: retrospektivna razstava* 1937—1967 (Lj 1969 [rk, MG], tudi tekst Z. Kržišnika).

Menaše, Luc(ijan Ado), (1925—....), slov. um. zgodovinar in lik. kritik. Dipl. 1949, prom. 1955, habil. 1958, docent (1960) in izr. prof. (1966) na lj. univ. Štud. v Parizu 1952—53, Italiji 1956—57 & ZDA 1964—65. Izdal Fr. Mesesnela *Umetnost in kritika* (Lj 1953), ur. *Lik. rev.* (1961—63). — Up: V. Pilon (sv., d. 1953, Lj, zas. last), G. Stupica (1956, Cetinje, Umetnička gal.; 1956, MSU).

B: ‚*Portret v zapadnoevropski likovni umetnosti: O portretu na splošno*' (ZUZ, 1952); (& Ljerka Menaše) *Avtoportret na Slovenskem* (Lj 1958 [rk, MG]); *Gabrijel Stupica* (Lj 1959, »Slov. lik. umetniki«); *Holandsko slikarstvo 17. stoletja* (Lj 1960, »Lik. zvezki« 1); *Zahodnoevropski slikani portret* (Mrb 1962, »Lik. obzorja« 2, dis.); *Avtoportret v zahodnem slikarstvu* (Lj 1962); ‚*Likovna umetnost fin de siècla*' (Lik. rev., 1962); ‚*Naši umetniki*' (Rodna gruda, 1963); ‚*Slovenska likovna umetnost*' (SIK 1964, 1963).

L: ULj I—II (1957 — B!; 1969 — B!); ObULj (št. 10, 1958); ELU 3 (1964, s. v.).

Mendelsohn, Eric(h), (1887—1953), nem.-amer. (ž.) arh., pomemben oblikovalec v železobetonu, jeklu in steklu (»organska arhitektura«). R. v Allensteinu v Vzh. Prusiji, 1912 dkč. študij v Münchnu, 1921 zaradi raka izgubil oko, 1924 obiskal ZDA in 1925 večkrat SZ, 1933 emigriral iz Nemčije, 1934—41 v Palestini, odtlej v ZDA, u. v San Franciscu. A: observatorij in astrofizikalni laboratorij **Einsteinov stolp* v Neubabelsbergu pri Potsdamu (načrt 1919, dkč. 1924), *trgovske hiše Schocken* v Stuttgartu (1926—27) in nekd. Chemnitzu (1928—29) in *Petersdorff* v nekd. Breslauu (1926—27), v Berlinu *kinematograf Universum* na Kurfürstendamm (1927—28) in *Columbus-Haus* na Potsdamerplatz (1931), *hiši dr. Chaima Weizmanna* v Rehovotu pri Tel Avivu (1935—36) in *Salmana Schockena* v Jeruzalemu (1936), *Medicinski center* Hadasa-Hebr. univ. na gori Scopus v Jeruzalemu (1936—38), *Maimonides Hospital* v San Franciscu (1946—50), *sinagogi in centra ž. občin* v St. Louisu (1946—50) in Clevelandu (1946—52) in *tempelj Ema-*

nuel v Grand Rapidsu (Mich.) v ZDA, *načrti za spom. 6 milijonom ž. žrtev nacizma* v newyorškem Riverside Park (1949—51).

B: *Amerika: Bilderbuch eines Architekten* (Bl 1926); *Rußland, Europa, Amerika: ein architektonischer Querschnitt* (Bl 1929); *Erich Mendelsohn: Das Gesamtschaffen eines Architekten* (Bl 1930).

L: Mario Federico *Roggero:* Il contributo di Mendelsohn alla evoluzione dell'architettura moderna (Mi 1952); Arnold *Whittick:* Eric Mendelsohn (L-NY 1956; n. izd. 1964); Wolf von *Eckardt:* Eric Mendelsohn (NY 1960, »Masters of World Architecture«); H.-R. *Hitchcock* (EWA IX, 1964, s. v.).

Mendelsohn, Henriette, nem. (ž.) um. zgodovinarka.

B: *Die Engel in der bildenden Kunst: Ein Beitrag zur Kunstgeschichte der Gotik und der Renaissance* (Bl 1907); *Fra Filippo Lippi* (Bl 1909); *Das Werk der Dossi* (Mn 1914).

Meneláj (grš. *Menélaos*, lat. *Meneláos*), grš. junak, špartanski kralj, brat → *Agamémnona*, mož lepe → *Helene*. V → *trojanski vojni* se je odlikoval v dvoboju s → *Párisom*, ki ga je morala rešiti Afrodita, in ko je rešil Patroklovo truplo (cf. infra).

L: Hunger (1955, p. 219—20).

Meneláj s Pátroklovim truplom, ik. m. po Iliadi (XVII). Najslavnejšo upodobitev (pêrgamski original iz srede III. st. pred) poznamo po rim. kopijah, npr. v Loggia dei Lanzi v Florenci. Torzo druge kopije (v Rimu) je dobil ime → *»paskvilna skupina«*.

MENGEŠ, trg pri Kamniku, rojstni kraj Franca → *Jelovška*. — *Žup. c. nadangela Mihaela:* v koru 1932 odkrite freske (delavnica → *Janeza Ljubljanskega* o. 1460): na sev. steni *Poslednja sodba*, nad stenskim tabernakljem *evharistični Kristus*. — Za t. i. *Zgornjim* ali *Ravbarjevim gradom* prvi javni spom. Jakoba → *Savinška*, *Talec* (kamen, 1948).

L: SteleK (1929); MAS I (1935); Mengeški zbornik (Mengeš 1954); M. *Juteršek* (ELU 3, 1964, s. v.) Stele (1969).

Mengs, Anton Raphael (1728—1779), nem. (ž.) slikar in um. teoretik, eden izmed pionirjev evr. neoklasicizma, od 1755 prijatelj J. J. Winckelmanna. R. na Češkem kot sin slikarja Ismaela Israela (infra), ki je svojega čudežnega otroka trdo vzgajal za genija, delal 1745—46 in 1749—54 v Dresdenu, 1761—69 in 1773—75 v Madridu, sicer pa v Rimu; tam od 1754 direktor *Acc. di S. Luca*, tam tudi u. S: *Avtp. 16-letnega v rdečem plašču* (pastel, 1744, Dresden), *Pevec Domenico Annibali* (d. 1750, Brera), *Papež Klemen XIII.* (1758, Bologna), freska **Parnas* (1761, Rim, Villa Albani — zaznamuje konec baročnega stropnega iluzionizma!), *J. J. Winckelmann* (o. 1761, Kraków, Muzeum Narodowe), *Infantinja Marija Ludovika* (1764/65, Ksthist. Mus.), *Marija Luiza Parmska, takrat princesa asturska* (1765, Louvre), *Avtp.* (o. 1773, Uffizi), itn.

B: *Gedanken über die Schönheit und über den Geschmack in der Malerey* (Z 1762; n. izd. 1774); zbr. sp.: *Opere, I—II* (Bassano 1783, izd. Giuseppe Nicc. d'Azara); *Hinterlassene Werke* (Halle 1786, izd. M. C. F. Prange [it. orig.]).

L: Jose Nicolas de *Azara:* The Works of Anthony Rafael Mengs (L 1796); W. *Lüdecke*, Mengs-Bibliographie (RepKw, 1917); UJE 7 (1942, s. v.); KHE 1 (1962, p. 510); D. *Honisch:* Anton Raphael Mengs und die Bildform des Frühklassizismus (Recklinghausen 1965, dis.); Hans *Ost*, Ein Ruhmesblatt für Raphael bei Maratti und Mengs (ZfKg, 1965); »MdC« 221. — Cf. U. *Christoffel* (1918), A. *Feulner* (1929), K. *Gerstenberg* (1929; 1933); F. J. *Sánchez Cantón* (1929), H. *Voss* (Bl 1924), W. *Waetzoldt* (1921).

Las **Meninas** (*Dvorne gospodične* [pravzaprav *Dvorni gospodični*]), najslavnejša Velázquezova slika (o, pl, 318 × 276, 1656, Prado). Osrednja oseba je štiriletna infantinja Margarita, levo od nje kleči doña Maria Augustina Sarmiento, des. stoji doña Isabel Velasco (obe »meninas« [port.], »dekleti«, kot so ju imenovali na dvoru, in po katerih so pozneje poimenovali tudi sliko), še dalje proti des. sta dvorna pritlikavca Nicolasito Pertusato in Mari Barbola, zadaj neznani dvorjan, t. i. *guardadamas*, in doña Marcela de Ulloa, za slikarskim stojalom umetnik sam, ob vratih José Nieto Velázquez (morda njegov sorodnik), v ogledalu podobi kralja Filipa IV. in njegove druge žene Marjane Avstrijske, Margaritinih staršev. V resnici (cf. lit., *Clark*) gre pogled od Margarite najprej k Mari Bárboli in mógočnemu buldogu, ki je zleknjen pred njo na tleh, mračen kot »saturnovski filozof«. Umetnik ima na prsih rdeč križ, znamenje Santiagovega reda, ki ga je dobil šele 1658 in je torej bilo pozn. doslikano.

L: Luc *Menaše* (Obz, 1956). — Cf. K. *Clark* (1960), J. A. *Emmens* (1961), G. *Künstler* (1959), G. *Kubler* (1966 — L!), F. J. *Sánchez Cantón* (1959), H. *Soehner* (1965), Ch. de *Tolnay* (1949).

Menis, Gian Carlo (1927—....), it. kršč. arheolog, katol. duhovnik, docent za kršč. arheologijo v nadškofijskem semenišču v Vidmu; r. v Buii na Furlanskem.

B: *La basilica paleocristiana nelle diocesi settentrionali della metropoli d'Aquileia* (C. d. V. 1958); *I mosaici cristiani di Aquileia* (Udine 1965).

Menjavec z ženo (Quentin Massys) → *Posojevalec z ženo*

menologij (*menológion*), liturgična knj. vzh. krščanstva s seznami in življenjepisi svetnikov po njihovih spominskih dnevih in mesecih.

***Menologij Vasilija II.,** znamenit biz. iluminiran rkp., → *menologij* za čas od sept. do febr. (pergament, 36 × 28 cm, Carigrad, verj. o. 986, Bibl. Vat., Cod. Vat. Gr. 1613). Med njegovimi 436 miniaturami na zlatem ozadju (več iluminatorjev, očitno gl. mojster *Pantaleon* je sign. 87 miniatur, *Nestor* 71, *Menas* 27, itd.; zaradi različnih predlog zelo različne tudi miniature istih umetnikov) npr. *Kristus med apostoli* (f. 1), *Simeon Stilit star.* (f. 2), *Mučeništvo sv. Simeona, jeruzalemskega škofa* (f. 46), *Jona* (f. 59), *arhangel Mihael* (f. 168), *Mučeništvo Katarine Aleksandrijske* (f. 207), *Beg v Egipt* (f. 274), itd.

L: P. *Franchi de Cavalieri:* Il Menologio di Basilio II (T 1907, »Codices e Vaticanis selecti« 8); Diringer Book (1958, p. 109); ‚Blahernita' (ELU 1, 1959 [1960]); Vladimir *Mošin*, Menologij, Vatikanski (ib. 3, 1964); W. F. *Volbach*, Pantaleon (Kindler IV, 1967). — Cf. J. *Beckwith* (1961, p. 94—96), A. *Grabar* (1953), R. *Krautheimer* (1965, p. 355), V. *Lazarev* (I—II 1947—1948, table 69—74), K. *Weitzmann* (1935).

Menora (hebr.), *sedmeroramni svečnik*, ž. ik. m. in kultni predmet, prvič opisan v Bibliji (2 Mojz 25, 31—40). Up: *relief* na *Titovem slavoloku* v Rimu, na ž. nagrobnikih, itd. — Po njegovem vzoru tudi *bron. kršč. sedmeroramni svečniki* vis. srednjega veka v stolnicah v Essnu (o. 1000), Braunschweigu (1170/80) in Milanu (o. 1200/10, cf. s. v. *kandelaber Trivulzio*), iz pozn. obd. pa npr. *kositrni svečnik* v c. v Freckenhorstu na Vestfalskem (XV. st.).

L: EWA IX (1964, stp 293); MJ Kat. (1964). — Cf. P. *Bloch* (W-RJb, 1961 — L!; MJ Hdb., 1964), J. *Flis* (1908), G. *Schiller* (I 1966).

mensula Jovis (lat. *Jupitrova mizica*), eno izmed planetnih znamenj, kot jih poznamo že iz arabskih virov IX.—X. st.: magični kvadrat s 16 polji in številkami v njih, katerih vsota je v vsaki vrsti 34, ima na Dürerjevi → *Melencolia I* vlogo talismana proti vplivom Saturna.

16	3	2	13
5	10	11	8
9	6	7	12
4	15	14	1

Menzel, Adolph (von), (1815—1905), nem. slikar, risar in grafik, realist, ki se je približal malone impresionističnemu slikarstvu. R. v Breslauu (zdaj Wrocław), od 1830 dalje v Berlinu, tam u. (89). V Berlinu je bil znana in popularna osebnost: majhne postave (imen. *die kleine Exzellenz*), do konca samec, izredno nadarjen risar in neverjetno delaven. Litografske tehnike se je izučil pri očetu, kot slikar je bil samouk. S: npr. *Soba z balkonom* (lepenka, d. [18]45, Berlin, Nationalgal.), *Umetnikova sestra* (papir, d. [18]47, Neue Pin.), *Friderika Vélikega omizje v Sanssouciju* (*Tafelrunde von Sanssouci*, 1850, prej Berlin, Nationalgal., unič. 1945 [skica v vzh. Berlinu, National-Gal.]), *Koncert s flavto v Sanssouciju* (d. 1852, Berlin, Nationalgal.), *Ateljejska stena* (papir na lesu, d. 1852, ib.), *Le Théatre du Gymnase* (d. 1856, ib.), *Friderik Véliki v Lissi* ali *Bon soir, messieurs* (d. 1858, Hamburg), *Ateljejska stena* (d. [18]72, ib.), *Valjarna železa* (*Das Eisenwalzwerk*, d. 1875, vzh. Berlin, National-Gal.). — Po njegovih risbah mdr. o. 400 lesor. ilustracij Kuglerjeve *Gesch. Friedrichs des Großen* (1842) in 600 lito. v 3 knj. izdanega dela *Friedrichs des Großen Armee in ihrer Uniformierung* (1842—1857). — Up: npr. R. Begas (*doprsje* in *medalja*), G. Boldini, etc.

L: R. *Weinhold*: Menzel-Bibliographie (Lpz 1959 L!!); K. *Kaiser:* Adolf Menzel: Der Maler (Stu 1965); W. *Hütt:* Adolph Menzel (Lpz ali W-Mn 1965); »PKG« 11 (1966 — L!); Deutsche K. 19./20. (1966 — L!); G. *Tolzien* (Kindler IV, 1967, s. v. — L!).

Menzio, Francesco (1899—....), it. slikar, pripadal skupini → *»Sei pittori di Torino«*. Zastopan v Gall. Naz. d'Arte Mod.

L: Italo *Faldi* (EI, sup. 2/2, 1949).

mercedariji (fr. *les mercédaires* ali *l'Ordre de Notre-Dame-de-la-Merci*, šp. *Orden de N. S. de la Merced*), cerkv. red (bela redovna obleka z rdečim križem, ki ga je ust. → *Peter Nolasko*. Potrjen 1235, od 1265 dalje tudi ženska veja.

Mercier, Fernand, fr. um. zgodovinar, konservator muz. v Dijonu.

B: ‚*Le Musée de Dijon*' (L'Art et les Artistes, 1922); *Les Primitifs français: La Peinture clunysienne en Bourgogne à l'Époque romane, Son Histoire et sa Technique* (P 1931, uv Henri Focillon); ‚*La valeur symbolique de l'oeillet dans la peinture du moyen-âge*' (RAam, 1937).

Merežkovski, Dmitrij Sergejevič (1865—1941), rus. pisatelj, napisal mdr. tudi biografski roman *Leonardo da Vinci* (1901).

L: DULC III (1961).

Merian, Matthäus, star. (1593—1650), švic.-nem. grafik in založnik, tvorec številnih, zlasti dokumentarno mikavnih in izredno razširjenih izd., ki jih je po njegovi smrti nadaljeval njegov sin *Matthaüs Merian ml.* (1621—1687). G (vse bakr.): ilustracije *Biblije* (258 bakr., 1627 kot album, 1. knj. izd. Str 1630, vse pozn. Fr), *Topographia* (30 knj., Fr 1642—88, tekst Mart. Zeiller — več kot 2000 vedut, kart in načrtov

iz raznih evr. dežel), *Theatrum Europaeum* (19 knj., 1635—1723), itd.

L: Schmidt IL (1962, p. 304 ss); Lukas Heinrich *Wüthrich:* Das druckgraphische Werk von Matthaeus Merian d. Ae., I (Ba 1966); *id.:* Register zu Merians »Topographia Germaniae« (Kassel-Ba 1967).

Mérimée, Prosper (1803—1870), fr. pisatelj, avtor *Šentjernejske noči* (*Chronique du règne de Charles IX*, 1829), zgodb *Colomba* (1841) in *Carmen* (1845), itd., po poklicu najprej odvetnik, nato pa gl. nadzornik zg. spomenikov v Franciji.

B (lik. umetn.): *Notice sur les peintures de l'église de Saint-Savin* (P 1845).

MERION (*Pennsylvania*, ZDA [*Middle Atlantic*]) pri Philadelphii.

∼ **The Barnes Foundation.** Bogata, javnosti do 1961 povsem nedostopna z. (slej ko prej brez kat., diapozitivov in nabavljivih fotografij), ki jo je ustvaril dr. A. C. →*Barnes* ter jo uokviril s posebno »vzgojno institucijo«; za njim jo vodi njegova nekd. sodelavka Violette de Mazia. V z. slik (več kot 1000 del), pomembni zlasti z deli fr. impresionistov in pozn. slikarjev (dominirajo Renoir, Cézanne, »carinik« Rousseau, Matisse, Picasso, Modigliani in Soutine), so med star. mojstri zastopani npr. Hans von Kulmbach, Wolf Huber, Veronese, El Greco, F. Hals (*Portret 57-letnega moža*, d. 1643), van Goyen, Chardin (!), Goya, itd., iz XIX.—XX. st. pa zlasti Corot, Daumier, Courbet (npr. *Dekle z belimi nogavicami* [*Femme mettant ses bas*], d. 1864; *Žena z goloboma* [*Femme aux deux pigeons*]), Pissarro, Manet (npr. *Le Linge*, d. 1875), Degas, Cézanne (npr. *L'Enfant au gilet rouge*; *Les Jouers de cartes*; *Jeune homme à la tête de mort*, 1894/96; *Les Baigneuses*), Monet (npr. *Camille pri vezenju*, d. [18]75), Renoir (največja z. na svetu, mdr. *Lise* [do prsi], o. 1868; *Le petit déjeuner*, o. 1872; *Žena pri izviru*, o. 1874/75; *Torzo* [Ženski polakt], o. 1875; *La sortie du Consevatoire*, o. 1877; *Pêcheuses de moules à Berneval*, d. 1879; *Deček v mornarski obleki*, d. [18]83; *Žena s pahljačo*, d. [18]86; *Le Banc dans le jardin*, o. 1886; *La blanchisseuse et son enfant*, o. 1886; *Rdeči čoln, Argenteuil*, d. [18]86; *La Famille de l'artiste*, d. [18]96; *Kopalka v potoku*, d. [18]95; *La toilette de la baigneuse*, konec 1890-ih let; *La Source*, 1901 [?]; *Missia*, o. 1906; *Promenade* o. 1906; *Kariatide* [dve sliki], o. 1909/10; *Ob čaju* [»*Tea Time*«], d. [19]11), Redon (*Jurij z zmajem*), Gauguin (npr. *Haere Pape*, d. [18]92), van Gogh (npr. *Poštar Roulin*), »carinik« Rousseau, Seurat (npr. **Les Poseuses*, 1887—88), Toulouse-Lautrec, Matisse (npr. *Joie de vivre*, 1905/06; kompozicija *La Danse* v lunetah gl. dvorane, 1933), Rouault, Vlaminck, Klee, Picasso (modro in rožnato obdobje !), Braque, Severini, Utrillo, Modigliani (npr. *Beatrice*, d. 1916; *La Jolie Menayere*), Pascin, De Chirico, Soutine, itd. — Z risbami ali akvareli mdr. zastopani Goya, Degas, Cézanne, Marquet, Klee, Picasso, Pascin, De Chirico (*Dr. A. C. Barnes*, d. 1926), itd. — V z. plastike (dober izbor afriške plastike) zlasti Lipchitz (njegov tudi okras na pročelju).

L: cf. (tudi s. v. *Barnes*) P. *Cabanne* (1961 [1963]), W. *George* (1923), P. *Guggenheim* (1960).

merjasec (lat. *aper* in *verres*, angl. *the boar*, fr. *le sanglier*, it. *il maiale* resp. *il cinghiale* [divji m.], nem. *der Eber*), v kršč. ikonografiji po bibl. prispodobi, psalmistovi prošnji za opustošeni vinograd (Ps. 79 [80], 14: *Razruje jo merjasec iz gozda*) kot *aper in vinea Domini* podoba *hudiča*. Up (cf. s. v. *Meleáger in Atalanta lovita* in *Meleáger izroči Atalanti*): npr. Pietro Tacca (t. i. *il Porcellino*, bron. kopija iz o. 1612 po ant. marm. kipu v Uffizijih, Florenca, Loggia del Mercato Nuovo).

L: Réau I (1955, p. 111).

Merkur (lat. *Mercurius*), rim. bog trgovine in dobička, istoveten z grš. bogom →*Hêrmesom*; eno izmed 7 planetnih božanstev (→*sedem planetov*). Up: e. g. J. Sansovino (bron, o. 1540, Benetke, Loggetta del Campanile), Giovanni da Bologna (bron, 1564, Bargello), Adr. de Vries (*in Psihe*, bron, 1593; Louvre; *Merkurjev vodnjak*, 1596—99, Augsburg).

L: Grimal (1951, p. 292); EWA X (1965, t. 249—51); Grant (1968). — Cf. C. G. *Jung* (Psychologie u. Alchemie 1952), J. *Seznec* (1940 [1953]).

Merkurij iz Kapadokije, vzhodnokršč. vojaški svetnik (25. XI.). Up: cf. s. v. *Harbavillski triptih*.

L: Réau III/2 (1958, p. 952—53).

Merkur se zaljubi v Hérse (mit. ik. m.), ki gre s sestrama v Minervin tempelj (Ovid, Met. II, 710—31), zavistno Áglauros, ki mu hoče preprečiti pristop k Hérse (sin Merkurja in Hérse je →*Kéfalos*) pa spremeni v kamen (Met. II, 732—834). Up: npr. Jan Boeckhorst (*Merkur se zaljubi v Hérse*, Ksthist. Mus.) in Claude Lorrain (*Merkur, Hérse in Áglauros v pokrajini*, d. 1643, Rim, Gall. Pallavicini).

L: Hunger (1953, p. 183); Pigler II (1956, p. 167—170).

Merkur uspava Argusa (angl. *Mercury Putting Argus to Sleep*, nem. *Merkur schläfert Argus ein*), mit. ik. m. (Ovid, Met. I, 678—717): v pastirja preoblečeni Jupitrov odposlanec pri stookem

Argusu, ki pazi na Ió v podobi krave. Up: npr. P. F. Mola (verj. po 1640, Oberlin).

L: Pigler II (1956, p. 166—67).

Mérodski oltar → *Oltar družine Mérode*

MERSEBURG (*Sachsen-Anhalt*, NDR). V katedr. znamenita bron. **nagrobna plošča Rudolfa Švabskega* (ubit 1080, 197 × 68 cm).

L: F. *Haesler:* Der Merseburger Dom des Jahres 1015 (Halle 1932); H. *Möbius:* Der Dom zu Merseburg (Bl 1960, »Das christliche Denkmal« 44/45); Ernst *Füg:* Der Dornbusch brennt: Gedanken vor dem Chorgestühl im Dom zu Merseburg (Bl 1966).

Meryon, Charles (1821—1868), fr. grafik, r. v Parizu kot sin angl. zdravnika in operne plesalke, u. duševno bolan v Charentonu. G: 103 listi, med njimi slavna vrsta pariških motivov, *Eaux-fortes sur Paris* (jedk., 1850—52).

L: Delteil II (1907); LaranE (1959 — L!).

meseci → *upodobitve mesecev*

mesembria (grš.) → *štiri nebesne strani*

Mesenija, starogrš. pokrajina (jugozah. del Peloponeza).

Mesesnel, France (1894—1945), slov. um. zgodovinar, lik. kritik in konservator, najnaprednejši predstavnik slov. um. zgod. in kritike med obema vojnama. R. kot sin železniškega strojevodje v Cervignanu, štud. na Dunaju, v Zgb in Pragi, tam 1922 prom. z dis. o Janezu Wolfu, 1923—27 asist. na univ. v Lj; 1930 predavatelj, 1933 docent in 1938 izr. prof. na Fil. fak. v Skopju, 1938 nasledil Steleta kot konservator za Slovenijo, hkrati postal honorarni prof. za biz. umetn. »s posebnim ozirom na starokršč. umetn.« na univ. v Lj; tik pred osvoboditvijo so ga slov. belogardisti po mučenju umorili v gozdu pri Turjaku.

B: *‚Janez Šubic Vojtěchu Hynaisu: Korespondenca 1877—1884'* (ZUZ, 1922); *‚Anton Ažbe'*+ (ib., 1924); *‚Veno Pilon'*+ (ib.); *‚František Bílek'*+ (DS, 1925); *‚Moderno slovenačko slikarstvo'* (Nova Evropa [Zgb], 1924); *‚Nadežda Petrović'*+ (ZUZ, 1925); *‚Portretno slikarstvo na Slovenskem od XVI. stoletja do danes'*+ (ib.); *‚Ivan Grohar'*+ (ib., 1926); *‚Likovna umetnost: Slovenačka'* (Srpska književna zadruga: Kolo, 1927); *‚Korespondenca Janeza in Jurija Šubica: Janez Šubic Ivanu Šubicu: 1873—1886'* (ZUZ, 1928); *‚Najstariji sloj fresaka u Nerezima: Stilska studija'* (Gl SND, 1930); *‚Živopis crkve Sv. Nikite u Skopskoj Crnoj Gori'* (Godišnjak Skopskog Filozofskog Fakulteta, 1930); *‚Manastir Morača i njegove ikone'* (Nar. starina, 1932); *‚Narodna galerija'* (Sd, 1933); *‚Srednjevekovni spomenici u Ohridu'* (Gl SND, 1933); *‚Savremena nauka o likovnoj umetnosti'* (JžP, 1935); *‚Jurij Šubic v Atenah'*+ (ZUZ, 1936); *‚Spominu Ivana Groharja'*+ (Sd, 1936); *‚Starohrišćanska bazilika u Suvodolu kod Bitolja'* (Godišnjak Muzeja Juž. Srbije, 1937); *‚Vizantinski spomenici'* (Spomenica dvadesetpetogodišnjice oslobođenja Juž. Srbije 1912—1937, Skoplje 1937); *‚Stari srpski spomenici'* (ib.); *‚Brata Šubica in češka umetnost'* (ZUZ, 1937); *‚Crkva Sv. Nikole u Markovoj Varoši kod Prilepa'* (Gl SND, 1938); *‚Umetnost in revolucija'*+ (Sd, 1939); **Janez in Jurij Šubic* (Lj 1939, »Knjižnica NG« 3); *‚Rihard Jakopič'*+ (UmP, 1939); *‚Slovensko krajinarstvo v 19. stoletju: Zgodovinski pregled'*+ (GMS, 1939); *‚Fužinska zbirka'*+ (Kron, 1940); *Jožef Petkovšek: Slovenski slikar*+ (Lj 1940, »Pogledi« 4/5); *‚Portreti Jožefa Tominca u jugoslovenskim zbirkama'*+ (UmP, 1940); *‚Matej Sternen'*+ (ib.); pon. izb.: **Umetnost in kritika* (Lj 1953 [ur. Lucijan Menaše] — B! — L!).

Mesesnel, Janez (1931—...), slov. um. zgodovinar in lik. kritik, sin Franceta Mesesnela (supra). V Lj dipl. 1957, v novinarski službi, od 1. VII. 1967 direktor *Mestnega muzeja*. Številne lik. kritike in poročila (zlasti o um. razstavah) v raznih časnikih in časopisih, *LD* (šifre *ist*, *M* in *z*, ps. *I. Hmelak*), *LdP*, *Delo*, *NRazgl* (šifri *j. m.* in *M.*), *Tedenska tribuna* (šifra *J. M.*), *Bori* (Koper) in *Sinteza*.

B: npr. *‚Osrednja osebnost našega ekspresionizma: Ob retrospektivni razstavi slik Vena Pilona v Moderni galeriji'* (Delo, 17. XII. 1966); *‚Veno Pilon in njegov pomen za našo moderno umetnost'* (Goriška srečanja, 1966, št. 4 [izšlo 1967]).

mesijanski ptič (hebr. *bar yokhani*) → *praživali*

MESINA (orig. *Messina*), mesto na Siciliji ob Mesinskem prelivu, po strahovitem potresu 28. XII. 1908 in 2. svet. vojni skoraj povsem na novo sezidano.

L: Maria *Accascina:* Profilo dell'architettura a Messina dal 1600 al 1800 (R 1964); EWA VIII (1963, stp 745—46 — L!).

Mesnil, Jacques (u. 1940), fr. um. zgodovinar (prijatelj A. Warburga), kot politik levo usmerjen anarhist (prijatelj geografa Elisćeja Reclusa), avtor razprav s področja it. renesanse, zlasti o Masacciu in Botticelliju.

B (um. zgod.): *L'Art au nord et au sud des Alpes à l'époque de la Renaissance* (P-Br 1911); *‚Per la storia della cappella Brancacci'* (RArte, 1912); *‚La fresque de la Trinité à Sainte Maria Novella'* (RAam, 1913);, *Masaccio e la théorie de la perspective'* (RAam, 1913);, *Masaccio e la théorie de la perspective'* (RAam, 1914); *‚La perspective linéaire chez Léonard de Vinci'* (RA, 1922); *‚Die Kunstlehre der Frührenaissance im Werke Masaccios'* (VorBW, 1925/26); *‚Masaccio and the Antique'* (BM, 1926); *Masaccio et les débuts de la Renaissance* (La Haye 1927); *‚Masolino ou Masaccio ?'* (GBA, 1929); *‚Vues nouvelles sur l'art de Masaccio'* (RAam, 1932); *Botticelli* (P 1938).

L: M. *Nettlau:* Elisée Reclus (Bl 1928). — Cf. F. *Saxl* (1957).

Messer, Thomas M. (1920—....), amer. muzealec, direktor bostonskega *Institute of Contemporary Art* (1956—60), nato kot Sweeneyev na-

slednik direktor newyorškega *The Solomon R. Guggenheim Mus.* (od 1960 dalje).

L: WWAA (1959).

Messerer, Wilhelm (1920—....), nem. um. zgodovinar. R. v Münchnu, štud. pri H. Jantzenu in E. Buschorju, prom. 1949 s tezo o biz. vplivih na otonsko figuraliko, asist. na *Bibl. Hertziana* v Rimu, 1956 habil. na münchenski univ.

B: *Der Bamberger Domschatz* (Mn 1952); ‚*Zur byzantinischen Frage in der ottonischen Kunst*' (ByZ, 1959); *Das Relief im Mittelalter* (Bl 1959); ‚*Verkündigungsdarstellungen des 15. und 16. Jahrhunderts als Zeugnisse des Frömmigkeitswandels*' (Archiv f. Liturgiewissenschaft, 1959); *Kinder ohne Alter: Putten in der Kunst der Barockzeit* (Regensburg 1962, »Welt des Glaubens in der K.« 1); ‚*Einige Darstellungsprinzipien der Kunst im Mittelalter*' (DVLG, 1962); ‚*Literaturbericht: Ottonische Buchmalerei um 970—1070, im Gebiet deutscher Sprache*' (ZfKg, 1963); *Romanische Plastik in Frankreich* (K 1964, »DuMont Dokumente, I«); ‚*Die Zeit bei Caravaggio*' (Hefte des Ksthistorischen Seminars der Univ. München, 9/10, 1964); ‚*Der Stil in der karolingischen Kunst: Zum Stand der Forschung*' (DVLG, 1967).

Messerschmidt, Franz Xaver (1736—1783), avstr. (nem.) kipar. R. v Wiesensteigu v Württembergu (Joh. Bapt. in Ph. Jakob → *Straub* sta mu bila ujca), 1769—74 na Dunaju asist. na ak., potem v Münchnu, od 1777 dalje v Bratislavi, tam u. (47). P (dobra z. v Öst. Bar.): portretna doprsja, zvečine v svincu, npr. *Cesarica Marija Terezija* in njen mož *Franc* (oba 1760), *Gerard van Swieten* (1769), predvsem pa znane »karakterne glave« (»*Charakterköpfe*, od 69 v zapuščini *49* dkč., in sicer *32* v svincu, *16* v kamnu in *ena* v lesu), v katerih tu in tam zaslutimo umetnikovega bolnega duhá.

L: Gabriele *Weiß:* Franz Xaver Messerschmidt (dis., [W 1924]); P. *Grotemeyer* (ThB XIX, 1930, s. v. — L!); Koepf (1964). — Cf. E. *Hempel* (1965), E. *Kris* (1932; 1952 [1970]), E. *Tietze-Conrat* (Österr. Barockplastik 1920), S. *Vrišer* (ZUZ nv IV, 1957, p. 85), R. *Wittkower* (& M. *Wittkower* 1963).

Messina → *Mesina*

Messina, Antonello da → *Antonello da Messina*

mestna hiša (angl. *Town Hall*, fr. *Hôtel de Ville*, it. *Pal. Comunale* [ali *del Comune*] ali *Pal. Pubblico* ali *Pal. del Popolo*, nem. *das Rathaus*, polj. *ratusz*), običajno najbolj reprezentativno poslopje mestne vlade resp. uprave. Gotske mestne hiše npr. v Italiji v → *Volterri* (*Pal. dei Priori*, sez. 1208—54), → *Piacenzi* (*Pal. Comunale*, zač. 1281), → *Sieni* (*Pal. Pubblico*), → *Perugii* (*Pal. dei Priori*) in → *Florenci* (*Pal. Vecchio* ali *della Signoria*), v Belgiji v → *Bruggeju*, → *Bruslju* in → *Leuvenu*, na Nemškem v → *Lübecku* in *Münstru* na Vestfalskem, na Poljskem v → *Wrocławu*, renesančne na Nemškem v → *Augsburgu*, na Nizozemskem v *Antwerpnu* (→ *Floris*) in na Poljskem v → *Tarnówu*, baročna v → *Ljubljani*, neogotska na → *Dunaju*, itd.

L: August *Grisebach:* Das deutsche Rathaus der Renaissance (Bl 1907); W. *Kiewert:* Deutsche Rathäuser (D 1961).

Meško, Bogdan → *Kiar, Meško*

Meštrović, Ivan (1883—1962), hrv. kipar, v 1. pol. XX. st. doma in v tujini najbolj znan jugosl. lik. umetnik. R. v Vrpolju v Slavoniji, mladost preživel v Otavicah pri Drnišu v dalmatinskem Zagorju, se učil v Splitu (→ *Rendić*) in na Dunaju (O. König, E. von Hellmer), tam ga je med prvimi popularizíral Franz → *Servaes*; 1907—14 v Parizu in Rimu, med 1. svet. vojno politično akt. v Jugosl. odboru, med obema vojnama v Zgb, 1942—43 v Rimu, nato v Lausannu, naposled od 1947 prof. kiparstva na univ. v Syracusi (N. Y.) in od 1955 dalje na *Notre Dame Univ.* v South Bendu (Ind.) v ZDA; tam u. (78), potem ko je še prej obiskal Jugoslavijo in mdr. portretiral predsednika Tita. — Meštrovićevo kiparstvo priča o izredno nadarjenem eklektiku, ki se je po izhodišču v secesiji oplodil še z najrazličnejšimi zg. slogi, ob tem pa slej ko prej težil zlasti za monumentalnim ekspresionizmom in povezavo z arhitekturo. Že s svojimi deli za velikopotezno zasnovani *Kosovski* ali *Vidovdanski hram* (lesena maketa na 11. beneškem bienalu 1914) je nemalo vplival na kiparstvo jugosl. narodov, še celó med obema vojnama kot prof. na ak. v Zgb. (med njegovimi slov. učenci npr. P. *Loboda*, Niko → *Pirnat* in → *Gorše*). P: *Velika vdova* (kamen, 1907, MSU [last Nar. muz. v Bgd]), torzo *Banović Strahinja* (kamen, ib. [isti lastnik]), *Moja mati* (marmor, 1908, Bgd, Nar. muz.), marm. akt *Spomin* (1908, ib.), iz skupine *Alegorija* (1913) preostali *Zmagovalec* (post. 1924 na Kalemegdanu v Bgd.), *Strossmayerjev spom.* v Zgb (bron, 1926), *Indijanska konjenika* v → *Chicagu* (bron, 1928), *Grgur Ninski* (bron, 1929, stal v peristilu Dioklecijanove palače v Splitu, podrt med it. okupacijo, zdaj pred Zlatimi vrati), *Zgod. Hrvatov* (kamen, 1932, Bgd, Nar. muz.), michelangelovska *Pietà* (z avtp., marmor, zač. v Rimu 1942, dkč. 1946, South Bend, Notre Dame Univ., Sacred Heart Church), itd. — A: *grobnica družine Račić* v Cavtatu (1920—22), *mavzolej družine Meštrović* (1927—31, Otavice — tam tudi sam pokopan), *hiša* ali bolje *palača Ivana Meštrovića* v Splitu (1931—39 — zdaj *Gal. Meštrović*), *grob neznanega junaka* na Avali pri Bgd (1934—38), *Umjetnički paviljon* v Zgb

(1934—38 — zdaj *Muz. Revolucije naroda Hrvatske*), *Meštrovićev kaštelet* v Splitu (1934—41), načrt za *Njegošev mavzolej* na Lovčenu.

B: *Uspomene na političke ljude i događaje* (Zgb 1969 [tudi slov. prev.]).

L: Mestrovic: The Life of Christ, Ten panels on wood (Syracuse UP 1952); WWAA (1959); Žarko *Vidović:* Meštrović i savremeni sukob skulptora s arhitektom (Sa 1961); France *Stelè*, Ob smrti kiparja Ivana Meštrovića (Lik. rev., št. 3, 10. X. 1962), ELU 3 (1964, s. v. — L!). — Cf. G. H. *Hamilton* (1967, p. 95), B. S. *Myers* (IV 1969, p. 53 [tekst John C. *Galloway*]), L. *Schmeckebier* (1959), itd.

Metalec diska → *Diskobólos*

Métis ali *Metida*, grš. boginja razumnosti (njen oče je bil *Okéanos*, mati *Tétis*). Zeus jo je, ko je bila zanosila z njim, požrl, takó da je njuna hči, → *Atena*, oborožena skočila iz njegove glave.

L: Hunger (1955, p. 221—22).

Metnitz pri Friesachu → *Motnica pri Brežah*

Metropolitan Museum of Art → *New York* (odd.: *muzeji*)

Metsu, Gabriel (1629—1667), hol. slikar žanrskih prizorov z manjšim številom oseb, tankočutno obnovo notranjščin in uspešno nakazano zgodbico; r. v Leidenu, u. (38) v A'damu. S: npr. *Izgubljeni sin* (pl [prej les], konec 1640-ih let, Eremitaža), *Bolni otrok* (o. 1660, Rijksmus.), *Zelenjavni trg v A'damu* (o. 1660/65, Louvre), *Ljubimca pri zajtrku* (les, d. 1661), *Prodajalec perutnine* (les, d. 1662, Dresden), *Gospodična, ki bere pismo, in služabnica* (o. 1662/65, Blessington na Irskem, Sir Alfred Beit), ipd.

L: HdG I (1907); Hall Por (1963); Gabriel Metsu (Leiden 1966 [rk, Leiden]); S. J. *Gudlaugsson* (Kindler IV, 1967, s. v. — L!). — Cf. Iz *Cankar* (Uvod 1926, repr. 2), J. *Rosenberg* (& S. *Slive* 1966 — L!).

Metsys, Quentin → *Massys, Quentin*

metulj (lat. *papilio*, angl. *the butterfly*, fr. *le papillon*, hrv. *leptir*, it. *la farfalla*, nem. *der Schmetterling*), starodaven simbol. V poznoant. in tudi še kršč. umetn. ponazarja dušo (grš. beseda *psihé* pomeni dušo pa tudi metulja), pos. v krščanstvu Kristusovo Vstajenje in vstajenje k večnemu življenju sploh. Zato je → *Psihe* velikokrat upodobljena z metuljevimi krili, zato metulji tudi še na nekaterih simbolično zasnovanih tihožitjih.

L: Ferguson (1954); Hunger (1955, p. 312—13); L'Oeil (dec. 1968, p. 2—11). — Cf. W. *Deonna* (1954), A.-P. de *Mirimonde* (1970).

Metúzalem → *Matusal*

Metz, Peter, nem. um. zgodovinar in muzealec, direktor kiparskega odd. zahodnoberlinskih drž. muzejev.

B: *‚Das Kunstgewerbe von der Karolingerzeit bis zum Beginn der Gotik'* (H. Th. Bossert [izd.]: Gesch. des Kstgewerbes, V, 1932); *Das goldene Evangelienbuch von Echternach im Germanischen Nationalmuseum zu Nürnberg* (Mn 1956); *Europäische Bildwerke von der Spätantike bis zum Rokoko* (Mn 1957 [rk]); *Ottonische Buchmalerei: Evangeliar Ottos III.*, *Perikopenbuch Heinrichs II.* (Mn 1959); *‚Echt oder falsch ? Eine Studie über Grundsätzliches'* (Oettingerjev zb., 1967).

L: zbornik: Festschrift für Peter Metz (Bl 1965, izd. U. Schlegel & C. Zoege von Manteuffel).

Metzinger, Valentin Janez (1699—1759), slov. (fr.) slikar. R. v Lotaringiji, dkm. v Lj od 1727 dalje, tu u. S (o. 300 znanih): npr. *Sv. Florijan* (d. 1738, Lj, šempetrska c.), *slike na prižnici* pri Sv. Primožu nad Kamnikom (1742), *Celopost. portret grofa Leopolda Lamberga* (d. 1746, NG [tu tudi *ovalni portret*]), *Sv. Janez Nepomuk* (d. 1749, Hruševje pri Dobrovi), *Sv. Marjeta Kortonska* (o. 1750, Kamnik, žup. c.), *Frančišek Sal. spoveduje plemiča* iz kapele v gradu Goričane (d. 1753, NG), *Sv. Notburga* (1754, Slap pri Vipavi).

L: SteskaS (1927); MAS II (1938); SteleS (1949); Barok na Slovenskem (Lj 1961 [rk, NG]); Anica *Cevc* (ELU 3, 1964, s. v.); SlovS (1966); Cevc SU (1966). — Cf. M. *Marolt* (1933; 1936), V. *Steska* (1905; 1930; 1942, p. 70), S. *Vurnik* (1928; 1929).

Meunier, Constantin (-Émile), (1831—1905), belg. kipar in slikar, r. in u. (še 73) v Bruslju, znan predvsem po upodobitvah delavcev, zlasti iz premogovniških revirjev pokrajine *Borinage*, tj. zah. od Monsa. Njegove »heroično realistične« upodobitve delavcev so pozn. posnemali v okviru t. i. socialističnega realizma. P: posebno znani *Razkladač* (*Le débardeur*, bron, 1898), *Sejalec* (*Le semeur*, bron), itd.

L: L. *Christophe:* Constantin Meunier (Anv 1947, »MAB«); Charles *De Maeyer* (Fierens Dict, 1950, s. v. — L!); KHE 1 (1962, p. 216 — L!). — Cf. M. *Devigne* (1909), W. *Gensel* (1905), C. *Lemonnier* (1904).

Meurend, Victorine, Manetov model, postala znana s slikami, za katere mu je pozirala (→ *Zajtrk na travi*, → *Olympia*, → *Piskač.* itd.), u. pozabljena in v revščini.

L: cf. M. *Georges-Michel* (1957 [v poglavju o Toulouse-Lautrecu]).

Meyer, Alfred Gotthold (1864—1904), nem. pisec o umetn.

B: *Lombardische Denkmäler des vierzehnten Jahrhunderts: Giovanni di Balduccio da Pisa und die Campionesen, Ein Beitrag zur Geschichte der oberitalienischen Plastik* (Stu 1893); *Oberitalienische Frührenaissance: Bauten und Bildwerke der Lombardei* (Bl 1897—1900, 2 knj.); *Canova* (Blf-Lpz 1898, »KM« 36); *Reinhold*

Begas (Blf-Lpz 1897, »KM« 20); *Tafeln zur Geschichte der Möbelformen* (Lpz 1902—1911, 10 knj., dkč. Richard Graul); *Donatello* (Blf-Lpz 1903, »KM« 65); *Eisenbauten, ihre Geschichte und Aesthetik* (Ess 1907, izd. Wilhelm Freiherr von Tettau, uv Julius Lessing).

Meyer, Erich (1897—1967), nem. um. zgodovinar in muzealec. R. v Berlinu, prom. na tamk. univ. pri Ad. Goldschmidtu (1924), bil direktor hamburškega *Mus. f. K. u. Gewerbe* (1947—61) u. v Hamburgu.

B: (& O. von Falke) *Bronzegeräte des Mittelalters, I* (Bl 1935, »Denkmäler deutscher K.«); *Das Dommuseum Halberstadt* (Halberstadt 1936; 2. izd. 1938); ‚*Hermann Vischer und sein Sohn Peter Vischer der Ältere*' (ZfKw, 1965).

L: WWA (1962); Theodor *Müller* (Panth, 1967, nekr.). — Zbornik: Festschrift für Erich Meyer zum 60. Geburtstag 29. Oktober 1957 (Hmb 1959).

Meyer, Franz, švic. lik. kritik in muzealec, direktor bernske *Kunsthalle*. Poročen s Chagallovo hčerko Ido.

B: *Marc Chagall: Sein graphisches Werk* (Stu 1951; tudi amer. in fr. izd.); ‚*Primitive im zwanzigsten Jahrhundert*' (Du, febr. 1952); *Marc Chagall: Leben und Werk* (K 1961; amer., angl. in fr. izd. 1964); *Alberto Giacometti: Eine Kunst existentieller Wirklichkeit* (Frauenfeld 1968).

Meyer, Johann Heinrich, tudi *Hans Heinr.* (1760—1832), švic.-nem. slikar in pisec o lik. umetn., Goethejev prijatelj, imen. *Kunscht-Meyer*. R. v Zürichu, od 1807 dalje direktor risarske ak. v Weimarju, tam u. (72). Up: J. J. Schmeller (risba).

B: *Geschichte der bildenden Künste bei den Griechen* (3 knj., 1824—1836, dkč. Friedrich Wilhelm Riemer); *Kleine Schriften zur Kunst* (Heilbronn 1886, uv P. Weizsaecker, »Deutsche Literaturdenkmale des 18. u. 19. Jahrhunderts« 28 — sestavki iz let 1794—1832).

L: Otto *Harnack*, Goethe und Heinrich Meyer (Preußische Jahrbücher, 1889); Goethes Briefwechsel mit Heinrich Meyer (4 knj., Weimar 1917—1933, »Schriften der Goetheges.«). — Cf. J. P. *Eckermann* (Lj 1959), U. *Kultermann* (1966), W. *Waetzoldt* (I 1921).

Meyer, Peter Th. A. (1894—....), švic. um. zgodovinar, r. v Münchnu, dipl. arh., prom. (phil.) 1941 v Zürichu, prof. na *Eidgenössische TeH* (od 1935) dalje in univ. v Zürichu (od 1944 dalje). Ur. mesečnik *Das Werk*.

B: *Moderne Architektur und Tradition* (Z 1928); *Schweizerische Stilkunde von der Vorzeit bis zur Gegenwart* (Z 1942; 5. izd. 1944); *Das Ornament in der Kunstgeschichte* (Z 1944); *Kunst in der Schweiz von den Anfängen bis zur Gegenwart* (Z 1945); *Das schweizerische Bürgerhaus und Bauernhaus* (Ba 1946, »Schweizer K.« 2); *Europäische Kunstgeschichte, I—II* (Z 1947—1948); (uv) *Byzantinische Mosaiken: Torcello, Venedig, Montreale, Palermo, Cefalù* (Laupen [Bern] 1952, »Iris Bücher«).

L: WWS.

Meyerjeva madona → *Madona z družino župana Meyerja*

mezanin (iz it. *il mezzanino*, fr. *la mezzanine*, hrv. *polukat*, nem. *das Halbgeschoß* ali *das Zwischengeschoß*), polovično ali vmesno nadstropje (na zun. ga običajno zaznamujejo manjša okna), znano v stavbarstvu od renesanse dalje.

Michaelis, Adolf (1835—1910), nem. klas. arheolog. R. v Kielu, 1857—61 v Italiji in Grčiji, prof. na univ. v Greifswaldu (od 1862) in Straßburgu (od 1872 dalje), v Straßburgu tudi u. (75).

B: *Der Parthenon* (Lpz 1871); *Ancient Marbles in Great Britain* (C 1882); *Römische Skizzenbücher Marten van Heemskercks und anderer nördischer Künstler des XVI. Jahrhunderts* (Bl 1891); *Das Alterthum* (Lpz 1901 = Anton Springer: Handbuch der Kg., I [6. izd.]); *Die archäologischen Entdeckungen des neunzehnten Jahrhunderts* (Lpz 1906; 2. izd.: *Ein Jahrhundert kunstarchäologischer Entdeckungen*, ib. 1908).

Michalski, Ernst (1901—....), nem. um. zgodovinar, r. v Berlinu. Bil je priv. docent na univ. v Münchnu (1931—33).

B: ‚*Die entwicklungsgeschichtliche Bedeutung des Jugendstils*' (RepWw, 1925); ‚*Zur Problematik des Bartolomeo Veneto*' (ZfbK, 1927/28); ‚*Das Problem des Manierismus in der italienischen Architektur*' (ZfKg, 1933).

L: Kü (1935).

Michel, André (1853—1925), fr. um. zgodovinar, znan predvsem kot izdajatelj obsežne obče zgod. umetn.

B: *Notes sur l'art moderne* (P 1896); *Catalogue sommaire des sculptures du Moyen Age, de la Renaissance et des temps modernes* (P 1897, »Musée National du Louvre«; 2. izd. 1907); (izd.) **Histoire de l'art depuis les premiers temps chrétiens jusqu'à nos jours, I—VIII* (P 1905—1929, 17 knj. in *Index d'ensemble*, 1929); *François Boucher* (P 1906); *Sur la peinture française au XIXe siècle* (P 1928).

Michel, Édouard, fr. um. zgodovinar in muzealec, poznavalec niz. in flam. slikarstva.

B: *École flamande* (P s. a. [1925/27], »La Peinture au Mus. du Louvre, II: Écoles étrangères«); *Bruegel* (P 1931, »Maîtres d'autrefois«); *L'École Flamande du XVIe siècle au Musée du Louvre* (Br 1944); *Les grands Maîtres flamands au XVIe et au XVIIe siècles* (P 1951); *Catalogue raisonné des peintures du Moyen Age, de la Renaissance et des temps modernes: Peintures flamandes du XVe et du XVIe siècles* (P 1953, »Mus. Nat. du Louvre«).

Michel, (François-) Émile (1828—1909), fr. (belg.) pisec o umetn., zlasti o hol. in flam. slikarjih XVII. st.

B: *Gérard Terburg (Ter Borch) et sa famille* (P 1887, »A. c.« 13); *Rembrandt* (P s. a. [1887/89?], »A. c.« 29); *Jacob van Ruysdael et les paysagistes de l'école de*

Harlem (P 1890, »A. c.« 37); *Hobbema et les paysagistes de son temps en Hollande* (P 1890, »A. c.« 38); (Rev. des Deux Mondes, 1890); Les Brueghel (P s. a., »A. c.« 40); *Les Van de Velde* (P 1892, (P 1892, »A. c.« 41); *Rembrandt: sa Vie, son Oeuvre et son temps* (2 knj., P 1893; n. angl. izd. *Rembrandt: his work, and his time*, 2 knj., L 1903); *Etudes sur l'histoire de l'art* (P 1895); *Rubens: sa Vie, son Oeuvre et son temps* (P 1900); *Essais sur l'histoire de l'art* (P s. a. [o. 1900]); *Corot* (P 1905, »A. c.« 57); *Les maîtres du paysage* (P 1906); *Paul Potter: Biographie critique* (P s. a. [1906/07], »G. A.«); *Nouvelles études sur l'histoire de l'art* (P 1908).

Michel, Paul-Henri, fr. um. zgodovinar, dolgoletni konservator pariške *Bibl. Mazarine*.

B: *La pensée de L. B. Alberti* (P 1930); ‚*L'esthétique arithmétique*' (Mélanges de philologie, d'histoire et de littérature offerts à Henri Hauvette, P 1934); *Fresques romanes des églises de France* (P 1949); ‚*La Psychomachia…*' (GBA, 1952); *Les fresques de Tavant* (2. izd., P 1956); *La fresque romane* (P 1961, »Pictura«).

Michelangelo Buonarroti (1475—1564), it. kipar, slikar, arh. (in pesnik), genij it. vis. in pozne renesanse, v prvi vrsti »plastično čuteč«; r. 6. marca v Capreseju (zdaj *Caprese Michelangelo*) blizu Arezza v Toskani, u. 18. febr. v Rimu. Učenec Dom. Ghirlandaja (1488, takrat kopiral Giotta in Masaccia in Schongauerjev bakr. *Skušnjave sv. Antona*), nato v »šoli« na vrtu Lorenza Veličastnega (cf. *Medici*) pri samostanu S. Marco v Florenci in naposled, do slednjega smrti, v Pal. Medici (v tem razdobju se navzel neoplatonskih predstav iz kroga Marsilia → *Ficina*); okt. 1494 do nov. 1495 v Benetkah in nato v Bologni, jul. 1496—1501 prvič v Rimu, 1501—05 v Florenci, 1505—06 v Rimu (naročilo za → *Julijev nagrob.*, 1505 že izbiral marmor v Carrari), 1506 beg v Florenco (18. apr.) zaradi spremenjenih papeževih načrtov in po spravi z Julijem II. (21. nov.) v Bologni delo na njegovem kipu za c. S. Petronio do 1507, spet v Rimu 1508—17 in 1534—64, vmes, 1517—34, pa v Florenci. P (vse marmor): v Florenci o. 1490/92 reliefa *Boj kentavrov in Lapitov* in *Madona na stopnicah* (oba Florenca, Casa Buonarroti), v Bologni (cf. s. v. [→ *S. Domenico*]) delo na *Arca di S. Domenico* (des. angel itd.), v Rimu »ant.« *Bakhos* (1496/97, Bargello) za bankirja Jacopa Gallija in »rim.« **Pietà* (1497—99, Rim, Petrova c.), v Florenci **David* (1501—04, Florenca, Gall. dell'Acc.), *Madona z otrokom* (morda 1501, prodana 1506, Brugge, c. Notre-Dame), tonda *Madonna Pitti* (verj. 1503/05, Bargello) in *Madonna Taddei* (o. 1505/06, London, Royal Ac. of Arts) in apostol *Matej* (nedk., 1504/05 ali poleti 1506, Florenca, Gall. dell'Acc.) za florent. katedr., v Rimu 1505 1. načrt za Julijev nagrob., po 2. načrtu 1513 *Uporni suženj* (*Schiavo ribelle*, 1513/15, Louvre) in t. i. *Umirajoči suženj* (*Schiavo morente*, 1513/15, ib.) in **Mojzes* (verj. 1515/16, Rim, S. Pietro in Vincoli), *Kristus* (sodel. P. Urbano, 1519/21, Rim, Sta Maria sopra Minerva), v Florenci 4 nedk. *Sužnji* (*Schiavi Boboli*, različno dat. 1519/36, Florenca, Gall. dell'Acc.) in 1520/34 kipi v → *Medičejski kapeli*, v Rimu v obdobju *Poslednje sodbe* (infra) doprsje *Brutus* (po 1539, Bargello) in 1542—45 s sohama *Rahele* in *Lije* dkč. → *Julijev nagrob.* (Rim, S. Pietro in Vincoli), naposled zadnji 2 »Pietà«, tj. **Snemanje s križa* (1550/55, florent. stolnica) in nedk. **Pietà Rondanini* (Milano, Castello Sforzesco); med mojstru prej neupravičeno atr. deli t. i. → *Pietà Palestrina* (Florenca, Gall. dell'Acc.). — S: v Florenci 1504 v tekmovanju z → *Leonardom da Vinci* nastali karton v kopeli presenečenih vojakov (→ *Bitka pri Cascini*) in kot edina nedvomno njegova tabelna slika → *Tondo Doni* (konec 1503/zač. 1504), v Rimu → *strop Sikstinske kapele* (1508—12) in na njeni olt. steni → *Poslednja sodba* (1536—41), naposled freski v Capp. Paolina, *Pavlovo spreobrnjenje* (1542—45) in *Križanje sv. Petra* (1546—50). — A: v Florenci *načrti za pročelje c. S. Lorenzo* (1515/18), → *Medičejska kapela* (*Sagrestia Nuova*, 1520/34, ur. Vasari o. 1556), *Biblioteca Laurenziana* (1523—34, dkč. 1571) z manierističnо *vežo* in njenimi *stopnicami* (dkč. Ammanati 1560), v Rimu pa preureditev *Kapitolskega trga* (od o. 1538 dalje, *Pal. dei Conservatori* zač. 1563, *načrt za stopnice Pal. dei Senatori*), dkč. *Pal. Farnese* (1546—49; dkč. 3. nadstr. in strešni zidec), vodil zidavo *Petrove c.* (znova, v predelani obliki centr. tloris, v. leseni model **kupole* 1558/61, ki so jo dkč. drugi), *stopnice* na vatikanskem *Cortile del Belvedere* (načrt 1552, pozn. spremembe), *Porta Pia* (1561 do 65?) in iz tepidarija razrušenih Dioklecijanovih term 1561—66 sez. c. *Sta Maria degli Angeli*.

L: Cankar III/1 (1936); Panofsky Stud (1939); Fr. *Stelè* (R. Balsamo-Crivelli: Rafael Santi, & D. Merežkovskij: Michelangelo, Lj 1943); Luc Menaše (ELU 3, 1964, s. v.); *Ch. de *Tolnay* (EWA IX, 1964, s. v. — L!); Michelangelo: artista, pensatore e scrittore (No 1965 — L!); G. *Poggi*, P. *Barocchi* & R. *Ristori* (izd.): Il carteggio di Michelangelo, I—II (F 1965—1966, v načrtu 6 knj.); Michelangelo heute (Bl 1965 [Wissensch. Ztschr. der Humboldt Univ.]); H. *Schmidt* & H. *Schadewaldt:* Michelangelo und die Medizin seiner Zeit (Stu 1965); P. *Barocchi* (Kindler IV, 1967, s. v.); Salvatore *Quasimodo* (uv) & Ettore *Camesasca* (kat.): L'opera completa di Michelangelo pittore (Mi 1967, »CA« 1); 21. kongr. II (1967). — Cf. J. S. *Ackermann* (1961), P. *Barocchi* (1962), A. *Bertini* (1942), W. *Bode* (1902 [1921]), F. *Burger* (1904), E. *Carli* (1946), L. *Dussler* (1959), H. von *Einem* (1959), D. *Frey* (1920; 1960), K. *Frey* (1897; 1907; 1909—1911); H. von *Geymüller* (1904), L. *Goldscheider* (1951 [1966]; 1953 [1956]), H. *Grimm* (1860—1863), F. *Hartt* (1965), C. A. *Isermeyer* (1965 [1966] — L!),

C. *Justi* (1900 [1909]), H. *Keller* (1966), F. *Knapp* (1906), F. *Kriegbaum* (1940), H. *Mackowsky* (1908), A. *Springer* (1887), E. *Steinmann* (1907; 1908; 1913; & R. *Wittkower* *1927 — L!!; 1930 — L!), H. *Thode* (1903—1912; 1908), Ch. de *Tolnay* (1930; *I—V, 1943—1960; 1949; 1951; 1964), A. *Venturi* (1926), M. *Weinberger* (1967), J. *Wilde* (1928; 1933; 1952; 1954; 1955; 1957), *Wölfflin* (1891), pos. za »vire« s. v. *Vasari* (cf. *Barocchi*) in *Condivi*.

***Michelangelov nagrobnik** (Vasarijev načrt 1570/71, dkč. o. 1572) v des. ladji c. Sta Croce v → *Florenci*. Vasari naslikal tudi slikarijo, ki ga dopolnjuje; 3 gl. um. stroke so tako navzoče s samim spom., hkrati pa predstavljene s sohami personifikacij (levo *Kiparstvo*, Valerio Cioli; *Slikarstvo*, Battista Lorenzi di Domenico; des. *Arhitektura*, Giov. Bandini) in ponazorjene z znamenjem treh prepletenih vencev levo in des. od *doprsja* (Batt. Lorenzi di Domenico).

L: cf. F. *Würtenberger* (1962, p. 188 & 190).

Michelozzo (di Bartolommeo), (1396—1472), it. florent. arh., 1417—24 v delavnici L. Ghibertija, 1425—38 Donatellov sodel., 1462—64 v Dubrovniku: tam delno po njegovem načrtu popravili ob eksploziji 1463 porušeni *Knežji dvorec*. A: najslavnejše delo je **Pal. Medici* (pozn. *Riccardi*) v Florenci, zač. 1444. P: fragmentarno ohranjeni *nagrob. Bartolommea Aragazzija* (Montepulciano, katedr.).

L: Vasari-Milanesi IV; Fritz *Wolff:* Michelozzo di Bartolommeo: Ein Beitrag zur Geschichte der Architectur und Plastik in Quattrocento (Str 1900, »ZKA« 2); Hans *Willich*, Michelozzo di Bartolommeo (ThB XXIV, 1930 — L!); Marco *Chiarini* (EWA IX, 1964, s. v.); Duško *Kečkemet* (ELU 3, 1964, s. v. — L!). — Cf. C. *Fisković* (1947, p. 23, 30 & 91), L. H. Heydenreich (1938), V. *Martinelli* (1957; 1963), O. *Morisani* (1951), M. *Mušič* (II 1966), A. *Parronchi* (Middeldorfov zb., 1968), H. *Saalman* (1965; 1966; 1968), Ch. *Seymour* (Harm 1966).

Michiels, Alfred (1813—1892), fr. (hol.) književnik in pisec o umetn., r. v Rimu, u. v Parizu.

B (lik. umetn.): *Études sur l'Allemagne: renfermant une histoire de la peinture allemande* (2. izd., Br 1845); *Histoire de la peinture flamande et hollandaise: des origines jusqu'à Rubens et ses élèves* (4 knj., Br 1845—1848; n. izd.: *Histoire de la peinture flamande depuis ses débuts jusqu'en 1864*, 10 knj., P 1865—1869, 1874 & 1876); *Catalogue des tableaux et dessins de Rubens avec l'indication des endroits ou ils se trouvent* (P 1854); *Rubens et l'école d'Anvers* (P 1854; 4., rev. & razš. izd. P 1877); *Voyage d'un amateur en Angleterre* (4. izd. 1872); *L'art flamand dans l'est et le midi de la France...: Complément de l'histoire de la peinture flamande* (P 1877); (& Paul Mantz & Alphonse Wauters) *Les petits maîtres de la peinture flamande* (P 1880); *Van Dyck et ses élèves* (P 1881; 2. izd. P 1882).

Midae aures (lat.), »Midasova ušesa« → *Midasova sodba*

Midas aureus (lat.), »zlati Mida« → *Midas in zlató* (infra)

Midas in zlato, mit. ik. m.: Midasu, frigijskemu kralju, je Bakhos uslišal nespametno prošnjo, da bi se vse, česar se bo dotaknil, spremenilo v zlato; če se ga bog ne bi bil usmilil, bi umrl od žeje in lakote (Ovid, Met. XI, 85—145).

L: Pigler II (1956, p. 170).

Midasova sodba ali *Midasova ušesa* (lat. *Midae aures*), mit. ik. m. (Ovid, Met. XI, 146 ss): ne da bi ga kdo povprašal po mnenju, je frigijski kralj Midas nasprotoval gorskemu bogu Tmolusu, ki je glasbeno tekmovanje Apolona in Pana razsodil v Apolonov prid; Apolon ga je zato kaznoval z oslovskimi ušesi.

L: Pigler II (1956, p. 170—73).

Middeldorf, Ulrich A(lexander), (1901—....), nem. (nem.-ž.) um. zgodovinar, emigriral v ZDA, učil na univ. v Chicagu, po 2. svet. vojni direktor *Kunsthistorisches Institut* v Florenci.

B: ‚*Giovanni Bandini detto Giovanni dell'Opera*' (RArte, 1929); ‚*New Attributions to Giovan Francesco Rustici*' (BM, 1935); *Raphael's Drawings* (NY 1945); ‚*A note on two pictures by Tintoretto*' (Focillonov zb., 1949); ‚*Ein Jugendwerk des Amadeo*' (H. Kauffmanov zb., 1956); ‚*On the origins of »email sur ronde-bosse«*' (GBA, 1960).

L: WWAA (1959). — Zbornik: Festschrift Ulrich Middeldorf (2 knj., Bl 1968, izd. Antje *Kosegarten* & Peter *Tigler*).

MIDDLETOWN, mesto v ZDA (*Connecticut* [*New England*]).

~ **Davison Art Center** (*Wesleyan University*) se ponaša s pomembno graf. z. (poprej zakonca George W. Davison).

Miel, Jan (1599—1663), flam. slikar t. i. → *bambocciat*, včasih slikal tudi štafažne figure v slikah → *Clauda Lorraina*. R. v Antwerpnu, dkm. v Rimu od 1636 dalje, od 1658 delal za dvor v Torinu, tam u.

L: G. I. H. (ThB XXIV, 1930, s. v. — L!); EWA II (1960, stp 209—10).

Mieris, Frans van, star. (1635—1681), hol. slikar (žanr & portreti). R. (eden izmed zadnjih med 23 zlatarjevimi otroki) in u. (45) v Leidenu, tam učenec Gerarda → *Doua* in za njim pogl. predstavnik t. i. leidenske »*Feinmalerei*«. S (zvečine na hrastovini): npr. *Zdravnikov obisk* (d. 1657, Ksthist. Mus.), *Duet* (d. 1658, Schwerin, Staatliches Mus.), *Gostija z ostrigami* (zgoraj zaokr., d. 1659, Eremitaža), *Portret umetnikove žene* in *Avtp.* (oba oval & d. 1662, Alte Pin.), *Deček, ki spušča milne mehurčke* (d. 1663, Mau-

ritshuis), *Jahalni škorenj* (d. 1666, Alte Pin.), *Vedeževalka* (d. 1671, Dresden) in *Ahija in Jeroboamova žena* (d. 1671, Lille, Mus. des B.-A.).

L: HdG X (1928); Hall Por (1963); S. J. *Gudlaugsson* (Kindler IV, 1967, s. v.). — Cf. E. *Plietzsch* (1960), J. *Rosenberg* (& S. *Slive* 1966).

Mieris, Willem van (1662—1747), hol. slikar v Leidenu, učenec svojega očeta, Fransa star. (supra). S: npr. *Antonij in Kleopatra* (les, d. 1691, Wallace) *Páris in Oinóne* (d. 1698, ib.).

Mies van der Rohe, Ludwig (1886—1969), nem.-amer. arh., pionir in najpomembnejši predstavnik strogo funkcionalne, zvečine v obliki kvadrov ostvarjene skeletne arhitekture iz jekla in stekla, poleg → *Le Corbusierja* najuglednejši arh. XX. st., kratko imen. *Mies*. R. v Aachnu, začel kot oblikovalec pohištva pri Brunu *Paulu*, postal 1930 zadnji direktor → *Bauhausa*, 1938 emigriral v ZDA, akt. zlasti kot pogl. arh. Chicaga, tam u. (83). A: 1919 **prvi načrt za skeletni nebotičnik* (v berlinski Friedrichstraße, nerealiziran), **spom. Karlu Liebknechtu in Rosi Luxemburg* v Berlinu 1926 (uničili nacisti), **nem. paviljon* na svet. razst. v Barceloni 1929, *Tugendhatova hiša* v Brnu (1930), stavbe chicaškega *Illinois Inst. of Technology* (načrti od 1939 dalje, sez. 1942—58), *Like Shore Drive Apartments* v Chicagu (1952), **Seagram Building* v New Yorku (s Philipom Johnsonom 1956—58), povečanje houstonskega *Mus. of Fine Arts* (t. i. *Cullinan wing*, 1959, Houston [Tex.]), upravni center v Chicagu (*Federal Center*, 3 stavbe, zač. 1964), *Nationalgal.* v zah. Berlinu.

L: Arthur *Drexler*: Ludwig Mies van der Rohe (NY 1960, »Masters of World Architecture« — B!; L!); Hatje (1963); Maurice *Besset* (EWA X, 1965, s. v. — B!; L!); Pevsner (1966); »US« 12. — Cf. J. M. *Fitch* (1961), H.-R. *Hitchcock* (Harm 1958 [1963]), H. M. *Wingler* (1968 — B!).

Mignard, Pierre, imen. *le Romain* (1612—1695), fr. slikar, tekmec Ch. → *Le Bruna*, ki mu ga je po Colbertovi smrti 1683 naposled uspelo izpodriniti z njegovih številnih mest. S: npr. *Ludovik XIV. na konju v rim. opravi* (1673, Torino, Gall. Sabauda), *Ludovik Burbonski, grof toložanski, kot speči Amor* (1682, Versailles), *Kristus pade pod križem* (1684, Louvre), *Daréjeva družina pred Aleksandrom Vél.* (*La Tente de Darius* [cf. s. v. *Le Brun*], d. 1689, Eremitaža), *Markiza de Seignelay z otrokoma* (kot Tétis z Ahilom in Kupidom, d. 1691, Nat. Gall.), itn., številne prikupne *Madone*, ki so jih imenovali *les Mignardes* (*le mignard* = ljubljenček, razvajenček), med boljšimi deli *Deklica, ki spušča milne mehurčke* (Versailles), med posebno značilnimi pa *Portret hčerke, Catherine Mignard, grofice de Feuquière, kot Renommée* [Slava] *z očetovim* [avto]*portretom* (ib.).

L: Thuillier & Châtelet (1964 — L!); Louis XIV Lille (1968). — Cf. A. *Blunt* (1953), P. *Marcel* (& Ch. *Terrasse* s. a.).

Migne, Jacques-Paul (1800—1875), fr. učenjak, duhovnik, založnik in tiskarnar v Parizu. Izd. za študij srednjev. kršč. ikonografije temeljno pomembna dela cerkv. očetov.

B: (izd.) *Patrologiae cursus completus accurante J.-P. Migne, Ser. I—II: Patrologia Latina* (221 knj., P 1844—1864), & *Ser. III: Patrologia Graeca* (165 knj., P 1857—1886).

Miha iz Bara → *Dubrovnik* (→ *frančiškanski samostan*)

Mihael (lat. *Michael*, fr. *Michel*, it. *Michele*), eden izmed → *nadangelov*, poveljnik nebeških ali angelskih trum (lat. *princeps militiae caelestis* resp. *angelorum*), imen. tudi *Quis ut deus* (ki je [videti] kakor bog), kršč. svetnik (29. IX.), predstavljan, ko se bojuje z zmajem (*pugnat cum dracone*), ko tehta duše pri → *Poslednji sodbi* ali ko jih spremlja kakor ant. *Hermes psihopompos* (angl. ime v tem primeru *The Lord of Souls*). Up: npr. *relief* na kapitelu v → *Chauvignyju* (1. pol. XII. st. — *tehta duše*), *stenska preproga* v stolničnem muz. v Halberstadtu (sreda XII. st. — *ubija zmaja*), Rogier van der Weyden na *olt. s Poslednjo sodbo* (1445/51, Beaune — *tehta duše*), Rafael (les, 1505, Louvre — *ubija zmaja*).

L: Réau II/1 (1956, p. 44—51 & 55 — L!); Keller (1968, p. 379—81 — L!); »US« 7 (1968, p. 60, 148) & 8 (1968, p. 176).

Mihej (lat. *Micheas*, angl. *Micah*, fr. *Michée*, it. *Michea*, nem. *Micha*), bibl. prerok (→ *dvanajst malih prerokov*), eden izmed 4 prerokov, ki so delovali v VIII. st. pred (Amos in Ozej v sev., Izaija in on v juž. kraljestvu), avtor po njem imen. preroške knj. (abr. Mih), v kršč. ikonografiji predvsem zaradi napovedi o Betlehemu (5, 1): *iz tebe mi izide on, ki bo vladal v Izraelu* (*Ex te egredietur qui sit dominator in Israel*). Up: *miniatura* v → *Rabulovem evangeliarju* (f. 6r [levo], 568), Jan van Eyck na → *Gentskem olt.* (na delavniškem licu nad Marijo v prizoru *Oznanjenja* — napisni trak: *Ex te egredietur*).

L: Réau II/1 (1956, p. 384).

Mihelič, France (1907—....), slov. slikar in grafik. R. v Virmašah (starši s Primorskega), dkč. učiteljišče v Lj (1923—27) in 1931 ak. v Zgb, učil na gimn. v Kruševcu (1934—36) in Ptuju (1936—41), 1943—45 v partizanih, od 1945 do 1970 redni prof. za slikarstvo ALU;

član SAZU (1965). Zgodnji razvoj v naslonu na skupino *Zemlja*, po vojni v smeri groteskne fantastike z vrhom v 1950-ih letih (grafika). S: motivi iz okolice Ptuja, npr. *Mrtvi kurent* (les, temp, d. zadaj 1938, MG [last SKP]), v 2 variantah *Ptujska gora* (npr. 1940, MG), *Partizansko taborišče* (1948), *Kvintet* (temp, 1961, MG [last SKP]). — G: lino.: *Pogreb iluzij I—II* (1953 & 1955), *Ples kurentov* (1955), lesor.: *Maske* (1953), *Narcis* (1954), *Spomin na očeta* (1954), *Konjenik* (1954), *Roka mrtve matere* (1955), *Dafne* (1967), *Dafne in gozd* (1967), *Dafne in kurent* (1967); barvni lesor.: *Mrtvi kurent* (1955), *Kronist* (1955), *Melanholija* (1955), *Meduza* (1955), *Obisk* (1957), *Zračno potovanje* (1957); jedk.: *Okno noči* (1959), *Rastline* (1959), *Rastlinski planetarij* (1959). — Izd. graf. mapi *Naša borba* (1944 z N. Pirnatom) in *Krvava bratovščina* (1945). — Prešernove nagr. 1948 (za slikarstvo), 1955 (za grafiko) in 1965; avnojska nagr. 1970, itd.

L: SteleS (1949); Lj Gr (1955—59; 1967; 1971); Ko je ko (1957); AS (1958 — L!); Luc *Menaše*, Miheličev »in vendar« (France Mihelič-Zdenko Kalin, 1960 [rk, Slovenj Gradec]); *id.*, V zaustavljenem času, sredi ukročenih strahov (Lik. rev., št. 1, 1961); ŠijanecS (1961); Luc *Menaše* (ELU 3, 1964, s. v. — L!); ZMG (1964); SlovS (1966 — L!); Ivan *Sedej* & Marjan *Tršar* (NRazgl, 27. 5. 1967); Nadreal Soc (1969 — L!); IV beogradski trijenale jugoslovenske likovne umetnosti (Bgd 1970 [rk, MSU] — L!); Janez *Zadnikar* (Delo, 5. XII. 1970, p. 14); ZUZ nv VIII (1970, p. 340 [L!] & 347 [!]). — Cf. A. *Čelebonović* (1965), Luc *Menaše* (Avtoportret 1962), V. *Molè* (1959), F. *Stelè* (1963).

Mihelič, Milan (1925—....), slov. arh., brat Franceta Miheliča (supra).

L: Marjan *Mušič* (ELU 4, 1966, p. 233 & 682—83); Stane *Bernik*, Miheličeva novejša arhitektura (Sinteza, št. 5/6, apr. 1967).

Mihevc, Edo (1911—....), slov. arh. R. v Trstu, dkč. študij arhitekture 1936 v Lj, 1941—45 v NOB (mdr. načelnik gl. štaba operativnih odd.), od 1946 izr. in od 25. III. 1958 redni prof. za stanovanjske in industrijske zgradbe na univ. v Lj. A: npr. blok »*Kozolec*« v Lj na Titovi (1950), regionalni plan za slov. obalo (1955—59), »*Metalka*« v Lj (1959—62), *Slov. kult. dom* v Trstu (1964), itd.

L: ULj I—II (1957 & 1969); Ko je ko (1957); ŠijanecS (1961); Marjan *Mušič* (ELU 4, 1966, p. 683).

Mihoje Brajkov iz Bara → *Dubrovnik* (→ *frančiškanski samostan*, križni hodnik)

Mihola, Savlova hči in Davidova žena, bibl. oseba, cf. infra & *David pleše gol pred skrinjo zaveze*.

Mihola spusti Davida skoz okno (lat. *Michol deponit eum per fenestram*), bibl. ik. m. (1 Kralj 19, 12): potem ko je Savel poskušal Davida ubiti s sulico (→ *Savel hoče Davida s sulico pribosti k steni*), je poslal sle k njegovi hiši, da bi ga umorili. Motiv bega skoz okno je likovno vzor → *Pavlovemu begu iz Damaska* (podoben tudi motiv → *Vergil v košari*). Up: npr. relief na zun. in slikano okno v kornem obhodu katedr. v *Auxerru* (XIII. st.).

L: Réau II/1 (1956, p. 264—65).

Mihola položi kip v Davidovo posteljo ter takó prevari svojega očeta Savla, ki mu je stregel po življenju (angl. *Michal's Ruse for Saving David's Life*), bibl. ik. m. (1 Kralj 19, 13: *Tulit autem Michol státuam et pósuit eam super lectum* ...). Up: npr. na manjšem od obeh romanskih kelihov v polj. opatijski c. → *Trzemesznia* (o. 1160), *miniatura* v → *Maciejowskega kodeksu* iz o. 1250 (f. 31r).

L: SwarzenskiR (1954 [1967]).

mikalnik, greben (fr. *le séran*, nem. *die Hechel*), atribut sv. → *Blaža*.

Miklavž, tj. *Nikolaj iz Barija* ali *iz Mire* (lat. *Nicolaus Myrensis*, angl. *Nicholas of Myra*, fr. *Nicolas*, it. *Nicola* ali *Niccolò*, madž. *Miklós*), krščk. svetnik (6. XII.), škof, zavetnik otrok, mornarjev, čolnarjev, itd. Živel naj bi o. 270—o. 350 in mdr. na nicejskem zboru s pestjo udaril Arija v obraz. »Že kot dojenček se je o petkih vzdržal, da bi pil mleko« (pri dojilji ali materi), sicer pa je iz njegove pisane in ikonografsko bogate legende najbolj znano obdarovanje 3 revnih deklic, ki bi jih bil sicer oče vtaknil v javno hišo (zato atribut *3 mošnjičkov zlata* resp. *3 zlatih krogel* na evangeliarju, pod vplivom obdarovanja otrok pozn. spremenjenih v *3 jabolka*). Atribut so tudi *3 goli mladeniči* ali *otroci* v kadi (ki jih je oživil, potem ko jih je bil hudobni krčmar že razsekal in nasolil). Up: npr. *StS-e* v → *Novalesi* (2. tretjina XIII. st.), *freska* v c. na Ptujski gori (obdaruje deklice, o. 1420), F. Bergant (NG, prej Polhov Gradec), itd.

L: Karl *Meisen:* Nikolauskult und Nikolausbrauch im Abendlande (Dü 1931, »Forsch. zur Volkskunde«); Mille Santi (1931, p. 475); Ferguson (1954); Pigler I (1956, p. 458—59); NG II (1957, št. 1, 36, 83, 89); Réau III/2 (1958, p. 976—88 — L!); SfS (1959, št. 18); CevcS (1963, repr. 61); V. W. *Egbert*, St. Nicholas: the Fasting Child (AB, 1964); SSS (1966); EWA XII (1966, stp 665); Keller (1968, p. 389—91); Stele (1969, p. 90—92). — Cf. J. *Braun* (1943, stp 545—51), O. *Demus* (1968, t. 74 & XXXVI), K. *Künstle* (1926), F. R. *Shapley* (1966, p. 411), F. *Stelè* (Radojčićev zb., 1969).

Mikuž, Stane (1913—....), slov. um. zgodovinar in lik. kritik. R. v Šmarju pri Lj, dipl. 1936 in prom. 1940 na lj. univ., 1938—44 v Spomen. uradu v Lj, od 1951 predavatelj, 1958 izr. in 1971 redni prof. na lj. univ. V kritiki (*S*, *DS*, *LdP*) branil realizem in nasprotoval t. i. tujim vplivom. — Up: Jakac (v. jedk., 1946).

B: *Umetnostno topografski opis dekanije Šmarje* (Lj 1935, strojepis); ‚*Štiri gotske table v Narodni galeriji*' (ZUZ, 1936); ‚*Litografije Mihe Maleša*' (Um, 1938/39; samost. izd. Lj 1939); ‚*Ilovšek Franc, baročni slikar, 1700—1764, I: Franca Ilovška življenjepis*' (ZUZ, 1939/40, dis.; samost. izd. Lj 1941); ‚*Freske Franca Ilovška na Sladki gori*' (DS, 1940, dis.); ‚*Slogovni razvoj umetnosti Franceta Jelovška*' (DS, 1942 dis.); *Spomenik narodnoosvobodilne borbe* (Ce 1959); ‚*Zgodovina umetnosti*' (Petdeset let slov. univ. v Lj, Lj 1969); *Umetnostnozgodovinska topografija grosupeljske krajine* (1970, strojepis, cf. 1935).

L: ULj (1957; 1969); ObULj (št. 10, 1958); Luc *Menaše* (Lik. rev., 1963 — B!); Fr. *Stelè* (ELU 3, 1964, s. v.).

Milanesi, Gaetano (1813—1895), it. bibliotekar in arhivar, zaslužen izdajatelj umzg. virov. R. v Sieni, arhivar tam in v Florenci, u. (81) v Florenci. Posebne zasluge si je pridobil s komentirano izd. Vasarijevih življenjepisov (**Le vite de' piu eccellenti pittori, scultori ed architettori, scritte da Giorgio Vasari pittore Aretino, con nuove annotazioni e commenti di ...*, 8 knj., F 1878—81, & sup. [9. knj.] 1885; pon. 1906).

B (um. zgod.): *Documenti per la storia dell'arte senese* (3 knj., Siena 1854—1856); *Nuovi documenti per la storia dell'arte toscana dal XII al XV secolo* (F 1901).

L: Lodovici (1942); SchlosserL (1964, p. 335).

MILANO, lat. *Mediolanum*, gl. mesto Lombardije, gospodarsko najpomembnejše it. mesto in kult. središče sev. Italije. Poseben um. razcvet za vlade družine → *Sforza* (*Lodovico il Moro*), od 1535 dalje pod šp., pozn. pa pod avstr. oblastjo (v XVIII. in XIX. st. do 1859).

L: Agnes *Gosche:* Mailand (Lpz 1904, »BK« 27); C. *Ponzoni:* Le chiese di Milano (Mi 1930); Giacomo *Bascapè:* I palazzi della vecchia Milano (Mi 1945); id. P. *Mezzanotte* & G. *Bascapè:* Milano nell'arte e nella storia (Mi 1948; n. izd. R 1968); Eva *Tea:* Architettura e decorazioni nelle chiese di Milano (Mi 1952); EWA VIII (1963, stp 551—57 — L!); G. *Traversi:* Architettura paleocristiana milanese (Mi 1964, »Architetture delle regioni d'Italia«); F. *Mazzini:* Milan: Its Museums and Galleries (Gloucester [Mass.] 1966). — Cf. G *Nicodemi* (1956).

~ **katedrala Sta Maria nascente** (*piazza del Duomo*), s svojimi 11 700 m² površine največji milanski spom. in najobsežnejša gotska stavba v Italiji, zač. o. 1386 (zaradi tehničnih težav poklicani na pomoč mdr. Heinrich [III.] Parler iz Gmünda 1391, Ulrich von Ensingen 1394—95 in Jean Mignot 1399). Med dragocenostmi v levem delu transepta bron **kandelaber Trivulzio* (vznožje iz o. 1210 z bibl. motivi.)

~ **Santa Maria delle Grazie,** še na pol gotska dominikanska c. (arh. Guiniforte Solari, sez. 1465—90), ki ji je → *Bramante* dodal centralno oblikovani **kor* (sez. 1492—98). — Zraven v refektoriju nekd. samostana (zdaj t. i. *Cenacolo Vinciano*) znamenita, večkrat rest. StS Leonarda da Vinci **Zadnja večerja* (1495—97).

L: EWA II (1960, t 341—42) — Cf. M. *Mušič* (II 1966)

~ **Sant'Ambrogio,** v glavnem v XI.—XII. st. sez. bazilika (juž. *campanile* iz IX. st., višji sev. *campanile* pa iz XII. st.) z **atrijem* (o. 1140/50) in emporami v ladji. Pod ambonom starokršč. **sarkofag* (2. pol. IV. st., prej znan kot »*Stilihov sarkofag*«), v koru nad olt. s pozlačenim štukom okrašen *baldahin* na porfirnih stebrih (različno dat. v XI./XII. st.), najodličnejši spom. pa predstavlja po naročilu nadškofa Angilberta (824—59) nastali **Vuolvinijev antependij*. Iz 7. des. kapele vhod v kapelico *S. Vittore in Ciel d'oro:* z napisi *AMBROSIVS*, *FELIX* in *NAVOR* zaznamovani mozaiki s celopost. liki *sv. Ambroža* pa mučenikov *Feliksa* in *Naborja* (V. st.). — *Mus. di St'Ambrogio* hrani ostanke **lesenih vrat* s konca IV. st. (reliefi s *prizori iz Davidovega življenja*).

L: »US« 7 (1968, p. 200); EWA XV: Index (1968, p. 373). — Cf. K. J. *Conant* (1959).

~ **Sant'Eustorgio** (ob *corso di Porta Ticinese*), poleg c. *St'Ambrogio* (supra) najpomembnejši srednjev. spom. v Milanu. V *Capp. Portinari* (atr. Michelozzu s sodel., 1462—68) *freske* Vincenza → *Foppe* (o. 1464—68) in → *Arca di S. Pietro Martire* (Giovanni di Balduccio).

L: »UF« 8 (1965, repr. 83); »MdS« 86 (t. IX & XVII). — Cf. B. *Berenson* (I 1968, p. 137).

~ **Casa degli Omenoni** (*via Omenoni*), nekdaj last Leoneja → *Leonija*, ki je 1573 okrasil njeno *pročelje s sužnji v vlogi kariatid*. Njihova imena (od leve na des. napisi: SVEVVS, QVADVS, ADIABENVS, PARTHVS, SARMATVS, MARCOMANVS) je očitno pobudil posnetek kapitolskega spom. Marka Avrelija na dvorišču.

L: EWA XII (1966, t. 91). — Cf. U. *Nebbia* (1963), J. *Pope-Hennessy* (III 1963).

~ **Castello Sforzesco,** V t. i. *Sala delle Asse* poslikal strop Leonardo da Vinci.

L: E. *Monod-Herzen*, Léonard de Vinci: Le problème de la Sala delle asse à Milan (Rev. d'esthétique, 1962).

~ **Pirelli(jev) nebotičnik** (*piazza d'Aosta*), vitka 32-nadstr. železobetonska stavba tvrdke Pirelli (arhitekt Gio Ponti s sodel. [Antonio Fornaroli, Alberto Rosselli, Giuseppe Valtolina, Egidio Dell'Orto]; P. L. Nervi in Arturo Danusso kot tehn. svetovalca), dkč. 1950.

L: cf. G. E. K. *Smith* (1961).

~ **Torre Velasca** (*via Velasca* pri *Corso di Porta Romana*), 25-nadstr. »stolp« z uradi (v spodnjih) in stanovanji (v zgornjih nadstr.), dkč. 1958 (arhitekti Belgioioso, Peressutti in Rogers, inž. Arturo Danusso).

~ **Biblioteca Ambrosiana** (*Pal. dell'Ambrosiana*): med njenimi zakladi izredno pomembni IR, npr. slavna → *Iliáda v Ambrosiani* (III./V. st.), **Petrarkov Vergil* z miniaturami Simoneja Martinija, itd.; mdr. tudi Leonarda da Vinci **Codex Atlanticus*.

L: R. *Cipriani:* Codici miniati dell'Ambrosiana: Contributo a un catalogo (V 1968, »Fontes Ambrosiani« 40); Maria Luisa *Gengaro* & G. *Villa Guglielmetti:* Inventario dei codici decorati e miniti (secc. 7—13) della Biblioteca Ambrosiana (F 1968, »Storia della miniatura: Studi e documenti« 3).

~ **Musei Civici del Castello Sforzesco** (*Castello Sforzesco*, cf. supra, *foro Bonaparte*), tj. *Civico Gabinetto Numismatico*, *Civico Museo degli Strumenti Musicali* (mdr. po ena Stradivarijeva, Amatijeva in Cerutijeva pa dve Guarnerijeve violine), *Civica Raccolta delle Stampe »Achille Bertarelli«*, slavna *Biblioteca Trivulziana* (o. 1500 rkp., 1000 inkunabul in o. 60000 pozn. tiskanih knj.) in predvsem *Civico Museo d'Arte Antica*. Tu mdr. → *krožnik iz Parabiaga* (konec IV. st.), krilo slonokoščenega diptiha z *Ženami ob grobu* iz o. 400 (sorodno pribl. sočasnemu slonokoščenemu reliefu v münchenskem Bayerisches Nationalmus.: *Tri Marije ob grobu in Vnebohod*), 6 m vis. *nagrob. Bernaboja Viscontija* (Bonino da Campione dkč. jezdeca 1363, pozn. sarkofag očitno izgotovila delavnica) in nedk. *nagrobnik Gastona de Foix* (kipar *il Bambaia* zač. 1515), Michelangelova znamenita → *Pietà Rondanini*, etc. S: mdr. zastopani Foppa (npr. *Mučeništvo sv. Boštjana*), Boltraffio, Lotto in Correggio (*Moški portret*). — Notr. preureditev (dkč. 1956, arhitekti Belgioioso, Peressutti in Rogers) je omogočila za tisti čas skrajno mod. predstavitev muzejskih z., takó da so eksponati ponekod preveč podrejeni, drugod pa spet kar premočno poudarjeni in hkrati osamljeni.

L: Gian Guido *Belloni:* Il Castello Sforzesco (Mi 1966, »I tesori« 8); »MdS« 86 (t. VIII & XII), 104 (barvni f 26). — Cf. G. E. K. *Smith* (1961).

~ **Pinacoteca di Brera** (*via Brera 28*). Direktorji Giuseppe *Bertini* (1882—98), C. *Ricci* (1898 do 1908), E. *Modigliani* (1908—47 s presledkom zaradi emigracije), A. *Morassi*, F. *Wittgens*, zdaj G. A. *Dell'Acqua*. S: mdr. zastopani Pierro della Francesca, Giov. Bellini, Mantegna (*Mrtvi Kristus*), C. Crivelli (*Madona z otrokom na prestolu*, levo *Peter in Dominik*, des. *Venanzio in Peter mučenik*, d. 1482; *Marijino kronanje*, d. 1493), V. Carpaccio, Pellegrino da San Daniele (*Uršula s svetnicami*, d. 1507), Rafael (**Marijina zaroka*, d. 1504), Lotto, Tintoretto (**Najdenje trupla sv. Marka*), G. B. Moroni, Paolo Veronese, F. Albani, Rembrandt, P. Longhi, A. Appiani, F. Hayez, itd.

L: Franco *Russoli* (Das Große Buch der Malerei, Brsch 1960). — Cf. E. *Modigliani* (1950).

~ **Tesoro del Duomo,** zakladnica stolnice v njeni juž. zakristiji, hrani mdr. **slonokoščen diptih* iz 2. pol. V. st.: levo je v sredini *jagnje božje*, des. pa *križ* na gori paradiža (oboje almandin v srebrnem *cloisonné*).

L: cf. G. *Schiller* (I 1966, 53 & 423).

***Milansko-torinski horarij,** iluminiran rkp., ki kot celota predstavlja 2. pol. nekdaj nedk. dela → *Très Belles Heures de Notre-Dame* Jeana de Berry, prej v z. kneza Trivulzia v Milanu in zato od prve objave (cf. G. Hulin de Loo, infra) imen. *Milanski horarij* (*Heures de Milan*), zdaj pa v torinskem Mus. Civico (pergament, 126 listov 28,4 × 20,5 cm). Vaneyckovske miniature, ki ga krase, so po G. Hulin de Looju delo t. i. roke H (mladi Jan van Eyck?): *Rojstvo Janeza Krst.* (f. 93v), *Maša zadušnica* (f. 116) in tudi Hubertu atr. *Najdenje pravega križa* (f. 118).

L: Panofsky Neth (1953); Meiss-Berry (1967). — Cf. A. *Châtelet* (1956), G. *Hulin de Loo* (1911), itd.

Milesi, Richard (1914—....), avstr. um. zgodovinar, r. v Celovcu, prom. v Gradcu 1946, delal v celovškem Spomen. uradu (*Denkmalamt*).

B: *Markus Pernhart, 1824—1871: Versuch einer kunstgeschichtlichen Wertung des Kärntner Landschaftsmalers* (Klagenfurt-W 1950); ‚*Mantegna und die Reliefs der Braut-Truhen Paolo Gonzagas*' (R. Eggerjev zb. III, 1954); ‚*Loy Hering und das Grabmal des Abtes Ulrich Pfinzing*' (Car, 1959); ‚*Die Wandmalereien im Schloß Töscheldorf: Die Bedeutung der Fresken Annibale Carraccis im Palazzo Farnese für das Werk Fromillers*' (ib., 1961); *Romanische und ritterliche Grabplastik Kärntens* (Klagenfurt 1963, »Buchreihe des Landesmuseums f. Kärnten« 14); ‚*Die Kunst des späten 16. Jahrhunderts in Klagenfurt*' (Car, 1968).

L: ÖG (1951).

MILEŠEVA, srb. srednjev. samostan, ki ga je ust. kralj Vladislav (1234—43). *C. Kristusovega*

Vnebohoda (*Vaznesenja Hristovog*) je spom. t. i. →*raške šole*. Znamenite *StS-e* (o. 1235 ali že prej) z rumenim ozadjem v ladji in modrim ozadjem v narteksu. Med prizori v ladji, ki se očitno opirajo na zgodnjebiz. mozaike in s tem kažejo v srb. srednjev. slikarstvu edinstveno ant. izročilo, npr. motiv *žena ob grobu* s slavnim **angelom Vstajenja*. V ladji posebno pomembna tudi *portret sv. Save* in eden izmed *portretov kralja Vladislava*, ki sta bila oba tu pokopana.

L: Vojislav *Đurić* & D. *Medaković* (ELU 3, 1964, s. v.); SSS (1966, t. 10—18); EWA XIV (1967, stp 926 — L!); »PKG« 3 (1968, t. 232—34). — Cf. V. *Molè* (Lj 1965), S. *Radojčić* (1964; *1967).

miljé (fr. *le milieu*), okolje, osredje. Avtor t. i. *miljéjske teorije* je bil →*Taine*.

Miljuš, Branko (1936—....), srb. slikar in grafik. R. v Dragotinji, v Bgd 1958 dkč. ak. (Gvozdenović) in se izpopolnjeval v graf. specialki (B. Karanović), 1962—63 kot štipendist v Parizu, živi v Novem Bgd.

L: Lj Gr (1961—71); vladimir veličković i branko miljuš (Bgd 1963 [rk, Salon Mod. gal.], uv S. *Ćelić* — L!); A. *Bassin* (Delo, 8. III. 1969); Branko Miljuš (Lj 1969 [rk, MaGal], uv A. *Bassin* — L!).

Millais, (*Sir*) **John Everett** (1829—1896), angl. slikar z neoporečno natančnostjo oživljenih »historij« pa portretov in žanrskih prizorov. R. v Southamptonu, 1848 soust. *Pre-Raphaelite-Brotherhood* (→*prerafaeliti*), prijatelj z Ruskinom (1854 poročil nekd. Ruskinovo ženo, takó da je bilo prijateljstva konec), postal nazadnje prezident *Royal Ac.*, u. (67) v Londonu. S: npr. *Lorenzo in Isabella* (1848—49, Liverpool, Walker Art Gall.), *Kristus v hiši svojih staršev* ali *Tesarjeva delavnica* (*The Carpenter's Shop*, 1849—50, Tate), *Ofelija* (1851, ib.), *Golob se vrne v Noetovo ladjo* (1851, Ashmolean), *John Ruskin* (1854, London, zas. z.).

L: »PKG« 11 (1966, t. 174 — L!); Millais (L 1967 [rk, Royal Ac. of Arts]); J. *Rye* (Kindler IV, 1967, s. v. — L!). — Cf. J. *Canaday* (Mainstreams 1959).

Millar, Eric G(eorge), (1887—....), angl. um. zgodovinar, poznavalec rkp. slikarstva.

B: *English illuminated manuscripts from the Xth to the XIIIth century* (P 1926); *English illuminated manuscripts of the XIVth and XVth centuries* (P 1928).

L: WW (1964).

Millar, Oliver, angl. um. zgodovinar, kustos slikarske z. angl. kraljice (*Deputy Surveyor of the Queen's pictures*). Z →*Bluntom* sour. njenega kompletnega kat. slik in risb, ki ga v obliki monografij izd. zal. →*Phaidon*.

B: *William Dobson* (L 1951 [rk, Tate]); ‚*Dobson's Portrait of Inigo Jones*' (BM, 1952); ‚*Jan van Eyck's Arnolfini Group: An Addition to its history*' (BM, 1953); ‚*Charles I, Honthorst, and Van Dyck*' (BM, 1954); (& Margaret Whinney) *English Art: 1625—1714* (Ox 1957, »The Oxford Hist. of English Art«); ‚*Abraham van der Doort's Catalogue of the Collections of Charles I*' (The Walpole Soc., 1958/60); ‚*Some painters and Charles I*' (BM, 1962); *The Pictures in the Collection of Her Majesty the Queen: The Tudor, Stuart and Early Georgian Pictures* (2 knj., L: Ph 1963); *Italian Drawings and Paintings in the Queen's Collection* (L 1965); *Zoffany and his Tribuna* (L 1967, »Stud. in Br. Art«).

Miller, Dorothy (Canning), amer. um. zgodovinarka in muzealka, kustos v newyorškem *Mus. of Mod. Art*.

B: *Charles Sheeler* (NY 1939); *Romantic Painting in America* (NY 1943, z J. T. Sobyjem); *Fifteen Americans* (NY 1952); *Fourteen Americans* (NY 1946); *Twelve Americans* (NY 1956); *The New American Painting* (NY 1958).

L: WWAA (1959).

Millet, Gabriel (1867—1953), fr. um. zgodovinar, poznavalec biz. umetn. in eden izmed prvih raziskovalcev srb. in maked. srednjev. slikarstva. Prof. na *École des Hautes Études* in na *Collège de France* v Parizu, član *Inst. de France*. Ur. Th. Uspenskega zb. (*L'Art byzantin chez les Slaves*, 2 knj., P 1930—32).

B: *Le monastère de Daphni: Histoire, architecture, mosaiques* (P 1899, »Monuments de l'art byzantin« 1); *Monuments byzantins de Mistra* (P 1910, ista z. 2); *L'école grecque dans l'architecture byzantine* (P 1916); **Recherches sur l'iconographie de l'Évangile aux XIVe, XVe et XVIe siècles d'après les monuments de Mistra, de la Macédoine et du Mont-Athos* (P 1916; pon. 1960); *L'ancien art serbe: les églises* (P 1919); *Monuments de l'Athos, I: Les peintures* (P 1927, »Monuments de l'art byzantin« 5); ‚*Étude sur les églises de Rascie*' (Th. Uspenskega zb. I, 1930); (& N. A. Il'in) ‚*Bibliographie de l'art byzantin chez les Russes*' (Th. Uspenskega zb. II, 1932); (& D. Talbot Rice) *Byzantine Painting at Trebizond* (L 1936); ‚*Sainte-Sophie avant Justinien*' (Jerphanionov zb., 1947); *La peinture du Moyen Age en Yougoslavie* (*Serbie, Macédoine et Monténégro*) (2 knj., P 1954—1957).

L: Gojko *Subotić* (ELU 3, 1964, s. v. — B!).

Millet, Jean-François (1814—1875), fr. slikar, ki je s svojim — barvno ne posebno mikavnim — delom poetično poveličeval kmečko življenje (ter v tem smislu vplival na J. Israëlsa, van Gogha in tudi Groharja). R. kot kmečki otrok v Gruchyju pri Cherbourgu, od 1849 dalje obiskoval →*Barbizon*, tam u. (60). S (dobri zbirki imata zlasti *Louvre* in *Boston FA*): npr. nekdaj posebno znani kompoziciji **Paberkovalke* ali *Žene, ki pobirajo klase* (*Les Glaneuses*, 1857, Louvre) in še posebno →*Avemarija* (*L'Angélus*, 1858—59, ib.), *Pastirica* (*La bergère gardant ses moutons*, 1863, ib.), itd.

L: Alfred *Sensier:* La vie et l'oeuvre de J.-F. Millet (P 1881); L. *Roger-Mil s:* Le paysan dans l'oeuvre de J.-F. Millet (P 1895); Julia *Cartwright:* J.-F. Millet: His Life and Letters (L 1896); Walther *Gensel:* Millet und Rousseau (Blf-Lpz 1902, »KM« 57); »PKG« 11 (1966, t. 110—12 & XX — L!); J.-C. *Lemagny* (Kindler IV, 1967, s. v. — L!). — Cf. L. *Bénédite* (1906), J. *Canaday* (Mainstreams 1959), É. *Moreau-Nélaton* (1921), Ch. *Sterling* (& H. *Adhémar* III, 1960), Ch. *Terrasse* (1933).

MILLSTATT na Koroškem v Avstriji, nekd. benediktinski samostan ust. 1070/88. Nekd. samostanska, zdajšnja *žup. c. S. Salvator u. Allerheiligen:* bogato okrašen, stopničasto poglobljen **portal* iz 1166/77. *StS-e* s konca XIV. st., iz 1428 (→ *Friderik Beljaški*) in o. 1510 (Urbana Görtschacherja *Poslednja sodba* na zah. steni). — *Križni hodnik*.

L: cf. O. *Demus* (JSW, 1938), K. *Ginhart* (1954).

milni mehurčki (angl. *the soap-bubbles*, fr. *les bulles de savon*, nem. *die Seifenblasen*), v skladu s primerjavo → *Homo bulla* simbol minljivosti. Up: npr. Goltzius (*bakr.* z geslom *Quis evadet*, 1594) in J. van Oostu star. atr. *slika dveh dečkov* v zas. z. (cf. *Mirimonde*, infra), očitno v istem pomenu tudi na P. Mignardovem bržčas postumnem portretu *Deklice, ki spušča milne mehurčke* (Versailles).

L: Thuillier & Châtelet (1964). — Cf. J. *Białostocki* (1966, p. 197—98), A. P. de *Mirimonde* (... Caravagistes, Jaarb. Antw, 1965, p. 167 & repr. p. 168), G. de *Tervarent* (I 1958, stp 56).

***Miloška Venera,** slavna marm. soha → *Afrodite*, ki so jo 1820 našli na grš. otoku Milos (viš. 202 cm, o. 130/20 pred, Louvre): lepotni ideal pozne helenistične dobe.

L: J. *Charbonneaux:* Die Venus von Milo (Bremen 1959). — Cf. K. *Schefold* (1967 — L!).

Milutin, srb. kralj (1282—1321) iz dinastije Nemanjićev, napravil Skopje za prestolnico svoje države. Med njegovimi ustanovami so *c. Matere božje* v Hilandarju na gori Atos, *Matere božje Ljeviške* v Prizrenu, t. i. *Kraljevska c.* v Studenici in → *Gračanica* na Kosovu (dkč. 1321).

L: cf. V. *Molè* (Lj 1965, p. 514).

mímesis (grš.), *posnemanje* (lat. *imitatio*, fr. *l'imitation*, it. *l'imitazione*, nem. *die Nachahmung* in *das Nachahmen*) so v ant. in pozn. um. teoriji obravnavali kot eno izmed temeljnih vprašanj. V antiki sta se s tem problemom mdr. ukvarjala zlasti Platon in Aristotel, Platon npr. v svoji »Državi« (*Politeia X*, cf. v K. Gantarjevem prev. [*O pesništvu*, Lj 1963, p. 39]: *Ali je slikarstvo posnemanje videza ali posnemanje resničnosti ?*).

L: Gilbert-Kuhn (1953 [1967]); H. *Koller:* Die Mimesis in der Antike: Nachahmung, Darstellung, Ausdruck (Bern 1954); Rosario *Assunto* & Raniero *Gnoli*, Mimesis (EWA X, 1965 — L!); EWA XV: Index (1968, p. 375 cf. *mimesis*); F. *Tomberg:* Mimesis der Praxis und abstrakte Kunst: Ein Versuch über die Mimesistheorie (Bl-Neuwied 1968, »Soziol. Essays«).

Minardi, Tommaso (1787—1871), it. slikar. S: npr. romantični *Avtp.* (1807, Uffizi).

L: »MdC« 271 (barvna repr. 34). — Cf. I. *Faldi* (1950), Luc *Menaše* (Lj 1962, repr. p. 205).

Minassian, Leone (1905—....), it. slikar in lik. kritik. R. v Carigradu, živi v Benetkah.

MINDEN na Vestfalskem (ZRN). *Stolnica* (*Dom St. Peter u. St. Gorgonius*) po razrušenju v 2. svet. vojni rest. 1957. V stolnični zakladnici (*Domschatz*) hranijo znamenito **Mindensko razpelo* (bron, oči in prt okrog ledij iz niella in posrebreni, viš. 104 cm, o. 1100).

L: Rudolf *Wesenberg*, Der Bronzekruzifixus des Mindener Doms (Westfalen, XXXVII, 1959); EWA VI (1962, stp 280 — L!); Reclam N V (1967); »US« 7 (1968, p. 140); »PKG« 5 ((1969, t. 121). — Cf. G. *Schiller* (II 1968, repr. 462).

Miner, Dorothy (1904—....), amer. um. zgodovinarka, poznavalka srednjev. rkp. slikarstva, bibliotekar in kustos rokopisov v *Walters Art Gall.* v Baltimoru. R. v New Yorku.

B: ‚*The Survival of Antiquity in the Middle Ages*' (G. Boas [izd.]: The Greek Tradition, Balt 1939); *Illuminated Books of the Middle Ages and Renaissance* (Balt 1949 [rk]); *The History of Bookbinding* (ib. 1957 [rk]); ‚*Madonna with Child Writing*' (AN, 1966).

L: WWAA (1959); WWF (1962).

Minêrva, rim. boginja, kot boginja znanosti in umetn. zenačena (od III. st. pred) z grš. — Ateno. Up: npr. *Minerva med muzami* po Ovídu (Met. V, 250 ss), mdr. B. Spranger (*Minerva kot zmagovalka nad Nevednostjo*, o. 1591, Ksthist. Mus.).

L: Hunger (1955, s. v.); Francis H. *Dowley*, French Portraits of Ladies as Minerva (GBA, 1955); Pigler II (1956). — Cf. A. *Pigler* (AHA, 1954).

Minguzzi, Luciano (1911—....), it. kipar (in litograf), r. v Bologni, živi v Milanu (prof. na ak. Brera). P: mdr. ena izmed bron. vrat milanske katedr. (po natečaju 1950).

L: Luciano Minguzzi (Lj 1960 [rk, MaGal], uv Marco *Valsecchi*); SeuphorS (1961); WWA (1962); ReadS (1964).

Minne, George (1866—1941), belg. kipar in grafik. P: zvečine mladeniški akti. — Ilustr. pesmi svojih prijateljev M. Maeterlincka in É. Verhaerena.

L: A. de *Ridder:* George Minne (Antw 1947); SeuphorS (1961); KHE 1 (1962, p. 216). — Cf. L. van *Puyvelde* (1930).

MINNEAPOLIS (*Minnesota*, ZDA [*West Central*]). S stavbami v mestu zastopani mdr. F. L. Wright, Eliel Saarinen in Yamasaki.

L: EWA XIV (1968, stp 649).

~ **Minneapolis Institute of Arts** (*201 East 24th St.*). Pomembna z. evr. slikarstva XIV.—XX. st., mdr. zastopani (po gen. zap.) G. B. Moroni (*Portret duhovnika za balustrado*), El Greco (*Jezus očisti tempelj* [s portreti Tiziana, Michelangela, Giulia Clovia in — morda — Rafaela], o. 1570/75), Bloemaert (*Pastir s Tobijo in angelom v ozadju*), N. Poussin (*Germanikova smrt*, o. 1627), Rembrandt (*Lukrecija*, d. 1666), F. De Mura (*Avtp.*), Chardin (*Um. atributi*, d. 1766), Goya (*Avtp. z zdravnikom Arrieto*, d. 1820), C. Pissarro, Degas (*Mlle Hortense Valpinçon*), Cézanne, C. Monet, F. Bazille (*Avtp.*, 1867/68), Renoir, Gauguin, van Gogh, Matisse (*Bela peresa*, 1919), J. Villon (*Walter Pach*, d. 1932—1947), Kirchner, F. Léger, Beckmann (triptih *Slepe miši*, 1945), R. de La Fresnaye (*La Vie conjugale*), Soutine, Schiele (*Paris Gütersloh*, 1918), F. Bacon, itd.

L: European Paintings in the Minneapolis Institute of Arts (s. l. & s. a.).

die **Minnesänger** (nem.), srednjev. pesniki in pevci ljubezenskih pesmi (v Franciji *trubadurji*). Up: cf. s. v. *Heidelberški Manessejev rokopis.*

Mir, humanost in prijateljstvo med narodi, mednar. lik. razst. v Slovenjem Gradcu (od 10. XII. 1966 dalje), ob katere odprtju so podelili častno občanstvo Slovenjega Gradca B. Jakcu, K. Hegedušiću, P. Lubardi, W. Bergu, O. Zadkinu in H. Mooru.

L: Bogdan *Pogačnik*, Razstava posebne vrste (NRazgl 24. XII. 1966, p. 511).

mira (grš. in pozn. lat. *myrrha*), dišeča, zdravilna in tudi za balzamiranje porabna smola iz mirinega drevesa v juž. arabskih deželah (cf. s. v. *Myrrha*), eno izmed treh daril, ki so jih po evangeliju (Mt 2, 11) prinesli → *Trije kralji.*

MIRAMAR (it. *Miramare*) *pri Trstu*, grad ob jadranski obali sev. od mesta, ki ga je po načrtu Carla → *Junkerja* sez. 1856—60 Anton → *Hauser* za avstr. nadvojvodo Maksimilijana, pozn. meh. cesarja (notr. oprema dkč. 1871). Zdaj muz.

L: E. *Metlikovitz:* Miramar: note storiche (Trieste 1902); SteleP (1960); S. *Libutti:* Miramare Castle (Trieste 1961). — Cf. R. *Zeitler* (1966).

Mira piscium captura (lat.) → *Čudežni ribolov*

Mirimonde, A. P. de, fr. um. zgodovinar v Parizu, avtor številnih prispevkov s področja ikonografije, zlasti glasbenih prizorov in glasbil pa sploh tihožitij in žanra.

B: ‚*»Mors omnia vincit« de Mathieu Withoos*' (OH, 1958); ‚*»L'Accord retrouvé« de Gerrit van Honthorst*' (RArts, 1960); ‚*Les instruments de musique chez Antoine Watteau*' (Bull. SHAF, 1962); ‚*La musique au Musée de Strasbourg*' (Cahiers alsaciens d'archéologie, d'art et d'hist., 1962); ‚*Statues et emblèmes dans l'oeuvre d'Antoine Watteau*' (RLou, 1962); ‚*La musique dans les oeuvres hollandaises du Louvre*' (ib.); ‚*Jan Massys dans les musées de province français*' (GBA, 1962); ‚*Les anges musiciens chez Memlinc*' (Jaarb. Antw, 1962/63); ‚*La musique dans les oeuvres de l'école des anciens Pays-Bas au Louvre*' (RLou, 1963); ‚*Les instruments de musique et le symbolisme floral à l'exposition de peinture espagnole et au Louvre*' (ib.); ‚*Les natures mortes à instruments de musique de Peter Boel*' (Jaarb. Antw, 1964); ‚*Les sujets de musique chez Simon Vouet*' (Bull. SHAF, 1964); ‚*Les concerts des Muses chez les maîtres du nord*' (GBA, 1964); ‚*Les sujets de musique dans les oeuvres allemandes au Musée du Louvre*' (RLou, 1964); ‚*Une nature morte allégorique de Balthasar van der Alst*' (ib.); ‚*Les sujets de musique chez les Caravagistes Flamands*' (Jaarb. Antw, 1965); ‚*Une vanité à instruments de musique d'un peintre retrouvé: Carel Le Fontijni*' (ib.); ‚*Portraits de musiciens et concerts de l'école française dans les collections nationales*' (RLou, 1965); ‚*Les oeuvres françaises à sujet de musique au Musée du Louvre*' (ib.); ‚*L'Hélicon ou la visite de Minerve aux Muses de H. van Balen et Josse de Momper*' (Jaarb. Antw, 1966); ‚*Les »Cabinets de musique«*' (ib.); ‚*Les allégories politiques de »l'Occasion« de Frans Francken II*' (GBA, 1966); ‚*Musiciens isolés et portraits d'école française du* 18e *siècle dans les collections nationales*' (RLou, 1966); ‚*La Musique dans les Allégories de l'Amour, I: Vénus,* (GBA, 1966); ‚*La Musique dans les Allégories de l'Amour II: Eros*' (ib., 1967); ‚*Les sujets de musique chez Gonzales Coques et ses émules*' (BMR, 1967); ‚*Les allégories de la musique*' (GBA, 1968); ‚*Scènes de genre musicales de l'école française au XVIIIe siècle dans les collections nationales*' (RLou, 1968); ‚*Scènes de genre musicales de l'école française dans les collections publiques*' (ib.); ‚*La musique orientale dans les oeuvres de l'école française du XVIIIe siècle*' (ib., 1969); ‚*Une nature morte énigmatique de Paolo Porpora: au Musée du Louvre*' (ib., 1970).

mirino drevo (nem. *der Myrrhenbaum*): vanj se je spremenila *Mira* (*Myrrha*), bežeča pred svojim očetom, ki ga je bila zapeljala v incest; iz drevesa se je potem rodil → *Adónis* (→ *Rojstvo Adónisa iz mirinega drevesa*).

Mirjam opeva uničenje egipčanske vojske, bibl. ik. m. (2 Mojz 15, 20—21): Tedaj je vzela Aronova sestra, prerokinja Marija (Mirjam), bobnico v roko in vse žene so se ji pridružile z bobnicami in plesi. In Marija jim je odpevala ... Up: npr. Luca Giordano (Bob Jones Univ. Coll., Greenville, S. C.), A. Feuerbach (*Nanna kot Mirjam*, 1862, Nationalgal.).

Mirko, s pr. im. Mirko *Basaldella* (1910—....), it. kipar, r. v Vidmu (it. *Udine*), živi v Rimu.

L: SeuphorS (1961); ReadS (1964).

MIRNA na Dolenjskem, vas (8 km od Trebnjega, 26 km od Novega mesta). V *žup. c. Janeza Krst.* sredi 1960-ih let odkrite freske iz 3. četrt. XV. st., ohranjene predvsem na oboku 3. pole dolgega kora. Nad vasjo razvaline do 2. svet. vojne ohranjenega gotskega gradu.

L: LS I (1968, t. pri p. 416); Stele (1969); »ArS« 4 (1969). — Cf. I. *Komelj* (ZUZ, 1951, p. 48, 50 [tloris], 51 [f], 60, 82; VS, 1966, p. 60), F. *Stelè* (Valvasorjevo 1969), J. V. *Valvasor* (1579 [faks. 1970], t. 158: *Neüdeck*).

Miró, Joan (1893—....), šp. slikar, grafik in keramičar, samosvoj upodabljavec na meji surrealističnega in otroškega slikarstva, vplival mdr. na t. i. → *action painting* v ZDA. R. v Montroigu pri Barceloni, 1919—40 v glavnem v Parizu. Oskrbel keramični *stenski okras* za pariško Palačo UNESCO (1955—58). — Up: Balthus (d. 1938, MMA).

L: Giedion-Welcker (1960 — L!); J. *Dupin:* Joan Miró (K 1961); SeuphorS (1961); WWA (1962); ReadS (1964); H. *Read* (Kindler IV, 1967, s. v. — L!). — Cf. A. *Cirici-Pellicer* (1949), C. *Greenberg* (1948), W. *Haftmann* (4. izd. 1965; 1965), J. *Sweeney* (1941).

Míron (V. st. pred), grš. kipar. Samó dve njegovi deli poznamo v pozn. rim. marm. kopijah: po bron. skupini *Atena in Marsias*, ki je stala na atenski akropoli, je kopija *Atene* v Frankfurtu a. M. (Städtische Skulpturensmlg. Liebighaus), *Marsija* pa v Rimu (nekd. lateranski muz., zdaj Vat.); slavnega → *Diskobóla* najbolje predstavlja rim. kopija iz z. Lancellotti (Rim, Mus. delle Terme).

L: Franz *Willemsen*, Myron (EWA X, 1965 — L!); »PKG« 1 (1967, t. 78—79); »US« 3 (1969).

Miroslavov evangeliar (srb. *Miroslavljevo jevanđelje*), srb. iluminiran rkp., ki ga je za humskega kneza Miroslava (brata Štefana Nemanje) ilumeniral menih Grigorij o. 1180 (pergament, 181 listov 41,8 × 28,4 cm, Bgd, Nar. Muz. — z izjemo 165. lista, ki je v leningrajski Drž. bibl.).

L: Vladimir *Mošin* (ELU 3, 1964, p. 478—79); Min Jug (1964, št. 82). — Cf. V. *Molè* (Lj 1965, p. 179—81 & 521 — L!), S. *Radojčić* (1950).

mirta (lat. *murtus* [*myrtus*], angl. *the myrtle*, fr. *le myrte*, it. *il mirto*), vedno zelena rastlina in zato starodaven simbol ljubezni, v rim. mitologiji posv. → *Veneri*. V pozn. kršč. umetn. simbol poganov, ki jih je spreobrnil Kristus, v naslonu na Biblijo (Zah 1, 8): *Glej, mož je sedel na rdečem konju, bil je med mirtami v dolini, in za njim so stali rdeči, svetlorjavi in beli konji* (po kršč. razlagi: Kristus med pogani, ki mu slede mučenci in spoznavalci). Up: npr. na Carpacciovi sliki → *Sen sv. Uršule* (poleg nageljna na dvojnem oknu!).

L: Ferguson (1954).

Misael, bibl. oseba (Dan 1, 6—7), mladenič iz Judovega rodu, ki mu je babilonski »Knez dvornikov« dal ime *Misah*; pozn. takó kot → → *Ananija* in → *Azarija* (cf. Dan 2, 49; 3,, 8—30) zvezan vržen v ognjeno peč (→ *Trije mladeniči v ognjeni peči*).

Misah → *Misael*

Misal Jurja de Topusko (*Missale Georgii de Topusko*), eden izmed najbolj razkošno okrašenih IR v hrv. posesti (pergament 40,5 × 30 cm, 296 listov, izpisan o. 1495, iluminiran v Zgb 1495—98 in Budimu 1519—26, Zgb, zakladnica katedr., ms. 354), vezan v rdeč žamet s srebrnimi medaljoni in grbom nadškofa Mikulića (1688—94). Med star. miniaturami npr. **Jurij z zmajem* (f. 173).

L: Min Jug (1964, št. 47 — L!); ELU 3 (1964, tabla pri p. 476); Kulundžić (1967, repr. 158—59).

Misal kardinala Colonne, razkošno iluminiran rkp. v 6 knj. (1. pol. XVI. st., Manchester, The John Rylands Libr., Ms. lat. 32), ki ga je bil očitno naročil kard. *Pompeo Colonna* (kard. 1517, u. 1532), čeravno je bil morda dkč. šele po njegovi smrti. Posebno znana str. (f. 97r v I. knj.) z *Zaharijo* (očetom Janeza Krst.) v iniciali kaže številne *egipt. starožitnosti*.

L: Diringer Book (1958, p. 360, repr. VI/46). — Cf. N. *Pevsner* (I 1968).

Misal opata Bertholda, eden izmed najpomembnejših poznoromanskih nemških IR, nastal na zač. XIII. st. v samostanu Weingarten, ki mu je bil Berthold opat od 1200 do 1232 (New York, Pierpont Morgan Libr., M. 710). Med celostr. miniaturami npr. *Binkošti* (f. 64v).

L: Diringer Book (1958, p. 188). — Cf. C. *Nordenfalk* (Sk 1958, p. 196—97).

»Misal Roberta iz Jumièges«, iluminiran rkp. iz 1006/23, s točnejšim imenom → *Sakramentar Roberta iz Jumièges*.

Miserere mei, Deus, *secundam misericordiam tuam*, bibl. citat (Ps 50 [51], 1: *Usmili se me, Bog, po svoji milosrčnosti*). Najdemo ga na mnogih napisnih trakovih donatorjev, takó npr. na traku, ki ga drži prošt Stephan von Sierndorf na 1331 dodani slikani tabli *Križanja* s t. i. → *Verdunskega olt*.

Misericórdia et véritas obviavérunt sibi, iustítia et pax osculatae sunt (lat.), bibl. citat (Ps 84 [85], 11: *Usmiljenje in zvestoba se srečata, pravičnost in mir poljubita*). Up: → *Lov na enorožca v Zaprtem vrtu*, → *»Štiri božje hčerke«*.

Missale Romanum, oficialna mašna knj. rim.-katol. c., oprta na t. i. *Sacramentarium Gregorianum* (dkm. od 595 dalje).

Missale Romanum, iluminiran rkp. kodeks, napisan in okrašen o. 1350, verj. v Avignonu (pergament, 31 × 22,3 cm, gotica, Zgb, Arhiv JAZU, Ms. II d 250). F. 135v: miniatura *Kristusa na križu med Marijo in Janezom Ev.*

L: Min Jug (1964, kat. št. 35).

missorium, ploščat srebrn križ ali okrogla srebrna plošča v obd. starokršč. umetn.

Missorium Teodozija I., srebrna okrogla plošča (premer 74 cm, 388, Madrid, Real Ac. de la Historia), katere relief kaže v sredini na prestolu ces. Teodozija I. (ob vznožju uradnik, ki mu ces. izroča kodicilarni diptih ter ga s tem umešča), ob straneh pa sedita sovladarja Arkadij in Valentinijan II.

L: EWA II (1960, t. 487 — detajl), XII (1966, stp 654); »US« 5 (1970, f p. 71). — Cf. van der *Meer* (& *Mohrmann* 1959, repr. 178).

mistična stiskalnica → *Kristus v stiskalnici*

Mistična zaroka sv. Katarine (fr. *Le Mariage mystique de sainte Catherine*), kršč. ik. m. (→ *Katarina Aleksandrijska*): njen »mistični ženin« v podobi Jezuščka v Marijinem naročju ji natika prstan na roko. Up: od XIV. st. dalje, npr. Barna da Siena (atr., les, temp, Boston FA), → *»Goldenes Rössel«* (o. 1403), Mojster iz Heiligenkreuza (na dvodelnem oltarčku, o. 1410, Kst-hist. Mus.), Paolo Veronese (o. 1575, Accad.).

L: Réau III/1 (1958, p. 268—69 & 272 — L!). — Cf. B. *Berenson* (Ph 1957, repr. 511, 570, 1126); *id.* (1968, repr. 327, 447, 461).

Mistični mlin sv. Pavla, ik. m.: Staro zavezo ponazarjajoči prerok usipa žito v mlin, Pavel iz Tarza pa iz njega zajema moko. Smisel alegorije pojasnjuje napisni trak sv. Pavla na pročelju c. St.-Trophime v Arlesu: *Lex Moisi velat quod sermo Pauli revelat. Nunc data grana Sinai per cum sunt facta farina.*

L: Réau III/3 (1959, p. 1049); »US« 7 (1968, p. 35).

miš (lat. *mus*, angl. *the mouse*, fr. *la souris*, it. *il sorcio* in *il topo*, nem. *die Maus*) je simbol hudiča. Bela in črna miš (= *dan* in *noč* = *čas*) glodata korenine drevesa življenja v legendi o *Barlaamu in Joasafu* (e. g. → *Padova: baptisterij*, Porta della Vita). Miši so atribut sv. → *Jedrti*.

L: Ferguson (1954); Réau I (1955, p. 112).

mišnica, mišja past (lat. *muscipulum*, angl. *the mousetrap*, nem. *die Mäusefalle*). Up: → *Oltar družine Mérode:* des. krilo.

L: Panofsky Neth (1953, p. 164). — Cf. M. *Schapiro* (*1945).

Mitar i farisej (srb.) → *Prilika o cestninarju ...*

Mitchell, Charles (1912—....), angl. um. zgodovinar, r. v Londonu, asist. v *Nat. Maritime Mus.* v Greenwichu (1935—45), predavatelj v Warburgovem inst. londonske univ. (1945—60), prof. na *Bryn Mawr College* v ZDA (Penn.).

B: *‚The Lateran Fresco of Boniface VIII'* (JWCI, 1951); *‚Benjamin West's »Death of Nelson«'* (R. Wittkowerjev zb. II, 1967).

L: WWA (1962).

mitnica (lat. *telonium*) → *Poklicanje sv. Mateja*

mitologija: po eni strani veda, ki raziskuje mite (tj. bajeslovne pripovedi o nastanku sveta, bogovih, herojih in najstar. zgod.), po drugi strani sama celotnost starogrš. (ali germanskih ali slovanskih itd.) mitov. Za ikonografijo lik. umetn. posebno pomembni grš. in po slednji oblikovana rim. mitologija (cf. s. v. *bogovi*; *grški bogovi*; *Ovid*; *rimski bogovi*; itd.).

L: Roscher (1884—1927); J. *Kühn:* Mythologische Motive in romanischen Kirchen (Schaffhausen 1945); W. R. *Agard:* Classical Myths in Sculpture (Madison: Univ. of Wisconsin Press 1951); Grimal (1951; Hunger [5. izd. 1959]); Pigler II (1956); Manfred *Lurker:* Symbol, Mythos und Legende in der Kunst (Ba-Ba 1958, »SdK« 314); C. *Seltman:* The Twelve Olympians (NY 1960); Ranke-Graves I—II (1963); ‚Myth and Fables' (EWA X, 1965 — L!); Grant (1968). — Cf. K. *Kerényi* (vse), W. F. *Otto* (vse), F. *Saxl* (I—III 1915—1953), J. *Seznec* (1940 [1953]).

Mitra (lat. *Mithras*), perz. božanstvo, kot »nepremagljivi« (lat. *invictus*) sončni bog postal priljubljen med rim. legionarji, ki so njegov kult razširili zlasti v obmejnih provincah cesarstva (cf. s. v. *mitréj*, infra). Krščanstvo, ki se je v boju z Mitrovo vero le stežka uveljavljalo, je po njej sprejelo kot dan Kristusovega rojstva 25. XII. (= dan Mitrovega rojstva) in kot praznični dan v tednu → *nedeljo*, prej posv. sončnemu bogu, tj. Héliu resp. Mitri.

L: Hunger (1955, p. 226—27 — L!); A. *Schütze:* Mithras-Mysterien und Urchristentum (Stu 1960); EWA X (1965, stp 462). — Cf. M. *Abramić* (1925), F. *Cumont* (1896—1899; 1913; 1919; 1929 [1931]), Th. *Kraus* (1967, t. IX & 268), B. *Saria* (1923; 1933), F. *Saxl* (1931), M. J. *Vermaseren* (*1956—1960; 1959 [1965]).

mitréj (lat. *Mithraeum*), svetišče, posv. kultu boga → *Mitre* (supra), običajno povsem ali vsaj delno pod zemljo; v Sloveniji odkrita tri v okolici Ptuja (t. i. II. hajdinski mitréj rekonstruiran v ptujskem muz.). Vhodu nasproti običajno gl. ik. m. iz Mitrove legende: *Mitra ubija bika.* Med ostalimi motivi (cf. s. v. *Kautes in Kautopates*) še *Mitrovo rojstvo iz skale* (*petra genetrix*) in *Mitra vleče bika v votlino po poti, posuti z neštetimi ovirami* (t. i. *transitus*).

L (cf. s. v. *Mitra*): cf. M. *Abramić* (1925, p. 68—81, 162—92).

Miza in svečnik (nem. *Schaubrottisch und siebenarmiger Leuchter*, cf. s. v. *Menorá*), bibl. ik. m. (2 Mojz 25, 23—40). Up: *lesor*. po risbi Hansa Holbeina ml., *lesor*. v → *Dalmatinovi Bibliji* (1584, I, f. 51).

L: Schmidt IL (1962, repr. 103).

mizna plošča Asama Stedelina (nem. *Asamus Stedelins Tischplatte*), najboljša pozna slika Martina → *Schaffnerja* (les, 118 × 99 cm, 1533, Kassel), kaže — bolj ali manj skladno s tradicijo — povezanost planetov (→ *sedem planetov*), barv, → *septem artes liberales*, kovin, dnevov v tednu in kreposti. Od podobe naročnika (ki je najbrž tudi avtor v stihih zloženega programa) se vrsté ustrezno zaznamovane personifikacije: 1) *Sonce* in rumena barva: *Gramatika*, zlató, nedelja, *Upanje*; 2) *Luna* in bela barva: *Retorika*, srebró, ponedeljek, *Vera*; 3) *Mars* in rdeča barva: *Aritmetika*, baker, torek, *Moč*; 4) *Merkur* in siva barva: *Logika* (namesto Dialektike), živo srebró, sreda, *Ljubezen*; 5) *Jupiter* in modra barva: *Geometrija*, kositer, četrtek, *Pravičnost*; 6) *Venera* in zelena barva: *Muzika*, svinec, petek, *Zmernost*; 7) *Saturn* in črna barva: *Astronomija*, železo, sobota, *Razumnost*.

L: Marle Icon II (1932, p. 241—42 [številne napake] & repr. 262 p. 234). — Cf. A. *Chastel* (& R. *Klein* 1963, tabla IX, p. 322).

Mladenič iz Naima → *Obujenje mladeniča iz Naima*

Mlečna cesta ali *Rimska cesta* ali *Galaksija* (lat. *Via Lattea*, fr. *la Voie Lactée*, nem. *die Milchstraße*), orjaško ozvezdje. Cf. mit. ik. m. → *Nastanek Mlečne ceste*.

Mlin sv. Pavla → *Mistični mlin sv. Pavla*

Mme Récamier (J.-L. David) → *Madame Récamier*

Mnemósina (grš. *Mnemosíne*), grš. boginja spomina, hči Urana in Gée (Gaie), mati → *muz* (→ *devet muz*), ki jih je bil v 9 nočeh spočel → *Zeus*. Up: npr. Marco Liberi (*Jupiter kot orel in M.*, o. 1680, Budapest).

L: Grimal (1951, p. 300). — Cf. E. *Fuchs* (III 1928, t. pri p. 152).

mnemotehnični stihi za → *upodobitve mesecev: Poto — Ligna cremo — De vite superflua demo — Do gramen gratum — Mihi flos servit — Mihi pratum — Foenum declino — Messes meto — Vina propino — Semen humi jacto — Mihi pasco suem — Immolo porcos*

mobile → *Calder*

Mochi, Francesco (1580—1654), it. kipar, r. v Monteverchiju pri Florenci, u. v Rimu. P: npr. *skupina Oznanjenja* (marmor, o. 1603/08, Orvieto, Mus. dell'Opera del Duomo), bron. *konjeniška spom.* v → *Piacenzi* na *piazza dei Cavalli* (*Ranuccio Farnese*, 1612—20, in *Alessandro Farnese*, 1620—25), *Sv. Veronika* (marmor, 1629—40, Rim, Petrova c., v niši enega izmed 4 slopov pod kupolo), *Krst v Jordanu* (*Kristus in Janez Krst.*, marmor, 1634—44, Rim, Pal. Braschi), itd. (cf. s. v. *Marta*).

L: Evelina *Borea:* Francesco Mochi (Mi s. a., »MdS« 43). — Cf. G. *Delogu* (1956 — L!), V. *Martinelli* (1952 & 1953), J. *Pope-Hennessy* (III 1963), R. *Wittkower* (1930/31; Harm 1958, zlasti p. 85).

Moč, personifikacija kreposti, lat. *Potentia* (cf. s. v. *Véliki zmagoslavni voz*) ali → *Fortitudo* (v tem primeru tudi *Pogum*).

MODENA (lat. *Mutina*), mesto v Emiliji; 1288—1796 vladala tu vojvodska družina Este, katere ime in oblast so z ženitvijo podedovali Habsburžani.

L: EWA VIII (1963, stp. 607—08 — L!).

∼ **katedrala,** romanska stavba (zač. Lanfranco 1099, dkč. v XIII. st.), tridelno *pročelje* s pomembnim kiprskim okrasom (Willigelmovi *prizori iz Géneze*) in gotsko »rožo« iz XIII. st.; *campanile »Ghirlandina«*, s konico (iz 1261—1319) vis. 87 m.

L: Arturo Carlo *Quintavalle:* La Cattedrale di Modena: Problemi di romanico emiliano, I—II (Modena: Bassi & Nipoti). — Cf. P. *Frankl* (1927).

∼ **Galleria, Museo e Medagliere Estense** (*largo di Porta S. Agostino 48*). Med slikarji zastopan npr. Velázquez (*Francesco I d'Este*, jeseni 1638), med kiparji G. L. Bernini (marm. *doprsje istega*, 1650—51).

L: cf. A. *Ghidiglia Quintavalle* (1952).

moder (lat. *caerul*[*e*]*us*, angl. *blue*, fr. *bleu*, hrv. *plav*, it. *azzurro* in *turchino*, nem. *blau*, rus. *sinij*). Modra → *barva* sodi med t. i. osnovne

(njena komplementarna barva je oranžna) in hladne barve. Po odtenkih razločujemo npr. jekleno modro (angl. *steel blue*, fr. *bleu acier*, it. *azzurro acciaio*, nem. *stahlblau*), kraljevsko modro (angl. *king's blue*, fr. *bleu de roi*, nem. *königsblau*), prusko modro (angl. *Berlin blue* ali *Prussian blue*, fr. *bleu de Prusse*, nem. *berlinerblau* ali *preußischblau*), turkizno modro barvo (angl. *turquoise blue*, fr. *bleu turquoise*, nem. *türkischblau*), itd.

L: R. *Wiebel*, Die blaue Farbe in ihrer kirchlichen und volkstümlichen Bedeutung (Magazin f. Pädagogik, 1938); Réau I (1955, p. 72—73).

Moderatio (lat.), *Umerjenost* → *Véliki zmagoslavni voz cesarja Maksimilijana I.*

moderna umetnost → *dvajseto stoletje*

Modersohn-Becker, Paula (1876—1907), nem. slikarka. R. v Dresdenu, od 1901 dalje žena slikarja Otta Modersohna (1865—1943), člana umetniške kolonije v vasi Worpswede pri Bremenu, tam tudi u. (31) po porodu. S: npr. *portret Rainerja Marie Rilkeja* (1904, Bremen, Paula Modersohn-Becker-Smlg.), predvsem pa več kot 20 avtp., npr. *Avtp. z jantarjevo ogrlico* (akt do pasu, 1906, Basel [nakup 1939, prej Hannover, Provinzial-Mus.]) ali ekspresivni *Avtp. z vejico kamelije* (les, 1907, Essen).

L: C. E. *Uphoff:* Paula Modersohn (Lpz 1920, »Junge K.« 2); R. *Hetsch* (izd.): Paula Modersohn-Becker: Ein Buch der Freundschaft (Bl 1932); Otto *Stelzer:* Paula Modersohn-Becker (Bl 1958, »Die K. unserer Zeit« 12); H. *Seiler:* Paula Modersohn-Becker (Mn 1959); Fritz *Nemitz* (Kindler IV, 1967, s. v. — L!). — Cf. B. S. *Myers* (IV 1969, s. v. [tekst Robert *Reiff*] — L!), G. *Pauli* (1919 [1922]).

i **Modi** (it.), *Načini* ali *Položaji* ali *Lége* (fr. *les Postures*, nem. *die Stellungen*), erotična bakr. vrsta Marcantonia → *Raimondija* po risbah Giulia Romana.

MÓDICA, mestece na Siciliji. Baročna c. *S. Giorgio* s slikovitim *pročeljem* (1702/38) vrh mogočnega *stopnišča*, ki povezuje gornje in spodnje mesto (*Modica alta* in *Modica bassa*).

L: T. C. I., Attraverso l'Italia, IV: Sicilia (Mi 1933, p. 184—85); EWA VIII (1963, stp 746 — L!); »US« 10 (1969, f p. 230).

Modigliani, Amedeo (1884—1920), it. (ž.) slikar (risar & kipar), najbolj »romantična« umetniška osebnost po van Goghu in Gauguinu. R. v Livornu, od 1906 v Parizu, tam u. S (predvsem portreti in hkrati čutni pa melanholično poduhovljeni ženski akti): *Židinja* (1908, Pariz, dr. Paul Alexandre), študija *Čelist* (1909, ib.), *Frank Burty Haviland* (1914/15, Milano, Gianni Mattioli), *Henri Laurens* (1914/15, Pariz, Luigi Corbellini), *Picasso* (o. 1915, neznano kje), *Nevesta in ženin* (1915/16, MMA), *Paul Guillaume* (d. 1916, Milano, Civica Gall. d'Arte Moderna), *Max Jacob* (d. 1916, Pariz, zas. z.), *Léon Indenbaum* (1916, New York, Henry Pearlman), *Blaise Cendrars* (1916), *Jacques Lipchitz in njegova žena* (1916/17, AIC), *Žena z ogrlico* (1917, ib.), *Elena Pawlowski* (1917, Phillips), *Jean Cocteau* (1917, New York, Henry Pearlman), *Soutine* (1917, Washington), *Léon Bakst* (1917, ib.), *Léopold Zborowski* (1917, São Paulo), *Anna Zborowska* (1917, MMA), *Ženski akt na blazini* (1917/18, Milano, Gianni Mattioli), *Léopold Survage* (1918, Helsinki, Athenaeum), *Jeanne Hébuterne* (»*accoudée à une chaise*«, 1918/19, New York, Bernard J. Reis), *Jeanne Hébuterne v rumenem svitru* (o. 1919, Guggenheim), *Avtp.* (1919, São Paulo, Francisco Matarazzo Sobrinho), *Ciganka z otrokom* (1919, Washington). — P: ženske glave in kariatide iz let 1910—14 pod vplivom Brancusija, ki ga je bil Modigliani spoznal 1909 (e. g. v Tate, MMA, PMA, itd.).

L: ThB XXIV (1930, s. v.); Edouard-Joseph III (1934, s. v.); HPM III (1950); Dict peint mod (1954); Vollmer III (1956); Artur *Pfannstiel:* Modigliani et son oeuvre (P 1956); Ambrogio *Ceroni:* *Amedeo Modigliani: peintre (Mi 1958, »Monographies des artistes italiens modernes«); Giedion-Welcker (1960); SeuphorS (1961); ReadS (1964); Palma *Bucarelli* (EWA X, 1965, s. v.); Ambrogio *Ceroni:* *Amedeo Modigliani: dessins et sculptures (Mi 1965 [tudi slike, ki manjkajo v knj. iz 1958]); I dipinti di Modigliani (Mi 1970, uv Leone *Piccioni*, kat. Ambrogio *Ceroni* [L!], »CA« 40). — Cf. E. *Carli* (1952), R. *Carrieri* (1950), J. *Cocteau* (1952), P. *D'Ancona* (1952), B. *Dorival* (I 1957), I. *Erenburg* (1962, p. 139—45), M. *Georges-Michel* (1929 [1957, romanizirano]; 1957), G. *Jedlicka* (1953), J. *Lipchitz* (1952), B. *Nicolson* (1948), N. *Ponente* (1952), M. *Raynal* (1951), A. *Salmon* (1926; 1939; 1957 [romanizirano]), G. *Scheiwiller* (1927), J. T. *Soby* (1951 [1954]), itd.

Modigliani, Ettore (u. 1947), it. (ž.) um. zgodovinar in muzealec, direktor pinakoteke *Brera* v Milanu 1908—36 in 1946—47 (1936—46 kot antifašist in zaradi rasizma v emigraciji).

B: *Catalogo della R. Pinacoteca di Brera* (Mi 1935); *Mentore: Guida allo studio dell'arte italiana* (2. izd. Mi 1946 [1. izd., ib. 1940, zaradi preganjanja izšla z imenom avtorjeve sodel. in naslednice Fernande → *Wittgens*]).

L: GBM (1960, p. 319).

modrice → *muze* (→ *devet muz*)

Moholy-Nagy, Laszlo (*Ladislaus*), (1895—1946), nem.-amer. (ž.) slikar in kipar, eden izmed pionirjev mod. umetn., pos. še kinetične plastike, učil na → *Bauhausu* (1923—28), pomemben tudi kot pisec o umetn. R. na Madžarskem, u. za

levkemijo (51) v Chicagu, kjer se je bil naselil 1938 ter ust. t. i. *novi Bauhaus*.

L: Vision in Motion (Ch 1947); Experiment in Totality (NY 1950).

L: UJE (s. v.); Giedion-Welcker (1960); SeuphorS (1961); ReadS (1964); Henry R. *Hope* (EWA X, 1965, s. v.). — Cf. M. *Seuphor* (1949; 1957), H. M. *Wingler* (1968).

Mohor in Fortunat, kršč. svetnika (12. VII.), mučenca. Mohor (lat. *Hermagoras Aquileiensis*, it. *Ermagora d'Aquileia*) je po izročilu bil 1. oglejski škof, Fortunat pa njegov diakon. Po legendi naj bi bila obglavljena za Nerona (67). Up (Mohor s škofovsko mitro in križem): npr. prizori iz njune legende v kripti katedr. v Ogleju (*StS-e* s konca XII. st.) in v podr. c. v Grobljah (F. Jelovšek, *freske*, 1759/61).

L: Réau III/2 (1958, p. 641—42 — L!). — Cf. R. *Egger* (1948), V. *Steska* (1922).

MOISSAC, mestece v jugozah. Franciji v pokrajini *Rouergue-Quercy*. Opatijska c. *St.-Pierre* (nekd. benediktinskega samostana, ki je bil po priključitvi Clunyju 1047 eden izmed najpomembnejših v Franciji). Na sev. strani cerkve **križni hodnik* z **reliefnimi liki apostolov* (*Andrej*, *Peter*, *Pavel*, *Jernej*, *Filip*, *Jakob*) in *opata Duranda*. V vhodni lopi nekd. zah., zdaj *juž. portal* z enim izmed najodličnejših romanskih reliefov v timpanu (o. 1120/25): **Majestas Domini*, tj. Kristus kralj (tu pravzaprav Bog oče), obdan s 4 apokaliptičnimi znamenji evangelistov, angeloma in 24 starešinami (za ta čas značilno iksasto prekrižane noge!), ki drže glasbila in čaše, na vratni prekladi *rozete*, na delilnem pilastru 6 *levov*, na podbojih levo *sv. Peter* in des. *Izaija*. Levo v vhodni lopi spodaj *hudič*, *Luxuria in Avaritia*, nad tem *Smrt bogatina* in *Bogatin v peklu*, zgoraj pa *Bogatin in ubogi Lazar*, *Abrahamovo naročje* (in Lazar v njem) in *evangelist*, ki kaže na svoj zvitek. Des. v vhodni lopi spodaj *Oznanjenje* (z rest. angelom) in *Obiskovanje*, nad njima *Poklon treh kraljev*, zgoraj pa *Beg v Egipt* in *Predstavitev v templju*.

L: Cankar II/1 (1931); EWA V (1961, stp 592—93 — L!), XII (1966, t. 237—38); Echapasse (1963); Giuseppe *Marchiori:* Il Chiostro di Moissac (F 1965, »For Col« 35 — L!). — Cf. M. *Hauttmann* (1929, repr. p. 487—88 & 491), A. K. *Porter* (IV 1923), W. *Sauerländer* (1963), M. *Schapiro* (1931).

Mojster Aachenskega oltarja (akt. o. 1480—o. 1520), kölnski slikar, imen. po svojem najbolj pomembnem delu, t. i. *Aachenskem olt.* (v sredi *Križanje*, levo krilo *Ecce Homo*, des. *Objokovanje*, o. 1517, Aachen, stolnica, *Schatzkammer*), ki je bil do 1872 v neki kölnski zbirki.

L: H. *Kisky* (ThB XXXVII, 1950, p. 1—2 — L!); K. *Malkon* (Kindler I, 1964, p. 1—2 — L!).

Mojster amsterdamskega kabineta → *Mojster hišne knjige*

Mojster Angrerjevega portreta (nem. *Meister des Angrerbildnisses*), neznan slikar, akt. o. 1520, verj. v Briksnu. Zasilno ime je prejel po portretu, ki so ga prej imeli za delo Altdorferja in Apta star., v novejšem času pa so ga atr. Marxu → *Reichlichu*. S: *Portret briksenskega in dunajskega kanonika Gregorja Angrerja* (d. 1519, Ferdinandeum), *Briksenski kanonik Fuchs* (St. Louis), itn.

L: ThB (XXXVII, 1950, s. v. *Meister des Angrer-Bildnisses* — L!); G. *Tolzien* (Kindler I, 1964, s. v. *Angrer-Bildnis*).

Mojster Barbarinega oltarja, šlezijski slikar, akt. o. 1440/70 v Wrocławu, imen. po v. *krilnem olt.* za tamk. c. sv. Barbare (srednja tabla d. 1447, Warszawa).

L: G. *Tolzien* (Kindler I, 1964, p. 195—96 — L!).

Mojster Echternaškega križanja, najpomembnejši rezbar slonove kosti v srednji Evropi tistega časa, zasilno imen. tudi *Echternaški mojster* (nem. *Echternacher Meister*) in *Vögejev mojster* (*Vöge-Meister*), akt. v Trierju o. 990/1000. P (slonokoščeni reliefi): **Križanje*, ki krasi → *platnice Zlatega kodeksa iz Echternacha* (viš. 25 cm, 983/91, Nürnberg [prej Gotha]), in tablici iz nekd. z. Figdor na Dunaju: **Neverni Tomaž* in *Mojzes sprejme tabli postave*.

L: SwarzenskiR (1954, repr. 47—50); »US« 6 (1970, repr. p. 173 & 175). — Cf. J. *Beckwith* (NY 1954), A. *Goldschmidt* (*Die Elfenbeinskulpturen 1918), M. *Hauttmann* (1929, repr. p. 335), H. *Jantzen* (1947 [1959]), K. *Oettinger* (1960), W. *Vöge* (*1899).

Mojster Erminoldovega nagrobnika → *Erminoldov mojster*

Mojster E. S., nem. grafik, akt. o. 1440—67. Po njegovih graf. listih (znanih je več sto bakr., med njimi 18 sgn.) sta nastali freski na Mačah iz 1467 (*Krištof* in *Križanje* na zun.) in delno tudi freske Vincenca iz Kastva.

L: H. *Loedel:* Kleine Beiträge zur Kunstgeschichte (K 1857); Paul *Heitz*: Die Straßburger Madonna des Meisters E. S.: Eine Handzeichnung... (Str 1911, »SdK« 136); Peter P. *Albert:* Meister E. S., sein Name, seine Heimat und sein Ende: Funde und Vermutungen (ib. 1911, »SdK« 137); A. *Pestalozzi-Pfyffer:* Der Meister E. S. und die Schongauer (K 1926); Wilhelm *Buehler:* Der Meister E. S.: Erweckung vom Tode, Markuslöwe, Alphabet, Kurfürstenkarte, Herkommen und Namen (Str 1928, »SdK« 259); Edith *Hessig:* Die Kunst des Meisters E. S. und die Plastik der Spätgotik (Bl 1935, »Forsch. zur deutschen Kg.« 1); ThB XXXVII (1950, p. 389—91 — L!); ELU 3

(1964, p. 370); Stele (1969). — Cf. M. *Geisberg* (1909; [1923—]1924), M. *Lehrs* (1891; Gesch. u. krit. Kat. II 1910), P.-A. *Lemoisne* (1925), F. *Stelė* (*1929).

Mojster frankfurtskega Rajskega vrtička → *Rajski vrtiček*

Mojster GBF, slikar, ki ga poznamo po olt. podobi *Mučeništvo in poveličanje sv. Uršule* (o, pl, 225 × 133 cm, d. 1616, Srednje Bitnje pri Kranju, podr. c. Sv. Uršule).

L: MAS II (1938, p. 8 & repr. 7); Oris (1966, p. 55, 56 & 59); F. *Stelė* (ELU 4, 1966, p. 237); Umetnost 17. stoletja na Slovenskem (Lj 1968 [rk, NG], p. 51 [E. *Cevc*], kat. št. 9 [L!] & repr. 11); L'Art en Yougoslavie (P 1971 [rk], št. 464).

Mojster HGG, slikar, znan po slikah iz ortneške grajske kapele sv. Jurija iz o. 1641 (*Jurij v boju z zmajem*, NG; *Lucija in Barbara*, Novo mesto, Dolenjski muz.; *Brezmadežna*, ib.) in 8 olt. slikah iz o. 1644 v podr. c. sv. Duha na Vihru nad Šentrupertom na Dolenjskem. Mogoče je monogramist bil novomeški slikar Hans Georg *Geigenfelder*.

L: Umetnost 17. stoletja na Slovenskem (Lj 1968 [rk, NG], p. 55—56 [E. *Cevc*], kat. št. 19—27 [L!] & repr. 21—27).

Mojster hišne knjige (nem. *Meister des Hausbuchs* ali *Hausbuchmeister*), nem. ali verjetneje niz. bakrorezec, risar in slikar, akt. v zadnji četrt. XV. st., imen. po rkp., okrašenem z njegovimi perorisbami (t. i. *Wolfegger Hausbuch* na gradu Wolfegg), prej imen. tudi *Mojster amsterdamskega kabineta* (nem. *Meister des Amsterdamer Kabinetts*) zaradi okoliščine, da je največja z. njegove grafike ohranjena v Graf. kabinetu v A'damu. G: z gotovostjo mu je atr. 91 bakr. (med njimi jih 60 pozr.amo samó po enem ohranjenem odtisu) z dotlej nevidenim bogastvom profane motivike.

L: ThB XXXVII (1950, p. 139—42 — L!); J. von *Waldburg-Wolfegg:* Das mittelalterliche Hausbuch (Mn: Prestel 1958, »Bilder aus deutscher Vergangenheit« 8). — Cf. M. *Lehrs* (1894), A. *Stange* (1958).

Mojster H. L., tudi *Mojster v. olt. v Breisachu* (nem. *Meister des Breisacher Hochaltars*), nem. rezbar (menili so, da bi bil Hans Loy), vodilni umetnik zgornjerenskega poznogotskega rezbarstva v smeri poznogotskega manierizma. P: *v. olt. z Marijinim kronanjem* v stolnici v Breisachu (1523—26) in *v. olt.* v c. v Niederrotweilu na Badenskem (lipov les, viš. 210 cm, 1525/30).

L: ThB XXXVII (1950, p. 54—55 — L!); Reclam N II (1958, p. 52 & 319); »US« 8 (1968, f. p 240—41). — Cf. W. *Pinder* (II 1929 v »HdKw«).

Mojster Imhoffovega oltarja → *Nürnberg:* cerkev *Sankt Lorenz*

Mojster iz Flémalla, zasilno ime niz. slikarja, ki ga je tako — po slikah v Städlovem inst. v Frankfurtu, ki so po izročilu tja prišle iz Flémalla blizu Liègca — poimenoval → *Tschudi* (vsega mu je pripisal 12 del) in ki ga danes istovetimo z Robertom → *Campinom.*

Mojster iz Naumburga → *Naumburški mojster*

Mojster Jernejevega oltarja (nem. *Meister des Bartholomäusaltars*), na Nizozemskem in v Kölnu od o. 1470 do o. 1510 akt. slikar, imen. po → *Jernejevem olt.* (Alte Pin.); zaradi modne elegance njegovih likov in zlatarsko bogatega okrasja ga je Thode prvi imenoval »sev. Crivellija« (*Crivelli des Nordens*).

L: K. vom *Rath:* Der Meister des Bartholomäusaltares (Bn 1941 — L!); ThB XXXVII (1950, p. 34—36 — L!); K. *Malkon*, Bartholomäusaltar (Kindler I, 1964 — L!). — Cf. L. *Behling* (K-Graz 1964).

Mojster Kristusa trpina iz Oberaltaicha (nem. *Meister des Oberaltaicher Schmerzensmanns*), na Bavarskem o. 1510—20 akt. slikar, imen. po sliki iz samostana Oberaltaich pri Straubingu (Alte Pin.). S: npr. *Mučeništvo Jakoba ml.* (smrekov les, d. 1518, Stuttgart).

L: ThB XXXVII (1950, p. 250 — L!).

Mojster Marijine smrti (nem. *Meister des Todes Mariae*, angl. *Master of the Death of the Virgin*), (po slikah dkm. 1507—1537), niz. slikar, takó najprej poimenovan v nem. lit. konec XIX. st., in sicer po slikah resp. krilnih olt. v Kölnu (Wallraf) in Alte Pin., v novejši lit. običajno identificiran z → *Joosom van Cleve.* S: *Adam in Eva* (d. 1507, Louvre), *Ces. Maksimilijan I.* (verj. 1508/09, Ksthist. Mus.), *Poklon kraljev* (z avtp., o. 1513, Dresden), krilni olt. z *Marijino smrtjo* (1515, Wallraf), *Mcški portret z nageljčkom* (*Avtp.*, 1519? [leto poroke → *Joosa van Cleve*], Thyssen), krilni olt. z *Marijino smrtjo* (malo pred 1523, Alte Pin.), *Poklon kraljev* (z avtp., o. 1525, Dresden), krilni olt. z *Objokovanjem* (na predeli *Zadnja večerja* z avtp., o. 1530, Louvre).

L: *Friedländer IX (1931); Cankar III/1 (1951); Panofsky Neth (1953); H. *Gerson* (Kindler I, 1964, s. v. Cleve). — Cf. L. von *Baldass* (*1925; 1928/29), J. *Białostocki* (1954; 1955; 1957), L. *Burchard* (1931), M. *Davies* (1945 [1955]), L. van *Puyvelde* (P 1962).

Mojster Marijinega življenja, nem. *Meister des Marienlebens* (akt. o. 1460—90 v Kölnu), slikar pod vplivom → *Rogierja van der Weyden* in Dirka → *Boutsa.* S: 8 tabel *Marijinega olt.* (po katerem je imen.) iz kölnske c. St. Ursula iz o. 1460 (vse pl na lesu), in sicer *Predstavitev v*

templju (Nat. Gall.), v Alte Pin. pa žanrsko občuteno *Marijino rojstvo*, *Marijina pot v tempelj*, *Obiskovanje*, *Srečanje pri Zlatih vratih*, *Oznanjenje*, *Marijina zaroka* in *Vnebovzetje*, poleg tega npr. *Mučeništvo sv. Boštjana* (les, o. 1470, Bonn, Rheinisches Landesmus.) in *Marija da mleka iz svojih prsi sv. Bernardu* (les, o. 1480, Wallraf).

L: ThB XXXVII (1950, p. 219—21 — L!); Cankar III/2 (1951); Stange V (1952); R. *Breustedt* & A. *Stange* (Kindler IV, 1967, p. 305—08). — Cf. E. *Buchner* (1953), M. *Escherich* (1907), C. *Linfert* (1941), H. *Reiners* (1925), L. *Scheibler* (& C. *Aldenhoven* 1902), A. *Stange* (I Mn 1967).

Mojster Oznanjenja v Aixu (*Le Maître de l'Annonciation d'Aix*), fr. slikar, akt. o. 1443/45, imen. po zdaj razdeljenem in delno okrnjenem triptihu z *Oznanjenjem* (prvi ga identificiral Hulin de Loo), ki ga na notr. strani sestavljajo: *Tihožitje* (zgornji del lev. krila, Louvre), *Izaija* (okrnjeno levo krilo, Rotterdam, prej z. Cook v Richmondu), *Oznanjenje* (srednja tabla, 155 × 176 cm, Aix-en-Provence, Ste Marie-Madeleine) in *Jeremija* (des. tabla, Bruxelles).

L: Cankar III/2 (1951); EWA V (1961, stp 659 — L!); Léonard *Beck* (Kindler I, 1964, s. v. Aix — L!). — Cf. G. *Hulin de Loo* (1904), G. *Ring* (1949, kat. št. 91), Ch. *Sterling* (1941).

Mojster Rohanovega horarija (fr. *Maître de Rohan*), iluminator → *Rohanovega horarija*.

Mojster slike Virgo inter virgines (hol. *Meester van de Virgo inter virgines*), niz. (hol.) slikar zadnje tretjine XV. st., akt. v sev. Nizozemski do o. 1500, imen. po sliki v Rijksmus. v A'damu (infra). Njegova dela zelo lahko spoznamo po posebnem, ponavljajočem se, bledem in bolnem obraznem tipu. S: npr. *triptih s Poklonom kraljev* (levo *Oznanjenje* in *Obiskovanje*, des. *Pokol nedolžnih otrok* in *Predstavitev v templju*, Salzburg, Mus. Carolino-Augusteum), *Oznanjenje* (les, Rotterdam), *Virgo inter virgines*, tj. *Marija med svetimi devicami v zaprtem vrtu*, slika, po kateri so mojstra poimenovali (les, Rijksmus.), *Sv. Trojica* (les, Zgb Str).

L: Friedländer V (1927); F. *Winkler* (ThB XXXVII, 1950, p. 346 — L!); G. *Heinz* (Kindler V, 1968, p. 681—85 — L!); Ignace *Vandevivere* & Regine *Guislain-Wittermann*, La Lamentation du Maître de la Virgo inter virgines à l'hôpital Saint-Nicolas d' Enghien (Inst. royal du Patrimoine artistique: Bull., XI, 1969). — Cf. G. J. *Hoogewerff* (De Noord-Nederlandsche II 1937), V. *Zlamalik* (1967, p. 250—51 — L!).

Mojster sterzinških oltarnih kril → *Multscher*

Mojster sv. Boštjana, provansalski slikar na prehodu iz XV. v XVI. st., imen. po *olt. sv. Boštjana* (1497/99), katerega table so zdaj v ZDA (PMA Johnson in Walters), Italiji (Rim, Gall. Naz.) in SZ (Eremitaža). Ch. Sterling je neznanega slikarja identificiral z → *Lieferinxom*.

L: ThB XXXVII (1950, p. 306—07 — L!).

Mojster sv. Cecilije, it. slikar, akt. konec XIII. in na zač. XIV. st. v Florenci. S: npr. olt. tabla *Sv. Cecilija in 8 prizorov iz njene legende* (o. 1300, Uffizi), po kateri so neznanega umetnika imenovali.

L: ThB XXXVII (1950, p. 62—63 — L!); L. *Marcucci* (Kindler I, 1964, p. 697 — L!). — Cf. B. *Berenson* (L: Ph 1963), J. *White* (Harm 1966, p. 141—43).

Mojster sv. Egidija (fr. *Maître de St.-Gilles*), fr.(-flam.) slikar iz časa o. 1500, imen. po 3, sprva verj. v triptihu združenih tabel z dvema prizoroma iz legende tega svetnika (*Sv. Dionizij krščuje Lisbiusa*, Washington, *Egidij in kralj Flavius* in *Maša sv. Egidija*, Nat. Gall.), s katerimi je smiselno povezana tudi tabla *Sv. Lupus* (= St.-Leu) *ozdravlja otroke* (Washington), nekdaj očitno ravno tako v pariški c. St.-Gilles-St.-Leu.

L: William M. *Hinkle*, The Iconography of the Four Panels by the Master of Saint Giles (JWCI, 1965). — Cf. M. *Davies* (1945 [1955]), M. J. *Friedländer* (1937), J. *Held* (1932), G. *Ring* (1949), Ch. *Sterling* (ps. Ch. Jacques, 1941).

Mojster sv. Magdalene, it. *Maestro della Maddalena*, florent. slikar 2. pol. XIII. st., imen. po tabli z likom stoječe *Marije Magdalene in 8 prizori iz njene legende* (Florenca, Gall. dell'Acc.).

L: ThB XXXVII (1950, p. 210 — L!).

Mojster sv. Veronike (nem. *Meister der hl. Veronika*), slikar, pomemben predstavnik → *internacionalnega gotskega sloga*, akt. v Kölnu na zač. XV. st., zasilno imen. po sliki *Sv. Veronika s potnim prtom* (les, Alte Pin.).

L: ThB XXXVII (1950, p. 343—44 — L!); Landolt (1968); P. *Pieper* (Kindler V, 1968, p. 667 ss).

Mojster trierskega »Registrum Gregorii«, iluminator otonske dobe (eden izmed 3 iluminatorjev trierskega → *Codex Egberti*), imen. po znanem listu, iztrganem iz zdaj izgubljenega rkp. → *Registrum Gregorii* za nadškofa → *Egberta* (Trier, Stadtbibl.): *Papež Gregorij Vél.* ob pultu z golobom sv. Duha, medtem ko njegov diakon in pisar radovedno kuka skozi zaveso, zakaj se je ustavilo narekovanje (homilije o Ezekijelu — ik. m. po Pavla Diakona, *Vita Gregorii*, XXVIII). Drug iztrgan list tega kodeksa (27 × 20 cm, o. 983, Chantilly): *Ces. Oton* (II. ali III.) na prestolu z baldahinom, ko se mu klanjajo z napisi

zaznamovane personifikacije 4 podložnih dežel: *Germania*, *Francia*, *Italia*, *Alemannia*. Isti umetnik je okrasil tudi → *Evangeliar iz Sainte-Chapelle* v Parizu (Bibl. Nat., Ms. lat. 8851).

L: EWA X (1965, stp 887, t. 46); »US« 6 (1970, p. 160—61). — Cf. J. *Beckwith* (NY 1964, repr. 83—84), C. *Nordenfalk* (Sk 1957), H. *Schrade* (1958).

Mojster Ulrikove legende (nem. *Meister de Ulrichslegende*), nem. slikar XV. st., imen. po 2 podolžnih *tablah s prizori iz Ulrikove legende* (na vsaki po 3 prizori, o. 1453/55, Augsburg, Sankt Ulrich und Afra).

L: ThB XXXVII (1950, p. 333—34). — Cf. E. *Buchner* (Beiträge, 1928; 1953).

Mojster vojvode bedfordskega → *Bedfordov horarij* (Br. Mus.)

Mojster votivne table iz St. Lambrechta → *Votivna tabla iz St. Lambrechta*

Mojster živahnega otroka (it. *Maestro del Bambino Vispo*), o. 1420 v Florenci akt. slikar, ki je verj. v mladosti delal v Španiji; imen. po tipu Jezuščka na njegovih podobah Marije. S: npr. *Poslednja sodba* (les, 1415?, Alte Pin.), srednja tabla triptiha za c. Sta Maria del Fiore v Florenci, tj. *Marija z otrokom* (les, 1423, PMA Johnson).

L: Berenson Ox (1932, p. 339—41); ThB XXXVII (1950, p. 32 — L!); L. *Vertova*, Bambino Vispo (Kindler I, 1964 — L!). — Cf. B. *Berenson* (I 1963, p. 138—41, repr. 469—82).

Mojzes (hebr. *Moše*, lat. *Moyses*, angl. & nem. *Moses*, fr. *Moïse*, hol. *Mozes*, hrv.-srb. *Mojsije*, it. *Mosé*, šp. *Moisés*), bibl. oseba, izrael. voditelj, ki je svoje ljudstvo izpeljal iz Egipta (→ *Éksodus*), in zakonodajalec (*deset božjih zapovedi* na *tablah postave*), v kršč. srednjev. umetn. zaradi napačnega prev. vulgáte (2 Mojz 34, 30: »... so videli Mojzesa in glej, njegovo obličje je žarelo«, v vulgáti: *Videbant faciem Moysi esse cornutam*) z rogovoma na čelu, v → *tipologiji* podoba Kristusa pa tudi sv. Petra in papeža sploh. Up (cf. infra & s. v. *Bitka z Amalečani*; *Bronasta kača*; *deset nadlog*; *Goreči grm*; *Najdenje Mojzesa*; *Prehod skozi Rdeče morje*; *Spremenjenje na gori*; *Voda iz skale*): e. g. *reliefi* na *vratih katedr. v Augsburgu* (o. 1020) in *slikano okno* v njej (o. 1100), na → *Apoteozi Tomaža Akvinskega* (o. 1366/68), Sluterjev → *»Mojzesov vodnjak«*, → *urbinski »uomini famosi«* (Urbino, Gall. Naz. delle Marche), Peruginova delavnica (*freska*, Perugia, Collegio del Cambio), Rafael (*Disputa*, 1509), Michelangelo (*1513/16, cf. s. v. *Julijev nagrobnik*), L. Dolinar (bron, 1927, Lj, NUK, nad vhodom v Gosposki ul.), itd.

L: Réau II/1 (1956, p. 175 ss); SSS (1966); Keller (1968, p. 382—85 — L!); Ruth *Mellinkoff:* The Horned Moses in Medieval Art and Thought (Berkeley-LA-L: Univ. of California Press 1970, dis.); Hubert *Damisch*, Varuh interpretacije (Problemi: Razprave, 1971 — ob Freudovem eseju iz 1914). — Cf. L. D. *Ettlinger* (Ox 1965), F. X. *Kraus* (II 1886, s. v.), K. *Künstle* (1928, p. 288—90), W. *Molsdorf* (1920 [1926]).

Mojzesa položi mati v ločje, bibl. ik. m. (2 Mojz 2, 3—4). Up: npr. *lesor.* v → *Dalmatinovi Bibliji* (I, f. 34v).

Mojzesa preskusijo z ognjem, apokrifen bibl. ik. m.: otrok, ki je zbudil faraonovo jezo (cf. *Mojzes stopi na faraonovo krono*), je dokazal nedolžnost s tem, da je segel po žarečem oglju in si ga vtaknil v usta. Zaradi tega je vse življenje jecljal, kar naj bi dokazovala tudi Biblija: ... *zakaj imam okorna usta in okoren jezik* (2 Mojz 4, 10). Up: npr. giorgionejevska *Prova di Mosé* (zač. XVI. st., Uffizi).

L: Pigler I (1956, p. 91); Réau II/1 (1956, p. 182).

Mojzes brani Jetrove hčere (fr. Moïse défend les filles de Jethro), bibl. ik. m. (2 Mojz 2, 16—17). Up: npr. Botticelli (*freska* v → *Sikstinski kapeli*), Rosso Fiorentino (verj. o. 1523, Uffizi), Ch. Le Brun (1686, Modena, Gall. Estense).

L: Réau II/1 (1956, p. 183—84); »MdC« 266.

Mojzes in Aron pred faraonom → *Aron in Mojzes pred faraonom*

Mojzes osladi vodo v Mari (angl. *Moses sweetening the waters of Mara*, fr. *L'Adoucissement des eaux amères de Mara*, it. *L'addolcimento delle aque del fiume Mara*, nem. *Die Verwandlung des Bitterwassers*), bibl. ik. m. (2 Mojz 15, 23—25). Up: npr. *mozaik* v c. Sta Maria Maggiore in *relief* na → *lesenih vratih c. Sta Sabina v Rimu* (oboje 1. pol. V. st.).

L: Réau II/1 (1956, p. 199—200).

Mojzesova poroka s Seforo (angl. *The Marriage with Zippora*, fr. *Le Mariage de Moïse avec Sephora*, it. *Sposalizio di Mosé e Sefora*), bibl. ik. m. (2 Mojz 2, 21): Seforin oče *Raguel* (*Jetro*) sklepa njuni roki. Up: npr. v Rimu *mozaik* v c. Sta Maria Maggiore (432/40) in *relief* na lesenih vratih c. Sta Sabina, Ch. Le Brun (1687, Modena, Gall. Estense).

L: Réau II/1 (1956, p. 184).

***»Mojzesov vodnjak«**, slavno kiparsko delo Clausa → Sluterja (1395—1403, Dijon, champmolska kartuzija), v resnici spodnji del Kalvarije, ki je takó temeljila na → *vodnjaku življenja* (lat. *Fons Vitae* ali *Puteus Aquarum Viventium*). Okrog šesterokotnega podstavka sohe (viš. o. 183 cm)

z ostanki nekd. polihromacije, po vrsti *Mojzes* (s tablama), medsebojno povezana *David* (s krono) in *Jeremija* (s turbanom in odprto knj.), kot Mojzes osamljeni *Zaharija* pa spet medsebojno povezana *Danijel* in *Izaija*. Nad njimi *jokajoči angeli*, v dijonskem *Mus. Archéologique* pa ostanek Kalvarije: del razpela z *mrtvim Kristusom*.

Mojzes pred gorečim grmom → *Goreči grm*

Mojzes se vrača v Egipt (fr. *Moïse retourne en Égypte*, nem. *Moses geht nach Ägypten*), bibl. ik. m. (2 Mojz 4, 20): Mojzes z božjo palico v roki, žena Sefora in sinova na oslu. V srednjev. tipologiji napoved → *Vhoda v Jeruzalem*. Up: npr. Nikolaj iz Verduna (*emajl*, 6. prizor iz vrste → *ante legem* na → *Verdunskem olt.*, 1181, Klosterneuburg).

L: Réau II/1 (1956, p. 188).

Mojzes stopi na faraonovo krono, apokrifni bibl. ik. m.: mali Mojzes je po nesreči vrgel na tla krono (zató kot naslednji motiv → *Mojzesa preskusijo z ognjem*). Pripoved Jožefa Flavija (Antiqu. Jud. II, 9, § 7) je v srednjem veku mdr. populariziral → *Speculum Humanae Salvationis*. Up: npr. N. Poussin (o. 1644/45, Louvre).

L: Pigler I (1956, p. 91—93); Réau II/1 (1956, p. 182—83). — Cf. P. *Perdrizet* (& J. *Lutz* 1907).

Mojzes ubije Egipčana, bibl. ik. m. (2 Mojz 2, 11—12). Up: npr. *reliefa* na → *lipsanoteki v Brescii* (o. 360/70) in kapitelu c. Ste-Madeleine v Vézelayu (1. pol. XII. st.), *iniciala* v → *Winchestrski bibliji* (3. četrt. XII. st.), Botticelli (na *freski* v → *Sikstinski kapeli*).

L: Réau II/1 (1956, p. 183).

Mojzes uniči zlato tele, bibl. ik. m. (2 Mojz 32, 20). Up: npr. A. Celesti (Doževa palača v Benetkah, Sala della Quarantia Civil Vecchia).

L: Réau II/1 (1956, p. 206).

Molajoli, Bruno (1905—....), it. um. zgodovinar in muzealec, zdaj *Direttore Generale delle Antichità e Belle Arti* v Rimu.

B: *Gentile da Fabriano* (Fabriano 1927); *Guida di Castel del Monte* (2. izd., ib. 1940); *La Basilica Eufrasiana di Parenzo* (Parenzo 1940 [1943]); ‚*Le costruzioni preeufrasiane di Parenzo*' (Le arti, II, 1940); *Ritratti di Capodimonte* (T 1959); *Il Museo di Capodimonte* (N 1961); *Tesori della Galleria di Capodimonte* (Mi 1961, »La Minima«).

L: Lodovici (1942, s. v. *Molaioli*).

Molè, Vojeslav (polj. *Wojsław*), (1886—....), slov.-polj. (slov.) um. zgodovinar (in slov. pesnik), predstavnik »klas.« rodu slov. um. zgod. (cf. *Cankar, Iz.*; *Stelè*), pisec številnih razprav o umetn. slovanskih narodov in biz. umetn. nasploh pa esejev o raznih občih um. vprašanjih. R. v Kanalu ob Soči, štud. na univ. v Krakovu, Rimu in na Dunaju pri M. Dvořáku in Strzygowskem, 1912 pri slednjem prom., 1913—14 asist. v deželnem konservatorskem uradu za Dalmacijo v Splitu, 1914—18 v rus. vojnem ujetništvu, 1919 habil. na univ. v Tomsku v Sibiriji, 1920—24 docent (1924 izr. prof.) na lj. univ. (ant. in biz. umetn.), 1924/25 predaval na univ. v Krakovu, tam ord. 1926—39 in 1945—60 (1939—45 ord. za biz. umetn. v Lj), od 1966 dalje v ZDA (Eugene, Oreg.). Član Poljske ak. znanosti (*PAN*), dopisni član *SAZU* od 1961. — V letih 1922—23 pisal tudi v *DS* in *LZ*; v Krakówu ur. *Przegląd historji sztuki*, eden izmed sour. *Kindlers Malerei Lexikon*.

B (um. zgod.): ‚*Urkunden und Regesten zur Geschichte der dalmatinischen Kunst aus dem Notariatsarchiv in Sebenico*' (JCC, 1912); (& D. Frey) ‚*Der Dom von Sebenico und sein Baumeister Giorgio Orsini*' (ib., 1913); ‚*Bizanc in Orient*' (ZUZ, 1921); ‚*Minijature jednog srpskog rukopisa iz god. 1949 sa Šestodnevom bug. eksarha Jovana i Topografijom Kozme Indikoplova*' (Spomenik Srpske kr. Ak. Nauka, 1922, dis.); ‚*Bizantinska figurativna umetnost VI. stoletja*' (ZUZ, 1922); ‚*Študije o razvoju v antiki*' (ib., 1923); ‚*Zapadni Balkan v razvoju umetnosti srednjega veka*' (ib., 1925); ‚*Umetnost situle iz Vača*' (Star za 1924/25, 1925); ‚*O sociološkem problemu v umetnostni zgodovini*' (ZUZ, 1933); ‚*Deux problèmes des relations entre la France et le Sud-est européen dans le domaine de l'art préroman*' (Biul, 1935); ‚*Slavistische Aufgaben und Probleme der Kunstgeschichte*' (Slavische Rundschau, 1935); ‚*Umetnostna zgodovina in umetnost*' (ZUZ, 1936); ‚*Dalmatiens Stellung in der Kunstgeschichte des Mittelalters und der Renaissance*' (Dawna Sztuka, 1938); *Umetnost: Njeno obličje in izraz* (Lj 1941); ‚*Tradicionalne črte zgodnjebizantinske umetnosti in njena izvirnost*' (ZUZ, 1942); *Umetnostna zgodovina in problem umetnikove osebnosti* (Lj 1944, »RAZU«); ‚*Dialog med vojno o umetnosti: Razgovor med umetnikom in zgodovinarjem*' (ZUZ, 1944); ‚*L'antiquité gréco-romaine des Balkans dans la 2e moitié du premier millénaire*' (Byzantinoslavica, 1952/53); *Sztuka rosyjska do roku 1914* (Wr-Kr 1955; slov. prev. [France Vodnik]: *Ruska umetnost do leta 1914*, Lj 1957 [izšlo 1958]); *Ikona ruska* (Wa 1956); *Tycjan* (Wa 1958); ‚*Esej o pięciu malarzach i grafikach słoweńskich*' (Sztuka współczesna, Kr 1959); *Sztuka Słowian południowych* (Wr-Wa-Kr 1962; slov. prev. [France Vodnik]: **Umetnost južnih Slovanov*, Lj 1965 [izšlo 1966]); ‚*Rimska razmišljanja*' (Steletov zb., 1959); ‚*Dalmacija*' (Słownik starożitności słowiańskich, 1); avtobiogr.: **Iz knjige spominov* (Lj 1970, »Spomini in srečanja« 5).

L: ASK; F. *Stelè* (SBL, 5. zv., 1933, s. v.); *id.* (ELU 3, 1964, s. v.); *id.* (Delo, 17. XII. 1966, p. 5). — Cf. F. *Stelè* (Na razpotju 1935) in ZSS V (1964).

molitve, krščanske → *officium*

molitvenik → *horarij*

Molitvenik cesarja Maksimilijana I. je stiskal Johannes Schönsperger v Augsburgu 1513. Enega izmed pergamentnih izvodov (danes razdeljen med Bayr. Staatsbibl. v Münchnu in knjižnico v Besançonu) so z risbami okrasili Dürer (vseh 45 barvnih perorisb v münchenskem delu), Cranach star., Baldung, Burgkmair, Jörg Breu in Altdorfer.

L: 1471 Albrecht Dürer 1971 (1971 [rk], št. 260 — L!). — Cf. K. *Giehlow* (1899; *1907), Th. *Hetzer* (1940), E. *Panofsky* (Dürer 1955, p. 182 ss).

Molitvenik Karla Drznega → *Horarij Karla Drznega*

molk, tišina (lat. *silentium*, fr. *le silence*) kot ik. m. zaznamovan s prstom na ustih. Up: npr. fra Angelico (*Peter Mučenik*, nadvratna freska, Florenca, S. Marco), → *Préault* (*nagrob. Jacoba Robblesa*), Manet (*Silentium*, jedk., o. 1860), Redon (*Le Christ du Silence*, pastel, 1895, Pet. Pal.; *Le Silence*, 1911, MMA; itd.), v domačem gradivu npr. plastika *»molčavca«* na Schweigerjevi hiši (→ *Ljubljana:* → *Stari trg* [11*a*]).

L: Réau III/3 (p. 1105). — Cf. *Reff* (1967 — L!).

Mölk, Josef Adam (o. 1714—1794), avstr. slikar. S: freske, mdr. v Križevi kapeli v mrb. stolnici (*Najdenje sv. križa*, 1775).

L: Anica *Cevc* (ELU 3, 1964, s. v.).

Moll, Carl (1861—1945), avstr. slikar in grafik, učenec E. J. Schindlerja, čigar vdovo je poročil. Soust. dunajske *Secesije*, iz katere je 1905 izstopil z G. Klimtovo skupino.

B: *Emil Jakob Schindler* (W 1930).

Möller, Emil, nem. um. zgodovinar, raziskoval Leonardovo življenje in delo.

B: *‚Leonardos Bildnis der Cecilia Gallerani in der Galerie des Fürsten Czartoryski in Krakau‘* (MfKw, 1916); *‚Zwei bisher unbekannte Bildnisse der Monalisa‘* (ib., 1918); *‚Wie sah Leonardo aus ?‘* (Belv, 1926); *‚Leonardo e il Verrocchio: Quattro rilievi di capitani antichi lavorati per re Mattia Corvino‘* (Raccolta Vinciana, 1930/34); *‚Leonardos Bildnis der Ginevra dei Benci‘* (MJb, 1937/38); *‚Lionardos Johannes Baptist in der Wüste, Cesare da Sesto bei Lionardo‘* (Miscellanea Giovanni Galbiati, Mi 1951); *Das Abendmahl des Lionardo da Vinci* (Ba-Ba, 1952); *‚Maso Finiguerra‘* (BHR, 1959).

Molmenti, Pompeo (1852—1928), it. um. & kult. zgodovinar, r. v Benetkah, u. (77) v Moniga sul Garda.

B: *Acque-forti dei Tiepolo* (V 1896); *Venezia* (Berg 1903, »Italia artistica« 3; n. izd. 1907); (& G. Mantovani) *Le isole della Laguna Veneta* (ib. 1904, ista z. 8); *La peinture vénitienne* (Florence 1904); (& Gustavo Ludwig) *Vittore Carpaccio* (Mi 1906); G. *B. Tiepolo: La sua vita e le sue opere* (Mi 1910); *La Storia di Venezia nella vita privata dalle origini alla caduta della repubblica, I—III* (7. izd., Berg 1927—1929).

L: Lodovici (1942).

Molsdorf, Wilhelm (1866— ?), nem. um. zgodovinar, raziskoval staro nem. grafiko in srednjev. kršč. → *tipologijo*.

B: *Holzschnitte und Schrotblätter aus der Kgl. & Universitätsbibl. Breslau* (Str 1907, »Einblattdrucke des XV. Jahrhunderts« 7); *Die niederländische Holzschnitt-Passion Delbecq-Schreiber* (Str 1908, ista z. 12); *Formschnitte des XV. Jahrhunderts aus der Sammlung Schreiber Potsdam* (Str 1908, ista z. 14); *Die Bedeutung Kölns für den Metallschnitt des XV. Jahrhunderts* (Str 1909, »SdK« 114); *Gruppierungsversuche im Bereiche des ältesten Holzschnittes* (Str 1911, »SdK« 139); *Schrifteigentümlichkeiten auf älteren Holzschnitten als Hilfsmittel ihrer Gruppierung* (Str 1914, »SdK« 174); *Führer durch den symbolischen und typologischen Bilderkreis der christlichen Kunst des Mittelalters* (Lpz 1920, »Hiersemanns Handbücher« 10; 2. izd. z naslovom *Christliche Symbolik der mittelalterlichen Kunst*, Lpz 1926).

Molzahn, Johannes (1892—1965), nem. abstr. slikar, r. v Duisburgu, delal v Weimarju v stiku z umetniki *Bauhausa*, u. v Münchnu.

Momus, ant. bog graje, sin *Noči* in spremljevalec *Zavisti*, graja dela drugih bogov, ne da bi sam kaj storil. Up: M. van Heemskerck (d. 1561, vzh. Berlin).

***Mona Lisa** ali *La Gioconda* (fr. *La Joconde*, najslavnejša slika Leonarda da Vinci in gotovo vsega evr. slikarstva (o, les, 77 × 53 cm, o. 1503/06, Louvre), po Vasariju portret žene Florentinca Francesca Bartolomea del Giocondo, tj. *monne Lise Gherardini* (r. 1479, omožene 1495). Podobo, ki je kot prvi vzorni primer visokorenesančnega portreta vplivala na → *Rafaela* in številne druge umetnike, je Leonardo verj. zač. kot akt (K. Clark — zato tudi številne take stare fr. kopije), sicer pa v njej kar najbolj dosledno uporabil svoj → *sfumato*, s katerim je zaznamovan tudi nadvse znani »skrivnostni smehljaj«. Poleg star. kopij in variant neštete mod. »priredbe« in travestije, zlasti na področju karikature.

L (cf. s. v. *Leonardo da Vinci*): Vasari-Milanesi IV; André Charles *Coppier*, La »Joconde« est-elle le portrait de Mona Lisa ? (Les Arts [P], 1914); John R. *Eyre:* Monograph on Leonardo da Vinci's »Mona Lisa« (L-NY 1915); *id.:* The two Mona Lisas: Which was Giocondo's picture ? (L 1923); L. *Roger-Milès:* Léonard de Vinci et les »Jocondes« (P 1923); Venturi IX/1 (1925); Cankar III/1 (1936); George *Boas*, The Monä Lisa in the History of Taste (J. of the Hist. of Ideas, I, 1940); L. H. *Heydenreich* (EWA IX, 1964, stp 215—16, t. 126); L'opera completa di Leonardo pittore (Mi 1967, kom. Angela *Ottino della Chiesa*, »CA« 12); H. F. *Pulitzer:* Where ist the Mona Lisa ? (L 1967); »US« 9 (1969, p. 63). — Cf. J. *Alazard*

(1924 [1938]), L. *Cust* (1915), G. *Delogu* (1915), S. J. *Freedberg* (1961, p. 50—51, 53, itd.), F.-A. *Gruyer* (1881), A. de *Hévesy* (1952), Luc *Menaše* (Mrb 1962), S. *Reinach* (1909), R. *Schneider* (1923).

Mondrian, Piet, s pr. im. *Pieter Cornelis Mondriaan* (1872—1944), hol. slikar, pogl. utemeljitelj geometr. abstr. slikarstva, r. v Amersfoortu pri Utrechtu, u. (71) v New Yorku. Več slikovnih ciklov (med njimi npr. serija z motivom *Drevo*) ponazarja od 1908 do 1915 postopen razvoj do abstrakcije, v kateri je naposled izoblikoval strogo omejen sistem pravokotno se križajočih ravnih črt s 3 primarnimi barvami (rdeča, rumena, modra) in 3 primarnimi »nebarvami« (črna, siva, bela). 1917 soust. skupine → *De Stijl* in njen član do 1925. S: npr. *Broadway Boogie Woogie* (1942—43, MMA).

L: Michel *Seuphor* (EWA X, 1965 — B!; L!); H. *Read* (Kindler IV, 1967 — L!); »US« 12. — Cf. H. L. C. *Jaffé* (1956 [1957]), M. *Seuphor* (1956 [1957]).

MONDSEE v Gornji Avstriji: 748 ust. in 1791 razpuščena benediktinska opatija je najbolj cvetela v XV. st., ko je npr. njen opat Benedikt II. Eck von Biburg (1463—99) naročil tudi slavni Pacherjev olt. za → *Sankt Wolfgang*. V nekd. opatijski, zdajšnji žup. c. *St. Michael*, poznogotski stavbi s konca XV. st., je mdr. 5 *olt.* Meinrada Guggenbichlerja iz let 1679—84.

L: EWA II (1960, stp 160—61 — L!); Reclam A I (1961 [1963]).

Mone, Jehan, dkm. tudi kot *Jean Lartist* in pozn. *Siuer de Lutange* (akt. 1516—1548/49), flam. kipar, delal v Aix-en-Provence in Barceloni, na dvorih v Mechelnu in Bruslju za ces. Karla V. itd. P: med atr. deli *nagrob. Engelberta II. Nassauskega* (o. 1530 v *Grote Kerk* v → *Bredi*.

L: »US« 9 (1969, p. 197 z repr.).

Monet, Claude (1840—1926), fr. slikar, tako rekoč osrednja osebnost med → *francoskimi impresionisti*, ostal načelom → *impresionizma* tudi najdljè zvest. R. v Parizu, mladost preživel v Le Havru. Z njegovim (in Renoirjevim) delom v Bougivalu (*La Grenouillère*) zaznamujemo rojstvo impresionizma (1869), njegova slika »*Impresija: vzhajajoče sonce*« (1872) pa je ob razstavi 1874 s svojim naslovom impresionizmu dala ime. V pozn. dobi kažejo serije njegovih slik iste motive v spreminjajoči se osvetljavi različnih dnevnih časov. S: *Le Jardin de l'Infante* (1866, Oberlin), *Quai du Louvre* (1866, Haag, Gemeente Mus.), *Camille* (dat. 1866, Bremen), *Le Déjeuner sur l'herbe* (1865/66, zas. z., Pariz, in Louvre [2 fragmenta]), *Terasa v bližini Le Havra* (1866, Rev. T. Pitcairn Coll., Bryn-Athyn, Penn.), *Žene v vrtu* (1866/67, Louvre), *Reka* (dat. 1868, AIC), **La Grenouillère* (1869, MM), *Hyde Park v Londonu* (Mus. of Art, Providence, R. I., in PMA), *Pogled na Zaandam* (1871, Louvre), **Impression: Soleil levant* (dat. [18]72, Pariz, Musée Marmottan), *Mak* (dat. [18]73, Louvre), *Manet slika v Monetovem vrtu v Argenteuilu* (1874, z. Riezler-Liebermann), *La Gare Saint-Lazare v Parizu* (dat. 1877, Louvre in Fogg [različice v drugih z.]), *Portret umetnikove žene* (okr. 1877, Mrs. Frances Spingold, New York), *Rue Montorgueil v zastavah* (1878, Rouen, Musée), *Étretat* (dat. [18]86, MM), od 1890 dalje serije Topoli in Senene kopice, *Rouenska katedrala (1892—95: npr. Louvre, MM in Boston FA), motivi s Temze (1899—1904), drugi Londonski cikel (1905) in motivi iz Benetk (1908: deset pogledov na *Canal Grande*, sedem na *Pal. Ducale*, pet na *S. Giorgio Maggiore*, po trije na *Pal. Dario* in *Rio della Salute*, po dva na *Pal. Contarini* in *Pal. da Mulà* in t. i. *Mrak*) in Lokvanji (vélika inačica, Pariz, Orangerie). Up.: *Fantin-Latour* (**Atelje v četrti Batignolles*, 1870, Louvre), *Renoir* (1872, z. Arthur Sachs, Pariz; 1873, Mrs. A. P. Titzell, Georgetown, Conn.; 1875, Louvre), Éd. *Manet* (1874, Neue Pin.), itd.

L: cf. (tudi s. v. *francoski impresionisti*): G. *Clemenceau* (1928), F. *Fels* (1925; 1927), F. *Fosca* (1927), P. *Francastel* (1939), G. *Geffroy* (1922), H. *Graber* (1943), Ch. *Léger* (1950), M. *Malingue* (1943), R. *Marx* (1914), C. *Mauclair* (1924), W. *Pach* (1938), C. *Roger-Marx* (1949), P. *Westheim* (1953), itd.

Mönhardt, Ivan Jakob, podobar v Višnji gori, 1674 pozlatil *v. olt.* na Muljavi.

L: V. *Steska* (SBL II, 5. zv., 1933, s. v.).

Monna Lisa → *Mona Lisa*

Monneret de Villard, Ugo (1881—1954), it. um. zgodovinar.

B: *Giorgione da Castelfranco* (Berg 1904, »Coll. di monografie illustrate«); *L'Architettura di Giuseppe Sommaruga* (Mi 1908); *Le pitture musulmane al soffitto della Cappella Palatina in Palermo* (R 1950); *Le leggende orientali sui Magi evangelici* (R 1952).

L: Lodovici (1942).

monogramisti, umetniki, ki jih poznamo samó z njihovimi začetnicami ali pa so se na umetninah podpisovali z monogramom. Najstar. leksikon monogramistov je sest. J. F. → *Christ* (1747), še danes poraben temeljni priročnik pa G. K. → *Nagler*.

L: Fr. *Brulliot:* Dictionnaire des monogrammes, marques figurées, lettres initiales..., I—III (n., rev. & razš. izd., Munich 1832—1834); *Ris-Paquot:* Dictionnaire encyclopédique des marques et mono-

grammes... (2 knj., P 1893); General-Index zu G. K. Nagler, Die Monogrammisten (Mn 1920); ThB XXXVII (1950); *Franz *Goldstein:* Monogramm-Lexikon: Internationales Verzeichnis der Monogramme bildender Künstler seit 1850 (Bl 1964). — Cf. Th. *Graesse* (1871 [1877]), G. K. Nagler (*1858—1879).

MONREALE na vzpetini nad Palermom: **katedrala*, najlepša sicilska c. normanskega obd., zač. 1174 za kralja Viljema II. Dobrega, dkč. 1189. Triladijska bazilika z odprtim (rekonstruiranim) ostrešjem nad srednjo ladjo, transept z vzh. apsidama (**zun. korne in stranskih apsid z islamskim okrasom:* sekajoči se šilasti loki in diski). Na zah. strani vhodna lopa iz XVIII. st., gl. portal z **bron. vrati*, ki jih je 1186 dkč. → *Bonannus iz Pise*; pribl. sočasna *sev. vrata* v c. je izdelal *Barisanus iz Tranija*. V notr. pomembni **mozaiki* zlasti v gl. apsidi in srednji ladji: v apsidi *Pantokrator*, pod njim *Marija na prestolu med nadangeloma Mihaelom in Gabrijelom*, nad kraljevskim prestolom prizor *Kristus krona Viljema II.*, nad škofovskim sedežem pa *Viljem II. izroča katedr. Mariji*; na bazilikalnih stenah ladje bibl. prizori, npr. *Ustvarjenje Eve*, *Bog privede Evo k Adamu*, *Slepi Lameh s puščico usmrti Kajna*, *Babilonski stolp*, *Lotov beg iz Sodome*, *Ezav na lovu*, *Izak blagoslovi Jakoba*, *Jakob postavi kamen v Betelu* in *Jakobov boj z angelom*. V stranskih ladjah verj. pozn. mozaiki (XIII. st.?) z evang. prizori, npr. *Kristus in prešuštnica*, *Oživljenje Jairove hčere*, *Ozdravljenje Petrove tašče*, *Spremenjenje na gori*, itn. — Des. od pročelja vhod v sočasni **križni hodnik* (konec XII. st.).

L: T. C. I.; IV: Sicilia (Mi 1933); C. D. *Sheppard*, Iconography of the Cloister of Monreale (AB, 1949); EWA II (1960, t. 286 & 457), VIII (1963, stp 746—47 — L!), X (1965, t. 193); Klaus *Wessel* (RbK I, 1966, stp 687); »US« 7 (1968, repr. p. 165—69). — Cf. A. *Boeckler* (1953), O. *Demus* (1949), E. *Kitzinger* (*1960), V. N. *Lazarev* (I—II 1947—1948, t. 230—34), D. *Talbot Rice* (1963 [1968]).

monštranca (iz lat. *monstrare*, tj. kazati), kršč. kultni predmet (tudi *ostensorium* ali *custodia*), v katerem je razkazovana posv. hostija; uvedena po ustanovitvi praznika Rešnjega telesa (1264), vendar do XIV. st. ohranjeni le redki primeri. V srednjem veku viš. do 1,2 m, pozn. o. 50 cm.

L: Lotte *Perpeet-Frech:* Die gotischen Monstranzen im Rheinland (Dü 1964). — Cf. J. *Braun* (1932), J. *Flis* (1908, p. 84—86), J. *Weingartner* (1926).

Montaigne, Michel Eyquem de (1533—1592), fr. (fr.-šp. ž.) pisatelj, utemeljitelj in prvi v. mojster evr. eseja. Njegov zas. dnevnik z evr. potovanja 1580, v katerem omenja tudi um. spomenike, je eden izmed prvih mod. potopisov.

B (lik. umetn.): *L'Italia alla fine del secolo XVI* (2. izd., Città di Castello 1895, izd. Alessandro D'Ancona).

L: Cankar III/2 (1951); SchlosserL (1964). — Cf. L. *Friedländer* (1908), J. von *Schlosser* (1903).

Montanés, Juan Martínez (1568—1649), šp. kipar, mojster polihr., po izrazu kontemplativno umirjene lesene plastike; u. za kugo v Sevilli. P: npr. *Sv. Krištof* (1597, Sevilla, San Salvador), *Sv. Ignacij Loyola* (1610, Sevilla, univ. kapela), *olt. sv. Mihaela* (*Sv. Mihael nad upornimi angeli v breznu*, relief, 1625, Jerez de la Frontera, San Miguel), *Sv. Bruno* (1634, Sevilla, Mus. de Bellas Artes).

L: EWA XIII (1967, stp 329 — L!); B. Gilman *Proske:* Juan Martínez Montañés, Sevillian Sculptor (NY 1967) Elena Gomez-Moreno: Juan Martínez Montañés (Mi s. a., »MdS« 69).

MONTECASSINO, najslavnejša it. opatija (*Lazio*), ki jo je 529 ust. → *Benedikt iz Nursije*. Razrušena ob potresu 1349 in v 2. svet. vojni 1944. Pomemben um. razcvet v XI. st. (opat *Desiderius* 1058—86), katerega odsev kažejo StS-e v → *Sant'Angelo in Formis*.

L: EWA VIII (1963, stp 672 — L!), XV: Index (1968, p. 382).

Montefeltro, Federico da (1422—1482), it. vojskovodja, »tiran« in mecen, *condottiere* v raznih službah, 1444 nasledil svojega v uporu umorjenega brata Oddantonia kot grof urbinski (→ *Sikst IV*. mu je pozn. podelil vojvodski naslov). *Studiolo* (→ *Studiolo Federica ...*) v njegovem urbinskem Pal. Ducale (arh. L. Laurana in potem Francesco di Giorgio) so krasili mdr. portreti »slavnih mož« (→ *urbinski »uomini famosi«*) in *artes liberales*. Up: npr. Piero della Francesca (→ *urbinski diptih*, o. 1465?; *Pala di Brera*, o. 1472/74), Justus van Gent (*Obhajilo apostolov*, 1474, Urbino, Gall. Naz. delle Marche), Francesco di Giorgio (*medalja*, Br. Mus.), itd.

L: Juste de Gand, Berruguete et la Cour d'Urbino (1957 [rk, Gent]); Paul-Henri *Michel* (Dict peint it, 1965, p. 200—01); AB (marec 1967); »CA« 9 (1967, št. 22 & 29); »MdS« 51 (t. IX). — Cf. J. *Lavalleye* (1936), M. *Levey* (1967).

MONTEFIORE DELL'ASO (*Marche*, Italija). V c. *Sta Lucia* C. Crivellijeva *Marija Magdalena* (les, 174 × 54 cm).

MONTE OLIVETO MAGGIORE, opatija (ust. 1319) jugovzh. od Siene (Toskana, Italija). Freske s *prizori iz življenja sv. Benedikta*, delo → *Signorellija* (1497—98) in → *Sodome* (1505—08), ki je tu pustil tudi svoj celopost. *avtp.*

MONTEPULCIANO, mestece v srednji Italiji (*Toscana*). V *katedr.* so ostanki (delno na v. olt.)

nagrob. Bartolommea Aragazzija (pogl. kiparsko delo → *Michelozza*), predvsem pa *triptih Marijinega Vnebovzetja* (d. 1401), delo → *Taddea di Bartolo*, ki se je na njem predstavil v podobi svojega patrona Jude Tadeja (prvi neposredno spoznavni avtp., kar jih poznamo v evr. umetn.!). V *Pal. Comunale* (arh. Michelozzo di Bartolommeo) je *Mus. Civico*.

L: EWA VIII (1963, stp 635 — L!). — Cf. H. *Saalman* (1965).

Montereau, Pierre de → *Pierre de Montreuil*

Montorsoli, Giovanni, s pr. im. *Angelo di Michele d'Angelo da Poggibonsi* (1507—1563), it. florent. kipar, nekaj časa Michelangelov pomočnik, rest. → *Laókoontovo skupino* in → *Apolona Belvederskega*. Cf. s. v. *Medičejska kapela*.

MONTPELLIER (*spodnji Languedoc*, Francija). Cf. s. v. *Rok*.

L: EWA V (1961, stp 604—05 — L!).

~ **Musée Fabre** (*Hôtel de Massilian*). S: mdr. zastopani Aved (*Mme Crozat*), J. Vernet (*Brodolom*, o. 1748), É. Vigée-Lebrun, Delacroix, Courbet (avtp. *L'Homme à la pipe*, 1846; *Baudelaire*, 1848/50; **Dober dan, gospod Courbet*, 1854; avtp. *Courbet au col rayé*, d. 1854) in Bazille (*Pogled na vas*, d. 1868; *La Toilette*, d. 1870).

L: André *Joubin:* Le Musée de Montpellier (2 knj., P 1926—1929).

MONTREAL, največje kanadsko mesto, prestolnica vzh. Kanade. Za svet. razst. 1967 sez. »stanovanjska gora« *Habitat* (izrael. arh. Moshe Safdie in sodel. David Barrott & Bulva): 12-nadstr. kompleks, slikovito sest. iz 254 prej oblikovanih betonskih kvadrov (vsak 12 m dolg, 6 m šir. in 3 m vis.), skupaj 158 različnih stanovanj.

L: EWA III (1960, stp 51); Roland *Göock:* Vsa čuda sveta (Lj 1969). — Cf. H. H. *Arnason* (1968 ali 1969).

~ **Museum of Fine Arts**: slikarstvo, grafika, in kiparstvo Evrope in Kanade. S: mdr. zastopani npr. Memling (*Portret mladeniča*, les), Rembrandt (*Ženski portret*, d. 1665), G. B. Tiepolo (*Aleksander Vél. in Kampaspe v Apelovi delavnici*, o. 1725 26), É. Manet, itd.

L: »CA« 14 (1967, št. 368 & 381), 25 (1968, št. 42), 27 (1969, št. 100), 33 (1969, št. 433).

Montreuil, Pierre de → *Pierre de Montreuil*

MONT-SAINT-MICHEL (*Normandija*, Francija), znamenit benediktinski samostan, slikovito ležeč na granitnem otočku blizu meje med Normandijo in Bretánjo, geografsko pripadajoč slednji, z zg. in um. vidika pa Normandiji: ust. so ga normandijski vojvode, pozn. pa sta ga zlasti podpirala kralja Filip II. Avgust in Ludovik IX. Najstar. stavba je **opatijska c.* z romansko ladjo (1022—1135) in poznogotskim korom (o. 1450—1521; pod njim tedaj sez. *kripta* s 6 mogočnimi okroglimi slopi, vsak 5 m v obodu). Med okrog nagrmádenimi poslopji je posebno pomembna dvonadstr. *la Merveille* (1202—28): v 1. nadstr. dvoladijska *Salle des hôtes* pa t. i. *Salle des chevaliers*, triladijski prostor, ki je sprva služil za skriptorij, v XV. st. pa so se tu zbirali vitezi vojaškega reda sv. Mihaela, ki ga je ust. Ludovik XI.; v 2. nadstr. *refektorij* in nad Salle des chevaliers **križni hodnik* z 227 vitkimi, vselej v križ (fr. *en quinconce*) post. vitkimi stebriči (1225—28).

L: EWA I (1959, t. 391), V (1961, stp 563 — L!; t. 380), VI (1962, t. 302); Eschapasse (1963).

Monumente des Abendlandes, knj. z. zal. *Umschau Verlag* (FrM), ki jo ur. Harald *Busch* in Bernd *Lohse*. V vrsti o stavbarstvu izšle knj. *Baukunst der Romanik in Europa*, *Baukunst der Gotik in Europa*, *Baukunst der Renaissance in Europa* in *Baukunst des Barock in Europa* (fr. izd. P: Hachette, e. g. *L'Architecture en Europe: Le Gothique*, 1965). Med avtorji tudi → *Kohlhaussen*.

MONZA, mesto v sev. Italiji (Lombardija) 15 km od Milana, nekd. rim. *Modicia*, pozn. langobardska prestolnica, od 1324 dalje pod Viscontiji.

L: EWA VIII (1963, stp 557 — L!).

~ **stolnica San Giovanni Battista** z marm. *pročeljem* (Matteo da Campione 1390—96). P: mdr. relief s *kronanjem nem. vladarja* (o. 1354). — V des. delu transepta *Capp. di Teodolinda* (*StS-e:* Zavattari 1444). — V zakladnici (*il Tesoro*) mdr. ikonografsko pomembne *ampule iz Palestine* (VI. st. — cf. s. v. *ampula*), → *platnice Teodolindinega evangeliarja* (o. 600), → *Kokoš s sedmimi piščeti* (o. 600?), slavna → »*železna krona*« (IX. st.?), itd.

L: EWA III (1960, t. 68), VI (1962, t. 258—60), IX (1964, t. 163); L. *Vitali* (izd.): Il tesoro del duomo di Monza (Mi 1966); »UF« 10 (1966, repr. 363—64), 12 (1967, repr. 241 & 270); »US« 6 (1970, repr. p. 18—20 & 127). — Cf. A. G. *Meyer* (1893), P. *Toesca* (1951, p. 385 & repr. 343) — oboje za relief.

Moore, George (1852—1933), irski pisatelj in pisec o umetn., prijatelj fr. impresionistov, znan kot *l'Anglais de Montmartre*. Up: É. Manet (pastel, 1879, MM; o. skica, o. 1879, ib.).

B (lik. umetn.): *Confessions of a Young Man* (L 1888); *Impressions and Opinions* (L-NY 1891); *Modern Painting* (L 1893; n., razš. izd. L-NY 1898); *Reminiscences of the Impressionist Painters* (Dublin 1906); ‚*Memories of Degas*' (BM, 1918).

L: D. *Cooper*, George Moore and Modern Art (Horizon, 1945).

Moore, Henry (1898—....), angl. kipar, najbolj upoštevan in vpliven tvorec plastike okrog srede XX. st., mojster organsko občutenih in vsestransko s prostorom povezanih stvaritev (mdr. vključevanje t. i. notr. prostora z votlinami in kotanjami), v pozn. obd. tudi s fragmenti arhitekture (stopnice ipd.) povezanih, arhaično učinkujočih in učinkovitih likov, ki se velikokrat izražajo s kar arhetipično simboliko. R. v Castlefordu (Yorkshire) kot najmlajši izmed 7 otrok rudarja (irskega rodu). P: npr. *Mati z otrokom* (horntonski kamen, 1924—25, Manchester, City Art Gall.), *Čelada* (*The Helmet*, svinec, 1939—40, London, z. Roland Penrose), *Marija z otrokom* (horntonski kamen, 1943—44, Northampton, St. Matthew), **Družina* (*Family Group*, bron, 1945—49, npr. MMA [odlitek 1950]), **Kralj in kraljica* (*King and Queen*, bron, 1952—53, Middelheim pri Antwerpnu, muz. na prostem). — R: *motivi iz londonskih zaklonišč* (1940—42, cf. bibliografijo, infra).

B: *Shelter Sketchbook* (L 1944); *Portofolio of Forty Drawings* (NY 1946); *Heads, Figures and Ideas: A Sculptor's Notebook* (L 1958).

L: Henry Moore: Skulptura in risba (Lj 1955 [rk, MG]); Erich *Neumann:* The Archetypical World of Henry Moore (NY 1959, »Boll. Ser.« 68; nem. izd. *Die archetypische Welt Henry Moores*, Z 1961); Giedion-Welcker (1960); SeuphorS (1961); ReadS (1964); Donald *Hall:* The Life and Work of a great sculptor: Henry Moore (L 1966); 70 Years of Henry Moore: Documentation collected and edited by David *Mitchinson* (1968 [rk, Otterlo & Rotterdam] — L!); »US« 12; Silla *Zamboni:* Henry Moore (Mi s. a., »MdS« 27). — Cf. G. C. *Argan* (1948), G. *Grigson* (1944), W. *Grohmann* (1960), J. P. *Hodin* (1956), W. *Hofmann* (1958), H. *Read* (1934; *I—III 1944 [1957], 1955 [1965], 1965), A. C. *Ritchie* (1952), E. *Roditi* (1960), J. J. *Sweeney* (1946).

Moosbrugger, Caspar (1656—1723), švic. arh., tvorec samostana in samostanske c. v Einsiedelnu v Švici, tam tudi u. kot laični brat.

L: cf. L. *Birchler* (1924).

MOOSBURG na Bavarskem (ZRN). V c. *St. Kastulus* rezljan *v. olt.* Hansa → *Leinbergerja* (vis. 14,4 m, šir. 4,29 m, post. 1514).

L: Reclam N I (1959).

MORAČA ob reki Morači pri Kolašinu v Zeti (Črna gora), samostan, ki ga je 1251/52 ust. knez Štefan, sin v. župana Vukana in vnuk Štefana Nemanje. Enoladijska c. *Uspenja Bogorodice* (→ *Kóimesis*) je spom. t. i. → *raške šole*. Najstar. *StS-e* (1252) kažejo 11 *prizorov iz življenja preroka* → *Elije* (Ilije), mdr. *Elija mazili Hazaela za sirskega in Jehuja za izrael. kralja, Elizeja pa za preroka* (3 Kralj 19, 15—17).

L: Sreten *Petković* (ELU 3, 1964, s. v. — L!); SSS (1966); »PKG« 3 (1968, t. 235—36). — Cf. F. *Mesesnel* (1932), V. *Molè* (Lj 1965 — L!).

Morales, Luis de, imen. *El Divino* (o. 1510/20—1586), šp. slikar, r. in u. v Badajozu. S: predvsem motivi *Marija z otrokom, Ecce Homo* ipd. v raznih variantah.

L: J. *Vaquero* (Kindler IV, 1967, s. v. — L!).

Morandi, Giorgio (1890—1964), it. slikar (in grafik), predvsem mojster motivno preprostih, formalno pa nežno ubranih tihožitij (steklenice ipd.); poleg tega slikal še cvetlice in krajine ter zapustil nekaj avtp. R. v Bologni (začel pod vplivom Cézanna in kubistov, 1918—20 pripadal t. i. → *pittura metafisica*), tam bil prof. za grafiko na ak., tam tudi neoženjen samotno živel ob treh star. sestrah (nikdar v Parizu, samó dvakrat v Švici). S: npr. *Tihožitje na okrogli mizi* (1918, Milano, z. Riccardo Jucker). — 1948 v. nagr. za slikarstvo na beneškem bienalu.

L: Dict peint mod (1954); WWA (1962; 1964); Francesco *Arcangeli:* Giorgio Morandi (Mi 1964); Lamberto *Vitali:* Giorgio Morandi (Mi 1964); *id.:* L'opera grafica di Giorgio Morandi (T 1964). — Cf. V. *Bloch* (1954), C. *Brandi* (1942 [1953]), C. *Gnudi* (1946), W. *Haftmann* (4. izd. 1965; 1965), E. *Roditi* (1960), G. *Scheiwiller* (1942), itd.

Morandini, Francesco, imen. *il Poppi* (1544—1597), it. slikar, mdr. delal pod Vasarijevim vodstvom v → *Studiolo di Francesco I.*

L: cf. P. *Barocchi* (1963).

Morassi, Antonio (1890—....), it. um. zgodovinar. R. v Gorici, prom. 1916 na Dunaju, bil *soprintendente* v Trstu, direktor milanske Brere (moral odstopiti ob škandalu zaradi prodaje slik), *soprintendente* v Genovi, živi zdaj v Milanu. V Gorici 1924 kot lik. kritik mdr. pisal o V. Pilonu (cf. Lj. *Menaše*, rk 1966).

B: ‚*Die Malereien im Palazzo Steffanoe zu Crauglio*' (JCC, 1915); ‚*Skulpturwerke der Barockzeit im Goerzer Dome*' (MCC, 1915); ‚*Chiese gotiche in Val d'Isonzo*' (Architettura, 1922/23); ‚*Antica pittura popolare in Val d'Isonzo* (Le vie d'Italia, 1923); ‚*Antica pittura popolare nell'Istria* (ib., 1924); ‚*Gorizia nella storia dell'arte*' (Gorizia nella storia, nell'arte, nell'economia, Gorižia 1925); ‚*L'arte nel Goriziano*' (Gorizia con le vallate dell'Isonzo e del Vipacco, Udine 1931); *Il Museo Poldi-Pezzoli in Milano* (R 1932, »Itinerari« 21; 2. izd. 1936); *La basilica di Aquileia* (Bol 1933); *La Galleria dell'Accademia Carrara in Bergamo* (R 1934, »Itinerari« 30); *La Regia Pinacoteca di Brera*

(R 1935, ista z. 18); *Storia della pittura nella Venezia Tridentina: dalle origini alla fine del Quattrocento* (R s. a. [1934]); *Il Museo Poldi-Pezzoli in Milano* (R 1936, »Itinerari« 21); *Disegni antichi dalla collezione Rasini in Milano* (Mi 1937); *La Certosa di Pavia* (R 1938); *Brescia: Catalogo delle cose d'arte* (R 1939); *Giorgione* (Mi 1942, »Valori plastici«); ‚*Architettura di Gorizia e le sue vicende storiche*' (Memorie storiche forogiuliesi, 1942); *G. B. Tiepolo* (Mi-Berg-R 1943 »G. A. I.«; 2. izd. 1950); *Tiepolo e la Villa Valmarana* (Mi 1945); *Mostra della pittura del Seicento e Settecento in Liguria* (Gva 1947 [rk]); *Magnasco* (Berg 1949 [rk]); ‚*Settecento inedito*' (Arte Ven, 1949, 1950 & 1952); *Capolavori della Pittura a Genova* (Mi-F 1951); *G. B. Tiepolo: His Life and Work* (L: Ph 1955; tudi it. & nem. izd.); ‚*Gorizia nell'arte del Settecento*' (Settecento goriziano, Gorizia 1956 [rk]); ‚*Una mostra del Settecento a Gorizia*' (Arte Ven, 1956); ‚*Ritratti del periodo giovanile di Tiziano*' (Sas-Zalozieckyjev zb., 1956); *Disegni veneti del Settecento nella collezione Paul Wallraf* (V 1959 [rk]); ‚*Circa gli esordi del vedutismo di Francesco Guardi*' (W. Suidov zb., 1959); *A Complete Catalogue of the Paintings of G. B. Tiepolo: including Pictures by His Pupils and Followers wrongly attributed to Him* (L: Ph 1962); *Il tesoro dei Medici* (Mi 1963); ‚*Elogio di Giuseppe Tominz*' (Mostra di Giuseppe Tominz, Gorizia 1966 [rk]).

L: Lodovici (1942).

MORAVČE na Dolenjskem. Gomile iz halštatske dobe.

moravska šola, zg.-stilna oznaka srb. umetn. od o. 1380 do 1459 (padec Smedereva), tj. v obd. njenega zadnjega srednjev. razcveta. Med spomeniki so zlasti *Kruševac* (c. *Lazarica*), *Ravanica*, *Ljubostinja*, *Kalenić* in *Resava-Manasija*.

L: Vojislav *Đurić*, Moravska škola (ELU 3, 1964 — L!). — Cf. V. *Molè* (Lj 1965, p. 103—10).

Moreau, Gustave (1826—1898), fr. slikar z gledališko eksotiko opremljenih pa fantastično kostumiranih svetopisemskih in mit. prizorov, med katerimi ga je proslavila 1876 razstavljena in še danes najbolj znana *Saloma* (opis v K.-J. Huysmansovem *À rebours*); veljal za predstavnika simbolizma v slikarstvu, pozn. so v njem gledali tudi predhodnika surrealizma. Sam je dejal: *Je ne croix ni à ce que je touche, ni à ce que je vois. Je ne crois qu'à ce que je ne vois pas et à ce que je sens* (Ne verjamem niti temu, česar se dotaknem, niti temu, kar vidim. Verjamem samó v to, česar ne vidim, in kar čutim). Učenec Picota in Chassériauja, pri njem štud. mdr. Redon, pozn. fauvisti, Matisse, Rouault in Marquet. Svojo hišo in zapuščino daroval državi (→ Pariz: → *Musée Gustave M.*). S: npr. *Oidíp in sfinga* (d. [18]64. MM). *Órfej* (les, 1864. Louvre). *Jazon in Medeja* (d. 1865 ib.) *Salomé* (razst. 1876, Louvre, študije v Mus. Gust. Moreau).

L: R. von *Holten:* L'Art fantastique de Gustave Moreau (P 1960). — Cf. L. *Bénédite* (1922), J. *Laran* (1913), J. *Rewald* (1956), R. *Zeitler* (1966 — L!).

Moreau-Nélaton, (Adolphe-)Étienne(-Auguste), (1859—1927) fr. slikar (krajinar) pisec o umetn. in um. zbiralec, r. in u. v Parizu. Svojo z. slik (od *barbizoncev* do Maneta) podaril Louvru.

B: *Histoire de Corot et de ses oeuvres d'après les documents recueillis par Alfred Robaut* (P 1905); *Manet: Graveur et lithographe* (P 1906); *Le portrait à la cour des Valois: Crayons français du XVIe siècle, conservés au Musée Condé à Chantilly* (5 knj., P 1908); *Les Clouet* (P 1908); *Crayons français du XVIe siècle, conservés dans la collection de G. Salting à Londres: Introduction et notices* (P 1909); *Chantilly: Crayons français du XVIe siècle, Catalogue précédé d'une introduction* (P 1910); *La cathédrale de Reims* (P 1915); *Delacroix: raconté par lui-même, Étude biographique d'après ses lettres, son journal, etc.* (2 knj., P 1916); *Jongkind: raconté par lui-même* (P 1918); *Millet: raconté par lui-même* (3 knj., P 1921); *Les Clouet et leurs Émules* (3 knj., P 1924); *Corot: raconté par lui-même* (P 1924); *Daubigny: raconté par lui-même* (2 knj., P 1926); *Manet: raconte par lui-même* (2 knj., P 1926); *Bonvin: raconté par lui-même* (P 1927).

Moreelse, Paulus (1571—1638) hol. slikar in arhitekt v Utrechtu. Bibl. in mit. prizori, portreti in žanrska motivika.

L: cf. C. H. de *Jonge* (1938).

Morelli, Domenico (1826—1901), it. neapeljski slikar. S: npr. *Skušnjave sv. Antona* (1878, Gall. Naz. Mod.).

L: cf. G. *Delogu* (2. izd. 1947 — L!).

Morelli, Giovanni (1816—1891), it. um. zgodovinar, po šolanju zdravnik, kratek čas učil na univ. v Münchnu, sicer pa nikdar prakticiral medicine, ampak se ukvarjal s politiko in umetn. Kot politik it. patriot, po zedinjenju Italije senator. V svojih spisih o umetn., ki jih je objavljal z rus. psevd. *Iwan Lermolieff* v nemščini (prav takó izmišljeni prevajalec naj bi se pisal *Johannes Schwarze*), je razvil odtlej po njem imenovano in po Berensonu nadaljevano metodo, kako slike neznanih avtorjev pripisati znanim umetnikom po manj pomembnih delih upodobitve — ušesa, prsti ipd. — ki jih slikar avtomatično ponavlja.

B: *Kunstkritische Studien über italienische Malerei, I: Die Galerien Borghese und Doria Panfili in Rom* (Lpz 1890), *II: Die Galerien zu München und Dresden* (ib. 1891), *III: Die Galerie zu Berlin* (ib. 1893).

L: Gustav *Frizzoni* (v 3. knj. Morellijevih *Kunstkritische Studien*, supra); Edgar *Wind*, Critique of connoisseurship (AN, 1964). — Cf. W. von *Bode* (Mein Leben II 1930), U. *Kultermann* (1966 — L!).

Moretto da Brescia, s pr. im. Alessandro *Bonvicino* (o. 1498—1554), it. slikar, r. in u. v Brescii. S: npr. *Portret it. plemiča* (d. 1526, Nat. Gall.), *Sv. Justina z donatorjem* (topolov les, o. 1530, Ksthist. Mus.), *Sv. Nikolaj* (*Miklavž*) *in otroci* (d. 1539, Brescia, Pin. Civica Tosio Martinengo).

L: Venturi IX/4 (1929); Berenson Ox (1932); Arthur *McComb* (EWA X, 1965, s. v.); Angela *Ottino Della Chiesa* (Kindler IV, 1967, s. v. — L!). — Cf. B. *Berenson* (1968, repr. 1699—1711), G. *Gombosi* (1943).

Morey, Charles Rufus (1877—1955), amer. um. zgodovinar, avtor uspešno sežetih obravnav starokršč. in srednjev. umetn. Prof. na univ. v Princetonu (N. J.), vodil 1925—45 njen odd. za umetn. in arheologijo, zaslužen za izoblikovanje znamenitega *Index of Christian Art*.

B: ‚*The Origin of the Fish Symbol*' (Princeton Theological Rev., 1912); *The Sarcophagus of Claudia Antonia Sabina and the Asiatic Sarcophagi* (Pri 1924); ‚*The Sources of Medieval Style*' (AB, 1924); (& Leslie Webber Jones) *The Miniatures of the Manuscripts of Terence prior to the Thirteenth Century* (2 knj., Pri-L-Lpz 1931—1932); *Gli oggetti di avorio e di osso del Museo Sacro Vaticano* (C. d. V. 1936, »Catalogo del Mus. Sacro della Bibl. Apostolica Vaticana« 1); *Christian Art* (NY 1935); *The Mosaics of Antioch* (NY 1938); *Early Christian Art: An Outline of the Evolution of Style and Iconography in Sculpture and Painting from Antiquity to the Eighth Century* (Pri 1941; 2. izd. Pri-L: Ox UP 1953).

L: AB (1950, p. 45—49 — B!); Erwin *Panofsky*, Charles Rufus Morey: 1877—1955 (American Philosophical Soc. Yearbook, 1953, p. 482—91).

Mórfej (lat. *Mórpheus*), bog spanja. Up: npr. Houdon (marm. *kip*, Louvre).

L: Hunger (1955, p. 228—29); Pigler II (1956, p. 100); EWA VII (1963, t. 309).

morfologija (oblikoslovje), véda, ki nas uči umetnine formalno razčlenjevati in nato po njihovih formalnih posebnostih spet povezovati v širokih okvirih občih likovnih ali → *morfoloških stilov* (infra). V skladu z razvojem um. zgod. se je izoblikovala kot njena pomožna stroka ob koncu prejšnjega stoletja in pomembno vplivala na um. zgod. še vsa prva desetletja XX. st. Njena pionirja sta bila Alois → *Riegl* in Heinr. → *Wölfflin*, njuno delo je mdr. dopolnil Heinr. → *Lützeler*, na Slovenskem pa je bil njen utemeljitelj in vodilni predstavnik Izidor → *Cankar*. Cf. s. v. *stil*.

morfološki stili ali *obči lik. slogi* so (po Iz. Cankarju in H. Lützelerju, cf. lit.): → *ploskovito-stereometrični slog*, → *plastični slog* in → *slikoviti slog*.

L: cf. Iz. *Cankar* (Uvod 1926), H. *Lützeler* (1934).

Morgan, J. Pierpont (1837—1913), amer. bogataš (*U. S. Steel Corporation*), najmogočnejši um. zbiratelj svojega časa, v slabih dveh desetletjih zbral več kot 60 milijonov dolarjev vredno z., ki jo je bilo moč v celoti pregledati samó na junija 1914 odprti razstavi v *Metropolitan Museum of Art* (slednji, ki mu je J. P. M. bil predsednik od 1904 dalje, je prejel okr. 40% celote). Ust. *Morgan Library* v New Yorku (bibliotekarka Belle da Costa → *Greene*), ki jo je njegov sin Jack Morgan 1924 prepustil javnosti.

L: Guide to the Loan Exhibition of the J. Pierpont Morgan Collection (NY 1914); Herbert L. *Saterlee:* J. Pierpont Morgan: An Intimate Portrait (NY 1939); Frederick Lewis *Allen:* The Great Pierpont Morgan (NY 1949; n. izd. 1956); Wayne *Andrews:* Mr. Morgan and His Architect (NY 1957). — Cf. W. E. *Howe* (1913); A. B. *Saarinen* (1958); F. H. *Taylor* (1957).

Morice, Charles, fr. književnik, eden izmed ust. rev. *Lutéce* (1882—83) in najboljših Gauguinovih prijateljev.

B: *Rodin* (P 1900); *Eugène Carrière: l'homme et sa pensée, l'artiste et son oeuvre* (P 1906); *Paul Gauguin* (P 1920).

Morisani, Ottavio, it. um. zgodovinar, prof. na univ. v Catanii in direktor njenega *Istituto di Storia dell'Arte Medioevale e Moderna*.

B: *Tino di Camaino a Napoli* (N 1945); (izd.) *Lorenzo Ghiberti: I Commentarii* (N 1947); *Michelozzo architetto* (T 1951); ‚*Art Historians and Art Critics, III: Christoforo Landino*' (BM, 1953); *Letteratura artistica a Napoli tra il '400 ed il '600* (N 1958, »Collana di cultura napoletana« 4); ‚*I fiorentini excellenti in pictura et sculptura di Cristoforo Landino*' (Studi in onore di Riccardo Filangieri, II, 1959); *Gli affreschi di S. Angelo in Formis* (Cava dei Tirreni-N 1962); ‚*Commentari capuani per Nicola Pisano*' (Cronache di archeologia e di storia dell'arte, 1963); ‚*Struttura e plastica nell'opera di Jacopo della Quercia*' (Arte Lom, 1965).

Moriskentänzer, »mavrski plesalci« → *Grasser, Erasmus*

morje v likovni umetnosti → *marina*

Morley, Grace L. McCann (1900—....), amer. um. zgodovinarka in muzealka.

B: *Le sentiment de la Nature en France dans la première moitié du 17e siècle* (P 1926).

L: WWAA (1959).

Moroni, Giovanni Battista (o. 1520/30—1578), it. slikar, portretist, učenec → *Moretta da Brescia*, akt. zlasti v Bergamu, tam u. S: v jedru odlični celopost. moški portreti, npr. *Plemiški portret* (d. 1554, Milano, Pin. Ambrosiana) in *Gian Girolamo Grumelli* (d. 1560, Bergamo, conte Moroni), *Zadnja večerja* (1568, Romano Lombardo, Sta Maria Assunta).

L: Venturi IX/4 (1929); Berenson Ox (1932); I pittori della realtà in Lombardia (Mi 1953 [rk]); Angela *Ottino Della Chiesa* (Kindler IV, 1967, s. v. — L!); Emma *Spina:* Giovan Battista Moroni (Mi s. a., »MdC« 139). — Cf. B. *Berenson* (1968, repr. 1959—66).

Morot, Aimé (1850—1913), fr. slikar bleščečih konjenikov in mikavno otipljivih aktov (→ *pom-*

piers), Gérômov zet. S: npr. *Židovska sužnost v Babilonu* (1873 → *Prix de Rome*), *Prizor iz bitke pri Aquae Sextiae* z ženami Kimbrov na vozovih (1879, Nancy, Mus.), *Skušnjave sv. Antona* (1881, prej z. Wallut), *Rezonville* (1886), *Naskok kirasirjev pri Reichsoffenu* (1887, Versailles), itd., med portreti npr. *Detaille kot akademik* ...

L: Edouard-Joseph III (1934, s. v.). — Cf. J.-P. *Crespelle* (1966).

Morris, William (1834—1896), angl. oblikovalec, pravi reformator notr. in knj. opreme, v svojih pogledih paradoksno razpet med socialističnimi idejami in težnjami po oživljenju srednjev. rokodelstva; r. v Walthamstowu (Essex), u. (62) v Kelmscottu (Oxfordshire). Mdr. 1861 ust. (do 1874 akt.) podjetje *Morris, Marshall, Faulkner & Co.* ter v njem s svojimi sodel. → *prerafaeliti* (F. M. Brown, D. G. Rossetti, E. Burne-Jones) neumorno snoval vzorce in osnutke tkanin, slikanih oken, tapet, keramičnih oblog, pohištva, itn., 1890 pa je ust. tiskarno *Kelmscott Press*; tu, na področju tiska in knj. opreme, je še celó utiral pot → *findesièclovski umetn.*

B: zbr. sp.: *The Collected Works of William Morris* (24 knj., L 1910—1915; 2. izd. L 1934); *The Letters of William Morris to his Family and Friends* (NY 1950).

L: Elisabeth L. *Cary:* William Morris, Poet, Craftsman, Socialist (NY 1902); John W. *Mckail:* The Life of William Morris (L: Ox UP 1950, »World's Masters« 521 [1. izd. 1899]); F. A. *Schmidt-Künsemüller:* William Morris und die neuere Buchkunst (Wsb 1955, »Beitr. zum Buch- und Bibliothekswesen« 4); N. *Pevsner* (EWA X, 1965, s. v. — L!); Pevsner (1966); Ph. *Henderson:* William Morris: His Life, Work, and Friends (L 1967); R. *Watkinson:* William Morris as Designer (L 1967). — Cf. N. *Pevsner* (Pioneers 1936 [slov. prev. 1965]).

morska deklica → *siréna*

Moschetti, Andrea (1865—?), it. um. zgodovinar, beneški *Soprintendente alle Gallerie.*

B: *La Cappella degli Scrovegni: e gli affreschi di Giotto in essa dipinti* (F 1904); *Padova* (Berg 1912; n. izd. 1927).

L: Lodovici (1942).

Moschini, Vittorio (1896—....), it. um. zgodovinar.

B: *La Pittura italiana del Settecento* (F 1931); *Tintoretto* (R 1931); ‚*Ritratti dell'Ottocento*' (Le Tre Venezie, 1934); *Giambellino* (Berg 1943, »Grandi Artisti Italiani«); *Disegni di Jacopo Bellini* (ib. 1943, »Disegnatori ed incisori italiani« 2); ‚*Capolavori di Andrea Schiavone*' (Emp, 1943); *Gli affreschi di Mantegna agli Eremitani di Padova* (Berg 1944); *I Vivarini* (Mi 1952, »Silvana«); *La leggenda di S. Orsola* (Mi 1948); *Francesco Guardi* (Mi 1952); *Canaletto* (Mi 1954; angl. izd. L 1955); *Pietro Longhi* (Mi 1956); ‚*Inediti di Palma il Giovane e compagni*' (Arte Ven, 1958 [izšlo 1959]).

Moser, Lucas → *Tiefenbronnski oltar*

Moses, Anna Mary Robertson, imen. *Grandma Moses* (1860—1961), amer. naivna slikarka, zač. slikati stara 75 let, ko je bila po lastnih besedah *too old for farm work, too young to retire.* Film o njej je posnel Jerome Hill (1950).

B: *My Life's History* (1952).

L: Sidney *Janis:* They Taught Themselves (NY 1942); WWAA (1959); Luigi *Salerno* (EWA XI, 1966, stp 715).

MOSKVA, gl. mesto Sovj. zveze (1712—1918 je bil rus. prestolnica Sankt Petersburg, zdajšnji *Leningrad*). Jedro starega mesta je v dolgem razdobju od XIV. st. dalje sez. utrjeni *stavbni kompleks Kremlja:* v njegovem okviru 3 katedr., tj. c. Marijine smrti (*Uspenskij sobor*, sez. 1475—79 it. arh. Aristotele Fioravanti), Marijinega Oznanjenja (*Blagoveščenskij sobor*, sez. 1484—89 stavbeniki iz Pskova), ki je najmanjša, in Nadangelska c. (*Arhangelskij sobor*, sez. 1505—09 it. arh. iz Milana), ki je bila carski mavzolej; med star. spomeniki tudi v zun. renesančna *Granovitaja Palata* (sez. 1478—91 Marco Ruffo in Pietro Antonio Solario) z »diamantno brušeno« rustiko. Ob Kremlju *Rdeči trg* (*Krasnaja ploščad*, ime že iz XVII. st.), na njem *c. Vasilija Blaženega* (sez. 1555—60 v spomin na zavzetje Kazana) in *Leninov mavzolej* (1924—30). — Med um. muzeji najpomembnejša *Tretjakovskaja galereja* (rus. slikarstvo) in *Puškinov muz.* (*Muzej imena A. S. Puškina*) s pomembno z. evr. slikarstva.

L: EWA XIV (1967, stp 486—92 — L!); »PKG« 3 (1968). — Cf. V. *Molè* (Lj 1957).

Mostaert, Jan (o. 1475—1555/56), niz. slikar, r. in u. v Haarlemu (tam je bil najtehtnejši slikar po Geertgenu tot Sint Jans). S: npr. *Portret moža s tiburtinsko sibilo v ozadju* (les, o. 1525/30, Bruxelles).

L: Sander *Pierron:* Les Mostaert (Br 1912, »Coll. des grands artistes des Pays-Bas«); Kurt *Steinbart* (ThB XXV, 1931, p. 189—91 — L!); Friedländer X (1934); N. I. *Romanov*, Jan Mostaert's Great »Ecce Homo« (AA, 1934); Le Portrait dans les anciens Pays-Bas (Br 1953 [rk, Bruges: Mus. Communal]). — Cf. G. von der *Osten* (Harm 1969 — L!), R. H. *Wilenski* (1960), F. *Winkler* (1959).

moška stran (nem. *die Männerseite*) v kršč. cerkvah je t. i. → *evangeljska stran*, tj. severna.

Moškost → *Véliki zmagoslavni voz*

MOŠNJE, vas pri Radovljici. *Žup. c. sv. Andreja* je v osnovi triladijska romanska bazilika

(XII. st.) s prvotno odprtimi ostrešji in 3 polkrožnimi apsidami, pozn. prez. v gotiki in baroku (na podstrešju je videti bazilikalno steno s 6 romanskimi okni). V vzh. delu sev. stranske ladje *freske* iz srede XV. st. (t. i. obsoško-suška smer), v koru pa *mučeništva apostolov* (ohranjenih 8) iz 1. pol. XV. st. (cf. s. v. *Rateče & Žirovnica*).

L: ZadnikarR (1959); M. *Zadnikar* (ELU 3, 1964, s. v. — L!); Stele (1969); »ArS« 5 (1970).

Motherwell, Robert (1915— ....), amer. slikar, predstavnik t. i. → *abstraktnega ekspresionizma*. R. v Aberdeenu (Wash.), od 1939 dalje v New Yorku.

L: cf. H. H. *Arnason* (1968 ali 1969), W. *Haftmann* (4. izd. 1965), B. S. *Myers* (IV 1969, s. v. [tekst John C. *Galloway*] — L!).

MOTNICA *pri Brežah na Koroškem* (nem. *Metnitz bei Friesach*, Avstrija). Na osmerokotni pokopališki kostnici freska → *mrtvaškega plesa*.

la **mouche** (fr.), »lepotni nalepek«, dobesedno *muha* (angl. *the patch* ali *the beauty-spot*, nem. *das Schönheitspflästerchen*), majhen obliž iz tafta, s katerim so dame zlasti v XVIII. st. poudarjale belino svoje polti. Razločevali so *la mouche passionnée* (»strastno« znamenje) ob očesnem kotu, *assassine* (»morilsko«) nad očesom, *coquette* (»spogledljivo«) na ustnici, *effrontée* (»predrzno«) na nosu, *galante* (»zaljubljeno«) sredi lica, naposled *enjouée* (»razigrano«) na jamici na licu.

Le* **Moulin de la Galette, ena izmed Renoirjevih najpomembnejših in najpopularnejših slik (o, pl, 131 × 175 cm, d. [18]76, Louvre). Na podobi, ki jo je umetnik zač. in dkč. na Montmartru, »na kraju samem«, je mdr. upodobljen tudi Georges → *Rivière* (des. za mizo). Slika je z leti postala bolj modra, kot pa je bila spočetka.

L: Francis *Jourdain:* Renoir: Le Moulin de la Galette (P 1947); »PKG« 11 (1966, t. 247). — Cf. G. *Bazin* (1958).

mozaik, »najtrpežnejša slikarska tehnika«: v malto ali kit so tesno druga ob drugi vložene majhne kamn. ali steklene kocke. Po antiki poznamo pomembne mozaike zlasti v Rimu, Raveni, Bizancu in na Siciliji, v Benetkah in Florenci. Od zač. IV. st. dalje predstavljajo značilno časovno zaporedje predvsem mozaiki v *Ogleju* (zač. IV. st.), v Rimu v *Sta Costanza* (sreda IV. st.), v rim. c. *Sta Pudenziana* in solunski c. *Hagios Georgios* (oboje o. 400), v Rimu v *Sta Sabina* (o. 425) in *Sta Maria Maggiore* (obd. 432/40), v Raveni v t. i. *mavzoleju Galle Placidie* in nato v *baptisteriju ortodoksnih*, *baptisteriju arijancev* (zadnja četrt. V. st.) in c. *St'Apollinare Nuovo* (o. 520), v Rimu v *Ss. Cosma e Damiano* (o. 530), v Raveni v c. *S. Vitale* (538/48) in *St'Apollinare in Classe* (o. 549 in pozn.), v apsidi *Marijine c. Katarininega samostana na Sinaju* (o. 565/66), v Rimu na slavoloku c. *S. Lorenzo fuori le mura* (za Pelagija II. 578/90) in v c. *St'Agnese* (o. 625), v Solunu v c. *Hagios Demetrios* (o. 629/43), v Rimu v *S. Pietro in Vincoli* (Sv. Boštjan, domn. 680) in fragmenti iz *zas. kapele Janeza VII.* (zač. VIII. st.), v *Germigny-des-Prés* (zač. IX. st.), v Rimu za Paskala I. (817—24) v c. *Sta Maria in Domnica* (o. 818), *Sta Prassede* (o. 820) in *Sta Cecilia in Trastevere* (1. četrt. IX. st.), za Gregorija IV. pa v c. *S. Marco* (827/44), v Carigradu v c. *Hagia Sofia* (npr. za Leona VI. o. 900 nad zah. vhodom in o. 1000 nad juž. vrati), najstar. mozaiki *Markove c.* v Benetkah (1071/o. 1084), v samostanski c. *Dafni* pri Atenah (o. 1100), v Rimu v c. *S. Clemente* (o. 1125), na Siciliji v Palermu v *Capp. Palatina* (o. 1143 in o. 1158) in *Martorani* (1143/51), v *Cefalùju* (o. 1148) in *Monrealu* (1180/90), v *Markovi c.* v Benetkah (prva obnova 1150/1200, druga obnova 1200/1270, mdr. mozaiki *narteksa*), v Rimu v *Sta Maria Maggiore* (Torriti o. 1294 [gl. mozaik apside] in o. 1295/1305 [prizori iz Marijinega življenja]), v *Sta Maria in Trastevere* (Cavallini o. 1295) in Giottova t. i. *Navicella* (o. 1300 — fragment), v Carigradu v *Kahrije džamiji* (o. 1310/20), itn. Med Slovenci → *Pregelj*, *Marij* in zadnji čas Jože *Spacal*.

L: Đorđe *Mano-Zisi* (ELU 3, 1964, s. v. — L!); *varii auctores*, *Mosaics (EWA X, 1965, stp 324—58 — L!). — Cf. O. *Demus* (1948), H. H. *Hofstätter* (II 1967), J. *Kollwitz* (1953), D. *Levi* (1947), H. P. *L'Orange* (& P. J. *Nordhagen* *1960), G. *Matthiae* (*1967), W. *Oakeshott* (*1967 [1969]), J. *Wilpert* (2. izd. 1917), etc., mdr. tudi Janez *Mesesnel* (Delo, 5. VIII. 1971, p. 5).

mozanska umetnost (fr. *l'art mosan*), termin, ki ga je za umetn. v dolini reke *Meuse* (flam. *Maas*) uvedel fr. um. zgodovinar Charles de → *Linas*. Središča → *Liège*, *Namur* in *Huy*.

L: Trésors d'art de la vallée de la Meuse: Art mosan et arts anciens du pays de Liège (P 1951 [rk, Mus. des Arts décoratifs]); SwarzenskiR (1954 [1967]); Félix *Rousseau:* L'Art Mosan (Gembloux 1969, »Wallonie: Art et Hist.«). — Cf. B. S. *Myers* (IV 1969, p. 131—32 [Stanley *Ferber*, Mosan Art]).

Mož, ki jé fižol (it. *»il Mangia fagiuoli«*), žanrska slika Ann. → *Carraccija* iz o. 1585 (Rim, Gall. Colonna), atr. že tudi B. *Passarottiju*.

***Mož s klinčki** (nem. *Der Mann mit den Nelken*), znan moški portret (hrastovina, 40 × 31 cm, Dahlem), verj. delo neznanega niz. slikarja iz o. 1500, očitno po star. predlogi (isti portret

kopiral Mojster Aachenskega olt. v Poklonu kraljev [zdaj Maria Neuerburg, Mehlem]). Upodobljeni, ki mu roke počivajo na naslikanem okviru, nosi znamenje viteškega reda sv. Antona, ki ga je ust. Anton Bavarski, grof Hainauta in Holandske, in ki ga po ustanovitvi reda → *Zlatega runa* bržčas niso več podeljevali. Sliko so nekdaj atr. Janu van Eycku, kateremu jo je prvi »odvzel« in v pozn. čas postavil K. Voll; F. Winkler jo je atr. Mostaertu.

L: Panofsky Neth (1953). — Cf. Iz. *Cankar* (Uvod 1926), F. *Winkler* (ZfKw, 1959; 1964).

***Mož z rdečim turbanom,** portret (hrastovina, posl. povr. 25,7 × 19 cm, sgn. & d. 21. okt. 1433, Nat. Gall.), v katerem je Jan van Eyck morda upodobil samega sebe.

L: Christiane *Aulanier*, Marguerite van Eyck et l'homme au Turban rouge (GBA, 1936); Panofsky Neth (1953). — Cf. M. *Davies* (1945 [1955]; 1954 — L!), W. H. J. *Weale* (1909), itd.

Mrak-Bulovec, Karla → *Bulovec-Mrak, Karla*

Mrazek, Wilhelm, avstr. um. zgodovinar, kustos za keramiko in steklo v *Österreichisches Mus. f. angewandte K.* na Dunaju; ur. *Alte u. moderne K.*

B: *Die barocke Deckenmalerei in der 1. Hälfte des 18. Jahrhunderts* (W 1947); ‚*Ikonologie der barocken Deckenmalerei*' (SbW 228/3, 1953); ‚*Zwischen Herkules und Apollo: Zur Symbolik des fürstlichen Palastbaues in der Barockzeit*' (AMK, 1957); (& B. Grimschitz & R. Feuchtmüller) *Barock in Österreich* (W 1960; 3. izd. 1965); (& P. von Baldass, W. Buchowiecki & R. Feuchtmüller) *Gotik in Österreich* (W 1961); (& P. von Baldass & W. Buchowiecki) *Romanische Kunst in Österreich* (W 1962); ‚*Das Providentia-divina-Fresko Paul Trogers im Sommerspeisesaal des Klosters Geras*' (AMK, 1962 [zv. 60/61]); (& R. Feuchtmüller) *Biedermeier in Österreich* (W-Hn-Bern 1963); (& id.) *Kunst in Österreich 1860—1918* (W 1964); ‚*Metaphorische Denkform und ikonologische Stilform: Zur Grammatik und Syntax bildlicher Formelemente der Barockkunst*' (AMK, 1964 [zv. 73]); ‚*Albert Paris Gütersloh — Maler und Dichter zugleich*' (ib., 1965 [zv. 81]); (& G. Feuerstein, H. Hutter & E. Köller) *Moderne Kunst in Österreich* (W-Hn-Bern 1965).

mrtva priroda (hrv.) → *tihožitje*

mrtvaška glava (nem. *der Totenkopf*) → *lobanja*

mrtvaška glava na škapulirju → *pavlinci*

mrtvaški ples (lat. *Chorea Maccabaeorum*, fr. *la Danse macabre*), poznosrednjev. ik. m. z družbeno kritično vsebino, da smrt zenačuje vse stanove, starosti, itd., ikonografsko povezan s → *Srečanjem treh živih in treh mrtvih*, v samem svojem nastanku pa kljub številnim razpravam doslej še nepojasnjen. Poleg star., v antiko segajoče tradicije so med »viri« npr. Hélinantovi *Vers de la Mors*, raznovrstne moralistične pesnitve tipa *Vado mori* (lat.; starofr. *Je vois morir*, »umrl bom«), igre resp. dialogi kot → Everyman (Slehernik) ali 1400 nastali *Der* → *Ackermann aus Böhmen* (»Orač s Češkega«). Po lit. predlogah je Kozáky (Cosacchi) razločeval star. obliko »Smrtnega plesa« resp. »Plesa smrti« (fr. *Danse de la Mort*, nem. *der Todes-Tanz*, šp. *Danza general de la Muerte*), dobesedno »Mrtvaški ples« (fr. *La Danse des Morts*, nem. *der Totentanz*) in še posebno nem. obliko *der Todes-Totentanz* ali *der Todtentanz*. Zaključek razvoja pomenijo vsekakor po Holbeinovih risbah izgotovljeni lesor. (cf. s. v. »*Mrtvaški ples*«, infra), ki kot ločeni, žanrsko občuteni prizori raznih »smrti« (lat. *Imagines mortis*) uvajajo nov ikonogr. tip. Up: npr. *freske* v *La Chaise-Dieu* v Franciji (Auvergne) in na kostnici v Motnici (nem. Metnitz) na Koroškem, pri nas pa v c. Marija na Škrilju pri Bermu (Vincenc iz Kastva 1474) in v Hrastovljah (Janez iz Kastva 1490).

L: Giuseppe *Vallardi:* Trionfo e Danza della Morte e Danza Macabra a Clusone (Mi 1859); Pietro *Vigo:* Le Danze Macabre in Italia (Livorno 1878; 2. izd. Berg 1901); W. *Seelmann*, Die Totentänze des Mittelalters (Jb. des Vereins f. niederdeutsche Sprachforschung, 1891, Norden-Lpz 1892); Alexander *Goethe:* Holbeins Totentanz und seine Vorbilder (Str 1897); F. M. *Kurth:* Reigen der Totentänze (Bl 1900); Paul *Kupka*, Über mittelalterliche Totentänze: Untersuchungen über ihre Entstehung und ihre Verwandschaftsverhältnisse (Wissenschaftliche Beilage zum Programm des Gymnasiums zu Stendal, Stendal 1905); Wilhelm *Fehse*, Der Ursprung der Totentänze (Beilage zum Osterprogramm des Kgl. Viktoria-Gymnasiums zu Burg bei Magdeburg, Halle 1907); Paul *Kupka*, Zur Genesis der mittelalterlichen Totentänze (Wissenschaftliche Beilage…, Stendal 1908); Gert *Buchheit:* Der Totentanz (Lpz 1926); Rudolf *Helm:* Skelett- und Todesdarstellungen bis zum Auftreten der Totentänze (Str 1928, »SdK« 255); W. *Mullert*, Die französischen Totentänze (Philologisch-philosophische Studien: Festschrift f. Eduard Wechssler zum…, Jena 1929); Florence *Warren:* The Dance of Death (L-Ox 1931); Marle Icon II (1932, p. 372 ss — L!); MAS I (1935, p. 21 & op. 70 p. 55 — L!); Liliane *Guerry*, Le thème de la Danse macabre (Études d'Alger, 1950); Réau II/2 (1957, p. 645—55 & 661—62 — L!); L. *Réau* (EWA IV, 1961, stp 821—22 & 832 — L!); Janez *Stanonik* (NSd, 1962, p. 938—39). — Cf. L. *Dimier* (1908), I. *Kozáky* (vse, veliko podatkov, nepregledno), K. *Künstle* (1908; 1928, p. 211—18 — L!), É. *Mâle* (1908 [1941; 1949], p. 388—412), H. *Rosenfeld* (1954), W. *Stammler* (1922; 1948), W. *Wackernagel* (1872).

***»Mrtvaški ples«** po risbah Holbeina ml. je urezal v les Hans Lützelberger, izšel pa je z naslovom *Simulachres et Historiées Faces de la Mort* šele l. 1538 v Lyonu (Gaspar & Melchior Trechsel). Na Holbeina ml. se tesno naslanjajo

tudi še ilustracije v 1. delu Valvasorjevega *Theatrum mortis humanae tripartitum*.

L (cf. s. v. *mrtvaški ples*): J. M. *Clark:* The Dance of Death by Holbein (L 1947); Tadao *Kaizu*, Todesbewußtsein in der Kunst: Zu einigen Bildern Hans Holbein d. J. (ZÄKw, 1966). — Cf. F. *Winzinger* (1948).

mrtvaški prt (angl. *the shroud*, fr. *le linceul*, it. *la sindone*, nem. *das Leichentuch*). Relikvijo »Kristusovega mrtvaškega prta« s podobo njegovega telesa in ran so iz Francije prenesli v Italijo v Torino: tam je pozn. → *Guarini* sez. zanjo znamenito *Capp. della SSa Sindone*.

L: Réau II/2 (1957, p. 20—22).

Mrtvi Marat (J.-L. David) → *Umorjeni Marat*

Mrusek, Hans-Joachim (1920—....), nem. um. zgodovinar, r. v Meißnu, prof. na univerzi v Halleju.

B: ‚*Zur Baugeschichte des Meißner Domes*' (J. Jahnov zb., 1958); *Magdeburg* (Lpz 1959); *Romanische Bildwerke* (Lpz 1962); *Drei deutsche Dome* (D 1963).

Mucha, Alfons Maria (1860—1939), češ. slikar, grafik in oblikovalec umetnoobrtnih izdelkov, r. na Moravskem, u. v Pragi. Pomemben s svojim delom v findesiècclovskem Parizu, ko je od 1894 dalje ustvarjal lepake za Sarah Bernhardt (mdr. npr. 1896: *la Dame aux camélias*; 1898: *Medée*; 1900: *l'Aiglon* — vse lito.).

L: Edouard-Joseph III (1934, s. v.); Brian *Reade:* Art Nouveau and Alphonse Mucha (L 1963, »V. & A.: Large Picture Book« 18); Jiři *Mucha:* Alphonse Mucha: Meister des Jugendstils (Prag 1965); *id.:* Alphonse Mucha: His Life and Art (NY 1967); Alphonse Mucha: Plakate und Druckgraphik (Z 1967 [rk, Kstgewerbemus.]). — Cf. H. *Hofstätter* (1968).

Mucius Scaevola pred Porsenno (dokaže svoj pogum, ko drži desnico v plamenih daritvenega olt.), ik. m. iz legendarne rim. zgod. (Livius II, 12). Up: npr. Jacopo Tintoretto (atr., o. 1545, Ksthist. Mus.).

L: Pigler II (1956, p. 392—94).

Mučeništva apostolov, kršč. ik. m. (cf. s. v. *apostoli* pa pos. *Peter*; *Andrej*; etc.). Up: med skupnimi predstavitvami npr. *freske* v prezbiteriju Martinove c. v Žirovnici (ohranjenih 9 mučeništev, 1. pol. XV. st.), na notr. strani kril Lochnerjevega *olt.* iz Lovrenčeve c. v Kölnu (Städel [zun. strani Alte Pin., srednja tabla Wallraf], verj. kmalu po 1440): 2-krat po 6 prizorov v 3 vrstah, levo *Peter* in *Pavel*, *Andrej* in *Janez Ev.*, *Jakob star.* in *Jernej*, des. *Tomaž* in *Filip*, *Jakob ml.* in *Matej*, *Simon Zelot pa Juda Tadej* in *Matija*.

L: MAS I (1935, p. 37—38); Réau III/1 (1958, p. 137). — Cf. P. *Hauser* (1906).

Mučeništvo Jakoba ml., kršč. ik. m.: kamnan in z valjavsko palico pobit. Up: npr. Mojster Kristusa trpina iz Oberaltaicha (smrekov les, d. 1518, Stuttgart).

Mučeništvo sedmih »makabejskih« bratov (lat. *Antiochi immanitas in septem fratres*, angl. *The seven brethren Maccabees* ali *The seven Jewish Brethren*, fr. *Le Martyre de sept frères Maccabées*, nem. *Die sieben makkabäischen Brüder*), bibl. ik. m. (2 Mkb 7, 1—61): ž. bratje z materjo (→ *»Makabejska« mati s sinovi*), tradicionalno imen. »makabejski«, čeprav brez sorodstvene zveze z Matatijevimi sinovi. Up: npr. *relief* na → *lipsanoteki v Brescii* (o. 360/70), M. Merian star. (*bakr.* v *Bibliji*, 1630), itd.

L: Réau II/1 (1956, p. 305—06); Pigler I (1956, p. 233); Schmidt IL (1962, repr. 238).

Mučeništvo sv. Jerneja (it. *Martirio di S. Bartolomeo*, nem. *Die Marter des hl. Bartholomäus*), ik. m. po → *Zlati legendi:* starega moža devljejo iz kože. Up: npr. Jusepe de Ribera (Prado), G. B. Tiepolo (o. 1722/23, Benetke, S. Stae; *freska*, 1732/33, Bergamo, Capp. Colleoni).

L: Pigler I (1956, p. 422—23 & 426); »CA« 25 (1968, kat. št. 29 & 81 F); »US« 10 (1969, repr. p. 37).

Mučeništvo sv. Lovrenca, ik. m.: → *Lovrenc* na → *ražnju*. Up: npr. Tizian (naroč. 1548, dkč. o. 1557, Benetke, Sta Maria Assunta [chiesa dei Gesuiti]; z delavnico 1564—67, Escorial, Iglesia Vieja), Gianlorenzo Bernini (marm. *plastika*, o. 1617, Florenca, z. Contini-Bonacossi).

L: Réau III/2 (1958, p. 791—92 — L!). — Cf. E. *Panofsky* (*Problems 1969, p. 53—57), H. E. *Wethey* (I 1969, kat. št. 114—15, t. 178—81).

Mueller, Otto (1874-1930), nem. ekspresionistični slikar in grafik, izučen litograf, 1910 postal član skupine *die* → *Brücke*. S: krajine, poetični motivi iz ciganskega sveta.

L: H. *Bünemann* (Kindler IV, 1967, s. v. — L!).

MÜHLHAUSEN na Turínškem. Gotska *Marienkirche:* na juž. pročelju prečne ladje za balustrado sohe ces. *Karla IV.*, *njegove žene*, neke *dvorne dame* in *dvorjana* v naravni velikosti (kamen, o. 1370/80) — znamenite priče novega portretnega realizma tiste dobe.

L: Mühlhausen: Die Stadt Thomas Müntzers... (s. l. 1952). — Cf. A. *Feulner* (& Th. Müller 1953), H. *Karlinger* (1927), A. *Neumeyer* (1957), P. O. *Rave* (RDK II, 18. zv., 1940).

Mühlhausenski krilni oltar → *oltar iz Mühlhausna* (o. 1385)

Mulier amicta sole, kršč. ik. m. »žene, obdane s soncem« (nem. *das Sonnenweib*), ki mu je za

lit. predlogo Apokalipsa (Raz 12, 1: *In prikazalo se je veliko znamenje na nebu: žena, obdana s soncem, in pod njenimi nogami mesec in na njeni glavi venec iz dvanajstih zvezd*, po vulgati: *Et signum magnum appáruit in caelo: mulier amicta sole, et luna sub pédibus eius, et in cápite eius coróna stellarum duódecim*). Žena, obdana s soncem, predstavlja → *Marijo* (angl. *The Madonna Dressed in the Sun*, nem. *Die Madonna im Strahlenkranz* ali *Marija in der Sonne*, cf. s. v. *Brezmadežna*). Up: npr. **kip* v nürnberški c. St. Sebald (les, o. 1425/30).

L: Réau II/2 (1957, p. 708 ss); S. *Ringbom*, »Maria in Sole« and the Virgin of the Rosary (JWCI, XXV, 1962); Anthony *Cutler*, The »Mulier Amicta Sole« and Her Atendants: An Episode in Late Medieval Finnish Art (ib., XXIX, 1966); »US« 8 (1968, repr. p. 188 & 192). — Cf. W. *Pinder* (Wi/Po I—II 1924—29, p. 106, t. XI & XV, repr. 193 & 325).

Mulier Sareptana → *Vdova v Sarepti*

MULJAVA pri Stični, *podr. c. Marijinega Vnebovzetja*. Po naročilu stiškega opata Ulrika je njeno notr. 1456 poslikal → *Janez Ljubljanski*. Med prizori v koru npr. *Beg v Egipt* in *Marijina smrt*; na notr. strani zah. stene *Poslednja sodba*. »Zlati« *v. olt.* z Vnebovzetjem je izdelal → *Plumberger* (sgn. *Bartholomeo Plumenberger Labacensis* in d. 1674), pozlatil pa → *Mönhardt* (rest. konec 1950-ih let). Lesen kip sedeče *Marije z otrokom* (verj. kot freske o. 1456).

L: Oris (1924; 1966); MAS I (1935, repr. 39—40); M. *Železnik* (VS, VI, 1959, p. 89); SfS (1959); CevcS (1963, p. 244, repr. 240); M. *Zadnikar* (ELU 3, 1964, s. v.); *varii auctores*, Muljava (Lj 1968, »Kult. in naravni spomeniki Slovenije« 16 — L!); Stele (1969); »ArS« 4 (1969, p. LXVII). — Cf. P. *Hauser* (1911), F. *Stelè* (ZUZ, 1921, p. 28—45, repr. 19—25).

Mullaly, Terence (Frederick Stanley), (1927—....), angl. lik. kritik (*Daily Telegraph*) in pisec o umetn., r. v Indiji.

B: ‚*A Self-Portrait of Agostino Carracci Painting his Brother Annibale*' (BM, 1951).

L: WWA (1962).

Müller, Theodor (1905—....), nem. um. zgodovinar, poznavalec nem. srednjev. in renesančne plastike, generalni direktor *Bavarskega nacionalnega muz.* v Münchnu (do 1968).

B: ‚*Jörg Lederer von Kaufbeuren und der Umkreis seiner Werkstatt*' (MJb, 1932); *Mittelalterliche Plastik Tirols* (Bl 1935); ‚*Zur monumentalen Salzburger Plastik des frühen fünfzehnten Jahrhunderts*' (ZDVKw, 1939); *Alte bayerische Bildhauer: Vom Erminoldomeister bis Hans Leinberger* (Mn 1950); ‚*Hans Schwarz als Bildhauer*' (Phoebus, 1950); ‚*Ergebnisse neuer Forschungen zur Kunstgeschichte Tirols*' (ZfKg, 1950); ‚*Hundert Jahre Germanisches Nationalmuseum*' (Kchr, 1952); *Geschichte der deutschen Plastik* (Mn 1953, zač. Adolf Feulner, »Deutsche Kg.« 2); ‚*100 Jahre Bayerisches Nationalmuseum*' (Kchr, 1955); ‚*Zur Augsburger Goldschmiedekunst der Reformation*' (Panth, 1960); ‚*Original und Nachbildung*' (ib., 1962); *Leonardo da Vinci: Il Cavallo* (Stu 1963, »WerkM« 90); *Ignaz Günther: Bildwerke in Weyarn* (ib. 1964, »WerkM« 98); **Sculpture in the Netherlands, Germany, France, Spain: 1400—1500* (Harm 1966, »Pelican Hist. of Art«).

L: zbornik: Studien zur Geschichte der europäischen Plastik: Festschrift Theodor Müller zum 19. April 1965 (Mn: Hirmer 1965).

Müller Hofstede, Cornelius, nem. um. zgodovinar v Braunschweigu.

B: *Rembrandts Familienbild und seine Restaurierung* (Brsch 1952); ‚*Untersuchungen über Giorgiones Selbstbildnis in Braunschweig*' (MittF, 1957); ‚*Das Selbstbildnis des Lucas van Leyden im Herzog Anton Ulrich-Museum zu Braunschweig*' (F. Winklerjev zb., 1958); ‚*Addenda zu Hogarths »Time smoking a Picture«*' (ZfKg, 1959); ‚*Michael Willmann 1630—1706*' (Schlesien, X, 1965).

Multscher, Hans (o. 1400—1467), nem. švabski kipar in slikar, eden izmed pionirjev realizma v nem. umetn. XV. st., od 1427 dalje dkm. v Ulmu. P: npr. **Kristus trpin* na zah. portalu stolnice v Ulmu (kamen, 1429), *»model« za nagrob. vojvode Ludovika Bradatega* (solnhofenski kamen, 1435, München, Bayerisches National-mus.) in stoječa *Marija z otrokom* v Sterzingu (les, 1456/59, žup. c. Unsere Liebe Frau im Moos). S: predvsem 8 tabel (jelovina, vsaka 148 × 140 cm) t. i. **Wurzaškega olt.* (*Marijin in pasijónski olt.* z gradu Wurzach pri Memmingenu, 1437, Dahlem), in sicer *Rojstvo*, *Poklon kraljev*, *Binkošti* in *Marijina smrt* (dat.) pa *Oljska gora*, *Kristus pred Pilatom*, *Kristus nese križ* in *Vstajenje*. Table nekd. olt. v Sterzingu (zdaj v tamk. malem Multscherjevem muz.), ki ga je s plastiko vred (cf. supra) preskrbel Multscher, so prej pripisovali neznanemu *Mojstru sterzinških olt. kril*, zdaj pa na splošno veljajo za izdelek Multscherjeve delavnice: zaprti olt. je kazal 4 pasijónske prizore (*Oljska gora*, *Bičanje*, *Kronanje s trnjem* in *Kristus nese križ*), odprt pa 4 prizore iz Marijinega življenja (*Oznanjenje*, *Rojstvo*, *Poklon kraljev* in *Marijina smrt*).

L: K. *Gerstenberg* (ThB XXV, 1931, s. v. — L!); Cankar III/2 (1951); F. *Winzinger* (Kindler IV, 1967, s. v.); »US« 8 (1968, p. 184—85); Manfred *Tripps*: Hans Multscher: Seine Ulmer Schaffenszeit 1427—1467 (Weißenhorn 1969 [oc.: Theodor *Müller*, Kchr, jan. 1970]). — Cf. Th. *Müller* (Harm 1966), N. *Rasmo* (1963).

Mumford, Lewis (1895—....), amer. zgodovinar in kritik arhitekture in urbanizma; pisal tudi o lit. in drugih vprašanjih. R. v Flushingu pri New Yorku, prof. za urbanizem na *Univ. of*

Pennsylvania (od 1951) in *Massachusetts Inst. of Technology*.

B (za um. zgod.): *The Brown Decades: A Study of the Arts in America, 1865—1895* (NY 1931); *Technics and Civilization* (NY 1934; brit. izd. L 1946); *The Culture of Cities* (NY 1938; brit. izd. L 1944); *The South in Architecture* (NY 1941); *City Development* (NY 1945); ‚*Monumentalism, symbolism and Style*' (ArchR, 1949); (izd.) *Roots of Contemporary American Architecture: a series of thirty-seven essays dating from the mid-nineteenth century to the present* (NY 1952; n. izd. 1956); *Sticks and Stones: A Study of American Architecture and Civilization* (NY 1955 [1. izd. NY 1924]); *The City in History: Its origins, its transformations, and its prospects* (NY 1961; brit. izd.: Harm 1966, »a Pelican Book«; slov. prev. [Branko Vrčon]: *Mesto v zgodovini, I—II*, Lj 1970).

L: WWA (1962). — Cf. bibl. (supra): *Roots...* (1952 [1956]).

mumijski portreti, v povoje mumij vstavljeni v enkavstični tehniki na les (ali s temp na pl) naslikani portreti, po enem izmed posebno bogatih najdišč (oaza *Faiyûm* v Egiptu) imen. tudi fajumski portreti. Poznamo jih več kot 750, in sicer od Avgustove dobe pa do konca IV. st., takó da nam predstavljajo — v nadaljevanju star. egipt. izročila in na egipt. tleh — hkrati helen. umetn. v okviru rim. imperija in zvezni člen med ant. slikarstvom in biz. ikono.

L: H. *Drerup:* Die Datierung der Mumienporträts (Paderborn 1933, »Stud. zur Gesch. u. Kultur des Altertums« 19/1); Hilde *Zaloscer:* Porträts aus dem Wüstensand: Die Mumienbildnisse aus der Oase Fayum (W 1961); EWA X (1965, t. 489), XI (1966, t. 214); Klaus *Palasca:* Mumienporträts und verwandte Denkmäler (Wsb 1966); Kindler VI (1971, p. 475—79 — L!). — Cf. Th. *Kraus* (1967).

Munch, Edvard (1863—1944), norv. slikar in grafik, najpomembnejši skandinavski lik. umetnik, značilen predstavnik →*findesiècclovske umetn.* in pionir →*ekspresionizma*. Razen nekaterih avtoportretov so njegova najboljša dela nastala zunaj domovine, v katero se je za stalno vrnil šele po težki duševni krizi 1908. Poleg Pariza, ki je nanj vplival s Seuratovo, van Goghovo, Gauguinovo in Toulouse-Lautrecovo umetn., je za njegov razvoj bil posebno pomemben intelektualni Berlin (1892—95; Richard Dehmel, Stanisław Przybyszewski, August Strindberg). Vélike teme tega Munchovega obdobja so življenje in smrt, žena in ljubezen, njihova (grozljivo jasnovidnost in boleči občutek krivde povezujoča) nevrotična interpretacija pa na splošno še močneje živi v črno-beli umetn., ki ji je Munch tudi po tehn. strani utiral nova pota. Med Slovenci ga je za zgled imel zlasti mladi →*Jakac*. S: *Bolni otrok* (1885/86, Oslo), *Noč* (1890, ib.), *Celopost. portret umetnikove sestre Inger* (1892, ib.), *Pod žensko masko: avtp.* (1892, Oslo, Munch-museet), *Krik* (1893, Oslo), *Mesečina* (1893, ib.), *Smrt in dekle* (1893, Oslo, Munch-museet), *Madona* (1893/94, ib.), *Dan pozneje* (1894, Oslo [replika zgorelega orig. iz 1886]), *Puberteta* (1894, ib. [replika zgorelega orig. iz 1886]), *Soba smrti* (o. 1894/95, ib.), *Avtp. s cigareto* (1895, ib.), *Stanisław Przybyszewski* (d. [18]95, pastel, Oslo, Munch-museet), *V peklu: avtp.* (o. 1895, ib.), *Ljubosumnost* (o. 1895, Bergen, Billedgaleri, z. Rasmus Meyer), *Ibsen v kavarni* (o. 1898, prej Berlin, Fritz Jonas), *Ples življenja* (1899/1900, Oslo), *Konzul Christen Sandberg* (1901, Oslo, Munch-museet), *Grof Harry Keßler* (d. 1906, Nationalgal.), *Amor in Psihe* (1907, Oslo, Munch-museet), *Maratova smrt* (1907, ib.), *Pristan v Lübecku* (1907, Nationalgal.), *Adam in Eva pod drevesom* (1908, Oslo, Munch-museet), *Profesor Daniel Jacobson* (1909, ib.), *Avtp. Bergen* (1916, ib.), *»Španska mrzlica«: avtp.* (1919, Oslo), *Model na zofi* (1928, Oslo, Munch-museet), *Med uro in posteljo: avtp.* (1940, ib.), *Pri oknu: avtp.* (1942, ib.), *S pastelom v roki: avtp.* (pastel, 1943, ib.). G: *Smrt in dekle* (s. igla, 1894), *Avtp.* (lito.,. d. 1895), *Ljubosumnost* (lito., 1895), *Poljub* (s. igla & akvat., 1895; lesor., 1897/98), *»Madona«* (barvna lito., 1895—1902), *Bolni otrok* (lito., 1896).

L: St. *Przybyszewski* (izd.): Das Werk des Edvard Munch (Bl 1894 [prispevki: *Przybyszewski, Servaes, W. Pastor, Meier-Graefe*]); Curt *Glaser* (ThB XXV, 1931, s. v.); Johan H. *Langaard:* Edvard Munch (O 1934); *id.* (uv): Edvard Munchs selvportretter (O 1947); Jens *Thiis* (Norsk biografisk leksikon, IX, O 1950, s. v.); Arve *Moen:* Edvard Munch: Graphic Art and Paintings (3 knj., O-L 1956—1958); Johan H. *Langaard* & Reider *Revold:* Edvard Munch: Fra år til år (O 1961); *iid.:* Edvard Munch: Masterpieces from the artist's collection in the Munch-Museum in Oslo (NY-Trt 1964 — L!); B. S. *Myers* (EWA X, 1965, s. v.); Kindler IV (1967, s. v. — L!). — Cf. O. *Benesch* (1960), F. B. *Deknatel* (1950), C. *Glaser* (1917), J. P. *Hodin* (1949), G. *Jedlicka* (1958).

MÜNCHEN, gl. mesto Bavarske (*Bayern*, ZRN), se razvil iz naselbine *zu den Mönchen* (prvič dkm. 1158). Pomembni baročni in neoklasicistični spom. V 2. pol. XIX. st. in obd. fin de siècla živahno mednar. um. središče (t. i. *isarske Atene*), v katerem so študirali tudi mnogi Jugoslovani, pos. izmed Slovencev npr. Ažbe (ki je imel tu znano zas. šolo), Vesel, Kobilca in Petkovšek, Jakopič, Grohar, Jama in Sternen, pozn. še Tratnik in Avg. Černigoj. Tu bila 1892 ust. 1. nem. »secesija« (ust. Stuck, Trübner in Uhde), 1911 pa *Der Blaue Reiter* (ust. Kandinsky in Marc, cf. s. v. *Blauer Reiter*).

L: Reclam N I (1959); EWA VI (1962, stp 246—47 — L!); S. *Batušić* (ELU 3, 1964, s. v.). — Cf. A. *Feulner* (1920; 1922), H. *Karlinger* (1933), N. Lieb (1952), A. *Weese* (1906).

~ **Ludwigstraße** sta oblikovala predvsem Leo von → *Klenze* (juž. del, npr. št. 1—3 in 24) in pa Friedrich von *Gärtner* (sev. del, npr. št. 14, 16, 23). Slednji je mdr. sez. tudi *Bayerische Staatsbibliothek* (1832—43, prim. med muzeji) in *Ludwigskirche* (1829—44), na samem juž. koncu *Feldherrnhalle* (1841—44, cf. infra) in kot zaključek na sev. strani t. i. *Siegestor* (1843—52) po zgledu *Konstantinovega slavoloka* v Rimu. Celota je imen. po bavarskem kralju Ludoviku I., ki jo je bil ukazal začeti že kot prestolonaslednik 1816.

L: »PKG« 11 (1966, t. 373); »US« 11 (p. 224—25).

cerkve

~ **Johann-Nepomuk-Kirche** (*Sendlinger Str. 62*) sta 1733 zač. na lastne stroške zidati brata → *Asam* (o. 1750 dkč. Egid Quirin): notr. kot celota predstavlja dosledno slikovito in iluzionistično »skupnostno« umetnino — pravi baročni *Theatrum Sacrum.*

L (cf.s. v. *Asam*): Pevsner (1966).

~ **Ludwigskirche,** žup. c. *St. Ludwig* (*Ludwigstraße*), zač. 1829, posv. 1844 (arh. Friedr. Gärtner). *StS-e* je izvedel P. von → *Cornelius* s sodel. Njegovo lastnoročno delo, *Poslednja sodba* na vzh. steni kora (18,3 × 11,3 m, 1836/40), je eno izmed redkih pomembnih del nem. cerkv. slikarstva XIX. st.

~ **Sankt Kajetan,** nekd. teatinska c., *Theatinerkirche*, sez. 1663—75 (dvorni arh. A. Barelli) po vzoru rim. c. St'Andrea della Valle: prva v. stavba na Bavarskem z veliko kupolo. Bogato okrašeno *pročelje* iz 1767. Notr. zaznamuje predvsem težki *štukaturni okras* (1672—75), ki v pravem *horror vacui* pokriva vse stene.

~ **Sankt Michael** ali *Michaelskirche* (*Neuhauser Straße 52*), prva pomembnejša nem. c. po pretrganju s srednjev. izročilom, zač. 1583 po vzoru *Il Gesù* v Rimu, posv. 1597 (dkč. Friedr. Sustris). Pomembno **pročelje* (načrt Wendel Dietrich iz Augsburga?, izvedel kamnosek Wolfg. Miller): med portaloma iz rdečega marmorja niša z bron. kipom *nadangela Mihaela nad zmajem* (H. Gerhard, 1588 ulil Mart. Frey). Notr.: prekrita z mogočno banjo, z olt. slikami zastopani P. Candid, Christ. Schwarz (tudi *Mihael nad zmajem* v v. olt. 1591), Hans von Aachen, idr. Bron. *Križani* (Giambologna) *z Magdaleno* (Hans Reichle) v juž. delu prečne ladje, prvotno za nagrob. vojvode Viljema V. namenjeni *angel s krstilnikom* ob zah. steni (H. Gerhard 1596), marm. *nagrob. Eugèna Beauharnaisa* (Thorvaldsen 1830).

L: Reclam N I (1959, p. 493—96); »US« 9 (1969, p. 242—43 z repr.).

palače

~ **Alte Pinakothek** (*Barerstraße*, cf. odd. *muzeji*, infra), neorenesančna stavba sez. 1826—36 (arh. → *Klenze*), obnovljena po poškodbah v 2. svet. vojni.

~ **Altes Rathaus,** stara *Mestna hiša* (*Marienplatz*), sez. po požaru 1460 (arh. Jörg von Halsbach, imen. Jörg Ganghofer) o. 1470/80, po poškodbah v 2. svet. vojni spet rest. *V. dvorana* (*der Rathaussaal* ali *der Tanzsaal*) je bila prekrita z *lesenim banjastim obokom*, ki so ga imeli za najlepšega iz pozne gotike na Nemškem, in okrašena s *16 polihr. lesenimi plesalci Mavriski* (10 jih je zdaj v münchenskem Stadtmus., infra), delom Erasma → *Grasserja* iz 1480.

~ **Feldherrnhalle** (*Odeonsplatz*) je po naročilu kralja Ludovika I. (in po zgledu *Loggia dei Lanzi* v Florenci) sez. 1841—44 Friedrich von Gärtner.

~ **Glyptothek** (*Königsplatz 3*), vzorna neoklasicistična stavba, sez. 1816—30 (arh. Leo von → *Klenze*) po naročilu pozn. kralja Ludovika I. za slednjega z. plastike iz Grčije, Italije in Egipta. Freske → *Corneliusa* večidel uničene med 2. svet. vojno.

L: cf. H.-R. *Hitchcock* (Harm 1958 [1963, t. 9B]).

~ **Justizpalais** (*Lenbachplatz*), ena izmed najbolj uspelih palač XIX. st. na Nemškem, sez. 1897 v stilu it. pozne renesanse (arh. Friedrich Thiersch).

~ **Nymphenburg,** grad bavarskih volilnikov in pozn. kraljev, sez. od 1664 dalje, najprej kockasti srednji paviljon (1664—75, pročelje razčlenil Jos. Effner 1715), pozn., 1702, pa še stranski stavbi. *Slavnostno dvorano* v srednjem paviljonu (Barelli 1664 in Effner 1715) je 1756/57 oblikoval še Fr. Cuvilliés star. in s štukom okrasil Joh. Bapt. Zimmermann (njegove tudi freske *Poveličanje Flore*, *Kéfalos in Prokris*, *Venera in Mars*, *Auróra in Zefir* in *Léto spremeni likijske kmete v žabe*). — V parku kot posebno odličen rokokojski spom. lovski gradič **Amalienburg*, ki ga je oblikoval Fr. Cuvilliés star. (1734—39); zlasti njegova **Zrcalna dvorana* (štukaturni okras Joh. Bapt. Zimmermanna, rezljani opaž Joachima Dietricha) predstavlja odlično ubrano celoto v srebru in svetlo modri barvi.

L: EWA VI (1962, t. 148 spodaj levo), VIII (1963, barvna t. 117), XII (1966, t. 166); »US« 10 (1969, f p. 207).

~ **Propyläen** (*Königsplatz*), po naročilu kralja Ludovika I. sez. 1846—60 (arh. Leo von → *Klenze*) po vzoru Propilej na atenski Akropoli.

~ **Ruhmeshalle** (*Theresienhöhe*), v dorskem slogu sez. neoklasicistična stebrna dvorana z 80 doprsji (arh. → *Klenze* 1843—54). Pred njo orjaški spom. → *Bavaria* (supra).

~ **Villa Stuck** (*Prinzregentstraße 60*), vila z velikim ateljejem, ki si jo je 1897—98 sez. slikar Franz von → *Stuck* in si jo bogato opremil po svojih načrtih: kot celota odličen spom. → *fin-de-siècle-vske umetn.*

javni spomeniki

~ **Bavaria** (*Theresienhöhe*), orjaški spom. pred → *Ruhmeshalle* (supra): bron. soha (vis. 15,77 m) po modelu Ludwiga Schwanthalerja ulita 1844—50 (Ferd. Miller), celota s podstavkom vis. 30 m.

L: »PKG« 11 (1966, t. 324); »US« 11 (f p. 176).

~ **konjeniški spomenik volilnika Maksimilijana I.** (*Wittelsbacher Platz*), nastal od 1830 do 1839, ko so ga odkrili (arh. Leo von → *Klenze*, bron. plastika → *Thorvaldsen*).

L: »PKG« 11 (1966, t. 316 — L!).

~ **Wittelsbacher Brunnen** (*Lenbachplatz*), najbolj znano delo kiparja Adolfa → *Hildebranda* iz let 1890—95.

muzeji

L: Minhen (Bgd: Prosveta s. a. [1968], »Metropole umetnosti«).

~ **Alte Pinakothek** (*Barerstraße 27*), svetovno pomembna z. slik (→ *dvanajst najpomembnejših um. gal.*), zametek v z. bavarskega vojvode Viljema IV. (vladal 1508—50). S: mdr. zastopani med Nemci Veronikin mojster (*Sv. Veronika*, jelovina), Lochner, Mojster Marijinega življenja (Meister des Marienlebens: *Marijin olt.*, hrastov les), Mojster Jernejevega olt. (Meister des Bartholomäusaltars: *Jernejev olt.*, hrastov les), Michael Pacher (npr. *Olt. cerkv. učiteljev* [*Der Kirchenväteraltar*], les, o. 1483), B. Strigel (npr. *Hieronymus Haller*; *Conrad Rehlinger* in njegovih *osem otrok*, oboje d. 1517 — vse jelovina), Holbein star. (*Kaisheimski olt.*, jelovina, d. 1502; *Boštjanov olt.*, lipov les, 1516 [z avtp.]), Dürer (*Oswolt Krell*, d. 1499; kristomorfni **Avtp.*, d. 1500; **Paumgartnerjev olt.*, 1502/04; **»Štirje apostoli«*, d. 1526 — vse lipov les), Cranach star. (npr. *Križanje*, d. 1503; *Albrecht Brandenburški pred Križanim* — oboje jelovina), Grünewald (**Sv. Erazem in Mavricij*, lipov les, 1520/25), Burgkmair star. (*Janez Ev. na Patmosu*, jelovina, d. 1518), A. Altdorfer (*Listnat gozd s sv. Jurijem*, pergament na lipovem lesu, d. 1510; *Suzana in starca*, lipov les, d. 1526; **Aleksandrova bitka*, lipov les, d. 1529), Baldung, imen. Grien (*Mejni grof Krištof Badenski*, lipov les, d. 1515; *Rojstvo*, jelovina, d. 1520), Amberger, Hans Muelich, Hans von Aachen, Flegel, A. Elsheimer (npr. *Beg v Egipt*, baker, d. 1609); med Nizozemci (vse navedene slike hrastov les) Rogier van der Weyden (*olt. s Poklonom treh kraljev*), t. i. *Brabantski biser* (*Perle von Brabant*), Q. Massys, Gossaert (*Marija z otrokom*, d. 1527; *Dánaa*, d. 1527), Lucas van Leyden, Roymerswaele (*Menjavec z ženo*, d. [15]38; *Davkar v svoji sobi*, d. 1542), Vermeyen, Mojster Marijine smrti (*Marijina smrt*), Jan van Hemessen (*Poklicanje Mateja*, d. 1536), P. Brueghel star. (**Indija Koromandija*, d. 1567); med Italijani npr. fra Angelico (**Polaganje v grob*, topolov les), fra Filippo Lippi (*Oznanjenje*, topolov les), Botticelli (*Objokovanje*, topolov les, 1500), Leonardo da Vinci (*Madona z nageljnom*, topolov les), Perugino (npr. *Videnje sv. Bernarda*, kostanjev les), Rafael (*Madonna Tempi*, kostanjev les; *Sveta družina Canigiani*, lipov les; *Madonna della Tenda*, kostanjev les), Tizian (npr. *Vanitas*, personifikacija, o. 1515; → *Portret cesarja Karla V. v naslonjaču*, d. 1548), Tintoretto (npr. *Kristus pri Marti in Mariji*, o. 1567); med Flamci Rubens (npr. **Avtp. z Izabelo Brant v vrtni uti*, 1609/10; **Ugrabljenje Leukipovih hčera*; **Boj z Amazonkami*) in van Dyck (npr. *Počitek na begu v Egipt*); med Holandci npr. F. Hals (**Willem van Heydthuysen*, o. 1630 [portret stoječega, prej → *Vaduz*]), P. Lastman (*Odiséj in Nausikaa*, hrastov les, d. 1619), J. van Goyen, Rembrandt (npr. *Avtp.*, hrastov les, d. 1629; *Sv. družina v tesarski delavnici*, d. 1631; v pasijónskem ciklu za niz. namestnika Friderika Henrika [1633—39] *Snemanje s križa*, cedrovina, *Postavljanje križa* [z avtp.], *Vnebohod*, d. 1636, *Vstajenje*, hrastov les [prej pl], d. 1639, in *Polaganje v grob*, dkč. 1639; *Čaščenje pastirjev*, d. 1646; *Iz groba vstali Kristus*, d. 1661), A. van Ostade, C. Fabritius (*Avtp.* ?), Pieter Janssens Elinga, Jan Steen, Gabriel Metsu, Jacob van Ruisdael, Frans van Mieris star., Jan van der Heyden, Jan Weenix, itd.; med Francozi N. Poussin (*Objokovanje*, o. 1628/29), Claude Lorrain, Joseph Vivien (*Avtp.*), Rigaud, Chardin, Boucher (*Počivajoča deklica*, d. 1752); med Španci (*El Espolio*, o. 1590/95, morda s sodel.; *Sv. Veronika*, morda delo delavnice), Ribera, Zurbarán, Velázquez, Murillo in Goya.

L: Ältere Pinakothek München: Amtlicher Katalog (18. izd., Mn 1936); Alte Pinakothek München:

Kurzes Verzeichnis der Bilder, Amtliche Ausgabe 1958 (2., razš. izd., Mn); Alte Pinakothek München, Katalog I: Deutsche und niederländische Malerei zwischen Renaissance und Barock (Mn 1963), II: Altdeutsche Malerei (Mn 1963), III: Holländische Malerei des 17. Jahrhunderts (Mn 1967). — Cf. E. *Buchner* (1957; 1959; 1960), R. *Oertel* (1960), H. *Soehner* (1963).

~ **Bayerisches Nationalmuseum** (*Prinzregentenstraße 3*), ust. 1855: izredno bogata z., zlasti nem. plastike in umetnoobrtnih izdelkov. Generalni direktor do 1968 Theodor → *Müller*, odtlej Hans R. → *Weihrauch*. P: med pomembnimi deli in umetniki npr. slonokoščen relief iz o. 400 (*Tri Marije ob grobu in Vnebohod*, 18,7 × 11,6 cm), *Marija z rožnim grmom* iz Straubinga (polihr. peščenec, viš. 134 cm, o. 1320/30), *Kristus in Janez Ev.* (les, viš. 67,5 cm, o. 1320/30), *Gramatika* s Švabskega (les, o. 1320/30), *Sv. Jurij* z Bavarskega (polihr. lipov les, viš. 134 cm, o. 1400), *Pietà iz Seeona* (polihr. apnenec, salzburško delo iz o. 1400), *Seeonska madona*, tj. *Marija z otrokom* iz samostana Seeon ob Chiemseeju (polihr. les, o. 1425/30), Multscherjev *model za epitaf vojvode Ludovika Bradatega* (solnhofenski kamen, 58 × 21 cm, 1435), J. Kaschauer (stoječa *Marija z otrokom* z v. olt. katedr. v Freisingu, les, 1443), slonokoščena *Vanitas*, tj. *Deklica s smrtjo* (viš. 14,5 cm, v Franciji o. 1450), E. Grasser (žalujoča *Marija* in *Janez Ev.* iz Pippinga pri Münchnu (les, o. 1480), Petru Vischerju star. atr. *Mož, ki lomi vejo* (*Der Astbrecher*, bron, viš. 37 cm, o. 1490), Riemenschneider (*Sv. Boštjan*, polihr. les, o. 1490; *Magdalenino »vnebovzetje«*, tj. *Marija Magdalena med* 6 *angeli* z v. olt. v Münnerstadtu, lipov les, 1490/92), C. Meit (*Judita*, delno polihr. alabaster, viš. 29,5 cm, o. 1515), H. Leinberger (sedeči *Jakob star.*, polihr. lipov les, viš. 195 cm, o. 1525), Giambologna (personifikacija *Arhitektura*, bron, viš. 34,5 cm, o. 1570/80), G. Petel (*Sv. Boštjan*, slonova kost, po 1630), F. A. Bustelli (npr. *Sigmund von Hainhausen*, porcelan, viš. 45 cm, o. 1761), J. B. Straub (*David*, les, 1760), I. Günther (*Bellona*, les, o. 1772), itd. — S: npr. *olt. z gradu Pähl* pri Weilheimu (o. 1400), mdr. zastopan C. D. Asam (npr. *Avtp.*).

L: Jedding (1961); Bayerisches Nationalmuseum: Führer durch die Schausammlungen (9. izd., Mn 1966 — L! [p. 105—06]); »US« 8 (1968, f p. 147, 161, 164), 9 (1969, f p. 196).

~ **Bayerische Staatsbibliothek** (na → *Ludwigstraße 16*). Med slavnimi IR, ki jih hrani, npr. *astronomsko-kronološki rkp.* iz 818 (Cod. lat. 210, cf. s. v. *salzburška kronološka in astronomska rokopisa*), → *Codex Aureus iz St. Emmerama v Regensburgu* (o. 870, Cod. lat. 14000), → *Evangeliar Otona III.* (konec X. st., Cod. lat. 4453), → *Perikope Henrika II.* (1002/14, Cod. lat. 4452), *Sakramentar Henrika II.* (1002/14, Cod. lat. 4456), → *Utin kodeks* ali *Utin evangelistar* (1. četrt. XI. st., Cod. lat. 13601), → *Perikope iz samostana St. Erentrud* (o. 1140, Cod. lat. 15903), → *Carmina Burana* (1. tretjina XIII. st., Cod. lat. 210), v letih 1565—70 iluminirani → *Spokorni psalmi* (Mus. Ms. A [1—3]), itd.

L: Fridolin *Dreßler:* Cimelia Monacensia (Wsb 1970). — Cf. A. *Boeckler* (e. g. 1924), etc.

~ **Neue Pinakothek und Neue Staatsgalerie** (*Prinzregentstraße 1*), pomembna z. evr. slikarstva od konca XVIII. st. dalje, v zdajšnjih prostorih (za nacizma sez. *Haus der Kunst*) samó delno razstavljena. S: med Nemci zastopani J. A. Koch, C. D. Friedrich, F. L. Catel, F. Overbeck, K. Blechen, L. Richter, M. von Schwind, C. Spitzweg (npr. *Ubogi pesnik*, d. 1839), A. Menzel, A. Feuerbach, F. Lenbach, H. von Marées (npr. *Avtp. z Lenbachom*, 1863), W. Leibl (npr. *Lina Kirchdorffer*, 1871) M. Liebermann (npr. *Žena s kozama na sipinah*, d. [18]90), F. von Uhde, L. Corinth, F. Stuck, E. Nolde, M. Slevogt, K. Hofer, F. Marc, E. L. Kirchner, M. Beckmann, A. Macke, O. Schlemmer, O. Dix, M. Ernst, etc., med drugimi pa e. g. Corot, Delacroix, Daumier, Courbet, Böcklin, C. Pissarro, É. Manet, Degas, Cézanne, C. Monet, P.-A. Renoir, Gauguin, van Gogh (npr. *Sončnice*, 1888), F. Hodler, G. Segantini (*Oranje*, 1886—90), F. Khnopff, J. Ensor, Toulouse-Lautrec, P. Sérusier, Kandinsky, P. Bonnard, Vuillard, Matisse, Klee, Picasso, Braque, R. Delaunay, Kokoschka, G. De Chirico, J. Adler, G. Sutherland, F. Bacon, etc.

L: Jedding (1961); Neue Pinakothek und Staatsgalerie München, Ausgestellte Werke, I: Französische Meister des 19. Jahrhunderts, Kunst des 20. Jahrhunderts (Mn 1966), II: Meisterwerke der deutschen Malerei des 19. Jahrhunderts (Mn 1967).

~ **Schatzkammer der Residenz** (*München 22, Max-Josef Platz 3*). Mdr. tu *hišni oltarček vojvode Albrechta V. Bavarskega* (ebenovina, zlato & emajl, viš. 63 cm, šir. 45,5 ali odprt 53,5 cm, globina 27 cm, Augsburg ali München o. 1560/70), → *Albertinska omarica* (o. 1579 , *Neptunova vaza* bratov Saracchi (kamena strela, emajlirano zlato, rubini & smaragdi, viš. 51,5 cm, o. 1579), *Sv. Jurij* (emajlirano zlato, pozlačeno srebro, diamanti, rubini, smaragdi, ahat & kalcedon, viš. 50 cm, šir. 43,2 cm, globina 19,8 cm, München o. 1590).

L: Jedding (1961); H. *Thoma* & H. *Brunner:* Schatzkammer der Residenz München: Katalog (Mn 1964); »US« 9 (1969, p. 167, 231—35, 247 z repr.).

~ **Staatliche Antikensammlung**: *Glyptothek* in *Museum antiker Kleinkunst* (*Königinstraße 1*). V Gliptoteki (ust. 1836). mdr. *Apólon Tenejski* (VI. st. pred), slavni → *egineti* (plastika z zatrepov Afajinega templja na otoku Egini), t. i. *Barberinijevski favn* (III. st. pred), itn. *Mus. antiker Kleinkunst:* mdr. zastopan → *Eksekias* (*skleda z Diónisovim potovanjem po morju* (o. 540/30 pred).

L: Jedding (1961); »US« 3—4.

~ **Stadtmuseum** (*St. Jakobsplatz 1)*, ust. 1889, po bombardiranju 1944 spet odprt od 1954 dalje. P: mdr. **10 plesalcev Mavriskov* (od 16, ki so krasili v. dvorano v münchenski stari Mestni hiši, delo Erasma → *Grasserja* iz 1480.

***Münchenski psalter,** najobsežnejši srb. iluminirani rkp (229 listov 28 × 19,7 cm, konec XIV. st., München, Staatsbibl., Cod. slav. 4*)*. Med njegovimi 149 miniaturami ilustracije psalmov (predvsem prizori iz Davidovega življenja*)* in razlag psalmov, evang. prizori in na koncu ilustracije cerkv. pesmi, med katerimi se odlikujejo miniature → *akátista*.

L: Mara *Harisijadis* (ELU 3, 1964, p. 511 — L!); SSS (1966, p. 170—71 in tabla 12 pri p. 190). — Cf. C. O. *Nordström* (Dyggvejev zb. 1957; 10. biz. 1957), S. *Radojčić* (1950; 1963), J. *Strzygowski* (1906).

Munggenast, Josef (u. 1741), avstr. arh., bratranec in sodel. → *Prandtauerja*. Najtehtnejše delo je prezidava samostana → *Altenburg* na Spodnjeavstrijskem (c. sez. 1730—33, celota dkč. 1742).

L: cf. E. *Hempel* (1965), H. *Sedlmayr* (Österreichische 1930).

Munk, Zdenka (1912—....*)*, hrv. um. zgodovinarka, lik. kritičarka in muzealka. Od 1954 dalje direktor *Muz. za umjetnost i obrt* v Zgb.

L: Lelja *Dobronić* (ELU 3, 1964, s. v. — B!).

Munkácsy, Mihály, s pr. im. *Michael Lieb* (1844—1909*)*, madž. slikar, realist. R. v Munkácsu na Madžarskem, štud. na ak. v Budimpešti, na Dunaju in v Düsseldorfu, od 1872 dalje v Parizu, ob koncu življenja duševno bolan, u. (65*)* v Endenichu pri Bonnu. V Parizu je bil med njegovimi sodel. tudi Jurij Šubic, med njegovimi učenci pa sta bila Max Liebermann in Fritz von Uhde. S: npr. *Zadnji dan obsojenca* (les, 1870, Budimpešta, Magyar Nemzeti Galéria; 2. varianta, 1878, ib.), *Dve družini v kuhinji* (1877, ib.), *Slepi Milton narekuje Izgubljeni raj* (1877/78, New York, Public Libr., stopnišče), *Obisk pri otročnici* (več variant, npr. 1879, Neue Pin.), *Apoteoza it. renesanse* (1884—89 [med sodel. Jurij Šubic], Dunaj, Ksthistorisches Mus., nad stopniščem), *Franz Liszt* (1886, Budapest, Magyar Nemzeti Galéria), itd. — Up: Jurij Šubic (*Slikar v delavnici*, o. 1883).

L: L. *Végvári:* Katalog der Gemälde und Zeichnungen Michael von Munkácsys (Budapest 1959); »PKG« 11 (1966, t. 197a — L!); A. *Ryszkiewicz* (Kindler IV, 1967, s. v. — L!). — Cf. B. *Lázár* (1911).

MÜNNERSTADT na Frankovskem (upravno Bavarska, ZRN). V katol. žup. c. od nekd. Riemenschneiderjevega v. olt. še 2 *reliefa* z Magdalenino legendo, na enem *Zadnje obhajilo Marije Magdalene* (1490/92).

Muñoz, Antonio (1884—....), it. um. zgodovinar, r. v Rimu. V njegovi z. mdr. zastopan tudi G. L. Bernini (bron. doprsje papeža *Gregorija XV.*, 1621/22).

B: *Il Codice purpureo di Rossano* (R 1907); (& M. Lazzaroni) *Filarete* (R 1908); ‚*Miniature Bizantine nella Biblioteca Queriniana di Brescia*' (Miscellanea Ceriani, Mi 1910); ‚*Un'opera del Bernini ritrovata: Il busto di Gregorio XV*' (Vita d'Arte, 1911); ‚*La scultura barocca a Roma*' (Rassegna d'Arte, 1916, 1917 & 1918); ‚*Studi sul Bernini*' (Arte, 1916); ‚*La scultura barocca e l'antico*' (ib.); ‚*Nuovi studi sul Bernini*' (ib., 1917); ‚*Alcune opere sconosciute del Bernini*' (ib.); ‚*Alessandro Algardi ritrattista*' (Dd, 1920); *Roma barocca* (Mi 1921; 2. izd. Mi-R 1928); *Giovanni Battista Piranesi* (Mi-R 1921); *Francesco Borromini* (R 1921, »Bibl. d'arte illustrata« I/1); *Pietro da Cortona* (R 1921, ista z. I/6); *Carlo Maderna* (R 1921, ista z. I/12); ‚*Alcuni ritratti a busto del Seicento Romano*' (Dd, 1922/23); *G. L. Bernini architetto e decoratore* (R 1925, »Bibl. d'arte illustrata« I/26—28); *I quadri bizantini della Pinacoteca Vaticana, provenienti dalla Biblioteca Vaticana* (R 1928); *Velázquez* (Lpz 1941); *Murillo* (No 1942, »Grandi pittori«); *D. Fontana* (R-Bellinzona 1944).

L: Lodovici (1942).

Munro, Thomas (1897—....), amer. estetik in pisec o umetn., nazorsko izhajajoč iz Herberta Spencerja; prof. na *Case Western Reserve Univ.* v Clevelandu; ur. *The Journal of Aesthetics and Art Criticism* (od 1945).

B: (& Paul Guillaume) *Primitive Negro Sculpture* (NY 1926); *Scientific Method in Aesthetics* (NY 1928); *Great Pictures of Europe* (NY 1930; n. izd. NY 1934); *The Arts and Their Interrelations* (NY 1949); *Towards Science in Aesthetics* (1956); *Art Education: Its Philosophy and Psychology*, *Selected Essays* (NY 1956; *Evolution in the Arts and Other Theories of Cultural History* (Clev s. a.); *Oriental Aesthetics* (ib. 1965).

L: Gilbert-Kuhn (1953 [1967]); WWAA (1959). — Zbornik: J Aesth (jesen 1964 [posebna štev. — B!]); Max *Rieser*, Thomas Munro's Position in American Aesthetics (ib.).

Münster v Švici → *Müstair*

Münsterberg, Hugo, amer. zgodovinar umetn. Daljnega vzh. (mdr. prispevki v *Artibus Asiae*). Njegova pomembna z. je v → *New Paltzu*.

B: *The Landscape Painting of China and Japan* (NY 1955); *The Arts of Japan: An Illustrated History* (Tokyo-Rutland [Vermont] 1957); *The Ceramic Art of Japan: A Handbook for Collectors* (Rutland [Vt.] 1964); *Der Ferne Osten* (Ba-Ba 1968, »K. im Bild«; slov. prev. [Helena Menaše]: *Daljni vzhod*, Lj 1968, »US« 15).

Münter, Gabriele (1877—1962), nem. slikarka, prijateljica in učenka Kandinskega v Münchnu (svojo v. veliko z. njegovih del je podarila münchenski *Städtische Gal.*), z njim tudi v skupini *Der → Blaue Reiter*. R. v Berlinu, 1898—1900 v ZDA (tam so bili njeni starši živeli do 1864). S: npr. *Kandinsky za mizo* (lepenka, 1911, München, Städtische Gal.).

L: Juliane *Roh* (Kindler IV, 1967, s. v. — L!). — Cf. E. *Roditi* (1960).

Müntz, Eugène (1845—1902), fr. um. zgodovinar, eden izmed pionirjev v raziskavanju it. renesanse, izredno plodovit pisec. R. v Sulzu v Alzaciji, bibliotekar *École des Beaux-Arts* v Parizu, tam u. (57). Član *Inst. de France*.

B: *Les Arts à la cour des papes pendant le XVe et le XVIe siècle* (3 knj., P 1878—1879—1882); *Histoire de la tapisserie: en Italie, en Allemagne, en Angleterre, en Espagne, en Danemark, en Hongrie, en Pologne, en Russie & en Turquie* (2 knj., P 1878—1884); ‚*Raphaël archéologue et historien d'art*' (GBA, 1880); *La tapisserie* (P 1881); *Raphaël: Sa vie, son oeuvre et son temps* (P 1881; 2. izd. P 1900); *Les Précurseurs de la Renaissance* (P 1882; it. izd. *I precursori e propugnatori del Rinascimento*, F 1902); ‚*Le Musée du Capitole et les autres collections romaines à la fin du 15e siècle et au commencement du 16e siècle*' (RA, 1882); *Les Historiens et les critiques de Raphaël 1483—1883: Essai bibliographique…* (P 1883); ‚*Les monuments antiques de Rome à l'époque de la renaissance: Nouvelles recherches*' (RA, 1884); *Donatello* (P 1885); *La Renaissance en Italie et en France: à l'époque de Charles VIII* (P 1885); *La Bibliothèque du Vatican au XVIe siècle: notes et documents* (P 1886); ‚*Les mosaïques byzantines portatives*' (Bull. mon., 1886); *Études iconographiques et archéologiques sur le moyen âge, I^e série* (P 1887); *Les Collections des Médicis au XVe siècle* (P-Londres 1888); ‚*La tradition antique au moyen âge*' (J. des Savants, 1888); ‚*Les gemmes antiques au moyen âge*' (ib.); *Guide de l'École Nationale des Beaux-Arts* (P 1889); *Histoire de l'art pendant la renaissance, I—III* (P 1889—1891—1895); *Les archives des arts: Recueil de documents inédits ou peu connus, 1e Série* (P 1890); *Tapisseries, broderies et dentelles* (P 1890); ‚*Les légendes du moyen âge dans l'art de la renaissance, I: La légende de Trajan*' (Rev. des traditions populaires, 1892); ‚*La propagande de la Renaissance en Orient durant le XVe siècle*' (GBA, 1892—95); ‚*L'enseignement des Beaux Arts en France: Le siècle de Louis XIV*' (GBA, 1895); ‚*Les collections de Cosme I de Médicis*' (Ra, 1895); *Florence et la Toscane* (P 1897); *Les Arts à la cour des papes: Innocent VIII, Alexandre VI, Pie III (1484—1502)* (P 1898); *Léonard de Vinci* (P 1899); ‚*Les influences classiques et le renouvellement de l'art dans les Flandres au 15e siècle*' (GBA 1898); ‚*Le musée de portraits de Paul Jove*' (Mémoires de l'Ac. des Inscriptions et Belles Lettres, P 1900); ‚*La légende du sorcier Virgile dans l'art du 14e—16e siècles*' (Monatsberichte f. K. u. Kw., 1902).

Münz, Ludwig (1889—1957), avstr. (ž.) um. zgodovinar. R. na Dunaju, štud. na univ. tam in v Hamburgu, dkč. pravo in zač. um. zgod., 1914—18 oficir, nadaljeval umzg. študij, 1922—26 v Warburgovi knjižnici v Hamburgu, od 1926 na Dunaju, 1938—47 v emigraciji v Angliji, odtlej prof. na dunajski *Ak. der bildenden Künste* in direktor njene gal.; u. v Münchnu sredi Rembrandtu posv. kongresa. Kom. *Das holländische Gruppenporträt* (1931) Aloisa → *Riegla*.

B: ‚*Federzeichnungen von Rembrandt und Bol*' (Belv, 1924); (& Viktor Löwenfeld) *Die plastischen Arbeiten Blinder* (Brünn 1935); ‚*Rembrandts Altersstil und die Barockklassik*' (JSW, 1935); ‚*Rembrandt's »Synagogue« and some Problems of Nomenclature*' (JWCI, 1939/40); *Akademie der bildenden Künste in Wien: Katalog des wiedereröffneten Teiles der Gemäldegalerie* (W 1948); *Goethes Zeichnungen und Radierungen* (1949); **Rembrandt's Etchings: Complete Edition* (2 knj., L: Ph 1952); *Akademie der bildenden Künste in Wien: Katalog und Führer der Gemäldegalerie, I* (W 1954); *Rembrandt* (NY 1954, »The Libr. of Great Painters«); *Rudolf von Alt* (W 1954); *Österreichische Landschaftsmalerei des 19. Jahrhunderts* (W 1954 [rk, Wien Ak.]); *Österreichische Landschaftsmalerei von Schindler bis Klimt* (W 1955 [rk, ib.]); *Adolf Loos* (Mi 1956); ‚*»Claudius Civilis«, sein Antlitz und seine äußere Erscheinung*' (Ktids, 1956); *Bruegel: The Drawings* (L: Ph 1961).

L: BM (1957, nekr.); Fritz *Novotny* (L. Münz: Bruegel, L 1961).

MURANO, mesto na otočkih v laguni severovzh. od Benetk, od XIII. st. dalje slavno po svojih steklarskih izdelkih.

L: EWA VIII (1963, stp 580—81); Guiseppe *Mazzariol* & Giovanni *Mariacher:* Da Torcello a Murano (F 1969, »I tesori« 22).

∼ **stolnica** (*Basilica di Santa Maria e Donato*), v zdajšnji obliki o. 1140 dkč. romanska stavba s prečno ladjo in v zun. mnogokotno oblikovano gl. apsido, ki dajeta vzh. delu centr. poudarek. Sočasen *talni mozaik* (1140), v gl. apsidi *mozaik z Marijo* iz XIII. st. Mdr. tudi Lazzara Bastianija *Marija z otrokom, svetnikoma in donatorjem Giovannijem degli Angeli* (1484).

L: Hugo *Rathgens:* S. Donato zu Murano und ähnliche venezianische Bauten (Bl 1903); »PKG« 5 (1969, t. 211a). — Cf. G. *Delogu* (Z 1946).

∼ **župna cerkev** (*San Pietro Martire*) hrani mdr. sliki Giovannija Bellinija: t. i. *Pala Barbarigo*, tj. *Marija z dožem Marcom Barbarigom, sv. Avguštinom in angeli* (d. 1488) in *Marijino vnebovzetje z 8 svetniki* (s sodelavci o. 1513).

L: »CA« 28 (1969, kat. št. 135 & 204).

Muratov, Pavel Pavlovič, v fr. obliki *Muratoff* (1881—1950), rus. um. zgodovinar. R. v Moskvi,

vojni inženir na Kavkazu, 1922 emigriral, u. na Irskem.

B: *Drevnerusskaja ikonopis v sobranii I. S. Ostrouhova* (Mo 1914); *La pittura Russa antica* (R 1925; fr. izd. *L'ancienne peinture russe*, Rome 1925); *La peinture byzantine* (P 1928); *Les icones russes* (P 1927); *La sculpture gothique* (P 1931); *Trente cinq primitifs russes: Collection Jacques Zalotnitzky* (P 1931).

Murillo, Bartolomé Esteban (Perez), (1617—1682), šp. slikar, znan kot »šp. Rafael«, r., akt. in u. (64) v Sevilli. Po izrazu in oblikovanju svetlobe mehke nabožne, bibl. in žanrske podobe, nekdaj znan zlasti po svojih Madonah (tip → *Brezmadežna*). S: npr. *Beraški deček* (o. 1645/55, Louvre), *Dečka, ki jesta melono in grozdje* (o. 1645/55, Alte Pin.), pet prizorov iz Jakobove zgodbe, med njimi *Izak blagoslovi Jakoba* (Eremitaža), *Jakobova lestev* (ib.), *Jakobova čarovnija z olupljenimi šibami* (o. 1665/70, Dallas, Meadows Mus.) in *Laban išče ukradene malike* (CMA), *Voda iz skale* (1670/74, Sevilla, Hospital de la Caridad), *Sv. Justina in sv. Rufina* (1672/76, Sevilla, Mus. Provincial de Bellas Artes) in *Brezmadežna* (1678, Prado).

L: A. L. *Mayer* (ThB XXV, 1931, s. v. — L!); Juan Antonio *Gaya Nuño* (EWA X, 1965, s. v. — L!), J. *Vaquero* (Kindler IV, 1967, s. v. — L!). — Cf. C. *Justi* (1892 [1904]), H. *Knackfuß* (1896 [1913]), A. L. *Mayer* (1913 [1923]), A. *Muñoz* (1942). itd.

Murray, Linda, angl. um. zgodovinarka, žena Petra Murraya (infra).

B (cf. s. v. *Murray, Peter*): *The Late Renaissance and Mannerism* (NY 1968, »PWA«).

Murray, Peter J., angl. um. zgodovinar (najprej štud. slikarstvo), predava na londonski univ. (*Courtauld Inst. of Art*).

B: ‚*Lawrence's »Miss Murray« at Kenwood*' (BM, 1952); ‚*Cristoforo Landino*' (BM, 1953); ‚*Art Historians and Art Critics, IV: XIV Uomini Singhulari in Firenze*' (BM, 1957); (& Linda Murray) *A Dictionary of Art and Artists* (Harm 1959, »Penguin Reference Books« R 14; rev. pon. 1960); (& ead.) *The Art of the Renaissance* (NY 1963, »PWA«; jugosl. izd. *Umetnost renesanse*, Bgd 1966); (& P. Kidson) *A History of English Architecture* (L etc. 1962); ‚*»Bramante milanese«: the paintings and engravings*' (Arte Lom, 1962); *Architecture of the Italian Renaissance* (NY 1966); (& Linda Murray) *Lexikon der Kunst und der Künstler: Maler, Bildhauer und Architekten des Abendlandes bis zur Gegenwart* (Bergisch Gladbach: Lübbe 1967).

MURSKA SOBOTA, mesto, središče Prekmurja. Žup. c. ima ladjo iz 1910—12 in star gotski kor (XIV. st.) z vzh. zvonikom. V koru StS-e iz o. 1370: mdr. *apostoli, sv. Trojica s 3 obrazi* in na obeh straneh slavoloka ik. m. → *Pametne in nespametne device*. — *Szápáryjev grad* iz 2. četrt. XVIII. st.: z atlantoma okrašen *portal* (o. 1740). — *Spom. Zmage* iz 1945 po sovj. načrtu z bron. kipoma *partizana* (Zdenko Kalin) in *rdečearmějca* (Boris Kalin).

L: M. *Zadnikar* (ELU 3, 1964, s. v. — L!); Oris (1966); »ArS« 3 (1969, t. 28); Stele (1969, repr. 34).

Murtić, Edo (1921—....), hrv. slikar in grafik, kot lik. umetnik akt. tudi v NOB (npr. skupaj z Z. Prico 1944 ilustracije *Jame* Ivana Gorana Kovačića).

L: Božo *Bek:* Edo Murtić (Zgb 1958, »Mlb«); Zdenko *Šenoa* (ELU 3, 1964, s. v.); Nadreal Soc (1969 — L!); IV beogradski trijenale jugoslovenske likovne umetnosti (Bgd 1970 [rk, MSU] — L!). — Cf. A. *Čelebonović* (1965).

Müseler, Wilhelm, nem. um. zgodovinar, se s svojim pisanjem udinjal nacizmu.

B: *Geist und Antlitz der Renaissance* (1937); *Deutsche Kunst im Wandel der Zeiten* (1938; n. izd. 1941, 1950); *Europäische Kunst: Völker und Zeiten* (Bl 1942; n. izd. 1951); *Europäische Malerei* (1951); *Die Kunst der Welt: Die alten Kulturen* (1952).

Music, Antonio → *Mušič, Zoran*

muslimanska umetnost → *islamska umetnost*

Musper, Theodor Heinrich (tudi *Heinr. Theod.*), (1895—....), nem. um. zgodovinar. Prom. 1922 (*Beitrag zur Forschung über H. W., den Petrarkameister*), do 1962 direktor gal. v Stuttgartu.

B: *Die Holzschnitte des Petrarcameisters* (Mn 1927); ‚*Ein spätes Selbstbildnis von Hans Baldung Grien*' (Panth, 1938); ‚*Dannecker-Studien*' (ZDVKw, 1942); *Untersuchungen zu Rogier van der Weyden und Jan van Eyck* (Stu 1948); *Albrecht Dürer: Der gegenwärtige Stand der Forschung* (ib. 1952; 2. izd. 1953); (izd.) *Kaiser Maximilians Weißkunig* (2 knj., ib. 1955—1956); *Gotische Malerei nördlich der Alpen* (K 1961); *Die Urausgaben der holländischen Apokalypse und Biblia Pauperum* (Mn 1961); *Der Holzschnitt in fünf Jahrhunderten* (2., razš. izd., Stu 1964); ‚*Ein »Etat« bei Mantegna*' (Trautscholdtov zb., 1965); ‚*Die Datierung von Rembrandts »Verlorenem Sohn« in Leningrad*' (W. Grossov zb., 1968); *Dürers Kaiserbildnisse* (K 1969 [o piščevem podtikanju prim. ugotovitve Gerde *Panofsky-Soergel*, e. g. Kchr, 1970, p. 55—56]).

L: Kü (1961); Wer ist wer (1962).

MÜSTAIR (nem. *Münster*, Švica, v kantonu *Graubünden* blizu it. meje), od 805 dalje dkm. benediktinski samostan. Nekd. samostanska *cerkvica sv. Janeza* s 3, tudi zunaj vidnimi apsidami na vzh. V njej od 1896 dalje znane karolinške **StS-e* z zač. IX. st. (1896 odkrite so sneli in prenesli v Zürich v Landesmus. — med njimi *več prizorov iz Davidovega življenja*; 1947—51 odkrite so rest. *in situ*): o. 100 prizorov iz evangelijev in svetniških legend, med prvimi npr. *Beg v Egipt, Ozdravljenje gluhonemega, Ozdravljenje krvotočne žene, Kristus v predpeklu*, itd., na zah. steni *Poslednja sodba*.

L: Reclam Š (1966); EWA XIII (1967, stp 787 — L!); »UF« 12 (1967), 13 (1968); »US« 6 (1970, p. 92—93). — Cf. J. *Beckwith* (NY 1964), W. *Braunfels* (1968), G. de *Francovich* (1956), A. *Grabar* (Sk 1957), H. *Schrade* (1958).

Mušič, Marjan (1904—....), slov. arh. in pisec o arhitekturi, se zlasti ukvarjal z varstvom stavbnih spom. v Jugoslaviji in pos. v Sloveniji. R. v Novem mestu, najprej javno nastopil kot slikar, kot arh. Plečnikov učenec (dipl. 1929). Na odd. za arhitekturo Tehn. fak. v Lj od 1946 predava zgod. arhitekture (zdaj redni prof.). Prispevki v raznih časopisih, zbornikih (*ZZSK*) in leksikonih (*ELU*). Dopisni član JA (1966).

B: *Obnova slovenske vasi* (Ce 1947); ‚*Plečnik in Meštrović*' (NSd, 1959); pon. izb.: *Arhitektura in čas: eseji in razprave* (Mrb 1963 [izšlo 1964], »Lik. obzorja« 4); *Veliki arhitekti, I—III* (ib. 1965—1966—1968, ista z. 5 & 7 & 10); ‚*Podoba novomeške kapiteljske cerkve skozi čas*' (Novo mesto, 1365—1965: Prispevki za zgodovino mesta, Mrb-Novo mesto 1969); *Arhitektura slovenskega kozolca* (Lj 1970).

L: Ko je ko (1957); ULj (1957 — B!; 1969 — B!); ŠijanecS (1961); F. *Stelè* (ELU 3, 1964, s. v.).

Mušič, Zoran (Anton), v tujini Antonio Music (1909—....), slov. slikar in grafik. R. v Gorici, štud. na ak. v Zgb (dkč. 1934), pred 2. svet. vojno član kluba → *Neodvisnih*, 1935 slikal v Dalmaciji, 1943 deportiran v Dachau, živi po vojni v Benetkah in (od 1953) v Parizu; razstavlja kot eden izmed vidnejših predstavnikov → *École de Paris*. S: npr. *Konji* (1951, MAM).

L: Vollmer III (1956, p. 451); AS (1958 — L!); SteleP (1960); ŠijanecS (1961); WWA (1962; 1964); Luc *Menaše* (ELU 3, 1964, s. v.); SlovS (1966); Zoran Anton Mušič: retrospektivna razstava (Lj 1967 [rk, MG], uv Z. *Kržišnik* — L! [Ljerka *Menaše*]; cf. kat. razstave v Gradcu, Neue Gal., 1966); H. *Read*, Mušić, Zoran (Anton) (Kindler IV, 1967).

Muther, Richard (1860—1909), nem. um. zgodovinar in lik. kritik, zaradi svojega lahkega bleščečega lit. sloga eden izmed najbolj priljubljenih nem. piscev o umetn. pred 1. svet. vojno. Po izidu njegove zgod. slikarstva v XIX. st. (cf. infra) so mu — delno upravičeno — očitali plagiatorstvo.

B: *Anton Graff* (Lpz 1881); *Die ältesten deutschen Bilder-Bibeln: bibliographisch und kunstgeschichtlich beschrieben* (Mn 1883); *Die deutsche Bücherillustration der Gothik und Frührenaissance (1460—1530)* (Mn-Lpz 1884); ‚*Hans Schäufelein*' (A. Springerjev zb. [I], 1885); *Geschichte der Malerei im XIX. Jahrhundert* (3 knj., Mn 1893—1894; rev. angl. izd.: *The History of Modern Painting*, 4 knj., L-NY 1907); *Die Muther Hetze: Ein Beitrag zur Psychologie des Neides und der Verläumdung* (Mn-Lpz 1896); *Studien und Kritiken* (2 knj., W 1900—1901); *Geschichte der englischen Malerei* (Bl 1903); *Rembrandt* (A 1906); *Velázquez* (Bl 1907); *Die belgische Malerei im 19. Jahrhundert* (Bl 1909); *Geschichte der Malerei, I—III* (3. izd., Bl 1912 [1. izd. 1909]); *Aufsätze über bildende Kunst, I—II* (Bl 1914).

L: cf. H. *Uhde-Bernays* (1948).

Mütherich, Florentine, nem. um. zgodovinarka v münchenskem *Zentralinst. f. Kg.*; ur. *Kchr.*

B: *Die Ornamentik der rheinischen Goldschmiedekunst in der Stauferzeit* (Wü 1941); ‚*An Illustration of the Five Senses in Medieval Art*' (JWCI, 1955); (& Percy Ernst Schramm) *Denkmale der deutschen Könige und Kaiser: Ein Beitrag zur Herrschergeschichte von Karl dem Großen bis Friedrich II., 768—1250* (Mn 1962); ‚*Die Buchmalerei am Hofe Karls des Großen*' (KKK, 1966).

Muthesius, Hermann (1861—1927), nem. arh. in pisec o arhitekturi pa notr. opremi. V letih 1887—91 se je mudil na Japonskem, 1896—1903 pa je bil ataše nem. poslaništva v Londonu. Tam se je dodóbra spoznal z angl. stanovanjsko kulturo, svoja opažanja pa je pozn. uspešno posredoval na Nemškem.

B: *Die englische Baukunst der Gegenwart* (Lpz 1900); *Die neuere kirchliche Baukunst in England* (Bl 1901); ‚*Kunst und Maschine*' (Dekorative K., IX, 1901/1902); *Stilarchitektur und Baukunst* (Mülheim 1902); *Das englische Haus: Entwicklung, Bedingungen, Anlage, Aufbau, Einrichtung und Inneraum, I—III* (Bl 1904—1905; 2. izd. 1908—1911); *Kunstgewerbe und Architektur* (Jena 1907); etc.

Mutinelli, Carlo, it. um. zgodovinar in muzealec, zdaj direktor *Mus. Archeologico Nazionale* v Čedadu.

B: *Il Duomo* ([= čedadska stolnica] Udine 1956); (& G. Marioni) *Guida storico-artistica di Cividale* (ib. 1956); ‚*Eccezionali ritrovamenti longobardi a Cividale del Friuli*' (Arte Ven, 1959/60); ‚*Das langobardische Gräberfeld von S. Stefano in Pertica in Cividale*' (Jb. des Römisch-Germanischen Zentralmuseums in Mainz, 1961); *Piccola Guida di Cividale* (Udine 1965).

muze, modrice, grš. boginje in varuhinje znanosti in umetn., hčere → *Zéusa* in → *Mnemósine*. Cf. s. v. *devet muz*.

Muzika, personifikacija ene izmed → *septem artes liberales*. Up: npr. na → *Apoteozi Tomaža Akvinskega* (njen predstavnik → *Tubalkajn*), *freska* v vatikanskih *Appartamenti Borgia* (1492/94).

L: cf. B. *Berenson* (1968, repr. 1118).

Myers, Bernard S(amuel), (1908—....), amer. (ž.) um. zgodovinar, učil na raznih amer. univ., nato pri newyorški zal. *McGraw Hill* mdr. *Consulting Editor* vélike *Encyclopedia of World Art* in gl. urednik um. leksikona v 5 knj. (cf. infra).

B: *Modern Art in the Making* (NY-Trt-L 1950; 2. izd. 1959); *50 great artists* (NY 1953); (izd.) *Encyclopedia of Painting: Painters and Painting of the World from Prehistoric Times to the Present Day* (NY 1955); *Mexican Painting in Our Time* (NY: Ox UP 1956);

Art and civilization (NY 1957); *The German Expressionists: a generation in revolt* (NY 1957); *Understanding the arts* (NY 1958); *Jose Clemente Orozco* (Mexico 1960); (izd.) **McGraw-Hill Dictionary of Art, I—V* (NY-Trt-L-Sy-Johannesburg 1969).

Myrrha, mit. oseba (Ovid, Met. X, 298—502), mati Adónisa, ki ga je bila spočela s svojim očetom Kinirasom. Zaradi krvoskrunstva je bila spremenjena v → *mirino drevo* (cf. s. v. *mira*).

Up: *Nepoštena dojilja vodi Myrrho k ležišču njenega očeta* (Met. X, 454—468).

L: Pigler II (1956, p. 175).

Myslbek, Josef Václav (1848—1922), češ. kipar, r. in u. (še 73) v Pragi. P: npr. bron. *konjeniški spom. sv. Václava* (1912—24, Praga, Václavské náměstí).

L: cf. V. V. *Štech* (1922), V. *Volavka* (1929).

N

Naaman pred Izraelovim kraljem, bibl. ik. m. (4 Kralj 5, 7). Up: npr. *lesor.* v → *Dalmatinovi Bibliji* (1584, I, f. 205v — v ozadju → *Naaman se umiva*, cf. infra).

Naaman se umiva v Jordanu (lat. *Naaman in Jordane lotus* ali *Curatio Naaman*, nem. *Elisa heilt Naeman vom Aussatz*), bibl. ik. m. (4 Kralj 5, 10—14), v srednjev. tipologiji podoba *Krsta* in *Ozdravljenja gobavca.* Up: npr. C. Engebrechtsz (na *krilnem oltarčku*, o. 1510/20, Ksthist. Mus.), v ozadju *lesor.* → *Naaman pred Izraelovim kraljem* (supra) v *Dalmatinovi Bibliji.*

L: Réau II/1 (1956, p. 363). — Cf. W. *Molsdorf* (1920, št. 140, 585).

Naas, Amonec, grozi Izraelcem pri Jabesu, bibl. ik. m. (1 Kralj 11, 2). Up: npr. *miniatura* v → *Psalterju sv. Ludovika* (1253/70, Bibl. Nat.).

les **Nabis,** majhna, za pariško → *findesièclovsko umetn.* pa zelo značilna in pomembna umetniška skupina iz let o. 1889—99 (ime si je vzdela po hebr. besedi *nabi*, »prerok«): tvorili so jo slikarji Bonnard, Vuillard, M. Denis, P. Sérusier, P. Ranson in K.-X. Roussel, ki se jim je 1891 pridružil Verkade, 1892 pa še Rippl-Rónai, Vallotton in kipar Maillol. Zbirali so se okrog glasila *La* → *Revue Blanche* in tudi sicer gojili stike s sodobnimi simbolističnimi književniki. Up: M. Denis (→ *Hommage à Cézanne*).

L: Dict peint mod (1954); J. P. *Hodin* (EWA V, 1961, stp 186). — Cf. A. *Humbert* (*1954 — L!).

Nabuhodonozor, 2. kaldejski kralj (604—561 pred), 586 razrušil Jeruzalem in odpeljal Žide v sužnost. Med bibl. ik. m. (→ *Danijel*, → *Ezekijel*) npr. *Nebukadnezarjeva blaznost* in → *Nebukadnezarjevo videnje orjaka z ilnatimi nogami.*

Nabuhodonozor oblega Jeruzalem, bibl. ik. m. (4 Kralj 24). Up: npr. *lesor.* v → *Dalmatinovi Bibliji* (1584, I, f. 219).

nacistično obdobje (nacistična Nemčija 1933—45, priključena Avstrija 1938—45 in od 1938 dalje okupirane evr. dežele — cf. s. v. *narodnoosvobodilni boj*). Med milijoni ljudi, ki so jih nacisti pomorili zlasti v razdobju 1939—45, številni lik. umetniki (največ na Poljskem), med njimi Otto → *Freundlich*, Rudolf *Levy* in H. N. *Werkman.* Med umetniki, katerih dela so izločili iz nem. muzejev kot »sprijeno umetn.« (»*entartete Kunst*«), zaradi ž. rodu njihovih tvorcev, zaradi družbeno kritične vsebine itn. (delno so jih uničili, delno prodali v drugih deželah): → *Arhipenko*, → *Barlach*, → *Baumeister*, → *Beckmann*, → *Braque*, → *Chagall*, → *Corinth*, → *Derain*, → *Dix*, → *Ensor*, → *Feininger*, → *Gauguin*, *van* → *Gogh*, → *Grosz*, → *Heckel*, → *Hofer*, W. *Jaeckel*, A. *Kanoldt*, → *Kirchner*, → *Klee*, → *Kokoschka*, → *Lehmbruck*, Rudolf *Levy*, → *Liebermann*, → *Marc*, → *Modersohn-Becker*, → *Modigliani*, Otto *Mueller*, E. → *Nolde*, → *Pascin*, → *Picasso*, → *Roeder*, K. *Schmidt-Rottluff*, → *Vlaminck*, itd. Med tisoči umetnikov in znanstvenikov, ki so emigrirali: arhitekti → *Breuer*, → *Gropius*, → *Hilbersheimer*, E. *May*, → *Mendelsohn*, → *Mies van der Rohe*, Martin *Wagner*; slikarji in kiparji J. → *Adler*, → *Albers*, → *Beckmann*, → *Belling*, → *Bellmer*, → *Corinth-Berend*, Johnny *Friedländer*, → *Grosz*, H. → *Hartung*, → *Heiliger*, Th. Th. → *Heine*, → *Kandinsky*, Ludwig *Meidner*, Jakob *Nussbaum*, → *Schwitters* in → *Vordemberge-Gildewart* iz Nemčije, G. → *Ehrlich*, → *Kokoschka*, W. *Thöny* in → *Wotruba* iz Avstrije, → *Ernst*, → *Chagall*, → *Gabo*, F. → *Léger*, → *Lipchitz*, → *Zadkine* idr. iz zasedene Francije. Izmed um. zgodovinarjev so Nemčijo zapustili E. → *Auerbach*, → *Badt*, → *Bier*, G. → *Bing*, → *Brendel*, L. → *Brieger*, P. → *Brieger*, → *Buchthal*, → *Burchard*, → *Donath*, → *Ettinghausen*, O. → *Fischel*, → *Frankl*, W. → *Friedlaender*, M. J. → *Friedländer*, E. → *Fuchs*, → *Glaser*, A. → *Goldschmidt*, → *Grautoff*, H. O.

→ *Gronau*, Edith → *Hoffmann*, → *Hollstein*, → *Homburger*, → *Huth*, → *Katzenellenbogen*, → *Koehler*, → *Krautheimer*, → *Landsberger*, Wolfgang *Liepe*, A. L. → *Mayer*, → *Meier-Graefe*, → *Middeldorf*, → *Neumeyer*, → *Osborn*, D. in E. → *Panofsky*, N. → *Pevsner*, G. → *Ring*, J. → *Rosenberg*, → *Saxl*, G. → *Schönberger*, → *Stechow*, G. → *Swarzenski*, H. → *Swarzenski*, → *Tolnay*, → *Weinberger*, → *Weisbach*, → *Weitzmann*, → *Westheim*, → *Wind*, R. → *Wittkower*, → *Zucker*, okupirano Avstrijo pa O. → *Benesch*, O. → *Demus*, → *Ermers*, → *Fröhlich-Bum*, G. → *Glück*, → *Goldscheider*, Arn. → *Hauser*, Emil → *Kaufmann*, → *Kris*, B. → *Kurth*, → *Kurz*, → *Ladner*, L. → *Münz*, H. → *Schwarz*, → *Suida*, H. → *Tietze*, E. → *Tietze-Conrat* in → *Wilde*. Izmed lastnikov um. založb in trgovin in izdajateljev um. revij so emigrirali iz Berlina B. *Cassirer* (*Kunst und Künstler*), A. → *Flechtheim* (*Der Querschnitt*) in H. *Walden* (*Der* → *Sturm*), z Dunaja pa B. → *Horovitz* (*Phaidon*). Iz *Preußische Ak. der Künste* so bili izločeni njen častni predsednik Max *Liebermann* pa *Barlach*, *Dix*, L. *Gies*, *Kirchner*, P. *Mebes*, *Mies van der Rohe*, M. *Pechstein*, B. *Paul*, *Rohlfs*, *Schmidt-Rottluff*, → *Sintenis*, B. *Taut* in E. R. *Weiß*. Odpustili so večino ravnateljev muzejev in galerij (F. *Dörnhöffer*, M. J. *Friedländer*, E. *Gosebruch*, G. F. → *Hartlaub*, C. G. → *Heise*, L. → *Justi*, → *Sauerlandt*, itd.), razpustili → *Bauhaus* in → *Warburgov institut*. Naropane umetnine in cele zbirke (samó v okupiranem Parizu med najpomembnejšimi *Bernheim*, *David-Weill*, *Rothschildi*, *Seligmann*, *Wildenstein*) so si prilastili razni nacisti, sicer pa naj bi iz njih nastal orjaški muz. v Linzu (cf. s. v. *Posse*). Edina dovoljena »stila«: ustrezno prikrojeni klasicizem in domačijska umetn. (nem. *die Heimatkunst*), tematsko pa poveličevanje arijskega in pos. nem. nadčloveka in njegove zemlje (s primerno spremljavo malomeščanske pornografije). Vodilni nem. »umetniki« tega obd.: slikarji Elk Eber (1892—1941), Hans Adolf Bühler (1877—1955), Wilh. Otto Pitthan, Wolfgang Willrich (1897) in Adolf Ziegler (1892), kiparji Arno Breker (1900), Kurt Schmid-Ehmen (1901) in Josef Thorak (1889—1952), arhitekti Wilh. Kreis (1873—1955), Albert Speer (1905) in Paul Ludwig Troost (1878—1934). Izmed znanih um. zgodovinarjev so se nacizmu takó ali drugače udinjali → *Baudissin*, → *Beenken*, K. K. → *Eberlein*, → *Feulner*, D. → *Frey*, → *Kümmel*, Jörg *Lampe*, W. → *Müseler*, W. → *Pinder*, → *Posse*, Paul *Schultze-Naumburg*, → *Schrade*, → *Weigert* in G. → *Weise*, pos. v Avstriji pa F. → *Dworschak*, → *Grimschitz*, → *Schaffran*, H. → *Sedlmayr* in stari → *Strzygowski*.

L: Adolf *Behne:* Entartete Kunst (Bl 1946); Jean *Cassou:* Le Pillage par les Allemands des Oeuvres d'Art et des Bibliothèques appartenant à des Juifs en France (P 1947); Hellmut *Lehmann-Haupt:* Art under a Dictatorship (NY 1954); Stanisława *Sawicka*, Un Pillage scientifiquement organisé (Cahiers Pologne-Allemagne, P 1960); Sternfeld-Tiedemann (1962); Hertha *Welensiek*, Bildersturm und Buße: Zu der Ausstellung »Entartete Kunst« im Haus der Kunst in München (Weltkst, 1962); Wulff (1963); Hildegard *Brenner:* Die Kunstpolitik des Nationalsozialismus (Hmb 1963, »RDE« 167/168). — Cf. E. H. *Kantorowicz* (1945), E. *Panofsky* (The History 1953 [Meaning 1955]), P. O. *Rave* (1949), F. *Roh* (1962).

nadangeli (*arhangeli*), edini med angeli, ki so zaznamovani tudi z imeni: 1) Mihael (*Michael victoriosus*), 2) Gabrijel (*Gabriel nuntius*), 3) Rafael (*Raphael medicus*), 4) *Uriel* (*fortis socius*), 5) Barahiel (*Barachiel* ali *Malthiel adjutor*), 6) *Jehudiel* (ali *Jophiel remunerator*), 7) *Sealtiel* (ali *Zeadkiel orator*), 8) *Peliel*, in 9) *Raziel*.

L: Réau II/1 (1956, p. 41 ss).

Nadar, s pr. im. Gaspard Félix *Tournachon* (1820—1910), fr. fotograf, prej žurnalist in karikaturist, 1853 odprl v Parizu fotografski ateljé, v katerem so se shajali številni književniki, glasbeniki in lik. umetniki (pomembni fotografski portreti!); → *francoski impresionisti* so pri njem 1874 prvič skupaj razstavili.

L: A. *Huon* & J. *Prinet:* Nadar (P 1965); Nadar (P 1965 [rk, Bibl. Nat.]). — Cf. H. *Schwarz* (1943; 1957), R. *Zeitler* (1966).

NADLESK *pri Starem trgu na Notranjskem* V *podr. c. sv. Jedrti* freske (d. 1511) »meštra« Tomaža iz Senja: na sev. steni ladje *Pohod treh kraljev*, na slavoločni steni *Oznanjenje*, *Mihael* in *Križanje*, na juž. steni ladje *sv. Barbara*.

L: Cevc SU (1966); Stele (1969). — Cf. J. *Komelj* (VS, 1966, p. 61 — L!).

nagelj (lat. *Dianthus Caryophyllus L.*, angl. *the carnation* [*the pink*], fr. *l'oeillet*, nem. *die Nelke*). Rdeč nagelj je simbol čiste ljubezni in poroke, zato velikokrat na portretih novoporočencev (npr. Mojster Marijine smrti: *Avtp.*, Thyssen).

L: E. M. *Kronfeld*, Die Blume der Renaissance (Internationale Sammlerztg., 1913, p. 251—55); Ferguson (1954). — Cf. L. *Behling* (K-Graz 1964), I. *Bergström* (1958).

naglavni grehi → *sedem poglavitnih grehov*

Nagler, Georg Kaspar (1801—1866), nem. um. leksikograf in pisec o lik. umetn., antikvar v Münchnu, tam u. (65). Njegovo delo o → *monogramistih* je še danes temeljni priročnik.

B: *Neues allgemeines Künstler-Lexicon: oder Nachrichten von dem Leben und den Werken der Maler, Bildhauer, Kupferstecher, Formschneider, Lithogra-*

phen..., I—XXII (Mn 1832—1852); **Die Monogrammisten: und diejenigen bekannten & unbekannten Künstler aller Schulen, welche sich zur Bezeichnung ihrer Werke eines figurlichen Zeichens... etc. bedient haben, I—V* (Mn 1858—1879).

Nagoričane (*Nagoričani*) → *Staro Nagoričane*

nagota → *akt*

***Nagovor Alfonsa d'Avalos, markiza del Vasto,** Tizianova slika (o, pl, 223 × 165 cm, 1540—41, Prado), ki samosvoje oživlja stari rim. motiv *adlocutio* resp. *allocutio*. Predstavljen je zaslužni poveljnik ces. Karla V., *don Alfonso d'Avalos d'Aquino, Marchese del Vasto* (1502—46), ko govori svojim vojakom pred boji s Turki.

L: »CA« 32 (1969, kat. št. 218, t. XXII). — Cf. E. *Panofsky* (Einemov zb., 1965; Problems 1969).

nagrobnik (fr. *le tombeau*, nem. *das Grabmal*). V evr. umetn. poznamo številne posebne tipe in oblike, kot so npr. → *sarkofag*, *nagrobna plošča*, → *tumba*, v širšem pomenu nagrobnika tudi → *epitaf*, itd. (med ikonogr. posebnostmi npr. »pleurants« od o. 1260 do XVI. st.), ki so v naslednjem kronol. pregledu upoštevani brez posebnega razločevanja. Likovno pomembne in tipološko mikavne nagrobnike so mdr. dobili:

Rudolf Švabski (u. 1080, bron. plošča, Merseburg, katedr.);

Viljem, grof flandrski (u. 1109, mozaična plošča, Saint-Omer, Mus.);

Gilbert, opat v Maria-Laach (u. 1152, mozaična plošča, Bonn, Rheinisches Mus.);

nadškof Friedrich von Wettin (u. 1152, bron. plošča, Magdeburg, katedr.);

nadškof Wichmann (u. 1192, bron. plošča, ib.);

Henrik Lev (Heinrich der Löwe), *vojvoda bavarski in saški* (u. 1195), *in Matilda* (školjčni apnenec, 1230/40, Braunschweig, katedr.);

nadškof Siegfried III. von Eppstein (u. 1249, plošča, Mainz, katedr.);

Louis de France, najstar. sin fr. kralja Ludovika IX. (u. 1260, Saint-Denis, opat. c.);

Hugues Libergier (u. 1263, plošča, Reims, katedrala);

**papež Klemen IV.* (u. 1268, Pietro Oderisi, zač. 1268/71, Viterbo, S. Francesco — cf. s. v. *nagrobnik papeža Klemena IV.*);

cesar Rudolf Habsburški (u. 1291, plošča, 1280/90, Speyer, stolnica);

kard. Guillaume de Braye (u. 1282, Arnolfo di Cambio, Orvieto, S. Domenico);

škof Guilelmus Durandus (u. 1296, Giovanni Cosmati, Rim, Sta Maria sopra Minerva);

fr. kralj Filip Drzni (u. 1285, 1298—pred 1307, Saint-Denis, opat. c.);

dominikanski general Muñoz de Zamora (u. 1300, mozaična plošča, Rim, Sta Sabina);

Rolandino dei Passageri (u. 1300, Bologna, Piazza S. Domenico);

Alberto I della Scala (u. 1301, sarkofag, Verona, Sta Maria Antica);

škof Wolfhart von Roth (u. 1302, bron. plošča, Augsburg, katedr.);

papež Bonifacij VIII. (u. 1303, še za njegovega življenja Arnolfo di Cambio, Rim, Petrova c., zdaj Grotte Vaticane);

papež Benedikt XI. (u. 1305, Perugia, S. Domenico);

Margareta Brabantska (u. 1311, Giovanni Pisano, fragmenti, Genova, Pal. Bianco);

**cesar Henrik VII. Luksemburški* (u. 1313, Tino di Camaino, ostanki: Pisa, Camposanto in stolnica — prim. geslo *nagrobnik cesarja Henrika VII.*);

Ranieri del Porrina (u. 1315, Casole, stolnica);

nadškof Peter von Aspelt (u. 1320, plošča, Mainz, katedr.);

**škof Antonio Orso* (u. 1320/21, ostanki; Florenca, stolnica [kip sedečega mrtvega škofa!] in Bargello [Sedes Sapientiae]);

Katarina Avstrijska, 1. žena Karla Kalabrijskega (u. 1323, kiparski okras Tina di Camaino, Neapelj, S. Lorenzo Maggiore);

Marija Ogrska, mati Roberta Modrega (1324/26, Tino di Camaino, Neapelj, Sta Maria Donna Regina);

Karel Kalabrijski, imen. *il Illustre*, sin neapeljskega kralja Roberta Modrega (u. 1328, Tino di Camaino s sodel. 1332/33, Neapelj, Sta Chiara);

Marija Valois, 2. žena Karla Kalabrijskega (Tino di Camaino 1333—37, ib.)

Cino dei Sinibaldi (u. 1337, Pistoia, katedr.);

nadškof Simone Saltarelli (u. 1342, Nino Pisano; Pisa, Sta Caterina);

**neapeljski kralj Robert Anžuvinski*, imen. *Modri* (u. 1343, florent. kiparja Giovanni in Pace, Neapelj, Sta Chiara — cf. s. v. *nagrobnik Roberta Anžuvinskega*);

**škof Friedrich von Hohenlohe* (u. 1352, Bamberg, katedr.);

fr. kralj Filip VI. (u. 1350, André Beauneveu s sodel., naroč. 1364, Saint-Denis, opat. c.);

fr. kralj Janez II. Dobri (u. 1364, André Beauneveu s sodel., naroč. 1364, ib.);

fr. kralj Karel V. (u. 1380) *in Jeanne de Bourbon* (André Beauneveu [Karel V.], naroč. 1364, dkč. Jean de Liège, ib.);

škof Neri Corsini (u. 1377, Florenca, Santo Spirito);

**Filip Drzni*, burgundski vojvoda (cf. s. v. *nagrobnik Filipa Drznega*);

Janez Neustrašni, burgundski vojvoda (poslikan alabaster, o. 1400, Dijon, Mus. des B.-A.);

Paolo Savelli (u. 1405, Benetke, Sta Maria Gloriosa dei Frari);

**Ilaria del Carretto* (Jacopo della Quercia, marmor, o. 1406, Lucca, katedr.);

nadškof Johann von Nassau (u. 1419, Mainz, katedr.);

fr. kralj Karel VI. (u. 1422) *in Isabeau de Bavière* (Pierre de Thury, 1424—29, Saint-Denis, opat. c.);

antipapež Janez XXIII., s pr. im. Baldassare Cossa (u. 1419, Donatello [kip], Michelozzo in Pagno Portigiani, o. 1427, Florenca, baptisterij S. Giovanni);

kard. Rinaldo Brancacci (u. 1427, Donatello, Michelozzo in Pagno Portigiani, o. 1427, Neapelj, St' Angelo a Nilo);

Bartolommeo Aragazzi (Michelozzo, 1428, fragmenti, Montepulciano, stolnica);

Sigismund Dobrnški (*von Neuhaus*, u. 1429, Ptujska gora);

Ulrich Kastenmayer (u. 1432, plošča, Straubing, St. Jakob);

Hartneid von Hollegg (u. 1433, rdečemarm. epitaf, Ptuj, muz.);

nadškof Konrad von Daun (u. 1434, Mainz, katedr.)

papež Martin V. (o. 1435/40, Rim, S. Giovanni in Laterano);

**grof Friderik Ptujski* (u. 1438, rdečemarm. epitaf, Ptuj, Ptujski grad);

**Leonardo Bruni* (u. 1444, Bernardo Rossellino, marmor, 1444/50, Florenca, Sta Croce);

**Carlo Marsuppini* (u. 1453, Desiderio da Settignano, ib.);

nadškof Jacob von Sierck (Nikolaus Gerhaerts iz Leidena, 1462, Trier, Bischöfliches Mus.);

Giovanni Chellini (Antonio Rossellino, 1462—64, Florenca, S. Miniato al Monte);

**Jacopo, portugalski kard.* (u. 1459, id., 1466, ib. — cf. za lit. *Hartt* (& *alii* 1964);

kanonik Conrad von Busang (Nikolaus Gerhaerts iz Leidena, d. 1464, Strasbourg, katedr.);

cesar Friderik III. (id., po 1469, Dunaj, St. Stephan);

Medea Colleoni (u. 1470, Giov. Ant. Amadeo, Bergamo, Cappella Colleoni);

Bartolommeo Colleoni (u. 1475, id., pozlačen les [kip] in kamen, ib.);

kard. Bartolommeo Roverella (Giovanni Dalmata [Ivan Duknović] in Ant. Bregno, 1483, Rim, S. Clemente);

Adalbert von Sachsen (u. 1484, Mainz, katedr.);

škof Friedrich II. von Hohenzollern (Hans Beuerlein, 1490, Augsburg, katedr.);

Schreyer (Adam Krafft, 1490—92, Nürnberg, St. Sebald);

Kazimir IV. (Stwosz, 1492, Kraków, katedr.);

**papež Sikst IV.* (Ant. del Pollaiuolo, bron, dkč. in d. 1493, Rim, Grotte Vaticane — cf. s. v. *nagrobnik papeža Siksta IV.*);

škof Rudolf von Scherenberg (u. 1495, Riemenschneider, 1496—99, Würzburg, katedr.);

**papež Inocenc VIII.* (Ant. del Pollaiuolo, bron, dkč. 1498, Rim, Petrova c.);

Lodovico il Moro in Beatrice d'Este (Chr. Solari, 1498, Pavia, katedr.);

fr. kralj Karel VIII. (u. 1498, razrušen za fr. revolucije, Saint-Denis, opat. c.);

cesar Henrik II. (u. 1024) *in Kunigunda* (Riemenschneider, apnenec, 1499—1513, Bamberg, katedr.);

**cesar Maksimilijan I.* (u. 1519, bron, 1502—80, → *Innsbruck*, Hofkirche);

Berthold von Henneberg (H. Backoffen, 1504, Mainz, katedr.);

kard. Ascanio Sforza (Andrea Sansovino, 1505, Rim, Sta Maria del Popolo);

**papež Julij II.* (u. 1513, Michelangelo, zač. 1505, dkč. 1545, Rim, S. Pietro in Vincoli — cf. s. v. *Julijev nagrobnik*);

Andrea Bregno (epitaf, d. 1506, Rim, Sta Maria sopra Minerva);

Margareta Avstrijska (zač. 1505/07, Brou);

kard. Girolamo Basso Della Rovere (Andrea Sansovino, 1507, Rim, Sta Maria del Popolo);

nadškof Uriel von Gemmingen (u. 1514, H. Backoffen, Mainz, katedr.);

fr. kralj Ludovik XII. in Ana Bretonska (Ant. in Giov. Giusti, mavzolej s → *štirimi kardinalnimi krepostmi*, 1515—31, Saint-Denis, opat. c.);

kardinala Amboise (Rouland le Roux s model., zač. 1515, Rouen, katedr.);

**Giuliano* in **Lorenzo de' Medici* (Michelangelo, 1524—34, Florenca, S. Lorenzo, Sacrestia nuova — cf. s. v. *Medičejska kapela*);

**lj. škof Krištof Rauber* (marmor, 1527, Gornji grad, žup. c., zun.);

Viljem Rasp (1530, Stara Loka, graščina);

**Ivan Kacijanar* (po 1538, Gornji grad, žup. c., zun. — cf. s. v. *nagrobnik Ivana Kacijanarja*);

Louis de Brézé (Jean Goujon [?], o. 1540, Rouen, katedr.);

Viljem Vilanders (1547, Novo mesto, frančiškanska c.);

fr. kralj Franc I. z družino (Phil. Delorme [A] & Pierre Bontemps [P], zač. 1547, Saint-Denis, opat. c.);

kard. Antonio Del Monte in *Fabiano Del Monte* (Vasari [A] & Ammanati [P], 1550—53, Rim, S. Pietro in Montorio);

**papež Pavel III.* (Gugl. Della Porta, 1551—76, Rim, Petrova c.);

Baccio Bandinelli (Baccio Bandinelli, dkč. & d. 1559, Florenca, SSa Annunziata);

**fr. kralj Henrik II. in Katarina Medičejska* (Primaticcio [A] in G. Pilon [P], zač. 1563, Saint-Denis, opat. c.);

Jošt Gallenberg (u. 1566, Mekinje pri Kamniku, žup. c. [prenesen iz Lj]);

Ivan Lenković, vojaški poveljnik (u. 1569, Novo mesto, frančiškanska c.);

**Michelangelo* (G. Vasari s sodel., 1570/71, Florenca, Sta Croce);

Avguštin Sigersdorfer (1589, Vurberk, žup. c.);

Jurij Calaus-Wazler (1595, Ptuj, proštijska c.);

Karl Herbersdorf (1606, Tišina, žup. c.);

papež Pavel V. (F. Ponzio [A] & Silla da Viggiù [P], 1608—15, Rim, Sta Maria Maggiore, Capp. Paolina);

Friderik Herberstein (1615, Betnava pri Mrb);,

**papež Urban VIII.* (Bernini, 1628—47, Rim Petrova c. — cf. s. v. *nagrobnik papeža Urbana VIII. Barberinija*);

B. Burgstal (1630, Metlika, Muz.);

papež Leon XI. (Algardi, 1634—44, Rim, Petrova c.);

družina Montmorency (François Anguier s sodel., 1648—52, Moulins, Allier, Chapelle du Lycée);

**papež Aleksander VII.* (Bernini, 1671—78, Rim, Petrova c. — cf. s. v. *nagrobnik papeža Aleksandra VII.*);

Richelieu (Girardon, 1675–77, Pariz, Sorbona);

Mazarin (Coysevox, 1689—93, Pariz, Louvre)

Valerij Barbo (1699, Šentrupert na Dolenjskem, žup. c.);

Giovan Andrea Muti (Bernardo Cametti, 1725, Rim, S. Marcello);

Maréchal de Saxe (Pigalle, 1756—70, odkrit 1777, Strasbourg, St.-Thomas);

grof C.-H. d'Harcourt (Pigalle, 1774, Pariz, Notre-Dame);

papež Klemen XIII. (Canova, 1787—92, Rim, Petrova c.);

grof von der Mark (Schadow, 1788—89, Berlin, Dorotheenkirche, zdaj v Nat.-Gal. v vzh. Berlinu);

nadvojvodinja Maria Christina (Canova, dkč. 1805, Dunaj, Augustinerkirche);

pruska kraljica Louise (Rauch, mrarm. mavzolej, 1811—14, Berlin, park gradu Charlottenburg);

papež Pij VII. (Thorvaldsen, 1824—31, Rim, Petrova c.);

L: Karl *Lind:* Sammlung von Abbildungen mittelalterlicher Grabdenkmale aus den Ländern der österreichisch-ungarischen Monarchie (W 1894, »Ksthistorischer Atlas« 10); Henriette *s'Jacob:* *Idealism and Realism: A Study of Sepulchral Symbolism (Leiden 1954); *Panofsky Tomb (1964). — Cf. L. *Bruhns* (1940), F. *Burger* (1904), E. *Cevc* (ZUZ, 1965 [izšlo 1966]), G. *Ferrari* (1917), S. *Vrišer* (ZUZ, 1965 [izšlo 1966]).

***nagrobnik cesarja Henrika VII.,** u. 1313, je do avgusta 1315 dkč. → *Tino di Camaino.* Ohranjeni so *kipi cesarja in 4 svetovalcev* (Pisa, Camposanto), torej kompozicija, ki jo nadaljujeta nagrob. Karla Kalabrijskega in Roberta Modrega Anžuvinskega v Neaplju, pa *sarkofag z ležečim likom Henrika VII.* (Pisa, stolnica).

L: Panofsky Tomb (1964). — Cf. É. *Bertaux* (1902), H. *Keller* (1939), J. *Pope-Hennessy* (I 1955), etc.

***nagrobnik Črnega princa,** tj. → *Edvarda, waleškega princa* (sina Edvarda III.), odličen primer viteškega nagrob. tiste dobe (pozlačen baker, 1377/80, Canterbury, katedr.).

L: EWA VI (1962, t. 428).

***nagrobnik Edvarda II.,** 1327 umorjenega angl. kralja (→ *Edvard II.*), je nastal na zač. 1330-ih let v takratni opatijski c., zdajšnji katedr. v → *Gloucestru:* nad idealiziranim likom ležečega kralja iz belega alabastra se dviga sijajen baldahin.

L: cf. P. *Kidson* (Gtl 1968, repr. 196).

***nagrobnik Filipa Drznega** (Dijon, Mas.) je 1384 zač. Jean de Marville, po njegovi smrti 1389 nadaljeval → *Sluter* (**pleurants*, tj. 40 alabastrnih *žalovalcev*), dkč. pa po Sluterjevi smrti Claus de Werve 1410. V XIX. st. rest.

L: Europäische Kunst um 1400 (W 1962 [rk], št. 420 — L!); »US« 1968 (f p. 136).

***nagrobnik Ivana Kacijanarja** (= Hans *Katzianer von Katzenstein*, poveljnik ces. Ferdinanda I. v bojih proti Turkom), po naročilu njegovega brata, lj. škofa Frančiška Kacijanarja (kamen, po 1538, Gornji grad, žup. c., zun.), »najpomembnejši viteški epitaf na Slovenskem«. Renesančni okvir, katerega polkrožni lok še kaže poznogotsko okleščeno palico. Relief s prizorom iz basni o žerjavu in lisici, ki je svojemu gostu odgriznila glavo, kot tudi kači s človeškima glavama, ki se plazita skozi lobanjo in ob njej, namigujejo na Nikolaja Zrinjskega (in njegovega brata), ki je Ivana Kacijanarja dal umoriti na gradu Kostajnici ob Uni. Na lobanji, ki je sama na sebi najobičajnejši simbol minljivosti (→ *Vanitas*), vrh tega tudi peščena ura.

L: cf. E. *Cevc* (Srednjeveška 1956; ZUZ, 1965 [izšlo 1966]; 1970), J. Gruden (Zgod. 1910-16, p. 579 [repr.] & 581), A. *Stegenšek* (1905), S. *Vrišer* (ZUZ, 1965 [izšlo 1966]).

***nagrobnik Krištofa Rauberja,** lj. škofa (1497—1536), narejen za škofovega življenja (marmor, d. 1527, Gornji grad, žup. c., juž. zun.).

L: cf. E. *Cevc* (Srednjeveška 1956; ZUZ nv VII, 1965 [= 1966], p. 138 & repr. 59 p. 129; 1970), A. *Stegenšek* (1905).

***nagrobnik Margarete Brabantske** resp. *Luksemburške*, u. 11. XII. 1311 v Genovi, žene ces. Henrika VII., fragmentarno ohranjeno delo → *Giovannija Pisana* (Genova, Pal. Bianco): lik *Margarete* in *angela*, ki jo podpirata, ko vstaja od smrti.

L: EWA VI (1962, t. 215), X (1965, t. 222 levo spodaj); Caterina *Marcenaro*, Per la Tomba di Margherita di Brabante (Par, 1963); Panofsky Tomb (1964, p. 77, repr. 338a—b); Max *Seidel*, Ein neuentdecktes Fragment des Genoveser Grabmals der Königin Margarethe von Giovanni Pisano (Panth, 1968); »MdS« 2 (t. XVI). — Cf. M. *Ayrton* (1969 — L!).

***nagrobnik papeža Aleksandra VII. Chigija** *(Rim, Petrova c.)*, 1671—78 po Berninijevem načrtu in modelu. Klečeči *Aleksander*, personifikacije ene teološke in 2 kardinalnih kreposti (levo *Caritas* z otrokom, za njo doprsna *Iustitia*, des. zadaj doprsna *Prudentia* z ogledalom) in očitno po Berniniju uvedena *Veritas* (ki je bila gola, toda je po naročilu Inocenca XI. dobila 1678 bron. in belo prebarvano draperijo) so marm. sohe v nadnar. velikosti, *Smrt* s peščeno uro je iz pozlačenega brona, *mrtvaški prt* iz travertina in preoblečen z barvnim marmorjem (»diaspro di Sicilia«).

L: Panofsky Tomb (1964). — Cf. H. *Kauffmann* (1970), E. *Panofsky* (Mors vitae 1964), R. *Wittkower* (Bernini 1955 [1966] — L!).

nagrobnik papeža Bonifacija VIII., fragmentarno ohranjeno delo → *Arnolfa di Cambio* in njegovih sodel. (marmor, 1295—1301, Rim, Grotte Vaticane pod Petrovo c.). O nekd. videzu celote pričata Jacopa Grimaldija risbi (Bibl. Vat., Cod. Barb. lat. 2733).

L: M. *Salmi* (EWA I, 1959, stp 758); Panofsky Tomb (1964, p. 77, repr. 335). — Cf. J. *Pope-Hennessy* (I 1955).

nagrobnik papeža Kleména IV. (Viterbo, c. S. Francesco), ki ga je med leti 1268/71 in 1274 izgotovil Pietro → *Oderisi*, je prvi znani it. figuralni nagrob.

L: Panofsky Tomb (1964). — Cf. H. *Keller* (1935; 1939), J. *White* (Harm 1966).

***nagrobnik papeža Siksta IV.** (bron, dolžina 445 cm, o. 1484—92/93, Rim, Petrova c., Grotte Vaticane) je oblikoval Antonio del → *Pollauiolo*. Na plošči zgoraj so predstavljene kreposti, ob glavi *3 teološke* (nad glavo *Caritas*), ob telesu pa *4 kardinalne*. Na usločenih poljih pod njimi so *artes liberales* (na daljših stranicah po 3, na krajših po 2), tj. poleg običajnih sedmih še *Perspektiva* (ali *Optika*), *Filozofija* in z aktom ponazorjena *Teologija* (tip ant. boginje Diane).

L: Panofsky Tomb (1964, p. 87—88, repr. 405—08); »US« 9 (1969, f p. 45); »MdS« 1 (t. X—XII & XVII). — Cf. L. D. *Ettlinger* (*1953), Ch. *Seymour* (Harm 1966, t. 119 & 121).

***nagrobnik papeža Urbana VIII. Barberinija** (Rim, Petrova c.), delo Gianlorenza Berninija iz 1628—47. Ob sarkofagu sta marm. sohi stoječih personifikacij, levo *Caritas*, des. *Iustitia*, nad njim bron. krilata *Smrt*, ki piše v odprto knjigo *VRBANVS VIII BARBERINVS PONT. MAX.*, prav na vrhu pa bron. lik sedečega papeža z mogočno dvignjeno blagoslavljajočo desnico.

L: Panofsky Tomb (1964); »PKG« 9 (1970, t. 217). — Cf. H. *Kauffmann* (1970), E. *Panofsky* (Mors vitae 1964), J. *Pope-Hennessy* (III 1963), R. *Wittkower* (Bernini 1955 [1966]).

***nagrobnik Roberta Anžuvinskega,** neapeljskega kralja, imen. *Modri* (Giovanni in Pacio da Firenze 1343—45, Neapelj, Sta Chiara), kaže 1343 umrlega kar štirikrat in mdr. uvaja motiv žalujočih → *septem artes liberales* za umrlim, ki je tamkaj upodobljen bosonog in v mendikantski halji.

L: Marle Icon II (1932, p. 226, repr. 246); Panofsky Tomb (1964). — Cf. J. *Pope-Hennessy* (I 1955).

nagrob. Volbenka Schwarza → *Škofja Loka*, žup. c. *sv. Jakoba*

NAGY-SZENT-MIKLÓS, rom. *Sînnicolaul Mare*, pomembno zgodnjesrednjev. najdišče v zah. Romuniji: 1799 so tu odkrili 8,5 kg težak zlat zaklad 23 posod (Ksthist. Mus.) — mdr. 7 vrčev in med njimi posebno znani → *vrč z medaljoni*. Ob različnih datacijah (VII./IX. st.) so nekateri imeli zaklad za delo starobolg. umetn., drugim so slej ko prej nerazvozlani napisi na nekaterih posodah pričali o jeziku Pečenegov, vsekakor pa so najbolj nedvomni vplivi poznosasanidske in posasanidske umetn.

L: G. *Fehér*, Les monuments de la culture protobulgare (Archaeologia Hungarica, 1931); EWA V (1961, t. 96), VI (1962, t. 257). — Cf. A. *Alföldi* (1951—54), N. *Fettich* (1951), J. *Filip* (II 1969, p. 881—82 — L!), J. *Hampel* (1885; II 1905), N. *Mavrodinov* (1943), V. *Molè* (Lj 1965 — L!), A. *Riegl* (II 1923 [izd. E. H. *Zimmermann*]).

Nahorjevo mesto, neznan kraj v Mezopotamiji, v katerem so po Bibliji (1 Mojz 24, 10) živeli Abrahamov brat Nahor, njegova žena Melka, njun sin Batuel in vnuka Rebeka (cf. s. v. *Rebeka*

in Eliezer) in Laban. Up: *miniatura* v → *Dunajski Génezi* (f. 7 = p. 13, zač. VI. st.).

L: cf. A. *Grabar* (L'âge d'or 1966, repr. 219 & 233).

Nahum, bibl. prerok (→ *dvanajst malih prerokov*), avtor po njem imen. knj. (abr. *Nah*; lat. *Prophetia Nahum*), ki je napovedal, da bodo padle Ninive, asirska prestolnica. Up: npr. *miniatura* v → *Rabulovem evangeliarju* (f. 6v [des.], 586) ali pa *kipec* Nikolaja iz Verduna na → *relikviariju Treh kraljev* (napis *NAVM*, o. 1190). V → *Dalmatinovi Bibliji* predstavljen (II, f. 119r) z istim lesor. kot prerok Habakuk (II, f. 120v).

L: Réau II/1 (1956, p. 384—85); Keller (1968, p. 386); »MdS« 56 (Mi s. a., t. VI).

»naivni« umetniki, termin, s katerim dandanes zaznamujemo tiste akademsko nešolane (in tudi sicer običajno skromno izobražene) slikarje in kiparje, ki se z lik. umetn. ukvarjajo samó v prostem času, izven svojega pravega poklica (zato naziv *nedeljski slikarji*) in ki tudi s svojimi umetniškimi prizadevanji izpričujejo naivne predstave o svetu (običajno delajo »po naravi«, toda pri tem upodabljajo mnogo bolj tisto, kar vedo o stvareh, kakor pa stvari same). Naraščajoče število in popularnost »naivnih« umetnikov od njihovega slej ko prej neprekosljivega pionirja »carinika« → *Rousseauja* dalje (pravih naivnih umetnikov tudi prej ni manjkalo: ameriški kolonialni umetniki [cf. infra, lit.: *TenEyck Gardner*], slikarji zaobljubnih podob itd.) pomenita neke vrste dopolnjujoče nasprotje vlogi in pomenu → *abstraktne umetn.* in pričata o človekovi neusahljivi potrebi po »nazornem« upodabljanju. Med znanimi »naivci« XX. st. v Franciji so Louis *Vivin* (1861—1936), *Séraphine* (1864—1942), Dominique-P. *Peyronnet* (1872—1943), André *Bauchant* (1873—1958), Camille *Bombois* (1883), Aloys *Sauter*, itd., v ZDA John *Kane* (1860—1934), »Grandma« *Moses* (1860—1961), Maurice *Hirshfield* (1872—1946), Horace *Pippin* (1888—1946), itd., med Nemci npr. Adalbert *Trillhase* (1859—1936), med Španci Miguel Garcia *Vivancos* (1897), med Jugoslovani poleg predstavnikov t. i. *Hlebinske šole* s posebno znanim Ivanom *Generalićem* (1914) pa Franjom *Mrazom* (1910) med starejšimi (med mlajšimi 1930 rojeni Franjo *Dolenec*, Dragan *Gaži* in Franjo *Filipović*) in kmetov iz *Kovačice* zlasti slikarji Matija *Skurjeni* (1898), Emerik *Feješ* (1904), Eugen *Buktenica* (1914), Ivan *Rabuzin* (1919), Vangel *Naumovski* (1924), Slavko *Stolnik* (1929), kipar Petar *Smajić* (1910), pos. med slov. »samoukastniki« pa slikarji Ivan *Sedej* (1910), Jože *Tisnikar* (1928) in → *Repnik* (1935). Med prvimi zbiralci in popularizatorji »naivne« umetn. je bil Wilhelm → *Uhde*, v Jugoslaviji jim je posv. *Gal. primitivne umjetnosti* v Zgb.

L: Yugoslav Modern Primitives (E 1962 [rk, v okviru edinburškega festivala]); naivni 63 (Zgb 1963 [rk, Gal. primitivne umjetnosti]); Twenty-Fifth Anniversary Exhibition: Part Two (NY 1964 [rk, The Galerie St. Etienne]); ‚Primitivism' (EWA XI, 1966 — L!); Zdenko *Šenoa*, Primitivi, moderni (ELU 4, 1966 — L!); Anatole *Jakovsky:* *Peintres Naifs: A Dictionary of Primitive Painters (NY 1967); Boris *Kelemen:* Naivna umjetnost Jugoslavije (Zgb 1968). — Cf. O. *Bihalji-Merin* (*1959 [1961]; 1964; etc.) S. *Janis* (1942 [cf. s. v. *Moses*]), J. *Lipman* (1942; 1950), F. *Meyer* (1952), A. A. *TenEyck Gardner* (1961 [1962]; 1965), W. *Uhde* (1938; 1947 [1949]). etc.

Najdenje Erihtona, mit. ik. m. (Ovid, Metam. II, 553—563). *Erihtón*(*ius*) se je rodil na zemlji iz semena → *Héfaista*, ki je bil deviško → *Ateno* brezuspešno zalezoval. Atena je otroka v zaprti košari dala Kékropsovim hčeram (*Aglauros*, *Pándrosos* & *Hérse*) in jim zabičala, da je ne smejo odpreti. Aglauros pa se ni mogla premagati, in ob pogledu na otroka s kačjim trupom so mladenke zblaznele (resp. so se vrgle z Akropole ipd.). Up: Rubens (o. 1632/35, Oberlin), Samuel Hoffmann (1645, Frankfurt a. M., Historisches Mus.).

L: Hunger (1955); Pigler II (1956, p. 77—78); Wolfgang *Stechow* & Karl-August *Wirth*, Erichton(ius), (RDK V, zv. 57/58, 1965). — Cf. L. *Burchard* (1953/54), W. *Stechow* (1963).

Najdenje Mojzesa (lat. *Moses aqua eductus*, angl. *The Finding of Moses*, fr. *Moïse sauvé des eaux*, it. *Mosé salvato dalle acque*), bibl. ik. m. (2 Mojz 2, 5—10): faraonova hči, ki se je prišla kopat v Nil, je sredi ločja zagledala pletenico in poslala svojo deklo ponjo. Ko jo je odprla, je zagledala otroka ... Up: *StS* v sinagogi v → *Dura-Europos* (245—62), Rafaelova delavnica (*freska*, → *Rafaelove loggie* [29. prizor], 1517/19), N. Poussin (1638 in 1647, obe sliki Louvre), Salvator Rosa (*Pokrajina z Najdenjem Mojzesa*, o. 1650, Detroit), Rembrandt (d. 1656, PMA Johnson), Andrea Celesti (*Faraonova hči izroča Mojzesa njegovi materi* [2 Mojz 2, 9], NG), G. B. Tiepolo (o. 1755/60, Edinburgh).

L: Réau II/1 (1956, p. 181).

naklad (angl. *the impost block*, hrv. *nadglavnik* ali *ležaj*, nem. *der Kämpfer*[*aufsatz*]), arhitekturni člen trapezoidne oblike nad kapitelom resp. med kapitelom in začetkom loka. Poznamo ga zlasti v ravenskih in biz. cerkvah, pri nas e. g. v *Evfrazijevi baziliki* v Poreču.

L: Cankar I/3 (1929, p. 283—84, repr. 123 & 125—26); ELU 2 (1962, s. v. impost). — Cf. J. *Flis* (1885, p. 52 & t. XIII/4).

NAKLO pri Kranju. *Žup. c. sv. Petra:* zdajšnja baročna c. sez. 1753. Wolfov *Križev pot* (1875).

L: ŠumiL (1961, repr. p. 94—97); »ArS« 3 (1969, t. 45—46); Peter *Fister* (VS, XII, 1969, p. 123—24).

nakovalo, naklo (fr. *l'enclume*, nem. *der Amboß*), atribut sv. → *Hadrijana.*

Náksos, največji grš. otok med Kikladi v Egejskem morju. Cf. s. v. *Ariádna na Náksosu.*

Naményi, Ernest M., madž.-fr. (ž.) um. zgodovinar, kustos ž. muz. v Budimpešti, emigriral v Francijo.

B: *L'Esprit de l'art juif* (P 1957; angl. prev. [E. Roditi] NY 1960); ‚*The Illumination of Hebrew Manuscripts after the Invention of Printing*' (RJA, 1961); ‚*Jewish Impressionists*' (ib.).

NANCY, mesto v Lotaringiji (Francija). V času Ludovika XV. (ko je njegov tast, nekd. poljski kralj *Stanislav Leszczynski*, fr. tudi *Leczinski* postal lotarinški vojvoda) preoblikovano *mestno jedro pomeni vrh urbanističnega načrtovanja v XVIII. st. (arh. → *Héré de Corny* v 1750-ih letih): pravokotni trg — *la place Stanislas*, 124 × 106 m, 1752 — je s *slavolokom* (1757) povezan z podolgovatim trgom — *la place Carrière*, 293 × 56 m — ki ga na drugem koncu prečno zaključuje manjši, s stebrišči obdan ovalni trg pred *Pal. du Gouvernement* (palača se takó z arkadami pritličja nadaljuje v okvir trga pred njo). Heré 1756 oblikoval tudi *la place d'Alliance* z rokokojskim vodnjakom na sredi. — V stolnični zakladnici hranijo → *Gauzelinov kelih, pateno in platnice evangeliarja.*

L: EWA V (1961, stp 643—44); Pevsner (1966); »US« 7 (1968, f p. 24 & 43).

~ **Musée des Beaux-Arts** (*Place Stanislas*). Pomembna, čeprav neenotna z. slik, mdr. zastopani Rubens, Delacroix (*La Bataille de Nancy*), Manet (»*Jesen*« [»*L'Automne*«], 1881), itd.

~ **Musée historique lorrain** (v nekd. vojvodski palači). Med slikarji zastopan npr. G. de La Tour (*Žena, ki si išče bolho*).

L: P. *Marot:* Le Musée historique lorrain (Nancy 1948).

Nanni di Banco, s celim imenom *Giovanni di Antonio di Banco* (u. 1421), it. florent. kipar, pomemben pionir v oživljanju ant. vzorov, rano umrli mladostni tekmec Donatella, dkm. od 1405 dalje. P (vse marmor): *Prerok Izaija* (1408, Florenca, stolnica), **Evangelist Luka* za pročelje florent. stolnice (1408/12, Florenca, Mus. dell' Opera del Duomo), **Quattro Santi Coronati* (»*Štirje sveti mučenci*«, o. 1410/14) in *Sv. Filip* (o. 1415) na zun. florent. *Orsanmichele*, naposled, relief *Vnebovzetja* na *Porta della Mandorla* na sev. strani florent. stolnice (1414/21).

L: Venturi VI (1908); P. *Vaccarino:* Nanni di Banco (F 1950); Luciano *Bellosi:* Nanni di Banco (Mi s. a., »MdS« 64). — Cf. G. *Delogu* (1956 — L!), G. *Galassi* (1949), L. *Planiscig* (1946), Ch. *Seymour* (Harm 1966), M. *Wundram* (1969 — L!).

NANTES, najpomembnejše mesto na Bretonskem (Francija). V katedr. *Saint-Pierre-et-Saint-Paul* mdr. *nagrob. Franca II. in njegove žene Marguerite de Foix* (Michel Colombe 1502—07).

L: EWA V (1961, stp 567 — L!).

~ **Musée Dobrée**: z. srednjev. umetnoobrtnih izdelkov iz emajla in brona (npr. *Aristotel in Filis*, aquamanile iz XV. st.), IR, itd.

~ **Musée Municipal des Beaux-Arts.** Mdr. zastopani G. de La Tour (*Angel budi sv. Jožefa*; t. i. *Le joueur de vielle*; *Petrova zatajitev*), Greuze, Ingres (*Mme. de Senonnes*), Courbet (*Ženi, ki vejata žito*, 1854), Léger, Manessier, itd.

napisni trak (fr. *le phylactère*, nem. *das Spruchband* ali *die Schriftrolle* ali *die Bandrolle*), ki ga na srednjev. upodobitvah osebe drže v rokah ali pa je drugače vkomponiran v celoto. Na njem so govorjene besede (cf. e. g. → *Jožef spozna v Mariji božjo mater*) ali kakršna koli druga ustrezna oznaka.

Napoleon I. *Bonaparte* (1769—1821). Z njegovo vlado (konzulat 1799—1804, cesarstvo 1804—14 & 1815) povezana predstava o empirskem slogu (→ *empir*), v samem → *Parizu* mdr. zah. del *rue de Rivoli*, *Slavolok na trgu Carrousel* in véliki *Slavolok zmage*, c. *la Madeleine*, *Vendômski steber*, itd. (cf. tudi grob v *Dôme des Invalides*), v → *Benetkah* t. i. *Ala Napoleonica* na Markovem trgu, med spomeniki tudi *Ilirski steber* v → *Ljubljani*. Up: v slikarstvu Jacques-Louis → *David* (npr. *Bonaparte na v. prelazu sv. Bernarda*, 1800, Ksthist. Mus.; cf. infra), → *Gros* (npr. → *Bonaparte pri kužnih bolnikih*) in → *Ingres*, pozn. v slikah, grafiki in ilustracijah npr. Horace *Vernet*, *Delaroche*, litograf *Raffet* in Ernest *Meissonier* (npr. *Campagne de France*, 1814, d. 1864, Louvre), pos. v kiparstvu → *Canova* (npr. celopost. »*heroični*« *akt*, marmor, London, Wellington-Mus., in bron, ulit 1809, Brera, dvorišče), → *Rude* (bron. *spom.*, 1845—47, Fixin-lès-Dijon), itd.

L: »PKG« 11 (1966, t. 54, 67, 317); »US« 11 (repr. p. 16, 18, 19); »MdS« 67 (t. IV—V), 98 (t. I), 108 (barvni f 15).

***Napoleon krona Jožefino v katedrali Notre-Dame** (orig. *Sacre de l'Empereur Napoléon Ier*

et couronnement de l'Impératrice Josephine dans la cathédrale Notre-Dame de Paris, le 2 décembre 1804), slavna slika Jacquesa-Louisa → *Davida* (o, pl, 610 × 931 cm, d. 1805—1807, Louvre; *replika* s sodel. Rougetom zač. 1808 in dkč. v Bruslju 1821, Versailles). Ob nenehnem upoštevanju svétov in želja je umetnik poleg cesarja (ki je sprva kronal samega sebe) in Jožefine upodobil še številne dostojanstvenike, papeža Pija VII. (ki je imel od zač. roke na kolenih, toda to Napoleonu ni bilo prav, češ da ga ni zato takó od daleč spravil v Pariz), maršale, Napoleonove brate in sestre (ki so se branile, da bi na sliki držale Jožefinin plašč), nazadnje, na tribuni, tudi cesarjevo mater (ki je v resnici ni bilo zraven) in med drugimi tudi samega sebe.

Napoli → *Neapelj*

Napotnik, Ivan (1888—1960), slov. kipar, r. v Zavodnjem nad Šoštanjem, štud. na Dunaju, u. (71) v Šoštanju. P: najprej bron. in kamn., pozn. samó lesena plastika.

L: F. *Stelè* (SBL, 6. zv., 1935, s. v.); Ivan Napotnik, 1888—1958 (Lj 1959 [rk, NG], uv K. *Dobida*); ŠijanecS (1961); K. *Dobida* (ELU 3, 1964, s. v.).

napuh → *Superbia*

NARBONNE, mesto v Spodnjem Languedocu (Francija), ant. pristanišče (*Narbo Martius*). Zdajšnjo *katedr. Saint-Just* je 1286 zač. zidati arh. Jean Deschamps v gotskem slogu, karakterističnem za Ile-de-France in »klas.« katedrale: kor s kornim obhodom in žarkasto razporejenimi kapelami. Z delom so 1354 prenehali, takó da ladje niso sezidali. Po vzoru kora je 1344 zač. → *Matija iz Arrasa* zidati praško stolnico.

L: EWA V (1961, stp 605 — L!).

Narcís ali *Narkísos* (grš. *Nárkisos*), mit. oseba, sin rečnega boga in nimfe Leiriope, lepotec, ki ga je zadela kazen nepotešljive zaljubljenosti v samega sebe. (cf. Ovidove Metamorfoze III, 339—510). Ob pitju se je *puer miserabilis* zagledal v svojo vodno sliko, od koprnenja slabel in slabel ter se nazadnje v narciso spremenil. Up: e. g. Filarete (obrobni *relief* na bron. vratih Petrove c. v Rimu), Tintoretto (o. 1557, Rim, Gall. Colonna — pendant dunajski *Suzani s starcema*), Caravaggio (1594/96, Barberini), François Lemoyne (1728, Hamburg), Robbova delavnica (*Narcisov vodnjak* z gradu Bokalce, marmor, Lj, Mestna hiša, dvorišče), etc.

L: Hunger (1955, p. 232); Pigler II (1956, p. 175—78); »CA« 6 (1967, kat. št. 25), 36 (1970, kat. št. 124); Grant (1968, p. 345—48). — Cf. Luc *Menaše* (Lj 1962, p. 28 & 283 [op. 2—3 — L!), J. *Seznec* (1940 [1953]).

Nardo di Cione (u. 1365/66), it. florent. slikar, član pomembne umetniške družine (njegov — verj. ml. — brat je bil Andrea → *Orcagna*, slikar tudi brat *Jacopo di Cione*), dkm. od 1343 dalje. S: npr. *Poslednja sodba* pa *Raj* in *Pekel* v naslonu na Danteja (freske, 1350-a leta, Florenca, Sta Maria Novella, Capp. Strozzi di Mantova).

L: EWA X (1965, t. 393); L. *Marcucci* (Kindler IV, 1967, p. 624). — Cf. B. *Berenson* (L: Ph 1963, p. 151—52, repr. 191—208), M. *Meiss* (Pri 1951 [NY 1964]), J. *White* (Harm 1966).

NARNI, mesto v srednji Italiji (*Umbria*).

L: EWA VIII (1963, stp 652 — L!).

naročnica (del mašnikovega oblačila), cf. s. v. *paramenti* → *manipel*

narodnoosvobodilni boj 1941—1945. Izmed slov. lik. umetnikov so bili v partizanih → *Batič*, → *Ciuha*, → *Čargo*, Milena *Dolgan* (1917—1945 nesr.), → *Gerlovič*, Vito → *Globočnik*, → *Jakac*, Lado *Jordan* (r. 1913), Dore → *Klemenčič*, → *Lakovič*, Lojze *Lavrič* (1914—1954), → *Mihelič*, Dušan *Petrič* (1916—1964), → *Pirnat*, Milan *Rijavec* (r. 1922), → *Seljak*, Ive → *Šubic*, Drago → *Vidmar*, Nande → *Vidmar*, Janez *Weiss-Belač* (1915—1944 padel). Kot talci so bili ustreljeni Franjo *Golob* (1913—1941), Hinko → *Smrekar* (1883—1942) in Lojze *Šušmelj* (1913—1942). — Med slov. tvorci spomenikov NOB so kiparji → *Batič*, → *Boljka*, Ciril *Cesar* (r. 1923), → *Dolinar*, Boris → *Kalin*, Zdenko → *Kalin* (skupaj s Putrihom *spom. na Urhu* pri Lj 1948—55), → *Keršič*, → *Keržič*, → *Kogovšek*, → *Kolbič*, Tone → *Kralj*, → *Lenassi*, → *Putrih* (cf supra, Z. *Kalin*), → *Savinšek* (spom. *Vojna in Mir* v Celju 1952—58), → *Smerdu* (*Ilegalec* v Lj 1952), → *Tihec* (*spom. Pohorskemu bataljonu* na Pohorju 1958—59), Drago → *Tršar* (v Kamniku 1962) idr. V slikarstvu je najtehtnejšo upodobitev prispeval Marij *Pregelj* (*Sutjeska*, mozaik, 1961—62, Bgd).

L: Narodnooslobodilačka borba u delima likovnih umetnika Jugoslavije (Bgd 1958); Vanda *Ekl-Visintin*, Narodnooslobodilačka borba naroda Jugoslavije u likovnim umjetnostima (ELU 3, 1964, p. 527—33 — L!); Nadreal Soc (1969 — L!). — Cf. A. *Bassin* (1966), Š. *Čopič* (Sinteza, št. 7, 1967 — ib. Edvard *Ravnikar*, Andrej *Ujčič* & Zoran *Manevič*).

narteks (angl. in fr. *narthex*, nem. *die Vorhalle*, srb. *priprata*), vhodna lopa v starokršč. bazilikah, biz. in drugih cerkvah, nasledek ant. *pronaosa:* je običajno pravokotnega tlorisa in leži pravokotno na smer ladje.

Nasičenje množice → *Pomnožitev kruha in rib*

naslikane galerije, ik. m., tudi dokumentarno mikavne podobe resničnih in izmišljenih notranj-

ščin z znanimi slikami in drugimi umetninami, v katerih se je v okviru → *podobe notranjščine* najbolj bogato ostvaril motiv »slike na sliki«. Med odličnimi zastopniki te zvrsti zlasti → *Teniers*, → *Pannini* in → *Zoffany*.

L: Pictures within Pictures (1949 [rk, Hartford], uv C. C. *Cunningham*). S. *Speth-Holterhoff:* Les Peintres Flamands de Cabinets d'Amateurs au XVIIe siècle (P-Br 1957). — Cf. Th. *Frimmel* (1896).

Nastanek Mlečne ceste (angl. *The Origin of the Milky Way*, nem. *Die Entstehung der Milchstraße*), mit. ik. m.: mleko brizgne iz Hêrinih prsi, ko je odvrgla malega Hêrakla, ki je bil skrivaj pil pri njej ter tako dosegel nesmrtnost. Up: npr. J. Tintoretto (Nat. Gall.), P. P. Rubens (Prado).

L: Pigler II (p. 173). — Cf. E. *Mandowsky* (1938).

Natalija (lat. *Nathalia*, rus. *Nataša*, slov. tudi *Božena*), kršč. svetnica, spoznavalka (27. VII.), žena mučenca → *Hadrijana* (Adrijana), čigar odsekana roka je tudi njen atribut.

L: Réau III/2 (1958, p. 968).

Natanson, Alexandre (1866—1936), brat naslednjega in šaljivo imen. *le Grand*, ustanovitelj znamenite *La → Revue blanche*.

Natanson, Thaddée (1870—1951), fr. (polj. ž.) pisec o umetn., brat prejšnjega in šaljivo imenovan *le Superbe*. Ur. *La → Revue blanche*.

B: ‚*Exposition Odilon Redon*' (Revue Blanche, 1894); ‚*Un primitif d'aujourd'hui: Georges Seurat*' (ib., 1900); *Peints à leur tour* (P 1948); ‚*Pr s de Mallarmé: Le paysage de Valvins et les peintres*' (Mbk, 1948); *Un Henri de Toulouse-Lautrec* (G 1951, »Les Grands artistes racontés par eux-mêmes et par leurs amis« 11); *Le Bonnard que je propose* (G 1951).

natečaj za druga vrata baptisterija v Florenci, eden izmed zg. dogodkov, ki zaznamujejo zač. it. renesanse. Vsakdo med 7 tekmovalci (mdr. tudi Jacopo → *Della Quercia*), ki so se 1401 odzvali vabilu → *Arte di Calimala*, je moral v bron. reliefu upodobiti prizor *Abraham daruje Izaka*. Ohranjena sta (Bargello) reliefa → *Brunelleschija* in → *Ghibertija*, ki je ob koncu tekmovanja 1402 zmagal, toda imel potem upodobiti prizore iz Kristusovega življenja, medtem ko so sama vrata — potem ko je dkč. tudi t. i. → *Vrata paradiža* — zaradi pomembnosti teh slednjih prenesli na manj ugledno sev. stran krstilnice (→ *Florenca: baptisterij*).

L: Cankar III/1 (1936). — Cf. *Ghiberti* (Commentarii, II), R. *Krautheimer* (1956, p. 31 ss).

Nattier, Jean-Marc (ml.), (1685—1766), fr. slikar, po J.-B. Santerru in J. Raouxu utrdil in po svoje izoblikoval modni ženski portret v prikupno igračkasti, vabljivo elegantni mit. preobleki in enako oblikovanih podobah personifikacij: znan zlasti kot upodabljavec hčera (dvojčici Mme Infante Louise-Élisabeth in Henriette, Adélaïde, Victoire, Sophie, Louise) in ljubavnic Ludovika XV. Od 1718 član *Ac. Royale*; 1747 postal njegov zet L. Tocqué. S: *Mlle de Clermont* (Chantilly), *Mlle de Lambesc kot Minerva oborožuje bratca* (1732, Louvre), *Mlle de Clermont v kopeli* (d. 1733, Wallace), *Markiza d'Antin* (d. 1738, Jacquemart-André), *Markiza de la Ferté Imbault* (1740, Pariz, z. Estampes-Bruce), *Mme Henriette de France kot Flora* (d. 1742, Uffizi; replika Versailles, Mus. Nat.), *Grofica de Mailly kot Magdalena spokornica* (o. 1743, Louvre), *Mme Adélaïde de France kot Diana* (1745, Versailles, Mus. Nat.; replika Uffizi), *Vojvoda de Chaulnes kot Herkul* (1746, Louvre), *Kraljica Marija Leszczinska* (d. 1748, Versailles-Mus. Nat.; replika Dijon, Mus. des B.-A.), *Mme de Marsollier s hčerjo* (d. 1749, MM), *Mme Pompadour* [prej »Mme Henriette de France«] *kot Diana* (d. 1752, CMA), *Manon Balletti* (d. 1757, Nat. Gall.), *Mme de Vintimille kot vestalka* (d. 1759, Raleigh), mdr. 4 portreti (São Paulo) kraljevih hčera v podobi personifikacij → *štirih elementov:* kot *Zemlja* (Louise-Élisabeth), *Ogenj* (Henriette), *Zrak* (Adélaïde) in *Voda* (Victoire).

L: Les Chefs-d'Oeuvre de Nattier (*1685—1766*) (P-L-Glasgow 1917, »Petite Coll. d'Art Gowans« 51); Georges *Huard*, Nattier (Dimier II, 1930); Thillier & Châtelet (1964). — Cf. L. *Dumont-Wilden* (1909), P. de *Nolhac* (1905 [1925]).

Naturalis historia → *Plinij star*.

NATURNS (it. *Naturno*) na juž. Tirolskem v Italiji (dežela *Trentino-Alto Ádige*). Fragmentarno ohranjene *StS-e* v cerkvici sv. Prokula (nem. *St. Prokulus*, it. *S. Procolo*) kažejo predvsem → *Pavlov beg iz Damaska* (verj. zgodnje IX. st.).

L: EWA III (1960, stp 106, t. 57 des. spodaj) & VIII (1963, stp 565 — L!); »UF« 13 (1968, p. 181). — Cf. W. *Braunfels* (1968), A. *Grabar* (G: Sk 1957, p. 60—62), H. *Holländer* (1969, repr. 73).

»nauk o zadnjih rečeh« → *eshatologija*

NAUMBURG *an der Saale* (Turíngija, NDR). Stolnica *St. Peter und Paul*, slopna bazilika z 2 koroma in 4 stolpi (zač. 1213, nadaljevanje od vzh. proti zah. zlasti od o. 1220 dalje v prehodu iz romanike v gotiko), znamenita po svojem kiparskem okrasu iz 1249/70 (delo, po katerem so uvedli v lit. zasilno ime t. i. → *Naumburškega mojstra*). V zah. koru slavnih **dvanajst soh naumburških ustanovnikov* (viš. soh 1,65—1,8 m): dvo-

jici → *Ekkehard in Uta* pa *Herman* in *Regilindis*, *Gerburg* in *Dietrich von Brehna*, stari *Sizzo von Kefernberg*, morilec *Timo von Kistritz*, za ščitom se skrivajoči izdajalec *Dietmar* (*Thietmar*, na ščitu napis *comes occisus*, ker je padel v dvoboju), *Konrad*, *Wilhelm von Kamburg* in *Gepa* — skupaj 8 mož in 4 gospé. Lektorij zah. kora kaže v sredi *Križanje*, sicer pa reliefe s pasijonskimi prizori, med katerimi jih je iz tega obd. 5: *Zadnja večerja*, *Trideset srebrnikov*, *Kristusa primejo*, *Petrova zatajitev* in *Kristus pred Pilatom* (zadnja reliefa na des. sta pozn. in iz lesa).

L: H. *Giesau:* Der Dom zu Naumburg (Burg 1927); H. *Küas:* Die Meisterwerke im Naumburger Dom (Lpz 1938); ThB XXXVII (1950, p. 240—43 — L!); W. *Hütt* (& *alii*): Der Naumburger Dom (D 1956); EWA VI (1962, stp 291 — L!); »US« 8 (1968). — Cf. H. *Beenken* (1939), *Feulner* (1953), M. *Hauttmann* (1929, repr. p. 571, 575—77), J. *Jahn* (1944; 1964), H. *Jantzen* (1925), E. *Panofsky* (Mn 1924), W. *Pinder* (1925 [1931]; I 1935), A. *Stange* (& A. *Fries* 1955 [oc. Walter *Otto*, ZfKg, 1957]).

Naumburški mojster (nem. *Naumburger Meister* ali *Meister von Naumburg*), najpomembnejši nem. srednjev. kipar, zasilno imen. po svojih delih v katedr. v → *Naumburgu* (supra). Njegova pot je očitno vodila iz sev. Francije čez Porenje proti vzh. Med deli, ki so mu jih bolj ali manj prepričljivo pripisali iz obd. pred Naumburgom, so nekateri *reliefi v četverolistih* na zah. pročelju katedr. v Amiensu (s preroki *Nahumom* [*Beg iz Niniv*], *Zaharijo* in *Malahijo*, mdr. tudi pregreha *Strahopetnost*), leva *figuralna konzola* na levem zah. portalu katedr. v Noyonu, predvsem pa *ostanki nekd. zah. lektorija* katedr. v Mainzu (→ *Mainz: Dom- u. Diözesanmus.*, pos. → *mainška glava s prevezo*) in — z največjo gotovostjo — t. i. **Bassenheimski jezdec*, tj. relief *sv. Martina na konju, ki deli plašč z ubožcem* (kamen, o. 1240, Bassenheim pri Koblenzu, žup. c.).

L: ThB XXXVII (1950, p. 240—43 — L!). — Cf. H. *Beenken* (1939), J. *Jahn* (1964), etc.

Nausíkaa in Odíseus → *Odiséj in Nausíkaa*

Navdihnjenje sv. Luke, najbolj znana tabla z nekd. *Lukovega olt.* Hermena → *Rodeja* (1484, Lübeck, St.-Annen-Mus.).

L: Kindler V (1968, repr. p. 107).

Nay, Ernst Wilhelm (1902—1968), nem. slikar, 1948/50 prešel iz ekspresionizma v abstr. umetn. R. v Berlinu, u. v Kölnu.

L: ReadP (1959 [1969]); E. W. Nay (1964 [rk], uv O. *Bihalji-Merin*); Hanns Theodor *Flemming* (Kindler IV, 1967, s. v. — L!); »US« 12 (1970, repr. p. 192—93 & 236). — Cf. W. *Haftmann* (1960), B. S. *Myers* (IV 1969, s. v.), etc.

nazarenci (nem. *die Nazarener*), skupina nem. slikarjev v Rimu, ki je skušala ustvariti »novonemško-religiozno-patriotsko« umetn. Zač. predstavlja *Bratovščina sv. Luke* (*Lukasbund*), ki sta jo 1809 na Dunaju ust. Overbeck in Pforr. 1810 sta se preselila v Rim na Pincio in tam v samostanu Sant'Isidoro zbirala okrog sebe druge »rim. slikarje nem. narodnosti«, ki so jih Rimljani kmalu porogljivo poimenovali *»i Nazareni«*. Poleg najpomembnejšega, Overbecka, in Pforra so skupini pripadali W. Schadow, Schnorr von Carolsfeld, Führich, idr. Cf. s. v. *Cornelius*.

L: Keith *Andrews:* The Nazarenes: A Brotherhood of German Painters in Rome (Ox 1964 [oc: John *Gage*, BM, 1965; Klaus *Lankheit*, Kchr, 1965]); Dejan *Medaković* (ELU 3, 1964, s. v.). — Prim. K. *Gerstenberg* (& P. O. *Rave* 1934), C. G. *Heise* (1928).

Nazareška hišica → *Prenos Nazareške hišice*

NEAPELJ, it. *Napoli* (grš. & lat. *Neapolis*), gl. mesto dežele *Campania* v juž. Italiji, slavno po svoji amfiteatralni legi okrog zaliva, z Vezuvom v ozadju, ki je *suo terrore e suo orgoglio* (cf. → *Pompeji*, Herkulánum). Mesto je bilo pod oblastjo Bizanca in Langobardov, Normanov in Štaufovcev, Anžuvincev, aragonske dinastije in Burbonov (cf. s. v. *vladarji:* Neapelj).

L: Wilhelm *Rolfs:* Neapel (2 knj., Lpz 1905, »BK« 29—30); *id.:* Geschichte der Malerei Neapels (ib. 1910); J. *Job:* Neapel (Ahrbeck 1959, »Das kleine Kunstbuch«); A. *Verditi:* Architettura neoclassica a Napoli (N 1961); EWA VIII (stp 699 ss [L!]).

∼ **katakombe** iz starokršč. dobe: s *StS-mi* so okrašene zlasti **catacombe di San Gennaro*.

L: Hans *Achelis:* Die Katakomben von Neapel (Lpz 1936).

∼ **San Domenico Maggiore**: gotska, pozn. prez. c., 76 m dolga in 33 m šir. Za vznožje v. velikonočnega svečnika iz XVI. st. (dkč. 1585) služijo *personifikacije kreposti* (atr. Tinu di Camaino), verj. z nagrob. Filipa Tarantskega. Mdr. v c. tudi Tizianovo *Oznanjenje* iz o. 1557 in Caravaggiovo *Bičanje* (1607 ali 1610). Zakristija z iluzionistično stropno fresko Francesca → *Solimene* (*Zmagoslavje katol. vere nad krivoverstvom*, 1709).

L: Venturi IV (1906, repr. 203); »CA« 6 (1967, kat. št. 75), 32 (1969, kat. št. 395).

∼ **San Giovanni in Fonte,** baptisterij iz V. st., kvadratnega tlorisa z oktogonalno kupolo in sočasnimi, fragmentarno ohranjenimi *mozaiki*.

L: Cankar I/1 (2. izd., 1930); Jean-Louis *Maier:* Le baptistère de Naples et ses mosaïques (Fribourg 1964, »Paradosis: Etudes de littérature et de théologie anciennes« 19); »UF« 10 (1966, repr. 129—30). — Cf. J. *Beckwith* (1970).

~ **San Lorenzo Maggiore**: v c. *nagrob. Katarine Avstrijske*, 1. žene Karla Kalabrijskega (kiparski okras je delo Tina di Camaino).

L: cf. J. *Pope-Hennessy* (I 1955), J. *White* (Harm 1966, 1966).

~ **Santa Chiara,** sez. 1310—28, močno rest. po 2. svet. vojni. Znameniti nagrobniki, *nagrob. Karla Kalabrijskega*, u. 1328 (Tino di Camaino 1332/33), *nagrob. Marije Valois*, 2. žene Karla Kalabrijskega (id. 1333—37) in zadnji v. anžuvinski nagrob., *nagrob. Roberta II. Anžuvinskega*, u. 1343 (brata Giovanni in Pacio iz Florence 1343—45 — kralj 4-krat upodobljen!).

L: Panofsky Tomb (1964, p. 74—75 & 86, repr. 397—99); »MdS« 20 (t. XIV—XV). — Cf. J. *Pope-Hennessy* (I 1955 — L!).

~ **Santa Maria Donnaregina** (ali *Donna Regina*), c., ki jo je dala zidati 1307 Marija Ogrska, žena Karla II. Anžuvinskega (dkč. o. 1320). V njej *nagrob. Marije Ogrske*, u. 1325 (Gagliardo Primario in Tino di Camaino 1324/26). Cavallinijevske *StS-e*.

L: Panofsky Tomb (1964, p. 74); EWA XIV (1967, t. 74—75); »MdS« 20 (t. X—XI & XVII). — Cf. J. *White* (Harm 1966, p. 199—200 etc., t. 44B, 87B, 130B).

~ **Sant'Angelo a Nilo** (*piazzetta del Nilo*): v c. je **nagrob. kard. Rinalda Brancaccia* (Donatello in Michelozzo 1426—30).

L: cf. Ch. *Seymour* Jr. (Harm 1966, t. 34).

~ **Castel Nuovo,** sez. 1279—82 za Karla I. Anžuvinskega, prez. v XV. st. za Alfonza I. Aragonskega (1443—53). Med obrambnima stolpoma **slavolok Alfonza Aragonskega* iz o. 1454—67 (izmed reliefov je npr. *Alfonz Aragonski in njegov dvor* atr. Francescu → *Laurani*.

L: cf. J. *Pope-Hennessy* (II 1958 — L!).

~ **Museo Archeologico Nazionale** (*via Museo 8*), ust. 1738, eden izmed najbogatejših arheol. muz. na svetu. P: številne pomembne rim. kopije ant. grš. kipov, e. g. → *Farneški Hêrakles* (it. *Ercole Farnese*) in helen. *Farneški bik* (it. *Toro Farnese*, III. st. pred), med rim. celopost. kipi pa npr. *ces. Klavdij* iz Pompejev (bron, viš. 244 cm, post. 48) in *ces. Aleksander Sever* iz z. Farnese (marmor, viš. 379 cm, o. 230/35). — S: znamenite *StS-e* in *mozaiki* iz → *Pompejev* in *Herkulánuma*, e. g. → *Aleksandrova bitka* iz Pompejev.

L: »PKG« 1 (1967, e. g. t. 87, 236—37, 244, 247—48, XXIII—XXV), 2 (1967); »US« 3 (1969). — Cf. H. von *Heintze* (1969).

~ **Museo e Gallerie Nazionali di Capodimonte** (*Pal. di Capodimonte*). Celotni muzejski kompleks odprt 1957. Direktor Raffaello Causa. S: mdr. zastopani Simone Martini (**Ludovik Toložanski krono svojega brata Roberta Anžuvinskega*, 1317), Masolino (*Papež Liberij ustanavlja c. Sta Maria Maggiore* [*Sta Maria ad Nives*]), Masaccio (*Križanje*, 1426), K. Witz, Colantonio (*Hieronim v svoji sobi izdira levu trn*), Mantegna (*Francesco Gonzaga*), Giov. Bellini (*Spremenjenje*), Botticelli, s podpisom Jacopo Bar. znani slikar (*Fra Luca Pacioli z neznanim mladeničem*), Lorenzo di Credi, Sodoma, Lotto (*Škof Bernardo de' Rossi*, 1505), Mojster Marijine smrti (Joos von Cleve), Sebastiano del Piombo, Tizian (**Pavel III. z vnukoma*, 1545/46; *Danaa*), Correggio, Rosso Fiorentino (*Portret mladeniča ob mizi*), Parmigianino (*Gian Galeazzo Sanvitale*, 1524; »*Antea*«, 1535/37), P. Bruegel star. (**Slepci*, d. 1568; *Mizantrop*, d. 1568). El Greco (*Giulio Clovio*, o. 1570/75), Guido Reni (*Atalánta in Hipómenes*, o. 1625), pos. v »Appartamento Storico« npr. Angelica Kauffmann (*Družina Ferdinanda IV.*, 1785).

L: cf. R. *Causa* (& G. *Doria* 1966), B. *Molajoli* (1958; 1959; 1961).

Nebbia, Ugo (1882—1967), it. um. zgodovinar, *soprintendente ai Monumenti* v Genovi in Milanu.

B: *Le sculture del Duomo di Milano* (Mi 1910); ‚*Il ritratto ottocentesco e la scultura italiana contemporanea*' (Emp, 1934); *Raffaello* (No 1945); *La pittura italiana del Seicento* (No 1946); *Castelli d'Italia* (No 1955); *Cattedrali d'Italia* (No 1955); *La Casa degli Omenoni in Milano* (Mi 1963).

L: Lodovici (1942).

Nebeška in zemska ljubezen (Tizian) → *Sveta in posvetna ljubezen*

nebeška lestvica (fr. *l'échelle céleste*), atribut → *Romualda*, nastala po vzoru → *Jakobove lestve* in → *lestve kreposti* → *Janeza Klimaka*, samó da po njej plezajo belo oblečeni → *kamalduli*. Up: npr. A. Sacchi (*Romuald pripoveduje menihom o svojem videnju*, Pin. Vat.).

nebeški Jeruzalem (angl. *The Heavenly Jerusalem*, fr. *La Jérusalem céleste*, nem. *Das himmlische Jerusalem*), krščč. ik. m. po → *Apokalipsi* (Raz 21, 10—27): zidovje je imelo 12 vrat (troje proti vzh., troje proti severu, troje proti jugu, troje proti zah.), pri vratih 12 angelov in napisana imena 12 rodov Izraelovih otrok, in imelo je 12 temeljnih kamnov: 1) jaspis, 2) safir, 3) kalcedón, 4) smaragd, 5) sardóniks, 6) karneol (sard), 7) krizolit, 8) beril, 9) topaz, 10) krizopraz, 11) hiacint, 12) ametist.

L: Réau II/2 (1957, p. 1957, p. 721—23); Cirlot (1962, p. 154—55); Champeaux-Sterckx (1966, p. 56,

73—74, t. 23 itd.); Géza *Jászai*, Jerusalem, Himmlisches (LCI II, 1970 — L!). — Cf. A. *Stange* (1964).

Nebukadnezar ali → *Nabuhodonozor*

Nebukadnezarjevo vídenje orjaka z ilnatimi nogami (fr. *Le Colosse aux pieds d'argile*, nem. *Das Traumgesicht des Nebucadnezar* ali *Traum von dem Koloß mit den tönernen Füßen*), bibl. ik. m. (Dan 2, 29—45) orjaka z zlato glavo, srebrnimi prsmi in rokami, bron. trebuhom in ledji, stegni iz železa in nogami iz železa in ila, tj. po Danijelovi razlagi 4 svet. kraljestev, babilonskega (zlato), Medijcev in Perzijcev (srebro), grš.-maked. Aleksandra Vel. (bron) in rimskega (železo). Kamen, ki se je »brez človeških rok« utrgal (lat. *Lapis abscisus de monte sine manibus*) in zdrobil podobi noge, je po kršč. razlagi podoba Marijinega deviškega materinstva. Up: npr. Rembrandt (*jedk.* v → *Pedra gloriosa*, orjak).

L: Pigler I (1956, p. 211—12); Réau II/1 (1956, p. 406—07).

Nec mihi nec tibi sit, sed dividátur, bibl. citat po vulgàti (3 Kralj 3, 26: *Naj ne bo ne moj ne tvoj, le razdelite ga* !). Cf. s. v. *Salomonova sodba*.

nec spe, nec metu (lat.), »niti z upanjem niti s strahom«, geslo → *Izabele d'Este*.

nečiste živali, bibl. ik. m. (5 Mojz 14, 3—21). Up: npr. *miniatura* v → *Bibliji iz Bury St. Edmundsa* (verj. o. 1135).

nedelja (lat. *dies dominica*, »gospodov dan«, angl. *the sunday*, fr. *le dimanche*, it. *la domenica*, nem. *der Sonntag*), je postala kršč. dan počitka šele v boju z Mitrovim kultom. Cf. s. v. *Mitra* & *sedem dni v tednu* & *Sveta Nedelja*.

***Nedeljski popoldan na otoku La Grande Jatte** (fr. *Dimanche d'été à La Grande Jatte*), Seuratova najznamenitejša slika (o, pl, 205,7 × 305,8 cm, 1884—86, AIC), nastala po o. 20 pripravljalnih risbah in 30 barvnih osnutkih, izmed katerih je vélika študija (1884—85) v newyorškem *Metropolitan Mus. of Art*. Iz neposredne bližine ob Séni sta tudi druga dva po Seuratu ovekovečena motiva, *Une Baignade*, *Asnières* (1883—84) in *Most pri Courbevoieju* (1886—87).

L (cf. s. v. Seurat): ReadP (1959 [1969, repr. p. 30/31]); Paintings in the Art Institute of Chicago: A Catalogue of the Picture Collection (1961 — L!); Kindler V (1968, repr. p. 313). — Cf. R. *Fry* (1929), D. C. *Rich* (1935), M. *Schapiro* (1935).

nedolžnost (lat. *innocentia*, fr. *l'innocence*, hrv. *nevinost*, nem. *die Unschuld*). Atribut njene personifikacije je → *jagnje*.

L: cf. J. G. *Hertel* (pon. 1970, t. 163).

Neenaka dvojica ali *Neenaka ljubimca* (fr. *Couple d'âges mal assortis*, nem. *Ungleiches Liebespaar*), satiričen ik. m., ki kaže bodi starca z dekletom (nem. *Der Alte und das Mädchen*) bodi starko z mladeničem. Up: npr. Cranach star. (e. g. Ksthist. Mus.).

L: Marle Icon II (1932); Pigler II (1956, p. 544—47).

negnòj (lat. *laburnum*, angl. *the gillyflower*, fr. *le cytise*), grm ali nizko drevo. Negnôjev les.

Negreti, Jacopo d'Antonio → *Palma Vecchio*

Nehemijeva knjiga (abr. *Neh*), ena izmed t. i. zg. knjig → *Biblije*. Med ikonogr. motivi po njej npr. → *Ezdra bere postavo*.

Neidhardt, Juraj (1901—....), arh. in urbanist. R. v Zgb, štud. pri Petru → *Behrensu*, delal pozn. pri njem v Berlinu (1930—32) ter nato do 1936 pri → *Le Corbusierju*. Po vrnitvi akt. v Zgb in Sarajevu, tam od 1953 dalje prof. na Tehn. resp. Arhitektonsko-urbanistični fakulteti.Dopisni član JAZU od 1963.

B: (& Dušan Grabrijan) *Arhitektura Bosne i put u savremeno* (Sa 1957, uv Le Corbusier).

L: Džemal *Četić* (ELU 3, 1964, s. v. — B!; L!).

Neilson, Katharine B(ishop), (1902—....), am. um. zgodovinarka.

B: *Filippino Lippi: A Critical Study* (C [Mass.] 1938, »Harvard-Radcliffe Fine Arts Series«).

L: WWAA (1959).

Neizogibna, »Neodvrnljiva« → *Atropos*

Nemčija. Med kraji s pomembnimi um. spomeniki in muzeji so npr. v zah. Nemčiji (uradno *Zvezna republika Nemčija*, abr. *ZRN*, nem. *Bundesrepublik Deutschland*, abr. *BD*) → *Aachen*, → *Altötting*, → *Andernach*, → *Aschaffenburg*, → *Augsburg*, → *Bad Wildungen*, → *Bamberg*, → *Banz*, → *Bassenheim*, → *Bayreuth*, → *Berlin* (zah.), → *Blaubeuren*, → *Bonn*, → *Braunschweig*, → *Breisach*, → *Bremen*, → *Brühl*, → *Bückeburg*, → *Corvey*, → *Creglingen*, → *Darmstadt*, → *Düsseldorf*, → *Essen*, → *Frankfurt*, → *Freiburg i. Br.*, → *Freising*, → *Freudenstadt*, → *Fulda*, → *Hamburg*, → *Hannover*, → *Heidelberg*, → *Hildesheim*, → *Hirsau*, → *Irsee*, → *Karlsruhe*, → *Kassel*, → *Köln*, → *Landshut*, → *Limburg an der Lahn*, → *Lorsch*, → *Lübeck*, → *Mainz*, → *Marburg an der Lahn*, → *Maria Laach*, → *Moosburg*, → *München*, → *Neresheim*, → *Nürnberg*, → *Ottobeuren*, → *Passau*, → *Pommersfelden*, → *Prüfening*, → *Regensburg*, → *Reichenau*, → *Rohr*, → *Rothenburg ob der Tauber*, → *Rott am Inn*, → *Rottweil*, → *Schwäbisch Gmünd*, → *Speyer*, → *Steingaden*,

→ *Stuttgart*, → *Tiefenbronn*, → *Trier*, → *Ulm*, → *Vierzehnheiligen*, *Walhalla* (cf. s. v. *Klenze*), → *Weingarten*, → *Weltenburg*, → *Werden*, → *Weyarn*, → *Wies*, → *Wolfenbüttel*, → *Worms*, → *Würzburg*; v vzh. Nemčiji (uradno *Nemška demokratična republika*, abr. *NDR*, nem. *Deutsche Demokratische Republik*, abr. *DDR*) pa → *Berlin* (vzh.), → *Dresden*, → *Erfurt*, → *Freiberg*, → *Halberstadt*, → *Halle*, → *Magdeburg*, → *Meißen*, → *Merseburg*, → *Naumburg*, → *Paulinzella*, → *Tangermünde*, → *Torgau*, → *Wechselburg*, → *Weimar*, → *Wismar*, → *Wittenberg*.

L: Reclam N I—V; Gustav *Barthel:* Der Kunstführer: Bauten und Denkmäler in der Bundesrepublik Deutschland (Gtl 1961, »Bertelsmann Praktische Ratgeber«); Wolfgang *Braunfets*, Lorenz *Dittmann*, Wolfgang *Pfeiffer* & Wilhelm *Schleiermacher*, Germany (EWA VI, 1962 — L!); KHE 1 (1962); Handbuch der Museen, I: Bundesrepublik Deutschland (Mn/Pullach-Bl 1971). — O nem. topografskih izd. cf. Hans Erich *Kubach*, Kchr, maj & junij 1969.

neméjski lev, mit. ik. m.: zverina, ki je razsajala na Peloponezu po gozdovih med Kleonami in Nemejo v Argolidi; nobeno človeško orožje je ni moglo raniti, Hêrakles pa jo je zadavil (cf. *dvanajst Heraklovih junaških dejanj* [1]).

L: Pigler II (1956, p. 110—11).

Nemo propheta (acceptus est) in patria sua, vsestransko porabljani evang. citat (Lk 4, 24: *Nobenega preroka ne sprejmejo v njegovem kraju*; cf. Mt 13, 57; Mr 6, 4; Jan 4, 44).

Nemrod → *Nimrod*

nemška imena nenemških krajev z um. spomeniki: npr. Agram → *Zagreb*, Breslau → *Wrocław*, Brünn = *Brno*, Danzig = *Gdansk* (orig. *Gdańsk*), Fünfkirchen = *Pécs*, Genf → *Ženeva* (orig. *Genève*), Kopenhagen → *København*, Krakau → *Krakov* (orig. *Kraków*), Kuttenberg → *Kutná Hora*, Lemberg = *Lvov*, Lüttich → *Liège*, Mailand → *Milano*, Mülhausen = *Mulhouse*, Posen = *Poznań*, Prag → *Praga* (orig. *Praha*), Preßburg = *Bratislava*, Rom → *Rim* (orig. *Roma*), Stettin = *Szczecin*, Straßburg → *Strasbourg*, Thorn = *Toruń*, Venedig → *Benetke* (orig. *Venezia*), Warschau → *Varšava* (orig. *Warszawa*), itd.; slovenski kraji: npr. Auersperg → *Turjak*, Bischoflack → *Škofja Loka*, Cilli → *Celje*, Egkh → *Brdo*, Freient(h)urn = *Pobrežje*, Friesach → *Breže*, Görz → *Gorica*, Gotschee → *Kočevje*, Gurk → *Krka*, Gurkfeld = *Krško*, Hohenmauten = *Muta*, Hopfenbach → *Hmeljnik*, Kaltenbrun = *Fužine pri Lj*, Klagenfurt → *Celovec*, Klingenfels = *Klevevž*, Krainburg → *Kranj*, Kreutberg → *Krumperk*, Laibach → *Ljubljana*, Landsperg = *Podčetrtek*, Landstraß → *Kostanjevica*, Liechtenwald → *Sevnica*, Marburg (an der Drau) → Maribor, Maria Neustift → *Ptujska gora*, Maria Saal → *Gospa Sveta*, Maria Wörth → *Otok na Vrbskem jezeru*, Nassenfuß = *Mokronog*, Oberburg → *Gornji grad*, Obervellach → *Zgornja Bela*, Olsnitz → *Murska Sobota*, Pettau → *Ptuj*, Radmannsdorf → *Radovljica*, Reifnitz = *Ribnica*, Rhain → *Brežice*, Rudolfswert (»Rudolfovo«) → *Novo mesto*, Saldenhofen → *Vuzenica*, Scherenbichell → *Čemšenik*, Schönstein = *Šoštanj*, Seeland → *Jezersko*, Seisenberg → *Žužemberk*, Sittich → *Stična*, Stein (in Krain) → *Kamnik*, Steinpuchell = *Zaprice*, T(h)urn am Hart = *Šrajbarski turn*, Tüffer → *Laško*, Veldes → *Bled*, Villach → *Beljak*, Vigaun → *Begunje*, Weichselburg = *Višnja gora*, Weißenstein (Waissenstain) = *Boštanj pri Grosupljem*, Weitenstein = *Vitanje*, Windisch Graz → *Slovenj Gradec*, Wintenau → *Betnava*, Wippach → *Vipava*, tudi Woerdl = *Otočec*, Wolimia → *Olimlje*, Zauchen → *Suha pri Škofji Loki*, itn.

nemška umetnost je bila pomembna zlasti v srednjem veku od → *otonske umetn.* dalje (→ *Bamberg*, → *Naumburg* in → *Naumburški mojster*, → *Parler*, → *Witz*, → *Riemenschneider*), z grafiko in slikarstvom v času → *Schongauerja*, → *Grünewalda*, → *Dürerja*, → *Holbeina ml.* in t. i. → *donavske šole*, v XVIII. st. (*bavarski barok in rokoko*, Balth. → *Neumann*), v času romantike (C. D. → *Friedrich*) in → *ekspresionizma.*

L: Deutsche Kunstgeschichte, I—V (Mn: F. Bruckmann 1942—1955 [Otto → *Fischer* 1942 & 1951, → *Feulner* in Theodor → *Müller* 1953, → *Hempel* 1949, → *Kohlhaussen* 1955]); Stephan *Waetzoldt*, German Art (EWA VI, 1962 — L!). — Cf. G. *Dehio* (*1930—1934 [zadnji del Gustav → *Pauli*, celota predstavlja staro temeljno delo]). A. *Grisebach* (1946), E. *Ruhmer* (2. izd. 1958), H. *Weigert* (1942; n. izd. 1963), etc.

nemški kiparji po gen. zap. od XV. st. dalje: **Multscher* (o. 1400—1467), Nik. **Gerhaerts* iz Leidena (o. 1420/30—1473 ali pozn.), *Syrlin* star. (o. 1425—1491), Veit **Stoß* (o. 1445—1533), Adam *Krafft* (o. 1460—1508/09), *Vischer* star. (o. 1460—1529), **Riemenschneider* (o. 1460 do 1531), C. *Meit* (o. 1480—1550/51), L. *Hering* (o. 1484/85—1554), H. *Daucher* ml. (o. 1485—1533), P. *Flötner* (o. 1490—1546), W. *Jamnitzer* (1508—1585), Nizozemca H. *Gerhard* (o. 1550—1620) in A. de *Vries* (o. 1560—1626), H. *Reichle* (o. 1570—po 1636), L. *Kern* (1588?—1662), B. *Permoser* (1651—1732), A. *Schlüter* (o. 1664—1714), E. Q. *Asam* (1692—1750), J. B. *Straub* (1704—1784), J. J. *Kändler* (1706—1775), Chr. *Wenzinger* (1710—1797), F. A. *Bustelli* (1723—1763), J. P. *Melchior* (1742—1825), J. H. von

Dannecker (1758—1841), J. G. *Schadow* (1764—1850), Chr. D. *Rauch* (1777—1857), E. *Rietschel* (1804—1864), R. *Begas* (1831—1911), A. *Hildebrand* (1847—1921), M. *Klinger* (1857—1920), K. *Kollwitz* (1867—1945), A. *Gaul* (1869—1921), **Barlach* (1870—1938), H. *Lederer* (1871—1940), G. *Kolbe* (1877—1947), O. *Freundlich* (1878—1943), W. *Lehmbruck* (1881—1919), R. *Belling* (1886—....), E. *Scharff* (1887—1955), E. *Mataré* (1887—1965), R. *Sintenis* (1888—1965), G. *Marcks* (1889—....), M. *Ernst* (1891—....), K. *Hartung* (1908—....), B. *Heiliger* (1915—....), N. *Kricke* (1922—....).

nemški slikarji in grafiki po gen. zap. od konca XIV. st. dalje: **Bertram iz Mindena*, **Konrad iz Soesta*, frater **Francke*, **Witz* in **Lochner*, **Multscher* (o. 1400—1467), **Schongauer* (o. 1435—1491), M. *Wolgemut* (1434—1519), M. **Pacher* (1435/40—1498), *Mojster Jernejevega olt.* (o. 1450—po 1510), H. *Holbein* star. (o. 1460—1524), B. *Strigel* (1460/61—1528), **Dürer* (1471—1528), **Cranach* star. (1472—1553), **Grünewald* (1470/80—1528), Albrecht **Altdorfer* (o. 1480—1538), H. **Baldung*, imen. *Grien* (1484/85 do 1545), H. **Holbein* ml. (1497/98—1543), B. *Bruyn* (1493—1555), H. S. *Beham* (1500—1550), B. *Beham* (1502—1540), H. *Aldegrever* (o. 1502 do 1555/61), *Cranach* ml. (1515—1586), H. von *Aachen* (1552—1615), G. *Flegel* (1563—1638), **Elsheimer* (1578—1610), B. *Denner* (1685—1779), C. D. *Asam* (1686—1739), D. *Chodowiecki* (1726—1801), A. R. *Mengs* (1728—1779), J. *Zick* (1730—1797), A. *Graff* (1736—1813), A. *Kauffmann* (1741—1807), J. G. *Edlinger* (1741—1819), J. A. *Carstens* (1754—1798), J. A. *Koch* (1768—1839), C. D. **Friedrich* (1774—1840), Ph. O. *Runge* (1777—1810), P. von *Cornelius* (1783—1867), K. F. *Kersting* (1785—1847), C. G. *Carus* (1789—1869), K. *Blechen* (1798—1840), F. *Krüger* (1798—1857), B. *Genelli* (1798—1868), J. von *Führich* (1800—1876), L. *Richter* (1803—1884), M. von *Schwind* (1804—1871), W. von *Kaulbach* (1805—1874), F. von *Rayski* (1806—1890), K. *Spitzweg* (1808—1885), A. **Menzel* (1815—1905), A. *Rethel* (1816—1858), K. von *Piloty* (1826—1886), A. *Böcklin* (1827—1901), F. *Lenbach* (1836—1904), H. von *Marées* (1837 do 1887), H. *Thoma* (1839—1924), **Leibl* (1844 do 1900), Max **Liebermann* (1847—1935), F. von *Uhde* (1848—1911), H. von *Habermann* (1849—1929), W. *Trübner* (1851—1917), M. *Klinger* (1857—1920), L. **Corinth* (1858—1925), F. *Stuck* (1863—1928), K. *Kollwitz* (1867—1944), Th. Th. *Heine* (1867—1948), **Nolde* (1867—1956), M. *Slevogt* (1868—1932), E. *Barlach* (1870—1938), E. *Orlik* (1870—1932), O. *Mueller* (1874—1930), P. *Modersohn-Becker* (1876—1907), K. *Hofer* (1878—1955), F. *Marc* (1880—1916 ubit), E. L. *Kirchner* (1880—1938), M. **Beckmann* (1884—1950), K. *Schwitters* (1887—1948), O. *Schlemmer* (1888—1943), W. *Baumeister* (1889—1955), O. *Dix* (1891—1969), Max **Ernst* (1891—....), George **Grosz* (1893—1959), E. W. *Nay* (1902—1968), R. *Geiger* (1908—....), O. *Freundlich* (1909—1943), K. O. *Götz* (1914—....), W. *Schreib* (1925—1969 nesr.).

nemški umetnostni zgodovinarji in drugi pisci o lik. umetn. od Winckelmanna dalje: E. *Adam* (1927), F. *Adama von Scheltema* (1884—1968), F. *Adler* (1827—1908), J. *Allgeyer* (1829—1900), W. *Amelung* (1865—1927), W. *Andrae* (1875—1956), G. *Bandmann* (1917), K. *Bauch* (1897), J. *Baum* (1882—1959), F. *Baumgart* (1902), A. *Bayersdorfer* (1842—1901), E. *Becker* (1883), F. *Becker* (1864—1928), H. *Beenken* (1896—1952), E. *Benkard* (1883—1946), R. *Benz* (1884), E. von der *Bercken* (1885—1942), M. *Bernhart* (1883—1952), W. *Bernt* (1900), G. von *Bezold* (1848—1934), G. *Biermann* (1880—1949), B. *Bilz* (1913), H. *Blümner* (1844—1919), E. *Bock* (1875—1933), O. *Bock von Wülfingen* (1914), W. *Bode* (1845—1929), H. *Bodmer* (1885—1950), W. *Boeck* (1908), W. *Boeckelmann* (1902—1958), A. *Boeckler* (1892—1957), M. von *Boehn* (1860—1932), L. *Borchardt* (1863—1938), H. Th. *Bossert* (1889—1961), H. *Brauer* (1900), J. *Braun* (1857—1947), W. *Braunfels* (1911), A. E. *Brinckmann* (1881—1958), J. *Brinckmann* (1843—1915), H. *Brockhaus* (1858—1941), L. P. *Bruhns* (1884—1957), H. von *Brunn* (1822—1894), E. *Buchner* (1892—1962), F. *Burger* (1877—1916), G. *Busch* (1917), E. *Buschor* (1886—1961), K. H. *Clasen* (1893), P. *Clemen* (1866—1947), W. *Cohen* (1880— ?), W. *Cohn* (1905—1960), E. *Cohn-Wiener* (1882—1941), A. C. L. *Conze* (1831—1914), E. *Curtius* (1814—1896), L. *Curtius* (1874—1954), R. *Davidsohn* (1853—1937), H. J. *Deckert* (1899—1955), B. *Degenhart* (1907), G. *Dehio* (1850—1932), R. *Delbrueck* (1875—1957), Th. *Demmler* (1879—1944), M. *Deri* (1878), W. R. *Deusch* (1903), F. J. *Dölger* (1879—1940), A. *Donath* (1876—1937), O. *Doppelfeld* (1907), W. *Dörpfeld* (1853 do 1940), *Dresdner* (1866—1934), *Drost* (1892—1964), L. *Dussler* (1895), *Eberlein* (1890), H. von *Einem* (1905), C. *Einstein* (1885—1940), A. *Eliasberg* (1878—1924), M. *Escherich* (1877), H. G. *Evers* (1900), O. von *Falke* (1862—1942), K. *Feuchtmayr* (1893—1961), A. *Feulner* (1884—1945), K. *Fiedler* (1841—1895), G. *Fiensch* (1910), J. D. *Fiorillo* (1748—1821), O. *Fischel* (1870—

1939), O. *Fischer* (1886—1947), E. *Flechsig* (1864 do 1944), W. *Fleischhauer* (1903), H. Th. *Flemming* (1915), H. *Floerke* (1875— ?), O. H. *Fürster* (1894), W. *Fraenger* (1890—1964), K. *Frey* (1857—1917), M. J. *Friedländer* (1867—1958), E. *Fuchs* (1870—1940), A. *Furtwängler* (1854—1907), H. von der *Gabelentz* (1872— ?), E. *Gall* (1888—1958), O. *Gehrig* (1890—1948), M. *Geisberg* (1875—1943), A. von *Gerkan* (1884), F. *Gerke* (1900—1966), K. *Gerstenberg* (1886—1969) K. *Giehlow* (1863—1913), H. *Giesau* (1883), C. *Glaser* (1879), F. *Goeler von Ravensburg* (1854—1896), A. *Goldschmidt* (1863—1944), A. *Gottschewski* (1875—?), W. Gramberg (1896), R. *Graul* (1862—1944), O. *Grautoff* (1876— ?), E. G. *Grimme* (1926), A. *Grisebach* (1881—1950), W. *Grohmann* (1887—1968), G. *Gronau* (1868—1937), L. *Grote* (1893), C. *Gurlitt* (1850—1938), G. *Habich* (1868—1932), D. von *Hadeln* (1878—1935), W. *Haftmann* (1912), W. *Hager* (1900), P. *Halm* (1900—1966), R. *Hamann* (1879—1961), R. *Hamann-Mac Lean* (1908), H. *Hammer* (1873 do 1953), E. *Hanfstaengl* (1886), G. F. *Hartlaub* (1884—1963), A. *Haseloff* (1872—1955), A. *Haupt* (1852—1933), W. *Hausenstein* (1882—1957), M. *Hauttmann* (1888—1926), J. *Hecht* (1882—1956), C. G. *Heise* (1890), E. *Hempel* (1886—1967), A. *Hentzen* (1903), Th. *Hetzer* (1890—1946), L. H. *Heydenreich* (1903), E. *Hildebrandt* (1872— ?), H. H. *Hofstätter* (1928), N. von *Holst* (1907), H. G. *Hotho* (1802—1873), J. *Jahn* (1892), O. *Jahn* (1813—1869), H. *Janitschek* (1846—1893), A. *Jannasch* (1898), H. *Jantzen* (1881—1967), W. von *Jenny* (1896—1960), M. *Jordan* (1837—1895), C. *Justi* (1832—1912), L. *Justi* (1876—1957), L. *Kaemmerer* (1862—1938), A. *Kalkmann* (1853—1905), H. *Karlinger* (1882—1944), G. *Karo* (1872—1963), G. von *Kaschnitz-Weinberg* (1890—1958), H. *Kauffmann* (1896), R. *Kautzsch* (1866—1945), H. *Kehrer* (1876—1967), H. *Keller* (1903), M. *Kemmerich* (1876—1932), O. *Kerber* (1902), G. J. *Kern* (1878—1953), J. P. *Kirsch* (1861—1941), E. *Kirschbaum* (1902—1970), D. *Klein* (1903—1951), O. *Kletzl* (1897—1945), F. *Knapp* (1870—1938), Carl *Koch* (1884—1969), Heinr. *Kohlhaussen* (1894—1970), R. *Koldewey* (1855—1925), Th. *Kraus* (1919), F. *Kriegbaum* (1901—1943), P. *Kristeller* (1863—1931), W. *Krönig* (1904), H. E. *Kubach* (1909), F. Th. *Kugler* (1808—1858), A. *Kuhn* (1885), p. A. *Kuhn* (1839—1929), H. *Kühn* (1895), E. *Kühnel* (1882—1964), O. *Kümmel* (1874—1952), K. *Künstle* (1859—1932), W. *Kurth* (1881), H. *Ladendorf* (1909), Konrad *Lange* (1855 do 1921), Kurt *Lange* (1898—1959), E. *Langlotz* (1895), K. *Lankheit* (1913), J. *Lauts* (1908), K. *Lehmann* (*-Hartleben*) (1894—1960), M. *Lehrs* (1855—1938), A. *Lichtwark* (1852—1914), N. *Lieb* (1907), G. *Lill* (1883—1951), L. *Lindenschmit* (1809—1893), C. *Linfert* (1900), F. *Lippmann* (1838—1903), G. *Lippold* (1885—1954), M. *Loehr* (1903), K. *Lohmeyer* (1878—1957), W. *Lotz* (1912), W. *Lübke* (1826—1893), R. *Lullies* (1907), H. *Lützeler* (1902), H. *Mackowsky* (1871 do 1938), K. *Martin* (1899), A. L. *Mayer* (1885—1944), J. *Meier-Graefe* (1867—1935), A. G. *Meyer* (1864—1904), E. *Meyer* (1897—1967), F. S. *Meyer* (1849— ?), H. *Meyer* (1760—1832), A. *Michaelis* (1835—1910), E. *Michalski* (1901), K. O. *Müller* (1797—1850), Th. *Müller* (1905), W. *Müller* (1877—1952), P. *Müller-Walde* (1858 do 1931), R. *Muther* (1860—1909), H. *Muthesius* (1861—1927), G. K. *Nagler* (1801—1866), C. *Neumann* (1860—1934), W. *Neuß* (1882—1965), W. *Noack* (1888—1969), R. *Oertel* (1907), R. *Oldenbourg* (u. 1921), K. *Onasch* (1916), M. *Osborn* (1870—1946), G. von der *Osten* (1910), G. *Otto* (1895—1970), W. *Paatz* (1902), W. *Passarge* (1898—1958), J. D. *Passavant* (1787—1861), G. *Pauli* (1866—1938), O. *Pelka* (1875—1944), A. R. *Peltzer* (1873—1955), P. *Pieper* (1912), W. *Pinder* (1878—1947), F. *Piper* (1811—1889), O. *Piper* (1841—1921), E. *Plietzsch* (1886—1961), H. *Posse* (1879—1943), P. *Post* (1882—1956), F. *Rademacher* (1899), M. *Raphael* (1889—1950), P. O. *Rave* (1893—1962), F. von *Reber* (1834—1919), E. *Redslob* (1884), B. *Reifenberg* (1892), H. *Reiners* (1884—1960), H. *Riegel* (1834— ?), F. *Rintelen* (1881—1926), G. *Rodenwaldt* (1886—1945), F. *Roh* (1890—1965), H. *Rose* (1888), A. *Rosenberg* (1850—1906), M. *Rosenberg* (1852—1930), K. F. von *Rumohr* (1785—1843), F. *Rumpf* (1890—1966), F. *Sarre* (1865—1945), J. *Sauer* (1872—1949), W. *Sauerländer* (1924), M. *Sauerlandt* (1880—1934), H. *Schäfer* (1868—1957), T. von *Scheffer* (1873—1951), K. *Scheffler* (1869—1951), V. *Scherer* (u. 1920), G. *Schiff* (1926), H. *Schliemann* (1822—1890), F. *Schmalenbach* (1909), W. *Schmalenbach* (1917), A. *Schmarsow* (1853—1936), H. *Schmerber* (1870— ?), H. J. *Schmidt* (1897), P. F. *Schmidt* (1878—1955), R. *Schmidt* (1878—1952), W. *Schmied* (1929), O. *Schmitt* (1890—1951), C. *Schnaase* (1798—1875), A. M. *Schneider* (1896—1952), A. von *Schneider* (1886), H. *Schnell* (1904), H. *Schnitzler* (1905), W. *Schöne* (1910), F. *Schottmüller* (1872—1936), H. *Schrade* (1900—1967), W. *Schreiber* (1855—1932), P. *Schubring* (1869—1935), W.-H. *Schuchhardt* (1900), L. *Schudt* (1893—1961), F. *Schumacher* (1869—1947), O. *Schürer* (1892—1949), Ph. *Schweinfurth* (1887—1954), B. *Schweitzer* (1892—

1966), H. F. *Secker* (1888), R. *Sedlmaier* (1890—1963), H. *Semper* (1845—1920), M. *Semrau* (1859—1928), H. *Siebenhüner* (1908), J. *Sievers* (1880—o. 1969), K. *Simon* (1875— ?), O. G. von *Simson* (1912), H. W. *Singer* (1867—1957), A. *Springer* (1825—1891), F. *Stahl* (1864—1928), A. *Stange* (1894—1968), K. *Steinbart* (1890), E. *Steinmann* (1866—1934), F. *Studniczka* (1860 do 1929), K. F. *Suter* (1884—1952), L. von *Sybel* (1846—1929), W. *Technau* (1902—1941), U. *Thieme* (1865—1922), H. *Thode* (1837—1920), H. *Thümler* (1910), H. *Tintelnot* (1909—1970), E. G. *Troche* (1909), G. *Troescher* (1893), H. von *Tschudi* (1851—1911), W. *Uhde* (1874—1947), W. *Uhde-Bernays* (1873—1965), G. *Vitzthum von Eckstädt* (1880—1945), W. *Vöge* (1868 do 1952), W. F. *Volbach* (1892), L. *Volkmann* (1870—1947), K. *Voll* (1867—1917), H. *Vollmer* (1878), H. *Voss* (1884—1969), G. F. *Waagen* (1794—1868), M. *Wackernagel* (1881—1962), S. *Waetzoldt* (1920), W. *Waetzoldt* (1880—1945), H. *Walden*, s pr. im. Georg Levin (1878—1941, cf. s. v. *Sturm*), E. *Waldmann* (1880—1945), Aby *Warburg* (1866—1929), P. *Weber* (u. 1930), F. *Weege* (1880—1945), A. *Weese* (1868—1934), C. H. *Weigelt* (1883—1934), H. *Weigert* (1896—1967), W. *Weisbach* (1873—1953), G. *Weise* (1888), H. *Weizsäcker* (1862—1945), H. *Wentzel* (1913), J. *Werner* (1909), K. *Wessel* (1916), Dorothee *Westphal* (u. 1968) Th. *Wiegand* (1864—1936), H. *Wilm* (1887—1953), J. *Wilpert* (1857—1944), J. J. *Winckelmann* (1717—1768), F. *Winkler* (1888—1965), F. *Winzinger* (1910), K. *Woermann* (1844—1933), F. A. *Wolf* (1759—1824), F. *Wolff Metternich* (1883), A. *Woltmann* (1841—1880), W. *Worringer* (1881—1965), O. *Wulff* (1864—1946), K. *Wulzinger* (1886—1948), F. *Würtenberger* (1909), L. *Zahn* (1890—1970), R. *Zahn* (1870—1945), H. *Zeiss* (1895—1944), E. *Zimmermann* (1866—1944), H. *Zimmermann* (1886), K. *Zoege von Manteuffel* (1881—1941), W. *Zschietzschmann* (1900), W. K. *Zülch* (1883—1966). — Cf. infra & s. v. *avstrijski* (*avstrijsko-nemški* resp. *švicarski*) *umetnostni zgodovinarji*.

L: ADB; BJb; Degener (razne izd.); JL; Kü (razne izd.); NDB; UJE. — Cf. W. *Waetzoldt* (1921 & 1924).

nemško-ameriški umetnostni zgodovinarji itd. (cf. s. v. *avstrijsko-amer. um. zgodovinarji & nacistično obdobje*): J. Bier (1899), O. Brendel (1901), R. Ettinghausen (1906), P. Frankl (1878 do 1962), W. Friedlaender (1873—1966), J. S. Held (1905), E. E. Herzfeld (1879—1948), W. W. Horn (1908), H. Huth (1892), E. H. Kantorowicz (1895—1963), A. Katzenellenbogen (1901 do 1964), S. S. Kayser (1900), E. Kitzinger (1912), W. R. W. Koehler (1884—1959), R. Krautheimer (1897), F. Landsberger (1883—1964), W. Liepe (1888), M. Loehr (1903), U. Middeldorf (1901), A. Neumeyer (1901), E. Panofsky (1892—1968), J. Rosenberg (1893), A. Salmony (1890—1958), G. Swarzenski (1876—1957), H. Swarzenski (1903), Ch. de Tolnay (1899), W. R. Valentiner (1880—1958), M. Weinberger (1983—1965/66), R. Wittkower (1901), K. Weitzmann (1904), P. Zucker (1890).

nemško-angleški umetnostni zgodovinarji: Friedrich *Antal* (1889—1954), Erna *Auerbach*, Gertrude *Bing* (1892—1964), Hugo *Buchthal* (1909), Ludwig *Burchard* (1886—1960), Jacob *Hess* (1885—1969), Paul *Jacobsthal* (1880—1957), Nikolaus *Pevsner* (1902), Grete *Ring* (1887—1952), Fritz *Saxl* (1890—1948), Rosa *Schapire* (1874—1954), Alfred *Scharf* (1900—1965), Edgar *Wind* (1900).

nenamerni avtoportreti, tj. brez zavedne težnje po upodobitvi samega sebe nastale lastne podobe, v raznih stopnjah »avtoportretnosti« prisotne tako rekoč v vsem umetnikovem formalnem svetu — v skladu z znano mislijo Leonarda da Vinci: *Ogni dipentore dipinge se* [*stesso*]). V slov. umetn. domnevamo take lastne podobe npr. pri Bergantu.

L: cf. Luc *Menaše* (Lj 1962, p. 28—29 & 283, op. 4 — L!).

NENNINGEN (*Württemberg*, ZRN). V pokopališki kapeli (*Friedhofskapelle*) pomembno pozno delo Ign. Güntherja, *Pietà* iz 1774.

Neodvisni ali *Klub neodvisnih slov. lik. umetnikov*, za razvoj novejše slov. umetn. pomembna umetniška skupina, v kateri so se 1937 v Lj zbrali slikarji (po abc.) → *Didek*, Stane → *Kregar*, Zoran → *Mušič*, → *Omersa*, Marij → *Pregelj* in Maksim → *Sedej* pa kiparja Zdenko → *Kalin* in → *Putrih*. Klubu je pripadal tudi hrv. slikar Slavko *Šohaj*, iz t. i. Četrte generacije sta se mu pridružila → *Pirnat* in → *Pavlovec*, pozn. pa še → *Mihelič* in Evgen *Sajovic*. S klubom razstavljala tudi B. *Kalin* in *Smerdu*.

L: ŠijanecS (1961); SlovS (1966, p. 168 ss & 224); Četvrta decenija (1971 [rk, MSU] — L!). — Cf. M. *Juteršek* (Lik. rev., št. 6, 15. V. 1963, št. 115, 123, 126, 146, 155 & 162 [prim. prav tam bibl. Staneta Mikuža, št. 20, 29, 68, 100 & 102—03]).

neoimpresionizem, »novi impresionizem«, slikarska smer v 1880-ih letih in pozn., imen. tudi *pointilizem* (fr. *le point*, pika) zaradi pikčastega nanašanja barv ali *divizionizem* zaradi njihovega

razčlenjevanja resp. slikanja s čistimi pigmenti. Neoimpresionizem, ki ga je utemeljil in najodličneje predstavljal → *Seurat*, je želel impresionizem stare šole zamenjati s kar znanstveno strogim in neoporečnim sistemom, ki je poleg analize barv zajel tudi celotno kompozicijo slike in mdr. opredeljeval tudi pomen horizontal, vertikal in diagonal v njej. Seveda je po odstranitvi vsega, kar je bilo v impresionizmu spontanega, naključnega ali celó vnémarnega, nova smer izgubila tudi večji del impresionistične neposredno čutne učinkovitosti ter zašla v slepo ulico. Nič čudnega, da sta samó Seurat in C. Pissaro (ki se je edini od impresionistov za nekaj časa pridružil novi smeri) zmogla ob vsem sistemskem vendar ohraniti svojo samosvojost. Ostali neoimpresionisti: v Franciji → *Signac*, Charles *Angrand*, Maximilien *Luce*, Henri-Edmond *Cross* in Albert *Dubois-Pillet*, v Belgiji Théo van *Rysselberghe* in mladi Henry van de → *Velde*. Med it. divizionisti (o neoimpresionizmu je v Italiji težko govoriti, ker pač ni imela impresionizma) je še dandanašnji najbolj znan → *Segantini*, sicer pa so v pointilistični tehniki slikali nekaj časa tudi Balla, Boccioni in Severini.

L: ReadP (1959 [1969]); Nello *Ponente* (EWA VII, 1963, stp 853—57 — L!); Robert L. *Herbert* & W. E. *Mitchell* (izd.): Neo-Impressionists and Nabis in the Collection of Arthur G. Altschul (NH 1965); Teresa *Fiori* (izd.): *Archivi del divisionismo (2 knj., R 1969). — Cf. G. H. *Hamilton* (1967), J. *Rewald* (1956 [1962]), P. *Signac* (1899 [1964]).

neoklasicizem (angl. *the Neoclassicism*, fr. *le néoclassicisme*, nem. *der Neoklassizismus*, itd.), za razloček s *klasicizmom* sploh (kot slogovno smerjo v raznih dobah, zlasti npr. v pozni renesansi in baročnem obd.) zg. slog med → *rokokojem* (točneje med t. i. → *kitastim slogom*) in → *romantiko* resp. poznejšimi *historičnimi slogi*, veljaven na vseh področjih lik. umetn. od Sev. Amerike do Rusije. V pisanju o lik. umetn. so mu bili gl. pionirji → *Winckelmann*, F. *Milizia*, A. R → *Mengs* in → *Lessing*. Stavbarstvo: slavoloki (npr. v Berlinu in Parizu), kot grš. templji oblikovane zun. (npr. *Borza* in c. *Ste Madeleine* v Parizu), itd., sicer pa značilni predstavniki npr. med Nemci → *Langhans*, F. *Weinbrenner*, → *Gilly*, → *Schinkel* in → *Klenze*, med Francozi (→ *empir*) Charles *Percier* in P.-F.-L. *Fontaine*, v Angliji J. *Soane* in R. *Smirke*, v Italiji G. *Valadier*; v Sloveniji primeri v Lj (nekd. *Kongresni trg* z *Zvezdo* in pozn. *Kazino*, *pročelje Souvanove hiše*, tj. Mestni trg št. 24, itd.), Piranu (*Petrova c.* na Tartinijevem trgu), Kopru, → *Dolu pri Lj*, Mrb, Ptuju, itn. Kiparstvo: → *Sergel*, → *Canova*, → *Thorvaldsen*, pos. v Nemčiji npr. → *Dannecker*, → *Schadow*, → *Rauch*, v Angliji John *Flaxman*. Slikarstvo (risba na splošno pomembnejša od barve, temu ustrezno v. pomen kartonov): A. R. → *Mengs*, J.-L. → *David*, → *Ingres*, izmed Slovencev Franc → *Kavčič*.

L: Arte neoclassica: Atti del Convegno 12—14 ott. 1957 (V-R 1964, »Civiltà veneziana: Studi« 17); SchlosserL (1964); ‚Klasicizam' (ELU 3, 1964); Giulio Romano *Ansaldi*, Neoclassic Styles (EWA X, 1965 — L!); C. von *Lorck:* Die Klassik und der Osten Europas: Vom Ursprung und Wesen des Klassizismus (Oldenburg-Hmb 1966). — Cf. F. *Antal* (1935 & 1941; 1966), H. H. *Hawley* (1964), H. *Honour* (1968), C. *Justi* (1866—1872 in pozn. izd.), F. *Landsberger* (1931), G. *Pauli* (1925 [1932]), M. *Praz* (1940 [1959]), R. *Zeitler* (1954; 1966).

Neoptólemos ali *Piros* (lat. *Pyrrhus*), Ahilov sin, ki je ubil *Príama* in pri delitvi plena dobil Hektorjevo ženo → *Andrómaho* za sužnjo (njun sin Molosos). Poročil je *Hermíone*, ki mu jo je bil njen oče → *Meneláj* obljubil, ki pa je medtem postala Oréstova nevesta; Oréstes ga je zato ubil. Up: npr. P.-N. Guérin (*Andrómaha in Píros*, d. 1810, Louvre).

L: Hunger (1955, s. v.).

neotomizem → *tomizem*

nepotizem, mogočnikovo vsestransko podpiranje sorodnikov (takó lat. *nepos* kot it. *il nipote* pomenita i nečaka i vnuka). Običajno, posebno v um. zgod., uporabljamo ta izraz pri papežih, ki so takó mdr. omogočili tudi nastanek znamenitih družinskih zbirk (zlasti *Medici*, *Farnese*, *Borghese*, *Ludovisi*, *Barberini*, *Albani*).

nepravi Bonaventura, s pr. im. *Johannes de Caulibus* iz San Gimignana, avtor *Meditationes Vitae Christi*, ki so pomembno vplivale na poznosrednjev. kršč. ikonografijo.

B: *The Miror of the Blessed Lyf of Jesu Christ* (L-E-NY-Trt 1908, izd. L. F. Powell).

L: P. L. *Oliger*, Le »Meditationes Vitae Christi« del Pseudo-Bonaventura (Studi Francescani, 1921 & 1922); Panofsky Neth (1953, p. 377—78 itd.).

Nepristranost → *Véliki zmagoslavni voz*

Neptún(us), rim. bog morja, ustreza → *Pozéjdonu* v grš. mitologiji.

Neptunov vodnjak. Cf. s. v. *Bologna* (Giovanni da Bologna) in *Florenca* (Ammanati).

Nerej in Ahilej (lat. *Nereus et Achilleus*), rim. evnuha, ki naj bi bila spreobrnila Domitilo; oba kršč. svetnika (12. V.). Up: Cr. Roncalli (*freske* s prizori iz njune legende, naroč. 1597 kard. Baronio, Rim, Ss. Nereo e Achilleo), Rubens

(1607/08, Grenoble, Mus. des B.-A. [1. verzija pozn. 3-delne kompozicije v Sta Maria in Vallicella]; 1608, Sta Maria in Vallicella).

L: Réau III/2 (1958, p. 972); LS II (1970).

NERESHEIM v Württembergu (ZRN): *benediktinsko samostansko c.* so 1747—92 sez. po načrtu Balthasarja → *Neumanna*. Stavba takó predstavlja njegovo zadnje pomembno delo, čeprav so mojstrov načrt po njegovi smrti nekoliko poenostavili.

L: Reclam N II (1958 [1960]).

NEREZI, vas v Makedoniji zah. nad Skopjem. Bližnja *samostanska c. sv. Pantelejmona* sez. 1164 (dat.), opečna stavba kvadratnega tlorisa s 5 kupolami. Notr.: ohranjena *olt. pregraja* iz XII. st., predvsem pa znamenite **StS-e* (odkril 1926 N. L. Okunjev), eden izmed v. spomenikov komnenske umetn. (delo carigrajskih mojstrov) in še pos. biz. slikarstva v 2. pol. XII. st. Med prizori, ki se odlikujejo z realističnimi nadrobnostmi in poudarjanjem čustvene vsebine, posebno znana **Snemanje s križa* in **Objokovanje*.

L: Petar *Miljković-Pepek* (ELU 3, 1964, s. v. — L!); »PKG« 3 (1968, t. 217a, 228, XXXIV, 229a & 230). — Cf. O. *Bihalji-Merin* (1958), A. *Grabar* (Sk 1953), F. *Mesesnel* (1930), V. *Molè* (Lj 1965), N. L. *Okunjev* (1927), etc.

Nersessian, Sirarpie der → *Der Nersessian*

Néssos → *Hêrakles, Deiáneira* in...

ne sutor supra crepidam resp. *Sutor, ne supra crepidam* (lat.), »Čevljar, ne prek čevljev!« (fr. *Cordonnier, pas plus haut que la chaussure*), Apélove besede čevljarju, ki je najprej sodil o sandalih na neki umetnikovi sliki, potem pa hotel še kar naprej presojati (Plinij star., *Nat. hist.* XXXV, tudi *Val. Max.* VIII). Prim. Prešernov sonet o Apélu (... *le čevlje sodi naj kopitar*).

L: Fumagalli (1934, št. 451); Büchmann (1959).

netopir (lat. *vespertilio*, angl. *the bat*, fr. *la chauve-souris*, nem. *die Fledermaus*), ik. m., po Bibliji (5 Mojz 14, 18) nečista žival, pozn. atribut Diane, noči in zavisti, podoba dvoličnosti in hinavščine (ker je podoben takó ptiču kot miši) in melanholije. Sama njegova krila so peklenski atribut. Up: npr. Dürer (»*Melencolia I*«, bakr., d. 1514), Michelangelo (*relief* netopirjeve glave na skrinjici, ki jo drži *Lorenzo, vojvoda urbinski*, v Medičejski kapeli).

L: Réau I (1955, p. 108), O. *Cederlöf*, Fladdermusen (Symbolister, I, Malmö 1957); Panofsky Stud (1962, p. 211); Cirlot (1962); Panofsky Tomb (1964, p. 92). — Cf. W. *Deonna* (1952), G. de *Tervarent* (I 1958, stp 90—91).

Netscher, Caspar (1639—1684), hol. (nem.) slikar žanrskih prizorov in portretov, r. v Heidelbergu, u. v Haagu. S: npr. *Klekljarica* (d. 1664, Wallace), *Mladenič, ki piše pismo* (les, d. 1665, Dresden).

L: HdG V (1912); Hall Por (1963); S. J. *Gudlaugsson* (Kindler IV, 1967, s. v.). — Cf. E. *Plietzsch* (1960).

Netscher, Constantijn (1668—1723), hol. slikar, sin Casparja (supra). S: npr. *Fizik Christian Huygens* ([1629—95] d. 1689, Eremitaža), *Slikarka Rachel Ruysch* (atr., Raleigh).

L: Hall Por (1963).

Neue Sachlichkeit → *nova stvarnost*

les **neuf preux** (fr.) → *devet junakov*

Neumann, Balthasar (1687—1753), nem. arh., v. mojster nem. baročnega stavbarstva XVIII. st. v nadaljevanju Borrominijeve in Guarinijeve slikovitosti. R. v Chebu (nem. *Eger*) v Sudetih, stopil v vojaško službo, od 1719 dalje delal za würzburškega knezoškofa in pozn. tudi za druge člane družine Schönborn, 1741 polkovnik frankovskega topništva, u. v Würzburgu (66). A: v okviru Rezidence v Würzburgu, katere zidavo je vodil, predvsem mala **kapela* (1723/36) in znamenito **stopnišče* (1737—50), *stopnišči* v gradovih *Bruchsal* (1729—33) in *Brühl* (1743—48), romarska c. **Vierzehnheiligen* (1743—72) in opatijska c. **Neresheim* (1747—92), *načrti* za rezidenco v Stuttgartu, dvora v Karlsruheju in na Dunaju.

L: E. von *Cranach-Sichert* (ThB XXV, 1931, s. v. — L!); Edgar *Lehmann*, Balthasar Neumann und Kloster Langheim (ZfKg, 1962); Pevsner (1966). — Cf. H. G. *Franz* (1947), M. H. von *Freeden* (1937; 1953; 1959; 1960 [1963]; 1965 — L!), E. *Hempel* (1965), M. *Mušič* (II 1966), H. *Reuther* (1957), R. *Sedlmaier* (& R. *Pfister* 1923).

Neumann, Carl (1860—1934), nem. (ž.) um. zgodovinar. R. v Mannheimu, učil na univ. v Göttingenu, Kielu in Heidelbergu, tam u. (74).

B: *Rembrandt* (Bl-Stu 1902; 3. izd., 2 knj., Mn 1922); ‚*Byzantinische Kultur und Renaissancekultur*' (H. Ztschr., 1903); *Aus der Werkstatt Rembrandts* (Hdl 1918); *Rembrandt: Handzeichnungen* (Mn 1918); ‚*Rembrandt-Legende*' (M. J. Friedländerjev zb., 1927); ‚*Die vier Apostel von Albrecht Dürer in ihrer ursprünglichen Gestalt*' (Ztschr. f. deutsche Bildung, 1930); ‚*Ende des Mittelalters ? Legende der Ablösung des Mittelalters durch die Renaissance*' (DVLG, 1934).

L: Wininger 7 (1936, s. v.); UJE (s. v.).

Neumann, Ignaz Michael, nem. arhitekt v Würzburgu, sin Balthasarja (supra). Cf. s. v. *Mainz (katedr.)*.

Neumann, Jaromír (1924—....), češ. um. zgodovinar, direktor inst. za zgod. in teorijo umetn.

na Češkoslovaški ak. znanosti v Pragi (njen dopisni član).

B: *Malířství XVII. století v Čechách* (Pra 1951); *Die tschechische klassische Malerei des 19. Jahrhunderts* (Prag 1955); *Karel Škréta* (Pra 1956); ‚*Rembrandt krajinář*' (Umění, 1957); ‚*La peinture baroque en Bohème et l'art français*' (19. kongr., 1959); ‚*Zur Frage des Realismus in der Kunstgeschichte* (*Die Barockkunst und die Wirklichkeit*)' (SPFFBU, 1961); *Le Titien: Marsyas écorché vif* (Pra 1962; tudi nem. & angl. izd.); ‚*Das Werk Max Dvořáks und die Gegenwart*' (AHA, 1962); ‚*Vzácne dílo Sebastiana del Piombo*' (Umění, 1962); *Umění a skutečnost* (Pra 1963); *Führer durch die Gemäldegalerie der Prager Burg* (ib. 1965); ‚*Z mladých let Petra Pavla Rubensa: Shromáždění olympských bohů*' (Umění, 1965); *Die Gemäldegalerie der Prager Burg* (Pra 1966, »Kstdenkmäler der Prager Burg« 1); ‚*Neznámá díla italských mistrů v Olomouci*' (Umění, 1969); ‚*Kleine Beiträge zur rudolfinischen Kunst und ihre Auswirkungen*' (ib., 1970).

Neumeyer, Alfred (1901—....), nem.-amer. um. zgodovinar. R. v Münchnu, štud. na univ. tam in v Berlinu (prom.); za nacizma emigriral v ZDA. Prof. na *Mills College* v Oaklandu (Calif.), eden izmed 14 urednikov Kindlerjevega leksikona, prispevki v raznih rev. (AB, AQ, itd.).

B: ‚*Die Wiedererwerckung des Mittelalters in der bildenden Kunst des späten 18. Jahrhunderts: Ein Beitrag zur Vorgeschichte der Romantik*' (RepKw, 1928); *Dürer* (P 1930 [nem. orig. 1929]); *Johann Anton Ramboux: Sein Leben und Werk* (Bl 1931, habil.); ‚*Johann Anton Ramboux »Rebekka und Eliesar«*' (ZfbK, 1931/32); ‚*Hans von Marées and the classical doctrine in the 19th century*' (AB, 1938); ‚*Monuments to »Genius« in German Classicism*' (JWI, 1938/39); ‚*Oskar Kokoschka*' (Mag Art, 1945); *El Greco: Das Begräbnis des Grafen Orgaz* (Stu 1957, »WerkM« 16); ‚*The meaning of the Balcony Scene at the church of Muehlhausen in Thuringia*' (GBA, 1957); *Glanz des Schönen: Gespräche mit Bildern* (Hdl 1959); *Paul Cézanne: Die Badenden* (Stu 1959, »WerkM« 38); *Die Kunst in unserer Zeit: Versuch einer Deutung* (Stu 1961); *Der Blick aus dem Bilde* (Bl 1964); *Filippo Lippi: Anbetung des Kindes* (Stu 1964, »WerkM« 99); ‚*Gedanken über die Darstellung des Sehens in der bildenden Kunst*' (W. Hagerjev zb., 1966); ‚*Art History Without Value Judgements: Some Recent Appraisals of 19th Century Art*' (Coll Art J, XXIX/4, 1970).

L: WWAA (1959).

NEUSTIFT pri Briksnu (it. *Novacella*), obsežen samostanski kompleks na juž. Tirolskem (*Eisacktal*, *Tiroler Etschland*, it. *Alto Adige*) v Italiji. StS iz XIV.—XV. st., kot slikar mdr. izpričan → *Johannes iz Brunecka*. Na Pacherjevi kmetiji v bližini verj. r. Michael → *Pacher*.

Neutra, Richard J(oseph), (1892—1970), avstr.-amer. arh. R. na Dunaju, štud. tam (pri Ottu → *Wagnerju* in Adolfu → *Loosu*) in v Zürichu (na *TeH*), delal pri Erichu → *Mendelsohnu* v Berlinu (1921—22), od 1923 v ZDA, nekaj časa sodel. F. L. → *Wrighta*, od 1926 v Kaliforniji. A: v krajinsko okolje mikavno vkomponirane vile, npr. *Kaufmann Desert House* v Palm Springsu (1946—47), itd.

B: npr. *Wie baut Amerika* (Stu 1927); *Amerika: Die Stilbildung des neuen Bauens in den Vereinigten Staaten* (W 1930, »Neues Bauen in der Welt«); *Bauten und Projekte* (3 knj., Z 1955—1966, izd. W. Boesinger); *Life and Human Habitant* (Stu 1956).

L: Esther *McCoy:* Richard Neutra (NY 1960, »The Masters of World Architecture«; nem. izd. 1962, »Große Meister der Architektur« 9); EWA X (1965, s. v.); Marjan *Šorli* (Delo, 16. V. 1970, p. 17, nekr.). — Cf. H. H. *Arnason* (1968 ali 1969), B. *Zevi* (1954).

Neuwirth, Joseph (1855— ?), avstr. um. zgodovinar, raziskoval največ češ., zlasti češ. srednjev. umetn.

B: *Albrecht Dürers Rosenkranzfest* (Prag 1885); ‚*Datierte Bilderhandschriften österreichischer Klosterbibliotheken*' (SbW, 1885); ‚*Studien zur Geschichte der Miniaturmalerei in Österreich*' (ib., 1886); *Geschichte der christlichen Kunst in Böhmen bis zum Tode Wenzels III.* (Prag 1888); *Die Wochenrechnungen und der Betrieb des Prager Dombaus in den Jahren 1372/78* (Prag 1890); *Peter Parler von Gmünd* (Prag 1891); *Geschichte der bildenden Kunst in Böhmen vom Tode Wenzels III bis zu den Hussiten-Kriegen* (Prag 1893); ‚*Zur Kritik der Kunstnachrichten des Geschichtsschreibers Franz von Prag*' (Symbolae Pragenses: Festgabe der Deutschen Ges. f. Altertumskunde in Prag, W 1893); ‚*Rudolf II. als Dürer-Sammler*' (Xenia Austriaca: Festschrift der österreichischen Mittelschulen zur 42. Versammlung deutscher Philologen in Wien, W 1893 [Abteilung 4: Gesch. u. Kg.]); ‚*Die Herstellungsphasen spätmittelalterlichen Bilderhandschriften*' (RepKw, 1893); *Mittelalterliche Wandgemälde und Tafelbilder der Burg Karlstein in Böhmen* (Prag 1896, »Forsch. zur Kg. Böhmens« 1); *Der Bilderzyklus des Luxemburger Stammbaumes aus Karlstein* (Prag 1897); *Das Braunschweiger Skizzenbuch eines mittelalterlichen Malers* (Prag 1897); *Die Wandgemälde im Kreuzgange des Emausklosters in Prag* (Prag 1898); *Prag* (Lpz-Bl 1901, »BK« 8).

L: zbornik: Festschrift Joseph Neuwirth zu seinem 70. Geburtstage 5. 6. 1925 (W 1925 [=Monatsblatt des Vereins f. Gesch. der Stadt Wien]).

Neuß, Wilhelm (1882—1965), nem. um. zgodovinar, katol. duhovnik, 1913 habil. v Bonnu, od 1920 dalje ord. za cerkv. zgod. srednjega veka in zgod. kršč. umetn.; raziskovalec kršč. ikonografije, pos. Apokalipse.

B: *Das Buch Ezechiel in Theologie und Kunst bis zum Ende des XII. Jahrhunderts, mit besonderer Berücksichtigung der Gemälde in der Kirche zu Schwarzrheindorf: Ein Beitrag zur Entwicklungsgeschichte der Typologie der christlichen Kunst, vornehmlich in den Benediktinerklöstern* (Mü 1912, »Beitr. zur Geschichte des alten Mönchtums und des Benediktinerordens« 1/2); *Die katalanische Bibelillustration um die Wende des ersten Jahrtausends und die altspanische Buchmalerei* (Bn-Lpz 1922); *Die Kunst der alten Christen* (Au 1926, »Von heiliger K.«); ‚*Die Oranten in der altchristlichen Kunst*' (Clemenov zb., 1926); *Die*

Apokalypse des Hl. Johannes in der altspanischen und altchristlichen Bibel-Illustration (*Das Problem der Beatus-Handschriften*), *I—II* (Mü 1931, »Spanische Forsch. der Görresges.«); ‚*Die ikonographischen Wurzeln von Dürers Apokalypse*' (Volkstum u. Kulturpolitik: Eine Smlg. von Aufsätzen, gewidmet Georg Schreiber..., K 1932); ‚*Apokalypse*' (RDK I, 1937); ‚*Eine karolingische Kopie antiker Sternzeichenbilder im Codex 3307 der Biblio. Nat. zu Madrid*' (ZDVKw, 1941); ‚*Die katalanische Bibel aus Sant Pere de Roda und Dürers Apokalypse*' (Puig y Cadafalchov zb. I, 1951).

L: zbornika: Festgabe für Wilhelm Neuß zur Vollendung seines 65. Lebensjahres (K 1947); Zur Geschichte und Kunst im Erzbistum Köln: Festschrift für Wilhelm Neuß (Dü 1960 — B!).

Nevednost (lat. *Ignorantia*, nem. *die Unwissenheit*), personifikacija, nad katero zmaguje → *Minerva*. Up: e. g. B. Spranger (o. 1591, Ksthist. Mus.).

L: cf. A. *Pigler* (1954).

Nevelson, Louise (1900—....), amer. kiparka, r. v Kijevu (družina emigrirala v ZDA 1905), 1931 in 1932 štud. v Nemčiji. P: iz mizarskih ostankov sest. in enotno obarvana dela, e. g. *An American Tribute to the British People* (zlato poslikan les, 1960—65, Tate).

L: SeuphorS (1961); ReadS (1964); J. *Gordon:* Louise Nevelson (NY 1967 [rk, Whitney]). — Cf. H. H. *Arnason* (1968 ali 1969).

Nevéra → *Apistía*

Neverni Tomaž (fr. *Incrédulité de saint Thomas*, hol. *Het ongeloof van St. Thomas*, hrv. *Nevjerovanje Tomino*, it. *Incredulità di San Tommaso*, nem. *Der ungläubige Thomas*, rus. *Neverie apostola Fomy*), evang. ik. m. (Jan 20, 24—29). Up: npr. *relief* iz o. 1000 (slonovina, 24 × 10 cm, Dahlem), **relief* na pilastru iz o. 1100 (kamen, Santo Domingo de Silos, križni hodnik), Verrocchio (*bron. *skupina*, naročil Tribunale della Mercanzia [trgovsko sodišče], o. 1465, post. 1483, Florenca, Orsanmichele), Rubens (Antwerpen), van Dyck (zač. 1620-ih let, Eremitaža), itd.

L: Curt *Sachs:* Das Tabernakel mit Andrea's Verrocchio Thomasgruppe an Or San Michele zu Florenz (Str 1904, »ZKA« 23); Réau III/3 (1959, p. 1269—70); »PKG« 5 (1969, t. 104 b & 293); »MdS« 97 (t. III). — Cf. G. von der *Osten* (1965).

NEVERS, mestece v vzh. Franciji ob izlivu reke Nièvre v Loiro (z Burgundijo povezana pokrajina *Nivernais*). Romanska opatijska c. **Saint-Étienne*, zač. 1063, posv. 1097. Delno romanska in delno gotska katedr. *Saint-Cyr*.

L: EWA V (1961, stp 632—33 — L!); »PKG« 5 (1969, t. 165 — L!). — Cf. P. *Frankl* (Harm 1962).

***Nevihta** (it. *Tempesta*), slavna Giorgionejeva slika (o, pl, 82 × 73 cm, Accad.), imen. mdr. tudi *Giorgionejeva družina*. O pravem motivu slej ko prej ugibamo; rentgeniziranje je pokazalo, da je Giorgione namesto mladeniča prvotno zasnoval še eno golo ženo. Sliko so 1871 že kupili iz gal. Manfrin za berlinski muz., vendar jo je po Morellijevem posredovanju uspel dobiti princ Giovanelli.

L (cf. s. v. *Giorgione*): Cankar III/1 (1936, p. 136—39 — »Vihar«); »CA« 16 (1968, kat. št. 16); »US« 9 (1969, repr. p. 108). — Cf. W. von *Bode* (I 1930), E. *Wind* (*1969 — L!).

***Nevihta,** pravzaprav *Vihra* (nem. *Die Windsbraut*), znamenita slika (o, pl, 181 × 221 cm, 1914, Basel), v kateri se je mladi → *Kokoschka* upodobil z Almo Mahler (→ *Werfel, Alma*).

NEVIODUNUM, rim. mesto na Krškem polju (vas *Drnovo*), s celim imenom *Municipium Flavium Latobicorum Neviodunum*, ob cesti *Emona—Siscia*. Najdbe v Nar. muz. v Lj in na Dunaju.

L: T. *Knez*, P. *Petru* & S. *Škaler:* Neviodunum (Drnovo 1961). — Cf. B. *Saria* (1940), tudi *VS* (s. v. *Drnovo*).

nevoščljivost (lat. *invidia*, fr. *l'envie*, nem. *der Neid*), ena izmed pregreh resp. eden izmed grehov (→ *sedem poglavitnih grehov*). Predstavljajo jo kača, pes ali menih, njeno personifikacijo pa zaznamuje klobčič kač namesto las.

L: Réau I (1955, p. 184 & 189). — Cf. J. G. *Hertel* (pon. 1970), A. *Katzenellenbogen* (1939 [1964]), A. *Pigler* (AHA, 1964).

NEW HAVEN (*Connecticut*, ZDA [*New England*]), pristaniško in univ. mesto.

~ **Yale University Art Gallery** (*1111 Chapel St.*). S: mdr. zastopani Sassetta (*Skušnjave sv. Antona*, 1423/26), Giovanni di Paolo, Ant. del Pollaiolo (*Hêrakles, Deiáneira in kentaver Nessos*, po 1467), van Gogh (**Nočna kavarna*, sept. 1888), Malevič, Picasso, Braque, Modigliani, itd.

New Minster Charter → *Privilegij New Minstra*

NEW ORLEANS (*Louisiana*, ZDA [*Southeast*]), pristaniško mesto ob izlivu Misisipija s staro fr. četrtjo, t. i. *Vieux Carré*.

~ **Isaac Delgado Museum of Art** (*Lalong Avenue at City Park*): mdr. barbizonska šola.

NEWPORT (*New Hampshire*, ZDA), zbirka Henry *Edgell:* med slikarji zastopan npr. D. Fetti (*Prilika o hudobnih vinogradnikih*).

Newton, Eric (1893—1965), angl. lik. kritik (*The Guardian*) in pisec o umetn.; delal tudi načrte za mozaike.

B: *An Introduction to European Painting* (NY 1949); ‚*Hans Feibusch: mural painter*' (The Studio, 1949); *Tintoretto* (L-NY-Trt 1952); *European Painting and Sculpture* (4. izd., Harm 1956, »A Pelican Book« [1. izd. 1941]); *Masterpieces of European Sculpture* (NY 1959); *The Arts of Man* (Greenwich 1960).

L: WWA (1962; 1964).

NEW YORK, največje in najbolj mednar. mesto ZDA (*New York* [*Middle Atlantic*]), njihovo kult. in finančno središče, znamenito mdr. po nebotičnikih, osredotočenih na polotoku *Manhattan*, ki je v vsakem pogledu najpomembnejši del mesta. Pravokotno cestno mrežo tvorijo podolžne avenije in prečne ceste. Peta avenija (*Fifth Avenue*) deli Manhattan v zah. (*West*) in vzh. del (*East*), sicer pa razločujemo Spodnje mesto (*Downtown*, *Lower Manhattan*), Srednje mesto (*Midtown*) med 14. in 59. cesto in Zgornje mesto (*Uptown*). Največ muzejev je ob 5. aveniji, največ priv. galerij in antikvariatov ob *Madison Avenue*. Ostali deli velemesta: *Bronx*, *Brooklyn* in *Queens*. — Med nebotičniki na Manhattanu, ki so zapovrstjo predstavljali najvišje stavbe, so *Singer Building & Tower* (arh. Ernest Flagg 1908), neogotski *Woolworth Building* (arh. Cass Gilbert 1911—1913 — 52 nadstr., 241 m), → *Chrysler Building* (306 m — cf. infra), → *Empire State Building* (380 m — cf. infra) in naposled → *World Trade Center* (infra).

L: Huson *Jackson:* New York Architecture: 1650—1952 (NY 1952); Ada Louise *Huxtable:* Four Walking Tours of Modern Architecture in New York City (NY 1961); A. *Hepburn:* Complete Guide to New York (NY 1964); EWA XIV (1967, stp 612—14). — Cf. H. H. *Arnason* (1968 ali 1969).

~ **Brooklyn Bridge,** najpomembnejše inženirsko delo XIX. st. (John Augustus & Washington Augustus Roebling 1869—83): z 2 granitnima stolpoma je malone 2 km dolgi brooklynski most razdeljen v 3 dele (srednji je 486 m dolg in 41 m visoko nad najvišjo vodno gladino. Čez most vodijo 4 železniške proge, 2 vozni cesti in pot za pešce.

L: »PKG« 11 (1966, t. 437).

~ **Statue of Liberty** (*Bedloe's Island* ob vhodu v newyorško pristanišče), *Kip Svobode* (»*Liberty Enlightening the World*«), nadvse znana in neštetokrat karikirana orjaška soha (tanjèn baker, viš. 46 m), za katero je napravil model Frédéric Auguste Bartholdi (1871—84, prvi model 2,11 m vis., drugi 8,5 m, razstavljeno celoto prepeljali iz Francije 1885, jeklena konstrukcija po načrtu A. G.-Eiffela, odkritje 1886).

L: »PKG« 11 (1966, t. 325 — L!); »US« 11 (1971, f p. 177).

(1) stavbni kompleksi

~ **Lincoln Center for the Performing Arts** (*Uptown Manhattan*, ob *Broadwayu* in *65. cesti*), namenjen gledališki, glasbeni in plesni umetn., sez. 1962—66 pod vodstvom W. K. Harrisona arhitekti M. Abramowitz (*Philharmonic Hall*, dkč. 1963); Ph. C. Johnson; Eero Saarinen; Skidmore, Owings & Merrill; Pietro Belluschi.

~ **Rockefeller Center** (*Midtown*, med *5. avenijo* in *Avenue of Americas* pa *48.* in *52. cesto*). Prvi načrt 1931—37, zidava 1931—61, arhitekti Reinhardt & Hofmeister, Corbett, Harrison in MacMurray.

~ **United Nations Headquarters** ([Sedež ZN] *42nd to 48th Streets*, *First Avenue to East River*): najprej tri med seboj povezana poslopja, katerih prvi, »mednar.« načrt 10 arhitektov (mdr. Le Corbusier, Markelius, Niemeyer) sta dkč. Wallace K. Harrison in M. Abramowitz (1947—52): *Palača sekretariata ZN* (*UN Secretariat Building*), 39 nadstr., v pritličju Chagallovo **Okno miru* (1964) v spomin Daga Hammarskjölda in njegovih spremljevalcev; s kupolo krita *Generalna skupščina* (*General Assembly Building*) s F. Légerjevim stenskim okrasom v dvorani; *Conference Building* (*Economic and Social Council Chamber* po načrtu Svena Markeliusa; *Trusteeship Council Chamber*, načrt Finn Juhl; *Security Council Chamber*, načrt Arnstein Arneberg); pozn. sez. kot 4. poslopje še *Hammarskjöld Libr.* — Med plastiko na prostem tudi Augustinčićev *konjeniški spomenik mirú* (bron, 1952—54) ob 45. cesti.

~ **World Trade Center,** načrt arh. Minoru Yamasaki, zač. 1967: dva 110-nadstr. nebotičnika dvojčka, najvišja stavba na svetu po → *Empire State Building* (infra).

(2) stavbe

~ **Chrysler Building** (med *Lexington Avenue* in *3. avenijo* pa *42.* in *43. cesto*), sez. 1929 arh. William Van Alen, 77-nadstr. in 306 m vis. nebotičnik.

~ **Empire State Building** (*Midtown*, ob *5. aveniji* in *43. cesti*), 102-nadstr., 380 m vis. (s pozn. televizijsko anteno 448 m) nebotičnik, do dokončanja t. i. Svetovnega trgovinskega centra (→ *World Trade Center*, cf. supra) najvišja stavba na svetu, sez. 1929—31 Shreve, Lamb & Harmon.

~ ***Guggenheimov muzej** (*The Solomon R. Guggenheim Museum* [cf. odd. *muzeji*], ob *5. aveniji* in *89. cesti*), sez. 1959 po načrtu F. L.

→ *Wrighta*. Najbolj izvirna muzejska stavba in newyorška arhitekturna stvaritev kaže v notr. en sam s kupolo prekrit prostor, ki ga oklepa položno se spuščajoča, spiralno zavita ploščad.

L: EWA X (1965, stp 413—14, t. 217). — Cf. F. *Stelè* (Frank Lloyd Wright, Lik. rev., 1963).

~ **Lever House** (*Midtown*, ob *Park Avenue*, med *53.* in *54. cesto*), konstrukcija iz jekla in stekla, 1950—52, arhitekti Skidmore, Owings in Merrill (→ *SOM*).

~ **Mercedes-Benz Showroom** (*Midtown*, ob *Park Avenue* in *56. cesti*), sez. 1955, do dokončanja Guggenheimovega muzeja edino delo F. L. → *Wrighta* v New Yorku.

~ **Pepsi Cola World Headquarters Building** (*Midtown*, na vogalu *Park Avenue* in *59. ceste*), sez. 1958—60 arh. Skidmore, Owings & Merrill. V pritličju občasne lik. razstave, ki jih prireja *Pepsi-Cola Exhibition Gallery*.

~ ***Seagram Building** (*Midtown*, *375 Park Avenue*, tj. med *52.* in *53.* cesto), sez. 1956—58 Ludwig → *Mies van der Rohe* in Philip C. *Johnson* (sodel. *Kahn & Jacobs*): pomembna, strogo konstruktivna, hkrati pa s posebno dragocenim gradivom ostvarjena arhitektura. Obenem uspela notr. oprema: plastika Richarda → *Lippolda*.

(3) muzeji

~ *The* **Brooklyn Museum** (*Eastern Parkway*, Brooklyn), eden izmed → *sedmih vélikih amer. muzejev*. V močno neizenačeni z. slik dober pregled amer. slikarstva od kolonialne dobe do danes, med boljšimi deli Sargentov *Portrait of Paul Helleu, sketching, and his wife* (1889) in Jacka Levina *Welcome Home* (1946), med evr. umetniki nekaj star. it. mojstrov, npr. Bernardino de' Conti (*Catellano Trivulzio* [čisti profil na levo], 1505), izmed starih Nizozemcev Jan Cornelisz Vermeyen (*Jean Carondelet*, o. 1537/40), izmed Holandcev G. Dou, Jan der Bray in Hobbema, sicer pa še najbolje zastopani fr. in pariški slikarji XIX.—XX. st., npr. Géricault (študija za *Ranjenega kirasirja*, okr. 1812), Corot (*Ville d'Avray*, 1865; *Jeunes filles de Sparte*, 1868/70; *L'Albanaise*, 1872), predstavniki → *Barbizona* (Diaz de la Peña, Dupré in Daubigny), G. Millet, Th. Couture, Courbet, Boudin, Monticelli, C. Pissarro (*Strma steza*, dat. 1875), Degas (*Moški portret*, 1866; *Mlle Fiocre v baletu La Source*, 1867/68), Fantin-Latour, Sisley, Cézanne, C. Monet (npr. *Cerkev v Vernonu*, 1894; *Doževa palača*, 1908), B. Morisot, Toulouse-Lautrec, Bonnard, Villon, Pascin, Soutine, iz XIX.—XX. st. tudi Böcklin, Anton Mauve, G. Boldini (*Portret slikarja Whistlerja*, d. 1897), Kokoschka, Francis Bacon, Hundertwasser, itd. Dobra z. akvarelov, zlasti amer. od XVIII. st. dalje, tehtno zastopani npr. Winslow Homer, Th. Eakins, J. S. Sargent, John Marin in Ben Shahn (*Existentialists*, 1957), izmed evr. slikarjev predstavljeni Blake, kipar Barye, Boudin, C. Pissarro, É. Manet, Redon, Gauguin, Forain, Signac, Dufy, Dunoyer de Segonzac, Lhote, Chagall, George Grosz, G. Santomaso, P. Soulages, izmed Mehičanov Rivera in Tamayo. S kipi zastopani mdr. Barye, Carl Milles, J. Epstein, Gaston Lachaise, Arhipenko, W. Zorach, J. Lipchitz, S. Lipton, L. Minguzzi, R. Butler, K. Armitage, Elbert Weinberg, itd. — Pomembne zbirke egipt. umetn., umetn. primitivnih ljudstev in amer. notr. opreme.

~ *The* **Cloisters** (*Fort Tryon Park* ob Hudsonu), podružnica Metropolitanskega muz. (*The Metropolitan Mus. of Art*, infra), posv. evr. srednjev. umetn. Muzej sestavlja več transportiranih in spet rekonstruiranih delov romanskih samostanov iz juž. Francije in Španije, mdr. npr. *križni hodnik* iz Fuentidueña v Španiji (tudi cela *apsida c. San Martín*, XII. st.) in *del križnega hodnika* iz → *Saint-Michel-de-Cuxa*. Med eksponati so **kelih iz Antiohije* (delno pozlačeno srebro, IV.—V. st.), številni primeri gotske plastike, fragmentarno ohranjene *tapiserije z motivom* → *devet junakov* (v Parizu o. 1385/90) in *tapiserije z lovom na enorožca* (XV. st.), slavni → *Oltar družine Mérode* (Robert Campin o. 1427/28) in naposled med IR Jeana Pucella **Horarij Jeanne d'Evreux* (cf. s. v. *Pucelle*).

L: cf. J. J. *Rorimer* (1938 [1963]).

~ *The* **Frick Collection** (*1 East 70th Street*), ne posebno velika z., ki pa jo sestavljajo tako rekoč same mojstrovine. S: mdr. zastopani Duccio (*Skušanje Kristusa* s slavne → *Maestà*, 1308/11), Jan van Eyck (njemu in P. Christusu atr. *Madona z Barbaro, Elizabeto Ogrsko in kartuzijanskim donatorjem*), Piero della Francesca (*Janez Evangelist*), Giov. Bellini (*Zamaknjenje Frančiška As.*), Tizian (*Portret mladeniča v kožuhovini*, o. 1515; *Pietro Aretino*, o. 1548), Holbein ml. (*Sir Thomas More*, 1527; *Sir Thomas Cromwell*), Bronzino (*Ludovico Capponi*, o. 1550/55), El Greco (*Vincentio Anastagi*, celopost. portret, 1578/80; *Jezus izžene trgovce iz templja*, o. 1595/1605; *Sv. Hieronim kot kard.*), Frans Hals, Velázquez (*Filip IV.*, 1644), Claude Lorrain (*Pridiga na gori*, 1656/59), Rembrandt (t. i. → »*Poljski jezdec*«, o. 1655; **Avtp.*, d. 1658), Vermeer (*Vojak*

in dekle, o. 1657; *Glasbena ura*, o. 1666/67; *Dama in služkinja*, o. 1666/67), F. Boucher (*Portret umetnikove žene*, d. 1743), Fragonard (**cikel 11 slik*, ki jih je Ludovik XV. naročil za Madame Dubarry), Goya (*Kovačnica*), J.-L. David (*Grofica Daru*, d. 1810), Constable (*Katedr. v Salisburyju*), Turner, Ingres (*Grofica d'Haussonville*, dkč. 1845), etc.

L: The Frick Collection: Paintings (NY 1963); *The Frick Collection: An Illustrated Catalogue (NY od 1969 dalje, v načrtu 9 knj., od katerih so dozdaj izšle štiri — cf. J. *Pope-Hennessy* [& T. W. I. *Hodgkinson* 1970]); Masterpieces of the Frick Collection (NY 1970, uv Harry D. M. *Grier*, besedilo Edgar *Munhall*).

~ *The* **Hispanic Society of America: Museum & Library** (*Broadway, between 155th & 156th Streets*). S slikami so mdr. zastopani Pedro Romana (*Marija z otrokom*), Juan de Morales (*Madona s preslico*; *Ecce Homo* [Kristus s Pilatom], verj. o. 1563/68; *Sveta družina*), Ant. Mor (*Vojvoda Alba*), El Greco (npr. *Sveta družina*; *Sv. Luka*), Jusepe Ribera (*Sv. Pavel*), Zurbarán (*Prokurator olivetanskega samostana*; *Sv. Rufina*), Velázquez (*Grof-vojvoda Olivares*; *Portret deklice*; *Camillo Astalli, kardinal Pamphili*, 1650; atr.: *Juan de Pareja*), Alonso Cano (*Portret duhovnika*), Juan Carreño de Miranda (*Bernabe de Ochoa de Chinchetru*, d. 1660; *Brezmadežno spočetje*; *Karel II.*), Antonio del Castillo y Saavedra (*Čaščenje pastirjev*), Juan de Valdés Leal (*Via Crucis*), Goya (*Manuel Lapeña, markiz Bondad Real*; *Vojvodinja Alba* [v črni obleki], 1797; *Alberto Foraster*, d. 1804 [spodaj preslikan portret Godoya!]; *Pedro Mocarte*, verj. 1805/07), Zuloaga (npr. *Žrtev fieste*; *Avtp.*), itd. — Z. plastike, risb, grafike in umetnoobrtnih izdelkov.

L: The Hispanic Society of America, Handbook: Museum and Library Collections (NY 1938); A History of The Hispanic Society of America, Museum and Library, 1904—1954: with a Survey of the Collections (NY 1954).

~ *The* **Lehman Collection** (*7 West 54th Street*), ena izmed najpomembnejših v XX. st. nastalih zas. zbirk (najbolj bogata v ZDA) star. evr. slikarstva, risb in umetne obrti (Philip in Robert →*Lehman*), zdaj last Metropolitanskega muzeja. S: med Italijani posebno dobro zastopani sienski mojstri, npr. Lippo Vanni, Sassetta (*Sv. Anton v pustinji*), Giovanni di Paolo (npr. *Izgon iz raja*, o. 1445), Sani di Pietro, sicer pa med Florentinci Uccellu atr. *Profilni portret Battiste Sforze*, Botticelli (*Oznanjenje*, o. 1490), med ferrarskimi mojstri npr. Francesco Cossa (aliansna *portreta zakoncev Gozzadinijev*, d. 1477), med Benečani Giov. Bellini, Bart. Vivarini, C. Crivelli, L. Carlevaris, A. Canaletto, Fr. Guardi; med starimi Nizozemci Petrus Christus (**Sv. Eligij v svoji delavnici*, d. 1449), Aelbert Bouts, G. David (*Oznanjenje*, grisaille), H. Memling (npr. *Moški portret*, o. 1470/75), Joos van Cleve, A. Isenbrant; med starimi Francozi S. Marmion, Mojster iz Moulinsa (*Domn. portret Margarete Avstrijske* [Suzanne de Bourbon ?], o. 1490); med Holandci Rembrandt (*Portret star. moža*, d. 1638; *Gerard de Lairesse*, d. 1665), G. Terborch, P. de Hooch; med Španci El Greco (npr. *Hieronim kot kardinal*, o. 1600), Goya; XIX.—XX. st.: Ingres (*Princesa de Broglie*, 1853), Degas, Monet, Renoir, Gauguin (*Tahitijke pri kopanju*, 1891/92), van Gogh (npr. *Avtp.* [s posvetilom *à l'ami Laval*], 1889), Toulouse-Lautrec, Bonnard, Vuillard, Marquet, itd. — R: Pisanello, Ant. del Pollaiuolo (*osnutek za konjeniški spomenik Francesca Sforze*, o. 1480), Dürer (npr. *Avtp. 22-letnega umetnika*, 1493), Rembrandt, Watteau, G. B. Tiepolo, Fragonard, Goya (*Avtp.*), Ingres, Delacroix, Cézanne, van Gogh, Modigliani. Rkp. miniature: npr. list iz Fouquetovega *Horarija Étienna Chevalierja* (miniatura s pogledom na Pariz in Notre-Dame, o. 1450/60). Tapiserije, posebno odlična z. srednjev. aquamanilov in it. renesančne majolike (Castel Durante, Deruta, Faenza, Gubbio).

L: Theodor Allen *Heinrich*, The Lehman Collection (Met Mus B, 1954); Charles *Sterling* (izd.): Musée de l'Orangerie: Exposition de la collection Lehman de New York (2., rev. izd., P 1957); The Lehman Collection, New York (1959 [razst. kat.; The Cincinnati Art Mus.]). — Cf. D. *Cooper* (1963 [tekst Theodore *Rousseau*, Jr.]).

~ *The* **Metropolitan Museum of Art** (*Fifth Avenue at 82nd St.*), eden izmed →*petih najpomembnejših um. muzejev na svetu*, najbolj bogat v Ameriki, ust. 1870. Dozdajšnji direktorji: general Louis P. di *Cesnola* (do 1904), Sir Caspar Purdon *Clarke* (1905—10), Edward *Robinson* (1910—31), → *Taylor*, → *Rorimer*, Thomas P. F. *Hoving* (od 1967). Jedro slikarske z. tvorijo kolekcije ali deli kolekcij Benjamin *Altman*, Jules S. *Bache*, George *Blumenthal*, Stephan C. *Clark*, Michael *Friedsam*, H. O. *Havemeyer*, Samuel A. *Lewisohn* in J. Pierpont *Morgan*. Izmed slikarjev so s pomembnimi deli zastopani: med starimi Nizozemci brata van Eyck (**Kalvarija* in **Poslednja sodba*, pripisovano pa **Friedsamovo Oznanjenje*), D. Bouts, P. Christus (*Portret kartuzijanca*, d. 1446; *Objokovanje*), Rogier van der Weyden (npr. »*Meliaduse d'Este*«), Joos van Gent (*Poklon kraljev*, o. 1460/64 [?]), Hugo van der Goes, Memling, Joos van Cleve

(*Sveta družina*), Isenbrant (*Portret moža, ki tehta zlatnike*), P. Bruegel star. (**Žetev*, d. [15]65); med Italijani iz delavnice Filippa Lippija dvojni portret »*Zaročenca*« (o. 1440), Dom. Ghirlandajo (*Fr. Sassetti s sinom*, 1468/70), Botticelli (npr. *Trije čudeži sv. Zenobija*, po 1500), Antonello da Messina, Giov. Bellini, V. Carpaccio (*Meditacija o križanju*), Rafael (*Pala Colonna*; *Giuliano de' Medici*, o. 1515), Sebastiano del Piombo, Moretto, Moroni, Caravaggio (*Muzikanti* [*La Musica*]), Salv. Rosa (*Avtp.*), G. B. Tiepolo, P. Longhi, F. Guardi; med Španci Juan de Flandes (*Sv. Mihael in Frančišek As.*), El Greco (*Pogled na Toledo*, o. 1595/1600; *Don Fernando Niño de Guevara*, o. 1600; *Peti pečat apokalipse*, o. 1608/14), Goya (*Don Manuel Osorio de Zúñiga*, 1788; *Don Bernardo de Iriarte*, d. 1797; *Maje na balkonu*; *Bikoborba*; *Mesto na skali*; itd.); med Nemci Dürer (*Salvator Mundi*; *Madona z otrokom*, d. 1516; *Madona z otrokom in sv. Ano*, d. 1519), Cranach star., Holbein ml. (*Benedikt von Hertenstein*, d. 1517; *Wedigh*, d. 1532; *Dirck Berck*, d. 1536; *Edvard, waleški princ*, 1543), A. R. Mengs (*J. J. Winckelmann*); med Flamci Rubens, van Dyck (npr. *Avtp.*, o. 1621/22), Brouwer (*Kadilci* [verj. z avtp.], 1635/38); med Holandci F. Hals, Terbrugghen, van Goyen, Rembrandt (pribl. 30 slik, najobsežnejša zbirka na svetu, npr. *Mladostni avtp.*; **Aristotel ob Homerjevem doprsju*, d. 1653; *Avtp.*, d. 1660; *Portret žene z nageljčkom*), Dou (*Avtp.*, o. 1660/65), Vermeer (*Speče dekle*, o. 1656; »*Žena ob oknu*« ali »*Žena z vrčem vode*«, o. 1658/60; *Dama, ki igra na lutnjo*, o. 1663/64; *Alegorija vere*, o. 1669/70); med Francozi Jean Clouet (*Guillaume Budé*, o. 1635), prej »F. Chrétienu« atr. *Mojzes in Aron pred faraonom*, d. 1537, Corneille de Lyon, Ph. de Champaigne, Poussin (npr. *Ugrabljenje Sabink*; *Slepi Orion išče vzhajajoče sonce*, 1658), Watteau (npr. *Mezzetin*), Nattier, Chardin, Boucher (npr. *Venerina toaleta*, d. 1751), Greuze, Fragonard, A. Labille-Guiard (*Avtp. z učenkama*, d. 1785), Vigée-Lebrun (*Mme Grant*, d. 1873), J.-L. David (*Sokratova smrt*, d. 1787), Ingres (npr. *Mme Leblanc*, d. 1823), Delacroix (npr. *Ugrabljenje Rebeke*, d. 1846), Corot, Daumier (npr. *Tretji razred*), Courbet (npr. *Alphonse Promayet*, 1847; *Vaške gospodične*, 1851; »*L'Amazone*«, o. 1856; »*Izvir*«; *Žena s papigo*, d. [18]66), C. Pissarro (*Côte du Jallais pri Pontoisu*, d. 1867; *La Mère Larchevêque*), Manet (npr. *Španski kitarist*, 1860; *Mlle V.* [*Victorine Meurent*] *kot espada*, 1863; *V čolnu, Argenteuil*, 1874), Monet (**La Grenouillère*, 1869; *Étretat*, d. [18]86; *Temza pri Charington Cross Bridge*, d. [18]99; *Parlament v Londonu*, d. 1903; *Doževa palača*, d. 1908; itd.), Degas (*Avtp.* [prej S. C. Clark]; *Portret zbiratelja* [*L'Amateur*], d. 1866; *James Tissot*, 1868; *Balet opere Robert le Diable*, d. 1872; *Foyer de Danse*, o. 1873; itd.), Cézanne (*Stric Dominic*, 1865/66; *Mont Sainte-Victoire*, 1885/87; *Madame Cézanne v rastlinjaku*, o. 1890), Sisley (*Most v Villeneuve-la-Garenne*, d. 1872), Renoir (npr. *Madame Charpentier s hčerkama*, d. 1878; *Madame Tilla Durieux*, 1914), Gauguin (npr. *Ia Orana Maria*, d. [18]92), Seurat (*La Parade*, 1887—88), Vuillard (*Avtp. s prijateljem Varocquezom*), Rouault (*Henri Lebasque*, 1917 [prej Mus. of Mod. Art]), zunaj te vrste tudi E. Meissonier, Rosa Bonheur (*Konjski sejem*, d. 1853—55), Cabanel, Gérome, Bouguereau, Bonnat, Lhermitte, Bastien-Lepage (*Jeanne d'Arc*, d. 1879), itd.; med Angleži Hogarth, Gainsborough, Reynolds, Raeburn, Th. Lawrence, J. Constable, Turner; med drugimi slikarji novejše dobe van Gogh (npr. *Arležanka*, 1888), Picasso (npr. *Portret Gertrude Stein*, 1906), Modigliani (*Italijanka*; *Jeanne Hébuterne*), Dali (*Kristus na križu*), itd.; pos. med Američani J. S. Copley, B. West, družina Peale, G. Stuart, J. Trumbull, Th. Sully, Th. Cole, Bierstadt, W. Homer, Whistler (npr. *Théodore Duret*, 1883), Th. Eakins, Cassatt, W. M. Chase, Sargent (npr. *Madame X* [*Mme Gautreau*], d. 1884), Eilshemius, M. Weber, Bellows, E. Hopper, O'Keefe, B. Shahn, Albright, itd. — Pomembne zbirke risb in grafike, ilustr. knjig, egipt., ant. in srednjev. umetn. (prim. *Cloisters*, supra), neevr. umetn., umetne obrti (mdr. Cellinijeva *Čaša Rospigliosi*) in notr. opreme.

L: Josephine L. *Allen* & Elizabeth E. *Gardner:* A Concise Catalogue of the European Paintings in the Metropolitan Museum of Art (NY 1954); Albert Ten Eyck *Gardner:* A Concise Catalogue of the American Paintings in the... (NY 1957; 1965); Masterpieces of Fifty Centuries: The Metropolitan Museum of Art (NY 1970 [rk], uv Kenneth *Clark* — L!); Federico *Zeri:* A Catalogue of Italian Paintings, I: The Florentine School (NY 1970). — Cf. W. E. *Howe* (1913 & 1946), Ch. *Sterling* (1955). H. *Tietze* (Z 1954), H. B. *Wehle* (1940; 1947), in pos.: The Metropolitan Museum of Art: Bulletin.

~ *The* **Museum of Modern Art** (*11 West 53rd St.*), najbogatejši muz. mod. umetn. v Ameriki, na novo odprt 1929, razš. 1964. Direktorji: A. H. → *Barr* (1929—1943), René *d'Harnoncourt* (1949—1968), → *Lowry*, John *Hightower* (od 1969). Poleg Američanov so zvečine odlično zastopani tudi malone vsi pomembni fr., nem., it. in drugi zahodnoevr. umetniki od impresionizma dalje. S: mdr. so zastopani Cézanne (npr. *Tihožitje z jabolki*, 1895/98), Monet (npr. *Topoli v Givernyju: Vzhod*, 1888; *Les Nymphéas*, 1916—

1926), Redon, Renoir, »carinik« Rousseau (*Jadvigine sanje* [*Le rêve de Yadviga*], 1910), Gauguin, van Gogh (*Zvezdna noč*, 1889), Seurat, Corinth (*Avtp.*, d. 1924), Ensor, Signac, Kandinsky, Nolde, Matisse (npr. *Rdeči ateljé* [*L'atelier*], 1911), Kupka in Rouault, Mondrian (npr. *Broadway Boogie Woogie*, 1942—43), Dufy, Malevič, Klee, Derain in Kirchner, Léger (*Tri žene* ali *Kosilo* [*Le grand déjeuner*], 1921) in Picasso (**Avignonske gospodične* [*Les Demoiselles d'Avignon*], 1907; *Ma Jolie*, 1911—12; *Harlequin*, 1915; *Sedeči ženi*, 1920; *Tihožitje s kolačem*, 1924; *Ples*, 1925; *Ateljé z mavčno glavo*, 1925; **Guernica*, 1937 [posojilo]; *Nočni ribolov pri Antibesu*, 1939), Braque (*Žena z mandolino* [*Femme à la mandoline*], 1937), Orozco, Beckmann in Modigliani (npr. *Ležeči akt* [*Le grand nu*], o. 1919), Pascin, Kokoschka (npr. *Hans Tietze in Erica Tietze-Conrat*, 1909) in Rivera, Chagall (npr. **Jaz in vas*, 1911; *L'Anniversaire*, 1915; *Nad Vitebskom*, 1915/20; *Le temps n'a point rive*, 1930—39), Gris in Schwitters, De Chirico in Schlemmer (*Stopnišče v Bauhausu*, 1932), Dix in M. Ernst (npr. *Žena, starec in cvetlica*, 1923—24; *Mundus est fabula*, 1959), Grosz in Miró, Soutine, Delvaux (*Lunine méne*, 1939), Magritte (*Kraljestvo svetlobe* II, 1950), Shahn, Siqueiros in Tchelitchew, Tamayo, Tanguy, Dubuffet in A. Giacometti, Dali (npr. *Vztrajnost spomina*, 1931; *Portret Gale*, 1935), Balthus, F. Bacon, Matta in Pollock, Buffet, itd. — P: mdr. so zastopani Rodin, Maillol, Despiau, Brancusi in Gonzalez, Epstein, Lehmbruck, Boccioni in Nadelmann, A. Pevsner, Gabo, Lipchitz, Moholy-Nagy, Calder in Moore, Marini, Noguchi, Butler, Ipousteguy, G. Segal. — Pomembna z. risb in grafike (*Paul J. Sachs Galleries*), z. arhit. in oblikovalnih načrtov, edinstvena z. fotografij (*Edward Steichen Photography Center*), bogata knjižnica in — ne nazadnje — obsežna razstavna in publicistična dejavnost.

L: Painting and Sculpture in the Museum of Modern Art: A Catalog (NY 1958); Helen M. *Franc* (GBM, 1960); Von Picasso bis Warhol: 100 Werke aus dem Museum of Modern Art in New York (The Sidney and Harriet Janis Collection) (1971 [rk, Kunsthalle Köln]). — Cf. A. H. *Barr* (1954), C. A. *Ritchie* (1952).

~ *The* **Pierpont Morgan Library** (*29 East 36th Street*, tj. *36. cesta* in *Madison Avenue*) v nekd. Morganovi zas. palači (sez. v neorenesančnem slogu 1905, cf. s. v. *Morgan, J. Pierpont*), odprta od 1924 dalje. IR: mdr. *Komentar Apokalipse Beata iz Liebane* iz zgodnjega X. st. (Ms. 644), list iz angl. *Biblije* s konca XII. st. (Ms. 619), → *Misal opata Bertholda* z zač. XIII. st. (Ms. 710), *Misal za Seitenstetten* iz 2. pol. XIII. st. (Ms. 855), → *Maciejowskega kodeks* iz o. 1250 (Ms. 638), bolonjski *Ordo Missae* iz o. 1370 (Ms. 800), *Tarok za družini Visconti in Sforza* iz XV. st. (Ms. 630), *Horarij Katarine Klevske* iz o. 1435 in *Horae Beatae Mariae Virginis* iz XVI. st. (cf. s. v. *Klović, Juraj*).

L: Pierpont Morgan Library: Exhibition of Illuminated MSS. (NY 1934); M. *Harrsen* & G. K. *Boyce:* Italian Manuscripts in the Pierpont Morgan Library (NY 1953). — Cf. P. *D'Ancona* (& E. *Aeschlimann* 1969, t. 48, 75—76, 79, 83, 105, 140).

~ *The* **Solomon R. Guggenheim Museum** (*1071 Fifth Avenue*, cf. odd. 2: *stavbe*), naslednik nekdanjega *Museum of Nonobjective Art* (cf. Solomon R. → *Guggenheim*). Dozdajšnji direktorji: baronica Hilla *Rebay* (do 1952); J. J. → *Sweeney* (do 1960), za čigar vodstva je bilo poslopje dozidano; Thomas M. → *Messer*. Izredno pomembna z. avantgardistične umetn. Med zastopanimi umetniki so npr. Cézanne (*Urar*, 1895/1900), Modigliani, Chagall (*Violinist*), R. Delaunay (*Fenêtre sur la ville* št. 4, 1910/11), Kandinsky (več sto kosov), Klee (170 kosov), Brancusi, itd.

~ **Whitney Museum of American Art,** odprt od 1931 dalje (1954—66 22 *West 54th Street*, odtlej *Madison Avenue at 75th Street*). Direktorji: Juliana *Force* (do 1948), L. *Goodrich* (od 1958). S: mdr. zastopana Ben Shahn (*The Passion of Sacco and Vanzetti*, 1931—32) in Jack Levine (*Gangsterjev pogreb* [*Gangster Funeral*], 1952—53). P: mdr. Jo Davidson (*Gertrude Stein*, bron, 1920), Arhipenko, Naum Gabo, Lipchitz, Lachaise, Calder, Seymour Lipton, Noguchi, Baskin, Marisol, etc..

(4) zasebne zbirke

~ *Walter C.* **Baker**: z. ant. umetn. in risb. R: mdr. zastopani P. P. Prud'hon, Degas (*Avtp.*, 1857 [študija za jedk.]), Cézanne (*Avtp.*, sv., o. 1880), itd.

L: cf. D. *Cooper* (1963 [tekst Jacob *Bean*]).

~ *Dr. Harry* **Bakwin**: npr. Soutine (*Portret mladega moža*, 1935).

~ *Richard J.* **Bernhard**: npr. C. Pissarro (*Rue de l'Épicerie v Rouenu*, d. 1898), Cézanne (*L'Estaque*, 1876/78), Sisley (*Séna pri Argenteuilu*, d. 1872).

~ *Dr. Robert* **Boggs**: npr. Renoir (*Pont Neuf*, d. [18]72).

~ *Mrs. Mellon* **Bruce**: npr. Monet (*Bazille in Camille*, študija za *Déjeuner sur l'herbe*, 1865/66),

Renoir (*Madame Monet s sinom v njihovem vrtu v Argenteuilu*, 1874; *Jadrnice pri Argenteuilu*, o. 1874), Vuillard (*Tihožitje z barjanskimi cvetlicami*, 1898).

~ *Mrs. Marshall* **Field**: npr. Monet (*Boulevard des Capucines*, 1873).

~ *Ira* **Haupt**: npr. Renoir (*Eugène Murer*, o. 1877), Gauguin (*Siesta*, 1893).

~ *Ben* **Heller**: skladna in sodobno urejena z. mod. amer. slikarstva (mdr. zastopani Rothko, A. Gottlieb, Gorky, W. De Kooning, F. Kline, J. Pollock, npr. s svojimi *Blue Poles*, 1953, R. Motherwell, itd.), ki jo dopolnjujejo izbrani primeri stare meh. plastike pa kiparstva afriških in drugih primitivnih ljudstev.

~ *Dr. F. H.* **Hirschland**: npr. Beckmann (*Avtp. s cigareto pred rumenim ozadjem*, 1923).

~ *The* **Ittleson Collection**: npr. Monet (*Madame Monet na vrtni klopi*, 1872/73), Morisot (*Na balkonu, Pariz*, 1872), Renoir (*Paul Cézanne*, pastel, d. [18]80).

~ *Simon M.* **Jaglom**: npr. C. Pissarro (*Mlin na veter v Knockeju, Belgija*, d. 1894—1902).

~ *Siegfried* **Kramarsky**: npr. Renoir (*Travnik*, d. 1873) in van Gogh (**Dr. Paul Gachet* [1. inačica], 1890).

~ *Dr. David M.* **Levy**: npr. Seurat (končni osnutek za *Une Baignade*, les, o. 1883/84).

~ *Sam A.* **Lewisohn**: npr. Soutine (*Maria Lani*, 1929).

~ *Alex M.* **Lewyt**: npr. C. Pissarro (*Kostanji v Louveciennesu*, d. 1872), Monet (*Zasnežena pot pri Honfleuru*, o. 1867), Morisot (*Dekle s pahljačo*, o. 1878), Gauguin (*Mož s sekiro*, d. [18]91), Vuillard (*Dnevna soba* [*Madame Tristan Bernard*], o. 1925).

~ *John L.* **Loeb**: npr. É. Manet (**Avtp.*, 1878 [prej z. Jacob Goldschmidt]).

~ *André* **Meyer**: npr. Degas (*Mary Cassatt*, o. 1884), Vuillard (*Žena s skodelico*, o. 1897).

~ *Hugo* **Moser**: npr. Cézanne (*Anthony Valabrègue*, o. 1870).

~ *William S.* **Paley**: npr. Cézanne (*Avtp. s slamnikom*, 1877/80), Vuillard (*Okno*, 1898).

~ *Charles S.* **Payson**: npr. É. Manet (*Portret gospe Brunet*, 1860; *Manetova družina v njihovem vrtu v Argenteuilu*, 1874) in Degas (*Mala plesalka*, pastel, o. 1883).

~ *Hugo* **Perls**: npr. Guillaumin (*Pissarrojev prijatelj Martinez pri Guillauminu*, d. 1878).

~ *Bernard J.* **Reis**: med slikami tudi en *fajumski portret*, sicer pa mdr. zastopani Delacroix, Courbet, Redon, Bauchant, Ernst, Picasso, Braque (npr. kolaž *La petite Fifi*, 1912), Modigliani (*Jeanne Hébuterne accoudée à une chaise*, 1918/19), Chagall, Gris, De Chirico, Lurçat, Soutine (t. i. *Le valet* [Deček z rdečim telovnikom] ali *Napoléon*, 1929), Campigli, Tanguy, F. Kline, Motherwell, Stamos, itd. — R: mdr. zastopani Seurat, Lipchitz in Grosz (npr. *Pandemonium August 1914*, d. 1914), z grafiko tudi Matta (cikel jedk. z erotičnimi motivi). — Bogata z. male plastike z najrazličnejših ozemelj pa od antike in Starega vzh. do mod. umetn.

~ *The* **Rockefeller Collection**: npr. É. Manet (*La Brioche*, 1870) in C. Pissarro (*Pokrajina blizu Pontoisa*, d. 1868).

~ *John Barry* **Ryan**: npr. É. Manet (*Umetnikov vrt v Versaillesu*, 1881), C. Monet (*Cerkev v Vernonu*, d. 1883).

~ *R. Barclay* **Scull**: npr. Vuillard (*Madame Rosengart in njena hči*, o. 1900).

~ *Sam* **Spiegel**: npr. Gauguin (*Hiše v Vaugirardu, Pariz*, d. 1880).

~ *Mrs. Frances* **Spingold** (= Mrs. Nate B. Spingold): s prvovrstnimi deli mdr. zastopani Renoir (*Sprehod*, d. [18]70), C. Monet (*Portret umetnikove žene*, o. 1877), Vuillard (*Misia in Thaddée Natanson*, o. 1897; *Alfred Natanson in njegova žena*, 1900), itd.

~ *Justin K.* **Thannhauser**: v odlični z. mdr. zastopani s pomembnimi deli C. Pissarro (*Eremitaža pri Pontoisu*, o. 1867), É. Manet (*Portret Alberta Wolffa*, 1877 [nedk.]; *Clemenceau*), Cézanne, Renoir (npr. *La Femme au perroquet*, o. 1872), Gauguin, van Gogh, Toulouse-Lautrec, Matisse, Picasso (slike od vštetega 1898. leta dalje, npr. *Le Moulin de la Galette*, 1901; **Likarica*, 1903; *Tihožitje Oporto*, d. [19]19) in Soutine. Zbirka je zdaj razstavljena v posebni gal. *Guggenheimovega muzeja* (supra).

~ *John Hay* **Whitney** (hiša v *East 63rd Street* in *Greentree Farm* pri Manhassetu na Long Islandu). S: mdr. zastopani Boudin, É. Manet (*Courses au Bois de Boulogne*), Whistler (*Wapping on Thames*, d. 1861), Degas (*Avtp.*, o. 1862; *La Promenade des chevaux*), Cézanne (*Rideau, cruchon et compotier*), C. Monet (*Na obali* [*Mme Monet*], d. 1870; *Barques à Étretat*, d. 1884),

Bazille (*Cvetlični lončki*, d. [18]66), Renoir (*Moulin de la Galette*, mala inačica, d. 1876), »carinik« Rousseau (*Forêt tropicale avec singes*), van Gogh (**Avtp. s paleto*, sept. 1889 [Saint-Rémy]; **Les Oliviers*, 1889), Seurat (*La Manche à Grandcamp*, 1885), Toulouse-Lautrec (**Marcelle Lender dansant le boléro dans »Chilpéric«*), Signac (*Barques au soleil*, 1891), Vlaminck (*Remorqueur sur la Seine: Chatou*, 1906), G. Bellows (*Club Night*, 1907; *Polo Scene*, 1910), Braque (*Le Port de La Ciotat*, 1907), Utrillo (*Rue des Abbesses*), Balthus (*Le Salon*, 1942).

L: Alan *Pryce-Jones*, The John Hay Whitney Collection (AA, jul./avg. 1968).

~ *Charles* **Zadok**: s slikami zastopani npr. G. Rouault, Dufy, Derain, Picasso, Braque, R. Delaunay, Miró, J. Bazaine, idr., posebno dobro P. Bonnard, J. Villon (npr. *L'homme au chapeau violet* [avtp.], d. [na hrbtu] 1949) in A. Giacometti, slednji tudi s plastiko (npr. *Gozd* [z avtp.]).

(5) umetnostnozgodovinske knjižnice

~ *The* **Avery Memorial Architectural Library,** v okviru *Columbia Univ.* 1890 ust., arhitekturi in urbanizmu posv. knjižnica (cf. s. v. *umetnostnozgodovinska bibliografija*).

~ *The* **Frick Art Reference Library** *(10 East 71st Street)*, ust. 1920, z izredno bogato z. fotografij.

~ *The* **Metropolitan Museum of Art Library,** ust. 1881 (cf. s. v. *umetnostnozgodovinska bibliografija*), v okviru Metropolitanskega muz. (cf. odd. *muzeji*).

~ *The* **Museum of Modern Art Library,** ust. 1932 (cf. odd. *muzeji*).

~ *The* **New York Public Library** (*Fifth Avenue & 42nd Street*) resp. dva njena odd., 1895 ust. *The Art Division* in 1899 ust. *The Prints Division.*

nezmernost → *Intemperantia*

Neža (lat. *Agnesa*, fr. *Agnès de Rome*, nem. *Agnes*), kršč. svetnica (21. I.), rim. mučenica (po legendi u. 304), zavetnica devic, vrtnarjev in trinitarskega reda. Atribut: ovčica, jágnjica kot simbol nedolžnosti. Up: npr. Andrea del Sarto (1524, Pisa, katedr.), Ribera (1641, Dresden).

L: Réau III/1 (1958, p. 33—38 — L!); EWA XII (1966, stp 660); LS I (1968); Keller (1968, p. 23—24). — Cf. J. *Braun* (1943, stp 45—48).

»**nežni slog**« (nem. *zarter Stil*), termin, ki ga je ob avstr. poznobaročni arhitekturi vpeljal v umzg. lit. Hans → *Sedlmayr*, pos. pri nas pa apliciral → *Šumi* ob nekaterih štukaturno okrašenih pročeljih v obd. o. 1740—60, kot sta npr. v Lj mdr. hiši na *Ciril-Metodovem trgu* (št. 6) in v *Salendrovi ul.* (št. 6) in kot je bila v nekd. Šelenburgovi ul. 1961 porušena *Koslerjeva hiša.*

L: ŠumiL (1961, p. 85—86, 90, 194 [op. 91 — L!] & 200, f p. 85, 87, 89—90); »ArS« 3 (1969, p. XLVIII, t. 49 & 53). — Cf. R. *Wagner-Rieger* (1964, p. 267).

Nicco Fasola, Giusta (*Giustina*), (1901—1960), it. um. zgodovinarka.

B: *Nicola Pisano: orientamente sulla formazione del gusto italiano* (R 1941); (izd.) *De prospectiva pingendi* (F 1942, »Raccolti di fonti per la storia dell'arte« 5); *Pontormo o del Cinquecento* (F 1947); *La Fontana di Perugia* (R 1951); ‚*Storiografia del manierismo*' (L. Venturijev zb. I, 1956); ‚*Il Manierismo e l'Arte veneziana del ‚500*' (18. kongr., 1956); ‚*Bassorilievi donatelleschi nel Museo Calvet*' (M. Marangonijev zb., 1957); ‚*Giulio Romano e il Manierismo*' (Com, 1960).

»**Niccolò da Uzzano**«, popularno doprsje (viš. 46 cm, poslikana žgana glina, Bargello), v katerem so nekdaj gledali vrh Donatellovega realizma, a ga zdaj na splošno mojstru odrekajo. O času nastanka strokovnjaki še celó različno sodijo.

L: Joseph *Pohl:* Die Verwendung des Naturabgusses in der italienischen Portraitplastik (Wü 1938). — Cf. G. *Delogu* (1956 — L!), G. *Galassi* (1949), H. W. *Janson* (II, 1957 — L!), L. *Planiscig* (1948), F. *Studniczka* (npr. 1924), H. v. *Tschudi* (1887).

Niccolò dell'Arca, imen. mdr. tudi *Niccolò Dalmata*, *Niccolò Schiavone* in *Niccolò da Ragusa*, največkrat pa *Nicolaus de Apulia* (po 1435 do 1494), it. kipar, imen. po gl. delu, **Arca di S. Domenico* (zač. v XIII. st. Nicola Pisano s sodelavci, dkč. 1494 Michelangelo, Bologna, S. Domenico), za katerega je 1469—73 izgotovil *14 kipov* (mdr. na vrhu evangelisti *Matej*, *Marko*, *Luka* in *Janez*, vsak vis. 65/67 cm, levi *angel s svečnikom*, vis. 52 cm, itd.). V c. Sta Maria della Vita (ib.) njegovo *Objokovanje mrtvega Kristusa* (žg. glina, med žalujočimi *Nikodem* [s kladivom in kleščami] domn. avtp.), ki ga zelo različno datirajo (dkč. 1463?, po Gnudiju o. 1485/90, itn.) in ki prav tako ne kaže več prvotne razpostavitve figur.

L: Venturi VI (1908); Duško *Kečkemet*, Niccolò dall'Arca (ELU 3, 1964 — L!); James H. *Beck*, Niccolo dell'Arca: A Reexamination (AB, 1965); Mariangela *Novelli:* Niccolo dell'Arca (Mi s. a., »MdS« 15). — Cf. G. *Delogu* (1956), C. *Gnudi* (1942), R. *Petrović* ([*Petrovich*] 1946), J. *Pope-Hennessy* (II 1958); Ch. *Seymour Jr* (Harm, 1966).

Niccolò di Giacomo di Nascimbene, imen. *Niccolò da Bologna* (o. 1330—pred 1402), it. iluminator. IR: npr. *Novelle sulle Decretali* (1354, Milano, Bibl. Ambrosiana, Ms. B 42 inf.) z znano

miniaturo *Kreposti nad Pregrehami in* (spodaj) *Septem artes liberales* z njihovimi predstavniki; *Lucan: De Bello Pharsalico* (1373, Milano, Bibl. Trivulziana, Ms. 691).

L: Aeschlimann (1940, s. v. — L!). — Cf. M. *Salmi* (2. izd. 1956).

Nicholson, Ben (1894—....), angl. slikar (in kipar), abstr. kompozicije od 1933 dalje. V 2. zakonu oženjen z Barbaro → *Heptworth*.

L: SeuphorS (1961); WWA (1962); F. *Bayl* (Kindler IV, 1967, s. v. — L!). — Cf. J. P. *Hodin* (1957), H. *Read* (1948—56), W. *Schmalenbach* (1959), M. *Seuphor* (1957), J. *Summerson* (1948).

Nicodemi, Giorgio (1891—....), it. um. zgodovinar, bil direktor *Mus. di Castello Sforzesco* v Milanu.

B: *Pittori lombardi* (R 1922, »Bibl. d'arte illustrata«); *I Caligari: scultori bresciani del Settecento* (Brescia 1924); *Girolamo Romanino* (ib. 1925); *Bronzi minori del Rinascimento italiano* (Mi 1933); *Giuseppe Arcimboldi* (Mi 1934); *Melozzo da Forlì* (Berg 1935); *Franz von Stuck* (Berg 1936); *Raffaello Sanzio* (Mi 1939); *Leonardo da Vinci: Gemälde, Zeichnungen, Studien* (Z 1939); ‚*La Vita e le Opere di Leonardo*' (Leonardo da Vinci, Mi 1939); ‚*Il volto di Leonardo da Vinci*' (ib.); *Giovanni Segantini* (Mi 1946); *Milano spagnola* (Mi 1956).

L: Lodovici (1942).

Nicola Pisano, tudi *Niccola* ali *Niccolò* (o. 1210/25—1278/84), it. kipar, prva jasno profilirana osebnost it. kiparstva po Antelamiju, oče → *Giovannija Pisana*. R. v juž. Italiji, verj. v Apuliji (1266 dvakrat dkm. kot *Maestro Nicola di Pietro de Apulia*), še pred delom za baptisterij v Pisi verj. obiskal fr. in nem. stavbarnice, sicer pa se očitno zgledoval po ant. plastiki. P: šesterokotna → *prižnica baptisterija v Pisi* (d. 1260 po pizanskem štetju, torej verj. 1259), osmerokotna → *prižnica katedrale v Sieni* (1265—68) in *Fontana Maggiore* v Perugii (dkč. 1278).

L: Vasari-Milanesi I; Venturi IV (1906); Cankar II/2 (1933); G. H. & E. R. *Crichton:* Nicola Pisano and the Revival of Sculpture in Italy (C 1938); Martin *Weinberger* (EWA X, 1965, s. v. — L!); »US« 7 (1968, p. 76); Enrico *Castelnuovo:* Nicola Pisano (Mi s. a., »MdS« 76). — Cf. E. *Carli* (1943), G. *Delogu* (1956 — L!), C. *Gnudi* (1948), G. *Nicco Fasola* (1941; 1951), J. *Pope-Hennessy* (I 1955), G. *Swarzenski* (1926), M. *Weinberger* (1960), J. *White* (1966).

Nicolaus, it. romanski kipar, verj. učenec → *Wiligelma*, izpričan z več lat. napisi, ki zaznamujejo njegova dela. Oblikoval je *reliefe* na gl. portalu stolnice v Ferrari (sgn., o. 1135), na pročeljih c. S. Zeno Maggiore (sgn., o. 1138: *prizori iz Géneze*) v Veroni in tamk. stolnice (sgn., o. 1139), atr. pa so mu tudi *reliefi* na portalih stolnice v Piacenzi (o. 1123) in t. i. *Zodiakov portal* v Sagra di San Michele (o. 1120) v Piemontu.

L: Venturi III (1904); David M. *Robb*, A North Italian Sculptor of the Twelfth Century (AB, 1930); Roberto *Salvini* (EWA X, 1965, s. v. — L!); Christine *Verzár:* Die romanischen Skulpturen der Abtei Sagra di San Michele: Studien zu Meister Nikolaus und zur »Scuola di Piacenza« (Bern 1968 [dis., Ba], »Basler Stud. zur Kg.« 10 — L! [cf. Carl D. *Sheppard*, AB, 1971, p. 113]); »PKG« 5 (1970, t. 303b). — Cf. G. *Delogu* (1956 — L!).

NIEBORÓW: baročna plemiška palača blizu Varšave, sez. 1690—96: varšavski *Muzeum Narodowe* ima v njej eno izmed svojih podružnic.

L: EWA XI (1966, stp 398 — L!); Urszula *Popłonyk* (izd.): Nieborów 1945—1970 (Wa 1970).

NIEDERROTWEIL (*Baden*, ZRN). V Mihaelovi c. (*St. Michael*) rezljani *v. olt. z Marijinim kronanjem*, delo zgornjerenskega Mojstra H. L. iz o. 1530.

L: Reclam II (1958 [1960]).

Nieder-Wildungen → *Bad Wildungen*

Niederwildunški oltar → *Wildunški oltar*

Niépce, Joseph Nicéphore (1765—1833), fr. fizik, 1826 izumil → *fotografijo*.

»**Nihče**« (lat. »*Nemo*«, angl. »*Nobody*«, nem. »*Niemand*«) šaljiv lit. tip in ik. m.

L: Gerta *Calmann*, The Picture of »Nobody« (JWCI, XXIII, 1960).

Nihil enim intulimus in hunc mundum: *haud dúbium quod nec auférre quid póssumus*, citat po → *Pavlu iz Tarza*, v slov. prev. (1 Tim 6, 7): *Nič namreč nismo prinesli na svet, tudi odnesti ne moremo nič.*

Nikeforos III. Botaneiates, biz. ces. (1078—81). Up: na miniaturah v → *Homilijah Janeza Krizostoma* (Bibl. Nat., Cod. Coislin 79, e. g. f. 2v: *med Janezom Krizostomom in nadangelom*).

Nikodemov evangelij, eden izmed t. i. apokrifnih tekstov Nove zaveze (→ *apokrifni evangeliji*): pripoveduje o Kristusovem trpljenju in je mdr. nudil lit. predlogo za ik. m. → *Kristus v predpeklu*.

L: Klaus *Wessel* (RbK I, 1966, stp 213—14).

Nikola Firentinac (u. 1505), it. arh. in kipar, akt. večidel v Dalmaciji, u. v Šibeniku. Najstar. dkm. delo je *kapela bl. Ivana Ursinija* v trogirski katedr. (1468—97), od 1477 pa je nadaljeval *katedr.* v → *Šibeniku*, dkč. njeni stranski ladji in kupolo ter v poglavitnem celoti vtisnil njen zdajšnji videz.

L: Duško *Kečkemet* (ELU 3, 1964, s. v. — L!). — Cf. C. *Fisković* (1959; 1960), V. Molè (Lj 1965).

Nikolaj IV. (o. 1230—1292), papež od 1288 dalje, prej general frančiškanskega reda. Njegov *nagrob*. dal postaviti Sikst V. v c. Sta Maria Maggiore v Rimu (načrt D. Fontana, *sohe* Leonardo da Sarzano).

L: cf. J. *Pope-Hennessy* (III 1963).

Nikolaj iz Barija (ali *iz Mire*) → *Miklavž*

Nikolaj iz Verduna, srednjev. zlatar in emajlni slikar, doma iz Verduna ob Meusi v Lotaringiji, dkm. 1181—1205. Njegovo takó formalno kot ikonografsko pomembno delo že nakazuje prehod v gotiko: 1181 dkč. → *Verdunski olt.*, o. 1190 *preroki* na → *relikviariju Treh kraljev* v katedr. v Kölnu (celota dkč. o. 1230), 1205 dkč. t. i. *Marijin relikviarij* v katedr. v Tournaiju (rest. 1891).

L: Otto *Demus*, Nicholas of Verdun (EWA X, 1965 — L!); »US« 7 (1968); Enrico *Castelnuovo:* Nicolaus di Verdun (Mi s. a., »MdS« 56).

Nikolaj Kuzanski → *Cusanus, Nicolaus*

Nikolaj Tolentinski (lat. *Nicolaus Tolentinus*, it. *Niccolò di Tolentino*), kršč. svetnik (10. IX.), pridigar iz reda avguštincev eremitov, kanoniziran 1446. Atributi: košara s kruhki, → *ptič na krožniku*, duše v vicah (tj. v plamenih). Up: npr. Giovanni di Paolo (*N. T. reši ladjo na morju*, les, PMA Johnson).

L: Réau III/2 (1958, p. 989—90 — L!). — Cf. J. *Braun* (1943, stp 551—53).

Nikolaus Gerhaert von Leyden → *Gerhaerts, Nikolaus.*

Nikolovski, Antonije Spirov (1920—....), maked. um. zgodovinar in lik. kritik, dipl. 1952 v Zgb, direktor Centr. zavoda za varstvo spomenikov v Skopju.

B: e. g. *Freske u Kurbinovu* (Bgd 1961).

NIKOZIJA (*Nicosia*, grš. *Leukosía*), gl. mesto Cipra. Arheol. muz. hrani mdr. biz. srebrne krožnike (610/29), katerih reliefi kažejo prizore z Davidom: na manjših dveh (premer 14,1 cm) *David ubije medveda* in *Samuel pride k Davidu pastirju*, na večjem (premer 27 cm) *Davidova poroka.*

L: EWA IV (1961, stp 193—94 — L!). — Cf. D. *Talbot Rice* (1959, t. 72—73).

nimb (lat. *nimbus*, tj. oblak, angl. *the halo* ali *the nimbus*, fr. *le nimbe*, nem. *der Heiligenschein* ali *der Nimbus*, slov. *svetniški sij, žar, žarni venec, obstret*), okrogla svetlobna plošča, pozn. svetlobni krog za glavo svetnika ali božje osebe. Kršč. umetn. ga je bila v IV. st. prevzela iz ant. umetn. Božje osebe, Kristus in bog Oče, so praviloma zaznamovane s križnim nimbom, nesvete žive osebe s → *pravokotnim nimbom.*

L: Adolf *Krücke:* Der Nimbus und verwandte Attribute in der frühchristlichen Kunst (Str 1905, »ZKA« 35); J. Tavenor *Perry*, The Nimbus in Eastern Art (BM, 1907); E. H. *Ramsden*, The Halo — a further enquiry into its origin (BM, 1941); Réau I (1955, p. 423—25); Marthe *Collinet-Guérin:* Histoire du nimbe: des origines aux temps modernes (P 1961 [oc. Fr. *Stelè*, Argo, I/2, 1962], rev. dis. [P 1946]); EWA XII (1966, stp 643). — Cf. W. *Braunfels* (1950), L. *Hourticq* (1927), K. *Künstle* (1928, p. 25—28).

Nimrod ali *Nemrod*, bibl. oseba, »velik lovec pred Gospodom« (1 Mojz 10, 8—9: ... *Ob hoc exívit proverbium: quasi Nemrod robustus venátor coram Dómino*, slov.: *zato se pravi: Velik lovec pred Gospodom kakor Nemrod*). Up: cf. s. v. *Sebaldov grob.*

NIN, rim. *Aenona*, mestece severozah. od Zadra (20 km), prvo politično središče Hrvatov po pokristjanjenju. Starohrv. *cerkvica sv. Križa* (XI. st.), na prvi pogled štirilistnega tlorisa. V bližini mesteca zgodnjesrednjev. *cerkvica sv. Nikolaja* (*relikviarij sv. Anzelma*). — *Krstni kamen kneza Višeslava* iz Nina hrani Muz. hrv. arheol. spomenika v Splitu.

L: Nevenka *Bezić* (ELU 3, 1964, s. v. — L!); EWA XIV (1967, stp 909—10 — L!). — Cf. V. *Molè* (Lj 1965).

Nino Pisano (o. 1315—verj. pred 1368), it. kipar, zlatar in stavbar, sin Andreja (→ *Andrea Pisano*), prvič dkm. 1349 kot stavbar katedr. v Orvietu. P: npr. *Madonna del latte* (atr., Pisa, Sta Maria della Spina).

L: Venturi IV (1906); Ilaria *Toesca:* Andrea e Nino Pisani (F 1950, »Coll. di ‚Proporzioni'«); Antje *Kosegarten*, Aus dem Umkreis Nino Pisanos (Panth, 1967). — Cf. L. *Becherucci* (1965), E. *Carli* (1934), M. *Weinberger* (1937).

Niobe (grš. *Nióbe*), mit. oseba, hči Tántala in Dione. Cf. s. v. *Smrt Niobid.*

L: Hunger (1955, p. 239—40).

Niobe odvrača tebanske žene od žrtvovanja Léti, mit. ik. m. (Ovid, Met. VI, 146—203).

L: Pigler II (1956, p. 182).

Niobide → *Smrt Niobid*

nipote → *nepotizem*

Nirenstein, Otto (1894—....), avstr.-amer. um. zgodovinar in trgovec, lastnik dunajske um. trgovine »*Neue Gal.*«, prom. 1931 na Dunaju, ob nacistični priključitvi Avstrije emigriral v New

York, kjer je prevzel ime Otto *Kallir* in odprl »*Galerie St. Etienne*«.

B: *Egon Schiele: Persönlichkeit und Wert* (W 1930). *Egon Schiele: Oeuvre-Katalog der Gemälde, Mit Beiträgen von Otto Benesch und Thomas M. Messer* (W 1966 [= 2. izd. dela iz 1930, kot avtor O. Kallir]).

Nisos, kralj v Megari → *Skila in Nisos*

Nix, nox, vox, lachrymae, sulphur, sitis, aestus; Malleus et stridor, spes perdita, vincula, vermes (*Sneg, noč, glas, solze, žveplo, žeja, ogenj; Kladivo in škripanje, propadlo upanje, spone, črvi*), mnemotehnična stiha, ki ponazarjata peklenske muke in ki so ju ponavljali učenci v srednjev. šolah — po Vincencu iz Beauvaisa (*Speculum historiale Epil.* CXIX).

L: cf. É. *Mâle* (XIIIe siècle 1910, p. 442).

nizozemsko slikarstvo (tudi *staro niz. slikarstvo*), skupno ime za slikarstvo XV. in XVI. st., po Maxu J. Friedländerju »od van Eycka do Bruegla«, na ozemlju današnje Belgije (takrat tudi v umetn. pomembnejše) in Holandske (običajno upoštevamo tudi del današnje Francije, t. j. nekd. → *Burgundijo*) — v nasprotju s pozn. → *flamskim* in → *holandskim slikarstvom*, ki ju je treba od konca XVI. ali od zač. XVII. st. ločeno obravnavati. Poglavitni niz. slikarji so bili: Jan van **Eyck* (u. 1441), **Mojster iz Flémalla* (akt. okr. 1410—40), **Rogier van der Weyden* (1399/1400—1464), Petrus *Christus* (u. 1472/73), Dirk **Bouts* (u. 1475), *Justus van Gent* (akt. okr. 1460—75), Hugo van der **Goes* (u. 1482), Hans **Memling* (u. 1494), **Geertgen tot Sint Jans, Mojster Tiburtinske sibile, Mojster Uršuline legende* in *Mojster Lucijine legende* (vsi konec XV. st.), *Mojster iz Alkmaarja* in *Mojster iz Frankfurta, Juan de Flandes* (u. 1519), Gerard **David* (u. 1523), Michiel *Sittow* (okr. 1469—1525), Hieronymus **Bosch* (u. 1516), Jan *Provost* (1462—1529), Quentin **Massys* (okr. 1465/66—1530), Jan *Mostaert* (verj. okr. 1475—1555/56), Jan **Gossaert, Joos van Cleve* (okr. 1485—1540), Bernard van *Orley* (okr. 1488—1541), Jan van *Scorel* (1495—1562) in Pieter **Bruegel star.* (u. 1569).

L: *Friedländer I—XIV (1924—37); Erwin *Panofsky:* *Early Netherlandish Painting (1953); korpus »Prim. Flam.«; Flanders in the Fifteenth Century: Art and Civilization, Catalogue of the Exhibition Masterpieces of Flemish Art: van Eyck to Bosch (1960 [rk; Detroit]); EWA V (1961, s. v. *Flemish and Dutch Art*). — Prim.: med »viri« C. van *Mander* (1604), sicer pa: L. *Baldass* (1918), P. *Courthion* (1958), M. *Davies* (1945 [1955]), P. *Fierens* (1938), H. *Fierens-Gevaert* (1908—1912; 1927—29), M. J. *Friedländer* (*1916 [1921; 1956]), H. E. van *Gelder* (& J. Duverger 1954—55), R. *Genaille* (1954), E. *Heidrich* (1910), G. J. *Hoogewerff* (1936 in pozn.), G. *Hulin de Loo* (1902), J. *Lassaigne* (1957), J. *Lavalleye* (1945; 1956), Éd. *Michel* (1954), L. van *Puyvelde* (1940 [1947; 1948]; 1953; 1962), W. *Schöne* (1939), J. *Strzygowski* (1922), K. *Voll* (1906 [1923]), H. B. *Wehle* (& M. Salinger 1947), R. H. *Wilenski* (1960), F. *Winkler* (1924; 1925).

njih misel je v izvrševanju obrti → *rokodelec*...

Noack, Werner (1888—1969), nem. um. zgodovinar, prom. pri A. Goldschmidtu v Halleju 1912, dolgo vrsto let direktor mestnih z. v Freiburgu i. Br.

L: zbornik: Studien zur Kunst des Oberrheins: Festschrift für Werner Noack (Konstanz-Fr 1958 — B!).

NOB → *narodnoosvobodilni boj* 1941—45

Nobile, Peter von (Pietro de), (1774—1854), avstr. (švic. it.) arh. in inženir, neoklasicist. R. v Campestru v kantonu Ticino, akt. zlasti v Trstu in na Dunaju, tam naposled vodil odd. za arhitekturo na ak., tam tudi u. A: *c. sv. Petra* na Tartinijevem trgu v Piranu (1818), Canovinemu Tézeju namenjeni *Tézejev tempelj* (*Theustempel*, 1820—23, Dunaj, Volksgarten — po vzoru *Teseiona* v Atenah sez. majhen dorski peripteros), t. i. *Zun. vhod* (*Äußeres Burgtor*, dkč. 1824) na dunajski Dvor (zdaj *Heldendenkmal*), *Antonova c.* v Trstu (*Sant'Antonio da Padova* ali *Sant'Antonio Nuovo*, 1826—49) in s pokrajino in mestom estetsko ubrani *most čez Sočo* pri Kanalu.

L: ELU 3 (1964 [s. v.]). — Cf. G. *Pauli* (1934).

Nobilitas (lat.), *Plemenitost* → *Véliki zmagoslavni voz cesarja Maksimilijana I.*

Nocret, Jean (1615—1672), fr. slikar, portretist. R. v Nancyju, se v Rimu učil pri N. Poussinu, postal *peintre du Roy* v Parizu, tam u. (57). S: npr. → *Ludovik XIV. in njegova rodbina v mit. preobleki* (o. 1670).

Noctes Atticae, o. 175 objavljeno delo, v katerem je Aulus *Gellius* zbral mdr. številne izvlečke iz ant. spisov. Cf. s. v. *Čas odkriva Resnico.*

Noč (lat. *Nox*, angl. *the Night*, fr. *la Nuit*, it. *la Notte*, nem. *die Nacht*), personifikacija enega izmed → *štirih dnevnih časov*. Up: npr. *miniatura* v → *Pariškem psalterju* (f. 419v: *Izaija móli med Zoro in Nočjo*), v naslonu na Michelangelovo → *Noč* (infra) Michele di Ridolfo (Rim, Gall. Colonna).

L: Cirlot (1962, p. 218); EWA XIII (1967, stp 816). — Cf. B. *Berenson* (1963, repr. 1299).

***Noč,** z nameniti Michelangelov marm. ženski akt (194 cm v dolžino, 63 v globino) na nagrob. *Giuliana de'* → *Medici*, vojvode nemourskega,

v → *Medičejski kapeli*. Na epigram, ki ga je bil 1545/46 pritrdil nanj Giovanni di Carlo Strozzi...

La Notte, che tu vedi in sì dolci atti
dormir, fu da un angelo scolpita
in questo sasso, e, perchè dorme, ha vita;
Destala, se nol credi, e parleratti.

...je Michelangelo odgovoril:

Caro m'è'l sonno e più l'esser di sasso
Mentre che'l danno e la vergogna dura;
Non veder, non sentir m'è gran ventura
Peró non mi destar, deh, parla basso.

(Noč, ki jo tu vidiš sladko spati, je angel izklesal v tem kamnu in ker spi, živí; zbudi jo, če ne verjameš, in spregovorila ti bo. — Ljub mi je sen in še ljubše, da sem iz kamna, dokler vladata nesreča in sramota. Srečna sem, da ne vidim in ne slišim, zato me, oh, ne budi, govori tiho.)

L: Cankar III/1 (1936); Panofsky Stud (1939 [1962]). — Cf. J. *Pope-Hennessy* (III 1963).

***Nočna straža** (hol. *De Nachtwacht*, fr. *La Ronde de Nuit*), najslavnejša in največja ohranjena Rembrandtova slika (o, pl, 359 × 438 cm, d. 1642, Rijksmus.), na kateri so upodobljeni amsterdamski strelci — črno oblečeni kapitan Frans Banning Cocq (1605—1655), poročnik Willem van Ruytenburch van Vlaerding v citronasto rumeni obleki in njuna četa (na pozn. naslikanem ščitu poleg kapitana še 16 imen), ko prihajajo skozi mogočen, s polkrožnim lokom zaznamovan slavolok — v jedru visokorenesančna, Rafaelovim StS-am v *Stanza d'Eliodoro* sorodna kompozicija, ki je v končnem rezultatu baročna predvsem zaradi Rembrandtovih barv, oblikovanja svetlobe in ne nazadnje tudi kostumov. V neprekosljivem *chiaroscuro* oblikovana podoba, s katero se v letu Saskijine smrti končuje mojstrovo »baročno« obdobje, je s časom močno potemnela, zato se jo je v XIX. st. prijelo napačno ime; da gre za dnevno svetlobo, je spet videti po restavriranju 1946—47. Po kopijah (npr. v Nat. Gall.) vemo, da je bila na vseh straneh, zlasti še na levi, prirezana (levo za o. 64 cm, des. za o. 10 cm, zgoraj in spodaj za o. 22 cm): Cocq in Ruytenburch, ki sta zdaj sredi slike, sta se središču prvotno bližala ! Vsekakor se je Rembrandt močno odčaljil od običajnega obrazca holandskih → *skupinskih portretov* XVII. st. (strelci, 16 po številu, ki so enako prispevali po 100 goldinarjev, naj bi bili tudi enakopravno predstavljeni), vendar o njihovem nezadovoljstvu s sliko (o katerem poroča star. lit.) ni dokazov: ostala je v v. dvorani amsterdamskih *Kloveniersdoelen* do 1715, ko so jo prenesli v staro Mestno hišo. W. Martin je opozoril na fragmentarni *avtp.*, z delom barete in enim očesom vidno glavo za zastavonošo in strelcem na njegovi levi strani. Po Hellingovi razlagi bogata in zapletena simbolična vsebina, navdihnjena po drami, s katero so bili odprli prvo amsterdamsko gledališče (Joost van den Vondel: *Gysbreght van Aemstel*); ob akvarelni kopiji v Cocqovem albumu (Rijksmus.) samó opomba, da kapitan ukazuje poročniku pohod čete.

L: O. *Benesch* (ThB XXIX, 1935, s. v. *Rijn* — L!); D. *Vijnbeek:* De Nachtwacht (A 1944 — L!); A. van *Schendel* & H. H. *Mertens*, De restauraties van Rembrandt's Nachtwacht (OH, 1947); W. Gs. *Hellinga:* Rembrandt Fecit 1642: »De Nachtwacht«, Gijsbrecht van Aemstel (A 1956). — Cf. K. *Bauch* (1957), J. *Białostocki* (1957 [1966]), K. *Clark* (1966), M. *Dvořák* (1921), M. *Imdahl* (1966), G. *Knuttel* (1955), Ton *Koot* (1947 & 1950, cf. s. v. *Koot, Anton W. C. L.*), W. *Martin* (1923/24; 1949; 1951), J. Q. *Regteren van Altena* (1955), A. *Riegl* (1902), J. *Rosenberg* (& S. *Slive* 1966, p. 61—63, 268—69 & 301 — L!), F. van *Thienen* (1947).

nočni prizori (*nočna slika*, nem. *das Nachtstück*). Bolj ali manj realistično predstavljene (tj. ne več samó z atributi zaznamovane) poznamo od XV. st. dalje. Mdr. so jih pomembno ostvarili zlasti Piero della Francesca (**Konstantinov sen*, freska v ciklu Križeve legende, 1450-a leta, Arezzo, S. Francesco), Geertgen tot Sint Jans (*Rojstvo*, Nat. Gall.), Rafael (freska *Osvoboditev sv. Petra*, 1513/14), il Romanino (freska *Matej z angelom*, 1521, Brescia, S. Giovanni Evangelista) in Correggio (»*Noč*«, o. 1530, Dresden), pozn. pa predvsem Elsheimer, Caravaggio in caravaggisti, Aert van der Neer, Rembrandt, Dou, itd.

Nočni ribolov v Antibesu (fr. *Pêche de nuit à Antibes*), po → *Guernici* najpomembnejša Picassova slika pred 2. svet. vojno (o, pl, 205,8 × 345,4 cm, avg. 1939, MMA).

L: Lawrence D. *Steefel*, Jr., Body Imagery in Picasso's »Night Fishing at Antibes« (Coll Art J, 1966).

nodus (lat.), vozel, pri → *kelihu* jabolko.

Noe (hebr., angl. & nem. *Noah*, lat. *Noe*, fr. *Noé*), bibl. oseba (1 Mojz 5—9), Adamov in Setov potomec, pravnuk Henoha, vnuk Matusala (Metuzalema) in sin Lameha, oče Sema, Kama in Jafeta. Up (cf. infra): npr. *relief* spodaj na levem krilu Ghibertijevih → *Vrat paradiža*.

L: Ferguson (1954); Réau II/1 (1956, p. 104 ss); Keller (1968, p. 392—94).

Noe dela ladjo (it. *La costruzione dell'Arca*), bibl. ik. m. (1 Mojz 6, 14—22). Up: npr. *freska* v Dečanih (XIV. st.), Bertram iz Mindena (3. spodnji prizor na prvič odprtem → *Grabowskem*

olt., dkč. 1379), Rafaelova delavnica (*freska*, → *Rafaelove loggie* [9. prizor], 1517/19).

L: Réau II/1 (1956, p. 107).

Noetova ladja (lat. *Arca Noe*, nem. *Die Arche Noe*), bibl. ik. m. (opis 1 Mojz 6, 14—16), v kršč. umetn. zvečine simbol *odrešenja* in *cerkve*. Up (cf. infra & s. v. *Golob prinese Noetu ozelenelo oljčno vejico*): npr. številne *StS-e* v starokršč. katakombah.

L: Réau II/1 (1956, p. 110).

Noetova ladja obstane na araratskem gorovju, bibl. ik. m. (1 Mojz 8, 4: *In ladja je obstala sedemnajsti dan sedmega meseca na ...*, lat. *Requievitque arca mense septimo, vigesimo septimo die mensi. super montes Armeniae*). Up: npr. *relief* na kapitelu c. St.-Lazare v Autunu (XII. st.).

L: Réau II/1 (1956, p. 111).

Noe z družino in živalmi zapusti ladjo (fr. *La sortie de l'arche*, it. *L'uscita dall'arca*), bibl. ik. m. (1 Mojz 8, 18—19). Up: npr. miniatura v → *Dunajski Génezi* (zač. VI. st.), Jacopo Della Quercia (*relief* na portalu c. S. Petronio v Bologni 1427/37), Rafaelova delavnica (freska, → *Rafaelove loggie* [11. prizor], 1517/19).

L: Réau II/1 (1956, p. 111).

Noema, bibl. oseba (1 Mojz 4, 22), hči Lameha in Sele in sestra Tubalkajna, v marijanski ikonografiji ena izmed podob Marije.

L: cf. H. E. *Wethey* (& A. S. *Wethey* 1966, p. 29).

Noetova daritev po potopu (lat. *Noe aedificat altare Domino*, it. *Il sacrificio di Noè*), bibl. ik. m. (1 Mojz 8, 20—22; 9, 1—17). Up: npr. Michelangelo (*freska* na → *stropu Sikstinske kapele*), Rafaelova delavnica (freska, → *Rafaelove loggie* [12. prizor], 1517/19).

L: Pigler I (1956, p. 22—24); Réau II/1 (1956, p. 111—12). — Cf. Th. *Ehrenstein* (1936).

Noetova pijanost, bibl. ik. m. (1 Mojz 9, 21—23): njegov najmlajši sin Kam ga je — ko se je bil upijanil in razgaljen obležal — zasmehoval, starejša dva, Sem in Jafet, pa sta ga pokrila. Up: npr. *miniatura* v → *Dunajski Génezi* (zač. VI. st.), *miniatura* v → *Psalterju Ludovika Svetega* (1253/70), Jacopo Della Quercia (*relief* na portalu c. S. Petronio v Bologni, 1427/37), Michelangelo (*freska* na → *stropu Sikstinske kap.*), B. Bandinelli (*relief*, Bargello).

L: Pigler I (1956, p. 24—26); Réau II/1 (1956, p. 113—14). — Cf. Th. *Ehrenstein* (1923).

Nogara, Bartolomeo, it. vatikanski um. zgodovinar in arheolog.

B: *Le nozze Aldobrandini, i paesaggi con scene dell'Odissea ed altre pitture murali antiche conservate nella Biblioteca Vaticana e nei Musei Pontifici* (Mi 1907); *Le stanze di Raffaello, I: Stanza della Segnatura* (R 1922); *SS. Ambrogio e Carlo al Corso* (R 1923, »Chiese di Roma illustrate«); ‚*Gli ultimi restauri del S. Girolamo di Leonardo da Vinci*' (Vergov zb., 1931); *Gli Etruschi e la loro civiltà* (Mi 1933; fr. izd. 1936); ‚*La vocazione artistica dell'antica diocesi e provincia di Como*' (Munera in onore di Antonio Giussani, Mi 1944).

L: zbornik: Scritti in onore di Bartolomeo Nogara: Raccolti in occasione del suo LXX anno (C. d. V. 1937).

»noga sv. Andreja« → *Egbertova skrinjica*

Noguchi, Isamu (1904—....), amer. (jap.-amer.) kipar, r. v Los Angelesu. Živel na Japonskem (1906—18), v ZDA kot vajenec pri kiparju G. Borglumu, pozn. v Parizu v Brancusijevem ateljeju, 1929—31 na Kitajskem in Japonskem. P: *véliki relief* (barvan cement, 1936, México), *kamniti vrt* pri palači UNESCO v Parizu (1959), *s skalami okrašeni bazen*, t. i. *sculptural water garden* (New York, Chase Manhattan Plaza), *vrt plastike Billyja Roseja* (novi muzejski kompleks v Jeruzalemu), itd.

B: ‚*Toward a Reintegration of the Arts*' (Coll Art J, 1949); ‚*Meanings in Modern Sculpture*' (AN, 1949).

L: Giedion-Welcker (1960); SeuphorS (1961); ReadS (1964 [1966]). — Cf. H. H. *Arnason* (1968 ali 1969 — L!), D. *Miller* (1946), etc.

Nohant-Vicq → *Vicq-sur-Saint-Chartrier*

noj (angl. *the ostrich*, fr. *l'autruche*, nem. *der Strauß*), ptica, katere srednjev. ikonogr. pomen so določali → *Physiologus* (čeprav noja še ni v njegovih najstar. variantah) in drugi spisi (po Gregoriju Vel. npr. je podoba *Sinagoge*); od XVI. st. dalje znamenje *Pravičnosti*, ker jo ponazarjajo njegova povsem enaka peresa.

L: Friedrich *Lauchert:* Geschichte des Physiologus (Str 1889); Réau I (1955, p. 101); Debidour (1961); CeveS (1963, repr. 71). — Cf. W. *Molsdorf* (1920, št. 474, 820, 822, 969 & 993), J. *Strzygowski* (1899), G. de *Tervarent* (I 1958, stp 35).

Nolde, Emil, s pr. im. Emil Hansen (1867—1956), nem. ekspresionistični slikar in grafik, član skupine *Die* → *Brücke*, med nem. ekspresionističnimi slikarji najbolj izrazit kolorist. R. kot kmečki sin v Noldeju (sev. Šlezvik), u. (88) v → *Seebüllu* (tam po njegovi smrti Noldejev muz.). S: npr. **triptih Marije Egiptovske* (levo *V aleksandrijskem pristanišču*, v sredi *Spreobrnitev*, des. *Smrt v pustinji*, 1912, Hamburg). — G: npr. *Prerok* (lesor., 1912).

L: ReadP (1959 [1969]); G. *Schiefler:* Emil Nolde, Das graphische Werk, I: Die Radierungen (n., dop. & razš. [Chr. *Mosel*], K 1966), II: Holzschnitte und

Lithographien (K 1967); M. *Gosebruch* (Kindler IV, 1967, s. v. — L!). — Cf. H. H. *Arnason* (1968 ali 1969), W. *Haftmann* (1958; 1963), G. H. *Hamilton* (Harm 1967). B. S. *Myers* (1957).

Nolhac, Pierre de (1859—1936), fr. um. zgodovinar, dolgoletni konservator Versaillesa, prof. na *École des Hautes Études*, član *Inst. de France* (1922). Številni prispevki o fr. umetn. XVIII. st. (mdr. v *GBA*, *L'Art et les Artistes* in *RAam*).

B: (& André Pératé) *Le Musée national de Versailles: Description du château et des collections* (P 1896); *J. H. Fragonard, 1732—1806* (P 1906; n. izd. 1918); *François Boucher, premier peintre du roi, 1703—1770* (P 1907); *Madame Vigée-Le Brun, peintre de la reine Marie Antoniette, 1755—1842* (P 1908; n. izd. 1912); *Hubert Robert, 1733—1808* (P 1910); *Nattier, peintre de la cour de Louis XV* (P 1910; n. izd. 1925); *La Chapelle Royale de Versailles* (Versailles-P 1912—13); *Le Virgile du Vatican et ses peintres* (P 1917); ‚*François Boucher, portraitiste de Madame de Pompadour*' (RAam, 1922). — Cf. s. v. *Versailles*.

Noli me tangere (lat.), »Ne dotikaj se me«, evang. ik. m. (Mr 16, 9; Jan 20, 14—17): Kristus se prikaže Mariji Magdaleni. Up: od XIV. st. dalje Kristus tudi kot vrtnar, mdr. *reliefa* na → *lipsanoteki v Brescii* (2. pol. IV. st.) in → *hildesheimskih vratih* (zač. XI. st.), Giotto (*freska*, Padova, Capp. dell'Arena), Duccio (na → *Maestà*, 1308/11), *tabla* na hrbtni strani → *Verdunskega olt.* (1330/31), *StS* v Dečanih (o. 1340), Correggio (Prado), Rembrandt (d. 1638, Buckingham — vrtnar), z *M...* sgn. *slika* v žup. c. Sv. Petra v Lj (XVIII. st. — vrtnar).

L: Pigler I (1956, p. 339—44 — L!); Réau II/2 (1957, p. 556—59); Keller (1968, p. 124). — Cf. K. *Künstle* (1928, p. 508—11).

Noli timére, populus meus habitátor Sion, ab Assur, bibl. citat (Iz 10, 24: *Ne boj se, moje ljudstvo, ki prebivaš na Sionu, Asirca*), okrajšan na Izaijevem napisnem traku levo zgoraj pri prizoru *Slovesnega vhoda v Jeruzalem* na → *Verdunskem oltarju.*

Non auferetur sceptrum de Iuda et dux de femore eius, bibl. citat iz → *Jakobovega preroškega blagoslova* (1 Mojz 49, 10: *Ne bo vzeto žezlo od Juda, ne vladarska palica izmed njegovih nog*). Cf. s. v. *Apostolska vera* (Juda ob Jerneju).

Non gloria sed memoria, »Ne slava, ampak spomin«, napis na → *Wttewaelovem avtp.* v Utrechtu (1601).

nonobjektivizem, smer geometr. abstr. slikarstva, ki jo je 1915 v Moskvi razglasil → *Rodčenko.*

Non omnis moriar, Horácove besede v njegovih Odah (Ode III, 30, 6): *Ne bom ves umrl*, tj. v pomenu: zakaj moje delo bo živelo naprej.

Nordenfalk, Carl (Adam Johan), (1907—....) šved. um. zgodovinar, raziskovalec IR.

B: *Die spätantiken Kanontafeln* (Göteborg 1938); ‚*Eastern Style Elements in the Book of Lindisfarne*' (Acta archaeologica [Kbh], 1942 [zbornik: Christiano Blinkenberg octogenario hoc volumen dedicatum]); ‚*The Beginning of Book Decoration*' (G. Swarzenskega zb., 1951); (& A. Grabar) *La Peinture du Haut Moyen-Age* (G: Sk 1957, »Grands siècles«; nem. izd. *Das frühe Mittelalter*); (& id.) *La Peinture romane* (ib. 1958, ista z.); ‚*Saint Bridget of Sweden: As Represented in Illuminated Manuscripts*' (E. Panofskyjev zb., 1961); ‚*The apostolic canon tables*' (GBA, 1963); ‚*Miniature ottonienne et ateliers capétiens*' (Art de France, IV, 1964); *Die spätantiken Zierbuchstaben* (2 knj., Stock 1970).

L: RépM (1960); Vem är det (1963).

Nordhagen, Per Jonas, norv. um. zgodovinar (zgodnjesrednjev. umetn.).

B: (& H. P. L'Orange) *Mosaik: Von der Antike bis zum Mittelalter* (Mn 1960); ‚*The origin of the washing of the child in the nativity scene*' (ByZ, 1961); ‚*La più antica Eleousa conosciuta*' (BArte, 1962); ‚*The Earliest Decorations in Santa Maria Antiqua and their Date*' (Acta ad archaeologiam et artium historiam pertinentia, 1962); ‚*The mosaics of the Great Palace of the Byzantine emperors*' (ByZ, 1963); (& P. Romanelli) *S. Maria Antiqua* (R 1964 [oc. B. Brenk, ByZ, 1966]); ‚*John VII*' »*Adoration of the Cross*« *in S. Maria Antiqua*' (JWCI, 1967); *The Frescoes of John VII (A. D. 705—707) in S. Maria Antiqua in Rome* (Rome 1968).

Nordström, Carl-Otto (1916—....), šved. um. zgodovinar. R. v Stockholmu, prom. 1953 z dis. *Ravennastudien*, uči na univ. v Uppsali.

B: *Ravennastudien* (Stock 1953); ‚*Some Jewish Legends in Byzantine Art*' (Dyggvejev zb., 1957); ‚*Spätjüdische Reminiszenzen in der altchristlichen und byzantinischen Kunst*' (10. biz. kongr., 1957); ‚*Rabbinica in frühchristlichen und byzantinischen Illustrationen zum 4. Buch Mose*' (Figura: Nova series, I, 1959); ‚*Rabbinische Einflüsse auf einige Miniaturen des Serbischen Psalters in München*' (11. biz. kongr., 1960); ‚*Albabibeln*' (P. Grate [izd.]: Spanska mästare: En konstbok från Nationalmuseum, Stock 1960); ‚*The Temple miniatures in the Peter Comestor manuscript at Madrid*' (Horae Soederb omianae, 1964); *The Duke of Alba's Castillan Bible: A Study of the Rabbinical Features of the Miniatures* (U 1967, »Figura: Nova series« 5); ‚*Some miniatures in Hebrew Bibles*' (Synthronon, P 1968).

L: Vojislav *Đurić* (ELU 3, 1964, s. v.).

Nordström, Folke, šved. um. zgodovinar. Uči na univ. v Uppsali, raziskuje srednjev. umetn. in Goyevo delo, zlasti v luči ikonogr. vprašanj.

B: ‚*Peterborough, Lincoln and the Science of Robert Grosseteste: A Study in Thirteenth-Century Iconography*' (AB, 1955); *Virtues and Vices on the 14th Century Corbels in the Choir of Uppsala Cathedral* (Stock 1956); ‚*The Crown of Life and the Crowns o Vanity: Two Companion Pieces by Valdés Leal*' (Idea and Form: Stud. in the Hist. of Art, Stock 1960, »Figura: N. S.« 1); ‚*Goya's Portraits of the Four*

Temperaments' (Panofskyjev zb., 1961); *Goya, Saturn and Melancholy: Studies in the Art of Goya* (Stock-U 1962, »Figura: N. S.« 3); *,Goya's State Portrait of the Count of Floridablanca*' (Ktids, 1962).

norec (fr. *le fou*, nem. *der Narr*) kot ik. m.

L: H. *Meier*, Die Figur des Narren in der christlichen Kunst des Mittelalters (Das Münster, 1955).

Normandija (fr. *Normandie*), fr. pokrajina ob Atlantiku. Med kraji s pomembnimi um. spomeniki so npr. *Alençon*; *Bayeux*; *Caen*; *Cérisy-la-Forêt*; *Coutances*; *Fécamp*; *Jumièges*; *Le Havre*; *Mont Saint-Michel*; *Rouen*; *Saint-Martin-de-Boscherville*.

L: Cankar II/1 (1931, p. 90—92); M. *Anfray:* L'architecture normande (P 1939); EWA V (1961, stp 559—66).

NORTHAMPTON, mesto v ZDA (*Massachusetts* [*New England*]).

~ **Smith College Museum of Art.** Med zastopanimi slikarji Terbrugghen (*Starec, ki piše ob sveči*), Goya (*Avtoportret*), Corot (*Pogled na romansko opatijo v Jumièges u*, okr. 1830), Monet (*Romanski stolp katedrale v Rouenu*, 1894). Z risbami predstavljena Dirc Bouts (*Portret mladeniča*) in Ingres.

Northcote, James (1746—1831), angl. slikar, 1771—75 Reynoldsov učenec in pomočnik, 1777 do 80 v Rimu. S: npr. *Avtp.* (1784, London, Nat. Portrait Gall.). Napisal Reynoldsov in Tizianov življenjepis.

noséčnost (fr. *la grossesse*), posebno nazorno predstavljena npr. v poznosrednjev. → *Obiskovanjih* (cf. s. v. za skupino iz Katharinentala).

L: Réau II/2 (1957, p. 199—202). — Cf. G. *Schiller* (1966, p. 66, repr. 16, 133 [cf. 142]).

nosi glavo (→ *kefalofor*), jagnje (→ *Dobri pastir*), kopje (→ *Doríforos*, Kopjanik), Kristusa (*Hristoforos* = → *Krištof*), ovna (*krioforos*, cf. *Hermes krioforos*).

noša. Um. zgod. je bolj ali manj upravičena neposredno obravnavati nošo v vseh primerih, ko le-ta presega čisto funkcionalne potrebe in izraža tudi estetske težnje, te slednje pa je opaziti vselej, kadar noša reprezentira nosilčev količkaj trdnejši socialni položaj (to velja tudi za vse t. i. narodne noše) ali pa njegovo stopnjo v neki politični, cerkv. ali vojaški hierarhiji (v tem zadnjem primeru so z nošo neločljivo povezane nekatere vrste → *orožja*, nasploh pa *emblemi* in *insignije*). Mnogo bolj pa je noša pomembna za um. zgod. posredno: po eni strani kot *pomagalo pri datiranju* (kadar upodobitev kaže časovno določljivo resnično sočasno nošo), po drugi strani v širokem okviru ikonografije, ko v nasprotju z → *aktom* človeka vsestransko *opredeljuje v njegovem naravnem in socialnem okolju* pa po njegovem *kolektivnem ali individualnem okusu:* resnične in izmišljene osebnosti, svetnike, žanrske like in portretno zajete osebe v mnogočem prepoznamo po karakteristični noši.

L: Fr[anz] *Bock:* Geschichte der liturgischen Gewänder des Mittelalters... (2 knj., Bn 1856—1871); Friedrich *Hottenroth:* Trachten, Haus-, Feld- und Kriegsgeräthschaften der Völker alter und neuer Zeit (2. izd., 2 knj., Stu 1884 & 1891); *id.:* Handbuch der deutschen Tracht: Mit 1631 ganzen Figuren und 1391 Teilfiguren... (Stu 1896); *Katalog der Freiherrlich von Lipperheide'schen Kostümbibliothek (2 knj., Bl 1896—1905 — L!!; pon. NY 1963); Henry René d'*Allemagne:* Les accessoires du costume et du mobilier depuis le treizième jusqu'au milieu du dix-nevième siècle (3 knj., P 1928); Hilaire *Hiler* & Meyer *Hiler:* *Bibliography of Costume: A Dictionary Catalog of about Eight Thousand Books and Periodicals (NY 1939 — L!!); R. *Klein:* Lexikon der Mode (Ba-Ba 1950); Angelos *Baš*, Pričevanje o noši v poznosrednjeveški umetnosti na Slovenskem (SE, XI, 1958); *id.*, Kranjska ljudska noša na gotskih freskah (Steletov zb., 1959 — L!); *varii auctores*, Costume (EWA IV, 1961 — L!); Milovan *Gavazzi*, Nošnja (ELU 3, 1964); François *Boucher:* *Histoire du Costume: en Occident de l'antiquité à nos jours (P: Flammarion 1965 — L!); Manfred *Lurker:* *Bibliographie zur Symbolkunde, II (Ba-Ba 1966, p. 305—13 — L!), III (ib. 1968, p. 529—31 — L!); Sergej *Vrišer* (ZUZ nv VIII, 1970, p. 293—95); Angelos *Baš:* Noša na Slovenskem (Lj 1970 — L!). — Cf. A. *Alföldi* (1935), M. von *Boehn* (več del), C. *Enlart* (1916), H. *Floerke* (1917), Ch. J. *Holmes* (1934), P. *Post* (*1910), etc.

Notburga (lat. *Notburga ancilla*), krščc. svetnica (14. IX.), tirolska dekla. Atribut: zlasti v zraku viseči srp. Up: npr. Jan. Šubic (1876, Čemšenik, žup. c.).

L: Réau III/2 (1958, p. 996—97); W. von *Pfaundler:* Sankt Notburga: eine Heilige aus Tirol (W-Mn 1962, »Smlg. Heilige aus Österreich« 2). — Cf. J. *Braun* (1943), K. *Künstle* (1926).

Notke, Bernt (o. 1430/40—1509), nem. rezbar in slikar, od 1467 dalje dkm. v Lübecku (tam u.), vmes — 1483—98 — akt. na Švedskem. P: **Jurij z zmajem* (dkč. 1489) v Nikolajevi c. (*Storkyrka*) v Stockholmu.

L: Max *Hasse:* Bernt Notke: St. Jürgen zu Stockholm (Stu 1962, »WerkM« 81); *id.* (Kindler IV, 1967, s. v. — L!). — Cf. W. *Paatz* (1939; 1940).

notranja oprema (angl. *the interior decoration*): široko področje lik. oblikovanja od poslikave in obloge sten (*stensko slikarstvo, intarzija*, itd.) do *pohištva* in najrazličnejših drugih izdelkov → *umetne obrti*.

L: ,Interior Decoration and Design' (EWA VIII, 1963 — L!). — Cf. N. *Pevsner* (II 1968), M. *Praz* (1964 [1965]), G. *Savage* (1966 [1969]), etc.

notranjščina → *podoba notranjščine*

Notre Dame du Haut → *Le Corbusier*

NOVALESA pri Susi (*Piemont*, Italija), *Capp. di St' Eldrado*, tj. kapela benediktinskega samostana Novalesa, posv. njegovemu ustanovitelju, sv. Eldradu. *StS-e* (2. tretjina XIII. st.): s pretirano plastičnostjo zaznamovani liki izpričujejo nadaljevanje lombardijskega formalnega sveta iz poznega XI. ali zgodnjega XII. st. Ikonografsko mikavni *prizori iz Miklavževe legende* na banjastem stropu vzh. dela (npr. *novorojenček se brani piti mleko pri materi, ker je petek*).

L: cf. O. *Demus* (1968, t. 74 & XXXVI).

nova stvarnost (nem. *Neue Sachlichkeit*), smer nem. slikarstva in grafike po 1. svet. vojni (1920-a leta), ki je formalno poudarjala iluzijo plastičnosti in iskanega naturalističnega detajla, vsebinsko pa bila razpeta med socialno kritiko in satiro, erotiko in ilustracijo umazane vsakdanjosti. Med njenimi predstavniki na Nemškem zlasti Max *Beckmann* (1884—1950), Otto *Dix* (1891—1969), George *Grosz* (1893—1959), Heinrich *Hoerle* (1895—1936), Alexander *Kanoldt* (1881—1939), Anton *Räderscheidt* (1892), Christian *Schad* (1894), Georg *Scholz* (1890—1945), Georg *Schrimpf* (1889—1938), itd., v Italiji delno soroden »Novecento«, med Slovenci brata France in Tone *Kralj* in Veno *Pilon* in ob njih F. *Stiplovšek* in brata D. in N. *Vidmar*. Termin uvedel 1923 G. F. *Hartlaub*, 1. skupna razst. na Nemškem pa 1925 v Mannheimu (*Kunsthalle*).

L: Die zwanziger Jahre in Hannover (Hn 1962 [rk]); Treća decenija (1967); Aspetti della »Nuova Oggettività« [Aspekte der »Neuen Sachlichkeit« (F 1968 [rk, Mi-R-Mn: Gall. del Levante], uv Emilio *Bertonati*). — Cf. W. *Haftmann* (4. izd., 1965, p. 266 ss), F. *Roh* (*1925), W. *Schmied* (*1969 — L!).

NOVA ŠTIFTA pri Ribnici, *romarska c. Vnebovzetja Device Marije*, ki je bila za zgled mnogim pozn. stavbam XVII. in zlasti XVIII. st. na Slovenskem (po njenem vzoru oblikoval tudi Gregor → *Maček*), stavba sez. 1641—71: osmerokotna ladja z 20 m vis. listno kupolo in ravno takó prekrit kor (v tlorisu kvadrat z zaobljenimi vogali). *Zlati oltarji*.

L: ŠumiL (1961 — L!); Cevc SU (1966); Nace *Šumi* (ZUZ nv VIII, 1970, p. 95—106 [ib. *Komelj*, p. 145 etc.]). — Cf. M. *Železnik* (1971).

november (lat. *November*, hrv. *studeni*, slov. tudi *listopad*) kot ik. m. (→ *upodobitve mesecev*): zaznamujeta ga *škorpijon* in zlasti *strelec* (→ *zodiakalna znamenja*). Up: npr. *miniatura* v → *Sijajnem horariju vojvode berryjskega* (f. 11v).

L: cf. W. *Molsdorf* (1920), J. *Sauer* (1902 [1924]).

NOVGOROD (SZ). Najpomembnejši spom. je *katedr. sv. Sofije* (sez. 1045—50) z znamenitimi **bron. vrati* iz Magdeburga (1152—54).

L: EWA XIV (1967, stp 499—500 — L!); »PKG« 3 (1968). — Cf. V. N. *Lazarev* (1947).

NOVO CELJE pri Petrovčah pri Celju, graščina, sez. 1754—60 (od 1932 dalje umobolnica, zdaj Bolnišnica za tuberkulozo). Pred gl. portalom na posebnih podstavkih sohi *Hêrakla* in *Samsona* v nadnar. velikosti, delo Veita → *Königerja* iz o. 1760/70 (njegovi *kipi* iz kapele zdaj v NG, *muze* s stopnišča pa krasijo stopnišče Nar. muz. v Lj).

L: »ArS« 1 (1967, t. 50—51 & 58), 3 (1969, repr. p. LXVII). — Cf. S. *Vrišer* (1961, p. 12—13 — L!).

NOVO MESTO, središče Dolenjske, mesto od 1365 (imen. po → *Rudolfu IV. Ustanovniku*), zraslo v okljuku Krke. Iz novejše dobe *kiparski spomeniki*, ki jih je izvršil Jakob → *Savinšek* (cf. s. v.: 1952, 1953 & 1955).

L: Novo mesto, 1365—1965: Prispevki za zgodovino mesta (Mrb—Novo mesto 1969); Janko *Jarc*, Tone *Knez* & Jože *Mlinarič:* Novo mesto: Kulturnozgodovinski vodnik (Novo mesto 1971). — Cf. J. *Gregorič* (npr. 1939), I. *Vrhovec* (1891).

∼ **frančiškanska cerkev.** Pročelje predelano 1866. *Nagrobnika Viljema Willandersa* (u. 1547) in *Ivana Lenkoviča* (u. 1569). — V knjižnici frančiškanskega samostana 4 IR.

L: ZUZ (1965, repr. 62, 69, 91); Emilijan *Cevc*, Štirje renesančni nagrobniki v Novem mestu (Novo mesto, 1365—1965: Prispevki za zgodovino mesta, Mrb—Novo mesto 1969). — Cf. E. *Cevc* (1970).

∼ **kapiteljska cerkev sv. Nikolaja,** gotska stavba z ladjo iz srede XIV. st. in pozn., križnorebrasto obokanim, iz osi ladje premaknjenim »dolgim korom« iz prve tretjine XV. st. (dolg 20 m: 3 obočne pole in petosminski zaključek), pod katerim je obokana *kripta*. V v. olt. *slika sv. Miklavža* iz delavnice J. Tintoretta.

L: M. *Mušič* (ELU 4, 1966, p. 230); »ArS« 4 (1969, t. 41 & 53); »CA« 36 (1970, kat. št. 253 — L!). — Cf. J. *Gregorič* (1937; 1938; 1951), M. *Mušič* (1969).

∼ **Dolenjski muzej** (*Muzejska ul.* 7) v stavbi nekd. *Križatije*. Arheol., zg. in kulturnozg. odd., *Dolenjska galerija* (odprta v posebni novi stavbi zraven 1964): mdr. zastopani M. Langus, I. Vavpotič, B. Jakac, V. Lamut, itd., s plastiko Savinšek.

L: Tone *Knez*, Dolenjski muzej in njegove zbirke (Kron, 1970, št. 3).

Novotny, Fritz (1903—....), avstr. um. zgodovinar, štud. na dunajski univ. pri Strzygowskem in bil mdr. direktor *Österreichische Staatsgal.*

B: ‚*Paul Cézanne*' (Belv, 1929); *Romanische Bauplastik in Österreich* (W 1930); ‚*Das Problem des Menschen Cézanne im Verhältnis zu seiner Kunst*' (ZÄKw, 1932); *Paul Cézanne* (W: Ph 1937; 2. izd. L: Ph 1948); *Cézanne und das Ende der wissenschaftlichen Perspektive* (W 1938); *Adalbert Stifter als Maler* (W 1941); *Die Monatsbilder Pieter Brueghels des Älteren* (W 1948); *Wilhelm Busch als Zeichner und Maler* (W 1949); ‚*Cézanne als Zeichner*' (WJb, 1950); *Die großen französischen Impressionisten: Ihre Vorläufer und ihre Nachfolge* (W 1952); *Der Maler Anton Romako: 1832—1889* (W 1954); *Oskar Laske* (1953, »Österreichische Aquarellisten« 2); *Anton Romako* (1955, ista z. 3); *Painting and Sculpture in Europe: 1780—1880* (Harm 1960, »The Pelican Hist. of Art«); ‚*The Reaction against Impressionism from the Artistic Point of View*' (20. kongr. IV, 1963); (& Johannes Dobai) *Gustav Klimt* (Szb 1967).

L: WWA (1964).

novotomizem → *tomizem*

NOYON (*Ile-de-France*): **katedr. Notre-Dame*, ena izmed najstar. gotskih katedr. v Franciji: kor, korni obhod s kapelami in transept s polkr. zaključkoma sez. o. 1145—60, vhodna lopa (s 3 travejami na zah.) in pročelje s stolpoma sez. o. 1185, ladja s stranskima ladjama pa v obd. 1185—1205.

L: EWA V (1961, stp 553 — L!). — Cf. H. G. *Franz* (1969), M. *Hauttmann* (1929, t. 207).

Nuda veritas, »Gola resnica«, izraz in ik. m. po Horacovih *Odah* (I, 24, 7).

Nüll, Eduard van der (1812—1868 sam.), avstr. arh., r. in u. na Dunaju. A: na Dunaju **Opera* (s → *Siccardsburgom*, ki je prispeval predvsem konstruktivno delo, 1861—69), *podstavka* Fernkornovih konjeniških *spom. nadvojvode Karla in princa Evgena.*

nulla dies sine linea (lat.), »noben dan brez črte« (fr. *pas un jour sans une ligne*«, po → *Pliniju star.* (Nat. hist. XXXV) Apélovo vodilo.

L: Fumagalli (1934, št. 1120); Büchmann (1959).

nullum magnum ingenium sine mixtura dementiae fuit → *duševno bolni umetniki*

Numa Pompilius in nimfa Egeria, po Juvenalu, Liviju in Plutarhu znan motiv iz bajeslovne rim. zgod. o 2. kralju Rima, Sabincu Numi Pompiliju. Na nimfo Egerio po imenu spominja tudi t. i. *grotta della Ninfa Egeria* ob *Via Appia Antica.* Up: npr. N. Poussin (1631/33, Chantilly), Delacroix (→ Pariz, Pal. Bourbon).

L: Pigler II (1956, p. 395). — Cf. A. *Blunt* (1966, p. 121).

Numeri (lat.), »števila«, 4. Mojzesova knj. (abr.: 4 *Mojz* ali *Nm*), hkrati 4. knj. → *Pentatevha* in → *Biblije* sploh, zajema v 36 pogl. zgod. Izraelcev. Med ikonogr. motivi, ki jim je predloga: *Grozd iz obljubljene dežele*; *Mojzesa in Arona hočejo kamnáti*; *Kore, Datan in Abiron*; *Bronasta kača*; *Balaam in njegova oslica.* — Cf. s. v. *rufa vitula.*

Num et Saul inter prophétas ? (*Ali je tudi Savel med preroki ?*; angl.: *Is Saul also among the prophets ?*; nem.: *Ist Saul auch unter den Propheten ?*), bibl. pregovor (1 Kralj 10, 11—12; 1 Kralj 19, 24). Up: → *Savel med preroki.*

L: Büchmann (1959, p. 18).

Nunc dimittis, slov. *Zdaj odpuščaš, Gospod, svojega služabnika*, evang. hvalnica (Lk 2, 29, cf. s. v. *canticum*), imen. *canticum Simeonis*, del sklepne molitve (→ *completorium*).

NÜRNBERG, mesto na *Frankovskem* (upravno *Bavarska*, ZRN), prvič omenjan 1050, mesto od 1219 dalje, neodvisen od 1803, pomembno um. središče v obd. pozne gotike in renesanse (med kiparji → *Stoß*, Adam → *Kraft* in Peter → *Vischer star.*, med slikarji in grafiki → *Wolgemut*, → *Dürer*), v 2. svet. vojni močno razrušen.

L: Reclam N I (1959); EWA VI (1962, stp 247—48 — L!); Ludwig *Grote:* Die romantische Entdeckung Nürnbergs (Mn 1967, »Bibl. des Germanischen Nationalmuseums« 28). — Cf. H. *Thode* (1891).

~ **Frauenkirche** (*Hauptmarkt*), ena izmed prvih dvoranskih cerkva na Frankovskem, ust. 1355, dkč. 1361. V njej mdr. *Tucherjev olt.* (1440).

~ **Sankt Lorenz,** evang. mestna žup. c. sv. Lovrenca, 8 travej dolga bazilikalna ladja sez. od zah. proti vzh. (od XIII. do XIV. st.); dvoranski, zvezdasto obokan **kor* (najlepša dvoranska arhitektura na Frankovskem) s pomembnimi *slikanimi okni* (sredi kora okno ces. Friderika III.): tu V. Stoßovo viseče **Oznanjenje* (*Der Englische Gruß*, les, 1517—19) in *Križani* na v. olt. (les, o. 1500) pa **kustodija* ali »*Sakramentshaus*« Adama Krafta (19 m vis. božja hišica 1493—96 — spodaj znani *avtp.*). Na Imhoffovi empori **Imhoffov olt.* (1418—21) z *Marijinim kronanjem* pa *Jakobom ml., Filipom in donatorsko dvojico* na krilih. — Gl. portal iz o. 1350/60: v *timpanu* spodaj *prizori iz Kristusovega otroštva*, v medločjih 4 *preroki*, zgoraj *pasijónski prizori* in na vrhu *Poslednja sodba.*

L: Cankar II/2 (1933); ThB XXXVII (1950, p. 163 — cf. *Meister des Imhoff-Altars*); Reclam N I (1959); Pevsner (1966); »US« 8 (1968, f p. 122). — Cf. P. *Frankl* (Harm 1962), E. *Redslob* (1909, t. 51).

~ **Sankt Sebald,** evang. mestna žup. c. sv. Sebalda: zgodnjegotska ladja (slopna bazilika)

dkč. 1273, višji, poznogotski dvoranski kor zač. 1361 in posv. 1379. Zun.: *Marijin portal* iz o. 1310 (v timpanu *Marijino kronanje*, spodaj *Marijina smrt* in *Marijo polagajo v grob*) in nekoliko pozn. *portal s pametnimi in nespametnimi devicami* (t. i. *Brautpforte*). Notr.: na 1. sev. slopu kora kip **Marije* (tip → *Mulier amicta sole*, les, o. 1425/30); → *Sebaldov grob*; *slikana okna* v koru (1501, 1514 & 1515).

L: Walter *Fries:* Die St.-Sebaldus-Kirche zu Nürnberg (Burg 1928); Cankar III/2 (1951); Reclam N I (1959, p. 580—85). — Cf. P. *Frankl* (Harm 1962), Th. *Müller* (ib. 1966), E. *Redslob* (1909, t. 49).

∼ **Schöner Brunnen** (*Marktplatz* — med pročeljem *Frauenkirche* in korom c. *St. Sebald*), post. 1385—96, večkrat obnovljen, povsem 1897 do 1902. Iz osmerokotne kotanje se dviga osmerokotni stolp, spodaj *7 volilnikov* in *9 junakov* (3 ž., 3 poganski in 3 kršč.), zgoraj *Mojzes* in *7 prerokov*, na robu kotanje pa *4 v. cerkv. učitelji* in *4 evangelisti*.

∼ **Germanisches Nationalmuseum** (*Kornmarkt 1*), ust. 1852, v nekd. kartuzijanskem samostanu in pozn. muzejskih stavbah s konca XIX. st., iz 1915—22 in 1958; zelo pomembna z. ilustrira kulturo in zgod. nem. ozemlja od prazgod. do srede XIX. st. S: mdr. zastopani Veronikin mojster (*Madona z grašičnim cvetom*), Witz (*Oznanjenje*), Dürer (*Ces. Karel Vél.* in *Ces. Sigismund*, oba 1512; *Michael Wolgemut*, 1516), Cranach star. (*Dr. Johann Stephan Reuß*, d. 1503), Hans Burgkmair star. (npr. *Marija z otrokom*, d. 1509), J. Breu star. (*Beg v Egipt*, 1501), Baldung, imen. Grien, Sigmundu Holbeinu atr. *Xilotectus* (d. 1520), etc. — P: mdr. zastopani Veit Stoß (*Nadangel Rafael in mladi Tobija*, les, 1516), Adam Krafft (*Der Wagemeister*, relief iz peščenca z nekd. mestne tehtnice v Nürnbergu, d. 1497), Conrad Meit (*Mars in Venera*, o. 1520), Peter Flötner (*Apólonov vodnjak*, bron, d. 1532), etc. — G: več kot 200000 listov. — Novci: o. 50000. — Knjižnica: mdr. → *Codex Aureus Epternacensis* in Dürerjev orig. *Underweysung der Messung* (cf. s. v. *Dürer*).

L: Wegweiser durch das Germanische National-Museum (1960); Jedding (1961). — Cf. G. von der *Osten* (& H. *Vey* 1969, repr. 3, 87, 101, 197, 217, 244).

Nürnberška kronika → *Schedelsche Weltchronik* (1493)

Nymphenburg → *München* (odd. palače)

O

Oakeshott, Walter (Fraser), angl. um. zgodovinar, rektor oxfordskega *Lincoln College*.

B: *The Artists of the Winchester Bible* (L 1945); *The Sequence of English Medieval Art: Illustrated Chiefly from Illuminated Mss., 650—1460* (L 1950); *Classical Inspiration in Medieval Art* (L 1959); *The Mosaics of Rome: from the Third to the Fourteenth Centuries* (L 1967; avstr. izd.: *Die Mosaiken von Rom: vom dritten bis zum vierzehnten Jahrhundert*, W-Mn 1969).

obča zgodovina likovne umetnosti. V obilju priročnikov, ki poleg evr. umetn. obravnavajo tudi umetn. drugih celin ali vsaj staro umetn. Bližnjega vzh., se zlasti odlikujejo nekatera v. kolektivna dela: zanesljiva angl. *The Pelican History of Art*, v francoščini poleg že zastarele *Histoire de l'Art*, ki jo je ur. André → *Michel*, predvsem novejša z. *L'* → *Univers des formes*, v nem. jeziku poleg star. kompendijev (→ *Springer*, → *Woermann*), stare izd. → *Propyläen-Kunstgeschichte* in → *Handbuch der Kunstwissenschaft* zlasti nova izd. *Propyläen-Kg.* v 18 knj. (zač. 1966). Med avtorji, ki so sami spisali krajše preglede, so s tega vidika pomembni Pierre → *Lavedan* (bibliografija in pregled spornih vprašanj), Arnold → *Hauser* (sociološki aspekt), E. H. J. → *Gombrich* (kratke analize vseh predstavljenih umetnin) in H. W. → *Janson*. — Za memoriranje je koristna zbirka → *Kunst im Bild* (slov. prev.: → *Umetnost v slikah*); med boljšimi krajšimi pregledi tudi *Belser Stilgeschichte* (12 knj., Stu, od 1969 dalje).

L: (→ *zahodnoevropska umetn.*, → *arhitektura*, → *grafika*, → *kiparstvo*, → *slikarstvo*, → *umetna obrt*): Gina *Pischel:* Storia universale dell'arte, I—III (Mi 1966; slov. prev. [Janko *Moder*]: *Zgodovina umetnosti*, Lj 1969 — številne napake izvirnika krepko pomnožene). — Cf. M. *Alpatov* (I—III 1948—1955), S. *Batušić* (1957 [1961] — zelo poljudna kompilacija), G. *Bazin* (1953 [1962]), É. *Faure* (1921—1924 & 1927 — esejistično), H. *Gardner* (1926 [1959]), E. H. J. *Gombrich* (1950 [*1960]), A. *Hauser* (*1951), L. *Hautecoeur* (1959), R. *Huyghe* (1957—1961 — dober izbor repr.), H. W. *Janson* (1959; *1962 [1965; *razš. izd. Bgd 1970]), P. *Lavedan* (*1949—1950), H. *Lützeler* (1959), A. *Matějček* (1922—1936), M. *Osborn* (1910), S. *Reinach* (1904 — zelo zastarelo), itd.

obednica, samostanska → *refektorij*

Obed pri farizeju Simonu (angl. *The Feast in the House of Simon*, fr. *Le Repas chez Simon le Pharisien*, hrv. *Večera kod farizeja Simona*, it. *La Cena in casa di Simone*, nem. *Das Gastmahl*

im Hause des Pharisäers Simon), evang. ik. m. (Lk 7, 36—50): prizor z »očitno grešnico« (nem. *die große Sünderin*, po vulgáti: *mulier quae erat in civitáte peccátrix*), ki na tleh klečeča Jezusu mazili noge in ki so jo od sv. Avguština in Gregorija Vél. dalje istovetili z Marijo Magdaleno. Up: npr. *relief* na pokrovu → *hildesheimskega krstilnika* (bron, o. 1220), na → *Tiefenbronnskem olt.*, D. Bouts (hrastovina, Dahlem — za mizo sede od leve proti des. Jezus, farizej, Peter in Janez Ev., ki na des. klečečemu kartuzijanskemu donatorju kaže grešnico kot zgled skesanosti), Paolo Veronese (npr. o. 1560, Torino, Gall. Sabauda), Rubens (Eremitaža), itd.

L: Pigler I (1956, p. 314—18); Réau II/2 (1957, p. 326—28; *Keller* 1968, p. 100—101) — Cf. G. *Schiller* (I 1966 [1969], repr. 448—50).

Oberhammer, Vinzenz (1901—....), avstr. um. zgodovinar in muzealec. R. v Innsbrucku, kustos tamk. tirolskega deželnega muz. *Ferdinandeum*, nato direktor gal. slik v dunajskem *Umzg. muz.*

B: *Die Bronzestandbilder des Maximiliangrabmales in der Hofkirche zu Innsbruck* (In 1935); *Der Altar von Schloß Tirol* (In-W 1948); *Die Gemäldegalerie des Kunsthistorischen Museums in Wien, I—II* (W-Mn 1960—1961; it. [Mi 1960], fr. [P 1961] & špan. izd. [Bar 1962]; angl. izd. *Great Paintings from the Kunsthistorisches Museum*, Vienna, NY 1963); ‚*Christus und die Ehebrecherin: ein Frühwerk Tizians*' (JSW, 1964); ‚*Albrecht Dürer, Bildnistafel mit der Vanitas in der Wiener Galerie*' (Panth, 1966); ‚*Der Perckhamer-Altar des Marx Reichlich*' (ib., 1970).

L: ÖG (1951); Kü (1961).

Oberhuber, Konrad, avstr. um. zgodovinar, prom. 1958 na Dunaju z dis. »*Die stilistische Entwicklung im Werk B. Sprangers*«; znanstv. asist. v Albertini, od 1970 dalje *Research Curator* washingtonske *Nat. Gall. of Art.*

B: ‚*Die Fresken der Stanza dell'Incendio im Werk Raffaels*' (JSW, 1962); ‚*Vorzeichnungen zu Raffaels »Transfiguration«*' (Jb. Blm, 1962); ‚*Raphael und Michelangelo*' (21. kongr. II, 1967); ‚*Raphael and the State Portrait, I—II*' (BM, marec & avg. 1971).

OBERLIN (*Ohio*, ZDA [*East Central*]). V *Peter Dudley Allen Memorial Mus. of Art* zastopani mdr. naslednji slikarji: van Dyck (*Moški portret*, o. 1615/16), B. West (*General Kosciuszko*, d. 1797), Claude Monet (*Le Jardin de l'Infante*, 1866) in Kirchner (*Avtp.*, 1915).

Obermaier, Hugo (1877—1946), nem. predzgodovinar, kakor Henri → *Breuil*, s katerim je sodel., katol. duhovnik. R. v Regensburgu, prof. na univ. v Parizu, Madridu in Freiburgu v Švici, tam u. (69).

Oberzell (c. *St. Georg*) → *Reichenau*

Obešenje Amana, bibl. ik. m. (Est 7, 10): Asuerjevega dvornika obesijo na vislice, ki jih je pripravil za Mardoheja (lat. *Suspensus est Aman in patibulo quod paraverat Mardocheo*). Up: v srednjev. umetn. zgled za → *Honoris Appetentia*, npr. miniatura v → *Glossarium Salomonis* (f. 3v) iz 1165.

L: Réau II/1 (1956, p. 340—41).

Obglavljenje Janeza Krstnika (lat. *Decollatio capitis S. Johannis*, angl. *The Beheading of John the Baptist*, fr. *la Décollation de saint Jean*, itd.), kršč. ik. m. po legendi → *Janeza Krstnika*. Up: npr. H. Funhof (4. četrt. XV. st., Lüneburg, Johanniskirche, v. olt.), Mojster iz Freising-Neustifta (o. 1490, Nürnberg), na Slovenskem npr. *freska* iz 1520-ih let (→ *Sveti Janez v Bohinju*), Caravaggio (1608, La Valetta [Malta], katedr.), Terbrugghen (1622, Edinburgh), Puvis de Chavannes (Tate).

L: Réau II/1 (1956, p. 455—57); Landolt (1968, t. p. 107, 124); EWA XV: Index (1968, p. 56); Stele (1969, repr. 199).

Obglavljenje sv. Doroteje, kršč. ik. m. (cf. s. v. *Doroteja*). Up: npr. Baldung, imen. Grien (lipov les, temp, d. 1516, Praha).

L: Réau III/1 (1958, p. 405).

Obglavljenje sv. Pavla (lat. *Decollatio sancti Pauli*), kršč. ik. m., včasih povezan z legendarnim motivom 3 izvirov, ki so privreli iz zemlje, ko je nanjo trikrat padla glava → *Pavla iz Tarza*. Up: e. g. *Holbein* star. (*Basilica di S. Paolo*, 1503/04, Augsburg, Staatsgal.), Algardi (marm. skupina, 1641—47, Bologna, S. Paolo), Mattia Preti (verj. proti koncu 1650-ih let, Houston, Mus. of Fine Arts), itd.

L: Réau III/3 (1959, p. 1048—49); »MdS« 85 (t. VII—XI); The Museum of Fine Arts, Houston: Bull. (marec 1970).

Obhajilo apostolov (angl. *Communion of the Apostles*, fr. *La Communion des Apôtres*, nem. *Die Apostelkommunion*, srb. *Pričešće apostola*), evang. ik. m., v biz. umetn. ustrezno grš. ritualu s kruhom in vinom (Kristus zato *dvakrat* upodobljen), na Zah. samó s kruhom resp. hostijo. Up: npr. *relief* na srebrni pateni (565/78, Washington, Dumbarton Oaks), *StS* v Ohridu (1295, Sv. Kliment, prej c. Matere božje Perivlepte), delavnica fra Angelica (*freska*, Florenca, S. Marco, celica št. 35), Justus van Gent (1474, Urbino, Gall. Naz. delle Marche), itd.

L: Réau II/2 (1957, p. 416—20); K. *Wessel* (RbK I, 1966, stp 239—45 — L!); SSS (1966); Marilyn *Aronberg Lavin*, The Altar of Corpus Domini in Urbino (AB, 1967); »PKG« 3 (1968, t. XX, 189, 241, 252);

Elisabeth *Luchesi Palli* (LCI I, 1968, stp 173—76 — L!). — Cf. K. *Künstle* (1928), K. *Wessel* (1964).

Obilni ribji lov (evang.) → *Čudežni ribolov*

obiranje bolh. Up: cf. s. v. *Crespi, Gius. M.*

Obiskovanje (grš. *Aspasmós* [Objemanje], lat. *Visitatio Beatae Mariae Virginis*, angl. *the Visitation*, hrv. *Posjet Mariji i Elizabeti* ali *Susret M. i E.*, it. *la Visitazione*, nem. *die Heimsuchung*, srb. *Sretenje*), evang. ik. m. (Lk 1, 39—56), srečanje dveh nosečih žena, Marije, ki pričakuje Jezusa (*Virgo praegnans*) in Elizabete, ki bo rodila Janeza Krst. (*Johanne impregnata*). Up: npr. *relief* na *Maksimijanovi katedri* (VI. st.), *relief* na *Rathisovem olt.* (1. pol. VIII. st.), antično občuteni *sohi* v Reimsu (XIII. st.), *sohi* v Bambergu (XIII. st.), Giotto (*freska* v Capp. dell'Arena v Padovi), van der Weyden (Leipzig), Piero di Cosimo (pozna 1480-a leta, Washington), Dom. Ghirlandajo (*freska* [1486/90] v c. Sta Maria Novella v Florenci in *tabla* [d. 1491] v Louvru), M. Albertinelli (d. 1503, Uffizi), *freska* v c. Sv. Primoža nad Kamnikom (1504), Pontormo (o. 1528, Carmignano, žup. c.), itd.

L: Réau II/2 (1957, p. 195 ss — L!); Zsuzsa *Urbach*, Die Heimsuchung Mariä, ein Tafelbild des Meisters M S: Beiträge zur mittelalterlichen Entwicklungsgeschichte des Heimsuchungsthemas (AHA, 1964, dis.); Martin *Lechner*, Heimsuchung Mariens (LCI II, 1970 — L!). — Cf. K. *Künstle* (1928, p. 341—43 — L!).

***Obiskovanje,** plastična skupina (poslikan in pozlačen les, viš. 59 cm, šir. 30,5 cm, o. 1320, MM) iz samostana dominikank Katharinental ob Bodenskem jezeru (Švica). Marija in Elizabeta stojita, v njunih abdómenih sta s kristalom pokriti odprtini, v katerih sta bila prej upodobljena Jezušček in mali Janez Krst.

L: Europe Goth. (1968, št. 111 — L!). — Cf. A. *Feulner* (1953, p. 163—64).

Objokovanje *mrtvega Kristusa* (lat. *Deprecatio*, fr. *la Lamentation*, it. *il Pianto sul Cristo*, nem. *die Beweinung Christi*), kršč. ik. m., o katerem evangeliji ne poročajo (cf. s. v. *Pietà*) in ki se je razvil iz biz. → *Trenos*. Up: Giotto (freska, Capp. dell' Arena), *Avignonska »Pietà«* (Louvre), Botticelli (o. 1495, Alte Pin.), *Rubens* (d. 1614, Kst-hist. Mus.), Poussin (ib.), Delacroix (1844, Pariz, c. St.-Denis-du-Saint-Sacrement), itd.

L: Gert von der *Osten*, Beweinung Christi (RDK II, 16. zv., 1939 — L!); Réau II/2 (1957, p. 519—21); Elisabeth *Lucchesi Palli* & Ludwina *Hoffscholte*, Beweinung Christi (LCI I, 1968 — L!). — Cf. G. *Schiller* (II 1968).

oblak (lat. *nubes*, angl. the *cloud*, fr. *la nue* resp. *la nuée*, it. *la nube*, nem. *die Wolke*) kot ik. m.: takó kot v ant. mitologiji oblaki zaznamujejo Olimp, so v kršč. ikonografiji povezani s predstavo nebes, vnebovzetij, itd. Po Bibliji je oblak velikokrat podoba božje pričujočnosti (e. g. 2 Mojz 40, 34—38, & 4 Mojz 9, 15—22 — *oblak nad shodnim šotorom*), kot najbolj konvencionalno kršč. podobo božje vsemogočnosti pa poznamo motiv *roke, ki sega iz oblaka*. Vrh slikovitega upodabljanja oblakov v baročnem obd. (pos. v iluzionističnem stropnem slikarstvu pa tudi v skrajno slikoviti plastiki in opremi notranjščin), sicer pa v skladu z upodabljanjem ozračja v hol. krajinarstvu XVII. st. in romantiki (Constablove študije!). — Cf. s. v. *Jupiter in Ió.*

L: E. A. *Stückelberg*, Welle und Wolke in der Ornamentik (Christliche K., 1906, Beilage); Cirlot (1962, p. 48). — Cf. K. *Badt* (1950; 1960).

Oblak, Floris (*Frančišek*), (1924—....), slov. slikar in grafik. R. na Vrhniki, dipl. na AUU 1949 in 1951 dkč. graf. specialko (Jakac), živi v Lj (tu samost. razst. 1954, 1956, 1957, 1959, 1963 in 1970).

L: AS (1958 — L!); ŠijanecS (1961); Floris Oblak (Lj 1963 [rk, MaGal], uv A. *Bassin*); L. *Menaše* (ELU 3, 1964, s. v.); ULj II (1969); Floris Oblak (Lj 1970 [rk, MaGal], uv M. *Tršar* — L!).

obleka → *noša*

obočna pola → *traveja*

obočni slavolok (nem. *der eingezogene Chorbogen*), prehodni člen med baročno ladjo in prezbiterijem.

L: ŠumiL (1961, p. 67—72, 194 [op. 75 & 77]).

Oboedientia (lat.), *Pokornost* ali *Poslušnost* (nem. *der Gehorsam*), Marijina čednost (→ *šest Marijinih kreposti*), ki jo ponazarja personifikacija z ustreznim napisom iz evang. poročila o → *Oznanjenju* (Lk 1, 38: *Fiat mihi secundum verbum tuum*, tj. *zgodi se mi po tvoji besedi*) ali pa ji je — npr. v zah. empori stolnice v Krki na Koroškem — pridan Samuel (1 Kralj 15, 22b: *Pokorščina Gospodovemu povelju*). Atribut: kamela.

L: cf. J. G. *Hertel* (pon. 1970, t. 89), A. *Katzenellenbogen* (1939 [1964]), W. *Molsdorf* (1920 [1926]).

obok ali *svod* (angl. *the vault*, češ. *klenba*, fr. *la voûte*, it. *la volta*, nem. *das Gewölbe*). Razločujemo predvsem: temeljna oblika obokavanja — banjasti obok ali *bečvasti svod* (angl. *the barrel vault* ali *the tunnel vault*, češ. *klenba valená*, fr. *la voûte en berceau*, hrv. *bačvasti svod*, it. *la volta a botte*, nem. *das Tonnengewölbe*) kaže v prerezu *polkrog* (fr. *le berceau en plein cintre*) ali tudi samó krožni segment, lahko pa tudi

šilasto zalomljen lok (fr. *le berceau brisé*); križni obok (angl. *the groin[ed] vault* ali *the cross vault*, češ. *klenba křižová*, it. *la volta a crociera*, nem. *das Kreuzgewölbe*) nastane, če se sekata dva enaka banjasta oboka — zaradi grebenov, v katerih se sekata, govorimo o grebenastem križnem oboku (fr. *la voûte d'arête*, nem. *das Kreuzgratgewölbe*) resp. o križnorebrastem oboku (angl. *the rib vault*, fr. *la voûte d'ogives*, nem. *das Kreuzrippengewölbe*), kadar so na mestu grebenov rebra, ki sprejemajo težo in pritisk oboka, tako da so vmesna polja — kape — samó polnilo; zvezdasti obok (češ. *klenba hvězdicová*, fr. *la voûte en étoiles*, nem. *das Sterngewölbe*), mrežasti obok (nem. *das Netzgewölbe*) in pahljačasti obok (angl. *the fan vault*, fr. *la voûte en éventail*, it. *la volta a ventaglio*, nem. *das Fächergewölbe*) zaznamujejo pozno gotiko, zadnji pos. na Angleškem; kadunjasti obok (angl. *the coved vault*, češ. *klenba neckovitá*, nem. *das Muldengewölbe*); samostanski obok (angl. *the domical vault* ali *the cloister vault*, češ. *klenba klášterní*, nem. *das Klostergewölbe*) predstavlja nepravo, tj. s 4 lunetnimi stenami sez. kupolo; zrcalni obok (angl. *the coved vault with panel*, češ. *klenba zrcadlová*, nem. *das Spiegelgewölbe*) si lahko predstavljamo kot razširjen samostanski obok, ki mu je vrh odrezan z gladko ploskvijo, t. i. zrcalom; banja s sosvodnicami (češ. *klenba valená s lunetami*, fr. *le berceau à pénétrations*, it. *la volta a lunette*, nem. *das Tonnengewölbe mit Stichkappen* ali *das Stichkappen[tonnen]gewölbe*). Cf. s. v. *češka kapa* & *Platz(e)lgewölbe*.

L: H. *Glück*, Zur Entstehung der Gurten-Rippengewölbe (Belv, 1926); *id.:* Der Ursprung des römischen und abendländischen Wölbungsbaues (W 1933). — Cf. K.-H. *Clasen* (2. izd. 1961), A. K. *Porter* (1911).

Obrekovanje → *Katalalia*

***Obrekovanje** (it. *La Calunnia*), znamenita Botticellijeva slika (temp, les, 62 × 91 cm, o. 1495, Uffizi), nastala za Antonia Segnija po Lukiánovem opisu Apélove podobe z enako snovjo in vsebino, s katero se je slednji oddolžil obrekljivemu tekmecu, slikarju Antifilu (o konkretnih pobudah za izbiro motiva pri Botticelliju samó podméne): kralj *Mídas* z oslovskimi ušesi slabega sodnika na prestolu med *Nevednostjo* (*l'Ignoranza*) in *Sumom* (*il Sospetto*) steguje roko proti *Nevoščljivosti* (*il Livore*), ki vodi predenj *Obrekovanje* (*la Calunnia*); Obrekovanje, ki ga krasita *Zahrbtnost* (*l'Insidia*) in *Goljufija* (*la Frode*), vleče za lase žrtev, *obrekovánca*, sledi *Kès* (*la Penitenza*) v črni obleki, ki se obrača proti goli *Resnici* (*la Verità*). Arhitekturo prostora, ki se odpira s pogledom na morje, krasé pozlačeni reliefi in sohe z ant., bibl. in svetniškimi motivi, ki jih delno poznamo v Botticellijevem opusu, na skrajni levi npr. zgoraj reliefi s prizori iz zgodbe *Nostagia degli Onesti*, niže *kentauromahija*, *Hêrakles in Lihas*, *Apólon in Dafne* in *Trajánova pravičnost*, na skrajni des. strani pa pod reliefom *Judite, ki spravlja Holofernovo glavo v vrečo*, soha *Judite* in spodaj relief *Judita se vrača v Betulijo*, pod prestolom pa reliefi *Kentavrova družina* po Lukiánovem opisu Zevksisove slike, *Jupiter in Antiope* in *Minerva z gorgonino glavo*.

L: G. A. *Giglioli*, La Calumnia di Apelle (Rassegna d'arte, 1920); R. *Altrocchi*, The Calumny of Apelles in the Literature of Quattrocento (Publ. of the Modern Language Association of America, 1921); Panofsky Ren (1960, p. 26 [op. 2] & 177); Panofsky Stud (1962, p. 158—59). — Cf. R. *Foerster* (1887 & 1894).

Obrezovanje *Kristusa* (grš. *Peritomé*, lat. *Circumcisio Christi*, fr. *La Circoncision*, nem. *Die Beschneidung Christi*), evang. ik. m. (Lk 2, 21; v Bibliji prvič omenjen v Abrahamovi zgodbi, 1 Mojz 17). Up: npr. *iniciala* v → *Drogonovem sakramentarju* (o. 850, Bibl. Nat., Ms. lat. 9428, f. 32v — 1. znani primer), Nikolaj iz Verduna (*emajl*, 3. prizor v vrsti → *sub gratia* na → *Verdunskem olt.*, 1181, Klosterneuburg), Mantegna (1460-a leta, na *triptihu* v Uffizijih), J. Ratgeb (na *olt. iz Herrenberga*, 1518/19, Stuttgart), H. Goltzius (*bakr.*), Rembrandt (*jedk.*, o. 1626; *jedk.*, d. 1654; d. 1661, Washington).

L: Réau II/2 (1957, p. 256—60); Aurenhammer (4. snopič, 1962, p. 351—56 — L!).

Obrezovanje Izaka, bibl. ik. m. (1 Mojz 21, 4), v srednjev. kršč. umetn. napoved obrezovanja Jezusa (cf. s. v. *Obrezovanje*, supra). Up: Nikolaj iz Verduna (*emajl*, 1181, Klosterneuburg, → *Verdunski olt.*, 3. prizor v vrsti → *ante legem*).

L: Réau II/1 (1956, p. 133).

Obrezovanje moških v Abrahamovi hiši, bibl. ik. m. (1 Mojz 17, 23—27). Up: npr. *lesor.* v Wolf Köpflovi *Bibliji* (Str 1532).

L: Schmidt IL (1962, repr. 107).

obrezovanje vinske trte (nem. *Beschneiden der Weinstöcke*), žanrski ik. m., značilen za → *marec.*

obrobne upodobitve v IR pa tudi npr. na rezljanih kornih klopeh so cvetele v gotiki. Glede na njihovo večidel šaljivo motiviko jih velikokrat imenujemo s fr. terminom *drolerije* (fr. *les drôleries* po pridevniku *drôle*, tj. smešen, čuden). Drolerije v IR kažejo pisan svet ljudi, bajeslovnih in povsem fantastičnih bitij, živali od opic do

ptičev in polžev, žanrske in básenske pa tudi bibl. prizore. Med slavnimi IR, ki jih posebno izvirno in mikavno krasé, so npr. → *Bellevillski brevir* in *Horarij Jeanne d'Evreux* (cf. s. v. *Pucelle*), → *Luttrellov psalter* in → *Sijajni horarij vojvode berryjskega*, v tem slednjem npr. drolerije ob prizoru Obiskovanja (*f. 38v*) pa polži in orlice ob Nasičenju množice (*f. 168v*).

L: Lilian M. C. *Randall:* *Images in the Margins of Gothic Manuscripts (Berkeley-LA: Univ. of California Press 1966, »California Stud. in the Hist. of Art« 4 — L!). — Cf. F. *Stelè* (& M. *Kos* 1931, e. g. p. 61—62).

observant, član strožje kongregacije v okviru nekega meniškega réda, npr. frančiškanov (cf. s. v. *Bernardin Sienski*).

Obujenje Jairove hčere (lat. *Suscitatio filiae Jairi*), evang. ik. m. (Mt 9, 23—26; Mr 5, 35—43; Lk 8, 49—56): prizor v notr. Up: npr. *relief* na → *lipsanoteki v Brescii* (o. 360/70), *miniaturi* v → *Codex Egberti* in → *»Evangeliarju Otona III.« v Münchnu.*

L: Pigler I (1956, p. 306—07); Réau II/2 (1957, p. 385—86). — Cf. G. *Schiller* (I 1966).

***Obujenje Lazarja,** edina ohranjena dkm. slika Alberta van Ouwaterja (hrastovina, 122 × 92 cm, o. 1455, Dahlem) kaže v nasprotju z ikonogr. in lit. izročilom (Jan 11, 38—44) dogajanje v notr. centr. romanske c. ter je kot celota prispodoba *Poslednje sodbe*.

L: Cankar III/2 (1951, p. 281—82); Panofsky Neth (1953). — O ikonogr. izročilu: Réau II/2 (1957, p. 386—91). Cf. G. *Schiller* (I 1968).

Obujenje mladeniča iz Naima (fr. *La Résurrection du fils de la veuve de Naïn*, nem. *Die Auferweckung* [ali *Heilung*] *des Sohnes der Witwe* [ali *des Jünglings*] *von Nain*), evang. ik. m. (Lk 7, 11—16): mladenič na nosilih pred mestnimi vrati. Up: npr. *relief* na → *lateranskem sarkofagu št. 135* (IV. st.).

L: Pigler I (1956, p. 306); Réau II/2 (1957, p. 384—85). — Cf. G. *Schiller* (I 1966, repr. 556—58).

Occasio (lat.), personifikacija (ugodne) *Priložnosti* (angl. *the Chance* ali *the Opportunity*, nem. *die günstige Gelegenheit*): mladenič ali mlada žena s krili na nogah, na vrteči se krogli in s čopom las na čelu (»za katerega je treba zgrabiti priložnost«). V renesančni ikonografiji stapljanje s personifikacijo → *Fortuna* (Sreča). Up: npr. Mantegnova šola (*Occasio et Poenitentia*, sneta freska, konec XV. st., Mantova, Pal. Ducale), Girolamo da Carpi (1541, Dresden), itd.

L: Panofsky Stud (1939 [1962]); Pigler II (1956, p. 465—66). — Cf. B. *Berenson* (1968, repr. 1818), A. *Warburg* (I 1932), R. *Wittkower* (Chance... 1937/38).

oceán → *Okéanos*

octo principalia vitia (lat.), *osem naglavnih grehov*, kršč. ik. m., ki so mu lit. predloga že spisi zgodnjih kršč. cerkv. piscev (cf. *Cassianus Massiliensis*). Sestavljajo ga *Superbia* (Napuh), *Vana Gloria* (Nečimernost), *Invidia* (Zavist) ali *Discordia* (Razpor), *Ira* (Jeza), *Acedia* (Lenoba) ali *Tristitia* (Čemernost), *Avaritia* (Skopost), *Gula* resp. *Ventris Ingluvies* resp. *Gastrimargia* (Požrešnost, Nezmernost) in *Luxuria* resp. *Fornicatio* (Nečistost). Po prehodu iz XI. v XII. st. se uveljavi motiv → *sedem poglavitnih grehov*.

L: A. M. *Koeniger:* Die Rätsel des romanischen Pfarrhoftores in Remagen (Mn 1947). — Cf. G. *Troescher* (1954).

oče pod nogami, hudobni satrap Dioskur kot atribut svoje hčere, sv. → *Barbare*. Up: npr. M. Albertinelli (na des. krilu prenosnega *triptiha*, d. 1500, Poldi Pezzoli).

***Odiranje Márs ija,** Tizianova upodobitev mit. motiva (o, pl, 212 × 207 cm, o. 1570, Kroměříž, Uměleckohistorické muzeum). Cf. s. v. *Apólon odira Márs ija.*

L: »CA« 32 (1969, kat. št. 496). — Cf. J. *Neumann* (1962).

Odiséja, Homerjev ep. Med Slovenci ga je ilustr. Marij → *Pregelj* (*Homer:* Odiseia, Lj: DZS 1951, prev. Anton *Sovrè*). Med ikonogr. motivi npr. *Odiséj in Kalipso* (→ *Böcklin*). Cf. infra & s. v. *Kirke*.

L: Pigler II (1956, p. 292—94, 316—21, 322, 329); Grant (1968).

Odiséj in Nausikaa, ik. m. po Odiseji (VI): goli Odiséj pred hčerjo fejaškega kralja in njenimi tovarišicami, s katerimi se je bila žogala. Up: npr. Pieter Lastman (npr. na hrastovini, d. 1619, Alte Pin., [star. varianta iz 1609 v Braunschweigu]), Salv. Rosa (pl [prej les], 1650-a leta, Eremitaža).

L: Hunger (1955, p. 233—34); Pigler II (1956, p. 318 & 320).

Odiséj v deželi Laistrigonov, ik. m. po *Odiseji*. Up: npr. StS med t. i. *Odisejevimi pokrajinami* (I. st., Rim, Vatikan, Bibl. Vat. [Mus. Profano]).

L: »M« 3 (1967, repr. p. 39).

Odo iz Metza, arhitekt Karla Vél., za katerega je sez. **palačno* (palatinsko) *kapelo* v → *Aachnu.*

L: cf. M. *Mušič* (1965).

Oertel, Robert (1907—....), nem. um. zgodovinar in muzealec. Raziskoval zlasti it. slikarstvo XIV.—XV. st., bil kustos v münchenski *Alte Pin.*, zdaj pa je direktor *Gemäldegal.* v zah. Berlinu (Dahlem).

B: ‚*Die Frühwerke des Masaccio*' (MarJb, 1933); ‚*Masaccio und die Geschichte der Freskotechnik*' (JPK, 1934); ‚*Die Verkündigung des Hugo van der Goes*' (Panth, 1937); ‚*Die Melozzo-Ausstellung in Forlì*' (ib., 1938); ‚*Wandmalerei und Zeichnung in Italien: Die Anfänge der Entwurfzeichnung...*' (MittF, 1940); *Fra Filippo Lippi* (W 1942, »Smlg. Schroll«); ‚*Wende der Giotto-Forschung*' (ZfKg, 1943/44); *Die Frühzeit der italienischen Malerei* (Stu 1953; rev. & razš. izd. Stu-Bl-K-Mainz 1966); ‚*Pontormos büßender Hieronymus*' (MittF, 1953—56); *Italienische Malerei bis zum Ausgang der Renaissance* (Mn 1960, »Meisterwerke der Alten Pin. München«); ‚*Perspective and Imagination*' (20. kongr. II, 1963); ‚*Die Vergänglichkeit der Künste: Ein Vanitas Stilleben von Salvator Rosa*' (MJb, 1963); ‚*Der Laurentius-Altar aus dem Florentiner Dom: Zu einem Werk des Maestro del Bambino Vispo*' (H :ydenreichov zb., 1964); ‚*An unknown early Work by the Le Nain Brothers*' (BM, 1969).

Oettinger, Karl (1906—....), avstr.-nem. um. zgodovinar. Prom. 1928 na Dunaju; ord. na univ. v Erlangenu.

B: *Lorenz Luchsperger: Der Meister der Wiener Neustädter Domapostel* (Bl 1935, »Forsch. zur deutschen Kg.« 12); ‚*Neue Beiträge zur Kenntnis der böhmischen Malerei und Skulptur um die Wende des 14. Jahrhunderts*' (WJb, 1935, dis.); ‚*Der Illuminator Erzherzog Ernst des Eisernen*' (A. Goldschmidtov zb., 1935); ‚*Der Meister von Wittingau und die böhmische Malerei des späteren 14. Jahrhunderts*' (ZDVKw, 1935); ‚*Zur Malerei um 1400 in Österreich*' (JSW, 1936); ‚*Altböhmische Malerei*' (ZfKg, 1937); ‚*Das Rätsel der Kunst des Hugo van der Goes*' (JSW, 1938); *Hans von Tübingen und seine Schule* (Bl 1938); ‚*Der Meister des Friedrichs-Altars von 1447*' (JPK, 1938); *Altdeutsche Bildschnitzer der Ostmark* (W 1942); *Altdeutsche Maler der Ostmark* (W 1942); ‚*Die wahre Giorgione-Venus*' (JSW, 1944); *Das Wienerische in der bildenden Kunst* (Szb 1948); *Anton Pilgram und die Bildhauer von St. Stephan* (W 1951); ‚*Das älteste Herzogsgrabmal Österreichs*' (R. Eggerjev zb. 2, 1952); ‚*Wiener Hofmaler um 1360—1380: Zur Entstehung des ersten deutschen Porträts*' (ZfKw, 1952); ‚*Ein österreichischer Kreuzigungsaltar gegen 1400*' (JSW, 1953); ‚*Zu Dürers Beginn*' (ZfKw, 1954); ‚*Zu Wolf Hubers Frühzeit*' (Weixlgärtnerjev zb., 1957 [JSW]); *Altdorfer-Studien: Die Frühzeit des Meisters und seiner Schule* (Nü 1959, »Erlanger Beitr. zur Sprach- u. Kw.« 3); ‚*Der Elfenbeinschnitzer des Echternacher Codex Aureus und die Skulptur unter Heinrich III., 1039—56*' (Jb. Blm, 1960); ‚*Laube, Garten und Wald: Zu einer Theorie der süddeutschen Sakralkunst 1470—1520*' (Sedlmayrjev zb., 1962); *Die Bildhauer Maximilians am Innsbrucker Kaisergrabmal* (Nü 1966, »Erlanger Beitr. zur Sprach- u. Kw.« 23).

L: zbornik: Festschrift Karl Oettinger zum 60. Geburtstag am 4. März 1966 gewidmet (Erlangen 1967, »Erlanger Forsch.: Reihe A« 20).

Ofelijina smrt, ik. m. po Shakespearu (7. prizor v 4. dejanju *Hamleta*). Up: mdr. Delacroix (npr. 1838, Neue Pin., in *lito.*, d. 1843), J. E. Millais (1852, Tate).

L: EWA XI (1966, t. 302).

officium, »duhovne dnevnice«, dnevne molitve kršč. resp. katol. duhovnikov, zbrane v → *brevirju* in razdeljene po urah (zato lat. *horae*): 1. *matutinum* (jutrnjice), sprva nočne molitve, in *laudes*, jutrnje hvalnice, pozn. združene kot *matutinum cum laudibus*; 2 *prima*, tj. pribl. naša 6. ura zjutraj; 3. *tertia*, tj. pribl. 9. ura dopoldne; 4. *sexta*, tj. nekako opoldne; 5. *nona*, tj. nekako ob treh popoldne; 6. *vesperae* (večernice); 7. *completorium* (sklepna molitev, »sklepnice«).

Offner, Richard (1889—1965), amer. (avstr.) um. zgodovinar. R. na Dunaju, tam štud. pri M. Dvořáku, prof. na *New York Univ.* (*Inst. of Fine Arts*), u. (76) v Florenci. Njegovo ime je neločljivo povezano z monumentalnim **A Critical and Historical Corpus of Florentine Painting* (NY od 1930 dalje), ki ga zdaj nadaljuje Klara *Steinweg*.

B: *Italian Primitives at Yale University: Comments and Revisions* (NY: Yale UP 1927); *Studies in Florentine Painting: The Fourteenth Century* (NY 1927); ‚*The Barberini Panels and Their Painter*' (A. K. Porterjev zb. I, 1939); ‚*Guido da Siena and A. D. 1221*' (GBA, 1950).

L: An Exhibition of Italian Panels & Manuscripts from the Thirteenth & Fourteenth Centuries in Honor of Richard Offner (1965 [rk, Hartford] — B!).

ogelna niša → *trompa*

ogelni kamen → *lapis angularis*

Ogenj (lat. *Ignis*, angl. *the Fire*, fr. *le Feu*, it. *il Fuoco*, nem. *das Feuer*), eden izmed elementov (→ *štirje elementi*). Up: npr. Arcimboldo (lipovina, 1566, Ksthist. Mus.).

L: Cirlot (1962, p. 100—01); »US« 9 (1969, repr. p. 239). — Cf. J. G. *Hertel* (pon. 1970, t. 10).

ogenj puhajoči konji → *Hélios*

Ogenj z neba použije petdeseterico, *ki jo je Ohozija* (→ *Ohozija bolan*) *poslal po Elijo*, bibl. ik. m. (4 Kralj 1, 9—12). Up: npr. v ozadju *lesor.* v → *Dalmatinovi Bibliji* (1584, I, f. 202).

ogledalo (lat. *speculum*, angl. *the mirror*, fr. *le miroir*, it. *lo specchio*, nem. *der Spiegel*). V evr. ikonografiji mdr. atribut kreposti → *Prudentia*, kot *brezmadežno ogledalo* (lat. *speculum sine macula*) pa simbol device → *Marije*. Up (ogledalo sploh): npr. na Jana van Eycka sliki → *Arnolfini in njegova žena* (kot v pozn. primerih iz staroniz. slikarstva konveksno ogledalo, ki je omogočalo v trenutku pregledati ves pro-

stor), na prizorih → *Venerina toaleta*, v neštetih → *podobah notranjščin*, itd.

L: Ferguson (1954); Réau III/3 (1959); Cirlot (1962, p. 201—02). — Cf. G. F. *Hartlaub* (*1951), W. *Molsdorf* (1920 [1926]), H. *Schwarz* (1952; 1959; 1967).

OGLEJ (lat. & it. *Aquileia*), mestece na Furlanskem, ust. kot rim. kolonija 181 pred in povečano 169 pred, pozn. *municipium* in eno izmed najpomembnejših središč, Atila ga porušil 452, 1. oglejski patriarh Paulin preselil središče patriarhata 557 v bližnji → *Gradež*, od srede IX. st. znova sedež patriarhata (ki mu je bilo od 811 podrejeno tudi slov. ozemlje juž. od Drave), vrh pod patriarhom Poponom (it. *Poppo*, 1019—45).

L: cf. G. *Brusin* (vse).

~ ***katedrala** (*Basilica*) z mogočnim zvonikom (*campanile*), ki je bil za zgled tudi številnim zvonikom na Primorskem, znova sez. pod patriarhom Poponom 1021—31 (posv. 1031). Notr.: iz Poponove dobe triladijska bazilikalna razdelitev z dvignjenim korom, stebri s korintskimi kapiteli in StS-e v apsidi; iz časa restavracije po potresu 1348 šilasti loki in strop. Znamenit talni **mozaik* (zač. IV. st.) iz nekd. juž. oratorija (najprej t. i. *cathemeneum & consignatorium*), sez. kmalu po 313 za škofa Teodorja (med prizori *Dobri pastir med antilopo* in *jelenom*, *Evharistična Viktorija*, simbolični *Boj med petelinom in želvo*, prizori iz *Jonove zgodbe*, prizori z *eroti ribiči*, itn.) — največji ohranjeni starokršč. mozaik ! V kripti StS-e s konca XII. st. (v *kristološkem ciklu* mdr. **Snemanje s križa* [2. apsida od des.] in pod njim na naslikani zavesi *Boj dveh konjenikov*; številni prizori iz *legende sv. Mohorja in Fortunata*). V *»cripta degli scavi«* ob vznožju zvonika očitno še star. (konec III. st.?), vsekakor pa poznoant. iluzionizmu še bližji **mozaik* iz nekd. sev. oratorija (mdr. *fazani* in kot v juž. mozaiku *Boj petelina in želve*).

L: Karl *Lanckoronski*, G. *Niemann* & H. *Swoboda:* Der Dom von Aquileia: sein Bau und seine Geschichte (W 1906); Cankar I/1 (1930, p. 47 [mozaik]); L. *Magnani:* Gli affreschi della basilica di Aquileia (T 1960); EWA III (1963, stp 587—89 — L!); Paolo Lino *Zovatto:* Mosaici paleocristiani delle Venezie (Udine 1963); *id.*, Aquileia (RbK I, 1966 — L!). — Cf. G. *Brusin*, O. *Demus* (1968), G. C. *Menis* (1958; 1965), P. *Toesca* (1925/26), etc.

oglje (angl. *the charcoal*, fr. *le charbon*, hrv. *ugalj*, it. *il carbone*, nem. *die Kohle*), risarska tehnika: uporabljajo se zlasti paličke vrbovega in lipovega oglja (risbo je treba fiksirati, da se ohrani). Po lit. virih vemo, da je oglje služilo za risanje že starim Grkom, ohranjene risbe pa poznamo od o. 1500, tj. od Dürerja dalje.

ognjena peč → *Trije mladeniči v ognjeni peči*

ognjeni voz z ognjenimi konji → *Elija na ognjenem vozu*

Ohozija bolan, bibl. ik. m. (4 Kralj 1, 1—2). Up: npr. *lesor.* v → *Dalmatinovi Bibliji* (1584, I, f. 202 — v ozadju → *Ogenj z neba použije petdeseterico*).

OHRID, tudi kot celota, s svojimi starimi stanovanjskimi hišami umetnostno pomembno mesto na severovzh. strani Ohridskega jezera (Makedonija). Posebno znamenita **c. sv. Sofije* z zelo zapleteno stavbno zgod. (najstar. *StS-e* v Makedoniji, XI. st., kažejo npr. *Vnebohod* in med bibl. motivi *Abraham daruje Izaka*), **c. Bogorodice Preslavne* (*Perivleptos*), pozn. imen. tudi *c. sv. Klimenta* (sez. 1295, *StS-e* iz istega časa, npr. *Maria Orans* in *Vnebohod* pa *Marijina smrt*, in iz 1365). — *Naroden muzej* z dragocenimi **ikonami* (XI. do XIV. st.).

L: Konstantin *Petrov* (ELU 3, 1964, s. v. — L!); EWA XIV (1967, stp 932—33 — L!); »PKG« 3 (1968, t. 240, XXXVI, 241, XXXVII); »US« 5 (1970). — Cf. V. *Molè* (Lj 1965 — L!).

Oidíp(us), grš. mit. junak, sin tebánskega kralja Laia (Laios) in Jokáste, ki mu je bilo prerokovano, da bo očeta ubil in mater za ženo vzel; med obema dejanjema je razrešil uganko → *sfinge*, ki se je nato vrgla z vrha skale ter se ubila. Oidípovi otroci: *Etéoklos*, *Polinéikes*, *Antígona*, *Isméne*. Up: *Oidíp in sfinga*, npr. Ingres (d. 1808 [& pozn.], Louvre; obrnjena kompozicija d. 1864, Walters), Gustave Moreau (d. [18]64, MM).

L: Grimal (1951, p. 323—25); Hunger (1955, p. 250—54); Pigler II (1956, p. 321); Grant (1968); »CA« 19 (1968, št. 50).

oinohóe, v ant. Grčiji vrč, s katerim so vlivali vino v čaše.

L: »US« 3 (1969, repr. p. 95).

Oinomáos (grš. *Oinómaos*), kralj Élide, mit. oseba. Cf. s. v. *Pélops*.

Oinóne → *Paris in Oinóne*

Ojetti, Ugo (1871—1946), it. um. zgodovinar in lik. kritik, imel pod fašizmom tako rekoč vlogo vodilnega lik. kritika, ur. rev. *Dedalo* (I—XIII, Mi-R 1920—33).

B: *Ritratti d'artisti italiani* (Mi 1911); (uv) *Il Ritratto Italiano dal Caravaggio al Tiepolo: Alla Mostra di Palazzo Vecchio nel MCMXI sotto gli Auspici del Comune di Firenze* (Berg s. a.); (& L. Dami & N. Tarchiani) *La pittura italiana del Seicento e del Settecento alla mostra di Palazzo Pitti* (Mi-R 1924) (& L. Dami) *Atlante di storia dell'arte italiana* (2 knj., Mi

1925—1934; n. izd. 1937); *La Pittura italiana dell'Ottocento* (Mi-R 1929); (uv) *Il Settecento italiano* (2 knj., Mi-R 1932).

Okéanos, v grš. mitologiji zemljo obdajajoče v. morje, sin Urana in Gée (→ *Géa*), titán, ki pa se ni bojeval z Zéusom ter zato tudi po porazu titánov ohranil oblast nad vodovji. S → *Tétido* oče vseh rek in izvirov (po Hesíodu njegovi otroci mdr. *Nil*, *Meander*, *Ahelóos*, *Nessos*, itd.) Up: npr. na slonokoščenem *reliefu* iz o. 870 na platnicah → *Perikop Henrika II.*

L: Grimal (1951, p. 321); Hunger (1955, p. 254); Grant (1968).

okovje (nem. *das Beschlagwerk*), pribitemu okovju podoben ornament, ki ga sestavljajo somerno urejeni trakovi, okrajki itn. Začetnik mu je Hans Vredeman de Vries o. 1560.

L: Klaus *Hinrichsen*, Beschlagwerk (RDK II, 15. zv., 1939 — L!); ZUZ (1957, repr. 43 p. 152).

oktober (lat. *mensis Octobris*, fr. *Octobre*, hrv. *listopad*, slov. tudi *vinotok*) kot ik. m. (→ *upodobitve mesecev*): zaznamujeta ga *tehtnica* in *škorpijon* (→ *zodiakalna znamenja*). Up: npr. *miniatura* v → *Sijajnem horariju vojvode berryjskega* (f. 10v — v ozadju srednjev. *Louvre*).

L: Cankar III/2 (1951, p. 248—49); »US« 8 (1968, p. 145). — Cf. J. *Sauer* (1902 [1924]).

oktogon, osmerokotnik (it. *l'ottágone*, nem. *das Achteck*), kot oblika med *»zemeljskim« kvadratom* in → *krogom* simbol prerojenja, zato v kršč. arhitekturi predvsem tloris → *baptisterija*.

L: G. *Bandmann* (LCI I, 1968, stp 40—41 — L!). — Cf. F. J. *Dölger* (1934).

Okunjev, Nikolaj Lvovič (1886—1949), rus. zgodovinar biz. umetn., pomemben zlasti kot raziskovalec stare srb. umetn.; učenec → *Ainalova*, ob oktobrski revoluciji emigriral v Carigrad, učil na Fil. fak. v Skopju (1920—21), od 1922 v Pragi, od 1925 učil na Karlovi univ.

B: *‚La découverte des anciennes fresques du monastère de Nérez'* (Slavia, 1927); *Monumenta Artis Serbicae, I—4* (Zgb 1928 [1. knj.], Pra 1930—31—32); *‚Sostav rospisi hrama v Sopočanah'* (Byzantinoslavica, 1929); *‚Portreti korolej-ktitorov v serbskej cerkovnoj živopisi'* (ib., 1930); *‚La Dormition de la Sainte Vierge dans la peinture médiévale orthodoxe'* (ib., 1931); *‚Mileševo, pamjatnik serbskogo živopisi'* (ib., 1938); *‚Monastir Morača v Černogorii'* (ib., VIII, 1939/46).

L: Miodrag *Jovanović* (ELU 3, 1964 — L!).

okus (lat. *gustus*, angl. *the taste*, fr. *le gout*, it. *il gusto*, nem. *der Geschmack*), ik. m. (→ *Pet čutov*). Okus ponazarjajo npr. poskušanje vina in pivci, med živalmi → *opica*. Up: npr. Michiel Sweerts (Stuttgart in kanadska zas. z.).

L: cf. J. G. *Hertel* (pon. 1970, t. CXII).

Olbrich, Joseph Maria (1867—1908), avstr. arh., tehten predstavnik dunajske → *secesije*. A: → *Dunaj* (→ *Sezzession*) & → *Darmstadt*, sodel. tudi v natečaju za lj. deželni dvorec.

L: *Joseph M. Olbrich (Drm 1967 [rk]); Damjan *Prelovšek* (Sinteza, št. 18/19, 1970).

Oldenbourg, Rudolf (u. 1921), nem. um. zgodovinar, prom. pri Ad. Goldschmidtu v Halleju 1911 (cf. infra, lit.).

B: *Thomas de Keysers Tätigkeit als Maler: Ein Beitrag zur Geschichte des holländischen Portraits* (Lpz 1911, »Kstwissenschaftliche Stud.« 7, dis); *‚Niederländer des 16. Jahrhunderts in der Alten Pinakothek'* (MJb, 1912); *‚Beiträge zu Cornelis Ketel'* (MfKw, 1914); *Die flämische Malerei des XVII. Jahrhunderts* (Bl 1918, »Handbücher der Königlichen Museen zu Berlin«); *P. P. Rubens: Des Meisters Gemälde in 583 Abbildungen* (Stu-Bl 1921, »KK« 5 [4., rev. izd.]); *Domenico Feti* (R 1921); *Die Münchner Malerei im 19. Jahrhundert, I* (Mn 1922 [avtor II. dela H. Uhde-Bernays]).

Oldenburg, Claes (1929—....), amer. (šved.) slikar, popartist, r. v Stockholmu.

OLIMJE, naselje blizu Sotle na Štajerskem, dkm. od 1208 dalje. Ohranjen juž. trakt z 2 stolpoma nekd. renesančnega gradu (1525—50), ki so ga 1663 dobili → *pavlinci* iz Lepoglave: 1665 do 80 preurejen v samostan (pavlinci tu do 1782). Nekd. samostanska *c. Vnebovzetja Device Marije* sez. 1675: v koru *freske* Ivana → *Rangerja* iz 1740, v 1728 prizidani kapeli Frančiška Ks. pa → *Lerchingerju* atr. *freske* (isti mojster okrasil tudi staro pavlinsko *lekarno* v jugozah. stolpu).

L: F. *Minařik:* Olimje: Historična lekarna v besedi in sliki (Mrb 1955); M. *Juteršek* (ELU 3, 1964, s. v.). — Cf. J. *Curk* (1959).

OLÍMPIJA (*Olimpía*) v Élidi na Peloponézu, kraj s slavnimi templji in zakladnicami (ne mesto, ker so tam živeli samó duhovniki!) in prizorišče panhelenskih »olimpijskih« iger, ki so se ponavljale vsaka 4 leta. Zač. pomembnih raziskavanj 1875—81 (Ernst → *Curtius*): v *Hêrinem templju* (→ *Heraion*), najstar. znanem grš. svetišču, so odkrili domn. orig. Praksítelove plastike → *Hêrmes z malim Diónisom*. Zéusov tempelj, dorski peripteros (sez. do 456 Libon), je na zah. čelu kazal *boj kentavrov in lapitov* (v sredi bojevnikom nevidni Apólon, ki odloči zmago lapitom), na vzh. čelu *priprave za Pélop(s)ovo in Oinomaovo tekmovanje* (→ *Pélops*), na 12 metopah pa → *dvanajst Hêraklovih junaških dejanj*. Pozn. je Zéusov tempelj obogatila še Fidiov *hrizelefantinski kip Zéusa*, nasproti njegove vzh. strani pa je na 9 m visokem podstavku stala Paioniova *Nike*, ki jo zdaj z drugimi ohranjenimi kipi vred hrani

Arheol. muz. (npr. metopi z Zéusovega templja *Hêrakles in Atlas* in *Hêrakles čisti Avgijev hlev*, marmor. reliefa, viš. 1,6 m, o. 460).

L: E. *Kunze:* Neue Meisterwerke griechischer Kunst aus Olympia (Mn 1948, »Meisterwerke der K.« 6—7). EWA VI (1962, stp 923—26 — L!), XV: Index (1968, p. 415 — cf. *Olympia*); »PKG« 1 (1967, t. 66—69, 90, 254 — L!); »US« 3 (1969). — Cf. E. *Buschor* (& R. *Hamann* 1924), E. *Curtius* (1877—1881; & F. *Adler* 1890—1897), W. *Dörpfeld* (1935).

Oliver, Isaac (pred 1568—1617), angl. (fr.) miniaturist. Zlatarjev sin, r. v Rouenu, u. v Londonu. M: npr. *Moški portret* (celopost., sedeč pod drevesom, pergament, o. 1590, Windsor).

L: Gregory *Martin* (Kindler IV, 1967, s. v.). — Cf. G. *Reynolds* (1947), E. *Waterhouse* (1953).

Oljska gora (angl. *The Mount of Olives* [*The Agony in the Garden*], fr. *Le Mont Olivet* [*L'Agonie au Jardin des Oliviers* ali *de Gethsémané*], it. *L'orazione nell'Orto*, nem. *Der Ölberg* [*Christus am Ölberg*], srb. *Molitva u Getsimanskom vrtu*), evang. ik. m. (npr. Mt 26, 36—46): učenci spé na pristavi Getsemani, pos. bliže Kristusu Peter, Janez Ev. in Jakob star. Up: npr. Duccio (na → *Maestà*, 1308/11), Višibrodski mojster (Praha), Mojster → *Třeboňskega olt.* (ib.), H. Multscher (ena izmed tabel t. i. *Wurzaškega olt.*, 1437, Dahlem), Wolgemutov krog (temp, na orig. okviru d. 1495, Sv. Miklavž nad Oplotnico pri Čadramu), tabla → *Kranjskega olt.* (o. 1510), F. Bergant (*Kristus z angelom, ki ga krepča* [cf. Lk 22, 43], Križna gora pri Ložu in slika sredi učinkovitega Gallovega olt. nastavka, Gora Oljka nad Polzelo, c. sv. Križa).

L: Réau II/2 (1957, p. 427—31); Stari tuji slikarji, II (Lj 1964 [rk, NG], št. 54); EWA XV: Index (1968, p. 7 — cf. *Agony in the Garden*); »US« 8 (1968, repr. p. 223 — Riemenschneider); Stele (1969, p. 263 ss, repr. 102, 236, 242). — Cf. K. *Künstle* (1928, p. 425—27), G. *Schiller* (II 1968), A. *Stegenšek* (1914).

oltar (lat. *altare* [iz *alta ara*] ali *mensa Domini*, angl. *the altar*, fr. *l'autel*, it. *l'altare*, nem. *der Altar*), najpomembnejši kršč. kultni predmet, simbolična podoba mize, na kateri je Kristus (→ *Zadnja večerja*) ustanovil zakrament Rešnjega telesa (po kršč. veri se Kristus na olt. znova in znova resnično daruje). Po obliki razločujemo mizo ali skrinjo ali sarkofag. Tak olt. v ožjem pomenu besede je lahko prekrit z baldahinom ali pa dopolnjen z olt. nastavkom (ki ga v vsakdanjem govorjenju in tudi v strok. umzg. pisanju prav tako imenujemo olt.), ki stoji na sami olt. mizi ali pa za njo (cf. s. v. *krilni olt.*). V c. z več oltarji razločujemo *véliki olt.* (nem. *der Hochaltar* ali *der Tronaltar*) in stranske oltarje (nem. *die Nebenaltäre*). Poleg običajnega *nepremičnega olt.* (njegove sestavine so: podstavek, lat. *stipes*, plošča, *mensa*, in grobek, *sepulchrum*) poznamo različne umetnostno pomembne primere → *prenosnih olt.*, zlasti iz srednjega veka. — Cf. s. v. *antependij*.

L: Franz *Wieland:* Mensa und Confessio: Der Altar der vorkonstantinischen Kirche (Mn 1906); *id.:* Altar und Altargrab der christlichen Kirchen im vierten Jahrhundert (Lpz 1912 [= Mensa u. Confessio II]); K. *Galling:* Der Altar in den Kulturen des Alten Orients (Bl 1925); O. *Döring:* Der christliche Altar: sein Schmuck und seine Ausstattung (Paderborn 1928); Karl *Schultz:* Der deutsche Altar im späten Mittelalter (Wü 1939); W. *Wegner:* Der deutsche Altar des späten Mittelalters (Mn 1941, »Münchener Beitr. zur Kg.« 7); L. *Ziehen* [I], K. *Galling* [II], J. P. *Kirsch* & Th. *Klauser* [III], Altar I—III (RAC I, stp 310—54 — L!); Karl *Heimann:* Der christliche Altar: Übersicht über seinen Werdegang im Laufe der Zeiten (Abensberg 1954 — L!); EWA IX (1964, stp 289—93), XV: Index (1968, p. 14—15); Otto *Nußbaum:* Der Standort des Liturgen am christlichen Altar vor dem Jahre 1000 (2 knj., Bn 1965); Klaus *Wessel*, Altar (RbK I, 1966 — L!); *id.*, Altarbekleidung (ib.); Walter *Grundmann:* Die Sprache des Altares: Zur Glaubensaussage im deutschen Flügel- und Schreinaltar (Bl 1966); LCI I (1968, stp 105—07 — L!). — Cf. J. *Braun* (*1924; 1932), J. *Flis* (1908, p. 3 ss); W. *Paatz* (1963), J. *Sauer* (1902 [1924 — L!]), E. von *Sydow* (1912), etc.

***Oltar družine Mérode,** eno izmed najslavnejših del staroniz. slikarstva, triptih Roberta → *Campina*, imen. po prejšnjih lastnikih, družini Mérode, ki ga je podedovala po princu d'Arenberg (slednji ga je bil 1820 kupil v Bruggeju). Odprt (hrastovina, 61 × 116 cm, o. 1427/28, Cloisters) kaže na srednji tabli (61 × 64 cm) *Oznanjenje*, na krilih (vsako 61 × 26 cm) pa levo *donatorsko dvojico* in des. *Jožefa v delavnici* z znamenitima, simbolično pomembnima mišnicama. Mojstrovino so 1957 — kljub prepovedanemu izvozu umetnin — za milijon dolarjev prodali v ZDA.

L: Friedländer II (1924); Cankar III/2 (1951); *Panofsky Neth (1953); Met Mus B (dec. 1957 — avtorji Th. *Rousseau Jr.*, Margaret B. *Freeman*, William *Suhr*). — Cf. W. E. S. *Heckscher* (1968), M. *Schapiro* (*1945), I. L. *Zupnick* (1966).

***oltar iz Mühlhausna,** triptih, delo praškega slikarja (pl na smrekovem lesu z vložki iz hrastovine, srednja tabla brez okvira 188 × 87 cm, vsako krilo po 204 × 51 cm, o. 1385, Stuttgart). Odprti olt.: v sredi *sv. Václav*, levo *sv. Vid*, des. *sv. Sigismund*, Zaprti olt.: v sredi *Marijino kronanje* in spodaj *Oznanjenje*; levo *Kristus trpin in pod njim donator, praški meščan Reinhart iz Mühlhausna*; des. *Kristus na križu med Marijo in Janezom Ev.*

L: cf. K. *Lange* (1906), A. *Matějček* (1938; & J. *Pešina* 1950 — L!).

oltar mestnih svetovalcev → *Retablo de los ...*

oltar Rešnje krvi (Riemenschneider) → *Rothenburg ob der Tauber* (→ *Jakobova cerkev*)

***oltar treh kraljev** → *Lochner*

oltar z gradu Pähl (nem. Pähler Altar), krilni olt. iz o. 1400 (München, Bayerisches Nationalmus.) s *Križanim med Marijo in Janezom Ev.* (srednja tabla), *Janezom Krst.* (levo) in *Barbaro* (des.); očitno nastal v tesni zvezi s sočasnim češ. slikarstvom.

L: Stange IV (1951); Hanno-Walter *Kruft*, Zur Herkunftsbestimmung des Pähler Altars (Panth, 1967 — L!); Landolt (1968).

oltar z gradu Wurzach → *Multscher, Hans*

***Olympia,** slej ko prej najslavnejša Manetova slika (o, pl, 130 × 190 cm, d. 1863, Louvre), ki je — čeprav inspirirana po Tizianovi → *Urbinski Veneri* — na Salonu 1865 ravno s svojo »modernostjo« (takó kot dve leti prej → *Zajtrk na travi*) povzročila viharno nezadovoljstvo občinstva in kritike (mdr. Théophile Gautier, Edmond About). Ogorčenje je veljalo takó upodobljeni snovi (slikar je model Victorino → *Meurend* predstavil kot nepolepšan akt, na postelji, s črno služabnico, ki ji prinaša šopek, in črno mačko) kakor samemu načinu slikanja (jukstapozicija komajda zmodeliranih barvnih ploskev).

L: »CA« 14 (1967, kat. št. 62); »M« 1 (1967, p. 110). — Cf. (tudi s. v. *Manet*) G. *Bazin* (1958), É. *Zola* (1866 [Mon Salon]; 1867).

OMAHA (*Nebraska*, ZDA [*West Central*]). V 1931 dkč. *Joslyn Memorial* (*22nd Street & Dodge*) je *Joslyn Art Museum.* Med slikarji, ki so zastopani v njem, npr. Lorenzo di Credi (tondo), Tizian (*Portret moža s sokolom in psom*, o. 1525), Magnasco in Renoir.

L: EWA XIV (1967, stp 651); »CA« 32 (1969, kat. št. 123).

Omčikus, Petar (Pierre), (1926—....), slikar. R. na Sušaku, dkč. 1947 ak. v Bgd, od 1952 dalje v Parizu.

L: K. *Ambrozić* (ELU 3, 1964, s. v.); B. *Pogačnik* (Delo, 8. III. 1968, p. 5). — Cf. M. *Seuphor* (1957).

Omega Workshops, delavnice, ki jih je 1913 ust. R. E. → *Fry:* več slikarjev, mdr. Duncan Grant, Vanessa Bell in Wyndham Lewis, je snovalo pohištvo, tapiserije, posodje ipd., izdelki pa so bili zaznamovani samó z grš. črko *ómega.*

Omersa, Nikolaj (1911—....), slov. slikar. R. v Idriji, dkč. realko v Lj in 1933—37 ak. v Zgb (Tartaglia, Krizman), v Lj učil na gimn., Šoli za umetno obrt in od 1954 na ALU (docent, 1965 izr. prof.). S: krajine, vedute iz Lj, npr. *Kongresni trg* (d. 1942, MG), *portreti otrok*, več *avtp.* (npr. d. [19]43, MG [last Komisije za kult. zveze z inozemstvom, Bgd]). — Ilustr. mdr. M. Šego, P. Golio, F. Bevka, H. G. Wellsa, Jurčiča, M. Ayméja, Z. Greya in R. Kiplinga.

L: AS (1958 — L!); Luc *Menaše* (NRazgl, 1960, p. 403); ŠijanecS (1961); Luc *Menaše* (ELU 3, 1964, s. v.); ZMG (1964); SlovS (1966).

Ómfale (grš. *Omfále*, lat. *Ómphale*), lidijska kraljica, ki ji je služil → *Hêrakles.* V enem letu se je tolikanj pomehkužil, da ji je prepustil levjo kožo in kij, sam pa se po žensko oblačil in predel. Up: npr. L. Cranach star. (npr. les, d. 1537, Braunschweig), B. Spranger (baker, Ksthist. Mus.) itd.

L: Grimal (1951, p. 201—02 & 328); Hunger (1955, p. 254—55); Pigler II (1956, p. 111—16); »US« 9 (1969, repr. p. 221 & 236).

Omne tulít punctúm, qui míscuit útile dulci, heksameter iz Horácovega *Pisma o pesništvu* (→ *Ars poetica*, 343: *»žebljico zadene v glavico, kdor veže prijetno s koristnim«* v A. Sovretovem prev. ali bolj dobesedno: *Odobravanje vseh je požel, kdor je koristno pomešal s prijetnim*), zapisan mdr. tudi na C. Le Blonovem naslovnem bakr. *Anatomy of Melancholy* Roberta → *Burtona* (npr. 5. izd. 1638).

L: Büchmann (p. 89); Fumagalli (št. 5); Saturn and Melancholy (1964, repr. 112).

Omnia vincit Amor → *Amor zmagovalec*

Omont, Henri A. (1857—1940), fr. um. zgodovinar, poznavalec srednjeveških IR (delal v pariški *Bibl. Nat.*).

B: *Miniatures de plus anciens manuscrits grecs de la Bibliothèque Nationale du VIe au XIVe siècle* (P 1902; 2. izd. 1929); *Miniatures du psautier de S. Louis: Manuscrit lat. 76 A de la Bibliothèque de l'Université de Leyde* (Leyde 1902); *Psautier de Saint-Louis: Reproduction des 86 miniatures du manuscrit latin 10525 de la Bibliothèque Nationale* (P 1902); *Vie et histoire de Saint-Denis: Reproduction des 30 miniatures du manuscrit français N. A. 1098 de la Bibliothèque Nationale* (P 1905); *Livre d'Heures de Henri II: Reproduction des 17 miniatures du manuscrit latin 1429 de la Bibliothèque Nationale* (P 1905); *Josephe: Antiquités et guerre des Juifs: Reproduction des 25 miniatures des manuscrits français 247 et nouv. acq. 21013 de la Bibliothèque Nationale* (P s. a. [1906?]); *Psautier illustré: Reproduction des 107 miniatures du manuscrit latin 8846 de la Bibliothèque Nationale* (P s. a. [1909?]); *Grandes Chroniques de France enluminées par Jean Fouquet: Reproduction des 51 miniatures du manuscrit 6456 de la Bibliothèque Nationale* (P s. a. [(1909]); *Évangiles avec peintures byzantines du XIe siècle: Reproduction des 361 miniatures du manuscrit grec 74 de la Bibliothèque Nationale* (P s. a. [1909?]); *Peintures*

et initiales de la première bible de Charles le Chauve: Reproduction des 90 miniatures du manuscrit latin 1 de la Bibliothèque Nationale (P 1911); *Peinture et initiales de la seconde bible de Charles le Chauve: Reproduction des 81 miniatures du manuscrit latin 2 de la Bibliothèque Nationale* (P 1911); *Notitia dignitatum imperii Romani: Reproduction réduite des 105 miniatures du manuscrit latin 9661 de la Bibliothèque Nationale* (P 1911); *Album de Villard de Honnecourt, architecte du XIIIe siècle: Reproduction des 66 pages et dessins du manuscrit français 19093 de la Bibliothèque Nationale* (P s. a.); *Livre des Merveilles: Marco Polo, Odoric de Pordenone, Mandeville, Hayton, etc., Reproduction des 265 miniatures du manuscrit français 2810 de la Bibliothèque Nationale* (2 knj., P s. a.); *Portraits des rois de France du recueil de Jean du Tillet: Reproduction réduite des 32 miniatures du manuscrit français 2448 de la Biblioth que Nationale* (P s. a.); *Heures d'Anne de Bretagne: Reproduction réduite des 63 peintures du manuscrit latin 9474 de la Biblioth que Nationale* (P s. a.).

Onasch, Konrad (1916—....), nem. cerkv. in um. zgodovinar, protestantski duhovnik, r. v Gdansku.

B: *‚Die Ikone der Gottesmutter von Vladimir in der Staatlichen Tret'jakov-Galerie zu Moskau'* (Ostkirchliche Stud., V, 1956); *Das Weihnachtsfest im orthodoxen Kirchenjahr: Liturgie und Ikonographie* (Bl 1958); *Ikonen* (Bl 1961, »Altrussische Kstdenkmäler«); *Das Problem des Lichtes in der Ikonenmalerei Andrej Rublevs* (Bl 1962, »Berliner byzantinische Arbeiten« 28); *‚Theophanes der Grieche: Ein Maler der Frührenaissance in Rußland'* (Renaissance u. Humanismus in Mittel- u. Osteuropa, I, 1962); *‚Zum Problem der Ästhetik in der altrussischen Ikonenmalerei'* (Byzantinische Beiträge, Bl 1964).

L: Kü (1961).

óniks, poldrag kamen (drobnozrnat kremenjak), ahat s črnimi in belimi plastmi, od antike dalje porabljan za okrasne predmete, nakit, kameje, ipd. (→ *Gemma Augustea*, → *kelih*, → *orlovska kaméja*, itd.).

L: EWA VI (1962, t. 39, 45, 48); »PKG« 2 (1967, t. 384b, XXIXa, 385a & c, 386c, 387).

Onofrio (di Giordano) de la Cava, it. napolitanski inženir in arh., 1436—43 akt. v → *Dubrovniku* (povabili so ga, da jim je sez. vodovod).

L: Lukša *Beritić* (ELU 3, 1964, s. v. — L!).

Oost, Jacob van (1601—1671), flam. slikar v Bruggeju. S: npr. *David z Goljatovo glavo* (d. 1645, Eremitaža).

O. P., abr. za *Ordo Praedicatorum*, tj. »red pridigarjev« (→ *dominikanci*).

op art (angl. *Op Art* iz *optical art*), smer novejše, dosledno abstr. umetn., ki se opira na znanstv. raziskavanje vizualne percepcije, tj. neposrednega vplivanja barv in oblik na človeško oko. Med pionirji op arta je → *Vasarely*, sicer pa se je smer razmahnila zlasti v ZDA v 1960-ih letih.

L: William *Seitz:* The Responsive Eye (NY 1965 [rk, MMA]); ELU 4 (1966, p. 685 s. v. *Nova tendencija*). — Cf. H. H. Arnason (1968 ali 1969 [p. 615—20]), B. S. *Myers* (IV 1969, s. v. [tekst *Davidson*]).

opati → *vladarji in vladavine, škofje in opati*

opečna arhitektura (nem. *die Backsteinarchitektur*). Iz neometane opeke sez. stavbe poznamo že od Sumerijcev dalje (od 4. tisočletja pred), v zgod. zahodnoevr. umetn. pa jih največkrat omenjamo na kamna revnem severnonem. ozemlju v obd. romanike in gotike (v nem. umzg. lit. termin *Backsteingotik* za posebno obliko gotskega stavbarstva) in sploh v sev. Evropi od Nizozemske in Danske do Poljske. V vseh teh deželah je posebno gradivo vodilo tudi do nekaterih lik. posebnosti. Južno od Alp se je v opečnem stavbarstvu najbolj odlikovala Lombardija, in sicer od zgodnjega srednjega veka pa do renesanse.

L: Fritz *Gottlob:* Formenlehre der norddeutschen Backsteingotik (Lpz 1900); Fritz *Schumacher:* Das Wesen des neuzeitlichen Backsteinbaus (Mn 1917); Otto *Stiehl:* Backsteinbauten in Norddeutschland und Dänemark (Stu 1923, »Bauformen-Bibl.« 18); Irmgard *Le Mang:* Die Entwicklung des Backsteinbaues im Mittelalter in Norddeutschland (Str 1931, »SdK« 283); Friedrich *Wachtsmuth:* Der Backsteinbau in der Neuzeit (Mrbu 1942); Albert *Renger-Patzsch* & Willy *Burmeister:* Norddeutsche Backsteindome (3. izd., Bl 1943 [1. izd. Bl 1929]). — Cf. F. *Adler* (1862—1863).

opéka (grš. *plíntos*, lat. *later*, angl. *the brick*, fr. *la brique*, it. *il mattone* in *i laterizi*, nem. *der Ziegel* ali *der Backstein*).

L: Ana *Deanović* (ELU 3, 1964, s. v.).

Ophelia → *Millais, Sir John Everett*

opica (lat. *simia*, angl. *the ape* ali *the monkey*, fr. *le singe*, hrv. *majmun*, it. *la scimmia*, nem. *der Affe*). V srednjev. kršč. umetn. na splošno simbolizira grešnika, hudobnost, prekanjenost in poželenje, hudiča in zlo nasploh (*figura diaboli*; *Diabolus simia Domini*). V okviru → *petih čutov* predstavlja → *okus*. Ker je umetn. »opica narave« (*Ars simia naturae*), je opica postala tudi simbol upodabljajoče umetn., slikarstva in kiparstva (zato z njo zaznamovana Michelangelova *Uporni* in t. i. *umirajoči suženj*).

L: Liselotte *Stauch*, Affe (RDK I, 1937); William C. *McDermott:* *The Ape in Antiquity (Balt 1938, »The John Hopkins Univ. Stud. in Archaeology« 27); Réau I (1955, p. 112); Liselotte *Wehrhahn-Stauch* (LCI I, 1968, stp 76—79 — L!). — Cf. H. W. *Janson* (*1952), W. *Molsdorf* (1920, št. 983 & 993).

opolzkost → *lascivnost*

opornik (angl. *the buttress*, fr. *le contrefort*, nem. *der Strebepfeiler*), gotski arhitekturni člen (del zun. pomožne konstrukcije), ki ob stanjšanih stenah prestreza na zunanjščini pritisk oboka.

L: Cankar II/2 (1933, p. 213). — Cf. J. *Flis* (1885, p. 101—02 — *Podporniki*).

oporni lok (angl. *the flying buttress*, fr. *l'arc-boutant*, nem. *der Strebebogen*), gotski arhitekturni člen, ki prevaja obočni pritisk od opornikov gl. ladje do opornikov stranskih ladij.

L: Cankar II/2 (1933, p. 213); »US« 8 (1968, p. 16). Cf. J. *Flis* (1885, p. 102 — *podporni loki*).

oppidum (lat.), utrjen kraj, trdnjava. Izraz običajno uporabljamo za utrjene keltske kraje, kot je npr. bila nekoč → *Ženeva*.

L: cf. J. *Filip* (II 1969 s. v. Oppida — L!).

Opportunitas (lat.), *Udobnost* → *Véliki zmagoslavni voz cesarja Maksimilijana I.*

Oprescu, Gheorge, tudi Georges *Opresco* (1881 do 1969), rom. um. zgodovinar v Bukarešti, prof. na tamk. univ.

B: *L'art roumain de 1800 à nos jours* (Malmö 1935); *Die rumänische Bildhauerkunst* (Bukarest 1957); ‚*Die rumänische Kunstwissenschaft zum Thieme-Becker*' (Vollmerjev zb., 1957); *Artele plastice in Romînia…* (Bucureşti 1959); ‚*Ein Blick in die Vergangenheit*' (Steletov zb., 1959); *Masters of World Painting in Rumanian Museums* (Bucurest 1960); ‚*Cinq siècles d'art médiéval en Roumanie*' (GBA, 1960); *Die Wehrkirchen in Siebenbürgen* (D 1961); *Nicolae Grigorescu* (Bucureşti 1961); ‚*Oeuvres inédites de Géricault en Roumanie*' (Art de France, I, 1961); (& A. Grabar) *Rumänien: Bemalte Kirchen in der Moldau* (Mn 1963, »UNESCO-Smlg. der Weltkst«).

L: zbornik: Omagiu lui Gheorge Oprescu… (Bucureşti 1961). — Louis *Hautecoeur* (Monde, 21. IV. 1969, nekr.).

Oprešnik, Ankica (1919—….), srb. grafičarka in slikarka. R. v Vitezu, 1949 dkč. ak. v Bgd, živi v Novem Sadu in se ukvarja tudi s snovanjem tapiserij.

L: Lj Gr (1959—69); Katarina *Pavlović* (ELU 3, 1964, s. v.); A. *Bassin* (Delo, 15. XI. 1969, p. 17).

Ops (lat., 2. sklon *Opis*; it. *Opi*), rim. boginja, istovetna s frigijsko → *Kibélo*. Uvedbo njenega čaščenja v Rimu je up. Mantegna v t. i. *Scipionovem triumfu* (Nat. Gall.). Njen atribut je → *zidana krona*, sama pa pooseblja element → *Zemljo* ali pa se pojavlja v tesni ikonogr. zvezi z njim. Up: Vasari in C. Gherardi: *Ops v vozu, ki ga vlečejo 4 levi*, freska, 1556, Florenca, Pal. Vecchio, Sala d'Opi, strop), Ammanati (bron, 1572/73, ib., Studiolo di Francesco I, v niši na vhodni, elementu Zemlje posv. steni s portretom Cosima I.), Francesco Bassano (*Zemlja*, prej Dunaj, z. kneza Liechtensteina).

L: Vasari-Milanesi VIII (p. 44—46). — Cf. V. *Cartari* (1571), J. *Seznec* (1953).

opus alexandrinum (lat.), »aleksandrijsko delo«, obloga tal z mozaikom iz raznobarvnega granita, porfirja, itd. (npr. tlak v → *Sikstinski kap.*).

opus francigenum (lat.), fr. delo, v XII.—XIII. st. uporabljan naziv za gotski slog.

opus quadratum, rim. način zidave iz pravokotno obsekanih klad, ki so delno postavljene druga nad drugo kot smerniki (nem. *der Laufer*) in vezniki (*der Binder*). Izročilo tega načina ohranja zidava romanske dobe, ki se prav tako odlikuje z zidovi iz pravilno obklesanih kamn. klad.

»**Opus quinque dierum**«, znana Dürerjeva podoba *Dvanajstletnega Jezusa med učitelji* (les, 65 × 80 cm, d. 1506, Thyssen, prej Rim, Pal. Barberini), imen. takó po napisu na »cartellinu« v levi knj., ki je poleg monograma in letnice očitno navajal tudi kraj nastanka — Rim (*Romae* — delno vidno po zadnji restavraciji, povsem pa na risani kopiji 45 × 53 cm, cf. infra *Arnolds & Winzinger*). Slika pomembna tudi zaradi očitnih it. predlog (Leonardova »karikatura« kot predloga za eno izmed glav, »beneški« starec z brado).

L: Cankar III/2 (1951, p. 388—89); G. *Arnolds*, »Opus quinque dierum« (Winklerjev zb., 1959). — Cf. J. *Bialostocki* (1959), F. *Winzinger* (1966).

orans (lat.), *tisti, ki moli.* Cf. s. v. *orant.*

orant, oranta, *»molilec«, »molilka«*, v poznoant. in starokršč. umetn. lik moža ali (pogosteje) žene z dvignjenima razprostrtima rokama (z navzgor obrnjenima dlanema). Ponazarja dušo umrlega, ki moli, ali molitev sploh. V podobi orantov tudi → *Danijel v levnjaku*, → *Trije mladeniči v ognjeni peči*, itn. (→ *Maria Orans*).

L: Cankar I/3 (2. izd., 1930, p. 31—32 [& repr. 7]).

Oratio in monte Olivarum (lat.), *Molitev na* → *Oljski gori* (evang. ik. m.).

orbiculus (lat.), kolut, okrogla ploskev, krog; kot atribut vladarjev, Kristusa itd. ponazarja svet, zlasti kot *orbis tripartitus*, i. e. na troje razdeljeni krog, ki zaznamuje tri → *dele zemlje* resp. celine (kontinente) resp. njihove prebivalce.

Orcagna, Andrea, s pr. im. *Andrea di Cione* (1308—1368), it. florent. slikar, kipar, arh. in pesnik. P: npr. marm. *tabernakelj* (na reliefu *Marijine smrti* tudi *avtp.*, o. 1349—59, Florenca, Orsanmichele). S: npr. *fragmenti fresk* v Mus. dell' Opera di Sta Croce in *poliptih* v Capp.

Strozzi v c. Sta Maria Novella v Florenci (sgn. & d. 1357).

L: Klara *Steinweg:* Andrea Orcagna: Quellengeschichtliche und stilkritische Untersuchung (Str 1929, »ZKA« 131); L. *Marcucci* (Kindler IV, 1967, s. v. — L!); »US« 8 (1968, p. 80—81), P. *Toesca* (Il Trecento 1951). — Cf. M. *Meiss* (1970).

Ordo Praedicatorum → *dominikanci*

oreh (lat. *iuglans*, angl. *the* [*wal*] *nut-tree*, fr. *le noyer*, nem. *der Walnußbaum*). Orehovina (nem. *das Nußbaumholz*).

L: cf. L. *Behling* (K-Graz 1964).

orel (lat. *aquila*, angl. *the eagle*, fr. *l'aigle*, it. *l'aquila*, nem. *der Adler*) se kot kraljevska ptica ponaša z bogato ikonografijo: Zeusov resp. Jupitrov simbol, atribut in apokaliptični simbol → *Janeza Ev.*, mdr. tudi atribut *Florijana* (orel čuval njegovo truplo), *Martine* (orla stražila njeno truplo), *Medarda* (otroka ga je orel z razprostrtimi krili branil pred dežjem), *Vaclava* (grb z orlom), itn. V srednjev. kršč. ikonografiji poleg tega orel ponazarja Kristusov → *Vnebohod.* — Cf. s. v. *dvoglavi orel.*

L: Hans *Kallenbach*, Adler (RDK I, 1937 — L!); Denise *Jalabert*, Recherches sur la faune romane: L'Aigle (Bull. mon., 1938); Th. *Schneider* & E. *Stemplinger*, Adler (RAC I, 1950, stp 87—94 — L!); Ferguson (1954); Réau I (1955, p. 84—86 — L!); Ferdinand *Herrmann*, Das Tier als Schöpfer (Stud Gen, 1967); Liselotte *Wehrhahn-Stauch*, Aquila-Resurrectio (ZfKw, 1967); *ead.*, Adler (LCI I, 1968, stp 70—76 — L!). — Cf. G. de *Tervarent* (I 1958, stp 4—8), R. *Wittkower* (1938/39).

Oréstes, sin → *Klitaim(n)éstre* in → *Agamémnona*, ki ga je njegova sestra → *Eléktra* rešila; v Fókidi je zrasel skupaj s sinom svojega strica (on in *Píades* sta poleg Ahila in Patrokla pa Tezeja in Peiritoosa najznamenitejša prijatelja grš. mita), se z njim v Mikene vrnil ter očeta maščujoč, mater in → *Aigista* ubil. Up: npr. P. Lastman (*Oréstes in Píades*, d. 1614, Rijksmus.).

L: Hunger (1955, p. 256—57).

Órfej (grš. *Orféus*, lat. *Órpheus*, fr. *Orphée* it. *Orfeo*), najslavnejši pevec grš. mitologije, ki s svojim petjem in igranjem ni očaral samó živali, ampak tudi drevesa in skale. Poznamo ga iz zgodbe o → *argonavtih*, predvsem pa po njegovem lastnem mitu, kot sta ga oblikovala v starem Rimu Vergil v svojih *Georgica* in Ovid ter nešteti umetniki za njima: svojo ljubljeno soprogo Evridiko (*Euridike*) je šel reševat v sam Had. Up: npr. relief *Órfej, Eurídike in Hermes* (rim. kopija grš. originala [po 420 pred], Napoli).

L: Grimal (1951, p. 332—33 — L!); Hunger (1955, p. 258—61 — L!); »PKG« 1 (1967, t. 87 — L! [neapeljski relief]); Grant (1968); etc.

Órfejeva smrt, mit. ik. m. (Ovid. Met. XI, 1—66): trakijske bakhantinje ga kamenjajo in raztrgajo. Up: npr. R. Savery (*Pokrajina* iz o. 1618 [prizor v ozadju], Ksthist. Mus.).

L: Pigler II (1956, p. 189).

Órfej med živalmi (angl. *Orpheus charming the animals*, nem. *Orpheus unter den Tieren*), mit. ik. m. po Ovidu (Met. X, 86—105, & XI, 1—2). Up: npr. Luca Della Robbia (*relief*, 1437/39, Florenca, stolnični *campanile*, sev. stran pritličja [orig. hrani Mus. dell'Opera del Duomo]), F. Pourbus star. (les, d. 1570, Pitti), R. Savery (les, d. 1610, Städel; les, d. 1628, Nat. Gall.), itd. — Cf. s. v. *Diptih Carrand.*

L: Pigler II (1956, p. 186—89); EWA X (1965, t. 246 des.) & XIII (1967, t. 342 levo); »MdS« 7 (t. VI); »PKG« 8 (1970, t. 80a). — Cf. R. H. *Wilenski* (1960, repr. 586).

Órfej v podzemlju, mit. ik. m., npr. po Ovidu (Met. X, 11—52).

L: Pigler II (1956, p. 184—85).

orfizem → *Delaunay, Robert*

Orhomene, staro središče → *Beócije.* V grš. mitologiji sta odtod poletela na → *zlatem ovnu* Hele in Friksos.

oriel (fr. & angl.), erker, → *pomol*

orientiran, usmerjen, obrnjen. Pri topografski obravnavi cerkva velja opredelitev »orientirana c.« v dobesednem pomenu: isto kot »proti vzh. obrnjena c.«.

Orietur stella ex Jacob → *Balaamov blagoslov*

Orígenes (185?—253/54?), grš. cerkv. učitelj, učenec → *Kleména Aleksandrijskega*, deloval kot učitelj najprej v Aleksandriji, u. v Tiru. Ekseget Biblije (sestavil Biblijo z vzporednim grš. in hebr. besedilom), prvi sistematiziral celotno kršč. vero (del njegovih spisov razglasili za krivoverske). Po njegovem opisu *Noetova barka* v obliki piramide na Ghibertijevih → *Vratih paradiža.*

L: Vorländer I (1968, p. 204—06 — L!). — Cf. R. *Krautheimer* (1956).

Oríon, mit. lovec velikan, Pozéjdonov sin, ki ga je Zéus spremenil v ozvezdje.

L: Hunger (1955, p. 257—58).

orjak na lončenih nogah, bibl. ik. m. (Dan 2). Cf. s. v. *Nebukadnezarjevo vídenje orjaka z ilnatimi nogami* in *Piedra gloriosa.*

Orlando di Lasso → *Spokorni psalmi*

Orlando furioso, orjaški, 1516 prvič izd. ep → *Ariosta*. Po njem npr. ikonogr. motivi → *Angelica in Medoro*, → *Ruggiero osvobodi Angelico*.

Orléanais, pokrajina v srednji Franciji. Med kraji z um. spomeniki npr. → *Blois* in *Chambord* (cf. s. v. *Franc I.*), → *Germigny-des-Prés*, → *Orléans*, → *Saint-Benoît-sur-Loire*.

L: EWA V (1961, stp 574—77).

ORLÉANS, mesto v dolini reke Loire (*Orléanais*, Francija). Jedro mesta po urbanističnem načrtu iz dobe Ludovika XV.

~ **Musée des Beaux-Arts.** S: fr. portreti XVII. do XVIII. st., mdr. zastopana G. de La Tour in Deruet (cikel *Štirje elementi* za kard. Richelieuja). P: G. Pilon, J.-B. Pigalle in Houdon.

Orley, Bernaert van (o. 1488—1541/42), niz. slikar, od 1518 dalje dvorni slikar niz. namestnice Margarete Avstr. in pozn. Marije Ogrske, r. in u. v Bruslju. S (vse les): npr. *Pridiga sv. Ambroža* (v ozadju *Spreobrnjenje sv. Avguština*, 1515/20, Alte Pin.), *Zdravnik de Zelle* (d. 1519, Bruxelles), *triptih »Krepost potrpežljivosti«*, ki je odprt kazal 3 prizore iz *Jobove zgodbe* (levo *Sabejci ugrabijo Jobove črede*, na srednji tabli *Hiša se sesuje na Jobove otroke*, d. 1521, des. *Prijatelji objokujejo Jobovo nesrečo*), zaprt pa v 2 prizorih *Priliko o bogatinu in ubogem Lazarju*, in *triptih Poslednje sodbe* (dkč. 1525, Antwerpen).

L: Friedländer VIII (1930); Günther *Heinz* (Kindler IV, 1967, s. v. — L!). — Cf. L. *Baldass* (1944).

orlica (lat. *aquilegia*, angl. *the columbine*, fr. *l'ancolie*, nem. *die Akelei*), v kršč. umetn. mdr. simbol Marijine žalosti (e. g. na → *Portinarijevem olt.* v gal. Uffizi).

L: Rolf *Fritz*, Aquilegia: Die symbolische Bedeutung der Akelei (W-RJb, 1952); Panofsky Neth (1953, p. 146, 333 & 416 [op. 6 — L!]); Ferguson (1954); Ute *Braun*, Akelei (LCI I, 1968, stp 89—90 — L!).

Orlik, Emil (1870—1932), nem. (ž.) slikar in grafik, r. v Pragi, u. v Berlinu. Graf. cikli: *Die Büchse der Pandora*; *Hundert Köpfe*; *Zuhörer und Zuschauer*. — Kot scenograf sodel. Maxa Reinhardta.

B: *Slevogtiana* (Bl 1928).

***orlovska kameja**: rim. orel s hrastovim vencem (óniks, premer brez pozn. okvira 22 cm, domn. 27 pred, Ksthist. Mus., inv. IX A 26).

ornament ali z domačo besedo *okras* ima — kot ime pové — v nasprotju s pogl. um. strokami (→ *arhitektura*, → *kiparstvo*, → *slikarstvo*) podrejeno nalogo, da krasi razne človeške izdelke, zlasti stavbe in umetnoobrtne predmete, velikokrat pa obroblja ali dopolnjuje tudi upodobitve, slike in kipe. S to svojo temeljno funkcijo krašenja se pojavlja predvsem na 3 načine: 1) v sklenjenem enosmernem nadaljevanju kot navadna ali ritmično oblikovana črta ali trak, 2) v »neomejenem« pokrivanju neke površine, ki je z njim prekrita kot iz »strahu pred praznim prostorom«, in 3) s posameznimi ločenimi liki, kot so krogi, kvadrati, rombi, itn., ali pa tudi razne upodobitve brez pripovednega ali izpovednega pomena. — Ornament poznamo v najrazličnejših materialih in tehnikah. Ornament lahko ploskev, ki jo krasi, plastično oblaga (*inkrustacija*, tj. obloga sploh, *štuk*, itd.), jo lahko pokriva samó s črtami in barvami (ornamentalno okrašena stara grš. vaza) ali pa je vanjo vložen (*intarzija*, tj. »vložno delo« na pohištvu, opažu, itd.). Z drugimi besedami: ornament je lahko dodan ali vdelan, vrezan, vklesan, izrezljan, naslikan, inkrustiran, intarziran, je po svoji snovnosti drugačen od predmeta, ki ga krasi (npr. bron. okovje na lesenem pohištvu) ali pa je snovno istoveten s svojim predmetom, je njegova neločljiva sestavina (od snovi predmeta nedeljivi ornamenti pletenih in tkanih izdelkov, čipke ipd.). — Celó v primerih, ko je ornament »samó dodan«, ima lahko poleg krasilne naloge tudi neko — čeprav omejeno — tektonsko funkcijo, tj. da poudarja sam bistveni ustroj stavbe ali predmeta, ki ga dekorira. Primer so romanske → *lizéne* in okrogloločni frizi, ki stavbe obrobljajo pod streho: takó kot stopničasto poglobljeni portali nam ponazarjajo organsko raščenost arhitekture, njeno jasno razčlenjenost, stopnjevanost, ob kateri je vsaka sestavina do neke mere samostojna, konec koncev pa vendar podrejena celoti. — Takó kot med »vélikimi« in »samost.« um. strokami je tudi med njimi in ornamentom pa pos. med posameznimi oblikami ornamenta velikokrat težko določiti meje. S sámo tehniko in materialom določeni okrasni sestav zlatarskih izdelkov iz dobe preseljevanja ljudstev (*cloisonné* z zlato pločevino in vloženimi kamni) najdemo tudi v pozn. rkp. miniaturah, kjer ni zanj prav nobenega neposrednega vzroka, podobne primere pa bi lahko navajali v nedoglèd (cf. s. v. *krogovičje*). — Čeprav more s širšega vidika tako rekoč vsaka umetnina postati ornament (*kipi*, ki kot del okrasne celote krasé park ali dekorirajo pročelje neke stavbe; *StS-e*, ki so stavbni lupini vselej bolj ali manj podrejene), običajno pričakujemo od ornamenta večjo ali manjšo stilizacijo vseh naravnih oblik. Zelo na splošno — in ker je iz-

vor posameznih oblik skrit v davnini — tudi negotovo delimo med geometr. pa organskim ali naturalističnim ornamentom, pri tem slednjem pa spet razločujemo *vegetabilno* (rastlinsko) in *zoomorfno* (živalsko) ornamentiko. Samo ob sebi se razume, da lahko v vlogi ornamenta nastopajo tudi posamezni arhitekturni deli in členi (npr. konzole, rebra) in navsezadnje tudi črke, pisménke, kot to kažejo npr. že stari egipt. hieroglifi na obeliskih in drugod. — V zg. razvoju ornamenta so se zlasti odlikovale t. i. pozne kulture in umetnosti, kot so bile helen. umetn., pozna gotika, pozna renesansa in njen manierizem, rokoko in — kot zadnje v. obd. krasiine umetn. sploh — čas → *findesiècclovske umetn.* Ob splošno znani zakonitosti um. razvoja in razvoja velikih um. obd. nas to ne preseneča: gre za pravilo, da začne v vsaki družbi in njeni kulturi, potem ko so bili pogl. cilji doseženi, jedro in temeljne funkcije preraščati tisto, kar je prej pomenilo samó dodatek, okras; da se v slikovitem finalu meje med prvotnim in drugotnim in meje sploh zabrisujejo. Naj po prvi dobi ornamentalne umetn., poljedelskem neolitu, katerega geometr. okras je zamenjal naturalistično umetn. lovcev, poudarimo samó stari Egipt z vsemi odtenki lotosovega okrasja, pos. pri starih Grkih iz same prvotne zidave izvirajoče sestavine stavbnega okrasa (kot so *triglifi*, sprva samó konci debel na njihovih templjih) in geometrijski, pa vendar tudi iz valovnice izhajajoči *meander*, grš. in rim. antiko nasploh z → *akantom*, *palmeto* in drugo rastlinsko ornamentiko, pleteninasto kamnoseško okrasje na ozemlju karolinškega cesarstva (→ *pleteninasta ornamentika*), do popolne nepreglednosti zavozlani germanski *preplet dolgovratih in dolgoudih živali*, strože urejeno keltsko okrasno dediščino, ki jo predstavlja predvsem motiv *spirale* (vibe) in ki pos. zaznamuje tudi t. i. anglosaško-irske IR, gotsko rastlinsko vitico in naposled, ob koncu srednjega veka, eno izmed tistih omenjenih nadvlad ornamenta, ki jo nakazujejo že sama imena tega stilnega obd. v raznih deželah, »vegetabilna« gotika, pos. *gotico fiorito* v Italiji ali *perpendicular style* v Angliji ! Medtem ko je evr. Sever še ves v znamenju tega rastlinskega okrasja, ko se v njegovem zadnjem vzponu vse vitice in z njimi tudi arhitekturni okviri kažejo v obliki okleščenih vej, pa renesančna Italija tudi na področju ornamenta spet oživlja antiko in med drugim oživi *arabesko*, ki takó kot islamska *mavreska* izvira iz helen. rastlinske dekoracije, samó da je njena stilizacija zmernejša in so zato rastlinske oblike še laže spoznavne. Odkritje Neronove Zlate palače (*Domus aurea*) v Rimu je vodilo do novega razcveta groteske (prvič na stenah tistega hodnika v Vatikanu, ki ga poznamo kot *Rafaelove loggie*), v poznorenesančnem XVI. st., ki ga je to odkritje uvedlo, pa sta se pridružila še *okovje* in *zavojčevje* in na zač. naslednjega veka *hrustančevje*, oblike torej, ki zaznamujejo še tudi naše »zlate« olt. Kakor pozna gotika je tudi rokoko doba vsemogočnega ornamenta, o katerem spet govori že izvor samega imena → *rokoko* iz fr. besede *rocaille*, tj. iz kamn. in školjkastega okrasa nesomernih oblik, ki so — lahkotne in igrive — zamenjale strožji star. dekor. XIX. st., je s svojimi historičnimi slogi ponovilo tudi ves repertoar okrasnih oblik, tem pa je kot reakcija nanje sledila zadnja v. doba evr. ornamenta, *findesiècclovska umetn.* s svojo vse obvladujočo *»linijo 1900«*. Medtem pa, ko se je ta zadnja evr. »skrita gotika« še nebrzdano izživljala, so se začele oglašati že tudi povsem nasprotne težnje. Njihov do danes najbolj znani glasnik, dunajski arh. Adolf → *Loos*, je 1907 izd. znamenito brošuro *Ornament in zločin* — izhajajoč iz prepričanja, da gre človeški razvoj od tetoviranja divjakov in kmečke okrasne umetn. k vse bolj in bolj dosledni smotrnosti, ta pa okrasja ne samó ne potrebuje več, ampak ji je slednje samó še v napoto. Takó kot je v XX. st. nekd. umetno obrt zamenjalo industrijsko oblikovanje, v mod. umetn. tudi ornamenta skoraj ne poznamo. Primerjave »abstr.« ornamentike z abstr. umetn. so bile neutemeljene, saj imamo pri ornamentu v jedru opraviti s stiliziranim okrasom uporabnih predmetov in stavb, pri jedru abstr. umetnin pa je šlo ravno za nasprotno hotenje: proč tako od »suženjskega naturalizma« kot tudi od kakršne koli priučljive stilizacije; umetnikov izraz in izpoved naj bosta enkratna, neponovljiva in vsaj v mejah možnosti sama sebi namen.

L: Franz Sales *Meyer:* Systematisch geordnetes Handbuch der Ornamentik zum Gebrauche für Musterzeichner, Architekten, Schulen… (10. izd., Lpz 1919, »Seemanns Ksthandbücher«); E. T. *Leeds:* Celtic ornament in the British Isles down to A. D. 700 (Ox 1933); W. von *Wersin:* Das elementare Ornament und seine Gesetzlichkeit: Eine Morphologie des Ornaments (3. izd., Ravensburg 1953); D. *Debes:* Das Ornament: Wesen und Geschichte, Ein Schriftenverzeichnis (Lpz 1956); Hermann *Bauer:* Rocaille: Zur Herkunft und zum Wesen eines Ornament-Motivs (Bl 1962); ‚Ornamentation' (EWA X, 1965 — L!); L. N. *Valentine:* Ornament in medieval manuscripts: A glossary (L 1965). — Cf. N. *Åberg* (1931), R. *Berliner* (1926), H. Th. *Bossert* (1924; 1955—1959), M. *Deri* (1905), J. *Evans* (1931), C. *Gurlitt* (1889), P. *Jacobsthal* (1927), P. *Jessen* (1920; 1922—1923), P. *Meyer* (1944), A. *Riegl* (*1893 [1923]), B. *Salin* (1935), A. *Schmarsow* (1924/25), R. *Sedlmaier* (1917), etc.

orodje mučeništva (fr. *l'instrument de supplice*, nem. *das Marterwerkzeug*), v kršč. ikonografiji

predmet, orodje ali orožje, s katerim je bil po legendi mučen ali ubit neki svetnik (zato tudi njegov → *atribut*), npr. → *raženj*, → *sekira*, → *vitel*, → *žaga*, itn.

orožarna ali *arzenál* (nem. *das Zeughaus* ali *die Rüstkammer*). Med um. spomeniki npr. *Orožarna* v Gdansku (1600—1605) in *Orožarna* v Augsburgu (1602—07).

Orožen, Ignacij (1819—1900), slov. zgodovinar, katol. duhovnik, nazadnje stolni prošt v Mrb.

B (tudi za um. zgod.): *Das Bisthum und die Diözese Lavant, I—VIII* (Marburg [= Mrb] 1875—1893 [I. knj. začela izhajati 1865 kot priloga k šematizmu lavantinske škofije]).

L: F. Ks. *Lukman* (SBL, 6. zv., 1935, s. v.).

orožje. Pomembni umetnoobrtni izdelki do XIX. st., zlasti orožje in oklepi, ki so jih uporabljali za okras in razne svečanosti. Posebno imenitne z. na Dunaju (*Ksthist. Mus.: Waffensmlg.*), v Gradcu (*Zeughaus*), Parizu (*Mus. de l'Armée*), Benetkah (*Pal. Ducale: Armeria*), Londonu (*Br. Mus.*), New Yorku (*MM*), itd., v Sloveniji v Lj (*Nar. muz.*) in Ptuju (*muz. na gradu*).

L: Erich *Haenel:* Alte Waffen (Bl 1913, »BKA« 4; 2. izd. Bl 1920); *id.:* Kostbare Waffen aus der Dresdner Rüstkammer (Lpz 1923); G. Cameron *Stone:* A Glossary of the Construction, Decoration, and Use of Arms and Armor in All Countries and in All Times (Portland 1934); C. *Blair:* European Armour (L 1958); ‚Arms and Armor' (EWA I, 1959 — L!); Ivan *Bach*, Oružje (ELU 3, 1964 — L!); Connaissance des Arts (št. 195, jun. 1968); Ferdinand *Tancik:* Orožje in bojna oprema: od naselitve Slovencev do konca 17. stoletja (Lj 1971 [rk, Nar. muz.] — L!). — Cf. O. *Gamber* (vse) B. *Thomas* (vse), pos. glasilo *Deutsches Waffen-Journal*.

Orrente, Pedro (o. 1570—1645), šp. slikar, znan tudi kot »šp. Bassano«. R. Longhi mu je atr. *Križanje* v → *Atlanti* (sicer atr. Annibalu Carracciju).

***Ortenberški oltar,** nekd. v. olt. v žup. c. v Ortenbergu (Oberhessen, ZRN, tja verj. prenesen iz 1581 razpuščenega samostana Konradsberg), mojstrovina nem. slikarstva iz srednjega Porénja in odličen primer → *internacionalnega gotskega sloga* (pl na jelovini, srednja tabla 100 × 162 cm, Darmstadt, Hessisches Landesmus.). V sredi je predstavljeno → *Sveto sorodstvo*.

L: Europäische Kunst um 1400 (W 1962 [rk, Ksthist. Mus.], št. 65 — L!).

Ortolani, Sergio (1896—1949), it. um. zgodovinar.

B: *Cosmè Tura, Francesco del Cossa, Ercole de' Roberti* (Mi 1941, »Valori plastici«); *Raffaello* (Berg-Mi-R 1942; 2. izd. Berg 1935); *Il Pollaiuolo* (Mi 1948, »Valori plastici«).

L: Lodovici (1942).

ORVIETO, mesto na strmi vzpetini iz vulkanskega lehnjaka (*Umbrija*, Italija), stara etr. naselbina (lat. *Volsinii veteres*).

L: L. *Fumi:* Orvieto (Berg 1919); M. *Tordi:* Orvieto (R 1950); EWA VIII (1963, stp 653—54 — L!); ELU 3 (1964, s. v.).

∼ **katedrala SSo Corporale,** zač. o. 1285/90, triladijska bazilika s stebri, odprtim ostrešjem, transeptom in ravno zaključenim korom; **pročelje* s 3 čeli (po vzoru pročelja katedr. v → *Sieni*, na katero je vplivalo nazaj) verj. zač. Lorenzo Maitani 1310 (njegovi *reliefi* na njem), nadaljeval mdr. A. Orcagna (njegovo je *okroglo okno*), dkč. pa šele v XVI. st. Notr.: na des. strani transepta *Capp. Nuova* (*Madonna di S. Brizio*): na stropu *freske* fra Angelica in Benozza Gozzolija, na stenah znameniti → *Signorellijev* cikel (1499—1506, z avtp.); na levi strani transepta *Capp. del Corporale:* v njej srebrni in pozlačeni emajlni relikviarij (Ugolino di Vieri: **Reliquiario del Sacro Corporale*, d. 1338, cf. *Maša v Bolseni*).

L: Paolo *Dal Poggetto:* Ugolino di Vieri: gli smalti di Orvieto (F 1965, »For Col« 9). — Cf. E. *Carli* (1964; 1965), J. *White* (1959).

∼ **San Domenico.** V cerkvi je rekonstruiran **nagrob. kardinala Guillauma de Braye*, u. 1282 (Arnolfo di Cambio): umrli je predstavljen kot *gisant* (akolita zagrinjata zaveso pred njim), zgoraj pa še enkrat kot prosilec pred Marijo, kateri ga priporoča sv. Dominik.

L: EWA I (1959, t. 456—57); Panofsky Tomb (1964, p. 76—77, repr. 333); »MdS« 4 (t. IV—V & f 3). — Cf. H. *Karlinger* (1926, t. 484), J. *White* (Harm 1966, p. 55—59, t. 23 B, 24 & 25 B).

∼ **Palazzo del Capitano del Popolo,** dkč. sredi XIII. st.: pritlične arkade prej odprte (izročilo romanike, kot ga kaže npr. tudi Pal. Comunale v → *Piacenzi*).

L: »PKG« 5 (1969, t. 237 — L!).

Os, Hendrik Willem van, hol. um. zgodovinar, raziskovalec ikonogr. problemov (mdr. tudi prispevki v *LCI*).

B: ‚*Coronatio, Glorificatio en Maria in Sole*' (Bull. Mus. Boymans-van Beuningen, 1964); ‚*Schnee in Siena*' (Nkj, 1968); *Marias Demut und Verherrlichung in der sienesischen Malerei 1300—1450* ('s-Gravenhage 1969, »Kunsthistorische studiën van het Nederands Historisch Instituut te Rome« 11); ‚*Krönung Mariens*' (LCI II, 1970).

osarij (lat. *ossarium*), kostnica (fr. *l'ossuaire*, nem. *der Karner* in *das Beinhaus*).

osat (angl. *the thistle*, fr. *le chardon*, nem. *die Distel*), v kršč. ikonografiji simbol trpljenja na zemlji in spomin na izvirni greh po Bibliji (1 Mojz 3, 18: *Trnje in osat ti bo rodila*...).

L: Ferguson (1954).

Osborn, Max (1870—1946), nem. (ž.) um. zgodovinar in lik. kritik. R. v Kölnu, prom. 1893 v Berlinu, 1900—33 lik. kritik tamk. *Vossische Zeitung*, za nacizma emigriral v Pariz (1938) in potem v ZDA; u. v New Yorku.

B: *Berlin* (Lpz 1898, »BK« 43; več pozn. izd., npr. 1909); *‚S. Bing's »Art Nouveau« auf der Weltausstellung'* (Deutsche K. u. Dekoration, 1900); *Radierungen von Hermann Struck* (Bl 1904); *Der Holzschnitt* (Blf-Lpz 1905, »Smlg. illustrierter Mngr.« 16); *Porträtmalerei* (Bl 1905, »Moderne Essays« 54); *Joshua Reynolds* (Blf-Lpz 1908, »KM« 91); *Eugen Bracht* (ib. 1909, »KM« 97); *Geschichte der Kunst: Eine kurzgefaßte Darstellung ihrer Hauptepochen* (Bl-W 1910; več pozn. izd.; hrv. prev. *Povijest umjetnosti: Kratak prikaz njezinih glavnih epoha*, Zgb 1934); *Franz Krüger* (Blf-Lpz 1910, »KM« 101); *Emil Orlik* (Bl 1920); *Das 19. Jahrhundert: Die Kunst von 1900 bis zur Gegenwart* (9. izd., Lpz 1925); *Die Kunst des Rokoko* (Bl 1929, »Propyläen-Kg.« 13); *Leonid Pasternak* (Wa 1932); *Der bunte Spiegel: Erinnerungen aus dem Kunst-, Kultur- und Geistesleben der Jahre 1890 bis 1933* (NY 1945, uv Thomas Mann).

L: UJE 8 (1942); Sternfeld-Tiedemann (1962); Luc *Menaše* (ELU 3, 1964, s. v.).

Osborne, Harold, angl. estetik, ur. *The British Journal of Aesthetics*.

B: *Theory of Beauty* (L 1952); *Aesthetics and Criticism* (L 1955); (izd.) *Aesthetics in the Modern World* (L 1968); *Aesthetics and Art Theory: An Historical Introduction* (L 1968); *The Art of Appreciation* (NY: Oxford UP 1970); (izd.) *The Oxford Companion to Art* (L: Oxford UP 1970).

Oseberg, najpomembnejše najdišče vikinške umetn. iz srede IX. st., imen. po bližnjem posestvu na zah. bregu óselskega fjorda: pri izkopavanjih 1903—04 so odkrili 21,44 m dolgo in 5,10 m šir. *ladjo*, s katero je bila pokopana neka kraljica, hkrati pa poleg okostij še voz, več sani, postelje, ostanke oblačil in preprog. Leseni predmeti se odlikujejo z bogatimi rezbarijami (preplet dolgovratih živali).

L: Ž. *Jiroušek* (ELU 4, 1966, p. 526—27 & 528 — L!); EWA XV: Index (1968, p. 419); »US« 6 (1970, f p. 139). — Cf. F. *Adama van Scheltema* (1929 [1938]), J. *Strzygowski* (1925; 1926), etc.

osel (lat. *asinus*, angl. *the ass*, fr. *l'âne*, it. *l'asino*, nem. *der Esel*), v antiki posv. → *Priapu*, v srednjev. kršč. umetn. ponazarja lenobo (→ *Acedia*), nečistost (→ *Luxuria*) in nevednost (*Ignorantia*), v antisemitskem karikiranju judaizma pa tudi *sinagogo*. V naslonu na Biblijo (Iz 1, 3: *Cognóvit bos possessórem suum, et ásinus praesaépe dómini sui*, vol pozna svojega gospodarja in osel jasli svojega gospoda) je na upodobitvah → *Rojstva* osel velikokrat simbol *stare zaveze*, vol pa novega testamenta. Up: cf. s. v. *Balaam in njegova oslica*; *Beg v Egipt*; *Slovesni vhod v Jeruzalem*; etc. — Cf. s. v. *asinus fortis accubans inter terminos*.

L: Giuseppe *Finzi:* L'asino nella leggenda e nella letteratura (Modena 1892); Panofsky Neth (1953, p. 277—78, 287, 333 & 470); Ferguson (1954); Réau I (1955, p. 125—26, 127 & 139 — L!); Cirlot (1962, p. 20); L. *Wehrhahn-Stauch*, Esel, Wildesel (LCI I, 1968, stp 681—84 — L!).

osel in lev poleg trupla → *Smrt božjega moža*

osem, število, ki v kršč. umetn. ponazarja večno blaženost in duhovno vesoljstvo, pos. v srednjev. mistični kozmologiji 8. sfero nad → *sedmimi planeti*, tj. *coelum stellarum*. Cf. s. v. *oktogon*.

L: Cirlot (1962, p. 223); G. *Bandmann* (LCI I, 1968, stp 40—41 — L!). — Cf. F. J. *Dölger* (1934).

osem naglavnih grehov → *octo principalia vitia*

osemnajsto stoletje je v evr. umetn. obd. poznega → *baroka*, → *rokokoja* in → *neoklasicizma*.

L: Europäisches Rokoko: Kunst und Kultur des 18. Jahrhunderts (Mn 1958 [rk — 4. razst. pod pokroviteljstvom Evr. sveta]); Jean *Starobinski:* L'Invention de la liberté: 1700—1789 (G: Sk 1964, »A-I-H«). — Cf. A. *Schönberger* (& H. *Soehner* 1959 [1960]). Slikarstvo: Wassily *Photiades:* Eighteenth-Century Painting (NY 1963, »Compass Hist. of Art«). — Cf. L. *Gillet* (s. a. [1929]).

Oslepitev Poliméstorja → *Trojanke oslepé* ...

***Oslepitev Samsona,** Rembrandtova slika bibl. motiva (Sodn 16, 21), najbolj »baročna« in krvavo naturalistična, kar jih je naslikal (o, pl, 236 × 302 cm, d. 1636, Städel); verj. jo je podaril Constantinu → *Huygensu*, ker mu je bil ta posredoval naročilo za pasijonski cikel.

L: cf. K. *Clark* (1966).

Osma božja zapoved (5 Mojz 5, 20): *Ne govori krivega pričevanja zoper svojega bližnjega*! Up: npr. H. Baldunga Griena *lesor.* v *Auslegung der 10 Gebote* (Str.: Johann Grüninger 1516).

L: cf. R. *Muther* (1884, p. 213—14, t. 245).

Osma nadloga: kobilice (nem. *Die Plage der Heuschrecken*), bibl. ik. m. (2 Mojz 10, 12—20). Up: npr. *risba* po nekd. slikariji v rim. c. *S. Paolo fuori le mura* (→ *Codex Barberianus*, f. 59).

L: cf. E. *Garger* (1918, repr. 21).

OSOJE (nem. *Ossiach*) ob Osojskem jezeru na Koroškem (Avstrija): nekd. *benediktinski*

samostan, ust. pred 1028, razpuščen 1783. Prejšnja samostanska, zdaj *žup. c. Marijinega Vnebovzetja* (nem. *Mariä Himmelfahrt*) je v jedru romanska slopna bazilika, barokizirana v XVIII. st. Notr.: pomemben, s pastelno nežnimi barvami zaznamovan *štukaturni okras* (o. 1740), *stropne slikarije* gl. ladje (avtor → *Fromiller*), v gotski krstni kapeli pa kot značilno delo šentviške delavnice odličen rezljan *krilni olt*. z zač. XVI. st. (zgornji del manjka, v skrinji *Marija z otrokom* med *Katarino* in *Marjeto*).

L: EWA II (1960, stp 170); Reclam A II (1962). — Cf. E. *Cevc* (1970, p. 94 & 96, repr. 50).

Ost, Hans, nem. um. zgodovinar, prom. na univ. v Bonnu s tezo *Einsiedler und Mönche in der deutschen Malerei des 19. Jahrhunderts.*

B: *‚Ein Ruhmesblatt für Raphael bei Maratti und Mengs‘* (ZfKg, 1965); *‚Borrominis römische Universitätskirche S. Ivo alla Sapienza‘* (ib. 1967).

Østby, Leif, norv. um. zgodovinar, gl. konservator *Nasjonalgalleriet* v Oslu, član norv. ak. znanosti, mdr. tudi eden izmed urednikov *Kindlers Malerei Lexikon.*

B: *Das Bildnis in Norwegen* (Hmb 1936, »Historische Bildkunde«); *Johan Christian Dahl: Teginnger og akvareller* (O 1957).

Osten, Gert von der (1910—....), nem. um. zgodovinar in muzealec, najprej v službi v Hannovru, od 1960 dalje generalni direktor muzejev mesta Kölna.

B: *Der Schmerzensmann: Typengeschichte eines deutschen Andachtsbildes von 1300 bis 1600* (Bl 1935); *Lovis Corinth* (Mn 1950); *Katalog der Gemälde alter Meister in der Niedersächsischen Landesgalerie Hannover* (Hn 1954); *‚Engelpietà‘* (RDK V, 1960); *‚Ein Ott-Heinrich-Bild von Wolf Huber‘* (Panth, 1960); *‚Studien zu Jan Gossaert‘* (Panofskyjev zb., 1961); *‚Paul Frankl: 1878—1962‘* (W-RJb, 1962); *‚Plato über das Relief‘* (ib.); *‚Der Blick in die Geburtshöhle‘* (Kölner Domblatt, 1964); *‚Zur Ikonographie des Hans Baldung Grien‘* (Einemov zb., 1965); *‚Zur Ikonographie des ungläubigen Thomas angesichts eines Gemäldes von Delacroix‘* (W-RJb, 1965); *‚Studien zu Conrad Faber von Creuznach‘* (W. F. Volbachov zb., 1966); (& Horst Vey) *Painting and Sculpture in Germany and the Netherlands: 1500—1600* (Harm 1969, »The Pelican Hist. of Art« 31).

Osten, Hans Henning von der (1899—1960), nem. arheolog, r. v Potsdamu, prof. na univ. v Ankari, od 1953 dalje učil na univ. v Uppsali, tam u.

B: *Die Welt der Perser* (2. izd., Stu 1956 [4. izd. 1962], »Große Kulturen der Frühzeit«).

ostentatio vulnerum (lat.), »kazanje ran«, zaznamuje gotske upodobitve → *Kristusa trpina.*

L: LCI I (1968, stp 421).

Osterc, Lidija (1929—....), slov. slikarka in ilustratorka, r. v Lj (hči komponista Slavka Osterca), štud. na AUU in pos. v Miheličevi specialki.

Österreichische Zeitschrift für Kunst und Denkmalpflege, strok. rev. (letniki I—V [1947—51] naslovljeni *Österreichische Ztschr. f. Denkmalpflege*), ki jo izdaja avstr. zvezni spomen. urad (*Österreichisches Bundesdenkmalamt*) na Dunaju. 4 zv. letno. Ur. → *Demus* in → *Frodl.*

OSTIA, ant. pristanišče Rima ob nekd. izlivu Tibere, po razsežnih izkopavanjih (papeži izkopavali od 1802 dalje, sistematična izkopavanja od 1909 dalje) najbolje znano rim. ant. mesto poleg Pompejev z izrednim bogastvom kultnih in drugih javnih stavb pa zas. hiš. Od 1909 dalje hrani najdbe poseben *Antiquarium Ostiense.*

L: Scavi di Ostia (4 knj., R 1953—1962); H. *Schaal:* Ostia: der Welthafen Roms (Bremen 1957); R. *Calza* & E. *Nash:* Ostia (F 1959); EWA VIII (1963, stp 676—79 — L!); »PKG« 2 (1967). — Cf. B. S. *Myers* (IV 1969, s. v. [tekst Evanthia *Saporiti*]).

Ostini, Fritz von (1861—1927), nem. književnik in pisec o lik. umetn., ur. → *Jugend.*

B: *Hans Thoma* (Blf-Lpz 1900, »KM« 46; 5. izd. 1938); *Uhde* (ib. 1902, »KM« 61); *Böcklin* (ib. 1904, »KM« 70); *Wilhelm von Kaulbach* (ib. 1906, »KM« 84); *Hugo von Habermann* (Mn 1912); etc.

Ostrogorski, Georgije (1902—....), bizantolog, r. v St. Petersburgu, prof. na *Fil. fak.* v Bgd in predstojnik tamk. *Bizantološkega inst. SAN.*

B: *Geschichte des byzantinischen Staates* (3., rev. izd., Mn 1963 [1. nem. izd. 1940]; srb. izd. *Istorija Vizantije*, Bgd 1959; slov. izd. Lj 1961); etc.

L: zbornik: Mélanges Georges Ostrogorsky, II (Bgd 1964 [Recueil de travaux de l'Inst. d'études byzantines]).

Ostwald, Wilhelm (1853—1932), nem. kemik, utemeljitelj novega nauka o barvah.

B (barve): *Der Farbenatlas* (1918); *Die Farbenlehre* (4 knj., Lpz 1921—1922; angl. izd. *Colour Science*, 2 knj. L 1931).

Osvoboditev Hezione, mit. ik. m.: hčerko kralja Laomedonta, priklenjeno na skalo na trojanski obali in prepuščeno morski pošasti, je osvobodil Hêrakles.

L: Pigler II (1956, p. 108).

Osvobojeni Jeruzalem → *Tasso, Torquato*

OTOK na Vrbskem jezeru (nem. *Maria Wörth*, Koroška, Avstrija). V romanski c. (t. i. *Winterkirche*) so *StS-e* iz poznega XI. st.

L: cf. O. *Demus* (1968), K. M. *Swoboda* (1965).

otonska umetnost (nem. *die ottonische Kunst*), srednjeevr. umetn. od srede X. do srede XI. st. (zlasti zadnja tretjina X. in 1. tretjina XI. st.), imen. po t. i. otonskih cesarjih (Oton I.: 936—73; Oton II.: 973—83; Oton III.: 983—1002) z um. vrhom za Otona III. in Henrika II. (1002—24). Njen najpomembnejši del predstavljajo t. i. *Bernwardova umetn.* v → *Hildesheimu* (tam tudi najodličnejši arhit. spom., *St. Michael*), IR (→ »*reichenauska šola*«), nekateri umetnoobrtni izdelki (npr. → *Lotarjev križ*, → *Baselski antependij*), slonokoščena plastika in med osamljenimi drugimi kiparskimi deli → *Geronov križ* in → *Essenska madona*. V formalnem pogledu vlada ploskovitost, človeški liki so zaznamovani z ekspresivnimi gibi in v. očmi, ikonografsko pa prevladujejo upodobitve Kristusovih čudežev.

L: Margaret *Burg:* Ottonische Plastik (Bn-Lpz 1922, »Forsch. zur Kg. Westeuropas« 3); Željko *Jiroušek*, Otonska umjetnost (ELU 3, 1964 — L!); V. H. *Elbern* & H. E. *Kubach*, Ottonian Period (EWA X, 1965 — L!). — Cf. A. *Boeckler* (1925; 1930; 1948/49; 1955; 1961), L. *Grodecki* (1958), R. *Hamann* (1930), H. *Jantzen* (1947 [*1959 — L!]), A. *Knoepfli* (1961 — L!), H. E. *Kubach* (& A. *Verbeek* 1951; 1955), H. *Schrade* (1958).

otrok kot motiv upodabljajoče umetnosti. Malone nepregledno gradivo nudijo že samó razni žanrski prizori in portretna umetn. (samost. portreti otrok in pos. družinski portreti), sicer pa cf. e. g. s. v. *Ana Samotretja*; *Čaščenje pastirjev*; *Êros*; *Gramatika*; *Jezušček*; *Madona*; *Marijino rojstvo*; *Mojzes stopi na faraonovo krono*; *Mojzesa preskusijo z ognjem*; *Najdenje Mojzesa*; *Obrezovanje*; *Poklon kraljev*; *Pokol nedolžnih otrok*; *Predstavitev*; *Sinite parvulos*; *Sveto sorodstvo*; itd. — Otrok v zibelki je atribut → *Ambroža*. — Med pomembnimi upodabljavci otrok npr. Andrea della *Robbia* (Ospedale degli Innocenti), Dom. *Ghirlandajo*, *Rafael*, *Tizian*, *Bronzino*, P. *Bruegel star.*, *Baroccio*, *Rubens*, F. *Hals*, *Velázquez*, van *Dyck*, *Rembrandt*, *Chardin*, *Goya*, *Renoir*, *Klee*, *Picasso* in Ben *Shahn*, pos. med Slovenci *Kobilca*, Fr. *Kralj*, M. *Sedej*, G. *Stupica*.

L: F. K. *Kos* (J, 22. X. 1938); Hanna *Kronberger-Frentzen:* Kinderbildnisse im Rokoko und Biedermeier (Willsbach-Hdl 1948); Bettina *Hürlimann:* Kinderbilder in fünf Jahrhunderten europäischer Malerei (Z 1949); Réau III/3 (1959, p. 1512); Bettina *Hürlimann:* Europäische Kinderbücher in drei Jahrhunderten (2. izd., Z 1963); Josef *Giesen:* Europäische Kinderbilder: Die soziale Stellung des Kindes im Wandel der Zeit (Mn 1966). — Cf. Luc *Menaše* (1952, p. 83 [op. 229] & 84 [op. 234]), W. *Messerer* (1962), M. *Sauerlandt* (1921), E. *Waldmann* (1940).

Ottheinrich (1502—1559), palatinski grof in 1556—59 volilni knez, humanistično in likovno razgledan, ust. *Bibl. Palatina*. Zanj in očitno tudi z njegovim sodelovanjem sez. novo krilo heidelberškega gradu, t. i. *Ottheinrichsbau* (1553 do 62). Up: npr. B. Beham (lipovina, d. 1535, Alte Pin.), alabastrno *doprsje* (Louvre).

Ottmann, Franz (1875—1962), avstr. um. zgodovinar, spisal mdr. *Österreichische Malerei, I: Mittelalter* (W 1926).

OTTMARSHEIM v Gornji Alzaciji (*Alsace*, Francija, nem. *Oberelsaß*): nekd. *benediktinska opatijska c.* je času ustrezno spremenjen posnetek *Dvorne kapele* Karla Vél. v → *Aachnu* (zač. o. 1030/40, posvetil 1049 papež Leon IX.): oktogon obdaja namesto 16-erokotnega *osmerokoten obhod*, korintske kapitele aachenskega vzora pa so zamenjali *kockasti kapiteli*.

L: EWA V (1961, stp 647 — L!); »US« 6 (1970).

Otto, Gertrud (1895—1970), nem. um. zgodovinarka (švabska umetn.).

B: *Die Ulmer Plastik des frühen 15. Jahrhunderts* (Tü 1924); *Die Ulmer Plastik der Spätgotik* (Rtl 1927); *Gregor Erhart* (Bl 1943); *Bernhard Strigel* (Mn-Bl 1964, »Kstwissenschaftliche Stud.« 33).

Otto, Walter Friedrich (1874—1958), nem. raziskovalec grš. mitologije, prof. na univ. na Dunaju, v Baslu, Frankfurtu, Königsbergu in Tübingenu.

B: *Die Manen oder von den Urformen des Totenglaubens: Eine Untersuchung zur Religion der Griechen, Römer und Semiten und zum Volksglauben überhaupt* (Bl 1923; 2. izd., Drm 1958); *Die Götter Griechenlands* (1. izd. 1929; 5. izd., FrM 1961); *Der Ursprung von Mythos und Kultus* (Bl 1940); *Urbild und Mythos* (Stu 1951); *Die Gestalt und das Sein: Gesammelte Abhandlungen über den Mythos und seine Bedeutung für die Menschheit* (Drm 1955); *Mythos und Welt* (Stu 1963, izd. K. von Fritz).

OTTOBEUREN (ZRN), benediktinska samostanska c. *zur Hl. Dreifaltigkeit*, sez. 1737—66 (posv. 1766), od 1748 dalje arh. Johann Michael *Fischer*. Rokokojska notr.: stropne *freske* delo Joh. Jak. Zeillerja.

L: Reclam N I (1959); EWA VI (1962, stp 249). — Cf. H. R. *Hitchcock* (Rococo Architecture 1968), H. *Schnell* (1950).

Oud, Jacobus Johannes Pieter (1890—1963), hol. arh., soust. mesečnika in skupine → *De Stijl*. R. v Purmerendu, 1918—33 rotterdamski mestni arh., u. (73) v Wassenaarju pri Haagu. A: npr. *delavske vrstne hiše* v Hoek van Holland (1924—27), več *stanovanjskih stavb* v Stuttgartu (*Weißenhof-Siedlung* 1927), *stavba koncerna Shell* v Haagu (1938—42), itd.

B: *Holländische Architektur* (Mn 1926, »Bauhausbücher« 10; n. izd. 1929).

L: Giulia *Veronesi:* J. J. P. Oud (Mi 1953); Luc *Menaše* (Lik. rev., št. 7/8, 1963, p. VIII—IX, nekr.); Hatje (1963); Giulia *Veronesi* (EWA X, 1965, s. v. — L!); Pevsner (1966). — Cf. H.-R. *Hitchcock* (1931; 1958 [1963]).

Oursel, Charles (1876—1967), fr. raziskovalec burg. umetn., r. v Bernayu, 1904—59 direktor bibl. v Dijonu, u. v Clunyju (91).

B: *La Miniature du XIIe siècle à l'abbaye de Cîteaux d'après les manuscrits de la bibliothèque de Dijon* (Dijon 1926); *L'Art roman de Bourgogne: Études d'histoire & d'archéologie* (Dijon-Bo 1928, uv A. K. Porter); *L'Art de Bourgogne* (P-Grenoble 1953).

Ouwater, Aelbert van, niz. slikar XV. st. Znana je samó ena nedvomno njegova slika (in sicer po van Manderjevem opisu): **Obujenje Lazarja* (hrastovina, 122 × 92 cm, o. 1455, Dahlem), ki kaže v nasprotju z ikonogr. izročilom dogajanje v stavbni notr. in s podrobnostmi namiguje na *Poslednjo sodbo*.

L: Friedländer III (1925); *Panofsky Neth (1953 — L!); H. *Gerson* (Kindler IV, 1967, s. v. — L!). — Cf. G. *Schiller* (I 1966, p. 193 & repr. 580).

Overbeck, Johannes (1826—1895), nem. arheolog. R. v Antwerpnu (nečak slikarja Johanna Friedricha Overbecka, infra), učil na univ. v Leipzigu, tam u. (69).

B: *Pompeji in seinen Gebäuden, Alterthümern und Kunstwerken* (Lpz 1856; 2. izd. 1866; 3. izd. 1875); *Geschichte der griechischen Plastik für Künstler und Kunstfreunde* (2 knj., Lpz 1857; 4. izd. 1893—1894); *Die antiken Schriftquellen zu der Geschichte der bildenden Künste bei den Griechen* (Lpz 1868; pon. Hildesheim 1958); *Griechische Kunstmythologie* (3 knj., Lpz 1871—1889).

L: ADB. — Zbornik: Festschrift für Johannes Overbeck: Aufsätze seiner Schüler zur Feier seines 40jährigen Professoren-Jubiläums dargebracht (Lpz: Engelmann 1893).

Overbeck, (Johann) Friedrich (1789—1869), nem. slikar, r. v Lübecku, u. (80) v Rimu; osrednja osebnost med → *nazarenci*, njihovim vzorom tudi do konca ostal zvest. S: freski s prizoroma iz zgodbe egipt. Jožefa (*Jožefa prodajo Izmaelcem* in *Sedem let lakote*) v Casa Bartholdy v Rimu (1816/17, zdaj vzh. Berlin, National-Gal.), *Obujenje Lazarja* (les, 1822, Karlsruhe), *Avtp. z ženo in sinom* (les, 1823, Lübeck, Behnhaus), freske z motiviko po Tassovem epu *La Gerusalemme liberata* (Rim, Casino nekd. vile Giustiniani-Massimo), *Italija in Germanija* ali *Sulamita* in *Marija* (dkč. 1828, Neue Pin.; oljna skica v z. Georg Schäfer, Schweinfurt), *freska* na zun. kapele *Porcijunkula* v c. Sta Maria degli Angeli pri Assisiju, *Zmagoslavje vere v umetnostih* (389 × 390 cm, 1840, Städel), *Avtp. 55-letnega umetnika* (1844/45, Uffizi).

L: Paul Ferdinand *Schmidt* (ThB XXVI, 1932, s. v. — L!); Jens Christian *Jensen:* Friedrich Overbeck: Die Werke im Behnhaus (Lü 1963, »Lübecker Museumshefte« 4); »FKG« 11 (1966, t. 41—42 — L!); Klassizismus und Romantik (1966 [rk, Nürnberg]); Annemarie *Wengenmayr-Fast* (Kindler IV, 1967, s. v. — L!); Jens Christian *Jensen:* Die Zeichnungen Overbecks in der Lübecker Graphiksammlung (Lü 1969, »Lübecker Museumshefte« 8); »US« 11 (1971, repr. p. 40). — Cf. H. *Geller* (1952), K. *Gerstenberg* (1961), C. G. *Heise* (1928).

Ovíd, orig. *Publius Ovidius Naso* (47 pred—17), rim. pesnik. Med njegovimi številnimi, formalno dovršenimi deli so Preobrazbe (orig. *P. Ovidii Nasonis Metamorphoseon, libri I—XV*) prava v heksametrih zložena mit. enciklopedija in zato za → *Biblijo* in *Novo zavezo* največkrat uporabljena lit. predloga evr. upod. umetn. Cf. med mit. ik. m. *Štiri dobe človeštva* (I, 89—150), pos. *Zlata doba* (I, 89—112), *Srebrna doba* (I, 113—124), *Bronasta doba* (I, 125—127) in *Železna doba* (I, 127—150), *Deukálion in Pira* (I, 348—415), *Apólon in Dafne* (I, 452—567), *Jupiter in Ió* (I, 588—600), *Jupiter preda Junoni v kravo spremenjeno Ió* (I, 610—624), *Merkur uspava Argusa* (I, 677—717), *Merkur obglavi spečega Argusa* (I, 718—720), *Fáeton prosi Apólona za sončni voz* (II, 19—102), *Faetóntov padec* (II, 314 ss), *Faetóntove sestre spremenjene v topole* (II, 340—365), *Jupiter in Kalisto* (II, 401 ss), *Diana in Kalisto v kopeli* (II, 442 ss), *Najdenje Erihtóna* (II, 553—563), *Merkur se zaljubi v Hérse* (II, 710—31), *Merkur spremeni Áglauros v kamen* (II, 732—834), *Ugrabljenje Europe* (II, 835—857), *Diána in Aktéon* (III, 138—253), *Jupiter in Sémela* (III, 287—309), *Narcis pri izviru* (III, 339—510), *Menade preganjajo Pénteja* (III, 715 ss), *Apólon v Vulkanovi kovačnici* (IV, 171—176), *Salmakis in Hermafrodit* (IV, 285—388), *Tántal v podzemlju* (IV, 458—459), *Sizif vali skalo* (IV, 460), *Danaide črpajo vodo* (IV, 462—463), *Kadmos in njegova žena Harmónia spremenjena v kači* (IV, 563—603), *Pêrzej osvobodi Andrómedo* (IV, 670 ss), *Meduza* (IV, 772—804), *Ugrabljenje Prozêrpine* (V, 391—404), *Jupiter kot satir pri speči Antiopi* (VI, 110—111), *Niobe odvrača tebanske žene od žrtvovanja Léti* (VI, 146—203), *Smrt Niobid* (VI, 204—312), *Léto spremeni likijske kmete v žabe* (VI, 314—381), *Apólon odira Marsija* (VI, 382—400), *Jázonova zgodba* (VII, 1—400), pos. *Medeja pomladi Aisona* (VII, 164—294), *Medeja prevara Pelijeve hčere* (VII, 298—350) in *Medeja usmrti svoja otroka* (VII, 395—397), *Kéfalos in Aurora* (VII, 701—714), *Smrt Prokride* (VII, 795—866), *Bákhos in Ariádna* (VIII, 176—182), *Ikarov padec* (VIII, 183—235), *Meleáger in Atalánta lovita kalidonskega merjasca* (VIII, 298—425), *Meleáger izroči Atalánti*

merjaščevo glavo (VIII, 426—431), *Meleágrova smrt* (VIII, 514—547), *Filémon in Baukis* (VIII, 621—696), *Hêrakles in Ahelóos* (IX, 1—97), *Hêrakles, Deiáneira in kentaver Nes* (IX, 101—133), *Hêraklovih dvanajst junaških dejanj* (IX, 182—200), *Órfej v podzemlju* (X, 11—52), *Ugrabljenje Ganiméda* (X, 152—161), *Pigmálion* (X, 243—297), *Myrrha* (X, 298—502), *Venera in Adónis* (X, 529—559), *Atalánta in Hipómenes* (X, 560—707), *Órfejeva smrt* (XI, 1—66), *Mídas in zlató* (XI, 85—145), *Mídasova sodba* (XI, 146 ss), *Ifigenija* (XII, 25—28), *Boj kentavrov in Lapitov* (XII, 210—231), itd. — Pomemben ikonogr. vir so bili tudi Ovidovi *Fasti*, nedk. elegičen popis rim. koledarja in ustreznih praznikov (VI knj., od januarja do junija). Cf. e. g. *Saturn požira svojega otroka* (IV, 197—200), *Ugrabljenje Leukipovih hčera* (V, 699 ss).

L (lik. umetn.): M. D. *Henkel:* De houtsneden van Mansion's Ovide Moralisé, Bruges 1484 (A 1922); *id.*, Illustrierte Ausgaben von Ovids Metamorphosen im XV., XVI. und XVII. Jahrhundert (VorBW 1926—1927, Lpz 1929); Pigler II (1956, passim); Berta *Sarne*, Die Deckengemälde in der Bibliothek der Rosenburg im Kamptal (ÖZKD, 1970). — Cf. E. *Panofsky* (Problems 1969), J. *Seznec* (1940 [1953]), etc.

ovratnik, cf. s. v. *fraise*

OXFORD, staro univ. mesto v juž. Angliji (*Oxfordshire*) z najmanjšo angl. gotsko *katedr.* (sez. 1158—80, obokano o. 1480—1500).

L: Great Britain, Royal Commission on Historical Monuments: An Inventory of the Historical Monuments in the City of Oxford (L 1939); EWA VI (1962, stp 786—89 — L!); A. R. *Wooley:* The Clarendon Guide to Oxford (Ox 1963).

~ The **Radcliffe Library** ali *The Radcliffe Camera*, centr. stavba s korintskimi stebri na zidcu z 8 vhodi, oblikovanem v rustiki (arh. James Gibbs 1737—49).

L: EWA XIII (1967, t. 255).

~ **Ashmolean Museum,** najstar. javni muz. v Evropi, katerega zač. predstavlja z., ki jo je oxfordski univ. podaril Elias → *Ashmole.* S: mdr. zastopani Paolo Uccello (*Lov*, les), Piero di Cosimo (*Beg iz gorečega gozda*, les, o. 1485/90), G. Vasari (*Alegorija Brezmadežnega spočetja*, o. 1540) in Patinir. — P: mdr. zastopana Georg Petel (kipec *Venere z Amorjem*, slonovina, o. 1624) in Edward Pierce (*Sir Christopher Wren*, marm. doprsje, 1673). — R: ena izmed najlepših z. na svetu, v njej mdr. zastopani Rogier van der Weyden, Grünewald, Michelangelo, A. Altdorfer, Rafael, Jacopo Tintoretto, P. Bruegel star., A. van Dyck, Rembrandt, Reynolds, Gaisborough in Turner.

L: Hugh *Macandrew* (GBG, 1968, p. 411—26). — Cf. K. T. *Parker* (1962).

~ **Bodleian Library.** Med odličnimi IR npr. znamenita → *Kennicottova biblija*, pomembne tudi → *platnice evangelistarja iz Chellesa.*

L: Diringer Book (1958). — Cf. O. *Pächt* (& J. J. G. *Alexander* 1966 & 1970).

~ **Christ Church Art Collection**: mdr. Annibala Carraccija *Mesarija.*

L: EWA III (1960, t. 83).

The **Oxford History of English Art,** za zgod. angl. umetn. temeljno delo, izhaja (Oxford: *Clarendon Press*) od 1949 dalje. V načrtu 11 knj., med avtorji D. *Talbot Rice* (871—1100), T. S. R. *Boase* (ur. celotne z., 1100—1216), P. *Brieger* (1216—1307), J. *Evans* (1307—1461), M. *Whinney* & O. *Millar* (1625—1714).

Ozdravljenje gluhonemega (lat. *Surdi et muti sanatio*, fr. *La Guérison du sourd-muet*, nem. *Die Heilung des Taubstummen*), evang. ik. m. (Mr 7, 31—34): Kristus vtakne gluščU prst v usta in se s svojo slino dotakne njegovega jezika. Up: npr. StS z zač. IX. st. (→ *Müstair*, c. sv. Janeza).

L: Réau II/2 (1967, p. 373); »US« 6 (repr. p. 93).

Ozdravljenje krvotočne žene (fr. *La Guérison de l'hémorroïsse*; nem. *Christus heilt die blutflüssige Frau*), evang. ik. m. (npr. Mt 9, 20—22). Up (cf. s. v. *Kananejska mati*!): npr. na → *sarkofagu Adelphie* in drugih starokršč. sarkofagih, Paolo Veronese (o. 1570, Ksthist. Mus.).

L: Pigler I (1956, p. 304); Réau II/2 (1957, p. 380—82). — Cf. G. *Schiller* (I 1966 [1969]).

Ozdravljenje mrtvoudnega (lat. *Curatio paralytici*, fr. *La Guérison du paralytique*, nem. *Die Heilung des Gichtbrüchigen*, srb. *Hristos isceljuje raslabljenog* ali *Isceljenje uzetog*), evang. ik. m (Mt 9, 1—8; Mr 2, 3—12; Lk 5, 18—26; za Jan 5, 1—15, cf. s. v. *Ozdravljenje v kopališču Betesda*, infra). Up: prizor s hromim, ki ga spuščajo skozi odprtino v strehi (*I*) in prizor ozdravljenega, ki nese svojo posteljo (*II:* varianta *a* z nogami v zraku v biz. umetn. in varianta *b* z nogami navzdol na Zahodu) in je znan že v starokršč. umetn.; pozn. npr. *mozaik* v c. St'Apollinare Nuovo v Ravenni (VI. st. — prvič prizor I), *StS* v c. Sta Saba v Rimu (IX. st. — I & II), *miniatura* v → *Zlatem evangeliarju Henrika III.* (1045/56 — I), *mozaik* v katedr. v Monrealeju (1182/90 — I), Jan van Hemessen (o. 1555, Washington — II).

L: Réau II/2 (1957, p. 376—78). — Cf. G. *Schiller* (I 1966 [1969]).

Ozdravljenje obsedenca pri Gerasi (evang. ik. m.: Mt 8, 28—34; Mr 5, 1—20; Lk 8, 26—37). Po Kristusovi volji se hudi duhovi iz obsedenca preselijo v svinje, ki poskačejo v jezero in utonejo. Up.: → *Codex Egberti*, sten. slikarija v → *Dečanih*, itd.

L: Réau II/2 (1957, p. 378).

Ozdravljenje 38 let bolnega moža → *Ozdravljenje v kopališču Betesda* (infra)

Ozdravljenje Petrove tašče (lat. *Socrus Petri curatur a febre*, fr. *La Guérison de la belle-mère de Pierre*, it. *Cristo sana la suocera di Pietro*), evang. ik. m. (Mt 8, 14—15; Mr 1, 29—31; Lk 4, 38—39): Kristus je pozdravil Petrovo taščo v hiši v Kafarnaumu v Galileji. Up: *miniatura* v → *Homilijah Gregorija Nazianškega* (o. 880), *mozaik* v katedr. v Monrealu (1180/90), *StS* v → *Dečanih* (XIV. st.), itn.

L: Réau II/2 (1957, p. 380).

Ozdravljenje slepega, evang. ik. m. Med tovrstnimi čudeži (cf. Mt 9, 27—31; Mr 10, 46—52; Lk 18, 35—42) največkrat *Ozdravljenje slepo-rojênega* (lat. *Miraculum coeci-nati*, angl. *Jezus opens the eyes of a man born blind*, cf. Jan 9, 1—7). Up: na starokršč. sarkofagih (Kristus se dotika oči slepca, ki je — v bistvu samó njegov atribut — majhen kot otrok), *miniatura* v → *Codex Egberti* (o. 980/90, Trier, Stadtbibl.), Duccio (tabla s predele njegove → *Maestà*, 1308/11, Nat. Gall.), Lucas van Leyden (*Ozdravljenje jerihonskega slepca*, triptih, 1531, Eremitaža), itd.

L: RDK II (1948, stp 909 ss); Pigler I (1956, p. 307—09); Réau II/2 (1957, p. 371—73); Wolfgang *Jaeger:* Die Heilung des Blinden in der Kunst (Konstanz 1960). — Cf. F. X. *Kraus* (I 1882, p. 169), K. *Künstle* (1928, p. 392), G. *Schiller* (I 1966).

Ozdravljenje v kopališču Betesda zunaj jeruzalemskih Ovčjih vrat (it. *La Probatica Piscina*, nem. *Die Heilung im Schafteiche* itd.), evang. ik. m. (Jan 5, 1—9), varianta → *Ozdravljenja mrtvoudnega* (supra): med bolniki, ki so pričakovali plivkanja vode, je Jezus ozdravil 38 let bolnega moža: *Vstani, vzemi svojo posteljo in hodi.* Up: npr. Domenichino (Pin. Capitolina v Rimu).

L: Réau II/2 (1957, p. 377). — Cf. G. *Schiller* (I 1966, p. 178—79).

Ozdravljenje vodeničnega (angl. *The Healing of the dropsical man*, fr. *La Guérison de l'hydropique*, nem. *Die Heilung des Wassersüchtigen*), evang. ik. m. (Lk 14, 2—5): čudež na sobotni dan. Up: npr. *StS* v c. St. Georg/Oberzell (zadnja četrt. X. st., → *Reichenau*).

L: Réau II/2 (1957, p. 374).

Ozej, bibl. prerok (→ *dvanajst malih prerokov*), ki mu je bog ukazal »nečistnico« vzeti za ženo; deloval o. 745—25 pred, avtor po njem imen. preroške knj. (abr. Oz). Up: npr. *miniatura* v → *Rabulovem evangeliarju* (f. 5r [des.], 586), *relief* na korni pregraji katedr. v Bambergu (v razgovoru z Jonom — o. 1235), Rafaelova delavnica (*freska* v c. Sta Maria della Pace v Rimu), itn.

L: Réau II/1 (1956, p. 385—86).

Ozija postane gobav, bibl. ik. m. (2 Kron 26, 19): Ozija (angl. *Uzziah*, fr. *Osias*), sin Amasije in oče Joatama, judov kralj, ki je 52 let vladal v Jeruzalemu, se je prevzel ter hotel kot duhovniki zažigati kadilo Gospodu — zato so se mu *v hiši Gospodovi poleg kadilnega oltarja pokazale gobe na čelu*; isti motiv tudi po Jožefu Flaviju (*Antiquit.* IX, 222) in pozn. Boccacciu (*De casibus virorum illustrium*). Up: npr. Rembrandt (les, d. 163[5?], Chatsworth — ikonografsko identificiral Robert Eisler).

L: Réau II/1 (1956, p. 302). — Cf. H. *Gerson* (1968).

Oznanjenje ali → *Angelski pozdrav* (lat. *Annunciatio Beatae Mariae Virginis*, angl. *The Annunciation*, fr. *L'Annonciation*, hrv. *Navještenje [Marijino]*, it. *L'Annunciazione*, nem. *Die Verkündigung Mariä*, srb. *Blagovesti*), v kršč. umetn. posebno priljubljen evang. ik. m. (Lk 1, 26—38): angel (nadangel Gabrijel) oznani Mariji, da je spočela od sv. Duha. V biz. umetn. tipa *Oznanjenja z Marijo pri vodnjaku* (srb. *Blagovesti kod kladenca*) in *z Marijo s preslico* (fr. *La Vierge à la quenouille*, it. *Maria filando la porpora*, nem. *Die Verkündigung beim Wollspinnen*). Na Zahodu pogosto zlasti od XIV. st. dalje, posebno v slikarstvu it. renesanse: tu kakor na Nizozemskem je ik. m. omogočal mikavne realistične predstavitve takratnih domovanj. V poslikanih gotskih cerkvah na Slovenskem (»kranjski prezbiterij«) obe nastopajoči osebi na zun. strani slavoloka (kot npr. že v Capp. Palatina v Palermu ali pri Giottu v Capp. degli Scrovegni), in sicer angel na levi in Marija na des. strani. Up: e. g. *mozaik* na slavoloku c. Sta Maria Maggiore v Rimu (432/40), *mozaik* v baziliki v Poreču (o. 540), *relief* na → *Maksimijanovi katedri* v Ravenni, *miniatura* v → *Rabulovem evangeliarju* (586), na biz. *tkanini* v Vatikanu (cf. infra), bron. *relief* na vratih stolnice v Monrealu (Bonannus iz Pise 1186), kamn. *relief* v katedr. v Bambergu (1230/37), *mozaika* v rim. c. Sta Maria in Trastevere (Pietro Cavallini verj. 1291) in Sta Maria Maggiore (Jacopo Torriti), *ikona* v Ohridu (1. pol. XIV. st., cf. infra), Simone Martini (*triptih*, d. 1333, Uffizi), tabla neznanega, morda pariškega

slikarja iz o. 1390/1400 (CMA), na → *Štirikrilniku iz Champmola* (o. 1400, Walters), Lorenzo Ghiberti (*relief*, → *severna vrata florent. baptisterija*), Robert Campin (→ *Oltar družine Mérode*), brata van Eyck (→ *Gentski olt.*; o. 1428/35, Washington [cf. infra]; tudi → *Friedsamovo Oznanjenje*), fra Angelico (o. 1430, Cortona, Mus. del Gesù; *freska* po 1437, Florenca, Convento di S. Marco; po 1450, ib., Mus. dell'Angelico), Donatello (pozlačen *relief* iz sivega peščenca, Florenca, Sta Croce), Mojster Oznanjenja iz Aixa (srednja tabla triptiha, 1442/45, Aix-en-Provence, Ste Marie-Madeleine), K. Witz (Nürnberg), *slikano okno* v katedr. v Bourgesu (o. 1447/50), Leonardo da Vinci (o. 1472/75, Uffizi [cf. infra]; o. 1478, Louvre), Bonfigli (z evangelistom Luko med protagonistoma, Perugia, Mus.), C. Crivelli (d. 1486, Nat. Gall.), Botticelli (1489/90, Uffizi [cf. infra]), Signorelli (1491, Volterra, Pin.), Lorenzo di Credi (Uffizi, cf. infra), Francesco Simone da Santa Croce (1504, Bergamo), Grünewald (→ *Isenheimski olt.*), Veit Stoß (viseča lesena *plastika*, 1517/18, Nürnberg, St. Lorenz, kor), Tizian (z donatorjem, o. 1520, Treviso, katedr.; Benetke, Scuola di S. Rocco [z jerebico, ki je tu simbol za »*audita voce fecunda*«]; Benetke, S. Salvatore, z napisom *IGNIS ARDENS NON COMBVRENS* [cf. s. v. *quod rubus ardéret* ...]), Andrea del Sarto (1528, Pitti), Lotto (z mačko, o. 1530, Iesi, Pin.), El Greco (npr. o. 1575, Prado; o. 1597/1600, Bukarešta in Thyssen), B. Strozzi (Budapest), I. Günther (polihr. lipovina, 1764, Weyarn, St. Petrus u. Paulus), D. G. Rossetti (1850, Tate), M. Denis (1913, MAM), v nekoliko dvoumnem preoblikovanju novejšega slikarstva npr. José Manuel Capuletti (1962, prej New York, Hammer Galleries), itn. — Cf. s. v. *Lov na enorožca v Zaprtem vrtu*.

L: D. *Schumann:* Die Darstellung der Verkündigung in der italienischen Renaissance (Lpz 1910); Géza de Francovich (EI III, 1929, p. 407—08); Giacomo *Prampolini:* L'Annunciazione nei pittori primitivi italiani (Mi 1939); Réau II/2 (1957, p. 174—94); »US« 8 (1968, repr. p. 80, 87, 179, 182), 10 (1969, f p. 213); Stele (1969, repr. p. 17, 227, 323, 326). — Cf. W. *Braunfels* (1949), E. *Cevc* (Kosov zb., 1953, p. 310—12 & 314), K. *Künstle* (1928, p. 332 ss), E. *Panofsky* (Problems 1969), D. M. *Robb* (1936), G. *Schiller* (I 1966 [1969]), H. E. *Wethey* (I 1969, kat. št. 8—12, repr. 56—62).

***Oznanjenje,** fragmentarno ohranjena biz. svilena tkanina (68,7 × 33,6 cm, premer kroga z upodobitvijo 32 cm, Vat.), precéj različno dat., po W. F. Volbachu npr. o. 800.

L: »PKG« 3 (1968, t. XVIII, p. 193 — L!); »M« 3 (1967, repr. p. 58); »US« 5 (1970). — Cf. G. *Schiller* (I 1966 [1969], repr. 73), D. *Talbot Rice* (1963 [Bgd 1968, repr. 60]), tudi E. *Cevc* (Kosov zb., 1953, p. 311 [»svilena tkanina v Lateranu iz 5. st.«]).

***Oznanjenje** iz c. sv. Klimenta v Ohridu, hrbtna stran obojestransko poslikane ikone (temp, les, 94,5 × 80,3 cm, zgodnje XIV. st., Ohrid, Nar. muz.), verj. delo carigrajskega mojstra in gotovo ena izmed najlepših tovrstnih upodobitev v jugosl. spomen. posesti. Na prednji strani z bogatim srebrnim okovjem je predstavljena Marija *Psihosostria*, tj. *Rešnica duš.* Ikono je ces. Andronik II. Paleolog 1317 daroval ohridskemu arhiepiskopu Grigoriju.

L: »PKG« 3 (1968, t. XXXVII & 254b — L!); UBJ (1969, repr. 228—29); »US« 5 (1970). — Cf. D. *Talbot Rice* (1963 [Bgd 1968, repr. 223]).

***Oznanjenje,** Jana van → *Eycka* slika, ki jo je Andrew Mellon kupil od sovj. vlade (o, pl [prej les], 93 × 37 cm, Washington, prej Eremitaža). Na različno dat. podobi (vsekakor je nastala o. 1428/35) je na tlaku videti *bibl. prizore* (predvsem *David ubije Goljata* in *Samsonova smrt*) in *zodiakalna znamenja*, sicer pa stavbna notr. kaže — z realnega izkustvenega vidika nerazumljivo, v simboličnem kontekstu pa povsem utemeljeno — zgoraj *romaniko* (= Stara zaveza) in spodaj *gotski slog* (= Nova zaveza).

L: Friedländer I (1924 [n. izd. 1967]); *Panofsky Neth (1953); »CA« 17 (1968, kat. št. 18); »M« 4 (1968). — Cf. L. *Baldass* (L-NY: Ph 1952), E. *Panofsky* (AB, 1935).

***Oznanjenje,** Leonardu da Vinci atr. slika (o, les, 104 × 217 cm, o. 1472/75, Uffizi). Prvi mu jo je pripisal v Florenci živeči zasebni učenjak baron Karl Eduard von Liphart (1867); prej je veljala za delo Dom. Ghirlandaja, pozn. pa so jo pripisovali mdr. še Ridolfu Ghirlandaju (Morelli) in Verrocchiu (Berensonovo mnenje, ki pa ga je opustil).

L: Exposition de l'Art Italien (P 1935 [rk, Pet. Pal.], št. 226 — L!); »CA« 12 (1967, t. VIII—XV, kat. št. 2 — L!); »M« 7 (1968, repr. p. 80—81).

***Oznanjenje,** slika Lorenza di Credi (temp [& o?], les, 88 × 71 cm, o. 1490/95, Uffizi): pogled v natančno izrisan, iluzionistično poglobljen odličen renesančen prostor, ki se dviga nad enobarvno obnovljenimi reliefnimi prizori iz Géneze (*Ustvarjênje Eve*, *Izvirni greh* in *Izgon iz raja*) ter prehaja skozi stebrno lopo ozadja v daljno naravo.

L: »M« 7 (1968, repr. p. 85). — Cf. B. *Berenson* (L: Ph 1963, repr. 947).

***Oznanjenje,** tragično občutena Botticellijeva slika (temp, les, 150 × 156 cm, 1489/90, Uffizi). V orig. okvir je vstavljena majhna *Pietà*.

L: »CA« 5 (1967, kat. št. 102, t. L—LI); »M« 7 (1968, repr. p. 73).

Oznanjenje Marijine smrti, kršč. ik. m. po → *Zlati legendi:* arhangel Mihael naznanja Mariji njeno smrt. Up: npr. Duccio (na → *Maestà*, 1308/11), Andrea Orcagna (*relief* na njegovem marm. *tabernaklju* iz o. 1349/59, Florenca, Orsanmichele).

L: Réau II/2 (1957, p. 601—02).

Ozzola, Leandro (1880—....), it. um. zgodovinar, živel v Mantovi.

B: *Vita e opere di Salvator Rosa* (Str 1908, »ZKA« 60); *L'arte contemporanea* (R 1911); *G. P. Pannini pittore* (T 1921); *La litografia italiana* (R 1923); *L'arte come conoscenza degli individuali* (Tivoli 1928); *Studi su Tiziano* (Strasburgo 1939); *Il vestiario italiano dal 1500 al 1550* (R 1940); *I pittori di battaglie nel 1600 e 1700* (Mantova 1951).

L: Chi è (1961).

Ožbalt (603—642), kralj Northumberlanda, padel v boju s poganskim nasprotnikom, kraljem Pendo; kršč. svetnik (5. VIII. — lat. *Osvaldus*, fr. *Osvald*, nem. *Oswald*).

L: Réau III/2 (1958, p. 1013—14 — L!); Keller (1968, p. 403—04); »ArS« 2 (t. 33).

Oživljenje mladeniča iz Naima → *Obujenje mladeniča*

Oživljenje mrtvaških kosti (lat. *Ossa arida*), bibl. ik. m. (Ezek 37, 1—10), vídenje preroka Ezekijela (*Gospod me je peljal ven ter me postavil sredi doline, ki je bila polna mrtvaških kosti*), s pozn. razlago (37, 11—14) prerokba, da bo Izrael vstal k novemu življenju in se vrnil v svojo domovino. Up: *StS* v sinagogi v → *Dura-Europos* (245/63), **miniatura* v → *Homilijah Gregorija Nazianškega* (867/86, Bibl. Nat., Ms. graec. 510, f. 438v), H. Brosamer (*lesor.*, npr. v → *Dalmatinovi bibliji*, II, f. 78), J. Tintoretto (v Scuola di S. Rocco v Benetkah), itd.

L: Réau II/1 (1956, p. 376—77); RJA (1961, repr. 73 [Dura-Europos]).

ožujak (hrv.) → *marec*

P

Paatz, Walter (1902—....), nem. um. zgodovinar, štud. pri Ad. Goldschmidtu, prof. na univ. v Heidelbergu. Z ženo izd. temeljno delo o florent. cerkvah.

B: *‚Die gotische Kirche S. Trinità in Florenz: Ihre entwicklungsgeschichtl. Bedeutung und ihr Erbauer'* (Ad. Goldschmidtov zb., 1935); *Bernt Notke und sein Kreis* (2 knj., Bl 1939); (& Elisabeth Paatz) **Die Kirchen von Florenz: Ein kunstgeschichtliches Handbuch, I—VI* (FrM 1940—1954); *Bernt Notke* (W 1940, »Smlg. Schroll«); *‚Die Hauptströmungen in der Florentiner Baukunst des frühen und hohen Mittelalters'* (MittF, 1940/41); *Der deutsche Anteil an der hochmittelalterlichen Kunst Skandinaviens* (Mn 1944); *‚Die Gestalt Giottos im Spiegel einer zeitgenössischen Urkunde'* (C. G. Heisejev zb., 1950); *‚Renaissance oder Renovatio'* (Beitr. zur K. des Mittelalters, Bl 1950); *Von den Gattungen und vom Sinn der gotischen Rundfigur* (Hdl 1951, »SbHdl« 3); *Die Kunst der Renaissance in Italien* (Stu 1953); *‚Die Bedeutung des Humanismus für die toskanische Kunst des Trecento'* (Kchr, 1954); *‚Stammbaum der gotischen Alabasterskulptur 1316—1452'* (H. Kauffmannov zb., 1956); *Prolegomena zu einer Geschichte der deutschen spätgotischen Skulptur im 15. Jahrhundert* (Hdl 1956, »Abh. Hdl«); *Giorgione im Wetteifer mit Mantegna, Lionardo und Michelangelo* (ib. 1959, ista z.); *‚Nicolaus Gerhaert von Leyden'* (Heidelberger Jahrbücher III, 1959); *Süddeutsche Schnitzaltäre der Spätgotik: Die Meisterwerke während ihrer Enfaltung zur Hochblüte (1465—1500)* (Hdl 1963, »Heidelberger kstgeschichtliche Abh.: NF« 8); *Verflechtungen in der Kunst der Spätgotik zwischen 1360 und 1530: Einwirkungen aus den westlichen Nachbarländern auf Westdeutschland längs der Rheinlinie und deutsch-rheinische Einwirkungen auf diese Länder* (ib. 1967, »Abh. Hdl«).

Pacassi (*Paccassi*), **Nikolaus** (1716—1790), avstr. arhitekt iz družine, ki je živela v slov. Primorju, r. v Dunajskem Novem mestu, u. na Dunaju. A: razna dela za družino Attems na Goriškem, v Gorici *Palača Attems* (zdaj *Mus. Provinciale*, na pročelju d. 1745) in *Neptunov vodnjak*; na Dunaju dvorni arhitekt Marije Terezije: 1744—49 preoblikoval in dkč. grad *Schönbrunn*, rokokojsko opremil tudi njegove *dvorane* (ohranjeni primeri iz o. 1760) ter nadaljeval *Hofburg* (1767—73 — mdr. krili, ki ubrano obdajata *Josephsplatz*).

L: SteleP (1960, p. 61). — Cf. B. *Grimschitz* (1947).

Pacchia, Girolamo del (1477—1535), it. sienski slikar. S: npr. *Marijino rojstvo* (freska, 1518, Siena, S. Bernardino, Oratorio superiore), *Oznanjenje in Obiskovanje* (1518, Siena, Pin. Naz.), *Ugrabljenje Sabink* (Sutton Place, J. Paul Getty Coll.).

L: cf. B. *Berenson* (1968, repr. 1554—65).

»Pace del Duca Orso«, plošča, ki je sprva krasila platnice kodeksa: sestavljata jo star. slonokoščeni relief *Križanja* (15,5 × 10,5 cm) in pozn. kovinski okvir — imen. po naročniku, ki ga napisi na reliefu dvakrat imenujejo: VRSVS / DVX FECI (nad Kristusovo glavo) in VRSVS DVX / FIERI PCEP [(*praecepit*] pod njegovima rokama.

L: Karl d. Große (1965, kat. št. 547 — L!). — Cf. H. *Fillitz* (1958), Ad. *Goldschmidt* (1914, št. 166), A. *Haseloff* (1930), A. *Santangelo* (1936).

Pach, Walter (1883—1958), amer. (ž.) pisec o umetn. in lik. kritik. Prevajal v angleščino É. Faura, mdr. tudi slednjega *Histoire de l'art*.

B: ‚*Renoir*'+ (Scribner's Mag, 1912 [intervju]); *Georges Seurat* (NY 1923); *The Masters of Modern Art* (NY 1925); *Vincent van Gogh: A Study of the Artist and His Work in Relation to His Time* (NY 1936); pon. izb.: *Queer Thing, Painting: Forty Years in the World of Art* (NY-L 1938); *Ingres* (NY 1939); *The Art Museum in America* (NY 1948); *Pierre Auguste Renoir* (NY 1950, »Libr. of Great Painters«; nem. izd. K 1958).

L: UJE (s. v.); WWAA (1956; 1959 [*Obituaries*]).

Pacher, Michael (o. 1435—1498), južnotirol. slikar in rezbar. V slikarstvu je nanj vplival → *Mantegna* s svojo perspektivo, njegovo rezbarstvo pa pripada slikoviti pozni gotiki. S & P: *rezljani olt.* pokopališke c. v Griesu pri Bolzanu resp. Boznu (1471—75), posebno znani **v. olt.* v → *Sankt Wolfgang am Abersee* (dkč. 1481) in **olt.* 4 *v. cerkv. učiteljev* (o. 1483, Alte Pin.).

L: Johannes von *Allesch:* Michael Pacher (Lpz 1931); Oskar *Schürer:* Michael Pacher (ib. 1940, »KM« 121); Cankar III/2 (1951); Stange X (1960); Karl *Noehles* (EWA X, 1965, s. v. — L!); A. *Stange* (Kindler IV, 1967, s. v. — L!); Landolt (1968 — L!); »US« 8 (1968). — Cf. D. *Frey* (1953), P. *Halm* (1957), E. *Hempel* (1938 [1952]), H. *Semper* (1911), R. *Stiaßny* (1919), etc.

Pächt, Otto E. (1902—....), avstr. um. zgodovinar, prom. 1925 na Dunaju, ord. na tamk. univ., prej učil na univ. v Oxfordu.

B: ‚*Die Datierung der Brüsseler Beweinung des Petrus Christus*' (Belv, 1926); *Oesterreichische Tafelmalerei der Gotik* (Au-K-W 1929); ‚*Gestaltungsprinzipien der westlichen Malerei des 15. Jahrhunderts*' (KwF, 1933); ‚*A Bohemian Martyrology*' (BM, 1933); ‚*Jean Fouquet: A Study of his Style*' (JWCI, 1940/41); ‚*A Giottesque Episode in English Mediaeval Art*' (ib., 1943); *The Master of Mary of Burgundy* (L 1948); ‚*Early Italian Nature Studies and the Early Calendar Landscape*' (JWCI, 1950); ‚*A Forgotten Manuscript from the Library of the Duc de Berry*' (BM, 1956); ‚*Un Tableau de Jacquemart de Hesdin ?*' (RArts, 1956); ‚*Panofsky's »Early Netherlandish Painting«*' (BM, 1956); ‚*Notes and Observations on the Origin of Humanistic Book-Decoration*' (Saxlov zb., 1957); ‚*Ephraimillustration, Haggadah und Wiener Genesis*' (K. M. Swobodov zb., 1959); (& C. R. Dodwell & F. Wormald) *The St. Albans Psalter* (L 1960, »StudWI« 25); ‚*Die Gotik der Zeit um 1400 als gesamteuropäische Kunstsprache*' (Europäische K. um 1400, W 1962 [rk]); *The rise of pictorial narrative in 12th-century England* (Ox 1962); ‚*The Pre-Carolingian Roots of Early Romanesque Art*' (20. kongr. I, 1963); ‚*The Limbourgs and Pisanello*' (GBA, 1963); ‚*Zur Entstehung des »Hieronymus im Gehäus«*' (Panth, 1963); *Vita Sancti Simperti: Eine Handschrift für Maximilian I.* (Bl 1964); (& J. J. G. Alexander) *Illuminated manuscripts in the Bodleian Library Oxford, I: German, Dutch, Flemish, French and Spanish schools* (Ox 1966), & *II: Italian schools* (ib. 1970).

Padec čarodeja Simona (fr. *La Chute de Simon le Magicien*, it. *La caduta di Simon Mago*), ik. m. po apokrifnih *Acta Petri et Pauli:* čarovnik (→ *Simon čarodej*), ki je bil letel po zraku pred ces. Neronom, trešči po zaslugi molitve sv. Petra na rim. tlak. Up: npr. *relief* na kapitelu v katedr. v Autunu (o. 1120/30), P. Batoni (1760—61, Rim, Sta Maria degli Angeli).

L: Pigler I (1956, p. 478—80); Réau III/3 (1959, p. 1093—95).

Padec malikov (lat. *Casus idolorum*, angl. *The Fall of the Idols in Egypt*, fr. *La Chute des Idoles*, it. *La caduta degl' idoli*, nem. *Der Götzensturz*), kršč. ik. m. po *Evangeliju nepravega Mateja*, oprt na Biblijo (Iz 19, 1): *Glej, Gospod se pelje na hitrem oblaku in pride v Egipt. Egiptovski maliki se tresejo pred njim, srce Egipčanov obupava v njihovih prsih.* Up (kot dopolnilo ik. m. → *Beg v Egipt* in → *Počitek na begu*): npr. Broederlam (olt. krilo z *Begom*, dkč. 1399, Dijon, Mus. des B.-A.), Patinir (*Počitek na begu*, Prado).

L: Panofsky Neth (1953, p. 88—89); Réau II/2 (1957, p. 280—81).

Padec upornih angelov (lat. *Casus perversorum angelorum*, angl. *The Fall of the Rebel Angels*, fr. *La chute des anges rebelles*, it. *La caduta degli angeli ribelli*, nem. *Der Engelsturz*), kršč. ik. m. po Apokalipsi (Raz 12, 7—9): zvesti angeli pod vodstvom → *Mihaela* zmagujejo nad hudobnimi angeli, ki spačenih obrazov padajo na zemljo resp. v peklensko brezno. Up: npr. *miniatura* v → *Sijajnem horariju vojvode berryjskega* (f. 64v), iz obd. protireformacijske umetn., ko je bil motiv posebno priljubljen, pa npr. Frans Floris de Vriendt (srednja tabla triptiha, d. 1554, Antwerpen), Pieter Bruegel star. (les, d. 1562, Bruxelles) in Rubens (Alte Pin.).

L: Réau II/1 (1956, p. 56—57); EWA XII (1966, t. 98 des. zgoraj); »CA« 7 (1967, kat. št. 39).

PADOVA, rim. *Patavium*, mesto v sev. Italiji (zah. od Benetk), slavno mdr. po svoji stari, 1222 ust. univ. (*Padova la dotta*, učena P.); od 1405 dalje pod beneško oblastjo. Najpomembnejše um. spomenike so ustvarili Giotto, Donatello in Mantegna.

L: Sandro *Chierichetti:* Padova: Guida artistica illustrata (Mi-R 1960); Padova: Guida ai monumenti e alle opere d'arte (V 1961 — L!); EWA VIII (1963, stp 571—73 — L!). — Cf. A. *Moschetti* (1912 [1927]).

~ **Cappella dell'Arena,** imen. takó po rim. amfiteatru, ki je bil tamkaj, ali *Capp. degli Scrovegni*, ker jo je dal kot *c. Marije Oznanjenja*

sezidati Enrico Scrovegni za odrešenje svojega očeta Reginalda, po katerem je bil podedoval silno bogastvo (Reginalda je Dante kot obče znanega oderuha predstavil brez imena v 7. krogu *Pekla* svoje *Božanske komedije*, Inf. XVII, 64—75, pos. 70: *Con questi Fiorentin son Padovano*) ter jo primerno njenemu namenu izročil laičnemu redu *Cavalieri di Sta Maria*, ki mu je tudi sam pripadal. Notr.: zaradi znamenitih Giottovih **fresk* poleg Sikstinske kapele gotovo najslavnejši slikarsko okrašeni prostor na svetu, dolg 29,26 m, šir. 8,48 m, vis. do vrha oboka 12,8 m. Jedro slikarij tvori 37 prizorov iz življenja Marije (točno Marijinih staršev in Marije) in Jezusa, ki se začenjajo na des., tj. juž. steni zgoraj ob slavoloku in so razporejeni v 3 vrstah takó, da se pripoved v vsaki vrsti začenja na juž. steni, se odvija od slavoloka proti vhodu, se na sev. steni vrača proti slavoloku ter se nato nadaljuje en pas niže na juž. steni, spet v smeri proti vhodu (v dekorativnih navpičnih pasovih dodatni mali liki in prizori, ki so z vélikimi delno v razmerju → *concordia veteris et novi testamenti*; tu zaznamovani v oklepajih, »zraven«). I. vrsta: des. 1. *Joahimov dar zavrnjen v templju*, 2. *Joahim pri pastirjih*, 3. *Oznanjenje Ani*, 4. *Joahimova daritev*, *5. *Joahimov sen*, *6. *Srečanje pri Zlatih vratih jeruzalemskih*; levo, tj. na sev. steni 7. *Marijino rojstvo*, 8. *Marijina pot v tempelj*, 9. *Marijini snubci*, *Davidovi potomci*, *prinašajo palice v tempelj*, 10. *Snubci čakajo*, *da bo ena izmed palic čudežno ozelenela*, 11. *Marijina zaroka z Jožefom*, 12. *Marijin ženitovanjski sprevod*; na slavoloku 13. *Oznanjenje*; II. vrsta: še na slavoloku 14. *Obiskovanje*, na juž. steni 15. *Rojstvo*, 16. *Poklon treh kraljev*, 17. *Predstavitev v templju*, 18. *Beg v Egipt*, 19. *Pokol otrok* (des. zraven — vmes okno — *sv. Helena*); na sev. steni 20. *Dvanajstletni Jezus v templju*, 21. *Krst v Jordanu* (zraven levo *Obrezovanje*), 22. *Svatba v Kani galilejski* (zraven levo *Voda iz skale*), 23. *Obujenje Lazarja* (zraven levo *Ustvarjênje Adama*), 24. *Slovesni vhod v Jeruzalem* (zraven levo *Preroški učenci iz Jeriha pridejo Elizeju nasproti*), 25. *Jezus očisti tempelj* (zraven levo *Nadangela Mihaela boj s satanom*), na slavoloku 26. *Iškarijot prejme 30 srebrnikov*; III. vrsta: na juž. steni 27. *Zadnja večerja* (zraven levo zgoraj *Matej* in spodaj *Gregorij Vél.* — eden izmed 4 robov spodnje vrste!), 28. *Umivanje nog*, *29. *Kristusa primejo* ali *Iškarijotov poljub* — znani rumeni plašč, 30. *Kristus pred Kajfo*, 31. *Zasmehovanje* (zraven des. zgoraj *Marko* in spodaj *Hieronim* — cf. 27); na sev. steni 32. *Kristus nese križ* (levo zraven zgoraj *Janez Ev.* in spodaj *Avguštin* ali *Ambrož* — cf. 27 & 31), 33. *Križanje* (zraven levo *Bronasta kača*), *34. *Objokovanje* (zraven levo *Jono požre v. riba*), 35. *Angel vstajenja in Noli me tangere* (zraven levo *Levinja z mladiči*), 36. *Vnebohod* (zraven levo *Elija na ognjenem vozu*), 37. *Binkošti* (zraven levo *Mojzes sprejme tabli postave*, des. zgoraj *Luka* in spodaj *Ambrož* ali *Avguštin* — cf. 27, 31 & 32). — Vrh slavoloka *Bog oče med angeli*, sicer pa na slavoloku kot posebnost naslikani *grobnici* za Scrovegnije pod prizoroma *Iškarijot prejme 30 srebrnikov* in *Obiskovanje* (cf. U. *Schlegel*). Na vhodni steni *Poslednja sodba* (spodaj levo ob križu *donator Enrico Scrovegni z modelom Capp. dell'Arena*, *ki jo izroča Mariji med sv. Uršulo in Janezom Ev.*, na drugi strani križa pa s posebnim poudarkom *obešeni Iškarijot* in za svoje mošnje obešeni *oderuhi*). Spodaj na juž. steni *7 kreposti* (od slavoloka proti vhodu *Prudentia*, *Fortitudo*, *Temperantia*, *Iustitia*, *Fides*, *Caritas* in *Spes*), nasproti na sev. steni ustreznih *7 pregreh* (v isti smeri *Stultitia*, *Inconstantia*, *Ira*, *Iniustitia*, *Infidelitas*, *Invidia* in *Desperatio*, kot kreposti v *grisaille*). Na banjastem oboku sredi nebesne modrine, posute s osmerokrakimi zvezdami, v v. medaljonih *Kristus* in *Marija*, v 8 malih medaljonih pa *Janez Krst.* in *7 prerokov* (med njimi *Danijel*, *Baruh*, *Malahija* in *Izaija*). — Dôbi *sub lege* in *sub gratia* zaznamovani v posameznih prizorih z naslikano arhitekturo: okrogloločna romanika za Staro zavezo, (takó predstavljena tudi *Iniustitia*), gotika pa za Novi testament (takó tudi *Iustitia*).

L (cf. s. v. *Giotto*): Maria von *Nagy:* Die Wandbilder der Scrovegni-Kapelle zu Padua: Giottos Verhältnis zu seinen Quellen (Bern-Mn 1962); Camillo *Semenzato:* Giotto: la Cappella degli Scrovegni (F 1965, »For Col« 33 — L!); Walter *Euler:* Die Architekturdarstellung in der Arena-Kapelle (Bern 1967, »Basler Stud. zur Kg.: NF« 9, dis. [Ba]); Laurine *Mack Bongiorno*, The Theme of the Old and the New Law in the Arena Chapel (AB, 1968). — Cf. F. *Baumgart* (1937), H. *Jantzen* (1939), M. *Marangoni* (1937 [1943]), A. *Moschetti* (1904), U. *Schlegel* (1957), J. H. *Stubblebine* (1969 — L!), I. B. *Supino* (1920), C. H. *Weigelt* (1925).

~ **Chiesa degli Eremitani,** znamenita zaradi Mantegnovih fresk v *Cappella Ovetari* (imen. po naročniku Antoniu Ovetariju), ki pa so bile z izjemo treh prizorov (*Marijino vnebovzetje*, *Mučeništvo sv. Krištofa*, *Odstranitev Krištofovega trupla*) ob bombardiranju 11. marca 1944 skoraj popolnoma uničene. Mantegnove slikarije (1449/57) na steni za oltarjem: *Marijino vnebovzetje*; na levi steni: zgoraj *Kristus pokliče Jakoba in Janeza* in *Jakob nagovori demone*, *ki jih je priklical Hermogenes*; v sredi *Jakob krsti Hermogena* in *Jakob pred Herodom Agripo*; spodaj (po nastanku zadnja dva prizora) **Jakoba peljejo na morišče* in *Mučeništvo sv. Jakoba* (v

koscih restavrirano); desna stena: spodaj (edina ohranjena prizora) *Mučeništvo sv. Krištofa* in *Odstranitev Krištofovega trupla*. Levo na apsidnem slavoloku je bil v podobi orjaške glave tudi domnevni slikarjev avtoportret. Ostali slikarji kapele: Niccolò Pizzolo, do 1450 Giovanni d'Alemagna in Antonio Vivarini, potem še Bono da Ferrara in Ansuino da Forlì.

L: cf. G. *Fiocco* (1945).

~ **Oratorio di S. Giorgio** krase Altichierove freske (pod *Pogrebom sv. Lucije* sign. Jacopo d'Avanzo!) s *prizori iz Lucijine* in *Jurijeve legende*, monumentalnim **Križanjem*, itd.

L: Francesca d'*Arcais:* L'Oratorio di San Giorgio a Padova (Mi 1965, »L'arte racconta« 17).

~ **Sant'Antonio,** frančiškanska c., kratko imen. *il Santo*, sez. 1232—1307 nad grobom → *Antona Padovanskega* (nenavadna povezava romanskih in gotskih oblik, lat. križa v tlorisu in kupol): Donatellov **v. olt.* (7 bron. *soh*, 4 v. bron. *reliefi* itd., 1446—50), ki ga je nezadovoljivo rekonstruiral Camillo Boito, *freske* Altichierija v Capp. S. Felice, itd. — Zraven *Oratorio di S. Giorgio* (*freske* naslikala Altichieri in Jacopo d'Avanzo, cf. supra) in *Scuola del Santo* (mdr. Tizianove *freske*, 1511).

~ **Palazzo della Ragione,** zač. zidave 1172, stavba dkč. 1218/19, povišana 1306. Zgornjo dvorano (šir. največ 27,09 m, vis. 26,72 m, dolga največ 79,48 m), zaradi katere je tudi stavba imen. *il Salone*, je o. 1307/08 ali pozn. s freskami okrasil Giotto (astrološki motivi, tj. *planeti*, *njihovi »otroci«*, *zodiakalna znamenja* in *12 apostolov* in z značilnimi opravili ponazorjeni *meseci*). Freske so bile uničene ob požaru 1420 in obnovljene o. 1430.

L: A. *Barzon:* I cieli e la loro influenza negli affreschi del Salone in Padova (Pa 1924); Saturn and Melancholy (1964). — Cf. F. *Saxl* (Hdl 1927), J. *Seznec* (1940 [1953]).

~ ***il* Gattamelata,** znamenit konjeniški spom. kondotiera Erasma da Narni, imen. *il Gattamelata* (Lisasta mačka), Donatellovo delo iz 1447—53, prvi renesančni konjeniški spom., ki pa spominja na nagrobnike mdr. tudi še z motivom vrat na podstavku (priprtih proti c., tj. proti *Sant'Antonio*, supra).

L (cf. s. v. *Donatello*): Cankar III/1 (1936); Panofsky Tomb (1964, repr. 392—94). — Cf. G. *Delogu* (1956 — L!), M. *Gosebruch* (1964), H. W. *Janson* (1957), itd.

PAESTUM (*Poseidonia*), ki so ga ust. grš. kolonisti (627 pred), se odlikuje s pomembnimi ostanki templjev.

~ **Bazilika** (VI. st. pred), ohranjena z delom stebrišča in arhitrava, predstavlja zgodnjo stopnjo → *dorskega sloga*. Zraven *Pozejdonov tempelj* (sreda V. st. pred).

L: Jordan (1961).

le **pagne** (fr.) → *prt okrog ledij*

Pähler Altar → *oltar iz Pähla*

pahljača (lat. *flabellum*, angl. *the fan*, fr. *l'éventail*, hrv. *lepeza*, it. *il ventaglio*, nem. *der Fächer*). Po antiki, na katero spominja → *flabellum* v kršč. srednjev. liturgiji, pahljače pod vplivom kit. in jap. pahljač spet v evr. modi od XVII. do XIX. st. Um. vrh v fr. XVIII. st., ko sta osnutke za njihovo poslikavo mdr. prispevala tudi *Watteau* in *Boucher*. Iz novejše dobe npr. Oskarja *Kokoschke* pahljače za Almo Mahler.

L: Charlotte M. *Salway:* Fans of Japan (L 1894, uv W. *Anderson*); G. *Woolliscroft:* History of the Fan (L 1910). — Cf. M. von *Boehn* (1928).

pahljačasti obok (angl. *the fan vault*, fr. *la voûte en éventail*, nem. *das Fächergewölbe*), posebnost angl. pozne gotike (cf. s. v. *Perpendicular style*), znan od vzh. krila *križnega hodnika* v Gloucestru dalje (1350-a leta).

L: »US« 8 (1968, f p. 50).

Pajou, Augustin (1730—1809), fr. kipar v Parizu, predstavnik fr. kiparstva v dobi Ludovika XV. (med mlajšimi sta *Clodion* in → *Houdon*). P: portretna doprsja, npr. *J.-B. Lemoyne ml.* (bron, d. 1758, Louvre), *Buffon* (npr. marmor, dkč. 1773, Louvre; marmor, o. 1775, Pariz, Bibl. Centrale du Mus. Nat. d'Hist. Naturelle), *Mme Vigée-Lebrun* (žg. glina, d. 1783, Louvre. — Up: Labille-Guiard (pri modeliranju Lemoynovega doprsja, *pastel*, Louvre).

L: H. *Stein:* Augustin Pajou (P 1912). — Cf. L. *Réau* (Le Rayonnement 1946).

Pálada, vzdevek grš. boginje → *Atene*

***Pala di San Zaccaria,** Giovannija Bellinija olt. slika (pl preneseno na les, 500 × 235 cm, d. 1505, Benetke, S. Zaccaria), ki pomeni vrh ikonogr. tipa → *Sacra Conversazione:* ob Mariji na prestolu stoje levo Peter in Katarina Aleksandrijska, des. pa Lucija in Hieronim.

L: »CA« 28 (1969, t. LVII—LIX, kat. št. 183).

***Pala d'oro,** *»zlata oltarna tabla«*, izreden zaklad emajlne in zlatarske umetn., hranjen za v. olt. v Markovi c. v Benetkah (»cloisonné« emajl, zlato in pozlačeno srebro, dragi kamni, 210 × 350 cm, nastanek od 976/78 do 1. pol. XIV. st.). Celoto sestavlja 83 večjih in še večje število

manjših emajlnih podob. Zgoraj: v. emajli, levo *Vhod v Jeruzalem* (1), *Kristus v predpeklu* (2) in *Križanje* (3), v sredi *Arhangel Mihael* (4), des. *Vnebohod* (5), *Binkošti* (6) in *Marijina smrt* (7). Spodaj: v sredi blagoslavljajoči *Kristus* (8) med medaljoni z *evangelisti* (9—12), nad njim → *Etimasia* (13) med po enim *angelom* (14—15) in *serafinom* (16—17), ob straneh 3 vrste s po 12 *angeli* (18—29 — e. g. *Euriel* [= *Uriel*], *Mihael*, *Rafael* & *Gabrijel*), *apostoli* (30—41) in *preroki* (42—53), zgoraj in ob robeh spodnjega dela 11 *evang. prizorov* (54—64), 10 *prizorov iz Markove legende* (65—74) in 6 likov *diakonov* (75—80), pod poljem s Kristusom in evangelisti pa *Dož Ordelaffo Falier* (81), *Marija v drži orante* (82) in *Cesarica Irena* (83). Emajli št. 81—83 so nastali na zač. XII. st.; št. 1—8 & 18—53 so bili kot biz. delo XII. st. ugrabljeni 1204 v Carigradu in nato vloženi v celoto; št. 9—17 in 54—80 so beneško delo XII. st. — Po inventarju iz 1796 je celoto krasilo 1300 biserov, 400 granatov, 90 ametistov, po 300 safirjev in smaragdov, 15 in še 75 drugačnih rubinov, 4 topazi in 2 kameji.

L: W. *Bucher:* Die Zellenschmelze der Pala d'oro zu San Marco in Venedig (Breslau 1933, dis.); Giovanni *Lorenzoni:* La Pala d'oro di San Marco (F 1965, »For Col« 7 — L!). — Cf. J. *Ebersolt* (1923), O. *Demus* (1960).

Paladini, Filippo (o. 1544/54—1614), it. slikar, florent. manierist, akt. na Siciliji. S: npr. *Evangelist Luka slika Marijo* (d. 1601, Palermo, S. Giorgio dei Genovesi), 5 slik s *prizori iz Marijinega življenja* (1612/13, Enna, stolnica), *Mučeništvo sv. Ignacija Antiohijskega* (1613, Palermo, St'Ignazio all'Olivella).

L: Dante *Bernini*, Sull'attività siciliana di Filippo Paladini (Com, 1961); Mostra di Filippo Paladini: Catalogo a cura di Grazia *Paolini* e Dante *Bernini*... (Pal 1967 [rk, Pal. dei Normanni], uv Cesare *Brandi*, — L! [oc. Wolfgang *Krönig*, Kchr, 1968]).

***Pala Pesaro** (olt. slika družine Pesaro) ali *Madonna di Casa Pesaro*, Tizianova slavna, baročne kompozicije napovedujoča slika (o, pl, 478 × 268 cm, 1519—26, Benetke, Sta Maria Gloriosa dei Frari): des. od Marije je Anton Padovanski, levo sv. Peter in spodaj naročnik Jacopo Pesaro.

L: S. *Sinding-Larsen*, Titian's Madonna di Ca' Pesaro and its historical significance (Acta ad Archaeologiam et Artium Historiam Pertinentia, I, 1962); EWA XIV (1967, t. 96); »CA« 32 (1969, št. 128); David *Rosand* (AB, jun. 1971 — L!).

Palazzo Barberini → *Rim* (→ *palače*)

Palazzo del Bargello → *Florenca* (Mus. Naz.)

Palazzo Carignano → *Torino*

Palazzo Chiericati → *Vicenza*

Palazzo dei Conservatori → *Rim* (odd. *muzeji*)

Palazzo dei Diamanti → *Ferrara*

Palazzo Ducale → *Benetke*, → *Mantova*

Palazzo Farnese → *Rim*

Palazzo Gondi → *Florenca*

Palazzo Grimani → *Benetke*

Palazzo Labia → *Benetke*

Palazzo Madama → *Torino*

Palazzo Massimo alle Colonne → *Rim*

Palazzo Mattei di Giove → *Rim*

Palazzo Medici(-Riccardi) → *Florenca*

Palazzo dei Normanni → *Palermo*

Palazzo Pallavicini-Rospigliosi → *Rim*

Palazzo Pesaro → *Benetke* (→ *Ca' Pesaro*)

Palazzo Pitti → *Florenca*

Palazzo dei Priori → *Perugia*

Palazzo Pubblico → *Siena*

Palazzo del Quirinale → *Rim*

Palazzo della Ragione → *Padova*

Palazzo Reale → *Caserta*

Palazzo Rucellai → *Florenca*

Palazzo Ruspoli → *Rim*

Palazzo Schifanoia → *Ferrara*

Palazzo Strozzi → *Florenca*

Palazzo del Tè → *Mantova*

Palazzo degli Uffizi → *Florenca*

Palazzo Vecchio → *Florenca*

Palazzo Venezia → *Rim*

Palazzo Vidoni(-Caffarelli) → *Rim*

Paleologi so vladali v Bizancu 1261—1453, tj. od konca → *latinskega cesarstva* do zavzetja Carigrada po Turkih.

PALERMO, gl. mesto in pristanišče Sicilije (Italija), zapovrstjo pod Bizantinci, Saraceni,

Normani, Štaufovci, Anžuvinci, Aragonci in naposled Burboni.

L: EWA VIII (1963, stp 748—52 — L!). — Cf. O. *Demus* (1949).

~ **Martorana,** tj. *Santa Maria dell'Ammiraglio*. Tloris kaže v kvadrat vpisan grš. križ. Mdr. mozaika *Marijine smrti* zah. od križišča in *Kristusa na prestolu* v gl. kupoli (oba o. 1151).

L: EWA II (1960, t. 458); »US« 5 (1970, f. p. 193—95). — Cf. E. Kitzinger (1950).

~ **San Cataldo,** po sredini XII. st. sez. c. s 3 kupolami islamskega tipa.

L: »US« 7 (1968, f p. 170); »PKG« 5 (1969, t. 249 — L!).

~ **San Giovanni degli Eremitani,** c., ki so jo ob uporabi ostankov neke mošeje začeli zidati 1132. Zraven *križni hodnik* iz XII. st.

L: »US« 7 (1968, f p. 171).

~ **stolnica,** v zdajšnji obliki konglomerat raznih slogov od XII. do XVIII. st. Mdr. v njej *nagrob. kralja Rogerja II.* (u. 1154) in *nagrob. ces. Friderika II. Štaufovca* (u. 1250).

L: »US« 7 (1968, f p. 172—73).

~ **Palazzo dei Normanni** ali *Pal. Reale*. V njem mdr. znana **Stanza di Ruggero* z mozaičnimi upodobitvami *lovskih prizorov* (o. 1160/70), predvsem pa slavna **Cappella Palatina:* 1132—43 sez. triladijska biz. stebrna bazilika, v notr. vsa pokrita z **mozaiki* (od o. 1143 do 1170), ki kažejo bibl. in evang. prizore pa motive po Apostolskih delih. *Prižnica* in *velikonočni svečnik* iz XII. st.

L: Raffaello *Delogu* & Vincenzo *Scuderi:* La Reggia dei Normanni e la Cappella Palatina (F s. a., »I tesori« 25); »PKG« 5 (1969, t. 244 — L!). — Cf. E. *Kitzinger* (1949), U. *Monneret de Villard* (1950), D. *Talbot Rice* (1963 [Bgd 1968]), etc.

~ **Galleria Nazionale della Sicilia** (*Pal. Abbatelli, via Alloro 4*): freska **Zmagoslavje smrti* iz XV. st., med slikarji zastopani Antonello da Messina, Gossaert in S. Rosa, med kiparji Francesco da Laurana.

L: Raffaello *Delogu:* La Galleria Nazionale della Sicilia (R 1962).

Palestrina → *Pietà Palestrina*

Palice spremenjene v kače → *Aron in Mojzes*

pálij (lat. *pallium*), okrogla, pribl. 3 prste šir. ovratnica iz bele volne, pretkana s črnimi križci, z 2 trakovoma, od katerih eden pada spredaj po prsih, drugi pa zadaj po hrbtu. Palij nosijo papeži in pri pontifikalnih mašah nadškofje; v vzhodnokršč. c. mu je podoben *omofórion*.

L: Ferguson (1954).

palisander, dragocen južnoamer. les, zaradi svoje vijoličasto rjave barve in vonja imen. tudi *bois de violette* (fr.).

Palissy, Bernard (o. 1510—1589/90), najpomembnejši fr. keramik XVI. st., mnogostran prirodoslovec, kot hugenot u. v pariški Bastilji od lakote. Posebnost njegovega t. i. rustikalnega sloga (*style rustique*) so bile po naravi odlite žabe, kače in ribe, hrošči, martinčki, polži in rastline, s katerimi je krasil svoje krožnike in posode (ohranjena dela v Louvru, V. & A., itd.).

L: »US« 9 (1969, p. 141). — Cf. E. *Kris* (*1926), J. *Shearman* (Harm 1967).

Palladio, Andrea, s pr. im. *Andrea di Pietro dalla Gondola* (1508—1580), it. arh., v čigar obsežnem delu so upravičeno ugotavljali takó klasicistične kot manieristične in »antiklasicistične« posebnosti; močno vplival na pozn. evr. stavbarstvo (v Angliji npr. od Iniga Jonesa dalje), in sicer tudi kot pisec o arhitekturi in njen teoretik, sicer pa predstavljal prvega v. profesionalnega arh. (v nasprotju s star. predstavniki arhitekture na drugih področjih ni deloval). R. v Padovi, u. (71) v Vicenzi. A: t. i. *Bazilika* v Vicenzi (prez. 1549—1616), *Pal. Chiericati* (zač. o. 1550, ib.), v Benetkah *pročelje c. S. Francesco della Vigna* (1562) in c. *S. Giorgio Maggiore* (1565—80), v Vicenzi *Pal. Valmarana* (zač. 1566) in posebno slavna **Villa Rotonda* (*Villa Capra*, zač. 1566/67, dkč. V. Scamozzi 1606), v Benetkah *Il Redentore* (1576—92) in naposled v Vicenzi *Teatro Olimpico* (zač. 1579, dkč. Scamozzi 1585).

B: *L'antichità di Roma: raccolta brevemente dagli autori antichi e moderni* (R 1554); **I quattro libri dell'architettura* (V 1570; faks. Mi: Hoepli 1945).

L: G. K. *Loukomski:* L'oeuvre d'Andrea Palladio: Les villas des Doges à Venise (2 knj. [80 t.], P 1926); Cankar III/1 (1936); Venturi IX/3 (1940); Roberto *Pane:* Andrea Palladio (T 1948, »Bibl. d'arte« 4; n. izd. T 1961); W. *Timofiewitsch*, Die Palladio-Forschung in den Jahren von 1940 bis 1960 (ZfKg, 1960 — L!); SchlosserL (1964); G. *Zorzi:* Le opere pubbliche e i palazzi privati di Andrea Palladio (Vicenza 1965); B. *Zevi* (EWA XI, 1966, s. v. — L!); Pevsner (1966); H. *Spielmann:* Andrea Palladio und die Antike: Untersuchung und Katalog der Zeichnungen aus seinem Nachlaß (Mn-Bl 1966, »Kstwissenschaftliche Stud.« 37, dis. [Stu: TeH]); »US« 9 (1969). — Cf. J. S. *Ackerman* (1966; 1967), G. C. *Argan* (1930), L. *Becherucci* (1936), F. *Burger* (1909), M. *Fabiani* (1898), F. B. *Fletcher* (1903), E. *Forssman* (1965), C. *Gurlitt* (1914), C. A. *Isermeyer* (1967 — L!), M. *Mušič* (II 1966), R. *Wittkower* (1949 [1962]), R. *Zürcher* (1947), pos. še *Boll. del Centro internazionale di studi di archi-*

tettura »Andrea Palladio« in od 1967 dalje v Vicenzi izhajajoči **Corpus Palladianum: pubblicato sotto gli auspici del Centro internazionale di studi di architettura »Andrea Palladio«.*

Pallucchini, Rodolfo (1908—....), it. um. zgodovinar, poznavalec beneškega slikarstva, r. v Milanu, zdaj prof. na univ. v Padovi. Ur. (*direttore*) rev. *Arte Veneta.*

B: *‚Federico Bencovich'* (RArte, 1932); *Contributi alla biografia di Federico Bencovich* (V 1934); *L'Arte di Giovanni Battista Piazzetta* (Bol 1934); 2. izd. R 1943); *‚Profilo di Federico Bencovich'* (CrArte 1935/36 [tudi 1938]); *Il Tintoretto a San Rocco* (V 1937); *Mostra di Paolo Veronese* (V 1939 [rk]); *Gli affreschi di Paolo Veronese a Maser* (Berg 1939); *Veronese* (ib. 1940, »GAI«; 2. izd. ib. 1943); *Canaletto e Guardi* (No 1941); *Mostra degli incisori veneti del Settecento* (V 1941 [rk]); *La critica d'arte a Venezia nel Cinquecento* (V 1943); *I disegni del Guardi al Museo Correr di Venezia* (V 1943); *La pittura veneziana del Cinquecento* (2 knj., »Storia della pittura italiana«); *Sebastian Viniziano* (*Fra Sebastiano del Piombo*) (Mi 1944); *I dipinti della Galleria Estense di Modena* (R 1945); *Gli affreschi di Giambattista e Giandomenico Tiepolo alla villa Valmarana di Vicenza* (Berg 1945); *I disegni di Giambattista Pittoni* (Pa 1945); *Cinque secoli di pittura veneta* (V 1945 [rk]); *I capolavori dei musei veneti* (V 1946 [rk]); *Trésor de l'art vénetien* (Lausanne 1947 [rk]); *‚Pitture veneziane del Settecento in Dalmazia'* (Le Tre Venezie, 1947); *Gl'Impressionisti alla XXIV Biennale di Venezia* (V 1948, uv L. Venturi); *Giovanni Bellini: Catalogo* (V 1949 [rk, Pal. Ducale]); *La giovinezza del Tintoretto* (Mi 1950); *‚Giovanni Bellini e l'umanesimo veneziano'* (Arte Ven, 1951); *‚New light upon El Greco's early career'* (GBA, 1952 [tudi H. Tietzejev zb., 1958]); *Piazzetta* (Mi 1956); *Carpaccio: Le storie di S. Orsola* (Mi 1958); *‚Un nuovo ritratto di Tiziano'* (Arte Ven, 1958 [izšlo 1959]); *Giovanni Bellini* (Mi 1959, »I sommi dell'arte italiana«); *‚Jacopo Bassano ed il Manierismo'* (Suidov zb., 1959); *‚Contributi alla pittura veneta del Cinquecento, I'* (Arte Ven, 1959/60); *La pittura veneziana del Settecento* (V 1960; nem. izd. *Die venezianische Malerei des 18. Jahrhunderts*, Mn 1961); *‚Novità ed appunti per Giovanni Antonio Pellegrini'* (Panth, 1960); *‚La Mostra della Pittura Veneta del Seicento'* (ib.); *I Vivarini* (*Antonio, Bartolomeo, Alvise*) (V 1962, »Saggi e studi di storia dell'arte« 4); *‚Carlo Crivelli in Palazzo Ducale'* (Panth, 1961); *‚Giunte al catalogo di Cima Conegliano'* (V. Longhijev zb., 1961); *La pittura veneziana del Trecento* (V-R 1964); *Niccola Grassi e la critica* (Udine 1964); *‚Miscellanea Piazzettesca'* (Arte Ven, 1968); *Tiziano, I—II* (F 1969); *‚Una nuova Pomona di Tiziano'* (Panth 1971).

L: Luc *Menaše* (EIU 4, 1966, p. 686). — Cf. U. *Kultermann* (1966 — f).

Palmer, Samuel (1805—1881), angl. slikar in grafik, samouk, se zgledoval po W. Blaku. Pomembne krajine iz let 1827—33, ilustr. mdr. Miltona in Vergílove → *Ekloge* (izd. 1833).

L: A. H. *Palmer:* The Life and Letters of Samuel Palmer (L 1892). — Cf. G. *Grigson* (1947).

Palmesel (nem.) → *Kristus na osličù*

Palmezzano, Marco (1456/59—1539), it. slikar, učenec in sodel. → *Melozza da Forlì.* S: npr. *Anton Pušč. med Boštjanom in Janezom Krst.* (sign. *Marcus de Melotius*, Forlì, Pin.), *Judita* (d. 1516, Buckingham).

L: C. M. *Grigioni:* Palmezzano, pittore forlivese... (Faenza 1956); Mostra delle opere di Marco Palmezzano in Romagna (Forlì 1957 [rk]). — Cf. B. *Berenson* (1968, repr. 996—1007).

palmova veja resp. *list* (angl. *the palm frond*, nem. *der Palmzweig*), v antiki simbol *zmage*, v kršč. umetn. simbol *zmage nad smrtjo* in pos. atribut *mučencev.*

L: Ferguson (1954). — Cf. J. Braun (1943).

Pametne in nespametne device (lat. *Parábola de decem virgínibus* ali *Prudéntes et fátuae Virgines*, angl. *The Wise and the Foolish Virgins*, fr. *Les Vierges sages et les Vierges folles*, hrv. *Mudre i lude djevice*. it. *Le Vergini Sagge e le Vergini Stolte*, nem. *Kluge und törichte Jungfrauen*), evang. ik. m. (Mt 25, 1—13): → *pet pametnih in pet nespametnih devic* se ustrezno razločuje po preprosti in razkošni modni noši, spodobni umirjenosti in nespodobni razgibanosti in sevé po prižganih in obrnjenih svetilkah. Up: v slikarstvu npr. *miniatura* v → *Codex Rossanensis* (VI. st.), *StS-e* v Pürggu (3. četrt. XII. st.), Dečanih (XIV. st.) in pos. na Slovenskem v prezbiteriju stare žup. c. v Murski Soboti (verj. 3. četrt. XIV. st.), na Goropeči nad Ihanom (3. četrt. XV. st.) in Suhi (Jernej iz Loke), v kiparstvu pa npr. reliefi na *portalu Poslednje sodbe* v Saint-Denisu in na t. i. *Galluspforte* katedr. v Baslu (o. 1180), sohe na t. i. *Brautpforte* katedr. v Magdeburgu (o. 1240), na zah. pročelju katedr. v Strasbourgu (o. 1280/90), v vhodni lopi v Freiburgu (1290/1310), v Nürnbergu (St. Sebald), Erfurtu (Stiftskirche St. Marien), itn.

L: Walter *Lehmann:* Die Parabel von den klugen und törichten Jungfrauen: Eine ikonographische Studie mit einem Anhang über die Darstellungen der anderen Parabeln Christi (Bl 1916, dis. [pri W. Vögeju, avtor iz Poznanja]); Hildegard *Heyne:* Das Gleichnis von den klugen und törichten Jungfrauen: Eine literarisch-ikonographische Studie zur altchristlichen Zeit (Lpz 1922, dis. [Fr]); Pigler I (1956, p. 368); Réau II/2 (1957, p. 353—58 & 359 — L!); SSS (1966); »US« 7 (1968, f p. 106 — na vratni prekladi), 8 (1968, f p. 69); Stele (1969, repr. 146, p. 44 & 135); »MdS« 88 (t. I), 89 (t. XII—XIII); Hannelore *Sachs* (LCI II, 1970, stp 458—63 — L!). — C. K. *Künstle* (1928, p. 397—98), É. *Mâle* (1898 [1948]), W. *Molsdorf* (1920 [1924]), W. *Pinder* (I 1924, e. g. p. 94).

Pan, grš. bog gozdov, čred in pastirjev, sin Zeusa ali Hêrmesa in neke nimfe. Zaznamujejo ga kozje noge in konjska kopita (ki jih je pozn. prevzel zlodej v kršč. ikonografiji), njegov obi-

čajni atribut je piščal iz trsa (*sírinks*), v katerega se je bila spremenila pred njim bežeča najada *Sírinks*. Če Pan piha na v. školjko, povzroča neizmerno, *pánično* grozo. V rim. mitologiji mu ustrezata *Fáunus* in *Silvánus*. Up: npr. Correggiova monokromna *freska* v *Camera di S. Paolo* v Parmi (1518/19).

L: Grimal (1951); Grant (1968). — Cf. E. *Panofsky* (1961, »StudWI« 26 — L!).

Pan, leposlovju in lik. umetn. posv. nem. rev. (v I. letniku 5, pozn. 4 zv. na leto), ki sta jo začela v Berlinu 1895 izdajati Otto Julius *Bierbaum* (za lit.) in Julius → *Meier-Graefe* (za lik. umetn.); izhajala je do pomladi 1900. Po opremi najodličnejša nem. rev. tiste dobe (→ *findesiècle-lovska umetn.*), v 5 letnikih izšlo skupno 225 um. prilog, med njimi 100 orig. graf. listov. Med sodelavci npr. Otto *Eckmann*, Max *Liebermann*, Franz von *Stuck*, Henry van de *Velde* idr., pos. kot pisci o lik. umetn. muzealci → *Bode*, Alfred *Lichtwark*, → *Seidlitz*, itd.

L: Fritz *Schlawe:* Literarische Zeitschriften: 1885—1910 (Stu 1961, »Smlg. Metzler: Realienbücher f. Germanisten « [p. 48—50 — L!]).

Panazza, Gaetano, it. um. zgodovinar in muzealec, muzejski direktor v Brescii.

B: *I musei e la pinacoteca di Brescia* (Berg 1959).

Pandóra, po Hesíodu prva žena (ki sta jo ob pomoči vseh bogov ustvarila Héfaist in Atena), imen. takó, ker jo je vsak izmed bogov obdaril z neko lastnostjo ali mikom. Zeus ji je dal — preden jo je poslal na zemljo, da kaznuje ljudi, za katere je bil Prométej ukradel ogenj od bogov — posodo ali škatlico, v kateri so bila vsa zla tega sveta, ter ji zabičal, da je ne sme odpreti; → *Epiméte*j, ki ga je bil Prométej zaman svaril, jo je vzel za ženo (njuna hči Pira, cf. s. v. *Deukálion in Pira*) in Pandóra se kajpak ni mogla premagati, da ne bi pogledala, kaj skriva usodni dar: tegobe in nadloge so ušle iz posode, v njej je ostalo samó upanje ... Up: npr. J. Cousin star. (*Eva prima Pandora*, Louvre), William Etty (1824, Leeds, City Art Gall.), John Gibson (marm. *kip*, 1855/56, V. & A.).

L: H. *Türck:* Pandora und Eva: Menschwerden und Schöpfertum im griechischen und jüdischen Mythus (Weimar 1931); Cankar III/2 (1951, repr. 163 & p. 352); Hunger (1955, p. 266—67); Pigler II (1956, p. 193—94); O. *Lendle:* Die Pandora-Sage bei Hesiod (1957); »PKG« 11 (1966, t. 340). — Cf. E. *Panofsky* (& Dora *Panofsky* 1956 [*1962; 1965]).

Pándrosos → *Najdenje Erihtóna*

Pandur, Lajči (1913—....), slov. slikar, r. v Lendavi, štud. v Zgb in Budimpešti, učil na Ravnah (do 1949), odtlej v Mrb.

L: ŠijanecS (1961); Andrej *Ujčič* (ELU 4, 1966, p. 686); Janez *Mesesnel* (Delo, 21. V. 1969); Marijan *Tršar* (ib., 7. VI. 1969).

Panem angelorum manducavit homo, bibl. citat po vulgáti (Ps 77 [78], 25: *Človek je jedel kruh močnih*). Prvi dve besedi beremo v okrajšavi na napisnem traku, ki ga drži kralj *David* levo zgoraj ob prizoru → *Zadnje večerje* na → *Verdunskem olt.*

PANGERČ GRM *pod Gorjanci.* V *podr. c. sv. Nikolaja* na zun. slavoločni steni *ostanki StS* iz o. 1300, v ladji na sev. steni *Poklon treh kraljev z grbom soteških gospodov* (o. 1400).

L: cf. I. *Komelj* (VS, 1966, p. 62 in repr. p. 46).

***Pan in njegov dvor,** znamenita Signorellijeva podoba (pl, 194 × 257 cm, o. 1488, nekd. Kaiser-Friedrich-Mus., unič. 1945), morda po Vasariju (Vasari-Milanesi III, p. 689) omenjena slika za Lorenza Veličastnega (*dipinse a Lorenzo de' Medici in una tela, alcuni Dei ignudi, che gli furono molto commendati*); našli so jo 1865 v Florenci, do 1873 njen lastnik marchese Stufa (ib.).

L: Hermann *Lücke* (ZfbK, 1874, p. 410); W. *Welliner*, Signorelli's »Court of Pan« (AQ, 1961). — Cf. R. *Eisler* (1948), F. *Saxl* (1927, »StudBW«).

panjske končnice (angl. *the beehive panels*, fr. *les devants de ruche*, nem. *die Vorderseiten der Bienenstöcke*, srb. *košnice*). Poslikane panjske končnice so na Slovenskem ohranjene od srede XVIII. st. dalje (končnica z letnico 1758, Lj, Slov. etnogr. muz.), največ pa jih poznamo iz XIX. st. Prevladujejo podobe zavetnikov in svetopisemskih prizorov, med posvetnimi upodobitvami pa zlasti žanrski in pos. šaljivi motivi (npr. *Hudič babi jezik brusi* in → *Boj za hlače*). Velikokrat je vsebina teh zadnjih zasmehovanje nekaterih poklicev (npr. krojačev), dostikrat z živalmi v človeških vlogah (npr. *Lovčev pogreb*).

L: IS III (št. 30, 24. VII. 1927, p. 248—49); Ilustr I (1929, št. 1, p. 26); Stanko *Vurnik*, Slovenske panjske končnice (Et., 1929); Avgust *Bukovec*, Naše panjske končnice (Slov. čebelar, 1934 & 1942—1943); Boris *Orel*, O naših panjskih končnicah (Lik. svet, 1951); Panjske končnice (Lj 1955 [rk, Jp]); Emilijan *Cevc*, Problematika naših panjskih končnic (NSd, 1955, št. 11/12); Zmaga *Kumer*, Godčevski in plesni motivi na panjskih končnicah (SE, 1957); Jugoslovenski mozaik (Bgd s. a. [1969], p. 157—62); ZUZ nv VIII (1970, p. 330, št. 352 — L!). — Cf. G. *Makarovič* (1962 — L!; 1970).

Pannini, Giovanni Paolo (1691/92—1765), it. slikar, r. v Piacenzi, od o. 1717 dalje v Rimu, tam u. S: vedute (delno s svobodno sest. rim. ruševinami) in po flam. zgledih → *naslikane galerije*, zvečine v izmišljenih notranjščinah, npr. *Galerija kard. Valentija* (z avtp., d. 1749, Hart-

ford), *Notr. Petrove c. v Rimu* (d. 1755, Hannover), *Vodni korzo na Piazza Navona v Rimu* (d. 1756, ib.).

L: M. *Labò* (ThB XXVI, 1932, s. v. — L!); L. *Salerno* (Kindler IV, 1967, s. v. — L!); »US« 10 (1969).

pannus (lat.), krpa, cunja, → *prt okrog ledij.*

Panofsky, Dora, r. *Mosse* (u. 1965), nem.-amer. um. zgodovinarka. R. v Nemčiji, štud. na univ. v Berlinu (pri A. Goldschmidtu) in Hamburgu; žena naslednjega (od 1916), prim. tudi njegovo bibl.

B: ‚*The Textual Basis of the Utrecht Psalter Illustrations*' (AB, 1943); ‚*Narcissus and Echo: notes on Poussin's Birth of Bacchus in the Fogg Museum of Art*' (AB, 1949); ‚*Gilles ou Pierrot?: Iconographic Notes on Watteau*' (GBA, 1952).

Panofsky, Erwin (1892—1968), nem.-amer. (ž.) um. zgodovinar, ob → *Warburgu* in → *Saxlu* utemeljitelj sodobne → *ikonografije* in pos. → *ikonologije*, ki jo je prvi teoretično formuliral in najprepričljiveje uresničeval; hkrati avtoriteta na področju srednjev., renesančne in baročne umetn., izvrsten metodik, izredno literarno izobražen, duhovit in stilno izbrušen pisec, eden izmed v. humanistov umzg. stroke XX. st. in njen najvplivnejši predstavnik po → *Wölfflinu*, čigar formalistična šola se je umaknila ravno njegovim učencem. R. v Hannoviu 30. III., štud. na univ. v Münchnu, Berlinu in Freiburgu, kjer je 1914 prom. pri Wilh. → *Vögeju* z dis. *Die theoretische Kunstlehre Albrecht Dürers* (*Dürers Ästhetik*). Učil na univ. v Hamburgu kot priv. docent (1921—26) in ord. (1926—33), za nacizma emigriral v ZDA (1934), od 1935 dalje prof. na *Inst. for Advanced Study* v Princetonu (N. J.), tam u. (75) 14. III. — Njegovi zadnji hamburški učenci so bili → *Buchthal*, → *Katzenellenbogen*, → *Heckscher*, → *Janson* in → *Horn*. — Pour le mérite (*Friedensklasse*) 1967 etc.

B: *Dürers Kunsttheorie, vornehmlich in ihrem Verhältnis zur Kunsttheorie der Italiener* (Bl 1915, dis.); ‚*Raffael und die Fresken in der Dombibliothek zu Siena*' (RepKw, 1915); ‚*Das Problem des Stils in der bildenden Kunst*' (ZÄKw, 1915); ‚*Die Scala Regia im Vatikan und die Kunstanschauungen Berninis*' (JPK, 1919); ‚*Der Begriff des Kunstwollens*' (ZÄKw, 1920); *Die Sixtinische Decke* (Lpz 1921, »Bibl. der Kg.« 8); ‚*Die Entwicklung der Proportionslehre als Abbild der Stilentwicklung*' + (MfKw, 1921); ‚*Dürers Stellung zur Antike*' (Jb. f. Kg. [WJb], 1921/22); (& F. Saxl) **Dürers »Melencolia I«: Eine quellen- und typengeschichtliche Untersuchung* (Lpz-Bl 1923, »StudBW« 2; cf. 1964!); ‚*Das Braunschweiger Domkruzifix und das »Volto Santo« zu Lucca*' (Ad. Goldschmidtov zb., 1923); *Die deutsche Plastik des elften bis dreizehnten Jahrhunderts, I—II* (Mn 1924); **»Idea«: Ein Beitrag zur Begriffsgeschichte der älteren Kunsttheorie* (Lpz-Bl 1924, »StudBW« 5; it. prev. F 1952; 2., rev. izd. Bl 1960); ‚*Über das Verhältnis der Kunstgeschichte zur Kunsttheorie: Ein Beitrag zu der Erörtung über die Möglichkeit »kunstgeschichtlicher Grundbegriffe«*' (ZÄKw, 1925); ‚*Albrecht Dürers rhythmische Kunst*' (Jb. f. Kw., 1926); (& F. Saxl) ‚*A Late-Antique Religious Symbol in Works by Holbein and Titian*' + (BM, 1926); *‚*Die Perspektive als symbolische Form*' (VorBW 1924—25, Lpz-Bl 1927 [cf. pon. izb. 1961]); ‚*»Imago Pietatis«: Ein Beitrag zur Typengeschichte des »Schmerzensmannes« und der »Maria Mediatrix«*' (M. J. Friedländerjev zb., 1927); ‚*Die Pietà von Ubeda: Ein kleiner Beitrag zur Lösung der Sebastianofrage*' (J. Schlosserjev zb., 1927); ‚*Über die Reihenfolge der vier Meister von Reims*' (Jb., f. Kw., 1927); ‚*Ein Bildentwurf des Jacopino del Conte*' (Belv, 1927); ‚*Bemerkungen zu der Neuherausgabe der Haarlemer Michelangelo-Zeichnungen durch Fr. Knapp*' (RepKw, 1927); ‚*Kopie oder Fälschung?: Ein Beitrag zur Kritik einiger Zeichnungen aus der Werkstatt Michelangelos*' (ZfbK, 1927/28); ‚*Noch einmal »Kopie oder Fälschung?«*' (ib., 1928/29); **Herkules am Scheidewege und andere antike Bildstoffe in der neueren Kunst* (Lpz-Bl 1930, »StudBW« 18); ‚*Das erste Blatt aus dem »Libro« Giorgio Vasaris: Eine Studie über die Beurteilung der Gotik in der italienischen Renaissance, mit einem Exkurs über zwei Fassadenentwürfe Domenico Beccafumis und das Problem des Manierismus in der Architektur*' + (Städel-Jb., 1930); ‚*A. Warburg*' (RepKw, 1930); ‚*Zwei Dürerprobleme*' (MJb, 1931); ‚*Der greise Philosoph am Scheidewege*' (ib., 1932); ‚*Zum Problem der Beschreibung und Inhaltsdeutung von Werken der bildenden Kunst*' (Logos, 1932); (& F. Saxl) ‚*Classical Mythology in Mediaeval Art*' (MMSt, IV/2, 1933); ‚*Der gefesselte Eros: Zur Genealogie von Rembrandts Danae*' (W. Friedlaenderjev zb., 1933; OH, 1933); ‚*Jan van Eyck's Arnolfini Portrait*' (BM, 1934); ‚*The Friedsam Annunciation and the Problem of the Ghent Altarpiece*' (AB, 1935); ‚*Et in Arcadia ego: On the Conception of Transience in Poussin and Watteau*' + (E. Cassirerjev zb., 1936); ‚*The Early History of Man in a Cycle of Paintings by Piero di Cosimo*' (JWI, 1937 [cf. *Studies*, 1939]); ‚*Piero di Cosimo's »Discovery of Honey« in the Worcester Art Museum*' (Worcester Art Mus. Annual, 1936/37 [cf. *Studies*, 1939]); ‚*Once More the »Friedsam Annunciation and the Problem of the Ghent Altarpiece«*' (AB, 1938); ‚*Reintegration of a Book of Hours Executed in the Workshop of the »Maître des Grandes Heures de Rohan«*' (A. K. Porterjev zb., 1939); ***Studies in Iconology: Humanistic Themes in the Art of the Renaissance* (NY: Ox UP 1939 [*Introductory*+]; 2., dop. izd. NY 1962, »Harper Torchbooks: The Ac. Libr.«; fr. prev.: *Essais d'iconologie*, P: Gallimard 1967, »Bibl. des sciences humaines«); *The Codex Huygens and Leonardo da Vinci's Art Theory* (L 1940, »StudWI« 13); ‚*The History of Art as a Humanistic Discipline*' + (T. M. Greene [ed.]: The Meaning of the Humanities, Pri 1940; slov. prev. [Jože Plešej], Problemi, 1964, št. 22); ‚*Giotto and Maimonides in Avignon*' (J Walt, 1941 [cf. ib., 1942]); *Albrecht Dürer, I—II* (Pri 1943; 3., rev. izd. **The Life and Art of Albrecht Dürer*, 2 knj., ib. 1948; *4., rev. & okr. izd. [1. knj.] 1955; it. prev.: *La vita e le opere di Albrecht Dürer*, Mi: Feltrinelli 1967, »I fatti e le idee, Saggi e Biografie« 161); (& Paul Frankl) ‚*The Secret of the Mediaeval Masons*' (AB, 1945); **Abbot Suger on the Abbey Church of St.-Denis and Its Art Treasures* (Pri 1946 [*Introduction*+]; 2. izd. 1948); ‚*Postlogium Sugerianum*' (AB, 1948); ‚*The de Buz Book of Hours: A New Manuscript from the Workshop of the Grandes Heures de Rohan*' (Harvard Libr. Bull., 1949); ‚*Who is Jan van*

Eyck's »Timotheos«?' (JWCI, 1949); *Gothic Architecture and Scholasticism* (Latrobe [Penn.] 1951; n. izd. Clev-NY 1957, »Meridian Books« M44; šp. prev.: *Arquitectura Gótica y Escol stica*, Buenos Aires 1959); ‚*Two Roger Problems: The Donor of the Hague Lamentation and the Date of the Altarpiece of the Seven Sacraments*' (AB, 1951); **Early Netherlandish Painting: Its Origins and Character, I—II* (C [Mass.] 1953 — cf. s. v. *prikriti simbolizem*); ‚*The History of Art*'+ (W. R. Crawford [ed.]: The Cultural Migration: The European Scholar in America, Phi: Pennsylvania UP 1953); *Galileo as a Critic of the Arts* (The Hague 1954); pon. izb.: *Meaning in the Visual Arts: Papers in and on Art History* (Garden City [N. Y.] 1955 [delno prev. in n. izd.]; it. izd.: *Il significato nelle arti visive*, T 1962); ‚*Facies illa Rogeri maximi pictoris*' (A. M. Friendov zb., 1955); (& Dora Panofsky) *Pandora's Box: The Changing Aspects of a Mythical Symbol* (NY 1956, »Boll. Ser.« 52; brit. izd. L; 2., rev. izd. NY 1962); ‚*Jean Hey's Ecce Homo: Speculation about Its Author, Its Donor and Its Iconography*' (BMR, 1956); ‚*Wilhelm Vöge*' (W. Vöge: Bildhauer des Mittelalters, Bl 1958 [predg.]); (& Dora Panofsky) ‚*The Iconography of the Galerie François Ier at Fontainebleau*' (GBA, 1958); **Renaissance and Renascences in Western Art* (2 knj., Stock 1960, »The Gottesman Lectures« 7, tudi pozn. izd.); *A Mythological Painting by Poussin in the Nationalmuseum Stockholm* (Stock 1960, »Nationalmusei skriftserie« 5); ‚*Canopus Deus: The Iconography of a Non-Existent God*' (GBA, 1961); ‚*A Mythological Painting by Poussin*' (BM, 1961 [Letter to the Editor]); *The Iconography of Correggio's Camera di San Paolo* (L 1961, »StudWI« 26; fr. prev. ‚*La Chambre de San Paolo, à Parme, peinte à fresque par le Corrège*', Ac. royale de Belgique, B. de la Classe des B.-A., 1961); ‚*Homage to Fracastoro in a Germano-Flemish Composition of about 1590*' (Nkj, 1961); pon. izb. (it. prev.): *La prospettiva come »forma simbolica« e altri scritti* (Mi 1961); *Sokrates in Hamburg* (Hmb 1962 [prvič anonimno objavljeno v rev. *Der Querschnitt*, 1931]); ‚*La Construction de l'Argo en tant qu'allégorie platonicienne: l'iconographie d'un dessin Mantegnesque vers 1500*' (B du Mus. Hongrois des B.-A., 1962); ‚*Artist, Scientist, Genius: Notes on the »Renaissance Dämmerung«*' (The Renaissance: Six Essays, NY 1962); ‚*»Virgo and Victrix«: A Note on Dürer's Nemesis*' (Prints, 1962); ‚*Goldschmidts Humor*' (A. Goldschmidtov zb., 1963); ‚*An Unpublished Portrait Drawing by Albrecht Dürer*' (MDr, 1963); ‚*The Ideological Antecedents of the Rolls-Royce Radiator*' (Proc. of the American Philosophical Soc., 1963); **Tomb Sculpture: Four Lectures on Its Changing Aspects from Ancient Egypt to Bernini* (NY 1964; nem. izd.: *Grabplastik: 4 Vorlesungen über ihren Bedeutungswandel von Alt-Ägypten bis Bernini*, K 1964); (& Raymond Klibansky & F. Saxl) **Saturn and Melancholy: Studies in the History of Natural Philosophy, Religion and Art* (NY 1964); pon. izb.: *Aufsätze zu Grundfragen der Kunstwissenschaft* (Bl 1964, izd. H. Oberer & E. Verheyen — B!); ‚*The Mouse that Michelangelo Failed to Carve*' (K. Lehmannov zb., 1964); ‚*Mors vitae testimonium: The Positive Aspect of Death in Renaissance and Baroque Iconography*' (Heydenreichov zb., 1965); ‚*Classical reminiscences in Titian's Portraits: another Note on his »Allocution of the Marchese del Vasto«*, (Einemov zb., 1965); ‚*»Good Government« or Fortune?: The iconography of a newly discovered composition by Rubens*' (GBA, 1966); ‚*Hercules Agricola: a Further Complication in the Problem of the Illustrated Hrabanus Manuscripts*' (R. Wittkowerjev zb. II 1967); (& Gerda Panofsky) ‚*The »Tomb in Arcady« at the »fin-de-Siècle«*' (W-RJb, 1968); **Problems in Titian: Mostly Iconographic* (NY: NY UP 1969; brit. izd. L: Ph 1969); ‚*Erasmus and the Visual Arts*' (JWCI, 1969).

L: Kü (1926; 1931); Glassman (1935); UJE 8 (1942, s. v.); EI (sup. 2/2, 1949); Gilbert-Kuhn (1953 [1967]); WB (1954); WWWJ (1955); AWWW (1960); DULC III (1961); Sternfeld-Tiedemann (1962); IWW (1963; 1964); WW (1964); WWAm (1964—65); EWA XV: Index (1968, p. 429); nekr.: A. *Chastel* (Le Monde, 21. III. 1968), Roland *Recht* (Critique [P], marec 1968), *Etiemble* (Figaro littéraire, 3. IV. 1968), D. *Wildenstein*, M. *Davies*, H. van de *Waal*, J. *Adhémar*, W. McAllister *Johnson* & G. *Bazin* (GBA, maj/jun. 1968), H. *Kauffmann* (Kchr, avg. 1968), E. H. *Gombrich* (BM, jun. 1968), R. W. *Lee* (Coll Art J, XXVII/4, 1968, tudi f — cf. ib., XXIX/1, 1969, p. 116), H. von *Einem* (W-RJb, 1968), O. von *Simson* (Kstgeschichtliche Ges. zu Berlin: Sb. NF, 1967/68), J. A. *Emmens* (Simiolus, 1967/68), Aleš *Rojec* (Sinteza, št. 10/11, okt. 1968), Jan *Białostocki* (Simiolus, 1970), tudi: *A Commemorative Gathering for Erwin Panofsky at the Institute of Fine Arts New York University...* (NY 1968 — f). — Cf. U. *Kultermann* (1966). — Zbornika: Miscellanea Erwin Panofsky (Br 1955 [= BMR, 1955], f); Millard *Meiss* (ed.): De Artibus opuscula XL: Essays in Honor of Erwin Panofsky (2 knj., NY 1961 — B! [cf. supra, 1964: *Aufsätze*], f).

Panofsky-Soergel, Gerda, nem.-amer. um. zgodovinarka, 2. žena Erwina Panofskyja (supra).

B: *Untersuchungen über den theoretischen Architekturentwurf von 1450—1550 in Italien* (Mn 1958); ‚*Die ehemalige Zisterzienserabteikirche Altenberg*' (Jb. der rheinischen Denkmalpflege, 1966); ‚*Zur Geschichte des Palazzo Mattei di Giove*' (RJb, 1967/68); ‚*Ein signierter Pariser Silberémail-Kelch um 1330*' (H. Kauffmannov zb., 1968).

panteon (iz grš. *pan* = vsi in *theos* = bog), tempelj, ki so ga Grki ali Rimljani posvetili vsem bogovom; v prenesenem pomenu stavba, v kateri je pokopanih veliko znamenitih predstavnikov nekega naroda ali mesta. Prim.: → *Florenca* (→ *Sta Croce*), → *Pariz* (→ *Panthéon*), → *Rim* (→ *Panteon*).

panterja vlečeta voz → *Bákhos in Ariádna*

Pantheon, odlično ilustr. nem. umzg. časopis, ki ga od 1928 dalje izdaja zal. → *Bruckmann* v Münchnu; sprva mesečnik s podnaslovom *Monatsschrift f. Freunde u. Sammler der K.*, zdaj pa dvomesečnik s podnaslovom *Internationale Ztschr. f. K.* Krajše strok. razprave, knj. ocene, poročila iz muzejev in z um. trga. Leta 1931 se je s Pantheonom združila rev. → *Cicerone*, od 1944 dalje je bilo izhajanje poldrug decenij pretrgano, 1970 je izhajal XXVIII. letnik.

pantograf, *škarnik*, priprava za mehanično prenašanje risb, načrtov, itd. Uporabljal jo je npr. »carinik« → *Rousseau* (cf. s. v. lit., 1970).

Pantoja de la Cruz, Juan (1545 ali 1551—1608), šp. slikar, učitelj mu je bil Sánchez Coello, vplival pa je nanj tudi Antonis Mor. Portreti (bil dvorni slikar kraljev Filipa II. in Filipa III) in cerkv. slike.

L: Maria *Kusche:* Juan Pantoja de la Cruz (M: Castalia 1964).

Pantokrator (grš.), biz. ik. tip zvečine doprsnega blagoslavljajočega Kristusa, s knj. v levici, ki kaže, če je odprta, grš. besede po evangeliju (Jan 8, 12: *Jaz sem luč sveta*, lat. *Ego sum lux mundi*), v lat. prevodu bolje *omnidominans* (nem. *der Allherrscher*), *omnitenens* (srb. *Svedržitelj*), *omnicontinens* itd. kot pa dobesedno *omnipotens*. Up: e. g. *mozaika* v apsidah katedr. v Cefalùju (pred 1148) in stolnice v Monrealu (po 1183), *mozaiki* in *slikarije* v kupolah.

L: Réau II/2 (1957, p. 39); C. *Capizzi:* Pantokrator (R 1964 [oc. K. *Wessel*, ByZ, 1965]); K. *Wessel* (Rbk I, 1966, stp 1014—20); SSS (1966); »US« 5 (1970).

Paolo Veronese, s pr. im. Paolo *Caliari* (1528 do 1588), it. slikar, po Giorgioneju, Tizianu, Tintorettu eden izmed predstavnikov beneškega cinquecenta, v nasprotju s Tizianovim toplim koloritom mojster prosojnih in hladnejših, »srebrnih« barv, sicer pa najbolj znan po svojih »pojedinah«, razkošnih predstavitvah ustreznih evang. motivov za samostanske refektorije. R. v Veroni, u. v Benetkah, ko bi imel naslikati še v. sliko *Raja* v Doževi palači (delo je potem izvršil → *Tintoretto*). S: npr. *Dvanajstletni Jezus med učitelji* (1548, Prado), *Skušnjave sv. Antona* (1552, Caen, Mus.), stropne slike, npr. ovalno *Mardohejevo zmagoslavje*, v c. S. Sebastiano v Benetkah (1555/56), *Pase Guarienti*, celopost. portret (d. 1556, Verona, Mus. di Castelvecchio), *freske* v Villa Barbaro v → *Maserju* (verj. 1561), orjaška **Svatba v Kani galilejski* (d. 1563, Louvre), *Daréjeva družina pred Aleksandrom Vel.* (o. 1565, Nat. Gall.), *Kalvarija* (o. 1570, Louvre), *Ozdravljenje krvotočne žene* (o. 1570, Ksthist. Mus.), *Alegorija bitke pri Lepantu* (o. 1571, Acc. d.), *Najdenje Mojzesa* (zač. 1570-ih let, Washington), **Gostija v Levijevi hiši* (d. 20. apr. 1573, Accad.), *Poklon kraljev* (d. 1573, Nat. Gall.), *Venera in Adonis* (1580, Prado), *Mars in Venera* (o. 1580, MM), *Oznanjenje* (o. 1580, Washington), *Zmagoslavje Benetk* (s sodel. o. 1583, Benetke, Doževa palača, Sala del Maggior Consiglio).

L: Detlev von *Hedeln*, Caliari, Paolo (ThB V, 1911 — L!); Venturi IX/4 (1928); Berenson Cx (1932); Eva *Tea:* Veronese (Mi 1942); *ead.:* Paolo Veronese (Brescia 1954); A. *Chastel* (Dict peint it, 1964); R. *Pallucchini*, Veronese (EWA XIV, 1967 — L!); L. *Vertova* (Kindler IV, 1967, s. v. — L!); L'opera completa del Veronese (Mi 1968, uv Guido *Piovene*, kat. Remigio *Marini*, »CA« 20 — L!). — Cf. G. *Fiocco* (1928; 1930), R. *Pallucchini* (1939; 1940), T. *Pignatti* (1966, W. *Prinz* (1968).

papeški nagrobniki. Kot ikonogr. ože določena nagrobniška vrsta tvorijo zlasti v renesansi in baroku za ves sočasni razvoj it. plastike pomembno in karakteristično zaporedje. Največje z. v Rimu v Petrovi c. (*P*) pa v Sta Maria Maggiore (*MM*) in Sta Maria sopra Minerva (*MsM*). Med tehtnejšimi spomeniki so → *nagrobniki *Kleména IV.* (1268/71—74, Viterbo, S. Francesco), *Bonifacija VIII.* (fragmentaren, Arnolfo di Cambio, Grotte Vaticane), *Benedikta XI.* (Perugia, S. Domenico), **Janeza XXIII.* (Donatello, Michelozzo in Pagno Portigiani, 1420—27, Florenca, Baptisterij), *Pija II.* (šola A. Bregna, 1470—75, Rim, St'Andrea della Valle), *Pavla II.* (razdejan, Mino da Fiesole in Ivan Duknović, 1475, Grotte Vaticane), **Siksta IV.* (A. del Pollajuolo, ib.) in **Inocenca VIII.* (id., 1493—98, *P*), *Pija III.* (po 1503, St' Andrea della Valle), *Hadrijana VI.* (po 1524, arhitektura B. Peruzzi, kipi Niccolò Tribolo in Michelangelo Senese, Rim, Sta Maria dell'Anima), *Leona X.* (B. Bandinelli, papežev kip Raffaello da Montelupo, 1536—41, *MsM*) in *Kleména VII.* (B. Bandinelli, papežev kip Nanni di Baccio Bigio, 1536—41, ib.), **Julija II.* (Michelangelo s sodelavci, papežev kip Raffaello da Montelupo, dkč. 1545, Rim, S. Pietro in Vincoli), **Pavla III.* (po Michelangelovi zamisli G. Della Porta, 1551—76, *P*), *Pija V.* (arhitektura, D. Fontana, papežev kip Leonardo da Sarzana, 1587, *MM*), *Siksta V.* (arhitektura D. Fontana, papežev kip il Valsoldo, 1589—90, *MM*), *Kleména VIII.* (1608—11) in *Pavla V.* (1608, pri obeh arhitektura F. Ponzio, papežev kip Silla da Viggiù, *MM*), **Leona XI.* (Algardi, 1634—44, *P*), **Urbana VIII.* (G. L. Bernini, 1628—47, *P*), *Kleména IX.* (arhitektura Carlo Rainaldi, papežev kip Domenico Guidi, 1671, *MM*), **Aleksandra VII.* (G. L. Bernini, 1671—78, *P*), *Aleksandra VIII.* (1691/1725, papežev kip Angelo de' Rossi?, *P*), *Inocenca XI.* (arhitektura Maratti, plastika P. S. Monnot, 1697—1704, *P*), Gregorija XV. (P. Legros in P. E. Monnot, naroč. 1697, Rim, St'Ignazio), *Gregorija XIII.* (Camillo Rusconi, 1720—23, *P*), *Inocenca X.* (G. B. Maini, 1730, St'Agnese in Agone), *Benedikta XIII.* (arhitektura Marchionne, kipi P. Bracci, dkč. o. 1739, *MsM*), *Inocenca XII.* (arhitektura F. Fuga, kipi Filippo della Valle, dkč. 1746, *P*), *Benedikta XIV.* (P. Bracci, 1759, *P*), *Kleména XIV.* (Canova, 1783—87, Ss. Apostoli), **Kleména XIII.* (id., 1787—92, *P*) in **Pija VII.* (Thorvaldsen, 1824—31, *P*).

papeži, vrhovni poglavarji katol. cerkve, z izjemo avignonskega »suženjstva« (1309—77) prestolujoči v Rimu. Mnogi med njimi znani po slavnih sočasnih ali pozn. upodobitvah (tu oznaka **Up,** pos. za →*papeške nagrobnike* pa **N**) ali kot meceni, pomembni naročniki in zbiralci (oznaka **M**), v tem primeru zvečine iz vplivnih it., zlasti rim. plemiških družin, ki jih tudi sicer omenjamo zaradi njihovih um. zbirk in naročil (v renesansi rodbine *Coscia*, *Barbo*, *Medici*, *Farnese*, *Carafa*, v baroku *Aldobrandini*, *Borghese*, *Barberini*, *Pamphilj*, *Chigi*, *Rospigliosi*, *Altieri*, *Albani*, *Conti*, *Orsini*, *Corsini*, *Rezzonico*). Za lik. umetn. najpomembnejši primeri z nepotizmom, protežiranjem sorodnikov povezanega mecenstva od Siksta IV. do Pija VI. Na splošno v zgod. umetn. največkrat omenjani (prim. oznake zgoraj, spomeniki v *Rimu* v nadaljnjem navajani brez krajevnega imena) izmed papežev v zgodnjem srednjem veku apostol →*Peter* (papež naj bi bil »42—67«, Up), Klêmen (»88—97«, Up [→*S. Clemente*]), →*Aleksander I.* (121 do 132, Up [→ *relikviarij v obliki glave*]), Kalist (222—27, po njem imen. *katakombe*), Silvester I. (314—36, Up [→*Sala di Costantino*, tudi v pomenljivem prizoru *Konstantinova daritev Rima*]), Sikst III. (432—40, M [→*Sta Maria Maggiore*]), Leon I. Véliki (440—61, Up [npr. v Rafaelovi *Stanza d'Eliodoro*]), Simplicij (468—83, za njegovega pontifikata → *Santo Stefano Rotondo*), Simah (498—514, Up [→*St'Agnese fuori le mura*]), Feliks IV. (526—30, Up [→*Ss. Cosma e Damiano*]), Pelagij II. (578—90, Up [→*S. Lorenzo fuori le mura*]), Gregorij I. Véliki (590—604, Up [→*štirje veliki cerkveni učitelji*]), Honorij I. (625—38, Up [→*St'Agnese fuori le mura*]), Janez VII. (705—07, Up [→ *Grotte Vaticane*]), Zaharija (741—52, Up [→ *Sta Maria Antiqua*]), Pavel I. (757—67, Up [ib.]), Hadrijan I. (772—95, Up [ib.]), Leon III. (795—816, Up [npr. Rafaelova *Stanza dell'Incendio*], iz njegovega časa mozaik v c. *Ss. Nereo e Achilleo*), Paskal I. (817—24, M, Up [→*Sta Maria in Domnica*, →*Sta Prassede*]), Gregorij IV. (827—44, Up [→*S. Marco*]), Leon IV. (847—55, Up [→*S. Clemente*, pozn. Rafaelova *Stanza dell'Incendio*]); v visokem srednjem veku Gregorij VII. (1073—85, Up [→*Sala Regia*]), Inocenc II. (1130—43, Up [→*Sta Maria in Trastevere*], Aleksander III. (1159—81, Up [→*Sala Regia*]), Inocenc III. (1198—1216, Up [*prizori iz legende Frančiška As.*]), Honorij III. (1216—27, Up [id.]), Gregorij IX. (1227—41, Up [id., pozn. →*Stanza della Segnatura*]); v poznem srednjem veku Klêmen IV. (1265—68, N), Nikolaj IV. (1288—92, Up [→*Torriti*]), →*Bonifacij VIII.* (1294—1303, M, Up [Giotto, Arnolfo di Cambio], N), Benedikt XI. (1303—04, N), Klêmen VI. (1342—52, M [avignonsko slikarstvo]), Gregorij XI. (1370—78, Up [→*Sala Regia*]); v renesansi Gregorij XII. Corrario (1406—15, Up [Justus van Gent ?]), Janez XXIII. Coscia (1410—15, N), Martin V. Colonna (1417—31, Up [npr. Jacopino da Tradate: 1421 dkč. marm. *plastika* v milanski katedr.]), Evgen IV. Condolmer (1431—47, Up), Nikolaj V. Parentuccelli (1447—55, M [*fra* →*Angelico*]), →*Pij II. Piccolomini* (1458—64, M, Up [Pinturicchio v *Libreria Piccolomini* pri stolnici v →*Sieni*], N), Pavel II. Barbo (1464—71, M [zanj *Pal. Venezia*, ko je bil kard.], Up), Sikst IV. Della Rovere (1471—84, M [npr. →*Sikstinska kapela*], Up [npr. →*Sikst IV. imenuje Platino*, pozn. na Rafaelovi freski *Disputa*], N), Inocenc VIII. Cibo (1484—92, N), Aleksander VI. Borgia (1492—1503, M, Up [npr. Pinturicchio v *Appartamento Borgia*]), Pij III. Piccolomini (1503, N), Julij II. Della Rovere (1503—13, M [npr. →*strop Sikstinske kapele*], Up [npr. →*Sikst IV. imenuje Platino*, Rafael, mdr. v *Stanza della Segnatura* in *Stanza d'Eliodoro*], N [→*Julijev nagrob.*]), Leon X. de' Medici (1513—21, M, Up [npr. →*Leon X. s kardinaloma*, tudi v *Stanza d'Eliodoro*], N), Hadrijan VI. Florent (1522—23, M [→*Scorel*], Up [npr. Sebastiano del Piombo], N), Klêmen VII. de' Medici (1523—34, M, Up [npr. →*Leon X. s kardinaloma*], N), Pavel III. Farnese (1534—49, M, Up [Tizian, pos. →*Pavel III. z vnukoma*], N), Julij III. Del Monte (1550—55, M [→ *Villa Giulia*], Up [npr. Vinc. Danti & Taddeo Zuccari]), Pavel IV. Carafa (1555—59, M, Up), →*Pij IV. de' Medici* (1559—65, Up), *Pij V. Ghislieri* (1566 do 72, Up, N), Gregorij XIII. Buoncompagni (1572—85, N), Sikst V. Peretti (1585—90, M [Dom. →*Fontana*], Up [npr. B. Torrigiani], N); v baroku Klêmen VIII. Aldobrandini (1592—1605, N), Leon XI. de' Medici (1605, N), Pavel V. Borghese (1605—21, M, N), Gregorij XV. Ludovisi (1621—23, M, Up [→*Algardi*], N), Urban VIII. Barberini (1623—44, M, Up [→*Bernini*], N), Inocenc X. Pamphilj (1644—55, M [e. g. →*Fontana dei Fiumi*], N, Up [→*Bernini*, →*Velázquez*], N), Aleksander VII. Chigi (1655 do 67, M [→*Slon z obeliskom*], N), Klêmen IX. Rospigliosi (1667—69, M, N.), Klêmen X. Altieri (1670—76, Up), Inocenc XI. Odescalchi (1676—89, N), Aleksander VIII. Ottoboni (1689 do 91, N), Inocenc XII. Pignatelli (1691—1700, N), Klêmen XI. Albani (1700—21, M), Inocenc XIII. Conti (1721—24, Up), Benedikt XIII. Orsini (1724—30, N), Klêmen XII. Corsini (1730—40, N), Benedikt XIV. Lambertini (1740—58,

M, N), Klêmen XIII. Rezzonico (1758—69, N); v obd. neoklasicizma Klêmen XIV. Ganganelli (1769—74, M, N), Pij VI. Braschi (1775—99, M [*Pal. Braschi*, zdaj *Mus. di Roma*]) in Pij VII. (1800—23, Up [J.-L. → *David*, tudi na sliki → *Napoleon krona Jožefino*], N).

L: Jörg *Traeger:* Der reitende Papst (Mn-Z 1970, »Münchner ksthistorische Abh.« 1). — Cf. W. *Hager* (1929), G. B. *Ladner* (1940; 1941; 1961). — Obče: Leopold von *Ranke* [1795—1886]: Die römischen Päpste in den letzten vier Jahrhunderten (e. g. K: Ph 1956); Ludwig Freiherr von *Pastor* [1854—1928]: Geschichte der Päpste seit dem Ausgang des Mittelalters (8./13. izd., 16 knj. v 22 zv., Fr 1955—1961 [za leta 1417—1799, s katol. vidika]).

Papež Leon X. s kardinaloma → *Leon X. s kardinaloma*

Papež Pavel III. z vnukoma → *Pavel III. z vnukoma*

Papianus, kršč. svetnik (29. I.), rim. vojak, mučen v Rimu v III. st. Up: Rubens (1. varianta pozn. 3 slik v Sta Maria in Vallicella, 1607/08; z *Gregorijem Vél. in Mavrom Rimskim*, 1608, Rim, Sta Maria in Vallicella).

L: Réau III/3 (1959, p. 1027).

Papini, Giovanni (1881—1956), it. pisatelj, od 1919 katoličan, r. in u. v Florenci.

B (lik. umetn.): *Medardo Rosso* (Mi 1945).

Papini, Roberto, it. um. zgodovinar. Cf. lit. s. v. *Pisa* (→ *Camposanto*) & *Prato* (→ *Museo Comunale*).

paraklis (iz grš. *para*, ob, in *ekklesia*, cerkev), k večji c. prizidana ali v sami njeni notr. sez. cerkvica — običajna v grš. in drugem balkanskem pravoslavnem srednjev. stavbarstvu (npr. sev. in juž. paraklis pri c. sv. *Klimenta* [*Bogorodica Perivleptos*] v Ohridu).

paramenti (hrv. *crkveno* resp. *liturgijsko ruho*, nem. *die Paramente*), liturgična oblačila, tj. posebna duhovniška oblačila in pokrivala (npr. → *alba*, → *amikt*, → *birét*, → *cingulum*, → *dalmátika*, → *kazula*, → *kóretelj*, → *manipel*, → *palij*, → *štola*, itd.) in drugi tekstilni izdelki za cerkv. rabo (npr. → *antependij*).

L: Franc *Ušeničnik:* Katoliška liturgika (2., rev. & razš. izd., Lj 1945, p. 103—32); Francesco *Negri Arnoldi* (EWA IX, 1964, stp 306—10); Branko *Fučić* & Vladimir *Mošin* (ELU 4, 1966, p. 136—37 — L!). — Cf. J. *Braun* (1907; 1912 [1924]), J. *Flis* (1908), itd.

PARAY-LE-MONIAL v Burgundiji (*Bourgogne*, Francija): nekd. benediktinska c. s Clunyjem povezanega priorata (zdaj *c. Sacré-Coeur*) je pomembna, o. 1100/1110 sez. **romanska stavba*, ki nam tako rekoč v malem ponazarja nekd. orjaško clunyjsko c. (Cluny III). Osmerokoten stolp nad križiščem, korni obhod s 3 žarkasto razporejenimi kapelami.

L: Bourgogne romane (3. izd., 1958, »la nuit des temps« 1); EWA V (1961, stp 630); Eschapasse (1963); »US« 7 (1968, p. 41).

PAREDES DE NAVA (pokrajina *León*, Španija). V c. sv. Evlalije na olt. iz 1556 star. predela z *izrael. kralji* (Pedro → *Berruguete*).

Parentium (lat.), *Parenzo* (it.) → *Poreč*

Páris, trojanski junak, 2. sin Príama in Hékabe. Njegova puščica je nazadnje zadela Ahila. Up: cf. infra, s. v. *Parisova sodba* & *Ugrabljenje Helene*.

L: Hunger (1955, p. 267—69).

Páris in Heléna, mit. ik. m. Up: npr. J.-L. David (d. 1788, Louvre).

L: EWA IV (1961, t. 124).

Páris in Oinóne. Páris je na gori Ida zrasel med pastirji in se oženil z Oinóne, hčerko rečnega boga. Up (pastir reže nimfino ime v drevesno skorjo): npr. Willem van Mieris (13 × 19 cm, d. 1698, Wallace).

L: Pigler II (1956, p. 194).

Párisova sodba (nem. *Das Urteil des Paris*), mit. ik. m.: ko je bil → *Páris* na otoku Ida, so ga pod vodstvom Hermesa obiskale 3 boginje, da presodi, kateri med njimi pripada jabolko, ki ga je bila Eris vrgla med goste na → *Svatbi Péleja in Tétide*. Hêra mu je obljubila moč, Atena vojaško slavo, Afrodita najlepšo ženo. Njej je Paris prisodil jabolko, dobil zato Heleno (→ *Paris in Helena*) ter s tem povzročil trojansko vojno (kot se je bilo njegovi meteri, → *Hékabe*, že med nosečnostjo sanjalo, da bo rodila »gorečo baklo«, ki bo zanetila požar). Up: mdr. Cranach star. (npr. les, d. 1527, København; les, Karlsruhe), Rubens (1638/39, Prado), Donner (svinčen *relief*, 1732, Budapest), Renoir (1908, Oslo, z. Halvorsen), Dali (perorisba, 1947).

L: Grimal (1951, p. 347); Christoph *Clairmont:* Das Parisurteil in der antiken Kunst (Z 1951); Pigler II (1956, p. 195—201). — Cf. O. *Jahn* (1849).

***Pariški psalter,** zelo slaven biz. iluminiran rkp., ki ga je v Francijo v XVI. st. prinesel fr. poslanik v Carigradu (37 × 26 cm, X. st., Bibl. Nat., Ms. Grec. 139). Izmed 14 celostr. miniatur jih 6 pomembnejših kaže klasične ant. vplive: f. 1v: **David s harfo zlaga psalme* — personifikacija Betlehema za njim in personifikacija gore spredaj; f. 2v: *David ubije leva*; f. 7v: *David*

med personifikacijama Modrosti in Preroštva; f. 136v: *Davidovo kesanje in očitajoči prerok Natan*; f. 419v: *Izaija móli med Zoro in Nočjo*; f. 446v: *Ezekijeva bolezen in ozdravljenje*.

L: Alois *Grünwald*, Byzantinische Studien zur Entstehungsgeschichte des Pariser Psalters ms. grec. 139 (Schriften der Philosophischen Fakultät der Deutschen Univ. Prag, 1929); Diringer Book (1958, p. 100—01); »PKG« 3 (1968, t. 60 — L!); »US« 5 (1970). — Cf. H. *Buchthal* (1938), H. *Martin* (1928 — L!), H. *Omont* (1902 [1929], D. *Talbot Rice* (1963), K. *Weitzmann* (1929).

PARIZ (fr. *Paris*, rim. *Lutetia*, pozn. *Parisii*), gl. mesto republike Francije, v um. razvoju posebno pomemben v dobi gotike in od XVIII. st. dalje; v XIX. st. postal najpomembnejše evr. um. središče (namesto Rima, ki je nesporno vodil od XVI. st. dalje), prava svet. um. prestolnica, vloga, ki jo je imel še tudi v 1. pol. XX. st. (v véliki um. trgovini ga je po 2. svet. vojni prehitel London, kot središče mod. umetn. pa v zadnjem deceniju New York). Jedro mesta je urbanistično preoblikoval prefekt → *Haussmann* za časa t. i. drugega cesarstva.

L: Paris et sa proche Banlieue (P 1957, »Les Guides bleus«); A. *Boinet:* Les Eglises parisiennes: Moyen Age et Renaissance (P 1958); EWA V (1961, stp 534—44 — L!); Christian *Beutler:* Paris und Versailles (Stu 1970, »Reclams Kstführer«). — Cf. P. *Courthion* (1956; 2-krat 1957), F. *Stahl* (1934), itd.

(1) trgi

~ ***Place de la Concorde** (nekd. *Place Louis-XV*) po načrtu J.-A. Gabriela (1757) v kvadratu s stranico 259 m. Na J.-A. Gabrielovih podstavkih okrog trga 8 soh iz XIX. st. — personifikacije 8 v. f. mest: *Lyon*, *Marseille*, *Bordeaux*, *Nantes*, *Rouen*, *Brest*, *Lille* in *Strasbourg* (zadnji dve Pradier). Za Ludovika Filipa 1836 post. na sredi 22,83 m vis. egipt. *obelisk* iz Luksorja (XIII. st. pred) in 1836—46 oba *vodnjaka* po Hittorfovem načrtu. Cf. s. v. *Chevaux de Marly*.

L: Solange *Granet*, Les Origines de la Place de la Concorde à Paris (GBA, 1959); *ead.:* Images de Paris: La Place de la Concorde (P 1963 [oc. L. *Hautecoeur*, J. des Savants, 1964]).

~ **la* **place des Vosges,** nekd. *Place Royale* (1605—12) v kvadratu s stranico 140 m: s hišami iz opeke in kamna, ki jo obdajajo, slej ko prej ponazarja obd. Henrika IV. — *Konjeniški spom. Ludovika XIII.*, podrt med revolucijo 1792, nadomeščen 1825.

~ **la* **place (de) Vendôme,** *Vendômski trg*, obdan z enotnimi stavbnimi pročelji iz obd. Ludovika XIV. (celota 1687—1720 po načrtu Julesa Hardouina → *Mansarta*). — Na sredi t. i. → *Vendômski steber* (cf. infra).

(2) cerkve

~ ***Dôme des Invalides,** *Invalidska c.* (v okviru orjaškega *Hôtel des Invalides*), sez. 1679—1706 (arh. Jules Hardouin → *Mansart*) v učinkoviti povezavi klasicističnega stebrnega pročelja z vitko in vis. tridelno kupolo (celota vis. 105 m). Notr.: od 1861 tu *sarkofag Napoleona I.* iz fin. porfirja (Viscontijev načrt 1843).

L: Pevsner (1966). — Cf. M. *Mušič* (II 1966).

~ ***katedrala Notre-Dame** (*Ile de la Cité*), eden izmed v. spomenikov fr. gotike, zač. 1163 (za škofa Mauricea de Sully): kor sez. 1163—80, transept in ladja 1180—1200, pročelje 1190—1250, celota rest. 1845—64 (Lassus in zlasti → *Viollet-le-Duc*). Slavno **pročelje:* od 3 portalov pritličja je des. posv. *sv. Ani* (*Portail de sainte Anne*), srednji *Poslednji sodbi* (*Portail du Jugement dernier*) in levi (o. 1200/1210), ikonografsko posebno mikavni, *Mariji* (**Portail de la Vierge:* v timpanu *Marijino kronanje*, pod njim *Marijina smrt* resp. *vstajenje*, spodaj *po 3 preroki in kralji*, sicer pa mdr. reliefne upodobitve *mesecev* in *zodiakalnih znamenj*, → *šest starostnih dob*, itd., cf. lit. [Hinkle]); nad njimi → *kraljevska galerija* (28 soh → *Kristusovih prednikov* je po uničenju 1793 rest. Viollet-le-Duc), nad njo levo *Adam*, v sredi *Marija med angeloma* in des. *Eva*, predvsem pa največje okroglo okno tiste dobe (1220—25), **»roža«* (*la rose*) s premerom o. 10 m; od obeh nedk., estetsko pa takó učinkovitih *zvonikov* (viš. 69 m) je bil juž. sez. 1225—40, sev. pa 1235—50. *Sev. pročelje transepta* je 1250 dkč. Jean de Chelles: na njegovem portalu (*Portail du cloître*, ker je vodil v nekd. križni hodnik) na delilnem slopu kip **Marije* (XIII. st.), edina velika soha na zun., ki ni bila uničena med revolucijo; *»roža«* s premerom 13 m. **Juž. pročelje transepta* je 1258 zač. Jean de Chelles, dkč. pa 1270 Pierre de Montreuil: s svojo *»rožo«* zaznamuje zač. t. i. *žarkastega sloga* (*le style rayonnant*); v timpanu portala (*Portail Saint-Étienne*) je znani **relief s prizori iz legende sv. Štefana* (o. 1260). — **Notr.* s 4 stranskimi ladjami, ki se nadaljujejo v kornem obhodu (kapele pozn.), s pritličnimi arkadami na stebrih in emporami, dolga 122,5 m in vis. 33 m (transept 48 m). Med nagrobniki J.-B. Pigalla *nagrob. grofa H.-C. d'Harcourta* (1771—76), s slikami zastopani L. Carracci, Ch. Lebrun idr. V zakladnici *relikviarij* v obliki doprsja Ludovika Svétega (zač. XIV. st.).

L: Cankar II/2 (1933); Pevsner (1966); »US« 8 (1968, f p. 13, 32, 100); »MdS« 88 (t. VII), 107 (barvni f 15). — Cf. M. *Aubert* (1909; 1928; 1950), P. *Frankl* (1962), W. M. *Hinkle* (1966; 1967), W. *Sauerländer* (1959; 1970), P. *Vitry* (1929, t. 1—4, 63—67), etc.

~ ***la Madeleine,** tj. c. *Sainte-Marie-Madeleine*, eden izmed najbolj znanih spom. →*neoklasicizma*, zač. 1809 po mnogih peripetijah Pierre →*Vignon* kot *Temple de la Gloire* Napoleonove armade, dkč. šele 1842: peripteros z 20 m vis. korintskimi stebri.

~ **Saint-Denis-du-Saint-Sacrement,** stavba iz 1826—35. Notr.: v 1. kap. na des. Delacroixovo *Objokovanje mrtvega Kristusa* (»*Pietà*«, 1844).

~ ***Sainte-Chapelle,** »Sveta kapela« (*Ile de la Cité*, nekdaj sredi dvorne palače, zdaj v okviru Justične palače, *Pal. de Justice*), dvojna c., ki jo je dal za relikvije Kristusovega trpljenja sezidati →*Ludovik IX.* (relikvije, med njimi zlasti *trnova krona*, ki jo je bil 1239 za drag denar dobil od zadolženega lat. ces. Balduina II., so ga stale mnogo več kot pa cela Sainte-Chapelle). Stavba, sez. 1243/46—1248 v manj kot 33 mesecih (arh. verj. Pierre de Montreuil ali de Montereau) je 36 m dolga, 17 m šir. in 42 m vis., s 33 m vis. stolpičem pa dosega viš. 75 m (1792 skladišče za moko, pod Direktorijem klub, 1803—37 sodni arhiv, 1837—67 pa rest.). Nizka *spodnja c.* (vis. 6,6 m) je bila namenjena služinčadi in poslom, stavbno in po opremi izredna **zgornja c.* (do temena 20,5 m vis., dotlej neviden enoten prostor) pa kraljevi družini in spremstvu: z izjemo bogato okrašenega pritličnega dela so stene tu tako rekoč eliminirane z velikimi (po 15,5 m vis. in 4,65 m šir.) *slikanimi okni* — prostor, ki je v resnici podoben zlato se lesketajočemu steklenemu relikviariju. Od skupno 15 oken jih je 11 (7 v ladji in 4 v apsidi) posv. *Stari zavezi*; od skupno 1134 prizorov jih je 720 še iz XIII. st., ostala pa so dobro rest. Začenši na sev. strani kažejo po vrsti: I: *Génezo*, II: 2. in 3. Mojzesovo knj. (*Exodus* in *Leviticus*), III: 4. Mojzesovo knj. (*Numeri*), IV: 5. Mojzesovo knj. (*Deuteronomium*), v apsidi V: *knj. sodnikov*, VI: *Izaijino knj.*, VII: *prizore iz življenja Janeza Evangelista* pa *Marijino življenje* in *Jezusovo detinstvo*, VIII (osrednje okno): *pasijónske prizore* in *Kristusova pojavljenja po Vstajenju*, IX: *zgodbo Janeza Krst.* in *Danijelovo knj.*, X: *Ezekijelovo knj.*, XI: *Jeremijevo* in *Tobijevo knj.*, v ladji pa XII: *Juditino* in *Jobovo knj.*, XIII: *Esterino knj.*, XIV: *knjige kraljev* od Savla do Joasa, in naposled XV: *prizore iz* →*Križeve legende*, v katerih se večkrat pojavi tudi Ludovik IX. Sveti. Iz 86 slikanih delov sest. vélika »*roža*« kaže *prizore iz Apokalipse* med krogovičjem v stilu →*flamboyant*; v tej obliki je nastala o. 1485 (staro krogovičje kaže miniatura meseca *junija* v *Sijajnem horariju vojvode berryjskega*).

L: Henri *Stein:* Le Palais de Justice et la Sainte-Chapelle (2. izd., P 1927); Jeannette Dyer *Spencer*, Les Vitraux de la Sainte-Chapelle (Bull. mon., 1932); Cankar II/2 (1933); Marcel *Aubert*, Louis *Grodecki*, Jean *Lafond* & Jean *Verrier:* *Les vitraux de Notre-Dame et de la Sainte-Chapelle de Paris (P 1959, »Corpus Vitrearum Medii Aevi: France« 1); Louis *Grodecki:* Sainte-Chapelle (P s. a. [1961]); »US« 8 (1968, f p. 33); Madeline *Harrison-Caviness* & Louis *Grodecki*, Les vitraux de la Sainte-Chapelle (Rev. de l'Art, št. 1/2, 1968). — Cf. R. *Branner* (St. Louis 1965), P. *Frankl* (Harm 1962), etc.

~ **Saint-Jean-Baptiste-de-Belleville** (XVIIIe, *130, rue de Belleville*), neogotska c., sez. 1854—59 (načrt arh. Jean-Baptiste-Antoine Lassus).

L: »US« 11 (1971, f p. 207).

~ **Saint-Nicolas du Chardonnet** (V^{e}, pri *boulevard St.-Germain* in *place Maubert*, vhod iz *rue des Bernardins*). Stavba sez. 1656—1709. Ch. Le Bruna *Mučeništvo Janeza Ev.* (o. 1641/42), itd., *nagrob. njegove matere* po njegovem načrtu in *nagrob. njega in njegove žene* (Ant. Coysevox).

~ **Saint-Sulpice** (sredi po njem imen. četrti med *Luksemburškim parkom* in c. *Saint-Germain-des-Prés*), cerkev, ki so ji položili temeljni kamen 1646, od 1660 dalje pa zidali po spremenjenem načrtu (arh. Daniel Gittard). Znano **zah. pročelje* (1733—45) po načrtu →*Servandonija* je pomenilo zmago klasicističnih načel nad rokokojem (tj. nad načrtom Justa-Aurèla Meissonnierja), vendar fasada zdaj ni več povsem taka, kot si jo je bil zamislil Servandoni. V *Angelski kapeli* (fr. *la chapelle des Anges*) pozne Delacroixove slike, med njimi v oljni in enkavstični tehniki **Jakobov boj z angelom* in *Izgon Heliodorja iz templja* (naroč. 1849, dkč. 1861).

L: »PKG« 11 (1966, t. 65), 9 (1970, t. 271 — L!); »US« 11 (repr. p. 58—59). — Cf. M. *Sérullaz* (1963).

~ **Val-de-Grâce,** nekd. opatijska c., sez. 1645 do 65 po načrtu François*a* →*Mansarta* (od 1646 dalje vodil zidavo Jacques Lemercier): po Invalidski c. in Panthéonu 3. najvišja kupola v Parizu (v njej Mignardova freska: *Ana Avstrijska daruje c. Kristusu*).

L: »PKG« 9 (1970, t. 268 & 270 — L!).

(3) palače

~ **Collège des Quatre-Nations** →*Palais de l'Institut de France* (infra)

~ **Hôtel de Beauharnais** (*78, rue de Lille*), palača ambasade ZRN. Sez. Germain Boffrand 1714, preoblikovan in opremljen 1803—06 za Eugèna de Beauharnais in njegovo sestro Hortense, povsem rest. do 1968. Notr. odlično ponazarja →*empir*, posebno belo-zlati *salon des*

Saisons, imen. po *StS-ah* (atr. Boisfremontu), *personifikacijah → štirih letnih časov*.

L: Hélène *Demoriane* (Connaissance des Arts, št. 196, jul. 1968).

∼ **Hôtel de Cluny,** nekd. rezidenca mogočnih opatov → *Clunyja*, sez. 1485—98 v slogu → *flamboyant* (tu srednjev. umetnosti posv. → *Musée de Cluny*, infra).

∼ **Hôtel de Soubise** (*60, rue des Francs-Bourgeois*). V apartmaju princa in princese de Soubise (zdaj *Mus. de l'Hist. de France*) pomembna *notr. oprema*, oblikovana 1712—45 po načrtih arh. Germaina Boffranda (npr. ovalni **Salon de la princesse* iz o. 1735), med sodel. slikarji Natoire, Boucher, Carle Van Loo, Restout in Tremolières pa kiparja Jean-Baptiste Lemoyne in Lambert-Sigisbert Adam — celota, ki odlično ponazarja slog → *Louis-quinze*.

L: EWA XII (1966, t. 162); »US« 10 (1969, p. 175).

∼ **Hôtel Lambert** (*l'île Saint-Louis*) je 1640 začel zidati Louis Levau. V notr. posebno znamenita *Galerie d'Hercule*, 23 m dolg prostor, katerega strop je okrasil 1649 Charles Lebrun.

L: »PKG« 9 (1970, t. 264—65).

∼ **Maison de l'U. N. E. S. C. O.** (*place de Fontenoy*), *palača UNESCO* z gl. poslopjem v obliki črke Y (Marcel Breuer in Bernard Zehrfuss kot arhitekta, P. L. Nervi kot inženir). Opremo so prispevali Picasso in Tamayo (*freske*), Moore in Calder (*plastika*), Miro (*keramična obloga*), Bazaine in Herzell (*mozaiki*) in Noguchi (*jap. park*).

L: cf. G. E. K. *Smith* (1961).

∼ **Maison du Brésil,** stavba za brazilske študente (*Cité Universitaire, avenue de la Porte de Gentilly* pri *boulevard Jourdan*), nedaleč od švic. stavbe (→ *Pavillon suisse*, infra), delo Le Corbusierja in Lucia Coste (dkč. 1959).

L: cf. G. E. K. *Smith* (1961).

∼ ***Opera,** uradno imen. *Ac. Nationale de Musique et de Danse* (*place de l'Opéra*), razkošen primer historičnih slogov XIX. st. in pos. bahatih teženj t. i. *Drugega cesarstva*, ki se je bilo sesulo še pred njenim dokončanjem. Neobaročna stavba po 1861 sprejetem načrtu (arh. J.-L.-Ch. → *Garnier*), sez. 1862—74, svečano odprta jan. 1875. Kljub orjaški površini, ki jo zavzema (več kot 11000 m²), samó 2158 sedežev. Na pročelju med 4 kamn. figuralnimi skupinami levo od des. vhoda Carpeauxova plastika **Ples* (*La Danse*, 1866—69), v notr. pomembna zlasti **veliko stopnišče* (*le grand escalier*) in *veliki foyer* (dolg 54 m, šir. 13 m, vis. 18 m). *Le mus. et la bibliothèque de l'Opéra* v 1. nadstr.

L: »PKG« 11 (1966, t. 347, 399—400, XLVII, 401); Monika *Steinhauser:* Die Architektur der Pariser Oper (Mn 1969, »Stud. zur K. des 19. Jahrhunderts«). — Cf. J.-L.-Ch. *Garnier* (1878—1881), H.-R. *Hitchcock* (Harm 1958 [1963]).

∼ **Palais Bourbon** (v osi mosta *Pont de la Concorde*, s svojim klasicističnim pročeljem pendant pozn. c. *la Madeleine* na nasprotni strani trga), sez. 1722—28, od 1764 do revolucije prizidani stranski krili in *hotel de Lassay* (*Petit-Bourbon*). Delacroixove »*StS-e*« (o, pl, 1838—47) v t. i. *Salon du Roi* in zlasti v knjižnici (*la Bibliothèque*): 20 pendentivov, po 4 ob vsaki izmed 5 kupol, in sicer z juga proti sev.: I. znanost: 1) *Hipókrat zavrne darove perz. kralja*, 2) *Arhimédova smrt*, 3) *Aristótel popisuje živali, ki mu jih je poslal Aleksander Vél.*, 4) *Smrt Plinija star.*; II. filozofija: 5) *Herodot raziskuje izročilo magov*, 2) *kaldejski pastirji odkrivajo astronomijo*, 3) *Sokrat in njegov démon Samota*, 4) *Senekova smrt*; III. pravo in govorništvo: 1) *Likúrg povprašuje Pítijo*, 2) *Numa in nimfa Egerija*, 3) *Demósten*, 4) *Cicero obtožuje Verra*; IV. teologija: 1) *Adam in Eva po grehu*, 2) *Židje v babilonski sužnosti*, 3) *Obglavljenje Janeza Krst.*, 4) *Davčni novec* (točno: *Tempeljski davek*); V. poezija: 1) *Heziod in muza*, 2) *Ahílova vzgoja* (→ *Híron* ga uči streljanja z lokom), 3) *Aleksander Vél. da spraviti Homerjeva dela v dragoceno skrinjico*, 4) *Ovíd med barbari* (»mraz Ovida v Pontu tare«); celota razpeta med obema mejnima polkupolama, *Orfej prinaša civilizacijo med Grke* na juž. strani in *Atila s svojimi hordami uniči klas. civilizacijo* na sev. — Tu tudi Houdonovi doprsji *Voltaira* in *Diderota*.

L: G. L. *Hersey*, Delacroix' Imagery in the Palais Bourbon Library (JWCI, 1968 — L!). — Cf. G. *Geffroy* (1907), M. *Serullaz* (1963).

∼ **Palais de l'Institut de France** (na levem bregu Séne nasproti *pont des Arts* in Louvra na drugi strani reke), nekd. *Collège des Quatre-Nations*, ki ga je kot svoje volilo 1661 ust. kard. Mazarin (načrt Louis → *Levau*, dkč. 1688, *Inst. de France* tu od 1806 dalje). Pod slavno kupolo, simbolom *Ac. française* in njenih »nesmrtnikov«, *salle des séances solennelles*. Številni slikani portreti, portretne sohe in doprsja (med kiparji zastopana npr. Caffieri in Houdon), mdr. tudi akt starega *Voltaira* (Pigalle 1770/76).

L: Pevsner (1966). — Cf. A. *Blunt* (Harm 1953).

∼ **Palais du Louvre,** orjaška palača, ki se je razvila iz nekd. utrjenega kraljevskega gradu ob des. bregu Séne, v zdajšnji obliki plod dolgega

obd. od Franca I. do Napoleona III. V okviru star. dela *kvadratno dvorišče* (*Cour Carrée*), sredi njegovega zah. krila *Pavillon d'Horloge* (sez. 1624 J. *Lemercier*), levo od njega najstar. ohranjeni del, zač. 1546 (arh. Pierre *Lescot*, kiparski okras Jean → *Goujon*). Z znamenito **kolonado* (*la Collonade*) poudarjeno *vzh. pročelje* je po neuspehu Gianlorenza → *Berninija* oblikoval → *Perrault* (načrt 1665, izvedba 1667—74, verj. sodel. → *Levau*). Notr. (→ *Musée National du Louvre*, infra, z vhodom z *rue de Rivoli* pa *Musée des Arts décoratifs*): *in situ* ohranjene Goujonove **kariatide* (1550—51), po katerih je imen. *salle des Cariatides*; iz pozn. obd. pod Henrikom IV. oblikovana in pod Ludovikom XIV. rest. *Galerie d'Apollon* (dolga 61,39 m, šir. 9,46 m, vis. 11 m).

L: Cankar III/2 (1951); Pevsner (1966); »US« 9 (1969, f p. 146 & 148); 10 (1969, p. 58—59); »PKG« 9 (1970, t. 273—75 — L!).

~ **Palais du Luxembourg** je 1615 začel zidati Salomon de Brosse za Marijo Medičejsko (prez. 1795—1805, razš. proti parku 1836—44).

L: »PKG« 9 (1970, t. 260 — L!). — Cf. A. *Blunt* (1953), B. S. *Myers* (III 1969, p. 490).

~ **Panthéon** (*place du Panthéon*) na najvišji vzpetini ob levem bregu Séne, nekd. c. *Sainte-Geneviève*, sez. 1757—90 po načrtu J.-G. → *Soufflota*. Na čelu pročelja relief → *Davida d'Angers* (1830—37): *Domovina — med Svobodo in Zgod. — krona zaslužne može.* — Notr.: mdr. freska *Sv. Genovefa bdi nad Parizom* (→ *Puvis de Chavannes*).

L: EWA V (1961, t. 422); Pevsner (1966).

~ *le* **Pavillon suisse,** stavba za švic. študente (*Cité Universitaire*, blizu brazilske hiše, → *Maison du Brésil*, supra), ena izmed najbolj znanih stvaritev Le Corbusierja, po 2. svet. vojni docela obnovljen.

(4) javni spomeniki

~ **Slavolok na trgu Carrousel,** fr. *l'arc de triomphe du Carrousel* (*la place Carrousel* med kriloma t. i. novega Louvra), post. 1806—08 po vzoru *slavoloka Septimija Severa* v Rimu (viš. 14,6 m, šir. 19,5 m, debelina 8,75 m). Načrt sta naredila arhitekta → *Percier* in *Fontaine*.

L: »US« 11 (1971, f p. 206).

~ **Slavolok zmage,** fr. *l'Arc de Triomphe de l'Étoile* (*place de l'Étoile*), post. 1806—36 po Chalgrinovem načrtu (viš. 49 m, šir. 45 m) vrh dolge osi, ki se vzdiguje proti njemu od *slavoloka na place du Carrousel*. Od kiparskega okrasa najpomembnejši na strani proti Elizejskim poljem Rudov relief **Marseljeza* (fr. *Le Départ de 1792* ali *la Marseillaise*, 1833—36); levo Cortotova *Apoteoza Napoleona* (*La Triomphe de 1810*).

L: »PKG« 11 (1966, repr. 361 b); »US« 11 (f p. 207).

~ ***Spomenik maršala Neya** (ob sečišču *Boulevard du Montparnasse* in *l'avenue de l'Observatoire*), Rudova mojstrovina (bron, 1853, cf. s. v. *Rude*), ki jo je Rodin imenoval »najlepši pariški spomenik«.

L: »MdS« 98 (t. XI).

~ **Vendômski steber** (*place Vendôme*), fr. tudi *la colonne d'Austerlitz*, po daljnjem vzoru *Trajanovega stebra* (→ *Rim*) 1810 post. steber: reliefi z vojnimi prizori iz brona 1200 topov, Napoleonovega vojnega plena v »bitki treh cesarjev« pri Austerlitzu (= Slavkovu) 1805. — Med komuno podrt (cf. s. v. *Courbet*).

(5) muzeji in javne zbirke

~ **Bibliothèque Nationale** (IIe, *58, rue de Richelieu*), najpomembnejša z. IR na svetu; v njenem *Cabinet des Estampes* bogata z. risb in graf. listov; vel. z. fotografij. Najuglednejši direktor bil Julien → *Cain*, zdaj Étienne *Dennery* (cf. J. *Adhémar*, J. *Laran*, J. *Porcher*, J. *Vallery-Radot*. etc.). IR: mdr. **Codex Sinopensis* (o. 500, Ms. gr. 1286), *Ashburnhamov pentatevh* (VII. st., Nouv. acq. lat. 2334), *Evangeliar iz Echternacha* (o. 700, Ms. lat. 9389), **Godeskalkov evangelistar* (781/83, Nouv. acq. lat. 1203), **Sacrementarium Gellonensis* (pozno VIII. st., Ms. lat. 12048), *Evangeliar iz Saint-Médarda v Soissonsu* (zač. IX. st., Ms. lat. 8850), *Drogonov sakramentar* (o. 850, Ms. lat. 9429), *Prva Biblija Karla Plešastega* (843/51, Ms. lat. 1), *Druga Biblija Karla Plešastega* (871/77, Ms. lat. 2), *Sakramentar Karla Plešastega* (2. pol. IX. st., Ms. lat. 1141), **Homilije Gregorija Nazianškega* (o. 880, Ms. gr. 510), **Pariški psalter* (X. st., Ms. gr. 139), *Misal iz Saint-Denisa* (sreda XI. st., Ms. lat. 9436), *Apokalipsa iz Saint-Severa* (sreda XI. st., Ms. lat. 8878), **Villarda de Honecourta knjiga predlog* (o. 1240, Ms. fr. 19093), *Bible moralisée de Saint-Louis* (1240), **Psalter sv. Ludovika* (*Psautier de Saint Louis*, 1253/70, Ms. lat. 10525), **Brevir Filipa Lepega* (*Bréviaire de Philippe le Bel*, 1295, Ms. lat. 1023), **Bellevillski brevir* (*Bréviaire de Belleville*, o. 1323/26, Ms. lat. 10483), *Biblija Jeana de Sy* (Ms. fr. 15397), *Poezije Guillauma de Machaut* (o. 1370, Ms. fr. 1584), *Les *Grandes Chroniques de France* (o. 1375/79, Ms. fr. 2813), **Psalter vojvode berryjskega* (*Psautier du Duc de Berry*, o. 1386, Ms. fr. 13091), *Mali horarij voj-*

vode berryjskega (*Les Petites Heures du Duc de Berry*, o. 1380/85, Ms. lat. 18014), *Prelepi horarij Naše gospe* (*Très Belles Heures de Notre Dame*, o. 1385/90, Nouv. acq. lat. 3093), *Livre des femmes nobles et renommées* (1402, Ms. fr. 12420), *Véliki horarij vojvode berryjskega* (*Les Grandes Heures du Duc de Berry*, dkč. 1409, Ms. lat. 919), *Livre des merveilles* (o. 1410, Ms. fr. 2810), **Rohanov horarij* (o. 1418/25, Ms. lat. 9471), **Židovske starožitnosti* (Fouquetove miniature o. 1470, Ms. fr. 247 in Nouv. acq. 21013), *Horarij Louisa de Laval* (o. 1480/89, Ms. lat. 9420), *Horarij Ane Bretonske* (*Les Grandes Heures d'Anne de Bretagne*, 1500/08, Ms. lat. 9474), *Recueil des rois de France de Jean du Tillet* (XVI. st., Ms. fr. 2848).

L: cf. H. *Martin* (1928), J. *Porcher* (L'Enluminure 1959), L. *Réau* (Melun 1946).

~ **Musée Carnavalet** (*32, rue de Sévigné*): kulturnozg. z., ki predstavlja Pariz od vlade Henrika IV. do najnovejše dobe. S: mdr. so zastopani Largillière, M. Q. de La Tour, Hubert Robert, Boilly (npr. *Igralec Chenard kot sans-kilót*, 1792), Gérard (*Madame Récamier*, 1802), Courbet, itd.

~ **Musée de Cluny** (*Hôtel de Cluny* [cf. supra], *rue du Sommerard* ob *boulevard Saint-Michel*), pomembna z. srednjev. umetn. Mdr. slavni → *Baselski antependij* (1002/19) in → *tenture* **la Dame à la licorne*, tj. 6 fr. tapiserij »Dame z enorožcem« z zač. XVI. st. (predstavljenih je mdr. → *pet čutov*).

L: Edmond *Haracourt:* L'histoire de la France expliquée au Musée de Cluny (P 1922); *id.*, F. de *Montrémy* & Élisa *Maillard:* Musée des Thermes et de l'Hôtel de Cluny: Catalogue général, I—II (P 1922—1925).

~ **Musée des Beaux-Arts de la Ville de Paris** (VIIIe, *Petit Palais, avenue Alexandre III*). S: posebno dobro zastopan Courbet (npr. *Avtp. s črnim psom*, d. 1842; **Dekleti ob Seni* [*Les Demoiselles des bords de la Seine*], 1856; *Proudhon z otrokoma*, d. 1853 & 1865; *Speči ženi* [*Les Dormeuses* ali *Le Sommeil*]), sicer pa zastopani tudi É. Manet (*Théodore Duret*, celopost. portret, 1868), Redon, Vuillard, Bonnard, Rouault, itd.

~ **Musée Gustave Moreau** (*14, rue La Rochefoucauld*), nekd. slikarjeva hiša, ki jo je z vso svojo zapuščino daroval državi: o. 1000 *slik in študij v olju*, več kot 7000 *risb.* Med slikami znana *L'Apparition* (*Salomé*, akvarel).

~ **Musée Jacquemart-André** (VIIIe, *158, boulevard Haussmann*), nekd. z. Édouarda Andréja in njegove žene Nélie Jacquemart; od 1912 lastnik *Inst. de France*. Dobro zastopana it. renesansa in fr. XVIII. st. S: med Italijani Uccello (*Sv. Jurij z zmajem*), Mantegna in V. Carpaccio, med Holandci Hals in Rembrandt (*Kristus v Emavsu*, o. 1630), med Francozi Watteau, Nattier (*Markiza d'Antin*, d. 1738), Chardin, Fragonard, Greuze (*Georges Wille*, 1763) in J.-L. David (*Grof François de Nantes*), mdr. tudi A. Roslin (*Avtp.*). P: s portretnimi doprsji zastopani npr. Coyzevox, J.-B. Lemoyne, Slodtz, Caffieri in Houdon. IR: *Heures de Jeanne de Savoie* in posebno pomembni → *Boucicautov horarij*.

L: Institut de France: Musée Jacquemart-André, Catalogue itinéraire (8., rev. izd., P 1948); AN (jan. 1956).

~ **Musée National d'Art Moderne** (*avenue du Président-Wilson*), naslednik nekd. *Luksemburškega muz.*, odprtega 1818, v svoji zdajšnji, za svet. razst. 1937 sez. stavbi delno odprt 1942, preurejen in znova odprt od 1947. Zastopani predvsem predstavniki t. i. → *École de Paris* in fr. umetniki, skromneje tudi drugi pomembni umetniki XX. st. Prvi direktor po vojni bil Jean Cassou. S: zastopani mdr. (gen. zap.) Vallotton; Valadon in Bonnard (*Žena na postelji* [*Femme assoupie sur un lit*], d. 1899; *Moški in ženska* [*L'Homme et la Femme*], d. 1900; *Brata Bernheim de Villers*, d. 1920); *Jutranja toaleta*, o. 1922); Vuillard (*V postelji* [*Au lit*], d. [18]91; *Félix Vallotton v svojem ateljeju*, d. [na hrbtu] 1900; *Portret Romaina Coolusa*, d. 1906; *Thadée Natanson*, o. 1908); Matisse (*Le Luxe*, 1907; *Slikar in njegov model*, 1917; *Okrasni lik na ornamentiranem ozadju*, 1927; *Vélika rdeča notranjščina* [*Grand Intérieur Rouge*], d. [19]48); M. Denis (*Muze* [*Les Muses*], d. 1893; *Družina Mellerio*, 1897; **Hommage à Cézanne*, d. 1900; *Oznanjenje*, d. 1913); Rouault (*Ob ogledalu*, d. 1906; *L'Apprenti ouvrier*, avtp., o. 1925; *La Sainte Face*, d. 1933); Marquet (*André Rouveyre*, d. 1904; *Plaža v Fécampu*, 1906; *Žena na divanu*, d. 1912; *Plavolaska*, 1918; *Pont-Neuf ponoči*, 1935—39) in Villon; Vlaminck (*Pokrajina z rdečimi drevesi*, 1906); Dufy in Van Dongen (*Avtp. kot Neptun*, 1922); Friesz (*Fernand Fleuret*, d. 1907) in Camoin (*Albert Marquet*, 1904); Pierre Roy in Derain; Léger (*Les Loisirs* [*Hommage à Louis David*], d. [19]48—[19]49) in Picasso (*Gustave Coquiot*, o. 1901; *L'Atelier de la modiste*, 1925; *Tihožitje z ant. glavo*, d. [19]25; *Jutranja podoknica* [*L'Aubade*], 1942); Braque (*Vkrcevališče v Estaquu*, d. [19]06; *Kompozicija s križevim asom*, 1911; *Duo*, d. [19]37; *Biljard*, 1945); Marcoussis in Utrillo; Modigliani; La Fresnaye (*Avtp.*, o. 1907), R. Delaunay (*La Ville de Paris*, d. 1910—11—12) in Laurencin; Foujita (*Mon*

intérieur, 1922); Gris in Chagall (**Dvojni portret s kozarcem vina* [*Double portrait au verre de vin*], d. 1917; *Akrobat*, 1930; *Vojna*, d. 1943; *Okrog nje* [*Autour d'elle*], d. 1945); Bissière; Ernst; Miró; Soutine (*Le Groom*, o. 1927); Tanguy; Dali (*Kompozicija*, d. 1931) in Hans Hartung; Vieira da Silva; Manessier; Gruber (*Žena na kanapeju*, d. 1945; *Pomlad*; *Jesen*); Atlan; de Staël; Buffet (*Pietà*, d. [19]46); med Jugoslovani M. Čelebonović (s. v. Marko, *Notranjščina*, d. 1934), Lubarda (*Pokrajina*, d. 1937), Z. Mušič (*Konji* [*Chevaux qui passent*], d. 1951). P: zastopani mdr. Pompon; Bourdelle in Maillol; Matisse; Despiau; Duchamp-Villon in Brancusi; Modigliani; Chana Orloff; Zadkine; Lipchitz.

L: Jean *Cassou*, Bernard *Dorival* & Geneviève *Homolle:* Musée National d'Art Moderne: Catalogue-Guide (P 1954). — Cf. L. *Bénédite* (1924), B. *Dorival* (1961).

~ **Musée National du Louvre** (*rue de Rivoli*, → *Palais du Louvre* [cf. supra]), najpomembnejši um. muz. na svetu; del njegovih slik impresionistov in njihovih sodobnikov hrani *Musée de l'Impressionnisme* ali *Mus. du Jeu de Paume* (ob *Place de la Concorde*). Preureditev od 1960-ih let dalje, postavitev slik dkč. 1971. — S: med Francozi **Portret Janeza Dobrega* (*Jean le Bon*, o. 1360/64), **Dionizijeva tabla* (o. 1416) in **Avignonska pietà* (o. 1460), sicer pa mdr. zastopani Ph. de Mazerolles (*Retable du Parlement de Paris*, 1453/55), Fouquet (*Karel VII.*, o. 1444), Jean Clouet (*Franc I.*, o. 1520/25), François Clouet (*Pierre Quthe*, d. 1562), N. Poussin (npr. **Et in Arcadia ego*, o. 1638; **Avtp.*, d. 1650; slike *Štirih letnih časov*, 1660—64; *Apólon in Dafne*, 1664), Ph. de Champaigne (*Mati Catherine Agnès Arnauld in slikarjeva hči*, votivna podoba, d. 1662), Ch. Le Brun (npr. *Kancler Séguier s spremstvom*, 1660), Rigaud (**Ludovik XIV.*, d. 1701), Watteau (npr. »*La Finette*« in »*L'Indifférent*«, oba o. 1717; *»*Vkrcanje za otok Kitero*«, 1717; **Gilles*, o. 1717/19?), J.-L. David (**Prisega Horacijev*, d. 1784; *Mme. Sériziat z otrokom*, 1795; *Sabinke*, 1799; *Mme. Récamier*, 1800; **Napoleon krona Jožefino*, d. 1805—1807; *Leonidas v Termopilah*, d. 1814), Prud'hon (*Portret cesarice Jožefine*, 1805), Gros (*Bonaparte pri kužnih bolnikih v Jafi*, 1804; *Napoleon na bojišču pri Eylauu*, 1808), Ingres (npr. *Gospod Bertin*, d. 1832), Géricault (npr. **Splav Meduze*, 1819), Corot (npr. *Katedr. v Chartresu*, 1830), Delacroix (npr. *Dante in Vergil v peklu*, d. 1822; **Pokol na otoku Hiosu*, 1824; *Sardanapalova smrt*, 1827, dkč. 1828; **Svoboda vodi ljudstvo*, d. 1830; *Alžirke v svojem stanovanju*, d. 1834; *Križarji zavzamejo Carigrad*, d. 1840), Daumier (npr. *Perica*, 1863), J.-F. Millet (*Paberkovalke*, 1857; *Zdravamarija*, 1858/59), Courbet (**Pogreb v Ornansu*, 1850; **Slikarjev atelje*, d. [18]55), Pissarro, Manet (npr. **Zajtrk na travi*, 1863; **Olympia*, 1863; *Portret Émila Zolaja*, 1868; *Balkon*, 1868/69), Degas, Sisley, Cézanne, Monet (*Makovo polje*, d. [18]73; variante *Rouenske katedr.*, 1894), Renoir (npr. *Pot, ki se vzpenja skozi visoko travo*, 1874; *Gugalnica*, d. [18]76; **Le Moulin de la Galette*, d. [18]76), Gauguin (npr. **Beli konj*, 1898), van Gogh (npr. **Umetnikova soba v Arlesu*, 1888; **Avtp. pred vrtinčastim ozadjem*, 1889/90; **Dr. Paul Gachet*, jun. 1890; **Cerkev v Auversu*, jun. 1890); med Italijani Pisanello (*Princesa iz družine Este*), Mantegna (*Križanje* s predele, 1459; *Sv. Boštjan*, 1470-a leta; *Madonna della Vittoria*, 1496; *Parnas*; *Minerva izganja Pregrehe iz gaja Kreposti*, dkč. 1502), Giov. Bellini (*Blagoslavljajoči Kristus*), Leonardo da Vinci (**Madona v votlini*, zač. 1483; **Ana Samotretja*; **Mona Lisa*), Giorgione (*»*Fête champêtre*«), Rafael (**Lepa vrtnarica*, d. 1507; **Baldassare* → *Castiglione*, 1514/15), Tizian (npr. **Polaganje v grob*, o. 1521), Jacopo Tintoretto (npr. *Avtp.*, o. 1588), Paolo Veronese (npr. **Svatba v Kani galilejski*, d. 1563), Caravaggio (*Marijina smrt*, 1605/06; Alof de Wignacourt, 1608), D. Fetti (*Melanholija*); med Nizozemci Jan van Eyck (**Madona kanclerja Rolina*, o. 1435), Rogier van der Weyden (**Braquov triptih*, 1451/52), Memling, Geertgen tot Sint Jans (*Obujenje Lazarja*), Bosch (*Ladja norcev*, verj. 1494/1501), Q. Massys (**Menjavec z ženo*, 1514); med Nemci A. Dürer (*Avtp.*, d. 1493) in Holbein ml. (*Erazem Rotterdamski*, 1523; **Ana Cleve*, 1539/40); med Flamci Rubens (**cikel Marije Medičejske*, 21 slik, dkč. 1625), van Dyck (**Karel I. na lovu*, o. 1635); med Holandci Frans Hals (*»*Ciganka*«, o. 1635), Rembrandt (npr. *Angel zapušča Tobijo*, d. 1637; **Kristus z učencema v Emavsu*, d. 1648; **Betsabeja po kopeli*, d. 1654; **Odrti vol*, d. 1655; med 4 avtp. npr. *Avtp. pred slikarskim stojalom*, d. 1660), Vermeer (**Čipkarica*, o. 1664); med Španci npr. El Greco, Zurbarán in Goya (*F. Guillemardet*, 1798). — P: med ant. umetninami **Miloška Venera* in **Nike Samotraška*, s konca srednjega veka **Margareta Provansalska* in *Ludovik IX.* s pročelja kapele Quinze-Vingts (o. 1390) in *nagrob. Philippa Pota* (o. 1480), sicer pa mdr. zastopani Michelangelo (**Uporni suženj* in t. i. **Umirajoči suženj*, oba 1513/15), J. Goujon, G. Pilon itd., med malo plastiko **Marijino kronanje* (polihr. slonovina, o. 1260), itd. — R & G (*Cabinet des dessins* in *Cabinet de Edmond de Rothschild*): o. 90.000 risb, pastelov in miniatur, pos. v Roth-

schildovem kabinetu o. 30.000 graf. listov in več kot 3000 risb.

L: Louis *Demonts:* Musée National du Louvre: Catalogue des Peintures exposées dans les Galeries, III: Écoles Flamande, Hollandaise, Allemande (P 1922); La Peinture au Musée du Louvre, I—II (13 zv., P: S. N. E. P.-Illustration s. a. [1920-a leta in zač. 1930-ih]); Christiane *Aulanier:* Histoire du Palais et du Musée du Louvre (9 knj., P 1949—1964); Suzanne *Coblentz:* La Collection d'Estampes Edmond de Rotschild au Musée du Louvre (P 1954); Michèle *Beaulieu*, Marguerite *Charageat* & Gérard *Hubert:* Guide du département des sculptures du Louvre (P 1957); GBM (1960); Vingt ans d'acquisitions au Musée du Louvre 1947—1967 (P 1967 [rk, Orangerie 1967—68]); »M« 1 (1967); GBG (1968); Marie-Thérèse *Barrelat* & Gérard *Hubert:* Le Musée du Louvre: Guide général (P s. a.); pos. rev. *RArts* in *B. du Laboratoire du Mus. du Louvre.* — Cf. M. *Aubert* (1950), G. *Bazin* (1958), G. *Brière* (1924), J. *Charbonneaux* (1963), L. *Hautecoeur* (1926; 1929), L. *Hourticq* (1927), R. *Huyghe* (1951; 1952); F. *Lugt* (1949), Éd. *Michel* (1944; 1953), Ch. *Sterling* (& H. *Adhémar* * 1959—1961 & *1965), H. *Tietze* (Ph 1954).

~ **Musée Rodin** (VIIe, *Hotel Biron, 77, rue de Varenne*), dela in z. kiparja → *Rodina.*

(6) zasebne zbirke

~ *René* **Lecomte**: npr. Cézanne (*Avtp.*, 1865/66; *Umetnikov oče bere L'Événement*, 1866/68; *Achille Emperaire*, 1868/70).

~ Lucien **Lindon**: npr. Monet (*Narodni praznik, rue Saint-Denis v Parizu*, 1868).

~ *M*^{me} *Julie* **Manet-Rouart**: npr. Degas (*Henri Rouart*, o. 1877), Morisot (*Avtp.*, 1885/86).

~ baronica *Édouard de* **Rothschild**: npr. Rubens (*Avtp. s Heleno Fourment in otrokom*, o. 1638).

~ *baron Élie de* **Rothschild**: npr. Rembrandt (**Zastavonoša* [Avtp. ?], d. 1636), Vermeer (**Astronom*, d. 1668), itd.

L: CooperP (1963).

~ *Arthur* **Sachs**: npr. Renoir (*Claude Monet pri branju knjige*, 1872), Gauguin (*Cvetlično tihožitje*, d. 1885; *Avtp.*, 1891/93).

Parker, Karl T., angl. poznavalec risbe in muzealec, 1934—45 vodil odd. zah. umetn. v oxfordskem *Ashmolean Mus.* in nato do 1962 celotni muz.

B: *Drawings of the Early German Schools* (NY 1926, »Drawings of the Great Masters«); *North Italian Drawings of the Quattrocento* (L 1927, »Drawings of the Great Masters«); *Elsässische Handzeichnungen des XV. und XVI. Jahrhunderts* (Fr 1928, »Meisterzchg.« 2); *The Drawings of Antoine Watteau* (L 1931); *The Drawings of Hans Holbein in the Collection of His Majesty the King at Windsor Castle* (L: Ph 1945); *The Drawings of Antonio Canaletto in the Collection... at Windsor Castle* (ib. 1948, »Italian Drawings at Windsor Castle«); *Catalogue of the Collection of Drawings in the Ashmolean Museum* (2. izd., Ox 1962).

parlatorij, govorilnica (fr. *le parloir*, it. *il parlatorio*, nem. *das Sprechzimmer*), npr. v cisterci-janskem samostanu.

Parler, razvejana nem. družina stavbarjev in klesarjev (ime sprva oznaka poklica: *Parler, Parlier, Palir, »polir«*, tj. zidarski vodja), akt. mdr. v Kölnu, švabskem Gmündu, Pragi, Regensburgu, Ulmu, Freiburgu, Strasbourgu, na Dunaju in celó pri milanski katedr. Njen najodličnejši član je bil *Peter Parler* (cf. infra).

L: Emilijan *Cevc* (ELU 3, 1964, s. v. — L!).

Parler, Peter (o. 1330—1399), nem. stavbar in kipar, najvplivnejša osebnost v srednjeevr. kiparstvu 2. pol. XIV. st. R. v Švabskem Gmündu (→ *Schwäbisch-Gmünd*) kot sin Heinricha Parlerja (supra), u. v Pragi, kamor ga je bil poklical ces. Karel IV., da bi po smrti Matije iz Arrasa nadaljeval tamk. katedr. A: v Pragi poleg *katedr. sv. Vida* (za njegovega življenja 1353/56—99 predvsem *kor*) še *Karlov most* čez Vltavo (zač. 1357) s *staromestnim stolpom* (o. 1380—1420), sicer pa *Jernejeva c.* v Kolinu in *Barbarina c.* na Kutni Hori. P: iz njegove delavnice v katedr. v Pragi *nagrobniki Přemyslidov* v kornem obhodu (lastnoročno delo je nagrobni *kip Otokarja I.*, apnenec, 1377) in znamenita → *portretna doprsja* v triforijski gal. (1374—85, večji del 1374—85).

L: Josef *Opitz:* Die Plastik in Böhmen zur Zeit der Luxemburger, I (Prag 1936); CevcS (1963, p. 107 ss — za vpliv na Slovenskem). — Cf. O. *Kletzl* (1933/34; 1940), A. *Kutal* (*1962), M. *Mušič* (I 1965), J. *Neuwirth* (1890; 1891), W. *Pinder* (I 1929 v »HdKw«), J. *Stix* (1908), K. M. *Swoboda* (& Erich *Bachmann* 1939; 1940 [1943]; 1969 [izšlo 1970, tekst Ericha *Bachmanna* in Hilde *Bachmann* — L!]), pos. o Parlerjevem prihodu v Prago V. *Kotrba* (1971 — L!).

PARMA, mesto v sev. Italiji (*Emilia-Romagna*), 1545—1727 pod vlado družine *Farnese* (prvi Pier Luigi Farnese, sin papeža → *Pavla III.*), 1731—1801 pod *Burboni*, 1815 pa so Parmo dali Napoleonovi ženi *Mariji Luizi.*

L: F. *Bernini:* Storia di Parma (Parma 1954); EWA VIII (1963, stp 608—09 — L!); L. *Gambara:* Le Ville Parmensi (Parma 1966).

~ **baptisterij** (*il Battistero*), največja krstilnica v Italiji, ki ji je bil arh. verj. Benedetto → *Antelami*, sez. 1196—1216 (1216 so v njej že krščevali), dokončno posv. 1270: v zun. oktogon s 3 portali, v notr. 16-erokotnik. Razvojno zelo pomembna reliefna in statuarična plastika An-

telamija in njegove delavnice. Zun.: sev., Marijin portal, *Porta della Madonna* iz o. 1196/1200 (na podbojih Marijin rodovnik, levo *Jakobovo drevo*, des. →*Jesejeva korenika*), na zah. portal Poslednje sodbe, *Porta del Giudizio* iz o. 1200/1204 (na prekladi *Vstajenje mrtvih*, na levem podboju →*šest del usmiljenja*, na des. podboju ikonografsko izredna povezava →*Prilike o delavcih v vinogradu* s starostnimi dobami [→*šest starostnih dob*] in dobami sveta [→*šest obdobij pred Kristusom*]), na juž. strani portal Življenja, *Porta della Vita* iz o. 1204/08 (v timpanu *legenda o Barlaamu in Joasafu*), levo od sev. portala v niši *David* in *Izaija*, des., tj. med sev. in zah. portalom pa *Salomon* in *Kraljica iz Sabe*. Notr.: mdr. *Predstavitev v templju* in *Beg v Egipt*, sicer pa močno bizantinsko vplivane *StS-e* iz časa po sredi XIII. st.

L: EWA I (1959, stp 467—69, t. 292—95); »US« 7 (1968 p. 199); »MdS« 74 (t. VI—XVI). — Cf. O. *Demus* (1968, t. 78—80 & XXXVII), G. de *Francovich* (1952), H. G. *Franz* (1969), K. *Künstle* (1928, repr. 57, 62, 64 & 301), T. *Toesca* (1960), etc.

~ **Camera di San Paolo** (*via M. Melloni*), prostor, ki ga je 1518—19 poslikal →*Correggio* za humanistično izobraženo, svobodoljubno opatico Giovanno da Piacenza. Iluzionistično poslikani strop je predstavljen kot streha senčne ute s puti v ovalih in simbolično zamišljenimi mit. liki v enobarvnih lunetah. Na vzh. steni *Genius* (za *Vodo*), *Tellus* (*Zemlja*), *Juno* (*Kaznovanje Junone* za *Zrak*) in *Vesta* (za *Ogenj*), v nadaljevanju iste smeri na sev. steni *Virtus*, *Gracije*, *Bellona* in *Fortuna* (in nad kaminom *Diana*), na zah. steni *Castitas*, *Integritas*, *Pan* (ki piha na školjko) in *Diana Lucifera*, naposled na juž. steni *Réa* (ki rešuje malega Jupitra), *Parke*, *Jupitrov tempelj* in *Saturn*.

L: Oskar *Hagen*, Die Camera di San Paolo zu Parma: Betrachtungen über das Verhältnis von Malerei und Architektur bei Correggio (Wölfflinov zb., 1924). — Cf. E. *Panofsky* (*1961 — L!).

~ **San Giovanni Evangelista**: v kupoli Correggiove iluzionistične **freske* (1520—23).

L: »CA« 41 (1970, kat. št. 49—54). — Cf. A. *Ghidiglia Quintavalle* (1961; 1962), M. *Meiss* (1970).

~ **stolnica** (*Duomo*), romanska stavba XII. st., pročelje (portal z baldahinom na levih) preoblikovano še v XIII. st. Notr.: marm. relief B. Antelamija v des. delu transepta (**Snemanje s križa*, d. 1178), Correggiova iluzionistična freska **Vnebovzetja* (Assunta, 1526—30) v kupoli. — *Campanile* sez. 1284—94.

L: Laudedeo *Testi:* La Cattedrale di Parma (Berg 1934). — Cf. K. J. *Conant* (1959), B. S. *Myers* (III 1969, p. 305—06 [tekst Stanley *Ferber*]).

Parmentier, Henri, fr. raziskovalec →*khmerske umetnosti*.

B: *Les Monuments čams de l'Annam* (P 1909); *Les Sculptures chames au Musée de Tourane* (P-Br 1922); *L'art khmèr primitif* (2 knj., P 1927); *L'art khmèr classique* (2 knj., P 1939); *Angkor* (Phnom Penh 1960).

Parmigianino, s pr. im. Francesco *Mazzola* ali *Mazzuoli* (1503—1540), it. slikar (in grafik), pomemben risar, ob Pontormu, Rossu in Giuliu Romanu najodličnejši predstavnik zgodnjega →*manierizma*. R. v Parmi, nanj vplival zlasti Correggio (tudi Rafael in Michelangelo), u. (37) v Casalmaggioru v Lombardiji. S: **Avtp. »v konveksnem ogledalu«* (1524, Ksthist. Mus.), *Gian Galeazzo Sanvitale* (1524, Capodimonte), *Sveta družina* (1524, Prado), *Lorenzo Cybo* (1524/26, København), *Videnje sv. Hieronima* (1525/26, Nat. Gall.), *Avtp.* (1527/28, Uffizi), *Pavlovo spreobrnjenje* (1527/28, Ksthist. Mus. [prej atr. N. dell'Abbate]), *Madonna della Rosa* (1528/30, Dresden), *Alegorični portret ces. Karla V.* (pozimi 1529/30 v Bologni, prej Richmond [Surrey], z. Cook; 1963 še New York, Rosenberg & Stiebel), *Madona z otrokom, Janezom Krst., Magdaleno in Zaharijo* (o. 1530, Uffizi), *Amor, ki rezlja lok* (1531/34, Ksthist. Mus.), Pier Maria *Rossi, grof San Secondo* (1533/35, Prado), **Madonna dal collo lungo* (»*Madona z dolgim vratom*«, o. 1535, nedvomno 1534/40), »*Antea*« (1535/37, Capodimonte), *Madona z otrokom nad Štefanom, Janezom Krst. in donatorjem*. Med atr. deli: »*Condottiere Malatesta Baglione*« (Ksthist. Mus.). G: jedk., npr. *Polaganje v grob*.

L: Vasari-Milanesi V; p. Ireneo *Affò:* Vita del graziosissimo pittore Francesco Mazzola detto il Parmigianino (Parma 1783); Venturi IX/2 (1926); Berenson Ox (1932); Giovanni *Copertini:* Il Parmigianino (2 knj., Parma 1932); LaranE (1959); Sydney J. *Freedberg* (EWA XI, 1966, s. v. — L!); Paola *Barocchi* (Kindler IV, 1967, s. v.). — Cf. B. *Berenson* (L: Ph 1968), H. *Bodmer* (1942), F. *Bologna* (1956), L. *Fröhlich-Bum* (1921; 1925; 1953), C. *Gamba* (1940), A. E. *Popham* (1953), O. A. *Quintavalle* (1948 — L!), M. *Tinti* (1923).

***Parnas,** slavna Rafaelova freska (šir. spodaj 6,7 m, 1509/11) v →*Stanza della Segnatura*. Apólona obdaja 9 modric, njihovemu številu pa ustreza tudi izbor pesnikov, 9 »starih« in 9 »modernih« (poleg z napisom *SAPPHO* zaznamovane pesnice je najlaže spoznati slepega Homerja in Danteja z njegovim značilnim profilom). Celoto dopolnjuje na stropu medaljon s *Poezijo* in v enem v. štirikotnikov *Apolon in Marsias*.

L: »M« 3 (1967 [1971]). — Cf. A. *Chastel* (Art et humanisme 1959, p. 480—83).

***Parnas,** znamenita Poussinova slika (o, pl, 145 × 197 cm, Prado), Pred Apólonom klečeči

pesnik naj bi po Panofskyju bil Cavalier Giovan Battista *Marino* (1569—1625), mala knj., ki jo poklanja z levico, tedaj *Adone*, večja v des. roki pa *Strage degli Innocenti*.

L: cf. E. *Panofsky* (A Mythological Painting 1960).

Parronchi, Alessandro, it. um. zgodovinar, avtor raznovrstnih hipotez in ravno tako težko branljivih atribucij Michelangelovemu opusu; uči na univ. v Urbinu.

B: ‚*Le fonti di Paolo Uccello*' (Par, 1957); ‚*Le »misure dell'occhio« secondo il Ghiberti*' (ib., 1961); ‚*Per la ricostruzione dell'altare del Santo*' (AAM, 1963); *Studi su la »dolce« prospettiva* (Mi 1964); ‚*Il Crocefisso di Michelangelo già in S. Spirito*' (Antichità viva, 1965); ‚*Paolo Uccello*' (EWA XI, 1966); ‚*Probabile traccia per l'autore del Trionfo della Morte in Palermo*' (Antichità viva, 1967); *Opere giovanili di Michelangelo* (F 1968); ‚*Un crocifisso d'argento in San Lorenzo*' (U. Middeldorfov zb., 1968); *Michelangelo scultore* (F 1969, »I diamanti dell'arte«; slov. prev. [Aleš Rojec]: *Michelangelo kipar*, Lj 1969 [izšlo 1970], »Biseri umetnosti«).

Parrot, André (1901—....), fr. arheolog, eden izmed vodilnih sodobnih poznavalcev stare mezopotamske umetn., član *Inst. de France*, po smrti Georgesa Sallesa (1966) z → *Malrauxom* sour. v. obče zgod. umetn. (*L'Univers des formes*), direktor louvrsega muz.

B: *Archéologie mésopotamienne* (2 knj., P 1946—1953); *Ziggurats et tour de Babel* (P 1949); (izd.) *Studia Mariana* (Leiden 1950); ‚*La tour de Babel et les ziggurats*' (Nouvelle Clio, 1950); ‚*Le temple de Jérusalem*' (Cahiers d'archéologie biblique, 1954; nem. prev. *Der Tempel von Jerusalem: Golgotha und das heilige Grab*, Zollikon 1956); *Sumer* (P 1960, »L'Univers des formes«; nem. izd.: *Sumer: Die mesopotamische Kunst von den Anfängen bis zum XII. vorchristlichen Jahrhundert*, Mn 1960); *Assur* (P 1961, ista z.; nem. izd.: *Assur: Die mesopotamische Kunst vom 13. vorchristlichen Jahrhundert bis zum Tode Alexanders des Großen*, Mn 1961).

partenogénesis (grš.) ali *partenogenéza*, »rojstvo iz device« (nem. *die Jungfrauengeburt*), znano v številnih mitih in legendah (izredni ljudje, heroji in bogovi se tudi na izreden način rodé!), zlasti še v kršč. veri z njeno dogmo o t. i. *Brezmadežnem spočetju*, lat. *Immaculata Conceptio* (→ *Brezmadežna*, → *Marija*, → *Oznanjenje*, → *Rojstvo*).

***Pártenon,** marm. tempelj deviške Atene, tj. *Atene Partenos* (grš. *parténos* = devica), sez. za Periklove vlade na atenski akropoli (arh. Iktinos in Kalikrates 447—438/32): *dorski peripteros* (v tlorisu 30,88 × 69,5 m), na krajših stranicah po 8, na daljših pa po 17 stebrov (vis. 10,43 m); izredno pomemben kiparski okras (cf. s. v. *Elgin Marbles & Fidias*). V VI. st. je bil Partenon spremenjen v kršč. c. (Device Marije), po 1458 v mošejo, ob turško-beneški vojni 1687 pa hudo razrušen (ko je beneški zadetek vžgal smodnik, ki so ga takrat hranili v njem).

L: »PKG« 1 (1967, t. 278 — L!); »US« 3 (1969). — Cf. A. *Michaelis* (1870), M. *Mušič* (I 1965), itd.

partizanska grafika, Med slov. umetniki partizani so jo oblikovali zlasti (po gen. zap.) → *Jakac*, brata Nande in Drago → *Vidmar*, → *Pirnat*, → *Mihelič*, Dore → *Klemenčič*, Lojze *Lavrič* (1914—1954), Alenka → *Gerlovič*, Vito → *Globočnik*, Ive → *Šubic*, Janez → *Vidic* in → *Seljak*.

L: Filip *Kalan* [= *Kumbatovič*], Iz zapiskov o slovenski vojni grafiki (NS, 1950 [cf. knj. *Veseli veter*, Lj 1956]); *id.*, Bliščˇ in beda velikega časa (Lik. rev., št. 2, 15. XII. 1961); Nadreal Soc (1969, pos. p. 231—32 — L!). — Cf. A. *Bassin* (1966).

Parusía (grš.), »Prisotnost«, »Prihod«, pos. *Kristusov drugi prihod* (*Deutera Parusia*, fr. *La deuxième Parousie*, it. *La seconda venuta*) k → *Poslednji sodbi*, kot ga predstavlja → *Apokalipsa*.

L: Réau II/2 (1957, p. 663 ss).

Párvulus enim natum est nobis, *et filius datus est nobis, et factus est principátus super úmerum eius et vocabitur nomen eius Admirabilis, consiliárius, Deus fortis, pater futúri saeculi, princeps pacis*, bibl. citat (Iz 9, 5: *Zakaj dete nam je rojeno, sin nam je dan, oblast je na njegovih ramah, in imenuje se: ‚Čudoviti svetovalec, močni Bog, Oče na veke, knez miru'*). Zač. je brati na Izaijevem napisnem traku levo zgoraj ob *Poklonu treh kraljev* na → *Verdunskem olt*.

pas (lat. *cingulum*, angl. *the belt* ali *the girdle*, fr. *la ceinture*, hrv. *pojas*, it. *la cintura*, nem. *der Gürtel*), del oblačila. Cf. s. v. *cingulum*; *dusing*; *Marija daruje svoj pas*; *pas nedolžnosti*.

Pascin, Jules, s pr. im. *Julijus Pinkas* (1885—1930 sam.), pariški (ž.) slikar. R. v Vidimu v Bolgariji, v Münchnu sodel. *Simplicissimusa*, od 1905 v Parizu, 1915 postal amer. državljan, se 1920 vrnil v Pariz. S: predvsem erotično občutene podobe deklet, akti ipd., portreti. Ilustr. Heineja (*Memoiren des Herrn von Schnabelewopski*), A. Warnoda, A. Salmona, P. Mac Orlana, Ch. Perraulta in P. Moranda.

L: G. *Charensol:* Jules Pascin (P 1929); P. *Morand:* Pascin (P 1931); Edouard-Joseph III (1934, s. v.); LaranE (1959). — Cf. I. *Erenburg* (1964, p. 168—73).

Pasífae (grš. *Pasifáe*, lat. *Pasíphae*), mit. oseba, žena *Mínosa* in sestra *Kírke*, se zaljubila v belega bika s črno liso med rogovi; → *Dáidalos* ji je naredil leseno kravo, v katero se je splazila, da se je lahko združila z njim — njun otrok je bil *Minotáuros*, napól bik in napól človek. Up:

Pasífae odhaja v leseno kravo, npr. *freska* v mantovskem *Pal. del Tè* (Sala di Psiche).

L: JWCI (1950, t. 43 b); Grimal (1951, p. 349—50); Pigler II (1956, p. 204 — L!); Grant (1968).

pasijón (angl. *Christ's Passion*, fr. *la Passion*, hrv. *Pasija* ali *Muka Kristova*, it. *la Passione*, nem. *die Passion* ali *das Leiden Christi*, srb. *Muke Hristove*), Kristusovo trpljenje, zaporedje kršč. ik. motivov od → *Slovesnega vhoda v Jeruzalem* do → *Polaganja v grob* (ožji pasijón od prizora → *Kristusa primejo* do → *Križanja*). Up: posebno pogoste v poznem srednjem veku, pri nas npr. *freske* v → *Selu* v Prekmurju in v c. sv. Duha v → *Slovenjem Gradcu* (Andrej iz Ottinga 1450/60).

L: IS (1927, p. 116—17); MAS I (1935); Ferguson (1954); Réau II/2 (1957, p. 393 ss). — Cf. K. *Künstle* (1928, p. 408 ss), G. *Schiller* (II 1968).

pasijonár(ij), srednjev. liturgična knj. (fr. *Passionaire*, nem. *Passionale*, sestavni del pozn. *brevírja*) z zgodbami svetniških mučeništev, velikokrat tudi z življenjem Kristusa, Marije in apostolov.

***Pasijonár opátinje Kunigunde**, pomemben češ. iluminiran rkp. (po vsebini ni pravi → *pasijonár*), nastal za opatinjo Kunigundo v Pragi (u. 1321), hčerko 1278 padlega češ. kralja Otokarja II. Přemisla (37 listov 29,5 × 25 cm, o. 1320 [nedk.], Praga, Drž. in univ. bibl., Ms. XIV A 17). Med miniaturami npr. *Oznanjenje* (f. 5v), skupaj *Kristus na križu med Marijo in Janezom Ev.*, *Snemanje s križa* in *Polaganje v grob* (f. 8v), *Objem Kristusa in Marije* (f. 16v), *Kristus reši iz ječe Jožefa iz Arimateje* (f. 17r) in *Kristus vodi duše pravičnih v nebesa* (f. 18r).

L: Diringer Book (1958, p. 196). — Cf. J. *Květ* (1964), A. *Matějček* (*1922).

pasivna elementa (→ *štirje elementi*) sta → *Zemlja* in → *Voda*

Paskal I., rim. papež (817—24), dal na novo sezidati c. *Sta Cecilia*, *Sta Prassede* in *Sta Maria in Domnica* v Rimu ter jih okrasiti z mozaiki. Up: npr. na *mozaikih* v apsidah c. Sta Maria in Domnica in Sta Prassede (na obeh s *pravokotnim nimbom*).

»**paskvílna skupina**« (nem. *Pasquino-Gruppe*), torzo → *Menelája s Pátroklovim truplom*, ki je stal ob Pal. Braschi v Rimu, imen. takó, ker je neki paskvilent nanj pritrjeval svoje sramotilne pesmi. Gre za rim. kopijo po pêrgamskem originalu iz srede III. st. pred.

L: cf. B. *Schweitzer* (1936).

Pasmore, Victor (1908—....), angl. slikar in kipar, slikal impresionistične krajine, potem geometr. abstr. kompozicije.

L: SeuphorS (1961); ReadS (1964). — Cf. M. *Seuphor* (1957).

pas nedolžnosti (lat. *cingulum castitatis*, fr. *la ceinture de chasteté*, hrv. *pojas nevinosti*, nem. *der Keuschheitsgürtel*), železen ali slonokoščen pas, s katerim so si v srednjem veku, zlasti za križarskih vojn, skušali zakonski možje zagotoviti zvestobo svojih soprog (ključ so vzeli s seboj).

Passarge, Walter (1898—1958), nem. um. zgodovinar in muzealec. R. v Erfurtu, 1925—36 docent za um. zgod. v Kielu, odtlej direktor *Städtische Kunsthalle* v Mannheimu.

B: *Das deutsche Vesperbild im Mittelalter* (K 1924); *Die Philosophie der Kunstgeschichte in der Gegenwart* (Bl 1930, »Philosophische Forschungsber.« 1).

PASSAU, škofovsko mesto na Bavarskem (Niederbayern, ZRN) ob sotočju 3 rek (Donava, Inn & Ilz). V *stolnici*, ki jo je 1668—78 obnovil it. arh. Carlo Lurago, bogat *štukaturni okras* iz 1678—86 (Giov. Batt. Carlone in njegov sodel. Paolo d'Aglio).

L: Reclam N I (1959); H. K. *Moritz:* Passau (3. izd., Mn 1961); EWA VI (1962, stp 249 — L!).

Passavant, Günther, nem. um. zgodovinar, vodi *Photothek Thyssen* v münchenskem *Zentralinst. f. Kg.*

B: *Andrea Verrocchio als Maler* (Dü 1959, »Bonner Beitr. zur Kw.« 6); ‚*Beobachtungen am Verkündigungsbild aus Monte Oliveto*' (MittF, 1959/60); ‚*Zwei unbekannte Bilder des Pieter van Laer*' (Panth, 1960); ‚*Beobachtungen am Silberaltar des Florentiner Baptisteriums*' (ib., 1966); *Studien über Domenico Rossi und seine baukünstlerische Tätigkeit innerhalb des süddeutschen und österreichischen Barock* (Karlsruhe 1967); *Verrocchio: Sculptures, Paintings and Drawings, Complete Edition* (L: Ph 1969).

Passavant, Johann David (1787—1861), nem. um. zgodovinar in slikar, inšpektor Städlovega inst. v Frankfurtu od 1840 dalje, tam r. in u.

B: *Kunstreise durch England und Belgien* (FrM 1833); *Raffael von Urbino und sein Vater Giovanni Santi* (3 knj., Lpz 1839—1858); *Die christliche Kunst in Spanien* (ib. 1853; šp. izd. Sevilla 1877); *Le peintre-graveur* (6 knj., Lpz 1860—1864).

L: A. *Cornill:* Johann David Passavant: Ein Lebensbild (2 knj., FrM 1864—1865). — Cf. W. *Waetzoldt* (II 1924).

pastel, tehnika slikanja »s suhimi barvami«, tj. s pastelnimi svinčniki resp. barvnimi kredami. Njen zač. predstavlja renesančna *manière à trois crayons* (način s 3 svinčniki), povsem razvilo se je pastelno slikarstvo v XVII. st., nesporni vrh

pa doseglo v XVIII. st. (med odličnimi specialisti te tehnike, pastelisti, npr. → *Carriera*, → *Liotard*, M. Q. de → *La Tour*, etc.). Večji pomen je dobil spet pastel v delu impresionistov in nekaterih njihovih sodobnikov, med pomembnejšimi slov. slikarji pa sta ga uporabljala zlasti → *Kobilca* in → *Jakac*.

L: Paul *Ratouis de Limay:* Le pastel en France au XVIIIe siècle (P 1946); Robert *Hahn:* Pastellmalerei: Eine Einführung in die Technik (6. izd., Ravensburg 1960); ELU 3 (1964, s. v.). — Cf. L. *Brieger* (1921), Luc *Menaše* (ZUZ, 1952, p. 12 & 57—58 [op. 38—43]).

Pasternak, Leonid Osipovič (1862—1945), rus. (ž.) slikar in grafik, oče Nobelovega nagrajenca, pesnika Borisa L. Pasternaka. R. v Odesi, štud. v Münchnu (grafiko pri I. I. Šiškinu v Sankt Petersburgu [Leningradu]), od 1921 živel v Nemčiji in pozn. v Angliji (ostal sovj. državljan). Portretiral mdr. Lenina, A. Einsteina, M. Liebermanna in R. M. Rilkeja, predvsem pa L. N. Tolstoja in njegovo družino (tudi ilustriral njegova dela). S: *Večer pred izpitom* (MAM). Up: L. Corinth (d. 1923, Hamburg).

L: cf. E. M. *Naményi* (1961), M. *Osborn* (1932).

pasticcio (it.), testenica, pasteta, v umzg. terminologiji lik. izdelek, s katerim je ponarejen slog nekega umetnika; tudi delo, ki predstavlja zvarek raznih stilov.

pastirji. Up: cf. s. v. *Čaščenje pastirjev*; *Joahim pri pastirjih*; *Jožefovi bratje pasejo drobnico pri Sihemu*; *Oznanjenje pastirjem*; *pastorala*.

pastorala, idealizirana upodobitev pastirskega življenja (npr. Tizianova slika *Nimfa in pastir*, Ksthist. Mus.).

Pastor bonus (lat.) → *Dobri pastir*

pastozen (po it. *pastoso*, testen), z debelim, reliefno otipljivim nanosom oljne barve zaznamovan. Pastozne slike poznamo zlasti od impresionizma dalje, pri nas še pos. npr. pri G. A. *Kosu*.

paténa (grš. *diskarion* ali *diskos*, lat. *scutella*, fr. *la patène*), kršč. liturgičen predmet (»*liturgične posode*«), ki sodi h → *kelihu:* plitev krožnik ali posoda okrogle oblike (nem. *der Hostienteller* ali *die Hostienschalle*), na kateri se daruje na olt. posvečeni kruh in ki jo uporabljajo pri obhajanju; služi kot pokrivalo keliha, zato je iz iste tvarine in ustrezno oblikovana. Pomembni umetnoobrtni izdelki: cf. s. v. *Gauzelinovi ...* & *Trzemesznia*.

L: cf. J. *Flis* (1908, p. 80—81).

Patientia (lat.), *Potrpežljivost* (angl. *the Patience*, fr. *la Patience*, nem. *die Geduld*[*igkeit*]), personifikacija kreposti; njen bibl. predstavnik je → *Job*. Up: npr. na *miniaturi* v → *Bamberški apokalipsi* (f. 60r: *Patientia drži Joba za roko*).

L: cf. A. *Katzenellenbogen* (1939 [1964]).

Patinir, Joachim, tudi *de Patenier* (o. 1480?—1524), niz. slikar, pionir v razvoju niz. in evr. krajine, od 1515 dalje dkm. v Antwerpnu. S: npr. *Beg v Egipt* (les, o. 1505/10, Antwerpen), med posebno znanimi pa *Haronova barka* (les, Prado) in *Krst v Jordanu* (les, Ksthist. Mus.).

L: Friedländer IX (1931); H. *Vollmer*, Patenier (ThB XXVI, 1932 — L!); Margaretta M. *Salinger* (EWA XI, 1966, s. v. — L!); G. T. *Faggin* (Kindler IV, 1967, s. v.). — Cf. L. von *Baldass* (1918), R. A. *Koch* (* 1968), L. van *Puyvelde* (P 1962).

Pátroklos, grš. junak, Ahílov vdani prijatelj. O njegovih junaštvih in smrti — ubil ga je Hektor — pripoveduje XVI. spev Iliade. Up (cf. *Meneláj s Pátroklovim truplom*): npr. *Ahíl in Pátroklos* (neznani slikar, o. 1780, London, Denys Sutton).

L: Hunger (1955, p. 269).

PAU, mestece v juž. Franciji (dép. *Basses-Pyrénées*), nekd. prestolnica vikontstva *Béarn*.

∼ **grad** sez. v XIV. st., pozn. velikokrat rest., v njem zelo pomembna z. gobelinov.

L: J. de *Laprade:* Le château de Pau (Pau 1967).

∼ **Musée des Beaux-Arts**: s slikami zastopani npr. El Greco (*Frančišek As.*), Degas (*Kontor umetnikovega strica v New Orleansu*, d. 1873) in B. Morisot (*Mlada žena na klopi pri šivanju*).

Pauker, Wolfgang (1867—1950), avstr. um. zgodovinar, avguštinski kanonik v samostanu → *Klosterneuburg*.

B: *Donato Felice Allio: Beiträge zur Baugeschichte des Stiftes Klosterneuburg* (W 1907); *‚Der Bildhauer und Ingenieur Steinl'* (Jb. des Stiftes Klosterneuburg, II, 1909); *Das Augustiner Chorherrenstift Klosterneuburg in Niederösterreich* (W 1922); *Das Stift Klosterneuburg und seine kunst- und kulturgeschichtlichen Sehenswürdigkeiten* (Klosterneuburg 1936).

L: ÖG (1951).

Pauli, Gustav (1866—1938), nem. um. zgodovinar in muzealec, r. v Bremenu, u. v Hamburgu. Od 1899 dalje direktor bremenske *Kunsthalle*, od 1914 hamburške *Kunsthalle*. Raziskaval zlasti Dürerjevo delo in novejšo nem. umetn.; v znani polemiki o doprsju → *Flore* bil eden izmed pogl. Bodejevih nasprotnikov.

B: *Die Renaissancebauten Bremens im Zusammenhang mit der Renaissance in Nordwestdeutschland* (Lpz 1890, »Beitr. zur Kg., NF« 11); *Das Rathaus zu Bre-*

men (1898); *Venedig* (Lpz 1898, »BK«; 5. izd. 1926); *Hans Sebald Beham: Ein kritisches Verzeichnis seiner Kupferstiche, Radierungen und Holzschnitte* (Str 1901, »SdK« 33); *Gainsborough* (Blf-Lpz 1904, »KM« 71; 2. izd. 1909); *Gemälde alter Meister im bremischen Privatbesitz* (Bremen 1905); *Vierzig Gemälde und Bildhauerwerke aus den Sammlungen der Kunsthalle zu Bremen* (ib. 1907); *Inkunabeln der deutschen und niederländischen Radierung* (Bl 1908); ‚*Die Florabüste im Kaiser-Friedrich-Museum*' (ZfbK, 1910); *Zeichnungen alter Meister in der Kunsthalle zu Bremen* (3. knj., FrM 1910—1914); *Hans Sebald Beham: Nachträge zu dem kritischen Verzeichnis...* (Str 1911, »SdK« 134); *Barthel Beham: Ein kritisches Verzeichnis seiner Kupferstiche* (Str 1911, »SdK« 135); *Die Kunst Albrecht Dürers: Seine Werke in Originalen und Reproduktionen geordnet nach der Zeitfolge ihrer Entstehung* (Bremen 1911 [rk]); *Max Liebermann: Des Meisters Gemälde in 304 Abbildungen* (Stu-Lpz 1911, »KK« 19); ‚*Dürers früheste Proportionsstudie eines Pferdes*' (ZfbK, 1913/14); ‚*Die Bildnisse von Dürers Gattin*' (ib., 1914/15); ‚*Die Grüne Passion Dürers*' (RepKw, 1915); *Philipp Otto Runges Zeichnungen und Scherenschnitte in der Kunsthalle zu Hamburg* (Bl 1916); *Philipp Otto Runge: Bilder & Bekenntnisse* (Bl 1918); (& C. G. Heise) *Kunsthalle zu Hamburg: Katalog der alten Meister* (Hmb 1918); *Paula Modersohn-Becker* (Lpz 1919; 2. izd. 1922); ‚*Die Dürer-Literatur der letzten drei Jahre*' (RepKw, 1919); *Die Maler Tischbein als Porträttisten* (Hmb 1922, »Kst-halle zu Hmb: Kleiner Führer« 27); ‚*Dürer, Italien und die Antike*' (VorBW 1921—1922, Lpz-Bl 1923); *Zeichnungen alter Meister in der Kunsthalle zu Hamburg* (3 knj., FrM 1924—1928); *Die Hamburger Meister der guten alten Zeit* (Mn 1925); *Die Kunst des Klassizismus und der Romantik* (Bl 1925, »Propyläen-Kg.« 14; 2. izd. 1932); ‚*Dürers Monogramm*' (M. J. Friedländerjev zb., 1927); ‚*Über die Anordnung einer Gemäldegalerie*' (Koetschauov zb., 1928); ‚*Aldegrever als Bildnismaler*' (ZfbK, 1931/32); *Das neunzehnte Jahrhundert* (2 knj., Bl-Lpz 1934, »Georg Dehio: Gesch. der deutschen K.« 4); ‚*Gemälde im Schloß zu Ahrensberg*' (ZfKg, 1935).

PAULINZELLA na Turínškem (NDR): zelo pomembne ruševine nekd. benediktinske *samostanske c.* (zač. 1112), ki je pripadala t. i. *hirsauski stavbni šoli* (cf. s. v. *Hirsau*).

Paulsson, Gregor (1889—....), šved. um. zgodovinar, 1934—56 prof. na univ. v Uppsali (med njegovimi učenci tudi Rudolf → *Zeitler*).

L: cf. U. *Kultermann* (1966).

Paulus, Herbert, nem. um. zgodovinar, vodi *Deutsches Institut f. Merowingische u. Karolingische Kunstforschung* v Erlangenu.

B: *Der Gesinnungscharakter des merowingischwestfränkischen Basilikenbaues* (Wü 1944, dis.); *Kleiner Katalog karolingischer Flechtwerksteine* (1956); ‚*Zur Architekturikonographie der frühmittelalterlichen Kirchenbaukunst*' (Steletov zb., 1959).

Paulus Diakonus → *Pavel Diakon*

***Paumgartnerjev oltar,** Dürerjevo ne v celoti ohranjeno delo (lipov les, verj. 1502/04, krili morda star., Alte Pin.). Na srednji tabli (155 × 126 cm) *Rojstvo*, na krilih (vsako 157 × 61 cm) brata Paumgartner, levo Stephan kot *sv. Jurij*, des. Lukas kot *sv. Evstahij*. Na upodobitvi Rojstva Jožef s svetilko, lučjo, ki je *splendor materialis* (posvetni sijaj) ob Jezuščku, *splendor divinus* (božji sijaj), ki ga kot *Sol Iustitiae* (Sonce Pravičnosti) ponazarja tudi vzhajajoče sonce zgoraj na levi.

L: Friedrich H. *Hofmann*, Die Donatoren auf Dürers Paumgartner-Altar (Die christliche K., 1904/05); Wilhelm Hugo von *Schmelzing*, Die unbekannte Stifterfigur des Dürerschen Paumgartner-Altars (MJb, 1937/38); Alte Pinakothek München, Katalog II: Altdeutsche Malerei (Mn 1963, p. 72—75 — L!); »CA« 23 (1968, kat. št. 104, t. XXI—XXVI). — Cf. H. *Braune* (1909), E. *Buchner* (1953), G. von der *Osten* (& H. *Vey* 1969), E. *Panofsky* (Dürer 1948 [1955, p. 91—92]).

Pausanias, grš. potopisec (II. st.), čigar delo je pomemben vir za ant. geografijo, zgod. verstva in mdr. tudi za zgod. ant. umetn.

B: *Periégesis tés Helládos* (6 knj., 1896—1910, izd. H. Hitzig & H. Blümner).

pav (angl. *the peacock*, fr. *le paon*, hrv. *paun*, it. *il pavone*, nem. *der Pfau*), v ant. umetn. atribut → *Here* (Junone), s »100 Argusovimi očmi« na repu (cf. s. v. *Argos*) apotropejsko znamenje, zaradi prepričanja, da njegovo meso ne zgnije, znamenje nesmrtnosti; simbol nesmrtnosti tudi v srednjev. umetn. (zato pavi na starokršč. *sarkofagih* in v *kamnoseškem okrasu* bazilik); v novejši umetn. znamenje nečimrnosti (pos. 40-letne žene).

L: [Anton] de *Waal* (cf. F. X. *Kraus*, II 1886, p. 615—17); Helmut *Lother:* Der Pfau in der altchristlichen Kunst (Lpz 1929); Ferguson (1954); Réau I (1955, p. 83—84); Julius *Schwabe*, Lebenswasser und Pfau — zwei Symbole der Wiedergeburt (Symbolon, I, 1960). — Cf. W. *Molsdorf* (1920, št. 1043).

Pavel Diakon ali *Paulus Diaconus* (o. 720—799), langobardski zgodovinopisec (pesnik in duhovnik — zato imen. *Diakon*), po propadu langobardskega kraljestva več let na dvoru Karla Vél., u. v Montecassinu. Njegova *Historia Langobardorum* mdr. poroča o odhodu Langobardov iz Panonije, tj. tudi s pozn. slov. ozemlja (1. IV. 568), o → *Teodolindi* itd., njegov življenjepis → *Gregorija I. Vél.*, ki ga je pozn. popularizirala → *Zlata legenda*, pa je nudil predlogo za nekatere papeževe upodobitve (→ *Mojster trierskega »Registrum Gregorii«*).

B: *Pauli historia Langobardorum* (Hn 1878, izd. Georg Waitz).

L: Felix *Dahn:* Paulus Diaconus: Leben und Schriften (Lpz 1876, »Langobardische Stud.« 1/1).

Pavel in gad (lat. *Paulus a vipera illaesus*), krščk. ik. m. (Apd 28, 3—6): Pavla iz Tarza je na Meliti

(Malti) ugriznila kača, ne da bi se mu kaj hudega zgodilo. Up: → *Diptih Carrand* (o. 380/400), slavna **StS* (konec XII. st.) v katedr. v → *Canterburyju*.

L: Réau III/3 (1959, p. 1047).

Pavel iz Tarza, resnični utemeljitelj krščanstva, v katerem predstavlja najpomembnejšo osebnost za → *Kristusom*, heleniziran Žid, r. v Tarzu v Kilikiji, kršč. svetnik (29. VI. — lat. *Paulus*, it. *Paolo*, šp. *Pablo*) in poleg Petra prvak apostolov (čeravno ni bil apostol). Lit. opisom ustrezno je upodobljen plešast (*capite calvo*), sicer pa predvsem in vselej z dolgo črno brado. Običajni atribut: meč, gol ali v nožnici (*gladius in vagina*), kot »orodje« njegovega mučeništva. Up: → *dvanajst apostolov*, → *Pavel in gad*, → *Pavel v Atenah*, → *Pavlov beg*, → *prvaka apostolov*, → *Spreobrnjenje sv. Pavla*, → *Traditio legis*, etc.

L: Mille Santi (1931); Réau III/3 (1959, p. 1034 ss); Keller (1968, p. 410—14); LS II (1970). — Cf. J. *Braun* (1943, stp 589—91), K. *Künstle* (1926).

Pavel Puščavnik ali *Pavel iz Teb* (lat. *Paulus Thebaeus*, *Primus Eremita*, fr. *Paul Ermite* ali *de Thèbes*, nem. *Paulus von Theben* ali *der Einsiedler*), kršč. svetnik (15. I.), *Princeps vitae monasticae* po Hieronimu, ki naj bi kot prvi in najstar. med puščavniki v → *Tebaidi* u. 342 star 113 let. Po njem imen. red → *pavlíncev*. Up: cf. s. v. *Anton Puščavnik pri Pavlu Puščavniku*.

L: Ferguson (1954); Réau III/3 (1959, p. 1051—54 — L!); Keller (1968, p. 414—15); LS I (1968). — Cf. J. *Braun* (1943).

***Pavel III. z vnukoma Alessandrom in Ottaviom Farnese,** Tizianov ne povsem dkč., sicer pa barvno izredni in psihološko čudovito prenikavi »nepotski« portret (o, pl, 210 × 174 cm, Capodimonte), nastal za obiska v Rimu med jesenjo 1545 in junijem 1546: zadaj stoji hladno vzvišen kard. Alessandro, zgrbljeni papež v naslonjaču pa je nezaupno obrnjen proti priliznjeno priklonjenemu, obenem kot zver prožnemu in napetemu in v izrazu nepredirnemu Ottaviu … (predstavljenemu v čistem profilu v drži goljufivega Merkurja).

L: »CA« 32 (1969, kat. št. 268, t. XXXV). — Cf. R. *Causa* (1964), L. *Menaše* (Lj 1962, p. 60); E. *Panofsky* (Einemov zb., 1965; *Problems 1969, p. 78—79).

Pavel v Atenah (fr. *La Prédication de Saint Paul à l'Aréopage d'Athènes*), kršč. ik. m. (Apd 17, 22 ss). Up: npr. Pannini (Budapest), Janez Wolf (*freska*, 1867, Vrhnika, žup. c. sv. Pavla, prezbiterij).

L: Pigler 1(1956, p. 390—92); Réau III/3 (1959, p. 1046). — Cf. M. *Marolt* (1929).

PAVIA, rim. *Ticinum*, mesto v sev. Italiji (*Lombardia*) ob Ticinu, v zgodnjem srednjem veku prestolnica langobardskih kraljev (VI.—VIII. st.), pozn. svobodna komuna (XII.—XIII. st.), od 1359 pa pod oblastjo milanskih vojvod.

L: EWA VIII (1963, stp 557—58 — L!).

∼ **San Michele,** romanska stavba. Tridelno **pročelje* (XII. st.) s slepimi arkadami pod vrhom, bogato okrašen *v. portal* (o. 1120/30).

L: »US« 7 (1968, f p. 185); »PKG« 5 (1969, t. 301); »MdS« 101 (barvna f 26—27).

pavje pero, razmeroma redek atribut sv. → *Barbare*, npr. na des. *krilu olt*. J. Cornelisza van Oostsanen (Dahlem).

pavlínci (fr. *les Pauliniens* ali *les Frères de la Mort* [zaradi mrtvaške glave na škapulirju], hrv. *pavlini*), cerkv. red, ki ga je 1252 ust. ostrogonski kanonik Evzebij (→ *Esztergom*), razš. zlasti na Madžarskem, Slovaškem, Poljskem in Hrvatskem (od 1272, samostani Remete pri Zgb, Dubica, Križevci, Varaždin, Lepoglava). Iz Lepoglave so pavlinci naselili tudi → *Olimje* v Sloveniji. Na splošno jih največkrat omenjamo zaradi njihovega krašenja cerkva v XVIII. st. (→ *Ranger*).

Pavlov beg iz Damaska (lat. *Paulus in sporta demissus*, fr. *L'Évasion de Damas dans un panier*), v protireformacijski čistki odstranjeni kršč. svetopisemski ik. m. (Apd 9, 25; 2 Kor 11, 33), podoben bibl. ik. m. → *Rahaba spusti oglednika po vrvi iz Jerihe* in ant. ik. m. → *Vergil v košari*. Up: npr. na *miniaturi* v → *Véliki bibliji v S. Paolo fuori le mura* (f. 307v — skupaj z drugimi prizori), *StS* v → *Naturnsu* (IX. st.).

L: Réau III/3 (1959, p. 1043—44); EWA III (1960, t. 52 & 61), E. *Dinkler*-von *Schubert*, »Per murum dimiserunt eum«: Zur Ikonographie von Acta IX, 25 u. 2. Cor. XI, 33 (Usenerjev zb., 1967).

Pavlovec, Andrej (1929—….), slov. um. zgodovinar, direktor muz. v Škofji Loki; sin Franceta Pavlovca (infra).

Pavlovec, France (1897—1959), slov. slikar, »poet posavske krajine«, najbolj izrazit krajinar po *4 slovenskih impresionistih*. R. v Trnovem pri Ilirski Bistrici, po 1. svet. vojni železničar, štud. na Tehn. srednji šoli v Lj in 1923—28 na ak. v Zgb (zlasti V. Becić), v Lj nastopil s t. i. *Četrto generacijo*, živel kot svoboden umetnik v Stožicah nad Lj. S: tihožitja, npr. *Kruh* (1935, MG) in portreti, predvsem pa krajine, med katerimi prevladujejo motivi ob Savi od Ježice do Mednega. — Prešernova nagr. 1949.

L: Fr. *Stelè* (SBL, 6. zv., 1935, s. v.); SteleS (1949); AS (1958 — L!); Stane *Mikuž*, Slikar France Pavlovec (NSd, 1958); id. (SPor, 20. II. 1959, nekr.); SteleP

(1960); Razstava Franceta Pavlovca... (Lj 1960 [rk, Jp], uv S. Mikuž); ŠijanecS (1969); Stane *Mikuž:* Slikar Frace Pavlovec (Lj: Prosvetni servis 1969, šapirogr.); Fr. *Stelè* (Vollmer VI, 1962, s. v.); K. *Dobida* (ELU 3, 1964, s. v.); ZMG (1964); SlovS (1966).

Pavlović-Barilli, Milena (1909—1945), srb. (it.-srb.) slikarka. R. v Požarevcu, v mladosti tam in v Rimu, od 1930 dalje v tujini, u. v New Yorku. S: vrh surrealističnega razvoja v Benetkah 1938, mdr. *Starka* (1936, MSU), *Avtp. s strelcem* (1937, ib.), *Avtp.* (1938, ib.), *Venera s svetilko* (1938, ib.), *Dama s petrolejko* (d. 1938, ib.), številni drugi avtp. — V njeni rojstni hiši od 1962 dalje *Gal. Milene Pavlović-Barilli.*

L: Pavle *Vasić*, Barili-Pavlović (EJ 1, 1955); Jsla (1957, 14. zv.); M. B. *Protić*, Barilli-Pavlović (ELU 1, 1960); Nadreal Soc (1969). — Cf. A. *Čelebonović* (1965), M. B. *Protić* (*1966 — L!).

Pazzi, ugledna florent. družina, znana po *Capp. Pazzi* (cf. s. v. *Florenca*), ki jo je zanjo sez. Brunelleschi, in po zaroti proti Medičejcem 1478, v kateri je bil ubit Giuliano de' Medici.

Pechstein, Max (1881-1955) nem. slikar in grafik (lesor., lito., jed.), postal 1906 član skupine *die → Brücke*, 1914 na pacifiškem popotovanju, od 1919 v Berlinu tam u. (73).

Pečar, Borut (1931-....), slov. karikaturist, dkč. študij arhitekture.

B: *Obraz zarisan v čas* (Lj 1970, uv Zoran Kržišnik, ur. in pojasnila napisal Rado Bordon).

pečat (grš. *sfragís*, lat. *sigillum*, angl. *the seal*, fr. *le sceau* in *le scel*, it. *il bollo* in *il sigillo*, nem. *das Siegel* in *das Pétschaft*). Z umetnostnozg. vidika posebno pomembni staroiranski valjasti pečatniki. Veda, ki se ukvarja s pečati, je *sfragistika.*

Pedretti, Carlo, it. um. zgodovinar, zdaj prof. za um. zgod. na univ. v Los Angelesu (*Univ. of California*), raziskovalec dela → *Leonarda da Vinci* (cf. s. v., lit.).

B: *A chronology of Leonardo da Vinci's architectural studies after 1500* (G 1962, »Travaux d'Humanisme et Renaissance« 54); (izd.) *Leonardo da Vinci on Painting, A Lost Book (libro A): Reassembled from the Cod. Vat. Urb. 1270 and from the Cod. Leicester* (Berkeley — LA: Univ. of California Press 1964, »California Stud. in the Hist. of Art« 3); ‚*The Signatures and Original Foliation of Leonardo da Vinci's Libro F*' (JWCI, 1968); ‚*The Burlington House Cartoon*' (BM, 1968); ‚*La »Battaglia di Anghiari« di Leonardo*' (L'Arte, I, 1968); ‚*Leonardo da Vinci: Manuscripts and Drawings of the French Period, 1517—1518*' (GBA, nov. 1970).

Pedro de Alcantara → *Peter Alkantarski*

Pégaz (lat. *Pégasos*), nesmrtni krilati konj, ki ga je → *Pozéjdon* spočel z → *Medúzo* in ki je iz njenega trupla skočil, ko ji je → *Pêrzej* glavo odsekal. Po → *Belérofontovem padcu* se je dvignil na nebo in kot zvezda obstal med Andrómedo in Vodnarjem. Ker je pod udarcem njegovega kopita začela izvirati Hipokréna, in sicer pod Hélikonom (enem izmed zemeljskih prebivališč → *muz*), je pozn. postal simbol *pesništva*; podobno tudi simbol *slave* (rojen zaradi Pêrzejevega poguma) in *kreposti* (na Ann. Carraccija sliki → *Hêrakles na razpotju*, Capodimonte). Up: npr. Jacopo de' Barbari (bakr., o. 1510).

L (cf. s. v. *Belérofon*): Hunger (1955, p. 269—70). — Cf. G. de *Tervarent* (I 1958, stp 92—93).

Peić, Matko (1923—....), hrv. pisec o lik. umetn. R. v Slavonski Požegi, dipl. na ak. in fil. fak. v Zgb, zdaj prof. na zgb. ak.

B: *Nikola Mašić* (Zgb 1957); *Slava Raškaj* (Bgd 1958); (& Ljubo Babić) *Spomenica Akademije likovnih umjetnosti u Zagrebu 1907—57* (Zgb 1958); *Vanja Radauš* (ib. 1965); *Vladimir Becić* (ib. 1968); *Hrvatski umjetnici* (ib. 1968, »Bibl. Gledišta«).

L: Mirko *Šeper* (ELU 4, 1966, p. 686).

Peiresc, Nicolas-Claude Fabri de (1580—1637), fr. starinoslovec, numizmatik in astronom, mdr. kopiral miniature v → *Cottonovi Génezi* (dve ohranjeni v Bibl. Nat.).

L: Diringer Book (1958, p. 57 & 88).

Peklenski Bruegel → *Bruegel, Pieter, ml.*

Pelagij II., rim. papež (578—90), verj. ostrogotskega rodu. Up: npr. sočasni *mozaik* na slavoloku c. S. Lorenzo fuori le mura v Rimu.

Pelc, Antonín (1895—....), češ. slikar, grafik, karikaturist in ilustrator. Za nacistične okupacije emigriral v ZDA.

L: Resistenza (1965).

Pélej (grš. *Peléus*, lat. *Péleus*), grš. junak (cf. e. g. s. v. → *argonavti*), mož → *Tétide*, s katero je imel sina → *Ahíla*. Up: predvsem → *Svatba Péleja in Tétide.*

L: Hunger (1955, p. 271—73).

Pélias (grš. *Pelías*), grš. mit. oseba, sin Pozejdona in Tiro in po slednji polbrat Jazonovega očeta Aisona, ki ga je izpodrinil kot kralj v Jolkosu v zalivu Tesalije. Jazona je poslal iskat → *zlato runo*. Cf. tudi s. v. → *Medeja prevara Pélijeve hčere.*

pelikan (lat. *pelicanus*, fr. *le pélican*), po Bibliji (5 Mojz 14, 17) med nečistimi pticami; zaradi verovanja, da si s kljunom rani prsa ter z lastno

krvjo hrani lačne mladiče, v srednjev. kršč. umetn. podoba Kristusa: s kljunom si odpira des. stran, kjer so Kristusa prebodli s sulico.

L: Ferguson (1954); Réau I (1955, p. 94—96).

Pelka, Otto (1875—1944), nem. um. zgodovinar (zgod. umetne obrti).

B: *Altchristliche Ehedenkmäler* (Str 1901, »ZKA« 5); *Katalog der Bibliothek des Städtischen Kunstgewerbe-Museums zu Leipzig* (Lpz 1908); *Schlagwörterbuch zum Katalog...* (ib. 1908); *Elfenbein* (Bl 1920, »BKA« 17; 2. izd. ib. 1923); *Bernstein* (Bl 1920, »BKA« 18); *Ostasiatische Reisebilder im Kunstgewerbe des 18. Jahrhunderts* (Lpz 1924).

L: Kü (1950, *Totenliste*).

Pellegrino da San Daniele, imen. tudi *Martino da Udine* (o. 1467—1547), it. slikar na Furlanskem, sin Battiste, imen. *da Zagabria*. S: npr. *Sv. Jožef* (d. 1501, Videm, katedr.), *triptih* (d. 1502, Čedad, Mus. Archeologico Naz.), *Uršula z devicami* (d. 1507, Brera), *freske* v apsidi v c. St'Antonio v San Daniele del Friuli (1513—22), *Oznanjenje* (d. 1519, Videm, Gallerie d'Arte), itd.

L: E. *Cevc* (ELU 2, 1962, p. 335); Lj. *Babić* (ELU 3, 1964, s. v.). — Cf. N. *Županič* (1923).

Pélops, grš. mit. oseba, Tántalov sin, oče Átreja in Tiesta. Oče ga je bil zaklal in bogovom podstavil za jed, toda ti so odkrili zločin in Pélop(s)a oživili (edino Demétra resp. Ceres je pojedla njegovo rame, ki so ga nato bogovi nadomestili s slonovo kostjo). Pozn. je v tekmovanju za njegovo hčer premagal Oinomaa, kralja Élide (priprave za tekmovalno vožnjo je kazal relief na vzh. čelu Zéusovega templja v → *Olimpiji*, zdaj v tamk. Arheol. muz.), ter zavladal nad vsem polotokom, ki je po njem dobil ime *Peloponéz*, tj. Pélop(s)ov otok.

L: Grimal (1951, p. 354—55); Hunger (1955, p. 273—75).

Peltzer, R(udolf) Arthur (1873—1955), nem. um. zgodovinar, poznavalec nem. in niz. poznorenesančnega slikarstva in kiparstva. R. v Kölnu v zbirateljski družini, 1927—43 konservator bavarskih drž. zbirk (*Bayerische Staatsgemäldesmlgn.*). Oskrbel okr. in kom. izd. Sandrartove *Teutsche Akademie* (cf. infra).

B: *‚Geschichte der Messingindustrie und der künstlerischen Arbeiten in Messing (Dinanderies) in Aachen und den Ländern zwischen Maas und Rhein von der Römerzeit bis zur Gegenwart‘* (Ztschr. des Aachener Geschichtsvereins, 1908); *‚Die Darstellung von Dinanderies auf niederländischen Bildern‘* (MfKw. 1911); *‚Der Hofmaler Hans von Aachen: seine Schule und seine Zeit‘* (JSaK, 1912); *‚Der Tizianschüler Lambert Sustris von Amsterdam‘* (ib., 1913); *‚Der Münchener Maler Hans Rottenhammer in Venedig und Augsburg‘* (ib., 1916); *‚Niederländisch-venezianische Landschaftsmalerei‘* (MJb, 1924); (izd.) *Joachim von Sandrarts Academie der Bau-, Bild- und Mahlerey-Künste von 1675* (Mn 1925); *‚Sandrart-Studien‘* (MJb, 1925); *‚Nicolaus Neufchatel und seine Nürnberger Bildnisse‘* (ib., 1926); *‚Hans von Aachen‘* (W-RJb, 1928); *‚Christoph Paudiß‘* (MJb, 1937).

L: Ernst *Buchner* (Kchr, 1955, nekr.).

Pencz, Georg (o. 1500—1550), nem. slikar in bakrorezec (cf. s. v. *Kleinmeister*) v Nürnbergu. V slikarstvu se je zgledoval po it. mojstrih, njegova najboljša dela pa so portreti, npr. *Jörg Herz* (d. 1545, Karlsruhe).

L: Hans Georg *Gmelin* (Kindler IV, 1967, s. v. — L!). — Cf. E. *Waldmann* (1911).

pendentiv (angl. *the pendentive*, fr. *le pendentif*, it. *il pennacchio sferico*, nem. *der Gewölbezwickel* ali *der Kuppelzwickel*), sferični trikotnik.

pendentivna kupola (fr. *la coupole sur pendentifs*, nem. *die Eckzwickelkuppel*): kupola na pendentivih, ki so v nasprotju z → *visečo kupolo* kot samost. konstrukcijski del ločeni od nje. Njen temeljni krog je zato kvadratu, ki ga kupola prekriva, vpisan.

Pengov, Slavko (1908—1966), slov. slikar, r. (očetu podobarju) in u. (57) v Lj. Štud. na ak. v Zgb (slikarstvo 1926—29) in na Dunaju (kiparstvo 1929—31), od 1945 prof. na AUU. S: freske s pomenom obarvane risbe, pred 2. svet. vojno cerkv., po njej s tematiko iz NOB in izgradnje socializma, mdr. v žup. c. (1923) in vili na Bledu (1947), v Bgd (palača CK ZKJ, 1948 — nagr. zvezne vlade za 1949) in Lj (palača Ljudske skupščine SRS, 1958). Ilustr. mdr. Finžgarja (*Pod svobodnim soncem*, Lj: MK 1951).

L: AS (1958 — L!); S. *Mikuž* (SPor, 24. VI. 1958); *id.*, Zgodovina Slovencev (Obz, 1959, p 297—312); Luc *Menaše* (NRazgl, 1960, p. 403); ŠijanecS (1961); ELU 3 (1964, s. v.); S. *Mikuž* (Delo, 9. I. 1966, nekr.).

pentatévh (od grš. *pente* [pet] in *teuhos* [knjiga]), ime, ki so ga stari grš. prevajalci dali prvemu delu Biblije ali 5 Mojzesovim knjigam, tj. za *Genesis* (*Gn*, Postanek ali 1 Mojz), *Exodus* (*Ex*, Izhod ali 2 Mojz), *Leviticus* (*Lv*, Levitska postava ali knjiga ali 3 Mojz), *Numeri* (*Nm*, Števila ali 4 Mojz) in *Deuteronomium* (*Dt*, Ponovljena postava ali 5 Mojz). Hebr. rkp. zvitek teh 5 knj. je *Tora*. IR: → *Pentatevh iz Toursa* (o. 650, Bibl. Nat.), fragmentarni hebr. *Leningrajski pentatevh* (929/930, Leningrad, Drž. knjižnica).

***Pentatévh iz Toursa,** po zadnjem zas. lastniku, lordu → *Ashburnhamu*, imen. tudi *Ashburnhamov pentatévh*, pomemben iluminiran rkp. (pergament, 142 listov 37,5 × 33 cm, o. 650, Bibl. Nat., Nouv. acq. lat. 2334) težko določljivega izvora (sev. Afrika ali Italija?), od zač. IX. st. dalje v

opatiji Saint-Martin v Toursu. Cecil → *Roth* je ugotovil posreden vpliv izgubljenih ilustriranih ž. biblij. 19 listov z miniaturami, med njimi 16 celostr., npr. *Potop* (f. 9r) in *Prizori iz zgodbe egipt. Jožefa* (f. 44r).

L: O. von *Gebhardt:* The Miniatures of the Ashburnham Pentateuch (L 1883); Diringer Book (1958, p. 73—74); »PKG« 5 (1969). — Cf. C. *Nordenfalk* (Sk 1957), J. *Porcher* (1967 [1968, p. 128, repr. 141]).

Percier, Charles (1764—1838), fr. arh. (r. in u. v Parizu), skupaj s prijateljem arh. P.-F.-L. *Fontainom* vodilni predstavnik stavbarstva pod → *Napoleonom I.* Njuno delo je npr. *Slavolok na trgu Carrousel* v Parizu (1806—08).

Perdrizet, Paul (Frédéric), (1870—1938), fr. raziskovalec kršč. ikonografije.

B: ‚*La Vierge qui baise la main de l'Enfant*' (Rev. de l'Art chrétien, 1906); (& J. Lutz) *Speculum humanae salvationis* (2 knj., Mulhouse 1907—1909); *Étude sur le Speculum humanae salvationis* (P 1908); *La Vierge de Miséricorde* (P 1908, »Bibl. des Écoles françaises d'Athènes et de Rome« 101); (& J. Lutz) *Die elsässischen typologischen Glasmalerein* (Mulhouse 1909).

pergamènt (angl. *the parchment*, fr. *le parchemin*), *koženica*, tanko strojena, pisanju namenjena živalska koža. Ime po mestu Pergamu (→ *Pêrgamos*, infra), kjer so ga bili najprej izdelovali.

L: Kulundžić (1967, p. 171—83).

il **pergamo** (it.) → *prižnica*

PERGAMOS (grš. *Pergamon*), zdaj *Bergama* v maloazijski Turčiji, nekd. prestolnica pergamenske države, večstoleten razcvet (III. st. pred do III. st.).

L: EWA XIV (1967, stp 412—14 — L!).

***Pêrgamski oltar,** Zéusov olt. iz Pêrgama (→ *Pêrgamos* o. 180/60 pred), v. delo helen. umetn., ki so ga odkrili 1878—80 pod vodstvom Carla → *Humanna* in nato rest. v Berlinu. Razstavljen je bil v posebnem muz. že 1902—08, v zdajšnjem, večjem (vzh. Berlin, *Pergamonmus.*, načrt Alfred *Messel*) pa je od 1930. Celoto (v tlorisu 36,44 × 34,20 m) krasita t. i. *véliki*, 130 m dolgi in iz 118 marm. plošč sest. friz s *prizori iz gigantomahije* in na dvignjenem dvorišču t. i. *mali friz s prizori iz Télefove zgodbe* (vse v vis. reliefu).

L: R. *Ložar*, Pergamski oltar v Berlinu (Ilustr. III, 1931, št. 2); EWA IV (1961, t. 218), VII (1963, stp 332—34, načrt stp 296, t. 172—74); Elisabeth *Rohde:* Pergamon: Burgberg und Altar (3. izd., Bl 1964 — L!); »PKG« 1 (1967, t. 131—35 — L!); »US« 3 (1969). — Cf. H. *Kähler* (1948), A. von *Salis* (1912), W.-H. *Schuchhardt* (1925), etc.

Periandros, grš. tiran v Korintu (627—585? pred). Up: npr. Mantegna (naslikani relief na stropu t. i. *Camera degli Sposi* v Pal. Ducale v → *Mantovi*).

perica (angl. *the washerwoman*, fr. *la lavandière*, hrv. *pralja*, it. *la lavandaia*, nem. *die Wäscherin*, rus. *pračka*). Up: npr. Chardin (o. 1737, Eremitaža), Daumier (1863, Louvre), Marij Pregelj (*Perice*, d. [19]58, MG).

PÉRIGUEUX, nekd. galsko-rim. *Vesunna Petrucoriorum*, mestece v jugozah. Franciji (*Périgord*), na romarski poti iz → *Vézelaya* v → *Santiago de Compostela*, središče departmája Dordogne. Predvsem 2 romanski c.: nekd. katedr. *St.-Étienne* (zač. XII. st.—o. 1160) in zdajšnja katedr. **St.-Front* (večinoma iz 2. četrt. XII. st., močno rest. v 2. pol. XIX. st.), ki kaže v vzh. delu tloris grš. križa in 5 kupol.

L: Cankar II/1 (1931); EWA V (1961, stp 590—91 — L!); Pevsner (1966). — Cf. K. J. *Conant* (1959).

perikope → *evangelistar*

***Perikope Henrika II.,** eden izmed najpomembnejših IR t. i. → *reichenauske šole*, pos. njene t. i. → *Liutharjeve skupine*; rkp. (pergament, 206 listov 42,5 × 32 cm, 1002/1014, München, Bayerische Staatsbibl., Cod. lat. [Clm.] 4452 resp. Cim. 57) je bamberška stolnica dobila od svojega ustanovitelja, verj. 1007 ali 1112. Poleg naslovne strani (f. 2r: *Kristus krona ces. Henrika II. in Kunigundo*, spodaj *personifikacije dežel*) in *podob evangelistov* še 20 celostr. miniatur, 10 celostr. in 184 manjših inicial; med miniaturami npr. *Oznanjenje pastirjem* (f. 8v), *Poklon kraljev* (f. 17), *Zadnja večerja* in *Umivanje nog* (105v), *Svete žene pri grobu* (116v) in *angel Vstajenja* (117r), *Predaja ključev* (152v), *Kristus pri Marti in Mariji* (162r), itn. — Pomembne platnice, spredaj na zlati podlagi biz. in 4 zahodnoevr. emajli (simboli evangelistov), biseri in dragi kamni kot okvir karolinškega slonokoščenega **reliefa* iz o. 870: v medaljonih *vprega Sonca* in *vprega Lune*, levo od *Kristusa na križu žalostne žene*, *Longinus* in *Ecclesia*, ki zajema kri v kelih, des. *Stephaton*, *Janez Ev.* in *Ecclesia*, ki odvzema *Sinagogi* v podobi personifikacije mesta *Jeruzalema* z okroglo ploščo nakazano oblast nad zemljo; spodaj od leve na des. personifikacije *Vode* (*Okéanos*), *Rima* in *Zemlje* (*Géa*).

L: Bayerns (1960, kat. št. 221); EWA XI (1966, t. 314). — Cf. J. *Beckwith* (NY 1964), Iz. Cankar (Uvod 1926, p. 71—74), A. *Goldschmidt* (1. knj. 1914; II 1928), G. *Leidinger* (1914), C. *Nordenfalk* (Sk 1957), H. *Schrade* (1958).

Perikope iz samostana St. Erentrud *na Nonnbergu v Salzburgu*, iluminiran rkp. (31,1 × 22,3 cm, o. 1140, München, Bayerische Staatsbibl., Cod. lat. 15903) z najobsežnejšim ciklom evang. prizorov v salzburškem rkp. slikarstvu tiste dobe. Med miniaturami npr. *Jožefov sen* (f. 5v) in *Dvanajstletni Jezus v templju* (f. 19).

L: cf. G. *Schiller* (I 1966), G. *Swarzenski* (*1908, repr. 153—203; *1913, p. 83—89).

periodizacija umetnostnih obdobij. Ne glede na najbolj poenostavljeni šolski obrazec evr. um. obdobij (→ *starokrščanska umetn.*, *umetn. v času preseljevanja*, → *karolinška umetn.*, → *otonska umetn.*, → *romanika*, → *gotika*, → *renesansa*, → *barok*) je kajpak problematično vsako razmejevanje um. razvoja, ne samó tisto, ki naj bi bolj ali manj veljalo za vso zahodnoevr. umetn., ampak tudi periodizacija umetnosti v vsaki evr. deželi pos. Takó kot so si nasprotovali ter se razločevali posamezni razlagalci evr. umetnosti (mdr. tudi v samem opredeljevanju in poimenovanju → *zgodovinskih slogov*), takó se npr. mnenja razhajajo tudi pri periodizaciji slov. umetnosti (»kaj je še srednji vek, kaj naša renesansa in kaj morda naš manierizem?«). Povsem nesporna in eksaktna je edino dosledno kronološka delitev, npr. po stoletjih, razmejevanje, ki ga je pogosto najti v novejši umzg. lit., ki pa sevé o sami naravi lik. umetnosti v obravnavanem razdobju ničesar ne pove in predstavlja samó zasilno rešitev.

perizonium (lat.) → *prt okrog ledij*

Perko, Lojze (1909—....), slov. slikar, r. v Starem trgu pri Ložu. Ilustr. Levstikovega → *Martina Krpana* (1942).

L: ŠijanecS (1961); Olga *Ratej* (Delo, 30. IX. 1969).

Perlin, Bernard (1918—....), amer. (ž.) slikar, realist. S: z morbidno poezijo zaznamovani vsakdanji, »socialni« motivi, npr. *Ortodoksna dečka* (temp., 1948, Tate) ali pa *Ulica* (*The Street*, Springfield).

L: EWA I (1959, stp. 308). — Cf. S. *Rodman* (1957).

Per me reges regnant (Ps 98 [99], 4). Cf. s. v. *krona »Sv. Rim. cesarstva«*.

Permoser, Balthasar (1651—1732), nem. kipar. Se učil v Salzburgu in na Dunaju, od 1675 dalje nekaj let v Italiji, nato na Dunaju, 1689 poklican za dvornega kiparja v Dresden, kjer je potem tudi večidel živel do konca. P: **kiparski okras Zwingerja v → Dresdenu* (s sodel. o. 1714—18), **Apoteoza princa Evgena Savojskega* (marmor, 1718—21, Öst. Bar.), *Sv. Ambrož* in *Sv. Avguštin* (oba les, 1725, Bautzen [Budišin], Stadtmus.).

L: Siegfried *Asche:* *Balthasar Permoser und die Barockskulptur des Dresdner Zwingers (FrM 1966). — Cf. Th. *Miller* (1953), E. *Tietze-Conrat* (1914).

Pernhart, Marko (1824—1871), slov. koroški slikar, u. (46) v Celovcu. S: krajine in gorske panorame (največ v celovškem Deželnem muz.), mdr. npr. *Sava s Šmarno goro* (d. [1]851, NG) in *Klanško jezero v nevihti* (d. [1]852, NG).

L: Francè *Kotnik*, Krajinski slikar Markež Pernhart: Ob stoletnici njegovega rojstva (ZUZ, 1923); SteskaS (1927); F. Stelè & V. Steska (SBL, 6. zv., 1935, s. v. — L!); MAS II (1938); SteleS (1949); SlovS (1966); Slovenačko slikarstvo 19. veka (1967 [rk, Bgd, Nar. muz.] — L!). — Cf. F. *Mesesnel* (1939 [1953]), R. *Milesi* (1950 — L!).

Pero, Cimonova hči → *Caritas Romana*

Perogalli, Carlo (1921—....), it. arh., prof. za zgod. umetn. in arhitekture na milanski politehniki (fak. za arhitekturo).

B (& Giacomo C. Bascapè) *Castelli della pianura lombarda* (Mi 1960); (& id.) *Palazzi privati di Lombardia* (Mi 1965); (& id.) *Ville milanesi* (Mi 1965, »Collana Italiana« 2); *Ravenna paleocristiana e altomedioevale* (Mi 1966, ista z. 6).

Perpendicular style, pozna stopnja angl. gotike, imen. po navpičnem *paličju*, ki se pojavlja kot delilni sistem vis. in šir. oken pa tudi v razčlenjevanju sten. Po prvih primerih (e. g. → *Gloucester*) se »perpendikularni slog« uveljavi sredi XIV. st. in živi tja v XV. in XVI. st., ko ga kot odlični spom. predstavljajo *King's College Chapel* v Cambridgeu (1446—1515), *St. George's Chapel* na Windsorskem gradu (1477—1528, → *Windsor Castle*) in *kapela Henrika VII.* v Westminstrski opatiji v Londonu (1503—o. 1512). Najstar. primer zanj posebno značilnega → *pahljačastega oboka* poznamo iz vzh. krila *križnega hodnika* v Gloucestru (1350-a leta).

L: Cankar II/2 (1933, p. 230, repr. 115—16); »US« 8 (1968, repr. p. 47, 50).

Perrault, Claude (1613—1688), fr. arh., r. in u. (75) v Parizu, po poklicu zdravnik, sicer pa akt. tudi na številnih drugih področjih od matematike do poezije. Njegovo prvo in najpomembnejše arhitekturno delo je načrt iz 1665 za znamenito **vzh. pročelje Louvra* v Parizu z 28 dvojnimi korintskimi stebri (izvedeno 1667—74). Končni načrt za »louvrsko kolonado«, s katerim je bila premagana Berninijeva zamisel, so nekateri pripisovali → *Levauju*, verj. pa sta pri njem sodelovala oba.

L: Bates *Lowry* (EWA XI, 1966, s. v. — L!); Pevsner (1966); »US« 10 (1969, repr. p. 59). — Cf. A. *Blunt* (Harm 1953), A. E. *Brinckmann* (1931 v »HdKw«), etc.

Perrier, François, imen. *le Bourguignon* (1590—1650), fr. slikar in grafik, sodel. S. Voueta in učitelj Ch. Lebruna, 2-krat se mudil v Italiji, 1648 med prvimi 12 člani → *Académie Royale de Peinture et de Sculpture*. V njegovi knj. graf. posnetkov, katere naslov bi se v smiselnem prev. glasil *Ostanki rim. soh, ki jim je prizanesel nevoščljivi zob časa* (prva, jezikovno nekorektno naslovljena izd.: *Segmenta nobilium signorum et statuarum quae temporis dentem invidium evasere*, R 1638; hol. izd.: A 1702), je z naslovnim bakr. predstavljen *Čas, ki gloda Belvederski torzo*.

L: Panofsky Stud (1939 [1962]); LaranE (1959); Saturn and Melancholy (1964). — Cf. A. *Blunt* (Harm 1953), R. W. *Wallace* (1968).

Perruchot, Henri, fr. književnik in pisec o umetn., avtor številnih romaniziranih biografij.

B: (lik. umetn.): *Gauguin: sa vie ardente et misérable* (P 1948); *La vie de Van Gogh* (P 1955, »Art et Destin«); *La Vie de Cézanne* (P 1956, ista z.); *Le Douanier Rousseau* (P 1957); *Le Corbusier* (P 1958); *La Vie de Toulouse-Lautrec* (P 1958, »Art et Destin«); *La Vie de Manet* (P 1959, ista z.); *La Vie de Gauguin* (P 1961, ista z.); *L'Art moderne à travers le monde* (P 1963, »A travers le monde«).

Perséfona (grš. *Persefóne*), grš. mit. oseba, hči Zéusa in Demétre, boginja podzemlja, kamor jo je bil odvedel Hádes (v rim. mitologiji *Plúton ugrabi Prozêrpino* — prim. geslo *Ugrabljenje Prozêrpine*).

L: Hunger (1955, p. 278); Grant (1968).

Perseverantia (lat.), *Vztrajnost* → *Véliki zmagoslavni voz cesarja Maksimilijana I.*

Persius, Ludwig (1803—1845), nem. arh., učenec in sodel. K. F. Schinkla. A: npr. t. i. *Friedenskirche* v Potsdamu (načrt 1842, sez. 1845—48) in *kupola* tamk. Nikolajeve c. po Schinklovem načrtu.

L: cf. R. *Zeitler* (1966 — L!).

Perski (*Persky*), **Matija** (*Mathias*), (1681—1761), avstr.-slov. arh. R. v Dobersbergu na Gornjem Avstrijskem, živel in delal v Gradcu do 1747, odtlej v Lj, kjer se je 1748 oženil s hčerjo Gregorja → *Mačka*, postal lj. meščan in Mačkov naslednik. Vodil zidanje c. v → *Gornjem gradu* in v istih 1750-ih letih barokiziral Erbergovo graščino v Dolu. Njegov učenec je bil Lovrenc *Prager* (ki je pozn. poročil njegovo vdovo).

L: V. *Steska* (SBL, 6. zv., 1935, s. v. — L!); ŠumiL (1961); Cevc SU (1966); »ArS« 3 (1969). — Cf. V. *Steska* (Naši 1923).

personifikacija, poosebitev, tj. lik. ali lit. predstavitev nekega pojava, pojma ali ideje v človeški podobi, ki jo kot lik. personifikacijo spoznamo po → *atributu* ali napisu pa tudi iz ikonogr. zveze, v kateri je upodobljena. V evr. umetn. poosebitve zvečine nadaljujejo ant. izročilo, saj je npr. zlasti vsa → *grška mitologija* zrasla iz personifikacij. Cf. e. g. → *Atlas* (lit.: Tièche), → *Dvanajst vetrov*, → *Ecclesia in Sinagoga*, → *kreposti*, → *pregrehe*, → *sedem planetov*, → *septem artes liberales*, → *štiri reke paradiža*, → *štirje elementi*, → *štirje letni časi*, itd.

L: L. *Petersen:* Zur Geschichte der Personifikation in griechischer Dichtung und bildender Kunst (Wü 1939).

perspektiva (iz lat. *perspicere*, pregledati): telesa, prostori in sploh prostorske razsežnosti in razmerja so v ploskvi iluzionistično ponazorjeni, in sicer takó, kot jih vidimo z enega stališča. Običajno s terminom »perspektiva« (ki velja hkrati za način perspektivičnega upodabljanja in za nauk o njegovih pravilih) kratko zaznamujemo *centr.* ali *linearno perspektivo*, ki jo po pionirski pripravi Giotta in osamljenih ostvaritvah Lorenzettijev poznamo šele od renesanse dalje (Brunelleschi in Alberti, Uccello in Piero della Francesca, itn.): vodoravne vzporednice, ki v prostoru vodijo v globino, v ploskvi konvergirajo ter se v višini opazujočega očesa (očišče: angl. *the station point* [*viewpoint*], fr. *le point de vue*, it. *il punto di vista*, nem. *der Augenpunkt*), tj. na obzorju (horizont, nem. *der Gesichtskreis*) sekajo v t. i. bežišču (angl. *the vanishing point*, fr. *le point de fuite*, nem. *der Fluchtpunkt*). Medtem ko je Italija vodila v razvoju centr. perspektive, se je niz. slikarstvo odlikovalo s t. i. *barvno* ali *zračno perspektivo:* v ozračju spremenjeni, izkustveno ugotovljeni barvni odtenki tja do modrikastega ozadja. Z visokega stališča (in očišča) vidimo svet v t. i. *ptičji perspektivi*, z nizkega pa v t. i. *žabji perspektivi*. — Cf. s. v. *anamorfoza*; *iluzionistično stropno slikarstvo*; etc.

L: M. Schild *Bunim:* *Space in Mediaeval Painting and the Forerunners of Perspective (NY 1940; n. izd. Ox 1947); Panofsky Neth (1953 — L!); Panofsky Ren (1960 — L!); Ana *Deanović* (ELU 3, 1962, s. v.); Samuel Y. *Edgerton*, Jr., Alberti's Perspective: A New Discovery and a New Evaluation (AB, 1966). — Cf. J. *Baltrušaitis* (1955), L. *Brion-Guerry* (1962), P. *Francastel* (1951), D. *Gioseffi* (1957; 1966 — L!), W. *Hofmann* (II FrM 1960,, G. J. *Kern* (1904; 1912; 1937), R. *Klein* (1961), B. S. *Myers* (IV 1969, p. 338—40 [tekst Milton F. *Kirchman*]), F. *Novotny* (1938), E. *Panofsky* (1915, dis.; *1927; AB, 1935; etc.), A. *Parronchi* (1964), B. *Schweitzer* (1953), J. *White* (1956; 1957).

Peršin, France (1922— ....), slov. slikar, r. v Lj, štud. na ak. v Zgb, živi v Lj.

L: AS (1958 — L!); ŠijanecS (1961); Luc *Menaše* (ELU 3, 1964, s. v.); ZUZ nv VIII (1970, p. 341 [št. 466!]).

PERUGIA, središče *Umbrije* (Italija), mesto z dobro ohranjenim srednjev. videzom.

L: EWA VIII (1963, stp 654—57 — L!).

~ **Palazzo dei Priori** ali *Pal. Comunale* (*piazza IV Novembre* in *corso Vannucci*), sez. 1293—97 (Giacomo di Servadio in Giovanello di Benvenuto, domačina iz Perugie), dop. na ožji strani ob trgu 1333—58 in ob corso Vannucci 1429—43, tam tudi nad portalom luneta, ki jo krase 3 sohe (*sv. Lovrenc*, *sv. Ludovik* in *sv. Herkulan*).

L: cf. J. *White* (Harm 1966, p. 36—37, t. 15).

~ ***Fontana Maggiore** (*piazza IV Novembre*), slavno delo → *Nicole Pisana* s sodelovanjem sina → *Giovannija Pisana*, dkč. 1278 (rest. 1948—49). Enciklopedični ikonogr. program (25 dvojnih reliefov spodnje ograje, vsak dvojni relief 69 × 97 cm, 24 kipov zgornje ograje, vsak povprečno 75/78 cm) vsebuje na spodnji ograji z značilnimi opravili predstavljene *mesece* (12 dvojnih reliefov), → *septem artes liberales* in *Filozofijo* (4 dvojni), prizore iz Biblije (3 dvojni reliefi: *Izvirni greh* in *Izgon*, *Samson z levom* in *Samson in Dalila*, *David* in *Goljat*), prizore z Romulom in Remom (2 dvojna reliefa: *Romulus* in *Remus*, *Volkulja z Romulom in Remom* in verj. *Rea Silvia*), na 2 dvojnih reliefih upodobitve *pregovorov* in *Aisopovih basni* in na 2 dvojnih reliefih *leva* in *grifa* pa *dva orla*. Sohe zgornje ograje so takó ali drugače povezane z bajeslovno in resnično zgod. Perugie, med njimi so personifikacije mest (*Chiusi*, *Perugia*, *Rim*), svetniki in bibl. osebe (npr. *Mojzes*, *David* in *Salomon*), *Aulestes* (trojanski junak in mit. ustanovitelj Perugie) in kot sodobnika *podestà* (Matteo da Correggio) in *capitano del popolo* (Ernano di Sassoferrato). Ena izmed soh, *Melkizedek*, je izgubljena in nadomeščena z mod. kipom.

L: EWA X (1965, t. 324—25); Kathrin *Hoffmann-Curtius:* Das Programm der Fontana Maggiore in Perugia (Dü: Rheinland Verlag 1968, dis. [Bn 1965]); »MdS« 76 (t. X—XI). — Cf. M. *Ayrton* (1969), G. *Delogu* (1956 — L!), G. *Nicco Fasola* (*1951), J. *Pope-Hennessy* (I 1955), W. F. *Volbach* (1924 v »HdKw«), J. *White* (Harm 1966), etc.

~ **Galleria Nazionale dell'Umbria** (*Pal. Comunale*). Mdr. so zastopani fra Angelico, Perugino, Piero di Cosimo itd.

L: F. *Santi:* La Galleria Nazionale dell'Umbria in Perugia (R 1955).

Perugino, s pr. im. *Pietro di Cristoforo Vannucci* (1445/52—1523 za kugo), it. slikar, najslavnejši umbrijski umetnik XV. st., posebno znan kot Rafaelov učitelj (v 1490-ih letih). R. v Città della Pieve blizu Perugie, se učil pri Fiorenzu di Lorenzo v Perugii in pri Verrocchiu, 1472 dkm. kot član slikarskega ceha v Florenci, delal tam in v Perugii, vmes pa večkrat v Rimu (1479—82, 1484, 1491 in 1508—10). S: t. i. *triptih knezov Galicin s Križanjem*, *Hieronimom in Magdaleno* (o. 1482, Washington [prej Eremitaža]), freske v → *Sikstinski kapeli* v Rimu, in sicer *Obrezovanje Mojzesovega sina itd.* (sodel. Pinturicchio), *Krst v Jordanu* in **Izročanje ključev* (z avtp., 1482), *Vídenje sv. Bernarda* (les, o. 1493, Alte Pin.), *Madona z Janezom Krst. in Boštjanom* (les, d. 1493, Uffizi), *Francesco delle Opere* (les, d. [na hrbtni strani] 1494, ib.), *Kristus na križu s svetniki* (tridelna freska, 1494/96, Florenca, Convento di Sta Maria Maddalena dei Pazzi, Sala Capitolare), *Apólon in Mársias* (les, o. 1495, Louvre), *Madona s 4 svetniki* (les, o. 1495/96, Pin. Vat.), freske v Collegio del Cambio v → *Perugii* (mdr. *7 planetarnih bogov*, *4 kardinalne kreposti z njihovimi predstavniki* in *avtp.*, 1496—1500), *Marija Magdalena* (les, o. 1500, Pitti), *Marijina zaroka* (les, o. 1500/04, Caen, Mus. des B.-A.), *Boj med Ljubeznijo in Nedolžnostjo* za → *Izabelo d'Este* (temp, 1505, Louvre), itn. — v pozn. letih pravzaprav samó še ponavljal samega sebe.

L: Vasari-Milanesi III; Venturi VII/2 (1913); T. *Sillani:* P. Vannucci detto il Perugino (T 1915); U. *Gnoli:* I documenti su Pietro Perugino (Perugia 1923); *id.:* Pietro Perugino (Spoleto 1923); G. *Urbini:* Pietro Perugino (F 1924); Fiorenzi *Canuti:* Il Perugino (2 knj., Siena 1931 — L!); W. *Bombe* (ThB XXVI, 1932, s. v. — L!); Berenson Ox (1932); van Marle XIV (1933); A. *Chastel*, Pérugin (Dict peint it, 1964); Francesco *Santi* (EWA XI, 1966, s. v. — L!); *L'opera completa del Perugino (Mi 1969, uv Carlo *Castellaneta*, kat. Ettore *Camesasca*, »CA« 30 — L!). — Cf. J. *Alazard* (1927), B. *Berenson* (1968, repr. 1095—1108), W. *Bombe* (1912; 1914), G. *Francastel* (1958), F. *Knapp* (1907 [1926]), K. *Lange* (1885), A. *Schmarsow* (1915), G. *Sinibaldi* (1964), G. C. *Williamson* (1900).

perunika (lat. & angl. *iris*, nem. *die Schwertlilie*), v kršč. umetn. Marijin simbol, zlasti podoba meča, ki ji prebada srce (kot t. i. *Mater Dolorosa*). Posebno priljubljena cvetlica Huga van der Goesa (e. g. »v vlogi figovega peresa« pred Evo na njegovem dunajskem diptihu).

L: Panofsky Neth (1953, p. 333 & 500 [op. 2)]; Ferguson (1954). — Cf. L. *Behling* (1957 [1967]).

Peruzzi, Baldassare (1481—1536), it. arh. in slikar, pomemben perspektivik. R. v Sieni, u. v Rimu (54), tam živel od 1508 dalje in prijatelja Rafaela nasledil kot gl. arh. *Petrove c.* A: v Rimu *Farnesina* (1508—11), *pročelje c. S. Pietro in Montorio* (1509—35) in nazadnje *Pal. Massimo alle Colonne* (zač. 1535). S: ib. *freske* v Farnesini (o. 1511), v Sta Maria della Pace (d. 1516) in S. Pietro in Montorio.

L: Vasari-Milanesi IV; William W. *Kent:* The Life and Works of Baldassare Peruzzi of Siena (NY 1925); P. *Metz* (ThB XXIV, 1932, s. v. — L!); Venturi IX/5 (1932), XI/1 (1938); Fernanda de' *Maffei* (EWA XI, 1966, stp 226, t. 99); Heinrich Wilhelm *Wurm* (ib., s. v. — L!; t. 118—21); Elena *Povoledo* (EWA XII, 1966, stp 763—64, t. 422); Pevsner (1966); Christoph Luitpold *Frommel:* Baldassare Peruzzi als Maler und Zeichner (W 1967/68, »Verö. der Bibl. Hertziana: Beiheft zum RJb«). — Cf. B. *Berenson* (1968, repr. 1831—40), S. J. *Freedberg* (1961), V. *Mariani* (1929), F. *Saxl* (1957).

Peruzzi, Svetoslav, v lit. tudi *Svitoslav* (1881—1936), slov. kipar. R. v vasi Lipe na Ljubljanskem barju, štud. na Dunaju na umetnoobrtni šoli (*Osterreichisches Mus. f. K. u. Industrie*) in ak., dipl. 1904, ostal še na Dunaju, 1906—10 v Lj, odtlej v Splitu, tam u. (54). P: npr. *spom. ces. Franca Jožefa I.* v Lj, po natečaju 1903 post. 1908 (zdaj *Miklošičev spom.* [cf. s. v. *Ljubljana*], marm. doprsje Franca Jožefa pa v lj. Nar. muz.), *Gvidon Birolla* (1904, bron. odlitek iz 1951 v NG), *nagrob. Lundra in Adamiča* (marm. soha na kamn. podstavku, 1908—10, od 1933 dalje na lj. Žalah), *Don Frano Bulić* (bron. plaketa, 1921, Split, Umjetnička gal.), itd.

L: ŠijanecS (1961); Bojana *Hudales-Kori*, *Kipar Svetoslav Peruzzi (ZUZ nv VIII, 1970 — L!).

Pêrzej (grš. *Perséus*, lat. *Pérseus*), mit. oseba, sin → *Dánae* in → *Zeusa*. Kralj Polidektes, ki si je bil Dánao vzel za ženo, ga je — da bi se ga znebil — poslal po glavo gorgóne → *Medúze*. Pêrzeju jo je uspelo odsekati (iz trupa je skočil → *Pégaz*) in ko se je — na Pégazu jezdeč po zraku — vračal domov, je osvobodil → *Andrómedo* (cf. infra). Ko jo je nato zahteval zase njen stric Fínej (ki sta mu jo bila njena starša obljubila še prej kot Pêrzeju) ter se zanjo bojeval s svojimi vojščaki, se je Pêrzej v stiski obranil z Meduzino glavo, ob pogledu na katero je nazadnje tudi Fínej okamenel. Up: *Pêrzej z Meduzino glavo*, npr. Cellini (bron. *soha*, dkč. 1554, Florenca, Loggia dei Lanzi), Canova (marm. *soha*, o. 1801, Vat.).

L: J. M. *Woodward*; Perseus: A Study in Greek Art and Legend (C 1937); Hunger (1955, p. 278—81); Pigler II (1956, p. 204—06).

Pêrzej osvobodi Andrómedo, mit. ik. m., znan mdr. po Ovidu (Met. IV, 670 ss). Up: npr. Cellini (bron. *relief* s podstavka Pêrzejevega spom., Bargello), Tizian (Wallace), Vasari (1570, → *Studiolo di Francesco I*), Ann. Carracci (*freska*, Pal. Farnese, Gall. Farnese), Cavaliere d'Arpino (npr. d. 1602, Ksthist. Mus.), Rubens (o. 1620 [star. varianta leningrajske] in pozn. slika s potezami H. Fourment, Dahlem; 1620/21, Eremitaža), F. Lemoyne (d. 1723, Wallace), A. R. Mengs (1777, Eremitaža). Podoben ik. m. → *Osvoboditev Hezione*.

L (cf. → *Andrómeda* in → *Pêrzej*, supra): Pigler II (1956, p. 22—26).

PESCIA, mestece v → *Toskani* med Pistoio in Lucco. V c. *S. Francesco* iz XIII. st. (pročelje 1505 & 1632) na 3. des. olt. Bonaventure Berlinghierija *Frančišek As. s prizori iz njegovega življenja* (sgn., d. 1235).

pesniki in pisatelji kot lik. umetniki. Med znanimi primeri »dvojne« ali »večkratne« nadarjenosti npr. Ivan → *Cankar*, → *Cocteau*, → *Goethe*, E. Th. A. → *Hoffmann*, Victor → *Hugo*, D. H. → *Lawrence*, → *Wyspiański*, idr., po drugi strani med literarno nadarjenimi lik. umetniki → *Delacroix*, Đura *Jakšić*, → *Kokoschka*, → *Michelangelo*, itd. Cf. tudi s. v. *Kafka*, D. H. *Lawrence*.

pesniki in pisatelji kot pisci o lik. umetn. Cf. e. g.: *Apollinaire*; *Aragon*; *Aretino*; *Baudelaire*; *Breton*; *Cankar, Iv.*; *Cocteau*; *Čehov*; *Dante* (tudi s. v. *Giotto*); *Diderot*; *Eluard*; *Gide*; *Goethe*; *Goncourt*; *Heine*; *Huysmans*; *Kozak*; *Lessing*; *Mac Orlan*; *Malraux*; *Maurois*; *Merežkovski*; *Merimée*; *Montaigne*; *Papini*; *Petrarka* (s. v. *Simone Martini*); *Prešeren*; *Przybyszewski*; *Rilke*; *Sartre*; *Stendhal*; *Stifter*; *Zola*.

pest → *stisnjena pest*

peščenec (angl. *the sandstone*, fr. *le grès*, nem. *der Sandstein*).

Pešina, Jaroslav (1912—....), češ. um. zgodovinar, prof. na Karlovi univ. v Pragi, naslednik A. Matějčka.

B: (& A. Matějček) *Czech Gothic Painting: 1350—1450* (Prague 1950; fr. izd. 1951); *Česká malba pozdní gotiky a renesance* (Pra 1950); *‚Skupinovy portre v českem renesančnim malířství'* (Umění, 1954); *‚Podoba a podobizny Karla IV'* (Universitas Carolina: Philosophia, I/1, 1955); *Mistr litoměřický* (Pra 1958); *‚Der Anteil Böhmens an der Entwicklung des Stillebens in der Malerei des Spätmittelalters'* (K. M. Swobodov zb., 1959 [češko v Umění, 1960]).

Peta božja zapoved (5 Mojz 5, 17): *Ne ubijaj!* Up: npr. H. Baldunga Griena *lesor.* v *Auslegung der 10 Gebote* (Str.: Johann Grüninger 1516).

L: cf. R. *Muther* (1884, p. 213, t. 242).

Peta nadloga: (živinska) kuga, bibl. ik. m. (2 Mojz 9, 1—7): egipt. živina pogine. Up: npr. *miniatura* v → *Sarajevski hagadi* (f. 24r zgoraj, XIV. st.).

Pet čutov (angl. *The Five Senses*, fr. *Les cinq sens*, nem. *Die fünf Sinne*), ik. m.: → *okus* in

sluh, → *tip*, *vid*, *vonj* (lat. *gustus*, *auditus*, *tactus*, *visus*, *odoratus*) so predstavljeni z ustreznimi žanrskimi prizori (e. g. Marten van Cleve: *Flam. domačija*, Ksthist. Mus.) ali s personifikacijami (Makart, Öst. XIX.–XX.), v obeh primerih v skupnih Up (cf. M. van Cleve) ali v vrstah po 5 podob (cf. Makart).

L: Pigler II (1956, p. 462—65). — Cf. H. *Kauffmann* (1943), F. *Mütherich* (1955).

Peter (lat. *Petrus*, angl. *Peter*, fr. *Pierre*, it. *Pietro*, šp. *Pedro*), kršč. svetnik (29. VI.), ribič, s pr. im. *Simon* (z bratom → *Andrejem* prva apostola); → *Kristus* mu je dal ime *Kefas* (aramejsko, grš. *Petros*, tj. *Skala*); nazadnje 1. rim. škof resp. papež. V zahodnoevr. umetn. plešast, z lasmi samó na čelu, večkrat v svetlorumenem plašču, atribut ključ(a). Up (→ *Čudežni ribolov*, → *dvanajst apostolov*, → *Izročanje ključev*, → *Kazen Ananija in Safire*, → *Kristusa primejo* [prizor z Malhom], → *Mučeništva apostolov*, → *Petrova zatajitev*, → *Poklicanje Petra in Andreja*, → *prvaka apostolov*, → *»Štirje apostoli«*, → *Traditio legis*, → *Zadnja večerja*, itd.): npr. kamnita *soha* na Adamovem portalu katedr. v Bambergu (1. pol. XIII. st.), *Sedeči sv. Peter* (koroški rezbar, lipovina, o. 1515 NG).

L: Ferguson (1954); Réau III/3 (1959, p. 1076 ss — L!); M. *Sotomayor:* S. Pedro en la iconografia paleocristiana (Granada 1962 [oc. A. *Stuiber*, ByZ, 1965]); EWA XII (1966, stp 665); LS II (1970). — Cf. J. *Braun* (1943), C. *Cecchelli* (1937), É. *Mâle* (1958).

Peter Alkantarski, šp. *Pedro de Alcantara* (1499—1562), šp. ust. najstrožjega reda → *frančiškanov*, t. i. *alkantarencev* ali *bosih observantov*; kršč. svetnik (19. X.). Vplival na → *Terezijo Avilsko*.

L: Réau III/3 (1959, p. 1109—110).

Peter Comestor, imen. tudi *Manducator* (fr. *Le Mangeur*, tj. Požiralec [knjig]), (akt. 1148—1178), fr. teolog, dekan c. Notre Dame v Troyesu in pozn. kancler c. Notre Dame v Parizu, spisal *Historia scholastica*, ki je tudi v prev. → *Guyarta des Moulins* (*Bible historiale*) močno vplivala kot ikonogr. predloga pa z vzporejanjem ant. in kršč. predstav. IR: *Historia scholastica* (npr. XII. st., Bibl. Nat., Ms. lat. 16943); *Bible historiale* (npr. 2. pol. XIV. st., ib., Ms. fr. 159).

L: cf. J. *Seznec* (1940 [1953]), pos. za IR H. *Martin* (1928, repr. XXVI—XXVII & LXVIII).

Peter Damiani (1007—1072), cerkv. učitelj, pesnik himen, menih, škof in kard., pisal mdr. proti simoniji (*Liber Gomorrhianus*); kršč. svetnik (23. II. — lat. *Petrus Damiani*, *episcopus Ostiensis*), »pomaga proti glavobolu«. Up: npr. I. Günther (lesen polihr. *kip*, 1763, — Rott am Inn — odprta knj. z napisom *officium maius beatae Mariae*).

L: Réau III/3 (1959, p. 1101—02 — L!); LS I (1968 — L!). — Cf. J. *Braun* (1943, stp 601—02).

Peterhof → *Petrodvorec*

Peter Mučenik (lat. *Petrus Martyr Veronensis* [ali *de Mediolano* ali *de Ordine Praedicatorum*), kršč. svetnik, dominikanec, 1232 imen za inkvizitorja, vneto preganjal manihejce in katare, dokler ga ni na poti iz Coma v Milano ubil (pozn. spokorjeni in beatificirani) Carino de Balsamo. Dan: 29. IV. Atribut: dominikansko oblačilo, nož v rani na glavi in bodalo v prsih. Up: Giovanni di Balduccio (*Arca di S. Pietro Martire*, 1336–39, Milano, St'Eustorgio), fra Angelico (Zgb Str), Tizian (→ *Smrt Petra Mučenika*), Lotto (d. 1549, Fogg), itd.

L: Réau III/3 (1959, p. 1104—06 — L!). — Cf. J. *Braun* (1943), K. *Künstle* (1926).

Peter Nolasko (o. 1182—1256), ustanovitelj reda → *mercedarijev*, fr.-šp. svetnik (31. I., od 1936 dalje 28. I. — lat. *Petrus Nolascus*, fr. *Pierre Nolasque*, šp. *Pedro Nolasco*), zavetnik jetnikov, za blaženega razglašen 1628, za svetnika pa 1655. Up: npr. Zurbaránov *cikel* iz 1629 za samostan mercedarijev v Sevilli (zdaj tamk. katedr. in Prado, v Pradu npr. *Videnje bl. Petra Nolaska*).

L: Réau III/3 (1959, p. 1102—04 — L!); LS I (1968).

Peter odseka Malhu uho, ik. m. v okviru prizora → *Kristusa primejo*.

Peter ozdravlja s svojo senco, kršč. ik. m. (Apd 5, 14—16). Up: npr. Masaccio (*freska* v Capp. Brancacci v c. Sta Maria del Carmine v Florenci), La Hyre (1635, Pariz, Notre-Dame).

L: Réau III/3 (1959, p. 1088).

peterokraka zvezda (angl. *five-pointed star*), znana že med egipt. hieroglifi v pomenu »dviganja proti izviru«; v sodobni heraldiki kot mednar. znamenje socializma na grbih in zastavah socialističnih držav (rdeča na jugosl. grbu in zlata na jugosl. zastavi).

Petković, Sreten, srb. um. zgodovinar, štud. in prom. na univ. v Bgd, tam tudi uči.

B: *Arilje* (Bgd 1965); *Zidno slikarstvo na području Pećke patrijaršije* 1557—1614 (Novi Sad 1965 [stiskano 1966], »Studije za istoriju srpske umetnosti« 1, dis.).

Petković, Vladimir R. (1874—1956), srb. um. zgodovinar in arheolog, štud. v Münchnu (Krumbacher) in Halle/Saale (Ad. Goldschmidt), prom.

1905, docent (1911), izr. prof. (1919) in ord. (1922) na Fil. fak. v Bgd, 1932 član SAN in od 1947 dalje upravnik njenega arheol. inst.

B: *Ein frühchristliches Elfenbeinrelief zu München* (Halle an der Saale 1905, dis.); ‚*Žiča: arhitektura i živopis*' (Star, 1906); ‚*Freske iz unutrašnjeg narteksa crkve u Kaleniću*' (ib., 1908); ‚*Srpski spomenici XVI—XVIII veka*' (ib., 1911); *Manastir Ravanica* (Bgd 1922); *Manastir Studenica* (ib. 1924); ‚*Priča o »prekrasnom Josifu« u Sopoćanima*' (Gl SND, 1925); *Manastir Kalenić* (Vršac 1926); ‚*Živopis crkve u Ljubotenu*' (Gl SND, 1926); ‚*Likovi Stefana i Lazara Musića u Pavlici*' (PKIF, 1926); ‚*Jedna srpska slikarska škola XIV veka*' (Gl SND, 1927); ‚*Živopis crkve sv. Bogorodice u Patrijaršiji Pećskoj*' (Izvestija na blgarskija arheologičeski institut, 1927); ‚*Umetnost u Srbiji za vlade despota Stevana Lazarevića*' (Bratstvo, Bgd 1928); *La Peinture serbe du moyen âge, I—II* (Bgd 1930—1934); ‚*Un peintre serbe du XIV siècle*' (Ch. Diehlov zb. II, 1930); ‚*Avgarova legenda u freskama Matejića*' (PKIF. 1932); ‚*Legenda sv. Save u starom srpskom živopisu*' (Glas SAN, 1933); *Staro Nagoričino — Psača — Kalenić* (Bgd 1933); ‚*Antičke skulpture iz Stobija*' (Star, 1937); ‚*Iskopavanja Caričinog grada kod Lebana 1938 godine*' (ib., 1939); *Manastir Dečani* (Bgd 1941); ‚*Les fouilles de Tsaritchin Grad*' (CahA, 1948); *Pregled crkvenih spomenika kroz povestnicu srpskog naroda* (2 knj., Bgd 1950); ‚*Manastir Veluće*' (Star, 1952/53).

L: Star, 1954/55 (B!); J. *Korošec* (ArhV, 1957, nekr.); Sreten *Petković* (ELU 3, 1964, s. v.).

Petkovšek, Jožef (1861—1898), slov. slikar, realist. R. na Verdu pri Vrhniki, se učil pri Simonu Ogrinu na Vrhniki, štud. na ak. v Münchnu in 1884 nekaj mesecev v Parizu. Tam kopiral Riberovo *Polaganje v grob* in po svojih pogl. vzornikih Bastiena-Lepagea *Počitek ob košnji* in Lhermittovo *Izplačevanje koscev*. Leta 1889 so ga prvič odpeljali v umobolnico na Studenec pri Lj, 1892 dokončno, tam u. (37). S: npr. *Tihožitje* (1884, NG), *Pismo* (NG), *Pokrajina ob reki* (les, NG), *Perice ob Ljubljanici* (d. [1]886, zas. last), *Italijanski deček* (NG), *Študija Kranjice* (NG), *Beneška kuhinja* (študija, o, NG), pretresljiva, nedk. podoba **Doma* (o. 1889, NG, cf. s. v.).

L: Simon *Ogrin*, Spomini slovenskega slikarja (ZUZ, 1924); V. *Steska* (SBL, 7. zv., 1949, s. v. — L!); SteleS (1949); Razstava slovenskega slikarstva v dobi realizma (Lj 1950 [rk, MG], uv Izidor *Cankar*); Rafael *Ogrin*, Slikar Jožef Petkovšek (Kron, 1954); AS (1958 — L!); Rafael *Ogrin*, O Petkovškovi sliki »Beneška kuhinja« (Kron, 1963, p. 114); SlovS (1966); Slovenačko slikarstvo 19. veka (1967 [rk, Bgd: Nar. muz.] — L!). — Cf. R. *Ložar* (1938/39), M. *Marolt* (1924), F. *Mesesnel* (* 1940 [1953]).

Petlevski, Ordan (1930—....), maked. slikar in grafik, eden izmed najpomembnejših sodobnih abstr. umetnikov v Jugoslaviji. R. v Prilepu, v Zgb štud. na *Ak. primijenjenih umjetnosti* in v Mojstrski delavnici Krsta Hegedušića; v Zgb tudi živi.

L: Lj Gr (1959—61); Ordan Petlevski (Zgb 1962 [rk, Gal. suvremene umjetnosti], uv Božo *Bek*); Ordan Petlevski (Bgd 1962 [rk, Salon Mod. gal.], uv M. B. *Protić* — L!); ELU 3 (1964, s. v.); A. *Bassin* (Delo, 20. VII. 1968, p. 18). — Cf. A. *Čelebonović* (1965).

pet najpomembnejših umetnostnih muzejev na svetu predstavljajo *Louvre* (Pariz), *Eremitaža* (Leningrad), *Metropolitan Museum of Art* (New York), *Vatikanski muzeji* (Rim) in *British Museum* (London). S svojimi slikarskimi zbirkami se enakopravno uveljavlja ob njih več galerij (prim. → *dvanajst najpomembnejših um. gal.*), pred vsemi Uffizi, Kunsthistorisches Museum, Prado, londonska National Gallery, Museum Dahlem in Rijksmuseum.

petnajst stopniških pesmi — takó se imenujejo *psalmi* 119—133 (120—134 po hebr. tekstu), ker so jih leviti peli na 15 stopnicah, ki so vodile v templju od ženskega dvora v dvor Izraelcev (cf. v kršč. ikonografiji motiv → *Marijina pot v tempelj*).

pet pametnih in pet nespametnih devic, evang. ik. m. (cf. s. v. *pametne in nespametne device*) ustreza po srednjeveških predstavah → *petim čutom*, tem »vratom in oknom človekovim«, ki jih lahko uporabljamo takó za duhovno kontemplacijo kot za telesne užitke ... (npr. razlaga Francoza sira Jeana de Joinville [1224—1317]).

petra genetrix (lat.), »mati skala«, iz katere se je rodil bog → *Mitra*.

Petrie, *Sir* **William Matthew Flinders** (1853—1942), angl. arheolog, univ. prof. v Londonu, izkopaval v Egiptu in Palestini, u. (89) v Jeruzalemu.

B: *Tell el-Amarna* (L 1894); *The Royal Tombs of the First Dynasty* (2 knj., L 1900—1901); *Abydos* (3 knj., L 1902—1904); *Methods & Aims in Archaeology* (L 1904); Memphis (6 knj., L 1909—1915); *Prehistoric Egypt* (L 1920); *The Arts and Crafts of Ancient Egypt* (E 1923); ‚*The Egyptian Lily*' (Ancient Egypt, 1929).

PETRODVOREC, do 1944 *Peterhof. Véliko palačo* je 1747—52 prez. B. F. *Rastrelli*.

L: EWA XIV (1967, stp 501 — L!).

PETRONELL v Spodnji Avstriji na področju nekd. predrim. naselbine in pozn. rim. obdonavske trdnjave (*Legio XV Apollinaris* resp. *Legio XIV gemina Martia victrix*) in mesta *Carnuntum*. V bližnjem *Bad Deutsch Altenburg* je *Museum Carnuntinum*.

L: Erich *Swoboda*: Carnuntum: seine Geschichte und seine Denkmäler (3. izd., Graz-K 1958 [1. izd. 1948]); EWA II (1960, stp 165-66 - L!); Reclam A I (1961 [1963]). - Cf. J. *Filip* (I 1966, p. 203-04).

Petronila (lat. *Petronella* ali *Petronilla*), kršč. svetnica (31. V.), mučenka, po legendah tudi hči sv. Petra. Up: npr. Guercino (*Pokop sv. Petronile*, 1622/23, Rim, Pin. Capitolina).

L: Réau III/3 (1959, p. 1063—65 — L!).

Petrova tašča → *Ozdravljenje Petrove tašče*

Petrova zatajitev (lat. *Petrus abnegat Dominum*, fr. *Le Reniement de saint Pierre*, hol. *De Verloochening van Petrus*, hrv. *Odreknuće sv. Petra*, nem. *Die Verleugnung des Petrus*, srb. *Odricanje Petrovo*), evang. ik. m. (e. g. Mt 26, 69—75), zaradi ugleda rim. papeštva v katol. umetn. redko predstavljan (v nasprotju s staro, biz. in protestantsko umetn.). Up (običajno prizor z deklo na dvorišču v. duhovna Kajfe): npr. *StS* v c. Sv. Apostolov v Peći (konec XIII. st.), Duccio (na → *Maestà*, 1308/11), Georges de La Tour (Nantes, Mus. des B.-A.), Rembrandt (d. 1660, Rijksmus. [do 1933 Eremitaža]).

L: Réau II/2 (1957, p. 438—40). — Cf. K. *Künstle* (1928, p. 431—33).

PETROVČE, vas v Savinjski dolini pri Celju (7 km). V *žup. c. Device Marije* (barokizirani sredi XVIII. st., *stropne freske* prezbiterija atr. → *Lerchingerju*) je delno ohranjen *Plainerjev olt.* (dat. na predeli 1605), ob c. t. i. *Petrovški križi* (Vid Königer v 3. četrt. XVIII. st.), sohe na podstavkih, ki so prej stale ob gl. cesti.

L: VrišerB (1963); »ArS« 1 (1967, t. 52), 3 (1969, t. 39). — Cf. A. *Cevc* (1959), J. *Curk* (Topogr. gradivo II Žalec 1967), M. *Marolt* (Dek. Celje II 1932).

Petrov čudežni ribolov → *Čudežni ribolov*

Petrovics, Elek (1873—1945), madž. um. zgodovinar in muzealec, 1914—35 direktor Um. muz. v Budimpešti.

L: zbornik: Petrovics Elek Emlékkönyv (Bu 1934, tudi f).

Petrović, Nadežda (1873—1915), srb. slikarka. R. v Čačku, štud. v Münchnu pri → *Ažbetu* in pozn. pri Juliusu *Exterju*, se spoprijateljila s slov. impresionisti Jakopičem, Groharjem in Jamo, u. (41) kot bolničarka prostovoljka za tifusom v Valjevu. S: npr. *Resnik* (Bgd, Nar. muz.), *Avtp.* (o. 1907, ib.).

L: Katarina *Ambrozić* (ELU 3, 1964, s. v. — L!). — Cf. K. *Ambrozić* (dis. 1956 — L!; 1958), A. *Čelebonović* (1965), M. *Stevanović* (1959).

Petrović, Veljko (1884—1967), srb. književnik in pisec o umetn., 1946—62 direktor *Nar. muz.* v Beogradu.

B (lik. umetn.): ‚*O slikarskoj umetnosti Srba u Vojvodini*' (Srpska umetnost u Vojvodini, Novi Sad 1927).

L: Miodrag *Kolarić* (ELU 4, 1966, s. v.); Božidar *Borko* (Delo, 1. VIII. 1967, nekr.).

»**Petrovški križi**« → *Petrovče*

Petru, Peter (1930—....), slov. arheolog, od jan. 1970 direktor Nar. muz. v Lj. Prom. 1966 z dis. *Antične žare v obliki hiše na Slovenskem.*

pet zvezd okrog glave, atribut → *Janeza Nepomuka* (ker so se baje svetile okrog njegovega trupla, ko se je spet prikazalo na Vltavi).

pevci v vlogah → *portreti igralcev v vlogah*

***Pevec Francisco D'Andrade kot Don Juan,** Slevogtov najslavnejši portret (o, pl, 215 × 160 cm, d. 1902, Stuttgart), najbolj znana podoba njegovega najljubšega modela, port. baritonista (1856—1921), ki je posebno uspeval v Mozartovem *Don Giovanniju.*

L (tudi s. v. *Slevogt*): Hans-Jürgen *Imiela*, Das Bildnis des Sängers Francisco D'Andrade als Don Giovanni, 1902 (W-RJb, 1961).

Pevsner, Antoine (1886—1962), rus.-fr. (ž.) kipar, brat Nauma → *Gaba* in ravno tako pomemben predstavnik → *konstruktivizma.* R. v Rusiji (Orel), po oktobrski revoluciji hkrati z → *Malevičem* in → *Kandinskim* prof. na moskovski ak., 1920 z Gabom objavil t. i. *Realistični manifest*, 1923 prek Berlina v Pariz (1930 postal fr. državljan), tam u. (76). P: npr. *Portret Marcela Duchampa* (celuloid na cinku, 1926, Yale), *spomenika* za študentsko univ. naselje v Caracasu v Venezueli (1950) in General Motors Scientific Research Inst. v Detroitu (1955).

L: Giedion-Welcker (1960); SeuphorS (1961); ReadS (1964); Henry R. *Hope* (EWA XI, 1966, s. v. — L!); »US« 12 (1970). — Cf. M. *Seuphor* (1949).

Pevsner, Nikolaus (1902—....), nem.-angl. (ž.) um. zgodovinar, eden izmed avtoritativnih poznavalcev zgod. arhitekture, zlasti na prehodu iz XIX. v XX. st.; do 1933 v Nemčiji. Predstojnik odd. za um. zgod. na *Birbeck College* (*Univ. of London*); ur. topogr. knj. z. *The Buildings of England* (od 1951 dalje), za katero je sam obdelal o. 25 zv., in véliko *The Pelican History of Art* (od 1953 pri zal. *Penguin Books*). Prom. 1924 s tezo o nem. baročnem stavbarstvu.

B: ‚*Gegenreformation und Manierismus*' (RepKw, 1925 — prev. cf. I 1968); **Barockmalerei in den romanischen Ländern, I: Die Italienische Malerei im Barockzeitalter* (Wi/Po 1928, »HdKw«); ‚*Giulio Cesare Procaccini*' (RArte, 1929); ‚*Die Wandlung von* 1650 *in der italienischen Malerei*'+ (WJb, 1932); **Pioneers of the Modern Movement: from William Morris to Walter Gropius* (L 1936; pozn. izd.: *Pioneers of Modern Design: from...*, NY 1949; 3. izd. 1960; nem. prev.: *Wegbereiter moderner Formgebung: Von William*

Morris bis Gropius, Hmb 1957, »RDE«; slov. prev. [Helena Menaše]: *Pionirji modernega oblikovanja*, Lj 1965, »Kozmos« 18); *An Enquiry into Industrial Art in England* (L 1937); ‚*Arthur H. Macmurdo*' (ArchR, 1938); **Academies of Art: Past and Present* (C 1940); ‚*Terms of Architectural Planning in the Middle Ages*' (JWCI, 1942); ‚*On the term »architectus«*' (Speculum, 1942); **An Outline of European Architecture* (Harm 1943; 7. izd. 1963; nem. izd. [ustrezna dopolnila]: *Europäische Architectur von den Anfängen bis zur Gegenwart*, Mn 1957; slov. prev. [Helena Menaše]: *Oris evropske arhitekture*, Lj 1966, »Kultura in zgod.«); ‚*The Genesis of the Picturesque*'+ (ArchR, 1944); ‚*The Architecture of the Mannerism*' (G. Gregson [izd.]: The Mint: Miscellany of Literature, Art and Criticism, L 1946); (& S. Lang) ‚*Apollo or Baboon*' (ArchR, 1948); (& S. Lang) ‚*The Doric Revival*'+ (ArchR, 1948 — cf. 1968 [rev.]); *Charles Rennie Mackintosh*+ (Mi 1950); *High Victorian Design*+ (L 1951); ‚*Goethe e l'architettura*' (Palladio, 1951 — cf. prev., I 1968); ‚*Reflections on Not Teaching Art History*' (The Listener, 1952 [št. 1235]); ‚*Art Furniture of the Seventies*'+ (ArchR, 1952); ‚*British Museum 1753—1953*' (ib., 1953); *The Englishness of English Art* (L 1955); (& S. Lang) '*The Egyptian Revival*'+ (ArchR, 1956); ‚*Art Nouveau*' (EWA I, 1959); (& J. Cassou & E. Langui) *Durchbruch zum 20. Jahrhundert: Kunst und Kultur der Jahrhundertwende* (Mn 1962 [nem. prev.]); pon. izb.: *Studies in Art, Architecture and Design, I—II* (L 1968 ali NY 1969).

L: AWWW (1960); Sternfeld-Tiedemann (1962); Luc *Menaše* (cf. bibl., supra, Oris, Lj 1966). — Cf. U. *Kultermann* (1966, tudi f).

Pfuhl, Ernst (1876—1940), nem. arheolog, r. v Berlin-Charlottenburgu, u. v Baslu, kjer je bil univ. prof.

B: **Malerei und Zeichnung der Griechen* (3 knj., Mn 1923); *Die Anfänge der griechischen Bildniskunst* (1927); *Masterpieces of Greek drawing and painting* (NY 1926; dop. izd. 1955).

L: Basler Jb. (1943, nekr.).

PHILADELPHIA, velemesto in pristanišče ob Atlantiku ob reki Delaware (ZDA, *Pennsylvania*), 1790—1800 gl. mesto ZDA.

~ **Beth Sholom Synagogue** sez. Frank Lloyd Wright (1957—59). *Svečniki* v barvah, ki ustrezajo kabalističnemu svetlobnemu nauku (cf. s. v. *kabala*).

L: Mortimer J. *Cohen:* Beth Sholom Synagogue (Phi 1959).

~ **Philadelphia Museum of Art** (*Benjamin Franklin Parkway & Fairmont Avenue*), eden izmed → *sedmih vélikih amer. muzejev*. V nasprotju z J. G. Johnsonovo z. (cf. infra) gospoduje v celoti mod. umetn., ki je predstavljena z zbirkami Louise and Walter Arensberg (1950), A. E. Gallatin (1952), Carroll S. Tyson (1963) in Louis E. Stern (1963). Direktorji: S. Fiske → *Kimball* (do 1955), Henri *Marceau*, zdaj Evan H. *Turner*. S: med star. umetniki zastopani npr. N. Poussin (*Zmagoslavje Neptuna in Amfitrite*, o. 1636), Zurbarán in Gainsborough, pos. med Američani B. West, Ch. W. Peale (*Skupina na stopnicah*, 1795), Th. Sully, Th. Eakins, W. M. Harnett in Ben Shahn, sicer pa iz XIX.—XX. st. Corot, Delacroix, Diaz de la Peña, Courbet, J. Israëls, É. Manet (*Le Bock*, d. [18]73), Degas, Cézanne (npr. t. i. *Véliki kopalci*, 1898—1905), C. Monet (npr. *Topoli*, d. 1891), Renoir (npr. *Les Baigneuses*, d. [18]87), »carinik« Rousseau, van Gogh, Kandinsky, Bonnard, Vuillard, Rouault, Matisse, Klee, Léger, Picasso (npr. *Avtp.*, d. 1906), J. Metzinger, Braque, Burljuk, Modigliani (*La Polonaise*, 1918), Pascin, R. Delaunay, Gris, Arhipenko, Arp, M. Duchamp (najpomembnejša z., npr. *Akt, ki se spušča po stopnicah št. 2*, d. [19]12), De Chirico, Chagall (npr. *Avtp.*, karton, d. 1914; *Purim*, 1916/18), Kisling, M. Ernst, Miró, Soutine. — P: mdr. Barye (53 kosov!), Renoir, Duchamp-Villon, Brancusi (19 kosov!), Picasso, Modigliani, Arhipenko, Arp, Zadkine, Lipchitz, itd. — Od 1934 v istem poslopju sicer povsem samost. John G. Johnson Collection. Med slikarji zastopani izmed Italijanov Giovanni di Paolo (*Nikolaj Tolentinski reši ladjo na morju*, les), Antonello da Messina (*Moški portret*, les), Botticelli (npr. *Lorenzo Lorenzano*, les), Leandro Bassano itd., izmed Nizozemcev Jan van Eyck (*Stigmatizacija Frančiška As.*, les — varianta torinske slike), Rogier van der Weyden (*Kristus na križu* in *Marija in Janez Ev.*), D. Bouts (*Mojzes pred gorečim grmom*, les), in H. Bosch, izmed Francozov Lieferinxe (4 table s *prizori iz Boštjanove legende*), Courbet, Manet), izmed Holandcev Rembrandt (npr. *Najdenje Mojzesa*, d. 1656) in Steen.

L: Catalogue of a Collection of Paintings and Some Art Objects, I: Italian Paintings by Bernard *Berenson* (Phi 1913), II: Flemish and Dutch Paintings by W. R. *Valentiner* (ib. 1913), III: German, French, Spanish and English Paintings and Art Objects by W. R. *Valentiner* (Phi 1914 — vse v 300 izvodih tiskani kat. J. G. Johnsonove z.); John G. Johnson Collection: Catalogue of Paintings (Phi 1941); E. M. *Benson:* Masterpieces in the Philadelphia Museum of Art (NY 1952, »MMM« LP); Paintings from the Arensberg and Gallatin Collections of the Philadelphia Museum of Art (NY 1961). [rk, Guggenheim]); Check List of Paintings in the Philadelphia Museum of Art (Phi 1965); *Barbara *Sweeny*: John G. Johnson Collection: Catalogue of Italian Paintings (Phi 1966). — Cf. J. *Canaday* (1955), pos. *PMA B.*

·· **Philargyria** → *Filargiría*

Philippi, Adolf (1843—1918), nem. um. zgodovinar, prof. za arheologijo na univ. v Göttingenu (1874—93), potem priv. znanstvenik; u. v Dresdenu (75).

B: *‚Über die römischen Triumphal-Reliefs und ihre Stellung in der Kunstgeschichte‘* (Abh. der Kgl. Sächsischen Ges. der Wissenschaften [Lpz], 1874); *Kunstgeschichtliche Einzeldarstellungen, I—II: Die Kunst der Renaissance in Italien* (2 knj., Lpz-Bl 1897; 2. izd. 1905), *III: Die Kunst des 15. und 16. Jahrhunderts in Deutschland und den Niederlanden* (Lpz 1898), *IV: Die Kunst der Nachblüte in Italien und Spanien* (Lpz 1900), *V: Rubens und die Flamländer: Die Blüte der Malerei in Belgien* (ib. 1901) & *VI: Die Blüte der Malerei in Holland* (Lpz-Bl 1901); *Florenz* (Lpz 1903, »BK« 20; 4. izd. [Walther Heil] 1926); *Der Begriff der Renaissance: Daten zu seiner Geschichte* (Lpz 1912).

Phillips, Duncan (1886—1966), amer. um. zbiralec in pisec o umetn., ust. *Phillips Coll.* v Washingtonu, odlično z. slik amer. in evr. umetnikov, zlasti od o. 1870 dalje.

B: *Collection in the Making* (1926); *The Artist Sees Differently* (1931); *The Leadership of Giorgione* (Wsh 1937); *The Phillips Collection* (Wsh 1952).

L: WWAA (1959).

Philo Judaeus, Filon Aleksandrijski (o. 20 pred—o. 54), ž. filozof v Aleksandriji, povezoval v svojem delu judaizem in helenizem. Znova odkrit med humanisti v Italiji XV. st.: v 1470-ih in na zač. 1480-ih let njegove zbr. spise prev. v latinščino grš. učenjak Lilius Tifernas (papežu Sikstu IV. posv. rkp. v Bibl. Vat., Ms. Vat. lat. 180—83: *Philonis Judaei opera a Lilio Tifernate latine versa*). Filonova interpretacija Mojzesove vloge pri tem služila za enačbo *Mojzes = typus papae*, kot se kaže v poslikavi → *Sikstinske kap.*

B: *Philo Alexandrinus: Opera quae supersunt, Editio maior* (7 knj., Bl 1896—1930, izd. L. Cohn & P. Wendland; pon. 1962).

L: H. *Leisegang* (Pauly-Wissowa 19, 1941); H. A. *Wolfson:* Philo (C [Mass.] 1947); R. R. *Bolgar:* The Classical Heritage (C 1954). — Cf. É. *Brehier* (1950), D. L. *Ettlinger* (Ox 1965), E. R. *Goodenough* (1935; 1938; 1940).

Philostratus → *Filostrat*

phylactère (fr.) → *napisni trak*

Phyllis → *Aristotel(es)*

Physiognomische Fragmente → *Lavater*

Physiologus, srednjev. knj. o → *živalih*, imen. po neznanem avtorju (*physiologus* = naravoslovec), nastala v prvotni obliki v II. st. v helen. svetu, morda v Aleksandriji; od VII. do XIII. st. poleg Biblije najbolj razširjena knj., temeljnega pomena za razumevanje srednjev. ikonografije živali. Po prev. iz grščine in lat. jezika še številni prev. in predelave v nemščini in drugih jezikih, med IR najbolj znani iz Smirne iz XI. st. (cf. J. *Strzygowski*, 1899). Resnične in izmišljene živali (skupaj čez 40) so z najrazličnejšimi lastnostmi simbolično povezane s Kristusom, hudičem, cerkvijo in človekom; izmišljene: antolops, enorožec, féniks, kaländer, onokentaver, povodna kača, prašičji slon, prion in sirena; resnične: bober, čaplja, divji osel, golob, hijena, ibis, ihnévmon, jastreb, jelen, jerebica, jež, kača, kit, krokar, kuščar, lastovica, lev, lisica, močerad, mošusovo govedo, mravlja, opica, orel, panter, podlasica, povodni konj, slon, smrdokavra (vdab), sova, vidra, vólkec, vrana in žaba.

L: Friedrich *Lauchert:* Geschichte des Physiologus (Str 1889); Emil *Peters:* Der griechische Physiologus und seine orientalische Übersetzungen (Bl 1898); Max *Wellmann:* Der Physiologus: Eine religionsgeschichtlich-naturwissenschaftliche Untersuchung (Lpz 1930); E. *Peterson*, Die Spiritualität des griechischen Physiologus (ByZ, 1954); Réau I (1955, p. 77); Otto *Seel:* Der Physiologus (Z-Stu 1960 [prev. & kom.]); Florence *McCulloch:* Medieval Latin and French Bestiaries (1962, »Univ. of North Carolina Stud. in the Roman Languages and Literatures« 33); Friedrich *Maurer:* Die religiösen Dichtungen des 11. und 12. Jahrhunderts: Nach ihren Formen besprochen und herausgegeben, I (Tü 1964, p. 169—245 [Der Millstätter Reimphysiologus]). — Cf. E. *Cevc* (1949/50), K. *Künstle* (1928), J. *Strzygowski* (1899).

PIACENZA, mesto v sev. Italiji (*Emilia-Romagna*), ki ga je 1545 papež → *Pavel III.* podaril svojemu sinu Pieru Luigiju Farneseju.

L: EWA VIII (1963, stp 609—10 — L!).

~ **piazza dei Cavalli,** imen. po 2 *konjeniških spom.*, ki ju je ustvaril Francesco → *Mochi:* iz let 1612—20 *Ranuccio Farnese*, iz 1620—25 pa *Alessandro Farnese*. Na trgu *Pal. Comunale*, imen. *il Gotico* (zač. 1281) s tradicionalnimi odprtimi arkadami v pritličju in polkrožno uokvirjenimi triforami in kvadriforami v nadstr.

L: EWA VI (1962, t. 339); »MdS« 43 (t. VI—XII). — Cf. J. *Pope-Hennessy* (III 1963). J. *White* (Harm 1966), R. *Wittkower* (ib. 1958).

~ **stolnica,** *il Duomo Sta Maria Assunta*, triladijska bazilika s transeptom, sez. 1122—o. 1235 (srednja ladja že s 6-delnim obokom). Portale krasijo *reliefi* Wiligelmovih učencev in jih je verj. oblikoval mojster → *Nicolaus.*

L: Angiola Maria *Romanini*, Die Kathedrale von Piacenza: Der Bau des 12. und 13. Jahrhunderts (ZfKg, 1954); »PKG« 5 (1969, t. 225).

~ **Galleria d'Arte Moderna Ricci Oddi** (*via San Siro 13*): precéj bogata z. it. slikarstva XIX. in XX. st.

L: Ferdinando *Arisi:* Galleria d'Arte Moderna Ricci Oddi, Piacenza (1967).

~ **Museo Civico** (*via San Tomaso 14*): arheol. z. in z. slik XV.—XVIII. st.

L: Ferdinando *Arisi:* Il Museo Civico di Piacenza (Piacenza 1960).

Piazzetta, Giovanni Battista (1682/83—1754), it. beneški slikar in grafik, dkč. svoj uk pri Gius. M. Crespiju v Bologni, pred 1711 se vrnil v Benetke, ki jih ni več zapustil, od 1750 dalje direktor tamk. ak. S: olt. podobe, žanrski prizori in portreti, npr. *Jakoba star. peljejo na morišče* (verj. 1717, Benetke, S. Stae), *Marija se prikaže sv. Filipu Neriju* (1725/27, ib., Sta Maria della Fava), *Glorija sv. Dominika* (stropna slika na pl, 1727, ib., Ss. Giovanni e Paolo, capp. di S. Domenico), *Vedeževalka* (o. 1740, Accad.), *Obrežna idila* (preprosto & odlično življenje na deželi, o. 1740, Wallraf). — Ilustr. Bossueta (*Oeuvres*, 1736/57), Guillauma Delisla (*Atlas*, 1740) in *Officium Beatae Virginis* (1740), J. Miltona (*Paradise Lost*, 1742) in T. Tassa (*La Gerusalemme liberata*, 1745).

L: Michael *Levey* (EWA XI, 1966, s. v.); L. *Vertova* (Kindler IV, 1967, s. v. — L!). — Cf. M. *Levey* (1959), R. *Pallucchini* (1934 [1943]; 1956), A. *Ravà* (1921).

Pica, Agnoldomenico (1907—....), it. pisec o lik. umetn.

B: *12 opere di Giorgio De Chirico* (Mi 1944).

Picabia, Francis (1879—1953), fr. (šp.-fr.) slikar. R. v Parizu kot sin Kubanca in Francozinje, že 1909 napravil »prve abstr. podobe« (z barvnimi svinčniki), menjaval smeri hitreje kot kateri koli drug slikar, posnemal Sisleya, kubiste, bil skupaj s slikarji skupine *Section d'or*, se približal orfizmu, bil dadaist, surrealist, itd., živel kot ekscentričen bogataš pa v Parizu reven in bolan u. (75). S: *Udnie* (1913, MAM), itn. (številni izzivalni naslovi).

B: *Poèmes et dessins de la fille née sans mère* (1918).

L: Dict peint mod (1954, s. v.); M. *Sanouillet:* Picabia (P 1964); H. *Read* (Kindler IV, 1967, s. v. — L!). — Cf. H. H. *Arnason* (1968 ali 1969), B. *Dorival* (1957 [I]), M. *Georges-Michel* (1957), W. *Haftmann* (4. izd. 1965), itd.

Picard, Charles (1883—1965), fr. klas. arheolog, avtor temeljnih del za zgod. grš. kiparstva, Kartagino itd., prof. na Sorboni, član *Inst. de France*.

B (18 knj. & o. 1500 drugih prispevkov): *La sculpture antique des origines à Phidias* (P 1923, »Manuels d'hist. de l'art«); *La sculpture antique de Phidias à l'ère byzantine* (P 1926, ista z.); *La Vie privée dans la Grèce classique* (P 1930); **Manuel d'Archéologie grecque: La Sculpture, I—IV* (7 knj., P 1935—1964); *Karthago* (4 knj., P 1950—1953); *La Vie quotidienne à Carthage* (P 1958); ‚*Imagérie médiévale inscrite de »Pythagore«: de Gračanica (Yougoslavie) à Reims*' (RA, 1962).

L: J. *Charbonneaux* (Le Monde, 17. XII. 1965, nekr.). — Zbornik: Mélanges d'archéologie et d'histoire offerts à Charles Picard à l'occasion de son 65e anniversaire (2 knj., P: PU 1949).

Picasso, Pablo (Ruiz y), (1881—....), šp. slikar, risar, grafik, kipar (ilustrator, keramik in scenograf), najbolj mnogostranski, vpliven in znan lik. umetnik XX. st., z G. Braquom utemeljitelj → *kubizma*. R. 25. okt. v Málagi, z 12 leti (1893/94) že docela izurjen risar, štud. slikarstvo v Barceloni (1896) in na ak. v Madridu, 1900 prvič (za 3 mesece) obiskal Pariz, 1904 se tu naselil (v pozn. letih mdr. v Vallaurisu in 1955—61 v Cannesu). V njegovem izrednem umetniškem razvoju, ki odseva tako rekoč vse lik. smeri 1. pol. XX. st. (in je na večino izmed njih tudi vplival), razločujemo predvsem »realistično obdobje« (1895—1901), »modro obdobje« (*époque bleue* 1901—04), »rožnato obdobje« (*époque rose* 1905—06), prehod v kubizem zaznamujoče »cézannovsko obdobje« (1907—09), »hermetični kubizem« (1910—12), »sintetični kubizem« (1913), vrnitev k neoklasicizmu (o. 1920), itd. Kot modeli in delno tudi po spominih, ki so jih objavile, znane tudi žene, s katerimi je živel: Fernanda *Olivier* (1906—12, cf. L), Marcelle *Humbert* (1912—15), Olga *Kohl* (u. 1955, poroka 1918, sin 1921), Marie-Thérèse *Walter* (hči 1935), Dora *Maar* (od 1936), Françoise *Gilot* (1943—53, 2 otroka) in Jacqueline *Roque* (poroka 1962). Od 1944 član fr. komunistične partije. S: *Gustave Coquiot* (1901, MAM), *Moulin de la Galette* (1901, New York, z. Thannhauser), *Stara žena* (1901, PMA), *Jaime Sabartés* (1901, Moskva, Muz. mod. zah. umetn.), *Avtp. z napisom Yo* (1901, New York, z. J. H. Whitney), *Stari kitarist* (*Le vieux guitariste*, 1903, AIC), *Življenje* (*La Vie*, 1903, CMA), *Likarica* (*La Repasseuse*, 1903, New York, z. Thannhauser). *Družina Soler* (1903, Liège, Mus. des B.-A.), *Družina akrobatov* (1905, Washington), *Sedeči akt* (nedk., 1905, MAM), *La Toilette* (1906, Buffalo), **Gertrude Stein* (1906, MM), Avtp. (1906, PMA), **Avignonske gospodične* (*Les Demoiselles d'Avignon*, 1907, MAM), *Ambroise Vollard* (1909/10, Puškin), *Wilhelm Uhde* (pomladi 1910, London, Mrs. Lee Miller Penrose), *Daniel-Henry Kahnweiler* (1910, AIC), »*Ma Jolie*« (1911/12, MMA), *Violina* (*Le Violon*, 1913, H. Rupf), *Harlekin* (1915, MMA), *Harlekin* (1917, Barcelona, Mus. de Arte Moderno), *Oporto* (d. [19]19, New York, z. Thannhauser), *Tri žene ob vodnjaku* (*Femmes à la fontaine*, 1921, MMA), *Trije godbeniki* (1921, PMA in MMA), *Žena v belem* (1923, MM), *Trije plesalci* (1925, Picassova z.), *Tihožitje z ant. glavo* (*Nature morte à la tête antique*, 1925, MAM), *Sedeča kopalka* (1930, MMA), *Dekle pred ogledalom* (1932, MMA), *Muza* (*La Muse*,

1935, MAM), **Guernica* (1937, MMA [umetnikovo posojilo]), *Jaime Sabartés* (d. 22. 10. [19]39, Pariz, Jaime Sabartés), *Nočni ribolov v Antibesu* (*Pêche de nuit à Antibes*, avg. 1939, MMA), *Prvi koraki* (1943, Yale), *Tihožitje z emajlirano ponvo* (*Nature morte à la casserole émaillée*, 1945, MAM), variacije na Delacroixove *Alžirke* (1954 do 55), Velázquezove *Las meninas* (1957), Manetov *Zajtrk na travi* (1960) in Poussinovo *Ugrabljenje Sabink* (1962, MAM), itd. — G (jedk., akvat., lito. itn.): npr. *Le Repas frugal* (jedk., 1904), serija *Saltimbanques* (jedk., 1905), *Minotauromachia* (jedk., 1935), popularni *Golob* (lito., 1949). — P (prvi kip 1905): npr. *Ženska glava* (1909, bron v MMA), *Kozarec absinta* (poslikan bron in srebrna žlička, 1914, ib.), *Mož z jagnjetom* (1944, bron na trgu v Vallaurisu in PMA), *Koza* (1950, Picassova z.), *Babuín z mladičem* (bron, 1951, MMA), številna *keramična dela* od 1947 dalje. — Ilustr. mdr. dela Maxa Jacoba, A. Salmona, Ovida (*Les Métamorphoses*, 30 jedk., Lausanne: Sk 1931), Balzaca (*Le Chef-d'Oeuvre inconnu*, 13 jedk., P: Vollard 1932), G. Seldesovo verzijo Aristofanove *Lizistrate* (33 risb & 6 jedk., Limited Editions Club of America 1934), P. Eluarda, lastno satirično antifašistično pesem *Sueño y mentira de Franco* (jedk., 1937), Buffona (*Histoire naturelle*, 31 akvat., o. 1937, izd. 1942), Meriméeja (*Carmen*, 38 jedk. in 4 akvat., 1946), z. svojih s Kahnweilerjem izdanih pesmi (*Poèmes et lithographies*, 1954), itd. — R: *Guillaume Apollinaire* (d. 1916), *Portret Igorja Stravinskega* (d. 31—12—[19]20), 180 risb na témo »*Umetnik v svoji delavnici*« (1953—54), itd.

L: W. *Grohmann* (ThB XXVI, 1932, s. v. — L!); Fernande *Olivier:* Picasso et ses amis (P 1933); Edouard-Joseph III (1934, s. v.); Fernand *Mourlot:* Picasso lithographe (3 knj., Monte-Carlo 1949—1964); HPM III (1950); Dict peint mod (1954); Bernhard *Geiser* & Hans *Bolliger:* Pablo Picasso: Das graphische Werk (Stu 1955; angl. izd.: Picasso: Fifty-five years of his graphic work, NY 1958); Lj Gr (1955; 1957; 1959); H. *Matarasso:* Bibliographie des livres illustrés par Picasso (Nice 1956); J. K. *Foster:* Posters of Picasso (NY 1957); Robert *Dangers:* Pablo Picasso: Darstellung und Deutung (Mn 1958); J. *Golding:* Cubism (L 1959); ReadP (1959); Giedion-Welcker (1960); SeuphorS (1961); D. D. *Duncan:* Picasso's Picassos (NY 1961); WWA (1962); ReadS (1964); Françoise *Gillot* & Carlton *Lake:* Life with Picasso (NY-Trt-L 1964; slov. prev. Življenje s Picassom, Lj 1967); Hélène *Parmelin:* Picasso: Les Dames de Mougins, Secrets d'alcôve d'un atelier (P 1964); *ead.:* Picasso: Le Peintre et son modèle (P 1965); *ead.:* Picasso: Notre Dame de Vie (P 1966); EWA XI (1966, s. v. — L!); Pierre *Daix* & Georges *Boudaille:* Picasso 1900—1906 (Neuchâtel 1966; nem. izd.: *Picasso: Blaue und rosa Periode*, Mn 1966); NRazgl (24. XII. 1966, p. 506—07); Herbert *Read* (Kindler IV, 1967, s. v. — L!); France *Stelè* (Delo, 4. III. 1967, p. 19); G. *Bloch:* Pablo Picasso: Catalogue de l'oeuvre gravé et lithographié 1904—67 (Bern 1968); L'opera completa di Picasso blu e rosa (Mi 1968, uv Alberto *Moravia*, kat. Paolo *Lecaldano*, »CA« 22); Douglas *Cooper:* Picasso: Théâtre (P 1968); *id.:* Picasso: Les Déjeuners (Lausanne 1969 [variacije na Manetovo sliko]); Picasso 347 (2 knj., Random House/Maecenas Press 1970 [grafike iz 1968]). — Cf. G. C. *Argan* (1953), R. *Arnheim* (1962), A. H. *Barr* (1946), O. *Bihalji-Merin* (1965); W. *Boeck* (1955), L.-G. *Buchheim* (1959), J. *Camón Aznar* (1956), J. *Cassou* (1937 [1952]), A. *Cirici Pellicer* (1946 [1950]), C. *Einstein* (1926 [1932]), F. *Elgar* (1956; 1957), I. *Erenburg* (1962, p. 193—205), F. *Fels* (1950), W. *George* (1924; 1926), M. *Georges-Michel* (1957), M. *Jacob* (1953), D.-H. *Kahnweiler* (1949; 1955; 1957; 1961), J. *Lassaigne* (1952), W. *Lieberman* (1946), E. *Prampolini* (1943), M. *Raynal* (1921; 1923; 1953), R. *Rosenblum* (1960), J. *Sabartés* (vse), A. *Salmon* (1955—1956), G. *Stein* (1938), J. J. *Sweeney* (1941), W. *Uhde* (1938), C. *Zervos* (*1932—1970, izšlo 22 knj.), tudi Hans L. *Jaffé* (F 1969, »I Maestri del Novecento« [L!]; slov. izd. pri DZS). — Film: Le Mystère Picasso (režija Georges *Clouzot*, 1955).

Piccolomini, Enea Silvio → *Pij II.*

Picelj, Ivan (1924— ....), hrv. abstr. slikar in grafik in izvrsten oblikovalec, štud. na ak. v Zgb (1943—46), soust. skupine → *Exat 51*, se mdr. ukvarja s knj. opremo.

L: Radoslav *Putar*, Dizajner Ivan Picelj (Arhitektura, 1962); Lj Gr (1963—65 & 1969); Mladen *Grčević* (ELU 3, 1964, s. v.); IV beogradski trijenale jugoslovenske likovne umetnosti (Bgd 1970 [rk, MSU] — L!). — Cf. J. *Denegri* (1966).

Pictura, knj. z. zal. *Pierre Tisné* v Parizu. Pregledi slikarstva posameznih obd., ozemelj resp. središč. Med avtorji npr. B. *Dorival* (I—II 1957), G. *Francastel* (1956; 1958), P.-H. *Michel* (1961), itd. Barvne repr.

la **pièce de réception** (fr.), »sprejemni kos«, kip (e. g. → *Hipolitova smrt* J.-B. Lemoyna star.) ali slika (npr. Watteaujevo »*Vkrcanje*«), ki jo je moral umetnik predložiti za sprejem v → *Académie Royale de Peinture et de Sculpture* (hrv. *ocjensko djelo*, nem. *das Aufnahmestück*).

Piedra gloriosa *o de la estatua de Nebuchadnesar con machas y diversas de la S. S. y antiguos sabios. Compuesto por el Hacham Menasseh ben Israel. Amsterdam. Anno 5415.* V uvodu 25. *IV. 5415*, tj. 1655 dat. knjigo je Rembrandt njenemu avtorju, staremu prijatelju (*portret*, jedk., d. 1636; v olju *Flinck*) ilustr. s 4 jedk.: → *Nebukadnezarjevo vídenje orjaka*, → *Jakobova lestev*, → *David premaga Goljata* in → *Danijelovo vídenje 4 živali*. Po mesijansko mistični razlagi rabina M. ben I. je bil namreč kamen, ki se je utrgal, zadel podobo, postal gora in napolnil svet (Dan 2, 29—45), identičen s kamnom, ki si ga je bil Jakob zvečer dal za zglavje v Betelu (1

Mojz 28, 11) ter ga zjutraj post. za spom. (1 Mojz 28, 19), pa kamnom, s katerim je David zadel Filistejca v čelo (1 Kralj 17, 49).

L: cf. F. *Landsberger* (1946), L. *Münz* (1952 — L!).

Piemont (it. *Piemonte*), dežela v severozah. Italiji. Med kraji s pomembnimi um. spom. npr. → *Manta*, → *Novalesa*, → *Torino* (gl. mesto).

L: T. C. I., Attraverso l'Italia, I: Piemonte (Mi 1930); EWA VIII (1963, stp 531—41 — L!). — Cf. V. *Viale* (vse, zlasti *1963).

PIENZA, mestece v Toskani, imen. po → *Piju II.* (Aeneas Silvius Piccolomini, papež 1458—64), ki je dal sezidati njegovo mestno središče Bern. → *Rossellinu* (1459—63), in sicer *katedr.* (1459 do 62), *Pal. Piccolomini* (1459—63 po zgledu Albertijevega *Pal. Rucellai* v Florenci) in *Pal. Comunale.* Iz XV. st. tudi *Pal. Ammannati.*

L: P. *Torriti:* Pienza e i suoi dintorni (Gva 1956); EWA VIII (1963, stp 636 — L!). — Cf. L. H. *Heydenreich* (1937).

Pieper, Paul (1912—....), nem. um. zgodovinar in muzealec, kustos za staro nem. slikarstvo v *Landesmus. f. K. u. Kulturgesch.* v Münstru na Westfalskem.

B: *Kunstgeographie: Versuch einer Grundlegung* (Bl 1936, »Neue deutsche Forsch.« 6); ‚*A Double-Portrait by Hermann tom Ring in England*' (BM, 1954); (& Theodor Riewerts) *Die Maler tom Ring: Ludger der Ältere, Hermann und Ludger der Jüngere* (Mn-Bl 1955, »Westfälische K.«); ‚*Hermann tom Ring als Bildnismaler*' (Westfalen, 1956); ‚*Hermann tom Ring und die Bildform des norddeutschen Manierismus*' (W-RJb, 1956); ‚*Das Rietberg-Bildnis von Hermann tom Ring*' (Westfalen, 1958); ‚*Die Propheten- und Sibyllenfolge von circa 1450: Oberrhein oder Westfalen ?*' (Kchr, 1960); ‚*Ludger tom Ring d. J.: Die Hochzeit zu Kana*' (Niederdeutsche Beitr. zur Kg., II, 1962); *Das Westfälische in Malerei und Plastik* (Mn 1964, »Der Raum Westfalen« 4); ‚*Ein Muttergottesbild von Hermann tom Ring*' (Anz GN, 1964); ‚*Eine Tafel von Robert Campin*' (Panth, 1966); ‚*Böhmische Kunst 1350 bis 1420: Zu den Ausstellungen in Brüssel und Rotterdam*' (Kchr, 1966); ‚*Ring, Hermann tom*' (Kindler V, 1968); ‚*Ring d. Ä., Ludger tom*' (ib.); ‚*Ring d. J., Ludger tom*' (ib.).

Piero della Francesca (verj. 1415/20—1492), it. slikar, eden izmed v. umetnikov it. quattrocenta, takó rekoč znova odkrit v XX. st. R. in u. v Borgu San Sepolcro (zdaj *Sansepolcro*) blizu Arezza, učitelj mu je bil Domenico Veneziano, vplival pa je nanj tudi Paolo Uccello. Mojster → *perspektive* (o kateri je tudi napisal traktat) in strogo grajene kompozicije, vprav geometrijsko zasnovanih likov s poenostavljeno telesnostjo, v kateri so izvirno spremenjene vse naturalistične nadrobnosti; s svetlimi barvami nadaljeval Domenica Veneziana. S: *Sv. Hieronim z donatorjem* (les, o. 1448/50, Accad.), *Krst v Jordanu* (les, o. 1448/50, Nat. Gall.), *poliptih Marije zavetnice s plaščem* (*Polittico della Misericordia*, 1445/55 [60?], Sansepolcro, Pin. Comunale), *Sigismondo Pandolfo Malatesta pred svojim patronom, sv. Sigismundom* (freska, 1451, Rimini, Tempio Malatestiano), *Bičanje* (les, o. 1455, Urbino, Gall. Naz. delle Marche) slavne freske s **prizori iz* → *Križeve legende* v → *Arezzu* v c. S. Francesco (o. 1452/60), *Marija Magdalena* (freska, o. 1460, Arezzo, Duomo), *Madonna del Parto* (freska, o. 1460, Monterchi, Capp. del Cimitero), **Vstajenje* (freska, 1463/65, Sansepolcro, Pin. Comunale), *Hêrakles* (sneta freska, o. 1465, Boston ISG), **urbinski diptih: Battista Sforza in Federico II. da Montefeltro* (na hrbtni strani njuna »*triumfa*«, o. 1465?, Uffizi), *Madonna di Senigallia* (*Madona z blagoslavljajočim otrokom in angeloma*, les, o. 1470, Urbino, Gall. Naz. delle Marche), **Rojstvo* (les, o. 1470, Nat. Gall.).

B: cf. G. *Nicco Fasola* (1942).

L: F. *Witting:* Piero dei Franceschi (Str 1898); Venturi VII/1 (1911); G. *Gronau*, Franceschi, Piero dei (ThB XII, 1916 — L!); van Marle XI (1929); Berenson Ox (1932); P. *Toesca* (EI XXVII, 1935); SchlosserL (1964); A. *Chastel* (Dict peint it, 1964, s. v.); Stefano *Bottari* (EWA XI, 1966, s. v. — L!); L'opera completa di Piero del Francesca (Mi 1967, uv Oreste *Del Buono*, kom. Pierluigi *De Vecchi*, »CA« 9); L. *Berti* (Kindler IV, 1967, s. v.). — Cf. J. *Alazard* (1948), B. *Berenson* (1950 [1954]), K. *Clark* (1951), M. *Davies* (1951 [1961]), H. *Focillon* (1952), H. *Graber* (1920), R. *Longhi* (1927 [1946 —L!]), L. *Venturi* (1954).

Piero di Cosimo (1461/62—1521), it. florent. slikar, imen. po svojem učitelju Cosimu → *Rosselliju*, kateremu je po Vasariju pomagal v → *Sikstinski kap.* Vsem vplivom navkljub njegovo delo zelo izvirno povezuje quattrocento in vis. renesanso ter do neke mere celó napoveduje pozn. dobo. S: med humorističnimi in groteskmi mit. prizori je s slikami za bogatega florent. trgovca z volno Francesca del Pugliese (o. 1485/90) predstavljena *aera ante Vulcanum* — življenje v kameni dobi (vse les) s slikama *Lova* (MM) in *Bega iz gorečega gozda* (Ashmolean) — in *aera sub Vulcano* s slikama *Najdenje Vulkana* (Hartford) in *Vulkan in Éol kot učitelja človeštva* (Ottawa), s slikama za Giovannija Vespuccija (les, o. 1498) je ponazorjena *aera sub Baccho* — *Odkritje medu* (Worcester [Mass.], Art Mus.) in *Silenove nezgode* (Fogg), iz o. 1510/20 pa sta tabli s *Prometejevim mitom*, in sicer *Prometej ustvari človeka* (Alte Pin.) in *Prometej da človeku ogenj* (Strasbourg, Mus. des B.-A.); med drugimi mit. podobami *Venera, Mars in Kupido* (les, o. 1498, Dahlem [nekdaj v Vasarijevi lasti; na Venerini des. nogi v *trompe l'oeil* naslikan metulj]), »*Smrt Prokride*« (Nat. Gall.) in *Boj ken-*

tavrov in lapitov (ib.), med portreti *Profilni portret Simonette Vespucci* (*La Bella Simonetta*, Chantilly), *Francesco Giamberti* in *Arhitekt Giuliano da Sangallo* (oba les, Mauritshuis) in kot atr. *Mož v oklepu* (po 1504, Nat. Gall.), med cerkv. podobami npr. *Brezmadežno spočetje z Janezom Ev.*, *Dominikom*, *Katarino*, *Margareto*, *Antoninom in Petrom* (Uffizi), *Čaščenje pastirjev* v nekd. Kaiser-Friedrich-Mus. pa je bilo 1945 uničeno.

L: Vasari-Milanesi IV (1906); Venturi VII/1 (1911); Berenson Ox (1932); B. *Degenhart* (ThB XXVII, 1933, s. v.); Panofsky Stud (1939 [1962 — L!)]; Panofsky Ren (1960); A. *Chastel* (Dict peint it, 1964, s. v.); E. P. *Fahy, Jr.*, Some later works of Piero di Cosimo (GBA, 1965); Mina *Bacci:* *Piero di Cosimo (Mi 1965 — L!); Marco *Chiarini* (EWA XI, 1966, s. v.). — Cf. J. *Alazard* (1924), B. *Berenson* (1938 [1961]; 1963); R. L. *Douglas* (1946), M. *Davies* (1951 — L!), S. J. *Freedberg* (1961), F. *Knapp* (1899), E. *Panofsky* (1937; 1936/37), H. *Ulmann* (1896).

Piero di Giovanni → *Lorenzo Monaco*

Pierre de Montreuil ali *de Montereau* (po dkm. lat. obliki *Petrus de Musterolo*), (u. 17. III. 1266), fr. arh., »*the most logical architect who ever lived*« (Panofsky), na svojem nagrob. v St.-Germain-des-Prés v Parizu imen. *Doctor Lathomorum*. Sez. je nekd. *refektorij* in nekd. *Marijino kapelo* (*Chapelle de la Vierge*) v opatijski c. Saint-Germain-des-Prés v Parizu, zgodovinsko pomembno **ladjo* opatijske c. → *Saint-Denis* (zač. 1231, prvič presteklena stena za triforijem [*triforium ajouré*] in služniki, ki neovirano vodijo od tal do oboka), naposled 1259—66 kot naslednik → *Jeana de Chelles* (čigar učenec in pozn. tekmec je verj. bil) dkč. *juž. del* **transepta* katedr. Notre-Dame v Parizu. Mdr. mu pripisujejo *refektorij* v nekd. opatiji Saint-Martin-des-Champs (ib., zdaj *Conservatoire des Arts et Métiers*) in tudi slavno *Sainte-Chapelle* (ib.).

L: cf. P. *Frankl* (Harm 1962), M. *Mušič* (I 1965), E. *Panofsky* (Gothic Architecture 1951 [1957]), J. *Porcher* (1964), etc.

Pietà (lat. *Imago Beatae Virginis de pietate*, fr. *la Vierge de Pitié*, nem. *das Vesperbild* ali *die Marienklage*, po Cevcu nerodno *Sočutna*), ik. m. žalostne Marije z mrtvim Jezusom v naročju (it. *la pietà = usmiljenje*, tudi *pobožnost*, *spoštljivost*), nastal kot → *Kristus in Janez Ev.* ali pa *Kristus z Marijino dušo* z osamosvojitvijo iz obsežnejšega ik. m., konkretno iz *Objokovanja*, sicer pa vsebinsko v skladu s sočasno mistiko v severnoevr. lit. V XIV. st. zgornji del Kristusovega trupla zvečine poševno zravnan (»*diagonalna*« *Pietà*), v XV. st. truplo običajno vodoravno (»*horizontalna*« *Pietà*), na zač. XVI. st. Kristus včasih na tleh z glavo v Marijinem naročju. Up: npr. v plastiki monumentalna **Pietà iz Scheuerfelda* (*Coburger Pietà*, lipovina, viš. 175 cm, verj. o. 1320, Coburg, Veste Coburg), t. i. *Erfurtska Pietà* (o. 1330, Erfurt, Ursulinenkloster), t. i. *Pietà Röttgen* (Bonn, Rheinisches Landesmus., cf. infra), *Pietà iz samostana Seeon ob Chiemseeju* (polihr. kamen, viš. 75 cm, salzburško delo iz o. 1400, München, Bayerisches Nationalmus.), pozn. npr. G. R. Donner (svinec, 1740—41, Krka na Koroškem, stolnica), v zdajšnji Sloveniji npr. v Bregu pri Sevnici (les, o. 1370), v Nar. gal. v Lj (les, o. 1400 [iz Zgornjega Tuhinja]; peščenec, viš. 82 cm, zač. XV. st. — z gradu Goričane pri Medvodah, najlepša Pietà »mehkega« sloga na Slovenskem), v opatijski c. v Celju (o. 1400), v Mestnem muz. v Ptuju (peščenec, o. 1410 — iz Velike Nedelje), v Brestanici ob Savi (o. 1420), na zun. lj. stolnice (verj. 1448) in v Gorenjskem muz. v Kranju (les, o. 1510), v slikarstvu e. g. Cosmè Tura (les, o. 1468/69, Correr), Annibale Carracci, etc.

L: Fr. C. *Schneider:* Die mittelalterlichen deutschen Typen und Vorformen des Vesperbildes (Rendsburg 1933, dis. [Kiel] — L!); Werner *Körte*, Deutsche Vesperbilder in Italien (RJb, 1937); Elisabeth *Reiners-Ernst:* Das Freudvolle Vesperbild: und die Anfänge der Pietà-Vorstellung (Mn 1939); Réau II/2 (1957, p. 103—08); CevcS (1963); »ArS« 2 (1967 [= 1968], t. 8, 15, 29—31, 84); EWA XV: Index (1968, p. 448); »US« 8 (1968, f p. 105, 164—65). — Cf. M. *Aubert* (1963 [1964]), E. *Cevc* (1970, f p. 169, 204), A. *Kutal* (1963), W. *Passarge* (1924), W. *Pinde* (1920; 1922; I—II 1924—1929; etc.), G. *Schiller* (II 1968), F. *Stelè* (Slov. Marije 1940), G. *Swarzenski* (1924).

***Pietà** (Michelangelova), mojstrovo edino sgn. delo (marmor, viš. 175 cm, 1497—99, Rim, Petrova c.), nastala po naročilu kard. Jeana de Villiers (ali *Bilhères*, 1429—99), poslanika fr. kralja Karla VIII. na papeškem dvoru; prvotno v *Templum Sanctae Petronillae*, od 1535 v Petrovi c., in sicer najprej v *Cappella della febbre* (zato tudi ime *Madonna della febbre*), od 1479 v *Capp. del Crocifisso* (1964/65 na svet. razst. v New Yorku).

L: Armando *Schiavo*, Giovanni de Villiers de la Groslaye e la »pietà« di Michelangelo (Studi Romani, VI, 1958); »MdS« 71. — Cf. G. *Delogu* (1956).

***Pietà** (Michelangelova) v florent. stolnici (marmor, viš. 226 cm, 1550/55), z ikonogr. vidika pravzaprav *Snemanje s križa* ali še točneje: »Snemanje« v zadnji fazi, prevajajoč v naslednji ik. m., tj. *Objokovanje*. Oseba, ki drži Kristusovo truplo in predstavlja sam vrh piramidalne kompozicije (*Jožef iz Arimateje* ali *Nikodem*, cf. infra lit., *Stechow*) je idealizirana lastna podoba umetnika, ki je skupino prvotno namenil za svoj nagrob. v rim. c. Sta Maria Maggiore (kot

znano je bil na lastno željo pokopan v Florenci, in sicer v c. Sta Croce). Sredi 1550-ih let, verj. 1555, je Michelangelo nameraval umetnino uničiti (v resnici je razbil Kristusovo levico in odtlej manjkajočo levo nogo), lik *Marije Magdalene* pa je pozn. dkč. Tiberio Calcagni.

L: Vasari-Milanesi VI; Réau II/2 (1957, p. 107); Alexander *Perrig:* Michelangelo Buonarrotis letzte Pietà-Idee (Bern 1960, »Basler Stud. zur Kg.: NF« 1); Ch. de *Tolnay* (EWA IX, 1964, stp 899, t. 526 des.); »MdS« 71 (t. XIV). — Cf. Chr. A. *Isermeyer* (ZfKg, XXVIII, 1965, p. 346 ss — L!), G. *Schiller* (II 1968, repr. 637), W. *Stechow* (Heydenreichov zb. 1964), Ch. de *Tolnay* (V 1960).

Pietà iz Villeneuve-lès-Avignon → *Avignonska pietà* (o. 1460, Louvre)

Pietà Palestrina, marm. skupina (viš. 253 cm, Florenca, Accademia), imen. po Palestrini blizu Rima (tam bila do 1938). Od Grenierjeve objave dalje (cf. lit., infra) so jo mnogi um. zgodovinarji obravnavali kot Michelangelovo stvaritev. Po Sestieriju (infra) gre za delo, ki ga je začel G. L. Bernini, dkč. pa Nicola Menghini.

L: Aldo *Grenier*, Une »Pietà« inconnue de Michel-Ange à Palestrina (GBA, 1907); Venturi X/2 (1936); Ettore *Sestieri*, La Pietà di Palestrina e la sua attribuzione (Com, 1969 — L!). — Cf. Ch. de *Tolnay* (V 1960).

***Pietà Rondanini,** Michelangelova zadnja, v svojem »non-finito« najbolj tragična Pietà, ki jo je mojster po izročilu obdeloval še šest dni pred smrtjo (marmor, viš. 195 cm, zač. verj. v zgodnjih 1550-ih letih, Milano, Castello Sforzesco).

L: Ch. de *Tolnay* (EWA IX, 1964, stp 899 — L!; t. 532); »US« 9 (1969, p. 83). — Cf. Chr. A. *Isermeyer* (ZfKg, XXVIII, 1965, p. 346 ss — L!), A. *Perrig* (cf. s. v. *Pietà v florent. stolnici*, supra), G. *Schiller* (II 1968, repr. 637), Ch. de *Tolnay* (V 1960).

***Pietà Röttgen,** po izrazu pretresljiva plastika (polihr. lipovina, viš. s podstavkom 88,5 cm, Bonn, Rheinisches Landesmus.), ki jo zelo različno datirajo: od o. 1300 do o. 1370 in še pozn.

L: EWA VI (1962, stp 164); CevcS (1963, p. 90); »US« 8 (1968, repr. p. 105). — Cf. A. *Feulner* (1953), G. *Henderson* (Harm 1967, repr. 98), itd.

Pietro da Cortona, s pr. im. Pietro Berrettini (1596—1669), it. slikar in arh., ob G. L. Berniniju in Borrominiju vodilni predstavnik rim. *seicenta*, pos. eden izmed v. mojstrov iluzionističnega stropnega slikarstva; r. v Cortoni pri Arezzu, u. v Rimu (72) A: v Rimu c. *Ss. Luca e Martina* (1635—50), pročelje c. *Sta. Maria della Pace* (1656—57) in kupola c. *S. Carlo al Corso* (1665—68). — S: *Ugrabljenje Sabink* (o. 1628/29, Rim, Pin. Capitolina), **Zmagoslavje Božje Previdnosti* (stropna freska, 1633—39, Rim, Pal. Barberini, Gran Salone), freske v 1. nadstr. Pal. Pitti v Florenci, najprej *Štiri dobe človeške zgodovine* (1637 & 1640, Sala della Stufa), nato stropne freske v *Sala di Venere*, *Sala di Giove* in *Sala di Marte* (1641—47, sodel. Ciro Ferri dkč. strop v *Sala di Apollo* in poslikal tega v *Sala di Saturno*), v Florenci 1637/42 verj. nastala tudi *Agara se vrne k Abrahamu* (Ksthist. Mus.).

L: H. *Geisenheimer:* Pietro da Cortona e gli affreschi nel Palazzo Pitti (F 1909); Oskar *Pollak* (ThB VII, 1912, s. v. *Cortona*); G. *Briganti* & Karl *Noehles* (EWA XI, 1966, s. v. — L!); L. *Salerno* (Kindler IV, 1967, s. v. — L!). — Cf. G. *Briganti* (1962 — L!), G. *Delogu* (1935), A. *Muñoz* (1921), H. *Posse* (1919), H. *Voss* (Bl 1924), R. *Wittkower* (1958 — L!).

Pietro di Giovanni d'Ambrogio → *Ambrosi, Pietro di Giovanni*

Pigalle, Jean-Baptiste (1714—1785), fr. kipar v Parizu, učenec J.-B. Lemoyna ml., 1736—39 v Rimu (tja prišel peš brez → *Prix de Rome*), 1739—41 v Lyonu. P: npr. *Merkur si zavezuje sandale* (marmor, Louvre), *nagrob. maršala Mauricea de Saxe* (1756—70, odkrit 1777 v c. St.-Thomas v Strasbourgu), *nagrob. grofa C.-H. d'Harcourta* (1774, Pariz, Notre-Dame), nekonvencionalni akt starega shujšanega *Voltaira* (1770/76, Pariz, Pal. de l'Inst. de France), med portretnimi doprsji npr. *Denis Diderot* (bron, d. 1777, Louvre) in kot umetnikovo zadnje delo *Avtp.* (žg. glina, ib.).

L: cf. L. Réau (*1950), S. *Rocheblave* (1946; 1919).

Pigler, Andor (1899—....), madž. um. zgodovinar in muzealec v Budimpešti (*Országos Szépmüvészeti Múzeum*), se ukvarja zlasti z ikonografijo baročne umetnosti.

B: *A pápai plébániatemplom és mennyezetképei* (1922); *Georg Raphael Donner* (Lpz 1929); ‚*La Vierge aux épis*' (GBA, 1932); *Georg Raphael Donner élete és müvészete* (1933); ‚*Valerius Maximus és az ujkori képzömüvészetek* (*Valère Maxime et l'iconographie des temps modernes*)' (Petrovicsov zb., 1934); ‚*The Importance of Iconographical Exactitude*' (AB, 1939); ‚*Astrology and Jerome Bosch*' (BM, 1950); ‚*Das Problem der Budapester Kreuzigung*' (Phoebus, 1950/51); *Országos Szépmüvészeti Múzeum: A Régi Képtár katalógusa* (2 knj., Bu 1954); ‚*Neid und Unwisssenheit als Widersacher der Kunst* (*Ikonographische Beiträge zur Geschichte der Kunstakademien*)' (AHA, 1954); ‚*Gruppenbildnisse mit historisch verkleideten Figuren und ein Hauptwerk des Joannes van Noordt*' (ib., 1955); **Barockthemen: Eine Auswahl von Verzeichnissen zur Ikönographie des 17. und 18. Jahrhunderts, I—II* (Bu 1956); ‚*Portraying the Dead: Painting-Graphic Art*' (AHA, 1957); *Katalog der Galerie Alter Meister* (Bu 1967).

Pigmálion (grš. *Pigmalíon*, lat. *Pygmálion*), mit. ciprski kralj, po Ovidu (Met. X, 243—297) kipar

ki se je zaljubil v slonokoščeni kip lepe mlade žene (*Galatea*), ki ga je bil ustvaril. Afrodita mu je uslišala vročo željo in ga oživila. Up: npr. *miniatura* v rkp. *Roman de la Rose* iz o. 1470 (Oxford, Bodleian Libr., Ms. Douce 195, f. 150), É.-M. Falconet (sèvrski *biskvit*, npr. Louvre), Daumierova *karikatura* (*lito.*, 1842), J.-L. Gérôme (MM), itd.

L: Hunger (1955, p. 314); Pigler II (1956, p. 218—19); Panofsky Ren (1960); J. L. *Carr*, Pygmalion and the Philosophes (JWCI, XXIII, 1960).

Pignatti, Terisio (1920—....), it. um. zgodovinar, direktor *Mus. Civico Correr* v Benetkah.

B: *Tiepolo* (Mi 1951, »Bibl. moderna Mondadori« 234/235); *Lo stile dei mobili dall'antichità ad oggi* (Mi 1951, ista z. 260); *Lotto* (Mi 1953); ‚*Gli inizi di Andrea Riccio*' (Arte Ven, 1953); *Piazza San Marco* (No 1956, »Musei e monumenti«); *Pittura veneziana del Cinquecento* (Berg 1957, »Collana Scrigno«); *Carpaccio* (G: Sk 1958, »Le Goût« 24); *Museo Correr* (Berg 1958, »Gallerie e musei del mondo«); *Pittura veneziana del Quattrocento* (Berg 1959, »Collana Scrigno«); *Il Museo Correr di Venezia: Dipinti del XVII e XVIII secolo* (V 1960, »Cataloghi di racolte d'arte« 6); *Origini della pittura veneziana* (Berg 1961); (& G. Mazzariol) *La pianta prospettica di Venezia del 1500 disegnata da Jacopo de' Barbari* (V 1962); *Disegni veneti del Settecento nel Museo Correr di Venezia* (V 1964, »Cataloghi di mostre« 21); *Palazzo Ducale* (No 1964); *Le acqueforti dei Tiepolo* (F 1965); *Le pitture di Paolo Veronese nella Chiesa di S. Sebastiano in Venezia* (Mi 1966); *Giorgione* (L: Ph 1971).

pigtail style (angl.) → *kitasti slog*

Pij II. (1405—1464), papež (1458—64), s pr. im. *Enea Silvio Piccolomini* (lat. *Aeneas Silvius*), it. humanist, diplomat, zgodovinar in pesnik, tajnik dveh kard. (Capranica in Albergati) in ces. Friderika III., škof v Trstu in Sieni. Dal Bern. → *Rossellinu* sezidati središče → *Pienze*. Up: npr. Pinturicchiovi prizori iz njegovega življenja (Siena, Libreria Piccolomini).

L: B. *Widmer:* Enea Silvio Piccolomini — Papst Pius II.: Biographie und ausgewählte Texte aus seinen Schriften (Stu-Ba 1960).

Pij IV., *Giannangelo de' Medici* (1499—1565), papež (1559—65), brat Gian Giacoma de' Medici, za katerega je naročil mavzolej v milanski katedr. (nagrob. izvršil Leone → *Leoni*) in stric → *Karla Boromejskega*, katerega je v 23. letu (1560) napravil za milanskega škofa in kard. Za njegovega pontifikata končan → *tridentinski koncil*, → *Daniele da Volterra* pa je moral prekriti »nespodobne dele« aktov na Michelangelovi → *Poslednji sodbi*.

Pijade, Moša (1890—1957), srb. (ž.) slikar, jugosl. revolucionar in državnik. R. v Bgd, štud. na tamk. umetnoobrtni šoli in pri Pašku Vučetiću, v Münchnu pa pri Heinrichu Knirru in na ak. (Angelo Jank); 1909—10 bil 13 mesecev v Parizu. S: mdr. več *avtp.* (d. [1]910, Bgd, Nar. muz.; 1911, Pariz, Ambasada SFRJ; *Avtp. z japonskima lutkama*, karton, d. [1]916, Bgd, Nar. muz.; d. 1922, Zgb, Stanko Šilović; d. 1926, Bgd, Nar. muz.), iz kaznilniškega obdobja 1924—39 *krajine* (npr. *Borov gozd v Lepoglavi*, d. 1931, last Josip Broz Tito) in *portreti* tovarišev (mdr. *Josip Broz Tito*, 1930; *Ognjen Prica*, 1936). — Up: Jakac (*v. jedk.*, 1944), Augustinčić (*bron*).

L: Dragan *Marković* & Slobodan *Bosiljčić:* Moša Pijade (Bgd 1957; slov. izd. Lj 1960); Moša Pijade (Lj 1958 [rk, MG], uv Veljko *Petrović*); Luc *Menaše* (NRazgl, 22. II. 1958); Moša Pijade (Slovenj Gradec 1959 [kat. potujoče razst.], uv Štefka *Cobelj*); Stanislav *Živković* (ELU 3, 1964, s. v. — L!); Slobodan *Nešović:* Življenje in delo Moše Pijadeja (Lj 1967). — Cf. A. *Čelebonović* (1965), B. *Jakac* (1957).

pilaster (angl. *the pilaster*, fr. *le pilastre*, nem. *der Wandpfeiler*), »stenski slop«, tj. slop, ki plitvo izstopa iz stene ter ima kot → *steber* bazo, (običajno žlebičasto okrašeno) deblo in kapitel. Od polstebra se loči po svoji pravokotni obliki.

Pilat si umiva roke, evang. ik. m. (Mt 27, 24). Up: npr. *relief* na → *sarkofagu Junija Bassa* (o. 359), *StS* v ladji c. → *Sant'Angelo in Formis* (2. pol. XI. st.), Duccio (na → *Maestà*, 1308/11), Multscher (*olt. z gradu Wurzach*, 1437, Dahlem).

L: Réau II/2 (1957, p. 450—51). — Cf. K. *Künstle* (1928, p. 434).

Piles, Roger de (1635—1709), fr. pisec o umetn., glasnik estetskih pogledov → *Académie Royale*. Za okus dobe posebno značilna njegova *Balance des Peintres*, objavljena 1708 v njegovem delu *Cours* ... (cf. *lit.*, infra).

B: *Dialogue sur le Coloris* (P 1673); *Abrégé de la vie des peintres... avec des réflections sur leurs ouvrages, et un traité du peintre parfait, de la connaissance des desseins & de l'utilité des estampes* (P 1699; n. izd. P 1715; angl. izd. L 1706 & 1744; nem. izd. Hmb 1710; hol. izd. A 1767); **Cours de peinture par principes* (P 1708; n. izd. 1720 & 1791; angl. izd. L 1743; nem. izd.: *Einleitung in die Malerei aus Grundsätzen*, Lpz 1760).

L: J. *Steegman*, The »Balance des peintres« of Roger de Piles (AQ, 1954); SchlosserL (1964).

Pilgram, Anton (o. 1450/60—1515), češ.-avstr. kipar in arh. Njegovi najpomembnejši deli krasita stolnico sv. Štefana na Dunaju: **podnožje orgelskega kora z avtp.* (1513) in **prižnica z reliefi 4 v. cerkv. učiteljev in avtp.* (dkč. 1515).

L: »US« 8 (1968, repr. p. 216). — Cf. K. *Gerstenberg* (1966), H. *Koepf* (1953; Heilbronn 1961), M. *Mušič* (I 1965), K. *Oettinger* (1951), I. *Schlosser* (1925), W. *Vöge* (1927).

Pillement, Georges, fr. um. zgodovinar.

B: *Ribera* (P 1929, »Maîtres de l'art ancien« 12); *La Sculpture baroque espagnole* (P 1945).

Pilon, Germain (o. 1535—1590), fr. kipar, r. in u. v Parizu. P: npr. *»*Spom. srca Henrika II.*« (*Tri gracije*, 1560 [naroč. 1559], Louvre), **nagrob. Henrika II. in Katarine Medičejske* (bron & marmor, pod vodstvom Primaticcia zač. 1565, plastika [mdr. znamenita marm. kipa *gole ležeče dvojice*] dkč. 1572, sicer pa delo z nagrob. skoraj do umetnikove smrti, Saint-Denis), *nagrob. Valentine Balbiani* (u. 1572, pred 1583, Louvre) in njenega moža *kanclerja Renéja de Birague* (u. 1583, ohranjen samo bron. *lik klečečega kanclerja*, zač. 1584, ib.), *Objokovanje* (marm. relief, o. 1580/85, ib.).

L: Panofsky Tomb (1964, repr. 331, 353, 358—61, 364—65); Lorenz *Eitner* (EWA XI, 1966, s. v.); »MdS« 105 (barvni repr. 34—35). — Cf. J. *Babelon* (1927), A. *Blunt* (Harm 1953).

Pilon, Veno (1896—1970), slov. slikar in grafik, v 20-ih letih poleg F. Kralja najtehtnejši predstavnik slov. ekspresionizma in nove stvarnosti. R. v Ajdovščini, 1916 ujet v Galiciji in za oktobrske revolucije v SZ, štud. v Pragi, Florenci in na Dunaju, 1926 prvič v Parizu, kjer se 1930 stalno naselil. S (vrh 1923 v Ajdovščini): *Romarska c. Log pri Vipavi* (d. 1922, Lj, Jelka Bassin), *Tihožitje s hruško in litrom* (d. 1922 [zadaj VIII. 1922], MG), *Milka* (d. 1923 [zadaj jan. 1923], ib.), *Ajdovščina* (d. 1923 [zadaj III/1923], Gorica, Giuseppe Hrovatin), *Moj oče* (d. 1923 [zadaj 1923/III—IV], Ajdovščina, Veno Pilon), **Portret Marija Kogoja* (d. 1923 [zadaj apr. 1923], MG, do 1969 Koper, Vuka Kumar-Hiti), **Portret Luigija Spazzapana* (d. 1923 [zadaj V. 1923], Gorica, Mus. Provinciale), *Kovačeva žaga* (d. 1923, Koper, dr. Mirko Koršič), *Portret Ivana Čarga* (d. 1924, Ajdovščina, dr. Danilo Lokar), *Ajdovska meščana pri kvartanju* (d. 1924, ib.), *Rusinja* (d. VII. 1925, ib.), *Modelka* (d. 1926, MG). G (lin., lito., jedk.): *Lakota* (jedk. 1921), *Amour simple* (jedk., d. 1921), *Avtp.* (jedk., d. 1921), *Marij Kogoj* (jedk., d. 1923). R: *Oton Župančič* (rd. kr., d. 1919), *Dr. France Mesesnel* (oglje, d. 1921). Ilustr. Daudeta (*Tartarin iz Tarascona*, Lj 1955) in Maupassanta. Up: B. Jakac (mdr. s. igla, 1923), L. Spazzapan (bron, 1925, itd.), G. Stupica (o, 1950), idr.

B: *Na robu* (Lj: Slov. matica 1965 — avtobiogr.); *L'Oracles des peintres à Paris: Devinettes pour les amis curieux et connaisseurs* (Basse-Yutz: Jean Vodaine 1968; avtorjeva slov. izd. 1969). — Cf. *intervju* (Dušan *Željeznov*, Intervju s Pilonom..., Nedeljski dnevnik, 11. XII. 1966).

L: SteleS (1949); AS (1958); SteleP (1960); ŠijanecS (1961); Lik. rev. (1963, p. 185); K. *Dobida* (ELU 3, 1964, s. v.); ZMG (1964); SlovS (1966); Delo (16. VIII. 1969, p. 17 [Marjan *Tršar*]; 7. II. 1970, p. 15 [Jože *Snoj*, f]; 8. II. 1970, p. 3 [s Pečarjevo karikaturo]); Lj. *Menaše* (Sinteza, št. 18/19, 1970); ZUZ (1970, p. 341 & 347 — L!). — Cf. K. *Dobida* (1919; 1954; 1962), Lj. *Menaše* (*1966 — L!), F. *Mesesnel* (1924 [1953]), J. *Mesesnel* (1966).

Piloty, Karl Theodor von (1826—1886), nem. slikar, od 1856 dalje prof. in od 1874 direktor münchenske ak. S: → *Seni pred Wallensteinovim truplom* (1855, Neue Pin.), *Krištof Kolumb* (1866, München, Schack-Gal.), *Thusnelda v Germanikovem zmagoslavnem sprevodu* (1873, Neue Pin.; po 1873, MM), *Umor Cezarja* (1874, Hannover).

L: G. *Tolzien* (Kindler IV, 1967, s. v.). — Cf. H. *Beenken* (1944), L. *Justi* (1921), H. *Karlinger* (1933), H. *Uhde-Bernays* (II 1927).

pinakoteka (grš. *pinakothéke* iz *pinakes*, slika, in *theke*, shramba, skrinjica), sprva hranišče poslikanih darov boginji Ateni v delu Propilej na Akropoli, pozn. takó imenovane ant. z. slik in od renesanse dalje tudi razne z. slik v Italiji (*pinacoteca*), v novejši dobi po njihovem vzoru tudi *Alte* in *Neue Pinakothek* v → *Münchnu*.

Pinder, Wilhelm (1878—1947), nem. um. zgodovinar, raziskoval predvsem nem. srednjev. plastiko, sicer pa najbolj znan s svojo interpretacijo »problema generacij«. R. v Kasslu, učil na univ. v Breslauu [= Wrocław], Leipzigu, Münchnu in Berlinu; tam. u.

B: *Einleitende Voruntersuchung zu einer Rhythmik romanischer Innenräume in der Normandie* (Str 1904 »ZKA« 24); *Zur Rhythmik romanischer Innenräume in der Normandie: Weitere Untersuchungen* (Str 1905, »ZKA« 36); *Deutsche Dome des Mittelalters* (Dü-Lpz 1910; n. izd. KiT 1941, »DBB«); *Mittelalterliche Kunst Würzburgs* (1911; 2. izd. Lpz 1924); *Deutscher Barock: Die großen Baumeister des 18. Jahrhunderts* (1912; n. izd. KiT 1940, »DBB«); ‚*Die dichterische Wurzel der Pietà*' (RepKw, 1920); *Die Pietà* (Lpz 1922; »Bibl. der Kg« 29); *Die deutsche Plastik des fünfzehnten Jahrhunderts* (Mn 1924); *Die deutsche Plastik vom ausgehenden Mittelalter bis zum Ende der Renaissance, I—II* (Wi/Po 1924—1929, »HdKw«); *Die deutsche Plastik des vierzehnten Jahrhunderts* (Mn 1925); *Der Naumburger Dom und seine Bildwerke* (1925; 3. izd. Bl 1931, »Deutsche Dome«); ‚*Lehren des frühen Kupferstiches für die Geschichte der deutschen Plastik*' (L. Volkmannov zb., 1926); *Das Problem der Generation in der Kunstgeschichte Europas* (Bl 1927; 2. izd. Bl 1928); *Der Bamberger Dom und seine Bildwerke* (1927; 2. izd. Bl 1938, »Deutsche Dome«); ‚*Antike Kampfmotive in neuerer Kunst*' (P. Woltersov zb., 1928 [= MJb]); ‚*Zur Physiognomik des Manierismus*' (Die Wissenschaft am Scheidewege von Leben und Geist: Festschrift für Ludwig Klages, Lpz 1932); *Deutsche Barockplastik* (KiT 1933, »DBB«); ‚*Architektur als Moral*' (Wölfflinov zb., 1935); *Vom Wesen und Werden deutscher Formen: Geschichtliche Betrachtungen, I: Die Kunst der deutschen Kaiserzeit bis zum Ende der staufischen Klassik* (2 knj., Lpz 1935); II: *Die Kunst der ersten Bürgerzeit bis zur Mitte des 15. Jahrhunderts*

(ib. 1937), *III: Die deutsche Kunst der Dürerzeit* (ib. 1939) in *IV: Holbein der Jüngere und das Ende der altdeutschen Kunst* (ib. 1951; n. izd. celote v 7 knj., Georg Scheja, Drm 1957); *Rembrandts Selbstbildnisse* (KiT 1943, »DBB«); *Sonderleistungen der deutschen Kunst* (Mn 1944); *Von den Künsten und der Kunst* (Bl-Mn 1948); *Aussagen zur Kunst* (K 1949, zbrala Hildegard von Barloewen).

L: zbornik: Festschrift Wilhelm Pinder zum 60. Geburtstag... (Lpz 1938).

Pinder-Wilson, Ralph, angl. muzealec, kustos v Brit. muz. v Londonu (odd. za stari Vzhod).

L: Persian Painting in the Fifteenth Century (L 1958); ‚Bihzād' (EWA II, 1960).

pinguis panis eius, et praebebit delicias regibus, bibl. citat iz → *Jakobovega preroškega blagoslova* (1 Mojz 49, 20: *Aser ima hrane v izobilju, on daje kraljevske slaščice*). Cf. s. v. *Apostolska vera* (Aser ob Judi Tadeju).

Pinturicchio, s pr. im. *Bernardino di Betto di Biagio* (o. 1454—1513), it. umbrijski slikar. R. v Perugii, u. v Sieni. S: tabelne podobe in freske, med slednjimi npr. StS-e v vatikanskih *Appartamenti Borgia* (s sodel. 1492—95), v Spellu v t. i. *collegiata di Sta Maria* (mdr. *Dvanajstletni Jezus med učitelji*, d. 1501, *4 sibile*, *avtp.*), *10 prizorov iz življenja papeža Pija II.*, tj. Eneja Silvija Piccolominija (1503—08, Siena, katedr., Libreria).

L: Venturi VII/2 (1913); Berenson Ox (1932); van Marle XIV (1933); L. *Berti* (Kindler IV, 1967, s. v.). — Cf. B. *Berenson* (1968, repr. 1122—45), W. *Bombe* (1912), E. *Carli* (1960), C. *Gamba* (1949), C. *Ricci* (1902 [1903; 1912]), F. *Saxl* (1957), E. *Steinmann* (1898).

PINZOLO na juž. Tirolskem (*Trentino-Alto Adige*, Italija). Na zun. juž. stene pokopališke kapele S. Vigilio (nem. *Vigiliuskapelle*) znana freska → *mrtvaškega plesa* s pozn. letnico 1539.

L: MCC (1886, p. XXI). — Cf. S. *Cosacchi* (s. v. *Kozáky*, 1965, p. 435 ss), W. *Wackernagel* (1872).

Piper, (Karl Wilhelm) Ferdinand (1811—1889), nem. kršč. arheolog, prof. teologije (od 1842) in direktor kršč.-arheol. muz. v Berlinu (od 1849), tam u.

B (lik. umet.): *Mythologie und Symbolik der christlichen Kunst von der ältesten Zeit bis ins XVI. Jahrhundert* (2 knj., Weimar 1847—1851); ‚*Maria als Thron Salomons und ihre Tugenden bei der Verkündigung*' (Jahrbücher f. Kw., 1873).

Piper, Otto (1841—1921), nem. zgodovinar arhitekture, sicer po poklicu odvetnik; u. (79) v Münchnu.

B: *Österreichische Burgen* (8 knj., W 1902—1910); *Abriß der Burgenkunde* (2., izb. izd., Lpz 1904, »Smlg. Göschen« 119; 3. izd. 1914; pon. 1922); *Burgenkunde: Bauwesen und Geschichte der Burgen zunächst innerhalb des deutschen Sprachgebietes* (3. izd., Mn 1912 [1. izd. 1894]; *n., izb. & razš. izd. [W. Meyer] Mn: Piper 1967).

Pippi, Giulio → *Giulio Romano*

Pira, grš. mit. oseba, hči → *Epiméteja* in *Pandóre*, Deukálionova žena. Cf. s. v. *Deukálion in Pira.*

Píramus in Tísbe (lat. *Pyramus et Thisbe*), babilonska ljubimca, ik. m. po Ovidu (Met. IV, 55—166), Hyginu (Fab. 242—43) in → *Gesta Romanorum:* Tisbe najde truplo Pirama (ko je bil ugledal njeno raztrgano in okrvavljeno tančico, se je zabodel) ter svojemu ljubemu sledi v smrt. Odtlej so murvovi sadeži ob zorenju rdeči. Up: npr. N. Poussin (1651 ali malo prej, Städel), *freska* na grlu slavnostne dvorane v Brežicah (o. 1700), itd.

L: Hunger (1955, s. v. *Pyramos*); Pigler II (1956, p. 219—21); Grant (1968).

PIRAN, staro obmorsko mestece ob slov. Jadranu, pomembno kot mestna celota (najstar. del t. i. *Punta* ob Madoninem vrtu), z ohranjenim obzidjem in številnimi um. spomeniki: *Tartinijev trg* s *spom. G. Tartinija* (kipar → *Dal Zotto* 1896), t. i. *Benečanko* (»beneška hiša« iz 1. pol. XV. st. z balkonom in okensko triforo) in neoklasicistično *c. sv. Petra* (→ *Nobile* 1818); na griču kot mestna dominanta *žup. c. sv. Jurija* z *zvonikom* po vzoru Markovega zvonika v Benetkah in osmerokotno *krstilnico* (na zun. *plošči* s → *pleteninasto ornamentiko*); *Prvomajski trg* s kiparsko okrašeno *cisterno* (1776); *vrata Marciana* (1533), itd.

L: A. *Tamaro:* Pirano (Trieste 1910); Inventario degli oggetti d'arte d'Italia, V: Provincia di Pola (R 1935); Breda *Kovič* in Miroslav *Pahor*, O zgodovinskem in arhitektonskem razvoju Tartinijevega trga v Piranu (Kron, 1960); M. *Juteršek* (ELU 3, 1964, s. v.); Piran-Portorož (Bgd 1964, »Photoguides ‚Jugoslavija'«); EWA XIV (1967, stp 902). — Cf. S. *Bernik* (*1968), N. *Šumi* (Lj 1966, repr. 10).

Piranesi, Giovanni Battista (1720—1778), it. grafik (jedk.) in arh., najpomembnejši grafik svojega časa, r. v Moglianu pri Mestrah pri Benetkah, 1740—44 in od 1745 dalje nepretrgoma v Rimu, tam u. G: med cikli posebno tehtni **Carceri* (»Ječe«, 1. izd. z naslovom *Invenzioni capric. di Carceri all'acquaforte*, 1745; 2., predelana & razš. izd.: *Carceri d'invenzione*, 1760), sicer pa mdr. *Vedute di Roma* (o. 1748 zač., nedk. vrsta 137 listov), *Archi trionfali* (1748), *Le antichità romane* (4 knj., 216 listov, 1756), itd. — A: klasicistično *pročelje c. Sta Maria del Priorato* v Rimu (1764—65).

L: W. *Körte*, G. B. Piranesi als praktischer Architekt (ZfKg, 1933); Hylton *Thomas:* The Drawings of Giovanni Battista Piranesi (L 1954); L. *Cochetti*, L'opera teorica di Piranesi (Com, 1955); LaranE (1959). — Cf. H. *Focillon* (*1918), A. M. *Hind* (1922), A. H. *Mayor* (1952; 1966), A. *Muñoz* (1921, N. *Pevsner* (I 1968), R. *Wittkower* (1938/39; 1958).

Pirchan, Emil (1884—1957), avstr. slikar, scenograf in poljudni pisec o umetn.

B: *Gustav Klimt* (W-Lpz 1942); *Hans Makart* (W-Lpz 1942; n. izd. 1954); *Bühnenmalerei* (W 1946); *2000 Jahre Bühnenbild* (W 1949); *Kostümkunde* (W 1952); *Gustav Klimt: Ein Künstler aus Wien* (W 1956).

L: S. *Batušić* (ELU 3, 1964, s. v.).

Pir(c)kheimer, Willibald (1470—1530), nem. humanist (mdr. je iz grščine v latinščino prevajal Platona, Aristotela in Ksenofónta), prijatelj Reuchlina in Albrechta → *Dürerja*, r. v Eichstättu, u. (60) v Nürnbergu. Up: npr. A. Dürer (profil, *risba*, d. 1503, Berlin, Kupferstichkabinett; *bakr.*, d. 1524), Matthes Gebel (*medalja*, 1530).

L: E. *Reicke:* Pirckheimers Leben, Familie und Persönlichkeit (Jena 1930, »Deutsche Volkheit« 75); Hans *Rupprich:* W. Pirckheimer und die erste Reise Dürers nach Italien (W 1930); »PKG« 8 (1970, t. 325e, p. 329); 1471 Albrecht Dürer 1971 (1971 [rk, Nürnberg] — L!).

Pirminij (lat. *Pirminius*), krščˇ. svetnik (3. XI.), benediktinski opat VIII. st., ust. na otoku na Konstanškem jezeru samostan → *Reichenau* in pozneje v Alzaciji *Murbach*. Atributa sta mu *kača* in *žaba*, ker so po legendi vse plazeče se živali v Reichenauu pobegnile pred njim in izginile; zavetnik pred kačami in zastrupljenjem.

L: Réau III/3 (1959, p. 1111—12). — Cf. J. *Braun* (1943, stp 609—10).

Pirnat, Niko(laj), (1903—1948), slov. risar in kipar, po Hinku → *Smrekarju* najpomembnejši slov. karikaturist, izrazit in napreden družbeni kritik. R. v Idriji, v Zgb štud. na ak. najprej slikarstvo in nato kiparstvo (tudi v Meštrovićevi specialki), v Lj od 1927 pa do 2. svet. vojne ilustrator dnevnika *Jutro*, za časa okupacije v it. koncentracijskem taborišču v Gonarsu, potem v partizanih, gl. ilustrator Borbe v Bgd, od 1946 dalje pa redni prof. za risanje na AUU, u. (44) v Lj. Ilustr. (perorisbe s tušem, vpliv G. Grosza in Picassa) mdr. O. Župančiča (*Ciciban*, Lj 1932), Cervantesa (*Bistroumni plemič Don Kihot iz Manče*, I—IV, Lj 1935—37), Janka Kača (*Moloh*, Lj 1936), Ivana Roba (*Deseti brat*, Lj 1938), Igorja Torkarja (*Blazni Kronos*, Lj 1940 — zaplenjeno; *Kurent*, Lj 1946) in F. S. Finžgarja (*Gospod Hudournik*, Lj 1941; *Dekla Ančka*, 1942). G: v partizanih mapi linorezov *Naša borba* (1944 s Francetom → *Miheličem*) in *Domovi, ječe, gozdovi* (1944). P: portreti, med znanimi osebnostmi sodobniki glave *Vanje Radauša* (o. 1925), *umetnikove žene* (Nada Kraigher 1933), *Josipa Prunka* (1933), dr. *Frana Windischerja* (1934), *Lada Košaka* (o. 1939) in *dr. Pavleta Grošlja* (1940).

L: AS (1958 — L!); ŠijanecS (1961); K. *Dobida* (ELU 3, 1964, s. v.); ZMG (1964); Nadreal Soc (1969 — L!). — Cf. Ljerka *Menaše* (*1954; & Filip *Kalan* & Z. *Kržišnik* 1960).

Píros → *Neoptólemos*

PISA, mesto v srednji Italiji (Toskana) ob Arnu, nekdaj pristanišče, zdaj pribl. 12 km od morja, v srednjem veku na strani gibelinov (tu npr. pokopan ces. Henrik VII., cf. infra, *Camposanto* in *stolnica*) in vse do poraza, ki mu ga je 1284 zadala Genova, prava pomorska velesila. Od 1405 pod Florenco.

L: EWA VIII (1963, stp 636—38 — L!). — Cf. P. *Schubring* (1902).

∼ **piazza dei Miracoli** ali *piazza del Duomo* (»*trg čudežev*« ali *stolnični trg*) predstavlja s svojimi slavnimi spom. (vsi infra), → *katedr.*, → *baptisterijem* in *visečim stolpom* (→ *campanile*), enega izmed najpomembnejših arhitekturnih kompleksov na svetu in pos. evr. romanskega stavbarstva.

L: cf. P. *Sanpaolesi* (1949).

***baptisterij,** stavba okroglega tlorisa, zač. 1152 (Diotisalvi), dkč. v 2. pol. XIV. st. Notr. (premer 35,5 m) z znamenito akustiko. Tu → *prižnica baptisterija v Pisi* (→ *Nicola Pisano* dkč. 1259/60).

L: cf. J. *White* (Harm 1966, t. 16—17).

∼ **Campanile,** zvonik katedr., nadvse znani »viseči stolp« (it. *la Torre pendente*), zač. 1173, zaradi pogrezanja zemlje dkč. šele v 2. pol. XIV. st. Do vrha o. 55 m vis. marm. stolpa vodi 294 stopnic.

L: »US« 7 (1968, f p. 187).

∼ *il* **Camposanto,** obzidano pokopališče po načrtu Giovannija di Simone iz 1278. Notr. je z gotskim stebriščem (kvadrifore iz 1283—1464) obdan podolžen pravokotnik. Ant. rim. *sarkofagi*, med njimi tisti z zgodbo *Faidre in Hipolita*, po katerem se je delno zgledoval → *Nicola Pisano* (ko je oblikoval → *prižnico baptisterija v Pisi*). Pomembni **kipi* z nekd. *nagrob. ces. Henrika VII.*, u. 1313 (Tino di Camaino, cf. *katedr.*, infra). Po bombardiranju 27. VII. 1944 samó delno ohranjene freske: znamenito **Zmagoslavje smrti* (po 1350, atr. raznim mojstrom, zlasti Fran-

cescu Trainiju) in ostanki fresk Benozza → *Gozzolija* (*23 bibl. prizorov*).

L: Roberto *Papini:* Campo Santo (R 1932, »Catalogo delle cose d'arte e di antichità d'Italia«); Panofsky Tomb (1964, repr. 112—13, 116, 396); »US« 8 (1968, p. 148); »MdS« 20 (t. I—III). — Cf. J. *Pope-Hennessy* (I 1955, repr. 5).

~ ***katedrala,** it. *il Duomo* (*piazza del Duomo*), največji spom. t. i. toskanske → *protorenesanse:* zač. 1063 (arh. *Busketos*), povečana 1150—60 (*Rainaldo*), takrat oblikovano tudi **pročelje* z večnadstr. gal. Celota je 5-ladijska, ravno krita bazilika s tlorisom v obliki lat. križa, z zelo dolgim, 3-ladijskim transeptom, emporami nad stranskimi ladjami, eliptično kupolo nad križiščem, v. polkrožno apsido na vzh. in manjšima polkrožnima apsidama na pročeljih transepta. Na des. pročelju transepta **bron. vrata*, *Porta di S. Ranieri* (Bonannus iz Pise o. 1180). Notr.: slavna marm. **prižnica* Giovannija Pisana (1302 do 10), v gl. apsidi mozaik s *Kristusom med Marijo in Janezom Ev.* (slednji Cimabuejevo delo iz 1302). S slikami mdr. zastopani Andrea del Sarto, Sodoma in Beccafumi (6 slik, mdr. *Mojzes razbije tabli postave*, 1537). — *Nagrob. Henrika VII.* (Tino di Camaino, cf. s. v. *Camposanto, supra*, & s. v. *nagrobnik ces. Henrika*).

L: »PKG« 5 (1969). — Cf. P. *Sanpaolesi* (1957; 1965 — L!), J. *White* (1966).

Pisanello, s pr. im. *Antonio Pisano* (pred 1395 do 1455), it. slikar in medaljer, zaradi Vasarijeve pomote vse do 1907 v lit. imen. »*Vittore*« *Pisano*. Doma iz Pise, njegov prvi učitelj verj. Stefano da Zevio, potem učenec in sodel. Gentileja da Fabriano; eden izmed poslednjih pomembnih predstavnikov t. i. *internacionalnega gotskega sloga*. S: *Madonna delle quaglie* (o. 1422, Verona, Mus. di Castelvecchio), *Oznanjenje* itd. za grob Nicolòja di Brenzono (freska, 1422/26, Verona, S. Fermo), freska z *legendo sv. Jurija* (1433/38, Verona, St'Anastasia, Capp. Pellegrini), *Videnje sv. Evstahija* (Nat. Gall.), »*Portret princese iz družine Este*« (*Margherita Gonzaga* [od 1435 žena Lionella d'Este, u. 1439], 1435/39, Louvre), *Portret Lionella d'Este* (1441?, Bergamo), *Anton Puščavnik in sv. Jurij pod Madono* (Nat. Gall.). — Medalje (pionir na tem področju): npr. *Janez VIII. Paleolog* (1438), *Giovanni Francesco Gonzaga* (1439 ali pozn.), *Lionello d'Este* (7 medalj, zvečine o. 1443), *medalja za poroko Lionella d'Este in Marije Aragonske* (recto *Lionello*, verso *lev* itd., d. 1444), *Sigismondo Pandolfo Malatesta* in *Malatesta Novello* (oba o. 1445), *Vittorino da Feltre* (d. 1446) in *Cecilia Gonzaga* (d. 1447). — R: ohranjen večji opus kot od katerega koli drugega slikarja XV. st., pomembne nadrobne študije živali, oblek itn. (največ v Louvru).

L: Venturi VII/1 (1911); van Marle VIII (1927); Berenson Ox (1932); Ezio *Sindona:* Pisanello (Mi 1961); B. *Degenhart* (EWA XI, 1966, s. v. — L!). — Cf. J. *Babelon* (1931), B. *Berenson* (1968), B. *Degenhart* (1942 [1945]; 1951; 1960), L. *Coletti* (1953 [1958]), G. *Habich* (1923), itd.

Pisano, Antonio → *Pisanello*

Pisano, Giovanni → *Giovanni Pisano*

Pisano, Nicola → *Nicola Pisano*

Pisano, Nino → *Nino Pisano*

Pisano, Vittore → *Pisanello*

Pisis, Filippo de → *De Pisis, Filippo*

***Piskač** (fr. *Le Joueur de Fifre*), Manetova slika (o, pl, 160 × 97 cm, 1866, Louvre), ki je niso sprejeli na Salon leta 1866, a jo je → *Zola*, novi kritik lista *Événement*, kljub temu povzdignil nad vsa druga dela (»*Mais l'oeuvre que je préfère est certainement Le Joueur de Fifre, toile refusée cette année*«). Tudi za to sliko je očitno pozirala Victorine → *Meurend*.

L: »CA« 14 (1967, kat. št. 105, t. XVI). — Cf. (tudi s. v. *Manet*) G. *Bazin* (1958), É. *Zola* (1866 [*Mon Salon*]; 1867).

Pissarro, Camille (1830—1903), fr. (po očetu ž., po materi kreolskega rodu) slikar (in grafik), najstar. med → *francoskimi impresionisti*, med njimi in ml. umetniki spoštovan tudi zaradi doslednosti in poštenosti (mdr. spodbudno vplival na Cézanna). R. v St. Thomasu v fr. Zah. Indiji, od 1855 v Parizu, 1866—69 živel v Pontoisu (plenerski motivi), 1869 se naselil v Louveciennesu, med fr.-prusko vojno se umaknil najprej na Bretonsko, potem v London (vse slike v Louveciennesu medtem uničene); od 1895 dalje, ko ni več mogel delati na prostem, z oken slikal pariške bulvarje. S: *Marna pri Chennevièresu* (1864/65, Edinburgh), *Tihožitje* (d. 1867, Toledo [O.]), *Côte du Jallais pri Pontoisu* (d. 1867, MM), *Eremitaža pri Pontoisu* (o. 1867, Guggenheim, z. J. K. Thannhauser), *Pokrajina pri Pontoisu* (d. 1868, New York, David Rockefeller), *Louveciennes: Pot v Versailles* ([umetnikovi žena in hči], d. 1870, Smlg. Bührle, Zürich), *Penge Station* (d. 1871, Courtauld), *Kristalna palača v Londonu* (d. 1871, Henry J. Fisher, Greenwich [Conn.]), *Kostanji v Louveciennesu* (d. 1872, A. M. Lewyt, New York), *Portret Cézanna* (1874, R. von Hirsch, Basel), *Kmečko dekle pije kavo* (d. 1881, AIC) *Pomlad v Eragnyju* (d. 1886, Hugo Dixon, Memphis [Tenn.]), *Mlin na veter*

v Knockeju, Belgija (d. 1894—1902, S. M. Jaglom, New York), *Rue de l'Epicerie v Rouenu* (d. 1898, R. J. Bernhard, ib.), *Zimski pogled na Louvre* (d. 1902, W. E. Josten, ib.), *Avenue de l'Opéra* (Bgd, Nar. muz.), *Avtp.* (d. 1903, Tate). — Up: npr. Cézanne (risba, o. 1873, New York, zas. z.), Gauguin (d. 1880, København, zas. z.).

L: *Delteil XVII (1923); Ludovic Rodo *Pissarro* & Lionello *Venturi:* *Camille Pissarro: Son Art, Son Oeuvre (2 knj., P 1939); R. T. *Coe*, Camille Pissarro in Paris: A Study of his later development (GBA, 1954); S. Lane *Faison*, Jr. (EWA XI, 1966, s. v.); J.-C. *Lemagny* (Kindler IV, 1967, s. v. — L!). — Cf. (tudi s. v. *francoski impresionisti*) P. *Francastel* (1939), H. *Graber* (1943), A. M. *Hind* (1908), G. *Jedlicka* (1950), G. *Moore* (1906), J. *Rewald* (1938; 1939; 1943; 1946 [1961]; 1954), A. *Tabarant* (1924).

Pissarro, Lucien (1863—1944), fr.-angl. slikar in grafik, najstar. sin prejšnjega. Do preselitve v Anglijo 1890 neoimpresionist. S Ch. Rickettsom in Ch. Shannonom 1896 ust. zal. *Eragny Press*, imen. po očetovem domu v Franciji, in z njo tehtno vplival na knj. opremo v Angliji. Ilustr. mdr. de Nervala.

L (tudi s. v. *neoimpresionisti*): E. *Willrich*, Lucien Pissarro als Buchkünstler (ZfbK, 1907); *Clément-Janin:* Peintres-graveurs contemporains: Lucien Pissarro (GBA, 1919).

PISTOIA, mesto v *Toskani* (Italija) s pomembnimi srednjev. spomeniki.

L: EWA VIII (1963, stp 638—39 — L!).

~ **baptisterij,** oktogonalna stavba (načrt Andrea da Pontedera ?), dkč. 1359 Cellino di Nese.

~ **San Bartolomeo in Pantano,** romanska stavba. *Vratna preklada* z reliefom *Nevernega Tomaža* iz 1167 atr. Gruamonteju. V c. *prižnica* iz o. 1250 (Guido da Como).

L: EWA III (1960, t. 19).

~ **San Giovanni Fuorcivitas,** sez. XII.—XIV. st. *Vratna preklada* stranskega portala z reliefom *Zadnje večerje* (Gruamonte 1162). V c. marm. *prižnica* iz 1270 (fra Guglielmo da Pisa), → *kropilnik* s sedmimi krepostmi (Giovanni Pisano s sodel.), *poliptih* Taddea Gaddija iz 1353 na v. olt. in skupina *Obiskovanja* iz belo pološčene žg. gline (Andrea Della Robbia o. 1505).

L: EWA XIII (1967, t. 345). — Cf. B. *Berenson* (L: Ph 1963, t. 129—31), G. *Schiller* (I 1966, repr. 134), P. *Toesca* (Il Trecento 1951, repr. 173 & 190).

~ **Sant'Andrea,** romanska stavba. *Portal* s tremi kralji na vratni prekladi (*Trije kralji pri Herodu* in *Poklon kraljev*) iz 1166 (z napisom izpričan Gruamonte in njegov brat Adeodatus). V c. znamenita marm. **prižnica* Giovannija Pisana (→ *prižnica v cerkvi St'Andrea v Pistoii*) iz 1298—1301.

L: cf. G. *Delogu* (1956, f p. XLI), P. *Toesca* (Il Medioevo 1927, repr. 538/I).

~ **stolnica** (il Duomo). Notr.: srebrn gotski *antependij sv. Jakoba* (zač. 1287, Andrea d'Ognabene 1316); olt. slika *Madona z Janezom Krst. in Donatom* (naroč. 1478, zač. Verrocchio, dkč. Lorenzo di Credi 1485). V eni izmed obeh zakristij (*Sacrestia dei Canonici*) *slikano razpelo* (Coppo di Marcovaldo in Salerno di Coppo 1274).

Pitágora(s), (o. 580—o. 500 pred), grš. filozof in matematik, v okviru → *septem artes liberales* predstavnik → *muzike*. Up: npr. na Kraljevskem portalu katedr. v Chartresu (o. 1145/55).

L: cf. Ch. *Picard* (1962).

Pittaluga, Mary (1894—....), it. um. zgodovinarka.

B: *Il Tintoretto* (Bol 1925); ‚*Alcuni ritratti ignorati del Tintoretto*' (Dd, 1925); ‚*Masaccio e L. B. Alberti*' (Rasegna Italiana, 1929); ‚*La critica e i valori romantici di Masaccio*' (Arte, 1930); *L'incisione italiana nel Cinquecento* (Mi 1930); ‚*Pensieri su Masaccio*' (Nuova Italia, 1931); *La pittura italiana del Cinquecento, I—II* (F 1932); *Masaccio* (F 1935); *Paolo Uccello* (R 1946, »Quaderni d'arte« 10); *Filippo Lippi* (F 1949, »Monografie e studi d'arte antica e moderna«); *The Sistine Chapel* (Rome 1952).

Pitti, Luca, bogat florent. trgovec, tekmec Medičejcev, dal Brunelleschiju sezidati Pal. Pitti.

L: cf. M. *Wackernagel* (Der Lebensraum 1938).

PITTSBURGH (*Pennsylvania*, ZDA [*Middle Atlantic*]), v. metalurško središče.

~ **Carnegie Institute: Department of Fine Arts** (*4400 Forbes Avenue*). Med zastopanimi slikarji sta npr. Rouault (*Stari kralj*) in O. Kokoschka (*T. G. Masaryk*, 1935—36).

pittura metafisica, smer novejšega it. slikarstva, ki sta jo 1917 utemeljila Giorgio → *De Chirico* in Carlo → *Carrà*. S svojo poudarjeno iluzijo plastičnosti in globine in s svojo nekam tragično občuteno motiviko (presenetljiva vsakdanjost krojaških lutk pa s samoto in nenavadno svetlobo zaznamovanih it. trgov) je trdno orisani in nepremakljivi svet »metafizičnega slikarstva« pomenil pravo nasprotje → *futurizmu*, z izbrano nenavadnimi zornimi koti pa je po svoje napovedoval → *surrealizem*.

L: HPM III (1950). — Cf. C. *Carrà* (1919 [2. izd. Mi 1945]), W. *Haftmann* (4. izd. 1965), B. S. *Myers* (IV 1969, s. v. [tekst Jerome *Viola*]), etc.

***Pivci** (šp. *Los borrachos*), pomembna Velázquezova slika v Pradu (o, pl, 165 × 225 cm, 1628), v starih inventarjih imen. *Bakhovo zmagoslavje*. Pozn., morda celó lastnoročna kopija (170 × 232 cm) v Neaplju (Capodimonte), graf. kopija v ozadju Manetove slike → *Portret Émila Zolaja*.

L: Juan Antonio *Gaya Nuño* (EWA XIV, 1967, stp 719). — Cf. K. *Gerstenberg* (1965).

Piza → *Pisa*

Pizzinato, Armando (1910—....), it. slikar in grafik, predstavnik t. i. *realismo sociale*. Uči na ak. v Benetkah.

Plaga grandinis → *Sedma nadloga: toča*

Plaga locustarum → *Osma nadloga: kobilice*

Plaga muscarum → *Četrta nadloga: muhe*

Plaga pestis in pecora → *Peta nadloga: kuga*

Plaga ranarum → *Šesta nadloga: žabe*

Plaga sanguinis → *Prva nadloga: voda se spremeni v kri*

Plaga sciniphum → *Tretja nadloga: uši*

Plaga tenebrarum → *Deveta nadloga: temà*

Plaga ulcerum → *Šesta nadloga: tvori*

Plainer, Matija (*Mathias*), slikar, dkm. 1592 v Tamswegu na Salzburškem in o. 1605—22 v službi lj. škofa Tomaža Hrena. S: delno ohranjeni slikani *olt.* v Petrovčah pri Celju (na predeli d. 1605), po graf. predlogi naslikana *Jeruzalemska kapela Božjega groba* (d. 1615, Kranj, Gorenjski muz.).

L: SteskaS (1927); F. *Stelè* & V. *Steska* (SBL II [7. zv., 1949], p. 369 — L!); F. *Stelè* (ELU 4, 1966, p. 687); Umetnost 17. stoletja na Slovenskem, I (Lj 1968 [rk, NG], p. 41 & 49 [E. *Cevc*], 134—35 [K. *Rozman*] — L!; repr. 4—5).

plakat → *lepak*

Planinc, Štefan (1925—....), slov. slikar in ilustrator. R. v Lj, štud. na AUU in pos. v Pregljevi specialki.

L: Štefan Planinc (Lj 1968 [rk, MaGal], uv Aleksander *Bassin* — L!).

Planiscig, Leo (1887—1952), avstr. um. zgodovinar, r. v Gorici, prom. 1912 na Dunaju, direktor kiparskega oddelka v tamk. Umzg. muz., odličen poznavalec it. renesančne plastike. Po nacistični priključitvi Avstrije se je preselil v Italijo.

B: ‚*Zur Geschichte der venezianischen Skulptur im XIV. Jahrhundert*' (JSaK, 1915, dis.); *Denkmale der Kunst in den südlichen Kriegsgebieten: Isonzo-Ebene, Istrien, Dalmatien, Süd-Tirol* (W 1915); ‚*Magnasco und die romantischgenrehafte Richtung des Barocco*' (MfKw, 1915); ‚*Randglossen zu Venedigs Bronzeplastik der Hochrenaissance*' (JSaK, 1917); *Die Estensische Kunstsammlung* (W 1919, »Publ. aus den Ksthistorischen Smlgn. in Wien« 1); *Die Bronzeplastiken* (W 1919, ista z. 5); *Handzeichnungen alter Meister aus der Sammlung Benno Geiger* (1921, s Hermannom Vossom); *Venezianische Bildhauer der Renaissance* (W 1921); *Die Bronzeplastiken* (W 1924, »Publ. aus den Ksthistorischen Smlgn. in Wien« 4); ‚*Jacopello dal Fiore*' (JSW, 1926); ‚*Das Grabmal des Orsato Giustiniani*' (ib.); *Andrea Riccio* (W 1927); ‚*Jacopo und Gentile Bellini*' (JSW, 1928); ‚*Toskanische Plastiken des Quattrocento*' (ib., 1929); *Piccoli bronzi italiani del Rinascimento* (Mi 1930, »Arti minori«); ‚*Bildhauer Venedigs in Quattrocento*' (JSW, 1930); ‚*Alessandro Vittorias Verkündigungsrelief für Hans Fugger*' (ib., 1932); ‚*Verrocchios Alexander-Relief*' (ib., 1933); ‚*Ein Bildhauer am Hofe Alfons I.*' (ib., 1934); ‚*Severo da Ravenna*' (ib., 1935); ‚*Danese Cattaneo*' (ib., 1936); ‚*Pietro, Tullio und Antonio Lombardo*' (ib., 1937); *Donatello* (W 1939, »Smlg. Schroll«; 4. izd. 1947); *Luca della Robbia* (W 1940, ista z.); *Lorenzo Ghiberti* (W 1940, ista z.); *Andrea del Verrocchio* (W 1941, ista z.); *Bernardo und Antonio Rossellino* (W 1942, ista z.); *Desiderio da Settignano* (W 1942, ista z.); ‚*Der Zwerg auf der Schnecke*' (JSW, 1944); *Nanni di Banco* (F 1946); ‚*Il busto cosidetto di Niccolò da Uzzano non è di Donatello*' (Firenze e il mondo, 1948); ‚*Di alcune opere falsamente attribuite a Donatello*' (Phoebus, 1949).

L: Werner *Gramberg* (Kchr, 1952, nekr.).

plastični slog se po Iz. Cankarju in Lützelerju kaže predvsem v *organski raščenosti* in *osredotočenih sestavih* (klas. grš. stavbarstvo in kiparstvo, Panteon v Rimu, romanska bazilika, jedro kiparstva in slikarstva zgodnje in zlasti vis. renesanse). Temu primerno se najdosledneje izraža v *kiparstvu*, sicer pa se um. stroke pod njegovim imenovalcem zmerno povezujejo. Posamezni deli umetnine so relativno samost. in obenem medsebojno uigrani (idealen primer: vezani sistem romanske cerkv. arhitekture). Umetnina, ki je samost., naravi ne povsem tuj, ampak načelno soroden organizem, je jasno oddeljena od okolja, tudi njo samo še vedno zaznamujejo zunanje in notr. konture in celota zbuja vtis, ko da je umérjena po človeku. Pos. za dela *upodabljajoče umetn.* velja: gradivo umetnine in sama upodobljena snov sta v ravnovesju; prostor je jasno omejen (Giotto); obla, modelirana telesnost zbuja videz raščenosti (klas. steber, Poliklétov *Doríforos*, Michelangelov *David*), »grajena« kompozicija se ujema z zmerno razgibanostjo v prostoru (Leonardova *Zadnja večerja*); barve so nasebne (lokalne). Z okoljem uskladena, otipljivo individualnost potrjujoča umetnost ima jedro v umerjeno reprezantivni podobi človeka.

L: cf. Iz. *Cankar* (Uvod 1926); H. *Lützeler* (1934).

Platina, s pr. im. Bartolommeo de' *Sacchi* (1421—1481), it. humanist, pisec papeških življenjepisov (*Vite dei papi*), ki mu je Sikst IV. zaupal Vatikansko biblioteko. Up: → *Sikst IV. imenuje Platino.*

Platitera (*Panagia Platitera*) ali *Blaherniotisa*, biz. ikonogr. tip → *Marije*, ki stoji z dvignjenima rokama kot → *orantinja* in ima pred seboj v medaljonu (→ *clipeus*) Kristua Emanuela, pa bi se torej lahko imenovala tudi *Maria Orans mati.*

platnice evangelistarja iz Chellesa v Oxfordu so med redkimi platnicami, ki se niso nikdar ločile od kodeksa, za katerega so nastale: platnice evangelistarja iz samostana Chelles pri Parizu (Oxford, Bodleian Libr., Ms. Douce 176) krasi slonokoščen *relief* (dvorna delavnica Karla Vél. o. 800), ki je očitno nastal po vzoru slonokoščenih reliefov V. st. (primer Dahlem): v sredi zmagoslavni golobradi *Kristus* → *super aspidem et basiliscum* ..., okrog njega pa v smeri urnega kazalca od leve zgoraj naprej *Izaija*, *Oznanjenje*, *Rojstvo*, *Poklon modrih*, *Pokol nedolžnih otrok*, *Krst v Jordanu*, *Svatba v Kani*, *Pomiritev viharja na morju*, *Obujenje Jairove hčere*, *Ozdravljenje obsedenca*, *Ozdravljenje hromega*, *Ozdravljenje krvotočne žene.*

L: »UF« 13 (1968, repr. 207); »US« 6 (1970, f p. 97). — Cf. W. *Braunfels* (1968, repr. 183), G. *Schiller* (I 1966, repr. 427).

platnice Perikop Henrika II. z (reliefom iz o. 870) → *Perikope Henrika* II.

***platnice Teodolindinega evangeliarja** (zlato, dragi kamni in biseri, o. 600, Monza, stolnična zakladnica): vsako stran, ki jo velik križ deli v 4 polja, krasi tudi širok rob z vložki iz almandina, v skupno 8 poljih pa je 8 ant. gem. Cf. s. v. *Teodolinda.*

L: EWA VI (1962, t. 258); »UF« 12 (1967); »US« 6 (1970, f p. 18—19).

***platnice Zlatega kodeksa iz Echternacha** (→ *Codex Aureus Epternacensis*, 46 × 30 cm, o. 990, tj. 983/91, Nürnberg [do zadnje vojne Gotha, Mus.] so po Boecklerjevi domnevi nekoč krasile star. → *Evangeliar iz Sainte-Chapelle.* V sredi je slonokoščen relief, delo zelo pomembnega umetnika (→ *Mojster Echternaškega križanja*), *Križanje* z Longinom in Stefatonom, personifikacijo zemlje pod Kristusovimi nogami [*Terra*] pa Soncem in Luno ob straneh), tanjeni reliefi na okviru iz zlate pločevine pa kažejo *4 reke paradiža*, *simbole 4 evangelistov*, *Marijo*, *Petra*, *4 zavetnike Echternacha* in *ces. donatorja*, po katerih so platnice dat., tj. cesarico Teófano (u. 991) in njenega sina, Otona III.

L: »US« 6 (1970, f p. 175).

das **Platz(e)lgewölbe** (nem.), avstr. ime baročnih cerkv. obokov z visečimi kupolami (nem. tudi *das Hängegewölbe*). Potlačena viseča kupola je v srednji Evropi imen. → *češka kapa.*

L: cf. E. *Hempel* (1965), H. *Reuther* (1955), R. *Wagner-Rieger* (1964).

Plaut, James S(achs), (1912—....), amer. um. zgodovinar.

B: ‚*An unknown portrait of a Doge by Gentile Bellini*' (Bost B, 1937); *Oscar Kokoschka* (NY 1948); ‚*Oskar Kokoschka*' (AN, 1948).

Plečnik, Jože (1872—1957), dozdaj najpomembnejši slov. arh., ki je s svojim delom — med ljubeznijo do umetnoobrtnih nadrobnosti in težnjami po monumentalnosti razpet eklekticizem, zvečine daleč od funkcionalnosti — po dunajskih začetkih, sočasno s preurejanjem Hradčanov in pozn. oblikoval predvsem Lj (»Plečnikova Lj«); tu r. in u. (še 84). Štud. 1884—88 na obrtni šoli v Gradcu, 1894 na *Spezialschule f. Architektur* pri Ottu → *Wagnerju* na Dunaju, 1895—98 pri istem na ak., nato s t. i. rim. nagr. 1898—99 v Italiji. Od 1911 dalje v Pragi, 1912 izvoljen za O. Wagnerjevega naslednika na dunajski ak. (oblast ga ni potrdila), 1920 za prof. na ak. v Pragi (kar je odklonil); od zimskega semestra 1920/21 ord. na Tehn. fak. univ. v Lj. Tam Vurnikova (→ *Vurnik, Ivan*) in njegova »šola«, med njegovimi učenci npr. D. Fatur, F. Tomažič, D. Grabrijan, V. Glanz, J. Valentinčič, C. Tavčar, M. Mušič, Jaro Černigoj, T. Bitenc, med samostojnejšimi E. Ravnikar in E. Mihevc. A: npr. *ureditev Rotunde* na Dunaju za razst. 1897, *salon* za svet. razst. v Saint Louisu v ZDA 1900, po natečaju 1900 *Zacherlova hiša* na Dunaju (sez. 1903—05), *ureditev razst. cerkv. umetn.* v dunajski Secesiji 1907, s kiparjem J. Engelhardtom *vodnjak Karla Boromejskega* na Dunaju (1908—09), ib. *c. sv. Duha* na Ottakringu v XVI. okraju (1910—12 kot 1. srednjeevropska železobetonska kultna stavba), *notranjščine* in *vrtna arhitektura* v letni rezidenci predsednika T. G. Masaryka v Lánih (1918—28), v Pragi *ureditev Hradčanov* (*dvorišča*, *notranjščine*, *stopnišča*, *vrtovi* 1920—38) in *c. Srca Jezusovega* (1928), v Prekmurju *c. v Bogojini* (1923—27), v Lj (cf. s. v. *Prelovšek*) *Frančiškova c.* v Šiški (1926—27), *ureditev Šentjakobskega* (zdaj Levstikovega) *trga in Cojzove ceste* (1927), v Celju *palača Posojilnice* (1928), v Lj *palača Vzajemne zavarovalnice* (1928—30, sodel. F. Tomažič),

ureditev Kongresnega trga (zdaj Trga revolucije, 1929) in *Vegove ul.* z bližnjim *Ilirskim stebrom* (odkrit 1929), *Čevljarski most* (1930—31), *ureditev Tivolija* in *Tromostovje* (1931), v Bgd *frančiškanska c. sv. Antona* (1932), v Lj »*Peglezen*« (1933), *regulacija obrežja Gradaščice* (1934), *Narodna in univ. knjižnica* (dkč. 1940, cf. bibl., 1933, infra), *Žale* (do 1940 & 1944), *tržnice* ob Ljubljanici (1939—40) in *zatvornica* na njej (1940 do 44), v Stranjah *oprema c.* (1945—53), v Lj *preureditev kompleksa Križank* (1956) in na Brionih *letni paviljon* (1956). — Knj. oprema, lepaki, spomenice, načrti za pasarske in rezbarske izdelke, kelihe, monštrance, križe, svečnike ipd. (npr. v Stranjah, Nevljah, Mengšu in Črnučah).

B: (& Fr. Stelè) *Projekt univerzitetne biblioteke v Ljubljani* (Lj 1933).

L: Fr. *Stelè* (ThB XXVII, 1933, s. v.); *id.* (LAZU I, 1943); *id.* (SBL, 7. zv., 1949, s. v. — L!); ULj (1957, p. 213); Fr. *Stelè* (LSAZU VIII, 1956/57, Lj 1958 — L!); SteleP (1960); ŠijanecS (1961); Marjan *Mušič* (ELU 3, 1964, s. v.); *id.* (EJ 6, 1965, s. v.); Arhitekt Jože Plečnik (Lj 1968, uv Fr. *Stelè* [pon. članka iz Koledarja Mohorjeve družbe za 1958, Ce 1957] — L! [Lojze *Gostiša*]). — Cf. D. *Grabrijan* (1968), L. *Hevesi* (1906), V. *Molè* (Lj 1965), M. *Mušič* (1959; 1963; III 1968), F. *Stelè* (1941; Lj 1955; 1963; 1967), K. *Strajnić* (1920).

plener (iz fr. *en plein air*, na prostem) in *plenerizem* (nem. *die Freilichtmalerei*), termina, zaznamujoča dosledno slikanje na prostem (slika ni več dkč. v ateljeju), ki je bilo neogiben pogoj za nastanek → *impresionizma*.

Plestenjak-Slana, Dora (1934—....), slov. slikarka, r. v Škofji Loki, štud. na AUU (M. Sedej); žena Franceta → *Slane*.

pleteninasta ornamentika, za malone vse ozemlje karolinške države značilen kamnoseški okras cerkv. opreme (kornih pregrad, olt. plošč, ambonov, itd.), se v nadaljevanju starega kamnoseškega izročila razvil v Italiji (v um. zgod. veljal nekaj časa za posebnost »langobardske« [cf. e. g. *Schaffran*] in »starohrv.« umetn. [cf. *Strzygowski*]), živel zlasti od VIII. do X. st., mdr. pogost v Istri in Dalmaciji (do XI. st.); v Sloveniji primeri v Slivnici pri Mrb, Batujah, Kopru in Piranu, zunaj drž. meja številni ostanki na Koroškem.

L: Angelos *Baš*, K izvoru pleteninaste ornamentike (ZČ, 1951 — L!); CevcS (1963 — L!). — Cf. T. *Bogyay* (1957), E. *Cevc* (1952), K. *Ginhart* (1942 [oc. Fr. *Stelè*, ZUZ, 1943, p. 92 ss]; 1954; 1957), L. *Karaman* (1930; 1942/43 [oc. Fr. *Stelè*, ZUZ, 1943, p. 97 ss]; 1944), R. *Kautsch* (1939; 1941), H. *Paulus* (1956), E. *Schaffran* (1938 [oboje]; 1941), Fr. *Stelè* (1944 [oc. V. *Molè*, ZUZ, 1944, p. 153 ss]), J. *Strzygowski* (1927; 1929).

PLETERJE, kartuzijanski samostan na Dolenjskem pod Gorjanci, ki ga je 1403 ust. Herman II. Celjski. Ohranjena je stara **samostanska c.*, ki so jo začeli zidati 1407 (posv. 1420): enoladijska notr. s šestimi travejami in petosminskim zaključkom.

L: F. *Avsec*, Stara kartuzijanska cerkev v Pleterjah (Četrto IKU, 1907); »ArS« 4 (1969, tloris p. XXV, t. 18—19). — Cf. J. *Gregorič* (1951, p. 16—18), M. *Zadnikar* (1971).

Pleteršnik, Maks (1840—1923), slov. leksikograf, r. in u. (82) v Pišécah blizu Brežic.

B (lik. umetn.): ‚*Zgodovina umetnosti pri Slovencih*' (Janez Majciger, Maks Pleteršnik & Božidar Raić: Slovanstvo, I, Lj 1874, p. 194—98); ‚*Zgodovina hrvatsko-srbske umetnosti*' (ib., p. 306—11).

L: Anton *Breznik* (SBL, 7. zv., 1949, s. v. — L!). — Cf. M. *Juteršek* (1964).

Pleydenwurff, Hans (o. 1420—1472), nem. slikar. R. v Bambergu, od 1457 dalje v Nürnbergu, tam u.; njegovo vdovo poročil in delavnico prevzel Michael → *Wolgemut*. S: npr. nekdaj kot diptih povezana *Kristus trpin* (Basel) in *Kanonik grof Georg von Löwenstein* (Nürnberg) iz o. 1456.

L: Stange IX (1958); R. *Breustedt* & A. *Stange* (Kindler IV, 1967, s. v. — L!); Landolt (1968). — Cf. E. *Buchner* (1953).

Plietzsch, Eduard (1886—1961), nem. um. zgodovinar, raziskaval predvsem hol. slikarstvo XVII. st.

B: ‚*Die Frankenthaler Maler: Ein Beitrag zur Entwickelungsgeschichte der niederländischen Landschaftsmalerei*' (Lpz 1910, »Beitr. zur Kg.: NF« 36); *Vermeer van Delft* (Lpz 1911; n. izd. Mn 1939); ‚*Paulus Bor*' (Bodejev zb., 1915); *Max Klinger: Werke der Griffelkunst* (Burg bei M[agdeburg] 1943); *Gerard Ter Borch* (W 1944, »Smlg. Schroll«); ‚*Randbemerkungen zur holländischen Interieurmalerei am Beginn des 17. Jahrhunderts*' (W-RJb, 1956); (izd.) *Wilhelm von Bode: Die Meister der holländischen und flämischen Malerschulen* (Lpz 1958); ‚*Randbemerkungen zur holländischen Malerei vom Ende des 17. Jahrhunderts*' (Winklerjev zb., 1959); *Holländische und flämische Meister des XVII. Jahrh.* (Lpz 1960).

Plinij star., orig. *Caius Plinius Secundus* (23/24 do 79 nesr.), rim. pisatelj, avtor enciklopedičnega dela *Naturalis historia* v XXXVII knj., ki so ga prvič natisnili v Benetkah 1469, prvi it. prev. pa je oskrbel → *Landino*. Delo daje v XXXII.—XXXVII. knj. tudi številne podatke o ant. umetn., sicer pa je mdr. služilo tudi kot ikonogr. vir: cf. *Izum risbe* (Nat. hist. XXXV, 151 ss & 285 ss).

L: Eugenie *Sellers:* The elder Pliny's chapters on the history of art (L 1896); SchlosserL (1964); EWA IX (1964, stp 508 & 537). — Cf. A. *Furtwängler* (1877 [1913]), A. *Kalkmann* (1898).

plínta (iz grš. *plíntos*, opeka), pravokotna nosilna plošča (na kateri stoji steber, kip ali spom.).

Plon, Eugène, fr. pisec o umetn. (it. plastika XVI. st. ipd.).

B: *Benvenuto Cellini: orfèvre, médailleur, sculpteur. Recherches sur sa vie, sur son oeuvre et sur les pièces qui lui sont attribuées* (P 1883; *Nouvelle appendice*, 1884); *Les maîtres italiens au service de la maison d'Autriche: Leone Leoni, sculpteur de Charles-Quint, et Pompeo Leoni, sculpteur de Philippe II...* (P 1887).

ploskovito-stereometrični slog temelji po Iz. Cankarju in Lützelerju na *preprosti adiciji enostavnih sestavin* (starokršč. bazilika, večina zgodnjesrednjev. Up). Temu primerno se najdosledneje izraža v *arhitekturi*, sicer pa žive v njem um. stroke tako rekoč neodvisno druga od druge. Posamezni deli umetnine so na videz povsem samostojni, naravi v jedru tuja umetnina je v poudarjenem nasprotju z okoljem, vse meje in konture so čvrsto sklenjene in celota zbuja vtis iztrganosti iz časa resp. nadčloveške trajnosti. Pos. za dela *upodabljajoče umetn.* velja: resnično gradivo umetnine je čutiti bolj kot upodobljeno snov; prostor je bolj ali manj eliminiran; telesnost reducirana v ploskev ali pa se v prostoru izraža v kvadrih in adiciji kvadrov; strogo vezana kompozicija kaže somernost in vrstenje; o gibanju ni govor (mirovanje, negibnost ali statičnost); barve so samosvoje. V naravnem okolju tuji, abstrahirani tipizaciji je umetnina postala abstrahirano znamenje.

L: cf. Iz. *Cankar* (Uvod 1926), H. *Lützeler* (1934).

Plumberger (Plumenberger), **Jernej,** lj. podobar, tvorec *v. olt.* na Muljavi (sign. *Bartholomeus Plumenberger Labacensis* 1674).

L: V. *Steska* (SBL II, 7. zv., 1949, s. v.).

Plus ultra ali *Plus oultre* → *Hêraklova stebra*

Plútarh(os), (o. 46—o. 120/125), grš. zgodovinar in filozof, moralist. Njegovo gl. zg. delo, »vzporedni« *Življenjepisi* slavnih Grkov in Rimljanov (*Vitae parallelae*), je mdr. služilo tudi kot ikonogr. vir. Med motivi po njem npr. *Koriolán in žene* (XII, 34–36), *Daréjeva družina pred Aleksandrom Vélikim* (XXXIII, 21), *Svatba Aleksandra Vélikega in Roksane* (XXXIV, 47), *Kleopatrina smrt* (XLIV, 86), itd.

B: v slovenščini: *Plutarh: Življenje velikih Rimljanov* (Lj 1950, prev. & uv Anton Sovrè).

Pobiranje mane (lat. *Israelitae colligunt manam in deserto*, angl. *The Gathering of the Manna in the Wilderness*, fr. *La Pluie de Manne* resp. *Israélites recueillent la manne dans le désert*, it. *Raccolta della manna*, nem. *Die Mannalese in der Wüste*), bibl. ik. m. (2 Mojz 16, 14—18). Up: npr. D. Bouts (tabla na *olt. Zadnje večerje*, 1464/67, Leuven), F. Bacchiacca (o. 1540, Washington), J. Tintoretto (1592/94, Benetke, S. Giorgio Maggiore), N. Poussin (1639, Louvre), G. B. Tiepolo (o. 1738/40, Verolanuova pri Brescii, žup. c.).

L: Pigler I (1956, p. 97—101); Réau II/1 (1956, p. 197—99); »CA« 25 (1968, kat. št. 126). — Cf. Th. *Ehrenstein* (1923), W. *Molsdorf* (1920 [1926]).

Poccetti, Bernardino, s pr. im. *Barbatelli*, imen. mdr. *Bernardino delle facciate* (1548—1612), it. florent. slikar. S: npr. *Pokol nedolžnih otrok* in *predstavniki najdenišnice s svojimi varovanci* (freska z iluzionističnimi stopnicami, 1610, Florenca, Ospedale degli Innocenti).

L: cf. F. *Würtenberger* (1962).

Poche, Emanuel, češ. um. zgodovinar, vodja odd. za arhitekturo in uporabno umetn. na Češkoslovaški ak. znanosti v Pragi.

B: *Pražské portály* (Pra 1947); *Böhmisches Porzellan* (Prag 1956); *Matyaš Bernard Braun: sochař českého baroka a jeho dílna* (Pra 1965, »České dějiny« 36); *‚Einige Erwägungen über die Kameen Karls IV.'* (Květov zb., 1965); *Das alte Prag* (W 1967, »Schroll Kulturführer«).

The **Pocket Library of Great Art,** knjižna z. zal. Harry N. Abrams (New York); fr. izd. *Le Grand Art en Livres de Poche* (Flammarion, Paris); nem. izd. *Welt in Farbe*, *Taschenbücher der Kunst* (München-Wien-Basel).

Počitek na begu (v Egipt) (angl. *The Rest during the Flight*, fr. *Le Repos pendant la fuite*, it. *Il riposo durante la fuga*, nem. *Die Ruhe auf der Flucht*), kršč. ik. m. po → *Zlati legendi* (še prej *Evangelij nepravega Mateja*), večkrat povezan s čudežem datljeve palme, ki daruje svoje sadeže in vodo. Up: npr. Cranach star. (bukov les, d. 1504, Dahlem), Altdorfer (lipov les, d. 1510, ib.), Correggio (*Madonna della scodella*, Parma, Pin.), Caravaggio (Doria), Barocci (Pin. Vat.), Abr. Bloemaert (Utrecht).

L: Réau II/2 (1957, p. 278—80); LCI II (1970, stp 43 ss). — Cf. G. *Schiller* (I 1966 [1969]).

Podbevšek, Anton (1898—....), slov. književnik v Lj, r. na Grmu pri Novem mestu, v mladosti znan po pesniški z. *Človek z bombami* (recitacija 1920, v tisku Lj 1925); pisal tudi o lik. umetnikih.

B (lik. umetn.): *Ivan Grohar: Tragedija slovenskega umetnika* (Lj 1937); *Jakopič* (Lj 1941).
L: Francè *Koblar* (SBL, 7. zv., 1949, s. v.); SPJ (1966); Lino *Legiša* (ZSS VI, 1969).

PODBRJE pri Vipavi, *podr. c. Kozme in Damijana: »zlati« v. olt.* (Angelo Sperandi 1657) eden izmed največjih in najbolj bogatih v Sloveniji.

L: Oris (1924, p. 55, repr. 28; 1966, p. 65); M. *Juteršek* (ELU 3, 1964, s. v. — L!).

podgana (lat. *mus rattus*, angl. *the rat*, nem. *die Ratte*). Mrtva podgana ponazarja nebogljenost, slabotnost in slaboumnost (po → *Valerianu* npr. *imbecillitas*). V tem pomenu npr. na Salvatorja Rose sliki *Premišljujočega Demokrita* (1650/51, København).

L: cf. R. W. *Wallace* (1968).

podkovači (fr. *les maréchaux-ferrants*, nem. *die Hufschmiede*): patron jim je bil → *Eligij*.

podnožje križa iz opatije Saint-Bertin → *križ v opatiji Saint-Bertin*

podoba notranjščine (angl. *the indoor scene*, fr. *l'intérieur*, nem. *das Innenraumbild* in pri cerkv. notr. *die Innenansicht*), ikonogr. zvrst, pomembna zlasti v severnoevr., tj. niz., hol. in nem. slikarstvu, pa tudi pri Benečanih, itn. Napovedujejo jo z nadrobnim opisovanjem vse opreme (→ *tihožitje*) zaznamovane nabožne in druge podobe XV. st. (Jan van Eyck, Campin, Christus, itd., med ik. m. npr. *Hieronim v svoji študijski sobi*; pogled v notr. vselej s stališča zunaj nje!), v XVI. st. se osamosvaja v skladu z izoblikovanjem poznorenesančne »arhitekturne podobe« sploh (Hans *Vredeman de Vries*), zares tehtna pa postane v hol. XVII. st., bodi še dop. z žanrskimi liki (P. *de* → *Hooch*, → *Vermeer*, itd.) ali pa kot samost. podoba cerkv. notr. (pionir → *Saenredam*). Številni primeri »čiste« ali s človeškim likom vsaj enakopravne podobe notr. zlasti v XIX. st. in 1. pol. XX. st. (→ *Kersting*, → *Menzel*, *van* → *Gogh*, → *intimisti*, pos. → *Vuillard* s portretiranci v njihovem značilnem okolju).

L (tudi → *naslikane gal.*): C. *Müller*, De meesters van het hollandsche binnenhuis (Mbk, 1931); Lucy von *Weiher:* Der Innenraum in der holländischen Malerei des 17. Jahrhunderts (Wü 1937, dis. [Mn]); Kindler VI (1971, p. 379—84 — L!). — Cf. H. *Jantzen* (1910), E. *Plietzsch* (1956).

Podrekar, France (1887—1964), slov. slikar (ilustracije, portretne karikature) in restavrator.

L: Fr. *Stelè* (SBL, 7. zv., 1949, s. v.); ŠijanecS (1961); K. *Dobida* (ELU 3, 1964, s. v.).

podveza → *red hlačne podveze*

podzemska grobišča → *katakombe*

podzidek (nem. der → *Sockel*), v pritličju izstopajoči del zidu.

L: cf. J. *Flis* (1885, p. 4 — *podstav*).

Poenitentia (lat.), *Kès* (angl. *the Penitence*, fr. *la Pénitence*, nem. *die Reue*), personifikacija kreposti; njen bibl. predstavnik je kralj → *David*. Up: npr. na *miniaturi* v → *Bamberški apokalipsi* (f. 60r: *Poenitentia drži Davida za roko*).

L: cf. A. *Katzenellenbogen* (1939 [1964]).

Poetovio → *Ptuj*

Pogačnik, Marjan (1920—....), slov. grafik. R. v Lj (nečak → *Zormana*), tu dkč. 1947 študij um. zgod. (naloga o freskah na Suhi), 1949 ak. (Stupica) in 1951 specialko (Stupica); zdaj docent za grafiko na ALU. G: jedk. (tudi barvna in v. jedk.), s. igla.

L: Lj Gr (1955—71); ŠijanecS (1961); Marjan Pogačnik (Lj 1962 [rk, MaGal], uv Z. *Kržišnik*); Melita *Stelè-Možina*, Grafika Marjana Pogačnika (Lik. rev., št. 7/8, 31. X. 1963 — L!); *ead.* (ELU 4, 1966, p. 688). — Cf. Z. *Kržišnik* (1962).

Poggi, Giovanni (1880—1961), it. um. zgodovinar, dolgoletni *soprintendente alle gallerie* v Florenci, tam u. (82). Zaslužen za rekonstrukcijo znamenitega → *Studiolo di Francesco I* (1910) in ureditev gal. Uffizi, mdr. znan tudi po tem, da je 1911 pomagal vrniti → *Mono Liso*, ki mu jo je bil tat Del Peruggia ponudil v nakup.

B: ‚*Lo Studiolo di Francesco I*' (Marzocco, 11. dec. 1910; pon.: Il Vasari, 1942); *Arte medioevale negli Abruzzi: Architettura e scultura* (Mi 1914); ‚*Paolo Uccello e l'orologio di Santa Maria del Fiore*' (Supinov zb., 1933); ‚*La collezione degli Autoritratti nella Galleria degli Uffizi, I: Reynolds, Ingres, Corot*' (Arte Mediterranea, 1949).

POGGIO A CAIANO pri Florenci: **Villa Medici*, ki jo je za Lorenza Veličastnega prez. Giuliano da Sangallo (1480—85).

***Pogled na Delft,** slavna Vermeerjeva veduta (o, pl, 98,5 × 117,5 cm, sgn., o. 1658, Mauritshuis), ki jo je mdr. posebno občudoval Marcel → *Proust*. V pismu prijatelju → *Vaudoyerju* je 1921 napisal: »*Depuis que j'ai vu au Musée de La Haye La Vue de Delft, j'ai su que j'avais vu le plus beau tableau du monde*«. Pozn. je v svojem ciklu *À la recherche du temps perdu* pustil pisatelja Bergotta umreti pred tem »*petit pan de mur jaune*« (La Prisonnière). Pogled na mesto je obnovljen s kar največjo zvestobo resničnosti (morda je slikar uporabljal *camera obscura*), predvsem pa je ozračje v pravi anticipaciji impresionizma občutljivo oživljeno kot »privid, ki nagloma miní« (ura na stolpu kaže deset minut čez sedmo). Preslikani moški lik v ospredju dokazuje, da je umetnik ob vsem verizmu vendar tudi popravljal kompozicijo.

L: EWA IX (1964, t. 20), XIV (1967, stp 742 [Horst *Gerson*]); »CA« 11 (1967, kat. št. 11, t. XXVIII/XXIX); »US« 10 (1969, repr. p. 118); »PKG« 9 (1970, t. XXXIV); D. F. *Wakefield* (BM, nov. 1970, p. 296). — Cf. (tudi s. v. *Vermeer*) Luc *Menaše* (1960, p. 85), W. *Stechow* (1968).

***Pogreb grofa Orgaza** (šp. *El Entierro*), najslavnejša El Grecova slika (pl, 470 × 359 cm), ohranjena *in situ* (Toledo, Santo Tomé): ob čudežu, ki naj bi se bil dogodil v XIV. st. (1323: *sv. Štefan in sv. Avguštin polagata kastilskega kanclerja v grob*), številni portreti umetnikovih sodobnikov in njega samega.

L (cf. s. v. *Greco*): Edoardo *Arslan* (EWA VI, 1962, stp 838, t. 454—55). — Cf. A. *Neumeyer* (1957).

Pogum kot personifikacija → *Fortitudo*

Pohod treh kraljev (angl. *The Journey of the Magi*, fr. *La Chevauchée des Mages vers Bethléem*, hrv. *Pohod triju kraljeva*, it. *Il viaggio dei Magi*, nem. *Der Zug der heiligen drei Könige*), kršč. ik. m.: kot konjeniški sprevod živi v ikonografiji → *Treh kraljev* od vštetega XIV. do srede XVI. st. in doseže — opremljen s številnimi žanrsko pripovednimi nadrobnostmi — naturalistični vrh v XV. st. Up: kot najslavnejši primer *freske* Benozza Gozzolija v Florenci v Pal. Medici-Riccardi, na Slovenskem *freske* v c. Sv. Miklavža nad Čadramom (sreda XIV. st.), v podr. c. sv. Radegunde v Srednji vasi pri Šenčurju (o. 1440) in — delno vidne — pri Sv. Miklavžu nad Jevnico (o. 1440?), na Mačah (d. 1467), pri Sv. Primožu nad Kamnikom (d. 1504), v Nadlesku na Notranjskem (Tomaž iz Senja, d. 1511) in v c. Marija Gradec pri Laškem (d. 1526); v hrv. Istri v c. Marije na Škrilju pri Bermu (→ *Škriline* pri Bermu, Vincenc iz Kastva, d. 1474).

L: MAS I (1935, p. 30); Réau II/2 (1957, p. 243—44). — Cf. K. *Künstle* (1928, p. 360).

pointilizem → *neoimpresionizem*

POITIERS, mesto v pokrajini *Poitou* (srednja Francija), nekd. *Limonum*, pozn. rezidenca vizigotskih kraljev, z univ., ki je bila ust. 1432. Pomembno središče srednjev. umetn.

L: EWA V (1961, stp 584—85 — L!). — Cf. R. *Crozet* (1948).

~ **baptisterij Saint-Jean**, v jedru iz IV. st., prez. zlasti v VII. st. (o. 650/90) in pozn. še v XI. st. *StS-e* s konca XI. st. kažejo mdr. *4 jezdece*, bržčas prve 4 kršč. ces., od katerih je najmanj dvomov o tistem, ki ga je zdaj nevidni napis imenoval *Konstantina*.

L: »US« 6 (1970). — Cf. O. *Demus* (1968).

~ **Notre-Dame-la-Grande**, znamenita romanska c., gl. ladja obokana z banjo s prečnimi oprogami, v prezbiteriju *StS-e* s konca XI. st. (bolje ohranjene v kripti). Znamenito **pročelje* iz 2. četrt. XII. st. (17 m vis., 15 m šir.) obdajata polkrožna, kot snopasta slopa oblikovana stolpiča, katerih stožčasta, luskinasto krita zaključka spominjata na pinijine storže. V nasprotju z racionalno oblikovano notr. je pročelje vprav fantastično bogato okrašeno, gotovo najbolj med vsemi romanskimi fasadami v Franciji. Zgoraj je v mandorli *Kristus med simboli evangelistov*, v polkrožno zaključenih nišah je *12 apostolov*, *škofa sv. Hilarij in sv. Martin*, sicer pa kažejo reliefi *prizore iz Stare in Nove zaveze*.

L: Cankar II/1 (1931); »US« 7 (1968, f p. 56); »PKG« 5 (1969, t. 175). — Cf. O. *Demus* (1968), É. *Mâle* (XIIe siècle 1922), itd.

~ **Saint-Hilaire-le-Grand**, znamenit po svoji nenavadni večladijski notr., sez. v XI. st. z ravno krito ladjo, v XII. st. (1130—68) obokan z osmerokotnimi kupolami na trompah in zato notr. razdeljena z vzidanimi slopi in posebnimi opornimi loki.

L: »US« 7 (1968, f p. 57). — Cf. O. *Demus* (1968), É. *Mâle* (XII 'siècle 1922), itd.

Poitou, fr. pokrajina. Med kraji s pomembnimi um. spomeniki sta npr. *Poitiers* in *Saint-Savin-sur-Gartempe*.

L: Cankar II/1 (1931, p. 88); R. *Crozet:* L'art roman en Poitou (P 1948); EWA V (1961, stp 583—86).

Pojedina v Kani → *Svatba v Kani galilejski*

Poklicanje Petra in Andreja (it. *La vocazione di Pietro e Andrea*), evang. ik. m. (Mt 4, 18—20; Mr 1, 16—18), prva apostola kot ribiča, ki »sta mrežo metala v morje«, tj. Tiberijsko jezero (cf. Jan 1, 40—42, kjer je dogodek drugače predstavljen). Up: *mozaik* (VI. st., Ravena, St'Apollinare Nuovo), Duccio (tabla z njegove *Maestà*, 1308/11, Washington), Dom. Ghirlandajo (*freska*, 1482, → *Sikstinska kap.*), itd.

L: Réau II/2 (1957, p. 311—12). — Cf. G. *Schiller* (I 1966 [1969] — cf. *Die Jüngerberufungen*).

Poklicanje sv. Mateja (lat. *Matthaeus a telonio vocatur*, angl. *Calling of St. Matthew*, fr. *La Vocation* [tudi *La Conversion*] *de saint Matthieu*, hol. *De roeping van Mattheus*, it. *La vocazione di San Matteo*, nem. *Die Berufung des Matthaeus*), evang. ik. m. (Mt 9, 9; Mr 2, 14; Lk 5, 27): Jezus pokliče »pri mitnici sedečega moža« (Mt), »Levija, sina Alfejevega« (Mr), »cestninarja« (Lk). Up: v renesansi in baroku z močno žanrsko vsebino, npr. V. Carpaccio (d. 1502, Benetke, Scuola di S. Giorgio degli Schiavoni), → *Caravaggio* (1598/1601, Rim, S. Luigi dei Francesi —

najslavnejši primer mojstrovega s »kletno svetlobo« zaznamovanega naturalizma), B. Strozzi (1620?, Worcester [Mass.], Worcester Art Mus.), Terbrugghen (d. 1621, Utrecht), Niccolo Tornioli (Rouen), itd.

L: Pigler I (1956, p. 275—78); Réau III/2 (1958, p. 930); »CA« 6 (1967, t. XXIV, št. 42), 13 (1967, št. 33 A); »MdC« 264 (črno-bela repr. 3). — Cf. Luc *Menaše* (1960).

Poklon (treh) kraljev (lat. *Trium Regum Oblatio* ali *Adoratio Magorum*, angl. *The Adoration of the Kings*, fr. *L'Adoration des Mages*, it. *Epifania*, nem. *Die Anbetung der Könige* [ali *der Weisen*]), evang. ik. m. (Mt 2, 11): Marija z otrokom, ki mu »trije modri« (→*Trije kralji*) prinašajo darove (na najstar. Up se bližajo s hitrimi koraki in darovi na iztegnjenih rokah), od V. st. dalje navzoč tudi Jožef; prvi kralj daruje zlata, ostala dva menjaje se kadila in mire. Up: e. g. *StS* v Priscillini katakombi v Rimu (zač. IV. st.), *reliefi* na sarkofagih (npr. →*sarkofag Adelfije in Valerija*, o. 340), *relief* na lesenih vratih c. Sta Sabina v Rimu, *mozaika* v c. Sta Maria Maggiore v Rimu (432/40) in c. St'Apollinare Nuovo v Ravenni (tudi na robu Teodorinega plašča na *mozaiku* v c. S. Vitale [*Teodora s spremstvom*]) in *relief* na →*Rathisovem olt.* v Čedadu (1. pol. VIII. st.), pozn. mdr. Nikolaj iz Verduna (*emajl*, 4. prizor v vrsti →*sub gratia* na →*Verdunskem olt.*, 1181, Klosterneuburg), N. Pisano (*reliefa* na prižnicah v baptisteriju v Pisi in v stolnici v Sieni), Giotto (*freska* v Capp. dell'Arena v Padovi), Duccio (na →*Maestà*, 1308/11), Gentile da Fabriano (Uffizi, cf. infra), K. Witz (na ženevskem *Petrovem olt.*, 1444), Botticelli pa Leonardo da Vinci, Filippino Lippi in Dürer (vsi Uffizi), *freska* v podr. c. →*Sveti Primož nad Kamnikom* (1504), Mojster Marijine smrti (o. 1513 in o. 1525, oboje Dresden), Jacopo Bassano (Ksthist. Mus.), Velázquez (d. 1617 ali 1619, Prado), Rubens (1624, Antwerpen), itn., v posebno razkošni inscenaciji naposled tudi G. B. Tiepolo (d. 1653 — v. podoba za samostan Schwarzach na Frankovskem, zdaj Alte Pin., tudi slika iz o. 1763, MM, in jedk.).

L (cf. s. v. *Trije kralji*): Réau II/2 (1957, p. 246—52); Aurenhammer (2. snopič, 1960, p. 117—27 —L!); Klaus *Wessel* (RbK I, 1966, stp 148—54 — L!); Ursula *Nilgen*, The Epiphany and the Eucharist: On the Interpretation of Eucharistic Motifs in Mediaeval Epiphany Scenes (AB, 1967); LCI I (1968, stp 541—47). — Cf. G. *Schiller* (I 1966 [1969]).

***Poklon treh kraljev** (Gentile da Fabriano), znamenita olt. podoba (les, z orig. okvirom 300 × 282 cm, sign. & d. maja 1423 [*MCCCC XXIII:MENSIS:MAII*], Uffizi) za Capp. di Palla Strozzi v c. Sta Trínita v Florenci (1810—1919 v Acc. di Belle Arti). Na predeli levo *Rojstvo*, v sredi *Beg v Egipt*, des. *Predstavitev v templju* (kopija, orig. v Louvru).

L: Cankar III/1 (1936, p. 80); EWA VI (1962, stp. 109—10). — Cf. L. *Behling* (1966).

Pokol nedolžnih otrok (lat. *Caedes infántium*, angl. *The Massacre of the Innocents*, fr. *Le Massacre des innocents*, hrv. *Pokolj djece u Betlehemu*, it. *La strage degli innocenti*, nem. *Der Bethlehemitische Kindermord*), evang. ik. m. (Mt 2, 16) brez zg. podlage, dopolnjevan po t. i. →*apokrifnih evangelijih* in srednjev. gledališču: Herod je dal pomoriti »v Betlehemu in vsej njegovi okolici vse dečke, dvoletne in mlajše«. Up: po prvih znanih primerih v V. st. →*Rabulov evangeliar* (f. 4v, 586), →*Codex Egberti* (f. 15v, o. 980/90), →*Evangeliar Otona III.* (o. 1000), *StS* (1181, Castelcastagna, Sta Maria di Ronzano), *reliefi* na prižnicah Pisanov (1265/68 →*prižnica katedrale v Sieni*; 1298/1301 →*prižnica v cerkvi St'Andrea v Pistoii*; 1302/10 →*prižnica v katedrali v Pisi*), *mozaik* (pozno XIII. st., Florenca, baptisterij), Giotto (*freska*, Padova, Capp. dell'Arena), Matteo di Giovanni (3-krat: 1481, Siena, St'Agostino; 1488, Capodimonte; 1491, Siena, Sta Maria dei Servi), P. Bruegel star. (atr., Ksthist. Mus.), J. Tintoretto (1583/87, Benetke, Scuola di S. Rocco, pritličje), Cornelisz van Haarlem (d. 1590, Rijksmus.; d. 1591, Haarlem), G. Reni (o. 1611, Bologna), N. Poussin (npr. les, o. 1626/28 [?], Chantilly), Rubens (1635, Alte Pin.), Giuseppe Maria Crespi (1708, Uffizi).

L: Pigler I (1956, p. 251—58); Réau II/2 (1957, p. 267 ss); »M« 7 (1968, repr. p. 130); »US« 9 (1969, repr. p. 183); »PKG« 9 (1970, t. 20); Olga Alice *Nygren*, Kindermord (LCI II, 1970 — L!). — Cf. B. *Berenson* (1968, repr. 81, 814, 818—20, 1874), K. *Künstle* (1928, p. 372—73 & repr. 175), G. *Schiller* (I 1966 [1969]).

Pokornost →*Oboedientia*

Pokrov (rus.), biz. ik. m. *Marijinega varstva*. Cf. s. v. *Marija zavetnica s pajčolanom*.

Polaganje v grob (angl. *The Entombment*, fr. *La Mise au tombeau*, hrv. *Polaganje u grob*, nem. *Die Grablegung*), evang. ik. m. (Mt 27, 57–61; Mr 15, 42–47; Lk 23, 50–55; Jan 19, 38–42). Up: npr. Nikolaj iz Verduna (*emajl*, 11. prizor v vrsti →*sub gratia* na →*Verdunskem olt.*, 1181, Klosterneuburg), Donatello (apnenec, *relief*, 1446/50, Padova, St'Antonio, v. olt.), Rafael (les, d. 1507, Borghese), Tizian (cf. infra), Caravaggio (1602/04, Pin. Vat.), Rembrandt (dkč. 1639, Alte Pin.), itd.

L: G. *Simon:* Die Ikonographie der Grablegung Christi vom 9. bis 16. Jahrhundert (dis. [Rostock 1926]); Réau II/2 (1957, p. 521—28 — L!); Curt *Schweicher*, Grablegung (LCI II, 1970, stp 192—96 — L!); William H. *Forsyth:* The Entombment of Christ (C [Mass.] 1970). — Cf. K. *Künstle* (1928, p. 490—94), M. *Meiss* (Middeldorfov zb., 1968), G. *Schiller* (II 1968, p. 181 ss, repr. 565—86).

***Polaganje v grob** (it. *La deposizione nel sepolcro*), Tizianova slika (o, pl, 148 × 225 cm, o. 1525, Louvre), nastala za vojvodo mantovskega. Iz mantovske z. jo je kupil angl. kralj Karel I. (1628), njen pozn. lastnik, bankir Jabach, pa jo je za 3200 frankov prodal Ludoviku XIV.

L: »CA« 32 (1969, kat. št. 127). — Cf. K. *Clark* (1960), H. E. *Wethey* (I 1969, kat. št. 36 — prim. tudi št. 37—39).

Polak, Oton (1917—….), slov. slikar in grafik. R. v Mrb, dkč. ak. v Lj (1948), specialko pri G. A. Kosu (1950) in Jakcu (1952). G: npr. cikel jedk. *Stari Maribor* (1950—51).

L: ŠijanecS (1961).

poleno (nem. das *Holzscheit*) → *Altaia sežge poleno* (mit. ik. m.)

POLHOV GRADEC. *Graščina* (zdaj šola) s štukaturnim okrasom v nekd. kapeli (XVII. st.), zraven kvadratno oblikovan **vodnjak* s kipi nimf na vogalih in Neptunom v sredini (sreda XVII. st.). — *Žup. c. Rojstva Marije Device* 1728—36: bogat *v. olt.* iz 1744 (domača delavnica družine Facia).

L: »ArS« 1 (1967). — Cf. M. *Marolt* (1929).

Poliakoff, Serge (1906—1969), abstr. slikar, poleg *de* → *Staëla* najpomembnejši predstavnik → *École de Paris* po 2. svet. vojni. R. v Moskvi, 1923 emigriral v Pariz, tam u. (63).

L: ReadP (1959 [1969]) Michel *Ragon:* Poliakoff (P 1956); Dora *Vallier:* Serge Poliakoff (P 1959); H. *Read* (Kindler IV, 1967, s. v.).

Polidéukes → *Dioskura*

Polieukt (III. st. pred), atenski kipar, tvorec znane → *Demóstenove portretne sohe.*

Polifém vrže skalo za Akisom, mit. ik. m. po Ovidu (Met. XIII, 871—885, cf. s. v. *Akis & Akis in Galateja*). Up: npr. Ann. Carracci (*freska* v Gall. Farnese v Pal. Farnese v Rimu).

L: Pigler II (1956, p. 209—10).

Polignótos (grš. *Polígnotos*) s Tásosa (V. st. pred), grš. slikar, ki ga po lit. virih poznamo kot enega izmed največjih, ako ne kar največjega grš. slikarja.

L: Michelangelo *Cagiano de Azevedo* (EWA XI, 1966 — L!); »PKG« 1 (1967). — Cf. E. Loewy (*1929).

Polihimni(éj)a → *devet muz* (→ *muze*)

Poliklét (grš. *Políkleitos*) iz Árgosa (V. st. pred), poleg → Fídia najpomembnejši grš. kipar tistega časa, mdr. tudi avtor razprave o *kánonu*, tj. o pravilnih razmerjih človeškega telesa. P (zvečine bron. orig. dela izgubljena, ohranjena v rim. marm. kopijah): → *Doríforos* (o. 440 pred, najboljša kopija iz Pompejev, Napoli), *Ranjena Amazonka* (rest. kopija, viš. 104 cm, MM), ki je — kot poroča Plinij star. (Nat. hist. XXXIV, 53) — nastala za Artémidino svetišče v Éfezu v tekmovanju, ki so se ga udeležili še Fídias, Kresilas in Fradmon), *Diadumenos* (kopija z Délosa, Atene, Nacionalni muz.) in naposled izgubljeni hrizelefantinski kip *Hére* za njen tempelj v Argólidi (ne v samem Árgosu!).

L: A. *Mahler*: Polyklet und seine Schule (Athen-Lpz 1902); Ernst *Berger*, Polykleitos (EWA XI, 1966 — L!); »PKG« 1 (1967); »US« 3 (1969). — Cf. P. E. *Arias* (1964), R. *Bianchi Bandinelli* (1938), B. *Gavela* (1969), J. *Lange* (1899), itd.

Políksena (grš. *Poliksénе*, lat *Polyxena*), hči trojanskega kralja → *Priama* in *Hekabe*. Up: cf. s. v. *Žrtvovanje Políksene.*

L: Hunger (1955, p. 298—99).

Polilogía (grš.), *Klepetavost* (lat. *Loquacitas*, angl. *the Garulity*, nem. *die Geschwätzigkeit*), personifikacija, ena izmed → *Pregreh* v okviru ik. m. → *Lestev kreposti.*

L: cf. A. *Katzenellenbogen* (1964).

***»Poljski jezdec«**, pomembna Rembrandtova slika (o, pl, 116,8 × 134,9 cm, o. 1655, Frick), v zdajšnji z. od 1910 dalje. Po eni izmed razlag (cf. *Valentiner*) naj bi neznani jezdec bil Gijsbrecht van Amstel, legendarni ustanovitelj A'dama, ki se je bil 1300 vrnil iz Poljske, po zadnji interpretaciji (cf. *Campbell*, infra) pa naj bi slika kazala *Potovanje izgubljenega sina* (v evangeliju Lk 15, 13).

L: W. R. *Valentiner*, Rembrandt's Conception of Historical Portraiture (AQ, 1948); Jan *Białostocki*, Rembrandt's Eques Polonus (OH, 1969); »CA« 33 (1969, kat. št. 337); Colin *Campbell*, Rembrandt's »Polish Rider« and the Prodigal Son (JWCI, XXXIII, 1970 — L!). — Cf. J. *Białostocki* (D 1966, p. 137—38), J. *Held* (1944).

poljski umetnostni zgodovinarji in drugi pisci o lik. umetn.: e. g. Zofja *Ameisenowa* (1897), Jan *Białostocki* (1921), Feliks *Kopera* (1871—1952), Stanisław M. *Lorentz* (1899), Wojsław [Vojeslav] *Molè* (1886), Józef *Sandel* (1894—1962), Juliusz Stanisław *Starzyński* (1906), Władysław *Tatarkiewicz* (1886), Michał *Walicki* (1904—1966), Mieczysław *Wallis* (1895).

L: cf. V. *Molè* (1970, passim).

poljub (angl. *the kiss*, fr. *le baiser*, it. *il baccio*, nem. *der Kuß*), kot ik. m. (cf. s. v. *Srečanje pri Zlatih vratih*) posebno pomemben v →*findesièclovski umetn.*, kateri ustreza zaradi njene privrženosti tematiki ljubezni in smrti in delno tudi likovno kot varianta dveh organskih vzporednic resp. kot »vegetabilni« preplet dveh teles v objemu. Up: npr. Rodin (marmor, 1886—98, Pariz, Mus. Rodin), Munch (s. igla & akvat. 1895; lesor. 1897/98), Peter Behrens (barvni lesor., 1899, repr. Pan IV/2), G. Klimt (1908, Öst. XIX.—XX.; 1909, Strasbourg, Mus. des B.-A.), Brancusi (apnenec, 1908, PMA).

polkrog (fr. *l'hémicycle*, it. *l'emiciclo*, nem. *der Halbkreis*) se kaže npr. v tlorisu →*apsid*, kot oblika →*arkad*, vsakovrstnih *lunet*, itd.

Pollaiuolo, Antonio del (o. 1430—1498), it. florent. kipar, slikar in grafik, eden izmed v. mojstrov anatomije. S: *Mučeništvo sv. Boštjana* (les, 1475, Nat. Gall.), sličici *Hêrakles davi Ánteja* in *Hêrakles in lernajska hidra* v Uffizijih (obe les), *Hêrakles, Deiáneira in kentaver Nessos* (Yale). — P: →*nagrob. papeža Siksta IV.* (bron, dkč. & d. 1493, Rim, Grotte Vaticane pod Petrovo c.), *nagrob. papeža Inocenca VIII.* (bron, dkč. 1498, Petrova c.). — G: bakr. **Boj 10 golih mož.* — R: mdr. *osnutka za konjeniški spom. Francesca Sforze* (Staatliche Graphische Smlg. v Münchnu & Lehman).

L: L. *Berti* (Kindler IV, 1967, s. v. — L!); Marco *Chiarini:* Antonio Pollaiolo (Mi s. a., »MdS« 1). — Cf. J. *Alazard* (1924 [1938]), L. D. *Ettlinger* (1953; 1966 — L!), S. *Ortolani* (1948), J. *Pope-Hennessy* (II 1958), Ch. *Seymour* (Harm 1966).

Pollak, Oskar (1883—1915 padel), avstr. um. zgodovinar, raziskoval baročno umetn. v Rimu. R. v Pragi, 1910—13 asist. pri M. Dvořáku in 1915 pred odhodom na fronto (padel v bitki pri Soči) docent na dunajski univ.

B: ‚*Studien zur Geschichte der Architektur Prags: 1520—1600*' (JSaK, 1910); ‚*Der Architekt im 17. Jahrhundert in Rom*' (Ztschr. zur Gesch. der Architektur, 1909/10); ‚*Alessandro Algardi als Architekt*' (ib., 1910/11); ‚*Die Decken des Palazzo Falconieri in Rom*' (JCC, 1911); ‚*Neue Regesten zum Leben und Schaffen des römischen Malers und Architekten Pietro da Cortona*' (Kchr, 1912); ‚*Italienische Künstlerbriefe aus der Barockzeit*' (JkPK, 1913, Beiheft); *Die Kunsttätigkeit unter Urban VIII.* (2 knj., W-Au 1927—1931, izd. Dagobert Frey s sodel.).

L: Ott (sup. IV/2, 1937).

Pollock, Jackson (1912—1956 nesr.), amer. abstr. slikar, najpomembnejši predstavnik t. i. →*action painting*. Starši so bili irskega in škotsko-irskega rodu; žena abstr. slikarka Lee Krassner. Pri uveljavljenju mu je odločilno pomagala Peggy Guggenheim. S (vse pomembnejše orjaških mer): npr. *Night Ceremony* (1944, New York, z. Bernard J. Reis), *Grayed Rainbow* (1953, AIC), *Blue Poles* (1953, New York, z. Ben Heller).

L: Frank *O'Hara:* Jackson Pollock (NY 1959); B. *Robertson:* Jackson Pollock (L 1960; nem. izd. K 1961). — Cf. H. H. *Arnason* (1968 ali 1969), P. *Guggenheim* (1960), W. *Haftmann* (4. izd. 1965), D. M. *Robb* (& J. J. *Garrison* 4. izd. 1963), S. *Rodman* (1957).

Polona →*Apolónija*

Póluks (lat. *Pollux*) →*Dioskura*

il **Pomarancio** →*Roncalli, Cristoforo*

Pomiritev viharja na morju →*Kristus pomiri vihar na morju*

***Pomlad** (*La Primavera*), Botticellijeva najslavnejša slika (temp, les, 203 × 314 cm, o. 1478, Uffizi). Kakor pozn. →*Venerino rojstvo*, ki jo je smiselno dopolnilo, jo je Lorenzo di Pierfrancesco de' Medici naročil za svojo 1477 kupljeno »kmečko« *Villa di Castello*. V naslonu na Angela →*Poliziana* pesnitvi *La Giostra di Giuliano* in malo pozn. *Rusticus* (ki je sam del pesnitve *Sylvae*) je predstavljeno Venerino kraljestvo: v oranžnem gaju (oranže ali zlata jabolka), s katerim spominja celota na stenske preproge, so od leve na des. *Merkur*, *3 grácije*, *Venera*, t. i. Primavera, hora pomladi ali *Flora*, *Klóris* in zaljubljeni Eol ali točneje *Zefír*, nad Venero pa *Kupído* s prevezo čez oči in gorečim zlatim lokom (slepa ljubezen = *Cupiditas*, »gorečim lokom«, ker ga je takó močno napel — *la man sinistra con l'oro focoso*, beremo v Giostri). V smislu →*florentinskega neoplatonizma* gre po Panofskyju za t. i. *Venus-Humanitas* ali *Venus »vulgaris«* (pozn. po C. Ripi *Felicità breve*), katere otrok je *Amor humanus*, hkrati je oživljen tip *Venus genetrix* in — kot primer t. i. →*prenosa tipov* — lik Marije iz Oznanjenja (tj. it. *Maria Annunziata*). Merkur kot poosebitev razuma, vsemu dogajanju odmaknjen, razganja meglico, ki se drži oranževcev (čad, ki meglí nižje sposobnosti duha), ne more pa je preseči: sam na sebi pod supraracionalnim doživljanjem (*Amor divinus*), do katerega se ne more povzpeti, in nad infraracionalnim žitjem (*Amor humanus*), iz katerega se sam izloča, se zdi živa podoba osamljenosti enostranskega intelekta. Po Windu predstavljajo gracije od leve na des. *Voluptas*, *Castitas* in *Pulchritudo* (umirjena *trinitas conversoria* kot nasprotje in dopolnilo razgibane *trinitas productoria* na des. strani, kjer iste lastnosti v obratnem zaporedju predstavljajo Zefir, Kloris in Flora); Merkur z narobe obrnjenimi plamenčki na plašču spominja na svojo staro funkcijo spremljevalca

duš (→ *Hêrmes psihopompos*), obenem pa nastopa v vlogi božjega mistagoga ali razlagalca skrivnosti (*interpres secretorum* po Boccacciu) in kot *divinus amator*. Dempsey je opozoril na skladnost s starim rim. kmečkim koledarjem: z Zefirjem (*genitalis spiritus mundi*) se pomlad začenja, ob njegovem dotiku se prej enobarvna Kloris spremeni v Floro (*Chloris eram, quae Flora vocor* po Ovidovih *Fasti*), Venus kot *rustica Venus hortorum dea* pred mirtinim ozadjem zaznamuje april, Merkur pa maj in hkrati prehod v poletje.

L: A. B. *Ferruolo*, Botticelli's Mythologies, Ficino's De Amore, Poliziano's Stanze per la Giostra: Their Circle of Love (AB, 1955); *Panofsky Ren (1960 — L!). — Cf. (tudi s. v. *Botticelli*) G. *Delogu* (2. izd. 1947 — L!), Ch. *Dempsey* (*1968), M. *Escherich* (1908), P. *Francastel* (1952; 1957), E. H. *Gombrich* (1945 — L!), E. *Jacobsen* (1897), Ch. *Terrasse* (1938), A. *Warburg* (1893 [*I 1932]), E. *Wind* (*1958), itd.

POMMERSFELDEN na Gornjem Frankovskem (upravno Bavarska, ZRN). Grad *Weißenstein* je 1711—18 sez. arh. Johann Dientzenhofer, med sodel. je bil tudi J. L. von Hildebrandt (prvi osnutek za znamenito, 1714—19 sez. **stopnišče*, ki ga je imel naročnik, knezoškof Lothar Franz von Schönborn, kar za svojo stvaritev). V vzh. stranski dvorani ob ovalni *Sala terrena* iluzionistična freska *arhitekture, ki se podira* (Giovanni Francesco Marchini 1716/18). V gradu je ena izmed največjih zas. z. baročnih slik (grofica Ruffo-Schönborn): mdr. zastopan J. Liss (*Venerina toaleta*, les, o. 1625/26). — *Konjušnica* (*der Marstall*) sez. 1714—18 po načrtu, ki ga je napravil Maximilian von Welsch; G. F. Marchinijeve *iluzionistične freske*.

L: Heinrich *Kreisel:* Das Schloß zu Pommersfelden (Mn 1953); Reclam N I (1959); EWA I (1959, t. 409 levo spodaj), VI (1962, stp 249 — L!); Jedding (1961); »US« 10 (1969, f p. 164—65 & 243). — Cf. P. *Hirschfeld* (1968).

Pomnožitev kruha in rib ali *Nasičenje množic* (nem. *Das Speisungswunder*), evang. ik. m., znan v 2 variantah (s 5000 resp. 4000 možmi) kot t. i. *Prva pomnožitev kruha in rib* (npr. Mt 14, 13—21, in zlasti Jan 6, 1—13), pri kateri Kristus pomnoži 5 hlebov in 2 ribi (ostankov je za *12 košar*), in t. i. *Druga pomnožitev kruha in rib* (Mt 15, 32—39; Mr 8, 1—10), pri kateri pomnoži 7 hlebov in nekaj rib (ostankov pa je za *7 košar*.) Up (varianti včasih razločljivi po številu košar): npr. *relief* na → *sarkofagu Junija Bassa* (359), *mozaik* v c. St'Apollinare Nuovo v Raveni, *relief* na → *Maksimijanovi katedri* (sreda VI. st.), itd., pozn. npr. M. Pacher (tabla na olt. v St. Wolfgangu), V. Metzinger (d. 1747, Lj, frančiškanski samostan, refektorij), itd.

L: Stephan *Poglayen-Neuwall*, Das Wunder der Brot- und Fischvermehrung in der altchristlichen Kunst (MfKw, 1920); Wilhelm *Neuß*, Brotvermehrung (RDK II, stp 1222—28); Pigler I (1956, p. 278—83); Ursula *Nilgen*, Brotvermehrung (LCI I, 1968, stp 326—30 — L!). — Cf. G. *Glück* (1942), G. *Schiller* (I 1966 [1969], repr. 428, 476—87).

pomol (angl. in fr. *oriel*, it. *balcone chiuso*, nem. *der Erker*), tin, tj. iz pročelja ali vogala stavbe štrleči prizidek, ki povečuje prostor za njim, praviloma brez zveze s tlémi, pogost na trdnjavah (fr. *la bretèche*), profanih stavbah pozne gotike, nem. renesanse in neobaroka v 2. pol. XIX. st. V islamski arhitekturi mu je podoben *doksat* (turško).

L: Mario *Cereghini*; Die Erker in der alpinen Architektur (Mi 1962); Kurt *Pilz* & Manfred F. *Fischer*, Erker (RDK V, zv. 57/58, 1965 — L!).

Pomóna, rim. boginja sadja in vrtov. Njen moški pendant je *Vertúmnus*. Up (cf. s. v. *Vertúmnus in Pomóna*): npr. Tizian (nekdaj kot portret slikarjeve hčerke znana slika iz srede 1550-ih let, Dahlem, cf. lit.: *Pallucchini*).

L: Grimal (1951, p. 389); Hunger (1955, p. 299). — Cf. R. *Pallucchini* (1971).

Pomorišac, Vasa (1893—1961), srb. slikar, r. v Banatu, se učil pri S. Aleksiću, na ak. v Münchnu, po 1. svet. vojni pa v Zgb. in Bgd (tam u.). Član skupine *Zograf* (1928). S: npr. *Avtp.* (d. 1932, Bgd, Nar. muz.).

L: Stanislav *Živković* (ELU 3, 1964, s. v. — L.).

POMPEJI (lat. Pompei), ant. mesto v juž. Italiji (*Campania*), ki ga je delno razrušil potres (63) in nazadnje povsem zasul pepel ob izbruhu Vezuva (79). Sistematična izkopavanja od 1748 dalje: sprva so predvsem iskali umetnine, pozn., od 1861 dalje, pa so si načrtno prizadevali za rekonstrukcijo celotnega mesta. Zdaj ga poznamo z njegovimi ulicami, stanovanjskimi in javnimi stavbami pa raznovrstnimi spomeniki (tudi *in situ* ohranjeni mozaiki in StS-e, med slednjimi npr. *StS-e* v t. i. *Villa dei Misteri*).

L: »FKG« 2 (1967); »US« 4 (1970). — Cf. L. *Curtius* (1929), A. *Maiuri* (1932; 1942; 1947; 1953; 1959), A. *Mau* (vse), C. L. *Ragghianti* (1958), K. *Schefold* (1952; 1957; 1962), etc.

Pompej umorjen, ik. m. iz ant. zgod. (48 pred). Up: npr. F. Jelovšek (*freska* v gradu Goričane).

** L: ZUZ XVIII (1942, repr. p. 76); »ArS« 3 (1969, št. 52 — v sredi).

les **pompiers** (fr.), »gasilci« (tudi *le style pompier*, »gasilski slog«), vzdevek, s katerim so pozn. zaničljivo opredeljevali oficialne salonske slikarje v Franciji od o. 1880 do 1. svet. vojne (t. i. *Belle*

Époque), kot so bili — v nasprotju z impresionisti in drugimi pionirji mod. umetn. — npr. Léon *Bonnat* (1833—1922), William → *Bouguereau*, → *Caro-Delvaille*, Henri *Gervex* (1852 do 1929), → *Rochegrosse*, itn.

L: cf. L. *Bénédite* (2. izd. 1924), J.-P. *Crespelle* (1966), R. *Huyghe* (I 1970).

POMPOSA (*Emilia-Romagna*, Italija): *opatijska c. Sta Maria* (sez. 751/874), stebrna bazilika brez transepta, ki so ji o. 1000 prizidali *narteks*; *pročelje* iz o. 1026 in mogočen *campanile* (ravno tako še XI. st.).

L: EWA VIII (1963, stp 610 — L!); »US« 7 (1968, f p. 182); »PKG« 5 (1969, t. 21). — Cf. M. *Salmi* (1936 [1960]).

Ponente, Nello, it. um. zgodovinar in lik. kritik, *libero docente* za zgod. sodobne umetn. na rim. univ.

B: ‚*Modigliani*' (Com, 1952) *Peinture moderne: Tendances contemporaines* (G: Sk 1960, »P-C-H«); *Les Structures du Monde moderne: 1850—1900* (ib. 1965, »A-I-H«); *Wer war Raffael?* (ib. 1967, »Wer war?«).

Ponería (grš.), *Malopridnost* (lat. *Pravitas*, nem. *die Untüchtigkeit*), ena izmed → *Pregreh* v okviru ik. m. → *Lestev kreposti*.

L: cf. A. *Katzenellenbogen* (1964).

Ponižnost → *Humilitas*

pontavenska šola, po bretonskem ribiškem pristanišču Pont-Aven imen. smer fr. slikarstva (cf. s. v. *cloisonnisme*), ki jo je utemeljil predvsem Paul → *Gauguin*, ob njem pa predstavljali tudi → *Sérusier*, Émile → *Bernard* idr.

PONT DU GARD, akvedukt nekd. rim.-galskega mesta *Nemausus* (*Nîmes*) v juž. Franciji v Languedocu, dolg 269 in vis. 49 m, s 3 vrstami lokov (6 spodaj, 11 v sredi, 35 zgoraj); dal sezidati konec I. st. pred Avgustov zet Agrippa. Up: npr. H. Robert (1787, Louvre).

Pontormo, *il*, s pr. im. Jacopo *Carrucci* (1494 do konca 1556 ali 1. I. 1557), it. florent. slikar, pionir → *manierizma*. Zgodaj osirotel, domnevno nekaj časa pri Pieru di Cosimo, učenec Albertinellija, 1512 učenec in sodel. Andree del Sarto in pozn. učitelj Bronzina ter takó člen v florent. renesančnem delavniškem izročilu od *Biccija di Lorenzo* dalje. Po Vasariju znan kot čudak in samotar (»*uomo fantastico e solitario*«), kot melanholik (»*malincolico*«), ki se je bal smrti (»*tanto pauroso della morte*«); ohranjen tudi njegov bolestni dnevnik (cf. bibl., infra). S: *Sv. Veronika* (v luneti) in druge freske (1515, Florenca, Sta Maria Novella, Capp. del Papa), *Obiskovanje* (freska, 1516, Florenca, SSa Annunziata, atrij), med slikami za Pal. Borgherini v Florenci *Jožef se da spoznati* (les, 1515/16, Henfield [Sussex], Lady Monica Salmond), *Benjaminovo slovo od Jakoba* (les, 1516/17, ib.) in *Jožef v Egiptu* (les, 1517/18, Nat. Gall.), *Sv. družina z Janezom Ev., mladim Janezom Krst., Frančiškom As. in Jakobom star.* (papir na lesu, d. 1518, Florenca, S. Michele Visdomini), *Vertumnus in Pomona* (freska v luneti, 1520/21, Poggio a Caiano, Villa Medicea), *Poklon kraljev* (les, o. 1523, Pitti), *Oljska gora*, *Kristus pred Pilatom*, *Pot na Kalvarijo*, *Objokovanje* in *Vstajenje* (freske, o. 1523/24, Certosa di Galluzzo, Chiostro Grande), *Večerja v Emavsu* (d. 1525, Uffizi), *Mladi Alessandro de' Medici* (les, 1525/26, Lucca, Pin.), *Hieronim spokornik* (les, 1526/27, Hannover), freska *Oznanjenje* in tabla **Snemanje s križa* (les, dkč. 1528, oboje Florenca, Sta Felicita, Capp. Capponi), *Obiskovanje* (les, o. 1528, Carmignano, žup. c. [Collegiata], 2. des. olt.), *Ana Samotretja*, *Peter*, *Boštjan*, *Benedikt in Filip* (les, 1528/29, Louvre), *Mučeništvo deset tisoč kristjanov* (les, 1529/30, Pitti), *Venera s Kupidom* (po Michelangelovem kartonu, les, o. 1533, Florenca, Gall. dell'Acc.), *Cosimo I de' Medici* (»*Portret helebardirja*«, les, o. 1537/38, New York, Chauncey D. Stillman), → *Postumni portret Cosima Starejšega* (les, 1537/40, Uffizi), *Niccolò Ardinghelli* (»*Giovanni della Casa*«, les. o. 1540/43, Washington). — R: npr. *Mlado dekle* (rd. kreda, o. 1526, Uffizi). — Tapiseriji po Pontormovem načrtu: *Čaša v Benjaminovi vreči* (1549, Rim, Pal. del Quirinale) in *Jakobu prineso Jožefovo krvavo suknjo* (1553, ib.).

B: avtobiogr.: *Diario »fatto nel tempo che dipingeva il coro di San Lorenzo« (1554—1556)* (izd. Emilio Cecchi, F 1956 [rkp. v florent. Bibl. Naz.: Miscellanea Magliabechiana]).

L: Vasari-Milanesi VI (1906); Berenson Ox (1932); H. *Voss* (ThB XXVII, 1933, s. v.); Janet *Cox*, Pontormo's Drawings for the Destroyed Vault of the Capponi Chapel (BM, 1956); *ead.* [= Janet *Cox Rearick*]: The Drawings of Pontormo (2 knj., C [Mass.] 1964). — Cf. L. *Becherucci* (1943), B. *Berenson* (1963), L. *Berti* (1956; 1965; 1966), G. *Briganti* (1961 [1962]), F. M. *Clapp* (1914; 1916), K. von *Fabriczy* (1903), K. W. *Forster* (1964, 1965 & 1967; *1966 — L!), S. J. *Freedberg* (1956; 1966 — L!), C. *Gamba* (1921; 1956), F. *Goldschmidt* (1911), L. *Grassi* (1946), M. *Meiss* (1970), G. *Nicco Fasola* (1947), R. *Oertel* (1953—56), J. *Shearman* (1960; 1962), K. *Steinbart* (1939), Ch. de *Tolnay* (1950), H. *Voss* (I 1920), D. *Wild* (1932; 1961/62), R. *Wischnitzer* (1953); R. & M. *Wittkower* (1963), F. *Würtenberger* (1962), I. L. *Zupnick* (1965).

pop art (*Pop Art* iz angl. *Popular Art*, »popularna umetn.«), um. smer v slikarstvu in kiparstvu, ki se je prvič pokazala v 1950-ih letih v

Angliji (t. i. 1. obd. 1953—58), zares pa uveljavila od zač. 1960-ih let v New Yorku ter se od tam razširila tudi po ZDA in v Evropo. Podobno kot v → *dadaizmu* ustvarjajo umetniki svoja dela s pomočjo že oblikovanih predmetov vsakdanjega potrošniškega sveta (fotografija, reklamni artikli, lepaki, embalaža, najrazličnejši serijski izdelki), ki jih raznovrstno preoblikujejo v svojih delih ali kratko malo vključujejo vanje. Med predstavniki poparta, popartisti, npr. R. *Indiana*, A. *Jones*, R. B. *Kitaj*, R. → *Lichtenstein*, J. *Rosenquist*, C. *Oldenburg*, Andy → *Warhol* in T. → *Wesselmann*.

L: Rolf-Günther *Dienst:* Pop Art: Eine kritisch Information (Wsb 1965 — L!); John *Rublowsky* & Ken *Heyman:* Pop Art (NY 1965); Katharina *Scholz-Wanckel:* Pop-Import: Eine selektive Abhandlung über Pop Artisten (Hmb 1966); Lucy R. *Lippard* & *alii:* Pop Art (L 1966; jugosl. izd. Bgd 1967); David *Irwin*, Pop Art and Surrealism (Studio, maj 1966); John *Russell* & Suzi *Gablik:* Pop Art Redefined (L ali NY 1969).

Pope, Arthur Upham (1881—1969), amer. um. zgodovinar, od 1930 dalje direktor *American Inst. of Persian Art and Archaeology*. Njegova žena Phyllis → *Ackerman*.

B: *An Introduction to Persian Art Since the Seventh Century A. D.* (NY 1931); (& Phyllis Ackerman izd.) *A Survey of Persian Art from Prehistoric Times to the Present* (6 knj. & kazalo [Theodor Besterman], L-NY: Ox UP 1938—1939 & 1958); *Masterpieces of Persian Art* (NY 1945).

Pope-Hennessy, *Sir* **John** (1913— ....), angl. um. zgodovinar, poznavalec it. kiparstva, kustos v londonskem *Victoria and Albert Mus.* (odd. za arhitekturo in kiparstvo) in pozn. njegov direktor. Poplemeniten (*Knight*) 1971.

B: *Giovanni di Paolo: 1403—1483* (L 1937); *Sassetta* (L 1939); ‚*Nicholas Hilliard and mannerist art theory*' (JWCI, 1943); *A Sienese Codex of the Divine Comedy* (Ox: Ph 1947); *Sienese Quattrocento Painting* (L: Ph 1947); *The Drawings of Domenichino in the Collection of His Majesty the King at Windsor Castle* (ib. 1948); *A Lecture on Nicholas Hilliard* (L 1949); ‚*Notes on a Florentine tomb*' (BM, 1949); ‚*Recent research in Italian art*' (ib.); ‚*Three panels by Simone Martini*' (ib.); *The Complete Work of Paolo Uccello* (L: Ph 1950); *Fra Angelico* (ib. 1952); * *An Introduction to Italian Sculpture, I: Italian Gothic Sculpture* (ib. 1955), *II: Italian Renaissance Sculpture* (ib. 1958), & *III*; *Italian High Renaissance and Baroque Sculpture* (3 knj., ib. 1963); ‚*The Martelli David*' (BM, 1959); *Catalogue of Italian Sculpture in the Victoria and Albert Museum* (3 knj., L 1964); (uv) *Renaissance Bronzes in American Collections* (1964 [rk, Northampton]); *Renaissance Bronzes from the Kress Collection* (L: Ph 1965 [cf. s. v. *Kress*]); *The Portrait in the Renaissance* (ib. 1966); pon. izb.: *Essays on Italian Sculpture* (L-NY: Ph 1968); (& Terence W. I. Hodgkinson) *The Frick Collection: An Illustrated Catalogue, III—IV* (NY 1970).

Popham, Arthur Ewart (1889—1970), angl. um. zgodovinar, r. v Plymouthu, kustos za grafiko in risbe v Brit. muz. v Londonu (1945—54).

B: *Drawings of the early Flemish school* (NY 1926, »Drawings of the great masters«); *Catalogue of Dutch and Flemish Drawings in the British Museum, V* (L 1932); *A Handbook to the Drawings and Watercolours in the Department of Prints and Drawings, British Museum* (L 1939; n. izd. 1949); *The Drawings of Leonardo da Vinci* (L 1946); (& Johannes Wilde) *The Italian Drawings of the XVth and XVIth centuries in the collection of His Majesty the King at Windsor Castle* (L: Ph 1949); (& Philip Pouncey) *Italian Drawings in the Department of Prints and Drawings in the British Museum: the fourteenth and fifteenth centuries* (2 knj., L 1950); *The Drawings of Parmigianino* (L 1953); *Selected Drawings from Windsor Castle: Raphael and Michelangelo* (L: Ph 1954); *Correggio's Drawings* (L: Ox UP 1957); (& K. M. Fenwick) *The National Gallery of Canada: Catalogue of European Drawings* (Trt 1965).

L: WWA (1962).

Popisovanje v Betlehemu pod Kvirinijem → *Ljudsko štetje v Betlehemu*

Popović, Đorđe (1909—1962), srb. slikar in lik. kritik, dkč. pravo. Slikarstvo štud. v Bgd na Umetniški šoli pri Beti Vukanović in 1928—1930 pri → *Bijeliću*. Najboljši kot akvarelist. Lik. kritike od 1937 dalje (*Pravda, Borba*, itd.).

B: *Jovan Bijelić* (Bgd 1957).

L: Ko je ko (1957); Katarina *Pavlović* (ELU 3, 1964, s. v.).

Poppi, *il* → *Morandini, Francesco*

poprsje → *doprsje*

Porada, Edith (1912—....), amer. (ž.) um. zgodovinarka, prof. na *Columbia Univ.* v New Yorku, r. v Avstriji. Raziskuje umetn. starega Bližnjega vzh., zlasti staro perz. umetn.

B: (izd.) *Corpus of Ancient Near Eastern Seals in North American Collections, I: The Collection of the Pierpont Morgan Library* (NY 1948); (sodel. R. H. Dyson & C. K. Wilkinson) *Alt Iran: Die Kunst in vorislamischer Zeit* (Ba-Ba 1962, »K. der Welt«; angl. izd. *The Art of Iran*, NY 1965).

Porcher, Jean (1892—1966), fr. um. zgodovinar, po študiju arhivar in paleograf, ugleden poznavalec IR, gl. konservator rkp. odd. (*Cabinet des Manuscrits*) v pariški *Bibl. Nat.* (1945—62) in prof. na *École du Louvre*.

B: ‚*Les Très Belles Heures de Notre-Dame*' (RArts, 1937); *Les Grandes Heures de Rohan* (G 1943, »Les Trésors de la peinture française« I/7); ‚*Two Models for the »Heures de Rohan«*' (JWCI, 1945); ‚*Paris 1250: St. Louis et l'art gothique* (Médecine de France, št. 25); *Les Belles Heures de Jean de France, duc de Berry* (P 1953); ‚*Les Très Belles Heures de Jean de Berry et les ateliers parisiens*' (Scriptorium, 1953); ‚*L'Homme au verre de vin et le Maître de Jouvenel des Ursins*' (R ev

française [P], 1955); ‚*L'Evangéliaire de Charlemagne et le Psautier d'Amiens*' (RArts, 1957); *L'Enluminure française* (P 1959; nem. izd. *Französische Buchmalerei*, Recklinghausen 1959; angl. izd. 1960); *The Rohan Book of Hours* (L 1959); ‚*Le Portrait de Louis II d'Anjou*' (Art de France, 1961); ‚*Lieu d'origine de l'architecte Pierre de Montreuil*' (Bull. SAF, 1964); (& Jean Hubert & W. F. Volbach) *L'Europe des invasions: Du Ve au VIIe siècle* (P 1967, »L'Univers des formes«); (& iid.) *L'Empire carolingien* (P 1968, ista z.).

L: RépM (1960); Erwin *Panofsky*, Homage to Jean Porcher (GBA, 1963).

POREČ, rim. *Parentium* (it. *Parenzo*), mestece na zah. obali Istre (Hrvatska), s starim delom na malem polotoku. Najodličnejši zgodnjesrednjev. spom. je znamenita *Evfrazijeva bazilika, ki jo je dal sezidati škof Evfrazij (530—60), verj. 535/50. Ohranjen tudi kvadratni *atrij* in na njegovi zah. strani osmerokotna *krstilnica*. Cerkv. notr.: 3 ladje s 3 apsidami. Slavni **mozaiki* so se ohranili predvsem v gl. apsidi in — delno rest. — na slavoloku. V polkupoli apside **Marija z otrokom na prestolu*, pod nogama *subsellium*, obdana z *nadangeloma:* z njene des. strani se ji bližajo z napisi zaznamovani sv. mučenec *MAVRVS* (z mučeniško krono na pokritih rokah), za njim škof *EVPHRASIVS* z modelom cerkve, naposled arhidiakon *CLAVDIVS* (deček je z napisom opredeljen kot njegov sin); na Marijini levi strani je somernosti ustrezna enaka kompozicija svetnikov. Na temenu v medaljonu *jagnje božje med 12 medaljoni z doprsji svetnic*. Pod napisom v apsidi prizora **Oznanjenja* in — nasproti — **Obiskovanja*, vmes pa med okni *Janez Krst.*, njegov oče *Zaharija* in na srednjem polju *nadangel* (Mihael?). Mozaik na slavoločni steni kaže *Kristusa z odprto knj.* (napis *EGO SVM LVX VERA*) *med 12 z imeni zaznamovanimi apostoli*, na Kristusovi desnici Peter, na levici Pavel (rest. del oddeljen s črto). Takó kot mozaiki kažejo na zveze z Raveno in Bizancem tudi *kapiteli* in *štukaturni okras arkad*, posebno dragocenost pa predstavlja bogata **inkrustacija* pritličja gl. apside pod okni (marmor, steklena masa in biserna matica).

L: EWA III (1960, t. 309), VII (1963, t. 266), VIII (1963, t. 81), XIII (1967, t. 254), XIV (1967, stp 910—11 — L!); Ana *Deanović* (ELU 3, 1962, s. v. — L!). — Cf. J. *Beckwith* (1970), M. *Hauttmann* (1929, repr. p. 203), C. *Ihm* (1960, p. 167—69, t. XV), R. *Krautheimer* (Harm 1965), B. *Molajoli* (1940 [1943]; 1940), M. *Prelog* (* 1957 — L!; 1959; 1962).

Poroka Péleja in Tétide → *Svatba Péleja in Tétide*

Poroka Tobije in Sare, bibl. ik. m. (Tob 7, 15—16: *In prijel je* [*Raguel*] *hčerino desnico ter jo položil v Tobijevo desnico* ...). Up: npr. *medaljon slikanega okna* iz Sainte-Chapelle v Parizu (cf. ib. XI, zdaj V. & A.). — V nadaljevanju zgodbe → *Tobijeva in Sarina poročna noč.*

L: M. *Harrison-Caviness* & L. *Grodecki* (Rev. de l'Art, št. 1/2, 1968, p. 10, repr. p. 8).

pórovo zelen (nem. *lauchgrün*) → *seladón*

Porsenna, etr. kralj. Legendarni primeri rim. junaštva med njegovim obleganjem Rima: → *Horatius Cocles*, → *Mucius Scaevola*, → *Cloelia.*

Porta, Giacomo della → *Della Porta, Giacomo*

Porta, Guglielmo della → *Della Porta, Gugl.*

***Porta Capuana** ali *Porta Federiciana*, utrjena in reprezentativno okrašena vrata, ki so zapirala *via Appia* pred mostom čez Volturno in takó branila *Capuo* (dežela Campania v juž. Italiji). Sezidati in okrasiti jih je dal 1234—40 Friderik II. Štaufovski, 1557 pa so jih razrušili Španci. Ostanke kiparskega okrasa, predvsem *glavo doprsne ženske personifikacije* (verj. *Iustitia Imperialis*), dve različno ohranjeni *moški doprsji* in zelo fragmentarno ohranjen marm. kip samega cesarja, hrani *Mus. Provinciale Campano*. Celota, o katere prvotnem videzu nas še najbolje pouči risba iz o. 1550 v Uffizijih, je pomenila tehten spom. južnoit. »renesanse« pod Friderikom II.

L: Creswell *Shearer:* The Renaissance of Architecture in Southern Italy (C 1935); Carl A. *Willemsen:* Kaiser Friedrich II. Triumphtor zu Capua: Ein Denkmal hohenstaufischer Kunst in Süditalien (Wsb 1953); EWA I (1959, t. 303 des. spodaj), III (1960, t. 389 levo zgoraj); Panofsky Ren (1960, p. 66 — L!). — Cf. P. *Hirschfeld* (1968 — L!), H. *Ladendorf* (1958, p. 144—45 — L!), J. *White* (Harm 1966).

***Porta di S. Ranieri,** bron. vrata (4,7 × 3 m) na des. pročelju transepta katedr. v Pisi, je — kot neohranjena v. vrata — izdelal → *Bonan(n)us iz Pise*, verj. o. 1180. Zgoraj in spodaj po dvoje večjih polj, na vsakem izmed spodnjih dveh po *6 prerokov pod palmami*, sicer pa se reliefi s prizori iz Kristusovega življenja (20 v 5 vrstah) začenjajo spodaj levo ter se v vsaki vrsti nadaljujejo prek obeh kril; takó so v prvih spodnjih vrstah npr. *Oznanjenje, Obiskovanje, Rojstvo in Oznanjenje pastirjem, Trije kralji na konjih* (pod njimi v manjšem merilu *Izvirni greh* in *Izgon iz raja*), *Predstavitev v templju, Beg v Egipt, Pokol nedolžnih otrok* in *Krst v Jordanu*, kot zadnji prizor na des. vratnici zgoraj pa *Marijina smrt;* prav na vrhu prestolujeta *Kristus* in *Marija.*

L: »US« 7 (1968, p. 188); »MdS« 16 (t. VIII—XVII); »PKG« 5 (1969, t. 307). — Cf. A. *Boeckler* (1953), G. *Delogu* (1956 — L!), M. *Salmi* (1927).

portal, arhitekturno in sploh likovno poudarjen vhod. Med posebno pomembnimi, kiparsko

okrašenimi portali v evr. srednjev. umetn. so npr. z znamenitimi reliefi v timpanih (→ *reliefno okrašeni timpani*) zaznamovani portali v → *Toulousu* (*St.-Sernin: Porte Miégeville*, 1100/1120), → *Moissacu* (1120/30), → *Vézelayu* (o. 1130) in → *Autunu* (o. 1135), → *Kraljevski portal* katedr. v Chartresu (1145/55), *Portico de la Gloria* v → *Santiago de Compostela* (1168—88), t. i. *Galluspforte* katedr. v Baslu (1170/1200), portali katedral v → *Chartresu* (sev. in juž. pročelje transepta), → *Reimsu*, → *Amiensu*, → *Strasbourgu* (*dvojni portal* na juž. pročelju o. 1230, *portali zah. pročelja* proti koncu XIII. st., *Lovrenčev portal* na sev. pročelju o. 1495), → *Bambergu* (*Gnadenpforte*, *Adamspforte*, *Fürstenportal*), → *Freibergu* (o. 1230/40), → *Magdeburgu* (o. 1240/50), → *Marburgu* (o. 1270) in → *Freiburgu i. Br.* (o. 1290/1310), portali v *Nürnbergu* (*St. Sebald* in pozn. *St. Lorenz*), *Ulmu* in *Bernu*, v Jugoslaviji kot najodličnejši spom. → *Radovanov portal* v Trogiru (d. 1240).

L: cf. E. *Redslob* (1909).

Portalis, Roger, baron, fr. pisec o umetn., poznavalec risbe in grafike.

B: *Les dessinateurs d'illustrations du XVIIIe siècle* (2 knj., P 1877); (& Henri Draibel [= Beraldi]) *Charles-Étienne Gaucher, graveur: Notice et catalogue* (P 1879); (& Henri Beraldi) *Les graveurs du dix-huitième, I—III* (P 1880—1882); *Honoré Fragonard: Sa vie et son oeuvre* (P 1889); *Henri-Pierre Danloux: peintre de portraits et son journal durant l'émigration* (P 1910).

portativ (iz lat. *portare*, nositi), male prenosne orgle. Atribut → *Cecilije*.

Porter, A(rthur) Kingsley (1883—1933), amer. um. zgodovinar, pomemben zlasti s svojo razlago vpliva, ki so ga na lik. umetn. imele v Santiago de Compostela vodeče → *romarske poti* (cf. bibl., 1923). Učil na *Yale Univ.* v New Havenu in na Harvardski univ.; od 1925 do smrti ur. *Art Studies*.

B: *Medieval Architecture: its Origins and Development, I—II* (NY 1909; 2. izd., NH: Yale UP 1912); *The Construction of Lombard and Gothic Vaults* (NH: Yale UP 1911); *Lombard Architecture* (4 knj., ib. 1915—1917); *Beyond Architecture* (Bo 1918); **Romanesque Sculpture of the Pilgrimage Roads, I—X* (Bo 1923); *Spanish Romanesque Sculpture* (2 knj., NY-F 1928; nem. prev.: *Romanische Plastik in Spanien*, I—II, F-Mn 1928); *The Crosses and Culture of Ireland* (NH: Yale UP 1931).

L: Lucy Kingsley *Porter:* The Writings of A. Kingsley Porter, 1883—1933: a Bibliography (C [Mass.]: The Fogg Art Mus. 1934); NCAB XL (1955). — Zbornik: Medieval Studies in Memory of A. Kingsley Porter (2 knj., C [Mass.] 1939, izd. Wilhelm R. W. *Koehler*).

portik (lat. *porticus*, stebrišče itd.), s stebriščem odprt hodnik resp. vhodna lopa na gl. pročelju nekega poslopja.

***Portinarijev oltar** (Uffizi), najpomembnejše delo Huga van der → *Goes* in niz. slikarstva po → *Gentskem olt.*, triptih, nastal po naročilu Tommasa Portinarija, zastopnika medičejske banke v Bruggeju, dkč. 1478 in post. 1483 v c. St'Egidio v Florenci: tam je vplival na mnoge florent. slikarje zlasti z realistično skupino pastirjev (Dom. Ghirlandaja *Čaščenje pastirjev* v c. Sta Trínita; Lorenzo di Credi). Odprti olt. kaže na levem krilu *Tommasa Portinarija s sinovoma Antoniom* (r. 1472) *in Pigellom* (r. 1474 ali 1476) *in patronoma Tomažem in Antonom Puščavnikom*, na des. krilu (kakor levo 253 × 141 cm) *Marijo Baroncelli s hčerko Margherito* (r. 1471) *pa sv. Margareto in Marijo Magdaleno*, medtem ko je na srednji tabli (253 × 304 cm) *Čaščenje pastirjev* z bogato simbolično vsebino: → *sezuto obuvalo*, škrlatna lilija za → *pasijón*, 3 → *perunike*, 7 cvetov → *orlíce* za → *sedem Marijinih žalosti* in 15 angelov (brez angela, ki oznanja pastirjem) za → *petnajst Marijinih veselj*, žitni snop za mesto → *Betlehem*, naposled s harfo in črkami P. N. S. C. (*Puer Nascetur Salvator Christus*) nad M. V. (*Maria Virgo*) zaznamovana hiša Davidova.

L: Friedländer IV (1926); G. *Marchig:* L'Adorazione di Hugo van der Goes (F 1947); Cankar III/2 (1951); *Panofsky Neth (1953); M. B. *McNamee, S. J.*, Further Symbolism in the Portinari Altarpiece (AB, 1963); Karl *Arndt:* Hugo van der Goes: Der Portinari-Altar (Stu 1965, »WerkM«); Bianca *Hatfield Strens*, L'arrivo del Trittico Portinari a Firenze (Com, 1968). — Cf. (tudi s. v. *Goes*) F. *Knapp* (1912/17), A. *Warburg* (I 1932).

Portoghesi, Paolo, it. zgodovinar arhitekture, prof. na milanskem *Politecnico*, pobudnik in gl. ur. **Dizionario Enciclopedico di Architettura e Urbanistica* (6 knj., R 1968—1969).

B: *Guarino Guarini* (Mi 1955); *Borromini nella cultura europea* (R 1964, »Officina« 2); ‚*Michelangelo fiorentino*' (Quaderni dell'Istituto di storia dell'architettura, R 1964); (& B. Zevi izd.) *Michelangelo architetto* (T 1964); *Il Tempio Malatestiano* (F 1965, »For Col« 26); ‚*La Biblioteca Laurenziana e la critica michelangiolesca alla tradizione classica*' (21. kongr. II, 1967); *Roma barocca: Storia di una civiltà architettonica* (R 1967).

portret (it. *il ritratto*, nem. *das Bildnis*), upodobitev določene resnične osebnosti, ki model kaže kot individuum in zato v lik. umetn. neogibno vključuje njegov obraz. Zg. gradivo priča o nenehnem nihanju med samó po imenu določenimi, bolj ali manj tipiziranimi »portretnimi« upodobitvami (stari Vzhod, egipt., grš. in evr.

srednjev. umetn. pa del mod. umetn.) in portretom, ki ustreza nakazani opredelitvi ter mu je zato pogoj neka potrebna mera realizma (rim. in zahodnoevr. umetn. od poznega srednjega veka dalje). Formalno razločujemo podobo obraza (v slikarstvu in reliefih, → *profil*, → *en face*) ali glave (v dosledno obli plastiki), doprsje, portret do pasu (do ledij ali do kolen) in *celopostavni portret*. Ikonogr. obrazci: v okviru samost. portreta *enojni*, *dvojni*, *trojni* in sploh → *skupinski portret* (pos. *dvakratni* in *trikratni portret*, ki dvakrat resp. trikrat kažeta eno in isto osebo), med podrejenimi upodobitvami pa → *dedikacijska podoba*, → *donatorski portret* pa *asistenčni* in *preoblečeni portret*. — Umetniki, ki so se povsem posvetili portretu (specializirani portretisti) šele od XVI. st. dalje (npr. Anth. Mor, Sustermans), sicer pa med mojstri portreta v zahodnoevr. slikarstvu zlasti Jan van Eyck, Rogier van der Weyden, Leonardo da Vinci, Dürer, Rafael, Tizian, Holbein ml., El Greco, Velázquez, van Dyck, Rembrandt, Goya, J.-L. David, Ingres, Degas, Kokoschka, itd. (med Slovenci Bergant, Tominc, Stupica), v kiparstvu Bernini, Houdon, Rodin in Marini. Cf. s. v. *avtoportret* & *renesančni portret*.

L: Charles *Moreau-Vauthier:* Les Portraits de l'enfant (P s. a. [1902]); *id.:* L'Homme et son image (P. s. a. [1905]); Réhabilitation du Portrait (P 1956 [rk, Mus. Galliera], uv Jean *Cassou*, »Les Peintres Témoins de leur Temps« 5); ‚Ritratto' (EAA VI, 1965); *‚Portraiture' (EWA XI, 1966 — L!); James D. *Breckenridge:* Likeness (Nortwestern Univ. Press). — Cf. J. *Alazard* (1924), J. J. *Bernoulli* (vse), E. *Buchner* (1953), J. *Burckhardt* (1898); E. *Buschor* (1947 [1960]; 1949), H. J. *Deckert* (1929), R. *Delbrueck* (1912; 1914; 1929; 1933; 1940), L. *Dimier* (1924—1927), L. *Dumont-Wilden* (1909), M. *Florisoone* (1946), H. *Focillon* (1933), G. *Francastel* (1969/[*Pierre Francastel pogl. o XIX.—XX. st.]), H. *Geller* (1952), K. *Gläser* (1932; 1962), A. *Grabar* (1936), A. *Grisebach* (1936), A. *Hekler* (1912; 1940 [1962]), H. *Keller* (1939; 1970 — L! [oc. Donat de *Chapeaurouge*, Kchr, jun. 1971 — L!]), H. P. *L'Orange* (1933; 1947), Luc Menaše(*1952; *Mrb 1962), F. *Mesesnel* (1925), L. *Østby* (1936), S. *Radojčić* (1934), G. M. A. *Richter* (1965), G. *Ring* (1913), R. G. *Saisselin* (1963), E. *Schaeffer* (1904), K. *Schefold* (1943; 1965), B. *Schweitzer* (1940; 1948), F. *Stelè* (1925), H. von *Tschudi* (izd. 1905—07), A. *Warburg* (1901), E. *Wind* (1932; 1937/38), E. *Waldmann* (1921), W. *Waetzoldt* (1908).

***Portret cesarja Karla V. v bitki pri Mühlbergu,** Tizianov konjeniški portret (o, pl, 332 × 279 cm, Prado), naslikan v Augsburgu med apr. in sept. 1548 v spomin na bitko ob Labi 24. apr. 1547, v kateri je Karel V. premagal schmalkaldensko zvezo. Cesar je predstavljen s sulico v roki, ne s kratkim kopjem, ki ga je takrat v resnici imel, ampak s starinskim orožjem, ki očitno namiguje na *Heilige Lanze* med nem. cesarskimi insignijami. Po najboljši razlagi (cf. lit., infra, Panofsky) je vladar hkrati upodobljen kot *miles christianus* in pa kot rim. ces. *in profectione*, tj. ko svečano odhaja na zmagovito vojno.

L: »CA« 32 (1969, kat. št. 289, t. XXXVIII). — Cf. W. *Braunfels* (1956), E. *Panofsky* (Einemov zb., 1965; Problems 1969).

***Portret cesarja Karla V. v naslonjaču,** znamenita Tizianova slika (o, pl, 205 × 122 cm, d. 1548, Alte Pin.).

L: »CA« 32 (1969, kat. št. 290). — Cf. W. *Braunfels* (1956), E. *Panofsky* (Problems 1969).

Portret cesarja Sigismunda (→ *Sigismund*), značilno delo internacionalnega »mehkega« sloga (pergament na lesu, 64 × 49 cm, Ksthist. Mus.), atr. K. Laibu (Wilde 1930 & Oettinger 1942), Pisanellu (Degenhart, JSW, 1944) in češ. slikarju iz okolice mojstra apostolskih glav v kapucinskem samostanu v Pragi o. 1434 (Rasmo 1956).

L: J. *Krčalová*, Videnska podobizna krále Zikmunda (Umění, 1957); Europäische Kunst um 1400 (W 1962 [rk, Ksthist. Mus.], p. 148—49 — L!); Katalog der Gemäldegalerie, I (W 1965, p. 96—97 — L!). — Cf. K. *Oettinger* (1942), N. *Rasmo* (1956), J. *Wilde* (1930).

***Portret Émila Zolaja,** znamenita Manetova slika (o, pl, 146,3 × 114 cm, 1868, Louvre), s katero se je slikar zahvalil svojemu javnemu zagovorniku. Na eni izmed Zolajevih brošur na mizi je moč razbrati naslov *Manet* (cf. s. v. *Zola*, lit., 1867), ki ima v sliki hkrati vlogo podpisa, v okviru na steni so Utamarova grafika pa posnetka Manetove → *Olympie* in Velázquezovih *Los borrachos*, naposled pa nam o novih um. vzorih priča tudi jap. zaslon na levi.

L: cf. (tudi s. v. *Manet*) G. *Bazin* (1958).

***Portret moža z rdečim turbanom,** delo Jana van → *Eycka* in morda njegov *avtp.* (les, 25,7 × 19 cm, d. 1433, Nat. Gall.).

L (cf. s. v. *Eyck, Jan van*): Panofsky Neth (1953). — Cf. M. *Davies* (1945 [1955]), W. H. J. *Weale* (1909), itd.

portreti igralcev v vlogah: posebno priljubljeni v XVIII. st. pa v 2. pol. XIX. st. in obdobju → *findesièclovske umetn.* V Angliji, kjer imajo najbolj bogato izročilo, je najstar. znani primer Knellerjev *Anthony Leigh kot »The Spanish Friar«* (1689, London, Nat. Portrait Gall.).

L: cf. Luc *Menaše* (Mrb 1962, p. 106—7 & 164).

***portretna doprsja v praški katedrali sv. Vida,** 21 portretov (peščenec, 1374—86) nad prekladami vrat, ki so skozi pilastre vodila po triforijski gal., a so jih pozn. zazidali. Med portreti, ki jih zvečine pripisujemo delavnici *Petra* → *Par-*

lerja, je na najodličnejšem mestu, des. od osi kora, ki ga zaključuje 5 stranic osmerokotnika, *ces. Karel IV.* (u. 1378); proti des., juž. strani mu slede najprej neposredni predniki in potomci, oče *Jan Luksemburški* (1346 padel pri Crécyju) in mati *Elizabeta Češka*, nato sin *Václav IV.* (u. 1419, kot nem. ces. 1378—1400 *Wenzel I.*) in njegova prva žena *Ivana Bavarska*, nato na skromnejših mestih prvi 3 praški nadškofje, *Arnošt iz Pardubic* (u. 1364), *Jan Očko iz Vlašima* (u. 1380) in *Jan iz Jenštejna*, naposled pa še prva dva *duhovniška vodji stolnične zidave*; na sev. strani so najprej vzporedni Karlovi sorodniki, njegove 4 soproge, *Elizabeta Pomorjanska*, šlezijska vojvodinja *Anna von Schweidnitz* (češ. *Anna Svídnická*), *Ana Palatinska* in 1. žena, *Blanka Valois*, sestra fr. kralja Filipa VI., potlej brata, *Janez Henrik*, *mejni grof moravski*, in *Václav*, *vojvoda luksemburški*, naposled pa zadnji *3 stavbni »rektorji«* in med njimi oba vodji stolnične stavbarnice, *Peter Parler* in njegov predhodnik, → *Matija iz Arrasa*.

portretna skupina: v nasprotju s → *skupinskim portretom* predstavlja zaporedje v bistvu samostojnih in komajda s čim medsebojno povezanih portretnih likov. V zg. razvoju jo poznamo zlasti v XVI. st., in sicer z deli niz. (hol.) slikarjev (→ *Scorel*, → *Jacobsz*), ki napovedujejo predvsem v. razcvet skupinskega portreta v → *holandskem slikarstvu* XVII. st.

L: cf. Luc *Menaše* (ZUZ, 1952; Mrb 1962).

Poslednja sodba (angl. *The Last Judgment*, fr. *Le Jugement dernier*, hol. *Het Laatste Oordeel*, hrv. *Posljednji sud*, it. *Il Giudizio Universale*, nem. *Das Weltgericht* ali *Jüngstes Gericht*, srb. *Strašni sud*), kršč. eshatološki ik. m. (→ *eshatološki motivi*, → *štiri poslednje reči*), sest. iz več motivov (npr. *Abrahamovo naročje*, *Tehtanje duš*, *Vstajenje mrtvih*, itd., pos. v biz. umetn. *Déesis*, *Etimasia*, itd.). Up: sprva samó v slikarstvu, npr. *tabla* v Pin. Vat. (konec XI. st.) ali *mozaik* v katedr. v *Torcellu*, pozn. tudi v kiparstvu, npr. *reliefi* v timpanih portalov v → *Autunu* (Gislebertus, o. 1130/35), → *Beaulieu-sur-Dordogne* (o. 1130/40), → *Conquesu* (o. 1130/40), *Baslu* (→ *Basel*, katedr., 1170/1200) in *Parmi* (Antelami na baptisteriju), katedr. v *Chartresu* (juž. portal 1205/15), *Reimsu* (levi sev. portal o. 1220), *Amiensu* (na zah. pročelju 1225/36), *Bambergu* (t. i. *Fürstenportal* 1235/40) in *Bourgesu* (o. 1270/80), v timpanu srednjega portala »kapelnega stolpa« v *Rottweilu* (o. 1330/40), itd., pozn. npr. Jan van Eyck (MM), Rogier van der Weyden (Beaune), Memling (Gdansk) in Michelangelo (cf. infra), pos. v Sloveniji npr. *freske* v cerkvah v *Godešiču* (1. četrt. XV. st.), na *Muljavi* (na zah. steni 1456), v *Mengšu* (delno ohranjena, na sev. steni prezbiterija o. 1460) in na *Krtini* (na juž. steni o. 1460).

L: Georg *Voss:* Das Jüngste Gericht in der Kunst des frühen Mittelalters (Lpz 1884); W. H. von der *Mülbe:* Die Darstellung des Jüngsten Gerichts in den romanischen und gotischen Kirchenportalen Frankreichs (Lpz 1911); MAS I (1935, p. 21—24); W. *Paeseler*, Die römische Weltgerichtstafel in Vatikan (RJb, 1938); A. M. *Cocagnac:* Le Jugement dernier dans l'art (P 1955); Réau II/2 (1957, p. 727—57 — L!); EWA IV (1961, stp 824—27); Keller (1968, p. 220—27 — L!); »US« 7 (1968, p. 20, 27, 106), 8 (1968, p. 34, 56—57, 133, 176); »PKG« 3 (1968, t. IX, XXXIX); Stele (1969, p. 62 & 64—65, repr. 60, 117, 129, 153—55); Ludek *Novák*, Obrazy Posledního soudu (Umění, 1970). — Cf. B. *Brenk* (1964; 1966), P. *Jessen* (1883), [1947]), A. *Springer* (1884), G. *Troescher* (1939).

***Poslednja sodba,** Michelangelovo 2. freskantsko delo v → *Sikstinski kapeli*, s katerim je pokril njeno olt., tj. zah. steno (naroč. 1534, kartoni dkč. avg. 1535, celota dkč. okt. 1541): mogočno »heliocentrično« gibanje poganja obsojajoči gib desnice atletskega apoliničnega Kristusa, ki je s tem poudarjen kot *Sol Novus*. Med portreti po Vasariju papežev ceremoniar Biagio di Cesena kot *Mínos* v des. spodnjem kotu in Aretino kot *Jernej*, na koži, ki jo ta drži, pa umetnikov *avtp*. Po naročilu Pija IV. je moral 1564 → *Daniele da Volterra* preslikati vse »nespodobne« dele teles.

L: Vasari-Milanesi VII; Cankar III/1 (1936, p. 191—94); »M« 3 (1967). — Cf. D. *Redig de Campos* (1944; 1964), Ch. de *Tolnay* (1960 [V]; EWA IX (1964 stp 896—97 — L!).

poslednje olje ali sveto maziljenje (lat. *extrema unctio*, fr. *l'Extrême-Onction*, hrv. *poslednja pomast*, it. *l'Estrema Unzione*, nem. *die letzte Ölung*), zakrament katol. c. (→ *sedem zakramentov*), dkm. od VII. st. dalje, sankcioniran na koncilu v Florenci 1439 in potrjen na → *tridentinskem koncilu*. Po cerkv. očetih naj bi ga napovedoval že evangelij sv. Marka (Mk 6, 13), sicer pa je v njem govora v listu sv. Jakoba (Jak 5, 14—15). Up: npr. *relief* v rombastem okviru na zvoniku (*Campanile*) florent. stolnice.

L: Franc *Ušeničnik:* Katoliška liturgika (2. izd. Lj 1945, p. 481—87); Réau I (1955, p. 241—42). — Cf. K. Künstle (1928, p. 189, 191), P. *Toesca* (Il Trecento 1951, p. 334, repr. 299 p. 335).

Poslušnost → *Oboedientia*

Posner, Donald, amer. um. zgodovinar, uči na *Inst. of Fine Arts* (*New York Univ.*).

B: ‚*Charles Lebrun's »Triumphs of Alexander«*' (AB, 1959); ‚*Domenichino and Lanfranco: the Early Development of Baroque Painting in Rome*' (W. Friedlaender-

jev zb., NY 1965); ‚*A Poussin-Caravaggio Connection*' (ZfKg, 1965); *Annibale Carracci* (L: Ph 1971).

Posoda vseh kreposti, z napisom VIRTVTVM OMNIVM VAS zaznamovana vaza kot atribut *Lorenza Veličastnega de' Medici* na njegovem postumnem portretu, ki ga je o. 1534 naslikal → *Vasari*.

L: cf. P. *Barocchi* (1964), E. E. *Rosenthal* (1966).

***Posojevalec z ženo** (fr. *Le Prêteur et sa femme*), pomembna slika Q. Massysa (les, o, 71 × 68 cm, sign. & d. 1514, Louvre), ena izmed najzgodnejših samostojnih žanrskih podob v evr. slikarstvu. Med ohranjenimi star. zgledi P. Christusa *Eligij v svoji delavnici*, v nadaljevanju téme (ki jo razbiramo tudi kot → *Vanitas*) pomemben predvsem → *Marinus van Reymerswaele*.

L: Cankar III/2 (1951, p. 303—304 in repr. 133 (»Bankir z ženo«); Panofsky Neth (1953); »US« 9 (1969). — Cf. S. *Sulzberger* (1965).

Posse, Hans (1879—1943), nem. um. zgodovinar, prom. 1903 na Dunaju, direktor dresdenske gal. slik (od 1910 dalje); med 2. svet. vojno pripravljal »vél. muz.« v Linzu, ki naj bi ga omogočile po nacistih naropane umetnine iz raznih z.

B: *Königliche Museen zu Berlin: Die Gemäldegalerie des Kaiser-Friedrich-Museums, Vollständiger beschreibender Katalog mit Abbildungen Sämtlicher Gemälde, I—II* (Bl 1911; 2. izd. 1913); ‚*Der römische Maler Andrea Sacchi*' (ItFF, Lpz 1915, dis.); ‚*Das Deckenfresko des Pietro da Cortona im Palazzo Barberini und die Deckenmalerei in Rom*' (JPK, 1919); *Die Staatliche Gemäldegalerie zu Dresden, I—II* (D 1920—1921); *Die Staatliche Gemälde-Galerie zu Dresden: Vollständiges Beschreibendes Verzeichnis der älteren Gemälde, I: Die romanischen Länder Italien, Spanien, Frankreich und Rußland* (D 1929); ‚*Die Rekonstruktion der Venus mit dem Cupido von Giorgione*' (JPK, 1931); ‚*Lucas Cranachs Katharinenaltar in der Dresdner Galerie*' (Panth, 1936); *Lucas Cranach d. Ä.* (W 1942, »Smlg. Schroll«).

L: Wulf (1963).

Post, Chandler R(athfon), (1881—1959), amer. um. zgodovinar, poleg Aug. L. Mayerja eden izmed pionirjev v raziskovanju šp. slikarstva.

B: *A History of European and American Sculpture from the Early Christian Period to the Present Day* (2 knj., C [Mass.] 1921); (& George Henry Chase) *A History of Sculpture...* (NY-L s. a. [o. 1924]); **A History of Spanish Painting, I—XII* (C [Mass.] 1930—1958 [XIII.—XIV. knj. izd. H. E. → *Wethey* 1966]); ‚*The Master of the Encarnación*' (GBA, 1943); ‚*Peintures flamandes et hispano-flamandes de la Crucifixion*' (ib., 1952); ‚*Unpublished early Spanish paintings of unique or very rare themes*' (ib., 1954).

Post, Paul (1882—1956), nem. um. zgodovinar in muzealec (Berlin, nazadnje Nürnberg); utemeljil zgod. noše kot vejo um. zgod. Prom. 1910 v Halle a. S. pri A. Goldschmidtu, ur. *Ztschr. f. Waffenkunde* (z Erichom Haenel-Dresdenom) in ji razširil naslov in vsebino v *Ztschr. f. Waffen- u. Kostümkunde*.

B: *Die französisch-niederländische Männertracht einschließlich der Ritterrüstung im Zeitalter der Spätgotik 1350 bis 1475: Ein Rekonstruktionsversuch auf Grund der zeitgenössischen Darstellungen* (Halle a. S. 1910, dis.); ‚*Über das zeitliche und künstlerische Verhältnis des Turin-Mailänder Gebetbuches zum Genter Altar*' (JPK, 1919); ‚*Wen stellen die vier ersten Reiter auf dem Flügel der gerechten Richter am Genter Altar dar ?*' (ib., 1921); ‚*Der Stifter des Lebensbrunnens der van Eyck*' (ib., 1922); ‚*Die Darbringungsminiatur der Hennegauchronik in der Bibliothek zu Brüssel*' (Jb. f. Kw., 1923); ‚*Das Problem der Budapester Kreuztragung*' (RepKw, 1924); ‚*Pictor Hubertus d Eyck, Major Quo Nemo Repertus*' (ZfKg, 1952).

L: Bruno *Thomas* (Kchr, 1956, nekr.).

Postanje (srb.) → *Géneza*

Postavljanje križa (angl. *The Raising of the Cross*, fr. *L'Érection de la croix*, nem. *Die Kreuzaufrichtung* ali *Christi Kreuzerhöhung*), pasijónski ik. m. Up: npr. Wolf Huber (smrekovina, zgoraj sklenjeno v šilast lok, o. 1523/30, Ksthist. Mus.), Rubens (*triptih s Postavljanjem križa*, 1610—11, Antwerpen, katedr.), Rembrandt (*z avtp.*, zgoraj zaokr., o. 1633, Alte Pin.).

L: Réau I¹/2 (1957, p. 474); EWA XII (1966, t. 327); LCI II (1970, stp 602 — L!). — Cf. G. *Schiller* (II 1968, repr. 317).

post hebdómades sexaginta duas occidétur Christus, preroški citat iz Biblije (v slov. prev. — Dan 9, 26 — *Po dvainšestdesetih tednih bo Maziljenec odstranjen*). V obliki *POST HAEC OCCIDETVR* ... ga beremo na Danijelovem napisnem traku levo zgoraj ob prizoru s *Kristusom na križu* na → *Verdunskem olt*.

***Postumni portret Cosima I. Starejšega**. Pontormo je portret utemeljitelja medičejske moči v Florenci (les, 86 × 65 cm, 1537/40, Uffizi) očitno naslikal za njegovega soimenjaka, florent. vojvodo in pozn. v. vojvodo toskanskega Cosima I. kmalu potem, ko je slednji zavladal v Florenci. Lovorov grm v ozadju predstavlja Medičejce, odsekana veja linijo, ki jo je začel Cosimo il Vecchio ter je izumrla z umorom vojvode Alessandra, zelena veja pa linijo, ki ji je bil začetnik Lorenzo il Vecchio. Napisni trak na njej ima napis VNO AVVLSO NON DEFICIT ALTER (po Vergilovem *Primo avulso non deficit alter* — cf. Aeneis VI, 143), ki je bil *impresa* (cf. s. v. *emblem*) vojvode Cosima I.

L: John *Sparrow*, Pontormo's »Cosimo il Vecchio«: A New Dating (JWCI, 1967).

poštne znamke (angl. *the postage stamps*, fr. *les timbres-poste*, it. *i francobolli*, nem. *die Brief-*

marken, srb. *poštanske marke*) so mikavne za um. zgod. z več vidikov, predvsem kot graf. tiskarski izdelki, ki so včasih nastali po osnutkih znanih umetnikov (izmed Slovencev so jih npr. prispevali I. Vavpotič, Jakac, Debenjak in Bernik), in pa z neizčrpnim bogastvom svojih ikonogr. motivov. Med slednjimi že kot dokument popularnosti zaslužijo posebno pozornost upodobitve lik. umetnikov in raznovrstne predstavitve lik. umetnin, ki so se razmnožile zlasti po 2. svet. vojni, ko poleg tradicionalnih shematičnih ponazoritev poznamo čedalje več izdaj, ki pomenijo prave miniaturne repr. Evr. spomenike (od stavb in javnih spom., detajlov fresk in mozaikov do rkp. in portretnih miniatur, grafike in novcev, posebno pa še tabelno slikarstvo) nahajamo tudi na znamkah neštetih prekomorskih držav, od Kube pa do šejkatov ob Perz. zalivu. Na jugosl. znamkah so v zadnjih letih dobili posnetke svojih del mdr. tudi tile slov. umetniki: F. *Jelovšek* (1970), *Pernhart* (1968), *Karinger* (1968), *Petkovšek* (1967), *Kobilca* (1967), *Jakopič* (1956) in *Sternen* (1969).

L: EWA VI (1962, stp 710—11); Luc *Menaše*, Poštne znamke v luči likovne umetnosti in umetnostne zgodovine (Lik. rev., št. 7/8, 1963); Werner *Wolf:* Kunstwerke auf Briefmarken ([vzh.] Bl 1970).

Potentia (lat.), *Moč* → *Véliki zmagoslavni voz*

Potočnik, Janez (1749—1834), slov. slikar na prehodu iz baroka v klasicizem. R. (gluhonem) v Kropi, u. (84) v Lj. S: *olt. podobe* (npr. Slinovci pri Kostanjevici ob Krki) in *križevi poti*, *portreti* (npr. *Baron Franc Smledniški*, d. [na hrbtni strani] 1789, NG), *freske* (*naslikani olt. nastavki*, npr. v podr. c. na Kališču [*v. olt.* d. 1772] in v žup. c. v Tunjicah [*stranski oltarji*, d. 1775]).

L: SteskaS (1927); SteleK (1929); MAS II (1938); NG II (1957 — L!); K. *Dobida* (ELU 4, 1966, s. v.); Cevc SU (1966). — Cf. Iz. *Cankar* (1924), V. *Steska* (1924).

Potokar, Cita (1915—....), slov. slikarka. R. v Dragatušu pri Črnomlju, štud. na ak. v Bgd in Lj (G. A. Kos), tu dipl. S: npr. *Avtp.* (d. [19]51, MG [last SKP]). — Levstikova nagr. 1963.

L: AS (1958 — L!); ŠijanecS (1961); Jože *Snoj* (Delo, 12. VIII. 1967, p. 18); Marjan *Tršar* (ib., 18. I. 1969, p. 17).

Potrpežljivost → *Patientia*

Potter, Paulus (1625—1654), hol. slikar, u. (29!) v A'damu. S: krajine z živalmi resp. živali pred krajinskim ozadjem, e. g. *Mladi bik* (d. 1647, Mauritshuis).

L: HdG IV (1911); Hall Por (1963); H. *Gerson* (Kindler IV, 1967, s. v. — L!).

poučne knjige → *Biblije* so po kršč. kodifikaciji: *Jobova knj.* (→ *Job*), → *Knjiga psalmov* (→ *psalmi*) in *Pregovori*, → *Pridigar*, → *Visoka pesem* pa *Knjiga modrosti* in → *Sirahova knjiga*.

Poulsen, (Poul) Frederik (Sigfred), (1876—1950), dan. klas. arheolog, eden izmed najboljših poznavalcev rim. portretne umetn., direktor *Ny Carlsberg Glyptotek* v Københavnu (1926—1943).

B: *Die Dipylongräber und die Dipylonvasen* (Lpz-Bl 1905); *Der Orient und die frühgriechische Kunst* (Lpz-Bl 1912); *Etruscan Tomb Paintings* (Ox 1922); *Greek and Roman Portraits in English Country Houses* (Ox 1923); *Porträtstudien in norditalienischen Provinzmuseen* (Kopenhagen 1928); (& E. Dyggve & K. Rhomaios) *Das Heroon von Kalydon* (Kopenhagen 1934); *Probleme der römischen Ikonographie* (Kopenhagen 1937); ‚*Die Römer der Republikzeit und ihre Stellung zur Kunst*' (Die Antike, XIII, 1937).

L: Europa II. — Zbornik: Arkaeologiske og kunsthistoriske Afhandlinger tilegnede Frederik Poulsen 7. 3. 1941 (København 1941).

Pouncey, Philip (Michael Rivers), (1910—....), angl. um. zgodovinar in muzealec, v službi v *Fitzwilliam Mus.* v Cambridgeu (1931—33), londonski *Nat. Gall.* (1934—45) in *Br. Mus.* (od 1945 dalje).

B: (& Arthur Ewart Popham) *Italian Drawings in the Department of Prints and Drawings in the British Museum* (L 1950); (& J. A. Gere) *Italian Drawings in the Department of Prints and Drawings in the British Museum: Raphael and his Circle* (L 1962).

L: WWA (1962).

Pourbus, Frans, ml. (1559—1622), flam. slikar (oče Frans Pourbus star.), portretist, akt. v Antwerpnu, kot dvorni slikar v Bruslju pa (sočasno z Rubensom) v Mantovi in od 1609 dalje v Parizu, kamor ga je poklicala Marija Medičejska. S: *Avtp.* (d. 1591, Uffizi), *Margareta Savojska*, *pozn. vojvodinja mantovska* (o. 1606, Rim, S. Carlo al Corso), *Kraljica Marija Medičejska* (o. 1609/10, Louvre), *Vojvoda de Chevreuse* (celopost. portret, 1610, Althorp, Earl Spencer), *Zadnja večerja* (1618, Louvre).

L: Châtelet & Thuillier (1963 — L!). — Cf. H. *Gerson* (& E. H. ter Kuile 1960 — L!), R. H. *Wilenski* (1960 — L!).

Poussin, Nicolas (1594—1665), fr. slikar, najtehtnejši predstavnik klasicizma v slikarstvu XVII. st., ki je mdr. vplival na pozn. obdobje tudi s svojimi ostvaritvami *idealne* → *krajine*; v. mojster skrbno premišljene kompozicije, zlasti še po Parizu v 1640-ih in 1650-ih letih, ko so njegova dela najboljši primer t. i. »*maniera magnifica*«. R. v Normandiji (pri Les Andelys), 1612—23 v Parizu, od marca 1624 pa z izjemo

let 1640—42 (ko je po vztrajnem snubljenju Ludovika XIII. in kard. Richelieuja delal v Parizu) vse do smrti v Rimu. S: *Bitka z Amalečani* (1625/26, Eremitaža) in kot pendant *Jozuetova zmaga nad Amorejci* (1625/26, Puškin), *Gedeonova zmaga nad Madianci* (1625/26, Pin. Vat.), *Germanikova smrt* (o. 1627, Minneapolis), *Objokovanje* (o. 1628/29, Alte Pin.), *Pesnikova inspiracija* (o. 1628/29, Louvre), *Pokol nedolžnih otrok* (o. 1628/29, Chantilly), *Mučeništvo sv. Erazma* (1628/29, Pin. Vat.), *Rinaldo in Armida* (o. 1629, Dulwich), *Midas se koplje v reki Paktolos* (o. 1629/30, MM), *Bakhova mladost* (o. 1629/30, Chantilly), *Et in Arcadia ego* (1. varianta, o. 1629/30, Chatsworth House), *Kéfalos in Aurora* (o. 1630, Nat. Gall.), *Narcis in Ého* (o. 1630, Louvre), *Kuga v Azotu* (1630/31, ib.), *Florino kraljestvo* (1631, Dresden), *Fáeton prosi Apólona, da mu dovoli voditi sončni voz* (zač. 1630-ih let, Dahlem), **Parnas* (zač. 1630-ih let, Prado), *Diana in Endímion* (zač. 1630-ih let, Detroit), *Poklon kraljev* (d. 1633, Dresden), *Ugrabljenje Sabink* (o. 1635/37?, Louvre), *Ugrabljenje Sabink* (o. 1635/37?, MM), *Zmagoslavje Neptuna in Amfitríte* (o. 1636, PMA), *Čaščenje zlatega teleta* (o. 1636/37, Nat. Gall.), *Hêrakles na razpotju* (o. 1636/37, Stourhead [Wiltshire], Nat. Trust), *Janez Krst. krščuje množice* (o. 1636/37, Louvre in Zürich, zas. z.), *Sedem zakramentov* (7 slik za Dal Pozza, zdaj Belvoir Castle [Leicestershire — 5 slik] in Washington [*Krst*], *Pokora* unič.), **Et in Arcadia ego* (o. 1638, Louvre), *Najdenje Mojzesa* (1638, ib.), *Sv. Margareta* (1638/40, Torino, Gall. Sabauda), *Hranjenje Jupitra* (1639/43, Dahlem), *Sv. družina* (*Madonna Roccatagliata*, 1641—42, Detroit), *Čas obvaruje Resnico pred Zavistjo in Neslogo* (1641/42, Louvre), *Matej z angelom v pokrajini* (o. 1643, Dahlem), *Mojzes stópi na faraonovo krono* (o. 1644/45, Louvre), do 48, Edinburgh [posojilo, last Earl of Ellesmere]), *Sv. družina na stopnicah* (1648 Washington), *Pokrajina s Fokionovim pogrebom* (1648, Louvre [verj. kopija iz XVII. st.] in Oakly Park), *Pokrajina s Fokionovo ženo* (1648, Knowsley Hall), *Rebeka in Eliezer pri vodnjaku* (1648, Louvre), *Pokrajina s Polifemom* (1649, Eremitaža), *Voda iz skale* (1649, ib.), *Salomonova sodba* (1649, Louvre), *Avtp.* za Pointela (d. 1649, vzh. Berlin, Gemäldegal.), *Sv. družina z Ano, Elizabeto in malim Janezom Krst.* (1649, Dublin), *Vnebovzetje* (1649/50, Louvre), *Zamaknjenje sv. Pavla* (1650, ib.), **Avtp. za* Chantelouja (d. 1650, ib.), *Kristus in prešuštnica* (1653, ib.), *Mojzes odložen ob vodi* (1654, Ashmolean), *Objokovanje* (1654/56, Dublin), *Počitek na begu v Egipt* (1655/57, Eremitaža), *Oznanjenje* (d. 1657, Nat. Gall.), *Pokrajina s slepim Orionom* (1658, MM), *Pokrajina z Orfejem in Evridiko* (verj. 1659, Louvre), *Štirje letni časi* (1660—64, Louvre), in sicer *Adam in Eva v raju* (Pomlad), *Ruta in Booz* (Poletje), *Grozd iz obljubljene dežele* (Jesen) in *Potop* (Zima), *Apólon in Dafne* (1664, ib.).

L: Émile *Magne:* Nicolas Poussin, premier peintre du roi, 1594—1665 (Br-P 1914); Art News (jan. 1959, prispevki A. *Blunta*, Andréja du *Bouchet*, W. *Friedlaenderja*); Centre National de la Recherche Scientifique, Colloques Internationaux, Sciences Humaines: Nicolas Poussin, Ouvrage publié sous la direction de André *Chastel*, I—II (P 1960); GBA (jul.-avg. 1962); Ideale classico (1962); Jacques *Thuillier* (EWA XI, 1966, s. v. — L!); »PKG« 9 (1970). — Cf. K. *Badt* (1968), A. *Blunt* (1937; 1938; 1947 ss; 1953; 1965; *1966 — L!; *1967), W. *Friedlaender* (1914; *I—IV 1939—1963; *1966), O. *Grautoff* (1914), G. *Kauffmann* (1960; 1961; 1965), D. *Panofsky* (1949, E. *Panofsky* (Meaning 1955; 1960; 1961), G. *Wildenstein* (1957). — Pisma: Ch. *Jouanny:* Correspondance de Nicolas Poussin publiée d'après les originaux (P 1911).

Povratek izgubljenega sina → *Vrnitev izgubljenega sina* (evang. ik. m.)

Pozéjdon ali *Poséidon*, grš. bog morja, Zeusov brat in mož → *Amfitríte*. Njegov atribut je *trizob*; v rim. mitologiji mu ustreza → *Neptun*.

L: Grimal (1961, p. 389—91); Hunger (1955 p. 300—03).

pozlatitev ali *pozláta* (angl. *the gilding*, fr. *la dorure*, nem. *die Vergoldung*).

pozna renesansa (angl. *the Late Renaissance*, it. *il tardo rinascimento*, nem. *die Spätrenaissance*) it. umetn. ustreza dobi od konca → *visoke renesanse* (tj. od o. 1520/30) do zač. → *baroka*. Poleg pravega → *manierizma*, ki vsekakor pomeni njeno jedro, pa razločujemo tudi še nadaljevanje visokorenesančnega monumentalnega sloga (delno Tizian), klasicistične težnje (e. g. → *Palladio* in v manj izraziti obliki → *Paolo Veronese*) pa barok napovedujočo umetn. (delno Tizian, Correggio, Barocci, itd.).

L: za slikarstvo cf. W. *Friedlaender* (1925 & 1928/29 [1957]) in H. *Voss* (1920), za kiparstvo J. *Pope-Hennessy* (III 1963), za stavbarstvo R. *Zürcher* (1947).

Pozzo, Andrea, lat. *Puteus* (1642—1709), it. slikar in arh. R. v Tridentu (it. *Trento*), od dec. 1665 laični brat jezuitskega reda, u. na Dunaju (66). Kot mojster iluzionističnega stropnega slikarstva (poudarjeni arhitekturni okvir v v. razvoju že konservativen) vplival na stropno slikarstvo v Avstriji in na Nemškem. S: stropni freski **Apoteoza Ignacija Loyole* nad ladjo c. St'Ignazio v Rimu (1691—94) in *Hêraklova apoteoza* nad

t. i. marm. dvorano v *Palais Liechtenstein in der Roßau* na Dunaju (IX, Fürstengasse), med razmeroma redkimi tabelnimi slikami 2 *avtp.* (1685, Uffizi, in 1701, Trident, Mus. Naz.). — A: *načrt za jezuitsko c.* v Dubrovniku (1699) in **lj. stolnico* (1701).

B: *Prospettiva per i Pittori e Architetti* (R 1693; 1. lat. izd. *Perspectiva Pictorum et Architectorum*, I—II, 1693—1702).

L: J. *Braun* (ThB XXVII, 1933, s. v. — L!); N. *Carboneri:* A. Pozzo architetto (Trento 1961 — L!); SchlosserL (1964); Bernhard *Kerber*, Bibliographie zu Andrea Pozzo (Archivum Historicum Societatis Iesu, 1965); Fernanda de' *Maffei* (EWA XI, 1966, s. v.); L. *Salerno* (Kindler IV, 1967, s. v.); Bernhard *Kerber:* *Andrea Pozzo (Bl-NY 1971, »Beitr. zur Kg.« 6—L!). — Cf. P. *Della Pergola* (1932), R. *Marini* (1959; 1959; 1959/60), N. *Pevsner* (1932).

Pozzo, Angelo, lat. *Angelus de Putis*, it. baročni kipar iz Padove, 1713—14 delal v kamnoseški delavnici Luke → *Misleja*. P: sohe lj. škofov *Maksima*, *Flora*, *Kasta* in *Genadija* v nišah pod kupolo lj. stolnice (1713), *giganta* na portalu lj. semenišča (1714), *kužno znamenje* v Št. Vidu ob Glini na Koroškem (1715), *Dizma* in *Barbara* na Jožefovem olt. v šentjakobski c. v Lj.

L: V. *Steska* & Fr. *Stelè*, SBL, 7. zv. (1949); »ArS« 1 (1967). — Cf. M. *Stelè* (ZUZ, 1957).

Požrešnost → *Gula*

prača (lat. *funda*, fr. *la fronde*, it. *la fromba* [*frombola*], nem. *die Schleuder*) je orožje → *Davida* v boju z Goljatom.

PRAGA (češ. *Praha*), gl. mesto ČSSR, eno izmed najlepših evr. mest z izrednim bogastvom gotskih in baročnih spom. (→ *Parler, Peter*; → *Ried, Benedikt*; → *Dientzenhofer, Chr. & I. K.*). Stari mestni deli so na levem bregu Vltave Hradčani na vzpetini (*Hradčany*) in Mala strana (*Malá Strana*), na des. bregu pa Staro mesto (*Staré Město*), Novo mesto (*Nové Město*) in na vzpetini Višehrad (*Vyšehrad*). Praga je bila pomembno um. središče pod Luksemburžani za → *Karla IV.* (»Karlova Praga«) in Venclja, pozn. pod ces. → *Rudolfom II.* (»rudolfinska Praga«) in v XVIII. st. Po 1. svet. vojni tu štud. več slov. umetnikov (mdr. Jakac, brata Kralj, S. Kregar).

L: Alois *Kubíček:* Pražské paláce (Pra 1946 — L!); Praha: Plán kulturních památek (ib. 1960, tekst Václav *Hlavsa*); Maja *Miletić* (EWA IV, 1961, stp 212—17 — L!); G. *Fehr:* Prag: Geschichte und Kultur (Bl 1967); K[arel] *Plicka* & E[manuel] *Poche:* 7 Tage in Prag (Pra 1967); G. *Wachmeier:* Prag: Kunst- und Reiseführer (Stu 1967). — Cf. K. *Chytil* (1904; 1920), F. *Mesesnel* (1953, p. 413—25 [orig.: Sd, 1936]), J. *Neuwirth* (1901) E. *Poche* (1947; 1967), K. M. *Swoboda* (1941), Z. *Wirth* (1934).

~ ***Karlov most** čez Vltavo je zač. Peter → *Parler* 1357 in je bil do srede XIX. st. edini praški most (520 m dolg, 10 m šir., na 16 slopih). Med 28 kipi in skupinami, ki ga krasé, je bron. kip → *Janeza Nepomuka* (Johann Brokoff star. 1683 po osnutku Dunajčana M. Rauchmüllerja) postal vzor za številne druge kipe tega svetnika na mostovih. Na malostranski strani nižji *romanski stolp*, *vrata* iz Vencljevega časa o. 1400 in višji *gotski stolp* iz 1464, na staromestni strani pa najlepši srednjeevr., gotski **stolp*, ki ga je sez. Parlerjeva delavnica o. 1380—1420 (rest. 1874—78): na njem sočasni *sohi* sedečih vladarjev, *Karla IV.* in *Venclja*.

~ **cerkev Srca Jezusovega,** češ. *kostel Srdce Páně* (*Vinohrady: náměstí Jiřího z Poděbrad*), sez. 1928—32 po načrtu Jožeta → *Plečnika* (več načrtov v obd. 1920—28).

L: Sinteza (št. 10/11, okt. 1968, f p. 4).

~ **katedrala sv. Vida** (češ. *Svatovítský chrám*) na Hradčanih. Novo gotsko stavbo je zač. Matija iz Arrasa (fr. *Mathieu d'Arras*) po zgledu stolnice v Narbonnu, njegovo delo pa je od 1353/56 dalje nadaljeval Peter → *Parler*. Kor dkč. 1385, celota šele 1873—1929 (arh. Josef Mocker & Kamil Hilbert). Zelo pomembna plastika Petra Parlerja in njegove delavnice, predvsem *nagrobniki Přemislidov* (o. 1375/80) v kornem obhodu in → *portretna doprsja* (1374/85) v triforijski galeriji, sicer pa iz let 1362—64 *kapela sv. Vaclava* (*kip sv. Vaclava* iz 1373), poznogotski *kraljevski oratorij* Vladislava II. Jagiella (B. Ried 1490—93), Alexandra Colijna *kraljevska grobnica* z ležečimi liki *Ferdinanda I.*, *njegove žene Ane in Maksimilijana II.* (bel marmor, 1564—89), bron. kip klečečega *kard. Schwarzenberga* (J. V. Myslbek 1892—95), itd.

L: Anton *Podlaha* & Kamil *Hilbert:* Metropolitný chrám sv. Víta v Praze (Pra 1906); »US« 8 (1968, p. 113—15). — Cf. (tudi s. v. *Parler, Peter*) P. *Frankl* (Harm 1962).

~ **Nikolajeva cerkev na Mali strani,** češ. *kostel sv. Mikuláše* (*Malostranské náměstí*): ladjo (1703 do 11) in bogato razgibano *pročelje* (1709—11) je sez. Christoph Dientzenhofer, centralno zasnovani *kor* (1737—52) pa njegov sin Kilian Ignaz Dientzenhofer. Na slopih pod kupolo orjaške *sohe 4 v. cerkv. učiteljev* (Ignaz Platzer star. 1769), StS-a nad ladjo, *Apoteoza sv. Nikolaja* (Johann Lucas Kracker 1760) pa je največja baročna freska v Pragi.

L: »US« 10 (1969, f p. 166).

~ **Nikolajeva cerkev v Starem mestu** (*Staroměstské náměstí*), nekd. benediktinska opatijska

c., ki jo je 1732—35 sez. Kilian Ignaz Dientzenhofer. *Kipi* na pročelju: Antonín Braun.

~ **sinagoga,** t. i. *Staronová sinagóga* (*Staré Město*) iz 2. pol. XIII. st. Zraven staro *ž. pokopališče* (o. 20000 nagrob. od 1. pol. XV. st. do 1787) in *Pinkasova sinagoga* (ust. 1479, razš. 1535): *spom. med 2. svet. vojno umorjenim Židom.*

~ **Týnský kostel,** *Marijina tynska cerkev* (nem. *Teynkirche* ali *Marienkirche vorm Tein*), staromestna žup. c. (*Staroměstské náměstí*), ki so jo po 1360 začeli zidati nem. trgovci: **pročelje* (od o. 1380 dalje, poznogotsko čelo 1463, levi, tj. sev. zvonik sez. 1835 namesto zgorelega iz 1463 do 66, des., tj. juž. zvonik iz 1506—11). Bogat sev. stranski portal: **relief v timpanu s pasijonskimi prizori* (parlerjansko delo o. 1390/1400). V c. mdr. *razpelo* iz o. 1420, *nagrob. Tycha Braheja* iz 1601 in slika *Oznanjenja* (Karel Škréta 1660).

L: CevcS (1963). — Cf. A. *Feulner* (1953), Th. *Müller* (1966).

~ **Clam-Gallasův palác** (*Husova ulice*), baročna palača, sez. 1713—19 (po naročilu 1707 izdelal načrt Joh. Bernh. → *Fischer von Erlach.* Kipar Mat. Braun je naredil *dvojici gigantov* na portalu in druge reliefe, avtor *fresk* nad stopniščem in v 2. nadstr. pa je Carlo Carlone (1727—30).

L: »US« 10 (1969, f p. 155).

~ **Černínský palác** (*Hradčany, Loretánské náměstí*), za grofa Humprechta Czernina sez. 1669 do 97 arh. Francesco Caratti — največja baročna stavba v Pragi, zdaj zun. ministrstvo (*Ministrstvo zahraničních věcí*). Stopnišče s fresko *Padec titanov* (V. V. Reiner 1718).

L: »US« 10 (1969, f p. 150).

~ **Národní divadlo,** *Nar. gledališče* (*Národní třída*), sta kot v. nar. spom. 1868—81 sez. arh. Josef Zitek in Josef Schulz. *Foyer* sta s freskami okrasila Mikuláš Aleš in Fr. Ženíšek (točno: po njunih osnutkih Janez → *Šubic*). Hynaisov *zastor* iz 1883.

L: cf. A. *Matějček* (1934), F. *Mesesnel* (Lj 1939, p. 110, 114, 116, itd.).

~ **Národní muzeum** (*Václavské náměstí*) sez. 1885—90 arh. Josef Schulz.

~ **Praški grad** na Hradčanih (češ. *Palác Pražského hradu*), bogat stavbni kompleks s posebno pomembno poznogotsko **Vladislavovo dvorano* (češ. *Vladislavský sál*), ki jo je 1493—1502 sez. Benedikt → *Ried.* Dvorišča, notranjščine, stopnišča in vrtove je 1920—38 urejal Jože → *Plečnik.*

L: Pevsner (1966).

~ **Strahov** (*Hradčany*), nekd. premonstratenski samostan. Bogata *biblioteka*, nad njeno t. i. *Filozofsko dvorano* freska *Zgodovina človeštva* (Maulbertsch 1794).

~ **Villa Amerika** (*Ke Karlovu 20*, blizu *Karlovega trga*): po fr. vzoru sez. 1712—20 Kilian Ignaz Dientzenhofer. Zdaj tu *muz. Antonína Dvořáka.*

~ **Husov spomenik** (*Staroměstské náměstí*), post. 1915, tj. 500 let potem, ko so bili Husa sežgali na konstanškem koncilu (kipar Ladislav Šaloun).

~ **konjeniški spomenik sv. Václava** (*Václavské náměstí*) je delo J. Myslbeka (1912—24). Pod *Václavom* (→ *Venčeslavom*) so drugi češ. zavetniki: *Prokop, Ludmila, Anežka* in *Vojtěch.*

~ **Slavín,** češ. panteon zaslužnih kult. delavcev (*Vyšehrad*): izmed lik. umetnikov tu pokopani Hynais, Mucha, Špála, kiparji Myslbek, Štursa, Kafka in Šaloun, arhitekta Gočar in Hilbert.

~ **Národní galerie** (*Šternberk-Palais* ali *Šternberský palác, Hradčanské náměstí 15*). S: mdr. **devet tabel* t. i. → *Višibrodskega mojstra*, t. i. → **Třeboňski olt.*, iz pozn. dobe mdr. zastopani Dürer (**Rožnovenski praznik*, lipovina, d. 1506), Gossaert (*Luka slika Madono*, o. 1514/15), Baldung, imen. Grien (*Obglavljenje sv. Doroteje in Teofila*, lipovina, d. 1516), P. Bruegel star. (**Spravljanje sena* ali »*Julij*«, les), Rubens, Rembrandt (*Portret rabina*), Goya, Cézanne (*Joachim Gasquet*, 1896/97), »carinik« Rousseau (**Avtp.*, 1889/90), Picasso, itd.

L: Sbírka moderního umění: Československé malířství 20. století (Pra 1959); GBM (1960); Národní galerie v Praze: Sbírka starého umění (Pra 1960); Národní galerie v Praze: České umění gotické (ib. 1964); Ladislav *Kesner:* The National Gallery in Prague (ib. 1965).

~ **Statní knihovna** (Drž. in univ. biblioteka, *Klementinum* na staromestni strani *Karlovega mostu*). Med IR npr. → *Pasionár opátinje Kunigunde* (o. 1320) in → *Velislavova Biblija* (o. 1340).

Praksíteles (akt. o. 365—320 pred), atenski kipar, čigar delo pomeni vrh átiške plastike v 2. klas. st. (IV. st. pred). Delal v marmorju in bronu, med njegovimi v rim. kopijah ohranjenimi deli npr. → *Afrodita Knidska*, → *Apólon Sauroktonos, Počivajoči sátir* (Rim, Mus. Capitolino),

itd. Domn. marm. orig. je → *Hêrmes z malim Diónisom* (Olimpija, Arheol. muz.).

L: H. K. *Süsserott:* Griechische Plastik des 4. Jahrhunderts v. Chr. (FrM 1938); Bernard *Ashmole*, Praxiteles (EWA XII, 1966 — L!); »US« 3 (1969). — Cf. G. M. A. *Richter* (3. izd. 1950).

Prampolini, Enrico (1896—1956), it. futurist, abstr. slikar, pisec o umetn. (in kipar). R. v Modeni, u. v Rimu.

B: *Picasso scultore* (R 1943).

L: SeuphorS (1961).

Prandtauer, Jakob (1660—1726), avstr. baročni arh., r. na Tirolskem, u. (66) v Sankt Pöltnu pri Dunaju. A: prezidava samostana → *Melk* nad Donavo (zač. 1702, celoto po smrti dkč. → *Munggenast*) in nadaljevanje prezidave samostana *Sankt Florian* na Gornjeavstrijskem (od 1711 dalje).

L: H. *Hantsch:* Jakob Prandtauer (W 1926); Jakob Prandtauer und sein Kreis (Melk a. d. Donau 1960 [rk]). — Cf. E. *Hempel* (1965).

PRAPREČE pri Lukovici. *Podr. c. sv. Luke* s triladijsko notr. je bržčas sez. kamnosek Štefan o. 1520 (prim. fresko v ladji). Notr.: na sev. steni prezbiterija freska s plemiškim donatorjem (*Hans H. Herisch z Brda s sinom*, d. 1522), na juž. steni srednje ladje pa *kamnosek Štefan z družino pred Nežo in Andrejem* (freska, d. 1524).

L: Fr. *Stelè* (ZUZ, 1925, p. 153—54, repr. 60—61); M. *Juteršek* (ELU 4, 1966, s. v.); Cevc SU (1966); Emilijan *Cevc* (SBL, 10. zv., 1967, p. 463 [s. v. *Steinmetzer*]); Stele (1969, p. 324); »ArS« 4 (1969).

praprot (lat. *filix*, angl. *the fern*, fr. *la fougère*, nem. *der Farn*) ponazarja v kršč. umetn. mdr. *ponižnost*. Up: npr. *relief* na Ghibertijevem okviru juž. vrat baptisterija v Florenci (po 1452 — točno: *Scolopendrium vulgare Smith*).

L: Ferguson (1954). — Cf. L. *Behling* (K-Graz 1964, repr. CXLVIIa).

Praschniker, Camillo (1884— ?), avstr. arheolog iz družine slov. rodu; univ. prof. na Dunaju.

B: *Zur Geschichte des Akroters* (Brünn 1929, »Schriften der Philosophischen Fakultät der Deutschen Univ. Prag« 5); (& Hedwig Kenner) *Der Bäderbezirk von Virunum* (W 1947); ‚*Der Meister von Virunum: ein Bildhauer der Römerzeit in Kärnten*' (Car, 1950).

L: Janko *Polec* (SBL, 7. zv., 1949, p. 475).

prašič (lat. *porcus*, angl. *the pig*, fr. *le porc*, it. *il porco* ali *il maiale*, nem. *das Schwein*), atribut → *Antona Puščavnika* in *Vendelina*. V kršč. srednjev. umetn. simbol *Umazanosti* (*Nesnažnosti*), *Požrešnosti* in nizkotnega materializma (ker je z rilcem vedno pri tleh in nikdar ne pogleda proti nebu); kot simbol premagane *Nečistosti* pod nogami personifikacije *Čistosti*.

L: Réau I (1955, p. 131); F. C. *Sillar* & R. M. *Meyler:* The Symbolic Pig: An Anthology of Pigs in Literature and Art (E-L 1961).

prašičja glava (nem. *der Schweinskopf*) je atribut sv. → *Blaža*,

PRATO, mesto v *Toskani* (Italija), postalo neodvisno v XII. st., od 1351 dalje pod florent. oblastjo, zdaj znano kot »it. Manchester«.

L: EWA VIII (1963, stp 639—40 — L!).

∼ **Santa Maria delle Carceri,** sez. 1485—91 s tlorisom v obliki grš. križa (arh. Giuliano da → *Sangallo*).

∼ **stolnica.** Na zun. **prižnica* iz 1428/38 (Michelozzo, Donatello in sodel.). Notr.: *prižnica* iz 1473 (delavnica Antonia Rossellina). *Freske:* Agnola Gaddija v *Capp. della Cintola* ali *del Sacro Cingolo* (*prizori iz Marijinega življenja*, 1392—95) in v *Capp. Manassei* (*prizori iz legend Margarete in Jakoba star.*); Filippa Lippija freske v koru (**prizori iz legend sv. Štefana in Janeza Krst.*, 1452/64). Benedetta da Maiano *Madonna dell'Ulivo* (žg. glina, 1480).

L: »MdS« 50 (t. XIII). — Cf. B. *Berenson* (L: Ph 1963, p. 68—69 & 113, t. 352—53, 857—60 & 864).

∼ **Museo Comunale** (*Pal. Pretorio*): slike florent. slikarjev XIV.—XVII. st.

L: Roberto *Papini:* Catalogo della Galleria Comunale di Prato (Berg 1912).

Pravičnost → *Justitia*

Praxiteles → *Praksíteles*

Praz, Mario (1896—....), it. lit. in kult. zgodovinar, avtor tudi za ikonografijo in pos. za emblematiko pomembnih del. R. v Rimu, učil na univ. v Liverpoolu (1924—32), Manchestru (1932—34) in potem v Rimu.

B (tudi za lik. umetn.): *La carne, la morte e il diavolo nella letteratura romantica* (F 1930; 3. izd. F 1948; angl. izd.: *The Romantic Agony*, Ox 1933; 2. izd. Ox 1951; nem. izd. *Liebe, Tod und Teufel: Die schwarze Romantik*, Mn 1963); ‚*L'influsso delle scoperte di Ercolaneo sull'arte decorativa e sul gusto in Europa*' (Emp, 1938); **Studies in Seventeenth-Century Imagery, I—II* (L 1939—1947, »StudWI« 3 [*II: A Bibliography of Emblem Books*]; it. izd. I. knj.: *Studi sul concettismo*, F. 1946); ‚*Herculaneum and European taste*' (Mag Art, 1939); *Gusto neoclassico* (F 1940; 2., dop. izd. N 1959); ‚*I mostri di Bomarzo*' (Illustrazione Italiana, 1953); ‚*Canova: or the erotic frigidaire*' (AN, 1957/58); *La casa della vita* (Mi 1958); ‚*Facciate dipinte*' (Italia Nostra, 1958); *Bellezza e bizzarria* (Mi 1960); ‚*Venezia neoclassica e romantica*' (La civiltà veneziana nell'età romantica, F 1961); *La filosofia dell'arreda-*

mento: I mutamenti nel gusto della decorazione interna attraverso i secoli dall'antica Roma ai nostri tempi (Mi 1964; nem. izd.: *Die Inneneinrichtung von der Antike bis zum Jugendstil*, Mn 1965); ‚*Francesco Pianta's Bizarre Carvings*' (R. Wittkowerjev zb. II., 1967); *Mnemosyne: The Parallel between Literature and the Visual Arts* (Pri 1970, »Boll. Ser.« XXXV/16); *Conversation Pieces* (Pennsylvania UP ali L 1971; it. izd.: *Scene di Conversazione*, R 1971).

L: Giorgio *Bárberi-Squarotti* (Grande Dizionario Enciclopedico, X, T 1960, s. v.). — Zbornik: Friendship's garland: Essays and bibliography presented to Mario Praz on his 70th birthday (2 knj., R 1966, »Storia e letteratura« 106/107).

prazgodovinska umetnost (nem. *die vorgeschichtliche* ali *prähistorische Kunst*), umetn. obdobij, iz katerih nimamo pisanega izročila, tj. kamene, bron. in železne dobe (cf. s. v. *Thomsen*).

L: Siegfried J. de *Laet:* La Préhistoire de l'Europe (Br 1967); Walter *Torbrügge*: Prazgodovina Evrope (Lj 1969, prev. Helena Menaše, »US« 1 — L!).

praživali po rabinskem izročilu: → *behemot*, → *leviatan* in *ziz* ali *bar yokhani*. Up: behemot kot vol, leviatan kot v. riba in ziz kot → *grif* ali fantastična ptica na miniaturah ž. IR od XIII. in XIV. st. dalje, in sicer ob prizorih *mesijanske pojedine*, na kateri jih bodo jedli, in v podobah → *Boja med Leviatanom in Behemotom*.

L: cf. J. *Gutmann* (1967/68).

Préault, Antoine-Augustin (1809—1879), fr. kipar, romantičen realist, ki je s svojim *nagrob. Jacoba Robblesa* na ž. delu pariškega pokopališča Père-Lachaise pobudil → *Redona* (*Le Silence* v raznih variantah). P: npr. *Galski bojevnik na konju* (bron, 1853, ena izmed 4 skulptur na pariškem *Pont d'Iéna*).

L: cf. Th. *Reff* (1967), R. *Zeitler* (1966 — L!).

Predaja postave → *Traditio legis*

predalčasta zidava (angl. *the frame construction* resp. *the timber[framed] building*, fr. *le colombage*, nem. *das Fachwerkbau* ali *das Holzfachwerk*, srb. *kanatna konstrukcija*), tradicionalen, od 1. pol. VII. st. dalje izpričan način zidave, pri katerem je nosilec celotne stavbe leseno ogrodje iz tramov, pobeljena ilovnata ali opečna stena pa je samó polnilo; razvojni vrh v poznem srednjem veku in pos. v XVI. st. Takó sez. hiše v srednji Evropi, sev. Franciji in Angliji, pri nas mdr. zlasti v Ohridu.

L: W. *Fiedler:* Das Fachwerkhaus in Deutschland, Frankreich und England (Bl 1902, »Beitr. zur Bauwiss.« 1); H. *Phleps:* Deutsche Fachwerkbauten (KiT »DBB«); H. Walbe: Das hessisch-fränkisch Fachwerk (2. izd., Gießen 1955); ELU 3 (1964, p. 137—38—L!); EWA XIII (1967, stp 445—46).

predela (lat. *scabellum*, fr. *la prédelle*, it. *il gradino di altare* ali *la predella* [»podnožnik«, »pručica«], nem. *die Altarstafel*), spodnji del olt. nastavka na menzi, takó kot nastavek ali poslikana (resp. sest. iz več slik) ali rezljana ipd.

L: Roberto *Salvini* & Leone *Traverso:* The Predella from the 13th to the 16th Centuries (L 1960).

Predis, Ambrogio de' (o. 1455— ?), it. slikar, 1482 postal dvorni slikar → *Lodovica il Moro* v Milanu, sodel. → *Leonarda da Vinci* (cf. s. v. *Madona v votlini*), zadnjič dkm. 1508. S: npr. *Profilni portret ces. Maksimilijana I.* (les, d. 1502, Ksthist. Mus.).

L: Venturi VII/4 (1915); Berenson Ox (1932). — Cf. W. von *Seidlitz* (1906), W. *Suida* (1929).

predmarčni Dunaj: v slikarstvu ga predstavljajo mdr. → *Amerling*, → *Danhauser*, → *Waldmüller*.

L: Ann Tizia *Leitich:* Wiener Biedermeier (W 1942; 5. izd. 1944 [poljudno]).

Predstavitev v templju (lat. *Praesentatio Domini*, fr. *La Présentation de Jésus au Temple*, hrv. *Prikazanje u hramu*, nem. *Die Darstellung* [*Darbringung*] *im Tempel*), evang. ik. m. (Lk 2, 22—38), v katerem je poleg Marije z otrokom in Jožefa videti še pravičnega starca Simeona, prerokinjo Ano, hči Fanuelovo iz Aserjevega rodu, in naposled tudi dvojico grlic kot žgalni in spravni dar revnih ljudi. Katol. praznik *Svečnica* 2. febr., tj. 40 dni po → *Rojstvu*, ko je bila Marija po mozáični postavi nečista. Up: npr. *mozaik* na slavoloku c. Sta Maria Maggiore v Rimu (432/40), *miniatura* v → *Menologiju Vasilija II.* (979/84, Bibl. Vat.), Giotto (*freska*, Capp. degli Scrovegni v Padovi), Lochner (d. 1447, Darmstadt, Hessisches Landesmus.), *freska* v c. na Suhi (sreda XV. st.), Dürer (*lesor.* v ciklu *Marijinega življenja*), fra Bartolomeo (d. 1516, Ksthist. Mus.), itd.

L: Dorothy C. *Shorr*, The Iconographic Development of the Presentation in the Temple (AB, 1946); Hans Martin von *Erffa*, Darbringung im Tempel (RDK III, 1954); Réau II/2 (1957, p. 261—66 — L!); Klaus *Wessel*, Darstellung Christi im Tempel (RbK I, 1966, stp 1134—45); LCI I (1968, stp 473—77). — Cf. K. *Künstle* (1928, p. 365—68).

Pregelj, Marij (1913—1967), slov. slikar in grafik, poleg G. Stupice najpomembnejši slov. lik. umetnik po 2. svet. vojni. R. v Kranju (oče pisatelj dr. Ivan Pregelj), po maturi štud. na ak. v Zgb (1932—36, Majadžić, Kljaković, Babić), član skupine → *Neodvisni*, učil na gimn., 1941—43 v nem. in it. vojnem ujetništvu, učil v Lj na Šoli za umetno obrt in AUU (docent 1949, izr. prof. 1963, redni prof. 1965), u. v Lj v bolnici po operaciji. S: *Kostanji* (d. [19]44, MG), *Avtp.*

(d. [19]50, MG), *Trobentač* (d. [19]52), *Logor* (d. [19]54, MSU), *Avtp.* (1953), *Portret očeta* (1954, MG), *Ženski akt* (*Kopalka*, d. [19]65, MG [last SKP]), *Omizje* (1958, MG), *Perice* (d. [19]58, MG), *Portret brata Boga* (1959, Lj, zas. last), *Portret Stojana Batiča* (1959, Lj, zas. last), *Pompejansko omizje* (mešana tehnika, d. [19]62, MG [last SKP]), **Diptih* (mešana tehnika, 1967); načrti za mozaike na Rabu (dkč. 1954, pokopališče v Campari), v Trbovljah (1956—57, Delavski dom), Lj (*Ljubljana v času NOB*, 1958, Skupščina), Bgd (*Sutjeska*, 1961—62, Zvezni Izvršni svet). — G: lesor., lito. — Ilustr. Ivana Preglja (*Na vakance*, Lj 1944), Jovanovića-Zmaja (Lj 1948), Fr. Milčinskega (*Jurko je iskal strahu* ..., 1948), J. Londona (*Z Južnega morja*, Lj 1946; *Beli očnjak*, Lj 1949; *Vragi na Fuatinu* ..., Lj 1950), Homerja (**Iliada*, Lj 1951; *Odiseja*, Lj 1951), Al. Gradnika (*Narobe svet* ..., Lj 1953), *Francoske pravljice* (Lj 1957), Finžgarja (*Pod svobodnim soncem*, Lj 1958), Hemingwaya (*Starec in morje*, Lj 1959) in Boccaccia (*Dekameron*, temp, 5 ilustracij za razst. v Certaldu 1967). — Prešernova nagr. 1958, zlata plaketa na II. trienalu v Bgd (1964).

L: Pola vijeka (1953); Lj Gr (1955; 1961; 1965; 1967); Ko je ko (1957); AS (1958 — L!); ŠijanecS (1961); Marij Pregelj (Bgd 1963 [rk, Salon Mod. gal.], uv Z. *Kržišnik* — L!); Marij Pregelj (Lj 1963 [rk, MG], uv *id.*); ZMG (1964); Špelca *Čopič*, Razgovor z Marijem Pregljem (Sinteza, št. 1, 1964); Melita *Stelè*, Marij Pregelj (Um Bgd, št. 2, 1965); Marij Pregelj (Lj 1966 [rk, MeGal]); J. *Mesesnel* (Delo, 25. III. 1966); M. *Tršar* (NRazgl, 26. III. 1966); SlovS (1966); *Marij Pregelj: Retrospektivna razstava 1937—1967 (Lj 1969 [rk, MG], uv *Kržišnik*, uv & kat. Ljerka *Menaše* — L!); ‚Mojstri o mojstru' (NRazgl, 22. III. 1969 — 6 slov. slikarjev & kiparjev o Preglju); Oto *Bihalji-Merin:* *Marij Pregelj (Mrb 1971, »Lik. obzorja« 11 — L!). — Cf. A. *Čelebonović* (1965), Luc *Menaše* (Naši umetniki 1963).

Pregelj, Mira (1905—1966), slov. slikarka, r. in u. v Lj, živela v Litiji; štud. na ak. v Zgb (Becić) 1922—26 in prvič nastopila s t. i. *Četrto generacijo*. S: zlasti gvaši, tudi slike na steklo.

L: Fr. *Stelè* (SBL, 8. zv., 1952, s. v.); S. *Mikuž*, Slikarica Mira Pregljeva (Obz, 1956, št. 11); ŠijanecS (1961); Delo (25. XII. 1966, p. 2 & 10).

Pregreha (lat. *Vitium*, angl. *the Vice*, fr. *le Vice*, nem. *das Laster*), kršč. ik. m., cf. infra.

Pregreha v Gabai (nem. *Die Schandtat von Gibea*), bibl. ikonogr. téma (Sodn 19, 27 ali 29): greh Benjaminovcev nad levitovo stransko ženo, ki jo, mrtvo, slednji nato razkosa na 12 delov (sledi → *Kazen Benjaminovcev*). Up: npr. *lesor.* v Wolf Köpflovi *Bibliji* (Str 1532 — *razkosanje žene*), Teuflov *lesor.* (d. 1568), v → *Dalmatinovi Bibliji* (1584, I, f. 145v — *žena pred hišnimi vrati z rokama na pragu*).

L: Pigler I (1956, p. 129); Schmidt IL (repr. 115).

Pregrehe (lat. *Vitia*, angl. *the Vices*, fr. *les Vices*, it. *i Vizi*, nem. *die Laster*), kršč. ik. m., personifikacije moškega ali ženskega spola kot nasprotja → *Kreposti* (cf. s. v. *Psihomahija*): e. g. Ambitio, Astutia, Avaritia, Cupiditas, Desidia, Desperatio, Discordia, Ebrietas, Fallacia, Fornicatio, Fraus, Furibundia, Gula, Idolatria, Ignavia, Impietas, Inconstantia, Infidelitas, Injustitia, Invidia, Ira, Libido, Luxuria, Neglegentia, Odium, Rapacitas, Sorditas, Stultitia, Superbia, Violentia, Voluptas. Zoženi pozn. ikonogr. program (ki ustreza katol. katekizmu) predstavlja → *sedem poglavitnih grehov*. — Na up. → *Lestve kreposti* v grš. IR nastopajo npr. Akedia, Anaisthesia, Apistia, Gastrimargia, Katalalia, Kenodoxia, Koros, Philargyria, Polylogia, Poneria.

L: Réau I (1955, p. 165—75, 189). — Cf. A. *Katzenellenbogen* (1933; 1939 [1964]), W. *Molsdorf* (1920, št. 977—994 — L!).

Prehod čez Jordan (lat. *Traiéctio Iordánis miraculosa* ali *Iósue transit sicco pede Iordánem*, nem. *Die Durchschreitung des Jordan*), bibl. ik. m. (Joz 3, 1—17): Izraelci prekoračijo Jordan za skrinjo zaveze, ki jo duhovniki nosijo pred njimi. Tudi med ilustracijami psalmov po stihih: *Quid est tibi, mare, quod fugísti ? et tu, Iordánis, quia convérsus es retrórsum* (Ps 113 A [114], 5: *Kaj ti je, morje, da bežiš ? Jordan, da se nazaj obračaš ?*). Up: npr. *mozaik* v c. Sta Maria Maggiore v Rimu (432/40), *miniatura* v → *Jozuetovem zvitku* (X. st.), *relief* na krstilniku v Hildesheimu (→ *hildesheimski krstilnik* o. 1220).

L: Réau II/1 (1956, p. 221); Keller (1968, p. 294); Nicolete *Gray*, Durchzug durch den Jordan (LCI I, 1968 — L!).

Prehod skozi Rdeče morje (lat. *Transitus Maris Rubri*, angl. *The Crossing of the Red Sea*, fr. *Le Passage de la Mer Rouge*, it. *Il passaggio del Mar Rosso*, nem. *Der Durchzug durch das Rote Meer*), bibl. ik. m. (2 Mojz 14, 21—22). Up: npr. *relief* na → *lesenih vratih c. Sta Sabina v Rimu* (1. pol. V. st.), Nikolaj iz Verduna (*emajl*, 5. prizor v vrsti → *ante legem* [nad *Krstom v Jordanu* !] na → *Verdunskem olt.*, 1181, Klosterneuburg).

L: Karl-August *Wirth*, Durchzug... (RDK IV, 5. [41.] snopič, 1955 — L!); Réau II/1 (1956, p. 194—96); Alfred *Weckwerth*, Durchzug durch das Rote Meer (LCI I, 1968 — L!). — Cf. F. J. *Dölger* (1930).

Prelepi horarij Naše Gospé → *Très Belles Heures de Notre-Dame* (o. 1385/90, Bibl. Nat. — cf. *Prelepi horarij* iz o. 1390/95 v → *Bruslju* v → *Bibliothèque Royale*).

Prelog, Milan (1919—....), hrv. um. zgodovinar. R. v Osijeku, dipl. 1945 in prom. 1951 na univ. v Zgb, tam tudi uči. Dis.: *Prilog analizi razvoja srednjevjekovne umjetnosti na istočnoj obali Jadrana.*

B: *Poreč: Grad i spomenici* (Bgd 1957); *Vojin Bakić* (Zgb 1958); *Mozaici Poreča* (Bgd 1959, »Jsla« 18); ‚*Eufrazijana*' (ELU 2, 1962).

Premerstein, Anton von (1869—1935), avstr.-nem. arheolog. R. v Lj (iz stare vipavske družine *Premrou*, u. v Marburgu a. d. Lahn (tam ord. od 1916 dalje). S Karlom *Wesselyjem* in → *Mantuanijem* izd. → *Dunajski Dioskurides: Dioscurides: Codex Aniciae Julianae picturis illustratus, nunc Vindobonensis Med. gr. 1, ..., praefati sunt Antonius de Premerstein, Carolus Wessely, Josephus Mantuani* (2 knj., Lugduni Batav. [Leiden] 1906).

B (lik. umetn.): ‚*Griechische-Heidnische Weise als Verkünder christlicher Lehre in Handschriften und Kirchenmalereien*' (Festschrift der Nationalbibl. Wien, W 1926); ‚*Neues zu den apokryphen Heilsprophezeiungen heidnischer Philosophen in Literatur und Kirchenkunst*' (Byzantinisch Neugriechische Jahrbücher, 1933).

L: Josip *Klemenc* (SBL, 8. zv., 1952, s. v. — L!).

premonstratenci, red, ki ga je 1121 ust. sv. Norbert v Prémontréju v sev. Franciji (črna tunika, bel škapulir z osmerokrako zvezdo na prsih). Nekd. samostani: *Floreffe* v Belgiji, *Schussenried* v Württembergu (ohranjena *knjižnica), *Strahov* v → *Pragi* pa *Grebinj* (nem. *Griffen*) pri Velikovcu na Koroškem.

Prenos Nazareške hišice, kršč. ik. m. Po očitno šele v XV. st. nastali legendi so angeli rešili Marijino hišo v Nazaretu pred Saraceni s tem, da so jo 12. V. 1291 prenesli najprej na Trsat pri Reki, nazadnje, 10. XII. 1294, pa v → *Loreto*, kjer je ostala čaščena kot t. i. *Sta Casa*. Up: npr. G. B. Tiepolo (iluzionistična stropna **freska*, 1743/44, Benetke, Sta Maria degli Scalzi, unič. 1916 z bombo avstr. vojnega letala).

L: Pigler I (1956, p. 488—89 — L!). — Cf. É. *Mâle* (1908, p. 211—13).

prenosni oltarček iz Stavelota (po sredi XII. st., Bruxelles) ima na vogalih 4 pozlačene bron. kipce pišočih *evangelistov*, sicer pa si na 4 navpičnih ploskvah slede *mučeništva apostolov* (champlevé emajl).

L: SwarzenskiR (1954, repr. 374); EWA IV (1961, stp 741 & repr. 409).

prenos tipov (nem. *Typen-Übertragung*): lik. posebnosti, posebni videz nekega z izročilom utrjenega ikonogr. tipa so umetniki — zavedno in hoté ali nezavedno in nehoté — oživili na drugem, motivno in (ali) vsebinsko drugačnem področju. Med starokršč. primeri Kristus kot → *Dobri pastir* (grš. → *Endímion*, naslonjen na pastirsko palico, ali → *Hermes krioforos* ali *Aristaíos*), angeli, ki ponavljajo videz grš. *Nike* resp. rim. boginje → *Victoria*; v renesansi prim. Botticellijevo → *Pomlad* in → *Venerino rojstvo*; v XVII. st. Poussinovo *Objokavanje Narcisa*; v novejši domači umetn. npr. prizore iz NOB, ki spominjajo na evang. motive: partizanski pogreb, ki evocira *Polaganje v grob*, partizana z mulo, ki spominjata na → *Beg v Egipt*.

Prepelice (angl. *The Miracle of the Quails*, fr. *La Pluie de cailles*, nem. *Das Wachtelwunder*), bibl. ik. m. (2 Mojz 16, 13). Up: npr. v Rimu *mozaik* v c. Sta Maria Maggiore (432/40) in *relief* na → *lesenih vratih cerkve Sta Sabina* (1. pol V. st.), pri nas na stropu nekd. dominikanskega refektorija v Ptuju, (*freska*, konec XVII. st., zdajšnji muz.).

L: Réau II/1 (1956, p. 197). — Cf. F. *Stelè* (ČZN, 1933, p. 186 & repr. 84 — napačno »jerebice«).

Prepolovljenje praznika (srb.) → *Razpolovitev praznika*

***preproga iz Bayeuxa,** znamenita volnena vezenina na platnu (dolga 68,5 m [prvotno še daljša], vis. 50 cm, zadnja tretjina XI. st., Bayeux, Mus. de la Reine Mathilde) kaže z neštetimi nadrobnostmi priprave, prevoz vojske in sámo zmago Viljema Osvajalca nad kraljem Haroldom pri Hastingsu 1066 (našteli so 72 prizorov, 623 človeških likov, 202 konja, 52 psov in 505 drugih živali!).

L: André *Léjard:* La Tapisserie de Bayeux (P 1946; nem. izd.: *Der Bildteppich von Bayeux*, 1947); Sir F. *Stenton* (izd.): The Bayeux Tapestry: A Comprehensive Survey (L: Ph 1957; nem. izd.: *Der Wandteppich von Bayeux*, K: Ph 1957); C. R. *Dodwell:* The Bayeux tapestry and the French secular epic (BM, 1966 [cf. *id.*, GBA, 1966, p. 227—32]); »US« 7 (1968, p. 66—67).

prerafaeliti, »prerafaelitska bratovščina« (angl. *Pre-Raphaelite Brotherhood*), združenje angl. umetnikov, ki ga je 1848 ust. 7 slikarjev (mdr. J. E. → *Millais*, W. H. → *Hunt* in D. G. → *Rossetti*) v želji, da formalno in vsebinsko reformirajo umetn., pri čemer naj bi izpričevali duhá Rafaelovih predhodnikov. K njim prištevamo (čeravno niso bili formalno člani) tudi F. M. → *Browna*, W. → *Morrisa* in E. → *Burne-Jonesa*. Med pisci se je zanje potegoval John → *Ruskin*.

L: R. *Ironside* & J. *Gere:* The Pre-Raphaelite Painters (L 1948); D. S. R. *Welland:* The Pre-Raphaelites in Literature and Art (1953); W. E. *Fredeman:* Pre-Raphaelitism: A bibliocritical study (C [Mass.] 1965);

Gaetano *Brundu*, Pre-Raphaelitism... (EWA XI, 1966 — L!). — Cf. W. *Gaunt* (1942), W. H. *Hunt* (1909), R. *Zeitler* (1966 [tekst Leif *Nylén* — L!]).

preroki → *dvanajst malih prerokov* & → *štirje véliki preroki*

prerokinja Marija → *Mirjam opeva uničenje egipčanske vojske*

Preroške knjige v Københavnu (Gl. Kongl. Saml., Cod. 6,2°), biz. rkp. iz srede ali 2. pol. X. st. V njem celostr. miniatura → *Salomon in prerok Jezus Sirah*.

Preroški učenci iz Jeriha pridejo Elizeju naproti, bibl. ik. m. (4 Kralj 2,15), v srednjev. kršč. tipologiji podoba → *Slovesnega vhoda v Jeruzalem*. Up: npr. Giotto (*freska* v Capp. dell'Arena — v isti zvezi).

L: Réau II/1 (1956, p. 361). — Cf. W. *Molsdorf* (1920, št. 235), C. H. *Weigelt* (1925, p. 229).

Preskušnja z grenko vodo → *Grenka voda*

preslica (angl. *the distaff*, nem. *der Spinnrocken*). Up: cf. s. v. *Hêrakles in Omfale* & s. v. *Oznanjenje*.

Prestol milosti (lat. *Sedes Gratiae*, fr. *Le Trône de Grâce*, nem. *Der Gnadenstuhl*), kršč. ik. m., znan od vštetega XII. st. dalje, »navpična« podoba *Svete* → *Trojice:* Bog oče drži pred seboj Kristusa na križu (ali po vzoru → *Pietà* samó mrtvega Kristusa), medtem ko mu sv. Duh v podobi goloba plava nad glavo ali pred prsmi. Up (cf. s. v. *Aminadabova kvadriga*): e. g. *freska* v kupoli rotunde v Selu (zač. XV. st.), gotska *plastika* v nekd. špitalski c. v Slovenj Gradcu (polihr. les, viš. 84 cm, o. 1450), *miniatura* v → *Brevirju Filipa Dobrega* (o. 1455, Bruxelles, Bibl. Royale, ms. 9026), *StS* v Hrastovljah (1490), Dürer (»*Allerheiligenbild*«, d. 1511, Ksthist. Mus.), J. Bassano (1540-a leta, Angarano pri Bassanu, žup. c. SSa Trinità), El Greco (Prado).

L: MAS I (1935, p. 13); Gretel *Neumann:* Die Ikonographie des Gnadenstuhls (Bl 1953, dis.); Réau II/1 (1956, p. 25—27); CevcS (1963, p. 286—89); »ArS« 2 (1968); Landolt (1968, repr. p. 44); »US« 8 (1968, f p. 51 & 55). — Cf. K. *Künstle* (1928, p. 229—33), G. *Schiller* (II 1968).

Prešeren, France (1800—1849), največji slov. pesnik. Up: »po spominu« → *Kurz zum Thurn und Goldenstein* (o, pl, 1850, Kranj, Prešernov spominski muz.), → *Gangl* (marm. doprsje, 1895, Lj, Nar. muz.), Ivan → *Zajec* (bron. spom. v Lj, po natečaju 1899 odkrit 1905), pozn. — vsak po svoje — mdr. npr. → *Jakac* (npr. o, pl, 1935, Univ. v Lj), → *Mihelič* (linorez v partizanih 1945), → *Smerdu* (& P. *Loboda*, bron, spom. v Kranju 1950—52). — Cf. s. v. *Langus* (Prešernov sonet) & s. v. *ne sutor supra crepidam*.

L: France *Kidrič*, Prešernova podoba in naši umetniki (LZ LV, 1935, p. 548—60 & 648—51); Kidrič PA (1950); Alfonz *Gspan*, Ob rob polemikam o zadnjih najdbah Prešernovih portretov (Delo, 18. IV. 1970, p. 18—19 — cf. Nedeljski dnevnik, 23. XI. 1969, p. 1. & 22. XI. 1969 dat. priloga; Delo, 27. XI. 1969, p. 7; Marko *Marin:* O pristnosti portretov Franceta Prešerna, Lj 1969, uv France *Stelè*, »Ak. za gledališče, radio, film...: Informacije in raziskave« 2; Delo, 3., 10., 17., 22. & 24. I. 1970; Nedeljski dnevnik, 18. I. 1970; Delo, 7. II & 31. III. 1970; tudi Tribuna, Pavliha...); etc.

prešuštnica → *Kristus in prešuštnica*

prevarani soprog kot krščanski ikonografski motiv → *Jožefovi očitki Mariji*

Previdnost → *Véliki zmagoslavni voz*

Priápos (grš. *Príapos*), mit. oseba, sin → *Diónisa* in *Afrodite*, bog rodovitnosti (zato velik *fálos*), varuh vrtov itd. Up: npr. ilustracije v → *Hypnerotomachia Poliphili* (1499), e. g. *Priápov olt.*, itd.

L: G. *Vorberg:* Antike Erotik in Kleinkunst und Keramik (Mn 1921); H. *Herter:* De Priapo (Gießen 1932); Hunger (1955, p. 304—05); Pigler II (1956, p. 192—93).

Prica, Zlatko (1916—....), hrv. (srb.) slikar in grafik. R. v Pécsu (Pečuhu) v Baránji na Madžarskem, dkč. ak. v Zgb (1937—40), od avg. 1943 v NOB, tam mdr. z → *Murtićem* ilustr. I. Gorana Kovačića (*Jama*, Topusko 1944).

L: Lj Gr (1955—59, 1963—65, 1969—71); Dragovan *Šepić:* Zlatko Prica (Zgb 1958, »Mlb«); Luc *Menaše* (NRazgl, 14. II. 1959, p. 64); Zlatko Prica (Lj 1962, [rk, MaGal], uv Z. *Kržišnik*); Zdenko *Šenoa* (ELU 4, 1966, s. v.). — Cf. A. *Čelebonović* (1965).

Pridiga Janeza Krstnika, slika Pietra Bruegla star. (les, o, 95 × 160,5 cm, d. 1566, Budapest).

L: Emeric *Katona*, La Prédication de Saint Jean-Baptiste de Bruegel (Bull. du Mus. Hongrois des B.-A., št. 22, 1963).

Pridiga ptičem (angl. *The Preaching* [*Sermon*] *to the Birds*, fr. *Le Sermon aux oiseaux*, it. *La Predica agli uccelli*, nem. *Die Vogelpredigt des hl. Franz*), ik. m. po legendi → *Frančiška As.* Up: npr. Bonaventura Berlinghieri (*Frančišek As. s prizori iz njegovega življenja*, d. 1235, Pescia, S. Francesco), Giotto (*freska*, Assisi, S. Francesco, zgornja c.), itd.

L: Réau III/1 (1958, p. 524—25). — Cf. F. D. *Klingender* (1953).

Pridigar (abr. *Prid*) ali *Ekleziast* (hebr. *Kohelet*, lat. *Liber Ecclesiastes*, abr. *Eccles.*, nem. *Der Pre-*

diger Salomo), ena izmed →*poučnih knjig Biblije*. Po njej ik. m. →*Vanitas* (cf. s. v. *Vanitas vanitatum*).

Prijatelj, Kruno (1922—....), hrv. um. zgodovinar. R. v Splitu, štud. v Rimu in Zgb, tam 1946 dipl., 1947 prom. in 1957 habil. Od 1950 dalje direktor *Galerije umjetnina* v Splitu. Raziskuje predvsem slikarstvo renesančne in baročne dobe v Dalmaciji. Prispevki v domačih in tujih strok. glasilih (*VjAHD, Hrvatsko kolo, Mogućnosti, Pstl, Arte Ven, Arte Lom, RArte*, itn.).

B: *Barok u Splitu* (Split 1947); *Galerija umjetnina u Splitu* (ib. 1951); *Federico Benković* (Zgb 1952); ‚*Splitski portret Tome Nigrisa na Lottovoj retrospektivi u Veneciji*' (Mogućnosti, 1954); *Umjetnost 17. i 18. stoljeća u Dalmaciji* (Zgb 1956); ‚*Slike slovenskih impresionistov v Splitu*' (ZUZ, 1957); ‚*Osam Chioggiotovih slika u Trogiru*' (ib., 1959 [Steletov zb.]); ‚*Les relations artistiques entre la France et la Dalmatie du début du XVIIe à la fin du XIXe siècle*' (19. kongr., 1959); *Splitski slikari XIX stoljeća* (Split 1959); ‚*Un polittico di Paolo Veneziano a Skradin*' (Arte Ven, 1959/60); ‚*Le opere di Padovanino in Dalmazia*' (ib.); ‚*Profilo di Giorgio Schiavone*' (AAM, 1960); *Klasicistički slikari Dalmacije* (Split 1963); *Slikar Blaž Jurjev* (Zgb 1965); *Dubrovačko slikarstvo XV—XVI stoljeća* (ib. 1968, »Umjetnički spomenici Jugoslavije«).

L: Mogućnosti ([Spli] 1966, št. 1 — B!); ELU 4 (1966, s. v. — B!).

prikriti simbolizem (angl. *the disguised symbolism*), termin, ki ga je uvedel →*Panofsky* (cf. infra) s svojo slavno ikonogr. interpretacijo starega niz. slikarstva: simbolično pomenljivi predmeti, živali itd., ki sami po sebi in kot del celote ne nasprotujejo realističnemu značaju podobe.

L: *Panofsky Neth (1953, pos. p. 140—43). — Cf. AB (dec. 1967 [Ursula *Nilgen*] & marec 1968 [Laurine *Mack Bongiorno* za Capp. degli Scrovegni]).

PRILESJE pri Plaveh v Soški dolini. *Podr. c. sv. Ahaca:* freske iz o. 1460/70, delo t. i. suško-prileške skupine ali slikarja, pokrivajo ves kor (ikonografsko t. i. *kranjski prezbiterij*) in slavolok, v ladji in lopi pa so njihovi ostanki.

L: SteleP (1960); Stele (1969, repr. 131).

Prilika o biseru (angl. *The Pearl of Great Price*, nem. *Das Gleichnis von der köstlichen Perle*), evang. ik. m. (Mt 13, 45—46). Up: D. Fetti (1621/22, Ksthist. Mus., varianta Kansas City).

L: Art in Italy: 1600—1700 (1965 [rk, Detroit]). — Cf. P. *Askew* (s. v. Fetti).

Prilika o bogatinu in ubogem Lazarju →*Bogatin in ubogi Lazar* (evang. ik. m.)

Prilika o brunu v očesu →*»Bruno in iver v očesu«* (evang. ik. m.)

Prilika o cestninarju in farizeju (lat. *Parabola de pharisaeo et publicano*), evang. ik. m, (Lk 18). Up: *bakr.* v Merianovi *Bibliji*.

Prilika o delavcih v vinogradu (lat. *Vinea Domini*, angl. *The Parable of the Labo[u]rers [Workers] in the vineyard*, fr. *Les Travailleurs dans la vigne* ali *Les ouvriers de la dernière heure*, nem. *Das Gleichnis von den Arbeitern im Weinberg*), evang. ik. m. (Mt 20, 1—16). Up: najbolj pogosti prizor *Izplačevanje dnine*, npr. D. Fetti (Dresden).

L: Pigler I (1956, p. 364—66); Réau II/2 (1957, p. 347). — Cf. P. *Askew* (s. v. *Fetti*).

Prilika o dobrem semenu in ljuljki (lat. *Parabola de zizania*, angl. *Parable of the weeds in the wheat* ali *The Sower of Tares*, fr. *La Parabole du bon grain et de l'ivraie*, nem. *Das Gleichnis vom Unkraut unter dem Weizen* ali *Gleichnis vom Sämann und dem bösen Feind*), evang. ik. m. (Mt 13, 24—30). Up: e. g. D. Feti (z. Seilern, London). — Cf. s. v. *Colligite primum zizania ...*

L: Pigler I (1956, p. 356 & 358); Réau II/2 (1957, p. 346); Schmidt IL (1962). — Cf. P. *Askew* (s. v. *Fetti, Domenico*).

Prilika o hudobnih vinogradnikih (angl. *The Wicked Husbandmen*, fr. *Les Vignerons homicides*, it. *La parabola dei cattivi vignaioli*, nem. *Das Gleichnis von den bösen Weingärtnern*), evang. ik. m. (Mt 21, 33—39; Mr 12, 1—9; Lk 20, 9—15). Up: D. Fetti (uničena slika v nekd. Kaiser-Friedrich-Mus. v Berlinu, varianta v z. Henry Edgell, Newport, N. H.).

L: Réau II/2 (1957, p. 343—44). — Cf. P. *Askew* (s. v. *Fetti*).

Prilika o izgubljeni drahmi (angl. *The Lost Silver*; it. *La dramma perduta* ali *Parabola della moneta [dramma] perduta*; nem. *Das Gleichnis vom verlorenen Groschen*), evang. ik. m. (Lk 15, 8—10). Up: D. Fetti (Pitti, manjša Dresden).

L: Réau II/2 (1957, p. 339). — Cf. P. *Askew* (s. v. *Fetti, Domenico*).

Prilika o izgubljeni ovci (angl. *The Lost Sheep*, fr. *La Brebis égarée et retrouvée*, it. *Parabola della pecora perduta*, nem. *Die Parabel von dem verlorenen und wiedergefundenen Schaf*), evang. ik. m. (Mt 18, 12—14; Lk 15, 3—7), ki je poleg ant. ikonogr. tipa →*Hermes kot dobri pastir* bil podlaga kršč. tipa →*Dobri pastir*. Up: D. Fetti (Dresden).

L: Pigler I (1956, p. 359); Réau II/2 (1957, p. 338—39). — Cf. P. *Askew* (s. v. *Fetti*).

Prilika o kraljevi svatbi (fr. *La Parabole des Noces royales*; it. *Parabola del convitato a nozze*; nem. *Der unwürdige Hochzeitsgast*), evang. ik. m.

(Mt 22, 1—14). Up: npr. B. Strozzi (oval, Uffizi). — Cf. s. v. *Prilika o veliki večerji* (infra).

L: Pigler I (1956, p. 366—67); Réau II/2 (1957, p. 344—45).

Prilika o neusmiljenem hlapcu (angl. *The Unmerciful Servant*; fr. *Créancier impitoyable*; nem. *Der böse Knecht* ali *Das Gleichnis vom unbarmherzigen Knecht*), evang. ik. m. (Mt 18, 23—25). Up: D. Fetti (Dresden).

L: Pigler I (1956, p. 359—60); Réau II/2 (1957, p. 338). — Cf. P. *Askew* (s. v. *Fetti*).

Prilika o sejalcu in semenu → cf. s. v. *Bruegel, Pieter, star.*

Prilika o slepih (angl. *The Blind leading the Blind*, it. *La parabola dei ciechi*, nem. *Das Gleichnis von den Blinden*), evang. ik. m. (Mt 15, 14; Lk 6, 39). Up: P. Bruegel star. (cf. s. v. **Slepci*), D. Fetti (Dresden in Birmingham), posnemovalec P. Bruegla iz srede XVII. st. (prej atr. Davidu Vinckeboonsu, PMA Johnson, št. 472).

L: J. *Avalon*, La Parabole des Aveugles (Aesculape [P], 1937); Pigler I (1956, p. 358—59, repr. p. 357); Réau II/2 (1957, p. 340). — Cf. P. *Askew* (s. v. Fetti).

Prilika o talentih (nem. *Das Gleichnis von den* [*anvertrauten*] *Pfunden*), evang. ik. m. (Mt 25, 14—30): trije služabniki so — vsak po svoji zmožnosti — različno skrbeli za zaupano jim premoženje.

L: Réau II/2 (1957, p. 343).

Prilika o usmiljenem Samarijánu → *Usmiljeni Samariján* (evang. ik. m.)

Prilika o veliki večerji (angl. *The Great Supper*; it. *La Parabola degli invitati alla grande cena*; nem. *Das große Gastmahl*), evang. ik. m. (Lk 14, 15—24). Up: Fetti (Dresden). — Cf. s. v. *Prilika o kraljevi svatbi* (supra).

L: Pigler I (1956, p. 366—67); Réau II/2 (1957, p. 344—45). — Cf. P. *Askew* (s. v. *Fetti*).

Prilika o zakladu na njivi (angl. *The Hidden Treasure*), evang. ik. m. (Mt 13, 44). Up: D. Fetti (orig. bil v z. Pospisil, Benetke, kopija Capodimonte).

L: cf. P. *Askew* (s. v. *Fetti*).

Priložnost → *Occasio*

Primaticcio, Francesco, v Franciji imen. *le Primatice* (1504—1570), it. slikar, manierist. R. v Bologni, sodel. Guilia Romana v mantovskem *Pal. del Tè*, 1532 povabljen v Francijo, tam ob Rossu Fiorentinu in pozn. kot njegov naslednik vodil okraševanje gradu Fontainebleau (→ *fontainebleaujska šola*). S: npr. *Odiséj in Penélopa* (Toledo [Ohio], Mus. of Art).

L: J. *Thuillier* (Dict peint it, 1964, p. 240); Arthur *McComb* (EWA XI, 1966, s. v.); Paola *Barocchi* (Kindler IV, 1967, s v. — L!). — Cf. S. *Béguin* (1960), A. *Blunt* (1953), L. *Dimier* (1928).

La **Primavera** (Botticelli) → *Pomlad*

Primogenita percutiuntur → *Deseta nadloga: smrt egiptovskih prvorojencev*

Princeps pictorum → *Tizian*

principium sapientiae, *pósside sapientiam, et in omni possessione tua adquíre prudentiam,* bibl. citat (Preg 4, 7: *Začetek modrosti je: pridobivaj si modrost; z vsem svojim premoženjem si preskrbi razumnost*).

Prinz, Wolfram, nem. um. zgodovinar, habil. na *Johann Wolfgang Goethe-Univ.* v Frankfurtu.

B: *‚Die Darstellung Christi im Tempel und die Bildnisse des Andrea Mantegna‘* (Blm, 1962); *‚La seconda edizione del Vasari e la comparsa di »vite« artistiche con ritratti‘* (Il Vasari, XXI, 1963); *Vasaris Sammlung von Künstlerbildnissen: Mit einem kritischen Verzeichnis der 144 Vitenbildnisse in der 2. Ausgabe der Lebensbeschreibungen von 1568* (Florenz 1966 [= MittF: 12. Beiheft]); *‚Veronese »istoriato«‘* (U. Middeldorfov zb., 1968); *Die Sammlung der Selbstbildnisse in den Uffizien, I: Geschichter der Sammlung* (Bl 1971 [izd. florent. Ksthist. Inst.]).

priprata (srb.) → *narteks*

***Prisega Horacijev** (fr. *Le Serment des Horaces*), znamenita slika J.-L. → *Davida* (o, pl, 330 × 427 cm, d. 1784 [sign. *David faciebat Romae MDCCLXXXIV*]), slavna takoj od zač., ko je bila 1785 razst. najprej v Davidovem rim. ateljeju in potem v Parizu. Ik. m. povzet po Corneillovi drami (*Horace*, 1640), po oblikovni strani pa je delo zgled strogega zgodnjega → *neoklasicizma* (izraz političnih teženj in napoved bližnje fr. revolucije so razbirali v sliki šele pozn.).

L: »US« 11 (1971). — Cf. A. *Hauser* (Lj II 1962, p. 137—38); L. *Hautecoeur* (1924), H. *Honour* (1968 — L!), R. *Rosenblum* (1967).

PRISTAVA pri Polhovem Gradcu. Na juž. zun. ladje *podr. c. sv. Elizabete* ikonografsko mikavna StS: → *Sveta Nedelja* (o. 1520/30).

L: Stele (1969). — Cf. I. *Komelj* (VS, 1966, p. 62).

***Privilegij New Minstra** (*New Minster Charter*), ustanovna listina samostana v Winchestru, rkp. (d. 966, Br. Mus., Cotton Vespasian A. VIII) z eno sámo, zato pa pomembno celostr. miniaturo (f. 2v), ki pomeni zač. t. i. winchestrske šole: *pod Kristusom v mandorli, ki jo nosijo angeli, ustanovitelj novega samostana kralj Edgar med*

newminsterskima zavetnikoma, Marijo in sv. Petrom.

L: Cankar II/1 (1931, p. 152); EWA XI (1966, stp 659, t. 319); »US« 6 (1970, p. 228).

Prix de Rome (fr.), »Rimska nagr.«, 1663 ust. štipendija za izpopolnjevanje v Rimu. Študentje pariške → *Académie Royale de Peinture et de Sculpture* (pozn. *École Nationale Supérieure des B.-A.*), ki so zmagali v natečaju zanjo, so za 3 leta postali gojenci → *Académie de France à Rome*. Mdr. so Prix de Rome prejeli → *Rigaud* (1682 [vendar ga je Lebrun odvrnil od potovanja v Rim]), → *Boucher* (1723), → *Fragonard* (1752 za sliko *Jeroboam daruje malikom*), → *Houdon* (1761), J.-L. → *David* (1774 po 2 neuspelih poskusih) in → *Ingres* (1801), pozn. pa največkrat razni → *pompiers* in njim podobni slikarji kot npr. → *Cabanel* (1845) in → *Lefèbvre* (1861). Med tistimi, ki so ostali na 2. mestu, je bil tudi → *Watteau* (1709).

Prizrenski evangeliar (*Prizrensko jevanđelje*), najpomembnejši srb. iluminirani rkp. XIII. st., zgorel v Nar. biblioteki v Bgd ob nem. bombardiranju mesta apr. 1941.

L: ELU 4 (1966, p. 270); Kulundžić (1967, p. 361). — Cf. V. *Molè* (Lj 1965), S. *Radojčić* (1955).

prižnica (lat. *pulpitum*, angl. *the pulpit*, fr. la *chaire* [*à prêcher*], hrv. *propovjedaonica*, it. *il pergamo* ali *il pulpito*, nem. *die Kanzel* [iz *cancelli*]), tudi *léca*, pridigi namenjen del notr. opreme v kršč. cerkvah, v katerih je običajno na evang., tj. sev. strani; razvila se je iz zgodnjesrednjev. in romanskega ambona v XII.—XIII. st. Pomembni star. spomeniki so se ohranili zlasti v Italiji, takó npr. prvotno še s korno pregrajo povezane prižnice, prižnici v katedr. v *Cagliariju* na Siciliji, predelani iz stare pizanske prižnice (Guglielmus dkč. 1162), ki se je bila morala umakniti iz katedr. mojstrovini Giovannija Pisana (cf. infra), 2 prižnici v katedr. v *Salernu* (o. 1175) in Biduinu atr. prižnica v stolnici v *Volterri* (2. pol. XII. st., rest. v XVII. st.), pozn. pa prižnice v florent. cerkvici *S. Leonardo in Arcetri* (o. 1230), c. *S. Bartolomeo in Pantano* v *Pistoii* (Guido da Como o. 1250) in katedr. v *Sessa Aurunca* (sreda XIII. st.), znamenite prižnice Nicole in Giovannija Pisana v *Pisi*, *Sieni* in *Pistoii* (cf. infra), prižnici v c. *S. Giovanni Fuorcivitas* v *Pistoii* (fra Guglielmo da Pisa 1270) in v stolnici v *Ravellu* (Nicola da Foggia 1272), v renesansi naposled v *Sta Maria Novella v Florenci* (Brunelleschi & Buggiano 1443/48), v stolnici v *Pratu* (delavnica Antonia Rossellina 1473) in v *Sta Croce v Florenci* (Benedetto da Maiano o. 1475). Na Nemškem in Avstrijskem zaslužita pozornost npr. Mojstra H. W. *»tulipanasta« prižnica* v stolnici v *Freibergu* na Saškem (zač. XVI. st.), *Pilgramova prižnica* v dunajski stolnici (dkč. 1514/15) in številne baročne prižnice, v Jugoslaviji poznoromanski prižnici v katedralah v *Splitu* in *Trogiru* (obe XIII. st.), pos. na Slovenskem pa napr. iz XVIII. st. prižnice pri *Sv. Primožu nad Kamnikom* (z V. Metzingerjevimi, 1742 dat. slikami), na *Golem pod Kureščkom* (iz cistercijanske samostanske c. v *Kostanjevici*, sreda XVIII. st.), v žup. c. v *Slovenjem Gradcu* (1760-a leta) in *Ponikvi pri Grobelnem* (1770/71). — Izjemo predstavljajo prižnice na stavbni zun., zlasti romarskih c. (fr. *la chaire extérieure*, nem. *die Außenkanzel*): e. g. prižnica na zun. stolnice v *Pratu* (Michelozzo, Donatello in sodel. 1428/38).

L: F. *Rademacher*, Die Kanzel in ihrer archäologischer und künstlerischer Entwicklung in Deutschland (Ztschr. f. christliche K., 1921); Hanna *Mayer:* Deutsche Barockkanzeln (Str 1932, »SdK« 287); H. *Wentzel*, Außenkanzel (RDK I, 1937); Otto *Lehmann-Brockhaus*, Die Kanzeln der Abruzzen im 12. und 13. Jahrhundert (RJb, 1942/44); Alice *Strobl*, Die Naturkanzeln des 18. Jahrhunderts (ANK, 1955); ELU 1 (1959 [= 1950]), f p. 63), 4 (1966, p. 30); EWA III (1960, t. 19), VIII (1963, t. 181); »US« 8 (1968, f p. 77), 10 (f p. 211—12). — Cf. P. *Fierens* (1943), J. *Flis* (1908), V. *Molè* (Lj 1965, p. 242), J. *Sauer* (1902 [1924]), P. *Toesca* (Il Medioevo 1927 & Il Trecento 1951), G. von *Vitzthum* resp. W. F. *Volbach* (1914—24 v »HdKw«), S. *Vrišer* (1959), M. *Weinberger* (1960).

***prižnica baptisterija v Pisi,** slavno delo → *Nicole Pisana*, prva med znamenitimi 4 prižnicami (cf. infra), ki sta jih ustvarila on in njegov sin → *Giovanni Pisano*, heksagonalne oblike in s 5 pripovednimi reliefi: 1) *Oznanjenje*, *Rojstvo* kot osrednji motiv in *Oznanjenje pastirjem*, 2) *Poklon kraljev*, 3) *Predstavitev v templju*, 4) *Križanje*, 5) *Poslednja sodba*. Dat. z napisom pod Poslednjo sodbo:

ANNO MILLENO BIS CENTVM BISQVE TRICENO
HOC OPVS INSIGNE SCVLPSIT NICOLA PISANVS
LAVDETVR DINGNE TAM BENE DOCTA MANVS

Glede na posebni pizanski koledar je letnico 1260 verj. treba brati v običajnem letoštetju kot 1259. Prižnico nosi osrednji steber (na njegovi bazi »divji možje«) in 6 zun. stebrov (3 na levih), na vogalih nad stebri so personifikacije kreposti in Janez Krst. Skulptura priča o silovitem oživljanju antike, med neposrednimi vzori sta *Faidra* na ant. *sarkofagu* v Camposantu za Marijo v prizoru Poklona kraljev in glava *Faidrine dojilje*

za 2 glavi v Predstavitvi, značilna pa je tudi personifikacija kreposti *Fortitudo* v podobi golega *Hêrakla*.

L: Venturi III (1903); Cankar II/2 (1933, p. 278—80); Panofsky Ren (1960); EWA X (1965, t. 319—21); »MdS« 76 (t. II—IX). — Cf. G. *Delogu* (1956, p. 24—29), J. *Pope-Hennessy* (I 1955, t. 1—5), P. *Toesca* (Il Medioevo 1927), J. *White* (Harm 1966, p. 40—45, t. 16—17).

***prižnica katedrale v Sieni,** nastala 1265—68 kot delo → *Nicole Pisana* (ki so mu pomagali → *Arnolfo di Cambio*, *Lapo* in sin → *Giovanni Pisano*), oktogonalne oblike s 7 pripovednimi reliefi: 1) *Obiskovanje*, *Rojstvo* in *Oznanjenje pastirjem*, 2) *Potovanje in poklon treh kraljev* (črnci na kamelah, prvič je videti starega kralja poljubljati otrokovo nogo !), 3) *Predstavitev v templju* in *Beg v Egipt*, 4) *Pokol nedolžnih otrok*, 5) *Križanje*, naposled z 2 reliefoma predstavljena *Poslednja sodba*, 6) *izvoljeni*, 7) *zavrženi*. Na 8 vogalih ograje med pripovednimi reliefi: 1) *Marija Oznanjenja*, 2) *pisci kanoničnih listov* (v sredi *Pavel*), 3) *Marija z otrokom*, 4) *3 angeli*, 5) *apokaliptični Kristus*, 6) *simboli evangelistov*, 7) *Kristus sodnik*, 8) *3 angeli*. Ob vznožju osrednjega stebra prvič v it. kiparstvu → *septem artes liberales* in *Filozofija*, od osmih zun. stebrov pa so štirje na *levih*.

L: EWA X (1965, t. 322—23); »US« 8 (1968, f p. 76); »MdS« 76 (t. XII—XVI). — Cf. P. *D'Ancona* (1902), J. *Pope-Hennessy* (I 1955, t. 6—10 & repr. 47), P. *Toesca* (Il Medioevo 1927), J. *White* (Harm 1966, p. 46—50, t. 18—20).

***prižnica v cerkvi St'Andrea v Pistoii** (marmor, 1298—1301), delo → *Giovannija Pisana*, ki je bil po Vasariju zaposlen z njim 4 leta. Heksagonalna, na 7 stebrih iz rdečega marmorja, od katerih 2 zunanja počivata na *levih*, eden na *atlantu*, srednjega pa nosijo *orel*, *grif* in *krilat lev*. Na arkadnem pasu nad kapiteli *6 sibil* (3 sedeče in 3 stoječe), na trikotnih poljih med njimi pa *12 prerokov*. Od 5 v. reliefnih polj dve združujeta po več prizorov: 1) *Oznanjenje*, *Rojstvo* in *Oznanjenje pastirjem*; 2) *Poklon kraljev*, *Sen 3 kraljev* in *Angel svetuje Jožefu, naj z družino beži v Egipt*; 3) *Pokol nedolžnih otrok*; 4) *Križanje*; 5) *Poslednja sodba*.

L: Venturi IV (1906); Max *Seidel:* Giovanni Pisano: il Pulpito di Pistoia (F 1965, »For Col« 15 — L!). — Cf. J. *White* (1966).

***prižnica v katedrali v Pisi,** delo → *Giovannija Pisana*, zadnja in najbogateje okrašena v zaporedju prižnic, ki sta jih izdelala on in njegov oče (1302—10, razdejana ob požaru 25. okt. 1595, rest. in rekonstruiral P. *Bacci*, cf. lit., infra). Devet v. pripovednih reliefov kaže: 1) *Oznanjenje*, *Obiskovanje*, *Rojstvo in poimenovanje Janeza Krst.*, 2) *Rojstvo* in *Oznanjenje pastirjem*, 3) *Potovanje, poklon in sen treh kraljev*, 4) *Predstavitev v templju* in *Beg v Egipt*, 5) *Pokol nedolžnih otrok*, 6) *pasijónske prizore*, 7) *Križanje*, in naposled v 2 delih *Poslednjo sodbo*, tj. 8) *izvoljene*, in 9) *zavržene*. Osrednjo oporo predstavljajo *tri teološke kreposti* nad majhnimi reliefnimi liki *septem artes liberales*, sicer pa so kot opore predstavljeni še *Ecclesia* nad *4 kardinalnimi krepostmi* (*Fortitudo* z levom, *Prudentia* s šestilom in rogom izobilja, *Iustitia* s tehtnico in gola *Temperantia* v drži t. i. *Venus pudica*), *Kristus* nad *4 evangelisti* (ob Janezu *mojster Giovanni Pisano*), sama zase *Hêrakles* in *Sv. Mihael*, pod 2 stebroma pa *leva nad plenom*. Pod ograjo z reliefi so *sibile* in *preroki*, med pripovednimi reliefi ograje pa *apostoli*.

L: Venturi IV (1906, repr. 146—52 & 160—65); Pèleo *Bacci:* La ricostruzione del pergamo di Giovanni Pisano nel duomo di Pisa (Mi-R 1926); Cankar II/2 (1933, p. 284, repr. 152—53); »US« 8 (1968, f p. 77—78); »MdS« 2 (t. XI—XV); G. *Jászai:* Die Pisaner Domkanzel: Neuer Versuch zur Wiederherstellung ihres ursprünglichen Zustandes (Mn 1968, dis.). — Cf. G. *Delogu* (1956, p. 38—39 — L!), J. *Pope-Hennessy* (I 1955, t. 18—19), M. *Sauerlandt* (1904), P. *Toesca* (Il Trecento 1951), J. *White* (Harm 1966, p. 83—87, t. 34—36).

*La **Probatica Piscina** (it.) → *Ozdravljenje v kopališču Betesda* (evang. ik. m.)

Procacci, Ugo (1905—....), it. um. zgodovinar, direktor florent. *Gabinetto restauri*, odkril mdr. spodnji del Masacciove freske v c. Sta Maria Novella v Florenci.

B: *Mostra d'opere d'arte trasportate a Firenze durante la guerra e di opere d'arte restaurate* (F 1947); *Tutta la pittura di Masaccio* (Mi 1951, »B. A. R.«); ‚*Sula cronologia delle opere di Masaccio e di Masolino tra il 1425 e il 1428*' (RArte, 1953); *Sinopie e affreschi* (Mi 1961); ‚*Il primo ricordo di Giovanni da Milano a Firenze*' (R. Longhijev zb., 1962); (& L. Procacci) ‚*Il carteggio di Marco Boschini con il cardinale Leopoldo de' Medici*' (Saggi e memorie di storia dell'arte, 1965).

***Procaccini,** it. slikarska družina (Ercole, Camillo in Giulio Cesare — cf. infra).

Procaccini, Giulio Cesare (o. 1570—1625), it. slikar (in kipar), r. v Bologni (sin Ercoleja in brat Camilla), od o. 1585/90 v Milanu, slikarsko delo dkm. šele po 1600.

L: A. *Arfelli*, Per la cronologia dei Procaccini (AAM, 1959). — Cf. N. *Ivanoff* (1958), G. *Nicodemi* (1922), N. *Pevsner* (1929), F. *Wittgens* (1933).

Procesija v kurski guberniji → *Repin*

procesijski križ (nem. *der Vortragekreuz*). Ohranjeni primeri npr. iz otonske umetn. (cf. s. v. *Essen*).

pročelje ali *fasada* ali *čelna stran* (angl. *the façade*, fr. *la façade*, hrv. *pročelje*, it. *la facciata*, nem. *die Fassade* ali *die Schauseite*), pogl. in likovno najskrbneje oblikovani del neke stavbne zun., »obraz« stavbe, običajno tudi z gl. vhodom vanjo. V razvoju evr. stavbarstva so se pročelja, ki razločno ponazarjajo prostor za njimi, menjavala z »lažnimi« fasadami, ki predstavljajo bolj ali manj samost. arhit. kuliso brez zveze s prostorom za njo.

L: M. *Baur-Heinhold:* Süddeutsche Fassadenmalerei vom Mittelalter bis zur Gegenwart (Mn 1952); Gunter & Christel *Thiem:* Toskanische Fassaden-Dekoration in Sgraffito und Fresko: 14. bis 17. Jahrhundert (Mn 1964, »ItFF«).

Profectio Augusti, *rim. cesarja svečani odhod* (na vojno), upodobljen s tem imenom na rim. novcih. Cf. s. v. *Portret cesarja Karla V. v bitki pri Mühlbergu.*

L: cf. T. *Hölscher* (s. v. *Victoria*), E. *Panofsky* (Einemov zb., 1965; Problems in Titian 1969).

profil (it. *il profilo*), pogled s strani (nem. *die Seitenansicht*), npr. takó zajet obraz, ki ga kaže → *portret*, sicer pa tudi prerez nekega stavbnega elementa ali člena z njegovimi konkavnimi in konveksnimi deli.

profilni portreti toskanske renesanse: med najstar. primeri je 5 moških portretov, od katerih noben doslej ni bil zanesljivo atr.: *Matteo Olivieri* (48 × 34 cm, Washington [Mellon Coll.]) in *Michele Olivieri* (= sin prejšnjega, 48 × 33,5 cm, New York, Mrs. J. D. Rockefeller, Jr.), običajno atr. Domenicu Venezianu; Masacciu atr. *Moški portret* (43 × 32 cm, Washington [Mellon Coll.] in *Moški portret* v Bostonu (41 × 33 cm, ISG); naposled *Moški portret z devizo EL FIN FA TVTTO* (47 × 36 cm, Chambéry, Mus. des B.-A.), ki ga je Berenson ravno tako atr. Masacciu.

L: Rab *Hatfield*, Five Early Renaissance Portraits (AB, 1965). — Cf. B. *Berenson* (1963, p. 62 [Domenico Veneziano] & 134 [Masaccio], repr. 704—05), J. *Lipman* (1936), M. *Wackernagel* (1938).

Prokop Češki (u. 1053), kršč. svetnik, češ. kralj, ki se je odrekel kroni in postal benediktinski opat. Up: npr. na → *Votivni sliki Jana Očka iz Vlašima* (o. 1370, Praha).

L: Réau III/3 (1959, p. 1124).

Prokopij, vzhodnokršč. svetnik (8. VII.). Up: npr. na → *Harbavillskem triptihu* (X. st.).

L: Réau III/3 (1959, p. 1123 — L!).

Prokris, grš. mit. oseba → *Kéfalos*

Prométej, »naprej misleči«, »previdni« ali »premišljeni«, v grš. mitologiji sin titána Japeta in Kliméne (hčerke Okéana), edini med titáni (med njegovimi brati → *Epimetej* in → *Atlas*), ki se Zeusu ni upiral s fizično silo, ampak s pametjo in zvijačo; prijatelj ljudi, ki jih je ustvaril z Atenino pomočjo in za katere je bogovom ukradel ogenj. Up: prizori *Hêrakles osvobodi Prométeja*; *Prométej ustvari človeka*; *Zvezani Prométej.*

L: Hunger (1955, p. 308—10); O. *Raggio*, The Myth of Prometheus (JWCI, 1958).

Prométejev mit → *Prométej* (cf. lit., supra)

propiléje (grš. *propílaia*), monumentalni zun. vhod v grš. svetišče ali k skupini templjev (npr. na atenski akropoli).

Propylaen-Kunstgeschichte, obča zgod. umetnosti v 16 knj. in 8 dodatnih knj. (Bl: Propyläen-Verlag 1923—1933); v vsaki knj. uv, pribl. 500 posnetkov umetnin, ki pomenijo jedro dela, in opombe k njim. Med avtorji gl. vrste za Evropo → *Sydow*, → *Rodenwaldt*, → *Hauttmann*, → *Karlinger*, → *Bode*, → *Schubring*, Gustav → *Glück*, → *Weisbach*, M. J. → *Friedländer*, → *Osborn*, → *Pauli*, → *Waldmann* in Carl → *Einstein*, med avtorji dodatnih knj. pa Elfried → *Bock* (grafika), → *Feulner* (pohištvo), → *Karlinger* (ljudska umetn.), Carl *Horst* (Die Architektur der deutschen Renaissance, 1928), → *Kühn* (prazg. umetn. na nem. ozemlju) in G. A. *Platz* (Die Baukunst der neuesten Zeit, 1930; Wohnräume der Gegenwart, 1933). — Nova, v 18 knj. zasnovana izd. (tu abr. »*PKG*«) izhaja od 1966 dalje. Med avtorji, ki jih v vsaki knj. dopolnjuje več sodel., so za Evropo → *Kraus*, → *Schefold*, → *Volbach* in → *Lafontaine-Dosogne*, → *Fillitz*, Georg → *Kauffmann*, → *Hubala* in → *Zeitler*.

proščenje → *kermesse*

Prošnja Salfaadovih hčera (nem. *Bitte der Töchter Zelophehad*), bibl. ik. m. (4 Mojz 27): *Maala*, *Noa*, *Hegla*, *Melka* in *Tersa* pred Mojzesom, duhovnikom Eleazarjem, knezi in vso občino. Up: npr. *lesor.* v Wolf Köpflovi *Bibliji* (Str 1532).

Protazij, kršč. svetnik, po legendi brat → *Gervazija* in sin → *Vitala.*

Protevangelij Jakoba ml. → *apokrifni ...*

Protič, Miodrag B. (1922—....), srb. slikar, lik. kritik, esejist in muzealec. R. v Vrnjački Banji, štud. pravo, direktor MSU. — Nagr. UNESCO na beneškem bienalu 1956.

B: *Savremenici* (Bgd 1955); ‚*Od kubizma do apstrakcije*' (Jsla, 1957); *Konjović* (Novi Sad 1958); *Slika*

i smisao (Bgd 1960); *Petar Lubarda* (ib. 1961 [rk]); *Savremenici, II* (ib. 1964); (ur.) *Muzej savremene umetnosti* (ib. 1965); *Milena Pavlović-Barilli: Život i delo* (Bgd 1966, »Mngr. srpskih slikara«); *Srpsko slikarstvo XX veka* (2 knj., ib. 1970, »Biblioteka Sinteze«).

L: Jsla (1957); Ko je ko (1957); Protić (Lj okt. 1960 [rk, MaGal], uv L. *Trifunović*); K. *Ambrozić* (ELU 4, 1966 — L!). — Cf. A. *Čelebonović* (1965).

protorenesansa, »predrenesansa« (nem. *die Protorenaissance* ali *die Vorrenaissance*), pojem, ki ga je uvedel Jacob → *Burckhardt* ob tistih romanskih spom. Toskane, ki so s svojimi antično občutenimi oblikami tako rekoč napovedovali renesančno stavbarstvo ter so se v renesansi tudi resnično zgledovali po njih, misleč, da imajo opraviti z ant. spomeniki (→ *Brunelleschi*, → *Alberti*). Med zglednimi primeri sta *krstilnica* (*baptisterij S. Giovanni*) in *c. S. Miniato al Monte* v → *Florenci*, sicer pa uporabljamo izraz »protorenesansa« tudi ob slavnih romanskih stavbah na *piazza dei Miracoli* v → *Pisi*, ob spomenikih, ki so nastali za ces. → *Friderika II. Štaufovca* v juž. Italiji, po Richardu → *Hamannu* tudi ob romaniki v Provánsi in sploh juž. Franciji, itn.

L: Panofsky Ren (1960, zlasti p. 55—68 — L!). — Cf. R. *Hamann* (1923 in pozn.).

Proust, Antonin, (1832—1905), fr. politik, prijatelj → *Maneta*, s katerim je bil skupaj tudi v Couturovem ateljeju. Up: npr. É. Manet (o, 1877, Montpellier; o, 1880, Toledo [Ohio], Mus. of Art), Rodin (s. igla in doprsje).

B: *Édouard Manet: Souvenirs* (P 1913).

Proust, Marcel (1871—1922), fr. (fr.-ž.) pisatelj. V njegovem znamenitem ciklu *À la recherche du temps perdu* je slikar Elstir delno orisan po Claudu Monetu. Up: npr. J.-*É.* Blanche.

L: M. E. *Chernowitz:* Proust and Painting (NY 1945); D. F. *Wakefield*, Proust and the Visual Arts (BM, 1970 — 8. prispevek v vrsti »Art Historians and Art Critics«).

Provánsa (fr. *Provence*), pokrajina v juž. Franciji, bogata arheol., starokršč. in romanskih spom. Med umetnostno pomembnimi kraji npr. → *Aix-en-Provence* → *Arles*, → *Marseille*, *Les* → *Saintes-Maries-de-la-Mer*, itd.

L: EWA V (1961, stp 608—13 — L!); Reclam F IV (1967); Jean *Boyer* (GBA, jul./sept. 1971 — L!).

Providentia (lat.), *Previdnost* → *Véliki zmagoslavni voz cesarja Maksimilijana*

prst (grš. *dáktilos*, lat. *digitus*, angl. *the finger* resp. *the toe* [na nogi], fr. *le doigt*, nem. *der Finger*). Imena prstov (*nomina digitorum*) v starem Rimu, ki jih je pozn. mdr. po svoje razložil → *Izidor iz Sevilje* (Et. XI, 1): *pollex* (palec), *salutaris* ali *saluttorius*, *index* ali *demonstratorius* (kazalec), *infamis* ali *impudicus* (sredinec), *medicinalis* ali *anularis* (prstanec) in *ultimus* ali *auricularis* (mezinec). Up (cf. infra): npr. → *Opus quinque dierum*, seštevajoči prsti tudi spoznavni znak → *Aritmetike*, pos. prsti na raznih *mnemotehničnih podobah*.

L: (cf. s. v. *roka*): J. *Löw:* Die Finger in Literatur und Folklore der Juden (1900). — Cf. F. J. *Dölger* (VIII, JbAC, 1965/66), E. *Panofsky* (1943 [1955, p. 114—15]), J. *Sauer* (2. izd. 1924).

prst na ustih (fr. *le doigt sur les lèvres*) ponazarja → *molk*, tišino, zato mdr. zaznamuje tudi *Harpokrata*, boga molčanja.

L: Pigler II (1956, p. 100 & 141), Réau III/3 (1959, p. 1511).

prt okrog ledij (lat. *pannus* ali *perizonium* ali *subligaculum*, angl. *loin-cloth*, fr. *le pagne*, it. *il perizoma*, nem. *das Lendentuch*), običajno »oblačilo« Kristusa na križu (→ *Križani*).

Prudentia (lat.), *Razumnost* (grš. *Fronesis*, angl. tudi *the Cleverness*, fr. *la Prudence*, it. *la Prudenza*, nem. *die Klugheit* ali *die Verständigkeit*), personifikacija kreposti (→ *sedem kreposti* in pos. → *štiri kardinalne kreposti*); kot Marijino čednost (→ *šest Marijinih kreposti*) jo ponazarja personifikacija z napisom iz evang. poročila o → *Oznanjenju* (Lk 1, 34: *Quomodo fiet istud*, tj. *Kakó se bo to zgodilo*?) ali pa poosebitev opredeljuje sv. Peter z ustreznim napisnim trakom (1 Pet 4, 7): *Bodite torej pametni in trezni* (cf. s. v. Krka na Koroškem). Atributi: kača in ogledalo, v katerem se ogleduje poosebitev, ki je velikokrat predstavljena z 2 obrazoma. Up (kot zg. reprezentanti: *Fabius Maximus*, *Sokrat* in *Numa*): npr. na dedikacijski podobi → *Dunajskega Dioskurida*.

L: Marle Icon II (1932, frontispice, repr. 17, 24, 51, 54, 56, 76, 77 [?], 78, 79); Réau I (1955, p. 189). — Cf. A. *Katzenellenbogen* (1939 [1964]), W. *Molsdorf* (1920 [1926]), J. *Sauer* (1902 [1924]).

Prudentius (*Aurelius Prudentius Clemens*), (348 do po 405), poznoant. lat. pesnik in visok drž. uradnik pod ces. Teodozijem, avtor za nadaljnji razvoj evr. alegoričnega epa in pos. kršč. ikonografije pomembne pesnitve → *Psychomachia*, ki opeva boj personificiranih (kršč.) kreposti in (poganskih) pregreh.

PRÜFENING pri Regensburgu (*Bavarska*, ZRN). Benediktinski samostan ust. 1109. *Opatijska c. St. Georg* je triladijska slopna bazilika

z romanskimi *StS-mi* iz 2. četrt. ali srede XII. st.: 1897 hudo rest. poslikava kora kaže na svodu Eklezijo (*Ecclesia*) na prestolu kot *virgo perennis* (= *Marija*) med simboli evangelistov; spodaj preroki in svetniki s skupnimi napisnimi trakovi, na katerih so bili stihi ambrozijanske himne, prav spodaj donatorja, verj. ustanovitelja ces. → *Henrik V.* in bamberški škof Otto (u. 1139). Nerestavrirane StS-e fragmentarno ohranjene: na severovzh. slopu *Peter izroča najvišjo duhovno in svetno oblast papežu in kralju.* — Posebno pomemben **nagrob. opata Erminolda* (1283, cf. s. v. *Erminoldov mojster*).

L: Reclam N I (1959, p. 695 ss); EWA XV; Index (1968, p. 469); »US« 7 (1968, repr. p. 150—51). — Cf. O. *Demus* (1968 — L!).

***Prva Biblija Karla Plešastega** ali *Biblija grofa Viviana*, zelo pomemben karolinški iluminiran rkp. (pergament, 423 listov 49,5 × 37,5 cm, Tours 843/51, Bibl. Nat., Ms. lat. 1), ki izmed vseh izdelkov skriptorija v Toursu najmočneje kaže ant. helen. izročilo. Med celostr. miniaturami v 3 pasovih predstavljeni *prizori iz zgodbe sv. Hieronima* (f. 3v), **Kralj David s harfo med pevci in 4 kardinalnimi krepostmi* (f. 215v — cf. s. v. *David med svojimi pevci*), **Maiestas Domini* (f. 329v — v vogalih → *štiri nebesne strani* zanamujoči evangelisti, v 4 medaljonih preroki), v 3 pasovih predstavljeni *prizori iz legende* → *Pavla iz Tarza* (f. 386v) in naposled **Menihi iz opatije St.-Martin v Toursu pod vodstvom svojega laičnega opata, grofa Viviana, izročajo kodeks Karlu Plešastemu* (f. 423r — najstar. upodobitev sočasnega dogodka v zahodnoevr. umetn.).

L: Diringer Book (1958, p. 165—66); EWA III (1960, t. 64); W. F. *Volbach*, Haregarius (Kindler III, 1966 — L!); »UF« 13 (1968, repr. 126—29); »US« 6 (1970, repr. p. 110). — Cf. J. *Beckwith* (NY 1964), W. *Braunfelds* (1968), P. *D'Ancona* (& E. *Aeschlimann* 1969, t. 23—25); H. *Holländer* (1969, repr. 59 & 67), W. *Koehler* (*I 1930), H. *Martin* (1928 — L!), C. *Nordenfalk* (Sk 1957), H. *Omont* (1911).

Prva božja zapoved (5 Mojz 5, 7): *Ne imej drugih bogov poleg mene* ! Up: npr. H. Baldunga Griena *lesor.* v *Auslegung der 10 Gebote* (Str: Johann Grüninger 1516).

L: cf. R. *Muther* (1884, p. 213, t. 238).

prvaka apostolov sta → *Peter* in → *Pavel iz Tarza*, na starokršč. in pozn. Up na čelu → *apostolov* (npr. v Raveni na mozaikih v *arijanskem baptisteriju* in *baptisteriju ortodoksnih*), levo in des. od Kristusa, sprva takó (skupaj s svetima mestoma → *Jeruzalem in Betlehem*) zaznamujoča tudi c. iz židovstva in c. iz poganstva. Up (tudi → *Traditio legis*): npr. v običajni kompoziciji (Pavel na Kristusovi des., Peter na levi strani) na mozaikih v rim. cerkvah *Sta Pudenziana* (zač. V. st.), *Ss. Cosma e Damiano* (1. pol. VI. st.), *Sta Prassede* (817/24), *Sta Cecilia in Trastevere* (817/24), itd.

L: J. E. *Weis-Liebersdorfer:* Christus- und Apostelbilder: Einfluß der Apokryphen auf die ältesten Kunsttypen (Fr 1902).

Prva knjiga kraljev (abr. *1 Kralj*; lat. *Liber I Regum*) resp. *Prva Samuelova knjiga* po hebrejskem (*Liber I Samuelis*). Med ikonogr. motivi, ki jim je predloga, npr. *Hudobija Helijevih sinov*; *Helijeva smrt*; *Skrinja zaveze v Azotu*; *Skrinja zaveze v Akaronu*; *Filistejci vrnejo skrinjo zaveze*; *David maziljen za kralja*; *David premaga Goljata*; *Savel pri vedeževalki v Endoru*; *Savlova smrt*.

L: Schmidt IL (1962, p. 490).

Prva nadloga: voda se spremeni v kri, bibl. ik. m. (2 Mojz 7, 14—25). Up: npr. *risba* po nekd. slikariji v c. *S. Paolo fuori le mura* v Rimu (→ *Codex Barberianus*, f. 55), *lesor.* v → *Dalmatinovi Bibliji* (1584, I, f. 38).

L: Réau II/1 (1956, p. 189). — Cf. J. *Garber* (1918).

Prva pomnožitev kruha in rib → *Pomnožitev kruha in rib* (evang. ik. m.).

Prva Samuelova knjiga → *Prva knjiga kraljev*

Przybyszewski, Stanisław (1868—1927), polj. pisatelj, dramatik in pesnik. V Berlinu se zavzemal za → *Muncha* (ki je ljubimkal z njegovo ženo). Up: Munch (pastel; d. 18/95; *Ljubosumnost*, lito, 1895, & o.).

psalmi, verske pesmi → *Biblije* (*Knjiga psalmov* sodi med njene t. i. *modrostne knj.*, cf. s. v. *psalter*). Med skupno 150 psalmi jih je po napisih v hebr. tekstu 73 zložil kralj → *David*. Med citati npr. Ps 1, 1 (→ *Beatus vir*), 21 (22), 16 (→ *Aruit tamquam testa*), 40 (41), 10 (→ *homo pacis meae*), 44 (45), 11 (→ *Audi, filia*), 46 (47), 6 (→ *Ascendit Deus in iubilo*), 50 (51), 1 (→ *Miserere mei, Deus*), 51 (52), 3 (→ *Quid gloriaris in malitia*), 75 (76), 9—10 (→ *terra tremuit et quiévit*), 77 (78), 25 (→ *Panem angelorum manducavit homo*), 138 (139), 17 (→ *resurrexi et adhuc sum tecum*), etc.

psálter ali *psaltêrij* (lat. *psalterium*, fr. *le psautier*, it. *il salter*[*i*]*o*), z. psalmov, tradicionalno pripisovanih kralju → *Davidu*, v kršč. bogoslužju liturgična knj., od nekdaj iluminirana, čeprav se najstar. poslikani rkp. (IV.—V. st., morda tudi ž. rokopisi iz II. st.) niso ohranili. Lat. besedilo 1. psalma se začenja z besedama *Beátus vir* (v slov. prev. *Blagor človeku, ki se ne ravna po*

nasvetu brezbožnih), po katerih se tudi ustrezna stran imenuje »Beatus«. Proti koncu srednjega veka je psalterje počasi izpodrinil → *brevir*, katerega sestavni del je mdr. psalter. IR po kronol. zaporedju: → *Psalter iz Corbieja* (o. 800/810, Amiens, Bibl. Municipable, Ms. 18), → *Utrechtski psalter* (o. 820/30 ali pozn., Utrecht, Bibliotheek der Rijksuniversiteit), → *Psalter Karla Plešastega* (842/69, Bibl. Nat., Ms. lat. 1152), → *Folchardov psalter* (o. 870, St. Gallen, Stiftsbibl., Cod. 23), → *Psalterium Aureum* v St. Gallenu (o. 880/90, ib., Cod. 22), → *Pariški psalter* (X. st., Bibl. Nat., Cod. gr. 139), → *Psalterium Egberti* (977/93, Čedad, Mus. Archeologico Naz., Cod. 136), → *Psalter Vasilija II.* (verj. po 1017, Benetke, Marciana, Ms. gr. 17), → *Arundelov psalter* iz o. 1060 (Br. Mus., Ms. Arundel 60), → *Psalter iz St. Albans Abbey* (o. 1125, Hildesheim, St. Godehard, cerkv. zakladnica), → *Eadwinov psalter* (o. 1150, Cambridge, Trinity College Libr., Ms. R. 17), → *Ingeborgin psalter* (o. 1200/13, Chantilly), → *Psalter sv. Elizabete* (1200/1217, Čedad, Mus. Archeologico Naz.), → *Psalter Roberta de Lindsey* (o. 1220/21, London, Libr. of the Soc. of Antiquaries), → *Psalter Blanke Kastilske* v pariški Bibl. de l'Arsenal, *Psalter vojvode rutlandskega* (sreda XIII. st., Belvoir Castle), → *Psalter sv. Ludovika* (1253/70, Bibl. Nat., Ms. lat. 10525), → *Psalter Roberta de Lisle* (pred 1339, Br. Mus., Ms. Arundel 83), → *Psalter kraljice Mary* (1. četrt. XIV. st., ib., Ms. Royal 2. B. VII), → *Psalter vojvode berryjskega* (o. 1380/85, Bibl. Nat., Ms. fr. 13091).

L: cf. J. J. *Tikkanen* (1895—1903).

***Psalter Blanke Kastilske,** rkp. iz o. 1230 (Pariz, Bibl. de l'Arsenal, Ms. fr. 1186).

L: cf. *Dupont* (1945), J. *Porcher* (P 1959).

Psalterium Aureum v St. Gallenu, karolinški iluminiran rkp. (o. 880/90, tj. zač. pred 883, St. Gallen, Stiftsbibl., Cod. 22). Med miniaturami npr. *Kralj David med muzikantoma in plesalcema* (p. 2), *Sv. Hieronim* (p. 14), iniciala *B* za *Beatus vir* (p. 17), *Joabov odhod v boj* (p. 140) in *Obleganje in zavzetje mesta Rabata* (p. 41).

L: Rudolf *Rahn:* Das Psalterium Aureum von St. Gallen (Sankt Gallen 1878); Adolf *Merton:* Die Buchmalerei in St. Gallen (Lpz 1912); Diringer Book (1958). — Cf. J. *Beckwith* (NY 1964), W. *Braunfels* (1968), A. *Goldschmidt* (I 1928, t. 67, 69—70 — L!).

Psalterium Egberti ali *Cod. Gertrudianus*, pomemben iluminiran rkp. (→ *otonska umetn.*), nastal po naročilu nadškofa → *Egberta* (pergament, 233 listov 28,5 × 18,5 cm, Reichenau ali Trier 977/93, morda o. 983, Čedad, Mus. Archeologico Naz.). Med 37 celostr. miniaturami, s katerimi ga je okrasil menih → *Ruodprecht*, npr. f. 16v—17r (levo *menih Ruodprecht poklanja kodeks*, des. s 4-oglatim nimbom zaznamovani *nadškof Egbert na prestolu*), 20v (*kralj David*), 41v (*sv. Valerij*), 152r (iniciala besede *B*eatus za *Beatus vir qui non timet*). V XI. st. so kodeksu v Rusiji dodali še 5 rus.-biz. miniatur.

L: Diringer Book (1958, p. 179); EWA X (1965, t. 464). — Cf. J. *Beckwith* (NY 1964, p. 97—98 & 236, op. 22 — L!), A. *Goldschmidt* (II 1928 — L!), A. *Haseloff* (1901), A. *Santangelo* (1936 — L!).

Psalter iz Corbieja, pomemben zgodnjekarolinški iluminiran rkp. (144 listov 28 × 17,2 cm, Corbie o. 800/810, Amiens, Bibl. Municipale, Ms. 18) s figuralnimi in čisto okrasnimi *inicialami* na zač. vseh psalmov: npr. pri 34 psalmih začetnica *D* (za *Deus* ali *Dóminus*), 13-krat *B* (za *Beátus*, za *Benedíc*, *anima mea*, za *Benedíctus*, itd.), 8-krat *Q*.

L: Karl der Große (1965, kat. št. 436 — L!). — Cf. W. *Braunfels* (1968), C. *Nordenfalk* (Sk 1957, p. 142 & repr. p. 136), J. *Porcher* (1957), etc.

***Psalter iz St. Albans Abbey** (angl. *St. Albans Psalter* ali *the Albani Psalter*), znamenit angl. iluminiran rkp. iz opatije sv. Albana Verulamskega (28 × 18 cm, o. 1125, Hildesheim, St. Godehard, Kirchenschatz), in sicer iz časa, ko je bil tam opat Geoffrey (1119—46). Med 46 celostr. miniaturami z evang. prizori v raznovrstno okrašenih širokih štirikotnih okvirih npr. *Oznanjenje* (f. 3), *Izvirni greh* (f. 17), *Izgon iz raja* (f. 18), *Oznanjenje pastirjem* (f. 22), *Trije kralji na konjih* (f. 27), *Obed pri farizeju Simonu* ali *Marija Magdalena mazili Kristusu noge* (f. 36), *Tri Marije ob grobu* (f. 50), itd., mdr. tudi *Skušanje Kristusa* v 3 podobah (cf. lit., Schiller) in *Slovesni vhod v Jeruzalem* (cf. Cankar), med ostalimi motivi *David psalmist*, sicer pa več kot 200 okrašenih *inicial*.

L: Cankar II/1 (1931); SwarzenskiR (1954); Diringer Book (1958, p. 250). — Cf. J. *Baum* (1930 v »HdKw«), T. S. R. *Boase* (1953), A. *Goldschmidt* (*1895), P. *Kidson* (1967), C. *Nordenfalk* (G: Sk 1958), O. *Pächt* (& *alii* *1960), M. *Rickert* (1960), G. *Schiller* (I 1966, p. 154, repr. 394—96), G. *Zarnecki* (1970).

Psalter Karla Plešastega, karolinški iluminiran rkp. (pergament, 24 × 19,5 cm, morda v Saint-Denisu 842/69, Bibl. Nat., Ms. lat. 1152), delno dat. po okoliščini, da je imen. kraljeva 1. žena, *Irmintrud* (u. 869). Miniature *David psalmist med svojimi pevci* (f. 1v), *Karel Plešasti na prestolu* (f. 3v) in *Sv. Hieronim pri pisanju* (f. 4r).

L: »UF« 13 (1968, repr. 134—36). — Cf. W. *Braunfels* (1968 — L!).

***Psalter kraljice Mary** (angl. *Queen Mary's Psalter*), pomemben iluminiran rkp. (vzh. Anglija v 1. četrt. XIV. st., Br. Mus., Ms. Royal 2. B. VII), bogato okrašen z miniaturami in nežno obarvanimi risbami. Najbolj znana stran (f. 151r) kaže ik. m. → *Dvanajstletni Jezus v templju*, na *bas-de-page* pa je brez zveze z njim predstavljen *lov s sokolom*.

L: cf. P. *D'Ancona* (& E. *Aeschlimann* 1969, t. 89 — L!), F. *Deuchler* (1970, repr. 173), J. *Dupont* (Sk 1954, t. p. 25), M. *Rickert* (1954 [1965]), etc.

Psalter Roberta de Lindsey, iluminiran rkp. (pergament 24 × 15,5 cm, o. 1220/21, London, Libr. of the Soc. of Antiquaries), imen. po opatu v Peterboroughu (1214—22). Na najbolj znani miniaturi (f. 35v) *Kristus na križu* — prekritem s somernim listnatim vzorcem — *med Marijo in Janezom Ev.* (ob križu *Sonce* in *Luna*, v vogalnih medaljonih zgoraj *Ecclesia* in *Sinagoga*, spodaj *Peter* in *Mojzes*).

L: Diringer Book (1958, p. 262); Europe Goth. (1968, št. 235 — L!).

***Psalter Roberta de Lisle,** kodeks (Br. Mus., Ms. Arundel 83), ki združuje 2 na Angleškem iluminirana rkp. psalterja, od katerih je prvi o. 25/30 let star., drugi (pred 1339) pa likovno še pomembnejši. V 1. psalterju (f. 1—116v) npr. *apostolska vera z liki 12 apostolov in 12 prerokov* (f. 12r), *7 dejanj pasijóna s 7 kardinalnimi horami in 7 zadnjimi Kristusovimi besedami* (f. 12v), itd., v 2. psalterju (38 × 29,5 cm, f. 117—36) pa npr. *slikanim oknom podobno razdeljena str.* (f. 124) s 6 prizori (zgoraj *Rojstvo* in *Oznanjenje pastirjem*, v sredi *Obrezovanje* in *Poklon kraljev*, spodaj *Predstavitev v templju* in *Beg v Egipt*), sicer pa med celostr. miniaturami *deset starostnih dob* (f. 126v), *Arbor vitiorum* (f. 128v) in *Arbor virtutum* (f. 129r), *Kristus med 4 evangelisti* (f. 130r), *Marija z otrokom* (f. 131v), *Kristus na križu* (*nad Adamom*) *med Marijo in Janezom Ev.* (f. 132r), *Vnebohod* (f. 133v), *Binkošti* (f. 134r) in *Marijino kronanje* (f. 134v).

L: Cankar II/2 (1933, repr. 159 & p. 297—98 — »Arundelski psalter«); Diringer Book (1958, p. 276—77 & repr. V/22a); EWA VI (1962, t. 384 des. spodaj in 429 des. spodaj); L. F. *Sandler:* The Psalter of Robert de Lisle (dis. [New York Univ. 1964]); Europe Goth. (1968, št. 241 — L!). — Cf. P. *Brieger* (1957), J. *Dupont* (Sk 1954), M. *Rickert* (1954).

***Psalter sv. Elizabete** (lat. *Psalterium B. Elisabeth*), pomemben poznoromanski iluminiran rkp. (pergament 22,5 × 17 cm, turinško-saško delo 1200/1217, Čedad, Mus. Archeologico Naz., Codici sacri 7), nastal za turinškega mejnega grofa Hermana (u. 1217) in njegovo ženo Zofijo. Na prvih 7 listih *koledar* z 12 podobami mesecev, ustreznimi zodiakalnimi znamenji pa še po dvema prizoroma iz svetniških legend (zlasti mučenj) in evangelijev na vsaki strani, takó f. 1v: jan. (gretje ob ognju), *vodnar*, *Štefanovo in Boštjanovo mučeništvo*; f. 2r: febr., *ribi*, *Agatino mučeništvo* in *Predaja ključev*; f. 2v: marec, *oven*, *Pot na Kalvarijo* in *Križanje*; f. 3r: april, *bik*, *Noli me tangere* in *Neverni Tomaž*; f. 3v: maj, *dvojčka*, *Filip*, *Jakob in Valpurga*, *Mučeništvo sv. Janeza*; f. 4r: jun., *rak*, *Petrovo* in *Pavlovo mučeništvo*; f. 4v: jul. (spravljanje sena), *lev*, *Margareta z zmajem*, *Jakobovo mučeništvo*; f. 5r: avg. *devica*, *Lovrenčevo in Jernejevo mučeništvo*; f. 5v: sept., *tehtnica*, *Najdenje križa* in *Mihael*; f. 6r: okt., *škorpijon*, *Dionizijevo mučeništvo* in škof *Severin*; f. 6v: nov., *strelec*, *Martin z beračem* in *Andrejevo mučeništvo*; f. 7r: dec., *kozorog*, *Miklavž* in *Rojstvo*.

L: H. *Swoboda:* Miniaturen aus dem Psalterium der Heiligen Elisabeth (W 1898); Diringer Book (1958, p. 187—88). — Cf. A. *Haseloff* (1897), C. *Nordenfalk* (Sk 1958), A. *Santangelo* (1936).

***Psalter sv. Ludovika** (fr. *Psautier de saint Louis*), zelo slaven iluminiran rkp. (1253/70, Bibl. Nat., Ms. lat. 10525), imen. po fr. kralju Ludoviku IX., ki ga je daroval *Sainte Chapelle* v Parizu. Na zač. je 78 celostr. miniatur pred zlatim ozadjem z bibl. prizori od *Kajnovega in Abelovega darovanja* do *Savla* (prve miniature manjkajo), po dve in dve skupaj, *verso* in *recto*, vsaka samó na eni str. lista, takó da je na drugi str. pojasnilno besedilo. Vse miniature so v enakih okvirih z okrasnimi motivi (gotskimi čeli, fialami, »rožami« itd.) sočasne arhitekture, tj. → *style rayonnant*. Cf. f. 3v (*Golob se vrne z oljčnim listom*), f. 12r (*Abraham in Eliezer*; *Rebeka in Eliezer pri vodnjaku*), f. 13v (*Jakobova lestev*), f. 30r (*Mojzes in Aron pred faraonom*), f. 39v (*Balaam in njegova oslica*), f. 42r (*Izraelci zavzamejo Jeriho*), f. 46r (*Jozue ustavi sonce pri Gabaonu* ...).

L: EWA VI (1962, tabla 289). — Cf. F. *Deuchler* (1970, repr. 150), J. *Dupont* (1954), H. *Martin* (1928 — L!), H. A. *Omont* (*1902), J. *Porcher* (P 1959).

Psalter v Amiensu → *Psalter iz Corbieja*

Psalter Vasilija II,, biz. iluminiran rkp. (verj. po 1017, Benetke, Marciana, Gr. 17), okrašen z dvema miniaturama: *Vasilij II.* (f. 1) in *šest prizorov iz Davidovega življenja* (1: *maziljen*; 2: *brani čredo pred medvedom*; 3: *in lev*; 4: *in Goljat*; 5: *pred Savlom*; 6: *se kesa*).

L: cf. J. *Beckwith* (1961, p. 96—97), D. *Talbot Rice* (1959; 1963, p. 100 & 105).

Psalter vojvode berryjskega, lat.-fr. o. 1380/85 iluminiran rkp. (272 listov 25 × 17,7 cm, Bibl.

Nat., Ms. fr. 13091). Uvodne miniature po → *Apostolski veri* v dvojice razvrščenih 12 prerokov in 12 apostolov verj. naslikal → *Beauneveu*. To so *Jeremija* (7v) in *Peter* (8r), *David* (9v) in *Andrej* (10r), *Izaija* (11v) in *Jakob star.* (12r), *Zaharija* (13v) in *Janez Ev.* (14r), *Ozej* (15v) in *Tomaž* (16r), *Sofonija* (17v) in *Jakob ml.* (18r), *Joel* (19v) in *Filip* (20r), *Malahija* (21v) in *Jernej* (22r), *Amos* (23v) in *Matej* (24), *Danijel* (25v) in *Simon Zelot* (26r), *Ezekijel* (27v) in *Juda Tadej* (28r), *Mihej* (29v) in *Matija* (30r).

L: Panofsky Neth (1953); Meiss-Berry (1967).

Psihe (grš. *Duša*), kraljevska hči, katere zgodba z Amorjem (Êrosom, Kupídom) je znana po Apulejevih *Metamorfozah* ali *Zlatem oslu* (→ *Apuleius*): vanjo zaljubljeni Êros jo je ponoči obiskoval, ne da bi smela spoznati njegov videz; ko se je bilo to zgodilo, jo je zapustil in šele po Psihinem trdovratnem iskanju in trdem delu v Afroditini službi sta se naposled spet združila, tokrat za večno: njun otrok je *Voluptas* (*Slast* ali *Naslada*). Up: prizori iz njune zgodbe v ciklih *fresk* Rafaelove delavnice (1517 Rim, Villa Farnesina), delavnice Giulia Romana (Mantova, Pal. del Tè, Sala de Psiche) in Pierina del Vaga freskah (Rim, Angelski grad); Amor in Psihe: npr. Canova (*marm. skupina*, 1787/93, Louvre), F. Gérard (1798, ib.), itd.

L: Hunger (1955, p. 312—13 — L!); Pigler II (1956, p. 16—19); EWA X (1965, t. 252, 278); Grant (1968). — Cf. R. *Foerster* (1880; 1895), F.-A. *Gruyer* (II 1864).

psihoanaliza in likovna umetnost. Od prvih zadevnih objav njenega utemeljitelja S. → *Freuda* je psihoanaliza močno vplivala takó na pisanje o lik. umetn. kakor na sámo delo umetnikov (→ *surrealizem*) in še celo na njihove besedne izjave in izpovedi. Poklicni psihoanalitiki (za lik. umetn. najpomembnejši E. → *Kris*) in psihoanalitska metoda sicer niso uspeli prepričljivo rešiti niti enega umzg. vprašanja (prim. lit., infra), toliko bolj pa so se spremenile splošne predstave o umetnikih (poprej »blaznega« ali »melanholičnega« ustvarjalca je zamenjal »nevrotični« umetnik) in presojanje njihovega dela, v katerem od Freuda dalje (velikokrat daleč od njegove osebne skromnosti in znanstv. poštenosti) vsepovsod naglo odkrivamo same izraze »psihoz«, »represij« in »sublimacij«.

L: Art and Psychoanalysis (NY 1958, med avtorji W. *Phillips*, E. *Kris*, H. *Lowenfeld* [Psychic Trauma and Productive Experience in the Artist], Lionel *Trilling* [Art and Neurosis]). — Prim. (tudi s. v. *Freud, Sigmund*): E. H. *Gombrich* (1954), E. *Kris* (1952), R. [& M.] *Wittkower* (1963). — Neuspeli poskusi psihoanalitikov: Ernest *Jones*, The Influence of Andrea del Sarto's Wife on his Art (Imago, 1913); Rudolf *Reitler*, Eine anatomisch-künstlerische Fehlleistung Leonardos da Vinci (Internationale Ztschr. f. Psychoanalise, 1916/17); T. A. *Pasto* & P. *Kivisto*, Art and the Clinical Psychologist (J Aesth, 1953); K. R. *Eissler:* Leonardo da Vinci's Psychoanalitic Notes on the Enigma (NY 1961).

Psychomachia, iluminiran rkp. (Angoulême ali Limoges v 1. pol. XI. st., Leiden, Bibliotheek der Rijksuniversiteit, Cod. Voss. lat. oct. 15), poleg pariškega (cf. infra, tudi lit.) od vseh IR tega dela najbližji vzoru iz V. st.

Psychomachia, iluminiran rkp. (v okolici Toursa v poznem X. st., Bibl. Nat., Ms. lat. 8318), poleg leidenskega (cf. supra) izmed vseh IR tega dela najbližji vzoru iz V. st.

L: cf. A. *Katzenellenbogen* (1939 [1964]).

Psychomachia, za srednjev. krščč. ikonografijo (cf. s. v. *Boj kreposti in pregreh*) pomembna alegorična pesnitev, ki jo je o. 405 zložil *Aurelius* → *Prudentius Clemens*. IR: poleg izvirniku najbližjih (cf. supra) še 14 v celoti ohranjenih (Cambridge, Br. muz., Bruselj, Valenciennes, Bibl. Nat., Bern, Lyon in Sankt Gallen).

L: Maurice *Lavarenne* (prev., kom.): Prudence: Psychomachie (P 1933; n. izd., 4 knj., P 1943—1955); Réau I (1955, p. 176).

ptič na krožniku: *mlada jerebica* (fr. *le perdreau*), atribut → *Nikolaja Tolentinskega*, ker jih je po legendi tri oživil, ko so mu jih bili menihi prinesli, da bi jih pojedel.

L: Herbert *Friedberg*, A painting by Pontojo and the legend of the partridge of St. Nicholas of Tolentino (AQ, 1959, p. 45 ss).

ptič v kletki (fr. *l'oiseau dans le cage*, nem. *der Vogel im Käfig*), krščč. ik. m.

L: cf. A. *Grabar* (1960).

PTUJ (rim. *Poetovio*), mestece ob Dravi s pomembnimi ant., srednjev. in pozn. spomeniki, na meji med vzhodnoalpskim in panonskim svetom, od o. 874 dalje pod oblastjo salzburških nadškofov (1438 izumrli *Ptujski gospodje* so vladali kot njihovi ministeriali), 1479—90 pod Madžari, potem pa pod Habsburžani.

L: Ferdinand *Raisp:* Pettau: Steiermarks älteste Stadt und ihre Umgebung, topographisch-historisch geschildert (Graz 1858); IS (II, št. 45, 7. XI. 1926, p. 373—80); Franjo *Baš*, Historično-geografski razvoj Ptuja (ČZN, XXVIII, 1933, p. 83—113 — snopič 2—4 posv. Ptuju !); *id.*, Bibliografija o Ptuju (ib., p. 242—54 — L!!); Ptujski zbornik (1953; 1962); M. *Juteršek* (ELU 4, 1966, s. v.); EWA XIV (1967, stp 902—03 — L!); Poetovio — Ptuj, 69—1969: Zbornik razprav ob tisočdevetstoletnici (Mrb 1969); Iva in Jože *Curk:* Ptuj (Lj 1970); Bogo *Grafenauer*, Ptuj v srednjem veku (ZČ, XXIV, 1970, p. 157—75 — L!). — Cf. M. *Abramić* (1925), J. *Curk* (1962; & Iva *Curk* 1965), B. *Saria* (1965), M. *Slekovec* (1889).

~ **proštijska cerkev sv. Jurija** (*Slovenski trg*), triladijska stavba z gotskim križnim obokom (sprva enoladijska romanska c.), »dolgim« korom in krstno kapelo iz zač. XV. st., v XVIII. st. barokizirana, 1877—89 pa neogotsko rest. Zun.: renesančni in baročni *nagrob.*, npr. *Oprosnitzerjev nagrob.* (o. 1583), *Prawnealchov nagrob.* (o. 1610). Notr.: na zah. empori ostanki StS (2. četrt. XIII. st.) s tipološko povezanimi bibl. in evang. prizori, npr. *Ustvarjênje Eve* in *Oznanjenje*, tudi ostanki *Poklona treh kraljev*. V koru rezljane **korne klopi* (d. 1446) in M. Schifferjeve *freske* (njegova tudi olt. slika *Obglavljenje sv. Jurija*, 1815). *Dizmova kapela* s Flurerjevimi *freskami.* — Od c. ločeni zvonik (prvotno mestni stolp, sez. v 2. pol. XVI. st.) z uro iz 1689, zvonom iz 1705 (takrat po požaru stolp za 4 m znižan) in čebulasto streho iz 1792: vzidane 3 parlerjanske *maske* in relief *Križanja* (XVI. st.).

L: ZadnikarR (1959); »ArS« 4 (1969, t. 6, tloris p. X—XI, repr. p. LX), 5 (1970, p. LXXII — L!). — Cf. E. *Cevc* (Kosov zb., 1953; ZUZ, 1965 [= 1966], p. 150 & 152, repr. 67—68; 1970, repr. 38 & 190), J. *Gregorič* (1951, p. 22), F. *Stelè* (Poetovio-Ptuj, 1969, p. 121, 123), S. *Vrišer* (ZUZ, 1965 [= 1966], p. 200, repr. 93).

~ **hiša v Murkovi ul. 1** iz 2. pol. XVI. st., najpomembnejša ptujska patricijska hiša: *portal* z letnico 1692, nekd. hišna *kapela* s štukaturnim okrasom iz XVII. st. (cf. *minoritski samostan*, infra).

L: VS XII (1969, p. 126). — Cf. J. *Curk* (ZUZ nv VII, 1965 [= 1966], p. 67 & repr. p. 65).

~ **minoritski samostan** (*Trg svobode*): pomembna c. iz XIII. st. je bila barokizirana do 1696, rest. 1930—32, razrušena ob bombardiranju 1945 (Nemci so imeli v njej skladišče streliva!) — do razrušenja najstar. ohranjeni spom. cerkv. arhitekture beraških redov na Slovenskem. Pomembne so bile tudi njene StS-e v slogu ostro lomljenih gub XIII. st.: *Kristus kralj* in *mrtvi Frančišek As.* kot ostanek večje kompozicije, verj. njegovega *Objokovanja*. Tudi samostan v jedru še iz XIII. st., sicer pa v zdajšnjo obliko prez. 1681—96. Iz tistega časa nekd. *v. refektorij* (zdaj kapela) v juž. traktu s štukaturnim okrasom in freskami.

L: MAS I (1935); F. *Stelè*, Minoritska cerkev v Ptuju (Mohorjev koledar za leto 1947); M. *Zadnikar* (VS, III, 1950); »ArS« 4 (1969, t. 5 — aksonometrična projekcija); Stele (1969). — Cf. J. *Curk* (1970, p. 74—76, 114—17), J. *Gregorič* (ZUZ, 1951, p. 25—27), F. *Kovačič* (1927), F. *Stelè* (ZUZ, 1931; Poetovio-Ptuj, 1969, p. 121—22 & 125 ss). N. *Šumi* (Arhitektura sedemnajstega 1969, f p. 146).

~ **nekdanji dominikanski samostan** (*Muzejski trg*), zdaj muz. (cf. infra), ust. 1230/31 na terasi zah. od trgovske naselbine. Zun.: baročno cerkv. *pročelje* (zač. XVIII. st.) z dominikanskim grbom nad gl. vhodom. Notr.: gotski **križni hodnik* (1. pol. XV. st.): iz njegovega vzh. dela (*StS-e* iz 2. četrt. XIV. st., na oboku *StS* iz zač. XVI. st., sočasna tudi donatorska *freska z Oznanjenjem* na steni ob vhodu v c.) pridemo v *refektorij*, poslikan in štukiran konec XVII. st., in *kapelo*, ki ima romansko in zgodnjegotsko oblikovani *bifori* (o. 1230) in pozn. obok iz XVII. st.

L: ZadnikarR (1959); Stele (1969, p. 134, repr. 5 & 31); »ArS« 4 (1969, t. 1 & 23), 5 (1970, t. 14). — Cf. J. *Gregorič* (1951, p. 24—25), F. *Stelè* (1933; Poetovio-Ptuj, 1969, p. 122, 124—25).

~ **Ptujski grad,** v jedru še iz vis. srednjega veka, po številnih pozn. prezidavah v zdajšnji obliki od 2. pol. XVII. st. (tu del ptujskega *Pokrajinskega muz.*, cf. infra). *Portal* na grajsko dvorišče po načrtu Salustia Peruzzija iz 1570. V arkadnem hodniku na dvorišču vzidan **nagrob. grofa Friderika Ptujskega* (u. 1438), najlepši med nagrobniki iz rdečega salzburškega marmorja v Ptuju in ptujski okolici.

L: CevcS (1963). — Cf. J. *Curk* (1958; ZUZ nv VII, 1965 [= 1966]), N. *Šumi* (Lj 1966).

~ **Florjanov spomenik** (*Trg mladinskih brigad*), post. 1745, 1761 dop. z 8 kipi, v zdajšnji reducirani obliki od 1856 dalje.

~ *»**Órfejev spomenik**« (*Slov. trg*), znamenit, več kot 4 m vis. rim. *nagrob.* iz II. st. (v srednjem veku sramotilni steber): med reliefi *Venera žaluje za Adónisom* in *Órfej med živalmi*.

L: Panofsky Tomb (1964, p. 33 & repr. 104). — Cf. M. *Abramić* (1925).

~ **spomenik Jožetu Lacku** (*Slov. trg*), kmetu iz ptujske okolice in junaku narodnoosvobodilnega boja v času nacistične okupacije (Jakob Savinšek 1955).

~ **Pokrajinski muzej** (v nekd. *dominikanskem samostanu* in na *Ptujskem gradu*, oboje supra) se ponaša z bogatimi ant. spomeniki (cf. s. v. *mitréj*) in srednjev. plastiko — mdr. za → *internacionalni gotski slog* značilni kipi iz Velike Nedelje, *Katarina*, *Barbara* in *Pietà* (polihr. peščenec, o. 1410), in → *Laibov oltar*.

L: CevcS (1963, p. 156, repr. 127—29); »ArS« 2 (1967 [= 1968]). — Cf. M. *Abramić* (1925), E. *Cevc* (1970, repr. 22 & 25).

PTUJSKA GORA pri Ptuju: žup. in romarska **Marijina c.*, sez. 1398—1410, pomembna dvo-

ranska stavba (točno: tip t. i. → *stopnjevane c.*), s plastiko in slikarijami, ki jo krasé, najodličnejši spom. gotske dobe v Sloveniji in pos. → *internacionalnega gotskega sloga*. Zidati jo je dal Ulrik IV. Walsee (u. 1400), njegovo delo je nadaljeval njegov bratranec in prejšnji varovanec Bernard Ptujski (1385—1420), pozn. pa so za opremo skrbeli zlasti Bernardov sin Friderik, zadnji gospod Ptujski (1420—38), Žiga Dobrniški (Sigmund von Neuhaus, u. 1429) in grofje Celjski, prejšnji posestniki maidburške gospoščine, na katere ozemlju je c. nastala. P (kot v arhitekturi parlerjevski praški vpliv): *oltarni baldahin* ali »*Celjski olt.*« (o. 1400 ali malo pozn., zdaj v juž. apsidi) in reliefa *angelov* na gl. portalu; pozn. relief **angelov z grboma* (levo pozn. naslikani celjski, des. izklesani borlsko-ptujski s sidrom) v portalni lopi, zdajšnji *Rožnovenski* (prej Andrejev) olt. z Marijo, Katarino in Andrejem pa *kip Jakoba star.* v zdajšnjem Loretskem olt. v sev. apsidi; 3. mojstru atr. relief *Poklona treh kraljev* v portalni lopi, ikonografsko posebno mikavni relief → *Marije zavetnice s plaščem* (o. 1410/20), zdaj na v. olt. iz o. 1764, in relief *Marijine smrti* nad gl. portalom; naposled kot delo manj pomembnega klesarja *Sigismundov olt.* (po vzoru Rožnovenskega olt. pred 1429); od nagrobnikov zlasti *heraldična nagrobna plošča Žige Dobrniškega* (rdeč salzburški marmor, po 1429). S: v nekd. kapeli sv. Križa 1948 odkrite *StS-e* iz o. 1420 (delavnica → *Janeza iz Brunecka*): na križno rebrastem oboku *4 simboli evangelistov in 4 v. cerkv. učitelji*, na juž. steni zgoraj *Križani med Marijo in Janezom Ev.*, levo *Vstajenje* in des. *Oljska gora*, spodaj *Katarina in Doroteja*, *Pietà*, *Andrej in Krištof*, na sev. steni pa *Miklavž rešuje ladjo* in *Miklavž obdaruje deklice*. — V bližini *znamenje*: steber s kipom *Pietà* na vrhu (d. 1699).

L: M. *Zadnikar*, Restavracija cerkve na Ptujski gori (VS, 1950); F. *Stelè*, Istorijski portreti na Ptujskoj gori (Jsla, 1956); *CevcS (1963); ZadnikarZ (1964); »ArS« 1 (1967, t. 21 & f p. LIX), 2 (t. 20—25, 28, 48—50, 53, f p. XLVIII—XLIX), 4 (1969, tloris p. XXIII, t. 13—15); Jože *Koropec*, Srednjeveški Vurberk (ČZN nv IV, 1968, p. 119—20); Stele (1969).— Cf. K. *Garzarolli-Thurnlackh* (1941), J. *Gregorič* (1951), A. *Stegenšek* (1914; 1922 [izd. Fr. *Kovačič*]), F. *Stelè* (1940 [*1966 — L!]).

Pua in Sefora → *Sefora in Pua*

Pucelle, Jean, najpomembnejši fr. in pos. pariški iluminator XIV. st., v čigar delavnici so mdr. okrasili znameniti → *Bellevillski brevir* (Bibl. Nat., Ms. fr. 10483—84), *Biblijo* (ib., Ms. lat. 11935) in pa *Horarij Jeanne d'Evreux* (Cloisters), ki je bržčas njegovo lastnoročno delo. Uvedel v pariško miniaturno slikarstvo → *drolerije* kot stalno okrasno sestavino strani; pod vplivom it. slikarstva s svetlobo in senco modelirani človeški liki, delno v stavbah z odstranjeno sprednjo steno; prvi je ponazoril mesece s sámo upodobitvijo narave, brez tradicionalnih zaposlitev, takó da je bil pionir tudi v razvoju krajine. *Bas-de-page* (spodnji rob strani) je smiselno ikonografsko izrabljen: npr. postopno rušenje sinagoge in hkratno zidanje kršč. c. kot ilustracija → *Apostolske vere* v koledarskem delu Bellevillskega brevirja, v njegovem psalterskem delu pa *sedem zakramentov* med bibl. primeri *pogl. grehov* in kršč. zgledi *kreposti*. Po mojstrovem imenu (*la demoiselle* ali *la pucelle* pomeni tudi kačjega pastirja) je znamenje delavnice kačji pastir (npr. med drolerijami na *f.* 24*v* v 1. knj. brevirja). Izredno majhni **Horarij Jeanne d'Evreux* (pergament, 209 listov o. 9 × 6 cm) je nastal za darilo fr. kralja Karla IV. njegovi ženi Jeane d'Evreux, tj. vsekakor o. 1325/28, med 1325, ko se je kralj oženil, in 1328, ko je u. Molitvenik krase bogate obrobne upodobitve (*grisaille*), v. miniature (*semi-grisaille*, tj. napol »sivo v sivem«) pa kažejo prizore *Kristusa primejo* (f. 15v) in *Oznanjenje* (f. 16r), *Kristus pred Pilatom* (f. 34v) in *Obiskovanje* (f. 35r), *Bičanje* (f. 53v) in *Rojstvo* (f. 54r), *Kristus nese križ* (f. 61v) in *Oznanjenje pastirjem* (f. 62r), *Križanje* (f. 68v) in *Poklon kraljev* (f. 69r), *Snemanje s križa* (f. 75v) in *Predstavitev v templju* (f. 76r), *Polaganje v grob* (f. 82v) in *Beg v Egipt* (f. 83r), *Vstajenje* (f. 94v), *devet prizorov iz življenja Ludovika Svetega* (od f. 102v do f. 173v) in naposled *Kristusa na prestolu med simboli štirih evangelistov*.

L: R. *Blum*, Jean Pucelle et la miniature parisienne du XIVe siècle (Scriptorium, 1949); Panofsky Neth (1953); Kathleen *Morand*, Jean Pucelle: A re-examination of the evidence (BM, 1961); *ead.:* Jean Pucelle (Ox 1962); Meiss-Berry (1967). — Cf. L. *Delisle* (1910), F. *Deuchler* (1970), J. *Dupont* (1954, p. 37 & 41—43, repr. p. 38—39), L. *Grodecki* (1951), J. *Porcher* (1959), J. J. *Rorimer* (1957), etc.

Puchstein, Otto (1856—1911), nem. arheolog, prof. na univ. v Freiburgu i. Br., izkopaval v Pêrgamu (→ *Pêrgamos*) in → *Baalbeku*, u. (54) v Berlinu.

B: *Das ionische Capitell* (Bl 1887); (& K. Humann) *Reisen in Kleinasien und Nord-Syrien* (Bl 1890); (& R. Koldewey) *Die griechischen Tempel in Unteritalien und Sicilien* (2 knj., Bl 1899); *Die ionische Säule als klassisches Bauglied orientalischer Herkunft* (Lpz 1907).

L: cf. A. *Michaelis* (1906).

Pudicitia (lat.), *Sramežljivost*, Marijina krepost (→ *šest Marijinih kreposti*), ki jo navezujoč na

prizor → *Oznanjenja* oznanja napis *Turbata est in sermone eius* (dobesedno: Zmótena med svojo molitvijo).

puetím (hebr.), ž. cerkv. himne. Cf. s. v. *Hebrejski himnarij iz Avstrije*.

Puget, Pierre (1620—1694), fr. kipar, slikar, arh., dekorater, ladjedelec in vojaški inženir. R. v Marseillu, o. 1640—44 učenec → *Pietra da Cortona*, u. (74) v Marseillu. P: npr. *portal Mestne hiše* v Toulonu (1656/57 — personifikaciji *Moči* in *Utrujenosti*), *Hêrakles ubija hidro* (kamen, 1659/60, Rouen, Mus. des B.-A.), *Sedeči Hêrakles* (t. i. *Hercule gaulois*, Louvre), *Sv. Boštjan* (marmor, naroč. 1663, post. 1668, Genova, Sta Maria di Carignano), *Blaženi Alessandro Sauli* (marmor, post. 1668 ib.), bron. *v. olt.* v c. S. Siro v Genovi, *Brezmadežna* (marmor, d. 1670, Genova, Oratorio di S. Filippo Neri), *Milon Krotonski* (marmor, dkč. 1682, Louvre), *Pêrzej osvobodi Andrómedo* (marmor, 1684, ib.), *Sv. Karel Boromejski prosi za konec kuge* (marm. relief, 1692—94, Marseille, Mus. des B.-A.), *Aleksander Vél. in Diógenes* (marm. relief, dkč. 1693, Louvre). — S: npr. *Obiskovanje* (1658/60, Aix-en-Provence, Mus. Granet), *David z Goljatovo glavo* (d. 1671, Québec, Mus. de l'Univ. Laval), *Avtp.* (Marseille, Mus. des B.-A.).

L: Philippe *Auquier:* Pierre Puget: décorateur naval et mariniste (P 1903, »G. A.«); François P. *Alibert:* Pierre Puget (P 1930, »Maîtres de l'art ancien«); George Van Derveer *Gallenkamp* (EWA XI, 1966, s. v. — L!); Reclam F IV (1967); Walter *Vitzhum:* Pierre Puget (Mi s. a., »MdS« 80); Klaus *Herding*: *Pierre Puget (Bl 1970). — Cf. A. *Blunt* (Harm 1953), M. *Brion* (1930), Th. *Reff* (1966; 1967).

Pugin, Augustus Welby Northmore (1812—1852), angl. arh. in strok. pisec, predstavnik neogotike, sodel. Ch. Barryja pri londonskem *Parlamentu*. R. v Londonu, u. (40) v Ramsgatu.

L: »PKG« 11 (1966, t. 383—84 — L!).

Puhar, Janez Avguštin (1814—1864), slov. izumitelj fotografije na steklenih ploščah (v Ljubnem 1842), slikar in pesnik, katol. duhovnik, služil kot kaplan v raznih krajih na Slovenskem, r. in u. (še 49) v Kranju.

L: SteskaS (1927); *Branc* (SBL II [8. zv., 1952], s. v. — L!).

Puig i Cadafalch, José (1867—1956), špan. (katalonski) um. zgodovinar, pomemben raziskovalec zgodnjesrednjeveške umetn., znan posebno po svoji razlagi nastanka in razvoja romanike.

B: (& alii) *L'arquitectura romanica a Catalunya* (3 knj., Bar 1909—1918); ‚*La transmission de la coupole orientale à la basilique romane du XIe siècle*' (zb. Kondakova, 1926); *Le Premier art roman* (P 1929);* *La Geografia i els origens del primer art romanic* (Bar 1932; fr. prev. *La Géographie et les Origines du premier art roman*, P 1935); ‚*Les périodes successives de l'influence byzantine en Occident: Premier art roman, Architecture Mudéjar, Églises de Moldavie*' (Ch. Diehlov zb. II, 1930); ‚*De la pintura romana a la romànica catalana*' (Jerphanionov zb. I, 1947); *L'Art wisigothe et ses survivances* (P 1961).

L: zbornik: Miscellània Puig i Cadafalch: Recull d'estudis d'arquelogia, d'història de l'art i d'història..., I (Bar 1947—1951).

PULA (slov. *Pulj*, it. *Pola*), pristaniško mesto v juž. Istri (Hrvatska). Rim. spomeniki: → *amfiteater*, *slavolok*, itd. *Arheol. muz. Istre*.

L: Branko *Marušič* (ELU 4, 1966, s. v. — L!); EWA XIV (1967, stp 911—12 — L!).

purím (hebr. *pur*, žreb), ž. *praznik žrebov* 15./16. adarja (marca). Cf. *Esterin zvitek*.

purpur (grš. *porfira*, lat. *purpura*, angl. *the purple*, fr. *la pourpre*, it. *la porpora*, nem. *der Purpur*), vijoličasto rdeča barva, v prenesenem pomenu tudi kardinalska čast itd.

purpuren ali *purpurnat* (grš. *porfiros*, lat. *purpureus*, angl. *purple*, fr. *pourpre*, it. *porporino*, nem. *purpurn* ali *purpurfarben*), vijoličasto rdeč. V nasprotju z večino slov. slovarjev je treba purpurno barvo razločevati od škrlatne, tj. živo ali krvavo rdeče barve.

purpurno modra barva (nem. *das Purpurblau*) simbolizira odrešenje in kozmos in je v kršč. umetn. barva *Kristusa odrešenika*.

purpurno rdeča barva (nem. *das Purpurrot*) je v kršč. umetn. barva *Boga očeta*, Stvarnika in njegovega »cesarskega« plašča. Prav posebno velja za barvo *Rima*, z njo so na sploh zaznamovani *cesarski* in *kardinalski plašči*.

Pustite otročičem ... → *Sínite párvulos*

puščice božje jeze (fr. *les flèches de la colère divine*), kršč. ik. m. nezgrešljivega orožja, ki ima daljnje predhodnike v antiki (e. g. → *Smrt niobid*): 3 puščice pomenijo → *kugo*, lakoto (npr. kobilice) in vojno (npr. Turke), kot varuhi pred njimi pa nastopajo Kristus, Marija (→ *Marija zavetnica s plaščem*) in pos. zoper kugo Boštjan, Rok, Krištof, Anton Padovanski, itd. Up: npr. *freski* na zun. stolnice v Gradcu (Tomaž Beljaški 1485) in v c. Sv. Primoža nad Kamnikom (1504), *olt. krili* M. Schaffnerja (1510/14, Nürnberg).

L: Réau II/2 (1957, p. 116). — Cf. F. *Stelè* (Ce 1934, p. 98—101).

Puteus → *Pozzo*

Putifarjeva žena in Jožef ali → *Jožefova čistost* (lat. *Josephus ad stuprum sollicitatus*), zaradi svoje erotične vsebine posebno priljubljen bibl. ik. m. (1 Mojz 39, 12): na zapeljive besede (lat. *Dormi mecum*!) je Jožef pustil svoj plašč (obleko?) v njeni roki in zbežal (lat. *relicto pallio, fugit*); protagonista znana tudi kot *Jusuf in Zulajka* v Saadijevem *Bustanu* (cf. *Behzad*, infra). Up: npr. *miniatura* v → *Dunajski Génezi* (zač. VI. st.), *relief* na → *Maksimijanovi katedri* (sreda VI. st.), *relief* na kapitelu c. *La Madeleine* v Vézelayu (XII. st.), Behzad (*miniatura* iz 1488 v 1kp. Saadijevega *Bustana*, Kairo, Egipt. bibl.), *freska* v → *Rafaelovih loggiah*, Properzia de' Rossi (marm. *relief*, o. 1528, Bologna, S. Petronio), H. S. Beham (2 *bakr.*, d. 1526 & d. 1544), Tintoretto (Prado), Rembrandt (*jedk.*, d. 1634), C. Cignani (osmerokotno pl, o. 1670, Karlsruhe; enako, o. 1680, Dresden), W. van Mieris (les, Eremitaža), itd.

L: Pigler I (1956, p. 76—81); Réau II/1 (1956, p. 163—65). — Cf. Th. *Ehrenstein* (1923), L. *Goldscheider* (1936, repr. 94), R. *Graves* (& R. *Patai* 1963 [1969, cf. 54: *Giuseppe e Zuleika*]), K. *Weitzmann* (1964, p. 407—08).

Putifarjeva žena obtožuje Jožefa, bibl. ik. m. (1 Mojz 39, 17—18). Up: npr. *relief* na kapitelu v c. La Madeleine v Vézelayu (1130/40), Rembrandt (d. 1655, Dahlem [tudi Washington]).

L: Pigler I (1956, p. 81); Réau II/1 (1956, p. 165).

Putrih, Karel (1910—1959), slov. kipar, r. in u. (48) v Lj. Štud. na ak. v Pragi (B. Kafka, Španiel), od 1950 dalje docent AUU. P: mala plastika, z Z. Kalinom *spom. na Urhu pri Lj* (1948—55) in *portal Skupščine v Lj* v Šubičevi (1955—58), med portretnimi glavami znanih osebnosti npr. *Slikar E. Sajovic* (mavec, 1937, Lj, Ančka Putrih), *Slikar N. Omersa* (žg. glina, 1937/38, Lj, N. Omersa), *Pisatelj dr. Alojz Kraigher* (mavec, 1939, MG), *Vida Fakin* (vosek, 1940, Lj, Ančka Putrih), *Miha Maleš* (žg. glina, 1942, ib.), *Igralka Sava Severjeva* (mavec, d. [19]42, Lj, Mestni muz.), *Rihard Jakopič* (mavec, d. [19]42, Lj, Ančka Putrih), *Pesnik Pavel Golia* (žg. glina, d. [19]44, ib.), *Stane Kregar* (žg. glina, d. [19]44, Lj, arh. I. Spinčič), *Pisatelj dr. Ivan Pregelj* (žg. glina, d. [19]44, Lj, Frančiška Pregelj), *Ančka* (*Putrihova*, vosek, 1945, MG), *Mira Mihelič* (marmor, 1951, Lj, Ančka Putrih).

L: BihaljiS (1955); Ko je ko (1957); Karel Putrih (Lj 1960 [rk, MG], uv & kat. Ciril *Velepič* — L!); ŠijanecS (1961); ZMG (1964); Luc *Menaše* (ELU 4, 1966, s. v.). — Cf. Š. *Čopič* (1961).

Puvis de Chavannes, Pierre-Cécile (1824—1898), fr. slikar, eden izmed redkih pomembnih predstavnikov stenskega slikarstva v XIX. st., r. v Lyonu, u. (73) v Parizu. S: npr. *Jesen* (d. 1865, Wallraf), *Revni ribič* (*Le pauvre pêcheur*, d. 1881, Louvre), *StS-e* v pariškem *Panteonu* (nazadnje *Sv. Genovefa bdi nad Parizom*, d. 1898), bostonski *Public Libr.* (1894—98), itd.

L: William I. *Homer* (EWA XI, 1966, s. v. — L!); »PKG« 11 (1966 — L!); A. *Mohler* (Kindler IV, 1967, s. v. — L!). — Cf. T. *Natanson* (P 1948), J. *Rewald* (1956 — L!), Ch. *Sterling* (& A. *Adhémar* IV, 1961).

Puy, Jean (1876—1960), fr. slikar, obiskoval mdr. → *Académie Carrière*, bil blizu fauvistom ter z njimi nastopil na slavnem *Salon d'Automne* leta 1905 (cf. s. v. *fauvizem*). S: zlasti ženski akti, tihožitja in krajine.

L: Michel *Puy:* Jean Puy (P 1920); Edouard-Joseph III (1934, s. v.); P. *Gay:* Jean Puy (P 1944); Dict peint mod (1954, s. v.).

Le **PUY-EN-VELAY** → *Le Puy-en-Velay*

Puyvelde, Leo van (1882—1965), belg. um. zgodovinar in kritik, univ. prof. in muzealec, 1927 imenovan za gl. konservatorja *Musées Royaux des Beaux-Arts de Belgique*; raziskovalec staroniz. in flam. slikarstva.

B: *Schilderkunst en Tooneelvertooningen op het Einde van de Middeleeuwen* (Gent 1912 [o zvezah med poznosrednjev. slikarstvom in gledališčem, v nasprotju z Ém. Mâle.m]); ‚*Jan van Eyck's Last Work*' (BM, 1930); ‚*Die restaurierte Madonna van der Paele des Jan van Eyck*' (Panth, 1934); ‚*Die flämische Kunst auf der Ausstellung zu Brüssel*' (ib., 1935); *Les Primitifs flamands* (P 1940; 2., razš. izd. 1947; angl. izd.: *The Flemish Primitives*, Brussels 1948); ‚*De Reis van Jan van Eyck naar Portugal*' (Koninklijke Vlaamsche Akademie voor Taal- en Letterkunde: Verslagen en Mededeelingen, 1940); *The Flemish Drawings in the Collection of His Majesty the King at Windsor Castle* (L: Ph 1942); *The Dutch Drawings in the Collection of His Majesty the King at Windsor Castle* (ib. 1944); ‚*Bernini and Van Dyck*' (Conn, 1944); ‚*A Self-Portrait by the Young Rubens*' (GBA, 1944); *Pieter Bruegel the Elder: The Dulle Griet* (L 1945); *Van Eyck: L'Agneau Mystique* (P-Br 1946); *The Sketches of Rubens* (L 1947); ‚*L'atelier et les collaborateurs de Rubens*' (GBA, 1949); *La Peinture flamande à Rome* (Br 1950); *Rubens* (P-Br 1952); *La Peinture flamande au siècle des van Eyck* (P-Br etc. 1953); *Hubert and Jan van Eyck* (L-P 1955, »The Gall. of Masterpieces«); *La Peinture flamande au siècle de Bosch et Breughel* (P 1962); ‚*Margarete von Österreich und die Schönen Künste*' (AMK, 1962 [zv. 60/61]).

L: zbornik: Miscellanea Leo van Puyvelde (Br 1949, 4 predstavitve [Charles *Bernard*, Simone *Bergmans*, 2-krat John *Gilissen*] — B!).

Pynas, Jacob Symonsz, hol. slikar, po Houbrakenu on ali pa njegov brat Jan Pynas (infra) nekaj mesecev Rembrandtov učitelj.

L: cf. J. *Rosenberg* (& S. *Slive* 1966).

Pynas, Jan Symonsz (1583—1631), hol. slikar, r. v Haarlemu, u. v A'damu. S: npr. *Obujenje Lazarja* (les, d. 1615, PMA Johnson), *Jakobu prineso Jožefovo krvavo suknjo* (les, d. 1618, Eremitaža). Cf. s. v. *Pynas, Jacob* (supra).

L: Kurt *Bauch* (OH, 1935); Hall Por (1963). — Cf. J. *Rosenberg* (& S. *Slive* 1966).

Pyramus (*Pyramos*) → *Piramus in Tisbe*

Pyrrhus → *Neoptólemos*

Q

Quadriga Aminadab → *Aminadabova kvadriga*

quadrivium (lat.), »štiri pota« (križpotje), v srednjev. sholastiki štiri → *artes liberales*, ki skupaj predstavljajo *scientia mathematicalis:* aritmetika, geometrija, astronomija in muzika. Prim. *Izidorja Seviljskega*, ki piše *»De quattuor disciplinis mathematicis«* (Migne PL LXXX). Up: npr. L. Lotto (osmerokotna *stropna slika*, prej Florenca, baron von Hadeln).

L: cf. B. *Berenson* (Ph 1957, repr. 776).

Quaglio, Giulio (1688—1751), it. slikar, freskant, r. in u. v Lainu nad Comskim jezerom. S: med mladostnimi deli zlasti *freske* v Vidmu in 1702 v goriški stolnici (uničene v 1. svet. vojni), njegovo najpomembnejše delo pa so *freske* v lj. stolnici (zlasti v 1. obd. 1703—06, pozn., 1721—23 z večjim deležem sodel.) in *stropna freska* v graškem Meerscheinschlössel (1708). V lj. stolnici je 1703 poslikal obok nad korom (*Ustanovitev lj. škofije*), kapelo Rešnjega telesa, naslikal *4 evangeliste* na pendentivih kupole, zač. poslikavo Dizmove kapele in naslikal pozn. razdejano fresko *dozdevne kupole* na lesenem ogrodju, 1704 dkč. freske v Dizmovi kapeli, 1705 in 1706 pa je poslikal obok nad ladjo. Med pozn. deli (očitno s sinom Domenicom) je poslikava *stropa lj. semeniške knjižnice* in *freske v 6 stranskih kapelah* lj. stolnice.

L: SteskasS (1927); Fr. *Stelè* (& J. *Plečnik*), Projekt univerzitetne biblioteke ljubljanske (Lj 1933); Giov. *Trinko:* Notizie su Giulio Quaglia pittore (Udine 1934); Izidor *Cankar* (SBL II [8. zv. 1952], p. 609—10); Mirko *Juteršek* (ELU 4, 1966, p. 39 & 40 — L!). — Cf. Iz. *Cankar* (1920), V. *Steska* (1903).

Quant'è bella giovinezza / *Che si fugge tuttavia! / Chi vuol esser lieto sia, / Di doman non c'è certezza* — znameniti stihi Lorenza Veličastnega de' → *Medici*, zač. njegove pesmi *Trionfo di Bacco e di Ariadna.*

L: Fumagalli (št. 588).

Quarré, Pierre, gl. konservator muzeja v → *Dijonu* (cf. lit.).

Quatremère de Quincy, Antoine-Chrysostome (1755—1849), fr. pisec o lik. in glasbeni umetn. in konservativen politik, r. in u. v Parizu.

B: *Dictionnaire historique d'architecture* (3 knj., P 1795—1825; n. izd. 1833); *Essai sur la nature: le but et les moyens d'imitation dans les beaux-arts* (P 1823); *Histoire de la vie et des ouvrages de Raphael* (P 1824; 2. izd. 1833; sup. 1853; nem. izd. 1835); *Histoire de la vie et des ouvrages des plus célèbres architectes* (3 knj., P 1830; nem. izd. 2 knj. 1831); *Canova et ses ouvrages* (P 1834); *Histoire de la vie et des ouvrages de Michel-Ange* (P 1835); *Lettre sur l'enlèvement des ouvrages de l'art antique à Athènes et à Rome...* (P 1836).

L: Muzička enciklopedija 2 (Zgb 1963, s. v.). — Cf. R. *Schneider* (1910).

Quattuor Animalia (lat.) → *tetramorf*

***Quedlinburška itala,** v fragmentih ohranjen najstar. iluminirani rkp. na pergamentu (o. 400, Berlin, Deutsche Staatsbibl., Ms. Theol. Lat. fol. 485.

L: cf. H. *Degering* (& A. *Boeckler* 1932), Th. *Kraus* (1967).

Queen Mary's Psalter → *Psalter kraljice Mary*

Quellenschriften für Kunstgeschichte und Kunsttechnik, pomembna knjižna zbirka umzg. lit. *virov* (33 knj. v 19 zv., Wien 1888—1908), v nadaljevanju naslova *... des Mittelalters und der Renaissance* (1.—18. knj., izd. R. Eitelberger von Edelberg) resp. *... des Mittelalters und der Neuzeit* (nv 1.—15. knj., izd. A. Ilg [1.—8. knj.] in C. List [9.—15. knj.]). Med avtorji virov Alberti (11), Cennini (1), Condivi (6), L. Dolce (2), Dürer (3), Filarete (nv 3), Francisco de Hollanda (nv 9), Houbraken (14), Leonardo da Vinci (15—18), Marcantonio Michiel (nv 1), Luca Pacioli (nv 2) in Theophylus (7), med izdajatelji npr. Eitelberger von Edelberg (2), Th. Frimmel (nv 1), A. Ilg (npr. 1, 7, nv 5), J. P. Richter (nv 8), J. von Schlosser (nv 4, nv 7), A. von Wurzbach (14) itd.

Quemádmodum desíderat cervus ad fontes aquárium, *ita desíderat ánima mea ad te, Deus* bibl. citat (Ps 41 [42], 2: *Kakor jelen hrepeni po*

potokih voda, tako hrepeni moja duša po tebi, o Bog). V tem smislu tudi jelen na Correggiovi sliki → *Jupiter in Ió* (Ksthist. Mus.).

Quercia, Jacopo della → *Della Quercia, Jacopo*

Qui aedificat in coelo ascensionem suam, bibl. citat (Am 9, 6: *Na nebu si je zgradil svoj vzvišeni prestol*). Cf. s. v. *Apostolska vera* (Amos ob Jakobu ml.).

Quid est tibi, mare, quod fugísti?, bibl. citat (Ps 113A [114], 5). Cf. s. v. *Prehod čez Jordan.*

Quid gloriaris in malitia, *praepotens infamis* (lat.), bibl. citat, zač. psalma (Ps 51 [52], 3: *Kaj se hvališ s hudobijo, ti sramotni mogočnež ?*). Cf. e. g. → *Folchardov psalter* iz 855/72 (f. 135 — ena izmed 4 celostr. inicial).

L: EWA X (1965, t. 72).

Qui fecit terram in fortitudine sua, praeparavit orbem in sapientia sua et prudentia sua extendit coelos, bibl. citat (Jer 51, 15: *On je naredil zemljo s svojo močjo, utemeljil vesoljni svet s svojo modrostjo in s svojo razumnostjo razpel nebo* — tudi Jer, 10, 12). — Cf. s. v. *Apostolska vera* (Jeremija ob Petru).

Quinta del sordo, »gluščeva hiša« zunaj Madrida, v kateri je stari → *Goya* stanoval od 1819 do 1823, ko jo je daroval vnuku. StS-e v oljni tehniki, s katerimi jo je okrasil, je dal nem. bankir Emil von Erlanger 1873 (ko je postal lastnik hiše) prenesti na platno (14 slik), 1881 pa jih je podaril Pradu. Med njimi so *Zbor čarovnic* (140 × 438 cm), *Saturn požira enega izmed svojih sinov* (146 × 83 cm), *Fantastično vídenje* (*Al aquelarre*, 123 × 265 cm), *Romanje k vodnjaku San Isidro* (123 × 266 cm), itd.

L: cf. F. J. *Sánchez Cantón* (1959; *1963).

Quintavalle, A. Ghidiglia → *Ghidiglia Quintavalle, Augusta*

Quintavalle, Ottaviano Armando (1894—....), it. um. zgodovinar in muzealec.

B: *La Pinacoteca del Museo Nazionale di Napoli* (R 1932, »Itinerari« 12); *Il Parmigianino* (Mi 1948).

L: Lodovici (1942).

Quis evadet (lat.), *kdo bo ušel* [*smrti*], napis, ki opozarja na minljivost in nečimrnost vsega (→ *Vanitas*), npr. na bakr. H. Golziusa iz 1594.

quis suscitabit eum ?, bibl. citat iz *Jakobovega preroškega blagoslova* (1 Mojz 49, 9: *kdo ga bo zdražil ?*), napis na traku, ki ga drži *Jakob* na ustreznem prizoru → *Verdunskega oltarja.*

Quis ut deus (lat.), vzdevek nadangela → *Mihaela*, tudi napis na njegovem ščitu, npr. na prižnici v Irseeju (o. 1724/25).

L: »US« 10 (1969, f p. 212).

Quo vadis, Domine → *Domine, quo vadis*

Quod in celis sol hoc in terra Caesar → *Véliki zmagoslavni voz cesarja Maksimilijana I.*

quod rubus ardéret et non combarerétur, bibl. citat po vulgáti (2 Mojz 3, 2). V ikonografiji z njim neposredno povezan m. → *Goreči grm*, posredno pa → *Oznanjenje* in nasploh predstava o t. i. *Brezmadežnem spočetju.*

L: cf. e. g. H. E. *Wethey* (I 1969, p. 72).

Quoniam quidem (lat.), v vulgati zač. Lukovega evangelija, takó pa imenujemo tudi z inicialami okrašene ustrezne strani v evangeliarjih (cf. s. v. *Evangeliar iz Saint-Médarda v Soissonsu*; *Harleyev evangeliar*).

R

Raba ali *Rabat*, zdajšnji *Aman* v Jordaniji. Up: cf. s. v. *Psalterium Aureum* v St. Gallenu.

Rabanus Maurus → *Hrabanus Maurus*

***Rabulov evangeliar,** najslavnejši sirski iluminiran rkp., ki ga je izpisal (in morda tudi okrasil) menih *Rab(b)ula* v samostanu sv. Janeza v Zagbi v Mezopotamiji leta 586, hkrati edini dat. iluminirani rkp. tega obdobja in največji zaklad *Biblioteca Laurenziana* v Florenci (Plut. I, 56), znan zato tudi kot *Codex Laurentianus*. Uvodne iluminirane strani (skupaj 26) so še posebno znamenite zaradi svojega ikonogr. pomena (kakor strani in besedilo je treba tudi miniature razbirati od zadaj naprej, tj. od des. proti levi): f. 1r: *Matija izbran za apostola*; 1v: *Marija* → *Hodigitria*; 2r: *Ammonij iz Aleksandrije* in *Evzebij iz Cezareje* kot tvorca kanonskih tabel; na straneh f. 3v—f. 12v kanonske table, nad njimi na vsaki strani do f. 9r des. in levo zgoraj po en predstavnik Biblije, sicer pa okras dopolnjujejo ptiči, zlasti pavi, in evang. prizori: f. 3v: zgoraj *Aron s svojo razcvetelo palico* in *Mojzes, ki sprejema tabli postave*; 4r: zgoraj *Jozue* in

Samuel, ob strani *Oznanjenje* z ločenima osebama; 4v: zgoraj *David s harfo* in *Salomon na prestolu*, ob strani mdr. *Rojstvo* in *Pokol nedolžnih otrok*; 5r: *Ozej* in *Joel*; 5v: *Amos* in *Abdija*, ob strani mdr. *Ozdravljenje krvotočne žene*; 6r: *Jona* in *Mihej*; 6v: *Nahum* in *Sofonija*; 7r: *Job* in *Izaija*; 7v: *Habakuk* in *Agej*, 8r: *Zaharija* in *Jeremija*; 8v: *Ezekijel* in *Danijel*; 9r: *Malahija* in *Elizej*; f. 9v: *Matej* in *Janez Evang.*; 10r: *Marko* in *Luka*; 10v: mdr. levo *Jezus in stotnik*; 11r: *Pridiga na gori* itd.; 11v: *Vhod v Jeruzalem* in *Obhajilo apostolov*; 12r: *Iškarijotov poljub* in *Iškarijot obešenec*; 12v: *Kristus pred Pilatom*; *13r: zgoraj *Križanje* (prva znana upodobitev v tem obsegu in s takó dramatizirano vsebino!), spodaj *Vstajenje* (brez Kristusa) in *Kristus se prikaže ženam* — oboje z ikonogr. posebnostmi; *13v: *Vnebohod*; 14r: *Kristus med štirimi svetniki*; *14v: *Binkošti* — prva znana Up !

L: Diringer Book (1958, p. 122—23). — Cf. N. P. *Kondakoff* ([cf. s. v. *Kondakov*] I 1886), C. Cecchelli (& G. *Furlani* & M. *Salmi* *1959 — L!).

raca (lat. *anas*, angl. *the duck*, it. *l'ánatra*, nem. *die Ente*). Up: npr. na *ambonu škofa Agnella* v ravenski stolnici (556/69 — med simboličnimi živalmi).

L: Werner *Danckert*, Mutter Ente: Eine archaische Göttin des Mittelmeerkreises und ihr Nachleben in europäischer Volksdichtung (Antaios, V, 1964, p. 535—50).

Raczynski, *grof* **Atanazy** (*Athanasius*), (1788—1874), polj. um. zgodovinar in zbiralec, pruski poslanik v Madridu; r. v Poznanju, u. (86) v Berlinu.

B: *Histoire de l'art moderne en Allemagne* (3 knj., P 1836—1841); *Les arts en Portugal* (P 1846); *Dictionnaire historico-artistique du Portugal* (P 1847).

Radauš, Vanja (1906—....), hrv. kipar, slikar in grafik, »zadnji renesančni človek v Jugoslaviji« (znana je njegova knjižnica). R. v Vinkovcih, štud. 1924—30 na ak. v Zgb, 1943 odšel v partizane, od 1945 dalje redni grof. na ak. v Zgb, 1947 dobil naslov *mojstra kiparja*, član JAZU. P: slikovita, med naturalizmom in fantastiko razpeta plastika, več ciklov, e. g. *Tifusari* (razst. v Zgb 1958 in Bgd 1959), *Panopticum croaticum* (Zgb 1961), etc. — G: mapa linorezov *Mi pamtimo* (Otočec 1943). — Up: N. Pirnat (o. 1925).

L: BihaljiS (1955); Ko je ko (1957); Vanda *Ekl:* Vanja Radauš (Zgb 1963); *ead.* (ELU 3, 1964, p. 531—32); Matko *Peić* (ELU 4, 1966, s. v. — L!); *id.* (EJ 7, 1968, s. v.). — Cf. M. *Peić* (1968).

Radegunda (nem. *Radegundis* ali *Radiana*), kršč. svetnica (13. VIII.), čaščena v augsburški škofiji; bila o. 1340 grajska dekla, ki so jo po legendi volcjé zgrizli, ko je šla gobavim streč. Atributi: volka, čebriček, glavnik in krtača. Up: npr. Jurij Šubic (d. [18]86, Srednja vas pri Kranju, Radegundina c.).

L: Réau III/3 (1959, p. 1136); Keller (1968). — Cf. J. *Braun* (1943, stp 621—22).

Rademacher, Franz (1899—....), nem. arheolog in um. zgodovinar, dolgoletni direktor bonnskega *Rheinisches Landesmus.*

B: *Fränkische Goldscheibenfibeln aus dem Rheinischen Landesmuseum in Bonn* (Mn 1940); *Der Thronende Christus der Chorschranken aus Gustorf: Eine ikonographische Untersuchung* (K-Graz 1964 [oc. H.-J. *Kunst*, ZfKg, 1966]).

Radics, Peter (Pavel) plemeniti (*von*), (1836—1912), polihistor in časnikar, »historiograf kŕanjski«, r. v Postojni, u. v Lj. Pisal v nemščini, sicer pa obvladal slovenščino in se imel za potomca hrv. vojaške uskoške družine.

B (izbor za um. zgod.): *‚Über ein unser Krain betreffendes Manuskript in der Handbibliothek Sr. Majestät des Kaisers'* (MHK, 1862); *‚Umeteljnost in umeteljna obrt Slovencev: Kulturno-zgodovinska studija'* (LMS, 1880); *Führer durch Krain: Die Landeshauptstadt Laibach und die schönsten Touren in Oberkrain, Innerkrain und Unterkrain für Reisende und Einheimische* (Laibach 1885); *Alte Häuser in Laibach: Geschichtserinerungen, Serie I—III* (3. zv., Laibach 1908—1909—1910); *Johann Weikhard Freiherr von Valvasor* (Laibach 1910).

L: Silvo *Kranjec* (SBL III, 9. zv., 1960, s. v. — B! L!); Slovenska matica: 1864—1964 (Lj 1964). — Cf. R. *Ložar* (ZUZ, 1937).

RADLJE ob Dravi (*Marenberg*), trg na vznožju Kobanskega ob cesti Mrb—Dravograd, prvotno ime *Radlje*. Nekdaj tu samostana dominikank (ust. 1251) in celestink, razpuščena 1782. V koru *žup. c.* freske iz 1523 (*Marija zavetnica s plaščem in župnikom Fierstenfeldtom*, d. 1523, itd.). — Odtod *kipa* stoječe *Marije z otrokom* iz o. 1355/60 in o. 1490 (oba lipovina, NG).

L: F. *Stele* (ZUZ, I, p. 83, & III, p. 146); NG I (1956, št. 45 & t. 21); Stele (1969); Andreja *Volavšek* (VS, XII, 1969, p. 126).

RADMIRJE pri Gornjem gradu. Na griču Straže nekdaj slavna božjepotna c., baročna *žup. c. Frančiška Ksav.* sez. 1725 namesto nekd. Barbarine c.: »čudodelna« slika *Smrt Frančiška Ksav.* (→ *Reinwaldt* 1715). Cerkv. zakladnica z bogato z. *paramentov* XVIII. st.

L: SteskaS (1927, p. 119—20); Réau III/1 (1958, p. 539); VS (VII, 1960, p. 218, & XII, 1969, p. 126); VrišerB (1963).— Cf. A. *Stegenšek* (*1905).

Radocsay, Dénes (1918—....), madž. um. zgodovinar.

B: *Gotische Tafelmalerei in Ungarn* (Bu 1963 [prev.]).

Radojčić, Svetozar (1909—....), srb. zgodovinar biz. umetn. R. v Sremskih Karlovcih (oče zgodovinar Nikola R.), štud. na univ. v Lj, Zgb in Pragi, prom. v Lj 1934, 1939—41 docent v Skopju, 1945—51 na univ. v Bgd, tam od 1951 izr. in od 1956 redni prof. Od 1963 član SAN. — Herderjeva nagr. 1967.

B: *Portreti srpskih vladara u srednjem veku* (Skoplje 1934, dis.); *Stare srpske minijature* (Bgd 1950); (& D. Talbot Rice) *Yugoslavia: Mediaeval Frescoes* (UNESCO 1955); *Majstori starog srpskog slikarstva* (Bgd 1955); *Ikone Srbije i Makedonije* (ib. 1961; fr. izd. *Icones de Serbie et de Macedoine*, ib.); ‚*Münhenski srpski psaltir*' (Zbor. filozofskog fakulteta, 1963); *Mileševa* (Bgd 1963); *Kalenić* (ib. 1964, »Umetnički spomenici u Jugoslaviji«); **Staro srpsko slikarstvo* (ib. 1966, »Biblioteka Sinteze«); ‚*La pittura bizantina dal 1400 al 1453*' (Riv. di studi bizantini e neoellenici, 1968); **Geschichte der serbischen Kunst: Von den Anfängen bis zum Ende des Mittelalters* (Bl: Walter de Gruyter 1969, »Grundriß der slavischen Philologie u. Kulturgesch.« 16).

L: Ko je ko (1957); K. *Ambrozić* (ELU 4, 1966, s. v.). — Zbornik: Zbornik Svetozara Radojčića (Bgd 1969, ur. Vojislav J. *Đurić* — B! [Sreten *Petković*], tudi f).

Radovani, Angeli Kosta → *Angeli Radovani*

***Radovanov portal,** najslavnejši portal Jugoslavije, imen. po mojstru Radovanu (z napisom sgn. in d. 1240). Mogočni romanski portal krasita sohi *Adama* na levu in *Eve* na levinji, reliefi pa kažejo *Kristusovo življenje* (v timpanu *Rojstvo*, *Kopanje novorojenca*, *Oznanjenje pastirjem* in *Trije kralji*), *upodobitve mesecev*, *apostole*, *svetnike* in mdr. tudi lik *kentavra* in *Ugrabljenje Europe*.

L: Duško *Kečkemet*, Radovan (ELU 4, 1966 — L!). — Cf. C. *Fisković* (1951; 1953; 1965), Lj. *Karaman* (1938), V. *Molè* (Lj 1965).

Radovednost (lat. *Curiositas*), v srednjev. ikonografiji ena izmed → *Pregreh*, ki je utelešena v → *opici*. Up: npr. na konzoli na portalu sev. pročelja transepta katedr. v Chartresu.

L: cf. A. *Katzenellenbogen* (1939 [1964, p. 61]).

RADOVLJICA, mestece na Gorenjskem, nekdaj trg pod oblastjo Ortenburžanov (do 1418) in nato Celjanov; 1510 pod Habsburžani prvič dkm. kot mesto. — V *graščini* (infra) je *Čebelarski muzej* (→ *panjske končnice*).

L: Cene *Avguštin*, Zgodovinsko-urbanistične osnove Radovoljice (Gorenjska, 1957/58); M. *Juteršek* (ELU 4, 1966, s. v. — L!).

~ **župn. c. sv. Petra** s poznogotsko dvoransko ladjo (1495 — cf. s. v. *dvoranska cerkev*). V v. olt. Janeza Šubica *Izročanje ključev* (1878).

L: cf. F. *Stelè* (ZUZ, XV, 1938).

~ **Thurnova graščina,** baročna stavba s štukaturno okrašenim pročeljem (reliefi doprsij) iz časa po sredi XVIII. st.

L: »ArS« 3 (1969, t. 60—61).

Raedecker, John (1885—1956), hol. kipar, živel v A'damu. P: več javnih spom. na Holandskem, dobro zastopan v muz. v Otterloju.

L: SeuphorS (1961). — Cf. A. M. *Hammacher* 1940; 1955).

Rafael, orig. *Raffaello Santi* (1483—1520), it. slikar (in arh.), ob → *Leonardu da Vinci* in → *Michelangelu* 3. v. predstavnik it. vis. renesanse. R. v Urbinu (oče slikar Giovanni Santi). Med domnevnimi učitelji najbolj zanesljivo izpričan → *Perugino*, poleg katerega je nanj sprva vplival še zlasti → *Pinturicchio*; 1500 mojster, sicer pa 1499—1504 v Perugii, 1504—08 v Florenci in 1508—20 v Rimu; tam u. (37). V najznamenitejših slikarskih delih — nekaterih Madonah in portretih, pos. pa v freskah v *Stanza della Segnatura* — so vplivi *Leonarda*, fra → *Bartolomea* in *Michelangela* preoblikovani v novem, zgledno uravnovešenem svetu, ki so ga imeli za zgled številni, v t. i. »klas.« izročilo zagledani slikarji.

S: v Perugii in Florenci npr. *Sv. Boštjan* (les, 1501/02, Bergamo), t. i. *Mondovo Križanje* (les, 1502/03, Nat. Gall.), **Marijino kronanje* (pl [prej les], 1502/03, Pin. Vat.), t. i. *Pala Colonna* (les, 1503/05, MM), **Marijina zaroka* (les, d. 1504, Brera), *Tri gracije* (les, 1504/05, Chantilly), t. i. *Vitezov sen* (les, 1504/05, Nat. Gall.), t. i. *Pala Ansidei* (les, 1504/06, ib.), *Sv. Mihael ubija zmaja* (les, 1505, Louvre), večji *Sv. Jurij z zmajem* (les, 1505, ib.), manjši *Sv. Jurij z zmajem* (les, 1505/06, Washington), *Sv. družina Canigiani* (les, 1507, Alte Pin.), *Sv. družina z jagenjčkom* (les, 1507, Prado), slavno **Polaganje v grob* (les, d. 1507, Borghese) in *Katarina Aleksandrijska* (les, 1508, Nat. Gall.), pos. med Marijinimi podobami *Madonna Solly* (les, 1500/01, Dahlem), oba tonda, mala *Madonna Connestabile* (les, Eremitaža) in večja *Madonna Terranuova* (les, 1504/05, Dahlem), **Madonna del granduca* (les, 1504/05, Pitti), mala *Madonna Cowper* (les, 1504/05, Washington), poleg *Madonna del granduca* najbolj popularne iz tega razdobja, **Madona v zelenem* (nem. *Madonna im Grünen*, les, d. 1506, Ksthist. Mus.), **Madona z liščkom* (it. *Madonna del cardellino*, les, o. 1507, Uffizi) in t. i. **Lepa vrtnarica* (fr. *La Belle Jardinière*, les, d. 1507, Louvre), *Madonna Bridgewater* (pl [prej les], o. 1507, London, lord Ellesmere), t. i. vélika *Madonna Cowper* ali *Madonna Niccolini* (les, d. 1508, Washington), *Madonna Casa Tempi* (les, o. 1507, Alte Pin.), teže časovno določljiva *Ma-*

donna Esterhazy (les, 1508?, Budapest) in ob odhodu v Rim še nedk. *Madonna del baldacchino* (les, Pitti), med portreti pa t. i. *La Gravida* (les, 1505/06, Pitti), *Angelo Doni* in njegova žena *Maddalena Strozzi* (oba les, 1506, ib.), atr. *Dama z enorogom* (pl [prej les], 1505/06?, Borghese) in t. i. *La Muta* (les, 1507, Urbino, Gall. Naz. delle Marche). V Rimu zavzemajo osrednje mesto freske v *Stanzah*, zlasti v → *Stanza della Segnatura* (1508—11) z njenimi → *Disputa del Sacramento*, → *Parnasom* in posebno pomembno → *Atensko šolo*. Druge, čedalje bolj po pomočnikih izvedene freske: *Zmagoslavje Galatee* (1511/12, Rim, Villa Farnesina), *Izaija* (1511/12, Rim, St'Agostino), → *Stanza d'Eliodoro* in v njej → *Izgon Heliodorja iz templja*, → *Maša v Bolseni* pa *Osvoboditev sv. Petra* in → *Srečanje Atile in Leona I. Vél.*; → *Stanza dell'Incendio* (1514—17) s **Požarom v Borgu*; naposled kot delo delavnice t. i. *Loggia di Psiche* (1517, Villa Farnesina) in → *Rafaelove loggie*. Med portreti **Portret kardinala* (les, 1510/11, Prado), *Papež Julij II.* (les, Nat. Gall.), v 2 podobah ohranjeni **Tommaso* → *Inghirami* (1514?, Boston ISG; 1515/16, Pitti; oba les), **Baldassar* → *Castiglione* (pl [prej les], 1514/15, Louvre), **Portret žene s pajčolanom* (*La Velata*, les, 1516, Pitti), → *Navagero in Beazzano* (pl, 1516, Doria), **Leon X. s kardinaloma* (les, 1517/19, Uffizi) in *Dvojni portret* (pl, 1518, Louvre); med Marijinimi podobami *Madonna Aldobrandini* (les, o. 1510, Nat. Gall.), *Madonna di Casa Alba* (tondo, pl [prej les], 1511, Washington, prej Eremitaža), *Madonna di Foligno* z donatorjem Sigismondom de' Conti (pl [prej les], 1511/12, Pin. Vat.), **Madonna della seggiola* (tondo, les, 1514, Pitti), *Madonna della tenda* (»z zaveso«, les, 1514, Alte Pin.) in najslavnejša med vsemi, **Sikstinska madona* (pl, 1513/14 ali pozn., Dresden); med drugimi slikami t. i. *Madonna del pesce* (pl [prej les], 1512/14, Prado), **Sveta* → *Cecilija* (pl [prej les], 1514, Bologna), **Ezekijelovo vídenje* (les, 1518, Pitti) in **Spremenjenje na gori* (les, 1518/20, Pin. Vat.); naposled kot → *Rafaelovi kartoni* znane predloge za tapiserije. — Rafael, po smrti fra *Gioconda* (u. 1515) papežev *prefetto delle antichità* (neke vrste gl. konservator v Rimu), je kot arhitekt bil pod vplivom → *Bramanteja*, katerega je nasledil tudi kot stavbenik Petrove c. v Rimu. A: v Rimu *Capp. Chigi* v c. Sta Maria del Popolo, atr. pa *Villa Madama* in *Pal. Vidoni*; v Florenci *Pal. Pandolfini*, ki ga je izvedel Gian Francesco da Sangallo. — Rafaelova smrt se zdi napoved konca vis. renesanse. Vplival ni samó na sodobnike in učence (Giov. Francesco *Penni*, → *Giulio Romano* kot najpomembnejši, → *Giovanni da Udine* [cf. s. v. *groteska*] in *Pierino del Vaga*), ampak tudi na → *Carraccije* in vso pozn. akademsko umetn., po merilih katere je tja do konca XIX. st. veljal za prvega in nedosegljivega vzornika.

L: Vasari-Milanesi IV; Theobald *Hofmann:* Raffael als Architekt (4 knj., Lpz-Zittau 1905—1911); Julius *Vogel:* Bramante und Rafael: Ein Beitrag zur Geschichte der Renaissance in Rom (Lpz 1910, »Kstwissenschaftliche Stud.« 4); Venturi IX/2 (1926); G. *Magherini* & E. *Giovagnoli:* La prima giovinezza di Raffaello (Città del Castello 1927); Berenson Ox (1932); Margaret *Burkhalter:* Die Bildnisse Rafaels (Laupen bei Bern 1932, dis. [Ba 1930]); W. *Kelber:* Raphaël (2 knj., Stu 1933; n. izd. *Raphael von Urbino*, I—II, ib. 1963—1964); C. *Astolfi:* Raffaello Sanzio scultore (R 1935); Cankar III/1 (1936); L. *Menaše* (ELU 4, 1966, s. v.); L'opera completa di Raffaello (Mi 1966, uv Michele *Prisco*, kat. Pierluigi *De Vecchi*, »CA« 4); L. *Dussler*, Raffael (Kindler V, 1968); Luisa *Becherucci* (& *alii*): Raffaello (2 knj., No 1968). — Cf. J. *Alazard* (1924 [1938]), F. *Baumgart* (1931), A. M. *Brizio* (1966 — L!), E. *Camesasca* (1956 [1962]), J. A. *Crowe* (& G. B. *Cavalcaselle* 1882—1885), H. *Dollmayr* (1895), L. *Dussler* (1966 [1971]), M. *Ermers* (1909), G. *Fiocco* (1954), O. *Fischel* (1896 [1898]; *1913—1941; 1935 — L!; 1948 [1962]), H. *Focillon* (1926), S. J. *Freedberg* (1961 — L!), C. *Gamba* (1932), V. *Golzio* (1936 — L!), H. *Grimm* (1872 [1886]), G. *Gronau* (1902; 1909; 1915), F.-A. *Gruyer* (1869), Th. *Hetzer* (1932 [1957]), R. *Longhi* (1955), U. *Middeldorf* (1945), E. *Müntz* (1880; 1881 [1900]), *Nebbia* (1945), G. *Nicodemi* (1939), K. *Oberhuber* (1962; 1971), S. *Ortolani* (1942), J. D. *Passavant* (1839—1858), A. E. *Popham* (1949), Ph. *Pouncey* (& J. A. *Gere* 1962), D. *Redig de Campos* (1946), A. *Rosenberg* (1904), W. *Schöne* (1958), L. *Serra* (1945), J. *Shearman* (1961; 1964; 1965), A. *Springer* (1878 [1883]), C. G. *Stridbeck* (1960—1963), J. *Strzygowski* (1898), W. *Suida* (1951), A. *Venturi* (1920; 1935), F. *Wickhoff* (1893), H. *Wölfflin* (1899).

***Rafaelove loggie** (it. *le Logge di Raffaello*), po svojem slikarskem okrasu slaven, 65 m dolg, 4 m šir. in 8 m vis. hodnik v Vatikanu v Rimu (*Palazzi Vaticani*, v 2. nadstr. nad dvoriščem, imen. *Cortile di S. Damaso*), ki ga je začel oblikovati Bramante, dokončal pa Rafael. Po Rafaelovih osnutkih so njegovi učenci v 13 predelov razdeljeni obok 1517—19 poslikali s freskami, ki kažejo 52 svetopisemskih prizorov (t. i. Rafaelova Biblija, *la Bibbia di Rafaello* za razloček z »Michelangelovo Biblijo« na → *stropu Sikstinske kapele*), tj. prvih 12 predelov z 48 prizori iz Stare zaveze, zadnji, 13. predel pa s 4 evang. prizori: I: 1. *Ločitev luči od teme*, 2. *Ločitev voda in zemlje*, 3. *Ustvarjênje sonca in lune*, 4. *Ustvarjênje živali*; II: 5. *Ustvarjênje Eve*, 6. *Adam in Eva pri drevesu spoznanja* ali »*Izvirni greh*«, 7. *Izgon iz raja*, 8. *Delo prvih staršev*; III: 9. *Noe in njegovi sinovi delajo ladjo*, 10. *Vesoljni potop*, 11. *Noe z družino in živalmi odide iz ladje*, 12. *Noetova daritev po potopu*; IV: 13. *Abra(ha)m*

in Melkizedek, 14. *Abra(ha)mu napove bog številno potomstvo*, 15. *Abraham sprejme tri angele*, 16. *Lotov beg iz Sodome*; V: 17. *Bog se prikaže Izaku*, 18. *Abimelek opazuje Izaka z Rebeko*, 19. *Izak blagoslovi Jakoba*, 20. *Ezav se vrne z lova*; VI: 21. *Jakobov sen*, 22. *Jakob in Rahela pri vodnjaku*, 23. *Jakobovi očitki Labanu*, 24. *Jakobovo potovanje v Kanaan*; VII: 25. *Jožef pripoveduje bratom o svojih sanjah*, 26. *Jožefa bratje prodajo Izmaelcem*, 27. *Putifarjeva žena in Jožef*, 28. *Jožef razloži faraonove sanje*; VIII: 29. *Najdenje Mojzesa*, 30. *Goreči grm*, 31. *Prehod skozi Rdeče morje*, 32. *Voda iz skale*; IX: 33. *Mojzes sprejme tabli postave*, 34. *Zlato tele*, 35. *Oblak nad prebivališčem*, 36. *Mojzes razlaga postavo Izraelcem*; X: 37. *Prehod čez Jordan*, 38. *Zavzetje Jeriha*, 39. *Jozue ustavi sonce pri Gabaonu* ..., 40. *Razdelitev Prekjordanije*; XI: 41. *David maziljen za kralja*, 42. *David premaga Goljata*, 43. *Kralja Davida zmagoslavni sprevod*, 44. *Betsabeja v kopeli*; XII: 45. *Salomon maziljen za kralja*, 46. *Salomonova sodba*, 47. *Srečanje Salomona in kraljice iz Sabe*, 48. *Zidanje Salomonovega templja*; XIII: 49. *Rojstvo*, 50. *Poklon treh kraljev*, 51. *Krst v Jordanu*, 52. *Zadnja večerja*. — Pomembno je vplival tudi okras pilastrov, ki so jih bili *Rafaelovi učenci* bogato okrasili z → *groteskami*.

L: EWA II (1960, t. 291); »CA« 4 (1966, p. 119—21, kat. št. 149). — Cf. B. *Berenson* (L: Ph 1968, I, p. 354).

Rafaelove stanze (it. *Le Stanze di Raffaello*) v Rimu (Vatikan). Sez. za Nikolaja V.; najprej so jih poslikali Benedetto Bonfigli, Andrea del Castagno in Piero della Francesca; 1508 se je Julij II. odločil za nove StS-e, izbral najprej Perugina, Sodomo, Bramantina, B. Peruzzija in Lotta, nato pa po Bramantejevem nasvetu vse delo zaupal Rafaelu. V prostoru si sledé po vrsti → *Stanza dell'Incendio* (1514—17) in → *Stanza della Segnatura* (1508—11), → *Stanza d'Eliodoro* (1511—14) in po Rafaelovi smrti poslikana → *Sala di Costantino*.

L: cf. D. *Redig de Campos* (1950 [1957]).

***Rafaelovi kartoni,** predloge za 10 tapiserij v → *Sikstinski kapeli* v Rimu, ki jih je papež → *Leon X.* naročil konec 1514 ali 1515 ter jih je Rafael s sodelavci dokončal 1516. *Tapiserije* (zdaj Pin. Vat.) je 1517—19 izdelal Pieter van Aelst v Bruslju ter so prvotno krasile kapelo pod freskami iz XV. st. Sedem izmed devetih kartonov, ki so ostali v Bruslju, je po letu 1623 kupil pozn. angl. kralj Karel I., ob dražbi njegove zbirke so bili rezervirani za Cromwella, vrnjeni Karlu II., po njih so še naprej izdelovali tapiserije, dokler jih niso shranili v Hampton Courtu v gal., ki jo je pos. zanje zasnoval Sir Christopher Wren. Do 1865 so bili v raznih drugih kraljevskih rezidencah, odtlej so kot posojilo v *V. & A.* Od prvotno 10 kartonov so 4 kazali *zgodbo apostola Petra* (vsi ohranjeni), 6 pa jih je obnavljalo *zgodbo Pavla iz Tarza.* Med Petrovimi prizori sta 2 evang. ik. m., kompozicijsko posebno učinkoviti **Petrov čudežni ribolov* (kot ostale predloge na skupaj zlepljenih papirjih, ki so jih bili razrezali zaradi tkanja, akvarel, celota 318,8 × 400 cm) in pa *Izročanje ključev*, 2 prizora pa sta povzeta po Apostolskih delih, *Peter in Janez ozdravita hromega* in *Smrt Ananije*. Pavlova vrsta je kazala naslednje motive iz Apostolskih del: *Kamnanje sv. Štefana* in *Pavlovo spreobrnjenje* (izgubljena kartona), *Kaznovanje vražarja Elime* in *Darovanje v Listri*, *Pavel v ječi* (izgubljen karton), in naposled *Pavel v Atenah.*

L: »CA« 4 (1966, p. 113—14, kat. št. 116). — Cf. B. *Berenson* (L: Ph 1968, I, p. 352, III, repr. 1189—90, K. *Clark* (1960), L. *Dussler* (1966, p. 111—18 — L!).

Ragghianti, Carlo Ludovico (1910—....), it. um. zgodovinar, ord. na univ. v Pisi; ur. rev. *Critica d'Arte*, *Selearte* in *Criterio* (in z. »M«).

B: ‚*Giorgio De Chirico*' (CrArte, 1935); *Impressionismo* (T 1944; 2. izd. 1946); *Commenti di critica d'arte* (Bari 1945); *Miscellanea di critica d'arte* (T 1946); *Profilo della critica d'arte in Italia* (F 1947); *Carlo Levi* (F 1947); *L'arte e la critica* (F 1950); *Botticelli* (Mi 1950); *Cinema arte figurativa* (T 1952); *Arte moderna italiana* (Mi 1953); *Disegno della liberazione italiana* (Pisa 1954); *Pittura fiorentina del Dugento* (F 1954); *Il Selvaggio e Mino Maccari* (V 1955); *Il pungolo dell'arte* (V 1956); *Giacomo Manzù* (2. izd., Mi 1957); *Diario critico* (Mi 1957); *Piet Mondrian* (Mi 1958); *Pittura antica di Pompei* (Mi 1958); etc.

L: Chi è (1961); ‚Bibliografia di Carlo L. Ragghianti: 1930—1965' (CrArte, 1966).

Raggi, Antonio (1624—1686), it. kipar in štukater, učenec in sodel. G. L. Berninija. P (vse v Rimu): za Berninija kip *Donave* na *Vodnjaku 4 rek* na Piazza Navona in *sohe* na *Cathedra Petri* v Petrovi c., sam pa npr. *Noli me tangere* (1649, Ss. Domenico e Sisto), *Smrt sv. Cecilije* (relief, 1660/67, St'Agnese in Agone), soha *Karla Boromejskega* na pročelju Borrominijeve c. S. Carlo alle Quattro Fontane (1665/67) in pomembni *štukaturni okras* ladje in transepta c. Il Gesù (1669—83).

L: EWA (e. g. II, t. 166, & XIII, 1967, stp 648). — Cf. R. *Wittkower* (1958).

Ragon, Michel (1924—....), fr. lik. kritik in pisec o umetn. R. v Marseillu, živi v Parizu, piše kritike od 1947 dalje; soust. revije *Cimaise*,

prispevki tudi v *Jardin des Arts*, *Galerie des Arts*, *Arts* (Pariz), itn.

B: *L'Aventure de l'Art abstrait* (P 1956): *La Peinture actuelle* (P 1959); ‚*Raoul Ubac*' (Cimaise, št. 53, 1961); *Peinture — Sculpture — Architecture* (P-G 1962, »encyclopédie de poche«); *Atlan* (P 1962); ‚*Zao Wou-Ki*' (Cimaise, št. 57, 1962); *Où vivrons-nous demain?* (1963).

Raguel → *Poroka Tobije in Sare*

Rahaba spusti oglednika po vrvi iz Jerihe, bibl. ik. m. (Joz 2, 15—21). Up: npr. *miniatura* v t. i. → *Gumpertsbibel* (f. 61v), J. Schnorr von Carolsfeld (*lesor.* po njegovi risbi v 1862 izd. *Die Bibel in Bildern*).

L: Réau II/1 (1956, p. 220—21). — Cf. T. S. R. *Boase* (1966).

Rahela, bibl. oseba (1 Mojz 29—35), Labanova ml. in lepša hči, Jakobova žena in mati njegovih najljubših sinov, tj. Jožefa in Benjamina. Up: npr. kot personificirana *Vita contemplativa* na Michelangelovem → *Julijevem nagrob.*; cf. infra & s. v. *Jakob in Rahela pri vodnjaku*; *Laban išče ukradene malike*.

Rahela skriva malike → *Laban išče ukradene malike*

Rahelina smrt, bibl. ik. m. (1 Mojz 35, 16—18). Up: npr. Giambettino Cignaroli (Accad.).

L: Pigler I (1956, p. 69).

Raimondi, Marcantonio (o. 1480—1527/34), it. grafik, najpomembnejši it. bakrorezec XVI. st. V Bologni (kjer mu je bil učitelj F. *Francia*) najprej delal v → *niellu*, v bakr. kopiral Dürerjeve lesoreze, od 1510 v Rimu, kopiral Rafaelove slike in risbe, po njegovi smrti pa predloge Bandinellija in Giulia Romana. G: o. 310 bakr., npr. *Píramus in Tísbe* (d. 1505 — 1. dat. list), *Apólon, Hiacínt in Amor* (d. 1506), po Rafaelu *Lukrecijina smrt* (o. 1510) in *Pokol nedolžnih otrok* (po 1510), vrsta *i Modi* po risbah Giulia Romana kot ilustracije Aretinovih *Sonetti lusuriosi* (papež Klemen VII. ga je dal zato 1526 zapreti), *portret Pietra Aretina*.

L: A. *Oberheide:* Der Einfluß Marcantonio Raimondis auf die nordische Kunst des 16. Jahrhunderts (Hmb 1933, dis.); LaranE (1959 — L!); EWA XI (1966, stp 820—21 — L!); A. de *Witt:* Marcantonio Raimondi: Incisioni (F 1968); David H. *Thomas* (JWCI, 1969). — Cf. A. *Bartsch* (pon., XIV, 1867), H. *Delaborde* (1888), E. *Fuchs* (Erg.-Bg. I, 1909), M. *Pittaluga* (Mi 1930), H. *Thode* (1881, dis.).

Rainaldi, Carlo (1611—1691), it. arh., r. in u. v Rimu, ob trojici »vélikih treh« (Bernini, Borromini, Pietro da Cortona) četrti pomembni predstavnik rim. visokobaročnega stavbarstva. Z očetom Girolamom (infra) je 1652 začel zidati c. *St'Agnese in Agone* na *piazza Navona* (že 1653 ju je izpodrinil → *Borromini*), sicer pa so njegova pogl. dela v Rimu *Sta Maria in Campitelli* (1663—67) in 1662—79 cerkvi dvojčici na *piazza del Popolo*, tj. *Sta Maria del Monte Santo* in *Sta Maria dei Miracoli* (pri teh slednjih dveh sta bila kot arhitekta udeležena tudi G. L. Bernini in Carlo Fontana).

L: F. *Fasolo:* L'opera di Hieronimo e Carlo Rainaldi (R 1961); »PKG« 9 (1970). — Cf. R. *Wittkower* (1958 [1965]).

Rainaldi, Girolamo (1570—1655), it. arh., oče Carla Rainaldija (supra), akt. v Bologni, Parmi, Modeni in Rimu.

Rainbalt → *Reinwaldt*

Raj → *Zemeljski raj*

***Rajski vrtiček** (nem. *Das Paradiesgärtlein*), z vsemi posebnostmi → *internacionalnega gotskega sloga* zaznamovana sličica (les, 26,3 × 33,4 cm, o. 1420, Städel), ki kaže v združitvi ik. m. → *Hortus conclusus* in → *Madona v rožnem gaju* poleg Marije še več svetnic in svetnikov, *Dorotejo*, ki trga češnje, *Marto*, ki zajema vodo, *Cecilijo*, ki drži Jezuščku citre, nadangela *Mihaela* s hudičkom v podobi uklenjene *opice* pod drevesom, *Jurija* z malim pobitim *zmajem* in *Boštjana*. Marijánsko simboliko dopolnjujejo tudi *cvetlice*, sicer pa je v tem delu neznanega slikarja iz zgornjega Porénja (*Meister des Frankfurter Paradiesgärtleins*) prvič v nem. slikarstvu videti *modro nebo*.

L: ThB XXXVII (1950 p. 104); Gustav *Münzel.* Das Frankfurter Paradiesgärtlein (Das Münster. 1956); »US« 8 (1968, p. 162—63); Gustav Friedrich *Hartlaub:* Das Paradiesgärtlein von einem Oberrheinischen Meister um 1410 (Bl s. a., »Der Kstbrief« 18). — Cf. L. *Behling* (1957 [1967]).

RALEIGH, gl. mesto države *North Carolina* (ZDA [*Southeast*]).

L: EWA XIV (1967, stp 629).

~ **North Carolina Museum of Art** (*107 East Morgan St.*). S: mdr. zastopani S. Lochner (*Hieronim v svoji sobi*), Anthonis Mor, G. B. Moroni (*Celopost. portret moža v oklepu*, d. 1563), Terbrugghen (*David z Goljatovo glavo in žene*, d. 1623), Rubens (*Sv. družina s sv. Ano*, o. 1633/35), van Dyck, J. Steen (*Zlato tele*, o. 1670), Const. Netscher (*Portret Rachel Ruysch*, atr.), Jean-Marc Nattier (npr. *Mme de Vintimille kot vestalka*, d. 1759), Bellotto (*Pogled na Dresden s Frauenkirche na levi*, d. 1747; *Pogled na Dresden s Hofkirche na des.*, d. 1748), J.-L. David (*Avtp.*, 1795), itd.

L: AN (apr. 1965: Special Issue: Opening of the North Carolina State Museum); The Samuel H. Kress Collection: North Carolina Museum of Art (1965 [kat.], uv Paul *Wescher*). — Cf. W. R. *Valentiner* (1956).

Ramboux, Johann Anton (1790—1866), nem. slikar, se učil pri J.-L. Davidu v Parizu, 1816—22 v Italiji, od 1843 do smrti konservator Wallrafove z. v Kölnu. S: npr. *Rebeka in Eliezer pri vodnjaku* (d. 1819, Nationalgal.), *Brata Eberhard* (d. 1822, Wallraf).

L: Hans-Joachim *Ziemke:* Johann Anton Ramboux und die frühe italienische Kunst (FrM 1963, dis.); Johann Anton Ramboux (rk, Wallraf 1966—67 — L!). — Cf. A. *Neumeyer* (1931; 1931/32).

Ramos, Mel (1935—....), amer. slikar, pop-artist. S: dobro razviti, tečni magazinski akti na velikih sendvičih, kosih sira, ipd., npr. *Monterey Jackie* (1965, z. Russ Soloman).

L: cf. H. H. *Arnason* (1968 ali 1969).

Ramzes II., egipt. faraon (1298—1232 pred), čigar 1881 odkrita mumija je v Louvru: Up: cf. s. v. *Abu Simbel*.

Randall, Lilian M. C., amer. um. zgodovinarka, prom. v Cambridgeu, Mass. (*Radcliffe College*).

B: ‚*Exempla as a Source of Gothic Marginal Illumination*' (AB, 1957); ‚*The Fieschi Psalter*' (J Walt, 1960); ‚*A Medieval Slander*' (AB, 1960); **Images in the Margins of Gothic Manuscripts* (Berkeley-LA: Univ. of California Press 1966).

Ranger, Ivan (*Johann*), (1700—1753), hrv. (tirolski) slikar, najpomembnejši predstavnik baročnega stropnega iluzionizma na Hrvatskem, laični brat reda → *pavlíncev*. S: *freske* v številnih cerkvah na Hrvatskem (e. g. 1739—42 → *Belec*) in v koru nekd. pavlinske c. v → *Olimju* (1740), poleg tega pa *Štirje kontinenti* (→ *deli zemlje*) v lekarni frančiškanskega samostana v Varaždinu (1750).

L: Marija *Mirković* (ELU 4, 1966, s. v. — L!). — Cf. V. *Molè* (Lj 1965).

Ranke-Graves, Robert → *Graves, Robert*

Raphael, Max, s pr. im. M. J. *Schönlank* (1889—1950), nem. pisec o umetn.; 1933 emigriral v Pariz, 1941 pa v ZDA.

B: *Von Monet zu Picasso: Grundzüge einer Ästhetik und Entwicklung der modernen Malerei* (Mn 1913; 2., nespr. izd. 1919); *Der dorische Tempel* (Au 1930); *Idee und Gestalt* (Mn 1921); *Proudhon, Marx, Picasso: trois études sur la sociologie de l'art* (P 1933); *Prehistoric cave paintings* (NY 1945 [prev.], »Boll. Ser.« 4); *Prehistoric pottery and civilization in Egypt* (NY 1947 [prev.], ista z. 8).

L: Sternfeld-Tiedemann (1962).

le **Raphaël des sans-culottes,** vzdevek Jacques-Louisa → *Davida*.

L: cf. H. *Honour* (1968, p. 198).

Raslabljeni (srb.) → *Ozdravljenje mrtvoudnega*

Rasmo, Nicolò, it. um. zgodovinar, *Soprintendente ai Monumenti e Gallerie* za pokrajini Trento (Trident) in Bolzano in zdaj prof. na univ. v Padovi.

B: *Arte medievale nell'Alto Adige* (Bolzano 1949 [rk]); *Giovanni Battista Lampi, 1751—1830: Catalogo della mostra* (ib. 1951 [rk, Trento]); ‚*La scultura romanica nell'Alto Adige*' (Cultura Atesina, 1953 & 1954); ‚*Contributi alla storia dell'arte Veronese-tridentina*' (ib., 1955); ‚*Triptih Marksa Reichlicha v Narodni galeriji v Ljubljani*' (ZUZ, 1955); ‚*Il Pisanello e il ritratto dell'Imperatore Sigismondo a Vienna*' (Cultura Atesina, 1956); *Il Museo Civico di Bolzano* (Bolzano 1957); *Pietro Annigoni* (F 1961); *Der Multscher-Altar in Sterzing* (Bozen 1963); *S. Apollinare e le origini romane di Trento* (Trento 1966); ‚*Gli affreschi carolingi di Malles*' (Arslanov zb., 1966); ‚*Gli affreschi medioevali di Castelroncolo*' (Cultura Atesina, 1964 [izšlo 1967]); *Michael Pacher* (L: Ph 1971).

Rasp, *baron* **Maksimilijan Leopold** (1673—1742), župnik v Kamniku (1700—1742) in mecen, član lj. → *Academia Operosorum*.

L: Rudolf *Andrejka* & Maks *Miklavčič* (SBL, 9. zv., 1960, s. v. — L!).

Raspeće (hrv.) → *Križanje*

rastline v upodobitvah: v srednjev. umetn. in tudi še pozn. velikokrat simboličnega pomena, takó npr. → *granatno jabolko*, → *jabolko*, → *lilija*, → *mak*, → *nagelj*, → *perunika*, → *praprot*, → *šmarnica*, itd. (pos. → *drevesa*).

L: Elizabeth *Haig:* The Floral Symbolism of the Great Masters (L 1913); H. von *Guldener:* Die Blume in der Malerei (Z 1949); Ferguson (1954); Elisabeth *Wolffhardt*, Beiträge zur Pflanzensymbolik (ZfKw, 1954); Réau I (1955, p. 132—35 & 140—41 — L!); Klementine *Lipffert:* Symbol-Fibel (4., rev. izd., Kassel 1964, p. 47—75); Manfred *Lurker:* Bibliographie zur Symbolkunde, II (Ba-Ba 1966, p. 241—50 — L!!); Stud Gen (XX, 6. zv., 1967 — avtorji E. von *Erdberg-Consten*, Zwi *Silberstein*, Manfred *Lurker* & Carola *Runge*); Dorothea *Forstner:* Die Welt der Symbole (2., rev. izd., In 1967). — Cf. L. *Behling* (vse, zlasti 1957 [*1967]; *1964).

Rastrelli, Bartolomeo Francesco (rus. *Vartolomej Vartolomejevič*), (o. 1700—1771), rus. (it.) arh., r. v Parizu, u. v Sankt Petersburgu. A: v Kijevu *c. sv. Andreja* (1747—62, posv. 1767), v Petrodvorcu (nekd. *Peterhof*) *prezidava v. palače* (1747—52), v Leningradu orjaški kompleks *samostana Smolni* (1748—64, nedk.), *palače Aničkova, Razumovskega, Stroganova* in *Voronceva* (1752—54), v Puškinu (nekd. *Carskoje selo*)

prezidava v. palače (1752—57), v Leningradu *Zimski dvorec* (1754—62).

L: cf. V. *Molè* (Lj 1957).

Rašica, Božidar (1912— ....), hrv. arh., scenograf in abstr. slikar, soust. zagrebške skupine → *Exat 51*.

L: Žarko *Domljan* (ELU 4, 1966, s. v.).

raška šola, zg.-stilna oznaka srb. umetn. od 2. pol. XII. st. do konca XIII. st. (v stavbarstvu in kiparstvu delno tudi 1. pol. XIV. st.). Med stavbnimi spom. predvsem cerkve samostanov → *Studenica* (*c. Matere Božje* 1183—96) in *Žiča* (*c. Vnebohoda* 1208—15), → *Mileševa*, → *Sopoćani* (*c. sv. Trojice*) in → *Dečani*.

L: ELU 4 (1966, p. 58—59). — Cf. V. *Molè* (Lj 1965, p. 77—93), S. *Radojčić* (1969).

RATEČE na Gorenjskem. V *podr. c. sv. Tomaža* (na pokopališču) *freske* iz 1. pol. XV. st.: *mučeništva apostolov* (ohranjenih 10, cf. s. v. *Mošnje & Žirovnica*).

L: Stele (1969).

Ratgeb, Jerg (o. 1480—1526 razčetverjen), nem. slikar. S: npr. *olt. iz Herrenberga* (1518/19, Stuttgart).

Rathe, Kurt (1885—....), avstr. um. zgodovinar, prom. 1909 na univ. na Dunaju.

B: *Der statuarische Schmuck der alten Domfassade in Florenz* (W 1910); ‚*Ein unbeschriebener Einblattdruck und das Thema der »Aehrenmadonna«*' (Mitt. der *Ges.* f. Verfielfältigende K. [= GrK, sup.], 1922); ‚*Der Richter auf dem Fabeltier*' (J. Schlosserjev zb., 1926); ‚*Aus der Frühzeit der Kärntner Tafelmalerei*' (JSW, 1935); *Die Ausdrucksfunktion extrem verkürzter Figuren* (L 1938, »StudWI« 8).

***Rathisov oltar,** znamenita olt. obloga (Čedad, stolnica, Mus. Cristiano; prej c. S. Martino) z reliefi, ki kažejo spredaj *Kristusa med angeli*, na levi krajši strani *Obiskovanje* in na des. *Poklon kraljev* — nastala po naročilu Rathisa, čedadskega vojvode (735—45) in pozn. langobardskega kralja, v spomin njegovega očeta vojvode Pemma.

L: Cankar I/2 (1928, p. 224 ss); »UF« 12 (1967, repr. 277 & 279—81).

Ratisbonne (fr.) → *Regensburg*

Rauch, Christian Daniel (1777—1857), nem. kipar, učenec → *Schadowa*. P: številna portretna doprsja in javni spom., npr. *konjeniški spom. Friderika Vél.* (1839—51, Berlin, Unter den Linden, po 2. svet. vojni post. v parku Sanssouci pri Potsdamu).

L: cf. H. *Mackowsky* (1916), G. *Pauli* (1934), etc.

Rauschenberg, Robert (1925— ....), amer. slikar in grafik, samosvoj izpovedovalec, blizu nekaterim težnjam → *pop arta*. Mdr. 1. nagr. na graf. bienalu v Lj 1963 in 1. nagr. za slikarstvo na beneškem bienalu 1964.

L: A. R. *Solomon:* Robert Rauschenberg (NY 1963 [rk, Jewish Mus.]); Lj Gr (1963—71); ELU 4 (1966, s. v.). — Cf. H. H. *Arnason* (1968 ali 1969).

Ravà, Aldo (1879—1923), it. um. zgodovinar (beneško slikarstvo).

B: *Pietro Longhi* (Berg 1909); *Giambattista Piazzetta* (F 1921).

RAVANICA (blizu Čuprije v Srbiji), samostan s *c. Vnebohoda* (*Vaznesenja*), ki jo je dal 1376—81 sezidati knez Lazar (ubit 1389): arhitektura z dekorativno porabo raznobarvnega stavbnega gradiva (zlasti učinkovito zah. pročelje) in StS-e (med prizori npr. *Ozdravljenje sleporojenega*) predstavljajo zgoden primer t. i. → *moravske šole*.

L: Vojislav *Đurić* (ELU 4, 1966, s. v. — L!); SSS (1966); EWA XIV (1967, stp 927 — L!). — Cf. V. *Molè* (Lj 1965), V. *Petković* (1922), etc.

Rave, Paul Ortwin (1893—1962), nem. um. zgodovinar in muzealec; asist., kustos in od 1945 dalje v vzh. Berlinu direktor *National-Gal.*, emigriral v zah. Berlin, direktor *Kunstbibl. Berliner Museen* (1953—61).

B: *Der Emporenbau in romanischer und frühgotischer Zeit* (Bn-Lpz 1924); *Deutsche Bildnerkunst von Schadow bis zur Gegenwart* (Bl 1929; n. izd. 1932); *Das Rauch-Museum* (Bl 1930); *Das Schinkel-Museum und die Kunstsammlung Beuths* (1931); (& K. Gerstenberg) *Die Wandgemälde der deutschen Romantiker im Casino Massimo zu Rom* (Bl 1934); (izd.) *Karl Friedrich Schinkel: Das Lebenswerk* (12 knj., Bl 1938—1968); ‚*Bildnis*' (RDK, 17.—18. snopič, 1939—40); *Karl Blechen: Leben-Würdigungen-Werk* (Bl 1940); ‚*Blechens italienische Skizzenbücher*' (W. Waetzoldtov zb.); *Thorvaldsen* (Bl 1942); ‚*Kleve: Ein niederrheinisches Kapitel aus der Geschichte der Gartenbaukunst*' (Woringerjev zb., 1943); *Das Antlitz der Romantik: Deutsche Künstlerbildnisse* (Stu 1946, »Die Smlg. Parthenon: NF«); *Berlin vor seiner Zerstörung* (1948; 3. izd. 1952); *Kunstdiktatur im Dritten Reich* (Hmb 1949); *Deutsche Malerei des 19. Jahrhunderts* (Bl 1949); *Das geistige Deutschland im Bildnis: Das Jahrhundert Goethes* (1949); *Gärten der Barockzeit* (Stu 1951); ‚*Über die Sammlung der Autoritratti in Florenz*' (Sb. der kstgeschichtlichen Ges. zu Berlin, Febr. 1952/Mai 1953); *Karl Friedrich Schinkel* (Bl 1953): ‚*Botticellis Berliner Madonna der Sammlung Raczynski*' (H. Kauffmannov zb., 1956); ‚*Paolo Giovio und die Bildnisvitenbücher des Humanismus*' (Jb. Blm, 1959); *Berlin in der Geschichte seiner Bauten* (Mn-Bl 1960, »Deutsche Lande, deutsche K.«); ‚*Das Selbstbildniss des Johannes Gumpp in den Uffizien*' (Panth, 1960); *Kunstgeschichte in Festschriften: Allgemeine Bibliographie kunstwissenschaftlicher Abhandlungen in den bis 1960 erschienenen Festschriften* (Bl 1962, sodel. Barbara Stein).

RAVELLO, mesto v juž. Italiji (*Campania*), cvetelo v XI. in XII. st. *Stolnica* (*Duomo San Pantaleone*) ima **bron. vrata* iz 1179 (Barisanus iz Tranija) in **prižnico* iz 1272 (Niccolò di Bartolommeo da Foggia).

L: EWA VIII (1963, stp 710 — L!).

RAVENA (it. *Ravenna*), mesto v Italiji (*Emilia*), 12 km od Jadranskega morja, ob katerem je bilo nekdaj. Od 402 središče zahodnorim. cesarstva, pomembna stavbarska dejavnost za Galle Placidie (u. 450), kraljev Odoakarja (476—93) in Teodorika (493—526), od 540 pod Bizancem, središče biz. eksarhata (544—751).

L: Walter *Goetz:* Ravenna (Lpz-Bl 1901, »BK« 10); F. X. *Barthl* & J. *Boehringer:* Ravenna (2 knj., Ba-Ba 1959); EWA VIII (1963, stp 610—12 — L!). — Cf. G. *Bovini* (1952; 1957; 1958; 1968), G. *De Angelis D'Ossat* (1962), F. W. *Deichmann* (1958; *1969), M. *Lawrence* (Sarcophags 1945), C.-O. *Nordström* (1953), C. *Perogalli* (1966—L!), C. *Ricci* (1905; *1930—1937), W. F. *Volbach* (1958), pos. rev. *Felix Ravenna* in *Corsi di cultura sull'arte ravennate e bizantina.*

~ **arijanski baptisterij** (*Battistero degli Ariani* resp. pozn. *Sta Maria in Cosmedin*), oktogonalna stavba. *Mozaik* v kupoli (o. 500) kaže v sredi →*Krst v Jordanu*, okrog njega pa *dvanajst apostolov*, ki se bližajo *oltarju s križem.*

L: M. G. *Breschi:* La cattedrale ed il battistero degli Ariani a Ravenna (Ravenna 1965). — Cf. G. *Schiller* (I 1966 [1969], repr. 355).

~ **baptisterij ortodoksnih,** it. *Battistero* (*degli Ortodossi* ali *Neoniano*), osmerokotna stavba pri katedr., v tej obliki iz časa škofa Neona (430—58), iz tiste dobe tudi **mozaik* v kupoli: v sredi →*Krst v Jordanu*, okrog *dvanajst apostolov*, v zun. pasu pa izmenoma *4 oltarji z evangeliji* in *4 prestoli* — vse v modro-belo-zlatem soglasju. Pomemben tudi sočasen **štukaturni okras* pod mozaikom: polihr. *reliefi svetnikov v nišah.*

L: Cankar I/1 (2. izd. 1930, p. 80—81); EWA X (1965, t. 441), XIII (1967, t. 255 & 273); Spiro K. *Kostof:* The Orthodox Baptistery of Ravenna (NH-L: Yale UP 1965, »Yale Historical Publ.: Hist. of Art« 16); »US« 5 (1970, f p. 86—88 & 107).

~ **mavzolej Galle Placidie** (pri c. *S. Vitale*), centr. stavba s tlorisom v obliki grš. križa, sez. in okrašena najpozneje o. 450. Slavni **mozaiki* kažejo v kupoli s *4 simboli evangelistov* obdan *apokaliptični križ na nočnem nebu*, posutem z osmerokotnimi, proti sredini čedalje manjšimi zvezdami; v 4 poljih pod kupolo po 4 *dvojice apostolov* in ob njihovem vznožju *ptice ob posodah* resp. *vodnjakih žive vode.* V luneti nasproti vhoda **Sv. Lovrenc hiti k svojemu mučeništvu* (kot v starih hagiografijah *festínat ad martyrium*, levo omara [lat. *armarium*] in v njej z napisi zaznamovane knjige evangelijev: zgoraj *MARCVS* in *LVCAS*, spodaj *MATTEVS* in *IOANNES*), nad vhodom pa **Dobri pastir med ovcami.* — Tu sta shranjena → *sarkofag z jagnjetom božjim* (1. pol. V. st.) in → *sarkofag s tremi simboličnimi jagnjeti* (V. st.).

L: Cankar I/1 (2. izd., 1930, p. 65—68), I/3 (1929, p. 285—87); Jean *Gagé*, Le livre sacré et l'epreuve du feu (Th. Klauserjev zb., 1964 — L!). — Cf. G. *Bovini* (1950), F. W. *Deichmann* (1948), Ch. *Diehl* (1909), A. *Grabar* (G: Sk 1953), C.-O. *Nordström* (1953), C. *Ricci* (1914).

~ **nadškofijska kapela,** it. *Cappella arcivescovile* (*Arcivescovado*, tj. nadškofijska palača za stolnico, cf. s. v. *Museo dell'Arcivescovado*, infra) ali *oratorio di St'Andrea*, sez. za škofa Pietra II. (499—519). Na oboku mozaik: **štirje belo oblečeni angeli podpirajo disk s Kristusovim monogramom* (*I* in *X*), med angeli *simboli 4 evangelistov.* — V narteksu v spodnjem delu močno rest. mozaik *Christus militans* (stoji na levu in kači, na straneh odprte knj. napis *EGO SVM VIA* [in na drugi strani] *VERITAS ET VITA*).

L: cf. C. *Ihm* (1960, t. X/1), F. van der *Meer* (& C. *Mohrmann* 1959, repr. 230 & 502—07).

~ **San Giovanni Evangelista,** bazilika iz V. st., ki jo je dala sezidati Galla Placidia, obnovljena 1568 (takrat uničeni njeni mozaiki iz V. st.), rest. po 2. svet. vojni.

L: cf. C. *Ihm* (1960 — L!), R. *Krautheimer* (Harm 1965, t. 58 B & 60 A).

~ **Sant'Apollinare in Classe** (pribl. 5 km iz mesta, *in classis*, tj. v nekd. pristanišču), trila-dijska **bazilika*, zač. 533/36 (škof Ursicinus), nadaljevanje 538—45 za škofa Viktorja, posv. pa 549 škof *Maksimijan*; arkade nosijo stebri iz grš. marmorja, sicer pa je marm. okras izropal Sigismondo → *Malatesta* ter z njim okrasil svoj *Tempio Malatestiano* v → *Riminiju* (cf. ib. *San Francesco*). Najslavnejši med **mozaiki* pokriva apsido: zelena ravenska *pokrajina s pinijami*, *Sv. Apolinarij* v drži molivca *med 12 ovcami* (ki predstavljajo vernike), nad njim zmagoslavni in hkrati drugo parusio zaznamujoči *križ* (*99 zvezd* okrog njega naj bi po Dinklerju [cf. lit., infra] ustrezalo 99 angelom, ki bodo po → *Cirilu Jeruzalemskem* prisotni ob 2. Kristusovem prihodu); z medaljonskim portretom Kristusa na sečišču je ta križ obenem podoba Kristusa v prizoru → *Spremenjenja na gori* (ob njem levo golobradi *Mojzes* in des. bradati *Elija*, pod njim z ovcami predstavljeni *Peter*, *Janez Ev.* in *Jakob star.*). Mozaiki iz VII. st. kažejo med okni *4 ravenske škofe* (*Ursus*, *Ecclesius*, *Ursicinus*, *Severus*) in zgoraj na slavoloku *Kristusa med 4 apokalip-*

tičnimi znamenji (»kubistično oblikovani vol sv. Luke !); pod njimi *po 6 ovac, ki prihajajo iz obeh svetih mest*, pod palmama sta levo *Mihael* in pod njim *Matej*, des. pa *Gabrijel* in pod njim *Luka* (Mihael in Gabrijel sta vojaško oblečena, vsak ima v rokah práporec, na katerem beremo v 3 vrsticah grš. vzklik »trikrat svetemu bogu«: *HAGIOS, HAGIOS, HAGIOS*). — Cerkev hrani →*»sarkofag nadškofa Teodorja«* (o. 460/70), →*sarkofag dvanajstih apostolov* (V. st.) in →*sarkofag nadškofa Feliksa* (705/23).

L: EWA III (1960, t. 303), XIII (1967, t. 342); Erich *Dinkler:* Das Apsismosaik von S. Apollinare in Classe (K-Opladen 1964 [oc. Henri *Stern*, JbAC, 1965/66]); »Tesori d'arte cristiana« 6 (Bol 1966); »PKG« 3 (1968, t. 7); »US« 5 (1970). — Cf. J. *Beckwith* (1970), O. *Demus* (1969), C. *Ihm* (1960 — L!), F. van der *Meer* (1959); C.-O. *Nordström* (1953), G. *Schiller* (I 1966 [1969], repr. 348 & 405).

~ **Sant'Apollinare Nuovo,** triladijska **bazilika*, sez. o. 500, z zunaj poligonalno apsido na vzh. (v stari obliki po 1951 dkč. restavraciji). Na stenah srednje ladje slavni **mozaiki* iz 1. četrt. VI. st. v 3 pasovih: med okni in ravno kritim stropom *Kristusovo življenje* (na sev. steni njegovo *delovanje*, tip golobradega Jezusa, med prizori npr. *Kristus sodnik* med rdečim angelom na svoji des. in modrim na levi strani, ko ločuje ovce od kozlov; na juž. steni *pasijón* in *Vstajenje*, tip bradatega Kristusa), med okni *preroki in očaki*, nad arkadami stebrišč pa po 526 spremenjeni kompoziciji, v katerih sta iz Teodorikovega časa samo izhodišči (*ravensko pristanišče Classe* na sev. steni, *Teodorikova palača* na juž. steni) in cilja obeh sprevodov (*Marija z otrokom in 4 angeli* na sev. steni, *Kristus s 4 angeli* na juž.), medtem ko sta oba sprevoda (*22 devic* za *3 modrimi* na sev. steni in *26 mučencev* pod vodstvom *sv. Martina* na juž. steni) iz pozn. dobe, vsekakor spremenjena po 526, verj. ob uvedbi katol. kulta 560/70 (takrat patron sv. Martin; ime *St'Apollinare Nuovo* šele iz XIX. st.).

L: »Tesori d'arte cristiana« 6 (Bol 1966). — Cf. J. *Beckwith* (1970), G. *Bovini* (1961).

~ ***San Vitale,** z izjemo narteksa (prvotno tudi atrij) in olt. apside centr. stavba, oktogon s kupolo na tamburju, ki ga nosi 8 pilastrov (freske v kupoli iz poznega XVIII. st.): zač. še za škofa Eklezija (521—32), verj. še pred 532, v glavnem sez. za škofa Viktorja (538—45 — njegov monogram je na nakladih bogato okrašenih **kapitelov*), posv. 547 nadškof Maksimijan (znamenita arhitektura je bila za zgled palatinski kapeli Karla Vél., cf. s. v. *Aachen:* stolnica). Slavni sočasni **mozaiki* kažejo na spodnji strani slavoloka, ki vodi v prezbiterij, *15 medaljonov* (na temenu *Kristus*, ob straneh po *6 in 6 apostolov*, in spodaj *sv. Gervazij* in *Protazij*, po legendi sinova sv. Vitala in sv. Valerije); na oboku prezbiterija sredi bogato okrašenega »rajskega« ozadja *medaljon z jagnjetom božjim*, ki ga podpirajo *4 angeli*; v luneti na levi steni *Abraham sprejme tri angele* (des. *Abraham daruje Izaka*), levo *Jeremija*, des. *Mojzes sprejme postavo na gori Sinaj* in pod njim *Aron z dvanajstimi Izraelovimi rodovi* (nad Jeremijo *Janez z orlom*, nad Mojzesom *Luka z volom*); v luneti na nasprotni steni *Abelova in Melkizedekova daritev*, ob straneh *Mojzes na gori Horeb* in *Izaija* (nad Mojzesom *Matej z angelom*, nad Izaijo *Marko z levom*); v polkupoli apside mladostni *Kristus* (zlato obšita tunika, škrlaten plašč, v levici zvitek s 7 apokaliptičnimi pečati, desnica z mučeniško krono izprožena proti sv. Vitalu [*VITALIS*]; iz tal pod modro zemeljsko oblo, na kateri sedi, vro →*štiri reke paradiža*), ob Kristusu *Mihael* in *Gabrijel*, na des. škof *Eklezij* [*ECCLESIVS*] z modelom cerkve; spodaj najslavnejši kompoziciji, ki sta gotovo nastali 546/47, tj. do posvetitve cerkve (546 pa je Maksimijan postal škof), levo **Justinijan s spremstvom* (z napisom zaznamovan škof *Maksimijan*) in na nasprotni steni **Teodora s spremstvom*, na slavoloku apside pa levo *Jeruzalem* in des. *Betlehem*. — Tu →*sarkofag eksarha Izaka* (o. 400/410).

L: Cankar I/1 (1927 [1929]) & I/3 (1929); EWA I (1959, t. 384 & 411); »PKG« 3 (1968, t. I & 6); »US« 5. — Cf. A. *Grabar* (G: Sk 1953; L'âge d'or 1966, repr. 168—73), C. *Ihm* (1960 — L!), R. *Krautheimer* (Harm 1965, p. 169—70 & 338 — L!).

~ **stolnica,** it. *il Duomo* (iz V. st., toda prez. v 1. pol. XVIII. st.), v njej →*»sarkofag sv. Rinalda«* (sreda V. st.) in **ambon škofa Agnella* (556/59): v kvadratnih poljih simbolične živali, jagnjeta, pavi, jeleni, golobi, race in ribe.

L: EWA IX (1964, t. 65). — Cf. P. *Toesca* (Il Medioevo I, 1927, repr. 151 & 158).

~ **Teodorikov mavzolej,** it. *Mausoleo di Teodorico*, centr. stavba, sez. do 526 iz velikih kamn. klad s plitvo kupolo iz enega samega kosa istrskega kamna (premer 11 m).

L: »US« 5 (1970, f p. 93) ali 6 (1970, p. 13).

~ **Museo Civico.** Mdr. Tullia Lombarda 1525 naroč. **nagrobna soha Guidarella Guidarellija* (marmor).

L: »MdS« 73 (t. XII).

~ **Museo Nazionale**: pomembna z. slonokoščenih in keramičnih izdelkov, posebno še medalj.

L: Santi *Muratori:* Il R. Museo Nazionale di Ravenna (R 1937, »Itinerari« 63).

~ **Museo dell'Arcivescovado** (*Arcivescovado*, tj. *nadškofijska palača* za stolnico) hrani mdr. slavno → *Maksimijanovo katedro* (VI. st.).

ravenski sarkofagi: v nasprotju s star. rim. sarkofagi starokršč. dobe predstavljajo manjšo skupino (o. 50 sarkofagov) od V. st. dalje. Pripovedne prizore bolj in bolj zamenjujejo simbolične upodobitve. Med pomembnejšimi primeri v pribl. kronol. zaporedju npr. → *sarkofag škofa Liberija* (o. 400, S. Francesco), → *sarkofag eksarha Izaka* (o. 400/410, S. Vitale), → *sarkofag z jagnjetom božjim* (1. pol. V. st., mavzolej Galle Placidie), → *»sarkofag sv. Rinalda«* (sreda V. st., stolnica), → *»sarkofag nadškofa Teodorja«* (o. 460/70, St'Apollinare in Classe), → *sarkofag dvanajstih apostolov* (V. st., ib.), → *sarkofag s tremi simboličnimi jagnjeti* (V. st., mavzolej Galle Placidie), → *sarkofag nadškofa Feliksa* (705/23, St'Apollinare in Classe).

L: Karl *Goldmann:* Die ravennatischen Sarcophage (Str 1906, »ZKA« 47). — Cf. W. F. *Volbach* (1958 — L! [p. 77]).

Ravnikar, Edo (*Edvard*), (1907—....), slov. arh. in urbanist. R. v Novem mestu, štud. na Dunaju 1926—30, kot Plečnikov učenec v Lj, dipl. 1938, nato še krajši čas v → *Le Corbusierovem* ateljeju v Parizu. Od 1946 izr., od 25. III. 1958 redni prof. na odd. za arhitekturo Tehn. fak. v Lj. Od 1963 dopisni član JAZU. A: v Lj *MG* (1940), *Gozdarski inst.* (1947) in *Študentsko naselje* (1948), v Skopju *Prirodoslovna fak.* (1948), *grobišči* v Begunjah (1953) in na Rabu (1954), *upravno središče* v Kranju (1958), *stavba Ljudske pravice* (»*Kanarček*«, 1961) in *stanovanjski blok na Ferantovem vrtu* v Lj (dkč. 1967). — Dobil mdr. 1961 Prešernovo nagrado.

L: Ko je ko (1957); ULj (1957); Marijan *Mušič* (Arhitekt, 1959); *id.* (SBL, 9. zv., 1960, s. v.); ŠijanecS (1961); Marijan *Mušič* (ELU 4, 1966, s. v.); *id.* (EJ 7, 1968, s. v.); *id.* (UBJ, 1969 [izšlo 1970]). — Cf. B. *Pečar* (1970).

Raynal, Maurice (1884—1954), fr. lik. kritik in pisec o umetn., prijatelj Apollinaira, Picassa in drugih pomembnih umetnikov.

B: ‚*Laurens*' (L'Esprit nouveau [P], 1920); *Picasso* (Mn 1921 [fr. orig. 1921 v z. »Les Maîtres du Cubisme«]); *Modern French Painters* (NY 1928 [fr. orig.]); *Cézanne* (P 1936); *Cézanne* (P 1939 [mapa z 8 repr.]); *Jacques Lipchitz* (P 1947); *12 opere di Massimo Campigli* (Mi 1948); *Histoire de la peinture moderne* [*I*]: *De Baudelaire à Bonnard* (G: Sk 1949, uv Herbert Read, opombe Jean Leymarie, »P-C-H« 1 [cf. *HPM II—III*, pos. angl. izd. *History of Modern Painting*]); *Le Dix-Neuvième Siècle: Formes et couleurs nouvelles de Goya à Gauguin* (G-P-NY: Sk 1951, »Grands siècles«; angl. izd.: *The Nineteenth Century: New Sources of Emotion from Goya to Gauguin*); *Modern Painting* (G: Sk 1953); *Cézanne* (G-P-NY: Sk 1954, »Le Goût« 8).

Razbiti vrč (angl. *The Broken Pitcher*, fr. *La Cruche cassée*, hrv. *Razbijeni vrč*, nem. *Der zerbrochene Krug*), »moralističen« ik. m., prispodoba izgubljenega devištva. Up: npr. Greuze (oval, 1785, Louvre).

L: Pigler II (1956, p. 550); Kindler II (1965, repr. p. 759).

***Razbito** »**Upanje**«** (nem. *Die gescheiterte »Hoffnung«*), znamenita, simbolično pomenljiva slika C. D. → *Friedricha* (o, pl, 98 × 128 cm, 1821, Hamburg): ladja »Upanje« se je razbila ob ledenih skalah.

L: Kindler II (1965, repr. p. 465/66); »PKG« 11 (1966, t. 10 — L!). — Cf. L. *Eitner* (1955).

razbojnika (angl. *the two thieves*, fr. *les deux larrons*, nem. *die beiden Schächer*) na up. → *Križanja*, imen. → *Dizma* in → *Gesta*.

Razodetje sv. Janeza, zadnja knj. kršč. sv. pisma (abr. *Raz*). Cf. s. v. *Apokalipsa*.

Razpolovitev praznika (angl. *The Halving of Holidays*, fr. *Le Dédoublement des fêtes*, nem. *Die Teilung der Feiern*, srb. *Prepolovljenje praznika*), evang. ik. m. (Jan 7, 14) v biz. umetn.: Jezus uči v templju sredi šotorskega praznika (hebr. *sukkot*). Up: npr. *StS-i* v Gračanici in Dečanih, ikona iz XVII. st. (Bgd, Nar. muz.).

L: SSS (1966, p. 116 & 133).

razstava (angl. *the exhibition*, fr. *l'exposition*, it. *la mostra* in *l'esposizione*, nem. *die Ausstellung*, rus. *vystavka*, srb.-hrv. *izložba*). Poleg posebnih → *umetnostnih razstav* za razvoj novejše lik. umetn. pomembne tudi številne svet. razst. od 1851 dalje, zlasti v *Londonu* (1851), *Parizu* (1855; 1867; 1878; 1889; 1900; 1937), *Chicagu* (1893), *Barceloni* (1939), *New Yorku* (1939; 1964—65) in *Montrealu* (1967).

L: ‚Exhibitions' (EWA V, 1961 — L!); ‚Izložba' (ELU 3, 1964).

Razum (lat. *Intellegentia*) → *Véliki zmagoslavni voz cesarja Maksimilijana I.*

Razumnost, personifikacija → *Prudentia*

razvaline (angl. *the ruins*, fr. *les ruines*, it. *le rovine*, nem. *die Ruinen* [ali *Trümmer*]) kot ik. m. V srednjem veku so jih upodabljali razmeroma redko, kot neogibno ilustracijo svetopisemskega dogodka ali v simboličnem pomenu (usoda *sinagoge* na *bas-de-page* koledarja v → *Bellevillskem brevirju* o. 1325). Začenši s XV. st. je na podobah → *Rojstva* betlehemski hlev veli-

kokrat predstavljen kot slikovita razvalina (cf. infra), sicer pa je od tega časa dalje zlasti v it. slikarstvu videti razvaline v ozadju upodobitev (Mantegna, Moronijevi portreti, itd.). Od XVIII. st. se pojavljajo kot pogl. predmet slik (prim. sočasno urejanje parkov, mdr. *Schönbrunn* na → *Dunaju*) in predstavljajo tako rekoč ožjo zvrst krajine in vedute (zlasti Marco Ricci, G. P. Pannini, G. B. Piranesi, Hubert Robert — imen. *Robert des ruines*!), dokler v → *romantiki* še celó ne postanejo eden izmed najbolj priljubljenih motivov (C. D. Friedrich). Tudi v tej zvezi — razvaline kot pravo monumentalizirano, z mislijo o nedosegljivi v. minulosti poplemeniteno tihožitje tipa → *Vanitas* — smemo videti predhodnika v Jacobu van Ruisdaelu in njegovem *Židovskem pokopališču*.

L: H. *Vogel:* Die Ruine in der Darstellung der abendländischen Kunst (Kas 1948); H. P. *Müller:* Die Ruine in der deutschen und niederländischen Malerei des 15. und 16. Jahrhunderts (dis. [Hdl 1949], rkp.); Susanne *Heiland:* Die Ruine im Bild (dis. [Lpz 1953], rkp.); Pigler II (1956, p. 562—64 — L!). — Cf. J. *Bialostocki* (D 1966), W. S. *Heckscher* (dis. 1936), W. *Waetzoldt* (1928), P. *Zucker* (1968).

razvaline na upodobitvah Rojstva.

L: J. *Jajczay*, Quid significant ruinae et columnae in operibus artium, quae Christi nativitatem repraesentant (Regnum, 1942/43).

raženj (angl. *the gridiron*, fr. *le gril*, it. *la graticola*, nem. *der Rost*), rešetka, atribut več svetnikov (→ *Kristina*, → *Lovrenc*, → *Vincencij*).

L: EWA IV (1961, t. 106); »US« 7 (1968, repr. p. 49).

rdeč (lat. *ruber* in *rubeus*, angl. *red*, fr. *rouge*, hrv. *crven*, it. *rosso*, nem. *rot*, polj. *czerwony*, rus. krasnij). Rdeča → *barva* sodi med t. i. osnovne (njena komplementarna barva je zelena) in tople barve. Kot barva krvi in ognja je v ant. mitologiji barva → *Aresa* resp. → *Marsa*, v evr. srednjev. umetn. pa barva (božje) ljubezni). Z rdečo obleko (in modrim plaščem) je npr. običajno zaznamovana → *Marija*. Po odtenkih razločujemo npr. cinobrovo barvo, češnjevo rdečo (angl. *cherry-red*, fr. *rouge-cerise*, nem. *kirschrot*), indijsko rdečo, karminsko rdečo, krvavo rdečo (fr. *rouge-sang*, nem. *blutrot*), opekasto rdečo (angl. *brick-coloured*, fr. *rouge-brique*, nem. *ziegelrot*), živo rdečo barvo (angl. *bright red*, fr. *rouge vif*, nem. *knallrot*), itd.

L: F. von *Duhn*, Rot und tot (Archiv f. Religionswissenschaft, 1906); Eva *Wunderlich:* Die Bedeutung der roten Farbe im Kultus der Griechen und Römer (Gießen 1925); Réau I (1955, p. 72). — Cf. J. *Sauer* (1902 [1924, p. 220]).

rdeča krava brez madeža → *rufa vitula*

Rea (*Rhéa*) **Silvia,** mit. oseba, vestalka, mati → *Romula in Rema*. Up: verj. Jacopo Della Quercia (*relief* ene izmed obeh žena z otrokoma na njegovi *Fonte Gaia* v Sieni, 1409/19).

Read, *Sir* **Herbert** (1893—1968), angl. lik. in knj. kritik, pisec o umetn. in pesnik. R. v Yorkshiru kot kmečki sin, štud. na univ. v Leedsu, bil mdr. asist.-kustos v *Victoria & Albert Mus.* v Londonu (1922—31), prof. za um. zgod. na univ. v Edinburghu (1931—33), ur. *Burlington Magazine* (1933—39) in glasnik skupine → *Unit 1*. Poplemeniten (*Knight*) 1953; eden izmed častnih predsednikov *AICA*; med 14 (16) uredniki *Kindlers Malerei Lexikon*, itd.

B: *The meaning of Art* (L 1931; 3., rev. & razš. izd. 1951; zadnja izd. 1963); *Art Now: An Introduction to the Theory of Modern Painting and Sculpture* (L 1933; rev. & razš. izd. 1948; paperback ed. 1963); *Henry Moore, Sculptor: An appreciation* (L 1934); *Art and Industry: The principles of industrial design* (L 1934; 3., rev. izd. 1953); (izd., uv) *Surrealism* (L 1936); *Art and Society* (L-Trt 1937; 2. izd. L 1945); *Education through Art* (L 1943; 3., rev. izd. L ali NY 1958); (uv) *Henry Moore: Sculpture and Drawings, I* (L 1944; 4. izd. 1957), *II* (L 1955; 2. izd. 1965), *III* (L 1965); *The Future of Industrial Design* (L 1946); *The Grass Roots of Art* (L 1947); (uv) *Ben Nicholson, I: 1911—1948* (L 1948) & *II: 1948—1955* (L 1956); *Contemporary British Art* (Harm 1951, »Pelican Books« A. 250); *Art and the Evolution of Man* (L 1951); *The Philosophy of Modern Art: Collected Essays* (L 1952); *Anarchy and Order: Essays in Politics* (L 1954); *Icon and Idea: The function of art in the development of human consciousness* (L 1955); ‚*Gauguin: return to symbolism*' (25th AN Annual 1956, 1955); *The Art of Sculpture* (L ali NY 1956); *A Concise History of Modern Painting* (L 1959; slov. izd. [prev. Helena Menaše] *Zgodovina modernega slikarstva: od Cézanna do Picassa*, Lj: DZS 1969); ‚*Zakaj abstraktno*' (Lik. rev., 1961); *A Concise History of Modern Sculpture* (L 1964; tudi jugosl. izd., Bgd); *To Hell with Culture and other Essays on Art and Society* (L 1963); *The Origins of Form in Art* (L 1965).

L: Kunitz (1942); WWA (1962); IWW (1964). — Cf. P. *Guggenheim* (1960).

realizem je kot zg. slog sledil → *romantiki* in zaznamoval zlasti 2. pol. XIX. st. (→ *Courbet*, → *Barbizon*, → *slovenski slikarji*; etc.).

L: *varii auctores*, Realism (EWA! XI, 1966 — L!).

Réau, Louis (1881—1961), fr. um. zgodovinar, član *Inst. de France* (*Ac. des B.-A.*) in prof. na Sorboni, izredno plodovit pisec (specialna dela zlasti o fr. kiparstvu XVIII. st.); r. v Poitiersu, u. (80) v Parizu.

B: *Cologne* (P 1908, »Les Villes d'art célèbres«); *Peter Vischer et la Sculpture franconienne du XIVe au XVIe siècle* (P 1909, »Les Maîtres de l'Art«); *Les Musées de Saint-Pétersbourg* (P 1912); *Saint-Pétersbourg* (P 1913, »Les Villes d'art célèbres«); *L'Art russe, I—II* (P 1920—1922); *Mathias Grünewald et le*

Retable de Colmar (Nancy-P-Strasbourg 1920); *Colmar* (P 1920, »Coll. Memoranda«); *Correspondance de Falconet avec l'impératrice Catherine II* (P 1921); *Étienne-Maurice Falconet* (2 knj., P 1922); *L'Art français sur le Rhin au XVIIIe siècle* (P 1922); *Histoire de l'Expansion de l'Art français moderne: Le Monde Slave et l'Orient* (P 1924); *École allemande* (P 1925, »La Peinture au Musée du Louvre«); *Histoire de la Peinture française au XVIIIe siècle* (2 knj., P-Br 1925—1926); *L'Art français aux États-Unis* (P 1926); *Une dynastie de sculpteurs au XVIIIe siècle: Les Lemoyne* (P 1927, »L'Art français«); *Histoire de l'Expansion de l'Art français: Belgique et Hollande, Suisse, Allemagne et Autriche, Bohême et Hongrie* (P 1928): *Pays Scandinaves, Angleterre, Amérique du Nord* (P 1931): *Le Monde Latin* (P 1933); *Dessins de François Boucher* (P 1928); *La Gravure d'illustration en France au XVIIIe siècle* (P-Br 1928); *Lexique polyglotte des termes d'art et d'archéologie* (P 1928); *Catalogue de l'Art français dans les Musées russes* (P 1929); *La Bourgogne: La Peinture et les Tapisseries* (P-Br 1929, »Les Richesses d'art de la France«); *G. K. Loukomski: Son oeuvre de peintre et d'historien d'art* (P 1929); *Dictionnaire illustré d'art et d'archéologie* (P 1930); *Houdon: Biographie critique* (P 1930, »G. A.«); *L'Art romantique* (P 1930, »Coll. artistique Garnier«); (& Georges Loukomski) *Catherine la Grande, inspiratrice d'art et Mécène* (P 1930); *Correspondance artistique de Grimm avec Catherine II* (P 1932); *Vienne, Schönbrun et les abbayes d'Autriche* (P 1932, »Les Villes d'art célèbres«); (& Gustave Cohen) *L'Art du Moyen-Age et la civilisation française*' (L'Evolution de l'Humanité, P 1935); *L'Europe française au Siècle des Lumières* (P 1938; 2. izd. 1951); *La Peinture française du XIVe au XVIe siècle* (P 1939); *Un siècle d'aquarelle* (P 1942); *Histoire de la peinture au moyen-âge: La Miniature* (Melun 1946); *Le Rayonnement de Paris au XVIIIe siècle* (P 1946); *L'Art gothique en France* (n. izd., P s.a. [o. 1946?]); »*Nouvelle Encyclopédie illustrée de l'art français*«); *L'ère romantique: Les arts plastiques* (P 1949, ista z.); *J.-N. Pigalle* (P 1950, »Les Grands sculpteurs français«). *Basiligues et sanctuaires d'Italie* (P 1950, »Coll. Merveilles de l'art«); ‚*L'influence de la forme sur l'iconographie dans l'art médiéval*' (J. de Psychologie, 1951); *Encyclopédie de l'Art* (P 1951); *L'Art au 18e siècle en France: Style Louis XVI, 1760—1789* (P 1952, »Nouvelle Encyclopédie illustrée de l'Art français« 8); ‚*A Marble Statue of St. Barbara by Germain Pilon*' (AQ, 1952); **Dictionnaire polyglotte des termes d'Art et d'Archéologie* (P: PU 1953); **Iconographie de l'Art chrétien, I—III* (6 knj., P 1955—1959); *Fragonard: Sa vie et son oeuvre* (P 1956, »Les Grands maîtres de l'art français« 1); *Histoire du Vandalisme: Les Monuments détruits de l'Art français I—II* (P 1959).

L: S. *Damiron* (Bull. SHAF, 1961 — B!); Luc *Menaše* (Lik. rev., št. 2, 1961).

Rebeka in Eliezer pri vodnjaku (lat. *Potum dat Rebecca servo Abrahae ejusque camelis*), bibl. ik. m. (1 Mojz 24, 15—21): v Mezopotamiji, zunaj → *Nahorjevega mesta*, da Batuelova hči Rebeka piti Abrahamovemu najstar. hlapcu (ki ga je bil gospodar poslal iskat ženo za svojega sina Izaka) in njegovim 10 kamelam. Up: *miniaturi* v → *Dunajski Génezi* (f. 7 = p. 13—14, zač. VI. st.), Murillo (Prado), Piazzetta (Brera — prizor z nakitom, 1 Mojz 24, 22), v slov. umetn. F. Jelovšek (*freska* v kupoli, d. 1734, Lj [Kodeljevo], kapelica Codellijeve graščine Turn).

L: Pigler I (1956, p. 46—49); Réau II/1 (1956, p. 140—41); Keller (1968, p. 433).

Reber, Franz von (1834—1919), nem. um. zgodovinar, prof. (od 1863) in direktor (1875—1907) slikarskih galerij v Münchnu.

B: *Die Ruinen Roms und der Campagna* (1863; 2. izd. Lpz 1879); (izd., prev. & kom.) *M. Vitruvius Pollio: Zehn Bücher über Architektur* (Stu 1865); *Geschichte der Baukunst im Alterthum: Nach den Ergebnissen der neueren wissenschaftlichen Expeditionen* (Lpz 1867); *Kunstgeschichte des Altherthums* (ib. 1871); *Geschichte der neueren deutschen Kunst* (1876; 2. izd. 1884); *Kunstgeschichte des Mittelalters* (Lpz 1886); (& A. Bayersdorfer) *Klassischer Bilderschatz* (12 knj. tabel in ustrezni tekst, Mn 1889—1900); *Der karolingische Palastbau* (2 knj., Mn 1892, »Abh. Mn«); *Geschichte der Malerei vom Anfang des 14. bis zum Ende des 18. Jahrhunderts* (Mn 1894); (& A. Bayersdorfer) *Klassischer Skulpturenschatz* (2 knj., Mn 1900); ‚*Die Stellung der Hethiter in der Kunstgeschichte*' (SbMn, 1910).

Récamier, Jeanne-Françoise Bernard, *dame* (1777—1849), fr. lepotica, znana po svojem salonu, v katerem se je shajal umetniški in intelektualni Pariz. Up: Chinard, J.-L. David (→ *Madame Récamier*), Gérard (1802, Carnavalet), Gros (Zgb Str).

L: »US« 11 (1971, repr. p. 17, 20 & 21).

rečni bogovi, V grš. mitologiji npr. → *Ahelóos* in po oživljenju tudi → *Akis*. V kršč. umetnosti se rečni bogovi mdr. pojavljajo v prizorih → *Najdenje Mojzesa* in → *Krst v Jordanu* (→ *Jordan*).

L: Hunger (1955, p. 116); Pigler II (1956, p. 612 — cf. *Flußgott*); Olga Alice *Nygren*, Fluß, Flußlandschaft, Flußgötter (LCI II, 1970).

reddam populis labium electum, *ut invocent omnes in nomine Domini et serviant ei umero uno*, bibl. citat (Sof 3, 9: *Tedaj bom dal ljudstvu spet čiste ustnice, da bodo vsi klicali moje ime in mi služili v skupni vnemi*). Cf. s. v. *Apostolska vera* (Sofonija ob Mateju).

red hlačne podveze (angl. *the Order of the Garter*, fr. *l'Ordre de la Jarretière*, nem. *der Hosenbandorden*), viteški red, ki ga je 1349 ust. angl. kralj Edvard III. (patron sv. Jurij). Up: npr. Rafael (*Jurij v boju z zmajem*, Washington).

L: Réau III/2 (1958, p. 573 & 577).

Redig de Campos, Deoclecio, it. um. zgodovinar, muzealec v Vatikanu.

B: ‚*Il concetto neo-platonico cristiano nella Stanza della Segnatura*' (Illustrazione Vaticana, 1938); (& B. Biagetti) *Il Giudizio universale di Michelangelo* (C. d.

V. 1944); *Raffaello e Michelangelo* (R 1946); *Le Stanze di Raffaello* (F 1950, »Serie del Drago«; fr. izd. R 1951; 2. izd. R 1957); *Itinerario pittorico dei musei vaticani* (R 1954); ‚*La Madonna di Foligno di Raffaello*' (L. Bruhnsov zb., 1961); ‚*Discussione sul Manierismo*' (20. kongr. II, 1963); *Il Giudizio universale di Michelangelo* (Mi 1964); ‚*L'architecte et le constructeur de la Chapelle Sixtine*' (Ozingov zb., 1964); ‚*Das Porträt Michelangelos mit dem Turban von Giuliano Bugiardini*' (Einemov zb., 1965).

Redon, Odilon (1840—1916), fr. slikar in grafik (lito.), v. upodabljavec cvetlic, metuljev in melanholično fantastičnih motivov, ki ga povezujejo s sočasnim lit. simbolizmom in hkrati zidajo neke vrste most med romantiko in surrealizmom. R. v Bordeauxu, u. v Parizu. S: npr. *Molk* (*Le Silence*, 1911, MMA). G: npr. album lito. *Dans le rêve* (1879).

B: *À Soi-même: Journal* (*1867—1915*) (P 1922).

L: Dict peint mod (1954); Sven *Sandström:* Le Monde imaginaire d'Odilon Redon (Lund 1955); Roseline *Bacou:* Odilon Redon (2 knj., G 1956); Robert *Rosenblum* (EWA XI, 1966, s. v.). — Cf. K. *Berger* (1964), G. H. *Hamilton* (1967), J.-K. *Huysmans* (À rebours, 1894), A. *Mellerio* (vse), Th. *Reff* (1967), R. *Zeitler* (1966).

redovniki: *avguštinci* (pos. npr. *avguštinski kanoniki* in *bosonogi avguštinci* [it. *i Scalzi*]), → *benediktinci* (ust. 529), → *cistercijani* (ust. 1098 v Cîteauxu in 1115 v Clairvauxu), → *dominikanci* (ust. 1215), → *frančiškani* ali *minoriti* (ust. 1209, pos. npr. *kapucini*, cf. infra), → *jezuiti* (ust. 1540), *kamalduli* (ust. 1012), *kapucini* (ust. 1525), *karmeličani* ali *karmeliti* (ust. 1156), → *kartuzijanci* (ust. 1084), → *mercedariji* (potrditev 1235, ženska veja od 1265), → *premonstratenci* (ust. 1121), *salezijanke* (ust. 1610, *salezijanci* od 1855), *uršulinke* (ust. 1535), itd. — Viteški redovi: *ivanovci* ali → *johaniti* ali (pozn.) *malteški viteški red* (potrditev 1099), *templjarji* (ust. 1119, potrditev 1128, razpuščeni 1312), *nemški viteški red*.

Redslob, Edwin (1884—....), nem. um. in kult. zgodovinar. Delal je v raznih muz. (Nürnberg, Aachen, Bremen, Stuttgart) in v obd. pred nacizmom (1920—33) kot »prvi vladni svetovalec za um. zadeve« (*Reichskunstwart*) napredno vplival na um. politiko takratne Nemčije.

B: *Das Kirchenportal* (Jena 1909, »Deutsche Plastik« 1); *Alt-Dänemark* (Mn 1914, »Architektur u. Kstgewerbe des Auslandes« 2); ‚*Weimarer Maler im 19. Jahrhundert*' (Cic, 1914); *Deutsche Goldschmiedeplastik* (Mn 1922); ‚*Riemenschneiders Jugendstil und die Erfurter Kunst*' (Kchr, 1951); *Barock und Rokoko in den Schlössern von Berlin und Potsdam* (Bl 1954); ‚*Andreas Schlüter und die Plastik der Niederlande*' (ZfKw, 1955); *Richard Scheibe* (Bl 1955, »Die K. unserer Zeit« 9); ‚*Ein Kupferstich nach Michelangelo als Vorbild für Rembrandt*' (Blm, 1956); ‚*Erfurt als künstlerische Heimat Tilmann Riemenschneiders*' (F. Winklerjev zb., 1959).

L: zbornik: Edwin Redslob zum 70. Geburtstag: Eine Festgabe (Bl 1955 — B!).

red sv. Antona (fr. *Ordre de Saint-Antoine*, nem. *der Antoniusorden*), viteški red, ki ga je 1382 ust. Anton Bavarski, grof Hainauta in Holandske. Cf. s. v. *Mož s klinčki*. O cerkv. redu cf. s. v. *antoniti*.

red Zlatega runa (fr. *ordre de la Toison d'or*, nem. *Orden vom Goldenen Vlies*), viteški red, ki ga je v spomin na → *zlato runo* ust. burgundski vojvoda Filip Dobri (1429). Po smrti Karla Drznega ga je prevzela Avstrija, po smrti ces. Karla V. pa tudi Španija (tu in tam pomenil najvišji red).

L: cf. H. *Gerstinger* (1935).

refektórij (lat. *refectorium*, fr. *le réfectoire*, it. *il refettorio*, nem. *das Refektorium*, šp. *el refectorio*), samostanska obednica (v stavbah nem. viteškega reda imen. tudi *der Remter*).

Reff, Theodore (1930—....), amer. um. zgodovinar, *Assoc. Prof.* na newyorški *Columbia Univ.*

B: ‚*Cézanne and Poussin*' (JWCI, 1960); ‚*Cézanne's »Dream of Hannibal«*' (AB, 1963); ‚*The meaning of Titian's Venus of Urbino*' (Panth, 1963); ‚*The meaning of Manet's Olympia*' (GBA, 1964); ‚*New Light on Degas' Copies*' (BM, 1964); ‚*The Chronology of Degas' Notebooks*' (BM, 1965); ‚*Puget's »Gallic Hercules«*' (JWCI, 1966); ‚*Cézanne and Hercules*' (AB, 1966); ‚*Puget's Fortunes in France*' (R. Wittkowerjev zb. II, 1967); ‚*Redon's »Le Silence«: An iconographic interpretation*' (GBA, 1967); ‚*The Pictures within Degas' Pictures*' (Met Mus J, 1968); ‚*Some Unpublished Letters of Degas*' (AB, 1968); ‚*More Unpublished Letters of Degas*' (AB, 1969).

reformacija in protireformacija sta vsaka po svoje vplivali na razvoj lik. umetn. v → *šestnajstem st.* in → *sedemnajstem st.*: prva v odporu do čaščenja podob v skrajnih primerih z ikonoklazmom, druga s t. i. protireformacijsko umetn., ki so jo pospeševali zlasti → *jezuiti*. Najbolj neposredno se je protestantizem izrazil v grafiki in knj. ilustraciji (→ *ilustracije slovenskih protestantskih knjig*). Cf. s. v. *tridentinski koncil*.

L: Cankar III/2 (1951); H. K. von *Haebler:* Das Bild in der evangelischen Kirche (Bl 1957); A. *Krücke*, Der Protestantismus und die bildliche Darstellung Gottes (ZfKw, 1959); Schmidt IL (1962); Eugenio *Battisti*, Reformation and Counter Reformation (EWA XI, 1966 — L!); Von der Freiheit eines Christenmenschen: Kunstwerke und Dokumente aus dem Jahrhundert der Reformation (Bl 1967 [rk, Schloß Charlottenburg]). — Cf. F. *Stelè* (1951; 1965 [1966]), W. *Weisbach* (1921).

Régence, prehodno stilno obd. fr. umetnosti med dobo Ludovika XIV. (→ *Louis-quatorze*) in dobo Ludovika XV. (→ *Louis-quinze*), tj. 1715—1723.

REGENSBURG (fr. *Ratisbonne*), mesto ob Donavi na Bavarskem. Srednjev. jedro s številnimi, večidel v romanski dobi ust. cerkvami.

L: Felix *Mader:* Stadt Regensburg, I: Dom und St. Emmeram (Mn 1933, »Kstdenkmäler der Oberpfalz« 22); Hans *Dachs:* Regensburg: Geschichte und Denkmäler (Regensburg 1950); Walter *Boll:* Regensburg (Mn-Bl 1955, »Deutsche Lande, deutsche K.«); EWA VI (1962, stp 249—51 — L!).

~ **kamniti most** (*Steinerne Brücke*), eden izmed najstar. v Evropi, zač. 1135, v 2. svet. vojni poškodovan, pozn. rest.

~ **Allerheiligenkapelle** (*Kapela Vseh svetnikov* ob križnem hodniku *stolnice*, cf. infra), trikonhalna centr. stavba s kupolo na tamburju, z arhitekturo (o. 1150/60) sočasne *StS-e*, ki kot celota kažejo *nebeški Jeruzalem* (kapela prvotno nagrobna!), in kamn. *olt. miza.*

L: Reclam I (1959, p. 671); Georges *Duby:* L'Europe des cathédrales (G: Sk 1966, repr. p. 82); »US« 7 (1968, f p. 119). — Cf. A. *Grabar* (ib. 1958, p. 120—21), O. *Demus* (1968 — L!).

~ **Sankt Emmeram** v juž. delu mesta (*St. Emmerams-Platz*), nekd. benediktinska samostanska c. s 3 ohranjenimi kriptami. Notr. sta — z izjemo zah. dela, ki kaže stari videz in ima *lesen kasetiran strop* iz 1642 — preoblikovala 1731—33 brata → *Asam* (*freske* C. D. Asam). V Dionizijevem koru ostanki romanskih StS (*prizori iz legend sv. Petra* in *Dionizija Areopagita*). V v. olt. Sandrartova *Smrt sv. Emerama* (1679). V sev. ladji *nagrob.* 876 u. *kraljice Heme*, žene Ludovika Nemškega (o. 1280). V grobnici družine Thurn u. Taxis (*Thurn-und-Taxissche Gruftkapelle*) Danneckerjev marm. *Kristus* (1827 do 32, v glavnem Th. Wagnerjeva izvedba). — Zraven pomemben *križni hodnik* (sev. krilo še iz o. 1230), vključen v *Palais Thurn u. Taxis.*

L: H. *Röttger:* St. Emmeram zu Regensburg: ehemalige Benediktinerabteikirche (Mn 1952); Reclam I (1959); Echapasse (1963).

~ **Sankt Jakob,** t. i. *Schottenkirche*, romanska stebrna bazilika iz 2. pol. XII. st. z znamenitim **sev. portalom*, ki ima bogat in ikonografsko zelo mikaven figuralen plastični okras.

L: »US« 7 (1968, f p. 120—21). — Cf. Ad. *Goldschmidt* (1895), G. *Troescher* (1954).

~ ***stolnica Sankt Peter,** najpomembnejša bavarska gotska c., zač. sredi XIII. st., nadaljevana do o. 1520; 101 m vis. stolpa dkč. 1859—69, juž. čelo transepta dkč. 1881. V koru »*Sakramentshaus*« (Wolfg.-Roritzer o. 1493). P: na slopih sečišča s prečno ladjo **Marija* in **angel Oznanjenja* (→ *Erminoldov mojster* o. 1280), sredi ladje *nagrob.* z bron. likom klečečega *kard. vojvode Filipa Viljema* (post. 1606—11). — *Slikana okna* iz XIV. & XV. st. — Ob stolničnem križnem hodniku → *Allerheiligenkapelle* (cf. supra).

L: Karl *Zahn:* Der Dom zu Regensburg (Au 1929, »Deutsche Kstführer« 39); *id.*, Zur Baugeschichte des Domes in Regensburg... (WJb, 1930); Alois *Elsen:* Die Bildfenster des Regensburger Doms (Bl 1940); J. B. *Lehner:* Der Dom zu Regensburg (Regensburg 1952); Günter *Gall*, Zur Baugeschichte des Regensburger Domes (ZfKw, 1954, povzetek dis.); J. B. *Lehner* (Das Münster, 1958); Reclam I (1959).

***Regentinje zavetišča za starce v Haarlemu,** po izročilu 1664 nastala mojstrovina starega Halsa (o, pl, 170,5 × 249,5 cm, Haarlem). Za interpretacijo in lit. prim. geslo → *Regenti* (infra).

L: Kindler III (1966, repr. p. 43). — Cf. Luc *Menaše* (1960, p. 59—61).

***Regenti zavetišča za starce v Haarlemu,** poleg → *Regentinj* (supra) najbolj znamenita Halsova slika (o, pl, 172,5 × 256 cm), ki jo je stari mojster po izročilu naslikal l. 1664. Novejša lit. (cf. infra, P. J. *Vinken* in E. de *Jongh*) opozarja, da vse negativno mnenje o upodobljencih (resp. regentinjah), ki naj bi jih bil Hals takó »neusmiljeno razgalil«, izvira iz interpretacij ob prehodu iz XIX. v XX. st., ki samó po svoje odsevajo prevladujoče naturalistične težnje v sočasni književnosti.

L: G. D. *Gratama:* Regenten en Regentessen van het Oudemannenhuis (Den Haag 1943); P. J. *Vinke* & E. de *Jongh*, De boosaardigheid van Hals' regenten en regentessen (OH, 1963); »PKG« 9 (1970, t. 151 — L!). — Cf. (tudi s. v. *Hals, Frans*) W. *Lübke* (1876), A. *Philippi* (1901), A. *Riegl* (1902 [1931]), itd.

Regis idolatria → *Salomonovo malikovanje*

Registrum Gregorii, z. pisem papeža Gregorija I. Vél. (cf. s. v. *Mojster trierskega »Registrum Gregorii«*).

Regola delli cinqve ordini dell'architettvra, Vignolov znameniti učbenik »prave« arhitekture (1. izd. 1562), ki je pomembno pomagal utrditi veljavo t. i. → *stebrnih redov* v evr. stavbarstvu.

L (cf. s. v. *Vignola*): SchlosserL (1964).

Regteren Altena, Johan Quirijn van (1899—....), hol. um. zgodovinar, prof. za zgod. srednjev. in novejše umetn. na univ. v A'damu (*Kunsthistorisch Instituut*). R. v A'damu, prom. 1935 na univ. v Utrechtu z dis. o risbah Jacquesa de Gheyna.

B: ‚*Quelques remarques sur Rembrandt et la Ronde de Nuit*' (17. kongr., 1955); ‚*Niederländisches im jungen Dürer*' (F. Winklerjev zb., 1959).

L: Wie is dat (1956).

Regul (lat. *Regulus*, it. *Regolo di Lucca*), kršč. svetnik (1. IX.), škof v Afriki, potem puščavnik v Italiji, kjer so ga obglavili vojaki ostrogotskega kralja Totile; patron Lucce, → *kefalofor*. Up: npr. *relief mučeništva* v timpanu portala na pročelju katedr. v Lucci (1230-a leta).

L: Mille Santi (1931, p. 558—59); Réau III/3 (1959, p. 1141—42).

REICHENAU, nekd. otok na Bodenskem jezeru pri Konstanzi (Baden, ZRN), šele v novejši dobi povezan z obrežjem, pomembno srednjev. samostansko središče (cf. infra). Oberzell: nekd. samostanska c. *St. Georg:* triladijska bazilika s središčnim stolpom, nizkim transeptom, kvadratnim korom na vzh. in polkrožno apsido na zah. Na bazilikalnih stenah znamenite, z meandrom obrobljene otonske **StS-e* (zadnja četrt. X. st.), ki kažejo *Kristusove čudeže:* na sev. steni *Ozdravljenje obsedenca pri Gerasi*, *Ozdravljenje vodeničnega*, *Pomiritev viharja na Genezareškem jezeru* in *Ozdravljenje sleporojenega*, na juž. steni pa predvsem 3 obujenja, *Obujenje mladeniča iz Naima*, *Obujenje Jairove hčere* in *Ozdravljenje krvotočne žene*, naposled *Obujenje Lazarja*. Niederzell: nekd. samostanska c. *St. Peter u. Paul*. V apsidi 1900 odkrite StS-e (o. 1120[—30]): *Kristus v mandorli med simboli evangelistov* (*Majestas Domini*), *cerkv. patronoma in kêruboma*, spodaj *apostoli* na prestolih in pod njimi stoječi *preroki*.

L: Reclam N II (1958 [1960]); K. *Martin:* Die ottonischen Wandbilder der St. Georgskirche Reichenau-Oberzell (Konstanz 1961, »Reichenau-Bücherei« 2); EWA VI (1962, stp 261 — L!). — Cf. O. *Demus* (*1968 — L!), A. *Knoepfli* (1961 — L!).

»**reichenauska šola**«, po samostanskem središču na otoku → *Reichenau* imen. miniatorsko središče, ki naj bi bilo najpomembnejše v okviru → *otonske umetn.* in v katerem naj bi mdr. nastali → *Geronov kodeks*, → *Codex Egberti*, → *Evangeliar Otona III.* v Münchnu, posebno znamenita → *Bamberška apokalipsa* in → *Perikope Henrika II.* »Šolo« resp. njene rkp. je povezal W. Vöge, na otok Reichenau pa jo je 1901 lokaliziral A. Haseloff, kateremu so se mdr. pridružili G. Swarzenski, Ad. Goldschmidt in A. Boeckler. V novejšem času so zač. o takem pomenu Reichenaua resno dvomiti. — Po napačno domnevanem avtorju → *Evangeliarja Otona II. ali III.* v Aachnu, Liutharju (donatorju ali pisarju!), so pos. razločevali tudi t. i. *Liutharjevo skupino* (*Liuthargruppe*).

L: Walter *Gernsheim:* Die Buchmalerei der Reichenau (Mn 1934, dis.); C. R. *Dodwell* & D. H. *Turner:* Reichenau Reconsidered: A Re-Assessment of the Place of Reichenau in Ottonian Art (L 1965, »Warburg Inst. Surveys« 2 [oc. Janet *Backhouse*, BM, 1967]); — Cf. P. *Bloch* (1956), A. *Boeckler* (1925; 1961), Ad. *Goldschmidt* (1928), A. *Haseloff* (1901), H. *Jantzen* (1947 [1959]), A. *Knoepfli* (1961, pos. p. 413—15 — L!), H. *Schrade* (1958), W. *Vöge* (1891).

Reichlich, Marx (o. 1460/65—o. 1520), tirolski slikar, r. verj. v Novacelli pri Briksnu, se učil pri Friedrichu Pacherju in sprejemal pobude Michaela Pacherja. S: v Novacelli pri Briksnu, Lj (*triptih*, d. 151[3?]), na Dunaju (table iz Marijinega življenja, npr. *Obiskovanje*, Öst. Mitt.), itd.; med atr. tudi *Portret kanonika Angrerja* (d. 1519, Ferdinandeum — cf. s. v. *Mojster Angrerjevega portreta*).

L: Erich *Egg*, Marx Reichlich: der Meister des Angrerbildnisses (ZfKw, 1960). — Cf. V. *Oberhammer* (1970), N. *Rasmo* (1949; 1950; 1955).

Reichmann, Felix (1899—....), avstr. um. zgodovinar, prom. 1923 na Dunaju.

B: *Gotische Wandmalerei in Niederösterreich* (W 1925).

Reifenberg, Adolf (1899—....), nem.-izrael. (ž.) pisec o umetn., r. v Berlinu; po študiju agrikulturni kemik.

B: *Architektur und Kunstgewerbe im alten Israel* (W-Lpz 1925); *Palästinensische Kleinkunst* (Bl 1927, »BKA« 31); *Denkmäler der jüdischen Antike* (Bl 1937); *Ancient Jewish Coins* (Jerusalem 1940; 2. izd. ib. 1947); *Ancient Hebrew Arts* (NY 1950); *Ancient Hebrew Seals* (L 1950).

L: UJE 9 (1943).

Reifenberg, Benno (1892—1970), nem. lik. kritik, žurnalist in književnik, 1911—14 štud. um. zgod. v Ženevi, Münchnu in Berlinu, prijatelj Wilh. → *Hausensteina*.

B (lik. umetn.): *Vermeer van Delft* (1922); *Karl Hofer* (1924); (& W. Hausenstein) *Max Beckmann* (Mn 1949); *Das Abendland gemalt* (1950).

L: Kunisch (1965, s. v.).

REIMS (stari rim. *Durocortorum*), mesto v fr. pokrajini *Champaigne*.

~ ***katedr. Notre Dame,** ena izmed treh klas. fr. katedr. XIII. st.; v njej so kronali fr. kralje. Zač. 1211, kor do 1241; **zah. pročelje* do 1280 sez. do 2. nadstr. z »rožo«. Dolžina zunaj 149 m (znotraj 139), transept širok 61 m (49,5), viš. srednje ladje 38 m, celotna površina 6650 m². Po slavnem → *labirintu* izpričani arhitekti Jean d'Orbais, Jean le Loup, Gaucher de Reims in Bernard de Soissons. Izredno pomemben kiparski okras: na zah. pročelju v timpanih krogovičje s slikanimi okni, sicer pa na srednjem portalu (na čelu *Marijino kronanje*) levo soha, ki jo po → *Vögeju* imenujemo *mož z Odisejevo*

glavo (o. 1220) in znani **sv. Jožef* (»reimska« delavnica o. 1240), des. pa kot skupina **Obiskovanja* Marija in Elizabeta (na klas. antiko navezujoča delavnica o. 1220/30) in iz *Marije* (»amienska« delavnica o. 1230) in smehljajočega se **angela* (*Ange au sourire*, »reimska« delavnica o. 1240) sest. *Oznanjenje*; na čelu lev. portala *Križanje*; na čelu des. portala *Kristus med angeli z Arma Christi*. Na sev. pročelju transepta na gl. portalu (*Portail des Saints*) na delilnem tramu *papež Kalist*, v timpanu *prizori iz legend sv. Remigija* (*saint Rémy*) *in Nikazija* (*saint Nicaise*), mdr. spodaj levo **Mučeništvo sv. Nikazija* (o. 1220); na levem portalu (*Portail du Jugement dernier*, prav tako o. 1220) na delilnem tramu *le Beau Dieu*, v timpanu *Poslednja sodba*, na podbojih spodaj pa **apostoli* (na klas. antiko navezujoča delavnica o. 1220/25); zgoraj ob »roži« oblečena *Adam* in *Eva* (pred 1233) in kot »*Philippe Auguste*« znana soha kralja (pred 1233, vzor za → *Bamberškega jezdeca*). Ob »roži« na juž. pročelju transepta, ki nima portalov, *Sinagoga* (o. 1225) in *Eklezija* (o. 1230). Povsem izjemoma je tudi notr. stran zah. pročelja okrašena s sohami v 7 vrstah niš (po 1251), med bibl. in evang. osebami znana skupina *Melkizedeka in Abrahama* (t. i. *Vitezovo obhajilo* ali *La Communion du Chevalier*). — *Slikana okna* samo delno ohranjena iz XIII. st.: mdr. v »roži« na zah. pročelju v središču *Marijina smrt*, v 1. krogu okrog nje 12 *apostolov*, nato 24 *angelov z glasbili*, itd.

L: Paul *Simon:* La grande rose de la cathédrale de Reims (Reims 1911); Cankar II/2 (1933); Panofsky Ren (1960); EWA V (1961, stp 639—40 — L!). — Cf. L. *Bréhier* (1920), W. M. *Hinkle* (1965), L. *Lefrançois-Pillion* (1928), É. *Mâle* (1927), E. *Panofsky* (1927), H. *Reinhardt* (1963 — L!), W. *Sauerländer* (*1970 — L!), P. *Vitry* (s. a. [1915—20]), W. *Vöge* (1958).

Reinach, Salomon (1858—1932), fr. (ž.) arheolog in um. zgodovinar. Prof. v Parizu, zaslužen direktor muz. v *Saint-Germain-en-Laye*, polihistor in izredno plodovit pisec; član *Inst. de France*. Med njegovimi številnimi priročniki v žepnem formatu je bil v široki javnosti posebno popularen splošni pregled iz l. 1904 (zdaj povsem zastarel).

B: *Exploration scientifique de la Tunisie* (3 knj., P 1884—1888); (& E. Pottier) *La nécropole de Myrina* (2 knj., P 1886—1888); *Répertoire de la statuaire grecque et romaine, I—IV* (P 1897—1910); *Répertoire de vases peints grecs et étrusques, I—II* (P 1899—1900); *Apollo: Histoire générale des arts plastiques* (P 1904, »Ars una«; 19. izd. P 1952; slov. prev. [Janez Dokler]: *Apolon: Splošna zgodovina likovne umetnosti*, Lj 1957); *Répertoire de peintures du moyen âge et de la renaissance (1280—1580), I—VI* (P 1905—1923); *Tableaux inédits ou peu connus: tirés de collections françaises* (P 1906); ‚*La Tristesse de Mona Lisa*' (BMF, 1909); *Répertoire de reliefs grecs et romains, I—III* (P 1909—1912); ‚*L'Homme au verre de vin*' (RA, 1910); *Répertoire de l'art quaternaire* (P 1913); *Répertoire de peintures grecques et romaines: Avec 2720 gravures* (P 1922).

L: DULC IV (1962). — Cf. A. *Michaelis* (1906).

Reinach, Théodore (1860—1928), fr. (ž.) arheolog, polihistor, brat prejšnjega; 1888 ust. *Revue des études grecques*, ur. *GBA* (1905—28).

B: (& Hamdy Bey) *Une nécropole Royale à Sidon* (P 1892); ‚*La nécropole royale à Sidon*' (GBA, 1892—96); *L'Histoire par les monnaies: Essai de Numismatique ancienne* (P 1902); etc.

Reiner, Václav Vavřinec (1684—1743), češ. baročni slikar. Iluzionistične stropne freske (e. g. → *Praga: Černinský palác*).

Reiners, Heribert (1884—1960), nem. um. zgodovinar. Dela s področja obrenske in zahodnošvic. umetn.

B: *Die Kölner Malerschule* (M. Gladbach 1925, »Mngr. zur Gesch. der christlichen K.« 5).

Reinhardt, Hans (1902—....), švic. um. zgodovinar, univ. prof. v Baslu in direktor tamk. *Historisches Mus.*

B: *Holbein* (P 1938; angl. izd. L-Trt 1939); ‚*Bemerkungen zum Spätwerk Hans Holbeins des Älteren*' (ZSAKg, 1954/55); ‚*Die Madonna des Bürgermeisters Meyer von Hans Holbein dem Jüngeren*' (ib.); ‚*Das Datum des Toten Christus von Hans Holbein dem Jüngeren*' (ib., 1960); *Das Basler Münster* (3. izd., Ba 1961); *La cathédrale de Reims: Son histoire, son architecture, sa sculpture, ses vitraux* (P: PU 1963).

Reinhart, Oskar (1885—1965), švic. um. zbiralec v → *Winterthurju*.

L: E. *Hanfstaengl*, Oskar Reinhardt 80 Jahre (Panth, 1965).

Reinle, Adolf, švic. um. zgodovinar, prof. za srednjev. umetn. na univ. v Zürichu. Z → *Gantnerjem* avtor 4 knj. obsegajoče *Kunstgeschichte der Schweiz* (Frauenfeld 1936—62), delno že v 2. izd. (cf. lit.).

B: *Kunstgeschichte der Schweiz, IV: Die Kunst des 19. Jahrhunderts* (Frauenfeld 1962); ‚*Neue Gedanken zum St. Galler Klosterplan*' (ZSAKg, 1963/64); ‚*Switzerland*' (EWA XIII, 1967); *Kunstgeschichte der Schweiz, I: Von den helvetisch-römischen Anfängen bis zum Ende des romanischen Stils* (Frauenfeld 1968 [= 2. izd. Gantnerjeve knj. iz 1936]; ‚*Die Rotonde im „Chorscheitel*'' (Discordia concors: Festgabe f. Edgar Bonjour, Ba-Stu 1968).

Reinwaldt, Janez Mihael (1669—1740), slov. slikar. R. v Škofji Loki, akt. v Lj, tu 1723 za pričo pri poroki Franca → *Jelovška*. S: npr. »čudodelna« slika *Smrt Frančiška Ksav.* (1715, Radmirje [Straže] pri Gornjem gradu), *Janez*

Nepomuk spoveduje češ. kraljico (d. 1731, Spodnja Draga pri Stični, c. sv. Tomaža), tudi *Avtp.* (s pozn. napisom, NG).

L: SteskaS (1927); NG II (1957, št. 6); A. *Cevc* (SBL, 9. zv., 1960, s. v. — L!); Barok na Slovenskem (Lj 1961 [rk]); A. *Cevc* (ELU 4, 1956, s. v.); E. *Cevc* (LRazgl, XV, 1968).

Reiss, Franc Krištof (u. 1711), kipar in rezbar v Mrb, s svojimi olt. nastavki na koncu razvoja »zlatih« olt. XVII. st. R. v Lipnici (Liegnitz na avstr. Štajerskem), 1688 se v Mrb oženil z vdovo po kiparju Janezu Schoyu (postal s tem očim Janeza Jakoba → *Schoya*) ter prevzel njegovo delavnico. P: od kamn. plastike (3 sohe in okrasne kartuše) za portal žičke kartuzije pri Konjicah ohranjen *Sv. Bruno* (1687, Mrb, Pokrajinski muz.), sicer pa časovno točno opredeljen tudi *olt. Frančiška Ksav.* v baročni kapeli c. na Ptujski gori (1690).

L: Sergej *Vrišer* (SBL, 9. zv., 1960, s. v. — L!); VrišerB (1963); Cevc SU (1966, p. 103); Sergej *Vrišer:* Baročno kiparstvo na slovenskem Štajerskem (Mrb 1967 [rk]); »ArS« 1 (1967, t. 20—21). — Cf. F. *Stelè* (Ptujska gora, 2. izd. 1966, p. 40—41), S. *Vrišer* (ZUZ, 1957).

Reiter, Johann Baptist (1813—1890), avstr. slikar poznobidermajerskih portretov in žanrskih motivov.

L: Alice *Strobl:* Johann Baptist Reiter (W 1963).

rejonizem, avantgardna smer mod. slikarstva v Rusiji pred 1. svet. vojno. Njen utemeljitelj → *Larionov* je — izhajajoč iz Signacovega slikarstva in kubističnega razčlenjevanja objektov — začel krajine in človeške like razstavljati v žarkaste diagrame ter z njimi prešel v dosledno → *abstraktno umetn.* Sámo ime te kratkotrajne smeri po fr. besedi *le rayon* (žarek), tj. *rayonizem* ali dosledno fonetično *rejonizem.*

Rekkesvinth, zahodnogotski kralj (649—72, sam vladal od 653 dalje). Cf. infra & s. v. *Codex Vigilanus.*

Rekkesvinthova votivna krona, z napisom *Reccesvinthus Rex Offeret* zaznamovan, dragocen, bizantinsko vplivan zlatarski izdelek (zlato, biseri in dragi kamni, sreda VII. st., Madrid, Mus. Arquelógico Nacional [prej Pariz, Mus. de Cluny]), ki so ga skupaj z drugimi votivnimi kronami našli 1858 v Guarrazarju (Fuente de Guarrazar) pri Toledu v nekem duhovniškem grobu.

L: EWA V (1961, t. 61); »UF« 12 (1967, repr. 248); »US« 6 (1970, f p. 22).

relief (fr. *le relief*, it. *il rilievo*, nem. *das Relief* ali *die erhabene Arbeit*), vrsta → *kiparstva*, pri kateri je oblikovana telesnost vezana na ploskev. Po stopnji izbočenosti delimo ploskoviti relief (fr. *bas-relief*, it. *basso rilievo*, nem. *Flachrelief*) in visoki relief (fr. *haut-relief*, it. *alto rilievo*, nem. *Hochrelief*). Če so liki vdolbeni v ploskev, gre za poglobljeni relief (fr. *relief dans le creux* ali *en creux* ali *en cuvette*, it. *incavato*, nem. *versenktes Relief*). Relief se je od zač. kiparstva uveljavljal v vseh kiparskih materialih, zlasti seve v arhit. plastiki in kot kiparski okras notr. opreme. Prim. razna → *vrata.*

L: cf. Iz. *Cankar* (Uvod 1926), W. *Messerer* (1959), A. *Schmarsow* (1899).

***relief hrvatskega kralja,** najbolj znan spom. starohrv. umetn. (apnenčast kamen, 104 × 65 × × 12 cm, XI. st., Split, krstilnica katedrale). Kralj s krono na glavi sedi na prestolu, drži z levico vladarsko jabolko, z des. roko pa križ. Levo od kralja stoji dostojanstvenik, vladarju ob nogah leži v pravi proskinezi podložnik, zgornji del reliefa pa izpolnjuje → *pleteninasta ornamentika.* Krona je kot znano podobna tisti, ki jo nosi neki zetski kralj v Stonu (v tamk. cerkvici sv. Mihajla: *StS* iz 2. pol. XI. st.).

L: Zgodovina narodov Jugoslavije, I (Lj 1953, p. 211, repr. 12 za p. 208); Duško *Kečkemet* (ELU 2, 1962, p. 601, tudi f); EWA XIV (1967, stp 917); L'Art en Yougoslavie (P 1971 [rk], št. 233, tudi f). — Cf. Lj. *Karaman* (e. g. 1924/25; 1930; 1943; 1952), M. *Kašanin* (1939, t. 8), V. *Molè* (Lj 1965, p. 219—20 & 233), mdr. tudi F. *Stelè* (Umetn. zap. Evrope 1935, f p. 171), etc.

reliefno okrašeni timpani *romanske in gotske dobe:* posebno pomembni v Franciji, med njimi iz XII. st. zlasti v → *Toulousu* (St.-Sernin: *Porte Miégeville* iz 1100/1118), v *Perrecy-les-Forges* (o. 1120), → *Moissacu* (zdajšnji juž. portal o. 1120/30), → *Vézelayu* (nad srednjim vhodom iz narteksa v ladjo o. 1130), → *Autunu* (o. 1135), → *Beaulieu-sur-Dordogne* (o. 1130/40) in → *Conquesu* (o. 1130/40) in naposled → *Chartresu* (*Kraljevski portal* iz 1145/55: levo *Vnebohod*, des. *Marija in Kristusova mladost*, v sredi pa *Majestas Domini*). Iz XIII. st. npr. na juž. pročelju transepta v *Chartresu* (*Poslednja sodba* 1205/15) in sev. pročelju transepta v → *Reimsu* (*Poslednja sodba* o. 1220), v → *Strasbourgu* (npr. *Marijina smrt* o. 1230), → *Bambergu* (npr. *Poslednja sodba* na *Knežjem portalu* 1235/40) in na juž. pročelju transepta pariške *Notre-Dame* (*legenda sv. Štefana*, zač. 1257).

L: Cankar II/1 (1931, repr. 68, 70—71, 74), II/2 (1933, repr. 135, 143, 146); »US« 7 (1968, repr. p. 20, 26—27, 40, 44, 84, 106, 120, 122, 178, 232, 238, 249), 8 (1968, repr. p. 15, 32, 34, 57); »MdS« 74 (t. VI—VII, IX—X), 88 (t. I, V—VI, XIII), 89 (t. I, IV, VIII), 91 (t. V, X).

relikviarij, posoda, skrinjica ali drugače oblikovano hranišče čaščenih in »čudodelnih« → *relikvij*. Med dragocenimi, umetnostno pomembnimi relikviariji npr. (cf. infra) → *lipsanoteka v Brescii*, → *kupolasti relikviarij iz Hocheltena*, *relikviarij sv. Ludovika* v zakladnici pariške katedr. Notre-Dame, Berninijeva *Cathedra Petri* v Petrovi c. v Rimu, itd.

L: »US« 5 (1970, f p. 54—55, 72, 125), 7 (1968, f p. 22, 69, 96, 126—27, 154), 8 (1968, p. 100 & 220). — Cf. J. *Braun* (1940), J. *Flis* (1908, p. 87—91).

relikviarij pravega križa → *stauroteka*

relikviarij sv. Andreja → *Egbertova skrinjica*

***relikviarij Treh kraljev,** pomemben zlatarski izdelek (o. 1190/1230, delavnice → *Nikolaja iz Verduna*, Köln, katedr.), skrinja s *Poklonom kraljev*, *Krstom v Jordanu*, *Bičanjem* in *Križanjem* na obeh krajših stranicah pa z *apostoli* pod polkrožnimi in *preroki* pod deteljičastimi loki na obeh daljših straneh. **Preroki* verj. mojstrovo lastnoročno delo iz o. 1190.

L: SwarzenskiR (1954 — L!); EWA VI (1961, t. 388) & X (1965, t. 316).

***relikviarij (v obliki glave) papeža Aleksandra** (→ *Aleksander I.*), zlatarski izdelek XII. st. (glava iz pozlačenega srebra, emajlne oči; s poldragimi kamni, emajlnimi podobami itd. okrašen podstavek iz pozlačenega bakra, 1145, Bruxelles), dar opata → *Wibalda* samostanu v Stavelotu, atr. → *Godefroidu de Claire* iz Huya.

L: SwarzenskiR (1954, repr. 359); »US« 7 (1968, f p. 96). — Cf. H. *Keller* (1939).

relikviarij z 12 apostoli in zodiakálnimi znamenji, slonokoščena škatlica (bamberško delo X. st.), katere 3 strani hrani Bayerisches Nat.-Mus. v Münchnu (MA 174—176), četrto (2. krajšo) z znamenjema tehtnice in škorpijona pa nekd. Kaiser-Friedrich-Mus. (št. 33). Apostoli so razvrščeni v interkolumnijih med izmenoma okroglimi in štirioglatimi stebri, v arhivoltah nad njimi pa jih spremljajo zodiakalna znamenja.

L: cf. W. *Messerer* (1952), L. *Voelkl* (1963, p. 244 & 272, repr. 60 p. 265).

relikvije. Za relikvije »v pravem in ožjem pomenu« veljajo v krščanstvu ostanki svetniških teles, v širšem pomenu pa razni predmeti, s katerimi je bil svetnik v kaki zvezi (obleka, knjige, orodje, ki ga je uporabljal ali ki so ga z njim mučili). Med »pravimi« relikvijami razločujemo *večje relikvije* (lat. *reliquiae maiores seu insignes*), kot so célo telo svetnikovo ali imeniten del telesa (glava, roka, noga, velika kost, srce, jezik), in *manjše relikvije* (lat. *reliquiae exiguae*), ki jih smejo verniki tudi doma imeti ali pobožno s seboj nositi. Za najsvetejše relikvije pa veljajo ostanki križa, na katerem je bil → *Kristus* križan, t. i. *instrumenta passionis Dominicae* (trnova krona, sulica, žeblji, cf. s. v. *Arma Christi*) in kapljice Kristusove krvi (e. g. na Riemenschneiderjevem olt. v Rothenburgu o. d. T.). Cf. supra s. v. *relikviarij*.

L: Friedrich J. *Pfister:* Der Reliquienkult im Altertum (2 knj., Gießen 1909—1912, »Religionsgeschichtliche Versuche u. Vorarbeiten« 5); Franc *Ušeničnik:* Katoliška liturgika (2., rev. & razš. izd., Lj 1945, p. 431—36); Réau I (1955, p. 353, 364—65, 391—409 — L!); Oleg *Mandić:* Leksikon judaizma i kršćanstva (Zgb 1969, s. v.). — Cf. S. *Beissel* (1890—1892), A. *Grabar* (1943—1946), etc.

Rembrandt, s celim imenom *Rembrandt Harmenszoon van Rijn* (1606—1669), najpomembnejši hol. umetnik XVII. st., eden izmed največjih ustvarjalcev vseh časov, enako tehten slikar in grafik (jedk.). R. 15. jul. v Leidenu kot sin posestnika mlina, u. 4. okt. v A'damu, pokopan v tamk. *Westerkerk*. Po 7-letni lat. šoli 1620 vpisan na univ. v Leidenu, v nasl. 3 letih učenec Jacoba van Swanenburgha v Leidenu in pol leta pri Pietru → *Lastmanu* v A'damu, ki mu je posredoval slikarstvo → *Elsheimerja* in caravaggistov (po nekaterih virih XVII. st. naj bi mu bila učitelja tudi leidenski portretist Joris van Schoten in Jacob Pynas v A'damu); 1625 samost. mojster v Leidenu, od 1631/32 (verj. od konca 1631 dalje) v A'damu, 1633 zaroka in 1634 poroka z bogato Saskio van Uylenburgh (u. 1642), 1639 nakup hiše v *St. Anthonisbreestraat* ali *Jodenbreestraat* (v ž. četrti), 1640 materina smrt, 1641 r. sin Titus (prvi 3 otroci rano u.), o. 1643—49 mu gospodinjila Geertje Dircks, od o. 1649 dalje pa Hendrickje Stoffels (1654 r. njuna hčerka Cornelia), v 1650-ih letih naraščanje denarnih težav in 1661 preselitev na Rozengracht, 1662 u. Hendrickje, 1668 se Titus poročil in kmalu nato u. OPUS: več kot 400 nedvomno lastnoročnih slik (o), o. 300 jedk., o. 1500 ohranjenih risb. Snov: portreti, med njimi skoraj 100 samost. in podrejenih avtp. v o, grafiki in risbah, bibl. in evang., zg. in mit. prizori, v manjši meri tudi krajine in nekaj — v jedru nesamost. — tihožitij. Razvoj: nenehno eksperimentiranje takó s slikarsko tehniko kot pos. v oblikovanju svetlobe (vsestransko poglabljanje caravaggiovsko-elsheimerjevskega »chiaroscura«, ki sčasoma postane voljno sredstvo, zaznamujoče modelovo psiho in občutje sploh), sicer pa postopen prehod iz natančnega opisovanja in prevladujočih hladnih barv v širokopotezno naslikana videnja in topel, z rdečo in

zlato rumeno barvo nasičen kolorit. S: Leiden: *Kamnánje sv. Štefana* (les, d. 1625, Lyon), *Muzikantska družina* (z avtp. potezami, d. 1626, neznano kje), *Jezus očisti tempelj* (les, d. 1626, Puškin), *Balaam in njegova oslica* (les, d. 1626, Cognacq-Jay), *Tobija in Ana s kozico* (les, d. 1626, Rijksmus. [last baronice Bentinck-Thyssen, Pariz]), *Beg v Egipt* (les, d. 1627, Tours, Mus. des B.-A.), *Pavel v ječi* (les, d. 1627, Stuttgart), *Samson in Dalila* (les, d. 1628, Dahlem), *Jeremija toži nad razdejanjem Jeruzalema* (les, d. 1630, Rijksmus.), *Predstavitev v templju* (les, d. 1631, Mauritshuis), *Prerokinja Ana* (*Umetnikova mati pri branju Biblije*, les, d. 1631, Rijksmus.), *Portret mladega moža pri pisanju* (d. 1631, Eremitaža); A'dam: 1. skupinski portret — **Anatomija dr. Tulpa* (d. 1632, Mauritshuis), *Orientalec* (d. 1632, MM), *Orientalec z žezlom* (les, d. 1633, Alte Pin.), *Dvojni portret zakoncev* (d. 1633, Boston ISG), *Ladjedelec z ženo* (d. 1633, Buckingham), *Smehljajoča se Saskia* (les, d. 1633, Dresden), pasijónski cikel za niz. namestnika Frederika Hendrika (1633—39: *Snemanje s križa*, les, *Postavljanje križa* [z avtp.], *Vnebohod*, d. 1636, *Vstajenje*, les [prej pl], d. 1639, *Polaganje v grob* [z avtp.], dkč. 1639, vse Alte Pin.), *Saskia v profilu* (les, o. 1633/34, Kassel), *Neverni Tomaž* (les, d. 1634, Puškin), *Saskia kot Flora* (d. 1634, Eremitaža), *Maerten Soolmans* in *Oopjen Coppit* (celopost. portreta, oba d. 1634, Pariz, Robert de Rothschild), *Ozija postane gobav* (les, d. 1635, Chatsworth), *Ganimedova ugrabitev* (d. 1635, Dresden), *Abraham daruje Izaka* (d. 1635, Eremitaža), *Saskia kot Flora* (1635, Nat. Gall.), na motiv → *Izgubljeni sin* navezujoči »prešerni« *Avtp. s Saskio na kolenih* (o. 1635/36, Dresden), **Danaa* (d. 1636, Eremitaža), **Oslepitev Samsona* (d. 1636, Städel) kot najbolj izrazit primer baročnih teženj, *Zastavonoša* (d. 1636, Pariz, Élie de Rothschild), *Mož v »poljski« noši* (les, d. 1637, Washington), *Angel zapušča Tobijo* (les, d. 1637, Louvre), *Samsonova poroka* (d. 1638, Dresden), *Kristus se prikaže Mariji Magdaleni* (les, d. 1638, Buckingham), med krajinami (njihov zač. 1636/38) *Pokrajina z obeliskom* (d. 163[8 ali 9?], Boston ISG), *Umetnikova mati* (»*Prerokinja Ana*«, les, d. 1639, Ksthist. Mus.), *Celopost. portret moža pred vrati* (d. 1639, Kassel), *Avtp. s ptičem* (*bobnarico*, les, d. 1639, Dresden), *Avtp. za balustrado* (d. 1640, Nat. Gall. — prim. 1639 dat. *graf. list*, infra), *Sunamkin odhod* (d. 1640, V. & A.), *Manuetova daritev* (verj. naslikal Jan Victors in Rembrandt samó dkč., d. 1641, Dresden), *Nicolaes van Bambeeck* (d. 1641, Bruxelles) in *Agatha Bas* (d. 1641, Buckingham), *Cornelis Claesz. Anslo z ženo* (d. 1641, Dahlem), *David se poslavlja z Jonatanom* ali *David se spravi z Absalomom* (les, d. 1642, Eremitaža) in — ob koncu obd., v katerem je Rembrandt bil tudi vodilni portretist amsterdamskega meščanstva — 2. skupinski portret, znamenita **Nočna straža* (d. 1642, Rijksmus.); v 1640-ih letih, ko sicer dominira grafika, *Kristus in prešuštnica* (d. 1644, Nat. Gall.), *Sveta družina z angeli* (d. 1645, Eremitaža), *Sveta družina* (z naslikanim okvirom in zaveso, les, d. 1646, Kassel), *Zimska pokrajina* (*Zamrznjeni kanal*, les, d. 1646, ib.), *Suzana s starcema* (les, d. 1647, Dahlem) in **Kristus z učencema v Émavsu* (les, d. 1648, Louvre); v 1650-ih letih *Mož z zlato čelado* (o. 1650, Dahlem) *Avtp.* (d. 1650, Washington [Widener Coll.]), *Kralj David* (les, d. 1651, New York, Louis Kaplan), *Dekle, ki sloni na oknu* (d. 1651, Stockholm), *Avtp.* (d. 1652, Ksthist. Mus. [v. dunajski]), *Nicolaes Bruyningh* (d. 1652, Kassel), **Aristotel ob Homerjevem doprsju* (d. 1653, MM), posebno virtuozno naslikani **Jan Six* (d. 1654, A'dam, Six-Stichting), *Star. žena v naslonjaču* (d. 1654, Eremitaža), **Betsabeja po kopeli* (d. 1654, Louvre), **Odrti vol* (les, d. 1655, ib.), *Avtp.* (les, d. 1655, Ksthist. Mus. [iz z. Mendelssohn]), *Putifarjeva žena obtožuje Jožefa* (d. 1655, Dahlem, očitno lastnoročna različica Washington, prej Eremitaža), *Titus pri pisanju* (d. 1655, Rotterdam), *Žena v vodi* (d. 1655[ali 1654], Nat. Gall.), t. i. »*Poljski jezdec*« (o. 1655, Frick), druga »anatomija« in 3. skupinski portret — **Anatomija dr. Deymana* (d. 1656, Rijksmus.), **Jakobov blagoslov* (d. 1656, Kassel), *Hendrickje v odprtih vratih* (o. 1656/57, Dahlem), *Avtp.* (d. 1657, Edinburgh [last Duke of Sutherland]), *Star. žid z bareto* (o. 1657, Nat. Gall.), *Hendrickje kot Flora* (o. 1657, MM), *Avtp.* (d. 1658, Frick), *Jupiter in Merkur pri Filemonu in Báukidi* (les, d. 1658, Washington), *Avtp.* (d. 1659, Washington [Mellon Coll.]), *Mojzes s tablama* (d. 1659, Dahlem), *Jakobov boj z angelom* (o. 1659, ib.), *Aman in Asuer pri Esteri* (d. 1660, Puškin), *Petrova zatajitev* (d. 1660, Rijksmus.), *Avtp.* (d. 1660, MM), *Avtp. pred slikarskim stojalom* (d. 1660, Louvre), **Avtp. pred svetlim ozadjem* (o. 1660, Kenwood), **Avtp. v podobi sv. Pavla* (d. 1661, Rijksmus.), *Evangelist Matej* (d. 1661, Louvre), *Portret mladega Žida* (d. 1661, Montreal, Mrs. William Van Horne — model za pozn. Kristuse), *Črnca* (d. 1661, Mauritshuis), **Zarota Batavijcev: Prisega* ali »*Claudius Civilis*« (*Julius Civilis*, 1661 in pozn., Stockholm), 4. skupinski portret — **Staalmeesters* (d. 1662 [nepristno 1661], Rijksmus.), *Portret smehljajočega se moža* (d. 1662, St. Louis), *Homer narekuje pisarju* (d. 1663, Mauritshuis), *Friderik*

Rihel na konju (d. 1663, Nat. Gall.), *Avtp.* (o. 1664, Uffizi), *Gerard de Lairesse* (d. 1665, Lehman), → *Amanov padec* (ali *1 Kralj 26*), *Jeremias de Decker* (les, d. 1666, Eremitaža), *Lucretia* (d. 1666, Minneapolis), **Izak in Rebeka* (→ »*Židovska nevesta*«, o. 1666, Rijksmus.), *Družinski portret* (o. 1668, Braunschweig), *Mož s povečevalnim steklom* in *Žena z nageljčkom* (MM), *Simeon v templju* (1669, Stockholm), *Avtp. smejočega se umetnika* (*Rembrandt in Terminus*, Wallraf), z letnico 1669 dat. *avtoportreta* (Nat. Gall. in Mauritshuis). — G (d. 1628—1665): *Prodajalec strupa za podgane* (d. 1632), *Usmiljeni Samariján* (d. 1633), *Vrnitev izgubljenega sina* (d. 1636), po srečanju z Rafaelovim portretom → *Baldassare Castiglione* oblikovani, na njegovo renesančno shemo oprti avtp. »*Rembrandt met vederbaret*« (d. 1639 — prim. naslikani *Avtp.* iz 1640, supra), pozn., ko tudi grafika postane nezamenljivo izrazno sredstvo, pa na stari plošči H. Seghersa ostvarjena **Pokrajina s tremi drevesi* (d. 1643), slavni **Stogoldinarski list* (*Honderdguldensprent*, o. 1642/45), t. i. **Faust* (1652/53), posebno pomembni, v več »stanjih« znani kompoziciji **Trije križi* (d. 1653) in **Ecce Homo* (d. 1655), naposled kot zadnji jedk. *Žena s puščico* (d. 1661) in po naročilu nastali portret *Jan Antonides van der Linden* (d. 1665). — Učenci: v Leidenu sodel. Jan Lievensz, prvi učenec (od 1628) Gerrit Dou, za njim Issac de Jouderville, Jacques des Rousseaux; v A'damu Jacob Adr. Backer, Ferd. Bol in Govaert Flinck (o. 1631—35), Gerbrandt van den Eeckhout, Carel Fabritius (najpomembnejši) in Samuel van Hoogstraten (o. 1635—45), Barent Fabritius in Nicolaes Maes (o. 1650), končno Aert de Gelder (o. 1660). — Kakor so Rembrandtovi prijatelji (vsi znani tudi po njegovih portretih) bili kalvinci (Jan Corn. Anslo), remonstranti (Johannes Uyttenbogaert) in židje (Menasseh ben Israel, kateremu je ilustr. njegovo 1655 izd. knj. → *Piedra gloriosa o de la estatua de Nebuchadnesar*), takó Rembrandt tudi v ustvarjanju ob vseh svojih specifičnih hol. prvinah ni poznal ozkih meja: kot se je posredno in direktno oplajal tudi ob ant. in it. virih (čeprav ni nikdar potoval v tujino, ker sta mu kozmopolitski A'dam in njegova bližnja okolica zadoščala), kot je bil prvi evr. umetnik, ki je brez predsodkov in s simpatijami up. Žide, takó so tudi njegovi meceni (med zadnjimi Sicilijanec don Antonio Ruffo iz Messine), učenci in posnemovalci sestavljali pravo mednar. občestvo. — Največ njegovih nadvomnih slik hrani *Dahlem* (25), za katerim se zvrsté *MM* (23 & 1 posojilo), *Eremitaža* (22), *Nat. Gall.* (20), *Rijksmus.* (najpomembnejše: 16 & 2 posojili), *Louvre* in *Kassel* (po 16), *Washington* (15), *Mauritshuis* (11), *Alte Pin.* (10), *Dresden* (8), *Boston FA* (7 & 3 posojila), *Ksthist. Mus.* (7), *Stockholm* in *Puškinov muz.* v Moskvi (po 6), *Wallace* (5), itn.

L: Eugen *Rentsch:* Der Humor bei Rembrandt (Str 1909, »SdK« 110); HdG VI (1915); J. C. *Van Dyke:* Rembrandt and his school (NY 1923); S. *Rosenthal*, Neue Deutungen von Historienbilder aus dem Rembrandtkreis (Jb. f. Kw., 1928); A. P. *Laurie:* The brushwork of Rembrandt and his school (L 1932); J. L. A. A. M. van *Rijckevorsel:* Rembrandt en de traditie (Rtt 1932); Otto *Benesch*, Rijn (ThB XXIX, 1935 — L!); W. A. *Visser 't Hooft:* Rembrandt et la Bible (Neuchâtel 1947; nem. izd.: *Rembrandts Weg zum Evangelium*, Z 1955; angl. izd. L 1957); H. *Roosen-Runge*, Zur Rembrandt-Forschung (ZfKg, 1950 — L!); T. de *Vries*, Die drei Lebensstufen des Rembrandt van Rhijn (Aufbau, 1956); S. *Mikuž*, De profundis (NSd, 1956); E. R. *Meier:* Rembrandt (No 1958); Susanne *Heiland* & Heinz *Lüdecke:* Rembrandt und die Nachwelt (Drm 1960); Hall Por (1963); Egbert *Haverkamp-Begemann* (EWA XI, 1966, s. v. — L!); Luc *Menaše* (ELU 4, 1966, s. v.); Fritz *Erpel:* Die Selbstbildnisse Rembrandts (W-Mn 1967); Alte Pinakothek München, Katalog III: Holländische Malerei des 17. Jahrhunderts (Mn 1967); K. *Bauch* (Kindler V, 1968, s. v.); Christian *Tümpel:* Studien zur Ikonographie der Historien Rembrandts (dis., Hmb 1968); *id.*, Ikonographische Beiträge zu Rembrandt: Zur Deutung und Interpretation seiner Historien (Jb. der Hamburger Kstmlgn., 1968); B. *Haak:* Rembrandt: zijn leven, zijn werk, zijn tijd (A 1968; angl. izd.: *Rembrandt: His Life, His Work, His Time*, NY 1969; nem. izd. K 1969); J. A. *Emmens:* Rembrandt en de regels van de kunst (Utr 1968, »Orbis artium« 10); R. H. *Fuchs:* Rembrandt en Amsterdam (Rtt 1968); L'opera pittorica di Rembrandt (Mi 1969, uv Giovanni *Arpino*, kat. Paolo *Lecaldano*, »CA« 33); Rembrandt 1669/1969 (A 1969 [rk, Rijksmus.]); Lionello *Puppi:* Rembrandt (Lj 1969, prev. Maks Veselko, »Biseri umetnosti«); Christian *Tümpel*, Studien zur Ikonographie der Historien Rembrandts: Deutung und Interpretation der Bildinhalte (Nkj, 1969 [dis., cf. supra]); E. *Haverkamp-Begemann*, The Present State of Rembrandt Studies (AB, 1971 — L!). — Cf. M. V. *Alpatov* (1963), K. *Bauch* (1933; 1960; *1966: itd.), O. *Benesch* (1935; 1947; 1948; 1949; *1954—1957; 1957; pon. izb. I), J. *Bialostocki* (1957 [D 1966]; 1966), V. *Bloch* (1937), W. *Bode* (*1895—1905 itd.), W. *Boeck* (1953; 1962), K. G. *Boon* (1963), T. *Borenius* (1942 [1952]), A. *Bredius* (1935 [1937; *1969]), K. *Clark* (1966), A. Ch. *Coppier* (1917 itd.), H. von *Einem* (1950; 1952), M. *Eisler* (1918), H. *Fraenger* (1920), D. *Frey* (1956; 1959), M. J. *Friedländer* (1923, »Propyläen-Kg.«), J. *Gantner* (1944; 1966), E. H. van *Gelder* (1946), H. *Gerson* (1952; 1961; *1968 — L!), G. *Glück* (1922), H. van *Hall* (1936—1949), R. *Hamann* (1906 [1920]), E. *Hanfstaengl* (1949), W. *Hausenstein* (1926), J. S. *Held* (1965), Th. *Hetzer* (II 1957), A. de *Hevesy* (1936), A. M. *Hind* (1912 [1923]), C. *Hofstede de Groot* (*1906 itd.), J. *Jahn* (1958), H. *Kauffmann* (1920), G. *Knuttel* (1956), W. *Krönig* (1965), F. *Landsberger* (1947), N. *MacLaren* (1960), W. *Martin* (1923/24; 1936; 1949), Émile *Michel* (1887/89?; 1893), C. *Müller-Hofstede* (1952), L. *Münz* (1939/40; *1952 itd.), C. *Neumann* (1902 [1922]; 1927), E. *Panofsky*

(OH, 1933), W. *Pinder* (1943), C. *Ricci* (1918), A. *Riegl* (1902 [1931]), C. *Roger-Marx* (1960), A. *Rosenberg* (1901 [1906]), J. *Rosenberg* (1948 [*1964]; & S. *Slive* 1966), H. M. *Rotermund* (vse), D. A. *Rovinskij* (1890; 1914), F. *Saxl* (1924), W. *Scheidig* (1962), F. *Schmidt-Degener* (1928; 1950), *Schöne* (Bl 1954), W. von *Seidlitz* (1895), F. *Servaes* (1926), G. *Simmel* (1917), S. *Slive* (1953; 1964; 1965), H. W. *Singer* (1906 [1910]), W. *Sumowski* (1956; 1957/58), V. V. *Štech* (1957), W. R. *Valentiner* (1905; 1908; 1921 [1923]; 1957), C. *Vosmaer* (1868 [1877]), H. van de *Waal* (1964; 1969), W. *Weisbach* (1926; 1928), Ch. *White* (1962; 1965; 1968; 1969), F. *Wickhoff* (1906), A. von *Wurzbach* (1886 itd.).

Renders, Émile, belg. pisec o umetn., um. ljubitelj, ki je v polemiki o vlogi Huberta in Jana van Eycka in pos. njunem deležu na → *Gentskem olt.* sploh zanikal Huberta kot zg. osebo.

B: *La Solution du problème van der Weyden-Flémalle-Campin* (2 knj., Bruges 1931); *Hubert van Eyck: personnage de légende* (P-Br 1933); (& F. Lyna) ‚*Deux Découvertes relatives à Van der Weyden*' (GBA, 1933); *Jean van Eyck: son oeuvre, son style, son évolution et la légende d'un frère peintre* (Bruges 1935); *Jean van Eyck et le Polyptique: Deux Problèmes Résolus* (Br 1950).

Rendić, Ivan (1849—1932), hrv. dalmatinski kipar, v mladosti slavljen kot največji jugosl. kipar, od 1921 dalje živel na Braču v čedalje večji revščini, u. (82) v bolnici v Splitu. P: številni javni spom., npr. v Zgb *Andrija Kačić-Miošić* (1891, Ilica) in *Petar Preradović* (1893—94, Trg bratstva i jedinstva), nagrobniška plastika (npr. na Mirogoju v Zgb) in portreti.

L: D. *Kečkemet* (ELU 4, 1966, s. v. — L!).

René I. Dobri (fr. *René Ier le Bon*), (1409—1480), vojvoda anžuvinski, grof Provanse (1434—80) in formalno neapeljski kralj, sin → *Ludovika II. Anžuvinskega* in → *Jolande Aragonske*, svak fr. kralja Karla VII., mecen in pesnik, avtor → *Knjige o zaljubljenem srcu.* Up: N. Froment (*Triptih z Gorečim grmom*, 1475/76, Aix-en-Provence, katedr. Saint-Sauveur).

L: cf. E. *Chmelarz* (1890), O. *Smital* (& E. *Winkler* 1926).

renesančni portret v Italiji. Med najpomembnejšimi predstavniki v slikarstvu → *Pisanello*, → *Mantegna*, → *Piero della Francesea*, → *Botticelli*, → *Ghirlandajo*, → *Antonello da Messina*, Giov. → *Bellini*, → *Leonardo da Vinci*, → *Rafael*, → *Tizian*, → *Lotto*, → *Parmigianino*, → *Bronzino*, → *Salviati*, → *Tintoretto* in → *Paolo Veronese*.

L: cf. J. *Alazard* (1924 — L!), J. *Pope-Hennessy* (1966), K. *Woermann* (1906).

renesansa (fr. *la renaissance*, it. *il rinascimento*), »preporod«, predvsem preporod ant. duhá in umetn., pos. ime enega izmed v. zg. slogov evr. umetn., ki se je izoblikoval po → *romaniki* in → *gotiki* in pred → *barokom*, v skladu z občim družbenim in pa kult. razvojem (*humanizem*) zlasti v Italiji XV. in XVI. st. (→ *italijanska renesansa*, → *zgodnja renesansa*, → *visoka* in → *pozna renesansa*). Drugod v Evropi, kjer je bilo ant. izročilo mnogo skromnejše, npr. v nem. deželah in Franciji, uporabljamo termin »renesansa« v glavnem samó za XVI. st. (→ *severna renesansa*). Izjemo predstavlja → *nizozemsko slikarstvo* XV. st., katerega empirično pridobljeni → *realizem* pomeni najtehtnejšo vzporednico it. renesančni umetn. z njenimi kar znanstvenimi težnjami po pravilnem upodabljanju → *akta* (→ *anatomija*), prostora (→ *perspektiva*) in ant. spomenikov. Morfološko stilno predstavljajo renesančne umetnine na splošno → *plastični slog*. Gl. predstavniki so v Italiji → *Brunelleschi*, → *Donatello*, → *Masaccio*, → *Mantegna*, → *Botticelli*, → *Leonardo da Vinci*, → *Michelangelo*, → *Rafael*, → *Tizian* in → *Tintoretto*, na Nizozemskem Jan van → *Eyck*, → *Rogier van der Weyden*, Hugo van der → *Goes*, → *Bosch* in Pieter → *Bruegel star.*, v nem. deželah → *Dürer* in → *Holbein ml.*, v Franciji → *Fouquet*. — Po razmeroma skromni lit. o lik. umetn. v antiki in srednjem veku pomeni renesansa prvo v. obdobje pisanja o umetn. (→ *življenjepisci umetnikov.*)

L: Marle Icon I—II (1931—1932); R. *Kaufmann:* Der Renaissancebegriff in der deutschen Kunstgeschichtsschreibung (Winterthur 1932, »Schweizer Beitr. zur Kg« 1); *Cankar III/1—2 (1936—1951); W. K. *Ferguson:* The Renaissance in Historical Thought: Five Centuries of Interpretation (Bo-NY 1948); *Panofsky Ren (1960 — L!); T. *Helton* (izd.): The Renaissance: A Reconsideration of the Theories and Interpretations of the Age (Madison [Wis.] 1961); 21. kongr. II (1963); SchlosserL (1964); Luc *Menaše* (ELU 4, 1966, s. v. — L!); ‚Renaissance' (EWA XII, 1966 — L!); Robert E. *Wolf* & Roland *Millen:* Geburt der Neuzeit (Ba-Ba 1968, »K. im Bild«; slov. prev. [Helena Menaše] *Rojstvo novega veka*, Lj 1969, »Umetn. v slikah«). — Cf. F. *Baumgart* (1963), A. *Chastel* (& R. *Klein* 1963), T. *Cox* (1933), D. *Frey* (1929), E. H. *Gombrich* (1966), C. *Neumann* (1934), A. *Philippi* (1912), A. von *Salis* (1947), M. *Wundram* (1970), etc.

Reni, Guido (1575—1642), it. slikar (grafik in kipar), prvák bolonjske šole, eklektičen klasicist, odličen risar. R. v Calvenzanu pri Bologni, se učil pri D. Calvaertu in L. Carracciju, vplival pa nanj tudi Caravaggio; u. v Bologni (66). Očitek, da je prazen in sladkobno gladek, velja za pozn. dela (podobe *Kristusa*, *Kleopatre* in rim. *Lukrecije* v številnih variantah). S: npr. *Samsonovo zmagoslavje* (*S. z oslovsko čeljustjo*, o. 1611, Bologna), **Pokol nedolžnih otrok* (o. 1611, ib.), **Aurora* (stropna freska, 1613, Rim, Pal. Pallavicini-Rospigliosi, Casino Pallavicini

[»Casino dell'Aurora«], salon), *Štirje letni časi* (1615/20, Ksthist. Mus.), *Mladi Bákhos* (1615/20, Pitti), *Krst v Jordanu* (1623?, Ksthist. Mus.), *Atalanta in Hipomenes* (o. 1625, Capodimonte), *Sv. Hieronim* (o. 1635, Ksthist. Mus.).

L: Art in Italy: 1600—1700 (1965 [rk, Detroit]); Micahel *Levey* (EWA XII, 1966); »CA« 48 (1971 — L!). — Cf. M. von *Boehn* (1910), V. *Costantini* (1928), C. *Gnudi* (& G. C. *Cavalli* 1954 & *1955 — L!), O. *Kurz* (1937; 1942), F. *Malaguzzi-Valeri* (1929).

Renoir, (Pierre-)Auguste (1841—1919), fr. slikar (grafik in kipar), eden izmed v. predstavnikov fr. impresionističnega slikarstva, najbolj znan po svojih čutno občutenih ženskih aktih. R. v Limogesu kot sin revnega krojača, v Parizu od četrtega leta starosti; sprva, od 13. leta dalje, se preživljal s poslikavanjem porcelana. Kot slikar najprej pod Courbetovim vplivom, z Monetom navzoč pri »rojstvu« impresionizma (*La Grenouillère*, več slik), slikal impresionistično do o. 1880. Pomemben tudi kot portretist, krajinar in slikar tihožitij. S (vsega o. 6000 slik, največja z. v → *Merionu*): *V krčmi matere Anthony* (*Chez la mère Anthony*, d. 1866, Stockholm), *Jules Le Coeur v Fontainebleaujskem gozdu* (d. 1866, São Paulo), *Pont des Arts v Parizu* (o. 1867, New York, zas. z.), *Diana* (d. 1867, Washington [= model Lise]); *Lise* (d. [18]67, Essen [prvo delo, ki že razločno kaže osebni slog]), *Bazille pred slikarskim stojalom* (d. [18]67, Louvre), *Poletje* (*Lise*, 1868, Berlin, Nationalgal.), *Klovn* (1868, Kröller-Müller), *Sisley in njegova žena* (1868, Wallraf), *Drsanje v Bois de Boulogne* (d. 1868, Basel, R. von Hirsch), **La Grenouillère* (1869, Stockholm), *Sprehod* (d. [18]70, New York, F. Spingold), *Kopalka* (d. 1870, São Paulo), *Alžirka* (*Odalisque*, d. [18]70, Washington), *Claude Monet pri branju knjige* (1872, Pariz, A. Sachs), *Monet slika v svojem vrtu v Argenteuilu* (1873, Hartford), *Travnik* (d. 1873, New York, S. Kramarsky), *Claude Monet pri branju časnika* (o. 1874, Sorel-Mussel, Michel Monet), **La Loge* (d. 1874, Courtauld), *Portret Alfreda Sisleya* (o. 1874, AIC), *Victor Chocquet* (o. 1875, Fogg; 1876, O. Reinhart), *Claude Monet* (d. [18]75, Louvre), **Akt v soncu* (1875/76, ib.), *Pot, ki se vzpenja skozi visoko travo* (o. 1876/78, Louvre), **Gugalnica* (*La Balançoire*, d. [18]76, ib.), *Le → Moulin de la Galette* (d. [18]76, ib.; manjša *inačica* d. 1876, New York, J. H. Whitney), *Deklica s škropilnico* (d. [18]76, Washington), *Umetnikov atelje, rue Saint-Georges* (1876, Buenos Aires, Antonio Santamarina), *Avtp.* (o. 1876, Fogg), *Madame Henriot* (o. 1877, Washington), *Eugène Murer* (o. 1877, New York, I. Haupt), *Madame Charpentier s hčerkama* (d. [18]78, MM), **Po prigrizku* (d. [18]79, Städel), *Nabiralke školjk* (*Pêcheuses de moules à Berneval*, d. 1879, Merion), *Dekle z mačko* (*Angèle*, d. 1880, Williamstown), *Portret Paula Cézanna* (pastel, d. 1880, New York, Ittleson Coll.), *Kopalka* (d. 1881, London, K. Clark), *Plavolasa kopalka* (1881, Williamstown), *Rjavooka plavolasa kopalka* (pomladi 1882, Oslo), **Zajtrk čolnarjev* (*Le Déjeuner des canotiers*, d. 1881, Phillips), *Arabski deček* (d. [18]82, Los Angeles, S. Brody), *Portret Richarda Wagnerja* (d. [18]82 [v Palermu], Louvre; *replika*, d. [18]93, Pariz, Bibliothèque de l'Opéra), *Ples v Bougivalu* (*S. Valadon in slikarjev brat*, d. 1883, Boston FA), *Dežniki* (*Les Parapluies*, o. 1884, Tate), *Kopalka, ki si ureja lase* (1885, Williamstown), *Vrtni prizor* (*Le Banc dans le jardin*, o. 1886, Merion), *Kopalke* (*Les Baigneuses*, 1884—87, d. 1887, PMA [Carroll S. Tyson Coll.]), *Kopalka* (d. 1892, Lehman), *Kopalka, ki si ureja lase* (1893, Washington), *Kopalka v potoku* (d. [18]95, Merion — do kolen v vodi), *Umetnikova družina* (*La Famille de l'artiste*, d. [18]96, ib.), *Misia* (o. 1906, b.), *Promenade* (o. 1906, ib.), *Kariatide* (2 sliki, o. 1909/10, ib.), *Gospod in gospa Gaston Bernheim de Villers* (d. [19]10, Louvre), *Paul Durand-Ruel* (d. 1910, Pariz, z. Durand-Ruel), *Avtp. v profilu* (1910, ib.), *Ob čaju* (»*Tea Time*«, d. [19]11, Merion), *Madame Tilla Durieux* (1914, MM), *Ambroise Vollard kot torero* (d. 1917). — P: npr. *Parisova sodba* (bron, 1916, CMA), *Perica* (bron, 1917, MMA).

B: pisma: cf. L. *Venturi* (Les Archives 1939).

L: Albert *André:* Renoir (P 1920; 2. izd. 1923); Michel *Drucker:* Renoir (P 1944; 2. izd. 1955); Claude *Renoir:* Renoir: Souvenirs sur mon père (P 1948); J. *Baudot:* Renoir, ses amis, ses modèles (P 1949); W. *Schuch:* Renoir und Wagner (Z-Stu 1959); Jean *Renoir:* Renoir (P 1963); H. *Perruchot:* La Vie de Renoir (P 1964); Frank *Elgar* (EWA XII, 1966, s. v. — L!); »PKG« 11 (1966 — L!); F. *Daulte* (Kindler V, 1968, s. v.); Barbara Ehrlich *White*, Renoir's Trip to Italy (AB, 1969). — Cf. (tudi s. v. *francoski impresionisti*) A. C. *Barnes* (& V. de *Mazia* 1935), G. *Bazin* (1939; 1958), C. *Bell* (1945), M. *Florisoone* (1938), F. *Fosca* (1923), W. *Gaunt* (1952), M. *Georges-Michel* (1957), H. *Graber* (1943), G. H. *Hamilton* (Harm 1967), P. *Jamot* (1923), G. *Jedlicka* (1947), T. *Natanson* (1948), W. *Pach* (1912; 1950), J. *Rewald* (1946 [1961]; 1958), G. *Rivière* (1921), C. *Roger-Marx* (1933; 1951), D. *Rouart* (1954; & M. *Stevanović* 1964), Ch. *Sterling* (& H. *Adhémar* IV 1961), Ch. *Terrasse* (1941), V. *Vollard* (*I—II 1918 & s. a.; 1919; 1938), R. H. *Wilenski* (1948), etc.

Repič, Alojzij (1866—1941), slov. kipar, r. v Vrhpolju pri Vipavi, u. (75) v Lj. Štud. na Dunaju na ak. (1892—96) in še v Kundmannovi specialki, učil 1905—31 v Lj na Umetno-obrtni šoli (tu so se učili pri njem med kiparji (po abc.)

mdr. Dolinar, Gorše, Jurkovič, B. in Z. Kalin, F. Kralj, T. Kos, Napotnik in Sajevic.

L: K. *Dobida* (SBL, 9. zv., 1960, s. v. — L!); *id.* (ELU 4, 1966, s. v.).

Repin, Ilja Jefimovič (1844—1930), rus. slikar, najpomembnejši predstavnik rus. realizma v 2. pol. XIX. st. R. v Ukrajini, bil prof. na ak. v Peterburgu [Leningradu], u. na Finskem. S: npr. *Burlaki ob Volgi* (1871, dkč. 1873, Leningrad, Drž. rus. muz.), *Protodiakon* (1878, Tretjakovska), *A. F. Pisemski* (d. 1880, ib.), *Modest Petrovič Musorgski* (d. 1881, ib.), *Pavel Mihailovič Tretjakov* (1883, ib.), *Procesija v kurski guberniji* (1883, ib.), *V. V. Stasov* (1883, Leningrad, Drž. rus. muz.), *Niso ga pričakovali* (d. 1884, Tretjakovska), *Ivan Grozni in njegov sin Ivan* (1885, ib.), *Lev Nikolajevič Tolstoj* (d. 1887, ib.), *Zaporožci pišejo pismo sultanu* (1891, ib.).

L: I. E. Repin: Sbornik dokladov i materialov (Mo 1952); IRI II (1960 — L!). — Cf. I. *Grabar* (I—II 1937), V. *Molè* (Ruska 1957), T. *Talbot Rice* (1963).

Repnik, Anton (1935—....), slov. slikar samouk. R. v Sv. Vidu nad Vuzenico, bil kmečki in tovarniški delavec, čevljar in kovač.

L: Anton Repnik (Lj 1969 [rk, MaGal], uv Z. *Kržišnik* — L!); J. *Mesesnel* (Delo, 18. XI. 1969).

Resava → *Manasija*

Resnica (lat. *Veritas*, angl. *the Truth*, fr. *la Vérité*, hrv. *Istina*, it. *la Verità*, nem. *die Wahrheit*), personifikacija ene izmed → *kreposti*. V renesančni in baročni umetn. največkrat *gola Resnica* (lat. *nuda Veritas*). Up: npr. na Botticellijevem → *Obrekovanju*, v okviru alegorije → *Čas odkriva resnico* in → *»Štiri božje hčerke«*, itd.

L: van Marle II (1932, repr. 121, 195—96); Panofsky Stud (1939 [1962]). — Cf. G. *Bing* (1937), J. G. *Hertel* (pon. 1970, t. L), A. *Katzenellenbogen* (1939 [1964]), H. *Kauffmann* (1970), W. *Molsdorf* (1920 [1926]), F. *Saxl* (1936), H. *Schwarz* (1952), tudi L. *Bénédite* (2. izd. 1924, t. 33).

Resnost → *Véliki zmagoslavni voz*

Restle, Marcell, nem. zgodovinar biz. umetn. v Münchnu, sour. *RbK* in avtor številnih prispevkov v njem.

B: *Die byzantinische Wandmalerei in Kleinasien* (3 knj., Recklinghausen 1967).

resurrexi et adhuc sum tecum, bibl. citat (Ps 138 [139], 17: dobesedno *Vstal sem in sem zdaj vedno pri tebi*, v vulgáti zač. tudi *exsurrexi*); njegov zač. beremo na napisnem traku (*RESVRRE*), ki ga drži kralj *David* des. zgoraj ob prizoru *Vstajenja* na → *Verdunskem olt.*

***Retablo de los Concelleres,** »olt. (mestnih) svetovalcev«, edino dkm. delo Luisa → *Dalmaua*, za katero je prejel naročilo 29. X. 1443 (les, 271 × 273 cm, d. 1445, Barcelona, Mus. de arte de Cataluña): 3 svetovalce na levi priporoča Mariji sv. *Evlalija*, 2 na des. strani pa sv. *Andrej*.

L: cf. s. v. *Dalmau*.

Rethel, Alfred (1816—1859), nem. slikar in risar, r. v Diepenbendenu pri Aachnu, u. (43) v Düsseldorfu, od 1852 dalje duševno bolan. S: freske v t. i. ces. dvorani aachenske Mestne hiše: lastnoročne *Oton III. v grobnici Karla Vél.* (1847, unič. v 2. svet. vojni), *Padec Irminsula* (1848), *Bitka pri Kórdovi* (1849—50) in *Vhod Karla Vél. v Pavio* (1850—51), ostale njegov učenec Josef Kehren. R: risbe za vrsto → *Auch ein Totentanz* (1849), še prej za lesor. *Der Tod als Würger* (1847), pozn. pa za njegov spravljivi pendant, popularni list *Smrt kot prijatelj* (*Der Tod als Freund*, 1851).

L: Josef *Ponten:* Alfred Rethel: Des Meisters Werke in 300 Abbildungen (Stu-Lpz 1911, »KK« 16); »PKG« 11 (1966 — L); Deutsche K. 19./20. (1966); Eberhard Marx (Kindler V, 1968, s. v. — L!). — Cf. K. *Koetschau* (1929), W. von *Seidlitz* (1918), K. *Zoege von Manteuffel* (1926).

Reumont, Alfred von (1808—1887), nem. zgodovinar, pisec nekaterih tudi za um. zgod. pomembnih del iz it. zgod. R. v Aachnu, bil v pruski diplomatski službi v raznih it. mestih.

B: *Beiträge zur italienischen Geschichte* (6 knj., 1853—1857); *Geschichte der Stadt Rom* (3 knj., 1867—1870); *Lorenzo de' Medici il Magnifico* (2 knj., Lpz 1874; 2. izd. ib. 1883); *Geschichte Toskanas seit dem Ende des florentinischen Freistaats* (2 knj., 1876—1877), itd.

Reuther, Hans, nem. um. zgodovinar (baročno stavbarstvo), prom. 1947 v Erlangenu, redni prof. na zahodnoberlinski *Technische Univ.* (*Inst. f. Baugesch.*).

B: *Des steirischen Baumeisters Joseph Huebers Weizbergkirche und die verwandten theatralisch-dekorativen Raumwirkungen im Sakralbau des süddeutschen Spätbarocks* (Haßfurt 1947, dis.); ‚*Das Platzlgewölbe der Barockzeit*' (Deutsche K. u. Denkmalpflege, 1955); ‚*Die kirchliche Barockarchitektur von Graz und seiner Umgebung*' (Das Münster, 1955); ‚*Die Entwicklung und Bedeutung der Vierungskuppel im steirischen Sakralbau des Barock*' (Sas-Zaloziecky-jev zb., 1956); ‚*Eine Gruppe elliptischer Zentralraumkirchen des 18. Jahrhunderts in der Steiermark*' (ZfKg, 1956); *Vierzehnheiligen* (Mn 1957, »Große Kstführer« 20); ‚*Die mainfränkische Barockarchitektur: Der gegenwärtige Stand der Forschung*' (ZfKg, 1959); *Die Kirchenbauten Balthasar Neumanns* (Bl 1960); ‚*Die Erscheinungsformen der Pendentifkuppel in der mitteleuropäischen Barockarchitektur*' (Neue Ausgrabungen und Untersuchungen im Nahen Osten, Mittelmeerraum und in Deutschland, Bn 1963); (& U. von

Alvensleben) *Herrenhausen: Die Sommerresidenz der Welfen* (Hn 1966).

Revelationes → *Brigita Švedska*

La **Revue Blanche,** pomembna lit. rev. (od okt. 1891 do 4. apr. 1903); ust. jo je Alexander *Natanson* (1866—1936), ur. pa njegov brat Thadée → *Natanson.* Pri njej so sodel. predvsem slikarji iz skupine → *Nabis* (→ *Bonnard*, → *Vuillard*, → *Vallotton*) in → *Toulouse-Lautrec*, katerih orig. grafike so izhajale kot priloge.

L: Dict peint mod (1954, s. v.); Fritz *Hermann:* Die Revue Blanche und die Nabis (Mn 1959).

Revue de l'Art, ilustr. umzg. rev., ki jo od 1968 dalje izdaja *Comité Français d'Histoire de l'Art* (predsednik Louis Hautecoeur). Od 1969 izhaja rev. 4-krat letno (zal. Flammarion v Parizu). Tudi podpisane knj. ocene.

Revue Indépendante, pomembna fr. lit. in obče um. rev. (ust. 1884), ki sta jo ur. → *Fénéon* in pozn. Edouard Dujardin (1886) in v kateri je lik. kritike pisal Huysmans (gledališke Mallarmé).

Revue Wagnerienne, fr. rev., ki jo je 1885 ust. Edouard Dujardin in v njej prvič objavljal kot priloge orig. um. litografije.

Rex Gloriae → *Majestas Domini*

Rex te potentior hodie nascitur → *Tiburtinska sibila in Avgust*

Rey, Robert, s pr. im. Robert *Herfray* (1888—....), fr. um. zgodovinar in muzealec, vodil lik. rubriko v *Nouvelles Littéraires.* R. v Oranu v Alžiriji kot sin guvernerja, štud. na *École du Louvre.*

B: *Gauguin* (L 1924 [fr. orig.]); *François Pompon* (P 1928, »Peintres et sculpteurs«); *La Peinture française à la fin du XIXe siècle: La Renaissance du sentiment classique, Degas-Renoir-Gauguin-Cézanne-Seurat* (P 1931); *Quelques satellites de Watteau* (P 1931); *Choix de soixante-quatre dessins de Edouard Manet* (P-NY 1932); *Manet* (P 1938); *Hugo van der Goes* (Br 1945, »L'Art en Belgique«); *Degas* (P 1954, »Ars mundi«).

Reymerswaele, Marinus van → *Marinus van Reymerswaele*

Reynolds, Graham (1914—....), angl. um. zgodovinar in muzealec, kustos za slikarstvo v londonskem *Victoria and Albert Museum.*

B: *Twentieth century drawings* (L 1946, »Pleiades art books«); *Nicholas Hilliard and Isaac Oliver* (L 1947, »Museum Handbooks« 2 [rk, V. & A.]); *Nineteenth century drawings: 1850—1900* (L 1949, »Pleiades art books«); *An Introduction to English Water-Colour Painting* (L 1950); *English Portrait Miniatures* (L 1952); *Painters of the Victorian Scene* (L 1953); ‚*Constable, John*' (EWA III, 1960); *Constable: the natural painter* (L 1965); *Victorian Painting* (L 1966); *Turner* (L 1969).

Reynolds *Sir* **Joshua** (1723—1792), angl. slikar, najuglednejši angl. portretist XVIII. st., ki je ustvaril samostojno sintezo evr. baročnega portreta; prvi prezident *Royal Ac.* (1768—90), s svojimi vsakoletnimi predavanji, ki jih je imel v tej funkciji, tudi vplıven teoretik v smeri uveljavljajočih se klasicističnih teženj. S: npr. *Avtp.* (o. 1748/53, London, Nat. Portrait Gall.), *Kitty Fisher kot Kleopatra z biserom* (1759, Kenwood), *Garrick med Tragedijo in Komedijo* (1760/61, Rushbrooke, z. lorda Rothschilda — cf. s. v. *Hêrakles na razpotju*), *Lady Sarah Bunbury daruje trem gracijam* (1765, AIC), t. i. »*Modri deček*« (*Jonathan Buttall: »The Blue Boy«*, o. 1770, San Marino), *Avtp. z Michelangelovim doprsjem* (verj. 1773, London, Royal Ac. of Arts), *Avtp.* (na hrbtni strani d. 1775, Uffizi), *Komponist Karl Friedrich Abel* (o. 1777, San Marino), *Igralka Sarah Siddons kot muza tragedije* (d. 1784, ib.), *Lord Heathfield, guverner Gibraltarja* (1787, Nat. Gall.).

B: **Discourses Delivered at the Royal Academy* (L 1769—1791; n. izd. San Marino [Cal.] 1959).

L: D. *Hudson:* Sir Joshua Reynolds (L 1958); G. C. *Argan* (EWA XII, 1966, s. v. — L!); L. *Gowing* (Kindler IV, 1968, s. v. — L!); »US« 10 (1969); »MdC« 90. — Cf. B. S. *Myers* (IV 1969, s. v.), E. K. *Waterhouse* (*1941; 1953 [1962]).

rezljani oltar (nem. *der Schnitzaltar*), olt. nastavek z rezljanimi liki v skrinji in reliefi ali slikami na krilih, ki zaznamuje pozno gotiko zlasti v juž. Nemčiji in na Avstrijskem, posebno še konec XV. in na zač. XVI. st. Med slavnimi primeri so *oltarji* v → *Sankt Wolfgangu* (M. Pacher 1471—81), v Marijini c. v → *Krakovu* (V. Stoß 1477—89), → *Kefermarktu* (1490/98), → *Blaubeurenu* (Michael & Gregor Erhart 1493 do 94), → *Rothenburgu ob der Tauber* (T. Riemenschneider 1501/04) in → *Creglingenu* (id. o. 1502/10). Med njimi je največji krakovski, najvišji in najbolj vitki pa olt. v Kefermarktu.

L: H. *Retzlaff* & E. *Lutze:* Schnitzaltäre altdeutscher Meister (Stu 1966, »Die Smlg. Parthenon«).

Reznicek, E. K. J., hol. um. zgodovinar, uči na *Rijksuniversiteit* v Utrechtu.

B: ‚*De reconstructie van t'Altaar van S. Lucas van Maerten van Heemskerck*' (OH, 1955); ‚*Jan Harmensz. Muller als tekenaar*' (Nkj, 1956); *Die Zeichnungen von Hendrick Goltzius, I—II* (Utr 1961, »Orbis artium« 6); ‚*Realism as a »Side Road or Byway« in Dutch Art*' (20. kongr. II, 1963).

Rhabanus Maurus → *Hrabanus Maurus*

Rheims, Maurice (1910—....), fr. (ž.) um. zgodovinar, od 1935 gl. avkcionar (*commissaire-priseur*) v pariškem *Hôtel des Ventes*. R. v Versaillesu, štud. na *École du Louvre* in na *École des Hautes Études* na Sorboni.

B: *La Vie étrange des objets* (P 1959; angl. izd. *The Strange Life of Objects: 35 Centuries of Art Collecting & Collectors*, NY 1961); *L'Objet 1900* (P 1964). *L'Art 1900: ou le style Jules Verne* (P 1965; nem. izd. *Kunst um 1900*, W-Mn 1965).

riba (grš. *ihtís*, lat. *piscis*, angl. *the fish*, fr. *le poisson*, it. *la pesce*, nem. *der Fisch*), simbolično pomena že v Bibliji, v starokršč. umetn. simbol Kristusa. Po razlagi od konca II. ali zač. III. st. naj bi namreč njeno grš. ime pomenilo začetnice Kristusovega imena: *Iesus Hristòs Teú Hiòs Sotér*, tj. *Jezus Kristus Božji Sin Odrešenik* (lat. *Iesus Christus Dei Filius Salvator*). Atribut raznih svetnikov (Anton Padovanski, Peter, Urh, itd.).

L: Isidor *Scheftelowitz*, Das Fischsymbolismus im Judentum und Christentum (Archiv f. Religionswissenschaft, 1911); Ferguson (1954); Réau I (1955, p. 81); Cirlot (1962); LCI II (1970, stp 35 ss). — Cf. J. *Braun* (1943, stp 835), F. J. *Dölger* (1922—1928), E. R. *Goodenough* (V—VI 1956), F. X. *Kraus* (I 1882, p. 516—25), Ch. R. *Morey* (1912).

Ribera, Jusepe de, imen. *lo Spagnoletto* (1591 do 1652), šp. slikar in grafik (jedk.), ki je naturalizem Caravaggiovega slikarstva tu in tam stopnjeval do neznosne okrutnosti (e. g. *Apólon odira Mársija*, infra). R. v Játivi v provinci Valencia, prepotoval Italijo ter se o. 1616 naselil v Neaplju; tam je imel veliko delavnico, tam tudi u. (61). S: npr. **Mučeništvo sv. Jerneja* (o. 1630, Prado), *Titíos* (o. 1632, ib.), *Jakob star.* (d. 1634, Alte Pin.), *Apólon odira Mársija* (več variant, npr. d. 1637, Bruxelles), **Jakobov sen* (1639, Prado), *Sv. Neža v ječi* (1641, Dresden), *Sv. Hieronim* (d. 1646, Praha), *Pavel Puščavnik* (1647, Wallraf), *Čaščenje pastirjev* (d. 1650, Louvre), *Deček s pohabljeno nogo* (d. 1652, ib.).

L: Paul *Lefort*, Ribera (GBA, 1882); Eileen A. *Lord* (EWA XII, 1966, s. v.); J. *Vaquero* (Kindler V, 1968, s. v. — L!); »US« 10 (1969). — Cf. F. *Bologna* (1952), P. *Lafond* (1909), A. L. *Mayer* (1923), G. *Pillement* (1929), E. du Gué *Trapier* (1952).

ribi (lat. *pisces*), zadnje, tj. 12. znamenje → *živalskega kroga* (→ *zodiakalna znamenja*) od 19. II. do 20. III.

Ricci, Corrado (1858—1934), it. um. zgodovinar in pisec o umetn. (tudi o poeziji, glasbi itd.). R. v Raveni, od 1898 dalje direktor Brere, od 1906 *direttore generale delle Antichità e Belle Arti*, ust. (1922) in vodil *il Regio Istituto di Archeologia e Storia dell'Arte*, u. v Rimu.

B: *Antonio Allegri da Correggio: His Life, his friends and his time* (L 1896; nem. izd. Bl 1897); Michelangiolo (F 1900; n. izd. 1921); *Pintoricchio: His Life, Work and Time* (L 1902; fr. izd. P 1903; it. orig. Per 1912); *Il palazzo pubblico di Siena e la mostra d'antica arte senese* (Berg 1904, »Coll. di monografie illustrate«); Ravenna (Berg 1905, »Italia artistica« 1); *La Pinacoteca di Brera* (Berg 1907); *La Divina Commedia nell'arte del Cinquecento* (Mi 1908); *Jacopo Bellini e i suoi libri di disegni* (2 knj., F 1908); *L'Arte nell'Italia settentrionale* (Berg 1910; 2. izd. 1936; nem. izd. *Geschichte der Kunst in Norditalien*, Stu 1911 [2. izd. 1924]; angl. izd. L-NY 1911, vse »Ars una, species mille«); *Pier della Francesca* (R 1910, »L'Opera dei grandi artisti italiani« 1); *Melozzo da Forlì* (R 1911); *Elenco dei quadri dell'accademia Carrara in Bergamo* (Berg 1912; 2. izd. T 1922; nem. izd. *Baukunst und dekorative Skulptur in Italien*, Stu 1912, »Bauformen-Bibl.« 5 [2. izd. 1922]; angl. izd. *Baroque Architecture and Sculpture in Italy*, L-NY 1912); *Die Florentiner Gemälde-Galerien* (Lpz 1914); *Il mausoleo di Galla Placidia in Ravenna* (R 1914); *I Bibbiena* (Mi 1915); *Rembrandt in Italia* (Mi 1918); *Raffaello* (Mi 1920); *L'architettura del Cinquecento in Italia* (T 1923; nem. izd. *Baukunst und dekorative Plastik der Hoch- und Spätrenaissance in Italien*, Stu 1923, »Bauformen-Bibl.« 15; angl. izd. NY 1923); *Il tempio malatestiano a Rimini* (Mi-R s. a. [1924]); *L'architettura romanica in Italia* (P 1925; nem. izd. *Romanische Baukunst in Italien*, Stu 1925, »Bauformen-Bibl.« 21; angl. izd. NY 1925); (izd.) *G. Vasari: Le vite nell'edizione del 1600* (4 knj., Mi 1927); *Mittelalterliche Baukunst in Süditalien* (Stu 1928); *Die Malerei des 16. Jahrhunderts in Oberitalien* (Mn 1929; angl. izd. *North Italian painting of the Cinquecento*, NY 1929); *Eroi, santi e artisti* (Mi 1930); *La scenografia italiana* (Mi 1930, »Thesaurus artium«); (& G. Zucchi) *Guida di Bologna* (6. izd., Bol 1930); *Tavole storiche dei mosaici di Ravenna* (11 map, R 1930—1937). — Priredil (= A. Springer-C. Ricci) *Manuale di storia dell'arte, I—V* (Berg 1904—1924; n. izd. 1924—1935).

il **Riccio,** s pr. im. *Andrea Briosco* (1470—1532), it. kipar v Padovi, mojster male plastike. P (vse bron): npr. *Ugrabljenje Evrope* (viš. 21,5 cm, o. 1506, Bargello), *reliefi s prizori iz Juditine zgodbe* (1506—07, Padova, St'Antonio), *velikonočni svečnik* (1507/15, ib.), *Jezdec* (o. 1508/10, V. & A.).

L: M. G. *Ciardi Dupré dal Poggetto:* Il Riccio (Mi s. a., »MdS« 58). — Cf. G. *Delogu* (1956), T. *Pignatti* (1953), L. *Planiscig* (1927; Mi 1930), J. *Pope-Hennessy* (1968), H. R. *Weihrauch* (1960), etc.

Rice, David Talbot → *Talbot Rice, David*

Rich, Daniel Catton (1904—....), amer. um. zgodovinar in muzealec, mdr. direktor *AIC* (1945—58) in *Worcester Art Mus.* (od 1958).

B: *Seurat and the Evolution of »La Grande Jatte«* (Ch: Univ. of Chicago Press 1935); *Charles H. and Mary F. S. Worcester Collection Catalogue* (1938); *Henry Rousseau* (NY 1942; 2. izd. 1946); *Georgia O'Keeffe: 1915—41* (Ch: AIC 1943); *Degas* (NY 1951).

L: WWAA (1959); WWA (1962).

Richardson, Edgar P(reston), (1902—....), amer. muzealec in pisec o umetn., direktor *Detroit Inst. of Arts*, ur. *The Art Quarterly*.

B: *The Way of Western Art: 1776—1914* (C [Mass.] 1939); ‚*Quentin Massys*' (AQ, 1941); ‚*Paul Bril or Elsheimer*' (ib.); ‚*Renieri, Saraceni, and the Meaning of Caravaggio's Influence*' (AQ, 1942); *American Romantic Painting* (NY 1944); *Washington Allston: A Study of the Romantic Artist in America* (Ch: Ch UP 1948); ‚*Georges de la Tour's St Sebastian nursed by St Irene*' (AQ, 1949); *Painting in America: The Story of 450 Years* (NY 1956, »The Growth of America«) (C [Mass.] 1956); *Attic Red-Figured Vases: A Survey* (2. izd., NH 1958 [1. izd. 1946]); *A Handbook of Greek Art* (L: Ph 1959; 2., rev. izd. 1960; 6. izd. 1969); *The Archaic Gravestones of Attica* (ib. 1961); *The Portraits of the Greeks* (3 knj., ib. 1965); *The Furniture of the Greeks, Etruscans and Romans* (ib. 1966 [cf. 1926]); *Korai: Archaic Greek Maidens* (ib. 1968 [pendant *Kouroi*]); *Engraved Gems of the Greeks, Etruscans and Romans, I—II* (ib. 1968—1971); *Perspective in Greek and Roman Art* (ib. 1970).

L: WWAA (1959).

Richardson, Jonathan (1665—1745), angl. slikar, meščanski portretist, učenec in naslednik Johna Rileya in učitelj Th. Hudsona, ki je bil Reynoldsov učitelj. Deloval tudi kot književnik.

B: *An Essay of the Theory of Painting* (L 1715); *The Connoisseur: an Essay on the whole art of Criticism as it relates to Painting and a Discourse on the Dignity, Certainty, Pleasure and Advantage of the Science of a Connoisseur* (L 1719).

L: SchlosserL (1964).

Richier, Germaine (1904—1959), fr. kiparka, r. v Gransu blizu Arlesa, u. (54) v Montpellierju. Njen mož je bil pisatelj René de → *Solier*.

L: SeuphorS (1961); ReadS (1964); Enrico *Crispolti:* Germaine Richier (Mi s. a., »MdS« 65). — Cf. H. H. *Arnason* (1968 ali 1969).

RICHMOND (*Virginia*, ZDA [*Southeast*]): *Virginia Museum of Art* (*Boulevard at Grove Avenue*). Mdr. so zastopani s slikami Signorelli, Salv. Rosa, Watteau (*Le Lorgneur*, o. 1715), Hobbema, Fr. Guardi (*Piazza San Marco*, o. 1780/85), Constable, Ben Shahn, etc.

L: AN (1955, p. 42—43); »CA« 21 (1968, kat. št. 115).

Richter, Gisela M(arie) A(ugusta), (1882—....), amer. klas. arheologinja. R. v Londonu, od 1906 do 1947 v službi newyorškega *Metropolitan Museum of Art*.

B: *The Craft of Athenian Pottery* (NH 1923); *Ancient Furniture: a History of Greek, Etruscan and Roman Furniture* (Ox 1926); *Animals in Greek Sculpture* (Ox-L 1930); (& M. J. Milne) *Shapes and Names of Athenian Vases* (NY 1935); *Handbook of the Etruscan Collection* (NY 1940); *Kouroi: A Study of the Development of the Greek Kouros from the Late Seventh to the Early Fifth Century B. C.* (NY 1942; 3. izd. *Kouroi: Archaic Greek Youths*, L 1970); *Archaic Greek Art* (NY: Ox UP 1949); *Archaic Greek Art Against Its Historical Background* (NY: Ox UP 1949); *The Sculpture and Sculptors of the Greeks* (3. izd., NH 1950 [1. izd. 1929]); *Three Critical Periods in Greek Sculpture* (Ox 1951); *Metropolitan Museum of Art: Catalogue of Engraved Gems* (Rome 1956); *Ancient Italy: A Study of the Interrelations of Its Peoples as Shown in Their Arts* (Ann Arbor 1956); *Catalogue of Greek and Roman Antiquities in the Dumbarton Oaks Collection* (C [Mass.] 1956); *Attic Red-Figured Vases: A Survey* (2. izd., NH 1958 [1. izd. 1946]); *A Handbook of Greek Art* (L: Ph 1959; 2., rev. izd. 1960; 6. izd. 1969); *The Archaic Gravestones of Attica* (ib. 1961); *The Portraits of the Greeks* (3 knj., ib. 1965); *The Furniture of the Greeks, Etruscans and Romans* (ib. 1966 [cf. 1926]); *Korai: Archaic Greek Maidens* (ib. 1968 [pendant *Kouroi*]); *Engraved Gems of the Greeks, Etruscans and Romans, I—II* (ib. 1968—1971); *Perspective in Greek and Roman Art* (ib. 1970).

Richter, Jean Paul (1847—1937), angl. um. zgodovinar in trgovec, oče prejšnje.

B: *The Literary Works of Leonardo da Vinci* (L 1883; n. izd. z Irmo A. Richter, 2 knj., L-NY 1939); *Quellen der byzantinischen Kunstgeschichte: Ausgewählte Texte über die Kirchen, Klöster, Paläste, Staatsgebäude und andere Bauten von Konstantinopel* (W 1897, »Quellenschr.: Neue Serie« 8).

L: Irma & Gisela *Richter* (izd.): Italienische Malerei der Renaissance im Briefwechsel von Giovanni Morelli und Jean Paul Richter (Ba-Ba 1960).

Richter, Ludwig Adrian (1803—1884), nem. slikar in risar, marljiv, veder pripovedovalec, ki se je bolj malo ukvarjal s formalnimi problemi, ob tem pa ustvaril nekaj podob, ki so vprav neločljivo povezane s predstavo o nem. romantiki (npr. *Schreckenstein* in *Svatbeni sprevod*, cf. infra). R. v Dresdenu, 1823—26 v Rimu, v Dresdenu 1828—35 učil na risarski šoli porcelanske manufakture, 1836—77 pa na ak. (od 1841 prof.); u. (80) v Loschwitzu pri Dresdenu. S: npr. *Prevoz čez Labo pri gradu Schreckenstein* (d. 1837, Dresden), *Jezerce v Riesengebirge* (d. 1839, Nationalgal.), *Svatbeni sprevod pomladi* (d. 1847, Dresden), *Junijska pokrajina z mavrico* (d. 1859, ib.). Mnogo ilustr., mdr. Andersenove pravljice, in napisal prav tako popularne *Lebenserinnerungen eines deutschen Malers*.

L: V. Paul *Mohn:* Ludwig Richter (7. izd., Blf-Lpz 1926, »KM« 14); K. J. *Friedrich:* Die Gemälde Ludwig Richters (Bl 1937 — kat.!); K. *Eckert:* Die heilige Genoveva von Ludwig Richter (Bl 1946); »PKG« 11 (1966 — L!); Deutsche K. 19./20. (1966 — L!); Fritz *Nemitz* (Kindler V, 1968, s. v.).

Richter, Václav (1900—1970), češ. um. zgodovinar in lik. kritik. Štud. na Karlovi univ. v Pragi pri V. Birnbaumu; prof. na univ. v Brnu.

B: ‚*Z počátků města Brna*' (Časopis Matice moravské, 1936); ‚*O středověké architektuře na Moravě*' (ib., 1943); *Raněstředověká Olomouc* (Pra-Brno 1959).

L: Zdeněk *Kudělka*, Soupis prací prof. dr. Václava Richtera (SPFFBU, 1961); V. *Volavka* (ib.).

Richter, Vjenceslav (1917—....), hrv. arh., industrijski oblikovalec in strok. pisec; se ukvarjal mdr. tudi s scenografijo.

L: Žarko *Domljan* (ELU 4, 1966, s.v.); IV beograjski trijenale jugoslovenske likovne umetnosti (Bgd 1970 [rk, MSU] — L!).

Rickert, Margaret, amer. lit. & um. zgodovinarka, prom. iz um. zgod. na *Univ. of Chicago*, tam bila tudi *Assoc. Prof.*

B: *The Reconstructed Carmelite Missal* (L 1952 dis.); *Painting in Britain: The Middle Ages* (Harm 1954, »The Pelican Hist. of Art« 4; n. izd. 1965); *La miniatura inglese dal 13 al 15 secolo* (Mi 1961, »Collana della storia della miniatura« 5).

Ridolfi, Carlo (1594—1648), it. beneški slikar in življenjepisec umetnikov.

B: *Vita di Giacopo Robusti detto il Tintoretto* (V 1642); *Vita di Paolo Caliari* (V 1646); *Le maraviglie dell'arte: ouero le vite de gl'illvstri pittori veneti, e dello stato* (V 1648; n. izd. Detlev von Hadeln, 2 knj., Bl 1914—1924).

L: F. *Pasqualigo:* Carlo Ridolfi: scrittore e pittore (Lonigo 1911); A. *Machetti* (ThB XXVIII, 1934, s. v.); SchlosserL (1964).

Ried, Benedikt, češ. *Benedikt Rejt z Pístova* (o. 1454—1534), arh., mojster *kraljevskega oratorija Vladislava II.* v katedr. sv. Vida na Hradčanih (1490—93). Njegovo najpomembnejše delo je slavna **Vladislavova dvorana* (češ. *Vladislavský sál*) v gradu na praških Hradčanih (1493 do 1502).

L: Götz *Fehr:* Benedikt Ried und die Herkunft seiner Wölbekunst (dis. 1943 [Praga]); *id.:* Benedikt Ried: Ein deutscher Meister zwischen Gotik und Renaissance in Böhmen (Mn 1961); W. *Schadendorf*, Benedikt Ried und seine Bedeutung (Ztschr. f Ostforschung, XI, 1962); Pevsner (1966).

Riegel, Hermann (1834—?), nem. um. zgodovinar in muzealec. R. v Potsdamu, bil direktor vojvodskega muz. v Braunschweigu.

B: *Cornelius: der Meister der deutschen Malerei* (Hn 1866); *Carstens Werke...* (2 knj., 2. izd., Lpz 1869—1874); *Grundriß der bildenden Künste im Sinne einer allgemeinen Kunstlehre* (Lpz 1875; 3. izd. 1882); *Geschichte des Wiederauflebens der deutschen Kunst...* (1876); *Über die Darstellung des Abendmahls: besonders in der toskanischen Kunst* (2. izd., Lpz 1882); *Beiträge zur niederländischen Kunstgeschichte, I—II* (Bl 1882); *Geschichte der Wandmalerei in Belgien* (1882); *Beiträge zur Kunstgeschichte Italiens* (Lpz 1898).

Riegl, Alois (1858—1905), avstr. um. zgodovinar, poleg → *Wickhoffa* in M. → *Dvořáka* najpomembnejši predstavnik »dunajske šole um. zgod.«; r. v Linzu, u. na Dunaju. Po študiju prava, filozofije in zgod. postal učenec M. → *Thausinga*; prom. 1883, habil. 1889 (priv. docent), 1894 izr. prof. in 1897 ord. na dunajski univ., hkrati kot Wickhoffov naslednik vodja tekstilnega odd. v *Österreichisches Mus. für Kunst und Industrie* na Dunaju. Z delom *Spätrömische Kunstindustrie* (cf. infra) utemeljil daljnosežno in še zdaj izpodbijano teorijo t. i. »um. hotenja« (→ *Kunstwollen*); ob Wölfflinu pionir formalne analize (cf. s. v. *morfologija*).

B: *Altorientalische Teppiche* (Lpz 1891); *Stilfragen: Grundlegungen zu einer Geschichte der Ornamentik* (Bl 1893; 2. izd. 1923); *Volkskunst, Hausfleiß und Hausindustrie* (Bl 1894); ‚*Kunstgeschichte und Universalgeschichte*'+ (Festgaben zu Ehren Max Büdingers von seinen Freunden und Schülern, In 1898); **Die spätrömische Kunstindustrie nach den Funden in Österreich-Ungarn, I—II* (W 1901—1923 [2. knj. izd. E. Heinrich Zimmermann]; 2. izd. z naslovom *Spätrömische Kunstindustrie*, W 1927); *‚*Das holländische Gruppenporträt*' (JSaK, 1902 [cf. knj. izd. 1931]); *Der moderne Denkmalkultus, sein Wesen und seine Entstehung* (W 1903); **Die Entstehung der Barockkunst in Rom: Akademische Vorlesungen* (W 1908, izd. Arthur Burda & Max Dvořák); (prev., kom.) *Filippo Baldinucci: Vita des Gio. Lorenzo Bernini* (W 1912, izd. A. Burda & O. Pollak); pon. izb.: *Gesammelte Aufsätze* (Au 1929, izd. Karl M. Swoboda); *Das holländische Gruppenporträt* (2 knj., izd. Karl M. Swoboda); *Historische Grammatik der bildenden Künste* (Graz-K 1966, izd. Karl M. Swoboda & Otto Pächt [rkp. iz 1897—98 & 1899]).

L: Max *Dvořák*, Alois Riegl (MCC, 1905, nekr.); Hans *Sedlmayr* (A. Riegl, Gesammelte Aufsätze, 1929 [cf. supra]); DULC IV (1962, s. v.); Otto *Pächt*, Art Historians and Art Critics, VI: Alois Riegl (BM, 1963). — Cf. J. von *Schlosser* (In 1934).

Riehl, Hans (u. 1965), avstr. um. zgodovinar, univ. prof. v Grazu, ust. in prvi vodil *Neue Gal.* pri tamk. deželnem muz. *Joanneum*.

B: *Gotische Baukunst in Österreich* (W 1924); *Der Stephansdom in Wien* (W 1926); *Barocke Baukunst in Österreich* (Mn 1930); ‚*Die Bedeutung des ganzheitlichen für die Kunstgeschichte*' (Die Ganzheit in Philosophie u. Wissenschaft, W 1950); ‚*Kunst und Gesellschaft*' (Festschrift Julius Franz Schütz, Graz-K 1954); ‚*Der Bedeutungswandel der Kunst im Ablauf der Geschichte* (Sas-Zalozieckyjev zb., 1956).

Riemenschneider, Tilman (o. 1460—1531), nem. kipar in rezbar, katerega delo predstavlja pomembno, lirično obarvano sintezo — v nasprotju s prevladujočim naturalizmom nem. poznogotskega baroka; rezljana plastika zvečine brez polihromacije. R. v Osterodeju blizu Hildesheima, od 1483 dalje v Würzburgu, tam mestni svetnik (od 1504), župan (1520/21) in u. Zaradi sodelovanja s kmečkimi uporniki 1524/25 ujet in mučen. P: *Marija Magdalena* z olt. v Münnerstadtu (lipov les, 1490/92, München, Bayr. Nationalmus.), *Adam in Eva* (apnenčast kamen, 1491/93, Würzburg, Mainfränkisches Mus.), *nagrob. škofa Rudolfa von Scherenberg* (marmor, 1496—99, Würzburg, stolnica), **nagrob. Konrada von Schaumburg* (ali *Schaumberg*, 1499/1502, Würzburg, Marijina kapela), **olt. z Zadnjo večerjo* (*Heiligenblutaltar*, les, 1501/05, Rothenburg ob der Tauber, Jakobova c.), *olt. z Vnebovzetjem* (les, o. 1502/10, Creglingen, Herrgottskapelle), *nagrob. ces. Henrika II. in Kunigunde* (marmor, dkč. 1513, Bamberg, stolnica), *nagrob. škofa Lorenza von Bibra* (u. 1519, Würzburg,

stolnica — elementi it. renesanse), *Objokovanje* (kamn. relief [siv peščenec], 1519/23, Maidbronn, žup. c.).

L: Martin *Weinberger* (EWA XII, 1966, s. v. — L!). — Cf. J. *Bier* (vse), K. *Gerstenberg* (1943 [1962]) Th. *Müller* (1966), G. von der *Osten* (1969), E. *Redslob* (1951; 1959), H. *Schrade* (1927).

Rietschel, Ernst (Friedrich August), (1804—1861), nem. kipar. R. v Pulsnitzu, v Berlinu učenec Chr. D. → *Raucha*, pozn. v Italiji, od 1832 prof. na ak. v Dresdenu, tam u. (56). P: predvsem javni spomeniki, med njimi *spom. Gottholda Ephraima Lessinga* (1848/49, post. 1853, Braunschweig), znani *spom. Goetheja in Schillerja* pred gledališčem v Weimarju (1852—57) in naposled v. *spom. Lutra in reformacije* v Wormsu (1858—68, dkč. učenci).

B: *Erinnerungen aus meinem Leben* (n. izd., Bl 1962).

L: »PKG« 11 (1966, t. 327 & 348b — L!).

Rietveld, Gerrit Thomas (1888—1964), hol. arh., tesno povezan s skupino → *de Stijl*, ki je vplivala na njegovo delo; r. in u. (76) v Utrechtu. A: v Utrechtu **Schröderjeva hiša* (1924) kot eno izmed pionirskih del mod. arhitekture, *vrstne hiše* (1931—34) in *kino Vreeburg* (1936), po 2. svet. vojni stavbe v Utrechtu, Amersfortu (*Mus. Zonnehof*, 1959), Arnhemu in A'damu.

L: Th. M. *Brown:* The Work of G. Th. Rietveld (Utr 1958); J. J. *Vriend* (Hatje, 1963). — Cf. H.-R. *Hitchcock* (1958 [1963]).

Rigaud, Hyacinthe, s pr. im. *Hyacinthe-François-Honoré-Mathias-Pierre-Martyr-André-Jean Rigau y Ros* (1659—1743), fr. slikar, r. v Perpignanu, u. v Parizu: tam postal tvorec reprezentativnega, z veličastno držo in draperijo zaznamovanega *portrait d'apparat*, tam mdr. portretiral 14 tujih vladarjev (zato imen. *peintre des rois*) in imel dobro urejeno delavnico s pomočniki specialisti (podatki v njegovem *Livre de raison*, cf. lit.). S: npr. *Portret slikarjeve matere* (za Coysevoxovo marm. doprsje, 1695, Louvre), *Šp. kralj Filip V.* (d. 1700, ib.), → *Ludovik XIV.* (d. 1701, ib.), *Ludovik XIV. v oklepu* (verj. 1701, Prado), *Ludovik XV., otrok, na prestolu* (d. 1715, Versailles), *Avgust III. Saški* (1715, Dresden), več *avtp.* (npr. iz 1700, 1727 in 1730 v Perpignanu, Mus. Rigaud, v Uffizijih itd.). Graf. posnetke njegovih portretov mdr. urezovali G. Edelinck, P. Drevet in P.-I. Drevet.

L: H. Rigaud (P s. a., »Les Peintres illustres« 52); J. *Roman:* Le Livre de raison du peintre Hyacinthe Rigaud (P 1919); Maurice E. *Cope* (EWA XII, 1966, s. v. — L!). — Cf. A. *Blunt* (1953), L. *Dumont-Wilden* (1909), L. *Gillet* (1929), P. *Marcel* (1905).

Rihard II. (1367—1400), angl. kralj (1377—99), sin t. i. Črnega princa, u. v ječi. Up: → *Wiltonski diptih*.

Riley, John (1646—1691), angl. slikar, v kratkem obdobju po Lelyjevi smrti (1680) vodilni portretist v Angliji ob → *Knellerju*, s katerim je 1688 skupaj postal dvorni slikar. Njegov učenec je bil Jonathan → *Richardson*.

L: cf. E. K. *Waterhouse* (Harm 1954 [1962]).

Rilke, Rainer Maria (1875—1926), nem. (nem.-ž.) pesnik, 1905—06 tajnik Augusta → *Rodina*.

B (lik. umetn.): *Auguste Rodin* (Bl 1903; 2. izd. Lpz 1913; hrv. prev. Zgb 1951); *Lettres à Rodin* (P 1928—1934).

L: Kunisch (1965 — B!; L!).

RIM (lat. in it. *Roma*), gl. mesto republike Italije, nekd. prestolnica rim. imperija (do 330, ko ga je za Konstantina zamenjal Carigrad) in kraljevine Italije (od 1861 [de facto 1870] do 1946); s papeško, od 1929 znova samost. državo Vatikanom (*Città del Vaticano*) hkrati središče katol. sveta. Okrog starega Rima, ki je bil najprej sezidan na sedmih gričih — Kapitól (lat. *Capitolium*, it. *Monte Capitolino* ali *Campidoglio*), Kvirinál (it. *Quirinale*) kot najvišji med njimi, Palatin (it. *Palatino*), Aventin (it. *Aventino*), Célij (lat. *Mons Caelius*, it. *Celio*), Eskvilin (it. *Esquilino*) in Viminál (it. *Viminale*) — ter se je pozn. razširil še na druge vzpetine kot Vátikan (*Vaticano*), Janíkul (*Gianicolo*), Pincio (lat. *Pincius*) itd., se razteza o. 18 km dolgo, v glavnem še zdaj ohranjeno obzidje (*le Mura Aureliane*), ki so ga sezidali za vlade ces. Avrelijana (270—75). Med vrati iz raznih dob, ki vodijo skozenj, so *Porta del Popolo* (znotraj G. L. Bernini, navzven G. Vignola) med *piazza del Popolo* in *piazzale Flaminio* (zač. *via Flaminia*), *Porta Pia* (po Michelangelovem osnutku od 1561 dalje) na zač. *via Nomentana*, *Porta Maggiore* (skozi sleme napeljan stari vodovod), *Porta S. Giovanni* ali *Porta Asinaria* na zač. *via Appia Nuova*, *Porta S. Sebastiano* ali *Porta Appia* na zač. *via Appia Antica*, *Porta S. Paolo* na zač. *via Ostiensis*, itd. — Z izrednim bogastvom svojih ant., pos. starokršč., srednjev., renesančnih, baročnih in pozn. spomenikov pa z vlogo, ki jo je imel v antiki in zgodnjem srednjem veku, ob koncu XIII. st. in pozn. zlasti spet od zač. XVI. st. dalje, je Rim, nekd. »prestolnica sveta« (lat. *caput mundi*) in »večno mesto« (it. *Città eterna*), slej ko prej eno izmed najbolj pomembnih in bogatih um. središč na svetu. — Cf. s. v. *papeži*.

L: Roma Sacra: Ein Bilderzyklus in 152 Farbfotografien... (W 1925, »Die Welt in Farben« 1); Roma, I—II (Mi 1941—1942, »Attraverso l'Italia« 9—10); Riccoboni (1942); Valerio *Mariani:* Roma barocca (Gva 1960); *id.:* Roma medievale (ib. 1960); Roman *Rus:* Vodnik po Rimu (Rim: Alma Mater 1960); A. *Henze:* Rom und Latium (Stu 1962, »Reclams Kstführer Italien« 5); M. J. *Wiesel* (izd.): Rom in zeitgenössischen Darstellungen des 14. bis 19. Jahrhunderts (Wsb 1962); EWA VIII (1963, stp 512—31 — L!); Hans von *Hülsen* & Josef *Rast:* Rom (Fr 1964); Karl *Ipser:* Rom: Kunstwerke, Heiligtümer und Gedenkstätten der »Ewigen Stadt« (Au 1964); André *Chastel*, Rome (Dict peint it, 1964); *Roma e dintorni (6. izd., Mi: T. C. I. 1965 [vd.] — L!); Martin *Hürlimann:* Rom und seine Baudenkmäler in hundert neuen Bildern (5. izd., Fr-Z 1966). — Cf. L. *Bruhns* (1940; 1951), A. *Colasanti* (1913), A. *De Rinaldis* (1948), K. *Escher* (1910 , D. *Frey* (1924), L. *Hautecoeur* (1912), A. *Muñoz* (1928), P. *Portoghesi* (1967), A. *Riegl* (1909), G. B. de *Rossi* (vse), E. *Steinmann* (1899; 1910), H. *Voss* (1920; 1925), E. *Waterhouse* (1937), J. *Wilpert* (1903; 1917), etc.

Antični spomeniki

L: Bernard *Andreae:* Architektur im antiken Rom (Wü 1958, fotografski posnetki L. von *Matt*); Ernest *Nash:* Bildlexikon zur Topographie des antiken Rom (2 knj., Tü 1961—1962); Donald R. *Dudley:* Urbs Roma: A Source Book of Classical Texts on the City and its Monuments (L: Ph 1967).

~ **Basilica di Porta Maggiore** (vhod pri *via Prenestina 17*), nekršč. podzemsko svetišče (I. st. pred), ki so ga po naključju odkrili 1916.

L: Cankar I/3 (1929, p. 270—73).

~ **Dioklecijanove terme,** največje v ant. Rimu (odprli so jih 306). Michelangelo je avlo njihovega tepidarija prezidal v c. *Sta Maria degli Angeli* (cf. odd. 2, infra) in zasnoval tudi kartuzijanski samostan zraven, v katerem je zdaj *Mus. delle Terme* (cf. odd. 5: muzeji).

~ ***Forum Romanum,** gl. trg v ant. Rimu, njegovi ostanki v globeli med zdajšnjo *via dei Fori Imperiali* in pobočjem Palatina. Na njem mdr. *slavolok Septimija Severa* (post. 203, cf. infra), ostanki (3 korintski stebri) *templja dioskurov Kastorja in Poluksa* (posv. 484 pred), c. *Sta Maria Antiqua* (cf. odd. 2: cerkve) in *Titov slavolok* (post. 81/82, cf. infra).

L: Alfonso *Bartoli:* Il Foro Romano [e] Il Palatino (Mi 1935, »Il Fiore dei musei e monumenti d'Italia« 1); Gianfilippo *Carettoni* & Laura *Fabbrini:* Il Foro Romano e il Palatino (F 1969, »I tesori« 29).

~ **Hadrijanov mavzolej** (*Hadrianeum*), pozn. → *Castel Sant'Angelo* (infra), ob des. bregu Tibere, zač. 135, dkč. 139, že 275 spremenjen v trdnjavo; kot trdnjava (in ječa) je služil tudi v pozn. dobah, ko je doživel številne prezidave. Celoto predstavlja 10 m vis. osnova (kvadrat s stranico 84 m) in vrh nje valjasta konstrukcija s premerom 64 m.

L: Jordan (1961); »PKG« 2 (1967, t. 110 — L!).

~ **Karakalove terme** (ob *Via Appia*, zdaj *via delle Terme di Caracalla* in *via di Porta S. Sebastiano*) je zač. zidati Septimij Sever (206), dkč. pa njegov sin Karakala (216/17). Orjaške razvaline še danes pričajo o nekd. razsežnosti (120.000 m^2), ki so jo pozn. prekosile samó še *Dioklecijanove terme* (cf. supra).

~ **katakombe,** starokršč. in druga podzemska grobišča (skupno 100/150 km hodnikov z o. 750000 grobovi) ob cestah, ki vodijo iz starega Rima na sev. in jugovzh.: ob Via Appia (*Vecchia*) posebno znane *Kalistove katakombe* (*Catacombe di S. Callisto*), *ž. katakombe* (npr. v *Vigna Rondanini* in drugih vinogradih blizu c. S. Sebastiano), *Pretekstatove katakombe* (*Catacombe di S. Pretestato*) in *Boštjanove katakombe* (*... di S. Sebastiano*) ali *Coemeterium »ad catacumbas«* — po krajevnem imenu (»ob dolinskem usadu«), ki je obveljalo tudi za druga podzemska grobišča; ob Via Ardeatina *Domitilline katakombe* ali *katakombe sv. Nereja in Ahileja* (*... di Ss. Nereo e Achilleo*); ob Via Ostiensis *Comodilline katakombe* (vhod blizu c. S. Paolo fuori le mura); ob Via Salaria Nuova *Trasonove katakombe* in *katakombe sv. Priscile*; ob Via Nomentana *Coemeterium Majus* in *ž. katakombe pri Villa Torlonia*; ob Via Labicana *katakombe Petra in Marcelina* (*... di Ss. Pietro e Marcellino*) ali »ad duas lauros«; naposled 1955 odkriti *hipogéj* ali t. i. *nove katakombe* ob Via Latina iz srede IV. st. (Ferrua: o. 320/50; Enrico Jesi: o. 350/70).

L: Cankar I/1 (2. izd. 1930); G. *Bovini*, Catacombs (EWA III, 1960 — L!); Antonio *Ferrua* S. J.: Le pitture della nuova catacomba di Via Latina (C. d. V. 1960, »Monumenti di Antichità Cristiana«); Pierre du *Bourget* S. J.: La peinture paléo-chrétienne (P 1965, »Le livre-mus.«); Carlo *Bertelli:* Roma sotterranea (F s. a., »For Col« 29 — L!). — Cf. J. P. *Kirsch* (1930; 1933), E. *Kirschbaum* (& L. *Hertling* 1950), O. *Marucchi* (1932), G. B. de *Rossi* (1864—1877), M. *Simon* (1964), P. *Styger* (1927; 1933; 1935; 1939), L. von *Sybel* (1906—1909), J. *Wilpert* (*1903).

~ ***Kolosej** ali **Flavijski amfiteater** (it. *Colosseo*), najmogočnejši ohranjeni spomenik ant. Rima (hkrati najmogočnejši med o. 70 različno ohranjenimi amfiteatri nekd. rim. imperija), zač. o. 72 za Vespazijana, odprt 80 za Tita, dkč. 82 za Domicijana. Ovalno areno je obdajalo o. 60000 sedežev; zun. kaže v prvih treh nadstropjih od spodaj navzgor zaporedje dorskega, jonskega in korintskega reda, pozn. 4. nadstr. je namesto z arkadami razčlenjeno z majhnimi

okni. Ime »kolosej« (lat. *colosseus* = velikanski) v rabi šele od o. VIII. st. dalje (bodisi zaradi velikosti same arhitekture bodisi zaradi orjaškega stebra, ki je bil v bližini in ki je sprva nosil velikanski Neronov kip).

L: Cankar I/3 (1929); *Jordan* (1961); »PKG« 2 (1967, t. 68—70a); »US« 4 (1970, p. 218).

~ **Konstantinova** (ali **Maksencijeva**) **bazilika** (*Basilica di Massenzio* ali *di Costantino*), ohranjena v razvalinah ob *via dei Fori Imperiali:* poslednji in najmogočnejši primer rim. ant. bazilike. Zač. Maksencij (*Maxentius*) 306, dkč. njegov zmagovalec, Konstantin, kmalu po 312.

L: Jordan (1961); Cankar I/3 (1929); »US« 4 (1970, p. 249). — Cf. V. *Molè* (1941).

~ ***Konstantinov slavolok** (pri *Koloseju*), post. 315 v proslavo Konstantinove zmage nad Maksencijem pri Milvijskem mostu 312. Celota, v katero so mdr. vdélani reliefi iz Hadrijanove dobe in časa Marka Avréla, nazorno priča o prehodu v pozno antiko (tudi star. reliefi so ustrezno predelani v slogu novega časa, ki je zgubil klas. čut za plastične vrednote).

L: Cankar I/2 (1928); H. P. *L'Orange* in A. von *Gerkan:* Der spätantike Bildschmuck des Konstantinsbogens (Bl 1939, »Stud. zur spätantiken Kg.« 10); »PKG« 2 (1967); »US« 4 (1970, p. 250).

~ **Livijina hiša** (lat. *Domus Liviae*), hiša Avgustove žene ali samega ces. Avgusta na Palatinu, pomembna zaradi slikarskega okrasa, ki se je ohranil v njej.

L: G. E. *Rizzo:* Le pitture della »casa di Livia« (R 1936); »US« 4 (1970, p. 195).

***Mark Avrel,** bron. konjeniški spom. (nadnar. velikost, ostanki prvotne pozlatitve) na →*Kapitólskem trgu* (cf. infra, odd. 1), kamor ga je 1537/38 postavil Michelangelo, ki je zasnoval tudi podstavek zanj. Kot edini ant. konjeniški spom., ki se je bil ohranil na javnem mestu (od XII. st. dalje pred c. *S. Giovanni in Laterano*, cf. odd. 2), ker so jezdeca imeli za »krščanskega« in svétega ces. Konstantina, je tehtno vplival na mnoge novejše rešitve te naloge, predvsem pa na oblikovanje vseh renesančnih konjeniških spom.

L: Paul *Künzle*, Die Aufstellung des Reiters von Lateran durch Michelangelo (Miscellanea Bibliothecae Hertzianae, Mn 1961); EWA X (1965, t. 148); E. R. *Knauer:* Das Reiterstandbild des Kaisers Marc Aurel (Stu 1968, »WerkM«); »US« 4 (1970, p. 233). — Cf. H. *Ladendorf* (2. izd., 1958 p. 199).

~ **Neronova Zlata palača,** lat. *Domus Aurea* (*Parco Oppio* [Opij je eden izmed 3 vrhov Eskvilina], nedaleč od *Koloseja*). Po požaru Rima 64 sez. stavbni kompleks (ki so ga bili porušili in zasuli, ko so začeli zidati *Trajanove terme*) je po odkritju ob koncu XV. st. s svojim slikanim in štukaturnim okrasom tehtno vplival na izoblikovanje renesančne →*groteske* (cf. s. v. *Rafaelovi učenci*). V ruševinah so 1506 našli tudi znamenito →*Laókoontovo skupino*.

L: »PKG« 2 (1967, p. 187—88 [L!] & 209 [L!], t. 91 & 134). — Cf. A. *Boëthius* (1960).

~ ***Panteon** (lat. *Pantheon*), največja s kupolo krita ant. stavba, eden izmed najbolje ohranjenih spom. rim. arhitekture, hkrati kot nikoli dotlej poudarjena notr., ki napoveduje prihódnost; na novo sez. o. 115—25 pod Hadrijanom, ki je dal v čelu nad vhodnim stebriščem (v 4 vrstah 16 korintskih, 12,5 m vis. stebrov) ohraniti arhitrav s posvetitvenim napisom (M. AGRIPPA L. F. COS. TERTIVM FECIT) s starega, enako imen. svetišča (Marcus Vipsanius Agrippa je bil Avgustov zet, poveljnik in svetovalec); prvotno tudi zun. obložena z marm. ploščami. Notr.: (premer 48,5 m, viš. 43,3 m) se predstavlja kot vzoren primer centr. arhitekture, v kateri je viš. kupole enaka viš. navpične stene, takó da si kupolo v mislih skoraj lahko dopolnimo v kroglo. Pritličje je razčlenjeno s 7 izmenoma polkrožnimi in pravokotnimi nišami (na mestu 8. niše vhod): od stene ostane tu pravzaprav samó 8 orjaških pilastrov, ki nosijo z močnim venčnim zidcem oddeljeno 1. nadstr. (v vlogi tamburja za kupolo) in nad njim s šibkejšim zidcem oddeljeno in zató na videz še večjo kupolo. Pravokotne kasete (nekdaj modre z zlatimi zvezdami — celota je bila podoba kozmosa!), ki jo krasé, se v 5 koncentričnih krogih postopno zmanjšujejo in s tem še stopnjujejo iluzijo viš., vsa svetloba pa prihaja skozi odprtino (premer 9 m) na samem temenu kupole. Dragoceno opremo stavbe, ki je bila posv. 7 planetarnim božanstvom (→*sedem planetov*), od 609 dalje pa je krščanska c. (*Sta Maria ad Martyres*, pozn. znana kot *Sta Maria Rotonda*), so polagoma izropali; poslednji bron s strehe je papež Urban VIII. Barberini dal porabiti za Berninijev baldahin v Petrovi c. in topove na Angelskem gradu (zato rek: *Quod non fecerunt barbari, fecerunt Barberini*, »Česar niso storili barbari, ...«). Tu mdr. pokopani B. Peruzzi, T. Zuccari in Rafael, na čigar sarkofagu je znani Bembov distih: *Ille hic est Raphael, timuit quo sospite vinci, rerum magna parens et morienti mori* (v svobodnem prev.: Tu počiva Rafael: ko je živel, se je mati narava bala, da jo bo premagal, ko je umrl, da bo umrla). — Up: npr. Pannini (*Notr. Panteona*, o. 1750, Washington).

L: Cankar I/3 (1929); R. *Vighi:* Il Pantheon (R 1959); Jordan (1961); »PKG« 2 (1967, t. 100 & III —

L!); K. de *Fine Licht:* The Rotunda in Rome: A Study of Hadrian's Pantheon (Copenhagen 1968, »Jutland Archaeological Soc. Publ.« 8); »US« 4 (1970, p. 227). — Cf. L. *Beltrami* (1898 [1929]), V. *Molè* (1941), etc.

~ **Porta Appia** ali *Porta S. Sebastiano* (na zač. *via Appia*), sez. v zadnji tretjini III. st., prez. in povišana v zgodnjem V. st.

L: »PKG« 2 (1970, t. 42 — L!).

~ **slavolok Septimija Severa** (viš. 23 m, šir. 25 m), post. na *Forum Romanum* za 10-letnico cesarjeve vlade 203 (→ *Septimij Sever* se je prejšnje leto vrnil z Vzh., kjer se je bil bojeval s Parti idr.): značilni sestav rim. loka in grš. reda (stebrov in arhitrava) tu nima tektonske funkcije, ampak samó krasi. Septimijev slavolok pozn. za vzor pariškemu *l'arc de triomphe du Carrousel* (1806—08).

L: Jordan (1961); »PKG« 2 (1967, t. 46 — L!); »US« 4 (1970, p. 241). — Cf. R. *Brilliant* (*1967).

~ **steber Marka Avrela** (*piazza Colonna*), narejen 176—93 po vzoru *Trajanovega stebra* (infra), kaže na spiralasto zavitem reliefnem okrasu cesarjeve boje z Markomani, Kvadi in Sarmati. Stopnice v notr. vodijo do vrha, na katerem je papež Sikst V. dal postaviti soho sv. Pavla.

L: G. *Caprino & alii:* La Colonna di Marco Aurelio (R 1955); »PKG« 2 (1967, t. 227—28 — L!). — Cf. H. von *Heintze* (1969).

~ **tempelj Antonina in Favstine** (*Forum Romanum*) se je ohranil kot krščč. c. (*S. Lorenzo in Miranda*). Antoninus Pius, prednik Marka Avrela, ga je bil dal postaviti v spomin na svojo 141 u. ženo Favstino (star.). Napis na arhitravu *DIVAE FAVSTINAE EX. S. C.* so po cesarjevi smrti 161 zgoraj dop. *DIVO ANTONINO ET.*

L: *Jordan* (1961); »US« 4 (1970, p. 230).

~ **Titov slavolok** (na vzh. delu *Forum Romanum*) je dal potem, ko je bil ces. Titus umrl, postaviti Domicijan resp. rim. senat in ljudstvo. Reliefi v prehodu kažejo *zmagoslavni sprevod po zmagi nad Židi in zavzetju Jeruzalema* (70): na juž. strani je videti, kako nesejo najdragocenejše uropane tempeljske svetinje, tj. *zlato mizo za položne hlebe, srebrne trobente* in *zlati sedmeroramni svečnik* (→ *Menorá*).

L: EWA XII (1966, t. 131); »PKG« 2 (1967, t. 44 & 196—97 — L!); »US« 4 (1970, p. 216). — Cf. H. von *Heintze* (1969, repr. 72, 77, 81).

~ ***Trajanov steber** sredi nekd. *Forum Traianum* je 111—114 postavil → *Apolodor iz Damaska* (viš. 42,5 m, posvetitveni napis iz 114). Spiralasto zaviti, 200 m dolgi reliefni pas, ki kaže cesarjeve boje v Dakiji, je najslavnejši primer *nepretrganega* (kontinuiranega) *načina* upodabljanja. Steber, na katerem so 1587 namestili kip sv. Petra, je bil za vzor *stebru Marka Avrela* (supra) in pozn. *Vendômskemu stebru* (→ *Pariz*), s starejšo izmed bližnjih dveh cerkva (*Sta Maria di Loreto* proti *Piazza Venezia*) pa je Joh. Bernh. Fischer von Erlachu dal pobudo za zun. njegove *Karlove c.* na Dunaju.

L: »PKG« 2 (1967); »US« 4 (1970, p. 223). — Cf. K. *Lehmann* (1926), E. *Loewy* (1924).

Poznejši spomeniki

(1) trgi

~ ***Kapitolski trg** (*piazza del Campidoglio*) je zasnoval Michelangelo, ki je bil moral nanj prej (1537/38) postaviti konjeniški spom. *Marka Avréla* (cf. *Antični spomeniki*, supra). Michelangelo je projektiral tudi pogl. dostop na Kapitólski trg, monumentalno stopnišče (t. i. *la cordinata*), ki vodi nanj s *piazza d'Aracoeli*. Trapézasto oblikovani trg je od 1940 dalje v tlaku spet zaznamovan z *v. ovalom*, ki ga po orig. Michelangelovem načrtu izpolnjuje vzorec *dvanajsterokrake zvezde* s spomenikom v njenem središču — takó je mojstrsko zaznamovan kos zemlje, ki naj bi bil kot *caput mundi* središče mesta in svetá. Trg se širi proti *Pal. Senatorio* (Giac. Della Porta in Girol. Rainaldi 1582—1605), sicer pa ga obdajata (v pogledu z vrha *cordinate*, tj. med kipoma dioskurov *Kastorja* in *Poluksa* iz pozne rim. cesarske dobe) des. *Pal. dei Conservatori* (zač. Michelangelo 1563, dkč. Giac. Della Porta 1568), levo pa *Pal. Nuovo* ali *Mus. Capitolino* (Girol. & Carlo Rainaldi 1646—55).

L: E. *Rodocanachi:* Le Capitol romain antique et moderne (P 1905); Th. *Ashby* & W. *Dougill*, The Capitol, Rome: Its History and Development (The Town Planning Rev., 1927); Cankar III/1 (1936, p. 178—81); G. *Lugli:* Roma antica: Il centro monumentale (R 1946); Pio *Pecchiai:* Il Campidoglio nel Cinquecento (R 1950); EWA IX (1964, stp 907 [risba] & 908—09 [Tolnayevo besedilo — L!]), XIV (1967, t. 132); *varii auctores:* Il Campidoglio (R 1965). — Cf. T. *Buddensieg* (1969 — L!), G. *De Angelis d'Ossat* (& C. *Pietrangeli* 1965; & *id.* 1966), S. *Giedion* (Space, Time and... 1963, p. 64—65 & 67—68), M. *Mušič* (II 1966, p. 147—50), F. *Saxl* (1957 — predavanje iz 1938; ‚*The Capitol during the Renaissance: A Symbol of the Imperial Idea*'), H. *Sedlmayr* (1934), H. *Siebenhüner* (1954), Ch. de *Tolnay* (JPK, 1930 & 1932), etc.

~ ***Petrov trg** (*piazza S. Pietro*), eliptični trg pred *Petrovo c.* (šir. 240 m, globina 200 m), je skupaj z 18,6 m vis. *kolonadami*, ki ga obdajajo (284 stebrov iz peščenca, na stebriščih 140 soh, ki so delo Berninijevih učencev), nastal 1656—67 po načrtu G. L. Berninija. *Obelisk* na sredi je dal za Siksta V. prenesti sem D. Fontana (1585),

izmed obeh *vodnjakov* je des. (v pogledu proti c.) delo C. Maderna. S Tiberinega obrežja vodi na trg *via della Conciliazione* (»Cesta sprave«, zač. po konkordatu med fašistično vlado in papežem 1929, dkč. 1937), zaradi katere so porušili cel mestni predel, t. i. *Spino*, in s tem hkrati pokvarili nekd. pomen in zaključenost Petrovega trga.

~ **Piazza Barberini,** na njej G. L. Berninijeva *Fontana del Tritone* (1640) in — ob vhodu v *via Vittorio Veneto* — *Fontana delle Api*.

~ **Piazza dei Cavalieri di Malta,** po načrtu G. B. → *Piranesija*.

~ **Piazza del Popolo,** ki jo je izoblikoval Valadier 1816—20, je ovalne oblike, se na sev. s *Porta del Popolo* odpira na *piazzale Flaminio* (vzh. od vrat c. *Sta Maria del Popolo* (cf. *cerkve*), na juž. strani pa kot žarki vodijo z nje po vrsti *via del Babuino*, *via del Corso* (med njima c. *Sta Maria di Monte Santo*) in *via di Ripetta* (med njo in via del Corco kot pendant prejšnje c. *Sta Maria dei Miracoli*). Egipt. *obelisk* (XIII.—XII. st. pred) je dal z nekd. *Circus Maximus* prenesti sem D. Fontana (1585).

L: H. *Hager:* Zur Planungs- und Baugeschichte der Zwillingskirchen auf der Piazza del Popolo: S. Maria di Monte Santo und S. Maria dei Miracoli in Rom (RJb, XI, 1967/68).

~ **Piazza di Spagna,** na njej → *Fontana della Barcaccia* (za avtorja prej veljal Pietro Bernini, zdaj pa njegov sin Gianlorenzo Bernini), z nje se vzpenjajo — kot imeniten primer baročne scenografije — t. i. *Španske stopnice* (it. *la Scalinata di Spagna* ali *della Trinità dei Monti*, načrt oblikovala Alessandro Specchi in Francesco De Sanctis, dkč. 1725), ki vodijo k c. Trinità dei Monti. Trg, sprva imen. po njej (*piazza della SSa Trinità*), in pozn. tudi stopnice so poimenovali po poslopju šp. poslaništva pri sv. stolici, ki je na trgu od XVII. st. dalje.

L: P. *Pecchiai:* La Scalinata di Piazza di Spagna e Villa Medici (R 1941); Wolfgang *Lotz*, Die Spanische Treppe: Architektur als Mittel der Diplomatie (RJb, 1969 — L!). — Cf. L. *Salerno* (1967).

~ ***Piazza Navona** (na mestu, kjer je bil Domicijanov *stadium*, katerega obliko in velikost povzema — o. 240 × 65 m), za baročni Rim najbolj značilni trg, na njem Berninijeva **Fontana dei Fiumi* (cf. s. v. *Vodnjak štirih rek*) in po njegovem osnutku *Fontana del Moro*, 3. vodnjak — *Fontana del Nettuno* — pa je iz 1878. Na zah. strani *Sant'Agnese in Agone* (cf. odd. *cerkve*, infra — ime kakor *Navona* po tekmah, lat. *agones*, ki so bile nekoč tu). Up: npr. G. P. Pannini (1756, Hannover).

L: »US« 10 (1970, p. 54—55).

(2) cerkve

L: cf. W. *Buchowiecki* (1967), F. *Deichmann* (1948), R. *Krautheimer* (1937 ss), J. *Weingartner* (1930), etc.

~ **il Gesù** (*via del Plebiscito* in *piazza del Gesù*, blizu *piazza Venezia*), gl. jezuitska c. v Rimu, **stavba*, ki je postala vzor za številne baročne c. (zač. 1568 → *Vignola* za kard. Alessandra Farnese); ravno tako pomembno in vplivno **pročelje* (Giac. → *Della Porta* o. 1575—84). Na stropu ladje iluzionistična stropna freska G. B. → *Gaullija* (*Zmagoslavje Kristusovega imena*). V levem delu transepta razkošna *kapela sv. Ignacija Loyole* po načrtu Andree Pozza (1696—1700), vrh olt. *sv. Trojica* (Bernardino Ludovisi in Lorenzo Ottoni).

L: Pio *Pecchiai:* Il Gesù di Roma (R 1952). — Cf. R. *Enggass* (1964; 1968 [I]).

~ **Petrova cerkev,** cf. odd. 8: *Vatikan*

~ **San Carlo al Corso** (*via del Corso*), ena izmed največjih c. v Rimu, baročna stavba (XVII. st.), ki jo je začel Onorio Longhi (u. 1619), nadaljeval pa njegov sin Martino Longhi ml.: nepomembno pročelje (Giovan Batt. Menicucci) in imenitna *kupola*, ki jo je pod Aleksandrom VII. zasnoval Pietro da Cortona. Notr.: mdr. *Portret Margarete Savojske* (F. Pourbus ml., o. 1606), na v. olt. *Poveličanje sv. Ambroža in Karla Boromejskega* (C. Maratta).

L: cf. B. *Nogara* (1932), R. *Wittkower* (1958 [1965]).

~ ***San Carlo alle Quattro Fontane** ali *S. Carlino* (*via del Quirinale*), Borrominijeva mladostna mojstrovina (sez. 1638—44, *pročelje* 1665—67) z merami enega izmed slopov, ki nosijo kupolo Petrove c. v Rimu.

L: »US« 10 (1969, p. 53); »PKG« 9 (1970, t. 228 & 229a — L!). — Cf. B. S. *Myers* (V 1969, p. 75 [William L. *Mac Donald* — L!]), R. *Wittkower* (1958 [1965]).

~ **San Clemente** (ob *via S. Giov. in Laterano* med Kolosejem in c. S. Giov. in Laterano). Spodnja c. s StS-mi iz IX. st. in iz o. 1100 (torej po 1184, ko so Normani pod Robertom Guiscardom opustošili Rim; c. je bila zasuta, odkrita šele 1857 in izkopana 1861). V predverju iz o. 1100 **Čudež sv. Kleména* (čez eno leto na dnu Azovskega morja najdeni otrok, ki ga je bil varoval svetnik), spodaj donator *Beno da Rapiza z družino pred svetnikom*; v c. v levem kotu vhodne stene **Kristusov vnebohod* s papežem *Leonom IV.* (pravokotni nimb) in dunajskim škofom *sv. Vidom* na straneh (847/55), na levi steni (vse o. 1100) *prizori iz legende sv. Aleša*, nato pa **Maša sv. Kleména in oslepljeni mestni prefekt Sisinnius* (spodaj znameniti prizor *Sisin-*

nijevih služabnikov, ki se mučijo s stebrom [oslepljeni so ga zgrabili namesto Kleména], in napisi, ki so najzgodnejši primeri t. i. *volgare*. zgodnje italijanščine). Zgornja c. sez. na zač. XII. st. pod Paskalom II. (posv. 1128 za Honorija II.): triladijska notr. z odlično ohranjeno staro opremo, *schola cantorum* (post. na zač. XII. st. s porabljenimi deli stare pregraje [VI. st.] iz spodnje c.); v apsidah mozaiki (1128): *Zmagoslavje sv. križa. Nagrob. kard. Bartolomea Roverelle* (A. Bregno in Giov. Dalmata alias Ivan Duknović 1476). V 1. levi kapeli Masolinove freske iz 1428/31 (mdr. *prizori iz legende Katarine Aleksandrijske*.

L: EWA XV: Index (1968, p. 502); »US« 6 (1970, p. 62—63). — Cf. B. *Berenson* (1963, p. 137, repr. 569—73), O. *Demus* (1968 — L!), É. *Mâle* (1960).

~ **San Francesco a Ripa** (*piazza S. Francesco d'Assisi*, nedaleč od *Sta Cecilia in Trastevere*). Klasicistično *pročelje* (Mattia de' Rossi konec XVII. st.). Notr.: v zadnji levi kap. (*Capp. Altieri*) G. L. Berninijeva **blažena Lodovica Albertoni* (marmor 1671—74). Med slikami *Marijino rojstvo* (Vouet o. 1615/20), *Marija z otrokom in Ano* (G. B. Gaulli).

~ **San Giovanni Decollato** (*via S. Giovanni Decollato*, med Tibero, Vestinim templjem, Kapitolom in Palatinom). Notr.: slike raznih **manieristov* (npr. Vasarijevo *Obglavljenje Janeza Krst.*, 1553), pos. v *Oratoriu freske Jacopina del Conte (zač. o. 1537 in dat. 1541: *Oznanjenje Zahariji*, o. 1537; *Pridiga Janeza Krst.*, 1538; *Krst v Jordanu*, 1541; pod soho v niši napis → *VOX CLAMANTIS IN DESERTO* [cf. Mr 1, 3] in *PARATE VIAM DOMINI* [cf. ib.]), Francesca Salviatija (*Obiskovanje*, d. 1538; *Rojstvo Janeza Krst.*, 1551; *Sv. Jernej* in *Sv. Andrej*, 1538/43) in Pirra Ligoria (*Salomin ples* in *Obglavljenje Janeza Krst.*, 1553).

~ **San Giovanni in Fonte,** nekd. *baptisterij* (*piazza S. Giovanni in Laterano*): v apsidi *Capp. di S. Venanzio* je *mozaik* iz 640/42.

~ **San Giovanni in Laterano,** rim. katedr., nekd. Konstantinova bazilika, ki jo je Borromini predelal za jubilejno leto 1650. Zun.: *stransko pročelje* oblikoval D. Fontana 1586, *gl. pročelje* A. Galilei 1733—36. Notr.: dolga 130 m, 5 ladij, tloris lat. križ. V srednji ladji v nišah pilastrov orjaške sohe apostolov, kiparji Angelo de' Rossi (*Jakob ml.* 1700—08), Lorenzo Ottoni (*Tadej* 1703—08), Giuseppe Mazzuoli (*Filip* 1703—11), P. Le Gros (*Tomaž* 1704, *Jernej* 1704?), P. E. Monnot (*Peter* 1705, *Pavel* 1706), Camillo Rusconi (*Andrej* 1708—11, *Janez Ev.* 1711—13, *Matej* 1712—15, *Jakob star.* 1715—18), Francesco Moratti (*Simon* 1711—13). Vmesna des. ladja: na 1. pilastru fragment Giottove freske **Bonifacij VIII. razglaša jubilejno leto 1300*.

L: Joh. Bapt. von *Toth:* Die Kathedrale des Papstes: Ein Führer durch die Laterans-Basilika (Rom 1966).

~ **San Girolamo della Carità** (*via di Monserrato* blizu *Pal. Farnese*) je 1654—60 prez. Dom. Castelli (*pročelje* je 1660 oblikoval Carlo Rainaldi). Notr.: z bogato marm. oblogo okrašeno 1. kapelo na des., **Capp. Spada*, je zasnoval Borromini.

L: EWA II (1960, barvna t. 313).

~ **San Lorenzo fuori le mura** (blizu *via Tiburtina*), ena izmed 7 gl. rim. romarskih c. *Mozaik* zgoraj na slavoloku iz časa papeža Pelagija II. (578—90) kaže od leve na des. z napisom zaznamovani *Jeruzalem* za *ecclesia ex circumcisione*, *Pelagija II.*, *Lovrenca* in *Petra*, *Kristusa*, *Pavla*, *Štefana*, *Hipolita* in *Betlehem* za *ecclesia ex gentibus*. — Zraven romanski *križni hodnik* (konec XII. st.).

L: cf. W. F. *Volbach* (1958 — L!).

~ **San Lorenzo in Lucina** (ob *Pal. Fiano* in nasproti *Pal. Ruspoli* [cf. s. v., infra], ki sta ob *via del Corso*). Notr.: *Capp. Fonseca* po načrtu G. L. → *Berninija*, kot njegovo lastnoročno delo v njej **portretno doprsje Gabriela Fonsece* v vlogi »večnega molilca« (o. 1668/75). Mdr. tudi *spom. N. Poussinu*, ki ga je dal postaviti Chateaubriand.

L: »MdS« 22 (t. XI); »PKG« 9 (1970, t. XLIII). — Cf. L. *Bruhns* (RJb, 1940, p. 382—84, f p. 385—87), R. *Wittkower* (Harm 1958).

~ **San Luigi dei Francesi** (poleg *Pal. Madama*), fr. c. v Rimu, sez. 1518—88, *pročelje* Giac. Della Porta 1589. Notr.: v 5. kapeli na levi (= *Capp. Contarelli*) znamenite Caravaggiove slike iz 1598/1602, ob straneh **Poklicanje sv. Mateja* in *Matejevo mučeništvo* (1599—1600), v sredi *Sv. Matej z angelom* (1602? — prva, odbita slika tega motiva je zgorela v Berlinu 1945).

L: Herwarth *Röttgen*, Giuseppe Cesari, die Contarelli-Kapelle und Caravaggio (ZfKg, 1964 — L!); »CA« 6 (1967, p. 93—95).

~ **San Marcello** (*via del Corso*), po požaru 1519 prez. po načrtu Jacopa Sansovina. Baročno *pročelje* je 1682—83 oblikoval Carlo Fontana. Notr.: predvsem *nagrobnika Mutijev: Giovan Andrea Giuseppe Muti in njegova soproga Maria Colomba Vincentina kot »večna molivca«* (Bernardino Cametti ali Cometti 1725).

L: cf. L. *Bruhns* (1940, repr. 330—33), G. *Delogu* (1956, p. 280—81 — L!), R. *Wittkower* (1958, t. 138A & 168B).

~ **San Marco** (*piazzetta di S. Marco*, pri *Pal. Venezia*, cf. infra, odd. 3), triladijska bazilika iz IV. st., večkrat rest. *Pročelje* iz XV. st. V apsidi *mozaik* iz IX. st.: purpurno oblečen *Kristus* (v odprti knj., ki jo drži levica, je brati: *EGO SVM LVX EGO SVM VITA EGO SVM RESVRRECTIO*) *med svetniki*, na skrajni levi s →*štirikotnim nimbom* papež *Gregorij IV.* (827 do 844), sicer pa od leve na des. *evangelist Marko*, *sv. Felicissimus* in na drugi strani Kristusa *sv. Marko* (papež 336), *sv. Agapit* (papež 535—36) in *sv. Neža*. Spodaj v sredi *jagnje s križnim nimbom*, levo in des. pa *ovce, ki prihajajo iz svetih mest*, Jeruzalema na levi in Betlehema na des.

L: Cankar I/1 (2. izd., 1930, p. 112, 115); — Cf. L. *Bruhns* (1940, repr. 335 — L!), W. *Oakeshott* (1967 [1969] — L!).

~ **San Paolo fuori le mura** (»Sv. Pavel zunaj obzidja«, *via Ostiense*), ust. ces. Konstantin, po povečanju (od 386 dalje) največja rim. c. po stari Petrovi baziliki, rekonstruirana po požaru jul. 1823. Petladijska bazilika z 80 granitnimi stebri. V apsidi *mozaik* iz o. 1220 (*Kristus med 4 svetniki*), velikonočni *kandelaber* (XII. st.), **tabernákelj* Arnolfa di Cambio (d. 1285). *StS-e* z bibl. in evang. prizori, ki so krasile nekd. ladjo, je delno rest. ali posnel Pietro Cavallini, le-te ohranjene v risbah iz XVII. st. (→*Codex Barberinianus*). — Romanski **križni hodnik*.

L: cf. J. *Garber* (1918), J. *White* (1956).

~ **San Pietro,** cf. odd. 8: *Vatikan*

~ **San Pietro in Montorio** (*piazzale di S. Pietro in Montorio, Gianicolo*). Notr.: des. v 1. kapeli *Bičanje* Sebastiana del Piombo (1518), v 4. kap. (*Capp. Del Monte*) pa Ammanatijeva *nagrobnika kard. Antonia Del Monte in Fabiana Del Monte* (1550—53) ob Vasarijevem *Spreobrnjenju sv. Pavla* (avtp. ob levem robu, Vasarijeva tudi arhitektura); v 4. levi kapeli *Snemanje s križa* (Dirck Baburen 1617). — Na dvorišču znameniti Bramantejev visokorenesančni **Tempietto*, na mestu, kjer naj bi bil križan sv. Peter, 1502 sez. centr. stavba.

L: Cankar III/1 (1936, p. 157, repr. p. 158); Pevsner (1966, p. 181, repr. p. 182). — Cf. J. *Pope-Hennessy* (III 1963).

~ **San Pietro in Vincoli** ali *Basilica Eudossiana* (*piazza di S. Pietro in Vincoli, Esquilino*), imen. po »verigah sv. Petra«, ki jih tu časté kot relikvijo. Ob juž. steni transepta (ki v tlorisu ne izstopa iz pravokotnika) znameniti →*Julijev nagrob.* (Michelangelo dkč. 1545). V sev. ladji *nagrob. Nikolaja Kuzanskega* (→*Cusanus*, u. 1464) s polihr. *reliefom* (Andrea Bregno) in mozaik z likom bradatega *sv. Boštjana* (VII. st.).

L: Cankar I/1 (1930, p. 98) in III/1 (1936).

~ **San Sebastiano fuori le mura** (ob *via Appia Antica*), starokršč. bazilika, ki sta jo 1608—13 preoblikovala Flamminio Ponzio (zač.) in Giovanni Vasanzio (dkč.). Na levi strani v notr. je *Capp. di S. Sebastiano* po načrtu Cira Ferrija: pod olt. marm. kip *mrtvega sv. Boštjana* (po Montaguju delo Gioseppa Giorgettija, na tem mestu post. 1672). Na des. *Capp. Albani*, ki jo je 1705 sez. Carlo Fontana. Iz c. vhod v *katakombe sv. Boštjana* (cf. s. v. *katakombe* v odd. *Ant. spomeniki*, supra).

L: Riccoboni (1942, repr. 227—28); »MdS« 87 (t. IV); Jennifer *Montagu*, Antonio and Gioseppe Giorgetti: Sculptors to Cardinal Francesco Barberini (AB, sept. 1970). — Cf. R. *Wittkower* (1958).

~ **San Silvestro al Quirinale** (*via 24 Maggio*), prez. od 1524 dalje, posv. 1584. *Stropne slikarije* v koru so delo bratov Giovannija in Cherubina Albertija (1558—1601 resp. 1553—1605, cf. *ilu-zionistično stropno slikarstvo*). Mdr. tu Algardijeva *Marija Magdalena* (štuk, o. 1628).

L: EWA XI (1966, barvna t. 97); »MdS« 85 (t. I). — Cf. F. *Würtenberger* (1940, p. 111—12).

~ **Santa Cecilia in Trastevere,** na novo sez. za papeža Paskala I. (817—824). Zun. kaže jonsko stebrišče (XII. st.), sočasni romanski campanile (1113) in baročno pročelje. Notr.: tri ladje (predelane v XVIII. st.), mozaik v apsidi iz IX. st. (*Kristus med svetniki*, na levi s →*štirikotnim nimbom* papež *Paskal I.*), **ciborij* Arnolfa di Cambio (1293, sign. *hoc opus fecit Arnolphus*), ostanki *StS* Pietra Cavallinija, *nagrobnik kard. Nicole Forteguerrija* (Mino da Fiesole, 1473), pod olt. soha *Sv. Cecilije* (Stefano Maderno, 1600). — V nunskem samostanu zraven delno ohranjena (osrednja skupina) **Poslednja sodba* Pietra Cavallinija (o. 1293) in romanski *križni hodnik* (XII. st.).

L: Cankar I/1 (2. izd., 1930, p 112, 114). — Cf. É. *Mâle* (Ch 1960).

~ ***Santa Costanza** (pri c. *Sant'Agnese fuori le mura*, infra), centr. stavba iz IV. st., nekd. mavzolej Konstantinove hčerke in njenih sorodnikov. Znani **mozaiki* na banjastem oboku obhoda, ki ga od višjega osrednjega prostora deli 12 dvojic stebrov, kažejo med še docela antično občutenimi motivi tudi *pri trgatvi zaposlene erote*. V apsidah močno rest. mozaika (v levi: *Dominus legem dat*).

L: Cankar I/1 (2. izd. 1930, p. 43—44 & 46) & I/3 (1929, p. 288—89 & 291); »UF« 9 (1966); »PKG« 2 (1967, t. 356); »US« 5 (1970). — Cf. C. *Ihm* (1960 — L!), W. F. *Volbach* (1958 — L!).

~ **Santa Francesca Romana** ali *Maria Nova* (*Forum Romanum*): **Marijina ikona* iz o. 640.

~ **Sant'Agnese fuori le mura** (ob *via Nomentana*, blizu c. *Sta Costanza*, supra), triladijska bazilika, sez. 324, večkrat rest. V apsidi mozaik (625/38) z biz. potezami: **Sv. Neža med papežema Simahom* (498—514) *in Honorijem I.* (625 do 38). Svetnica je oblečena kot prava biz. cesarica (*Passio S. Agnae* iz V. st. namreč pripoveduje, da jo je po mučeništvu njen nebeški ženin bogato okrasil).

L: cf. C. *Ihm* (1960, p. 141—42 — L!), W. *Oakeshott* (1967 [1969]), etc.

~ **Sant'Agnese in Agone** (*piazza Navona*) je začel zidati Carlo Rainaldi (1652), nadaljeval pa → *Borromini* (1653—55), čigar delo je tudi slikovito *pročelje* (dkč. 1666).

L: »US« 10 (1969, p. 54); »PKG« 9 (1970, t. LIII). — Cf. R. *Wittkower* (1958, p. 140—42, t. 72—73).

~ **Santa Lucia del Gonfalone** (*via dei Banchi Vecchi* [med *corso Vittorio Emanuele* in Tibero]). V njenem oratoriju manieristične *freske* iz 1569 do 1577 (npr. *Vstajenje* Marca Pina).

L: cf. A. *Chastel* (1968, p. 120, repr. p. 124—25).

~ **Santa Maria Antiqua** (*Forum Romanum*), prez. v VI. st. iz star. stavbe iz Domicijanove dobe, pozn. zapuščena, znova odkrita 1901, ko so podrli pozn. c. nad njo. Notr. (atrij, narteks, 3 ladje): znamenite *StS-e* (ki so v obd. od njihovega odkritja močno obledele) iz VI.—IX. st., med njimi iz VII. st. »*Makabejska*« *mati s sinovi* in *Eleazarjem* pa slabše ohranjena prizora *David in Goljat* (fragment) in *Izaija napove Ezekiji smrt*, iz VIII. st., ko so c. dali okrasiti papeži Janez VII. (705—07), Zaharija (741—52 — podoba s → *kvadratnim nimbom*!), Pavel I. (757—67 — *kvadratni nimb*) in Hadrijan I. (772—95 — *kvadratni nimb*), pa posebno znano **Križanje* (leva kapela).

L: Cankar I/1 (2. izd. 1930, p. 118—22); E. *Tea:* La basilica di Santa Maria Antiqua (Mi 1937); EWA II (1960, t. 445). — Cf. Iz. *Cankar* (Uvod 1926 [za *Križanje*]), A. *Grabar* (G: Sk 1957; 1965), W. de *Grüneisen* (1911), P. J. *Nordhagen* (1962; & P. *Romanelli* 1964; 1967; 1968).

~ **Santa Maria degli Angeli** (*piazza della Repubblica*), c., ki jo je Michelangelo preoblikoval iz avle tepidarija → *Dioklecijanovih term* (supra). S: mdr. *Padec čarodeja Simona* (Pompeo Batoni). P: mdr. znana marm. *soha sv. Bruna* (Houdon 1768). Tu so mdr. dobili nagrobnike papež Pij IV. pa slikarja Salvator Rosa in Carlo Maratti.

~ **Santa Maria della Navicella** → *Santa Maria in Domnica* (infra)

~ **Santa Maria della Pace** (*vicolo della Pace* blizu *piazza Navona*), sez. za pontifikata Siksta IV. (o. 1480). Znamenito konveksno-konkavno **pročelje* je 1656—57 oblikoval → *Pietro da Cortona*. V c. Rafaelova freska **sibil in angelov* iz 1514. — Ob c. **križni hodnik*, poleg *Tempietta* Bramantejevo prvo delo v Rimu (1500—04).

L: »CA« 4 (1966, kat. št. 107); »US« 10 (1969, f p. 14); »PKG« 9 (1970, t. XLVI — L!). — Cf. R. *Wittkower* (1958 [1965]).

~ **Santa Maria della Vittoria** (*via XX Settembre*): na stroške kard. Scipiona → *Borghese* jo je med 1608 in 1620 sez. Carlo → *Maderno* (pročelje je 1626 oblikoval G. B. Soria in spominja na fasado bližnje Madernove c. *Sta Susanna*, infra). S: v 2. des. kapeli tri Domenichinove *olt. slike*. Levi del transepta: znamenita **Capp. Cornaro*, pomembna kot celota. Na olt. slavna mojstrovina G. L. Berninija → *Zamaknjena sv. Terezija* (1645—52), ob straneh kapele člani beneške družine Cornaro kot t. i. *večni molilci*.

L: cf. L. *Bruhns* (1940, p. 338 ss — L!), H. *Kauffmann* (1970), R. *Wittkower* (1958 [1965]), etc.

~ **Santa Maria del Popolo** (*piazza del Popolo*), na novo sez. pod Sikstom IV. (1477). V triladijski notr. prava z. pomembnih renesančnih in baročnih spom. V des. ladji v 1. kapeli Pinturicchiove freske (1485—89) s *prizori iz življenja sv. Hieronima* (na olt. steni njegovo *Čaščenje otroka*), v 3. kapeli freske Pinturicchiove delavnice (1504—07) s *prizori iz Marijinega življenja*, na oboku kora Pinturicchiove freske (1508—09): *Marijino kronanje*, *4 evangelisti*, *4 v. cerkv. učitelji*, *4 sibile*; za v. olt. nagrobnika Andree → *Sansovina:* levo *nagrob. kard. Ascania Sforze* (1505), des. *nagrob. kard. Girolama Basso Della Rovere* (1507); *apsido* oblikoval Bramante. V 1. kapeli levo od kora Caravaggiovi sliki iz 1601: **Pavlovo spreobrnjenje* in **Petrovo mučeništvo*. V levi ladji kot 2. kapela od vhoda slavna **Capp. Chigi*, ki jo je za Agostina → *Chigija* zasnoval → *Rafael:* v nišah 4 »preroki Vstajenja«, tj. Lorenzottova *Jona* (po Rafaelovih risbah 1519) in *Elija* pa G. L. Berninijeva *Danijel* (1655—57) in *Habakuk* (1655—61), nad njimi v medaljonih freske s personifikacijami → *štirih letnih časov* (F. Salviati). Kupola z mozaiki po Rafaelovi zasnovi: v sredini *Bog oče* z michelangelovskim gibom, okrog z ustreznimi

zodiakalnimi znamenji opremljeni planeti (→ *sedem planetov*), ki jih vodijo angeli: v osi pod Bogom očetom *Jupiter* (ribi & strelec), nato po vrsti na des. *Saturn* (kozorog & vodnar), *Luna-Diana* (rak), *Merkur* (dvojčka & devica), *Coelum stellarum*, *Venera* (tehtnica & bik), *Apólon* (lev) in *Mars* (oven & škorpijon). Po Rafaelovem načrtu tudi *nagrob. Agostina Chigija*, ki prvič kaže obliko piramide (1515).

L: EWA XI (1966, stp 855—57, t. 432 & 436), XII (1966, t. 59); »CA« 4 (1966). — Cf. B. *Berenson* (1968, repr. 1187—88), A. *Chastel* (1959 [1960]), S. J. *Freedberg* (1961), J. *Seznec* (1940 [1953]).

~ **Santa Maria in Cosmedin** (na levem bregu Tibere blizu *ponte Palatino*), sez. v VI. st., za papeža Hadrijana I. (771—95) povečana v triladijsko baziliko s 3 apsidami. V XII. st. so srednjo ladjo ritmizirali z menjavo opor; za pontifikata Kalista II. (1119—24), ki je 1123 posv. v. olt., je nastal 7-nadstropni *campanile* in dvonadstr. *narteks*, ki se odpira proti zah. s slopnimi arkadami. Kozmatsko okrašena notr.: *tlak* (*opus alexandrium*) in mdr. *ciborij* iz poznega XIII. st. (sgn. Deodato di Cosma).

L: EWA III (1960, t. 479 levo); »PKG« 5 (1969, t. 234 — L!).

~ **Santa Maria in Aracoeli** (na *Kapitólu* na mestu, povezanem z izročilom o prerokbi, ki je rodilo tudi ik. m. → *Tiburtinska sibila in Avgust*), v zdajšnji obliki bolj ali manj še iz XIII. st. Triladijska notr. z lesenim kasetiranim *stropom* iz XVI. st., mdr. kozmatsko okrašena *ambona*, *nagrobna plošča Giovannija Crivellija* (sgn. Donatellovo delo iz 1432, prej na tleh in zato močno izbrisan relief) in Pinturicchiove *freske* iz o. 1485 v 1. kapeli na des. (*Capp. Bufalini*).

L: EWA XIII (1967, t. 227). — Cf. B. *Berenson* (L: Ph 1968, I, p. 347, III, repr. 1125), L. *Bruhns* (1940, repr. 204, 229, 314—15), Ch. *Seymour* (Harm 1966, risba 20 p. 141).

~ **Santa Maria in Domnica** ali *Sta Maria della Navicella* (*Celio*), sez. za pontifikata Paskala I. (817—824), iz tistega časa tudi mozaiki, na slavoloku *Kristus med apostoli*, spodaj v apsidi pa *Marija z otrokom na prestolu med angeli* (ob njenem vznožju papež *Paskal I.* s → *štirikotnim nimbom*).

L: cf. W. *Oakeshott* (1967 — L!).

~ **Santa Maria in Trastevere,** po izročilu ena izmed najstar. krščč. cerkva v Rimu, rest. za Inocenca II. (1130—43) in pozn. Na pročelju mozaik *Marije z otrokom na prestolu med 10 nimbiranimi ženskimi liki* (ki so jih imeli za 5 pametnih in 5 nespametnih devic), nastal v 3 obd., tj. sredi XII. st. (za papeža Evgena III., tj. 1143—53), konec XII. st. in sredi XIII. st. Notr.: **mozaik* iz o. 1140 v polkupoli apside: *na prestolu Kristus* in na njegovi des. strani *Marija* kot → *Sponsus et Sponsa*, Marija z napisom *LEVA EIVS SVB CAPITE MEO ET DEXTERA ILLIVS AMPLEXABITVR ME* (Vp 8, 3), Kristus z napisom *VENI ELECTA MEA ET PONAM IN TE THRONVM MEVM*, levo *papež Kalist*, *sv. Lovrenc in papež Inocenc II. z modelom cerkve*, des. *sv. Peter*, *papeža Kornelij in Julij in duhovnik Calepodius*, pod njimi *ovčice*, *ki prihajajo iz obeh svetih mest*, spodaj pa **mozaiki* Pietra Cavallinija (1290-a leta): od leve na des. *Marijino rojstvo*, *Oznanjenje*, *Rojstvo*, *Poklon kraljev*, *Predstavitev v templju* in naposled *Marijina smrt*. — *Marijina ikona* iz 705/08.

L: van Marle I (1923); EWA III (1960, t. 105—06 in barvna t. 110), VIII (1963, t. 177 des. zgoraj). — Cf. W. *Oakeshott* (1967 [1969] — L!), W. F. *Volbach* (1924 v »HdKw«), J. *White* (Harm 1966), etc.

~ **Santa Maria in Vallicella,** imen. tudi *la Chiesa Nuova* (*piazza della Chiesa Nuova* ob *corso Vittorio Emanuele* poleg *Oratorio dei Filippini*). Pietra da Cortona iluzionistične StS-e: na stropu *Videnje sv. Filipa Nerija* (1664—65), na pendentivih pod kupolo *Izaija*, *Jeremija*, *Ezekijel* in *Danijel* in v kupoli *Glorija sv. Trojice* (1647—51), v polkupoli apside pa *Vnebovzetje* (1655—56). Na v. olt. Rubensova *Madona z otrokom*, *kerubi in angeli*, levo *Gregorij Vél.*, *Maver Rim. in Papianus*, des. pa *Domicila*, *Nerej in Ahilej* (1608). Levo v transeptu Baroccijeva *Marijina pot v tempelj* (1594), v zakristiji zraven na olt. Algardijev *Filip Neri z angelom* (1640).

L: cf. R. *Wittkower* (1958 [1965]).

~ ***Santa Maria Maggiore,** imen. tudi *Sta Maria della Neve*, tj. Marija Snežna (*piazza Sta Maria Maggiore*, *Cespio*, tj. eden od vrhov [55 m] Eskvilina), 4. rim. patriarhijska bazilika (po S. Giovanni in Laterano, Petrovi baziliki in S. Paolo fuori le mura), sez. za papeža Siksta III. (432—40), tj. takoj po éfeškem koncilu, ki je proglasil dogmo o tem, da je Marija mati božja. Zun.: *pročelje* sez. 1741—43 Ferdinando Fuga, ki je do 1750 rest. tudi notr., zato v njej (86 m dolga, 3 ladje) za razloček z drugimi starokrščč. bazilikami vsi stebri (36 marm, 4 granitni) enaki in enako vis. Na bazilikalni steni **36 mozaičnih polj* s *prizori iz Géneze* (432/40, levo iz Abrahamovega, Izakovega in Jakobovega življenja, des. iz Mojzesovega in Jozuetovega, zadnji proti vhodu pozn. kopije). Sočasni **mozaiki na slavoloku* poudarjajo Marijino novo

pomembnost (cf. supra): levo zgoraj npr. Marija v *Oznanjenju* obdana z angeli kot biz. cesarica s spremstvom, v zraku Gabrijel; spodaj *Poklon kraljev*, tj. magov s perz. čepicami, otrok sam na prestolu. V apsidi mozaik **Marijinega kronanja* (Torriti 1295). Kasetirani *strop* (atr. Giuliano da Sangallo) baje pozlačen s prvim zlatom, ki so ga pripeljali iz Amerike. V srednji ladji des. od vhoda *nagrob. papeža Kleména IX.* (1671, načrt Carlo Rainaldi, papežev *kip* Dom. Guidi, sohi *Fides* in *Caritas* Erc. Ferrata), levo pa *nagrob. papeža Nikolaja IV.* (u. 1292, načrt D. Fontana, 1574, *sohe* Leonarda da Sarzana). Iz leve ladje vhod v **Capp. Sforza* (1564—73 Giac. Della Porta, morda po Michelangelovem načrtu), nato kot levi del transepta **Capp. Paolina* (ali *Borghese*) po načrtu Flaminia Ponzia, v njej po Ponziovem načrtu *nagrob. papeža Kleména VIII.* (papežev *kip* Silla da Viggiù) in *Pavla V.* (*kip* razoglavega papeža isti), poleg tega pa N. Cordierijeve marm. sohe *Arona*, *sv. Bernarda*, *sv. Atanazija* in *Davida*. Nasproti kot des. del transepta **Capp. del SSo Sacramento* (ali *Sistina*, vzor za *Capp. Paolina*), sez. 1585 po načrtu D. Fontane za papeža Siksta V., v njej po D. Fontanovem načrtu tudi *nagrob. Pija V.* (papežev *kip* Leonardo da Sarzana 1587) in *Siksta V.* (*kip* razoglavega papeža il Valsoldo 1589—90).

L: Cankar I. — Cf. A. W. *Byvanck* (1961), C. *Cecchelli* (1961), C. *Ihm* (1960 — L!), É. *Mâle* (1960), J. *Pope-Hennessy* (III 1963), W. F. *Volbach* (1958 — L!), R. *Wittkower* (1958 [1965]).

~ **Santa Maria sopra Minerva** (*piazza della Minerva* ob *Pantheonu*), edina gotska c. v Rimu. Notr.: številni, pos. →*papeški nagrobniki*, mdr. tudi *nagrob. škofa Duranda* (→*Durandus*, u. 1296) in *Marie Raggi* (G. L. Bernini 1643) in Michelangelov *Kristus* (1519/21, sodel. P. Urbano). V transeptu *Capp. Carafa* s *freskami* Filippina →*Lippija* (1489/93, sodel. Raffaelino del Garbo).

L: cf. H. *Egger* (1934).

~ **Sant'Andrea al Quirinale** (*via del Quirinale*), stavba eliptičnega tlorisa, ena izmed mojstrovin G. L. Berninija (sez. 1658—70).

L: EWA II (1960, stp 478—79); F. *Borsi:* La chiesa di S. Andrea al Quirinale (R 1967); »US« 10 (1969, f p. 52); »PKG« 9 (1970, t. 230). — Cf. L. *Bruhns* (1940, repr. 323).

~ **Sant'Andrea della Valle** (*corso Vittorio Emanuele*, zraven *Pal. Vidoni*, nasproti *Pal. Massimo alle Colonne*, cf. infra, odd. 3). Prvi načrt P. P. Olivieri (1591), vendar delo izvedel Carlo Maderno 1608—50 (tloris grš. križ, najvišja *kupola* v Rimu po Petrovi c.), *pročelje* pa 1663 spremenil Carlo Rainaldi. — Notr.: StS-e: iluzionistična poslikava kupole je delo G. Lanfranca (**Gloria del Paradiso*, 1621—25), *evangelisti* na pendentivih so Domenichinovi (1624—28), freske v apsidi (*Mučeništvo sv. Andreja*) pa je naslikal Mattia Preti. *Nagrobnika papežev Pija II. Piccolominija* (1470/75, delavnica A. Bregna) in njegovega nečaka *Pija III.* (1503).

L: »US« 10 (1969, f p. 17); »PKG« 9 (1970, t. 231). — Cf. L. *Bruhns* (1940, repr. 316), Ch. *Seymour* (Harm 1966, t. 92B), H. *Voss* (Bl 1924, repr. p. 204—09).

~ **Santa Prassede** (*via S. Martino ai Monti* med št. 28 in 29, nedaleč od *Sta Maria Maggiore*). Iz časa, ko je dal baziliko na novo sezidati →*Paskal I.* (817—24), pomembni **mozaiki*, npr. v *Capp. di S. Zenone*, ki jo je namenil za mavzolej svoje matere Teodore (na oboku **Kristus v medaljonu, ki ga drže 4 angeli*), in v apsidi: od leve na des. *Paskal I.*, *Praxedis*, *apostol Pavel*, *Kristus*, *apostol Peter*, *Pudentiana*, *sv. Zeno*, spodaj proti osrednjemu *Jagnjetu na griču po 6 ovac iz obeh svetih mest.*

L: Cankar I/1 (2. izd. 1930); EWA X (1962, t. 182); »US« 6 (1970, p. 60—61).

~ **Santa Pudenziana** (*via Urbana*, blizu *Stazione Termini*), starokršč. bazilika, sprva imen. po rim. senatorju, lastniku zemljišča; kult obeh sester (*Praxedis & Pudentiana*) in ustrezno preimenovanje c. šele v VI. st. Notr.: triladijska bazilika. V apsidi znamenit, čeprav hudo rest. in okrnjen **mozaik* (zač. V. st.): *Kristus* v zlati tuniki z modrim robom, z govorniškim gibom desnice in odprto knj. v levici (napis *Dominus Conservator Ecclesiae Pudentiane*, zadnja beseda še pridevnik iz lastnikovega imena *Pudens*!), pod njim apostoli, najbliže Peter in Pavel, ki ju kronata personifikaciji *Ecclesia ex circumcisione* in *Ecclesia ex gentibus* (cf. *Sta Sabina*, infra); za njimi *nebeški Jeruzalem*, ponazorjen z nekaterimi resničnimi stavbami Jeruzalema v IV. st., in *simboli evangelistov*.

L: Cankar I/1 (2. izd., 1930); A. *Petrignani:* La basilica di S. Pudenziana a Roma (C. d. V. 1934); G. *Matthiae*, Il mosaico romano di S. Pudenziana (BArte, 1937/38); »US« 5 (1970). — Cf. L. *Bruhns* (1940, repr. 224—26), A. *Hauser* (I 1953 [Lj 1961]), C. *Ihm* (1960 — L!), W. *Koehler* (1931), W. *Oakeshott* (1967), W. F. *Volbach* (1958 — L!).

~ **Santa Sabina** (*piazza Pietro d'Illiria*, med *lungotevere Aventino* in aventinskim gričem), sez. 422/32 (tj. za pontifikata Celestina I.) in zdaj po vseh restavracijah spet dober primer starokršč. bazilike V. st. Znamenita →*lesena vrata* (cipresov les, 1. pol. V. st.). Notr.: 3 ladje s 24 korintskimi stebri, ki nosijo loke. Na notr.

strani vhodne stene znamenit **mozaik* (1. pol. V. st.): na obeh straneh obsežnega napisa ikonografsko prav posebno pomembni personifikaciji, s posebnima napisoma zaznamovani kot *Ecclesia ex gentibus* (c. iz poganstva) resp. → *Ecclesia ex circumcisione* (c. iz židovstva).

L: EWA III (1960, t. 6 & 314), IX (1964, t. 40 & 83), XIII (1967, t. 220); »PKG« 2 (1967, t. 61 — L!). — Cf. C. *Ihm* (1960 — L!), W. *Oakeshott* (1967), H. *Voss* (Bl 1924, repr. p. 334).

~ **Santa Susanna** (*piazza S. Bernardo* na *via XX Settembre*), nekd. bazilika s **pročeljem*, ki ga je 1596—1603 oblikoval Carlo → *Maderno:* poudarjena os, pritličje stopnjevano proti sredini od pilastra prek polstebra do podvojenega polstebra.

L: »US« 10 (1969, f p. 13).

~ **Santi Cosma e Damiano** (*Forum Romanum*). Mozaik v apsidi (VI. st.) kaže z leve na des. ob *Kristusu* močno rest. lik naročnika papeža *Feliksa IV.* (526—30), *Kozmo in Pavla, Petra, Damjana in Teodorja*, spodaj pa *12 ovac med Betlehemom in Jeruzalemom.*

L: Cankar I/1 (2. izd., 1930, p. 86—88). — Cf. C. *Ihm* (1960 — L!), W. *Oakeshott* (1967 — L!).

~ **Santi Domenico e Sisto** (*via Panisperna* ob vhodu na ces. forume). Mdr. najpomembnejše delo Lippa → *Vannija* (*triptih*, d. 1358) in marm. skupina *Noli me tangere* (A. Raggi 1649).

~ **Sant'Ignazio di Loyola** (*piazza S. Ignazio* med *Panteonom* in *via del Corso*), jezuitska c., sez. 1626—50 po načrtu Orazia Grassija (naslon na C. Maderna in druge). Znamenita, na eno gledišče preračunana iluzionistična **stropna slikarija* Andree Pozza (1688—94: *Zmagoslavje sv. Ignacija*, na vogalih 4 kontinenti, po vrsti *Evropa, Azija, Afrika* in *Amerika*), njegova tudi *naslikana kupola* (1685) in med oltarji npr. *olt. Ludovika Gonzage* (des. v transeptu, P. Le Grosov *relief*, pred 1698).

L: EWA II (1960, t. 172); »US« 10 (1969).

~ **Santi Nereo e Achilleo** (*via delle Terme di Caracalla*). Notr.: *freske* Cristofora Roncallija (naroč. 1597 kard. Baronio) iz legende obeh patronov (→ *Nerej in Ahilej*); na zun. strani slavoloka *mozaik* iz časa Leona III. (796—816); v sredi *Spremenjenje*, ob straneh *Oznanjenje* in *Madona z otrokom in angelom.*

L: A. *Guerrieri:* La Chiesa dei S.S. Nereo ed Achilleo (C. d. V. 1951).

~ **Santi Quattro Coronati** (med *Kolosejem* in *Lateranom*). *Križni hodnik* (it. *Chiostro*) z zač. XIII. st. in *Oratorio di S. Silvestro*, posv. 1246: očitno iz tistega časa *StS-e*, ki kažejo *prizore iz življenja papeža sv. Silvestra* in — tako rekoč v okrajšavi — *Poslednjo sodbo*: *Kristus med angeloma* (levi zvija nebo, des. trobi), *Marijo in Janezom Krst. pa 12 apostoli.*

~ ***Sant'Ivo della Sapienza** (na dvorišču starega univ. poslopja, *Pal. della Sapienza* [arh. Giacomo Della Porta] ob zdajšnjem *Corso del Rinascimento*), mojstrovina Francesca → *Borrominija* (1642—50).

L: Hans *Ost*, Borrominis Römische Universitätskirche S. Ivo alla Sapienza (ZfKg, 1967); Pierre de la *Ruffinière du Prey*, Solomonic Symbolism in Borromini's Church S. Ivo alla Sapienza (ib., 1968).

~ **Santo Stefano Rotondo** (pod *Célijem*), centr. stavba V. st., posv. za pontifikata papeža Simplicija (468—83): osrednji prostor krožnega tlorisa (omejen z 22 jonskimi stebri, ki nosijo arhitrav) je obdan z obhodom (prvotno 2 koncentrična obhoda). O vzoru stavbe cf. *Krautheimer.*

L: »PKG« 3 (1968, t. 120 — L!); »US« 5 (f p. 83). — Cf. R. *Krautheimer* (1935; Harm 1965; 1971).

~ **Trinità dei Monti** (*piazza Trinità dei Monti* vrh *Španskega trga*, cf. s. v. *Piazza di Spagna*), ena izmed fr. cerkva v Rimu, zač. 1502 po naročilu fr. kralja Ludovika XII., posv. 1585. *Stopnice* pred pročeljem oblikoval Domenico Fontana (1587), sámo *pročelje* pa Carlo Maderno. Notr.: v 2. kapeli na levi na Rossovo kompozicijo istega motiva oprta freska *Snemanje s križa* iz 1541 (Daniele da Volterra).

(3) palače

~ **Casino Albani** → *Villa Torlonia* (infra)

~ **Casino Borghese** (*Pincio*) je 1613—15 sez. Giovanni Vasanzio za kard. Scipiona → *Borghese.* V stavbi *in situ* ohranjene Lanfrancove *freske* pa *Mus. e Galleria Borghese* (cf. odd. 5).

L: EWA X (1965, t. 209 & 486); Paola *Della Pergola:* Villa Borghese (F 1966, »I tesori« 5). — Cf. H. *Voss* (Bl 1924), R. *Wittkower* (1958).

~ **Casino dell'Aurora** ali *Casino Ludovisi* (*via Aurora* in *via Ludovisi*), imen. po znani Guercinovi freski, ki jo hrani (*Aurora*, 1621—23), prej sredi parka, ki je sodil k mogočni vili Ludovisi.

L: cf. R. *Wittkower* (1958, t. 24B).

~ **Castel Sant'Angelo,** *Angelski grad* (*Lungotevere Castello*), nekd. → *Hadrijanov mavzolej* (supra). Najodličnejši prostor je **Sala Paolina* ali *Sala del Consiglio*, ki so jo v pravem *horror vacui* od 1545 dalje poslikali s freskami Pierino

del Vaga, Pellegrino Tibaldi in Marco Pino. V gradu je *Mus. Naz. di Castel S. Angelo*.

L: »US« 9 (1969, p. 84/85).

~ **Collegio di Propaganda Fide** (*piazza di Spagna*) je za pontifikata → *Urbana VIII.* začel zidati za jezuite G. L. Bernini, pozn. pa je stavbo v glavnem preoblikoval → *Borromini*, ki je mdr. tudi Berninijevo *Capp. dei Re Magi* nadomestil s svojo arhitekturo. Poleg kapele je Borrominijevo delo predvsem **pročelje* proti ozki *via di Propaganda*.

L: EWA II (1960, stp 473, 557 in zlasti 562—63, t. 308 & 311); »PKG« 9 (1970, t. 234 — L!). — Cf. R. *Wittkower* (1958 [1965]).

~ **Farnesina** (*via della Lungara, Trastevere*), stavba nasproti pozn. *Pal. Corsini*, ki jo je 1508 do 1511 B. Peruzzi sez. kot predmestno vilo za Agostina → *Chigija* (pozn. lastnik družina Farnese). V pritličju *Sala di Psiche*, imen. po stropni freski, StS po Rafaelovem načrtu Giulio Romano, Fr. Penni in Giovanni da Udine (girlande) 1517/18; levo *Sala della Galatea* z Rafaelovo fresko, ki je dala prostoru ime (*Galatea* s tritoni, nereidami in amoreti v zraku, 1511/12), na stropu pa mit. prizori (B. Peruzzi), ki kažejo *horoskop* Ag. Chigija (r. 1. dec. 1466). V 1. nadstropju *Sala delle prospettive*, imen po. iluzionističnih StS-h (B. Peruzzi); v nekd. spalnici (*Camera da letto*) Sodomove freske, zlasti *Poroka Aleksandra Vél. in Roksane* (*Nozze di Alessandro e Rossana*, 1512).

L: cf. S. J. *Freedberg* (1961), F. *Hermanin* (1927), F. *Saxl* (1934), A. *Venturi* (1892).

~ **Palazzetto Zuccari** (na vogalu, ki ga delata *via Gregoriana* in *via Sistina* pri c. *Trinità dei Monti*), stavba, ki si jo je po vrnitvi iz Španije sez. Federico → *Zuccari*. Za → *manierizem* so mdr. značilna znana **vrata v obliki »peklenskega žrela«* (*via Gregoriana 30*), motiv, ki ga v manjšem merilu ponavljata tudi *okni* ob straneh. *Loggia* priz. 1711. *Freske* F. Zuccarija v *Sala terrena*, v *Camera degli Sposi* (mdr. personifikacije *Concordia, Continentia, Castitas* in *Felicitas*), v *Sala di Ganimede* in naposled v *Sala del Disegno*. — Cf. infra (umzg. ustanove) s. v. *Bibliotheca Hertziana*.

L: I. P. *Richter:* La collezione Hertz e gli affreschi di Giulio Romano nel Palazzo Zuccari: con una prefazione di Robert *Mond* (Lpz 1928, »RF« 5); Werner *Körte:* *Der Palazzo Zuccari in Rom: Sein Freskenschmuck und seine Geschichte (ib. 1935, »RF« 12; n. izd. v pripravi); EWA IX (1964, t. 314); Ernst *Guldan*, Das Monster-Portal am Palazzo Zuccari in Rom: Wandlungen eines Motivs vom Mittelalter zum Manierismus (ZfKg, 1969). — Cf. F. *Würtenberger* (RJb, 1940, p. 115 & repr. 60; 1962, p. 167, 168, 179—80 & 182—83, repr. p. 96 & 163).

~ ***Palazzo Barberini** (*piazza Barberini*), sez. 1628—33 (manjša dela do 1638): zač. Carlo Maderno, po njegovi smrti nadaljeval G. L. Bernini (njun sodel. F. Borromini). Tloris celote v glavnem v obliki črke *H*. Dvonadstropno jedro pročelja s 7 okenskimi osmi (v pritličju dorski, v 1. nadstr. jonski stebri, v 2. nadstr. korintski pilastri) spodaj odprto z arkadami v vhodno lopo, ki — zožena nato v petim osem ustrezno širino in naposled v polkrožno nišo — premišljeno vodi k ovalnemu stopnišču (pročelje proti vrtu prez. o. 1700). V 1. nadstr. v v. salonu slavna iluzionistična stropna freska → *Pietra da Cortona* po programu pesnika Francesca Bracciolinija (1566—1645): **Zmagoslavje Božje Previdnosti* (*Il Trionfo della Divina Provvidenza*, 1633—39). Na sredi na oblakih prestoluje *Divina Providentia* nad *parkami* in *Kronosom* (tj. nad usodo in časom), obdana z *11 personifikacijami*, štirimi levo (med njimi je razločiti *Castitas*) in osmimi des. (med njimi *Aeternitas, Justitia, Modestia*). Levo nad njo *Nesmrtnost* z zvezdnato krono, ki jo bo dodala Barberinijevemu grbu, na katerega kaže z desnico Providentia (grb: *3 čebele v lovorovem okviru*): hkrati Božjo Previdnost ponazarjajoče čebele se spreletavajo med lovorovimi vejami, ki jih drže → *tri teološke kreposti:* levo *Spes* v zeleno zaznamovanem oblačilu, spodaj *Caritas* z rdečo draperijo in des. *Fides* v belem oblačilu. Nad njimi personifikaciji Vere (*Religio*) s ključema in Rima (*Roma*) s papeževo tiaro, med njima pa *putto*, ki drži lovorov venec (papež Urban VIII. tako razen s tiaro tudi sicer trikrat kronan: s tiaro, z zvezdnato krono Nesmrtnosti in z lovorom za svojo poezijo!). Oktogoni okvira ponazarjajo → *štiri kardinalne kreposti:* Manlius Tarquinius — *Justitia*; Mucius Scaevola — *Fortitudo*, Scipio Africanus — *Temperantia*, Fabius Maximus — *Prudentia*. V okvirnih Up je pod Božjo Previdnostjo in njenim spremstvom *Minerva, ki zmaguje nad nesramnostjo in napuhom v podobi gigantov*, na drugi ožji strani *Hêrakles in harpije*, ob levi daljši stranici *personifikacija papeške oblasti*, ko — vódena od *Božje previdnosti* — ustvarja mir (*Janusov tempelj zaprt*) in se obenem previdno oborožuje za vojno (*kovačnica kiklopov*), na nasprotni strani pa *Zemeljska modrost*, ki se odvrača od užitkov in naslade (*ležeča Venera* in *bakanál*) ter se v spremstvu *Religije* vzpenja proti nebu.

L: EWA II (1960, t. 176), XI (1966, stp 358—59), XII (1966, t. 125); Walter *Vitzthum*, A Comment on the Iconography of Pietro da Cortona's Barberini Ceiling (BM, 1961 — L!); »US« 10 (1969, p. 21). — Cf. H. *Posse* (1919), H. *Voss* (Bl 1924), R. *Wittkower* (1958 [1965]).

~ **Palazzo del Quirinale** (*piazza del Quirinale*), zač. zidave 1574, nekd. letna rezidenca papežev, od 1947 dalje rezidenca predsednika it. republike. S *freskami* so mdr. zastopani Melozzo da Forlì (iz c. Ss. Apostoli) in *in situ* Guido Reni, Giov. Lanfranco in Pier Francesco Mola.

L: Erich *Schleier*, Projets de Lanfranc pour le décor de la Sala Regia au Quirinal et... (Rev. de l'Art, št. 7, 1970); Daniel *Ternois*, Napoléon et la décoration du palais impérial de Monte Cavallo en 1811—1813 (ib.). — Cf. G. *Briganti* (1962).

~ **Palazzo di Firenze** (*piazza Firenze 27*). V 2. nadstr. freske Jacopa Zucchija: → *štirje elementi* in → *štirje letni časi* (sale degli Elementi e delle Stagioni).

L: cf. H. *Voss* (II 1920).

~ ***Palazzo Farnese** (*piazza Farnese*), zdaj sedež fr. ambasade, najodličnejši spom. rim. palačnega stavbarstva v XVI. st. Stavbo je o. 1515 zač. Antonio da → *Sangallo ml.* za kard. Alessandra Farnese; ko je slednji 1534 postal papež (→ *Pavel III.*), je moral celoto primerno povečati. Po Sangallovi smrti (1546) je delo 1547 prevzel Michelangelo, ki je dkč. veličastno, malone 46 m šir. *pročelje* (njegovo je 2. nadstr. z mogočnim strešnim okrajkom) ter nadaljeval **dvoriščno stran* (po vzoru zun. rim. Koloseja v arkadnem pritličju dorski in v 1. nadstr. jonski stebri, v 2. nadstr. pa korintski pilastri) in krili; Michelangela je nasledil Vignola in po slednjega smrti 1573 Giacomo Della Porta. Notr.: *Camerino Farnese* s freskami (*prizori iz Hêraklovih in Odisejevih zgodb*, 1595/97), ki so prvo rim. delo Annibala → *Carraccija* (in pos. prvo za kard. Odoarda Farnese), in slavna **Galleria Farnese* (20 m dolga, 6 m šir., s polkrožno banjo obokana), pri katere poslikavi (1597—1604) so Annibalu pomagali brat Agostino (do 1599), Domenichino (zlasti krajine) in Albani — celota, ki pomeni po Michelangelovem in Rafaelovem delu (→ *strop Sikstinske kapele*, → *Rafaelove stanze*) in pos. po *Farnesini* (cf. supra) zadnji v. stenski okras rim. renesanse. Prizore, ki so jih včasih imeli za presenetljivo čutne, je v kardinalovi hiši seveda opravičevala *interpretatio christiana* (»moč božje ljubezni dvigne in spremeni človeško dušo«). Osrednji prizor na stropu je *Zmagoslavje Bakha in Ariádne*, ki ga na krajših stranicah obdajata pokončni sliki, levo *Pan in Seléne*, des. *Merkur prinese Parisu jabolko prepira*, to jedro poslikave pa obdajajo manjši, zvečine ljubezenski prizori (ki jih obrobljajo michelangelovski *ignudi* in dopolnjujejo enobarvne podobe v medaljonih). Na strani gl. vhoda je pod »Zmagoslavjem« podolžna kompozicija s *Tritonom in nereido*, pod »Panom in Seléne« ljubezenska dvojica *Juno in Jupiter*, pod »Merkurjem in Parisom« pa *Luna in Endímion*. Na nasprotno stran so obrnjeni podolžna slika *Kéfal in Aurora*, pod »Panom« ljubimca *Venera in Anhíz* (da so iz njune zveze izšli Rimljani, opozarja napis *GENVS VNDE LATINVM*), pod »Merkurjem« pa *Hêrakles in Ómfale*. Na skrajni des. sta *Polifém in Galatéja* (med njima pa »Merkurjem« je vstavljeno *Ugrabljenje Hiacinta*), na skrajni levi pa prizor *Polifém vrže skalo za Akisom* (med njim pa »Panom in Seléne« je vstavljeno *Ugrabljenje Ganiméda*). Naposled je na steni pod »Polifémom in Galatéjo« *Andrómeda na skali*, ki jo hiti reševat Pêrzej, na nasprotni krajši steni *Pêrzej v boju s Fínejem*, na daljši steni pod »Zmagoslavjem« in »Tritonom z nereido« pa je nad gl. vhodom Domenichinova *Žena z enorožcem*. — Pozornost zaslužijo tudi ikonogr. nadrobnosti bogate *freske* Francesca → *Salviatija* v *Sala dei Fasti Farnesiani* (o. 1551/53).

L: Cankar III/1 (1936); T. C. I., Attraverso l'Italia, IX: Roma, Parte prima (Mi 1941, p. 126—30); EWA VII (1963, t. 268), IX (1964, t. 294), XII (1966, t. 55 & 308); Pevsner (1966); »MdC« 49 (t. VIII—XI & XVII); »US« 9 (1969, f p. 91), 10 (1969, f p. 20); »PKG« 9 (1970, t. II). — Cf. J. S. *Ackermann* (1961), H. *Bodmer* (1937), G. *Briganti* (1961), J. R. *Martin* (1956; 1959; *1965), H. *Tietze* (*1906/07), H. *Voss* (I 1920; Bl 1924), R. *Wittkower* (Harm 1958), F. *Würtenberger* (RJb, 1940; 1962).

~ **Palazzo Massimo alle Colonne** (*corso Vittorio Emanuele* in *corso del Rinascimento*), pomembna manieristična stavba z edinstvenim vzboklim **pročeljem* in loggio v pritličju (zač. 1535 Bald. Peruzzi).

L: Cankar III/1 (1936); Heinrich *Wurm:* *Palazzo Massimo alle Colonne (Bl 1965); Pevsner (1966); »US« 9 (1969, f p. 91); »PKG« 8 (1970, t. 333).

~ **Palazzo Mattei di Giove** (*via dei Funari 31*) je sez. C. Maderno (1598—1611) za Asdrubaleja Mattei, *duca di Giove*. V notr. freske Lanfranca (*Elijeva vožnja v nebo*; *Jožefov sen*), Domenichina, Pietra da Cortona, Albanija idr.

L: cf. G. *Panofsky-Soergel* (1967/68).

~ **Palazzo Pallavicini-Rospigliosi** (*Quirinale*), povečal C. Maderna. Notr.: v 1. nadstr. → *Galleria Pallavicini* (cf. zasebne z.). — Na dvorišču *Casino* z znamenito stropno fresko Guida Renija (**Aurora*, 1613—14).

~ **Palazzo Ruspoli,** prej *Pal. Caetani* (*via del Corso*), sez. 1556 Bart. → *Ammannati*. Salon krasijo ikonografsko zelo mikavne *freske* Jacopa → *Zucchija* (njegovo postumno izdano razpravo o njih, *Discorso sopra li dei de' Gentili e loro imprese*, je znova izdal Saxl (cf. lit.).

L: A. *Calcagno:* Jacopo Zucchi e la sua opera a Roma (R 1933). — Cf. F. *Saxl* (*Antike Götter 1927), J. *Seznec* (1940 [1953]), F. *Würtenberger* (RJb, 1940),

~ **Palazzo Venezia** (*piazza Venezia*), zač. 1455 za kard. Pietra Barba, pozn. papeža Pavla III. (imen. *Beneška palača*, ker so tu od XVI. do XVIII. st. stanovali beneški poslaniki in beneški kard. *di S. Marco*). Videz *zun.* še zelo srednjev., *dvorišče* renesančno (Albertijev vpliv). Tu zdaj *Biblioteca dell'Ist. Naz. di Archeologia e Storia dell'Arte* (cf. odd. 7) in *Mus. di Pal. Venezia.*

~ **Palazzo Vidoni,** s prvotnim imenom *Pal. Caffarelli* (*corso Vittorio Emanuele 116*). Staro orig. pročelje iz XVI. st., za katerega naj bi bil naredil načrt Rafael, je videti v *via del Sudario 10—16.*

L: cf. A. M. *Brizio* (1966, stp 863—64).

~ **Stazione (di) Termini** (*piazza del Cinquecento*), prva umetnostno pomembna železniška postaja in hkrati prva mod. it. arhitektura po 2. svet. vojni (pred 2. svet. vojno zač. po načrtu Angiola Mazzonija, po novem načrtu iz 1947 dkč. 1950 arh. Eugenio Montuori in inž. Leo Calini kot vodji, Massimo Castellazzi, Vasco Fadigati, Annib. Vitellozzi in Achille Pintonello); svojo strukturo uspelo povezuje z ostanki Servijskega obzidja (it. *le Mura Serviane*).

L: cf. H.-R. *Hitchcock* (Harm 1958), G. E. K. *Smith* (1961).

~ **Villa Albani** → *Villa Torlonia* (infra)

~ **Villa Farnesina** → *Farnesina* (supra)

~ **Villa Giulia** (*viale delle Belle Arti, Pincio*), manieristična stavba, ki sta jo ob sodel. Vasariju 1551—53 sez. Vignola in Ammanati. V njej *Mus. Naz. di Villa Giulia* (cf. *muzeji*, infra).

L: »PKG« 8 (1970, t. 354 — L!).

~ **Villa Madama** (*Monte Mario:* vzh. pobočje nad des. bregom Tibere), vila, ki jo je za kard. Giulia de'Medici (pozn. papeža Kleména VII.) očitno zasnoval sam → *Rafael.* Stavba (sez. o. 1517—o. 1523), ki naj bi jo dopolnjevale terase in vodometi, je ostala nedk., ime pa je dobila po pozn. lastnici *Margareti Parmski* (ženi Alessandra de'Medici in Ottavia Farnese, niz. namestnici).

L: »PKG« 8 (1970, t. LXV — L!).

~ **Villa Torlonia,** prvotno *Villa Albani*, ki si jo je dal onstran *Porta Salaria* sezidati znameniti um. zbiralec in Winckelmannov prijatelj kard. Alessandro Albani (1692—1779), nečak papeža Kleména XI. (arh. Carlo Marchionni 1743—63). Za istega naročnika je v gl. dvorani večjega poslopja (*il Casino*) naslikal A. R. Mengs stropno fresko **Parnas* (d. 1761), ki pomeni konec baročnega stropnega iluzionizma. V zbirki ant. umetnin npr. *Atlas, ki nosi z zodiakom zaznamovani nebesni obok* (marmor, konec pozno II. st.).

L: EWA XIII (1967, t. 336). — Cf. N. von *Holst* (L 1967), H. *Voss* (Bl 1924, p. 655—56, repr. p. 419).

(4) javni spomeniki, vodnjaki

~ ***Fontana dei Fiumi** ali *delle Quattro Fiumi* (*piazza Navona* pred Borrominijevim pročeljem c. *St'Agnese in Agone*), *Vodnjak štirih rek*, slavna stvaritev (1648—51) G. L. → *Berninija*, ki si je z njo pridobil naklonjenost papeža → *Inocenca X.*, pri katerem je poprej bil v nemilosti. Najodličnejši vodnjak XVII. st. slikovito povezuje navidez neobdelano naravo, personifikacije, favno in floro, panegirično alegorijo in resničnost. Ant. obelisk drzno rase iz prevotljenih skal travertina, na njih počivajo marm. moške personifikacije 4 veletokov, ki hkrati predstavljajo 4 takrat znane celine (po mojstrovih osnutkih so jih izdelali njegovi pomočniki): za Afriko *Nil* na jugozah. vogalu (s pokrito glavo, ker takrat niso poznali njegovih izvirov — izdelal Giacomo Antonio Fancelli), levo od njega palma in lev, ki se iz votline plazi k vodi, na jugovzh. vogalu za Ameriko *La Plata* (gologlav »zamorec« z razburjeno dvignjeno roko — Francesco Baratta), kot značilna žival pasanec, na severovzh. vogalu za Evropo *Donava* (Antonio Raggi), levo od nje v votlini konj, naposled na severozah. vogalu za Azijo *Ganges* z veslom (Claudio Porissimi) in zmajem. Vrh obeliska ni križ, ampak *golob z oljkovo vejico* (iz grba družine Pamphili), tako rekoč mir oznanjujoča oblast nad štirimi deli zemlje, in Nil in Donava z desnicama držita papeški grb Inocenca X. ... (Po zgledu tega vodnjaka je nastal tudi Francesca Robbe *Vodnjak 3 kranjskih rek* pred lj. magistratom, d. 1751).

L: »MdS« 21 (t. XVI); »PKG« 9 (1970, t. LIII); Norbert *Huse*, La fontaine des Fleuves du Bernin (Rev. de l'Art, št. 7, 1970 — L! [cf. dis. *Gianlorenzo Berninis Vierströmebrunnen*, Mn 1966]). — Cf. H. *Kauffmann* (1970), R. *Wittkower* (L: Ph 1955 [1966]; Harm 1958, t. 53 B).

~ **Fontana della Barcaccia** (*piazza di Spagna*): vodnjak iz 1627—29 v obliki šir. marm. čolna. Voda teče iz dveh topovskih odprtin na zun., znotraj pa iz obeh barberinijevskih sonc. Za avtorja je prej veljal Pietro Bernini, očitno pa gre za delo njegovega genialnega sina, Gianlorenza Berninija.

L: Howard *Hibbard* & Irma *Jaffe*, Bernini's Barcaccia (BM, 1964). — Cf. P. *Hirschfeld* (1968).

~ **Fontana delle Tartarughe** (*piazza Mattei*) iz 1585 po načrtu Giacoma Della Porta z bron. plastiko, ki jo je oblikoval Taddeo Landini. Želve, po katerih je vodnjak dobil ime, so dodali pozneje.

L: Venturi X/3 (1937). — Cf. A. *Chastel* (G: Sk 1968, barvni f p. 205), G. *Delogu* (1956, p. 226—27), F. *Würtenberger* (1962, f p. 76).

~ **Fontana del Tritone** (*piazza Barberini*), delo G. L. Berninija (dkč. o. 1637): triton na školjki, ki jo s svojimi repi dvigajo delfini, poganja iz velike polžaste školjke vodo v zrak.

L: »US« 10 (1969, f p. 50). — Cf. H. *Kauffmann* (1970), R. *Wittkower* (Harm 1958, t. 53 A).

~ ***Fontana di Trevi,** slikovit in orjaški vodnjak, ki ga je po Berninijevi zamisli ostvaril Nicola Salvi (zač. 1732, po Salvijevi smrti 1751 dkč. Giuseppe Pannini 1762): za ozadje služi stransko pročelje *Pal. dei duchi di Poli*, kipi Neptuna in konjev so delo Pietra Braccija (1759 do 1762).

L: »US« 10 (1969, f p. 51). — Cf. R. *Wittkower* (Harm 1958, t. 164).

~ **Fosse Ardeatine** (ob *Via Appia Antica*): spomenik (dkč. 1951) 335 Italijanom, ki so jih Nemci ustrelili 1944 (arhitekti Aprile, Calcaprina, Cardelli, Fiorentino in Perugini, kiparja Francesco Coccia in Mirko) sestavljajo — na sicer nespremenjenem, samo obzidanem pozorišču zločina — *vhodna vrata* (Mirko), *kamnita soha* 3 *zvezanih mož* (Coccia) in orjaški *sarkofag*.

L: cf. G. E. K. *Smith* (1961).

~ **Slon z obeliskom** (*piazza Sta Maria sopra Minerva*), v slavo papeža Aleksandra VII. post. spom. (G. L. Bernini 1666—67), katerega ikonogr. vsebino je razrešil Heckscher (cf. lit.).

L: cf. W. S. *Heckscher* (*1947), R. *Wittkower* (1955, kat. št. 71).

(5) muzeji

~ **Galleria Nazionale** (*Pal. Barberini*, cf. supra). Med slikarji zastopani npr. Filippo Lippi (t. i. *Madonna Tarquinia*, d. 1437; *Oznanjenje* z donatorjema), Bartolomeo Veneto, Q. Massys (*Erazem Rotterdamski*, pl [prej les in del diptiha], 1517), Hans Holbein ml. (*Henrik VIII.*, replika?, 1539/40), Bart. Passarotti, itd.

L: Nolfo di *Carpegna:* Catalogo della Galleria Nazionale (R 1953).

~ **Museo e Galleria Borghese** (Pincio, → *Casino Borghese* [prim. sopra]). Nastanek z. povezan z zgod. družine → *Borghese*, zlasti potem, ko je 1605 Camillo Borghese postal papež Pavel V. Med pomembnimi zbiralci slednjega nečak kard. Scipione Borghese, pozn. tudi knez Camillo Borghese (od 1803 soprog Napoleonove sestre Paoline). Direktorji od 1902 (ko je z. postala drž. posest): Giovanni Piancastelli, Giulio Cantalamessa, Achille Bertini-Calosso, Aldo → *De Rinaldis*, Paola → *Della Pergola*. S: Antonello da Messina (*Moški portret*, o. 1474/75), Giov. Bellini (*Madona z otrokom*, o. 1510), Francia (*Sv. Štefan*, o. 1475), Pinturicchio (*Križani med Hieronimom in Krištofom*), Tizian (npr. **Sveta in posvetna ljubezen*, o. 1515; *Vzgoja Kupida* ali *Venera kroti Amorja*), Lotto (*Sacra conversazione*, d. 1508; *Avtp.*, o. 1530), Savoldo (*Tobija in angel*, o. 1540), Rafael (*Moški portret*, o. 1503/04; atr. *Portret mlade žene z enorožcem*, 1505/06; **Polaganje v grob*, d. 1507), Dosso Dossi (npr. *Apolon in Dafne*, o. 1530; *Čarovnica Kirke*, o. 1530), Correggio (**Danaa*, 1531), Veronese (*Pridiga Janeza Krst.*), Barocci (*Enej beži iz goreče Troje*, d. 1598), Zucchi (npr. *Amor in Psiha*, d. 1589), P. Bril (npr. *Pokrajina s Sibilinim templjem*, d. 1595), Caravaggio (npr. *Bolni Bakhos*, 1589/94; *David z Goljatovo glavo*, 1605/06; »*La Madonna dei Palafrenieri*«, 1605/06; *Sv. Hieronim*, o. 1605/06), Guido Reni (*Mojzes s tablama postave*, pred 1620), Domenichino (*Sibila*, 1617?; *Dianin lov*, dkč. 1617), Pietro da Cortona (*Marcello Sacchetti*, verj. 1626), A. Sacchi (*Monsignor Merlini*, o. 1640). P: G. L. Bernini (*Koza Amaltéja*, o. 1615; *Enej, Anhizes in Askanij*, 1618/19; *Pluton in Prozerpina*, 1621/22; **Apolon in Dafne*, 1622/24; *David*, 1623; *Scipione Borghese*, 1632; *Resnica*, 1646/52), A. Canova (**Paolina Borghese kot Venus Victrix*, 1805—07).

L: Paola *Della Pergola:* Galleria Borghese, I Dipinti, I—II (R 1955—1959); Bert *Bilzer*, Hermann *Boekhoff* & Fritz *Winzler* (izd.): Das Große Buch der Malerei (Brsch 1960).

~ **Museo Capitolino** (*Pal. del Mus. Capitolino, piazza del Campidoglio*). Med marm. rim. kopijami po grš. in helen. orig. npr. t. i. *Kapitolska Venera* (po helen. orig. iz II. st. pred), Kresílasu pa tudi Poliklétu atr. *Ranjena Amazonka* (po orig. iz o. 430 pred, viš. 202 cm), *Leda z labodom* (orig. verj. Timoteos o. 370 pred, viš. 132 cm) in → *Umirajoči Galačàn* (po orig. iz Pêrgama iz o. 230 pred); ikonografsko mikavni zbirki *portretov 64 rim. cesarjev in cesaric* in *79 ant. filozofov in pisateljev*.

L: »US« 3 (1969, repr. p. 161, 182, 237). — Cf. W. *Helbig* (I 2. izd. 1899, p. 257—369).

~ **Museo delle Terme** ali *Museo Nazionale Romano* (→ *Dioklecijanove terme, piazza dei Cinquecento* [nasproti *Stazione Termini*]), ena

najbogatejših z. ant. umetn., ust. 1889. V slavni z. → *Ludovisi* (last muzeja od 1901) mdr. t. i. → *Trono Ludovisi* (grš. orig., o. 440 pred), → *Juno Ludovisi* (I. st.), *Ares Ludovisi* (marm. kopija po → *Lizipu*), → *Galačàn in njegova žena* (rim. marm. kopija po bron. orig. iz Pêrgama). Sale Nuove: mdr. *Umirajoča Niobida* iz Salústovih vrtov (grš. orig., o. 440 pred), t. i. *Diskobolos Lancelotti*, najboljša rim. kopija Mirónovega kipa, → *Afrodita iz Kiréne* in znan → *Borilec* (bron, o. 50 pred).

L: Enrico *Paribeni:* Museo Nazionale Romano: Sculture greche del V secolo (R 1953); »PKG« 1 (1967, t. 83, 124—25, 129, 140, 144); »US« 3 (1969, repr. p. 146, 234, 247). — Cf. W. *Helbig* (II 2. izd. 1899).

~ **Museo Nazionale di Villa Giulia** (*viale delle Belle Arti, Pincio*) v *Villa Giulia* (cf. *palače*, supra), pomembna z. predrim. starin iz Lacija in Umbrije resp. juž. Etrurije. S: *Sátir in menáda* (žgana glina, o. 480 pred), → *Apolon iz Veia* (o. 500 pred), *Gorgona* s čela Minervinega templja v Veiu (o. 500 pred) itd.

L: Koepf (1964); »US« 4 (1970).

~ **Palazzo dei Conservatori** (*piazza del Campidoglio* — nasproti *Mus. Capitolino*). Med pomembnimi ant. kipi → *Kómodus* v podobi Hêrakla (marmor), **Deček, ki si izdira trn* (→ *Spinario*, bron. rim. kopija izgubljenega helen. orig.), → *Rimska volkulja*, pos. v. t. i. Museo Nuovo *Potos* (marm. rim. kopija Skópasovega orig. iz o. 350 pred), izrazito čutna skupina *Sátir in nimfa* (marm. rim. kopija po helen. orig. iz III./II. st. pred), itd.

L: »US« 3 (1969, p. 196, 239—40). — Cf. W. *Helbig* (I 2. izd. 1899, p. 370—435).

~ **Pinacoteca Capitolina** (*piazza del Campidoglio, Pal. dei Conservatori*, 2. nadstr.), ust. 1748 in torej najstar. gal. slik v Rimu. Med Italijani zastopani npr. Tizian (*Krst v Jordanu*, o. 1512), Paolo Veronese (*Fortezza* in *Temperanza*, o. 1556), Bart. Passarotti (*Portret plemiča s psom*), Domenichino (*Ozdravljenje v kopališču Betesda*), Guercino (*Pokop in slava sv. Petronile*, 1621), Pietro da Cortona (*Ugrabljenje Sabink*, 1628/29), med Flamci A. van Dyck (*Lucas in Cornelis de Wael*).

L: cf. G. *De Angelis d'Ossat* (1966).

(6) zasebne zbirke

~ **Galleria Colonna** (*principe Colonna, Pal. Colonna, via 4 Novembre*). S: mdr. zastopani Stefano da Zevio (*Marija z angeli*), Cosme Tura (*Marija iz Oznanjenja*, o. 1475; *Niccolò Roverella z 2 patronoma*, o. 1480), B. Orley (*Sedem Marijinih veselj* in *Sedem Marijinih žalosti*, diptih, o. 1520), Fr. Salviati (»*Poggio Bracciolini*« [*Avtp.*], o. 1540), J. Tintoretto (*Narcis*), Paolo Veronese (*Moški portret*), Annibale Carracci (*Mož, ki jé fižol*, o. 1485), »žametasti« Bruegel (*Enej in sibila v podzemlju*, d. 1604).

L: cf. F. *Zeri* (1965).

~ **Galleria Doria-Pamphilj** (*principe Doria-Pamphilj, piazza del Collegio Romano 1-A* [ob *via del Corso*]). S: mdr. zastopani Rafael (*Andrea Navagero in Agostino Beazzano* [?], 1516), Tizian (*Saloma*, o. 1515), Sebastiano del Piombo (*Andrea Doria*, les, 1526), Caravaggio (zlasti **Počitek na begu v Egipt*, 1594/96), t. i. → *Aldobrandinske lunete* in med njimi Ann. Carraccija *Pokrajina z begom v Egipt.*, o. 1503), Velázquez (**Inocenc X.*, 1650 [verj. pomladi]). P: mdr. t. i. *Meleágrov sarkofag* (1. pol. II. st.) z reliefom → *Meleáger in Atalanta lovita kalidonskega merjasca*, s portreti zastopana G. L. Bernini in Algardi.

L: Luisa *Vertova* (CooperF, 1965).

~ **Galleria Pallavicini** (*principe Pallavicini, Pal. Pallavicini-Rospigliosi, Quirinale*). S: mdr. zastopani Botticelli (*»*Zapuščena*« [»*La Derelitta*«, verj. *Mardohej pred kraljevimi vrati*], o. 1490?), Defendente Ferrari (*Nikolaj Tolentinski*, o. 1510/15), Lotto (*Zmagoslavje nedolžnosti*, o. 1530), G. Reni (*Andromeda*, o. 1635), Claude Lorrain (7 slik, npr. *Merkur, Hérse in Áglauros v pokrajini*, d. 1643), itd.

L: cf. F. *Russoli* (1965), F. *Zeri* (*1959).

(7) druge ustanove

~ **Biblioteca dell'Istituto Nazionale di Archeologia e Storia dell'Arte** (*piazza Venezia 3*); poleg zelo bogate umzg. in arheol. knjižnice in zbirke fotografij tudi z. planov mesta Rima (XVI.—XIX. st.).

~ **Bibliotheca Hertziana** resp. *Max-Planck-Institut für Kunstgeschichte* (→ *Palazzetto Zuccari* [supra], *via Gregoriana 28*). Zdajšnji direktor Wolfgang → *Lotz*. Pomembna umzg. knjižnica in inst., ki izd. *Römisches Jahrbuch* (tu abr. *RJb*) in *Römische Forschungen der Bibliotheca Hertziana* (abr. »*RF*«).

(8) Vatikan

~ **Vatikansko mesto** (*la Città del Vaticano*) je od 1929 dalje miniaturna neodvisna papeška državica, ki jo omejujejo kolonade na *piazza di S. Pietro, via di Porta Angelica, piazza del Risorgimento, via Leone IV, viale Vaticano* in *via della Sagrestia*. Eksteritorialnost v okviru it. države

pa uživajo mdr. še cerkve *S. Giovanni in Laterano*, *S. Paolo fuori le Mura* in *Sta Maria Maggiore* (cf. odd. 2) pa več palač, mdr. *Collegio di Propaganda Fide* (odd. 3) *palazzi del Laterano* in *Pal. della Cancelleria*.

L: Deocletio *Redig de Campos* (uv) & Maurizio *Calvesi:* Les Trésors du Vatican (G: Sk 1962); Oreste *Ferrari:* Die Kunstschätze von Vatikan (Gtl: Bertelsmann s. a.).

~ ***Petrova cerkev** (*S. Pietro in Vaticano*) na Petrovem trgu (*piazza S. Pietro*, cf. supra), na mestu stare *petladijske bazilike*, ki naj bi stala na grobu apostola Petra (zač. 324, posv. 326, dkč. 349, številne spom. iz nje hranijo *Grotte Vaticane* pod c., cf. infra). Zdajšnjo stavbo (zač. 1506) oblikovali po vrsti najpomembnejši it. arhitekti: do 1514 *Bramante* (tloris grš. križ), nato do 1520 *Rafael* (lat. križ) in kot njegova sodel. fra Giocondo (u. 1515) in Giuliano da Sangallo (u. 1516), od 1520 dalje B. *Peruzzi* (grš. križ, u. 1536) in Ant. da *Sangallo ml.* (u. 1546), 1546—64 *Michelangelo* (grš. križ), za njim *Vignola* (do 1573), Pirro *Ligorio*, Giac. *Della Porta* (dkč. 1593 Michelangelovo kupolo), Dom. *Fontana*, 1603—29 Carlo *Maderna* (dokončno lat. križ, 1607—14 pročelje, 1626 c. posv. ob 1300-letnici 1. posvetitve) in naposled G. L. *Bernini*, ki je od 1656 dalje oblikoval trg pred c. Celota 186 m dolge stavbe pokriva 15160 m²; s pomembnimi deli v notr. zastopani it. kiparji od Ant. del Pollaiuolo in Michelangela do Berninija in Canove. V vhodni lopi na skrajni des. za vhodom na Berninijevo *Scala Regia* istega *Konstantin na konju* (1654—70). Srednji vhod v ladjo krase Filaretejeva **bron. vrata* (1433—45), nad njimi marm. relief *Pasce oves meas* (Bernini 1633—46), njemu nasproti nad vhodom v lopo ostanek Giottovega mozaika **Navicella*. V nišah slopov, ki nosijo orjaško Michelangelovo *kupolo* (premer 42 m), **Longinus* (Bernini 1629—38), *Sv. Helena*, Konstantinova mati (Andrea Bolgi 1629—39), *Sv. Veronika* (Fr. Mochi 1629—40) in **Apostol Andrej* (Duquesnoy 1629—40); sredi med njimi nad papeževim olt. Berninijev bron. **baldahin* (1624—33 — *Quod non fecerunt barbari* ..., cf. s. v. *Panteon*, supra). Na des. strani c. od vhoda v 1. kapeli Michelangelova **Pietà* (1497—99), vzporedno s pilastrom s Sv. Heleno je **nagrob. Kleména XIII.* (Canova 1787—92), v sami »vzh.« apsidi **Cathedra Petri* iz marmorja, pozlačenega brona in štuka (Bernini 1657—66), des. od nje **nagrob. Urbana VIII.* (Bernini 1628 do 47), levo pa **nagrob. Pavla III.* (Gugl. Della Porta 1551—75); nazaj grede ob levi steni **nagrob. Leona I.* (Algardi 1634—44) in naposled **nagrob. Inocenca VIII.* (Ant. del Pollaiuolo, bron, dkč. 1498 — edini nagrob. iz stare bazilike, zdaj v spremenjeni kompoziciji). — Slike nad olt. nadomeščene z mozaičnimi posnetki (originali v Pin. Vat.). — Grotte Vaticane (vhod s *piazza Braschi*) hranijo mdr. → *sarkofag Junija Bassa*, mozaik z likom *Janeza VII.*, *nagrob. papeža Bonifacija VIII.* (Arnolfo di Cambio) in → *nagrob. Siksta IV.* (Ant. del Pollaiuolo).

L: Cankar III/1 (1936); A. *Raichle* & R. *Kempter:* St. Peter zu Rom (Ahrbeck 1955); A. *Schiavo:* S. Pietro in Vaticano (R 1960); Pevsner (1966). — Cf. R. *Wittkower* (1958, t. 1, 47B, 52, 56—57, 59B, 65, 97—98, 101, 113A, 142, 159B, 166B, 167A).

~ **Palazzi Vaticani** (*Vatikanske palače*) stavben kompleks, izoblikovan od renesanse do XX. st., papeška rezidenca v Rimu od Gregorija XI., ki se je bil tu naselil po vrnitvi iz → *Avignona*. Kot arhit. spom. zasluži pozornost najodličnejši vhod, **Scala Regia* (→ Bernini), sicer pa so z um. vidika pomembni številni prostori v I. in II. nadstr. (→ *Musei Vaticani*, → *Vatikanska biblioteka*). I. nadstr.: *Capp. di S. Pio V* s freskami Jacopa Zucchija (*prizori iz življenja Petra Mučenika*). **Appartamento Borgia* (pod Rafaelovimi stanzami) je 1492—95 poslikal Pinturicchio s sodelavci: *Sala delle Sibile* (12 lunet s *sibilami in preroki*), *Sala del Credo* (12 dvojic *apostolov in prerokov* z zvitki, na katerih so zapisani → *Apostolska vera* in ustrezni bibl. citati), *Sala delle Scienze e delle Arti Liberali*, *Sala dei Santi* s posebno mikavno ikonogr. vsebino (cf. lit., infra: *Saxl*), *Sala dei Misteri della Fede* (mdr. Pinturicchiov *portret papeža Aleksandra VI.*) in največji prostor, *Sala dei Pontifici*. Med nadaljnjimi znamenitimi um. celotami → *Sikstinska kapela* (pos. → *strop Sikstinske kapele*), *Sala Regia* (zač. Antonio da Sangallo ml., dkč. 1573), v manierističnem *horror vacui* okrašena s freskami, ki so jih izvršili Vasari (1572—73), Lor. Sabbatini, Fr. Salviati in oba Zuccarija, *Sala Ducale* s krajinami Paula Brila in naposled *Capp. Paolina* z zadnjima Michelangelovima freskama (1542—50: **Pavlovo spreobrnjenje* in **Križanje sv. Petra*) in *stropno fresko* F. Zuccarija (1580—84). Med bibliotečnimi prostori je kot arhit. delo in po slikarskem okrasu najodličnejši z manierističnim »begom v prostor« zaznamovani dvoladijski **Salone Sistino* (o. 80 × 16 m, arh. Dom. Fontana 1587—90, okras *grotesk*, tu razstavljeni nekateri posebno dragoceni IR). II. nadstr.: *Capp. Niccolina* (*Capp. di Niccolò V*) s **freskami* fra → *Angelica* iz 1448—50 (*prizori iz legende sv. Štefana in sv. Lovrenca*), zlasti pa → *Rafaelove stanze* in → *Rafaelove loggie*.

L: cf. F. *Würtenberger* (1940, repr. 47—50 & 69; 1962, f p. 27, 30, 93, 121—22).

~ **Musei Vaticani** (Vatikanski muzeji), izredno bogata z. ant. plastike. Museo Gregoriano Egizio, imen. po papežu Gregoriju XVI., ki ga je ust. (1839). Museo Pio-Clementino, imen. po Kleménu XIV. in Piju VI. V *Sala a Croce Greca* mdr. tudi *Konstantinin sarkofag* in t.i. *Helenin sarkofag* (oba porfir, IV. st.). V *Sala Rotonda* mdr. t. i. *Jupiter iz Otricolija* (rim. kopija po orig. iz IV. st. pred, morda *Briaksis*) in kip *Klavdija v podobi Jupitra* (41/54). V *Sala degli Animali* t. i. *Meleager* (rim. kopija po orig. iz IV. st. pred, → *Skópas*). V *Gall. delle Statue* slavni → *Apólon Sauroktonos* (ena izmed kopij Praksitelovega orig.), → *Speča Ariadna* in pa t.i. *barberinijevska kandelabra*. V *Gabinetto delle Maschere* rim. kopija znamenite Praksitelove → *Afrodite Knidske*. Okrog *Cortile del Belvedere* štirje »gabinetti«, v katerih so kot posebno odlična dela predstavljeni → *Laókoontova skupina*, → *Apólon Belvederski*, Canovin *Pêrzej* (1801) in → *Hermes psihopompos* (po → *Praksitelu*). V *Salla delle Iscrizioni* → *Apoksiómenos*, v *l'Atrio del Torso* pa → *Belvederski torzo*. Museo Chiaramonti, imen. po Piju VII. Chiaramontiju. V t. i. *Braccio Nuovo* → *Augusto di Prima Porta*. — V n. poslopju od 1971 dalje tudi del gradiva iz nekd. *Lateranskih muzejev*.

L: »M« 3 (1967).

~ **Pinacoteca Vaticana,** pomembna z. slik, v zdajšnjem poslopju (načrt Luca → *Beltrami*) od 1932 dalje. Mdr. *Poslednja sodba* (sign. *Johannes et Nicolaus pictores*, les, konec XI. st. — najstar. slika v z.), *poliptih Stefaneschi* (Giotto s pomočniki), fra Angelico (2 tabli predele s *prizori iz Miklavževe legende*, 1437; *Madona z otrokom, 9 angeli, sv. Dominikom in Katarino*), Filippo Lippi (*triptih Marijinega kronanja* [angeli pomočniško delo]), Giov. Bellini (*Polaganje v grob*), C. Crivelli (*Madona z otrokom*, d. 1482), Melozzo da Forlì (→ *Sikst IV. imenuje Platino*, 1477; 14 fragmentov *freske* iz c. St'Apostoli v Rimu), Perugino (*Madona s 4 svetniki*, les, o. 1495/96), Leonardo da Vinci (**Sv. Hieronim*), Pinturicchio (*Marijino kronanje*, les, 1503), Rafael (*Marijino kronanje*, les, 1503; *Vera*, *Upanje* in *Ljubezen*, les, 1507 [3 table predele *Polaganja v grob*, Borghese]; **Madonna di Foligno*, pl [prej les], 1511/12; **Spremenjenje*, les, naroč. 1517, dkč. Giulio Romano z G. F. Pennijem; 10 *tapiserij* po → *Rafaelovih kartonih*), Giulio Romano & G. F. Penni (*Madonna di Monteluce*, 1525), Barocci (*Počitek na begu v Egipt*, t. i. *Madonna delle Cilegie* [Madona s češnjami], 1573), Caravaggio (**Polaganje v grob*, 1602/04), Domenichino (**Obhajilo sv. Hieronima*, d. 1614), N. Poussin (*Mučeništvo sv. Erazma*, 1628/29), Sassoferrato (*Madona z otrokom*), C. Maratta (*Papež Klêmen IX.*, d. 1669), s kipi zastopani mdr. Zadkine, Pericle Fazzini in Emilio Greco.

L: Päpstliche Museen und Galerien: Führer durch die Pinakothek des Vatikans (Vatikanstadt 1934).

~ **Vatikanska biblioteka,** orig. *Biblioteca Apostolica Vaticana*, s svojimi IR najbogatejša na svetu poleg pariške *Bibl. Nat.* Ust. sredi XV. st. papež Nikolaj V., pomembno povečal in odprl Sikst IV. (cf. s. v. *Sikst IV. imenuje Platino*). Zdaj o. 800000 tiskanih knj. (o. 7000 inkunabul), o. 50000 kodeksov, pomembna z. graf. listov in risb (del Botticellijeve **Božanske komedije*; *karikature* G. L. Berninija in P. L. Ghezzija). V zdajšnjih prostorih (cf. supra, pos. *Sala Sistina* ali *Salone Sistino*) od 1588. IR: mdr. → *Vatikanski Vergíl* (IV. st., Cod. Vat. lat. 3225), → *Rimski Vergíl* (1. pol. V. st., Vat. lat. 3867), *Kanonske table* (rkp. fragment, VI. st., Vat. lat. 3806), merovinški **Sacramentarium Gelasianum* (sreda VIII. st., Reg. lat. 316), **Krščanska topografija Kozme Indikopleusta* (IX. st., Gr. 699), del **Evangeliarja iz Lorscha* (o. 810, Palat. Gr. 50), **Vatikanski Terénc* (822/26, Vat. lat. 3868), **Jozuetov zvitek* (IX./X. st., Palat. Gr. 431), **Biblija patricija Leona* (X. st., Reg. Svev. Gr. 1), med t. i. *»aristokratskimi psalterji«* *Vatikanski psalter* (X. st., Palat. Gr. 381), **Menologij Vasilija II.* (979/84, Vat. Gr. 1613), med →*»atlantskimi biblijami«* **Katalonska Biblija iz Farfe* (X/XI. st., Vat. lat. 5729), *Biblija iz katedr. v Todiju* (XII. st., Vat. lat. 10405), *Biblija iz Sta Cecilia in Trastevere* (XII. st., Cod. Barb. lat. 587) in *Biblija iz Sta Maria ad Martires* (XII. st., Cod. Vat. lat. 12958), **Homilije meniha Jakoba* (zgodnje XII. st., Vat. Gr. 1162), *Vatikanski oktatevh* (XII. st., Vat. Gr. 746), *rkp., ki ga je okrasil Neri da Rimini* (1300/22, Urb. lat. 11), *Kanonski kodeks*, ki ga je okrasil Jacopino da Reggio (zač. XIV. st., Vat. lat. 1372), **Brevir Matije Korvina* (o. 1487—po 1492, Urb. lat. 112). — S knjižnico neposredno povezana Museo Sacro (ust. 1755/56) in Museo Profano (ust. 1761), oba preurejena 1937. Med dragocenostmi, ki ju hranita, npr. znani cikel t. i. *Odisejevih pokrajin* (I. st. pred, med 1848 na Eskvilinu odkritimi StS-mi npr. *Odisej v deželi Laistrigonov* in *Odisej ob vhodu v Had*), biz. *vezenina* iz VI. st. (Justinijanova doba?) z *Oznanjenjem*, med številnimi umetnoobrtnimi izdelki t. i. *relikviarij pravega križa* (zlato in emajl, IX. st.), slonokoščeni **diptih iz Rambone* (zač. X. st.), itd. Prim. tudi geslo *tetrarhi*.

L: Diringer Book (1958 [1967]); »M« 3 (1967).

RIMINI, lat. *Ariminum*, mesto v sev. Italiji (pokrajina *Romagna*) ob Jadranskem morju.

L: EWA VIII (1963, stp 613—14 — L!).

~ **Avgustov slavolok** (it. *l'Arco di Augusto*), post. 27 pred v čast cesarja Avgusta, ki je dal obnoviti *via Flaminia* in *via Emilia* (tu, na koncu zdajšnjega *corso d'Augusto*, sta se združevali).

~ **San Francesco** ali *il Tempio Malatestiano*, c. iz XIII. st., ki jo je 1446 dal preoblikovati Sigismondo → *Malatesta: *pročelje* (po vzoru bližnjega *Avgustovega slavoloka* — cf. supra) in ostalo zun. je oblikoval L. B. → *Alberti*, notr. pa → *Matteo de' Pasti* in z marm. reliefi → *Agostino di Duccio* s sodel. (1447—56): na des. strani v 1. kapeli (*Capp. di S. Sigismondo*) na pilastrih reliefi *3 teoloških* in *3 kardinalnih* (*Prudentia*, *Temperantia*, *Fortitudo*) *kreposti*, v 2. kapeli (*Sacello delle Reliquie*) Piera della Francesca freska **Sigismondo Malatesta pred svojim patronom Sigismundom Burgundskim* (1451), v 3. kapeli (*Capp. di Isotta*) *nagrob. Sigismondove 3. žene Isotte degli Atti* in na pilastrih reliefi *muzicirajočih angelov in puttov*, v 4. kapeli (*Capp. di S. Girolamo* ali *dei Planeti*) na pilastrih *planeti* in *zodiakalna znamenja*; na levi strani v 1. kapeli (*Capp. della Madonna dell'Acqua* ali *degli Antenati*) na pilastrih *10 sibil* in *preroka Izaija in Mihej*, poleg tega t. i. *Arca degli Antenati e dei Discedenti* (nagrob. Sigismondovih prednikov in potomcev) z reliefoma *Minervinega templja* in *Zmagoslavnega voza* (napis: ... *INGENTIBVS MERITIS PROBITATIS FORTITVDINISQVE* ...) in ob vhodu Sigismondov reliefni *portret v medaljonu* pod pilastrom, ki ga nosita *slona*, v 2. kapeli (»*Sacellum Heroum*«) na portalu junaki *Samson*, *Jozue*, *David* in *Savel*, v 3. kapeli (nadangela Rafaela, *Capp. dei Giuochi Infantili*) na pilastrih reliefi *puttov*, *ki se igrajo*, v 4. kapeli (*Capp. delle Arti Liberali*) na pilastrih *9 artes liberales* (ne 7!).

L: G. *Del Piano:* L'enigma filosofico del Tempio Malatestiano (Forli 1928); Marle Icon II (1932); G. B. *Milan:* Agostino di Duccio architetto e il Tempio Malatestiano in Rimini (R 1938); D. *Garattoni:* Il Tempio Malatestiano: leggende e realtà (Rocca San Casciano 1951; n. izd. 1956); Charles *Mitchell*, The Imagery of the Tempio Malatestiano (Studi Malatestiani, Faenza 1952); Pevsner (1966). — Cf. C. *Brandi* (1956), A. *Chastel* (1959), M. *Mušič* (II 1966, p. 79—81), P. *Portoghesi* (1965 — L!), C. *Ricci* (1925), J. *Seznec* (The Survival 1953).

rimska umetnost, umetn. rim. imperija: njen razvoj od presenetljivo poznih začetkov (II. st. pred) pa do propada antike pomeni most med → *helenistično* in evr. → *srednjeveško umetnostjo*. Največ in najpomembneje je prispevala na šir. področju arhitekture od oblikovanja mestnih organizmov, cest, vodovodov (→ *akvedukt*) in posameznih stavbnih tipov (→ *amfiteater*, → *bazilika*, → *slavolok* itd.) pa do samega načina zidave (→ *opus quadratum*, opečna zidava ali *opus latericium*, itn.) in pos. obokavanja. Ob nenehnih vplivih grš. in helen. umetn. se kaže posebnost rim. kiparstva v zanimanju za enkratno in individualno: ustrezno temu pomenita njegov vrh → *portret* in relief z *zgodovinskimi upodobitvami*. Med mesti s pomembnimi spom. *in situ* poleg → *Rima* še (po abc.) → *Antiohija*, → *Baalbek*, → *Dura-Europos*, → *Leptis Magna*, → *Ostia*, → *Pompeji* (in *Herkulánum*), → *Pula*, → *Timgád*, → *Trier*, pos. v Sloveniji → *Celje* (*Celeia*), → *Ljubljana* (*Emona*), → *Neviodonum* na Krškem polju in → *Ptuj* (*Poetovio*).

L: Herbert *Koch:* Römische Kunst (1925, »Jedermanns Bücherei«; 2., razš. izd. Weimar 1949); Michael *Grant:* The World of Rome (L 1960; nem. izd.: *Rom*, Z 1960, »Kindlers Kulturgesch.«); Sir Mortimer *Wheeler:* Roman Art and Architecture (NY 1964, »PWA«); R. *Bianchi Bandinelli* (EAA VI, 1965, p. 939 ss — L!); Ernest *Will*, Roman Art of the Eastern Empire (EWA XII, 1966 — L!); Domenico *Mustilli*, Roman Imperial Art (ib. — L!); Aleksandar *Stipčević*, Rimska umjetnost (ELU 4, 1966 — L!); Ranuccio *Bianchi Bandinelli:* Rome: le centre du pouvoir (P 1969, »UF« 15; it. izd.: *Roma: L'arte nel centro del potere*, Mi 1969, »Il mondo della figura« 15); *id.:* Rome: la fin de l'art antique (ista z.). — Cf. L. *Curtius* (1944 [1963]), P. *Ducati* (s. a. [o. 1938]; 1944), P. *Grimal* (1960 [1961]), G. *Hafner* (1969 [1970]), G. M. A. *Hanfmann* (1964), H. von *Heintze* (1969 — L!), H. *Kähler* (1958—1960; 1962 [1963]), G. von *Kaschnitz-Weinberg* (1961—1963), Th. *Kraus* (*1967 — L!), G. *Rodenwaldt* (1927 [4. izd. 1944]; 1942 [2. izd. 1943]), B. *Saria* (1956), E. S. *Strong* (1928), W. *Technau* (1940), J. M. C. *Toynbee* (1963), W. *Zschietzschmann* (1939; 1955). Arhitektura: W. L. *MacDonald:* The Architecture of the Roman Empire (NH 1964). — Cf. E. B. *Smith* (1956). Kiparstvo: cf. A. *Riegl* (1901—1923 [1927]), E. S. *Strong* (1907 [1911; 1923—1926]). Portret: cf. J. J. *Bernoulli* (1882—1894), R. *Delbrueck* (1912; 1914; 1929; 1933; 1940), L. *Goldscheider* (1940), G. M. A. *Hanfmann* (1953), A. *Hekler* (1912), G. von *Kaschnitz-Weinberg* (1926), B. *Schweitzer* (1948). Slikarstvo: Wladimiro *Dorigo:* Pittura tardoromana (Mi: Feltrinelli 1966). — Cf. A. *Maiuri* (1953).

rimska umetnost v severni Afriki: pomembni spomeniki na ozemlju zdajšnje Tunizije, Alžirije in Libije, npr. → *Timgád* v nekd. Numidiji (zdajšni Alžiriji) ali → *Leptis Magna* v nekd. Tripolitaniji (zdajšni Libiji).

L: Gilbert Charles *Picard* & *alii*, African-Roman Art (EWA I, 1959 — L!); Gilbert Charles *Picard:* La civilisation de l'Afrique romaine (P 1959; nem. izd.: *Nordafrika und die Römer*, Stu 1962).

***Rimska volkulja,** t. i. *Lupa Capitolina*, znamenita ant. bron. plastika (vis. 75 cm, dolga 114 cm,

Rim v 2. četrt. V. st. pred, Rim, Pal. dei Conservatori: Sale dei Conservatori, Sala della Lupa), v renesansi (Ant. del Pollaiuolo?) dop. z dvojčkoma (*Romulus in Remus*) in takó še celo simbol bajeslovne rim. zgod.

L: »PKG« 2 (1967, t. 1 — L!); »US« 4 (1970, f p. 93). — Cf. H. *Siebenhüner* (1954).

rimska zgodovina. Med ikonogr. motivi po njej (→ *Livij*, → *Plutarh*, → *Valerius Maximus*) npr. → *Cezarjev umor*, → *Cloelia beži iz etr. tabora*, → *Horatius Cocles brani Rim*, → *Mucius Scaevola*, → *Prisega Horacijev*, itd.

rimski bogovi: e. g. *Amor* (grš. → *Êros*), → *Bákhos* (grš. → *Diónisos*), → *Bellóna*, → *Cêres* (grš. → *Demétra*), → *Diána* (grš. → *Artémida*), → *Júno* (grš. → *Hêra*), → *Júpiter* (grš. → *Zéus*), → *Mars* (grš. → *Ares*), → *Merkúr* (grš. → *Hêrmes*), → *Minêrva* (grš. → *Aténa*), → *Neptún* (grš. → *Pozéjdon*), → *Ops* (frigijska → *Kibéla*), → *Pomóna*, *Prozêrpina* (grš. → *Perséfona*), → *Satúrn* (grš. → *Kronos*), *Sol* (grš. → *Hélios*), → *Venera* (grš. → *Afrodita*), → *Vertúmnus*, *Vulkán* (grš. → *Héfaist*), etc. — Cf. s. v. *Mitra*.

L: Grimal (1951); Hunger (1955); Grant (1968).

Rimski Vergil (*Vergilius Romanus*), pomemben iluminiran rkp. (309 listov 33,2 × 32,3 cm, o. 400/500 ali pozn., Bibl. Vat., Cod. Vat. Lat. 3867), do 1475 v opatiji Saint-Denis pri Parizu. Od 19 miniatur jih 7 ilustrira → *Ekloge*, 2 → *Georgica* in 10 → *Eneido*, na splošno pa so videti manj izbrane kot miniature v t. i. → *Vatikanskem Vergilu*. Cf. f. 44v (Georgica III): *Pastirja čuvata čredo*. Rkp. vsebuje tudi *Vergílov portret*, ki je eden izmed izredno redkih ostankov ant. portretne ilustracije.

L: Diringer Book (1958, p. 38—39). — Cf. C. *Nordenfalk* (1957, repr. p. 96).

Rinaldis, Aldo de → *De Rinaldis, Aldo*

Rinaldo in Armida, ljubezenska dvojica v Tassovem epu *La Gerusalemme liberata* (XIV, 68ss). Up: npr. Domenichino (Louvre), N. Poussin (Puškin) in F. Boucher (1734, Louvre).

L: Pigler II (1956, p. 448—51).

»**Rinaldov sarkofag**« → »*sarkofag sv. Rinalda*«

Ring, Grete (1887—1952), nem. (ž.) um. zgodovinarka, poznavalka severnoevr. renesančnega slikarstva. R. v Berlinu, štud. predvsem pri Wölfflinu, prom. v Münchnu 1912, 1938 emigrirala v London, u. v Zürichu.

B: *Beiträge zur Geschichte niederländischer Bildnismalerei im 15. und 16. Jahrhundert* (Lpz 1913, »Beitr. zur Kg.: NF« 40; dis.); ‚*Wiedergefundene Bilder aus den Sammlungen der Margarete von Österreich*' (MfKw, 1914); ‚*Beiträge zur Plastik von Tournai im 15. Jahrhundert*' (P. Clemen [izd.]: Belgische Kunstdenkmäler, I, Mn 1923); ‚*Pierre des Mares*' (Jb. f. Kw., 1924/25); *A Century of French Painting: 1400—1500* (L: Ph 1949); ‚*An Attempt to Reconstruct Perréal*' (BM, 1950).

L: Max J. *Friedländer* (Kchr, 1952, nekr.).

Ring, Herman tom (1521—1597), nem. slikar, najpomembnejši predstavnik družine tom Ring in hkrati najtehtnejši slikar XVI. st. na Vestfalskem, najstar. sin Ludgerja tom Ringa star. (1496—1547) in star. brat Ludgerja tom Ringa ml. (1522—1584), r. in u. v Münstru. S: npr. v XIX. st. na tri dele razžagana *portretna skupina družine Rietberg* (1564), tj. *Grof Johann »der Tolle«* (Münster, Landesmus. f. K. u. Kulturgesch.), *njegova žena Agnes* (Pariz, zas. z.) in *njuni hčerki, sestri Ermengard in Walburg von Rietberg* (Münster, Landesmus. f. K. u. Kulturgesch.).

L: R. *Nissen*, Uber einige Selbst- u. Familienbildnisse der tom Ring (Westfalen, 1962); »US« 9 (1969, repr. p. 228/29). — Cf. L. *Goldscheider* (Fünfhundert 1936), P. *Pieper* (1954; & Th. *Riewerts* *1955; 1956 [2-krat]; 1958; 1964; 1968).

Rintelen, Friedrich (1881—1926), nem. um. zgodovinar, prof. na univ. v Berlinu in Baslu, kjer je tudi vodil *Öffentliche Kunstsammlung*.

B: *Giotto und die Giotto-Apokryphen* (Mn 1912; 2. izb. izd. Ba 1923); *Reden und Aufsätze* (Ba 1927).

Rio, Alexis-François (1797—1874), fr. pisec o umetnosti.

B: *Essai sur l'histoire de l'esprit humain dans l'antiquité* (2 knj., P 1826—1830); *Léonard de Vinci et son école* (P 1855); *De l'art chrétien* (n. izd., 4 knj., P 1861—1867 [1. izd. 1836]).

L: cf. L. *Venturi* (Il Gusto, 1926).

Ripa, Cesare (o. 1560—pred 1625), it. ikonograf, avtor znamenitega, za vso baročno ikonografijo temeljno pomembnega, 1593 v Rimu prvič izdanega dela *Iconologia overo descrittione d'imagini delle virtu, vitii, affetti, passioni humane, corpi celesti, mondo e sue parti*, ki je doživelo številne pozn. izd. in prev., mdr. v Rimu 1603 (*Iconologia overo Descrittione di diverse Imagini cauate dall'antichità, & di propria inuenzione ...*), Benetkah 1645, Frankfurtu 1669 (v *NUK*-u v Lj: *Herrn Caesaris Ripa von Perusien, Ritters von St. Mauritio und Lazaro, ec. erneuerte Iconologia oder Bilder-Sprach, Worinnen Allerhand anmuhtige Aussbildungen, von den fürnehmsten Tugenden, Lastern, menschlichen Begierden, Wissenschafften, Künsten, Lehren, Elementen, himmlischen Cörpern, Italienischen Landschaften, Flüs-*

sen und andern unzähligen Dingen hergenommen, ganz sinnreich vorgestellet, und auss den bewehrtesten Scribenten erklähret werden [*Frankfurt: In Verlegung Wilhelm Serlins, Buchhandel Im Jahr 1669*]), Londonu 1709 (*Iconologia, or moral emblems*), Augsburgu o. 1760 (izd. Joh. Georg → *Hertel*) in Perugii 1764–67 (razš. izd. v 4 knj., izd. Cesare Orlandi). Samó do tistega časa je izšlo 12 it., 2 nem., 2 angl., 5 fr. in 1 hol. izd.

L: A. *Zijderveld*, C. Ripas Iconologia in ons land (OH, 1949); RDK IV (1957, repr. 5 stp 851). — Cf. L. D. *Ettlinger* (1950), É. *Mâle* (Rev. des Deux Mondes, 1927), E. *Mandowsky* (1934, dis.; 1939), V. *Martinelli* (1963/64).

Riquier (u. o. 645), ustanovitelj benediktinskega samostana → *Centula*, pozn. po njem imen. → *Saint-Riquier*; kršč. svetnik (26. IV. — lat. *Richarius*, fr. izv. *Richier*).

L: Réau III/3 (1959, p. 1153).

ris (lat. [*felis*] *lynx*, angl. *the lynx*, fr. *le lynx*, nem. *der Luchs*) ponazarja → vid, npr. po → *Tomažu iz Cantimpréja*.

L: Réau I (1955, p. 94). — Cf. J. G. *Hertel* (pon. 1970, t. CX), H. W. *Janson* (1952).

risba (angl. *the drawing*, fr. *le dessin*, hol. *teekening*, it. *il disegno*, nem. *die Zeichnung* [*Handzeichnung*], srb.-hrv. *crtež*, šp. *dibujo*), temeljno lik. delo in s tem podlaga vseh 3 um. strok, tj. slikarstva, kiparstva in arhitekture; zato risanje tudi uvodna disciplina slehernega akad. študija. Po tehnični strani ločimo t. i. suhe tehnike (*svinčnik*, *srebrni svinčnik*, *kreda*, *rdeča kreda*, *oglje*, *pastel*, itd.) in t. i. tekoče tehnike (*črnilo*, *tuš*, itd.), pri slednjih po različnem priboru (*pero*, *čopič*, v novejši dobi npr. *flomaster*) tudi *pero*-risbe (*sinopije*), sicer pa v novejši evr. umetn. jemo med pripravljalnimi risbami in t. i. samost. risbami, ki so nastale kot samost. umetniško delo (od it. renesanse dalje). Iz srednjega veka poznamo zlasti z risbami okrašene rkp. (e. g. → *Utrechtski psalter*), knjige predlog (e. g. → *Villard de Honnecourt*) in pod StS-mi skrite risbe (*sinopije*), sicer pa v novejši evr. umetn. izstopajo kot pomembni risarji z ohranjenim risarskim opusom zlasti Pisanello, Jacopo Bellini, Mantegna, Botticelli (ilustracije Danteja!), Leonardo da Vinci, Holbein star., Dürer, Michelangelo, Rafael, Holbein ml. in oba Cloueta z njihovo »*manière à trois crayons*«, Tintoretto, Bruegel, bolonjska šola, Rubens, Rembrandt, Watteau, G. B. Tiepolo, Boucher, Fragonard, pos. v XIX.—XX. st. Goya, vsi neoklasicisti z J.-L. Davidom in Ingresom na čelu, Géricault, Delacroix, Daumier, Menzel, Degas, Cézanne, Rodin, Renoir, Liebermann, van Gogh, Seurat, Maillol, Toulouse-Lautrec, K. Kollwitz, Matisse, Mondrian, Beardsley, Kubin, Klee, Dufy, Derain, Picasso, Modigliani, Le Corbusier, Grosz, Moore, Dali, Steinberg, itd., med Slovenci F. Kavčič, brata Šubic, Tratnik, Smrekar, Pirnat, Mihelič, Marij Pregelj, Stupica, itd.

L: Agnes *Mongan:* Master Drawings: selected from the museums and private collections of America (Buffalo 1934 [rk, Albright Art Gall.]); Elizabeth *Mongan:* Selections from the Rosenwald Collection (Wash 1943 [Nat. Gall. of Art]); Monroe *Wheeler* (izd.): Modern Drawings (NY 1944); Agnes *Mongan:* One Hundred Master Drawings (C [Mass.] 1949); Elizabeth *Mongan:* Rosenwald Collection (Wash 1950 [Nat. Gall. of Art]); ‚Crtež' (ELU 1, 1959 [1960]); ‚Drawing' (EWA IV, 1961 — L!); I. međunarodna izložba originalnog crteža (Rijeka 1968 [rk]). — Cf. (pos. rev. *OMD*!) B. *Degenhart* (1937; 1943), C. G. *Heise* (1959), H. *Leporini* (1925; 1928 [1955]), M. *Levy* (1961), J. *Meder* (1893—1908; *1919 [1923], itd.), A. E. *Popham* (1949), J. *Rosenberg* (1950/51; 1959), P. J. *Sachs* (& A. *Mongan* 1940 [1946]; 1951; 1954), E. *Schilling* (vse), C. O. *Schniewind* (1946), F. *Stelè* (1963 — tudi splošno!), F. *Winkler* (1951), K. *Woermann* (1896), itd.; za srednji vek B. *Degenhart* (1950); za Francijo K. *Berger* (1950), J. *Cassou* (1951), A. *Stix* (1927); za Flamce in Holandce W. *Bernt* (1957—58), J. *Rosenberg* (1930); za Italijo B. *Berenson* (*1903 [1938]), B. *Degenhart* (1949; 1956; 1968), L. *Dussler* (1938 [1948]), D. von *Hadeln* (1922; 1925; 1925; 1926; 1927; 1927; 1929), O. *Kurz* (1955), R. *Oertel* (1940), A. E. *Popham* (& J. *Wilde* 1951), H. *Tietze* (& E. *Tietze-Conrat* 1944); za Nemčijo, Avstrijo O. *Benesch* (1936), H. *Tietze* (s sodel. 1933), F. *Winkler* (1932), itd.

Ritchie, Andrew C(arnduff), (1907—....), amer. um. zgodovinar in muzealec. R. na Škotskem, direktor *Albright Art Gall.* v Buffalu, N. Y. (1942—49) direktor odd. za slikarstvo in kiparstvo v newyorškem *Mus. of. Mod. Art* (1949—57), direktor *Yale Univ. Art Gall.* (New Haven, Conn.) od 1957 dalje.

B: ‚*Leonard Limosin's »Triumph of the Faith«: with Portraits of the House of Guise*' (AB, 1939); ‚*The Evolution of Ingres' Portrait of the Comtesse d'Haussonville*' (AB, 1940); ‚*The Eighteenth Century in the National Gallery, Washington*' (AN, 1941); *English Painters: Hogarth to Constable* (John Hopkins UP 1942); *British Contemporary Painters* (1946); *Charles Demuth* (NY 1950); *Franklin C. Watkins* (NY 1950); *Abstract Painting and Sculpture in America* (NY 1951); *Sculpture of the Twentieth Century* (NY 1952); *Edouard Vuillard* (NY 1954); *The New Decade: 22 European Painters and Sculptors* (NY 1955); *Masters of British Painting: 1800—1950* (NY: MMA 1956); (izd.) *german art of the twentieth century* (NY 1957).

L: WWAA (1959); WWA (1962; 1964).

Rivera, Diego (1886—1957), meh. slikar, eden izmed »v. štirih« meh. slikarstva (J. C. *Orozco*, D. A. *Siqueiros*, R. *Tamayo*), mojster monumentalnega stenskega slikarstva (najprej enkavstika,

pozn. freske; tudi načrti za mozaike) z antiklerikalno in antikapitalistično motiviko. V mladosti v Parizu prijatelj Picassa, Modiglianija, itd. S: StS-e v Ciudad México, 1930—34 v ZDA v San Franciscu, Detroitu (freske v Inst. of Fine Arts) in New Yorku (freske za Rockefeller Center dal delodajalec zaradi njihove revolucionarne vsebine uničiti).

L: Bertram D. *Wolfe:* Diego Rivera: his life and times (L 1939); *id.:* The Fabulous Life of Diego Rivera (NY 1963); Bernard S. *Myers* (EWA XII, 1966, s. v.). — Cf. I. *Erenburg* (1962, p. 178 ss), B. S. *Myers* (1956), H. F. *Secker* (1957).

Rivers, Larry (1923—....), amer. slikar, živi v New Yorku. S: *Washington prekorači reko Delaware* (*Washington Crossing the Delaware*, 1953, MMA), *Dvojni portret Berdie* (*Double Portrait of Berdie*, 1955, Whitney), *Deli telesa* (*Parts of the Body: Vocabulary Lesson III, French*, 1962, New York, z. Robert C. Scull), *Največji homoseksualec* (*The Greatest Homosexual* [po J.-L. Davidovem *Napoleonu* v Washingtonu], 1964, New York, z. Joseph H. Hirshhorn).

L: cf. S. *Hunter* (1965; *1970).

Rivière, Georges, fr. pisec o umetn., prijatelj Renoirja in drugih impresionistov. Ob njihovi 3. skupni razst. 1877 je izd. časopis *L'Impressionniste, journal d'art*, v katerem je članke zvečine pisal sam (nekaj Renoir). Up: v Renoirjevih slikah *Umetnikov atelje, rue St. Georges* (1876) in *Le Moulin de la Galette* (d. 1876).

B: *Renoir et ses amis* (P 1921).

Rivoira, Gian (*Giovanni*) **Terisio** (1849—1919), it. um. zgodovinar in domoljub.

B: *Le origini dell'architettura lombarda e delle sue principali derivazioni nei paesi d'oltr'Alpe* (2 knj., R 1901—1907; 2., rev., razš. izd. Mi 1908; 1. angl. izd. L 1910; 2. angl., kom. izd.: *Lombardic Architecture: Its Origin, Development and Derivations*, 2 knj., Ox 1933); *Della scultura ornamentale dai tempi di Roma imperiale al Mille* (R 1904); *Architettura musulmana: Sue origini e sviluppo* (Mi 1914; angl. izd.: *Moslem Architecture*, L: Ox UP 1918); *Architettura romana* (Mi 1921; angl. izd.: *Roman Architecture*, NY: Ox UP 1925).

L: Lodovici (1942).

Rizzo, Antonio (u. 1499/1500), it. kipar. R. v Veroni, akt. v Certosa di Pavia in po 1470 v Benetkah. P: npr. *nagrob. doža Nicoloja Trona* (u. 1473, dkč. o. 1480, Benetke, Sta Maria Gloriosa dei Frari), *Adam* in **Eva* za *Arco Foscari* beneške Doževe palače (marm. sohi iz o. 1485 zdaj Pal. Ducale, Appartamento del Doge; *in situ* bron. kopiji). Po njegovem načrtu tudi znano, pozn. *Scala dei Giganti* imen. stopnišče na dvorišču Doževe palače.

L: Venturi VI (1908); L. *Planiscig* (ThB XXVIII, 1934, s. v.). — Cf. G. *Delogu* (1956 — L!), G. *Mariacher* (1948; s. a., »MdS« 35), L. *Planiscig* (Venezianische 1921).

rjoveč lev, po Bibliji (npr. Preg 28, 15) in apostolskih listih (1 Pet 5, 8) znana priméra, v kršč. srednjev. umetn. zato podoba → *hudiča.*

Robb, David M(etheny), (1903—....), amer. um. zgodovinar, univ. prof. R. na juž. Kitajskem, štud. in prom. na univ. v Princetonu.

B: (& Jesse James Garrison) *Art in the Western World* (NY 1935; 4. izd. NY-Evanston 1963); ‚*The Iconography of the Annunciation in the Fourteenth and Fifteenth Centuries*' (AB, 1936); *The Harper History of Painting: the Occidental Tradition* (NY 1951).

L: WWAA (1959).

Robba, Francesco (o. 1698—1757), slov. (it.?) kipar, najpomembnejši predstavnik lj. baročnega kiparstva, r. morda v bližini Trsta (Milje?), u. v Zgb. Čeprav se je priložnostno podpisal *Venetus*, je njegovo šolanje neznano. V Lj dkm. od 1721 dalje v kamnoseškem podjetju Luke *Misleja*, čigar hčer je oženil 1722, delavnico pa prevzel po njegovi smrti 1727 (odtlej lj. meščan). Ko se je proti koncu življenja preselil v Zgb, ga je v Lj nasledil Franc → *Rottman.* P (vse marmor): *Marijino kronanje* (1722) za spom. ki je do 1927 stal na Ajdovščini, odtlej pa je na nekd. Kongresnem trgu v Lj (orig. zdaj v Mestnem muz. v Lj); *plastika na oltarjih Angelov, Ane* (levo *Magdalena*, des. *Katarina*) in *Janeza Nepomuka* v šentjakobski c. v Lj (1723—30) in *oltarjih* stolnice v Celovcu (1725—26); *Janez Nepomuk* (1727, zdaj v niši na zun. Florijanove c. v Lj); *doprsje ces. Karla VI.* (1728, Lj, Mestni muz.); *Ignacijev olt.* v Katarinini c. v Zgb (1728 do 29); *v. oltarji* v šentjakobski c. (d. 1732), frančiškanski c. (d. 1736, dkč. verj. 1738) in uršulinski c. (1744) v Lj; **Vodnjak 3 kranjskih rek* pred lj. magistratom (d. 1751); *olt. sv. Križa* za zgb. stolnico (1756, Križevci, c. sv. Križa, levo *Mojzes z bron. kačo*, des. *Abraham daruje Izaka*); druga dela v Lj, Celovcu, Zgb, Varaždinskih toplicah, itd.

L: M. *Stelè* (SBL, 9. zv., 1960 — L!); SteleP (1960 — L!); Barok na Slovenskem (Lj 1961 [rk, NG] — L!); M. *Stelè* (ELU 4, 1966, s. v. — L!); CevcSU (1966); »ArS« 1 (1967). — Cf. V. *Horvat-Pintarić* (1961 [dis. 1959]), M. *Stelè* (1957), V. *Steska* (1902; 1909; 1925; 1936), A. *Vodnik* (vse, tj. 1926—44 [dis.]).

Robbia → *Della Robbia*

robec (angl. *the handkerchief*, fr. *le mouchoir*, it. *il fazzoletto*, nem. *das Taschentuch*).

L: M. *Braun-Ronsdorf:* *The History of the Handkerchief (Leigh-on-Sea 1967). — Cf. F. *Boucher* (1965).

Robert, Hubert (1733—1808), fr. slikar, mojster slikovito oživljenih in romantično občutenih krajinskih izrezov z razvalinami, zlasti antičnimi (vzdevek *Robert des ruines*), 1754—65 v Rimu (Panninijev vpliv), 1795 imen. za konservatorja Louvra. S: npr. *Stopnice* (o. 1783, Louvre), *Le Pont-du-Gard* (1787, ib.). — Up: Vigée-Lebrun (les, d. 1788, ib.).

L: Tristan *Leclère:* Hubert Robert et les paysagistes du XVIIIe siècle (P 1913, »G. A.«); P. *Sentenac:* Hubert Robert (P 1929); P. de *Nolhac* & G. K. *Loukomsky:* La Rome d'Hubert Robert (P 1930); Maurice E. *Cope* (EWA XII, 1966, s. v.); Hubert *Burda:* Die Ruine in den Bildern Hubert Roberts (Mn 1967, dis. [Mn 1966]). — Cf. P. de *Nolhac* (1910).

Robert Canterburyjski → *Robert iz Jumièges*

Robert iz Jumièges (XI. st.), nadškof canterburyjski in opat v Jumièges v Normandiji. Zanj nastala → *Sakramentar Roberta iz Jumièges* in → *Benedikcional Roberta* ...

Roberts, Keith, angl. pisec o umetn., sour. rev. *The Burlington Magazine.*

B: *Canaletto* (L 1965, »The Masters« 3); *Renoir* (L 1966, ista z. 21); *Reynolds* (L 1966, ista z. 31); *Gainsborough* (L 1966, ista z. 32); *Millais* (ista z.).

Robida, Ivan (1845—1927), »popularen mož in živa lj. kronika« (Fr. Kidrič), mdr. policijski nadkomisar v Lj. in avtor vodnika po njej.

B: *Ljubljana: Kažipot za glavno mesto Kranjske* (Lj: Katoliška Bukvarna 1910).

L: France *Kidrič* (SBL II [9. zv., 1960, p. 115 s. v. *Robida Adolf*]).

Rocheblave, Samuel, fr. um. zgodovinar, prom. na Sorboni.

B: *Essai sur le Comte de Caylus: l'homme, l'artiste, l'antiquaire* (P 1889, dis.); ‚*Le mariage de Jean-Baptiste Pigalle*' (J. Guiffreyev zb., 1916); *Jean-Baptiste Pigalle* (P 1919, »Grands sculpteurs du XVIIIe siècle«); *L'art et le goût en France de 1600 à 1900* (P 1923; 2. izd. P 1930); ‚*Louis de Fourcaud à l'École des Beaux-Arts*' (É. Bertauxov zb., 1924); *Charles-Nicolas Cochin: graveur et dessinateur* (1715—1790) (P-Br 1927, »L'art français au 18e siècle«); *French Painting of the nineteenth century* (L 1936); *French Painting in the XVIIIth century* (L 1937).

Rochegrosse, Georges(-Antoine), (1859—1939), fr. slikar (→ *pompiers*) teatralnih zg. podob, ki sta jih mdr. občudovala Flaubert in Conan Doyle. S: npr. *Andrómaha* (1883, Rouen, Mus. des B.-A.), *Nebukadnezarjeva blaznost* (*La Folie de Nabuchodonosor*, 1886, Lille, Pal. des B.-A.), *Cezarjev umor* (*Assassinat de César*, Grenoble, Mus.), *Saloma pleše pred Herodom* (1887), *La Mort de Babylone* (1891), *Umor ces. Gete* (1899, Amiens, Mus. de Picardie), *Salomon in kraljica iz Sabe* (triptih, 1901). Ilustr. Flauberta (*Salammbô*), Baudelaira (*Les Fleurs du mal*), A. Francea (npr. *Thaïs*), itd.

L: ThB XXVIII (1934, s. v. — L!); Edouard-Joseph III (1934, s. v.). — Cf. J.-P. *Crespelle* (1966).

Rodčenko, Aleksandr (1891—1956), rus. slikar, kipar, oblikovalec in fotograf, r. v Sankt Petersburgu (zdajšnjem Leningradu), 1915 nastopil kot utemeljitelj t. i. → *nonobjektivizma*, se od 1922 dalje ukvarjal s tipografijo in scenografijo, oblikovanjem lepakov in pohištva itn., u. v Moskvi.

L: cf. s. v. *ruska avantgardna umetnost*.

Rode, Hermen (o. 1430—1504), nem. slikar v Lübecku. S: npr. *Navdihnjenje sv. Luke* in druge table z nekd. *Lukovega olt.* (1484, Lübeck, St.-Annen-Mus.).

L: T. *Riewerts* (ThB XXVIII, 1934, s. v.); Stange VI (1954); M. *Hasse* (Kindler V, 1968, s. v. — L!).

Rodenwaldt, Gerhart (1886—1945), nem. arheolog, prof. na univ. v Gießnu in Berlinu. S Carlom Robertom izd. monumentalni korpus *Die antiken Sarkophagreliefs* (Berlin).

B: *Die Komposition der pompejanischen Wandgemälde* (Bl 1909); *Das Relief bei den Griechen* (Bl 1923); *Die Kunst der Antike* (Bl 1927, »Propyläen-Kg.« 3; 4. izd. 1944); *Die Akropolis* (1930; 5. izd. Mn-Bl 1956); *Über den Stilwandel in der antoninischen Kunst* (Bl 1935, Preußische Ak. der Wissenschaften, Philosophisch-hist. Klasse); *Korkyra, Archaische Bauten und Bildwerke, II, Die Bildwerke des Artemistempels* (Bl 1939); *Griechischer Tempel* (Bl 1941); *Kunst um Augustus* (Bl 1943).

L: Carl *Weickert*, Gerhart Rodenwaldt (Gnomon, 1949).

Rodin, Auguste (1840—1917), fr. kipar (grafik in risar), čigar delo pomeni vrh slikovite evr. plastike XIX. st. R. v Parizu, po sestrini smrti 1863 menih, od 1864 dalje v Carrier-Belleusovi delavnici in sèvrski manufakturi, pozn. Carpeauxov pomočnik v Bruslju (1872—76 v Belgiji tudi *krajine*), 1894 se preselil v Meudon (*Villa des Brillants*), od pariške svet. razst. 1900 (na njej poseben »Pavillon Rodin«) obče slaven, 1905—06 njegov tajnik → *Rilke*, 1907 kupil *Hôtel Biron* v Parizu (kot meudonska vila pozn. *Mus. Rodin*), u. v Meudonu. Pomembne z. njegovih del tudi v *Rodin Mus.* v Philadelphii, v *Tate* idr. P (bron odlitki v raznih z.): *Mož z razbitim nosom* (*L'Homme au nez cassé*, mavec 1864, 1872 kot marm. doprsje), *Mignon* (portret pozn. Rodinove žene Rose Beuret, bron, o. 1870), *Bron. doba* (*L'Age d'airain*, bron, 1877), *Korakajoči mož* (*L'Homme qui marche*, bron, 1877/78), *Janez Krst.* (bron, 1878), 1880 po na-

ročilu za Mus. des Arts Décoratifs do 1896 intenzivno delo na **Vratih pekla* (*La Porte de l'enfer*, nedk., bron 1938) in v tej zvezi *Mislec* (*Le Penseur*, bron, 1880), *Eva* (bron, 1881), *»Je suis belle«* (mavec, 1882), *Lepa orožarka* (*Celle qui fut la belle heulmière*, bron, pred 1885), *Danaida* (mavec, o. 1885), *Poljub* (*La Baiser*, 1886), *Fugit Amor* (bron, pred 1887), *Paolo e Francesca* (mavec, 1887), *Izgubljeni sin* (*L'Enfant prodigue*, bron, pred 1889), itd.; **Calaiski meščani* (bron, 1884—86, odkriti 1895), *Večna pomlad* (*L'éternel printemps*, marmor, 1884), *Večni idol* (*L'éternelle idole*, bron, 1889), **Balzac* (študije od 1893 dalje, zadnja varianta v mavcu 1897, kot spom. post. 1939 na križišču bulvarjev Raspail in Montparnasse v Parizu), *Misel* (marmor, 1900), z rokama ponazorjena *Katedrala* (*La Cathédrale*, marmor, 1908), itd.; med portreti v bronu npr. *Jules Dalou* (1883), *H. Rochefort* (1897), *Marcelin Berthelot* (1906), *G. B. Shaw* (1906), *Vojvodinja de Choiseul* (1908), *Hanako* (1908), *Gustav Mahler* (1909), *Georges Clemenceau* (1911), itd., v marmorju pa e. g. *Puvis de Chavannes* (1910); nedk. *spom. Hugoju* (naročen 1889), *spom. Bastien-Lepageu* (1887, odkrit 1889) in *Claudu Lorrainu* (1889); stopnišče v gradu Blois mu je dalo pobudo za *Stolp dela* (*Tour du Travail* (1889). — G: 11 s. igel, med portreti *Victor Hugo* (1884), *Henri Becque* (1885), *Antonin Proust*; 6 lito. — Risbe in akvareli ženskih aktov, pos. erotičnih motivov.

L: Les Cathédrales de France (P 1914); L'Art: entretiens réunis par Paul Gsell (P 1911; slov. prev. [Vladimir Koch]: *Umetnost: Razgovori z mojstrom*, Lj: SKZ 1947; [= 1950]; n. izd. Lj 1966).

B: Judith *Cladel:* Rodin: l'oeuvre et l'homme (Br 1908); *ead.:* Rodin: Sa vie glorieuse, sa vie inconnue (P 1936; rev. izd. 1951); P. R. *Adams:* Auguste Rodin (NY 1945); Georges *Grappe:* Catalogue du Museé Rodin (5. izd., P 1944; n. izd. 1947); Sommerville *Story:* Auguste Rodin and his art (L: Ox UP 1951); Parker *Tyler*, Rodin and Freud: masters of ambivalence (AN, 1955); LaranE (1959 — L!); Giedion-Welcker (1960); SeuphorS (1961); ReadS (1964); Frank *Elgar* (EWA XII, 1966, s. v. — L!); R. *Descharnes* & J.-F. *Chabrun:* Auguste Rodin (Lausanne 1967); »MdS« 29. — Cf. A. *Bourdelle* (1937), G. *Coquiot* (1913; 1917), A. *Elsen* (1960), J. *Gantner* (1953), G. *Geffroy* (1889), O. *Grautoff* (1908 [1913]), R. *Marx* (1902; 1907), C. *Mauclair* (1918), Ch. *Morice* (1900), R. M. *Rilke* (vse cit.), F. *Roh* (1949), E. *Waldmann* (1945).

Roditi, Edouard (D'Israeli), (1910—....), amer. (ž.) pesnik, knj. kritik in pisec o umetn.; r. v Parizu v amer. (prej carigrajski) veji iste družine, iz katere je bil izšel tudi angl. državnik Disraeli.

B (lik. umetn.): *Dialogues on Art* (L 1960; nem. izd.: *Dialoge über Kunst*, FrM 1960); *‚The Jewish Artist in the Modern World'* (RJA, 1961).

Rodman, Selden (1909—....), amer. pesnik, urednik, pisec o umetn. in sestavljalec antologij.

B (lik. umetn.): *Horace Pippin: A Negro Painter in America* (NY 1947); *Renaissance in Haiti* (NY 1948); *Portrait of the Artist as an American: Ben Shahn* (NY 1951); *Haiti: the Black Republic* (NY 1954); *The Eye of Man: Form and Content in Western Painting* (NY 1955); *Conversations with Artists* (NY 1957, uv Alexander Eliot); *‚A Writer as Collector'* (AA, 1957); *The Insiders: Rejection and Rediscovery of Man in the Arts of Our Time* (Louisiana State UP 1960).

rodovitnost → *Priápos*

Roeder, Emy (1890—1971), nem. kiparka, 1933—49 v Italiji.

L: cf. F. *Gerke* (*1963).

Roessler, Arthur (1877—1955), avstr. pisec o umetn. na Dunaju, od 1909 dalje prijatelj in mentor Egona → *Schieleja.*

B: (& G. Pisko) *F. G. Waldmüller: Sein Leben, sein Werk und seine Schriften, I—II* (W 1908); *‚F. G. Waldmüller und J. Danhauser'* (Die K., 1908/09); *Josef Danhauser* (Lpz 1911); *Kritische Fragmente: Aufsätze über österreichische Neukünstler* (W 1918); *Rudolf von Alt* (W-Lpz 1921); (izd.) *Briefe und Prosa von Egon Schiele* (W 1921); *Erinnerungen an Egon Schiele: Marginalien zur Geschichte des Menschentums eines Künstlers* (W-Lpz 1922).

Rogelj, Albin (1929—....), slov. slikar. R. v Lj, štud. na AUU in pos. v specialki M. Sedeja. Karikaturist pri listu *Pavliha* (sgn. Bine).

Roger-Marx, Claude (1888—....), fr. lik. kritik in književnik. R. v Parizu, sin. lik. kritika Rogerja → *Marxa.*

B: *Odilon Redon* (P 1925); *‚Georges Seurat'* (GBA, 1927); *Pierre Bonnard* (P 1931); *Seurat* (P 1931); *Renoir* (P 1933); *La Gravure originale en France de Manet à nos jours* (P 1939); *‚Lettres inédites de Vincent van Gogh et de Paul Gauguin'* (Europe, 1939); *Vuillard et son temps* (P 1946); *Monet* (Lausanne 1949); *Redon: Fusains* (P 1950); *Les lithographies de Renoir* (Monte-Carlo 1951); *Le Paysage Français: De Corot à nos jours ou Le Dialogue de l'Homme et du Ciel* (P 1952); pon. izb.: *Maîtres du XIXe siècle et du XXe* (G 1954); *Les Impressionnistes* (P 1956); *‚Odilon Redon: peintre et mystique'* (L'Oeil, 1956); *Rembrandt* (NY 1960 [fr. orig. P]).

L: Drevet (1954).

Rogier van der Weyden ali *Roger de la Pasture* (1399/1400—1464), niz. slikar, kot Jan van Eyck in Hugo van der Goes eden izmed treh najpomembnejših mojstrov niz. slikarstva XV. st. V nasprotju z deskriptivnim realizmom »raziskovalca« Jana van Eycka je Rogier, »izumitelj« (M. J. Friedländerjev izraz), ustvarjal dramatične kompozicije, ki so mdr. močno vplivale na nem. umetn. Pomemben tudi kot portretist, tu, spet za razloček z Janom, bolj upodabljavec »zna-

čajev« kot pa »individuov« (Panofsky). Zaradi mnogih sorodnosti z delom R. Campina, ki je bil prej znan kot Mojster iz Flémalla, so nekateri um. zgodovinarji poskušali združiti oba opusa in Campinovo delo pripisati mlademu Rogierju, ki je v resnici verj. bil njegov učenec. S: **Snemanje s križa* (o. 1435, Prado), *Madona Duran* ali *Madona v rdečem* (1436/37, ib.), med seboj kot »dve inačici« ali »original in kopija« povezana **»Miraflores« oltar* (Dahlem) in drugi (ali prvi) *triptih* (Granada, Capilla Real [krili s *Čaščenjem* in *Objokovanjem*] & MM [*Kristus se prikaže materi*]), **Luka riše Madono* (o. 1435/40, Boston FA), **Oltar s Poslednjo sodbo* (1445/51, Beaune, Hôtel-Dieu), **»Medičejska Madona«* (1450, Städel), **Braquov triptih* (1451/52, Louvre), **Bladelinov olt.* (o. 1452, Dahlem), pribl. sočasni *Moški portret* (Thyssen), **Columbin olt.* (o. 1458/59, Alte Pin. [imen. takó, ker je bil prvotno v c. St. Columba v Kölnu]), diptih s *Philippom de Croy* (Antwerpen) in *Madono* (o. 1459, Huntington) in *Križanje* (PMA).

L: Friedländer II (1924); L. *Scheewe*, Die neueste Literatur über Rogier van der Weyden (ZfKg, 1934); F. *Winkler* (ThB XXXV, 1942, s. v. *Weyden*); Cankar III/2 (1951); Panofsky Neth (1953); Valentin *Denis*, Weyden (EWA XIV, 1967 — L!); H. Th. *Musper*, Weyden (Kindler V, 1968); L. *Wuyts*, Aantekeningen bij een vermeend portret van Jean Lefevre door Rogier van der Weyden (Jaarb. Antw, 1969). — Cf. (tudi s. v. *nizozemsko slikarstvo*): H. *Beenken* (1951), W. *Burger* (1923), Jules *Destrée* (1930), M. J. *Friedländer* (1933; Essays 1947), G. *Hulin de Loo* (1923; 1938), E. *Kantorowicz* (1939/40), H. *Kauffmann* (1916), O. *Kerber* (1936), J. *Lavalleye* (1933), Th. *Musper* (1948), E. *Panofsky* (1951; ‚Facies' 1955), E. *Renders* (1931; 1933), A. *Schmarsow* (1928), W. *Schöne* (1939; 1955), Ch. de *Tolnay* (1939), W. *Vogelsang* (1941), P. *Wescher* (1949), R. H. *Wilenski* (1960), F. *Winkler* (1913; 1935; 1950), itd.

rog izobilja → *cornu copiae*

rog za maziljenje (lat. *cornu olei*), atribut sodnika → *Samuela*.

Roh, Franz (1890—1965), nem. um. zgodovinar in lik. kritik, za nacizma izključen iz javnega delovanja, po 2. svet. vojni predsednik nem. sekcije AICA. Živel kot zasebnik v Münchnu.

B: ‚*Ein neues Selbstbildnis von Dürer*' (RepKw, 1916); *Holländische Malerei* (Jena 1921, »Die K. in Bildern« 5); *Holländische Landschaftsmalerei des 17. Jahrhunderts* (Lpz 1923); **Nach-Expressionismus, Magischer Realismus* (ib. 1925); *Der verkannte Künstler: Studien zur Geschichte und Theorie des kulturellen Mißverstehens* (Mn 1948); *Rodin* (Bern 1949); *Der Bildhauer Otto Baum* (Tü 1950); ‚*Expression und Konstruktion in der gegenstandslosen Malerei*' (Kunstwerk, 1955); ‚*Das Bildnis bei Kokoschka und die heutige Problematik des Porträts*' (K., 1954/55); *Geschichte der deutschen Kunst von 1900 bis zur Gegenwart* (Mn: Bruckmann 1958, »Deutsche Kg.«); *Entartete Kunst: Kunstbarberei im Dritten Reich* (Hn 1962); *Deutsche Plastik von 1900 bis heute: Mit Selbstbekenntnissen der Bildhauer* (Mn 1963).

***Rohanov horarij** (fr. [*Grandes*] *Heures de Rohan*), pomemben fr. iluminiran rkp. (29 × 20,8 cm, o. 1418/25, Bibl. Nat., Ms. lat. 9471), ki ga krasi 65 v. miniatur, med njimi 11 celostr. Odlikujejo se z izredno ekspresivnostjo in patosom, sicer pa kažejo še vedno staro gotsko »navpično perspektivo«. Med celostr. miniaturami npr. *Oznanjenje pastirjem* (f. 85v) in **Mrtvi pred božjim sodnikom* (f. 159r), med manjšimi npr. *Pietà* (f. 41). — Rkp., po katerem je njegov najboljši iluminator dobil zasilno ime *Mojster Rohanovega horarija*, je sam imen. po grbu družine Rohan (f. 26v), čeprav je očitno nastal za Anžuvince (cf. s. v. *Jolanda Aragonska*).

L: Diringer Book (1958 [1967]); Panofsky Neth (1953); EWA VI (1962, t. 384); Europäische Kunst um 1400 (W 1962 [rk, Ksthist. Mus.], št. 118 — L!); »US« 8 (1968, repr. p. 146). — Cf. A. *Heimann* (1932), É. *Mâle* (1947), J. *Porcher* (1943; 1945; 1959), G. *Ring* (1949), etc.

Rohde, Alfred, nem. um. zgodovinar, prom. z dis. o → *Grabowskem olt.* (cf. bibl., infra).

B: *Der Hamburger Petri-Altar und Meister Bertram von Minden* (Mrbu 1916, dis. — cf. MfKw, 1919); ‚*Ostpreußens Romantiker*' (ZfKg, 1933); ‚*500 Jahre Deutsche Kunst in Ostpreußen*' (R. Hamannov zb., 1939).

ROHR (Bavarska, ZRN), nekd. samostanska c. avguštinskih kanonikov, zdaj benediktinska c. *Mariae Himmelfahrt*, sez. 1717—22 po načrtu E. Q. → *Asama*; njegov tudi *v. olt.* (posv. 1722) z znamenito, z zlato svetlobo dop. plastično skupino **Marijinega vnebovzetja*.

L: B. *Menzel:* Die Abteikirche von Rohr (Mn 1949); Reclam N I (1959).

Röhrig, Floridus, avstr. um. zgodovinar, kustos v samostanu → *Klosterneuburg*.

B: *Der Verduner Altar: Stift Klosterneuburg* (W-Mn 1955; n. izd. 1959); ‚*Der Umbau des Emailwerkes von Nikolaus von Verdun*' (ÖZKD, 1965); ‚*Rota in medio rotae: Ein typologischer Zyklus aus Österreich*' (Jb. des Stiftes Klosterneuburg, 1965); *Alte Stifte in Österreich, I—II* (W-Mn 1967).

Rohrman, Stanko (1899—....), slov. arh. A: mdr. v Lj *Hotel Slon* na Titovi, nekd. *Mayerjeva hiša* (Wolfova 1), stavbi nekd. *Gospodarskega sveta* (Gregorčičeva 25) in Fil. fak.

L: M. *Mušič* (SBL, 9. zv., 1960, s. v.); ŠijanecS (1961); M. *Mušič* (ELU 4, 1966, s. v. & p. 233).

Rojstvo (lat. *Nativitas Domini*, fr. *la Nativité*, it. *la Nascita di Cristo*, nem. *die Geburt Christi*),

evang. ik. m. (Lk 2, 7). V biz. umetn. od VI. st. dalje nakazan pravi porod z ležečo Marijo in babicama, ki se ukvarjata z novorojencem (→ *Kopanje novorojenca*), podobno v raznih variantah na Zah. do XIV. st., sicer pa tu od 2. pol. XIV. st. zaradi verovanja, da je bil Kristus rojen brez bolečin, namesto porodnice in babic klečeča Marija, ki časti otroka (fr. *l'Adoration de l'Enfant*) Up: varianta z ležečo Marijo: npr. Niccolò Pisano (*relief*, 1260, Pisa, baptisterij, prižnica), *StS* v Sopočanih (o. 1262), Giov. Pisano (*relief*, 1302/11, Pisa, katedr., prižnica), Vyšibrodski mojster (o. 1350, Praha); varianta s klečečo Marijo: npr. Gentile da Fabriano (levo na *predeli* 1423 dat. olt. s *Poklonom kraljev*, Uffizi — navzoči še babici!), R. Campin (Dijon, Mus. — babici!), Bolfgangus (*StS*, 1453, Crngrob), Geertgen tot Sint Sint Jans (les, o. 1490, Nat. Gall.), Dürer (srednja tabla *Paumgartnerjevega olt.*, 1503, Alte Pin., in d. 1504, Uffizi), Altdorfer (o. 1513, Dahlem), Baldung, imen. Grien (d. 1520, Alte Pin. — kot prejšnje nočni prizor). — Med motivi, ki dopolnjujejo Rojstvo, → *Čaščenje pastirjev*, → *Oznanjenje pastirjem*, → *Poklon kraljev* pa seve → *vol* in → *osel*. Cf. s. v. *razvaline na upodobitvah Rojstva*.

L: Max *Schmid:* Die Darstellung der Geburt Christi in der bildenden Kunst: Entwicklungsgeschichtliche Studie (Stu 1890); F. *Noack:* Die Geburt Christi in der bildenden Kunst bis zur Renaissance (Drm 1894); Reinh. *Frauenfelder:* Die Geburt des Herrn (Lpz 1939); Réau II/2 (1957, p. 213 ss); G. A. *Wellen:* Theotokos (Utr-Antw 1960); Günter *Ristow:* Die Geburt Christi in der frühchristlichen und byzantinisch-ostkirchlichen Kunst (Recklinghausen 1963); LCI II (1970, stp 86—120). — Cf. H. *Cornell* (1924), K. *Künstle* (1928, p. 344 ss — L!), G. *Millet* (1916), F. J. *Sánchez Cantón* (1952), G. *Schiller* (1966).

Rojstvo Adónisa → *Adonisovo rojstvo*

Rojstvo Venere (Botticelli) → *Venerino rojstvo*

Rok (lat. *Rochus de Monte Pessulano* [*Montepessulanus*], fr. *Roch de Montpellier*, it. *Rocco*, nem. *Rochus*), kršč. svetnik (16. VIII.), varuh pred → *kugo*. Up (romarski klobuk, na razgaljenem stegnu kužna rana, na katero kaže z roko, ob njem pes s kruhom v gobcu): npr. Hans von Kulmbach (les, d. 1518, Hannover) in Parmigianino (*z donatorjem*, les, 1527/28, Bologna, S. Petronio), pri nas npr. v NG leseni *kip* iz o. 1525/30 in Cebejeva *slika*.

L: Augustin *Fliche:* Saint Roch (P 1930, »L'Art et les Saints«); Gelindo *Dereni:* San Rocco nella vita, nel culto, nell'arte (R 1937); Ferguson (1954); Réau III/3 (1959, p. 1155—61 — L!). — Cf. J. *Braun* (1943).

roka (lat. *manus*, angl. *the hand*, fr. *la main*, it. *la mano*, nem. *die Hand*). V ikonografiji razločujemo t. i. *božjo roko* (lat. *Dextra Domini*, fr. *la main de Dieu*, it. *la mano di Dio*, nem. *die Hand Gottes*), desnico, ki se prikazuje iz oblaka na številnih bibl. in evang. podobah, t. i. *roko pravice* (lat. *Manus Iustitiae*, angl. *the Hand of Justice*, fr. *la main de justice*, nem. *die Gerechtigkeitshand*) na koncu kraljevskih žezel, itd. Med značilnimi gibi rok so zlasti v molitvi dvignjene roke (→ *orant*, *oranta*), polaganje rok na neko osebo (nem. *die Handauflegung*), ki po prastarem prepričanju pomeni prenos moči (zato v tej obliki Kristusova ozdravljenja in sploh star. način blagoslavljanja), razni pogovor izražajoči gibi, itd. *Pokrite roke* so v starokršč. umetn. znamenje spoštovanja (e. g. → *Traditio legis*, → *Poklon kraljev*). Tudi v portretni umetn. predstavljajo roke poleg glave resp. obraza najtehtnejši predmet upodobitve. Cf. s. v. *prst*.

L: W. L. *Hildburgh*, Images of the Human Hand as Amulets in Spain (JWCI, 1955); Hanna *Jursch:* Hände als Symbol und Gestalt (Bl 1958); Armand-Raymond *Verbrugge:* Le symbole de la main dans la préhistoire (Courance 1958); Cirlot (1962, p. 130—31 — L!); EWA VII (1963, stp 683). — Cf. M. *Brion* (1949), B. *Haendcke* (1907).

roka, ki klofuta (lat. *manus dans alapas*), »orodje Kristusovega trpljenja«. Up: → *Arma Christi*.

roka, odsekana, atribut sv. → *Hadrijana*.

*»*The* **Rokeby Venus«,** edini ohranjeni Velázquezov ženski akt (o, pl, 123 × 175 cm, Nat. Gall.), imen. po nekd. hranišču (Rokeby Hall, Yorkshire). Natančnejši čas nastanka negotov: pred Velázquezovim 2. obiskom Italije (López-Rey: o. 1644/48), v Italiji 1649/50 ali malo pozn.

L: »CA« 26 (1969, št. 105). — Cf. K. *Clark* (The Nude 1959, e. g. p. 475), J. *López-Rey* (1963, kat. št. 64), N. *MacLaren* (1952), M. *Soria* (1957).

... rokodelec in umetnik, *ki noč in dan prebije, da izreže kamnitne pečatnike, da potrpežljivo naredi različne okraske, ki se trudi, da sliko naredi podobno, in skrbi, da se delo dokonča*, pravi Sirah (Sir 38, 27) o tistih, ki ne morejo priti do modrosti, ter končuje (38, 34): *njih misel je v izvrševanju obrti.*

rokoko, evr. zg. slog od o. 1730 do o. 1770/80 z jedrom v Franciji (→ *Louis-quinze*), juž. Nemčiji, Avstriji in Benetkah. Ime izvedeno iz fr. besede *la rocaille* za okrasje iz školjk in kameničja (nem. *das Grotten- und Muschelwerk*). Namesto baročne mogočnosti in zanosa vladata igrivost in lahkotnost; v kiparstvu je posebno značilna porcelanska plastika, v slikarstvu → *pastel*. Najčisteje se slog kaže v umetni obrti in

posebno v nesomernem ornamentu; bolj kot v v. arhitekturi se uveljavlja v notr. opremi.

L (cf. s. v. *osemnajsto stoletje*): Europäisches Rokoko: Kunst und Kultur des 18. Jahrhunderts (Mn 1958 [rk, Residenz] — 4. razst. pod pokroviteljstvom Evr. sveta); N. *Powell:* From Baroque to Rococo (L 1959 — avstr. & nem. arhitektura); Man-Bar-Roc (1962); Hermann *Bauer:* Rocaille (Bl 1962); *id.* & Hans *Sedlmayr*, Rococo (EWA XII, 1966; cf. stp 269—74 — L!). — Cf. G. *Bazin* (1964), M. von *Boehn* (1921), A. E. *Brinckmann* (1940), A. *Feulner* (1923; 1932), F. *Kimball* (1940/41; 1943), M. *Osborn* (1929), A. *Schönberger* (& H. *Soehner* 1959).

Roland, eden izmed poveljnikov Karla Vel., padel — kot poroča kronist Eginhard — ko je 778 vodil zadnjo stražo frankovske vojske. Izročilo (zlasti fr. ep *La Chanson de Roland*) je iz njega napravilo cesarjevega nečaka in junaka v. bitke pri Roncevauxu, v kateri je bil ubit, potem ko je bil premagal sovražnika.

L: Rita *Lejeune* & Jacques *Stiennon:* Die Rolandssage in der mittelalterlichen Kunst (2 knj., Br 1966).

Rolin, Nicolas (verj. 1376—1462), od 1422 dalje kancler Burgundije in Brabanta, 1443 ust. bolnico v Beaunu. Up: → *Madona kanclerja Rolina* (Jan van Eyck o. 1433/35, Louvre), → *poliptih Poslednje sodbe* (Rogier van der Weyden, Beaune).

L: »US« 8 (1968, repr. p. 139, 173 & 176). — Cf. P. *Hirschfeld* (1968).

Romako, Anton (1832—1889 verj. sam.), avstr. slikar, čigar delu gre precéj samosvoje mesto na razpotju med realizmom, impresionizmom in začetki findesiècclovske umetn. Štud. na Dunaju, 1857—76 v Rimu, dosti potoval. S: npr. *Admiral Tegetthoff v bitki pri Visu* (nem. »bei Lissa«, les, o. 1878), *Grofica Magda Kuefstein* (1885), *krajine* (vse Öst. XIX.—XX.).

L: cf. F. *Novotny* (1954), R. *Zeitler* (1966 — L!).

romanika, romanski slog, romanska umetn. (angl. *the Romanesque*, fr. *le style roman* ali *l'art roman*, it. *l'arte romanica*, nem. *die romanische Kunst*), zgodovinsko stilna oznaka evr. umetn. v vis. srednjem veku (za stavbarstvo jo je pribl. 1820 uvedel *de Gerville*, populariziral *Arcisse de* → *Caumont*, v Nemčiji → *Waagen*), prvi izmed 4 v. evr. zg. slogov (→ *gotika*, → *renesansa*, → *barok*), v Franciji veljaven v XI. in 1. pol. XII. st., na Nemškem, kjer pos. upoštevamo → *otonsko umetn.*, in v srednji Evropi pa o. 1050—1250. Arhitektura z morfološko stilnega vidika ustreza t. i. → *plastičnemu slogu* in s tem načelu organske raščenosti; docela gospoduje cerkv. stavbarstvo (bazilike zaznamuje t. i. → *vézani sistem*); značilen je tudi okras (→ *lizene* in *pritlikavske galerije*, ne nazadnje sama *zidava*, cf. s. v. *opus quadratum*). Posebno pomembna središča in spomeniki v Franciji v Burgundiji (→ *Cluny*, → *Vézelay*, itd.) in Normandiji (→ *Caen*), Poitouju (→ *Poitiers*), Périgordu (→ *Périgueux*), Auvergnu (→ *Clermont-Ferrand*), Languedocu (→ *Toulouse*) in Provánsi (→ *Arles*); v Italiji → *Benetke* in → *Verona*, v posebno pomembni Lombardiji → *Cremona*, → *Milano*, → *Pavia*, itd., v Emiliji in Romagni → *Modena* in → *Parma*, v Toskani → *Florenca*, → *Lucca* in → *Pisa*, v juž. Italiji → *Bari*, → *Ravello*, → *Salerno*, itd., na Siciliji → *Palermo*, → *Monreale* in → *Cefalù*; v Španiji → *Santiago de Compostela*; na Nemškem v najpomembnejšem Porenju t. i. cesarske stolnice, tj. → *Speyer*, → *Worms* in → *Mainz*, → *Köln*, → *Maria Laach*, v juž. Nemčiji → *Bamberg*; v Avstriji → *Krka na Koroškem*; v Dalmaciji npr. → *Zadar*, → *Trogir* in *Hvar*. Prim. gesla → *cistercijanska arhitektura*, → *križani*, → *krstilnik*, → *Majestas Domini*, → *protorenesansa*, → *reliefno okrašeni timpani*, → *romarske poti*, itd.

L (cf. s. v. *enajsto stoletje; dvanajsto st.*; *srednjeveška umetn.*): Venturi III (1904); Cankar II/1 (1933); SwarzenskiR (1954 [1967]); L'art roman: Catalogue (Bar 1961 [rk, Bar & Santiago de Compostela]); J. *Gantner*, M. *Pobé* & J. *Roubier:* Gallia romanica (2., rev. izd., W-Mn 1962; jugosl. izd. Bgd 1964); Ausstellung Romanische Kunst in Österreich (3., izb. & razš. izd., Krems an der Donau 1964 [rk]); *varii auctores* (EWA XII, 1966, s. v. *Romanesque Art* — L!; ELU 4, 1966, s. v. *Romanika* — L!); »US« 7 (1968 — L! [cf. F. *Souchal*]); »PKG« 5 (1969 — L! [cf. H. *Fillitz*]); »ArS« 5 (1970 [cf. M. *Zadnikar*]). — Cf. M. *Aubert* (1961), H. *Fillitz* (* 1969 [= »PKG« 5]), H. G. *Franz* (1969 — L!), M. *Hauttmann* (1929), E. *Kubach* (& P. *Bloch* 1964 — L!), G. *Künstler* (1968 [1969]), F. *Souchal* (1968 [= »US« 7]), P. *Toesca* (1927), M. *Zadnikar* (1970 [= »ArS« 5]), G. *Zarnecki* (1970 — L!). — Arhitektura: ZadnikarR (1959). — Cf. J. *Baum* (1910 [1928]), K. J. *Conant* (1959), J. *Evans* (1938), P. *Frankl* (1926), H. E. *Kubach* (1951 & 1955 — L!), R. de *Lasteyrie* (1912), A. K. *Porter* (1912; 1915—1917), C. *Ricci* (1925), M. *Salmi* (1927), G. *Webb* (1956), H. *Weigert* (1933; 1959). — Kiparstvo: H. *Leisinger:* Romanische Bronzen: Kirchentüren in mittelalterlichen Europa (Z 1956). — Cf. H. *Beenken* (1924), P. *Deschamps* (1930), H. *Focillon* (1932), G. *Gaillard* (1938; 1957; 1963), A. *Gardner* (1912; 1931; 1935 [1951]), F. *Novotny* (1930), A. K. *Porter* (*1923; 1928), M. *Salmi* (1928), F. *Saxl* (1954), L. *Stone* (1955). — Slikarstvo: Juan *Ainaud* & André *Held:* Romanesque Painting (NY 1963, »Compass Hist. of Art«); C. R. *Dodwell:* Painting in Europe: 800—1200 (Harm 1971, »Pelican Hist. of Art«). — Cf. E. W. *Anthony* (1951), P. *Clemen* (1905; 1916), O. *Demus* (*1968 — L!), H. *Focillon* (1938), A. *Grabar* (& C. *Nordenfalk* 1958), P.-H. *Michel* (1961), M. *Rickert* (1954), H. *Schrade* (1963). G. *Swarzenski* (1908—1913). — IR: cf. E. G. *Millar*, (1926). — Pisani viri: cf. O. *Lehmann-Brockhaus* (1938; 1955—1960).

Romanos II., biz. ces. (959—63) iz → *makedonske dinastije*, kronan 945; oče → *Vasilija II.* in *Ane*, pozn. žene → *Vladimirja Vél.* Up: slonokoščeni relief → *Kristus krona Romana II. in Eudokio.*

Roman Sladkopevec (grš. *Romanos*, lat. *Romanus Melodus*, fr. *Romain le Mélode de Constantinople* [ali *le doux chanteur*], nem. *Romanos »der Sänger der Süßigkeit«*), vzhodnokršč. svetnik (21. X.), sirijski diakon VI. st. v Carigradu, najslavnejši biz. himnograf, imen. *princeps melodorum.* Up: npr. v okviru ikonogr. tipa → *Marije zavetnice s pajčolanom* (rus. *Pokrov*).

L: Réau III/3 (1959, p. 1165—66). — Cf. K. *Onasch* (1961, t. 5 & p. 345).

romantični klasicizem (nem. *der romantische Klassizismus*, angl. *romantic classicism*), ena izmed oznak → *neoklasicizma* v 2. pol. XVIII. in 1. pol. XIX. st., ki jo je v zgod. stavbarstva uvedel S. → *Giedion* (1922), za njim pa mdr. uporabljala → *Kimball* (1944) in → *Hitchcock* (1958).

romantika, zg. oznaka um. obdobja med → *neoklasicizmom* in → *realizmom XIX. st.*, ki pa ne pomeni posebnega lik. sloga, ampak zaznamuje ob raznovrstnih lik. prizadevanjih predvsem vsebinske značilnosti. Na splošno je v nasprotju z racionalizmom klasicizma opažati močnejše poudarjanje čustev, tja do sentimentalnosti, sicer pa okrepljene težnje po slikovitem, groznem in pretresljivem, eksotičnem ipd., oživljanje srednjega veka (t. i. *historični slogi* v arhitekturi), ustrezne lit. (→ *Dante* in *Shakespeare*, Macphersonov 1760 izd. *Ossian*, → *Goethe* in *Byron*) in sploh nacionalnih spominov (*zgodovinsko slikarstvo*), takó v arhitekturi kot v slikarstvu pa tudi novo razmerje z naravo (*angleški park*, → *krajina*). Številne posebnosti romantične umetn. že v 2. pol. XVIII. st., ob kateri zato velikokrat govorimo o t. i. *predromantiki* (→ *Piranesi*, zanimanje za → *razvaline*), sicer pa med pogl. predstavniki: v Franciji po tragično razprtem *Grosu* in pionirju → *Géricaultu* predvsem → *Delacroix* (z njim fr. romantika pomeni tudi novo uveljavljenje barve), na Nemškem ob najpomembnejšem, C. D. → *Friedrichu*, npr. → *Runge*, → *Carus* in → *nazarenci*, v Angliji → *Blake*, → *Turner* in John → *Constable*, pos. med kiparji pa → *Rude.*

L: A. E. *Addison:* Romanticism and the Gothic Revival (NY 1938); The Romantic Movement (L 1959 [rk, Tate] — 5. razst. pod pokroviteljstvom Evr. sveta); Eugénie de *Keyser:* L'Occident romantique: 1789—1850 (G: Sk 196, »A-I-H«); Dario *Durbé*, Romanticism (EWA XII, 1966 — L!); ‚Romantizam' (ELU 4, 1966 — L!); Romantyzm (Wa 1967); Eckart *Klessmann:* Die Welt der Romantik (Mn 1969, »Große Kulturepochen: in Texten, Bildern u. Zeugnissen«); »MdC« 271 (Mi s. a.). — Cf. (tudi → *devetnajsto stoletje*) F. *Antal* (1935 & 1941 [1966]), K. *Badt* (1960), M. *Brion* (1960; 1966), P. *Courthion* (1961), H. *Focillon* (1927), L. *Hautecoeur* (1928), K. *Lankheit* (1965), A. *Neumeyer* (1928), G. *Pauli* (1925 [1932]), M. *Praz* (1930 [1948; 1963], L. *Réau* (1930; 1949), R. *Zeitler* (1954; 1966). — Ikonogr. problemi: cf. J. *Białostocki* (D 1966; tudi v: Romantyzm, Wa 1967), L. A. E. *Eitner* (1944), E. H. *Gombrich* (1947), etc. — Francija: *Luc-Benoist:* La Sculpture romantique (P 1928); Pierre *Lièvre*, Petits portraits sculptés de l'époque romantique (RAam, 1935); P. *Grate*, La critique d'art et la bataille romantique (GBA, 1959); M. Z. *Shroder:* Icarus: The Image of the Artist in French Romanticism (C [Mass.] 1961). — Cf. W. *Friedlaender* (1930 [1952]). Nemčija: Reinhard *Jaspert* (izd.): Die deutsche Romantik (Bl 1949); Klassizismus und Romantik in Deutschland: Gemälde und Zeichnungen aus der Sammlung Georg Schäfer, Schweinfurt (1966 [rk, Nürnberg] — L!). — Cf. H. *Beenken* (1952), R. *Benz* (& A. von *Schneider* 1939; 1948); U. *Christoffel* (1920), W. R. *Deusch* (1937), K. K. *Eberlein* (1920), D. L. *Ettlinger* (1965), L. *Grote* (1938), K. *Lankheit* (1952), H. *Schrade* (1967), G. J. *Wolf* (1931). Avstrija: cf. E. *Buschbeck* (1959). Italija: cf. M. *Praz* (1961). Slovenija: Klasicizem in romantika na Slovenskem (Lj 1954 [rk, NG], uv Iz. *Cankar*, kat. Jelisava *Čopič*).

romarske poti (angl. *the pilgrimage roads*, nem. *die Pilgerstraßen*), ki so vodile v → *Santiago de Compostela* (poleg Rima in Jeruzalema najpomembnejšo kršč. božjo pot), so tehtno vplivale na razvoj lik. umetn. in tudi lit. romanske dobe. V Santiago de Compostela so vodile čez Roncesvalles in Burgos, sicer pa so peljale: iz *Saint-Denisa* resp. *Chartresa* prek Toursa in Poitiersa; iz *Vézelaya* čez Limoges in Perigueux; iz *Le Puya* čez Conques in Moissac; iz *Arlesa* skozi Saint-Gilles-du-Gard in prek Toulousa.

L: Yves *Bottineau:* Les Chemins de Saint-Jacques (P 1964); »US« 7 (1968, p. 6—7). — Cf. P. *Kidson* (1968, repr. 48), A. K. *Porter* (*1923).

Romdahl, Axel Ludvig (1880—1951), šved. um. zgodovinar, eden izmed utemeljiteljev um. zgod. na Švedskem. Štud. v Uppsali in Berlinu (pri Ad. Goldschmidtu), bil direktor um. muz. v Göteborgu (1906—47), učil na tamk. univ. (1920—47) in z Johnnyjem → *Roosvalom* izd. prvo strok. zgod. šved. umetn., *Svensk konsthistoria* (Stock 1913).

B: ‚*Das Altarwerk Marten Heemskercks für die Laurentiuskirche zu Alkmaar*' (OH, 1903); ‚*Pieter Brueghel der Ältere und sein Kunstschaffen*' (JSaK 1905); ‚*Stil und Chronologie der Arenafresken Giottos*' (JkPK, 1911); *Svenska handteckningar i Göteborgs Museum* (Stock 1918); *Anders Zorn als Radierer* (2 izd., D 1924, »Arnolds graphische Bücher, 1. Folge« 5); ‚*Der Chorbau zu Linköping und seine kölnischen Baumeister*' (M. J. Friedländerjev zb., 1927); ‚*Notes on Desiderio Monsù*' (Gothenburg Univ. Yearbook, 1944); *Pieter Bruegel den äldre* (Stock 1947); ‚*Le*

style figuré de Pierre Brueghel' (Puyveldejev zb. 1949); *Europas malarkonst: Fran Giotto till vara dagar* (Stock 1950); *Julevangeliet i konsten* (Gtb 1950 [božič v umetn.]); ‚*Nagra observationer i Cappella degli Scrovegni*' (Ktids, 1951).

L: Walter *Paatz* (Kchr, 1951, nekr.).

Römer, mestna hiša v → *Frankfurtu* (*am Main*)

Romney, George (1734—1802), angl. slikar. Med njegovimi številnimi portreti najbolj znani ti, ki kažejo *Emmo Hart*, pozn. *lady Hamilton* (npr. *kot predico*, Iveagh, ali *kot bakhantinjo*, o. 1783, angl. zas. z.). U. (67) duševno bolan.

L: Thomas H. *Ward* & William *Roberts:* Romney, I—II (L 1904); Anne *Crookshank* (EWA XII, 1966, s. v. — L!; Lawrence *Gowing* (Kindler V, 1968, s. v.). — Cf. E. K. *Waterhouse* (1953).

Romuald (952—1027), it. menih, benediktinec in eremit, kršč. svetnik (7. II.; lat. *Romualdus Camaldulensis*), v puščavniški naselbini → *Camáldoli* ust. 1012 red → *kamaldulov*. Atribut: mrtvaška lobanja, → *nebeška lestvica* po vzoru → *Jakobove lestve* in → *lestve kreposti* → *Janeza Klimaka*.

L: Réau III/3 (1959, p. 1168); LS I (1968).

Roncalli, Cristoforo, imen. *il Pomarancio* (1552 do 1626), it. slikar, pozni manierist. S: npr. *freske* v c. Ss. Nereo e Achilleo v Rimu (naroč. 1597 kard. Baronio) in v zakladnici c. v → *Loretu* (1608—10).

RONCHAMP (Francija, *Vosges:* Haute-Saône), kraj v Vogezih zah. od Belforta.

~ **Notre Dame du Haut,** najbolj uspela mod. cerkv. arhitektura (Le Corbusier, dkč. 1955).

L: cf. S. *Giedion* (1955), G. E. K. *Smith* (1961).

Rooses, Max (1839—1914), belg. um. zgodovinar, muzejski direktor v Antwerpnu, poznavalec flam. slikarstva.

B: *Geschiedenis der Antwerpsche schilderschool* (Gent 1879); *Petrus Paulus Rubens en Balthasar Moretus: Eene bijdrage tot de geschiedenis der kunst* (Antw-Gent 1884); *L'oeuvre de P. P. Rubens: Histoire et description de ses tableaux et dessins* (Anv 1886—1892, 5 knj.); *Correspondance de Rubens* (Anv 1887—1907, s Ch. Ruelensom); *Oude en nieuwe kunst, I—II* (Gent 1895—1896); *Fünfzig Meisterwerke von Anton van Dyck* (Lpz 1900); *Rubens' leven en werken* (A 1903); *Jordaens' leven en werken* (A-Antw 1906); *De schilderkunst van 1400 tot 1800 in Vlaanderen en Holland, Italie, Duitschland, Spanje, Frankrijk en Engeland* (A 1908; nem. izd.: *Die Meister der Malerei und ihre Werke*, Bl-Lpz 1908); *Flandre* (P 1913, »Ars una, species mille«; angl. izd.: *Art in Flanders*, NY-L 1914).

Roosval, Johnny (August Emanuel), (1879—1965), šved. um. zgodovinar, pionir v raziskavanju šved. srednjev. umetn. Ur. *Konsthistorisk tidskrift*; z A. L. Romdahlom izd. prvo strokovno zgod. šved. umetn., *Svensk konsthistoria* (Stock 1913), s S. Curmanom topogr. pregled šved. cerkva, *Sveriges kyrkor* (od 1912 dalje).

B: *Schnitzaltäre in schwedischen Kirchen und Museen aus der Werkstatt des Brüsseler Bildschnitzers Jan Bormann* (1903); ‚*Die St. Georgs-Gruppe der Stockholmer Nikolaikirche im Historischen Museum zu Stockholm*' (JkPK, 1906); ‚*Benedikt Dreyer: Ein Lübecker Bildschnitzer im Anfang des XVI. Jahrhunderts*' (ib., 1909); *Die Steinmeister Gottlands* (Stock 1918); ‚*Swedish and English fonts*' (BM, 1918); *Den Baltiska Nordens Kyrkor* (1924); *Medeltida Skulptur i Gotlands Fornsal* (Stock 1925); *Gotländsk Vitrarius* (Stock 1950); ‚*Die Seelenwägung Kaiser Heinrichs II. in der gotländischen Malerei*' (ZfKw, 1950); ‚*Proto-renaissance at the end of the 12th century*' (G. Swarzenskega zb., 1951).

Rop Sabink → *Ugrabljenje Sabink*

Rops, Félicien (1833—1898), belg. grafik (zlasti jedk.) in slikar, živel večidel v Parizu (prijatelj Mallarméja in Maupassanta). Erotični motivi.

L: S. *Batušić* (ELU 4, 1966, s. v. — L!). — Cf. A. *Fontainas* (1925), C. *Lemonnier* (1908), R. *Zeitler* (1966 — L!).

Roques, Marguerite (1909—....), fr. um. zgodovinarka.

B: ‚*Les peintures de la chambre de Clément VI au Palais d'Avignon: Robins des Romains*' (Bull. SAF, 1958 [izšlo 1959]); ‚*Le peintre de la chambre de Clément VI au Palais d'Avignon*' (Bull. mon., 1960); *Les Peintures murales du Sud-Est de la France: XIIIe—XIVe siècle* (P 1961).

Rorimer, James J. (1905—1966), amer. (ž.) um. zgodovinar in muzealec. R. v Clevelandu (Ohio), štud. na evr. in amer. univ., od 1927 v *Metropolitan Mus. of Art*, od 1934 kustos srednjev. odd., 1944—55 direktor *The Cloisters*, od 1955 kot naslednik F. Taylorja direktor celotnega *MM*. Znan tudi po nakupu Rembrandtove slike → *Aristotel ob Homerjevem doprsju*.

B: *Ultra-Violet Rays and Their Use in the Examination of Works of Art* (NY 1931); *The Cloisters: The Building and the Collection of Medieval Art in Fort Tryon Park* (NY 1938; 3., rev. izd. NY 1963); *Medieval Jewelry* (NY 1944); *Unicorn Tapestries* (NY 1945); ‚*Forgeries of Medieval Stone Sculpture*' (Focillonov zb., 1949); *Survival: The Salvage and Protection of Art in War* (NY 1950); *The Nine Heroes Tapestries at the Cloisters* (NY 1953); ‚*The Authenticity of the Chalice of Antioch*' (zb. Belle da Costa Greene, 1954); (uv) *The Hours of Jeanne d'Evreux Queen of France* (NY 1957).

L: WWAA (1959); G. *Bazin* (Chronique des Arts [GBA, 1966], nekr.).

Rosa, Salvator (1615—1673), it. slikar, grafik (jedk.), pesnik in glasbenik, v XIX. st. posebno

priljubljen kot nekak prednik romantikov. R. v Arenelli pri Neaplju, v Rimu si s svojo satiro nakopal sovraštvo G. L. Berninija, bil zato 1640—48 v Florenci (tam ust. ekscentrično *Acc. dei Percossi*), potem v Rimu, tam u. (57). S: pomembne krajine (tudi marine) in pos. konjeniške bitke, ki jih je pozn. opustil, mdr. npr. *Avtp. z lobanjo* (MM), *Konjeniška bitka* (z avtp., 1640, Pitti), *La Ricciardi, umetnikova družica, kot sibila* (o. 1640/48, Hartford), vélika *Konjeniška bitka* (d. 1645, Wien Ak.), *Skušnjave sv. Antona* (o. 1645/48, Pitti), *Pokrajina z najdenjem Mojzesa* (o. 1650, Detroit), *Premišljujoči Demókrit* (1650/51, København), *L'Umana Fragilità* (o. 1657?, Fitzwilliam), *Avtp. s paleto in čopiči* (o. 1660/65, Uffizi [replika v Pitti]).

L: Irene *Cattaneo:* Salvator Rosa (Mi 1929); H. W. *Schmidt:* Die Landschaftsmalerei Salvatore Rosas (Halle a. S. 1930, dis.); H. *Voss* (ThB XXIX, 1935, s. v. — L!); Michael *Levey* (EWA XII, 1966, s. v. — L!); H. W. *Grohn* (Kindler V, 1968, s. v. — L!); »PKG« 9 (1970, t. 17, 36b & 37 — L!). — Cf. B. S. *Myers* (IV 1969, s. v. [tekst Stephen E. *Ostrow*]), R. *Oertel* (1963), L. *Ozzola* (1908), L. *Salerno* (1963 [tudi Mi 1967]), H. *Voss* (Bl 1924), R. W. *Wallace* (1965 [tudi dis.]; 1967; 1968), R. *Wittkower* (1958).

Roscher, Heinrich Wilhelm (1845—1923), nem. jezikoslovec, izd. pomemben, na vire oprt priročnik grš. in rim. mitologije.

B: **Ausführliches Lexikon der griechischen und römischen Mythologie* (6 knj. in 3 sup. v 5 knj., Lpz 1884—1927); ‚*Die Sieben- und Neunzahl im Kultus und Mythus der Griechen*' (Abh. der Kgl. Sächsischen Ges. der Wissenschaften: Phil.-hist. Klasse, 1906); ‚*Enneadische Studien*' (ib., 1907); ‚*Die Zahl* 40 *in Glauben, Brauch und Schrifttum der Semiten*' (ib., 1909); ‚*Die hippokratische Schrift von der Siebenzahl*' (ib., 1911); *Die Zahl* 50 *in Mythus, Kultus, Epos der Hellenen und Semiten* (Lpz 1917).

Rosemann, Heinz Rudolf (1900—....), nem. um. zgodovinar, ord. za um. zgod. na univ. v Göttingenu in direktor njene um. zbirke, se ukvarjal s srednjev. stavbarstvom.

B: ‚*Ausstrahlungen der Regensburger Dombauhütte nach dem deutschen Südosten um 1300*' (Pinderjev zb., 1938).

L: zbornik: Beiträge zur Kunstgeschichte: Eine Festgabe für... (Mn-Bl 1960).

Rosenau, Helen, angl. (ž.) um. zgodovinarka, r. v Monte Carlu, uči na univ. v Manchestru v V. Britaniji.

B: *Der Kölner Dom* (K 1931); ‚*The Synagogue and Protestant Church Architecture*' (JWCI, 1940/41); ‚*Some English Influences on Jan van Eyck: with Special Reference to the Arnolfini Portrait*' (Apollo, 1942); *The Painter J. L. David* (L 1948); ‚*Architecture and the French Revolution*' (ArchR, 1949); (izd., prev.) *Boullée: Treatise on Architecture: A complete presentation of the Architecture* (L 1953); ‚*Zum Sozialproblem in der Architekturtheorie des 15.—19. Jahrhunderts*' (Wackernaglov zb., 1958); *The Ideal City in Its Architectural Evolution* (L 1959); ‚*Problems of Jewish iconography*' (GBA, 1960); ‚*The engravings of the Grande Prix of the French Academy of architecture*' (JSAH, 1960); ‚*The Sphere as an Element in the Montgolfier Monuments*' (AB, 1968).

L: WWA (1962; 1964).

Rosenberg, Adolf (1850—1906), nem. um. zgodovinar, živel kot zasebnik v Berlinu.

B: *Sebald und Barthel Beham: zwei Maler der deutschen Renaissance* (Lpz 1875); *Die Berliner Malerschule* (Bl 1879); *Geschichte der modernen Kunst* (3 knj., Lpz 1884—1887—1889); *Die Düsseldorfer Schule* (ib. 1886); *Der Kupferstich in der Schule und unter dem Einflusse des Rubens: Die Rubensstecher* (W 1888); *Teniers der Jüngere* (Blf-Lpz 1895, »KM« 8; 2. izd. ib. 1901); *Antoine Watteau* (ib. 1896, »KM« 15); *Thorwaldsen* (ib. 1896, »KM« 16); *Terborch und Jan Steen* (ib. 1897, »KM« 19); *Vautier* (ib. 1897, »KM« 23); *Leonardo da Vinci* (ib. 1898, »KM« 33); *Lenbach* (ib. 1898, »KM« 34; 5. izd. 1911); *Adriaen und Isack van Ostade* (ib. 1900, »KM« 44); *Prell* (ib. 1901, »KM« 53); *Friedr. Aug. von Kaulbach* (ib. 1901, »KM«); *Raffael: Des Meisters Gemälde in 202 Abbildungen* (Stu-Lpz 1904, »KK« 1); *Rembrandt: Des Meisters Gemälde in 405 Abbildungen* (ib. 1904, »KK« 2; 2. izd. [... *565 Abbildungen*] 1906); *P. P. Rubens: Des Meisters Gemälde in 551 Abbildungen* (ib. 1905, »KK« 5).

Rosenberg, Harold (1906—....), amer. (ž.) lik. kritik (*Newyorker*, *AN*, etc.), teoretik t. i. → *action painting*.

B: *The Tradition of the New* (NY 1959); *The Anxious Object: Art Today and Its Audience* (NY 1964).

Rosenberg, Jakob (1893—....), nem.-amer. (ž.) um. zgodovinar in muzealec, poznavalec nem, in hol. slikarstva in pos. risbe. R. v Berlinu. asist. (1925—30) in kustos (1930—35) v graf. odd. berlinskih muz., 1935 emigriral v ZDA, kustos graf. z. v *Fogg Art Mus.* od 1939 dalje, hkrati učil na *Harvard Univ.* (prof. od 1948 dalje, zdaj em.).

B: *Martin Schongauer: Handzeichnungen* (Mn 1923); *Jacob van Ruisdael* (Bl 1928); (& Elfried Bock) *Die niederländischen Meister: Beschreibendes Verzeichnis sämtlicher Zeichnungen* (Bl 1930, »Staatliche Museen zu Berlin: Die Zchgn. alter Meister im Kupferstichkabinett« 3—4); (& Max J. Friedländer) *Die Gemälde von Lukas Cranach* (Bl 1932); ‚*German expressionist printmakers*' (Mag Art, 1945); *Rembrandt: Life & Work, I—II* (C [Mass.] 1948; rev. izd. v 1 knj. L: Ph 1964); ‚*Rembrandt's style and technique*' (AN, 1948); ‚*The Problem of qualité in old master drawings*' (Allen Mem Art Mus B, 1950/51); ‚*A Sheet of Studies by Andrea Schiavone*' (G. Swarzenskega zb., 1952); ‚*Die Rembrandt-Ausstellungen in Holland*' (Kchr, 1956); ‚*German Graphic Art of the 20th Century*' (Charles L. Kuhn: German Expressionisms and Abstract Art, 1957); *Great Draughtsman from Pisanello to Picasso* (C [Mass.] 1959); *Die Zeichnungen Lucas Cranachs d. Ä.* (Bl 1960, »Denkmäler deutscher

K.«); (& Seymour Slive & E. H. ter Kuile) *Dutch Art and Architecture: 1600 to 1800* (Harm 1966, »The Pelican Hist. of Art« 27); *On Quality in Art* (Pri 1967, »Bol. Ser.« XXXV/13).

L: WWWJ (1955); WWAA (1959); WWA (1962).

Rosenberg, Marc (1852—1930), nem. (ž.) um. zgodovinar, pomemben poznavalec in zbiralec zlatarskih izdelkov, ord. za um. zgod. na *TeH* v Karlsruheju.

B: *Hans Baldung Grien: Skizzenbuch im Großherzoglichen Kupferstichcabinet Karlsruhe* (FrM 1889); **Der Goldschmiede Merkzeichen* (ib. 1890; 3., razš. & ilustr. izd. v 4 knj., ib. 1922—1928; pon. 1955 & 1961; **Geschichte der Goldschmiedekunst auf technischer Grundlage* (6 knj., ib. 1908—1922 [delno n. izd. 1924—1925]); *Jamnitzer: Alle erhaltenen Goldschmiedearbeiten...* (ib. 1920); *Die Kunstkammer im ... Residenzschlosse zu Karlsruhe* (Karlsruhe s. a.).

L: MJ Hdb. (1964, p. 548—49).

Rosenblum, Robert, amer. um. zgodovinar, uči na *New York University*.

B: *Cubism and the Twentieth-Century Art* (NY 1961; nem. izd. *Der Kubismus und die Kunst des 20. Jahrhunderts*); *Ingres* (NY 1967, »Libr. of Great Painters«); *Transformations in Late Eighteenth Century Art* (Pri 1967 [cf. Kchr, 1968, p. 217 ss]).

Rosenfeld, Hellmut (1907—....), nem. kult. zgodovinar.

B: ‚*Das deutsche Bildgedicht: Seine antiken Vorbilder und seine Entwicklung bis zur Gegenwart*' (Palästra, 199, 1935); *Der mittelalterliche Totentanz: Entstehung, Entwicklung, Bedeutung* (K 1954); ‚*Das Mainzer Kartenlosbuch von 1510 und die Spielkartentradition*' (Gutenberg-Jb., 1962); ‚*Der Meister der Spielkarten und die Spielkartentradition und Gutenbergs typographische Pläne...*' (Archiv f. Gesch. des Buchwesens, 1962/64); ‚*Die Titelholzschnitte der Bauernpraktik von 1508—1600 als soziologische Selbstinterpretation*' (Festschrift f. Josef Benzig zum 60. Geburtstag, Wsb 1964); ‚*Figürliche Rückdrucke der Spielkarten des 16. und 17. Jahrhunderts*' (Gutenberg-Jb., 1964); ‚*Sebastian Brants »Narrenschiff« und die Tradition der Ständesatire*' (Gutenberg-Jb., 1965).

Rosenhagen, Hans (Victor), (1858— ?), nem. pisec o umetn. in lik. kritik, r. v Berlinu.

B: *Liebermann* (Blf-Lpz 1900, »KM« 45); *Uhde: Des Meisters Gemälde in 258 Abbildungen* (Stu-Lpz 1908, »KK« 12); *Wilhelm Trübner* (Blf-Lpz 1909, »KM« 98); *Albert von Keller* (ib. 1912, »KM« 104); *Hugo Lederer* (1912); ‚*Wilhelm Leibl und sein Kreis*' (Cic, 1912); *Arthur Kampf* (Blf-Lpz 1922, »KM« 112).

L: Degener (1914; 1922; 1928; 1935).

Rosenthal, Earl E., amer. um. zgodovinar, uči na *Univ. of Chicago*.

B: *The Cathedral of Granada: A Study in the Spanish Renaissance* (Pri 1961); ‚*The house of Andrea Mantegna in Mantua*' (GBA, 1962); ‚*The Antecedents of Bramante's Tempietto*' (JSAH, 1964); ‚*Michelangelo's »Moses dal di sotto in su«*' (AB, 1964); ‚*The Lombard Sculptor Niccolò da Corte in Granada from 1537 to 1552*' (AQ, 1966).

Rosenthal, Léon (1870—1932), fr. (ž.) pisec o lik. umetnosti.

B: *La Peinture romantique: Essai sur l'évolution de la peinture française de 1815 à 1830* (P s. a. [1900/01]); *Louis David* (P 1904, »Les Maîtres de l'art«); *Géricault* (P 1905, ista z.); (& Gabrielle Rosenthal) *Carpaccio* (P 1907, »G. A.«); *La Gravure* (P 1909, »Manuels d'hist de l'art«; 2., razš. rev. izd. [Jean Adhémar], P 1939); ‚*Exposition de Portraits de Femmes à Bagatelle*' (GBA, 1909); ‚*Pierre Brébiette, graveur français*' (ib., 1911); *Du romantisme au réalisme: Essai sur l'évolution de la peinture en France de 1830 à 1848* (P 1914); *Manet: aquafortiste et lithographe* (P 1925); ‚*Manet et l'Espagne*' (GBA, 1925); *L'art et les artistes romantiques* (P 1928).

Roslin, Alexander (1718—1793), šved. slikar, portretist, r. v Malmöju, u. (še 75) v Parizu. S: npr. *Dama s pajčolanom: Marie Suzanne Roslin* (portret umetnikove žene, 1768, Stockholm), *Avtp.* (1790, Uffizi).

L: Gunnar W. *Lundberg* (ThB XXIX, 1935, s. v. — L!); *id.*, Roslin, Suzanne (ib.); *id.:* *Roslin: Liv och verk, I—III (Malmö 1957).

Rospigliosi, Giulio (1600—1669), papeški nuncij v Španiji (1644—53), kard. (1657) in pozn. papež *Klemen IX.* (1667—69), humanist in pesnik; r. v plemiški družini v Pistoii. Cf. s. v. *Et in Arcadia ego* (Guercino) & *papeži*.

L: cf. E. *Panofsky* (Meaning 1955 — L!).

Ross, Marvin Chauncey (1904—....), amer. um. zgodovinar in muzealec, konservator v *Walters Art Gall.* v Baltimoru (1934—52) in gl. konservator *Los Angeles County Mus.* (1952—1955).

B: *Arts of the Migration Period in the Walters Art Gallery* (Balt 1961); *Catalogue of the Byzantine and Early Medieval Antiquities in the Dumbarton Oaks Collection, I: Metalwork, ceramics, glass, glyptic, painting* (Wash 1962), *II: Enamels and Art of the Migration Period* (ib. 1965).

L: WWA (1962).

ROSSANO, mestece v juž. Italiji (*Calabria*). *Museo Arcivescovile* hrani slavni → *Codex Rossanensis* (zač. VI. st.).

L: EWA VIII (1963, stp 729 — L!).

Rosselli, Cosimo (1439—1507), it. florent. slikar, ob sodobnikih — Dom. Ghirlandaju, Botticelliju, itd. — razmeroma skromen umetnik; učenec Nerija di Bicci in učitelj → *Piera di Cosimo* ter s tem člen v dolgi florent. delavniški tradiciji. S: npr. freske v križnem hodniku pri c. SSa Annunziata v Florenci (*Filipa Benicija sprejmejo v servitski red*, 1476), → *Sikstinski ka-*

peli (levo skupaj *Mojzes sprejme tabli postave in Čaščenje zlatega teleta*, des. *Zadnja večerja*, oboje 1481/82) in Capp. del Miracolo v c. St'Ambrogio v Florenci (*Čudež zakramenta*, 1484/86).

L: G. *Gronau* (ThB XXIX, 1935, s. v. — L!); Berenson Ox (1932); R. *Musatti*, Catalogo giovanile di Cosimo Rosselli (RArte, 1950); C. *Guglielmi*, An Unknown Panel by Cosimo Rosselli (BM, 1955); A. *Chastel* (Dict peint it, 1964). — Cf. H. *Saalman* (1968), V. *Zlamalik* (1967).

Rossellino, *Antonio* in *Bernardo* (cf. infra).

L (skupna za oba): Vasari-Milanesi III; Eleanor D. *Barton* (EWA XII, 1966, s. v.). — Cf. G. Delogu (1956 — L!), G. *Galassi* (1949), L. *Planiscig* (1942), J. *Pope Hennessy* (II 1958), Ch. *Seymour Jr.* (Harm 1966 — L!).

Rossellino, Antonio (1427—1479), it. florent. kipar, ml. brat Bernarda Rossellina (infra), r. v Settignanu, u. v Florenci. P (marmor): npr. *Giovanni Chellini* (doprsje, 1456, V. & A.), *Sv. Boštjan* (soha, 1457, Empoli, Collegiata), **nagrob. port. kardinala* (1461/66, Florenca, S. Miniato al Monte), *Francesco Sassetti* (doprsje, 1464, Bargello), *Matteo Palmieri* (doprsje, sgn. & d. 1468, ib.).

L: H. *Gottschalk:* Antonio Rossellino (Liegnitz 1930, dis. [Kiel]); F. *Schottmüller* (ThB XXIX, 1935 s. v.). — Cf. F. *Hartt* (& alii 1964).

Rossellino, Bernardo (1409—1464), it. florent. kipar in arh., star. brat Antonia (supra), r. v Settignanu, u. v Florenci. P: **nagrob. Leonarda Brunija* (kararski in barvni marmor, s sodel. o. 1445/46—o. 1449/50, Florenca, Sta Croce). A: mestno središče v → *Pienzi* (1459—63), tj. *katedr.*, *Pal. Piccolomini* (po zgledu Albertijevega *Pal. Rucellai* v Florenci) in *Pal. Comunale*, izvedba Albertijevih načrtov (e. g. *Pal. Rucellai*).

L: M. *Tyskiewiczowa:* Bernardo Rossellino (F 1928); L. H. *Heydenreich* & F. *Schottmüller* (ThB XXIX, 1935, s. v.).

Rossetti, Dante Gabriel (1828—1882), angl. (it.) slikar (in pesnik), najpomembnejša osebnost med angl. → *prerafaeliti*, mojster hkrati poetičnega, simbolističnega in dekorativnega slikarstva, ki v marsičem napoveduje ezoterično → *findesièclovsko umetn.* R. v Londonu, u. (53) v Birchington-on-Sea, severovzh. od Canterburyja. S: npr. *Ecce Ancilla Domini* (pl na lesu, d. 1850, Tate), *Rahela in Lija* (akvarel, 1855, ib.), *Beata Beatrix* (o. 1863, ib.), *Monna Vanna* (1866, ib.).

L: H. *Vollmer* (ThB XXIX, 1935, s. v. — L!); »PKG« 11 (1966, t. 176—77 — L!); H. Th. *Flemming* (Kindler V, 1968, s. v. — L!); Virginia *Surtees:* *Dante Gabriel Rossetti, I—II (Ox 1971).

Rossi, Domenico (1678—1742), it. arhitekt, r. v kraju Marco pri Luganu, u. v Benetkah. A: *pročelje c. S. Stae* v Benetkah (o. 1709), načrt za *križevniško c.* v Lj (1714), v Benetkah tudi *prezidava jezuitske c.* (*chiesa dei Gesuiti*, 1715—29) in *Pal. Corner della Regina* (*Monte di Pietà*, zač. 1724).

L: ThB XXIX (s. v.); M. *Mušič* (SBL, 9. zv., 1960, s. v. — L!); EWA VIII (1963, stp 459). — Cf. A. *Chastel* (II 1956, p. 174, 326), G. *Passavant* (1967), R. *Wittkower* (1958, p. 253, 299 & op. 42 p. 371).

Rossi, Filippo, it. um. zgodovinar in muzealec, *soprintendente alle Gallerie* v Florenci.

B: ‚*Baldassare Estense*' (EI V, 1930); ‚*Ceroplastica*' (EI IX, 1931); *Il Museo Nazionale di Firenze* (2. izd., R 1938, »Itinerari« 9; 3. izd. R 1951); *Guida del Museo dell'Opera di S. Maria del Fiore* (F 1948); *Art Treasures of the Uffizi and Pitti* (NY 1956).

Rossi, Giovanni Battista de (1822—1894), it. raziskovalec starokršč. katakomb in drugih rim. spom., utemeljitelj kršč. arheologije. R. v Rimu, u. (72) v Castel Gandolfu.

B: *La Roma sotterranea cristiana: descritta ed illustrata...* (3 knj., R 1864—1877; 2. izd. 1898); *Musaici cristiani e saggi dei pavimenti delle chiese di Roma anteriori al secolo XV* (27 delov, R 1872—1896); *Piante iconografiche e prospettiche di Roma anteriori al secolo XVI* (R 1879).

L: zbornika: Mélanges G. B. de Rossi: Recueil de travaux publiés par l'École française de Rome en l'honneur de M. le commandeur Giovanni Battista de Rossi (P-Rome 1892); Archäologische Ehrengabe der Römischen Quartalschrift zu de Rossi's 70. Geburtstage (R 1892).

Rossi, Mattia de' (1637—1695), it. arhitekt v Rimu, delal v glavnem za G. L. Berninija. A: *pročelje c. S. Francesco a Ripa* v Rimu (1692).

L: cf. R. *Wittkower* (1958, p. 359 [op. 36]).

Rossi, Properzia de' (o. 1490—1530), it. kiparka v Bologni. Tam (S. Petronio) njen znani marm. relief *Putifarjeve žene in Jožefa* (o. 1528 — z avtp. potezami v liku Putifarke).

L: Venturi X/1 (1935). — Cf. L. *Goldscheider* (1936) M. *Wallis* (1964).

Rosso, Medardo (1858—1928), it. kipar, izmed vseh sočasnih kiparjev po slogu in vsebini svojega dela najbližji impresionističnim slikarjem (z Rodinom sta se nazadnje sprla ob vprašanju, kdo je prvi uvedel »impresionizem« v kiparstvo). R. v Torinu, za življenja bolj cenjen v Franciji kot doma, u. (69) v Milanu. P: npr. *Razgovor v vrtu* (vosek, 1893, Milano, z. Gianni Mattioli; bron, Gall. Naz. Mod.), *Yvette Guilbert* (žg. glina, 1894, Benetke, Gall. Internaz. d'Arte Mod.), *Ecce Puer* (vosek prek mavca, 1906/07, Detroit, z. Harry Lewis Winston).

L: Giedion-Welcker (1960); SeuphorS (1961); ReadS (1964); Giuseppe *Marchiori:* Medardo Rosso (Mi s. a., »MdS« 3). — Cf. R. *Carrieri* (1950), G. *Delogu* (1956 — L!), E. *Trier* (FrM 1955), etc.

il **Rosso Fiorentino,** s pr. im. *Giovan Battista di Jacopo* (1494—1540, po Vasariju sam.), it. florent. slikar, manierist, s → *Primaticciom* utemeljitelj → *fontainebleaujske šole.* S: *Madona s 4 svetniki in puttoma* (1517/18, Uffizi), **Snemanje s križa* (d. 1521, Volterra, Pin.), *Pala Dei* (d. 1522, Pitti), *Marijina zaroka* (d. 1523, Florenca, S. Lorenzo, 2. olt. des.), *Mojzes brani Jetrove hčere* (verj. o. 1523, Uffizi), *Portret mladega moža pri mizi* (o. 1523, Capodimonte), 13 zg., alegoričnih in mit. prizorov (freske, 1534—37, Fontainebleau, Galerie de François Ier).

L: Vasari-Milanesi V (1881); Kurt *Kusenberg:* Le Rosso (P 1931, »Maîtres du moyen âge et de la renaissance« 7); Berenson Ox (1932); Eugene A. *Carroll,* Some Drawings by Rosso Fiorentino (BM, 1961); *id.,* Drawings by Rosso Fiorentino in the British Museum (BM, 1966). — Cf. P. *Barocchi* (1950), B. *Berenson* (1963), F. *Goldschmidt* (1911), A. *Hauser* (1964), D. & E. *Panofsky* (The Iconography 1958), H. *Voss* (I 1920).

Rostovtzeff, Mikhail Ivanovič (1870—1952), rus.-amer. (rus.) arheolog in zgodovinar, učil na univ. v Sankt Petersburgu (pozn. Leningradu) in New Havenu, vodil raziskavanja newhavenske *Yale Univ.* v → *Dura-Europos.* R. v Kijevu, u. v New Havenu.

B (lik. umetn.): *Iranians & Greeks in South Russia* (Ox 1922); *The Animal Style in South Russia and China* (Pri 1929, »PriM« 14); *Dura-Europos and its Art* (Ox 1938).

Roszak, Theodore (1907—....), amer. kipar (kovinska plastika). R. na Poljskem (Poznań), z družino v ZDA od 1909 dalje, potoval po Evropi 1929—30 (Praga, Pariz), od 1931 dalje v New Yorku.

B: ‚*Some problems of modern sculpture*' (Mag Art, febr. 1949).

L: WWAA (1959); Giedion-Welcker (1960); SeuphorS (1961); WWA (1962); ReadS (1964). — Cf. A. H. *Barr* (1954), D. *Miller* (1946), B. S. *Myers* (IV 1969, s. v. [A. *Elsen*]), A. C. *Ritchie* (1952).

Rotar, France (1933—....), slov. kipar. R. v Lj, 1959 dkč. AUU (B. Kalin), se izpopolnjeval v livarni v Veroni, živi v Medvodah.

L: M. *Tršar* (Delo, 2. III. 1968); Franc Rotar (Lj 1968 [rk, MaGal], uv Z. *Kržišnik* — L!); J. *Mesesnel* (Delo, 3. IV. 1968).

Rotermund, Hans Martin, nem. um. zgodovinar, raziskuje predvsem bibl. in evang. ikonografijo Rembrandtovih del.

B: ‚*The Motif of Radiance in Rembrandt's Biblical Drawings*' (JWCI, 1952); ‚*Rembrandt und die religiösen Laienbewegungen in den Niederlanden seiner Zeit*' (Nkj, 1952/53); ‚*Wandlungen des Christus-Typus bei Rembrandt*' (W-RJb, 1956); ‚*Unidentifizierte beziehungsweise mißverstandene Zeichnungen Rembrandts zu biblischen Szenen*' (W-RJb, 1959); *Rembrandts Handzeichnungen und Radierungen zur Bibel* (Stu 1963).

Roth, Cecil (1899—1970), angl. (ž.) zgodovinar, avtor raznih del s področja ž. zgod. in umetn.; učil na univ. v Oxfordu.

B (lik. umetn.): ‚*Jewish antecedents of Christian art*' (JWCI, 1953); *The Aberdeen Codex of the Hebrew Bible* (L 1958); ‚*Sarajevska Hagada i njen značaj u istoriji umetnosti*' (Jevrejski almanah 1959/60, Bgd); (izd.) *Jewish Art: An Illustrated History* (NY-Trt-L 1961); *The Sarajevo Haggadah* (L 1963; jugosl. izd. Bgd).

ROTHENBURG OB DER TAUBER, mestece na srednjem Frankovskem (upravno Bavarska, ZRN), ki od romantike dalje slovi kot najbolje ohranjeno gotsko mesto na Nemškem. Staro jedro s poznosrednjev. in renesančnim videzom ohranjeno tudi po 2. svet. vojni.

L: Anton *Ress:* *Stadt Rothenburg ob der Tauber, Teil 1: Die kirchlichen Kunstdenkmäler (Mn-W 1959, »Die Kstdenkmäler von Bayern« 8); Reclam N I (1959 [1961]); EWA VI (1962, stp 251); H. K. *Ramisch:* Landkreis Rothenburg ob der Tauber (Mn 1967, »Bayerische Kstdenkmale« 25). — Cf. H. *Uhde-Bernays* (1907 [tudi pozn. izd.]).

~ **Jakobova cerkev** (*Sankt Jakob* ali *Jakobskirche*), protestantska mestna žup. c.: v njej rezljani *v. olt.* (Friedrich Herlin 1466) in Riemenschneiderjev **olt. z Zadnjo večerjo* ali *olt. Rešnje krvi* (v skrinji *Zadnja večerja*, na krilih reliefa, levo *Slovesni vhod v Jeruzalem*, des. *Oljska gora*, les, viš. celote o. 8 m, šir. 4,16 m, 1501/05).

L: Adam *Horn:* Die St. Jakobskirche in Rothenburg ob der Tauber (Mn 1952 — L!); »US« 8 (1968, f p. 220 & 222/23); »MdS« 49 (t. VI/VII & XVII). — Cf. *Müller* (Harm 1966), G. von der *Osten* (ib. 1969).

~ **Mestna hiša** (*Rathaus*), ena izmed najlepših na Nemškem, združuje star. *gotsko hišo* (v jedru še iz XIII. st.) in *renesančno stavbo* iz 2. pol. XVI. st. (1572—75).

L: cf. J. *Jahn* (1969, t. 15).

Rothenstein, Michael (1908—....), angl. slikar in grafik, sin Williama (infra).

L: Lj Gr (1957—61); WWA (1962).

Rothenstein, *Sir* **John (Knewstub Maurice),** (1901—....), angl. um. zgodovinar in muzealec, učil na *Univ. of Kentucky* in *Univ. of Pittsburgh,* bil direktor *City Art Gall.* v Leedsu, *City Art Galleries* in *Ruskin Mus.* v Sheffieldu (1933—38) in *Tate Gall.* (1938—64). Poplemeniten 1952 (*Knight*).

B: (& R. H. Wilenski) *Manet* (L 1945, »Faber Gall.«); *Modern English Painters, I: Sickert to Smith, & II: Lewis to Moore* (L 1952—1956); *Tate Gallery* (L 1962; nem. izd.: *Die Tate-Galerie*, Mn 1963 »Knaurs Galerien der Welt«).

L: WWA (1962; 1964).

Rothenstein, *Sir* **William** (1872—1945), angl. (ž.) slikar, oče Michaela in Johna (supra). S: prizori iz ž. religioznega življenja, portreti, npr. *Bernard Berenson* in *Tagore* (*Thakur*).

L: cf. E. M. *Naményi* (1961).

Rothes, Walter, nem. um. zgodovinar, prom. v Heidelbergu.

B: *Die Darstellungen des Fra Giovanni Angelico aus dem Leben Christi und Mariae: Ein Beitrag zur Ikonographie des Meisters* (Str 1902, »ZKA« 12, dis); *Die Blütezeit der sienesischen Malerei und ihre Bedeutung für die Entwicklung der italienischen Kunst* (Str 1904, »ZKA« 25); *Die Madonna in ihrer Verherrlichung durch die bildende Kunst* (K 1905); *Anfänge und Entwicklungsgänge der alt-umbrischen Malerschulen, insbesondere ihre Beziehungen zur frühsienesischen Kunst* (Str 1908, »ZKA« 61); *Krieg und bildende Kunst* (Mn 1917); *Jesu Nährvater Joseph in der bildenden Kunst* (Fr 1925).

Rothko, Mark (1903—1970 sam.), amer. (ž.) slikar, pomemben predstavnik abstr. slikarstva. R. v Dvinsku v Rusiji, slikal od 1925 in razstavljal od 1929 dalje, u. v New Yorku.

L: AŽS (1959); Peter *Selz:* Rothko (NY 1961 [rk, MMA]). — Cf. H. *Geldzahler* (1970 — B! & L!), W. *Haftmann* (4. izd. 1965 — L!).

Rothschild, Lincoln (1902—....), amer. kipar in pisec o umetn., s plastiko zastopan npr. v *Whitney Mus. of American Art* v New Yorku.

B: *Sculpture Through the Ages* (NY 1942); *Style in Art* (NY 1960).

L: WWAA (1959).

Rothschildov rokopis, po prejšnjem lastniku imen. hebr. iluminiran rkp. (pergament, 473 listov 21 × 16 cm, v Ferrari o. 1485, Jeruzalem, Um. muz. Becalél), ki združuje 47 posvetnih in cerkv. del (*psalmi, hagada, Jožef Flavij, Aristotel, legende*, itd.). Med več kot 300 miniaturami, ki so delo raznih ferrarskih umetnikov, npr. *Job v svoji palači.*

Rotman, Franc → *Rottman, Franc*

ROTT AM INN (Bavarska, ZRN), nekd. benediktinska opatijska c. *St. Marinus und Anianus:* zadnje v. delo Joh. Mich. Fischerja (ob porabi star. delov 1759—63). Pomembna notr. oprema (dkč. 1767): *štuk* (Franz X. Feichtmayr & J. Rauch), iluzionistične *slikarije v kupolah* (Matthäus Günther) in ne nazadnje olt. kipi, pos. Ignaza Güntherja *Henrik II.* in *Kunigunda* na v. olt. (1760—62), na dveh stranskih olt. pa *Notburga, Izidor, Peter Damiani* (1763) in *Gregorij Véliki.*

L: Reclam N I (1959). — Cf. A. *Feulner* (1927), E. *Hempel* (1965).

ROTTERDAM, mesto (od 1340) in veliko, evropsko pomembno pristanišče na juž. Holandskem. Staro mestno središče so uničili Nemci z letalskim bombardiranjem maja 1940. Iz tega opustošenja se je ohranil *spom. Erazma Rotterdamskega* (1618, ulit v bron 1622 — edini javni spom. iz obd. republike!), delo arh. in kiparja Hendrika de Keyserja (cf. s. v. *Amsterdam*). Med pomembnimi stvaritvami novejše dobe so O. Zadkinov bron. **spom. razrušenemu mestu* (1951—53, z granitnim podstavkom vred 9 m vis., post. na *Quai de Leuvehaven*), v okviru novega središča pa trgovska hiša *De Bijenkorf* (arh. Marcel Breuer) in ob njej Nauma Gaba kovinska plastika **Konstrukcija v prostoru* (1954—57, skupaj s podstavkom iz črnega granita viš. 25 m).

L: EWA X (1965, stp 599—600 — L!); »US« 12 (1970, f p. 214—15).

∼ **Museum Boymans-van Beuningen** (*Mathenesserlaan 18—20*), za v. muzejema v A'damu (*Rijksmuseum*) in Haagu (*Mauritshuis*) najpomembnejši hol. um. muz., ust. 1849, imenovan po utemeljitelju F. J. O. *Boymansu* in D. G. van → *Beuningenu*, čigar z. je 1958 v jedru obogatila dotedanji *Museum Boymans*. S: s pomembnimi deli so zastopani mdr. Hubert ali Jan van Eyck (**Tri Marije ob grobu*, les), Mojster Oznanjenja iz Aixa (*Prerok Izaija*, les), Mojster Virgo inter Virgines (*Oznanjenje*, les), Bosch (»*Izgubljeni sin*«, tondo, les). Q. Massys (*Marija z otrokom pred krajinskim ozadjem*, les), Gossaert (*Hermafrodit in Sálmakis*, les), Scorel (*Portret dvanajstletnega dečka*, les, d. 1531), P. Bruegel star. (**Babilonski stolp*, les, o. 1563), Willem Claesz Heda (*Tihožitje*, les, d. 1634), Saenredam (*Marijina c. v Utrechtu*, les, d. 1663 [po risbi iz 1636]), Rembrandt (npr. t. i. *Concordia*, monokromna skica, d. 1641; **Titus pri učenju*, d. 1655), F. Bol (*Portret dečka v poljski noši*, d. 1656), Carel Fabritius (*Avtp.*, les, 1645 [?]), Jan Steen (»*Kakor pridobljeno, takó izgubljeno*«, d. 1661 [nad kaminom podoba *Fortune*!]), G. B. Tiepolo (*Križanje*, o. 1745/50), C. Pissarro, C. Monet, van Gogh (*Armand Roulin*, 1888), Kandinsky, etc. — P: mdr. zastopani Rodin, Degas, Renoir, Maillol, Despiau, Marini. — R: mdr. Pisanello, Bosch, Rubens, Rembrandt, Watteau.

L: Museum Boymans Rotterdam, Gids: Schilderkunst & Beeldhouwkunst (1951); GBM (1960); GBG (1968). — Cf. R. van *Luttervelt* (1961).

Rottman, Franc (o. 1716—1788), slov. baročni kipar. Kot pomočnik Francesca → *Robbe* je po slednjega odhodu v Zgb prevzel njegovo lj. delavnico. P: olt. dela na prehodu iz poznega baroka v klasicizem, mdr. *Umirajoči Frančišek Ksaverij* (marmor, 1764/65, Sv. Frančišek na Stražah pri Radmirju, v. olt.).

L: Melita *Stelè* (ZUZ, 1957); *ead.* (SBL, 9. zv., s. v. *Rotman*); VrišerB (1963); »ArS« 1 (1967).

Rottmayr, Johann Michael (1654—1730), avstr. slikar, prvi v zaporedju avstr. mojstrov → *stropnega iluzionizma* (po njem, → *Gran*, → *Troger*, → *Maulbertsch*). S: stropne freske v → *Salzburgu* (→ *Residenz*, 1710—11 [sicer njegove freske 1698—1714]), v gradu Weißenstein (→ *Pommersfelden*, 1717—18), samostanski c. v → *Melku* (1716—22) in na → *Dunaju* (→ *Karlskirche*, 1726 do 1730).

L: Franz *Fuhrmann:* Johann Michael Rottmayr: Werk und Leben (Szb 1954 [rk, Residenz]). — Cf. A. *Feulner* (1929 [»HdKw«]), H. *Tintelnot* (1954).

ROTTWEIL na Württemberškem v Schwarzwaldu (ZRN). T. i. *»Kapellenkirche Unsere Liebe Frau«* je s kiparskim okrasom svojega stolpa (*»Kapellenturm«*) pomemben mejnik v razvoju nem. plastike: 3 portali (o. 1330/40) kažejo s svojo skulpturo vpliv Francije, stopnjujejo fr. zglede v smeri manieristično krhke elegance, sami pa so vplivali na Schwäbisch Gmünd in augsburško stolnico. V timpanu srednjega portala je predstavljena *Poslednja sodba* (med izvoljenimi je tudi klesar), v timpanu juž. portala pa zgoraj *Oznanjenje* med Soncem in Luno in spodaj *Poklon kraljev*.

L: Reclam N II (195); Wolfgang *Beeh:* Der Rotweiler Kapellenturm und seine Skulpturen aus dem 14. Jahrhundert (Zug [Švica] 1961, dis. [Bn 1959]); EWA VI (1962, stp 261—62 — L!). — Cf. F. *Baumgart* (1957), M. *Hauttmann* (1926), etc.

Rouart, Denis (1908—....), fr. um. zgodovinar in muzealec, nazadnje (od 1946 dalje) konservator *Musée des Beaux-Arts* v Nancyju. Vnuk Berthe Morisot, v njegovi z. mdr. zastopani Corot, Manet, Degas, Monet in B. Morisot.

B: *Degas à la recherche de sa technique* (P 1945); *Degas: Dessins* (P 1946); *Degas: Monotypes* (P s. a. [1948], »Coll. des Maîtres«); *Correspondance de Berthe Morisot* (P 1950); *Renoir* (G: Sk 1954, »Le Goût«7); *Claude Monet* (ib. 1957, »Le Goût« 25); *Nepoznati Degas i Renoir* (Bgd 1964, z Momčilom Stevanovićem; nem. izd. Mn 1964).

Rouault, Georges (1871—1958), fr. slikar in grafik, r. in u. (86) v Parizu. Najprej se je izučil steklarstva in popravljal stara slikana okna, katerih barvni svet je s svinčenimi vezmi-obrisi vred odmeval v njegovem pozn. slikarstvu. Štud. na *École des B.-A.*, najprej pri É. Delaunayu, nato pri Gustavu → *Moreauju*, čigar najljubši učenec je postal (po njegovi smrti 1898 kustos *Mus. Gustave Moreau*) in pod čigar vplivom je sprva tudi slikal. Od o. 1903 dalje tragično ekspresivni motivi klovnov, prostitutk in sodnikov v prevladujoči temno modri barvi, po 1. svet. vojni evang. motivi, zlasti *Pasijón*, in krajine v živahnejših barvah. Čeprav se je udeležil znane razstave fauvistov 1905, je imel z njimi malo skupnega in ga najraje imenujemo ekspresionista. Svoje jedk. (sprva za knjigi *Guerre* in *Miserere*) je naposled objavil 1948 z naslovom *Miserere*. S: npr. *Trije sodniki* (lepenka, 1913, MMA), *Stari kralj* (1916—27, Pittsburgh, Carnegie Inst.), *Stari klovn* (lepenka, 1917, Pariz, z. S. Niarchos). — Ilustr. razna dela, opremil Prokofjeva balet *Izgubljeni sin* (1929 za Diagileva) in se ukvarjal tudi z drugimi tehnikami (načrti za tapiserije 1933, keramika, emajl, osnutki za slikana okna c. v Assyju).

B: *Dict peint mod* (1954); H. *Read* (Kindler V, 1968, s. v. — L!). — Cf. H. H. *Arnason* (1968 ali 1969), B. *Dorival* (1957; 1957 [I]), G. *Marchiori* (1965 [1966]), J. T. *Soby* (1945), L. *Venturi* (1940; 1948).

Rouchès, Gabriel (1879—1958), fr. um. zgodovinar in muzealec (slikarski odd. Louvra), r. v Bordeauxu.

B: *La Peinture Bolonaise à la fin du XVIe siècle (1575—1619): Les Carraches* (P 1913); *Le Caravage* (P 1920, »Art et Esthétique«); ‚*Le paysage chez les peintres de l'école bolognaise*' (GBA, 1921); *Eustache Le Sueur* (P 1923, ista z.); ‚*Largillière, peintre d'enfants*' (RAam, 1923); *Écoles Italiennes: XVIe, XVIIe, XVIIIe siècles* (P 1924 [= La Peinture au Musée du Louvre, II, P 1924)]; ‚*Un portrait des enfants de Jacques II, roi d'Angleterre, par Alexis-Simon Belle*' (RAam, 1924); ‚*»La Résurrection de Lazare«, par Nicolas Froment, au Musée du Louvre*' (ib., 1926); ‚*Un tableau espagnol, récemment entré au Louvre*' (ib., 1927); ‚*La thème iconographique de Saint Sébastien vêtu, dans la peinture d'Occident*' (ib., 1932); *Nicolas Poussin: Quatorze dessins* (P 1938); *Raphaël: Quatorze dessins* (P 1938); *Andrea del Sarto, 1486—1531: Quatorze dessins* (P 1939); *Fra Bartolomeo, 1472—1517: Quatorze dessins* (P 1942).

ROUEN, mesto v Normandiji (Francija), v 2. svet. vojni hudo porušeno (do takrat se je ponašalo z izrednim bogastvom srednjev. arhit. spomenikov). Poleg stolnice (infra) pomembna zlasti c. **Saint-Maclou* (sez. 1437—1541), ki je odličen primer sloga flamboyant, in pa **Palais de Justice* (sez. 1499—1508).

L: EWA V (1961, stp 563—65 — L!).

~ ***katedrala Notre-Dame** je nastala v dolgem obd. od zač. XIII. st. do prve tretjine XVI. st. Znamenito *pročelje*, ki ga je upodabljal Claude

→ *Monet*, je v XVI. st. dkč. Roland le Roux. Posebno znamenit je elegantni »Masleni stolp«, *Tour de Beurre* (sez. 1485—1507). Z ikonogr. vidika zasluži posebno pozornost od 1281 dalje oblikovani **Portail des Libraires*, v notr. pa *nagrob. kardinalov d'Amboise* in Goujonov *nagrob. Louisa de Brézé* (1531/40).

L: EWA VI (1962, t. 301), XIII (1967, t. 110); Panofsky Tomb (1964, repr. 362 & 378). — Cf. F. *Deuchler* (1970), P. *Frankl* (Harm 1962), H. *Karlinger* (1926), etc.

~ **Musée des Beaux-Arts.** Med starimi Nizozemci Gerard David (*Virgo inter virgines*, z avtp., 1509), sicer pa med Francozi N. Poussin (*Venera oboroži Eneja*, 1639), L. de La Hyre (*Čaščenje pastirjev*, d. 1635), E. Lesueur (*Polifil na kolenih pred kraljico Elevterildo*, o. 1636/43 — cf. *Hypnerotomachia* ...), A. Sacquespée (*Mučeništvo sv. Hadrijana*, z avtp., d. 1659), J. Jouvenet (npr. *Faetóntov odhod*; *Oznanjenje*, d. 1685; *Avtp.*, o. 1690?; *Izak blagoslovi Jakoba*, d. 1692; *Avtp. »di sotto in su«*, o. 1694? [kopija glave v NG v Lj]; *Smrt Frančiška As.*, verj. 1713), A.-F. Desportes (*Psi podé jelena iz goščave*, d. 1718), Tournières (*Poletje*, d. 1717; *Jesen*, d. 1718), J.-F. de Troy (npr. *Suzana in starca*, d. 1727), Ingres (*La Belle Zélie*), Delacroix (*Trajanova pravičnost*), Sisley (*Poplava v Port-Marlyju*), Cl. Monet (*Rue Montorgueil v Parizu 14. julija*) in med t. i. → *pompiers* npr. Rochegrosse (*Andrómaha*, 1883), med Italijani Palma ml. (*Kronanje s trnjem*), Caravaggio (*Bičanje Kristusa*), Guercino (*Obiskovanje*, 1632), Preti, G. Traversi.

L: Pierre *Rosenberg:* Rouen — Musée des Beaux-Arts: Tableaux français du XVIIe siècle et italiens des XVIIe et XVIIIe siècles (P 1966, »ICPF« 14).

Rousseau, Henri, imen. *le Douanier*, tj. *Carinik* (1844—1910), fr. slikar, najpomembnejši »naivni« slikar, kar jih poznamo. R. v Lavalu, u. (66) v Parizu. S: npr. *Karnevalski večer* (o. 1886, PMA), **Avtp.* (d. 1890, Praha), *Pierre Loti* (o. 1891/92, Zürich), *Topničarji* (o. 1893, Guggenheim), *Vojna* (1894, Louvre [Jeu de Paume]), *Speča ciganka in lev* (1897, MMA), *Krotilka kač* (*La charmeuse de serpents*, d. 1907, Louvre [Jeu de Paume]), *Voziček očeta Junierja* (1908, ib.), *Igra z žogo* (1908, Guggenheim), *Joseph Brummer* (d. 1909, švic. zas. z.), *Apollinaire in njegova muza*, tj. *Marie Laurencin* (d. 1909, Basel), *Jadvigin sen* (*Le rêve de Yadviga*, 1910, MMA).

L: H. *Certigny:* La vérité sur le douanier Rousseau (P 1961); Dora *Vallier:* Henri Rousseau (K 1961); H. *Read* (Kindler V, 1968, s. v. — L!); L'opera completa di Rousseau il Doganiere (Mi 1969, uv Giovanni *Artieri*, kat. Dora *Vallier*, »CA« 29 — L!); Dora *Vallier*, L'emploi du pantographe dans l'oeuvre du Douanier Rousseau (Rev. de l'Art, št. 7, 1970). — Cf. H. H. *Arnason* (1968 ali 1969), O. *Bihalji-Merin* (K 1959; Graditelji 1965); W. *Uhde* (1911).

Rousseau, Théodore (1812—1867), fr. slikar, krajinar, predstavnik t. i. *barbizonske šole*. R. kot kovačev sin v Parizu, u. (55) v Barbizonu.

L: »PKG« 11 (1966 — L!); Théodore Rousseau (P 1967 [rk, Louvre]); J.-C. *Lemagny* (Kindler V, 1968, s. v. — L!). — Cf. W. *Gensel* (1902).

Rousseau, Theodore, Jr. (1912—....), amer. um. zgodovinar in muzealec, kustos za slikarstvo v newyorškem *Metropolitan Mus. of Art* (od 1948).

B: *Paul Cézanne* (NY 1953); *Titian* (NY 1955); ‚*The triumph of Mannerism* ?' (AN, 1955); *The Metropolitan Museum* (NY 1957); ‚*The Merode Altarpiece*' (Met Mus B, 1957); ‚*El Greco's Vision of Saint John*' (ib., 1959).

L: WWAA (1959).

Rovinskij, Dmitrij Aleksandrovič (1824—1895), rus. um. zgodovinar, poznavalec grafike.

B: *L'Oeuvre gravé de Rembrandt: reproduction des planches originales dans tous leurs états successifs, 1000 phototypies sans retouches, Avec un catalogue raisonné* (4 knj., Saint-Pétersbourg 1890); *L'oeuvre gravé des élèves de Rembrandt et des maîtres qui ont gravé dans son goût; 478 phototypies sans retouches, Avec un catalogue raisonné* (2 knj., ib. 1894); *Podrobnyj slovar' russkih graverov XVI—XIX vv.* (S.-Peterburg 1895); (& N. Tschétchouline) *L'oeuvre gravé d'Adrien van Ostade: Reproduction des planches originales dans leurs états successifs, 221 phototypies sans retouches, Avec un catalogue raisonné* (Saint-Pétersbourg 1912); (& id.) *Supplément à l'édition de M. Rovinski: L'oeuvre gravé de Rembrandt* ... (ib. 1914).

Rovšek, Andrej star. (1836—1903), slov. podobar. Njegova sinova sta bila *Andrej ml.* (1864—1907), podobar in kipar, in *Davorin* (1867—1949), fotograf in kinematografski podjetnik, čigar fotografije slov. mest in trgov so bile na naših prvih razglednicah.

L: Alfonz *Gspan* in Janko *Traven* (SBL, 9. zv., 1960, p. 144—45).

Rowland, Benjamin, Jr. (1904—....), amer. um. zgodovinar, uči na Harvardski univ. od 1930 dalje (ord. od 1950).

B: *Jaime Huguet* (C [Mass.] 1932); ‚*A Revised Chronology of Gandhara Sculpture*' (AB, 1936); (& A. K. Coomaraswamy) *The Wall Paintings of India, Central Asia and Ceylon* (Bo 1938); *Harvard Outline and Reading Lists for Oriental Art* (C [Mass.] 1952); *The Art and Architecture of India: Budhist, Hindu, Jain* (Balt 1956, »The Pelican Hist. of Art«); *The Classical Tradition in Western Art* (C [Mass.] 1963).

L: WWAA (1959).

*»**Royal Gold Cup**«, odlično ohranjen ciborij, narejen za Jeana, vojvodo berryjskega, in okrašen s prizori iz legende sv. Neže (zlato & emajl, viš. 23,7 cm, o. 1380, Br. Mus.).

L: P. *Lasko*, Der Königliche Goldpokal (AMK, 1962); Europäische Kunst um 1400 (W 1962 [rk, Ksthist. Mus.], kat. št. 498 — L!). — Cf. W. *Burger* (1930), O. M. *Dalton* (1924), G. *Grigson* (1957), G. *Henderson* (Harm 1967, repr. 84).

Roymerswaele, Marinus van → *Marinus van Reymerswaele*

rozeta (iz fr. *la rosette*, tj. rožica), okrasen motiv okrogle oblike, bolj ali manj podoben cvetu vrtnice, priljubljen v antiki, znan tudi v srednjem veku (npr. na vratni prekladi na juž. strani c. St.-Pierre v Moissacu, o. 1120/30, in pozn. v Beaulieuju), pogosten v novejši evr. umetn. in pos. v ljudski umetn.

L: EWA V (1961, stp 478—79, t. 338—40); »US« 7 (1968, repr. p. 27).

Rozman, Ksenija (1935—....), slov. um. zgodovinarka, v Lj dipl. 1959 (*Freske suško-prileške smeri*) in prom. 1965 (*Stensko slikarstvo od 15. do srede 17. stol. na Slovenskem: Problem prostora*); tu tudi v konservatorski službi (1959—62) in od 1962 dalje kustos *NG*.

B: *Janezova cerkev ob Bohinjskem jezeru* (Lj 1962, »Spomen. vodniki« 4); ‚*K profilu poznogotskega stenskega slikarstva*' (ZUZ, VII, 1965 [izšlo 1966]); ‚*Sondiranje barvnih plasti na plastikah glav Janeza Krstnika*' (Steletov zb., 1966); ‚*Mladostno delo in življenje slikarja Jožefa Tominca*' (Srečanja, IV, jul. 1969); ‚*Ali je slikal Jožef Tominc v Ljubljani ?*' (ZUZ nv VIII, 1970); ‚*Restavriranje umetnin in ohranitev njihovih podatkov*' (VS, XIII/XIV, 1970); *Mihael Stroj: 1803—1871* (Lj 1971 [rk, NG]).

rubenisti (fr. *les Rubénistes*), fr. pristaši baročno slikovitega, prvenstveno z barvo se izražajočega Rubensovega slikarstva v nasprotju s klasicistično usmerjenimi *poussinisti* (fr. *les Poussinistes* po Nicolasu → *Poussinu*), ki so poudarjali prvenstveni pomen risbe. V znamenitem »prepiru med starimi in modernimi« (*Querelle des anciens et modernes*) so rubenisti, predstavniki za tisti čas naprednejše smeri, naposled zmagali, k njihovemu uveljavljenju pa je ob koncu XVII. st. pomembno prispeval tudi teoretik Roger de → *Piles*.

L: SchlosserL (1964, p. 628—33). — Cf. A. *Fontaine* (1909), P. *Marcel* (s. a. [1905]), B. S. *Myers* (V 1969, p. 9 [tekst George V. *Gallenkamp*]).

Rubens, Alfred, angl. (ž.) muzealec, predsednik *Jewish Mus.* v Londonu.

B: *Anglo-Jewish Portraits* (L 1935); *A Jewish Iconography* (L 1954).

Rubens, Peter Paul (1577—1640), flam. slikar, najpomembnejši predstavnik flam. baroka, v. mojster prekipevajoče telesnosti in mogočne čutnosti. R. v Siegenu na Vestfalskem (oče, izobražen jurist, kot kalvinec emigriral iz Antwerpna; u. 1587), živel v Kölnu (1578—87) in Antwerpnu (1587—1600), tam njegovi učitelji krajinar Tobias Verhaeght (krajši čas), Adam van Noort (1591—94) in za njegovo zgodnje slikarstvo najpomembnejši Otto van Veen (1594—98); 1598 mojster, 1600—08 v Italiji (Benetke, Mantova, Florenca, Rim, Genova, vmes — 1603—04 — potovanje v Španijo), kjer je že na zač. stoletja stopil v službo mántovskega vojvode Vincenza I. Gonzage. Zaradi materine bolezni (u. 19. X. 1608) se konec 1608 vrnil v Antwerpen, 1609 tam postal dvorni slikar niz. namestniške dvojice nadvojvode Alberta in njegove žene Izabele Klare Evgenije. O. 1613 obiskal Holandsko, v letih 1622—26 večkrat Pariz; 1626 u. žena Izabela Brant, ki jo je bil poročil 1609. Humanistično izobražen, obvladal lat., fr., nem., šp. in it. jezik, v pomembnih diplomatskih misijah 1627 na Holandskem, 1628—29 v Madridu in 1629—30 v Londonu; 1630 poroka s 16-letno Heleno Fourment, hčerjo bogatega antwerpenskega trgovca s svilo; 1631 in 1633 ponovno potoval na Holandsko; 1635 napravil osnutke za večino slavolokov ob sprejemu Izabelinega naslednika, kardinala-infanta Ferdinanda (ki je prav tako Rubensa imenoval za svojega dvornega slikarja), istega leta pridobil posestvo Steen (med Brusljem in Mechelnom) ter odtlej tam živel poleti; u. 30. V. v Antwerpnu (63) in zapustil družini poleg drugega tudi bogato um. z. (med zastopanimi slikarji Tizian, Tintoretto in Veronese). Kot Bernini imel odlično organizirano delavnico s številnimi učenci in sodelavci (cf. s. v. *Dyck, Anthonis van*, med specialisti krajinar Jan *Wildens* in → *Snyders*, pos. *bakrorezci*). — S: npr. *Vojvoda Lerma na konju* (1603, Madrid, PP Capuchinos de Castilla), *Gian Carlo Doria na konju* (v Genovi 1606, Florenca, Pal. Vecchio [t. i. *opere recuperate*]), *Poklon kraljev* (1609, Prado), **Rubens in Izabela Brant v vrtni uti* (1609/10, Alte Pin.), *triptih s Postavljanjem križa* (1609—10, Antwerpen, katedr. Notre-Dame), *triptih s Snemanjem s križa* (1611—14, ib.), »*Štirje filozofi*« ali »*Justus Lipsius s svojimi učenci* (z avtp., les, verj. 1612/14, Pitti), *Venerina toaleta* (les, 1613/15, Vaduz), **Venus frigida* (les, d. 1614, Antwerpen), *triptih z Nevernim Tomažem, Nicolaasom Rockoxom* in *Adriano Perez* (1613/15, ib.), *Otroški portret* (les, o. 1615, Dahlem), *Štirje kontinenti* (o. 1615, Ksthist. Mus.), t. i. *Vélika Poslednja sodba* (1615/16,

Alte Pin.), *Zgodba o smrti konzula Deciusa Musa* (6 slik, 1617, Vaduz), *triptih trgovca Jana Michielsena s Polaganjem v grob* (*Le Christ à la paille*, 1617/18, Antwerpen), **Bitka z Amazonkami* (hrastov les, 1618, Alte Pin.), **Ugrabljenje Leukipovih hčera* (o. 1618, ib.), *Pijani silen* (hrastov les, 1618, ib.), *Le → Coup de lance* (les, dkč. 1620, Antwerpen) za istega Rockoxa, osnutka in dkč. olt. sliki *Čudeži Frančiška Ksaverija* in *Ignacij Loyola ozdravlja obsedence* (olt. sliki 1619—20 za jezuitsko c. v Antwerpnu, vse v Ksthist. Mus.), *Adam in Eva v raju* (krajina in živali »žametni« Bruegel, les. o. 1620, Mauritshuis), *Poklon kraljev* (les, 1624, Antwerpen), cikel **Zmagoslavje Marije Medičejske* (21 slik, dkč. 1625, Louvre), *Marija Medičejska* (1625, Prado), *Suzana Fourment* (*Le Chapeau de paille*, les, o. 1625, Nat. Gall.), *Albert in Nikolaj Rubens* (les, o. 1625, Vaduz), *Helena Fourment v poročni obleki* (hrastov les, 1630, Alte Pin.), **Ildefonzov olt.* (1630—32, Ksthist. Mus.), *Vrt ljubezni* (z avtp., Prado), *Pokrajina z gradom Steenom* (les, Nat. Gall.) in njen pendant, *Pokrajina z mavrico* (les, Wallace), t. i. *Proščenje* (*La Kermesse*, les, o. 1635/36, Louvre), *Helena Fourment z otrokoma* (Franciscus in Clara-Joanna, les, o. 1637, Louvre), **Posledice vojne* (1637/38, Pitti), **»Kožušček«* (*Helena Fourment v kožuhu*, imen. po Rubensovi oporoki, ki sliko navaja kot *het pelsken*, les, Ksthist. Mus.), *Starostni avtp.* (1638/40, ib.), *Andromeda* (les, 1638/40, Dahlem), **Parisova sodba* (1638/39, Prado) in *Tri gracije* (1638/40, ib.).

L: Prosper *Arents:* Geschriften van en over Rubens (Antw 1940); E. *Kieser*, Die Rubensliteratur seit 1935 (ZfKg, 1941/42); Prosper *Arents:* Rubens bibliografie: Geschriften van en aan Rubens (Br 1943); Hans Gerhard *Evers* (Kindler V, 1968, s. v. — L!); monumentalni, v 26 delih resp. 28 knj. planirani **Corpus Rubenianum Ludwig Burchard* (L: Ph od 1968 dalje). — Cf. L. *Burchard* (1933; 1950; 1953/54), J. *Burckhardt* (1898); H.-G. *Evers* (1942; 1943), H. *Gerson* (Harm *1960 — L!), G. *Glück* (1928; 1932; I 1933; 1940), J. S. *Held* (1947; 1953; 1957; *1959; 1960), M. *Jaffé* (1963; *1966 — L!; 1967), H. *Kauffmann* (1950), J. R. *Martin* (1968), R. *Oldenbourg* (1921), L. van *Puyvelde* (1944; 1947; 1949; 1952), M. *Rooses* (1884; 1886—1892; 1887—1907; 1903), A. *Rosenberg* (1905), R. H. *Wilenski* (1960), etc.

Rubus igneus → *Goreči grm*

Rucellai, Giovanni (1403—1481), florent. patricij in um. mecen, zet Palle → *Strozzija*. Mdr. dal L. B. → *Albertiju* dokončati *pročelje florent. c. Sta Maria Novella* (na njem imen. z orjaškimi črkami).

L: cf. M. *Wackernagel* (Der Lebensraum 1938).

Ruck(h)enstain → *Dvor pri Polhovem Gradcu*

Rude, François (1784—1855), fr. kipar, najodličnejši predstavnik evr. romantičnega kiparstva. R. v Dijonu, kot Napoleonov pristaš po njegovem padcu emigriral v Bruselj, 1827 se vrnil v Pariz, tam u. (71). P: npr. *Mali napolitanski ribič* (1830, Louvre), slavni **Odhod prostovoljcev 1792*, imen. *»Marsejéza«* (1833—36, Pariz, Slavolok zmage, v pogledu z Elizejskih poljan na des. strani), *Napoleon se prebuja v nesmrtnost* (bron, 1845—47, Fixin-lès-Dijon, park Noisot), *nagrob. Cavaignaca* (1847, Pariz, montmartrsko pokopališče), *spom. Gasparda Mongea* (1846—48, Beaune), *Jeanne d'Arc* (marmor, d. 1852, Louvre) in **spom. maršala Neya* (bron, 1853, Pariz, ob sečišču *Bd. du Montparnasse* in *l'av. de l'Observatoire*).

L: Joseph L. A. *Calmette:* François Rude (P 1920); »PKG« 11 (1966, t. 317, 326, 342a — L!); »MdS« 98 (Mi s. a., t. X—XII & XVII).

Rudolf II. (1552—1612), nem. ces. (1576—1612), sin ces. Maksimilijana II., um. zbiratelj. Njegov dvor v Pragi je bil eno izmed mednar. središč poznega → *manierizma* (H. von → *Aachen*, → *Arcimboldi*, → *Spranger*, A. de → *Vries*, itd.) in pos. astrologije (Tycho Brahe in Kepler). Up: npr. A. de Vries (bron. *doprsji*, d. 1603 in 1607, Ksthist. Mus.).

L: A. *Gindely:* Rudolf II. und seine Zeit 1600—1612 (2 knj., Prag 1863—1865); L. *Urlichs*, Beiträge zur Geschichte der Kunstbestrebungen und Sammlungen Kaiser Rudolfs II. (Zfbk, 1870); G. von *Schwarzenfeld:* Rudolf II: Der saturnische Kaiser (Mn 1961); »US« 9 (1969); Umění (1970, št. 2 — več prispevkov). — Cf. K. *Chytil* (1904; 1920).

Rudolf IV. Ustanovnik, nem. *der Stifter* (1339 do 1365), avstr. vojvoda, svak ces. → *Karla IV*. Po njem imen. ladja Štefanove c. na Dunaju (zač. 1359) in 1365 ust. → *Novo mesto* (Rudolfswert). Up: kot eden prvih samost. evr. slikanih portretov *tabla* na Dunaju (48,5 × 31 cm, o. 1365, Dom- u. Diözesanmus.).

L: cf. E. *Buchner* (1953).

Rudolf, Branko (1904—....), slov. književnik, pisal mdr. tudi o lik. umetn. R. v Slovenskih Konjicah, dkč. študij biologije, gimn. prof. in v raznih drugih poklicih, 1954—1971 pa ravnatelj *Um. gal.* v Mrb.

B: (lik. umetn.): *Maske in časi* (Mrb 1955); (uv) *Goya: Caprichos* (Lj 1962).

L: Janko *Liška* (SBL, 9. zv., 1960 — B! [lik. umetn. p. 160] & L!); SPJ (1966).

Rudolf von Ems → *»Toggenburška Biblija«*

rufa vitula (lat.), *rdeča telica*, tj. *rdeča krava brez madeža* (*vacca rufa*) po Bibliji (4 Mojz 19, 2—3). Up: *miniatura* v → *Bibliji iz Floreffa*.

Ruggiero osvobodi Angelico (fr. *Roger délivrant Angélique*), ik. m. po Ariostovem → *Orlando furioso*. Up: npr. Ingres (d. 1819, Chantilly, več ponov. [cf. e. g. »CA« 19]).

Ruhmer, Eberhard, nem. um. zgodovinar v Münchnu.

B: *Cosme Tura* (L: Ph 1958); *Grünewald: The Paintings* (ib. 1958); *Francesco del Cossa* (Mn 1959); ‚*Zur plastischen Tätigkeit des Cosimo Tura*' (Panth, 1960); *Albrecht Altdorfer* (Mn 1965, »Alte K. in neuer Sicht«); ‚*Roberti, Ercole de*" (EWA XII, 1966); *Marco Zoppo* (V 1966, »Saggi e studi di storia dell'arte« 9); ‚*Tura, Cosmè*' (EWA XIV, 1967); ‚*Baldassare d'Este: Ein Problem und seine wahrscheinliche Lösung*' (Panth, 1967); ‚*Melozzo als Zeichner*' (U. Middeldorfov zb., 1968); *Grünewald: Zeichnungen, Gesamtausgabe* (K: Ph 1970).

Ruisdael, Jacob van (1628/29—1682), hol. slikar, najznamenitejši krajinar hol. XVII. st., r. v Haarlemu, 1676 v Caenu prom. za doktorja medicine, u. domnevno v A'damu. S: med najbolj znanimi slavno, v dveh variantah ohranjeno **Židovsko pokopališče blizu A'dama* (različne datacije, morda o. 1670/75, Dresden & Detroit) in **Mlin v Wijku pri Duurstedu* (Rijksmus.). Po Allaertu van → *Everdingenu* so povzeti motivi *gorskih hudournikov*.

L: C. J. de *Bruyn Kops* (EWA XII, 1966, stp 611—15 — L!); H. W. *Grohn* (Kindler V, 1968, s. v. — L!). — Cf. N. *MacLaren* (1960), J. *Rosenberg* (1928), K. E. *Simon* (1930; 1935), W. *Stechow* (1966).

rujan (hrv.) → *september*

Rumohr, Karl Friedrich von (1785—1843), nem. um. zgodovinar, zas. učenjak (živel od dohodkov svojega posestva), raziskoval posebno it. slikarstvo, katerega vrh mu je pomenil Rafael.

B: *Italienische Forschungen* (3 knj., Bl 1827—1831, n. izd. [Jul. Schlosser] FrM 1920); *Ueber den gemeinschaftlichen Ursprung der Bauschulen des Mittelalters* (Bl-Stettin 1831); *Geschichte der königl. Kupferstichsammlung zu Copehagen* (Lpz 1835); *Hans Holbein der Junge in seinem Verhältnis zum deutschen Formschnittwesen* (Lpz 1836); *Zur Geschichte und Theorie der Formschneidekunst* (1837).

L: cf. U. *Kultermann* (1966), W. *Waetzoldt* (1921).

Rumpf, Andreas (1890—1966), nem. klas. arheolog, prof. na univ. v Kölnu.

B: *Chalkidische Vasen* (Bl 1927); ‚*Zu den klazomenischen Denkmälern*' (JdI, 1933); ‚*Zum hellenistischen Haus*' (ib., 1935); (& Paolo Mingazzini) *Manuale di storia dell'arte classica* (F 1936); *Die Meerwesen auf den antiken Sarkophagreliefs* (Bl 1939, »Die antiken Sarkophagreliefs« 5/1); *Goethe und die Antiken* (Krefeld 1949, »Kölner Universitätsreden« 6); *Malerei und Zeichnung* (Mn 1953, »HA« IV/1); *Stilphasen der spätantiken Kunst: Ein Versuch* (K-Opladen 1957).

L: zbornik: Festschrift Andreas Rumpf (Krefeld 1952 — B!).

Runge, Philipp Otto (1777—1810), nem. slikar, poleg C. D. → *Friedricha* osrednja osebnost nem. zgodnje romantike, u. (33) v Hamburgu. S: *Mi trije* (avtp. z ženo in bratom, 1805, zgorelo 1931), *Hülsenbeckovi otroci* (1805/06, Hamburg), *Počitek na begu* (nedk., 1805/06, ib.), *Umetnikovi starši* (1806, ib.), *Jutro* (1. varianta, 1808, ib.).

L: Andreas *Aubert:* Runge und die Romantik (Bl 1909); J. B. C. *Grundy:* Tieck and Runge: A Study in the relationship of literature and art in the romantic period... (Str 1930, »SdK« 270); Chr. A. *Isermeyer* (Kindler V, 1968, s. v. — L!); Rudolf M. *Bisanz:* German Romanticism and Philipp Otto Runge: A Study in Nineteenth-Century Art Theory and Iconography (DeKalb: Northern Illinois UP 1970). — Cf. Chr. A. *Isermeyer* (1940), G. *Pauli* (1916; 1918), O. G. von *Simson* (1942).

runo (lat. *vellus*, angl. *the fleece*, fr. *la toison*, nem. *das Vlies*), ovčja koža, ovčje krzno. Up: cf. s. v. *Gedeonovo runo & Zlato runo*.

Ruodprecht, menih, ki je okrasil → *Psalterium Egberti*; več IR po njem nekoč imenovali *Ruodprechtova skupina*.

Rupert iz Deutza (XIII. st.), srednjev. kršč. mistik, menih v samostanu Saint Laurent v Liègeu. Cf. s. v. *Bronasto morje*.

L: Migne PL 168; Bruyne III (1946, p. 33, 34—35).

Rupert (u. o. 717), prvi salzburški škof, »apostol Bavarske«, kršč. svetnik (27. III.).

L: Réau III/3 (1959, p. 1175—76 — L!); Keller (1968); LS I (1968). — Cf. J. *Braun* (1943).

Rus, Jože (1888—1945), slov. geograf in zgodovinar, r. v Ribnici, bibliotekar v nekd. Licejski (zdaj Nar. in univ.) knjižnici v Lj, u. v taborišču Buchenwald.

B (izbor): ‚*Schoenleben in Valvasor: Pogledi v njuno delavnico in genezo Die Ehre des Hertzogthums Crain*' (GMS, 1928); ‚*O tipu našega mesta na pomolu: Študija h krajevni legi večine naših mest*' (LZ, 1930); ‚*Dajmo stari Ljubljani njeno čast in slavo: Notranje mesto*' (Kron, 1935); ‚*Organske osnove v začetkih ljubljanskega mesta*' (GV, 1938).

L: Valter *Bohinec* (SBL III, 9. zv., 1960 — B!).

RUSAFA, tudi *Resafa* in *Sergiopolis*, kraj v Siriji z ostanki starokršč. arhitekture (nekdaj romali sem na grob sv. → *Sergija*). Tu mdr. izkopaval → *Kollwitz* (cf. lit.).

L: EWA XIII (1967, stp 862—63 — L!). — Cf. J. *Kollwitz* (1964).

Rusconi, Camillo (1658—1728), it. kipar, r. v Milanu, u. v Rimu, kjer je bil najboljši predstavnik baročne plastike na zač. XVIII. st. P: 4 *kipi apostolov* v c. S. Giovanni in Laterano v

→ *Rimu* (1708—18), *nagrob. papeža Gregorija XIII.* (1720—23, Rim, Petrova c.).

L: Riccoboni (1942); EWA VIII (1963, p 439, 443).

ruska avantgardna umetnost. V njenem razmeroma kratkem zg. obd. od let tik pred 1. svet. vojno pa do prvih let po revoluciji so jo raznovrstno predstavljali predvsem → *Kandinsky*, → *Malevič*, → *Tatlin*, Ant. → *Pevsner*, → *Lissitzky* in → *Gabo*. Cf. s. v. *rejonizem & konstruktivizem & suprematizem.*

L: Camilla *Gray:* The Great Experiment: Russian Art 1863—1922 (L 1962; nem. prev.: *Die russische Avantgarde der modernen Kunst*, K 1963); Troels *Andersen:* Moderne Russiak Kunst (Kbh 1967).

ruska umetnost. Razločujemo predvsem 3 v. obd.: obd. starorus. umetn. od prvih zač., zlasti od 988 dalje, ko je Rusija s sprejetjem kršč. vere iz Bizanca sprejela tudi biz. umetn. (prvo v. cezuro je pomenil tatarski naval 1240), pa do vlade Petra Vél. (1689—1725); obd. novoruske umetn. od Petra Vél. pa do v. oktobrske revolucije 1917; obd. sovj. umetn. od 1917 dalje.

L: I. E. *Grabar*, V. N. *Lazarev* & V. S. *Kemenov:* *Istorija russkogo iskusstva, I—IV (Mo 1953—1959 — L!); Stanislav *Živković*, Savez Sovjetskih Socijalističkih Republika (ELU 4, 1966 — L!); V. *Lasareff* (EWA XIII, 1967, stp 83—105 & 107—13 — L!); EWA XIV (1967, stp 483—86 — L!); Ewald *Behrens:* Kunst in Rußland: Ein Reiseführer zu russischen Kunststätten (K 1969, »DuMont Dokumente«); *KHE 3 (1971 — L!). — Cf. G. H. *Hamilton* (1954), V. *Molè* (Lj 1957 — L!), L. *Réau* (1921—22), Ph. *Schweinfurt* (1930), O. *Wulff* (1932), itd.

ruski umetnostni zgodovinarji in drugi pisci o umetn.: D. V. *Ainalov* (1862—1939), M. V. *Alpatov* (1902), M. *Dobroklonski* (1886—1964), I. E. *Grabar* (1871—1960), N. P. *Kondakov* (1844—1925), V. N. *Lazarev* (1897), N. P. *Lihačev* (1862—1935), B. R. *Vipper* (1888—1967).

Ruskin, John (1819—1900), angl. pisec o umetn., lik. kritik in reformator, v 2. pol. XIX. st. najbolj vplivna osebnost v angl. lik. življenju, se zavzemal za → *prerafaelite* in ročno delo v nasprotju z industrijskimi izdelki, vplival na Williama → *Morrisa*. Nekaj časa učil na univ. v Oxfordu, nato zasebnik.

B: *Modern Painters* (5 knj., L 1846—1860); *The Seven Lamps of Architecture* (L 1849); *Pre-Raphaelitism* (L 1851); *The Stones of Venice* (3 knj., L 1851—1867); *Giotto and His Works in Padua* (L 1853—1860); *Lectures on Architecture and Painting* (L 1854—1855); *Val d'Arno* (L 1874); *Mornings in Florence* (L 1875—1877); *The Bible of Amiens* (L 1884); zbr. sp.: *Works, I—XXXIX* (izd. E. T. Cook & A. Wedderburn, L-NY 1903—1912 — B! [v 38. knj.]).

L: EWA VII (1963, stp 555 — L!); George P. *Landow:* The Aesthetic and Critical Theories of John Ruskin (Pri 1971). — Cf. K. *Clark* (1964).

Russoli, Franco (1923— ....), it. um. zgodovinar, direktor *Pinacoteca di Brera* v Milanu, uči na tamk. *Politecnico*.

B: *Andrea del Castagno* (Mi 1957); (& R. Cipriani & G. A. Dell'Acqua) *La cappella Portinari in Sant'Eustorgio a Milano* (Mi 1963); ‚*The Princes Pallavicini*' (CooperF, 1965).

Russolo, Luigi (1885—1947), it. slikar in komponist, futurist, z Boccionijem in Carrajem podpisal futuristični manifest (1910). Kot skladatelj predstavnik t. i. bruitizma (lastni spis *L'Arte dei rumori*, 1916; fr. prev. *L'Art des bruits*, 1954). S: npr. *Hiše in svetloba* (1912, Basel).

L: ReadP (1959 [1969]); Muzička enciklopedija 2 (Zgb 1963, s. v.).

rustica Venus dea hortorum (lat.), *»poljedelska« Venera kot boginja vrtov*, po Dempseyu (cf. infra) na Botticellijevi sliki → *Pomlad*.

L: cf. Ch. *Dempsey* (JWCI, 1968).

RUŠE pri Mariboru. Najdišča ilirskih grobov, 1845 najdeni ostanki *mitreja*. (III. st.) Žup. c. (Marijina božja pot) ima *s štukom okrašen strop* (1728—35), bogat *v. olt.* (J. J. Schoy iz Gradca 1728), na stranskih olt. sliki M. Straussa, itd.

L: VrišerB (1963); M. *Juteršek* (ELU 4, 1966, s. v. — L!); Cevc SU (1966).

Ruysch, Rachel (1664—1750), hol. slikarka cvetličnih tihožitij (ati. o. 100 slik), hči botanika in anatoma, po materi vnukinja arhitekta, sama pa mati 10 otrok. Na Dunaju je njene slike mdr. kopirala I. Kobilca.

L: HdG X (1928); R. *Reuran*, The art of Rachel Ruysch (Conn, 1933); M. H. *Grant:* Rachel Ruysch (Leigh-on-Sea 1956); Hall Por (1963).

Ružić, Branko (1919—....), hrv. kipar. R. v Slavonskem Brodu, na ak. v Zgb štud. kiparstvo (Kršinić) in slikarstvo (Tartaglia), prav tam tudi uči.

B: *Djeca crtaju* (Zgb 1958).

L: Žarko *Domljan* (ELU 4, 1966, s. v.); M. *Tršar* (Delo, 6. IV. 1968).

Rysselberghe, Théo van (1862—1926), belg. slikar (pointilist) in grafik, štud. v rodnem Gentu in v Bruslju, od 1898 dalje živel v Franciji. S: npr. *Octave Maus* (d. 1885, Bruxelles), *Branje* (*La Lecture* ali *De lezing*, 1903, Gent, Museum voor Schone Kunsten — Verhaerna, ki bere, mdr. poslušajo Fénéon, ki stoji, Gide, ki si podpira glavo, in ob des. robu Maeterlinck), *Émile Verhaeren pri pisanju* (d. 1915, Bruxelles). — Knj. oprema in lepaki v slogu fin de siècla.

L: cf. P. *Fierens* (1937; s sodel. 1950, s. v. — L!), G. H. *Hamilton* (1967 — L!).

S

Saalman, Howard, amer. um. zgodovinar, prom. 1960 na *New York Univ.* (*Inst. of Fine Arts*) s tezo o florent. c. Sta Trínita (cf. bibl., 1966).

B: ‚*The Palazzo Comunale in Montepulciano: An unknown work by Michelozzo*' (ZfKg, 1965); *The Church of Santa Trinita in Florence* (NY 1966, »Monographs on Archeology and Fine Arts« 12); ‚*Tommaso Spinelli, Michelozzo, Manetti, and Rosselino*' (JSAH, 1966); ‚*Michelozzo studies*' (BM, 1966); ‚*Michelozzo Studies: The Florentine Mint*' (Middeldorfov zb., 1968); ‚*The Baltimore and Urbino panels: Cosimo Rosselli*' (BM, 1968).

Saarinen, Aline B. (1914—....), amer. lik. kritičarka in um. zgodovinarka, r. v New Yorku, žena Eera Saarinena (infra); stalni lik. kritik *New York Timesa* (1948—54), prejela mednar. nagr. za najboljšo tujo kritiko beneškega bienala 1951.

B: *The Proud Possessors: The lives, times and tastes of some adventurous American art collectors* (NY 1958); *Eero Saarinen* (NH 1968).

Saarinen, Eero (1910—1961), amer. (fin.) arh., sin Eliela S. (infra). A: npr. stavbi na letališču v Chantillyju v Virginii (*Dulles Airport*, 1961—62) in na newyorškem *Kennedy Airport* (*TWA Terminal*, 1962), v New Yorku tudi *CBS Building* (1962—64) in *Vivian Beaumont Theater* (1965, Lincoln Center).

B: *Eero Saarinen on His Work* (NH 1962, izd. Aline B. Saarinen).

L: A. *Temko:* Eero Saarinen (NY 1962); Theodore M. *Brown* (EWA XII, 1966, s. v.). — Cf. H. H. *Arnason* (1968 ali 1969), H.-R. *Hitchcock* (2. izd., Harm 1963), A. B. *Saarinen* (*1968).

Saarinen, Eliel (1873—1950), fin.-amer. (fin.) arh., oče Eera (supra), v ZDA od 1922 dalje.

B: *The City: Its Growth, Its Decay, Its Future* (NY 1943); *Search For Form* (NY 1948).

L: Albert *Christ-Janer:* Eliel Saarinen (Ch: Univ. of Chicago Press 1948); Theodore M. *Brown* (EWA XII, 1966, s. v.). — Cf. H.-R. *Hitchcock* (2. izd., Harm 1963).

Sabartés, Jaime, šp. pisatelj, Picassov prijatelj. Up: Picasso.

B: *Picasso: Portraits et souvenirs* (P 1946; angl. prev.: *Picasso: An Intimate Portrait*, NY 1948); *Picasso ceramista* (Mi 1953); *Picasso: Documents iconographiques* (G 1954); (& W. Boeck) *Picasso* (NY-L 1955); *Les ménines* (P-Londres 1958).

Sabejci ugrabijo Jobove črede, bibl. ik. m. (Job 1, 14—15). Up: cf. s. v. *Orley*.

Sabinin šal → *Apólon in Dafne*

***Sabinke** (fr. *Les Sabines*), znamenita slika J.-L. Davida (o, pl, 386 × 520 cm, d. 1799, Louvre): ko se Sabinci pridejo maščevat v Rim za ugrabljenja svojih žena in hčera (→ *Ugrabljenje Sabink*), se Hersilia, Romulova žena, vrže med soproga in sabinskega kralja ter takó prepreči, da bi slednjega ubilo Romulovo kopje (po izročilu naj bi bil potem sabinski kralj Titus Tatius postal Romulov sovladar). Pripravljalna *risba* celote je prav tako v Louvru.

L: David (1948 [rk, The Arts Council], št. 34 — pripravljalna risba); EWA IV (1961, t. 123). — Cf. L. *Hautecoeur* (1924), R. *Rosenblum* (1962).

Sabotaj → *Sobokaj*

sacellum (lat.), malo svetišče, kapelica (it.: *il sacello*).

Sachs, Paul J. (1878—1965), amer. (ž.) um. zgodovinar in zbiralec (grafika, risbe), vpliven tudi kot pedagog. R. v New Yorku, sprva bankir, štud. in od 1917 učil na *Harvard Univ.* (ord. 1927—49). Pomagal oblikovati zbirki G. Winthropa in L. J. Rosenwalda.

B: (& Agnes Mongan) *Drawings in the Fogg Museum of Art* (3 knj., C [Mass.] 1940; 2. izd., 2 knj., ib. 1946); *The Pocket Book of Great Drawings* (NY 1951, »Pocket Book« 765); *Modern Prints & Drawings: A guide to a better understanding of modern draughtsmanship* (NY 1954).

L: Glassman (1935); WWAA (1959). — Cf. W. G. *Constable* (1964).

Sacra Conversazione (it.), »Sveti razgovor«, ikonogr. tip Marije z otrokom med svetniki (celopost. liki ali doprsne upodobitve), ki molče bivajo drug ob drugem ter se takó »razgovarjajo o svetih stvareh«. Tip je po svoje napovedovalo že slikarstvo Pietra → *Lorenzettija* (*Marija z otrokom med Frančiškom As. in Janezom Ev.*, freska z zlatim ozadjem, Assisi, S. Francesco, chiesa inferiore), eno izmed najstar. vzornih rešitev te téme predstavlja *Pala di Sta Lucia* Domenica Veneziana (les, o. 1442/48, Uffizi), sicer pa ne preseneča, če so takó zastavljeno nalogo (upodobitev docela nadramatičnega sožitja) največ in najbolje reševali v beneškem slikarstvu. Vrh predstavljajo zadevna dela Giovannija → *Bellinija*, prav posebno še njegova *Pala di S. Zaccaria* (d. 1505), ki se je ohranila *in situ* (Benetke, S. Zaccaria).

Sacramentarium Gelasianum ali *Liber sacramentorum Romanae ecclesiae*, prva uradna z. mašnih molitev rim. obreda, imen. po papežu

Gelaziju (492—96), Najstar. z. mašnih molitev rim. obreda sploh se po papežu Leonu I. (440—61) imenuje *Sacramentarium Leonianum*, reformirani Gelazijev sakramentar pa po papežu Gregorju Vél. (590—604) *Sacramentarium Gregorianum*. IR: cf. s. v. *sakramentar(ij)*.

Sacra Parallela *Janeza Damaščana*, biz. iluminiran rkp. (IX. st., Bibl. Nat., Ms. gr. 923). V njem je (f. 282v) prvič ik. m. → *Betsabeja v kopeli* z Urijevo ženo kot aktom.

L: Diringer Book (1958); LCI I (1968, stp 253—54).

Sacro Cuore (it.) → *Srce Jezusovo*

Sadeler, Egidius (Gillis), (1570—1629), flam. grafik (bakr.). R. v Antwerpnu, akt. v Italiji in na Nemškem, 1597 postal dvorni bakrorezec → *Rudolfa II.* G (cf. s. v. *Spranger*): cikel *Vestigi delle antichità di Roma, Tivoli, Pozzuolo e altri luochi* (52 bakr., v Pragi 1606). — Njegov učenec je bil → *Sandrart*.

Sadnikar, Josip Nikolaj (1863—1952), slov. um. zbiralec, po poklicu veterinar, r. v Lj, u. (88) v Kamniku; tam je njegova z. ohranjena kot *Sadnikarjev muz.* (cf. s. v. *Kamnik*).

L: IS III (št. 19, 8. V. 1927, p. 150); Marijan *Zadnikar* (SBL, 9. zv., 1960, s. v. — L!).

Saenredam, Pieter Jansz. (1597—1665), hol. slikar, r. v Assendelftu, u. v Haarlemu. Od 1628 dalje se specializiral v upodabljanju cerkva, zunanjščin in še pos. notranjščin: slike v srebrnkasto hladnih barvah po skrbnih pripravljalnih risbah po naravi. S: *Sta Maria delle Febbre v Rimu* (d. 1629, Wassenaer, z. Sandberg), *Notr. c. sv. Bava v Haarlemu* (1636, Haarlem), *Notr. St. Mariakerk v Utrechtu* (d. 1637, Rijksmus.), *Notr. stolnice v Utrechtu* (d. 1644, Nat. Gall.), *Notr. St. Janskerk v Utrechtu* (d. 1645, Utrecht), *Notr. c. v Assendelftu* (d. 1649, Rijksmus.), *Notr. Anine ali Nove c. v Haarlemu* (d. 1652, Haarlem), *Notr. St. Laurenskerk v Alkmaarju* (d. 1661, Rotterdam), *Marijina c. v Utrechtu* (d. 1663, ib.).

L: P. T. A. *Swillens:* Pieter Janszoon Saenredam (A-Antw 1935); H. P. *Bremmer:* Pieter Saenredam (1938); Hall Por (1963); Heinz *Roosen-Runge* (Kindler V, 1968, s. v. — L!). — Cf. C. *Hofstede de Groot* (1899), J. *Vallery-Radot* (1962).

Saetti, Bruno (1902—....), ital. slikar in grafik, r. v Bologni, živi v Benetkah. Prejel med dr. 1. nagr. za ital. slikarja na beneškem bienalu 1952 (ex-aequo z B. Cassinarijem).

safir (fr. *le saphir*), drag kamen, po → *Apokalipsi* 2. temeljni kamen zidovja, ki obdaja → *nebeški Jeruzalem*.

Safira → *Kazen Ananija in Safire*

Saglio, Edmond (1828—1911), fr. arheolog in um. zgodovinar, konservator v Louvru (1879—93), r. in u. v Parizu. Po → *Darembergovi* smrti od 1873 dalje izd. z imenoma obeh znani *Dictionnaire des antiquités grecques et romaines d'après les textes et monuments* (I—V & indeks, P: Hachette 1877—1919; pon. 1962—1963).

SAINT ALBANS, mestece v južni Angliji (*Hertfordshire*), stari rim. *Verulamium*. V spomin na → *Albana Verulamskega* tu v VIII. st. ust. slavna benediktinska opatija (→ *Psalter iz St. Albans Abbey*). — *Katedr.*, sprva opatijska c., je s *križiščnim stolpom* in *notr.* odličen spom. normanske arhitekture na Angleškem.

L: EWA VI (1962, stp 773—74 — L!).

SAINT-BENOÎT-SUR-LOIRE, benediktinski samostan v Franciji (*Orléannais*), sprva imen. → *Fleury*. Njegova **opatijska c.* (zač. 1067, posv. 1108, dkč. 1218) je eden izmed odličnih spom. fr. romanskega stavbarstva. V srednjem veku slavna božja pot z relikvijami sv. Benedikta in njegove sestre Sholastike, ki so jih bili sem prinesli iz porušenega Montecassina. Z reliefi okrašeni **kapiteli* (2. pol. XI./zač. XII. st.) v ladji in mogočnem *preddverju*.

L: Cankar II/1 (1931); EWA V (1961, stp 576—77 — L!); Eschapasse (1963); »US« 7 (1968, p. 73); »MdS« 92 (t. XIII). — Cf. W. *Sauerländer* (1970).

SAINT-DENIS, nekd. benediktinska opatija blizu Pariza, edinstveno pomembna takó za evr. umetn. kot za fr. zgod. Ohranjena — čeprav s številnimi pozn. spremembami — slavna *cerkev, ki jo je malo pred 1137 začel zidati znameniti opat → *Suger:* do 1140 pročelje, zvonika in prvi traveji, 1140—44 kor in kripta (od te prve gotske stavbe v Evropi ohranjeno *pritličje kora z obhodom in 7 žarkasto razporejenimi kapelami* — po opisu samega Sugerja predstavljajo stebri v koru apostole, ti v obhodu pa preroke; delno ohranjeno tudi pred 1144 nastalo *slikano okno* z → *Jesejevo koreniko*); 1231 začel → *Pierre de Montreuil* (ali *de Montereau*) obnovo, ki je bila dkč. 1281; od 1859 dalje celoto rest. → *Viollet-le-Duc*. S *pomembnimi nagrob.* so predstavljeni Louis de France (u. 1260 — najstar. znani primer t. i. »pleurants«). fr. kralji Filip Drzni (u. 1298), Filip VI. (u. 1350), Karel V. (u. 1380) z Jeanne de Bourbon, Janez II. Dobri (u. 1364), Karel VI. (u. 1422) z Isabeau de Bavière, Ludovik XII. z Ano Bretonsko (brata Giusti 1515—31), Franc I. z družino (zač. 1547) in Henrik II. s Katarino Medičejsko (zač. 1563).

L: Jean François *Noël* & Pierre *Jahan:* Les Gisants, I: Vingt-cinq rois et reines de France (P 1949, uv Roger *Lannes*, kom. Philippe *Erlanger* & Claude *Ducourtial*); EWA V (1961, stp 544—45 — L!); XV: Index (1968, p. 516); Eschapasse (1963); Panofsky Tomb (1964, repr. 246, 273, 324—25, 328—31, 346, 348—50, 352, 354, 358, 360—61, 409—12); Pevsner (1966). — Cf. S. M. *Crosby* (vse), P. *Frankl* (1962), G. *Henderson* (Harm 1967), E. *Panofsky* (* 1946 [1948]), W. *Sauerländer* (1970 — L!), P. *Vitry* (& G. *Brière* 1908 [1925]) & »For Col« 18 (L!).

Les **SAINTES-MARIES-DE-LA-MER** (*Provence*, Francija): slavna enoladijska **romarska c.* na kraju, kjer naj bi se bile izkrcale sv. žene z Lazarjem: sez. sredi XII. st. (v apsidi romanski kapiteli), kot *trdnjava* izoblikovana v 2. pol. XIV. st., podaljšana proti zah. v XV. st.

L: EWA V (1961, stp 612 — L!; t. 375); Reclam F VI (1967, p. 591—601).

SAINT-GILLES-DU-GARD v Franciji v spodnjem *Languedocu*. **Zah. pročelje* opatijske c. (1116/1142) s 3 portali v naslonu na ant. slavoloke predstavlja s svojim kiparskim okrasom, preurejenim proti koncu XII. st., vrh južnofr. romanske plastike. Ob portalih sohe *apostolov*, na vratnih prekladah reliefni friz s *prizori iz Kristusovega življenja*, npr. *Kristusa primejo*.

L: EWA V (1961, stp 607); »US« 7 (1968, p. 46—47). — Cf. R. *Hamann* (Südfranzösische 1922 [1923]; *1955). Cankar II/1 (1931).;

SAINT LOUIS, običajno pisano *St. Louis* (*Missouri*, ZDA [*West Central*], mesto blizu sotočja Misisipija (angl. *Mississippi*) in Missourija. V letih 1867—74 post. *Eads Bridge* prek Misisipija, najstar. most z jeklenim ogrodjem na svetu, povezuje East St. Louis (država *Illinois*) in St. Louis. Sinagoga v bližini mesta (*B'Nai Amoona Synagogue*) po načrtu Erica → *Mendelsohna* sez. 1946—50.

L: EWA XIV (1967, stp 650 — L!).

~ ***Wainwright Building,** post. 1890—91, odličen primer → *chicaške arhitekturne šole*, prva nebotičniška konstrukcija Dankmarja → *Adlerja* in Louisa H. → *Sullivana*.

L: Hatje (1963, f p. 264). — Cf. H.-R. *Hitchcock* (Harm 1958 [2. izd. 1963, t. 118]).

~ **City Art Museum of St. Louis** (*Forest Park*), naslednik 1879 ust. *St. Louis Mus. of Fine Arts*; zdajšnje poslopje sez. 1904. S: med starimi Nizozemci zastopani Mojster Virgo inter Virgines, Gerard David, Provost, Gossaert (*triptih*), med Nemci Cranach star. (*Parisova sodba*, o. 1530) in Holbein ml. (*Lady Guildford*, 1527), med Italijani Piero di Cosimo (*Madona na prestolu s svetniki*), Tizian (*Ecce Homo*, o. 1570), Tintoretto (*Najdenje Mojzesa*, o. 1550/58), Paolu Veroneseju atr. *Kristus in Samarijanka* (o. 1560), B. Strozzi, G. B. Tiepolo in B. Bellotto (*Pogled na Dresden*, o. 1749), med Flamci Rubens, med Holandci F. Hals, G. van Honthorst (*Smejoče se dekle*, d. 1625), Rembrandt (*Portret moža z v. bareto*, d. 1662), P. de Hooch (*Kegljanje*, o. 1660/68), N. Maes (*Gospodinja*, d. 1656), med Francozi G. de La Tour (*Mladenič s pipo*), Claude Lorrain, Largillière (*Madame de la Martellière*, o. 1704), Chardin, Boucher, Fragonard (*Perice*, o. 1770), Vigée-Lebrun (*Portret slikarkinega brata*, d. 1773), med Španci El Greco in Zurbarán (*Tihožitje*, o. 1633; *Frančiškanski menih*, 1639/40), med ostalimi in predstavniki XIX.—XX. st. pa Liotard (*Portret črnske deklice*, pastel, o. 1756?) in Gainsborough (*Philip Thicknesse*, o. 1750/55), Corot, Manet (*Bralec*, o. 1861), Fantin-Latour (*Umetnikovi sestri*, d. 1859), Cézanne, Renoir, van Gogh (*Stopnice v Auversu*, 1890) in Chagall (*Sneg*), pos. med Američani Copley, Bingham (tudi *Avtp.*), Feininger, Wyeth, itd. — Srednjev. plastika in umetnoobrtni izdelki; kit. umetn. (dobra z. *ritualnih posod* od Shang dinastije prek dinastije Chou do Sungov; z. perz. in tur. preprog, itn.

L: Handbook of the Collections: The City Art Museum of St. Louis (1953); Fifty Masterworks from the City Art Museum of St. Louis (s. a.). — Cf. *Bull. of the City Art Mus. of St. Louis*.

SAINT-MARTIN-DE-BOSCHERVILLE pri Rouenu (Normandija, Francija). Nekd. opatijska c. *Saint-Georges* zač. o. 1125, križno rebrasto obokana v 1. pol. XIII. st. Mogočen, prvotno niže zasnovan stolp v križišču.

L: EWA V (1961, stp 565 — L!; t. 379). — Cf. M. *Hauttmann* (2. izd. 1929).

SAINT-MICHEL-DE-CUXA (v Roussillonu v Franciji). Skoraj polovica *križnega hodnika* iz rožnatega marmorja XII. st. prenesena v → *New York* (odd. muzeji: *Cloisters*).

L: EWA XV: Index (1968, p. 518).

SAINT-RIQUIER pri Abbevillu (Francija), stara rim. Centula. O. 100 m dolga benediktinska c. po tlorisu iz XIII. st., sicer pa v glavnem iz XV.—XVI. st. (→ *flamboyant*). V timpanu portala relief *Jesejeve korenike* (XVI. st.). Med slikami J. Jouvenetova podoba *Ludovik XIV. ozdravlja skrofulozne bolnike* (d. 1690, cf. s. v. *skrofuloza*).

L: G. *Durand:* L'Église de Saint-Riquier (P 1933).

SAINT-SAVIN-SUR-GARTEMPE (*Poitou*, Francija), nekd. benediktinska opatijska c., za-

radi svojih slikarij imen. »Sikstinska kapela romanskega slikarstva« (Focillon): kor sez. o. 1060—75, ladja o. 1095—1115. StS-e (zač. XII. st.) kažejo v vhodni lopi prizore iz Apokalipse (9, 3—13: *kobilice* in *tromba šestega angela*), na banjastem oboku ladje bibl. prizore (Géneza, npr. *Noetova ladja* in *Babilonski stolp*, in Eksodus, npr. *Prehod skozi Rdeče morje*), na stenah empore *pasijón*, v kripti pa *življenji in mučeništvi* lokalnih patronov, *sv. Savina in Ciprijana Poitevinskega*.

L: Élisa *Maillard:* L'Église de Saint-Savin-sur-Gartempe (P 1926); I. Yoshikawa: L'Apocalypse de Saint-Savin (P 1939). — Cf. J. *Beckwith* (NY 1964, p. 248, op. 51 — L!), O. *Demus* (*1968 — L!), H. *Focillon* (Peintures romanes 1938), P. *Mérimée* (1845), H. *Schrade* (1963).

Saint-Sernin → *Toulouse*

Saint-Trophime → *Arles*

Saint-Urbain → *Troyes*

Saisselin, Rémy G., amer. (švic.) um. zgodovinar, zgodovinar estetike in muzealec, duhovit esejist. Do 1965 v *Cleveland Mus. of Art* (*Assistant Curator for Research and Publications*), odtlej na univ. v Rochestru (N. Y.).

B: ‚*From Baudelaire to Christian Dior: The Poetics of Fashion*' (J Aesth, 1959); ‚*Bouville ou l'anti-Combray*' (The French Rev., 1960); ‚*Paul Valéry: The Aesthetics of the Grand Seigneur*' (J Aesth, 1960); ‚*Le Passé, le goût, et l'histoire*' (Studies on Voltaire and the eighteenth century: Tr. of the first Intern. Congress on the Enlightenment, G 1963); *Style, Truth and the Portrait* (1963 [rk, CMA]); ‚*Neo-classicism: Virtue, Reason and Nature*' (H. Hawley: Neoclassicism, 1964 [rk, CMA]); ‚*Critical Reflections on the Origins of Modern Aesthetics*' (Brit J Aesth 1964); *Taste in 18th Century France: Critical reflections on the origins of aesthetics or an apology for amateurs* (Syracuse: UP 1965); ‚*Art Is an Imitation of Nature*' (B CMA, 1965); ‚*Letter from a Live Painter to a Dead Amateur*' (The Centennial Rev., 1965): ‚*Painting, Truth and Miss Well's Sheepish Look*' (Brit J Aesth, 1965). — Tudi prispevki v AQ in AB.

Sajevic, Ivan (1891—....), slov. kipar, portretist, r. v Stari vasi pri Postojni, štud. v Lj in na ak. na Dunaju, učil v Postojni, Kranju in Celju, od 1933 v Lj. P: npr. *spom. Miroslava Vilharja* v Postojni (bron. doprsje, odkrit 1931).

L: Ilustr (1931, repr. p. 337); Asta *Znidarčič* (SBL III, 9. zv., 1960 — L!).

***Sakramentar Henrika II.,** otonski iluminiran rkp. (pergament, 358 listov 29,8 × 24,1 cm, v Regensburgu 1002/14, München, Bayerische Staatsbibl., Cod. lat. 4456 ali *Cim. 60*), prej v stolnični zakladnici v Bambergu (stolnici sta ga darovala Henrik II. in Kunigunda). Miniature: f. 11r: **Kristus krona Henrika II.* (sv. Ulrik in sv. Emeram mu podpirata roki, v njih drži »sveto« sulico in meč, ki sta mu jo podala angela — nazorna predstavitev od boga podeljene vladarske oblasti, ki jo podpirajo škofi!); f. 11v: *Henrik II. med oprodama in 4 personifikacijami njegovih dežel*; f. 12r: *Gregorij Vél. kot avtor sakramentarja*; f. 15r: *Kristus na križu med Marijo, Janezom Ev., Soncem in Luno*; f. 15v: *Žene ob grobu.*

L: Bayerns (1960, kat. št. 101); »PKG« 5 (1969, t. 50 — L!). — Cf. A. *Goldschmidt* (II 1928, t. 72—75 — L!), H. *Jantzen* (1947 [1959]).

sakramentar(ij), (lat. *sacramentarium*, fr. *le sacramentaire*), kršč. cerkv. knj. molitev, ki jih duhovnik bere pri maši (*sacramentum*) ali pri drugih, z mašo povezanih liturgičnih opravilih; v XIII. st. ga je dokončno zamenjal → *misal*. IR: **Sacramentarium Gelasianum* (sreda VIII. st., Bibl. Vat., Reg. lat. 316), *Sacramentarium Gellonensis* (konec VIII. st., Bibl. Nat., Ms. lat. 12 048), *Drogonov sakramentar* (o. 842, ib., Ms. lat. 9428), *Sakramentar kronanja Karla Plešastega* (2. pol. IX. st., ib., Ms. lat. 1141), *Sakramentar Henrika II.* (1002/1014, München, Staatsbibl., Clm. 4456).

Sakramentar iz Fulde v Berlinu, rkp. fragment (28,5 × 20,8 cm, Fulda o. 975, Berlin, Staatsbibl., theol. lat. fol. 192). Naslovna stran: *personifikacije leta* (Annus), *dneva in noči in 4 letnih časov, upodobitve 12 mesecev.*

L: cf. A. *Goldschmidt* (II 1928, t. 107 — L!).

***Sakramentar iz Sankt Gereona v Kölnu,** eden izmed odličnih otonskih IR (pergament, 26,8 × × 18,4 cm, o. 1000 [= 996/1002], Bibl. Nat., Ms. lat. 817). Med miniaturami *Oznanjenje* (f. 12r), *Rojstvo* (f. 13r), *Majestas Domini* (f. 15v), *Papež Gregorij Vél.* (f. 21r), *Kristus na križu* (f. 59r), *Pilat pošlje stražarje h Kristusovemu grobu* (f. 59v), *Angel Vstajenja in ženi ob Kristusovem grobu* (f. 60r), *Vnebohod* (f. 72r), *»Možje izmed vsakega naroda pod nebom«* (f. 76v), *Binkošti* (f. 77r).

L: Das Sakramentar von St. Gereon (Mn: Piper 1963, kom. Peter *Bloch*); »PKG« 5 (1969, t. 52). — Cf. P. *Bloch* (& H. *Schnitzler* I 1967), G. *Schiller* (I 1966 [1969], repr. 83).

Sakramentar Karla Plešastega (fr. *Sacramentaire du courennement*), karolinški iluminiran rkp. (26,9 × 19,8 cm, 2. pol. IX. st., Bibl. Nat., Ms. Lat. 1141). Med miniaturami različno interpretirani f. 2v, ki verjetno kaže *Karla Vél. med papežema Gelazijem* (zaprta knj.!) *in Gregorijem*

Vél. (odprta knj.); f. 6v: *Kristus na križu* kot zač. *TE IGITVR.*

L: »US« 6 (1970, p. 112). — Cf. J. *Beckwith* (NY 1964), C. *Nordenfalk* (Sk 1957).

Sakramentar Roberta iz Jumièges, iluminiran rkp., znan tudi kot »*Misal Roberta iz Jumièges*« (Winchester 1006/23, Rouen, Bibl. Municipale, Ms. Y 6). Med miniaturami s potegnjenimi in razgibanimi postavami, nalomljenimi obrisi in »zabrisanimi« nadrobnostmi in modeliranjem npr. f. 32v (*Rojstvo*), 33r (*Oznanjenje pastirjem* in spodaj *Beg v Egipt*) in 36v (*Herod* in *Trije kralji*).

L: Diringer Book (1958); »PKG« 5 (1969, t. 73 — L!); »US« 6 (1970, p. 231). — Cf. M. Hauttmann (1929, repr. p. 634), E. G. Millar (1926).

Sakramentshaus (nem.) → *kustodija*

Sala di Costantino v Vatikanu. Po Rafaelovi smrti (verj. še po njegovem vsaj približnem programu) jo je 1520—24 poslikal → *Giulio Romano* s sodel. Posamezne prizore obdajajo papeži na prestolih med personifikacijami (motiv, ki je nedvomno vplival na ikonografijo pozn. papeških nagrob.), in sicer po vrsti *Ecclesia*, *Peter* in *Aeternitas*, *Konstantinovo vídenje križa* (t. i. *Allocutio*), *Moderatio*, *Klemen I.* (s potezami Leona X.) in *Comitas* (olje!), na v. steni *Fides*, *Aleksander I.* in *Religio*, *Bitka pri Milvijskem mostu*, *Iustitia* (olje!), *Urban I.* in *Caritas*, na vhodni steni *Veritas*, *Leon I.* in *Innocentia*, *Konstantinov krst*, *Pax*, *Damaz I.* in *Prudentia*, na steni z okni pa naposled *Gregorij Vél.*, *Konstantinova daritev Rima* in *Silvester I.* s *Fortitudo*.

L: cf. S. J. *Freedberg* (1961).

***Sala Regia,** v pravem poznomanierističnem *horror vacui* okrašena dvorana poleg Sikstinske kapele (→ *Rim*, 8: Vatikan: *Palazzi Vaticani*), ki jo je po naročilu papeža Pavla III. zač. 1540 oblikovati Antonio da Sangallo ml. za sprejeme kraljev in njihovih poslancev (dkč. šele 1573). Namenu primerno jo poleg razkošnih *štukatur*, ki sta jih prispevala Pierino del Vaga (na stropu) in Daniele da Volterra (na stenah), krasé *freske*, ki kažejo papeška zmagoslavja nad političnimi nasprotniki, takó npr. prizore *Ces. Henrik IV. pred papežem Gregorijem VII. v Canossi*, *Papež Aleksander III. se spravi s Friderikom I. Barbarosso*, *Papež Gregorij XI. se iz Avignona vrača v Rim* in *Bitka pri Lepantu* (Vasari idr.).

L: cf. F. *Würtenberger* (1962).

Salas, Xavier de (1907—....), šp. um. zgodovinar, vicedirektor madridskega *Prada*. Prispevki v *Arch Esp Arte*, *GBA*, itd.

B: *La Familia de Carlos IV* (Bar 1945); *Francisco de Goya* (Mn 1962); *Goya y sus pinturas negras en la Quinta del Sordo* (Mi-Bar 1963); ‚*Sur les tableaux de Goya qui appartinrent à son fils*' (GBA, 1964); ‚*Portraits of Spanish artists by Goya*' (BM, 1964); ‚*Un tableau d'Antonello de Messine au Musée du Prado*' (GBA, 1967).

L: WWA (1962 & 1964 — cf. *De Salas*).

Salem, staro ime → *Jeruzalema* (1 Mojz 14, 18). — Cf. s. v. *Abra(ha)m in Melkizedek*.

SALERNO, mesto v juž. Italiji (*Campania*), od zgodnjega srednjega veka do 1812 slovelo po zdravniški šoli (*Scuola Medica Salernitana*).

L: EWA VIII (1963, stp 710—11 — L!).

~ katedrala San Matteo. **Prižnica* iz o. 1180 (*diakona* podpirata bralni pult).

L: »US« 7 (1968, repr. p. 176); »MdS« 101 (repr. 29).

Salerno, Luigi (1924— ....), it. um. zgodovinar, r. v Rimu, tam tudi akt. (*Soprintendenza ai Monumenti di Roma* in *Calcografia Nazionale*).

B: ‚*Seventeenth-Century English Literature on Painting*' (JWCI, 1951); ‚*Arte, scienza e collezioni nel Manierismo*' (M. Salmijev zb. III, 1963); *Salvator Rosa* (F 1963); *Palazzo Rondanini* (R 1965); ‚*Due opere tarde di Salvator Rosa*' (E. Arslanov zb., 1966); *Piazza di Spagna* (Cava dei Tirreni 1967).

Salfaadove hčere → *Prošnja Salfaadovih hčera*

salijska dinastija nem. cesarjev, po kateri imenujemo tudi um. obd., je vladala od 1024 do 1125: predstavljajo jo *Konrad II.* (1024—39), *Henrik III.* (1039—56), *Henrik IV.* (1056—1106) in *Henrik V.* (1106—25).

Salin, Bernhard (1861—1931), šved. arheolog in prazgodovinar.

B: *Die altgermanische Tierornamentik: Typologische Studie über germanische Metallgegenstände aus dem 4. bis 9. Jahrhundert, nebst einer Studie über irische Ornamentik* (2. izd., Stock 1935 [1. izd. ib. 1904]).

Salinger, Margaretta M., amer. um. zgodovinarka in muzealka, *Senior Research Fellow* v newyorškem *Metropolitan Mus. of Art*.

B: *The Metropolitan Museum of Art: A Catalogue of Early Flemish, Dutch and German Paintings* (NY 1947, s H. B. Wehlejem); *Vincent van Gogh* (NY 1952 »MMM«); *Gustave Courbet* (NY 1955, »MMM«); *Diego Velazques* (NY 1954, »The Libr. of Great Painters, Portfolio Ed.«).

Salis, Arnold von (1881—1958), švic. arheolog, bil prof. na univ. v Rostocku (od 1910), Münstru (1916), Heidelbergu (1929) in Zürichu (od 1940 dalje).

B: *Der Altar von Pergamon* (Bl 1912); *Die Kunst der Griechen* (2. izd., Lpz 1922 [1. izd. 1919]); *Kunst des Altertums* (1924); *Theseus und Ariadne* (1930); ‚*Arnold*

Böcklin und die Antike' (Basler Jb., 1935); ‚*Klasissche Komposition*' (Concinnitas: Beitr. zum Problem des Klassischen, Ba 1944); *Antike und Renaissance: Über Nachleben und Weiterwirken der alten in der neueren Kunst* (Z 1947).

L: zbornik: Festgabe für Arnold von Salis zu seinem 70. Geburtstag am 29. 7. 1951 (Ba 1951 [= sep. iz Museum Helveticum, 1951]).

SALISBURY (*Wiltshire*, V. Britanija), znamenita angl. **katedrala*, edina, ki je nastala po enotnem načrtu v sklenjenem stavbnem obd. (1220—o. 1265, z izjemo križiščnega stolpa iz o. 1320): arkade so tako vis. kot triforij in okna skupaj; eno izmed slikanih oken kaže → *Jesejevo koreniko* (XIII. st.). — *Kapiteljska hiša* (angl. *the chapter-house*) iz o. 1275: oktogon, zvezdast obok nosi snopast slop; iz 1270-ih let tudi *križni hodnik*, največji na Angleškem.

L: EWA VI (1962, stp 796—97 — L!); Pevsner (1966); Alec *Clifton-Taylor:* The Cathedrals of England (L 1967). — Cf. P. *Brieger* (1957).

Sálmakis in Hermafrodít, mit. ikonogr. téma po Ovidu (Met. IV, 285—388): nimfa S. brezupno ljubi Hermafrodita. Up: npr. B. Spranger (*S. opazuje Hermafrodita pri kopanju*, o. 1582, Ksthist. Mus.), F. Albani (*oba v vodi, H. se izmika njenemu objemu*, Torino, Gall. Sabauda; *varianta z nimfo na bregu*, Louvre), etc.

L: Hunger (1955, p. 148); Pigler II (1956, p. 221—23); Ideale classico (1962, št. 39); »MdC« 211 (t. IV).

Salmi, Mario (1889—....), it. um. zgodovinar, avtor številnih pomembnih razprav, zlasti o srednjev. in renesančni umetn. v Toskani, rkp. slikarstvu v Italiji, itd. Bil gl. konservator (*Ispettore alle Belle Arti*) za Apulijo, Molise in Umbrijo (1918—21) in Lombardijo (1921—27), nato univ. prof. v Pisi, Florenci in naposled v Rimu. Z L. Venturijem ust. in ur. rev. *Commentari*; ur. rev. *Rinascimento* in z. virov *Raccolta di fonti per la storia dell'arte*, bil mdr. predsednik mednar. znanstv. odbora vélike *Enciclopedia Universale dell'Arte* (izhajala 1958—1967).

B: (& B. Khvoshensky) *I pittori toscani, I—II* (R 1912—1914); *Luca Signorelli* (F 1921, »Piccola Collezione d'Arte« 14); *Catalogo della Pinacoteca Comunale di Arezzo* (Città di Castello 1921); *Gerolamo da Cremona* (R 1923); *La Certosa di Pavia* (Mi s. d. [1923], »Il Fiore dei Musei e Monumenti d'Italia« 4; več pozn. izd. in prev.); *Il »Cenacolo« di Leonardo da Vinci e le Grazie* (Mi s. d. [1924], ista z. 7); ‚*Il Tesoro del Duomo di Milano*' (Dd, 1924); *La scultura romanica in Toscana* (Fi 1927); *L'Architettura romanica in Toscana* (Mi 1928); *Glorie artistiche di Pisa* (Pisa 1929); ‚*L'autoritratto di Masaccio nella Capella Brancacci*' (Rivista Storica Carmelitana, 1929); ‚*I mosaici del »Bel San Giovanni« e la pittura del secolo XIII a Firenze*' (Dd, 1930/31); ‚*La Scuola di Rimini*' (Riv. di R. Istituto d'Archeologia e Storia dell'Arte, 1932—1933—1935); *Masaccio* (R 1933; 2. izd. Mi 1948; fr. izd. P 1934 in 1949); *Paolo Uccello, Andrea del Castagno, Domenico Veneziano* (R 1936; 2. izd. Mi 1938; fr. izd. P 1938 in 1939); *L'Abbazia di Pomposa* (R 1936, 2 knj.; n. izd. v 1 knj. R 1960); *L'Abbazia di Pomposa* (R 1937, »Itinerari« 62); ‚*Le origini dell'arte di Giotto*' (RArte, 1937); ‚*La genesi del Duomo di Pisa*' (BArte, 1938); *Piero della Francesca: Gli affreschi di San Francesco in Arezzo* (Berg 1940; 2. izd. 1944); *L'Arte Italiana, I—III* (F 1941—1942—1943; več. pozn. izd.); *La civiltà fiorentina del primo Rinascimento* (F 1943; 2. izd. 1951); *Filippo Lippi: Gli affreschi del Duomo di Prato* (Berg 1944); *Piero della Francesca e il Palazzo d'Urbino* (F 1945); *Disegni di Francesco di Giorgio nella collezione Chigi Saracini* (Siena 1947); *La Cappella Brancacci a Firenze, I: Masaccio* (Mi 1949), & *II: Masaccio, Masolino e Filippino Lippi* (F 1953); *San Domenico e San Francesco di Arezzo* (F 1949; več izd. in prev.); *Lezioni di storia dell'arte medievale: Il Battistero di Firenze...* (R 1950); *I manoscritti miniati della Biblioteca Estense di Modena, I* (F 1950, sodel. D. Fava); *La basilica di San Salvatore di Spoleto* (F 1951); *Lezioni sul concetto di Rinascimento* (R 1952); *Luca Signorelli* (No 1953; nem. prev. 1955); *La miniatura fiorentina gotica* (R 1954, »Quaderni di storia della miniatura«); *La miniatura italiana* (Mi 1955; 2., razš. izd. ib. 1956; fr., angl. [*Italian Miniatures*, NY] & nem. izd. 1956); *Masaccio: Les Fresques de Florence* (NY 1956); ‚*Adolfo Venturi*' (Com, 1956); *Cosmè Tura* (Mi 1957); *Il Beato Angelico* (Spoleto 1958); *Chiese romaniche della campagna toscana* (Federazione Casse di Risparmio della Toscana 1958); ‚*Andrea del Castagno*' (EUA I, 1959); ‚*Arnolfo di Cambio*' (ib.); (& Carlo Cecchelli & Giuseppe Furlani izd. & kom.); *The Rabbula Gospels: Facsimile edition...* (Olten-Lausanne 1959, »Monumenta Occidentis« 1 [‚*Problems of Style*']); *Ercole de' Roberti* (Mi 1960); *La Chiesa inferiore di San Francesco di Arezzo* (R 1960, sodel. U. Lumini); *Chiese romaniche della Toscana* (Mi 1961; fr. & nem. prev. 1961); *Andrea del Castagno* (No 1961); *Pittura e miniatura a Ferrara nel primo Rinascimento* (Mi 1961); *Chiese di Roma* (No 1962); ‚*Tardo rinascimento e primo barocco*' (Ma-Bar-Roc, 1962); ‚*Il campanile della cattedrale di Ferrara*' (Com, 1962); ‚*Il Duomo di Arezzo*' (Fede e arte, 1962).

L: Lodovici (1942); Chi è (1961); DULC IV (1962). — Zbornik: Scritti di Storia dell'Arte in onore di Mario Salmi, I—III (R 1961—1963 — B!).

Salmon, André (1881—1969), fr. pesnik, pisatelj in pisec o umetn., prijatelj Modiglianija in drugih lik. umetnikov. R. v Parizu.

B: *La jeune peinture française* (P 1912); *La jeune sculpture française* (P 1919); *L'art vivant* (P 1920); *Emile Othon Friesz* (P 1920); *La révélation de Seurat* (Br 1921); *Propos d'atelier* (P 1922; n. izd. 1938); *Cézanne* (P 1923); *André Derain* (P 1924; n. izd. 1929); *Modigliani* (P 1926); ‚*Jacques Lipchitz*' (Cah Art, 1926); *Henri Rousseau, dit le Douanier* (P 1927; n. izd. 1943); *Max Jacob: poète, peintre mystique et homme de qualité* (P 1927); *Chagall* (P 1928; n. izd. 1931); *Léopold-Lévy* (P 1930); *Vingt-cinq ans de peinture abstraite* (P 1932); *Le vagabond de Montparnasse: vie et mort du peintre A. Modigliani* (P 1939); *Montparnasse* (P 1950); *Le fauvisme* (P 1956; n. izd. 1958); *La vie passionnée de Modigliani* (Verviers-P 1957; n. izd. 1958; hrv. izd. Zgb 1960; slov. izd. Lj 1963; *Sorine* (s. a.).

L: Drevet (1954).

Salmony, Alfred (1890—1958), nem.-amer. (ž.) um. zgodovinar, v muzejski službi v Kölnu, od 1934 dalje v ZDA, učil na *Mills College* (1934—38), na *Washington Univ.* (od 1938) in nazadnje na *New York Univ.* (*Inst. of Fine Arts*).

B: *Die chinesische Landschaftsmalerei* (Bl 1920); *Die chinesische Steinplastik* (Bl 1922); *Chinesische Plastik: Ein Handbuch für Sammler* (Bl 1925, »BKA« 26); *Sculpture in Siam* (L 1925); *Asiatische Kunst* (Mn 1929); *Carved Jade of Ancient China* (Berkeley 1938); ‚*Sarmatian Gold Collected by Peter the Great, I—II*' (GBA, 1947); *Arhaic Chinese Jades from the Edward and Louise B. Sonnenschein Collection* (Ch 1952).

L: MJ Hdb. (1964, p. 549).

Saloma, hči *Herodiade* (velikokrat sama ravno takó imen. *Herodiada*) in Heroda Filipa. Po materinem nasvetu je kot plačilo za svoj slavni ples (→ *Salomin ples*, infra) zahtevala in od očaranega očima → *Heroda Antipe* tudi dobila glavo → *Janeza Krst.* Ime Saloma, ki ga v evangelijih ni najti (cf. Mt 14, 1—11; Mr 6, 22—28), se prvič pojavi pri → *Jožefu Flaviju* (Antiquitates Iudaeorum, XVIII, 136). Up: npr. L. Cranach star. (les, o. 1510, Lizbona, Museu de Arte Antiga), Tizian (znamenita slika iz o. 1515, Doria — domn. *avtp.* v podobi Janezove glave; o. 1550/60, Prado), J. Cornelisz van Oostsanen (les, d. 1524, Rijksmus.), pozn. pa Saloma s svetnikovo glavo — po starem izročilu, na katerega mdr. navezujejo tudi Heinejevi stihi (*Atta Troll*, 19. spev: *In der Bibel steht es nicht ...*) — kot grozljivo čutni motiv »demonske žene« posebno priljubljena v fin de siècle (v lit. O. Wilde, v glasbi R. Strauss, 1. uprizoritev Dresden 1905), po pionirski sliki Gust. Moreauja (razst. 1876) npr. M. Klinger (*marmor*, 1892—93, Leipzig), Beardsley (ilustracija Wilda, 1894), Wilh. Voltz (*barvna lito.*, priloga rev. → *Pan* [II, 1896, 3. zv.]), F. Stuck (Darmstadt, Landesmus.), G. Klimt (1909, Benetke, Gall. d'Arte Moderna), itd.

L: *Reimarus Secundus* [ps.]: Geschichte der Salome von Cato bis Oscar Wilde (Lpz s. a. [1909]); H. *Daffner:* Salome: Ihre Gestalt in Geschichte und Kunst (Mn 1912); Panofsky Neth (1953, p. 471); EWA V (1961, t. 291); Keller (1968, p. 286); »CA« 32 (1969, št. 58, 412, 490); »MdC« 261 (barvna repr. 24), 264 (črno-bela repr. 9). — Cf. B. *Berenson* (L: Ph 1957, repr. 952; ib. 1968, repr. 1433, 1436), A. *Morassi* (1968), E. *Panofsky* (*Problems 1969), H. E. *Wethey* (I 1969, št. 137—41).

Salomin ples (lat. *Saltatio filiae regis*, angl. *The Dance of Salome*, fr. *La danse de Salomé*, it. *La danza di Salomè*, nem. *Tanz der Salome*), motiv iz legende → *Janeza Krstnika*, zvečine istoveten z ik. m. → *Herodova gostija.* Up: npr. bron. **relief* na vratih c. S. Zeno v Veroni (o. 1100), *relief* na kapitelu (XII. st., Toulouse, Mus. des Augustins), Antelami (*relief* iz 1196/1200 na Marijinem portalu baptisterija v Parmi), Giotto (*freska*, Florenca, Sta Croce, Capp. Peruzzi), Filippo Lippi (*freska*, Prato, Duomo, Capp. Maggiore), Benozzo Gozzoli (*tabla* s predele, 1462, Washington), Jakob Hogers (Rijksmus.), itd., pozn. npr. Picasso (*s. igla*, 1905).

L: Réau II/1 (1956, p. 452—55); Kindler IV (1967, repr. p. 169); »PKG« 5 (1969, t. 129). — Cf. B. *Berenson* (L: Ph 1963, repr. 784), W. *Bernt* (IV 1962, repr. 129), F. R. *Shapley* (1966, repr. 317).

Sálomon, izrael. kralj (963—925 pred), sin → *Davida* in → *Betsabeje*, bibl. oseba (3 Kralj & 2 Kron), po izročilu avtor 3 bibl. knj.: → *Visoka pesem*, → *Pregovori* in → *Pridigar*, zidal po njem imen. tempelj v Jeruzalemu, od nekdaj pregovorno znan po svoji modrosti in pravičnosti. Up (cf. infra & s. v. *Kristusovi predniki*): npr. na → *kroni »Sv. rim. cesarstva«* (962/82).

L: Réau II/2 (1956, p. 286 ss); Keller (1968, p. 442—44).

Salomon in prerok Jezus Sirah, celostr. miniatura (f. 83v) v carigrajskem rkp. *Preroških knj.* iz srede ali 2. pol. X. st. (pergament, 232 listov 37 × 28,5 cm, København, Gl. Kongl. Saml., Cod. 6,2°), očitno oprta na poznoant. zgled.

L: »PKG« 3 (1968, t. XVII — L!).

Salomonova sodba (lat. *Salomónis iudícium*, angl. *The Judgment of Solomon*, fr. *Le Jugement de Salomon*, hrv. *Salamonov sud*, it. *Il Giudizio di Salamone*, nem. *Salomons Urteil*), bibl. ik. m. (3 Kralj 3, 16—28). Po srednjev. razlagah materi — poklic, ki sta ga opravljali, razlagalcev ni motil — ponazarjata Eklezijo (*mulier, cuius filius erat vivus*) in Sinagogo (žena, ki je dejala → *Nec mihi nec tibi ...*). Up: npr. *miniatura* v → *Homilijah Gregorija Nazianškega* (867/86), *relief* na severozah. vogalu doževe palače v Benetkah (1424/38), Rafael (*freska* ob *Pravičnosti* na stropu → *Stanza della Segnatura*), *lesor.* v → *Dalmatinovi Bibliji* (1584, I, f. 184v), t. i. Maestro del Giudizio di Salomone (o. 1615/20, Borghese), N. Poussin (1649, Louvre), G. B. Tiepolo (*freska*, 1726/28, Videm, Pal. Arcivescovile, sala rossa), F. Kavčič (NG), itd.

L: Pigler I (1956, p. 159—64 — L!); Réau II/1 (1956, p. 289—91); SlovS (1966, repr. p. 73 & 234); Laurine *Mack Bongiorno* (AB, marec 1968, p. 17); »M« 3 (1968 [1970], repr. p. 129); »MdC« 264 (barvna repr. 18). — Cf. Th. *Ehrenstein* (1923).

Salomonovo malikovanje (lat. *Regis idolatria*, fr. *L'idolatrie de Salomon* ali *Salomon adorant les idoles*), bibl. ik. m. (3 Kralj 11, 1—8): kralja Salomona, ki je imel 700 knežjih žena in 300

stranskih žena, so na stara leta njegove žene zapeljale v malikovanje. Up: npr. Mojster hišne knjige (*bakr.*, zadnja četrt. XV. st., Rijksmus. [Graf. kabinet]).

L: Réau II/1 (1956, p. 296—97).

Salomonov prestol (fr. *Le Trône aux lions de Salomon*, nem. *Der Thron Salomons*), bibl. ik. m. (3 Kralj 10, 18—20): »Dalje je kralj napravil velik prestol iz slonove kosti in ga prevlekel s čistim zlatom. Prestol je imel šest stopnic. Gornji del zadaj na prestolu je bil zaokrožen. Na obeh straneh sedeža sta bila ročaja in ob ročajih sta stala dva leva. Dvanajst levov pa je stalo tam na šesterih stopnicah na obeh straneh.« V srednjev. kršč. umetn. je postal kot *Sedes Sapientiae* (Sedež modrosti) prestol Marije z otrokom na kolenih; 12 levov — prvotno → *dvanajst Izraelovih rodov* — pomeni skupaj z levoma ob ročajih *Kristusove prednike*, 6 stopnic pa → *šest Marijinih kreposti*. Up (6 stopnic prestola spoznamo že na reliefu *Poklona treh kraljev* na → *lesenih vratih cerkve Sta Sabina v Rimu*, 1. pol. V. st.): npr. *StS* v apsidi (zač. XIII. st., Goslar, Neuwerkkirche), *StS* na zah. empori katedr. v Krki na Koroškem (o. 1260), *plastika* na čelu nad srednjim portalom zah. pročelja katedr. v Strasbourgu (orig. — o. 1280 — v Mus. de l'Oeuvre), *slika* iz o. 1335 iz timpana letnega refektorija v Bebenhausnu (»Bodenseeschule«, pl na lesu, Stuttgart), *lesor.* v → *Dalmatinovi Bibliji* (1584, I, f. 190v).

L: C. *Michna:* Maria als Thron Salomons (1950, dis. [Wien]); Réau II/1 (1956, p. 293—94); Christiane *Michna* Das Salomonische Thronsymbol auf österreichischen Denkmälern (AMK, 1961); MJ Kat. (1964, št. A 82—83). — Cf. K. *Atz* (1908), P. *Bloch* (1964, p. 770—72), G. *Brett* (1954), E. *Cevc* (ZUZ, 1955, p. 114), K. *Künstle* (1928, p. 165—66), F. *Piper* (1873), F. *Wormald* (1961).

Salomonov prestol iz Wormel(n)a, na levi obrezana slika iz samostana cistercijank blizu Paderborna na Vestfalskem (pl [prej les], XIV. st., Dahlem) z bogato ikonogr. vsebino: Marija na → *Salomonovem prestolu*, personifikacije njenih kreposti (→ *šest Marijinih kreposti*) in *cerkv. učitelji*, ki jih napovedujejo, »poganska« modreca → *Albumasar* s → *samijsko sibilo* in → *Vergil* s → *kumansko sibilo*.

L: MJ Kat. (1964). — Cf. F. *Piper* (1873), G. *Schiller* (I 1966).

Salomonov tempelj v Jeruzalemu, najslavnejše ž. svetišče, pomembno za razvoj pozn. ž. in kršč. cerkv. arhitekture. Po Bibliji (3 Kralj 6—8; 2 Kron 3—5; Ezek 40—43) sez. v 7 letih (o. 968—61 pred), 60 komolcev dolg, 20 komolcev šir. in 30 komolcev vis. Od vzh. proti zah. so ga sestavljali 20 komolcev šir. in 10 komolcev globoka vhodna veža (*ulam*, o. 10 × 5 m), 40 komolcev dolgi, 20 šir. in 30 vis. gl. prostor (*hekal*, 20 × 10 × 15 m) in po 20 komolcev (10 m) vis., šir. in dolgo Presveto (*debir*).

L: O. *Wolff:* Der Tempel von Jerusalem und seine Masse (Graz 1887); F. Ks. *Lukman* (ZUZ, 1955 — o Stegenškovih prizadevanjih); A. *Jirku:* Die Welt der Bibel (Stu 1957); RJA (1961, stp 82—85); G. *Scheja*, Hagia Sophia und Templum Salomonis (Istanbuler Mitt., 1962); EWA VIII (1963, stp 901); Champeaux-Sterckx (1966, p. 114—24). — Cf. J. *Daniélou* (1957), R. *Haussherr* (1968), A. *Parrot* (1954), J. *Sauer* (1902 [1924, e. g. p. 109]), itd.

Salon des refusés (fr.), »Salon odbitih«, znamenita razst. v Parizu 1863. Udeležili so se je umetniki, ki jim je bila žirija uradnega *Salona* odbila predložena dela. Mdr. je bil kot št. 363 kataloga z naslovom *Le Bain* (*Kopel*) razstavljen tudi Manetov **Zajtrk na travi*.

L: ‚Le Salon des refusés de 1863: Catalogue et documents' (GBA, 1965).

Saltatio filiae regis → *Salomin ples*

Salva me ex ore leónis, bibl. citat (Ps 21 [22], 22: *Iz levjega žrela me reši*). — Cf. s. v. *lev*.

Salviati, Francesco, s pr. im. *Francesco de' Rossi* (1510—1563), it. slikar, manierist, čigar življenje in delo povezujeta Florenco (tam se je rodil) in Rim (tam u.). Od 1524 dalje prijatelj Vasarija, se z njim 1531 preselil v Rim, najprej v službi kard. Giovannija Salviatija (po njem imen. *Cecchino Salviati*), v Rimu tudi pozn. z izjemo let 1539—40 (ko je bil v Benetkah in Bologni), 1544 (Florenca) in 1553—55 (Francija). S: med njegovimi odličnimi portreti npr. *Portret moža iz družine Santacroce* (1530/38, Ksthist. Mus.) in *Moški portret* pred kamn. profilirano steno s pilastroma ob straneh (Capodimonte), med alegorijami *Caritas* (Uffizi), med StS-mi *freske* v Rimu v Oratorio di S. Giovanni Decollato (*Obiskovanje*, d. 1538; *Rojstvo Janeza Krst.*, 1551) in Pal. Farnese (npr. *Poveličanje papeža Pavla III.* [levo fr. kralj Franc I. in ces. Karel V., des. Luter in kard. Gaetani], po 1550), vmes pa v Florenci v Pal. Vecchio (*Sala delle udienze*) *prizori iz življenja Furija Kamila* (1544), med njimi na freski *Kamilovega zmagoslavnega sprevoda* tudi *avtp*.

L: Vasari-Milanesi VII; Venturi IX/6 (1933); Michael *Hirst*, Francesco Salviati's »Visitation« (BM, 1961); I. H. *Cheney*, Francesco Salviati's North Italian Journey (AB, 1963); Sylvie *Béguin* (Dict peint it, 1964, s. v.). — Cf. J. Alazard (1924), F. *Antal* (1951 [1966]), P. *Bargellini* (1968, repr. 303 & 306—14), B. *Berenson* (Pitture 1936), G. *Briganti* (1961), A. *Chastel*

(G: Sk 1967, t. p. 122—23), C. *Gamba* (1909), A. *Hauser* (1964), H. *Voss* (1912; I 1920), F. *Würtenberger* (1962).

Salvini, Roberto (1912—....), it. um. zgodovinar, lik. kritik in muzealec, direktor *Gall. Estense* v Modeni in *Gall. degli Uffizi* v Florenci, pozn. prof. na univ. v Trstu, prof. na univ. v Florenci in direktor njenega *Istituto di Storia dell'Arte*.

B: *L'arte di Agnolo Gaddi* (F 1936); ‚*Zur Florentiner Malerei des Trecento: Alte und neue Wege der Forschung*' (KrB, 1937); ‚*Sulla posizione storica di Michele Pacher*' (Studi per l'Alto Adige, 1937); *Giotto: Bibliografia* (R 1938); *La Critica d'arte moderna: La pura visibilità* (F 1949); *Tutta la pittura di Giotto* (2. izd., Mi 1952, »B. A. R.«); *Wiligelmo e le origini della scultura romanica* (Mi s. a. [1952]); *Guida all'arte moderna* (n. izd., Mi 1954); *Die Uffizien in Florenz* (Mn 1955, »Die Galerien Europas«); *Tutta la pittura di Botticelli, I—II* (Mi 1958, »B. A. R.«); *Quattrocento* (Mi 1960, »Pittura italiana« 2; nem. izd. Mn 1962); *La pittura tedesca* (Mi 1960); ‚*Botticelli*' (EWA II, 1960); *La Cappella Sistina in Vaticano* (2 knj., Mi 1965, »Grande monografie d'arte«).

L: Lodovici (1942).

SALZBURG, rim. *Juvavum*, gl. mesto enako imen. avstr. zvezne dežele, na bregovih reke Salzach. V srednjem veku pomembno um. središče (IR, umetna obrt), sprva, od VIII. st. dalje, pod anglosaško irskimi vplivi; sedež za slov. zgod. zelo pomembne škofije (ki je mdr. organizirala prvo krščanstvo med Slovenci). Posebno številni baročni spomeniki, med njimi kar 4 cerkve, ki je načrt zanje naredil Joh. Bernh. → *Fischer von Erlach: Dreifaltigkeitskirche* (cf. *cerkev sv. Trojice*, infra), *Kollegienkirche* (pred 1696—1707), *Ursulinnenkirche* (dkč. 1705) in *Johannesspitalkirche*.

L: Franz *Fuhrmann:* Die Kirchen in Salzburg (W 1949); Franz *Martin:* Salzburg: Ein Führer durch seine Geschichte und Kunst (2. zd., Szb 1952); EWA II (1960, stp 171—73 — L!); Reclam A II (1962); Franz *Fuhrmann:* Sazburg in alten Ansichten (Szb 1963). — Cf. R. K. *Donin* (1948), M. *Kos* (1955).

~ **Residenzplatz,** na njem nekd. *Rezidenčna palača* (v njej *Residenzgalerie*, infra), *stolnica* (infra) in t. i. *Residenzbrunnen* (1656—61).

~ **cerkev sv. Trojice,** *Dreifaltigkeitskirche*, po načrtu Joh. Bernh. → *Fischer von Erlacha* sez. 1694—1702.

L: EWA V (1961, t. 275 des.); »US« 10 (1969, f p. 152). — Cf. M. *Mušič* (II 1966).

~ **Marijina cerkev** samostana benediktink, *Stiftskirche Hl. Maria* (*Nonnberg*). Na zah. steni ohranjene romanske **StS-e* (sreda XII. st.).

L: cf. O. *Demus* (1968 — L!).

~ **Petrova cerkev,** *Stiftskirche St. Peter*. Kot ostanek romanske poslikave StS iz srede XII. st.: personificirana *Hora tercia*.

L: cf. O. *Demus* (1968 — L!).

~ **stolnica** (*Dom*), sez. — ko je bil zahtevnejši Scamozzijev načrt odklonjen — 1614—28 (arh. Santino → *Solari*).

L: »US« 10 (1969, p. 143). — Cf. E. *Hempel* (1965).

~ **Grad Mirabell,** sez. na zač. XVII. st., 1721—27 prez. J. L. von → *Hildebrandt*. Na ograji stopnišča Donnerjevi *putti* (untersberški marmor, 1726—27).

L: »US« 10 (1969, f p. 158).

~ **Residenzgalerie.** S: mdr. zastopani Barocci (*Avtp.* [z. Czernin — replika uffizijskega avtp.]), Jacques Blanchard (*Portret kiparja Françoisa Duquesnoya*, o. 1625 [ista z.]), Rembrandt (*Umetnikova mati*, baker, o. 1628/30 [ista z.]), Dou (*Avtp.*, d. 165. [zadnja štev. nečitljiva — ista z.]), Renesse (*Družinski koncert*, verj. z avtp., d. 1651 [ista z.]), Caspar Netscher (*Avtp. z družino*, d. 1674 [ista z.]), Solimena (*Betsabeja v kopeli*), Batoni (*Padec čarodeja Simona*, o. 1760), Maulbertsch (*Zadnja večerja*, o. 1765), Johann Fischbach (npr. *Avtp.*, d. 1827), Makart (3 *portreti*), Slevogt (*Jakob Wassermann*, d. [19]31), Anton Kolig (npr. *Avtp.*, d. 1941).

L: Residenzgalerie Salzburg mit Sammlung Czernin und Sammlung Schönborn-Buchheim (Szb 1962).

salzburška kronološka in astronomska rokopisa, zaradi ikonografsko pomembnih miniatur znamenita, → *komputu* namenjena karolinška iluminirana rkp., v dveh takó rekoč istovetnih, očitno v Salzburgu nastalih izvodih, od katerih je dunajski (165 listov 32 × 25,2 cm, o. 818?, Österreichische Nationalbibl., Cod. 387) likovno kvalitetnejši, münchenski (163 listov 32,5 × 23,9 cm, 818, Bayerische Staatsbibl., Clm. 210) pa natančneje datiran. Med miniaturami posebno pomembne najstar. znane srednjev. **upodobitve mesecev* (Dunaj f. 90 v; München f. 91 v), sicer pa zlasti predstavitev vetrov (*Ordo ventorum*, Dunaj f. 140; München f. 139).

L: Karl d. Große (1965, kat. št. 455 [Dunaj]). — Cf. W. *Braunfels* (1968), G. *Swarzenski* (1908—1913, p. 13 ss & t. VII—VIII [repr. 20—23]).

Samarijân(ka) → *Kristus in Samarijánka ob vodnjaku*, → *Usmiljeni Samarijân*

Samek Ludovici, Sergio (1907—....), it. um. zgodovinar, uči na *Scuola speciale per archivisti e bibliotecari* v okviru rim. univ.

B: *Storici, teorici e critici delle arti figurative (1800—1940)* (R 1942, »Enciclopedia biografica e bibliografica ‚Italiana'« [kot avtor naveden S. Lodovici]); (izd., kom.) *Vitta di G. L. Bernini: Con l'inedita vita del Baldinucci scritta dal figlio Francesco Saverio* (R 1948); (& C. Baroni) *La pittura lombarda del Quattrocento* (Me-F 1952); ‚*Belbello da Pavia*' (BArte, 1953); *Miniature di Belbello da Pavia dalla Bibbia Vaticana e da Messale Gonzaga di Mantova* (Mi 1954); *Vita del Caravaggio: dalle testimonianze del suo tempo* (Mi 1956); *Cimabue* (Mi 1956, »La Minima«); *Bellini* (Mi 1957, ista z.); *Il De Sphaera estense: e l'iconografia astrologica* (Mi 1957, ista z.); ‚*Motivi pereni dell'opera di Adolfo Venturi*' (Atti e memorie della Deputazione di Storia Patria per le Antiche provincie modenesi 1958); *Illustrazione del libro e incisione in Lombardia nel '400 e '500* (Modena 1960).

L: Chi è (1961).

samijska sibila, pravzaprav *sámoška sibila* (nem. *die Sibylle von Samos*), tj. z otoka Sámosa. Po kršč. izročilu naj bi bila prerokovala → *Rojstvo* (*Vaticinatur de Praesepio*) ali → *Križanje*. Up (cf. s. v. *Albumasar* resp. *Salomonov prestol iz Wormel*[*n*]*a*): npr. Guercino (na obrezi knjige napis *Sibylla Samia*, Genova, Pal. Reale).

L: Panth (1968, repr. p. 497).

Sammartino, Giuseppe (1720—1793), it. kipar, r. in u. v Neaplju. P: npr. virtuozno veristični *Kristus pod mrtvaškim prtom* (*Il Cristo velato*, marmor, 1753, Neapelj, Capp. di S. Severo [ali dei Sangro]).

L: »MdS« 84 (t. XIV—XV).

samomor (lat. *mors* [ali *nex*] *voluntaria*, angl. *the suicide*, fr. *le suicide*, it. *il suicidio*, nem. *der Selbstmord* ali *der Freitod*). »Prostovoljna« smrt kot ik. m.: npr. → *Iškarijotova smrt*, → *Kleopatrina smrt*, → *Lukrecija*, → *Savlova smrt*, → *Temístoklov samomor*.

samomor med likovnimi umetniki: mdr. F. *Bassano* (1549—1592), F. *Borromini* (1599—1667), F. *Lemoyne* (1688—1737), C. Ph. *Fohr* (1795—1818), A.-J. *Gros* (1771—1835), Vj. *Karas* (1821—1858), van der *Nüll* (1812—1868), A. *Romako* (1832—1889), V. van *Gogh* (1853—1890), R. *Gerstl* (1883—1908), verj. J. *Račić* (1885—1908), W. *Lehmbruck* (1881—1919), J. *Pascin* (1885—1930), E. L. *Kirchner* (1880—1938), A. *Gorky* (1905—1948), N. de *Staël* (1914—1955), O. *Dominguez* (1906—1957), M. *Rothko* (1903—1970), pos. med Slovenci S. *Cuderman* (1895—1946), L. *Lavrič* (1914—1954) in V. *Lamut* (1915—1962).

samostan (lat. *claustrum* ali *monasterium* ali *coenobium*, angl. *the monastery*, češ. *klášter*, fr. *le monastère* ali *le couvent*, it. *il monastero* ali *il convento*, nem. *das Kloster*, polj. *klasztor*, rus. *lávra* [večji], *obítelj*, *monastýr*, srb. *manastir*), skupno prebivališče menihov, ki živé po redovnih pravilih (cf. → *redovniki*). Gl. sestavine stavbnega kompleksa srednjev. samostana, ki jih poznamo že po → *sanktgallenskem tlorisu*, so poleg *samostanske cerkve* in → *križnega hodnika* še *kapiteljska dvorana*, → *parlatorij*, → *dormitorij*, → *refektorij* in *kalefaktorij* (ogrevalnica). Na Slovenskem v srednjem veku tile samostani (v oklepaju čas ustanovitve): cistercijanski samostani v Stični (1136), Vetrinju (1142) in Kostanjevici na Krki (1234); kartuzijanski samostani v Žičah pri Konjicah (o. 1160), Jurkloštru (1164/74), Bistri pri Vrhniki (1260) in Pleterjah na Dolenjskem (o. 1406); minoriti od o. 1242 v Lj, Trstu, Celju, Mrb, Ptuju in Beljaku; avguštinci v Velikovcu (1263), Muti v Dravski dolini (pred 1267) in Lj (pred 1314); dominikanci v Ptuju (1230) in Novem Kloštru pri Celju (1453); nemški križniki v Veliki Nedelji (o. 1200) in Lj (najpozn. 1228). Ženski samostani: dominikanke v Velesovem (1238), Studenicah pri Poljčanah (pred 1245) in Marenberku, zdajšnjih Radljah v Dravski dolini (1251); klarisinje v Mekinjah (1300) in Škofji Loki (1358). — Pos. → *benediktinci* in → *benediktinska arhitektura*, → *cistercijani* in → *cistercijanska arhitektura*, → *dominikanci*, → *frančiškani*, → *kartuzijanci*, → *pavlinci*, itd.

L: Wl. *Milkowicz*, Die Klöster in Krain (Archiv f. österreichische Gesch., 1889); ZadnikarR (1959, p. 47—98); Vladimir *Mošin*, Manastir (ELU 3, 1964); Zdenko *Šenoa* (ELU 4, 1966, s. v.). — Cf. J. *Evans* (1964), M. *Kos* (1955, p. 267—71), J. von *Schlosser* (1889), S. *Sitwell* (1965).

Samson in Dalíla, bibl. ik. m. (Sodn 16, 4—21): ko je Samson, ki je bil — vsega naveličan — naposled → *Dalíli* zaupal svojo skrivnost, pozn. nekoč zaspal na njenih kolenih, je izdajalka dala ostriči (ali mu sama ostrigla) sedem kodrov na njegovi glavi ter mu takó vzela moč; zdaj so ga Filistejci lahko prijeli in oslepili. Up: npr. *miniatura* v → *Psalterju Ludovika Svetega* (XIII. st.), Cranach star. (1529, Augsburg, Maximilianmus.), Lucas van Leyden (*bakr.*) Rubens (Alte Pin.), Rembrandt (d. 1628, Dahlem). — Cf. mit. ik. m. → *Skila in Nisos*.

L: Pigler I (1956, p. 122—27); Réau II/1 (1956, p. 245—47).

***Samson in Filistejec,** bibl. ik. m. (→ *Samson pobije 1000 Filistejcev*) ponazarjajoča plastika → *Giovannija da Bologna* (kararski marmor, viš. 209 cm, 1566/70, V. & A.), prvotno del vodnjaka.

L: cf. J. *Pope-Hennessy* (III 1963; 1968).

Samson odnese mestna vrata Gaze (lat. *Samson portas urbis portat in montem*), bibl. ik. m. (Sodn

16, 3): »opolnoči je vstal, zagrabil durnici mestnih vrat z obema podbojema, jih izdrl z zapahom vred, jih zadel na rame ter jih odnesel na vrh gore, ki je nasproti Hebronu«. Up: npr. Nikolaj iz Verduna (*emajl*, 13. prizor v vrsti → *sub lege* na → *Verdunskem olt.*, 1181, Klosterneuburg).

L: Réau II/1 (1956, p. 244—45).

Samsonova smrt, bibl. ik. m. (Sodn 16, 25—30): zgrabil je oba središčna stebra in zrušil filistejski tempelj — *in bilo je mrtvih, ki jih je usmrtil pri svoji smrti, več kakor njih, ki jih je usmrtil v svojem življenju.* Up: npr. J. Tintoretto (les, 1545/48, Ksthist. Mus.), *lesor.* po Teuflovi risbi v → *Dalmatinovi Bibliji* (1584, I, f. 143v), itd.

L: Pigler I (1956, p. 127—28); Réau II/1 (1956, p. 247—48); ZUZ (1957, p. 195—96). — Cf. Th. *Ehrenstein* (1923).

Samson pobije 1000 Filistejcev *z oslovsko čeljustjo* (lat. *Samson occidit mille viros cum mandibula asini*), bibl. ik. m. (Sodn 15, 14—17). Up: npr. Teuflov *lesor.* v → *Dalmatinovi Bibliji* (1584, I, f. 142), G. Reni (npr. *Samsonovo zmagoslavje*, o. 1611, Bologna).

L: Pigler I (1956, p. 121—22); Réau II/1 (1956, p. 243); Schmidt IL(1962, repr. 83).

Samson raztrga leva, *kakor se raztrga kozlič* (lat. *Samson dilacerat leonem quasi haedum*, angl. *The youthful Samson rends a lion*, fr. *Samson ouvre la gueule d'un lion*, nem. *Simson zerreißt den Löwen*), bibl. ik. m. (Sodn 14, 5—6), v kršč. srednjev. umetn. podoba → *Kristusa v predpeklu* (zmagovalca nad sátanom). Up: npr. *relief* na kapitelu v Viennu (kamen, o. 1152, c. Saint-André-le-Bas), Nikolaj iz Verduna (*emajl*, 12. prizor v vrsti → *sub lege* na → *Verdunskem olt.*, 1181, Klosterneuburg), *relief* v sev. ladji stolnice v Krki (o. 1200), bron. *akvamanile* iz Ober-Acherna na Badenskem (2. četrt. XIII. st., Boston FA), *miniaturi* v → *Maciejowskega kodeksu* (o. 1250 — f. 14r spodaj des.), in v → *Psalterju sv. Ludovika* (1253/70), Dürer (*lesor.*, o. 1497), Reni (stropna *freska*, 1608, Pal. Vaticani).

L: SwarzenskiR (1954 [1967]); Pigler I (1956, p. 120—21); Réau II/1 (1956, p. 240—41). — Cf. J. *Beckwith* (NY 1954, repr. 206). F. *Röhrig* (1955, t. 37).

Samuel (srb. *Samuilo*), bibl. oseba, zadnji izrael. sodnik (1 Kralj 1—16), ki je mazilil Savla in Davida. Atributa: žrtveno jagnje in rog za maziljenje (*cornu olei*). Up (cf. infra, s. v. *David maziljen za kralja* in *Savel pri vedeževalki v Endoru*): npr. *slikano okno* katedr. v Canterburyju (konec XII. st.), *soha* na sev. pročelju transepta katedr. v Chartresu (na podboju srednjega vhoda med Davidom in Mojzesom, 1200/10), *StS* v Dečanih (med Salomonom in Mojzesom, 1335/1350), itd.

L: Réau II/1 (1956, p. 250); SSS (1966); Keller (1968, p. 445). — Cf. P. *Kidson* (1968, repr. 116).

Samuel mazili Davida za kralja → *David maziljen za kralja*

Samuelov duh → *Savel pri vedeževalki v Endoru*

Samuelovo rojstvo (lat. *Samuélis natívitas*, angl. *Samuel is born to Hannah*), bibl. ik. m. (1 Kralj 1, 20). Up: npr. *miniatura* v → *Maciejowskega kodeksu* (f. 19v — des. mikavni lik presenečene Fenéne).

Samuel razseka Agaga, *kralja Amalečanov, v Galgali*, bibl. ik. m. (1 Kralj 15, 32—33). Up: npr. *relief* na enem izmed kapitelov Magdalenine c. v Vézelayu (1. pol. XII. st.), *miniatura* v → *Maciejowskega kodeksu* (f. 25r), *lesor.* v → *Dalmatinovi Bibliji* (1584, I, f. 157v).

L: Réau II/1 (1956, p. 252).

Samuel sreča Savla v Galgali, bibl. ik. m. (1 Kralj 15, 12—13). Up: npr. *miniatura* → *Quedlinburške itale* (o. 400).

L: cf. Th. *Kraus* (1967, repr. 367).

SAN ANTONIO (*Texas*, ZDA [*South West*]).

~ **Marion Koogler McNay Art Institute** (*755 Austin Highway*). Z. impresionističnega in postimpresionističnega slikarstva, zastopani Pissarro, Cézanne, van Gogh, Gauguin (*Avtoportret z idolom*, okr. 1893) itd. Pomembna z. Pascinovih risb in akvarelov (218 kosov).

Sánchez Cantón, Francisco Javier (1891—....), šp. um. zgodovinar in muzealec. Prom. 1913, direktor muz. Prado v Madridu.

B: *Los pintores de Camara de los Reyes de España* (1916); *Retratos del Museo del Prado* (M 1919); *Fuentes leterarias para la historia del arte español* (5 knj., M 1923—1941); *Dibujos de Goya* (2 knj., 1928—1941); *Antonio Rafael Mengs* (M 1929); *Goya* (P 1930); *Dibujos españoles* (5 knj., 1931); *Museo del Prado: Catalogo de los cuadros* (M 1933; n. izd. 1942; 1943; 1949); *Museo del Prado — Goya, II: Ochenta y cuatro dibujos inéditos* (M 1941); *Las Meninas y sus personajes* (Bar 1943; n. izd. 1952); *Los cuadros de Goya en la Real Academia de la Historia* (M 1946); *Los »Caprichos« de Goya y sus dibujos preparatorios* (Bar 1949); *Vida y obras de Goya* (M 1951); *Nacimiento e Infancia de Cristo* (M 1952); *La Colección Cambó* (Bar 1955); *Der Prado* (Mn-Z 1959 [fr. orig.], »Knaurs Galerien der Welt«); ‚*El Barrocco español*' (Man-Bar-Roc, R 1962); *Goya y sus pinturas negras en la quinta del sordo* (Bar 1963; it. izd. *Le Pitture Nere di Goya alla quinta del Sordo*, Mi 1963; angl. izd. L in NY); *Maestre Nicolás Francés* (M 1964, »Artes y artistas«).

L: WWA (1962; 1964).

Sandberg, Willem (Jacob Henri Berend), (1897 —....), hol. (ž.) muzealec, zaslužen direktor amsterdamskega *Stedelijk Museum* (od 1945 do 1962), najbolj vnet propagator mod. umetn. na Holandskem, pozn. akt. v Izraelu.

B: (& H. L. C. Jaffé) *Pioneers of Modern Art in the Museum of the City of Amsterdam* (NY 1961).

L: Wie is dat (1956); WWA (1962)

Sandberg-Vavalà, Evelyn → *Vavalà, Evelyn Sandberg*

Sandel, Józef (1894—1962), polj. (ž.) um. zgodovinar. R. v Kolumyji (zdaj SZ), imel v Dresdnu razst. salon *Galerie Junge Kunst, Josef Sandel* (mdr. razstavljala Alfred Kubin in Kollwitzova), se 1933 vrnil na Poljsko, med 2. svet. vojno v SZ. Sodel. s prispevki o ž. umetnikih v leksikonih (npr. Vollmer, Encyclopaedia of the Jewish Diaspora [Jerusalem 1959], itd.).

B: *Motywy żydowskie w sztuce polskiej* (Wa 1954); *Umgekomene jidisze kinstler in Pojln* (Wa 1957—1958).

L: Janina *Wiercińska* (Biul, 1964, nekr.).

SAN DIEGO (*California*, ZDA [*West Coast*]).

~ **Fine Arts Gallery of San Diego.** Med zastopanimi slikarji so Tizian (*Portret kardinala Bemba*), El Greco (*Sv. Peter*), Juan Sánchez Cotán (*Tihožitje: kutina, zelje, melona in kumara*), Goya (*Markiz de Sofraga*, 1798).

San Domenico → *Bologna*

Sandrart, Joachim von (1606—1688), nem. slikar, bakrorezec in pisec o lik. umetn. (»nem. Vasari«). R. v Frankfurtu a. M., Honthorstov učenec v Utrechtu, živel v Italiji in A'damu, na svojem posestvu Stockau blizu Ingolstadta, v Augsburgu in od 1674 dalje v Nürnbergu, tam u. (82). Njegova po zgledu Vasarija in drugih avtorjev sest. *Teutsche Academie* obsega v 1. delu splošne misli o 3 um. strokah, v 2. delu življenjepise umetnikov od antike dalje, v 3. delu pa pregled in popis najpomembnejših um. z., mdr. tudi umetnikove. S: npr. *Avtp. s kipom Minerve v ozadju* (o. 1640/41, Uffizi), *Avtp.* (o. 1670, Frankfurt a. M., Historisches Mus.).

B: *L'Academia Todesca della Architettura Scultura et Pittura: oder Teutsche Academie der Edlen Bau-, Bild- und Mahlerey-Künste..., I—II* (Nü-FrM 1675—1679; lat. izd. *Joachimi de Sandrart... Academia nobilissimae Artis pictoriae*, ib. 1683; n. nepopolna nem. izd. [izd., uv & kom. R. A. *Peltzer*] Mn 1925; faks. *editio princeps* 1965, uv W. *Koschatzky*).

L: Paul *Kutter:* Joachim von Sandrart als Künstler: nebst Versuch eines Katalogs seiner noch vorhandenen Arbeiten (Str 1907, »SdK« 83); SchlosserL (1964 — L!). — Cf. E. *Hempel* (1965), L. *Menaše* (Lj 1962), R. A. *Peltzer* (1925), J. L. *Sponsel* (1896), W. *Waetzoldt* (I 1921).

San Francesco → *Arezzo*, → *Assisi*, → *Bologna*, → *Viterbo*

SAN FRANCISCO (*California*, ZDA [*West Coast*]). Med pomembnimi stavbami *Maimonides Hospital* po načrtu Erica → *Mendelsohna* (sez. 1946—50). Izmed mostov je bil *San Francisco-Oakland Bridge* dkč. 1936, slavni *Golden Gate Bridge* z razponom 1280 m pa 1937.

L: EWA XIV (1967, stp 661).

~ **California Palace of the Legion of Honor** (*Lincoln Park*). Poslopje je kopija pariške palače, nekd. *Palais de Salm*. S: mdr. zastopani Mojster Lucijine legende (*Marija z otrokom na prestolu in angeli*) in Rembrandt (*Portret Žida z zlato verigo*, d. 1657), predvsem pa Francozi, npr. Largillière (*Marquis de Montespan*), J.-M. Nattier (*Vojvodinja de Châteauroux kot Talija*), Oudry, Carle Van Loo, Perronneau, Greuze (*Portret državljana Dubarda*, d. 1797), Fragonard (*Avtp.*), Vigée-Lebrun, Corot, Manet, Renoir, James Tissot (*Avtp.*), idr.

L: Handbook of the Collections: California Palace of the Legion of Honor (1960).

~ **M. H. De Young Memorial Museum** (*Golden Gate Park*). S: mdr. zastopani Gent. Bellini (*Dož Leonardo Loredano*), Tizian (*Portret »Singolare Amico«*, o. 1550), Joos van Cleve (*Lukrecija*), Bronzino (*Vittoria Colonna*), Isenbrant (*Marija z otrokom*), El Greco, Jan Bruegel star. (*Noli me tangere* z Rubensovima likoma), Rubens, Georges de La Tour, Goya (*Don Ramón de Posada y Soto*, 1801), etc.

~ **Museum of Art San Francisco** (*War Memorial Building*). V stalni z. zastopani mdr. Matisse, Klee, Braque, Pollock, idr.

die **Sanftmut** (nem.) → *Mansuetudo*

Sangallo, družina it. umetnikov, predvsem arhitektov. Priimek dobila po *Porta S. Gallo* v Florenci, v bližini katere je stanovala.

L: Giuseppe *Marchini* (EWA XII, 1966, s. v. — L!).

Sangallo, Antonio da (*ml.*), (1483—1546), it. arh., sin Antonia star. (infra) in nečak Giuliana (infra), od 1516 dalje sodel. Rafaela pri vodstvu zidave *Petrove c.* v Rimu, po Rafaelovi smrti pa njen gl. arh. (najprej skupaj z B. Peruzzijem). A: **Pal. Farnese* v Rimu (zač. o. 1515, povečava 1534, dkč. Michelangelo in za njim še Vignola in Giacomo Della Porta).

L (cf. s. v. *Sangallo*, supra): Cankar III/1 (1936); Venturi XI/1 (1938).

Sangallo, Antonio da (star.), (o. 1453—1534), it. arh., ml. brat *Giuliana* (infra) in oče *Antonia ml.* (supra).

L: cf. s. v. *Sangallo*, supra.

Sangallo, Giuliano da (o. 1443—1516), it. arh. in kipar. A: **Villa di Poggio a Caiano* (zač. o. 1480/85), *Sta Maria delle Carceri* v Pratu (1485 do 91) s tlorisom grš. križa. P: *Hêrakles* (pietra serena, zač. o. 1490, Florenca, Pal. Gondi). — Up: Piero di Cosimo (les, Mauritshuis).

L: cf. (tudi s. v. *Sangallo*, supra) C. von *Fabriczy* (1902), M. *Mušič* (II 1966), Ch. *Seymour* (Harm 1966).

sang de boef, fr. ime porcelanskih izdelkov iz obd. → *K'ang Hsi*, ki jih odlikuje kot *volovska kri* rdeča glazura (nem. *die Ochsenblutglasur*).

San Giacomo Maggiore → *Bologna*

SAN GIMIGNANO, mestece na griču blizu Siene (*Toskana*), ki je ohranilo srednjev. videz, znamenito po svojih utrjenih stanovanjskih stolpih (»*San Gimignano delle belle torri*«), ki ga še zdaj zaznamujejo, čeprav se jih je od nekd. števila (baje 72) ohranilo samó 13, od tega 7 okrog gl. trga. Med njimi sta stolpa stare in nove mestne hiše (*Pal. antico del Podesta* in njegov 51 m vis. stolp, imen. *la Rognosa*; *Pal. nuovo del Podestà* in njegova 54 m vis. *la torre Grossa*, najvišji stolp mesta), sicer pa gre za stolpe vodilnih, med gvelfe in gibeline razdeljenih mestnih družin (*Ardinghelli* in *Salvucci* itd.).

L: G. *Cecchini* & E. *Carli:* San Gimignano (Mi 1962); EWA VIII (1963, stp 640—41 — L!); »US« 7 (1968, f p. 183).

~ **Collegiata,** bogato okrašena s freskami: v sev. ladji cikel *bibl. prizorov* (Bartolo di Fredi, d. 1367), v juž. ladji *26 prizorov iz Kristusovega življenja* od *Oznanjenja* do *Vnebohoda* (Barna da Siena, verj. zač. 1350-ih let), na notr. strani zah. stene *Poslednja sodba* (Taddeo di Bartolo 1393), mdr. pa tudi *Mučeništvo sv. Boštjana* (Gozzoli 1465) in v Capp. di Sta Fina zlasti prizora, ki ju je naslikal Dom. Ghirlandajo (1475): *Gregorij Vél. se prikaže svetnici ter ji naznani njeno smrt* in *Pogreb sv. Fine* (s stolpi San Gimignana v ozadju!).

L: cf. J. *White* (1966), etc.

~ **Sant'Agostino,** sez. 1280—98. V notr. *frêške* Bartola di Fredi (*prizori iz Marijinega življenja*) in Benozza Gozzolija (*prizori iz življenja sv. Avguština* in pos. *Sv. Boštjan*, d. 1464), olt. tabla Piera del Pollaiuolo (*Marijino kronanje nad svetniki*, 1483) in marm. *oltar* iz 1494 (Benedetto da Maiano).

San Giorgio Maggiore → *Benetke*

sangviničen temperament → *štirje temperamenti*

SAN JUAN DE LAS ABADESAS (*Cataluña*, Španija, provinca Gerona): v samostanski c. plastična skupina **Snemanje s križa* (polihr. les, XIII. st., eden izmed razbojnikov 1936 zgorel), imen. *El Santo Misterio*.

L: EWA XIII (1967, stp 280 — L!); »US« 7 (1968, f p. 224).

SANKT FLORIAN v Gornji Avstriji: samostan avguštinskih kanonikov (*Augustiner-Chorherrenstift*, ust. 1071, še prej samostan iz karolinške dobe) je ob → *Melku in* → *Klosterneuburgu* najuglednejši avstr. samostan. Zdajšnjo *samostansko c. Marijinega Vnebovzetja* je 1686—1708 oblikoval Carlo Antonio Carlone, ves baročni samostanski kompleks pa je bil dkč. 1751 (→ *Prandtauer* je 1714 dkč. znano *stopnišče*, 1718—24 pa je sez. juž. krilo s t. i. *marm. dvorano*). Bogata *knjižnica*, v *gal. slik* mdr. odlično zastopan Albrecht → *Altdorfer* (table nekd. *Pasijonskega* resp. *Boštjanovega olt.*).

L: Erika *Kirchner-Doberer:* Stift Sankt Florian (W 1947); EWA II (1960, stp 161 — L!); Reclam A I (1961 [1963]). — Cf. E. *Hempel* (1965).

SANKT GALLEN, gl. mesto enako imen. švic. kantona, nastalo in se razvilo ob slavnem benediktinskem samostanu (sprva meniška naselbina, ki jo je bil ust. irski misijonar → *Gal*; benediktinska pravila od 747/48), zaprtem 1805. V nekd. samostanskem poslopju, v delu, ki ga je 1758—62 sez. Peter → *Thumb* kot najpomembnejši prostor *biblioteka* (1758—66) z bogato notr. opremo. Na stropu mdr. predstavljeni *4 ekumenski koncili* (v Nicéi 325, Carigradu 381, Efezu 431 in Kalcedonu 451). Tu hranjeni med pomembnimi IR npr. → *Sanktgallenski evangeliar* (infra) in → *Folchardov psalter* iz 855/72 (Cod. 23), znameniti → *Sanktgallenski tloris* (infra) in kot platnici t. i. *Evangelium longum* (Cod. 53) slonokoščena *reliefa* → *Tuotila*.

L: Reclam Š (1966); EWA XIII (1967, stp 785 — L!). — Cf. E. *Hempel* (1965), H.-R. *Hitchcock* (Rococo Architecture 1968).

Sanktgallenski evangeliar, pomemben anglosaškoirski iluminirani rkp. (o. 750/60, St. Gallen, Stiftsbibl., Cod. 51). Med miniaturami npr. *Evangelist Marko med 4 simboli evangelistov* (f. 78) in *Križanje* (f. 266).

L: Cankar I/1 (2. izd. 1930). — Cf. S. *Beissel* (1906). A. *Knoepfli* (1961), C. *Nordenfalk* (Sk 1957, t. p. 108),

***Sanktgallenski tloris,** na pergamentu izrisan načrt sanktgallenskega samostana iz o. 820

(77 × 112 cm, St. Gallen, Stiftsbibl.), izrednega pomena za zgod. zgodnjesrednjev. stavbarstva.

L: Cankar I/3 (1929); O. *Doppelfeld*, Der alte Dom zu Köln und der Bauriß von St. Gallen (Das Münster, 1948); J. *Duft* (izd.): Studien zum St. Galler Klosterplan (St. Gallen 1962 [= Mitt. zur vaterländischen Gesch., herausgegeben vom Historischen Verein des Kantons St. Gallen, XLII]). — Cf. W. *Boeckelmann* (1956), W. *Braunfels* (1968), W. *Horn* (1966), A, *Knoepfli* (1961).

SANKT LAMBRECHT na avstr. Štajerskem. Benediktinska opatija. *Opatijska c.* v jedru romanska, gotizirana v XIV. st., s pomembno opremo (predvsem iz XVII. st.). — Po samostanu imen. nekdaj v njegovi z. hranjena znamenita → *Votivna tabla iz St. Lambrechta* (o. 1430).

L: Reclam A II (1962).

Sankt Lorenz → *Nürnberg*

Sankt Maria im Kapitol → *Köln*

Sankt Martin → *Landshut*

Sankt Michael → *Hildesheim*

Sankt Pantaleon → *Köln*

Sankt Peter(s)burg, staro ime za → *Leningrad*

SANKT PÖLTEN, mesto (od 1247) v Spodnji Avstriji, imen. po samostanu sv. Hipolita, cvetelo zlasti v baroku, ko so tu v XVIII. st. mdr. živeli in delali → *Prandtauer* in → *Munggenast* pa → *Gran* in Bart. → *Altomonte.*

L: M. *Riesenhuber:* Die kirchliche Barockkunst in Österreich (Linz 1924); EWA II (1960, stp 167—L!); Reclam A I (1961 [1963]).

Sankt Stephan → *Dunaj* (stolnica)

SANKT WOLFGANG *am Abersee* (*Salzkammergut*, Avstrija). V romarski žup. c. slavni **v. olt.* Michaela → *Pacherja* (vis. 11,2 m, šir. 6,5 m, 1471—81). Prvič odprt kaže naslednje prizore: zgoraj *Krst v Jordanu, Skušanje Kristusa, Svatba v Kani* in *Pomnožitev kruha in rib*, spodaj *Kristusa hočejo kamnati, Jezus očisti tempelj, Kristus in prešuštnica* in *Obujenje Lazarja.* Drugič odprt kaže polihr. rezljano skupino s *Kristusom, ki krona Marijo med sv. Bolfenkom* (Wolfgangom) *in Benediktom*, slikane table pa predstavljajo na predeli *Obiskovanje* in *Beg v Egipt*, levo ob skrinji *Rojstvo* in pod njim *Obrezovanje*, des. pa *Predstavitev v templju* in *Marijino smrt.*

L: Reclam A I (1961 [1963]); F. *Fuhrmann*, Der Pacher-Altar in St. Wolfgang am Abersee (Christliche Kstblätter, 1965 [cf. *id.*, »WerkM«]); Landolt (1968, repr. p. 139, 141). — Cf. Th. *Müller* (1966), R. *Stiaßny* (1919).

San Lorenzo → *Florenca,* → *Torino*

San Lorenzo fuori le mura → *Rim*

San Lorenzo Maggiore → *Milano*

San Luigi dei Francesi → *Rim*

San Marco → *Benetke* (→ *Markova c.*), → *Rim*

SAN MARINO (*California*, ZDA [*West Coast*]). Znamenita *Henry E. Huntington Library and Art Gallery* je najboljša z. angl. portretnega slikarstva iz obd. 1770—1800 zunaj Anglije. S: mdr. zastopani med Angleži Reynolds (**Sarah Siddons kot muza tragedije*, d. 1784), Gainsborough (npr. slavni *Jonathan Buttall: »The Blue Boy«* [»*Modri deček*«], o. 1770; *Komponist Karl Friedrich Abel*, o. 1777, itd.), Romney, Th. Lawrence (npr. *Sarah Molton-Barrett: »Pinkie«*, 1794), Constable, Turner, itd., med Nizozemci pa Rogier van der Weyden (*Madona z otrokom*). P: mdr. Houdon (*Sabine Houdon*, marmor). Pohištvo, porcelan in tapiserije XVIII. st.

L: The Huntington Art Collection: A Handbook (8. izd., San Marino [Cal.] 1964); Roland *Baughman* & Robert O. *Schad:* Great Books in Great Editions (ib. 1965).

San Michele → *Pavia*

San Miniato al Monte → *Florenca*

San Moisè → *Benetke*

San Nicola → *Bari*

Sanpaolesi, Piero (1904—....), it. um. zgodovinar (zgod. arhitekture) in konservator. Bil je *soprintendente ai monumenti e gallerie di Pisa.*

B: *La cupola di S. Maria del Fiore: Il progetto, la costruzione* (R 1941); *Brunelleschi e Donatello nella Sacrestia Vecchia di S. Lorenzo* (Pisa 1947); *La Sacristia Vecchia di S. Lorenzo* (ib. 1948); *La Piazza dei Miracoli* (F 1949); *Il Campanile di Pisa* (F 1956); *La facciata della Cattedrale di Pisa* (F 1957); ‚*La chiesa dei SS. Sergio e Bacco a Costantinopoli*' (Riv. dell'Istituto d'archeologia e storia dell'arte, 1961); *Brunelleschi* (Mi 1962, »Collana d'arte del Club del libro« 3); *Il Duomo di Pisa* (F 1965, »For Col« 28).

L: Chi è (1961).

San Paolo → *Bologna*

San Paolo fuori le mura → *Rim*

San Petronio → *Bologna*

San Pietro al Monte → *Civate*

San Pietro in Montorio → *Rim*

San Pietro in Vaticano → *Rim* (Vatikan: *Petrova c.*)

San Pietro in Vincoli → *Rim*

SANSEPOLCRO blizu Arezza v Toskani (Italija). *Pin. Comunale* (*Pal. Comunale*) hrani predvsem dve deli → *Piera della Francesca*, ki se je bil tu rodil, in sicer *poliptih Marije zavetnice s plaščem* in iz umetnikovega pozn. obd. fresko **Vstajenje* (1463/65).

L: EWA VIII (1963, stp 641—42 — L!); »CA« 9 (1967, kat. št. 7 & 19, t. I—VII & LIX).

San Simeone Piccolo ali *Ss. Simeone e Giuda* → *Benetke* (arh. Giov. Ant. → *Scalfarotto*)

sanskilot (fr. *le sans-culotte*), vzdevek, ki so ga v dobi → *Konventa* plemiči dali republikancem, ki niso nosili plemiških hlač do kolen (fr. *les culottes*). Up: npr. L.-L. Boilly (*Igralec Chenard kot sanskilót*, 1792, Pariz, Mus. Carnavalet).

Sansoni, it. zal. v Florenci, ki jo je 1873 ust. Giulio Cesare Sansoni (u. 1883). Pri njej zač. izhajati ali še izhajajo *La* → *Critica d'Arte*, → *Paragone* in → *Arte Antica e Moderna*, z. *Bibl. di »Proporzioni«* (od 1940 dalje, ur. R. Longhi), *Enciclopedia cattolica* (12 knj.) in za *Ist. per la collaborazione culturale* (V-R) → *Enciclopedia Universale dell'Arte*. Mdr. tudi slavna Milanesijeva izd. Vasarijevih življenjepisov (Vasari-Milanesi) in zbr. spisi R. Longhija.

Sansovino, Andrea, s pr. im. *Andrea Contucci* (o. 1460—1529), it. kipar in arh. R. v Toskani (Monte San Savino blizu Arezza), učenec Antonia del Pollaiuolo, akt. v Florenci, na Pirenejskem polotoku, v Rimu in Loretu. Njegov učenec je bil po njem imen. Jacopo S. (infra). P: v Florenci marm. skupina *Krst v Jordanu* (zač. 1502, dkč. 1505, 1569 post. na zun. florent. baptisterija nad Vrati paradiža), v Rimu pa po naročilu papeža Julija II. *nagrob. kard. Ascania Sforze*, brata milanskega vojvode Lodovica il Moro (1505, Sta Maria del Popolo, kor) in *nagrob. kard. Girolama Bassa Della Rovere* (1507, ib.), ki v rim. renesančne nagrob. uvajata obliko ant. slavoloka.

L: Vasari-Milanesi IV & VI; P. *Schönfeld:* Andrea Sansovino und seine Schule (Stu 1881); Venturi X/1 (1935); George *Huntley:* Andrea Sansovino: Sculptor and Architect of the Italian Renaissance (C [Mass.] 1935); Cankar III/1 (1936, p. 153—54); Panofsky Tomb (1964, p. 82, repr. 367); Eleanor D. *Barton* (EWA XII, 1966, stp 700—01 — L!); »MdS« 105 (Mi s. a.). — Cf. G. *Delogu* (1956 — L!), J. *Pope-Hennessy* (III 1963), H. *Semper* (1880).

Sansovino, Jacopo, s pr. im. Jacopo *Tatti* (1486—1570), it. kipar in arh., učenec Andree *Sansovina* (supra), čigar priimek je prevzel. R. v Florenci, akt. tam, v Rimu in od 1527 dalje v Benetkah, tam u. (84). P: *Bakhos* (marmor, o. 1512, Bargello), bron. sohe *Pálas Atena*, *Apólon*, *Merkur* in *Pax* (o. 1540, Benetke, Loggetta del Campanile), sohi *Marsa* in *Neptuna* (1554/67) na stopnicah doževe palače (po njiju imen. *Scala dei Giganti*), sohi *Caritas* in *Fides* na nagrob. doža Veniera (o. 1561, Benetke, S. Salvatore). — A: v Benetkah *Libreria Vecchia* (*Bibl. Marciana*, od 1536 dalje, dkč. 1582 Scamozzi) in *Loggetta del Campanile* (1537—40).

L: Vasari-Milanesi VII; Francesco *Sapori:* Jacopo Tatti detto il Sansovino (R 1928); Venturi X/2 (1936), XI/3 (1940); »MdS« 37 (uv Antonio *Paolucci*). — Cf. G. *Delogu* (1946 — L!; 1956), G. *Lorenzetti* (1910; 1929), L. *Planiscig* (Venez. Bildhauer 1921), J. *Pope-Hennessy* (1968), H. R. *Weihrauch* (1935).

SANSSOUCI (fr. *sans souci*, brez skrbi), grad Friderika Vél., ki so mu ga po njegovih osnutkih sezidali pod vodstvom G. W. von *Knobelsdorffa* 1744—47, odličen primer t. i. fridericianskega rokokoja. Na vzh. strani *Bildergalerie* (sez. arh. Johann Gottfried Büring). V njej mdr. zastopani Abr. Bloemaert (*Teagenes in Hariklea*, d. 1625), van Dyck (*Pet otrok angl. kralja Karla I.*, lastnoročna replika slike v Windsor Castle), F. Wouters (*Darovanje Priapu*), itd.

L: G. *Eckardt:* Schloß Sanssouci (Po 1957); *id.:* Die Gemälde in der Bildergalerie Sanssouci (Po 1964).

Sant'Abbondio → *Como*

Santa Cecilia in Trastevere → *Rim*

Santa Chiara → *Neapelj*

santa conversazione → *Sacra Conversazione*

Santa Costanza → *Rim*

Santa Croce → *Florenca*

Santa Fosca → *Torcello*

Sant'Agnese fuori le mura → *Rim*

Sant'Agnese in Agone → *Rim*

Sant'Agostino → *San Gimignano*

Santa Maria Antica → *Verona*

Santa Maria Antiqua → *Rim*

Santa Maria Assunta → *Siena* (stolnica), → *Torcello* (stolnica)

SANTA MARIA CAPUA VETERE (*Campania*, Italija), mestece na mestu nekd. rim. *Capue* z rim. *amfiteatrom* (170 × 140 m) in podzemskim → *mitrejem* (v njem *StS·e* iz 3. četrt. II. st.).

L: EWA VIII (1963, stp 711 — L!). — Cf. Th. *Kraus* (1967, repr. IX).

Santa Maria degli Angeli → *Florenca*, → *Rim*

Santa Maria dei Gesuati → *Benetke*

Santa Maria dei Miracoli → *Benetke*

Santa Maria del Carmine → *Florenca*

Santa Maria del Fiore → *Florenca* (stolnica)

Santa Maria della Consolazione → *Todi*

Santa Maria della Pace → *Rim*

Santa Maria della Salute → *Benetke*

Santa Maria della Vittoria → *Rim*

Santa Maria delle Carceri → *Prato*

Santa Maria delle Grazie → *Milano*

Santa Maria del Popolo → *Rim*

Santa Maria Donna Regina → *Neapelj*

Santa Maria Gloriosa dei Frari → *Benetke*

Santa Maria in Domnica → *Rim*

Santa Maria in Trastevere → *Rim*

Santa Maria Maggiore → *Rim*

Santa Maria Nascente → *Milano* (stolnica)

Santa Maria Novella → *Florenca*

Santa Maria sopra Minerva → *Rim*

Sant'Ambrogio → *Milano*

Sant'Anastasia → *Verona*

Sant'Andrea → *Mantova*

Sant'Andrea al Quirinale → *Rim*

Sant'Andrea della Valle → *Rim*

Santangelo, Antonino, it. um. zgodovinar in muzealec, zdaj direktor *Mus. del Pal. Venezia* v Rimu.

B: *Cividale* (R 1936, »Cataloghi delle Cose d'Arte d'Italia«); *Museo di Palazzo Venezia, Catalogo: I dipinti* (R 1948); *Tessuti d'arte italiani dal XIIe al XVIIIe secolo* (Mi 1959).

SANT'ANGELO IN FORMIS, c. (ust. 1058, posv. o. 1073/75) blizu *Capue* v juž. Italiji (*Campania*) z docela poslikano notr. (StS-e iz 1072/87 so poleg IR edini spom. montecassinske umetn. v času njenega največjega razcveta !): v gl. apsidi *Kristus med simboli evangelistov* (v odprti knj. je brati: *EGO SVM ALFA ET OMEGA PRIMVS ET NOVISSIMVS*), pod njim 3 *nadangeli*, levo od njih pa → *Desiderius*, opat Montecassina, s pravokotnim nimbom predstavljen kot živa oseba; v srednji ladji evang. prizori (npr. *Kristus in prešuštnica*, *Slovesni vhod v Jeruzalem*, *Zadnja večerja*, *Pilat si umiva roke* in *Križanje*), v stranskih ladjah bibl. prizori (npr. *Izgon iz raja* in *Kajn ubije Abela*), na zah. steni *Poslednja sodba*. Od skupno o. 100 bibl. in evang. prizorov se jih je ohranilo o. 60.

L: Janine *Wettstein:* Sant'Angelo in Formis et la peinture médiévale en Campanie (G 1960, »Travaux d'Humanisme et Renaissance« 42 [oc. Stephan *Waetzoldt*, ZfKg, 1962]); EWA II (1960, t. 285), VIII (1963, stp 696), XII (1966, stp 442, t. 263), XIII (1967, t. 221); Anita *Moppert-Schmidt:* Die Fresken von S. Angelo in Formis (Z 1967). — Cf. K. J. *Conant* (1959), O. *Demus* (1968 — L!), H. *Schrade* (1963).

Santa Prassede → *Rim*

Santa Pudenziana → *Rim*

Santa Sabina → *Rim*

Santa Sindone → *Torino* (*Capp. della Sta Sindone*)

Santa Trinità (v Florenci *Trínita*) → *Florenca*

Sant'Eustorgio → *Milano*

SANTIAGO DE COMPOSTELA, mesto v severozah. Španiji (*Galicia*), ki je nastalo ob legendarnem grobu apostola → *Jakoba star.* (poleg Jeruzalema in Rima najpomembnejša srednjev. božja pot, cf. s. v. *romarske poti*): poleg nad grobom sez. katedr. še 46 cerkva s 114 zvoniki. **Katedr.* iz XI.—XII. st. (zač. v 1070-ih letih, transept posv. 1105): ob **Puerta de las Platerías* (*Zlatarski portal*, o. 1110/20) v oporniku relief **Davida psalmista* (1. pol. XII. st. — motiv iksasto prekrižanih nog!); **Pórtico de la Gloria* (mojster Mateo 1168—88). Tloris v obliki lat. križa, triladijska, banjasto obokana notr. s triladijskim transeptom in obokanimi emporami, korni obhod s 5 žarkasto razporejenimi kapelami (sorodnost s petladijsko c. *St.-Sernin* v → *Toulousu* itd.).

L: Pevsner (1966); EWA XIII (1967, stp 246—47 — L!); »US« 7 (1968, repr. p. 235—37). — Cf. K. J. *Conant* (1959).

Santi Cosma e Damiano → *Rim*

Santi Giovanni e Paolo → *Benetke*

Sant'Ignazio → *Rim*

Santin-Aichel, Johann, s pr. im. Giovanni *Santini* (1667—1723), češ. arh., r. in u. v Pragi, član it. družine kamnosekov, nadaljeval na Češkem smer Francesca → *Borrominija.*

L: cf. H. G. *Franz* (1950), E. *Hempel* (1965), V. *Kotrba* (1968).

il **Santo** (*Sant'Antonio*) → *Padova*

SANTO DOMINGO DE SILOS v Stari Kastiliji (*Castilla la Vieja*, provinca Burgos, Španija): dominikanski samostan z znamenitim, ravno kritim spodnjim **križnim hodnikom* (o. 1100): 138 dvojnih stebrov nosi 60 lokov, reliefno okrašeni kapiteli in 4 vogalni pilastri. Med reliefi pilastrov jih je 6 iz istega časa (o. 1100), npr. *Snemanje s križa*, *Polaganje v grob*, *Vstajenje*, *Kristus v Emavsu* in *Neverni Tomaž* (na severozah. pilastru), dva, *Oznanjenje* in *Jesejeva korenika*, pa sta iz o. 1158.

L: F. J. *Pérez de Urbel:* El claustro de Silos (2. izd., Burgos 1955); EWA XII (1966, t. 251 des.), XIII (1967, stp 259 — L!), XIV (1967, t. 465 des. v sredi); »US« 7 (1968, f p. 248); »PKG« 5 (1969, t. 203 & 293); »MdS« 97 (t. III). — Cf. M. *Schapiro* (*1939), G. *Schiller* (I 1966, repr. 40; II 1968, repr. 556).

Santomaso, Giuseppe (1907—....), it. abstr. slikar in grafik. R. v Benetkah, tam obiskoval ak., tam tudi živi. Prejel mdr. 1. nagr. za it. slikarja na beneškem bienalu 1954.

L: Chi è (1961). — Cf. W. *Haftmann* (4. izd. 1965 — L!), L. *Venturi* (1955 — L!).

Santonino, Paolo, lat. Sanctoninus (o. 1440—1508/10), it. humanist, kancler oglejskega patriárha. Tudi za zgod. slov. umetn. je pomemben njegov Itinerarium, opis potovanj v Ziljsko dolino (1485), na Gorenjsko in v Dravsko dolino (1486) in na Štajersko (1487); ohranjen v Rimu (138 listov, Bibl. Vat., Ms. lat. 3795).

B: Gius. Vale (izd. & kom.): *Itinerario di Paolo Santonino in Carinthia, Stiria e Carniola n. a. 1485—1487* (R 1943, »Studi e Testi« 103).

L: Maks *Miklavčič* (SBL, 9. zv., 1960, s. v. — L!).

Santo Spirito → *Florenca*

Santo Stefano Rotondo → *Rim*

San Vitale → *Ravena*

San Zaccaria → *Benetke*

San Zeno Maggiore → *Verona*

SÃO PAULO (Brazilija). *Museu de Arte Moderna* se ponaša s pomembno z. evr. umetn. S: mdr. so zastopani L. Cranach star., Tizian (npr. *Cristoforo Madruzzo*, d. 1552), H. Holbein ml., F. Hals (npr. *Portret oficirja*, d. 1631), Velázquez, Jean-Marc Nattier (*Mme Louise Elisabeth kot Zemlja*; *Mme Henriette kot Ogenj*; *Mme Adélaide kot Zrak*; *Mme Victoire kot Voda*), Chardin (*Auguste Gabriel Godefroy*, d. 1741), Fragonard, Goya, Ingres (*Angelica priklenjena k skali*, d. 1859 [zač. 1818]), Delacroix, Manet (npr. *Marcellin Desboutin*, d. 1875), Cézanne (*Črnec Scipion*, 1866/68; *Paul Alexis in Zola*), Renoir (npr. *Kopalka*, d. [18]70), Gauguin (npr. *Avtp.*, d. 1896), van Gogh, Toulouse-Lautrec (npr. *Monsieur Fourcade*, d. [18]89), Vuillard (*Princesa Bibesco*), Modigliani (*Léopold Zborowski*), Soutine, itd.

L: Paintings from the São Paulo Museum (1957 [rk, MM]).

Saraceni, Carlo (o. 1580/85—1620), it. slikar, caravaggist, r. in u. v Benetkah, sicer pa akt. zvečine v Rimu (vzdevek *Carlo Veneziano*). S: npr. *Občestvo blaženih časti sv. trojico* (baker, London, z. Julius H. Weitzner), *Počitek na begu v Egipt* (1606, Frascati, Convento di Camaldoli ali Sacro Eremo dei Padri Camaldolensi), *Čudež sv. Benona* (1618, Rim, Sta Maria dell'Anima), *Sv. Karel Boromejski* (1618, Rim, S. Lorenzo in Lucina), *Zamaknjenje Frančiška Asiškega: angel mu igra na gosli* (1619/20, Alte Pin.).

L: B. *Heinrich* (ThB XXX, 1935, s. v. — L!); Pietro *Zampetti* (Pittura del Seicento a Venezia, V 1959 [rk]); Anna *Ottani Cavina*, Per il primo tempo del Saraceni (Arte Ven, XXI, 1967); Günther *Heinz* (Kindler V, 1968, s. v. — L!); Anna *Ottani Cavina:* *Carlo Saraceni (Mi 1969 — oc. Benedict *Nicolson*, BM, maj 1970); »MdC« 264 (barvni repr. 2—3); »PKG« 9 (1970, t. 7). — Cf. H. *Voss* (Bl 1924).

Saraja da Abra(ha)mu Agaro za ženo, bibl. ik. m. (1 Mojz 16, 3): ker 85-letni Abram (pozn. Abraham) in 75-letna Saraja (pozn. Sara) še nista imela otrok, je Saraja pripeljala možu svojo egipt. deklo, s katero je dobil sina Izmaela. Up: npr. van der Werff (d. 1696, Eremitaža).

L: Réau II/1 (1956, p. 130); Pigler I (1956, p. 33—34).

SARAJEVO, gl. mesto SR Bosne in Hercegovine ob reki Miljacki. Številni spom. islamske arhitekture, zlasti iz XVI. st., ki je tu pomenilo »zlato« obd.: med njimi predvsem džamije (npr. *Čekrečijina*, *Ali-pašina* in *Ferhat-begova*, o. 1656 po požaru prez. *Careva džamija*), izmed katerih je najznamenitejša *Gazi Husrev-begova džamija* (1521—31). Na njenem dvorišču sta Gazi Husrev-begov in Murat-begov mavzolej (*Gazi Husrev-begovo turbe* in *Murat-begovo turbe*). Iz novejše dobe mdr. več stavb Juraja → *Neidhardta* (npr. *Filozofski fakultet*, 1959). Med muzeji posebno bogat *Zemaljski muzej Bosne i Hercegovine* (ust. 1888, pomembna prazg., ant. in srednjev. z., cf. infra), *Umjetnička gal.* (ust. 1946, uradno odprta 1959), *Gazi Husrev-begova biblioteka* (ust. 1537, tudi IR), itd.

L: Husref *Redžić*, Ko je graditelj Gazi Husrevbegove džamije u Sarajevu? (Radovi Naučnog društva Bosne i Hercegovine, 1960); KHE 1 (1962); Smail *Tihić* (ELU 4, 1966, s. v. — L!); EWA XIV (1967, stp 922—27 — L!); UBJ (1969).

***Sarajevska hagada,** najdragocenejši hebr. rkp. v Jugoslaviji (XIV. st., Sarajevo, Zemaljski muz.), obsega brez praznih str. in dodatkov 84 pergamentnih listov (22 × 16 cm); 69 miniatur je na 34 listih (skupaj dva in dva, *verso* in *recto*, hrbtne str. bele), npr. *Ustvarjenje sveta*, 1.—3. *dan* (f. 1v) in 4.—7. *dan* (f. 2r), *Ustvarjenje Eve* in *Adam in Eva ob drevesu spoznanja*, spodaj *Adam in Eva po grehu* in *Delo prvih staršev* (f. 3v), *Lotov beg iz Sodome* in spodaj *Abraham gre darovat Izaka* (f. 7v), celostr. miniatura *Mojzes na gori Sinaj* (f. 30r).

L: Smail *Tihić* (ELU 2, 1962, p. 494); Min Jug (1964 — L!). — Cf. C. *Roth* (* 1963 — L!), J. von *Schlosser* (1898).

SARASOTA (*Florida*, ZDA [*Southeast*]).

~ The John and Mable Ringling Museum of Art (5401 *Bayshore Road*). S: mdr. zastopani Paolo Veronese (*Počitek na begu v Egipt*), Ag. Carracci (*Suzana in starca*, o. 1598/1600), Hals, Vignon (*Antonij in Kleopatra*), N. Poussin (*Zamaknjenje sv. Pavla*, 1643), Pietro da Cortona (*Agara in Izmael v bersabejski puščavi*, 1637/42), Tassel (*Salomonova sodba*), Gainsborough, Reynolds, itd.

L: AN (febr. 1957). — Cf. W. *Suida* (1949).

sardoniks (fr. *la sardoine*), poldrag kamen, vrsta → *óniksa* s plastmi sarda; po → *Apokalipsi* 5. temeljni kamen zidovja, ki obdaja → *nebeški Jeruzalem*. Pomembni izdelki.: cf s. v. *kameja vladarske dvojice na Dunaju* (III. st. pred) & *Sugerjev kelih* (o. 1140).

L: EWA VI (1962, t. 38, 43—44), XII (1966, t. 287); »PKG« 2 (1967, t. 384a, XXIXb).

Sarfatti, Margherita, r. *Grassini* (1883—1961), it. (ž.) pisateljica, lik. kritičarka, kot Mussolini, ki ji je bil prijatelj, socialistični renegat; urednica lik. in lit. dela fašističnega časnika *Il Popolo d'Italia*. Bila gl. ustanovitelj skupine *Il Novecento Italiano* (cf. → *Carrà*, → *Sironi*, etc.).

L: cf. W. *Haftmann* (4. izd. 1965).

Sargent, John Singer (1856—1929), amer. slikar, virtuozen portretist v. buržoazije na obeh straneh Atlantika; r. v Florenci, živel zvečine v Evropi, od 1884 dalje v Londonu, 1897 član *Royal Ac.* S: *Avtp.* 21-*letnega umetnika* (London, Mrs. Julian V. Cooper), *Hčerke Edwarda D. Boita* (1882, Boston FA), *El Jaleo* (d. 1882, Boston ISG), *Portret Mme X* (*Mme Gautreau*, 1884, MM), *Isabella Stewart Gardner* (d. 1888, Boston ISG), *Paul Helleu z ženo* (*Paul Helleu Sketching with His Wife*, 1889, Brooklyn), 9 v. portretov družine Asherja Wertheimerja (Tate), npr. *Asher Wertheimer* (1892) in *Hylda*, *Almina in Conway*, *otroci A. W.* (1905), *Mr. and Mrs. Isaac Newton Phelps Stokes* (1897, MM), *Lord Ribblesdale* (1902, ib.), *Nonchaloir* (Rose Marie Ormond, hči um. zgodovinarja Andréja Michela, 1911, Washington), *Some General Officers of the Great War* (1922, London, Nat. Portrait Gall.). Številni akvareli.

L: William H. *Downes:* John S. Sargent: his life and work (Bo 1925); Evan E. *Charteris:* John Sargent (NY 1927); Fairfield *Porter*, Sargent: an American problem (AN, 1956).

Saria, Balduin (1893—....), avstr. prazgodovinar, klas. arheolog in numizmatik. R. v Ptuju, mdr. izr. (1926—37) in redni prof. (1937—42) na lj. univ., nato prof. na univ. v Gradcu (1942 do 53) in sour. tamk. germansko ekspanzivnih *Südost-Forschungen*.

B (lik. umetn.): ‚*Razvitak Mitrine kultne slike u dunavskim oblastima*' (Star, 1923, dis. [W 1921)]; ‚*Glavne kultne podobe mitrejev v Poetovioni*' (ZUZ, 1933); ‚*Die römische Wasserleitung von Neviodunum* (Hoffillerjev zb., 1940); *Pettau* (Graz 1965).

L: Franjo *Baš* (SBL, 9. zv., 1960); Mirko *Šeper* (ELU 4, 1966, s. v. — B!). — Zbornik: Festschrift für Balduin Saria zum 70. Geburtstag (Mn 1963).

sarkofag, dobesedno »mesožérec« (iz grš. *sarks*, meso, in *fagein*, žreti): kamn., glinasta, lesena ali kovinska, zvečine reliefno okrašena rakev. Po Pliniju naj bi bil takó najprej imen. apnenčast kamen, ki so ga bili Grki uporabljali za sarkofage in ki je baje trupla sčasoma izžrl. Po grš., etr. in rim. sarkofagih so *starokršč. sarkofagi* pomembni zlasti za izoblikovanje kršč. ikonografije. Formalno nadaljujejo razne tipe rim. sarkofagov (strigilirani, stebrni, enovrstni in dvovrstni sarkofagi itd.), vsebinsko pa se kaže razvoj od pripovednosti prek hieratične reprezentance (2. pol. IV. st.) k čedalje močnejšemu prevladovanju simbolov (npr. pri skupini ravenskih sarkofagov). Cf. infra & s. v. *lateranski sarkofag št. ...* (sarkofagi iz nekd. *Lateranskega muz.* zdaj v Vatikanu).

L: Carl *Robert*, G. *Rodenwaldt* & F. *Matz* (izd.): *Die antiken Sarkophagereliefs (Bl: Mann 1890— [do 1969 izšli Bd. 2—5 & 7 v 11 knj.]); W. *Altmann:* Architektur und Ornamentik der antiken Sarkophage (Bl 1902); K. *Watzinger:* Griechische Holz-Sarkophage aus der Zeit Alexanders des Großen (Lpz 1905); H. Freiherr von *Campenhausen:* Die Passionssarkophage: Zur Geschichte eines altchristlichen Bildkreises (Mrbu 1929); *Panofsky Tomb (1964 — L!); Theodor *Klauser*, Friedrich Wilhelm *Deichmann* & Julie *Märki-Boehringer:* Frühchristliche Sarkophage in Wort und Bild (Olten 1966); Robert *Turcan:* Les Sarcophages romains à représentations dionysiaques: Essai de chronologie et d'histoire religieuse (P 1966); »PKG« 2 (1967 — L!); Friedrich Wilhelm *Deichmann* (izd.): *Repertorium der christ-

lich-antiken Sarkophage, I (2 knj., Wsb 1967 — obdelala Giuseppe *Bovini* & Hugo *Brandenburg*) & II (v pripravi); »US« 3 (1969), 4 (1970) in 5 (1970). — Cf. G. *Bovini* (1949), F. *Gerke* (1940), G. M. A. *Hanfmann* (1951), J. *Wilpert* (*1929—1936), etc.

✓ **sarkofag Adelfije in Valerija,** ikonogr. bogat starokršč. sarkofag (o. 340, Siracusa, Mus. Naz.). Ob osrednji → *imago clipeata* s portretoma nekd. prefekta (*Valerius*) in njegove žene (*Adelphia*) kažejo reliefi čelne ploskve od leve na des. zgoraj: *Bog zaukazuje Adamu in Evi delo* (ob njem žitni snop, ob njej kozlič), *Napoved Petrove zatajitve*, *Ozdravljenje krvotočne žene*, *Mojzes sprejme postavo*, *Abraham daruje Izaka*, *Ozdravljenje slepega*, *Pomnožitev kruha in rib* in *Obujenje mladeniča iz Naima*; spodaj: *Trije mladeniči se branijo častiti Nabuhodonozorjevo podobo*, *Čudež v Kani*, *Poklon kraljev*, *Adam in Eva ob drevesu spoznanja* in *Slovesni vhod v Jeruzalem*.

L: Cankar I/2 (1928, p. 174, 176 & 178, repr. 68); S. L. *Agnello:* Il sarcofago di Adelfia (C. d. V. 1956, »Amici delle Catacombe« 25); Panofsky Tomb (1964, repr. 156); ELU 4 (1966, p. 311, repr. 312). — Cf. W. F. *Volbach* (1958, t. 37—39 — L!).

sarkofag dvanajstih apostolov (V. st., Ravena, St'Apollinare in Classe): na prednji strani Kristus na prestolu med 6 apostoli, ko izroča postavo Pavlu (ne Petru!) na svoji des. strani; na stranskih ploskvah 2-krat po trije apostoli.

L: cf. Iz. *Cankar* (ZUZ, VII, 1927, p. 118, f p. 115), F. van der *Meer* (& C. *Mohrmann* 1959, repr. 269), P. *Toesca* (Il Medioevo I, 1927, repr. 150), O. *Wulff* (I 1914 v »HdKw«, t. XIII/3).

»sarkofag eksarha Izaka« (o. 400/410, Ravena, S. Vitale. Capp. Sancta Sanctorum [celica des. od prezbiterija]): na prednji ploskvi Poklon treh kraljev v smeri od des. proti levi.

L: EWA IX (1964, t. 65 des. zgoraj): — Cf. Iz. *Cankar* (ZUZ, VII, 1927, p. 114 & 118, f p. 115), G. *Schiller* (I 1966 [1969], repr. 255), W. F. *Volbach* (1958 — L!), O. *Wulff* (I 1914 v »HdKw«, repr. 175).

✓ ***sarkofag Junija Bassa** (marmor, prednja ploskev 117 × 241 cm, o. 359, Rim, Grotte Vaticane), najslavnejši starokršč. sarkofag, hkrati edini, ki je časovno opredeljen z napisom: IVN. BASSVS. V. C. QVI VIXIT ANNIS. XLII MEN. II. IN IPSA PRAEFECTVRA VRBI NEOFITVS IIT AD DEVM. VIII. KAL. SEPT. EVSEBIO ET YPATIO. COSS (Junij Bassus, vir clarissimus, ki je živel 42 let in 2 meseca, je kot spreobrnjenec [*neophytus*, se pravi ko je prejel krst] odšel k bogu 8. dan septembrovih kalend [28. VIII.] v letu, ko sta bila konzula Eusebius in Hypatius [359]). V dveh vrstah je razvrščenih 10 prizorov, ločenih s stebriči, ki nosijo zgoraj ravno, nad kapiteli golšasto izstopajočo gredo, spodaj pa s školjkastimi baldahini dopolnjene potlačene loke (vsaka školjka se spredaj spreminja v orla) in trikotna čela. Zgoraj od leve na des. *Abraham daruje Izaka*, *Pavla primejo*, *Maiestas Domini supra caelum* ali *Traditio legis*, *Jezusa peljejo pred Pilata*, *Pilat si umiva roke*. Spodaj: *Job na smeteh*, *Adam in Eva ob drevesu spoznanja*, *Slovesni vhod v Jeruzalem*, *Danijel v levnjaku*, *Pavel na morišču*; v 6 medločjih z jagnjeti ponazorjeni prizori *Trije mladeniči v ognjeni peči*, *Voda iz skale*, *Krst v Jordanu*, *Pomnožitev kruha in rib*, *Mojzes sprejme tabli postave* in *Obujenje Lazarja*. Na krajših stranskih ploskvah → *štirje letni časi*, in sicer levo samó *jesen*, des. pa zgoraj *poletje*, spodaj pa *zima*, *jesen* in *pomlad* — vse predstavljeno s putti.

L: Cankar II/1 (1928, p. 178 & 180, repr. 69—70); *Panofsky Tomb (1964, p. 41—42, repr. 157); »US« 5 (1970, p. 48—49). — Cf. A. *Bosio* (*1632 — bakr., ki kaže nekd. videz!), F. *Gerke* (*1936), A. *Grabar* (Le premier 1966, p. 246 & 248, repr. 264, 273—75), G. M. A. *Hanfmann* (1951, kat. št. 540, repr. 148—49), W. F. *Volbach* (1958, t. 41—43 — L!), J. *Wilpert* (III 1936).

✓ **sarkofag nadškofa Feliksa** (marmor, 705/23, Ravena, St'Apollinare in Classe): na prednji ploskvi primitivno oblikovani *ovci pred križem* z grš. črkama *alfa* in *ómega* (križ pomeni Kristusa).

L: EWA XIII (1967, t. 342 des. zgoraj). — Cf. P. *Toesca* (Il Medioevo I, 1927, repr. 159).

✓ **»sarkofag nadškofa Teodorja«** (o. 460/70, Ravena, St'Apollinare in Classe). Na prednji strani (dolžina 208 cm) *Kristusov monogram med pavoma*, na stranski ploskvi (52 × 68 cm) simbolična predstavitev → *Krsta v Jordanu*. Sarkofag so pozn. uporabili za nadškofa Teodorja, zato napis na pokrovu: + *HIC REQVIESCIT IN PACE THEODORVS V. B. ARCHIEPISCOPVS* + (abr. *V. B.* za *vir beatissimus*).

L: cf. Iz. *Cankar* (ZUZ, VII, 1927, p. 120, f. 119), F. van der *Meer* (& C. *Mohrmann* 1959, repr. 270), G. *Schiller* (I 1966 [1969], p. 141, repr. 348), O. *Wulff* (I 1914 v »HdKw«, repr. 180).

sarkofag »obeh bratov« → *lateranski sarkofag št. 55*

✓ **sarkofag s tremi simboličnimi jagnjeti,** t. i. *sarkofag Valentinijana III.* (V. st., Ravena, mavzolej Galle Placidie). Na prednji ploskvi *jagnje božje* na vzpetini, izpod katere izvirajo → *štiri reke paradiža*, ob straneh *jagnjeti*, ki ponazarjata izvoljene, in palmi.

L: cf. P. *Toesca* (Il Medioevo I, 1927, repr. 155), O. *Wulff* (I 1914 v »HdKw«, repr. 179); »US« 5 (1970, f p. 92).

»**sarkofag sv. Rinalda**« (sreda V. st., Ravena, stolnica): na prednji ploskvi Kristus na prestolu na vzpetini (izpod nje izvirajo →*štiri reke paradiža*), iztegujoč desnico proti Pavlu, ki se mu bliža z njegove desne. Na Kristusovi levi strani, ravno takó z vencem na pokritih rokah, Peter, ki vrh tega drži križ. Ob straneh palmi kot dodatni znamenji raja.

L: EWA IX (1964, t. 65). — Cf. Iz. *Cankar* (ZUZ, VII, 1927, p. 118, f p. 116), P. *Toesca* (Il Medioevo I, 1927, repr. 151), W. F. *Volbach* (1958, t. 177 — L!), O. *Wulff* (I 1914 v »HdKw«, t. XIII/2).

sarkofag škofa Liberija (marmor, o. 400, Ravena, S. Francesco): v nadaljevanju t. i. arkadnih sarkofagov je na prednji strani 5 interkolumnijev, ki so izoblikovani v zgoraj školjkasto zaključene niše. V srednji niši Kristus, izročajoč postavo, v 2. niši z desne Pavel s pokritima rokama (ne Peter!).

L: EWA IX (1964, t. 64); Panofsky Tomb (1964, repr. 144). — Cf. Iz. *Cankar* (ZUZ, VII, 1927, p. 114, f p. 112 — »v c. S. Pier Maggiore«), W. F. *Volbach* (1958, t. 175 — L!), O. *Wulff* (I 1914 v »HdKw«, repr. 172).

»**sarkofag Valentinijana III.**«, imen. po zahodnorim. ces., ki je vladal 425—55. Cf. s. v. *sarkofag s tremi simboličnimi jagnjeti* (supra).

sarkofag z jagnjetom božjim (1. pol. V. st., Ravena, mavzolej Galle Placidie): jagnje božje pod trikotnim čelom in na vzpetini (→*štiri reke paradiža*), na njegovem križu ptici; levo in des. po ena školjkasto zaključena niša in v njej križ.

L: EWA III (1960, t. 303).

Sarrazin, Jacques (1588—1660), fr. kipar, od 1610 do o. 1627 v Rimu. P: *kariatide* na Lemercierovem *Pavillon d'Horloge* Louvra (1636), *mavzolej Henrika Burbonskega, očeta t. i. V. Condéja* za c. St.-Paul-St. Louis (od XIX. st. dalje v →*Chantillyju*).

L: cf. A. *Blunt* (1953).

Sarre, Friedrich (1865—1945), nem. um. zgodovinar, raziskovalec islamske umetn. v Prednji Aziji, direktor islamskega odd. berlinskih muzejev, r. in u. (79) v Berlinu.

B: (& alii) *Denkmäler persischer Baukunst* (2 knj. Bl 1901—1910); *Erzeugnisse islamischer Kunst* (2 knj., Bl 1906—1909); (& E. Herzfeld) *Iranische Felsreliefs* (2 knj., Bl 1910); (& F. R. Martin & alii) *Die Ausstellung von Meisterwerken muhammedanischer Kunst in München 1910* (3 knj., Mn 1912); *Die Kunst des alten Persien* (Bl 1922, »Die K. des Ostens« 5); *Islamische Bucheinbände* (Bl 1923); (& Hermann Trenkwald) *Altorientalische Teppiche* (2 knj., W-Lpz 1926—1928).

Sarto, Andrea del →*Andrea del Sarto*

Sartoris, Alberto (1901—....), it.-švic. arh. in pisec o umetn. R. v Torinu.

B: *Antonio Sant'Elia* (Mi 1930); *Gli elementi della architettura funzionale* (Mi 1932, uv Le Corbusier; 3. izd. 1943); *Sant'Elia e l'architettura futurista* (R 1943); *Mario Sironi* (Mi 1946); *Posizione dell'architettura e delle arti in Italia* (F 1947); *Encyclopédie de l'architecture nouvelle* (3 knj., Mi 1948—1957); *Léonard architecte* (P 1952); *Tempo dell'arte* (Mi 1954); *Piero della Francesca* (P 1957).

L: ThB XXIX (1935); Vollmer IV (1958); Chi è (1961).

Sartre, Jean-Paul (1905—....), fr. pisatelj, dramatik in filozof, teoretik eksistencializma, itd. (Nobelova nagr. za književnost 1964, ki je ni sprejel). Pisal mdr. tudi o lik. umetn.

B (lik. umetn.): ‚*Des Mobiles*' (Style de France [P], 1947, št. 5); ‚*La recherche de l'absolu*' (Les Temps Modernes, 1948); ‚*Giacometti in search of space*'+ (AN, 1955); pon. izd.: *Essays in Aesthetics* (L 1963).

L: E. F. *Kaelin:* An Existentialist Aesthetic: The Theories of Sartre and Merleau-Ponty (Madison: Univ. of Wisconsin Press 1962); etc. — Cf. B. *Pečar* (1970).

Sarzana, Leonardo da →*Leonardo da Sarzana*

Sassetta, s pr. im. *Stefano di Giovanni* (o. 1392 ali pozn.—1450), it. sienski slikar, s svojo naivno poetično milino nadaljujoč srednji vek. S: npr. ikonografsko posebno mikavni, verj. fragmentarno ohranjeni *Sprevod treh kraljev* (s simboličnimi *žerjavi*, *nojema*, *liščkoma* in *sokolom*, MM), z imenom *Madonna della Neve* (ali *delle Nevi*) znani poliptih iz sienske katedr. (1430/32, Florenca, z. Contini Bonacossi), *Sv. Martin na konju deli plašč z revežem* (1433, Siena, z. Chigi Saraceni), zdaj razdeljeni *olt. Frančiška As.* za Borgo S. Sepolcro (1437/44), katerega posamezne dele hranijo Dahlem (tabla predele), Berensonova z. v Settignanu (The Harvard Univ. Center for Italian Renaissance Culture: *Frančišek As.*), Louvre (3 table prednje strani), Chantilly (*Mistična zaroka Frančiška As. z Revščino — Revščina* v zeleni, *Čistost* v beli in *Ponižnost* v rdeči obleki) in londonska Nat. Gall. (ostalih 7 tabel hrbtne strani: *Frančiška As. ljubezen do bližnjega*; *Frančišek se odreče očetovemu imetju*; *Papež potrdi pravila frančiškanskega reda*; *Stigmatizacija Frančiška As.*; *Frančišek pred sultanom*; *Volk v Gubbiu*; *Pogreb Frančiška As.*).

L: Paul-Henri *Michel* (Dict peint it, 1964, s. v.); Marco *Chiarini* (EWA XII, 1966, s. v. — L!); L. *Berti* (Kindler V, 1968, s. v. — L!); »US« 8 (1968). — Cf. B. *Berenson* (1910 [1949]; 1968, repr. 550—59), M. *Davies* (1951 [1961]), H. *Friedmann* (1956), J. *Pope-Hennessy* (1939).

Sassetti, Francesco (1421—1490), florent. bankir in mecen, družabnik →*Medičejcev*, sprva

delal zanje v Avignonu in Lyonu. Up: A. Rossellino (marm. *doprsje*, 1464, Bargello) in Dom. Ghirlandajo (*freska*, Florenca, Sta Trinita, Capp. Sassetti; *portret s sinom* Teodorjem, les, MM).

L: cf. M. *Wackernagel* (Der Lebensraum 1938), A. **Warburg* (1901 & 1907 [I 1932]).

Sas-Zaloziecky, Wladimir Roman (1896—1959), avstr. um. zgodovinar, r. v Lvovu, prom. 1919 na Dunaju, učil na univ. v Pragi, Berlinu, Lvovu, na Dunaju in v Gradcu, tam kot H. Eggerjev naslednik od 1948 dalje ord. za um. zgod.

B: ‚*Studien zur figuralen Ausschmückung der Jagellonen-Kapelle (Siegmundkapelle) in Krakau*' (Belv, 1924); *Gotische und barocke Holzkirchen in den Karpathenländern* (W 1926); ‚*Byzantinisches Kunstgewerbe der mittelalterlichen und spätmittelalterlichen Periode*' (H. Th. Bossert [izd.]: Gesch. des Kstgewerbes, V, Bl 1932); *Byzanz und Abendland im Spiegel ihrer Kunsterscheinungen* (Szb-Lpz 1936); *Die Sophienkirche in Konstantinopel und ihre Stellung in der Geschichte der abendländischen Architektur, I—II* (R [C. d. V.]-Fr. 1936); ‚*Die Gegenwartsprobleme der Kunstgeschichte und die Krise der Geschichtswissenschaft*' (MIOG, 1950); *Monuments de l'art byzantin en Autriche* (P 1952); ‚*Westrom oder Ostrom? Revisionistische Ansichten über das Verhältnis der bildenden Kunst Byzanz' zu Rom und Orient*' (Jb. ÖBG, 1952); *Die byzantinische Baukunst in den Balkanländern und ihre Differenzierung unter abendländischen und islamischen Einwirkungen* (Mn 1955, »Südosteuropäische Arbeiten« 46); ‚*Die altchristliche Kunst*' (Illustrierte Weltkg.« II, Z: Stauffacher 1959 [tudi 1963 kot »Ullstein Kg.« 7]); *Die Byzantinische Kunst* (FrM-Bl 1963, »Ullstein Kg.« 8).

L: ÖG (1951). — Zbornik: Festschrift W. Sas-Zaloziecky (Graz 1956).

Satan udari Joba z nevarnim uljesom, bibl. ik. m. (Job 2, 7). Up: npr. W. Blake (*akvarelirana perorisba*, 1825/26, Tate).

sátiri (grš. *sátiroi*), v grš. mitologiji razuzdani spremljevalci → *Diónisa*, sprva s konjskimi, pozn. s kozlovskimi nogami in rožički, običajno z velikimi, nenehno erigiranimi falusi (zato termin satiriaza), zalezujoči nimfe itn. V rim. mitologiji jim ustrezajo *fávni*, sicer pa je njihov ikonogr. tip (cf. s. v. *Pan*) vplival na srednjev. Up → *hudiča* (cf. s. v., lit.: O. E. *Erich*, 1931, p. 63 ss). Up: zlasti v vaznem slikarstvu, med kipi (tudi → *Barberinijevski favn*) npr. *Sátir in nimfa* (marm. rim. kopija po helen. orig., Rim, Pal. dei Conservatori, Mus. Nuovo).

L: Grimal (1951, p. 416); Hunger (1955, p. 321 — 23); F. *Brommer:* Satyrspiele: Bilder griechische Vasen (2. izd., Bl 1959); »US« 3 (1969, repr. p. 240 & 243). — Cf. A. *Conze* (1868), E. *Fuchs* (Erg.-Bd. I 1909).

Satúrn (Satúrnus), star. rim. bog poljedelstva, (od III. st. pred) zenačen z grš. *Kronosom* (torej Uranov sin in Zeusov resp. Jupitrov oče): kot slednji požira svoje otroke, tj. ponazarja čas, ki použiva vse stvari; eno izmed planetnih božanstev (→ *sedem planetov*, → *sedem dni v tednu*). V njegovem znamenju rojeni »saturnovski« ljudje nagibljejo k otožnosti (→ *Melanholija*, cf. npr. Verlaina: ... *Or ceux-là qui sont nés sous le signe Saturne, fauve planète, chère aux nécromanciens*, ...), po sami svoji dejavnosti pa so pod njegovim vplivom vsi učenjaki in duševni delavci sploh. Njegovi atributi: *srp*, *kosa*, tudi *ključ*, itd. Up: npr. *StS* iz *Casa dei Dioscuri* v Pompejih (Neapelj, Mus. Naz.), v *koledarju iz 354*, Agostino di Duccio s sodel. (*relief* v c. S. Francesco v → *Riminiju*, 1447/56), Perugino s sodel. (*freska* v Collegio del Cambio v Perugii), Goya (*StS* iz *Quinta del sordo*, Prado), itn.

L: Hunger (1955); Cirlot (1962); *Saturn and Melancholy (1964 — L!). — Cf. F. *Nordström* (1962), J. *Seznec* (1940 [1953]).

Sauer, Joseph (1872—1949), nem. um. zgodovinar, učenec F. X. Krausa, čigar *Geschichte der christlichen Kunst* je dkč.; raziskovalec kršč. ikonografije, prof. na univ. v Freiburgu i. Br., tam u. (76).

B: *Symbolik des Kirchengebäudes und seiner Ausstattung in der Auffassung des Mittelalters: mit Berücksichtigung von Honorius Augustodunensis, Sicardus und Durandus* (Fr 1902; 2. izd. ib. 1924); *Die ältesten Christusbilder* (Bl s. a. [1920], »Wasmuths Ksthefte« 7).

Sauerländer, Willibald (1924—....), nem. um. zgodovinar, poznavalec fr. srednjev. plastike. Prom. 1953 na univ. v Münchnu, 1954—59 v Parizu, 1961—62 v Princetonu, 1962—70 učil na univ. v Freiburgu (ord. 1966), zdaj pa direktor münchenskega *Zentralinst. f. Kg.*

B: *Die Kathedrale von Chartres* (Stu 1954); ‚*Beiträge zur Geschichte der »frühgotischen« Skulptur*' (ZfKg, 1956); ‚*Die Jahreszeiten: Ein Beitrag zur allegorischen Landschaft beim späten Poussin*' (MJb, 1956); ‚*Die Marienkrönungsportale von Senlis und Mantes*' (W-RJb, 1958); ‚*Die kunstgeschichtliche Stellung der Westportale von Notre-Dame in Paris: Ein Beitrag zur Genesis des hochgotischen Stiles in der französischen Skulptur*' (MarJb, 1959); ‚*Sens and York: An Inquiry into the Sculptures from St. Mary's Abbey in the Yorkshire Museum*' (J. of the Br. Archaeological Association, 1959); ‚*Art antique et sculpture autour de 1200*' (Art de France, 1961); ‚*Skulpturen des 12. Jahrhunderts in Châlons-sur-Marne*' (ZfKg, 1962); *Die Skulptur des Mittelalters* (FrM-Bl 1963, »Ullstein Kg.« 11); *Jean-Antoine Houdon: Voltaire* (Stu 1963, »WerkM« 89); ‚*Twelfth-century Sculpture at Châlons-sur-Marne*' (20. kongr. I, 1963); ‚*Ein Reimser Bildhauer in Cluny*' (E. Gallov zb., 1965); ‚*Pathosfiguren im Oeuvre des Jean-Baptiste Greuze*' (W. Friedlaenderjev zb., Bl 1965); ‚*Gislebertus von Autun: Ein Beitrag zur Entstehung seines künstlerischen Stils*' (Th. Müllerjev zb., 1965); *Von Sens bis Straßburg: Ein Beitrag zur kunstgeschichtlichen Stellung der Straß-*

burger Querhausskulpturen (Bl 1966); ‚*Über die Komposition des Weltgerichts-Tympanons in Autun*' (ZfKg, 1966); ‚*Über die ursprüngliche Reihenfolge von Fragonards »Amours des bergers«*' (MJb, 1968); **Gotische Skulptur in Frankreich: 1140—1270* (Mn: Hirmer Verlag 1970).

Sauerlandt, Max (1880—1934), nem. um. zgodovinar in muzealec, od 1919 dalje direktor hamburškega *Mus. f. K. u. Gewerbe*, ob zavladanju nacizma 1933 odstavljen. Prijatelj slikarja → *Noldeja*.

B: *Über die Bildwerke des Giovanni Pisano* (Dü-Lpz 1904); *Griechische Bildwerke* (ib. 1907); *Der stille Garten: Deutsche Maler der 1. Hälfte des 19. Jahrhunderts* (ib. 1908); *Kinderbildnisse aus fünf Jahrhunderten der europäischen Malerei von etwa 1450 bis etwa 1850* (KiT-Lpz 1921, »Artis Monumenta«; pozn. izd. ib. 1937, »DBB«); *Norddeutsche Barock-Möbel* (Elberfeld 1922); *Die deutsche Plastik des achtzehnten Jahrhunderts* (F-Mn 1926); *Das Museum für Kunst und Gewerbe in Hamburg 1877—1927: Neuerwerbungen aus den Jahren 1919—1927* (Hmb 1929).

Saunier, Charles, fr. um. zgodovinar. Mdr. tudi prispevki v *RAam*.

B: *Les Conquêtes artistiques de la Révolution et de l'Empire* (P 1902); *Louis David: Biographie critique* (P s. a. [1904], »G. A.«); ‚*Le »Marat expirant« de Louis David et ses copies*' (GBA, 1913); ‚*Sur certains livres d'architecture du XVIe siècle*' (H. Lemonnierjev zb., 1913); *Les Décorateurs du livre* (P 1922 [= obd. 1900—20]); *Barye* (P 1925; amer. izd. NY 1926).

Sauroktonos (grš.), »Ubijalec kuščarja« (nem. *der Eidechsentöter*). Cf. s. v. *Apólon Sauroktonos*.

Sauvaget, Jean (1900—1950), fr. zgodovinar arabske umetn.

B: ‚*L'Architecture musulmane en Syrie*' (Rev. des Arts Asiatiques, 1934); ‚*Observations sur quelques mosquées seljoukides*' (Annales de l'Inst. d'Études orientales, 1938); *La Mosquée omeyyade de Médine* (P 1947).

Sava, klub, ki so ga 1904 ustanovili slov. impresionisti (→ *Grohar*, → *Jakopič*, → *Jama*, → *Sternen*) in drugi slov. umetniki (slikarji Luiza *Jama*, Roza *Klein*, Ferdo *Vesel* in Peter *Žmitek* in kipar → *Berneker*), ker je um. trgovec Gustav *Miethke*, pri katerem so imeli razstaviti, želel, da bi nastopili kot organizirana skupina (za slov. impresionizem znamenita razst. v Salonu Miethke na Dunaju 1904).

L: Vida *Vidmar*, Sava; Klub slovenskih impresionistov (ZUZ nv III, 1955).

Savage, George (1909—....), angl. um. zgodovinar, poznavalec umetne obrti.

B: *Ceramics for the Collector: an Introduction to Pottery & Porcelain* (L-NY 1949); *Porcelain through the Ages: a Survey of the Main Porcelain Factories of Europe and Asia* (Harm 1954, »Pelican Books« A298); *Seventeenth and Eighteenth French Porcelain* (L 1960); *English Pottery and Porcelain* (L 1961); *Glass: an Outline History* (L 1965); *A Concise History of Interior Decoration* (L 1966; jugosl. izd.: *Unutrašnja dekoracija: Kratak istorijski pregled*, Bgd 1969, »Svet umetnosti«).

L: WWA (1964).

Savel hoče Davida s sulico pribosti k steni (angl. *Saul Casting the Javelin at David*), bibl. ik. m. (1 Kralj, 19, 9—10). Up: npr. *miniaturi* v *Psalterju vojvode Rutlandskega* (sreda XIII. st., Belvoir Castle) in znamenitem → *Bellevillskem brevirju* (Ms. lat. 10483, f. 24v, 1323/26, Bibl. Nat.). — Cf. s. v. *David igra na harfo pred Savlom*.

L: Pigler I (1956, p. 139—40); Réau II/1 (1956, p. 264); EWA VI (1962, t. 315).

Savel hoče ubiti Jonatana (angl. *Saul would slay Jonathan for his defense of David*), bibl. ik. m. (1 Kralj 20, 27—33, zlasti 33): *Et arrípuit Saul lánceam ut percúteret eum* (*Savel pa je zagnal sulico nanj, da bi ga zadel*). Up: npr. *miniatura* v → *Maciejowskega kodeksu* iz o. 1250 (f. 31v).

Savel med preroki, bibl. ik. m. (1 Kralj 10, 9—13, cf. s. v. *Num et Saul inter prophétas*?). Up: npr. → *Maciejowskega kodeks* (o. 1250 — f. 22v).

Savel premaga Amalečane, *toda kljub božjemu ukazu prizanese njihovemu kralju Agagu in najboljšim živalim*, bibl. ik. m. (1 Kralj 15, 7—9, v nadaljevanju → *Samuel razseka Agaga*). Up: npr. *miniatura* v → *Maciejowskega kodeksu* (o. 1250 — f. 24v).

Savel pri vedeževalki v Endoru (lat. *Saul pythonissam cónsulit*, angl. *Saul and the Witch of Endor*, hol. *Saul bij de Heks van Endor*, nem. *Die Hexe von Endor* ali *Saul bei der Hexe ...*), bibl. ik. m. (1 Kralj 28): Samuelov duh se prikaže. Up: e. g. *miniatura* v → *Gumpertsbibel* (f. 82v), J. Cornelisz van Oostsanen (hrastovina, d. 1526, Rijksmus.), J. Teuflov *lesor*. (d. 1569) v wittenberški *Bibliji* iz 1572 in → *Dalmatinovi Bibliji* (1584, I, f. 166), Salv. Rosa (Louvre), Joh. Heinr. Schönfeld (nedk. *bakr*. in tuš, o. 1670, Stuttgart, Staatsgal., Graphische Smlg.), itd.

L: Pigler I (1956, p. 144 & 146); Réau II/1 (1956, p. 252); EWA V (1961, t. 294); *Schmidt IL (1962); RDK (63. zv., 1970, repr. stp 306). — Cf. G. *Swarzenski* (1908—1913, repr. 123 na t. XXXVIII).

Savery, Roelant (1576—1639), flam. slikar, r. v Kortrijku, akt. v A'damu, 1604—16 za ces. Rudolfa II. in Matijo v Pragi, na Dunaju in Tirolskem, v Salzburgu in Münchnu, u. v Utrechtu. S: emajlno zglajene, nadrobno izrisane

»kabinetne« podobe, npr. *Gozdna pokrajina z lovci* (les, d. 1604, Ksthist. Mus.), *Orfej med živalmi* (les, d. 1610, Städel), *Pokrajina z živalmi* (v ozadju ik. m. *Trakijske žene raztrgajo Orfeja*, les, 1618, Ksthist. Mus.), *Cvetlični šopek* (les, d. 1624, Utrecht), *Pokrajina s ptiči* (baker, d. 1628, Ksthist. Mus.) in kot pendant *Zemeljski raj* (baker, 1628, ib.).

L: Kurt *Erasmus:* Roelant Savery: sein Leben und seine Werke (Halle a. S. 1908, dis.); J. A. *Raczynski:* Die flämische Landschaft vor Rubens (FrM 1937); P. *Eeckhout:* R. Savery (Gent 1954 [rk]); J. *Šíp* (Sborník prací filosofické fakulty Brněnské university, 1964); Hertha *Wellensiek* (Kindler V, 1968, s. v. — L!). — Cf. J. *Białostocki* (1958), Y. *Thiéry* (cf. s. v. *krajina*), R. H. *Wilenski* (1960 — L!).

Savinšek, Jakob (1922—1961), slov. kipar, v rodu slov. kiparjev po 2. svet. vojni do o. 1958 najmočnejša osebnost, nadarjen portretist. R. v Kamniku, štud. 1945—49 na AUU in 1950 v specialki B. Kalina, u. (39) na kiparskem simp. v Kirchheimu pri Würzburgu. S pomočjo → *Lenassija* pobudil simp. → *Forma viva* v Sloveniji. P (od psihološko poudarjenega naturalizma s slikovito obdelavo površine prek »gladkega« manierističnega ekspresionizma k prizadevanjem za čistimi oblikami, zlasti v železni plastiki): up. slepcev (1947—49), *Kmetica iz Luč* (žg. glina, 1949), *Logor I* (1952), *Klovn* (bron, 1953, Novo mesto, Dolenjski muz.), *Pijani poet* (bron, 1953, Lj, Mestni muz.), *osnutek za spom. R. Jakopiču* (bron, d. [19]55), vrsta *Štirje letni časi* (beli kamen, 1955), vrsta *Enajst naglavnih grehov* (patiniran mavec, 1957—58), med portreti 5 *avtp.* (pat. mavec, d. [19]43; *Don Kihot*, žg. glina, d. [19]44; pat. mavec, d. 1956; pat. mavec d. [19]58; železo 1958), *Dr. Fr. Stelè* (mavec 1946, Lj., dr. Fr. Stelè), *Mitja Šarabon* (kamen 1948, bron 1954), *oče Božidarja Jakca* (bron 1949, kamen 1951), *K. Zelenko* (pat. mavec 1949), *igralec Dolinšek* (glina 1949/50), *Pavle Oblak* (bron, d. [19]50), *Branko Gavella* (bron 1951, Zgb, Nar. kazalište), *F. Komeljeva* (bron 1951, Lj, dr. Ivan Komelj), *Piki Zadnikar* (1951), *Ivan Mrak* (beli kamen 1951), *O. Župančič* (bron, 1951, Vinica, rojstna hiša O. Ž.), *Dr. Ferdo Kozak* (bron 1951, Lj, Nada Kozak), *Lakovič* (bron 1952), *Janko Jarc* (mavec 1954), *Mila Kačičeva* in *Andrej Hieng* (oba bron 1955, MG), *Fran Lipah* in *Marija Vera* (oba bron 1955, Lj, Drama), *Dr. Milan Vidmar* (bron 1955), *Flores Siskovich* (bron, d. [19]55), *Miran Jarc* (beli marmor, d. [19]55, Novo mesto, Študijska knjižnica), *Dr. Izidor Cankar* (pat. mavec 1958), *Veronika Mlakar* (mavec, d. [19]58), *Živa Sever* (mavec, d. [19]58), *Portret sina Davida* (pat. mavec, d. [19]59), med spomeniki *Talec* (kamen 1948, Mengeš), *Drvar* (kamen 1950, Lj, Parmova), *Mati in hči* (kamen 1952—57, Novo mesto, pokopališče, nagrobnik družine Jakac; bron, Novo mesto, Dolenjski muz.), v bronu *Julius Kugy* (1952, Trenta), *Talec* (1952, Novo mesto), *Stane Rozman* in *B. Kidrič* (1953, ib.), *Pesem svobode* (1955, ib.), *Janez Trdina* in *Dragotin Kette* (oba 1955, ib.), *Jože Lacko* (1955, Ptuj), *Ivan Tavčar* (1957, Visoko) in *Simon Gregorčič* (1958, Kobarid), *Vojna in Mir* (bron na granitu, 1952—58, Celje), *Grobnica herojev* (kamen, d. 1954—1961, Griček pri Črnomlju). R (vpliv K. Bulovčeve, oglje, tuš): o. 20 avtp., cikel *Spokorna procesija* (16 kosov, 1943, Lj, Muz. Ljudske revolucije Slovenije, up. cvetic, portreti (npr. *Branko Miklavc*, 1943; *dr. Anton Brecelj*, 1944), itn. — Številni akvareli (od 1941 dalje), zlasti krajinski motivi. Ilustr. M. Kačičevo (Lj 1951 & 1960), J. Swifta (Lj 1951), B. Hofmana (Mrb 1954) in S. Gruma (Mrb 1957). — Up: B. Jakac (risba 1956).

L: BihaljiS (1955); Luc *Menaše*, Umetnik, ki se mu ne moremo ogniti (NSd, III, 1955); Ko je ko (1957); AS (1958 — L!); Luc *Menaše* (SBL, 9. zv., 1960, s. v. — L!); ŠijanecS (1961); ZMG (1964); Jakob Savinšek (Lj 1965 [rk, MG], uv C. *Velepič* — L! [*id.*, Sinteza, št. 2]). — Cf. Š. *Čopič* (Sinteza, št. 7, 1967, p. 24—25), B. *Jakac* (B. Jakac o nekaterih 1963), Ljerka *Menaše* (1959), Luc *Menaše* (Naši umetniki 1963), S. *Mikuž* (1959), J. *Traven* (1960).

Savlova smrt, bibl. ik. m. (1 Kralj 31, 1—4 resp. 1—6): ranjeni Savel, ki ga oproda ni bil hotel usmrtiti, se sam nasadi na meč. Up: npr. *miniature* v → *Bibliji v Lambeth Palace* (f. 151), → *Gumpertsbibel* (f. 82v) in → *Maciejowskega kodeksu* (f. 34v, o. 1250), P. Bruegel star. (les. d. 1562, Ksthist. Mus.), Teuflov *lesor.* v wittenberški *Bibliji* iz 1572 in → *Dalmatinovi Bibliji* (1584, I, f. 167v).

L: Pigler I (1956, p. 146); Réau II/1 (1956, p. 266); Schmidt IL (1962, repr. 210a).

Savlovo spreobrnjenje → *Spreobrnjenje sv. Pavla*

Savoldo, Giovanni (Gian) **Girolamo** (o. 1480—1548), it. slikar, r. v Brescii, u. v Benetkah. Nanj vplivali Giov. Bellini, Giorgione in Lotto. S: *Rojstvo* (1527, Hampton Court), *Madona s svetniki* (1533, Verona, Sta Maria in Organo), itd.

L: Venturi IX/3 (1928); Berenson Ox (1932); Jacques *Thuillier* (Dict peint it, 1964, s. v.). — Cf. A. *Boschetto* (*1963 — L!), C. *Gamba* (1939), C. *Gilbert* (1945; 1949; 1953), E. *Jacobsen* (1896), itd.

Savonarola, Girolamo (1452—1498), it. dominikanec, sugestiven pridigar, oznanjevalec pokore in cerkv. reformator, od 1482 dalje v Florenci. Tam je 1491 postal prior samostana S. Marco ter po izgonu → *Medičejcev* (→ *Medici, Piero*

de', imen. *il Fatuo*) ust. teokratsko republiko. Dal je na grmadah mdr. javno sežigati dela ant. in humanističnih piscev pa v njihovem duhu ustvarjene lik. umetnine, sicer pa je s svojimi pridigami po svoje vplival tudi na nekatere lik. umetnike (npr. na Botticellija in Michelangela). Papež ga je 1497 izobčil, 1498 pa so ga prijeli, mučili in 23. maja sežgali na *piazza della Signoria*. Potem so menihom iz S. Marca mdr. prepovedali tudi prepevanje njegovega najljubšega psalma (Ps 132 [133]: *Ecce quam bonum et quam iucúndum*...), ki so ga Savonarolovi pristaši, *piagnoni*, imeli tako rekoč za svoj bojni krik.

L: Joseph *Schnitzer:* Savonarola: Ein Kulturbild aus der Zeit der Renaissance (2 knj., Mn 1924); M. *Ferrara:* Bibliografia Savonaroliana (F: Olschki 1958). — Cf. J. *Burckhardt* (Cultur 1860), A. *Chastel* (1959), E. *Panofsky* (Heydenreichov zb., 1965), etc.

Saxl, Fritz (Friedrich), (1890—1948), avstr. (ž.) um. zgodovinar, eden izmed najpomembnejših predstavnikov ikonologije (prijatelj in sodel. Panofskyja). Prom. 1912 na Dunaju, od 1913 v Hamburgu, kjer je 1927 postal hon. prof. na univ. in po smrti Abyja → *Warburga* 1929 direktor znamenite *Bibliothek Warburg* (cf. s. v. *Warburgov inst.*), ki jo je ob zač. nacistične vlade s pomočjo Samuela → *Courtaulda* 1933 prenesel v London. Ur. *StudBW* in *VorBW* (oboje 1922—32), v Angliji pa od 1936 dalje *StudWI*.

B: ‚*Beiträge zu einer Geschichte der Planetendarstellungen im Orient und Okzident*' (Islam, III, 1912); *Verzeichnis astrologischer und mythologischer illustrierter Handschriften des lateinischen Mittelalters in römischen Bibliotheken* (Hdl 1915 [cf. 1927 & 1953], »SbHdl«); ‚*Rinascimento dell'antichità*' (RepKw, 1922); (& E. Panofsky) *Dürers »Melencolia I: Eine quellen- und typengeschichtliche Untersuchung* (Lpz-Bl 1923, »StudBW« 2; n. izd. 1964); ‚*Die Bibliothek Warburg und ihr Ziel*' (VorBW 1921—22, Lpz-Bl 1923); ‚*Rembrandt und Italien*' (OH, 1924); ‚*Frühes Christentum und spätes Heidentum in ihren künstlerischen Ausdrucksformen*' (WJb, 1925); *Verzeichnis astrologischer und mythologischer illustrierter Handschriften des lateinischen Mittelalters, II: Die Handschriften der National-Bibliothek in Wien* (Hdl 1927 [cf. 1915 & 1953], »SbHdl« 1925—26); *Antike Götter in der Spätrenaissance: Ein Freskenzyklus und ein Discorso des Jacopo Zucchi* (Lpz-Bl 1927, »StudBW« 8); ‚*Aller Tugenden und Laster Abbildung*' (J. Schlosserjev zb., 1927); *Mithras: Typengeschichtliche Untersuchungen* (Bl 1931); *Die Ausdrucksgebärden der bildenden Kunst* (Jena 1932); ‚*Aniello Falcone »oracolo delle battaglie«: Ein Wiederbelebungsversuch*' (W. Friedlaenderjev zb., 1933); *La fede astrologica di Agostino Chigi* (R 1934); ‚*The Origin and Survival of Pictorial Type: The Mithras Reliefs*' (Proc. of the Classical Association, 1935); ‚*Veritas Filia Temporis*' (E. Cassirerjev zb., 1936); *Classical Antiquity in Renaissance Painting* (L 1938); *Festivals of Milanese Society under Spanish Rule* (NY-L-Trt 1938); *Rembrandt's Sacrifice of Manoah* (L 1939); ‚*Pagan Sacrifice in the Italian Renaissance*' (JWI, 1939); ‚*The Classical Inscription in Renaissance Art and Politics*' (JWCI, 1940/41); ‚*A Spiritual Encyclopedia of the Later Middle Ages*' (JWCI, 1942); ‚*The Ruthwell Cross*' (JWCI, 1943); (& R. Wittkower) *British Art and the Mediterranean* (NY-L-Trt 1948); *Catalogue of the astrological and mythological illuminated manuscripts of the Latin middleages, III: Manuscripts in English libraries* (2 knj., L 1953 [cf. 1915 & 1927], sodel. H. Meier, izd. H. Bober); *English Sculptures of the Twelfth Century* (L 1954, izd. Hanns Swarzenski); *Lectures* (2 knj., L 1957; izbor z naslovom *A Heritage of Images*, Harm 1970, uv E. H. Gombrich — B!).

L: zbornik: Fritz Saxl 1890—1948: A Volume of Memorial Essays from His Friends in England (L 1957, izd. D. J. Gordon).

Scalfarotto, Giovanni Antonio (o. 1700—1764), it. arh. Njegovo najbolj znano delo je c. *S. Simeone Piccolo* ali *Ss. Simeone e Giuda* (sez. 1718—38), stavba, »ki pozdravi vsakega obiskovalca Benetk ob njegovem prihodu«, sicer pa kot arhitektura hkrati oživlja spomine na rim. Panteon in Palladia pa na biz. izročilo Benetk.

L: cf. R. *Wittkower* (1958, p. 253 & 254, t. 145A).

Scamozzi, Vincenzo (1552—1616), it. arh. in teoretik stavbarstva, Palladiov učenec, r. v Vicenzi, u. v Benetkah. Med njegovimi urbanističnimi načrti je bila uresničena trdnjava **Palmanova* v Benečiji (zasnova 1593), mdr. pa je prispeval tudi načrt za stolnico v → *Salzburgu* (cf. s. v.). A: npr. *Procuratie Nuove* na Markovem trgu v Benetkah (zač. 1584, dkč. Bald. Longhena 1640), med stavbami drugih arhitektov, ki jih je dkč., pa so Sansovinova *Libreria* v Benetkah (zadnjih 5 arkad 1583—88) pa Palladiova *Teatro Olimpico* (dkč. 1584) in *Villa Rotonda* v Vicenzi (dkč. 1606).

B: *Idea dell'architettura universale* (V 1615); *Taccuino di viaggio da Parigi a Venezia* (*14 marzo—11 maggio*) (V 1959, uv & kom. Franco Barbieri, »Fonti e documenti per la storia dell'arte veneta« 1).

L: R. *Pallucchini* (ThB XXIX, 1935,-s. v. — L!); Franco *Barbieri:* Vincenzo Scamozzi (Vicenza 1952); SchlosserL (1964 — L!); Pevsner (1966).

scenografija (angl. *stage-setting*, fr. *décor de théâtre*, nem. *das Bühnenbild*), oblikovanje gledaliških prizorišč. V renesančni teoriji jo obravnaval → *Serlio*, med pomembnimi spom. *Teatro Olimpico* v Vicenzi (Palladio 1581—85) in *Teatro Farnese* v Parmi (Aleotti 1618—19), za nadaljnji razvoj tehtni zlasti razni člani družine → *Galli-Bibiena*, v novejši dobi → *Appia* in E. G. → *Craig*. Pri Slovencih delovali kot scenografi Čeh Vaclav Skružny, Rus V. Uljaniščev, I. Vavpotič (Büchner: *Dantonova smrt*; Grum: *Dogodek v mestu Gogi*; Kogoj: *Črne maske*), B. Jakac (Mozart: *Beg iz seraja*), v novejši dobi arhitekti Ernest Franz, Sveta Jovanović, Viktor Molka, od slikar-

jev in kiparjev priložnostno J. Savinšek, G. Stupica, D. Tršar itn. Pri Hrvatih Ljubo → *Babić*, Kamilo Tompa (r. 1903), itd.

L: Léon *Moussinac:* La Décoration théatrale (P 1922); Carl *Niessen:* Das Bühnenbild: Ein kulturgeschichtlicher Atlas (Bn 1924); Joseph *Gregor:* Denkmäler des Theaters: Inszenierung, Dekoration, Kostüm des Theaters und der großen Feste aller Zeiten, nach Originalen der Theatersammlung der Nationalbibliothek, der Albertina und verwandter Sammlungen (12 map, W 1925—1930); *id.:* Weltgeschichte des Theaters (W 1933); Günther *Schöne:* Die Entwicklung der Perspektivbühne (Lpz 1933); Hans Heinrich *Borcherdt:* Das europäische Theater im Mittelalter und in der Renaissance (ib. 1935); Nicole *Decugis* & Suzanne *Reymond:* Le Décor de Théâtre en France du Moyen Age à 1925 (P 1953). — Cf. G. *Ferrari* (1902), E. *Flechsig* (1894), V. *Mariani* (1930), C. *Ricci* (1930), H. *Tintelnot* (1939; 1954), P. *Zucker* (1925).

Schachermeyr, Fritz (1895—....), avstr. zgodovinar, r. v Linzu, prof. na univ. v Jeni, Heidelbergu, Gradcu in na Dunaju.

B: *Die ältesten Kulturen Griechenlands* (Stu 1955); *Die minoische Kultur des alten Kreta* (ib. 1964); *Ägäis und Orient: Die überseeischen Kulturbeziehungen von Kreta und Mykenai mit Ägypten, der Levante und Kleinasien unter besonderer Berücksichtigung des 2. Jahrtausends v. Chr.* (K: Böhlau 1967).

Schade, Herbert, nem. um. zgodovinar, jezuit, prom. 1954 v Münchnu z dis. *Untersuchungen zu der karolingischen Bilderbibel zu St. Paul vor den Mauern in Rom.*

B: ‚*Studien zu der karolingischen Bilderbibel aus St. Paul vor den Mauern in Rom*' (W-RJb, 1959—1960, dis.); ‚*Die Berufung der Jesuiten nach München und der Bau von St. Michael*' (Der Mönch im Wappen: Aus Gesch. u. Gegenwart des katholischen München, Mn 1960); ‚*Zur Fassade des St. Michaelskirche in München*' (Das Münster, 1960); *Dämonen und Monstren: Gestaltungen des Bösen in der Kunst des frühen Mittelalters* (Regensburg 1962, »Welt des Glaubens in der K.« 2); ‚*Zum Bild des tanzenden David im frühen Mittelalter*' (Stimmen der Zeit, 1962/63); ‚*Zur Kunsttheorie Wilhelm Diltheys*' (Probleme der Kw., I: Kg. u. Kstheorie im 19. Jahrhundert, Bl 1963); ‚*Das Paradies und die Imago Dei*' (Probleme der Kw., II: Wandlungen des Paradiesischen u. Utopischen, Studien zum Bild eines Ideals, Bl 1966); ‚*Homo caelestis: Zum Menschenbild der Kunst des frühen Mittelalters*' (Stimmen der Zeit, 1966); ‚*Die Tiere in der mittelalterlichen Kunst: Untersuchungen zur Symbolik von zwei Elfenebeinreliefs*' (Stud Gen, 1967); ‚*Adam und Eva*' (LCI I, 1968).

Schadow, Johann Gottfried (1764—1850), nem. kipar, neoklasicist, r. in u. (85) v Berlinu. V Rimu 1785—87 (tja pobegnil s krščeno Židinjo Marianne Devidels ter tudi sam sprejel katol. vero, da sta se lahko poročila), postal 1788 dvorni kipar v Berlinu, 1816 pa direktor tamk. ak. P: npr. *nagrob. 8-letnega grofa von der Mark* (marmor, 1788—89, Berlin, Dorotheenkirche, zdaj Nat.-Gal. v vzh. Berlinu), bron. *kvadriga z Viktorijo* vrh Brandenburških vrat v Berlinu (1789—93), *Princesi Luise in Friederike* (marmor, 1795—97, vzh. Berlin, Nat.-Gal.), *Friedrich Gilly* (mavec, 1801, ib.), *J. W. von Goethe* (marmor, 1823, ib.) in druga portretna doprsja (tudi *Avtp.*, žg. glina, o. 1794, ib.).

L: F. *Nemitz:* Gottfried Schadow: Der Zeichner (Bl 1937); Johann Gottfried Schadow, 1764—1850: Bildwerke und Zeichnungen (Bl 1964 [rk, vzh. Berlin: Nat.-Gal.] — L!). — Cf. F. *Landsberger* (1931), H. *Mackowsky* (1909; 1927; 1936; 1951), G. *Pauli* (Bl 1925 [1932]; 1934).

Schaeffer, Emil (1874— ?), nem. (ž.) um. zgodovinar (it. renesančno slikarstvo).

B: *Die Frau in der venezianischen Malerei* (Mn 1899); ‚*Über Andrea del Castagnos »uomini famosi«*' (RepKw, 1902); *Das Florentiner Bildnis* (Mn 1904); *Andrea del Sarto* (Bl 1906); ‚*Das Bildnis des Giulia Gonzaga von Sebastiano del Piombo*' (ZfbK, 1906); *Das Porträt der italienischen Hochrenaissance: Eine Umrißzeichnung* (Bl 1907, »Das Porträt« 4 [izd. H. von Tschudi]); ‚*Die Bildergalerie des Fürsten Czartoryski in Krakau*' (Westermanns Monatshefte, 1907); ‚*Der »Triumph des Federigo Gonzaga« von Lorenzo Costa*' (MfKw, 1908); *Van Dyck: Des Meisters Gemälde in 537 Abbildungen* (Stu-Lpz 1909, »KK« 13); ‚*Giorgiones Landschaft und »Die Drei Philosophen«*' (MfKw, 1910); ‚*Ein Bildnis des Hieronymo Fracastoro von Tizian*' (JkPK, 1910); ‚*Bronzino, Agnolo*' (ThB V, 1911); ‚*Bildnisse des Caterina Cornaro*' (MfKw, 1911); ‚*Castagno, Andrea del*' (ThB VI, 1912); ‚*Ein Medicäer-Bildnis von Mantegna*' (MfKw, 1912); *Leonardo da Vinci: Das Abendmahl, mit einer Einleitung von Goethe* (Bl 1914); *Sandro Botticelli: Ein Profil* (Bl 1921); *Raffaels Sixtinische Madonna als Erlebnis der Nachwelt* (D 1927; 2. izd. D 1955).

L: Wininger 5 (s. v.).

Schaffner, Martin (o. 1478/79—1546/49), nem. švabski slikar, akt. v Ulmu, tam verj. tudi u. S: npr. 4 table *wettenhausenskega olt.* v Alte Pin. (*Oznanjenje*, d. 1523; *Predstavitev v templju*, d. 1524; *Binkošti*; *Marijina smrt*), → *mizna plošča Asama Stedelina* (1533, Kassel).

L: Suzanne *Lustenberger:* Martin Schaffner: Maler zu Ulm (Zug 1961, dis. [Bn]); *ead.* (Kindler V, 1968, s. v. — L!).

Schaffran, Emerich (1883—1962), avstr. um. zgodovinar (samouk), slikar in grafik, kot pisec konservativen nacionalist. Prispevki v *Die Weltkunst*, *Das Münster* itn.

B: *Geschichte der Langobarden* (Lpz 1938); ‚*Langobardische und nachlangobardische Ornamentplatten in Kärnten*' (Car, 1938); *Die Kunst der Langobarden in Italien* (Jena 1941); *Kunstgeschichte Österreichs* (W 1948); *Kunstlexikon* (W-Stu 1950, »Die Universität« 15); *Taschenlexikon der Kunst* (Stu-W 1953).

Schapiro, Meyer (1904—....), amer. (ž.) um. zgodovinar in lik. kritik, mnogostranski raziskovalec starokršč., srednjev. in mod. umetn. R. na

Litvanskem, v ZDA od 1907, prom. 1929 na *Columbia Univ.* v New Yorku, kjer uči od 1928 (ord. od 1952, *Univ. Prof.* od 1965).

B: ‚*The Romanesque Sculpture of Moissac*' (AB, 1931); ‚*Matisse and Impressionism*' (Androcles, 1932); ‚*Über den Schematismus in der romanischen Kunst*' (KrB, Z-Lpz 1932/33); ‚*Seurat and »La Grande Jatte«*' (Columbia Rev., 1935); ‚*New Documents on St.-Gilles*' (AB, 1935 [cf. ib., 1937]); ‚*The Nature of Abstract Art*' (Marxist Quarterly, I, NY 1937); ‚*The Sculptures of Souillac*' (A. K. Porterjev zb., 1939); ‚*From Mozarabic to Romanesque in Silos*' (AB, 1939); ‚*The Calender of 354*' (AB, 1940); ‚*Courbet and Popular Imagery: An Essay on Realism and Naiveté*' (JWCI, 1940/44); ‚*Cain's Jaw-Bone That Did the First Murder*' (AB, 1942); ‚*An Inscription of the Cathedral of Santiago de Compostela*' (Speculum, 1942); ‚*The Image of the Disappearing Christ: The Ascension in English Art around the year 1000*' (GBA, 1943); ‚*The Angel with the Ram in Abraham's Sacrifice: a Parallel in Western and Islamic Art*' (Ars Islamica, 1943); ‚*The Religious Meaning of the Ruthwell Cross*' (AB, 1944); ‚*On Early Christian Art*' (Rev. of Religion, 1944); ‚*»Muscipula Diaboli«: The Symbolism of the Mérode Altarpiece*' (AB, 1945); ‚*On a Painting of Van Gogh*' (View, 1946; pon. v Perspectives, 1952); ‚*On the Aesthetic Attitude in Romanesque Art*' (A. K. Coomaraswamyjev zb., 1947); ‚*Place of the Joshua roll in Byzantine history*' (GBA, 1949); ‚*Fromentin as a Critic*' (Partisan Rev., 1949); *Vincent Van Gogh* (NY 1950, »The Libr. of Great Painters«); *Paul Cézanne* (NY 1952, ista z.); ‚*Rebellion in Art*' (Daniel Aron [izd.]: America in Crisis, NY 1952); ‚*The Joseph Scenes on the Maximianus Throne in Ravenna*' (GBA, 1952); ‚*The Frescoes of Castelseprio*' (AB, 1952 [cf. ib., 1957]); ‚*Style*' (A. L. Kroeber [izd.]: Anthropology Today, Ch 1953); ‚*Two Romanesque Drawings in Auxerre and Some Iconographic Problems*' (Da Costa Greene zb., 1954); ‚*Two Slips of Leonardo and a Slip of Freud*' (Psychoanalysis: J. of Psychoanalitic Psychology, 1955/56); ‚*Leonardo and Freud: An Art-Historical Study*' (J. of the Hist. of Ideas, 1956); ‚*On an Italian Painting of the Flagellation of Christ in the Frick Collection*' (L. Venturijev zb. II, 1956); ‚*The Younger American Painters Today*' (The Listener, 1956); ‚*Chagall's Bible*' (= uv. v knj. *Chagall: Illustrations for the Bible*, NY-P 1956); ‚*Arshile Gorky*' (AN, 1957 [tudi uv v knj. Ethel Schwabacher: Arshile Gorky, NY 1957]); ‚*On Abstract Painting*' (AN, 1957); ‚*The Decoration of the Leningrad Manuscript of Bede*' (Scriptorium, 1958); ‚*New Light on Seurat*' (AN, 1958); ‚*The Newly Discovered Fourth Century Roman Fresco of the Physicians in the Catacomb of the Via Latina*' (Symposium: B. of the New York Ac. of Medicine, 1958); ‚*The Wall Strips of Saxon Churches*' (JSAH, 1959); ‚*A Note on the Mérode Altarpiece*' (AB, 1959); (& M. Avi-Yonah) *The Ancient Mosaics of Israel* (UNESCO 1960); ‚*An Illuminated English Psalter of the Early Thirteenth Century*' (JWCI, 1960); ‚*The Humanity of Abstract Painting*' (Proc. of the American Ac. of Arts and Letters, 2nd Ser., 10, NY 1960); ‚*Mr. Berenson's Values*' (Encounter, 1961); ‚*A Relief in Rodez and the Beginnings of Romanesque Sculpture in Southern France*' (20. kongr. I, 1963); ‚*Cézanne as a watercolorist*' (Cézanne's Water Colors, NY 1963); ‚*The Bowman and the Bird in the Ruthwell Cross and other works: the Interpretation of Secular Themes in Early Medieval Art*' (AB, 1963); ‚*The Beatus Apocalypse of Gerona*' (AN, 1963); *The Parma Ildefonsus: A Romanesque Illuminated Manuscript from Cluny, and Related Works* (NY 1964); ‚*Diderot on the Artist's Freedom*' (Diderot Studies, V, P 1964); ‚*A Note on Patron and Artist*' (American J. of Sociology, 1964); ‚*The Still-Life as a Personal Object: A Note on Heidegger and Van Gogh*' (The Reach of Mind: Essays in Memory of Kurt Goldstein, NY 1967); ‚*An Irish-Latin Text of the Angel with the Ram in Abraham's Sacrifice*' (Wittkowerjev zb. II, 1967); ‚*Les pommes de Cézanne*' (Rev. de l'Art, št. 1/2, 1968); ‚*O nekaterih problemih v semiotiki vizualne umetnosti*' (Problemi: Razprave, 1971, prev. Nada Souvan).

L: WWWJ (1955); WWAA (1959; 1962); WWAm (1964—65); Coll Art J (XXV/2, 1965/66, p. 194 — f).

Scharf, Alfred (1900—1965), nem.-angl. um. zgodovinar. Štud. um. zgod., zgod. gledališča in arheologijo na univ. v Berlinu, Münchnu in Freiburgu (tam 1925 prom. pri Jantzenu), služil v berlinskih muz. (1925—28), in ur. rev. *Der Cicerone* (1928—30); maja 1933 pred nacisti emigriral v Anglijo. Prispevki tudi v *Panth*, *Apollo*, *AA*, itd.

B: ‚*Filippino and Piero di Cosimo*' (AA, 1931); ‚*Studien zu einigen Spätwerken des Filippino Lippi*' (JPK, 1931); ‚*Zum Laokoon des Filippino Lippi*' (MittF, 1932); *Filippino Lippi* (W 1935); ‚*Rubens's Portraits of Charles V and Isabella*' (BM, 1935); ‚*Devonshire Collection*' (BM, 1948); ‚*Once more Mons i*' (ArchR, 1949); *Filippino Lippi* (W 1950, »Smlg. Schroll«); *The Merton Collection* (1952; sup. 1957 [priv. tisk, Sir Thomas Merton, Stubbings House]).

L: WWA (1962); BM (1966, nekr.).

Scharff, Edwin (1887—1955), nem. kipar (slikar in grafik), prof. na berlinski ak. (1922—33), r. v Neu-Ulmu, u. (68) v Hamburgu. P: npr. 7 m vis. *Krotilec konjev* (*Der Rossebändiger*, granit, 1936—39, Düsseldorf), med portreti *Heinrich Wölfflin* (1919, Neue Pin.), *Heinrich Mann*, *M. Liebermann*, *L. Corinth* in *Nolde*.

L: Gottfried *Sello:* Edwin Scharff (Hmb 1956); SeuphorS (1961).

Schaub-Koch, Emile (1890—....), švic. lik. kritik in pisec o umetn.

B: *Psychoanalyse d'un peintre moderne: Henri de Toulouse-Lautrec* (P 1935); *Miha Maleš* (Lj 1937).

L: WWA (1962; 1964).

Schäufelein, Hans (2. ime, *Leonhard*, so neutemeljeno uvedli v lit.), (o. 1480/85—1538/40), nem. slikar in lesorezec. R. morda v Nürnbergu, od 1515 dalje mestni slikar v Nördlingenu, tam u. S: npr. *Zadnja večerja* (les, 1511, Ulm, stolnica).

L: M. Consuelo *Oldenburg:* Die Buchholzschnitte des Hans Schäufelein: Ein bibliographisches Verzeichnis ihrer Verwendungen, mit einem Anhang über Buchholzschnitte des Monogrammisten JS mit der Schaufel (2 knj., Ba-Ba 1964, »SdK« 340—41);

P. *Strieder* (Kindler V, 1968, s. v. — L!). — Cf. E. *Buchner* (1927), G. von der *Osten* (1969), E. *Schilling* (1955), F. *Winkler* (1942).

Schedelsche Weltchronik, tj. Hartmanna Schedla »Svetovna« ali »Nürnberška« kronika, 1493 v Nürnbergu izd. delo, ki je s svojimi 1809 lesor. ilustracijami najobsežnejši korpus lesorezov XV. st. Lesoreze (skupaj 652), ki so večkrat uporabljeni, takó da npr. iste mestne vedute ponazarjajo različna mesta, je oskrbela Wolgemutova delavnica (→ *Wolgemut* in Wilh. *Pleydenwurff*, tiskal Anton → *Koberger*).

L: J. *Ramseger:* Die Städtebilder der Schedelschen Weltchronik (Bl 1943, dis.); Bland (1958, p. 106 & 108); Schmidt IL (1962). — Cf. V. von *Loga* (1888; 1895), E. *Panofsky* (1943 [1955, p. 19—21, 31]).

Schedoni, Bartolomeo (1578—1615), it. slikar, akt. na dvorih v Modeni in Parmi. S: npr. *Polaganje v grob* in *Tri Marije ob grobu* (oboje 1614, Parma, Gall. Naz.).

L: Maestri della pittura del Seicento emiliano (Bol 1959 [rk, Pal. dell'Archiginnasio]); »PKG« 9 (1970, t. VI).

Scheffer, Nathalie, amer. um. zgodovinarka, štud. v Moskvi pri A. I. Anisimovu, od 1937 dalje v službi v *Dumbarton Oaks Research Library* v Washingtonu.

B: ‚*Symbolism of the Russian Icon*' (GBA, 1944); ‚*Religious Chants and the Russian icon*' (ib., 1945); ‚*Days of the Week in Russian Religious art*' (ib.); ‚*Akathistos of the Holy Virgin in Russian art*' (ib., 1947).

Scheffler, Karl (1869—1951), nem. pisec o umetn. in lik. kritik, ena izmed vodilnih osebnosti na področju mod. umetn. v Berlinu XX. st. pred nacizmom. Ur. 1907—33 rev. *Kunst und Künstler* in se v njej zavzemal zlasti za t. i. impresioniste (Liebermann, Slevogt). Up: Max Liebermann (o).

B: *Moderne Baukunst* (Bl 1907); *Deutsche Maler und Zeichner im 19. Jahrhundert* (Lpz 1911); *Die Nationalgalerie: Ein kritischer Führer* (Bl 1912); *Max Liebermann* (Mn 1912; 2. izd. Wsb 1953); *Die Architektur der Großstadt* (Bl 1913); *Italien: Tagebuch einer Reise* (2. izd., Lpz 1916); *Menzel: Der Mensch, das Werk* (Bl 1916; n. izd. [C. G. Heise] 1955); *Der Geist der Gotik* (Lpz 1917; n. izd. 1929); *Die Melodie: Versuch einer Synthese nebst einer Kritik der Zeit* (Bl 1919); *Bildnisse aus drei Jahrhunderten der deutschen und niederländischen Malerei* (KiT-Lpz 1925, »DBB«); *Geschichte der europäischen Plastik im neunzehnten und zwanzigsten Jahrhundert* (Bl 1927); *Geschichte der europäischen Malerei, I: Vom Klassizismus bis zum Impressionismus* (Bl 1927); *Die impressionistische Buchillustration in Deutschland* (Bl 1931); *Max Slevogt* (Bl 1940); *Verwandlungen des Barocks in der Kunst des 19. Jahrhunderts* (W 1947); ‚*Rückblick auf Max Liebermann*' (K. u. Volk, 1950); *Das Phänomen der Kunst: Grundsätzliche Betrachtungen zum 19. Jahrhundert* (Mn 1952).

L: M. J. *Friedländer* (Kchr, 1951, nekr.).

Scheffler, Wolfgang, nem. um. zgodovinar, poznavalec zlatarstva, direktor nekd. *Niederschlesisches Mus.* v Liegnitzu (zdaj Legnica na Poljskem), nato konservator v *Kstgewerbemus.* v zah. Berlinu.

B: *Goldschmiede Niedersachsens: Daten, Werke, Zeichen, I—II* (Bl 1965).

Schefold, Karl (1905—....), nem.-švic. klas. arheolog. R. v Heilbronnu ob Neckarju, štud. klas. filologijo in arheologijo, zlasti pri Ludw. → *Curtiusu* in Paulu → *Jacobsthalu*, habil. 1935 na univ. v Baslu, tam ord. od 1953.

B: *Die Bildnisse der antiken Dichter, Redner und Denker* (Ba 1943); *Orient, Hellas und Rom in der archäologischer Forschung seit 1939* (Bern 1949); *Griechische Plastik, I: Die großen Bildhauer des archaischen Athen* (Ba 1949); *Pompejanische Malerei: Sinn und Ideengeschichte* (Ba 1952); ‚*Die skythische Kunst in Südrußland*' (Europäische Randkulturen des ersten Jahrtausends v. Chr., Mn 1954, »HA« 2); ‚*Vorbilder römischer Landschaftsmalerei*' (AM, 1956); *Die Wände Pompejis: Topographisches Verzeichnis der Bildmotive* (Bl 1957); *Griechische Kunst als religiöses Phänomen* (Hmb 1959, »RDE«; 2. izd. ib. 1962); *Meisterwerke griechischer Kunst* (Ba 1960); ‚*Origins of Roman Landscape Painting*' (AB, 1960); *Vergessenes Pompeji* (Bern 1963); *Römische Kunst als religiöses Phänomen* (Reinbek 1964, »RDE«); *Frühgriechische Sagenbilder* (Mn 1964); *Griechische Dichterbildnisse* (Z 1965); *Klassisches Griechenland* (Ba-Ba 1965, »K. der Welt«); *Die Griechen und ihre Nachbarn* (Bl 1967, »PKG« 1).

Scheibe, Richard (1879—1964), nem. kipar, r. v Chemnitzu, u. v Berlinu. P: mdr. številne portretne medalje, npr. (vse Berlin, Nationalgal.) *Max Pechstein* (d. 1946), *Eduard Plietzsch* (d. 1946), *Karl Hofer* (d. 1948), *Georg Kolbe* (d. 1949), etc., akti, portretna doprsja, *spom. žrtvam 20. julija 1944* (1953, zah. Berlin).

L: cf. E. *Redslob* (1955).

Scheibler, Ludwig, nem. um. zgodovinar, muzealec in Bodejev sodel. v Berlinu, pred M. J. Friedländerjem najboljši poznavalec starega niz. in nem. slikarstva, se pozn. povsem ločil od um. zgod. in se ukvarjal z glasbo.

B: ‚*Verzeichnis der Werke Bernhard Strigels*' (JkPK, 1881 [cf. Bode, ib.]); (& W. Bode) ‚*Verzeichnis der Gemälde des Jan van Scorel*' (ib.); ‚*Schongauer und der Meister des Bartholomäus*' (RepKw, 1884); (& Carl Aldenhoven) *Geschichte der Kölner Malerschule* (Lü 1902).

L: cf. W. von *Bode* (II 1930).

Scheidig, Walter, nem. um. zgodovinar, živi v vzh. Nemčiji.

B: ‚*Lucas Cranach der Ältere: Bildnisse eines Ehepaares von 1526*' (ZfKw, 1947); *Das Schloß in Weimar* (Erfurt 1951); *Katalog der Lukas Cranach Ausstellung* (1953 [rk, Weimar & Wittenberg]); *Rembrandt als Zeichner* (Lpz 1962); *Christian Rohlfs* (D 1965).

Scheiwiller, Giovanni (1889—....), it. publicist, do 1952, ko ga je nasledil sin Vanni, direktor zal. *Hoepli* v Milanu; od 1925 dalje ur. njeni z. *Arte moderna italiana* in *Arte moderna straniera*.

B: *A. Modigliani pittore* (Mi 1927; 5. izd. 1950); *Il pittore M. Sironi* (Mi 1930); *Art italien moderne* (P 1930); *H. Matisse* (Mi 1931; 5. izd. 1947); *G. Manzù, scultore* (Mi 1932); *Arte italiana dall'origine al Novecento* (Mi 1933); *H. Daumier* (Mi 1936; 3. izd. 1948); *A. Tosi* (Mi 1941); *G. Morandi* (T 1942); *Parigi di Utrillo* (Mi 1944); *Hermann Haller* (Mi 1945).

L: Chi è (1961).

Scheltema, Frederik Adama van → *Adama van Scheltema, Frederik*

Das **Scherflein der Witwe** (nem.) → *Dar uboge vdove* (evang. ik. m.)

Schestag, August (1870— ?), avstr. um. zgodovinar, prom. 1896 na Dunaju, direktor tamk. *Österreichisches Mus. f. K. u. Industrie*.

B: ‚*Kaiser Maximilian I. Triumph*' (JSaK, 1883); ‚*Die Chronik von Jerusalem: Eine für Philipp den Guten angefertigte Miniaturhandschrift der Wiener Hofbibliothek*' (ib., 1899).

Scheyer, Ernst, nem.-amer. (ž.) um. zgodovinar, emigriral v ZDA za nacizma, prof. za um. zgod. na *Wayne State Univ.* v Detroitu (Mich.).

B: *Die Kölner Bortenweberei des Mittelalters* (Au 1932); ‚*French Drawings of the Great Revolution and the Napoleonic Era*' (AQ, 1941); ‚*Far Eastern Art and French Impressionism*' (AQ, 1943); *Schlesische Malerei der Biedermeierzeit* (FrM 1965, »Bau- und Kstdenkmäler des Deutschen Ostens«).

Schick, (Christian) Gottlieb, nem. slikar, r. in u. (35) v Stuttgartu. Učil se je pri J.-L. Davidu v Parizu (1798—1802), nato pa je po kratkem postanku v Stuttgartu do 1811 živel v Rimu. S: npr. *Kipar Joh. Heinr. von Dannecker* (d. 1798, Stuttgart), *Heinrike Dannecker* (1802, ib.; d. 1802, Nationalgal.), *Frau von Cotta, založnikova žena* (d. 1802, Stuttgart), *David igra pred Savlom* (1802/03, ib.), *Noetova daritev* (d. 1805, ib.), *Apólon med pastirji* (1806/08, ib.).

L: H. Th. *Musper* (Kindler V, 1968, s. v. — L!). — Cf. W. *Fleischhauer* (1939), Karl *Simon* (1914).

Schidlof, Leo R., avstr.-angl. um. trgovec in vodilni sodobni poznavalec portretne miniature. Na Dunaju (*I, Tuchlauben 8*) vodil avkcijsko tvrdko, pozn. v Parizu, Švici in Londonu.

B: **The Miniature in Europe in the 16th, 17th, 18th and 19th centuries, I—IV* (Graz 1964).

Schiele, Egon (1890—1918), avstr. slikar, risar in grafik, poleg Gustava → *Klimta* gl. predstavnik avstr. pozne → *findesièclovske umetn.*, mojster morbidno erotične, med secesijo in ekspresionizmom razpete figuralike s posebno številnimi ženskimi akti in avtp. R. v Tullnu a. d. Donau, štud. od 1909 na dunajski ak. (Griepenkerl), izstopil 1909, 1912 zaprt zaradi »pornografije«, u. (28) v epidemiji šp. bolezni 3 dni za svojo ženo. S: npr. *Kardinal in nuna* (d. 1912, Dunaj, zas. z.), *Dvojni portret: Heinrich & Otto Benesch* (d. 1913, Linz, Wolfg. Gurlitt Mus.), *Smrt in dekle* (»Smrt« kot menih z avtp. potezami, d. 1915, Öst. XIX.—XX.), *Mati z otrokoma* (d. 1917, ib.), *Objem* (*Umarmung*, 1917, Dunaj, Mus. des XX. Jahrhunderts [last Öst. XIX.—XX.]), *Družina* ali *Čepeča človeška dvojica* (*Die Familie* ali *Kauerndes Menschenpaar*, avtp. z ženo in še nerojenim otrokom, 1918, Öst. XIX.—XX.). — R. poleg aktov in avtp. (npr. *Avtp. pri risanju akta* [sv., d. 1910, Albertina], cf. s. v. *avtoportreti jetnikov* in *avtoportretni akt*) npr. portreti *Arnolda Schönberga* (črna kreda in kritne barve, d. 1917, avstr. zas. z.), *Eve Steiner* (pozn. žene Otta → *Benescha*, črna kreda, d. 1918, zas. z.) in *P. Gütersloha* (črna kreda, d. 1918, Albertina).

L: Egon Schiele: Gemälde (W 1968 [rk, Öst. XIX—XX.] — L!); Egon Schiele: Leben und Werk (W 1968 [rk, Historisches Mus. der Stadt Wien]); Gustav Klimt — Egon Schiele (W 1968 [rk, Albertina] — L!). — Cf. H. *Benesch* (1965), O. *Benesch* (1951), W. *Hofmann* (1968), O. *Nirenstein* (1930; *1966 [kot avtor *Kallir*]), A. *Roessler* (1921; 1922; 1922 [1948]), H. *Schwarz* (1967).

Schiff, Gert (1926—....), nem. um. zgodovinar in lik. kritik, poznavalec Füßlijevega dela.

B: *Johann Heinrich Füßlis Milton-Galerie* (Z-Stu 1963); ‚*Johann Heinrich Füßli und Michelangelo*' (Schweizerisches Inst. f. Kw.: Jahresbericht, 1964); ‚*Echtheits- und Zuschreibungsprobleme bei J. H. Füßli*' (ib., 1955); *Johan Heinrich Füßli: Oeuvrekatalog* (2 knj., Z 1968).

Schiffer, Matthias (Matija), (1744—1827), avstr. štajerski baročni slikar, ki že kaže klasicistične poteze. V Sloveniji npr. njegove freske v žup. c. v Beltincih (d. 1798), za v. olt. minoritske c. v Celju (*Vnebovzetje*, 1813), v proštijski c. v Ptuju (tam tudi olt. slika *Obglavljenje sv. Jurija*, 1815), itn.

L: SteskaS (1927, p. 202); Anica *Cevc* (SBL, 9. zv. 1960, s. v. — L!); ELU 4 (1966, s. v.).

Schilder-Thooneel → *Theatrum Pictorium*

Schiller, Gertrud, nem. um. zgodovinarka, se ukvarja s kršč. ikonografijo.

B: *Die Offenbarung des Johannes: Farbige Bilder aus der Bamberger Apokalypse* (Hmb 1955); **Ikonographie der christlichen Kunst, I: Inkarnation, Leben und Wirken Christi* (Gtl 1966 [2. izd. 1969]), *II: Die Passion Jesu Christi* (ib. 1968).

Schilling, Edmund, nem. um. zgodovinar, poznavalec na področju nem. risbe.

B: (& G. Swarzenski) *Handzeichnungen alter Meister aus deutschem Privatbesitz* (FrM 1924); *Altdeutsche Zeichnungen aus der Sammlung Johann Friedrich Lahmann zu Dresden* (Mn 1925); ‚*Eine Zeichnung Giorgiones*' (M. J. Friedländerjev zb., 1927); *Nürnberger Handzeichnungen des XV. und XVI. Jahrhunderts* (Fr 1929, »Die Meisterzchg.«3); ‚*Zur Zeichenkunst des älteren Holbein*' (Panth, 1933); ‚*Zu den Zeichnungen Hans Burgkmairs d. Ä.*' (W-RJb, 1933/34); *Altdeutsche Meisterzeichnungen* (FrM 1934); *Deutsche Romantiker-Zeichnungen* (ib. 1935); *Zeichnungen der Künstlerfamilie Holbein* (FrM 1937; 2. izd. Ba 1954); ‚*A signed drawing by Lorenzo Lotto*' (GBA, 1953 [tudi Tietzejev zb.]); ‚*Betrachtungen zu Zeichnungen von Johan Liss*' (Lohmeyerjev zb., 1954); ‚*Zeichnungen des Hans Leonhard Schäufeleins*' (ZfKw, 1955); ‚*Ein Gemäldeausschnitt Holbeins des Ä. und Gedanken zu seiner Werkstatt*' (Winklerjev zb., 1958); ‚*Ein verborgenes Selbstbildnis Hans Burgkmairs des Älteren*' (Panth, 1969); *German Drawings in the Collection ... at Windsor Castle* (L: Ph 1971).

Schindler, Emil Jakob (1842—1892), avstr. slikar, krajinar, slikal tudi v Dalmaciji (1874, 1887—88); oče Alme → *Werfel.*

L: cf. C. *Moll* (1930).

Schinkel, Karl Friedrich (1781—1841), nem. arh., slikar, grafik in scenograf, osrednja osebnost nem. neoklasicističnega stavbarstva, učenec D. in F. Gillyja, akt. najprej kot slikar. A: v Berlinu *Neue Wache* (1817—18, Unter den Linden), *Dramsko gledališče* (*Schauspielhaus*, 1819 do 21, 1945 požgano, rest. do 1959), *Altes Mus.* (1824—28, 1945 zgorel, rest.), itd., v Potsdamu *Nikolajeva c.* (*Nikolaikirche*, 1830—37, kupola 1842—50, cf. s. v. *Persius*), med načrti tudi kraljevska palača na atenski Akropoli in carska rezidenca na Krimu.

B: *Sammlung architektonischer Entwürfe...* (28 zv. s 174 tablami, Bl 1819—1840).

L: Alfred von *Wolzogen:* Aus Schinkel's Nachlaß (2 knj., Bl 1862—1864); H.-R. *Hitchcock* (EWA XII, 1966, s. v.). — Cf. A. *Grisebach* (1924), P. O. *Rave* (1931; & alii 1938 ss; 1953), R. *Zeitler* (1966 — L!).

Schlegel, Ursula, nem. um. zgodovinarka, kustos v kiparskem odd. *Staatliche Museen* v zah. Berlinu.

B: ‚*Zum Bildprogramm der Arena Kapelle*' (ZfKg, 1957); (& E. Herzog) ‚*Beiträge zu Francisco de Zurbaran*' (Panth, 1960); ‚*Observations on Masaccio's Trinity Fresco in Santa Maria Novella*' (AB, 1963).

SCHLEISSHEIM (blizu Münchna na Bavarskem), pomembna celota grajske arhitekture in parka. *Das Neue Schloß:* v kupoli nad stopniščem freska *Vulkan kuje orožje za trojansko vojno* (C. D. Asam 1721), nad v. dvorano *stropna freska* J. Amigonija, *štukature* delo Joh. Bapt. Zimmermanna.

Schlemmer, Oskar (1888—1943), nem. slikar in kipar, učil na → *Bauhausu* v Weimarju in Dessauu (1921—29), za nacizma njegovo delo razglasili za »entartete Kunst«; r. v Stuttgartu, u. (55) v Baden-Badnu.

L: Giedion-Welcker (1960); SeuphorS (1961); O. *Metzger* (Kindler V, 1967, s. v. — L!); »US« 12. — Cf. W. *Grohmann* (1965), H. *Hildebrandt* (1952), E. *Trier* (FrM 1955), H. M. *Wingler* (1968).

Schlosser, Ignatz (1893—....), avstr. um. zgodovinar, prom. 1922 na Dunaju.

B: *Die Kanzel und der Orgelfuß zu St. Stephan in Wien* (W 1925); ‚*Heinrich Friedrich Füger als Portraitist*' (Belv, 1925, dis.).

Schlosser, Julius (*Ritter*) **von** (1866—1938), avstr. (avstr.-it., vzdevek *Magnino* po materinem priimku) um. zgodovinar, zaslužen zlasti za izdajanje virov in zgod. um. zgodovinopisja; Wickhoffov učenec, prom. 1888 na Dunaju, muzealec (1889—1922 v Ksthist. Mus.), 1892 habil., 1903 ord. in 1922 po M. Dvořáku predstojnik t. i. II. umzg. inst. na dunajski univ. S H. J. Hermannom izd. novo vrsto *Beschreibendes Verz. der illuminierten Hdschr. in Österreich.*

B: *Die abendländische Klosteranlage des frühen Mittelalters* (W 1889, dis.); *Beiträge zur Kunstgeschichte aus den Schriftquellen des frühen Mittelalters* (W 1891); *Schriftquellen zur Geschichte der karolingischen Kunst* (W 1892; 2. izd. 1896, »Quellenschr. NF« 4); *Beschreibung der altgriechischen Münzen der kunsthistorischen Sammlung des allerhöchsten Kaiserhauses, I* (W 1893); ‚*Die Bilderhandschriften König Wenzels*' (JSaK, 1893); ‚*Ein Veronesisches Bilderbuch und die höfische Kunst des 15. Jahrhunderts*' (ib., 1895); *Quellenbuch zur Kunstgeschichte des abendländischen Mittelalters* (W 1896, »Quellenschr. NF« 7); ‚*Giustos Fresken in Padua und die Vorläufer der Stanza della Segnatura*' (JSaK, 1896); ‚*Die ältesten Medaillen und die Antike*' (ib., 1897); (& D. H. Müller) *Die Haggadah von Sarajevo* (2 knj., W 1898); *Album ausgewählter Gegenstände der kunstindustrieller Sammlung* (W 1901); ‚*Randglossen zu einer Stelle Montaignes*' (Wickhoffov zb., 1903); *Die Kunst- und Wunderkammern der Spätrenaissance* (Lpz 1908, »Mngr. des Kstgewerbes NF« 11); *Werke der Kleinplastik in der Skulpturensammlung des allerhöchsten Kaiserhauses, I—II* (W 1910); (izd.) *Lorenzo Ghibertis Denkwürdigkeiten* (*I Commentarii*) (2 knj., Bl 1912); *Der burgundische Paramentenschatz des Ordens vom goldenen Vliesse* (W 1912); *Materialien zur Quellenkunde der Kunstgeschichte, I—X* (W 1914—1920); *Die Wandgemälde aus Schloß Lichtenberg in Tirol* (W 1916); *Die Schatzkammer des allerhöchsten Kaiserhauses: dargestellt in ihren vornehmsten Denkmälern* (W 1918); *Die deutschen Reichskleinodien* (W 1920); *Die Sammlung alter Musikinstrumente:*

Beschreibendes Verzeichnis (W 1920, »Publ. aus den Ksthistorischen Smlgn. in Wien« 3); *Unsere Musikinstrumente* (W 1922); *Fünf italienische Bronzen* (W 1922); *Die Kunst des Mittelalters* (Bl 1923, »Die sechs Bücher der K.« 3); *Die Kunstliteratur* (W 1924 — cf. 1956 & 1964!); *Präludien, Vorträge und Aufsätze* (Bl 1927); *Künstlerprobleme der Frührenaissance* (3 knj., W-Lpz 1929—1934); *Die Wiener Schule der Kunstgeschichte: Rückblick auf ein Säkulum deutscher Gelehrtenarbeit in Österreich* (In 1934, »MIOG: Erg.—Bd.« 13, Heft 2); *La storia dell'arte nelle esperienze e nei ricordi di un suo cultore* (Bari 1936); *Magistra Latinitas und Magistra Barbaritas* (Mn 1937); *Leben und Meinungen des florentinischen Bildners Lorenzo Ghiberti* (Ba 1941); *La letteratura artistica* (2. it. izd. [Otto Kurz] F-W 1956; 3. it. izd. [id.] ib. *1964).

L: Otto *Kurz*; Julius von Schlosser: personalità metodo lavoro (CrArte, 1955); G. L. *Mellini*, La storiografia artistica di Julius von Schlosser (ib., 1958). — Zbornik: Festschrift für Julius Schlosser zum 60. Geburtstage (Z-Lpz-W 1927 — B! [Hans R. Hahnloser]). — Avtobiogr.: ‚Lebenskommentar' (J. Jahn [izd.]: Die Kw. der Gegenwart in Selbstdarstellungen, Lpz 1924); ‚Incipit Auctor' (J. von Schlosser: Wiener Schule..., cf. bibl. 1934).

Schmalenbach, Fritz (1909—....), nem. um. zgodovinar, r. v Kölnu, štud. na univ. v Berlinu, Kölnu, Freiburgu, Münstru in Baslu, bil asist. (1945—50) in kustos (1950—55) v bernskem *Kunstmuseum*, od 1956 direktor muz. v Lübecku.

B: *Jugendstil: Ein Beitrag zur Theorie und Geschichte der Flächenkunst* (Wü 1935); ‚*The term »neue Sachlichkeit«*' (AB, 1940 [nem. orig. +]); pon. izb.: *Kunsthistorische Studien* (Ba 1941); *Käthe Kollwitz* (Bern 1948); *Victor Surbek* (Z 1950); *Neue Studien über Malerei des 19. und 20. Jahrhunderts* (Bern 1955).

L: WWA (1962; 1964).

Schmalenbach, Werner (1917—....), nem. lik. kritik in muzealec, kustos *Kestner Ges.*, potem direktor *Kstsmlg. Nordrhein-Westfalen* v Düsseldorfu.

B: *Die Kunst Afrikas* (Ba 1953); (uv) *Ben Nicholson* (Z 1959); *Julius Bissier: Farbige Miniaturen* (Mn 1960, »Piper-Bücherei«); *Bissier* (Stu 1963); ‚*The Problem of Reality in Mid-Century Painting*' (G. Kepes [izd.]: Sign Image Symbol, NY 1966); *Kurt Schwitters: Leben und Werk* (K 1967; angl. izd. NY: Abrams 1971); ‚*Schwitters, Kurt*' (Kindler V, 1968).

Schmarsow, August (H.), (1853—1936), nem. um. zgodovinar, pomemben interpret splošnih morfoloških slogov in kompozicijskih načel v lik. umetnosti, pos. še vloge prostora v arhitekturi. Učil na univ. v Breslauu (= Wrocław) in Leipzigu (od 1893), pomagal ustanoviti *Kunsthistorisches Inst.* v Florenci.

B: *Melozzo da Forli: Ein Beitrag zur Kunst- und Kulturgeschichte Italiens im XV. Jahrhundert* (Bl-Stu 1886); *Italienische Forschungen zur Kunstgeschichte* (2 knj., Breslau 1890—1891); *Das Wesen der architektonischen Schöpfung* (Lpz 1894); ‚*Der Dogenpalast*' (RepKw, 1895); *Masaccio-Studien* (Kas 1895—1899; n. izd. *Masaccio: Der Begründer des klassischen Stils der italienischen Malerei*, ib. 1900); *Ueber das Wesen der Dimensionen im menschlichen Raumgebilde* (Lpz 1896); *Beiträge zur Aesthetik der bildenden Künste, I: Zur Frage nach dem Malerischen: Sein Grundbegriff und seine Entwicklung* (Lpz 1896), *II: Barock und Rokoko: Eine kritische Auseinandersetzung über das Malerische in der Architektur* (Lpz 1897) & *III: Plastik, Malerei und Reliefkunst in ihrem gegenseitigen Verhältnis untersucht* (Lpz 1899); *Die oberrheinische Malerei und ihre Nachbarn um die Mitte des XV. Jahrhunderts (1430—1460)...* (Lpz 1903, »Abh. Lpz« XX/2); **Grundbegriffe der Kunstwissenschaft am Uebergang vom Altertum zum Mittelalter kritisch erörtert* (Lpz-Bl 1905); *Federigo Barocci: Ein Begründer des Barockstils in der Malerei* (Lpz 1909, »Abh. Lpz« XXVI); *Federigo Baroccis Zeichnungen: Eine kritische Studie* (Lpz 1909—1913, »Abh. Lpz« XXVII—XXX); *Joos van Gent und Melozzo da Forli in Rom und Urbino* (Lpz 1912, »Abh. Lpz« XXIX/7); *Wer ist Gherardo Starnina? Ein Beitrag zur Vorgeschichte der italienischen Renaissance* (Lpz 1912, »Abh. Lpz« XXIX/5); *Peruginos erste Schaffensperiode* (Lpz 1915, »Abh. Lpz.« XXXI/2); *Kompositionsgesetze in der Kunst des Mittelalters, I—IV* (5 zv., Lpz-Bl 1915—1922); *Kompositionsgesetze romanischer Glasgemälde in frühgotischen Kirchenfenstern...* (Lpz 1916, »Abh. Lpz« XXXII/2); *Kompositionsgesetze der Franzlegende in der Oberkirche zu Assisi* (Lpz 1918); *Gotik in der Renaissance: Eine kunsthistorische Studie* (Stu 1921); *Sandro del Botticello* (D 1923); *Hubert und Jan van Eyck* (Lpz 1924, »Kstgeschichtliche Mngr.« 19); ‚*Die reine Form in der Ornamentik aller Künste*' (ZÄKw, 1924/25); *Italienische Kunst im Zeitalter Dantes* (2 knj., Au 1928); *Robert van der Kampine und Rogier van der Weyden: Kompositionsgesetze des Mittelalters in der nordeuropäischen Renaissance* (Lpz 1928, »Abh. Lpz« XXXIX); *Masolino und Masaccio* (Lpz 1928); ‚*Zum Masolino und Masaccio*' (ZfbK, 1930/31).

L: zbornik: Kunstwissenschaftliche Beiträge, August Schmarsow gewidmet zum 50. Semester seiner akademischer Lehrtätigkeit (Lpz 1907, »Kstwissenschaftliche Mngr.«, Beiheft 1). — Cf. J. *Jahn* (Kstwiss. 1924), U. *Kultermann* (1966, tudi f).

Schmeckebier, Laurence E(li), (1906—....), amer. pisec o umetn., r. v Chicagu, prom. v Münchnu, uči na *School of Art* v Syracusi (*Syracuse Univ.*).

B: *A Handbook of Italian Renaissance Painting* (NY 1938); *Modern Mexican Art* (Minneapolis: Univ. of Minnesota Press 1939); *Ivan Meštrović: sculptor and patriot* (Syracuse UP 1959).

L: WWAA (1959).

Schmeller, Alfred (1920—....), avstr. um. zgodovinar in lik. kritik. R. v Erlangenu, konservator Burgenlanda, od 1969 dalje direktor dunajskega Muz. XX. st.

B: *Kubismus* (W 1956, »Zeit u. Farbe«); *Otto Mueller* (Mn 1959, »Piper-Bücherei«); ‚*Studie über die Proportionen der Zisterzienserkirche Heiligenkreuz*' (Mitt. des Kremser Stadtarchivs, 1964) ‚*Zur Struktur der Kunstlandschaft des Burgenlandes: Randlage, Verzahnung, Sprenkelung*' (AMK, 1967).

Schmeller, Joseph Johann (1796—1841), nem. slikar in risar, znan po številnih risanih portretih Goethejevih znancev.

L: Willy *Handrick:* Johann Joseph Schmeller: Ein Maler im Dienste Goethes (Bl-Weimar 1966, »Beitr. zur deutschen Klassik« 18).

Schmerber, Hugo (1870—?), nem. um. zgodovinar, prof. na nem. *TeH* v Pragi (od 1910).

B: *Beiträge zur Geschichte der Dintzenhofer* (Prag 1900); *Studien über das deutsche Schloß und Bürgerhaus im 17. und 18. Jahrhundert* (Str 1902, »SdK« 35); *Die Schlange des Paradieses* (ib. 1905, »ZKA« 31); *Betrachtungen über die italienische Malerei im 17. Jahrhundert* (ib. 1906, »ZKA« 42); *Prager Baukunst um 1780* (ib. 1913, »SdK« 163).

Schmid, Heinrich Alfred (1863—1946), švic. um. zgodovinar.

B: ‚*Holzschnitte von Christoph Amberger*' (Kchr, 1894); *Die Gemälde und Zeichnungen von Matthias Grünewald, I—II* (Str 1909—1911); *Arnold Böcklin* (2. izd., Mn 1922); *Die Werke Hans Holbeins in Basel* (Ba 1930); (izd., uv) *Erasmus Roterdamus: Encomium moriae i. e. stultitiae laus: Lob der Torheit, Basler. Ausgabe von 1515, mit den Handzeichnungen von Hans Holbein d. J. in Faksimile* (2 knj., Ba 1931); ‚*Holbeinstudien*' (ZfKg, 1941/42); ‚*Hans Holbein d. J.: Die ersten Jahre in Basel, Luzern und wieder in Basel von 1515 bis 1521*' (ib.); *Hans Holbein der Jüngere: Sein Aufstieg zur Meisterschaft und sein englischer Stil, I—III* (Ba 1945—1948).

Schmidt, *baron* **Friedrich von** (1825—1891), nem.-avstr. arh., sodel. E. F. Zwirnerja pri dokončavanju *kölnske katedr.* A: *Rotovž* na Dunaju (1872—83), mdr. tudi načrti za stavbe na Hrvatskem in v Sloveniji (po njegovem načrtu iz 1887 sez. 1901—03 *žup. c. v Kočevju*, 1904 pa so sez. *novo žup. c. na Bledu*).

L: cf. R. *Wagner-Rieger* (1970 — L!).

Schmidt, Georg (1896—1965), švic. um. zgodovinar, lik. kritik in muzealec, 1939—61 direktor baselske *Öffentliche Kunstsammlung*.

B: *Schweizer Malerei und Zeichnung im 15. und 16. Jahrhundert* (Ba 1940); *Böcklin heute* (Ba 1951); *Juan Gris und die Geschichte des Kubismus* (Ba-Ba 1957); pon. izb.: *Umgang mit Kunst* (Fr 1966); *Arnold Böcklin: Pan* (Stu 1963, »WerkM«).

L: Zdenko *Šenoa* (ELU 4, 1966, s. v. — L!).

Schmidt, Gerhard (1924—....), avstr. um. zgodovinar in lik. kritik, zapovrstjo asist., docent, 1967 izr. prof. in od 1968 ord. na dunajski univ. (*Ksthist. Inst.*).

B: *Neue Malerei in Österreich* (W 1956); *Die Armenbibeln des XIV. Jahrhunderts* (Graz-K 1959); *Die Malerschule von St. Florian: Beiträge zur süddeutschen Malerei zu Ende des 13. und im 14. Jahrhundert* (Linz 1962); (uv) *Die Wiener Biblia Pauperum: Codex Vindobonensis 1198* (Graz-W-K 1962, izd. F. Unterkircher); ‚*Die Buchmalerei*' (F. Dworschak & H. Kühnel [izd.]: Die Gotik in Niederösterreich, W 1963); (& Franz Unterkircher) *Krumauer Bilderkodex: Österreichische Nationalbibliothek Codex 370* (2 knj. [tekst & faks. Graz 1967); ‚*Johann von Troppau und die vorromanische Buchmalerei: Vom ideellen Wert altertümlicher Formen in der Kunst des vierzehnten Jahrhunderts*' (Usenerjev zb., 1967); ‚*Malerei bis 1450: Tafelmalerei — Wandmalerei — Buchmalerei*' (K. M. Swoboda [izd.]: Gotik in Böhmen, Mn 1969 [izšlo 1970]).

Schmidt, Martin Johann, imen. *Kremser Schmidt* (1718—1801), avstr. poznobaročen slikar (tudi jedk.), eklektično povzemal Rembrandtovo oblikovanje svetlobe in it. vzore; r. v Grafenwörthu pri Kremsu, u. (82) v Steinu pri Kremsu. S: zlasti olt. podobe, v Sloveniji (tu vplival na Leopolda → *Layerja*) predvsem v → *Gornjem gradu*, → *Velesovem* in lj. *Gruberjevi palači*, med posameznimi podobami npr. *Priprošnjiki zoper kugo* v Kranju v v. olt. podr. c. na Pungertu (d. 1773), med necerkv. slikami pa *Ugrabljenje Sabink* (o. 1781, NG), *Danaíde* (baker, d. 1785, NG), *Diána in Aktéon* (baker, d. 1785, NG), itd.

L: SteskaS (1927); MAS II (1938); Fritz *Dworschak*, Rudolf *Feuchtmüller*, Karl *Garzarolli-Thurnlackh* & Josef *Zykan:* *Der Maler Martin Johann Schmidt, genannt »Der Kremser Schmidt«: 1718—1801 (W 1955); Martin Joh. Schmidt, »Kremser Schmidt« 1718—1801: Dela v Sloveniji (Lj 1957 [rk, NG], uv France *Stelè*); A. *Cevc* (ELU 4, 1966, s. v.). — Cf. V. *Steska* (1898; 1909), J. *Zykan* (1956/57).

Schmidt, Paul Ferdinand (1878—1955), nem. um. zgodovinar, prom. 1903, od 1906 dalje v muzejski službi v Berlinu in Frankfurtu a. M.

B: *Deutsche Malerei um 1800, I: Deutsche Landschaftsmalerei von 1750 bis 1830* (Mn 1922); *Biedermeier-Malerei: Zur Geschichte und Geistigkeit der deutschen Malerei in der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts* (Mn 1922; 2. izd. Mn 1923); *Die Kunst der Gegenwart* (Bl/Nb 1923); *Philipp Otto Runge: Sein Leben und Werk* (Lpz 1923); *Otto Dix* (K 1923); *Deutsche Malerei um 1800, II: Bildnis und Komposition vom Rokoko bis zu Cornelius* (Mn 1928); *Emil Nolde* (Bl 1929, »Junge K.« 53); ‚*Blütezeit der Dresdner Brücke*' (*Aussaat* [Lorch-Stu], 1947); ‚*Toni Stadler*' (Das Kstwerk, 1951); *Geschichte der modernen Malerei* (Stu 1952; n. izd. ib. 1954).

L: Degener (1914).

Schmidt, Robert (1878—1952), nem. um. zgodovinar in muzealec, do 1945 direktor berlinskega *Schloßmus.*, potem direktor zbirališča umetnin na gradu → *Celle*.

B: *Das Glas* (Bl 1912, »Handbücher der Königl. Museen zu Berlin: Kstgewerbe Mus.«; 2. izd. Bl-Lpz 1922); *Möbel: Ein Handbuch für Sammler und Liebhaber* (Bl 1913, »BKA« 5; 7. izd. 1952).

Schmidt-Degener, Frederik (1881—1941), hol. um. zgodovinar in pisatelj. R. v Rotterdamu,

1908—21 direktor tamk. *Museum Boymans*, nato do smrti (u. v A'damu) direktor *Rijksmus.*

B (um. zgod.): *Adriaen Brouwer et son évolution artistique* (Br 1908); *Frans Hals* (A 1924); *Jan Steen* (L 1927); *Rembrandt und der holländische Barock* (Lpz-Bl 1928, »StudBW« 9); *‚De Compositie-problemen in verband met Rembrandt's Schuttersoptocht'+* (Verhandelingender Koninklijke Nederlandsche Akademie van Wetenschapen: Afd. Letterkunde, A 1942); *Verzamelde Studien en Essays, II: Rembrandt* (A 1950).

Schmidt-Rottluff, Karl (1884—....), nem. slikar in grafik, soust. skupine → *Brücke.*

L: H. *Read* (Kindler V, 1968, s. v.). — Cf. W. *Grohmann* (*1956 — L!), W. *Haftmann* (4. izd. 1965), B. S. *Myers* (The German Expressionists 1957).

Schmied, Wieland (1929—....), nem. um. zgodovinar, vodi *Kestner-Ges.* v Hannovru.

B: *Die Wiener Schule zwischen Surrealismus und Manierismus* (Feldafing 1964); *Richard Oelze* (Ggn 1965); *Der Zeichner Alfred Kubin: Frühwerk von 1898—1906* (Szb 1967); *Alfred Kubin* (NY: Frederick A. Praeger 1969); *Neue Sachlichkeit und Magischer Realismus in Deutschland 1918—1933* (Hn 1969).

Schmitt, Otto (1890—1951), nem. um. zgodovinar, utemeljitelj in prvi izdajatelj obsežnega *Reallexikon zur deutschen Kunstgeschichte* (abr. *RDK*), ki je pod njegovim vodstvom izhajal od 1. snopiča 1933 (I. knj. Stu 1937) pa do 26. snopiča. Učil na univ. v Frankfurtu (priv. docent 1919—25) in Greifswaldu (ord. 1925—37), naposled na *TeH* v Stuttgartu (od 1937 dalje).

B: (& G. Swarzenski) *Meisterwerke der Bildhauerkunst in Frankfurter Privatbesitz, I—II* (FrM 1921—1924); *‚Straßburg und die süddeutsche Monumentalplastik im 13. und 14. Jahrhundert'* (Städel-Jb., 1922); *Gotische Skulpturen des Straßburger Münsters, I—II* (FrM 1924); *Oberrheinische Plastik im ausgehenden Mittelalter* (Fr 1924); *Gotische Skulpturen des Freiburger Münsters, I—II* (FrM 1926); *‚Zur Deutung der Gewölbefigur am ehemaligen Westlettner des Mainzer Doms'* (Stadt und Stift: Beiträge zur Mainzer Geschichte, Festschrift für Heinrich Schrohe, Mainz 1934); *‚Prag und Gmünd: Material zur frühen Parler-Plastik'* (D. Freyev zb., 1943); *Das Heiligkreuzmünster in Schwäbisch-Gmünd* (Stu 1951); *‚Zur Datierung der Externsteinreliefs'* (G. Swarzenskega zb., 1951).

Schmitz, Hermann, nem. um. zgodovinar in muzealec v Berlinu, poznavalec umetne obrti.

B: *Soest* (Lpz 1908, »BK« 45); *Die Glasgemälde des Kön. Kunstgewerbemuseums in Berlin: Mit einer Einführung in die Geschichte der deutschen Glasmalerei, I—II* (Bl 1913); *Berliner Eisenkunstguß* (Mn 1917); *Oberdeutschland im XV./XVI. Jahrhundert* (Bl/Nb 1919, »HdKw« [= Burger-Schmitz-Beth: Die deutsche Malerei vom ausgehenden Mittelalter bis zum Ende der Renaissance, III]); *Bild-Teppiche: Geschichte der Gobelinwirkerei* (Bl 1919; 2. izd. 1921); *Die Gotik im deutschen Kunst- und Geistesleben* (Bl 1921); (& Otto von Falke) *Deutsche Möbel vom Mittelalter bis zum Anfang des 19. Jahrhunderts, I—III* (Stu 1923—1924, »Bauformen-Bibl.« 14, 18 & 20); *Das Möbelwerk: Die Möbelformen vom Altertum bis zur Mitte des 19. Jahrhunderts* (Bl 1925; angl. izd. *The Encyclopedia of Furniture*, L 1926 ali NY 1957).

Schmökel, Hartmut (1906—....), nem. teolog in orientalist, prof. na univ. v Kielu.

B: (s sodel.) *Kulturgeschichte des Alten Orients* (Stu 1961, »Kröners Taschenausgabe« 298); *Das Land Sumer: Die Wiederentdeckung der ersten Hochkultur der Menschheit* (3. izd., Stu itd. 1962, »Urban-Bücher« 13); *Ur, Assur und Babylon: Drei Jahrtausende im Zweistromland* (6. izd., Stu 1962, »Große Kulturen der Frühzeit«); *Funde in Zweistromland* (Ggn etc. 1963, »Sternstunden der Archäologie«).

Schmoll gen. Eisenwerth, J. Adolf (1915—....), nem. um. zgodovinar. R. v Berlinu, uči na univ. v Saarbrücknu (ord. od 1955 dalje), izdaja knj. z. *Kunst der Welt, Serie II: Die Kulturen des Abendlandes* (od 1962 dalje skupno 24 knj.).

B: *‚Zisterzienser-Romanik: Kritische Gedanken zur jüngsten Literatur'* (J. Gantnerjev zb., 1959); *Das Kloster Chorin und die askanische Architektur in der Mark Brandenburg 1260—1320* (Bl 1961, »Verö. der Berner Historischen Kommission« 2); *‚Lothringische Madonnen-Statuetten des 14. Jahrhunderts'* (Gerkejev zb., 1962); *‚Sion — Apokalyptisches Weib — Ecclesia lactans: Zur ikonographischen Deutung von zwei romanischen Mater-Darstellungen in Metz und Pompierre'* (H. Schnitzlerjev zb., 1965); *‚Jacques Callot — Das Welttheater in der Kavalierperspektive: Ein Essay'* (W. Hagerjev zb., 1966); *‚Mainz und der Westen: Stilistische Notizen zum »Naumburger Meister«, zum Liebfrauenportal und zum Gerhardkopf'* (W. F. Volbachov zb., 1966); *‚Marginalien zu Niclaus Gerhaert von Leyden'* (Oettingerjev zb., 1967); *‚Die Bilder der Königfamilie von Goya und Chodowiecki'* (W. Grossov zb., 1968); *Malerei nach Fotografie — von der Camera obscura bis zur Pop Art: Eine Dokumentation* (Mn 1970 [rk, Mn: Stadtmus.]).

Schmutzler, Robert, nem. um. zgodovinar, znan po svojem delu o → *findesièclovski umetn.*

B: *Jugend-Stil: Art Nouveau* (Stu 1962; angl. izd. [prev. Edouard Roditi]: *Art Nouveau*, NY 1964).

Schnaase, Carl (Julius Ferdinand), (1798—1875), nem. um. zgodovinar, po poklicu pravnik (*Obertribunalrat* v Berlinu). Njegova nedk. zgod. obravnava lik. umetn. v širokem kulturnozg. okviru; v filoz. pogledu je nanj vplivala Heglova dialektika.

B: *Niederländische Briefe* (Stu-Tü 1834); *Geschichte der bildenden Künste* (7. knj., Dü 1843—1864; 2. izd., 8 knj., 1866—1879).

L: RepKw (1875); L. K. *McMillan:* Carl Schnaase als Hegelianer: Kunst- und Geschichtsphilosophie (Bn 1933, dis.); Hermann *Bauer*, Architektur als Kunst (Kunstgeschichte und Kunsttheorie im 19. Jahrhundert, Bl 1963, »Probleme der Kw.« 1). — Cf. W. von *Bode* (I 1930), E. *Heidrich* (1917), W. *Waetzoldt* (II, 1924), R. *Zeitler* (1958).

Schnabel, Day (1905—....), amer. kiparka, r. na Dunaju, pozn. na Nizozemskem in v Parizu, pred nacisti emigrirala v New York, živi tam in v Parizu.

L: WWAA (1959); SeuphorS (1961).

Schneider, Alfons Maria (1896—1952), nem. um. zgodovinar, poznavalec biz. umetn. Katol. duhovnik (posv. 1922), prom. 1926 v Freiburgu i. Br., učil na tamk. univ. (habil. 1938) in na univ. v Göttingenu (od 1939). U. na potovanju v Siriji.

B: *Byzanz: Vorarbeiten zur Topographie und Archäologie der Stadt* (Bl 1936, »Istanbuler Forsch.« 8); *Die Hagia Sophia zu Konstantinopel* (Bl 1939; 2. izd. 1942); *Die Grabung im Westhof der Sophienkirche zu Konstantinopel* (Bl 1941); ‚*Das Architektursystem der Hagia Sophia*' (Oriens christianus, 1941); (& F. Dölger) *Byzanz* (Bern 1952, »Wissenschaftliche Forschungsber.: Geisteswissenschaftliche Reihe« 5); *Konstantinopel: Gesicht und Gestalt einer geschichtlichen Weltmetropole* (Mainz-Bl 1956).

L: F. *Dölger* (Kchr, 1953, nekr.).

Schneider, Hans (u. 1953), hol.-švic. um. zgodovinar, prom. v Baslu 1914 pri E. Heidrichu, postal priv. docent na univ. v Leidenu, 1930—40 direktor haaškega *Rijksbureau voor kunsthistorische documentatie*, 1941 emigriral v Švico, tam u. (65). Prispevki o hol. slikarjih tudi v *ThB*.

B: *Beiträge zur Geschichte des niederländischen Einflusses auf die oberdeutsche Malerei und Graphik um 1460—1480* (Ba 1915, dis.); ‚*Jan de Bray's Portrait Works*' (BM, 1921); ‚*Der Maler Jan Tengnagel*' (OH, 1921); ‚*Ferdinand Bol als Monumentmaler im Amsterdamer Rathaus*' (JPK, 1926); ‚*Bildnisse Adriaen Brouwers und seiner Freunde*' (ZfbK, 1926/27); ‚*Bildnisse des Adriaen Brouwer*' (M. J. Friedländerjev zb., 1927); *Jan Lievens: sein Leben und seine Werke* (Haarlem 1932).

L: H. *Dattenberg* (Kchr, 1954, nekr.).

Schneider, René (1867—1938), fr. um. zgodovinar, prof. na univ. v Caenu (1904—18) in za mod. umetn. na Sorboni (od 1919).

B: ‚*Le mythe d'Apollon et Marsyas d'après quelques peintures des Musées de France*' (Musées et Monuments de France, 1907); *Quatremère de Quincy* (P 1910, dis.); *L'Esthétique classique chez Quatremère de Quincy, 1805—1823* [P 1910); ‚*Le mythe de Psyche dans l'art français depuis la Révolution*' (RAam, 1912); *Le Songe de Poliphile: son influence sur la gravure et sur l'art français* (P 1920); ‚*Le naturalisme de Léonard de Vinci*' (GBA, 1923); ‚*L'insoluble problème de la Joconde*' (Etudes italiennes, 1923); ‚*Les sources ignorées ou peu connues de l'art de Poussin: La conception classique de l'originalité*' (É. Bertauxov zb., 1924); *Art Français* (6 knj., P 1925—1930, »Les Patries de l'Art«); *La Peinture italienne des origines au XVIe siècle* (P 1929—1930); ‚*La Danse des morts du Pont des moulins de Lucerne: tradition et nouveauté*' (GBA, 1936); ‚*Le Portrait pendant la Révolution*' (La Révolution française, 1936).

L: Europa II.

Schnell, Hugo (1904—....), nem. um. zgodovinar in založnik v Münchnu. Izd. zbirki *Kleine Kunst- und Kirchenführer* (od 1934 dalje), *Große Kunstführer* (od 1934 dalje) in rev. *Das → Münster* (od 1947).

B: *Der bayerische Barock* (Mn 1936); *Ottobeuren* (2. izd., Mn 1950); *Ettal: Kloster und Marienmünster* (2. izd., Mn 1950); *Die Wies* (3. izd., Mn 1954); *Weingarten* (2. izd., Mn 1959, »Große Kstführer« 5); (& N. Lieb & J. Stadler) *Wessobrunn* (2. izd., Mn 1960, ista z. 13); *Amberg* (2. izd., Mn 1962, ista z. 16).

L: Kü (1966).

Schnerich, Alfred (1859— ?), avstr. um. zgodovinar, prom. 1888 na Dunaju.

B: ‚*Studien über den Dom zu Gurk und dessen Vorbilder*' (MCC, 1890—1891); *Wiens Kirchen und Kapellen* (W 1921).

Schniewind, Carl O. (1900—1957), amer. um. zgodovinar in muzealec, konservator graf. z. v brooklynskem muz. v New Yorku (1935—40) in AIC (1940—57), poznavalec fr. grafike.

B: *Drawings: old and new* (Ch 1946).

L: Daniel Catton *Rich* (AQ, 1958, nekr.).

Schnitzler, Hermann (1905—....), nem. um. zgodovinar, prof. za srednjev. umetn. na univ. v Bonnu, direktor kölnskega *Schnütgen-Mus.*

B: ‚*Ein unbekanntes Reiterrelief aus dem Kreise des Naumburger Meisters*' (ZDVKw, 1935); *Mittelalter und Antike* (Mn 1949); *Der Dom zu Aachen* (Dü 1950); ‚*Die Komposition der Lorscher Elfenbeintafeln*' (MJb, 1950); *Rheinische Schatzkammer, I—II* (Dü 1957—1959); ‚*Fulda oder Reichenau?*' (W-RJb, 1957); ‚*Zum Spätstil der ottonischen Kölner Malerei*' (Hahnloserjev zb., 1961); ‚*Eine frühchristliche Sarkophagszene und die Reichenauer Buchmalerei*' (Gerkejev zb., 1962); ‚*Das Kuppelmosaik der Aachener Pfalzkapelle*' (Aachener Kstblätter, 1964); »*Ada-Elfenbeine des Barons v. Hüpsch*' (H. von Einemov zb., 1965); (& Peter Bloch) *Die ottonische Kölner Malerschule, I—II* (Dü 1967—1969).

L: zbornik: Miscellanea pro arte: Hermann Schnitzler zur Vollendung des 60. Geburtsjahres am 13. Januar 1965 (Dü 1965).

Schnorr von Carolsfeld, Julius (1794—1872), nem. slikar in risar za lesor. R. v Leipzigu, od 1811 dalje štud. na dunajski ak., od 1818 v Rimu (tam se pridružil → *nazarencem*), nato prof. na ak. v Münchnu od 1827 in v Dresdenu od 1846 (tam tudi direktor *Gemäldegal.*). S: *Svatba v Kani* (1819, Hamburg), freske s prizori iz Ariostovega *Orlando furioso* v Villa Massimo v Rimu (1820-a leta) in pesnitve o *Níbelungih* (München, Residenz). — R: od zač. 1820-ih let pripravljane ilustracije Biblije: 1. izd. *Die Bibel in Bildern: 240 Holzschnitte* (Lpz: G. Wigand's Verlag 1862); ilustracije Níbelungov: *Das Nibelungenlied* (Stu: Verlag der J. G. Cotta'schen Buchhandlung 1867).

L: A. *Trost:* Das römische Porträtbuch Julius Schnorrs von Carolsfeld (Lpz 1909); A. *Schahl:* Geschichte der Bilderbibel von Julius Schnorr von Carolsfeld (dis. [Lpz 1936]); Annemarie *Wengenmayr-Fast* (Kindler V, 1968, s. v.). — Cf. T. S. R. *Boase* (1966), H. *Geller* (1952), K. *Gerstenberg* (& P. O. Rave 1934), H. W. *Singer* (1911), R. *Zeitler* (1966).

Schockenova biblija, hebr. rkp. iz o. 1300. Znani *frontispice* kaže okrog prve besede biblijskega besedila 46 medaljonov s prizori iz *pentatevha* od *Adama in Eve pri drevesu* do *Balaama in njegove oslice.*

L: Diringer Book (1958); RJA (1961).

Schoenberger, Guido (1891—....), nem.-amer. (ž.) um. zgodovinar, r. v Frankfurtu a. M., emigriral pred nacisti v ZDA, zdaj *research prof.* (em.) v *Jewish Mus.* v New Yorku.

B: ‚*Matthias Grünewalds »Klein Crucifix«*' (Städel-Jb., 1922); ‚*Narwal-Einhorn*' (Städel-Jb., 1935/36); *The Drawings of Mathis Gothart Nithart Called Gruenewald* (NY 1948); ‚*A Silver Sabbath Lamp from Frankfort-on-the-Main*' (G. Swarzenskega zb., 1951).

Schola Palatina, (lat.), »dvorna šola«, ime, ki ga je → Janitschek vzdel → *skriptoriju*, v katerem so nastali posebno dragoceni, očitno za dvor → *Karla Vél.* nastali IR. V novejši dobi je → *Koehler* razločeval → *dvorno šolo Karla Vél.* (prej t. i. *Adina skupina*, cf. s. v. *Adin evangeliar*), v kateri so po uvodu, ki ga predstavlja → *Godeskalkov evangelistar*, mdr. nastali → *Harleyev evangeliar* in → *Evangeliar iz Centule* pa poleg *Adinega evangeliarja* posebno pomembna → *Evangeliar iz Saint-Médarda v Soissonsu* in → *Evangeliar iz Lorscha*, in pos. → *skupino Dunajskega evangeliarja* (→ *Aachenski evangeliar*, → *Dunajski evangeliar*, → *Xantenski evangeliar*). V ožjem okolju po Koehlerju opredeljene *dvorne šole Karla Vél.* so izdelali tudi slonokoščene reliefe, kot jih kažejo npr. *platnice* omenjenega *Evangeliarja iz Lorscha* ali nekoliko bolj zgodnje → *platnice evangelistarja iz Chellesa.*

L: »UF« 13 (1968); »US« 6 (1970). — Cf. W. *Braunfels* (1968), H. *Holländer* (1968), W. *Koehler* (*II 1958), etc.

Scholderer, Otto (1834—1902), nem. slikar, r. in u. v Frankfurtu a. M., v Parizu (1857—58 & 1868—70) prijateljstvo s Fantin-Latourom, pozn. v Londonu. S: npr. *Violinist ob oknu*, d. [18]61, Städel).

L: F. *Herbst:* Otto Scholderer (FrM 1934); »PKG« 11 (1966).

Schönberger, Arno, nem. um. zgodovinar in muzealec, direktor zahodnoberlinskega *Kstgewerbemus.*

B: (& Halldor Soehner) *Die Welt des Rokoko: Kunst und Kultur des 18. Jahrhunderts* (Mn s. a. [1959]; angl. izd. *The Age of Rococo*, L 1960); *Ignaz Günther* (Mn 1964); ‚*Die »Weltallschale« Kaiser Rudolfs II.*' (Th. Müllerjev zb., 1965).

Schönberger, Guido → *Schoenberger, Guido*

Schöne, Wolfgang (1910—....), nem. um. zgodovinar, prom. v Frankfurtu a. M. (1934), docent (od 1945) in ord. (od 1947) na univ. v Hamburgu.

B: ‚*Über einige altniederländische Bilder, vor allem im Spanien*' (JPK, 1937); *Dieric Bouts und seine Schule* (Bl-Lpz 1938, razš. dis.); *Die großen Meister der niederländischen Malerei des 15. Jahrhunderts: Hubert van Eyck bis Quentin Massys* (Lpz 1939, »Pantheon-Kstbücher«); ‚*Hans Memling: Zur Ausstellung seines Lebenswerkes in Brügge*' (Panth, 1939); ‚*Albert van Ouwater: Ein Beitrag zur Geschichte der holländischen Malerei des XV. Jahrhunderts*' (JPK, 1942); *Max Beckmann* (Bl 1947); ‚*Raphaels Krönung des heiligen Nikolaus von Tolentino*' (Heisejev zb., 1950); *Über das Licht in der Malerei* (Bl 1954); ‚*Die drei Marien am Grabe Christi: Ein neugewonnenes Bild des Petrus Christus*' (ZfKw, 1954); ‚*Zur Kreuzabnahme Rogiers van der Weyden im Escorial*' (Kchr, 1955); *Peter Paul Rubens: Die Geißblattlaube* (Stu 1956, »WerkM« 11); ‚*Die Bildgeschichte der christlichen Gottesgestalten in der abendländischen Kunst*' (Das Gottesbild im Abendland, Witten-Bl 1957); ‚*Studien zur Oberkirche von Assisi*' (Bauchov zb., 1957); *Raphael* (Bl 1958); ‚*Das Verhältnis von Zeichnung und Maßangaben im Kirchengrundriß des St. Gallener Klosterplans*' (ZfKw, 1960); ‚*Zur Bedeutung der Schrägsicht für die Deckenmalerei des Barock*' (Badtov zb., 1961); *Das Königsportal der Kathedrale von Chartres* (Stu 1961, »WerkM« 67); ‚*Die künstlerische und liturgische Gestalt der Pfalzkapelle Karls des Großen in Aachen*' (ZfKw, 1961).

Schöne Madonnen → *»lepe« Madone*

Schönfeld, Johann Heinrich (1609—1682/83), nem. slikar, po → *Elsheimerju* in → *Lissu* in poleg Michaela *Willmanna* edini tehtnejši nem. slikar XVII. st.; dalj časa v Italiji, od 1652 do smrti meščan v Augsburgu. S: npr. *Iskalci zakladov v rim. razvalinah* (d. 1662, Stuttgart).

L: Johann Heinrich Schönfeld (Ulm 1967 [rk]); Herbert *Pée* (Kindler V, 1968, s. v.); »PKG« 9 (1970, t. 193—94 & XL — L!). — Cf. H. *Voss* (1964).

Schongauer, Martin (verj. o. 1450—1491), nem. slikar in najpomembnejši grafik pred Dürerjem, bil znan tudi kot *Martin Schön* in *Hübsch Martin*, sin zlatarja, ki se je bil priselil iz Augsburga, r. v Colmarju, u. v Breisachu. S: *Madona v rožni uti* (d. 1473, Colmar, Martinova c.), freske *Poslednje sodbe* v katedr. v Breisachu (1489—91). — G (115 bakr., nadaljeval delo Mojstra E. S. in Mojstra igralnih kart, vplival na Dürerja): e. g. *Kristus nese križ* (*Die große Kreuztragung*) in *Skušnjave sv. Antona* (1480-a leta, po Vasariju kopiral Michelangelo).

L: Cankar III/2 (1951); Stange VII (1955); Franz *Winzinger* (EWA XII, 1966, s. v. — L!). — Cf. J.

Baum (1948), E. *Flechsig* (1946), M. J. *Friedländer* (1922 — L!), M. *Lehrs* (1914), J. *Rosenberg* (1923), F. *Winzinger* (1962), mdr. tudi: 1471 Albrecht Dürer 1971 (1971 [rk, Nürnberg] — L!).

SCHÖNGRABERN (Spodnja Avstrija). Poznoromanska žup. c. *Maria Geburt* z zač. XIII. st. s pomembnim reliefnim okrasom na zun. apside: v levem spodnjem polju *Adam in Eva ob drevesu spoznanja*, v sredini *Kajnova in Abelova daritev*, des. *David z levom*, itd.

L: Rupert *Feuchtmüller:* Die steinerne Bibel: Die romanische Kirche von Schöngrabern (W 1962); »US« 7 (1968, p. 133).

Schottmüller, Frida (1872—1936), nem. um. zgodovinarka, kustodinja v Berlinu, sodel. Wilh. → *Bodeja*.

B: *Die Gestalt des Menschen in Donatellos Werk* (Z 1904, dis.); *Donatello: Ein Beitrag zum Verständnis seiner künstlerischen Tat* (Mn 1904); *Fra Angelico da Fiesole: Des Meisters Gemälde in 327 Abbildungen* (Stu-Lpz 1911, »KK« 18; 2. izd. [... *in 329 Abb.*] 1926); *Die italienischen und spanischen Bildwerke der Renaissance und des Barocks in Marmor, Ton, Holz u. Stuck* (Bl 1913, »Königliche Museen zu Berlin: Beschreibung der Bildwerke der christlichen Epochen« 5); *Bronze: Statuetten und Geräte* (Bl 1918, »BKA« 12; 2. izd. 1921); *Wohnungskultur und Möbel der italienischen Renaissance* (Stu 1921, »Bauformen-Bibl.« 12; n. izd. 1928); *Die italienischen Möbel und dekorativen Bildwerke im Kaiser-Friedrich-Museum* (Bl 1922); *Italienische Bildnisbüsten* (Bl 1923, »Meisterwerke in Berlin«).

L: Kü (1931).

Schoy, Janez Jakob (1686—1733), graški kipar. R. v Mrb, sin kiparja, po čigar smrti mu je postal očim Franc Krištof → *Reiss*, se učil pri slednjem in na gimn. v Rušah, pokopan v Gradcu (tam se je njegova vdova omožila s Philippom Jakobom → *Straubom*). P: dela na avstr. in slov. Štajerskem, na Slovenskem mdr. *v. olt.* v žup. c. v Rušah (1728) pa *prižnica* in *kipi na v. olt.* v žup. c. v Slovenjem Gradcu (zač. 1730-ih let).

L: VrišerB (1963); Cevc SU (1966); Sergej *Vrišer* (SBL, 10. zv., 1967, s. v. — L!); *id.:* Baročno kiparstvo na slovenskem Štajerskem (Mrb 1967 [rk]); »ArS« 1 (1967), t. 25 & f p. XLV). — Cf. R. *Kohlbach* (1956).

Schrade, Hubert (1900—1967), nem. um. zgodovinar, specialist za srednjev. slikarstvo. Učil na univ. v Heidelbergu, Hamburgu, Strasbourgu, nazadnje ord. v Tübingenu; za nacizma se umazal z nacističnimi spisi; ur. rev. *Das Werk des Künstlers* (Stu 1939—44).

B: *Stephan Lochner* (Mn 1923); *Tilman Riemenschneider* (Hdl 1927); ‚*Über Symbol und Realismus in der Spätgotik*' (DVLG, 1927); ‚*Franz von Assisi und Giotto*' (AKug, 1927); ‚*Lochneriana*' (W-RJb, 1928); ‚*Zur Ikonographie der Himmelfahrt Christi*' (VorBW 1928—1929, Lpz-Bl 1930); ‚*Über Mantegnas Christo in scurto und verwandte Darstellungen: Ein Beitrag zur Symbolik der Perspektive*' (NHJ, 1930); ‚*Künstler und Welt im deutschen Spätmittelalter*' (DVLG, 1931); ‚*Die romantische Idee von der Landschaft als höchstem Gegenstande christlicher Kunst*' (NHJ, 1931); *Ikonographie der christlichen Kunst, I: Die Auferstehung Christi* (Bl-Lpz 1932); *Das deutsche Nationaldenkmal* (Mn 1934); *Schicksal und Notwendigkeit der Kunst* (Lpz 1936); *Der Dom zu Naumburg* (Bremen 1936, »Die großen Dome«); *Heidelberg* (ib. 1936, »Die deutsche Stadt«); *Bauten des Dritten Reiches* (Lpz 1937); *Das deutsche Gesicht in Bildern aus acht Jahrhunderten deutscher Kunst* (Mn 1937); *Die heldische Gestalt in der deutschen Kunst* (Mn 1937); *Baum und Wald in Bildern deutscher Maler* (Mn 1937); *Sinnbilder des Reiches* (Mn 1938); *Sinnbilder des Lebens in der deutschen Kunst* (Mn 1938); ‚*Rembrandts »Anatomie des Dr. Tulp«*' (Das Werk des Künstlers, I, 1939); *Heidelberg und das Neckartal* (Bl 1941); (izd.) *Hans Thoma: Leben und Kunst, Aus Briefen und Tagebüchern* (Mn 1941); *Bilder Himmels und der Erden* (Tü 1948); *Der verborgene Gott: Gottesbild und Gottesvorstellung in Israel und im alten Orient* (Stu 1949); *Götter und Menschen Homers* (Stu 1952); ‚*Zur Frühgeschichte der mittelalterlichen Monumentalplastik*' (Westfalen, 1957); *Vor- und frühromanische Malerei: Die karolingische, ottonische und frühsalische Zeit* (K 1958 [= Malerei des Mittelalters 1]); *Die romanische Malerei: Ihre Maiestas* (K 1963 [= Malerei des Mittelalters 2]); *Franz von Assisi und Giotto* (K 1964); *Deutsche Maler der Romantik* (K 1967, »Bibl. großer Maler«).

L: Wulf (1963). — Zbornik: Das Werk des Künstlers: Studien zur Ikonographie und Formgeschichte, Hubert Schrade zum 60. Geburtstag dargebracht von Kollegen und Schülern (Stu 1960 — B! [nacistični spisi izpuščeni]).

Schramm, Percy Ernst (1894—1970), nem. zgodovinar, dolgoletni ord. za srednjev. in novejšo zgod. na univ. v Göttingenu.

B (lik. umetn.): ‚*Das Herrscherbild in der Kunst des Mittelalters*' (VorBW, 1922—23 [II/I], 1924); *Die deutschen Kaiser und Könige in Bildern ihrer Zeit: Bis zur Mitte des 12. Jahrhunderts (751—1152)* (Lpz 1928); *Die zeitgenössischen Bildnisse Karls der Großen: Mit einem Anhang über die Metallbullen der Karolinger* (ib. 1928); *Sphaira-Globus-Reichsapfel: Wanderung und Wandlung eines Herrschaftszeichens von Caesar bis zu Elisabeth II., ein Beitrag zum »Nachleben« der Antike* (Stu 1958); (& Florentine Mütherich) *Denkmale der deutschen Könige und Kaiser: Ein Beitrag zur Herrschergeschichte von Karl dem Großen bis Friedrich II., 768—1250* (Mn 1962).

L: zbornik: Festschrift Percy Ernst Schramm zu seinem 70. Geburtstag (Wsb 1964).

Schreib, Werner (1925—1969 nesr.), nem. slikar, predstavnik t. i. semantične umetn.

L: Jürgen *Claus* (Kstwerk, okt./nov. 1969, nekr.).

Schreiber, Wilhelm (Ludwig), (1855—1932), nem. um. zgodovinar v Berlinu, poznavalec stare nem. grafike in knj. ilustracije. Številne izd. lesorezov v raznih zbirkah in muzejih v vrsti »*Einblattdrucke des XV. Jahrhunderts*« (Str: Heitz).

B: *Manuel de l'amateur de la gravure sur bois et sur métal au XVe siècle* (9 knj., Bl-Lpz 1891—1911); (& Paul Heitz) *Die deutschen »Accipies« und Magistercum Discipulis-Holzschnitte als Hilfsmittel zur Inkunabel-Bestimmung* (Str 1908, »SdK« 100); *Basels Bedeutung für die Geschichte der Blockbücher* (ib. 1909, »SdK« 106); *Meisterwerke der Metallschneidekunst..., I—III* (ib. 1914—1926); (& Paul Heitz) *Christus am Kreuz: Kanonbilder der in Deutschland gedruckten Meßbücher des fünfzehnten Jahrhunderts* (Str s. a. [1915?]); *Pestblätter des XV. Jahrhunderts* (2. izd., Str 1918); *‚Die Kräuterbücher des XV. und XVI. Jahrhunderts'* (Johann von Cube: Hortus sanitatis, Mainz 1485, faks. Mn 1924); *Die Meister der Metallschneidekunst, I—II* (Str 1926, »SdK« 241); *Handbuch der Holz- und Metallschnitte des XV. Jahrhunderts: Stark vermehrte... Umarbeitung des »Manuel de l'amateur de la gravure...«* (8 knj., Lpz 1926—1930); *Kassettenholzschnitte des XV. Jahrhunderts...* (Str 1931, »Einblattdrucke des XV. Jahrhunderts« 76).

Schreyer, Lothar (1886—1966), nem. dramatik (ps. *Angelus Pauper*) in slikar. R. v Blasewitzu pri Dresdenu, dkč. študij prava, sodel. v gal. in pri gledališču lista *Der → Sturm*, 1921—23 učil na → *Bauhausu*, u. (79) v Hamburgu.

B: (za lik. um., cf. s. v. *Sturm*): *Die bildende Kunst der Deutschen* (Hmb-Bl-Lpz 1931; n. izd. 1948); *Ein Jahrtausend deutscher Kunst* (Hmb 1954); *Erinnerungen an Sturm und Bauhaus* (Mn 1956; okr. izd. 1966).

L: cf. H. M. *Wingler* (1968 — B!).

Schroll, avstr. um. zal. (*Anton Schroll und Co.*, W-Mn), ust. 1884. Med njenimi izd. npr. *Sammlung Schroll* (e. g. → *Planiscig*).

L: 75 Jahre (W-Mn 1959 [almanah zal. s seznamom izdaj 1884—1959]).

Schubert, Wolf (1903—....), nem. um. zgodovinar, medievalist.

L: Kunst des Mittelalters in Sachsen: Festschrift Wolf Schubert dargebracht zum 60. Geburtstag am 28. Januar 1963 (Weimar 1967).

Schubring, Paul (1869—1935), nem. um. zgodovinar, poznavalec it. quattrocenta. R. v Godesbergu, učil v Baslu, Berlinu (*TeH*) in Hannovru, kjer je bil tudi direktor tamk. muz.

B: *Altichiero und seine Schule* (Lpz 1898); *Pisa* (Lpz 1902, »BK« 16); *Urbano da Cortona* (Str 1903, »ZKA« 15); *Das italienische Grabmal der Frührenaissance* (Bl 1904); *Luca della Robbia und seine Familie* (Blf-Lpz 1905, »KM« 74); *Die Plastik Sienas im Quattrocento* (Bl 1907); *Donatello: Des Meisters Werke in 277 Abbildungen* (Stu-Lpz 1907, »KK« 11); *‚Das Abendmahl Leonardo da Vincis'* (Ber. der Kstgeschichtlichen Ges. [Bl], 1908); *Die Sixtinische Kapelle* (Rom 1909); *Hilfsbuch zur Kunstgeschichte* (Bl 1909; 3. izd. 1913); *Die italienische Plastik des Quattrocento* (Bl/Nb 1915, »HdKw«); *Cassoni: Truhen und Truhenbilder der italienischen Frührenaissance* (2. knj., Lpz 1915; sup. ib. 1923); *Dantes Göttliche Komödie in Zeichnungen deutscher Romantiker* (Lpz 1921); *Die Architektur der italienischen Frührenaissance* (Mn 1923); *Die Kunst der Hochrenaissance in Italien* (Bl 1926, »Propyläen-Kg.« 9); *Illustrationen zu Dantes Göttlicher Komödie: Italien, 14. bis 16. Jahrhundert* (Z-W itd. 1931).

Schuchhardt, Walter-Herwig (1900—....), nem. klas. arheolog, ord. za arheologijo na univ. v Freiburgu.

B: *Die Meister des Großen Frieses von Pergamon* (Bl 1925); *Griechische Plastik* (Bl 1938); *Die Kunst der Griechen* (Bl 1940); *Archaische Giebelkompositionen* (Fr 1949); *Archaische Plastik der Griechen* (Stu 1957); *Die Epochen der griechischen Plastik* (Ba-Ba 1959); (izd.) *Bildende Kunst I (Archäologie)* (FrM 1960, »Das Fischer-Lexikon« 21); *Griechische Kunst* (FrM-Bl 1964, »Ullstein Kg.« 5); *Das Orpheus-Relief* (Stu 1964).

Schudt, Ludwig (1893—1961), nem. um. zgodovinar, zaslužen za izdajo umzg. virov.

B: (izd.) *Giulio Mancini: Viaggio di Roma per vedere le pitture* (Lpz 1923, »RF« 4); *Le Guide di Roma* (Au 1930); *‚Das »Itinerarium Italiae« des Franciscus Schottus'* (A. Goldschmidtov zb., 1935); *Caravaggio* (W 1942, »Smlg. Schroll«); *Italienreisen im 17. und 18. Jahrhundert* (W 1959, »Verö. der Bibliotheca Hertziana in Rom«).

L: R. *Wittkower* (BM, 1961, nekr.); F. *Wolff Metternich* (Kchr, 1962, nekr.).

SCHWÄBISCH GMÜND (v *Württembergu*, ZRN). S *c. sv. Križa* (*Heiligkreuzkirche*) zaznamujemo izhodišče parlerjanskega stavbarstva; za njenega arh. velja Heinrich *Parler*, pri 1351 zač. **dvoranskem koru* pa je verj. sodel. njegov slavni sin, Peter → *Parler*.

L: Reclam N II (1958 [1960]); EWA VI (1962, stp 251—52 — L!). — Cf. O. *Schmitt* (1943; 1951).

Schwanthaler, Ludwig von (1802—1848), nem. kipar, r. in u. v Münchnu. P: npr. orjaška *Bavaria* (1837—48, cf. s. v. *München* [javni spom.]).

L: »PKG« 11 (1966, p. 288—89 — L!).

Schwarz, Heinrich (1894—....), avstr. -amer. (ž.) um. zgodovinar in muzealec, raziskoval zlasti uporabljanje mehaničnih pripomočkov v zgod. slikarstva. R. v Pragi, štud. in prom. na Dunaju, tam služboval v *Albertini* (1921—23) in *Österreichische Staatsgal.* (1923—38), emigriral v ZDA, v raznih muzejskih in pedagoških službah, nazadnje prof. za um. zgod. na *Wesleyan Univ.* v Middletownu (Conn.) in konservator tamk. *Davison Art Center*.

B: (& F. M. Haberditzl & B. Grimschitz) *Galerie des 19. Jahrhunderts im Oberen Belvedere* (W 1924); (& F. M. Haberditzl) *Carl Schindler: Sein Leben und sein Werk* (W 1930); *David Octavius Hill: der Meister der Photographie* (Lpz 1931); *Salzburg und das Salzkammergut: Die künstlerische Entdeckung der Stadt und der Landschaft im 19. Jahrhundert* (W 1936; 3. izd. W 1958); *‚Nadar'* (The Complete Photographer, VII, 1943); *‚Art and Photography: Forerunners and Influ-*

ences' (Mag Art, 1949); ‚*The Mirror in Art*' (AQ, 1952); ‚*Jan Gossaert's Adam and Eva drawings*' (GBA, 1953 [tudi Tietzejev zb., 1958]); ‚*Daumier, Gill and Nadar*' (GBA, 1957); ‚*The Mirror of the Artist and the Mirror of the Devout: Observations on some paintings, drawings and prints of the fifteenth century*' (W. E. Suidov zb., 1959); ‚*Ingres graveur*' (GBA, 1959); ‚*Die graphischen Werke von Egon Schiele*' (Philobiblon, 1961); ‚*Vermeer and the Camera obscura*' (Panth, 1966); ‚*Schiele, Dürer, and the Mirror*' (AQ, 1967).

L: WWAA (1959).

Schwarz, Karl (1885—....), nem.-izrael. (ž.) um. zgodovinar in muzealec, emigriral iz Nemčije ob zavladanju nacizma, od 1933 v Tel Avivu. Prispevki v *Die K. f. Alle*. Up: Lovis Corinth (Aachen).

B: *Augustin Hirschvogel: Ein deutscher Meister der Renaissance* (Bl 1917); *Das graphische Werk von Lovis Corinth* (Bl 1917; 2., razš. izd., ib. 1922); *Hugo Krayn* (Lpz 1919, »Bibl. der jungen K.« 1); *Lesser Ury* (Bl 1920, »Jüdische Bücherei« 17); *Die Juden in der Kunst* (Bl 1928); *Modern Jewish Artists in Palestine* (1941); *Jewish Artists of the 19th and 20th Centuries* (NY 1949); ‚*Jewish Sculptors*' (RJA, 1961).

L: UJE 9 (1943, s. v.).

Schweinfurth, Philipp (1887—1954), nem. um. zgodovinar, poznavalec biz. umetn.

B: ‚*Greco und die italo-kretische Schule*' (ByZ, 1929/30); *Geschichte der rusischen Malerei im Mittelalter* (Den Haag 1930); *Die byzantinische Form: Ihr Wesen und ihre Wirkung* (Mainz 1943; 2., razš. izd. ib. 1954); *Die Wandbilder der Kirche von Bojana* (Bl 1943; 2. izd. *Die Fresken von Bojana: ein Meisterwerk der Monumentalkunst des 13. Jahrhunderts*, Mainz 1965); ‚*Forschungsergebnisse auf dem Gebiet der byzantinischen Kunstgeschichte während der letzten 20 Jahre*' (Theologische Literaturztg., 1947); *Das Leben des Franziskus in den Fresken der Oberkirche von Assisi* (Mainz 1965).

Schweitzer, Bernhard (1892—1966), nem. klas. arheolog. Prom. 1918, učil na univ. v Heidelbergu (priv. docent 1921), Königsbergu (ord. 1925), Leipzigu (od 1932) in Tübingenu (od 1948 dalje).

B: *Untersuchungen zur Chronologie und Geschichte der geometrischen Stile in Griechenland* (2 knj., Karlsruhe 1917 & Stu 1918 [= AM]); ‚*Zum Antikenstudium des Angelo Bronzino*' (RM, 1918); *Der bildende Künstler und der Begriff des Künstlerischen in der Antike: Eine Studie* (Hdl 1925, »NHJ«); *Antiken in ostpreußischem Privatbesitz* (Halle 1929); *Xenokrates von Athen: Beiträge zur Geschichte der antiken Kunstforschung und Kunstanschauung* (ib. 1932); ‚*Mimesis und Phantasia*' (Philologus, 1934); *Das Original der sogenannten Pasquino-Gruppe* (Lpz 1936, »Abh. Lpz« XLIII/4); ‚*Zum antiken Künstlerbild*' (L. Curtiusov zb., 1937); ‚*Die Menelaos-Patroklus-Gruppe: Ein verlorenes Meisterwerk hellenistischer Kunst*' (Die Antike, 1938); *Studien zur Entstehung des Porträts bei den Griechen*+ (Lpz 1940, »Abh. Lpz« XCI/4); *Das Menschenbild der griechischen Plastik*+ (2., izb. izd.; Po 1947, »Potsdamer Vorträge« 2; 3. izd. Po 1948); *Die Bildniskunst der römischen Republik* (Lpz-Weimar 1948); *Joh. Gottfr. Herders »Plastik« und die Entstehung der neueren Kunstwissenschaft* (Lpz 1948, »Kleine Bücherei zur Geistesgesch.« 13); *Die spätantiken Grundlagen der mittelalterlichen Kunst* (ib. 1949, »Leipziger Universitätsreden« 16); ‚*Die europäische Bedeutung der römischen Kunst*' (Vermächtnis der antiken Kunst, Hdl 1950); *Platon und die bildende Kunst der Griechen* (Tü 1953); *Vom Sinn der Perspektive* (Tü 1953, »Die Gestalt: Abh. zu einer allgemeinen Morphologie« 24); *Mythische Hochzeiten* (Hdl 1961, »SbHdl«); pon. izb.: *Zur Kunst der Antike: Ausgewählte Schriften, I—II* (Tü 1963).

L: zbornik: Neue Beiträge zur klassischen Altertumswissenschaft: Festschrift zum 60. Geburtstag von Bernhard Schweitzer (Stu 1954 — B!).

Schwentner, Lavoslav (1865—1952), prvi pomemben slov. založnik (lit. moderna!) in knjigarnar, zalagal mdr. tudi razglednice z repr. domačih umetnikov (Jama, I. Vavpotič), ki so skrbeli tudi za opremo in ilustracije njegovih knj. izd. (Birolla, Gaspari, Jager, Jama, H. Smrekar, I. Vavpotič) in celó razstavljali pri njem (e. g. Grohar). Od 1904 dalje njegova knjigarna v poslopju Mestne hranilnice v zdajšnji Čopovi ul. v Lj.

L: Janez *Logar* (SBL, 10. zv., 1967, s. v. — L!).

Schwind, Moritz von (1804—1871), avstr.-nem. slikar in risar, z bidermajersko romantiko zaznamovan upodabljavec nem. pravljičnega sveta; r. na Dunaju, u. (67) v Münchnu. S: npr. *Simfonija* (1852, Neue Pin.), *Jutro* (*Morgenstunde*, 1858, München, Schack-Gal.), »*Repoštev*« (*Rübezahl*, 1858/60, ib.), *Popotnik zre v pokrajino* (o. 1860), *Poročno potovanje* (les, 1867), itd., med freskami *StS-e* v dunajski Operi (1866—67). — Ilustr. *Fliegende Blätter*, Goetheja, itd. — Up: npr. Lenbach.

L: Otto *Weigmann:* *Schwind: Des Meisters Werke in 1265 Abbildungen (Stu-Lpz 1906, »KK« 9); Hanns Martin *Elster:* Moritz von Schwind: Sein Leben und Schaffen (Bl 1924, »Lebensbilder aus deutscher Vergangenheit«); H. *Vollmer* (ThB XXX, 1936, s. v. — L!); Deutsche K. 19./20. (1966 — L!); H. *Plagemann* (Kindler V, 1967, s. v.).

Schwitters, Kurt (1887—1948), nem. slikar in pesnik, mojster → kolaža, eden izmed gl. predstavnikov → *dadaizma* v Nemčiji, sodel. v rev. *Der* → *Sturm* in izd. lastno rev. *Merz* (med 1923 in 1932 pribl. 20 zv.). R. v Hannovru, za nacizma emigriral na Norveško, pozn. v Anglijo, tam u. (60). S: npr. *Merzbild Einundreißig* (kolaž, 1920, Bern, zas. z.), *Das Sternenbild* (kolaž, 1920, Düsseldorf, Kstsmlg. Nordrhein-Westfalen).

L: Dict peint mod (1954); ReadP (1959 [1969]); Giedion-Welcker (1960); SeuphorS (1961); ReadS (1964; — Cf. W. *Schmalenbach* (*1967; 1968), M. *Seuphor* (1949).

scio enim, quia tu Deus clemens et misericors es, bibl. citat (Jona 4, 2: *Vedel sem namreč, da si dobrotljiv in usmiljen Bog*). Cf. s. v. *Apostolska vera* (Jona ob Tomažu).

Scivias → *Liber scivias*

Scorel, Jan van (1495—1562), niz. slikar bibl. in mit. motivov in odličen portretist (tudi → *portretna skupina*). R. v Schoorlu pri Alkmaarju, 1519—21 potoval čez Strasbourg, Basel, Nürnberg, Koroško in Benetke v Jeruzalem, 1522 postal pod svojim rojakom, papežem Hadrijanom VI., konservator ant. zbirk v Belvederu v Rimu, 1524 se kot kanonik vrnil v Utrecht in tam z izjemo bivanja v Haarlemu (1527—28) in nekaj krajših potovanj ostal do konca. S (vse na lesu): npr. *triptih s Svetim sorodstvom* (d. 1520, → *Zgornja Bela*), *Portreti 12 jeruzalemskih romarjev iz Utrechta* (8. od leve avtp., o. 1525, Utrecht), *Portreti članov jeruzalemske bratovščine v Haarlemu* (3. od des. avtp., 1527/28, Haarlem), *Marija Magdalena* (portret Scorelove življenjske družice Agathe van Schoonhoven, o. 1529, Rijksmus.), *Agatha van Schoonhoven* (d. 1529, Doria), *Jehan II. Carondelet* (o. 1530, Bruxelles), *Portret dvanajstletnega dečka* (d. 1531, Rotterdam).

L: van Mander II; Friedländer XII (1935); Cankar III/1 (1951); Jan van Scorel (1955 [rk, Utrecht] — L!); Hall Por (1963). — Cf. K. G. *Boon* (1954), W. *Cohen* (1927; 1928), H. *Gerson* (1950), G. J. *Hoogewerff* (1923; IV 1941/42), C. H. de *Jonge* (1929; 1941; 1952; 1953), C. *Justi* (1881), A. *Riegl* (1902 [1931]), L. *Scheibler* (& W. *Bode* 1881), K. *Steinbart* (1933), F. *Winkler* (1929; 1931).

Scrittoio di Francesco I → *Studiolo di Francesco I*

Sebald (lat. *Sebaldus* ali *Sinibaldus Noricus* [ali *Norimbergensis*]), krščč. svetnik (19. VIII.), po legendi dan. princ, ki naj bi bil spreobračal Franke. Up: cf. s. v. *Sebaldov grob*.

L: Réau III/3 (1959, p. 1189—90); Keller (1968, p. 448). — Cf. J. *Braun* (1943, stp 640—42).

***Sebaldov grob** (nem. *das Sebaldusgrab*) ali *Sebaldova skrinja* (*der Sebaldusschrein*) v Sebaldovi c. v Nürnbergu. *Bron. ohišje* (vis. 435 cm, dolgo 280 cm, šir. 135 cm), ki obdaja srebrn relikviarij iz 1397, je gl. delo Petra → *Vischerja star.*, ki ga je po prvotnem osnutku iz 1488 dkč. s pomočjo sinov v nekoliko spremenjeni obliki (1508—12 & 1514—19). Pred slopi sohe *12 apostolov* (viš. o. 64 cm), na fialah manjši *preroki*, v nišah ožjih stranic kipca *sv. Sebalda* (s portretnimi potezami Sebalda Schreyerja) in — proti v. olt. — samega *mojstra* (viš. o. 40 cm); spodaj na vogalih *Pêrzej* in *Hêrakles* pa *Nimrod* in *Samson*, med njimi ob vznožju kandelabrov *4 kard. kreposti*, sicer pa še *tritoni*, *sirene* in *satiri* in naposled, kot nosilci celotnega ohišja, *polži*.

L: E. *Ybl*, Die Apostel des Nürnberger Sebaldusgrabes (CrArte, IX, 1950); Cankar III/2 (1951 — cf. *Fischer*); Reclam N I (1959, p. 584—85); Klaus *Pechstein:* Das Sebaldsgrab in Nürnberg (Stu 1967, »WerkM«). — Cf. A. *Feulner* (1924).

Sebastiano del Piombo, s pr. im. *Sebastiano Luciani* (o. 1485—1547), it. beneško rim. slikar, učenec Giorgioneja, v Rimu pod Rafaelovim in nato pod Michelangelovim vplivom. R. v Benetkah, od 1511 v Rimu, 1531 postal varuh papeških pečatov (*Piombatore Papale*, zato vzdevek *»del Piombo«*); pri Vasariju imen. *Sebastiano Viniziano*. S: lunetne *freske z mit. motivi* (1511, Rim, Farnesina, Sala di Galatea), *Ženski portret* (*»La Fornarina«*, d. 1512, Uffizi), *Ženski portret* (*»Dorothea«*, o. 1513, Dahlem), *»Mladi violinist«* (o. 1515, Pariz, baron G. de Rothschild), *Pietà* (o. 1515, Viterbo, Mus.), *Kard. Bandinello Sauli s tajnikom in dvema geografoma* (d. 1516, Washington), *Pietà* (d. 1516, Eremitaža), *Mučeništvo sv. Agate* (d. 1520, Pitti), *freske* v Capp. Borgherini v c. S. Pietro in Montorio v Rimu (1516—24, npr. *Bičanje* po Michelangelovi risbi), *Andrea Doria* (les, 1526, Doria), *Papež Klemen VII.* (o. 1526, Capodimonte), itd.

L: Vasari-Milanesi V (1880 [1906]); Venturi IX/3 (1928) & IX/5 (1932); Berenson Ox (1932); G. *Gombosi* (ThB XXVII, 1933, s. v. *Piombo*); Luitpold *Dussler* (EWA XII, 1966, s. v. — L! [tudi Kindler V, 1968]). — Cf. L. *Baldass* (1961), E. A. *Benkard* (1907; 1908), B. *Berenson* (L: Ph 1957), P. *D'Ancona* (1955), L. *Dussler* (1942), S. J. *Freedberg* (1961 — L!), R. *Pallucchini* (1944 — L!), C. *Ridolfi* (1648), itd.

Sebastián → *Boštjan*

Sebino glavo vržejo pred Joaba, bibl. ik. m. (2 Kralj 20, 22): Benjaminovec Seba se je uprl kralju Davidu, v mestu Abel Bet-Maaha na juž. pobočju Hermona so mu odsekali glavo in jo vrgli raz obzidje pred Davidovega poveljnika. Up: npr. M. Merian star. (*bakr.* v Bibliji, 1630).

L: Schmidt IL (1962, repr. 229).

secesija, dobesedno (*od*)*ločitev* ali (*od*)*cepitev* (iz lat. *secessio*, odhod, odstop, ločitev), v um. zgod. ime, s katerim zaznamujemo nekatere umetniške skupine, ki so se ob koncu XIX. st. ločile od starih konservativnih združenj: zlasti v Münchnu (*Münchner Sezession* 1892, → *Stuck*, → *Habermann*, → *Uhde*, Wilhelm *Trübner* in Heinrich von *Zügel*), na Dunaju (*Wiener Sezession* 1897, → *Klimt*, Josef → *Hoffmann*, etc.) in v Berlinu (*Berliner Sezession* 1899, Max → *Liebermann*). Po teh novih združenjih so s terminom

secesija tudi na splošno opredeljevali → *findesiècl*ovsko *umetn.* v srednjeevr. deželah.

Secker, Hans Friedrich (1888—....), nem. um. zgodovinar. Bil direktor *Kunstgewerbemus.* v Gdansku (1912—22) in *Wallraf-Richartz-Mus.* v Kölnu (1922—28), učil na *Hochschule f. bildende Künste* v Dresdenu (1950) in na *Hochschule f. angewandte K.* v vzh. Berlinu (od 1951).

B: *Die frühen Bauformen der Gotik in Schwaben, insbesondere ihr Zusammenhang mit Details aus der Straßburger Münster-Bauhütte* (Str 1911, »SdK« 138); *Die Skulpturen des Straßburger Münsters seit der französischen Revolution* (ib. 1912, »SdK« 150); *‚Ein Beispiel für den Stilwandel bei Dürer'* (Bildende K., 1955); *Diego Rivera: der mexikanische Wandmaler* (D 1957); *José Guadalupe Posada* (D 1961).

L: Wer ist wer (1958).

Securitas (lat.), *Varnost*, personifikacija. Cf. s. v. *Posledice dobre in slabe vlade* in *Véliki zmagoslavni voz cesarja Maksimilijana I.*

Sedej, Ivan (1934—....), slov. um. zgodovinar, sin Maksima Sedeja (infra), prom. 1966 s tezo *Kmečko stavbarstvo na slovenskem alpskem ozemlju od začetka 16. do konca 18. stoletja*, konservator Zavoda za spomen. varstvo SRS v Lj (etnogr. spomeniki). Pisal tudi lik. kritike (*Sd*).

Sedej, Maksim (1909—....), slov. slikar in grafik. R. na Dobračevem pri Žireh (oče mlekar, rudar na Westfalskem in čevljarski pomočnik, mati čipkarica), 1923—25 štud. na Tehn. srednji šoli v Lj (A. Repič, F. Kralj), 1928—32 na ak. v Zgb (Becić, Tartaglia, Kljaković), odtlej v Lj; 1937 soust. kluba → *Neodvisnih*, 1949 prof. na Umetnoobrtni šoli v Lj, nato docent (1950), izr. prof. (1963) in redni prof. (1965) na ALU. S (zlasti poetizirane podobe umetnikove družine, cirkuški artisti): *Dvojica* (z avtp., 1935, MG), *Atelje* (*Družina*, *Družinski portret*, 1937, MG), *Na balkonu* (z avtp., 1937, Lj, Uprava Slov. nar. gledališča), *Portret žene* (*Moja žena*, 1942, MG), *Avtp. s sinom* (1950, Lj, SPK), *Zatišje s ptičkom* (d. [19]51, ib.), *Družinski portret* (z avtp., d. [19]64, Lj, Maksim Sedej). — Izd. graf. mapo *Predmestje* (10 lin., 1933), ilustr. F. Mrzela (*Bog v Trbovljah*, 20 lin., 1937) in številne druge, zlasti mladinske izd. — Prešernova nagr. 1967. — Up: G. Stupica (o, 1970, Lj, G. Stupica).

L: SteleS (1949); Lj Gr (1955); AS (1958 — L!); SteleP (1960); ŠijanecS (1961); ZMG (1964); MSU 65; MSU k 65; Maksim Sedej (Lj 1966 [rk, MG], uv Stane *Mikuž*, kat. M. *Jerman* — L!); F. *Stelè* (ELU 4, 1966, s. v.); SlovS (1966); Delo (8. II. 1967, p. 5; 24. I. 1969, p. 6); BMK (1967); Nadreal Soc (1969). — Cf. A. *Čelebonović* (1965), R. *Ložar* (1940/41), G. *Makarovič* (1967).

Sedekija udari Miheja, bibl. ik. m. (3 Kralj 22, 24): Kanaanov sin Sedekija udari Jemlovega sina pred Ahabom in Josafatom (S. z železnima rogovoma na glavi, cf. 3 Kralj 22, 11). Up: npr. *lesor.* v → *Dalmatinovi Bibliji* (1584, I, f. 201).

sedem: kot simbolično število (ki združuje → *štiri* in → *tri*) zaznamuje popoln red in popolne vrste (cf. infra), takó npr. alkimistične barve, darove sv. duha, dela usmiljenja, dni v tednu, kreposti, Marijina veselja, Marijine žalosti, nadangele, planete, poglavitne grehe, smeri v prostoru (tj. 6 smeri in njihovo središče), starostne dobe, svetovna čudésa, teološke vede in zakramente. Cf. s. v. *Menora*; *Salomonov tempelj*; *septem artes liberales*, etc.

L: Johannes *Hehn:* Siebenzahl und Sabbath bei den Babyloniern und im Alten Testament (Lpz 1907); J. H. *Graf:* Die Zahl Sieben (Bern 1917); Pierre *Saintyves:* L'origine du nombre sept (Le Mans 1917); Johannes *Hehn:* Zur Bedeutung der Siebenzahl (Giessen 1925); Réau I (1955, p. 68); G. A. *Miller*, The magical number seven (Psychological Rev., 1956); Cirlot (1962, p. 223 & 269—71); György *Nádor*, Some numeral categories in ancient rabbinical literature: The numbers 10, 7, 4 (Acta Orientalia Hungarica, 1962). — Cf. J. *Sauer* (1902 [1924, zlasti p. 75 ss & 389 — L!]).

sedem alkimističnih barv: v dvigajoči se vrsti od »najnižje« do »najvišje« barve: 1) *rumena*, 2) *modra*, 3) *zelena*, 4) *črna*, 5) *bela*, 6) *rdeča*, 7) *zlata*. Cf. s. v. *alkimistične barve.*

sedem arhangelov so častili od 1516 dalje na Siciliji, pozn. tudi v Rimu in drugod. Up: npr. Hieronymus Wierix (*bakr.* — arhangeli zaznamovani z napisi v nimbih: *RAPHAEL*, *VRIEL*, *GABRIEL*, *MICHAEL*, *SEALTIEL*, *IEHVDIEL* in *BARACHIEL*).

L: cf. É. *Mâle* (... après le concile de Trente 1932, p. 298—301).

sedem darov sv. Duha (angl. *the seven gifts of the Holy Ghost*, nem. *die sieben Gaben des Heiligen Geistes*, kršč. ik. m. (*dar modrosti*, *dar umnosti*, *dar sveta*, *dar moči*, *dar vednosti*, *dar pobožnosti*, *dar strahu božjega*), povzet po Bibliji, tj. po preroku Izaiji (Is 11, 2: *spíritus sapiéntiae et intelléctus*, *spíritus consílii et fortitúdinis*, *spíritus sciéntiae et pietátis*, *et replebit eum spíritus timóris Dómini*; po slov. prev.: *duh modrosti in razumnosti*, *duh sveta in moči*, *duh spoznanja in strahu Gospodovega*). Up: največ v zvezi z drugimi motivi, npr. z → *Jesejevo koreniko* (ki je v lit. predlogi omenjena tik prej) na *slikanih oknih* v Saint-Denisu in na zah. pročelju katedr. v Chartresu (XII. st.). Sedem darov kaže tudi znana *miniatura* v → *Bibliji iz Floreffa* (o. 1150/60, Br. Mus., Ms. 17738, f. 3v), na kateri ustvar-

jajo kreposti → *Oboedientia*, → *Humilitas*, → *Prudentia*, → *Patientia*, → *Temperantia*, → *Benignitas* in → *Providentia*, poleg tega pa jim ustreza *7 Jobovih sinov*; tudi → *Apoteoza Tomaža Akvinskega* (o. 1366/68).

L: cf. A. *Katzenellenbogen* (1939 [1964, p. 37 ss, repr. 39]), K. *Künstle* (1928, p. 198, 239, repr. 88), G. *Schiller* (I 1966 [1969], p. 26—27 & 29, repr. 23—25 & 30—31).

Sedem del usmiljenja (angl. *The seven Acts* [ali *Works*] *of Mercy* [*Charity*], fr. *Les Oeuvres de Miséricorde*, hol. *De zeven Werken van Barmhartigheid*, hrv. *Sedam djela milosrđa*, it. *Le sette Opere di Misericordia*, nem. *Die sieben Werke der Barmherzigkeit*), kršč. ik. m. po evangeliju (Mt 25, 35—39), kjer jih je omenjenih samo 6: lačne nasititi (lat. *Esuriens cibatur*), žejnim dati piti (*Sitiens potatur*), popotnike sprejemati (*Hospes colligitur*), nage oblačiti (*Nudus vestitur*), bolne obiskovati (*Aeger curatur*), jetnike tolažiti (*Incarceratus solatur*). Od XIII. st. dalje se jim kot 7. delo pridruži še: mrtve pokopavati (*Mortuus sepellitur*). Up: npr. *reliefi* na *portalu sv. Gala* katedr. v Baslu (1170/1200 — 6 del!), Antelami (*reliefi* na portalu Poslednje sodbe, Parma, baptisterij — 6 del!), Mojster iz Alkmaarja (7 *tabel*, hrastovina, d. 1504, Rijksmus.), Hans Ruprecht Hoffmann (*reliefi* na prižnici, 1570—72, Trier, katedr.,), itd.

L: Réau II/2 (1957, p. 747—50 [napačno naveden tudi florent. *Campanile*]). — Cf. K. Künstle (1928, p. 194—97).

sedem dni v tednu ustreza v ž. in kršč. veri sedmim dnevom stvarjenja (1 Mojz 1—2, 3), hkrati pa tradicionalnim → *sedmim planetom*, po katerih jih imenujemo v raznih jezikih: ponedeljek po Luni (angl. *Monday*, fr. *lundi*, it. *lunedì*, nem. *Montag*), torek po Marsu (fr. *mardi*, it. *martedì*), sreda po Merkurju (fr. *mercredi*, it. *mercoledì*), četrtek po Jupitru (fr. *jeudi*, it. *giovedì*, nem. *Donnerstag*), petek po Veneri (fr. *vendredi*, it. *venerdì*), soboto po Saturnu (angl. *Saturday*) in nedeljo po Soncu resp. *Mitri* (angl. *Sunday*, nem. *Sonntag*).

sedem kodrov na glavi → *Samson in Dalíla*

sedem kovin → *kovine*

sedem kreposti, tj. 7 teoloških in kardinalnih kreposti (→ *tri teološke*, → *štiri kardinalne*): *Fides*, *Spes* & *Caritas*, *Iustitia*, *Fortitudo*, *Prudentia* & *Temperantia*. Up: npr. enobarvne Giottove *freske* v pritličju Capp. dell'Arena v Padovi, spodnji 2 vrsti *reliefov* na → *južnih vratih florent. baptisterija* (Andrea da Pontedera: *7 kreposti* & *Humilitas*).

sedem Lijinih otrok si sledi po starosti kot → *sedem planetov* in *sedem dni v tednu:* Ruben = Saturn = sobota, Simeon = Sonce = nedelja, Levi = Luna = ponedeljek, Juda = Mars = torek, Isahar = Merkur = sreda, Zabulon = Jupiter = četrtek, Dina = Venera = petek. Cf. s. v. → *dvanajst Izraelovih rodov*.

L: I. *Benzinger:* Hebräische Archäologie (2., rev. izd., Tü 1907, p. 251

sedem »makabejskih« bratov, bibl. ik. m. (2 Mkb 7). Up: → *»Makabejska« mati s sinovi*, → *Mučenje sedmih »makabejskih« bratov*.

sedemnajsto stoletje (it. *il Seicento*) je 1. st. → *baroka* z nespornim središčem v Rimu (G. L. → *Bernini* → *iluzionistično stropno slikarstvo*). V tabelnem slikarstvu zaznamuje 1. pol. stoletja realizem (ki obvladuje tudi vse hol. slikarstvo), pos. s t.i. → *caravaggisti*. Najpomembnejši predstavnik *klasicizma* je Nicolas → *Poussin*, med pomembnimi dogodki pa je zlasti ust. → *Académie Royale de Peinture et de Sculpture* v Parizu. V. umetniške osebnosti: na Holandskem poleg → *Rembrandta* zlasti → *Hals* in → *Vermeer*, na Flandrskem → *Rubens*, v Španiji → *Zurbarán*, → *Velázquez* in → *Murillo*, v Italiji poleg Berninija → *Borromini*, itd.

L: Il Seicento europeo: Realismo, classicismo, barocco (R 1956 [rk, Pal. delle Esposizioni 1956—57]); Ideale classico (1962); Il mito del classicismo nel Seicento (Me-F 1964); Umetnost 17. stoletja na Slovenskem, I (Lj 1968 [rk, NG]); *»PKG« 9 (1970 — L!). — Cf. G. C. *Argan* (*1964), R. *Cogniat* (1964), J. *Dupont* (& F. *Mathey* 1951).

sedem planetov, po Ptolomejevem, vse do Kopernika veljavnem geocentričnem sistemu *Sonce*, *Luna*, *Mars*, *Merkur*, *Jupiter*, *Venera* in *Saturn* (→ *sedem dni v tednu*), ki po starih astroloških predstavah vplivajo na → *zodiakalna znamenja* in v ustreznem razdobju rojene ljudi in ki jim — v razmerju, utrjenem od starih Grkov dalje — ustrezajo tudi smeri v prostoru, posamezne kovine resp. dragi kamni in → *septem artes liberales*. *Sonce* (zenit) je vroče, moško, dobrodelno — *leo* (zlató, muzika); *Luna* (nadir) je vlažna, ženska, dobrodelna — *carcer* (srebro, gramatika); *Mars* (jug) je vroč, moški, zèl — *aries* & *scorpio* (železo, geometrija); *Merkur* (center) je spremenljiv — *gemini* & *virgo* (smaragd, dialektika); *Jupiter* (vzh.) je vroč in vlažen, moški, dobrodelen — *pisces* & *sagittarius* (kositer, aritmetika); *Venera* (zah.) je mrzla in vlažna, ženska, dobrodelna — *taurus* & *libra* (baker, retorika); *Saturn* (sev.) je mrzel in suh, moški, zelo zèl — *capricornus* & *aquarius* (svinec, astronomija). — Up: npr. *reliefi* na florent. *Campanilu* (zgornja

vrsta, zah. stran), *freska* → *Apoteoza Tomaža Akvinskega* (Florenca, *Cappellone* dei Spagnoli), vrsta 7 *lesor*. (H. Burgkmair), vrsta 7 *lesor*. (G. Pencz). Paolo Veronese (*freska*, o. 1561, Maser, Villa Barbaro), itd.

L: Archibald *Fuchs:* Die Ikonographie der sieben Planeten in der Kunst Italiens bis zum Ausgang des Mittelalters (Mn 1909, dis.); Anton *Hauber:* Planetenkinderbilder und Sternbilder: Zur Geschichte des menschlichen Glaubens und Irrens (Str 1916, »SdK« 194); O. *Behrendsen:* Die Darstellungen von Planetengottheiten an und in deutschen Bauten (ib. 1926, »SdK« 236); Heinz Arthur *Strauß:* Psychologie und astrologische Symbolik (Z 1953); S. *Erikson:* Wochentaggötter, Mond und Tierkreis (Stock 1956, dis. [Gtb.]); *varii auctores*, Astronomy and Astrology (EWA II, 1960 — L!); Cirlot (1962, p. 245—47). — Cf. B. *Berenson* (L: Ph 1957, repr. 1047), K. *Künstle* (1928), F. *Saxl* (1912), J. *Seznec* (1940 [1953]), J. *Strzygowski* (1888), A. *Warburg* (II 1932).

sedem poglavitnih grehov (angl. *the seven deadly sins*, fr. *7 pechés capitaux*, it. *peccati capitali*, nem. *die sieben Hauptsünden*), kršč. (katol.) ik. m.: 1. *napuh* (lat. *Superbia*, fr. *l'Orgueil*, nem. *die Hoffart*); 2. *lakomnost* (lat. *Avaritia*, fr. *l'Avarice*, nem. *der Geiz*); 3. *nečistost* (lat. *Luxuria*, fr. *la Luxure*, nem. *die Unkeuschheit*); 4. *nevoščljivost* (lat. *Invidia*, fr. *l'Envie*, nem. *der Neid*); 5. *požrešnost* (lat. *Gula*, fr. *la Gourmandise*, nem. *die Unmäßigkeit*); 6. *jeza* (lat. *Ira*, fr. *la Colère*, nem. *der Zorn*); 7. *lenoba* (lat. *Acedia*, fr. *la Paresse*, nem. *die Trägheit*). Up: npr. H. Bosch (Escorial), P. Bruegel star. (cikel *perorisb*, z izjemo lista *Avaritia* [d. 1556] vsi d. 1557), pri nas H. Smrekar (cikel *ročno obarvanih lesor.*, 1927). — O povezavi grehov in temperamentov cf. s. v. *Adam in Eva pri drevesu spoznanja* (Dürerjev bakr., d. 1504).

L: M. W. *Bloomfield:* The seven deadly Sins (Michigan State College 1952).

sedem smeri v prostoru (center, nadir in zenit, jug, sev., vzh. in zah.) ustreza po starih predstavah → *sedmim planetom*.

sedem svetovnih čudés (fr. *les Sept Merveilles du monde*, nem. *die Sieben Weltwunder*). Med seznami z raznimi variantami je najobičajnejši (od III. st. pred) obsegal: 1. *piramide v Gizi*; 2. *Semiramidine viseče vrtove v Babilonu* (ali → *Babilonski stolp* ali *obzidje*); 3. *Artémidin tempelj v* → *Éfezu*; 4. *Fidijev hrizolefantinski kip Zeusa v Olimpiji*; 5. *mavzolej v Halikarnasu*; 6. *svetilnik na otoku Fáros*; 7. bron. *ródoški kolos*.

L: cf. G. *Brett* (1949).

sedem svobodnih umetnosti → *septem artes liberales* (→ *artes liberales*)

sedem teoloških ved v srednjev. ikonografiji predstavljajo → *štiri razlage sv. pisma*, in sicer 1) zgodovinska (= *sensus litteralis*), 2) dogmatična (= *sensus allegoricus*), 3) etična (= *sensus tropologicus*), 4) teološka (= *sensus anagogicus*), naposled 5) Civilno pravo, 6) Kanonsko pravo, 7) Fizika. Up: **Apoteoza Tomaža Akvinskega* (atr. Andrea da Firenze, o. 1366/68, Florenca, Sta Maria Novella, Cappellone degli Spagnoli).

L: cf. J. von *Schlosser* (JSaK, 1896).

sedem vélikih ameriških muzejev (ZDA): *The Metropolitan Museum of Art* s svojo podružnico *The Cloisters* (New York), *National Gallery of Art* (Washington), *Museum of Fine Arts* (Boston), *The Art Institute of Chicago*, *Brooklyn Museum* (New York [Brooklyn]), *Philadelphia Museum of Art* in *Cleveland Museum of Art*.

sedem vélikih florentinskih cehov. Najpomembnejša združenja florent. trgovcev, obrtnikov in drugih stanov, med njimi nekatera (zlasti 1 & 2) zelo akt. um. naročniki: 1. → *Arte* (*dei Mercanti*) *di Calimala*; 2. → *Arte della Lana*; 3. *Arte dei Giudici e Notai* (sodniki in notarji); 4. *Arte del Cambio* (bankirji in menjalci); 5. *Arte della Seta* (tkalci svile, k njim so sodili tudi kiparji v kovini); 6. *Arte dei Medici e Speciali* (zdravniki in lekarnarji, k njim so sodili tudi slikarji); 7. *Arte dei Vaiai e Pelliciai* (krznarji). — Cf. s. v. *Florenca* (→ *Orsanmichele*).

L: cf. M. *Wackernagel* (1938, p. 218—25).

sedem zakramentov (angl. *the Seven Sacraments*, fr. *les sept sacraments*, nem. *die sieben Sakramente*), kršč. (katol.) ik. m.: *krst*, *birma*, *rešnje telo* (evharistija), *pokora*, *maziljenje* (poslednje olje), *mašniško posvečenje* in *zakon* (poroka). Up: *reliefi* na zvoniku (cf. *Campanile*) florent. stolnice (XIV. st.), Rogier van der Weyden (*triptih Sedmih zakramentov*, o. 1445, Antwerpen), N. Poussin (*vrsta* iz 1636—42 za Dal Pozza, zdaj Belvoir Castle in Washington; 2. *vrsta* iz 1644—48 za Chantelouja, lastnik Earl of Ellesmere [Mertoun St. Boswells na Škotskem], zdaj kot posojilo Edinburgh), Gius. M. Crespi (*vrsta* iz o. 1712/15, Dresden).

L: Pigler I (1956, p. 509—10); Réau I (1955, p. 238—42). — Cf. K. *Künstle* (1928, p. 187—94).

Sedes Gratiae (lat.) → *Prestol milosti*

Sedes Sapientiae → *Salomonov prestol*

Sedlmaier, Richard (1890—1963), nem. um. zgodovinar. Prom. 1916 v Würzburgu, ord. na univ. v Rostocku (od 1927) in Kielu (1939—59, hkrati direktor tamk. *Kunsthalle*).

B: *Grundlagen der Rokoko-Ornamentik in Frankreich* (Str 1917, »ZKA« 16); (& Rud. Pfister) *Die fürstbischöfliche Residenz zu Würzburg* (2 knj., Mn 1923); *Rostock* (Bl 1931; 2. izd. Bl 1943, »Deutsche Lande, deutsche K.«); *Wolfgang v. d. Auveras Schönborn-Grabmäler im Mainfränkischen Museum und die Grabmalkunst der Schönborn-Bischöfe* (Wü 1955, »Mainfränkische Hefte« 23); (& Olaf Klose) *Alt-Kiel und die Kieler Landschaft* (Heide [Holst.] 1956).

Sedlmayr, Hans (1896—....), avstr.-nem. um. zgodovinar, na Dunaju 1923 prom., 1933 habil. na *TeH* in 1934 na univ. (1936 ord.), po priključitvi Avstrije nacist, od 1951 ord. v Münchnu, nato vodja umzg. seminarja na univ. v Salzburgu. Zastopa na *Gestaltpsychologie* oprto »strukturno analizo«; v interpretaciji umetnin in um. razvoja številne nekritične in tendenciozne samovoljnosti, napadi na mod. umetn., ipd. (cf. e. g. L. *Salerno*, EWA VII, stp 532).

B: *Fischer von Erlach der Ältere* (Mn 1925); *Die Architektur Borrominis* (Bl 1930; 2. izd. Mn 1939); *Österreichische Barockarchitektur: 1690—1740* (Mn 1930); ‚*Zu einer strengen Kunstwissenschaft*'+ (KwF, 1931); ‚*Das erste mittelalterliche Architektursystem*' (ib., 1933); ‚*Die »Macchia« Bruegels*' (JSW, 1934); ‚*Das Kapitol des Della Porta*' (ZfKg, 1934); ‚*Das justinianische Architektursystem*' (ByZ, 1935); ‚*Die politische Bedeutung des deutschen Barocks (Der »Reichsstil«)*' (Gesamtdeutsche Vergangenheit: Festgabe für Heinrich Ritter von Srbik..., Mn 1938); ‚*Vermutungen und Fragen zur Bestimmung der altfranzösischen Kunst*' (Pinderjev zb., 1938); ‚*Die Kugel als Gebäude oder: das Bodenlose*' (Das Werk des Künstlers, 1939); *Über Michelangelo* (Mn 1940); *Größe und Elend des Menschen: Michelangelo, Rembrandt, Daumier* (W 1948); *Verlust der Mitte* (Szb 1948; 7. izd. 1955); ‚*Architektur als abbildende Kunst*' (Österreichische Ak. der Wissenschaften: Phil.-hist. Klasse, 225, 1948); ‚*Über Sous- und Surrealismus oder: Breton und Plotin*' (Wort u. Wahrheit, 1949); ‚*Der Ruhm der Malkunst*'+ (Jantzenov zb., 1950); *Die Entstehung der Kathedrale* (Z-Fr 1950); ‚*Kierkegaard über Picasso*' (Wort u. Wahrheit 1950); ‚*Franz Marc oder die Unschuld der Tiere*' (ib., 1951); ‚*Fischer von Erlach und Bernini: In Rom bei Bernini* (Das Münster, 1952 [= R. Kömstedtov zb.]); ‚*Art du démoniaque et démonie de l'art*' (Archivio di Filosofia, 1953); ‚*Bild und Wahrheit: Vier Texte zur Unterscheidung der Geister in der Kunst*' (Wort u. Wahrheit, 1953); *Die Revolution der modernen Kunst* (Hmb 1955, »RDE« 1); ‚*Die Grenzen der Stilgeschichte und die Kunst des 19. Jahrhunderts*' (Historisches Jb. Mn-Fr [= F. Schnablov zb.]); ‚*Das Große Reale und das Große Abstrakte*' (Wissenschaft u. Weltbild, 1955); ‚*Ikonologie von Neu St. Peter in Rom*' (Kchr, 1955); ‚*Alegorie und Architektur*' (3 umanistici, 1955); ‚*Die Schauseite der Karlskirche in Rom*'+ (H. Kauffmannov zb., 1956); *Johann Bernhard Fischer von Erlach* (W-Mn 1956); ‚*Spätantike Wandsysteme*' (SbMn: Phil. hist. Klasse, 1958); pon. izb.: *Kunst und Wahrheit: Zur Theorie und Methode der Kunstgeschichte* (Hmb 1958, »RDE« 71); ‚*Farben: Zur Realontologie von Hedwig Conrad-Martius*' (Philosophisches Jb. der Görres-Ges., 1957 [1958, — zb. H. Conrad-Martius]); pon. izb.: *Epochen und Werke: Gesammelte Schriften zur Kunstgeschichte, I—II* (W-Mn 1959—1960); ‚*Das Licht in seinen künstlerischen Manifestationen*' (Stud Gen, 1960); ‚*Die Ahnen der dritten Kirche von Cluny*' (Schradejev zb., 1960); ‚*Ars humilis*' (Hefte des Ksthistorischen Seminars der Univ. München, 6, 1962).

Sedma božja zapoved (5 Mojz 5, 19): *Ne kradi!* Up: npr. H. Baldunga Griena *lesor.* v *Auslegung der 10 Gebote* (Str: Johann Grüninger 1516).

L: cf. R. *Muther* (1884, p. 213, t. 244).

Sedma nadloga: toča (nem. *die Hagelplage*), bibl. ik. m. (2 Mojz 9, 22—25). Up: npr. *risbi* po nekd. slikarijah v rim. c. *S. Paolo fuori le mura* (→ *Codex Barberianus*, f. 57—58), *lesor.* v → *Dalmatinovi Bibliji* (1584, I, f. 40v).

L: cf. E. *Garber* (1918, repr. 19—20).

sedmeroramni svečnik (angl. *the seven-branched candelabra*, nem. *der siebenarmige Leuchter*), najbolj priljubljeni simbol v ž. ikonografiji. Cf. s. v. *Menora*.

sedmo stoletje. Lik. umetn. predstavljajo IR, npr. *Codex Usserianus Primus* (Dublin, Trinity College Libr., Ms. 55), → *Book of Durrow* in na koncu → *Book of Lindisfarne*, skromno uveljavljenje človeškega lika v barbarski umetn. pa npr. *nagrob. iz Niederdollendorfa* (Bonn, Rheinisches Landesmus.).

L: cf. N. *Åberg* (I—III, 1943—1947).

sed ómnia in mensúra et número et póndere disposuísti, znamenit bibl. citat iz Knjige modrosti (Sap 11, 21, v slov. prev. [Modr 11, 20]: *toda vse si uredil po meri, številu in teži*), na katerega se je opirala srednjev. → *številčna simbolika*.

L: Hermann *Krings:* Ordo: Philosophisch-historische Grundlegung einer abendländischen Idee (Halle 1941 [cf. *id.*, DVLG, XVIII, 1940, p. 238]). — Cf. E. L. *Curtius* (1965, p. 493—94).

SEEBÜLL (*Schleswig-Holstein*, ZRN): hiša z ateljejem, ki si jo je 1927—28 sez. Emil → *Nolde* po lastnem načrtu. Po njegovi smrti je postala *Noldejev muz.* z uradnim naslovom *Stiftung Seebüll Ada und Emil Nolde*.

Sefora (angl. *Zippora*, nem. *Zippora* ali *Sephora*), bibl. oseba, ena izmed sedmih hčera madianskega duhovnika Raguela ali Jetra, Mojzesova žena. Up: cf. s. v. *Mojzes se vrača v Egipt* in *Mojzesova poroka*.

Sefora in Pua, hebr. babici, katerima je bil po Bibliji (2 Mojz 1, 15—20) egipt. kralj ukazal pomoriti vse hebr. novorojenčke. Up: *StS* v → *Dura-Europos* iz 245/56 (sinagoga, prizor *Mojzesove mladosti*).

L: cf. C. H. *Kraeling* (1956, p. 169), Th. *Kraus* (1967, p. 292—93 z risbo).

Segal, George (1924—....), amer. kipar, »žanrski slikar XX. st.«: grozljivo prepričljivi beli mavčni odlitki po živih modelih v njihovem običajnem, »orig.« okolju, na resničnih stolih in posteljah, v resničnih telefonskih govorilnicah in karoserijah, itd. R. v New Yorku, začel kot slikar, se učil pri Hansu Hofmannu, kipar od 1958 dalje. P: npr. *Šofer avtobusa* (*Bus-Driver*, 1962), *Ljubimca na klopi* (*Lovers on a bench*, 1962), *Cinema* (z razsvetljenim pleksiglasom, 1963, Buffalo), *Kemična čistilnica* (z neonsko razsvetljavo, 1964), *Bencinska postaja* (*The Gas Station*, 1964, Ottawa), *The Diner* (1964—66, Minneapolis, Walker Art Center), *Kino* (*The Movie-House*, 1966—67, New York, Sidney Janis Gall.), *Sidney Janis z Mondrianovo »Kompozicijo«* iz 1933 (1967, MMA), itn.

L: São Paulo 9: United States of America (Wash 1967 [rk] — L!). — Cf. H. H. *Arnason* (1968 ali 1969), H. *Geldzahler* (1970 — L!).

Segantini, Giovanni (1858—1899), it.-švic. slikar. V glavnem samouk, si izoblikoval → *neoimpresionizmu* bližnjo tehniko (ki je bila nekaj časa za zgled tudi → *Groharju*), sicer pa bil motivno in vsebinsko razpet med anekdoto in simbolizmom, ki se mu je odkrival tudi v vis. alpskem svetu, med ostro osvetljenimi gorskimi vrhovi, med kmeti in njihovo živino. S: *Ave Marija na jezeru* (*Ave Maria a trasbordo*, 1. verzija 1882 uničena), *Prva maša* (*Messa prima*, 1885), *Oranje v Engadinu* (d. 1890, Neue Pin.), *Hudobne matere* (1894, Dunaj, Neue Gal. des Ksthist. Mus.), *Alpski triptih* (pl, 1898—99, St. Moritz, Segantini-Mus. [last Gottfried-Keller-Stiftung]).

L: Marcel *Montandon:* Segantini (Blf-Lpz 1904, »KM« 72); Raffaele *Calzini:* Segantini: Il romanzo della montagna (Mi 1934); *id.* (EI XXXI, 1936, s. v.); H. *Vollmer* (ThB XXX, 1936, s. v. — L!); K. *Farner* (Kindler V, 1968, s. v. — L!). — Cf. N. *Barbantini* (1945), H. *Hofstätter* (Symbolismus 1965), G. *Nicodemi* (1956), F. *Servaes* (1902 [1907]), E. *Somaré* (1937), D. *Wild* (1950).

SEGESTA na Siciliji (Italija), nekd. grš. *Egesta:* nedk. *tempelj*, dorski peripteros brez cele (zač. o. 420 pred), katerega zidavo je pretrgal vdor Kartažanov (409 pred), in staro grš. *gledališče*.

L: Jordan (1961); EWA VII (1963, t. 54 spodaj) & VIII (1963, stp 753 — L!). — Cf. M. *Bieber* (Pri 1961), R. *Koldewey* (& O. *Puchstein* 1899).

Seghers, Daniel (1590—1661), flam. slikar cvetličnih tihožitij, r. in u. v Antwerpnu. Učil se je pri Janu Brueglu star., 1614 pa je postal jezuit. S: npr. *Cvetlice v stekleni vazi* (les, d. 1635, Toledo [Ohio], Toledo Mus. of Art).

L: Annemarie *Wengenmayr-Fast* (Kindler V, 1968, s. v.); »PKG« 9 (1970, t. 134 — L!). — Cf. R. H. *Wilenski* (1960 — L!).

Seghers, Hercules (1589/90—pred 1639), hol. slikar in grafik, mojster s tesnobnimi čustvi napolnjene krajine, čigar delo je tudi Rembrandt občudoval ter se zgledoval po njem. Pomembne tudi njegove jedkanice, ne nazadnje s tehn. vidika. R. verj. v Haarlemu, živel v A'damu, Haarlemu, Utrechtu in Haagu — v dolgovih, med stradežem in pijančevanjem in trgovanjem s slikami. S: npr. *Gorska pokrajina* (les, 55 × 100 cm, Uffizi — nekoč atr. Rembrandtu).

L: Jaro *Springer*: Die Radierungen des Hercules Seghers (3 knj., Bl: Cassirer 1910—1912); L. C. *Collins:* Hercules Seghers (A 1967 [rk, Rijksmus.]); Annemarie *Wengenmayr-Fast* (Kindler V, 1968, s. v. — L!); »US« 10 (1969, repr. p. 126—27); »PKG« 9 (1970, t. 155 — L!).

Segonzac, André Dunoyer de → *Dunoyer de Segonzac*

Seidlitz, Woldemar von (1850—1922), nem. um. zgodovinar in muzealec, poznavalec grafike. R. v Petersburgu [Leningradu], kot muzealec akt. v Berlinu in Dresdenu, tam u. (71).

B: *‚Das Kupferstich- und Holzschnittwerk des Hans Sebald Beham‘* (JkPK, 1882); *‚Michael Wohlgemut‘* (ZfbK, 1883); *Allgemeines Historisches Porträtwerk* (6 knj., Mn 1883—1890); *‚Die gedruckten illustrierten Gebetbücher des 15. und 16. Jahrhunderts‘* (JkPK, 1884 & 1885); *‚Bramante in Mailand‘* (ib., 1887); *Raphaels Jugendwerke* (Mn 1891); *Kritisches Verzeichnis der Radierungen Rembrandts: zugleich eine Anleitung zu deren Studium* (Lpz 1895); *Geschichte des japanischen Farbenholzschnittes* (D 1897; 2., izb. & razš. izd. 1910); *‚Ambrogio da Preda und Leonardo da Vinci‘* (JSaK, 1906); *Leonardo da Vinci: der Wendepunkt der Renaissance* (2 knj., Bl 1909; n. izd. [K. Zoege von Manteuffel] W: Ph 1935 [v 1 knj.]); *Leonardos Malerbuch* (Bl 1910); *‚Leonardo da Vinci und die Dame mit dem Hermelin‘* (JkPK, 1916); *Handzeichnungen Alfred Rethels aus dem K. Kupferstichkabinett zu Dresden* (Bl 1918); *Die Kunst in Dresden vom Mittelalter bis zur Neuzeit* (4 knj., D 1920—1922 [nedk.]); *Die Radierungen Rembrandts: Mit einem kritischen Verzeichnis und Abbildungen sämtlicher Radierungen* (Lpz 1922).

»Sei pittori di Torino«, 1927 ust. skupina it. slikarjev, ki so jo sestavljali J. *Boswell*, G. *Chessa*, N. *Galante*, C. *Levi*, P. *Menzio* in E. *Paulucci*, njen »animator« pa je bil kritik E. *Persico*.

Seisenegger, Jakob (1505—1567), avstr. slikar, portretist, od 1561 dalje v Linzu, tam u. S: *Karel V. s psom* (d. 1532, Ksthist. Mus.), celopost. portret cesarja, očitno dkč. pred podobnim Tizianovim portretom, ki pomeni mojstrsko preoblikovanje Seiseneggerjevega dela (→ *Madrid:* Prado).

L: Kurt *Rathe* (ThB XXX, 1936, s. v. — L!); Kurt *Löcher:* Jakob Seisenegger, Hofmaler Kaiser Ferdinands I. (Mn-Bl 1962, »Kstwissenschaftliche Stud.« 31 — L!). — Cf. E. *Panofsky* (Problems 1969 — L!).

sekira (lat. *ascia* [tesarska] in *securis*, angl. *the axe*, fr. *la hache*, it. *l'ascia*, nem. *das Beil*), atribut apostola → *Matije*.

sekira na korenini drevesa, ik. m. po evang. poročilu o pridigi Janeza Krst. (Mt 10, 3: *Iam enim secúris ad radícem árborum pósita est* ..., Že je sekira nastavljena drevesom na koreniko ...). Posušeno drevo s sekiro na korenini je npr. atribut Janeza Krst. na notr. strani zah. stene katedr. v Reimsu (po 1251).

L: cf. L. *Behling* (1964, t. LXXXVI).

seladón, bledo zelena (pórova) barva, imen. po obleki pastirja Céladona, junaka pastirskega romana *L'Astrée* Honoréja d'Urfé (1567—1625); takó imen. tudi neprosojna pórovo zelena glazura starega kit. in korejskega porcelana in tovrsten porcelan sploh.

L: »US« 15 (1968, f p. 158, 166—67, 169).

sèl bogov (fr. *le messager des dieux*, nem. *der Götterbote*) je v grš.-rim. mitologiji → *Hêrmes* resp. → *Merkur*.

Seléne, grš. boginja meseca, ki ji v rim. mitologiji ustreza *Luna*. Up: cf. s. v. *Endímion*.

L: Grimal (1951, p. 418); Hunger (1955, p. 323—24); »US« 3 (1969).

SELINUNT (grš. *Selinous*, lat. *Selinus*), ant. mesto na severozah. Siciliji, ust. kot grš. kolonija (VII. st. pred). Ohranjene *ruševine 6 grš. templjev* (VI.—V. st. pred) in *enega* iz helen. dobe.

L: M. *Santangelo:* Selinunte (R 1953); EWA VIII (1963, stp 753—54 — L!); ELU 4 (1966, s. v.). — Cf. O. *Benndorf* (1873).

Seljak, Ivan, partizansko ime *Čopič* (1927— ....), slov. slikar in ilustrator. R. v Idriji, 1943—45 v partizanih, 1945—50 štud. na AUU in 1951—52 v specialki G. A. Kosa.

L: Melita *Stelè* (ELU 4, 1966, p. 689—90); Asta *Znidarčič* (SBL, 10. zv., 1967, s. v. — L!); BKM (1967); Nadreal Soc (1969 — L!). — Cf. B. *Pečar* (1970).

SELO pri Žirovnici: v *podr. c. sv. Kancijana* priljubljena freska: »viteško lepoten« **Sv. Jurij v boju z zmajem* na ladijski strani slavoloka (slikar beljaške šole o. 1440).

L: Ivan *Komelj* (VS, VI, 1959, p. 105—06, & X, 1966, p. 65); Stele (1969, repr. 119).

SELO v Prekmurju (severovzh. od Murske Sobote). *Podr. c. sv. Nikolaja* je poznoromanska rotunda: star. StS-e iz srede XIV. st. (*Pohod treh kraljev* na konjih idr.), predvsem pa z zač. XV. st. (v kupoli *Prestol milosti* in na mavrici stoječi *Kristus sodnik* med soncem in luno, okrog *pasijonski prizori*, itd.).

L: MAS I (1935); ZadnikarR (1959); M. *Zadnikar* (ELU 4, 1966, s. v. — L!); Stele (1969, repr. 48—49); »ArS« 5 (1970 — L!). — Cf. M. *Zadnikar* (1967).

Selz, Peter H(oward), (1919—....), amer. um. zgodovinar in muzealec, r. v Münchnu, kustos v newyorškem *MMA* (od 1958 dalje).

B: *German Expressionist Painting* (Berkely: Univ. of California Press 1957, dis.); New Images of Man (NY 1959); Max Beckmann (Garden City 1965).

Semej preklinja Davida (lat. *Semei maledicit David*), *luča vanj kamenje in meče prah*, bibl. ik. m. (2 Kralj 16, 13). Up: npr. na oboku II. arkade križnega hodnika ob katedr. v Briksnu (Leonhard iz Briksna o. 1460).

Sémela (grš. *Seméle*), mit. oseba, hči Kadma (→ *Kádmos*) in *Harmónie*. Up: cf. s. v. *Jupiter in Sémela*.

L: Hunger (1955, p. 324).

Semetkowski, Walther (1887—1965), avstr. um. zgodovinar, deželni konservator Štajerske.

B: (& F. Popelka) *Das Grazer Stadtbild* (Graz 1924); *Graz: Ein Führer durch die Stadt und ihre Umgebung* (3., rev. izd., ib. 1948).

L: ÖZKD (1957, p. 49 ss, & 1966, p. 60, nekr.).

Semiramída obveščena o uporu (it. *Semiramide e il messo*, nem. *Semiramis, zu den Waffen gerufen*), ik. m. iz ant. zgod. (Val. Max. IX, 3 ext. 4): asirska kraljica je ravno pri lišpanju, ko jo sèl obvesti o uporu v Babilonu. Up: npr. Alessandro Tiarini (Doria), Guercino (po Malvasii 1624, Boston FA), Giulio Quaglio (*freska*, d. 1698, Videm, Pal. Antonini), itd.

L: Pigler II (1956, p. 327—28). — Cf. Art in Italy: 1600—1700 (1965 [rk, Detroit], p. 98—99).

Semper, Gottfried (1803—1876), nem. arh. in pisec o arhitekturi. R. v Hamburgu, od 1834 dalje v Dresdenu, zaradi udeležbe v revoluciji emigriral 1849 v Anglijo, 1855 poklican na *TeH* v Zürichu (zanjo tudi *gl. poslopje*, sez. 1861—64), 1869 pa na Dunaj, kjer mu je bil sodel. K. Hasenauer; u. (75) v Rimu. A: v Dresdenu *Sinagoga* (1838—40) v romanskem slogu, *Operna hiša* (1838—41, zgorela 1869) in *Gemäldegal.* (1847—54), na Dunaju pa s K. Hasenauerjem *Ksthist. Mus.* in *Naturhistorisches Mus.* (1872—81) in *Burgtheater* (1874—88) pa po njegovem

načrtu samó delno uresničena *Neue Hofburg*. — Up: npr. F. Lenbach (*in M. von Schwind*, les, d. 1871, Berlin, Nationalgal.).

B: *Der Stil in den technischen und tektonischen Künsten: oder praktische Aesthetik* (2 knj., Mn 1860—1863; 2. izd. 1878—1879).

L: »PKG« 11 (1966 — L!). — Cf. L. D. *Ettlinger* (1937), R. *Wagner-Rieger* (1970 — L!).

Semper, Hans (1845—1920), nem. um. zgodovinar, r. v Dresdenu (sin prejšnjega), nazadnje učil na univ. v Innsbrucku, tam u.

B: *Uebersicht der Geschichte Toskanischer Sculptur bis gegen das Ende des 14. Jahrhunderts* (Z 1869); *Donatello: seine Zeit und Schule* (W 1875, »Quellenschr.« 9; n. izd. 1888); *Hervorragende Bildhauer-Architekten der Renaissance: Mino da Fiesole, Andrea Sansovino, Benedetto da Rovezzano* (D 1880); *Donatellos Leben und Werke* (In 1887); ‚*Die Sammlung alttirolischer Tafelbilder im erzbischöflichen Klerikalseminar zu Freising*' (Oberbayerisches Archiv, Mn 1896); ‚*Neuaufgedeckte Fresken in der Johannes Kapelle am Kreuzgang des Brixener Doms*' (MCC, 1905); *Das Fortleben der Antike in der Kunst des Abendlandes* (Ess 1906, »Führer zur K.« 3); *Michael und Friedrich Pacher* (Ess 1911).

Semrau, Max (1859—1928), nem. um. zgodovinar, prof. na univ. v Greifswaldu. Priredil zadnje izd. Lübkejevega *Grundriß der Kstgesch.*, npr. 15. izd. v 6 knj. (Ess 1920—1925), sam 2. knj. (*Die K. des Mittelalters*, 1923), 3. knj. (*Die K. der Renaissance in Italien u. in Norden*, 1920) in 4. knj. (*Die K. der Barockzeit u. des Rokoko*, 1921).

B: *Donatellos Kanzeln in S. Lorenzo: Ein Beitrag zur Geschichte der italienischen Plastik im XV. Jahrhundert* (Breslau 1891, »Italienische Forsch. zur Kg.« 2); *Venedig* (Stu 1905, »Moderner Cicerone«); ‚*Donatello und der sogenannte Forzori-Altar*' (Schmarsowa zb., 1907).

SENÇIRLI (v fr. lit. *Sendjirli*, v nem. lit. *Sendschirli*) ali *Šamal*, kraj v Turčiji sev. od Iskenderunskega zaliva z ostanki stavb hetitskega mesta. Izkopavanja berlinskega muz. (1888, 1890—91 & 1894) vodila najprej → *Humann* in → *Luschan*, nato *Luschan* in → *Koldewey*.

Senefelder, Aloys (1771—1834), izumitelj → *litografije* (1796/97), r. v Pragi, u. v Münchnu.

L: Carl *Wagner:* Alois Senefelder, sein Leben und Wirken (Lpz 1914).

Seni pred Wallensteinovim truplom, gledališko učinkovita zg. slika (o, pl, 312 × 365 cm, 1855, Neue Pin.), ki kaže temno opravljenega Wallensteinovega astrologa (Giovanni Baptista Seni, 1600—1656) pred jarko osvetljenim truplom; še isto leto razstavljena, je pomenila največji uspeh K. Th. → *Pilotyja*.

L: Kindler IV (1967, barvna repr. p. 764).

SENLIS, rim. *Silvanectum* (*Ile-de-France*, Francija). *Katedr. Notre-Dame*, zač. 1153, posv. 1191, zares dkč. pa šele 1556. Na zah. portalu (s 3 vhodi) na podbojih *sohe* → *Kristusovih prednikov* (o. 1175).

L: EWA V (1961, stp 549—50 — L!). — Cf. M. *Aubert* (1912), P. *Frankl* (1962), A. *Martindale* (1967), W. *Sauerländer* (1970 — L!).

SENS (Burgundija, Francija). *Katedr. *Saint-Étienne* je pomemben spom. 1. obd. fr. gotske arhitekture: zač. o. 1140 in do 1164 v glavnem dkč. (pozn. povečana okna v ladji in koru in dodan transept, ki ga sprva ni bilo). Steni ladje zaznamuje menjava snopastih slopov in dvojnih stebrov, od katerih se pnó k nastavku oboka tanki služniki. — *Sinodálna palača* iz o. 1240 (rest. Viollet-le-Duc).

L: EWA V (1961, stp 631 — L!). — Cf. E. *Adam* (1963), P. *Frankl* (1962), W. *Sauerländer* (1970 — L!), itd.

sensus allegoricus (ali *anagogicus* ali *litteralis* ali *tropologicus*) → *štiri razlage sv. pisma*

***Sen sv. Uršule** ali *Prikazen sv. Uršule* (it. *Sogno di Sant'Orsola*), najbolj priljubljena slika V. Carpacciovega cikla s prizori iz svetničine legende (o, pl, 274 × 267 cm, sign. & d. 1495, Accad.). V natančno opisani vis. sobi je mdr. videti na dvojnem oknu simbolično → *mirto* (ker je Uršula spreobrnila poganskega angl. princa) in → *nageljne* (ker mu je bila s tem pogojem obljubila poroko), toda skozi vrata je stopil angel, ki ji s → *palmovo vejo* v roki naznanja skorajšnje mučeništvo ... Po graf. kopiji iz 1785 vemo, da je bila slika vsaj na 3 straneh obrezana. Pripravljalna *risba* v Uffizijih.

L: Gabriele *D'Annunzio:* Il fuoco (1900); Venturi VII/4 (1915); Cankar III/1 (1936); »CA« 13 (1967, št. 13F). — Cf. G. *Delogu* (2. izd., 1947).

septem artes liberales (lat.), *sedem svobodnih umetn.* (nem. *die sieben freien Künste*), ik. m., ki se opira na ant. pojmovanje → *artes liberales*, kot ga je srednjemu veku posredoval → *Martianus Capella* ter so ga pozn. od → *Izidorja Seviljskega* dalje obravnavali še številni drugi srednjev. pisci. Po Danteju (*Convivio* II, 41) ustrezajo *artes liberales* prvim 7 nebesnim sferam, in sicer → *trivium* spodnjim, → *quadrivium* pa srednjim nebesom: *gramatika* Luni, *dialektika* Merkurju in *retorika* Veneri; *muzika* Soncu (Apólonu), *geometrija* Marsu, *aritmetika* Jupitru in *astronomija* Saturnu. Isto skladnost kaže tudi → *Apoteoza Tomaža Akvinskega* v *Capp. dei Spagnoli* v Florenci. Up: e. g. → *Chartres:* katedr. (*Kraljevski portal*, 1145/55), → *prižnica katedrale v*

Sieni (1265/68), →*prižnica v katedrali v Pisi* (1302/10), sohe v vhodni lopi v → *Freiburgu i. Br.* (o. 1300), →*nagrobnik papeža Siksta IV.*

L: Marle Icon II (1932); Réau I (1955, p. 154 ss); Pigler II (1956, p. 487); Vorländer (I 1968, p. 215); Jutta *Seibert* (LCI II, 1970, stp 703—13 — L!). — Cf. P. *D'Ancona* (1902), K. *Künstle* (1928, p. 145 ss — L!), É. *Mâle* (1891), W. *Molsdorf* (1920 [1926]), J. *Sauer* (1940 [1953, p. 49 & 73]), J. *Seznec* (1940 [1953, pl. 49 & 73]).

septem artes mechanicae (lat.), »sedem mehaničnih umetnosti« (angl. *the Mechanical Arts*, it. *le sette arti meccaniche*): *Armatura*, *Medicina*, *Venatio*, *Lanificium*, *Navigatio*, *Agricultura*, *Theatrica*. Up: npr. Andrea Pisano (*reliefi* v tu nakazanem zaporedju na Campanilu v Florenci).

L: Venturi IV (1906); Jutta *Seibert* (LCI II, 1970, stp 701—03 — L!).

september (lat. *September*, hrv. *rujan*, polj. *wrzesień*, slov. tudi *kimavec*) kot ik. m. (→*upodobitve mesecev*): kot prvi jesenski mesec predstavlja →*jesen* (→*vrata augsburške stolnice*), izmed znamenj živalskega kroga (→*zodiakalna znamenja*) ga zaznamujeta *devica* in zlasti *tehtnica*, med značilnimi opravili pa so vinska trgatev in stiskanje ali maščenje grozdja (*Vina propino* — cf. s. v. *mnemotehnični stihi*), mlačev, sejanje in lov. Up: npr. *miniatura* v →*Sijajnem horariju vojvode berryjskega* (f. 9v: zgornji tretjini sta delo bratov iz Limburga, spodnji del pa je dkč. Jean Colombe — trgatev, v ozadju Château de Saumur pri Angersu), *freska* v Pal. Schifanoia v Ferrari, itd., pri nas npr. *freska* v →*Hrastovljah* (medaljon v sev. stranski ladji: trganje in maščenje grozdja).

L: cf. B. *Berenson* (1968: I, p. 131), W. *Molsdorf* (1920, št. 1036), J. *Sauer* (1902 [1924]).

Septimij Sever, rim. ces. (193—211), oče →*Karakale* in →*Gete*. Zanj mdr. post. *slavolok Septimija Severa* v →*Rimu* (*ant. spomeniki*).

L: Anna Marguerite *McCann:* The Portraits of Septimius Severus (dis. [1965, Indiana Univ.]).

serafini ali *serafi* (lat. *Seraphim*), najvišji angelski kor (→*devet angelskih korov*), so rdeči kot ogenj in jih v skladu z videnjem preroka Izaije (Iz 6, 2: *Serafi so stali pred njim. Vsak je imel šest peroti: z dvema si je zakrival obraz, z dvema noge in z dvema je letal*) zaznamuje 6 kril. V podobi serafina se prikazuje tudi Križani v →*Stigmatizaciji Frančiška Asiškega.*

L: Otto *Wulff:* Cherubin, Throne und Seraphim (Altenburg 1894); Réau II/1 (1956).

Serajnik, Domicijan (1899—....), slov. arh. in slikar (samouk). R. v Ormožu, se ukvarjal z notr. in knj. opremo (knjige nekd. *Tiskovne zadruge*).

L: ŠijanecS (1961); Marjan *Mušič* (SBL, 10. zv., 1967, s. v. — L!).

Serapion, krščanski svetnik, mučenec (21. III.) iz reda →*mercedarijev*; pridigal muslimanom v sev. Afriki. Up: npr. Zurbarán (d. 1628, Hartford).

Sergel, Johan Tobias (1740—1814), švedski kipar in risar, 1767—78 v Rimu, kjer se je zbližal z →*neoklasicizmom* in postal eden izmed njegovih tehtnih predstavnikov (ne da bi docela prekinil z barokom ali se odrekel romantičnim težnjam); pozn. dvorni kipar švedskega kralja Gustava III. P: npr. *Počivajoči favn* (marmor, d. 1774, Stockholm), *Mars in Venera* (poslikan mavec, o. 1770/80, ib.), *Slikar Heinrich Füßli* (žg. glina, o. 1776, ib.), *»Vénus aux belles fesses«* (portret grofice Ulle von Höpken, r. Fersen, marmor, naroč. 1780, ib.), *Kraljica Sophia Magdalena* (marm. doprsje, d. 1783, ib.), *Kralj Gustav III.* (marm. doprsje, Stockholm, Kungl. Husgeradskammaren [mavec d. 1784]), *Avtp.* (žg. glina, d. 1793, Bonn, z. Karl Sergel). R.: v jedru erotični motivi, npr *Venera in Anhíz v objemu* (o. 1769, Stockholm), *Ugrabljenje* (o. 1775, ib.), *Ljubavna dvojica* (ib.), itd.

L: Harald *Brising:* Sergels konst (Stock 1914); George *Göthe:* Johan Tobias Sergels skulpturverk (ib. 1921); Oscar *Anthonsson* (ThB XXX, 1936, s. v.); *id.:* Sergels ungdom och romtid (Stock 1942); Ragnar *Josephson:* Sergels fantasi (2 knj., ib. 1956 [oc. P. O. *Rave*, ZfKg, 1957]); kunst uit Zwedens gouden eeuw (1961 [rk, Rijksmus.]). — Cf. A. *Dresdner* (MfKw, 1922; 1924), F. *Novotny* (1960, p. 214—16), G. *Pauli* (1925 [1931] = Propyläen-Kg.), R. *Zeitler* (1954).

Sergij (grš. *Sergios*, lat. *Sergius*, fr. *Serge*), krščanski svetnik (7. X.), mučenec, nazadnje (o. 305) obglavljen v →*Rusafi* (*Resafi*) v Siriji, pozn. po njem imen. tudi *Sergiopolis*. Takó kot njegov tovariš v mučeništvu *Bakhos*, je bil po legendi oficir cesarske garde v Carigradu. Up: npr. *mozaik* v c. sv. Demetrija v Solunu (VI. st.).

L: Réau III/3 (1959, p. 1201—02).

serigrafija →*sitotisk*

Serlio, Sebastiano (1475—1554), it. arh. in teoretik arhitekture. R. v Bologni, v Rimu učenec Bald. Peruzzija, od 1542 dalje dvorni arh. v Fontainebleauju. Spisal 7 knj. o stavbarstvu, ki so izhajale z različnimi naslovi od 1537 dalje, ter zač. pripravljati osmo (skupno izd. prvi priredil Giov. Dom. Scamozzi: *Tutte l'opere d'architettura di Sebastiano Serlio*, V 1584).

L: Venturi XI/1 (1938); SchlosserL (1964); Peter *Murray* (EWA XII, 1966, s. v. — L!); Pevsner (1966).

Le **Serment des Horaces** →*Prisega Horacijev*

Séroux d'Agincourt, Jean-Baptiste-Louis-Georges (1730—1814), fr. um. zgodovinar, pisec prve zgod. evr. umetn. v fr. jeziku, ki jo je zač. pripravljati konec XVIII. st.

B: *Histoire de l'art par les monuments: depuis sa décadence au IVe siècle jusqu'à son renouvellement au XVIe siècle* (3 knj., P 1810—1823 [izšlo v 24 delih]).

L: EWA VII (1963, stp 556).

Serov, Valentin Aleksandrovič (1865—1911), rus. (rus.-ž.) slikar in grafik; sin komponista in pianistke, se učil pri Repinu. S: med odličnimi, tudi psihološko mikavnimi portreti npr. *Deklica z breskvami* (d. [18]87, Tretjakovska), *K. A. Korovin* (1891, ib.), *I. E. Repin* (1892, ib.), *I. I. Levitan* (d. [18]93, ib.), *Francesco Tamagno* (1893, ib.), *N. S. Ljeskov* (1894, ib.), *N. A. Rimski-Korsakov* (1898, ib.), *M. N. Ermolova* (1905, ib.), *Maksim Gorki* (1905, Moskva, Muz. Gorkega), *F. I. Šaljapin* (d. [1]905, Tretjakovska), *Henrietta L. Hiršman* (1907, ib.), *K. S. Stanislavski* (1908, ib.), *Ida Rubinstein* (1910, Leningrad, Drž. rus. muz.) in *Kneginja Olga Konstantinovna Orlova* (1910, ib.), med zg. podobami *Peter Vél.* (1907, Tretjakovska), odlične podobe konj, itd. — G: npr. *Avtp.* (jedk.), *A. K. Glazunov* (lito., 1899). — Ilustr. basni Krilova.

L: IRI II (1960 — L!); KHE 3 (1971, p. 727—28 — L!). — Cf. V. *Molè* (Ruska 1957).

Serpens aeneus (lat.) → *Bronasta kača*

Serra, Luigi (1887—1939), it. um. zgodovinar.

B: *Domenico Zampieri detto il Domenichino* (R 1909); *Katalog der Kgl. Gemäldegalerie zu Venedig* (Venedig 1914); *Le Gallerie Comunali delle Marche* (R 1926); *Il Palazzo Ducale e la Galleria Nazionale di Urbino* (R 1930); *Urbino* (R 1932, »Catalogo delle cose d'arte e di antichità d'Italia« 5); *Raffaello* (T 1945, »Grandi Italiani«).

L: Lodovici (1942).

Sérullaz, Maurice, fr. um. zgodovinar in muzealec, direktor louvrskih *Cabinet des dessins* in *Cabinet de Edmond de Rothschild.*

B: *Camille Corot, 1796—1875: quatorze dessins* (P 1939); *J.-L. David, 1748—1825: quatorze dessins* (P 1939); *Evolution de la peinture espagnole des origines à nos jours* (P s. a. [1947]); *Eugène Delacroix: Album de croquis* (P 1961); *Mémorial de l'Exposition Eugène Delacroix organisée au musée du Louvre à l'occasion du centenaire de la mort de l'artiste* (P 1963); *Les Peintures murales de Delacroix* (P 1963, »Panoramique« 5); ‚*A Comment on the Delacroix Exhibition organized in England*' (BM, 1965); ‚*A Rediscovered Sketch by Delacroix for the Library of the Luxembourg Palace*' (ib., jun. 1970).

Sérusier, Paul (1864—1927), fr. slikar pod Gauguinovim vplivom, predstavnik t. i. *pontavenske šole*, 1889 ust. skupino → *Nabis.*

L: Herbert *Read* (Kindler V, 1968, s. v. — L!). — Cf. M. *Denis* (1943).

Servacij (lat. *Servatius Tungrensis*, flam. *Servaes*, fr. *Servais de Tongres et de Maastricht*), prvi škof v Tongernu (zdajšnja Belgija), pogl. nasprotnik Arija na sinódah 343 in v Ariminu (pozn. Riminiju) 359, u. v Maastrichtu. Po legendi ž. rodu in prištet k → *Svetemu sorodstvu.* Kršč. svetnik (13. V., cf. s. v. *ledéni možje*). Up: npr. B. Strigel (les, 1528, Nürnberg).

L: Réau III/3 (1959, p. 1205—07 — L!); Keller (1968, p. 453—54). — Cf. J. *Braun* (1943, stp 649—51), K. *Künstle* (1926, p. 529—30).

Servaes, Franz (1862—1947), avstr.-nem. (ž.) lik. kritik in pisec o umetn. Kot ur. ugledne dunajske *Neue Freie Presse* (1899—1919) in pozn. tudi njen *Feuilleton-Redakteur* (1904 je nasledil Theodorja Herzla) je mdr. podprl Ivana → *Meštrovića* na zač. njegove poti, 2. marca 1904 pa laskavo pisal o znani razst. *slovenskih impresionistov* v Miethkejevem salonu.

B (lik. umetn.): *Segantini* (W 1902; »ljudska izd.« Lpz 1907); *Max Klinger* (Bl 1903, »Die K.« 4); *Albrecht Dürer* (Bl 1905, »Die K.« 42); ‚*Ferdinand Hodler*' (K. u. Künstler, 1905); *Anders Zorn* (2. izd., Blf-Lpz 1925, »KM« 102); *Rembrandt im Rahmen seiner Zeit* (W-Lpz 1926, »Menschen, Völker, Zeiten« 12).

Servandoni, Giovanni Niccolò (1695—1766), it.-fr. arh., scenograf in dekorater. R. v Florenci, se učil pri Panniniju, od 1724 dalje akt. v Parizu. Tam je mdr. oblikoval pročelje c. St.-Sulpice (1733—45, cf. s. v. *Meisson[n]ier, Juste-Aurèle*).

Servolini, Luigi (1906—....), it. lesorezec in pisec o umetn. Številni prispevki v Vollmerjevem leksikonu.

B: *La xilografia e chiaroscuro italiana nei secoli XVI, XVII, XVIII* (Lecco 1930); *Tecnica della xilografia* (Mi 1935); *Problemi e aspetti dell'incisione* (Forlì 1939); *Jacopo de' Barbari* (Pa 1944); *La pittura gotica romagnola* (ib. 1945); *La xilografia* (Mi 1950); *La xilografia giapponese* (Mi 1950); *Incisione italiana di cinque secoli* (Mi 1951); *Incidere* (T 1952); *Dizionario degli incisori italiani moderni e contemporanei* (Mi 1954).

L: Chi è (1961).

Servranckx, Victor (1897—1965), belg. abstr. slikar (in kipar), pionir abstr. umetn. v Belgiji; živel v Bruslju.

L: Fierens Dict. (1950); SeuphorS (1961).

Sestos, staro grš. mesto ob Helespóntu (sedanjih Dardanelah). Cf. s. v. *Žena iz Sestosa.*

seštevajoči prsti → *prst*

Set, bibl. oseba, Adamov sin, ki ga je bil po legendi oče poslal v raj, da bi mu izprosil olja

večnega življenja (→ *Adam in Set*; → *deset biblijskih očakov*; → *Križeva legenda*).

L: Réau II/1 (1956, p. 101); Esther *Quinn:* The Legend of Seth and the Holy Cross (dis. [NY: Columbia 1960]); *ead.:* The Quest of Seth for the Oil of Life (Ch: Chicago UP 1962).

Seta, Alessandro della (1879—1944), it. pisec o lik. umetn. (cf. EWA VII, stp 556).

B: *Religion and Art: A Study in the Evolution of Sculpture, Painting and Architecture* (L-Leipsic 1914).

Settignano, Desiderio da → *Desiderio da Settignano*

Seuphor, Michel (1901—....), belg.-fr. (belg.) pisec o umetn., slikar in pesnik. R. v Antwerpnu, od 1925 dalje v Parizu, tam postal pravi pionir v propagiranju abstr. umetn. in napisal o njej nekatera temeljna dela in priročnike.

B: *L'Art abstrait, ses origines, ses premiers maîtres* (P 1949; hrv. prev. [Radoslav Putar]: *Apstraktna umjetnost*, Zgb 1959, »B. i. e.«); *Hajdu* (P 1950, »Artistes de ce temps«); ‚*Le vide actif*' (XXe siècle [Paris], 1952); *Lardera* (Mi 1953); *Béothy* (P 1956, »Coll. Prismes«); *Piet Mondrian: Life and Work* (L 1956; nem. izd.: *Piet Mondrian: Leben und Werk*, K 1957, uv Georg Schmidt); *Dictionnaire de la peinture abstraite* (P 1957; angl. prev.: *Dictionary of Abstract Painting*, NY 1957; nem. izd.: *Knaurs Lexikon abstrakter Malerei*, Mn-Z 1957); ‚*Regardons mieux la sculpture*' (Aujourd'hui [Paris], 1958); *The Sculpture of this Century: Dictionary of Modern Sculpture* (L 1959; amer. izd. NY 1960 [1961]; nem. izd.: *Knaurs Lexikon der modernen Plastik*, Mn-Z 1961).

L: WWA (1962).

Seurat, Georges (1859—1891), fr. slikar (in risar), pionir in najtehtnejši predstavnik → *neoimpresionizma*, katerega teorijo je izdelal v skladu z učenjem Davida *Sutterja*, pod vplivom prijatelja Charlesa *Henryja* pa pos. → *Chevreula* in novejše fizike (H. L. F. *Helmholtz*, N. O. *Rood*, itd.). R. v Parizu, štud. na *École des B.-A.* (Henri Lehmann) v Parizu, na 8. (in zadnji) razst. impresionistov s sliko *Nedeljski popoldan* povzročil škandal in doživel napade občinstva, umetnikov in kritikov (branil ga je → *Fénéon* in občudoval ga je É. *Verhaeren*); u. (31) za dávico v Parizu. S: npr. *Umetnikova mati* (1882/83, MM), **Une Baignade: Asnières* (1883—84, Tate), **Nedeljski popoldan na otoku La Grande Jatte* (*Dimanche d'été à la Grande Jatte*, 1884—86, AIC), *Le Bec du Hoc* (1885, Tate), *Svetilnik v Honfleuru* (1886, prej z. Chester Beatty, London), *Most pri Courbevoieju* (1886/87, Courtauld), *Séna pri Courbevoieju* (1887, Bruxelles), **Les Poseuses* (1887—88, Merion [manjša varianta, 1888, z. Henry P. McIlhenny, Philadelphia]), *La Parade* (1887—88, MM [prej z. Stephen C. Clark, New York]), *Ribiške ladje v Port-en-Bessinu* (1888, MMA), *Port-en-Bessin: most in obrežje* (1888, Minneapolis), *Le Chahut* (1889—90, Otterlo), *Žena, ki se pudra* (*Madeleine Knobloch*, 1889—90 [namesto šopka prvotno v okviru na steni avtp.], Courtauld), *Le Cirque* (1890—91 [nedk.], Louvre). R: npr. *Portret slikarja Aman-Jeana* (1882, prej z. Stephen C. Clark, New York), *Portret Paula Signaca* (1889/90, Pariz, Mme Ginette Cachin-Signac).

L: Will *Grohmann* (ThB XXX, 1936, s. v. — L!); C. M. de *Hauke:* Seurat et son oeuvre (2 knj., P 1961); Robert L. *Herbert* (izd.): Seurat's Drawings (NY 1963); William Junes *Homer:* Seurat and the Science of Painting (C [Mass.] 1964); Robert L. *Herbert* (EWA XII, 1966, s. v. — L!); J.-C. *Lemagny* (Kindler V, 1968, s. v. — L!). — Cf. (tudi s. v. *neoimpresionizem*) G. *Coquiot* (1924), B. *Dorival* (1943), R. *Fry* (1926; 1929), R. *Goldwater* (1941), W. *George* (1928), G. H. *Hamilton* (1967), W. *Pach* (1923), J. *Rewald* (1943 [1948]; *1959), C. *Roger-Marx* (1927; 1931), A. *Salmon* (1921), itd., tudi AB (sept. 1971).

Seuse, Heinrich → *Suso, Heinrich*

Sever, Anton (1886—1965), slov. kipar, medaljer, r. v Šenčurju pri Kranju, u. v Lj. Medalje: e. g. izmed lik. umetnikov *Karla Bulovec* (1933) in *Saša Šantel* (1943).

L: Karel *Dobida* (ELU 4, 1966, s. v.); *id.* (SBL, 10. zv., 1967, s. v. — L!).

Severini, Gino (1883—1966), it. slikar (tudi mozaiki in freske), eden izmed predstavnikov → *futurizma*, od 1906 dalje živel v Parizu, tam u. (82). S: npr. *Modra plesalka* (1912, Milano, Gianni Mattioli), *Bal Tabarin* (o & kolaž, 1912, MMA), *Vlak z ranjenci* (1914, Stedelijk), *Umetnikova družina* (1936, Lyon), itd.

B: *Du cubisme au classicisme: esthétique du compas et du nombre* (P 1921); *Ragionamenti sulle arti figurative* (Mi 1935); *La vita di un pittore* (Mi 1949).

L: Lj Gr (1955—63); Chi è (1961); Robert L. *Herbert* (EWA XII, 1966, s. v.); H. *Read* (Kindler V, 1968, s. v. — L!). — Cf. L. *Venturi* (1961).

***severna vrata florent. baptisterija,** véliko delo Lor. → *Ghibertija* (1404—24), ki mu je pripadlo po znanem → *natečaju za druga vrata* (na vzh. so se pozn. umaknila → *Vratom paradiža*). V 7 vrstah so v 28 četverolistnih okvirih predstavljeni od spodaj navzgor: v 1. spodnji vrsti *4 v. cerkv. učitelji*, tj. od leve na des. *Ambrož, Hieronim, Gregorij Vel.* in *Avguštin*; v 2. vrsti *evangelisti*, tj. *Janez, Matej, Luka* in *Marko*; v naslednjih 5 vrstah pa v 20 prizorih *Kristusovo življenje*, tj. (začenši levo v 3. vrsti od spodaj pa do zgornjega des. polja): 1. *Oznanjenje*, 2. *Rojstvo*, 3. *Poklon treh kraljev*, 4. *Dvanajstletni Jezus med učitelji*; 5. *Krst v Jordanu*, 6. *Skušanje*, 7. *Izgon trgovcev iz templja*, 8. *Kristus hodi po vodi*; 9. *Spreme-*

njenje, 10. *Obujenje Lazarja*, 11. *Slovesni vhod v Jeruzalem*, 12. *Zadnja večerja*; 13. *Oljska gora*, 14. *Kristusa primejo*, 15. *Bičanje*, 16. *Kristus pred Pilatom*; 17. *Pot na Kalvarijo*, 18. *Križanje*, 19. *Vstajenje*, 20. *Binkošti*.

L: EWA VI (1962, t. 170—71). — Cf. Ch. *Seymour* (Harm 1966), itd.

Severus, kršč. svetnik (1. II.), škof v Raveni, u. 348. Cf. s. v. *Erfurt*.

L: Réau III/3 (1959, p. 1208—10 — L!); Keller (1968, p. 456—57). — Cf. J. *Braun* (1943).

SEVNICA, trg na levem bregu Save (Slovenija). *Zgornji grad* štirikotnega tlorisa z vogalnimi stolpi v tej obliki iz XVI. st.; v zah. krilo vključen najstar. del, tj. utrjeni stanovanjski stolp (v tlorisu kvadrat s stranico 10 m, debelina zidu o. 2,6 m). — Na bregu pod gradom t. i. *Lutrovska klet*. *StS-e* (oljna tempera, 2. pol. XVI. st.) kažejo *Rojstvo*, *Križanje*, *Polaganje v grob*, *apostole*, po 4 *izrael. kralje* in *evangeliste*, *Pametne in nespametne device*, itd.

L: M. *Juteršek* (ELU 4, 1966, s. v. — L!). — Cf. I. *Komelj* (ZUZ, 1965, p. 89 [op. 32], repr. 30; 1969), F. *Stele* (1952; ZUZ, 1965, p. 207—08, repr. 101—02).

Seymour, Charles, Jr. (1912—....), amer. um. zgodovinar. Štud. na *King's Collegeu* v Cambridgeu, *Yale Univ.* v New Havenu (Conn.) in Sorboni (pri Focillonu, Aubertu in Vitryju), 1939—49 v službi v washingtonski *Nat. Gall. of Art*, od 1949 dalje pa uči na *Yale Univ.*

B: *Notre Dame of Noyon in the Twelfth Century* (NH: Yale UP 1939); (& H. *Swarzenski*) ‚*A Madonna of Humility and Quercia's Early Style*' (GBA, 1946); *Masterpieces of Sculpture in the National Gallery of Art, Washington, D. C.* (NY 1949); *Tradition and Experiment in Modern Sculpture* (Wash: American UP 1949); ‚*The Young Luca della Robbia*' (Allen Mem Art Mus B, 1963); *Sculpture in Italy: 1400 to 1500* (Harm 1966, »The Pelican Hist. of Art« Z 26); ‚*The »Dead Christ« by Rosso Fiorentino*' (Bost B, 1966); ‚*Le 16e siècle européen*' (BM, 1966); ‚*Masaccio's Pisa Altarpiece: an Alternative Reconstruction*' (ib.); *Michelangelo's David: A Search for Identity* (Univ. of Pittsburgh Press 1967).

L: WWAA (1959).

Seznec, Jean (-Joseph), um. in lit. zgodovinar, uči na univ. v Oxfordu (*All Souls College*). Z Jeanom → *Adhémarom* ur. Diderotove *Salons* (I—IV, Ox 1957—67).

B: ‚*Un Essai de mythologie comparée au début du 17e siècle*' (École Française, 1931); ‚*Les Manuels mythologiques italiens et leur diffusion en Angleterre à la fin de la Renaissance*' (ib., 1933); ‚*Vincenzo Cartari et les cortèges mythologiques à la fin de la Renaissance*' (W. Friedlaenderjev zb., 1933); ‚*La Mascarade des dieux à Florence en 1565*' (École Française, 1935); ‚*Youth, Innocence and Death: Some Notes on a Medallion on the Certosa of Pavia*' (JWI, 1937/38 [Saxlov zb.]); ‚*Apollo and the Swans on the Tomb of St. Sebald*' (JWI, 1938/39); **La Survivance des dieux antiques* (L 1940, »StudWI« 11; angl. izd.: *The Survival of the Pagan Gods: The Mythological Tradition and Its Place in Renaissance Humanism and Art*, NY 1953, »Boll. Ser.« 38); ‚*The »Romans of the Decadence« and their historical significance*' (GBA, 1943); ‚*Voltaire and Fragonard: notes on a legend*' (JWCI, 1947); ‚*Don Quixote and his French illustrators*' (GBA, 1948); ‚*Racine et Prud'hon*' (Focillonov zb., 1949); *Nouvelles Études sur la Tentation de St. Antoine* (L 1949, »StudWI« 18); ‚*Literary inspiration in van Gogh*' (Mag Art, 1950); ‚*Diderot and »Le Génie du Christianisme«*' (JWCI, 1952); ‚*Diderot et les plagiats de Monsieur Pierre*' (RArts, 1955); ‚*Diderot and »The Justice of Trajan«*' (JWCI, 1957); ‚*Renan et la Pudeur*' (GBA, jan. 1957); *Essais sur Diderot et l'antiquité* (Ox 1958); ‚*Stendhal et les peintres bolonais*' (GBA, 1959); ‚*Le »Musée« de Diderot*' (GBA, 1960); ‚*Myth and Fable: The medieval and modern West, The mythic tradition of antiquity*' (EWA X, 1965); ‚*Falconet, Diderot et le Bas-Relief*' (W. Friedlaenderjev zb., Bl 1965); ‚*Diderot et l'affaire Greuze*' (GBA, 1966); ‚*Diderot critique d'art*' (Inf HA, 1967).

sezuto obuvalo, za → *prikriti simbolizem* niz. XV. st. značilen ik. m., oprt na motiv → *Gorečega grma*, znan npr. na → *Arnolfinijevi poroki* in → *Portinarijevem olt.*

L: Panofsky Neth (1953).

sfinga (lat. *Sphinx*), mit. pošast s telesom krilatega leva in ženskim zgornjim delom in glavo (grš. mitologija jo je prevzela iz Egipta, tam je bila moškega spola). Up (cf. s. v. *Oidíp*): npr. okrasni kipi v parku dunajskega Belvedera, F. Stuck (npr. 1902, neznano kje) in drugi findesiècIovski umetniki.

L: J. de *Mecquenem*, L'évolution du sphinx (GBA, 1934); Grimal (1951, p. 428); Hunger (1955, p. 332—33); André *Chastel*, Note sur le sphinx à la Renaissance (4 umanistici, 1959). — Cf. H. *Hofstätter* (Symbolismus 1965), N. *Pevsner* (1956 [1968]).

Sforza, it. plemiška družina, katere člani so bili v obd. 1450—1535 milanski vojvode. *Francesco I* (1401—1466), kondotiêre, je 1441 poročil Bianco Mario Visconti in 1450 postal milanski vojvoda, za njim so v 2. pol. XV. st. vladali njegov star. sin *Galeazzo Maria* (1444—1476, vojvoda od 1466 dalje), slednjega sin *Gian Galeazzo* (1469—1494, vojvoda od 1476) in naposled za um. zgod. najpomembnejši med njimi, Francescov ml. sin *Lodovico il Moro* (1452—1508, regent od 1480 dalje, vojvoda od 1494 do 1499, ko ga je iz Milana pregnal fr. kralj Ludovik XII.), pomemben mecen (→ *Leonardo da Vinci*, → *Bramante*), ki je mdr. Leonardu naročil *konjeniški spom.* svojega očeta Francesca.

L: cf. F. *Malaguzzi-Valeri* (I—III 1915—1923).

sfragistika (nem. *die Siegelkunde*), nauk o pečatih in žigih, ena izmed pomožnih zg. ved. Cf. s. v. *pečat*.

sfumato (it.), način slikanja v prelivajočih se senčnih odtenkih in z zabrisanimi konturami (»kakor dim«), da se upodobljena telesa in pokrajina zde potopljeni v prosojno meglico. Med zg. primeri največkrat imenujemo slike → *Leonarda da Vinci* (ki je o sfumatu tudi prvi pisal), Leonardovih učencev in Correggia.

L: Cankar III/1 (1936, p. 108). — Cf. B. S. *Myers* (V 1969, s. v.).

sgraffito (it.), tehnika stenskega slikarstva »z izpraskavanjem«, v zahodnoevr. umetn. znana zlasti od it. renesanse dalje. Običajno so surovo ometano zidno površino prekrili s temnim ometom (sivim, črnim ali rdečim), vse skupaj še enkrat ometali s svetlim beležem, v ta drugi sloj pa — dokler je bil še svež — po pripravljenih risbah izpraskali okras ali upodobitev. Ob teh dvobarvnih sgraffitih poznamo tudi večbarvne z večjim številom različno razkritih slojev. S sgraffiti so krasili predvsem pročelja, pri nas je takó npr. okrašeno dvorišče Mestne hiše v Lj, sicer pa se je med Slovenci v tej tehniki priložnostno poizkusil zlasti → *Sternen*.

L: Emil *Lange*, Joseph *Buehlmann* & Ludwig *Lange:* Die Anwendung des Sgraffito für Façaden-Decoration: Nach italienischen Originalwerken (Mn-Bl 1867); Ernst *Berger:* Fresko- und Sgraffitotechnik (Mn 1909 [= Beiträge zur Entwicklungsgeschichte der Maltechnik, V]); H. *Urbach:* Geschichtliches und Technisches vom Sgraffitoputz (Bl 1928); France *Stelè:* Ljubljana (Lj okt. 1940, t. 7—8); Luc *Menaše*, Sgraffito-okras zadružnega doma v Komnu (Mladinska rev., V, 1949/50, p. 277—78); Ana *Deanović* (ELU 4, 1966, s. v.).

Shahn, Ben (1898—1969), amer. (ž.) slikar in grafik, čigar izvirni lik. svet se v nekaterih delih povezuje s pretresljivo družbeno kritiko in protestom. R. v Kovnu v Litvi, od 1906 dalje z družino v ZDA, se do 1930 preživljal kot litograf. Sodel. z Diegom Rivero, pozn. je njegove osnutke v grafiko prevajal → *Baskin*. S: *Pogreb Sacca in Vanzettija* (temp, 1931/32, Whitney — iz vrste 23 podob o obeh po nedolžnem obsojenih), *Handball* (temp, 1939, MMA), *Rdeče stopnice* (*The Red Stairway*, temp, 1944, St. Louis), *Ave* (temp, 1950, Hartford).

L: EWA I (1959, t. 120); AŽS (1959); ben shahn (Zgb 1962 [rk, Gal. suvremene umjetnosti]); Allen S. *Weller* (EWA XII, 1966, s. v. — L!); H. *Read* (Kindler V, 1968, s. v. — L!). — Cf. S. *Rodman* (1951; 1957), P. J. *Sachs* (1954), J. T. *Soby* (1947; 1957).

Shapley, Fern Rusk (1890—....), amer. um. zgodovinarka in muzealka, bila kustos slikarske z. v washingtonski *Nat. Gall. of Art*.

B: *George Caleb Bingham: The Missouri Artist* (Jefferson City 1917); *European Paintings from the Gulbenkian Collection* (1950); *Paintings from the Samuel H. Kress Collection: Italian Schools, XIII—XV Century* (L: Ph 1966); *Paintings from the Samuel H. Kress Collection: Italian Schools, XV—XVI Century* (ib. 1968).

Shearman, John (K. S.), (1931—....), angl. um. zgodovinar, se ukvarja z it. slikarstvom XVI. st.

B: ‚*The Chiostro dello Scalzo*' (MittF, 1959/60); ‚*Rosso, Pontormo, Bandinelli, and others at SS. Annunziata*' (BM, 1960); ‚*Three portraits by Andrea del Sarto and his circle*' (BM, 1960); ‚*The Chigi Chapel in S. Maria del Popolo*' (JWCI, 1961); ‚*Leonardo's colour and chiaroscuro*' (ZfKg, 1962); ‚*Pontormo and Andrea del Sarto, 1513*' (BM, 1962); ‚*Die Loggia der Psyche in der Villa Farnesina und die Probleme der letzten Phase von Raffaels graphischem Stil*' (JSW, 1964); *Andrea del Sarto* (2 knj., Ox UP 1965); ‚*Raphael's Unexecuted Projects for the Stanze*' (W. Friedlaenderjev zb., 1965); ‚*Titian's Portrait of Giulio Romano*' (BM, 1965); ‚*Le seizième siècle européen*' (BM, 1966); *Mannerism* (Harm 1967, »Style and Civilization«).

sibile, modre žene, prerokinje, ki so živele že v ant. predstavah (ne da bi vedeli, koliko in kakega videza so si jih bili predstavljali). V srednjev. kršč. umetn. znane od XII. st. dalje, najprej samó dve, eritrejska in tiburtinska. Giovanni Pisano jih je na *prižnici* v c. St'Andrea v Pistoii (1298—1301) upodobil 6, → *Syrlin star.* na *kornih klopeh* v Ulmu (1469—74) že 9, sicer pa je 1. tiskana izd. *Divinae Institutionis* (cf. s. v. *Lactantius*) v Subiacu 1461 zvišala njihovo število na 10, od Filippa → *Barbierija* in njegove knj. iz 1481 pa poznamo → *dvanajst sibil*, ki so številu ustrezno velikokrat soočene z 12 preroki. Na Michelangelovem → *stropu Sikstinske kapele* jih je 5, in sicer 2 stari (kumanska in perz.) in 3 mlade (delfijska, eritrejska in libijska).

L: L. *Freund:* Studien zur Bildgeschichte der Sibyllen (Hmb 1932); Réau II/1 (1956, p. 420—30 — Cf. K. *Künstle* (1928, p. 308 ss), É. *Mâle* (1899; 1908 [1941; 1949]), W. *Molsdorf* (1920 [1926]).

Sic(c)ard von Sic(c)ardsburg, August (1813—1868), avstr. arh., sodel. van der → *Nülla*.

L: cf. R. *Wagner-Rieger* (1970 — L!).

Sichtermann, Hellmut, nem. klas. arheolog v Rimu (*Deutsches Archäologisches Inst.*).

B: *Ganymedes: Mythos und Gestalt in der antiken Kunst* (Bl 1953); *Laokoon* (Bremen 1957, »Opus nobile« 3); *Sophokles* (ib. 1959, ista z. 15).

Sickman, Laurence C. S. (1907—....), amer. um. zgodovinar in muzealec, poznavalec kit. umetn. (cf. s. v. *Kansas City*).

B: (& Alexander Soper) *The Art and Architecture of China* (Balt 1956, »The Pelican Hist. of Art«).

L: WWAA (1959); WWA (1962).

Sidonij (lat. *Sidonius, Celidonius, Cedonius*, fr. *Cédoine, Sidoine* in *Restitut*, slov. *Zdenko*), krščč. svetnik (23. VIII. resp. kot *Restitut* 7. XI.), sleporojeni, ki ga je bil Kristus ozdravil, imen. po ozdravljenju tudi *Restitut*, ker mu je bil *restituiran* vid ... Z → *Magdaleno* in njenimi spremljevalci naj bi bil prispel v Marseille, pomagal nato v Aixu → *Maksiminu* in ga naposled nasledil. Up: → *Tiefenbronnski olt.* (d. 1432).

L: Réau III/1 (1958, p. 284) & III/3 (1959, p. 1149 in 1213).

Sidrah → *Ananija, bibl. oseba*

sidro (lat. *ancora*, angl. *the anchor*, fr. *l'ancre*, it. *l'ancora*, nem. *der Anker*), v krščč. umetn. simbol *upanja* (in *neomajnosti*) po listu Hebrejcem, atr. Pavlu iz Tarza (Hebr 6, 19: ... *svoje duše sidro, ki je varno in trdno* ..., lat.: ... *áncoram habémus ánimae tutam ac firmam* ...); atribut sv. *Kleména* in *Miklavža* (Nikolaja iz Mire).

L: Ferguson (1954); Cirlot (1962). — Cf. G. de *Tervarent* (I 1958, stp 27—28).

Siebenhüner, Herbert (1908—....), nem. um. zgodovinar. R. v Leipzigu, najprej docent v Gradcu (1942—45), od 1954 ord. na univ. v Würzburgu.

B: *Deutsche Künstler am Mailänder Dom* (1944); ‚*Der Palazzo Farnese in Rom*' (W-RJb, 1952); *Das Kapitol in Rom: Idee und Gestalt* (Mn 1954, »ItFF«); ‚*Die Bedeutung des Rimini-Freskos und der Geißelung Christi des Piero della Francesca*' (Kchr, 1954); ‚*S. Maria degli Angeli in Rom*' (MJb, 1955); ‚*S. Giovanni dei Fiorentini in Rom*' (H. Kauffmannov zb., 1956); ‚*Umrisse zur Ausstattungsgeschichte von St. Peter in Rom von Paul III. bis Paul V.: 1547—1606*' (H. Sedlmayrjev zb., 1962).

L: Kü (1966).

SIENA, poleg Florence najpomembnejše um. središče v Toskani (Italija), od vseh it. krajev tisto mesto, v katerem se je ohranilo največ gotskih spomenikov. V srednjem veku tradicionalno na strani gibelinov in v bojih z gvelfsko Florenco, od 1559 dalje del v. vojvodine Toskane pod Cosimom I. Presenetljivo samost. razvoj sienskega slikarstva od XIII. do XV. st. z vrhom v XIV. st. (→ *Duccio*, → *Simone Martini*, oba → *Lorenzettija*, cf. s. v. *sienski slikarji*); zaključuje ga *Matteo di Giovanni* (u. 1495), pri pozn. umetnikih pa ne moremo več govoriti o posebnem sienskem značaju.

L: A. *Masseron:* Sienne (P 1955); T. *Burckhardt:* Siena: Stadt der Jungfrau (Olten 1958, »Stätten des Geistes«); G. *Mandel:* Siena (Z 1959); A. *Tailetti:* Guida artistica illustrata di Siena e provincia (Siena 1959); EWA VIII (1963, stp 642—44 — L!). — Cf. P. *Schubring* (1907).

~ **baptisterij San Giovanni** (na vzh. strani *stolnice*, cf. s. v. infra): zač. 1316, pročelje 1382 oblikoval Mino del Pellicciajo. Notr.: **krstilnik*, ki ga je oblikoval Jacopo Della Quercia, krasi 6 reliefov (pozlačen bron), in sicer: *Angel se prikaže Zahariji v templju* (J. Della Quercia 1427/30), *Rojstvo Janeza Krst.* (Giovanni di Turino), *Janez Krst. pridiga v pustinji* (id.), *Krst v Jordanu* (Lorenzo Ghiberti 1417/27), *Janez Krst. pred Herodom* (id. 1417) in *Herodu prineso glavo Janeza Krst.* (Donatello 1423/27).

L: cf. Ch. *Seymour* Jr. (Harm 1966, t. 27—29).

~ **San Domenico.** Freske v 1226—1465 sez. gotski c. kažejo znano podobo *Katarine Sienske*, ki jo je ob koncu XIV. st. naslikal njen prijatelj Andrea → *Vanni* (Capp. delle Volte), in *prizore iz svetničinega življenja*, delo → *Sodome* iz 1526 (Capp. di Sta Caterina).

~ **Sant'Agostino**: v Capp. Piccolomini ali del Sacramento so zastopani slikarji Simone Martini (**Beato Agostino Novelli* in 4 *prizori iz njegove legende*, les, o. 1328), Ambr. Lorenzetti (*Madona s svetniki*, freska), Matteo di Giovanni (*Pokol nedolžnih otrok*, les, d. 1482) in Sodoma (*Poklon kraljev*, les), na 2. des. olt. pa je *Kristus na križu s svetniki* (les, verj. 1506), ki ga je naslikal Perugino s sodel.

~ ***stolnica** (it. *il Duomo*) *Santa Maria Assunta*, ena izmed 3 v. toskanskih gotskih katedral (→ *Florenca*, → *Orvieto*): tloris v obliki lat. križa (s kupolo nad križiščem), zač. 1229 v romanskem slogu, zgornji del pročelja s 3 čeli dkč. 1376, apsida 1382, romanski zvonik 1313 (zidovi iz let 1339—48 pričajo o orjaški novi stolnici, ki so jo začeli zidati po načrtu zlatarja Landa di Pietro in ki naj bi ji bila stara stolnica samó transept; »črna kuga« in usihanje sienske moči sta preprečila ostvaritev tega največjega načrta it. cerkv. gotike). Zun.: slikovita črno-bela marm. inkrustacija celote, zah. **pročelje* v spodnjem delu oblikoval → *Giovanni Pisano*, ki je bil 1284—99 *magister operis et caput magistrorum*, tj. gl. arh. stolnice (prva dosledno s plastiko okrašena it. gotska cerkv. fasada, vpliv na stolnico v Orvietu); na vzh. strani so 1316 začeli zidati → *baptisterij San Giovanni* (supra), ki je zaradi terena dobil funkcijo stolnične kripte. Notr.: **pod* pokriva 56 marm. plošč, katerih sgraffiti in inkrustacije (XIV.—XVI. st.) kažejo bibl. in alegorične motive, iz XV. st. npr. *Absalomova smrt* (Pietro del Minella 1447), med pozn.

npr. *Alegorija sreče* (1505 po Pinturicchiu), zadnji po načrtu Dom. Beccafumija (npr. *Elija in Ahab*, 1517). Slavna marm. **prižnica* (→ *Nicola Pisano* 1265—68, cf. s. v. *prižnica katedrale v Sieni*); **nagrob. kard. Riccarda Petronija*, u. 1314 (→ *Tino di Camaino* 1318/20); *slikana okna* v apsidi po načrtu Duccia (1288); etc. — Zraven *Libreria Piccolomini*, sez. po naročilu kard. Francesca Piccolominija (poznejši papež *Pij III.*) za rokopise in knjige, ki mu jih je bil zapustil njegov stric (→ *Pij II.*): **10 prizorov iz življenja papeža Pija II.* (Pinturicchiove freske iz 1503—08).

L: V. *Lusini:* Il duomo di Siena (2 knj., Siena 1911—1939); EWA VI (1962, t. 210 — pročelje), XIV (1967, t. 73 — nagrob. Petronija). — Cf. E. *Carli* (1941; 1943), H. *Keller* (1937), J. *White* (Harm 1966).

∼ ***Palazzo Pubblico** (*piazza del Campo*), mestna hiša, zač. 1289; ponosni, 102 m vis. stolp, **Torre del Mangia*, sez. 1338—48; 2. nadstr. stranskih kril šele 1680—81. *Loggia* hrani orig. *reliefe* z vodnjaka na trgu (cf. *Fonte Gaia*, infra). V 1. nadstr. v *Sala del Mappamondo* freski Simoneja Martinija, **Maestà* (d. 1315) in kondotiêre **Guidoriccio da Fogliano* (1328), v *Sala della Pace* znameniti freski Ambrogia Lorenzettija, **Posledice dobre vlade v mestu in na deželi* (*Effetti del Buon Governo*) in slabše ohranjene *Posledice slabe vlade* (*Effetti del Mal Governo*), v kapeli (*Cappella*) freske Taddea di Bartolo (*prizori iz Marijinega življenja*, 1407), v *Sala di Balia* freske Spinella Aretina (*prizori iz življenja papeža Aleksandra III.*, 1408—10).

L: E. *Cianetti:* Il Campo di Siena e il Palazzo Pubblico (F 1921); L. *Sbaragli:* Il Palazzo del Comune (Siena 1932); Borsook (1960, t. 26—29, 41—43); »US« 8 (1968, repr. p. 126/27). — Cf. B. S. *Myers* (IV 1969, s. v. Pubblico — L!), J. *White* (Harm 1966, p. 160—62, t. 68, 100, 102A, 110—11, 112A).

∼ **Fonte Gaia** (*piazza del Campo*), vodnjak z reliefi Jacopa Della Quercia (1409/19): ob rekonstrukciji 1858/66 reliefi nadomeščeni s Sarrocchijevimi kopijami (poškodovane originale hrani Loggia v Pal. Pubblico). Della Quercia je v sredi upodobil *Madono*, obdano z *angeloma*, na vsaki strani po *4 personifikacije kreposti* (4 kardinalne, 3 teološke in še eno zaradi somernosti), *Ustvarjênje Adama* in *Izgon iz raja*, naposled še dve ženi, vsako z dvema otrokoma (verj. *Rea Silvia* in *Acca Larentia*, mati in rednica *Romula in Rema*).

L: J. *Lányi*, Der Entwurf zur Fonte Gaia in Siena (ZfbK, 1927); Anne Foffin *Hanson:* Jacopo della Quercia's Fonte Gaia (Ox 1965, »Ox-Warburg Stud.«).

∼ **Museo dell'Opera del Duomo** (*piazza del Duomo*) hrani mdr. slavno Ducciovo → *Maestà* in Giovannija Pisana *sohe s stolničnega pročelja* (1284/98).

L: Enzo *Carli:* Il Museo dell'opera e la Libreria Piccolomini di Siena (Siena 1946).

∼ **Pinacoteca Nazionale di Siena** (*via S. Piero 29*). Zdajšnji direktor Enzo *Carli*. S: med odlično zastopanimi sienskimi mojstri npr. Duccio di Buoninsegna (*La Madonna dei francescani*, o. 1290/95), Ambr. Lorenzetti (*triptih z Madono, Marijo Magdaleno in Dorotejo*, o. 1330), Lippo Memmi (*Madona z otrokom* (o. 1340), Giovanni di Paolo (npr. *Christus patiens*, pred 1426; *Križanje*, d. 1440), Sodoma (*Snemanje s križa*, kmalu po 1508; *Kristus ob stebru*, 1511/14) in Beccafumi (*Stigmatizacija sv. Katarine*, o. 1515; *Kristus v predpeklu*, 1530/35; *Marijino rojstvo*, verj. 1543).

L: cf. E. *Carli* (1961).

sienski slikarji (→ *Siena*) po gen. zap.: → *Duccio di Buoninsegna*, → *Simone Martini*, Pietro in Ambrogio → *Lorenzetti*, → *Barna da Siena*, → *Bartolo di Fredi*, Andrea → *Vanni*, → *Taddeo di Bartolo*, → *Sassetta*, *Sano di Pietro* (1406—1481), *Matteo di Giovanni* (o. 1433—1495), → *Sodoma*, → *Beccafumi*.

L: cf. E. *Carli* (1965), J. *Pope-Hennessy* (1947), C. H. *Weigelt* (1930), etc.

Sievers, Johannes (1880—o. 1969), nem. um. zgodovinar, prom. 1906 v Halleju pri Ad. Goldschmidtu.

B: *Pieter Aertsen: Ein Beitrag zur Geschichte der niederländischen Kunst im XVI. Jahrhundert* (Lpz 1908, »Kstgeschichtliche Mngr.« 9, dis.); *Karl Friedrich Schinkel: Die Möbel* (Bl 1950 [= Karl Friedrich Schinkel: Lebenswerk, VI]); *Die Arbeiten von Karl Friedrich Schinkel für Prinz Wilhelm, späteren König von Preußen* (Bl 1955 [= Karl Friedrich Schinkel: Lebenswerk, III]); (& Emil Waldmann) *Max Slevogt — Das druckgraphische Werk: Radierungen, Lithographien, Holzschnitte, I: 1890—1914* (Hdl 1962).

Sigismund (lat. *Sigismundus*, češ. *Zikmund*, it. *Sigismondo* [tudi *Gismondo*], nem. tudi *Sigmund*, polj. *Zygmunt*, slov. tudi *Žiga*), burg. kralj, kršč. svetnik (1. V.). Up: npr. na → *Votivni sliki Jana Očka* (o. 1370, Praha) in → *oltarju iz Mühlhausna* (o. 1385, Stuttgart), *kip* na *Sigismundovem olt.* na Ptujski gori (pred 1429), Piero della Francesca (na *freski* v Tempio Malatestiano v Riminiju).

L: Réau III/3 (1959, p. 1214—16 — L!); Keller (1968, p. 457—58).

Sigismund (1369—1437), poslednji Luksemburžan, 2. sin ces. Karla IV., ogrski in češ. kralj, od 1410 rim. kralj in od 1433 ces. Up: npr. → *Portret cesarja Sigismunda* (Ksthist. Mus.).

Signac, Paul (1863—1935), fr. slikar, poleg → *Seurata* in občasno Camilla → *Pissarroja* gl. predstavnik → *neoimpresionizma*, ki ga je propagiral tudi kot pisec. R. in u. (71) v Parizu; bil oženjen s hčerko komunističnega politika Marcela Cachina. S: npr. *Zajtrk* (d. [18]86 in [18]87, Otterlo), *Félix Fénéon* (1890, London, Lionel Phillips), *Pristanišče v St.-Tropezu* (d. [18]93, Wuppertal, Von-der-Heydt-Mus.).

B: *D'Eugène Delacroix au néo-impressionnisme* (P 1899; 4. izd. P 1939; n., kom. izd. 1964); ‚*Fragments du journal*' (Arts de France, 1947).

L: Lucie *Cousturier:* Paul Signac (P 1922); Edouard-Joseph III (1934, s. v.); George *Besson:* Paul Signac (P 1935); *id.:* Signac: dessins (P 1950, »Plastique« 7); Dict peint mod (1954); Paul Signac (P 1963 [rk, Louvre]); S. Lane *Faison*, Jr. (EWA XIII, 1967, s. v.); H. *Read* (Kindler V, 1968, s. v.). — Cf. G. H. *Hamilton* (1967), J. *Rewald* (1956 [1962]).

Signorelli, Luca (1445/50—1523), it. slikar, gl. predstavnik umbro-florent. slikarstva v poznem XV. st., v. upodabljavec akta (poudarjena anatomija, obenem pa tudi izražanje duševnega občutja); r. in u. v Cortoni. Sprva nanj vplival predvsem → *Piero della Francesca*, pozn. pa Ant. del → *Pollaiuolo*. S: *freske* v Loretu (1478/80, Santuario della Sta Casa, Sagrestia di S. Giovanni), *freska* z **Mojzesovimi poslednjimi dejanji* v → *Sikstinski kapeli* (1481/83), *Madona s 4 svetniki in angelom* (1484, Perugia, Mus. dell'Opera del Duomo), **Panov dvor* (o. 1488, nekd. Kaiser-Friedrich-Mus., unič. 1945), *Oznanjenje* (1491, Volterra, Pin.), *freske* z *10 prizori iz življenja sv. Benedikta* (1497—97, Monte Oliveto Maggiore pri Sieni), kot najbolj znano in značilno delo *freske* z **apokaliptičnimi prizori* v Capp. di S. Brizio v katedr. v → *Orvietu* (1499—verj. 1502, zadnja plačila 1504 — v pogodbi imen. *famosissimus pictor in tota Italia*), med portreti npr. *Jurist z rdečo kapo* (topolov les, o. 1500, Dahlem).

L: Vasari-Milanesi III (1878); Venturi VII/2 (1913); Berenson Ox (1932); van Marle XVI (1937); L. *Dussler* (ThB XXXI, 1937, s. v. — L!); Pietro *Scarpellini:* Signorelli (F 1964, »Collana d'arte« 10); André *Chastel* (Dict peint it, 1964, s. v.); Umberto *Baldini* (EWA XIII, 1967, s. v. — L!); Luciano *Berti* (Kindler V, 1968, s. v.); Umberto *Baldini:* Signorelli (Mi s. a., »MdC« 176). — Cf. L. *Dussler* (1927), M. *Salmi* (1953), A. *Venturi* (s. a. [1921/22]).

***Sigvaldova plošča,** znamenita marm. plošča z reliefom, ki kaže mdr. → *štiri simbole evangelistov* (v okvirih, ki jih krasi vitica), zgoraj *svečnika*, *rozeti* in *palmeti* ob *križu*, spodaj pa *ptiča*, ki kljujeta grozdje, in *grifa* ob → *Drevesu življenja*. Zaznamovana je z imenom Sigvalda, oglejskega patriarha (762—76) in naslednika patriarha Kaliksta, v čigar krstilnik je vzidana (Čedad, stolnica, Museo Cristiano, Kalikstov krstilnik [balustrada]).

L: Cankar I/2 (1928, p. 224 in repr. 93 p. 223). — Cf. H. W. *Janson* (1962, repr. 318).

Sihem, mesto v Palestini (blizu zdajšnjega Nablusa), v Bibliji omenjan od dobe očakov dalje (najprej: 1 Mojz 12, 6). Cf. s. v. *Ugrabljenje Dine* in *Jožefovi bratje pasejo drobnico pri Sihemu.*

***Sijajni horarij vojvode berryjskega** (fr. *Les Très Riches Heures du Duc de Berry*), slaven iluminiran rkp., gotovo najslavnejši med tistimi, ki so nastali za → *Jeana de Berry*, s star. delom (71 *miniatur*, od tega 5 samó začetih resp. nedk.; v nadaljnjem zaznamovane z rim. številkami) stvaritev Pola (Paula) iz Limburga in njegovih dveh bratov in eden izmed najodličnejših spom. evr. → *internacionalnega gotskega sloga* (pergament, 206 listov, ki merijo zdaj 29 × 21 cm, 1413—16, Chantilly, avtor ostalih miniatur iz o. 1485 je Jean *Colombe*). Znamenita vrsta 12 uvodnih miniatúr (I—XII) predstavlja *mesece* z ustreznim koledarsko-astrološkim dopolnilom v polkrožnem zgornjem zaključku (»timpanu«), izredno naprednimi upodobitvami krajine in majhnimi vedutami v ozadju, ki večidel kažejo vojvodove gradove: *januar* z gostijo na dvoru Jeana de Berry, njegovim portretom in komornikom, ki vabi z besedami *approche approche* (f. 1v), *februar* z gretjem ob ognju (f. 2v), *marec* z oranjem in drugimi poljskimi deli pa gradom Lusignan (f. 3v), *april* z gradom Dourdan (f. 4v), *maj* z veselo praznično kavalkado in gradom Riom ali Pal. de la Cité v Parizu (f. 5v), *junij* s pogledom na pariško Ile de la Cité, kot ga je Jean de Berry užival iz svoje rezidence, nekd. Hôtel de Nesle (f. 6v), *julij* z žetvijo, striženjem ovac in v ozadju Château du Clain v Poitiersu (f. 7v), *avgust* z gradom Étampes (f. 8v), *september* z natančno obnovljenim Château de Saumur (f. 9v — spodnji del Jean Colombe), *oktober* z brananjem in pogledom na srednjev. Louvre (f. 10v), *november* (f. 11v — z izjemo »astrološkega timpana« delo Jeana Colomba) in *december* z lovom na merjasca in gradom Vincennes (f. 12v). V značilni dvojnosti je gospoda na miniaturah januarja, aprila, maja in avgusta predstavljena z elegantno stilizacijo kostumov, obrazov in gibov, tako rekoč prepesnjena v poezijo »poznosrednjev. jeseni«, medtem ko so preprosti ljudje (febr., marec, jun., jul., okt. & dec.) opisani s pravim snovnim naturalizmom — z zgaranimi obrazi, strganimi oblačili in »nespodobno« razkriti. Druge miniature bratov iz Limburga so: XIII *Anatomski človek* (f. 14v — cf. s. v. *živalski krog*), XIV *Janez Ev. na Pátmosu* (f. 17ı), XV—

XVI mali miniaturi evangelistov *Mateja* (f. 18v) in *Luke* (18r), XVII *Mučeništvo evangelista Marka* (f. 19v), XVIII—XX na isti strani s 3 malimi miniaturami predstavljeni *Marija z otrokom*, *tiburtinska sibila* in *Avgust* (f. 22r), XXI *Zemeljski raj*, pos. vstavljena miniatura in na njej: *kača zapeljuje Evo*, *Eva zapeljuje Adama*, *Bog oče očita prvima staršema njun greh* in *Izgon iz raja* (f. 25v), XXII *Oznanjenje* (f. 26r), XXIII do XXXIII enajst manjših miniatur, in sicer *David vidi Kristusov prihod* (f. 26v), *David si predstavlja Kristusa vzvišenega nad vsemi drugimi bitji* (f. 27v), *David vidi pridigati apostole* (f. 28r), *Sadok in Abjatar spravita skrinjo zaveze nazaj v Jeruzalem* (f. 29r), *Mistična poroka Kristusa in Eklezije* (f. 31r), *Korejevi sinovi hvalijo boga* (f. 32r), *David in Ecclesia Triumphans* (f. 32v), *Poslednja sodba* (f. 34r), *Kristus v slavi* (f. 34v), *David in zidanje jeruzalemskega templja* (f. 35v) in *Krst sv. Avguština* (f. 37v), XXXIV *Obiskovanje* (f. 38v), XXXV—XL šest manjših miniatur, in sicer *Bog vlada nad vsem* (f. 39r), *David pred olt. s tablama postave* in *Speči David v pustinji in Vstajenje* (obe f. 39v), *Trije mladeniči v ognjeni peči* (f. 40v), *Kristus v slavi med soncem in luno* (f. 41v) in *Zahariji napove arhangel Gabrijel rojstvo Janeza Krst.* (f. 43v), XLI *Rojstvo* (f. 44v), XLII—XLIV tri manjše miniature, *David harfist* (f. 45r), *Gospod nad vojskami* (f. 45v) in *David na kolenih roti Boga, naj kaznuje hudobneže* (f. 46v), XLV *Oznanjenje pastirjem* (f. 48r), XLVI—XLVIII tri manjše miniature, *David brez krone na kolenih* (f. 48v), *David izpušča jetnike* (f. 49r) in *David in zidanje v Jeruzalemu* (f. 49v), XLIX *Srečanje treh kraljev* (f. 51v — v ozadju Jeruzalem v podobi sočasnega Pariza), L *Poklon treh kraljev* (f. 52r — mesto v ozadju predstavlja sočasni Bourges, prestolnico vojvodine Berry), LI *Marijina pot v tempelj* (f. 54v), LII *Marijino kronanje* (f. 60v), LIII *Padec uporni angelov* kot vstavljena miniatura (f. 64v), LIV—LV *Procesija sv. Gregorija* na dveh straneh skupaj s tekstom (f. 71v—72r — dkč. Jean Colombe), kot vstavljeni miniaturi LVI *Pekel* (f. 108r) in LVII *Načrt mesta Rima* (f. 141v), LVIII *Vrt Getsemani: vojaki popadajo na tla* (f. 142v), LIX *Kristusa peljejo v pretorij* (f. 143r), LX *Bičanje pred Pilatom* (f. 144r), LXI *Kristusa peljejo iz pretorija* (f. 146v), LXII *Pot na Kalvarijo* (f. 147r), LXIII *Kristusova smrt na križu* (f. 153r — v 3 medaljonih ilustracija nenavadnih dogodkov ob smrti: *astronom, ki se čudi nenadni temi*; *raztrgano pregrinjalo v templju*; *odprti grobovi*), LXIV *Snemanje s križa* (f. 156v), LXV *Skušanje Kristusa* (f. 161v — spredaj zvesto obnovljen Château de Mehun-sur-Yèvre), LXVI *Kristus izžene hudega duha, »ki je bil nem«* (f. 166r), LXVII *Nasičenje pettisočglave množice* (f. 168v), LXVIII *Obujenje Lazarja* (f. 171r), LXIX *Slovesni vhod v Jeruzalem* (f. 173v), LXX *Čaščenje pravega križa* (f. 193r) in naposled LXXI *Arhangel Mihael se bojuje z zmajem nad zemljo, ki jo ponazarja Mont Saint-Michel* (f. 195r). — Sedem decenijev pozn. miniature Jeana Colomba se ne ločujejo od sijočega barvnega sveta bratov iz Limburga samó s svojimi temnejšimi in zamolklimi barvami, ampak tudi po manj natančni obdelavi nadrobnosti, po drugačnih fiziognomijah in mnogoterih značilnostih, ki od okvirov do upodobljenih kostumov pričajo o drugem času in drugačnih idealih.

L (prva predstavitev v *GBA*, 1884): Exposition des Primitifs Français (P 1904 [rk], rkp. št. 72); Cankar III/2 (1951); *Panofsky Neth (1953); Jean *Porcher*, Limbourg (EWA IX, 1964 — L!); Horst *Gerson*, Limburg (Kindler IV, 1967); Meiss-Berry (1967); »US« 8 (1968, repr. p. 142 & 145); *The »Très Riches Heures« of Jean, Duke of Berry: Musée Condé, Chantilly (NY 1969, uv & kom. Jean *Longnon*. predg. Millard *Meiss* — L!). — Cf. H. *Bober* (1948), Ch. D. *Cuttler* (1968), P. *Durrieu* (1903; *1904), J. *Porcher* (1959), G. *Ring* (1949), etc.

siječanj (hrv.) → *januar*

SIKION, staro grš. mesto na sev. Peloponezu blizu Korintskega zaliva. Odtod bil doma kipar → *Lizip*.

L: EWA VI (1962, stp. 928).

***Sikst IV. imenuje Platino** *za prefekta Vatikanske biblioteke* (na pl prenesena freska, 370 × 315 cm, 1477, Pin. Vat.), najstar. nedvomno delo → *Melozza da Forlì*, perspektivično neoporečna upodobitev arhitekture in pomemben skupinski portret v posebni obliki papeža z njegovimi »nečaki« (it. *i nipoti*), ki je odličen dokument papeškega → *nepotizma* (→ *Leon X. s kardinaloma*, → *Pavel III. z vnukoma*). Za Sikstom IV. je Raffaello Riario, apostolski protonotar, z dekretom, pred njim stoji kard. Giuliano della Rovere (1443—1513), pozn. papež Julij II., na kolenih je humanist → *Platina*, za njim pa stojita Giulianov brat Giovanni della Rovere (1457 do 1501), ki je bil 1475 rim. prefekt, in Girolamo Riario (1443—1488), pozn. guverner Forlija in 4. Sikstov *nipote* na tej sliki.

L: Curtis *Shell* (EWA IX, 1964, stp 728).

Sikstinska kapela (it. *Cappella Sistina*) v Rimu v Vatikanu, zaradi svojega slikarskega okrasa (Michelangelova → *strop Sikstinske kap.* in → *Poslednja sodba* na njeni zaključni steni!) najslavnejša kap. na svetu. Sez. jo je Giovanni de' Dolci 1473—81 za papeža Siksta IV.: tloris

pravokotnik 40,5 × 13,2 m, viš. 20,7 m. Tlak t. i. *opus alexandrinum* (XV. st.), marm. *pregraja* in *balustrada cantorie* (t. i. *Coro della Capp. Sistina*) delo Mina da Fiesole, A. Bregna in Giovannija Dalmate. *Freske* na obeh vzdolžnih stenah naslikali 1481—83 po naročilu istega papeža najslavnejši florent. in umbrijski slikarji tistega časa: levo Mojzesovo življenje (*Mojzes = typus papae*, cf. s. v. *Philo Judaeus*), des. Kristusovo življenje. Levo (zač. pri *Poslednji sodbi*): 1. *Obrezovanje Mojzesovega sina* (Perugino in Pinturicchio); 2. *Mojzes v Egiptu* (*ubije Egipčana*) *in madianski deželi* (*brani Jetrove hčere*, od katerih sta tu upodobljeni samó dve), v ozadju *Goreči grm* (Botticelli); 3. *Prehod skozi Rdeče morje* resp. *Vode zagrnejo egipčansko vojsko* (Rosselli ali Ghirlandajeva delavnica); 4. *Mojzes sprejme tabli postave* (*na gori Sinaj*) in *Čaščenje zlatega teleta* (Rosselli); 5. *Kore, Datan in Abiron* — v ozadju *Konstantinov slavolok* (Botticelli); 6. *Mojzesova poslednja dejanja*: levo *izroča vodstvo* — zlato palico — *Jozuetu* in — des. — *bere Izraelcem postavo* (Signorelli). — Des. (zač. pri *Poslednji sodbi*): 1. *Krst v Jordanu* (Perugino); 2. *Mozáična daritev* (Botticelli: v. duhoven pomaka s škrlatno volno ovito hizopovo palico v srebrno posodo s krvjo, po Ettlingerju v naslonu na sv. Pavla [Hebr. 9, 19], morda tudi na legendo o Kristusovi mladostni službi v templju, o kateri poroča za Siksta IV. izvršeni rkp. prev., *Commentarium de Sacerdotio Christi* ...), pred pročeljem stare *Petrove bazilike*, ki je takó identificirana s *Salomonovim templjem*; v ozadju *Skušanje Kristusa* (Botticelli); 3. *Poklicanje prvih apostolov* (Ghirlandajo); 4. *Pridiga na gori* (Rosselli); 5. *Predaja ključev* (Perugino — 5. oseba od des. njegov *avtp.*); 6. *Zadnja večerja*, tj. ustanovitev evharistije (Rosselli). — Na vhodni steni je Mojzesova vrsta zaključena s fresko *Nadangel Mihael brani Mojzesovo truplo* (Matteo da Lecce v XVI. st. prek poškodovane Signorellijeve upodobitve istega ik. m.), Kristusov cikel pa končuje na mestu nekd. Ghirlandajeve freske istega prizora *Vstajenje z Vnebohodom* v ozadju (Matteo da Lecce). — Na stenah med okni je nad obema cikloma 24 celopost. *papeških podob*, 4 nadaljnje pa na vhodni steni (Botticelli, Ghirlandajo, itd.).

L: Joseph *Sauer* (Germania: Wissenschaftliche Beilage, 1901, & Deutsche Rundschau, 1906 — povsod oc. Steinmannove knj.); Anton *Groner*, Zur Entstehungsgeschichte der sixtinischen Wandfreskën (Ztschr. f. Christliche K., 1906); *id.*, Über die Historienzykle der Sixtinischen Kapelle (Archiv f. Christliche K., 1906); Günter *Passavant* (Kchr, avg. 1966 — oc. Ettlingerjeve knj.); »M« 3 (1967). — Cf. L. D. *Ettlinger* (*Ox 1965), M. *Pittaluga* (1952), R. *Salvini* (*1965), P. *Schubring* (1909), E. *Steinmann* (*I 1901).

***Sikstinska madona** (it. *La Madonna Sistina*), najbolj popularna Rafaelova madona (o, pl, 265 × 196 cm, 1513/14, Dresden). Svetnika, ki obdajata Madono z otrokom, sta papež Sikst II. (257—58) in Barbara, zaščitnica mesta Piacenza; za vel. olt. v tamk. samostanski c. S. Sisto je bila slika tudi narejena.

L (tudi s. v. *Rafael*): H. *Grimme*, Das Rätsel der Sixtinischen Madonna (Zfbk, 1922); M. *Putscher:* Raphaels Sixtinische Madonna: Das Werk und seine Wirkung (Tü 1955 — L!). — Cf. M. *Alpatov* (1957), E. *Schaeffer* (1927 [1955]).

Silazak Hristov u ad → *Kristus v predpeklu*

Siloa (*Siloe*, hebr. *Šiloah*), ribnik v jugovzh. delu Jeruzalema (cf. Jan 9, 7: → *Ozdravljenje slepega*; Lk 13, 4; Iz 8, 6: *siloaške vode*), ki je dobival vodo iz → *Gihona* po (prej ravno takó imen.) podzemeljskem akveduktu, ki ga je dal skopati → *Ezekija* (2 Kron 30). Up: cf. J. von *Schlosser* (Quellenbuch 1896, p. 317, 5).

L: EWA VIII (1963, stp 935 & 937 [»pool of Siloam«]).

sima (grš.), *žleb* na vrhu grš. templja. Cf. s. v. *dorski red*.

simbol (lat. *symbolum*, angl. *the symbol*, fr. *le symbole*, it. *il simbolo*, nem. *das Symbol*), »znamenje«, npr. žival, rastlina, predmet, oblika, barva, naravni pojav ali število, ki ima v širšem ali ožjem kult. okolju neki globlji, religiozen ali drugače iracionalen pomen, ki skratka predstavlja več kot pa samó sebe (*pes* ponazarja → *Fidelitas*, Berninijev *Slon z obeliskom* [→ *Rim:* 4. odd.] *moč duhá*, etc.). Takó → *ikonografija* pozna simbolične živali (npr. → *delfin*, → *enorožec*, → *golob*, → *jagnje*, → *lev*, → *opica*, → *riba*, → *školjka*), rastline (npr. → *cipresa*, → *lilija*, → *lovor*, → *palmova veja*), predmete (npr. → *ogledalo*, → *sidro*, → *tehtnica*), oblike (npr. → *križ*, → *krog*), barve (npr. → *alkimistične barve*, → *bela in rdeča barva*, → *liturgične barve*), → *naravne pojave* (npr. → *dim*, → *mavrica*, → *ogenj*) in števila (npr. → *dvanajst*, → *osem*, → *sedem*, → *štiri*, → *tri*, cf. s. v. *številčna simbolika*). Človekovo razmerje do sveta simbolov v evr. srednjem veku lepo izraža znana *sekvenca o roži*, ki naj bi jo bil spesnil cisterci-janec *Alanus ab Insulis* ali *Alain de Lille* (o. 1120 do 1202/03):

Omnis mundi creatura
quasi liber et pictura
nobis est, et speculum.
Nostrae vitae, nostrae mortis,
nostri status, nostrae sortis
fidele signaculum.

(*Vse ustvarjeno na svetu / kakor knjiga in podoba, / kakor ogledalo je. / Našega življenja, smrti, / položaja in usode / zanesljivo znamenje.*) Dokončno je tudi to razmerje za kristjane formuliral → *Tomaž Akvinski*, tj. da so vse zemeljske stvari samó → »*spiritualia sub metaphoris corporalium*« (»telesna prispodoba duhovnih stvari«).

L: I. S. M. *Ward:* The Sign Language of the Mysteries (2 knj., L 1923); Marle Icon II (1932); *Panofsky Stud (1939 [*1962]); John Baptist *Knipping:* Symbol en allegorie in de beeldende kunst (Utr 1941); Leonhard Küppers: Göttliche Ikone (Dü 1949); *Panofsky Neth (1953); Ferguson (1954); Réau I (1955); Manfred *Lurker:* Symbol, Mythos und Legende in der Kunst: Die symbolische Aussage in Malerei, Plastik und Architektur (Ba-Ba 1958, »SdK« 314); 4 umanistici (1959); Cirlot (1962 — L!); Manfred *Lurker:* *Bibliographie zur Symbolkunde, I—III (Ba-Ba 1964—1966—1968, »Bibl. bibliographica Aureliana« 12, 18 & 24 — L!); Champeaux-Sterckx (1966); *varii auctores*, Symbolism and Allegory (EWA XIII, 1967, stp 791—840 — L!); Olivier *Beigbeder*: Lexique des symboles (Zodiaque 1969, »Introduction à la nuit des temps« 5). — Cf. R. *Arnheim* (1953), I. *Bergström* (vse, zlasti *1956), J. *Białostocki* (1966), E. *Cassirer* (vse, zlasti *1956), E. H. *Gombrich* (1948/49), E. R. *Goodenough* (*1953—1962), G. F. *Hartlaub* (npr. 1937; 1952; 1959), K. *Künstle* (1928), W. *Molsdorf* (1920 [*1926]), E. *Panofsky* (mdr. & F. *Saxl* *1923 [*1964]; *1927 [1961]), J. *Sauer* (1902 [*1924]), J. *Seznec* (1940 [1953]), E. B. *Smith* (1956), G. de *Tervarent* (*1958—1959 & 1964), E. *Wind* (1950), R. *Wischnitzer* (1935), etc., mdr. tudi *Bibliographie zur Symbolik, Ikonographie und Mythologie: Internationales Referatenorgan* (Ba-Ba od 1968 dalje [izd. Manfred *Lurker*]) in lit. gesla *emblem* (posebno še **Emblemata* iz 1967 [izd. A. *Henkel* in A. *Schöne*]).

simbolične barve → *barva*

simbolične živali → *živali v likovnih upodobitvah*

simboli evangelistov, na Apokalipso (Raz 4, 6—8) in prek nje na → *Ezekijelovo videnje štirih živih bitij* (Ezek 1, 5—21) oprt kršč. ik. m. (cf. s. v. *tetramorf*): *človek* — zaradi perutnic velikokrat napačno imen. »angel« — za Mateja, *lev* za Marka, *vol* za Luko in *orel* za Janeza Ev. Kadar so ob samih likih evangelistov, sevé niso simboli, ampak atributi evangelistov.

Simčič, Branko (1912—....), slov. arh. R. v Trstu, štud. arhitekturo v Lj pri Iv. Vurniku, med 2. svet. vojno v internaciji in NOB. Mdr. tudi notr. in knj. oprema.

L: Marjan *Mušič* (ELU 4, 1966, p. 690); *id.* (SBL, 10. zv., 1967 — L!); BMK (1967).

Simeon (hrv. *Šimun*), »dobri starec« (→ *Predstavitev v templju*), kršč. svetnik (8. X.). Up: npr. *soha* na sev. strani transepta katedr. v Chartresu (des. ob srednjem vhodu med Jeremijo in Janezom Krst., 1200/1210), *reliefi* na reliekviariju (*raka sv. Šimuna*) v zadrski c. sv. Šimuna (Francesco da Milano 1377/80).

L: Réau III/3 (1959, p. 1220—21). — Cf. J. *Braun* (1943, stp 663—64), K. *Künstle* (1926, p. 538).

Simeon Stilit star. (lat. *Symeon Stylita senior*), sirski menih, samotar, ki je do svoje smrti (o. 460) baje o. 37 let prebil na stolpu stoječ in moleč; kršč. svetnik (5. I.). Up: npr. *miniatura* (f. 2) v → *Menologiju Vasilija II.*

L: Réau III/3 (1959, p. 1221—23 — L!); EWA XII (1966, t. 372); LS I (1968 — L!).

simia (lat.) → *opica*

Simić-Bulat, Anka (1899—....), hrv. um. zgodovinarka. R. v Splitu, štud. in 1957 prom. v Zgb, tam 1945—52 v *Arheol. muz.*, odtlej pa v *Muz. za umjetnost i obrt.*

B: *Vjekoslav Karas: Život i djelo* (Zgb 1958); ‚*Zbirka minijatura u Muzeju za umjetnost i obrt u Zagrebu*' (Tkalčićev zb. II, 1958); ‚*Matija Brodnik*' (Iz starog i novog Zagreba, 1960); ‚*Slikarica Karolina Mihanović*' (Pstl, 1960); ‚*Neobjavljeni portreti Josipa Tominca u Zagrebu*' (ib., 1962); ‚*Školovanje Mihaela Stroya*' (ib., 1964); *Mihael Stroy* (Zgb 1967 [v naslovu ime avtorice Bulat-Simić]).

L: Mirko *Šeper* (ELU 4, 1966, p. 690 — L!).

Simleul Silvaniei → *Szilágyi-Somlyó*

Simmel, Georg (1858—1918), nem. (ž.) filozof in sociolog.

B (za lik. umetn.): *Rembrandt: Ein kunstphilosophischer Versuch* (Lpz 1917); *Zur Philosophie der Kunst* (Po 1922).

L: Wininger V (s. v.); Bernsdorf (1959).

Simon, Karl (1875— ?), nem. um. zgodovinar.

B: *Studien zum romanischen Wohnbau in Deutschland* (Str 1902, »SdK« 36); ‚*Holbeins Morusbild*' (RepKw, 1907); ‚*Vorderansicht und Seitenansicht*' (ZÄKw, 1907); *Gottlieb Schick: Ein Beitrag zur Geschichte der deutschen Malerei um 1800* (Lpz 1914); ‚*Der Meister von 1515 = Hermann Vischer?*' (Schubringov zb., 1929); ‚*Körperlichkeit und Stil im Wande vom Rokoko zum Klassizismus*' (Jb. des Freien Deutschen Hochstifts, 1931); ‚*Diesseitsstimmung in spätromanischer Zeit und Kunst*' (DVLG, 1934); ‚*Biedermeier in der bildenden Kunst*' (ib., 1935).

Simon, Kurt Erich, nem. um. zgodovinar.

B: *Jakob van Ruisdael* (Bl 1930); ‚*Wann hat Ruisdael die Bilder des Judenfriedhofs gemalt?*' (Ad. Goldschmidtov zb., 1935); ‚*Beiträge zur Malerei des Rembrandtkreises*' (ZfKg, 1936).

Simon, Marcel, fr. arheolog, prof. na univ. v Strasbourgu.

B: ‚*Sur l'origine des sarcophages chrétiens du type Bethesde*' (Mél, 1938); *Verus Israel* (P 1948); *Hercule et le Christianisme* (P 1955); ‚*Symbolisme et tradition d'atelier dans la première sculpture chrétienne*' (Mé-

langes en l'honneur de Monseigneur Michel Andrieu, Strasbourg 1956); *Recherches d'histoire judéo-chrétienne* (P-La Haye 1962); ‚*Remarques sur la catacombe de la Via Latina*' (Th. Klauserjev zb., 1964).

Simon čarodej (*mag*), iz Apostolskih del (Apd 8, 9—24) in apokrifnih *Acta Petri et Pauli* znana oseba. Po njem izraz »simonija« za kupovanje in prodajanje »božjih darov« resp. pozn. kupčevanje s cerkv. častmi in službami (cf. s. v. *simonistični papež*). Up: → *Padec čarodeja Simona*.

Simone Martini, pravzaprav *Simone di Martino* (o. 1284—1344), it. sienski slikar, eden izmed v. mojstrov sienskega in sploh gotskega slikarstva, s svojo preselitvijo v Avignon proti koncu življenja posredoval pridobitve toskanskega slikarstva tistega časa tudi Franciji. R. v Sieni, se učil pri → *Ducciu di Buoninsegna*, od 1338 v Avignonu, tam u. V Avignonu je mdr. okrasil z naslovno miniaturo kodeks Vergilovih pesnitev za Petrarko (1340/44, Milano, Ambrosiana), medtem ko se je opevana podoba Laure izgubila:

Ma certo il mio Simon fu in Paradiso
Onde questa gentil donna si parte;
Ivi la vide et la ritrasse in carte
Per far fede quaggiù del suo bel viso.

(*Zagotovo je bil moj Simone v nebesih, v raju, kamor odšla plemenita je žena; tamkaj videl jo je, na papirju naslikal, da izpriča sem dol nam obraz njen prelepi.*) — S: zlasti **Maestà* (*freska*, d. 1315, Siena, Pal. Pubblico), **Ludovik Toložanski krona svojega brata Roberta Anžuvinskega* (les, d. 1317, Capodimonte), **Guidoriccio da Fogliano* (kondotiêre na konju, zmagovalec nad Castrucciom Castracanijem, med obema zavzetima gradovoma, Montemasi in Sassoforte, *freska*, d. 1328, Siena, Pal. Pubblico), **prizori iz legende sv. Martina* (različno dat. *freske*, Assisi, spodnja c., Capp. di S. Martino), **triptih Oznanjenja* (d. 1333, Uffizi, krili naslikal svak Lippo Memmi), **Dvanajstletni Jezus se z Marijo in Jožefom vrača iz templja* (les, d. 1342, Liverpool, Walker Art Gall.).

L: Agnes *Gosche:* Simone Martini (Lpz 1899); Venturi V (1907); van Marle II (1923); Cankar II/2 (1933); F. Mason *Perkins*, Simone di Martino (ThB XXXI, 1937 — L!); Giovanni *Paccagnini:* Simone Martini (Mi: Martello 1955); *id.*, Martini, Simone (EWA IX, 1964 — L!); Don *Denny*, Simone Martini's »The Holy Family« (JWCI, XXX, 1967); V. *Plagemann* (Kindler V, 1968, s. v.); »US« 8 (1968, repr. p. 87, 126/27); Irene *Hueck*, Frühe Arbeiten des Simone Martini (MJb, 1968); L'opera completa di Simone Martini (Mi 1970, uv Gianfranco *Contini*, kat. Maria Cristina *Gozzoli*, »CA« 43 — L!). — Cf. B. *Berenson* (L: Ph 1968, p. 401—05, repr. 117—35), F. *Bologna* (1966; 1969), G. *Delogu* (2. izd. 1947), A. *De Rinaldis* (1936), C. *Gnudi* (G: Sk 1954), R. van *Marle* (1920), R. *Oertel* (1953 [1966]), P. *Toesca* (Il Trecento 1951), C. H. *Weigelt* (1930), J. *White* (Harm 1966).

Simon farizej → *Jezus v hiši Simona farizeja*

Simon iz Cirene nese Kristusov križ na Golgoto evang. ik. m. (Mt 27, 32). Up: npr. na → *lateranskem sarkofagu št. 171* (o. 340), *mozaik* v c. St'Apollinare Nuovo v Raveni (VI. st.).

Simon Zelot (*Gorečnik*), eden izmed 12 → *apostolov*, svetnik (28. X.). Atribut mu je *žaga*, ker so ga po legendi prežagali (počez ali po dolgem). Up: *Bedfordov horarij* (podoba mučeništva, 1423/30, Br. Mus., Add. 18850, f. 256v), Rembrandt (1661, Zürich).

L: Réau III/3 (1959, p. 1223—25); Keller (1968).

Simonistični papež, ik. m. po Danteju (*Inferno* XIX). Up: W. Blake (*akvarelirana perorisba*, 1824/27, Tate).

Simplicij, rim. papež (478—83), za čigar pontifikata se je končalo zahodnorim. cesarstvo (476) in je bila posv. c. *Santo Stefano Rotondo* (→ *Rim*, odd. *cerkve*).

Simson, Otto Georg von (1912—....), nem. um. zgodovinar, med 2. svet. vojno v ZDA, kot ord. na zahodnoberlinski *Freie Univ.* naslednik Hansa Kauffmanna.

B: *Zur Genealogie der weltlichen Apotheose im Barock, besonders der Medicigalerie des P. P. Rubens* (Str 1936, »Akademische Abh. zur Kulturgesch.«); ‚*Philipp Otto Runge and the Mythology of Landscape*' (AB, 1942); ‚*Richelieu and Rubens*' (Rev. of Politics, 1944); ‚*»Compassio« and »Co-redemptio« in Roger van der Weyden's »Descent from the Cross«*' (AB, 1953); *The Cathedral of Chartres* (NY 1956); *The Gothic Cathedral: Origins of Gothic Architecture and the Medieval Concept of Order* (NY 1956; *paperback ed.* NY 1964; nem. izd.: *Die gotische Kathedrale: Beiträge zu ihrer Entstehung und Bedeutung*, Drm 1968); (& Anil de Silva izd.) *Man through His art, I—II* (Greenwich [Conn.] 1964); ‚*Rubens und der »Merkur« des Giambologna*' (U. Middeldorfov zb., 1968).

Sinagoga, kršč. personifikacija ž. cerkve v nasprotju z Eklezijo kot poosebitvijo kršč. cerkve (→ *Ecclesia*, → *Ecclesia & Synagoga*). V skladu s srednjev. predstavami (*Vetus testamentum velatum, novum testamentum revelatum*) in Jeremijevemi *Žalostinkami* (5, 16—17: *Padla nam je krona z glave, ker smo grešili! Zato nam je srce potrto, zato so otemnele naše oči* ...) je predstavljana z → *zavezanimi očmi*, sklonjeno glavo in zlomljenim kopjem, pozn. — ob naraščajočem antisemitizmu — tudi v rumenem oblačilu (e. g. pri Witzu), z ž. klobukom, jezdeča na oslu in s hudičem, ki jo osleplja; na upodobitvah → *Kri-*

žanja jo je vselej videti na manj ugledni strani, tj. na Kristusovi levici.

L: Panofsky Stud (1939 [1962, p. 111]); B. *Blumenkranz*, Géographie historique d'un thème de l'iconographie religieuse: les représentations de »Synagoga« en France (Crozetov zb., 1966). — Cf. P. *Bloch* (MJ Hdb., 1964, p. 751—55 & 777 [op. 98—122 — L!]).

la **síndone** (it.) → *mrtvaški prt*

Sine Baccho et Cerere frigat Venus, lat. pregovor (svobodno preveden: žeja in lakota ohladita ljubezen), ki ga ilustrira Rubensova → *Venus frigida*.

Singer, Hans Wolfgang (1867—1957), nem. um. zgodovinar, poznavalec grafike in leksikograf. R. v New Yorku, kustos dresdenskega Graf. kabineta (*Kupferstichkabinett*).

B: *Sammlung Lana Prag: Das Kupferstichkabinett, Wissenschaftliches Verzeichnis* (2 knj., Prag 1895); *Allgemeines Künstler-Lexikon: Leben und Werke berühmtesten bildenden Künstler* (5 knj. & sup., FrM 1895—1901 & 1906, zač. Hermann Alexander Müller; 5. [nespr.] izd. ib. 1921—1922 [6 knj., v 6. knj. 2. sup.]); (& William Strang) *Etching, engraving and the other methods of printing pictures* (L 1897); *Versuch einer Dürer Bibliographie* (Str 1903, »SdK« 41; 2. izd. 1928); *Der Kupferstich* (Blf-Lpz 1904, »Smlg. illustrierter Mngr.« 15); *Rembrandt: Des Meisters Radierungen* (Stu 1906, »KK« 8; n. izd. 1910); *Die Kleinmeister* (Blf-Lpz 1908, »KM« 92); *Käthe Kollwitz* (Ess 1908, »Führer zur K.« 15); *Julius Schnorr von Carolsfeld* (Blf-Lpz 1911, »KM« 103); *Unika und Seltenheiten im Kgl. Kupferstichkabinett zu Dresden* (Lpz 1911); *Zeichnungen von Max Klinger* (Bl 1912, »Meister der Zchg.« 1); *Zeichnungen von Franz Stuck* (Lpz 1912); *Die moderne Graphik* (ib. 1914); *‚Ausstellung von Werken aus der Sammlung Czartoryski in Dresden'* (Cic, 1915); *Handbuch für Kupferstichsammlungen* (Lpz 1918, »Hiersemanns Handbücher« 9; 3. izd. 1923); (& Jaro Springer) *Rembrandts sämtliche Radierungen, I—III* (Mn s. a. [o. 1920]); *Zeichnungen aus der Sammlung Friedrich August II in Dresden* (Mn 1921); *Französische Buchillustrationen des 18. Jahrhunderts* (Mn 1923); *Allgemeiner Bildniskatalog, I—XIV* (Lpz 1930—1937); *Die Fachausdrücke der Graphik: Ein Handlexikon für Bilder und Büchersammler* (ib. 1933); *Neuer Bildniskatalog, I—V* (ib. 1937—1941).

Sinibaldi, Giulia, it. um. zgodovinarka, bila direktorica graf. kabineta gal. Uffizi.

B: *I Lorenzetti* (F 1923); *‚Andrea del Castagno'* (Arte, 1933); *La scultura italiana del Trecento* (F 1934); *Il Palazzo Vecchio di Firenze* (R 1934, »Itinerari« 39); *Il Museo di S. Marco in Firenze* (R 1936, ista z. 51); *‚Drawings by Perugino'* (MDr, 1964).

L: Chi è (1961).

Sínite párvulos (veníre ad me), evang. ik. m. (Mt 19, 13—15; Mr 10, 13—16; Lk 18, 15—17), npr. po Marku: *Pustite otročičem, naj prihajajo k meni* (f. *Le Christ bénissant les enfants* ali *Laissez venir à moi les petits enfants*, nem. *Jesus segnet die Kinder* ali *»Lasset die Kindlein zu mir kommen«*). Up: zlasti od XVI. st. dalje, npr. Robert Tournier (o. 1620/30, Rim, Gall. Corsini).

L: Pigler I (1956, p. 296—99); Réau II/2 (1957, p. 329—30); »MdC« 264 (barvna repr. 10). — Cf. G. *Schiller* (I 1966 [1969], p. 166).

Sînnicolaul Mare → *Nagy-Szent-Miklós*

Sintenis, Renée (1888—1965), nem. (nem.-ž.) kiparka in grafičarka, ki jo je »odkril« R. M. Rilke; r. v Šleziji. P: predvsem mala plastika, »impresionistični« liki živali v gibanju, mdr. tudi portreti, npr. 2 *avtp.* (glavi, bron, 1916—17 & 1923, Düsseldorf, zas. last), *Joachim Ringelnatz* (glava, bron, 1928, Berlin, Gal. Nierendorf [1962]). — G: jedk., tudi ilustracije.

L: Rudolf *Hagelstange*, Carl Georg *Heise* & Paul *Appel:* Renée Sintenis (Bl 1947); Hanna *Kiel:* Renée Sintenis (Bl 1956); SeuphorS (1961); Wulf (1963); ReadS (1964). — Cf. K. *Gläser* (1962).

Sinteza: revija za likovno kulturo (Lj), strok. glasilo, ki je nastalo na zač. 1964 z združitvijo *Likovne revije* in rev. *Arhitekt*. Številne ilustracije, pomembnejši del je posv. novejši slov. arhitekturi in urbanizmu. V prvih 7 letih do poletja 1971 je izšlo 20 številk (16 zv.). Gl. urednik od 4. št. dalje je Stane → *Bernik*.

Sinus Abrahae → *Abrahamovo naročje*

Siopé (grš.), *Molčečnost* (angl. *the Secretiveness*, nem. *die Verschwiegenheit*), personifikacija, ki se kot ena izmed → *Kreposti* pojavlja v ik. m. → *Lestev kreposti*.

L: cf. A. *Katzenellenbogen* (1964).

SIRACUSA, pristaniško mesto na Siciliji (Italija), v antiki najpomembnejše grš. mesto na Zahodu. Številni ant. spomeniki, mdr. razvaline *Apolonovega templja*, ki je verj. najstar. v. grš. dorski tempelj na Siciliji.

L: EWA VIII (1963, stp 754—55 — L!). — Cf. R. *Koldewey* (& O. *Puchstein* 1899).

Sirahova knjiga (lat. *Liber Ecclesiasticus*, nem. *Das Buch Jesus Sirah*), po ž. kodifikaciji devterokanonična, po kršč. pa kanononična bibl. knj., in sicer med t. i. *poučnimi knj.* (pri protestantih med apokrifi), abr. *Sir*. Cf. s. v. *Jezus Sirah*.

Sirén, Osvald (1879—1966), šved. um. zgodovinar, poznavalec toskanskega slikarstva XIII. do XV. st. in kit. umetn.

B: *Don Lorenzo Monaco* (Str 1905, »ZKA« 33); *Giottino und seine Stellung in der gleichzeitigen florentinischen Malerei* (Lpz 1908, »Kstwissenschaftliche Stud.« 1); *Leonardo da Vinci: the artist and the man* (NH: Yale UP, & L 1916); *Italienska handteckningar:*

från 1400- och 1500-talen i Nationalmuseum: Catalogue raisonné (Stock 1917); *Giotto and some of his followers* (2 knj., C [Mass.] & L: Ox UP 1917); *Essentials in Art* (L-NY 1920); *Toskanische Maler im XIII. Jahrhundert* (Bl 1922); *La sculpture chinoise du Ve au XIVe siècle* (5 knj., P-Br 1925—1926; angl. izd.: *Chinese Sculpture from the Fifth to the Fourteenth Centuries*, 4 knj., L 1925); *Histoire des arts anciens de la Chine* (6 knj., P-Br 1929—1935; angl. prev. prvih 4 knj.: *A History of Early Chinese Art*, 4 knj., L 1929—1930); *Italienska tavlor och teckningar i Nationalmuseum och andra svenska och finska samlingar* (Stock 1933); *A History of Early Chinese Painting* (2 knj., L 1933); *A History of Later Chinese Painting* (2 knj., L 1938); *China and Gardens of Europe of the Eighteenth Century* (NY 1950); *Chinese Painting: Leading Masters and Principles* (7 knj., NY 1956—1958).

siréna, v grš. mitologiji ptič z žensko glavo ali žena s krili in ptičjimi nogami (siréne, grš. *seirénes*, naj bi živele na nekem otoku in s svojim milim petjem zvabljale mornarje v pogubo, cf. *Odiseja*), v srednjem veku še večkrat gola žena z enojnim ali dvojnim ribjim repom (ponazarja nižje življenje, zlasti pohotnost), tj. *morska deklica* ali *riba faronika* (angl. *the mermaid*, fr. *la fille de mer*, nem. *das Fischweibchen*). Up: s ptičjim telesom npr. *relief* na kapitelu c. → *Saint-Benoît-sur-Loire* (XII. st.), z ribjim repom *reliefi* na številnih drugih fr. kapitelih XII. st., mdr. pa tudi na podobah sv. → *Krištofa*, v vodi, skozi katero brede orjak.

L: MAS I (1935, repr. 158); Hunger (1955, p. 328—30 — L!); Réau I (1955, p. 121—24 & 140 — L!); Cirlot (1962). — Cf. A. A. *Barb* (1966), W. *Deonna* (1928), D. *Jalabert* (1936).

Sirija. Med um. spom. in kraji → *Krak des Chevaliers* in → *Rusafa*.

L: cf. J. *Lassus* (1947).

sírinks, Panova piščal; → *Pan* si jo je urezal iz trsa, v katerega se je bila spremenila pred njim bežeča najada *Sírinks*.

L: Grimal (1961, p. 433).

Sirk, Albert (1887—1947), slov. slikar in ilustrator, r. v Sv. Križu pri Trstu, u. v Celju (60).

L: AS (1958 — L!); SteleP (1960). — Cf. F. *Šijanec* (*1952 — L!).

Sironi, Mario (1885—1961), it. slikar, grafik in pisec o umetn. Sodel. s futuristi, pozn. v skupini *Novecento*.

L: Agnoldomenico *Pica:* Mario Sironi (Mi 1955); Chi è (1961). — Cf. A. *Sartoris* (1946), G. *Scheiwiller* (1930).

Sisara, bibl. oseba, vojskovodja kanaanskega kralja Jabina. Up: cf. s. v. *Jahela in Sisara*.

Sísifos → *Sízif*

sitotisk (fr. *la sérigraphie*, hrv. *sitotisak*, nem. *der Siebdruck*), tudi svilotisk, grafična reprodukcijska tehnika, ki je prvotno služila za okras tekstilij, pozn. lepakov. V evr. in amer. grafiki v rabi po 2. svet. vojni.

L: ELU 4 (1966, s. v. *serigrafija*).

Sitte, Camillo (1843—1903), avstr. arh. in pomemben urbanist (tudi slikar), r. in u. (60) na Dunaju, mdr. 1895 izdelal načrt za ureditev potresne Lj, ki je bil delno izveden.

B: **Der Städtebau nach seinen künstlerischen Grundsätzen* (W 1889; 5. izd. 1922; tudi angl. prev.).

L: Nada *Prašelj* (SBL, 10. zv., 1967, s.v. — L!). — Cf. S. *Giedion* (1941 [1962]), N. *Šumi* (1954; 1957).

Sittow, Michel, prej znan kot *Mojster Michiel* (o. 1469—1525), slikar nabožnih podob in portretov, r. in u. v Revalu na Estonskem, se učil v Bruggeju, verj. v Memlingovi delavnici, delal za šp. kraljico Izabelo Katoliško (1492—1502/04) in Filipa Lepega ter na raznih drugih dvorih. S: e. g. *Vnebohod* (angl. zas. z.), *Vnebovzetje* (Washington) in *Marijino kronanje* (Louvre) iz vrste 47 tablic (hrastovina), katerih večino je naslikal → *Juan de Flandes*.

L: Paul *Johansen*, Meister Michel Sittow: Hofmaler der Königin Isabella von Kastilien und Bürger von Reval (JPK, 1940); Friedrich *Winkler*, Zittoz (ThB XXXVI, 1947); Nicole *Reynaud*, Le Couronnement de la Vierge de Michel Sittow (RLou, 1967 — L!). — Cf. M. *Weinberger* (1948).

Sitwell, Sacheverell (1897—....), angl. pisec o umetn., zlasti baročni.

B: *Southern Baroque Art: A Study of Painting, Architecture, and Music in Italy and Spain of the 17th and 18th Centuries* (3. izd., L 1931); *Conversation Pieces* (L 1936); *German Baroque Sculpture* (L 1938); *British Architects and Craftsmen: A Survey of Taste, Design, and Style During Three Centuries, 1600 to 1830* (4. izd., L 1948); (uv) *Great Palaces* (L 1964); *Monks, Nuns and Monasteries* (L 1965).

Sivi lasje so častna krona, *doseže se po pravični poti*, bibl. citat (Preg 16, 31: *Coróna dignitátis senéctus, quae in viis iustítiae reperiétur*).

»sivo v sivem« → *grisaille*

Sízif ali *Sísifos* (lat. *Sisyphus*), mit. oseba, sin → *Éola*, korintski kralj, »najpametnejši in najpodlejši človek«. Posebno znano je njegovo trpljenje v podzemlju: s skrajnim naporom vali skalo proti vrhu hriba, ko pa ga doseže, se mu skala vselej zvali nazaj v globino. V novejši lit. je postal najbolj popularen *Le Mythe de Sisyphe* Alberta Camusa (1943). Up: npr. Tizian (1549, Prado), pozn. mdr. Stuck.

L: Hunger (1955, p. 330—31); Grant (1968). — Cf. E. *Panofsky* (Problems 1969).

SKARUČNA, vas pri Kamniku. V baročni podr. c. sv. Lucije freske s *prizori iz Lucijine legende* (F. Jelovšek, d. 1748 — avtp. v podobi romarja).

L: SteleK (1929); ŠumiL (1961); ZadnikarZ (1964); M. *Juteršek* (ELU 4, 1966, s. v.). — Cf. V. *Steska* (1912), J. *Veider* (1940).

Skeaping, John R. (1901—....), angl. kipar (in pisec o umetn.). V 1. zakonu oženjen z Barbaro → *Hepworth*.

L: WWA (1962).

skicirka (angl. *the sketch-book*). Cf. e.g. s.v. *Dyck, Anthonis van* in *Langus, Matevž*.

Skidmore, Owings and Merrill → *SOM*

skifos, ant. grš. pivska čaša. Cf. e. g. »US« 3 (1969, repr. p. 82, 122, 138—39).

Skila in Nisos, mit. ik. m.: Skila (*Skýlla*), hči megarskega kralja, ki se je bila zaljubila v → *Minosa*, je spečemu očetu (→ *Nisos*) odrezala čudodelni škrlatni koder las, po Ovidu (Met. VIII, 84—86):

... thalamos taciturna paternos
intrat, et (heu facinus!) fatali nata parentem
crine suum spoliat ...

Up: npr. Sebastiano del Piombo (lunetna *freska*, 1511, Rim, Farnesina, Sala di Galatea).

L: Grimal (1951, p. 418 & 417 [op.]); Hunger (1955, p. 331—32); Pigler I (1956, p. 122).

Skópas, poleg → *Praksitela* in → *Lizipa* najslavnejši grš. kipar IV. st. pred. P: *reliefi* z vzh. friza mavzoleja v *Halikarnasu* (o. 350, Brit. mus.), med marm. rim. *kopijami* po njem pa npr. t. i. *Potos* (Rim, Pal dei Conservatori, Mus. Nuovo), *Menada* (Dresden, Albertinum, Skulpturensmlg.) in *Meleager* (Rim, Vatikanski muz.).

L: Karl Anton *Neugebauer:* Studien über Skopas (Lpz 1913, »Beitr. zur Kg.: NF« 39); Bernard *Ashmole* (EWA XIII, 1967, s. v. — L!); »PKG« 1 (1967); »US« 3 (1969). — Cf. P. E. *Arias* (*1952 — L!), E. *Loewy* (Lpz 1911), G. *Rodenwaldt* (1927).

skopost → *Avaritia*

Skopuhovo srce (fr. *Le Coeur de l'avare*, it. *Il Cuore dell'avaro*, nem. *Das Herz des Geizigen*), na evang. citat (→ *Ubi thesaurus*) in ustrezno pridigo → *Antona Pad.* oprt ik. m. iz njegove legende. Up: npr. Donatello (bron. *relief*, Padova, c. il Santo, v. olt.), Tullio Lombardo (marm. *relief*, d. 1525, Padova, il Santo).

L: Réau III/1 (1958, p. 120).

skrinja za relikvije (angl. *the shrine*, fr. *la châsse*, it. *l'arca*, nem. *der Schrein*), npr. → *Heribertova skrinja* (kmalu po 1165).

Skrinja zaveze (lat. *Arca Foederis* ali *Arca Domini*, angl. *Ark of the Covenant*, fr. *Arche d'Alliance*, it. *Arca dell'Alleanza*, nem. *die Bundeslade*), bibl. ik. m. (npr. 2 Mojz 25, 10—22: »*Naredé naj skrinjo iz nérodovine*; *dva in pol komolca bodi dolga* ...«; 2 Mojz 37, 1—5; 3 Kralj 8, 1—9), v kršč. ikonografiji mdr. eden izmed → *marijánskih simbolov*. Up (cf. infra, → *Amínadabova kvadriga*, → *Homilije meniha Jakoba v Parizu*): npr. *mozaik* v → *Germigny-des-Prés* (zač. IX. st.), *lesor.* v → *Dalmatinovi Bibliji* (1584, I, f. 50v).

L: Wilhelm *Neuß*, Bundeslade (RDK III, 1954); EWA III (1960, t. 53); Peter *Bloch*, Bundeslade (LCI I, 1968, stp 341—43 — L!).

Skrinja zaveze na Sionu → *David pleše gol pred skrinjo zaveze*

Skrinja zaveze v Akaronu, bibl. ik. m. (1 Kralj 5, 10 ss). Up: npr. *StS* v kripti katedr. v Anagniju (o.1255).

Skrinja zaveze v Azotu (*Ašdodu*) *v Dagonovem templju*, bibl. ik. m. (1 Kralj 5, 2—4): Dagonov kip na tleh, samó trup je ostal cel. Up: npr. *StS* iz sinagoge v → *Dura-Europos* (245/56), *StS* v kripti katedr. v Anagniju (o. 1255), Teuflov *lesor.* v wittenberški *Bibliji* iz 1572 in → *Dalmatinovi Bibliji* (1584, I, f. 152).

L: Schmidt IL (1962, repr. 210). — Cf. K. *Weitzmann* (1964).

***skrinjica iz Vérolija,** lesena, vsa z odličnimi biz. slonokoščenimi reliefi okrašena skrinjica (viš. 11,2 cm, dolga 40,5 cm, šir. 16 cm, X. st., V. & A., inv. št. 216—1865), najboljši primer t. i. *rozetnih skrinjic*. Reliefi kažejo posledice delovanja *Êrosa*, mdr. *Ugrabljenje Europe* (skupina, ki meče kamnje povzeta po *miniaturi* → *Kamnánje Ahana* v → *Jozuetovem zvitku*!), *Belérofonta s Pégazom*, *Afrodito in Aresa*, *Bákha z vprego panterjev*, itd.

L: »PKG« 3 (1968, t. 95 — L!). — Cf. J. *Beckwith* (1961; 1962), D. *Talbot Rice* (1959, t. 108—09 — L!).

skriptorij (lat. *scriptorium*), prvotno ime prostora, v katerem so v srednjev. samostanih prepisovali (in iluminirali) rokopise, pozn. takó imen. pisarska (in iluminatorska) delavnica ali »šola« (e. g. → *Schola Palatina*).

Skrobucha, Heinz, nem. um. zgodovinar (rus. ikone). Prispevki tudi v *LCI*.

B: (& P. Hendrix & A. M. Janssens) *Ikonen* (A-Brüssel 1960); (uv) *Ikonen-Museum* (Recklinghausen 1960); *Meisterwerke der Ikonenmalerei* (ib. 1961); *Geist und Gestalt der Ikonen* (ib. 1961); *‚Zur Ikonographie des »Jüngsten Gerichts« in der russischen*

Ikonenmalerei' (Kirche im Osten, V, 1962); ‚*Zur Darstellung russischer Heiligen in der Ikonenmalerei*' (ib., VII, 1964); *Kosmas und Damian* (Recklinghausen 1965, »Iconographia Ecclesiae Orientalis«); *Russische Gnadenbilder* (ib. 1967, ista z. 10).

skrofuloza, bezgavčja jetika (angl. *the king's evil*, fr. *les écrouelles*). Po srednjev. verovanju je pred njo varoval sv. → *Marcou*(*l*), z njegovo pomočjo pa naj bi jo zdravili tudi fr. kralji (→ *vladar taumaturg*). Up: npr. Jouvenet (*Ludovik XIV. ozdravlja skrofulozne bolnike ob pomoči sv. Marcouja*, d. 1690, Saint-Riquier).

Skrušny (*Skružny*), **Václav** (1873—1949), slov. (češ.) slikar in scenograf. R. v Pragi, u. v Lj, tu od 1918 pa do 1946 (z izjemo 1928—29) akt. kot scenograf.

L: Karel *Dobida* (SBL, 10. zv., 1967, s. v. — L!).

skupina Dunajskega evangeliarja (nem. *die Gruppe des Wiener Krönungs-Evangeliars*), po → *Koehlerju* z → *dvorno šolo Karla Vél.* sočasna miniatorska »šola« na Karlovem dvoru v Aachnu, ki se je posebno tesno naslanjala na poznoant. vzore: njeni izdelki so 4 evangeliarji (cf. s. v. *Aachenski evangeliar*; *Dunajski evangeliar*; *Evangeliar v Brescii*; *Xantenski evangeliar* — najpoznejši) in → *astronomsko komputistični učbenik* v Madridu.

L: Karl der Große (1965, p. 258 ss). — Cf. W. *Koehler* (1960), F. *Mütherich* (1966).

skupinski portret (angl. *the group portrait*, fr. *le portrait collectif*, nem. *das Gruppenporträt*) načelno predstavlja notranje in z gledalcem povezano skupino bolj ali manj enakopravnih portretov. V hol. slikarstvu XVII. st., ki nudi najbogatejše gradivo, razločujemo *skupinski portret strelcev* (ki se najprej uveljavi kot → *portretna skupina* v XVI. st.), *skupinski portret regentov*, tj. predstavnikov raznih cehov in dobrodelnih ustanov, in → *»anatomijo«*.

L: cf. Luc *Menaše* (ZUZ, 1952; Mrb 1962), A. *Riegl* (1902 [1931]).

Skušanje Kristusa (lat. *Christus a diabolo tentatus*, angl. *Temptation of Christ*, nem. *Versuchung Christi*), evang. ik. m. (Mt 4, 11—1; Lk 4, 1—13). Up: npr. *mozaik* v Markovi c. v Benetkah (na loku med centr. in juž. kupolo iz zadnje četrt. XII. st.), Duccio (na → *Maestà*, 1308/11, zdaj Frick).

L: Réau II/2 (1957, p. 304—09 & 310 — L!). — Cf. G. *Schiller* (I 1966 [1969]).

Skušnjave sv. Antona (angl. *Temptation of St. Anthony*, fr. *Les tentations de saint Antoine*, hrv. *Iskušavanje sv. Antonija*, it. *Le tentazioni di St' Antonio*, nem. *Die Versuchung des hl. Antonius*, polj. *Kuszenie św. Antoniego*), kršč. ik. m. iz legende → *Antona Puščavnika*. Varianta z demoni na zemlji: npr. Lucas van Leyden (d. 1511, Bruxelles), Grünewald (→ *Isenheimski olt.*). Varianta z demoni v zraku: npr. M. Schongauer (**bakr.*, o. 1480), H. Bosch (*triptih*, Lizbona, Museu de Arte Antiga) in J. Callot (*jedk.*, v Florenci 1617; **jedk.* s konca življenja, ob kateri so se inspirirali E. Th. A. Hoffmann, Flaubert idr.). Varianta z zapeljivkami (edina, ki res ustreza naslovu »Skušnjave«): npr. Q. Massys (Prado — s Patinirjevo krajino), Teniers ml. (Bruxelles, Eremitaža in Dresden) in G. B. Tiepolo (Brera), pozn. v verističnih in »salonskih« upodobitvah pa npr. Domenico Morelli (1878, Gall. Naz. Mod.) in Aimé Morot (d. 1881).

L: Charles D. *Cuttler:* The Temptations of St. Anthony in Art from Earliest Times to the First Quarter of the Sixteenth Century (dis. [New York Univ. 1952]); Pigler I (1956, p. 413—17 — L!); Réau III/1 (1958, p. 107—11); EWA IV (1961, t. 179 & 180); Kindler IV (1967, repr. p. 486). — Cf. E. *Knab* (1969, t. 16, št. 257 & 519 — L!), R. H. *Wilenski* (1960, repr. 163, 189, 241, 413).

SLADKA GORA (4 km od Šmarja pri Jelšah). Božjepotna žup. *Marijina c.* (sez. sredi XVIII. st., arh. verj. Joh. Fuchs) predstavlja odličen primer t. i. célostne umetnine na Slovenskem. Iluzionistične stropne *freske* F. Jelovška iz 1752 do 53 (avtp., d. 1753, na balustradi pevskega kora), Cebejeva slika *Vseh svetnikov* (1761), itd.

L: VS 1958/59 (VII, 1960, p. 224—30); ŠumiL (1961); M. *Juteršek* (ELU 4, 1966, s. v. — L!); Cevc SU (1966); »ArS« 3 (1969, št. 35—36). — Cf. S. *Mikuž* (ZUZ, 1939/40; 1940), S. *Vrišer* (1971 — L!).

Slana, France (1926—....), slov. slikar in ilustrator. R. v Bodislavcih pri Mali Nedelji, 1943—45 v partizanih, 1945—49 štud. na AUU; mož Dore → *Plestenjak-Slana*. Prva samost. razst. 1953 (risbe, MaGal), 1. samost. razst. slik 1956 (Jp).

L: AS (1958 — L!); ŠijanecS (1961); France Slana (Lj 1961 [rk, MaGal], uv Z. *Kržišnik*); Slana (Lj 1963 [rk, MeGal], uv A. *Bassin* — motivi iz porušenega Skopja); ZMG (1964, št. 143—47); Vera *Baloh* (ELU 4, 1966, s. v.); SlovS (1966); Asta *Znidarčič* (SBL, 10. zv., 1967, s. v. — L!); BMK (1967); Slana (Lj 1968 [rk, MeGal], uv E. *Cevc*). — Cf. B. *Pečar* (1970).

Slapernik, Rajko (1896—....), slov. slikar in restavrator, r. v Gradišču (Sv. Trojica) v Slov. goricah.

L: SteleS (1949); AS (1958); ŠijanecS (1961); Karel *Dobida* (ELU 4, 1966, s. v.); *id.* (SBL, 10. zv., 1968, s. v. — L!).

Slatkonja, Jurij (*Georg*), (1456—1522), slov. zborovodja, komponist in škof na Dunaju. Up: cf. s. v. *Strigel*.

***Slavje bogov,** Giovannija → *Bellinija* sgn. in dat. slika (o, pl, 170 × 188 cm, d. 1514, Washington), ki jo je bil naročil Alfonso d'Este ali pa njegova sestra → *Izabela d'Este*. Sliko je dkč. → *Tizian*, ki je pozn., ko je bil od istega Alfonsa prejel naročilo za 3 nadaljnje mit. podobe (*Bakanal* in *Čaščenje Venere* iz 1518—19 v Pradu pa *Bakhos in Ariadna* iz 1522—23 v Nat. Gall.), še pos. preslikal krajino, da tudi Bellinijevo delo uskladi z njimi. Motiv je povzet po Ovidovih *Fasti* (I, 391—440) ter predvsem kaže ponesrečeno Priapovo »osvajanje« Lotis.

L: H. *Baron:* Le Festin des dieux: Essai sur l'humanisme dans les arts plastiques (P 1960); »US« 9 (1969, p. 56); »CA« 28 (1969, kat. št. 207 & t. LXIV) & 32 (1969, kat. št. 107); »PKG« 8 (1970, t. 25 & p. 173 — L!). — Cf. L. *Hourticq* (1919), E. *Panofsky* (Problems 1969), J. *Walker* (1956), E. *Wind* (1948), etc.

slavnostni zbornik (nem. *die Festschrift* [ali *das Festbuch* ali *die Festgabe*], fr. *Mélanges offerts à*, it. *Scritti* [*Studi*] *in onore*), uglednemu znanstveniku ob njegovem življenjskem jubileju posv. knjiga razprav ali posebna št. znanstv. rev. (prim. v tej knj. zbornik pri raznih um. zgodovinarjih in arheologih).

L: cf. P. O. *Rave* (1962).

slavolok (nem. *der Ehrenbogen*). Ohranjeni rim. spom.: cf. e. g. → *Rim*, → *Pula*, → *Rimini*, → *Timgád*; iz XIX. st. → *Pariz*, → *München*, etc.

L: Heinz *Kähler* (Pauly-Wissowa VII A 1, 1939, stp 373—493); M. *Pallottino* (EAA I, 1958, p. 588ss).

Slekovec, Matej (1846—1903), slov. zgodovinar, katol. duhovnik (zg. gradivo, ki ga je zbral, v Drž. arhivu v Mrb).

B (tudi za um. zgod.): *Škofija in nadduhovnija v Ptuji: Zgodovinska črtica* (Mrb 1889).

L: Franc Ksav. *Lukman* (SBL, 10. zv., 1967, s. v.).

***Slepci**: ena izmed zadnjih in najpomembnejših slik P. Bruegla star. (temp, pl, 86 × 154 cm, d. 1568, Capodimonte) v pretresljivo sodobni podobi ilustrira priliko o slepcih (Mt 15, 14): *Če pa slepi slepega vodi, oba v jamo padeta*« (po vulgáti: *caecus autem si caeco ducátum praestet, ambo in fóveam cadunt*).

L: »CA« 7 (1967, kat. št. 74, t. XLVIII—LI).

Slepi Belizar berači, zg. ik. m. po Prokópiju in ljudskem izročilu: vojak spozna slavnega vojskovodjo. Up: npr. M. Preti (z. Walter Chrysler, Jr. — z napisom na stebru *OBBVLVS BILISARI*), G. P. Panini (*Ant. razvaline in slepi Belizar*, d. 1742, leta 1970 pri Sothebyju), J.-L. David (1780/81, Lille), itd.

L: Pigler II (1956, p. 425—27); Art in Italy: 1600—1700 (1965 [rk, Detroit], št. 152); BM (jun. 1970, sup., repr. p. XXXVIII).

Slepi Lameh s puščico usmrti Kajna, ik. m. po rabinskih legendah, ki jim je bilo izhodišče v Bibliji (1 Mojz 4, 23—24: *Ada in Sela, poslušajta mojo besedo: Moža ubijem ...*). Up: npr. Wiligelmo (*relief*, 1. četrt. XII. st., Modena, katedr., pročelje), *mozaik* na stropu baptisterija S. Giovanni v Florenci (XIII. st.), *miniatura* v → *Maciejowskega kodeksu* (f. 2r), *relief v četverolistu* (XIV. st., Auxerre, katedr., zun.), *freska* v t. i. Chiostro Verde pri c. Sta Maria Novella v Florenci, Lucas van Leyden (*bakr.*, d. 1524).

L: RDK I (1937, stp 22—24 [L!], pos. repr. 4 stp 21 [Wiligelmo]); Réau II/1 (1956, p. 99—100); »US« 7 (1968, repr. p. 38). — Cf. B. *Berenson* (L: Ph 1963, repr. 657), G. *Henderson* (1970, stp 473).

sleporojeni → *Ozdravljenje slepega*

slepota v upodabljajoči umetnosti: med mit. motivi → *Oríon*, med bibl. motivi → *Tobija*, med evang. motivi → *Ozdravljenje slepega*, med predstavitvami zg. osebnosti *Homer*, → *Slepi Belizar berači* (supra), *Milton* (e. g. Munkácsy), med portreti npr. Degasova *Madame René De Gas* (1872/73, Washington). Med umetniki je treba v svet. umetnosti poudariti predvsem P. Bruegla star. (→ *Slepci*, supra), med Slovenci zlasti Tratnika in Savinška. — Motiv oslepitve: → *Oslepitev Samsona* (Rembrandtova 1636 dat. slika, Städel).

Slevogt, Max (1868—1932), nem. slikar, grafik in ilustrator, najmlajši med t. i. nem. impresionisti (→ *Corinth, Lovis*; → *Liebermann, Max*). R. v Landshutu na Bavarskem, 1889 v Parizu, 1889—90 v Italiji, od 1896 dalje risal za časopisa *Jugend* in *Simplicissimus*, od 1901 dalje v Berlinu, 1913—14 v Egiptu, od 1917 dalje vodil mojstrski razred na ak. v Berlinu, u. (63) v Neukastelu na Palatinskem. S: bibl. in mit. motivi, krajine in tihožitja, med portreti npr. *Francisco d'Andrade kot Don Giovanni* (več inačic, e. g. 1902, Stuttgart), *Eduard Fuchs* (d. 1905, ib.), *Ana Pavlova* (1909, Dresden), *Bruno Cassirer* (d. [19]11, Nationalgal.), številni *avtp.*, npr. iz 1888 (vzh. Berlin, National-Gal.), 1906 (Leipzig), d. 1921 (Frankfurt a. M., Städtische Gal.) in iz 1929/30 (Alte Pin.). — G: mdr. ilustr.: *Ali Baba und die 40 Räuber* (1903), *Ilias* (1907), *Lederstrumpf* (1909), *Benvenuto Cellini* (1913), *Achilles* (1916), *Die Inseln Wak-Wak* (1922), *Macbeth* in *Faust II.* — R: npr. k Mozartovi *Čarobni piščali* (*Zauberflöte*, 1920).

L: W. von *Alten:* Max Slevogt (Blf-Lpz 1926, »KM« 116); KHE 1 (1962, p. 514); Friedrich *Gruena-*

gel: Max Slevogt: Eine Passion (Tü 1965); ELU 4 (1966, s. v.); Deutsche K. 19./20. (1966); Wilhelm *Weber* (Kindler V, 1968, s. v. — L!); Hans-Jürgen *Imiela:* Max Slevogt (Karlsruhe 1968 [oc. Christian *Beutler*, Kchr, febr. 1969]). — Cf. B. S. *Myers* (V 1969, p. 194—95 [Abraham A. *Davidson*] — L!), E. *Orlik* (1928), K. *Scheffler* (1940), J. *Sievers* (& E. *Waldmann* *1962 [izd. H.-J. *Imiela*, v načrtu 3 knj.]), M. *Wackernagel* (1926), E. *Waldmann* (1921 [1924]; 1923), S. *Wichmann* (1964 — L!).

slikano okno (angl. *the stained glass window*, fr. *le vitrail*), sprva — v posebno učinkoviti star. tehn. — upodobitev, sest. iz kosov raznobarvnega stekla, povezanih s svinčenimi palicami, ki hkrati predstavljajo vse pomembnejše obrise. Slikana okna (fr. *les vitraux*, nem. *die farbige Glasfenster*) so izpričana že vsaj v IX. st. (v opatijski c. v Werdenu), ohranila pa so se od XII. st. dalje. Njihov pogl. razcvet je bil v XIII. do XV. st., ko so bleščeče prosojne podobe »vitražev« bistveno pomagale uveljavljenju slikovite srednjev. »célostne umetnine«, vélike gotske katedrale (medtem ko so v sev. Evropi tako rèkoč prevzele in presegle funkcijo stenskega slikarstva, pa je slednje tudi v obd. gotike ohranilo svoj pomen v Italiji, ki pač ni doživela gotskega »eliminiranja« stene). — Odlične spom. zgodnjega obd. predstavljajo v Franciji slikana okna v *Saint-Denisu* (o. 1140 — delno ohranjena), v katedralah v *Le Mansu* (o. 1145), *Chartresu* (3 zah. okna iz o. 1155) in *Poitiersu* (o. 1165), na Nemškem *in situ* v katedr. v *Augsburgu* (o. 1130) in v muzejski lasti v Frankfurtu (mojster Gerlachus: *Goreči grm*, z avtp., o. 1170/80, Städel), v Avstriji v Škofijskem muz. v Celovcu (*Magdalena* iz Weitensfelda, o. 1170). Na Slovenskem *in situ* ohranjeni samo okni na *Bregu pri Preddvoru* z zač. XV. st. (*Križani med Marijo in Janezom*, spodaj *sv. Neža in sv. Barbara* pa *Ana Samotretja* in spodaj *sv. Katarina in sv. Doroteja*) in okno s *sv. Katarino* v *Lomu nad Tržičem* iz srede XV. st.

L: Josef Ludwig *Fischer:* Handbuch der Glasmalerei: für Forscher, Sammler und Kunstfreunde... (Lpz 1914, »Hiersemanns Handbücher« 8; 2. izd. 1937); *Corpus Vitrearum Medii Aevi (od 1956 dalje — v načrtu predvsem 15 knj. za Nemčijo, 25 za Francijo, 5 za Italijo, po 4 za Avstrijo in Švico in po ena za Švedsko in ZDA); Enrico *Castelnuovo*, Stained Glass (EWA XIII, 1967 — L!); Stele (1969). — Cf. E. J. *Beer* (1956; 1965), W. *Frodl* (1950), E. *Frodl-Kraft* (zlasti 1962 in 1970), L. *Grodecki* (1948; 1958; 1959), F. *Kieslinger* (1920; 1928), H. *Wentzel* (1951 [2. izd. 1954 — L!]; 1958), etc.

***Slikarjev atelje** (fr. *L'Atelier du Peintre*), znamenita Courbetova podoba (o, pl, 361 × 598 cm, d. [18]55, Louvre), ki jo je umetnik sam poimenoval: *Allégorie réelle: intérieur de mon atelier, déterminant une phase de sept années de ma vie artistique* (dobesedno: *Realna alegorija: notr. moje delavnice, zaznamujoča obd. 7 let mojega umetniškega življenja*). Na sliki so poleg umetnika, ki ga kot znamenji njegovega realizma obdajata mogočen, nepolepšan ženski akt in krajina iz njegove rodne pokrajine Franche-Comté, mdr. (na des.) upodobljeni tudi njegovi prijatelji: Alphonse Promayet, Alfred Bruyas, Pierre-Joseph Prudhon, Urbain Cuénot, Max Buchon, Champfleury in Baudelaire.

L: Matthias *Winner*, Gemalte Kunsttheorie: Zu Gustave Courbets »Allégorie réelle«... (Jb. Blm, 1962). — Cf. K. *Clark* (1960), Luc *Menaše* (Avtoportret 1962 — L!).

slikarji. Najpomembnejši, najvplivnejši ustvarjalci od XIV. st. dalje (po gen. zap.): → *Giotto*, → *Simone Martini*, Jan van → *Eyck*, → *Rogier van der Weyden*, Konrad → *Witz*, → *Masaccio*, → *Piero della Francesca*, Giovanni → *Bellini* in → *Mantegna*, Hugo van der → *Goes*, → *Botticelli*, → *Bosch*, → *Leonardo da Vinci*, → *Dürer*, → *Grünewald*, → *Michelangelo*, → *Giorgione*, → *Rafael*, → *Tizian*, → *Correggio*, → *Holbein ml.*, Jacopo → *Tintoretto*, Pieter → *Bruegel star.*, → *Paolo Veronese*, El → *Greco*, Annibale → *Carracci*, → *Caravaggio*, → *Rubens*, Frans → *Hals*, → *Poussin*, van → *Dyck* in → *Velázquez*, → *Rembrandt*, → *Vermeer*, → *Watteau*, Giambattista → *Tiepolo*, → *Fragonard*, → *Goya*, J.-L. → *David*, → *Delacroix*, → *Courbet*, → *Manet*, → *Cézanne*, → *Gauguin*, van → *Gogh*, → *Seurat*, → *Picasso* in → *Chagall*. Med Slovenci izstopajo → *Bergant*, → *Grohar*, → *Jakopič* in Gabrijel → *Stupica*.

L: SteskaS (1927); SteleS (1949); AS (1958); Joachim *Fernau:* Knaurs Lexikon alter Malerei (Mn-Z 1958; amer. izd.: *The Praeger Encyclopedia of Old Masters*, NY 1959); SlovS (1966). — Cf. (tudi s. v. *biografski leksikoni umetnikov*) B. S. *Myers* (1955), med knj. zbirkami pa → *Classici dell'Arte*, *Le* → *Goût de notre temps*; → *Klassiker der Kunst*; → *Künstler-Monographien*; *The Library of Great Painters* (NY: Abrams); → *Maestri del Colore*; *Mala likovna biblioteka* (Zgb: Naprijed), itd.

slikarske tehnike → *slikarstvo* (infra)

slikarstvo (lat. *ars pingendi* resp. *pictura*, angl. *the painting*, češ. *malířství*, fr. *la peinture*, hol. *schilderkunst*, it. *la pittura*, madž. *festés*, nem. *die Malerei*, polj. *malarstwo*, rus. *živopis*, šp. *pintura*), ena izmed 3 v. um. strok (cf. s. v. *arhitektura & kiparstvo*), tj. umetn., ki s slikanjem ali risanjem (z ustrezno uporabo → *barve* in črt resp. svetlobe in senc) oblikuje ploskve. Razločujemo med slikarstvom v ožjem pomenu besede in → *risbo* (pri doslednem risanju), sicer pa po poglavitnih nalogah *stensko slikar-*

stvo, t. i. → *tabelno slikarstvo* in slikarstvo → *iluminiranih rokopisov*, po tehnikah pa npr. → *akvarel*, → *al fresco* (→ *freska*), → *kolaž*, → *mozaik* in *oljno slikarstvo*, → *pastel*, → *sgraffito* in *tempero* in razne *mešane tehnike*. Med gradivi, ki služijo za podlago, ločimo zlasti *les*, *platno*, *pergament*, *steklo*, *slonovo kost*, itd. Razpon slikarstva sega od → *abstraktne umetn.* do upodabljanja v ožjem pomenu besede. V razvoju evr. realizma in naturalizma je slikarstvo reševalo predvsem problem prostora (→ *Giotto*, → *trompe l'oeil*, → *perspektiva*, → *iluzionistično stropno slikarstvo*), človeškega lika (zlasti → *renesansa* in med njenimi predstavniki → *Michelangelo*), svetlobe (→ *manierizem* in na prehodu v → *barok* → *Caravaggio*) in barve (cf. e. g. → *beneški slikarji* in → *rubenisti*, → *impresionizem*, → *neoimpresionizem*, → *fauvizem*). Z vidika upodobljene snovi obravnava slikarstvo → *ikonografija*, po formi pa → *morfologija*. Prim. tudi gesla *grisaille*; *pastozen*; *sfumato*; etc.

L: obče & tehnika: Ernst *Berger:* Beiträge zur Entwicklungsgeschichte der Maltechnik, I—V (4 knj., Mn 1897—1909); Arthur Pillans *Laurie:* The Materials of the Painter's Craft in Europe and Egypt: from the Earliest Times to the End of the XVIIth Century... (Phi 1910); *id.:* The Painter's Methods & Materials (ib. 1926); L. A. *Rosa:* La tecnica della pittura (Mi 1937); Arthur Pillans *Laurie:* The Technique of the Great Painters (L 1949); Max *Doerner:* Malmaterial und seine Verwendung im Bilde (11. izd. [T. *Roth* & R. *Jacobi*], Stu 1960 [1. izd. 1934]; angl. izd.: *The Materials of the Artist...*, NY 1949); Giulio Carlo *Argan*, Painting (EWA X, 1965 — L!); Luc *Menaše* & S. *Batušić* (ELU 4, 1966, s. v. — L!); *Kindler VI (1971). — Cf. W. G. *Constable* (1954), B. S. *Myers* (1955). Zgod.: npr. zbirke *Les Grands siècles de la peinture*, → *Maestri del Colore* in v 12 zv. izd. *Meulenhoff Kunstgeschiedenis* (A: Meulenhoff 1960-a leta; fr. izd. *Le livre-musée*, P: Pont Royal; nem. izd. *Epochen der Kunst*, Gtl: Bertelsmann; amer. izd. *Compass History of Art*, NY: Viking Press).

Slikarstvo, Kiparstvo in Arhitektura, alegorična upodobitev 3 um. strok, slika Barth. Sprangerja (Grenoble, Mus.): v zraku, med Olimpom in zemljo, plavajo njihove personifikacije, objemajoče se kot tri gracije, na zemlji pa je videti sámo slikanje, kiparjenje in zidanje.

L: cf. R. Huyghe (III 1961, repr. 106).

***»Slika vseh svetnikov«** (nem. *Das Allerheiligenbild*), pravzaprav podoba *čaščenja sv. Trojice* — kot je ugotovil Panofsky — po Poslednji sodbi in v naslonu na Avguštinovo *Civitas Dei*. Slavno Dürerjevo sliko (o, topolov les, zgoraj zaokr., 135 × 123,4 cm, d. 1511, Ksthist. Mus.; orig. okvir po Dürerjevem načrtu: Nürnberg) je naročil bogati nürnberški patricij Matthias Landauer za kapelo vseh svetnikov v nürnberškem *Zwölfbruderhaus* (bolnica za starčke). Levo in des. zgoraj angeli z *Arma Christi*, ob sv. Trojici levo za Marijo svetnice (razločiti je od leve na des. Barbaro, Katarino, Dorotejo in Nežo), des. za Janezom Krst. predstavniki Stare zaveze (kralj David in Mojzes), spodaj pa občestvo raznih stanov, med njimi na levi v profilu stari *donator*, h kateremu se obrača kard., prav spodaj des. pa celopost. lik slikarja in ob njem na tabli napis *ALBERTVS DVRER NORICVS FACIEBAT A VIRGINIS PARTV 1511.*

L: Else *Ziekursch:* Dürers Landauer-Altar im kunsthistorischen Hofmuseum in Wien (Mn 1913); »CA« 23 (1968, št. 134); 1471 Albrecht Dürer 1971 (Mn 1971 [rk, Nürnberg], št. 705 — L!). — Cf. O. *Benesch* (1966), E. *Panofsky* (1943 [1948; 1955]). F. *Winzinger* (1965, p. 165 & 167).

slike na slikah, od renesanse dalje priljubljen ik. m. evr. slikarstva. Najdosledneje se je uveljavil v t. i. → *naslikanih gal.* (→ *Teniers*, → *Pannini*, → *Zoffany*), sicer pa ga poznamo tudi v drugih realističnih upodobitvah notranjščin (npr. pri hol. slikarjih XVII. st.), na ozadjih portretov umetnikov, ljubiteljev, zbiralcev in kritikov (npr. Manetov → *Portret Émila Zolaja*), v tihožitjih baročnih in pozn. slikarjev, velikokrat z učinki → *trompe l'oeila*, takó tudi v nabožnih podobah in portretih, obdanih z naslikanimi cvetličnimi venci ipd., npr. pri Rubensu (*Madona z otrokom v cvetličnem vencu*, Prado — *venec* naslikal Jan Bruegel) ali D. Seghersu, v novejši dobi tudi v okviru raznih → *hommage*.

L: Pictures within Pictures (Hartford [Conn.] 1949 [rk, Hartford], uv C. C. *Cunningham*).

slikoviti slog. Po Iz. Cankarju in Lützelerju mu je temeljno načelo *podreditev mnogoterih raznovrstnih sestavin skupnemu učinku* — eni dominanti — v vzornem primeru t. i. *célostni umetnini* (spomen. gradivo predstavljajo helen. umetn., gotska arhitektura in poznogotsko kiparstvo, baročna umetn.). Temu ustrezno se slikoviti stil najdosledneje izraža v *slikarstvu*, sicer pa so v njem meje med um. strokami povsem zabrisane, naposled pa se lik. umetn. povezuje tudi z drugimi umetnostmi (gotska katedr. s svojimi slikanimi okni, kot najbolj dosledni célostni umetnini pa baročna katol. c. z vsem svojim bogoslužjem, *Theatrum Sacrum*, in sámo baročno gledališče). Takó kot so zabrisane meje med um. strokami in meje med elementi, ki sestavljajo posamezno umetnino, je velikokrat odstranjena tudi sleherna pregrada med umetnino in njenim neumetnostnim okoljem, bodisi da je umetnina tako rekoč postala del narave (baročni kip v bolj ali manj naravni votlini), bodi da si je umetnina podredila tudi okolje (baročni grad s svojim

parkom): nasploh in povsod je videti, da so meje in konture eliminirane, pretrgane, spremenljive, tako rekoč gibljive. Pos. za dela *upodabljajoče umetn.* velja: upodobljena snov je zmagala nad resničnim gradivom umetnine, ki je velikokrat tudi simulirano; prostor je na videz neomejen: upodobitev naj se zdi kot izrez ali izsek iz naravnega prostora; telesnost je na videz razkrojena v nepregledni, slikoviti množici nadrobnosti ali pa je zavestno oblikovana kot *torzo* (Rodin); kompozicija je na videz svobodna; gibanje je stopnjevano v skrajno razgibanost in nemir; barve so podrejene svetlobnim učinkom in ozračju (Caravaggio, impresionisti). Ob mnogoterih možnih videzih nezadržne rasti ali neustavljivega razkroja se kaže bistvo slikovite umetnine kot spremenljiva iluzija, kot *privid, ki nagloma mine.*

L: cf. Iz. *Cankar* (Uvod 1926), H. *Lützeler* (1934).

Slive, Seymour, amer. um. zgodovinar, prof. na *Harvard Univ.*, poznavalec hol. slikarstva XVII. st.

B: *Rembrandt and His Critics: 1630—1730* (The Hague, 1953); ‚*Notes on the relationship of protestantism to seventeenth century dutch painting*' (AQ, 1956); ‚*Rembrandt's »Self-Portrait in a Studio«*' (BM, 1964); *Drawings of Rembrandt: with a Selection of Drawings by His Pupils and Followers* (2 knj., NY 1965); ‚*An Unpublished Head of Christ by Rembrandt*' (AB, 1965); ‚*Reconsideration of some rejected Rembrandt drawings*' (AQ, 1965); (& J. Rosenberg & E. H. ter Kuile) *Dutch Art and Architecture: 1600—1800* (Harm 1966, »The Pelican Hist. of Art« 27); ‚*»Een dronke slapende meyd aen een tafel« by Jan Vermeer*' (Middeldorfov zb., 1968); *Frans Hals, I—II* (L: Ph 1970).

Slodtz, René-Michel, imen. *Michel-Ange* resp. *Michelangelo Slodtz* (1705—1764), fr. kipar iz flam. družine slikarjev, 1728—47 v Italiji, med njegovimi učenci → *Houdon.* P: npr. *Sv. Bruno* (marm. soha, 1744, Rim, Petrova c.).

L: cf. L. *Réau* (Le Rayonnement 1946), R. *Wittkower* (1958 [1965]).

slog → *stil*

slop (angl. *the pier* ali *the pillar*, fr. *le pilier*, hrv. *stub*, nem. *der Pfeiler*), navpični podporni člen v arhitekturi, ki v nasprotju s → *stebrom* ni okroglega prereza (običajno je pravokotnega) in je lahko zidan. Stenski slop imenujemo → *pilaster.*

Slovenija. Med kraji z um. spomeniki npr. → *Avče* pri Kanalu, → *Batuje*, → *Begunje* na Gorenjskem, → *Bistra* pri Vrhniki, → *Bled*, → *Bodešče*, → *Bogojina*, → *Bovec*, → *Breg* pri Predvoru, → *Brežice*, → *Celje*, → *Cerklje*, → *Cerknica*, → *Cerkno*, → *Cmurek*, → *Crngrob*, → *Dobrova* pri Lj, → *Dol* pri Lj, → *Domanjševci*, → *Dornava*, → *Dvor* pri Polhovem Gradcu, → *Famlje pri Divači*, → *Godešič*, → *Golo* nad Igom, → *Goričane* pri Medvodah, → *Gornji grad*, → *Goropeč* nad Ihanom, → *Gosteče*, → *Gradišče* pri Divači, → *Groblje* pri Domžalah, → *Hajdina*, → *Hmeljnik*, → *Hrastovlje*, → *Jezersko*, → *Jurklošter*, → *Kamni vrh*, → *Kamnik*, → *Kojsko*, → *Komenda*, → *Koper*, → *Kostanjevica* ob Krki, → *Kranj*, → *Krašce*, → *Križna gora* nad Škofjo Loko, → *Krška vas*, → *Krtina*, → *Laško*, → *Limbarska gora*, → *Ljubljana*, → *Log* pri Vipavi, → *Mače* pri Preddvoru, → *Maribor*, → *Marija Gradec*, → *Maršiči* nad Ortnekom, → *Martjanci*, → *Mengeš*, → *Mirna*, → *Mošnje*, → *Muljava*, → *Murska Sobota*, → *Nadlesk*, → *Naklo* pri Kranju, → *Nova Štifta* pri Ribnici, → *Novo Celje*, → *Novo mesto*, → *Olimje*, → *Petrovče*, → *Piran*, → *Pleterje*, → *Podbrje* pri Vipavi, → *Polhov Gradec*, → *Prapreče*, → *Prilesje* pri Plaveh, → *Pristava*, → *Ptuj*, → *Ptujska gora*, → *Radlje* ob Dravi, → *Radmirje* pri Gornjem gradu, → *Radovljica*, → *Ráteče*, → *Ruše* pri Mrb., → *Selo* pri Žirovnici, → *Selo* v Prekmurju, → *Skaručna*, → *Sladka gora*, → *Slovenj Gradec*, → *Slovenska Bistrica*, → *Solčava*, → *Srednja vas* pri Šenčurju, → *Srednja vas* v Bohinju, → *Stari trg* pri Slovenjem Gradcu, → *Stična*, → *Strmol*, → *Suha*, → *Svete gore* na Bizeljskem, → *Sveti Janez* ob Bohinjskem jezeru, → *Sveti Miklavž* nad Oplotnico, → *Sveti Peter* nad Begunjami, → *Sveti Primož* nad Kamnikom, → *Sveti Rok* nad Šmarjem pri Jelšah, → *Sveto* pri Komnu, → *Šempas*, → *Šempeter*, → *Šentrupert* na Dolenjskem, → *Škofja Loka*, → *Šmarna gora*, → *Šmartin* pri Kranju, → *Šmartno* ob Paki, → *Špitalič*, kot celota *Štanjel* na Krasu, → *Štatenberg*, → *Štepanja vas*, → *Trije kralji* v Slov. goricah, → *Tunjice*, → *Tupaliče*, → *Turjak*, → *Turnišče*, → *Velesovo*, → *Vesela gora* pri Šentrupertu, → *Vipava*, → *Visoko*, → *Vrba*, → *Vreme* pri Divači, → *Vrh* nad Želimljem, → *Vrhnika*, → *Vrzdenec* pri Horjulu, → *Vuzenica*, → *Zanigrad*, → *Žiče*, → *Žička kartuzija*, → *Žirovnica*, → *Žužemberk.*

L: Krajevni leksikon Dravske banovine (Lj 1937); France *Planina:* Slovenija: Turistični vodnik (Lj 1964); za cerkve: Cerkev na Slovenskem (Lj 1971).

SLOVENJ GRADEC, mestece sredi Mislinjske doline, katerega star. del je bližnji → *Stari trg.* Se mdr. ponaša s *Sokličevo z.* v župnišču (kipi, slike, umetnoobrtni in kulturnozg. predmeti) in gal., sez. za razst. → *Mir, humanost* ...

L: cf. M. *Zadnikar* (1966 — L!) & K. *Dobida* (SBL, 10. zv., 1967, s. v. *Soklič Jakob*).

~ **Sv. Duh,** nekd. špitalska c. s 6-stranim nastrešnim stolpičem. V notr. *freske* Andreja iz

Ottinga (1450/60): *27 pasijonskih prizorov* od *Obujenja Lazarja* do *Binkošti* in na slavoloku *donatorji*. *V. olt.* J. J. Mersija (J. A. Straussa slika *Binkošti*, 1777), levi stranski olt. s plastiko *Prestol milosti* v atiki (sreda XV. st.) in M. Skoblovo sliko *Sv. Trojice* (1635), des. stranski olt. pa z istega sliko *Jurija, Roka in Boštjana* (1633). Gotske *korne klopi* (d. 1485).

L: MAS I (1935). — Cf. F. *Stelè* (Ce 1937).

~ **Sv. Elizabeta** (*Ogrska*), žup. c., stara stavba posv. 1251, gotizacija in pozn. stavbne spremembe. *V. olt.* domačina Nidermarja s *kipi* J. J. Schoya (zač. 1730-ih let) in F. M. Straussovo sliko *Elizabete Ogrske* (z avtp., d. 1732). *Prižnica* iz o. 1763 in *stranska olt.* delo J. J. Mersija, v sev. z znanim kipom modno oblečene *Veronike* J. A. Straussa *Sv. Nikolaj in Janez Ev.* (d. 1776), v juž. pa M. Skoblova *Katarina* (1638). V zakristiji *omara* iz 1486. Srebrna *monštranca* (d. 1608).

SLOVENSKA BISTRICA, mestece ob Bistrici pod Pohorjem. Zdajšnji grad, t. i. *Attemsova graščina*, je iz XVII. st. in od 1717 dalje last družine Attems (stopnišče, gl. dvorano in kapelo 1721 poslikal → *Flurer*). — *Žup. c. sv. Jerneja* z baročno opremo (Flurerjeva iluzionistična *stropna freska* v prezbiteriju, J. Holzingerjev *v. olt.* iz 1787 s sočasnim Kremser-Schmidtovim *Poveličanjem sv. Jerneja*). — *C. sv. Jožefa* na pročelju d. 1757.

L: ŠumiL (1961); VrišerB (1963); M. *Juteršek* (ELU 4, 1966, s. v.). — Cf. J. *Curk* (1968), F. *Šijanec* (1957).

slovenska umetnost in umetn. na Slovenskem. Zg. preglede so od srede XIX. st. dalje prispevali Aug. → *Dimitz* (1864/65; 1874—76), Maks → *Pleteršnik* (1874), Paul → *Radics* (1880), Eduard → *Strahl* (1884), Josip → *Mal* (1924), France → *Stelè* (*1924 [*1966] — abr. *Oris*), Vojeslav → *Molè* (Lj 1965), Emilijan → *Cevc* (*1966 — abr. *Cevc SU*), skupaj France *Stelè*, Jaro *Šašel*, Marjan *Mušič*, Darinka *Zelinka* & Janko *Omahen* (ELU 4, 1966, s. v. **Slovenija* — L!) in še enkrat *Stelè* (EJ 7, 1968).

slovenski arhitekti XX. st. po gen. zap.: mdr. M. *Fabiani* (1865—1962), C. M. *Koch* (1867—1925), J. *Jager* (1871—1960), J. *Plečnik* (1872—1957), I. *Vurnik* (1884—1971), V. *Šubic* (1894—1946), H. *Hus* (1896—1960), J. *Omahen* (1898), D. *Grabrijan* (1899—1952), S. *Rohrman* (1899), D. *Serajnik* (1899), V. *Glanz* (1902), I. *Spinčič* (1903), E. *Ravnikar* (1907), E. *Medvešček* (1911—1963), E. *Mihevc* (1911), B. *Kocmut* (1921), S. *Kristl* (1922), M. *Mihelič* (1925), M. *Šlajmer* (1927—1969), itd.

L: ŠijanecS (1961). — Cf. rev. *Arhitekt* (Lj) in → *Sinteza*.

slovenski grafiki po gen. zap.: M. *Sternen* (1870—1949), S. *Šantel* (1883—1945), F. *Kralj* (1895—1960), V. *Pilon* (1896—1970), A. *Černigoj* (1898), B. *Jakac* (1899), E. *Justin* (1903—1966), M. *Maleš* (1903), F. *Mihelič* (1907), L. *Spacal* (1907), R. *Debenjak* (1908), Z. *Mušič* (1909), M. *Sedej* (1909), Marij *Pregelj* (1913—1967), M. *Pogačnik* (1920), I. *Šubic* (1922), V. *Makuc* (1925), K. *Zelenko* (1925), B. *Borčič* (1926), J. *Stegovec* (1927), *Jaki* (1930), J. *Boljka* (1931), J. *Bernik* (1933), M. *Vojska* (1934), A. *Jemec* (1936), Meško *Kiar* (1936).

L: ZMG (1964); 25 let slovenske grafike (Lj 1970 [rk, MG], uv Zoran *Kržišnik*). — Cf. Z. *Kržišnik* (1962), J. *Sedej* (1966), F. *Stelè* (1942).

slovenski kiparji XIX.—XX. st. po gen. zap.: F. Ks. *Zajec* (1821—1888), A. *Progar* (1857—1918), A. *Gangl* (1859—1935), A. *Repič* (1866—1941), I. *Zajec* (1869—1952), F. *Berneker* (1874 do 1932), J. *Ajlec* (1874—1944), J. *Urbanija* (1877—1943), A. *Štefic* (1878—1915), S. *Peruzzi* (1881—1936), medaljer A. *Sever* (1886—1965), I. *Napotnik* (1888—1960), L. *Dolinar* (1893—1970), P. *Loboda* (1894—1952), T. *Kos* (1894), predvsem kot risarka akt. K. *Bulovec* (1895—1957), slikarja F. *Kralj* (1895—1960) in V. *Pilon* (1896—1970), medaljer V. *Stoviček* (1896), Fr. *Gorše* (1897), slikar T. *Kralj* (1900), N. *Pirnat* (1903—1948), B. *Kalin* (1905), medaljer S. *Dremelj* (1906), F. *Smerdu* (1908—1964), L. *Kogovšek* (1909), B. *Pengov* (1910), K. *Putrih* (1910—1959), Z. *Kalin* (1911), G. *Kolbič* (1913), A. *Sigulin* (1917), S. *Keržič* (1918—1969), M. *Keršič* (1920), J. *Savinšek* (1922—1961), C. *Cesar* (1923), S. *Batič* (1925), S. *Hočevar* (1927), J. *Lenassi* (1927), D. *Tršar* (1927), S. *Tihec* (1928), J. *Boljka* (1931), P. *Černe* (1931), F. *Rotar* (1933), itd.

L: BihaljiS (1955); ŠijanecS (1961); ZMG (1964).

slovenski slikarji. Po gen. zap. predstavljajo XVIII. st. zlasti Janez Mihael *Reinwaldt* (1669 do 1740), Franc Mihael *Strauss* (1674—1740), osrednja četvérica Valentin *Metzinger* (1699—1759), Franc *Jelovšek* (1700—1766), Fortunat *Bergant* (1721—1769) in Anton *Cebej* (1722—po 1774), Janez Andrej *Strauss* (1721—1783), Andrej Janez *Herrlein* (o. 1739—1817), Lovro *Janša* (1749—1812), Janez *Potočnik* (1749—1834) in Leopold *Layer* (1752—1828); XIX. st. klasicist Franc *Kavčič* (1762—1828), portretisti Jožef *Tominc* (1790—1866), Matevž *Langus* (1792—1855) in Mihael *Stroj* (1803—1871), krajinarja Marko *Pernhart* (1824—1871) in Anton *Karinger* (1829—1870), Janez *Wolf* (1825—1884) in nje-

gova v realizem vodeča učenca, brata Janez *Šubic* (1850—1889) in Jurij *Šubic* (1855—1890), naposled realisti Jožef *Petkovšek* (1861—1898), Ivana *Kobilca* (1861—1926), Ferdo *Vesel* (1861 do 1946) in Anton *Ažbe* (1862—1905); XX. st. impresionisti Ivan *Grohar* (1867—1911), Rihard *Jakopič* (1869—1943), Matej *Sternen* (1870—1949) in Matija *Jama* (1872—1947), ob njih in pozn. pa Peter *Žmitek* (1874—1935), Ivan *Vavpotič* (1877—1943), Fran *Tratnik* (1881—1957), Gvidon *Birolla* (1881—1963), Hinko *Smrekar* (1883—1942), Saša *Šantel* (1883—1945), Maksim *Gaspari* (1883), Ante *Trstenjak* (1894—1970), France *Kralj* (1895—1960), Ivan *Kos* (1895), Gojmir Anton *Kos* (1896—1970), Veno *Pilon* (1896—1970), France *Pavlovec* (1897—1959), Ivan *Čargo* (1898—1958), Franjo *Stiplovšek* (1898—1963), Avgust *Černigoj* (1898), Božidar *Jakac* (1899), Nande *Vidmar* (1899), Tone *Kralj* (1900), Drago *Vidmar* (1901), Miha *Maleš* (1903), Olaf *Globočnik* (1904), Stane *Kregar* (1905), Jože *Gorjup* (1907—1932), France *Mihelič* (1907), Lojze *Spacal* (1907), Slavko *Pengov* (1908—1966), Riko *Debenjak* (1908), Zoran *Mušič* (1909), Maks *Kavčič* (1909), Maksim *Sedej* (1909), Klavdij *Zornik* (1910), Zoran *Didek* (1910), Nikolaj *Omersa* (1911), Dore *Klemenčič* (1911), Marij *Pregelj* (1913—1967), Gabrijel *Stupica* (1913), Vladimir *Lamut* (1915—1962), Alenka *Gerlovič* (1919), Vladimir *Lakovič* (1921), Ive *Šubic* (1922), France *Peršin* (1922), Mire *Cetin* (1922), Jože *Ciuha* (1924), Floris *Oblak* (1924), Izidor *Urbančič* (1925), Štefan *Planinc* (1925), Bogdan *Borčič* (1926), France *Slana* (1926), Marko *Šuštaršič* (1927), Melita *Vovk* (1928), Marjan *Dovjak* (1928—1971), Lidija *Osterc* (1929), *Jaki* (1930), Adriana *Maraž* (1931), Janez *Bernik* (1933), Andrej *Jemec* (1934), Meško *Kiar* (1936), itn.

L: SteskaS (1927); SteleS (1949); AS (1958); ŠijanecS (1961); SlovS (1966).

slovenski umetnostni zgodovinarji *in drugi pisci o lik. umetn.* po gen. zap.: J. *Flis* (1841—1919), K. *Črnologar* (1860—1904), J. *Mantuani* (1860—1933), V. *Steska* (1868—1946), A. *Stegenšek* (1875—1920), Iz. *Cankar* (1886—1958), V. *Molè* (1886), F. *Stelè* (1886), F. *Mesesnel* (1894—1945), K. *Dobida* (1896—1964), J. *Veider* (1896—1964), S. *Vurnik* (1898—1932), J. *Klemenc* (1898—1967), F. *Šijanec* (1901—1964), A. *Vodnik* (1901—1965), M. *Marolt* (1902), R. *Ložar* (1904), B. *Rudolf* (1904), C. *Velepič* (1908), F. K. *Kos* (1912—1966), J. *Kastelic* (1913), S. *Mikuž* (1913), E. *Cevc* (1920), Z. *Kržišnik* (1920), S. *Vrišer* (1920), M. *Zadnikar* (1921), Š. *Čopič* (1922), C. *Avguštin* (1923), Š. *Cobelj* (1923), I. *Komelj* (1923), J. *Curk* (1924), N. *Šumi* (1924), L. *Menaše* (1925), A. *Cevc* (1926), Lj. *Menaše* (1927), A. *Pavlovec* (1929), I. *Stopar* (1929), M. *Stelè-Možina* (1929), M. *Železnik* (1929), J. *Mesesnel* (1931), M. *Juteršek* (1932), I. *Sedej* (1934), K. *Rozman* (1935), G. *Makarovič* (1936), A. *Bassin* (1938), S. *Bernik* (1938), B. *Rotar* (1942), itd. Cf. s. v. *likovni umetniki* ...

Slovesni vhod v Jeruzalem (lat. *Ingressus Christi super asinum in Jerusalem* ali *Festum Palmarum*, angl. *Christ's Entry into Jerusalem*, fr. *L'Entrée à Jérusalem*, it. *L'Entrata in Gerusalemme* ali *La Domenica delle Palme*, nem. *Der Einzug in Jerusalem*, srb. *Cveti* ali *Ulazak Hristov u Jerusalim*), evang. ik. m. (Mt 21, 1—11; Mr 11, 1—10; Lk 19, 29—38; Jan 12, 12—15), običajno združen z →*Zahejem* na drevesu, kar ustreza →*Nikodemovemu evangeliju*. Kristus jezdi (v biz. umetn. na ženski način) na belem osliču po mesijanski prerokbi Biblije (Zah 9, 9: ... *na osliču jezdi, na žrebetu oslice*). Up (cf. s. v. *Kristus na osliču*): npr. *relief* na →*sarkofagu Junija Bassa* (o. 359), *miniatura* v →*Rabulovem evangeliarju* (f. 11v), 586), *StS* v c. St.-Martin v Vicqu (XII. st.), Giotto (*freska* v Capp. degli Scrovegni v Padovi), Andrej iz Ottinga (*freska*, o. 1450/60, Slovenj Gradec).

L: Pigler I (1956, p. 323—25); Réau II/2 (1957, p. 396—401); Elisabeth von *Witzleben* & Karl-August *Wirth*, Einzug in Jerusalem (RDK, IV, 1958 [45. zv., 1957]); Elisabetta *Lucchesi Palli* (RbK, 9. zv., 1967, stp 22—30 — L!); LCI I (1968, stp 593 ss).

Slovo apostolov (lat. *Divisio Apostolorum*, angl. *The Separation of the Apostles*, fr. *La Dispersion des Apôtres*, nem. *Der Apostelabschied*), krščˇ. ik. m. v naslonu na evangelij (Mr 16, 20), priljubljen zlasti v XV. st.: ob žanrsko naivnih različicah prisrčnega poslavljanja dvojic hkrati zaznamovane →*štiri nebesne strani* (*cardines*). Up: npr. *miniatura* v →*Très Belles Heures de Notre-Dame* (Bibl. Nat.), vzhodnoalpski slikar konca XV. st. (Ptuj, Mestni muz.), J. Ratgeb (na *olt. iz Herrenberga*, 1518/19, Stuttgart), A. Altdorfer (o. 1523, Dahlem), itd.

L: MAS I (1935, p. 45); Réau III/1 (1958, p. 135—37); Stari tuji slikarji XV.—XIX. st., II (Lj 1964 [rk, NG], št. 88 & repr.); LCI I (1968, stp 168—69). — Cf. A. *Katzenellenbogen* (1949).

Sluter, Claus (u. 1406), niz.-burg. kipar, po Petru →*Parlerju* najpomembnejši evr. kipar zunaj Italije. Njegovo mogočno kiparstvo na videz paradoksno združuje monumentalnost, plastični realizem in slikovitost na samem pragu →*internacionalnega gotskega sloga*. — P (dela za kartuzijo Champmol pri Dijonu, ki jo je bil Filip dal sezidati 1383—88): kipi na portalu

samostanske c. (1391—97), tj. *Filip Drzni z Janezom Krst.* in *Margareta Flandrska* s *Katarino* pred *Marijo z otrokom*, t. i. → *Mojzesov vodnjak* in → *nagrobnik Filipa Drznega* (zač. Jean de Marville, dkč. Claus de Werve 1410, Dijon, Mus. de la Ville) s slavno vrsto alabastrnih *pleurants*.

L: A. *Kleinclausz:* Claus Sluter et la sculpture bourguignonne (P 1905, »Les Maîtres de l'art«); Cankar II/2 (1933); W. *Medding*, Herkunft und Jugendwerke des Claus Sluter (ZfKg, 1934); Henri *David:* Claus Sluter (P 1951, »Les Grands sculpteurs français«); Panofsky Neth (1953); Europäische Kunst um 1400 (W 1962 [rk], št. 419—20); Henri *Pauwels* (EWA XIII, 1967 — L!); »US« 8 (1968). — Cf. M. *Devigne* (2-krat 1937), J. A. *Duverger* (1933), Th. Müller (1966), G. *Troescher* (1932; 1940).

slúžnik (fr. *la colonne engagée*, nem. *der Dienst*), romanski in zlasti gotski arhitekturni člen: tanek polsteber (ali četrtinski ali tričetrtinski steber), ki skupaj z drugimi služniki (obdajajočimi t. i. *snopasti slop*) ali pa samostojno podpira oprogo ali rebro oboka. Oproge podpirajo t. i. *véliki služniki* (nem. *alte Dienste*), rebra pa t. i. *mali služniki* (*junge Dienste*).

L: Cankar II/2 (1933, p. 208); Ernst *Gall*, Dienst (RDK III, 1954). — Cf. J. *Flis* (1885, p. 99).

Smajič, Petar (1910—....), hrv. rezbar, naivec, kmet. Prvič razstavljal 1934 v Splitu in Zgb (1941—54 se ni ukvarjal s kiparstvom).

lo **smalto** (it.) → *emajl*

smaragd (fr. *l'émeraude*), drag kamen zelene barve (zató Irska imen. *l'ile d'émeraude*), po → *Apokalipsi* 4. temeljni kamen zidovja, ki obdaja → *nebeški Jeruzalem*.

Smart, Alastair (1922—....), angl. um. zgodovinar, uči na univ. v Nottinghamu.

B: *The Life and Art of Allan Ramsay* (L 1952); *The Assisi Problem and the Art of Giotto* (Ox 1971).

L: WWA (1962).

SMEDEREVO ob izlivu Jezave v Donavo, 1430—59 srb. prestolnica (s tur. zavzetjem Smedereva je dokončno propadla srb. srednjev. državnost in hkrati je bilo konec t. i. → *moravske šole*), s svojo mogočno trdnjavo iz XV. st. pomemben spom. evr. utrdbene arhitekture.

Smerdu, Frančišek (1908—1964), slov. kipar, r. v Postojni, u. (55) v Lj. Štud. v Zgb na ak. (1928—32) in v Meštrovićevi specialki (1933), v Lj član skupine → *Neodvisni*, od 1946 dalje redni prof. AUU. P: mala plastika (zlasti ženski akt) in portreti, med spomeniki *France Prešeren* v Kranju (bron, 1950—52 s sodel. P. Lobodo) in *Ilegalec* v Lj (bron, 1952).

L: S. *Mikuž* (S, 16. VI. 1938); *id.* (DS, 1940, p. 186—87); *id.* (S, 12. III. & 13. VIII. 1941, 18. IV. 1942); Kidrič PA (1950); BihaljiS (1955); S. *Mikuž* (Obz, 1957); *id.* (SPor, 29. VII. 1958); ŠijanecS (1961); ZMG (1964); S. *Mikuž* (Sinteza, št. 2, jul. 1965, p. 42—46); *id.* (ELU 4, 1966, s. v. — L!); *id.* (SBL, 10. zv., 1967, s. v. — L!); rk (Lj: MG 1971).

Smital, Ottokar (1885—1932), avstr. (češ.) um. zgodovinar, prom. 1908, bil direktor rkp. z. v v dunajski Nacionalni biblioteki.

B: (izd.) *Symbolum Apostolicum: Farbige Blockbuch-Wiedergabe nach dem Unicum in der Wiener National-Bibliothek* (Mn 1924, 2 knj.); (izd.) *René von Anjou: Livre du cuer d'amours espris* (W 1926, 3 knj., z Emilom Winklerjem); (izd.) *Das schwarze Gebetbuch des Herzogs Galeazzo Maria Sforza* (W 1930, 2 knj.); ‚*Meister des Louis de Bruges*' (JSW, 1930).

Smith, David (1906—1965 ponesr.), amer. kipar (in slikar). Prva kiparska dela (polihr. les) iz 1931, pozn. plastika iz železa, (poslikanega) jekla in brona. R. v Decaturju (Indiana), u. ob avtomobilski nesreči.

L: WWAA (1959); Giedion-Welcker (1960); SeuphorS (1961); Studio (avg. 1966). — Cf. E. *De Kooning* (AN, 1951), C. *Greenberg* (1956), S. *Hunter* (1957).

Smith, Earl Baldwin (1888—1956), amer. um. zgodovinar.

B: *Early Christian iconography and a school of ivory carvers in Provence* (Pri 1918, »PriM« 6); *Egyptian Architecture as Cultural Expression* (NY-L 1938); *The Dome: A Study in the History of Ideas* (Pri 1950, »PriM« 25); *Architectural Symbolism of Imperial Rome and the Middle Ages* (Pri 1956, »PriM« 30).

Smith, G. E. Kidder, amer. pisec o mod. arhitekturi, arh., prom. 1935 v Princetonu.

B: *Switzerland Builds* (NY 1950); *Italy Builds* (NY 1955); *Sweden Builds* (NY 1957); *the new architecture in europe: an illustrated guidebook and appraisal* (Clev-NY 1961).

Smith, William Stevenson, amer. egiptolog, kustos za egipt. umetn. v bostonskem *Mus. of Fine Arts*.

B: *A History of Egyptian Sculpture and Painting in the Old Kingdom* (Bo 1946; 2. izd. Bo 1949); *The Art and Architecture of Ancient Egypt* (Harm 1958, »The Pelican Hist. of Art«); *Ancient Egypt as Represented in the Museum of Fine Arts* (4. izd., Bo 1960).

smokva → *figovec*

Smokvino drevo brez sadu (angl. *The Parable of the Fig-Tree*), evang. ik. m. (Mt 21, 18—22; Mr 11, 12—14 in 20—26). Up: npr. *relief* na → *Kristusovem stebru* v Hildesheimu (1015/22).

L: cf. J. *Beckwith* (NY 1964, repr. 137).

Smrekar, Hinko (1883—1942 ustreljen kot talec), slov. risar in grafik, ilustrator in karika-

turist, na Dunaju v klubu *Vesna*, živel od 1911 dalje v Spodnji Šiški pri Lj. G: npr. kolorirani lesor. cikel *Sedem naglavnih grehov* (1927). — R: cikel laviranih perorisb *Zrcalo sveta* (1933), neštete karikature, mdr. *Slov. umetniška razstava* (o. 1909), *Slov. literati* (d. [19]13, Lj, Nar. muz.), *Maškarada slov. literatov* (d. 1913, NG), *Maškarada slov. upodabljajočih umetnikov* (d. 1913, NG), med karikaturami slov. lik. umetnikov in njihovih sopotnikov npr. *Sv. Peruzzi* (o. 1905), *Birolla in Gaber* (o. 1905), *Grohar in Žmitek* (o. 1907), *R. Jakopič* (večkrat), *Tine Kos* (d. [19]31), *Pavle Obersnel* (d. 29. V. [19]40), številne *avtokarikature*. — Ilustr. Fr. Levstika (*Martin Krpan*, Lj 1917), Fr. Milčinskega, itd.

B: *Hinko Smrekar — črnovojnik* (Umetniška propaganda 1919); številni prispevki v slov. dnevnem časopisju in raznih revijah.

L: Fr. *Stelè* (Vollmer IV, 1958, s. v.); AS (1958 — L!); Šijanec (1961); K. *Dobida* (ELU 4, 1966, s. v.; SBL, 10. zv., 1967); Lj. *Menaše* (EJ, 7, 1968, s. v.). — Cf. K. *Dobida* (*1952; *1957).

Smrekar, Jože (1842—1910), katol. duhovnik, s → *Flisom* 1894 soust. *Društva za kršč. umetn.* in vodilni pisec njegovega glasila IKU.

L: Maks *Miklavčič* (SBL, 10. zv., 1967, s. v.).

smrt (lat. *mors*, angl. *the death*, fr. *la mort*, it. *la morte*, nem. *der Tod*). V lik. umetn. jo mdr. ponazarjajo → *lobanja* in *okostnjak*, ugasle plamenice in sveče ipd., sicer pa je njena raznovrstna, med alegorijami in skrajnim naturalizmom razpeta ikonografija posebno bogata v gotiki, baroku in findesièclovski umetn. (e. g. Munch, Klinger). Cf. infra & s. v. *eshatologija*, *Hípnos in Tánatos*, *Kristus na križu*, *Marijina smrt*, *mrtvaški ples*, *nagrobnik*, *Pietà*, *Pokol*, *samomor*, *Srečanje treh živih in treh mrtvih*, *Štirje apokaliptični jezdeci*, *Vanitas*, itd.

L: W. F. *Storck*, Aspects of Death in English Art and Poetry (BM, 1912); V. *Scherer*, Der Tod in der deutschen Kunst (Westermanns Monatshefte, 1915); Frederick Parkes *Weber:* Aspects of Death and Correlated Aspects of Life in Art, Epigram and Poetry (3. izd., L 1918; nem. izd. [priredil Eugen *Holländer*]: Des Todes Bild, Bl 1923); Rudolf *Helm:* Skelett- und Todesdarstellungen bis zum Auftreten der Totentänze (Str 1928, »SdK« 255); Marle Icon II (1932); Alberto *Tenenti:* La vie et la mort à travers l'art du XVe siècle (P 1952); *id.*, Il macabro nel simbolismo dell'umanesimo (Archivio di Filosofia, 1958, p. 205—13); »US« 8 (1968, e. g. p. 106—07, 146—47, 202—03), 9 (1969), e. g. p. 145, 155, 218/19, 223, 230). — Cf. H. W. *Janson* (1937), M. *Meiss* (La Mort 1968), E. *Panofsky* (1965), A. *Pigler* (AHA, 1956), M. *Praz* (1930), J. *Seznec* (1937/38), R. W. *Wallace* (1968), etc.

Smrt Ahíla, mit. ik. m., npr. po Ovidu (Met. XII, 600 ss, & XIII, 500—01). Junak → *Ahíl(es)* umre, kot mu je bil napovedal umirajoči Hektor (Iliáda XXII, 358—60): Párisova puščica, ki jo je vodil Apólon, ga zadene v peto. Up: npr. Gavin Hamilton (Rim, Mus. di Roma).

L: Pigler II (1956, p. 267); BM (jul./avg. 1959, repr. 53).

Smrt božjega moža (lat. *Prophéta inoboédiens occíditur a leóne*), bibl. ik. m. (3 Kralj 13, 24): osel in lev poleg trupla. Up: npr. *relief* na → *lipsanoteki v Brescii* (o. 360/70), *miniatura* v → *Vencljevi Bibliji* iz o. 1389/92 (II, f. 132r — *Božji mož pokopan*, tj. 3 Kralj 13, 29—30).

L: cf. Gerh. *Schmidt* (1969 [= 1970], repr. 176).

Smrt egiptovskih prvorojencev → *Deseta nadloga* (bibl. ik. m.)

Smrt Frančiška Ksaverija → *Frančišek Ksaverij*

Smrt Hipolita → *Hipólitova smrt*

Smrt Marije → *Marijina smrt*

smrtne letnice umetnostnih zgodovinarjev in drugih piscev o lik. umetn. od Winckelmanna dalje (v oklepajih rojstne letnice): 1768 J. J. Winckelmann (1717); 1810 L. Lanzi (1732); 1814 Séroux d'Agincourt (1730); 1858 F. Th. Kugler (1808); 1866 G. K. Nagler (1801); 1867 A.-N. Didron (1806); 1868 G. F. Waagen (1794); 1873 H. G. Hotho (1802); 1874 A.-F. Rio (1797); 1875 C. Schnaase (1798); 1891 Morelli-Lermolieff (1816); A. Springer (1825); 1893 H. Taine (1828); 1896 J. A. Crowe (1825); 1897 J. Burckhardt (1818), G. B. Cavalcaselle (1820); 1900 J. Ruskin (1819); 1901 H. Grimm (1828); 1905 A. Riegl (1858); 1906 W. Kallab (1875); 1909 F. Wickhoff (1853), R. Muther (1860); 1912 C. Justi (1832); 1914 V. Holz (1844), M. Rooses (1839), A. Lichtwark (1852); 1915 A. v. Wurzbach (1845); 1920 H. Thode (1857). A. Stegenšek (1875); 1921 M. Dvořák (1874); 1922 U. Thieme (1865); 1929 W. v. Bode (1845), A. Warburg (1866); 1930 C. Hofstede de Groot (1863); 1932 G. Dehio (1850), S. Reinach (1858), S. Vurnik (1898); 1933 K. Woermann (1844), J. Mantuani (1860); 1934 C. Ricci (1858), C. Neumann (1860), R. Fry (1866); 1935 J. Meier-Graefe (1867); 1938 G. Pauli (1866), J. v. Schlosser (1866), F. Knapp (1870); 1939 O. Fischel (1870); 1941 A. Venturi (1856), J. Strzygowski (1862); 1943 H. Focillon (1881); 1944 A. Goldschmidt (1863), A. L. Mayer (1885); 1945 H. Wölfflin (1864), F. Mesesnel (1894); 1946 A. Bredius (1855), O. Wulff (1864), V. Steska (1868), U. Ojetti (1871), G. Stein (1874); 1947 M. Dessoir (1867), W. Uhde (1874), W. Pinder (1878); 1948 F. Saxl (1890); 1950 A. *Matějček* (1889); 1952 W. *Vöge*

(1868), G. Glück (1871) in L. Planiscig (1887); 1953 H. J. Hermann (1869), W. Weisbach (1873); 1954 É. Mâle (1862), H. Tietze (1880); 1955 F. Kieslinger (1891); 1957 H. W. Singer (1867), L. Justi (1876), G. Swarzenski (1876), H. Hildebrandt (1878), W. Hausenstein (1882), A. Stix (1882), J. Weingartner (1885), P. Fierens (1895); 1958 M. J. Friedländer (1867), W. R. Valentiner (1880), E. Tietze-Conrat (1883), Iz. Cankar (1886); 1959 B. Berenson (1865), W. Suida (1877); 1961 A. Weixlgärtner (1872), H. Breuil (1877), Dettloff (1878), Hamann (1879), L. Réau (1881), L. Venturi (1885), J. Alazard (1887), Th. Bodkin (1887), E. Dyggve (1887), M. J. Soria (1911); 1962 P. Toesca (1877), P. Frankl (1878), M. Wackernagel (1881), D. Frey (1883), E. Schaffran (1883), M. Aubert (1884), W. W. S. Cook (1888), E. Buchner (1892), P. O. Rave (1893), L. Schudt (1893), L. Haesaerts (1899); 1963 G. F. Hartlaub (1884), L. von Baldass (1887), G. Wildenstein (1892); 1964 M. Dobroklonski (1886), K. Garzarolli-Thurnlackh (1894), O. Benesch (1896), K. Dobida (1896), F. Šijanec (1901); 1965 L. van Puyvelde (1882); F. Winkler (1888), R. Offner (1889), A. Vodnik (1901); 1966 W. Friedlaender (1873), G. Salles (1889); 1968 J. Cibulka (1886), W. Grohmann (1887), E. Panofsky (1892), H. Read (1893), E. Arslan (1899); 1969 H. Voss (1884); 1970 R. Longhi (1890), J. Wilde (1891), P. Francastel (1900).

smrtni grehi → *sedem poglavitnih grehov*

Smrt Niobid, mit. ik. m. (Ovid, Met. VI, 204—312), usoda hčera (in sinov) → *Níobe*, ki je bila zasmehovala Apólonovo in Artémidino mater → *Léto*, ker je bila sama rodila 7 hčera in 7 sinov, Léto pa je imela le dva otroka (zato pozn. Niobe personifikacija *napuha*, cf. s. v. *Superbia*). Da maščujeta sramotitev matere, je Apolon pobil Niobine sinove, Artémida pa je s svojimi nezgrešljivimi puščicami postreljala Niobide; od žalosti okamenela Niobe se je spremenila v skalo. Up: v antiki, renesansi in pozn., e. g. J. Tintoretto (Modena, Gall. Estense).

L: Pigler II (1956, p. 182—84).

***Smrt Petra Mučenika,** Tizianova slika, ki je kot »dramatični finale« njegovega razgibanega slikarstva v 1520-ih letih nastala za beneško c. Ss. Giovanni e Paolo ter v njej zgorela 1867. Ohranjena v številnih graf. in slikarskih posnetkih; tehtno vplivala na baročno cerkv. slikarstvo.

Smrt Virginie, ant. ik. m. (Livius III, 48; Val. Max. VI, 1): Lucius Virginus je 449 pred zabodel svojo hčer, da bi je ne onečastil decémvir Appius Claudius. Up: mdr. npr. H. F. Füger (d. 1800, Stuttgart).

L: Pigler II (1956, p. 420—21).

smrt zgodovinske osebnosti kot ik. m.: številni primeri zlasti iz XVII.—XIX. st., npr. → *Cezarjev umor*, → *Kleopatrina smrt*, → *Umirajoči Germanik*, → *Umorjeni Marat*, itd., pos. med slikarji cf. s. v. *David* (J.-L.); *Delacroix*; *Delaroche*; *Piloty*; *Rochegrosse*; etc.

L: Francis *Haskell*, The Old Masters in Nineteenth-Century Franch Painting (AQ, 1971 — L!).

Smyth, Craig Hugh (1915—....), amer. um. zgodovinar. R. v New Yorku, štud. na univ. v Princetonu (prom. 1956), uči na *New York Univ.* (*Inst. of Fine Arts*) od 1950; prof. od 1957.

B: ‚*The Earliest Works of Bronzino*' (AB, 1949); *Mannerism and Maniera* (Locust Valley [N. Y.] 1963).

Snemanje s križa (angl. *Deposition* [točno *The Descent from the Cross*], fr. *La Déposition* [točno *La Descente de croix*], hrv. *Skidanje s križa* [srb. *s krsta*], nem. *Die Kreuzabnahme*), evang. ik. m., prizor iz → *pasijóna* z Jožefom iz Arimateje na Kristusovi des. in Nikodemom na levi strani. Up: *rkp. miniature* od *Homilij Gregorija Nazianškega* (Bibl. Nat.) dalje, pozn. npr. v živo skalo vklesan *relief* v Externsteinu (o. 1115/30), Antelami (*relief*, d. 1178, Parma, katedr. [cf. infra]), polihr. *plastična skupina* (les, 320 × 260 cm, 1. pol. XIII. st., Volterra, katedr.), *StS* v naosu v Mileševi (o. 1235), Duccio (na hrbtni strani → *Maestà*, 1308/11), P. Lorenzetti (*freska*, o. 1330, Assisi, spodnja c. S. Francesco), Rogier van der Weyden (o. 1435, Prado [infra]), fra Angelico (o. 1440 za c: Sta Trínita, Florenca, Mus. di S. Marco), Andrej iz Ottinga (*StS*, o. 1450/60, Slovenj Gradec, kapela sv. Duha), Sodoma (kmalu po 1508, Siena, Pin. Naz.), Rosso Fiorentino (d. 1521, Volterra, Pin.), *StS* v c. Marija Gradec pri Laškem (1526), Pontormo (dkč. 1528, Florenca, Sta Felicita), Daniele da Volterra (1541, Rim, chiesa della Trinità dei Monti), F. Salviati (les, o. 1547, Florenca, Mus. di Sta Croce), F. Barocci (1567/69, Perugia, katedr.), Rubens (1611—14, Antwerpen, katedr.), Rembrandt (Alte Pin.), Jean Jouvenet (d. 1697, Louvre), itn.

L: Réau II/2 (1957, p. 513—18 — L!); »US« 7 (1968, f p. 224), 8 (1968, f p. 92) & 9 (1969, repr. p. 103 & 166/67); Miklós *Boskovits* & Géza *Jászai*, Kreuzabnahme (LCI II, 1970 — L!). — Cf. J. *Bialostocki* (1964), K. *Künstle* (1928, p. 476—80 — L!), G. *Schiller* (II 1968), etc.

***Snemanje s križa,** Antelamijev z napisom izpričan in 1178 dat. relief (*ANNO MILLENO*

CENTENO SEPTVAGENO OCTAVO SCVLPTOR PATVIT [= patravit] *MENSE SECVNDO* in *ANTELAMI DICTVS SCVLPTOR FVIT HIC BENEDICTVS*), najbrž ostanek nekd. lektorija, zdaj vzidan v juž. delu transepta katedr. v Parmi (marmor, 120 × 230 cm). Pred ozadjem, ki ga krasi v niellu oblikovana vitica in izpolnjujejo številni napisi (vse osebe pos. imen.), je razvita hkrati hieratično monumentalna in živa kompozicija. Proti materi nagnjeno truplo spoštljivo objema Jožef iz Arimateje, na lestvi je Nikodem, levo od križa zapovrstjo Eklezija (napis *ECCLESIA EXALTATVR*) in nad njo nadangel Gabrijel, Kristusovo desnico sprejemajoča Marija, Janez Ev., tri Marije in v kotu zgoraj *SOL*, na des. strani, tj. levo od Kristusa, pa za Nikodemom Sinagoga (*SINAGOGE DEPONITVR*), ki ji nadangel Rafael potiska glavo navzdol, stotnik (na ščitu *CENTVRIO*, na ozadju *VERE ISTE FILIVS DEI ERAT*), vojaki in hlapci, pos. četverica, ki si deli suknjo, v kotu zgoraj pa *LVNA*. Luknjice (vselej po 3 in 3 skupaj), ki zaznamujejo tako Kristusovo suknjo kot na levi obleke Eklezije, Marije in treh žena, bržčas pričajo o okrasnih vložkih, ki so izpadli.

L: Cankar II/1 (1931, p. 79); Lara Vinca *Masini:* L'Antelami a Parma (Mi s. a., »For Col« 43); »MdS« 74 (t. I—IV & XVII). — Cf. G. *Delogu* (1956 — L!), G. *Schiller* (II 1968, repr. 555), G. *Vitzthum* (1924 v »HdKw«, p. 88), etc.

***Snemanje s križa** (Rogier van der Weyden), slavna mojstrovina in eno najbolj vplivnih del staroniz. slikarstva, sprva srednja tabla triptiha (temp & o, les, 220 × 262 cm, o. 1435, Prado). Do 1574 v c. Notre-Dame-hors-des-Murs v Leuvenu, takrat ga je pridobila → *Marija Ogrska*, sestra ces. Karla V., ter ga poslala v dar v Španijo nečaku Filipu II. V Escorialu do 1945 (odtlej tam po Filipovem naročilu 1569 nastala Coxciejeva kopija, ki je poprej visela v Pradu).

L: Cankar III/2 (1951); O. G. von *Simson*, »Compassio« and »Co-redemptio« in Roger van der Weyden's »Descent from the Cross« (AB, 1953); Panofsky Neth (1953, zlasti p. 256—58 & 460 — L!); EWA XIV (1967, stp 839, t. 413). — Cf. K. *Clark* (1960), M. S. *Frinta* (1966 — sliko naj bi bil začel Campin!), R. A. *Koch* (1947).

Snoj, Viktor (1922—....), slov. slikar, restavrator, r. v Lj, 1950—55 štud. na AUU.

L: ŠijanecS (1961); Asta *Znidarčič* (SBL, 10. zv., 1967, s. v.).

Snyders, Frans (1579—1657), flam. slikar tihožitij in živali, kot specialist na tem področju tudi Rubensov sodel.; r. in u. v Antwerpnu. S: npr. *Petelinji boj* (hrastov les, d. 1615, Dahlem).

L: H. W. *Grohn* (Kindler V, 1968, s. v. — L!). — Cf. E. *Greindl* (1956), R. H. *Wilenski* (1960).

Sobokaj (tudi *Sabotaj* ali *Sibekaj*) iz Huse, bibl. oseba (1 Kron 11, 29), eden izmed Davidovih junakov. Up: cf. s. v. *Trije junaki prineso Davidu vode.*

Sobotka, Georg (1886—1918 padel), avstr. um. zgodovinar, prom. 1909 na Dunaju.

B: ‚*Pietro Bernini*' (Arte, 1909); ‚*Bastiano Torrigiani und die Berliner Papstbüsten: Studie zur späteren Cinquecentoplastik in Rom*' (JkPK, 1912); ‚*Filippo Baldinuccis Vita des Gio. Lorenzo Bernini*' (RepKw, 1913); ‚*Ein Entwurf Marattas zum Grabmal Innocenz XI. im Berliner Kupferstichkabinett und die Papstgräber der Barockzeit*' (JkPK, 1914); *Die Bildhauerei der Barockzeit* (W 1927, izd. Hans *Tietze*).

Sobrietas (lat.), »Zmernost«, »Vzdržnost«, krepost, ki jo v srednjev. ikonografiji (*arbor bona* v → *Liber floridus*) ponazarja → *jelka*, nje plačilo pa → *Elija v ognjenem vozu*, e. g. v risbi v → *Glossarium Salomonis* (4r) iz 1165.

L: cf. A. *Katzenellenbogen* (1939 [1964]).

Soby, James Thrall (1906—....), amer. lik. kritik, pisec o umetn., um. zbiralec (surrealizem) in muzealec (*Mus. of Mod. Art* v New Yorku). Živi v New Canaanu (Conn.).

B: *After Picasso* (NY 1935); *The Early Chirico* (NY 1941); *Tchelitchew* (NY 1942); (& Dorothy C. Miller) *Romantic Painting in America* (NY 1943); *Georges Rouault: Paintings and Prints* (NY 1945); *The Prints of Paul Klee* (NY 1945); *Salvador Dali* (2. izd., NY 1946 [1. izd. 1941]); *Ben Shahn* (West Drayton: Penguin Books 1947); *Contemporary Painters* (NY 1948); (& Alfred H. *Barr*, Jr.) *Twentieth Century Italian Art* (NY 1949); *Modigliani* (NY 1951; n. izd. 1954); *Giorgio de Chirico* (NY 1955); *Yves Tanguy* (NY 1955); *Balthus* (NY 1956 [= MMA B, 1956/57, št. 3]); *Modern Art and the New Past* (Norman: Univ. of Oklahoma Press 1957); *Ben Shahn: His Graphic Art* (NY 1957); *Juan Gris* (NY 1958); *Joan Miró* (NY 1959).

L: WWAA (1959).

socialna zgodovina umetnosti. Med um. zgodovinarji, ki so se pos. ukvarjali z njo, zlasti → *Antal*, Arnold → *Hauser* in Pierre → *Francastel.*

socialno kritična umetnost, tj. umetn., ki razkriva družbena nasprotja, kaže socialne krivice ter obtožuje v imenu zatiranih. V skromnih oblikah jo poznamo v Evropi tudi v srednjev. umetn. in v okviru religioznih upodobitev (e. g. → *Bogatin in ubogi Lazar*), na splošno pa se je uveljavljala v profani umetn. od poznega srednjega veka dalje, najmočneje v 1. pol. XX. st., npr. v okviru t. i. → *nove stvarnosti*, sicer pa predvsem v grafiki, karikaturi in lepaku. Med njenimi odličnimi predstavniki so Käthe → *Kollwitz*, → *Masereel*, George → *Grosz*, Ben → *Shahn*, Jack → *Levine*, itd., med Hrvati Krsto → *Hege-*

dušić, med Slovenci Niko → *Pirnat*, pos. med napredno usmerjenimi skupinami pa na Hrvatskem 1929 ust. in 1935 policijsko prepovedana *Zemlja* (K. Hegedušić idr.) ter po njenem vzoru na Slovenskem 1938 ust. *Gruda* (Stane Kumar idr.). Cf. s. v. *antifašistična umetnost* in *narodnoosvobodilni boj*.

L: Za kruh i slobodu: angažirana umjetnost u zemljama Jugoslavije do 1941. godine (1967 [rk, Osijek: Gal. likovnih umjetnosti]); Katalog razstave del članov Umetniškega društva Gruda (Mrb 1968 [rk, Um. gal.]); Nadreal Soc (1969 — L!); Angažirana umetnost v Jugoslaviji 1919—1969 (1969 [rk, Slovenj Gradec] — razst. in kat. z nejasnim konceptom).

Societas Jesu → *jezuiti*

der **Sockel** (nem. iz lat. *socculus*, majhen čevelj, podstavek (doprsja, sohe, itd.) ali v arhitekturi podzidek, tj. spodnji, nekoliko izstopajoči del zidu.

Sodnik, Anica → *Zupanec-Sodnik, Anica*

Sodoma, s pr. im. Giovanni Antonio *Bazzi* (1477—1549), it. slikar, delal predvsem v Sieni in njeni okolici. R. v Vercelliju v Lombardiji, tam v delavnici Martina Spanzottija, pozn. nanj vplivalo delo Leonarda da Vinci in še pozn. prijatelj Rafael. S: freske, npr. *Prizori iz življenja sv. Benedikta*, ki jih je zač. Signorelli (z avtp., 1505—08, Monteolivetto Maggiore) in v Farnesini v Rimu (npr. *Poroka Aleksandra Velikega in Roksane*, 1512), med slikami pa npr. *Snemanje s križa* (Siena, Pin.) in *Sv. Boštjan* (banderska slika 1525, Pitti).

L: Robert H. H. *Cust:* Giovanni Antonio Bazzi hitherto usually styled »Sodoma«: the man and the painter (L 1906); Achille *Segard:* Giov.-Antonio Bazzi detto Sodoma et la fin de l'école de Sienne au XVIe siècle (P 1910); L. *Gielly:* Sodoma (P 1911); Henri *Hauvette:* Le Sodoma (P 1911); Venturi IX/2 (1926); Berenson Ox (1932); Mostra del Sodoma a Vercelli e a Siena (Vercelli 1950 [rk; cf. BArte 1950]); Sylvie *Béguin* (Dict peint it, 1964); Volker *Plagemann* (Kindler V, 1968, s. v. — L!). — Cf. B. *Berenson* (1968, p. 405—09, repr. 1530—45), E. *Jacobsen* (1910), B. S. *Myers* (V 1969, s. v. [tekst A. A. *Davidson*] — L!), M. *Salmi* (1967), Ch. *Terrasse* (1925).

sodomija, po Bibliji (1 Mojz 13, 13, in od 18, 16 do 19, 29) t. i. *sódomski greh* (lat. *peccátum Sodomitórum*), tj. zlasti spolno občevanje z živalmi. Up: → *Leda*, → *Pasífae*, itn.

Sodomski moški oslepljeni (fr. *Les Sodomites frappés d'aveuglement*), bibl. ik. m. (1 Mojz 19, 11). Up: npr. *miniatura* v → *Psalterju Ludovika Svetega* (1256).

L: Réau II/1 (1956, p. 116).

Soehner, Halldor (u. 1968), nem. um. zgodovinar in muzealec, od 1965 generalni direktor *Bayerische Staatsgemäldesmlgn.* v Münchnu. Prom. v Münchnu 1944 z dis. *Gesch. des Westeinturmes im Abendland von seinen Anfängen bis zum Ende der romanischen Periode.*

B: ‚*Velazquez und Italien*' (ZfKg, 1955); ‚*Der Stand der Greco-Forschung*' (ib., 1956); ‚*Die Geschichte der spanischen Malerei im Spiegel der Forschung*' (ib.); ‚*Kritische Bibliographie zur »Geschichte der spanischen Malerei«*' (ib.); (& A. Schönberger) *Die Welt des Rokoko: Kunst und Kultur des 18. Jahrhunderts* (Mn s. a. [1959]); *Spanische Meister* (Mn 1963, »Bayerische Staatsgemäldesmlgn.: Gemäldekataloge« 1); ‚*Las Meninas*' (MJb, 1965).

Soest, Conrad von → *Konrad iz Soesta*

Soffici, Ardengo (1879—1967), it. slikar in književnik.

B (lik. umetn.): *Il caso Rosso e l'impressionismo francese* (F 1909); *Cubismo e futurismo* (F 1920); *G. Fattori* (R 1921); *A. Spadini* (R 1925); *C. Carrà* (Mi 1928); *Medardo Rosso* (F 1929); *Ricordi di vita artistica e letteraria* (F 1930); *30 artisti moderni italiani e stranieri* (F 1950).

L: Chi è (1961).

Sofija, krščanska svetnica → *Zofija*

Sofonija, bibl. prerok (→ *dvanajst malih prerokov*), živel za vlade Manaseja (687—42 pred), Amona (642—40 pred) in Josije (640—09 pred), avtor po njem imen. preroške knj. (Sof.). Up: → *Rabulov evangeliar* (f. 6v [levo], 658).

L: Réau II/1 (1956, p. 386).

Sofronia → *Clorinda osvobodi Olinda in Sofronio* (→ *Tasso*)

SOISSONS (*Ile-de-France*). *Katedr. *Saint-Gervais-et-Saint-Protais* zač. 1175: od prvotno trikonhalno (deteljčasto) zasnovanega kora ohranjen kot spom. zgodnje fr. gotike **juž. del transepta* (sez. o. 1180), ki ga zaznamuje kot v bližnjem → *Laonu* štirinadstr. razdelitev stene, sicer pa je celota spom. vis. gotike (s trinadstr. stenami). — *Musée Municipal* (v nekd. opatiji *Saint-Léger*).

L: EWA V (1961, stp 553 — L!). — Cf. E. *Adam* (1963), P. *Frankl* (1962), W. *Sauerländer* (1970).

Sokrat zaloti Alkibíada z dekletom, ik. m. po Plutarhu (XI, 6). Up: npr. Kremserschmidt (1786, Gradec, Joanneum: Alte Gal.).

L: Pigler II (1956, p. 411—12); Kindler V (1968, repr. p. 249).

Solari, Santino (1576—1646), it. arh., r. blizu Lugana, u. v Salzburgu. A: npr. v Salzburgu *dvorec Hellbrunn* (1613—17) in *stolnica* (1614—1628).

Solario, Andrea (o. 1470/74—1524), it. slikar najbolj samostojni med umetniki okrog Leonarda da Vinci; 1490 se z bratom, kiparjem Cristoforom S. podal v Benetke, bil tam pod vplivom Alviseja Vivarinija, se vrnil v Milano, od 1507 pa vsaj do 1510 v Franciji. S: nabožne slike, npr. popularna *Madona z zeleno blazino* (*La Vierge au coussin vert*, Louvre), in portreti, v katerih se je proti koncu močno približal Holbeinu ml.: *Giovanni Cristoforo Longono* (d. 1505, Nat. Gall.), *Kancler Girolamo Morone* (verj. 1518, Milano, zas. z.).

L: Venturi VII/4 (1915); Berenson Ox (1932); Luisa *Cogliati Arano*, Andrea Solario e Jean Clouet (Arte Lom, 1963); *ead.:* Andrea Solario (Mi 1965, uv Edoardo *Arslan*); Seizième Peintures (1965 — L!). — Cf. K. *Badt* (1914), B. *Berenson* (1968, repr. 1431—42).

solarium → *sončna ura*

SOLČAVA, vas v dolini gornje Savinje. Gotska *žup. c.* z znamenitim Marijinim kipom, t. i. *Solčavsko madono* (infra).

L: M. *Zadnikar* (VS, VI, 1959, p. 110—11).

***Solčavska madona,** zgodnjegotska plastika sedeče Marije z otrokom (siv peščenec, viš. 58 cm, o. 1250, Solčava, žup. c.) z ohranjeno orig. polihromacijo — prvotno najbrž v Gornjem gradu.

L: CevcS (1963); »ArS« 2 (1967 [izšlo 1968], p. XLVI); L'Art en Yougoslavie (P 1971 [rk], št. 231, tudi f). — Cf. E. *Cevc* (*1955).

Il **sole non vede mai nessuna ombra** (it.), »Sonce nikdar ne uzre nobene sence«, besede Leonarda da Vinci (Codex Atlanticus).

Solier, René de, fr. lik. kritik (prispevki v *Quadrum*, *Cahiers d'art*, *Art International* in drugod) in književnik v Parizu.

B: npr. *Music* (R 1955); *Vieira da Silva* (P 1956, »Mus. de Poche«); *L'Art fantastique* (P 1961).

Solimena, Francesco (1657—1747), it. neapeljski slikar, slikal cerkv. freske v Neaplju pa portrete in mit. podobe za tamk., dunajski, fr. in šp. dvor. S: npr. *Karel VI. in grof Althann* (d. 1728, Ksthist. Mus.), *Avtp.* (o. 1720/30, Uffizi).

L: cf. F. *Bologna* (*1958; 1962/63), R. *Causa* (1957), Luc *Menaše* (Lj 1962).

Solis, Virgil (1514—1562), nem. grafik (lesor. & bakr.), mdr. ilustr. *Biblijo* (1560), Aisopóve *basni* (1560) in Ovidove *Metamorfoze* (1563).

L: E. von *Ubisch:* Virgil Solis und seine biblische Illustrationen für den Holzschnitt (Lpz 1889, dis.); LaranE (1959 — L!); Schmidt IL (1962); Saturn and Melancholy (1964). — Cf. M. *Geisberg* (Bilder-Kat. 1930 — L!).

Solitudo (lat.), dobesedno *samota*, kot *Ljubezen do samote* (nem. *Liebe zur Einsamkeit*) ena izmed → *šestih Marijinih kreposti*, ki jo ponazarja citat iz evang. poročila o → *Oznanjenju* (Lk 1, 28: *Ingressus ad eam angelus*, tj. *Ko je prišel angel k njej*). Up: npr. na *StS* v zah. empori stolnice v Krki na Koroškem (o. 1264), tam nad njo prerok *Ozej* z napisnim trakom (Oz 2, 16: *Zato, glej, jo privabim, jo povedem v puščavo* ...); na portalu nürnberške *Frauenkirche* (2. pol. XIV. st.), itd.

Sollertia (lat.), *Spretnost* → *Véliki zmagoslavni voz cesarja Maksimilijana I.*

solnica (angl. *the saltcellar*, fr. *la salière*, hrv. *soljenka*, it. *la saliera*, nem. *das Salzfaß*).

***solnica Franca I,,** edino ohranjeno zlatarsko delo B. Cellinija (tolčeno in cizelirano zlato in emajl, Ksthist. Mus.). V vosku jo je zmodeliral 1539 za kard. Ippolita d'Este, 1543 pa jo je dkč. za fr. kralja Franca I. (1570 jo je Karel IX. podaril avstr. nadvojvodi Ferdinandu). Sol varuje *Neptun* (ker jo dobivamo iz morja), poper v malem slavoloku pa *Zemlja*; na podstavku → *štirje letni časi* in → *štirje dnevni časi.*

L: EWA VI (1962, t. 269); »MdS« 30 (t. II/III & XVII); »US« 9 (1969, f p. 87); »PKG« 8 (1970, t. LIV, p. 302 — L!). — Cf. H. W. *Janson* (1962), G. *Delogu* (1956), E. *Kris* (Goldschmiedearbeiten 1932, št. 35), J. von *Schlosser* (1927).

SOLUN (*Thessaloníki*), mesto v sev. Grčiji blizu izliva Vardarja, za Galerija (od 293 dalje, cf. s. v. *tetrarhi*) ena izmed 4 prestolnic rim. imperija. Pomembni biz. spomeniki (arhitektura in mozaiki).

L: EWA VI (1962, stp 949—51 — L!). — Cf. Ch. *Diehl* (& *alii* 1918).

∼ **cerkev »Aheiropoietos«,** triladijska bazilika z odprtim ostrešjem in emporami (sez. o. 470, rest. po požaru 1917).

L: »PKG« 3 (1968, t. 121 — L!); »UF« 10 (1966); »US« 5 (1970, p. 150).

∼ **Hagia Sofia,** stavba, sez. v 1. pol. VIII. st.: v kupoli mozaik *Vnebohoda* iz o. 885.

L: EWA II (1960, t. 438 des. spodaj); »PKG« 3 (1968, t. III & 138 — L!). — Cf. C. *Ihm* (1960).

∼ **Hagii Apostoli,** *Apostolska c.*, sez. 312—15. Med sočasnimi mozaiki npr. *Spremenjenje na gori* in *Slovesni vhod v Jeruzalem.*

L: EWA II (1960, t. 434 zgoraj & 463); »PKG« 3 (1968, t. 164 — L!); »US« 5 (1970, f p. 205). — Cf. D. *Talbot Rice* (1963 [Bgd 1968]).

∼ **Hagios Demetrios,** več kot 55 m dolga petladijska bazilika, sez. konec V. st., prez. 629/43,

obnovljena po požaru 1917. Posebno znamenit mozaik na slopu ob vhodu v transept: **Sv. Demetrij med duhovnim in svetnim ustanovnikom* (629/43).

L: EWA X (1965, t. 181 des.), XII (1966, t. 367 levo zgoraj); »UF« 10 (1966); »PKG« 3 (1968, t. II, 122—23 — L!); »US« 5 (1970, f p. 118—19, repr. p. 151). — Cf. D. *Talbot Rice* (1963 [Bgd 1968]).

~ **Hagios Georgios,** centr. stavba, ki jo je bil dal sezidati ces. Galerij (ces. 305—11, prej tetrarh), Teodozij pa o. 390 prezidati v cerkev; pozn. o potresu malone razrušena. Ohranjeni **mozaiki* iz o. 400.

L: EWA II (1960, t. 438), IX (1964, t. 44 & 62); »UF« 10 (1966); »PKG« 2 (1967, t. 363), 3 (1968, t. 1 — L!); »US« 5 (1970, f p. 109, repr. p. 149).

~ **Hosios David,** kapela, v kateri so 1921 odkrili *mozaike* s konca V. ali zač. VI. st.

L: »PKG« 3 (1968, t. 2 — L!); »US« 5 (1970, repr. p. 150).

SOM, abr. za projektivni biro, ki sta ga 1935 ust. arh. Louis *Skidmore* (1897—1962) in Nathaniel A. *Owings* (r. 1903) in ki se mu je nasl. leto pridružil še John O. *Merrill* (r. 1896). Med ostvaritvami tvrdke npr. *Lever House* (1950—52), *Chase Manhattan Bank* (1957—61) in *Pepsi World Cola Headquarters Building* (1958—60) v New Yorku pa orjaški *John Hancock Center* (1967—69) v Chicagu.

L: John M. *Jacobus* Jr. (Hatje, 1963, p. 239—41): — Cf. R. F. *Jordan* (1969).

Somaini, Francesco (1926—....), it. kipar, štud. na ak. Brera v Milanu (hkrati pravo), živi v svojem rojstnem kraju Lomazzu blizu Coma.

L: SeuphorS (1961); ReadS (1964).

Somaré, Enrico (1899—....), it. pisec o lik. umetnosti.

B: *Masaccio* (Mi 1926); *Signorini* (Mi 1928); *Lega* (Mi 1928); *Storia dei pittori italiani dell'Ottocento* (Mi 1928); *Zandomeneghi* (K 1931); *Favretto* (Mi 1934), *Courbet* (Berg 1934); *Segantini* (ib. 1937).

L: Chi è (1961).

Somov, Konstantin Andrejevič (1869—1939), rus. slikar, grafik in ilustrator, član skupine *Mir iskusstva*, značilen predstavnik rus. → *findesiècclovske umetn.* Slikal pokrajine in portrete, predvsem pa rokokojsko inscenirane žanrske prizore (številne erotične risbe). R. v Sankt Petersburgu (oče, u. 1909, je bil višji kustos Eremitaže), ob razst. mod. rus. umetn. 1924 spremljal I. Grabarja v ZDA, živel odtlej v Parizu in tam tudi u.

L: Edouard-Joseph III (1934, p. 305—06); John E. *Bowit*, Konstantin Somov (Coll Art J, XXX/1, Fall 1970); KHE 3 (1971, p. 731 — L!).

sonce (lat. *sol*, angl. *the sun*, fr. *le soleil*, it. *il sole*, nem. *die Sonne*), v kršč. umetn. kot *Sol Iustitiae* podoba Kristusa po Malahijevi prerokbi (Mal 3, 20: *Toda vam, ki se mojega imena bojite, zasveti sonce pravičnosti z rešenjem v svojih žarkih*; po vulgáti [Ml 4, 2]: *Et oriétur vobis timéntibus nomen meum sol iustítiae et sánitas in pennis eius*). Upodabljano je skupaj z → *luno* na prizorih → *Križanja* (cf. s. v. *štirje elementi*), kot atribut sv. → *Avguština* (na njegovih prsih), itd. Cf. s. v. *Apólon*; *Hélios*; *Mulier amicta sole*; *Paumgartnerjev oltar*; *sedem dni v tednu*; *sedem planetov*; *Ustvarjenje sonca in lune*; etc.

L: Francesco *Negri Arnoldi*, L'iconographie du soleil dans la Renaissance italienne (Le Soleil à la Renaissance: Colloque international tenu en avril 1963, Br: PU 1965). — Cf. L. *Hautecoeur* (1921).

sončna ura (lat. *horologium solarium* ali *solarium*, angl. *the sundial*, fr. *le cadran solaire*, nem. *die Sonnenuhr*). Up: npr. v ik. m. → *Ezekijeva bolezen in ozdravljenje* (mdr. *lesor.* v → *Dalmatinovi Bibliji*, I, f. 216v).

sončnica (angl. *the sunflower*, fr. *le tournesol*, nem. *die Sonnenblume*). Po Ovidu (Met. IV 256—70) se je vanjo spremenila nimfa → *Clytie*.

Sonnenschein Collection → *Salmony* (lit.)

Soper, Alexander C(oburn), amer, um. zgodovinar, prof. na *New York Univ.* (umetn. Daljnega vzh.).

B: *The Evolution of Budhist Architecture in Japan* (Pri 1942); *Kuo Jo-Hsü's Experiences in Painting* (Wash 1951); (& R. T. Paine) *The Art and Architecture of Japan* (Balt 1955, »The Pelican Hist. of Art«); (& L. C. S. Sickman) *The Art and Architecture of China* (Balt 1956, ista z.); *Literary Evidence for Early Buddhist Art in China* (Ascona 1959); *Textual Evidence for the Secular Arts of China in the Period from Liu Sung through Sui, A. D. 420—618* (ib. 1967).

SOPOĆANI, samostan ob izviru Raške v Srbiji, ki ga je ust. o. 1265 kralj Uroš I. V njegovi c. *sv. Trojice* **StS-e*, ki pomenijo vrh srb. slikarstva XIII. st.: v ladji (naosu) mdr. *12 v. praznikov* (npr. *Rojstvo*) in *Abraham sprejme 3 angele*, na zah. steni pa monumentalna **Marijina smrt* (*Uspenje Bogorodice*); v narteksu (priprati) mdr. *Smrt kraljice Ane* in na zah. steni *prizori iz življenja egipt. Jožefa.*

L: Sept siècles de Sopoćani (Bgd 1965); SSS (1966); L'art byzantin du XIIIe siècle: Symposium de Sopoćani 1965 (Bgd 1967, ur. Vojislav J. *Đurić*); »PKG« 3 (1968, t. 220, 237—39). — Cf. V. *Đurić* (*1963), V. *Molè* (Lj 1965 [1966]), itd.

SOPOTNICA *pri Škofji Loki:* c. s freskami »furlanskih« mojstrov z zač. XV. st.: na pročelju

ostanki *Poslednje sodbe*, v ladji *prizori iz Florijanove legende*. »Zlati« olt. (Jamškova delavnica).

L: MAS I (1935); Cevc SU (1966).

Soria, Martin Sebastian (1911—1961 nesr.), amer. um. zgodovinar. R. v Berlinu, štud. v Madridu, Zürichu, prom. na Harvardski univ., u. v letalski nesreči.

B: ‚*Agustín Esteve and Goya*' (AB, 1943); ‚*Sánchez Cotán's Quince, cabbage, melon and cucumber*' (AQ, 1945); ‚*Goya's allegories of fact and fiction*' (BM, 1948); ‚*Some Flemish sources of baroque painting in Spain*' (AB, 1949); ‚*Unknown early painting by Velazques*' (BM, 1949); *The Paintings of Zurbaran* (L: Ph 1953; 2. izd. 1954); ‚*Las Lanzas y los retratos ecuestres de Velázquez*' (Arch Esp Arte, 1954); ‚*Greco's Italian Period*' (Arte Ven, 1954); *La pintura del siglo XVI en Sud America* (Buenos Aires 1956); ‚*José Antolinez: Retratos y otras obras*' (Arch Esp Arte, 1956); ‚*Sources and interpretation of the Rockeby Venus*' (AQ, 1957); (& George Kubler) *Art and Architecture in Spain and Portugal and their American dominions: 1500—1800* (Harm 1959, »The Pelican Hist. of Art«); ‚*Velazquez and Vedute Painting in Italy and Spain 1620—1750*' (AAM, 1961).

L: WWAA (1959).

sosvodnica (nem. *die Stichkappe*), v obok, npr. v banjo vrezana »kapa«, tj. sferičen trikotnik.

Sotio, Alberto, it. umbrijski slikar. S: *slikano razpelo* (pergament na lesu, viš. 2,78 m, šir. 2 m, sgn. & d. 1187, Spoleto, stolnica).

L: W. F. *Volbach* (Kindler V, 1968, s. v. — L!).

Sotiriou, Georgios A. (u. 1965), grš. zgodovinar biz. umetn., avtor pomembnih del o starokršč. bazilikah (1929 & 1931), starokršč. in biz. spomenikih na Cipru (1931 & 1935), starokršč. in biz. umetn. (1942), c. sv. Dimitrija v Solunu (1952), ikonah v Katarininem samostanu na gori Sinaj (1956), itd.

B (vse grš. knj. izšle v Atenah): ‚*Hai palaiohristianikai basilikai tes Ellados*' (Efemeris, 1929); ‚*La sculpture sur bois dans l'art byzantin*' (Ch. Diehlov zb. II, 1930); *Hai hristianikai Thebai kai hai palaiohristianikai basilikai tes Ellados* (1931); *Ta byzantina mnemeia tes Kyprou* (1935); *Hristianiké kai byzantine Arhaiologia* (1942); (& M. Sotiriou) *He basilike tou Hagiou Demetriou Thesalonikes, I—II* (1952); (& Anne Hadjinicolaou) *Guide du Musée byzantin d'Athènes* (Athènes 1955); (& M. Sotiriou) *Eikones tes mones Sina* (2 knj., 1956).

Souchal, François, fr. um. zgodovinar (fr. kiparstvo), konservator pariškega *Mus. des Monuments Historiques*.

B: ‚*Les bustes-reliquaires et la sculpture*' (GBA, 1966); *Das Hohe Mittelalter* (Ba-Ba 1968, »K. im Bild«; slov. prev. [Helena Menaše]: *Visoki srednji vek*, Lj 1968).

Soufflot, Jacques-Germain (1713—1780), fr. arh. R. v Lyonu, štud. v Rimu, učenec G. N. → *Servandonija*. Leta 1755 je dobil naročilo za svoje najpomembnejše delo, nekd. c. *Ste-Geneviève*, pozn. *Panthéon* v Parizu (zač. 1757, dkč. 1790 njegov učenec Maximilien Brébien, J.-B. Rondelet in nečak François), ki naznanja obd. → *neoklasicizma* v Franciji.

L: J. *Mondain-Monval:* Soufflot (P 1918). — Cf. H.-R. *Hitchcock* (1958 [1963]).

SOUILLAC (*Quercy*, Francija). V nekd. opatijski c. *Sainte-Marie* ostanki portala iz o. 1120/30: z živalmi okrašen *delilni slop* in reliefni lik **preroka Izaije*.

L: EWA V (1961, stp 594 — L!); »MdS« 91 (t. VII).

Soulages, Pierre (Jean Louis), (1919—....), fr. abstr. slikar in grafik (samouk), r. v Rodezu v juž. Franciji.

L: Lj Gr (zlasti 1961 — tekst Jean *Leymarie*); WWA (1962). — Cf. W. *Haftmann* (4. izd. 1965 — L!).

Soupault, Philippe (1897—....), fr. pesnik, pisatelj in esejist, med predstavniki dadaizma in surrealizma, v času okupacije zaprt in v emigraciji. R. v Chavillu pri Parizu.

B (lik. umetn.): *Henri Rousseau, le douanier* (P 1927; n. izd. 1951); *Jean Lurçat* (P 1928); *William Blake* (P 1928); *Paolo Uccello* (P 1929).

Soustelle, Jacques (1912—....), fr. politik, generalni guverner Alžirije in potem voditelj reakcionarne *OAS*; poznavalec mehiške umetn.

B: *La Vie quotidienne des Aztèques à la veille de la conquête espagnole* (P 1955; amer. izd. NY 1961); (& Ignacio Bernal) *Mexico: Pre-Hispanic Painting* (NY 1958, »UNESCO World Art Series«).

Soutine, Chaim (1893—1943), fr. (ž.) slikar, eden izmed zadnjih pomembnih predstavnikov ekspresionizma. R. na Litvanskem (Smiloviči) kot deseti med 11 otroki revnega krojača, 1910 prišel v Vilno, od 1913 v Parizu, 1918 prvič obiskal Cagnes-sur-Mer in nasl. leto Céret, kraja, iz katerih je veliko njegovih motivov. Revščine ga je rešil dr. A. C. → *Barnes*, ki je ob prvem obisku pozimi 1922/23 kupil 100 njegovih slik; druga dva mecena sta mu bila Marcellin in Madeleine Castaing, na katerih gradu Lèves blizu Chartresa je velikokrat bival. Za okupacije emigriral iz Pariza in se naposled naselil v Champigny-sur-Veuldre v Touraini; u. po operaciji želodca v Parizu. Občudoval Corota in Courbeta, posebno pa Rembrandta, čigar sliki *Žena v vodi* (1654/55, Nat. Gall.) in še bolj *Odrti vol* (1655, Louvre) sta pobudili tudi več njegovih stvaritev. S (največja z. v → *Merionu*): npr. *Avtp.* (o. 1918, New York, z. Henry Pearlman), *Blazna žena* (1920, Tokio, zas. z.), *Pokrajina s cipresami* (o. 1922/23, New York, z. Albert A. List), *Obhaja-*

nec (o. 1925, prej Beverley Hills [Calif.], Edward G. Robinson), *Odrti vol* (o. 1925, Buffalo), *Mrtvi ptič* (o. 1926, AIC), *Paž pri Maximu* (o. 1926, Pariz, baronica Alice de Rothschild), *Portret Madeleine Castaing* (o. 1928, New York, Adelaide Milton de Groot), *Le valet* ali »*Napoléon*« (1929, New York, Bernard J. Reis).

L: Edouard-Joseph III (1934); W. Grohmann (ThB XXXI, 1937, s. v.); HPM II (1950); Monroe *Wheeler:* Soutine (NY: MMA 1950); Dict peint mod (1954); E. *Szittya:* Soutine et son temps (P 1955, »Souvenirs et documents«); Vollmer IV (1958); ReadP (1959 [1969]); The Arts Council 1963: Chaim Soutine, 1893—1943 (uv David *Sylvester*, kat. Maurice *Tuchman* [rk]); Robert L. *Herbert* (EWA XIII, 1967, s. v.); H. Read (Kindler V, 1968, s. v.). — Cf. A. C. *Barnes* (1937), R. *Cogniat* (1945), P. *D'Ancona* (1952), B. *Dorival* (1946), É. *Faure* (1929 [1934]), M. *Georges-Michel* (1942; 1957), J. *Lassaigne* (1947), J. *Leymarie* (& M. *Castaing* 1963 [angl. izd. L 1965]), J. T. *Soby* (1948).

SOUVIGNY (*Bourbonnais*, Francija): nekd. samostan (priorat), ki je bil povezan s → *Clunyjem*. Od tod znamenita → *Biblija iz Souvignyja*.

L: F. *Deshoulières:* Souvigny et Bourbon-l'Archambault (2. izd., P 1935); EWA V (1961, stp 581)

sova (angl. *the owl*, fr. *la chouette* ali *l'hibou*, it. *il gufo* [*la civetta*], nem. *die Eule* [*die Nachteule*; *der Nachtrabe*]), ptica z mnogovrstnim simboličnim pomenom: od antike dalje atribut Atene resp. Minerve in zato simbol modrosti; v srednjev. umetn. kot »ptič, ki beži pred lučjo« (lat. *avis lucifuga*) simbol teme in satana, pos. ž. ljudstva resp. sinagoge; kot znamenje samote na podobah puščavnikov (pri Hieronimu tudi zaradi modrosti); po evangeliju (Lk 1, 79: *da razsvetli te, ki sedé v temi in smrtni senci*) na podobah Križanja; simbol melanholije ali saturnovskega značaja (Cranach star.: *Johannes Cuspinian*, lipovina, Reinhart) in atribut Noči (na Michelangelovem *nagrob. Giuliana de' Medici, vojvode nemourskega*; Vasarijeva *freska* na stropu Sala dei Elementi v florent. Pal. Vecchio); ptič, ki napoveduje nesrečo — takó omenja sovo že Alanus ab Insulis (*De planctu Naturae* — cf. s. v. *Virtus in Fortuna razpravljata*); naposled je sova mdr. tudi atribut lahkih žensk (prim. pomen it. besede *civetta*).

L: Raymond *Cordier*, Une image symbolique du hibou appliquée à l'ophtamologie (Aesculape, 1937, p. 145—47); Ferguson (1954); Réau I (1955, p. 126 & 139 — L!); Debidour (1961); Heinrich *Schwarz* & Volker *Plagemann*, *Eule (RDK VI [63. zv., 1970, stp 267—322 — L!]). — Cf. W. *Bernt* (IV 1962, repr. 192), J. *Strzygowski* (1899 [»Nachtrabe«]), G. de *Tervarent* (I 1958, stp 96—97).

Spacal, Lojze (1907—....), slov. grafik in slikar. R. v Trstu, štud. na višjem zavodu za dekorativno umetn. v Monzi in na ak. Brera v Milanu, živi v Trstu in Piranu in se mdr. ukvarja tudi s tapiserijo.

L: Lj Gr (1955—71); SteleP (1960); ŠijanecS (1961); Lojze Spacal (Lj 1962 [rk, MaGal], uv U. *Apollonio* & Z. *Kržišnik*); F. *Stelè* (ELU 4, 1966, s. v.); Emilijan *Cevc* (SBL, 10. zv., 1967); A. *Bassin* (Delo, 30. VIII. 1969, p. 17). — Cf. A. *Bassin* (1967 — L!), E. *Cevc* (1955), etc.

spanje (lat. *somnus*). Up: cf. s. v. *Hípnos*; *Mórfej*; *Sen sv. Uršule*; *Speča ...*; *Trije kralji*.

Sparrow, W(alter) Shaw, angl. pisec o umetn., izd. več ikonografsko zaokroženih poljudnih monografij.

B: *The Gospels in Art: The life of Christ by great painters from Fra Angelico to Holman Hunt* (L 1904); *The British home of to-day* (L 1904); *Women painters of the world: from the time of Caterina Vigri 1413—1463 to Rosa Bonheur and the present day* (L 1905); *The Old Testament in Art* (L 1906); *British sporting artists from Barlow to Herrig* (L-NY 1922); *A book of British etching from Francis Barlow to Francis Seymour Haden* (L 1926); *A book of sporting painters: A companion volume of new research to »British sporting artists«...* (L-NY 1931).

Spazzapan, Luigi, slov. *Lojze Spacapan* (1889—1958), slov.-it. slikar. R. v Gradiški ob Soči, se 1928 preselil v Torino in od takrat ni imel več zvez s slov. kulturo. Up: npr. V. Pilon (d. 1923, Gorica, Mus. Provinciale).

L: Tank (Lj 1927, repr. p. 9); Luigi *Carluccio:* Luigi Spazzapan (Ivrea 1960, »Quaderni d'arte del Centro culturale Olivetti«); Veno *Pilon*, Luiž (Lik. rev., 15. V. 1963 [cf. pon. V. *Pilon:* Na robu, 1965]); F. *Stelè* (ELU 4, 1966, s. v.); Asta *Znidarčič* (SBL, 10. zv., 1967, s. v. — L!); Giuseppe *Marchiori:* *L'avventura fantastica di Luigi Spazzapan (Udine 1970 [rk, Gradisca d'Isonzo], kat. Bruno *Patuna* — L! [Gianfranco *Di Bert*] — mdr. intervju z V. Pilonom in njegov f). — Cf. L. Venturi (1946; 1960).

Speculum humanae salvationis (lat.), »Ogledalo človekovega odrešenja« (nem. *der Heilsspiegel*, s star. imenom *Spiegel menschlicher Behaltnisse*), spodbudno nabožna poznosrednjev. knj., ki jo je očitno dokončno redigiral neki dominikanski menih v Strasbourgu 1324. V tradicionalni srednjev. tipologiji so soočeni bibl. in evang. prizori, in sicer sledi evang. motivu vselej po troje bibl. upodobitev (medtem ko jih → *Biblia pauperum* kaže po dvoje). V XV. st. je bil *Speculum h. s.* na Nemškem in Nizozemskem razširjem v obliki lesoreznih knjig (→ *Blockbuch*).

L: J. *Lutz* & P. *Perdrizet:* Speculum humanae salvationis (2 knj., Mulhouse 1907); Schmidt IL (1962, p. 44—49). — Cf. E. *Breitenbach* (1930).

***Speča Ariádna,** slavna helenistična plastika (o. 240 pred, Vat., Mus. Pio-Clementino). Up:

npr. na P. Batonijevih portretih *barona Dundasa* (d. 1764) in *maršala Razumovskega* (1766).

L: Roscher I (1884—90, stp 545—46).

Speča Venera (angl. *Sleeping Venus*, it. *Venere addormentata*) ali *Počivajoča → Venera* (nem. *Die ruhende Venus*), ik. m. Up: npr. Giorgione (infra), Joseph Heintz (hrastovina, Ksthist. Mus.), Pietro Liberi (Vercelli, Mus. Borgogna), Louis-Jean-François Lagrenée (o. 1762, Pariz, Mus. Nissim de Camondo), Jacques Charlier (*miniatura* na slonovini, 1778, Louvre), itd.

L: Pigler II (1956, p. 231—32); EWA X (t. 94); »MdC« 211 (t. XIV). — Cf. B. Berenson (L: Ph 1957, repr. 657, 896).

***Speča Venera,** slavna Giorgionejeva slika (o, pl, 108 × 175 cm, Dresden), eno izmed ključnih del v razvoju evr. → *akta*; vplivalo na številne mojstre tega področja, mdr. na Tiziana, Rubensa, Courbeta in Renoirja. Gib levice je posnet po tipu *Venus pudica*; po Michielu je krajino in zadaj skritega Amorja naslikal Tizian. V primerjavi s slednjega → *Urbinsko Venero* (ki je odvisna od nje) je dresdenska Venera s svojo sklenjeno konturo, zaprtimi očmi in celotno ureditvijo podoba idealne, »nebeške« Venere.

L: cf. K. *Clark* (1956 [1959]), H. *Posse* (1931), F. *Saxl* (1957, p. 162—63).

speči Jezušček v Marijinem naročju (pogosten zlasti v severnoit. Up od XIV. st. dalje) je podoba (*praefiguratio*) mrtvega Kristusa. Cf. s. v. *Madonna dal collo lungo*.

L: G. *Firestone*, The Sleeping Christ-Child in the Renaissance (Marsyas, II, 1942).

Speiser, Werner (1908—1965), nem. um. zgodovinar, prof. za vzhodnoazijsko umetn. na univ. v Kölnu in direktor *Mus. f. Ostasiatische K. der Stadt Köln*.

B: *Die Kunst Ostasiens* (2. izd., Bl 1956); *China: Geist und Gesellschaft* (Ba-Ba 1959, »K. der Welt«); *Chinesische und japanische Malerei* (Bl 1959); *Baukunst des Ostens: Von der Zeitenwende bis zum 19. Jahrhundert* (Essen 1964, »Baukst. der Welt« 2); *Lackkunst in Ostasien* (Ba-Ba 1965); *Oriental Architecture in Color* (NY 1965).

SPELLO (*Umbria*, Italija). V c. *Sta Maria Maggiore* (*collegiata di Sta Maria*) je *Capp. Baglioni* okrašena s Pinturicchiovimi *freskami* (d. 1501), med njimi na podobi *Oznanjenja* kot »slika na sliki« predstavljen umetnikov *avtp:*

L: E. H. *Gombrich* (BM, 1961, p. 178—79, repr. 22—23); EWA VIII (1963, stp 657 — L!). — Cf. B. *Berenson* (1968, repr. 1134—40).

Spencer, Charles S., angl. (ž.) lik. kritik, akt. v Londonu (npr. *Art News and Review*).

B: *‚Le premier Musée d'Israel à Jérusalem'* (Qdr, 1965); predstavitve umetnikov v rev. The Studio.

Spes (lat.), *Upanje* (angl. *the Hope*, fr. *l'Espérance*, it. *la Speranza*, nem. *die Hoffnung*), personifikacija kreposti (→ *sedem kreposti* in pos. → *tri teološke kreposti*). Atributi: sidro, sicer pa zlasti sklenjene roke in zaupljiv pogled proti nebu. Up: npr. Andrea Guardi (marm. *relief* na antependiju, d. 1462, Pisa, Sta Maria della Spina).

L: Marle Icon II (1932, repr. 19, 39, 53, 65, 68, 100); Réau I (1955, p. 189). — Cf. J. G. *Hertel* (pon. 1970), Ch. *Seymour* (Harm 1966, repr. 86 B).

SPEYER ob Renu (ZRN): slavna **romanska c.* je najstar. in s svojimi 133 m dolžine največja med t. i. → *cesarskimi stolnicami*. Sprva (o. 1030—61) sez. z ravnim lesenim stropom krita slopna bazilika. V 2. stavbnem obdobju 1082—1112 je ladja dobila *križni obok* (dobrih 13 m šir., dobrih 32 m vis.), takó da je c. najstar. velika križno obokana srednjev. stavba. Razne novosti po požaru 1159, sicer pa c. hudo poškodovana 1689 (zah. del rest. F. J. Neumann 1774 do 92) in znova 1793 (zah. del historicistično rest. Hübsch od 1852 dalje). V 2. stavbnem obdobju dokončno izoblikovana tudi o. 7 m vis. in o. 850 m² zavzemajoča *kripta*, v njej **nagrobna plošča Rudolfa Habsburškega* (o. 1280/90).

L: Cankar II/1 (1931); F. *Klimm:* Der Kaiserdom zu Speyer (Speyer 1953); Reclam N II (1958 [1960]); EWA VI (1962, stp 271 — L!); Pevsner (1966). — Cf. R. *Kautzsch* (1921), H. E. *Kubach* (1962; 1965).

lo **Spinario** (it.), slaven ant. kip: *Deček, ki si izdira trn* (nem. *der Dornauszieher*). Izgubljeni helen. orig. kaže zlasti znana bron. rim. kopija (viš. 73 cm, Rim, Mus. dei Conservatori), sicer pa se je ik. m. nadaljeval tudi v srednjev. umetn., predstavljal »poganskega malika« (npr. na *nagrob. nadškofa Friedricha von Wettin* v stolnici v Magdeburgu v XII. st.) in — z opico ponazorjen — pregreho → *Luxuria*, ter znova oživel v renesansi.

L: Werner *Fuchs:* Der Dornauszieher (Bremen 1968, »Opus nobile« 8); Panofsky Tomb (1964, p. 54, repr. 209—10); Franz Josef *Hassel*, Dornauszieher (LCI I, 1968, stp 510); »US« 3 (1969, p. 239). — Cf. J. *Adhémar* (1939), W. S. *Heckscher* (RDK IV, 1958 — L!), H. W. *Janson* (1952), H. *Ladendorf* (2. izd. 1958 — L!).

Spinčič, Ivo (1903—....), slov. arh. R. v Pobrih pri Kastvu v Istri, štud. na Dunaju pri P. Behrensu, 1927—45 lj. mestni arh., ust. *Društvo lik. umetnikov uporabne umetn.*, se mdr. ukvarjal z notr. opremo, scenografijo in knjižno opremo (izdaje in revija zal. *Modra ptica*, itd.).

B: (& J. Mesar) *Stanovanje* (Lj 1931).

L: ŠijanecS (1961); Marjan *Mušič* (ELU 4, 1966, s. v.); *id.* (SBL, 10. zv., 1967 — L!).

»**spiritualia sub metaphoris corporalium**«, besede → *Tomaža Akvinskega* (Summa Theologiae I, q. I, art. 9, c) o tem, da so »zemeljske stvari samo prispodoba duhovnih«.

spiritus Domini replevit orbem terrarum, bibl. citat (Modr 1, 7: *Gospodov duh napolnjuje vesoljni svet*). Prim. geslo *Apostolska vera* (Salomon ob Jerneju).

SPITTAL an der Drau (Avstrija, Koroška), renesančni *grad Salamanca-Porcia* z arkadnim dvoriščem, odličen primer it. arhitekture sev. od Alp; zač. 1527 za Gabriela Salamanco, zakladnika nadvojvode Ferdinanda (brata ces. Karla V.), pozn. — do 1915 — last družine Porcia iz Furlanije.

L: cf. R. *Wagner-Rieger* (1962).

Spitzweg, Carl (1808—1885), nem. slikar samouk, najprej lekarnar, r. in u. (77) v Münchnu. Z ljubeznivim in nedolžnim humorjem je opisoval nem. malomeščansko idiličnost, samce s čepicami na glavi, zaljubljence, ki spuščajo pisemca, itn.; barvno samosvoj in v svojem okolju kar napreden. S: npr. *Ubogi pesnik* (1839, Neue Pin.), *Serenada* (1864, München, Schackgal.), *Hipohonder* (o. 1865, Neue Pin.).

L: Hans *Vollmer* (ThB XXXI, 1937, s. v. — L!); Carl Spitzweg (Mn 1958 [rk, Städtische Gal.]); G. *Roennefahrt:* Carl Spitzweg: Beschreibendes Verzeichnis seiner Gemälde, Ölstudien und Aquarelle (Mn 1960); E. *Höhne:* Carl Spitzweg (Lpz 1961); Carl Spitzweg und sein Freundeskreis (Mn 1967 [rk, Haus der K.]); H. J. *Imiela* (Kindler V, 1968, s. v. — L!). — Cf. M. von *Boehn* (1920 [4. izd. 1937]), H. *Uhde-Bernays* (1913 [10. izd. 1935]), R. *Zeitler* (1966 — L!).

***Splav fregate Meduze** (fr. *Le radeau de la Méduse*), znamenita, zmago romantike naznanjujoča Géricaultova slika (o, pl, 491 × 716 cm, 1818—19, Louvre). Umetnik je po skrbnih pripravah upodobil zg. dogodek: na vožnji proti Senegalu je fregata Méduse 2. VII. 1816 doživela brodolom. Od 149 ljudi, ki so se sprva rešili, jih je končno rešitev učakalo samó 15. Na Salonu 1819 so v podobi videli napad na vlado Ludovika XVIII., zlasti še, ker so — po vsej verjetnosti nesposobnega — kapitana na to mesto spravili Burboni.

L: »PKG« 11 (1966, t. 56); »US« 11 (1971).

SPLIT (lat. *Spalatum*), mesto ob Jadranu (Hrvatska) z najznamenitejšim spom. Dalmacije, → *Dioklecijanovo palačo*, v okviru katere se je razvil ves srednjev. del mesta.

L: Duško *Kečkemet* (ELU 4, 1966, s. v. — L!); EWA XIV (1967, stp 916—17 — L!). — Cf. V. *Molè* (Lj 1965).

~ **katedrala** (nekd. *mavzolej* → *Dioklecijanove palače*) s poznoromanskim *zvonikom.* Znamenita lesena → *Buvinova vrata* (d. 1214), kamn. *prižnica* (XIII. st.) na 6 stebrih, ki podpirajo polkrožne loke z že gotskimi profili, 1448 naroč. *kapela in olt. sv. Staša* (Anastazija) z liki *4 v. cerkv. učiteljev* in znanim reliefom **Bičanja* (→ *Juraj Dalmatinac*).

~ **krstilnica** (nekd. *Jupitrov tempelj*, cf. s. v. *Dioklecijanova palača*): v njej znameniti kamn., s tritračno → *pleteninasto ornamentiko* zaznamovani **relief hrvatskega kralja z 2 osebama* (XI. st., cf. s. v.).

~ **Arheološki muzej,** ust. 1820 (najstar. muz. Jugoslavije). Med njegovimi direktorji najbolj znana → *Bulić* (1884—1926) in → *Abramić* (1926 do 1949).

L: Arheološki muzej v Splitu: 1821—1951 (Split 1951). — Cf. glasilo *VjAHD.*

~ **Galerija Meštrović** ob vznožju Marjana, nekd. »hiša«, sez. 1931—39, in »kaštelet«, sez. 1938—41, ki si ju je postavil Ivan → *Meštrović:* pomembna z. njegove plastike.

~ **Galerija umjetnina,** ust. 1931, direktor → *Prijatelj.* Mdr. zastopani Meštrović, Job, Plančić in med Slovenci Jakopič in Jama.

L: cf. K. *Prijatelj* (1951; ZUZ, 1959).

Spodnja Avstrija (orig. *Niederösterreich*), ena izmed 9 avstr. dežel, »zibelka Avstrije«. Med kraji s pomembnimi um. spomeniki so poleg Dunaja npr. → *Altenburg*, → *Dunajsko Novo mesto* (*Wiener Neustadt*), *Dürnstein, Heiligenkreuz, Herzogenburg*, → *Klosterneuburg*, → *Krems an der Donau*, → *Lilienfeld*, → *Melk*, → *Petronell*, → *Sankt Pölten*, → *Schöngrabern, Seitenstetten* in → *Zwettl.*

L: EWA II (1960, stp 162—68); Reclam A I (1961 [1963]).

»**spodobnost**«. Zaradi nje številni odmiki od lit. predlog in resničnosti v evr. srednjev. in pozn. umetn.: e. g. Eliezerjeva prisega Abrahamu (1 Mojz 24, 9) na miniaturi v → *Psalterju sv. Ludovika* (f. 12r), dosledno premeščanje kužne rane sv. Roka na »dostojnejše« mesto, itd. O »popravljanju« starih up. v XX. st. pričajo posnetki miniature z mesecem februarjem v → *Sijajnem horariju vojvode berryjskega* (cf. Panofsky Neth, 1953, p. 65). Cf. s. v. *Daniele da Volterra* in *tridentinski koncil.*

Spokorni psalmi, po svoji vsebini takó imen. → *psalmi* (št. 6, 31 [32], 37 [38] in 50 [51]). IR: **Spokorni psalmi*, ki jih je uglasbil Orlando di Lasso (znameniti niz. komponist: Mons, 1530 ali 1532 — München, 1594), 3 knj., ki jih je po naročilu bavarskega vojvode Albrechta V. v letih 1565—70 bogato okrasil Hans *Mielich*, predvsem z bibl. prizori; miniature pomenijo vrh nem. renesančnega rkp. slikarstva in mdr. kažejo tudi naročnika, Orlanda di Lasso in samega Mielicha (München, Bayerische Staatsbibl., Mus. Ms. A [1—3]).

L: Bayerns (1960, kat. št. 288—90); Muzička enciklopedija 2 (Zgb 1963, repr. p. 89).

spolna podložnost → *Aristotel* (A. in Fílis)

sponka → *fibula*

Sponsel, Jean Louis, nem. um. zgodovinar.

B: ‚*Gillis van Coninxloo und seine Schule*' (JkPK, 1889); *Die Frauenkirche zu Dresden* (D 1892); *Die Abteikirche zu Amorbach* (D 1896); *Sandrarts Teutsche Academie: kritisch gesichtet* (D 1896); *Das moderne Plakat* (D 1897); *Kabinettstücke der Meißner Porzellanmanufaktur von J. J. Kändler* (Lpz 1900); *Johann Melchior Dinglinger* (Stu 1904); *Fürstenbildnisse aus dem Hause Wettin* (D 1906); *Der Zwinger* (D 1924); *Das Grüne Gewölbe zu Dresden: Eine Auswahl von Meisterwerken der Goldschmiedekunst* (4 knj., Lpz 1925—1932).

Sponsus et Sponsa (lat.), *Ženin in Nevesta*, kršč. ik. m. po → *Visoki pesmi:* → *Kristus* kot Sponsus in → *Ecclesia* resp. → *Marija* kot Sponsa (tudi → *David* in Betsabeja, → *Salomon* in kraljica iz Sabe, → *Asuer* in Estera). Up: npr. *mozaik* v apsidi c. Sta Maria in Trastevere v Rimu (o. 1140).

L: Otto *Gillen*, Christus und die Sponsa (Christliche K., 1937); *id.* (RDK II, stp 1110—24); *id.*, Bräutigam und Braut (LCI I, 1968, stp 318—24 — L!).

spoved. Up: cf. s. v. *Crespi, Giuseppe Maria.*

spovednica (nem. *der Beichtstuhl*, tj. spovedni stol), del kršč. cerkv. opreme, sprva navaden stol, v zdajšnji obliki od o. 1600 dalje.

L: Wilhelm *Schlombs:* Die Entwicklung des Beichtstuhls in der katholischen Kirche: Grundlage und Besonderheiten im alten Erzbistum Köln (Dü 1965). — Cf. J. *Flis* (1908, p. 127—31).

Spranger, Bartholomäus (1546—1611), niz. slikar in grafik (jedk.), gl. predstavnik mednar. dvorskega manierizma v rudolfinski Pragi. R. v Antwerpnu, o. 1565 v Parizu, potem v Lyonu, Milanu, Parmi in Rimu (o. 1567—75 sodel. Taddea Zuccarija), od 1575 dvorni slikar, najprej na Dunaju, od 1580 v Pragi, tam u. (65). S: alegorične in mit. podobe, e. g. *Hêrakles in Ómfale* in *Vulkán in Máia* (oboje baker, pred 1590, Ksthist. Mus.), *Minerva kot zmagovalka nad Nevednostjo* (o. 1591, ib.), *Alegorija ces. Rudolfa II.* (baker, d. 1592, ib.), *Venera in Adonis* (verj. sreda 1590-ih let, ib.), *Zmagoslavje Zvestobe nad Usodo* (les, d. 1607, Obrazárna Pražského hradu). — Po njegovi ikonografsko bogati risbi Eg. Sadelerja bakr. *Alegorija smrti umetnikove žene* (sredi prave gneče personifikacij in simbolov kaže umetnik na portret umrle, 1600).

L: van Mander II (1906); A. *Niederstein*, Das graphische Werk des B. Spranger (RepKw, 1931); Hall Por (1963); H. W. *Grohn* (Kindler V, 1968, s. v.); »US« 9 (1969, p. 236—38 z repr.); »PKG« 8 (1970). — Cf. F. *Antal* (1929), K. *Chytil* (1920), E. *Diez* (1909/10), A. *Hauser* (1964), K. *Oberhuber* (1958, dis.; 1964), L. van *Puyvelde* (1950), R. H. *Wilenski* (1960), F. *Würtenberger* (1962).

spremenjena jed na krožniku, ik. m. raznih svetniških legend. Cf. e. g. s. v. *Hugon, škof* (Hugo Gratiano politanus) & *Ulrik*.

Spremenjenje na gori (lat. *Christi Transfiguratio in Monte*, angl. *Transfiguration of Christ*, fr. *La Transfiguration*, hrv. in srb. *Preobraženje*, it. *La Trasfigurazione*, nem. *Die Verklärung Christi*), evang. ik. m. (Mt 17, 1—13; Mr 9, 2—13; Lk 9, 28—36; cf. s. v. *Dvanajst praznikov*). Na gori (Tabor ali morda Hermon) ob Kristusu v zraku Mojzes in Elija, pod njim pa apostoli Peter, Jakob star. in Janez. Up: npr. simbolični **mozaik* v c. St'Apollinare in Classe v Raveni (VI. st.), *miniatura* v → *Homilijah Gregorija Nazianškega* iz 867/86 (f. 75v), *mozaika* v → *Dafni* (o. 1100) in *Palatinski kapeli* v Palermu (o. 1143), *relief* v → *La Charité-sur-Loire* (sreda XII. st.), Duccio (*tablica* z njegove → *Maestà*, 1308/11, Nat. Gall.), fra Angelico (*freska*, Florenca, Mus. di S. Marco), Giov. Bellini (npr. o. 1480/85, Capodimonte), Perugino (1517, Perugia, Gall. Naz. dell'Umbria), Rafael (Pin. Vat. — cf. infra), Lod. Carracci (Bologna), itd.

L: Pigler I (1956, p. 290—95); Réau II/2 (1957, p. 574—81 — L!); Keller (1968, p. 103); »IKG« 3 (1968, t. 4, 7, 33, 183). — Cf. W. *König* (1956), K. *Künstle* (1928, p. 403 ss), G. *Schiller* (I 1966 [1969], p. 155—61, repr. 405—22), D. *Talbot Rice* (1963 [1968], repr. 80, 149, 166, 231—32), A. de *Waal* (1902; 1914).

***Spremenjenje na gori,** slavna Rafaelova zadnja podoba (o, les, 405 × 278 cm, 1518—20, Pin. Vat.), ki je umetnik ni več sam dokončal ali — kot je manj točno, pa lepše zapisal Vasari: *...finitolo, come ultima cosa che a fare avesse, non toccò più pennelli, sopraggiugnendoli la morte* (»potem ko jo je bil dogotovil kot zadnjo stvar, ki jo je še imel narediti, se ni več dotaknil čopičev, ker ga je presenetila smrt«). Sliko je za

katedr. v Narbonnu naročil kard. Giulio de' Medici, pozn. papež Klemen VII. (obenem z *Obujenjem Lazarja* pri → *Sebastianu del Piombo*). Rafael, ki mu je največ pomagal Giovan Francesco Penni, je izgotovil predvsem zgornji del, po njegovi smrti jo je 1520—22 dkč. Giulio Romano, očitno zadovoljni naročnik pa je ni poslal v Francijo, ampak jo je raje dal postaviti v c. S. Pietro in Montorio v Rimu (1523). V Franciji se je podoba prisiljeno mudila samo v obd. 1798—1815. Rafael je prvič v zgod. tako rekoč samovoljno povezal ikonogr. motiva, ki si sicer sledita v sinoptičnih evangelijih, sámo → *Spremenjenje na gori* (cf. supra) in pa motiv *mesečnega dečka* (Mt 17, 14 ss) resp. *nemega obsedenca* (Mr 9, 14 ss) resp. *obsedenega dečka* (Lk 9, 37 ss). To je storil v hkrati nasprotij polni in medsebojno povezani, barok naznanjajoči kompoziciji, ki so jo stoletja občudovali, mdr. tudi Goethe (*Italienische Reise*, dec. 1787): *Beides ist eins: unten das Leidende, Bedürftige, oben das Wirksame, Hilfreiche. Beides aufeinander sich beziehend, ineinander wirkend* (svobodno poslovenjeno: Vse je povezano: spodaj trpeči, pomoči potrebni ljudje, zgoraj dejavna in odrešujoča moč. Eno se na drugo opira, eno na drugo vpliva).

L: Vasari-Milanesi IV; Friedrich *Schneider*, Theologisches zu Raffael (Der Katholik, XIII, Mainz 1896); Hans *Lütgens:* Raffaels Transfiguration in der Kunstliteratur der letzten vier Jahrhunderte (dis. [Ggn 1929] — L!); Cankar III/1 (1936, p. 130—32, repr. 56); Gilberte *Emile-Mâle*, La transfiguration de Raphaël: Quelques documents sur son séjour à Paris (1798—1815) (RPARA, 1960/61); »CA« 4 (1966, kat. št. 153, t. LXIV). — Cf. O. *Bock von Wülfingen* (1946; 1956), A. M. *Brizio* (EWA XI, 1966, stp 860, t. 435), J. *Burckhardt* (1855 [1964, p. 856—58]), L. *Dussler* (1966, št. 119 — L!), H. von *Einem* (*1966 — L!), S. J. *Freedberg* (1961, p. 356—62 & 605 — L!), F. *Hartt* (1969), G. *Schiller* (I 1966, repr. 422), etc.

Spremenjenje palic v kače (it. *Il Miracolo del serpente* [ali *bastone trasformato in serpente*]), bibl. ik. m. (2 Mojz 7, 9—12). Up: cf. s. v. *Aron in Mojzes pred faraonom.*

Spreobrnjenje sv. Pavla, točno *Savlovo spreobrnjenje*, ker se je dotedanji preganjavec kristjanov (→ *Pavel iz Tarza*) šele potem imen. Pavel (lat. *Conversio Pauli*, angl. *The Conversion of St. Paul*, fr. *La Conversion de Saint-Paul sur le chemin de Damas*, hrv. *Obraćenje sv. Pavla*, nem. *Die Bekehrung Pauli*, srb. *Preobraćenje sv. Pavla*), kršč. ik. m. (Apd 9, 1—9: *... ga je nenadoma obsijala svetloba z neba*; *padel je na tla in zaslišal glas, ki mu je rekel: »Savel, Savel, kaj me preganjaš ?«* [*Saule, Saule, quid me perséqueris ?*]; ib. 22, 6—12; ib., 26, 12—19; 1 Kor 15, 8). Up: npr. *miniatura* v → *Véliki bibliji v S. Paolo fuori le mura* iz o. 870/75 (f. 307v — skupaj z drugimi prizori), *miniatura* v → *Krščanski topografiji Kozme Indikopleusta* iz IX./X. st. (f. 83v), pozn. varianta s padcem s konja, ki navezuje na srednjev. ik. m. → *Superbia*, npr. s prejšnjim in pozn. prizorom zgodbe dop. *reliefna upodobitev* v timpanu (peščenec, 3. četrt. XIV. st., Dunaj, stolnica sv. Štefana, Singertor), *tapiserije* po enem izmed → *Rafaelovih kartonov*, Parmigianino (atr. [prej za avtorja veljal Niccolò dell'Abbate], o. 1530, Ksthist. Mus.), Michelangelo (**freska*, 1542—45, Vatikan, Capp. Paolina), P. Bruegel star. (d. 1567, Ksthist. Mus.), L. Carracci (Bologna), Caravaggio (les, 1594/96, Rim, z. Odescalchi Balbi di Piovere; *1600/01, Rim, Sta Maria del Popolo, Capp. Cerasi), itd. Po svoje je motiv oblikoval tudi Marino → *Marini.*

L: Réau III/3 (1959, p. 1041—42); EWA II (1960, t. 484), III (1960, t. 34 & 61), XV: Index (1968, p. 128 — cf. *Conversion*); S. *Hohenstein:* Die Ikonographie der Bekehrung Pauli (dis. [FrM]). — Cf. B. *Berenson* (L: Ph 1957, repr. 866, 1316; ib. 1968, repr. 1923), W. *Friedlaender* (1955), J. *White* (1956).

Spretnost → *Véliki zmagoslavni voz*

Sprevod Bakha in Ariádne → *Bákhos in Ariádna*

Sprevod treh kraljev → *Pohod treh kraljev*

Springer, Anton (1825—1891), nem. um. zgodovinar, pisec nekdaj najbolj razširjenega občega zg. pregleda lik. umetn. (cf. *Handbuch*, infra), pomemben pedagog in metodik tiste dobe. R. v Pragi, učil na univ. v Bonnu, Straßburgu in od 1873 dalje v Leipzigu, tam u. (65). V svojem prizadevanju za znanstv. um. zgod. nasprotoval zlasti Hermanu → *Grimmu.*

B: *Die Baukunst des christlichen Mittelalters* (Bn 1854); *Geschichte der bildenden Künste im 19. Jahrhundert* (1858); *Rafaels Disputa* (Bn 1860); ‚*Ikonographische Studien*' (MCC, 1860); ‚*Vorbilder zu zwei Dürerschen Handzeichnungen in der Ambraser Sammlung*' (ib. 1862); *Bilder aus der neueren Kunstgeschichte* (Bn 1867; 2. izd., 2 knj., Bn 1886); *Die mittelalterliche Kunst in Palermo* (K 1869); *Handbuch der Kunstgeschichte* (Lpz 1875; 2. izd. 1881; 6. izd., 3 knj., 1901—1902; 11. izd., 6 knj., ib. 1918—1929); ‚*Meister Walch*' (ZfbK, 1877); *Raffael und Michelangelo* (2 knj., Lpz 1878; 2. izd., 2 knj., ib. 1883; 3. izd. ib. 1895); ‚*Über die Quellen der Kunstdarstellungen des Mittelalters*' (Ber. über die Verh. der k. sächs. Ges. der Wissenschaften: Phil.-hist. Klasse, Lpz 1880); *Die Psalterillustration im frühen Mittelalter* (Lpz 1880, »Abh. Lpz«); ‚*Raffaels Schule von Athen*' (GrK, 1883); *Die Genesisbilder in der Kunst des frühen Mittelalters* (Lpz 1884); ‚*Das Jüngste Gericht*' (RepKw, 1884); ‚*Leonardofragen*' (ZfbK, 1889); *Albrecht Dürer* (Bl 1892); *Aus meinem Leben* (Bl 1892 [avtobiogr.])

L: ZfbK (1892, nekr.); Paul *Clemen* (ADB XXXV, 1893). — Cf. U. *Kultermann* (1966 — L!), W. *Waet-*

zoldt (II 1924). — Zbornik: Gesammelte Studien zur Kunstgeschichte: Eine Festgabe zum 4. 5. 1885 für Anton Springer (Lpz 1885).

SPRINGFIELD, mesto v *Massachusettsu* (ZDA [*New England*]).

~ **Museum of Fine Arts** (*49 Chestnut St.*). S: med Italijani Bacchiacca (*Ženski portret*), G. P. Pannini (*Titov slavolok v Rimu*) in G. B. Tiepolo (*Marija z otrokom*, 1759), med Holandci Jan van Goyen, F. Bol (*Avtp.*), W. Kalf (*Tihožitje*), Jacob van Ruisdael (*Pokrajina blizu Dordrechta*, d. 1649), Gerrit Berckheyde (*V. c. v Haarlemu*), med Francozi Chardin (*Tihožitje*, oval, 1764), J.-L. David (*Mme de Servan*), Géricault (*Portret blazneža*), Corot, Delacroix (*študija za portret barona von Schwitterja*), J.-F. Millet, Courbet (npr. *Grad Chillon*, o. 1875), Monet (*Senena kopica*, d. [18]93) in Vlaminck, med drugimi Liotard in Zoffany (*Sodnik Suetonius Heatly in njegova sestra Temperance* [*v Indiji*], 1783/89), pos. med Američani B. Perlin (*The Street*).

***Spuščanje v klet** (nem. »*Kellerszene*«), manieristična slika (les, 57 × 55,5 cm, d. 1537, Städel), bila atr. Jeanu de Gourmontu, bolj prepričljivo pa t. i. »Félixu Chrestienu«.

L: Jacques *Thuillier* (Art de France, I, 1961); »PKG« 8 (1970, t. 60, p. 189 — L!).

Squarcione, Francesco (1397 [ali 1394] —1468), it. slikar in zbiratelj v Padovi. Med njegovimi številnimi učenci, ki jih je — po dkm. sodnih obravnavah sodeč — močno izrabljal, tudi Marco Zoppo in Mantegna. S: *Poliptih sv. Lazarja* (o. 1449/52, Padova, Mus. Civico).

L: cf. A. *Chastel* (Renaissance mér. 1965, p. 132 ss).

srbska in makedonska srednjeveška umetnost. A: t. i. raško šolo predstavljajo npr. *Đurđevi Stupovi* (1168), *Kuršumlija* (1170-a leta), → *Studenica* (c. Marijinega vnebovzetja 1183—1191), *Žiča* (1208/15), → *Mileševa* (1234/35), → *Morača* (1252) in kot delo fra Vite → *Dečani* (1327—35), srb.-maked. stavbarstvo za vlade kralja Milutina (1282—1321) zlasti *Bogorodica Ljeviška* v → *Prizrenu* (1307), → *Staro Nagoričane* pri Kumanovem (1313—19) in → *Gračanica* pri Prištini (o. 1321), t. i. moravsko šolo pa poleg *Lazarice* (1370—74), → *Ravanica* (1376—81), → *Ljubostinja* (po 1387), → *Kalenić* (1413—17) in → *Manasija* ali *Resava* (1406/18). — *StS-e* po kronol. zaporedju: *Sv. Sofija* v → *Ohridu* (XI. st.), → *Nerezi* (1164), *Đurđevi Stupovi* (o. 1170), → *Kurbinovo* (1191), → *Studenica* (1209 & o. 1260/70), → *Mileševa* (o. 1235 & o. 1260) in → *Morača* (1252), *Peć* (= Sv. Apostoli, o. 1250 in konec XIII. st.), → *Sopoćani* (1260-a leta), *Gradac* (o. 1270), *Sv. Kliment* v → *Ohridu* (1295), → *Arilje* (1296), *Sv. Nikita* pri Skopju (o. 1307), *Bogorodica Ljeviška* v → *Prizrenu* (1307—09), *Kraljeva cerkev* v → *Studenici* (1314), → *Staro Nagoričane* (1317), *Peć* (= Sv. Dimitrij, 1317—24), → *Gračanica* (1321), *Peć* (= Bogorodica Odigitrija, 1324—37), → *Dečani* (o. 1340), → *Lesnovo* (o. 1346), → *Matejče*, → *Ravanica* (o. 1377), → *Kalenić* in → *Manasija* ali *Resava* (o. 1415).

L: Dušan *Tasić* (UBJ, 1969). — Cf. V. *Molè* (Lj 1965 — L!), S. *Radojčić* (1969 — L!).

srbski kiparji novejše dobe po gen. zap.: Petar *Ubavkić* (1850—1910), Đorđe *Jovanović* (1861—1953), Simeon *Roksandić* (1874—1943), Toma *Rosandić* (1878—1959), Petar *Palavičini* (1887—1958), Rista *Stijović* (1894), Sreten *Stojanović* (1898—1960), Ana *Bešlić* (1920), Olga *Jevrić* (1922), Jovan *Kratohvil* (1924), Nandor *Glid* (1924), Olga *Jančić* (1929), Oto *Logo* (1931).

L: BihaljiS (1955); Miodrag B. *Protić* (ELU 4, 1966, p. 286—87); Sodobna srbska umetnost (Lj 1971 [rk, MG], uv za kiparstvo Jerko *Denegri*).

srbski slikarji in grafiki XIX.—XX. st. od K. Danila dalje po gen. zap.: Konstantin *Danil* (1798—1873), Jovan *Isajlović* (1806—1885), Nikola *Aleksić* (1808—1873), Uroš *Knežević* (1811—1876), Katarina *Ivanović* (1811—1882), Dimitrije *Avramović* (1815—1855), Pavle *Simić* (1818—1876), Novak *Radonić* (1826—1890), Ljubomir *Aleksandrović* (1828—1887), Đura *Jakšić* (1832—1878), Stevan *Todorović* (1832—1925), Miloš *Tenković* (1849—1890), Đorđe *Krstić* (1851—1907), Uroš *Predić* (1857—1953), Paja *Jovanović* (1859—1957), Marko *Murat* (1864—1944), Stevan *Aleksić* (1867—1923), Nadežda *Petrović* (1873—1915), Milan *Milovanović* (1876—1945), Kosta *Miličević* (1877—1920), Branko *Popović* (1882—1944), Ljubomir *Ivanović* (1882—1945), Jovan *Bijelić* (1886—1964), Petar *Dobrović* (1890 do 42), Moša *Pijade* (1890—1957), Zora *Petrović* (1894—1962), Sava *Šumanović* (1896—1942), Milo *Milunović* (1897), Milan *Konjović* (1898), Ivan *Tabaković* (1898), Marko *Čelebonović* (1902), Nedeljko *Gvozdenović* (1902), Radojica-Noje *Živanović* (1903—1944), Đorđe *Andrejević-Kun* (1904—1964), Peđa *Milosavljević* (1908), Milena *Pavlović-Barili* (1909—1945), Bora *Baruh* (1911—1942), Milivoj *Nikolajević* (1912), Dušan *Ristić* (1913), Lazar *Vujaklija* (1914), Ljubica *Sokić* (1914), Boža *Ilić* (1919), Slovenka Majda *Kurnik* (1920—1967), Đorđe *Ilić* (1920), Zoran *Petrović* (1921), Miodrag B. *Protić* (1922), Bata *Mihajlović* (1923), Ksenija *Divjak* (1924), Boško *Ka-*

ranović (1924), Bogomil *Karlavaris* (1924), Stojan *Ćelić* (1925), Mladen *Srbinović* (1925), Lazar *Vozarević* (1925—1968), Petar *Omčikus* (1926), Olja *Ivanjicki* (1931), Zoran *Pavlović* (1932), Miodrag *Nagorni* (1932), Leonid *Šejka* (1932—1970), Radovan *Kragulj* (1934), Milić *Stanković* (1934), Živojin *Turinski* (1935), Vladimir *Veličković* (1935), Radomir *Damnjanović* (1936), Branko *Miljuš* (1936).

L: Srpsko slikarstvo XIX veka (Zgb 1965 [rk, Mod. gal. JAZU], teksti Miodrag *Kolarić*, Vera *Ristić* & Nikola *Kusovac*). — Cf. A. *Čelebonović* (1965), M. B. *Protić* (*1970), etc.

srbski umetnostni zgodovinarji in drugi pisci o lik. umetn. po gen. zap.: M. *Vasić* (1869—1956), V. R. *Petković* (1874—1956), B. *Nikolajević* (1877—1947), A. *Deroko* (1894), M. *Kašanin* (1895), Đorđe *Mano-Zisi* (1901), Z. *Simić-Milovanović* (1901), M. *Stevanović* (1903), O. *Bihalji-Merin* (1904), P. *Vasić* (1907), Đ. *Popović* (1909—1962), S. *Radojčić* (1909), Radoje *Ljubinković* (1910), Mirjana *Ljubinković-Ćorović* (1910), Verena *Han* (1912), M. *Kolarić* (1912), A. *Čelebonović* (1917), Milutin *Garašanin* (1920), Draga *Garašanin* (1921), K. *Ambrozić* (1922), M. B. *Protić* (1922), V. *Korać* (1924), V. *Đurić* (1925), J. *Maksimović* (1925), Đ. *Stričević* (1929), L. *Trifunović* (1929), J. *Denegri* (1936).

srce (lat. *cor*, angl. *the heart*, fr. *le coeur*, it. *il coro*, nem. *das Herz*), v starem Egiptu veljalo za sedež razuma, v evr. srednjev. in pozn. umetn. simbol ljubezni. *Goreče srce* je npr. atribut → *Caritas*.

L: Réau III/3 (1959, p. 1507); Cirlot (1962, p. 135—36); Das Herz im Umkreis des Glaubens (Biberach 1965); Das Herz im Umkreis der Kunst (ib. 1966).

Srce Jezusovo (lat. *Sacratissimus Cor Jesu*, fr. *Le Sacre Coeur de Jésus*, it. *Il Sacro Cuore di Gesù*, umetnostno malo pomemben katol. ik. tip Kristusove podobe, ki ga v lik. umetn. začenja P. Batonijeva slika v rim. c. Il Gesù iz o. 1780 (v nasprotju s pozn. deli tu Kristus dobesedno drži plameneče, s križem in trnovo krono zaznamovano srce).

L: Réau II/2 p. 47—49).

Sreča → *Fortuna*

Srečanje Atile in papeža Leona Vél., freska (spodaj šir. 7,5 m), ki jo je Rafael — ob izdatnem sodelovanju pomočnikov — 1514 naslikal v → *Stanza d'Eliodoro*. Papež Leon I. Vél. je predstavljen s potezami novega papeža, → *Leona X.*

Srečanje na poti v Emavs (lat. *Christus apparet duobus discipulis juxta Emmaus*, fr. *La Rencontre sur le chemin d'Emmaüs*), evang. ik. m. (Lk 24, 13—29). Up: npr. Duccio (na → *Maestà*).

L: Réau II/2 (1957, p. 562—563).

Srečanje pri Zlatih vratih (angl. *The Meeting at the Golden Gate* [*of Jerusalem*], fr. *La Rencontre à la Porte d'Or*, it. *L'incontro di Anna e Giovacchino sotto la Porta Aurea*, nem. *Die Begegnung von Joachim und Anna unter der Goldenen Pforte*), ik. m. iz legende Marijinih staršev, v srednjev. umetn. podoba brezmadežnega spočetja Marije, ki ji je zato na oltarjih pendant → *Oznanjenje*. Up: npr. Giotto (*freska*, Padova, Capp. dell'Arena — poljub na usta še dolgo osamljen), T. Gaddi (*freska*, Florenca, Sta Croce, Capp. Baroncelli), Filippo Lippi (→ *Tondo Bartolini* — v ozadju!), Mojster iz Moulinsa (les, 1500, Nat. Gall., des. Karel Vél. — kot pendant *Oznanjenje* v AIC!), Dürer (*lesor.*, d. 1504, v ciklu Marijino življenje), Wolf Traut (les, o. 1514, Bayerische Staatsgemäldesmlgn.).

L: Réau II/2 (1957, p. 159—61); Kindler IV (1967, repr. p. 516), V (1968, repr. p. 555), etc. — Cf. E. *Cevc* (1970, repr. 91).

Srečanje treh živih in treh mrtvih (fr. *Le Dit des trois Morts et des trois Vifs*, it. *Il contrasto* [*L'incontro*] *dei tre Vivi e tre Morti*), poznosrednjev. ik. m., znan od XIII. st. dalje, eden izmed pobudnikov → *mrtvaškega plesa*. Up: npr. slavna *freska* v → *Pisi* (po sredi XIV. st., → *Camposanto: Zmagoslavje smrti*.

L: Willy *Storck:* Die Legende von den drei Lebenden und den drei Toten (Hdl 1910); Georges *Servières*, Les formes artistiques du »Dict des trois Morts et des trois Vifs« (GBA, 1926); Réau II/2 (1957, p. 642—45 & 661 — L!). — Cf. K. *Künstle* (1908), S. *Cosacchi* (s. v. *Kozáky*, 1965).

središčni kvadrat → *vézani sistem*

SREDNJA VAS *pri Šenčurju pri Kranju.*

L: M. *Juteršek* (ELU 4, 1966, s. v. — L!); Cevc SU.

∼ **podr. c. sv. Katarine**: poslikan lesen kasetiran *strop* (d. 1716), 3 »*zlati*« *oltarji* (*v. olt.* d. 1642).

∼ **podr. c. sv. Radegunde.** Notr.: koroškemu stilnemu območju pripadajoče freske iz o. 1440: spodaj *Pohod treh kraljev* in *Poklon kraljev*, zgoraj *prizori iz pasijóna*; figuralno okrašeni *sklepniki* in *konzole* (o. 1530); »*zlati*« *oltarji*; na v. oltarju slika Jur. Šubica (*Sv. Radegunda*, d. [18]86).

L: Stele (1969). — Cf. E. *Cevc* (1970), I. *Komelj* (VS, 1966, p. 48 & 66, repr. p. 50 in na ovitku)'

SREDNJA VAS *v Bohinju: žup. c. sv. Martina*, v njej F. Jelovškova iluzionistična *freska v. olt.*

(dat. s kronogramom 1752, rest. 1894 M. Koželj in pozn. P. Železnik) in M. Langusovi olt. sliki (*Sv. Jožef* in *Križanje*).

L: F. *Stelè* (ZUZ, VI, 1926, p. 175); Cevc SU (1966). — Cf. S. *Mikuž* (ZUZ, XVI, 1939/40, p. 31).

srednjeveška umetnost v Evropi: cf. s. v. *bizantinska umetn.*; *gotika*; *karolinška umetn.*; *krščanska ikonografija*; *otonska umetn.*; *romanika*; *starokrščanska umetn.*; *visokosrednjeveška umetn.*; *zgodnjesrednjeveška umetn.*

L: Cankar I—II (1927—33); Panofsky Tomb (1964); »US« 5—8 (1968/1970 — L!). — Cf. J. *Evans* (1966 — L!), Ch. R. *Morey* (1942).

Srnec, Aleksandar (1924—....), hrv. slikar, kipar in oblikovalec, soust. skupine *Exat* 51.

L: IV beograjski trijenale jugoslovenske likovne umetnosti (Bgd 1970 [rk, MSU] — L!).

srp (lat. *falx*, angl. *the sickle*, fr. *la faucille*, nem. *die Sichel*), atribut → *Saturna*, v zraku viseči atribut → *Notburge*.

srpanj (hrv.) → *julij*

***»*De* Staalmeesters«**, znamenita Rembrandtova slika predstojnikov amsterdamskega suknarskega ceha (o, pl, 191,5 × 279 cm, sgn. & dvakrat dat. 1661 in 1662, Rijksmus.), ena izmed najpopolnejših uresničitev skupinskega portreta. V dosledni »notr. in zun. enotnosti« (Riegl), v skladnosti kraja, časa in dogajanja se je pet predstojnikov ali regentov (šesta, razoglava oseba za njimi je služabnik Frans Bell) zazrlo v neznanega obiskovalca ...

L: OH (1956 — teksti: A. van *Schendel*, H. van de *Waal*, J. H. van *Eeghen*, Ch. de *Tolnay*); Kchr (1957 — H. *Kauffmann* [ref.] idr.); »CA« 33 (1969, št. 424). — Cf. A. *Riegl* (1902 [1931]).

Städel, Johann Friedrich (1728—1816), nem. um. zbiralec. Z oporoko 1815 je svojo z. (o. 500 zvečine hol. in flam. slik) in premoženje volil mestu za um. inst., zdajšnji *Städelsches Kunstinstitut* v Frankfurtu a. M.

Stadler, Franz J. (1877—1953), nem. (ž.) um. zgodovinar, r. na Madžarskem, u. v Zürichu.

B: *Hans Multscher und seine Werkstatt: Ihre Stellung in der Geschichte der schwäbischen Kunst* (Str 1907, »SdK« 82); *Michael Wolgemut und der Nürnberger Holzschnitt im letzten Drittel des XV. Jahrhunderts* (2 knj., Str. 1913, »SdK« 161); *Hans von Kulmbach* (W 1936).

Staël, Nicolas de (1914—1955 sam.), fr. slikar, r. v Sankt Petersburgu (pozn. Leningradu) v oficirski družini baltskega rodu. Po smrti staršev živel v Belgiji, pozn., po raznih potovanjih, v Parizu (natur. 1948), u. (41) v Antibesu. Pomembna dela od 1943 dalje, ko je prešel v abstr. slikarstvo, ki pa ga je 1952 začel opuščati. S: npr. *Sicilska pokrajina* (pl, 89 × 130 cm, 1954, Zürich, Fritz & Petez Nathan), *Fort d'Antibes* (pl, 130 × 89 cm, 1955, Pariz, Jacques Dubourg).

L: Roger van *Gindertael:* Nicolas de Staël (P 1951); Douglas *Cooper* (BM, 1956, nekr.); Nicolas de Staël (Hn 1959 [rk, Kestner-Ges.], uv Werner *Schmalenbach*); H. *Read* (Kindler V, 1968, s. v.). — Cf. D. *Cooper* (1961), W. *Hafimann* (4. izd. 1965; 1965), etc.

die **Staffelkirche** (nem.) → *stopnjevana cerkev*

Stahl, Fritz (1860—1928), nem. (ž.) um. zgodovinar (prispevki o arhitekturi v *Wasmuths Monatshefte für Baukunst* in drugod).

B: *Wie sah Goethe aus?* (Bl 1904); *Weg zur Kunst: Einführung in Kunst und Kunstgeschichte* (Bl 1927); *Paris: eine Stadt als Kunstwerk* (n. izd., Bl 1934).

Stahly, (Henri) François (1911—....), fr. abstr. kipar (in grafik), r. v Konstanci (*Konstanz*) v Nemčiji, do 20. leta živel v Švici, v Parizu obiskoval *Ac. Ranson* in Maillolovo delavnico, od 1949 v Meudonu pri Parizu.

L: Giedion-Welcker (1960); SeuphorS (1961). — Cf. C. *Giedion-Welcker* (1962).

Stahuljak, Tihomil (1918—....), hrv. um. zgodovinar in konservator, dipl. 1942 v Zgb.

Stammler, Wolfgang (1886—1965), nem. lit. zgodovinar, mdr. izd. *Reallexikon zur deutschen Literaturgesch.* in *Deutsche Literatur des Mittelalters: Verfasserlexikon.*

B (za lik. umetn.): *Die Totentänze des Mittelalters* (Mn 1922, »Einzelschriften zur Bücher- u. Handschriftenkunde« 4; tudi Lpz 1922, »Bibl. der Kg.« 47); *Der Totentanz: Entstehung und Deutung* (Mn 1948).

Stančić, Miljenko (1926—....), hrv. slikar, surrealist. R. v Varaždinu, štud. na ak. v Zgb (1945—52), docent prav tam od 1961.

L: Katalog izložbe studenata Akademije likovnih umjetnosti: Majski festival (Zgb 1949); Oto *Bihalji-Merin* (Književne novine, 3. VI. 1954); Jsla (14. zv., 1957); Zvonimir *Golob*, Srce u jantaru (Književna tribina [Zgb], št. 3, 27. V. 1959); Miroslav *Krleža:* Miljenko Stančić (Zgb 1964 — L!); Žarko *Domljan* (ELU 4, 1966, s. v. — L!); IV beogradski trijenale jugoslovenske likovne umetnosti (Bgd 1970 [rk, MSU] — L!).

Stange, Alfred (1894—1968), nem. um. zgodovinar, od 1935 dalje prof. na univ. v Bonnu, se udinjal nacizmu (cf. *Deutsche Wissenschaft: Arbeit u. Aufgabe*, Lpz 1939).

B: *Deutsche Kunst um 1400: Versuch einer Darstellung ihrer Form und ihres Wesens* (Mn 1923); *Die Entwicklung der deutschen mittelalterlichen Plastik*

(Mn 1923); *Die deutsche Baukunst der Renaissance* (Mn 1926); **Deutsche Malerei der Gotik, I—XI* (Mn-Bl 1934—1961); *German Painting: XIV—XVI Centuries* (NY 1950); *Über die Einsamkeit der modernen Kunst* (1951); (& Albert Fries) *Idee und Gestalt des Naumburger Westchores* (Trier 1955, »Trierer theologische Stud.« 6); *Der Hausbuchmeister: Gesamtdarstellung und Katalog seiner Werke* (Ba-Ba: Heitz 1958, »SdK« 316); (& Norbert Lieb) *Hans Holbein der Ältere* (Mn-Bl 1960); ‚*Ein Paradiesgärtlein vom Meister der hl. Veronika*' (Panth, 1960); ‚*Ein Madonnenbild von Konrad Witz*' (ib., 1961); *Malerei der Donauschule* (Mn 1964); ‚*Bemerkungen zur gotischen Malerei in Nordfrankreich*' (AMK, 1965); *Die deutschen Tafelbilder vor Dürer, I: Köln, Niederrhein, Westfalen, Hamburg, Lübeck und Niedersachsen* (Mn 1967, »Bruckmanns Beitr. zur Kw.«); ‚*Das Bildnis im Werke Albrecht Altdorfers*' (Panth, 1967); *Kritisches Verzeichnis der deutschen Tafelbilder vor Dürer, II: Oberrhein, Bodensee, Schweiz, Mittelrhein, Ulm, Augsburg, Allgäu, Nördlingen, von der Donau zum Neckar* (Mn 1970, izd. Norbert Lieb).

Stanza d'Eliodoro, v prostoru tretja, po poslikavi pa druga med Rafaelovimi Stanzami (1511/12—14), imen. po freski → *Izgon Heliodorja iz templja*; njej nasproti je → *Srečanje Atile in Leona Vél.* (že s potezami Leona X.!), levo od Izgona je **Osvoboditev sv. Petra iz ječe*, desno pa → *Maša v Bolseni*. Stropne freske (atr. Bald. Peruzziju) kažejo okrog medaljona z grbom Julija II. 4 prizore, ki vsebinsko ustrezajo StS-am pod njimi: *Abraham daruje Izaka* (nad Mašo), *Bog se prikaže Noetu* (nad Srečanjem), *Jakobova lestev* (nad Osvoboditvijo) in *Mojzes pred gorečim grmom* (nad Izgonom).

L: cf. H. *Dollmayr* (1890), S. J. *Freedberg* (1961, repr. 205—10, 213—15), N. *Ponente* (1967).

Stanza della Segnatura, po svojem slikarskem okrasu (1508—11) prva in najznamenitejša med »sobami« (→ *Rafaelove stanze*), ki jih je Rafael poslikal v Vatikanu, po prostorskem zaporedju druga; bila morda — kot ime kaže — namenjena papeškemu sodišču, čeravno se StS-e skladajo tudi s tradicionalno ureditvijo knjižnic (teologija, filozofija, pravo in poezija). Na vhodni steni je t. i. → *Disputa*, njej nasproti → *Atenska šola*, nad oknom na *cortile dei Pappagalli* je → *Parnas*, nad oknom na *cortile del Belvedere* pa *Kreposti* (levo od okna proti Atenski šoli je *Civilno pravo*, des., proti Disputi, pa *Cerkveno pravo*). V luneti Kreposti so z ženskimi personifikacijami od leve na des. ponazorjene *Fortitudo*, ki drži hrastovo vejo (namig na družinsko ime *Della Rovere*, tj. na papeža Julija II.), *Prudentia*, ki se opazuje v ogledalu, in *Temperantia*, ki ima v rokah vajeti. Od 5 puttov, ki jim delajo družbo, je prvi od leve samó za okras, tretji drži ogledalo Razumnosti, ostali pa predstavljajo 3 teološke kreposti: drugi, *Caritas*, stresa želode s hrastove veje, četrti, *Spes*, dviga baklo, peti, *Fides*, kaže proti nebu. Spodaj levo (Civilno pravo): *Tribonianus izroča cesarju Justinijanu pandékte*, tj. z. pravnih določb iz starih rim. zakonikov; des. (Cerkv. pravo): *Papež Gregorij IX. potrjuje dekretalije*. Spodaj na vseh 4 stenah *grisaille* StS-e, pod Parnasom prizora *Avgust prepove izvrševalcem Vergilove oporoke sežgati Eneido* in *Aleksander Vel. dá v Ahilov grob položiti Homerjeva dela*, sicer pa od Pierina del Vaga pod »Disputo« od leve na des. *Tiburtinska sibila pokaže Avgustu Marijo*, *Sv. Avguštin z dečkom na morski obali* in *Poganska daritev*, pod Atensko šolo *Obleganje Sirakuze in Arhimedova smrt* in *Magi razglabljajo o nebeški sferi*, pod Civilnim pravom *Solon govori Aténcem* in pod Cerkv. pravom *Mojzes prinese Izraelcem tabli postave*. Tudi slikarija stropa, katere razdelitev je bila že prej določena, samó delno Rafaelovo lastnoročno delo. V 4 medaljonih ustrezne personifikacije, nad »Disputo« je *Teologija* (belo ogrinjalo [*Fides*], zeleni plašč [*Spes*] in rdeča obleka [*Caritas*] ponazarjajo 3 teološke kreposti; na tablicah, ki jih držita putta ob njej, je razbrati DIVINAR[VM] RER[VM] NOTITIA po Justinijanu), nad Atensko šolo je *Filozofija* (njena obleka, ki je zgoraj sinja z zvezdami [*Zrak*], nato rdeča z močeradom [*Ogenj*], zelena z ribami [*Voda*] in rumena z rastlinami [*Zemlja*], ponazarja 4 elemente, na knjigah v njenih rokah je razbrati MORALIS in NATVRALIS, na tablicah pa CAVSARVM COGNITIO po Georgica II, 490—92), nad Krepostmi in Pravom je *Pravičnost* (*Iustitia*, na tablicah IVS SVVM VNICVIQVE TRIBVIT po Justinijanu), nad Parnasom pa *Poezija* (na tablicah NVMINE AFFLATVR po Eneidi VI, 50). V v. štirikotnikih personifikacije dopolnjujejo ustrezni prizori, v malih z vboklimi stranicami pa putti, ki ponazarjajo 4 *elemente:* ob Teologiji *Adam in Eva ob drevesu spoznanja* in *Ogenj*, ob Filozofiji *Primo mobile* (okrogli Kozmos prek katerega se sklanja personificirana Astronomija) in *Voda*, ob Pravičnosti *Salomonova sodba* in *Zemlja*, ob Poeziji *Apolon in Marsias* in *Zrak*, Štiri elemente in hkrati zvezo med okrasom sten in stropa pa ponazarjajo tudi *putti* v vlogi obočnih kamnov na lokih nad lunetami: nad »Disputo« *Zrak* (namesto Ognja!), nad Atensko šolo *Voda*, nad Parnasom *Ogenj* (namesto Zraka!) in nad Krepostmi in Pravom *Zemlja*.

L: M. Tensa *Tozzi*, La volta della Stanza della Segnatura (Arte, 1927); Georg *Leyh*, Die Camera della Segnatura — ein Bibliotheksraum? (Festschrift f. Georg Leidinger zum 60. Geburtstag..., Mn 1930); Harry B. *Gutman*, Zur Ikonologie der Fresken Raffaels in der Stanza della Segnatura (ZfKg, 1958); A. M. *Brizio* (EWA XI, 1966, stp 847—49). — Cf. A.

Chastel (1959), L. *Dussler* (1966 — L!), D. *Redig de Campos* (1938; 1950 [1957]), J. *Shearman* (1965), F. *Wickhoff* (1893), E. *Wind* (1938/39).

Stanza dell'Incendio, v prostoru prva, po poslikavi pa tretja med Rafaelovimi Stanzami (1514—jul. 1517), imen. po lunetni freski **Požar v Borgu* (s papežem Leonom IV.); slednji nasproti *Prisega Leona III.* (*La Giustificazione di Leone III*), levo od Požara je *Bitka pri Ostii* (z Leonom IV.), des. pa *Kronanje Karla Vél.* (z Leonom III.). Na zidcu med *hermami v vlogi kariatid kraljevski zavetniki cerkve* (npr. *Karel Vél., Gottfried Bouillonski, Lotar I.* in *Ferdinand Katoliški*), ki poleg samega imena papežev Leonov (vsi kažejo poteze Leona X.) edini povezujejo celoto. Rafael jo je v glavnem samó zasnoval, izvedli pa so jo Giulio Romano (mdr. enobarvni liki zidca), G. F. Penni in Raffaellino del Colle. — Na stropu še Peruginova slikarija (1507—08) s 4 medaljoni: *Bog oče z angeli, Kristus med Janezom Krst. in satanom, Sv. Trojica z apostoli, Kristus sodnik.*

L: EWA XI (1966, t. 429—30). — Cf. B. *Berenson* (1968, repr. 1108), S. J. *Freedberg* (1961, repr. 374—85), K. *Oberhuber* (1962; avg. 1971).

STARA LOKA, vas pri → *Škofji Loki*, nekd. cerkv. središče freisinške posesti na Gorenjskem. *Žup. c. sv. Jurija* (zdaj neoromanska stavba iz 1863): mdr. *nagrob. Wolfganga Schwarza in njegovih 2 žena* iz o. 1515 (peščenec, 152 × 100 cm). — Na nekd. *Strahlovem gradu* je *nagrob. Viljema Raspa* iz o. 1530.

L: ZUZ nv VII (1965 [izšlo 1966], repr. 90 p. 196); M. *Zadnikar* (ELU 4, 1966, s. v. — L!); »ArS« 2 (1967, t. 88). — Cf. E. *Cevc* (1970).

Starè, France (1924—....), slov. arheolog. R. v Šmartnem pri Litiji, na lj. univ. od 1945 dalje štud. um. zgod. in potem arheologijo, dipl. 1948, 1949—55 asist., 1952 prom., 1955—70 docent, odtlej znanstv. sodel.

B: *‚Ilirsko grobišče na Zgornji Hajdini pri Ptuju'* (Arh V, 1950); *‚Prazgodovinski grobovi na Rifniku pri Celju'* (ib., 1951); *‚Dekoracija pravokotnih pasnih spon na Kranjskem'* (ib., 1952); *‚Ilirsko grobišče pri Dobovi'* (RSAZU, 1953); *Prazgodovinske Vače* (Lj 1954, dis.); Vače (Lj 1955, »Arheol. katalogi Slovenije« 1); *‚Prazgodovinske kovinske posode iz Slovenije'* (Zbor. Fil. fak., II, 1955); *‚Kipec ilirskega bojevnika z Vač'* (Arh V, 1962/63).

L: ULj (1957 — B!; 1969 — B!).

Starec in smrt (angl. *The Old Man and Death*), ik. m. po Aisopovi basni: starec je obupan poklical smrt, ko pa se je pojavila, jo je poprosil, naj mu pomaga zadeti butaro suhljadi. Up: J. Wright (o. 1773, Hartford).

L: C. E. *B[uckley]*, An Eighteenth Century English Painting (Wadsworth Atheneum Bull., 1953); Romantic Art in Britain (1968, št. 29). — Cf. R. *Rosenblum* (1962).

STARI TRG pri Slovenjem Gradcu. Na Gradu, tj. grajskem hribu *c. sv. Pankracija* z jedrom iz 1. pol. XIII. st. (J. A. Straussove slike *Pankracija in Domicile* [d. 1776] v v. olt. pa *Janeza Nepomuka* in *Alojzija* v stranskih olt.) in t. i. *svetimi stopnicami* (Lerchingerjeve *freske* na oboku). — *Radegundina c. z v. olt.* J. J. Mersija (1768).

L: M. *Zadnikar* (ELU 4, 1966, s. v.). — Cf. *id.* (1956; Lj 1966).

»starohrvatska« umetnost → *pleteninasta ornamentika*

starokrščanska umetnost: časovno jo opredeljujemo od prvega uveljavljenja kršč. vsebine in motivike v poznoant. umetn. (II/III. st.) do izoblikovanja biz. umetn. in uveljavljenja umetn. novih ljudstev v zah. Evropi v VI./VII. st. Stavbarstvo predstavljajo cerkv. stavbe s prevladujočo baziliko, kiparstvo predvsem sarkofagi in slonokoščeni reliefi, slikarstvo pa StS-e v katakombah in pozn. cerkv. mozaiki.

L (cf. infra & s. v. *sarkofag*): Carl Maria *Kaufmann:* Handbuch der christlichen Archäologie: Einführung in die Denkmälerwelt und Kunst des Urchristentums (3., razš. & izb. izd., Paderborn 1922); Cankar I (1927—29 [1930]); Hanna *Jursch:* Tradition und Neuschöpfung im altchristlichen Bilderkreis (Bl 1961); ‚Late-Antique and Early Christian Art' (EWA IX, 1964 — L!); Željko *Jiroušek*, Starokršćanska umjetnost (ELU 4, 1966 — L!); John *Beckwith:* *Early Christian and Byzantine Art (Harm 1970, »Pelican Hist. of Art« — L!). — Cf. Ch. *Diehl* (1928) R. *Garrucci* (1872—1881), F. *Gerke* (1967), A. *Grabar* (*1966, »L'Univers des formes« 9), F. X. *Kraus* (I 1896), C. R. *Morey* (1941 [1953]), O. *Marucchi* (1899—1903; 1905 [1933]), W. *Neuß* (1926), D. *Talbot Rice* (1957), W. R. *Sas-Zaloziecky* (1959 [1963]), J. *Strzygowski* (*1901), L. von *Sybel* (1906—1909; 1920), W. F. *Volbach* (*1958 [1961]), W. *Weisbach* (1937), O. *Wulff* (1914, »HdKw«).

starokrščansko slikarstvo, v → *starokrščanski umetn.* (supra) sprva vodilna um. stroka. StS-e v → *katakombah* kažejo zlasti bibl. prizore s čudežnimi rešitvami iz stiske (→ *Danijel v levnjaku*, → *Noetova barka*, → *Trije mladeniči v ognjeni peči*, → *Voda iz skale*, itn.), → *orante* in kot »realističen« ik. m. *fosorje*, tj. kopače grobov. Pozn. tudi mozaiki v rim. cerkvah, e. g. v Sta Costanza, v bazilikah Sta Pudenziana in Sta Maria Maggiore. Nekd. okras stare Petrove bazilike in bazilike S. Paolo fuori le mura poznamo po risbah v t. i. → *Codex Barberinianus.*

L: E. *Hennecke:* Altchristliche Malerei und altkirchliche Literatur (Lpz 1896); H. *Koch:* Die altchristliche Bilderfrage nach den literarischen Quellen

(Ggn 1917); Cankar I/1 (1927 [1930]); Pierre du *Bourguet* S. J.: La peinture paléo-chrétienne (P 1965, »Le livre-mus.: La peinture occidentale« 3 — L!). — Cf. S. *Bettini* (1942), H. *Stern* (1962) J. *Wilpert* (*1903; *1917).

Staroletni (v vulgáti *antíquus diérum*, angl. *The Ancient of Days*, fr. *l'Ancien des Jours*, it. *l'Antico dei Giorni*, nem. *Der Alte der Tage*), ik. m., Danijelovo videnje (Dan 7, 9: *Njegovo oblačilo je bilo belo kakor sneg in lasje njegove glave kakor čista volna* ..., v vulgáti: *Vestiméntum eius cándidum quasi nix, et capílli eius quasi lana munda*), ki je vplivalo na evr. upodobitve kršč. → *Boga očeta*.

L: Réau II/1 (1956, p. 8).

STARO NAGORIČANE, vas v Makedoniji pri Kumanovem s *c. sv. Jurija* (ust. kralj Milutin). Obsežne *StS-e* iz 1317—18 (po napisu sta jih naslikala zografa Mihailo in Eutihije) kažejo mdr. 6 ciklov, tj. *Dvanajst mesecev*, *Kristusovo življenje*, *Pasijón* (npr. *Zadnja večerja* in *Kristusa primejo*), *Marijino življenje*, *legendo sv. Miklavža* in *legendo sv. Jurija*, *portreta kralja Milutina in kraljice Simonide* pa najpopolnejše *ilustracije cerkv. koledarja* (začenši s 1. sept.).

L: Petar *Miljković-Pepek*, Nagoričane (ELU 3, 1964, p. 521); SSS (1966); »PKG« 3 (1968, t. 246—47 — L!). — Cf. A. *Deroko* (1962), V. *Molè* (Lj 1965), V. P. *Petković* (1933), etc.

starost likovnih umetnikov. Izmed tistih, o katerih rojstvu in smrti imamo zanesljive podatke, so umrli (zaznamek *še*, če so se za manj kot mesec približali naslednjemu letu): A. *Menzel* in J. *Ensor* v starosti 89 let; *Michelangelo*, *Hokusai* 88; J.-A. *Houdon*, M. *Liebermann*, J. *Villon* 87; C. *Monet*, I. J. *Repin*, G. *Rouault* 86; F. *Vesel* 85; J. *Plečnik* (še) 84; E. *Degas* (še) 83; F. *Goya*, A. *Maillol* 82; G. L. *Bernini* (še), G. *Braque* 81; J.-B.-S. *Chardin*, F. *Guardi*, E. *Munch* 80; C. *Corot*, A. *Renoir*, V. *Kandinsky*, M. *Sternen*, I. *Meštrović* 78; J.-L. *David*, A. *Rodin*, *Le Corbusier*, L. *Dolinar* 77; W. *Turner* 76; J. *Tintoretto*, J. *Tominc*, M. *Jama*, F. *Tratnik* 75; G. B. *Tiepolo*, J.-H. *Fragonard*, R. *Jakopič*, F. *Léger*, G. A. *Kos*, V. *Pilon* 74; J. *Lurçat* 73; N. *Poussin*, C. *Pissarro* 72; F. *Rude* 71; B. *Cellini*, A. *Canaletto*, H. *Daumier* (še), D. *Rivera* (še) 70; J. *Whistler* 69; J. *Reynolds* 68; *Leonardo da Vinci*, F. *Borromini*, *Cézanne* 67; G. *Reni*, B. *Neumann*, W. *Hogarth*, F. *Boucher*, »carinik« *Rousseau*, L. *Corinth* (še) 66; F. *Jelovšek*, F. *Kavčič*, C. D. *Friedrich*, E. *Delacroix* 65; A. *Canova*, I. *Kobilca* (še) 64; *Rembrandt*, M. *Langus* 63; G. *Vasari*, P. P. *Rubens* 62; D. *Velázquez*, Th. *Gainsborough* 61; B. *Bellotto*, J. *Constable* (še), J.-F. *Millet*, P. *Klee* 60; G. *Courbet*, J. *Wolf* (še), E. L. *Kirchner* 58; G. B. *Piranesi*, F. *Berneker* 57; A. *Dürer*, W. *Leibl* 56; G. *Klimt*, J. *Matejko* 55; P. *Gauguin* 54; Marij *Pregelj* 53; A. R. *Mengs*, É. *Manet*, J. *Mánes* 51; H. v. *Marées* 49; F. *Bergant* 47; V. A. *Serov* 46; *Andrea del Sarto*, H. *Makart*, N. *Pirnat* 44; J. *Vermeer van Delft*, A. *Ažbe*, I. *Grohar* 43; A. van *Dyck* 42; G. *Segantini*, N. *Petrović* 41; J. *Savinšek* 39; Janez *Šubic*, S. *Wyspiański* 38; *Rafael*, *Parmigianino*, Th. *Chassériau*, V. van *Gogh*, J. *Petkovšek* 37; A. *Watteau*, H. de *Toulouse-Lautrec* 36; Jurij *Šubic*, A. *Modigliani* 35; K. *Purkyně*, R. *Wouters* 34; Ph. O. *Runge* 33; A. *Elsheimer*, Th. *Géricault* 32; G. *Seurat*, Paula *Modersohn-Becker* 31; P. *Potter*, E. *Schiele* 28; H. *Evenepoel*, M. *Kraljević* 27; A. *Beardsley* 25; C. Ph. *Fohr* 22; J. *Ovsec* 21. — Med drugimi so dosegli: F. *Hals* o. 86; *Donatello* o. 80; *Giotto* o. 70; Jan van *Eyck* manj kot 55; P. *Bruegel* star. manj kot 50; *Caravaggio* manj kot 40; *Giorgione* in A. *Brouwer* manj kot 35; *Masaccio* manj kot 28; J. *Račić* manj kot 25.

starostne dobe ali *življenjska obdobja* (angl. *the Ages of Man*, fr. *les Ages de l'homme*, nem. *die Lebensalter*), ik. m., npr. → *šest starostnih* → *tri starostne dobe* (tudi delitev v 4, 10 in 12 starostnih dob, cf. → *"Štirje apostoli"*).

L: Franz *Boll*, Die Lebensalter: Ein Beitrag zur antiken Ethologie und zur Geschichte der Zahlen (Neue Jahrbücher f. das klassische Altertum, 1913 [tudi samost. izd.]); Marle Icon II (1932, p. 153—63). — Cf. E. *Panofsky* (Problems 1969, p. 94—95).

starost umetnostnih zgodovinarjev. Od Winckelmanna do danes so dosegli nasl. starost: Manuel *Gómez-Moreno* 100 let (1870—1970), B. *Berenson* 94 let; H. *Lemonnier*, W. *Friedlaender* 93; É. *Mâle* 92; M. J. *Friedländer* 91; A. *Bredius* 90; K. *Woermann* 88; A. *Raczynski*, G. *Millet*, J. *Wilpert* 86; G. von *Bezold* 85; F. von *Reber*, A. *Venturi* 84; H. *Thode*, W. von *Bode*, A. *Schmarsow* 83; W. *Suida* 82; O. *Wulff*, *Wölfflin*, G. *Swarzenski*, L. *Justi* 81; C. *Justi*, A. *Goldschmidt*, L. *Réau*, W. *Grohmann* 80; J. *Burckhardt*, W. *Weisbach*, S. *Giedion* (še) 79; C. *Schnaase*, J. *Strzygowski*, V. *Steska*, W. R. *Valentiner*, G. J. *Hoogewerff* 78; J. *Meder*, C. *Ricci*, M. *Osborn*, L. *Venturi* 76; G. *Morelli* (»Lermolieff«), M. *Rooses*, E. *Tietze-Conrat*, E. *Panofsky* (še) 75; G. F. *Waagen*, S. *Reinach*, H. *Tietze* 74; J. D. *Passavant*, H. *Grimm*, E. *Dyggve* 73; J. D. *Fiorillo* (še), G. B. de *Rossi*, J. von *Schlosser*, Iz. *Cankar* 72; P. *Francastel* 69; R. *Eitelberger*, A. von *Wurzbach*, E. *Steinmann*, K. *Dobida* 68; C. *Hofstede de Groot* 66; G. K. *Nagler*, A. *Springer* 65; W. *Waetzoldt* 64; A.

Warburg 63; F. *Šijanec* 62; F. X. *Kraus*, H. *Focillon* 61; H. *Tintelnot* 60; K. F. von *Rumohr*, F. *Saxl* 58; F. *Wickhoff* 55; J. J. *Winckelmann*, F. Th. *Kugler*, K. *Voll*, F. *Mesesnel* 50; R. *Muther* 49; A. *Riegl* 47; M. *Thausing*, M. *Dvořák* 46; A. *Stegenšek* 44; S. *Vurnik* (še) 34.

Starzyński, Juliusz Stanisław (1906—....), polj. um. zgodovinar in lik. kritik, prof. na univ. v Varšavi.

B: (& Michał Walicki) *Dzieje sztuki polskiej* (Wa 1936); *Pięć wieków malarstwa polskiego* (Wa 1952); ‚*En quête des autoportraits de Delacroix entre 1849 et 1853*' (GBA, 1964).

L: Czy wiesz (1938). — Cf. V. *Molè* (1970, p. 549).

Staš → *Anastazij*

Stašija, hrv. oblika imena → *Anastazija*

stauroteka (iz grš. *stauros*, križ, in *theke*, shramba, škatlica), relikviarij, v katerem so hranili ostanke lesa t. i. → *pravega križa*. Posebno znamenita je stauroteka v stolnični zakladnici v → *Limburgu an der Lahn* iz o. 960, ki predstavlja najbolj popolno ohranjen biz. zlatarski in emajlni izdelek (največja viš. 48 cm, največja šir. 35 cm). Verj. so jo začeli za → *Konstantina VII. Porfirogeneta* (ki je morda sam delal na njej) in Romana II. o. 945, dkč. pa je bila o. 963/65 (v Carigradu so jo ugrabili nem. križarji za 4. križarske vojne).

L: EWA II (1960, stp 829 & 834). — Cf. J. *Beckwith* (1961, repr. 114—16), D. *Talbot Rice* (1959, t. X, 124—26 — L!).

stavbarnica (nem. *die Bauhütte*), eksteritorialna delavniška skupnost kamnosekov, zaposlenih ob gradilišču neke velike cerkve. Gotsko stavbarnico, ki je nasledila podobno organizirane meniške skupnosti star. obdobja, je vodil mojster, ki so mu bili podrejeni polirji in pomočniki. Mdr. je moral skrbeti za blagajno, v kateri se je zbirala članarina, ter slednjo odvajati višji stavbarnici. V srednji Evropi so bile višje stavbarnice v Straßburgu, Kölnu, Bernu (pozn. v Zürichu) in na Dunaju. Po odločbah stavbarniškega shoda 1459 v Regensburgu vemo, da so bile dunajski stavbarnici podrejene tudi stavbarnice v naših krajih (»*im land zu Lambach, Steyren, Burckhausen und die Thunau abhin*«). Stavbarnice, ki so nastale ob zidanju v. gotskih katedral, so cvetele predvsem v XIII. in XIV. st., v XV. st. so z njimi že močno tekmovali cehi, v spremenjenih razmerah pa so se nekatere stavbarnice ohranile še do XIX. st. Pomen gotske stavbarnice je v njenem skupnem reševanju stavbnih, kamnoseških in stavbnoplastičnih nalog. Skromen vpogled v zbiranje in varovanje zadevnih izkušenj nam nudi *livre de portraicture* iz XIII. st., ki ga hrani pariška *Bibl. Nat.* (→ *Villard de Honnecourt*).

L: Carl *Heideloff:* Die Bauhütte des Mittelalters in Deutschland (Nü 1844); Ferdinand *Janner:* Die Bauhütten des deutschen Mittelalters (Lpz 1876); August *Reichensperger:* Die Bauhütten des Mittelalters: Ein Vortrag (K 1879); Hermann *Giesau:* Eine deutsche Bauhütte aus dem Anfang des 13. Jahrhunderts (Halle 1912); W. *Jüttner:* Ein Beitrag zur Geschichte der Bauhütte und des Bauwesens im Mittelalter (1935, dis. [K.]); F. *Ried:* Die Organisation einer Bauhütte (1939, dis. [Mn: TeH]); Eberhard *Hempel*, Bauhütte (RDK II, 1948); Paul *Booz:* Der Baumeister der Gotik (Mn-Bl 1956, »Kstwisseschaftliche Stud.« 27). — Cf. W. *Buchowiecki* (1965), E. *Cevc* (900 let Kranja, 1960, p. 118 ss), P. *Du Colombier* (1953), etc.

stavbarstvo → *arhitektura*

STAVELOT, mestece v belg. pokrajini Liège, zraslo ob benediktinski opatiji, ki je v romanski dobi bila pomembno središče t. i. → *mozanske umetn.* (→ *prenosni oltarček iz Stavelota*; → *relikviarij v obliki glave papeža Aleksandra*; → *triptih* [*relikviarij*] *iz Stavelota*; → *Wibald*).

stavroteka → *stauroteka*

steber (lat. *columna*, angl. *the column*, fr. *la colonne*, hrv. *stup*, it. *la colonna*, nem. *die Säule*), navpičen podporni člen valjaste oblike, ki ga v klas. arhitekturi sestavljajo *baza* (običajno), *deblo* (angl. *the shaft*, fr. *le fût de colonne*, it. *il fusto*, nem. *der Schaft*) in *kapitel*, glava (angl. *the capital*, fr. *le chapiteau*, it. *il capitello*, nem. *das Kapitell*). Cf. s. v. *stebrni red*.

steber, zlomljen, atribut kreposti → *Fortitudo*.

stebrni red (nem. *die Säulenordnung*), sistem stebrov in ogredja (tramovja) pri ant. templjih in pozn. stavbah, ki so nastale po njihovem vzoru. Razločujemo predvsem 3 rede, ki jih je izoblikovala stara grš. umetn., tj. → *dorski red*, → *jonski red* in → *korintski red*, pos. v rim. umetn. pa še *kompozitni red* in *toskanski red*. V pozn. evr. umetn. sta njihovo veljavo pomagala utrditi mdr. → *Serlio* in → *Vignola* (→ *Regola delli cinque ordini dell'architettura*).

L: cf. E. *Forssman* (1961).

stebrniki ali *stolpniki* → *stiliti*

Stechow, Wolfgang (1896—....), nem.-amer. um. zgodovinar, pomemben raziskovalec hol. slikarstva in ikonografije. R. v Kielu, štud. in učil na univ. v Göttingenu, za nacizma emigriral iz Nemčije, učil na univ. v Wisconsinu in Ober-

linu (Ohio), kustos za renesančno & baročno umetn. v muz. v Oberlinu in svetovalec za evr. umetn. clevelandskega muz. Ur. *Art Bulletin* (1950—52).

B: *Deutsche Bildnisse aus zwei Jahrhunderten (1700—1875) in Göttinger Privatbesitz* (Ggn 1925); ‚*Cornelis Ketels Einzelbildnisse*' (ZfbK, 1929/30); *Apollo und Daphne* (Lpz-Bl 1932, »StudBW« 23); ‚*Rembrandts Darstellungen des Emmausmahles*' (ZfbK, 1934); ‚*Cornelis van Haarlem en de hollandsche laatmanieristische schilderkunst*' (Elsevier's geïllustreerd maandschrift, 1935); *Salomon van Ruysdael* (Bl 1938); ‚*Homo Bulla*' (AB, 1938); ‚*The Myth of Philemon and Baucis in Art*' (JWCI, 1940/41); ‚*Rembrandt and Titian*' (AQ, 1942); ‚*Jacob blessing the sons of Joseph: from early Christian times to Rembrandt*' (GBA, 1943); ‚*The Love of Antiochus with faire Stratonica in Art*' (AB, 1945); ‚*Some Portraits by Michael Sweerts*' (AQ, 1951); ‚*Notes on the Master of the Sterzing altarpiece*' (Allen Mem Art Mus B, 1950/51); ‚*Exhibition of Italian Paintings of the seventeenth century*' (ib., 1951/52); ‚*A Self-portrait by Michael Sweerts*' (ib.); ‚*Rembrant's etching of St. Francis*' (ib., 1952/53); ‚*Heliodorus' Aethiopica in Art*' (JWCI, 1953); ‚*Terbrugghen's »Saint Sebastian«*' (BM, 1954); *Peter Bruegel the Elder* (NY 1955); ‚*Jan Steen's Merry Company*' (Allen Mem Art Mus B, 1958); ‚*Emmaus*' (RDK, 50. snopič, 1959); ‚*The authorship of the Walters »Lucretia«*' (J Walt, 1960); ‚*Landscape paintings in Dutch 17th century interiors*' (Nkj, 1960); ‚*Significant dates on some 17th century Dutch landscape paintings*' (OH, 1960); ‚*Antiochus and Stratonica*' (The Art Gall. of Toronto: News and notes, 1962); ‚*Addenda to »The love of Antiochus with faire Stratonica*' (Bull. du Mus. Nat. de Varsovie, 1964); ‚*Joseph of Arimathea or Nicodemus?*' (Heydenreichov zb., 1964); ‚*Heemskerck, the Old Testament, and Goethe*' (OMD, 1964); ‚*Italianate Dutch artists in the Allen Museum*' (Allen Mem Art Mus B, 1964/65); *Dutch Landscape Painting in the 17th Century Painting* (L: Ph 1966); ‚*»Jacob Blessing the Sons of Joseph« from Rembrandt to Cornelius*' (Middeldorfov zb., 1968); *Rubens and the Classical Tradition* (C[Mass.] 1968, »Martin Classical Lectures« 22 [oc. J. Agnew, BM, 1970, p. 248]).

Steen, Jan (Havicksz.), (1626—1679), hol. slikar, najpomembnejši hol. upodabljavec žanrskih prizorov (ob humorističnem občutju velikokrat moralistični napisi). R. v Leidenu kot sin pivovarja; kot slikar učenec N. Knüpferja, poleg tega nanj vplivali Jacob de Vet, J. M. Molenaer in v času, ko je bil v Haarlemu, A. van Ostade. Akt. do 1654 v Haagu, do 1656 v Delftu (kjer se ukvarjal tudi s pivovarstvom), 1656—61 v Warmondu, vmes, 1658 v Leidenu, 1661—69 v Haarlemu, od 1669 spet v Leidenu, tam u. S: npr. *Kurji dvor z mlado baronico van Wassenaer* (d. 1660, Mauritshuis), *Deklica z ostrigami* (les, o. 1660, ib.), *Jutranja toaleta* (les, d. 1663, Buckingham), *Narobe svet* (napis *In weelde siet toe* [Bodite previdni, kadar srečno živite], d. 16[53?], Ksthist. Mus.), *Vesela družčina* (umetnikova družina z avtp., o. 1665, Mauritshuis), *Vesela druščina* (*Soo d'oude songen, soo pypen de jonge* [Kot pojo stari, čivkajo mladi], d. 1668, Rijksmus.), *Praznik treh kraljev* (d. 1668, Kassel), *Davidovo zmagoslavje* (d. 1671, København), *Ifigenija* (d. 1671, Rijksmus.).

L: HdG I (1907); Hall Por (1963). — C. A. *Bredius* (1927), C. H. de *Jonge* (s. d.), W. *Martin* (1954), Luc *Menaše* (1960).

Stefano di Giovanni → *Sassetta*

Stegenšek, Avguštin (1875—1920), slov. um. zgodovinar, katol. duhovnik. R. pri Sv. Lenartu nad Laškim, 1895—99 štud. teologijo in 1899—1902 v Rimu arheologijo in um. zgod., 1906 prom. v Gradcu (dr. phil.); od 1902 učil v semenišču v Mrb, od 1909 konservator Centralne komisije; u. (44) v Mrb. Ur. *Ljubitelj krščanske umetnosti* (izšel I. letnik, 1914).

B: **Dekanija Gornjegrajska* (Mrb 1905); **Konjiška dekanija* (ib. 1909, »Um. spomeniki lavantinske škofije« 2); *Zgodovina pobožnosti sv. križevega pota* (ib. 1912) [pon. iz časopisa Voditelj v bogoslovnih vedah]); *Božja pot k Materi božji na Črni gori* (Dunaj 1914); ‚*Kristus na Oljski gori v Čadramu*' (Ljubitelj kršč. umetn., 1914); ‚*Historični portreti na oltarni podobi župne cerkve na Črni ali Ptujski gori* (ČZN, 1922 [izd. Fr. Kovačič]).

L: ASK; Fr. Ks. *Lukman*, Zadnjih deset let dr. Avguština Stegenška (ZUZ, 1955); Sergej *Vrišer* (SBL, 10. zv., 1967, s. v. — L!). — Cf. R. *Ložar* (ZUZ, 1937).

Stegovec, Tinca (1927—....), slov. grafičarka in slikarka. R. na Planini pri Črnomlju, štud. 1946—50 na AUU in 1950—52 na graf. specialki pri B. Jakcu.

L: AS (1958 — L!); ŠijanecS (1961); Asta *Znidarčič* (SBL, 10. zv., 1967, s. v. — L!); Lj Gr (1967); Marijan *Tršar* (Delo, 5. IV. 1969, p. 17).

Stein, Gertrude (1874—1946), amer. (ž.) pisateljica in um. zbirateljica. Živela zvečine v Parizu, tam tudi imela »salon«, ki so ga obiskovali številni pomembni književniki in slikarji. Up: Picasso (*1906, MM), J. Lipchitz (bron).

B (lik. umetn.): *Picasso* (P 1938).

L: Kunitz (1942); UJE 10 (1943); Lexikon der Frau, II (Z 1954); »CA« 22 (1968, t. LXIV, št. 306). — Cf. A. B. *Saarinen* (1958).

Stein, (*Sir*) (Mark) Aurel (1862—1943), angl. (ž.) arheolog. R. v Budimpešti, raziskoval v srednji Aziji, u. (80) v Kabulu.

B: *Sand-Buried Ruins of Khotan* (L 1903); *Ancient Khotan* (2 knj., Ox 1907); *Ruins of Desert Cathay* (2 knj., L 1912); *Serindia* (4 knj., L 1921); *The Thousand Buddhas: Ancient Buddhist Paintings from the Cave-Temples of Ten-huang* (2 knj., L 1921); *Innermost Asia* (4 knj., Ox 1928—1929); *On Ancient Central Asian Tracks* (L 1933); *Old Routes of Western Iran* (L 1940).

Steinbart, Kurt (1890—....), nem. um. zgodovinar, zas. znanstvenik, r. v Berlinu, živi v Rimu.

B: *Die Tafelgemälde des Jacob Cornelisz. von Amsterdam: Versuch einer kritischen Biographie und Beitrag zur holländischen Malerei im ersten Drittel des 16. Jahrhunderts* (Str 1922, »SdK« 221); *‚Ein neuer Scorel'* (OH, 1926); *‚Die niederländischen Hofmaler der bairischen Herzöge'* (MarJb, 1928); *‚Nachlese im Werke des Jacob Cornelisz van Oostsanen'* (ib., 1929); *‚Jan Mostaert'* (ThB XXV, 1931); *‚Jan Cornelisz Vermeyen'* (MarJb, 1931); *‚Das Kasseler Familienbildnis des Jan van Scorel'* (Panth, 1933); *Das Holzschnittwerk des Jakob Cornelisz. von Amsterdam* (Burg bei Magdeburg 1937); *‚Der Gotiker Jacopo Carucci aus Pontormo'* (Panth, 1939); *Johann Liss: Der Maler aus Holstein* (Bl 1940); *Johann Liss* (W 1946, »Smlg. Schroll«); *Konrad von Soest* (W 1946, ista z.); *Masaccio* (W 1948, ista z.); *‚Albrecht Dürers Schmerzensmann von 1511 als christomorphes Selbstbildnis'* (ZfKg, 1951); *‚Das Werk des Johann Liss in alter und neuer Sicht'* (Saggi e Memorie di Storia dell'Arte, 1958/59).

Steinberg, Saul (1914—....), amer. (ž.) risar, ilustrator in karikaturist (tudi StS-e). R. v Romuniji, šestnajstleten emigriral, štud. psihologijo, sociologijo in arhitekturo na univ. v Milanu (1932—41), v ZDA od 1942 dalje. Karikature od 1936 dalje, od 1941 redni sodel. rev. *The New Yorker*. R: npr. *Violinist* (črnilo, 1952, Fogg).

B (»slikanice«); *All in Line* (NY 1945); *The Art of Living* (NY: Harper 1949; nem. izd.: *Umgang mit Menschen*, Hmb 1954); *The Passport* (L 1954).

L: Lj Gr (1971). — Cf. W. *Hofmann* (1957), S. *Rodman* (1957), P. J. *Sachs* (1954).

Steindl, Imre (1839—1902), madž. arh., r. in u. (63) v Budimpešti. Štud. na Dunaju pri Friedr. → *Schmidtu*, kateremu je sledil v neogotskem slogu. A: npr. *Parlament* v Budimpešti (1884—1904).

STEINGADEN na zgornjem Bavarskem (ZRN), nekd. premonstratenska c. *St. Johann Bapt*. Zdajšnji videz notr. po novem obokanju in okrasitvi srednje ladje o. 1740/50; *freske* J. G. Bergmüllerja (pod orgelskim korom d. 1751).

L: Reclam N I (1959). — Cf. H. R. *Hitchcock* (Rococo Architecture 1968).

Steingräber, Erich, nem. um. zgodovinar in muzealec, prej generalni direktor *Germanisches Nationalmus.* v Nürnbergu, zdaj pa *Bayerische Staatsgemäldesmlgn.*; prispevki k zgod. srednjev. in renesančnega zlatarstva.

B: *Alter Schmuck* (Mn 1956); *‚Email'* (RDK V [49. zv., 1959]); *‚Beiträge zur gotischen Goldschmiedekunst Frankreichs'* (Panth, 1962); *‚Studien zur venezianischen Goldschmiedekunst des 15. Jahrhunderts'* (MittF, 1961—63); *‚Zwei »Libri d'ore« des Lorenzo il Magnifico de' Medici'* (Heydenreichov zb., 1964); *‚Süddeutsche Goldemailplastik der Frührenaissance'* (Th. Müllerjev zb., 1965); (izd.) *Schatzkammern Europas: Weltliche Schatzkammern* (Mn: Hirmer 1968).

der **Steinguß** → *umetni kamen*

Steinl(e), Matthias (1644/45—1727), avstr. arh. in kipar v slonovini. A: z Josefom Munggenastom *prioratska c.* v Dürnsteinu (1721—5). P: virtuozno oblikovani slonokoščeni konjeniški kipci cesarjev *Leopolda I., Jožefa I.* (pendant prvemu) in *Karla VI.* v dunajskem Umzg. muz.

L: Leonore *Pühringer-Zwanowetz:* Matthias Steinl (W 1966); »PKG« 9 (1970, t. 350). — Cf. E. *Hempel* (Harm 1965), W. *Pauker* (1909).

Steinmann, Ernst (1866—1934), nem. um. zgodovinar, direktor *Bibliotheca Hertziana* v Rimu, u. v Baslu.

B: *Die Tituli und die kirchliche Wandmalerei im Abendlande: vom 5. bis 11. Jahrhundert* (Lpz 1892); *Domenico Ghirlandajo* (Lpz-Blf 1897, »KM« 25); *Pinturicchio* (Blf-Lpz 1898, »KM« 37); *Rom in der Renaissance* (Lpz 1899); *Antonio da Viterbo: Ein Beitrag zur Geschichte der umbrischen Malerschule um die Wende des XV. Jahrhunderts* (Mn 1901); *Die Sixtinische Kapelle* (4 knj., Mn 1901—1905); *Das Geheimnis der Medicigräber Michel Angelos* (Lpz 1907, »Kstgeschichtliche Mngr.« 4); *‚Zur Ikonographie Michelangelos'* (MfKw, 1908); *‚Freskenzyklen der Spätrenaissance in Rom'* (ib., 1910); (& Hans Witte) *Georg David Matthieu (1737—1778): Ein deutscher Maler des Rokoko* (Lpz 1911); *Das Grabmal Pauls III. in S. Peter in Rom* (ib. 1912); *Die Portraitdarstellungen des Michel Angelo* (ib. 1913, »RF« 3); *Botticelli* (ib. 1925); (& R. Wittkower) *Michelangelo Bibliographie 1510—1926* (ib. 1927, »RF« 1); *Michelangelo im Spiegel seiner Zeit* (ib. 1930, »RF« 8).

Steklasa, Ivan (1846—1921), slov. zgodovinar, r. v Prelesju pri Šentrupertu na Dolenjskem, u. (74) v Šentrupertu.

B (za um. zgod.): *Zgodovina župnije Šent Rupert na Dolenjskem* (Lj 1913).

L: Silvo *Kranjec* (SBL, 10. zv., 1967, s. v. — L!).

Stelè, France (1886—....), slov. um. zgodovinar in lik. kritik, v »klas.« rodu slov. um. zgodovinarjev (cf. s. v. *Cankar, Iz.*; *Molè*) in tudi sicer najpomembnejši raziskovalec slov. umetn. Prom. 1912 na Dunaju pri M. Dvořáku, 1913 deželni konservator za Kranjsko, 1914—18 v rus. vojnem ujetništvu, do 1938 konservator za Slovenijo, do 1945 izr. prof. in do 1959 ord. na lj. univ.; od 1936 član *CIHA* (1961 *membre honoraire*), od 1940 redni član *SAZU*, 1955 dopisni član *JAZU*; ur. *ZUZ* 1931—70. V jedru znanstv. dela proučavanje slov. srednjev. slikarstva. V kritiki in publicistiki (*DS* in druga katol. periodika) se med obema vojnama zavzemal za brata Fr. in T. Kralja in Plečnika. Številni prispevki v *EJ* in *ELU*, o slov. umetnikih v *SBL* in Stanojevićevi Nar. enciklopediji, o jugosl. umetnikih v *ThB* in Vollmerjevem leksikonu. — Prešernova nagr. 1966, Herderjeva nagr. 1969, častni dokto-

rat lj. univ. 1969. — Up: Sternen (cf. s. v. 1934/35), Jakac (*s. igla* 1942, *rj. kreda* 1952), več karikatur (npr. F. Uršič, M. Gaspari, B. Pečar).

B: ‚*Umetnostno zgodovinski izpiski iz arhiva cerkve sv. Petra v Ljubljani*' (Carn, 1914); ‚*Slikar Johannes concivis de Laybaco*' (ZUZ, 1921, dis.); ‚*Gotske freske na Jezerskem*' (ib.); **Oris zgodovine umetnosti pri Slovencih: Kulturnozgodovinski poskus* (Lj 1924 [prej kot ‚*Umetnost in Slovenci*', DS, 1923]; 2., rev. izd. Lj 1966); ‚*Gotsko stensko slikarstvo na Kranjskem*' (Bulićev zb., 1924, dis.); ‚*Leseni stropi v cerkvah*' (DS, 1924); ‚*Freske u crkvi sv. Primoža kod Kamnika*' (Star za 1924/25, 1925); ‚*Spomeniki starejšega portretnega slikarstva na Slovenskem*' (ZUZ, 1925); ‚*Slike gotskega krilnega oltarja iz Kranja*' (ib., 1926); ‚*Hoška Madona: proizvod slikarja Gianfrancesca da Rimini*' (ZUZ, 1927); ‚*La Vièrge protéctrice à Graz*' (By, 1927/28); ‚*Stenske slike v ladji cerkve na Vrzdencu*' (VjHAD, 1928); ‚*Valvasorjev krog in njegovo grafično delo, I*' (GMS, 1928); ‚*Najdbe v bivšem dominikanskem samostanu v Ptuju*' (ČZN, 1928); **Politični okraj Kamnik: Umetnostno topografski opis* (Lj 1929 [izhajalo od 1922]); ‚*Vplivi mojstra E. S. v slovenskih freskah 2. pol. 15. stol.*' (Šišićev zb., 1929); *Celjski strop: umetnostno zgodovinska študija o stropu v »stari grofiji« v Celju* (Ce 1929; 2. izd. Ce 1969); ‚*Slikani svodovi gotskih prezbiterija u Sloveniji*' (Star za 1928/29); ‚*Freske v cerkvi sv. Duha na Čelovniku*' (ČZN, 1930); *Uršulinska cerkev: biser ljubljanske arhitekture* (Lj 1930); ‚*Stenske slike v minoritski cerkvi v Ptuju*' (ZUZ, 1931); (& Milko Kos) *Srednjeveški rokopisi v Sloveniji* (Lj 1931); ‚*L'Art en Slovénie et le Byzantinisme*' (Uspenskega zb. II, 1933); ‚*K stavbni zgodovini dominikanskega samostana v Ptuju*' (ČZN, 1933); ‚*Umetnost Dolenjske: Kulturnogeografski poskus k problemu slovenske umetnostne zgodovine*' (Et, 1933); *Narodna galerija: Kratka zgodovina NG in navodilo za ogled razstave* (Lj 1933); *Cerkveno slikarstvo: O njegovih problemih, načelih in zgodovini* (Ce 1934); **Monumenta artis slovenicae, I—II* (Lj 1935—1938); **Umetnost zapadne Evrope: Oris njenih virov in glavnih dob njenega razvoja* (Lj 1935); ‚*Südslavische Kunst*' (Das Königreich Südslavien, Lpz 1935); ‚*Slikar Franc Kavčič*' (DS, 1935); ‚*Umetnost v Slovenski krajini*' (Slovenska krajina, Beltinci 1935); ‚*Na razpotju prve generacije slovenske umetnostne zgodovine*' (ZUZ, 1935); ‚*Problem varstva spomenikov v Jugoslaviji, I—II*' (JIČ, 1935—1936); **Cerkveno slikarstvo med Slovenci, I: Srednji vek* (Ce 1937 [cf. 1969]); ‚*Freske v Šmartnem ob Paki*' (ČZN, 1937); ‚*Gotske dvoranske cerkve v Sloveniji*' (ZUZ, 1938); ‚*Umetnost v kamniškem okraju*' (Na bregovih Bistrice, Kamnik, 1938); ‚*Ljubljana kot umetnostno središče*' (Kron, 1938); ‚*Srednjeveška umetnost v Kranju*', ‚*J. M. Kremser-Schmidt*', ‚*Slikarska in pobarska obrt v Kranju*', ‚*Obličje Kranja in njegov zgodovinski razvoj*' (J. Žontar: Zgodovina Kranja, 1939); ‚*Spomeniki starejšega stenskega slikarstva v Sloveniji*' (Hofillerjev zb., 1940); *Slovenske Marije* (Ce 1940); *Ptujska gora* (Ce 1940; 2., rev. izd. Lj 1966); *Umetnost v Primorju* (Lj 1940, »Pogledi« 2/3 [cf. 1960]); *Ljubljana* (Lj 1940, več izd.); *Architectura perennis* (Lj 1941); ‚*Trubarjev »krovaški malar«*' (DS, 1942); *Slovenski lesorez* (Lj 1942); ‚*Mariborska stolnica*' (ZUZ, 1943); ‚*Predromanski ornament iz Slivnice*' (RAZU: Filoz.-filol.-hist. razr., 1944); ‚*Ikonografski kompleks slike »Svete Nedelje« v Crngrobu*' (ib.); ‚*Bizantinske in po bizantinskih posnete Marijine podobe med Slovenci*' (ib.); **Slovenski slikarji* (Lj 1949); ‚*Geografski položaj gotskega slikarstva v Sloveniji*' (zb. Kazarova, 1950); ‚*Laibov oltar v Ptuju*' (RSAZU: Razr. za zg. in družbene vede, 1950); ‚*Donatorska slika iz leta 1383 v Turnišču, I*' (ZUZ, 1951); (uv) *Spacal: 20 lesorezov in linorezov od 1937—1951* (Trst 1951); *Slovenski impresionisti* (Lj 1952); ‚*Vorromanisches aus Slowenien*' (R. Eggerjev zb. I, 1952); ‚*Vloga reformacije v naši umetnostni zgodovini*' (Drugi Trubarjev zbor., Lj 1952); ‚*Umetnostna zgodovina — zgodovinska veda*' ([M.] Kosov zb., 1953); ‚*Le byzantinisme dans la peinture murale yougoslave*' (8. biz. kongr., 1953); ‚*Mittelalterliche bildende Kunst in Jugoslawien im Lichte der Ausstellung im Palais Chaillot in Paris*' (Jb. ÖBG, 1953); *Napori: Esej o arhitekturi* (Lj 1955); ‚*Die kunstgeschichtliche Stellung des XIX. Jahrhunderts*' (17. kongr., 1955); ‚*Izreden primer sv. Kümmernis v Sloveniji*' (Tkalčićev zb., 1955); ‚*K problematiki jugoslovanske nacionalne umetnostne zgodovine*' (ZUZ, 1955); ‚*Estetika in dokumentarnost v restavriranju spomenikov*' (VS, 1955); *Slikar Fortunat Bergant: Umetnik in njegov stil* (RSAZU IV/2, 1957); ‚*Izidor Cankar: utemeljitelj ljubljanske umetnostno zgodovinske šole*' (ZUZ, 1957); ‚*Die mittelalterliche Wandmalerei in Slowenien im mitteleuropäischen Rahmen*' (Südost-Forsch., 1957); *Umetnost baroka na Slovenskem* (Lj 1957, »Vd. po um. zbirkah NG v Lj« 2); ‚*Ciborij pri Sv. Lenartu v Slovenskih goricah*' (Abramićev zb. I, 1957); ‚*Künstlerbiographie in Jugoslawien*' (Vollmerjev zb., 1957); ‚*Narodnostni moment v zgodovini umetnosti: s posebnim ozirom na slovensko umetnostno zgodovino*' (Pstl, 1957); ‚*Martin Johann Kremser Schmidt*' (Martin Joh. Schmidt, Lj 1957 [rk, NG], uv); ‚*Jože Plečnik*' (LSAZU 1956/57, 1958); ‚*L'architecture cistercienne en Yougoslavie*' (19. kongr., 1959); *Uvod v študij zgodovine umetnosti* (Lj 1959, skripta); ‚*Die friulanische Gruppe in der gotischen Wandmalerei Sloweniens*' (Swobodov zb., 1959); ‚*Izidor Cankar*' (Iz. Cankar: Uvod v lik. umetn., Lj 1959); ‚*Der Maler »Johannes concivis de Laybaco«*' (900 Jahre Villach: Neue Beitr. zur Stadtgesch., Villach 1960); *Umetnost v Primorju* (Lj 1960); *Ivan Grohar* (Lj 1960, »Slov. lik. umetniki«); ‚*Slovenski barok*' (Barok na *Slovenskem*, Lj 1961 [rk, NG]); *Crngrob* (Lj 1962, »Spomen. vodniki« 3); ‚*Frank Lloyd Wright in Jože Plečnik*' (Lik. rev., 31. X. 1963); ‚*Narodi evropskega jugovzhoda in likovna umetnost*' (ib.); *France Mihelič: Risbe* (Lj 1963); ‚*Rezultat čiščenja fresk pri sv. Primožu nad Kamnikom*' (VS, 1965); ‚*Slovenska gotska podružnica in njen ikonografski kanon*' (Zbor. Narodnog muzeja, Bgd, 1964 [izšlo 1966]); ‚*Slikarstvo v Sloveniji v XVI. in XVII. stoletju*' (ZUZ, 1965 [izšlo 1966]); ‚*Eine slowenische Variante der »Sondergotik«*' (Jb. des Ksthistorischen Institutes der Univ. Graz, I, 1965 [izšlo 1966([; *Arh. Jože Plečnik v Italiji 1898—99* (Lj 1967); ‚*Korreferat zum Thema »Stil und Überlieferung bei Restaurierungen historischer Baudenkmäler«*' (21. kongr. III, 1967); **Slikarstvo v Sloveniji: od 12. do srede 16. stoletja* (Lj 1969 [= 2., rev. & razš. izd. knj. iz 1937]); ‚*Gotsko stensko slikarstvo v Ptuju in minoritska cerkev*' (Poetovio — Ptuj, 1969); ‚*Valvasorjevo grafično delo*' (Valvasorjevo berilo, 2. izd., Lj 1969); ‚*Ljubljanska verzija velike ikone sv. Nikolaja iz Barija*' (Radojčićev zb., 1969); ‚*Barok*' (UBJ, 1969 [izšlo 1970]); ‚*Slowenische Kunstgeschichte seit 1920*' (Jb. des Ksthistorischen Institutes der Univ. Graz, III/IV [izšlo 1970]; cf. ‚*Slovenska umetnostna zgodovina po l. 1920*' [ZUZ nv VIII, 1970]); *Slovenski impresionisti* (Lj: DZS 1970); ‚*Cerkev sv. Nikolaja v Žužemberku*' (Đ. Boškovićev zb., 1970); *Gotsko slikarstvo* (v tisku, »ArS«).

L: IS V (št. 23, 9. VI. 1929, p. 184 [cf. Ilustr., I, 1929, f p. 174, & III, 1931, f p. 296; etc.]); ASK; LAZU 1938—1942 (Lj 1943); Ko je ko (1957); ULj (1957; 1969); SPJ (1966); E. *Cevc* (ELU 4, 1966, s. v.); Luc *Menaše* (NRazgl, 12. II. 1966); *id.* (Sinteza, št. 4, 1966); Lino *Legiša* (ZSS VI, 1969). — Cf. B. *Pečar* (1970). — Zbornika: Lavreae F. Stelè septvagenario oblatae (Lj 1959 [= ZUZ, nv V/VI], s predstavitvijo [E. *Cevc*] in B! [do 1958, več sestavljalcev]); Steletov zbornik (Lj 1966 [= VS X], s predstavitvijo [Mica *Černigoj*], avtobiogr. ‚*Iz konservatorskih spominov*' in B! [1958—66, Luc *Menaše*]).

Stelè-Možina, Melita (1929—....), slov. um. zgodovinarka, dipl. 1954, od 1954 kustos za grafiko v MG v Lj (vmes 1955—57 v NG); hči prejšnjega.

B: ‚*Aleš Žiga Dolničar*' (ZUZ, 1951); ‚*Ljubljanska frančiškanska podobarska delavnica*' (ib., 1955); ‚*Ljubljansko baročno kiparstvo v kamnu*' (ib., 1957); ‚*K problematiki »Ljubljanske frančiškanske podobarske delavnice«*' (ib., Steletov zb., 1959); *Ivan Grohar* (Lj 1962, »Lik. zvezki« 3); ‚*Grafika*' (ZMG, 1964).

Stendhal, s pr. im. Marie-Henri *Beyle* (1783—1842), fr. pisatelj, se ukvarjal tudi z lik. kritiko (*Journal de Paris*) in spisal mdr. zgod. it. slikarstva, v kateri se je močno oprl na Lanzijevo delo.

B (lik. umetn.): *Histoire de la peinture en Italie* (P 1817; pozn. izd. v 2 knj. 1924); *Promenades dans Rome* (2 knj., P 1829; pozn. izd. 1866, v 2 knj. 1926 in v 3 knj. 1938—1940); *Rome, Naples et Florence* (rev. izd., P 1896).

L (umzg.): EWA VII (1963, stp 556 — L!). — Cf. J. *Seznec* (1959).

sténj, ki se kadi ali *tli* (angl. *the smoking wick*): v skladu z Biblijo (Iz 43, 17: ... *ugasnejo, stlijo kakor stenj*) takó kot dogorevajoča sveča ponazarja minljivost na tihožitjih vrste → *Vanitas.*

L: cf. I. *Bergström* (1956, p. 166).

stenska preproga → *tapiserija*

»stenski slop« → *pilaster*

Stephaton, po apokrifnih *Acta Pilati* ime moža, ki je Kristusu na križu podal → *trst z gobo* (fr. *le Porte-éponge*, it. *il Portaspugna*, nem. *der Schwammträger*). Na prizorih → *Križanja* je zvečine na Kristusovi levici, po srednjev. razlagah pa v nasprotju s »spreobrnjenim poganom« → *Longinom* ponazarja »zakrknjene« in »trmasto v zmoti vztrajajoče« Žide, Staro zavezo, ipd.

stereometrično-ploskoviti slog → *ploskovito-stereometrični slog*

Sterling, Charles (1901—....), fr. um. zgodovinar, konservator z. slik v Louvru, odličen poznavalec star. fr. slikarstva. Mdr. učil tudi na *Inst. of Fine Arts* (*New York Univ.*).

B: *Les Peintres de la Réalité en France au XVIIe siècle* (P 1934 [rk, Mus. de l'Orangerie]); ‚*Un precurseur français de Rembrandt: Claude Vignon*' (GBA, 1934); *Rubens et son temps* (P 1936 [rk]); *La Peinture française: Les Primitifs* (P 1938); *Le Couronnement de la Vierge par Enguerrand Quarton* (P 1939); *La Peinture française: Les Peintres du Moyen Age* (P 1941, zaradi okupacije s ps. Charles *Jacques*); ‚*The »Master of St Sebastian«* (*Josse Lieferinxe?*)' (GBA, 1942); *Les Peintres primitifs* (P 1949, »Merveilles de l'Art«); *La Nature morte de l'Antiquité à nos jours* (P 1952 [rk]); *La Nature Morte de l'Antiquité à nos jours* (P 1952; 2. izd. 1959; angl. prev. *Still Life Painting from Antiquity to the Present Time*, P 1959); (uv) *Vier Eeuwen Stilleven in Frankrijk* (Rtt 1954 [rk]); *The Metropolitan Museum of Art: A Catalogue of French Paintings, XV—XVIII Centuries* (C [Mass.] 1955); ‚*Oeuvres retrouvées de Jean de Beaumetz, peintre de Philippe le Hardi*' (Panofskyjev zb., 1955); ‚*La Pietà de Tarascon*' (RArts, 1955); *Musée de l'Ermitage: La Peinture française* (P 1957); ‚*Un tableau inédit de Gentile de Fabriano*' (Par, 1958); ‚*Gentileschi in France*' (BM, 1958); (& Hélène Adhémar) *Musée National du Louvre: Peintures, École Française, XIXe siècle, I—IV* (P 1958—1961); ‚*La Peinture de portrait à la cour de Bourgogne au début du XVme siècle*' (CrArte, 1959); ‚*Les peintres Jean et Jacques Blanchard*' (Art de France, I, 1961); ‚*L'auteur de la »Pietà« d'Avignon: Enguerrand Quarton (Charreton)*' (Bull. SAF, 1959 [izšlo 1961]); ‚*Die Malerei in Europa um 1400*' (Europäische K. um 1400, W 1962 [rk]); ‚*Une peinture certaine de Perréal enfin retrouvée*' (L'Oeil, št. 103/04, jul./avg. 1963); ‚*Du nouveau sur le Maître de Moulins*' (ib., št. 107, nov. 1963); ‚*Josse Lieferinxe: peintre provençal*' (RLou, 1964); ‚*Une nouvelle oeuvre de Gentileschi peinte en France*' (ib.); (& Hélène Adhémar) *Musée National du Louvre: Peintures, École Française, XIVe, XVe, XVIe siècles* (P 1965); ‚*Eustache Le Sueur peintre de portraits*' (W. Friedlaenderjev zb., 1965); ‚*Commentaires au catalogue des peintures françaises du XVe siècle*' (RLou, 1966); (& Jean B. Rosenwald) ‚*Les panneaux de Saint Vincent et leurs »énigmes«*' (L'Oeil, št. 159, mar. 1968); ‚*Jean Hey, le Maître de Moulins*' (Rev. de l'Art, št. 1/2, 1968); ‚*Études Savoyardes, I*' (L'Oeil, okt. 1969); ‚*Observations on Petrus Christus*' (AB, marec 1971).

Stern, Henri (1902—....), fr. um. zgodovinar, dela kot *Maître de Recherches* v *Centre Nat. de la Recherche Scientifique* (Bourg-la-Reine, Seine, Francija).

B: ‚*Les Représentations des Conciles dans l'église de la Nativité à Bethléem*' (By, 1936); *Le calendrier de 354: étude sur son texte et ses illustrations* (P 1953); ‚*Poésies et représentations Carolingiennes et Byzantines des mois*' (RA, 1955); ‚*Les Mosaïques de l'église Sainte-Constance à Rome*' (DOp, 1958); ‚*Les peintures du mausolée »de l'Exode« à El-Bagaouat*' (CahA, 1960); ‚*Quelques problèmes d'iconographie paléo-chrétienne et juive*' (ib., 1962); ‚*Les Mosaïques de la cathédrale Saint-Jean de Lyon*' (ib., 1964).

Stern, Louis E. (1886—1962), amer. (ž.) um. zbiralec, po poklicu odvetnik. V njegovi z. (*Louis E. Stern Foundation*), ki jo od 1964 dalje hrani *Philadelphia Mus. of Art*, mdr. zastopani slikarji Courbet, Cézanne, Renoir, Bonnard,

Vuillard, Rouault, Klee, Braque, Modigliani in Miró, s plastiko pa Maillol, Lehmbruck, Picasso in Lipchitz.

L: PMA B (1964).

Stern, Philippe (1895—....), fr. raziskovalec → *khmerske umetn.*, nekd. direktor pariškega *Mus. Guimet.*

B: *Le Bayon d'Angkor et l'évolution de l'art khmèr* (P 1927); *L'art du Champa* (*Ancien Annam*) *et son évolution* (Toulouse 1942).

Sternen, Matej (1870—1949), slov. slikar in restavrator, »dosledni realist« med slov. impresionisti (→ *Grohar*, → *Jakopič*, → *Jama*): poleg krajin številni portreti in akti, tehnično poleg olja tudi akvarel, freska (iluzionistično *poslikani strop* frančiškanske c. v Lj, 1935—36) in grafika (lito., jedk., barvna monotipija). R. na Verdu pri Vrhniki, štud. na umetnoobrtnih šolah v Gradcu in na Dunaju, na dunajski ak. in pos. v specialki za historično slikarstvo (prof. K. Pochwalski), od 1899 pa s presledki pri → *Ažbetu* v Münchnu (do Ažbetove smrti 1905). Z restavratorstvom se ukvarjal od 1898, zlasti pa kot sodel. in prijatelj konservatorja Fr. → *Steleta*; v 1920-ih letih učil risanje na Tehn. fak. v Lj. S: *Roza Sternen* (1902, Lj, Rozi Sternen), *Rdeči sončnik* (1904, ib.), *Na divanu* (d. 1909, MG [last NG]), *Tončka Gaber* (1907, Lj, Majda Brili), *Devin* (1910, NG), *Hodnik z arkadami* (d. 1913), *Ležeči akt* (1913, MG [last NG]), *Akt* (1914, MG [last NG]), *Žena s korzetom* (d. 1914, MG [last NG]), *Violinistka* (1920), *Dekle s knjigo* (1927, MG [last NG]), *Dr. France Stelè* (1934/35, dr. France Stelè [na SAZU]), *Akt* (freska, 1937), *Podoba žene z lastno podobo v ogledalu* (1942, Lj, Elza Majaron), številni *avtp.*

B: ‚*Spomini na Ažbeta*' (ZUZ, 1924); ‚*Restavratorjevo potovanje po Dalmaciji*' (ib., 1926).

L: Matej *Sternen:* Portreti (Lj 1944 [rk, Jp], uv F. *Stelè*); SteleS (1949); Slovenski impresionisti (Lj 1949 [rk & publikacija, MG], uv F. *Stelè*); Začetki slovenskega impresionizma (Lj: NG 1955 [rk, Jp], uv E. *Cevc*); AS (1958 — L!); ŠijanecS (1961); ZMG (1964); J. *Čopič* (ELU 4, 1966, s. v.); SlovS (1966); Cevc SU (1966). — Cf. F. *Stelè* (Lj: DZS 1970).

STERZING (lat. *Vipitenum*, it. *Vipiteno*), mestece na juž. Tirolskem (Italija, dežela *Trentino-Alto Adige*). V t. i. *Pal. Comunale* (1468/73) majhen *Multscherjev muz.: table Marijinega krilnega olt.* iz 1456/59 (nem. *Sterzinger Altar*), katerega rezljani del je Multscherjevo lastnoročno delo (cf. infra, žup. c.), poslikana krila pa izdelek njegove delavnice (prej po njih imen. *Mojster sterzinških oltarnih kril*). — V bližnji *žup. c.* (*Unsere Liebe Frau im Moos*) je z nekd. olt. ohranjena stoječa *Marija z otrokom* (→ *Multscher*, les, 1456/59).

L: EWA VIII (1963, stp 565).

Steska, Viktor (1868—1946), slov. pisec o umetn. (samouk), katol. duhovnik, monsinjor, r. in u. v Lj. Številni prispevki o slov. umetnikih (zato vzdevek »slov. Vasari«), tudi v SBL. Up: B. Jakac (o, 1936).

B: ‚*Črtica o križanski cerkvi v Ljubljani*' (Drugo IKU, 1898); ‚*Kremser-Schmidt*' (DS, 1898); ‚*Kranjska Marijina božja pota pred 200 leti*' (IMK, 1899); ‚*Stara mestna hiša ljubljanska*' (ib.); ‚*Academia Operosorum*' (IMK, 1900); ‚*Slike v ljubljanskih cerkvah okoli leta 1715*' (IMK, 1902); ‚*Francesco Robba*' (DS, 1902); ‚*Štukatorji škofovskega gradu v Gornjem Gradu*' (IMK, 1903); ‚*Nekaj kamenitih spomenikov v Ljubljani*' (ib.); ‚*Licejsko poslopje v Ljubljani*' (DS, 1903); ‚*Slikar Julij Quaglio*' (ib.); ‚*Quaglieve freske v stolnici in semeniški knjižnici v Ljubljani*' (IMK, 1904); ‚*Matej Langus*' (DS, 1904); ‚*Valentin Metzinger, ljubljanski slikar*' (IMK, 1905); ‚*Kurz pl. Goldenstein*' (IMK, 1907); ‚*Kremser-Schmidtove slike na Kranjskem*' (IMK, 1909); ‚*Francesco Robba v Zagrebu*' (ib.); ‚*Janez Wolf*' (DS, 1910); ‚*Slikar Andrej Herrlein*' (Carn, 1910); ‚*Freske na Skaručini*' (DS, 1912); ‚*Slikar Leopold Layer in njegova šola*' (Carn, 1914); *Ob 300 letnici Šentjakobske cerkve v Ljubljani* (Lj 1915 [najprej v Sl]); ‚*Cerkev sv. Primoža nad Kamnikom*' (Carn, 1916); ‚*O nekaterih ljubljanskih spomenikih*' (ZUZ, 1921); ‚*Risbe Julija Quaglia za načelno sliko Gladičeve zgodovine ljubljanske škofije*' (ib.); ‚*Freske v Grobljah*' (ZUZ, 1922); ‚*Naši stavbarji minule dobe*' (ZUZ, 1923); ‚*Codellijeva kapelica v Turnu pri Ljubljani*' (ib.); ‚*Neptunov vodnjak v Ljubljani*' (ib.); ‚*Dve sliki na Hruševem pri Dobrovi*' (ib.); ‚*Ljubljanski baročni kiparji*' (ZUZ, 1925); ‚*Ljubljanski škofijski dvorec*' (ZUZ, 1926); **Slovenska umetnost, 1: Slikarstvo* (Prevalje 1927, »Mohorjeva knjižnica« 16); ‚*Ljubljanska stolnica*' (S, 31. VII. 1927); ‚*Naši spomeniki iz empirske dobe*' (ZUZ, 1928); ‚*Pisma bratov Šubicev*' (ZUZ, 1929); ‚*Kje je bil rojen slikar Valentin Metzinger?*' (ZUZ, 1930); ‚*Freske v Logu pri Vipavi*' (ib.); ‚*Dve pismi slikarja Julija Quaglia*' (ZUZ, 1932/33); ‚*Ljubljanski plastični spomeniki*' (M, 1936); ‚*Kipar Francesco Robba v Celovcu*' (ZUZ, 1936); ‚*Gotske podobe Marijine smrti na Slovenskem*' (ZUZ, 1938); ‚*Breckerfeldova galerija v Starem gradu pri Novem mestu*' (ib.); ‚*Romanske cerkve na Slovenskem*' (ZUZ, 1939/40); ‚*Škofijski grad Goričane*' (ZUZ, 1942); ‚*Slovenske umetnine v Zagrebškem »Diecezanskem muzeju«*' (ZUZ, 1943).

L: R. *Ložar*, Msgr. Viktor Steska ob sedemdesetletnici (ZUZ, 1937 — B!); Fr. *Stelè* (ZUZ, 1951, nekr.).

Stethaimer, Hans → *Hans iz Burghausena*

Stevanović, Momčilo (1903—....), srb. slikar in (od 1947) lik. kritik v Bgd; tam r., tam tudi dkč. pravo in slikarsko ak.

B: ‚*Vreme impresionizma*' (Jsla, 1957); (& Denis Rouart) *Nepoznati Degas i Renoir* (Bgd 1964).

L: Stanislav *Živković* (ELU 4, 1964, s. v. — B!).

STEYR, mesto v Gornji Avstriji (ob izlivu Steyra v Anižo) z dobro ohranjenim starim

središčem. Med številnimi meščanskimi hišami iz XV.—XVIII. st. predstavlja posebno znamenitost t. i. *Bummerlhaus* s konca XV. st. (*Stadtplatz 32*), ki je obenem najbolje ohranjena meščanska stavba v mestu iz obd. pozne gotike. *Mestna hiša* (*Stadtplatz 27*) sez. 1765—78 po načrtu Johanna Gottharda Haybergerja.

L: EWA II (1960, stp 161 — L!); Reclam A I (1961 [1963]).

Stiaßny, Robert (1862—1917), avstr. um. zgodovinar, prom. 1888 na Dunaju.

B: *Hans Makart und seine bleibende Bedeutung* (1886); *Michael Pachers St. Wolfganger Altar* (2 knj., W 1919).

STIČNA na Dolenjskem. Cistercijanski samostan ust. 1136 oglejski patriarh Peregrin (samostan v listinah in star. lit. imen. *Sittich*, 1784—1898 razpuščen); prvi menihi prišli iz samostana Runa (*Rein*) pri Gradcu, prvi opat pa iz Francije. **Samostanska c.*, prvotno triladijska, 7 travej dolga romanska bazilika z ravnimi stropi, transeptom in 3 polkrožnimi apsidami (posv. 1156, arh. verj. neki Mihael, v listini dkm. kot *homo latinus* [torej Roman, verj. Francoz] in *arte vero cementarius*). V gotiki je dobila oktogonalen stolp nad križiščem in petosminsko zaključen prezbiterij namesto srednje apside, v zgodnjem XVII. st. pa so jo barokizirali (d. 1622) in na zah. strani skrajšali za eno arkado (*steber s kapitelom* iz sredine XII. st., ki je prvotno najbrž nosil ogredje odprte lope pred zah. pročeljem, so v XVII. st. prenesli v → *Šentvid pri Stični*, njegova domn. *baza* pa je zdaj v stiškem samostanskem lapidariju; pod cerkv. streho je ohranjeno bazilikalno svetlobno nadstr. z romanskimi okni). Notr.: v sev. delu transepta *nagrob. Jakoba Reinprechta* (rdeč marmor, d. 1623), 37. stiškega opata, ki je dal c. in samostan barokizirati (u. 1626), sicer pa zasluži pozornost predvsem Bergantov **Križev pot* (d. 1766). — Spočetka ravno kriti **križni hodnik* je bil križnorebrasto obokan sredi XIII. st. (eden izmed prvih primerov zgodnje gotike na Slovenskem): *StS-e* na obokih iz 2. četrt. XIV. st. kažejo mdr. *Abrahamovo* in *Melkizedekovo darovanje*, *Joba na gnoju*, *Nevernega Tomaža*, *4 gl. vetrove*, *Jonovo* in *Samsonovo zgodbo*, *pelikana* in *mladiče obujajočo levinjo*. V križnem hodniku *nagrob. Pankraca Auersperga* (Turjaškega) z zač. XVI. st. — T. i. *stara prelatura* z mnogokotnima pomoloma na konzolah (o. 1600), ki sta bila nekdaj oblikovana kot stolpiča (na plošči nad portalom letnica 1589). — Vhodni stolp krase v notr. najstar. figuralni **štukaturni reliefi* na Slovenskem (d. 1620): na oboku 4 *v. cerkv. učitelji*, spodaj na sev. in juž. strani *pasijonski prizori*, na vzh. pa *Poslednja sodba*. — V romanski dobi v samostanu skriptorij (cf. infra: → *stiški rokopisi*).

L: F. *Stelè* (ZUZ, VII, 1927, p. 178—79; ib., XV, 1938, p. 99—100); Metod *Mikuž:* Vrsta stiških opatov (Lj 1941, teol. dis.); *id.:* Topografija stiške zemlje (Lj 1946, zg. dis.); ZadnikarR (1959); M. *Zadnikar* (ELU 4, 1966, s. v.); Cevc SU (1966); Stele (1969); »ArS« 4 (1969, t. 22), 5 (1970). — Cf. E. *Cevc* (1970, p. 181—82), J. *Gregorič* (ZUZ, 1951, p. 4—7), M. *Mušič* (I 1965), N. *Šumi* (Arhitektura šestnajstega 1966; Arhitektura sedemnajstega 1969); M. *Zadnikar* (*1957; VS, XI, 1967; 1969 [1971] — L!).

der **Stifter** (nem.), ustanovnik, → *donator*

Stifter, Adalbert (1806—1868 sam.), avstr. pisatelj, kot slikar in risar (krajine) avtodidakt. Pod njegovim vodstvom rest. znani v. olt. v → *Kefermarktu*, o katerem je pisal tudi v svojem romanu *Der Nachsommer*.

B (lik. umetn.): *Über den geschnitzten Hochaltar in der Kirche zu Kefermarkt* (Linz 1853).

L: cf. F. *Novotny* (1941).

stigma (lat.), vtisnjeno ali vžgano znamenje in značilno znamenje sploh, znamenje rane, brazgotina.

stigmatizacija pomeni v kršč. ikonografiji zaznamovanje s Kristusovimi ranami, kot ga poznamo zlasti iz legende Frančiška As. (cf. infra).

Stigmatizacija Frančiška Asiškega (lat. *Impressio Sacrorum Stigmatum in corpore s. Francisci*), najpopularnejši ik. m. iz legende Frančiška As.: svetniku nasproti v višini prikazen Kristusa v podobi serafina. Prenos »znamenj« običajno zaznamujejo žarki, ki vodijo od Kristusovih ran k Frančišku. Up: npr. Giottu atr. tabla (Louvre), P. Lorenzetti (*freska*, Assisi, spodnja c.), Jan van Eyck (les, PMA Johnson), Giov. Bellini (les, o. 1480, Frick — brez Kristusa v podobi serafina), Cranach star. (temp, smrekovina, o. 1500/05, Wien Ak.), itd.

L: Réau III/1 (1958, p. 526—28); »MdC« 257, (barvna repr. 20). — Cf. B. *Berenson* (L: Ph 1968, repr. 697, 1615a), G. von der *Osten* (1969, repr. 117, 126), F. R. *Shapley* (1966, repr. 279).

Stigmatizacija Katarine Sienske, kršč. ik. m., čudež, s katerim so dominikanci obogatili legendo te svetnice (v tekmovanju s frančiškani). Up: npr. Beccafumi (les, ok. 1515, Siena, Pin. Naz.), Sodoma (*freska*, 1526, Siena, S. Domenico).

L: Réau III/1 (1958, p. 276).

stil, slog (angl. *the style*, fr. *le style*, it. *lo stile*, nem. *der Stil*), ne pomeni samó vsote, ampak kar sámo nedeljivo povezanost vseh tistih po-

menskih in oblikovnih posebnosti, po katerih se um. stvaritve neke dobe (ali ozemlja ali posameznega umetnika) razločujejo od stvaritev drugih dob (ozemelj, umetnikov). Drugače povedano: slog pomeni medsebojno odvisnost formalnih in vsebinskih lastnosti, ki zaznamujejo umetnine nekega obd. (ozemlja, umetnika) ter jih tako zaradi njihove notr. in zun. sorodnosti povezuje v celoto. Po stilih dobe, ozemlja in umetnike delimo, obenem pa umetn. teh posameznih dob, ozemelj in umetnikov šele v luči slogov doživljamo kot organizem, kar nam omogoča, »da ob drevesih ne spregledamo gozda« — da ob vseh neštetih nadrobnostih vendar lahko pregledamo in presodimo tudi celotno um. produkcijo in razvoj nekega razdobja, ozemlja, »šole« ali umetnika in naposled tudi obči razvoj umetn. sploh. — Ustrezno vidiku, po katerem obravnavamo umetn., in njenemu področju, ki smo si ga izbrali, govorimo o → *zgodovinskih slogih* (ki nam opredeljujejo vélika um. obd. ali vsaj velik del umetn. v nekem obd.), o → *krajevnem slogu* ali »stilu prostora« (ki zaznamuje umetn. nekega ozemlja ne glede na zg. spremembe ali bolj točno: ki zg. spremembe vselej po svoje sprejema in spreminja), o *osebnih slogih* posameznih ustvarjalcev in naposled o → *morfoloških* ali obče likovnih slogih. — Zg. slogi nam pomagajo, da se znajdemo v času in spomenike časovno določimo (*datiranje*); krajevni stili nas orientirajo v um. prostoru, pomagajo nam umetnino krajevno določiti, opredeliti njen kraj nastanka, odkriti njeno *provenienco*, ki nam je sprva, če ne gre za spom. *in situ* (tj. ohranjen na kraju, za katerega je nastal), ravno tako neznana; poznavanje umetnikovega osebnega sloga pa nam omogoča, da umetnino »pripišemo« tudi njenemu tvorcu (*atribuiranje*), da ji — če vemo kaj več o njegovem razvoju — določimo tudi ožje mesto v njem, da jo uvrstimo med umetnikove zgodnje, zrele ali pozne stvaritve in morda celó med časovno povsem natančno opredeljena dela.

L: B. F. *Wallach:* Über die Anwendung und Bedeutung des Wortes Stil (1919); Cankar I—III (1927—1951); Karl *Busch* & Hans *Reuther:* Welcher Stil ist das?: Die abendländischen Stile mit ihren Grundlagen in der Antike und im Alten Orient (Stu 1958). — Cf. H. *Beenken* (1925), J. *Białostocki* (1961 [1966]), Iz. *Cankar* (*1926), E. *Cohn-Wiener* (1910), P. *Frankl* (1924; 1925), D. *Frey* (1938), A. *Hauser* (*1958, p. 228—60), W. *Hofmann* (1955; II, 1960, s. v.), H. *Lützeler* (*1934), V. *Molè* (1941, p. 13—16), E. *Panofsky* (*1920), P. *Pieper* (*1936, p. 54—73 [Raumstil u. Zeitstil]), A. *Riegl* (*1893), M. *Schapiro* (1953), J. von *Schlosser* (1935), G. *Semper* (*1860), F. *Stelè* (Uvod, 1959, p. 69 ss), V. V. *Štech* (1949), W. *Waetzoldt* (Du u. die K., 1938, p. 152 ss), W. *Weisbach* (1957), H. *Wölfflin* (*1888, *1915).

stiliti, *stebrniki* ali *stolpniki*, zgodnjesrednjev. krščˇ. asketi, ki so leta vztrajali na stebrih. Med njimi najbolj znan → *Simeon Stilit star.*

stilobát(es), vrhnja stopnica resp. ploskev, na kateri stoje stebri. Cf. s. v. *krepis.*

Stiplovšek, Franjo (1898—1963), slov. slikar, grafik in ilustrator, eden izmed predstavnikov → *nove stvarnosti* na Slovenskem, ki ji je ostal zvest tudi pozn. R. v Malinski na otoku Krku, živel in u. v Brežicah, kjer je bil od 1949 dalje tudi ravnatelj Posavskega muz. S: tihožitja, krajine, portreti. — G: npr. lesor. cikel *Stari Maribor* (mapi iz 1924 in 1927).

L: AS (1958 — L!); ŠijanecS (1961); K. *Dobida* (ELU 4, 1966, s. v.); J. *Mesesnel* (Delo, 7. VI. 1967, p. 5); Novejša umetnost v severovzhodni Sloveniji: Katalog Umetnostne galerije Maribor (Mrb 1970).

stiskalnica, *tlačilnica* (lat. *torcular*, fr. *le pressoir*, nem. *die Kelter*). Up: cf. s. v. *Kristus v stiskalnici.*

stisnjena pest, znamenje skoposti (cf. angl. besedo *tight-fisted*, tj. s stisnjeno pestjo ali skop) in pos. lakomnosti (→ *Avaritia*).

L: cf. E. *Panofsky* (Dürer 1943 [1948 & 1955, p. 162—63).

stiški rokopisi, tj. rokopisi iz skriptorija v → *Stični* (supra), predvsem več rokopisov iz 2. pol. XII. st., ki jih hranita *NUK* (ms. 3, 5, 7—11, 13—16) in *Österreichische Nationalbibl.* na Dunaju (codices 649—50, 685, 757—58). Poznoromanske iniciale kažejo vpliv skriptorija v Reinu pri Gradcu (tam je bil matični samostan Stične), v širšem okviru pa pripadajo salzburškemu rkp. slikarstvu.

L: Min Jug (1964); Cevc SU (1966, p. 27—28); Stele (1969); »ArS« 5 (1970). — Cf. M. *Kos* (& F. *Stelè* *1931, p. 1—50).

Stix, Alfred (1882—1957), avstr. um. zgodovinar in muzealec. R. na Dunaju, tam prom. 1908, Wickhoffov asist., direktor *Albertine* (1923 do 33) in *Ksthist. Mus.* (1933—38 & 1945—49, vmes, za nacizma, odstavljen), nazadnje generalni direktor avstr. drž. zbirk. (1949—50). Ur. rev. *Belvedere.*

B: ‚*Die monumentale Plastik der Prager Dombauhütte um die Wende des XIV. und XV. Jahrhunderts*' (JCC, 1908, dis.); ‚*Die Plastik der frühgotischen Periode in Mainz*' (ib., 1909); *Handzeichnungen von Gustav Klimt* (1918); *Die Einblattdrucke des XV. Jahrhunderts in der Kupferstichsammlung der Hofbibliothek zu Wien, II: Die Schrotschnitte* (W 1920); *H. F. Füger* (W 1925); *Italienische Meister des XIV. bis XVI. Jahrhunderts* (W 1925, »Handzchgn. aus der Albertina: NF« 2); (& L. Fröhlich-Bum) *Die Zeichnungen der venezianischen Schule* (W 1926, »Beschrei-

bender Kat. der Handzchgn. in der graphischen Smlg. Albertina« 1); *Von Ingres bis Cézanne: 32 Handzeichnungen französischer Meister des XIX. Jahrhunderts aus der Albertina* (2. izd., W 1927); (& L. Fröhlich-Bum) *Die Zeichnungen der toskanischen, umbrischen und römischen Schulen* (W 1932, »Beschreibender Kat. der Handzchgn. ... Albertina« 3); (& Erich von Strohmer) *Die fürstlich Liechtensteinische Gemäldegalerie in Wien* (W-Lpz 1938), itd.

STOCKHOLM, prestolnica Švedske na otokih in celini med jezerom Mälaren in Baltskim morjem, po izročilu nastal sredi XIII. st.

L: K. W. *Gullers* & St. *Trenter:* Die Altstadt von Stockholm (Stock 1953); EWA XIII (1967, stp 753—55 — L!).

~ **Nikolajeva cerkev** ali *Storkyrka:* v njej znana plastika Bernta → *Notkeja *Sv. Jurij v boju z zmajem* in *princesa* (polihr. in pozlačen les, [pravo!] losovo rogovje, itd., dkč. 1489).

L: »US« 8 (1968, f p. 247). — Cf. Th. *Müller* (Harm 1966, p. 130—31 & 217 [op. 121], t. 137).

~ **Kraljevski grad** je najpomembnejše delo arh. Nicodema Tessina ml. (zač. 1697).

L: »US« 10 (1969, f p. 80).

~ **Nationalmuseum** (*S. Blasieholmshamnen*). Nastal iz kraljevske z., ki je 1792 postala drž. muz. Zdajšnji direktor Carl → *Nordenfalk.* S: s pomembnimi deli zastopani npr. med Francozi Georges de La Tour (*Hieronim spokornik*), Watteau, Chardin, Boucher, Courbet, Éd. Manet, Cézanne (*Tihožitje z mavčnim amorjem* [*L'Amour en plâtre*], o. 1895), Renoir (*V krčmi matere Anthony*, d. 1866; **La Grenouillère*, 1869), med Holandci Hals (*Daniel Aken igra na gosli*, o. 1630) in Rembrandt (npr. **Zarota Batavijcev* [*Claudius Civilis*], 1661 in pozn.), med Flamci Jordaens (*Kandaules kaže svojo ženo*, malo pred 1646), med Španci Zurbarán (*Veronikin prt*, o. 1635), med Italijani G. B. Ruoppoli (*Tihožitje z ribami in ostrigami*, d. 1653), med Švedi C. G. Pilo (*Kronanje kralja Gustava III.*, 1777—87, 87, nedk.), A. Roslin (*Dama s pajčolanom* [*Portret umetnikove žene*], d. 1768), E. Josephson (*David igra pred Savlom*, 1878; *Španski kovači*, 1. varianta, 1881), itn.

L: Sixten *Strömbon:* Masterpieces of the Swedish National Museum (Stock 1952 [oc. Gertrud Køb ke *Sutton*, BM, nov. 1952); GBM (1960).

Stone, Lawrence, angl. um. zgodovinar, poznavalec angl. srednjev. kiparstva.

B: *Sculpture in Britain: The Middle Ages* (Harm 1955, »Pelican Hist. of Art« 9).

Stopar, Ivan (1929— ....), slov. um. zgodovinar, ravnatelj Zavoda za spomeniško varstvo v Celju.

B (cf. *Konservatorska poročila* v VS): *‚Nova odkritja v cerkvi Marija Gradec pri Laškem'* (Celjski zbor., Ce 1968 [izšlo 1969]); *Opatijska cerkev v Celju: Načela restavracije in umetnostnozgodovinski rezultati obnovitvenih del v letih 1963 do 1969* (Ce 1971 ‚predg. France Stelè).

STOPIČE *pri Novem mestu:* v c. 3 pozni *»zlati« olt.* (zač. XVIII. st.).

L: Oris (1924, p. 55, repr. 29 [v. olt.]; 1966, p. 65, repr. 66 [stranski olt.]).

stopnišče (angl. *the staircase*, fr. *l'escalier*, hrv. *stubište*, it. *la scalinata*. nem. *das Treppenhaus* ali *das Stiegenhaus*). Med pomembnimi primeri zun. stopnic *Scala dei Giganti* na dvorišču doževe palače v Benetkah (načrt Antonio Rizzo) in *Escalier du Fer à Cheval* v Fontainebleauju (Jean A. Ducerceau star. 1634), sicer pa e. g. stopnice gradu *Chambord* in florent. *Bibl. Laurenziana* (po Michelangelovem glinastem modelu izvedel Ammanati pred 1560), v baroku, ko postane stopniščni prostor osrednja sestavina grajske arhitekture, pa po pionirskem delu G. L. Berninija (*Scala Regia* 1664/66) zlasti stopnišča, s katerimi se ponašajo grad *Weißenstein* v *Pommersfeldnu* (Johann Dientzenhofer 1711—18), *Rezidenca v Würzburgu* (Balth. Neumann, zač. 1737, celota dkč. 1744) in grad Augustusburg v *Brühlu* (Balth. Neumann 1743—48), *Pal. Reale v Caserti* (Luigi Vanvitelli 1751—74), etc. Pos. v Rimu pomembne tudi *stopnice k Trinità dei Monti* (F. de Sanctis 1723—25).

L: EWA II (1960, tloris stp 476 & t. 270), XIII (1967, stp 477—83 & 561 [tekst Oreste *Ferrari*], t. 240—41); Friedrich *Mielke:* Die Geschichte der deutschen Treppen (Bl-Mn 1966). — Cf. H. *Keller* (1936).

stopnjevana cerkev (nem. *die Staffelkirche*), večladijska cerkv. stavba, katere oboki se stopničasto dvigajo do oboka srednje ladje. Stopnjevana c. predstavlja tako rekoč vmesno stopnjo med → *baziliko* in → *dvoransko cerkvijo:* svetloba ne prihaja več skozi povišani steni gl. ladje, pa tudi oboki ladij še niso enako vis. (pri nas npr. c. na → *Ptujski gori*).

Stoß, Veit, polj. *Wit Stwosz* (o. 1445/47—1533), nem. kipar, tudi grafik (bakr.) in slikar, eden izmed v. predstavnikov poznogotskega »baroka« v kiparstvu. Z izjemo svojega krakovskega obd. (1477—96) je živel v Nürnbergu. P: zlasti **olt. Marijine smrti* v Marijini c. v Krakovu (13 × 11 m, 1477—89 — največji poznosrednjev. rezljani olt.!) in *nagrobna plošča polj. kralja Kazimirja IV.* (rdeč marmor, d. 1492, Krakov, katedr.), viseče **Oznanjenje* (*Der Englische Gruß*, 1517/18, Nürnberg, St. Lorenz, kor)

in *Marijin olt.* v stolnici v Bambergu (les, o. 4,5 × 3 m, 1520—23, d. 1523), med posameznimi kipi tudi *Sv. Rok* (les) v Florenci v c. SSa Annunziata.

L: Berthold *Daun:* Veit Stoß und seine Schule in Deutschland, Polen, Ungarn und Siebenbürgen (2. izd., Lpz 1916, »Kstgeschichtliche Mngr.« 17 [1. izd. ib. 1903]); Eberhard *Lutze:* Veit Stoß (Bl 1938, »Deutsche Lande, Deutsche K.«); Martin *Weinberger* (EWA XIII, 1967, s. v. — L!); »US« 8 (1968, repr. p. 226—27 & 229). — Cf. E. *Buchner* (1952), S. *Dettloff* (1935; *1961), T. *Dobrowolski* (& J. E. *Dutkiewicz* 1964), Th. *Müller* (1953; 1966).

Stotnik Kornelij (lat. *Cornelius centurio*), »stotnik čete, ki se je imenovala italska« (*centurio cohórtis, quae dícitur Itálica*), »prvi pogan, ki ga je Peter sprejel v Cerkev«. Z njim in Petrom ikonogr. motivi po Apostolskih delih (Apd 10). Up: npr. Bernardo Cavallino (Barberini).

L: Pigler I (1956, p. 388); »PKG« 9 (1970, t. 35a).

sto triinpetdeset (153) rib je Peter ujel (Jan 21, 11), toliko je tudi tabel stropa v → *Zillisu.*

stožec (lat. *conus*, angl. *the cone*, fr. *le cône*, it. *il cono*, nem. *der Kegel* ali *der Konus*) ima razne simbolične pomene (e. g. → *cippus*). Cf. s. v. *Cézanne* (»*traiter la nature* ...«).

L: Cirlot (1962, p. 59).

Strahl, Eduard (*Ritter*) **von** (1817—1884), um. zbiralec v → *Stari Loki.*

B: *Die Kunstzustände Krains in den vorigen Jahrhunderten* (Graz 1884).

L: Janko *Polec* (ZUZ, X, 1930 — L!).

Strahtmann, Carl (1866—1949), nem. slikar, štud. na ak. v Münchnu in pri Leopoldu von Kalkreuthu v Weimarju, akt. v Münchnu. S: dekorativen, minuciozno natančen in hkrati akademski »simbolizem«, erotično obarvani motivi, npr. *Salambo* in *Judita in Holofernes*, tudi krajine.

Strajnić, Kosta (1887—....), hrv. slikar in pisec o lik. umetn. R. v Križevcih, od konca 1920-ih let v Dubrovniku.

B: *Umjetnost i žena* (Zgb 1916); *Tomislav Krizman* (ib. 1916); *Umjetničke studije* (ib. 1918); *Ivan Meštrović* (Bgd 1919); *Srpske zadužbine* (ib. 1919); *Josip Plečnik* (Zgb 1920); *Petar Pallavicini* (ib. 1920) *Svetosavski hram* (Bgd 1926); *Dubrovnik bez maske* (Dubrovnik 1930); *Misli o čuvanju dalmatinske arhitekture* (Split 1930).

STRASBOURG, nem. *Straßburg*, mesto v Alzaciji, »najlepše mesto v vzh. Franciji«.

L: EWA V (1961, stp 647—49 — L!). — Cf. K. *Bauch* (1941).

~ ***katedrala** (nem. *das Münster*), eden izmed najodličnejših spom. evr. srednjev. stavbarstva. Od stare, 1015 zač. romanske bazilike ohranjeni temelji in kripta. Zdajšnja, na vzh. še poznoromanska stavba zač. 1076: kor iz zadnje četrt. XII. st., prečna ladja dkč. do o. 1230, gl. ladja sez. o. 1240—75 v zrelem gotskem slogu, *zah. pročelje* od 1276 dalje (→ *Erwin von Steinbach*); sev. zvonik nadaljeval Ulrich von Ensingen (1399 do 1419, dkč. pa Johannes Hültz iz Kölna (1419—39 — s svojo viš. 142 m je bil do 2. pol. XIX. st. najvišji cerkv. stolp na svetu!). — Stavbna plastika (kot stavba sama iz rdečega peščenca): v juž. delu transepta t. i. **Angelski slop* (o. 1225/30), na njegovem pročelju s še romansko oblikovanim dvojnim portalom pa reliefa **Marijine smrti* in *Marijinega kronanja* in slavni sohi (orig. zdaj v *Mus. de l'Oeuvre Notre-Dame*, infra) **Eklezije* in **Sinagoge* (vse o. 1230). Kiparski okras zah. pročelja s konca XIII. st. kaže na srednjem portalu *Pasijón* in bibl. *preroke*, na sev., tj. levem portalu *Kreposti nad Pregrehami*, na juž., tj. des. portalu pa *Pametne* in *Nespametne device*, slednje s t. i. **Knezom svetá* ali *Zapeljivcem* (Satanom). Bogato okrašena *prižnica* (Hans Hammerer 1484/85). — *Slikana okna* iz XII.—XIII. st. (*Salomonova sodba, nem. kralji in cesarji*).

L: Cankar II/2 (1933); A. *Erler:* Das Straßburger Münster im Rechtsleben des Mittelalters (FrM 1954); EWA V (1961, stp 647—49 — L!); »US« 8 (1968, p. 68—69 z repr.). — Cf. G. *Dehio* (1922), M. *Hauttmann* (2. izd. 1929), W. *Sauerländer* (1966; 1970 — L!), O. *Schmitt* (1924), H. *Weigert* (1942).

~ **Musée de l'Oeuvre Notre-Dame,** tj. *stolnični muz.* Poleg pomembne plastike, ki so jo na katedr. nadomestili odlitki (tu npr. z juž. pročelja transepta orig. sohi **Eklezije* in **Sinagoge*, rdeč peščenec, o. 1230), slikana okna in zlatarski izdelki. Med slikarji zastopan K. Witz (*Sv. Katarina in sv. Magdalena*, tabla z Marijinega olt. o. 1440).

~ **Musée des Beaux-Arts.** S: mdr. zastopani El Greco (*Mater Dolorosa*), Jean Tassel (*Les Scieurs de long*), Steen (*Bogatin in ubogi Lazar*).

STRASSENGEL na avstr. Štajerskem sev. od Gradca: na vzpetini *romarska c. Maria-Straßengel* (sez. 1346—55) z mikavnim, bogato kamnoseško okrašenim *zvonikom* pa stopnjevanim korom, ki posnema *albertinski kor* dunajske stolnice (sama straßengelska stavba pa je bila najbližji vzor za c. na → *Ptujski gori*). *Slikana okna* iz XIV. st., Kremserschmidtovi *olt. podobi* in *v. olt.*, ki ga je zasnoval J. B. Fischer von Erlach.

L: EWA II (1960, stp 177); CevcS (1963, p. 148). — Cf. J. *Gregorič* (ZUZ, 1951, p. 33—34), R. *Kohlbach* (1953), F. *Stelè* (Ptujska gora 1966), R. *Wagner-Rieger* (1967, p. 339 & 377 [št. 348] — L!).

Strašni sud (srb.) → *Poslednja sodba*

Stratónika → *Antíoh in Stratónika*

Straub, Filip Jakob → *Straub, Philipp Jakob* (infra).

Straub, Johann Baptist (1704—1784), nem. kipar, najodličnejši predstavnik družine in poleg Ignaza → *Güntherja* najpomembnejši rokokojski kipar na Bavarskem. R. v Wiesensteigu na Württemberškem, se učil pri svojem očetu, v Münchnu in na ak. na Dunaju, nazadnje dvorni kipar v Münchnu. P: *olt. plastika*, mdr. tudi *kiparski okras* Cuvilliésovega Rezidenčnega gledališča v Münchnu.

L: »US« 10 (1969, p. 208); »MdS« 90 (t. X). — Cf. C. *Giedion-Welcker* (1922).

Straub, Jožef (1712—1756), mariborski kipar, ml. brat Johanna Baptista (supra) in Philippa Jakoba Strauba (infra). R. na Württemberškem, se učil pri bratih in bil pomočnik Mihaela Henrika Löhra v Lj, se v 1740-ih letih naselil v Mrb, tam u. (44). P: npr. *Kužno znamenje z Marijinim stebrom* na Gl. trgu v Mrb (1743), *Sv. Zaharija* in *Sv. Ana* iz Jožefove c. v Mrb (1750, Mrb, Pokrajinski muz.).

L: VrišerB (1963); Sergej *Vrišer* (ELU 4, 1966, s. v.); *id.:* Baročno kiparstvo na slovenskem Štajerskem (Mrb 1967 [rk] — L!); »ArS« 1 (1967). — Cf. S. *Vrišer* (ZUZ, 1957).

Straub, Philipp Jakob (1706—1774), avstr. (nem.) kipar, ml. brat Johanna Baptista Strauba (supra) in »mariborskega« Jožefa Strauba (supra). R. na Württemberškem, se po šolanju na Dunaju naselil v Gradcu, tam poročil vdovo Janeza Jakoba → *Schoya* ter prevzel njegovo delavnico, tam tudi u.

L: VrišerB (1963); Sergej *Vrišer* (ELU 4, 1966, s. v.); *id.:* Baročno kiparstvo na slovenskem Štajerskem (Mrb 1967 [rk]). — Cf. R. *Kohlbach* (1956), S. *Vrišer* (ZUZ, 1957).

STRAUBING, dobro ohranjeno staro mestece na Spodnjem Bavarskem. *Žup. c. Sankt Jakob* je ena izmed največjih gotskih c. na Bavarskem: načrt je napravil → *Hans iz Burghausena* (Stethaimer), ob njegovi smrti 1432 je bil kor dkč., ladjo pa so stoprav začeli in celota je bila dkč. šele v XVI. st. V Jernejevi kapeli (*Bartholomäus-Kapelle*) je znani **nagrob. svétnika Ulricha Kastenmayrja* (rdeč marmor, smrtna letnica 1431 pozn. vklesana).

L: Reclam N I (1959); EWA VI (1962, stp 252 — L!); Panofsky Tomb (1964, p. 58, repr. 227).

Strauss, Franc Mihael (1674—1740), slov. slikar v Slovenj Gradcu, oče Janeza Andreja (infra). S: npr. *Pokrajina z lovci* (d. 1715, Ptuj, Mestni muz.) in *Pokrajina z ruševinami* (d. 1715, ib.), *Kamnanje sv. Štefana* (d. 1731, Vuzenica, žup. c.) in *Mihael tehta duše* (o. 1731, ib.), *Elizabeta Ogrska pri revežih* (z avtp., d. 1732, Slovenj Gradec, žup. c.), *Evangelist Luka s sliko Marije z otrokom* (1735, Ruše pri Mrb, žup. c.).

L: Štefka *Cobelj:* Baročni slikarji Straussi (Mrb 1967, »Lik. obzorja« 9, dis.; nem. izd.: *Die Barockmaler Strauss*, Klagenfurt 1969, »Aus Forschung u. K.« 4). — Cf. F. *Šijanec* (1929, dis.; 1932).

Strauss, Janez Andrej (1721—1783), slov. slikar v Slovenj Gradcu, sin Franca Mihaela (supra). S: npr. *Nadžupnik Schrekinger, celopost. portret* (d. 1746, Šmartno pri Slovenj Gradcu, župnišče), 4 slike v žup. c. v → *Žvabeku* iz 1755, šest *tihožitij* iz o. 1770, in sicer 3 v Sokličevi z. v Slovenj Gradcu (*V. lovsko tihožitje*; *z majoliko* in *z divjačino*) in 3 v celjskem Mestnem muz. (*z divjačino, z raki* in *Mladenič s sadjem*), *Sv. Notburga* in *Sv. Izidor* (o. 1772, Humec pri Pliberku).

L: cf. supra s. v. *Strauss, Franc Mihael.*

Straže pri Gornjem gradu → *Radmirje*

stražarja cerkvenih vrat sta v biz. umetn. nadangela → *Gabrijel* in → *Mihael.*

der **Strebebogen** (nem.) → *oporni lok*

der **Strebepfeiler** (nem.) → *opornik*

strelec (lat. *sagittarius*), znamenje → *živalskega kroga* (predstavljan kot → *lokostrelec*), veljavno od 22. XI. do 20. XII. (→ *zodiakalna znamenja*).

Strgalec (angl. *the Scraper*, nem. *der Schaber*), ime, s katerim je znan slaven ant. kip. Cf. s. v. *Apoksiómenos.*

Stričević, Đorđe (1929—....), srb. um. zgodovinar in arheolog, r. v Banji Luki, dipl. in prom. (1956) na Filoz. fak. v Bgd, višji znanstv. sodel. Arheol. inst. v Bgd.

B: *‚Sur le problème de l'iconographie des mosaïques impériales de Saint-Vital'* (Felix Ravenna, 1962, p. 80—100); *‚Drama as an intermediary between scripture and Byzantine painting'* (21. kongr. I, 1967).

L: Vladimir *Popović-Ilić* (ELU 4, 1966, s. v. — B!).

Stridbeck, Carl Gustaf, šved. um. zgodovinar.

B: *Brueghel und der niederländische Romanismus: Ein Beitrag zur Kenntnis seines großfigurigen Spätstils* (Stock 1953); *‚Brueghels Fides-Darstellung: Ein*

Dokument seiner religiösen Gesinnung (Ktids, 1954); *Bruegelstudien: Untersuchungen zu den ikonographischen Problemen bei Pieter Bruegel d. Ä. sowie dessen Beziehungen zum niederländischen Romanismus* (Stock 1956); *Raphael studies, I: A puzzling passage in Vasari's »Vite«* (ib. 1960).

Strieder, Peter, nem. um. zgodovinar, direktor v nürnberškem *Germanisches Nationalmus.*

B: *Der ältere Holbein* (Mn 1947); ‚*Zur Nürnberger Bildniskunst des 16. Jahrhunderts*' (MJb, 1956); ‚*Hans Holbein d. Ä. zwischen Spätgotik und Renaissance*' (Panth, 1961 — prim. tudi ZfKg, 1959).

Strigel, Bernhard (1460/61—1528), nem. švabski slikar, r. in u. v Memmingenu, akt. tudi v Augsburgu in Nürnbergu, od 1515 dalje dvorni portretist ces. Maksimilijana I. S: cerkv. podobe in portreti (vse les), npr. *Hieronymus Haller* (1503 [bil dat. okvir], Alte Pin.), *olt. Svetega sorodstva* iz Mindelheima (o. 1505, Nürnberg), *Ces. Maksimilijan I. s svojo družino* (1515, Kst-hist. Mus.), *Ludovik Ogrski* (1515, ib.), *Celopost. portret Conrada Rehlingerja* (d. 1517) in *Rehlingerjevih 8 otrok* (d. 1517, ib.), *Marijina smrt* za kap. v Hietzingu (s portretoma ces. Maksimilijana in Jurija Slatkonje, 1518, Strasbourg, Mus. des B.-A., zgorelo 1947), *Johannes Cuspinian s svojo družino* (1520, grad Seebarn [Spodnja Avstrija], grof Wilczek), *Hans Rott* in njegova žena *Margarethe Vöhlin* (vsak na okviru d. 1527, Washington).

L: J. *Baum* (ThB XXXII, 1938, s. v.); Stange VIII (1957). — Cf. H. *Ankwicz von Kleehoven* (1916; 1959), L. von *Baldass* (1913); Der Künstlerkreis 1923), W. *Bode* (1881), E. *Buchner* (1953), B. *Lázár* (1917), A. L. *Mayer* (1929), G. *Otto* (*1964), L. *Scheibler* (1881).

strip (iz angl. *the stripe*, proga), risana zgodba z vključenim, ravno tako risanim besedilom (kratkimi dialogi), sprva zlasti zabavne vsebine (zato angl. termin *the comic strip* ali kratko v množini *the comics*), pozn. prav tako pustolovske in fantastične zgodbe. V XIX. st. najpomembnejši predhodnik Rodolphe *Töpffer* (1799—1846), Švicar, ki je vplival tudi na Buscha. Formalne posebnosti stripa je v → *popartu* prvi po svoje preoblikoval Roy → *Lichtenstein.*

L: Bland (1958, p. 289, 314, 321—22), F. *Zupan* (Sinteza, št. 10/11, 1968); Comic Strips: Geschichte, Struktur, Wirkung und Verbreitung der Bildergeschichten (Bl 1969 [rk, Ak. der Künste], uv Hans Dieter *Zimmermann*).

STRMOL pri Cerkljah na Gorenjskem: *grad* (last Izvršnega sveta SR Slovenije), dkm. od XV. st. dalje, v jedru nizek stolp, v renesansi dobil obzidje s 4 stolpiči. Na gradu mdr. gotski kipec sedeče *Marije* (topolov les, viš. 38 cm, zgornje Porenje o. 1300, otrok novejši) in Ivane Kobilce *Kofetarica* (o. 1888).

L: CevcS (1963, p. 74, repr. 47 p. 75); »ArS« 2 (1967 [= 1968], t. 5—6), 4 (1969, p. LXXVIII).

Stroj (*Stroy*), **Mihael** (1803—1871), slov. slikar. R. v Ljubnem na Gorenjskem, 1821—25 štud. na ak. na Dunaju, 1830—42 v Zgb, odtlej v Lj. S: najpomembnejši še portreti, v precéj ponavljajočih se barvah (črna, rdeča, bela in inkarnat), npr. *Gospod Martinčič* (o. 1830, NG), *Janez Svetic* (d. 1838, NG), *Mož z rdečo ovratnico* (d. [1]840, NG), *Marija Schrey pl. Redlwerth* (d. [1]842), *Župan Mihael Ambrož* (d. [1]850, Lj, Mestni muz.), *Portret Luize Pesjakove* (o. 1850, NG), *Knezoškof Anton Alojzij Wolf* (d. 1857, Lj, škofijska palača).

L: SteskaS (1927, p. 241—47); MAS II (1938); SteleS (1949); Klasicizem in romantika na Slovenskem (Lj 1954 [rk, NG]); Slikarstvo XIX stoljeća u Hrvatskoj (Zgb 1961 [rk]); K. *Dobida* (ELU 4, 1966, s. v.); SlovS (1966); CevcSU (1966); Slovenačko slikarstvo 19. veka (1967 [rk, Bgd, Nar. muz.] — L!). — Cf. K. *Rozman* (ZUZ nv VIII, 1970; *1971 — L!), A. *Simić-Bulat* (1964; 1967).

Strong, Eugénie Sellers, angl. klas. arheologinja.

B: *Roman Sculpture from Augustus to Constantine* (2 knj., L-NY 1907; n., rev. izd. 1911; it. izd.: *La scultura romana da Augusto a Costantino*, 2 knj., F 1923—1926); *Art in Ancient Rome* (2 knj., NY 1928, »Ars una, species mille«).

***strop Sikstinske kapele,** slaven po Michelangelovi slikariji, ki ga krasi. Svoje prvo freskantsko delo (10. V. 1508—31. okt. 1512) je mojster opravil tako, da je dano arhitekturo (→ *Sikstinska kap.*) še poudaril: med 6 dvojicami obočnih kap (ki ustrezajo oknom na vzdolžnih stenah) je naslikal 5 dvojic oprog, mednje sedeže s preroki in sibilami, nad katerimi se oproge okrepé v konzole, ki jih nosijo dvojice golih dečkov. Konzole, na katerih sedi 20 znamenitih golih mladeničev (*gli ignudi*), so med seboj povezane z zidcem, ki tako ustvarja notr. okvir celotne kompozicije. Jedro polnijo prizori iz Géneze (torej *ante legem* po prizorih *sub lege* na levi in *sub gratia* na des. steni iz XV. st.!), ki se vrsté od olt. stene proti vhodni (1 *Ločitev luči od teme*, 2 *Ustvarjênje sonca in lune*, 3 *Ločitev zemlje in vode*, 4 *Ustvarjênje Adama*, 5 *Ustvarjênje Eve*, 6 *Izvirni greh* in *Izgon iz raja*, 7 *Noetova daritev*, 8 *Vesoljni potop*, 9 *Noetova pijanost*) — čeprav so nastajali v obratnem zaporedju (najprej prizori s številnejšimi manjšimi liki) in jih lahko tako tudi ustrezno razlagamo kot neoplatonsko pot od telesne zasužnjenosti k duhovni svobodi. Srednji pas zavzemajo *ignudi* pa *preroki in sibile* (sprva v načrtu namesto njih 12 apostolov): od *7 prerokov* 4 stari (*Jeremija*, *Ezekijel*, *Joel* in *Zaharija*) in 3 mladi (*Izaija*,

Danijel in nad olt. *Jona*), med *5 sibilami* 2 stari (*perz.*, *kumanska*) in 3 mlade (*eritrejska*, *delfijska* in *libijska*). Zun. pas: v v. vogalnih kapah 4 odrešitve izrael. ljudstva (ob olt. steni *Estera*, *Asuer in Haman* in *Bronasta kača*, ob vhodni steni *David premaga Goljata* in *Judita in Holofern*), v 12 lunetah in obočnih kapah nad okni in še v 2 lunetah na vhodni steni pa je naposled predstavljenih 33 → *Kristusovih prednikov* od Aminadaba do Jožefa.

Od olt. stene proti vhodu (in od »Mojzesove« strani na »Kristusovo«) je naslednje zaporedje. I: nad *Obrezovanjem Mojzesovega sina* prednik *Aminadab*; *Estera*; prerok *Jona*; *Bronasta kača*; prednik *Naason* nad *Krstom v Jordanu*. II: med 1. dvojico oprog *Jeremija*; *Ločitev luči od teme*; *Libijska sibila*. III: nad *Mojzesom v Egiptu in madianski deželi* predniki *Salmon*, *Boóz* in *Obed*; *Ustvarjênje sonca in lune*; *Jese*, *David* in *Salomon* nad *Mozáično daritvijo*. IV: med 2. dvojico oprog *Perzijska sibila*; *Ločitev zemlje in vode*; prerok *Danijel*. V: nad *Prehodom skozi Rdeče morje* prednika *Roboam* in *Abija*; *Ustvarjênje Adama*; predniki *Aza*, *Jozafat* in *Joram* nad *Poklicanjem prvih apostolov*. VI: med 3. dvojico oprog prerok *Ezekijel*; *Ustvarjênje Eve*; *Kumanska sibila*. VII: nad *Goro Sinaj* in *Čaščenjem zlatega teleta* predniki *Ozija*, *Joatam* in *Ahaz*; *Izvirni greh* in *Izgon iz raja*; predniki *Ezekija*, *Manase* in *Amon* nad *Pridigo na gori*. VIII: med 4. dvojico oprog *Eritrejska sibila*; *Noetova daritev*; prerok *Izaija*. IX: nad *Koretom*, *Datanom in Abironom* predniki *Zorobabel*, *Abiud* in *Eliakim* [zaporedje »prednikov« je od tod dalje brati z des. na levo!); *Potop*; predniki *Josija*, *Jehonija* in *Salatijel* nad *Predajo ključev*. X: med 5. dvojico oprog prerok *Joel*; *Noetova pijanost*; *Delfijska sibila*. XI: nad *Mojzesovimi poslednjimi dejanji* prednika *Ahim* in *Eliud*; izmed »odrešitev« *David premaga Goljata* in na drugi strani preroka *Zaharije* prizor *Judite in Holoferna*; prednika *Asor* in *Sadok* nad *Zadnjo večerjo*. Na vhodni steni končno, nad obema freskama iz XVI. st. in naslikanima oknoma, še prednika *Eleazar* in *Matan* (nad *Vstajenjem*) in prednika *Jakob* in *Jožef* (nad prizorom *Mihael brani Mojzesovo truplo*).

L: Heinrich *Wölfflin*, Die Sixtinische Decke Michelangelo's (RepKw, 1890); *id.*, Ein Entwurf Michelangelos zur Sixtinischen Decke (JkPK, 1892); Martin *Spahn:* Michelangelo und die Sixtinische Decke (Bl 1907); J. *Gantner*, Zum Schema der Sixtinischen Decke Michelangelos (MfKw, 1919); Cankar III/1 (1936, p. 112—20). — Cf. A. *Bertini* (1942), E. *Panofsky* (1921), E. *Steinmann* (II 1905), Ch. de *Tolnay* (1935/36; *1945 [1949]), E. *Wind* (1951; 1960), itd.

Strozzi, Bernardo, imen. *il Cappuccino* ali *Il Prete Genovese* (1581—1644), r. v Genovi, u. v Benetkah, kjer je živel od 1631; kapucin, 1635 dobil dispenz in naslov *Monsignore*. S (vpliv Flamcev in caravaggizma): e. g. *Kuharica* (o. 1612, Genova, Pal. Rosso).

L: Luisa Mortari: *Bernardo Strozzi (R: De Luca 1966). — Cf. G. *Fiocco* (1921; 1929).

Strozzi, Filippo (1428—1491), it. florent. bankir in mecen, *cupido più di fama che di roba* (bolj pohlepen po slavi kot po blagu [bogastvu]), z očetom 1434 pregnan, do 1466 v Neaplju, odtlej spet v Florenci, tam dal sezidati mogočni, ob njegovi smrti še nedk. *Pal. Strozzi* in poslikati ravno tako po njem imen. *kapelo* v florent. c. Sta Maria Novella (Filippino Lippi 1487/1502). Up: Benedetto da Maiano (marm. *doprsje*, o. 1491, Louvre).

L: cf. M. *Wackernagel* (Der Lebensraum 1938).

Strozzi, Palla (1372—1462), it. florent. trgovec, bogataš, mecen (naročil Gentila da Fabriano → *Poklon treh kraljev*), tekmec Cosima de' Medici star., 1434 pregnan, odtlej v Padovi.

Strzygowski, Josef (1862—1941), avstr. (polj.) um. zgodovinar. R. v Šleziji, ord. na univ. v Gradcu (od 1892) in na Dunaju (od 1909): tam vodil t. i. 1. umzg. inst. (brez zveze z izročilom in nadaljevanjem »prave« *dunajske šole umetnostne zgod.*). Na zač. st. (cf. lit., 1901) pomemben, ker je prvi opozoril na vplive Bližnjega vzh. v zahodnoevr. umetn.; v pozn. letih (→ *nacistično obdobje*) njegovi spisi o »nordijski duši« ipd. brez znanstv. vrednosti. Na Dunaju se pri njem učil V. Molè (Iz. Cankar prestopil k Maxu → *Dvořáku*), med drugimi njegovimi učenci Otto → *Demus*, → *Donin*, → *Ginhart*, → *Kramrisch*, → *Novotny*, → *Salmony*, itd.).

B: *Iconographie der Taufe Christi: Ein Beitrag zur Entwicklungsgeschichte der christlichen Kunst* (Mn 1885); *Cimabue und Rom* (W 1888); *Das Etschmiadzin-Evangeliar* (W 1891, »Byzantinische Denkmäler« 1); ‚*Studien zu Leonardos Entwicklung als Maler*' (JkPK, XVI, 1895); ‚*Leonardos Abendmahl und Goethes Deutung*' (Goethe-Jb., 1896); *Das Werden des Barock bei Raphael und Correggio: nebst einem Anhang über Rembrandt* (Str 1898); *Der Bilderkreis des griechischen Physiologus* (Lpz 1899, »Byzantinische Archiv« 2); **Orient oder Rom* (Lpz 1901); *Hellenistische und koptische Kunst in Alexandria* (W 1902); *Kleinasien: Ein Neuland der Kunstgeschichte* (Lpz 1903); *Koptische Kunst* (W 1904 [Catalogue général des antiquités egyptiennes du Mus. du Caire, V]); *Der Dom zu Aachen und seine Entstellung* (Lpz 1904); *Die Miniaturen des serbischen Psalters der Kön. Hof.- & Staatsbibliothek in München* (W 1906, uv V. Jagić, »Denkschriften der Kaiserlichen Ak. der Wissenschaften, Wien: Philosophisch-historische Klasse« 52/2); *Kleinarmenische Miniaturmalerei: Die Miniaturen des Tübinger Evangeliars* (Tü 1906); *Die bildende Kunst der Gegenwart* (Lpz 1907); *Die bildende Kunst des Ostens: Ein Überblick über die für Europa bedeutungsvollen*

Hauptströmungen (ib. 1916, »Bibl. des Ostens« 3); *Altai-Iran und Völkerwanderung* (ib. 1917); *Die Baukunst der Armenier und Europa* (2 knj., W 1918); *Ursprung der christlichen Kirchenkunst* (Lpz 1920; angl. izd. *Origin of Christian Church Art*, Ox 1923); *Die Landschaft in der nordischen Kunst* (Lpz 1922); *Die Krisis der Geisteswissenschaften* (W 1923); *‚Das Osebergschiff und die Holzkunst der Wikingerzeit'* (Belv, 1925); (s sodel.) *Der Norden in der bildenden Kunst Westeuropas: Heidnisches & Christliches um das Jahr 1000* (W 1926); *O razvoju starohrvatske umjetnosti* (Zgb 1927); *Die altslavische Kunst: Ein Versuch ihres Nachweises* (Au 1929, »Arbeiten des I. Ksthistorischen Instituts der Univ. Wien« 40); *Asiens bildende Kunst* (Au 1930); *Spuren indogermanischen Glaubens in der bildenden Kunst* (Hdl 1936); *Aufgang des Nordens: Lebenskampf eines Kunstforschers um ein deutsches Weltbild* (Lpz 1936); *Geistige Umkehr* (Hdl 1938); *Nordischer Heilbringer und bildende Kunst: Eine durch Christentum und Kirche enstellte Heilserscheinung* (W-Lpz 1939); *Die deutsche Nordseele: Das Bekenntnis eines Kunstforschers* (W-Lpz 1940); *Europas Machtkunst im Rahmen des Erdkreises* (W 1941).

L: A. *Karasek-Langer:* Verzeichnis der Schriften von Josef Strzygowski (Klagenfurt 1933); Đ. *Mano-Zisi* (ELU 4, 1966, s. v.). — Cf. V. *Molè* (1970). — Zbornika: Studien zur Kunst des Ostens (W 1923); Josef Strzygowski Festschrift (Klagenfurt 1932).

Stubblebine, James H., amer. um. zgodovinar, prof. na *Rutgers Univ.*

B: *Guido da Siena* (Pri 1964); *‚Byzantine Influence in 13-th Century Italian Panel Painting'* (DOp, 1966); *‚Cimabue's Frescoes of the Virgin at Assisi'* (AB, 1967); (izd., uv) *Giotto: The Arena Chapel Frescoes* (NY 1969, »Norton Critical Stud. in Art Hist.«; angl. izd. L: Thames and Hudson 1969).

Stubbs, George (1724—1806), angl. slikar, eden izmed v. animalistov, mojstrski upodabljavec konj; 1766 izdal *Anatomy of the Horse* z lastnimi graf. ilustracijami, od 1795 do smrti pa je pripravljal primerjalno anatomijo človeka, tigra in perutnine (tekst in 125 risb odkrili 1957 v *Public Libr.* v Worcestru, Mass.). S: npr. *Konj, ki se je prestrašil leva* (1770, Liverpool, Walker Art Gall.) kot njegov najslavnejši motiv, *Avtp.* (oval, žgane barve na keramični plošči, d. 1781, London, Nat. Portrait Gall.).

L: L. *Gowing* (Kindler V, 1968, s. v. — L!).

Stuck, Franz (von), (1863—1928), nem. slikar (grafik in kipar), v času fin de siècla popularen upodabljavec alegorij in personifikacij, bibl. in mit. motivov, favnov in nimf, predvsem pa mogočne in čutne »demonske« žene, Salome, Judite, itd. R. na Spodnjem Bavarskem kot mlinarjev sin, 1892 soust. in pozn. predsednik *Münchner Sezession*, od 1895 prof. na münchenski ak. (med učenci Kandinsky in Klee, izmed Jugoslovanov pa Hrvat Lj. Babić); 1906 poplemeniten. Njegova münchenska vila (*Stuck-Villa*, sez. 1897—98), ki jo je v celoti zasnoval in sam opremil, po vojni rest. in od 1968 dalje odprta kot muz. S: npr. *Greh* (*Die Sünde*, 1893, Neue Pin. [številne variante, tudi jedk.]), *Vojna* (*Der Krieg*, 1894, ib.), več *lastnih podob* (npr. d. 1906, München, Städtische Gal.). — P (vse mala bron. plastika): npr. *Ranjeni kentaver* (1890, München, Antikensammlungen), *Amazonka* (na konju s kopjem, 1897, ib.), *Plesalka* (1897, Bremen). — R: cikel *Die 12 Monate* (1887).

L: Franz Hermann *Meißner:* Franz Stuck (Bl-Lpz 1899); Spemann (1901); Franz von Stuck: Gesamtkunstwerk (Mn 1909, uv F. von *Ostini*); H. *Vollmer* (ThB XXXII, 1938, s. v. — L!); Deutsche K. 19./20. (1966); Gerhard *Woeckel* (Kindler V, 1968, s. v. — L!); Franz von *Stuck* (Mn 1968 [rk, Villa-Stuck]); »MdS« 90 (t. XV—XVII). — Cf. O. J. *Bierbaum* (1893; 1899 [1924]), H. *Hofstätter* (1963 [1965]), G. *Nicodemi* (1936).

studeni (hrv.) → *november*

STUDENICA, najpomembnejši srb. srednjev. samostan ob enako imen. reki (njegov prvi arhimandrit je bil sv. Sava). Odličen spom. t. i. → *raške šole* je **c. Bogorodice* (Matere Božje), sez. 1183/96 z bogatim marm. kamnoseškim okrasom in reliefi. *StS-e* iz 1209: npr. *Križanje.* — **C. sv. Joahima in sv. Ane* (t. i. *Kraljeva crkva*) je ust. kralj. Milutin. *StS-e* iz 1313—14: npr. *Marijino rojstvo* in *Rojstvo z oznanjenjem pastirjem.* — *C. sv. Nikole* (Nikoljača) s konca XIII. st.

L: Vojislav *Đurić* (ELU 4, 1966, s. v. — L! [Gordana *Babić*]); SSS (1966, t. 4—9, 37, 55—57); »PKG« 3 (1968, t. 218, 225, 231, 244—45). — Cf. V. *Molè* (Lj 1965), V. *Petković* (1924), S. *Radojčić* (1969).

Studien der Bibliothek Warburg. V slavni knjižni z. (Leipzig-Berlin), ki jo je ur. → *Saxl*, so mdr. izšla naslednja dela: **1**. E. *Cassirer*: Die Begriffsform im mythischen Denken (1922); **2**. E. *Panofsky* in F. *Saxl*: Dürers »Melencolia I« (1923); **5**. E. *Panofsky*: »Idea«: Ein Beitrag zur Begriffsgeschichte der älteren Kunsttheorie (1924) **6**. E. *Cassirer*: Sprache und Mythos: Ein Beitrag zum Problem der Götternamen (1925); **9**. F. *Schmidt-Degener*: Rembrandt und der holländische Barock (1928); **10**. E. *Cassirer*: Individuum und Cosmos in der Philosophie der Renaissance (1927); **18**. E. *Panofsky*: Herkules am Scheidewege und andere antike Bildstoffe in der neueren Kunst (1930); **23**. W. *Stechow*: Apollo und Daphne (1932); **24**. E. *Cassirer*: Die platonische Renaissance in England und Schule von Cambridge (1932). — Po preselitvi → *Warburgovega instituta* v Anglijo se je z. nadaljevala kot → *Studies of the Warburg Institute.*

Studien zur deutschen Kunstgeschichte, star. nem. lik. umetnosti posv. z., ki jo od 1894 dalje izdaja zal. *Heitz* (*Straßburg,* do 1942 310 zv., 1942—55 presledek, zdaj *Baden-Baden*, do 1964 341 zv.). Med avtorji npr. A. E. *Brinckmann* (1906 št. 69), M. *Escherich* (1907 št. 89, 1914 št. 177, 1916 št. 183 & 189), P. *Frankl* (1912 št. 152), H. *Gollob* (1926 št. 240, 1929 št. 269, 1931 št. 281), Albrecht-Friedrich *Heine* (1928 št. 264, cf. s. v. *Carstens*), H. *Hildebrandt* (1908 št. 99), J. *Mantuani* (1900 št. 24), H. *Schmerber* (1902 št. 35, 1913 št. 163), H. F. *Secker* (1911 št. 138, 1912 št. 150 [tam seznam zvezkov 1—150]), G. von *Térey* (1894 št. 1), W. *Weisbach* (1896 št. 6, 1934 št. 300), idr.

Studies of the Warburg Institute. V knjižni z. (London), ki pomeni nadaljevanje → *Studien der Bibliothek Warburg* in ki jo je do svoje smrti prav tako ur. → *Saxl*, so mdr. izšla naslednja dela: **2.** H. *Buchthal:* The Miniatures of the Paris Psalter: A Study in Middle Byzantine Painting (1938); **5.** W. *Friedlaender* (izd.): The Drawings of Nicolas Poussin: Catalogue raisonné, I—III (1939, 1949 in 1953); **6.** R. *Hinks:* Myth and Allegory in Ancient Art (1939); **7.** J. *Adhémar:* Influences antiques dans l'art du moyen-âge français (1939); **8.** K. *Rathe:* Die Ausdrucksfunktion extrem verkürzter Figuren (1938); **10.** A. *Katzenellenbogen:* Allegories of the Virtues and Vices in Mediaeval Art (1939); **11.** J. *Seznec:* La Survivance des dieux antiques (1940); **12.** H. *Buchthal* & O. *Kurz:* A Hand List of Illuminated Oriental Christian Manuscripts (1942); **13.** E. *Panofsky:* The Codex Huygens and Leonardo da Vinci's Art Theory (1940); **14.** A. *Blunt:* François Mansart and the Origins of French Classical Architecture (1941); **15.** F. A. *Yates:* The French Academies of the Sixteenth Century (1948); **16.** D. *Mahon:* Studies in Seicento Art and Theory (1948); **18.** J. *Seznec:* Nouvelles Etudes sur la Tentation de St. Antoine (1950); **19.** R. *Wittkower:* Architectural Principles in the Age of Humanism (1949); **20.** H. W. *Janson:* Apes and the Ape Lore in the Middle Ages and the Renaissance (1952); **26.** E. *Panofsky:* The Iconography of Correggio's Camera di San Paolo (1961).

Studin, Marin (1895—1960), hrv. kipar (zlasti les, tudi bron in kamen). R. v Dalmaciji (Kaštel Novi), oženjen s sestro kiparja I. Meštrovića, štud. na ak. v Zgb, Münchnu, na Dunaju, v Berlinu in Pragi, delal pri A. Bourdellu (1921—23), učil na šolah in ak. v Zgb in Bgd.

L: WWA (1962); ELU 4 (1966, s. v. — L!).

The **Studio (International),** angl. mesečnik, izhaja v Londonu od apr. 1893, posv. zlasti mod. in pos. angl. umetn. Poljudni članki brez opomb, številne ilustracije.

***Studiolo di Francesco I,** mali, ozki, enemu samemu človeku namenjeni, z vso svojo ekskluzivnostjo značilno manieristični študijski prostor (→ *Florenca*: *Pal. Vecchio*), brez oken — eno sámo je skrito za slikami, na videz povsem oddeljen od zun. sveta in hermetično zaprt, s stenami, ki so vse poslikane ali pokrite s slikami, takó da se nam celota zdi še najbolj podobna na moč umetelno obdelanemu kosu pohištva. *Studiolo* so 1570—73 oblikovali za pozn. v. vojvodo Francesca I. de' Medici po načrtu → *Vasarija*, kateremu je strogo določeni ikonogr. program izdelal njegov prijatelj Vincenzo → *Borghini* — s svetom, da naj si to ureditev dobro zapomni, zakaj vsi njeni deli so tolikanj čvrsto povezani med seboj, da ni moč več nobenega premakniti, ne da bi s tem vse skupaj pokvarili (»*... tenete a mente questo ordine ... tanto vengono concatenate et legate insieme tutte le parti sue: che senza guastare il tutto non se può muovere alcuna*«). Vsa oprema, ki jo je 1910 rekonstruiral Giov. → *Poggi*, z vsemi podobami ponazarja nauk o → *štirih elementih:* stropna slikarija (Francesco Morandini, imen. il Poppi) kaže v sredi alegorično podobo *Narave* (*Natura*), okrog pa isto naravo tako rekoč razčlenjeno v njenih *elementih* (ženske personifikacije, nad vhodno steno *Zemlja* z zidano krono in rogom izobilja, des. *Ogenj* z bliski, na nasprotni steni *Zrak* na mavrici, levo *Voda* z biseri) in ustreznih *temperamentih*, ki jih ponazarjajo *dvojice puttov* (začenši v des. kotu pred Ognjem kolerična putta, pred Zrakom sangvinična, pred Vodo flegmatična in pred Zemljo melanholična putta), okrog portretov *Cosima* in *Eleonore* naposled (portreta Bronzinova delavnica, drugo Poppi) pa v *znamenjih živalskega kroga* in — spet z dvojicami puttov poosebljenih — letnih *časih* (ob Eleonori zodiak od *Ovna* do *Device* pa *Pomlad* in *Poletje*, ob Cosimu od *Tehtnice* do *Rib* pa *Jesen* in *Zima*). Po istih ikonogr. načelih so izbrani in uskladeni tudi bron. *kipi ant. božanstev* in kajpak vse *tabelne slike* (pomenljivi mit. prizori in človeške dejavnosti, ki kažejo izrabljanje elementov), spodaj v pokončnih ovalih na vratcih predalov (it. *sportelli*), pravih »*boîtes à surprise*«, ki naj bi skrivale ravno tako urejene lastnikove dragocenosti; pod Zemljo medalje, zlatarske izdelke in drage kamne, pod Ognjem predmete iz železa, jekla in stekla, pod Zrakom diamante in kristale, pod Vodo bisere in školjke ... Vhodna (= vzh.)

stena s portretom Cosima I. predstavlja tako element *Zemljo:* mit. prizori z *Atalanto* (Sebastiano Marsili), *Deukalionom in Piro* (Andrea del Minga) in *Dánao* (Bartolomeo Traballesi), zgoraj kot človeško izrabljanje elementa *Zlati rudnik* (J. Zucchi), v nišah pa *Ops* (Ammanati 1572/73) in *Plutos* (Dom. Poggini 1572/73). Des. stena od vhoda: Ogenj, spodaj na »sportellih« mit. in drugi prizori, *Vulkanova kovačnica* (Vittorio Casini), *Daréjeva družina pred Aleksandrom* (Poppi), *Livarna s kentavrom* (Stradano, d. 1571), »*Prizor iz Cezarjevega življenja*« ali *Ropanje* (Niccolo Betti), *Hêrakles in Jola* (Santi di Tito), »*Hêrakles ubije zmaja v vrtu Hesperid*« (Lorenzo della Sciorina), »*Medeja in Jazon*«, v resnici *Medeja pomladi Aisona, Jazonovega očeta* (Girolamo Macchietti) in — močno potemneli prizor — *Danijel na Baltazarjevi gostiji* (Giovanni Fedini); zgoraj kot človeške dejavnosti *Livarna topov* (Poppi), *Alkimija* (Stradano), *Zlatarska delavnica* (Alessandro Fei, imen. il Barbiere), *Steklarna* (Giovanni Maria Butteri), *Izdelovanje smodnika* (Jacopo Conti, imen. del Meglio) in *Terme v Pozzuoliju* (kot spodaj — »Medeja« — Macchietti), v nišah pa — ogenj kot moški element! — *Vulkan* (Vinc. de' Rossi 1572) nad »Vulkanovo kovačnico« in *Apolon* (Giambologna 1573/75). Vhodu nasprotna stena z Eleonorinim portretom: *Zrak*, mit. prizora *Ikarov padec* (Tommaso d'Antonio Manzuoli, imen. Maso da San Friano) in *Enej pristane v Italiji* (Butteri), zgoraj *Rudnik diamantov* (Maso da San Friano), v nišah *Éol* ali *Zefir* (Elia Candido 1573) in *Juno* (Giov. Bandini). Leva stena od vhoda: *Voda*, na »sportellih« *Aleksander Vél.*, *Kampaspe in Apél* (Poppi), *Neptun in Tétis* (Carlo Portelli), *Lavinijino darovanje* (Mirabello Cavalori), *Kirka spremeni Odisejeve tovariše* (Stradano), *Hipnosovo kraljestvo* (Battista Naldini), *Kleopatrina pojedina* (*prizor z biserom* — Alessandro Allori) in *Juno izroča Veneri pas* (Francesco del Coscia); zgoraj *Pêrzej in Andromeda* (Vasari), *Prehod skozi Rdeče morje* (Santi di Tito), *Nabiranje ambre* (Naldini), *Faetóntove sestre spremenjene v topole* (Santi di Tito), *Predilnica* (Cavalori) in *Ribiči biserov* (A. Allori), v nišah — voda kot ženski element! — *Galateja* (Stoldo Lorenzi 1573) in *Venera* (Vinc. Danti).

L: C. *Conti:* La prima reggia di Cosimo I (F 1893, repr. p. 33 — videz pred rekonstrukcijo); Venturi IX/6 (1933); Michael *Rinehart*, A Drawing by Vasari for the Studiolo of Francesco I (BM, 1964); EWA VIII (1964, tabla 103); Mario *Bucci:* *Lo Studiolo di Francesco I (F 1965, »Forma e Colore« 10 — L!). — Cf. K. (& H. W.) *Frey* (1930, p. 886—91 [V. Borghinijeva pisma Vasariju med 29. avg. in 5. okt. 1570]), D. *Heikamp* (1963), N. *Pevsner* (1928), G. *Poggi* (1910 1965, repr. 241—42 & 246), E. *Winternitz* (1942).

Studiolo Federica da Montefeltro iz vojvodske palače v Gubbiu: lesena intarzija (Francesco di Giorgio in B. Pontelli o. 1480/82, MM), kot v star. studiolu v Urbinu (cf. infra) pomembna za razvoj → *tihožitja*.

L: Sterling (1959). — Cf. A. *Chastel* (Renaissance 1965, repr. 241—42 & 246), E. *Winternitz* (1942).

Studiolo Federica da Montefeltro (Urbino, Pal. Ducale), vojvodov zas. prostor, katerega v leseni intarziji izvršeni okras (Francesco di Giorgio in B. Pontelli o. 1470) je mdr. pomemben tudi kot eden izmed odličnih it. prispevkov razvoju → *tihožitja*.

L: Sterling (1959); EWA VIII (1963, tabli 80 & 100). — Cf. F. *Arcangeli* (1943).

Studniczka, Franz (1860—1929), nem. klas. arheolog, izr. prof. (1889) in ord. (1891) na univerzi v Freiburgu i. B., od 1896 v Leipzigu.

B: *Kyrene* (Lpz 1890); *‚Der Farnesische Stier und die Dirkegruppe des Apollonios und Tauriskos‘* (ZfbK, 1903); *Das Bildnis des Aristoteles* (Lpz 1908); *‚Niccolò da Uzzano?‘* (Wölfflinov zb., 1924).

L: Kü (1931, *Die Toten*).

das **Stundenbuch** (nem.) → *horarij*

Stupica, Gabrijel (1913—....), slov. slikar, po slikarski kulturi, izvirnosti in izpovedni moči najpomembnejši slov. lik. umetnik po 2. svet. vojni. R. v Dražgošah na Gorenjskem, 1932—36 končal ak. v Zgb (Vanka, Kljaković, Mujadžić, Babić), delal v Zgb do 1946, od takrat redni prof. za slikarstvo na AUU. Zlata plaketa na trienalu v Bgd 1961. S: *Avtp. s prijateljem* (1941, Zgb, Mod. gal.), *Jasmin* (1942, Zgb, Zvonimir Pučar), *Portret Otona Župančiča* (1948, Bgd, Boris Kraigher), *Dekle z lampijonom I* (1948, MG — Prešernova nagr. 1949) & *II* (1948, Zgb, Zvonimir Pučar), **Pred sprevodom* (1949, MG — Prešernova nagr. 1950), *Avtp. na stolu* (1950, Lj, MG), *Žena v rdečem I* (1951, MSU) in *II* (1951, Dubrovnik, Umjetnička gal.), *Avtp. s klobučkom I* (1951/52, MSU) & *II* (1951/52, Lj, Mica Černigoj), *Punčka na stolu* (1953, Lj, G. Stupica), *Granatna jabolka* (1953, Lj, Mestni muz.), *Avtp. ikona* (1953, Lj, Gal. ALU), *Miza z igračami* (1954, Lj, Izvršni svet), *Temni interieur* (1954, MSU), *Deklica s pahljačo* (1955, Bruxelles, comte de Gruenne), *Svetli interieur* (1955, Torino, Luciano Pistoi), **Otrok pri mizi z igračami I* (*Temna miza*, 1956, MG), *Portret dr. L. Menašeja I* (1956, Cetinje, Umetnička gal.) & *II* (1956, MSU), *Dvojni portret* (*Helena star. in Lev Menaše*, 1956, Lj., H. Menaše), **Avtp. s hčerko* (1956, MG — zanj in za *Otroka pri mizi I* Prešernova nagr. 1957), *Branjevka* (*Pro-*

dajalka, 1957, MG), *Otrok pri mizi z igračami II* (*Svetla miza*, 1957, MG), *Nevesta* (1958, Bruxelles, comte de Gruene), *Flora* (1958, MG), *Atelje I* (1958 MSU), *Veliki svetli avtp.* (temp, 1959, MG), **Avtp. s pismom* (temp. 1959, MSU), *Deklica s šopkom III* (temp, 1959, Bo. ton [Mass.], Mrs. Patrick McSinnis), *Avtp. s klobukom* (»*karakte*«, temp., kolaž, papir na lesonitu, Lj, G. Stupica), *Figure z lampijoni I* (temp, 1960, angl. zas. last), *Svetla miza z igračami II* (temp, 1960, MAM), *Miza* (temp & kolaž, 1961, Gal. SU), *Modri avtp.* (»*Selinge*«, 1961, ib.), *Atelje II* (temp & kolaž, 1961, MSU), **Deklica s pajčolanom I* (temp & kolaž, 1961, Rim, Gall. l'Attico), *Avtp. s preslikano nevesto* (temp & kolaž, 1964, MSU), *Slikar in model* (temp & kolaž, 1965, Reka, Mod. gal.), *Velika nevesta* (temp & kolaž, 1965, MSU), *Kmetica* (temp & kolaž, 1966, Zgb, Miljenko Stančić), med novejšimi portreti *Maksim Sedej* pa *Riko Debenjak* in *Marjan Pogačnik* (vsi trije o, 1970, Lj, G. Stupica). — Nagr.: poleg 3 Prešernovih in zlate plakete tudi Jakopičeva nagr. Salona 56 na Reki, Guggenheimova nacionalna nagr. 1960, premio Marzotto 1967, nagr. mesta Lj 1969, Jakopičeva nagr. 1970.

L: Pola vijeka (1953); Ko je ko (1957); AS (1958); J. P. *Hodin* (EWA V, stp 209); ŠijanecS (1961); Gabrijel *Stupica* (Zgb 1962 [rk, Gal. SU], uv Mića *Bašičević*); ZMG (1964); MSU (k) 65; Bolaffi 66; JKh (1966); Luc *Menaše* (ELU 4, 1966, s. v.); SlovS (1966); *Gabrijel *Stupica* (Lj 1968 [rk, MG], uv Luc *Menaše*, kat. Ljerka *Menaše* — L!); J. *Mesesnel* (Delo, 18. I. 1968); A. *Bassin* (LD, 16. I. 1968; Delo 27. I. 1968); Luc *Menaše* (15 dana [Zgb], XI, št. 1/2, 1968); Janez *Kajzer* (TT, 7. II. 1968); M. *Tršar* (NRazgl, 10. II. 1968); Jerko *Denegri* (Um [Bg], št. 14, 1968, p. 96); Oto Bihalji-Merin: *Gabriel Stupica (Pra: Odeon 1968, »Současné světové umění« 26); Tomislav Butorac (Vjesnik [Zgb], 4. I. 1969 [razgovor]); Obz (1969, p. 432—41); Sd XVIII (1969, p. 783, tudi f [anketa]); UBJ (1969 [1970]); Delo (14. IV. 1970); IV beogradski trijenale jugoslovenske likovne umetnosti (Bgd 1970 [rk, MSU]); Četvrta decenija (ib. 1971 [rk, MSU], št. 174—75). — Cf. O. *Bihalji-Merin* (npr. Prodori 1962), A. *Čelebonović* (1965), Š. *Čopič* (1968), J. *Denegri* (1963), V. *Horvat-Pintarić* (1959; 1962; 1963; 1964; *1966), Luc *Menaše* (*1959; Lj 1962; Naši umetniki 1963).

Stupinigi → *Torino* (palače)

Der **Sturm,** list, ki ga je 1910 v Berlinu ust. Herwarth Walden, v obdobju pred 1. svet. vojno najbolj znano glasilo → *ekspresionizma* (med sodelavci tudi Oskar → *Kokoschka*), po 1. svet. vojni manj pomemben. Najprej izhajal kot tednik (*Wochenschrift f. Kultur u. die Künste*), od IV. letnika dalje 2-krat mesečno, od apr. 1916 mesečnik, konec izhajanja s 3. zv., letnika 1932. List je imel lastno, zelo akt. razst. gal., 1917—21 tudi gledališče.

L: Nell *Walden* & Lothar *Schreyer* (izd.): Der Sturm: Erinnerungsbuch an H. Walden und die Künstler aus dem Sturm-Kreis (Ba-Ba 1954); Fritz *Schlawe:* Literarische Zeitschriften, II: 1910—1933 (Stu 1962, »Smlg. Metzler: Realienbücher f. Germanisten« [p. 37—40 — L!). — Cf. L. *Schreyer* (1956).

STUTTGART, gl. mesto pokrajine *Baden-Württemberg* (ZRN). *Altes Schloß* (prez. 1533—78) in kot najpomembnejša stavba XVIII. st. t. i. *Neues Schloß* (dkč. 1805—07). *Gl. železniška postaja* (arh. Paul Bonatz 1914—27).

L: Reclam N II (1958 [1960]); EWA VI (1962, stp 262 — L!). — Cf. H. *Hildebrandt* (1933; 1952).

~ **Fernsehturm,** televizijski stolp (v juž. delu mesta) iz napetega betona, 211 m vis., po načrtu Fr. Leonhardta, post. 1953—54.

~ **Liederhalle** (na vogalu *Schloßstraße* in *Büchenstraße*), sez. Abel in Gutbrod 1955—57.

~ **Romeov in Julijin blok** (*Haldenrain Straße* pri *Schozacher Straße*, Stuttgart-Zuffenhausen), »antropomorfno« oblikovan stanovanjski kompleks (dkč. 1959, Hans Scharoun), ki ga sestavljata kompaktni 18-nadstr. stolp (»*Romeo*«) in nižji (12-nadstr.), širši in ukrivljeni blok (»*Julija*«).

L: cf. G. E. K. *Smith* (1961).

~ **Weißenhofsiedlung,** naselje, ki je zraslo iz arhitekturne razstave 1927, stavbe Mies van der Roheja, Le Corbusierja, Gropiusa, Ouda.

~ **Staatsgalerie Stuttgart** (*Neckarstraße 32, Stuttgart Ost*). S: mdr. zastopani med Nemci in iz srednje Evrope **olt. iz Mühlhausna* (o. 1385), Mojster darmstadtskega Pasijona (*Čudež v Kani* in *Ozdravljenje slepega*), Mojster olt. kril v Sterzingu, B. Zeitblom (*olt. iz Kilchberga*, o. 1482; *olt. iz Eschacha*, d. 1496; *olt. iz Heerberga*, d. 1497 & 1498 — z avtp.), B. Strigel, J. Ratgeb (*olt. iz Herrenberga*, 1518/19), Baldung, imen. Grien (*Hans Jacob von Morsperg*, d. 1525), Mojster iz Meßkircha, G. Flegel, H. F. Füger (*Družina Füger*, 1774 [z avtp.]), C. G. Hetsch (*Kipar J. H. Dannecker*, d. 1798; *Heinrike Dannecker*, 1. inačica, 1802; *Apolon med pastirji*, 1806/08); med Nizozemci npr. Memling (*Betsabeja v kopeli*, o. 1485) in Frankfurtski mojster (npr. *Pokol nedolžnih otrok*, grisaille [z avtp.]); med Flamci Rubens (*Portret star. dame z deklico*, o. 1606) in van Dyck (*Sv. Martin*, skica, o. 1615); med Holandci F. Hals, J. van Goyen (*Rén pri Rhenenu*, d. 1642), Rembrandt (*Pavel v ječi*, d. 1627; *Tobija zdravi očeta*, d. 1636; **Avtp. z rdečo čepico*, o. 1660); iz novejše dobe npr. Cézanne, Renoir, Liebermann, Gauguin

(*Portret matere*, 1893), Hodler (*Avtp.*, d. 1900), Corinth, Bonnard, Slevogt (*D'Andrade kot Don Giovanni*, 1902), Picasso, Modigliani (*Ženski akt*, 1917; *Chaim Soutine*), Kokoschka (npr. **Herwarth Walden*, 1910; *Hermann Schwarzwald I*, 1911), Chaim Soutine.

L: Jedding (1961); Katalog der Staatsgalerie Stuttgart: Alte Meister (1962); Neue Meister (1968).

~ **Württembergisches Landesmuseum** (*Altes Schloß, Schillerplatz*). Direktor prej → *Fleischhauer*, zdaj S. *Junghans*. P: mdr. npr. *Kristus z Marijino dušo* (polihr. hrastov les, viš. 59 cm, Weingarten zač. XIV. st.), *olt. iz Talheima* (polihr. lipov les, o. 1515), *Sv. Agata* (polihr. lipov les, 80 cm vis., sreda XVIII. st.).

Styger, Paul, nem. kršč. arheolog, razlagalec katakombnega slikarstva.

B: *Die altchristliche Grabeskunst* (Mn 1927); *Die römischen Katakomben: Archäologische Forschungen über den Ursprung und die Bedeutung der altchristlichen Grabstätten* (Bl 1933); *Römische Martyrergrüfte* (2 knj., Bl 1935); ‚*Heidnische und christliche Katakomben*' (F. J. Dölgerjev zb., 1939).

Style and Civilization, knj. z. angl. zal. *Penguin Books* (Harmondsworth, Middlesex), ki podaja preglede posameznih um. obd. v splošnem kulturnozg. okviru. Pod uredništvom Johna → *Fleminga* in Hugha → *Honourja* dozdaj izšle knj. *Gothic* (G. Henderson 1967), *Pre-classical* (J. Boardman 1967), *Early Renaissance* (M. Levey 1967), *Mannerism* (J. Shearman 1967), *Neoclassicism* (H. Honour 1968).

le **style flamboyant** → *flamboyant*

le **style rayonnant** (fr.), »žarkasti« slog fr. gotike (→ *Pariz:* → *katedr. Notre-Dame*).

Subleyras, Pierre (1699—1749), fr. slikar in grafik (jedk.), r. v Languedocu (Saint-Gilles-du-Gard), od 1728 dalje v Rimu, tam u. (49). S: npr. *Bron. kača* (1727, Louvre), *Papež Benedikt XIV.* (1740/41, Chantily), *Sv. Benedikt oživi otroka* (1744, Rim, Sta Francesca Romana), *Umetnikov atelje z avtp.* (slikar kaže svoj avtp. iz ml. let, o. 1746, Wien Ak.), *Avtp.* (ib.).

L: Hans *Vollmer* (ThB XXXII, 1938, s. v. — L!); L'Art français et l'Europe au XVIIe et XVIIIe siècles (P 1958 [rk, Orangerie], št. 39—40); J.-C. *Lemagny* (Kindler V, 1968, s. v. — L!); Margarete *Poch-Kalous:* Pierre Subleyras (W 1969, »Bildhefte der Ak. der bildenden Künste in Wien« [oc. Boris *Lossky*, GBA, jul./avg. 1970, sup. *La Chronique des Arts*, p. 22—23]). — Cf. L. *Dimier* (II 1930 [tekst Odette *Arnaud*]), Luc *Menaše* (Avtoportret 1962 — L!), L. *Réau* (Le Monde latin 1933), H. *Voss* (Bl 1924), R. *Wittkower* (1958).

sudarium (lat.), *prtič za brisanje potu*, v kršč. ikonografiji običajno potni prt sv. → *Veronike*, tj. t. i. → *Vera Icon.*

Suger ali *Sugerius* (1081—1151), fr. opat, državnik in pisec, mnogostransko dejavna osebnost »majhne postave in velikega duha«, svetovalec fr. kraljev Ludovika VI. in Ludovika VII., katerega je za 2. križarske vojne tudi dve leti in pol nadomeščal kot regent Francije. Kot opat v → *Saint-Denisu* (1122—51) je ob zidanju nove c. (o. 1137—44) zbral okrog sebe najboljše stavbarje takratne zah. Evrope ter s tem in svojo tudi sicer pozitivno naročniško aktivnostjo tehtno pripomogel k uveljavljenju novega sloga, → *gotike*. Znamenita spisa, v katerih nam poroča o prezidavah, ki se jih je lotil, o zakladih, s katerimi je okrasil »svojo« cerkev, in o novih ikonogr. zamislih, ki jih je uresničil (*Liber de rebus in administratione sua gestis* in *Libellus de consecratione ecclesiae Sancti Dionysii*), predstavljata enega izmed najdragocenejših pisanih umzg. virov, zlasti še po zadnjem prev. in komentarju, ki ju je oskrbel Panofsky (cf. lit.). Pri opremi (*zlati olt.*, 5 m vis. *zlati križ*, ki se nam je vsaj delno posredno ohranil v pomanjšani ponovitvi [→ *križ v opatiji Saint-Bertin*], itd.) je Suger očitno posebno skrbel za *slikana okna* in njihovo raznovrstno razložljivo mistično vsebino z vrhom v anagogični poti od snovnega k nadsnovnemu. Tu se je Suger (ki t. i. mistično okno izrecno poudarja z besedami »*de materialibus ad immaterialia excitans*«) izkazal za izvrstnega poznavalca t. i. → *areopagitskih spisov*, ki so v Saint-Denisu po prav srednjev. zaporedju pomot veljali za delo njihovega patrona, sv. Dionizija. V nasprotju s svojim tolikanj drugačnim sodobnikom, neizprosnim → *Bernardom iz Clairvauxa*, je bil Suger mož izravnave in tolerance, izravnave med krono in cerkvijo in ne nazadnje tudi med duhovnimi in posvetnimi užitki. Prelat, ki je slovel po svoji izobrazbi, čigar delo pomeni kar nepogrešljiv člen v izročilu pokristjanjenega neoplatonizma areopagitskih spisov ter s tem posredovanje med takó oddaljenima kulturama, kot sta poznoantična kultura in neoplatonizem XV. st., taisti Suger je času primerno o sebi kar se da ponižno pisal, ne samó, da je skromnega rodu, ampak tudi, da je skromnega znanja (v *Vita Ludovici Grossi* [Življenjepis Ludovika VI.]: »... *insufficientiam nostri tam generis quam scientiae*«).

L: Marcel *Aubert:* Suger (2. izd., P 1950); Georg *Misch:* Die Darstellung der eigenen Persönlichkeit in den Schriften des Abtes Suger von Saint-Denis (Ggn 1958 [= G. *Misch:* Stud. zur Gesch. der Autobiographie, IV], »Nachrichten der Ak. der Wissen-

schaften Gtg: Phil.-Hist. Klasse« 1957/4); SchlosserL (1964); »US« 7 (1968, p. 68, 80—81). — Cf. O. *Cartellieri* (1898 [1965]), S. McK. *Crosby* (1953; 1963), P. *Hirschfeld* (1968), E. *Panofsky* (*1946; 1947).

Sugerjev kelih, dragocen zlatarski izdelek (viš. 19 cm, o. 1140,, Washington) s kupo iz sardóniksa, okrašen z biseri in dragimi kamni.

L: cf. P. *Kidson* (1967 [1968, repr. 108]).

suha igla (angl. *the dry point*, fr. *la pointe sèche*, nem. *die Kaltnadelradierung*), graf. tehnika, »jedk. brez jedkanja«.

SUHA pri Lábotu na Koroškem (*Neuhaus bei Lavamünd*, Avstrija). V žup. c. *Sv. Lovrenc* (o. 1755) J. A. → *Straussa.* V grajski kapeli istega *Brezmadežna* (o. 1755).

SUHA pri Škofji Loki. *Gotska podr. c. Janeza Krst.* ima pravokotno ladjo, ožji kor in ob njegovi juž. strani zvonik. S freskami iz srede XV. st. (po njih imen. *suški mojster*) okrašeni kor je najpopolnejši primer t. i. *poslikanega kranjskega prezbiterija:* na zvezdastem oboku Kristus kot *Rex Gloriae* obdan s *simboli evangelistov* in *angeli z napisnimi trakovi*, v trikotnih poljih pod obokom *Predstavitev v templju*, *Obrezovanje* in *Marijino kronanje* (s *sv. Trojico*), v višini oken *dvanajst apostolov*, na notr. strani slavoloka pa *Poslednja sodba.* Spodnji del sten v koru je pozn. poslikal Jernej iz Loke (doprsni liki: *Pametne in nespametne device, svetniki in svetnice*). S poznogotsko notr. estetsko uskladeni »*zlati*« *oltarji* (Janez Jamšek 1643, 1652 in — véliki — 1672). — V bližini poznobaročno zidano *znamenje* slopastega tipa z nastavkom (1794).

L: ‚*Alte Gewölbemalerei zu Zauchen in Krain*' (Der Kirchenschmuck, 1886, p. 19 ss); Oris (1924, repr. 12 & 26; 1966, repr. 27—28 & 62); MAS I (1935, repr. 10—12, 22, 79—80, 109); SfS (1959 — L!); ZadnikarZ (1964, p. 108, repr. XXXIV); ELU 2 (1964, f p. 58), 4 (1966, f p. 344); Cevc SU (1966); Stele (1969, repr. 9, 77, 92, 126—29); »ArS« 4 (1969, f p. LXVIII). — Cf. M. *Železnik* (1959; 1960).

suhljad → *butara suhljadi*

Suida, Wilhelm (*William E.*), (1877—1959), avstr.-amer. (ž.) um. zgodovinar, poznavalec it., pos. beneškega in lombardijskega slikarstva (številni prispevki v *ThB*). Nečak H. Thodeja, štud. na Dunaju in v Heidelbergu (tam prom. 1901), prof. za občo zgod. umetn. na univ. v Gradcu (1910—38). Po nacistični priključitvi Avstrije je prek Benetk in Londona emigriral v New York, kjer je postal *Curator of Research* znane Kressove ustanove ter za njeno z. napisal številne strok. kataloge (infra).

B: *Die Genredarstellungen Albrecht Dürers* (Str 1900, »SdK« 27, dis.); *Wien, I: Die Kaiserliche Gemälde-Galerie, & II: Die Gemäldegalerie der k. k. Akademie der Bildenden Künste, Die Sammlungen Liechtenstein, Czernin, Harrach und Schönborn-Buchheim* (Stu-Bl-Lpz 1903—1904, »Moderner Cicerone«); ‚*Studien zur Trecentomalerei*' (RepKw, 1904, 1906 & 1908); *Florentinische Maler um die Mitte des XIV. Jahrhunderts* (Str 1905, »ZKA« 32); *Genua* (Lpz 1906, »BK« 33); *Österreichische Kunstschätze, I—III* (W 1911—1914); *Werke des steirischen Malers Hans Adam Weissenkircher* (Graz 1913); ‚*Unbekannte Bildnisse von Tizian*' (Belv, 1922); *Die Landesbildergalerie und Skulpturensammlung in Graz* (W 1923, »Österreichische Kstbücher«, Sdb. 2); ‚*Hans Adam Weissenkircher*' (Belv, 1924); *Österreichs Malerei in der Zeit Erzherzog Ernst des Eisernen und König Albrechts II.* (W 1926, »Artes Austriae«); ‚*Giottos Stil*' (P. Clemenov zb., 1926); *Leonardo und sein Kreis* (Mn 1929); ‚*Lombardische Bildnisse*' (Panth, 1930); *Tizian* (Z-Lpz 1933; 3. izd. 1935; it. izd. *Tiziano*, R 1933; fr. izd. *Titien*, P 1935); ‚*Zu Savoldos Porträtkunst*' (Panth, 1934); ‚*Giorgione: Nouvelles Attributions*' (GBA, 1935); ‚*Titian's Earliest Portrait of Aretino*' (BM, 1940); *Raphael* (Ox UP 1941; 2. izd. L, Ph, 1948); ‚*A Leonardo profile and dynamism in portraiture*' (AA, 1941); ‚*Marcantonio Raimondi, his portrait painted by Raphael, his connection with Venetian Painters*' (AQ, 1944); *Catalogue of Paintings in the John and Mable Ringling Museum of Art* (Sarasota [Fla.] 1949); *The Samuel H. Kress Collection* [vnaprej abr. *SKC.*]: *Birmingham Museum of Art* (Birmingham [Ala.] 1952); *Catalogue of the SKC. of Italian Paintings and Sculptures: The William Rockhill Nelson Gallery of Art and Mary Atkins Museum of Fine Arts* (Kansas City [Mo.] 1952); *The SKC. in the Honolulu Academy of Arts* (Honolulu [Hawaii] 1952); *Handbook of the SKC.: Paintings of the Renaissance, The Portland Art Museum* (Portland [Or.] 1952); *Bramante pittore e il Bramantino* (Mi 1953); *The SKC. in the Isaac Delgado Museum of Art* (New Orleans: [La.] 1953); *Paintings and Sculpture of the SKC.: Philbrook Art Center* (Tulsa [Okla.] 1953); *Art of the Italian Renaissance from the SKC.: The Columbia Museum of Art* (Columbia [S. C.] 1954); *Paintings and Sculpture of the SKC.: Denver Art Museum* (Denver [Col.] 1954); *European paintings and sculpture from the SKC.: Seattle Art Museum* (Seattle [Wash.] 1954); ‚*Spigolature giorgionesche*' (Arte Ven, 1954 [Fioccov zb.]); *The SKC.: M. H. De Young Memorial Museum* (San Francisco [Cal.] 1955); ‚*Raphael's Painting »The Resurrection of Christ«*' (AQ, 1955); ‚*Kooperation in alten Gemälden*' (Sas-Zalozieckyjev zb., 1956); ‚*Giorgione in American museums*' (AQ, 1956); *The SKC. at the University of Arizona* (Tucson [Ariz.] 1957); *Luca Cambiaso: la Vita e le Opere* (z Bertino Suida Manning, Mi 1958); *Kress Collection: Atlanta Art Association Galleries* (Atlanta [Ga.] 1958); *The SKC.: Brooks Memorial Art Gallery* (Memphis [Tenn.] 1985); *Kunst und Geschichte* (K: Ph 1959).

L: Antonio *Morassi* (BM, 1960, nekr.); Karl *Garzarolli* (ÖZKD, 1960, nekr.). — Zbornik: Studies in the History of Art dedicated to William E. Suida on his eighteenth birthday (L: Ph 1959 — B!).

Sukenik, E(lieser) L(ipa), (1888—1953), izrael. arheolog. R. v Białystoku, od 1912 v Palestini, raziskaval stare sinagoge (→ *Bet Alfa*, → *Dura-Europos*), odkupil 1947 prve 3 zvitke t. i. *mrtvomorskih rkp.* (cf. s. v. *Biblija*); u. v Jeruzalemu.

B: *The Ancient Synagogue of Beth Alpha* (Jerusalem 1932); *Ancient Synagogues in Palestine* (L 1934); *The Ancient Synagogue of El-Hammeh* (*Hammath-by-Gadara*) (Jerusalem 1935); (& K. M. Kenyon) *The Buildings at Samaria* (L 1942).

L: Winkler Prins (sup., 1955, s. v.).

suknja brez šiva, od vrha izcela tkana (fr. *la robe sans couture*, nem. *der ungenähte Rock*), Kristusova tunika kot pasijónski ik. m. po evangeliju (Jan 19, 24: »*... et in vestem meam misérunt sortem*«, »in za mojo suknjo so žrebali«), ki se naslanja na Biblijo (Ps 21 [22], 19: *et super vestem meam misérunt sortem*). Up: cf. s. v. *Arma Christi*.

Sulejman, arab. oblika imena → *Salomon*

Sullivan, Louis (Henri), (1856—1924), amer. arh., pogl. predstavnik → *chicaške arhitekturne šole*, pionir funkcionalizma (njegovo znano reklo: *form follows function*, oblika sledi funkciji), čeravno mu je bila funkcionalnost samó prvo izhodišče. R. v Bostonu, 1879 postal risar v biróju Dankmarja → *Adlerja*, 1881—95 njegov partner, u. v Chicagu. A: *Auditorium Building* v Chicagu (1886—89), **Wainwright Building* (1890—91, Saint Louis [Missouri]), **Guaranty Building* (1894—95, Buffalo [N. Y.]) in *Schlesinger & Mayer Department Store* v Chicagu, bolj z zdajšnjim imenom znana veletrgovina *Carson, Pirie & Scott Store* (1899—1904, pozn. dop.).

L: Albert *Bush-Brown:* Louis Sullivan (NY 1960, »The Masters of World Architecture«); John M. *Jacobus*, Jr. (Hatje, 1963); Theodore M. *Brown* (EWA XIII, 1967, s. v. — L!).

Sulzberger, Suzanne, belg. um. zgodovinarka, direktorica *Inst. des Hautes Études de Belgique* v Bruslju.

B: ‚*La Sainte Barbe de Jan van Eyck: Détails concernant l'histoire du tableau*' (GBA, 1948); ‚*Relations artistiques italo-flamandes autour d'une oeuvre perdue de Roger van der Weyden*' (B. de l'Inst. Historique Belge de Rome, 1950—1951); *La Formation de Claus Sluter* (Br 1952); ‚*Pinturicchio et les Van Eyck*' (GBA, 1952); ‚*Autoportraits de Gérard David*' (Panofskyjev zb., 1955); ‚*Les premières reproductions graphiques du retable de l'Agneau mystique*' (GBA, 1958); ‚*Le rayonnement d'un modèle Eyckien*' (Koninklijk Mus. voor Schone Kunsten Antwerpen: Jaarboek 1964); ‚*Considérations sur le chef-d'oeuvre de Quentin Metsys: Le prêteur et sa femme*' (BMR, 1965).

Summerson, *Sir* **John N.** (1904—....), angl. um. zgodovinar, kustos londonskega *Sir John Soane's Mus.* Poplemeniten (*Knight*) 1958.

B: *John Nash: architect to King George IV* (L 1935; 2. izd. L 1949); (uv) *Ben Nicholson* (Harm 1948, »Penguin Modern Painters«); *Georgian London* (L 1945 [NY 1946]); *Heavenly Mansions* (1949); *Architecture in Britain: 1530—1830* (Harm 1953, »Pelican Hist. of Art«; n., razš. izd. 1963); *Inigo Jones* (ib. 1966, »The Architect and Soc.«).

L: WWA (1962).

Sumowski, Werner, nem. um. zgodovinar, znanstv. sodel. na univ. v Stuttgartu.

B: ‚*Über das verkleidete Porträt bei Rembrandt*' (W. Kurthov zb., 1956 [rkp.]); ‚*Nachträge zum Rembrandtjahr 1956*' (Wissenschaftliche Ztschr. der Humboldt-Universität zu Berlin, 1957/58); ‚*Eine frühe Zeichnung von C. D. à Renesse*' (OH, 1959); ‚*Eine Renesse-Zeichnung mit Rembrandt-Korrekturen*' (Panth, 1965).

Sunamkin odhod, Rembrandtova slika (les, d. 1640, V. & A.), v kateri so prej videli prizor, ko → *Abraham odpravi Agaro in Izmaela* (nova razlaga C. Tümpel). Bibl. ik. m. kaže Sunamko (in njenega starega moža), ko se odpravlja k Elizeju: *Nato je osedlala oslico in velela svojemu hlapcu: »Ženi vedno naprej ! Ne zadržuj me pri ježi, razen če ti rečem !«* (4 Kralj 4, 24).

L: cf. H. *Gerson* (1968).

Sunamski deček, bibl. ik. m. (4 Kralj 4, 35—37). Up: npr. *lesor.* v → *Dalmatinovi Bibliji* (1584, I, f. 205).

L: Réau II/1 (1956, p. 362). — Cf. W. *Molsdorf* (1920 [1926]).

super áspidem et basilíscum ambulábis (resp. *et víperam gradiéris*), *et conculábis leónem et dracónem* (lat.), »Stopal boš čez gada in modrasa, z nogo poteptal leva in zmaja« (Ps. 90 [91], 13), prispodoba, pc kateri se ravnajo nekatere podobe *zmagoslavnega Kristusa*, npr. na slonokoščenem reliefu, ki krasi → *platnice evangelistarja iz Chellesa v Oxfordu* (kopija starokršč. vzora!). Pri nas v tem smislu zasnovan portal dvojne kapele na Malem gradu v Kamniku.

L: CevcS (1963, p. 34 & 354 [op. 7]); Cevc SU (1966, p. 25); LCI I (1968, stp 192, 252 & 403).

Superbia (lat.), *Prevzetnost*, *Oholost* ali *Napuh*, personifikacija ene izmed → *Pregreh.* V srednjev. kršč. umetn. jo mdr. ponazarjajo → *Aleksandrova vožnja po zraku* in → *Ohozija*, izmed živali pa → *lev*, → *orel* in → *pav.* Cf. *Smrt Niobid.*

L: Réau I (1955, p. 189). — Cf. A. *Katzenellenbogen* (1939 [1964]).

Superga → *Torino* (cerkve)

Supino, Igino Benvenuto (1858— ?), it. um. zgodovinar. Prispevki tudi v *ThB.*

B: *Il medagliere mediceo nel R. Museo Nazionale di Firenze (secoli XV—XVI)* (F 1899); *Botticelli* (F 1900); *L'arte di Benvenuto Cellini...* (F 1901); *Fra Filippo Lippi* (F 1902); *La scultura in Bologna nel secolo XV* (Bol 1910); *Giotto* (F 1920).

L: Lodovici (1942). — Zbornik: Miscellanea di storia dell'arte in onore di Igino Benvenuto Supino a cura della Rivista d'arte (F 1933).

suppedaneum (lat.), »podnožnik«, deščica pod nogama Kristusa na križu (→ *Križani*).

L: Ernst *Grube*, Majestas und Crucifix: Zum Motiv des Suppedaneums (ZfKg, 1957).

suprematizem, smer → *abstraktne umetn.*, ki jo je 1913/15 utemeljil → *Malevič* in ki jo je poleg njega predstavljal tudi → *Lissitzky:* v nasprotju z → *De Stijlom* poudarjene dinamične težnje v diagonalnih kompozicijah z nesimetričnimi liki, po samem Maleviču »supremacija čiste senzibilnosti v umetn.«.

L (cf. s. v. *Malevič*): cf. M. *Seuphor* (1957).

Surikov, Vasilij Ivanovič (1848—1916), rus. slikar, mojster mogočnih zg. kompozicij, pripadal skupini »peredvižniki«. S: npr. *Jutro pred usmrtitvijo strelcev* (1881, Tretjakovska), *Menšikov v Berezovu* (1883, ib.), *Bojárka Morozova* (1887, ib.), *Jermak osvoji Sibirijo* (1895, Leningrad, Drž. rus. muz.), *Prehod Suvorova čez Alpe* (1899, ib.), *Stjenka Razin* (1907, ib.).

L: I. P. *Evdokimov:* V. I. Surikov (Mo 1933); A. *Mihajlova:* V. I. Surikov (Le 1935); S. N. *Goldštejn:* Vasilij Ivanovič Ssurikow (1954, »Das Kleine Kstheft« 12); IRI II (1960 — L!); KHE 3 (1971, p. 734 — L!). — Cf. V. *Molè* (Ruska 1957).

surrealizem, s sočasnim leposlovjem tesno povezana, formalno slogovno zelo neenotna smer mod. lik. umetn. XX. st., ki s svojim upodabljanjem podzavesti in sanjskih prividov predstavlja novejšo varianto fantastične umetn.; navezuje ponekod na simbolizem fin de siècla, pos. z De Chiricom pa nadaljuje t. i. → *pittura metafisica.* S fr. imenom *le surréalisme* (nadrealizem) znan od 1924 dalje, ko je njegov gl. utemeljitelj → *Breton* objavil prvi surrealistični manifest. Med predstavniki (cf. e. g. M. Ernsta *Au rendez-vous des amis*, 1923) tudi nekateri nekd. dadaisti, sicer pa npr. med slikarji Dali, De Chirico, Delvaux, Marcel Duchamp, Ernst, Magritte, Masson, Picabia in Tanguy, v Bgd Živanović-Noje in v Lj Stane Kregar, v kiparstvu Arp in Alb. Giacometti, pos. v scenografiji Ernst, Miró, Picabia in Picasso, v filmu Dali in Man Ray, med književniki pa poleg Bretona Aragon in Eluard in pos. v Bgd Oskar Davičo (1909), Milan Dedinac (1902), Dušan Matić (1898), Marko Ristić (1902), Koča Popović (1908) in Aleksandar Vučo (1897). — Pariške rev. *La Révolution Surréaliste* (1924—29), *Le Surréalisme au Service de la Révolution* (1930—33), *Minotaure* (1933—38), etc. — Pomembne zas. zbirke surrealistične umetn. zlasti v Benetkah (Peggy Guggenheim), Bruslju (coll. Urvater) in Parizu.

L: H. *Matarasso:* Surréalisme: Poésie et Art contemporains (P 1929); Sidney *Janis:* Abstract and Surrealist Art in America (NY 1944); Maurice *Nadeau:* Histoire du Surréalisme (2 knj., P 1945—1946; n. izd. P 1954, »Pierres vives«); Alain *Bosquet:* Surrealismus, 1924—1949: Texte und Kritik (Bl 1950); Dieter *Wyss:* Der Surrealismus: Eine Einführung und Deutung surrealistischer Literatur und Malerei (Hdl 1950); Collection Urvater (Br 1957, »Les Grandes Collections Belges«); Marcel *Jean* & Arpad *Mezei:* Histoire de la peinture surréaliste (P 1959; nem. izd. *Geschichte des Surrealismus*, K 1961, n. izd. K 1968); Patrick *Waldberg:* Le Surréalisme (G: Sk 1962, »Le Gout« 37); *id.:* Der Surrealismus (K 1965, »DuMont Dokumente: Texte u. Perspektiven«); Robert *Benayoun:* Erotique du Surréalisme (P 1965); Sarane *Alexandrian:* L'art surréaliste (P 1969; angl. izd.: *Surrealist Art*, L 1970, »The World of Art Libr.«). — Cf. A. H. *Barr* (1936 [1947]), A. *Breton* (vse), A. *Čelebonović* (1963), H. *Read* (1936).

Survage, Léopold (1879—....), fr. (fin.) slikar, v Parizu od 1908 dalje, se ukvarjal tudi s scenografijo in ilustracijo. S: npr. *Pokrajina* (1921, Yale). Up: A. Modigliani (1918, Helsinki, Athenaeum).

L: Edouard-Joseph III (1934, s. v.); Dict peint mod (1954); ReadP (1959).

Suso, Heinrich, orig. priimek po materi *Seuse*, (o. 1295—1366), nem. mistični pisatelj, dominikanec v konstanškem samostanu na Bodenskem jezeru (*Inselkloster*), v Diessenhofnu in Ulmu, pisec v poznem srednjem veku zelo razširjene *Knjižice večne Modrosti* (*Büchlein der ewigen Weisheit*), ki jo je objavil tudi v predelani lat. izd. (*Horologium Sapientiae*); kršč. svetnik (2. III.). Up: npr. obarvan *lesor.* (o. 1470), Joos van Cleve (Louvre), Zurbarán (1640 za samostan Porta Coeli, Sevilla, Mus. Provincial de Bellas Artes).

L: Réau III/3 (1959, p. 1241 — L!); LS I (1968 — L!). — Cf. J. *Braun* (1943, stp 652—54 — L!).

sušec → *marec*

Suter, Karl Friedrich (1884—1952), nem. um. zgodovinar.

B: ‚*The earliest copy of Leonardo da Vinci's »Battle of Anghiari«*' (BM, 1929); ‚*Dürer und Giorgione*' (ZfbK, 1929/30); ‚*A copy in colour by Rubens of Leonardo's Battle of Anghiari*' (BM, 1930); *Das Rätsel von Leonardos Schlachtenkarton* (Str 1937, »ZKA« 137).

L: Kü (1931).

Sutor, ne supra crepidam → *ne sutor supra crepidam*

Sutton, Denys (1917—....), angl. um. zgodovinar in lik. kritik (*Country Life*). Prispevki mdr. v *The Studio*, *Conn*, *Arte figurativa*, itd.

B: *French Drawings of the Eighteenth Century* (L 1949); ‚*»La Perte du Pucelage« by Gauguin*' (BM, 1949); ‚*Cross Currents in eighteenth century Rome*' (GBA, 1959); ‚*The Bührle Collection*' (Conn, 1959); *Nocturne: The Art of James McNeill Whistler* (L 1963); *Triumphant Satyr: The World of Auguste Rodin* (L 1966).

SUTTON HOO, vas v Suffolku v vzh. Angliji, po kateri je imen. znamenito zgodnjesrednjev. najdišče: 1939 odkrita, 26 m dolga ladja, s katero je bil pokopan neki anglosaški knez VII. st., skupaj z orožjem, bron. in srebrnim posodjem pa bogatim okrasjem, med katerim se odlikujejo zlate zaponke s kamni, vloženimi v *cloisonné* tehniki (vse Br. Mus.).

L: EWA I (1959, t. 286, 288—89); »UF« 12 (1967); »US« 6 (1970, f p. 45—47).

Suzana in starca (lat. *Susanna inter seniores*, angl. *Susanna and the Elders*, fr. *La chaste Suzanne et les vieillards*, it. *Susanna e i vecchioni*, nem. *Die keusche Susanna und die beiden Alten*), bibl. ik. m. (Dan 13), poučna zgodba o poželjivih starešinah in nedolžni Suzani, ki jo je mladi prerok → *Danijel* rešil pred njunim obrekovanjem. Up (celotno zgodbo kaže npr. → *Lotarjev kristal*): Suzana v kopeli: mdr. *miniatura* v → *Bibliji Jeana Papeleuja* (1317), Mojster izgubljenega sina (Zgb Str), Tintoretto (npr. *o. 1560, Ksthist. Mus.), Ag. Carracci (o. 1598/1600, Sarasota), Domenichino (o. 1604/05, Alte Pin.), Rubens (ib.), van Dyck (o. 1622, ib.), Rembrandt (d. 1637, Mauritshuis; d. 1647, Dahlem), Jordaens (Bruxelles), G. van Honthorst (d. 1655, Borghese), itd., v XIX. st. npr. Böcklin (1888, zas. last); Služabniki planejo skozi stranska vrata (Dan 13, 26), npr. L. Lotto (les, 1517, Florenca, z. Contini-Bonacossi); Starešini obtožujeta Suzano (Dan 13, 28—41) in Danijel dokaže Suzanino nedolžnost (Dan 13, 45—59).

L: Pigler I (1956, p. 218—29); Réau II/1 (1956, p. 393 ss); Kindler III (1966, repr. p. 306/07, 583) & IV (1967, repr. p. 219); »US« 9 (1969, repr. p. 114), 10 (1969, repr. p. 100). — Cf. F. *Deuchler* (1970, repr. 176), Th. *Ehrenstein* (1923).

Svatba Péleja in Tétide, grš. mit. ik. m.: pojedina bogov — Eris, boginja prepira, ki so jo bili pozabili povabiti, je med goste vrgla jabolko z napisom *Najlepši*, dejanje, ki je postalo posredni povod za trojansko vojno (cf. s. v. *Parisova sodba* in *Ugrabljenje Helene*). Up: npr. Cornelis Cornelisz van Haarlem (1593, Haarlem), A. Bloemaert (d. 1638, Mauritshuis).

L: Hunger (1953, s. v. *Peleus*); Pigler II (1956, p. 93—96); »US« 9 (1969, repr. p. 184).

Svatba v Kani galilejski (lat. *Nuptiae in Cana*, angl. *The Wedding at Cana*, fr. *Les Noces de Cana*, hrv. *Svadba u Kani*, it. *Le nozze di Cana*, nem. *Die Hochzeit zu Kana*), evang. ik. m. (Jan 2, 1—11): Jezus spremeni vodo v vino (→ *šest kamnitih vrčev*). Up: npr. → *lesena vrata c. Sta Sabina v Rimu* (*relief*, 1. pol. V. st.), → *Vuolvinijev antependij* (*relief*, o. 835), Giotto v Capp. dell' Arena (*freska*), Barna da Siena (*freska*, 2. pol. XIV. st., San Gimignano, Collegiata), Paolo Veronese (orjaška *slika* za benediktinski refektorij na otočku S. Giorgio Maggiore v Benetkah, d. 1562, Louvre).

L: Réau II/2 (1957, p. 362—66).

svečnik (angl. *candlestick* [*candelabra*], fr. *le candélabre* [star. oblika *le chandelier*], nem. *der Leuchter*), v ikonografiji na splošno znamenje duhovne svetlobe in odrešenja. Število vej, ki nosijo sveče, prvotno vselej imelo kozmičen resp. mističen pomen. Cf. s. v. *Hanuka* in *Menora*.

L: Cirlot (1962, p. 36).

SV. BARBARA pri Konjicah, *poznogotska podr. c.* (zač. 1452), arhitekturna plastika: *konzole* pod zvonikom, *sklepniki* v koru (*Marija*; *Barbara*; *Katarina*) in *kapitela* v slavoloku; leseni kip *Barbare* (kmalu po 1460); *»zlati« oltarji*.

L: Oris (1924, p. 55; 1966, p. 65, repr. 63); CevcS (1963). — Cf. A. *Stegenšek* (1909).

Sveta družina (Michelangelo) → *Tondo Doni*

***Sveta in posvetna ljubezen** (it. *Amore sacro e profano* [ali *celeste e mondano*]), od konca XVII. st. znan naslov slavne Tizianove slike (o, pl, 118 × 279 cm, o. 1515, Borghese): ženi ustrezata personifikacijama, ki ju → *Ripa* popisuje in razlaga kot *Felicità Eterna* (gola žena) in *Felicità Breve* (oblečena), povsem natančno pa po najbolj prepričljivi Panofskyjevi razlagi predstavljata *»geminae Veneres«*, tj. po Ficinu *»Venere Volgare«* in *»Venere Celeste«* (gola). V smiselni povezavi z ženama je na sarkofagu na levi neobrzdan konj, na des. strani pa je kaznovan t. i. *Amor ferinus*.

L: D. *Montelatici:* Villa Borghese fuori di Porta Pinciana... (R 1700); Panofsky Stud (1939 [1962, p. 150-55]); E. B. *Cantelupe*, Titian's »Sacred and Profane Love« Re-examined (AB, 1964); »CA« 32 (1969, kat. št. 59). — Cf. P. *Della Pergola* (I, R 1955 — L!), V. *Molè* (Wa 1958 resp. Lj 1970, p. 403—04), E. *Panofsky* (Herkules 1930 — L!; *Problems 1969 — L!), G. de *Tervarent* (1963), F. *Valcanover* (1960), E. *Wind* (1958).

Sveta Nedelja, kršč. ik. m., ki poleg → *Kristusa trpina* ne kaže samó orodij mučenja (→ *Arma Christi*), ampak tudi orodja za vsakdanja opra-

vila (z njimi po pobožni poznosrednjev. predstavi ljudje Kristusa znova mučijo, če jih opravljajo v nedeljo ali na zapovedan praznik) ali pa, v srednji Evropi, kar upodobitve del samih. Up (StS-e): v Sloveniji npr. z vsakdanjimi orodji na Korenu (zač. XV. st.), na sev. zun. kora v →*Bodeščah* (sreda XV. st.) in na Setniku (zač. XVI. st.), z opravili pa na zun. des. od gl. vhoda v c. v →*Crngrobu* (delavnica Janeza Ljubljanskega o. 1460) in na juž. zun. ladje Elizabetine c. pri Polhovem Gradcu (→*Pristava* ali *Podreber*, o. 1520/30). V →*Zanigradu* v slov. Istri pa je namesto Kristusa predstavljena *Marija-Eklezija* (o. 1410).

L: E. *Breitenbach* & T. *Hillmann* (Anzeiger f. schweizerische Altertumskunde, XXXIX, 1937); R. *Wildhaber*, Der »Feiertagschristus« als ikonographischer Ausdruck der Sonntagsheiligung (Ztschr. des Schweizerischen Vereins f. Archäologie u. Kg., XVI, 1956); Saturn and Melancholy (1964, p. 310—11); Stele (1969, p. 28—30, 32—33, repr. 66, 95, 120, 210), Robert *Wildhaber* (LCI II, 1970, stp 20—21 — L!). — Cf. I. *Komelj* (VS, 1966, p. 62), N. *Scheffer* (Days of the Week 1945), G. *Schiller* (II 1968, p. 218 [*Sonntagschristus*]), F. *Stelè* (*1944).

Sveta trojica →*Trojica*

SVETE GORE *na Bizeljskem nad Sotlo*, stara božja pot z *žup. c.* in *4 kapelami*, od katerih sta dve (Martina in Jurija) še iz predromanskega obdobja.

L: ZadnikarR (1959); CevcS (1963); M. *Juteršek* (ELU 4, 1966, p. 350 — L!). — Cf. E. *Cevc* (Dvoje zgodnjesrednjeveških 1952), F. *Stelè* (Vorromanisches 1952).

SVETI ANDREJ *pri Kraščah* (pri Moravčah), barokizirana *podr. c. sv. Andreja* (vzor →*Tunjice*): v prezbiteriju po 2. svet. vojni odkrite freske iz poznega XV. st.: *apostoli* in *pasijonski prizori*, na juž. steni *Martin deli plašč z beračem* in *Sv. Miklavž*, predvsem pa na sev. steni →*Lov na enorožca v Zaprtem vrtu*.

L: ŠumiL (1961, p. 151 & f p. 152 — *Krašca*); Cevc SU (1966 — *Krasce*); Stele (1969, repr. 63 & 165 — *Krasce*). — Cf. I. *Komelj* (VS, 1966).

Sveti Duh (lat. *Spiritus Sanctus*, angl. *the Holy Ghost*, fr. *le Saint Esprit* it. *Spirito Santo*, nem. *Heiliger Geist*), v kršč. veri ena izmed t. i. 3 božjih oseb (cf. s. v. *Trojica*), običajno predstavljan v podobi goloba (*sub specie columbae*), takó npr. v prizorih →*Oznanjenja* in →*Krsta v Jordanu*. — Cf. s. v. *sedem darov sv. Duha*.

L: Réau II/1 (1956, p. 11—13); Wolfgang *Braunfels* (LCI II, 1970, stp 228—29 — L!).

Sveti Križ nad Kojskim →*Kojsko*

SVETI MIKLAVŽ nad Oplotnico (*nad Čadramom*), podr. c., v njej *»zlati« oltarji* (sreda XVII. st.) s *kipi* iz o. 1500 in Wolgemutovi delavnici atr. slika *Oljske gore* (dat. na okviru 1495).

L: Oris (1924, p. 55, repr. 25; 1966, p. 65, repr. 57); Stele (1969). — Cf. A. *Stegenšek* (1914).

SVETINA pri Celju. Podr. *c. Matere božje*, nekd. tabor, s figuralnimi konzolami in sklepniki. — V Križevi kapeli ekspresiven poznogotski *Križani* (pozno XV. st.).

L: Oris (1924; 1966). — Cf. J. *Curk* (I 1966 — L!).

SVETI PETER (*na Gori*) *nad Begunjami:* romarska *c. sv. Petra*, poznogotska stavba XVI. st., dvoladijska dvoranska notr. z zvezdastim obokom na mnogokotnih stebrih; *freske* →*Jerneja iz Loke* (o. 1530/40) — ohranjenih je 25 *pasijónskih prizorov*.

L: MAS I (1935); CevcS (1963); M. *Juteršek* (ELU 4, 1966, s. v., p. 353); Cevc SU (1966); Stele (1969, p. 70, repr. 217); »ArS« 4 (1969, t. 37). — Cf. F. *Stelè* (ZUZ, XV, 1938, p. 21 & repr. 17 p. 23).

SVETI PRIMOŽ nad Kamnikom, podr. c. s *StS-mi*, ki so najtehtnejši spom. renesančnega slikarstva na Slovenskem (d. 1504 — letnica odkrita 1964). Prej manjša romanska c., sedanja *dvoladijska dvoranska stavba* sez. od 1459 dalje (posv. 1492), iz osi pomaknjeni *kor* sez. 1507. Notr.: na sev. steni **Pohod treh kraljev* od *Slovesa s Herodom* do *Poklona kraljev* in **Slika nadlog*, ki združuje tip →*Marije zavetnice s plaščem* s tipom →*Maria Mediatrix*. Na juž. steni prizori iz *Joahimove in Anine legende* in *Marijinega življenja*: 1) *Joahimov dar zavrnjen v templju*, 2) *Angelovo sporočilo Joahimu*, 3) *Srečanje pri Zlatih vratih*, 4) *Marijino rojstvo*, 5) *Marijina pot v tempelj*, 6) *Marija v templju*, 7) *Oznanjenje*, 8) *Marijina zaroka*, 9) *Obiskovanje*, 10) *Rojstvo*, 11) *Obrezovanje*, 12) *Darovanje v templju*. — *»Zlati« oltarji* (v. olt. 1628) in *prižnica* s 6 Metzingerjevimi slikami: *Brezmadežna*, *štirje evangelisti* in *cvetlično tihožitje*, d. 1742.

L: Oris (1924, p. 23, 26, 43, 54, repr. 7; 1966, p. 36, 38, 53—54, 64—5, repr. 26, 41—42); »Kamnik« (1929); MAS I (1935, zlasti p. 31, 33 & 54 [op. 35 — L!], repr. 93, 95, 100, 105—08, 112—14, 116); SfS (1959 — L!); E. *Cevc*, F. *Stelè* & Izidor *Molè* (VS, 1965); Stele (1969); »ArS« 4 (1969). — Cf. F. *Avsec* (1898), O. *Benesch* (WJb, VII, 1930, p. 134—35 [cf. ib., VIII, p. 67—68]), F. *Stelè* (Star, 1925; ZUZ, 1938, p. 26, repr. 15—16), V. *Steska* (1916; ZUZ, 1939/40, p. 89).

SVETI ROK *nad Šmarjem pri Jelšah*, romarska c., do katere vodijo kapele križevega pota. C. sez. o. 1671, v 2. četrt. XVIII. st. s poslikavo, freskami in zlasti bogato štukaturno opremo

(d. 1738) notr. spremenjena v pravo poznobaročno célostno umetnino, ki v mnogočem že vodi v rokoko.

L: VrišerB (1963); Cevc SU (1966); »ArS« 1 (1967, t. 39—40), 3 (1969, t. 23). — Cf. A. *Stegenšek* (1912), S. *Vrišer* (1971 — L!).

Sveti Trije kralji v Slov. goricah → *Trije kralji*

svetlobno nadstropje (angl. *the clerestory*, fr. *l'étage des fenêtres hautes d'une nef*, nem. *der Lichtgaden* ali *Ober[licht]gaden*), okenski del bazilikalne stene.

svetniška ikonografija, pomemben del → *krščanske ikonografije*. Posamezne svetnike (e. g. → *Anton Padovanski*, → *Boštjan*, → *Magdalena*, → *Miklavž*, → *Notburga*) in cele skupine (e. g. → *apostoli*, → *štirje evangelisti*, → *štirje véliki cerkveni učitelji*) spoznavamo po → *noši* in → *atributih*, ki spominjajo na njihove legende, zlasti na mučeništva.

L: Mille Santi (1931); Pigler I (1956); *Réau III (3 knj., 1958—1959 — L! [III/3, p. 1382—84]); Aurenhammer (od 1959 dalje); *Bibliotheca Sanctorum (12 knj., R: Istituto Giovanni XXIII 1961—1969); Traudl *Seifert:* Heilige in Kunst und Legende (Stu 1964); ‚Saints, Iconography of' (EWA XII, 1966 — L!); LS I—II (1968—70); Keller (1968 — L!). — Cf. J. *Braun* (*1943), G. *Kaftal* (*1952; *1965), K. *Künstle* (2: *1926), É. *Mâle* (1958).

SVETO pri Komnu. Arhitekturno samosvoja *podr. c. sv. Tilna:* osmerokotna ladja z odprtim ostrešjem, ki ga v sredi podpira steber s kapitelom. Na nekd. gl. portalu letnica 1576.

L: SteleP (1960, p. 27 & 56 [*v Suti*]); Cevc SU (1966, p. 64). — Cf. N. *Šumi* (Arhitektura šestnajstega 1966, p. 126—29).

Sveto sorodstvo (angl. *The Holy Kinship*, fr. *La Sainte Parenté*, nem. *Die heilige Sippe*), poznosrednjev. ik. m., povezan s kultom Marijine matere → *Ane*, ki je bila po → *Zlati legendi* trikrat poročena ter imela 3 hčere (med lit. predlogami še pos. *Legenda sanctissimae matronae Annae*, ki je v letih 1496—1510 doživela 9 izd.). Predstavljani so poleg *nje:* 1. soprog *Joahim* (hči *Marija*, zet *Jožef*, vnuk *Jezus*), 2. soprog *Kleofas* (hči *Marija Kleofa*, zet *Alfej*, 4 sinovi: starejša dva, tj. *Jakob ml.* in *Juda Tadej*, in mlajša dva, tj. *Barnaba* [ali Jožef Pravični] in *Simon Zelot*), naposled 3. soprog *Salomas* ali Salomej (hči *Marija Saloma*, zet *Zebedej*, vnuka *Jakob star.* in *Janez Ev.*). Od zač. XV. st. to sorodstvo 17 oseb še dopolnjujejo: Anina starša *Isahar* in *Suzana*, njena sestra *Esmerija* ali Ismerija (omožena z Efraimom), slednje hči in torej Marijina sestrična *Elizabeta* (omožena z Zaharijem) s sinom *Janezom Krst.* in vnuk druge Esmerijine hčere (Emerencije, omožene z Eliudom), sv. → *Servacij* — skupaj torej 23 oseb! Up (vse na lesu): npr. → *Ortenberški olt.* (o. 1420), B. Strigel (o. 1505, Nürnberg; *družini ces. Maksimilijana I. in J. Cuspiniana* »v vlogi sv. sorodstva«, 1515 resp. 1520, Ksthist. Mus. resp. grad Seebarn v Spodnji Avstriji; *Marija Kleofa s svojo družino* in *Marija Saloma s svojo družino*, 1520/28, Washington), Q. Massys (na *olt. bratovščine sv. Ane*, dkč. 1509, Bruxelles), Cranach star. (1509, Städel; o. 1510/12, Wien Ak.) in Jan van Scorel (*Frangipaniji* »v vlogi sv. sorodstva«, d. 1520, → *Zgornja Bela*). — Po takih slikah tudi zasilno imen. dva umetnika (*Mojster sv. sorodstva*, nem. *Meister der hl. Sippe*, cf. ThB XXXVII 1950, p. 313—14).

L: Réau II/2 (1957, p. 141—45 & 151 — L!); Keller (1968, p. 463—64). — Cf. K. *Künstle* (1928).

svetovne razstave → *razstava*

svibanj (hrv.) → *maj*

SVINO pri Kobaridu. Prezbiterij enoladijske gotske c. je s freskami okrasil Gian Paolo → *Thanner* (zač. XVI. st.). *V. olt.* iz 1663 je delo rezbarja Luke Šarfa.

L: SteleP (1960); M. *Juteršek* (ELU 4, 1966, s. v. — L!); Stele (1969, repr. 4).

svitkovje (nem. *Rollwerk*), vrsta → *ornamenta* in sploh okrasa, ki ga sestavljajo na koncu zaviti trakovi, znan od → *fontainebleaujske šole* dalje.

L: Lotte *Pulvermacher:* Das Rollwerk in der süddeutschen Skulptur und seine Entwicklung bis ca. 1620 (Str 1931, »SdK« 285). — Cf. M. *Železnik* (1957, repr. 42).

***Svoboda vodi ljudstvo** ali *28. julij 1830* (orig. *Le 28 juillet 1830: la Liberté guidant le peuple*), Delacroixova najbolj znana in slavna, zg. podobo in alegorijo združujoča slika (o, pl, 260 × 325 cm, sign. & d. 1830, Louvre). Študent z vis. klobukom kaže avtp. poteze. Pri personifikaciji svobode očitno naslon na Guérina (cf. s. v., S. *Ringbom*, lit.).

L: Günter *Busch:* Eugène Delacroix: Die Freiheit auf den Barrikaden (Stu 1960, »WerkM« 52); P. *Gaudibert*, Delacroix et le romantisme revolutionnaire (Europe: Rev. mensuelle, 1963, št. 408). — Cf. H. *Adhémar* (1954), G. H. *Hamilton* (1954), Luc *Menaše* (Avtoportret 1963, op. 9 p. 344 — L!).

svobodne umetnosti → *septem artes liberales*

Swann, Peter C. (1921—....), angl. um. zgodovinar, poznavalec azijske in islamske umetn., vódi odd. za vzh. umetn. v oxfordskem *Ashmolean Mus.*, mdr. eden izmed 14 urednikov *Kindlers Malerei Lexikon.*

B: *Chinese Painting* (P 1958); *An Introduction to the Arts of Japan* (Ox 1958); (& Yukio Yashiro & Roger Goepper) *Japanische Kunst: 2000 Jahre Malerei und Plastik* (Mn 1958); *Art of China, Korea, and Japan* (NY 1963, »Praeger Paperbacks«; nem. izd. *Die Kunst des Fernen Ostens*, Mn 1966); *Japan: Von der Jomon- zur Tokugawa-Zeit* (Ba-Ba 1965, »K. der Welt: Die außereuropäischen Kulturen«).

Swarzenski, Georg (1876—1957), nem.-amer. (ž.) um. zgodovinar in muzealec, ugleden poznavalec srednjev. in renesančne umetn., do nacizma direktor *Städelsches Kunstinst.* v Frankfurtu a. M., potem v Bostonu v ZDA, kamor je emigriral 1938. Z Alfr. Woltersom ur. *Städel-Jb.*

B: *Die Regensburger Buchmalerei des X. und XI. Jahrhunderts: Studien zur Geschichte der deutschen Malerei des frühen Mittelalters* (Lpz 1901, »Denkmäler der süddeutschen Malerei des frühen Mittelalters« 1); ‚*Die karolingische Malerei und Plastik in Reims*' (JkPK, 1902); *Die Salzburger Malerei von den ersten Anfängen bis zur Blütezeit des romanischen Stils: Studien zur Geschichte der deutschen Malerei und Handschriftenkunde des Mittelalters* (2 knj., Lpz 1908—1913, »Denkmäler der süddeutschen Malerei des frühen Mittelalters« 2); (izd.) *Das Frankfurter Bildnis von 1500 bis zur Wende des 20. Jahrhunderts, I—II* (FrM 1916—1918); *Französische Meister des XVIII. Jahrhunderts: Facsimiles nach Zeichnungen und Aquarellen* (Mn 1921, »29. Druck der Marées-Ges.«); (& Otto Schmitt) *Meisterwerke der Bildhauerkunst in Frankfurter Privatbesitz, I—II* (FrM 1921—1924); ‚*Bartolomeo Veneto*' (Städel-Jb., 1922); ‚*Insinnationes divinae pietatis*' (Ad. Goldschmidtov zb., 1923); (& Edmund Schilling) *Handzeichnungen alter Meister aus deutschem Privatbesitz* (FrM 1924); ‚*Italienische Quellen der deutschen Pietà*' (Wölfflinov zb., 1924); *Nicola Pisano* (FrM 1926, »Meister der Plastik« 1); *Die Kunstsammlung im Heylshof zu Worms* (ib. 1927); (& Rosy Schilling) *Die illuminierten Handschriften und Einzelminiaturen des Mittelalters und der Renaissance in Frankfurter Besitz* (ib. 1929); (& O. Falke & R. Schmidt) *Der Welfenschatz* (ib. 1930); ‚*Aus dem Kunstkreis Heinrichs des Löwen*' (Städel-Jb., 1932); ‚*A Marriage Casket and Its Moral*' (Bost B, 1947).

L: Kü (1931); UJE 10 (1943). — Zbornik: Beiträge für Georg Swarzenski zum 11. Januar 1951 (Bl-Ch 1951 — B!).

Swarzenski, Hanns (1903—....), nem.-amer. um. zgodovinar, poznavalec srednjev., pos. predromanske in romanske umetn. R. v Berlinu-Charlottenburgu, prom. 1927 v Bonnu, bil kustos v Berlinu, za nacizma emigriral v ZDA, odtlej v Bostonu (*Research Fellow* v *Boston Mus. of Fine Arts*). Sin Georga (supra).

B: *Vorgotische Miniaturen: Die ersten Jahrhunderte deutscher Malerei* (KiT 1927, »DBB«; 2., rev. izd. 1931); (& R. Schilling) *Die illuminierten Handschriften und Einzelminiaturen des Mittelalters und der Renaissance in Frankfurter Besitz* (FrM 1929); ‚*Eine Handschrift von Gregors Moralia in Job*' (W-RJb, 1930); ‚*Aus dem Kunstkreis Heinrichs des Löwen*' (Städel-Jb., 1932); ‚*Dürers »Barmherzigkeit«*' (ZfKg, 1933); *Beiträge zur Niederrheinischen Buchmalerei in der Übergangszeit vom romanischen zum gotischen Stil* (Bl 1934, dis.); ‚*Quellen zum deutschen Andachtsbild*' (ZfKg, 1935); **Die lateinischen illuminierten Handschriften des XIII. Jahrhunderts in den Ländern am Rhein, Main und Donau, I—II* (Bl 1936); ‚*The Xanten Purple Leaf and the Carolingian Renaissance*' (AB, 1940); ‚*Recent Literature, chiefly periodical, On Medieval Minor Arts, Pre-Carolingian, Carolingian, and Ottonian Periods*' (AB, 1942) *The Berthold Missal — the Pierpont Morgan Library Ms. 710 — and the Scriptorium of Weingarten Abbey* (NY 1943); *Medieval Illumination* (NY: Ox UP 1951); ‚*A Masterpiece of Bohemian Art*' (Bost B, 1952); **Monuments of Romanesque Art: The art of Church Treasures in North-Western Europa* (L 1954; 2. izd. 1967); ‚*An unknown Bosch*' (Bost B, 1955); ‚*A painting of the Man of Sorrows*' (ib.); ‚*A Chalice and the Book of Kings*' (Panofskyjev zb., 1960); ‚*Two oliphants in the Museum*' (Bost B, 1962); ‚*The Role of Copies in the Formation of the Styles of the Eleventh Century*' (20. kongr. I, 1963).

Sweeney, James Johnson (1900—....), amer. lik. kritik in muzealec, 1952—60 direktor Guggenheimovega muz. v New Yorku (*Solomon R. Guggenheim Mus.*) in od 1961 dalje direktor *Mus. of Fine Arts* v Houstonu. Po Paulu Fierensu predsednik *AICA* (1957—63).

B: *Plastic Redirections in 20th Century Painting* (Ch: Univ. of Chicago Press 1934); *African Negro Art* (NY 1935); *Joan Miró* (NY 1941); ‚*Picasso and Iberian Sculpture*' (AB, 1941); *Stuart Davis* (NY 1945); *Marc Chagall* (NY 1946); *Henry Moore* (NY 1946 [rk, MMA]); *Piet Mondrian* (NY 1948); *Alexander Calder* (2. izd., NY 1951 [1. izd. kot razst. kat. 1943]); (& Paul Radin) *African Folk Tales and Sculpture* (NY 1952); *Younger European Painters: A Selection* (NY 1954 [rk, Guggenheim]); *Younger American Artists: A Selection* (NY 1954 [rk, ib.]); *Burri* (R 1955); ‚*The Brancusi touch*' (AN, 1955); (& Joseph Lluis & J. L. Sert) *Antoni Gaudí* (NY 1960); *Before Picasso*; *After Miró* (NY 1960 [rk, Guggenheim]); ‚*Le Cullinan Hall de Mies van der Rohe à Houston*' (L'Oeil, št. 99, marec 1963); *Irish Illuminated Manuscripts: of the Early Christian Period* (s. l. 1965, »Fontana UNESCO Art Books«).

Sweet, Frederick A(rnold), (1903—....), amer. um. zgodovinar in muzealec, kustos v *Art Inst. of Chicago*.

B: *The Hudson River School and the Early American Landscape tradition* (Ch 1945); *Sargent, Whistler and Mary Cassatt* (Ch 1954 [rk, AIC]).

L: WWAA (1959).

Swoboda, Karl Maria (1889—....), avstr. (češ.) um. zgodovinar. R. v Pragi, prom. (1912), habil. (priv. docent 1923), izr. prof. (1930) in ord. na dunajski univ. (vmes v Pragi na nem. univ.). Ur. *Kunstgeschichtliche Anzeigen*.

B: *Florentiner Baptisterium* (Bl-W 1918, »Wiener kstgeschichtliche Forsch.«, dis.); *Römische und romanische Paläste: Eine architekturgeschichtliche Untersuchung* (W 1919; 3., razš. izd. W-K-Graz 1969); ‚*Der romanische Epiphaniezyklus in Lambach und das lateinische Magierspiel*' (J. von Schlosserjev zb., 1927); ‚*Zur Analyse des Florentiner Baptiste-*

riums' (KwF, 1933); *Neue Aufgaben der Kunstgeschichte* (Brünn s. a. [1936]); ‚*Zum deutschen Anteil an der Kunst der Sudetenländer*' (Das Sudetendeutschtum: sein Wesen und Werden im Wandel der Jahrhunderte, I, Brünn 1937); (& E. Bachmann) *Parlerstudien* (Brünn-Lpz 1939); *Peter Parler: Der Baukünstler und Bildhauer* (W 1940, »Smlg. Schroll«; 4. izd. 1943); *Prag* (Bl 1941); ‚*Kunst und Religion*' (MIOG, 1950); ‚*Berührungen der christlich-abendländischen Kunst mit der des Islam*' (ANK, 1952); ‚*Geometrische Vorzeichnungen romanischer Wandgemälde*' (ib., 1953); (izd.) *Barock in Böhmen* (Mn 1964); ‚*Zur Datierung der Wandmalereien in der Westempore des Domes in Gurk*' (MIOG, 1965); ‚*Zu den romanischen Wandmalereien in Maria Wörth in Kärnten*' (ÖZKD, 1965); ‚*Die Frontalfigur zwischen Antike und Mittelalter*' (Arslanov zb., 1966); *Kunst und Geschichte: Vorträge und Aufsätze* (W-K-Graz 1969, »MIOG: Erg.-Bd« 22); (izd.) *Gotik in Böhmen* (Mn 1969 [izšlo 1970]).

L: zbornik: Festschrift Karl M. Swoboda zum 28. Januar 1959 (W-Wsb 1959 [predstavitve: O. *Benesch*, O. *Demus*, G. *Schmidt* in R. *Wagner-Rieger*]).

Sybel, Ludwig von (1846—1929), nem. arheolog, raziskovalec starokršč. umetn. (v nasprotju z → *Wilpertom* protestant). R. v Marburgu (sin zgodovinarja Heinricha v. S.), tam tudi učil.

B: *Weltgeschichte der Kunst bis zur Erbauung der Sophienkirche* (Mrbu 1888); *Christliche Antike: Einführung in die altchristliche Kunst, I—II* (ib. 1906—1909); *Der Herr der Seligkeit: Archäologische Studie zur christlichen Antike* (ib. 1913); *Frühchristliche Kunst: Leitfaden ihrer Entwicklung* (Mn 1920).

L: Kü (1926).

Sydow, Eckart von, nem. um. zgodovinar, prom. 1912 v Halleju pri Ad. Goldschmidtu.

B: *Die Entwicklung des figuralen Schmucks der christlichen Altar-antependia und -retabula bis zum XIV. Jahrhundert* (Str 1912, »ZKA« 97, dis.); *Exotische Kunst: Afrika und Ozeanien* (Lpz 1921); *Die Kunst der Naturvölker und der Vorzeit* (Bl 1923, »Propyläen-Kg.« 1; 2. izd. 1927); *Primitive Kunst und Psychoanalyse: Eine Studie über die sexuelle Grundlage der bildenden Künste der Naturvölker* (Lpz etc. 1927); *Handbuch der afrikanischen Plastik, I: Die westafrikanische Plastik* (Bl 1930); *Afrikanische Plastik* (NY 1954, izd. Gerdt Kutscher).

Sylvester, (Anthony) David (Bernard), (1924—....), angl. lik. kritik.

B: (izd.) *Henry Moore, I: Sculpture and Drawings, 1921—48* (4. izd., L 1957, uv Herbert Read); (uv) *The Arts Council 1963: Chaim Soutine, 1843—1943* (L 1963 [rk]).

L: WWA (1962; 1964).

Sypher, Wylie, prof. za angleščino na *Simmons College* v Bostonu (Mass.).

B: *Four stages of Renaissance style: Transformations in art and literature, 1400—1700* (Garden City [N. Y.] 1955); *Rococo to Cubism in Art and Literature* (NY 1960).

Syrlin, Jorg, star. (o. 1425—1491), nem. rezbar v Ulmu. Njegove **korne klopi* v tamk. katedr., najodličnejše na Nemškem, krasi po hkrati poznosrednjev. in humanizem napovedujočem programu mogočno občestvo ant., bibl. in kršč. predstavnikov, levo, tj. na sev. strani moška, des. ženska doprsja: v spodnji vrsti obla doprsja predstavnikov »poganske« antike, levo modreci in filozofi (*Pitagora*, *Kvintiliján*, *Terénc*, *Cicero*, *Seneka*, *Ptolomej*, itd.), des. 9 sibil (po napisih *Delphica*, *Libyca*, *Tiburtina*, *Hellespontica*, *Cumana*, *Cimeria*, *Frigia*, *Samia* in *Erithraea*) in tu tudi domn. *doprsji Syrlina* in *njegove žene*, v srednji vrsti nad naslonjali reliefna doprsja bibl. oseb, na čelih baldahinov pa levo apostoli in svetniki in des. svetnice.

L: »US« 8 (1968). — Cf. Th. *Müller* (1966), G. *Otto* (1927), W. *Vöge* (*II 1950).

Szilágyi-Somlyó, rom. *Simleul Silvaniei*, pomembno zgodnjesrednjev. najdišče na Sedmograškem (nem. *Siebenbürgen*) ali Erdéljskem (rom. *Ardeal*) v Romuniji. »Prvi«, 1797 odkriti zaklad (Ksthist. Mus.) obsega številne zlate rim. *medaljone* IV. st., v »drugem« zakladu (Budimpešta, Magyar Nemzeti Múzeum), odkritem blizu prvega 1889, pa so predvsem *fibule* in mdr. tudi zlata *medaljona* iz dobe Konstancija (337—61) in Gracijana (375—78).

L: cf. N. *Fettich* (1932), J. *Hampel* (II 1905).

Szwərc, Marek (1892—1958), fr. (ž.) kipar, prijatelj Jacquesa Maritaina, r. na Poljskem, v Franciji od 1910 dalje, u. v Parizu. P: religiozna plastika.

L: SeuphorS (1961).

Š

Šantel, slikarsko in glasbeno nadarjena družina (cf. infra: *Avgusta star.* in njeni 3 otroci).

L: Karel *Dobida* (ELU 4, 1966, s. v.); slikarji Šantli (Nova Gorica 1970 [rk], uv Peter *Krečič* — L! [cf. *id.*, NRazgl, 28. VIII. 1970, p. 486]).

Šantel, Avgusta ml. (1876—1969), slov. slikarka in grafičarka, hči Avguste star. (infra), r. v Gorici, u. (92) v Lj.

L: Stane *Mikuž* (Naša žena, 1957, p. 12—13); Delo (9. X. 1965, f).

Šantel, Avgusta star., r. *Aigentler* (1852—1935), slov. (nem.) slikarka. R. v Stainzu na avstr. Štajerskem, živela v Gorici (do 1915), Mrb (1920 do 1929) in Lj, tu u. (83).

Šantel, Henrika (Henrieta), (1874—1940), slov. slikarka, hči Avguste star. (supra), r. v Gorici, u. (65) v Lj.

Šantel, Saša (1883—1945), slov. slikar, grafik in glasbenik. R. v Gorici (sin Avguste star., supra), na Dunaju soust. društva *Vesna*, učil v Kopru, 1907—18 v Pazinu in nato na Sušaku, od 1920 v Lj. Ilustr. mdr. V. Nazorja (*Veli Jože*, Lj 1908, Ksaverja Meška (*Mladim srcem*, 1911 & pozn.) in Jurčiča (*Cvet in sad*, Lj 1944). S: npr. *Slov. glasbeniki* (1936, Lj, Slov. filharmonija).

L: F. *Stelè*, Zgodovina slovenske glasbe v sliki (Kron, 1937); S (5. III. 1944); SN (11. IV. 1944); SPor (4. VII. 1945); AS (1958 — L!); ŠijanecS (1961); Dragotin *Cvetko* (Muzička Enciklopedija 2, Zgb 1963, s. v.); Lino *Legiša* (ZSS V, 1964).

Šega (*Schega*), **Franc Andrej** (1711—1787), medaljer. R. v Novem mestu, u. (76) v Münchnu, kjer je bil postal dvorni medaljer bavarskega volilnika.

L: AS (1958 — L!); K. *Dobida* (ELU 4, 1966, s. v.).

ŠEMPAS *na Vipavskem.* Žup. c. sv. Bassa, baročna c. iz poznega XVIII. st.: s pilastri razčlenjeno pročelje.

L: ŠumiL (1961); »ArS« 3 (1969, t. 69).

ŠEMPETER *v Savinjski dolini* (12 km zah. od Celja). Pomembna rim. nekropola (268 jo je bila izpodkopala in zasula Savinja), pod vodstvom → *Klemenca* 1952—56 izkopana in 1959—60 rekonstruirana blizu najdišča. Predvsem se odlikujejo iz I.—II. st. *Vindonijev spom.* (I. st., na skrinji za pepel pod njim relief *Hêrakles vodi Alkéstis iz podzemlja*), posebno lepa *grobnica Enijcev* (1. pol. II. st., na reliefih mdr. *Ugrabljenje Europe* in *Ganiméd*) in kot največji spom. *grobnica Priscianov* (reliefi kažejo *personifikacije* → *štirih letnih časov*, *Kastorja* in *Poluksa* pa prizore iz Ifigenijine zgodbe — dva *motiva ob žrtveniku* pa *Ifigenija in Orést bežita na ladjo*).

L: Vera *Kolšek:* Šempetrska nekropola (Lj 1971, »Kult. in naravni spomeniki Slovenije« 27). — Cf. J. *Klemenc* (1954; 1955; *1961 — L!; 1966).

ŠENTRUPERT *na Dolenjskem.* Žup. c. s prezbiterijem iz 1474—82 in *dvoransko ladjo* iz 1482—97 (na portalu d. 1497). Parlerjanske *konzolne maske* (ena vzidana v slavolok, 2 pa v zaključek prezbiterija).

L: CevcS (1963, p. 164 & 370 [op. 148—49]); M. *Juteršek* (ELU 4, 1966, s. v.); »ArS« 4 (1969). — Cf. I. *Steklasa* (1913), F. *Stelè* (ZUZ, 1938, p. 9, 15, 17—18, 26).

ŠENTVID pri Stični: *žup. c. sv. Vida:* v baročni vhodni lopi *steber s kapitelom* iz sredine XII. st., prvotno v → *Stični* (tam je bržčas nosil ogredje odprte lope pred zah. pročeljem samostanske c.).

L: ZadnikarR (1959, p. 171—72 — L!; f p. 66); Cevcs (1963); »ArS« 5 (1970, p. XLIX, t. 2 des.). — Cf. J. *Gregorič* (ZUZ, 1951, p. 18).

Šerban, Milenko (1907—....), srb. slikar in scenograf (Novi Sad, Bgd), prof. na *Ak. za primenjene umetnosti* (Bgd). Štud. v Parizu, zlasti pri Lhotu, član društva *Oblik* (od 1931), soust. skupine *Šestorica*. Kot slikar se razvil od umirjenega fauvizma do neke vrste intimizma.

L: Milenko Šerban (Bgd 1966 [rk, Salon MSU], uv P. *Vasić* — L!); D. *Medaković* (ELU 4, 1966, s. v.). — Cf. M. B. *Protić* (II 1964).

Šesta božja zapoved (5 Mojz 5, 18): *Ne prešuštvuj!* Up: *lesor.* v knjižici *Seelentrost* (Au: Anton Sorg 1478), H. Baldunga Grienа *lesor.* v *Auslegung der* 10 *Gebote* (Str: Johann Grüninger 1516), itd.

L: cf. R. *Muther* (1884, p. 18 & 213, t. 28, 243).

Šesta nadloga: tvori (nem. *Die Plage der schwarzen Blattern*), bibl. ik. m. (2 Mojz 9, 18—22). Up: npr. *lesor.* v → *Dalmatinovi Bibliji* (1584, I, f. 40).

šest del usmiljenja → *Sedem del usmiljenja*

šesterokraka zvezda (angl. *the six-pointed star*), kot *Davidova zvezda* (hebr. *Magén David*) mdr. na izrael. zastavi.

L: G. *Scholem*, Das Davidschild: Geschichte eines Symbols (Judaica, FrM 1963, p. 75—118).

šestilo (lat. *circinus*, angl. [*a pair of*] *compasses*, fr. *le compas*, nem. *der Zirkel*), atribut stavbenikov, personifikacije → *Geometrije*, itd.

L: Cirlot (1962); Saturn and Melancholy (1964).

šest kamnitih vrčev (fr. *les six jarres*), osrednji ik. m. evang. prizora → *Svatba v Kani galilejski* (Jan 2, 6): po srednjev. razlagah naj bi ponazarjali → *šest obdobij pred Kristusom* in → *šest starostnih dob*. Up: vsi trije ik. m. združeni na *slikanem oknu* katedr. v Canterburyju.

L: Réau II/2 (1957, p. 264).

šest Marijinih kreposti, tj. čednosti, ki zaznamujejo Marijo v prizoru → *Oznanjenja*. Po krščanski razlagi jih ponazarjajo stopnice → *Salomonovega prestola*, povsem določno pa jih predstavljajo z ustreznimi napisi (evang. in bibl. citati) oprem-

ljene personifikacije: *Solitudo*, *Verecundia* resp. *Pudicitia*, *Prudentia*, *Virginitas*, *Humilitas* in *Oboedientia*. Up: *StS-a* katedr. v Krki na Koroškem (XIII. st.), slika iz poletnega refektorija samostana v Bebenhausnu (o. 1335, Stuttgart), *portalni okras* nürnberške *Liebfrauenkirche* (2. pol. XIV. st.) in ikonografsko posebno bogati → *Salomonov prestol iz Wormel(n)a*.

L: Katalog der Staatsgalerie Stuttgart: Alte Meister (Stu 1962, p. 40—42). — Cf. K. *Künstle* (1928, p. 165—66), G. *Schiller* (I 1966, p. 34).

šestnajsto stoletje (it. *il Cinquecento*) je v Italiji doba → *visoke renesanse* in → *pozne renesanse*, sicer pa je pogl. obdobje *severne renesanse*.

L: Seizième Dessins (1965); Seizième Peintures (1965); »PKG« 8 (1970 — L!); Eugenio *Battisti:* Hochrenaissance und Manierismus (Ba-Ba 1970, »K. der Welt«). — Cf. L. *Venturi* (G: Sk 1956). — Za sev. Evropo: cf. G. von der *Osten* (& H. *Vey* 1969). — Za it. slikarstvo: S. J. *Freedberg:* Painting in Italy: *1500—1600* (Harm 1971, »The Pelican Hist. of Art«). — Za Slovenijo: cf. N. *Šumi* (1966).

šest obdobij pred Kristusom (lat. *aetátes mundi*): po srednjev. kršč. razlagah jih predstavljajo *Adam*, *Noe*, *Abraham*, *David*, *Salomon* (ali *Jehonija*) in *Janez Krst*. Up: npr. Antelamijevi *reliefi* v ikonografsko izredni povezavi s *6 starostnimi dobami* (cf. infra) in → *Priliko o delavcih v vinogradu* (na zah. portalu krstilnice v Parmi).

L: cf. K. *Künstle* (1928, p. 203—04).

šest starostnih dob. V svojem spisu *De Universo* (Migne PL 111, 179) razločuje → *Rabanus Maurus* naslednje → *starostne dobe: Infantia* (*detinstvo*, ki se konča s 7. letom), *Pueritia* (deška doba do 14. leta), *Adolescentia* (mladeniška doba do 28. leta), *Iuventus* (mladost do 50. leta), *Gravitas* (ostarelost do 70. leta) in *Senectus* (starost prek 70. leta). Up: npr. *reliefi* na *Marijinem portalu* (o. 1210) katedr. Notre-Dame v Parizu.

L: cf. W. M. *Hinkle* (AB, 1966, p. 4, pos. op. 33).

šeststo šestinšestdeset je po → *Apokalipsi* (Raz 13, 18) število sedmeroglave zveri iz morja z 10 rogovi (npr. XII. list Dürerjeve Apokalipse).

ŠIBENIK, mesto v Dalmaciji (Hrvatska), prvič dkm. 1066 kot *castrum Sebenici*.

L: Nevenka *Božanić-Bezić* (ELU IV, 1966, s. v. — L!); EWA XIV (1967, stp 915—16 — L!).

∼ ***katedrala sv. Jakova,** znamenita triladijska bazilika s 3 apsidami in kupolo, zač. 1431 v poznogotskem slogu in dkč. 1536 v renesančnih oblikah. Tri stavbna obd.: 1433—41; od 1444 dalje pa do svoje smrti 1473 → *Juraj Dalmatinac* (njegove apside z **vrsto 74*, *delno portretnih plastičnih glav* in krstilnica pod juž. apsido); naposled od 1477 dalje → *Nikola Firentinac* (dkč. stranski ladji in kupolo, zgornji del kora verj. njegov. sodel. → *Aleši*), ki je do svoje smrti 1505 stavbi dal v glavnem njen zdajšnji videz.

L: cf. C. *Fisković* (1963), D. *Frey* (& V. *Molè* 1913), Lj. *Karaman* (1931; 1933; 1952), V. *Molè* (Lj 1965).

Šijanec, Fran (1901—1964), slov. um. zgodovinar in lik. kritik (*J*, *LdP*, itd.). R. v Poljčanah, štud. na univ. na Dunaju in v Lj, tu prom. pri Iz. Cankarju, bil mdr. prof. na gimn. v Celju (1932—41), v Lj pomožni kustos v NG, ravnatelj Zavoda za spomen. varstvo (1945—48) in Mestnega muz. (do 1950), nato konservator na Reki (1954—59) in nazadnje ravnatelj Zavoda za spomen. varstvo v Mrb, tam u. (62). Up: npr. M. Maleš (risba).

B: ‚*Franc Mihael in Janez Andrej Strauss*' (ZUZ, 1929, dis.); ‚*Slikar Franc Mihael Strauss, Slikar Janez Andrej Strauss*' (ČZN, 1932); ‚*Pregled zgodovine slovenske likovne umetnosti*' (Um, 1940/41—1941/42 [nedk.]); *Matija Jama* (Lj 1942); ‚*Portretna umetnost Zdenka Kalina*' (Um, 1942/43); *Ivan Vavpotič 1877—1943* (Lj 1943); ‚*Ivan Vavpotič v Narodni galeriji*' (Um, 1942/43); ‚*Pripombe ob Rihardu Jakopiču*' (ib.); ‚*Slovensko slikarstvo in kiparstvo od impresionizma do novejše dobe*' (Umetniški zbor. 1, Lj 1943); *Ivan Zajec* (Lj 1949); *Albert Sirk 1887—1947* (Trst 1952); ‚*Krog Attemsovih slikarjev*' (Kron, 1957); *Sodobna slovenska likovna umetnost* (Mrb 1961, »Lik. obzorja« 1 [Šijančevo največje delo]); ‚*Der Stand der Barockforschung in Slowenien*' (ÖZKD, 1961).

L: nekrologi: Večer (Mrb 17. I. 1964); Bogo *Teply* (ib., 18. I. 1964); Delo (18. I. 1964); Stane *Mikuž* (ib., 19. I. 1964); Sergej *Vrišer* (NRazgl, 8. II. 1964; ZUZ nv VIII, 1970); France *Stelè* (Sinteza, št. 1, 1964, p. 89). — Cf. *id.* (ELU 4, 1966, s. v.).

šilast lok (angl. *the pointed arch*, fr. *l'arc brisé* ali *l'arc ogive*, it. *l'arco acuto* ali *l'arco gotico* ali *l'arco ogivale*, nem. *der Spitzbogen*). Cf. s. v. *gotika* & *lok*.

šilo (lat. *subula*, angl. *the awl*, fr. *l'alène*, nem. *die Ahle*). Up: cf. s. v. *Anian Aleksandrijski*.

Šimun, hrv. oblika imena → *Simeon* (dobri starec). Cf. s. v. *Zadar*.

Šimunović, Frano (1908—....), hrv. slikar in grafik, r. v Dicmu v dalmatinskem Zagorju. 1958 Guggenheimova nacionalna nagr. — Cf. s. v. *Gliha*.

L: Pola vijeka (1953); Ko je ko (1957); Vera *Kružić-Uchytil:* Frano Šimunović (Zgb 1958); ELU 4 (1966, s. v. — L!); Nadreal Soc (1969 — L!). — Cf. A. *Čelebonović* (1965).

škapulír (angl. *the scapular*, fr. *le scapulaire*, it. *il scapolare*, nem. *das Skapulier*), del redovniškega oblačila: na ramenih (lat. *scapulae*,

rame) spet kos blaga, pokrivajoč prsi in hrbet in včasih segajoč do gležnjev. Takó nosijo npr. cistercijanci *črn* (prej *rjav*) *škapulir*, premonstratenci *belega*, križarji so imeli zaznamovanega s *križem*, pavlinci pa z *mrtvaško glavo* (zato v Franciji imen. *les Frères de la Mort*).

L: Ferguson (1954); EWA IV (1961, stp 47).

ŠKOFJA LOKA, dobro ohranjeno staro mestece (stari del v glavnem sez. po potresu 1511) z mikavnimi stavbnimi in kiparskimi spomeniki, skupaj z bližnjo okolico pomembno tudi v zgod. slov. impresionizma. Razvilo se je pod Loškim gradom, upravnim sedežem v. gospostva freisinških ali brižinskih škofov na Gorenjskem (→ *Freising*): 1248 omenjena Škofja Loka kot trg, 1274 pa že kot mesto. *Kamn.* (*kapucinski*) *most* čez Soro iz XIV. st. Na stari *kašči freisinškega gospostva* na Spodnjem trgu *plošča škofa Filipa* (peščenec, d. 1513). *Spodnji trg* (*Lontrg*) pomemben tudi kot celota, ravno tako *Mestni trg* (Gl. trg). Na slednjem *Homanova hiša* (št. 2) iz XVI. st. z vogalnima pomoloma na konzolah in *Marijin steber* (1751) *s kipoma sv. Jožefa in Antona Pad.* — V *Loškem gradu* od 1959 dalje *Loški muz.* (prej v puštalskem gradu), ki mdr. hrani *4 »zlate« olt.* iz Dražgoš. V kapeli *puštalskega gradu* G. Quagliova *freska olt. stene* iz 1706. — Iz romanskega obd. ohranjen t. i. *Zgornji stolp* na Kranclju nad mestom.

L: IS (VI, 1930, št. 50, 14. XII. 1930, p. 394—400); France *Planina:* Škofja Loka z bližnjo okolico (Lj 1962); CevcS (1963); ZadnikarZ (1964, p. 90); M. *Juteršek* (ELU 4, 1966, s. v.); »ArS« 2 (1967 [= 1968], t. 87 — *plošča škofa Filipa*), 4 (1969, t. 77), 5 (1970, t. 44—45). — Cf. E. *Cevc* (1970), N. *Šumi* (Arhitektura XVI. st. 1966, p. 142—44), J. W. *Valvasor* (1679 resp. faks. 1970, repr. 21 [*Bishafflackh*] & 25 [*Burgstall*]), pos. še **LRazgl* (od 1954 dalje, do 1969 XVI. letnik) in *VS* (cf. X, 1966, kazalo p. 287).

~ **župnijska cerkev sv. Jakoba.** V timpanu gl. portala *Oljska gora* (pozno XV. st.) po vzoru reliefa v → *Kranju*. Notr. (1931 preuredil Plečnik): triladijska *dvoranska ladja* (sez. in dat. 1471) s številnimi *sklepniki* na zvezdastem oboku (figuralni sklepniki z reliefi cehovskih in olt. patronov okrog osrednjih sklepnikov s Kristusom in Marijo, tako mdr. *Sv. Krišpin in Krišpinijan* za čevljarje in *Sv. Eligij* za kovače). Zvezdasto obokan *dolgi kor* (Mojster H. R. o. 1524) s slikanimi okni po kartonih S. Kregarja. Poznogotski *nagrob. Volbenka Schwarzä in njegovih žena Uršule in Doroteje* (peščenec, o. 1515).

L: CevcS (1963); Cevc SU (1966); »Ars« 2 (1967 [= 1968], p. LII), 4 (1969, t. 30—31, 56). — Cf. E. *Cevc* (LRazgl 1956 & 1961; 900 let Kranja 1960; 1970), M. *Kos* (Zgod. 1955, repr. p. 237 & 245), F. *Stelè* (ZUZ, 1938).

škofovski sedež (*prestol*) ali *kátedra* (lat. *sedes episcopalis* ali *cathedra*, angl. *the episcopal* [*bishop's*] *throne*, fr. *la chaire épiscopale* ali *le trône épiscopal*, hrv. *biskupsko prijestolje*, it. *la sedia* [*cattedra*] *episcopale*, nem. *der Bischofsstuhl* ali *der Bischofsthron*), v zgodnjem in vis. srednjem veku sredi apside za v. olt., pozn. (verj. od XIII. st. dalje) na evang. strani pred njim; po kátedri škofovske c. imen. katedrále. Um. spomeniki: kot poseben primer → *Maksimijanova katedra* (546/56), sicer pa npr. marm. *sedež* v baziliki v Poreču (VI. st.), v juž. Italiji *sedeži na levih* v Santuario di S. Michele na Monte Sant' Angelo in v katedr. v Calviju, *na slonih* v Canosi (1078/98) in na 3 *možeh* v c. S. Nicola v Bariju (post. škof Elia 1098), *cosmatsko okrašeni sedeži* npr. v Rimu v c. S. Clemente (XII. st.) in S. Lorenzo fuori le mura (XII./XIII. st.) in v katedr. v Anagniju (P. Vassalletto 1268). — Cf. *Cathedra Petri* (s. v. *Bernini, Giov. Lorenzo*).

L: H. *Leclercq*, Chaire épiscopale (Cabrol-Leclercq III/1); H. U. *Instinsky:* Bischofsstuhl und Kaiserthron (Mn 1955); EWA III (1960, t. 477 & 483), VIII (1963, t. 172), IX (1964, stp 296—97), XII (1966, t. 261); »US« 7 (1968, p. 179). — Cf. J. *Flis* (1908, p. 108—09), J. *Sauer* (1902 [1924]).

školjka (fr. *le coquillage*) ali *školjčna lupina* (lat. *concha*, angl. *the conch* in *the shell*, fr. *la coquille*, it. *la conchiglia* in *la conca*, nem. *die Muschel*), atribut Venere resp. Afrodite (→ *Venerino rojstvo*), ponazarja vodo in plodnost in pos. kot seksualni simbol vulvo. Kot obljubo drugega rojstva so v antiki školjke polagali v grobove, v kršč. ikonografiji pa školjka simbolizira vstajenje. Školjčna lupina na klobuku zaznamuje romarje (npr. *Jakoba star.*); v skladu z ljubko legendo (→ *Avguštin z dečkom ob morski obali*) je atribut sv. → *Avguština*. Prim. tudi razne okrasne motive (npr. na reliefnih okvirih Orcagnovega marm. tabernaklja v florentinskem Orsanmichele).

L: Lovell Augustus *Reeve:* Conchologia iconica (L 1856); Ferguson (1954); Cirlot (1962, p. 280). — Cf. B. *Berenson* (L: Ph 1968, repr. 1674), M. *Bračkova* (1929/30; *1938), W. *Deonna* (1917), M. *Eliade* (1952, p. 164—90), A.-P. de *Mirimonde* (1970, p. 151), E. *Panofsky* (1961, »StudWI« 26, p. 39—45 [o Panu, ki trobi v školjčno lupino]), G. de *Tervarent* (I 1958, stp 114).

škorpijon (lat. *scorpio*), 8. znamenje → *živalskega kroga* (→ *zodiakalna znamenja*), v srednjev. kršč. umetn. znamenje izdajstva (*Physiologus:* piči z repom !), *Sinagoge* (na njeni zastavi) in *Dialektike*.

L: E. *Toscanne*, Sur la figuration et le symbole du scorpion (Rev. d'Assyriologie, XIV, 1917); Marcel *Bulard:* Le scorpion: symbole du peuple juif dans

l'art religieux des XIVe, XVe et XVIe siècles (P 1935); Ferguson (1954); Réau I (1955, p. 127); Debidour (1961); Cirlot (1962, p. 267—68 — L!). — Cf. W. *Deonna* (1958), W. *Molsdorf* (1920, št. 955, 982, 1012).

ŠKRILINE pri Bermu (→*Beram*) blizu Pazina v Istri (Hrvatska). Enoladijsko Marijino c. (v star. slov. lit. *Marija na Škrilju*) je 1474 poslikal Vincenc iz Kastva (napis v notr. nad juž. stranskimi vrati). Na zah. steni zgoraj posebno znani *Mrtvaški ples*, spodaj *Adam in Eva* in delno uničeno *Kolo sreče*; na sev. steni zgoraj véliki *Sprevod treh kraljev* in *Zadnja večerja*, spodaj pa *Skušanje Kristusa v puščavi*; *Lenart*, *Apolonija in Barbara*; *Martin deli plašč z beračem*; *Jurij v boju z zmajem*; *Slovesni vhod v Jeruzalem*, *Oljska gora*; *Kristusa primejo*; na juž. steni zgoraj *Marijino rojstvo*, *Marijina pot v tempelj*, *Marijina zaroka*, *Oznanjenje*, *Obiskovanje*, *Rojstvo* in *Predstavitev v templju*, spodaj pa *Krst v Jordanu*; *Dvanajstletni Jezus v templju*; *nadangel Mihael*; *Boštjan*; *Beg v Egipt*; *Pokol nedolžnih otrok*.

L: MAS I (1935); Branko *Marušić* (ELU 4, 1966, s. v.); F. *Stelè*, Vincent iz Kastva (ib. — L!); Stele (1969). — Cf. B. *Fučić* (1963), J. *Kastelic* (1955), F. *Stelè* (Ce 1937).

škrlaten ali *škrlatast* (lat. *coccinus*, angl. *scarlet*, it. *scarlatto*, nem. *scharlachfarben*), živo ali krvavo rdeč. Cf. s. v. *purpuren*.

škrlatno rdeča barva (lat. *coccum*, nem. *das Scharlachrot*) je že v antiki pomenila barvo *veselja* in *življenja*. S škrlatno rdečo barvo (krvi in življenja) so Izraelci v egipt. deželi zaznamovali podboje in naddurja (tj. najpomembnejši del) svojih hiš (2 Mojz 12, 7 & 13). Škrlatno rdečo barvo je treba razločevati od →*purpurno rdeče barve*.

Šlajmer, Marko (1927—1969), slov. arh. in urbanist, r. v Mrb, u. (42) v Lj. Bil je direktor lj. Zavoda za urbanizem (od 1959), nato direktor birója za regionalno prostorsko planiranje in 1969 v. d. republiškega sekretarja za urbanizem.

A: npr. *upravna stavba* in razst. paviljon »*Jurček*« na Gospodarskem razstavišču v Lj.

L: ULj (1957); ŠijanecS (1961); Marjan *Mušič* (ELU 4, 1966, s. v.); Braco *Mušič* (Delo, 20. VIII. 1969, p. 2, nekr.). — Cf. B. *Pečar* (1970).

ŠMARJE na Dolenjskem pri Lj. *Žup. c. Rojstva Device Marije*, v osnovi še romanska stavba (prvotno triladijska romanska bazilika s svetlobnim nadstropjem, ravnimi stropi v ladjah, s kornim kvadratom in apsido, pozn. gotizirana. Po 2. svet. vojni odkrite na oboku ladje *StS-e* iz zgodnjega XVII. st. Ostanki tabornega obzidja s konca XV. st.

L: I. *Komelj* (VS VII, 1959, p. 115—17). — Cf. J. *Gregorič* (1951, p. 21), F. *Stelè* (ZUZ nv VII, 1965 [= 1966], p. 212).

ŠMARNA GORA nad Ljubljano. Romarsko *Marijino c.* je 1711—12 sez. Gregor →*Maček*, s stenskimi in kupolnimi freskami pa 1842 in 1846—47 okrasil Matevž →*Langus*, po Ilgu in za njim Flisu »zadnji baročni slikar naših pokrajin« (v v. kupoli ob *Vnebovzetju* tudi *portreta vodiškega župnika Jerneja Arka in kaplana Jamnika pa slikarjev avtp.* — vse 1846—47).

L: SteskaS (1927, p. 216—17); Josip *Novak:* Šmarna gora (Lj 1928); ŠumiL (1961); M. *Juteršek* (ELU 4, 1966, s. v.).

šmarnica (lat. *convallaria maialis L.*, angl. *the lily of the valley*, fr. *le muguet*, nem. *die Maiblume* ali *das Maiglöckhen*), v naslonu na Biblijo (Vp 2, 1: *Jaz sem ... lilija v dolinah*) eden izmed Marijinih simbolov, pos. simbol t. i. Brezmadežnega spočetja.

L: Ferguson (1954); Réau I (1955, p. 133). — Cf. L. *Behling* (K-Graz 1964).

ŠMARTIN pri Kranju: *žup. c. sv. Martina* sez. po načrtu Gregorja →*Mačka* iz 1727.

L: ŠumiL (1961, tloris p. 47, repr. p. 48—49); »ArS« 3 (1969, t. 18). — Cf. N. *Šumi* (1958).

ŠMARTNO ob Paki na Štajerskem: *žup. c. sv. Martina:* v pritličju zvonika 1936 odkrite freske iz 1. pol. XV. st. (*Marija zavetnica s plaščem* in *Marijina smrt*) — ista delavnica je poslikala kor Janezove c. v Bohinju (→*Sveti Janez*).

L: cf. F. *Stelè* (1937).

ŠMARTNO pri Litiji, V krstni kapeli *žup. c. sv. Martina* vzidani *epitafi* iz stare, 1899 podrte c., in sicer *Erazma von Wagensberga* (u. 1522) šmartinskega vikarja *Jurija Smucka* (u. 1533) in *Krištofa Bruckerschmida* (u. 1537), lastnika rudnika in topilnice.

L: Konrad *Črnologar*, Grobni spomeniki v Šmartnem pri Litiji (IMK, 1903). — Cf. E. *Cevc* (1970).

ŠMARTNO pod Šmarno goro. V *žup. c.* (sez. 1842 kot polir Matej Medved) Janeza Šubica slika *Sv. Martin ozdravlja bolnico* (1876).

Šorn, Jože (1921—....), slov. zgodovinar, dipl. in prom. na univ. v Lj, ur. *Kron*.

B (izbor): ‚*Novi podatki o umetninah in umetnikih našega baroka*' (ZUZ, 1955); ‚*Merkantilist Franc Rakovec-Reigersfeld*' (Kron, 1955); ‚*Nekaj gradiva za študij našega baroka*' (Steletov zb., 1959).

Šotorski praznik (hebr. *Sukkot*, nem. *das Laubhüttenfest*), ž. praznik (za ime cf. 1 Mojz 33, 17: v vulgáti »Sokot«) od 15.—22. tišrija, tj. 15. dan

7. meseca (zač. okt., cf. 3 Mojz 23, 39—43) v zahvalo za jesenske poljske pridelke (2 Mojz 23, 16: *praznik spravljanja*) in v spomin na 40-letno bivanje v puščavi, tj. pod šotori (kolibami). Cf. s. v. *Razpolovitev praznika* (evang. ik. m.).

L: MJ Hdb. (1964, p. 727—28).

Španiel, Otakar (1881—1955), češ. kipar in medaljer, u. (73) v Pragi.

L: cf. V. V. *Štech* (1956).

Španija (orig. *España*). Pokrajine in *kraji* s posebno pomembnimi um. spom. in muz.: I: León: *León* in *Salamanca*, *Valladolid* in *Zamora*; II: Castilla la Vieja (Stara Kastilija): *Avila*, → *Burgos* → *Santo Domingo de Silos* in *Segovia*; III: Castilla la Nueva (Nova Kastilija): *El* → *Escorial*, → *Madrid*, *Sigüenza*, → *Toledo*; IV: Asturias (Asturija): *Oviedo*; V: Galicia (Galicija): → *Santiago de Compostela*; VI: Navarra: *Pamplona*, *Roncesvalles*; VII: Estremadura: *Guadalupe*; VIII: Andalucia (Andaluzija): *Cadiz*, *Córdoba* (= *Kórdova*), → *Granada* in *Sevilla*; IX: Aragón (Aragonija): *Saragossa*; X: Cataluña (Katalonija): → *Barcelona*, → *Gerona*, *Ripoll*; XI: Levante: → *Valencia*.

L: José *Gudiol*, Spain (EWA XIII, 1967 — L!); Pierre *Tisné:* Guide Artistique de l'Espagne (P 1967; nem. izd.: *Spanien: Bildatlas der Spanischen Kunst*, K 1968).

španska umetnost: evropsko pomemben razvoj zlasti v obd. romanike (→ *romarske poti*) in baroka (ko je kakor v književnosti tudi v slikarstvu XVII. st. pomenilo šp. »zlati vek«, *el Siglo de Oro*), v skromnejši meri pa tudi v gotiki in renesansi.

L: *Ars Hispaniae: Historia universal del arte hispánico (19 knj., M 1946—1966); José *Gudiol* (& Santiago *Alcolea*), Spanish and Portuguese Art (EWA XIII, 1967 — L!). — Cf. G. *Kubler* (1957; & M. S. *Soria* 1959 — L!), E. *Lambert* (1931; 1945; 1958), H. *Lützeler* (1932), A. L. *Mayer* (1921). Arhitektura: cf. G. *Weise* (1933; 1953). — Kiparstvo: cf. A. L. *Mayer* (1922), G. *Weise* (1925—1939; 1957; 1964). — Slikarstvo: Julián *Gállego:* Vision et symboles dans la peinture espagnole du siècle d'or (P 1968, dis. [1965]). — Cf. J. *Lassaigne* (1952 — L!), A. L. *Mayer* (1913 [1922; 1928]), Ch. R. *Post* (*I—XII 1930—1958 [cf. *Wethey*]), H. *Soehner* (1956 — L!; 1963 — L!), H. E. *Wethey* (XIII—XIV 1966 [cf. *Post*]), etc.

španski bezeg (nem. *der Flieder*). Up: npr. Manet (o. 1882, Nationalgal.).

španski slikarji. Med najbolj znanimi od XV. st. dalje po gen. zap.: Luis *Dalmau* (dkm. 1428—45), Bartolomé *Bermejo* (pred 1450—po 1498), Pedro *Berruguete* (1450/55—pred 1504), Luis de *Morales* (o. 1510/20—1586), Vicente Juan *Masip*, imen. *Juan de Juanes* (1523?—1579), *El Greco* (o. 1541—1614), Juan Sánchez *Cotán* (1561—1627), Francisco *Ribalta* (morda 1565—1628), Jusepe de *Ribera* (1591—1652), Francisco *Zurbarán* (1598—1664), *Velázquez* (1599—1660), Alonso *Cano* (1601—1667), *Murillo* (1617/18—1682), Claudio *Coello* (1642—1693), *Goya* (1746 do 1828), Ignacio *Zuloaga* (1870—1945), Pablo *Picasso* (1881), Juan *Gris* (1887—1927), Joan *Miró* (1893), Salvador *Dali* (1904), Antonio *Tapies* (1923).

Špela → *Elizabeta*

ŠPITALIČ (*Stare Slemene*) pri Konjicah. Zdajšnja *žup. c. sv. Marije*, nekd. *ecclesia minor* (tj. c. laičnih bratov) → *Žičke kartuzije*, posv. verj. kot gl. samostanska c. 1190: v tistem času za Srednjo Evropo izredno napredna arhitektura, stopničasto poglobljena *portala* (glavni je vzidan v zvonik, v timpanu *jagnje s križem*) pa polstebre slavoloka krasé *časasti brstni kapiteli*.

L: ZadnikarR (1959 — L!); »ArS« 5 (1970). — Cf. A. *Stegenšek* (1909).

ŠTATENBERG pri Poljčanah (9 km): zdajšnja graščina sez. 1720—30 za družino Attems (it. arh. Camesini), okrašena s freskami (v gl. dvorani mdr. → *štirje elementi*) in štukom.

L: MAS II (1938, repr. 45); C. *Velepič* (VS, III, 1950, p. 119—36); »Ars« 3 (1969, t. 24—25). — Cf. J. *Curk* (1968), F. *Šijanec* (1957).

Štech, Václav Vilém (1885—....), češ. um. zgodovinar (predvsem kiparstvo), sin pisatelja.

B: *Josef Václav Myslbek* (Pra 1922); ‚*Poznámky o Michelangelovi...*' (Volné směry, 1927); ‚*Z dílny Matyáše Brauna*' (Madlov zb., 1929); *Sochaři pražského baroku* (1935); ‚*Smysl a metoda dějin výtvarného umění*' (Wirthov zb., 1938); ‚*Rozsah a obsah pojmu sloh*' (Matějčkov zb., 1949); *Otakar Španiel* (Pra 1956); *Rembrandt Harmensz van Rijn* (ib. 1957); ‚*Plastické problémy v najstarší české skulptuře*' (Steletov zb., 1959).

L: Jan V. *Novák* & Arne *Novák:* Přehledné dějiny literatury české (4., rev. & razš. izd., Olomouc 1936).

Štefan (lat. *Stephanus Protomartyr*, angl. *Stephen*, fr. *Étienne*, hrv. *Stjepan*, it. *Stefano*, itd.), krščˇ. svetnik, prvi diakon in prvi mučenec (→ *Kamnánje sv. Štefana*). Up (vselej mlad, golobrad, v dalmatiki in s štolo): npr. *sohi* na katedr. v Sensu (na delilnem slopu gl. portala) in Chartresu (portal na juž. pročelju transepta), Ghiberti (bron. *soha*, Florenca, zun. Orsanmichele), Fouquet (o. 1450 na *Melunskem diptihu*, Dahlem), Francia (les, Borghese — kamnán).

L: Réau III/1 (1958, p. 444—56 — L!).

Štefan, prvi madž. kralj (997—1038), od 995 poročen z Gizelo, sestro ces. Henrika II., 1000 kronan; krščč. svetnik (2. IX. — lat. *Stephanus Rex*, fr. *Étienne de Hongrie*, madž. *Szent Istvan*, nem. *Stephan von Ungarn*).

L: Réau III/1 (1958, p. 456—57 — L!); Keller (1968, p. 468). — Cf. J. *Braun* (1943, stp 678—79.)

Štefan (akt. o. 1520), slov. kamnosek (in stavbar ?). Cf. s. v. *Prapreče pri Lukovici.*

Štefana zgrabijo zaradi hujskanja ljudi iz »shodnice Libertincev, Cirenejcev in Aleksandrijcev«, kršč. svetopisemski ik. m. (Apd 6, 9—12: *Surrexérunt autem quidem de synagóga, quae appellátur Libertinórum, et Cyrenénsium et Alexandrinórum* ...). Up: npr. *StS* iz srede IX. st. v kripti v Auxerru.

L: »UF« 13 (1968, repr. 6 p. 8); »US« 6 (repr. p. 87).

ŠTEPANJA VAS pri Lj. *Podr. c. sv. Štefana* s freskami F. Jelovška (mdr. *Apoteoza sv. Štefana* na stropu prezbiterija, d. 1744 na notr. strani slavoloka) in Jurija Šubica olt. sliko *Kamnánje sv. Štefana* (1890).

L: SteskaS (1927, p. 73, 336); F. *Mesesnel* (ZUZ, XIX, 1943, p. 90—91); Cevc SU (1966). — Cf. F. *Mesesnel* (Lj 1939, p. 244 & repr. 135), S. *Mikuž* (ZUZ, XVI, 1939/40, p. 27).

Štetje v Betlehemu → *Ljudsko štetje*

številčna simbolika ima od antike dalje tehtno vlogo v ikonografiji. Zadevne srednjev. predstave so se predvsem opirale na bibl. števila — v skladu z znanim mestom v »Salomonovi« *Knjigi modrosti* (ki jo je v resnici očitno sestavil šele v II. st. neki aleksandrijski Žid, povezan s tamk. pitagorejsko filozofijo): → *sed ómnia in mensúra et número et póndere disposuísti.* Poleg najuglednejših števil, kot so → *tri*, → *štiri*, → *sedem* in → *dvanajst*, imajo simboličen pomen mdr. tudi → *pet*, → *šest*, → *osem*, → *devet*, → *deset*, → *trinajst*, → *štirinajst*, → *dvaindvajset*, → *triintrideset*, → *štirideset*. Možnost posebno zamotanih spekulacij v zvezi s simbolično pomenljivostjo oseb in stvari je nudilo dejstvo, da 22 črk hebr. abecede predstavlja hkrati števila: *alef* 1, *bet* 2, *gimel* 3, *dalet* 4, *he* 5, *vav* 6, *zain* 7, *het* 8, *tet* 9, *jod* 10, *kaf* 20, *lamed* 30, *mem* 40, *nun* 50, *sameh* 60, *ain* 70, *pe* resp. *fe* 80, *sade* 90, *kof* 100, *reš* 200, *sin* resp. *šin* 300 in *tav* 400. Podobno velja za 24 črk grš. abecede itd.

L: August *Wünsche:* Kleine Midraschim zur jüdischen Ethik: Buchstaben- und Zahlensymbolik (Lpz 1909); *id.*, Die Zahlensprüche im Talmud und Midrasch (Ztschr. der Deutschen Morgenländischen Ges., 1911); Oskar *Fischer:* Der Ursprung des Judentums im Lichte der alttestamentlichen Zahlensymbolik (Lpz 1917); *id.:* Orientalische und griechische Zahlensymbolik (ib. 1918); *id.:* Auferstehungshoffnung in Zahlen (ib. 1920); Erich *Bischoff:* Die Mystik und Magie der Zahlen: Zahlenmystik des Himmels, der Musik, der Natur, des menschlichen Lebenslaufs, der Geschichte und des Geisteslebens... (Bl 1920); Otto von *Bressendorf:* Zahl und Kosmos (Au 1930); Karl *Stähle:* Die Zahlenmystik bei Philo von Alexandrien (Lpz 1931); Vincent Foster *Hopper:* Medieval Number Symbolism: Its Sources, Meaning and influences (NY 1938); Franz Carl *Endres:* Mystik und Magie der Zahlen (3. izd., Z 1951); Réau I (1955, p. 67—69 & 75 — L!); Kurt *Goldammer:* Die Formenwelt des Religiösen (Stu 1960, p. 295 ss); Friedrich *Heiler:* Erscheinungsformen und Wesen der Religion (ib. 1961, p. 161—76 — L!); Willibald *Kirfel*, Zahlen- und Farbensymbole (Saeculum, 1961); A. E. *Abbott:* Encyclopedia of numbers, their essence and meaning (L 1962); Cirlot (1962, p. 220—27); Margarete *Riemschneider:* Von O bis 1001; Das Geheimnis der numinosen Zahl (Mn 1966). — Cf. E. *Cassirer* (II 1925, p. 174 ss), E. R. *Curtius* (1965, p. 491—502), F. *Dornseiff* (1925), E. *Grassi* (1962, p. 50—52), H. *Karlinger* (1944), R. *Krautheimer* (JWCI, 1942 [pon. 1971]), K. *Künstle* (1928, p. 137—38, 611—12), J. *Sauer* (1902 [1924, p. 61—87, 387—90 — L!]), etc.

štiri (lat. *quattuor*, angl. *four*, fr. *quatre*, hrv. *četiri*, it. *quattro*, nem. *vier*, šp. *cuatro*), po stari → *številčni simboliki* in pos. po srednjev. scholastičnih razlagah zemeljsko število (v nasprotju s številom → *tri*, ki je božje število, s katerim sešteto da vsoto → *sedem*, zmnoženo pa zmnožek → *dvanajst*), zato → *štiri dobe človeške zgodovine*, → *štiri nebesne strani*, → *štiri kardinalne kreposti*, → *štiri razlage sv. pisma*, → *štiri razsežnosti zemlje*, → *štiri reke paradiža*, in *štiri starostne dobe človeka*, → *štiri svetovna kraljestva*, → *štirje dnevni časi*, → *štirje elementi*, → *štirje evangelisti*, → *štirje véliki cerkv. učitelji*, → *štirje véliki preroki* in → *štirje vetrovi*, pa tudi še pozn., po odkritju Amerike, *štiri vélike reke* in *štirje kontinenti* (→ *Rim*: → *Fontana dei Fiumi*).

L: Réau I (1955, p. 67—68). — Cf. E. R. *Curtius* (1965, p. 493).

»**Štiri božje hčerke**« (nem. »*Vier Töchter Gottes*«), personifikacije → *kreposti* v kršč. ikonografiji, »štiri duhovne moči« (angl. *the four spiritual forces*) in sicer v naslonu na 84. resp. 85. psalm (→ *Misericórdia et véritas* ...): Usmiljenje, Resnica, Pravičnost in Mir, z lat. imeni *Misericordia*, *Veritas*, *Iustitia*, *Pax*, nemško *die Barmherzigkeit*, *die Wahrheit*, *die Gerechtigkeit*, *der Friede*. Up: npr. Gianlorenzo Bernini (v posnetkih ohranjene personifikacije iz obarvanega štuka in platna za katafalk papeža Pavla V.). — Cf. s. v. *Lov na enorožca.*

L: H. *Traver:* The Four Daughters of God: A Study of the Versions of this Allegory (Phi 1907). — Cf. A. *Katzenellenbogen* (1939 [1964, p. 40—41]), H. *Kauffmann* (1970, p. 198 ss), G. *Schiller* (I 1966 [1969], p. 22, 30, 64, 82—83, repr. 173).

štirideset, bibl. število, ki zaznamuje dobe čakanja, preskušnje in pokore: toliko dni in noči je trajal potop, toliko let so Izraelci prebili v puščavi, toliko dni je Mojzes čakal na gori Sinaj, je Jona napovedal do pokončanja mesta Ninive in se je Jezus postil po krstu. Ustrezno število poslopij kaže → *Sanktgallenski tloris.*

L: cf. W. *Horn* (1966, p. 306), H. W. *Roscher* (1909), J. *Sauer* (1902 [1924, p. 83 & 126]).

Štirideset mučencev iz Sebaste (srb. *Četrdeset mučenika u Sevastijskem jezeru*), kršč. svetniki (10. III.), vojaki XII. rim. legije, kot kristjani obsojeni, da zamrznejo na poledenelem jezeru. Up: npr. slonokoščeni *relief* s konca X. ali iz XI. st. (17,6 × 12,8 cm, Dahlem), *StS-e* v Sopočanih, Lesnovem, itd.

L: Réau III/2 (1958, p. 920—21); SSS (1966); LS I (1968); »PKG« 3 (1968, t. 99, XLIX).

Štiri dobe človeške zgodovine (angl. *The Ages of Man*, nem. *Die vier Weltalter*), ik. m. po Ovidu (Met. I, 89—150). Up: npr. Pietro da Cortona (*4 freske* iz 1637 in 1640 v florent. Pal. Pitti, Camera della Stufa).

L: Pigler II (1956, p. 254—55). — Cf. M. *Campbell* (vse), H. *Voss* (Bl 1924).

štiri fiksna znamenja → *živalskega kroga* (ker se v njih utrdi značaj → *štirih letnih časov*): *bik, lev, škorpijon* in *vodnar.*

štiri gibljiva znamenja → *živalskega kroga* (ker prevajajo iz svojega letnega časa v naslednjega izmed → *štirih letnih časov*): *dvojčki, devica, strelec, ribi.*

štiri glavne alkimistične barve so v skladu z duhovno evolucijo od »prvotnega stanja« do »zlatá« v dvigajočem se zaporedju: 1) *črna*, 2) *bela*, 3) *rdeča*, 4) *zláta.* Cf. s. v. *sedem alkimističnih barv.*

L: Cirlot (1962, p. 4 & 53).

štiri kardinalna znamenja → *živalskega kroga* (ker se z njimi začenjajo → *štirje letni časi*): *oven, rak, tehtnica* in *kozorog.*

štiri kardinalne kreposti (cf. s. v. *tri teološke kreposti*) so *Iustitia, Fortitudo, Prudentia* in *Temperantia* in velikokrat zaznamujejo → *štiri nebesne strani.*

štirikotni nimb je v nasprotju z običajnim → *nimbom* v srednjev. umetn. zaznamoval žive osebe in nam zato velikokrat pomaga pri datiranju spomenika. Cf. s. v. *Rim* (→ *cerkve*, in sicer *Sta Cecilia in Trastevere, S. Clemente, S. Marco, Sta Maria Antiqua, Sta Maria in Domnica*), med samó po pozn. posnetkih znanimi mozaiki pa Leona III. in Karla Vél., nekdaj v *Aula Leonina* v lateranski palači (*Sv. Peter izroča palij papežu Leonu III. in zastavo Karlu Vél.*) in v c. *Sta Susanna* v Rimu (levo od *Kristusa Pavel, Caius, Gabinus in Karel Vél.*, desno *Marija, Peter, Suzana in Leon III.*). Izvor štirikotnega nimba so iskali v → *mumijskih portretih* in samem tehničnem postopku (štirikotni okvir kot ostanek platna s »portretom« na tem mestu), upoštevati pa je treba tudi razlago, da kvadrat pomeni *zemljo*, krog pa *nebo.*

L: Réau I (1955, p 423); Cäcilia *Davis-Weyer*, Das Apsimosaik Leon III. in S. Susanna (ZfKg, 1965). — Cf. J. *Wilpert* (1916).

***Štirikrilnik iz Champmola,** prenosen krilni oltarček, po izročilu iz kartuzije v Champmolu, delo neznanega (flam. ?) slikarja (hrastovina, posam. table 36,3 × 25,9 cm, o. 1400), ki je od leve na des. kazal (po Panofskyju sprejeto zaporedje) odprt pred zlatimi ozadji: 1) *Oznanjenje*, 2) *Rojstvo*, 3) *Križani med Marijo in Janezom Ev.*, in 4) *Vstajenje*; zaprt pa pred rdečimi ozadji: 5) *Krst v Jordanu* in 6) *Krištof.* Zdaj je štirikrilnik razdeljen med Antwerpnom (Mus. Mayer van den Bergh: *2, 4, 6*) in Baltimorom (Walters Art Gall.: *1, 3, 5*).

L: Flanders in the Fifteenth Century: Art and Civilization (1960 [rk, Detroit], kat. št. 2). — Cf. Ch. *Sterling* (1941), etc.

štirinadstropna delitev stene zaznamuje zgodnjegotske cerkve: *arkade, empore, triforij, okna.* V nadaljnjem razvoju so najprej odpadle empore.

štirinajst Blaženosti duše (lat. *quattuordecim Beatitudines animae*, fr. *les quatorze Béatitudes de l'âme*) je po → *Anzelmu Canterburyjskem* upodobljenih na sev. pročelju transepta chartreske katedr. (na zun. arhivolti levega portala): I: *Lepota* (lat. *Pulchritudo*, fr. *la Beauté*) s 4 rožami; II: *Svoboda* (*Libertas, la Liberté*) s kronama; III: *Čast* (*Honor, l'Honneur*) z mitrama; IV: *Veselje* (*Gaudium, la Joie*) z angelom; V: *Slast* (*Voluptas, la Volupté*) z angelom; VI: *Naglost* (*Velocitas, la Vélocité*) s 3 puščicami; VII: *Moč* ali *Pogum* (*Fortitudo, la Force*) z levom; VIII: *Složnost* (*Concordia, la Concorde*) z goloboma; IX: *Prijateljstvo* (*Amicitia, l'Amitié*) s 4 golobi; X: *Dolgo življenje* (*Longaevitas, la Longévité*) z orlom; XI: *Oblast* (*Potestas, la Puissance*) s 3 žezli; XII: *Zdravje* (*Sanitas, la Santé*) s 3 ribami; XIII: *Varnost* (*Securitas, la Sécurité*) z utrjenim gradom; XIV: *Znanje* (*Scientia, la Science*) s krilatim levom. Po Anzelmu bodo s temi blaženostmi zaznamovane vse duše izvoljenih v nebesih (Migne PL, CLIX, 627ss: *Quattuordecim*

igitur sunt beatitudinis partes, quas finito generali examine perfectius omnes electi habebunt ...).

L: Félicie d'*Ayzac:* Les statues du porche septentrional de Chartres (P 1849). — Cf. A. *Katzenellenbogen* (1939 [1964, p. 78]), É. *Mâle* (3. izd. XIIIe siècle 1910, p. 447—50).

štirinajst postaj Križevega pota → *Križev pot*

štirinajst priprošnjikov v sili (lat. *Auxiliatores*, fr. *Les quatorze intercesseurs*, nem. *Die vierzehn Nothelfer*), kršč. ik. m. 14 svetnikov; običajno Ahacij, Barbara, Blaž, Ciriak, Dionizij, Egidij, Erazem, Evstahij, Jurij, Katarina Aleksandrijska, Krištof, Margareta, Pantaleon in Vid. Up: zlasti na juž. Nemškem, in sicer od XIV. st. dalje, npr. Hans Burgkmair (*Basilika di S. Pietro* [z Madono in okrog sv. Petra], 1501, Augsburg, Staatsgal.), *sohe* na osrednjem olt. (J. M. Feichtmayr & J. G. Üblherr: »*Gnadenaltar*«, 1763) in J. Appianijeve stropne *freske* v c. → *Vierzehnheiligen* na Frankovskem.

L: Réau III/2 (1958, p. 680—83). — Cf. K. *Künstle* (1926, p. 469—74).

štiri nebesne strani (lat. *quattuor cardines*, fr. *les quatre points cardinaux*, nem. *die vier Himmelsrichtungen*) imajo v kršč. cerkv. arhitekturi in ikonografiji simboličen pomen: predvsem so cerkve običajno »orientirane«, tj. obrnjene proti vzh., s tem v zvezi pa pomeni njihova sev., tj. leva stran t. i. staro zavezo (dobo *sub lege*), des., tj. juž. stran pa t. i. novo zavezo ali dobo *sub gratia* (Hrabanus Maurus: *Dextera Domini Testamentum Novum, Sinistra Vetus*). Po drugi strani tečejo proti štirim nebesnim stranem → *štiri reke paradiža* in po → *Honoriju iz Autuna* že sam *Adam* s 4 črkami svojega imena zaznamuje nebesne strani, v grščini *anatolê* (vzh.), *dysis* (zah.), *arktos* (sev.) in *mesembria* (jug).

L: Réau I (1955, p. 69—72) & II/1 (1956, p. 80).

štiri pijače, ki naj bi se pretakale v raju s → *štirimi rekami paradiža* (infra): vino, med, olje in mleko.

L: cf. C. *Nordenfalk* (1968).

štiri poslednje reči (angl. *the four ends of man*, fr. *les quatres fins des hommes*, it. *i novissimi*, nem. *die vier letzten Dinge*), na katekizem oprti kršč. ik. m.: *smrt, sodba, nebo* in *pekel.*

L: RDK IV (1958, s. v. *Dinge, die vier letzten*).

štiri razlage sv. pisma ali *četverni pomen sv. pisma* (fr. *les quatre sens scriptuaires*, nem. *vierfacher Schriftsinn*). V naslonu na avtoriteto sv. Avguština (De Genesi ad litt. 1, 1: *In libris autem omnibus intueri oportet, quae ibi aeterna intimentur, quae facta narrentur, quae futura praenuntientur, quae agenda praecipiantur vel moneantur*, cf. Migne PL XXXIV, 247 A) so od Hrabana Maura do Tomaža Akvinskega razločevali štiri pomene resp. razlage svetopisemskih knjig: I. *sensus litteralis* (dobesedni ali zg. pomen in ustrezna razlaga); II. *sensus allegoricus* (alegorični ali dogmatični pomen in ustrezna razlaga); III. *sensus tropologicus* (tropološki ali etični pomen in razlaga); IV. *sensus anagogicus* (teološki ali metafizični pomen in ustrezna razlaga). Francoski sholastični teolog Nikolaj iz Lire ali *Nicolas de Lyre* (o. 1270—1349) jih je povzel v naslednjih mnemotehničnih heksametrih:

Littera gesta docet, quod credas allegoria,
Moralis quid agas, quo tendas anagogia.

(*Črka učí o dogodkih, kaj véruj, alegorija, / tropologija, kaj stori, kam strêmi, anagogija.*) Taka razlaga Biblije je mnogovrstno vplivala na srednjev. kršč. ikonografijo, »dobesedno« pa jo kaže → *Apoteoza Tomaža Akvinskega* (o. 1366/68, Florenca, Sta Maria Novella, Cappellone degli Spagnoli).

L: Réau I (1955, p. 62—63). — Cf. J. *Sauer* (1902 [1924, p. 50—55]).

štiri razsežnosti zemlje: *altitudo* (ali *sublimitas*), višina; *profundum*, globina; *longitudo*, dolžina; *latitudo*, širina — v kršč. srednjev. ikonografiji simbolično povezane s križem.

štiri reke paradiža (angl. *the four Rivers of Paradise*, fr. *les quatre fleuves du Paradis*, it. *i quattro fiumi del paradiso*), po Bibliji povzet kršč. ik. m. (1 Mojz 2, 10—14): *Fison,* → *Gihon, Tigris* in *Evfrat.* V srednjev. ikonografiji pomenijo 4 evangelije, v skladu z Biblijo (Sir 24, 25—27: »... polnost modrosti kakor Fison, kakor Tigris v spomladnih dneh; kakor Evfrat napolnjuje z razsodnostjo ... izliva izobrazbo ... kakor Gihon ob času trgatve«) pa tudi → *štiri kardinalne kreposti*, kot najlepše kažejo napisi na → *hildesheimskem krstilniku* (o. 1220, Hildesheim, katedr.):

Os mutans Phison est prudenti similatus.
Temperiem Geon terre designat hiatus.
Est velox Tigris quo fortis significatur.
Frugifer Eufrates est iusticiaque notatus.

Po tej enačbi: Fison = Razumnost, Gihon = Zmernost, Tigris = Moč (Pogum), Evfrat = Pravičnost. Up: npr. 4 izviri iz skale pod Kristusa zaznamujočim srednjim jagnjetom z nimbom na *mozaikih* v apsidah c. Ss. Cosma e Damiano (VI. st.) in Sta Prassede (IX. st.) v Rimu, *miniatura* v → *Homilíjah meniha Jakoba* v Parizu

(1. pol. XII. st.), na *platnicah* iz pozlačenega usnja (mozansko delo srede XII. st., Cluny), na *mozaiku* v apsidi c. S. Giovanni di Laterano v Rimu (XIII. st. po star. vzoru), itd.

L: Ernst Schlee: Die Ikonographie der Paradiesesflüsse (Lpz 1937, »Stud. über christliche Denkmäler: NF« 24); SwarzenskiR (1954); Réau II/1 (1956, p. 80); Champeaux-Sterckx (1966, p. 212—13 itd.). — Cf. F. X. *Kraus* (II 1886, p. 586), J. *Sauer* (1902, zlasti p. 138—39).

štiri svetovna kraljestva (nem. *die vier Weltreiche*) po Danijelovi razlagi kraljevih sanj (→ *Nebukadnezarjevo vídenje orjaka z ilnatimi nogami*): kraljestvo babilonskega kralja (*zlató*), kraljestvo Medijcev in Perzijcev (*srebró*), grško-maked. kraljestvo Aleksandra Vélikega (*bron*) in rim. kraljestvo (*železo*). — Prim. tudi drugo Danijelovo videnje (→ *Danijelovo vídenje štirih živali*).

L: cf. E. R. *Curtius* (1965, p. 38).

štirje antični junaki, cf. s. v. *Breda*

Štirje apokaliptični jezdeci (angl. *The Four Horsemen of the Apocalypse*, fr. *Les quatre cavaliers*, hrv. *Jahači apokalipse*, it. *I quattro cavalieri dell'Apocalisse*, nem. *Die vier apokalyptischen Reiter*), gotovo najbolj znan ik. m. iz → *Apokalipse* (Raz 6, 1—8): prvi je jezdec na *belem konju* (*equus albus*) z lokom — skrivnostni *Zmagovalec* (prvotno upodabljan s → *frigijsko čepico*), drugi je na *rdečem konju* (*equus rufus*) z mečem — *Vojna*, tretji na *črnem konju* (*equus niger*) s tehtnico — *Lakota*, četrti na *bledo rumenem konju* (*equus pállidus*) — *Smrt* ali *Kuga*. Up: po star. podobah, ki kažejo jezdeca drugega za drugim, predvsem slavna Dürerjeva falánga (4. [z vštetim naslovnim listom 5.] list v lesor. ciklu *Apokalipsa* iz 1498), pozn. npr. *lesor.* v → *Dalmatinovi Bibliji* (1584, III, f. 140r).

L: Réau II/2 (1957, p. 694—97); Schmidt IL (1962); Rudolf *Chadraba* (LCI I, 1968, stp 139).

*»**Štirje apostoli**« (nem. *Die vier Apostel*), Dürerjevo najslavnejše slikarsko delo (tabli iz lipovine, leva 215,5 × 76 cm, d. 1526, des. 214,5 × 76 cm, Alte Pin.), ki ga je daroval nürnberškemu mestnemu svétu, njegova izpoved in neke vrste oporoka. V nadnar. velikosti so predstavljeni 3 apostoli, levo *Janez Ev.* in zadaj *Peter*, des. *Pavel* in za njim evangelist (ni bil apostol!) *Marko*. Z njimi so hkrati ponazorjeni → *štirje temperamenti* in pa *štiri starostne dobe:* Janez je *sangviničen*, mladost; Marko *koleričen*, zrela starost; Pavel *melanholičen*, starost; Peter *flegmatičen*, pozna starost. Pri tem Janez in Pavel dominirata ne samó formalno, ampak tudi vsebinsko, kot »plemenitejša« in Dürerju bližja značaja. Napisi pod slikami (nürnberški mestni pisar Neudörfer v mojstrovi delavnici) posredujejo citate po Petru, Janezu Ev., Pavlu in Marku.

L: Cankar III/2 (1951); Alte Pinakothek München, Katalog II: Altdeutsche Malerei (Mn 1963, p. 80—86 — L!); Saturn and Melancholy (1964); »CA« 23 (1968, št. 181); C. C. *Christensen*, Dürer's »Four Apostles« and the dedication as a form of renaissance art patronage (Renaissance Quarterly, XX, 1968, p. 325—34). — Cf. E. *Heidrich* (1909), K. *Martin* (1963), C. *Neumann* (1930), E. *Panofsky* (*1931; 1943 [4. izd. 1955, e. g. p. 232 ss]), F. *Saxl* (1957).

štirje cerkveni očetje → *štirje véliki cerkveni učitelji*

štirje deli zemlje → *deli zemlje*

štirje elementi, ik. m., oprt na izročilo stare grš. filozofije o 4 temeljnih sestavinah vseh stvari (prvič Empedokles), ki ga je ohranila srednjev. *scientia universalis* (zlasti → *Izidor Seviljski* in njegovo delo → *De natura rerum*) in pos. oživila renesansa. Elemente ponazarjajo ali → *personifikacije* ali mit. prizori ali krajine itd., sicer pa jim mdr. ustrezajo → *štiri strani neba* (*cardines*), → *štirje letni časi* in pos. → *štirje temperamenti* (cf. infra), takó da se v skladu z naukom o teh slednjih vsestransko ujemajo makrokozmos (v, svet, *Mundus*), čas (leto, *Annus*) in po podobi v. svetá urejeni mikrokozmos (človek, *Homo*). Zrak (*aer*, aktiven, zvečine moške poosebitve). topel (*calidus*) in vlažen (*humidus*): detinstvo (*pueritia*) ali zgodnja mladost (*adolescentia*), pomlad (*ver*) in z njo izmed zodiakalnih znamenj oven (*aries*), bik (*taurus*) in dvojčka (*gemini*) ali kot »znamenja zraka« dvojčka, tehtnica (*libra*) in vodnar (*aquarius*), vzhod in zah. veter (*Zefir*), kri (*sanguis*) in rdeča barva, tekoče stanje, sangviničen temperament, Jupiter (ali Venera), kristali in z njim iskalci zakladov. Ogenj (*ignis*, aktiven, večidel moške poosebitve), suh (*siccus*) in topel: mladost (*iuventus*) ali zrelost, poletje (*aestas*) in z njim rak (*cancer*), lev (*leo*) in devica (*virgo*) ali kot »znamenja ognja« oven, lev in strelec (*sagittarius*), jug in vzh. veter (*Eurus*), rumeni žolč in rumena (zlata) barva, plinasto stanje, koleričen značaj, Mars, kovine (pos. železo), obdelovalci kovin, orožarji in vojščaki. Zemlja (*terra*, pasivna, zvečine ženske poosebitve), mrzla (*frigida*) in suha: starost (*senectus*), jesen (*autumnus*) in z njo tehtnica, škorpijon (*scorpio*) in strelec ali kot »znamenja zemlje« bik, devica in kozorog (*capricornus*), zahod in sev. veter (*Boreas*), črni žolč in črna barva, gosto stanje, melanholičen značaj, Saturn, dragulji, rudarji, zemljemerci, umetniki in intelektualci.

Voda (*aqua*, pasivna, večinoma ženske personifikacije), vlažna in mrzla: pozna, onemogla starost (*decrepita aetas*), zima (*hiems*) in z njo kozorog, vodnar in ribi (*pisces*) ali kot »znamenja vode« rak, škorpijon in ribi, sever in juž. veter (*Auster*), flegma in bela barva, trdno stanje, flegmatičen karakter, Luna, biseri in ribiči (biserov) ... V nadaljnjih ikonogr. povezavah se elementi ujemajo tudi s → *simboli evangelistov* in ustreznimi dogodki iz Kristusovega življenja: zrak — orel (tudi Jupitrov atribut!) za Janeza, po sv. Gregoriju *Vnebohod*; ogenj — lev za Marka, po Gregoriju *Vstajenje*; zemlja — vol (žrtvena žival!) za Luko, po Gregoriju *Trpljenje* (→ *pasijón*); voda (posrednik med smrtjo in življenjem, *fons et origo*!) — krilati človek ali angel (prej pav kot znamenje nesmrtnosti) za Mateja, po Gregoriju *učlovečenje*. — Up: npr. na slonokoščenih *reliefih Križanja* (o. 870 npr. platnice → *Perikop Henrika II.*: Sonce in Luna kot Ogenj in Zrak!), *miniatura* v → *Evangeliarju v Bambergu* iz srede XI. st. (Cod. 94, f. 154v: med atributi z imeni zaznamovanih personifikacij tudi sonce in luna — tako rekoč potrdilo ikonogr. razlage za prejšnji primer in podobne upodobitve), na *križevem vznožju* iz Saint-Bertina (personifikacije na kapitelu, o. 1180, Saint-Omer, Mus.), v *okroglem oknu* katedr. v → *Lausannu* (o. 1240), *StS-e* v baptisteriju v Parmi (kmalu po sredi XIII. st.), v podobni ikonogr. zvezi zasnovane *StS-e* v zah. empori stolnice v Krki na Koroškem (1260-a leta) in v Nikolajevi cerkvici v Matreiu na vzh. Tirolskem (1265/70), v renesansi in baroku Rafael (→ *Stanza della Segnatura*), Vasari (Florenca, Pal. Vecchio, *freske v Sala degli Elementi* [s Cristofanom Gherardijem dkč. 1556] in celoten okras v → *Studiolo di Francesco I* [s sodelavci 1570—72], po vzoru Studiola tudi B. Buontalentijeva *Tribuna* v Pal. degli Uffizi) in med obema njegovima deloma Paola Veronesa *freske* iz o. 1561 (Maser, Villa Barbaro, Sala dell'Olimpo — kot pozn. npr. pri Quagliu *Kibela* za zemljo, *Neptun* za vodo, *Juno* za zrak in *Vulkan* za ogenj), Gerard de Jode po M. de Vosu (*Temperamenti in elementi*, bakr., 1581), Jacopo Zucchi (*freske* v Pal. di Firenze v Rimu), *štukaturni reliefi štirih Jupitrovih ljubezni*, in sicer *Sémela* za ogenj, *Leda* za vodo, *Dánaa* za zrak in *Ugrabljenje Europe* za zemljo (Parma, Pal. del Giardino, t. i. Sala di Agostino Carracci), slika *Zemeljski raj* (baker, Alte Pin. — figure naslikal Hendrick de Clerck, krajino pa Denis Alsloot), Francesco Albani (4 slike iz 1626/28, Torino, Gall. Sabauda), Quagliove *freske* v Vidmu (1698, Pal. Antonini), F. Jelovškova *freska* (1734?, Lj, Pri vitezu), F. A. Maulpertsch (*stropna slika* [pl] iz 1750/52 v gradu Kirchstetten v Spodnji Avstriji [*skica*, Städel], G. B. Tiepolo (na slavni *freski* nad stopniščem 1751/53 v Rezidenci v Würzburgu), itd.

L: Georg *Thiele*, Zu den vier Elementen des Empedokles (Ztschr. f. klassische Philologie, 1897); Marle Icon II (1932); Wilibald *Kirfel:* Die fünf Elemente, insbesondere Wasser und Feuer (Walldorf 1950); Peter *Vossen*, Über die Elementen-Syzygien (Liber Floridus: Mittelalterliche Studien, Paul Lehmann zum 65. Geburtstag am 13. 7. 1949, Erzabtei S. Ottilien 1950); Pigler II (1956, p. 488—92); Gerhard *Frey* & Ellen J. *Beer*, Elemente (RDK IV, 1958 — L!); M. *Munziger*, Le Symbolisme des quatre éléments dans le zodiaque (Cahiers astrologiques, 1960, p. 270—90); Robert *Turcan*, L'oeuf orphique et les quatre éléments (Rev. de l'Hist. des Religions, CLXI, 1961, p. 11—23); Cirlot (1962, e. g. p. 91 ss, 321); Saturn and Melancholy (1964); Gerhard *Bott* (Anz GN, 1965, p. 158—59 & 164 [op. 64—66] repr. 16—19); EWA XIII (1967, stp 816); Vorländer (I 1968, p. 50); Ursula *Nilgen*, Elemente, vier (LCI I, 1968, stp 600—06 — L!); Jaynie *Anderson* (AB, marec 1970, p. 45—46). — Cf. P. *Bargellini* (1968, p. 81—85, 272—79), E. J. *Beer* (1952), H. *Bober* (1961), A. *Chastel* (Art et Humanisme 1959 [1960; 1964]), O. *Demus* (1968, e. g. p. 212 & 213, t. 239 & C), K. *Fremantle* (1961), D. *Heikamp* (1963), C. G. *Jung* (Mysterium III 1957), W. *Molsdorf* (1920, št. 1027), E. *Panofsky* (1961, »StudWI« 26), C. *Ripa* (1630, p. 207—11; 1669, p. 140—43), J. *Seznec* (1940 [1953]), G. de *Tervarent* (e. g. I 1958, stp 65, 121, 138, 150, 194, etc.), B. *Teyssèdre* (1960), L. *Voelkl* (1963), K.-A. *Wirth* (1965), E. *Wind* (1938/39), F. *Würtenberger* (1962, p. 226—27, repr. p. 233).

štirje evangelisti (fr. *les quatres Évangélistes*, nem. *Die vier Evangelisten*), domn. pisci evangelijev tj. → *Matej*, → *Marko*, → *Luka*, → *Janez Ev.* Predstavljani so kot → *tetramorf* (→ *simboli evangelistov*), v človeški podobi pa tudi z živalskimi resp. ptičjimi glavami in človeškimi telesi. Up: nešteti primeri v okviru rkp. slikarstva, predvsem v evangeliarjih (→ *evangeliarij*) od → *Avguštinovega evangeliarja* dalje, *StS-e* in *mozaiki* na pendentivih kupol, Up na prižnicah itd., med konkretnimi primeri npr. *mozaiki* iz VI. st. v c. S. Vitale v Raveni, Ghibertijeva → *severna* vrata *florentinskega baptisterija*, itd.

L: Réau III/1 (1958, p. 476—80 — L!); Ursula *Nilgen*, Evangelisten (LCI I, 1958 — L!); Herbert *Hunger* & Klaus *Wessel*, Evangelisten (RbK II, 11.—12. zv., 1968—1969 — L!). — Cf. Z. *Ameisenowa* (1949), A. *Boeckler* (1952/53), R. *Crozet* (1953; 1962), A. M. *Friend* (1927), W. *Weisbach* (1939).

štirje letni časi (angl. *The Four Seasons*, fr. *Les quatre saisons*, hrv. *Četiri godišnja doba*, it. *Le quattro stagioni*, nem. *Die vier Jahreszeiten*), ik. m., ki je od antike dalje povezan s predstavami o elementih (→ *štirje elementi*). Pomlad, poletje, jesen in zimo ponazarjajo personifikacije, primerno spremenjene pokrajine itn. Up: npr.

reliefi na →*sarkofagih*, talna *mozaika* iz t. i. Konstantinove vile v Antiohiji (320-a leta, Louvre — personifikacije) in v sinagogi v Bet Alfa (VI. st. — personifikacije), *reliefi* na →*vratih augsburške stolnice* (o. 1020 — ustrezni meseci, tj. marec, jun., sept. in dec.), *freske* Cristofana Gherardija po Vasarijevi zamisli (1556, Florenca, Pal. Vecchio, Sala di Opi — *Prozêrpina* za pomlad, *Ceres* za poletje, *Bákhos* za jesen in *Vertumnus* za zimo), Arcimboldi (ohranjena *Poletje* in *Zima*, oba d. 1563, Ksthist. Mus. — sest. doprsji), Manfredi (o. 1610, Dayton, Dayton Art Inst. — personifikacije), N. Poussin (1660—64 — krajine z bibl. prizori), *freske* v Viteški dvorani Gradu v Mrb, G. B. Tiepolo (*freske* [prenesene na pl], o. 1730, Milano, zas. z.), F. Jelovšek (*freske*, d. 1734?, Lj, Pri vitezu), C. G. Bevilacqua (NG), Delacroix (4 slike iz 1821, Pariz, zas. last), Savinšek (4 *reliefi*, 1955).

L: Marle Icon II (1932, p. 314—24); Réau I (1955, p. 144); Lee *Johnson*, Four unknown Paintings by Delacroix (BM, marec 1955); Pigler II (1956, p. 492—99); Othmar *Perler*, Die Taufsymbolik der vier Jahreszeiten im Baptisterium bei Kelibia (Th. Klauserjev zb., 1964); »PKG« 2 (1967, t. 348 & XX); Bernhard *Kerber* & Oskar *Holl*, Jahreszeiten (LCI II, 1970 — L!). — Cf. P. *Bargellini* (1968, p. 291, repr. 426—29), A. *Colasanti* (1901), G. M. A. *Hanfmann* (*1951), W. *Sauerländer* (1956).

štirje temperamenti. Že Hipokrat (V. st. pred) je domneval, da človeško telo sestavljajo 4 tekočine — lat. (*h*)*umores* (kri, rumeni in črni žolč, sluz = flegma), katerih ravnovesje omogoča telesno in duševno zdravje. Prek Galena (II. st.) se je njegova teorija ohranila ves srednji vek (cf. e.g. s.v. *De disciplina scholarium* & *Viljem iz Conchesa*) tja do renesanse in pomembno vplivala tudi na lik. umetn.: takó naj bi prevlada krvi (lat. *sanguis*) ustvarjala »lahkomiselni« ali na višji stopnji »uravnovešeni« sangvinični tip (rdečkasta polt), prevlada rumenega žolča (grš. *kole*) »togotljivo« ali »neustrašno« kolerično naravo, črnega žolča (grš. *melaina kole*) »otožno« ali »tragično globokoumno« melanholično naravo (temna polt) in prevlada flegme »leni« ali »hladnokrvni« značaj (svetla polt). Po Marsiliu →*Ficinu* (*De vita triplici*, 3. knj.) je sangvinik pod znamenjem Jupitra (ali Venere), kolerik pod Marsom, melanholik, *homo melancholicus*, pod Saturnom in flegmatik pod znamenjem Lune. Po takih predstavah in z njimi zaznamovani ikonografiji ustrezajo temperamentom tudi →*štiri alkimistične barve*, →*štiri nebesne strani*, *štiri reke podzemlja* in *štiri starostne dobe*, *štirje dnevni časi*, →*štirje elementi*, →*štirje letni časi* in →*štirje vetrovi:* sangviničnemu značaju ustrezajo zrak, jutro, pomlad, detinstvo (otroštvo) ali zgodnja mladost, rdeča barva, vzhod in zah. veter Zefir, Aheron; koleričnemu ogenj, (pol)dan, poletje, mladost ali zrelost, rumena (zlata) barva, jug in vzh. veter Eurus in Flegeton; melanholiji (spremljevalki intelektualnega življenja) zemlja, večer (mrak), jesen, starost, črna barva, zahod in sev. veter Boreas, Siks; flegmatični naravi voda, noč (pri Vergilu »nox umida«), zima, pozna starost, bela barva, sever in juž. veter Auster, Cocytus. Sangvinik in kolerik (moška značaja, →*vita activa*) se povezujeta z lastnostjo vročega; kolerika in melanholika veže karakteristika suhega; melanholija in flegma (ženski čudi, →*vita contemplativa*) sta mrzli; flegmatični in sangvinični značaj povezuje vlažnost (cf. s. v. *živalski krog*). Up (cf. infra): npr. Dürer (*Philosophia*, lesor. ilustracija za Konrada Celtesa »Quattuor libri amorum«, o. 1500; →*Adam in Eva pri drevesu spoznanja*, bakr., d. 1504; →*»Štirje apostoli«*, 1526), Michelangelo (herme na →*Julijevem nagrobniku*), itd.

L: Panofsky Stud (1939 [1962, e. g. p. 206—08]); Pigler II (1956, p. 500); *Saturn and Melancholy (1964). — Cf. M. *Bonicatti* (1969), É. *Mâle* (... après le concile 1932, p. 411—12), *C. *Ripa* (1630, p. 121—25 [J. G. *Hertel*, pon. 1970, t. 106—09]), J. *Seznec* (1940 [1953, p. 47]), B. *Teyssèdre* (1960), etc.

***Štirje temperamenti,** koloriran lesor. (21 × 28 cm, o. 1460, Zürich, Zentralbibl.), ki je bil vlepljen v neko knj. iz sanktgallenskega samostana. Zastopniki temperamentov so predstavljeni v povezavi z elementi, vsakega pa pojasnjuje tudi besedilo pod upodobitvijo: *sangvinik* (AER) s sokolom stoji sredi zvezd, *kolerik* (IGNIS) z bodalom za pasom vihti tur. sabljo in trinožen stol, *flegmatik* (AQVA) prebira rožni venec, saturnovski *melanholik* (TERRA) pa si z desnico podpira glavo, levica počiva na mošnji in denar je videti tudi na zaklenjeni skrinji pred njim.

L: Saturn and Melancholy (1964, repr. 78). — Cf. E. *Panofsky* (Dürer 1943 [1955]).

štirje véliki cerkveni učitelji (grš. *Megaloi Didaskaloi*, lat. *Doctores Ecclesiae*, angl. *The Four Fathers of the Church*, fr. *Les Docteurs de l'Église*, it. *I Dottori della Chiesa*, nem. *Die vier Kirchenlehrer*), imen. včasih tudi *cerkv. očetje*, kršč. ik. m.: v zah. krščanstvu *Hieronim*, *Avguštin*, papež *Gregorij Vél.*, *Ambrož*; na Vzh. *Atanazij*, *Gregorij Nazianški*, *Janez Zlatousti* in *Vasilij Vél.* Up: zah. učitelji: npr. M. Pacher (»*Der Kirchenväteraltar*«, o. 1483, Alte Pin.), A. Pilgram (*reliefi* na 1515 dkč. prižnici v katedr. sv. Štefana na Dunaju), skupaj z Marijo npr. Giovanni d'Alemagna in Antonio Vivarini (d. 1446, Accad.),

Moretto (Städel), med StS-mi npr. *stropna freska* v knjižnici v Semenišču v Lj (Quaglio 1721—23).

L: Réau III/1 (1958, p. 388—90), Géza *Jászai* (LCI II, 1970, stp 529—38 — L!).

štirje vetrovi. Kot gl. vetrovi (cf. s. v. *dvanajst vetrov*) predstavljajo *Zefir* (*Zephyrus*) zah., *Eurus* vzh., *Boreas* sev. in *Auster* juž. veter. Up: pri nas npr. *StS* v → *Stični* (2. četrt. XIV. st.).

L: Stele (1969, repr. 26 & p. 297).

štola (lat. *epitrachelium* ali *orarium*, fr. *l'étole*, hrv., it. & nem. *stola*), del liturgičnega oblačila v zahodnokršč. c., trak, ki ga nosijo čez albo, in sicer diakon diagonalno, duhovnik prekrižanega prek prsi, škof pa s svobodno spuščenima koncema.

štorklja (grš. *pelargos*, lat. *ciconia*, angl. *the stork*, fr. *la cicogne*, it. *la cicogna*, nem. *der Storch*), simbol spoštovanja staršev ali sinovske ljubezni (ker hrani starše, ko se postarajo), v naslonu na Biblijo (Jer 8, 7: *turtur et hirúndo et ciconia custodiérunt tempus advéntus sui*) ena izmed »pravičnih« in »krepostnih« ptic, v kršč. umetn. mdr. tudi simbol → *Vstajenja* (ker se spet pojavi spomladi).

L: Ferguson (1954); Réau I (1955, p. 102); Cirlot (1962, p. 300). — Cf. s. v. *Madonna del Prato*.

Šubic, Ive (1925—...), slov. slikar, grafik in ilustrator. R. v Poljanah nad Škofjo Loko, zač. študirati na ak. v Zgb, 1941—45 v partizanih (mdr. vodja graf. odd. Centr. tehnike KPS), 1945—48 dkč. AUU (G. A. Kos) in 1950 specialko za slikarstvo (G. Stupica).

L: ŠijanecS (1961); France *Zupan*, Ive Šubic (Lik. rev., 1962); K. *Dobida* (ELU 4, 1966, s. v.); BMK (1967, cf. p. 430 & 500); Delo XI (19. VII. 1969, p. 2).

Šubic, Janez (1850—1889), slov. slikar, star. brat Jurija (infra), s katerim sta pionirja realizma v slov. slikarstvu. R. v Poljanah nad Škofjo Loko, se učil pri očetu Štefanu in Janezu Wolfu, 1871—74 štud. na ak. v Benetkah (P. Molmenti), 1874—77 v Rimu, pozn. na Dunaju (učenec in sodel. Hansa → *Makarta*) in v Pragi, od 1884 v Kaiserslauternu, tam u. (38). S (najmočneje je nanj vplival → *Feuerbach*): npr. *Sv. Martin ozdravlja bolnico* (1876, Šmartno pod Šmarno goro, žup. c. [skica iz 1875/76, o. NG]), *Sv. Marjeta* (d. 1876, Horjul in manjša inačica za Šmarjeto na Dolenjskem), *Sv. Notburga* (1876, Čemšenik, žup. c.), *Pismo* (1878, NG), med portreti domačih npr. *Portret očeta Štefana* (d. 1880, NG), *Portret matere Ance* (d. 1880, NG) in *Sestra Mica* (d. 1880, NG). — Ilustracije za Stritarjev *Zvon* in enciklopedijo *Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild*.

L: SteskaS (1927 — L!); SteleS (1949); Luc *Menaše* (SPor, 4. XII. 1950); K. *Dobida* (NSd, 1951); AS (1958); SlovS (1966); K. *Dobida* (ELU 4, 1966, s. v.); Slovenačko slikarstvo 19. veka (1967 [rk, Bgd: Nar. muz.] — L!). — Cf. R. *Ložar* (1937), F. *Mesesnel* (1922; 1928; 1937; *1939).

Šubic, Jurij (1855—1890), slov. slikar, ml. brat Janeza (supra), prvi predstavnik plenerizma v slov. umetn. R. v Poljanah nad Škofjo Loko, se učil pri očetu Štefanu (infra) in Janezu Wolfu in potem štud. na dunajski ak. (1873—79); v Atenah 1879—80 slikal za H. Schliemanna in arh. Ernsta Zillerja, pozn. zvečine v Parizu, u. (35) v Raschwitzu pri Lpz (tam bi moral poslikati grad). S: npr. *Obiskovanje* (1880, Lj, c. na Rožniku), *Vrtnar* (1882, NG), *Sama* (1882/83, NG), **Pred lovom* (1883, NG), personifikacije *Prirodoslovja* in *Starinoslovja* (v širših okvirih), *Umetnosti* in *Zgodovine* na stropu avle v lj. Nar. muz. (vse o, pl, 1885), freske v stropnih medaljonih šentjakobske c. v Lj s *prizori iz legende Jakoba star.* (1886), *Kamnánje sv. Štefana* (1890, Štepanja vas pri Lj). — Ilustracije za Stritarjev *Zvon* in *Die österreichisch-ungarische Monarchie*.

L: SteskaS (1927 — L!); SteleS (1949); K. *Dobida* (Obz, 1952); S. *Mikuž* (ib., 1956); AS (1958 — L! [tudi za Janeza]); SlovS (1966); K. *Dobida* (ELU 4, 1966, s. v.); Slovenačko slikarstvo 19. veka (1967 [rk, Bgd: Nar. muz.] — L!). — Cf. R. *Ložar* (1937), F. *Mesesnel* (1936; 1937; *1939).

Šumi, Nace (1924—....), slov. um. zgodovinar (arhitektura & urbanizem), r. v Kranju. V Lj dipl. 1950, referent za spomen. varstvo v Mestnem muz., konservator za ozemlje OLO Lj, prom. 1960, docent (od 1962) in izr. prof. (od 1969) na univ. Štud. v zah. Nemčiji 1966/67. — Ur. knj. z. »*Ars Sloveniae*« (abr. »*ArS*«).

B: *Arhitektura secesijske dobe v Ljubljani* (Lj 1954); ‚*Koslerjeva hiša v Ljubljani*' (VS, 1955); ‚*Sittejev regulacijski načrt Ljubljane*' (ZUZ, 1957); ‚*Gorenjsko stavbarstvo v baročni dobi*' (Gorenjska, 1957); ‚*Pregled cerkvenega baročnega stavbarstva v loškem območju*' (LRazgl, 1957); *Gregor Maček: ljubljanski baročni arhitekt* (Lj 1958); (& Janez Planina) *Ljubljana: vodnik po mestu* (Lj 1958); ‚*Dornavska graščina*' (Steletov zb., 1959); ‚*Ljubljana — spomenik zgodovinskega urbanizma in arhitekture*' (Kron, 1959); ‚*Dve »novi« baročni fasadi v Ljubljani*' (ib.); ‚*Nastanek in razvoj meščanske hiše v Kranju*' (900 let Kranja: Spominski zbor., Kranj 1960); ‚*Profano baročno stavbarstvo v Škofji Loki*' (LRazgl, 1960); *Ljubljanska baročna arhitektura* (Lj 1961, dis.); ‚*Groblje*' (VS, 1962); ‚*Pregled arhitekture XVI. in XVII. stoletja na Slovenskem*' (ZUZ, nv VII, 1965 [izšlo 1966]); *Arhitektura XVI. stoletja na Slovenskem* (Lj 1966); ‚*Arhitektura sedemnajstega stoletja na Slovenskem*' (Umetnost 17. stoletja na Slovenskem, Lj 1967 [rk, NG]); *Baročna arhitektura* (Lj 1969, »ArS« 3); *Arhitektura sedemnajstega stoletja na Slovenskem* (Lj 1969).

L: ObULj (št. 3, 1963); ULj (1969 — B!). — Cf. B. *Pečar* (1970).

Šuštaršič, Marko (1927—....), slov. slikar, poleg G. Stupice najizvirnejši predstavnik intimno podomačene »fantastične« umetn. v Sloveniji po 2. svet. vojni. R. v Cerknici, pod okupacijo z družino v izgnanstvu v Srbiji, naposled v 1. krajiški brigadi; po maturi v Celju 1947—53 štud. na AUU (Stupica). Prvič razstavil 1953 v MG s skupino »*Sedem mladih*«, samost. razst. od 1962 dalje. S: *Poplava* (d. 1955, MG [last SKP]), *Tihožitje* (1955), *Interieur z avtp.* (*Rdeči interieur*, d. [19]60, MSU), *Tri svečane hiše* (1960), *Spomin na padlega tovariša* (d. 1961, MG [last Zveze združenj borcev NOV Slovenije]), *25 avtoportretov* (1962 v Parizu), *Dokument o pohorskem bataljonu* (1962), *V počastitev Ane Frank* (1962). *Razglednice* (d. 1963, MG [last SKP]).

L: ŠijanecS (1961); Luc *Menaše*, Vrtnar domišljije ali svet osamljenih in urejenih gredic (Lik. rev., št. 3, 1962); Šuštaršič (Lj 1962 [rk, MaGal], uv Luc *Menaše* [cf. rk Gal. SU 1963]); ZMG (1964); MSU (k) 65; SlovS (1966); Savremena slovenačka umetnost (1968 [rk, MSU & Zgb: Mod. gal.]); Marko Šuštaršič (Lj 1968 [rk, MaGal], uv A. *Bassin* — L!), Janez *Mesesnel* (Delo, 26. XI. 1968); IV beogradski trijenale jugoslovenske likovne umetnosti (Bgd 1970 [rk, MSU] — L!). — Cf. A. *Čelebonović* (1965), J. *Denegri* (1964), Luc *Menaše* (Naši umetniki 1963).

Šutej, Miroslav (1936—....), hrv. grafik in slikar (opart). R. v kraju Duga Resa pri Karlovcu, dkč. ak. v Zgb (dipl. 1961) in obiskoval mojstrsko delavnico K. Hegedušića.

L: Lj Gr (1963—71); MSU (k) 65; Žarko *Domljan* (ELU 4, 1966, s. v. — L!); JKh (1966); IV beogradski trijenale jugoslovenske likovne umetnosti (Bgd 1970 [rk, MSU] — L!).

Švabinský, Max (1873—1962), češ. slikar in grafik, od 1910 dalje prof. na ak. v Pragi (pri njem se je mdr. učil Stane Kregar).

švedski umetnostni zgodovinarji in drugi pisci o lik. umetn.: cf. N. *Åberg* (1888—1957), O. *Almgren* (1869—1945), K. *Asplund* (1890), G. *Boethius* (1890), H. *Cornell* (1890), A. V. R. *Gauffin* (1877— ?), W. *Holmqvist* (1905), C. *Nordenfalk* (1907), C.-O. *Nördstrom* (1916), G. *Paulsson* (1889), A. L. *Romdahl* (1880—1951), J. *Roosval* (1879—1965), B. *Salin* (1861—1931), O. *Sirén* (1879—1966).

Švica (nem. *Schweiz*, fr. *Suisse*, it. *Svizzera*), srednjeevr. republika, konfederacija. Med kraji s pomembnimi um. spom. in zbirkami so *Basel*, *Bern*, *Chur*, *Einsiedeln*, *Fribourg* (Freiburg), *Königsfelden*, *Lausanne*, *Lugano*, *Luzern*, *Münster* (Müstair), *Neuchâtel*, *Sankt Gallen*, *Solothurn*, *Winterthur*, *Zürich* in *Ženeva*.

L: *Die Kunstdenkmäler der Schweiz (51 knj., Ba 1927—1965); ‚Switzerland' (EWA XIII, 1967 — L!); Florens *Deuchler:* Schweiz und Liechtenstein (Stu 1966, »Reclams Kstführer«).

švicarski umetnostni zgodovinarji in drugi pisci o lik. umetn.: R. *Bernoulli* (1880—1948), L. *Birchler* (1893—1967), J. *Burckhardt* (1818—1897), U. *Christoffel* (1891), K. *Escher* (1882), F. *Fosca* (1881), J. *Gantner* (1896), P. *Ganz* (1872—1954), P. L. *Ganz* (1910), M. *Gasser* (1909), S. *Giedion* (1888—1968), H. *Graber* (1886—1959), E. *Gradmann* (1908), B. *Haendcke* (1862—1951), P. *Hofer* (1909), H. *Hoffmann* (1888—1955), M. M. *Huggler* (1903), G. *Jedlicka* (1899—1965), H. *Leicht* (1899—1964), C. de *Mandach* (1870—1951), P. Th. A. *Meyer* (1894), E. *Poeschel* (1884—1965), J. R. *Rahn* (1841—1912), H. *Reinhardt* (1902), A. von *Salis* (1881—1958), E. *Schaub-Koch* (1890), A. A. *Schmidt* (1920), G. *Schmidt* (1896—1965), H. A. *Schmid* (1863—1946), M. *Stettler* (1913), W. *Ueberwasser* (1898), D. *Wild* (1900), H. *Wölfflin* (1864—1945), R. *Zürcher* (1911), itd.

L: Kü (razne izd.); WWS (1962—63).

T

Tabarant, Adolphe (1863—1950), fr. lik. kritik, in pisec o umetn., književnik in novinar. S ps. *l'Imagier* do 1940 vodil lik. kroniko v *l'Oeuvre*.

B: *Maurice Utrillo* (P 1926); *Manet: Histoire catalographique* (P 1931 [prim. 1947]); *Une correspondance inédite d'Edouard Manet: Lettres du siège de Paris* (P 1935); *Manet* (P-Londres 1939 [mapa]); *La Vie artistique au temps de Baudelaire* (1942); *Manet et ses oeuvres* (5. izd., P 1947).

tabelno slikarstvo (nem. *die Tafelmalerei*), v ožjem pomenu slike na lesenih ploščah ali tablah (prenosne posamezne ali v cikle povezane tabelne slike pa tudi table kot del poliptihov), v širšem pomenu tudi vse druge prenosne slike, torej tudi podobe na platnu — v nasprotju s *stenskim slikarstvom* in slikarstvom → *iluminiranih rokopisov*. Med materiali je npr. v niz. in hol. slikarstvu prevladovala *hrastovina*, na Nemškem *lipovina* in *jelovina*, v it. slikarstvu pa *topolovina* (pri manjših formatih, npr. pri → *Elsheimerju*, tudi *baker*). V zg. razvoju predstavljajo sklenjeno skupino t. i. fajumski portreti (enkavstična tehnika) in pozn. genetično z njimi povezane biz. ikone (temp in o), v zah. Evropi pa sledimo

razvoju tabelnih slik od romanike in gotike dalje. Najstar. so antependiji, ki so se ohranili v Španiji v Kataloniji od XI. st. dalje, pozn. se jim pridruži it. tabelno slikarstvo (od XII. st. dalje, zlasti *slikani križi*) in naposled tudi sev. Evropa, sicer pa v vsem zgodnjem obd. dominirajo olt. nastavki in olt. table. Platno je zamenjalo les najprej v sev. Italiji (družina Bellini in Mantegna), docela prevladalo pa je v evr. slikarstvu šele v XIX. st. Po tehn. strani je v vsem star. obd. prevladovala tempera, oljno slikarstvo pa šele od izrazito prehodnega XV. st. dalje.

L: Alexander *Eibner:* Entwicklung und Werkstoffe der Tafelmalerei (Mn 1928). — Cf. H. *Hofstätter* (I 1968 — L!), W. *Worringer* (1924).

TABOR pri Grosupljem. V podr. c. že »renesančne« *StS-e* iz 2. četrt. XVI. st. (npr. *Florijan* na zun. strani slavoloka).

L: M. *Juteršek* (ELU 4, 1966, s. v. — L!); Stele (1969, repr. 140).

Tacca, Pietro (1577—1640), it. kipar na prehodu iz manierizma v barok, učenec Giambologne, katerega je nasledil kot dvorni kipar toskanskih v. vojvod. R. v Carrari, u. v Florenci. P: *Fontana del Porcellino* z bron. merjascem po ant. vzoru (o. 1612, Florenca, Piazza del Mercato Nuovo), kipi *4 sužnjev* (*Quattro Mori*) na spom. Ferdinanda I. v → *Livornu* (zač. 1620), bron. sohi *Ferdinanda I.* in *Cosima II.* de' Medici na njunih nagrobnikih v Florenci (Cappelle Medicee, Cappella dei Principi), konjeniški spom. šp. kralja *Filipa IV.* (dkč. 1640, Madrid, Plaza de Oriente) — prvi ostvarjeni spom. jezdeca na vzpenjajočem se konju.

L: E. *Lewy:* Pietro Tacca: Ein Beitrag zur florentiner Skulptur (K 1928); Venturi X/3 (1937 — L!); EWA VIII (1963, stp 448 — L!); Art in Italy: 1600—1700 (1965 [rk, Detroit]). — Cf. C. *Justi* (1883 [1908]; 1886 [1908]).

tactus (lat.) → *tip*

Taddeo di Bartolo (domn. 1362/63—1422/23), it. sienski slikar. S: npr. *poliptih z Vnebovzetjem* (les, 1401, Montepulciano, stolnica, v. olt. — v podobi *Jude Tadeja* najstar. znani, očitno po ogledalu nastali evr. *avtp.*!), freske v sienskem Pal. Pubblico, in sicer v njegovi *Anticappella* (mdr. *Jupiter, Mars, Apolon* in *Minerva*, 1406/08) in v *Cappella* (1413/14). — Cf. *San Gimignano*.

L: Christian *Wolters*, Ein Selbstbildnis des Taddeo di Bartolo (MittF, 1953 [rkp. iz 1941]); N. *Rubinstein*, Political Ideas in Sienese Art (JWCI, 1958); S. *Symeonides*: Taddeo di Bartolo (Siena 1965, »Monografie d'arte senese« 7); H. W. *Grohn* (Kindler V, 1968, s. v.). — Cf. B. *Berenson* (1967, repr. 469—79).

Tadž Mahal → *Agra*

Taeuber-Arp, Sophie (1889—1943 nesr.), slikarka in kiparka, žena Jeana → *Arpa*, s katerim se je seznanila 1915 (z njim v dadaističnem gibanju) in omožila 1921. U. (še 53) zaradi zastrupitve s plinom iz peči v stanovanju Maxa Billa v Zürichu.

L: Dict peint mod (1954); SeuphorS (1961); ReadS (1964). — Cf. M. *Bill* (1943), W. *Haftmann* (4. izd. 1965), M. *Seuphor* (1949; 1957).

die **Tafelmalerei** (nem.) → *tabelno slikarstvo*

Taine, Hippolyte(-Adolphe), (1828—1893), fr. pozitivističen filozof, zgodovinar in kritik. R. v Vouziersu v Ardénih, od 1866 dalje prof. za zgod. umetn. na pariški *École des B.-A.*, u. (64) v Parizu, znan predvsem po svoji t. i. *miljéjski teoriji:* umetn. določajo rasa, (fizično, politično & družbeno) okolje in zg. trenutek.

B (lik. umetn.): **Philosophie de l'art* (P etc. 1865; 3. izd., 2 knj., P 1881; slov. prev. [Jože Javoršek]: *Filozofija umetnosti*, Lj 1955); *Philosophie de l'art en Italie: Leçons professées à l'École des Beaux-Arts* (P 1866); *De l'idéal dans l'art: Leçons professées...* (P etc. 1867); *Philosophie de l'art en Grèce* (P etc. 1869); *Voyage en Italie, I: Naples et Rome* (8. izd., P 1896), *II: Florence et Venise* (7. izd., P 1895).

Tajna večera (srb.) → *Zadnja večerja*

Talbot Rice, David (1903—....), angl. um. zgodovinar, poleg A. → *Grabarja*, V. → *Lazareva* in K. → *Weitzmanna* vodilni sodobni poznavalec biz. umetn. Štud. v Etonu in Oxfordu, prom. 1939, izkopaval in potoval po Bližnjem vzh., od 1932 dalje predaval na *Courtauld Inst.* v Londonu, od 1934 pa prof. na univ. v Edinburghu (med 2. svet. vojno v *Intelligence Corps*).

B: (& R. Byron) *The Birth of Western Painting* (L 1930); *Byzantine Glazed Pottery* (L 1930); *Byzantine Art* (Ox 1935; rev. izd. 1954 & Harm 1962); ‚»Pelican Books«); (izd.) *Russian Art* (L 1935); (& G. Millet) *Byzantine Painting at Trebizond* (L 1936); *The Icons of Cyprus* (L 1937); *Beginnings of Russian Icon Painting* (Ox 1938); *Russian Icons* (Harm 1947); *The Great Palace of the Byzantine Emperors* (Ox-L 1947); *Byzantine Painting and its Development in the West* (L 1948); ‚*The Leaved Cross*' (Byzantinoslavica, 1950); *English Art: 871—1100* (Ox 1952, »The Oxford Hist. of English Art« 2); (& S. Radojčić) *Yugoslavia: Mediaeval Frescoes* (NY 1955, »UNESCO World Art Series« 4); *The Beginnings of Christian Art* (L 1957; nem. izd. *Beginn und Entwicklung christlicher Kunst*, K 1961, »DuMont Dokumente: Kultur u. Gesch.«); *Masterpieces of Byzantine Art* (E 1958 [rk]); *The Great Palace of the Emperor at Byzantium* (E: Edinburgh UP 1958); *The Art of Byzantium* (L 1959; nem. izd. *Kunst aus Byzanz*, Mn 1959); *Art of the Byzantine Era* (L 1963; amer. izd. NY 1963, »PWA«; srb. izd. *Umetnost vizantijskog doba*, Bgd 1968, »Svet umetnosti«, uv Svetozar Radojčić); (& W. Frodl) *Österreich: Mittelalterliche Wandmalereien* (Mn 1964, »UNESCO-Smlg.

der Weltkst« 22); *Islamic Art* (L 1965; NY-Wash 1965; srb. izd. Bgd 1968); (izd.) *Morgen des Abendlandes: Von der Antike zum Mittelalter* (Mn-Z 1965, »Knaurs Große Kulturen in Farben« [angl. orig. L 1965]); *The 12-th century renaissance in Byzantine art* (Hull 1965 [brošura]); ‚*The pottery of Byzantine and the Islamic world*' (K. A. C. Creswellov zb., 1965); *A Concise History of Painting: From Prehistory to the 13th Century* (L 1967; amer. izd. NY 1968, »PWA«).

L: AWWW (1960); WWA (1962); WW (1963).

Talbot Rice, Tamara, r. *Abelson*, angl. (rus. ž.) um. zgodovinarka, žena Davida (supra) od 1927.

B: *Russian Art* (Harm 1949, »Pelican Books«); *The Scythian* (L 1957); *Icons* (L 1958); *The Seljuks* (L 1961); *A concise History of Russian Art* (L 1963; amer. izd. NY 1963, »PWA«); ‚*Decorations in the Seljukid style in the Church of Saint Sophia of Trebizond*' (Beitr. zur Kg. Asiens, Istanbul 1963); *Ancient Arts of Central Asia* (L 1965; srb. izd. *Stara umetnost centralne Azije*, Bgd 1968, »Svet umetnosti«).

talent, grš. utežna (26,2 kg) in denarna enota, v prenesenem pomenu (cf. s. v. *Prilika o talentih*!) pa nadarjenost, bistroumnost ali nadarjen, bistroumen človek.

Talí(j)a (grš. *Thaleia*, tj. *Cvetoča*), muza komedije in pastoralnega pesništva resp. gledališča sploh. Atribut: komična maska.

tambur (fr. *le tambour*), boben (angl. *the drum*), valjasto podzidje kupole, z okni, ki dajejo svetlobo prostoru pod njo. Znamenit primer je zlasti Michelangelova kupola Petrove c. v Rimu.

L: Pevsner (1966, p. 422).

Tamnata → *Ženska v Tamnati*

Tancred krsti Amazónko Clorindo, ki jo je bil smrtno ranil, ik. m. po Tassovem epu *La Gerusalemme liberata* (XII, 65—69).

L: Pigler II (1956, p. 452—54).

Tange, Kenzo (1913—....), jap. arh. in urbanist, eden izmed odličnih predstavnikov sodobne arhitekture pod vplivom → *Le Corbusierja*, prof. na univ. v Tokiu, prispeval mdr. tudi načrt za novo Skopje.

L: Udo *Kultermann:* New Japanese Architecture (NY 1961).

TANGERMUNDE v Vzh. Nemčiji: značilni spomeniki severnonem. → *opečne arhitekture*, med njimi zlasti *mestna hiša* iz 1. pol. XV. st.

Tanguy, Yves (1900—1955), fr.-amer. (fr.) slikar, surrealist, r. v Parizu, od 1939 dalje v ZDA, tam natur.

L: cf. H. H. *Arnason* (1968 ali 1969), W. *Haftmann* (4. izd. 1965), J. Thrall *Soby* (1955), etc.

taníti (nem. *treiben*), oblikovati mrzlo kovino s kladivom. V poštev pride predvsem pločevina resp. tanke plošče mehkih kovin (npr. zlata, srebra, bakra, itd.). Tanjeni, tj. vtolčeni reliefi krasé npr. platnice nekaterih IR (→ *Codex Aureus iz St. Emmerama*. V XVI. st. so tanili železo pri izdelovanju paradnih oklepov, v XIX. st. bakrene sohe.

Tannenbaum, Libby, amer. um. zgodovinarka, uči um. zgod. na *Queens College* (New York).

B: *James Ensor* (NY 1951); ‚*Degas: Illustrious and Unknown*' (AN, 1967).

Tántalos, Zeusov sin, oče Pélop(s)a in → *Níobe*. Ker je bil bogovom ukradel nektarja in ambrozije za svoje prijatelje smrtnike (ali ker je bil zaklal svojega sina → *Pélop*[*s*]*a* ter ga bogovom ponudil v jed), mora v podzemlju trpeti »tantalske muke« (angl. glagol *tantalise*, mučiti, trpinčiti!): do vratu v vodi in z najčudovitejšim sadjem nad glavo trpi žejo in lakoto. Ik. m. *Tántalos v podzemlju* znan mdr. tudi po Odiseji (XI., 582—92: *Videl sem Tántala tudi* ...). Up: npr. na *Celjskem stropu* (o. 1600 — za vzor Goltziusov *bakr.* iz 1588 v vrsti *Napadalci neba* po Corn. Corneliszu [→ *Celje:* Stara grofija]).

L: Grimal (1951, p. 435—36); Hunger (1955, p. 338—39); Pigler II (1956, p. 225); Grant (1968). — Cf. F. *Stelè* (Ce 1929 [1969]).

tapiserija (angl. *tapestry*, fr. *la tapisserie*, it. *arazzo*, nem. *der Wandteppich* [Bildteppich] ali *die Gobelinwirkerei*), ročno tkana stenska preproga, gobelin (cf. s. v.), v Evropi znana od XII. st. dalje (tehniko verj. z Vzh. na Zah. posredovale križarske vojne). V gotiki vodilna Francija (med znamenitimi primeri → *Apokalipsa v Angersu*, o. 1380), v XV. st. evr. središče Arras (po njem tudi it. ime *arazzo*); v XVI. st. zlata doba flam. tapiserije s središčem v Bruslju; od XVII. st. dalje, zlasti od ustanovitve *Manufacture Royale des Tapis des Gobelins* 1662, vodi spet Francija; po propadu v XIX. st. prava renesansa v XX. st., za katero si je največ zaslug pridobil Jean → *Lurçat*. — Med zaključenimi vrstami tapiserij npr. *Apostolska dela* (Pin. Vat. [cf. s. v. *Rafaelovi kartoni*]), *La Chasse à la licorne* (Cloisters), *Les Conquêtes du Roi de Suède* (Stockholm, Kraljevski grad), *La Dame à la licorne* (Cluny), *Esterina zgodba* (Pitti & Windsor), *Histoire du Roi* (Pariz, Mus. des Gobelins), *Jožefova zgodba* (Florenca, Pal. Vecchio), *Lovi Ludovika XV.* (Uffizi), *Meseci družine Trivulzio* (Milano, Civico Mus. d'Arte Antica), *Les Neuf Preux* (Cloisters), *Noetova zgodba* (Kraków, Wawel), *Petrarkovi Triumfi* (Ksthist. Mus.) in *Sedem zakramentov* (MM).

L: Heinrich *Göbel:* *Wandteppiche, I—III (6 knj., Lpz 1923—1934); ‚Arazzo' (EUA I, 1958 — L!); Dora *Heinz:* Europäische Wandteppiche (Brsch 1963); Pierre *Verlet*, Michel *Florisoone*, Adolf *Hoffmeister*, François *Tabard:* *Le Grand Livre de la Tapisserie (Lausanne 1965); Lela *Bocarić* (ELU 4, 1966, s. v.). — Cf. P. *Ackerman* (1933; 1947), L. *Baldass* (1920), R. A. d'*Hulst* (1960), B. *Kurth* (1917; *1923; *1926; 1942; 1946; 1947; 1948), H. *Schmitz* (1919 [1921]).

Tarchiani, Nello (1878—?), it. um. zgodovinar in muzealec v Florenci. Prispevki v ThB, EI, *Il Marzocco*, *Rassegna d'Arte*, itd.

B: *I palazzi e le ville che non sono più del re* (Mi 1921); (& U. Ojetti & L. Dami) *La pittura italiana del seicento e del settecento alla mostra di Palazzo Pitti* (Mi-R 1924); *La R. Galleria Pitti in Firenze* (R 1934, »Itinerari« 41).

L: Lodovici (1942).

Tarkvinij in Lukrecija, ik. m. iz bajeslovne rim. zgod., npr. po Ovidu (Fasti II, 761—812): Sextus Tarquinius se z mečem ali bodalom v roki lóti →*Lukrecije*. Up: npr. H. Aldegrever (bakr., d. 1539), Tizian (o. 1570, Fitzwilliam & Wien Ak.).

L: Pigler II (1956, p. 415—17); EWA XIV (1967, stp 152, t. 98 & 101).

TARNÓW, mesto (od 1332) v Galiciji na Poljskem, cvetelo v pozni gotiki in renesansi (XV.—XVI. st.).

L: J. E. *Dutkiewicz:* Tarnów (Wa 1954); EWA XI (1966, stp 413 — L!).

~ **Mestna hiša** (polj. *Ratusz*), v jedru gotska, sicer pa povečana v 2. pol. XVI. st. in takó dober primer polj. renesančne arhitekture.

tarok (fr. *les tarots*, it. *il tarocco*), najstar. igra s kartami (skupaj 78), ki kažejo na bogato simbolično izročilo. Kot pri t. i. fr. kartah so 4 »barve«, 2 rdeči, tj. *karo* (angl. *diamond*, fr. *carreau*, nem. *das Karo*) in *srce* (angl. *goblet*, fr. *coeur*, nem. *das Herz*), in 2 črni, tj. *križ* (angl. *clubs*, fr. *le trèfle*, nem. *das Treff*) in *pik* (angl. *spades*, fr. *le pique*, nem. *das Pik*); karo ponazarja moč (duhovno aktivnost), srce žrtvovanje (duhovniški stan), križ oblast in pik vojaško kariero. Vsaka »barva« ima 14 kart: as, števila od 2 do 10, kralj, dama ali kraljica, konj ali jezdec (angl. *Horse* ali *Knight*) in fant (angl. *Knave* ali *Jack*). 22 tarokov ustreza 22 črkam hebr. abecede, poleg tega pa v 1. pol. (I—XI) zaznamuje »akt., zavestno, premišljeno in samost.« sončno pot, v 2. pol. (XII—XXII) pa »pasivno, podzavestno, intuitivno in nesamost.« lunino pot. Po vrsti: I (alef): *potujoči pevec* ali *bard* (eksistenca, duh, ustvarjenje); II (bet): *v. svečenica* (svetišče, zakon, znanje, žena, mati, cerkev); III (gimel): *cesarica* (svet, plodnost); IV (dalet): *cesar* (vrata, začetek, moč); V (he): *v. duhovnik* (izkustvo, dokaz, filozofija, religija); VI (vav): *ljubimec* (omreženje, zveza, antagonizem, ravnotežje, zveza); VII (zain): *voz* (grb, meč, zmagoslavje, veličanstvo); VIII (het): *pravičnost* (tehtnica, privlačenje in odbijanje, steza ali pot, obljuba in grožnja); IX (tet): *puščavnik* (dobrota, nravnost, modrost); X (jod): *kolo sreče* (razglasitev, plodnost, očetovsko žezlo); XI (kaf): *moč* (roka, ki drži in podpira); XII (lamed): *obešenec* (primer, poučevanje, predavanje); XIII (mem): *smrt* (gospodovanje in moč, prerod, ustvarjenje in uničenje); XIV (nun): *zmernost* (letni časi, tek življenja — vselej drugačen, pa vendar vedno isti); XV (sameh): *hudič* (magija, zgovornost, trgovina, skrivnost); XVI (ain): *stolp*, *ki ga zadene strela* (nenaden prevrat, šibkost); XVII (pe): *zvezde* (bogastvo misli, nravni vpliv misli na obliko, nesmrtnost); XVIII (sade): *luna* (elementi, vidni svet, odbita svetloba, tvarne oblike, simbolika); XIX (kof): *sonce* (glava, vrh, nebeški vladar); XX (reš): *sodba* (rastlinstvo, plodne moči zemlje); XXI (šin): *svet* (čuti, vozilo, minljivo življenje); XXII ali O (tav): *norec* (mikrokozem, vsota vsega).

L: Marc *Saunier:* La Légende des symboles: philosophiques, religieux et maçonniques (2. izd., P 1911); Éliphas Lévi: Les Mystères de la Kabbala (P 1920); Oswald Wirth: Le Tarot des imagiers du Moyen Age (P 1927); Cirlot (1962, p. 310—12 & passim).

Tartaglia, Marino (1894—....), hrv. slikar, r. v Zgb, štud. slikarstvo v Florenci in Rimu, od 1931 prof. na ak. v Zgb, od 1947 član JAZU, od 1966 dopisni član SAN. S: npr. *Avtp* (1917), *Interieur z lutko* (1930, Zgb, Mod. gal. JAZU).

L: Pola vijeka (1953); Ko je ko (1957); Jsla (14. zv., 1957); Boris *Kelemen*, Marino Tartaglia (Republika [Zgb], 1963, št. 2/3); *id.*, Slikarstvo Marina Tartaglije (Um [Bgd], 1965, št. 2); *id.* (ELU 4, 1966, s. v. — L!); Treća decenija (1967 — L!). — Cf. A. *Čelebonović* (1965), G. *Gamulin* (1955).

TARZ, lat. *Tarsus* (zdaj *Gözlü Kule* v maloazijski Turčiji), v starem veku gl. mesto Kilikije (rojstni kraj →*Pavla iz Tarza*).

L: EWA XIV (1967, stp 421 — L!).

Tasilov kelih (nem. *Tassilo-Kelch*), iz pozlačenega bakra izdelani kelih, ki ga hranijo v zakladnici samostana →*Kremsmünster* na Gornjem Avstrijskem kot njeno največjo dragocenost. Napis TASSILO *DVX* FORTIS *LIVTPIRC VIRGA* REGALIS opredeljuje kelih med leta 768/69 (Tasilova poroka z Liutpirgo, hčerko langobardskega kralja) in 788 (ko je Tasila odstavil Karel Vél.), če ga beremo kot *kronogram*

(I+L+D+V+X+I+L+I+V+I+C+V+I+L+I), pa v l. 787. Srebrne, v →*niello* tehniki obdelane ploščice kažejo na kupi doprsja Kristusa in 4 evangelistov, na nogi pa Marije, Janeza Krst., Teodorja in neke svetnice. Ob anglosaškem stilnem značaju se je razvila umzg. diskusija, ali gre za kontinentalni izdelek (danes precej premagano mnenje, v tem primeru naj bi bil kelih iz Salzburga) ali za otoško delo in import (verj. iz Northumberlanda).

L: Günther *Haseloff:* Der Tassilokelch (Mn 1951, »Münchner Beitr. zur Vor- u. Frühgesch.« 1); Victor H. *Elbern* (EWA III, 1960, stp 119); »PKG« 5 (1969, t. 85, p. 158—59 — L!); »US« 6 (1970, f p. 121). — Cf. V. H. *Elbern* (1964 [1963]; 1966).

Tasso, Torquato (1544—1595), it. pesnik. Njegovo gl. delo, znameniti ep *La Gerusalemme liberata* (Osvobojeni Jeruzalem), je bilo pomemben ikonogr. vir slikarstva v baročnem obdobju (→ *Clorinda osvobodi Olinda in Sofronio*, → *Erminia neguje ranjenega Tancreda*, → *Rinaldo in Armida*, → *Tancred krsti Amazónko Clorindo*).

L: Pigler II (1956, p. 433—55 pass.); Hylton A. *Thomas*, Tasso and Tiepolo in Chicago (Mus. Stud. 4, Ch: AIC 1969). — Cf. R. W. *Lee* (vse).

tašizem (iz fr. besede *la tache*, madež, lisa, pega), smer negeometrijskega abstr. slikarstva po 2. svet. vojni, kot sta jo npr. predstavljala → *Pollock* in → *Wols*.

L: cf. W. *Haftmann* (4. izd. 1965), B. S. *Myers* (V 1969, p. 268), etc.

Tatarkiewicz, Władysław (1886—....), polj. um. zgodovinar in zgodovinar estetike, r. v Varšavi, prof. na tamk. univ. in član polj. Ak. znanosti. S Tadeuszom Dobrowolskim izd. *Historia sztuki polskiej w zarysie: Praca zbiorowa*, I—III (Kr 1962).

B: ‚*Les rapports artistiques francopolonais de Victor Louis à Percier et Fontaine*' (19. kongr., 1959); *Historia estetyki, I: Estetyka starożytna* (Wr-Kr 1960) & *II: Estetyka średniowieczna* (ib. 1960); ‚*Wer waren die Theoretiker des Manierismus*?' (ZÄKw, 1967).

L: Czy wiesz (1938).

Tatius (*Titus Tatius*), sabinski kralj, cf. s. v. *Sabinke* (J.-L. David).

Tatlin, Vladimir Evgrafovič (1885—1953), rus. slikar, kipar in scenograf, predstavnik → *konstruktivizma*. P: kot njegovo najslavnejše delo **osnutek za spom. Tretji internacionali* (les & papir, 1919—20; podoben model razst. ob VIII. kongresu sovjetov v Moskvi dec. 1920; nov model na razst. v Parizu 1925; rekonstrukcija za razstavo v Stockholmu 1968): ostvarjeni spom. naj bi bil več kot 600 m vis., iz železa in stekla, stal pa naj bi ob Nevi. V njegovem jedru naj bi se stekleni valj enkrat v letu zasukal okrog svoje osi, stožec nad njim vsak mesec, najviše ležeča polkrogla pa vsak dan. — Up: Larionov (o. 1908, Pariz, E. Rubin; *Rejonistični portret Tatlina*, 1911, Pariz, Michel Seuphor), Lissitzky (*Tatlin dela spom. Tretji internacionali*, kolaž, po 1921, London, Eric Estorick).

L: N. N. *Punin:* Tatlin (Petrograd 1921); Giedion-Welcker (1960); SeuphorS (1961); ReadS (1964 [1966]); Troels *Andersen:* Vladimir Tatlin (Stock 1968 [rk, Moderna Museet] — B! & L!); KHE 3 (1971, p. 735 — L!). — Cf. A. H. *Barr* (1936), G. *Grosz* (1955), M. *Seuphor* (1949).

Tattegrain, Francis (1852—1915), fr. slikar marin. S: npr. *Les Deuillants d'Étaples* (Amiens, Mus. de Picardie), *Avtp.* (d. 1907, Uffizi).

L: Edouard-Joseph III (1934, s. v.). — Cf. J.-P. *Crespelle* (1966).

Tatti, Jacopo → *Sansovino, Jacopo*

die **Taufkirche** (nem.) → *baptisterij*

taumaturg, iz grš., *čudodelnik*, vzdevek mnogih grš. svetnikov. Cf. s. v. → *vladar taumaturg*.

Taurisk(os) iz Trallesa → *Farneški bik*

tav, 22. in zadnja črka hebr. abecede. Cf. *Psalm 181* (119).

L: Emeric *Katona* (Bull. du Mus. Hongrois des B.-A. št. 22, 1963, p. 54 & 58).

TAVANT v departmáju *Indre-et-Loire* (*Touraine*, Francija). Žup. c. *Saint-Nicolas* (nekdaj z Marmoutierom povezan priorát). *StS-e* iz srede XII. st.: v apsidi *Majestas Domini*, sicer pa *Oznanjenje* in *Obiskovanje*. Posebno mikavne hkrati slikovite in ekspresivne **StS-e* v kripti (sreda XII. st.): mdr. *Luxuria*, *Delo prvih staršev* in 3 podobe Davida: *David z levom*, *Plešoči David* in posebno znani *David s harfo* (kopije v pariškem Pal. Chaillot).

L: Melville *Webber*, The Frescoes of Tavant (Art Stud., 1925); H. *Moyrand:* Les Fresques de Tavant (Tours 1938); »MdC« 207 (t. XIV—XV), 208 (t. VIII). — Cf. O. *Demus* (*1968, t. LVI, 127—31 — L!), P.-H. *Michel* (1961 — L!).

Taylor, Francis H(enry), (u. 1957), amer. muzealec, direktor newyorškega *Metropolitan Mus. of Art* (1940—55 — peti od ustanovitve).

B: *The Taste of angels: a history of art collecting from Rameses to Napoleon* (Bo 1948); *Pierpont Morgan as Collector and Patron: 1837—1913* (NY 1957).

L: WWAA (1956; 1959 [*Obituaries*]); Roland L. *Redmond* (Met Mus B, 1958, nekr.).

Teagenes in Hariklea, ljubimca Heliodorovega poznoant. ljubezenskega romana *Aithiopica*. Up: npr. Abr. Bloemaert (d. 1626, Utrecht).

L: F. *Bonger-van der Borch van Verwolde*, De invloed van den Theagenes-en Chariclea-roman op de Beeldende Kunsten (Mbk, 1941); Pigler II (1956, p. 330). — Cf. W. *Stechow* (1953).

teatínci (fr. *les Théatins*, it. *i Teatini*, nem. *die Theatiner*), cerkv. red, kongregacija katol. duhovnikov, ki jo je 1521 ust. → *Kájetan* s pomočjo Pietra Caraffe, škofa v Chietiju, ant. T(h)eate Marrucinorum (od tod njihovo ime). Teatincem, ki so bili razširjeni tudi v Nemčiji (cf. s. v. *München: St. Kajetan*), je mdr. pripadal → *Guarini*.

Tebaida (fr. *Thébaïde*, it. *La Tebaide*), pokrajina starega Egipta (*zgornji Egipt*) z gl. mestom Tebami; v kršč. ikonografiji znana zaradi starokršč. puščavnikov, ki so bili živeli v njenem zah. delu (→ *Anton Puščavnik*, → *Pavel Puščavnik*). Up: npr. slika toskanskega mojstra (atr. B. Starnini, temp, les, 75 × 208 cm, o. 1400, Uffizi).

L: »M« 7 (1968, repr. p. 28/29).

Technau, Werner (1902—1941 padel), nem. klas. arheolog.

B: *Exekias* (Bl 1936); *Die Kunst der Römer* (Bl 1940, »Gesch. der K., I: Altertum« 2).

tehtnica (lat. *libra* [ali *statéra*], angl. *the scales*, fr. *la balance*, it. *la libra*, nem. *die Waage*), 7. znamenje → *živalskega kroga* (med *devico* in *škorpijonom:* 23. IX.—22. X. — zato zaznamuje *sept.* in *okt.* ter ustreza *jeseni*, *melanholiji*, itn.), atribut → *Saturna*, → *Venere*, personifikacije → *Iustitia* in nadangela → *Mihaela* (ki tehta duše). Pri 3. apokaliptičnem jezdecu (→ *Štirje apokaliptični jezdeci*) tehtnica (lat. *statéra*) ponazarja lakoto, ker bodo »takrat« tehtali pšenico in ječmen.

L: Réau II/2 (1957, p. 695); Cirlot (1962, p. 178—79 & 267); Saturn and Melancholy (1964). — Cf. W. *Molsdorf* (1920 [1926]), J. *Seznec* (1940 [1953]), G. de *Tervarent* (I 1958, stp 38—40).

TEL AVIV (Izrael): *mestni muz.* ust. 1931, direktor Haim *Gamzu* (1947—49 in od 1962 dalje), n. muzejski kompleks odprt 19. IV. 1971. Pomembna z. del evr. in domačih umetnikov.

L: R. de *Solier* (Art International, 20. VI. 1971).

Télefos (lat. *Telephus*), mit. oseba, sin → *Hêrakla* in Atenine duhovnice *Auge*, bajeslovni ustanovitelj Pergama (→ *Pêrgamos*). Izpostavljenega je dojila košuta, postal je kralj Mísije, Ahil ga je ranil s kopjem, rja istega kopja pa ga je spet pozdravila. Up: npr. *StS* iz Herkulánuma (*Télefa doji košuta*, po 190 pred, Napoli), *reliefi* t. i. malega friza na → *Pêrgamskem olt.* (o. 180/60 pred), med njimi tudi izredni primer, ko *Hêrakles najde Télefa pri vímenu levinje*.

L: Johannes *Schmidt* (Roscher V, 1916—24, stp 238—52); Grimal (1951); Hunger (1955 , p. 344—45); Grant (1968); »US« 3 (1969, repr. p. 238 & 252).

Tellus, pozn. imen. *Terra mater*, rim. boginja zemlje v pomenu plodne (in mrtve sprejemajoče) domače Zemlje. Up: npr. Correggiova monokromna *freska* v *Camera di S. Paolo* v → *Parmi* (1518/19).

L: G. *Wissowa* (Roscher V, 1916—24, stp 331—45); Grimal (1951); Hunger (1955). — Cf. E. *Panofsky* (1961, »StudWI« 26).

Télovo (lat. *festum corporis Christi*, nem. *das Fronleichnamsfest*), katol. praznik »presvetega Rešnjega Telesa«, ki ga je 1264 ust. papež → *Urban IV*. (povod naj bi bil »čudež«, na katerega v ikonografiji spominja → *Maša v Bolseni*) in ki se praznuje v četrtek po »nedelji presv. Trojice« (*Festum SS. Trinitatis*). Up: e. g. F. G. Waldmüller (*O télovem*, d. 1857, Öst. XIX.—XX.).

Temístoklov samomor (it. *Il suicidio di Temistocle*, nem. *Themistokles trinkt das Stierblut*), ik. m. iz ant. zgod. po Plutarhu (VII, 31): pregnani grš. državnik in vojskovodja Temistokles (527[?]—460[?] pred), zmagovalec pri Salamini, se vpričo perz. kralja Artakserksa I. raje zastrupi, kakor pa da bi izdal domovino. Up: npr. Giulio Quaglio (*freska* iz 1698 v Pal. Antonini v Vidmu).

L: Pigler II (1956, p. 417).

Tempeljski davek → *Davčni novec*

temperamenti → *štirje temperamenti*

Temperantia (lat.), *Zmernost* (fr. *la Tempérance*, it. la *Temperanza*, nem. *die Mäßigkeit*), personifikacija kreposti (→ *sedem kreposti* in pos. → *štiri kardinalne kreposti*). Atributi: posodi (nataka vode v vino!), peščena ura, itd.

L: Marle Icon II (1932, repr. 16, 22, 25, 27, 29, 48, 57, 60, 64, 75); Réau I (1955, p. 189).

Tempietto (Bramantejeva centr. stavba) → *Rim, S. Pietro in Montorio*

il **Tempio Malatestiano** → *Rimini*

templum angelicum (lat.), angelsko svetišče, staro ime c. sv. Mihaela v → *Hildesheimu*, ki je imela skupno 9 angelskih korov.

TenEyck Gardner, Albert (u. 1967), amer. um. zgodovinar, kustos za amer. slikarstvo v newyorškem *Metropolitan Mus. of Art*.

B: (uv) *101 Masterpieces of American Primitive Painting from the Collection of Edgar William & Ber-*

nice Chrysler Garbisch (1961; n. izd. 1962); (& Stuart P. Feld) *American Paintings: A Catalogue of the Collection of the Metropolitan Museum of Art, I: Painters born by 1815* (NY 1965).

Teniers, David, ml. (1610—1690), flam. slikar, r. v Antwerpnu, u. (79) v Bruslju; tam je bil od 1651 dalje dvorni slikar in kustos zbirke namestnika → *Leopolda Viljema*, ki jo je ovekovečil v več → *naslikanih galerijah*. Po njegovih kopijah namestnikovih slik je izšel 1660 v 4 izd. z lat., fr., šp. in flam. besedilom reprezentativen album 224 jedk. (raznih grafikov) z naslovom *Theatrum Pictorium*. S: žanrski prizori v ponavljajočih se variantah, portreti, itd., mdr. npr. *Skušnjave sv. Antona* (npr. baker, o. 1467, Bruxelles), *Galerija nadvojvode Leopolda Viljema* (d. 1651, Bruxelles; Prado; dve sliki Ksthist. Mus.), *Streljanje na papagája v Bruslju 1651* (d. 1652, Ksthist. Mus.), itd.

L: K. *Zoege von Manteuffel* (ThB XXXII, 1938, p. 527 ss); V. *Plagemann* (Kindler V, 1958, s. v. — L!) — Cf. H. *Gerson* (Harm 1960), A. *Rosenberg* (2. izd. 1901), R. H. *Wilenski* (1960 — L!).

la **tenture** (fr.), zaključena vrsta stenskih preprog (angl. *set of tapestries*), ki npr. kažejo razne prizore iste zgodbe.

Teodolinda (568—628), hči bavarskega vojvode Garibalda, žena langobardskih kraljev Avtarija in pozn. Agilulfa; kršč. svetnica (22. I.), ker je bila pomagala Langobarde »spreobrniti« iz arijánstva. Iz njenega nekd. zaklada ohranjene v zakladnici stolnice v Monzi → *Kokoš s sedmimi piščeti* (o. 600) in → *platnice Teodolindinega evangeliarja*.

L: Réau III/3 (1959, p. 1253); LS I (1968).

Teodorik Praški ali *Magister Theodoricus*, nem. *Theoderich von Prag* (akt. v 3. četrt. XIV. st.), dvorni slikar ces. Karla IV. Poznamo ga predvsem po *129 tablah*, s katerimi je *tam ingeniose et artificialiter* (takó je brati v cesarski listini z dne 28. IV. 1367) okrasil 1367 posv. Križevo kapelo na → *Karlštejnu*. To so poleg *Križanja* doprsni liki *Kristusa trpina*, *svetnikov* in *prerokov* (4 table v praški Nar. gal., tj. *Sv. Vid*, *Evangelist Matej*, *Sv. Elizabeta* in neki *sveti papež*, ostalih 124 pa je *in situ*), ki se odlikujejo s poudarjeno in nekam neotesano telesnostjo.

L: Stange II (1936); Jan *Loriš:* Mistr Theodorik (Pra 1938); K. *Oettinger*, Theodorich (ThB XXXII, 1938, p. 595 ss — L!); Karel *Stejskal*, Mistr Theodorik, malíř a alchymista (Dějiny a současnost, IV, 1962); *id.*, Vrat'me život obrazům mistra Theodorika (Výtvarné práce, X, 1962); *id.*, Spor o Theodorika (Umění, XII, 1964, p. 575 ss); Jaromír *Homolka*, Prag, Meister Theodorich von (Kindler IV, 1967, p. 813—15 — L!); »US« 8 (1968, repr. p. 117 & 120); Landolt (1968); Karel *Stejskal*, Spor o Theodorika pokračuje (Umění, XVII, p. 425—89 — L!). — Cf. A. *Friedl* (1956; 1963; 1969), A. *Matějček* (1938; & J. *Pešina* 1950), Gerh. *Schmidt* (1969 [= 1970]).

»**Teodorjev sarkofag**« v Raveni iz o. 460/70 (St'Apollinare in Classe) → »*sarkofag nadškofa Teodorja*«

Teodulf → *Theodulf*

Teofan Grk (rus. *Feofan Grek*), biz. slikar, 1370—1405 dkm. na Ruskem. S: npr. *Spremenjenje na gori* (les, Tretjakovska).

L: Wojsław *Molè*, Theophanes der Grieche (Kindler V, 1968 — L!). — Cf. K. *Onasch* (1962).

Teotókos (grš.), »Mati božja« → *éfeški zbor*

Terborch, Gerard, tudi *Geraert ter Borch* (1617 do 1681), hol. slikar, mojster tonsko tanko ubranih, intimnih in hkrati izbranih prizorov v notranjščini. R. v Zwolleju, od 1635 dalje veliko na potovanjih, od 1650 spet v Zwolleju, od 1654 dalje v Deventerju, tam u. (63). S: npr. *Prisegánje ob sklenitvi miru v Münstru na Vestfalskem* 1648 (hol. *De vrede van Munster*, baker, Nat. Gall. — z avtp.), t. i. *Očetovsko opominjanje* (o. 1654/55, Dahlem — v resnici *Poskušanje vina*), *Dekle, ki piše pismo* (o. 1655, Mauritshuis), *Deček, ki obira bolhe svojemu psu* (Alte Pin.), *Koncert* (les, o. 1657, Louvre), *Gospa, ki lupi jabolko* (o. 1660/61, Ksthist. Mus.), itd.

L: Franz *Hellens:* Gérard Terborch (Br 1911, »Coll. des grands artistes des Pays-Bas«); HdG V (1912); Sturla J. *Gudlaugsson:* *Geraert ter Borch (2 knj., Den Haag 1959—1960); Hall Por (1963, p. 35—38); S. J. *Gudlaugsson*, Borch d. J. (Kindler I, 1964); Margaretta M. *Salinger*, Terborch, Geraert (EWA XIII, 1967); Alte Pinakothek München, Katalog III: Holländische Malerei... (Mn 1967 — L!); »US« 10 (1969, repr. p. 123); Leonard J. *Slatkes* (cf. B. S. *Myers*, V 1969, s. v.); »PKG« 9 (1970, t. 172—73). — Cf. N. *MacLaren* (1960), É. *Michel* (1888), E. *Plietzsch* (1944), A. *Rosenberg* (1897), J. *Rosenberg* (& S. *Slive* 1966), W. *Rothes* (1921).

Terbrugghen, Hendrick, tudi *ter Brugghen* (1588 do 1629), hol. slikar, ki je v barvnem pogledu anticipiral slikarstvo v. delftskih umetnikov. R. v Deventerju, učenec Abrahama Bloemaerta, o. 1604—14 v Italiji (tam nanj vplivala Caravaggio in O. Gentileschi), po vrnitvi v Utrechtu, tam u. S: bibl., ant. in žanrski motivi, npr. iz vrste »Pet čutov« *Deklica s kozarcem* (o. 1620, Stockholm) in *Mladenič, ki igra na lutnjo* (o. 1620, ib.), *Poklicanje sv. Mateja* (d. 1621, Utrecht), *Flavtist* in *Pastir, ki igra na piščal* (oba d. 1621, Kassel), Neverni Tomaž (o. 1621, Rijksmus.), *Jakob snubi Rahelo*, *Labanovo hčer* (d. 1623, Wallraf; d. 1627, Nat. Gall.), *Demókrit* in *Heraklít* (oba d. 1628,

Rijksmus.), *Duet* (d. 1629, Borghese), *Speči Mars* (d. 1629, Utrecht), *Obglavljenje Janeza Krst.* (Edinburgh).

L: B. *Nicolson:* Hendrick Terbrugghen (L 1958); H. *Gerson*, Brugghen (Kindler I, 1964).

Teréntius (*Publius Terentius Afer*), (195 pred—159 pred), po Plautu (*Titus Maccius Plautus*) najpomembnejši rim. komediograf. Zgodnjesrednjev. rokopisi njegovih del so s svojimi miniaturami, ki se opirajo na ant. predloge, pomembni za naše poznavanje rim. gledališča o. II.—III. st. IR: *rkp. v Bibl. Vat.* (Cod. Vat. Lat. 3868), ki ga je napisal in iluminiral nem. menih Adelricus iz Corveya za opata Adelarda (822/26); *»*Térence des ducs«* (1405/10) v Bibl. de l'Arsenal v Parizu.

Térey, Gabriel von (1864—1927), madž. um. zgodovinar in muzealec.

B: *Verzeichnis der Gemälde des Hans Baldung, gen. Grien* (Str 1894, »Sdk« 1); *Die Handzeichnungen des Hans Baldung, gen. Grien…* (4 knj., Str 1894—1896); *Die Gemälde des Hans Baldung, gen. Grien* (2 knj., Str 1896—1900); ‚*A Hungarian Portrait Painter: Philip A. László*' (Studio, 1907); *Verzeichnis der Kupferstichsammlung alter und moderner Meister und der Handzeichnungen moderner Künstler* (Bu 1910); *Die Gemäldegalerie des Museums für Bildende Künste in Budapest…, I: Byzantinische, italienische, spanische, portugisische & französische Meister* (Bl 1916); ‚*Two portraits by Barthel Beham in New York*' (AA, 1925).

Terezija Avilska (lat. *Theresia Magna*, špan. *Teresa de Jesus* ali *de Avila*), (1515—1582), špan. karmeličanka, ust. red reformiranih bosonogih karmeličank, mistična pisateljica in pesnica, v svoji avtobiografiji opisala zamaknjenje, ki ga je mdr. upodobil tudi G. L. Bernini (→*Zamaknjena sv. Terezija*); razglašena za blaženo 1610 in za svetnico 1622 (dan zdaj 15. X.).

L: Réau III/3 (1959, p. 1258—62 — L!). — Cf. M. *Florisoone* (1955), H. *Guerlin* (1918).

Terpsihora (grš. *Terpsihore* iz *terpein*, razveseljevati [se]), muza plesa in zbornega petja (cf. s. v. *devet muz*).

Terra (lat.) →*Zemlja*

terracotta (it.), terakota, tj. žg. glina.

Terra mater →*Tellus*

terra trémuit et quiévit *cum exsúrgeret in iudicium Deus*, citat iz psalmov (Ps 75 [76], 9—10: *Zemlja se je prestrašila in utihnila, ko je Bog vstal k sodbi*); njegov zač. (*TERRA TREMVIT*) beremo na napisnem traku kralja Davida levo zgoraj ob prizoru →*Vstajenja* na →*Verdunskem oltarju*.

Terrasse, Charles (1893—….), fr. um. zgodovinar in muzealec, v službah v Louvru, Maroku in Egiptu, od 1937 dalje konservator *Mus. de Fontainebleau*.

B: (& P. Marcel) *XVIIe siècle* (P s. a. [1924], = Jean Guiffrey [izd.]: La Peinture au Mus. du Louvre, II: École française; 2., dop. izd. s. a. [1935?]); *Sodoma* (P 1925); *Bonnard* (P 1927); *Les primitifs français* (P s. a. [o. 1927]); *Germain Pilon* (P 1930, »G. A.«); *Frans Hals* (P 1930, »L'art et la couleur«); *Rembrandt* (P 1931, ista z.); *Van Gogh* (P 1931, ista z.); *Les Peintres français de la Renaissance* (P 1932); *Van Dyck* (P 1933, »L'art et la couleur«); *Ver Meer de Delft* (P 1935, ista z.); *Rubens* (P 1935, ista z.); *Van Gogh: Peintre* (P 1935); *Histoire de l'art depuis les origines jusqu'à nos jours, I—III* (P 1938—1946); *Le Printemps de Botticelli* (P 1938); *French Painting in the XXth century* (NY 1939); *Cinquante Portraits de Renoir* (P 1941); *Le château de Fontainebleau* (P 1946).

L: WWF (6. izd.; 1963—64).

Tertulijan, lat. *Tertullianus* (o. 150/60—220), prvi kršč. pisec, ki je pisal v latinščini, odvetnik iz Kartagine, ki je šele v zrelih letih postal kristjan, cerkv. apologet in polemik, *»izobražen jurist, človek žive domišljije, velike zgovornosti, plastičnega izražanja, mogočnega poleta in neustrašen«* (Iz. Cankar), znan po svojem asketskem odnosu do vsega čutnega in s tem tudi do umetn., u. kot vodja montanistične sekte.

L: Gilbert-Kuhn (1953 [1967]); Vorländer (I 1966). — Cf. Iz. *Cankar* (ZUZ, 1923).

Tervarent, Guy (*chevalier* **de Schoutheete**) **de** (u. 1969), belg. um. zgodovinar, pomemben raziskovalec na področju ikonografije, član *Ac. Royale de Belgique*.

B: *La légende de Sainte-Ursule dans la littérature et l'art du moyen âge* (2 knj., P 1930); *Le diptique de Saint-Bertin au Musée de Dijon* (P 1931); ‚*Veritas et Justitia triumphant*' (JWCI, 1944); ‚*Astrological concepts in Renaissance art*' (GBA, 1946); *Les énigmes de l'art: L'heritage antique* (P 1946); ‚*Contribution à l'iconographie de Ste Sophie et de ses trois filles*' (Mélanges Paul Peeters, I, Br 1949 [= Analecta Bollandiana, LVII]); *Les énigmes de l'art: L'art savant* (Bruges 1952); ‚*Le véritable sujet du Paysage au Serpent de Poussin à la National Gallery de Londres*' (GBA, dec. 1952); **Attributs et symboles dans l'art profane, 1450—1600: Dictionnaire d'un langage perdu, I—II* (G 1958—1959, *sup.* & *kazalo* 1964, »Travaux d'Humanisme et Renaissance« 29 [29 bis]); ‚*Sur deux frises d'inspiration antique*' (GBA, jun. 1960); *De la méthode iconologique* (Br 1961, »Ac. Royale de Belgique: Classe des B.-A., Mémoires«); ‚*Les deux Amours*' (Bull. de l'Inst. Historique Belge de Rome, XXXV, 1963); ‚*Eros and Anteros, or Reciprocal Love in Ancient and Renaissance Art*' (JWCI, 1965); ‚*L'iconologie au 20e siècle*' (J. des savants, 1965).

Tesarjeva delavnica (*Kristus v hiši svojih staršev*) →*Millais*

Teseida (Boccaccio) →*Boccacciova Théséide*

Tesori d'arte cristiana, z. tedensko izhajajočih zv. (Bol: Officine grafiche Poligrafici il Resto del Carlino), ki jo je ur. Stefano → *Bottari*. Skupaj 100 zv. v 5 delih po 20 zv.: *I: dal paleocristiano al romanico*; *II: il romanico*; *III: il gotico*; *IV: il rinascimento*; *V: dal manierismo al novecento*.

Tétis potopi svojega sina Ahíla v vodovje Stiksa, da bi ga napravila neranljivega resp. nesmrtnega, mit. ik. m.: ranljiva je ostala samó peta, za katero ga je bila držala (cf. s. v. *Smrt Ahíla*). Up: npr. P. P. Rubens (*oljna skica* kot osnutek za tapiserijo, Rotterdam).

L: Pigler II (1956, p. 261); EWA XII (1966, barvna t. 335).

Tétis tolaži Ahíla, ki mu je bil Agamémnon vzel Briseido, ik. m. po Homerju (Iliada I, 357 ss). Up: npr. P. Batoni (d. 1747, London, z. Brinsley Ford).

tetramorf (grš.), »štiriobličje« (nem. *die Viergestalt*), na → *Ezekijelovo vídenje štirih živih bitij* (tu v obliki *kerubov*, tj. vsako s 4 krili) in pozn. videnje v Apokalipsi (Raz 4, 6—8, tu v obliki *serafinov*, vsako s 6 krili) oprt kršč. ik. m., ki ponazarja evangeliste (→ *imboli evangelistov*). Druga imena: *4 živali* (lat. *Quattuor Animalia*), *»štirje živi«* (nem. *Die vier lebenden*).

L: S. *Landersdorfer:* Der Baal Tetramorphos und die Kerube des Ezechiel (1918); Réau II/2 (1957, p. 689—90) & III/1 (1958, p. 476—77). — Cf. W. *Neuß* (1912).

tetrarhi so vladali v rim. imperiju od 293 dalje, poleg *Dioklecijana* (prestolnica v *Nikomediji*) in avgusta *Maksimijana* (prestolnica *Mediolanum* [Milano]) še cezarja *Galerij* (cf. s. v. *Solun*) in *Konstancij Klor* (prestolnica *Augusta Treverorum* [Trier]); 305 sta se odpovedala vladi Dioklecijan in Maksimijan. Up: znamenita **porfirna skupina* na jugovzh. vogalu Markove c. v Benetkah (viš. 130 cm, o. 300) in ravno tako v porfirju *tetrarhi* v Vatikanu (Bibl. Vat.).

L: Cankar I/2 (1928, p. 189 in repr. 75 p. 187 — »Konstantinovi sinovi«); EWA VII (1963, t. 371), IX (1964, t. 56); »US« 4 (1970, f p. 247) & 5 (f p. 28).

Teufel (*Deubel*), **Johann,** pogl. ilustrator 1572 izd. wittenberške *Biblije* in s tem tudi naše → *Dalmatinove Biblije*.

Teyssèdre, Bernard, fr. um. zgodovinar.

B: *Le Sacrementaire de Gellone et la figure humaine dans les manuscrits francs du VIIe siècle: de l'enluminure à l'illustration* (Toulouse 1958); ‚*Un exemple de survie de la figure humaine danes les manuscrits précarolingiens: les illustrations du »De Natura Rerum« d'Isidore*' (GBA, jul./avg. 1960); ‚*Félibien et Roger de Piles historiens de la peinture française avant Poussin*' (Inf HA, 1961); ‚*Une collection française de Rubens au 17e siècle: le cabinet du duc de Richelieu décrit par Roger de Piles (1676—1681)*' (GBA, 1963); *L'histoire de l'art vue du grand siècle: Recherches sur l'Abrégé de la vie des peintres, par Roger de Piles* (1699), *et ses sources* (P 1964); *Roger de Piles et les débats sur le coloris au siècle de Louis XIV* (P 1965); ‚*Peinture et musique: la notion d'harmonie des couleurs au 17e siècle français*' (21. kongr. III, 1967).

Tézej (grš. *Theséus*), grš. mit. junak, sin Aigéa in slednjega hčere Aitre. S klobčičem volnene niti, ki mu jo je bila dala Minosova hči → *Ariadna*, našel pot skozi labirint ter v dvoboju premagal Minotaura (cf. s. v. *Pasífae*). Ariadno je pustil na Náksosu, 1. žena mu je bila → *Hipolita*, ki je v boju padla ob njem, 2. žena pa Ariadnina sestra → *Fáidra*. Up (cf. s. v. *argonavti* etc.): npr. Canova (*Tézej in mrtvi Minotauros*, marmor, 1781/82, V. & A.; *Tézej in kentaver*, marmor, dkč. 1819, Ksthist. Mus.).

L: H. *Steuding* (Roscher V, 1916—24, stp 678—760 — L!); Hunger (1955, p. 349—56); Pigler II (1956, p. 226—28); Grant (1968).

Thamugadi → *Timgád*

Thanner, Gian (*Zuan*) **Paolo,** tudi *Tonar*, furlanski slikar. Njegove *freske* z zač. XVI. st. je najti tudi na slov. ozemlju, v Svinem pri Kobaridu in Borjani, verj. pa tudi v Marijini cerkvici na Kontovelju.

L: SteleP (1960); Stele (1969, repr. 4 & 230). — Cf. G. *Marchetti* (1957; 1958).

Thannhauser, Justin K. (1892—....), nem.-amer. (ž.) um. trgovec in zbiralec, r. v Münchnu. Za nacizma emigriral v ZDA, njegova pomembna z. v → *New Yorku*.

Thausing, Moriz (1838—1884 sam.), avstr. (ž.) um. zgodovinar in muzealec, za Rudolfom Eitelbergerjem utemeljitelj t. i. *dunajske šole um. zgodovine*; r. in u. na Češkem. Na Dunaju je od 1864 delal v *Graf. z. Albertina*, postal 1873 izr. univ. prof. in po izidu Dürerjeve monografije direktor Albertine, 1879 pa ord. na dunajski univ. Mdr. je dunajsko šolo povezal z metodološkimi pogledi Giov. → *Morellija*, sicer pa je pisal tudi duhovite feljtone v *Neue Freie Presse*.

B: (izd., uv & kom.) *Dürer: Briefe, Tagebücher, und Reime, nebst einem Anhange von Zuschriften an und für Dürer* (W 1872, »Quellenschr.« 3; n. izd. 1888); ‚*Tizian und die Herzogin von Urbino*' (ZfbK, 1870); **Dürer: Geschichte seines Lebens und seiner Kunst* (Lpz 1876; 2. izd. 1884; angl. prev. L 1882); ‚*Masaccio und Masolino in der Brancacci Kapelle*' (ZfbK, 1876); ‚*Michelangelos Entwurf zu dem Karton der Schlacht bei Cascina*' (ib., 1878); *Die Votivkirche in Wien* (W 1879); *Livre d'Esquisses de Jacques Callot* (W 1880); *Wiener Kunstbriefe* (W 1883).

L: Anton *Springer* (RepKw, 1885, nekr.); Wurzbach; ADB; UJE. — Cf. U. *Kultermann* (1966), J. von *Schlosser* (In 1934).

Theatrum Pictorium, s flamskim naslovom *Schilder-Thooneel* ..., pomembno delo (fol.), ki ga je izd. v Bruslju 1660 David → *Teniers*, kaže v 245 bakr. it. slike nadvojvode → *Leopolda Viljema* (cf. Dunaj, → *Kunsthistorisches Mus.*).

Theodorik (mojster) → *Teodorik Praški*

Theodulf (u. 821), škof v Orléansu (799—818) in od 802 dalje opat v Fleuryju (tj. → *Saint-Benoît-sur-Loire*), po rodu Got iz Septimanie (*provincia Narbonensis*), ena izmed najodličnejših osebnosti na dvoru Karla Vél. (tam imen. *Píndar*), 818 obdolžen zarotništva, u. v ječi v Angersu. Oratorij njegove vile (ki so jo krasile StS-e z motivoma → *septem artes liberales* in → *štirje letni časi* pa *zemljevid svetá*) ohranjen v → *Germigny-des-Prés* (cf. SchlosserL).

Theophilus Presbyter, kljub raznim hipotezam še neznan avtor najtehtnejšega srednjev. priročnika o um. tehnikah, v X.—XII. st. dat. *Schedula diversarum artium*. Delo je odkril G. E. → *Lessing* v knjižnici v Wolfenbüttlu, prvo krit. izd. pa je oskrbel A. → *Ilg*.

L: SchlosserL (1964 — L!).

Thibout, Marc (1905—....), fr. um. zgodovinar, po → *Deschampsu* direktor pariškega *Mus. des Monuments Français*.

B: (& P. Deschamps) *La peinture murale en France: le haut moyen âge et l'époque romane* (P 1951).

Thieme, Ulrich (1865—1922), nem. um. zgodovinar, s Felixom → *Beckerjem* utemeljil in ur. po njiju imen. → *Thieme-Beckerjev leksikon*. R. in u. (57) v Leipzigu.

Thieme-Beckerjev leksikon (običajna abr. *Thieme-Becker*, v tej knj. ThB), do zdaj najobsežnejši in najnatančnejši biografski leksikon lik. umetnikov »vseh časov in dežel«, z orig. naslovom: *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart* (begründet von Ulrich → *Thieme* und Felix → *Becker*). Izšlo je vsega 37 knj. (Lpz 1907—1950), zadnja knj. je posv. mojstrom z zasilnimi imeni in monogramistom (*Meister mit Notnamen und Monogrammisten*). Razmeroma skromno nadaljevanje za XX. st. predstavlja bolj ali manj administrativno sest. → *Vollmerjev* leksikon v 6 knj.: *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler des XX. Jahrhunderts* (Lpz 1953—1962).

L: Vollmerjev zb. (1957, p. 1—46).

Thienen, Frithjof (Willem Sophi) van (1901—....), hol. um. zgodovinar.

B: *Vermeer* (A 1939); (izd.) *Algemeene kunstgeschiedenis* (6 knj., Utr 1941—1951); ‚*Overweging naar aanleiding van de metamorphose van Rembrandt's nachtwacht*' (Apollo [Den Haag], 1947).

L: Wie is dat (1956).

Thisbe → *Piramus in Tisbe*

Thode, Henry (1837—1920), nem. um. zgodovinar, stric Wilhelma → *Suide*. R. v Dresdenu, prom. 1880 na Dunaju, 1889—91 direktor Städlovega um. inst. v Frankfurtu, 1894—1911 ord. na univ. v Heidelbergu, u. (83) v Københavnu.

B: *Antiken in den Stichen Marcantons, Agostino Venezianos und Marco Dentes* (Lpz 1881, dis.); *Franz von Assisi und die Anfänge der Frührenaissance in Italien* (Bl 1885; 2. izd. 1904); *Die Malerschule von Nürnberg im 14. und 15. Jahrhundert in ihrer Entwicklung bis auf Dürer* (FrM 1891); *Giotto* (Blf-Lpz 1899, »KM« 43; n. izd. 1910); *Thoma und seine Kunst* (FrM 1899); *Hans Thoma: Gemälde* (6 map, ib. 1900—1910); *Tintoretto* (Blf-Lpz 1901, »KM« 49); *Michel Angelo und das Ende der Renaissance, I—III* (4 knj., Bl 1903—1912); *Arnold Böcklin* (Hdl 1905); *Böcklin und Thoma: Acht Vorträge über neudeutsche Malerei* (ib. 1905); *Goethe, der Bildner* (1906); *Kunst und Sittlichkeit* (Hdl 1906); *Michelangelo: Kritische Untersuchungen über seine Werke, I—III* (Bl 1908); *Thoma: Des Meisters Gemälde in 874 Abbildungen* (Stu-Lpz 1909, »KK« 15); *Das Wesen der deutschen bildenden Kunst* (Lpz-Bl 1918).

Thoma Hans (1839—1924), nem. slikar in grafik, zapoznel, na Nemškem zelo priljubljen romantično realističen opisovalec. R. v Bernauu (Schwarzwald), u. (85) v Karlsruheju. S: npr. *Umetnikova mati in sestra bereta sv. pismo* (lepenka, d. 1866, Karlsruhe), *Avtp. z Amorjem in Smrtjo* (1875, ib.), *Henry Thode* (lepenka, 1890, Städel).

L: H. *Vollmer* (ThB XXXIII, 1939, s. v. — L!); »PKG« 11 (1966 — L!); Eberhard *Marx* (Kindler V, 1968, s. v. — L!). — Cf. F. von *Ostini* (5. izd. 1938), H. *Thode* (1899; 1900—1910; 1905; *1909).

Thomas, Bruno (1910—....), avstr. um. zgodovinar, direktor z. orožja (*Waffensammlung*) dunajskega Umzg. muz.

B: *Deutsche Plattnerkunst* (Mn 1944); *Harnische* (W 1947, »Wolfrumbücher« 6); (& Ortwin Gamber) *Die Innsbrucker Plattnerkunst* (Inn 1954 [rk]); (& id.) ‚*L'arte milanese dell'armatura*' (Storia di Milano, XI, Mi, 1958).

Thomas von Villach → *Tomaž Beljaški*

Thomsen, Christian Jürgensen (1788—1865), dan. arheolog in numizmatik, uvedel delitev prazgod. v kameno, bron. in železno dobo. R. in u. (76) v Københavnu, direktor tamk. numizmatičnega kabineta.

Thorn-Prikker, Jan (1868—1932), hol. slikar, predstavnik → *findesièclovske umetn.*

L: H. *Read* (Kindler V, 1968, s. v. — L!).

Thorvaldsen, Bertel (1768 ali 1770—1844), dan. kipar, v XIX. st. po Canovi najuglednejši predstavnik → *neoklasicizma* v plastiki. Starši z Islandije, r. v Københavnnavnu, štud. na tamk. akad., 1797—1819 in 1820—38 v Rimu, po smrti Canove (1822) kar obsipan z naročili, ki jih je izvrševal s pomočniki. Za razloček s Canovo se zdi njegova plastika manj mikavna in trša, obdelava površine pa je drugotnega pomena. P (o. 80 soh, 130 doprsij in 240 reliefov, od tega o. 120 del v marmorju v *Thorvaldsen Museum* v Københavnnavnu — tu abr. Th. Mus.): *Jazon z zlatim runom* (1802/03 [1. model dkč. 1801], marmor, dkč. 1828, ang. zas. last), *Hebe* (1806, Th. Mus.), *Avtp.* (marm. poprsje, 1810, København, Kongelige Akademi for de Skønne Kunster), reliefni friz, *Zmagoslavni sprevod Aleksandra Vélikega* (*Il Trionfo di Alessandro a Babilonia* (mavec 1812, Rim, Pal. del Quirinale, Salla della Marchesa; marmor za Ste Madeleine v Parizu, od 1828 v Villa Carlotta ob Lago di Como), *Ganiméd z orlom* (1816, Th. Mus.), po njegovem modelu iz skale izsekani *Lev* (naroč. 1818, Luzern), *Grof Wladimir Potocki* (nagrobna soha, 1821, Kraków, katedr.), *Kristus* (po 1820, marmor pozn., Københavnnavn, katedr. Vor Frue Kirke), nagrobnik *papeža Pija VII.* (1824—31, arhitektura Schinkel in G. Valadier, Rim, Petrova c.), *Anakreon z Amorjem* (marm. relief 1828, Th. Mus.), za Varšavo po vzoru Marka Avrela (→ *Rim*) konjeniški spom. *kneza Jožefa Poniatowskega* (bron 1830) in *Kopernikov spom.* (odkrit 1830), *Lord Byron* (1830/31, Cambridge, Trinity College, Libr.), za Mainz *Gutenbergov spom.* (po modelu, 1837 odkrit), za München konjeniški spom. *volilnika Maksimilijana I.* (model dkč. 1836, odkrit 1839), *Schillerjev spom.* (po modelu, odkrit 1839, Stuttgart), celopost. *Avtp.* (1840, Th. Mus.). — Up: več kot 200 slik in risb, mdr. C. W. *Eckersberg* (1814, Københavnnavn, Kongelige Akademi for Skønne Kunster; ponov. 1834, Stockholm, in 1838, Københavnnavn, Ny Carlsberg Glyptotek), F. L. *Catel* (1824, Neue Pin.), O. A. *Kiprenski* (1833), H. *Vernet* (1835, Th. Mus.) in *Amerling* (1843).

L: Just Mathias *Thiele:* Den danske billedhugger Bertel Thorvaldsen og hans vaerker (2 knj., Kbh 1831—1832; angl. izd., 4 knj., NY 1869); *id.:* Thorvaldsens biographi (4 knj., Kbh 1851—1856; nem. izd., 3 knj., Lpz 1852—1856); Eugène *Plon:* Thorvaldsen: Sa Vie et son Oeuvre (P 1874); Hjalmar *Friis:* Rytterstatuens historie i Europa fra oldtiden indtil Thorvaldsen (Kbh 1933, dis.); ThB XXXIII (1939 — L!); Riccoboni. — Prim.: J. *Lange* (1886; 1894), G. *Pauli* (1925), P. O. *Rave* (1944); A. *Rosenberg* (1896).

Thumb, Peter (1681—1766), nem. arh. A: *romarska c.* v Neubirnauu ob Bodenskem jezeru (1746—49), *knjižnica* samostana → *Sankt Gallen* (1758—66).

L: cf. E. *Hempel* (1965), H. R. *Hitchcock* (Rococo Architecture 1968).

Thümler, Hans (1910—....), nem. um. zgodovinar (arhitektura), deželni konservator za pokrajino *Westfalen-Lippe.*

B: *Der Dom zu Osnabrück* (Mn-Bl 1954).

L: Kü (1966).

Tibaldi, Pellegrino (1527—1596), it. slikar (kipar & arh.). S: *freske* v Bologni v Pal. Poggi (zdaj Università) s *prizori iz Odiséjeve zgodbe* (1554—56), v Rimu v Angelskem gradu, v Escorialu v križnem hodniku (46 *evang. prizorov*) in biblioteki (z napisi zaznamovani *Plinij, Tit Livij, Apolon* in *Merkur* pa *Geometrija, Retorika, Astronomija, Gramatika,* in *Aritmetika*).

L: Venturi IX/6 (1933, p. 519—77 — L!). — Cf. G. *Briganti* (1945; 1962), A. *Hauser* (1964), itd.

Tiburtinska sibila in Avgust (angl. *Augustus and the Tiburtine Sibyl*, fr. *La Sibylle Tiburtine et l'empereur Auguste*, it. *Augusto e la Sibilla*, nem. *Die Tiburtinische Sibylle*), kršč. ik. m. po pripovedi, ki je očitno nastala v proslavitev c. *Sta Maria d'Aracoeli* v Rimu in ki sta jo pozn. prevzela *Zlata legenda* (→ *Jacobus de Voragine*) in → *Speculum humanae salvationis:* na sam dan Kristusovega rojstva je modra žena (→ *sibile*) na najvišjem vrhu Kapitola v Rimu → *Avgustu* pokazala Marijo z otrokom na nebu in zaslišal se je glas: *Haec est ara coeli.* Nato je sibila Avgustu povedala, da bo otrok, ki se je rodil, mogočnejši od njega (*Rex te potentior hodie nascitur*). Up: npr. okrašena stran v → *Sijajnem horariju vojvode berryjskega* (f. 22r: *Avgust* s pokrivalom, kakršnega sta v XV. st. nosila biz. cesarja Manuel II. in Janez VII. Paleolog, slednji npr. tudi na Pisanellovi medalji), Rogier van der Weyden (na levem krilu njegovega *Bladelinovega olt.*, o. 1452, Dahlem), A. Caron (o. 1580, Louvre), itd.

L: Panofsky Neth (1953, p. 277 & 469); Réau II/1 (1956, p. 421—24); EWA IX (1964, barvna t. 315). — Cf. K. *Künstle* (1928, p. 309—10).

***Tiefenbronnski oltar** je nedvomno najpomembnejše delo Luke Moserja in eno izmed pionirskih del novega realizma v nem. slikarstvu XV. st. Na zaprtem olt. (o. 300 × 240 cm, Tiefenbronn pri Pforzheimu na Badenskem, žup. c.) predvsem tridelna podoba Magdalenine legende: *vožnja*

po morju, v sredini *brezdomci* (poleg Marije Magdalene, njene sestre Marte in brata Lazarja še škof → *Maksimin* in ozdravljeni slepec → *Sidonij*) *spé po izkrcanju v Marseillu* in nad njimi *Marija Magdalena se v sanjah prikaže poganski knežji dvojici*, ki jim bo dovolila vstop v mesto, des. → *Zadnje obhajilo Marije Magdalene*, zgoraj → *Jezus v hiši Simona farizeja*, na predeli pa *Kristus med pametnimi in nespametnimi devicami*. Posebno je znan napis ... *schri. kvnst. schri. vnd. klag. dich. ser. din. begert. iecz. niemen. mer. so. o. we. 1432* (po prev. Iz. Cankarja: *toži umetnost, lij solzé — kdo še mara zdaj za té — o gorjé*), ki sporoča letnico 1432 in v nadaljevanju umetnikovo ime (*lvcas. moser. maler. von. wil. maister. dez. werx. bit. got. vir. in*).

L: Johannes Graf von *Waldburg-Wolfegg:* Lukas Moser (Bl 1939, »Neue Deutsche Forsch.« 221); Cankar III/2 (1951); Jörg *Gamer*, Zur Rekonstruktion des Magdalenenaltars von Lukas Moser in Tiefenbronn (Freiburger Diözesan-Archiv, 1954); Reclam N II (1958 [1960]); Helmut *May:* Lucas Moser (Stu 1961); A. *Stange*, Moser (Kindler IV, 1967); »US« 8 (1968, repr. p. 180); Landolt (1968); Gerhard *Piccard:* Der Magdalenen-Altar des »Lucas Moser« in Tiefenbronn: Ein Beitrag zur europäischen Kunstgeschichte (Wsb 1969); Rolf *Straub*, Einige technologische Untersuchungen an Tiefenbronner Magdalenenaltar des Lucas Moser (Jb. der Staatlichen Kstsmlgn. in Baden-Württemberg, 1970); Reiner *Haussherr*, »Der Magdalenenaltar in Tiefenbronn«: Bericht über die wissenschaftliche Tagung am 9. und 10. März 1971 im Zentralinstitut für Kunstgeschichte in München (Kchr, jul. 1971 — L!). — Cf. K. *Bauch* (1940), W. *Boeck* (1951), A. *Schmarsow* (1903), A. *Stange* (1970 — L!), Ch. *Sterling* (1971), M. *Wundram* (1970), tudi Panofsky Neth (1953).

Tiepolo, Giovanni Battista (*Giambattista*), (1696 do 1770), it. slikar in grafik (jedk.), zadnji v. predstavnik beneškega slikarstva in eden izmed najodličnejših umetnikov XVIII. st., tvorec snovno in formalno raznovrstnega in orjaškega opusa, mojster virtuozne risbe in pos. perspektive, pomemben kolorist, ki povezuje razkošje baroka, eleganco rokokoja in hladnost počasi se napovedujočega neoklasicizma. S: npr. *Abraham odpravi Agaro* (d. 1719, Milano, z. Rasini), *Suzana s starcema* (1722/23?, Hartford), *Skušnjave sv. Antona* (o. 1725/26, Brera), *Aleksander Vél. in Kampaspe v Apelovi delavnici* (avtp. v podobi Apela, o. 1725/26, Montreal, Mus. of Fine Arts), *freske v Vidmu (1526—28, Pal. Arcivescovile), npr. *Abraham sprejme tri angele*, *Abraham daruje Izaka*, *Rahela skriva malike* (avtp. v podobi Jakoba ob Labanu) in kot grisaille *Jakobov boj z angelom*, pos. v t. i. *sala rossa* pa *Salomonova sodba* in 4 freske *evangelistov*, freske v Pal. Archinto v Milanu (1731, uničene 1943), Capp. Colleoni v Bergamu (1732—33), Villa Loschi v Vicenzi (1734: npr. na stropu salona *Čas odkriva resnico*), c. Sta Maria dei Gesuati v Benetkah (1737—39: npr. v. stropna freska *Istituzione del Rosario*), Pal. Clerici v Milanu (1740), chiesa degli Scalzi v Benetkah (znamenita stropna freska **Prenos nazareške hišice*, 1743/44, uničila avstr. bomba 28. X. 1915), *Kleopatrina pojedina* (1743/1744, Melbourne, Nat. Gall. of Victoria [prej Eremitaža]), *Apólon in Dafne* (1743/44, Louvre), *Zadnja večerja* (1745/50, ib.), *freske v Pal. Labia v Benetkah (1747—50), *Portret prokuratorja* (o. 1750, Benetke, Gall. Querini Stampalia), **Mučeništvo sv. Agate* (o. 1750, Dahlem), *freske v würzburški Rezidenci (z avtp., 1751—53), *Poklon kraljev* (1753, Alte Pin.), 4 slike po Tassovem *La Gerusalemme Liberata* (vse o. 1755, AIC), in sicer *Armida očara Rinalda*, *Ubaldo in Carlo presenetita Rinalda in Armido*, *Rinaldo zapusti Armido* in *Rinaldo in puščavnik*, *freske v Villa Valmarana pri Vicenzi (o. 1757: v *Sala di Ifigenia*, v *Stanza dell'Iliade*, *dell'Orlando Furioso*, *dell'Eneide*, *della Gerusalemme Liberata*, *del Carnevale*, *dell'Olimpo* in *dei Putti*), freske v Pal. Rezzonico v Benetkah (1758), Pal. Canossa v Veroni (*Hêraklovo zmagoslavje*, 1761, uničeno 1945), Villa Naz. (prej Pisani) v Stra (1760/62) in madridskem Palacio de Oriente, tj. kraljevski palači (1762/66). — G: o. 35 jedk., predvsem cikla *Capricci* in *Scherzi di Fantasia*.

L: M. *Goering* (ThB XXXIII, 1939, s. v. — L!); LaranE (1959 — L!); Disegni del Tiepolo (Udine 1965 [rk]); A. *Morassi* (EWA XIV, 1967, s. v. — L!); V. *Plagemann* (Kindler V, 1968, s. v.); *L'opera completa di Giambattista Tiepolo (Mi 1968, uv Guido *Piovene*, kom. Anna *Pallucchini*, »CA« 25 — L!); Aldo *Rizzi:* Mostra del Tiepolo (2 knj., Electa Editrice 1971 [rk]). — Cf. P. *D'Ancona* (1956), D. von *Hadeln* (*1927), M. *Levey* (1959), A. *Morassi* (1943; 1945; 1955; *1962 — L!), R. *Pallucchini* (1945; V 1960 [1961]), T. *Pignatti* (1951; 1965).

Tietze, Hans *Karl* (1880—1954), avstr. (ž.) um. zgodovinar in kritik, odličen poznavalec starejšega evr. slikarstva, pos. beneškega; r. v Pragi, prom. 1903 na Dunaju, 1909 habil. in 1920 izr. prof. na tamk. univ.; od 1935 v ZDA. Utemeljil *Oesterreichische Kunsttopographie*, za katero je sam obdelal 12 knjig (I—VII, 1907—11; IX, 1912; XII—XIII, 1913—14; XVI, 1919; XXIII, 1931); ur. rev. *Die bildenden Künste: Wiener Monatshefte* in ust. *Gesellschaft für Förderung der modernen Kunst in Wien* (1920).

B: *‚Die typologischen Bilderkreise des Mittelalters in Österreich'* (JCC, 1904); *Die illuminierten Handschriften in Salzburg* (Lpz 1905, »Verz. der illuminierten Hdschr. in Oesterreich« 2); *‚Annibale Carracis Galerie im Palazzo Farnese und seine römische Werkstätte'* (JSaK, 1906/07); *‚Michael Rottmayr'* (JCC, 1906); *‚Wiens Gothik im 18. Jahrhundert'* (ib., 1909); *Die*

illuminierten Handschriften der Rossiana in Wien-Lainz (W 1911, »Verz. der illuminierten Hdschr. in Oesterreich« 5); ‚*Wolfgang Wilhelms Praemers Architekturwerk und der Wiener Palastbau des 17. Jahrhunderts*' (JSaK, 1911, 1915); ‚*Die Zeichnungen Fischer von Erlachs für die Salzburger Kollegienkirche*' (JCC, 1911); ‚*Programme und Entwürfe zu den großen österreichischen Barockfresken*' (JSaK, 1911); ‚*Der blaue Reiter*' (K. f. Alle, 1912); **Die Methode der Kunstgeschichte: Ein Versuch* (Lpz 1913); ‚*Oskar Laske*' (K. f. Alle, 1914); ‚*Domenico Martinelli und seine Tätigkeit für Österreich*' (JCC, 1919); *Die Entführung von Wiener Kunstwerken nach Italien: Eine Darlegung unseres Rechtsstandpunktes* (W 1919); *Michael Pacher und sein Kreis* (W 1921); *Otto Wagner* (W 1922); *Albrecht Altdorfer* (Lpz 1923); *Alt-Wien in Wort und Bild vom Ausgang des Mittelalters bis zum Ende des XVIII. Jahrhunderts* (W 1924); *Lebendige Kunstwissenschaft: Zur Krise der Kunst und der Kunstgeschichte* (W 1925); *Die Entwicklung der bildenden Kunst in Niederösterreich* (W 1925); *Das vormärzliche Wien in Wort und Bild* (W 1925); ‚*Michelangelos Jüngstes Gericht und die Nachwelt*' (Clemenov zb., 1926); *Wien* (Lpz 1928, »BK«); *Der junge Dürer: Verzeichnis der Werke bis zur venezianischen Reise im Jahre 1505* (Au 1928, z Eriko Tietze-Conrat; prim. 1937—38!); ‚*Romanische Kunst und Renaissance*' (VorBW 1926/27, 1930); ‚*Dürerliteratur und Dürerprobleme im Jubiläumsjahr*' (WJb, 1930/31); ‚*Aus der Bauhütte von St. Stephan I—II*' (JSW, 1930—1931); *Wien: Kultur, Kunst und Geschichte* (W-Lpz 1931); ‚*Neue Beiträge zur Dürer-Forschung*' (JSW, 1932); *Die Zeichnungen der deutschen Schulen bis zum Beginn des Klassizismus* (W 1933, z E. Tietze-Conrat, Ottom Beneschom in Karlom Garzarolli-Thurnlackhom, »Beschreibender Kat. der Handzchgn. in der graphischen Smlg. Albertina« 4—5); *Meisterwerke der europäischen Malerei in Amerika* (W: Ph 1935); *Tizian: Leben und Werk, I—II* (W: Ph 1936 [cf. 1950]); *Kritisches Verzeichnis der Werke Albrecht Dürers: Der reife Dürer, I—II* (Ba-Lpz 1937—1938, z E. Tietze-Conrat [cf. 1928]); ‚*Master and workshop in the Venetian Renaissance*' (Parnassus, 1938); ‚*Among the Dürer Plagiarists*' (J Walt, 1941); *The Drawings of the Venetian Painters in the Fifteenth and Sixteenth Centuries* (NY 1944, z E. Tietze-Conrat); *European Master Drawings in the United States* (NY 1947); ‚*Earliest and latest works of great artists*' (GBA, 1944 [Focillonov zb., 1949]); *Genuine and False: Copies, Imitations and Forgeries* (NY 1948); *Tintoretto: The Paintings and Drawings* (NY: Ph 1948); ‚*Unknown Venetian renaissance drawings in Swedish collections*' (GBA, 1949): ‚*Allendale Nativity in the National Gallery*' (AB, 1949, z E. Tietze-Conrat); *Titian: The Paintings and Drawings* (2. izd., L: Ph, 1950 [prim. 1936]); *Dürer als Zeichner und Aquarellist* (W 1951, »Smlg. Schroll«); ‚*The European Art Museum*' (G. Swarzenskega zb., 1951); ‚*Bozzetti di Jacopo Tintoretto*' (Arte Ven V, 1951 [= 1952]); ‚*Meister und Werkstätte in der Renaissancemalerei Venedigs*' (ANK, 1952); ‚*A Self-Portrait by Pontormo*' (GBA, 1953); ‚*An early version of Titian's »Danae«: An analysis of Titian's replicas*' (Arte Ven, 1954); *Die großen Nationalgalerien* (Z: Ph 1954); *Dürer als Aquarellist* (W 1955).

L: Wininger VII (1936); UJE 10 (1943); K. *Gerstenberg* (Kchr, 1954, nekr.); K. M. *Swoboda* (ANK, 1954). — Zbornik: Essays in Honor of Hans Tietze (NY 1958, izd. E. *Gombrich*, J. S. *Held* & O. *Kurz* — B!). — Avtobiogr.: cf. J. Jahn ([izd.]: Die Kw. der Gegenwert in Selbstdarstellungen, Lpz 1924).

Tietze-Conrat, Erica (r. Conrat), (1883—1958), avstr.-amer. (ž.) um. zgodovinarka, prom. 1905 na Dunaju; žena Hansa *Tietzeja* (supra). Up: npr. O. Kokoschka (1909, MMA).

B (cf. s. v. *Tietze, Hans*): ‚*Unbekannte Werke von G. R. Donner*' (JCC, 1905 [Donnerju atr. Robbova dela v Zgb]); ‚*Der Böckhentragende Satyr: Ein Beitrag zur Frage der skulpturalen Kopie und zum Oeuvre Georg Rafael Donners*' (WJb, 1912); ‚*Die Bronzen der fürstlich Liechtensteinschen Kunstkammer*' (ib., 1917); ‚*Zur höfischen Allegorie der Renaissance*' (JSaK, 1917); *Österreichische Barockplastik* (W 1920); *Het Utrechtsch Psalterium* (W 1920, »K. in Holland« 3); *Die Pestsäule auf dem Graben zu Wien* (W 1921, »Österreichische Kstbücher« 17); *Erasmus van Rotterdam in de beeldende kunst* (W 1922, »K. in Holland« 8); *Der französische Kupferstich der Renaissance* (Mn 1925); ‚*Botticelli and the antique*' (BM, 1925); ‚*Die Vorbilder von Daniel Hopfers figuralem Werk*' (JSW, 1935); ‚*Tizian-Studien*' (ib., 1936); ‚*Titian's woodcuts, I—II*' (The Print Collector's Quaterly, 1938); ‚*Giulio Campagnola's engravings*' (ib., 1942); ‚*What Degas learned from Mantegna*' (GBA, 1944 [Focillonov zb., izšel 1949]); ‚*Titian's design for the Battle of Cadore*' (GBA, 1948); ‚*Mantegna's Parnassus: a discussion of a recent interpretation by E. Wind in his Bellini's Feast of the gods*' (AB, 1949); ‚*Notes on Hercules at the Crossroads*' (JWCI, 1951); *Mantegna: Gemälde Zeichnungen, Kupferstiche* (L-K: Ph 1956 [angl. izd. 1955]); ‚*Un schizzo del Correggio per la »Madonna del latte«*' (Emp, 1955); ‚*Titian as a landscape painter*' (GBA, 1955); ‚*A relief portrait by Francesco Laurana*' (Allen Mem Art Mus B, 1955); ‚*Il »Cristo portacroce« di Sebastiano del Piombo*' (Emp, 1956); ‚*Archeologia Tizianesca*' (Arte Ven, 1956); *Dwarfs and Jesters in Art* (L: Ph 1957).

Tiffany, Louis Comfort (1848—1933), amer. oblikovalec stekla, najpomembnejši amer. predstavnik → *findesièclovske umetn.*

L: Herwin *Schaefer*, Tiffany's Fame in Europe (AB, 1962 — L!). — Cf. R. *Koch* (1958; 1959).

Tihe → *Fortuna*

Tihec, Slavko (1928—....), slov. kipar. R. v Mrb, štud. na AUU (1950—55) in grafiko pri J. Friedländerju v Parizu (1957—58), živi kot svoboden umetnik v Mrb. Sodel. na simp. *Forma viva* v Ravnah (1964). P (železo in beton, aluminij, itd.): npr. *spom. NOB* na Pohorju (1959), dela v MG v Lj in Um. gal. v Mrb.

L: ŠijanecS (1961); A. *Ujčič*, Kipar Slavko Tihec (Lik. rev., 15. V. 1963 — L!); ZMG (1964); XXXIIIe bienale di Venezia: Jugoslavia (1966 [rk]); A. *Ujčič* (ELU 4, 1966, s. v.); Slavko Tihec (Lj 1966 [rk, MaGal], uv. Z. *Kržišnik*); Delo (8. II. 1967, p. 5); A. *Bassin* (ib., 6. VII. 1968, p. 17). — Cf. M. *Kolarić* (1961).

Tihić, Smail (1921—....), konservator in lik. kritik v Sarajevu, dipl. in prom. iz um. zgod. v Zgb.

B: ‚*Značajna zbirka Hodlerovih crteža i slika u Sarajevu*' (Umjetnost [Zgb], 1958).

tihožitje (angl. *the still life*, češ. *zátiší*, fr. *la nature morte*, hrv. *mrtva priroda*, it. *la natura morta*, nem. *das Stilleben*, rus. *natjurmort*), podoba »mrtvih« ali točneje negibnih stvari, cvetic (cvetlično tihožitje), sadja, mrtve divjačine in najrazličnejših predmetov (npr. kuhinjsko tihožitje, tihožitje z glasbili), ki so včasih izbrani zaradi njihovega simboličnega pomena (→ *Vanitas*). Po nesamost., velikokrat s → *prikritim simbolizmom* zaznamovanih tihožitjih XV. st. (e. g. Jan van → *Eyck*, Hugo van der → *Goes*) in osamljenih samost. tihožitjih 1. pol. XVI. st. (npr. Jacopo de' → *Barbari*, d. 1504, Alte Pin.) se v sredi in 2. pol. XVI. st. vloga tihožitja v okviru večjih kompozicij okrepi tako na Severu (→ *Aertsen* in → *Beuckelaer*) kot na Jugu. V XVII. st. obča osamosvojitev in specializacija po ožjih vrstah (Holandci, Flamci, Španci in njihovi *bodegones*, Francozi in Italijani), odtlej nepretrgan razvoj do najnovejše dobe. Med Slovenci pomembni slikarji tihožitij zlasti → *Kobilca*, → *Vesel*, → *Jakopič*, G. A. → *Kos*, V. → *Pilon*, S. → *Kregar*, Marij → *Pregelj* in G. → *Stupica*.

L: Eva *Badelt:* Das Stilleben als bürgerliches Bildthema und seine Entwicklung von Anfängen bis zur Gegenwart (Wü 1938, dis.); Wolfgang *Born:* Still-Life Painting in America (NY: Ox UP 1947); Iris *Elles:* Das Stilleben in der französischen Malerei des 19. Jahrhunderts (Z 1958); S. H. *Pavière:* A Dictionary of Flower, Fruit and Still Life Painters (4 knj., Leigh-on-Sea 1962—1964); ‚Mrtva priroda' (ELU 3, 1964); ‚*Still Life*' (EWA XIII, 1967 — L!), Hana *Seifertová-Korecká*, Barokní zátiší v Čechách a na Morave (Umění, 1970). — Cf. I. *Bergström* (1947; 1955; *1956), S. *Bottari* (1963; 1964), J. B. *Byrnes* (1962), G. *Delogu* (1962), M. *Faré* (*1962), E. *Greindl* (1956), A. P. de *Mirimonde* (za tihožitja z glasbili!), J. *Pešina* (1959), Ch. *Sterling* (*1952 [1959]; 1954), Ch. de Tolnay (1952), M. *Valsecchi* (1963), B. R. *Vipper* (1922; 1931).

Tikkanen, Johan Jacob (1857—1931), fin. um. zgodovinar, zaslužen raziskovalec raznih ikonogr. problemov.

B: *Der malerische Stil Giottos* (Helsingfors 1884); **Die Genesismosaiken von S. Marco in Venedig und ihr Verhältnis zu den Miniaturen der Cottonbibel* (ib. 1889, »Acta Societatis Scientiarum Fennicae« XVII/1 [v it. jeziku v Archivio storico dell'Arte, 1888]); *Eine illustrierte Klimax-Handschrift der vatikanischen Bibliothek* (ib. 1893, ista z. XIX/2); *Die Psalterillustration im Mittelalter* (3 zv., ib. 1895—1903, ista z. XXXI/5); *Die Beinstellungen in der Kunstgeschichte: Ein Beitrag zur Geschichte der künstlerischen Motive* (ib. 1912); *Studien über den Ausdruck in der Kunst*; *I: Zwei Gebärden mit dem Zeigefinger* (ib. 1913); *Studien über die Farbengebung in der mittelalterlichen Buchmalerei* (ib. 1933).

Tilen ali *Egidij* (lat. *Aegidius*, angl. *Giles*, fr. *Gilles* [izv. *Egide*, *Gide*, *Gile*, itd.], it. *Egidio* [izv. *Gilio*]), kršč. svetnik (1. IX.), puščavnik in benediktinski opat. Atribut: košuta. Up: npr. Mojster sv. Egidija (2 prizora iz legende, Nat. Gall.), *kip* iz lipovine iz zač. XVI. st. (NG, prej Bled, stara žup. c.), V. Metzinger (d. 1743, v podr. c. na Limbarski gori pri Moravčah).

L: Réau III/2 (1958, p. 593—97 — L!).

TIMGAD (lat. *Thamugadi*), ant. rim. in pozn. biz. mesto v nekd. *Numidiji* (zdajšnji Alžir), najbolje ohranjeno rim. provincialno mesto (»alžirski Pompeji«). Ust. za Trajana (o. 100) v nadmorski viš. 1100 m, od 256 dalje škofovski sedež, od VII. st. v razvalinah; fr. izkopavanja od 1881 dalje. Jedro pozn. razš. mesta *castrum* (o. 360 × 330 m), med spomeniki npr. *gledališče* za o. 3500/4000 gledalcev, na zah. koncu *decumanus* pa *slavolok* (konec II. st.).

L: E. *Boeswillwald*, R. *Cagnat* & A. *Ballu:* Timgad: une cité africaine sous l'Empire romain (8 knj., P 1892—1905); Ch. *Courtois:* Timgad: antique Thamugadi (Alger 1951 — L!; 2. izd. 1955); EWA I (1959, stp 119—21 — L!). — Cf. Th. *Kraus* (1967 — L!).

timpanon (fr. *le tympan*, nem. tudi *das Türbogenfeld*), »slemensko čelo«, zgoraj polkrožno ali s šilastim lokom zaključeno polje nad vratno preklado, v romaniki in tudi še v gotiki velikokrat okrašeno z reliefom (cf. s. v. *reliefno okrašeni timpani*).

tin → *erker*

Tine → *Valentin*

Tinguely, Jean (1925—....), slikar in kipar (gibljiva »elektromehanična« skulptura), r. v Baslu, živi v Parizu.

L: SeuphorS (1961).

Tino di Camaino (verj. 1280/85—o. 1337), it. kipar in arh., r. v Sieni, u. v Neaplju, sodel. → *Giovannija Pisana*, za katerim je kot *capomaestro* vodil zidavo sienske stolnice. Mikavno je omeniti, da je izgotovil nagrobnike za vodilne predstavnike gibelinov (za ces. Henrika VII.) in gvelfov (v Neaplju, kamor ga je poklical Robert Modri Anžuvinski). P: **sohe ces. Henrika VII. in 4 svetovalcev* (Pisa, Camposanto) pa *sarkofag z ležečim likom Henrika VII.* (Pisa, stolnica) kot ostanki nekd. → *nagrobnika cesarja Henrika VII.* (1313/15 — takoj potem, ko je bil nagrob. avg. 1315 dkč., se je Tino že bojeval na strani gvelfov!), *nagrob. kard. Riccarda Petronija* z reliefi *Noli me tangere*, *Vstajenje* in *Neverni Tomaž* na sarkofagu (1318/20, Siena, stolnica), **Antonio Orso*, kip sedečega in mrtvega škofa (Florenca, stolnica, na notr. strani zah. stene pri gl. vhodu), in z napisom *SEDES SAPIENTIAE* zaznamovana *Marija z otrokom* (Bargello) kot ostanka ško-

fovega nagrob. (u. 1320/21), naposled v Neaplju mdr. *kiparski okras* (npr. *Caritas*) *nagrobnika Katarine Avstrijske*, 1. žene Karla Kalabrijskega (Sta Chiara — umrla 1323), *nagrob. Marije Ogrske*, matere Roberta Modrega (1324/26, Sta Maria Donna Regina), *nagrob. Karla Kalabrijskega*, u. 1331 (s sodel. 1332/33, Sta Chiara) in *nagrob. Marije Valois*, 2. žene Karla Kalabrijskega (1333—37, ib.).

L: Venturi IV (1906); Panofsky Tomb (1964); Ottavio *Morisani* (EWA XIV, 1967, s. v. — L!); Michelangelo *Masciotta:* Tino di Camaino (Mi s. a., »MdS« 20). — Cf. É. *Bertaux* (1902; 1904), E. Carli (1934), H. *Keller* (1939), O. *Morisani* (1945), J. *Pope-Hennessy* (I 1955), — L!), P. *Toesca* (Il Trecento 1951), W. R. *Valentiner* (1935), W. F. *Volbach* (1924 v »HdKw«), J. *White* (Harm 1966).

Tintelnot, Hans (1909—1970), nem. um. zgodovinar. Prom. pri D. Freyu na univ. v Breslauu (= Wrocław), učil tam (docent 1943) in od 1951 na univ. v Göttingenu, 1959—66 pa ord. na univ. v Kielu in hkrati direktor tamk. *Kunsthalle*.

B: *Barocktheater und barocke Kunst: Die Entwicklungsgeschichte der Fest- und Theaterdekoration in ihrem Verhältnis zur barocken Kunst* (Bl 1939); ‚*Die mittelalterliche Baugeschichte des Breslauer Domes und die Wirkung der Zisterzienser in Schlesien*' (D. Freyev zb., 1943); *Die barocke Freskomalerei in Deutschland: Ihre Entwicklung und europäische Wirkung* (Mn 1951); *Die mittelalterliche Baukunst Schlesiens* (Kitzingen 1951); ‚*Bühnenbild*' (RDK III, 1954); ‚*Bühnenkostüm*' (ib.); ‚*Barocke Freskomaler in Schlesien*' (D. Freyev zb., 1954); ‚*Zur Gewinnung unserer Barockbegriffe*' (Die Kunstformen des Barockzeitalters, Bern 1956); ‚*Dagobert Frey*' (D. Freyev zb., 1962); ‚*Über den Stand der Forschung zur Kunstgeschichte des Barock*' (DVLG, 1966).

L: Johann *Schlick* (Kchr, 1970, nekr.).

Tinti, Mario (1885—1937), it. um. zgodovinar.

B: ‚*Agnolo Bronzino Pittore »Platonico«*' (Dd, 1920); ‚*Il Parmigianino*' (Dd, 1923); *Bacchiacca* (F 1925); ‚*Il mobilio fiorentino*' (Mi-R s. a. [1929]); ‚*Florentiner Bildnisse des Cinquecento*' (Panth, 1931).

L: Lodovici (1942).

Tintoretto, s pr. im. *Jacopo Robusti* (1518/19—1594), it. beneški slikar, vzdevek dobil kot sin barvarja (it. *il tintore*). Edini med v. beneškimi slikarji XVI. st. r. v Benetkah, ki jih z izjemo obiska na mantovskem dvoru (sept. 1580) in verj. potovanja v Rim 1547 nikdar ni zapustil; v Benetkah tudi še danes spoznamo večji del njegovega orjaškega opusa. Nanj sta poleg Tiziana vplivala Michelangelo in Parmigianino, sam pa je mdr. vplival na El Greca. S: *Zadnja večerja* (1547, Benetke, Sta Marcuola), **Marko reši sužnja* (1548, Accad.), *Jacopo Soranzo* (d. 1551, ib.), *Zadnja večerja* (Benetke, S. Trovaso), *Suzana in starca* (o. 1560, Ksthist. Mus.) in sočasni *Narcis* (Rim, Gall. Colonna), **Najdenje trupla sv. Marka v Aleksandriji* (d. 1562, Brera), **Kristjani odnesejo truplo sv. Marka* in *Marko reši Saracena* (obe Accad.), *Zadnja večerja* (1565/70, Benetke, S. Polo), orjaško delo v **Scuola di S. Rocco* v Benetkah med 1564 in 1587 (mdr. e. g. *Križanje*, d. 1565, *Zadnja večerja*, 1576/81, ob koncu *Beg v Egipt* pa *Marija Magdalena* in *Marija Egiptovska*), vmes mdr. *Prokurator Gabriele Emo* (d. 1572, Seattle, Art Mus.), 3 slike za nekd. Salotto Dorato ali zdajšnjo Sala dell'Anticollegio v doževi palači (*Gracije z Merkurjem*; *Bákhos in Ariádna*; *Minerva ščiti Mir in Izobilje in odganja Marsa*, vse 1578), skupaj s pomočniki *Bitka za Zadar* (1584/87) in ogromni *Raj* (1588—90) v Sala del Maggior Consiglio prav tam, naposled v beneški c. S. Giorgio Maggiore še *Pobiranje mane*, *Zadnja večerja* in *Polaganje v grob* (vse 1592/94).

L: Venturi IX/4 (1929); Berenson Ox (1932); Luc *Menaše* (ELU 4, 1966, s. v.); Rodolfo *Pallucchini* (EWA XIV, 1967, s. v. — L!); L'opera completa del Tintoretto (Mi 1970, uv Carlo *Bernari*, kat. Pierluigi *De Vecchi* [L!], »CA« 36). — Cf. O. *Benesch* (1958), E. von der *Bercken* (1923; *1942), B. *Berenson* (I—II 1957), L. *Coletti* (1940 [1951]), F. *Fosca* (1929), J. *Gregorič* (1938), D. von *Hadeln* (*1922), V. *Moschini* (1931), R. *Pallucchini* (1937; 1950), N. *Pevsner* (1928), M. *Pittaluga* (1925), H. *Thode* (1901), H. *Tietze* (*1948), Ch. de *Tolnay* (1960; 1963), B. R. *Vipper* (1948).

tip (lat. *tactus*, fr. *le tact*, it. *il tatto*, nem. *der Tastsinn* ali *die Tastempfindung*), v lik. umetn. ponazorjen v okviru motiva → *Pet čutov*, sicer pa zlasti v erotičnih upodobitvah (→ *erotika*), ko tako rekoč »podpira, dopolnjuje in stopnjuje« → *vid* (e. g. v podobah → *Neenake dvojice*).

Tirolska (nem. *Tirol*), ena izmed 9 dežel zdajšnje Avstrije. Med kraji s pomembnimi um. spomeniki so → *Ambras*, → *Innsbruck* in → *Matrei*. Juž. Tirolska je v severnoit. deželi *Trentino-Alto Adige* (med kraji s pomembnimi spom. npr. → *Briksen* in → *Sterzing*).

L: EWA II (1960, stp 178—81); Reclam A II (1962). — Cf. J. *Weingartner* (večina).

Tísbe (lat. *Thísbe*) → *Piramus in Tisbe*

Tischbein, Johann Heinrich, star. (1722—1789), nem. slikar, od 1754 dalje dvorni slikar v Kasslu (imen. *der Kasseler Tischbein*). S: npr. portreti t. i. *Schönheitsgalerie* na gradu Wilhelmsthal (cf. s. v. *Kassel*).

L: Hermann *Bahlmann:* Johann Heinrich Tischbein (Str 1911, »SdK« 142); E. *Preime:* Die Handzeichnungen von Johann Heinrich Tischbein d. Ä. (Kassel s. a. [1942]).

tiskarstvo, *typographia, ars artium omnium conservatrix* (tiskarstvo, umetn., ki ohranja vse umetn.). V obd. *inkunábul* (prvotiskov), tj. od 1450 do 1500, ga mdr. predstavljata tudi za razvoj lik. umetn. zaslužna Anton →*Koberger* in Aldus *Manutius* (→ *Hypnerotomachia*).

L: Steinberg (1961; nem. izd.: *Die Schwarze Kunst: 500 Jahre Buchwesen*, Mn 1961).

Tissot, James, s pravim rojstnim imenom *Jacques-Joseph* (1836—1902), fr. slikar in grafik (jedk.). R. v Nantesu, od 1871 dalje slikal v Londonu elegantne žanrske motive, se po vrnitvi iz Anglije posvetil religiozni motiviki ter izdal *Sv. pismo nove zaveze* z 865 ilustracijami, pravo »*bible peuplée d'Arabes*«; u. (66) v Buillonu.

L: ThB XXXIII (1939, s. v. — L!); BM (jun. 1967, sup., t. XXVI); Henri *Zerner*, James Tissot (L'Oeil, št. 160, apr. 1968). — Cf. F. *Boucher* (1965, repr. 1007, 1020, 1039—40, 1046), B. S. *Myers* (V 1969, s. v.), Ch. *Sterling* (& H. *Adhémar* IV 1961).

Títios (grš. *Titiós*, lat. *Tityos*), Gigant, sin Zeusa in Elare, ki je bila pred ljubosumno Hero pod zemljo skrita, takó da se je Titios rodil iz Zemlje (→ *Géa*). Ker se je bil hotel spozabiti nad Léto, sta ga njena otroka, Apólon in Artemis, s puščicami ubila (po drugi varianti ga je Zeus z bliskom treščil v podzemlje). V podzemlju na tleh zvezanemu sta mu jastreba jetra kljuvala (v nasprotju z ik. m. → *Zvezani Prométej* prizor v podzemlju s plameni!). Up: npr. Jusepe de Ribera (o. 1632, Prado).

L: O. *Waser* (Roscher V, 1916—24, stp 1033—55); Grimal (1951, p. 462); Hunger (1955, p. 358—59); Pigler II (1956, p. 228); Grant (1968).

TIVOLI, mestece vzh. od Rima: pomembni ant. spomeniki, iz renesanse pa zlasti **Villa d'Este* (→ *Ligorio*) s parkom, vodnjaki itd. Blizu Tivolija → *Hadrijánova vila.*

L: EWA VIII (1963, stp 682—83 — L!). — Cf. D. R. *Coffin* (1960 — L!).

Tizian, orig. s celim imenom *Tiziano Vecelli(o)*, (verj. 1480-leta—1576, »tradicionalna« rojstna letnica 1477), it. beneški slikar, eden izmed v. renesančnih mojstrov in najpomembnejših koloristov vseh časov, pravi *princeps pictorum*, ki s svojim delom tako rekoč neposredno povezuje vis. renesanso in barok. Učil se je pri Giovanniju →*Belliniju* (čigar → *Slavje bogov* je dkč.), na njegovo zgodnje slikarstvo pa je najbolj vplival →*Giorgione*; po njuni smrti je postal nesporni prvak beneškega slikarstva, ki so ga kmalu začeli vladarji takratne Evrope in pos. Italije obsipavati z naročili. Vplival je na skoraj vse pozn. mojstre barve od Rubensa, van Dycka, Velázqueza in Rembrandta do Watteauja, Turnerja, Constabla, Delacroixa, Maneta in impresionistov. S: npr. *Jacopo Pesaro, ki ga papež Aleksander VI. priporoča sv. Petru* (o. 1506?, Antwerpen), »*Ariosto*« (o. 1508, Nat. Gall.), *trije prizori v ciklu Antona Pad.* (freske, 1511, Padova, Scuola del Santo), *Sv. Marko na prestolu s Kozmo in Damijanom, Rokom in Boštjanom* (o. 1511, Benetke, Sta Maria della Salute), *Saloma* (o. 1515, Doria — verj. avtp. v podobi svetnikove glave), →*Sveta in posvetna ljubezen* (o. 1515, Borghese), →*Assunta* (1516—18, Benetke, Sta Maria Gloriosa dei Frari), *Bakanál* ali »*Gli Andrii*« (1518—19, Prado) in *Čaščenje Venere* ali »*Gli Amori*« (1518—19, ib.), »*Mož z rokavico*« (»*L'Homme au gant*«, o. 1520, Louvre), →*Polaganje v grob* (o. 1525, Louvre), *Federico II. Gonzaga* (o. 1525, Prado), t. i. →*Pala Pesaro* (1519—26, Benetke, Sta Maria Gloriosa dei Frari), →*Smrt Petra Mučenika* (1528—30, Benetke, Ss. Giovanni e Paolo, zgorelo 1867), t. i. *Madona s kuncem* (»*La Vierge au lapin*«, o. 1530, Louvre), *Kard. Ippolito de' Medici v madž. noši* (o. 1530/33, Pitti), **Karel V. s psom* (1532/33, Prado — cf. s. v. *Seisenegger*), *Marijina pot v tempelj* (o. 1534/38, Accad.), t. i. →*Urbinska Venera* (o. 1538, Uffizi), →*Nagovor Alfonsa d'Avalos, markiza del Vasto* (1540—41, Prado), »*Mladi Anglež*« (»*L'Inglese*«, o. 1540/45, Pitti), »*Alegorija markiza d'Avalos*« (o. 1540/50, Louvre), *Hčerka Roberta Strozzija* (d. 1542, Dahlem), *Kronanje s trnjem* (o. 1542, Louvre), *Ecce Homo* (d. 1543, Ksthist. Mus.), *Kajn in Abel, Abraham daruje Izaka* in *David in Goljat* (vse 1542/44, Benetke, Sta Maria della Salute), *Pietro Aretino* (o. 1545, Pitti), **Papež* →*Pavel III. z vnukoma Alessandrom in Ottaviom Farnese* (1546, Capodimonte), →*Portret cesarja Karla V. v bitki pri Mühlbergu* (1548, Prado), →*Portret cesarja Karla V. v naslonjaču* (1548, Alte Pin.), *Venera z órglarjem in Amorjem* (1548, Prado), *Pietro Aretino* (po 1548, Frick), *Antoine Perrenot de Granvella* (o. 1548/49, Kansas City), *Volilnik Johann Friedrich Saški* (1548 ali 1550/51, Ksthist. Mus.), med slikami 1550-ih let, ki jih pos. zaznamuje rožnata barva, v manieristično negotovi drži predstavljeni »*Vojvoda atrijski*« (o. 1550, Kassel), *Filip II. v oklepu* (1550, Prado), *Saloma z glavo Janeza Krst.* (o. 1550, ib.), **Venera in Adónis* (1553, ib.), **Dánaa* (1553/54, ib. [najboljša varianta!]), *Venera pred ogledalom* (o. 1555, Washington), *Diana in Aktéon* (1556/59, Edinburgh [lastnik: Earl of Ellesmere]), *Diana in Kalisto* (1556/59, ib. [isti lastnik]), *Fabrizio Salvaresio* (d. 1558, Ksthist. Mus.), *Polaganje v grob* (d. 1559, Prado), *Diana*

in Aktéon (o. 1559, Nat. Gall. [lastnik: Earl of Harewood]), **Ugrabljenje Europe* (1559, Boston ISG), ikonografsko posebno mikavna *Alegorija razumnosti* (1560/70, Nat. Gall. [prej z. Francis Howard v Londonu]), *Vzgoja Kupida* ali *Venera kroti Amorja* (Borghese), *Avtp.* (o. 1567, Prado), t. i. *Pardska Venera* (zač. verj. o. 1515, nadaljevanje o. 1540, dkč. v 1560-ih letih, Louvre), *Jacopo de Strada* (1567/68, Ksthist. Mus.), *Izvirni greh* (*Adam in Eva*, dkč. 1560/70 [zač. precéj prej]), *Kronanje s trnjem* (o. 1570, Alte Pin.), → *Odiranje Márzija* (Kroměříž, Uměleckohistorické muzeum), *Nimfa in pastir* (Ksthist. Mus.), *Tarkvinij in Lukrecija* (o. 1570, Fitzwilliam in Wien Ak.), **Pietà* (zač. 1573, dkč. Palma Giovane, Accad.). — Takó Tizianu kot Giorgioneju atr.: **Allendalovo Čaščenje pastirjev* (Washington), *»*Koncert«* (Pitti), itd.

L: pred 1800: Vasari-Milanesi (1881 [1906]). — Cf. P. *Aretino* (1957—60), M. *Boschini* (1660; 1664 [1672]), L. *Dolce* (1557 [1871]), C. *Ridolfi* (1648 [1914]). — Po 1800: Charles *Ricketts:* Titian (L 1910); Venturi IX/3 (1928); Berenson Ox (1932); A. *Venturi* (EI, XXXII, 1937, s. v.); Panofsky Stud (1939 [1962]); Pedro *Beroqui:* Tizian en el Museo del Prado (M 1946 [najprej članki, 1925—27]); Luc *Menaše* (ELU 4, 1966, s. v. — L!); Antonio *Morassi*, Titian (EWA XIV, 1967 — L!); Craig C. *Harbison*, Counter-Reformation Iconography in Titian's »Gloria« (AB, 1967); Fritz *Heinemann* (Kindler V, 1968, s. v.); Alessandro *Ballarin:* Tiziano (Mi 1968, »I diamanti dell'arte«; slov. prev. [Branko Vrčon]: *Tizian*, Lj 1969 [izšlo 1970]); »US« 9 (1969); *L'opera completa di Tiziano (Mi 1969, uv Corrado *Cagli*, kat. Francesco *Valcanover*, »CA« 32 — L)). — Cf. J. *Babelon* (1950), O. *Benesch* (1959), E. von der *Bercken* (1927), B. *Berenson* (L: Ph 1957), O. *Bock von Wülfingen* (1953), W. *Braunfels* (1956; 1965), U. *Christoffel* (1957), K. *Clark* (Nude 1956 [1959]), J. A. *Crowe* & G. B. *Cavalcaselle* (1877), G. *Delogu* (1934 [1951]), G. A. *Dell'Acqua* (1955), M. *Dvořák* (1928), H. von *Einem* (1960), O. *Fischel* (1904 [1929]), G. *Fogolari* (1935), G. *Francastel* (1963), C. *Gamba* (1941), D. *Gioseffi* (1959), C. *Gould* (1959), G. *Gronau* (1900; 1903; 1907; 1933), L. *Grassi* (1945), D. von *Hadeln* (1924 [1927]), Th. *Hetzer* (*1935 [2. izd. 1948]), L. *Hourticq* (1919), C. *Justi* (1894; 1904), H. *Knackfuß* (1897), H. *Leporini* (1925), R. *Longhi* (1946), W. *Molè* (1958), A. *Morassi* (1956), G. *Morelli* (I—III 1890—1893), J. *Neumann* (1962), R. *Pallucchini* (1954; Arte Ven, 1959; *1969), E. *Panofsky* (Meaning 1955; 1965; *1969 — L!), T. *Pignatti* (1957), F. *Saxl* (1957), J. *Shearman* (1965), W. *Suida* (1933), M. *Thausing* (1870), H. *Tietze* (*1936; 1950; 1954), E. *Tietze-Conrat* (1915), F. *Valcanover* (1960), L. *Venturi* (1913), E. *Waldmann* (1922), H. E. *Wethey* (*I 1969 — L!), F. *Wickhoff* (1893; 1902), H. *Wölfflin* (1899 [1952]), tudi S. J. *Freedberg* (1971 — cf. s. v. *šestnajsto stoletje*).

TJENTIŠTE (*Bosna in Hercegovina*): 1971 dkč. in odkrit *spom. junakom bitke na Sutjeski* 1943. Spom. v obliki dveh 19 m vis. kril je oblikoval kipar Miodrag *Živković* (r. 1928).

tloris ali *talni načrt* (angl. *the plan*, fr. *le plan* [*d'un édifice*], hrv. *tlocrt*, it. *la pianta*, nem. *der Grundriß*) kaže horizontalni prerez neke stavbe v višini njenih temeljev, pritličja ali posameznih nadstropij. Tloris pritličja je velikokrat edino, kar se nam je ohranilo od zdavnaj porušene stavbe, kar lahko od nje zanesljivo rekonstruiramo ali kar nam je sicer izpričano o neki stavbi ali stavbnem kompleksu (cf. s. v. *Sanktgallenski tloris*). Po tlorisih tudi razločujemo → *centralne stavbe*, → *longitudinalne prostore*, itd.

Tobey, Mark (1890—....), amer. abstr. slikar, živi v Seattlu (Wash).

L: C. *Roberts:* Mark Tobey (NY 1959). — Cf. H. H. *Arnason* (1968 ali 1969), W. *Haftmann* (4. izd. 1965), S. *Rodman* (1957), etc.

Tobija na poti z angelom (*nadangelom Rafaelom*) ali *s tremi nadangeli*, bibl. ik. m. po Tobijevi knj. V renesančni Florenci so v podobi mladega Tobije velikokrat predstavljeni sinovi bogatih trgovskih družin, ki so se šli učit v tujino, npr. v kontor neke florent. podružnice. S: npr. Ant. in Pieru del Pollaiuolo atr. tabla (Torino, Gall. Sabauda), A. Elsheimer (baker, Nat. Gall.), itd.

L: Réau II/1 (1956, p. 323); EWA IX (1964, t. 13), XI (1966, barvna t. 180). — Cf. B. *Berenson* (L: Ph 1963, repr. 778, 1030, 1062—63; ib. 1968, repr. 894), F. R. *Shapley* (1966, repr. 369), H. *Voss* (II 1920, repr. 223), M. *Wackernagel* (1938, p. 143—44).

Tobijeva in Sarina poročna noč (angl. *Wedding Night of Tobias and Sara*), bibl. ik. m. (Tob 8, 1—10). Up: npr. P. Lastman (*Tobija položi del jeter na žerjavico*, les, Boston FA).

L: Pigler I (1956, p. 188).

TODI, mestece v Umbriji (Italija). Odličen spom. centralno oblikovane it. cerkv. arhitekture v renesansi je *Sta Maria della Consolazione* s tlorisom grš. križa in kupolo na vis. tamburju (zač. stavbe 1508, dkč. 1607).

L: EWA VIII (1963, stp 659 [L!], t. 206 levo zgoraj) & XII (1966, t. 51 des.); »US« 9 (1969, p. 67).

Toesca, Pietro (1877—1962), it. um. zgodovinar, prof. na univ. v Rimu, prispeval mdr. eno izmed temeljnih del za zgod. it. srednjev. umetn.

B: *Masolino da Panicale* (Berg 1908); *La pittura e la miniatura nella Lombardia: dai più antichi monumenti alla metà del Quattrocento* (Mi 1912); *Affreschi decorativi in Italia fino al secolo XIX* (Mi 1917); ‚*Gli affreschi del Duomo di Aquileia*' (Dd, 1925/26); **Storia dell'arte italiana: Il Medioevo* (2 knj., T 1927) & *Il Trecento* (T 1951, oboje »Storia dell'arte classica e italiana«); *La pittura fiorentina del Trecento* (Bol 1929; nem. izd. *Die florentinische Malerei des vierzehnten Jahrhunderts*, F-Mn 1929; angl. izd. *Florentine painting of the Trecento*, NY-F 1929); *Monumenti*

e studi per la storia della miniatura italiana: La collezione di Ulrico Hoepli (Mi 1930); *Giotto* (T 1941); *Affreschi del Vecchio e Nuovo Testamento della Chiesa Superiore del Santuario di Assisi* (F 1948); *Miniature di una collezione veneziana* (V 1958); *Pietro Cavallini* (Mi 1959); *Il battistero di Parma: Architetture e sculture di Benedetto Antelami e seguaci, affreschi dei secoli 13 e 14* (Mi 1960, »Coll. Silvana« 23).

L: Lodovici (1942); Chi è (1961). — Zbornik: Omaggio a Pietro Toesca (F 1950 [= Prop.] — B!).

***»Toggenburška Biblija«**, v razdobju o. 1400 najpomembnejši srednjeevr. iluminiran rkp. poleg → *Vencljeve Biblije*, nastal v zgornjem Porenju (dkč. 1411) in hranjen v zahodnoberlinskem Graf. kabinetu (pergament, 36 × 23,6 cm, Kupferstichkabinett 78 E 1). Besedilo predstavlja prepis Svetovne kronike (*Weltchronik*) pesnika Rudolfa von Ems (u. o. 1254), tj. zgodb od Géneze do kralja Salomona. Med več kot 100 miniaturami, ki kažejo bibl. prizore v → *internacionalnem gotskem slogu*, npr. *Jakobova lestev*, *Jožefa prodajo Izmaelcem* in spodaj *Jakobu prineso Jožefovo krvavo suknjo*, *Putifarjeva žena obtožuje Jožefa*, *Jožef se sreča z Jakobom v deželi Gesen*, *Goreči grm*, *Aron in Mojzes pred faraonom* (v 2 prizorih), *Prepelice* in spodaj *Pobiranje mane*, *Zlato tele* in spodaj *Mojzes razbije tabli postave*, *Mojzes razbije zlato tele* in spodaj *Levijevi sinovi kaznujejo malikovalce*, *Balaam in njegova oslica* in spodaj *Balak pride nasproti Balaamu*, *Davidovi junaki premagajo sovražnike* in *Salomonova sodba*.

L: RDK I (1937, stp 1318, repr. 3); Europäische Kunst um 1400 (W 1962 [rk, Ksthist. Mus.], št. 201 — L!). — Cf. F. *Anzelewsky* (1960).

TOLEDO, mesto v Španiji (*Castilla Nueva*), ki je s svojim obzidjem, starima mostovoma čez Tajo in tudi sicer ohranilo svoj nekd. videz, ki ga je bil ovekovečil El Greco.

L: M. *Gonzáles-Simancas:* Toledo (M 1929); EWA XIII (1967, stp 223—25 — L!). — Cf. A. L. *Mayer* (1910).

~ **katedrala,** zač. 1227, dolga 113 m, s petladijsko notr. *Korne klopi* okrasili Rodrigo Alemán (1495), pozn. (1539—48) pa še Alonso Berruguete (npr. relief *Sinagoge*) in Felipe Bigarny (npr. *Jakobov skrivnostni boj*). — V zakristiji mdr. zastopana El Greco (*El Espolio*, 1577—79) in Goya (*El Prendiemento*, 1798).

~ **Hospital San Juan Bautista de Afuera**: s slikami pomembno zastopana El Greco (npr. *Sv. družina s sv. Ano*, o. 1595; *Kard. Juan de Tavera*, 1608/14) in Jusepe de Ribera (*Bradata žena*, 1631).

L: »CA« 35 (1969 — cf. *Indice topografico* [Toledo: Ospedale Tavera]).

~ **Museo y Casa del Greco.** V hiši, v kateri naj bi bil El Greco stanoval, več njegovih slik, npr. *Bernardin Sienski* (1603), *Kes sv. Petra* (o. 1605) in posebno znano pozno delo, **Pogled na Toledo in njegov načrt* (1608/14).

L: »CA« 35 (1969 — cf. *Indice topografico*).

TOLEDO (*Ohio*, ZDA [*East Central*]).

~ *The* **Toledo Museum of Art** (*Monroe St. at Scottwood Avenue*), ust. Edward Drummond Libbey; manjša, toda dokaj pomembna z. evr. (srednjev. in novejše) in amer. umetn. S: mdr. so zastopani Piero di Cosimo (*Marija časti otroka*, tondo), G. David, Primaticcio (*Odisej in Penelopa*), El Greco, Rubens, N. Poussin, Th. de Keyser (*Predstojniki amsterdamskega zlatarskega ceha*, d. 1627), La Hyre (*Geometrija*, d. 1649), Preti (*Pojedina pri Herodu*, o. 1656/61), J. Blanchard (*Portret kiparja*, o. 1632/35), W. Moreelse (*Doktor, ki kaže svojo disertacijo*, d. 1647), Largillierre (*Regent Philippe d'Orléans s portretom Mme de Parabère*, o. 1716/22), Rigaud (*Markiz Jean-Octave de Villars*, o. 1715), Nattier (*Princesa de Rohan*, 1741), Pannini (*Razvaline s Farneškim Herkulom*, o. 1716/18), Boucher, M. Q. de La Tour (*Avtp.*, pastel, o. 1737), Fragonard (*Igra slepih miši*, o. 1755, prej Dunaj, z. Rothschild), L.-E. Vigée-Lebrun (*Portret dame s pismom*, d. 1784, prej ib.), J. Israëls (*Avtp.*, d. 1908), C. Pissarro (*Tihožitje*, d. 1867; *Strehe starega Rouena*, 1896), Manet (*Portret Antonina Prousta*, 1880), itd. P: npr. J.-B. Lemoyne (*Noël-Nicolas Coypel*, doprsje, žg. glina, d. 172[8]).

L: AN (nov. 1955), muzejske izd. »Masterworks« (1953), »Medieval Art«, »Treasures for Toledo«, itd.

Tolnay, Charles de (poprej Karl [Erich] von *Tolnay*), (1899—....), nem.-amer. (madž.) um. zgodovinar, vodilni sodobni poznavalec Michelangelovega dela. R. v Budimpešti, štud. na univ. na Dunaju (prom. 1925), predaval na univ. v Hamburgu (1929—33), emigriral v Pariz in predaval na Sorboni (1934—39), se preselil v ZDA (1939). ord, na *Columbia Univ.* v New Yorku in zdaj direktor Michelangelovega inst. v *Casa Buonarroti* v Florenci. Za svojega častnega doktorja ga je mdr. priznala tudi budimpeštanska univ. (1970).

B: *Die Zeichnungen Pieter Bruegels* (Mn 1925; cf. 1952, 2. izd.); ‚*Die Handzeichnungen Michelangelos im Codex Vaticanus*' (RepKw, 1927); ‚*Eine Sklavenskizze Michelangelos*' (MJb, 1928); ‚*Die Handzeichnungen Michelangelos im Archivio Buonarroti*' (ib.) ‚*Michelangelo*' (ThB XXIV, 1930); ‚*Zu den späten architektonischen Projekten Michelangelos*' (JPK, 1930 & 1932); ‚*Michelangelostudien: die Jugendwerke*' (ib., 1933); ‚*The Rondanini Pietà*' (BM, 1933); ‚*Studi*

sulla Capella Medicea, I—II' (Arte, 1934); *Pierre Bruegel l'Ancien* (Br 1935, »Bibl. du XVIe siècle«); ‚*Michelangelo's Bust of Brutus*' (BM, 1935); ‚*La volta della capella Sistina*' (BArte, 1935/36); ‚*The Visionary Evangelists of the Reichenau School*' (BM, 1936); *Hieronymus Bosch* (Ba 1937; 2. izd., 2 knj., Ba-Ba 1965); *Le Retable de l'Agneau Mystique des Frères van Eyck* (Br 1938); *Le Maître de Flémalle et les Frères van Eyck* (Br 1939); ‚*Sofonisba Anguissola and her relations with Michelangelo*' (J Walt, 1941); *History and Technique of Old Master Drawings* (NY 1943); *The Youth of Michelangelo* (Pri 1943 [»Michelangelo« I]; *2. izd. 1947); ‚*Hugo van der Goes as Portrait Painter*' (AQ, 1944); *The Sistine Ceiling* (Pri 1945 [»Michelangelo« II]; *2. izd. 1949); **The Medici Chapel* (ib. 1948 [»Michelangelo« III]); *Werk und Weltbild des Michelangelo* (Z 1949); ‚*Velázquez' »Las Hilanderas and Las Meninas«*' (GBA, 1949); ‚*Note on an unpublished portrait of Michelangelo*' (ib.); ‚*Les fresques de Pontormo dans le choeur de San Lorenzo à Florence*' (CrArte, 1950); *Michelangiolo* (Florence-P 1951); *Drawings of Pieter Bruegel the Elder: With a critical catalogue* (L 1952; nem. izd. Z 1952); ‚*Remarques sur la Joconde*' (RArts, 1952); ‚*Les Origines de la nature morte*' (ib.); ‚*The autobiographic aspect of Fra Filippo Lippi's Virgins*' (GBA, 1952); ‚*Le Portrait de Poussin par lui-même au Musée du Louvre*' (ib.); **The Tomb of Julius II* (Pri 1954 [»Michelangelo« IV]); ‚*Un »pensiero« nuovo di Michelangelo per il soffitto della Libreria Laurenziana*' (CrArte, 1955); ‚*L'embarquement pour Cythère de Watteau au Louvre*' (GBA, 1955); ‚*An unknown early panel by Pieter Bruegel the Elder*' (L. Venturijev zb. I, 1956); ‚*Remarques sur la Sainte Anne de Léonard*' (RArts, 1956); **The Final Period: Last Judgment, frescoes of the Pauline Chapel, last Pietàs* (Pri 1960 [»Michelangelo« V]); ‚*Aperçus sur l'art français: formes et esprit*' (CrArte, 1960); ‚*L'interpretazione dei cicli pittorici del Tintoretto nella Scuola di San Rocco*' (ib.); ‚*Un ritratto sconosciuto di Michelangelo dipinto da Raffaello*' (Gerkejev zb., 1962); ‚*Tintoretto's Salotto Dorato in the Doge Palace*' (M. Salmijev zb. III, 1963); ‚*Michelangelo Buonarroti*' (EWA IX, 1964); *The Art and Thought of Michelangelo* (NY 1964); (uv) *Drawings of Michelangelo* (NY 1964); *Nuove ricerche riguardanti la casa di Michelangelo in via Ghibellina* (R 1966, »Problemi attuali di scienza e di cultura« 93); ‚*Une composition de la jeunesse de Michel-Ange: »Hercule étouffant le lion de Némée«, dessin au Musée du Louvre*' (GBA, apr. 1968).

L: WWAA (1959); WWA (1962); A WWAm (1964—65) — povsod s. v. *De Tolnay*.

tólos → *Delfi*

Tomaž, apostol (angl., fr. & nem. *Thomas*, it. *Tommaso* [izv. *Maso, Masaccio, Masolino*], rus. *Foma*), krščč. svetnik (21. XII.). Atribut: sulica (kot orodje mučeništva), Marijin pas, kotomer (patron arhitektov!). Up (med prizori zlasti → *Neverni Tomaž*): npr. Hugo van der Goes (na → *Portinarijevem olt.* kot patron Tommasa P.), Peter Vischer star. (na → *Sebaldovem grobu*).

L: Réau III/3 (1959, p. 1266—72 — L!).

Tomaž Akvinski (1225/26—1274), it. cerkv. učenjak in filozof, v. predstavnik srednjev. scholastike, pisec *Summa theologiae, Summa contra gentiles*, itd., zaradi svoje učenosti imen. *Angelski učitelj* (lat. *Doctor angelicus*) pa *Knez učenjakov* (*Scholarum princeps*) in *Luč cerkve* (*Lumen ecclesiae*). Mdr. znana njegova obrazložitev podob v c., in sicer najprej za pouk ... (*primo ad instructionem rudium*), drugič za ohranitev spomina ... (*secundo ut incarnationis mysterium et sanctorum exempla magis in memoria nostra maneant*) in tretjič za podžiganje pobožnosti (*tertio ad excitandum devotionis affectum*), njegova definicija 3 lastnosti, ki omogočajo »lepoto«: célost (*integritas sive perfectio*), skladnost (*debita proportio sive consonantia*) in jasnost (*claritas*), ki mu pomeni bleščeče barve. R. blizu Neaplja (Roccasecca), od 1243 dominikanec, učenec → *Alberta Vel.*, nazadnje učil na univ. v Neaplju. Krščč. svetnik (kanoniziran 1323, *Thomas Aquinas*, 7. III.), ki sta mu po legendi angela odela pas čistosti (*cingulum castitatis*), da ga obvaruje pred »mesenostjo«. Atributi so mu tudi vol (zaradi vzdevka, ki ga je dobil po svoji debelosti), knjiga, kelih in zvezda ali sonce na prsih. Up: npr. Andrea da Firenze (→ *Apoteoza Tomaža Akvinskega*).

L: Sodnik (1928); Bruyne I—III (zlasti III, 1946); Ferguson (1954); Réau III/3 (1959, p. 1277—80 — L!); Panofsky Ren (1960); EWA XII (1966, stp 666); LS I (1968); Keller (1968, p. 482—84); Vorländer (I 1968). — Cf. L. *Behling* (K-Graz 1964), J. *Braun* (1943), J. *Sauer* (1902 [1924]).

Tomaž Beljaški, nem. *Thomas von Villach*, »koroški Apél«, slikar (prej znan kot *Meister von Gerlamoos*), ki je izšel iz delavnice → *Friderika Beljaškega* in čigar delo pomeni vrh poznosrednjev. slikarstva na Koroškem v 2. pol. XV. st. S: mdr. *freske* v Thörlu (1475), Gerlamoosu (1480), Gradcu (*slika nadlog* na zun. stolnice, d. 1485) in Št. Pavlu v Lábotski dolini.

L: Stele (1969). — Cf. O. *Demus* (JSW, 1937 & 1938), W. *Frodl* (1944).

Tomaž iz Cantimpréja (*Thomas de C[h]antimpré*), (1201—o. 1263), prirodoslovec, avguštinec v Cantimpréju pri Cambraiju, pozn. dominikanec v Leuvenu. Pisec kompilatorske prirodoslovne enciklopedije *Liber de natura rerum*, ki so jo dosti prepisovali in 1475 prvič tiskali. V njej mdr. prva znana povezava → *petih čutov* z živalmi (merjasec = sluh, ris = vid, opica = okus, jastreb = vonj, pajek = tip.

L: Pauline *Aiken*, The Animal History of Albertus Magnus and Thomas Cantimpré (Speculum, 1947). — Cf. H. W. *Janson* (1952).

Tomaž iz Senja, hrv. slikar (1. pol. XVI. st.), imenoma znan po 1964 odkritem napisu v →

Nadlesku (*M[eš]tar Tomas od Segnia fecit 1511*), prej imen. *Trubarjev krovaški malar* po omembi v Trubarjevem *Catehismus sdveima islagama* (V Tibingi 1575). Druge ohranjene *StS-e* t. i. *hrv. skupine:* → *Maršiči* nad Ortnekom, → *Tabor* pri Grosupljem, *Volča* pri Poljanah, *Sveti Urban* pri Trati, itn.

L: Stele (1969). — Cf. I. *Komelj* (VS, X, 1966, p. 61), F. *Stelè* (Drugi Trubarjev zbor., 1952), M. *Zadnikar* (VS, IX, 1965).

Tomaž Kempčan, lat. *Thomas a Kempis*, s pr. im. *Thomas Hamerken* iz Kempena (1380—1471), avguštinski menih, mistično spodbuden pisec. Njegovo najslavnejše delo, *Hoja za Kristusom* (*De imitatione Christi*, nem. *Von der Nachfolge Christi*), namenjena menihom, je doživela izreden uspeh in mdr. vplivala tudi na nastanek slavnega Dürerjevega *Avtp.* iz 1500.

B: *Iz duhovne zakladnice Tomaža Kempčana* (Lj 1920, prev. Fr. Ks. Lukman).

Tomaž Vilanovski (1488—1555), šp. avguštinec, kršč. svetnik (18. IX.; šp. *Tomas de Villanueva*), zaradi darežljivosti imen. *Miloščinar* (angl. *the Almoner*, fr. *l'Aumônier*), beatificiran 1618, kanoniziran 1658. Bil je pridigar na dvoru ces. Karla V. in nadškof v Valencii. Up: npr. Murillo (*cikel* za avguštinsko c. v Sevilli, zdaj poleg tamk. muz. še Alte Pin. in The Cincinnati Art Mus.), F. Robba (marm. *soha* na v. olt. frančiškanske — nekd. avguštinske! — c. v Lj).

L: Réau III/3 (1959, p. 1281).

Tomec, Miroslav (1850—1894), slov. slikar, se učil pri Janezu → *Wolfu*, r. in u. (44) v Šentvidu nad Lj.

L: IS II (16. V. 1926, p. 158: f); SteskaS (1927); AS (1958 — L!); F. *Stelè*, Tomc, Miroslav (ELU 4, 1966).

Tominc (*Tominz*), **Jožef** (*Giuseppe*), (1790—1866), slov. slikar, portretist. R. v Gorici, od konca 1820-ih let v Trstu, kjer je jul. 1830 imel osebno razst.; 1855 se vrnil v Gorico, nato pa živel na Gradišču pri Prvačini in tam — že malone oslepel — u. S: npr. *Avtp. z bratom Francem* (o. 1821, Gorica, Mus. Provinciale), *Grofica Cecilija Auersperg* (o. 1822, NG), *Mož ob oknu* (verj. avtp., d. 1826, Trst, Anton Tomažič), *Tri dame iz družine Fröhlich* (»*Rodbina Moscon*«, d. 1829, NG), *Enrichetta Springer-Hofer* (d. 1834, Gorica, Mus. Provinciale), *Josephine Holzknecht* (o. 1835, Civico, Trst, Mus. Revoltella), *Avtp. na straništču* (ib.), *Portret družine dr. Fruščiča* (NG), *Petar II. Petrović Njegoš* (1843, Cetinje, Njegošev muz.), *Grof Giambattista Coronini Cronberg* (d. 1843, grof Alessio Coronini Cronberg), *Portret očeta* (1848, NG), med mikavnejšimi portreti zlasti *Francesco Holzknecht* (Trst, Civico Mus. Revoltella), *Filippo Amodeo* (*z menico v roki*, ib.), »*Poljak*« (Milano, Decio-Bidoli) pa *Zuan Parussula* (učitelj iz Prvačine s sinico na rami, Cervignano, Giovanni Marani) in *Gospodična s kamelijo* (NG). — Slikarja tudi njegov sin in vnuk (cf. s. v. *Tominz*).

L: SteskaS (1927); MAS II (1938); Stele S(1949); AS (1958); SteleP (1960); Comune di Gorizia: Mostra di Giuseppe Tominz: Catalogo a cura di Guglielmo Coronini … (Gorizia 1966 [rk, Pal. Attems]); Fr. *Stelè* (ELU 4, 1966, s. v.); SlovS (1966); *Jožef Tominc (Lj 1967 [rk, NG — uporabljen tudi goriški kat.], uv. France *Stelè* — L!); E. *Cevc* (Delo, 25. III. 1967, p. 19). — Cf. S. *Benco* (1934), A. *Čelebonović* (1954), R. *Marini* (*1952), F. *Mesesnel* (1940 [1953]), A. *Morassi* (1966), K. *Rozman* (1969; ZUZ nv VIII, 1970).

Tominz, Alfredo (1854—1936), it. slikar živali v Trstu, direktor tamk. *Civico Mus. Revoltella* (1883—1925), sin Augusta (cf. infra) in vnuk Jožefa → *Tominca* (cf. supra).

Tominz, Augusto (1818—1883), it. slikar, sin Jožefa Tominca, prvi direktor tržaškega *Civico Mus. Revoltella* (1872—83).

Tomiris da Kirovo glavo potopiti v kri (angl. *Vengeance of Tomyris*, nem. *Die Rache der Tomyris*), ik. m. po Herodotu (I, 214; tudi *Val. Max.* IX, 10): kraljica nomadskih Masagetov ob posodi, v katero služabnik potaplja glavo perz. kralja (»*nalokaj se krvi, katere v življenju nikoli nisi dosti imel*«). Up: → *Speculum humanae salvationis* kaže Tomiris kot podobo Marijine zmage nad Satanom, sicer pa pozn. npr. Rubens (Louvre in Boston FA), Giulio Quaglio (*freska*, 1698, Videm, Pal. Antonini), Franc Jelovšek (*freska* v Goričanah), itd.

L: Pigler II (1956, p. 330—31 — L!). — Cf. B. *Berenson* (L: Ph 1957, repr. 696), K. *Künstle* (1928, p. 100), É. *Mâle* (… après le concile de Trente 1932, p. 342 & 343), W. *Molsdorf* (1920, št. 895), V. *Steska* (ZUZ, 1942, p. 330—31).

tomizem, nauk → *Tomaža Akvinskega*, uradnega filozofa katol. c., so od 1879 dalje poskušali oživiti (t. i. *neotomizem*), med Slovenci zlasti Anton Mahnič, Frančišek Lampe in Aleš Ušeničnik, ki so temu primerno zastopali ortodoksno katol. estetiko tudi na področju vrednotenja lik. umetn. (v nasprotju z Iz. → *Cankarjem*).

tom Ring → *Ring, Herman tom*

tondo (it. beseda *tondo* = *okrogel*), v lik.umetn. slika ali relief okrogle oblike v it., zlasti florent. renesansi, in sicer pribl. od srede XV. do srede XVI. st. Značilna dela so mdr. ustvarili v slikar-

stvu Filippo in Filippino → *Lippi*, → *Botticelli*, → *Signorelli*, → *Michelangelo* in → *Rafael*, v kiparstvu pa člani družine → *Della Robbia* (polo-ščena žg. glina) in *Michelangelo* (cf. infra).

L: M. *Hauptmann:* Der Tondo: Ursprung, Bedeutung und Geschichte des italienischen Rundbildes in Relief und Malerei (FrM 1936); »US« 9 (1969, repr. p. 38 & 104). — Cf. B. *Berenson* (L: Ph 1963, e. g. repr. 941—42, 1024—25, 1067—68, 1145—46, 1157—58, 1164—65, 1179—80, 1267—68), M. *Wackernagel* (1938, p. 182—84).

***Tondo Bartolini,** slavna podoba *Marije z otrokom* (les, premer 135 cm, Pitti), ki jo je naslikal Filippo → *Lippi*, imen. takó, ker jo istovetimo s sliko, ki je dokumentirano nastala 1452 za Leonarda Bartolinija. V bogato raz-členjenem ozadju je videti *Marijino rojstvo*, des. zadaj pa → *Srečanje pri Zlatih vratih*.

L: Cankar III/1 (1936, p. 95—96); EWA IX (1964, t. 144); »US« 9 (1969, repr. p. 27). — Cf. B. *Berenson* (L: Ph 1963, repr. 856).

***Tondo Doni,** edina Michelangelova nedvomno orig. tabelna slika (tondo, temp, les, premer 120 cm, Uffizi), nastala verj. za poroko naročnika Agnola Donija z Maddaleno Strozzi konec 1503/zač. 1504: Marija z otrokom in Jožefom in mali Janez Krst., ki vsebinsko in oblikovno prevaja do raznovrstno razlaganih golih mladeničev v ozadju. V bogati ikonogr. vsebini pomembne tudi rastline (e. g. *detelja* za sv. Trojico in odrešenje in → *hizop*).

L: cf. E. *Camesasca* (1967), M. L. *D'Ancona* (1968 — L!), C. *Eisler* (Panofskyjev zb. 1961), Ch. de *Tolnay* (I 1943).

***Tondo Taddei,** Michelangelov marm. *relief* (premer 109 cm, 1504/06, London, Royal Ac.), imen. po naročniku (Taddeo Taddei).

L: »CA« 1 (1967, f p. 108); R. W. *Lightbown*, Michelangelo's great Tondo: its origins and setting (Apollo, LXXXIX, 1969); Malcolm *Easton*, The Taddei Tondo: A Frightened Jesus ? (JWCI, XXXII, 1969). — Cf. Ch. de *Tolnay* (EWA IX, 1964, stp 874).

Tooker, George (1920—....), amer. slikar, r. v Brooklynu. S ponavljanjem svojih sestavin strašljive, po obliki in snovi realistične podobe iz amer. velemestnega življenja. S: npr. *Podzemska železnica* (*The Subway*, temp, 1950, Whitney), *Vladna pisarna* (*Government Bureau*, prej Edwin Hewitt Gall.).

L: cf. S. *Rodman* (1957).

topáz (fr. *la topaze*), drag kamen, po → *Apokalipsi* 9. temeljni kamen zidovja, ki obdaja → *nebeški Jeruzalem*.

topilnik, talilni lonček (fr. *le creuset*, it. *il crogiuolo*), simbol alkimije in zato tudi *melan-holije* (ker je slednja hči vednosti in znanja), e. g. na Dürerjevi → *Melencolia I*.

L: cf. G. de *Tervarent* (I 1958, stp 136).

TORCELLO, otoček na sev. beneške lagune (10 km od Benetk), v VII.—IX. st. njeno najpomembnejše središče.

L: Bruno *Schulz:* Die Kirchenbauten auf der Insel Torcello (Bl-Lpz 1927); M. *Brunetti*, S. *Bettini*, F. *Forlatti* & G. *Fiocco:* Torcello (V 1940). — Cf. G. *Lorenzetti* (1939), G. *Perocco* (1956).

∼ **katedrala** *Santa Maria Assunta* (znova sez. 1008, pozn. spremembe) je triladijska bazilika brez transepta. Notr.: stebri iz grš. marmorja s korintskimi kapiteli, v apsidi **stoječa Marija*, → *Hodigítria* (verj. o. 1190 nadomestila Kristusa na tem mestu) in pod njo kot star. mozaik iz XI./XII. st. *apostoli* (od leve na des. z napisi zaznamovani *Tomaž*, *Juda Tadej*, *Jernej*, *Jakob ml.*, *Janez*, *Peter*, nato *Pavel*, *Matej*, *Andrej*, *Jakob star.*, *Simon Zelot* in *Filip*). Na zah. steni v. mozaik **Poslednje sodbe* (XII. st.).

L: Anna Maria *Damigella*, Problemi della Cattedrale di Torcello, I—II (Com, 1966 & 1967 — L!); »US« 6 (1970, p. 236—37); Otto *Demus*, Zu den Mosaiken der Hauptapsis von Torcello (Boškovićev zb., 1970). — Cf. A. *Grabar* (Sk 1953), J. *Lassus* (1967 [1968, repr. 157]), V. *Lazarev* (I—II 1947—1948 — L!), D. *Talbot Rice* (1963 [1968]).

∼ **Santa Fosca** je centr. stavba (XI. st.) s tlorisom grš. križa, navzven oktogon, na 5 straneh obdan s stebriščem (povišani loki maloazijskega tipa).

TORGAU, mesto ob Labi v vzh. Nemčiji (*Sachsen-Anhalt*), od 1456 dalje rezidenca saških volilnikov. Arhit. spomeniki iz XV.—XVI. st.

L: O. *Thulin:* Die Lutherstadt Wittenberg und Torgau (Bl 1956); EWA VI (1962, stp 293 — L!).

∼ **grad Hartenfels,** sez. 1533—44 in 1616—23. Pozornost zasluži predvsem *dvoriščna stran vzh. krila* (Konrad Krebs 1533—35) z *odprtim stopniščem*, ki je nastalo po zgledu tistega v → *Bloisu*.

L: O. *Thulin:* Schloß und Schloßkirche zu Torgau (Bl 1963). — Cf. J. *Jahn* (1969, t. 7—8 & 63), H. *Weigert* (1942, repr. p. 811).

TORINO, slov. tudi *Turín*, gl. mesto severnoit. dežele *Piemont*, od XIII. st. pod oblastjo savojske dinastije, ki je 1861—1946 predstavljala tudi it. kraljestvo. Zg. središče pomeni *piazza Castello* (na njej *Pal. Reale* in → *Pal. Madama*, infra). Umetnostno najpomembnejše stavbe so nastale v baroku (arhitekta → *Guarini* in → *Juvara*), v XX. st., ko je Torino postal industrijsko velemesto, pa je njegovemu stavbnemu razvoju prispeval tudi Pier Luigi *Nervi*.

L: Marziano *Bernardi:* Torino e i suoi dintorni (R 1957); Visioni di Torino (No 1958); Marziano *Bernardi:* Capolavori d'arte in Piemonte (T 1961); *id.:* Tre palazzi a Torino (T 1963); EWA VIII (1963, stp 536—40 — L!); A. *Peyrot:* Torino nei secoli (2 knj., T 1965); Marziano *Bernardi:* Guida storica ed artistica della città e dintorni (T 1965); Renata *Bossaglia*, L'iter Liberty dell'architettura torinese (Com, 1966). — Cf. A. M. *Brizio* (1953), P. *Toesca* (1911).

~ ***Basilica di Superga,** orjaška c. v mestni okolici po načrtu Filippa → *Juvare* (sez. 1717—31 in pozn.).

~ **Cappella della Santa Sindone** (za korom *stolnice*), imen. po relikviji mrtvaškega prta (it. *la sindone* ali *il sudario*) z odtisnjeno podobo Kristusovega telesa. Stavba z znamenito **kupolo* je bila sez. po načrtu Guarina → *Guarinija* (1667—90).

L: Réau I (1955, p. 20—22); »US« 10 (1969, p. 57). — Cf. R. *Wittkower* (1958 [1965]).

~ *il* **Duomo** (stolnica, *piazza S. Giovanni*), renesančna stavba (zač. 1490). Za korom → *Capp. di Sta Sindone* (supra).

~ **San Lorenzo** (*piazza Castello*, vhod z *via Palazzo di Città*), Guarinijeva stavba (sez. 1668—87), takó kot *Capp. di Sta Sindone* (supra) z znamenito konstrukcijo *kupole, ki kaže zvezdast preplet reber.

L: EWA VII (1963, t. 103); G. M. *Crepaldi:* La real chiesa di S. Lorenzo in Torino (T 1964); Pevsner (1966); »PKG« 9 (1970, t. 229b). — Cf. R. *Wittkower* (1958 [1965]).

~ *la* **Mole Antonelliana** (*via Montebello*), samosvoja stavba (v tlorisu kvadrat s stranico 40 m, viš. 167,5 m), imen. po arh. Alessandru Antonelliju, ki jo je 1863 zač. zidati kot sinagogo. Pozn. je mesto kupilo nedk. stavbo (v tej obliki dkč. 1890), ki velja za najvišjo zidano arhitekturo v Evropi pred uvedbo železobetona.

L: »PKG« 11 (1966, t. 407b). — Cf. H.-R. *Hitchcock* (1958 [1963, p. 449]).

~ ***Palazzo Carignano** (*piazza Carignano*), ob Berninijevih in Borrominijevih stavbah v Rimu najodličnejša it. palača XVII. st., sez. 1679—85 po načrtu Guarina → *Guarinija*, znana tudi zato, ker so v njej 1861 razglasili kraljevino Italijo (zdaj v njej *Mus. Naz. del Risorgimento Italiano*).

L: EWA VII (1963, t. 104—05); Pevsner (1966); »US« 10 (1969, p. 56—57); »PKG« 9 (1970, t. 232b).

~ **Palazzo delle Esposizioni** (*Corso Massimo d'Azeglio*), prvo veliko delo P. L. Nervija po 2. svet. vojni (1948—50).

L: cf. G. E. K. *Smith* (1961).

~ **Palazzo Madama**: znamenito **stopnišče* pred star. stavbo je 1718—21 oblikoval Filippo Juvara. Tu zdaj *Museo Civico d'Arte Antica* (infra).

L: »US« 10 (1969, f p. 224).

~ **Stupinigi** v okolici mesta: *lovski »gradič«*, ki ga je 1729—33 oblikoval Filippo → *Juvara:* **gl. dvorana* s slopi, odmaknjenimi od sten.

L: Marziano *Bernardi:* La palazzina di caccia di Stupinigi (T 1958); EWA I (1959, t. 389 & 407 [risba]), II (1960, t. 141); Luigi *Mallè:* Stupinigi: un capolavoro del Settecento europeo tra barocchetto e classicismo (T 1968); »US« 10 (1969, p. 214—15).

~ **konjeniški spomenik vojvode Emanuela Filiberta** (*piazza S. Carlo*), najbolj znano delo Carla Marochettija, ki je za nagrado zanj postal baron, in najodličnejši konjeniški spom. v it. XIX. st., značilen za obd. → *romantike* (bron. plastika vis. 5 m, podstavek 4,55 m, model dkč. 1833, spom. post. 1838). Vojvoda iz XVI. st. je predstavljen *pacem redditurus* (ker vtika meč v nožnico).

L: EWA X (1965, t. 149); »PKG« 11 (1966, t. 319); »MdS« 82 (t. VIII).

~ **konjeniški spomenik vojvode Ferdinanda Genovskega** (*piazza Solferino*) je napravil Alfonso Balsico (bron. plastika vis. o. 3 m, podstavek 4,7 m, odkrit 1867).

L: »PKG« 11 (1966, t. 321).

~ **Galleria Sabauda** (*via Accademia delle Scienze 6*). S: dobro zastopani nekateri stari Nizozemci in Flamci, npr. Memling in van Dyck (*Trije otroci angl. kralja Karla I.*, o. 1635), med Italijani pa npr. Orazio Gentileschi (*Oznanjenje*, 1623) in Francesco Albani (4 slike [→ *štirje elementi*]: *Zemlja*, *Voda*, *Ogenj* in *Zrak*, 1626/28).

L: G. *Pacchioni:* La Regia Pinacoteca di Torino (T 1932). — Cf. C. *Aru* (1952).

~ **Museo Civico di Torino: Museo d'Arte Antica** (*Pal. Madama, piazza Castello*): mdr. → *Milansko-torinski horarij* in *Moški portret za doprsno ograjo* Antonella da Messina (les, sgn. & d. 1476).

L: Marziano *Bernardi:* Il Museo Civico d'Arte Antica di Palazzo Madama a Torino (T 1954); Luigi *Mallè:* I Dipinti del Museo d'Arte Antica: Catalogo (T 1963).

***Torinski horarij** (fr. *Heures de Turin*), znamenit iluminiran rkp. (pergament, o. 28 × 19 cm), ki ga je prvi s fotografskimi posnetki vred objavil P. Durrieu (cf. lit. infra), dve leti pozn., 1904, pa je zgorel ob požaru v torinski Bibl. Reale

(zdaj Naz.); konkretno je šlo za nekdaj nedk. del →*Très Belles Heures de Notre-Dame*, ki jih je bil →*Jean de Berry* pred 1413 dal Robinetu d'Estampes v zameno za neki drug rkp. Nedk. del je postal last bavarsko-hol. dinastije in takrat — verj. pred 1417 — dobil znamenite vaneyckovske miniature (še pozn. razdeljen v tu obravnavani rkp. in t. i. →*Milansko-torinski horarij*), pri katerih po G. Hulin de Looju razločujemo zlasti t. i. roki H in G; zadnje so bolj ali manj dosledno atr. mlademu Janu van →*Eycku*. Roko H predstavljajo (atr. po gl. prizoru strani, ki ga edinega imenujemo) miniature *Bog oče na prestolu v slavnostnem šotóru* (f. 14v), *Oljska gora* (f. 30v), *Kalvarija* (f. 48v) in *Objokovanje* (f. 49v), roko G pa miniature *Kristusa primejo* (f. 24), *Julijan pelje z barko Kristusa čez reko* (f. 55v), *Virgo inter Virgines* (f. 59) in posebno slavni in velikokrat razlagani →*Jezdeci na morskem obrežju* (f. 59v).

L: Heures de Turin: Quarante-cinq feuillets à peintures provenant des Très Belles Heures de Jean de France, duc de Berry (*P 1902, uv Paul *Durrieu*; *pon. T 1967, uv Albert *Châtelet* — L! [oc. James *Marow*, AB, 1968 — L!]); Friedländer I (1924); Panofsky Neth (1953 — L!); Meiss-Berry (1967 — L!). — Cf. A. *Châtelet* (1956), P. *Durrieu* (1922), itd.

Torrigiani, Pietro, tudi *Torrigiano* (1472—1528), it. kipar, znan skoroda najbolj po tem, da je Michelangelu za vse življenje zmaličil nos (Vasari: ... *diede il Torrigiano a Michelangelo si fattalmente un pugno sul naso, che glielo infranse di maniera, che lo porto poi sempre cosi stiacciato, mentre che visse*) ter se baje zato moral umakniti iz Florence. R. v Florenci, se po Vasariju učil v »šoli pri samostanu sv. Marka« (cf. A. *Chastel*, 1950), bil v vojaški službi, odšel pozn. v Anglijo delat za Henrika VIII., od 1526 dalje dkm. v Sevilli, tam u. P: npr. *nagrob. kralja Henrika VII. in njegove žene Elizabete Yorške* (pozlačena bron. lika ležečih, 1512—18, London. Westminstrska opatija, kapela Henrika VII.), *Madona* in *Sv. Hieronim spokornik* (žg. glina, Sevilla, Mus. Provincial de Bellas Artes).

L: Vasari-Milanesi IV; Venturi X/1 (1935); »US« 9 (1969, f p. 253); »MdS« 105 (barvna f 5—6). — Cf. J. *Pope-Hennessy* (II 1958 — L!).

Torriti, Jacopo (akt. konec XIII st.), it. mozaicist v Rimu. Tam so njegovo delo mozaiki v apsidah c. S. Giovanni Laterano (*Poklon križu*, 1291 skupaj z Jacopom da Camerino, hudó rest. o. 1884) in c. Sta Maria Maggiore (*Marijino kronanje*, Oznanjenje, 1295).

Toskana (it. *Toscana*), po svojih um. spomenikih in krajinskih lepotah slavna dežela srednje Italije. Med umetnostno pomembnimi kraji → *Arezzo*, → *Carrara*, → *Florenca* (Firenze), → *Livorno*, → *Lucca*, → *Montepulciano*, → *Pescia*, → *Pienza*, → *Pisa*, → *Pistoia*, → *Prato*, → *San Gimignano*, → *Sansepolcro*, → *Siena*, → *Volterra*.

L: EWA VIII (1963, stp 615—46 — L!). — Cf. H. *Bodmer* (1928), W. *Paatz* (1937), M. *Salmi* (1928; 1958; 1961), etc.

TOULOUSE, po prebivalstvu 4. mesto v Franciji (zgornji *Languedoc*).

L: EWA V (1961, stp 601—02 — L!).

~ **Saint-Sernin,** potem ko je bila porušena 3. opatijska c. v →*Clunyju* (t. i. Cluny III), največja ohranjena romanska cerkv. stavba v Franciji (dolga 115 m, transept 64 m), sez. 1077—1119 (križiščni stolp v zgornjem delu dkč. v XIII. st.). Tloris v obliki lat. križa, 5-ladijska notr., transept in korni obhod (kor posv. 1096). V razvoju kiparstva posebno pomemben portal iz 1100/1120, **Porte Miégeville* (v timpanu *Vnebohod*) in 7 marm. reliefov v kornem obhodu, med njimi Kristus kot *Majestas Domini* z odprto knj. (napis *PAX VOBISCVM*) in blagoslavljajočo desnico (konec XI. st.).

L: Cankar II/1 (1937); »US« (1968, p. 13—14).

~ **Musée des Augustins** (*Mus. de Peinture et de Sculpture*). Mdr. tu marm. relief **Ženi z levovim in ovnovim znamenjem* iz c. St.-Sernin (sreda XII. st.) pa kapitel z reliefi *Herodove gostije* (*Herod in Saloma*, sreda XII. st.) iz porušenega križnega hodnika katedr. St.-Étienne.

L: Cankar II/1 (1931); »US« 7 (1968, p. 15—16). — Cf. M. *Hauttmann* (1929, repr. p. 485, 492).

Toulouse-Lautrec, Henri (-Marie-Raymond) de (1864—1901), fr. slikar in grafik, eden izmed najpomembnejših predstavnikov *findesièclovske umetn.* R. v plemiški družini v Albiju, 1878 si zlomil obe nogi ter zato do konca ostal pohabljen; 1881 v Bonnatovem ateljeju, 1885 se preselil na Montmartre, tam 1891 nastal prvi med njegovimi znamenitimi lepaki, u. (36) na gradu Malromé. V nasprotju s →*francoskimi impresionisti*, h katerim so ga velikokrat prištevali, ga problem svetlobe ni mikal, toliko bolj pa telesa v gibanju: konji, motivi iz pariških zabavišč in cirkusov; ob teh témah zavzemajo tehtno mesto prizori iz javnih hiš, t. i. *maisons closes*. S: npr. *Grofica de Toulouse-Lautrec* (*Portret umetnikove matere*, 1887, Albi, Mus.), *Vincent van Gogh* (pastel, 1887), *Cirkus Fernando* (1888, AIC), *Moulin de la Galette* (1889, ib.), **Au Moulin Rouge* (1892, ib.), *Postelja* (1892, Louvre), »*Salon*« *v Rue des Moulins* (1894, Albi, Mus.), *Oscar Wilde* (akvarel, 1895, Conrad H. Lester, Beverly Hills [Calif.]), *La Toilette* (1896, Louvre),

Portret Paula Leclercqua (1897, ib.), *Portret Louisa Bougléja* (o. 1898, ib.). — G (barvne lito.): **La Goulue v Moulin Rougeu* (lepak, 1891), *Marcelle Lender* (lepak, 1895), *Sedeči ženski klovn* (*Mlle Cha-U-Kao* [iz serije *Elles*], 1896).

L: Dict peint mod (1954); Nello *Ponente* (EWA XIV, 1967, s. v. — L!); M. G. *Dortu* & Philippe *Huisman* (Kindler V, 1968, s. v. — L!); Jacques *Huot*, Lautrec et les livres d'enfants (GBA, 1968, p. 191—92); L'opera completa di Toulouse-Lautrec (Mi 1969, uv Giorgio *Caproni*, kat. G. M. *Sugana*, »CA« 31); »US« 11. — Cf. J. *Adhémar* (1952; 1965), D. *Cooper* (1956), G. *Geffroy* (1914), M. *Georges-Michel* (1957), G. *Jedlicka* (1929 [1943]), F. *Jourdain* (& J. *Adhémar* 1952), J. *Lassaigne* (1939), C. *Roger-Marx* (1957), E. *Schaub-Koch* (1935).

TOURNAI, flam. *Doornik*, mesto v Belgiji (*Hainaut*), sedež škofije od 465 dalje.

L: EWA II (1960, stp 439—41 — L!). — Cf. J. *Lavalleye* (Trésor 1947, repr. 14, 17, 51, 57, 71, 79, 91, 95, 108—09, 259, p. 230).

~ **katedrala Notre-Dame**: zun. je poudarjena z mogočno skupino križiščnega stolpa in 4 stolpov v kotih med vzdolžno in prečno ladjo, sicer pa stavba združuje romansko ladjo (o. 1130—71) in transept (1171—1213) z 1243—55 gotsko obnovljenim korom s kornim obhodom in vencem kapel. Učinkovita notr. z bogato opremo, s slikami zastopani npr. Q. Massys (*Ecce Homo*), Jordaens (*Križanje*) in Rubens (*Vice*).

L: »US« 7 (1968, f p. 95); »PKG« 5 (1969, t. 192—93, p. 203 — L!).

~ **Musée des Beaux-Arts.** S: mdr. zastopan Manet (*Argenteuil, les Canotiers*, 1874; *Chez le Pére Lathuile*, 1879/80).

TOURNUS v Burgundiji: opatijska c. *St.-Philibert*: **notr.* z valjastimi slopi iz XI. st., obok nad gl. ladjo (prečni banjasti oboki med prevesnimi loki) iz zgodnjega XII. st.

L: Cankar II/1 (1931); EWA V (1961, stp 631—32 — L!); »US« 7 (1968); »PKG« 5 (1969, t. 170).

TOURS (*Touraine*, srednja Francija), ant. *Caesarodunum*, nekdaj priljubljena rezidenca fr. kraljev, rojstno mesto → *Fouqueta* in *Balzaca*. — Za karolinške *renovatio* pomemben skriptorij: odtod mdr. → *Biblija iz Moutier-Grandvala* (o. 840, Br. Mus., Add. Ms. 10546), → *Prva Biblija Karla Plešastega* (t. i. *Vivianova Biblija*, 843/51, Bibl. Nat., Ms. lat. 1) in → *Lotarjev evangeliar* (849/51, ib., Ms. lat. 266). — *C. Saint-Martin*, posv. patronu mesta (→ *Martin*), je bila v. petladijska romanska bazilika v obliki, kot se je razvila ob znanih poteh v → *Santiago de Compostela* (cf. s. v. *romarske poti*), tu konkretno ob posebno pomembni poti iz Chartresa, Saint-Denisa, Pariza in Orléansa proti Poitiersu in Bordeauxu (mogočen transept, korni obhod in venec radialno razmeščenih kapel).

L: R. *Vivier* & E. *Milet*: Pour comprendre et visiter Tours, une capitale au coeur de la France (Tours 1958); EWA V (1961, stp 573 — L!). — Cf. K. J. *Conant* (Harm 1959).

~ **katedrala Saint-Gatien,** gotska stavba, zač. 1246, dkč. v XV. in XVI. st. (*slikana okna* v koru iz 2. pol. XIII. st.). — Poznogotski *križni hodnik* (XV. st.).

Tout au monde existe pour aboutir au livre (fr.), »Vse na svetu obstaja [zato], da se konča v knjigi«, velikokrat citirana misel → *Mallarméja*. Cf. s. v. *l'art pour l'art*.

Toynbee, Jocelyn M. C., angl. klas. arheologinja (rim. umetn.).

B: *The Hadrianic School* (C 1934); *Some Notes on Artists in the Roman World* (Brussels 1951, »Coll. Latomus« 6); *The Ara Pacis Reconsidered and Historical Art in Roman Italy* (L 1954, »Italian Lecture«); *The Flavian Reliefs from the Palazzo della Cancelleria in Rome* (L 1957); *Art in Roman Britain* (L 1962); *The Art of the Romans* (L 1963, »Ancient Peoples and Places«); *Art in Britain under the Romans* (Ox 1964).

tradicija antike → *antično izročilo*

Traditio legis (lat.), *Izročanje postave*, kršč. ik. m.: Kristus izroča postavo (lat. *Christus legem dat*) apostolskima prvakoma Petru in Pavlu. Up: npr. v IV. st. na *mozaiku* v apsidi c. Sta Costanza v Rimu in na → *sarkofagu Junija Bassa*. Cf. s. v. *lateranski sarkofag št. 174*.

L: Panofsky Tomb (1964, p. 41—42, repr. 153 & 157). — Cf. C. *Davis-Weyer* (1961).

tragedija resp. namig nanjo → *kozel*

Traiéctio Iordánis miraculósa → *Prehod čez Jordan* (bibl. ik. m.)

TRANI, pristaniško mestece v juž. Italiji v deželi Apuliji (*Puglia*) ob jadranski obali. Romanska *katedr.* (zač. 1094, sez. predvsem 1159—86) ima visok *zvonik* (XIII./XIV. st.), triladijsko notr. (ladje ločene z dvojnimi stebri) in *kripto* s 24 stebri (*cripta di S. Nicola*). Bron. **vrata* (les, pokrit z bron. reliefi) je o. 1175 izdelal → *Barisanus da Trani*.

L: EWA I (1959, t. 400 des. spodaj), VIII (1963, stp 721 [L!], t. 172 levo zgoraj), IX (1964, t. 508 levo spodaj); »PKG« 5 (1969, t. 240 — L!).

Tranquillitas (lat.), *Mir*, personifikacija miru resp. spokojnosti, takó spokojnega morja kot miru v javnem in drž. življenju.

L: J. B. *Keune* (Roscher V, 1916—24, stp 1095).

transept, prečna ladja v c. (angl. *the transept*, fr. *le transept*, hrv. *poprečni brod*, it. *il transetto*, nem. *das Querschiff* ali *das Querhaus*).

Transfiguratio (lat.) → *Spremenjenje*

Trapier, Elizabeth du Gué (1893—....), amer. um. zgodovinarka, poznavalka šp. slikarstva v razdobju XVI.—XIX. st.

B: (vse knjige NY, z. »Hispanic Notes & Monographs, Peninsular Series«): *Velázquez* (1948); *Ribera* (1952); *Luis de Morales and Leonardesque influences in Spain* (1953); *Goya: A Study of his Portraits, 1797—99* (1955); *Valdés Leal: Baroque concept of death and suffering in his paintings* (1956); *El Greco: Early years at Toledo, 1576—1586* (1958); ‚*El Greco in the Farnese palace, Rome*' (GBA, 1958); *Valdés Leal: Spanish Baroque Painter* (1960); *Goya and his Sitters: A Study of his Style as a Portraitist* (1964).

TRATA v Poljanski dolini. Vaška *žup. c. Janeza Krst.*: njen banjast obok poslikan s *freskami* v 3. četrt. XVII. st.

L: ZUZ nv VII (1965 [izšlo 1966], repr. 108); M. *Juteršek* (ELU 4, 1966, s. v.); Cevc SU (1966).

Tratnik, Fran (1881—1957), slov. slikar in risar. R. v Potoku ob Dreti v Savinjski dolini, štud. na ak. v Pragi, na Dunaju in v Münchnu, sodel. z ilustracijami pri praških in münchenskih humorističnih časopisih, od 1914 dalje v Lj, tu u. (73). S: *Rdečelaska* (1919, MG), *Slepa* (1921, MG), *Likarica* (o. 1927, MG), itd. R (prehod iz findesiècclovske umetn. v ekspresionizem): npr. *Slepci* (1911), *Hrepenenje* (1911), *Delo na polju* (1914) in cikel *Begunci* (1916).

L: SteleS (1949); Kidrič PA (1950); Ko je ko (1957); E. *Cevc* (NSd, 1957); AS (1958 — L!); ŠijanecS (1961); ZMG (1964); SlovS (1966); Cevc SU (1966); Treća decenija (1967). — Cf. Z. *Kržišnik* (1952), tudi J. *Traven* (1960), etc.

Traut, Wolf (1480/85—1520), nem. slikar, r. in u. v Nürnbergu. S: npr. *olt. sv. Sorodstva* (*Artelshofener »Sippenaltar«*, 1514, München, Bayerisches Nationalmus.).

L: Meister um Dürer (Nü 1961 [rk, Nürnberg]); Peter *Strieder* (Kindler V, 1968, s. v. — L!).

traveja, obočna pola (angl. *the bay*, fr. *la travée*, hrv. *travej*, it. *la campata*, nem. *das Joch*), obočna enota, del oboka (npr. del banje med dvema oprogama) pa tudi ustrezni del prostora ter s tem osnovna prostorska enota.

Traven, Janko (1902—1962), raziskovalec zgod. slov. gledališča.

B (lik. umetn.): *Slovenski gledališki portret: Album* (Lj 1960, »Knjižnica Mestnega gledališča«).

Trdnost → *Véliki zmagoslavni voz*

TREBENIŠTE, vasica v Makedoniji severozah. od Ohrida, znana po arhaični nekropoli (pozno VI. st. pred), ki so jo odkrili bolg. vojaki 1917 (prve najdbe v muz. v Sofiji), sicer pa odkrivali in raziskovali 1930—33 (Nikola Vulić, najdbe v Nar. muz. v Bgd) in 1953—54 (Vasil Lahtov & Jože Kastelic, najdbe v muz. v Ohridu). Med posebno pomembnimi najdbami, ki jih hrani Nar. muz. v Bgd, so popularne **zlate maske* in importirane grš. *bron. posode*.

L: Ljubiša *Popović:* Katalog nalaza iz nekropole kod Trebeništa (Bgd 1956); Vasil *Lahtov:* Problem trebeniške kulture (Ohrid 1965, dis. [Lj 1962]); Ivan *Mikulčić* (ELU 4, 1966, s. v. — L!); UBJ (1969 [izšlo 1970], repr. 11 & 83); L'Art en Yougoslavie (P 1971 [rk], št. 35—37 & 56—59, tudi 2 f). — Cf. J. *Filip* (II 1969, p. 1482 [tekst Milutin V. *Garašanin*]).

***Třeboňski oltar,** najpomembnejši spom. češ. slikarstva 2. pol. XIV. st. (o. 1380/90, Praha), imen. po kraju na juž. Češkem, v katerem je bil prej in po katerem je dobil zasilno ime tudi njegov mojster (nem. *Meister von Wittingau*). Srednja tabla izgubljena, ohranjene table (vse o. 132 × 92 cm) pa kažejo *Oljsko goro* (na hrbtu *Katarina, Magdalena in Margareta*), *Polaganje v grob* (zadaj *Egidij in cerkv. učitelja Gregorij in Hieronim*) in **Vstajenje iz groba* (zadaj apostoli *Jakob ml., Jernej in Filip*). Olt. rest. 1961—63, poskus rekonstrukcije objavil P. Pieper.

L: Stange II (1936); Alois *Elsen*, Der Wittingauer Meister und Kaiser Karl IV (Panth, 1942); Umění (XIII, 1965). — Cf. A. *Matějček* (1938 [1939]; 1950), K. *Oettinger* (1935), P. *Pieper* (Kchr, 1966), Gerh. *Schmidt* (1969 [izšlo 1970]).

Tremessen (nem.) → *Trzemesznia*

Trenkler, Ernst (1902—....), avstr. um. zgodovinar, prom. 1926 na Dunaju.

B: ‚*Beiträge zur Masaccio-Forschung*' (WJb, 1932, dis.); ‚*Les principaux manuscrits à peintures de la Bibliothèque Nationale de Vienne: Manuscrits italiens*' (Bull. de la Soc. Française de reproduction, 1937); ‚*Les principaux manuscrits à peintures de la Bibliothèque Nationale de Vienne: Manuscrits français*' (ib.); *Das Livre du Cuer d'Amours espris des Herzogs René von Anjou* (W 1946); *Das Evangeliar des Johannes von Troppau* (Klagenfurt-W 1948 — faks.); ‚*A newly discovered Book of Hours by the Master of the Duke of Bedford*' (GBA, 1954 [tudi H. Tietzejev zb., 1958]).

Trenos (grš.), evang. ik. m. v biz. umetn., iz katerega se je razvilo tudi zahodnoevr. → *Objokavanje mrtvega Kristusa* in ožji ikonogr. tip → *Pietà*. Up: **StS* (1164, Nerezi, Sv. Pantelejmon), Eutihije in Mihailo: *StS* (1295, Ohrid, Sv. Kliment).

L: Réau II/2 (1957, p. 519—20). — Cf. K. *Weitzmann* (1960).

Très Belles Heures de Notre-Dame (»Prelepi horarij Naše Gospé«), iluminiran rkp. → *Jeana de Berry* (v njegovem inventarju iz 1402 še neomenjen), ki ga je slednji še ne do konca okrašenega pred 1413 zamenjal z Robinetom d'Estampes za neki drug rkp. Iluminirani del (pergament, 240 str. 27,9 × 19,9 cm, o. 1385/1390, Bibl. Nat., nouv. acq. lat. 3093) je do XVIII. st. ostal last družine d'Estampes; pozn. lastniki so bili grof Victor de St. Mauris, od srede XIX. st. dalje baron Adolphe de Rothschild in naposled baron Maurice de Rothschild, ki ga je 1956 podaril *Bibl. Nat.*; louvrski *Cabinet des Dessins* hrani 4 posamezne liste. — O pozn. okrašenem delu nekd. celote cf. s. v. *Milansko-torinski horarij* in *Torinski horarij*.

L: Panofsky Neth (1953); Europäische Kunst um 1400 (W 1962 [rk, Ksthist. Mus.], št. 106 & tabla 134); Meiss-Berry (1967 — L!).

Tres magi cum donis → *Poklon treh kraljev*

Très Riches Heures du Duc de Berry → *Sijajni horarij vojvode berryjskega*

Tres vidit et unum adoravit, »Tri je videl in enega je častil«, lat. citat po sv. → *Avguštinu* (*Contra Maxim.*, Migne PL 42, 809), ki ga je brati na Abrahamovem napisnem traku v prizoru *Abraham sprejme tri angele* na → *Verdunskem olt*. Cerkv. očetje so namreč prizor razlagali kot razodetje *Sv. Trojice* (→ *Trojica*) ali vsaj kot namig nanjo.

Tretja božja zapoved (5 Mojz 5, 12): *Pazi, da boš posvečeval sobotni dan, kakor ti je Gospod, tvoj Bog, zapovedal!* Up: npr. H. Baldunga Griena *lesor.* v *Auslegung der 10 Gebote* (Str: Johann Grüninger 1516).

L: cf. R. *Muther* (1884, p. 213, t. 240).

Tretjakov, Pavel Mihailovič (1832—1898), rus. um. zbiralec in mecen, bogat trgovec, ki je svojo z. 1892 podaril mestu Moskvi (jedro po njem imen. gal.), vodil pa jo še do smrti.

Tretja nadloga: uši, bibl. ik. m. (2 Mojz 8, 12—15, v zadnjem slov. prev. Biblije »komarji«). Up: npr. *miniatura* v → *Sarajevski hagadá* (f. 23v), *lesor.* v → *Dalmatinovi Bibliji* (1584, I, f. 39 zgoraj).

***Tretji maj** *1808*: **streljanje upornikov,** slavna Goyeva umetnina (o, pl, 266 × 345 cm, 1814, Prado), »prva vélika slika, ki jo lahko imenujemo revolucionarno v slehernem pomenu besede — po slogu, snovi in namenu« (K. Clark). ... pusta samota v okolici Madrida. Zadaj se v temi kažejo najbližje hiše. V ospredju je na eni strani vzpetina hriba, na drugi strani zid vojakov: zaporedje nog, teles brez obrazov, samó z jermeni prepasani plašči, telečnjaki, in čaka ob čaki, sklonjena nad svetlečim se orožjem. Velika laterna na tleh osvetljuje prostor, zemljo, kri in ustreljene. Nad njimi se dvigajo, kleče in omahujejo tisti, ki bodo ubiti v naslednjem hipu. Spredaj je mož v beli srajci in rumenih hlačah, z razprostrtimi in dvignjenimi rokami, edini, ki zre proti njim naperjene nože in cevi. Drugi so se s sklenjenimi rokami, s stisnjenimi pestmi zazrli v nebo, v tla, v sebe, si z rokami pokrili obraze. Za železjem pušk strmi in čaka nova gruča, zakaj streljanje se bo nadaljevalo ...

L: EWA VI (1962, t. 399); »US« 11 (repr. p. 46). — Cf. (tudi s. v. *Goya*) K. *Clark* (1960). M. Levey (Rococo to Revolution 1966), etc.

Trèves, fr. ime za → *Trier*

TREVI, mestece v srednji Italiji (Umbrija).

L: EWA VIII (1963, stp 660 — L!).

***tridelni oltarni nastavek iz Soesta** iz tamk. *Wiesenkirche*, ena izmed najstar. nem. tabelnih upodobitev (temp, hrastovina, 71 × 120 cm, Dahlem), delo vestfalskega slikarja iz o. 1250/60 in odličen spom. prehodnega sloga ostro lomljenih gub (→ *Zackenstil*). Levi del kaže *Marijo*, sredina → *Prestol milosti*, des. del pa — prav takó pred zlatim ozadjem — *Janeza Ev.*

L: »US« 8 (1968, p. 54/55). — Cf. G. *Schiller* (II 1968, repr. 412).

TRÍDENT (it. Trento, nem. Trient), južnotirolsko mesto (it. avtonomna pokrajina Trentino-Alto Adige), v katerem je zasedal znani tridentinski koncil (cf. infra).

tridentinski koncil (1545—63 v → *Trídentu*, supra) je služil utrditvi katol. protireformacije in hkrati »očistil« tudi → *krščansko ikonografijo*. Njegovo zadevno delo je objavil flam. teolog Molanus (s pr. im. Vermeulen) v Leuvenu 1570: *De Picturis et Imaginibus sacris*. Med ik. m., ki so morali izginiti iz cerkv. repertoarja, sta bila npr. → *Ana Samotretja* in → *Sveto sorodstvo*.

L: Charles *Dejob:* De l'influence du Concile de Trente sur la littérature et les beaux-arts chez les peuples catholiques (P 1884); H. *Jedin*, Entstehung und Tragweite des Trienter Dekrets über die Bildverehrung (Tübinger theologische Quartalschrift, 1935 [cf. Harald *Keller*, ZfKg, 1937, p. 256—57]); John Baptist *Knipping:* De iconografie van de contrareformatie in de Nederlanden (2 knj., Hilversum 1939); Réau I (1955); C. *Marcora*, Il Concilio di Trento e l'arte sacra (Miscellanea Carlo Figini, Varese 1964). — Cf. L. *Hautecoeur* (1965), E. *Kirschbaum* (1945), É. *Mâle* (1932), W. *Weisbach* (1921), G. *Weise* (1938).

TRIER, mesto v Porénju (*Rheinland*, ZRN) ob Moseli, ust. kot rim. *Augusta Treverorum*, pod Dioklecijanom postal eno izmed gl. mest rim. imperija, nekaj časa tudi cesarska rezidenca. Zdaj edino mesto na Nemškem z večjim številom ohranjenih rim. stavbnih spom.: mdr. t. i. **Porta Nigra*, tj. sev. vrata obzidja (verj. IV. st.), s tlorisom 36 × 21,5 m in ohranjeno viš. o. 30 m največja ohranjena rim. obzidna vrata; t. i. **Bazilika*, tj. *Aula Palatina* ali *Aula Regia* (sez. o. 310) s tlorisom 56 × 28 m in viš. več kot 30 m.

L: H. *Eichler:* Trier (Mn 1952); Reclam N III (1959); EWA VI (1962, stp 271—74 — L!).

~ **Liebfrauenkirche,** zač. o. 1235 (dkč. v 1260-ih letih), poleg *Elizabetine c.* v Marburgu najstar. nem. gotska c. Orig. sohi *Eklezije in Sinagoge* v *Škofijskem muz.* (infra).

~ **stolnica** (*der Dom*) v jedru še poznorim. stavba. Zah. del s pomembnim **pročeljem* iz XI. st. (arkade prvič na Nemškem napovedujejo poznejše *pritlikavske galerije*) sez. pod nadškofom Poppom (1017—47) in njegovimi nasledniki; romanski *kor s kripto in apsido* dodan o. 1160, šir. ladja obokana o. 1220. — *Stolnična zakladnica* (*Der Domschatz*) hrani mdr. → *Egbertovo skrinjico* (*prenosni olt.*, zlato z emajlom in dragimi kamni, 977/93) in **kadilnico s Salomonom na prestolu* (mojster Gozbertus o. 1100).

L: SwarzenskiR (1954); »US« 7 (1968, p. 110). — J. *Beckwith* (NY 1964).

~ **Mestna knjižnica** (*Stadtbibliothek*). Njena rkp. z. (*die Handschriftensammlung*) hrani o. 400 rkp., med IR npr. → *Adin evangeliar* (o. 800) in ravno tako slavni → *Codex Egberti* (o. 980/90).

~ **Škofijski muzej** (*Bischöfliches Diözesanmuseum*) v križnem hodniku katedrale: tu mdr. orig. sohi *Ecclesia & Synagoga* iz trierske *Liebfrauenkirche* (supra) iz o. 1250.

Trier, Eduard (1920—....), nem. lik. kritik in pisec o umetn., r. v Kölnu, prom. 1952 v Bonnu, kritik od 1948, ord. na ak. v Düsseldorfu.

B: *Marino Marini* (K 1954); *Moderne Plastik* (FrM 1955); *Wilhelm Lehmbruck: Zeichnungen und Radierungen* (Mn 1955, »Piper-Bücherei« 84); *Ewald Mataré* (K 1956; 2. izd. Recklinghausen 1958); *Zeichner des XX. Jahrhunderts* (Bl 1956); *Wilhelm Lehmbruck: Die Kniende* (Stu 1958, »WerkM« 32); *Der Bergbau in der Kunst* (Essen 1958); *Max Ernst* (Recklinghausen 1959); *Figur und Raum: Die Skulptur des XX. Jahrhunderts* (Bl 1960; angl. izd. L 1961 in NY 1962).

L: Wer ist wer (1962).

Trieste → *Trst*

Trifon (lat. *Tryphonius*, hrv. *Trifun*, it. *Trifone*), krščč. svetnik, mučenik III. st., kótorski patron (tam mu je posv. katedr.). Up: npr. V. Carpaccio (*Sv. Trifon izžene demona iz hčere ces. Gordiana*, Benetke, Scuola di S. Giorgio degli Schiavoni).

L: Réau III/3 (1959, p. 1288).

triforij (*triforium*), z arkadami v cerkv. notr. odprt tesen *hodnik* v steni pod okni velike zgodnjegotske ali visokogotske c., pri → *štirinadstropni delitvi stene* nad emporami, pri → *trinadstropni* pa med arkadami in okni. Steno za triforijem so pozn. nadomestili z okni (npr. v korih katedr. v → *Amiensu* in → *Beauvaisu*), v nadaljnjem razvoju pa je triforij sploh odpadel.

L: EWA VI (1962, p. 476, t. 299—300); »US« 8 (1968, p. 16—17, 22—23). — Cf. H. E. *Kubach* (*1936).

Trifunović, Lazar (1929—....), srb. um. zgodovinar in lik. kritik. R. v Bgd, tam prom. 1960, 1962—68 direktor Nar. muz., docent na univ.

B: *Petar Lubarda* (Bgd 1964, »Slikari i vajari« 3); *Galerija evropskih majstora* (ib. 1964).

L: ELU 4 (1966, s. v. — L!).

tri grácije → *grácije*

trije deli sveta (lat. *tres partes mundi*, nem. *die drei Weltteile*): nebo, zemlja in morje — v nasprotju z → *deli zemlje* (Afrika, Azija, Evropa).

trije deli zemlje → *deli zemlje*

***Trije filozofi,** znamenita slika (o, pl, 123,8 × 144,5 cm, Ksthist. Mus.), eno izmed redkih Giorgionejevih nespornih del z neštetokrat razlagano, vendar slej ko prej nerazloženo vsebino, čeprav je verj. naslov vsaj v glavnem pravilen. Po eni izmed zadnjih interpretacij (cf. infra, *Tolnay*) drevesno ozadje ponazarja štiri letne čase, ustrezajoče trem nekrščanskim veram (ki jih morda ponazarjajo Abraham, Zoroaster in Pitagora, diferencirani po starosti, »rasnih« posebnostih in poklicu) in samemu krščanstvu. Po Michielu je podobo dkč. Sebastiano del Piombo, na samem delu pa tega ni opaziti.

L: M. *Auner*, Randbemerkungen zu zwei Bildern Giorgiones ... (JSW, 1955); L. *Venturi* (EWA VI, 1962, stp 335, t. 190—91); P. *Zampetti* (Kindler II, 1965, p. 627, barvna repr. p. 626); Alessandro *Parronchi*, Chi sono »I tre filosofi« (Arte Lom, X, 1965); »CA« 16 (1968, kat. št. 17, t. XXXIX—XLVI). — Cf. L. *Baldass* (1953; & G. *Heinz* 1964), R. *Eisler* (1935), G. F. *Hartlaub* (1953), F. *Klauner* (1955), V. *Oberhammer* (II 1961), T. *Pignatti* (1969), E. *Schaeffer* (1910), Ch. de *Tolnay* (1963), F. *Wickhoff* (1895), J. *Wilde* (1931; 1932), R. *Wischnitzer-Bernstein* (1945).

trije goli mladeniči (*otroci*) **v kadi,** atribut sv. → *Miklavža* (Nikolaja iz Barija).

trije hlebčki kruha → *Marija Egiptovska*

Trije junaki prineso Davidu vode iz vodnjaka pri betlehemskih vratih (fr. *Trois vaillants guerriers* ..., nem. *Die drei Helden Davids*), bibl. ik. m. (2 Kralj 23, 13—17; 1 Kron 11, 15—19), ki ga je v poznem srednjem veku populariziral → *Speculum Humanae Salvationis* kot podobo → *Poklona treh kraljev* (točno: njihovega izročanja daril). Up: npr. Witz (*Heilsspiegelaltar*, o. 1435, Basel [kot junaki v neskladju z bibl. besedilom Abisaj, Sobokaj in Banaja]).

L: Réau II/1 (1956, p. 270—71).

Trije kralji (angl. *the Magi*, fr. *les Rois Mages*, it. *Re Magi*, nem. *Drei Könige*), evang. osebe (Mt 2, 1—12), »trije modri« (magi), z imeni Gašper, Melhior (Miha) in Baltazar (Boltežar) znani šele od IX. st. dalje, nadaljnje izpopolnitve po → *Protevangeliju Jakoba ml.*, še pozn. diferencirani po starosti (→ *tri starostne dobe*) resp. kot predstavniki treh ras ali celin (najmlajši kralj na splošno predstavljan kot črnec zlasti od *van der* → *Goesa* dalje). Po razlagi t. i. cerkv. očetov in apologetov že od Tertulijanovega časa dalje (160—220) istoveteni s kralji, kot svetniki čaščeni od 1. pol. XII. st., njihov praznik — Epifanija (6. I.) — na vzh. razš. že v III. st. Sprva up. s frigijskimi čepicami; cikli prizorov iz njihove legende od karolinške dobe do vštete renesanse. Gl. motivi po ikonogr. zaporedju: *Srečanje treh kraljev* (npr. → *Sijajni horarij*), → *Pohod treh kraljev*, → *Trije kralji pred Herodom*, → *Poklon kraljev* in *Sen treh kraljev* (npr. kapitelni *relief* v katedr. v Autunu).

L: MAS I (1935, p. 29—30); Stephan *Waetzold*, Drei Könige (RDK, 40. snopič, 1955 [IV, 1958] — L!); Réau II/2 (1957); Adolf *Weis*, Drei Könige (LCI I, 1968 — L!); LS I (1968). — Cf. H. *Kehrer* (1904; 1908—09).

Trije kralji pred Herodom (lat. *Tres Reges ante Herodem*), evang. ik. m. (Mt 2, 7—8). Up: npr. *mozaik* na slavoloku v c. Sta Maria Maggiore v Rimu, *relief* na lesenih vratih c. St. Maria im Kapitol v Kölnu, *miniatura* v → *Ingeborginem psalterju* (f. 17r).

L: Réau II/2 (1957, p. 245—46); »PKG« 5 (1970, t. 118). — Cf. J. *Dupont* (1954, t. p. 17), G. *Schiller* (I 1966), etc.

TRIJE KRALJI v Slovenskih goricah: romarska *podr. c. sv. Treh kraljev*, sez. v XVI. st., je mikavna zaradi arhitekture in bogate notr. opreme. Triladijska notr. z različno obokanim korom (1564 zvezdasto rebrast obok), gl. ladjo (1577 mrežasto grebenast obok) in stranskima ladjama (križni obok). *Krilni olt. Treh kraljev* (3. četrt. XVI. st.) je rezljan, z ločeno sliko *Oznanjenja* na zun. strani kril in sliko *Križanja* na hrbtni strani; iz istega časa tudi rezljani *olt. Rojstva* z *Jesejevo koreniko*; *Marijin olt.* (1611, dop. 1636). Na v. olt. slika *Treh kraljev* (J. V. Lederwasch 1818).

L: MAS II (1938); F. Mesesnel (ZUZ, XVIII, 1942, p. 133); ZUZ nv VII (1965 [izšlo 1966], repr. 55, 71—72); Cevc SU (1966); Stele (1969, repr. 248—49). — Cf. E. *Cevc* (1970), N. *Šumi* (Lj 1966, repr. 38—39, 47—51).

Trije mladeniči v ognjeni peči (lat. *Tres pueri in fornace*, angl. *The Three Worthies in the Fiery Furnace*, fr. *Les trois jeunes Hébreux dans la fournaise*, it. *I tre fanciuilli ebrei nella fornace ardente*), bibl. ik. m. (Dan 3, 8—30): trije mladeniči iz Judovega rodu, *Ananija* (Sidrah), *Misael* (Misah) in *Azarija* (Abdenago), ki jim je bil kralj Nabuhodonozor izročil upravo babilonske pokrajine, so se branili častiti njegovo zlato podobo; oblečene in zvezane jih je ukazal vreči v zakurjeno in razbeljeno peč, v kateri pa so »kakor iz enih ust« hvalili boga ter se nato iz nje nepoškodovani vrnili. Up: kot razne druge podobe »rešitev iz stiske« (*Noetova ladja*; *Voda iz skale*; *Danijel v levnjaku*) posebno pogoste v starokršč. umetn. katakomb in sarkofagov — mladeniči tu velikokrat predstavljeni kot → *oranti*, sicer pa s → *frigijskimi čepicami* kakor *trije modri*; pozn. npr. na bron. *kadilnici* v Palais des B.-A. v Lillu (mozansko delo, 2. četrt. XII. st.).

L: Curt *Kühl:* Die drei Männer im Feuer (Gießen 1930); SwarzenskiR (1954, repr. 346); Réau II/1 (1956, p. 398—401).

trikot(nik), (lat. *trigonum*, angl. *the triangle*, fr. *le triangle*, it. *il triangolo*, nem. *der Dreieck*). Enakostraničen trikotnik je v kršč. umetn. simbol sv. → *Trojice*, mdr. pa tudi eden izmed atributov kreposti → *Fides*. Normalno predstavljen trikotnik z vrhom navzgor pomeni *ogenj* (z odrezanim vrhom *zrak*), narobe obrnjen trikotnik z vrhom navzdol pa *vodo* (z odrezanim vrhom *zemljo*).

L: Georg *Stuhlfauth:* Das Dreieck: Die Geschichte eines religiösen Symbols (Stu 1937); *Du Mesnil du Buisson*, Le triangle, symbole et idole de la foudre (Ethnographie, 1945); Cirlot (1962, p. 332). — Cf. W. *Molsdorf* (1920, št. 1—2 & 16).

trikotniška kompozicija → *figura piramidale*

Tri Marije ob grobu (lat. *Visitatio Sepulcri*, angl. *The Three Marys at the Tomb of Christ*, fr. *Les trois Maries au Sépulcre*, it. *Le pie donne al Sepolcro*, nem. *Die drei Marien* [*Die Frauen*] *am Grabe Christi*, srb. *Mironosice na grobu*), evang. ik. m. (Mr 16, 1—7). Up: npr. *relief* na

lesenih vratih c. Stᵉ Sabina v Rimu (1. pol. V. st.), *StS* v Mileševi (o. 1235 — slavni *angel Vstajenja*), Duccio (na → *Maestà*, 1308/11), Hubert ali Jan van Eyck (Rotterdam), Bart. Schedoni (1614, Parma, Gall. Naz.), itd.

L: Réau II/2 (1957, p. 541—43); »PKG« 9 (1970, t. VI). — Cf. K. *Künstle* (1928, p. 501 ss).

trinadstropna delitev stene zaznamuje cerkve vis. gotike: *arkade*, *triforij*, *okna*. V nadaljnjem razvoju je odpadel triforij.

tríptih, tridelna slika ali relief, npr. tridelen olt. nastavek, ki ga sestavljajo *srednja tabla* in *krili*. Po razcvetu triptihov v okviru srednjev. in pozn. religiozne umetnosti (e. g. → *Harbavillski triptih*, → *oltar iz Mülhausna*, → *oltar z gradu Pähl*, → *Oltar družine Mérode*, → *Portinarijev oltar*, → *Paumgartnerjev oltar*, etc.) poznamo v novejši dobi tudi številne triptihe s profano motiviko: e. g. → *Marées* in njegove *Hesperide*, v findesièclovski umetn. → *Malczewski*, → *Stuck*, → *Amiet*, pozn. → *Beckmann*, → *Kokoschka*, etc.

L: Shirley *Blum:* Early Netherlandish Triptychs (Berkeley 1969). — Cf. K. *Lankheit* (1959).

triptih (relikviarij) iz Stavelota (pozlačen baker & champlevé emajl, sreda XII. st., Morgan Libr.) kaže na krilih v emajlu *prizore iz* → *Križeve legende*, atr. Godefroidu de Claire. Mala vdelana relikviarna triptiha: biz. cloisonné emajl XI. st.

L: SwarzenskiR (1954, repr. 364—65); EWA IV (1961, stp 741); »US« 7 (1968, p. 126—27). — Cf. J. *Beckwith* (NY 1964, repr. 167).

tri puščice → *štirinajst Blaženosti duše*

tri ribe → *štirinajst Blaženosti duše*

tri starostne dobe so *mladost* (ali *detinstvo*), *zrelost* in *starost*. Mdr. jih s svojim videzom (in tudi različno trdnim spancem) ponazarjajo → *Trije kralji*. Up: e. g. Tizian (Edinburgh [last Duke of Sutherland]).

L: cf. E. *Panofsky* (Problems 1969, p. 94—96).

Tristolpni relikviarij iz o. 1370 (pozlačeno srebro z emajlnimi vložki, 94 × 74 cm, Aachen, stolnična zakladnica): okvirna arhitektura pomembnejša od kipov.

L: cf. P. *Kidson* (1968, repr. 142).

Tristram, Ernest William (1882—1952), angl. um. zgodovinar.

B: *English medieval wall painting, I—II* (L 1944—50); *English wall painting of the fourteenth century* (L 1955).

tri teološke kreposti: *Vera* (lat. *Fides*), *Upanje* (*Spes*) in *Ljubezen* (*Caritas*), mdr. tudi hčere legendarne svetnice → *Zofije*. Lit. predloga pri apostolu Pavlu (1 Kor 13, 13): *Zdaj pa ostane vera, upanje, ljubezen, to troje: največja med vsemi pa je ljubezen.*

Tríton, morsko božanstvo. V grš. mitologiji je star. predstavo o *Tritónu*, sinu → *Pozéjdona* in → *Amfitríte*, pozn. izpodrinila predstava o številnih *tritónih* (ravno takó s človeškim zgornjim in ribjim spodnjim delom telesa), njunih spremljevalcih.

L: Grimal (1951, p. 463); Hunger (1955, p. 359—60 — L!). — Cf. E. *Buschor* (1941).

tritračna pletenina → *pleteninasta ornamentika*

triumfalni križ (nem. *das Triumphkreuz*), orjaško razpelo, pritrjeno visoko na prečki med vzdolžno ladjo in korom romanske c.

Triumfalni voz cesarja Maksimilijana I → *Véliki zmagoslavni voz cesarja Maksimilijana I.*

trivium (lat.), »tri pota« (razpotje), v srednjev. sholastiki tri → *artes liberales*, ki skupaj predstavljajo *scientia rationalis:* gramatika, retorika in dialektika (logika).

Trivulzio kandelaber → *kandelaber Trivulzio*

tri zlate krogle so atribut sv. → *Miklavža.*

***Tri žene v cerkvi** (nem. *Drei Frauen in der Kirche*), znana slika Wilhelma → *Leibla* (o, les, 113 × 77 cm, d. [18]83, Hamburg), ena izmed njegovih mojstrovin, ki jo je bil z njemu lastno natančnostjo zač. 1878 v c. v Berblingu na Gornjem Bavarskem.

L: Reclam N I (1959, p. 153); »PKG« 11 (1966, t. 210 & XXXII); »US« 11 (1971, repr. p. 107).

tri žezla → *štirinajst Blaženosti duše*

Troche, Ernst Günther (1909—....), nem. um. zgodovinar in muzealec, direktor *Germanisches Nationalmus.* v Nürnbergu (1945—51) in *Achenbach Foundation for Graphic Arts* v San Franciscu v Kaliforniji.

B: ‚*Giovanni Cariani als Bildnismaler*' (Panth, 1932); *Niederländische Malerei des fünfzehnten und sechzehnten Jahrhunderts* (Bl 1935).

Troescher, Georg (1893—....), nem. um. zgodovinar, se ukvarja predvsem z zgod. kiparstva in burg. umetn.

B: *Conrat Meit von Worms: ein rheinischer Bildhauer der Renaissance* (Fr 1927); *Claus Sluter und die burgundische Plastik um die Wende des XIV. Jahrhunderts* (Fr 1932); ‚*Weltgerichtsbilder in Rathäusern und Gerichtsstätten*' (W-RJb, 1939); *Die burgundische*

Plastik des ausgehenden Mittelalters und ihre Wirkungen auf die europäische Kunst (FrM 1940); *Kunst- und Künstlerwanderungen in Mitteleuropa 800—1800: Beiträge zur Kenntnis des deutsch-französisch-niederländischen Kunstaustausches* (2 knj., Ba-Ba 1953—1954); *‚Ein bayerisches Kirchenportal und sein Bilderkreis: Keltisches, Mediterranes und die Symbole der menschlicher Laster in der romanischen Bauplastik‘* (ZfKg, 1954); *Burgundische Malerei: Maler und Malwerke um 1400 in Burgund, dem Berry mit der Auvergne und in Savoyen mit ihren Quellen und Ausstrahlungen* (2 knj., Bl 1966).

Troger, Paul (1698—1762), avstr. slikar, mojster avstr. poznobaročnega stropnega iluzionizma. R. na Tirolskem (Zell v Pustertalu), se učil v Benetkah, u. (63) na Dunaju: S: mdr. freske v benediktinskih samostanih → *Altenburg* in → *Melk* in v katedr. v → *Briksnu.*

L: W. *Aschenbrenner* & G. *Schweighofer:* Paul Troger: Leben und Werk (Szb 1965 — L!); Günther *Heinz* (Kindler V, 1968, s. v. — L!). — Cf. H. *Tintelnot* (1951).

TROGIR (grš. *Tragúrion*, lat. *Tragurium*), mestece ob Jadranu zah. od Splita s številnimi pomembnimi srednjev. spom. *Romanska katedr.* (sez. 1180—o. 1250) z znamenitim → *Radovanovim portalom* (d. 1240), *krstilnico* (ki jo je sez. Andrija → *Aleši* 1466—67), *kapelo bl. Ivana Ursinija* (sez. 1468—97 → *Nikola Firentinac*), bogato *zakladnico*, itd.

L: Nevenka *Božanić-Bezić* (ELU 4, 1966, s. v. — L); EWA XIV (1967, stp 917—18 — L!). — Cf. P. *Andreis* (1908), V. *Molè* (Lj 1965).

Trojanke oslepé Poliméstorja (ki ga je bila → *Hékabe* zvabila v svoj šotor), ik. m. po → *Eneidi* (Aeneis VII, 320). Up: verj. Gius. M. Crespi (o. 1700/05, Bruxelles).

Trojanska vojna, V evr. srednjem veku je niso poznali po → *Iliádi*, ampak po dveh mitografskih tekstih (avtorja *Dares* in *Dictys*), na katera se je oprl tudi Benoit de Sainte-Maure s svojim *Le Roman de Troie* (o. 1160/70); ta *Roman de Troie* pa je bil vir za o. 1270 začeto in 1287 dkč. *Historia destructionis Troiae*, ki jo je sest. Guido de Columnis ali delle Colonne, sodnik v Mesini. Med IR zaslužita pozornost zlasti dva rkp. Guidove Historije iz XIV. st., oba iz Benetk, ki so iz politično prestižnih nagibov po svoje povezovale svojo zgodovino s Trojanci: likovno kvalitetnejši rkp. je v madridski Nacionalni biblioteki (Ms. 17805), drugega pa hrani Bibl. Bodmeriana v Colognyju pri Ženevi.

L: Panofsky Ren (1960 — L!); Grant (1968). — Cf. H. *Buchthal* (*1971 — L!), E. R. *Curtius* (1965), J. *Seznec* (1940 [1953]), etc.

Sv. **Trojica,** točno *Presveta Trojica* (lat. *Sanctissima Trinitas*): po kršč. veri 3 božje osebe, tj. → *Bog oče*, *Bog sin* (→ *Kristus*) in → *Sveti Duh*, ki so »en sam Bog«. Up: e. g. → *Prestol milosti*, → *trikotnik*, etc.

L: Réau II/1 (1956, p. 14 ss); Wolfgang *Braunfels*, Dreieinigkeit (LCI I, 1968 — L!).

***Sv. Trojica,** izredno pomembna Masacciova freska (667 × 317 cm, 1425/28, Florenca, Sta Maria Novella, leva ladja): pod sv. Trojico, ki je predstavljena v podobi t. i. → *Prestola milosti*, sta Marija in Janez Ev. kot priprošnjika, za stopnico niže klečita donatorja iz družine Lenzi (*gonfaloniere* Lenzi in njegova žena — prva v naravni velikosti ostvarjena donatorska portreta it. renesanse; gonfaloniere je bil spodaj pred fresko tudi pokopan), spodaj pa je na sarkofagu okostnjak in nad njim kot *memento mori* napis: *IO FV GIA QVEL CHE VOI SETE: E QVEL CHI SONO VOI ANCORA SARETE.* V presenetljivo napredni perspektivični skrajšavi *di sotto in su* podana arhitektura na zgornjem delu freske (iluzija banjasto obokane kapele) nedvomno priča o Brunelleschijevem vplivu, morda pa kar o njegovem sodelovanju. Fresko je 1570 prekril olt. družine Capponi po načrtu Vasarija (ki jo je bil občudujoče omenil v svojih Življenjepisih), 1861 so znova odkrili njen zgornji del ter ga prenesli na notr. stran vhodne stene, po 2. svet. vojni pa so po zaslugi → *Procaccija* odkrili tudi spodnji del ter celoto 1952 restavrirali *in situ.*

L: Vasari-Milanesi II (p. 291); Panofsky Ren (1960, p. 164, repr. 129); Borsook (1960, t. 44—45, p. 143—44 — L!); EWA IX (1964, t. 345); »CA« 24 (1968, t. XXVII—XXXII, kat. št. 21); »US« 9 (1969, repr. p. 17). — Cf. (tudi s. v. *Masaccio*) L. *Berti* (1964, p. 110—18), J. *Coolidge* (1966), M. *Levey* (Harm 1967, p. 132—33, 135 & 211), J. *Mesnil* (1927), P. *Sanpaolesi* (1962, p. 47, 51—52, 61, 114, 157 & 162, t. VIII, 22—25), U. *Schlegel* (1963), etc.

trompa (angl. *the squinch*, fr. *la trompe*, nem. *die Ecknische* ali *die Trichternische* ali *der Ecktrichter* ali *die Trompe*), ogelna niša v obliki polovičnega lijaka, ki prevaja temeljni kvadrat v osmerokotnik, nad katerim je laže skonstruirati kupolo (kupola na trompah).

trompe l'oeil (fr.), »vara oko«, virtuozno varljiva slikarska upodobitev predmetov, ki se zde kar otipljivi na površini slike.

L: EWA XV: Index (1968, cf. p. 598 s. v.); Kurt *Faßmann* (Kindler VI, 1971, s. v. — L!).

Trost, Anton (u. 1708), avstr. bakrorezec, sodel. G. M. → *Vischerja* in → *Valvasorja*. Slednjemu je mdr. vrezal 127 bakr. za *Topographia Carnioliae modernae* (1680), vse risbe za *Theatrum mortis humanae tripartitum* (1681), itd.

L: SteskaS (1927, p. 20); F. *Stelè* (ELU 4, 1966, s. v. — L!). — Cf. F. *Stelè* (GMS, 1928).

Troy, Jean-François de (1679—1752), fr. slikar, sin portretista, nazadnje direktor → *Académie de France* v Rimu. S: npr. *Zajtrk z ostrigami* (Chantilly). Po njegovih kartonih slavni vrsti tapiserij *Hist. d'Esther* in *Hist. de Jason.*

L: cf. L. *Réau* (Le Rayonnement 1946).

TROYES, rim. *Augustobona Tricassium*, nekd. gl. mesto pokrajine *Champagne* (Francija), pomembno srednjev. um. središče (zlasti arhitektura in slikana okna).

L: EWA V (1961, stp 640—41 — L!).

~ **katedrala Saint-Pierre-Saint-Paul,** petladijska gotska stavba, zidana od zač. XIII. st. dalje, dozidavana v pozn. stoletjih (*zah. pročelje* iz 1506—07 je delo Martina Chambigesa). Notr. s *presteklenim triforijem* v koru (1. pol. XIII. st.) in pozn. ladji.

L: Valentin de *Courcel*, La cathédrale de Troyes (CAF, 1955); Henry *Kraus*, Christian-Jewish disputation in a 13th-century lancet at the Cathedral of Troyes (GBA, 1968). — Cf. P. *Frankl* (Harm 1962), H. *Karlinger* (1926, t. 235).

~ **Sainte-Madeleine** z bogato okrašenim → *lektorijem* iz o. 1508 (Jean Gailde) v »plamenastem slogu« (→ *flamboyant*).

~ **Saint-Urbain** je kot celota najenotnejša gotska cerkv. stavba v mestu. Cerkev je 1262 ust. rojak, papež → *Urban IV.* (arh. Jean Langlais), kor posv. že 1266, na gl. portalu delali 1290, v zgodnjem XIV. st. pa so nehali zidati. Stavba se odlikuje s tankim, na pariško *Sainte-Chapelle* spominjajočim arhitekturnim skeletom in pomembnimi *slikanimi okni* iz poznega XIII. st. Kot posebnost se tu prvič pojavi — osamljen in nepomemben sicer — *lok na oslovski hrbet.*

L: Pevsner (1966). — Cf. P. *Frankl* (Harm 1962), H. *Karlinger* (1926, t. 236), etc.

~ **Musée des Beaux-Arts** v nekd. opatiji (*abbaye Saint-Loup*). Med slikarji zastopan npr. Jouvenet (*Žrtvovanje Ifigenije*, prvotno zgoraj zaokr., pred 1686).

TRST (it. *Trieste*), pristaniško mesto ob severovzh. Jadranskem morju na mestu nekd. rim. vojaške kolonije *Tergeste*, 1382—1918 pripadalo Avstriji, odtlej pa z izjemo intermezza po 2. svet. vojni Italiji. Številne neoklasicistične stavbe, sicer pa kot središče novega dela mesta *Trg edinstva* (*piazza dell'Unità*) z *mestno hišo* (*Pal. Comunale*, arh. G. Bruni 1875), *guvernerjevo palačo* (*Pal. del Governatore*) in *Lloydovo palačo* (*Pal. della Compagnia di Navigazione Lloyd Triestino*, arh. H. Ferstel, sez. o. 1880—85). — Sev. nad pristaniščem *svetilnik* (*foro della Vittoria*, arh. A. Berlam 1927), sev. od mesta na obali neogotski grad *Miramar* (arh. → *Junker*).

L: Josip *Godina-Vèrdélski:* Opis in zgodovina Tersta in njegove okolice (Terst 1872); Matija *Sila:* Trst in okolica: Zgodovinska slika (Trst 1882); SteleP (1960, zlasti p. 59—60); EWA VIII (1963, stp 591 — L!); M. *Juteršek* (ELU 4, 1966, s. v. — L!). — Cf. M. *Kos* (Zgod. 1955).

~ **katedrala sv. Justa** (*S. Giusto*), nastala v XIV. st. po združitvi star. cerkva (*Marijine* in *Justove*); *mozaiki* iz XII.—XIII. st.

L: M. Mirabella *Roberti*, Il Sacello di San Giusto a Trieste (Karolingische u. ottonische K., Wsb 1957); SteleP (1960, p. 36—37). — Cf. V. N. *Lazarev* (I—II 1947), P. *Toesca* (Il Medioevo II 1927).

~ **Civico Museo Revoltella: Galleria d'Arte Moderna** (*via Diaz 27*), imen. po utemeljitelju, baronu Pasqualu Revoltelli, ki je ob smrti 1869 zapustil mestu svojo palačo in z.; muz. odprt od 1872 dalje. S: mdr. zastopani Angelica Kauffmann, Jožef Tominc (npr. znani **Avtp. na stranišču*, les), Francesco Hayez, Friedrich Amerling, Cesare Dell'Acqua (npr. *Ces. Karel VI. obišče Trst*, d. 1856), Jaroslav Čermak, Józef Brandt, Giuseppe De Nittis (*Gospa s psom*, Signora del cane), Max Liebermann (*Umberto Veruda*, d. [18]99), Stuck, Zuloaga, Lionello Balestrieri (nekdaj močno občudovana in veliko reproducirana kompozicija *Beethoven*, d. 1900), Felice Carena, Felice Casorati, Avgust Černigoj, Leonor Fini, etc. — P: mdr. zastopani Medardo Rosso, Paolo Troubetzkoy, Meštrović, Arturo Martini, France Gorše, Francesco Messina, Marino Marini, Mascherini, etc.

L: Il Civico Museo Revoltella di Trieste: Catalogo della Galleria d'Arte Moderna (Trieste 1933); Civico Museo Revoltella, Trieste, Galleria d'Arte Moderna: Catalogo delle opere (ib. 1961); Franco *Firmiani* & Sergio *Molesi:* Catalogo della Galleria d'Arte Moderna del Civico Museo Revoltella (ib. 1970).

Trstenjak, Ante (1894—1970), slov. slikar. R. v Slamnjaku pri Ljutomeru, dkč. ak. in specialko v Pragi, živel 1932—50 tam in vmes med Lužiškimi Srbi, odtlej v Mrb.

L: SteleS (1949); B. *Kranjc* (NO, 1951); AS (1958 — L!); ŠijanecS (1961); Mirjana *Veža* (ELU 4, 1966, s. v.); Novejša umetnost v severovzhodni Sloveniji: Katalog umetnostne galerije Maribor (Mrb 1970 — L!).

trst z gobo (nem. *der Schwammstab*), eno izmed »orodij Kristusovega mučeništva«. Up: → *Arma Christi.*

Tršar, Drago (1927—....), slov. kipar, najpomembnejši predstavnik kiparskega rodu za → *Savinškom*. R. v Planini pri Rakeku, štud. na

ak. v Lj (1947—51), tam asist. (od 1960) in docent (od 1965), se mdr. udeležil simp. *Forma viva* 1963 (Portorož). P (vse bron): *Janica* (d. [19]53, MG), *Mali bik* (1957, MG), *Manifestanti* (d. 1959, MG), skupinski portret *Slov. oktet* (1964), portreti *Stane Sever* (1963), *Bogdan Pogačnik* (1964), *Bratko Kreft* (1964), *Samo Hubad* (1964), *L. M. Škerjanc* (1964), *France Stelè* (1964), *Marjan Pogačnik* (1964), *Edvard Kocbek* (1964), *Božidar Jakac* (1964), *Z. Kržišnik* (1964), itd., javni spom., npr. *NOB* v Kamniku (odkrit 1962) in *Prežihov Voranc* v Ravnah (1966).

L: Drago Tršar (Lj 1960—1964—1967 [3 rk, MaGal], 3-krat uv Z. *Kržišnik*); SeuphorS (1961); ŠijanecS (1961); ZMG (1964); Melita *Stelè-Možina* (ELU 4, 1966, s. v.); Aleksander *Bassin* (Delo, 14. XII. 1968, p. 17).

Tršar, Dušan (1937—....), slov. kipar, r. v Planini pri Rakeku (ml. brat Draga Tršarja, supra), dkč. ak. v Lj.

L: IV beogradski trijenale jugoslovenske likovne umetnosti (Bgd 1970 [rk, MSU] — L!). — Cf. M. *Tršar* (pon. 1970).

Tršar, Marijan (1922—....), slov. grafik (dkč. AUU in graf. specialko), se ukvarja z lik. kritiko (*NRazgl*, *Sd*, *Sinteza*), v alternaciji z → *Bassinom* predstavljal v *Delu* lik. umetnike pod zaglavjem »Naši sodobni slikarji in kiparji« (1968—69, Tršar 45 predstavitev).

B: ‚*Maksim Sedej*'+ (Sd, 1967); ‚*Debenjakove »Magične razsežnosti«*'+ (Sinteza, št. 9, 1968); itd.; pon. izb.: *Hoja za poustvarjeno lepoto* (Mrb 1970, »Razpotja« 17).

L: Lj Gr (1957; 1965); Tršar, Lenassi (Slovenj Gradec 1960 [rk], uv E. *Cevc*); Melita *Stelè-Možina* (ELU 4, 1966, s. v.); ZSS VI (1969, repr. 420).

Trubarjev »krovaški malar«, hrv. slikar, akt. v 1. pol. XVI. st., imen. po Trubarjevi omembi (cf. s. v. *Tomaž iz Senja*).

L: F. *Mesesnel* (ZUZ, XIX, 1943, p. 84). — Cf. F. *Stelè* (*1942; Drugi Trubarjev zbor., 1952).

Truplo hajskega kralja snamejo z drevesa (angl. *The Hanging of the King of Ai*, fr. *La Capture et la dépendaison du roi d'Ay*, nem. *Abnahme des gehängten Königs von Ai*), bibl. ik. m. (Joz 8, 29), v srednjev. tipologiji (cf. s. v. *Concordia*) podoba → *Snemanja s križa*. Up: npr. *miniatura* na → *Jozuetovem zvitku*, Nikolaj iz Verduna (*emajl*, 10. prizor v vrsti → *sub lege* na → *Verdunskem olt.*, 1181, Klosterneuburg).

L: Réau II/1 (1956, p. 224).

Trysa v Likiji → *Gjölbaši*

TRZEMESZNIA (nem. *Tremessen*) na Poljskem. V opatijski c. **romanska keliha*. Na manjšem in star. (pozlačeno srebro, viš. 15,5 cm, o. 1160) izbokli reliefi s prizori iz Davidovega življenja: na kupi *Joab krona Davida*, *David krona Salomona* in *Elija oživi sina vdove iz Sarepte*, na stalcu pa *Samuel mazili Davida*, *David in Goljat*, *Mihola položi kip v Davidovo posteljo* in *Ahimelek da Davidu kruha in meč*. Večji kelih (pozlačeno srebro, viš. 17 cm, o. 1170): na kupi vrezani *Zadnja večerja*, *Goreči grm*, *Oznanjenje* in *4 simboli evangelistov*, na jabolku v izboklem reliefu *4 reke paradiža*, na stalcu pa je vrezanih → *osem blaženosti* (žene z napisnimi trakovi). Na pateni tega keliha okrog *Križanja z Eklezijo in Sinagogo*, *Soncem in Luno* po vrsti vrezani *Abraham daruje Izaka*, *Ahimelek*, *Jakobova lestev*, *Bronasta kača*, *Voda iz skale*, *Grozd iz obljubljene dežele*, *Gedeon poklican za sodnika*, *Oznanjenje Samuelovega rojstva* in *Elija in vdova iz Sarepte* (znamenje križa po vulgati!).

L: Wł. Stroner, Kielichy romanskie w Trzemesznie i w Wilten (Księga pamiątkowa ku czci Oswalda Balzera, Lwów 1925); SwarzenskiR (1954, repr. 432—36 — L!).

Tschudi, Hugo von (1851—1911), nem. (avstr.) um. zgodovinar, zaslužen direktor (naslednik Maxa → *Jordana*) berlinske *Nationalgalerie* (1896 do 1909), ki jo je temeljito preuredil, v njej 1906 priredil za poznavanje nem. slikarstva XIX. st. temeljno pomembno razst. (prim. bibl.), predvsem pa v Nemčiji popularizíral fr. impresioniste. Ko je moral odstopiti, ga je nasledil Ludwig → *Justi*. Izd. serijo *Das Porträt* (Bl 1906—07) in s Henryjem Thodejem ur. *Repertorium f. Kunstwissenschaft* (1894—1911).

B: ‚*Ein männliches Bildnis des Jan van Eyck*' (JPK, 1887); ‚*Donatello e la critica moderna*' (Riv. storica italiana, 1887); ‚*Die Madonna mit dem Karthauser und Heiligen*' (JPK, 1894); ‚*Der Meister von Flémalle*' (ib., 1898); ‚*Die Jahrhundert-Ausstellung der französischen Kunst*' (Die K. f. Alle, 1900); *Edouard Manet* (Bl 1902); (uv) *Ausstellung Deutscher Kunst aus der Zeit von 1775—1875 in der königlichen Nationalgalerie*, Berlin 1906 (2 knj., Mn 1906); (s sodel.) *Adolph von Menzel* (Mn 1906).

L: Walter *Hugelshofer*, Hugo von Tschudi und die moderne Kunst (Du, 1948); H. *Uhde-Bernays*, Erinnerungen an Hugo von Tschudi (Schweizer Monatshefte, 1961/62). — Cf. W. *Waetzoldt* (1932).

Tschumi, Otto (1904—....), švic. slikar, lesorezec in ilustrator; surrealist. Ilustr. mdr. Hermana Melvilla *Moby Dick*, Maxa Jacoba itd.

Tselos, Dimitri (Theodore), (1901—....), amer. (grš.) umetn. zgodovinar. R. v Grčiji, prom. v Princetonu, uči na *Univ. of Minnesota*.

B: (& G. Benson) ‚*New Light on the Origin of the Utrecht Psalter*' (AB, 1931); ‚*The Joshua Roll: Original or Copy ?*' (AB, 1950); ‚*Unique Portraits of the*

Evangelists in an English Gospel-Book of the Twelfth Century' (AB, 1952); ‚*Exotic Influences in the Architecture of Frank Lloyd Wright*' (Mag Art, 1953); *The Sources of the Utrecht Psalter Miniatures* (Minneapolis 1955; 2. izd. 1960); ‚*A Greco-Italian School of Illuminators and Fresco Painters: Its Relation to the Principal Reims Manuscripts and to the Greek Frescoes in Rome and Castelseprio*' (AB, 1956); ‚*Influences of the Utrecht Psalter in Carolingian Art*' (AB, 1957); ‚*English Manuscript Illustration and the Utrecht Psalter*' (AB, 1959); ‚*Defensive Addenda to the Problem of the Utrecht Psalter*' (AB, 1967).

L: WWAA (1959).

Tubalkajn (lat. *Tubálcain*), bibl. oseba (1 Mojz 4, 22), sin → *Lameha* iz vrste Kajnitov. Up: cf. s. v. *Florenca* (→ *campanile*) & *Muzika*.

TÜBINGEN, mesto na Württemberškem (ZRN), nekdaj pomembno središče protestantizma (mdr. tu tiskali prvi slov. tiskani knjigi). Na grad vodi poznomanierističen, bogato okrašen zun. **portal* iz 1606 (arh. Antoni Keller in kipar Christoph Jelin).

L: Reclam N II (1958 [1961]). — Cf. J. *Jahn* (1969, t. 30), F. *Würtenberger* (1962, f p. 96).

tu fortitudo mea *et principium doloris mei*; *prior in donis, maior in imperio*, bibl. citat iz → *Jakobovega preroškega blagoslova* (1 Mojz 49, 2: *ti moja moč in prvina moje moške sile, odličen v dostojanstvu in odličen v oblasti*). Cf. s. v. *Apostolska vera* (Ruben ob Petru).

»**tujec med Izraelci**« (angl. *the stranger among the Israelites*, nem. *der Fremdling bei den Israeliten*), bibl. ik. m. (5 Mojz 29, 10): »tudi tvoj tujec, ki biva sredi tvojega tabora«. Up: Signorelli (goli mladenič na *freski* v → *Sikstinski kap.*).

L: cf. L. D. *Ettlinger* (1965, p. 71—72 — L!), F. *Wickhoff* (1913).

Tulp → *Anatomija dr. Tulpa*

tumba (lat.), dobesedno *grob*, v umzg. terminologiji *nagrob. pravokotne oblike*, ki se z nagrobno ploščo dviga nad samim grobom. Plošča z reliefno ali dosledno oblo upodobitvijo umrlega počiva kot mizna plošča na nogah (npr. *Erminoldov nagrob.* v Prüfeningu) ali pa je pod njo sklenjeno podzidje.

TUNJICE, vas pri Kamniku (4 km.). *Žup. c. sv. Ane:* novo baročno stavbo takratne komenške podr. c. je dal 1762—66 sezidati župnik v Komendi, Peter Pavel Glavar (1721—1784 — cf. F. *Kidrič*, SBL, 2. zv., 1926, p. 219), in sicer *more romano*, tj. po zgledu Borrominijeve c. *St'Agnese in Agone* v Rimu. Notr.: *naslikani nastavki stranskih olt.* (Janez → *Potočnik*, d. 1775). — Tu r. France → *Stelè*.

L: SteleK (1929, p. 134—48); ŠumiL (1961); M. *Juteršek* (ELU 4, 1966, s. v.); Olga *Zupan* (VS, XI, 1966, p. 165; »ArS« 3 (1969, t. 62—63 & tloris p. LII).

Tuotilo (u. 915), benediktinski lik. umetnik, glasbenik itd., u. v samostanu Sankt Gallen v Švici, kjer sta se od njegovih lik. del ohranila slonokoščena *reliefa*, zdaj platnici rkp. *Evangelium longum* (Cod. 53): na prvem (sprednjem) *Maiestas Domini*, na drugem *Marijino Vnebovzetje* in *prizora iz življenja sv. Gala* (o. 900).

L: Muzička enciklopedija 2 (Zgb 1963, s. v. *Tutilo*); Željko *Jiroušek* (ELU 4, 1966, s. v. — L!). — Cf. J. *Beckwith* (NY 1964), J. *Mantuani* (1900).

TUPALIČE pri Kranju, vas pri Preddvoru. *Podr. c. sv. Klemena: StS-e* iz srede XIV. st. (*Marija zavetnica s plaščem* in *Janez Krst.* na slavoloku), o. 1400 (furlanska delavnica) in o. 1525 (*Sv. Krištof* na juž. zun.).

L: Ivan *Komelj* (VS, VI, 1959, p. 121—25); ZadnikarR (1959, p. 157—58); Stele (1969, repr. 33 & 60). — Cf. I. *Komelj* (VS, X, 1966, p. 68).

Tura, Cosmè (*Cosimo*), (o. 1430—1495), it. slikar, ob Francescu → *Cossi* pogl. mojster ferrarskega slikarstva XV. st. S: npr. orgelski krili z *Oznanjenjem* na notr. strani pa *Jurijem z zmajem in princeso* na zun. (1468/69, Ferrara, stolnični muz.), *Marija z otrokom na prestolu med 6 angeli* (les, o. 1480, Nat. Gall. — prestol krasijo *simboli evangelistov* in *Mojzesovi tabli*).

L: A. *Neppi:* Cosmè Tura (Mi 1953); »UF« 7 (1965), 8 (1965); A. *Ghidiglia Quintavalle* (Kindler V, 1968, s. v. — L!). — Cf. B. *Berenson* (1968, repr. 722—28), M. *Davies* (1951 [1961]), S. *Ortolani* (1941), E. *Ruhmer* (1958; 1967 — L!).

Turín → *Torino*

TURJAK, trg na Dolenjskem (6 km od Velikih Lašč) in *grad* nad njim. Turjaški grad (grofov Auerspergov) je bil po potresu 1511 malone na novo sez. na trikotnem tlorisu do 1521; v zadnji vojni kot belogardistična postojanka močno poškodovan. V star. traktu ohranjena »Lutrova kapela« ima ostanke fresk iz srede XV. st.

L: IS (VI, št. 42, 19. X. 1930, p. 332—33); ZadnikarR (1959); Stele (1969, repr. 84). — Cf. I. *Komelj* (1951), N. *Šumi* (Arhitektura XVI. st. 1966, p. 32. tloris p. 29, f p. 30), J. W. *Valvasor* (1679 resp. faks. 1970, repr. 14 — *Auersperg*).

Turner, (Joseph Mallord) William (1775—1851), angl. slikar, eden izmed v. mojstrov evr. krajine in pos. marine (nanj vplival → *Claude Lorrain*), s svojim upodabljanjem svetlobe in ozračja kljub ateljejskemu načinu slikanja eden izmed predhodnikov impresionizma. R. in u. (76) v Londonu, tam, v *Nat. Gall.* in *Tate*, tudi

najbolje predstavljen. S: npr. *Snežni vihar: Hanibal s svojo vojsko v Alpah* (1812, Tate), *Dído zida Kartagino* (1815, Nat. Gall.), *Odisej zasmehuje Poliféma* (1828, Nat. Gall.), *Požar londonskega Parlamenta* (1834/35, CMA & PMA), *Hêro sváti Leándru* (1837, Tate), *Zadnja vožnja ladje »Témeraire«* (1838, Nat. Gall.), *Snežni vihar* (1842, ib.), **Dež, para in hitrόst* (*Rain, Steam, and Spead — the Great Western Railway*, 1844, Nat. Gall. — najstar. umetnostno pomembna in do danes neprekošena podoba železnice!).

L: Alexander J. *Finberg:* Turner's Sketches and Drawings (L 1910); *id.:* The History of Turner's Liber Studiorum (L 1924); John *Gage*, Turner and the picturesque (BM, 1965); Lawrence *Gowing:* Turner: Imagination and Reality (NY 1966); J. *Lindsay:* J. M. W. Turner, his life and work: A critical biography (L 1966); Mary *Chamot* (EWA XIV, 1967, s. v. — L!); Gerald E. *Finley*, Turner: An Early Experiment with Colour Theory (JWCI, XXX, 1967); Lawrence *Gowing* (Kindler V, 1968, s. v. — L!); John *Gage:* Colour in Turner: Poetry and truth (L 1969); Hardy *George*, Turner in Venice (AB, 1971). — Cf. B. S. *Myers* (V 1969, s. v. [tekst David M. *Loshak*]), G. *Reynolds* (1969).

TURNIŠČE, vas v Prekmurju. *Stara žup. c. sv. Marije* (zdaj prezbiterij povečane c.) je s svojimi stenskimi slikarijami odličen spom. srednjev. slikarstva na Slovenskem. Najstar. *StS-e* iz 2. četrt. XIV. st. kažejo mdr. *Rojstvo* v apsidi, iz pozn. obd. pa so pomembne predvsem *StS-e*, ki so jih izvršili slikarji Janeza Akvile (→*Johannes Aquila*): med njimi *apostoli* iz 1383, ki razodevajo vpliv češ. slikarstva, in zgoraj v ladji *11 prizorov iz legende sv.* →*Ladislava* (1389 v naslonu na rkp. miniature). Skromna *slikarija* samega Janeza Akvile v polkupoli apside sgn. in d. 1393.

L: MAS I (1935); ZadnikarR (1959) — L!); SfS (1959, št. 4—10); EWA XIV (1967, stp 904); Stele (1969, repr. 18, 22, 37, 39—42, 45). — Cf. Th. *Bogyay* (1951), F. *Stele* (1951).

turris David[ica], prispodoba po Bibliji (Vp 4, 4: *turris David ... quae aedificata est cum propugnáculis, mille clípei pendent ex ea, omnis armatúra fortium*, slov.: *Davidov stolp, zgrajen z zidnimi venci: tisoč ščitov visi na njem, sami ščiti junakov*), v kršč. umetn. eden izmed →*marijánskih simbolov* (ščiti tedaj pomenijo Marijine kreposti). Up: →*Lov na enorožca v Zaprtem vrtu.*

Tušek, Anton, slov. slikar, 1760 naslikal *fresko* v kupoli romarske c. na → *Veseli gori* pri Šentrupertu.

L: SteskaS (1927); Barok na Slovenskem (Lj 1961 [rk, NG], p. 34).

Tutilo → *Tuotilo*

tvori → *Šesta nadloga: tvori*

U

Ubac, Raoul (1910—....), pariški (belg.) abstr. slikar, sprva surrealist, v Parizu od 1929 dalje.

L: Vollmer IV (1958, s. v.); H. *Read* (Kindler V, 1968, s. v. — L!). — Cf. M. *Ragon* (1961), M. *Seuphor* (1957 — L!).

Über das Geistige in der Kunst (Mn: Piper 1912), temeljno teoretično delo →*Kandinskega*, napisano že 1910. Več založnikov ga je odklonilo, Piperja pa je zanj pridobil Franz →*Marc.*

Ubertini, Francesco, znan z vzdevkom il → *Bac(c)hiacca*

Ubi thesaurus, ibi cor (lat.), citat iz Evangelija (Lk 12, 34), po njem tudi prizor iz legende → *Antona Pad.*, ik. m. →*Skopuhovo srce.*

Ubogi Lazar →*Bogatin in ubogi Lazar*

Uccello, Paolo, s pr. im. *Paolo di Dono* (o. 1397—1475), it. florent. slikar, pionir perspektivično pravilnega upodabljanja, o katerem nam je Vasari sporočil nekaj mičnih anekdot: kakó je ljubil ptiče (zato imen. *Uccello*; kakó je bil vnet za perspektivo, tudi kadar ga je žena vabila v postelj). R. v Pratovecchiu, u. v Florenci. S: npr. **Giovanni Acuto* (*John Hawkwood*, na pl prenesena freska, 1436, Florenca, stolnica), *freske* v t. i. *Chiostro Verde* pri Sta Maria Novella v Florenci (npr. *Potop*, 1446), tabla z ikonografsko mikavno portretno skupino 5 utemeljiteljev florent. umetn.: *Giotto*, *Uccello*, *Donatello*, *Manetti*, *Brunelleschi* (o. 1450, Louvre), posebno slavna tridelna upodobitev **Bitke pri San Romanu* (les, o. 1456, Nat. Gall. [leva tabla], Uffizi [srednja tabla] & Louvre [des. tabla]), *Čudež onečaščene hostije* (les, 1465/69, Urbino, Gall. Naz.), itd., med posebno poetičnimi deli različno datirana slika *Sv. Jurij v boju z zmajem* (Nat. Gall.).

L: Vasari-Milanesi II; van Marle X (1928); Berenson Ox (1932); Cankar III/1 (1936); G. *Pudelko* (ThB XXXIII, 1939, s. v. — L!); A. *Chastel* (Dict

peint it, 1964, s. v.); Alessandro *Parronchi*, Paolo Uccello (EWA XI, 1966 — L!); L. *Berti* (Kindler V, 1968, s. v. — L!); L'opera completa di Paolo Uccello (Mi 1971, uv Ennio *Flaiano*, kat. Lucia *Tongiorgi Tomasi* [L!], »CA« 46). — Cf. J. *Alazard* (1924), B. *Berenson* (L: Ph 1967), W. *Boeck* (1933; 1939), G. *Groṇau* (1932), J. H. *Lipman* (1936), M. *Pittaluga* (1946), J. *Pope-Hennessy* (*1950), M. *Salmi* (1936 [1938]).

Učenca najdeta oslico z žrebetom resp. *osliča* (fr. *Deux Apotres vont chercher l'ânesse et l'ânon pour l'entrée du Christ*), evang. ik. m. (Mt 21, 1—7; Mr 11, 1—6; Lk 19, 29—34). Up: npr. *miniatura* v → *Perikopah Henrika II.* (1002/14, München, Bayerische Staatsbibl., Ms. lat. 4452).

L: Réau II/2 (1957, p. 398); Keller (1968, p. 111). — Cf. Iz. *Cankar* (Uvod 1926, p. 71—74).

učenjak kot ik. m.: v kršč. umetn. npr. tip sv. → *Hieronima* v njegovi celici. V Italiji se tovrstne upodobitve mdr. začenjajo s freskami 40 dominikancev, blaženih in svetnikov, ki jih je naslikal Tom(m)aso da Modena v Trevisu (Seminario Vescovile v nekd. samostanu S. Nicolò: mdr. *Dominik*, *Peter Mučenik*, *Tomaž Akvinski*, papeža *Inocenc V.* in *Benedikt XI.*, itd., d. 1352), enega izmed vrhov v evr. umetn. pa predstavljajo učenjaki v Rembrandtovem slikarstvu in grafiki. — Cf. s. v. *Satúrn*.

L: Emil *Reicke:* Der Gelehrte in der deutschen Vergangenheit: Mit 120 Abbildungen (Lpz 1910, »Mngr. zur deutschen Kulturgesch.« 7). — Cf. B. *Berenson* (1968, p. 429—30, repr. 260 & 262).

učitelji in učenci. Med pomembnejšimi primeri: Botticelli se je učil pri fra Filippu *Lippiju*, Leonardo da Vinci pri *Verrocchiu*, Albrecht Dürer pri *Wolgemutu*, Rafael pri *Peruginu*, Rembrandt mdr. pri *Lastmanu*.

Udalrik → *Ulrik*

Uden, Lucas van (1595—1672), flam. slikar, krajinar, r. in u. v Antwerpnu. Ljudi v njegovih ne posebno orig. krajinah je večkrat naslikal → *Teniers*.

L: cf. W. *Bernt* (1948 [1960]), E. *Plietzsch* (1960).

Udine → *Videm*

Udobnost → *Véliki zmagoslavni voz*

Ueberwasser, Walter (1898—....), švic. um. zgodovinar.

B: *Konrad Witz* (Ba s. a. [1938], »Basler Kstbücher« 1); (& Robert Spreng) *Hodler: Köpfe und Gestalten* (Z 1947); ‚*Deutsche Architekturdarstellung um das Jahr 1000*' (H. Jantzenov zb., 1951); ‚*Holbeins »Christus in der Grabnische«*' (W. Noackov zb., 1958).

Uffizi → *Florenca* (→ *palače* & → *muzeji*)

Ugo, it. oblika imena → *Hugon*

Ugolino della Gherardesca (o. 1220—1289), it. grof, tiran v Pisi, ki so ga z njegovima sinovoma in vnukoma vred vrgli v ječo, da so tam umrli od lakote, nesrečni Ugolino kot ljudožerec. Grozljivi ik. m. po Dantejevi *Božanski komediji* (Inferno XXXIII, 1—90) sta mdr. upodobila Jean-Baptiste *Carpeaux* in Auguste *Rodin*.

L: Pigler II (1956, p. 455). — Cf. F. A. *Yates* (1951).

Ugrabljenje Aegine, mit. ik. m. (npr. po Ovidu, Met. VI, 113, & VII, 616): *Jupiter* (*Zeus*) je v podobi orla ali ognja ugrabil nimfo → *Aegino* (*Aigino*) in jo odnesel na otok Oinone, ki se odtlej imenuje po njej; tam mu je rodila *Aiaka*. Up: npr. G. Homar Mesquida (*intarzija*, o. 1900, München, z. G. P. Woeckel).

L: Roscher I (1884—90, stp 148—49); Pigler II (1956, p. 132).

Ugrabljenje Dine, bibl. ik. m. (1 Mojz 34): Sihem, sin Hevejca Hemorja, je ugrabil Dino, Jakobovo in Lijino hčer, in jo posilil. Da jo maščujeta, sta njena brata Simeon in Levi pomorila poleg Hemorja in Sihema tudi vse druge moške v mestu (ravno tako imen. → *Sihem*). Up: *mozaik* v ladji c. Sta Maria Maggiore v Rimu (432/40), Giulio Bugiardini (zač. fra Bartolomeo, 1531, Ksthist. Mus.).

L: Réau II/1 (1956, p. 153).

Ugrabljenje Europe (angl. *The Rape* [ali *The Abduction*] *of Europa*, it. *Il Ratto d'Europa*, nem. *Raub der Europa*), mit. ik. m. po Ovidu (Met. II, 833—875 & VI, 103—107; Fasti V, 605—616): Zéus v podobi snežno belega kratkorogega bika odpelje lepo kraljevo hčer prek morja. Up: npr. *relief* na → *skrinjici iz Vérolija* (X. st.), Tizian (*1559—62, Boston ISG), Paolo Veronese (Milano, z. G. Rasini; o. 1580, Benetke, Pal. Ducale, Sala dell'Anticollegio), *freska* na grlu slavnostne dvorane v Brežicah (o. 1700), G. B. Tiepolo (o. 1720/22, Accad.; 1743, Benetke, Scuola dei Carmini — *kopija* po Paolu Veronesu), Francesco Zuccarelli (Accad.), etc.

L: Hunger (1955, p. 112—13) — L!); Pigler II (1956, p. 78—83); EWA IX (1964, t. 21); »US« 12 (1970, f p. 220). — Cf. E. *Panofsky* (Problems 1969).

Ugrabljenje Ganiméda, mit. ik. m. (orel odnaša lepotca → *Ganiméda*), v pozn. evr. umetn. predvsem po Ovidu (Met. X, 152—161). Up: npr. Leoháres (IV. st. pred: bron. orig. ponazarja predvsem rim. *marm. kopija*, Vat.: Gall. dei Candelabri), *relief* na grobnici Enijcev v Šempetru (1. pol. II. st.), *relief* na kapitelu v c. Ste-

Madeleine v Vézelayu (1. pol. XII. st.), Correggio (1530, Ksthist. Mus. — cf. s. v. »*Amori di Giove*«), samó po kopijah znana Michelangelova *risba* za Cavalierija (1532), Cellini (bron. *plastika* po ant. toızu, Bargello), Ann. Carracci (*freska* v Pal. Farnese v Rimu), Rembrandt (d. 1635, Dresden — travestija z debelim dečkom, ki ves v strahu spušča vodo po zraku).

L: *Panofsky Stud (1939 [1962]); Pigler II (1956, p. 87—88); »US« 3 (1969, p. 198 & 218); »MdS« 30 (repr. 2). — Cf. R. *Wittkower* (1958, t. 15A).

Ugrabljenje Helene, mit. ik. m. (cf. s. v. *Parisova sodba & Helena*). Up: npr. G. Reni (Louvre), Antonio Zanchi (Oldenburg, Gemäldegal.; varianta 1967 na londonskem um. trgu).

L: Pigler II (1956, p. 303—05); Herbert Wolfgang *Keiser:* Gemäldegalerie Oldenburg (Mn 1966, p. 65); BM (dec. 1967, sup., t. XXIV).

Ugrabljenje Leukípovih hčera, mit. ik. m., znan npr. po Ovidu (Fasti V, 699 ss): → *Dioskura*, Kástor in Póluks, ugrabita dve izmed Leukipid, tj. hčera kralja Leukipa. Up: med star. spomeniki npr. *relief* iz heroona v → *Gjölbašiju* (o. 400, Ksthist. Mus.), pozn. P. P. Rubens (*o. 1618, Alte Pin.).

L: Pigler II (1956, p. 151).

Ugrabljenje Prozêrpine, mit. ik. m. (e. g. Ovid, Met. V, 391—404): Pluton odvede Prozêrpino v podzemlje (v grš. mitologiji: *Hádes Perséfono*). Up: npr. Filarete (eden izmed malih obrobnih *reliefov* na bron. vratih Petrove c. v Rimu), Joseph Heintz (baker, Dresden), G. L. Bernini (*marmor, 1621—22, Borghese), Rembrandt (hrastovina, o. 1632, Dahlem), Rubens (Prado), F. Girardon (marmor, zač. o. 1677, d. 1699, Versailles, grajski park), Gianmaria Morlaiter (marmor, Benetke, Ca' Rezzonico), itd.

L: Hunger (1955, p. 278); Pigler II (1956, p. 213—16 & 218); H. *Anton:* Der Raub der Proserpina: Literarische Traditionen eines erotischen Sinnbildes (Hdl 1967, »Heidelberger Forsch.« 11); »MdS« 84 (črno-beli repr. 4 in 6); »PKG« 9 (1970, t. 289).

Ugrabljenje Rebeke, Delacroixova podoba (d. 1846, MM) po W. Scottovem romanu *Ivanhoe:* Normanec Bois-Guilbert pobegne iz svojega gradu, ki ga oblegata Rihard Levjesrčni in Robin Hood.

Ugrabljenje Sabink (angl. *Rape of Sabine women*, nem. *Der Raub der Sabinerinnen*), ik. m. iz bajeslovne rim. zgod. po Liviju (I, 9) in Plutarhu (II, 14). Up: npr. Filarete (eden izmed obrobnih *reliefov* na bron. vratih Petrove c. v Rimu), Sodoma (les [prednja tabla poročne skrinje, → *cassone*], o. 1508, Barberini), Giolamo del Pacchia (Sutton Place, J. Paul Getty Coll.), Giovanni da Bologna (bron. *relief* na njegovem marm. spom. → *Ugrabljenje Sabinke*, infra), Pietro da Cortona (o. 1628/29, Rim, Pin. Capitolina), N. Poussin (o. 1635/37?, Louvre & MM). — Cf. s. v. *Sabinke* (J.-L. David).

L: Pigler II (1956, p. 399—403). — Cf. B. *Berenson* (L: Ph 1968, repr. 1534, 1564).

***Ugrabljenje Sabinke,** slavna plastična skupina → *Giovannija da Bologna* (marmor, viš. 411 cm, dkč. 1583, Florenca, Loggia dei Lanzi), vzoren primer t. i. → *figura serpentinata* ter s tem manierističnega kiparstva sploh. Bron. *relief* na podstavku (75 × 90 cm) kaže množični prizor *Ugrabljenje Sabink*.

L: »US« 9 (1969, f p. 88); »MdS« 13 (t. VIII). Cf. J. *Pope-Hennessy* (III 1963).

Uhde, Fritz, pravzaprav *Friedrich Karl Hermann von Uhde* (1848—1911), nem. slikar, zač. študirati na dresdenski ak., 1867—77 oficir (postal konjiški stotnik), 1879—80 v Parizu Munkácsyjev učenec, potem akt. v Münchnu (vplival mdr. tudi na našo → *Kobilco*), tam u. (62). Posebno znani so bili njegovi evang. prizori, predstavljeni v sočasnem kmečkem okolju.

L: H. *Uhde-Bernays* (ThB XXXIII, 1939, s. v. — L!); H. G. *Wachtmann* (Kindler V, 1968, s. v. — L!). — Cf. F. von *Ostini* (1902), H. *Rosenhagen* (1908).

Uhde, Wilhelm (1874—1947), nem. pisec o umetn., od 1924 dalje živel v Parizu. Podpiral in odkrival zlasti → *naivne umetnike* (v pariškem *MAM* mu je zato posv. njihova soba), pisec 1. monografije o »cariniku« Rousseauju. Up: e. g. Picasso (1910, Mrs. Lee Miller Penrose, London).

B: *Henri Rousseau, le douanier* (P 1911); *Henri Rousseau* (Dü 1914; 2. izd. Bl-D 1923, »Künstler der Gegenwart« 2); *Vincent van Gogh* (W: Ph 1936; angl. izd. NY 1941); *Impressionisten* (W: Ph 1937); *Von Bismarck bis Picasso: Erinnerungen und Bekenntnisse* (Z 1938 [avtobiogr.:]; *Henri Rousseau* (Bern 1948); *Fünf primitive Meister* (Z 1947; fr. izd. *Cinq maîtres primitifs*, P 1949; angl. izd. *Five Primitive Masters*, NY 1949).

L: Sternfeld-Tiedemann (1962).

Uhde-Bernays, Hermann (Hans Friedrich), (1873—1965), nem. um. in lit. zgodovinar. R. v Weimarju, prom. 1900, do 1903 asist. v *Germanisches Nationalmus.* v Nürnbergu, nato svoboden književnik.

B (lik. umetn.): *Rothenburg ob der Tauber* (1907); *‚Feuerbachs Bildnisse'* (K. u. Künstler, 1911); *Carl Spitzweg: Des Meisters Leben und Werk, Seine Bedeutung in der Geschichte der Münchener Kunst* (Mn 1913; 4. izd. 1918); *Feuerbach: Des Meisters Gemälde in 200 Abbildungen* (Stu-Bl 1913, »KK« 23); *‚Zu den*

Bildnissen Winckelmanns' (MfKw, 1913); *Deutsche Skizzenmappe: Zeichnungen deutscher Meister des 19. Jahrhunderts* (Mn 1919); *Münchener Landschafter im 19. Jahrhundert* (Mn 1921); *Feuerbach* (Lpz 1922); (izd.) *Anselm Feuerbach: Briefe an seine Mutter* (1926); (izd.) *Künstlerbriefe über Kunst* (D 1926; n. izd. Hmb 1960, »Fischer-Bücherei« 331); *Die Münchner Malerei im 19. Jahrhundert*, II: *1850—1900* (Mn 1927 [I. del R. Oldenbourg]); *Feuerbach: Beschreibender Katalog seiner sämtlichen Gemälde* (Mn 1929); *Théodore Chassériau* (Mn 1946); *Mittler und Meister* (1948); *Corot* (1949).

L: Wer ist wer (1958).

Uhlmann, Hans (1900—....), nem. kipar (bolj ali manj v izročilu konstruktivizma oblikovana kovinska plastika), r. v Berlinu, učil na tamk. *TeH*, za nacizma dve leti v ječi, od 1950 dalje učil na berlinski *Ksthochschule*.

L: Giedion-Welcker (1960); SeuphorS (1961); ReadS (1964). — Cf. W. *Grohmann* (1947), B. S. *Myers* (V 1969, s. v.), E. *Trier* (1955).

Ujčič, Andrej (1930—....), slov. um. zgodovinar, kustos Um. gal. v Mrb. Dipl. v Lj 1956.

B: ‚*Slikar Rudi Kotnik*' (Sinteza, apr. [izšlo avg.] 1967); etc.

ulam (hebr.), vhodna veža → *Salomonovega templja*.

ulito morje (angl. *King Solomon's Molten Sea*, nem. *Das gegossene Meer*) → *Bronasto morje* (→ *Mare super boves*)

Ulixes → *Odiséj*

ULM, mesto na Švabskem ob Donavi (*Baden-Württemberg*, ZRN), najbolj cvetelo v poznem srednjem veku, delno uničeno 1944. — V bližini benediktinska opatija *Wiblingen*.

L: Gertrud *Otto:* Die Ulmer Plastik der Spätgotik (Rtl 1927); Herbert Pée: Ulm (Mn 1954); Reclams N II (1958).

~ **stolnica** (*Ulmer Münster*), prvotno žup. c., zač. 1377 kot dvoranska c., od 1392 njen (najpomembnejši) arh. Ulrich Ensinger, ki jo je spremenil v triladijsko baziliko; 1474—94 arh. Matthäus Böblinger (1477 dkč. obok srednje ladje), pozn. Burkard Engelberg, za katerega so — zaradi razpok, ki so se bile pokazale — c. do 1507 spremenili v petladijsko stavbo; po prekinitvi del 1529 je bila celota dkč. in rest. šele 1845—90 (po Böblingerjevem načrtu dkč. tudi 161 m vis. *zvonik* — odtlej najvišji cerkv. zvonik). Zah. pročelje: s tridelnim zun. portalom in dvodelnim vhodom v c. zaznamovana *vhodna lopa* pod zvonikom, na obeh slopih zun. vhoda zdaj s kopijami nadomeščeni, mojstru Hartmannu atr. kipi *Marije* in **sv. Martina*, *Janeza Krst.* in *Antona Pušč.* pa 19 kipov zgoraj na čelni steni, tj. sedeča *Marija z otrokom* med *12 apostoli* in *6 svetnicami* (vse o. 1420); na delilnem slopu vhoda v c. H. Multscherjeva soha **Kristus trpin* (1429). Notr.: freska *Poslednje sodbe* (1471), na sev. strani kora 28 m vis. *kustódija* (»*Sakramentshaus*«, 1467—71 — med multscherjevskimi sohami v 1. nadstr. npr. *Mojzes* in *David*), najslavnejše nem. **korne klopi* (89 sedežev, J. Syrlin star. 1469—74), ki kažejo na sev. strani *7 predstavnikov antike* in domn. *avtp.*, nad njimi na naslonjalih reliefe *20 predstavnikov Stare zaveze* in naposled v čelih *18 apostolov in svetnikov*, na juž., ženski strani pa v isti razporeditvi *sibile*, *predstavnice Stare zaveze* in zgoraj *svetnice*.

L: Rudolf *Pfleiderer:* Das Münster zu Ulm und Kunstdenkmale (Stu 1905); P. *Hartmann:* Die gotische Monumentalplastik in Schwaben (Mn s. a.); A. *Herrmann:* Das Ulmer Münster (Stu 1950); Herbert *Pée:* Jörg Syrlin d. Ä.: Das Ulmer Chorgestühl, 1468—74 (Stu 1962, »WerkM« 82); »US« 8 (1968, f p. 184 & 215); Reinhard *Wortmann:* Das Ulmer Münster (Stu 1969, »Große Bauten Europas« 4). — Cf. K. H. *Clasen* (Bl 1939). A. *Feulner* (& Th. *Müller* 1953), K. *Gerstenberg* (1940), Th. *Müller* (Harm 1966), W. *Pinder* (I 1924 v »HdKw«), etc.

~ **Hochschule für Gestaltung** (*Oberer Kuhberg*), kompleks stavb po načrtu Maxa Billa, sez. 1953—55.

~ **Museum der Stadt Ulm** (*Neue Straße 92—96*, *Kiechelhaus* [sez. 1559—1600]). Direktor Herbert Pee. P: pomembno zastopan H. Multscher (kamn. *sohe z rotovža*, o. 1427, *Madona* iz Bihlafingena). S: mdr. zastopani Zeitblom, Schaffner, Strigel, Maulbertsch in Zick.

Ulmann, Hermann, nem. um. zgodovinar, prispeval k zgod. it. renesančnega slikarstva.

B: ‚*Eine verschollene Pallas Athene des Sandro Botticelli*' (Kekulějev zb., 1890); *Sandro Botticelli* (Mn 1893); ‚*Piero di Cosimo*' (JkPK, 1896).

Ulmski mojster, nem. slikar v Ulmu, zasilno imen. po nekd. v. olt. ulmske stolnice, od katerega so ohranjeni npr. *Obglavljenje Janeza Krst.* pa *Herodova pojedina* in *Srečanje pri Zlatih vratih* (vse pl. na lesu, o. 1400, Stuttgart).

L: Stange X (1960); H. Th. *Musper* (Kindler V, 1968, p. 598—99 — L!).

Ulrik → *Urh*

Umbrija (it. Umbria), pokrajina v srednji Italiji. Med kraji s pomembnimi um. spom. ali sicer znanimi iz zgod. umetn. so → *Assisi*, → *Città di Castello*, → *Gubbio*, → *Narni*, → *Orvieto*, → *Perugia*, → *Spello*, → *Todi* in → *Trevi*.

L: EWA VIII (1963, stp 646—60 — L!).

Umerjenost → *Véliki zmagoslavni voz*

umetna obrt (angl. *the industrial art*, fr. *les arts décoratifs*, hrv. *umjetnički obrt*, nem. *das Kunstgewerbe*), skupno ime za razne vrste oblikovanja in krašenja praktični uporabi namenjenih rokodelskih izdelkov, z manj primernim imenom — ker je vsa umetn. po svoje »uporabna« — tudi *uporabna umetn.* (angl. *the applied art*, fr. *l'art appliqué*, it. *l'arte applicata*, hrv. *primijenjena umjetnost*, nem. *die angewandte Kunst*, itd.). Umetnoobrtne izdelke precéj nedosledno delimo takó po materialu in tehniki (keramika, kovinski izdelki [pos. e. g. → *zlatarski izdelki*], les, steklo, tekstil, usnje, itd.) kot po praktični uporabi in funkciji (e. g. cerkv. oprema, glasbila, knj. platnice, orožje, pohištvo, posodje, svetila, tapiserija, itd.). V XX. st. je z individualno zasnovo in individualno rokodelsko izvedbo zaznamovano umetno obrt v vsakdanjem življenju povsem izpodrinilo → *industrijsko oblikovanje*.

L: Jules *Labarte:* Histoire des arts industriels au moyen âge et à l'époque de la renaissance (2. izd., 4 knj., P 1872—1875); Émile *Molinier:* Histoire générale des arts appliqués à l'industrie du 5e à la fin du 18e siècle, I—VI (P 1896—1911); *varii auctores*, Handicrafts (EWA VII, 1963 — L!); Ivan *Bach* (ELU 4, 1966, p. 24—25 — L!). — Cf. H. *Blümner* (1875—1887 [1912]), H. Th. *Bossert* (*I—VI 1928—1935), W. *Hofmann* (III 1961, p. 145—47), H. *Kohlhaussen* (1955 — L!; 1969—1970 — L!), A. *Riegl* (1901—1923 [1927]), etc.

umetni kamen (angl. *the cast stone*, fr. *la pierre artificielle*, it. *la pietra artificiale*, nem. *der Kunststein* ali *der Gußstein* ali *der Steinguß*) je od poznega srednjega veka dalje znano kiparsko gradivo (zvečine iz apnenčevega prahu): kip je ali ulit ali pa izklesan iz (ulitega) bloka umetnega kamna. V gotiki je npr. dkm. taka delavnica v Salzburgu, v novejši dobi prim. Lehmbruckovo plastiko (e. g. njegova *Klečeča žena* iz 1911).

L: L. A. *Springer:* Die bayrisch-österreichische Steingußplastik an der Wende vom 14. zum 15. Jahrhundert (Wü 1936, dis. [Lpz 1935]); Europäische Kunst um 1400 (W 1962 [rk], kat. št. 408 [t. 55], 410, 412 [t. 54], 413).

*»**Umetnikov atelje**« ali »*Alegorija slikarstva*«, poleg → *Pogleda na Delft* najslavnejša Vermeerjeva slika (o, pl, 120 × 100 cm, o. 1665, Ksthist. Mus.): umetnik (Vermeer ?), ki nam kaže hrbet, slika deklico, opravljeno kot personifikacija slave (*Fama*) ali kot *Klío*, muza zgodovine. Podoba je prišla na Dunaj v XVIII. st. z zbirko barona Gottfrieda von Swieten, 1813 jo je grof Johann Rudolf Czernin kupil kot delo Pietra de Hoocha, iz nekd. *Czerninsche Gemäldegal.* na Dunaju pa je bila 1942 prisilno »odkupljena« in potem v Berchtesgadnu.

L: Karl Gunnar *Hultén*, Zu Vermeers Atelierbild (Ktids, 1949); »CA« 11 (1967, št. 30 — L!). — Cf. (tudi s. v. *Vermeer*) K. *Badt* (1961), K. *Clark* (1960) Luc *Menaše* (Lj 1962 [p. 343 — L!]), etc.

umetnost (lat. *ars*, angl. *the art*, češ. *umění*, fr. *l'art*, hrv. *umjetnost*, it. *l'arte*, madž. *müvészet*, nem. *die Kunst*, polj. *sztuka*, rus. *iskusstvo*, srb. *umetnost*, šp. *el arte*), obče ime za različne vrste človekovega oblikovanja in izražanja, za razne umetnosti, kot so predvsem glasba, besedna in lik. umetn. Slov. termin *likovna umetn.* (nem. *die bildende Kunst*) zajema vse 3 v. um. stroke, medtem ko številni izrazi v drugih jezikih (angl. *Fine Arts*, fr. *Beaux-Arts*, madž. *szépmüvészetek*, itn.) zaznamujejo samó slikarstvo in kiparstvo, ne pa tudi arhitekture. Zg. razvoj celotne lik. umetnosti raziskuje in razlaga → *umetnostna zgodovina*.

umetnostna zgodovina (angl. *the history of art*, fr. *l'histoire de l'art*, hrv. *povijest umjetnosti*, it. *la storia dell'arte*, nem. *die Kunstgeschichte*). Po star. obdobju, v katerem so povsem prevladovali → *življenjepisci umetnikov*, poznamo pravo zgod. umetn. šele od → *Winckelmanna* dalje; kot docela samost. znanstv. stroka se je izoblikovala v 2. pol. XIX. st., predvsem v Nemčiji, ki je vodila vse do → *nacističnega obdobja*. Za novejši razvoj mdr. pomembna t. i. *dunajska šola um. zgod.* (zlasti → *Wickhoff*, → *Riegl*, → *Dvořák*) in → *Warburgov inst.* Cf. tudi s. v. *umetnost*; *umetnostni zgodovinarji*; *umetnostnozgodovinska literatura*; *umetnostnozgodovinske metode*, itn.

L: L. *Salerno*, *Historiography (EWA VII, 1963); SchlosserL (1964). — Cf. U. *Kultermann* (1966), J. *Lavalleye* (1946 [1958]), E. *Panofsky* (*1953), F. *Stelè* (1953; 1955; 1959, skripta).

umetnostne razstave. Zač. rednih razstav sodobne umetn. s pariškim *Salon des Artistes Français* od 1673 dalje, v XIX. st. pojav neoficialnega → *Salon des Refusés* (1863), v novejši dobi pomembni → *beneški bienale* (od 1895 dalje) in številne podobne mednar. prireditve v São Paulu, Tokiju, Kasslu, itn., v Lj od 1955 dalje mednar. graf. bienale. Med obsežnimi razst. star. evr. umetn. npr. razstave pod pokroviteljstvom Evr. sveta od 1954 dalje (1: *Bruselj 1954* — obd. humanizma; 2: *A'dam 1955* — manierizem; 3: *Rim 1956—57* — XVII. st.; 4: *München 1958* — rokoko; 5: *London 1959* — romantika; 6: *Poriz 1960* — viri XX. st.; 7: *Barcelona in Santiago de Compostela 1961* — romanika; 8: *Dunaj 1962* — o. 1400; 9: *Atene*

1964 — biz. umetn.; 10: *Aachen 1965* — Karel Vél.; 11: *Rim 1966* — Kristina Šved.; 12: *Pariz 1968* — gotika XII.—XIV. st.).

L: ‚Exhibitions: Art Exhibitions' (EWA V, 1961), Mirko *Juteršek*, Razstavni katalogi umetnostnih razstav v Sloveniji do leta 1945 (Lik. rev., 1962—63); Georg Friedrich *Koch:* Die Kunstausstellung: Ihre Geschichte von den Anfängen bis zum Ausgang des 18. Jahrhunderts (Bl 1967 [oc. Klara *Garas*, Kchr, 1969]). — Cf. s. v. *razstava*.

umetnostne stroke lik. umetnosti so predvsem → *slikarstvo*, → *kiparstvo* in → *arhitektura*. Up: → *Michelangelov nagrob.*, → *Slikarstvo, Kiparstvo in Arhitektura.*

umetnostni trgovci: e. g. Paul → *Cassirer* (1871 do 1926), Paul → *Durand-Ruel* (1831—1922), Joseph → *Duveen* (1869—1939), Johanna → *Ey* (1864—1947), Alfred → *Flechtheim* (1878—1937), Sidney → *Janis* (1895), Daniel Henry → *Kahnweiler* (1884), Germain *Seligmann* (1894), Jacques *Seligmann* (1858—1923), Julien *Tanguy* (1825—1894, cf. *van* → *Gogh*), Justin K. → *Thannhauser* (1892), Ambroise → *Vollard* (1865—1939), Georges → *Wildenstein* (1892—1963).

umetnostni zbiralci → *zbiralci*

umetnostni zgodovinarji v sodobnem pomenu te označbe so sledili piscem traktatov in → *življenjepiscem umetnikov* šele od Winckelmanna dalje. Njihovo gen. zap. (v njem za primerjavo upoštevamo tudi nekatere arheologe in druge pisce o lik. umetn.) predstavljajo: 1717: J. J. *Winckelmann*; 1730: J.-B.-L.-G. *Séroux d'Agincourt*; 1732: L. *Lanzi*; 1748: J. D. *Fiorillo*; 1751: E. Q. *Visconti*; 1759: F. A. *Wolf*; 1772: F. von *Schlegel*; 1773: W. H. *Wackenroder*; 1785: K. F. von *Rumohr*; 1787: J. D. *Passavant*; 1788: A. *Raczynski*; 1794: G. F. *Waagen*; 1797: K. O. *Müller*, A. F. *Rio*; 1798: C. *Schnaase*; 1802: A. de *Caumont*; 1803: P. E. *Selvatico*, G. *Semper*; 1806: E. *Dutuit*; 1807: E.-J.-Th. *Thoré*; 1808: F. Th. *Kugler*; 1813: O. *Jahn*, G. *Milanesi*; 1814: E.-E. *Viollet-le-Duc*; 1816: G. *Morelli* (*Lermolieff*); 1817: R. *Eitelberger von Eitelberg*; 1818: J. *Burckhardt*; 1819: J. *Ruskin*; 1820: G. B. *Cavalcaselle*; 1822: H. von *Brunn*, G. B. de *Rossi*; 1825: J. A. *Crowe*, A. *Springer*; 1826: W. *Lübke*, J. *Overbeck*; 1828: H. *Grimm*, H. *Taine*; 1831: A. C. L. *Conze*; 1832: C. *Justi*; 1834: F. von *Reber*; 1836: H. *Hymans*; 1837: G. *Lafenestre*, H. *Thode*; 1838: J. H. *Lange*, F. *Lippmann*, M. *Thausing*; 1839: H. von *Geymüller*, W. H. *Pater*, M. *Rooses*; 1840: G. *Frizzoni*, F. X. *Kraus*; 1841: A. *Choisy*, L. *Courajod*, K. *Fiedler*, J. *Flis*, A. *Woltmann*; 1843: L. *Hevesi*; 1844: H. *Blümner*, N. P. *Kondakov*, K. *Woermann*; 1845: W. *Bode*, E. *Müntz*; 1846: L. *Gonse*, W. H. *Goodyear*, L. von *Sybel*, A. *Wurzbach*; 1849: Ch. *Ephrussi*, R. de *Lasteyrie*; 1850: G. *Dehio*, A. *Rosenberg*; 1851: A. J. *Evans*, H. von *Tschudi*; 1852: A. *Haupt*, O. *Marucchi*; 1853: Th. von *Frimmel*, A. *Furtwängler*, A. *Kalkmann*, A. *Marquand*, F. *Wickhoff*; 1855: A. *Bredius*, P. *Durrieu*, G. *Geffroy*; 1856: A. *Venturi*; 1857: K. *Frey*, E. *Loewy*, J. *Six*, J. J. *Tikkanen*, J. *Wilpert*; 1858: S. *Reinach*, C. *Ricci*, A. *Riegl*; 1859: L. *Bénédite*, L. H. *Cust*, Ch. *Diehl*, M. *Semrau*; 1860: J. *Mantuani*, R. *Muther*, C. *Neumann*; 1862: D. V. *Ainalov*, C. *Enlart*, G. *Hulin de Loo*, N. P. *Lihačev*, É. *Mâle*, F. *Servaes*, J. *Strzygowski*; 1863: K. *Giehlow*, A. *Goldschmidt*, C. *Hofstede de Groot*, P. *Jamot*; 1864: F. *Becker*, F. *Stahl* (ps.), H. *Wölfflin*, O. *Wulff*; 1865: B. *Berenson*, L. *Dimier*, U. *Thieme*; 1866: P. *Clemen*, R. E. *Fry*, R. *Kautzsch*, G. *Pauli*, J. von *Schlosser*, E. *Steinmann*, A. M. *Warburg*; 1867: C. *Dodgson*, M. J. *Friedländer*, G. *Millet*, H. W. *Singer*, K. *Voll*; 1868: G. *Gronau*, W. *Vöge*; 1869: B. *Lázár*, K. *Scheffler*, R. *Schneider*, P. *Schubring*; 1870: H. *Fierens-Gevaert*, O. *Fischel*, E. *Fuchs*, M. I. *Rostovtzeff*; 1871: G. *Glück*, H. *Mackowsky*, U. *Ojetti*; 1872: P. *Vitry*, A. *Weixlgärtner*; 1873: É. *Faure*, W. *Friedlaender*, A. *Gnirs*, E. *Petrovics*, H. *Uhde-Bernays*, W. *Weisbach*; 1874: L. *Curtius*, M. *Dvořák*, E. *Schaeffer*, W. *Uhde*; 1875: L. *Hourticq*, W. *Kallab*, S. *Meller*, A. *Stegenšek*; 1876: A. *Donath*, L. *Grünstein*, O. *Grautoff*, G. *Swarzenski*; 1877: Ch. R. *Morey*, W. *Suida*, P. *Toesca*; 1878: E. *Diez*, P. *Frankl*, B. *Kurth*, W. *Pinder*, P. F. *Schmidt*, H. *Vollmer*; 1879: L. *Brieger*, C. *Glaser*, R. *Hamann*, J. *Roosval*, G. *Rouchès*, A. della *Seta*, O. *Sirén*, P. *Westheim*; 1880: R. *Bernoulli*, G. *Biermann*, W. *Deonna*, P. *Jacobsthal*, H. *Tietze*, W. R. *Valentiner*, G. *Vitzthum*, W. *Waetzoldt*, E. *Waldmann*; 1881: A. *Blum*, A. E. *Brinckmann*, M. *Eisler*, M. *Ermers*, H. *Focillon*, F. *Fosca* (ps.), E. *Heidrich*, H. *Jantzen*, Ch. R. *Post*, L. *Réau*, F. *Rintelen*, F. *Schmidt-Degener*, M. *Wackernagel*, W. *Worringer*; 1882: E. *Cohn-Wiener*, R. *Escholier*, T. *Gerevich*, H. *Karlinger*, L. van *Puyvelde*, E. W. *Tristram*; 1883: F. *Landsberger*, W. *Pach*, A. K. *Porter*, E. *Tietze-Conrat*, J.-L. *Vaudoyer*; 1884: M. *Abramić*, M. *Aubert*, A. W. *Byvanck*, E. *Cecchi*, G. *Fiocco*, L. *Hautecoeur*, G. J. *Hoogewerff*, W. R. W. *Koehler*, G. K. *Lukomski*, F. *Lugt*, J. *Mal*, A. *Muñoz*, H. *Voss*; 1885: C. *Einstein*, L. *Fröhlich-Bum*, P. *Lavedan*, G. *Lippold*, A. L. *Mayer*, L. *Venturi*, J. *Weingartner*; 1886: R. *Berliner*, L. *Burchard*, Iz. *Cankar*, K. *Gerstenberg*, L. *Karaman*, A. *Maiuri*,

V. *Molè*, G. *Rodenwaldt*, F. *Stelè*; 1887: L. von *Baldass*, W. G. *Constable*, E. *Dyggve*, R. van *Marle*, L. *Planiscig*, G. *Ring*, Ph. *Schweinfurth*, R. H. *Wilenski*; 1888: E. *Gall*, S. *Giedion*, K. *Ginhart*, M. *Hauttmann*, H. *Hoffmann*, C. *Roger-Marx*, G. *Weise*, F. *Winkler*; 1889: P. *Du Colombier*, G. *Knuttel*, A. *Matějček*, L. *Münz*, R. *Offner*, G. *Paulsson*, M. *Salmi*; 1890: E. W. *Anthony*, W. *Heil*, Th. *Hetzer*, G. von *Kaschnitz-Weinberg*, R. *Longhi*, F. *Roh*, A. *Salmony*, F. *Saxl*, P. *Zucker*; 1891: U. *Christoffel*, F. J. *Sánchez Cantón*, J. *Wilde*; 1892: V. G. *Childe*, W. *Drost*, B. *Grimschitz*, A. *Hauser*, A. *Morassi*, E. *Panofsky*, J. *Porcher*, K. M. *Swoboda*, W. F. *Volbach*, G. *Wildenstein*; 1893: S. *Brodar*, E. R. *Goodenough*, E. *Newton*, H. *Read*, J. *Rosenberg*, L. *Schudt*, *Waldemar-George* (ps.), M. *Weinberger*; 1894: K. J. *Conant*, A. *Deroko*, K. *Garzarolli-Thurnlackh*, P. *Kelemen*, Th. *Klauser*, K. *Lehmann*, F. *Mesesnel*, P. *Meyer*, A. *Stange*; 1895: A. *Alföldi*, M. *Brion*, P. *Fierens*, L. *Mumford*, M. *Wallis*; 1896: O. *Benesch*, R. *Crozet*, K. *Dobida*, J. *Gantner*, A. *Grabar*, H. *Kauffmann*, W. R. *Sas-Zaloziecky*, H. *Sedlmayr*, W. *Stechow*; 1897: Z. *Ameisenowa*, J. *Cassou*, H. *Frankfort*, A. M. W. *Hammacher*, R. *Krautheimer*; 1898: P. *Brieger*, J. *Klemenc*, E. *Lafuente-Ferrari*, R. W. *Lee*, G. *Marlier*, W. *Passarge*; 1899: E. *Arslan*, H. R. *Hahnloser*, G. *Jedlicka*, A. *Pigler*, J. Q. van *Regteren-Altena*, Ch. de *Tolnay*; 1900: V. *Bloch*, A. *Chamson*, D. *Diringer*, P. *Francastel*, E. *Kris*, J. *Lavalleye*, A. *Scharf*, H. *Schrade*, J. J. *Sweeney*, E. *Wind*, P. S. *Wingert*; 1901: G. *Bazin*, K. *Berger*, A. *Katzenellenbogen*, A. *Malraux*, G. *Marchiori*, U. *Middeldorf*, A. *Parrot*, Ch. *Sterling*, F. *Šijanec*, R. *Wittkower*; 1902: M. V. *Alpatov*, S. *Batušić*, A. M. *Brizio*, O. *Demus*, G. de *Francovich*, J. *Hubert*, E. *Kirschbaum*, H. *Lützeler*, W. *Paatz*, O. *Pächt*, N. *Pevsner*, W. *Technau*, H. E. *Wethey*; 1903: J. *Baltrušaitis*, K. *Clark*, L. H. *Heydenreich*, H.-R. *Hitchcock*, H. *Keller*, É. *Langui*, F. *Novotny*, H. *Swarzenski*, D. *Talbot Rice*, F. *Wittgens*; 1904: O. *Bihalji-Merin*, Đ. *Bošković*, W. S. *Heckscher*, W. *Krönig*, A. *Kutal*, N. *Mavrodinov*, M. *Meiss*, M. *Mušič*, M. *Schapiro*, M. *Walicki*, K. *Weitzmann*; 1905: H. von *Einem*, J. S. *Held*, J. P. *Hodin*, W. *Holmqvist*, G. *Ladner*, J. *López-Rey*, B. *Lossky*, Th. *Müller*, U. *Procacci*, K. *Schefold*, A. B. de *Vries*, E. K. *Waterhouse*; 1906: R. *Ettinghausen*, B. *Fleischmann*, R. *Huyghe*; 1907: A. *Blunt*, S. *Bottari*, P. *Della Pergola*, H. *Gerson*, C. *Nordenfalk*; 1908: J. *Adhémar*, P. *Coremans*, M. *Davies*, C. *Fisković*, W. *Frodl*, W. *Horn*, O. *Kurz*, R. *Pallucchini*; 1909: G. C. *Argan*, H. H. *Arnason*, Th. *Bogyay*, H. *Buchthal*, G. A. *Dell'Acqua*, E. H. J. *Gombrich*, C. *Greenberg*, H. *Ladendorf*, M. *Pallottino*, S. *Radojčić*, H. *Tintelnot*, F. *Würtenberger*; 1910: E. *Carli*, G. *Dorfles*, G. *Gamulin*, C. *Gnudi*, J. *Lassaigne*, G. von der *Osten*, W. *Schöne*; 1911: U. *Apollonio*, W. *Braunfels*, D. *Cooper*, Ž. *Jiroušek*; 1912: A. *Chastel*, E. *Kitzinger*, F. K. *Kos*, G. *Kubler*, J. *Pešina*, E. *Porada*, J. *Rewald*, R. *Salvini*, R. *Zeitler*; 1913: L. D. *Ettlinger*, H. W. *Janson*, J. *Kastelic*, S. *Mikuž*, J. *Pope-Hennessy*, H. *Wentzel*; 1914: R. L. *Delevoy*, B. *Dorival*, S. J. *Freedberg*, G. *Reynolds*; 1915: H. *Bober*, G. *Bovini*, P. *Buccarelli*, H. L. C. *Jaffé*; 1916: C.-O. *Nordström*, K. *Wessel*; 1917: G. *Bandmann*, A. *Čelebonović*, D. *Sutton*; 1918: B. *Zevi*; 1919: J. S. *Ackerman*, Th. *Kraus*, J. *Leymarie*, M. *Prelog*; 1920: E. *Cevc*, B. *Fučić*, Z. *Kržišnik*, S. *Vrišer*; 1921: J. *Białostocki*, C. *Maltese*, K. *Prijatelj*, B. *Vizintin*, R. *Wagner-Rieger*, M. *Zadnikar*, F. *Zeri*; 1922: M. B. *Protić*; 1923: C. *Avguštin*, D. *Kečkemet*, I. *Komelj*, M. *Peić*; 1924: H. *Fillitz*, J. *Neumann*, Gerhard *Schmidt*, N. *Šumi*, J. *White*; 1925: V. *Đurić*, G. *Kauffmann*, I. *Petricioli*; 1926: B. *Bek*; 1927: E. *Adam*, R. *Branner*, H. *Honour*; 1928: W. *Hofmann*, H. H. *Hofstätter*, J. *Lafontaine-Dosogne*; 1929: *Horvat-Pintarić*, *Trifunović*; 1930: Th. *Reff*; 1931: J. *Shearman*; 1935: K. *Rozman*; 1936: J. *Denegri*. — Cf. s. v. *esteti, filozofi, sociologi, itd.*; *književniki o lik. umetn.*; *likovni umetniki kot pisci*.

umetnostno hotenje → *Kunstwollen*

umetnostnozgodovinska bibliografija. Ob izredno obsežni, dobesedno vsak dan naraščajoči strok. lit. kajpak ni neke idealne obče umzg. bibliografije, pač pa so sodobnemu um. zgodovinarju na razpolago raznovrstna bibliografska pomagala. Predvsem dandanes večina strok. del, knjig in razprav daje tudi ustrezne bibliografske podatke in napotke. Za star. strok. literaturo (→ *življenjepisci umetnikov*, → *umetnostna zgodovina*) ponuja poleg krit. ocene tudi temeljno bibliografijo *SchlosserL*, temeljni obči bibliografiji novejše lit. pa sta sestavili predvsem Louise *Lucas* (*The Harvard List of Books on Art*, C [Mass.] 1952; 2., razš. izd. z naslovom: *Art Books: A Basic Bibliography on the Fine Arts*, Greenwich [Conn.] 1968) in Mary W. *Chamberlin* (*Guide to Art Reference Books*, Ch 1959). Med letno ali v daljših presledkih izhajajočimi občimi umzg. bibliografijami je za zač. tega stoletja na razpolago *Internationale Bibliographie der Kunstwissenschaft* (14 knj., Bl: Behr 1902—1917/18); med tistimi, ki še izhajajo, je najstar. *Répertoire d'Art et d'Archéologie* (izhaja v Parizu od 1910 dalje), ob njem pa v zadnjih dece-

nijih amer. *The Art Index* (v New Yorku od 1929 dalje), it. *Annuario Bibliografico di Storia dell'Arte* (v Modeni od 1952 dalje), itn. Zelo pomembno dopolnilo tem publikacijam predstavljajo umzg. bibliografije, ki jih objavljajo nekateri strok. časopisi: obča umzg. bibliografija v *ZfKg* (od začetka izhajanja revije, tj. od 1932 dalje, zadnja leta v posebnih zvezkih), posebne bibliografije, npr. za lit. o it. umetn. v *Com*, za beneško umetn. v *Arte Ven*, za lombardijsko v *Arte Lom*, itd. (za slov. umetn. delno *ZUZ*). Posebno dragocena pomagala so katalogi nekaterih velikih strok. knjižnic, poleg orjaškega tiskanega kataloga *Br. Mus. Libr.* v zadnjem obd. tudi fotolitografsko razmnoženi kartotečni knjižnični katalogi *The Metropolitan Museum of Art* v New Yorku (v 25 knj. zajetih 499000 kartotečnih listkov, sup. I—III z 21800 resp. 21000 resp. 19200 listki), *The Avery Memorial Architectural Libr. of Columbia Univ.* v New Yorku (v 2., razš. izd. 19 knj. z o. 333000 listki), *The Warburg Inst. Libr.* v Londonu (12 knj. s 108700 listki, pos. kat. čitalnice in časopisov v 1 knj. z 2700 listki), *Kunsthistorisches Inst. in Florenz* (9 knj. z 51500 listki, sup. v 2 knj. z 12200 listki), *Deutsches Archaeologisches Inst.* v Rimu (pos. *Autoren- u. Periodica Kataloge*, 7 knj. z o. 80000 listki, *Systematischer Kat.* v 3 knj. z o. 95000 listki in *Zeitschriften-Autoren Kat.* v 3 knj. z o. 30000 listki), itd. Med raznimi enciklopedijami in leksikoni se z obsežnimi navedbami literature odlikujejo poleg obeh temeljnih umzg. del, *ThB* in *EUA* resp. *EWA*, zlasti (po abc.) *EAA*, *Pauly-Wissowa*, *RAC*, *RbK*, *RDK* in *Roscher*. Naposled so številne bolj ali manj kritične specialne bibliografije sestavili tudi posamezni avtorji (e. g. → *Ladendorf* [2. izd. 1958], → *Leonardo da Vinci* [Verga 1931], → *Rave* [1962], → *simbol* [Lurker], → *Steinmann* & → *Wittkower* [1927], Matthias *Mende:* Dürer-Bibliographie [Wsb 1971]), med Slovenci (poleg sestavljalcev bibliografij v *ZUZ:* → *Marolt*, → *Šijanec*, Janko *Šlebinger* in F. K. → *Kos*) npr. → *Dostal* (1907) in → *Juteršek* (1962).

L: EWA II (1960, stp 516—33 — L!); Bibliographie d'Histoire de l'Art: Colloques Internationaux du Centre National de la Recherche Scientifique, Science Humaine (P 1969).

umetnostnozgodovinska literatura. Posebno tehtni in vplivni teksti od Winckelmanna dalje po kronol. zaporedju izdaj: 1755 Johann Joachim → *Winckelmann:* Gedanken über die Nachahmung der griechischen Werke ...; 1760 *id.*: Geschichte der Kunst des Altertums; 1860 Jacob → *Burckhardt:* Die Cultur der Renaissance in Italien: Ein Versuch; 1888 Heinrich → *Wölfflin:* Renaissance und Barock: Eine Untersuchung über Wesen und Entstehung des Barockstils in Italien; 1893 Alois → *Riegl:* Stilfragen: Grundlegungen zu einer Geschichte der Ornamentik; 1894—95 Franz → *Wickhoff:* Die Wiener Genesis; 1915 Heinrich *Wölfflin:* Kunstgeschichtliche Grundbegriffe: Das Problem der Stilentwicklung in der neueren Kunst; 1918 Max → *Dvořák:* Idealismus und Naturalismus in der gotischen Skulptur und Malerei; 1939 Erwin → *Panofsky:* Studies in the Iconology: Humanistic Themes in the Art of the Renaissance; 1953: *id.*: Early Netherlandish Painting: Its Origins and Character. — Pri Slovencih: 1885 Janez → *Flis:* Stavbinski slogi: zlasti krščanski, njih razvoj in kratka zgodovina; 1924 France → *Stelè:* Oris zgodovine umetnosti pri Slovencih: Kulturnozgodovinski poskus [najprej v DS]; 1926 Izidor → *Cankar:* Uvod v umevanje likovne umetnosti: Sistematika stila; 1927 *id.*: Zgodovina likovne umetnosti v zahodni Evropi, 1. snopič, & Viktor → *Steska:* Slovenska umetnost, I: Slikarstvo; 1935 France *Stelè:* Monumenta artis slovenicae, I; 1939 France → *Mesesnel:* Janez in Jurij Šubic. — Cf. s. v. *biografski leksikoni umetnikov*; *knjižne zbirke*; *umetnostnozgodovinska bibliografija* (supra); *umetnostnozgodovinski korpusi*; pos. za umzg. leksikone in enciklopedije cf. abr. *EAA*, *EUA* resp. *EWA*, *Kindler*, *LCI*, *RbK*, *RDK*, *ThB*.

umetnostnozgodovinska terminologija je ob vsem pomenu za stroko še v marsikaterem pogledu ohlapna in nezadostna. Seveda je podobno kot v drugih humanističnih vedah številne umzg. izraze rodilo davno izročilo, ne pa presoja zdajšnjih strokovnjakov. Vrh tega so mnogi um. zgodovinarji želeli in še dandanes želé svojo izvirnost dokazati s po svoje prikrojenim izrazoslovjem. Naposled pa so smeli podobno samostojnost ali neizobraženost od nekdaj izpričevati tudi prevajalci, čeprav aforizem *traduttore, traditore* že zdavnaj ne velja več samó zanje. Slov. umzg. terminologijo so po svoje obogatila tako rekoč vsa tehtnejša umzg. dela v slovenščini, za stavbarstvo pa so — na videz osupljivo — še vedno najbolj porabni Flisovi *Stavbinski slogi* s svojimi tablicami.

L: Bert *Bilzer:* Begriffslexikon der Bildenden Künste (2 zv., Reinbek bei Hmb 1971, »Rororo« 6142/51). — Cf. J. *Flis* (*1885), J. *Jahn* (1939 [6. izd. 1966]), H. *Koepf* (*1968), H. *Lützeler* (1950), L. *Réau* (1928; *1930; *1953).

umetnostnozgodovinske metode. Podobno kot med samimi um. zgodovinarji razločujemo po njihovem delu predvsem mojstre atribucij ali

»poznavalce« (→ *Morelli* in → *Berenson* in po njiju imen. metoda, M. J. → *Friedländer* idr.), v. zgodovinarje slogov in formalne analitike (→ *Wölfflin*, → *Riegl*), raziskovalce in razlagalce motivov (npr. → *Mâle* med prvimi in Erwin → *Panofsky* med drugimi), moremo v XX. st. posplošeno ločevati samó dve vodilni metodi, *morfološko* in *ikonološko*. V praksi se kajpak tudi najboljši predstavniki čiste formalne analize nikdar niso mogli povsem izogniti ikonografiji in vsebinskim razlagam, ravno takó pa je znano, da so najodličnejši predstavniki ikonologije vselej imeli odprte oči tudi za formalni ustroj umetnin in njihovo lik. kakovost. V skladu s tem je sodobna um. zgod. usmerjena v célostno obravnavanje in razlaganje umetnine kot nedeljive enotnosti oblike, motiva in vsebine in v prav takó célostno obravnavanje um. razvoja, ki ni niti samó razvoj oblik niti samó razvoj motivov in vsebine, ampak razvoj vselej in povsod drugačnega sožitja vseh teh sestavin. Poleg imen. avtorjev so znani po bolj ali manj samosvojih in vplivnih metodah in interpretacijah npr. Max → *Dvořák* (»um. zgod. kot zgod. duhá«), Frederick → *Antal*, Arnold → *Hauser* in Francis D. → *Klingender* (sociološka interpretacija), Ernst → *Kris* in → *Gombrich* (→ *psihoanaliza*), itd., naposled med mnogimi krivimi preroki tudi Hans → *Sedlmayr* in njegova »strukturna analiza« od nacizma do »katedrale« in ponovnega kratkega stika z mod. umetn.

L: cf. F. *Antal* (1949), B. *Berenson* (1947), W. G. *Constable* (1938), J. *Lavalleye* (1946 [1958]), E. *Panofsky* (*1939 [1962]), H. *Sedlmayr* (1958), V. V. *Štech* (1938), H. *Tietze* (*1913).

umetnostnozgodovinski korpusi: cf. s. v. *Friedländer* (M. J.), *Krautheimer* (R.), *Marle* (R. van), *Offner* (R.), *Post* (Ch. R.), *Venturi* (A.), etc.

Umetnost v slikah: *Nova pot v umevanje svetovne umetnosti*, slov. izd. (Lj: DZS 1968–1971, prevodi Helene *Menaše*) obče zgod. umetnosti v 18 knj. → *Kunst im Bild* (Ba-Ba: Holle).

***Umirajoči Galačan** (angl. *Dying Gaul*, it. *Gallo morente*, nem. *Sterbender Gallier*), znana rim. marm. kopija bron. orig. iz Pergama (orig. o. 230 pred, Rim, Mus. Capitolino).

L: EWA VII (1963, t. 164). — Cf. W. *Helbig* (I 2. izd. 1899, p. 367—69 — L!), G. M. A. *Richter* (A Handbook 1960).

Umirajoči Germánik, ik. m. iz rim. zgod. po Tacitu (*Annales II*) in Suetoniju (*Caligula 1*): Germanika, rim. vojskovodjo, je njegov stric, ces. Tiberij, prestavil na Bližnji vzhod in ga — verj. — dal zastrupiti. Up: npr. N. Poussin, pozn. H. F. Füger (1789, Öst. XIX.–XX.).

L: Pigler II (1956, p. 377).

Umivanje nog (lat. *Lavatio pedum* ali *Ablutio*, angl. *The Washing of the Feet*, fr. *Le Lavement des pieds* ali *la Sainte Ablution*, it. *La lavanda dei piedi*, nem. *Die Fußwaschung*, srb. *Pranje nogu*), evang. ik. m. (Jan 13, 1—11). Up (v biz. umetn. Kristus stoji): npr. *miniatura* v → *Codex Rossanensis* (zač. VI. st.), Giotto (*freska*, Padova, Capp. degli Scrovegni), Duccio (na → *Maestà*, 1308/11), *StS-i* v c. Bogorodice Paraklise (→ *Staro Nagoričino*, 1317) in c. Sv. Spasa v Kučevištu (1321/31), Dürer (*lesor.*, o. 1509/11, »Mali pasijon«), Jernej iz Loke (*freska*, o. 1530/40, Sv. Peter nad Begunjami), Tintoretto (e. g. Prado), Ford Madox Brown (1852, Tate).

L: Réau II/2 (1957, p. 406—09). — Cf. E. H. *Kantorowicz* (1955/56), K. *Künstle* (1928, p. 412—13), G. *Millet* (Recherches 1916), G. *Schiller* (II 1968).

umivanje novorojenčka → *Kopanje novorojenca*

umivanje rok → *Pilat si umiva roke*

umobolni umetniki → *duševno bolni umetniki*

***Umorjeni Marat** (fr. *Marat assassiné*), slavna slika J.-L. Davida (o, pl, 165 × 126 cm, 1793, Bruxelles; replika, 158,5 × 136 cm, 1793, Versailles): → *Marat* v kopalni kadi, mdr. je razbrati pismo, s katerim ga je bila prevarila Charlotte Corday, in Maratovo priporočilo zanjo.

L: Luc *Menaše* (Obz, 1956). — Cf. H. *Howard* (1968), K. *Lankheit* (1962), L. *Menaše* (Mrb 1962).

Underwood, Paul A., amer. um. zgodovinar, prof. na washingtonskem *Byzantine Inst. of America*, vodil raziskavanja v Carigradu.

B: ‚*Some Principles of Measure in the Architectur of the Period of Justinian*' (CahA, 1948); ‚*The Fountain of Life in Manuscripts of the Gospels*' (DOp, 1950, p. 41—138); *The Kariye Djami, I—III & IV* (NY 1966 & 1968, »Boll. Ser.« 70).

L'Univers des formes (v tej knj. abr. »*UF*«), v pribl. 64 knj. zasnovana svet. zgod. umetnosti (P: Gallimard), ki sta jo zač. izdajati André → *Malraux* in Georges → *Salles* ter jo po slednjega smrti nadaljujeta *Malraux* in André → *Parrot*. Po eno ali dve knj. so doslej mdr. napisali André → *Chastel* (1965), Roman → *Ghirshman* (1962 & 1964), André → *Grabar* (1965) in André *Parrot*. Poleg orig. fr. izd. tudi nem. (*Universum der Kunst*, Mn: C. H. Beck), angl. (*Arts of Mankind*, L: Thames and Hudson), it. (*Il mondo della figura*, Mi: Feltrinelli), šp., amer. in jap. izd. — Med avtorji napovedanih knj. so tudi

Paul-Marie *Duval* za umetn. Keltov in Vadime *Elisseeff* za umetn. stepnih ljudstev, André *Grabar* za biz. in srednjev. umetn. v Rusiji in na Balkanu, *Grodecki*, *Buddensieg*, *Volbach* in *Wormald* za otonsko umetn., *Heydenreich* za it. renesanso 1400—1460 in Georg *Kauffmann* za renesanso v nem., avstr., polj., rus. in skandinavskih deželah.

Unold, Max (1885—1964), nem. slikar, r. v Memmingenu, u. (78) v Münchnu.

L: F. *Bayl* (Kindler V, 1968, s. v. — L!).

Unterkircher, Franz, avstr. um. zgodovinar, direktor rkp. z. *Österreichische Nationalbibl.* na Dunaju.

B: *La miniatura austriaca* (Mi-F 1953); ‚*Namen, die noch nicht im Thieme-Becker stehen*' (J. Weingertnerjev zb., 1955); *Inventar der illuminierten Handschriften, Inkunabeln und Frühdrucke der Österreichischen Nationalbibliothek* (2 knj., W 1957—1959); (izd.) *Die Wiener Biblia Pauperum: Codex Vindobonensis 1198* (Graz-W-K 1962, uv Gerhard Schmidt — faks.); (& Otto Mazal) *Katalog der abendländischen Handschriften der Österreichischen Nationalbibliothek: »Series nova«*, II (2 knj., W 1963); (& Gerhard Schmidt) *Krumauer Bildercodex: Österreichische Nationalbibliothek Codex 370* (2 knj., Graz 1967 — faks.); *Abendländische Buchmalerei: Miniaturen aus Handschriften der Österreichischen Nationalbibliothek* (Graz-W-K 1967).

uomini famosi (it.), »slavni ljudje«, v skladu s humanističnim čaščenjem individua izoblikovana téma it. renesančnega slikarstva, ki sta ji v lit. mdi. bila pobudnika Petrarka s svojimi *De viris illustribus* (od Romula do Cezarja) in Boccaccio s svojimi *De claris mulieribus* (cf. fr. rkp. → *Livre de femmes nobles et renommées*). V delni spojitvi s srednjev. ik. m. → *Devet junakov* jo je npr. uresničil → *Andrea del Castagno* (→ *Devet slavnih mož in žena*), najodličnejša pozn. realizacija pa so v Urbinu in Louvru hranjeni → *urbinski »uomini famosi«*.

L: EWA VII (1963, stp 725—26). — Cf. H. *Keller* (1939), F. *Landsberger* (1922).

Upanje kot personifikacija kreposti → *Spes*

Upis Bogorodice i Josifa (srb.) → *Ljudsko štetje*

Upjohn, Everard M(illar), (1903—....), amer. um. zgodovinar, ord. na *Columbia Univ.* v New Yorku (*Columbia College*).

B: *Richard Upjohn: Architect and Churchman* (NY: Columbia UP 1939); (& Paul S. Wingert & Jane Gaston Mahler) *History of World Art* (2., rev. & razš. izd., NY 1958 [1. izd. NY 1949]).

L: WWAA (1959).

upodobitve mesecev (fr. *travaux de mois*, nem. *Monatsbilder*), ik. m., ponazoritev mesecev s kmečkimi deli, ki so značilna zanje, ali drugimi opravili, velikokrat vzporedno z znamenji → *živalskega kroga*. V evr. umetn. jih po antiki poznamo v talnih mozaikih starokršč. bazilik, pozn. v IR od karolinške dobe dalje (cf. s. v. *salzburška kronološka in astronomska rkp.*), v reliefih na pročeljih fr. katedral XIII. st. (Chartres, Reims, Amiens) itn. — z ikonogr. vidika so pomembne za izoblikovanje → *žanra* in → *krajine*.

L: Olga *Koseleff:* Die Monatsdarstellungen der französischen Plastik des 12. Jahrhunderts (Ba 1934, dis.); James Carson *Webster:* The Labors of the Months in Antique and Mediaeval Art (Pri 1939); D. S. *Rice*, The Seasons and the Labors of the Months in Islamic Art (Ars Orientalis, Wash 1954); Olga *Koseleff Gordon*, Two Unusual Calender Cycles of the Fourteenth Century (AB, 1963). — Cf. K. *Künstle* (1928, p. 142 ss — L!), D. *Levi* (1941), H. *Stern* (1955).

Uránija, muza zvezdoslovja (cf. s. v. *devet muz*). Atribut: nebesna obla.

Urban I. (lat. *Urbanus*, fr. *Urbain*, it. *Urbano*), rim. papež (1. pol. III. st.), kršč. svetnik, ki ga od 1969 dalje uradno ne časte več, v ikonografiji po svoje istoveten resp. zamenjavan z Urbanom, škofom v Langresu (prav tako 25. V.) in še nekim Urbanom iz VII. st., ki je bil učenec sv. → *Gala* ter je kmete učil vinogradništva (prav tako 25. V.). Slike ali kipi zato velikokrat kažejo papeža, ki ima za atribut *grozd vinske trte* na knjigi.

L: Mille Santi (1931, p. 658—59); Réau III/3 (1959, p. 1293—94 — L!); Keller (1968, p. 490—91); LS II (1970, p. 441 in t. pri p. 432). — Cf. J. *Braun* (1943, stp 704—05).

Urban IV., papež (1261—64). V svojem rojstnem kraju → *Troyesu* je 1262 zač. zidati c. *Saint-Urbain*; 1264 je ust. praznik Rešnjega Telesa (→ *Télovo*).

Urban VIII., s pr. im. Maffeo *Barberini* (1558 do 1644), papež od 1623 dalje, literarno izobražen, pomemben kot mecen G. L. → *Berninija*. Up: **nagrob*. (Bernini, Rim, Petrova c.).

L: cf. O. *Pollak* (1927—1931).

urbanizem (angl. *the city* [*town*] *planning*, fr. *l'urbanisme*, it. *l'urbanistica*, nem. *der Städtebau* resp. *die Städtebaukunst*), načrtovanje, zidanje in sploh oblikovanje mest in drugih naselij kot najbolj kompleksna naloga lik. umetnosti.

L: Armin von *Gerkan:* Griechische Städteanlagen (Bl 1924); Lavedanov zb. (1954); G. *Münter:* Idealstädte (Bl 1957, »Stud. zur Architektur- u. Kstwissenschaft« 1); Ernst *Egli:* Geschichte des Städtebaues (3 knj., Erlenbach-Z 1959—1967); Pierre *Lavedan:* Les Villes françaises (P 1960); M. *Morini:*

Atlante di storia dell'urbanistica (Mi 1963); E. A. *Gutkind:* *International History of City Development (4 knj., L 1964—1969); Oliver *Minić* (ELU 4, 1966, s. v. — L!); Giovanni *Astengo*, Town Planning (EWA XIV, 1967 — L!); Leonardo *Benevolo:* La città italiana del Rinascimento (Mi 1969); G. C. *Argan:* The Renaissance City (NY 1969). — Cf. W. *Braunfels* (1953), A. E. *Brinckmann* (1908 [1923]; 1914; 1920 [1925]), J. *Gantner* (1928), S. *Giedion* (1941 [1962]), P. *Lavedan* (1926—1952), *Le Corbusier* (e. g. 1925; 1935; 1945), L. *Mumford* (1938 [1944]; 1961 [slov. 1970]), P. *Portoghesi* (*1968—69 — L!), H. *Rosenau* (1959), C. *Sitte* (1889 [1922]).

URBINO (*Marche*, srednja Italija), mestece, ki je bilo 1213—1508 pod oblastjo družine *Montefeltro*, nato pod družino *Della Rovere*, od 1. tretjine XVII. st. pa pod papeži. Največji razcvet za vlade vojvode Federiga da Montefeltro (1444—82). Rojstni kraj Rafaela (v *Casa Santi* njegova mladostna *Marija z otrokom*, freska, 1498/99), v bližini rojen tudi Bramante.

L: F. *Mazzini:* Guida di Urbino (Vicenza 1962); EWA VIII (1963, stp 668—69 — L!); G. de *Carlo:* Urbino: La storia di una città e il piano della sua evoluzione urbanistica (Pa 1966).

~ **Palazzo Ducale** je 1465—72 sez. Luciano da Laurana (arkadno **dvorišče*, v 1. nadstr. razčlenjeno s pilastri, vrhnje nadstr. pozn., dkč. do 1563). Več prostorov okrašenih z odličnimi lesenimi intarzijami, med njimi predvsem **studiolo* vojvode Federiga da Montefeltro (*intarzije* Baccia Pontellija iz 1477—82). V palači je *Galleria Nazionale delle Marche*, v njej so pomembno zastopani zlasti Paolo Uccelo (*Čudež onečaščene hostije*, les, 1465/69), Piero della Francesca in Rafael (*Ženski portret*, znan kot *La Muta*, les, 1505). Cf. infra: *urbinski »uomini famosi«*.

L: »US« 9 (1969, f p. 35—36); Pasquale *Rotondi:* The Ducal Palace of Urbino: its architecture and decoration (L 1969). — Cf. W. *Bombe* (1912; 1930), A. *Chastel* (1953; P 1959 [T 1964] — L!), J. *Lavalleye* (1964), L. *Serra* (1930; 1932), L. *Venturi* (1914), P. *Zampetti* (1951 [1956]), etc.

***Urbinska Venera** (it. *La Venere d'Urbino*), slavna Tizianova podoba (o, pl, 119 × 165 cm, o. 1538, Uffizi), ki jo je mojster naslikal za urbinski dvor. Tizianov akt pomeni nadaljevanje Giorgionejeve *Dresdenske Venere*, in sicer v smeri spogledljive čutnosti in profanizacije. Pozn. je nanj zavestno navezal Édouard Manet (cf. s. v. *Olympia*).

L: »CA« 32 (1969, kat. št. 190). — Cf. K. *Clark* (1956 [1959]), Th. *Reff* (*1963), etc.

***urbinski diptih**: *Battista Sforza* in *Federigo da* → *Montefeltro*, najslavnejši it. portretni diptih, delo → *Piera della Francesca* (vsaka tabla 47 × 33 cm, o. 1465?, Uffizi). Vojvodska dvojica je upodobljena pred atmosferično občutenim krajinskim ozadjem, v katerem se kaže vpliv niz. slikarstva. Na hrbtni strani Battistinega portreta njen *trionfo:* voz, na katerem sedé pred njo → *tri teološke kreposti*, vlečeta → *enorožca*. Zadaj na Federicovem portretu njegov *trionfo:* na vozu, ki ga vlečeta belca, sedé pred njim → *štiri kardinalne kreposti*.

L: »CA« 9 (1967, št. 22 — L!); »M« 7 (1968, repr. p. 42—45).

urbinski »uomini famosi«. Celotno z. »slavnih mož«, ki je krasila *studiolo* vojvode Federiga da Montefeltro, je tvorilo 28 podob (ati. Justusu van Gent, ki je delo verj. začel, in Pedru Berruguetu, ki ga je verj. dkč.), od katerih je polovica zdaj v Urbinu (Gall. Naz. delle Marche, tu znak U), polovica pa v Louvru (znak L). V dveh vrstah urejeni so bili na zah. steni 1. *Gregorij Vel.* (U) in 2. *Hieronim* (L), 3. *Platon* (L) in 4. *Aristotel* (L); na sev. steni 5. *Ambrož* (U) in 6. *Avguštin* (L), 7. *Ptolomej* (L) in 8. *Boethius* (U), 9. *Mojzes* (U) in 10. *Salomon* (U), 11. *Cicero* (U) in 12. *Seneka* (L); na vzh. steni 13. *Tomaž Akvinski* (L) in 14. *Duns Scot* (U), 15. *Homer* (U) in 16. *Vergil* (L), 17. *Pij II.* (U) in 18. *Bessarion* (L), 19. *Evklid* (U) in 20. *Vittorino da Feltre* (L); na juž. steni 21. *Albert Vel.* (U) in 22. *Sikst IV.* (L), 23. *Solon* (L) in 24. *Bartolus* (U), 25. *Dante* (L) in 26. *Petrarka* (U), 27. *Hipokrat* (U) in 28. *Pietro d'Albano* (L) — na splošno torej tradicionalnim ureditvam knjižnic primerno (cf. s. v. *Stanza della Segnatura*) predvsem teologi, filozofi, zakonodajalci in pesniki.

L: P. *Rotondi*, Contributi urbinati al Bramante pittore (Emp, 1951); *id.:* Il palazzo ducale di Urbino (2 knj., Urbino 1950). — Cf. W. *Bombe* (1909), A. *Chastel* (1959), J. *Lavalleye* (1936; 1964).

Urbis Iéricho evérsio → *Zavzetje Jêriha*

Urh (lat. *Udalricus*, *Ulricus Augustinus*, nem. *Ulrich* in *Urch*), kršč. svetnik (4. VII.), škof v Augsburgu, u. 973. Atribut *riba* po čudežu, ko se je bedro kure, ki jo je ponevedoma obiral v petek, spremenilo v ribo. Up: *prizora iz legende* na Križni gori nad Škofjo Loko (*freski*, d. 1502).

L: Réau III/3 (1959, p. 1292—93 — L!). — Cf. E. *Cevc* (1944), K. *Künstle* (1926, p. 564).

urna aurea (lat.), posoda z mano (nem. *»die goldene Urne«* ali *die Mannaschüssel* ali *das Gefäß mit dem Manna*), bibl. ik. m. (2 Mojz 16, 32—34), v kršč. ikonografiji eden izmed → *marijánskih simbolov* (cf. s. v. *Lov na enorožca v Zaprtem vrtu*). Up: npr. 7. *prizor* v vrsti → *sub lege* na → *Verdunskem olt.* (emajl, 1181, Klosterneuburg).

Uršič, France (1907—....), slov. slikar in karikaturist (*Pavliha*), r. v Gorici, štud. na ak. v Zgb, tam dipl. 1933.

L: ŠijanecS (1961); Nadreal Soc (1969 — L!).

Uršula (lat. *Ursula*, it. *Orsola*), kršč. svetnica (21. X.), devica mučenka, katere zgodba je najbolj znana po varianti →*Zlate legende:* Uršula, hči bretonskega kralja, sprejme ženitno ponudbo poganskega angl. princa s pogojem, da se bo pustil krstiti in romal z njo v Rim, kamor se nato odpravita v spremstvu 11000 devic; papež Sirijak, ki jih je sprejel, jih celó spremlja nazaj, dokler jih pod kölnskim obzidjem vseh ne pokončajo hunski lokostrelci. Up: cikla: Memling (*Skrinjica sv. Uršule*, 1489, Brugge, Hôpital Saint-Jean) in V. Carpaccio (brez *Apoteoze* 8 slik, 1490—98, vse Accad., med njimi *Zaročenca se poslavljata od staršev in se odpravljata v Rim*, d. 1495; *Srečanje romarjev s papežem*, 1493?; →*Sen sv. Uršule*, d. 1495; *Mučeništvo in pokop*, d. 1493); med posameznimi prizori zlasti *Mučeništvo*, npr. Maški mojster (*freska*, 1467, Mače, leva stran slavoloka). — Cf. s. v. *Vkrcanje sv. Uršule*.

L: Egbert *Delpy:* Die legende von der hl. Ursula in der Kölner Malerschule (K 1910); A. *Fabre:* La Légende de sainte Ursule par Memling et Carpaccio (P 1911); Ferguson (1954); Réau III/3 (1959, p. 1296 ss); Umetnost 17. stoletja na Slovenskem (Lj 1968 [rk, NG], repr. 4, 11 [*Mojster GBF* 1616] & 25 [*Mojster HGG* o. 1644]). — Cf. J. *Braun* (1943), K. *Künstle* (1926), G. *Ludwig* (& P. *Molmenti* 1903 & 1906), G. de *Tervarent* (1930).

uršulinke, tj. *red sv. Uršule* (it. *ordine delle Orsoline*, fr. *les ursulines*, nem. *die Ursulinerinnen* ali *die Ursulinen*), katol. ženski red, ki ga je ust. →*Angela Merici* v Brescii in so mu bila pravila potrjena 1535. V Lj so uršulinke prišle 1702, dobile 1707 stavbišče za samostan in c. na vrtovih kneza Turjaškega, kneza Eggenberga in Fabijančičevih dedičev (zdaj v stavbi poleg uršulink tudi Nar. muz. in Zavod za spomen. varstvo SRS, na nekd. vrtu pa novo poslovno središče z Ljubljansko banko etc.).

L: cf. H. *Hus* (1934).

Ury, Lesser (1861—1931), nem. (ž.) slikar in grafik, upodabljavec velemesta v okviru t. i. nem. impresionizma. R. v Birnbaumu (zdaj Poljska) v revščini, štud. v Düsseldorfu, Bruslju in Parizu, u. v Berlinu. S (več kot polovico uničili nacisti): velemestni motivi s cest in iz kavarn in bibl. podobe, npr. *Jakob blagoslovi Benjamina* (pastel, 1884, München, z. Rudolf Neumeister), *Ležeči ženski akt* (1900, ib.), *Nočni vtisi* (o. 1906, München, zas. z.). — G: lito. & jedk.

L: Martin *Buber:* Lesser Ury (Bl 1903); Karl *Römpler:* Der deutsche Impressionismus: Die Hauptmeister in der Malerei (D 1958); MJ Hdb. (1964, p. 504—05); Deutsche K. 19./20. (1966); F. *Bayl* (Kindler V, 1968, s. v. — L!). — Cf. L. *Brieger* (1921), A. *Donath* (1921), K. *Schwarz* (1920), P. *Westheim* (1948), S. *Wichmann* (1964 — L!).

Usener, Karl Hermann (1905—70), nem. um. zgodovinar (medievalist), direktor *Forschungsinst. f. Kg. mit Bildarchiv Photo Marburg*, prej (1940—53) pa učil na univ. v Münchnu.

L: zbornik: Studien zur Buchmalerei und Goldschmiedekunst des Mittelalters (Mrbu 1967).

Usmiljeni Samariján (fr. *Le Bon Samaritain*, hol. *De barmhartige Samaritaan*, nem. *Der barmherzige Samaritaner*), evang. ik. m. (Lk 10, 30—37). Up: miniaturi v →*Codex Rossanensis* in →*Homilijah Gregorija Nazianškega* (obakrat je Samariján Kristus), pozn. npr. 1537 dat. slika (prej atr. J. van Scorel, Rijksmus.), Elsheimer (Louvre), D. Fetti (Dresden; Boston FA; MM). Rembrandt (jedk., d. 1633), Rembrandtova šola (Louvre — slavna, nekdaj Rembrandtu samemu atr. slika), Delacroix (1850, z. Esnault-Pelterie, Pariz), van Gogh (maja 1890 v Saint-Rémyju po Delacroixu, Otterlo).

L: Réau II/2 (1957, p. 331—33). — Cf. P. *Askew* (s. v. *Fetti*).

Usmiljenje in zvestoba se srečata ..., bibl. citat (cf. s. v. *Misericordia et veritas ...*).

Uspenskega zb. →*Millet, Gabriel*

Ustvarjenje človeka (lat. *Dominus plasmat Adam*, it. *La creazione di Adamo* [*dell'uomo*], nem. *Die Erschaffung Adams*), bibl. ik. m. (1 Mojz 1, 26—30), šesti dan stvarjenja. Up: npr. Bertram iz Mindena (6. prizor na prvič odprtem →*Grabowskem olt.*, 1379/83), Jacopo della Quercia (*relief* na portalu c. S. Petronio v Bologni, 1427/37), Michelangelo (**freska* na →*stropu Sikstinske kap.*), itn.

L: Réau II/1 (1956, p. 71—73).

Ustvarjenje Eve (lat. *Dominus format costam quam tulerat de Adam in mulierem*, it. *Creazione di Eva*), bibl. ik. m. (1 Mojz 2, 18—24). Up: npr. *reliefa* na bron. →*Bernwardovih vratih* v Hildesheimu (1008/15), *mozaik* v kupoli florent. baptisterija S. Giovanni (2. prizor v Génezi posv. vrsti, 2. pol. XIII. st.), Bertram iz Mindena (7. prizor na prvič odprtem →*Grabowskem olt.*, 1379/83), Johannes de Kastua (*freska*, 1490, Hrastovlje, 6. prizor na oboku srednje ladje), Michelangelo (*freska* na →*stropu Sikstinske kapele*, osrednji prizor, 1509/10), Rafaelova delav-

nica (*freska,* → *Rafaelove loggie* [5. prizor], 1517/19), Paolo Veronese (o. 1570, AIC).

L: Bible in Art (1956); Réau II/1 (1956, p. 73—75).

Ustvarjenje rastlin → *Ločitev voda in zemlje...*

Ustvarjenje rib in ptičev (it. *La creazione degli uccelli*, nem. *Die Erschaffung der Fische und Vögel*), bibl. ik. m. (1 Mojz 1, 20—23), peti dan stvarjenja (cf. s. v. *Ustvarjênje živali*). Up: npr. Johannes de Kastua (*freska*, 1490, Hrastovlje, 5. prizor na oboku srednje ladje).

Ustvarjenje sonca in lune (it. *La creazione del Sole e della Luna*, nem. *Die Erschaffung der Gestirne*), bibl. ik. m. (1 Mojz 1, 14—19), četrti dan stvarjenja. Up: npr. Bertram iz Mindena (3. prizor na prvič odprtem → *Grabowskem olt.*, 1379/83), Johannes de Kastua (*freska*, 1490, Hrastovlje, 4. prizor na oboku srednje ladje), Michelangelo (*freska* na → *stropu Sikstinske kap.*), Rafaelova delavnica (*freska,* → *Rafaelove loggie* [3. prizor], 1517/19).

L: Réau II/1 (1956, p. 70).

Ustvarjenje živali (it. *La creazione degli animali*, nem. *Die Erschaffung der Tiere*), bibl. ik. m. (1 Mojz 1, 20—25), peti in šesti dan stvarjenja (cf. s. v. Ustvarjenje rib in ptičev). Up: npr. *miniatura* v t. i. → *Holkham Bible* z zač. XIV. st. (f. 2v), Bertram iz Mindena (5. prizor na prvič odprtem → *Grabowskem olt.*, 1379/83), Rafaelova delavnica (*freska,* → *Rafaelove loggie* [4. prizor], 1517/19).

L: Réau II/1 (1956, p. 70—71). — Cf. F. *Deuchler* (1970, repr. 182).

uši (angl. *the lice*, fr. *les poux*) → *Tretja nadloga: uši* (bibl. ik. m.).

Utewael, Joachim Anthonisz → *Wttewael*

Utin kodeks (nem. *Utacodex* ali *Uta-Evangelistar*), iluminiran rkp. (pergament, 119 listov, 382 × 274 mm, 1. četrt. XI. st.) v münchenski *Staatsbibl.* (Cod. lat. 13601), »morda najpomembnejše delo zah. knj. slikarstva tistega časa« (G. Swarzenski). Mdr. *Božja roka* (1v), *Madona z donatorico, opatinjo Uto iz Regensburga* (2r), *Kristus na križu med Vita in Mors, Eklezijo in Sinagogo* (3v), *sv. Erhard*, spodaj personifikacija kreposti → *Discretio* (4r), *podobe evangelistov.*

L: Bayerns (1960). — Cf. A. *Boeckler* (1954), G. *Swarzenski* (1901).

Utitz, Emil (1883—1956), nem. (ž.) um. teoretik, r. v Pragi, u. v Jeni.

B: *Die Grundlagen der jüngsten Kunstbewegung* (Stu 1913); *Grundlegung der allgemeinen Kunstwissenschaft* (2 knj., ib. 1914—1920); *Die Gegenständlichkeit des Kunstwerks* (Bl 1917, »Philosophische Vorträge der Kantges.« 17); *Die Kultur der Gegenwart* (Stu 1921); *Die Überwindung des Expressionismus* (ib. 1927).

L: Wininger 6 (1932).

UTRECHT, mesto na Holandskem, nekd. ant. *Trajectum ad Rhenum.* Gotsko *stolnico sv. Martina* (*Domkerk*) so začeli zidati 1254, delo pa so 1517 pretrgali in nedk. ladja se je podrla med viharjem 1674. Ob stolnici poznogotski *križni hodnik* in nekd. *kapiteljska dvorana* (zdaj del univ.). V starem mestnem jedru številne *mešč. hiše* iz XIV.—XVII. st. Med muzeji (cf. infra) zasluži pozornost tudi *Nadškofijski muz.* (cf. lit.: Steenbock), največji um. zaklad mesta pa predstavlja slavni → *Utrechtski psalter* (Rijksuniversiteit, Bibliotheek).

L: G. C. *Labouchère:* The medieval churches of Utrecht (Utr 1952); EWA X (1965, stp 601—02 — L!); Frauke *Steenbock:* Der kirchliche Prachteinband im frühen Mittelalter (Bl 1965, kat. št. 86, 88 & 89, repr. 118 & 121—23). — Cf. P. *Frankl* (1962, p. 128), C. H. de *Jonge* (1920).

∼ **Centraal Museum** (*Agnietenstraat 1*). Dobro zastopani utrechtski slikarji, npr. Jan van Scorel, Abr. Bloemaert (*Poklon treh kraljev*, d. 1624), Wttewael (npr. *Avtp.*, les, d. 1601), P. Moreelse, Terbrugghen (npr. *Poklicanje Mateja*, d. 1621), Baburen (*Polaganje v grob*, 1617), G. van Honthorst (npr. *Kralj David s harfo*, d. 1622; *Granida in Daifilo kot ljubimca*, d. 1625; *Senekova smrt*), Bylert, Jan Davidsz de Heem, Jan Both, itd.

L: Centraal Museum, Utrecht: Catalogus der schilderijen (1952).

utrechtski caravaggisti: najpomembnejši so bili Hendrik → *Terbrugghen*, Gerard van → *Honthorst* in Dirck van → *Baburen.*

Utrechtski psalter, eden izmed znamenitih karolinških rkp., lat. psalter (pergament, 108 listov, od 1718 dalje Utrecht, Univ. bibl., Cod. 32), spisan in okrašen — verj. v reimskem skriptoriju o. 820/30, tj. za nadškofa Ebona (816—35) — s 164 rdeče rjavimi perorisbami, ki živahno, na videz lahkotno in naglo ilustrirajo vse psalme, s tem da prispodobe kar se da dobesedno predstavljajo. Očitno je kopija mnogo star., tj. poznoant. rkp. (pozno IV./zgodnje V. st.). Po risbah Utrechtskega psalterja izrezljani slonokoščeni, na platnicah kodeksov ohranjeni reliefi (npr. na platnicah, ki krasé → *Psalter Karla Plešastega*). V Angliji, kjer je bil v vis. srednjem veku, pa so ga trikrat kopirali, prvič o. 1000 v Canterburyju (rkp. v Br. Mus., Ms. Harley 603), drugič o. 1150 (→ *Eadwinov psalter* v Trinity College

Libr. v Cambridgeu) in naposled proti koncu XII. st. (rkp. v Bibl. Nat., Ms. lat. 8846). Med risbami npr. *Zmagoslavje Izraela* in v. sklepna *Hvalnica* (Ps. 149 & 150, oboje f. 83r).

L: Cankar I/1 (2. izd. 1930); Diringer Book (1958); Panofsky Ren (1960); J. *Engelbregt:* Het Utrechts Psalterium: een eeuw wetenschappelijke bestudering (1860—1960) (Utr 1965); »UF« 13 (1968); »PKG« 5 (1969, t. 26 [L!], 74b & LVI). — Cf. J. *Beckwith* (NY 1964), E. T. *DeWald* (*1933), A. *Goldschmidt* (1892), D. *Panofsky* (1943), J. J. *Tikkanen* (1903), D. *Tselos* (& Gertrude R. *Benson* 1931; 1955 [1960]; 1956; 1957; 1959; 1967), F. *Wormald* (1953).

Utrillo, Maurice (1883—1955), fr. slikar, sin Suzanne → *Valadon*. R. v Parizu, 1891 ga je za svojega priznal šp. pisatelj Miguel Utrillo; hud alkoholik, zač. slikati na pobudo matere, ki ga je takó skušala odvrniti od pijače; od 1935 ožen-njen z vdovo zbiratelja Louisa Paulwelsa in po-božnjakar. V razvoju njegovega slikarstva (pred-mestne »krajine«, zlasti motivi z Montmartra [velikokrat po razglednicah], ki ga odtlej tako rekoč gledamo z Utrillovimi očmi) razločujemo »Montmagny obdobje« (1903—05), »impresio-nistično obd.« (1906—08), »belo obd.« (1908—14), »cloisonné obd.« (do 1920, takó imen. zaradi konturiranja) in naposled »barvno obd.« (od 1920 dalje; najboljša dela so vsekakor na-stala do 1913, od srede 1920-ih let pa je prav-zaprav samó še ponavljal samega sebe.

L: Dict peint mod (1954); P. *Petridès:* L'Oeuvre complète de Maurice Utrillo 1904—13, I (P 1959); H. *Read* (Kindler V, 1967, s. v.). — Cf. B. *Dorival* (1957 [I]), W. *George* (1958), M. *Georges-Michel* (1957), A. *Tabarant* (1926).

Uvod v umevanje likovne umetnosti: *Sistematika stila* (Lj: Nar. gal. 1926, »Knjižnica Nar. gal.« 2), temeljno teoretično delo Izidorja → *Cankarja*, ki v jedru razlaga t. i. → *morfološke sloge* (→ *plastični slog*; → *ploskovito-stereometrični slog*; → *slikoviti slog*).

***Uxor Johannis de Bardi,** »Soproga Giovannija de' Bardi «, najslavnejši ženski profilni portret it. quattrocenta (temp, les, 46 × 34 cm, Poldi Pezzoli), zdaj po A. *Venturiju* nasplošno atr. Ant. del Pollaiuolo. Veljal za delo Piera della Francesca (cf. *Cankar*, infra), med umetniki, katerim je bil atr., pa še Domenico Veneziano (*Bode*, *van Marle*), Verrocchio (z vprašajem *Morelli* in sprva *Berenson*), mladi Leonardo da Vinci (*W. Suida*) in Piero del Pollaiuolo (*Beren-son*).

L: Venturi VII/1 (1911); van Marle X (1928); Berenson Ox (1932, p. 465); Cankar III/1 (1936). — Cf. J. *Alazard* (1924 [1938]), W. *Bode* (1897; 1923), G. *Delogu* (2. izd. 1947), A. *Morassi* (1936), itd.

Uzašašće Marije (hrv.) → *Vnebovzetje*

UZÈS, nekd. *Ucetia*, v juž. Franciji (*Langue-doc*). Od nekd. romanske katedr. je ostal 42 m vis. *zvonik* valjaste oblike, t. i. *la tour Fenestrelle* (XII. st.).

L: EWA V (1961, stp 607); »US« 7 (1968, f p. 50).

Uzzano, Niccolò da → *»Niccolò da Uzzano«*

V

vacca rufa → *rufa vitula*

Václav (češ.) → *Vénčeslav*

Václav (1361—1419), sin ces. Karla IV., nem. kralj (*Wenzel I.*, 1378—1400) in češ. kralj (*Václav IV.*, od 1378 dalje). Up: → *portretna doprsja*, → *Praga* (s. v. *Karlov most*), → *Vêncljeva Biblija*, → *Votivna slika Jana Očka.*

Václav Luksemburški (1337—1383), vojvoda brabantski, sin češ. kralja *Janeza Slepega* (padel 1346 pri Crécyju), oženjen z Ivano Brabantsko, ml. brat ces. → *Karla IV.*, ki ga je napravil za vojvodo luksemburškega. Up: Parlerjeva delav-nica (*doprsje* v triforijski gal. praške stolnice med Janezom Henrikom, mejnim grofom moravskim, in rektorjem Benešem), domn. *postumni portret*, delo neznanega fr. slikarja (pl [prej les], o. 1420, Thyssen).

VAČE, trg v Zasavju na vzh. pobočju Sv. planine, 34 km vzh. od Lj. V bližini pomembno prazg. najdišče (izkopavala vojvodinja Mecklen-burška in pozn. Walter *Schmid*). Tam so našli mdr. znamenito *situlo*, ki je zdaj v Nar. muz. v Lj (→ *Vaška situla*).

L: France *Starè* (ELU 4, 1966, s. v. — L!). — Cf. F. *Starè* (1954, dis. — L!; 1955).

VADSTENA na Švedskem. V samostanski c. mdr. lesena *kipa Brigite Švedske* iz zač. XV. st.

L: Europäische Kunst um 1400 (W 1962 [rk], št. 416). — Cf. A. *Lindblom* (1965).

VADUZ, gl. mesto kneževine Liechtenstein med Avstrijo in Švico. V zdaj že hudo okrnjeni z. kneza Liechtensteina (do 1942 *Dunaj*, *Palais Liechtenstein in der Roßau*) še vedno zelo po-membno zastopani nekateri slikarji: med Itali-

jani Piero di Cosimo (*Marija z otrokom in malim Janezom Krst.*) in Franciabigio (*Marija z otrokom in malim Janezom Krst.*; *Doprsni moški portret*, d. 1517); med Holandci in Flamci npr. Roelant Savery (*Pokrajina s čredo*, d. 1610; *Cvetlični šopek*, d. 1612), Rubens (*Venerina toaleta*, o. 1614; *Jan Vermoelen*, d. 1616; **Umetnikova sinova Albert* [1614—57] *in Nikolaj* [1618 do 55], o. 1626), van Dyck (npr. *Portret mladega moža*, d. 1624; **Maria Louise de Tassis*, o. 1630), Jan Davidsz de Heem (npr. *Vino in sadje*, d. 1648), D. Teniers ml. — Izmed največjih zakladov zbirke je Leonardovo *Ginevro dei Benci* kupila Nat. Gall. of Art v Washingtonu, *portret stoječega Willema van Heydthuysen* pa Alte Pinakothek v Münchnu.

L: Kunstausstellungen in Liechtenstein, Vaduz: Flämische Malerei im 17. Jahrhundert: Ausstellung aus den Sammlungen Seiner Durchlaucht des Fürsten von Liechtenstein (Vaduz 1965 [rk]). — Cf. W. *Suida* (1904).

Vago (*Vágó*), **Pierre** (1910—....), fr. (madž.) arh. R. v Budimpešti, štud. v Parizu pri Augustu *Perretu* na *École Spéciale d'Architecture*. A: mdr. *bazilika Pija X.* v Lourdesu (1954—58, s sodel.), *univ. knjižnica* v Bonnu (1956), *stanovanjske hiše* za Interbau v zah. Berlinu (1957), itd.

L: Hatje (1963).

Valadon, Suzanne, s pr. im. *Marie-Clémentine Valadon* (1865—1938), fr. slikarka, mati → *Utrilla*. R. v Bessinesu pri Limogesu, bila cirkuška artistka in model številnim znanim slikarjem (Puvis de Chavannes, Degas, Renoir, Toulouse-Lautrec) in nekateri med njimi so jo spodbujali pri njenih prvih slikarskih poskusih (npr. Toulouse-Lautrec); u. (72) v Parizu. S: npr. *Avtp.* (pastel, d. 1883, MAM), *Adam in Eva* (d. 1909, ib.), *Maurice Utrillo, njegova stara mati in njegov pes* (karton, d. 1910, ib.), *Maurice, Suzanne Valadon, André Utter in stara mati* (1912, Nica, z. Pomaret), *Modra soba* (d. 1923, MAM).

L: Nello *Jacometti:* Suzanne Valadon (G 1947); Dict peint mod (1954); Herbert *Read* (Kindler V, 1968, s. v. — L!). — Cf. A. *Basler* (1929).

Valburga ali *Valpurga* (nem. *Walburga*), kršč. svetnica (25. II. in 1. V.), benediktinska opatica na Nemškem (u. 779), priprošnjica za dobro žitno letino in srečo pri živini, zavetnica pred steklino. Za atribut ima stekleničko z oljem in 3 žitne klase. Up: npr. na dedikacijski *miniaturi* v → *Hitdinem evangeliarju* (1. četrt. XI. st.), V. Metzinger (Vesela gora pri Šentrupertu), itd.

L: Réau III/3 (1959, p. 1338—39 — L!); Keller (1968, p. 506—07); LS I (1968). — Cf. J. *Braun* (1943 stp 738—40).

Valcanover, Francesco, it. um. zgodovinar in muzealec, direktor beneških *Gallerie dell'Accademia*.

B: ‚*Contributo alla conoscenza dell'ultimo Maffei*' (Arte Ven, 1949); *Die Galerie Accademia in Venedig* (Mn 1956, »Die Galerien Europas«); *Tutta la pittura di Tiziano* (Mi 1960, »B. A. R.«); *Tesori delle Gallerie dell'Accademia* (Mi 1960, »La Minima«).

Valckenborch, Gillis van (o. 1570—1622), flam. slikar, nečak Lucasa Valckenborcha (infra). S: npr. *Trojanski konj* (temna grisaille, Hartford).

L: cf. W. *Bernt* (III 1948), R. H. *Wilenski* (1960 — L!), W. K. *Zülch* (1935).

Valckenborch, Lucas van (o. 1530—1597), niz. slikar, krajinar. R. verj. v Leuvenu, 1577 postal dvorni slikar niz. namestnika nadvojvode Matije (pozn. ces.) ter ga spremljal tudi na potovanjih, se naposled 1593 naselil v Frankfurtu a. M., tam tudi u. S: npr. *Babilonski stolp* (hrastovina, d. 1568, Alte Pin.), *Zimska pokrajina* (*Vas v snežnem metežu*, d. 1586, Ksthist. Mus.) iz vrste štirih letnih časov ali obširneje zasnovanega cikla, *Pogled na Linz* (z avtp. v ospredju, les, d. 1593, Städel).

L: Günther *Heinz* (Kindler V, 1968, s. v. — L!). — Cf. W. *Bernt* (III 1948), R. H. *Wilenski* (1960 — L!), W. K. *Zülch* (1932; 1935).

Valdés Leal, Juan de Nisa (1622—1690), šp. slikar, r. in u. (68) v Sevilli, zadnji pomembni predstavnik seviljske slikarske šole. S: npr. *Brezmadežna z donatorjema* (d. 1661, Nat. Gall.), *Dvanajstletni Jezus med učitelji* (1686, Prado), grozljivo na minljivost vseh stvari opozarjajoči kompoziciji *Finis gloriae mundi* in *In ictu oculi* (obe 1672, Sevilla, Hospital de la Caridad).

L: Alejandro *Guichot y Sierra:* Los jeroglificos de la muerte de Valdés Leal (Sevilla 1932); Emilio *Orozco Diaz:* Temas del barocco (Granada 1947); José *Gudiol-Ricart*, La Peinture de Valdés Leal et śa valeur picturale (GBA, 1957); J. *Vaquero* (Kindler V, 1968, s. v. — L!); »PKG« 9 (1970, t. 71). — Cf. J. *Bialostocki* (D 1966), E. du Gué *Trapier* (1956).

VALENCIA, šp. pristaniško mesto ob Sredozemskem morju s številnimi gotskimi in pozn. spomeniki. V *Mus. Provincial de Bellas Artes de San Carlos* so mdr. zastopani s slikami Pinturicchio, Morales, van Dyck in Velázquez (domn. *avtp.* iz o. 1640).

L: EWA XIII (1967, stp 290—91 — L!).

VALENCIENNES, mestece v sev. Franciji (*Flandre*). *Musée des Beaux-Arts* z deli rojakov, Watteauja (*Portret kiparja Antoina Paterja*, očeta Watteaujevega učenca, 1716?), J.-B. Pateıja in Carpeauxa (*Charles Garnier*, bron, 1869; *model*

za spom. Watteauju, mavec, 1869; *Eva po grehu*, žg. glina, 1871; *Zmagoslavje Flore*, žg. glina, d. 1872).

L: EWA V (1961, stp 559 — L!); »CA« 21 (1968, kat. št. 148); »MdS« 78 (t. II/III, X—XII, XIV, XVI).

Valentin (lat. *Valentinus*, slov. tudi *Valens*, *Zdravko*, *Tine*), krščč. svetnik (14. II.), patron zaljubljencev in božjastnih. Atribut: škofovsko oblačilo, božjastni otrok ob nogah. Up: zlasti na Nemškem konec XV. in na zač. XVI. st., npr. Cranach star. (verj. o. 1502, Wien Ak.), v Sloveniji npr. V. Metzinger (1741), A. Lerchinger (podr. c. sv. Marije na Gori pri Malečniku), J. A. Strauss (Zavodnje pri Šoštanju, žup. c.).

L: Réau III/3 (1959, p. 1303—04); Keller (1968, p. 495); LS I (1968). — Cf. K. *Künstle* (1926).

Valentiner, Wilhelm Reinhold (*William R.*), (1880—1958), nem.-amer. um. zgodovinar in muzealec. Zač. izdajati z. *Das unbekannte Meisterwerk in öffentlichen und privaten Sammlungen* (Bl 1930); v ZDA z E. P. Richardsonom ur. rev. *The Art Quarterly* (od 1938).

B: *Rembrandt und seine Umgebung* (Str 1905, »ZKA« 29); ‚*Die spanisch-maurischen Fayencen der Sammlung Beit in London*' (ZfbK, 1907); *Rembrandt: Des Meisters Gemälde in 643 Abbildungen* (3. izd. [1.—2. izd. A. Rosenberg], Stu-Lpz 1908, »KK« 2); *Aus der niederländischen Kunst* (Bl 1914); *Zeiten der Kunst und der Religion* (Bl 1919); *Rembrandt: Wiedergefundene Gemälde (1910—1920) in 120 Abbildungen* (Stu-Bl 1921, »KK« 27; 2. izd. ...(*1910—1922*), Stu 1923); *Frans Hals: Des Meisters Gemälde in 318 Abbildungen* (Stu-Bl 1921, »KK« 28; n. izd. 1923); *Georg Kolbe: Plastik und Zeichnung* (Mn 1922); *The Henry Goldman Collection* (NY 1922); *Nicolaes Maes* (Stu-Bl-Lpz 1924); *Rembrandt: Des Meisters Handzeichnungen* (2 knj., ib. 1925—1934, »KK« 31—32); ‚*The Clarence H. Mackay Collection*' (Int. St., 1925); *Catalogue of The Clarence H. Mackay Collection: Italian Schools* (NY 1926); *Pieter de Hooch: Des Meisters Gemälde in 180 Abbildungen* (Stu itd. 1929, »KK« 35); *Jacques Louis David and the French Revolution* (NY 1929); ‚*Leonardo as Verrocchio's coworker*' (AB, 1930); *Rembrandt Paintings in America* (NY 1931); ‚*Leonardo und Desiderio*' (JPK, 1932); ‚*Carel and Barent*' (AB, 1932); *Tino di Camaino: A Sienese sculptor of the fourteenth century* (P 1935); ‚*Über zwei Kompositionen Leonardos*' (JPK, 1935); ‚*New additions to the work of Frans Hals*' (AA, 1935); *Frans Hals Paintings in America* (Westport 1936); ‚*Isaac Luttichuys: A little known Dutch portrait painter*' (AQ, 1938); ‚*On Leonardo's Relation to Verrocchio*' (AQ, 1941); ‚*Jan van de Cappelle*' (ib.); ‚*Mino da Fiesole*' (AQ, 1944); ‚*Jan de Vos, the Master of Frankfort*' (AQ, 1945); *Origins of modern sculpture* (NY 1946); ‚*Orcagna and the black death of 1348*' (AQ, 1949); *Studies of Italian Renaissance Sculpture* (L-NY: Ph 1950); ‚*Van Dyck's character*' (AQ, 1950); *Gothic and Renaissance sculptures in the collection of Los Angeles County Museum* (LA 1951); ‚*Studies on Nicola Pisano*' (AQ, 1952); ‚*A still-life by Jaques de Gheyn*' (AQ, 1955); ‚*Bandinelli, rival of Michelangelo*' (ib.); *Catalogue of Paintings, including three sets of tapestries: North Carolina Museum of Art* (Raleigh [N. C.] 1956); *The Bamberg Rider: Studies of mediaeval German sculpture* (LA 1956); ‚*The Rembrandt exhibitions in Holland*' (AQ, 1956); *Rembrandt and Spinoza: A study of the spiritual conflicts in seventeenth century* (L: Ph 1957); ‚*The Madonna of the Scales*' (GBA, 1957); ‚*Notes on old and modern drawings: Drawings by Bol*' (AQ, 1957).

L: Colin *Agnew* (BM, 1958, nekr.).

Valeriano, Giov. Pierio (1477—1558), it. učenjak, pisec v Baslu 1556 izdanega kompendija *Hieroglyphica sive de sacris Aegyptiorum aliarumque gentium literis*, dela, ki je pomembno mdr. tudi za razumevanje poznorenesančnih in baročnih → *emblemov*. Cf. s.v. *labod & podgana*.

Valerija Milanska (it. *Valeria di Milano*), krščč. svetnica, po legendi žena → *Vitala*, mati *Gervazija in Protazija*, u. 175 v Milanu.

L: Réau III/3 (1959, p. 1306).

Valerius Maximus (I. st.), rim. zgodovinar, čigar delo *Factorum dictorumque memorabilium libri IX* je bilo lit. predloga za številne ikonogr. motive iz ant. zgod. Cf. s. v. *Caritas Romana* (V, 4), *Lukrecija* (VI, 1), *Semiramída obveščena o uporu* (IX, 3, ext. 4), *Tomiris da Kirovo glavo potopiti v kri* (IX, 10), etc.

valjavec (angl. *the fuller*, fr. *le foulon*, it. *il follatore*, nem. *der Walker*, rus. *valjavčik*), delavec, ki valja sukno. Njegovo orodje, valjavska palica (angl. *fuller's club*, fr. *le bâton de foulon*, nem. *die Walkerstange*) ipd., je v krščč. ikonografiji atribut apostola → *Jakoba ml.*

Vallery-Radot, Jean (1890—....), fr. um. zgodovinar, konservator v pariški *Bibl. Nat.*; r. v Parizu, štud. na *École des Chartes* in Sorboni.

B: *Églises romanes: Filiations et échange d'influences* (P 1931); (& F. Lugt) *Bibliothèque Nationale, Cabinet des Estampes: Inventaire général des dessins des Écoles du nord* (P 1936); *Le Dessin Français au XVIIIe Siècle* (Lausanne 1953); *Saint-Philibert de Tournus* (P 1955); *Le Recueil de plans d'édifices de la Compagnie de Jésus conservé à la Bibliothèque Nationale de Paris* (Rome-P 1960); ‚*Intérêt archéologique de l'oeuvre de Saenredam*' (Bull. mon., 1962); *La Cathéarale de Bayeux* (P s. a.).

L: WWA (1962).

Vallotton, Félix (1865—1925), švic.-fr. (švic.) slikar in grafik, pomemben v razvoju novejšega lesor. R. v Lausannu, se v Parizu 1892 pridružil skupini → *Nabis*, od 1900 dalje fr. državljan, u. (60) v Parizu. S: številne trdno izrisane krajine in tihožitja, predvsem pa portreti in s svojo pazljivo resnicoljubnostjo nekam »hudobno erotični« ženski akti, ki napovedujejo t. i. *novo stvarnost*, npr. *Avtp. 20-letnega umetnika* (d.

1885, Lausanne, Mus. Cantonal des B.-A.), *Poletje* ali *Kopel* (d. [18]92, Zürich), *Marthe Mellot* (d. [18]98, ib.), *Služkinja* (d. [19]02, Lausanne, z. Vallotton), *Pet slikarjev* (*Réunion de Peintres*, d. 1903, Winterthur, Kstmus. — od leve na des., *Vallotton*, *Bonnard*, *Vuillard*, Charles *Cottet* in Ker-X. *Roussel*), *Gertrude Stein* (d. [19]07, Baltimore Mus. of Art), *Avtp.* (1923, Bern, Kstmus.).

L: L. *Godefroy:* L'Oeuvre gravé de Félix Vallotton (Lausanne 1932); Edouard-Joseph III (1934, s. v.); Hedy *Hahnloser-Bühler:* Félix Vallotton et ses amis (P 1936); Dict peint mod (1954); LaranE (1959); L'Arte Moderna (Mi: Fratelli Fabbri 1967, št. 12, II. knj.); Konrad *Farner* (Kindler V, 1968, s. v. — L!); Henry A. *La Farge*, Félix the Nabi (AN, apr. 1970). — Cf. F. *Fels* (1950), W. *Haftmann* (4. izd. 1965), H. *Hofstätter* (1963 [3. izd. 1969]), F. *Jourdain* (1953 — L!), J. *Meier-Graefe* (1898).

Valsecchi, Marco (1913—....), it. lik. kritik. R. v Milanu, kjer tudi dela (mdr. kritike v *Giorno* in *Tempo Illustrato*).

B: *Dino Garrone: 1904—1931* (Mi 1941); *Dino Campana: 1885—1932* (Mi 1942); *Disegni di Vincent van Gogh* (Mi 1942; 2. izd. 1952); *Henri Matisse* (Mi 1944); *Francesco Messina* (Mi 1949); *Silvestro Lega* (Mi 1950); *Umberto Boccioni* (V 1950); (ed. & U. Apollonio) *Panorama dell'arte italiana* (2 knj., T 1950—1951); *Arturo Tosi* (Mi 1951; 2. izd. 1955); *Giovanni Carnovali il Piccio* (Berg 1952 [rk]); *Paul Cézanne* (Mi 1954); *La pittura veneziana* (Mi 1954, »La carta del navegar pittoresco«; 2. izd. 1962; fr. prev. *La peinture vénitienne*, P 1954); *Amedeo Modigliani* (Mi 1955; 2. izd. 1958); *Marc Chagall* (Mi 1956); *Filippo de Pisis* (Mi 1956); (& G. Castelfranco) *Pittura e scultura italiana: 1910—1930* (R 1956); *Maestri moderni* (Mi 1956; 2. izd. 1957); *Carlo Corsi* (Bol 1958); *Giuseppe Ajmone* (Mi 1958); *Bruno Pulga* (Mi 1958); *La pittura metafisica* (Mi 1958); *Trentaquattro dipinti della giovane pittura italiana* (Mi 1958); *Monet* (Mi 1959); *Profilo della pittura moderna* (Mi 1959); *Capolavori di arte moderna nelle raccolte private* (1959 [rk, Torino, Civica Gall. d'Arte Moderna]); *Emma Jeker* (Mi 1960); *Carlo Ramous* (Bol 1960); *Mario Sironi* (R 1962); *Umberto Milani: Sculture dal 1944 al '62* (Mi 1962); *Natura Morta* (Mi s. a. [1963]).

Valvasor, Johann Weikhard (1641—1693), kranjski polihistor in rodoljub, historiograf, etnograf, topograf in risar, r. v Lj (rod Valvasorjev je iz Bergama, polihistorjevi predniki so v XVI. st. prišli na Kranjsko), u. (52) v Krškem. Na gradu Bogenšperku (nem. *Wagensperg*) pri Litiji, ki si ga je bil kupil iz dediščine, si je uredil pomembno knjižnico (o. 10000 zv.) in graf. z. (o. 10000 listov, zdaj Graf. kabinet JAZU v Zgb), 1678 pa tam ust. graf. delavnico in tiskarno. Med sodel. Pavel Ritter-Vitezović, Ivan → *Koch* idr. Valvasorjeva smrt 1693 tako rekoč zaznamuje — skupaj s sočasno ustanovitvijo lj. → *Academia operosorum* — konec k sev. vzorom usmerjene star. dobe in zač. novega, po it. vzorih se zgledujočega baročnega obd. na Slovenskem. — Spom. v Lj post. 1903 (cf. s. v. *Gangl*, *Alojz*).

B: *Dominicae Passionis icones* (Wagenspergi in Carniolia 1679 [17 bakr.]; faks. Lj 1970, kom. Emilijan Cevc); **Topographia Ducatus Carnioliae modernae: das ist Controfee aller Stätt, Märckht, Clöster, vndt Schlösser, wie sie anietzo stehen in dem Hertzogthumb Crain* (Wagensperg in Crain 1679 [poleg naslovnega bakr. 319 bakr.]; faks. Lj-Mn 1970, kom. & ur. Branko Reisp); *Ovidii Metamorphoses Icones* (1680 [96 bakr.]); *Topographia archiducatus Carinthiae modernae* (1681 [223 bakr.]); *Theatrum mortis humanae tripartitum* (1682 [54 & 35 & 31 bakr.]; n. izd.: *Janez Vajkard Valvasor: Prizorišče človeške smrti v treh delih*, Mrb-Novo mesto 1969, prev. Jože Mlinarič. kom. Emilijan Cevc); **Die Ehre des Hertzogthums Crain, I—IV* (Nü 1689 [3532 str. s številnimi bakr.; v III. delu je kot XI. knj. t. i. »*knjiga gradov*« s 337 bakr.]; pon. v snopičih Lj-Novo mesto 1877—79 [cf. Janko *Šlebinger*, Krajec Janez, SBL, 4. zv., 1932]; faks. v izd. Mladinske knj.); **Topographia Archiducatus Carinthiae antiquae et modernae completa* (Nü 1688 [230 bakr.]; 2. izd. Novo mesto: Janez Krajec 1882; faks. Klagenfurt — FrM 1928); izbor: *Valvasorjevo berilo* (Lj 1951, prev., ur., uv & kom. Mirko Rupel, »Priroda in ljudje«; 2., dop. izd. ib. 1969, ur. Branko Reisp).

L: IS V (26. V. 1929, p. 161, 164—65); MAS II (1938); F. *Stelè* (ELU 4, 1966, s. v.). — Cf. R. *Ložar* (ZUZ, XIV, 1937, p. 20—22), P. von *Radics* (1920), J. *Rus* (1928), F. *Stelè* (2-krat 1928) & supra (cf. v bibliografiji: Topographia Ducatus Carnioliae modernae, B. *Reisp* — L!).

Vanbrugh, *Sir* John (1664—1726), angl. arh. (in dramatik), vnuk Flamca, ki je bil kot protestant emigriral iz Genta, r. in u. (62) v Londonu. A: orjaški → *Blenheim Palace* (sez. 1705—24, sodel. Nicholas *Hawksmoor* [1661—1736]), ena izmed najbolj baročnih stvaritev v sicer klasicističnem angl. stavbarstvu tega obd. Up: G. Kneller (»*Kit-Cat Portrait*«, London, Nat. Portrait Gall.).

L: Lawrence *Whistler:* Sir John Vanbrugh: architect and dramatist, 1664—1726 (L 1938 resp. NY 1939); *id:* The Imagination of Vanbrugh and his fellow artists (L 1954 [tudi v knj. J. *Summersona* 1954]); Robert *Luytens:* Six Great Architects (L 1959); Pevsner (1966); Marcus *Whiffen* (EWA XIV, 1967, s. v. — L!). — Cf. R. Furneaux *Jordan* (1969), B. S. *Myers* (V 1969 [tekst Matthew E. *Baigell*]).

Van de Velde, Henry → *Velde, Henry van de*

Van Dongen, Kees (1877—1968), fr. (hol.) slikar in grafik (lito.). R. v Delfshavenu pri Rotterdamu, v Parizu od 1897 dalje, 1905—13 fauvist, po 1. svet. vojni v. slikar pariške mondene družbe v vsej pisanosti t. i. → *Folle Époque.* S: npr. *Avtp. kot Neptun* (1922, MAM), med portreti znanih osebnosti *Anatole France* (1918), *Jules Berry* (1918), *Arletty* (1918), *Boni de Castellane* (1922), *Sacha Guitry* (1941), *Maurice*

Utrillo (1948), itd., pri ženskih portretih — od *Mistinguett*, *Lily Damita* in *Josephine Baker* do *Brigitte Bardot* — izzivalna erotika, povsod pa modnemu osnutku in lepaku bližnja dekorativna eleganca.

L: Éd. des *Courières:* Van Dongen (P 1925); Edouard-Joseph III (1934, s. v.); Cornelius *Doelman:* Kees van Dongen (Rtt-A 1947); Dict peint mod (1954); Ville de Genève: Exposition Van Dongen (1959 [rk, Mus. Rath]). — Cf. F. *Fels* (1950), P. *Fierens* (1927).

Vanitas (lat.), »Ničevost«, »Nečimrnost«, v lik. umetn. predvsem vrsta → *tihožitja*, ki moralistično opozarja na minljivost vsega »zemeljskega« ter jo temu ustrezno — po I. Bergströmu (cf. lit., infra) — sestavljajo: 1) simboli zemeljskega življenja; 2) simboli minljivosti (lobanje, ure, dogorevajoče sveče, svetilke s kadečimi se sténji); 3) simboli vstajenja k večnemu življenju (žitni klasi, lovor in bršljan). V hol. XVII. st. bi sočasni lit. ustrezno (Hadrianus Junius in njegov komentar Parisove sodbe) simboli 1. skupine kazali tri območja: a) *vita contemplativa* (knjige, znanstv. instrumenti in razni drugi, z leposlovjem, znanostjo in lik. umetn. povezani predmeti); b) *vita practica* (nakit, vladarske insignije, školjke in vsakovrstne druge dragocenosti, ponazarjajoče bogastvo in oblast); c) *vita voluptuaria* (posodje, pipe, igralne karte, glasbila). O pomenu celote govoré tudi napisi kot → *Finis gloriae mundi*, → *Homo bulla*, → *In ictu oculi*, → *Memento mori* (ali kot hol. »misel na konec« *Denckt op t'end*), → *Quis evadet*, → *Vanitas vanitatum* (infra) in → *Vita brevis* ... — Cf. → *Avtoportret* leidenskega slikarja Davida Baillyja, → *cvetlica*, → *dim*, → *knjige kot znamenje nečimrnosti*, → *lobanja*, → *milni mehurčki*, → *stenj*, itd.

L: Herbert *Rudolph*, Vanitas: Die Bedeutung mittelalterlicher und humanistischer Bildinhalte in der niederländischen Malerei des 17. Jahrhunderts (W. Pinderjev zb., 1938); Pigler II (1956, p. 586—92 — L!). — Cf. W. *Bernt* (IV 1962, repr. 2, 224, 259, 284, 292, 303, 316, 336), J. *Białostocki* (1966, p. 93 in 187 ss, zlasti 200—02 & 224 — L!), zlasti pa I. *Bergström* (1956).

Vanitas vanitatum et omnia vanitas (lat.), citat po Bibliji (Prid 1, 2: »*Nečimrnost čez nečimrnost!*« *pravi Pridigar*. »*Nečimrnost čez nečimrnost, vse je nečimrnost!*«). Nanj oprt ik. m. → *Vanitas*.

Van Loon, Hendrik Willem (1882—1944), amer. (hol.) zgodovinar, nenavadno plodovit in uspešen pisec popularnih zg. predstavitev.

B (lik. umetn.): *The Life and Times of Rembrandt Van Rijn* (NY 1930; n. izd. 1939; slov. prev. [Gitica Jakopin]: *Rembrandt : Njegovo življenje in njegov čas*, Lj 1961, »Levstikov hram« [biografski roman]); *The Arts* (NY 1937; n. izd. 1939; angl. izd.: *Arts of Mankind*, L 1938); *How to Look at Pictures* (NY 1938).

Vanni, Andrea (o. 1332—o. 1414), it. sienski slikar, 1353 odprl delavnico skupaj z → *Bartolom di Fredi*, prijatelj dominikanke → *Katarine Sienske*, ki jo je upodobil na freski v c. S. Domenico v Sieni.

L: F. Mason *Perkins*, Andrea Vanni (BM, 1903); A. M. *Ciaranfi* (EI XXXIV, 1937, s. v.); Paul-Henri *Michel* (Dict peint it, 1964, s. v.). — Cf. B. *Berenson* (1968, p. 440—42, repr. 387—98), G. *Delogu* (2. izd. 1947 — L!), M. *Meiss* (Pri 1951).

Vanni, Lippo (dkm. 1341—73), it. sienski slikar in miniaturist. S: največje delo je *triptih Marije z otrokom, angeloma itd.* (d. 1358, Rim, Ss. Domenico e Sisto).

L: Berenson Ox (1932); EWA VIII (1963, stp 398 Paul-Henri *Michel* (Dict peint it, 1964). — Cf B. *Berenson* (1968, p. 442—44, repr. 338—52).

Vannucci, Pietro → *Perugino*

Vantongerloo, Georges (1886—1965), belg. slikar, kipar in arh., član skupine *De* → *Stijl*. R. v Antwerpnu, od 1927 dalje živel v Parizu, tam u. (78).

B: *L'Art et son avenir* (Anv 1934); *Paintings, Sculptures, Reflections* (NY 1948).

L: SeuphorS (1961); ReadS (1964); H. *Read* (Kindler V, 1968, s. v. — L!). — Cf. A. H. *Barr* (1936), W. *Haftmann* (4. izd. 1965), B. S. *Myers* (V 1969, s. v. [tekst Albert *Elsen*]), M. *Seuphor* (1949; 1957).

Vanvitelli, Luigi (1700—1773), it. arh., r. v Neaplju kot sin hol.-it. slikarja (→ *Wittel, Gaspar de*), u. v Caserti. A: pogl. delo je orjaški *grajski kompleks v* → *Caserti*, ki ga je od 1752 pa do svoje smrti (razen v letih 1759—64) oblikoval za neapeljskega kralja. Delo je nadaljeval sin *Carlo* (zun. dkč. 1774).

L: F. *Fichera:* Luigi Vanvitelli (R 1937); EWA I (1959, t. 389 zgoraj), VIII (1963, t. 226 des. v sredi, 441), X (1965, t. 267 zgoraj); »US« 10 (1969, f p. 225). — Cf. R. *Wittkower* (1958 [1965]).

Varagine, Jacobus de → *Jacobus de Voragine*

VARALLO (SESIA) v Piemontu (Italija). Na griču *Sacro Monte* 45 kapel (cf. s. v. *Ferrari, Gaudenzio*).

L: EWA VIII (1963, stp 540 — L!).

VARAŽDIN, mesto ob des. bregu Drave, do XIX. st. ob Zgb najpomembnejše mesto na Hrvatskem. *Grad* z gotskimi detajli in renesančnim arkadnim dvoriščem (v gradu zdaj muz.), številne baročne *palače* in *cerkve*; frančiškanski

samostan s staro *knjižnico* in *lekarno* (v njej Rangerjevi *Štirje kontinenti* [= *deli zemlje*] iz 1750).

L: Anđela *Horvat* (ELU 4, 1966, s. v. — L!). — Cf. V. *Molè* (Lj 1965).

Varnost (lat. *Securitas*), personifikacija. Cf. s. v. *Posledice dobre in slabe vlade* in *Véliki zmagoslavni voz cesarja Maksimilijana I.*

VARŠAVA (orig. *Warszawa*), gl. mesto Poljske na obeh straneh Visle. Devet desetin starega mesta so razrušili in požgali Nemci 1939—44: staro mestno jedro je bilo po 2. svet. vojni rekonstruirano po nekd. zazidavi ulic in z nekd. videzom stavbnih zunanjščin.

L: A. *Uniechowski:* Stara Warszawa (Wa 1955); J. *Zahwatowicz* & P. *Biegański:* Die Altstadt in Warschau: Der Wiederaufbau der zerstörten Altstadt nach originalgetreuen Plänen mit modernen Baumethoden (Warschau 1956); EWA XI (1966, stp 390—93 — L!).

~ **Muzeum Narodowe,** ust. 1862, pomembna z. polj. umetn. in evr. slikarstva (podružnice → *Nieborów*, → *Wilanów* in palača *Lazienki* v Varšavi). S: mdr. zastopani med Nemci (prej *Schlesisches Mus.*, Breslau [= Wrocław] npr. L. Cranach star., H. Baldung, imen. Grien (*Hêrakles in Antej*, les), M. L. L. Willmann (npr. *Avtp.*, d. 1682), R. Denner, Johann Franz Hoffman (*Avtp. 58-letnega slikarja*, d. 1759), Chr. Seybcld (*Avtp.*), A. Graff, Joh. Friedr. Aug. Tischbein, Aug. Karl Friedr. Kloeber (*Avtp.*), A. Feuerbach (*Avtp.*), H. Thoma, Leopold von Kalckreuth (*Avtp.*, d. [19]15), L. Corinth in A. Kanoldt, med starimi Nizozemci Ambr. Benson (*Perz. Sibila*, les), P. Aertsen (*Dejanja usmiljenja*, les, d. 1573) in C. Cornelisz van Haarlem (npr. *Adam in Eva*, d. 1599), med Holandci P. Lastman, H. Terbrugghen (*David s harfo med angeli*, d. 1628), P. Saenredam (*Notr. c. sv. Bavona v Haarlemu*, les, d. 1635), J. Lievens, F. Bol, Jan de Bray (*Ahíl med Likomedovimi hčerami*, d. 1664) in N. Maes, med Francozi S. Vouet (*Vanitas*), Joseph-Marie Vien (*Cezar pred spomenikom Aleksandra Vél.*, d. 1767), J.-B. Greuze (*Kitarist*), J.-L. David (**Stanisław Kostka Potocki na konju*, d. 1781), E. Vigée-Lebrun, G. Courbet, P. Sérusier, itd., med Italijani S. Conca (*Angelica in Medoro*, d. 1733) in B. Bellotto.

L: Muzeum Narodowe w Warszawie: Katalog Galerii malarstwa obcego (Wa 1938); Muzeum Narodowe w Warszawie: Katalog Galerii malarstwa polskiego (Wa 1938); Malarstwo polskie od XVI do początku XX wieku: Katalog (Wa 1962); Malarstwo europejskie: katalog zbiorów, I—II (Wa 1967 — L!). — Cf. J. *Białostocki* (Br 1966).

vasa iniquitatis bellantia, bibl. citat iz → *Jakobovega preroškega blagoslova* o Simeonu in Leviju (1 Mojz 49, 5: *njuna meča sta orodje nasilja*). Cf. s. v. *Apostolska vera* (Simeon ob Andreju).

Vasarely, Victor (1908—....), fr. (madž.) abstr. slikar in grafik (in kipar), pionir in eden izmed najodličnejših predstavnikov → *op arta.* R. na Madžarskem (Pécs), 1930 emigriral v Pariz, živi v Annet-sur-Marne blizu Pariza; 1965 *Grand Prix* na graf. bienalu v Lj in bienalu v São Paulu.

L: Lj Gr (1959—71); SeuphorS (1961); Marcel *Jaray:* Victor Vasarely (Neuchâtel 1965); ELU 4 (1966, s. v.); Jean *Clay:* Vasarely: a survey of his work (Studio, 1967, p. 229—41).

Vasari, Giorgio (1511—1574), it. slikar in arh. (manierist) in najslavnejši življenjepisec lik. umetnikov, imen. pozn. »oče um. zgod.«. R. v Arezzu, se učil pri Bandinelliju (kot slikar pravzaprav samouk), favoriziran dvorni umetnik toskanskega v. vojvode Cosima I. in papežev; u. v Florenci, tam od 1554 dalje vodil notr. preureditev in poslikavo *Pal. Vecchio* in bil 1563 med ustanovitelji → *Accademia del Disegno*. S: npr. *Portret Lorenza Veličastnega de' Medici* (les, o. 1534, Uffizi), v Rimu freske s *prizori iz življenja papeža Pavla III.* (1546, Pal. della Cancelleria, *Salone dei cento giorni*) in v *Sala Regia* (1572—73, C. d. V.), v Florenci freske in tabelne slike v Pal. Vecchio: v *Quartiere degli Elementi* (dkč. 1556), *Quartiere di Leone X* (od 1556 dalje), v orjaškem *Salone dei Cinquecento* (1560—72) pa v → *Studiolo di Francesco I* (dkč. s sodel. o. 1573) in *Tesoretto di Cosimo I* (1570—72). A: v Rimu sodel. z Vignolo in Ammanatijem pri *Villa Giulia* (1551—53), v Florenci **Pal. degli Uffizi* (zač. 1560) pa med njim in Pal. Pitti čez Ponte Vecchio vodeči *hodnik* (1565), *arhitektura oltarjev* v stranskih ladjah c. Sta Maria Novella (1562—71), *Loggia del Pesce* na Mercato Vecchio (1567, rest. po 2. svet. vojni), *arhitektura oltarjev* (o. 1560) in **Michelangelov nagrobnik* (1570/71) v Sta Croce. — 2. izd. njegovih znamenitih *Vite* (1568, cf. infra, B) je sicer razširjena z življenjepisi sodobnikov in Vasarijevo avtobiografijo pa obogatena z lesor. portreti umetnikov, kot celota pa je manj jasna od 1. izd., v kateri je prepričevalno predstavljen koncept razvoja umetn., ki je v antiki dosegla vis. ravan, nato v srednjem veku umrla, z Giottom v Toskani znova oživela in z Michelangelom (edini predstavljeni živi umetnik v 1. izd.) dosegla nesporni vrh. — Pomemben tudi kot zbiralec risb; ostanki njegovega »*Libro*«, ki je obsegal najmanj 5 knj. orig. risb raznih it. umetnikov (narisani okviri in napisi Vasarijevi) zdaj v Parizu (Louvre in École

des B.-A.), Londonu (Br. Mus.), Münchnu (Graphische Smlg.), na Dunaju (Albertina) in drugje.

B: **Le vite de' piv eccellenti architetti, pittori e scvltori italiani da Cimabve insino a' tempi nostri, descritte in lingua toscana da G. V. pittore Aretino* (1. izd., 3 knj. v 2 zv., F 1550); **Le vite de' piv eccellenti pittori, scvltori e architettori, scritte (di nuovo ampliate) de M. Giorgio Vasari pittore et architetto Aretino* (2. izd., 3 knj., F 1568; klas. krit. izd. Gaetano → *Milanesi*, 9 knj., F: Sansoni 1878—1881; pon. 1906).

L: L. *Venturi*, Pietro Aretino e Giorgio Vasari (Bertauxov zb., 1924); Venturi IX/6 (1933), X/3 (1937) & XI/2 (1939); SchlosserL (1964 — L!); André *Chastel* (Dict peint it, 1964, s. v.): — Cf. P. *Barocchi* (1958; 1964), W. *Bombe* (1928), G. *Briganti* (1961), B. *Degenhart* (1964), C. A. *Isermeyer* (1950), W. *Kallab* (1908), R. *Krautheimer* (1929), O. *Kurz* (1933; 1938), E. *Panofsky* (1930 [1955]), U. *Procacci* (1956), H. *Voss* (I 1920), itd., pos. rev. *Il Vasari* (cf. supra).

Vasić, Pavle (1907—....), srb. slikar, po 2. svet. vojni um. zgodovinar in lik. kritik, prom. 1956 v Lj (*Život i delo Anastasa Jovanovića, prvog srpskog litografa*), zdaj redni prof. *Ak. za primenjene umetnosti* v Bgd.

B: ‚*Die Kunst Peter Kraffts*' (ÖZKD, 1956); *Portreti Konstantina Danila* (Zrenjanin 1961); *Barokni elementi u srpskom slikarstvu prve pol. XVIII veka* (Bgd 1964); *Uvod u likovne umetnosti: Elementi likovnog izražavanja* (2. izd., Bgd 1968).

L: Miodrag *Jovanović* (ELU 4, 1966, s. v. — B!).

Vasilij II., imen. *Bulgaroktonos* (ubijalec Bolgarov), biz. cesar (976—1025) iz → *makedonske dinastije*. Mdr. zanj nastala → *Menologij Vasilija II.* in → *Psalter Vasilija II.*

***Vaška situla,** po svojem najdišču (→ *Vače*) imen. situla iz pozne halštatske dobe (bron, viš. 23,8 cm, VI. st. pred, Lj, Nar. muz.).

L (cf. s. v. Vače): EWA IX (1964, t. 503); ELU 4 (1966, f p. 483); »US« 1 (1969, f p. 143 & 171). — Cf. J. *Kastelic* (1956; 1962), V. *Molè* (1925).

Vatikan → *Rim* (odd. 8)

Vatikanski Vergil (*Vergilius Vaticanus*), pomemben iluminiran rkp. (76 listov 32 × 29,5 cm, o. 300/350 ali pozn., Bibl. Vat., Cod. Vat. Lat. 3225), star. in po okrasu odličnejši od t. i. → *Rimskega Vergila* v isti knjižnici, obsega 3. in 4. knj. → *Georgica* (10 listov z 9 miniaturami) in prvih 9 knj. → *Eneide* z 41 miniaturami, med njimi npr. *Zidanje mesta* (f. 13, Eneida I, 419) in *Didónina smrt* (f. 41, Eneida IV, 663).

L: Diringer Book (1958, p. 37—38). — Cf. C. *Nordenfalk* (1957, repr. p. 94 & 95).

Vaudoyer, Jean-Louis (1883—1963), fr. pisatelj, pesnik, esejist in pisec o umetn., član *Ac. Française* (od 1950).

B (lik. umetn.): *Albert Besnard* (P 1933); *Les peintres provençaux: De Nicolas Froment à Paul Cézanne* (P 1947); *Les impressionnistes: de Manet à Cézanne* (P 1948; n. izd. 1955); *Renoir* (P 1954); *Édouard Manet* (P 1955); *Le nu féminin dans la peinture européenne* (P 1956); *La peinture vénitienne* (P 1957).

VAUX-LE-VICOMTE (*Ile-de-France*), grad, ki ga je za Nicolasa Fouqueta, finančnega ministra (*Surintendant des Finances*) Ludovika XIV., sez. 1656—61 L. → *Le Vau*, okrasil → *Le Brun*, njegov park pa oblikoval A. *Le Nôtre*. Kot celota in pos. s svojimi tvorci pomeni najodličnejši fr. grajski kompleks XVII. st. pred → *Versaillesom*, ki ga v mnogočem napoveduje. Osrednje poslopje iz rezanega kamna (v nasprotju z dotlej običajno, za dobo Henrika IV. in Ludovika XIII. značilno opečno zidavo); njegov *v. ovalni salon* po Lebrunovem načrtu krasi v zgornjem nadstr. *12 herm z zodiakalnimi znamenji*; mdr. pomemben tudi *salon des Muses* z varljivo živimi liki *muz* na oboku in *Zmagoslavjem Zvestobe* sredi stropa (vse Le Brun).

L: J. *Cordey:* Vaux-le-Vicomte (P 1924); EWA V (1961, stp 553); Pevsner (1966); Connaissance des Arts (št. 195, jun. 1968). — Cf. A. *Blunt* (1953).

Vavalà, Evelyn Sandberg (u. 1961), it. um. zgodovinarka.

B: *La pittura Veronese del Trecento e del primo Quattrocento* (Verona 1926); **La Croce dipinta italiana e l'iconografia della Passione* (ib. 1929); *Uffizi Studies: the development of the Florentine school of painting* (Florence 1948); *Studies in the Florentine Churches* (Florence 1959).

Vavpotič, Ivan (1877—1943), slov. slikar, pomembnejši kot ilustrator in scenograf. R. v Kamniku, 1905 dkč. ak. v Pragi, 1906—10 učil risanje na realki v Idriji, nato svoboden slikar v Lj (1926—29 scenograf Slov. nar. gledališča). S: žanrski prizori, »meščanski« portreti, cvetlična tihožitja in krajine — vse v mejah akademskega realizma. — Ilustr. Jurčičevega *Desetega brata* (1911), Fr. Milčinskega *Tolovaj Mataj* (1917) in *Mladim srcem* (1922). — Pisal kritike in poiemične prispevke (*Vesna*; *J*).

L: AS (1958 — L!); ŠijanecS (1961); S. *Mikuž* (ELU 4, 1966). — Cf. F. *Šijanec* (1943).

Vayer, Lajos, madž. um. zgodovinar, ord. na univ. v Budimpešti, ur. *AHA*.

B: *Magyar uralkodók* (Bu 1942); *Masolino és Róma: Mecénás és müvesz a reneszánsz kezdetén* (Bu 1962); ‚*L'affresco absidale di Pietro Cavallini nella Chiesa di S. Maria in Aracoeli a Roma*' (AHA, 1963); ‚*Analecta iconographica Masoliniana*' (AHA, 1965); ‚*Vom Faunus Ficarius bis zu Matthias Corvinus (Beitrag zur Ikonologie des osteuropäischen Humanismus)*' (ib., 1967).

V. B., lat. abr. za *vir beatissimus*. Cf. e. g. → *»sarkofag nadškofa Teodorja«*.

Vdova v Sarepti (lat. *Mulier Sareptana duo ligna colligens*, nem. *Die Witwe von Zarpath mit den beiden Hölzern*), bibl. ik. m. (3 Kralj 17, 10 — cf. s. v. *Elija in vdova v Sarepti*), po samovoljnem prev. vulgáte oblikovan takó, da »vdova, ki je nabirala drva,« drži v obliki križa (največkrat Andrejevega) prekrižani poleni, kar je v srednjev. umetn. tipološka napoved prizorov *Kristus nese križ* in samega *Križanja*. Ustrezne Up: npr. *emajlna sličica* na podnožju Godefroidu de Claire ali de Huy atr. → *križa iz opatije Saint-Bertin* (o. 1170/80, Saint-Omer).

L: Réau II/1 (1956, p. 352); »US« 7 (1968, repr. p. 68). — Cf. W. *Molsdorf* (1920, št. 357 & 401).

Vdovina novčiča → *Dar uboge vdove*

Vdovino olje (angl. *The increase of widow's oil*, nem. *Elisa vermehrt das Öl der Witwe*), bibl. ik. m. (4 Kralj 4, 1—7), v srednjev. tipologiji podoba → *Binkošti* ali pa → *Svatbe v Kani*. Up: npr. *lesor.* v → *Dalmatinovi Bibliji* (1584, I, f. 204).

L: Réau II/1 (1956, p. 362). — Cf. W. *Molsdorf* (1920, št. 544, 551, 668).

Večera kod farizeja Simona (hrv.) → *Obed pri farizeju Simonu*

Večerja v Emavsu (angl. *Supper at Emmaus*, fr. *Le Souper à Emmaüs*, it. *La Cena in Emmaus*, nem. *Das Mahl in Emmaus*), evang. ik. m. (Lk 24, 30—31). Up: npr. Pontormo (d. 1525, Uffizi), J. Bassano (Cittadella pri Vicenzi, žup. c.), Tizian (1543, Louvre), Caravaggio (1596/98, Nat. Gall.; 1606, Brera), Rembrandt (d. 1648, København, in posebno pomembna *slika v Louvru, ravno takó d. 1648).

L: Lucien *Rudrauf:* Le Repas d'Emmaüs (2 knj., P 1955); Pigler I (1956, p. 346—54); Réau II/2 (1957, p. 563—66); EWA XV: Index (1968, p. 567 — cf. *Supper*). — Cf. K. *Künstle* (1928, p. 511—13).

večnost, njen simbol je → *krog*

večno življenje. Med simboli npr. → *bršljan*.

Vedeževalka v Endoru → *Savel pri vedeževalki v Endoru*

Vedova, Emilio (1919—....), it. abstr. slikar in grafik, samouk, r. v Benetkah. S: v novejšem obd. v prostoru variabilno montirane abstr. slike, t. i. *Plurimo* v raznovrstnih ostvaritvah. — Prejel mdr. 1. nagr. za it. slikarja na beneškem bienalu 1960.

B: *Blätter aus dem Tagebuch* (Mn 1960, izd. Werner Haftmann [orig.: *Pagine di diario*]).

L: Vedova (R 1963 [rk, Marlborough], uv G. C. *Argan*); F. *Bayl:* Drei Welten (K 1965); *id.* (Kindler V, 1968, s. v. — L!). — Cf. W. *Haftmann* (4. izd., 1965).

vedute idealnega mesta (vse les, srednja Italija v 2. pol. XV. st.), ki jih hranijo v Baltimoru (83 × 220 cm, Walters), Berlinu (124 × 234 cm, Dahlem) in Urbinu (60 × 200 cm, Gall. Naz. delle Marche), so raznovrstno pripisovali Pieru della Francesca in pozn. njegovi delavnici, Lucianu Laurani, Francescu di Giorgio in Giulianu da Sangallo.

L: Fiske *Kimball*, Luciano Laurana and the High Renaissance (AB, X, 1927/28); Beschreibendes Verzeichnis der Gemälde im Kaiser-Friedrich-Museum ... (9. izd., Bl 1931, p. 246 — L!); Piero *Sanpaolesi*, Le prospettive architettoniche di Urbino, di Filadelfia [napaka] e di Berlino (BArte, XXXIV, 1949); »US« 10 (1969, repr. p. 28). — Cf. A. *Chastel* (RArts, 1953; G: Sk 1969, barvna t. p. 87).

Veider, Janez (1896—1964), slov. um. zgodovinar, katol. duhovnik, prom. 1946 v Lj.

B: *Vodič po Crngrobu* (Škofja Loka 1936); *Groblje* (Groblje 1938); *Sveta Ema* (Groblje-Domžale 1939); *Skaručna* (Vodice 1940); *‚Slike v uršulinskem samostanu v Ljubljani'* (ZUZ, 1944); *Stara ljubljanska stolnica* (Lj 1947, dis.).

L: Fr. *Stelè* (ZUZ nv VIII, 1970, nekr.).

Veio (lat. *Veii*), ostanki nekd. etrušč. mesta (*Lazio*, Italija), ki so ga podvrgli Rimljani (na zač. IV. st. pred). Od tod znameniti **Apolon iz Veia* (Rim, Mus. Naz. di Villa Giulia).

L: EWA VIII (1963, stp 684 — L!).

Veit, nem. oblika imena → *Vid*.

Veit, Philipp (1793—1877), nem. (ž.) slikar in pisec o lik. umetn., po materi pisateljici (*Dorothea*, 1763—1839) vnuk filozofa Mosesa *Mendelssohna* (1729—1786); 1804 je postal njegov očim pesnik in kritik Friedrich von *Schlegel* (1772—1829). R. v Berlinu, od 12. leta katoličan, štud. na dresdenski ak. pri C. D. → *Friedrichu*, 1813 med Lützowa strelci, na Dunaju se sprijateljil z Eichendorffom; 1815—30 v Rimu, tam se priključil → *nazarencem*, z njimi slikal freske v *Casa Bartholdy* (1816/17) in v *Villa Massimo* (1817/27); 1830—43 direktor *Städlovega inst.* v Frankfurtu, od 1854 dalje pa *Städtische Gal.* v Mainzu, tam u. (84). S: npr. *Putifarjeva žena in Jožef* (*freska*, 1816/17, vzh. Berlin, National-Gal.), *Avtp.* (1819, prej Mainz, Gemäldegal., zgorelo 1931 v Kristalni palači v Münchnu), *Gospa von Bernus* (d. 1838, Städel), etc. R: npr. *Friedrich von Schlegel* (kreda, Frankfurt, Goethemus.). — Up: npr. Carl Philipp Fohr (*risba*, 1817/18, Heidelberg, Kurpfälzisches Mus.).

L: Martin *Spahn:* Philipp Veit (Blf-Lpz 1901, »KM« 51); Hans *Vollmer* (ThB XXXIV, 1940, s. v. — L!); MJ Hdb. (1964); EWA XI (1966, stp 633—34, t. 300); Klassizismus und Romantik in Deutschland (1966 [rk, Nürnberg]). — Cf. H. *Geller* (1952), W. *Waetzoldt* (1908).

vejnati križ (nem. *das Astkreuz*), posebna oblika križa v ik. m. *Križanja* (cf. s. v. *Križani*, tudi *arbor vitae* in → *viličasti križ*), v star. obliki znana od Bernwardovih bron. *vrat* v Hildesheimu dalje.

L: Otfried *Kastner*, Der Christ am Astkreuz (AMK, št. 67, 1963). — Cf. H. *Hofstätter* (1967).

Velázquez, Diego Rodriguez de Silva y (1599—1660), šp. slikar (port. rodu), eden izmed v. predstavnikov šp. umetn. in slikarstva XVII. st. R. v Sevilli, učenec svojega tasta Francisca Pacheca, od 1623 dalje dvorni slikar v Madridu, 1629—31 in 1649—51 v Italiji, kjer je kupoval slike za Filipa IV., u. v Madridu (61). Ob njegovem slikarstvu, ki je vselej slovelo, so se zunaj Španije učili zlasti v 2. pol. XIX. st., začenši z É. Manetom. S: *Poklon kraljev* (d. 1617 ali 1619, Prado), *Kuhinjski prizor: Žena, ki cvre jajca* (d. 1618, Edinburgh), *Kristus pri Marti in Mariji* (v ozadju kuhinjskega prizora, o. 1618, Nat. Gall.), *Pesnik Don Luis de Góngora* (1622, Boston FA), *Grof de Olivares* (celopost. portret, 1624, São Paulo), **Bakhos* (od o. 1828 dalje vzdevek *Los borrachos*, »Pivci«, 1628—29, Prado), *Jakobu prineso Jožefovo krvavo suknjo* (v Rimu 1630, El Escorial), *Vulkanova kovačnica* (v Rimu 1630, Prado), *Villa Medici* (v Rimu 1630, dve sliki, Prado), *Baltasar Carlos s pritlikavcem* (1631, Boston FA), *Dvorni norec Don Juan de Austria* (1632/33, Prado), *Baltasar Carlos na rjavem poniju* (1634/35, ib.), *Grof de Olivares na konju* (1634/35, ib.), **Predaja Brede* (1634/35, ib.), *Baltasar Carlos kot lovec* (6 let star, 1635/36, Prado), *Kipar Martínez Montanés* (1635/36, ib.), *Pritlikavec Calabazas* (1637/39, ib.), *Anton Puščavnik in Pavel Puščavnik* (o. 1635/38, ib.), *Vojvoda Francesco I d'Este* (1638, Modena, Gall., Mus. e Medagliere Estense), *Ezóp* (o. 1639/42, Prado), *Mars* (o. 1639/42, ib.), *Menippus* (o. 1639/42, ib.), *Pritlikavec Francisco Lezcano* (o. 1643/45, ib.), *Marijino kronanje* (o. 1644, ib.), *Pritlikavec Don Diego de Acedo, imen. El Primo* (1644, ib.), *Pritlikavec Sebastián de Morra* (sreda 1640-ih let, ib.), *Grof de Benavente* (1648, ib.), *Venera z ogledalom* (»*The Rokeby Venus*«, verj. 1649/50 v Rimu, Nat. Gall.), *Juan de Pareja* (1649/50, MM, poprej Longford Castle, Earl fo Radnor), **Inocenc X.* (1650 [verj. pomladi], Doria), *Kraljica Mariana* (1652/53, Prado), *Infantinja Margarita* v rožnati obleki (1653, Kst. hist. Mus.), **Las meninas* (1656, Prado [cf. s. v. *Meninas*]) **Predice* (*Las hilanderas*, verj. o. 1657/58, ib.), *Infantinja Margarita* (1659, Ksthist. Mus.), *Infant Felipe Próspero* (1659, ib.).

L: Juan *Allende-Salazar:* Velázquez: Des Meisters Gemälde (Stu 1925, »KK« 6 [4. izd.]); Diego *Angulo Iñíguez:* Velázquez: cómo compuso sus principales cuadros (Sevilla 1947); Juan Antonio *Gaya Nuño:* Bibliografia critica y antológica de Velázquez (M 1963); *id.* (EWA XIV, 1967, s. v. — L!); J. *Vaquero* (Kindler V, 1968, s. v.); L'opera completa di Velázquez (Mi 1969, uv Miguel Angel *Asturias*, kat. P. M. *Bardi* [L!], »CA« 26); »PKG« 9 (1970). — Cf. J. *Camón Aznar* (1964), W. *Gensel* (1905), K. *Gerstenberg* (1957; 1962; 1965), C. A. *Isermeyer* (1965), C. *Justi* (*1888 [1933]), H. *Knackfuß* (1905 [1940]), E. *Lafuente Ferrari* (1943 [1944]; 1960), J. *Lassaigne* (1952), J. *López-Rey* (*1963), A. L. *Mayer* (1913; 1924; 1936; 1940), A. *Muñoz* (1942), R. *Muther* (1907), H. *Soehner* (1955), E. du Gué *Trapier* (1948).

Velde, Adriaen van de (1636—1672), hol. slikar, sin Willema star. in brat Willema van de Velde ml., r. in u. v A'damu. S: npr. *Obrežje pri Scheveningenu* (d. 1658, Kassel), *Pastir s čredo goveda* (d. 1660, Alte Pin.), *Pokrajina z družino na sprehodu* (d. 1667, Rijksmus.), *Oznanjenje* (d. 1667, ib.).

L: HdG IV (1911); Hall Por (1963); Albert *Blankert* (Kindler V, 1968, s. v. — L!); »PKG« 9 (1970 — t. 162a). — Cf. W. *Stechow* (L: Ph 1966), K. *Zoege von Manteuffel* (1927).

Velde, Esaias van de (o. 1591—1630), hol. slikar (krajinar) in grafik (jedk.), r. v A'damu, živel v Haarlemu in od 1618 dalje v Haagu, tam u.

L: Hall Por (1963); H. W. *Grohn* (Kindler V, 1968, s. v. — L!).

Velde, Henry van de (1863—1957), belg. arh., oblikovalec in slikar, eden izmed pionirjev → *findesièclovske umetn.* in mod. oblikovanja. R. v Antwerpnu, od 1902 dalje v Weimarju, tam ust. in do 1. svet. vojne vodil *umetnoobrtno šolo* (*Kunstgewerbeschule Weimar*, ki je v mnogočem anticipirala pozn. → *Bauhaus*), 1917—21 v Švici, 1921—27 na Holandskem, 1927—47 v Bruslju, odtlej v Švici, u. (94) v Zürichu. A: npr. t. i. *Bloemenwerf* v bruseljskem predmestju Uccle (1895—96 za lastno družino), *notr. oprema in ureditev v Mus. Folkwang* v Hagenu (1900—02), *Kunstgewerbeschule* v Weimarju (1906), itd.

B: pon. izb.: *Zum neuen Stil* (Mn 1955, izd. Hans Curjel); avtobiogr.: *Geschichte meines Lebens* (Mn 1962, izd. & prev. Hans Curjel).

L: Karl Ernst *Osthaus:* Henry van de Velde: Leben und Schaffen des Künstlers (Hagen 1920); Maurice *Casteels:* Henry van de Velde (Br 1932); Fierens Dict. (1950, s. v.); Henry van de Velde, 1863—1957: Persönlichkeit und Werk (Z 1958 [rk, Kstgewerbemus.], uv Hans *Curjel*); Herman *Teirlinck:*

Henry van de Velde (Br 1959); Robert L. *Delevoy* (Hatje, 1963, s. v.); Libby *Tannenbaum* (EWA XIV, 1967, s. v. — B!; L!); K.-H. *Hüter:* Henry Clemens van de Velde: Sein Werk bis zum Ende seiner Tätigkeit in Deutschland (Bl 1967, »Schriften zur Kg.« 9). — Cf. G. H. *Hamilton* (Harm 1967), A. M. *Hammacher* (*1967 — B!; L!), M. *Mušič* (III 1968), B. S. *Myers* (V 1969, s. v. [tekst Dora *Wiebenson*]), etc.

Velde, Willem van de, ml. (ali II.), (1633—1707), hol. slikar marin, sin Willema star. (infra) in brat Adriaena van de Velde, r. v Leidenu, od o. 1672/73 v očetom z Angliji, u. v Londonu. S: npr. **Topovski strel* (o. 1660, Rijksmus.), *Amsterdamsko pristanišče* (d. 1686, ib.).

L: HdG VII (1918); Hall Por (1963); Albert *Blankert* (Kindler V, 1968, s. v. — L!); »PKG« 9 (1970, t. 167 — L!). — Cf. H. *Gerson* (Ausbreitung 1942), W. *Stechow* (L: Ph 1966), F. C. *Willis* (1911 [cf. s. v. *marina*]), K. *Zoege von Manteuffel* (1927).

Velde, Willem van de, star. (1611—1693), hol. slikar marin in zlasti pomorskih bitk, oče Adriaena in Willema van de Velde ml. (supra).

VELESOVO pri Cerkljah na Gorenjskem, nekd. samostan dominikank (ust. 1238). Nekd. samostanska, zdaj *žup. c. Marijinega Oznanjenja* (zač. 1732 Gregor → *Maček*, dkč. 1771): iz stare c. ohranjena znamenita → *Velesovska madona* (infra), sicer pa predstavlja poglavitni okras 7 slik M. J. → *Schmidta* (Kremser-Schmidta), in sicer poleg *Oznanjenja* (d. 1773) v v. olt. še *Obglavljenje sv. Katarine*, *Sv. Dominik*, *Sv. Vincencij Ferrerski*, *Krst v Jordanu*, *Kamnánje sv. Štefana* in *Smrt sv. Jožefa* (razen zadnje vse d. 1771).

L: Martin Joh. Schmidt (Lj 1957 [rk, NG], repr. 1—7); ŠumiL (1961); M. *Juteršek* (ELU 4, 1966, s. v. — L!); »ArS« 1 (1967, t. 73), 3 (1969, t. 47 & 64).

***Velesovska madona,** kip sedeče Marije z otrokom, najstar. kiparska upodobitev Marije na Slovenskem (topolovina, viš. 48,6 cm, o. 1220, Velesovo, cf. supra).

L: CevcS (1963, p. 56—58 & 357, op. 77 — L!); »ArS« 5 (1970). — Cf. E. *Cevc* (*1951 — L!).

Veličković, Vladimir (1935—....), srb. slikar (samouk) in arh. R. v Bgd, tam končal fak. za arhitekturo, 1962—63 v Zgb sodel. mojstrske delavnice Krsta Hegedušića.

L: vladimir veličković i branko miljuš (Bgd 1963 [rk, Salon Mod. gal.], uv Katarina *Ambrozić* — L!); IV beogradski trijenale jugoslovenske likovne umetnosti (Bgd 1970 [rk, MSU] — L!). — Cf. A. *Čelebonović* (1965), M. B. *Protić* (II 1964).

***Vélika biblija v S. Paolo fuori le mura,** najbogatejši karolinški iluminiran rkp. (pergament, 334 listov 44,8 × 34,5 cm, o. 870/75, Rim, S. Paolo fuori le mura), prej atr. t. i. šoli v Corbieju, po Kantorowiczu nastal o. 870 ob Karla Plešastega ženitvi z njegovo 2. ženo Rechtildis. Med 24 celostr. miniaturami *Sv. Hieronim* (naslovni list), *Maiestas Domini*, podobe *4 evangelistov* in 14 bibl. ilustracij, vsaka z več prizori, npr. *Balaam in njegova oslica in drugi prizori iz knj. Numeri* (f. 30v), *Mojzes blagoslovi 12 rodov in Mojzesova smrt* (f. 49v), *prizori s Salomonom* (f. 185v: zgoraj *maziljenje*, v sredi *Salomon na prestolu med 6 stražarji* in spodaj *Salomonova sodba*), poleg tega *Vnebohod in Binkošti* (f. 292v), *prizori iz življenja sv. Pavla* (f. 307v), itd.

L: Venturi II (1902); SwarzenskiR (1954); Diringer Book (1958, p. 168); EWA III (1960, t. 61); W. F. *Volbach*, Ingobertus (Kindler III, 1966 — L!); »PKG« 5 (1969, t. 37 & p. 141—42 — L!); »US« 6 (1970, repr. p. 113). — Cf. J. *Beckwith* (NY 1964), E. *Kantorowicz* (1955), W. *Koehler* (I 1930), C. *Nordenfalk* (Sk 1957, p. 151 & 153), H. *Schade* (1959—1960).

VELIKA NEDELJA (nad Dravskim poljem pri Ormožu). O. 1199 je tu Friderik Ptujski naselil nem. viteški red. *Žup. c. sv. Trojice* z dolgo ladjo, »vzh.« zvonikom in polkrožno apsido iz 1. pol. XIII. st., barokizirana v XVII. st., z *v. olt.* J. Holzingerja. — Odtod znani, za → *internacionalni gotski slog* značilni kipi (cf. s. v. *Ptuj* → *Pokrajinski muz.*): *Barbara*, *Katarina* in *Pietà*.

L: ZadnikarR (1959, p. 194—95 — L!); CevcS (1963); VrišerB (1963); M. *Juteršek* (ELU 4, 1966, s. v.); »ArS« 5 (1970, t. 26). — Cf. M. *Zadnikar* (ZUZ, 1955).

***»Vélika Sreča«** (nem. *Die große Fortuna*) ali *Némesis*, znamenit Dürerjev *bakr.* (32,9 × 22,4 cm, 1501/02), ki kaže mdr. uporabo Vitruvijevih pravil o razmerjih človeškega telesa.

L: cf. E. *Panofsky* (1943 [1948; 1955]; 1962).

***vélika vrata monrealske stolnice** (7,8 × 3,7 m) je oblikoval → *Bonan(n)us iz Pise*. Bron. reliefi (d. 1186) kažejo spodaj po dva leva in grifa, sicer pa skupno 42 z napisi zaznamovanih bibl. in evang. prizorov (po 20 enakih in po enega večjega na vsakem krilu). Pripoved, ki teče prek obeh vratnic, se začenja levo spodaj z *Ustvarjenjem Adama*, spodnji del zavzemajo takó bibl. motivi (npr. *Adam in Eva v raju*, *Rojstvo Kajna in Abela*), od *Oznanjenja* v 6. vrsti levo pa slede prizori iz Kristusovega življenja (npr. *Krst v Jordanu* in *Tri Marije ob grobu*).

L: EWA III (1960, t. 12), XII (1966, t. 257); »US« 7 (1968, p. 166—67); »MdS« 16 (t. I—VII & repr. 3). — Cf. M. *Hauttmann* (1929, repr. p. 529), G. *Schiller* (I 1966 [1969], repr. 78), itd.

***Vélike francoske kronike** (fr. *Les Grandes Chroniques de France*), bogato iluminiran fr. rkp. iz o. 1375/79 (Bibl. Nat., Ms. fr. 2813). Med miniaturami, ki so jih nekdaj atr. t. i. *Maître de Boquetaux* (zdaj pravo skupno ime in karakteristika), je npr. na isti str. *6 prizorov iz življenja → Ludovika Svétega* (f. 265r), *Janez Dobri ustanovi red Zvezde* (*l'ordre de l'Étoile*, f. 394r), *Kronanje fr. kralja Karla V. in njegove žene* (f. 439), kulturnozgodovinsko posebno mikavne miniature, ki kažejo obisk ces. Karla IV. v Franciji 1377, dve, na katerih je videti poleg njega tudi njegovega sina Vaclava in fr. kralja Karla V., *Svečani vhod v Pariz* (f. 473) in *Slavnostna pojedina* (f. 470), in prizor, ko *Vojvodi berryjski in burgundski izročata darove ces. Karlu IV.* (f. 478v); očitno pozn. pa je bil vstavljen list z miniaturo (f. 3v), ki kaže *kronanje nekega fr. kralja*, verj. *Karla VI.* leta 1380.

L: Exposition des Primitifs Français ... (P 1904 [rk, Louvre & Bibl. Nat.], *manuscrits* št. 51); Exposition de Portraits peints et dessinés ... (2. izd., P 1907 [rk, Bibl. Nat.], št. 23 p. 15); Paul *Durrieu* (Michel Hist III/1, 1907); R. *Delachenal:* Chronique des règnes de Jean II et de Charles V (4 knj., P 1910—1920); Panofsky Neth (1953); EWA VI (1962, t. 316); Meiss-Berry (1967). — Cf. G. *Bazin* (1952), L. *Delisle* (1903), H. *Keller* (1939), H. *Martin* (1928), J. *Porcher* (1959, t. LVII).

Véliki prazniki → *Dvanajst praznikov*

***Véliki zmagoslavni voz cesarja Maksimilijana I.** (*Der große Triumphwagen Kaiser Maximilians*), iz 8 listov sest. Dürerjev lesor., ki ga je umetnik po risbi iz 1518 izdal 1522. Prvotno naj bi tvoril del → *Maksimilijanovega zmagoslavnega sprevoda*, v novi obliki pa je postal zamotana, personifikacij bogata alegorija, kot si jo je zamislil → *Pirckheimer*. V voz je vpreženih šestkrat po dvoje konj, ki skupaj s spremljevalkami ponazarjajo *Izkušenost* (*Experientia*) in *Spretnost* (*Sollertia*), nato *Velikodušnost* (*Magnanimitas*) in *Drznost* (*Audatia*), nato *Moškost* (*Virilitas*) in *Bistroumnost* (*Acrimonia*), nato *Trdnost* (*Firmitudo*) in *Hitrost* (*Velocitas*), nato *Živahnost* (*Alacritas*) in *Udobnost* (*Opportunitas*), naposled *Previdnost* (*Providentia*) in *Umerjenost* (*Moderatio*). Z uzdama sta zaznamovani *Plemenitost* (*Nobilitas*) in *Moč* (*Potentia*), voznik je *Pamet* (*Ratio*). Na vozu za cesarjem je *Zmaga* (*Victoria*), na njenih krilih so zaznamovana podložna ljudstva, Francozi (*Gallis*), Madžari (*Ungaris*), Švicarji (*Elvetiis*), Čehi (*Bohemis*), Nemci (*Germanis*) in Benečani (*Venetis*). Štiri vogale voza (»cardines«!) zaznamujejo → *štiri kardinalne kreposti* z venci, ki podrobneje poudarjajo njihov pomen in zveze: *Pravičnost* (*Justitia*) drži skupaj z *Zmernostjo* (*Temperantia*) venec *Blagosrčnosti* (*Clementia*), *Pogum* (*Fortitudo*) in *Razumnost* (*Prudentia*) držita venec *Stanovitnosti* (*Constantia*), *Resnica* (*Veritas*) v roki Pravičnosti se veže z *Nepristranostjo* (*Aequitas*), le-ta pa z *Dobrotljivostjo* (*Bonitas*) v rokah Pogumá; *Darežljivost* (*Liberalitas*) v rokah Zmernosti se veže s *Krotkostjo* (*Mansuetudo*), le-ta pa z *Razumom* (*Intellegentia*) v rokah Razumnosti. Nadaljnje štiri personifikacije, *Resnost* (*Gravitas*), *Vztrajnost* (*Perseverantia*), *Varnost* (*Securitas*) in *Zaupanje* (*Fidentia*) pomagajo voditi voz, ki so mu pomenljiva tudi kolesa: *Veljavnost* (*Dignitas*), *Slava* (*Gloria*), *Čast* (*Honor*) in *Veličastnost* (*Magnificentia*). V smislu temeljne resnice — *Kar je na nebu sonce, je na zemlji cesar* (*Quod in celis sol hoc in terra Caesar*) — pa je nad Maksimilijanom umetelen baldahin, ki kaže *Sonce* in *grb z dvoglavim orlom*.

L: cf. E. *Panofsky* (Dürer 1955, p. 180—81).

Velikodušnost (grš. *Megalopsihía*, lat. *Magnanímitas*, angl. *the Noblemindedness*, nem. *die Großmut*), personifikacija ene izmed → *kreposti*. Up (cf. s. v. *Véliki zmagoslavni voz ces. Maksimilijana I.*, supra): npr. na *dedikacijski podobi* rkp. → *Dunajski Dioskurides* (o. 500/510) ali na *Vodnjaku kreposti* v Nürnbergu (Benedikt Wurzelbauer 1585/89).

L: cf. A. *Katzenellenbogen* (1939 [1964]).

Velikonočno jagnje (lat. *Agnus paschalis*, nem. [*Die Juden essen*] *das Osterlamm*), bibl. ik. m. (2 Mojz 12, 11: ... *imejte ledja prepasana, čevlje na nogah in palico v roki; in jejte ga v naglici: to je mimohod Gospodov*), v srednjev. tipologiji mdr. napoved → *Zadnje večerje*. Up: npr. D. Bouts (stranska tabla → *oltarja Zadnje večerje*, 1464/67, Leuven, Petrova c.), *lesor.* v → *Dalmatinovi Bibliji* (1584, I, f. 42).

L: Pigler I (1956, p. 96—97); Schmidt IL (1962, repr. 8, 89 & 226). — Cf. W. *Molsdorf* (1920 [1926 — s. v. *Passah*).

le **vélin** (fr.), tanek → *pergamènt* iz telečje kože (nem. *das Kalbfellpergament* ali *das Jungfernpergament*).

***Velislavova Biblija v slikah,** pomemben češ. iluminiran rkp., *Liber depictus* (188 listov 31 × 24,5 cm, o. 1340, Praga, Drž. in univ. bibl., Ms. XXIII C 24, Lob. 412) s skoraj 750, zvečine dvodelnimi miniaturami. Med njimi npr. skupaj *Kajnovi potomci* (f. 7r), *»Hudobija ljudi na zemlji«* in *Bog ukaže Noetu, naj naredi ladjo* (f. 9r), *Lot sprejme angela* in *ju pogosti* (f. 18v — 3 prizori), *Jakobova lestev* in *Jakob postavi kamen v*

Betelu in izlije nanj olja (f. 29r), *Putifarka in Jožef* (f. 41v — 4 prizori), »*Razbrzdano ljudstvo*«, *Mojzes govori z Aronom* in *Mojzes uniči zlato tele* (f. 85v), *Nabuhodonozor v Jeruzalemu* (f. 89r), *Samson zruši filistejski tempelj* in *Samsonov pokop* (f. 105v), itd.

L: cf. J. *Květ* (1964), A. *Matějček* (*1926), G. *Schmidt* (1969 [izšlo 1970]).

veljača (hrv.) → *februar*

Veljavnost → *Véliki zmagoslavni voz* (supra)

Vellus Gedeonis (lat.) → *Gedeonovo runo*

Velocitas (lat.), *Hitrost* → *Véliki zmagoslavni voz* (supra)

VENCE, rim. *Vintium* (nekd. *comte de Nice*, Francija), kapela samostana dominikank (*Chapelle du Rosaire*, sez. 1950), ki jo je v celoti okrasil Henri → *Matisse* (*keramična obloga*, *slikana okna*, vse dkč. 1951).

L: EWA V (1961, stp 617); »CA« 49 (1971, št. 518—20). — Cf. G. E. K. *Smith* (1961).

***Vencljeva Biblija** (nem. *Wenzels-Bibel*), nem. prev. Biblije, najpomembnejši izmed IR, ki so nastali za kralja Václava ali Venclja, sina ces. Karla IV. Celota obsega v zdajšnji vezavi 6 knj. (pergament, 53 × 36,5 cm, o. 1389—92, Dunaj, Österreichische Nationalbibl., Cod. 2759—2764), od katerih pa sta dosledno okrašeni samó prvi dve, tj. del Stare zaveze. Med miniaturami v I. knj. (Cod. 2759) npr. *Kralj Vêncelj in Zofija Bavarska* (f. 2r), *Jakobova lestev* (f. 27r) in *Mojzes se s Seforo in sinovoma vrača v Egipt* (f. 57r), v II. knj. (Cod. 2760) pa *Psi žro kraljico Jezabelo na Jezraelskem polju* (f. 145r) in *Služabnika usmrtita Joasa, judovskega kralja* (f. 167r).

L: Europäische Kunst um 1400 (W 1962 [rk, Ksthist. Mus.], št. 170 — L!). — Cf. J. *Schlosser* (1893), Gerh. *Schmidt* (1969 [= 1970]).

Vénčeslav (češ. *Václav*, fr. *Venceslas*, nem. *Wenzeslaus*, *Wenzel*, slov. tudi *Vénceslav*, *Vêncelj*, *Véno*), krščc. svetnik (28. IX.), češ. vojvoda, ki ga je 929 dal njegov brat Boleslav umoriti. Atribut: viteška oprava, vojvodska čepica, sulica in ščit. Up: npr. *Votivna podoba nadškofa Očka iz Vlašima* (o. 1370, Praha), Myslbek (*konjeniški spom.*, dkč. 1924, Praga).

L: Réau III/3 (1959, p. 1308—09 — L!).

venec (lat. *corona*, angl. *the wreath*, nem. *der Kranz*). Tudi → *zidni venec*.

L: K. *Baus*: Der Kranz in Antike und Christentum (Bn 1940, »Theophaneia« 2; pon. 1965).

Venera in Adónis, mit. ik. m. po Ovidu, največkrat prizor (Met X, 529—59), ko skuša boginja zadržati lepotca (→ *Adónis*), da ne bi odšel na usodni lov. Up: npr. Tizian (1554, Prado), Paolo Veronese (Ksthist. Mus.), Barth. Spranger (verj. sreda 1590-ih let, Ksthist. Mus.), Joseph Heintz (baker, o. 1600, ib.), Hendrick Goltzius (d. 1614, Alte Pin.).

L: RDK I (1937, p. 195 ss); Pigler II (1956, p. 239—44); »MdC« 211 (t. VII). — Cf. B. Berenson (L: Ph 1957, repr. 1096).

Venera in Anhíz → *Anhíz*

Venera in Mars *kot ljubimca*, mit. ik. m., upodobitev zveze, iz katere se je rodila *Harmonija* (npr. F. *Gafurius* [v razpravi *De harmonia musicorum instrumentorum*]: *Harmonia est discordia concors*). Venera zvečine akt, včasih akt tudi Mars. Up: npr. *StS* iz Pompejev (I. st., Napoli), Fr. Cossa (*freska* z oblečeno Venero in Marsom v okviru podobe meseca aprila, do 1470, Ferrara, Pal. Schifanoia), Botticelli (les, o. 1483, Nat. Gall.), Piero di Cosimo (o. 1498, Dahlem), Conrat Meit (*mala plastika*, o. 1520, Nürnberg), Lucas van Leyden (*bakr.*, d. 1530), fontainebleaujska šola (Pet. Pal.), Paolo Veronese (npr. o. 1580, MM), H. Gerhard (*bron. skupina*, dkč. 1590, München, Bayerisches Nationalmus., dvorišče), Poussin (Boston FA), itd.

L: Marle Icon I (1931, repr. 480); Pigler II (1956, p. 156—59); »US« 9 (1969, repr. p. 39). — Cf. B. *Berenson* (L: Ph 1957, repr. 912, 1090, 1092, 1285), E. *Fuchs* (III 1928), G. von der *Osten* (1969, repr. 217), E. *Wind* (1958).

Venera iz Kiréne → *Afrodita iz Kiréne*

Venera objokuje Adónisovo smrt, mit. ik. m. po Ovidu (Met. X, 708—28) in Marinu (*Adone*). Up: npr. L. Cambiaso (Barberini).

L: Pigler II (1956, p. 244—47).

Venera predstavi Párisu Heleno, mit. ik. m. Up: npr. G. Hamilton (Rim, Mus. di Roma).

L: EWA X (1965, t. 283).

Venera v Vulkanovi kovačnici naroča orožje za svojega sina → *Eneja*, ik. m. po → *Eneidi* (Aeneis VIII, 370—85). Up: npr. van Dyck (o. 1630/32, Ksthist. Mus.), F. Boucher (npr. podolžni oval, d. 1747, Louvre; d. 1757, ib.).

L: Pigler II (1956, p. 275—78). — Cf. L. *Gillet* (1929).

Venera z Amorjem, mit. ik. m. (cf. s. v. *Venerina toaleta*). Up: zlasti v it. slikarstvu, na Severu pa npr. mdr. Jan Gossaert (na okviru d. 1521, Bruxelles), L. Cranach star. (lipovina, o. 1540,

Alte Pin.), Jan van Scorel (2 varianti, v belg. in hol. zas. lasti), Lambert Sustris (Louvre), itd.

L: Pigler II (1956, p. 235—37); EWA IX (1964, t. 306); Kindler I (1964, repr. p. 848). — Cf. B. *Berenson* (L: Ph 1957, repr. 926); ib. 1963, repr. 1224, 1453), G. von der *Osten* (1969, repr. 174).

Venerina toaleta (angl. *The Toilet of Venus*, nem. *Die Toilette der Venus*), ik. m., največkrat z Amorjem, ki drži materi ogledalo. Up: npr. Tizian (*Venera pred ogledalom*, o. 1555, Washington), Rubens (o. 1614, Vaduz), J. Liss (les, Pommersfelden, grad Weißenstein, z. Ruffo-Schönborn), Velázquez (»*The Rokeby Venus*«, verj. 1649/50, Nat. Gall.), itd.

L: Pigler II (1956, p. 233—34); EWA II (1960, t. 196), XIV (1967, t. 329).

***Vererino rojstvo** (*La nascita di Venere*), slavna Botticellijeva slika (temp, pl, 172,5 × 278,5 cm, o. 1482/85, Uffizi). Kakor → *Pomlad* (*La Primavera*), kateri je vsebinsko dopolnilo, jo je Lorenzo di Pierfrancesco de' Medici naročil za *Villa di Castello*. Z leve »dva zefira« pihata školjko z Venero proti ciprski obali na des., kjer jo sprejema in hiti ogrinjat Hora pomladi. V smislu → *florentinskega neoplatonizma* gre po Panofskyju za t. i. *Venus coelestis* (pozn. po C. Ripi *Felicità eterna*), katere otrok je *Amor divinus*. V liku gole boginje je oživljen ant. tip *Venus pudica* (kot ga kaže *Medičejska Venera*, Uffizi), hkrati pa Venera skupaj s Horo na bregu ponavlja — kot primer t. i. → *prenosa tipov* — tradicionalno kompozicijo → *Krsta v Jordanu*. Gombrich in Argan sta opozorila na bolj ali manj vidno prisotnost vseh → *štirih elementov* (ob »neposredni prisotnosti« Vode, Zemlje in Zraka bi Ogenj predstavljal plamenasto razgibani plašč), po Dempseyu gre za mit. osebe, ki jih poznamo že iz Pomladi (v Zefirovem objemu je Kloris, na bregu pa Flora), nekateri drugi avtorji so pretirano razlagali Rojstvo kar kot pendant Pomladi ali pa — v drugi skrajnosti — zvezo med njima sploh zanikavali.

L: Cankar III/1 (1936); *Panofsky Ren (1960). — Cf. G. C. *Argan* (Sk 1957), Ch. *Dempsey* (1969), E. H. *Gombrich* (1945), W. S. *Heckscher* (1956), A. *Warburg* (*1893 [I 1932]).

Venezia → *Benetke*

Veneziano, Domenico → *Domenico Veneziano*

Veníte, comédite panem meum *et bíbite vinum quod miscui vobis*, bibl. citat (Preg 9, 5: *Pridite, jejte moj kruh in pijte vino, ki sem ga zmešala* [= besede Modrosti]); njegov zač. (*VENITE ET COMEDITE*) je brati na napisnem traku, ki ga drži Salomon des. zgoraj ob prizoru → *Zadnje večerje* na → *Verdunskem olt.*

Venturi, Adolfo (1856—1941), it. um. zgodovinar, avtor monumentalne zgod. it. umetn. (do vštetega XVI. st., cf. lit., infra). R. v Modeni, 1885—98 gl. nadzornik za lik. umetn. v Rimu, univ. prof. v Rimu do 1931, ust. in ur. *Archivio storico dell'Arte* (od 1898 dalje *L'Arte*); oče Lionella Venturija (infra).

B: ‚*Zur Geschichte der Kunstsammlungen Rudolfs II.*' (RepKw, 1885); *La Farnesina* (R 1892); *Il Museo e la Galleria Borghese* (R 1893); *I Carracci e la loro scuola* (Mi 1895); *Tesori d'arte inediti di Roma* (R 1896); (izd.) *G. Vasari: Le Vite di Gentile da Fabriano e Pisanello* (F 1896); ‚*Bartolomeo Veneto*' (Arte, 1899); *La Galleria Crespi in Milano: Note e raffronti* (Mi 1900); *La Madonna* (Mi 1900; nem. izd. [Theod. Schreiber]: *Die Madonna: Das Bild der Maria in seiner kunstgeschichtlichen Entwickelung bis zum Ausgang der Renaissance in Italien*, Lpz 1905); **Storia dell'arte italiana, I—XI* (25 knj., Mi: Hoepli 1901—1940); *La galleria Sterbini in Roma: Saggio illustrativo* (R 1906); *Leonardo da Vinci pittore* (Bol 1920, »Pubbl. dell'Istituto Vinciano in Roma« 2); *Raffaello: A cura del comitato nazionale per le onoranze a Raffaello nel quarto centenario della morte ...* (R 1920); *Guida alle Gallerie di Roma* (R 1921); ‚*Bernardo Cavallino nella Galleria Nazionale di Stoccolma e nella raccolta Harrach di Vienna*' (Arte, 1921); *Luca Signorelli* (F s. a. [1921/22], »I grandi maestri dell'arte italiana«); ‚*Lorenzo Ghiberti*' (Arte, 1923); *L'Arte e San Girolamo* (Mi 1924); *Correggio* (Rom 1926 [nem. prev.]); *Michel-Ange* (P 1927 [fr. prev.]); *Giovanni Pisano: sein Leben und sein Werk* (2 knj., F-Mn 1927 [it. orig.: *Giovanni Pisano*, Bol 1928]); *Studi dal vero: attraverso le raccolte artistiche d'Europa* (Mi 1927, »Maestri italiani del Trecento all'Ottocento«); *I disegni di Leonardo da Vinci* (R 1928); *Die Malerei des fünfzehnten Jahrhunderts in der Emilia* (F-Bl 1930); *Die Malerei des fünfzehnten Jahrhunderts in Oberitalien: Lombardei-Piemont-Ligurien* (F-Bl 1930); *Pisanello* (R 1939); *Leonardo da Vinci und seine Schule* (2., sprem. izd., W 1941, »Gesch, der italienischen Malerei in Einzeldarstellungen«); *Epoche e maestri dell'arte italiana* (T 1956, »Saggi« 212).

L: Pietro *Toesca* (Le Arti, 1941, nekr.); Lodovici (1942); L'Arte (1944/46 — B!); G. C. *Argan* (A. Venturi: Epoche e maestri [cf. supra], T 1956, p. XV—XXVI). — Cf. U. *Kultermann* (1966, tudi f), S. *Samek Ludovici* (1958), B. *Zevi* (1957).

Venturi, Lionello (1885—1961), it. um. zgodovinar in kritik, sin Adolfa (supra), za življenja najvplivnejša osebnost na področju novejše um. zgod. in kritike, pomemben tudi v razvoju estetike (v boju proti klasicistični estetiki) in kot organizator (mdr. eden izmed ustanoviteljev → *AICA* in njen prvi častni predsednik). Službo-val v muzejih v Benetkah (1909—10), Rimu (1911—12) in Urbinu (1913—14), učil na univ. v Torinu, bil za fašizma v emigraciji (1932—39 v Franciji, nato v Ameriki), naposled ord. na

univ. v Rimu (1945—55). Z M. Salmijem ustanovil in ur. revijo *Commentari*.

B: *Le origini della Pittura Veneziana, 1300—1500* (V 1907, dis.); *Giorgione e il Giorgionismo* (Mi 1913); ‚*Studi sul Palazzo Ducale di Urbino*' (Arte, 1914); *La critica e l'arte di Leonardo da Vinci* (Bol 1919); ‚*Per il IV Centenario della Morte di Raffaello*' (Emp, 1920); *Il Gusto dei primitivi* (Bol 1926); *La collezione Gualino* (R-T 1926); *La critique d'art en Italie à l'époque de la Renaissance* (Rieti 1928); pon. izb.: *Pretesti di critica* (Mi 1929); *Pitture italiane in America* (Mi 1931); *Italian Paintings in America* (3 knj., NY-Mi 1933); **Cézanne: Son Art, Son Oeuvre* (2 knj., P 1936); *History of Art Criticism* (NY 1936; franc. izd. Br 1938; it. izd.: *Storia della Critica d'Arte*, R-F-Mi 1945; srb. izd.: *Istorija umetničke kritike*, Bgd 1963); *Botticelli* (L: Ph 1937; 3. izd. 1962); (& Ludovic-Rodo Pissarro) *Camille Pissarro: Son Art, Son Oeuvre* (2 knj., P 1939); *Georges Rouault* (NY 1940); *Art Criticism Now* (Balt 1941); *Les Peintres Modernes* (P 1941; angl. izd. *Modern Painters*, NY-L 1947); *Paul Cézanne Water Colours* (L 1943); *Painting and Painters — How to look at a Picture, Giotto to Chagall* (NY-L 1945; it. orig. *La Pittura, Come si guarda un quadro: Da Giotto a Chagall*, R 1947; hrv. izd. *Od Giotta do Chagalla*, Zgb, »Biblioteka izabranih eseja«); *Marc Chagall* (NY 1945); *The Rabinowitz Collection* (NY 1945); *La pittura contemporanea* (Mi 1945); *Luigi Spazzapan* (T 1946); (& Fiske Kimball) *Great Paintings in America* (NY 1948); *Georges Rouault* (P: Sk 1948); (& R. Pallucchini) *Gl'Impressionisti alla XXIV Biennale di Venezia* (V 1948); *Impressionists and Symbolists* (NY-L 1950); *Come si comprende la pittura da Giotto a Chagall* (R 1950); *La Peinture Italienne, I—III* (G-P-NY: Sk 1950—1951—1952, »P-C-H«); *Il Caravaggio* (No 1951); *Otto pittori italiani* (R 1952); *Giorgione* (R 1953); *Soldati* (Mi 1954); ‚*Afro*' (Com, 1954); *Piero della Francesca* (G: Sk 1954, »Le Goût«); (& Giovanni Carandente) *Il Perugino: Gli affreschi del Collegio del Cambio* (T 1955); *Arte Moderna* (R 1956); *Four Steps to Modern Art* (NY: Columbia UP 1956); *Le XVIe siècle: De Léonard au Gréco* (G: Sk 1956, »Grands siècles«); *Chagall* (G: Sk 1956, »Le Goût« 18); *Pittori italiani d'oggi* (R 1959); *Rouault* (G: Sk 1959, »Le Goût«); *Luigi Spazzapan* (R 1960); *Severini* (R 1961); *Jacques Villon* (P 1962).

L: Luigi *Salerno* (BM, 1961, nekr.); Nello *Ponente*, Bibliografia degli scritti di Lionello Venturi, 1956—1961 (Com, 1962 — navedeni tudi nekr.); Dragan M. *Jeremić*, Estetika Lionela Venturija (Lionelo Venturi: Istorija umetničke kritike, Bgd 1963). — Zbornik: Scritti di Storia dell'Arte in onore di Lionello Venturi, I—II (R 1956 — B! [1903—1956 — zbral Eugenio *Battisti*]).

Venus frigida, Rubensova slika (les, 142 × 184 cm, d. 1614, Antwerpen), ki ilustrira pregovor → *Sine Baccho et Cerere frigat Venus*. Rubensova orig. slika je merila samó 121 × 95 cm (Venera posneta po sohi čepeče Venere v Vatikanu); v zdajšnjo obliko je bila povečana šele v XVIII. st.

***Venus Victrix** (it. *Paolina Borghese come Venere Vincitrice*), znamenita portretna upodobitev gole Pauline Borghese (1780—1825), sestre Napoleona I. in v 2. zakonu žene Camilla Borghese, delo Antonia → *Canove* (marmor, viš. 92 cm, skupaj z blazinjakom 160 cm, dolžina 2 m, 1805—07, Borghese): v svojih mislih od gledalca odmaknjena lepotica si z desnico podpira glavo, njena levica pa drži jabolko (→ *Parisova sodba*).

L: EWA III (1960, t. 27); »MdS« 67 (t. XIII); »US« 11 (f p. 171). — Cf. G. *Delogu* (1956, p. 316—17), R. *Zeitler* (1966, p. 59—60).

véper → *merjásec*

Véra kot personifikacija kreposti → *Fides*

Vera Icon (angl. *The Vernicle*, fr. *Le Suaire de Véronique*, it. *Il Sudario della Veronica*, nem. *Das Schweißtuch Christi*), od poznega srednjega veka dalje popularen kršč. ik. m.: Kristusova »resnična podoba«, vtisnjena v potni prtič (*sudarium*), s katerim mu je na poti na Kalvarijo → *Veronika* obrisala obraz. Prt je predstavljan sam v rokah Veronike ali pa dveh angelov, pri krilnih olt. velikokrat na predeli, da so ga verniki lahko poljubljali. Up: npr. Mojster sv. Veronike (*Veronika s prtom*, jelovina, zač. XV. st., Alte Pin.), Robert Campin (*Veronika s prtom*, les, Städel), K. Laib (*predela → Laibovega olt.*, o. 1460), Agostino Cornacchini (*Angel drži sudarium*, marm. kip, Raleigh).

L: Réau II/2 (1957, p. 19); Landolt (1968, repr. p. 54, 93); Stele (1969, p. 274, repr. 232—33); »MdC« 235 (t. XVI). — Cf. K. *Künstle* (1928).

***Verdunski oltar,** znamenita umetnina emajlnega slikarstva (jamičasti → *emajl*) v samostanu avguštinskih kanonikov v → *Klosterneuburgu*, imen. po svojem tvorcu → *Nikolaju iz Verduna:* dkč. & dat. 1181, prvotno obloga ambona, ki so jo po požaru 13. IX. 1330 predelali v zdajšnjo obliko triptiha (viš. brez lesenega okvira 108,5 cm, šir. stranskih kril po 120,5 cm, srednjega dela pa 263 cm). Celota je véliki spom. srednjev. tipologije, ki se v tem primeru opira na nauke sv. Avguština in posebno Huga Svetoviktorskega. Skupno 51 emajlnih tabel kaže v zgornji vrsti (I) prizore *ante legem*, v srednji vrsti (II) *sub gratia*, spodaj (III) pa *sub legem*. Od skupno 17 navpičnih vrst se jih prvih 15 podreja tipologiji, zadnji vrsti pa to tipologijo dopolnjujeta z eshatološko motiviko t. i. zadnjih reči. Pogl. prizori pred temno modrimi ozadji so v zgoraj deteljčasto zaključenih poljih, nad njimi so v medločjih nad zgornjo vrsto *angeli*, nad II. vrsto *preroki* (in enkrat *Pavel iz Tarza*), nad III. vrsto pa *kreposti*. V pregledu po navpičnih vrstah (1—17) si smiselno slede naslednji prizori in liki: 1/I *Oznanjenje Izakovega rojstva* (lat. naslov spodaj *Annunciatio Ysaac*) ali →

Abraham sprejme tri angele (na Abrahamovem napisnem traku → *Tres vidit et unum adoravit*); 1/II *Oznanjenje* (*Annunciatio Domini*), levo zgoraj *David* (→ *Audi, filia*); 1/III *Oznanjenje Samsonovega rojstva* (*Annunciatio Samson*), levo zgoraj *Krepost* nasploh (*Virtus*); 2/I *Izakovo rojstvo* (*Nativitas Ysaac*; 2/II *Rojstvo* (*Nativitas Domini*), angel z napisom → *Gloria in excelsis*, levo zgoraj *Jeremija* (→ *Femina circumdabit*); 2/III *Samsonovo rojstvo* (*Nativitas Samson*), levo zgoraj *Veselje* (*Gaudium*); 3/I *Obrezovanje Izaka* (*Circumcisio Ysaac*); 3/II *Obrezovanje* (*Circumcisio Christi*), levo zgoraj *Mojzes* (→ *Circumcidétur*); 3/III *Obrezovanje Samsona* (*Circumcisio Samson*), levo zgoraj *Pokornost* (*Oboedientia*); 4/I *Abraham in Melkizedek* (*Abraham Melchisedech*); 4/II *Poklon treh kraljev* (naslov *Tres magi cum donis*), levo zgoraj *Izaija* (→ *Parvulus enim natum est nobis*), des. zgoraj pa *Jona*; 4/III *Salomon in kraljica iz Sabe* (naslov *Regina Saba*), levo zgoraj *Milosrčnost* ali *Usmiljenje* (*Misericordia*), des. pa *Strah božji* (*Timor*). — Srednji del: 5/I *Prehod skozi Rdeče morje* (*Tránsitus Maris rubri*); 5/II *Krst v Jordanu* (naslov *Baptismus Christi*), levo zgoraj *Izaija*; 5/III → *Bronasto morje* (naslov → *Mare super boves XII*), levo zgoraj *Mir* (*Pax*); 6/I *Mojzes gre z družino v Egipt* (naslov *Moses it in Egiptum*); 6/II → *Slovesni vhod v Jeruzalem* (naslov *Dies palmarum*), Kristus z napisnim trakom → *Dicite filiae Sion*, levo zgoraj *Izaija* (→ *Noli timére*); 6/III *Velikonočno jagnje* (*Agnus pascalis*), levo zgoraj *Zmernost* (*Temperantia*); 7/I *Kralj Melkizedek* (*Rex Melchisedec*); 7/II *Zadnja večerja* (naslov *Cena Domini*), levo zgoraj *David* (→ *Panem angelorum manducavit homo*), des. pa *Salomon* (→ *Veníte, comédite panem meum*); 7/III *Mana v skrinji zaveze* (naslov *Man in urna aurea*), levo zgoraj *Ljubezen* (*Caritas*), des. pa *Pobožnost* (*Pietas*); v 1331 dodani 8. vrsti 8/I *Kajn ubije Abela* (naslov *Occisio Abel*); 8/II *Kristusa primejo* (naslov *Iudas osculatur Dominum*), levo zgoraj *David* (→ *homo pacis meae*); 8/III *Abnerjeva smrt* (naslov *Occisio Abner*); v osrednji vrsti celote 9/I *Abraham daruje Izaka* (naslov *Oblatio Ysaac*); 9/II *Kristus na križu med Marijo in Janezom Ev.* (naslov *Passio Domini*), levo zgoraj *Danijel* (→ *post hebdómades sexaginta duas*); 9/III → *Grozd iz obljubljene dežele* (naslov *Botrus in vecte*), levo zgoraj *Modrost* (*Sapientia*) z napisom → *Dominus possedit me*; v drugi dodani, tj. 10. vrsti 10/I *Izvirni greh* (naslov *Eva tulit de fructu*); 10/II *Objokovanje* (naslov *Depositio Christi*, tj. *Snemanje s križa*), levo zgoraj *Izaija* (napis → *et erit sepulcrum eius gloriosum*, ki je prvotno sodil k prizoru *Polaganja v grob*, cf. 11/*II*) in des. zgoraj *David* (→ *Aruit tamquam testa guttur meum*); 10/III *Truplo hajskega kralja snamejo* (napačen naslov *Depositio regis Iericho*), levo zgoraj *Razumnost* (*Prudentia*) in des. — prav tako brez zveze z motivom — *Treznost* (*Sobrietas*); 11/I *Jožefa vržejo v vodnjak* (naslov *Ioseph in lacu*); 11/II *Polaganje v grob* (naslov *Sepulcrum Domini*), levo zgoraj *Salomon* (→ *ego dormio* namesto ustreznejšega → *et erit sepulcrum eius gloriosum*, zdaj 10/II); 11/III *Jono vržejo v morje kitu v žrelo* (naslov *Ionas in ventre ceti*), levo zgoraj *Sloga* (*Concordia*); 12/I *Zaznamovanje vrat s črko tav in Deseta nadloga: smrt prvorojencev* (naslov *Percussio Egipti*); 12/II *Kristus v predpeklu* (naslov *Destructio inferni*), levo zgoraj *Ozej* (→ *ero mors tua, o mors*); 12/III *Samson z levom* (*Samson cum leone*), levo zgoraj *Moč* resp. *Pogum* (*Fortitudo*); 13/I *Jakobov preroški blagoslov* (naslov *Benedictiones Iacob*), Jakob z napisnim trakom → *quis suscitabit eum*; 13/II *Vstajenje* (naslov *Agnis pascalis*), levo zgoraj *David* (→ *terra tremuit*), des. prav tako David (→ *resurrexi et adhuc sum tecum*); 13/III *Samson odnese vrata Gaze* (naslov *Samson fert portas*), levo zgoraj *Pravičnost* (*Iustitia*), des. pa *Upanje* (*Spes*). — Des. krilo: 14/I *Bog vzame Henoha v nebo* (naslov *Translatio Enoch*); 14/II *Vnebohod* (*Translatio Domini*), levo zgoraj *David* (→ *Ascendit Deus in iubilo*); 14/III *Elija na gorečem vozu* (*Helias in curru igneo*), levo zgoraj *Vera* (*Fides*); 15/I → *Golob prinese Noetu pozelenelo oljčno vejico* (naslov *Arca Noe*); 15/II *Binkošti* ali *Prihod sv. Duha* (*Adventus Spiritus Sancti*), levo zgoraj *Joel* (→ *effundam*); 15/III *Mojzes sprejme postavo* (naslov *Mons Sinay*, napisni trak *Deus tuus Deus unus est*, cf. s. v. *Dominus Deus noster Dominus unus est*); naposled v obeh eshatoloških vrstah 16/I *Kristusov drugi prihod* (naslov *De secundo adventu*), na napisnih trakovih angelov → *Collígite primum zizánia*; 16/II *Angela s pozavnama* (naslov *Angeli tubis canunt*), levo zgoraj *sv. Pavel* (→ *canet enim tuba*); 16/III *Vstajenje mrtvih* (naslov *Mortui resurgunt*), levo zgoraj *Potrpežljivost* (*Pacientia*); 17/I *Nebeški Jeruzalem* (*Celestis Iherusalem*) z → *Abrahamovim naročjem*; 17/II *Kristus sodnik* (naslov *Iudicium sedet*), levo zgoraj *Sofonija* (njegove prerokbe samó na splošno povzemajoč napis *Dominus ad iudicium veniet*) in des. zgoraj *Amos*; 17/III *Pekel* (*Infernus*) v podobi *Leviatanovega žrela*, levo zgoraj *Čistost* (*Castitas*), des. pa *Resnica* (*Veritas*). — Zelo pomembne tabelne podobe (temp), s ka‘erimi so 1331 olt. dopolnili na hrbtni strani, kažejo — povzemajoč nekatere giottovske pridobitve in ikonogr. rešitve — **Križanje* (napisa cf. s. v. *Vere*

hic homo Filius Dei erat & s. v. *Miserere mei, Deus*), **Tri žene ob grobu in Noli me tangere* pa *Marijina smrt* in *Marijino kronanje*.

L: SwarzenskiR (1954 [1967]); EWA X (1965, t. 315 & 318); »US« 7 (1968, repr. p. 156); »PKG« 5 (1969, t. 358 & XLII, p. 261 — L!); »MdS« 56. — Cf. F. *Deuchler* (1970), H. G. *Franz* (1969), F. *Röhrig* (1955 [*1959]; 1965).

Verecundia (lat.), krepost *Sramežljivost* ali *Čistost* (nem. *die Züchtigkeit*, v istem pomenu kot ena izmed →*šestih Marijinih kreposti* tudi →*Pudicitia*). V evang. poročilu o →*Oznanjenju* ji ustreza stavek (Lk 1, 29): *Pri teh besedah se je prestrašila in je razmišljala, kaj naj pomeni ta pozdrav*. Up: npr. personifikacija na *StS* v zah. empori stolnice v Krki na Koroškem (*Marija kot Sedes Sapientiae*) — z ustreznim citatom ob njej Sirah (→*gratia super gratiam*).

L: cf. A. *Katzenellenbogen* (1939 [1964]).

Vere hic homo Filius Dei erat, evang. citat po Marku (Mr 15, 39: *Resnično, ta človek je bil sin božji*), stotnikove besede ob Kristusovi smrti. V obliki *VERE FILIVS DEI ERAT ISTE* jih beremo na stotnikovem napisnem traku na 1331 dodani slikani tabli *Križanja* s t. i. →*Verdunskega oltarja*.

Vergil, orig. *Publius Vergilius Maro* (70—19 pred), rim. pesnik, prvi in najslavnejši poet Avgustove dobe, v srednjem veku in renesansi veljal ne samó za največjega pesnika sploh, ampak kar za preroka in čarovnika. Njegove pesnitve pomembna ikonogr. predloga: cf. s. v. *Ékloge* (*Eclogae*), →*Georgica* in →*Eneida* (*Aeneis*, pos. →*Rimski Vergil* in →*Vatikanski Vergil*. Up: Delacroix (*Dante in Vergil v peklu*, 1822, Louvre), pos. motiv →*Vergil v košari* (infra).

L: Domenico *Comparetti:* Virgilio nel medio evo (n. izd., 2 knj., F 1937—1946).

Vergil v košari (angl. *The Poet Vergil Suspended in a Basket*, fr. *Le lai de Virgile*), ik. m. z moralizirajočo vsebino (cf. *Aristotel in Filis*). Up: npr. Lucas van Leyden (npr. *bakr.*, d. 1525), pri nas pa je bilo ta motiv videti na freskah iz 2. četrt. XVI. st. na gradu →*Gracarjev turn*.

L: Marle Icon II (1932, repr. 521—24).

Verheyen, Egon, nem. um. zgodovinar, prom. v Würzburgu 1961 z dis. *Die Chorschrankenreliefs des Bamberger Domes*. S H. Obererjem izd. pon. izb. E. *Panofskyja* (s. v., lit. 1964).

B: *‚Das Fürstenportal des Bamberger Domes: Zum Problem des »Bamberger Meisters«‘* (ZfKw, 1962); *Das Goldene Evangelienbuch von Echternach* (Mn 1963, »Bibl. des Germanischen Nationalmuseums Nürnberg« 22); (& H. Stafski) *‚Das Triumphkreuz an St. Maria im Kapitol‘* (Anz Gn, 1963); *‚An Iconographic Note on Altdorfer's Visitation in the Cleveland Museum of Art‘* (AB, 1964); *‚Eros et Anteros: »L'éducation de Cupidon« et la prétendue »Antiope« du Corrège‘* (GBA, 1965); *‚Corregio's »Amori di Giove«‘* (JWCI, 1966); *‚Tizians »Eitelkeit des Irdischen«: Prudentia et Vanitas‘* (Panth, 1966); *Duisburg* (Dü 1966, »Die Kstdenkmäler des Rheinlandes«); *‚Athena und Arachne: Ein kaum bekannter Zyklus in der Stadtresidenz zu Landshut‘* (ZfKw, 1966); *‚Jacopo Strada's Mantuaner Skizzen‘* (Jb. Blm, 1967); *‚Der Sinngehalt von Giorgiones »Laura«‘* (Panth, 1968).

Veritas (lat.) →*Resnica*

Vermaseren, M. J., hol. arheolog, raziskovalec Mitrovega kulta in mitrejev.

B: *Corpus Inscriptionum et Monumentorum Religionis Mithriacae, I—III* (Den Haag 1956—1960); *Mithras de geheimzinnige god* (A 1959; nem. izd.: *Mithras: Geschichte eines Kultes*, Stu 1965).

Vermeer, Johannes ali *Jan van der Meer*, imen. *Vermeer van Delft* (1632—1675), hol. slikar, po Halsu in Rembrandtu najpomembnejši mojster hol. slikarstva XVII. st., ki ga je po dolgem pozabljenju ponovno odkril Bürger-Thoré. Kar se da mirne in preproste prizore (običajno podobe notranjščine z bolj ali manj isto opremo, v pogledu od blizu in zato v močni perspektivični skrajšavi) zaznamuje hladna dnevna svetloba in plemeniti prava poezija svetlih, čistih barv (predvsem rumene in modre), zaradi katerih se umetnik zdi »najmodernejši« med vsemi Holandci XVII. st. Ohranilo se je vsega o. 35 slik, ki so nedvomno njegovo delo (ponarejal ga je mdr. Han van Meegeren), in to *Diana s spremljevalkami* (o. 1654, Mauritshuis), *Kristus pri Marti in Mariji* (o. 1654/55, Edinburgh), *Pri zvodnici* (d. 1656, Dresden), *Speče dekle* (o. 1656, MM), *Žena, ki bere pismo* (o. 1657, Dresden), *Vojak in dekle* (o. 1657, Frick), *Uličica* (*Het Straatje*, o. 1658, Rijksmus.), **Pogled na Delft* (o. 1658, Mauritshuis), *»Kuharica«* ali *»Dekla, ki vliva mleko«* (*Het Melkmeisje*, o. 1658, Rijksmus.), *»Žena ob oknu«* ali *»Žena z vrčem za vodo«* (o. 1658/60, MM), *Gospod in dama, ki pije vino* (o. 1658/60, Dahlem), *Dekle s kozarcem vina* (o. 1658/60, Braunschweig), *Glasbena ura* (o. 1658/60, Frick), *»Koncert«* ali *»Trio«* (o. 1658/60, Boston ISG), *Gospod in dama ob spinetu* (o. 1659/60, Buckingham), *Dekle s turbanom* (o. 1660, Mauritshuis), *Glava deklice* (o. 1660, Charles Wrightsman, Palm Beach, Florida, ZDA [prej z. Duc d'Arenberg, Bruselj]), *Dama, ki piše pismo, in služkinja* (o. 1660/62, Sir Alfred Beit, Blessington, Irska), *Žena, ki tehta zlato* (o. 1662/63, Washington [prej z. Joseph E. Widener, Philadelphia]),

»*Dekle z biserno ogrlico*« ali »*Vanitas*« (o. 1662/63, Dahlem), »*Žena, ki bere pismo*« ali »*Dekle v modrem*« (o. 1662/63, Rijksmus.), *Dama, ki piše pismo* (o. 1663/64, Washington [prej Eunice Oakes, Nassau, Bahamski otoki]), *Dama, ki igra na lutnjo* (o. 1663/64, MM), *Dekle s flavto* (o. 1664, Washington), *Dama z rdečim klobukom* (o. 1664, ib.), *Čipkarica* (o. 1664, Louvre), *»*Umetnikov atelje*« ali »*Alegorija slikarstva*« (o. 1665, Ksthist. Mus.), *Ljubezensko pismo* (o. 1666, Rijksmus.), *Dama in služkinja* (o. 1666/67, Frick), *Dama, ki igra na kitaro* (o. 1667, Kenwood), *Astronom* (d. 1668, baron Élie de Rothschild, Pariz), *Geograf* (d. 1669, Städel), »*Alegorija vere*« ali »*Alegorija novega testamenta*« (o. 1669/70, MM), *Dama* [*ki stoji*] *ob spinetu* (o. 1670, Nat. Gall.), *Dama* [*ki sedi*] *ob spinetu* (po 1670, ib.).

L: William *Bürger* [= É. J. Th. *Thoré*]: Van der Meer de Delft (P 1866); HdG I (1907); E. *Trautscholdt* (ThB XXXIV, 1940, s. v. — L!); P. T. A. *Swillens:* Johannes Vermeer (Utr 1950); Laurence *Gowing:* Vermeer (L 1952); R. van *Luttervelt* (Winkler Prins 18, 1954, s. v.); Ludwig *Goldscheider:* Jan Vermeer: The Paintings, Complete Edition (L: Ph 1958); Horst *Gerson* (EWA, XIV, s. v. — L!); L'opera completa di Vermeer (Mi 1967, »CA« 11, uv Giuseppe *Ungaretti*, kat. Piero *Bianconi* — L!); S. J. *Gudlaugsson* (Kindler V, 1968, s. v. — L!). — Cf. V. *Bloch* (1954), A. *Blum* (1945), W. *Bode* (1906), Th. *Bodkin* (1940), M. *Eisler* (1916), P. *Fierens* (1952), M. J. *Friedländer* (1923 [Propyläen-Kg.]), J. G. van *Gelder* (1958), H. *Gerson* (1952), H. *Jantzen* (1910), V. N. *Lazarev* (1933), A. *Malraux* (1952), E. *Plietzsch* (1911; 1939), J. *Rosenberg* (& S. *Slive* 1966 — L!), F. van *Thienen* (1939).

Vernet, (Claude-)Joseph (1714—1789), fr. slikar, krajinar. R. v Avignonu, 1732—53 v Italiji, u. (75) v Parizu. S: npr. *Ponte Rotto* (1745, Louvre), *Pogled na Angelski grad in most v Rimu* (d. 1745, ib.), *Jutro v Castelmaru* (d. 1747, Eremitaža) in kot pendant *Motiv iz Tivolija* (d. 1747, ib.), *Brodolom* (o. 1748, Montpellier), *Marsejsko pristanišče* (d. 1754, Louvre), *Nevihta* (1777, Avignon, Mus. Calvet).

L: Florence *Ingersoll-Smouse:* Joseph Vernet, peintre de marine (P 1926); J.-C. *Lemagny* (Kindler V, 1968, s. v.). — Cf. Ch. *Blanc* (1898), L. *Gillet* (1929).

VERONA, mesto v sev. Italiji (*Veneto*) na obeh straneh Adiže. Pomembni srednjev. in renesančni spom.

L: EWA VIII (1963, stp 581—85 — L!), XV: Index (1968, p. 621—22); Reclams Kunstführer Italien, II: Oberitalien Ost (Stu 1965, p. 1012—87). — Cf. G. *Biermann* (1904).

~ **arena,** eden izmed najbolje ohranjenih rim. amfiteatrov, sez. konec I. st., eliptične oblike (44,4 × 73,5 m), za o. 22000 gledalcev.

~ **Santa Maria Antica,** romanska cerkvica. Na malem trgu ob njej znameniti **nagrobniki družine della Scala* iz XIV. st. (*Arche Scaligere*): med njimi ima najbogateje okrašenega *Cansignorio*, nad samim portalom c. pa je *nagrob. Cangrandeja* s kopijo jezdeca (orig. *Civico Mus. d'Arte*, Castelvecchio).

~ **Sant'Anastasia,** dominikanska gotska c., sez. 1290—1481. Notr.: Altichierijeva freska (**Družina Cavalli pred Madono* in *Sv. Eligij ozdravi konja*, o. 1385/90). Pisanellovo fresko (**legenda sv. Jurija*, 1433/38, v Capp. Pellegrini) so sneli 1958.

~ **San Zeno Maggiore** (*piazza S. Zeno*), eden izmed v. spomenikov romanske dobe v sev. Italiji, sez. 1118—38, povišan in podaljšan konec XII. st. (iz časa o. 1200 tudi »roža« pročelja). Tridelno **pročelje* s stolpom nekd. opatije na levi in zvonikom na des. (*campanile* sez. 1045—1178) učinkovito zaključuje trg. Ob vratih (→ *vrata cerkve S. Zeno*) pomembni reliefi: levo evang. prizori (mojster Guglielmo) od *Oznanjenja, Obiskovanja* in *Rojstva* do *Križanja*, des. prizori iz Géneze (mojster Niccolò 1138): *Ustvarjênje živali, Ustvarjênje Eve, Ustvarjênje Adama, Izvirni greh, Izgon iz raja* in *Delo prvih staršev*. Spodaj na obeh straneh *prizori iz Teodorikovega življenja*. Notr.: triladijska, kor s konca XIV. st., iz istega časa tudi les. *strop*; pod korom *kripta*. Med StS-mi iz XIII. st. *Sv. Jurij z zmajem in princeso*, med opremo **triptih z Madono in svetniki* (→ *Mantegna* 1459) in *slikano razpelo* XIV. st.

L: Lionello *Luppi:* Chiesa di S. Zeno (Bol 1967, »Tesori d'arte cristiana: Edizione speciale«); »US« 7 (1968, p. 193). — Cf. K. J. *Conant* (1959).

~ **Museo di Castelvecchio,** *Civico Mus. d'Arte* (*Castelvecchio*). S: mdr. zastopani Stefano da Zevio (*Madona v rožnem gaju*, zač. XV. st.), C. Crivelli (»*Madonna della Passione*«), Giov. Bellini, Paolo Veronese (npr. *Pase Guarienti*, d. 1556), itd. P: *Cangrande I della Scala*, konjeniški kip z nagrobnika (→ *Sta Maria Antica*).

L: Hanna *Kiel* (Panth, 1966, p. 134); Renzo *Chiarelli* & Licisco *Magagnato:* Castelvecchio e le arche scaligere (F 1969, »I tesori« 24).

Veronese, Paolo → *Paolo Veronese*

Veronika, krščanska svetnica (3. II.), istovetena s krvotočnico (→ *Ozdravljenje krvotočne žene*), ki je na poti na Kalvarijo Kristusu obrisala pot s prtičem (*sudarium*); na njem je čudežno ostala Kristusova »resnična podoba«, → *Vera Icon* (po slednji nastalo tudi svetničino ime).

L: Réau III/3 (1959, p. 1314—17 — L!).

Verrocchio, Andrea del (1435—1488), it. kipar in slikar, najpomembnejši florent. kipar med Donatellom in Michelangelom. V 1470-ih letih se je v njegovi delavnici učil → *Leonardo da Vinci* (mdr. tudi → *Lorenzo di Credi*). P: npr. *nagrob. Giovannija in Piera de' Medici* (sarkofag iz porfirja, serpentina, marmorja in brona, dkč. & dat. 1472, Florenca, S. Lorenzo, Stara zakristija), **David* (bron, 1470/76, verj. o. 1475, Bargello), *Putto z delfinom* za medičejsko vilo v Careggiju (bron, verj. proti koncu 1470-ih let, Florenca, Pal. Vecchio [od 1550/67 do 1959 na dvorišču, odtlej tam bron. kopija, orig. pa v 2. nadstr. v prostoru ob Sala dei Gigli]), *Portret dame s šopkom* (marmor, o. 1478?, Bargello), *doprsje Giuliana de' Medici* (žg. glina, o. 1479/80, Washington), **Neverni Tomaž* (bron, post. 1483, Florenca, Orsanmichele, via Calzaioli) in posebno slavni **Colleoni*, konjeniški spom. (bron, 1479—88, ulil 1490 Alessandro *Leopardi*, post. nov. 1495 in odkrit marca 1496, Benetke, Campo Ss. Giovanni e Paolo). — S: edino izpričano delo je slavni → *Krst v Jordanu* (o. 1473/75, Uffizi), pri katerem je Leonardo da Vinci naslikal levega angela in krajinsko ozadje.

L: Cankar III/1 (1936); Luitpold *Dussler* (ThB XXXIV, 1940, s. v. — L!); *id.* (Kindler V, 1968, s. v.); »US« 10 (1969); Marco *Chiarini:* Andrea del Verrocchio (Mi s. a., »MdS« 24). — Cf. A. *Bertini* (1935; 1967 — L!), G. *Delogu* (1956), G. *Galassi* (1949), H. von *Mackowsky* (1901), G. *Passavant* (1959; *1969 — L!), L. *Planiscig* (1941), J. *Pope-Hennessy* (II 1958), P. *Schubring* (1915 v »HdKw«), Ch. *Seymour Jr.* (Harm 1966), etc.

VERSAILLES, mestece 23 km jugozah. od Pariza, zraslo ob **versajskem gradu* (*le château de Versailles*), ki skupaj s svojim parkom predstavlja največjo stvaritev fr. umetn. v obd. baroka. Jedro gradu je bil za Ludovika XIII. sez. *lovski gradič* (1624—26). Novo grajsko celoto so začeli za → *Ludovika XIV.* v 1660-ih letih oblikovati arh. Louis → *Le Vau*, Charles → *Le Brun* (notr. oprema) in André *Le Nôtre* (park), tvorci N. Foucquetovega → *Vaux-le-Vicomte*; od 1678 dalje gl. arh. *Hardouin-Mansart* (→ *Mansart*). Grad, ki ga je Le Vau hkrati povezal z bodočim mestecem (po vzoru *Piazza del Popolo* v Rimu se na *Place d'Armes* pred gradom shajajo resp. žarkasto iz nje izhajajo tri ceste), je postal nedosegljivi vzor številnim pozn. evr. knežjim rezidencam. Med posameznimi sestavinami posebno pomembni **vrtno pročelje* (Le Vau & Hardouin-Mansart 1669—85), v osrednjem traktu **Zrcalna dvorana* (*La Grande galerie* ali *Galerie des glaces*, dolga 73 m, šir. 10,5 m, vis. 12,3 m, 1678—84, opremil Le Brun), ki jo obdajata kvadratna **Salon de la Guerre* (Hardouin-Mansart, Le Brun & Coysevox, zač. 1678) in *Salon de la Paix* (kot prejšnji stranica 10,26 m, viš. 11,5 m), **grajska kapela* (Hardouin-Mansart 1689—1710), *Kraljičino stopnišče* (*Escalier de la Reine*, po Le Vaujevih načrtih Hardouin-Mansart od 1672 dalje), *Salon de l'Oeil de Boeuf* (1701), itd. V gradu poleg rest. kraljevskih prostorov bogata *galerija slik* (portreti in zg. motivika, mdr. npr. Nocretova → *Družina Ludovika XIV. v mit. preobleki*, izmed slikarjev zastopani npr. Ph. de Champaigne, Largillierre, Gros, Ingres, Delacroix (v t. i. *Galerie des Batailles*), itd., v ogromnem parku, ki pomeni s svojo strogo, naravo tako rekoč zanikujočo ureditvijo vzoren primer fr. parka, pa poleg okrasnih kipov in vaz — mdr. *Apolonova votlina* po načrtu H. Roberta (1778—80) z Girardonovo marm. skupino **Apólonu strežejo Tétidine nimfe* (1666) in Coysevoxova v. marm. *Vase de la Guerre* (viš. 2,5 m, 1684—85) — zlasti *Grand Trianon* (sez. 1687 Hardouin-Mansart), *Petit Trianon* (1762 zač. Jacques-Ange Gabriel) in za Marijo Antoinetto ustvarjena vasica *le Hameau* (Richard Mique & H. Robert 1782—86).

L: Pierre de *Nolhac:* *La Création de Versailles (Versailles 1901); *id.:* *Histoire du Château de Versailles (3 knj., P 1911—1918); Léon *Deshairs:* Le Grand Trianon (P 1912); *id.:* Le Petit Trianon (P 1912); Ch. *Mauricheau-Beaupré:* Versailles: l'Histoire et l'Art (P 1949); EWA V (1961, stp 545—46, t. 407—09 & 421); Pierre *Verlet:* Versailles (P 1961); Pevsner (1966); Alfred *Marie:* Naissance de Versailles (2 knj., P 1968 [oc. Guy *Walton*, AB, sept. 1971]); S. *Hoag* & W. *Vitzthum:* Charles Lebrun à Versailles: La Galerie des Glaces (P 1969); »US« 10 (1969); »PKG« 9 (1970, t. 278—81 & XLVIII). — Cf. A. *Blunt* (1953), G. *Brière* (s. a. [1907—09]; 1911), P. de *Nolhac* (1896; 1912—1913).

Vertova, Luisa, it. um. zgodovinarka, dolgoletna sodel. in prevajalka B. Berensona; eden izmed 14 urednikov *Kindlers Malerei Lexikon.*

B: *Mantegna* (F 1950); *„Some late works by Veronese"* (BM, 1960).

Vertue, George (1684—1756), angl. bakrorezec in starinoslovec. Na njegove zapiske, ki ob vsej neurejenosti pomenijo pogl. pisani vir za angl. umetn. v obd. pribl. 1700—1750, se je oprl Horace → *Walpole*, ko je pisal svoje *Anecdotes of painting in England.*

B: *Vertue note books* (7 knj., Ox 1930—1955).

Vertúmnus in Pomóna, rim. mit. dvojica, ki jo je prvi skupaj predstavil *Ovíd* (cf. Met. XIV, 623 ss): *Vertúmnus*, bog letnih časov, in → *Pomóna.* Up: npr. Paris Bordone (Louvre), Hendrick Goltzius (1613, Rijksmus.), Adriaen van de Velde (d. 1670, Ksthist. Mus.).

L: Hunger (1955, p. 370—71); Pigler II (1956, p. 250—54). — Cf. J. *Rosenberg* (& S. *Slive* 1966, t. 4A), etc.

Verzone, Paolo, it. um. zgodovinar, uči na politehniki v Torinu.

B: *L'architettura religiosa dell'alto medio evo nell' Italia settentrionale* (Mi 1942; 2. izd. 1961); *L'arte preromanica in Liguria ed i rilievi decorativi dei »secoli barbari«* (T 1945); *Werdendes Abendland* (Ba-Ba 1967, »K. der Welt«).

Vesel, Ferdo (1861—1946), slov. slikar, realist. R. v Lj, štud. 1878—82 na ak. na Dunaju (Griepenkerl, Eisenmenger, Wurzinger) in po odsluženi vojaščini na ak. v Münchnu 1883—87 (Löfftz), v Münchnu prijateljeval z Ažbetom in Jakopičem in imel 1895 v Schwabingu krajši čas lastno šolo; 1896—97 učil risanje na lj. realki, 1897—99 potoval po Evropi, 1899—1902 živel v Mekinjah pri Kamniku, nato pa se naselil na svojem gradiču Grumlofu na Dolenjskem; u. v Lj. S: npr. *I. N. Sadnikar* (1887, NG), *Prijateljici* (o. 1889, NG), *Pred svatbo* (NG), *Svatba* (NG), *Tihožitje s klobasami* (o. 1918, NG), *Karla Bulovec* (o. 1918), itd. — Ilustr. *Špiridona* Juša Kozaka (Lj 1937).

L: Fr. *Stelè* (ThB XXXIV, 1940, s. v.); SteleS (1949); AS (1958 — L!); Fr. *Stelè* (Vollmer V, 1961, s. v.); ŠijanecS (1961); J. *Čopič* (ELU 4, 1966, s. v.); Cevc SU (1966); SlovS (1966). — Cf. Iv. *Cankar* (1951), J. *Kozak* (1946 [1950]), F. *Starè* (1948), S. *Vurnik* (1924).

VESELA GORA *pri Šentrupertu na Dolenjskem*, podr. c. Frančiška Ksaverija (romarska c.) zač. 1723. Med notr. opremo pozen »zlat« v. olt. Fresko v kupoli 1760 naslikal Anton Tušek.

L: ŠumiL (1961); Oris (1966, repr. 64); »ArS« 3 (1969). — Cf. I. *Steklasa* (1913).

veslo (lat. *remus*, nem. *die Ruder*), mdr. atribut sv. → *Vojteha*

Vesoljni potop (lat. *Diluvium*, angl. *The Great Flood*, fr. *Le Déluge*, it. *Il diluvio universale*, nem. *Die Sintflut*), ik. m. takó po Bibliji (1 Mojz 7, cf. s. v. *Noe*) kot po grš. mitologiji (→ *Devkálion in Pira*). Up (bibl. ik. m.: *dež je lil na zemljo štirideset dni in štirideset noči*): npr. *miniaturi* v → *Pentatevhu iz Toursa* iz VII. st. (f. 9) in padovanski Bibliji (→ *Bibbia istoriata padovana*, Rovigo, f. 5r), *lesor.* v → *Dalmatinovi Bibliji* (1584, I, f. 5v), Carlo Saraceni (Pommersfelden, Schloß Weißenstein).

L: Pigler I (1956, p. 20—22), II (1956, p. 64).

vesperae (lat.), *večernice*, del dnevnega »oficija« krščč. resp. katol. duhovnikov (→ *officium*).

Vesta, rim. boginja ognjišča, ki do neke mere ustreza grš. boginji domačega ognjišča *Hestii*.

L: Hunger (1955, p. 371—72). — Cf. E. *Panofsky* (Camera di San Paolo 1961).

Vestfalija, dežela v Nemčiji (ZRN). Med kraji s pomembnimi um. spomeniki npr. *Freckenhorst*, *Minden*, *Münster*, *Paderborn* in *Soest*.

L: Bau- und Kunstdenkmäler von Westfalen (47 knj., Mü 1893—1959); W. *Burmeister:* Die westfälischen Dome: Paderborn, Soest, Osnabrück, Minden, Münster (Mn-Bl 1951, »Deutsche Lande, deutsche K.«); Anton *Henze:* Westfälische Kunstgeschichte (Recklinghausen 1957); Reclam N III (1959); W. *Hansmann:* Kunstwanderungen in Westfalen (Stu 1967); G. *Wagner:* Barockzeitlicher Passionskult in Westfalen (Mü 1967, teol. dis. [Mü]); K. E. *Mummenhoff:* Die Baudenkmäler in Westfalen: Kriegsschäden und Wiederaufbau (Dortmund 1968). — Cf. P. *Pieper* (1964) in pos. rev. *Westfalen.*

Veth, Jan (Pieter), (1864—1925), hol. slikar in pisec o umetn., r. v Dordrechtu, u. v A'damu. Up: npr. J. Israëls.

B: *‚Die angebliche Verstümmelung von Rembrandts Nachtwache'* (JkPK, 1902); *Kunstbeschouwingen* (A 1903); *Streifzüge eines holländischen Malers in Deutschland* (Bl 1904); *Jozef Israëls en zijn kunst* (Arnhem & Nijmegen 1904); *Hollandsche teekenaars van dezen tijd* (A 1905); *Rembrandt's leven en kunst* (A 1906); *‚Rembrandts Anpassungsart'* (K. u. Künstler, 1906); *Josef Israëls* (Lpz-A 1910); *Korte Gids voor het Rembrandt-huis* (A 1911; 7. izd. 1920 [& sup. 1921—24]); *Portretstudies en silhouetten* (2., razš. izd., A 1914); (& S. Muller izd.) *Albrecht Dürers Niederländische Reise* (Bl-Utr 1918); *Beelden en groepen* (A 1919); *Rembrandt* (A 1924).

L: Hall Por (1963).

VETRINJ, nem. *Viktring* (Koroška, Avstrija), cistercijanski samostan, ust. 1142, razpuščen 1786. Nekd. *samostanska c.* s tlorisom po vzoru burgundskega → *Fonteneya* (podoben tloris ima tudi c. nekd. samostana v → *Kostanjevici na Krki*, ki je bil naseljen iz Vetrinja) posv. 1202, pozn. večkrat prez., 1847 za o. 25 m skr. na vzh. strani. *Slikana okna* s konca XIV. st.

vetrnica → *anemona*

Vetter, Ewald M(aria), nem. um. zgodovinar, docent za zgod. srednjev. umetn. na univ. v Mannheimu. Prom. 1954 v Heidelbergu s tezo *Mariologische Tafelbilder des 15. Jahrhunderts und das Defensorium des Franz von Retz.*

B: *Maria im Rosenhag* (Dü 1956, »Lukasbücherei zur christlichen Ikonographie« 9); *‚Maria im brennenden Dornbusch'* (Das Münster, 1957); *‚Der verlorene Sohn und die Sünder im Jahrhundert des Konzils von Trient'* (Spanische Forsch. der Görres-Ges., Reihe I: Gesammelte Aufsätze zur Kulturgesch. Spaniens, 15, 1960); *‚Media Vita'* (ib., 16, 1960); *‚Der Einzug Philipps III. in Lissabon 1619'* (ib.,

1962); ‚*Edme Bouchardon in Rom und seine Büsten Papst' Clemens XII.*' (Heidelberger Jahrbücher, 1962); ‚*Virgo in sole*' (Festschrift f. Joh. Vincke, M 1963); ‚*Iconografía del »Varón de dolores«: Su significado y origen*' (Arch Esp Arte, 1963); ‚*Die Maus auf dem Gebetbuch*' (Ruperto-Carola, 1964); ‚*Das Frankfurter Paradiesgärtlein*' (Heidelberger Jahrbücher, 1965); ‚*Necessarium Adae peccatum*' (Ruperto-Carola, 1966); (& R. Langbehn) ‚*Poussins Bacchusbild im Stockholmer Nationalmuseum*' (ib., 1967); ‚*Defensorium*' (LCI I, 1968); *Die Kreuzigungstafel des Isenheimer Altars* (Hdl 1968, »SbHdl«); (& W. A. Bulst) ‚*Das Figurenprogramm am Westportal der Liebfrauenkirche in Trier*' (Ruperto-Carola, 1968); ‚*El Grecos Laokoon »reconsidered«*' (Panth, 1969).

Vey, Horst, nem. um. zgodovinar, višji kustos v kölnskem *Wallraf-Richartz Mus.*

B: *Die Zeichnungen Anton van Dycks* (2 knj., Brüssel 1962); ‚*Johann Peter Weyer: Seine Gemäldegalerie und seine Kunstliebe*' (W-RJb, 1966); (& A. Kesting) *Kataloge des Wallraf-Richartz-Museums, 3: Katalog der niederländischen Gemälde von 1550 bis 1800 im Wallraf-Richartz Museum und im öffentlichen Besitz der Stadt Köln mit Ausnahme des Kölnischen Stadtmuseums* (K 1967); ‚*Die Bildnisse Everhard Jabachs*' (W-RJb, 1967); ‚*Materialien zur kölnischen Kunstgeschichte in der 2. Hälfte des 18. Jahrhunderts*' (H. Kauffmannov zb., 1968); ‚*Adolf von Carstanjen und seine Gemäldesammlung*' (W-RJb, 1968); (& G. von der Osten) *Painting and Sculpture in Germany and the Netherlands: 1500—1600* (Harm 1969, »The Pelican Hist. of Art«).

vezani sistem ali *kvadratni shematizem* (nem. *gebundenes System* ali *quadratischer Schematismus*), temeljno načelo, po katerem je zasnovana →*bazilika* v obd. →*romanike*. Osnovno mero stavbe predstavlja t. i. *križiščni kvadrat* (nem. *das Vierungsquadrat*), ki nastane s tem, da se sekata enako široki vzdolžna in prečna ladja. Dodan proti vzh. ustvarja ta kvadrat *kor* (*korni kvadrat*), proti sev. in jugu oba *kraka transepta*, več samostojno obokanih kvadratov proti zah. pa sestavlja *ladjo*. Polovico takó široki *stranski ladji* ravno tako sestavljajo samost. kvadrati. Pri tem so običajno vogali kvadratnih travej gl. ladje zaznamovani z močnejšimi oporami (nem. *die Hauptstützen*), vogali stranskih travej pa s šibkejšimi (*die Nebenstützen*).

VÉZELAY (*Bourgogne*, Francija), **Ste-Madeleine*, opatijska c. nekd. benediktinskega samostana, nekoč slavna božja pot in hkrati zač. ene izmed romarskih poti v →*Santiago de Compostela*, kot celota najtehtnejši ohranjeni spom. v Burgundiji. Sez. prvič od 1096 dalje, obnovljena po požaru 1120 in posv. 1132, rest. sredi XIX. st. (Viollet-le-Duc 1850—56). Triladijska romanska c. z narteksom in pozn., zgodnjegotski kor (1165—80). Pomembni kapiteli s figuralnimi **reliefi* (mdr. *Jakobov boj, Putifarjeva žena obtožuje Jožefa, David ubije leva in medveda, David premaga Goljata, Danijel v levnjaku, Skušnjave sv. Antona, Ugrabljenje Ganimeda* in *zodiakalna znamenja*). Na notr. portalu slavni **timpanon z reliefom* (o. 1130), ki predstavlja z ikonogr. vidika nenavadno združitev prizorov *Vnebohod* in *Kristus razpošlje apostole* (*tuja ljudstva* na vratni prekladi, *zodiakalna znamenja* in z deli ponazorjeni *meseci* na arhivolti).

L: Cankar II/1 (1931); F. *Salet:* La Madeleine de Vézelay (Melun 1948); Echapasse (1963); »US« 7 (1968); »PKG« 5 (1969, t. 178 & 284). — Cf. J. *Beckwith* (NY 1964 — L!), A. *Katzenellenbogen* (1944).

Vhod v Jeruzalem →*Slovesni vhod v Jeruzalem*

vhodna lopa (angl. *the porch* ali *the galilee*, fr. *la porche*, it. *il portico* ali *pronao* ali *protiro*, nem. *die Eingangshalle* ali *die Vorhalle*).

Via Crucis →*Križev pot*

Via Lattea (lat.) →*Nastanek Mlečne ceste*

Viale, Vittorio, it. um. zgodovinar in muzealec, direktor torinskega *Mus. Civico*.

B: (izd.) **Mostra del Barocco Piemontese* (3 knj., T 1963 [rk]); (izd.) *Mostra di Filippo Juvarra, architetto e scenografo* (Messina 1966 [rk]); *Opere d'arte preromanica e romanica del duomo di Vercelli* (Vercelli 1967, »L'arte nel Vercellese« 1); (& M. Viale Ferrero) *Aosta romana e medievale* (T 1967); *Gaudenzio Ferrari* (T 1969).

Viani, Alberto (1906—....), it. abstr. kipar, r. v Quistellu pri Mantovi, štud. na beneški ak. pri Arturu →*Martiniju* (1944—47), tam zdaj tudi sam uči.

L: Giedion-Welcker (1960); SeuphorS (1961); ReadS (1964). — Cf. A. C. *Ritchie* (1952).

Viarum ductrix (lat) →*Hodigitria*

VICENZA, mesto v sev. Italiji (*Veneto*), pomembno v zgod. lik. umetn. predvsem zaradi Palladiove arhitekture.

L: EWA VIII (1963, stp 585—86 — L!), XV: Index (1968, p. 624). — Cf. M. *Fabiani* (1898).

~ **Santa Corona,** dominikanska c. Med slikami *Poklon kraljev* (Paolo Veronese o. 1578) in *Krst v Jordanu* (Giov. Bellini 1500/02).

L: »CA« 20 (1968, št. 198), 28 (1969, št. 167).

~ **Santuario di Monte Berico.** V refektoriju Paola Veronese *Pojedina Gregorija Vél.* (477 × 862 cm, 1572), ki so jo 1848 avstr. vojaki razsekali na 32 kosov.

L: »CA« 20 (1968, kat. št. 162).

~ »**Basilica**« ali *Pal. della Ragione* (*piazza dei Signori*): poznogotsko palačo XV. st. je »preoblekel« Palladio od 1549 dalje (dkč. 1616).

L: EWA XI (1966, t. 29).

~ **Palazzo Chiericati,** zač. o. 1550 (Palladio). V njem *Mus. Civico*.

L: Pevsner (1966); »PKG« 8 (1970, t. 342 & p. 349—50 — L!).

***Teatro Olimpico,** zač. Palladio 1579, dkč. V. Scamozzi 1585.

L: »US« 9 (1969, f p. 121).

~ **Villa Loschi** (*Biron*): *freske* G. B. Tiepola iz 1734, mdr. *Čas odkriva resnico*.

L: »CA« 25 (1968, št. 90).

~ ***Villa Rotonda** (*Villa Capra*), zač. kot svoje najbolj znano delo Palladio 1566/67 (dkč. V. Scamozzi 1606).

L: Cankar III/1 (1936); Pevsner (1966); »US« 9 (1969, f p. 120); »PKG« 8 (1970, t. 339, p. 347 & 348 — L!).

~ **Villa Valmarana**: **freske* G. B. in G. D. Tiepola iz 1757 krasé z ustreznimi motivi *Sala di Ifigenia* (npr. *Žrtvovanje Ifigenije*), *Stanza dell'Iliade*, *Stanza dell'Orlando Furioso*, *Stanza dell'Eneide* in *Stanza della Gerusalemme Liberata*, *Stanza del Carnevale*, *Stanza dell'Olimpo* in *Stanza dei Putti*.

L: »CA« 25 (1968, št. 240 — L!). — Cf. A. *Morassi* (1945).

VICQ-SUR-SAINT-CHARTRIER (*Nohant-Vicq* v pokrajini *Berry*, Francija). V c. sv. Martina samosvoje romanske *StS-e* (verj. 2. četrt. XII. st.), ki sta jih po odkritju 1849 prizadevno pomagala ohraniti George Sand, *la bonne Dame de Nohant*, in → *Mérimée*. V precejšnjem neredu in malo elegantnem, zato pa toliko bolj osebnem slogu so predstavljeni *prizori iz Kristusovega življenja* (npr. *Jožefovi očitki Mariji*, *Oznanjenje*, *Obiskovanje*, *Poklon kraljev*, *Predstavitev v templju*, *Slovesni vhod v Jeruzalem*, *Zadnja večerja* in *Kristusa primejo*, tudi prilika → *Bogatin in ubogi Lazar*), *Psihomahija*, *apostoli*, *preroki*, itd.

L: cf. O. *Demus* (*1968 — L!), J. *Hubert* (1954), P.-H. *Michel* (1961 — L!).

Victoria, krilata rim. boginja zmage, ki je nasledila grš. personifikacijo *Nike*. Prim. tudi geslo *prenos tipov*.

L: Tonio *Hölscher:* Victoria Romana: Archäologische Untersuchungen ... (Mainz 1967 — L!).

vicus (lat.), vas, zlasti obcestna vas za časa Rimljanov.

L: cf. J. *Filip* (II 1969 s. v.).

Vid (lat. *Vitus*, češ. *Vit*, fr. *Gui*, it. *Guido* [ali *Vito*], nem. *Veit*, polj. *Wit*), kršč. svetnik (25. VI.), ki naj bi bil mučenik pod Dioklecijanom. Atribut: npr. *kotel* vrelega olja (v katerega so ga vrgli). Up: npr. na → *oltarju iz Mühlhausna* (o. 1385, Stuttgart), Bergant (v kotlu, Križna gora pri Ložu, podr. c.); cf. s. v. → *štirinajst priprošnjikov*.

L: Réau III/2 (1958, p. 621—24 — L!).

VIDEM, it. *Udine*, središče Furlanije v sev. Italiji (dežela *Furlanija-Julijska krajina*) ob robu Furlanske nižine, 1238—1420 pod oglejskimi patrijarhi, nato več stoletij pod Benetkami. Na osrednjem trgu, *Piazza della Libertà*, je *Loggia del Comune* ali *Pal. del Comune* (sez. 1448—56). Na gradu (*Il Castello di Udine*) je *Mestni muz.* in *gal.* V *stolnici* monokromne *freske* G. B. Tiepola (1726).

L: Carlo *Someda de Marco:* Il Museo Civico e le Gallerie d'Arte Antica e Moderna di Udine (Udine 1956 — L!); EWA VIII (1963, stp 591—92 — L!).

~ **Palazzo Arcivescovile** ali *l'Arcivescovado*, poprej *Pal. Dolfin:* odlično ohranjene **freske* mladega G. B. → *Tiepola*. Pozornost zaslužijo tudi *groteske* Giovannija da Udine in *štukaturni okras* (G. Mengozzi-Colonna).

~ **Palazzo della Provincia di Udine,** prvotno *Pal. Antonini*. Pomemben zlasti *v. salon*, ki ga je 1698 s freskami okrasil Giulio → *Quaglio:* na stropu v sredini → *Faétontov padec*, okrog → *štirje elementi*, ki jih predstavljajo *Vulkan* (ogenj), *Neptun* (voda), *Juno* (zrak) in *Kibela* s svojo levjo vprego (zemlja), in *12 mesecev*, ki jih ponazarjajo *personifikacije z ustreznimi* → *zodiakalnimi znamenji*. Na eni steni → *Semiramída obveščena o uporu* (d. 1698), → *Tomiris da Kirovo glavo potopiti v kri*, *Giges poroči Kandaulovo ženo* in → *Temístoklov samomor*, na drugi steni pa *Kinegirova žrtev*, → *Estera pred Asuerjem*, *Mucius Scaevola pred Porseno*, *Lidijskega kralja Kr*sa vržejo v ogenj*, *Boj med Rimljani in Sabinci* in *Peisistratos*.

L: Aldo *Rizzi:* Il Palazzo della Provincia di Udine (s. l.: Industrie Grafiche Editoriali s. a. [1969]).

Vídenje zaprtih vrat (lat. *Porta Ezechielis*, fr. *La Vision de la porte close*, srb. *Jezekiljeva vizija o vratima*), bibl. ik. m. (Ezek 44, 1—4). Up: Antelami (*Ezekijelova soha* z napisom *Vidi portam in domo Domini clausam*, Fidenza), *freska* v Lesnovem (→ *Lesnovo*, 1349), itd. (cf. s. v. *Marijánski simboli*).

L: Réau II/1 (1956, p. 377); SSS (1966). — Cf. W. *Neuß* (1912).

Vidic, Janez (1923—....), slov. slikar. R. v Lj, 1950 dkč. AUU (Mihelič, G. A. Kos) in

1952 specialko za stensko slikarstvo (S. Pengov). Živi v Mrb, od 1956 dalje tehn. ur. zal. *Obzorja*.

L: S. *Mikuž* (NO, 1956); ŠijanecS (1961); Andrej *Ujčič* (ELU 4, 1966, s. v.); Franc *Šrimpf* (Delo, 24. II. 1968).

Vidmar, Drago (1901—....), slov. slikar in grafik. R. v Sapjanah pri Trstu, štud. na ak. na Dunaju (1922—23) in v Zgb (1924), med 2. svet. vojno v partizanih. S: npr. *Dekle z vrčem* (1929, MG [last SKP]).

L: Drago Vidmar, Nande Vidmar (Lj 1930, uv Tone *Seliškar*, »Zbirka del slov. lik. umetn.« 2); SteleS (1949); AS (1958 — L!); ŠijanecS (1961); ZMG (1964); Nadreal Soc (1969 — L!); V. V. [Vera *Visočnik*], Slikar in grafik Drago Vidmar (Borec, 1971, p. 78—87).

Vidmar, Nande (1899—....), slov. slikar. R. v Proseku pri Trstu, štud. na ak. na Dunaju (1921—22), v Zgb (1923) in Dresdenu (1924—25), med 2. svet. vojno v partizanih. Brat Nandeta Vidmarja (supra, cf. ib. lit.).

L: France *Stelè* (ELU 4, 1966, s. v.); Vera *Visočnik*, Obisk pri slikarju Nandetu Vidmarju (Borec, 1969, p. 710—17).

Vidović, Emanuel (1870—1953), hrv. slikar v Splitu, tam r. in u. (82).

L: Pola vijeka (1953); L. *Menaše* (NRazgl, 21. IV. 1956); Duško *Kečkemet* (ELU 4, 1966, s. v. — — L!). — Cf. D. *Kečkemet* (1959).

Vieira da Silva, Marie-Hélène (1908—....), pariška (port.) abstr. slikarka, r. v Lizboni.

L: Pierre *Descargues:* Vieira da Silva (P 1949); Guy *Weelen:* Vieira da Silva (P 1960); H. *Read* (Kindler V, 1968, s. v.). — Cf. R. de *Solier* (1956).

Vien, Joseph (-Marie), (1716—1809), fr. slikar na prehodu v →*neoklasicizem*. R. v Montpellierju, v Parizu učenec Ch. Natoira, 1754 postal član *Ac. Royale* (med njegovimi učenci J.-L. David), 1775—81 direktor *Ac. de France* v Rimu, u. (92) v Parizu. S: npr. *Suzana s starcema* (o. 1746, Nantes, Mus. des B.-A.), *Speči puščavnik* (1750, Louvre), *Prodajalka Amorjev* (1763, Fontainebleau), *Mlada Grkinja v kopeli* (1767, zas. z.), *Apoteoza J. J. Winckelmanna* (Langres, Mus.), *Mars in Venera* (d. 1768, Eremitaža).

L: Jean *Locquin:* La peinture d'histoire en France de 1747 à 1785 (P 1912); H. *Vollmer* (ThB XXXIV, 1940, s. v. — L!); J-.C. *Lemagny* (Kindler V, 1968, s. v. — L!). — Cf. M. *Levey* (Rococo to Revolution 1966), L. *Réau* (Le Rayonnement 1946).

VIERZEHNHEILIGEN, znamenita B. Neumannova **romarska c. 14 priprošnjikov v sili* (Frankovsko, ZRN), sez. po njegovih načrtih 1743—72. Slikovita arhitektura se razodeva že v tlorisu (iz 3 podolžno položenih ovalov izvedena ladja, na obeh straneh polkrožno zaključen transept, drug v drugega se prelivajoči prostori), sicer pa arhitekturne učinke pomembno stopnjujeta tudi barvitost (bela, zlata in rožnata barva) in umetelno zajeta svetloba. V osrednjem ovalu kot žarišče celote povsem netektonsko oblikovani **v. olt.* (J. A. Feichtmayr & G. Üblherr 1763).

L: Reclam N I (1959); EWA VI (1962, stp 252 — L!); Pevsner (1966); »US« 10 (1969, f p. 167 & 239). — Cf. E. *Hempel* (Harm 1965).

Vigée-Lebrun, Élisabeth (-Louise), roj. *Vigée* (1755—1842), fr. slikarka, do revolucije pod pokroviteljstvom Marije Antoinette, 1789 emigrirala v Italijo, 1795—1801 v Rusiji, 1802 se vrnila v Pariz. S: več kot 600 portretov, npr. *Avtp. s hčerko* (o. 1789, Louvre), *Veliki vojvodinji Aleksandra Pavlovna in Helena Pavlovna* (d. 1796, Eremitaža); o. 200 krajin.

B: *Souvenirs de ma vie* (3 knj., P 1835—1837).

L: W. H. *Helm:* Vigée-Lebrun, her life, works and friendships (L 1916); Jerzy *Mycielski* & Stanisław Wasylewski: Portrety polskie Elzbiety Vigée-Lebrun (Lwów-Poz 1927); Lada *Nikolenko*, The Russian portraits of Madame Vigée-Lebrun (GBA, 1967). — Cf. A. *Blum* (1920), L. *Dumont-Wilden* (1909), L. *Hautecoeur* (1917), P. de *Nolhac* (1908 [1912]).

Vigenère, Blaise de (1523—1596), fr. humanist, ki je v francoščino prev. in kom. znamenite, za ikonografijo pomembne Filostratove opise slik (→ *Filostrat star.*): *editio princeps* 1579, ilustr. izdaje izšle 1614, 1615, 1629, 1630 in 1637. Med 64 bakr. ilustracijami v zadnji izd. (cf. bibl., infra) npr.: f. 76: *Amphion* (→ *Amfíon in Zétos*); f. 90: *Phaëton* (→ *Fáeton*, → *Faetóntove sestre spremenjene v topole*); f. 108: *Semele* (→ *Sémela*); f. 119: *Ariadne* (→ *Ariádna*, → *Ariádna na Náksosu*, → *Bákhos in Ariádna*); f. 132: *Pasiphaé* (→ *Pasífaa*); f. 191: *Narcisse* (→ *Narcis*); f. 254: *Perseus* (→ *Pêrzej osvobodi Andrómedo*); f. 308: *Hippolyte* (→ *Hipólitova smrt*); f. 369: *Pan* (→ *Pan*); f. 463: *Atlas* (→ *Atlas*); f. 470: *Antée* (→ *Hêrakles davi Anteja*); f. 480: *Hercule parmy les Pygmées* (*Hêrakles med pigmejci*); f. 533: *Euadné* (→ *Euadne*).

L: Denyse *Métral:* Blaise de Vigenère: archéologue et critique d'art (P 1939); W. McAllister *Johnson*, Prolegomena to the »Images ou Tableaux de Platte Peinture« (GBA, 1969).

Vigila, skriptor → *Codex Vigilanus*

Vignola, Giacomo Barozzi da (1507—1573), it. arhitekt in pisec o arhitekturi, pomemben tudi za razvoj iluzionističnega slikarstva. R. v Vignoli v Emiliji, se učil v bližnji Bologni (najprej slikarstva), bil v Fontainebleauju in od 1546 v službi

družine Farnese v Rimu: tam od 1564 do smrti gl. arhitekt Petrove c. A: v Rimu *Villa Giulia* (1551—53 z Ammanatijem in Vasarijevim sodelovanjem) in *il *Gesù* (zač. 1568, po njegovi smrti pročelje Giacomo della Porta), v Capraroli pri Viterbu pa *Pal. Farnese* (o. 1547—1559 [o. 1530 zač. Ant. da Sangallo ml.], tudi StS-e v *Sala del Concilio*, *Sala di Giove* in *Camera Tonda*). — Njegovo gl. teoretsko delo (cf. infra) je postalo najbolj priljubljen priročnik baročnih arhitektov in doživelo številne izdaje.

B: **Regola delli cinqve ordini dell'architettvra in 32 tavole* (s. l. & s. a. [1562]); *Le due regole della prospettiva pratica con commentari del P. Egnatio Danti* (R 1583).

L: Memorie e studi intorno a Jacopo Barozzi (Vignola 1908); Venturi XI/2 (1939); Maria *Walcher Casotti*, Jacopo Barozzi da Vignola nella storia della prospettiva (Periodico di matematiche, 1953); O. *Raggio*, The Farnese table: a rediscovered work by Vignola (Met Mus B, 1959/60); Panofsky Ren (1960); Maria *Walcher Casotti:* *Il Vignola (2 knj., Trieste 1960); T. K. *Kitao*, Prejudice in perspective: a study of Vignola's perspective treatise (AB, 1962); SchlosserL (1964); Fernanda de' *Maffei* (EWA XI, 1966, stp 229); »PKG« 8 (1970). — Cf. W. *Lotz* (1938), G. K. *Loukomski* (1927), M. *Mušič* (II 1966), E. *Panofsky* (*Die Perspektive 1927).

Vignon, Pierre(-Alexandre), (1763—1828), fr. arh., r. in u. v Parizu. A: c. *Ste Madeleine* v Parizu (1809—42, dkč. J.-J.-M. Huvé) v obliki ant. templja (peripteros), ki naj bi po Napoleonovi želji postala *Temple de la gloire*.

vihar na morju → *Kristus pomiri vihar na morju*

Viktring → *Vetrinj*

Vilibrord, lat. *Willibrordus Trajectensis* ali *Epternacensis* (o. 657/58—739), anglosaški misijonar, imen. apostol Frizijcev. R. v Northumbrii, menih v samostanu Ripon blizu Yorka, postal 1. škof v Utrechtu in 698 ust. opatijo v → *Echternachu*. Krščč. svetnik (7. XI.).

L: Réau III/3 (1959, p. 1345—46 — L!). — Cf. J. *Braun* (1943, stp 755 & 775—76).

viličasti križ (fr. *la croix fourchue*, nem. *das Gabelkreuz*), križ kot drevesno deblo, od katerega se v obliki vilic ali črke *Y* razraščata okleščeni veji; v tej obliki sestavni del mistično naturalističnega → *Križanega* iz o. 1300 in v XIV. st. (nem. *das Gabelkruzifixus*). Med znanimi primeri npr. t. i. *kužni križ* iz 1304 v kölnski c. St. Maria im Kapitol, v dominikanski c. v Brežah (nem. *Friesach*) na Koroškem in pozn., o. 1370, v baptisteriju v Piranu. Cf. s. v. *arbor vitae* in *vejnati križ*.

L: Fried *Mühlberg*, Crucifixus dolorosus: Über die Bedeutung und Herkunft des gotischen Gabelcrucifixes (W-RJb, XXII, 1960); CevcS (1963, p. 84—86 & 362 [op., 62 & 64—67], repr. 56 & 58); Gotik in Österreich (Krems 1967 [rk], št. 145 & 152); »ArS« 2 (1967 [= 1968], t. 10); Europe Goth. (1968, št. 106). — Cf. G. *Schiller* (II 1968, p. 159, repr. 483—84).

Viljem iz Conchesa, fr. *Guillaume de Conches* (1080—1150 ali 1154), srednjev. filozof, gramatik in astrolog, čigar dela so pripisovali Bedi »Častitemu« (→ *Beda Venerabilis*, cf. Migne PL XC) pa *Honoriju iz Autuna* (zato cf. Migne PL CLXXII, 39—102) in Viljemu iz Hirsaua. V njegovi *De philosophia mundi* so med razpravljanjem o nraveh (→ *štirje temperamenti*) predstavljeni *lev* kot kolerična žival, *prašič* kot flegmatična, *osel* in *vol* pa kot melanholični živali (»najboljši«, tj. sangviničen značaj, je po njegovem zaznamoval samó *človeka*, ki je šele po izvirnem grehu »degeneriral« v melanholične, flegmatične in kolerične ljudi); tu je najti tudi znano trditev, da je »najbolj vročekrvna ženska mrzlejša od najbolj mrzlega moškega« (*calidissima* [*mulier*] *frigidior est frigidissimo viro*, cf. Migne PL CLXXII).

L: Saturn and Melancholy (1964); Vorländer I (1968). — Cf. E. R. *Curtius* (5. izd. 1965).

Viljem iz Malavalle, krščč. svetnik (10. II.), spoznavalec in puščavnik, nazadnje v samotni dolini Malavalle pri Grossettu, u. 1157, »istoveten« z Viljemom Akvitanskim (u. 812) ali Viljemom X. Toložanskim (u. 1138). Up: npr. Guercino (*La Vestizione del Santo*, 1620, Bologna).

L: Mille Santi (1931 [s. v. *Guglielmo duca d'Aquitania*]); Réau III/2 (1958, p. 624—27 [*Guillaume d'Aquitaine*]); LS I (1968). — Cf. J. *Braun* (1943, stp 749—52 [*Wilhelm von Maleval*]).

Viljem iz Sensa, fr. *Guillaume de Sens*, fr. arh., ki je po požaru 1174 zač. 1175 novo katedr. v → *Canterburyju*. 1178 se je ob padcu z ogrodja hudo poškodoval, še nekaj časa z bolniške postelje vodil zidavo ter se nato vrnil umret v Francijo.

L: Pevsner (1966). — Cf. J. *Flis* (1885, p. 112), M. *Mušič* (I 1965).

Viljem Osvajalec, normandijski vojvoda, angl. kralj (1066—87). V → *Caenu* ust. t. i. *Moško opatijo* s c. *St.-Étienne*. Njegovo zavzetje Anglije kaže → *preproga iz Bayeuxa* (→ *Bayeux:* Mus.).

Villa Adriana → *Hadrijánova vila*

Villa d'Este → *Tivoli*

Villard de Honnecourt (XIII. st.), fr. arh. Ohranila se je njegova »skicirka« ali bolje knjiga predlog iz o. 1240 (*livre de portraicture*, Bibl.

Nat., Ms. fr. 19093), ki je edini tovrsten dokument klas. gotike (o. 325 perorisb na 33 pergamentnih listih, tj. pribl. polovica nekd. obsega). Cf. s. v. *stavbarnica*.

L: EWA XV: Index (1968, p. 627). — Cf. H. R. *Hahnloser* (*1935 [1968]), M. *Mušič* (I 1965).

Villon, Jacques, s pr. im. Gaston *Duchamp* (1875—1963), fr. slikar in grafik, brat Marcela → *Duchampa* in Raymonda → *Duchamp-Villona*. R. v Damvillu pri Rouenu, od 1894 v Parizu, 1895—1910 z risbami sodel. pri časopisih *Le chat noir*, *Gil Blas*, *L'Assiette au beurre*, *Le Rire*, itd., 1911 povezan s kubizmom, 1911—12 član skupine *Section d'Or*, zares slaven postal po 2. svet. vojni, u. (87) v Puteauxu pri Parizu.

L: Dora *Vallier:* Jacques Villon: oeuvres de 1897 à 1956 (P 1957); Herbert *Read* (Kindler V, 1968, s. v. — L!). — Cf. J. *Adhémar* (L'Oeil, 1955), H. H. *Arnason* (1968 ali 1969), P. *Eluard* (1948), W. *Haftmann* (4. izd. 1965; 1965), B. S. *Myers* (V 1969, s. v. [tekst Arnold *Rosin* & Abraham A. *Davidson*] — L!).

Vincencij ali *Vincenc iz Valencie* (lat. *Vincentius Levita Caesaraugustanus*), kršč. svetnik (22. I.), diakon, mučenec za vlade Dioklecijana. Up: npr. *StS* v → *Berzé-la-Ville* (pozno XI./zgodnje XII. st.), *relief* na kapitelu katedr. v Autunu (1. pol. XII. st. — namesto krokarja varujeta truplo orla).

L: Réau III/3 (1959, p. 1324—29 — L!); Keller (1968, p. 499—500); LS I (1968); »US« 7 (1968, p. 48).

Vincenc iz Beauvaisa, lat. *Vincentius Bellovacensis* (o. 1190—1264), dominikanec v samostanu v Beauvaisu, spisal na pobudo → *Ludovika IX.* največjo srednjev. enciklopedijo, orjaški *Speculum majus*, sest. iz t. i. naravnega (*Speculum naturale*), učnega (*Speculum doctrinale*), nravstvenega (*Speculum morale*, ki si ga je V. samó zamislil, a ne sam napisal) in zg. ogledala (*Speculum historiale*). Delo so prvič natisnili v Strasbourgu 1473. — Up: npr. *miniatura* v Jeana de Vignaya prev. *Miroir Historial* (flam. rkp. s konca XV. st., Br. Mus., Ms. Roy. 14, E. I (Vol. I), f. 3r).

B: *Speculum majus* (pon.: 4 knj. in-fol. Douai 1624).

L: Vorländer (1968). — Cf. J. *Evans* (1966, repr. p. 192), É. *Mâle* (1898 [1948]).

vino (lat. *vinum*, angl. *the wine*, fr. *le vin*, it *il vino*, nem. *der Wein*), starodaven religiozen simbol, v antiki povezan z → *Diónisom* resp. *Bakhom* (v Bibliji prim. npr. Sodn 9, 13; Ps 103 [104], 15; Iz 5, 7); na splošno ponazarja — zlasti rdeče vino — kri in žrtvovanje resp. mladost in večno življenje. Cf. s. v. *vinska trta*.

Vinograd → *Prilika o delavcih v vinogradu*

Vinogradniki → *Prilika o hudobnih ...*

vinotok → *oktober*

vinska trta (grš. *ampelos*, lat. *vitis*, angl. *the vine*, it. *la vite*, nem. *die Weinrebe* ali *der Weinstock*) je ob splošni simboliki → *vina* (supra) pos. v kršč. umetn. simbol → *Kristusa* (Jan 15, 1 & 5: *Jaz sem prava vinska trta ... Jaz sem trta ...*, po vulgáti: *Ego sum vitis vera ... Ego sum vitis*). Atribut → *Diónisa*, → *Noeta* (→ *Noetova pijanost*) in → *Urbana*.

L: C. *Leonardi:* Ampelos: Il simbolo della vite nell'arte pagana e paleocristiana (R 1947); Ferguson (1954).

Viollet-le-Duc, Eugène Emmanuel (1814—1879) fr. arh., izredno akt. restavrator in pisec o umetn., r. v Parizu, u. (65) v Lausannu. Vodil je obnovo *Sainte-Chapelle* v Parizu, z → *Lassusom* rest. pariško katedr. *Notre-Dame* (od 1844 dalje) in opatijsko c. → *Saint-Denis* pri Parizu, poleg tega pa je rest. še številne fr. srednjev. spomenike (Amiens, Carcassonne, Clermont-Ferrand, Narbonne, Sens, Toulouse, Vézelay, etc.).

B: *‚Du style gothique au dix-neuvième siècle'* (Annales Archéologiques, 1846); **Dictionnaire raisonné de l'architecture française du XIe au XVIe siècle* (10 knj., P 1858—1868), pos. *Table analytique et synthétique du Dictionnaire raisonné ...*, P 1889); *Mémoire sur les Cités et les Ruines américaines* (P 1862); **Entretiens sur l'architecture, I—III* (3 knj., P 1863—1872); *Intervention de l'état dans l'enseignement des beaux-arts* (P 1864); **Dictionnaire raisonné du mobilier français: de l'époque carlovingienne à la renaissance* (6 knj., P 1868—1875); *Histoire d'une maison* (P 1873; n., razš. izd. P s. a.); *Histoire d'une forteresse* (P 1874); *Histoire de l'habitation humaine: depuis les temps préhistoriques jusqu'à nos jours* (P 1875); *L'art russe: Ses origines, ses éléments constitutifs, son apogée, son avenir* (P 1877); *Histoire d'un hôtel de ville et d'une cathédrale* (P 1878); *Histoire d'un dessinateur: Comment on apprend à dessiner* (P 1879); *De la décoration appliquée aux édifices* (3. izd., P 1894).

L: EWA VII (1963, stp 557 — L!); Robin *Middleton* (EWA XIV, 1967, s. v. — L!). — Cf. P. *Abraham* (1934), M. *Mušič* (III 1968 — L!).

VIPAVA na Primorskem. *Lanthierijev grad:* s 3 rizaliti razčlenjeno *pročelje* (na portalu grajske kapele kronogram z letnico 1702). — V dekanijski c. *freske* F. Jelovška (na stropu, 1752) in Janeza Wolfa (s sodel. 1876—77). — *Spominska plošča* na hiši, v kateri je živel mladi France → *Mesesnel* (odkrita 1951).

L: SteskaS (1927, p. 308—09); SteleP (1960); ŠumiL (1961); I. *Komelj* & E. *Smole* (VS IX, 1965, p. 250); »ArS« 3 (1969, p. XV, t. 3). — Cf. S. *Mikuž* (ZUZ, XVI, 1939/40, p. 31).

Vipiteno, it. ime za → *Sterzing*

Vipper, Boris Robertovič (1888—1967), rus. um. zgodovinar, 1924—40 prof. na univ. v Rigi, nazadnje direktor Puškinovega muz. v Moskvi.

B: *Risunki gollandskih hudožnikov XVII veka* (1917); *Problema i razvitie natjurmorta* (Kazan 1922); ‚*Das Problem des Stillebens*' (ZÄKw, 1931); *Tintoreto* (Mo 1948); *Borba tečenij v italjanskom iskusstve XVI veka* (*1520—1590*): *K probleme krizisa italjanskogo humanizma* (Mo 1956); *Problema realizma v italjanskoj živopisi XVII—XVIII vekov* (Mo 1966).

L: BSE 8 (1951); Iskusstvo (1967, št. 5, nekr.).

Virginia Museum of Art → *Richmond*

Virginitas (lat.), *Deviškost* (nem. *die Jungfräulichkeit*), Marijina čednost (→ *šest Marijinih kreposti*), ki jo ponazarja personifikacija z ustreznim delom evang. poročila o → *Oznanjenju* (Lk 1, 34: *Virum non conosco*, tj. *moža ne spoznam*) ali pa je ob poosebitvi Pavel iz Tarza z napisnim trakom (1 Kor 7, 34a: *Ženska, ki ni omožena, in devica skrbi za to, kar je Gospodovega* ...). Up: npr. na *StS* v zah. empori stolnice v Krki na Koroškem (o. 1264).

L: cf. A. *Katzenellenbogen* (1939 [1964]).

Virgo fortis → *Kümmernis*

Virgo praegnans, »noseča devica« → *Obiskovanje* (evang. ik. m.)

Virilitas (lat.), *Moškost* → *Véliki zmagoslavni voz cesarja Maksimilijana I.*

Virius, Mirko (1889—1943 ubit), hrv. »naivni« slikar, kmet, 1936 zač. slikati, ko ga je sosed, kmečki pisatelj Miškin, seznanil z → *Generalićem* in F. *Mrazom* (slikal do 1939), cd 1941 dalje v NOV, ubit v koncentracijskem taborišču v Zemunu.

L: Dimitrije *Bašičević:* Mirko Virius (Zgb 1961, »Mlb«); virius (Zgb 1963 [rk, Gal. primitivne umjetnosti], uv R. *Putar*); Mirjana *Veža* (ELU 4, 1966, s. v. — L!); Nadreal Soc (1969 — L!).

vir melancholicus, »melanholični mož«, renesančna predstava samotnega umetnika in intelektualca, ki jo napoveduje že Petrarka (*De vita solitaria*) in ki ji mdr. ustrezajo številne podobe sv. → *Hieronima*. Tak je tudi Michelangelo kot Heraklit v Rafaelovi → *Atenski šoli*, v samem Michelangelovem opusu pa *il pensieroso*, Lorenzo, vojvoda urbinski, v → *Medičejski kapeli*.

L: Zygmunt *Ważbiński*, »Vir melancholicus«: Z dziejów renesansowego obrazowania geniusza (folia historiae artium, V, Kr 1968).

***Virtus in Fortuna razpravljata,** *Ratio posluša in razsoja*, Fouquetova naslovna *miniatura* (f. 1v: 28,5 × 20,2 cm) v rkp. *Martin Le Franc: L'Estrif de Vertu et de Fortune* (o. 1460, Leningrad, Drž. biblioteka Saltikova-Ščedrina, Ms. F. v. XV. 6): za Krepostjo sredi bujnega zelenja pav, v ozadju čvrst grad s pavoma, za Fortuno, ki vrti svoje kolo sreče na golih skalah, nesrečo oznanjajoča sova, v ozadju pa grajske razvaline s krokarji.

L: Alex. de *Laborde:* Les principaux mss. à peintures conservés dans l'ancienne Bibl. imp. publ. de St-Pétersbourg, I (P 1936); Paul *Wescher* (EWA V, 1961, stp 514); RDK (63. zv., 1970, repr. stp 278). — Cf. A. *Chastel* (G: Sk 1969, repr. p. 6).

Virtutum omnium vas → *Posoda vseh kreposti*

Vischer, Georg Matthäus (u. 1699), avtor tudi za naše kraje pomembnega dela **Topographia ducatus Stiriae* (Grätz 1681), za katerega je 159 bakr. vrezal Anton → *Trost*. Med gradovi na Slovenskem so predstavljeni Betnava pri Mrb, Brežice, Črnci pri Apačah, Gornji grad, Hrastovec pri Mrb, Laško (spodnji grad), Lemberg pri Dobrni, Olimlje, Podčetrtek, Ptuj, Sevnica, Slovenska Bistrica in Turnišče pri Ptuju, sicer pa tudi notr. Marijine c. v Puščavi na Pohorju.

L: ZUZ nv VII (1965 [= 1966], repr. 30, 34, 38). — Cf. N. *Šumi* (Arhit. šestnajstega 1966, repr. p. 33, 39, 96, 99, 141, 153, 166), *id.* (Arhit. sedemnajstega 1969, repr. p. 27, 42, 105—07, 109, 111, 143, 153—54).

Vischer, Peter, ml. (1487—1528), sin Petra Vischerja star. (infra), prvi pomembnejši nem. mojster male plastike.

L (cf. s. v. *Vischer, Peter, star.*): Heinz *Stafski*, Die Vischer-Werkstatt und ihre Probleme (ZfKg, 1958); *id.:* Der jüngere Peter Vischer (Nü 1962 — oc. Klaus *Pechstein*, ZfKg, 1964, p. 192—94).

Vischer, Peter, star. (o. 1460—1529), nem. poznogotski kipar na pragu renesanse, najpomembnejši predstavnik livarske družine v Nürnbergu, oče Petra Vischerja ml. (supra). P: *Mož, ki lomi vejo* (»*Der Astbrecher*«, [atr.], bron, o. 1490, München, Bayerisches Nationalmus.), → *Sebaldov grob* v Nürnbergu (po star. osnutku zač. 1508, dkč. s sinovi), celopost. kipa **Arturja* in *Teodorika* na *nagrobniku cesarja Maksimilijana* (→ *Innsbruck:* → *Hofkirche*).

L: Cankar III/2 (1951 — cf. *Fischer*); F. *Kämpfer:* Peter Vischer (D 1960); Dieter *Wuttke*, Methodisch-Kritisches zu Forschungen über Peter Vischer d. Ä. und seine Söhne: Kunstgeschichte und Philologie (AKug, 1967). — Cf. S. *Meller* (1925), E. *Meyer* (1965), V. *Oberhammer* (1935).

viseča kupola (angl. *the sail vault*, nem. *die Hängekuppel*): pendentivi so del kupole same; njen osnovni krog je zato opisan kvadratu, ki ga kupola prekriva.

Visitatio Beatae Mariae Virginis → *Obiskovanje* (evang. ik. m.)

Visoka pesem Salomonova (abı. *Vp*, lat. *Canticum Canticorum*, angl. *Song of Songs*, fr. *Cantique des Cantiques*, it. *Cantico dei Cantici*, nem. *Das Hohe Lied Salomos* ali *Lied der Lieder*), ena izmed bibl. knjig, prvotno gotovo profana pesem, po kršč. kodifikaciji ena izmed t. i. → *poučnih knjig* → *Biblije*. Njene poetične ljubezenske prispodobe so raznovrstno vplivale na kršč. srednjev. ikonografijo (→ *Sponsus et Sponsa*, po stihu z neprevedeno hebr. besedo *aminadab* [v vulgati 6, 11: *ánima mea conturbávit me propter quadrígas Amínadab*] npr. motiv → *Amínadabova kvadriga*) in zlasti še na *marijánsko simboliko*. Cf. e. g. lilija med trnjem (*lílium inter spinas* — 2, 2), Davidov stolp z zidnimi venci (*turris David cum propugnáculis* — 4, 4), zaprt vrt (*Hortus conclusus* — 4, 12), zapečaten studenec (*fons signatus* — ib.), studenec žive vode … z Libanona (*putes aquárum vivéntium … de Libano* — 4, 15), lepa kakor luna (*pulchro ut luna* — 6, 10), čista kakor sonce (*elécta ut sol* — ib.), slonokoščen stolp (*turris eburnea* — 7, 4 resp. 7, 5), libanonski stolp (*turris Líbani* — ib.).

L: Réau II/1 (1956, p. 297—99 & 309 — L!). — Cf. É. *Mâle* (fin du moyen âge 1908, p. 220—24).

visoka renesansa (angl. *the High Renaissance*, nem. *die Hochrenaissance*) it. umetn. ustreza pribl. prvima dvema desetletjema XVI. st. in je že od takrat veljala za »klas.« vrh → *renesanse* sploh. Poleg njenih v. 3 predstavnikov, → *Leonarda*, → *Michelangela* in → *Rafaela* (čigar smrt jo je tako rekoč simbolično zaključila), ji mdr. pripadajo tudi → *Andrea del Sarto*, fra → *Bartolommeo* in → *Bramante*.

L: cf. (tudi *šestnajsto st.*) H. *Wölfflin* (*1899 & pozn.), za slikarstvo S. J. *Freedberg* (*1961).

VISOKO pod Kureščkom. Gotsko *podr. c. sv. Miklavža* (ladja z ravnim stropom, križnorebrasto obokan prezbiterij) je 1443 poslikal → *Janez Ljubljanski* (2-krat sgn. & dat. *freske*), in sicer v prezbiteriju (npr. *Sv. Miklavž reši tri mladeniče*, tj. *prepreči obglavljenje 3 obsojencev*), na slavoloku (npr. *Imago pietatis* in *Jurij v boju z zmajem*), pročelju in sev. strani zun. (*Luxuria*).

L: MAS I (1935); M. Juteršek (ELU 4, 1966, s. v. — L!); Cevc SU (1966); Stele (1969, repr. 1, 9, 108—11 & 113); »ArS« 4 (1969, p. LXVI). — Cf. E. *Cevc* (1959), F. *Stelè* (800 Jahre 1960).

VISOKO v Poljanski dolini: bron. *spom. pisatelju dr. Ivanu Tavčarju* (→ *Savinšek* 1957).

L: Sinteza (št. 7, okt. 1967, f p. 25).

visokosrednjeveška umetnost, obd. → *otonske umetn.* in → *romanike*, tj. od 2. pol. X. do XII. st.

L: Georges *Duby:* Adolescence de la chrétienté occidentale: 980—1140 (G: Sk 1967, »A-I-H«); »US« 7 (1968). — Za slikarstvo: C. R. *Dodwell:* Painting in Europe: 800 to 1200 (Harm 1971, »The Pelican Hist. of Art« — L!).

Višehradska madona, popularna slika Marije z otrokom (temp, les, 68,5 × 54 cm, zgodnja 1350-a leta, Praga, c. sv. Petra in Pavla na Višehradu), zgoden primer it. ikonogr. tipa → *Madonna dell'Umiltà* na Češkem. Podoba je zelo verj. nastala za c. *Sanctae Mariae de humilitate* v Pragi, ki naj bi jo bil ustanovil Jan Očko iz Vlašima, ko je bil še škof v Olomoucu (1351—64); rest. 1968.

L: Mojmír *Hamsík*, Vyšehradská madona: Restaurace a malířská technika (Umění, 1969). — Cf. A. *Matějček* (1938; & J. *Pešina* 1950), Gerh. *Schmidt* (1969 [izšlo 1970]), etc.

Višibrodski mojster (češ. *Mistr vyšebrodského cyklu*, nem. *Meister von Hohenfurth*), češ. slikar, imen. po cistercijanskem samostanu *Vyšší Brod* blizu avstr. meje, za katerega je o. 1350 naslikal pasijonski cikel. Ohranjenih 9 tabel (pl na lipovem lesu, temp, povprečno o. 99 × 93 cm, Praha): *Oznanjenje*, *Rojstvo*, *Poklon kraljev*, *Oljska gora*, *Križanje*, *Objokovanje*, *Vstajenje*, *Vnebohod* in *Binkošti*.

L: Stange II (1936); W. *Molè*, Hohenfurth, Meister von (Kindler III, 1966 — L!). — Cf. A. *Matějček* (1938; & J. *Pešina* 1950).

višine stavb in spomenikov: *Empire State Building* v New Yorku 381 m (dkč. 1931), *Eifflov stolp* v Parizu 300 (1889), *Palača kulture in znanosti* v Varšavi 234 (1955), *Fernsehturm* v Stuttgartu 211 (1954), *stolp katedr. v Ulmu* 161 (1890), *zah. stolpa katedr. v Kölnu* 157 (1880), *Keopsova piramida* prvotno 146,5 (o. 2600 pred), *stolpa katedral v Strasbourgu* 142 (1439) in *na Dunaju* 136 (1433), *kupola Petrove c. v Rimu* s križem 132,5 (1593), *stolpi katedral v Antwerpnu* 132, *Salisburyju* 123 in *Londonu* 117, *kupola florent. stolnice* s križem 114,36, *milanska stolnica* 108, stolp *Asinelli* v Bologni 104, *campanile Markove c.* v Benetkah 99, stolp (*torre d'Arnolfo*) Pal. Vecchio v Florenci 94, *zvonika katedr. v Reimsu* 81,5, *stolpa Notre-Dame* in *oder Opere* v Parizu 69, *katedr. v Yorku* 62, stolp (*la Volognana*) Bargella v Florenci 57, *kupola Hagie Sofie* v Carigradu 55,6, *Slavolok zmage* v Parizu 49,54, *Kolosej* v Rimu in *ladja katedr. v Beauvaisu* 48, *obelisk na piazza S. Giovanni in Laterano* v Rimu s podstavkom 47, *Trajanov steber* skupaj s Petrovim kipom 46 (brez kipa pribl.

40, sam steber 29,78), *ladje katedr. v Kölnu* 45, *Amiensu* 42, *Reimsu* 37,95, *Chartresu* 36 in *Parizu* 35, Berninijev *bron. baldahin* v Petrovi c. v Rimu 29 in *obelisk* na trgu pred njo 25,5 (s križem 41), *Slavolok Septimija Severa* v Rimu 23, *obelisk iz Luksorja* na Place de la Concorde v Parizu 22,83, *Teodorikov mavzolej* v Raveni 15,5, *Titov slavolok* v Rimu 15,4, *Zrcalna dvorana* v Versaillesu 12,3, *stebri Partenona* 10,5.

L: cf. J. *Flis* (1885, p. 145—46).

višinski naris (angl. *the elevation*, fr. *l'élévation*, it. *l'alzato*, nem. *der Aufriß*), graf. upodobitev dela stavbne zun. (npr. pročelja) ali stene v notr. (*the interior elevation*), zvečine v pomanjšanem merilu.

vita activa (lat.), »dejavno življenje« (nem. *das tätige Leben*) v nasprotju z → *vita contemplativa*. Ponazarjajo ga npr. angeli, ki hodijo po → *Jakobovi lestvi* navzdol (po *Honoriju iz Autuna* in → *Herrad von Landsperg*), Jakobova žena → *Lea* (v nasprotju z Rahelo) in Jezusova učenka → *Marta* (v nasprotju z Marijo [Magdaleno], cf Lk 10, 38—42), v → *Medičejski kap.* pa *Giuliano, vojvoda nemourski* (v nasprotju z Lorenzom, vojvodom urbinskim).

L: Réau II/1 (1956, p. 147 zgoraj). — Cf. K. *Künstle* (1928, p. 68 & 287).

Vita brevis, ars longa, v nadaljevanju *occasio praeceps, experientia fallax* (ali *experimentum periculosum*), *judicium difficile* (lat), iz Hipokratovih aforizmov prevzeta in temu ustrezno sprva medicini posv. krilatica (življenje je kratko, umetnost dolga, priložnost bežna, izkustvo varljivo [poskus nevaren], sodba težka). Pri Goetheju *Die Kunst ist lang, das Leben kurz* (Faust I, 558. stih), pri Longfellowu *Art is long, and time is fleeting* (A Psalm of Life), sicer pa tudi napis na tihožitjih vrste → *Vanitas* npr. na E. Colyerjevem domn. *avtp.* (d. 1684 Saltsjöbaden, David Hultmark).

L: Fumagalli (1951); Büchmann (1959). — Cf. J. *Białostocki* (1966, p. 217 & 230), I. *Bergström* (1956, p. 181 & repr. 155), P. O. *Kristeller* (1951).

vita contemplativa (lat.), premišljujoče življenje (nem. *das beschauliche Leben*), ki ima po kršč. prepričanju (kot »bogomiselno« življenje) prednost pred → *vita activa*. Ponazarjajo ga npr. angeli, ki hodijo po → *Jakobovi lestvi* gor, Jakobova ljubša žena → *Rahela* in Jezusova ljubša učenka → *Marija* [*Magdalena*], v Medičejski kap. pa *Lorenzo, vojvoda urbinski*.

Vita et miracula Sancti Edmundi, *Življenje in čudeži sv. Edmunda*, romanski rkp. (Bury St. Edmunds o. 1130/33, Morgan Libr., Ms. 736). Eden izmed iluminatorjev → *Psalterja iz St. Albans Abbey* ga je okrasil z 32 celostr. miniaturami. Med njimi npr. *Angeli kronajo sv. Edmunda* (f. 42).

L: Diringer Book (1958, p. 251). — Cf. J. *Baum* (1930 v »HdKw«), J. *Beckwith* (NY 1964).

Vital (lat. *Vitalis*, it. *Vitale di Ravenna*), krščč. svetnik, rim. vojak, soprog sv. Valerije in oče sv. Gervazija in sv. Protazija, po legendi za Nerona z glavo navzdol živ zakopan v Raveni, katere drugi patron je postal po sv. Apolinariju. Dan: 28. IV. Up: *mozaik* v polkrogli apside c. S. Vitale v → *Raveni* (2. četrt. VI. st.), V. Carpaccio (d. 1514, Benetke, S. Vitale [za v. olt.]), Barocci (d. 1583, Brera), itd.

L: Réau III/3 (1959, p. 1334); LS II (1970).

vita practica → *Vanitas*

Vita Sancti Augustini, iluminiran rkp. iz srede XV. st. (Boston, Public Libr.) s 116 ohranjenimi (prvotno jih je bilo 124) miniaturami, pomembnimi za ikonografijo *Avrelija* → *Avguština*.

L: Vita Sancti Augustini imaginibus adornata: Manuscrit de Boston, Public Library, nr. 1483, s. XV, inédit (P 1964, krit. izd. besedila Pierre *Courcelle*, ikonogr. kom. Jeanne *Courcelle-Ladmirant* [cf. Wolfgang *Hörmann*, Kchr, nov. 1966]).

vita voluptuaria → *Vanitas*

vitel (fr. *le cabestan*, nem. *die Winde*) je atribut (orodje mučeništva) sv. → *Erazma*.

VITERBO, rim. *Viterbium*, mesto v srednji Italiji (*Lazio*), v srednjem veku velikokrat bivališče papežev. Tudi po bombardiranju v 2. svet. vojni še v mnogočem ohranjen srednjev. značaj (zlasti **piazza S. Pellegrino*). V bližini *Bomarzo* z znanim *parkom s fantastično skulpturo* iz XVI. st. in → *Caprarola* (*Villa Farnese*).

L: EWA VIII (1963, stp 685—86 — L!).

∼ **San Francesco**: → *nagrobnik papeža Klemena IV.* (Pietro Oderisi 1268/71—74), spodaj pod njim *nagrob. kard. Le Grosa*.

L: cf. J. White (Harm 1966, t. 22A & 23A).

∼ **Palazzo Papale** (*piazza della Cattedrale*), sez. 1257—66 z *loggio* iz 1267.

L: cf. J. *White* (Harm 1966, t. 12).

∼ **Museo Civico** (c. *Sta Maria della Verità, piazza Crispi* 2): *freske* Lorenza da Viterbo iz 1469, Sebastiana del Piombo **Pietà*, tj. *Marija z mrtvim Kristusom ob vznožju* (les, o. 1515).

L: EWA XII (1966, barvna t. 75).

***Vitez, smrt in hudič** (*Ritter, Tod und Teufel*), slaven Dürerjev bakrorez (d. 1513), ki med njegovimi tremi → *Meisterstiche* ponazarja → *vita activa* (v nasprotju z bakrorezom → *Hieronim v svoji študijski sobi*) in pri tem kaže karakteristično dvojnost: »klasično« dovršeni lik jezdeca — tako rekoč posnetek it. condottiera — ki neomajno prodira (konj, mož in njegov pes so podani v profilu!) skozi severnjaško (»germansko«, poznogotsko naturalistično) divjino, nedotakljiv tudi za njene strahove, ki ga skušajo zaustaviti — podoba kršč. vojščaka (*miles Christianus*), kot ga je bil lit. opisal (v svojem *Enchiridion militis Christiani*) in z bibl. zapovedjo Lotu (1 Mojz 19, 17: *Non est fas respicere* — Ne oziraj se) pospremil sam → *Erazem Rotterdamski*.

L: Paul *Weber:* Beiträge zu Dürers Weltanschauung: Eine Studie über die drei Stiche … (Str 1900, »SdK« 23); H. *Rox*, On »Knight, Death and Devil« (AB, 1948). — Cf. E. *Panofsky* (… Düre: 1943 [1948 & 1955]).

le **vitrail** (fr.) → *slikano okno*

Vitruvius, s celim imenom verj. *Marcus Vitruvius Pollio* (I. st. pred) rim. arh., inženir in teoretik stavbarstva, ki je (27 pred) → *Avgustu* posvetil spis *De architectura* (*libri decem*), neke vrste učbenik za arhitekte, edino tovrstno delo, ki se nam je ohranilo iz antike in ki je zato, potem ko so ga o. 1415 znova odkrili, kar se da močno vplivalo na renesančne arhitekte in zlasti na teoretike stavbarstva (L. B. → *Alberti*, pozn. → *Serlio*, → *Palladio*, → *Vignola*, idr.).

B: cf. s. v. *Reber, Franz von.*

L: Bodo *Ebhardt:* Die zehn Bücher der Architektur des Vitruvius und ihre Herausgeber seit 1484: Mit einem Verzeichnis der vorhandenen Ausgaben (Bl 1919; pon. 1961); F. W. *Schlikker:* Hellenistische Vorstellungen von der Schönheit des Bauwerks nach Vitruvius (Bl 1940, »Schriften zur K. des Altertums« 1); H. *Koch:* Vom Nachleben des Vitruvius (Offenburg 1951, »Deutsche Beiträge zur Altertumswissenschaft« 1); SchlosserL (1964); Roland *Martin* (EWA XIV, 1967, s. v. — L!). — Cf. M. *Mušič* (I 1965, p. 78—79).

Vitry, Paul (1872—1941), fr. um. zgodovinar in muzealec, poznavalec fr. srednjev. in renesančne plastike, r. in u. v Parizu. Štud. na Sorboni in *École du Louvre*, prof. na *École des Arts Décoratifs* (1901—20), *Collège de France* (1923—25) in *École du Louvre* (od 1920 dalje), hkrati kustos kiparske z. v Louvru od 1920 (1905 kustos asist.). Ur. *Bull. des Musées de France.*

B: *Michel Colombe et la sculpture française de son temps* (P 1901, dis.); *Tours et les châteaux de Touraine* (P 1905); (& Gaston Brière) *Documents de sculpture française* (3 knj., P 1906—1913); (& id.) *L'Église abbatiale de Saint-Denis et ses tombeaux* (P 1908; 2. izd. P s. a.); *Jean Goujon: Biographie critique* (P 1908, »G. A.«); *Le Musée de Tours* (P 1911); *Hôtels et maisons de la renaissance française: Recueil de documents sur l'architecture privée des XVe et XVIe siècles …* (3 knj., P 1912); *La cathédrale de Reims: Architecture et sculpture* (2 knj., P 1915—1920); *Paul Manship: sculpteur américain* (P 1917, »Artistes étrangers contemporains«); *Le Musée d'Orléans* (P 1922); *Musée National du Louvre: Catalogue des sculptures du moyen âge, de la renaissance et des temps modernes, I—II* (P 1922); *La Sculpture française sous le règne de Saint Louis 1226—1270* (P-F 1929; tudi angl. in nem. izd.); *Dalou 1838—1902: l'homme, l'oeuvre* (P 1935).

L: Drevet (1954).

Vitus, lat. oblika imena → *Vid.*

Vitzthum von Eckstädt, Georg, grof (1880—1945), nem. um. zgodovinar, medievalist, učil na univ. v Leipzigu (od 1907), kot prof. na univ. v Kielu (od 1912) in Göttingenu (od 1920).

B: *Bernardo Daddi* (Lpz 1903); *Die Pariser Miniaturmalerei von der Zeit des Hl. Ludwig bis zu Philipp von Valois und ihr Verhältnis zur Malerei in Nordwesteuropa* (ib. 1907); (& W. F. Volbach) *Die Malerei und Plastik des Mittelalters in Italien* (Wi/Po 1924 [zač. 1914], »HdKw).

Vivarini, it. družina slikarjev z otoka Murano v beneški laguni, akt. od 1. pol. XV. st. do zač. XVI. st. (cf. infra: *Alvise, Antonio, Bartolomeo*).

L: Marco *Chiarini* (EWA XIV, 1967, s. v.). — Cf. R. *Pallucchini* (*1962).

Vivarini, Alvise (1445/46—1503/05), it. beneški slikar. Učitelja sta mu bila oče Antonio (infra) in stric Bartolomeo (infra), sicer pa sta nanj vplivala → *Antonello da Messina* in Giov. → *Bellini*. S: npr. *Marija na prestolu med 6 svetniki* (d. 1480, Accad.), *Moški portret za balustrado* (les, d. 1497, Nat. Gall.).

L (cf. s. v. *Vivarini*, supra): B. *Fleischmann* (ThB XXXIV, 1940, s. v. — L!); E. *Ruhmer* (Kindler V, 1968, s. v. — L!). — Cf. B. *Berenson* (Ph 1957, repr. 332—42).

Vivarini, Antonio (o. 1415—1476/84), it. beneški slikar, 1440—50 sodel. z Giovannijem d'Alemagna, po 1450 nekaj časa v podobnem razmerju s svojim ml. bratom Bartolomeom (infra). S: skupaj z Giovannijem d'Alemagna npr. *poliptih* v Capp. di S. Tarasio v c. S. Zaccaria v Benetkah (d. 1443), **Marijino kronanje s 4 evangelisti, 4 v. cerkv. učitelji, mnogimi svetniki, preroki in angeli* (d. 1444, Benetke, S. Pantaleone) in *triptih z Marijo in 4 v. cerkv. učitelji* (d. 1446, Accad.), sicer pa npr. *poliptih z leseno soho Antona Pušč.* (d. 1464, Pin. Vat.).

L (cf. s. v. *Vivarini*, supra): cf. B. *Berenson* (Ph 1957, repr. 74—93).

Vivarini, Bartolomeo (akt. 1450—91), it. beneški slikar, učenec in sodel. svojega star. brata Antonia (supra). S: npr. *Marija zavetnica s plaščem* (d. 1473, Benetke, Sta Maria Formosa).

L: cf. (tudi s. v. *Vivarini*, supra) B. *Berenson* (Ph 1957, repr. 108—21).

Vivien, Joseph (1657—1734/5), fr. slikar, portretist, zlasti v pastelu, ki mu je bil eden izmed pionirjev na pragu XVIII. st. R. v Lyonu, od 1701 dalje član *Ac. Royale*, u. v Bonnu, potem ko je delal zlasti v tujini in bil mdr. dvorni slikar kölnskega in bavarskega volilnika. S: npr. *Arh. Jules Hardouin Mansart* (1690-a leta, Eremitaža), *Samuel Bernard* (d. 1699, Rouen), *Portret Fenelona* (Versailles [1714 B. Audranov *bakr.*]; ponov. Alte Pin.), *Avtp.* (pastel, d. 1730, Alte Pin.).

L: cf. L. *Dumont-Wilden* (1909), L. *Réau* (Hist. de l'Expansion 1928; Le Rayonnement 1946).

vizija → *Videnje ...*

Vizintin, Boris (1921—....), hrv. um. zgodovinar in lik. kritik, dipl. 1948 (Zgb), prom. 1963 (Lj), od 1951 direktor *Gal. likovnih umjetnosti* na Reki.

B: *‚Prilog biografijama slovenskih slikara Josipa Tominca, Matije Tomca, Gaspara Götzla i Josefe Štrus‘* (Pstl, 1957); *Oton Gliha* (Zgb 1958); *Ivan Simonetti* (Zgb 1965, dis.).

L: ELU 4 (1966, s. v.).

Vkrcanje sv. Uršule, slika → *Clauda Lorraina* (o, pl, 113 × 149 cm, d. 1641, Nat. Gall.), ena izmed umetnikovih idealnih pristaniških vedut, tu z močno povečanim Bramantejevim *Tempiettom* na obrežju.

L: »PKG« 9 (1970, barvna t. XVIII — L!). — Cf. M. *Davies* (1946 [1957]).

vladarji in vladavine, škofje in opati, pomembni v zgod. umetnosti. Anglija: *normanska dinastija* (1066—1154), Viljem I. Osvajalec (1066—87), *dinastija Anjou-Plantagenet* (1154—1399), Rihard I. Levjesrčni (1189—99), Janez brez dežele (1199—1216), Henrik III (1216—72), Edvard I. (1272—1307), Edvard II. (1307—27 → *Gloucester*), Edvard III. (1327—77), Rihard II. (1377—99 → *Wiltonski diptih*), *dinastija Lancaster* (1399—1461), Henrik IV. (1399—1413), Henrik V. (1413—22), Henrik VI. (1422—61 & 1470—72), *dinastija York* (1461—85), Edvard IV. (1461—83), Edvard V. (1483), Rihard III. (1483—85), *dinastija Tudor* (1485—1603), Henrik VII. (1485—1509 → *nagrob.*), Henrik VIII. (1509 do 47 → *Holbein ml.*), Edvard VI. (1547—53), Marija Katoliška (1553—58), Elizabeta I. (1558 do 1603), *dinastija Stuart* (1603—88 resp. do 1714, vmes 1648—60 republika), Karel I. (1625 do 48), *dinastija Braunschweig-Lüneburg* (1714—1901), po 4 kraljih z imenom Jurij (I.—IV. 1714—1830) nazivi *Georgian Buildings*, *Georgian London*, itd.), Viktorija (1837—1901). Avstrija (cf. *nemški cesarji*, infra): *Babenberžani* (976—1246), Leopold III. (1095—1136 → *Klosterneuburg*), *Habsburžani* (1282—1918), Friderik III. Lepi (1307—30), Albreht II. Modri ali Hromi (1330—58 → *Dunaj: stolnica: albertinski kor*), Rudolf IV. Ustanovnik (1358—65 → *Dunaj: stolnica: rudolfinska ladja*, → *Novo mesto*), cesarica Marija Terezija (1740—80), Jožef II. (1780—90), Leopold II. (1790—92), Franc I. (1792—1835), Ferdinand I. (1835—48) in Franc Jožef (1848—1916). Bavarska: *Agilolfingi* (553—788), Tasilo II. (748—88 → *Kremsmünster*, → *Tasilov kelih*), *dinastija Wittelsbach* (1180—1918), Viljem IV. Stanovitni (1508—50 → *Altdorfer*), Albert V. Velikodušni (1550—79 → *Albertinska skrinjica*, → *Spokorni*), Viljem V. Pobožni (1579—98 → *München: St. Michael*), kralj Ludovik I. (1825—48 → *Klenze*) in Ludovik II. (1864—86). Berry: vojvoda Jean de France (u. 1416). Bizantinski cesarji: Justinijan I. Vél. (527—65 → *Carigrad*, → *Ravena: S. Vitale*), Heraklij (610—41 → *Križeva legenda, »srebrni krožniki«*), *makedonska dinastija* (867—1056), Leon VI. (886—912 → *Homilije Gregorija Nazianškega*). Konstantin VII. Porfirogenet (913—59 → *Kristus krona K. VII.*), Romanos II. (959—63 → *Kristus krona R. II.*), Vasilij II. Bulgaroktonos (976—1025 → *Menologij Vasilija II.*, → *Psalter Vasilija II*)., *komnenska dinastija* (1081—1185), *lat. cesarstvo* (1204—61), *Paleologi* (1261 do 1453). Burgundski vojvode: Filip II. Drzni (1363—1404 → *Sluter*), Janez Neustrašni (1404—19), Filip III. Dobri (1419—67), Karel Drzni (1467—77). Celjski grofje (1341—1456): Herman II. (1385—1435 → *Pleterje*). Češka: Otakar I. Přemysl (1197—1230 → *nagrob.* v praški katedr.), Otakar II. Přemysl (1253—1278 → *nagrob.* ib.), *Luksemburžani* (1310 do 1437), Karel IV. (1346—78), Vaclav (kot češ. kralj IV., 1378—1410), Sigismund (1410—37), Albreht Avstrijski (1438—39), Ladislav Postumus (1439—57), Jurij Poděbradsky (1458—71), Vladislav II. Jagiełło (1471—1516), Ludovik II. (1516—26), *Habsburžani*. Florenca in Toskana: → *Medičejci* (1429—1737), Cosimo star. (1429—64), Piero il Gottoso (1464—69), Lorenzo il Magnifico (1469—92), Piero (1492—94), vojvoda Alessandro (1531—37), Cosimo I (1537—74), Francesco I (1574—87 → *Studiolo*), etc. Francija: *Karolingi*, Karel II. Plešasti

(843—77), *Kapetingi* (987—1328), Filip I. Avgust (1180—1223), Ludovik VIII. (1223—26), Ludovik IX. Sveti (1226—70, Blanka Kastilska regentinja 1226—36), Filip III. Drzni (1270—85), Filip IV. Lepi (1285—1314), *dinastija Valois* (1328—1428), Janez II. Dobri (1350—64), Karel V. Modri (1364—80), Karel VI. (1380—1422 → *»Goldenes Rössel«*), Karel VII. (1422—61 → *Fouquet*), Ludovik XI. (1461—83), Karel VIII. (1483—98), *dinastija Orléans in Angoulême*, Ludovik XII. (1498—1515 → *nagrob.*), Franc I. (1515—47 → *Fontainebleau*, → *nagrob.*, → *Tizian*), Henrik II. (1547—59 → *Pilon, Germain*), Franc II. (1559—60), Karel IX. (1560—74 → *Clouet, François*), Henrik III. (1574—89), *Burboni*, Henrik IV. (1589—1610 → *Pariz: Place des Vosges*), Ludovik XIII. (1610—43, sprva regentinja Marija Medičejska → *Rubens*), Ludovik XIV. (1643—1715 → *Académie Royale*, → *Bernini*, → *Lebrun*, → *Rigaud*, → *Versailles*), Ludovik XV. (1715—74, najprej → *Régence*, pozn. → *rokoko*), Ludovik XVI. (1774—92), I. republika (1792—1804: → *Konvènt* 1792—95, → *Direktorij* 1795—99, → *Konzulat* 1799—1804), Napoleon I. (1804—14 & 1815 → *David, J.-L.*), Ludovik XVIII. (1814—24), Karel X. (1824—30), Ludovik Filip (1830—48), II. republika (1848—52), Napoleon III. (1852—70 → *Haussmann*). Frankovska država: Dagobert I. (628—38 *nagrob.*, XIII. st., St.-Denis), *Karolingi*, Karel Vél. (768—814 → *karolinška umetn.*), Ludovik Pobožni (814—40), 843 razdelitev v Verdunu. Koroška: *dedni vojvode Spanheimi* (1122—1269), Bernard (1202—56 → *cistercijanski samostan* v → *Kostanjevici*), zadnji samost. vojvoda Ernest Železni (1406—24 → *Aurhaym*). Langobardska država: Albuin (568—73), Agilulf (591—615, njegova žena → *Teodolinda* u. 628), vojvoda Rathis (744—49). Mantova: *družina Gonzaga* (1318—1627), Lodovico III (1444—78 → *Mantova: Pal. Ducale* [Camera degli Sposi]), Federigo I (1478—83), Francesco II (1484—1519, od 1490 njegova žena → *Izabela d'Este*, → *Madonna della Vittoria*), Federigo II (1519—40, od 1530 vojvoda, → *Mantova: Pal. del Tè*). Milano: *družina Visconti* (do 1447), republika (1447—50), *družina Sforza* (1450—1535), Francesco I (1450—65), Lodovico il Moro (regent od 1480, 1494—99 → *Leonardo da Vinci*). Modena: *družina Este*, Lionello d'Este (1441—50 → *Pisanello*), Borso d'Este (1450—71, od 1459 tudi *Ferrara*), Ercole I (1471—1505). Neapelj: *normanska dinastija* (1035—1194), Robert Guiscard (1057—85), Roger II. (1105—54), Viljem I. (1154—66), Viljem II. (1166—89), *Štaufovci* (1194—1266), Henrik VI. (1194—97), Friderik II. (1198—1250), *anžuvinska dinastija* (1265—1442), Robert Modri (1309—43 → *nagrob.* v Neaplju [Sta Chiara], → *Simone Martini*), *aragonska dinastija* (1435—1501), Alfonso I (1442—58 → *Neapelj: Castel Nuovo* [slavolok]), Ferdinando I (1458—94). Nemški cesarji in kralji: Arnulf Koroški (887—99), *saška dinastija* (919—1024), Oton I. (936—73), Oton II. (973—83), Oton III (983—1002 → *Evangeliar Otona III.*), Henrik II. (1002—24 → *Bamberg*, → *Baselski antependij*, → *Perikope Henrika II.*), *salijska dinastija* (1024—1125), Konrad II. (1024 39), Henrik III. (1039—56 → *Zlati evangeliar*), Henrik IV. (1056—1106, nasprotni kralj *Rudolf Švabski* (1077—80), Henrik V. (1106—25), *štaufovska dinastija* (1138—1254), Friderik I. Barbarossa (1152—90), Friderik II. (1215—50 — cf. *Neapelj*, supra, & *Sicilija*, infra), Rudolf I. Habsburški (1273—91 → *nagrob.* v Speyerju), *Luksemburžani* Henrik VII. (1308—13 → *Tino di Camaino*), Karel IV. (1347—78 — cf. *Češka*, supra), Vencelj (1378—1400 — prim. *Češka:* Vaclav) in Sigismund (1410—37, ces. 1433 — cf. *Češka*), *Habsburžani* (1438—1806), Albreht II. (1438—39), Friderik III. (1440—93), Maksimilijan I. (1493—1519 → *Dürer*, → *nagrob.* v Innsbrucku, → *Véliki zmagoslavni voz*, etc.), Karel V. (1519—56 → *Seisenegger*, → *Tizian*, etc.), Ferdinand I. (1556—64), Maksimilijan II. (1564—76), Rudolf II. (1576—1612 — Hans von → *Aachen*, → *Arcimboldo*, → *Spranger*, etc.), Karel VI. (1711—40). Nizozemski namestniki: Margareta Avstrijska (1507—30 → *Brou*, → *Meit*, → *Orley*), Marija Ogrska (1530—55), vojvoda Alba (1567—73), Albert (1595—1621 → *Rubens*) in Izabela Klara Evgenija (Albertova žena od 1599, 1621—33 → *Rubens*), kard. infant Ferdinand (1634—41 → *Rubens*), Leopold Viljem (1647—55 → *Dunaj: Kunsthistorisches Mus.*, → *Teniers ml.*). Ogrska: Matija Korvin (1458—90). Palatinski volilniki: Otto-Heinrich (1556—59 → *Heidelberg: grad* [Ottheinrichovo krilo]). Papeži (→ *papeški nagrob.*, → *papeži*): Klemen I. (konec I. st. → *Rim: S. Clemente*), Aleksander I. (121—32 → *relikviarij* [*v obliki glave*]), Silvester I. (314—35 → *Sala di Costantino* [tudi *Konstantinova daritev Rima*]), Liberij (352—66 → *Masolino*), Damaz I. (367—84 → *Sala di Costantino*), Sikst III. (432—40 → *Rim: Sta Maria Maggiore*), Leon I. Vél. (440—61 → *Sala di Costantino*, → *Srečanje Atile in ...*), Simplicij (468—83 → *Rim: Sto Stefano Rotondo*), Gelazij I. (492—96 → *Sacramentarium Gelasianum*), Feliks IV. (526—30 → *Rim: Ss. Cosma e Damiano*), Pelagij II. (578—90 → *Rim: S. Lorenzo fuori le mura*), Gregorij I. Vél. (590—604

→ *Avguštin Canterburyjski*, → *Kokoš s 7 piščeti*), Honorij I. (625—38 → *Rim: St'Agnese fuori le mura*), Zaharija (741—52 → *Rim: Sta Maria Antiqua*), Pavel I. (757—67 — cf. ib.), Hadrijan I. (772—95 — cf. ib.), Leon III. (796—816 → *Rim: Ss. Nereo e Achilleo*), Paskal I. (817—24 → *Rim: Sta Cecilia in Trastevere*, *Sta Maria in Domnica*, *Sta Prassede*), Gregorij IV. (827—44 → *Rim: S. Marco*), Leon IV. (847—55 → *Rim: S. Clemente*), Klemen II. (1046—47 *nagrob.* v → *Bambergu*), Gregorij VII. (1073—85), Inocenc III. (1198—1216), Honorij III. (1216—27 — potrditev dominikanskega in frančiškanskega reda), Urban IV. (1261—64 → *Troyes: St.-Urbain*), Klemen IV. (1265—68 → *nagrob.* v → *Viterbu*), Hadrijan V. (1276 — *nagrob.* v → *Viterbu*), Bonifacij VIII, (1294—1303 → *Giotto*), *papeži v Avignonu* 1309—76, Martin V. (1417—31), Evgen IV. (1431—47), Nikolaj V. (1447—55 → *Angelico*), Pij II. (1458—64 → *Pinturicchio*), Sikst IV. (1471—84 → *Sikstinska kapela*, → *Pollaiuolo*, *Ant. del*), Inocenc VIII. (1484 do 92 → *Pollaiuolo*, *Ant. del*), Aleksander VI. (1492—1503 → *Pinturicchio*), Julij II. (1503—13 → *Michelangelo*, → *Rafael*), Leon X. (1513—21 → *Rafael*), Hadrijan VI. (1522—23 → *Scorel*), Klemen VII. (1523—34 → *Raimondi*), Pavel III. (1534—49 → *Tizian*, → *Della Porta*, *Gugl.*), Julij III. (1550—55 → *Rim: Villa Giulia*), Pij IV. (1559—65 → *Daniele da Volterra*), Sikst V. (1585—90 → *Fontana*, *Domenico*), Pavel V. (1605 do 21), Urban VIII. (1623—44 → *Bernini*), Inocenc X. (1644—55 → *Algardi*, → *Bernini*, → *Velázquez*), Aleksander VII. (1655—67 → *Bernini*, → *Rim: Slon z obeliskom*), itd. Pruska: Friderik Viljem, »Véliki volilnik« (1640—88 — Schlüterjev spom.), Friderik II. (1740—86 — zlasti → *Sanssouci*, pozn. → *Menzel*). Rimski imperij: Avgust (31 pred—14), Tiberij (14—37), Kaligula (37—41), Klavdij (41—54), Neron (54—68 → *Rim: Neronova Zlata palača*), Vespazijan (69—79 zač. *Kolosej* v → *Rimu*), Titus (79—81 → *Rim: Titov slavolok*), Domicijan (81—96 → *Rim: Piazza Navona*), Trajan (98—117 → *Rim: Trajanov steber*), Hadriján (117—38 → *Hadrijánova vila*, → *Rim: Panteon*), Mark Avrél (161—80 → *Rim: Mark Avrél* in *steber Marka Avréla*), Commodus (180—92), Septimij Sever (193—211 → *Rim: Karakalove terme* [zač.] in *slavolok Septimija Severa*), Karakala (211—17), Dioklecijan (284—305 → *Dioklecijanova palača*, → *Rim: Dioklecijanove terme*), Konstantin Vél. (307—23 → *Križeva legenda*, → *Rim: Konstantinov slavolok*), Julijan Apostata (361—63), Teodozij Vél. (379—95). Saška: Henrik Lev (1142—1180 → *Braunschweig*), Friderik III. Modri (1486—1525 → *Dürer*), Janez Friderik Velikodušni (1532—47 in vojvoda 1552—54 → *Tizian*), Avgust Močni (1694—1733 → *Dresden*, → *Kändler*, → *Permoser* etc.). Sicilija: *normanska vlada* (1061—1194), Roger II. (1101—54, od 1130 kralj → *Cefalù*, → *Palermo: Capp. Palatina*), Viljem I. (1154—66), Viljem II. (1166—89 → *Monreale*), *Štaufovci* (1196—1266), Henrik VI. (1195—97), Friderik II. (1198—1250), Karel Anžuvinski (1266—82), *aragonska dinastija* (1282 do 1409). Srbija: *Nemanjići* (1168—1371), Štefan Prvovenčani (1196—1228 *Žiča*), Radoslav (1228—34), Vladislav (1234—43 → *Mileševa*), Uroš I. (1243—76), Uroš II. Milutin (1282—1321), Uroš III. Dečanski (1321—31 → *Dečani*), Dušan Silni (1331—55), Uroš IV. (1355—71), *Lazarevići* (1372—1427). Španija: Ferdinand V. Katoliški (1504—16, kralj aragonski od 1479), *Habsburžani* (1504—1700), ces. Karel V. (v Španiji Karel I., 1516—56), Filip II. (1556—98 → *Escorial*, → *Tizian*, tudi → *Bosch*), Filip III. (1598—1621), Filip IV. (1621—65 → *Velázquez*), *Burboni* (od 1700 dalje), Karel IV. (1788—1808 → *Goya*). Urbino: *družina Montefeltro* (do 1508), Federigo (1444—82 → *Justus van Gent*, → *Laurana*, *Luciano da*, → *Piero della Francesca*), *družina Della Rovere* (1508—1624). Vzhodnogotska država v Italiji: Teodorik Vél. (493—526 → *Ravena: Teodorikov mavzolej*, pozn. Peter → *Vischer star.*). Škofje in opati: *Augsburg*, škof Wolfhart von Roth (1288—1302), *Bamberg*, Suidger (1040—46, pozn. papež Klemen II., supra), Friedrich von Hohenlohe (1343—52), *Clairvaux*, opat Bernard iz Clairvauxa (1115—53), *Cluny*, opat Hugues (1049—1109), *Fulda*, opat Hrabanus Maurus (822—42), *Hildesheim*, škof Bernward (993—1022), *Köln*, nadškof Gero (969—76), *Ljubljana*, škofje Žiga Lamberg (1463—88), Krištof Rauber (1497—1536 → *Gornji grad*), Franc Kacijanar (1536—44 — cf. ib.), Urban Tekstor (1544—58 — cf. ib.), Tomaž Hren (1597—1603 → *Plainer*), *Magdeburg*, nadškofa Friedrich von Wettin (1142—52) in Wichmann (1154—92), *Mainz*, nadškofje Siegfried III. von Eppstein (1230—49), Peter von Aspelt ali Aichspalt (1306—20), Johann III. von Nassau (1397—1419), Konrad von Daun (1419—34), Uriel von Gemmingen (1508—14 → *Backoffen*) in Albreht II. Brandenburški (1514—45 → *Cranach star.*, → *Dürer*, → *Grünewald*), *Montecassino*, opat Desiderius (1058 do 87), *Oglej*, patriarhi Sigvald (762—76? → *Sigvaldova plošča*), Popon (1017—45) in Bertold iz rodu andeških grofov (1218—51 → *Velesovo*, → *Studenice*), *Paderborn*, škof Imad (1051—76), *Praga*, nadškofa Arnošt iz Pardubic (1343—64

→ *Madona iz Kladska*, → *portretna doprsja v praški katedr.*) in Jan Očko iz Vlašima (1364—79 → *portretna doprsja*, → *Votivna slika Jana Očka*), *Saint-Denis*, opat Suger (1119—51), *Stavelot* (Stablo), opat Wibald (1130—58), *Trier*, nadškof Egbert (977—93 → *Codex Egberti*, → *Psalterium Egberti*), *Weingarten*, opat Berthold (1200 do 1232 → *Misal opata Bertholda*), *Würzburg*, škofje Rudolf von Scherenberg (1466—95 → *Riemenschneider*), Lorenz von Bibra (1495—1519 → *Riemenschneider*), Friedrich Carl von Schönborn (1729—46) in Carl Philipp von Greiffenclau (1749—54 → *Tiepolo*).

vladarska simbolika: v njenem jedru vladarske insignije, tj. → *krona*, *žezlo*, → *jabolko* in *prestol* (e. g. → *Salomonov prestol*). Cf. e. g. → *Dunaj* (muzeji: → *Weltliche* ...).

L: *varii auctores*, Emblems and Insignia (EWA IV, 1961 — L!); Manfred *Lurker:* Bibliographie zur Symbolkunde, III (Ba-Ba 1968, p. 659 [*Herrschaftssymbolik*]); LCI II (1970, s. v. *Krone* [L!] & *Kugel* [L!]); Rudolf *Chadraba:* Staroměstská mostecká věž a tríumfální symbolika v umění Karla IV. (Pra 1971).

vladar taumaturg. Prastara predstava o čudodelni »zdravniški« moči vladarjev, ki ozdravljajo z dotikom, se kaže v religijah (v kršč. evang. motivih pri Kristusu, cf. ;. v. *Ozdravljenje*), pa tudi pozn., npr. pri fr. kraljih (→ *skrofuloza*). V lik. umetn. odmeva tudi še v ikonogr. tipu znamenite Grosove podobe → *Bonaparte pri kužnih bolnikih v Jafi*.

L: Marc *Bloch:* Les rois thaumaturges (Strasbourg 1924). — Cf. W *Friedlaender* (JWCI, 1940/41).

***Vladimirska madona,** najslavnejša rus. ikona (113,6 × 68 cm, o. 1125/30, Tretjakovska), ki so jo pred 1155 iz Carigrada prenesli v Rusijo; predstavlja biz. ikonogr. tip → *Glikofiluse*.

L: cf. A. I. *Anisimov* (1928), V. *Molè* (Lj 1957, p. 100), K. *Onasch* (1956; 1961 — L!), D. *Talbot Rice* (1959).

Vladimir Véliki, rus. knez (980—1015) in svetnik (15. VII.), se 988 poročil z *Ano*, sestro biz. ces. → *Vasilija II.*, in z nasiljem pokristjanil Rusijo.

L: Réau III/3 (1959, p. 1335 — L!).

Vlaminck, Maurice de (1876—1958), fr. slikar, grafik in književnik, eden izmed predstavnikov → *fauvizma*. R. v Parizu, od 1925 dalje večidel v Rueil-la-Gadelière (Eure-et-Loir), tam u. (82). V mladosti je bil mdr. kolesarski dirkač, v slikarstvu je najprej občudoval van Gogha in pozn. Cézanna, sicer pa je — ponosen na svoj flam. rod. in *esprit nordique* — vse življenje bolj zaupal »instinktu« kot pa izobrazbi in tankočutnosti (med okupacijo je grdo pisal o Picassu in drugih »tujcih«, ki da so razkrojili fr. umetn.). S: npr. *Avtp. s polcilindrom* (1910, Saint-Hilaire, z. D.-H. Kahnweiler), številne variante vaških ulic pod nevihtnim nebom, tihožitja, itd.

B: *Tournant dangereux: Souvenirs de ma vie* (P 1929; nem. izd.: *Gefahr voraus !* Bl 1930); etc.

L: Dict peint mod (1954); Marcel *Sauvage:* Vlaminck: sa vie et son message (G 1956, »Les grandes monographies« 4); Ljubo *Babič* (ELU 4, 1966, s. v. — L!); H. *Read* (Kindler V, 1968, s. v. — L!).

Vnebohod (lat. *Ascensio Domini*, fr. *l'Ascension*, it. *l'Ascensione*, nem. *die Himmelfahrt Christi*, srb. *Vaznesenje Hristovo*), evang. ik. m. (Lk 24, 50—52; cf. s. v. *Dvanajst praznikov*). Up: npr. **miniatura* v → *Rabulovem evangeliarju* iz 586 (f. 13v), **StS* v spodnji c. S. Clemente v Rimu (827/44), *StS* v c. sv. Sofije v Ohridu (sreda XI. st.), **relief* na *Porte Miégeville* c. St.-Sernin v Toulousu (1100/1120), **miniatura* v → *Homilijah meniha Jakoba v Parizu* iz 1. pol. XII. st. (f. 3v), **relief* v timpanu des. vrat *Kraljevskega portala* v Chartresu (1145/55), *mozaik* na pročelju c. S. Frediano v Lucci (o. 1260), *StS* v c. Bogorodice Perivlepte (pozn. sv. Kliment) v Ohridu (1295), Giotto (*freska* v Capp. dell'Arena v Padovi), Mantegna (Uffizi).

L: Réau II/2 (1957, p. 582—90 — L!); »PKG« 3 (1968, t. III, 47, XV, 226—27, 241, 273, 387); »US« 7 (1968, p. 189); Keller (1968, p. 125); Alfred A. *Schmid*, Himmelfahrt Christi (LCI II, 1970 — L!). — Cf. B. *Berenson* (1968, repr. 926), K. *Künstle* (1928), M. *Schapiro* (GBA, 1943), H. *Schrade* (1930).

Vnebovzetje (lat. *Assumptio corporis Sanctae Mariae*, angl. *The Assumption of the Virgin*, fr. *L'Assomption*, it. *L'Assunzione della Madonna* [izv. *L'Assunta*], nem. *Mariä Himmelfahrt*), kršč. ik. m. Up (cf. *Marija daruje svoj pas*): npr. Tizian (dkč. 1518, Benetke, Sta Maria dei Frari), Correggio (*freska* v kupoli katedr. v Parmi), itd.

L: Réau II/2 (1957, p. 616—21 & 634 — L!); Jean *Fournée*, Himmelfahrt Mariens (LCI II, 1970 — L!).

Voda (lat. *Aqua*, angl. the *Water*, fr. *l'Eau*, it. *l'Acqua*, nem. *das Wasser*), eden izmed tradicionalnih → *štirih elementov*; v pozitivnem pomenu je simbol materinstva (rojstva v vodi) in s tem izvir in začetek (lat. *fons et origo*) življenja sploh (v krščanstvu → *krst*), pomemben tudi še v ikonografiji → *findesièclovske umetn.*

L: Archidale A. *King:* Holy Water: The Use of Water for Ceremonial Purposes ... (L 1926); Cirlot (1962). — Cf. M. *Eliade* (1939).

Voda iz skale (lat. *Moses aquam educit e rupe*, angl. *Moses striking the rock*, fr. *Le Frappement du rocher*, hrv. *Mojsijevo čudo izvora*, it. *Mosè fa scaturire le acque*, nem. *Moses schlägt Wasser* [ali *eine Quelle*] *aus dem Felsen*), bibl. ik. m. (2 Mojz 17, 4—7). Up: o. 200 znanih primerov v starokršč. umetn., pozn. npr. Teuflov *lesor.* v → *Dalmatinovi Bibliji* (1584, I, f. 46 — objavljen že v wittenberški *Bibliji* iz 1572), Tintoretto (1576, Scuola di S. Rocco), Poussin (7-krat), Steen (Städel & PMA Johnson).

L: Réau II/1 (1956, p. 200—02); Schmidt IL (1962, repr. 205). — Cf. E. *Becker* (1909), K. *Künstle* (1928, p. 288), W. *Molsdorf* (1920 [1926]).

Vode zagrnejo egipčansko vojsko, bibl. ik. m. (2 Mojz 14, 26—28), v ikonografiji → *štirih elementov* ponazarja → *vodo*. Up (običajno hkrati → *Prehod skozi Rdeče morje*): npr. *freska* v → *Sikstinski kapeli* (Rosselli ali Ghirlandajeva delavnica), mdr. tudi *lesor.* v → *Dalmatinovi Bibliji* (1584, I, f. 44).

L: Réau II/1 (1956, p. 194—95).

Vodnik, Anton (1901—1965), slov. pesnik in um. zgodovinar, štud. um. zgod. in prom. iz nje z dis. o Robbi na lj. univ. pri Iz. Cankarju.

B (um. zgod.): ‚*Gradnja velikega oltarja v uršulinski cerkvi v Ljubljani*' (ZUZ, 1926); ‚*Gradnja Robbovega vodnjaka pred Mestno hišo v Ljubljani*' (ib., 1927); ‚*Kipar Francesco Robba*' (DS, 1930); ‚*Francesco Robba: Arhivalna študija*' (Kron, 1935, 1936 & 1937); ‚*Robbova oltarna arhitektura*' (DS, 1944).

L: Ko je ko (1957); Slovenska književnost 1945—1965, I (Lj: Slov. matica 1967, p. 34 ss); E. *Cevc* (ZUZ nv VIII, 1970, nekr.).

vodnjak (angl. *the fountain*, fr. *la fontaine*, it. *la fontana*, nem. *der Brunnen*). Po raznovrstno dkm. ant. in srednjev. vodnjakih (→ *kantar* sredi atrija starokršč. bazilike, vodnjak pred vhodom v mošejo) med pomembnimi evr. spomeniki (ki so dosegli vrh v manieristični in baročni Italiji, pos. Rimu) npr. *Fontana Maggiore* v Perugii (Nicola in Giovanni Pisano, dkč. 1278), *vodnjak z 12 levi* na enem izmed obeh dvorišč Alhambre v Granadi (1377), t. i. *Lepi vodnjak* v Nürnbergu (*Schöner Brunnen*, 1385—96, večkrat rest.), kot podnožje Kalvarije zasnovani → »*Mojzesov vodnjak*« (Sluter), *Fonte Gaia* v Sieni (J. Della Quercia), *Neptunovi vodnjaki* v Messini (Montorsoli o. 1551), Florenci (Ammanati po natečaju 1559, dkč. 1575) in Bologni (Giovanni da Bologna 1563—67), *Fontanina* na dvorišču florent. *Pal. Vecchio* (Battista del Tada 1565 z Verrocchiovim *Puttom z delfinom* iz vile v Careggiju), v Rimu *Fontana delle Tartarughe* (Giac. Della Porta in T. Landini 1581—87) in *Fontana dell'Acqua Felice* (Dom. in Giov. Fontana 1587), v Nemčiji Huberta Gerharda *vodnjak Marsa in Venere* v Kirchheimu (o. 1584/85, plastika zdaj München, Bayerisches Nationalmus., dvorišče) in *Avgustov vodnjak* v Augsburgu (1589—94) pa A. de Vriesa *Merkurjev vodnjak* (ib. 1596—99) in *Hêraklov vodnjak* (ib. 1596—1602), v Rimu *Quattro Fontane* (1588—93) na slavnem križišču ob Borrominijevem *S. Carlino* (po njih imen. *S. Carlo alle Quattro Fontane*), *Fontana dell'Acqua Paola* (F. Ponzio po vzoru star. *Fontana dell'Acqua Felice* 1612) in Madernova *vodnjaka na Petrovem trgu* (1613), v Florenci v *Giardino di Boboli* vél. *Fontana dell'Oceano* (dkč. 1618 z osrednjo, postumno post. Giambolognovo skupino *Oceana* in pod njim *Nila*, *Gangesa* in *Evfrata*) in *vodnjaka* P. Tacce na *piazza SSa Annunziata* (1629), v Rimu prej P. Berniniju atr. *Fontana della Barcaccia* (1627—29), v resnici delo njegovega tudi na tem področju pionirskega sina — takó kot *Fontana del Tritone* (1632/37), → *Vodnjak štirih rek* (1648—51) in *Fontana del Moro* (1653—55), na Dunaju t. i. *Providentia-Brunnen* (G. R. Donner 1737—39), v Rimu po G. L. Berninijevi zamisli *Fontana di Trevi* (N. Salvi 1732—62), v parku kraljeve palače v Caserti *fontane dei Delfini*, *di Eolo*, *della Trinacria* in *di Venere e Adone* (v načrtu bilo 19 vodnjakov!) in ob gl. kaskadi slavna skupina *Diane z nimfami in Akteona* (vse L. Vanvitelli 1752—o. 1770), v Münchnu *Wittelsbacher Brunnen* (A. von Hildebrand 1895), itd., v Jugoslaviji *vél.* in *mali Onofrijev vodnjak* v Dubrovniku (1436/40), pos. v Sloveniji *Neptunov vodnjak* v Polhovem gradcu (sreda XVII. st.), v Lj. nekd. *Hêraklov vodnjak* (post. 1656 pred nekd. jezuitsko gimn. na Starem trgu, zdaj Nar. muz.) in *Neptunov vodnjak* (post. 1660 pred rotovžem, zdaj na dvorišču SAZU), ki ju je Steska atr. Gašparju Tollmesingerju, predvsem pa Robbov *vodnjak treh kranjskih rek* (dkč. & d. 1751). — Glede na svoje praktične in liturgične funkcije ima vodnjak pomembno vlogo tudi v evr. ikonografiji: po eni strani številni bibl. in evang. prizori ob vodnjakih kot spomin na dežele, kjer so vodnjaki pomembno središče javnega življenja (→ *Rebeka in Eliezer pri vodnjaku*, → *Jakob in Rahela ob vodnjaku*, → *Jožefa vržejo v vodnjak*, → *Mojzes brani Jetrove hčere*, → *Kristus in Samarijanka*), po drugi strani vodnjak kot simbol, npr. → *Vodnjak življenja* (infra), *Fons signatus* in *Puteus aquarum viventium* med → *Marijanskimi simboli*, v profani umetn. → *Vodnjak mladosti* (infra), itn.

L: Alfred *Heubach:* Monumental-Brunnen Deutschlands, Oesterreichs und der Schweiz aus dem 13.—18. Jahrhundert (60 t. po avtorjevih risbah, Lpz

1902—1903); Werner *Lindner:* Schöne Brunnen in Deutschland (394 t., Bl-Steglitz 1920); Bertha Harris *Wiles:* The Fountains of Florentine Sculptors and Their Followers: from Donatello to Bernini (C[Mass.] 1933); RDK II (1948, s. v. Brunnen); W. *Kiewert:* Der schöne Brunnen (D 1956); Tore, Türme und Brunnen aus 4 Jahrhunderten deutscher Vergangenheit (KiT 1960, »DBB«); Alois *Thomas*, Brunnen (LCI I, 1968, stp 330—36 — L!). — Cf. A. *Colasanti* (1926).

vodnjaki s personifikacijami rek: poleg najslavnejšega, Berninijevega (→ *Vodnjak štirih rek*), npr. H. Gerhardov *Avgustov vodnjak* v Augsburgu (1589—94), Donnerjev t. i. *Providentia-Brunnen* na Dunaju (*Neuer Markt*) iz 1737—39 in Robbov *vodnjak treh kranjskih rek* v → *Ljubljani* (dkč. & dat. 1751).

Vodnjak mladosti (lat. *Fons Iuventutis*, fr. *La Fontaine de Jouvence*, nem. *Der Jungbrunnen*), alegoričen ik. m.: k vodnjaku prinašajo onemogle starce in starke, tistim, ki so se okopali ali se še kopljejo v njem, pa čuti in organi očitno spet krepko delujejo. Up: npr. L. Cranach star. (lipovina, d. 1546, Dahlem).

L: Marle Icon II (1932, p. 432 ss); Gustav Friedrich *Hartlaub:* Cranach d. J.: Der Jungbrunnen (Stu 1958, »WerkM«).

Vodnjak štirih rek (it. *Fontana delle Quattro Fiumi*) na *piazza Navona* v Rimu, Berninijev najslavnejši vodnjak (1648—51). Cf. s. v. *Rim* (javni spomeniki).

vodnjak življenja (lat. *Fons Vitae*, nem. *der Lebensbrunnen*), kršč. ik. m. — podoba odrešilne moči Kristusove — katerega lit. predloge so v Psalmih (Ps 35 [36] 9: *Zakaj v tebi je studenec življenja*), Visoki pesmi (Vp 4, 15: *Vrelec mojega vrta je studenec življenja in teče z Libanona*) in Apokalipsi (Raz 22, 1) in ki sam po sebi kaže svoj izvor med pustinjskimi nomadi (pomen vode!). Up: v starokršč. umetn., npr. na ravenskih sarkofagih, pozn. npr. *miniaturi* v → *Godeskalkovem evangelistarju* (f. 3v) in → *Evangeliarju iz Saint-Médarda v Soissonsu* (f. 6v), na v. sliki odprtega → *Gentskega olt.*, itn. (cf. s. v. »*Mojzesov vodnjak*«). — Pozn., ko je vodnjak »žive vode« v povezavi s → *Kristusom trpinom* dobesedno polnjen s krvjo, se namesto živali okrog njega zbirajo ljudje, ki tudi vstopajo vanj.

L: W. von *Reykebiel*, Der »Fons vitae« in der christlichen Kunst (Niederdeutsche Ztschr. f. Volkskunde, 1934); Panofsky Neth (1953, p. 216); Tania *Velmans*, L'iconographie de la »Fontaine de vie« dans la tradition byzantine à la fin du Moyen Age (Sinthronon: Art et Archéologie de la fin de l'Antiquité et du Moyen Age, P 1968, »Bibl. des CahA« 2). — Cf. W. *Braunfels* (1968), W. *Molsdorf* (1920, št. 943—44), P. A. *Underwood* (1950).

***Vodnjak življenja,** likovno in ikonogr. zanimiva slika (les, 161 × 116 cm, Prado, št. 1511), ki predvsem alegorično ponazarja *Zmagoslavje Eklezije nad Sinagogo*; v star. lit. običajno atr. Hubertu van Eycku. Kakor avtor (vsekakor severnoevr. umetnik XV. st.) takó tudi vprašanje same izvirnosti madridske table še ni razrešeno (varianta, na kateri je moč razbrati hebr. napise, Oberlin!).

L (tudi s. v. *Eyck, Jan van*): Panofsky Neth (1953); Josua *Bruyn:* Van Eyck Problemen: De Levensbron, het werk van een leerling van Jan van Eyck (Utr 1957 [oc. O. *Pächt*, Kchr, 1959]); *id.*, A Puzzling Picture at Oberlin: The Fountain of Life (Allen Mem Art Mus B, 1958). — Cf. P. *Post* (1922; 1952), H. R. *Wilenski* (1960), F. *Winkler* (1931), itd.

vodovod → *akvedukt*

Voelkl, Ludwig, nem. kršč. arheolog, prelat v Rimu. Prispevki v *RQ*, *Das Münster*, *Klerusblatt* (Mn), ipd.

B: ‚*Apophorentum, Eulogie und Fermentum als Ausdrucksformen der frühchristlichen Communio*' (Miscellanea Giulio Belvederi, C. d. V. 1954—55); ‚*Zusammenhänge zwischen der antiken und der frühchristlichen Symbolwelt*' (Münster, 1963).

Vöge, Wilhelm (1868—1952), nem. um. zgodovinar, pomemben, pionirski raziskovalec in tankočuten interpret srednjev. kiparstva. R. v Bremenu, prom. 1891 na univ. v Straßburgu pri Janitschku, tam učil 1896—98, služil 1898—1908 v berlinskih muz. (*Abteilung f. christliche Plastik*), po sporu z Bodejem prof. na univ. v Freiburgu (1909—14), nato pa kot zasebnik živel v mestecu Ballenstedt v Harzu. V Freiburgu pri njem mdr. prom. I. *Beth*, A. *Kuhn*, H. *Rupé*, Friedr. *Winkler*, H. Th. *Bossert*, E. *Panofsky* in W. *Lehmann*.

B: *Eine deutsche Malerschule um die Wende des ersten Jahrtausends: Kritische Studien zur Geschichte der Malerei in Deutschland im 10. und 11. Jahrhundert* (Trier 1891 [= Westdeutsche Ztschr. f. Gesch. u. K., Erg.-H. VII]); *Die Anfänge des monumentalen Stiles im Mittelalter: Eine Untersuchung über die erste Blüte französischer Plastik* (Str 1894); *Raphael und Donatello: Ein Beitrag zur Entwicklungsgeschichte der italienischen Kunst* (Str 1896); ‚*Ein deutscher Schnitzer des zehnten Jahrhunderts*' (JkPK, 1899); ‚*Über die Bamberger Domskulpturen*' (RepKw, 1899 & 1910); *Die Elfenbeinbildwerke* (Bl 1900—1902 [tekst & table], »Beschreibung der Bildwerke der christlichen Epochen in den Kgl. Museen zu Berlin« 1); ‚*Der provenzalische Einfluß in Italien und das Datum des Arler Porticus*' (RepKw, 1902); ‚*Konrad Meit und die Grabmäler in Brou*' (JkPK, 1908); ‚*Ein kölnischer Holzbildhauer aus romanischer Zeit*' (MfKw, 1908); ‚*Der Meister des Blaubeurer Hochaltars und seine Madonna*' (ib., 1909); *Die deutschen Bildwerke und die der anderen cisalpiner Länder* (Bl 1910, »Beschreibung der Bildwerke der christlichen Epochen in den Kgl. Museen zu Berlin« 4); ‚*Über Nicolaus Gerhaert und*

Nicolaus von Hagenau' (ZfbK, 1913); ‚*Die Bahnbrecher des Naturstudiums um 1200*'+ (ib., 1914); ‚*Das Nordportal des Freiburger Münsters*' (Freiburger Münsterblätter, 1915); ‚*Konrad Meits vermeintliche Jugendwerke und ihr Meister*' (Jb. f. Kw., 1927 [Anton → Pilgram]); *Niclas Hagnower: der Meister des Isenheimer Hochaltars und seine Frühwerke* (Fr 1931); ‚*Bildwerke deutscher Medailleure*' (JPKk, 1932); ‚*Der Meister des Grafen von Kirchberg*' (Pinderjev zb., 1938); *Jörg Syrlin der Ältere und seine Bildwerke, II: Stoffkreis und Gestaltung* (Bl 1950); ‚*Donatello greift ein Reimsisches Motiv auf*' (Jantzenov zb., 1952); pon. izb.: *Bildhauer des Mittelalters: Gesammelte Studien, Vorwort von Erwin Panofsky* (Bl 1958 — B!).

L: Hans *Jantzen* (Kchr, 1953, nekr.). — Cf. E. *Panofsky* (1958 [v pon. izb., cf. supra]).

vogelni kamen ali *vógelnik* → *lapis angularis*

Vogelsang, Willem (1875—1954), hol. um. zgodovinar. Štud. v Freiburgu, na Dunaju, v Parizu in Münchnu (tam prom.), 1907—46 prof. na univ. v Utrechtu (prvi prof. za um. zgod. na Holandskem).

B: *Holländische Miniaturen des späteren Mittelalters* (Str 1899, dis.); *Die Holzskulptur in den Niederlanden* (2 knj., Utr 1911—1912); *R. van der Weijden* (A 1940); *Geertgen tot Sint Jans* (A 1942).

L: John B. *Knipping* (BM, maj 1955, nekr.). — Zbornika: Commentarii (1950 — B!); In Memoriam Willem Vogelsang (Bussum 1955 [= Nkj]).

Vogt, Adolf Max (1920—....), švic. um. zgodovinar. R. v Zürichu, štud. um. zgod., arheologijo in germanistiko na univ. v Zürichu, Lausannu in Glasgowu, 1950—60 um. urednik *Neue Zürcher Ztg.*, od 1960 dalje prof. na *TeH* v Zürichu, zdaj ord. za um. zgod. in zgod. stavbarstva.

B: *Grünewald: Mathis Gothard Nithart, Meister gegenklassischer Malerei* (Z-Stu 1957); ‚*Grünewalds Sebastianstafel und das Sebastiansthema in der Renaissance*' (ZSAKg, 1958); ‚*Albrecht Dürer: Die vier Apostel*' (K. Badtov zb., 1961); *Der Kugelbau um 1800 und die heutige Architektur* (Z 1962); *Grünewalds Isenheimer Altar* (Stu 1966); ‚*Die französische Revolutionsarchitektur und der Newtonismus*' (21. kongr. I, 1967); *Boullées Newton-Denkmal* (Ba-Stu 1969, »Gesch. u. Theorie der Architektur« 3); *19. Jahrhundert* (Stu 1971, »Belser Stilgesch.« 10).

La **Vogue,** pomembna fr. simbolistična lit. revija, ust. 1886. Gl. ur. Gustave Kahn, lik. kritike pisal Félix → *Fénéon.*

Voigt, Georg (1827—1891), nem. zgodovinar, univ. prof., pionir v raziskavanju it. zgodnjerenesančnega humanizma.

B: *Die Wiederbelebung des classischen Alterthums oder das erste Jahrhundert des Humanismus* (2 knj., Bl 1859; 2. izd. 1880—81); *Enea Silvio de'Piccolomini als Papst Pius II. und sein Zeitalter* (3 knj., Bl 1856—1863).

Vojteh (lat. *A[da]lbertus Pragensis*, češ. *Vojtěch*, madž. *Béla*, nem. *Adalbert von Preußen*, polj. *Wojciech*), praški škof, kršč. svetnik (23. IV.), ki je krstil madž. kralja Štefana, pri spreobračanju Prusov pa bil pobit in umorjen (atributi: *veslo*; *sveženj 7 kopij*; *orel*, ki je varoval njegovo truplo). Up: npr. *reliefni prizori* iz njegove legende na *bron. vratih* katedr. v Gnieznu (XII. st.), → *Votivna slika Jana Očka*, itd.

L: Réau III/1 (1958, p. 17—18 — L!). — Cf. J. *Braun* (1943, stp 24—27).

vol (lat. *bos*, angl. *the ox*, fr. *le boef*, nem. *der Ochs*), pri Izraelcih žrtvena žival (cf. s. v. *Bronasto morje*), v podobah → *Rojstva* v nasprotju z → *oslom* podoba kršč. cerkve. *Krilati vol:* apokaliptični simbol evangelista → *Luke.*

L: Ferguson (1954); Réau III/3 (1959, p. 1502); O. *Beigbeder:* Le boef (P: Zodiaque 1966).

Volavka, Vojtěch (1899—....), češ. um. zgodovinar in muzealec, r. v Pragi.

B: e. g. *Josef Václav Myslbek* (Pra 1929); ‚*Autoportret v Čechách*' (Umění, 1940/41); *Die Handschrift des Bildhauers* (Prag 1958); *České malířství a sochařství 19. století* (Pra 1968).

L: Bohumír *Mráz* (Umění, 1969, št. 5).

Volbach, Wolfgang Fritz (1892—....), nem. um. zgodovinar in muzealec, poznavalec poznoant. in zgodnjesrednjev. umetn. R. v Mainzu, štud. v Tübingenu, Münchnu in Berlinu, pozn., od 1933 dalje, v Rimu, nazadnje direktor *Römisch-Germanisches Zentralmus.* v Mainzu.

B: *Elfenarbeiten der Spätantike und des frühen Mittelalters* (Mainz 1916, »Römisch-Germanisches Zentralmus.: Kat.« 7; 2. izd. ib. 1952); *Der hlg. Georg: Bildliche Darstellung in Süddeutschland mit Berücksichtigung der norddeutschen Typen bis zur Renaissance* (Str 1917, »SdK« 199); *Metallarbeiten des christlichen Kultes in der Spätantike und im frühen Mittelalter* (Mainz 1921, »Römisch-Germanisches Zentralmus.: Kat.« 9); *Die Elfenbeinbildwerke* (Bl-Lpz 1923, »Die Bildwerke des Deutschen Museums« 1); (& Georg Vitzthum) *Die Malerei und Plastik des Mittelalters in Italien, Frankreich, Deutschland und Spanien* (Wi/Po [1914—] 1924, »HdKw« [dkč., tj. od p. 114 dalje]); (& O. Wulff) *Spätantike und koptische Stoffe aus ägyptischen Grabfunden in den Stl. Museen* (Bl 1926); (& Ernst Kühnel) *Late Antique, Coptic and Islamic Textiles of Egypt* (NY 1926); *Mittelalterliche Bildwerke aus Italien und Byzanz* (2. izd., Bl-Lpz 1930, »Bildwerke des Kaiser-Friedriech-Museums« [1]); *Spätantike und frühmittelalterliche Stoffe* (2 knj., Mainz 1932, »Römisch-Germanisches Zentralmus.: Kat.« 10); (& G. Salles & G. Duthuit) *L'Art byzantin* (P 1933); (& Wilhelm A. von Jenny) *Germanischer Schmuck des frühen Mittelalters* (Bl 1933); (& id.) *Die Kunst der Germanen in frühen Mittelalter* (Bl 1940); *Catalogo del Museo Sacro Vaticano, III: I tessuti* (C. d. V. 1942); (& R. Huch) *Early Christian Mosaics* (NY 1946); *Frühchristliche*

Kunst: Die Kunst der Spätantike in West- und Ostrom (Mn 1958 [fotografije Max Hirmer]; angl. izd. *Early Christian Art*, NY 1961); *Il tessuto nell'arte antica* (Mi 1966); (& J. Porcher & J. Hubert) *Frühzeit des Mittelalters* (Mn 1968, »Universum der K.« [fr. izd. 1967]); (& J. Lafontaine-Dosogne) *Byzanz und der christliche Osten* (Bl 1968, »PKG« 3).

L: zbornik: Mainz und der Mittelrhein in der europäischen Kunstgeschichte: Studien für Wolfgang Fritz Volbach zu seinem 70. Geburtstag (Mainz 1966, »Forsch. zur Kg. u. christlichen Archäologie« 6).

***Volčja vrata** (nem. *die Wolfstüre*) v gl. vhodu aachenske palatinske kapele (→ *Aachen, stolnica*), največji ohranjeni karolinški bron. izdelek. Vsako krilo (levo 393,5 × 135,2 cm, des. 392 × 134,2 cm) krasi 8 enakih pravokotnih polj in po ena levja glava.

L: EWA III (1960, stp 109 & t. 65). — Cf. W. *Braunfels* (1968, repr. 149—50).

Volk v Gubbiu (it. *Il lupo di Gubbio*), ik. m. po legendi → *Frančiška As.* Prizor s svetnikom, ki govori »bratu volku« (it. *Il Santo che parla a frate lupo*), je prispodoba miru, ki ga je s Frančiškovim posredovanjem mesto Gubbio sklenilo z nekim razbojnikom. Up: npr. Giotto (*freska*, Assisi, S. Francesco, zgornja c.), Sassetta (les, Nat. Gall.).

L: Réau III/1 (1958, p. 524).

Volkmann, Ludwig (1870—1947), nem. um. zgodovinar, založnik v Leipzigu.

B: *Bildliche Darstellungen zu Dante's Divina Comedia bis zum Ausgang der Renaissance* (Lpz 1892); *Iconographia Dantesca* (Lpz 1897); *Naturprodukt und Kunstwerk: Vergleichende Bilder zum Verständnis des künstlerischen Schaffens* (D 1902); *Padua* (Lpz 1904, »BK« 26); *Das Bewegungsproblem in der bildenden Kunst* (Ess 1908, »Führer zur K.« 14); **Bilderschriften der Renaissance: Hieroglyphik und Emblematik in ihren Beziehungen und Fortwirkungen* (Lpz 1923; pon. 1962); ‚*Ars memorativa*' (JSW, 1929).

Voll, Karl (1867—1917), nem. um. zgodovinar in muzealec (*Bayerisches Nationalmus.*), r. v Würzburgu, u. (50) v Münchnu.

B: *Die Werke des Jan van Eyck: Eine kritische Studie* (Str 1900); *Die Meisterwerke des Rijksmuseum zu Amsterdam* (Mn 1903, »Meisterwerke der bedeutendsten Galerien Europas« 4); *Die Meisterwerke der Kgl. Gemälde-Galerie im Haag und der Galerie der Stadt Haarlem* (Mn 1903, ista z. 5); *Die Meisterwerke der Königl. Gemälde-Galerie zu Cassel* (Mn 1904, ista z. 6); *Die altniederländische Malerei von Jan van Eyck bis Memling: Ein Entwickelungsgeschichtlicher Versuch* (2 knj., Lpz 1906; 2., izb. izd. 1923); ‚*Frans Hals in der alten Pinakothek*' (MJb, 1906); *Vergleichende Gemäldestudien* (Mn-Lpz 1907); *Memling: Des Meisters Gemälde in 197 Abbildungen* (Stu-Lpz 1909, »KK« 14); *Vergleichende Gemäldestudien: Neue Folge* (Mn-Lpz 1910); *Max Slevogt* (Mn 1912); *Entwicklungsgeschichte der Malerei in Einzeldarstellungen, I—III* (Mn-Lpz 1913—1917); *Frankreichs klassische Zeichner im XIX. Jahrhundert* (Mn 1914); *Die Gemäldegalerie in Dresden* (Mn 1922, »Meisterwerke der bedeutendsten Galerien Europas«); *Die National Gallery in London* (Mn 1922, ista z.).

Vollard, Ambroise (1865—1939 nesr.), fr. um. trgovec in založnik. V njegovi znameniti gal. v Parizu (*rue Laffitte 6*) so imeli svoje prve osebne razstave → *Cézanne* (1895), → *Picasso* (1901 s F. Iturrinom) in → *Matisse* (1904), nič manjših zaslug pa si ni pridobil z bibliofilskimi izdajami, ki jih je založil resp. naročil (veliko jih je izšlo šele po njegovi smrti). Med njimi so npr. Verlaina *Parallèlement* (1900) in Longusa *Daphne et Chloé* (1902), ki ju je ilustr. Bonnard (lito.), *L'Imitation de Jésus-Christ* (Tomaža Kempčana *Hoja za Kristusom*, 1903, po risanih ilustracijah M. Denisa vrezal v les Tony Beltrand), → *Fleurs du mal* (1905, ilustr. Émile Bernard [lesor.]), Verlainova *Sagesse* (1911, po Denisovih risbah vrezal v les Jacques Beltrand in Balzaca *Le Chef-d'oeuvre inconnu* (1931, ilustr. Picasso [jedk. & lesor.]). Chagall je zanj ilustr. Gogoljeve *Mrtve duše* in La Fontainove *Basni* ter zač. slavne ilustracije *Biblije* (t. i. *Bible de Vollard*). Od konca XIX. st. dalje je Vollard zalagal tudi grafiko, skupine → *Nabis* in pozn. umetnikov: Rouault je oblikoval sprva kot ilustracije zasnovani, tehnično novotárski cikel *Miserere*, Picassova grafika iz let 1930—37 pa je izšla kot t. i. *Suite Vollard* (100 jedk.). — Up: npr. Bonnard (o. 1906, Zürich), Cézanne (1899, Pet. Pal.), M. Denis (→ *Hommage à Cézanne*, d. 1900, MAM), Picasso (npr. 1909/10, Puškin) in Renoir (e. g. d. [19]08, Courtauld; *A. V. kot torero*, d. 1917), itd.

L: *Paul Cézanne* (P 1914; pozn. izd. 1919, 1924 in 1938; angl. prev. NY 1923); *Tableaux, Pastels et Dessins de Pierre-Auguste Renoir, I—II* (P 1918 & s. a.); *La Vie et l'Oeuvre de Pierre-Auguste Renoir* (P 1919; 2. izd. 1920; n. izd. Bl 1924); *Degas* (P 1924; n. izd. 1938; angl. prev.: *Degas: An Intimate Portrait*, NY 1927); *Souvenirs d'un marchand de tableaux* (P 1937; okr. angl. izd.: *Recollections of a Picture Dealer*, Bo 1936; nem. izd.: *Erinnerungen eines Kunsthändlers*, Z 1957, »Atelier« [z bibliografijo njegovih izdaj!]); *En écoutant Cézanne, Degas, Renoir* (P 1938).

L: Dict peint mod (1954, s. v.); Bland (2. izd. 1969. — Cf. G. H. *Hamilton* (Harm 1967), B. S. *Myers* (V 1969, s. v. [Franklin R. *Didlake*]).

volovska kri (barva) → *sang de boef*

VOLTERRA, mestece v srednji Italiji (*Toscana*), nekdaj pomembno etr. mesto.

L: EWA VIII (1963, stp 645—46 — L!). — Cf. J. Filip (II 1969, s. v.).

~ **stolnica**: v njej Biduinu atr. *prižnica* (2 pol. XII. st., rest. v XVII. st.), skupina *Snemanja s*

križa (polihr. les, XIII. st.) pa Mina da Fiesole *ciborij* in *angela, ki držita svečnika* (vse 1471).

L: »MdS« 62 (t. VII—VIII). — Cf. G. *Duby* (G: Sk 1966, barvna t. p. 179).

~ **Palazzo dei Priori,** najstar. mestna hiša v Toskani, sez. 1208—54 (vrh stolpa dozidan 1846). Cf. infra: *Pinacoteca.*

L: EWA XIII (1967, t. 251).

~ **Pinacoteca** ali *Gall. Pittorica* (*Pal. Comunale*, tj. nekd. *Pal. dei Priori*). Mdr. zastopana Signorelli (*Oznanjenje*, 1491) in Rosso Fiorentino (**Snemanje s križa*, d. 1521).

Volterra, Daniele da → *Daniele da Volterra*

il **Volterrano,** s pr. im. *Baldassare Franceschini* (1611—1689), it. slikar, najpomembnejši florent. slikar 2. pol. XVII. st., r. v Volterri, u. v Florenci. S: npr. freska *Čas ugrablja lepoto* (Florenca, Pal. Niccolini-Bouturlin).

L: Gerhard *Ewald*, Volterrano (Kindler V, 1968, s. v. — L!); »MdC« 267 (barvna t. 31).

Voltz, Wilhelm (1855—1901), nem. grafik, r. v Karlsruheju, u. v Münchnu. G: → *Saloma* (lito., 1896).

Voluptas (lat.), *Pohotnost* ali *Poltenost*, personifikacija ene izmed → *pregreh*. Up: npr. na risbi iz 1165, ki kaže smrt → *Ahaba* in *Jezabele* (→ *Jezabelina smrt*) v kodeksu → *Glossarium Salomonis* (München, Bayerische Staatsbibl., Cod. lat. 13002, f. 3v).

L: cf. A. *Katzenellenbogen* (1939 [1964]).

Volvinijev antependij → *Vuolvinijev antependij*

vonj → *pet čutov*

Voragine, Jacobus de → *Jacobus de Voragine*

Vos, Marten de, tudi *Maerten* ali *Maarten* (1531—1603), niz. slikar in risar za bakr. R. in u. (72) v Antwerpnu, sicer pa 1548—58 v Italiji, najprej v Benetkah v delavnici Jacopa Tintoretta in nato v Rimu. Po njegovih risbah so razni grafiki (npr. Gerard de Jode) vrezavali bakr. cikle bibl. in evang. prizorov pa zg. in alegorične motive. S: npr. *triptih z Nevernim Tomažem* (»triptih krznarjev«, na srednji tabli v ozadju nad vrati d. 1574, Antwerpen), *Luka slika Madono* (srednja tabla triptiha, d. 1602, ib.).

L: Victor A. *Dirksen:* Die Gemälde des Martin de Vos (Parchim 1914, dis. [Bl]); Constanza *Lorenzetti*, Martino de Vos e Jacopo Zucchi in alcuni inediti (BArte, 1932/33); Hall Por (1963); Saturn and Melancholy (1964); H. W. *Grohn* (Kindler V, 1968, s. v. — L!). — Cf. R.-A. d'*Hulst* (1968), G. von der *Osten* (& H. *Vey* 1969), R. H. *Wilenski* (1960 — L!).

Vosmaer, Carel (1826—1888), hol. književnik in pisec o umetn., ki je mdr. napisal (v francoščini) prvo krit. Rembrandtovo monografijo.

B (lik. umetn.): *Rembrandt Harmens van Rijn: Ses précurseurs et ses années d'apprentissage* (La Haye 1863); *Rembrandt Harmens van Rijn: Sa vie et ses oeuvres* (ib. 1868; 2., rev. & razš. izd. 1877); *Onze hedendaagsche schilders* (12 zv., 's-Gravenhage 1881—1882).

L: Winkler Prins 18 (1954, s. v.).

Voss, Hermann (1884—1969), nem. um. zgodovinar, muzealec v Berlinu, pomemben raziskovalec it. poznorenesančnega in baročnega slikarstva (mdr. pionir v proučevanju beneške vedute). R. v Lüneburgu, habil. 1919 na univ. v Leipzigu. Z D. von Hadelnom in Mortonom Bernathom ur. *Archiv f. Kg.* (1913—14). Prispevki tudi v *ThB.*

B: ‚*Der Ursprung des Donaustiles: Ein Stück Entwickelungsgeschichte deutscher Malerei* (Lpz 1907, »Kstgeschichtliche Mngr.« 7); ‚*Die Galerie Gaston von Mallmann in Berlin*' (Cic, 1909); *Albrecht Altdorfer und Wolf Huber* (Lpz 1910, »Meister der Graphik« 3); ‚*Berninis Fontänen*' (JkPK, 1910); ‚*Über Berninis Jugendentwicklung*' (MfKw, 1910); ‚*Wer ist der Meister des sogen. Alessandro del Boro im Berliner Kaiser Friedrich-Museum ?*' (ib.); ‚*Kritische Bemerkungen zu Seicentisten in den römischen Galerien*' (RepKw, 1911); ‚*Italienische Gemälde im kunsthistorischen Hofmuseum zu Wien*' (ZfbK, 1912); ‚*Jacopo Zucchi: Ein vergessener Meister der florentinisch-römischen Spätrenaissance*' (ib., 1913); ‚*Ausstellung von Handzeichnungen alter Meister*' (ib. [risbe v lasti muz. v Leipzigu]); ‚*Jacopo Amigoni und die Anfänge der Malerei des Rokoko in Venedig*' (JkPK, 1918); **Die Malerei der Spätrenaissance in Rom und Florenz, I—II* (Bl 1920, habil.); (& L. Planiscig) *Handzeichnungen alter Meister aus der Sammlung Benno Geiger* (W 1921); *Giuseppe Maria Crespi* (R 1921, »Bibl. d'arte illustrata« I/5); ‚*Caravaggios Frühzeit*' (JPK, 1923); **Die Malerei des Barock in Rom* (Bl 1924 [po vsebini nadaljevanje knj. iz 1920]); ‚*Girolamo da Carpi als Bildnismaler*' (Städel-Jb., 1924); *Studien zur venezianischen Vedutenmalerei des XVIII. Jahrhunderts* (RepKw, 47. knj., 1926); ‚*Neues zum Schaffen des Giovanni Battista Caracciolo*' (JPK, 1927); *Zeichnungen der italienischen Spätrenaissance* (Mn 1928, »Die Zchg., 2: Die Italiener« 4); ‚*Giuseppe Gambarini: Ein vergessener Bolognesischer Genremaler des 18. Jahrhunderts*' (Panth, 1928); ‚*Ein unbekanntes Meisterbildnis der Lavinia Fontana*' (ib., 1930); ‚*Giovanni Francesco Bezzi, genannt Nosadella*' (MittF, 1932); ‚*Meisterwerke der Landschaftsmalerei: Zur III. Sonderausstellung der Staatlichen Museen, Berlin*' (ZfbK, 1932); ‚*L'opera giovanile di R. Manetti*' (Vita artistica, 1932); ‚*Zur Kritik des Velasquez-Werkes*' (JPK, 1932); ‚*Quellenforschung und Stilkritik: Eine praktische Methodik mit Beispielen aus der spätitalienischen Malerei*' (ZfKg, 1933); *Der Meister der Wiesbadener »Heimsuchung«* (Wsb 1936); ‚*A re-discovered picture by Alessandro Magnasco*' (BM, 1937); ‚*Ein unbekanntes Frühwerk Caravaggios*' (K., 1950/51); ‚*Pietro Ricchi*' (Arte Ven, 1951); ‚*Die Caravaggio-Ausstellung in Mailand*' (Kchr, 1951); ‚*Caravaggios europäische*

Bedeutung' (ib.); ‚*Die Guido Reni-Ausstellung in Bologna*' (ib., 1954); ‚*Europäische Meister des 18. Jahrhunderts in der Royal Academy von London*' (ib., 1955); ‚*Jean Tassel: Zur Ausstellung seiner Werke in Dijon*' (ib.); ‚*Die »Mostra del Seicento Europeo« in Rom*' (ib., 1957); ‚*Venere e amore di Artemisia Gentileschi*' (Acr, 1960/61); ‚*Die Frühwerke von Carlo Carlone in Oesterreich*' (Arte Lom, 1961); *Johann Heinrich Schönfeld: Ein schwäbischer Maler des 17. Jahrhunderts* (Biberach an der Riß 1964).

L: Hommage à Hermann Voss (Strasbourg 1966 — B! [Gerhard *Ewald*], predstavitve G. *Fiocco*, R. *Longhi*, H. *Haug*, E. *Hüttinger*, V. *Bloch*).

***Votivna slika Jana Očka iz Vlašima,** pomembno delo češ. slikarja iz bližine mojstra → *Theodorika* (les, temp, 181 × 96, o. 1370, Praha). Zgoraj kleči levo pred Marijo z otrokom ces. Karel IV. (za njim stoji sv. Sigismund), des. pa njegov sin Václav (za njim sv. Václav); spodaj od leve na des. sv. Prokop, sv. Vojteh, klečeči praški nadškof Jan Očko, za njim sv. Vid (ki mu polaga levico na rame) in sv. Ljudmila.

L: Cankar II 2 (1933, p. 303—04: »o. 1400«). — Cf. A. *Matějček* (1938; & J. *Pešina* 1950).

***Votivna tabla iz St. Lambrechta,** znamenita slika, spom. → *internacionalnega gotskega sloga*, nastala verj. za → *Mariazell*, hranjena potem v samostanu → *Sankt Lambrecht* (smrekovina, brez orig. okvira [7,5 cm] 79 × 167 cm, o. 1430, Gradec, Landesmus. »Joanneum«, Alte Gal.): levo je Marija zavetnica s plaščem, des. pa ogrski kralj Ludovik Vél. v boju s Turki. Po tej sliki zasilno imen. *Meister der Votivtafel von St. Lambrecht*, ki ga je Oettinger istovetil s → *Hansom von Tübingen.*

L: ThB XXXVII (1950, p. 348 — L!); Europäische Kunst um 1400 (W 1962 [rk, Ksthist. Mus.], št. 55 — L!); Landolt (1968, repr. p. 46).

Vouet, Simon (1590—1649), fr. slikar. R. v Parizu, portretiral v Angliji (1611 v Carigradu sultana Ahmeda I.), 1614—27 v Rimu (vpliv Caravaggiovega slikarstva), tam portretiral Urbana VIII. in Giambattisto Marinija, 1624 postal *Principe dell'Acc. di S. Luca* in 1626 poročil rim. slikarko Virginio da Vezzo; 1627 vrnitev v Pariz — postal *Premier Peintre du Roi* — datum, ki z njim po Dimierju zaznamujemo zač. fr. nacionalnega slikarstva. S: e. g. *Kupido in Psihe* (Lyon), *Marijino rojstvo* (o. 1615/20, Rim, S. Francesco a Ripa, 1. kapela leve ladje), *Judita s Holofernovo glavo* (Ksthist. Mus.), *Avtp.* (o. 1627, Lyon), *Upanje, Ljubezen in Lepota premagujejo Čas* (1627, Prado). — V njegovi delavnici Le Sueur, Lebrun, Mignard, Testelin, Le Nôtre, idr.

L: G. *Isarlo*: Caravage et le Caravagisme européen (Aix-en-Provence 1941); William R. *Crelly:* *The Painting of Simon Vouet (NH-L: Yale UP 1962 [oc. Rüdiger *Klessmann*, ZfKg, 1965]); Châtelet-Thuillier (1963); Monique *Lavallée* (EWA XIV, 1967, s. v. — L!). — Cf. G. *Baglione* (1642), L. *Dimier* (II 1926—27), H. *Voss* (Bl 1924), W. *Weisbach* (1932).

Vox clamantis in deserto (lat.), v → *vulgáti* stavek na zač. Markovega evangelija (Mr 1, 3: *glas vpijočega v puščavi*), oprt na Biblijo (Iz 40, 3). Po Hieronimovi razlagi naj bi bil zato Markov simbol → *lev*. Isti citat pri Janezu (1, 23).

Vozarević, Lazar (1925—1968), srb. slikar. R. v Sremski Mitrovici, 1948 dkč. ak. v Bgd, se večkrat mudil v Parizu, u. (42) v Bgd. S: npr. *Pietà* (d. [19]56, MSU).

L: Dragoslav *Đorđević* (ELU 4, 1966, s. v.); Lazar *Vozarević* (Bgd 1969 [rk, MSU: 1969—70], uv Miodrag B. *Protić* — L! [Irina *Subotić*]). — Cf. A. *Čelebonović* (1965), M. B. *Protić* (II 1964).

voz, ki ga vlečeta enorožca (fr. *Le Char trainé par des licornes*) je zmagoslavni voz Nedolžnosti (→ *Zmagoslavje Nedolžnosti*). Na takem vozu se pelje tudi Battista Sforza na znamenitem diptihu Piera della Francesca (→ *urbinski diptih*).

L: cf. G. de *Tervarent* (I 1958, stp 84 — L!).

voz z golobjo vprego (fr. *Le Char traîné par des colombes*), *Venerin voz*. Up: npı. Peruginova delavnica (*freska* Perugia, Collegio del Cambio).

L: cf. G. de *Tervarent* (I 1958, stp 80).

vrana (angl. *the crow*), atribut → *Upanja*, ker so njeno krakanje (*cras*, lat., »jutri«, »v bodoče«) stari Rimljani razlagali kot napoved boljše prihodnosti.

L: Panofsky Tomb (1964, p. 76 & repr. 332).

vrat, preboden z mečem → *Lucija* (*Sirakuška*)

vrata (lat. *ostium* ali *porta*, angl. *the door*, fr. *la porte*, nem. *die Tür*[*e*]): na nagrobnih spom. pomenijo vrata v ant. podzemlje (Had), várovana po → *horah* pa vrata v nebesa (Iliada V, 749, & VIII, 393: *vrata nebés, ki jih stražijo Hore*). V vsej tempeljski arhitekturi najtesnejša vsebinska zveza med vıati in olt.; pos. v kršč. cerkv. stavbarstvu so vrata podoba Kristusa po evangeliju (Jan 10, 7 [*Jaz sem vrata* ...] & 14, 6 [... *pot in resnica in življenje*]). V psihoanalizi ženski simbol.

L: O. *Weinreich*, Türöffnung im Wunder-, Prodigien- und Zauberglauben der Antike, des Judentums und des Christentums (Genethliakon: Wilhelm Schmidt zum 70. Geburtstag, Stu 1929); Alexander *Scharff*, Das Grab als Wohnhaus in der ägyptischen Frühzeit (SbMn, 1944/46); Cirlot (1962); Panofsky Tomb (1964). — Cf. G. M. A. *Hanfmann* (I 1951, p. 79, 233), H. W. Janson (II 1957, p. 159), J. *Sauer* (1902 [1924]), F. *Würtenberger* (1962, p. 99—100, repr. p. 96).

***vrata cerkve S. Zeno v Veroni**: v 8 vrstah skupno 48 večjih bron. reliefnih plošč (vsaka o. 45 × 45 cm) na leseni podlagi, pribl. polovica (*levo krilo*) iz o. 1100 (konec XI./zač. XII. st.), polovica (*des. krilo*) pa s konca XII. st. Na levem krilu si sledi od zgoraj navzdol najprej 17 prizorov iz Kristusovega življenja (npr.: 1. vrsta — 1. relief *Oznanjenje*; 3. vrsta od leve na des.: *Slovesni vhod v Jeruzalem, Umivanje nog, Zadnja večerja*; 5. vrsta: *Bičanje, Snemanje s križa, Marije pri grobu*; 6. vrsta — 2. relief: *Kristus v slavi*), nato glava, ki je držala obroč; 3 reliefi s prizori iz legende Janeza Krst. (7. vrsta od leve na des.: *Obglavljenje, *Salomin ples, Salomi izroče glavo Janeza Krst.*), v 8. vrsti naposled pa po ikonografsko teže razložljivem prizoru reliefa s prizori iz Géneze: *Izgon iz raja* pa skupaj *Delo prvih staršev* in *Kajn ubije Abela*. Na pozn. des. krilu v 1. vrsti skupaj *Ustvarjênje Eve* in *Adam in Eva ob drevesu spoznanja*; *Bog očita greh* in *Izgon iz raja*; v 2. vrsti: skupaj *Abelova in Kajnova daritev* in *Kajn ubije Abela*, *Noe v svoji barki* in *Noetova pijanost*; v 3. vrsti: *Abramu napove bog številno potomstvo*, skupaj *Abraham sprejme angele* in *Abraham odpravi Agaro in Izmaela, Abrahamovo darovanje Izaka*; v 4. vrsti: skupaj *Bog izroči Mojzesu tabli postave* in *Aronova palica ozeleni*, skupaj *Deseta nadloga in Faraon zaprosi Mojzesa, naj odide s svojim ljudstvom iz dežele, Bron. kača*; 5. vrsta: *Balaam, Jesejeva korenika, Salomon*; 6. vrsta: levja glava za obroč, 2 reliefa s prizori iz legende sv. Zena; 7. vrsta: *Trije mladeniči v ognjeni peči*, 2 reliefa iz legende sv. Zena; 8. vrsta: *Abrahamovo darovanje Izaka, Noetova barka, Mihael zmagovalec nad satanom*.

L: Venturi II (1902); P. *Gazzola:* S. Zeno, Bible des pauvres: Porte de bronze de Vérone (Lausanne 1956); »US« 7 (1968, p. 194). — Cf. A. *Boeckler* (*1931), G. *Delogu* (1956 — L!).

vrata katedrale v Pisi → *Porta di S. Ranieri*

***Vrata paradiža** (it. *Porta del Paradiso*), Ghibertijeva druga vrata za florent. Baptisterij in njegova največja mojstrovina (1425—52), imen. takó, ker je Michelangelo dejal, da so vredna, da bi vodila v raj. Okrašena z bibl. prizori (v nasprotju z 28 polji v gotskih četverolistih na Ghibertijevih prvih vratih imajo 10 polj v »renesančnih« pravokotnikih) in zato namenjena za simbolično manj odlični sev. vhod, zaradi svojega um. ugleda pa postavljena na pomembnejšo vzh. stran (kjer bi po kršč. ikonogr. simboliki morali biti evang. prizori). Polja kažejo od zgoraj navzdol: I. vrsta levo: 1) *Ustvarjênje sveta, Adama in Eve »izvirni greh« in izgon iz raja*; desno: 2) *Delo prvih staršev, Kajnova in Abelova zgodba*. II. vrsta: 3) *Noetova zgodba*; 4) *Abrahamova zgodba*. III. vrsta: 5) *Jakobova in Ezavova zgodba*, 6) *Zgodba egipt. Jožefa*. IV. vrsta: 7) *Mojzes sprejme tabli postave*, 8) *Zavzetje Jeriha*. V. vrsta: 9) *David premaga Goljata*; 10) **Srečanje Salomona in kraljice iz Sabe* — perspektivično posebno popolna upodobitev arhitekture. Na okviru vratnic poleg celopost. *prerokov* in *sibil* med *glavami* tudi Ghibertijev *avtp*. (leva vratnica med III. in IV. vrsto od zgoraj, tj. *Jakobovo in Ezavovo zgodbo* pa *Mojzesovim poljem*).

L (cf. s. v. *Ghiberti*): Cankar III/1 (1936, p. 67 ss).

***vrata stolnice v Augsburgu** (o. 1020, juž. pročelje) krasi poleg glav z ročajema 33 reliefov v 7 vrstah (pos. ulite plošče), med njimi 7 manjših in verj. pozn. Zaradi očitno spremenjenega prvotnega reda in pomanjkanja primerjalnega gradiva je ikonogr. zasnova celote nekoliko nejasna. Povsem nedvomni motivi so *Samson z levom, Samson z oslovsko čeljustjo* in oba manjša reliefa s *prizoroma iz ustvarjênja*, sicer pa so verj. predstavljeni še prizori z Mojzesom, Davidom in Natanom in → *štirje letni časi* resp. *marec* (*Mars*) za *pomlad, junij* (mož, ki pije) za *poletje, september* (mož z grozdom) za *jesen* in *december* (žena, ki krmi kokoši) za *zimo*.

L: Robert *Domm:* Das Bronzetor des Augsburger Domes (Au 1925); Duard W. *Laging*, The Methods Used in Making the Bronze Doors of Augsburg Cathedral (AB, 1967). — Cf. A. *Goldschmidt* (*Mrbu 1926).

vrata stolnice v Beneventu so nastala v obd., ko je bil nadškof v → *Beneventu* kard. Roggiero (1171—1221); rest. 1693. Skupno jih krasi 72 bron. reliefov (vsak 29 × 42 cm), na vsakem krilu po 36 (v 9 vrstah po 4); od tega jih 43 kaže *prizore iz Kristusovega življenja* od Oznanjenja levo zgoraj dalje v nadaljevanju čez obe vratnici, na ostalih poljih pa so ponavljajoči se liki škofov in 4 levje glave kot držaji. Mehko oblikovani človeški liki so brez zveze z ozadjem, ikonografija priča o biz. pobudah, sicer pa so med posebno znanimi prizori v 3. vrsti *Kristus in Samarijanka* in *Slovesni vhod v Jeruzalem* (3. in 4. relief na levem krilu), v 4. vrsti *Oljska gora* (1. relief na levem krilu), *Vojaki popadajo na tla* in *Iškarijotov poljub* (3. in 4. relief ib.), *Iškarijot vrne srebrnike, Iškarijotova smrt* in *Petrova zatajitev* (2.—4. relief na des. krilu), v 5. vrsti pa *Bičanje, Zasmehovanje* in *Kristus nese križ* (2.—4. relief na levem krilu).

L: cf. G. *Delogu* (1956 — L!), G. *Schiller* (II 1968, repr. 145, 181, 199, 277—78 & 286), P. *Toesca* (Il Medioevo II 1927), itd.

vrata stolnice v Hildesheimu → *Bernwardova vrata v Hildesheimu*

vratna preklada: angl. *the lintel*, fr. *le linteau*, nem. *der Türsturz*, itd.

vrba (lat. *salix*, angl. *the willow*, nem. *die Weide*). V kršč. umetn. včasih simbol → *evangelija*, ker ostane cela in rase naprej, ne glede na veje, ki jih ji odrežemo (»ne glede na širjenje evangelija med narodi«).

L: Ferguson (1954).

VRBA na Gorenjskem, Prešernov rojstni kraj. *Podr. c. sv. Marka*, v jedru romanska stavba. Fragmentarno ohranjene StS-e, mdr. *evangelist Marko* in odrti *apostol Jernej* na slavoloku (o. 1400) pa Jerneja iz Loke *Pohod treh kraljev* in *Pasijón* v ladji. (o. 1530).

L: Ivan *Komelj* (VS, VI, 1959, p. 130—34); ZadnikarR (1959, p. 158—59); Ivan *Sedej* & Helena *Menaše:* Vrba (Lj s. a. [1965], »Kult. in naravni spomeniki Slovenije« 3); Stele (1969, repr. 54 & 218). — Cf. I. *Komelj* (VS, 1966, p. 73).

Vrbsko jezero → *Otok na Vrbskem jezeru*

***vrč z medaljoni** iz → *Nagy-Szent-Miklósa* (VII./IX. st., Ksthist. Mus.) kaže naslednje ik. m.: 1) *Bahram Gur na lovu na leve*; 2) *grif napada jelena*; 3) *vojščak s kopjem, glavo ubitega sovražnika ob sedlu in ujetnikom*; 4) *legenda o Garudi*, tj. ind. verzija → *Ugrabljenja Ganimeda.*

L: EWA V (1961, t. 96). — Cf. V. *Molè* (Lj 1965, p. 42—43).

VREME pri Divači, *žup. c. Vnebovzetja* s poslikanim prezbiterijem (freske iz o. 1430/40: v spodnjem pasu *mučeništva apostolov*, zgoraj pod loki pa *Rojstvo*, *sv. Jurij* in *Vnebovzetje*.

L: cf. I. Komelj (VS, 1966, p. 69 in repr. p. 49 [cf. ib., p. 244]).

vrezane risbe zlatarskih izdelkov lahko imamo za prednika pozn. bakroreza, ki je nastal z njihovim odtiskovanjem ter so pri njegovem nastanku v resnici sodelovali predvsem zlatarji.

L: Johann Michael *Fritz:* Gestochene Bilder: Gravierungen auf deutschen Goldschmiedearbeiten der Spätgotik (K-Graz 1966, »Beihefte der Bonner Jahrbücher« 2 [oc. Heinrich *Kohlhaussen*, Kchr, avg. 1967]).

vrezovanje imena v drevesno skorjo kažeta ikonogr. motiva → *Angelica in Medoro* in *Erminia vrezuje v drevesno skorjo Tancredovo ime* (po Tassovem *Osvobojenem Jeruzalemu*, VII, 19).

L: Pigler II (1956, p. 439 & 444—45).

VRH nad Želimljem. *Podr. c. sv. Petra* s freskami iz sredine XV. st. v prezbiteriju: mdr. *Rojstvo* in *Marijina smrt* (s klečečo Marijo), doprsni liki *svetnic* in na notr. strani slavoloka *Dvanajstletni Jezus med učitelji.* »Zlat« olt. iz XVII. st. zgorel med 2. svet. vojno.

L: MAS I (1935); VS V (1955, p. 159—60); Stele (1969, repr. 44, 85—89).

VRHNIKA, mestece ob Ljubljanici (20 km od Lj), rojstni kraj Ivana Cankarja. Zdajšnja *žup. c. sv. Pavla* sez. 1850—51: freske Janeza → *Wolfa* iz 1867, predvsem *Pavlovo slovo od Efežanov* in *Pavel v Atenah.* — *Spom. Ivana Cankarja*, najbolj znano delo → *Jurkoviča* (post. 1930).

L: IS VI (10. VIII. 1930, p. 249—50 & 252—53). — Cf. M. *Marolt* (1929).

Vrhovec, Ivan (1853—1902), slov. zgodovinar, R. v Lj, univ. študij dkč. na Dunaju, 1886—97 v Novem mestu, sicer pa zvečine v Lj, tu u. (49).

B: *‚Topografiški opis Ljubljane in zgodovina ljubljanskega mestnega zastopa v minulih stoletjih‘* (LMS, 1885); *Die wohllöbl. landesfürstl. Hauptstadt Laibach: Nach archivalischen Quellen bearbeitet von …* (Laibach 1886); *Ljubljanski meščanje v minulih stoletjih: Kulturno-historične študije, zajete iz ljubljanskega mestnega arhiva* (Lj 1886); *Zgodovina Novega Mesta* (Lj 1891); *‚O ustanovitvi šentjakobske, frančiškanske in trnovske fare v Ljubljani‘* (ZMS, 1901); *‚Dve predavanji o ljubljanskih pokopališčih‘* (ib.); *‚Zgodovina šentpeterske fare v Ljubljani‘* (ib., 1903).

L: ASK; Silvo *Kranjec* (Kron, I, 1953, p. 64); Milko *Kos* (Slovenska matica: 1864—1964, Lj 1964).

Vries, Adriaen de (o. 1560—1627), niz. kipar, predstavnik poznega mednar. → *manierizma.* R. v Haagu, se učil v Italiji pri → *Giovanniju da Bologna*, delal v Nemčiji, kot dvorni kipar ces. Rudolfa II. v Pragi (ki ga je poplemenitil), spet v Nemčiji, na Danskem; u. v Pragi, kjer bi imel delati za Wallensteina. P (vse bron): npr. *Merkur in Psihe* (1593, Louvre), v Augsburgu *Merkurjev vodnjak* (1596—99) in **Hêraklov vodnjak* (1596—1602), *doprsji ces. Rudolfa II.* (d. 1603, očitno kot pendant L. Leonijevega *doprsja ces. Karla V.*, Ksthist. Mus.; 1607, ib.), *krstilnik* v protestantski mestni c. v Bückeburgu (1615), *skuptura nagrob. kneza Ernsta zu Schaumburg* v mavzoleju v Stadthagnu pri Bückeburgu (1617—20), itd.

L: Conr. *Buchwald:* Adriaen de Vries (Lpz 1899, »Beitr. zur Kg.: NF« 25); A. *Welcker*; Adriaen de Vries Hagiensis pictor et statuarius (OH, 1938); H. *Vollmer* (ThB XXXIV, 1940, s. v. — L!); AMK (št. 87, jul./avg. 1966, repr. p. 8—9): Lars Olaf *Larsson:* *Adrian de Vries 1545—1626 (W-Mn 1967).

Vrišer, Sergej (1920—....), slov. um. zgodovinar, raziskuje baročno kiparstvo na Slovenskem (in zgod. mode, pos. uniform). Dipl. (1954) in prom. (1962) v Lj, od 1963 direktor *Pokrajinskega muz.* v Mrb, 1971 izvoljen za izr. prof. (muzeologija in konservatorstvo) na Fil. fak.

B: *‚Mariborski baročni kiparji'* (ZUZ, 1957); *‚Prižnici v Ponikvi in Slovenjem Gradcu'* (ib., 1959 [Steletov zb.]); *‚Posvetna baročna plastika v severovzhodni Sloveniji'* (Kron, IX, 1961); *Baročno kiparstvo na slovenskem Štajerskem* (Mrb 1963, »Lik. obzorja« 3, dis.); *‚Josef Straub — ein Künstler der slowenischen Steiermark'* (AMK, 1964 [zv. 77]); *‚Renesančni viteški nagrobniki v Sloveniji'* (ZUZ, 1965 [izšlo 1966]); *baročno kiparstvo* (Lj 1967, »Ars Sloveniae«); *Mariborski grad* (Lj 1969, »Kult. in naravni spomeniki Slovenije« 17); *Sladka gora* (Lj 1970, ista z. 21); *Sv. Rok nad Šmarjem pri Jelšah* (Lj 1971, ista z. 25).

Vrnitev izgubljenega sina (angl. *The Return of the Prodigal son*; fr. *Le Retour du Fils prodigue*; it. *Il ritorno del figluol prodigo*; nem. *Die Heimkehr* [*Rückkehr*] *des verlorenen Sohns*), evang. ik. m. (Lk 15, 20—24). Up: Guercino (1619, Ksthist. Mus.; pozn. varianta Borghese), M. Preti (Capodimonte), D. Fetti (Dresden in z. Seilern, London), Rembrandt (jedk. 1636; *o. 1668, Eremitaža).

L: Pigler I (1956, p. 363—64); Réau II/2 (1957, p. 337—38). — Cf. P. *Askew* (s. v. *Fetti*).

vrt → *Hortus conclusus* (→ *Lov na enorožca v Zaprtem vrtu*, → *Madona v rožnem gaju*)

vrt hesperid → *dvanajst Hêraklovih junaških dejanj* (*11*)

***Vrt naslad,** po bogati fantastični motiviki srednje table imen. triptih Hieronyma → *Boscha* v Pradu iz o. 1500 (les, levo krilo *Zemeljski raj*, 220 × 97 cm, srednja tabla 220 × 195 cm, des. krilo *Pekel*, 220 × 97 cm), ena izmed umetnikovih najslavnejših mojstrovin, katere vsebina kljub obsežni lit., ki se je bila nabrala ob njej, še ni zadovoljivo razložena.

L: Wolfgang *Hirsch* (izd.): Hieronymus Bosch: The Garden of Delights (L 1954); »CA« 2 (1967, kat. št. 30 [*Il Trittico delle Delizie*] — L!); »US« 8 (1968, repr. p. 230—33); Elena *Calas*, »D for Deus and Diabolus«: an article on the Eden panel (J Aesth, 1969); *ead.*, Bosch's Garden of Delights: A Theological Rebus (Coll Art J, XXIX/2, Winter 1969/70 — L!).

Vrubel, Mihail Aleksandrovič (1856—1910), rus. (polj.-rus.) slikar, ilustrator in kipar, eden izmed prvih individualistov v novejši rus. lik. umetn., tragičen mistik in iskalec, r. v Omsku, u. (54) duševno bolan v Sankt Petersburgu (zdajšnjem Leningradu). S: npr. *Demon* (1890, Tretjakovska) — ena izmed njegovih neštetih interpretacij pesnitve Lermontova. — Ilustr. Puškina, Lermontova in L. N. Tolstoja.

L: ThB XXXVI (1947, p. 285); Hermann *Bünemann* (Kindler V, 1968, s. v.). — Cf. G. H. *Hamilton* (1967), V. *Molè* (Lj 1957), T. *Talbot Rice* (L ali NY 1963), O. *Wulff* (1932).

VRZDENEC pri Horjulu. *Podr. c. sv. Kancijana* je s svojim okrasom odličen spom. srednjev. stenskega slikarstva na Slovenskem. V ladji *StS-e* iz 1. četrt. XIV. st., in sicer na juž. steni zlasti fragmentarno ohranjeno *Rojstvo* (jaslice kot gotski kelih s pateno, na kateri leži otrok!) in *Trije kralji*, na sev. steni pa *Sv. Jurij v boju z zmajem* (pozn. *StS-e* nad njimi so sneli, fragmente hrani NG). V koru freske iz zadnje tretjine XV. st.: *Rojstvo*, *Marija zavetnica s plaščem*, *apostoli*. Na juž. zun. kora renesančni *Krištof* (verj. 1520-leta).

L: MAS I (1935); NG I (1956, št. 72, 74—76); SfS (1959, št. 1); ZadnikarR (1959); SlovS (1966, t. 1); Stele (1969, repr. 15, 20—21, 57—58, 168, 222). — Cf. M. *Marolt* (1929), F. *Stelè* (VjHAD, 1928; Šišićev zb., 1929).

vsakdanja opravila → *Sveta Nedelja*

Vstajenje (lat. *Resurrectio*, fr. *La Résurrection*, hrv. *Uskrsnuće*, nem. *Die Auferstehung Christi*), evang. ik. m. (npr. Mt 28, 1—8). Up: npr. Nikolaj iz Verduna (*emajl*, 13. prizor v vrsti → *sub gratia* na → *Verdunskem olt.*, 1181, Klosterneuburg), Třeboňski mojster (Praha), frater Francke (o. 1424, Hamburg), H. Multscher (na *olt. iz Wurzacha*, 1437, Dahlem), Holbein star. (npr. na *olt. iz frankfurtske dominikanske c.*, 1500/01, Städel, in na *Kaisheimskem olt.*, 1502, Alte Pin.), *Kranjski olt.* (Öst. Mitt.), Dürer (*lesor.* v *Malem pasijónu*, o. 1509/11; *lesor.* v *V. pasijónu*, d. 1510; *bakr.* v bakr. *Pasijónu*, d. 1512), Grünewald (na → *Isenheimskem olt.*), A. Altdorfer (d. 1518, Ksthist. Mus.).

L: Otto *Schönewolf:* Die Darstellung der Auferstehung Christi: ihre Entstehung und ihre ältesten Denkmäler (Lpz 1909); Hubert *Schrade* (RDK I, 1937, stp. 1230 ss); Réau II/2 (1957, p. 538 ss, pos. p. 544—50); Aurenhammer (3. snopič, 1961, p. 232—48 — L!); Pia *Wilhelm*, Auferstehung Christi (LCI I, 1968, stp 201—18 — L!). — Cf. W. *Braunfels* (1951), H. *Schrade* (1932).

Vuillard, Édouard (1868—1940), fr. slikar in grafik, kakor njegov prijatelj → *Bonnard* najprej v skupini → *Nabis*, sicer pa poleg slednjega najodličnejši predstavnik t. i. → *intimizma*. V jedru njegovega slikarstva je podoba udobno napolnjenega meščanskega interiera, zvečine v povezavi z bolj ali manj portretno zajetimi liki njegovih prebivalcev. S: npr. *Lugné Poe* (1891, z. Fletcher Steele), *Cipa Godebski in njegova sestra Misia Natanson* (o. 1895, prej London, O'Hana Gall.), *Misia in Thadée Natanson* (o. 1897, New York, z. Frances Spingold), *Alfred Natanson in njegova žena* (1900, ista z.), *Théodore Duret* (lepenka na lesu, d. 1912, Washington), *Umetnikova mati* (o. 1917, z. A. Peralta-Ramos), *Elvire Popesco*

(1938, z. Josef Rosensaft). — Up: npr. M. Denis (→ *Hommage à Cézanne*, d. 1900, MAM).

L: Edouard-Joseph III (1934, s. v.); André *Chastel:* Vuillard, 1868—1940 (P 1946); Dict peint mod (1954); Loan Exhibition: Vuillard (NY 1964 [rk, Wildenstein]); Robert F. *Reiff* (EWA XIV, 1967, s. v.); H. *Read* (Kindler V, 1968, s. v. — L!); »US« 11. — Cf. F. *Fels* (1950), W. *Haftmann* (4. izd. 1965; 1965), G. H. *Hamilton* (Harm 1967), B. S. *Myers* (V 1969, s. v. [tekst Robert *Reiff*]), A. C. *Ritchie* (1954), etc.

vulgáta, lat. prev. → *Biblije* (Stare in Nove zaveze), ki ga je oskrbel → *Hieronim*. Na tridentinskem koncilu so ga 1546 razglasili za avtentični cerkv. prev. in je odtlej liturgični cerkv. tekst katol. cerkve (za Siksta V. in Klementa VIII. prirejena t. i. *sikstoklementinska vulgata*).

Vulkanova kovačnica (nem. *Die Schmiede des Vulkan*), ik. m. po Vergilu (Aeneis VIII, 424—453), ki velikokrat ponazarja tudi element → *Ogenj*. Cf. s. v. *Venera v Vulkanovi kovačnici* (tudi → *Velázquez*).

L: Pigler II (1956, p. 256).

***Vuolvinijev antependij,** it. *Paliotto di Volvinio*, dragocena karolinška olt. obloga (za razloček s pozn. antependiji je obdajal olt. z vseh strani), najdragocenejši zlatarski izdelek zgodnjega srednjega veka in edini antependij, ki se nam je ohranil iz tega obd. (zlato in pozlačeno srebro, okras s poldragimi kamni, gemami in emajlnimi ploščicami, viš. 85 cm, dolžina 220 cm, globina 122 cm, Milano, St'Ambrogio), dat. po naročniku, milanskem škofu Angilbertu (824—59) v 2. četrt. IX. st. (verj. o. 835). Ikonografijo je delno narekovalo dejstvo, da je bilo pod olt. mizo videti sarkofage patrona sv. Ambroža pa mučencev Gervazija in Protazija. Prednja stran antependija je zlata in kaže *Kristusa na prestolu med simboli 4 evangelistov* (→ *Maiestas Domini*) *in 12 apostoli* (po 3 v 4 poljih), ob straneh pa na skupno 12 poljih *prizore iz Kristusovega življenja od Oznanjenja do Binkošti*. Hrbtna in stranski ploskvi so iz pozlačenega srebra, vsi pomembnejši liki pa zaznamovani z ustrezno okr. napisi. Hrbtna stran (kot prednja stran tridelna) kaže v sredini pod nadangeloma *Gabrijelom* in *Mihaelom* dva medaljona, v prvem *škof, DOMINVS ANGILBERTVS, daruje antependij patronu* (*SANCTVS AMBROSIVS*), v drugem pa je pred patronom videti samega umetnika (z napisom *VVOLVINIVS MAGISTER PHABER* zaznamovani lik je takó eden izmed najzgodnjejših srednjev. »avtoportretov«); na 12 poljih ob straneh so (kot spredaj Kristusovo življenje) *prizori iz legende sv. Ambroža*. Na krajših stranskih ploskvah je povsod v sredini kvadrat s križem (*crux gemmata*), ki ga časté po 4 svetniki in zunaj kvadrata po 8 angelov. Na evang. strani so v 4 medaljonih kvadrata *sv. Ambrož* (zgoraj), milanska patrona *sv. Protazij* (levo) in *Gervazij* (des.) in milanski škof *Simplicianus* (spodaj), na listni strani pa v enakem zaporedju *sv. Martin*, milanska patrona *Nabor* (it. *S. Nabore* ali *Naborre*) in *Nazarij* in milanski škof *Maternus*.

L: EWA III (1960, barvna t. 63 levo); »UF« 13 (1968, barvne repr. 220—24); »PKG« 5 (1969, t. 97). — Cf. W. *Braunfels* (1968, repr. 260—61), V. H. *Elbern* (*1952; 1961), G. de *Francovich* (RJb, 1942/44), etc.

VURBERK, severozah. od Ptuja (11 km). *Žup. c. sv. Marije:* J. Holzingerjeva kipa *Janeza Krst.* in *Elizabete* (konec 1760-ih let), *nagrob. Sigersdorferja* iz 1589 in drugi nagrob.

L: VrišerB (1963); ZUZ nv VII (1965 [izšlo 1966], repr. 92 & 94).

Vurnik, Helena, r. *Kottler* (1882—1962), slov. slikarka in grafičarka. R. na Dunaju, od 1912 dalje žena Ivana Vurnika (infra), u. (79) v Radovljici. *Stenske dekoracije* v nekd. *Zadružni gospodarski banki* v Lj, *osnutki za vezenine* in *paramentika*.

L: France *Stelè* (ELU 4, 1966, s. v.).

Vurnik, Ivan (1884—1971), slov. arh. R. v Radovljici v znani družini podobarjev, štud. na *TeH* na Dunaju (1907—12) in nato s štipendijo v Rimu, od 1919 dalje v Lj, predavatelj, 1920 docent, 1921 izr. prof. in od 1929 dalje ord. na Tehn. fak. A: nekd. *Zadružna gospodarska banka* (1922 [Miklošičeva št. 8]) in *Sokolski dom na Taboru* (1923—25) v Lj, itd. Mdr. po svoje »restavriral« c. sv. Petra v Lj. — Prešernova nagr. 1966.

L: ULj (1957 [L!]; 1969 [L!]); Ko je ko (1957); ŠijanecS (1961); France *Stelè* (ELU 4, 1966, s. v.); Marko *Ivančič* (Delo, 16. IV. 1971, p. 5, nekr.).

Vurnik, Stanko (1898—1932), slov. um. zgodovinar, muzikolog, etnograf in kritik. R. v Šentvidu pri Stični, pri Iz. Cankarju dipl. in 1925 prom. (*Slikar Valentin Metzinger: prispevek k razvoju slikarstva Slovenije v 17. in 18. stoletju*, cf. bibl., infra, 1928—34/35), pod vplivom Cankarjevega dela → *Uvod v umevanje lik. umetn.* spisal ‚*Uvod v glasbo*' (DS, 1928; rev. samost. izd. Lj 1929); od 1924 v službi v Etnogr. muz. v Lj (pri → *Županiču*), u. za jetiko (33) v Lj.

B: ‚*Spomini Ivana Franketa*' (ZUZ, III, 1923); ‚*Ivana Kobilca: Spomini* (ib.); ‚*Ferdo Vesel: Spomini*' (ib., IV, 1924); ‚*K slikarstvu na prehodu od XVII. v XVIII. stoletje* (*Skica stilnega razvoja*)' (ZUZ, VIII, 1928); ‚*K Metzingerjevemu življenjepisu*' (ib.); ‚*K*

razvoju in stilu Metzingerjeve umetnosti' (ib., IX, 1929; XII, 1932/33 — tu priredil Marijan Marolt); ‚*Metzingerjeva dela*' (ib., XIII. 1934/35, izšlo 1936, priredil in dop. Marijan Marolt).

L: Fr. *Stelè* (ZUZ, XI, 1931 [izšlo 1932], p. 93—96, nekr. [cf. ib., XII, p. 103, & XIII, p. 128 — podatki o nekrologih]); Dragotin *Cvetko* (Muzička Enciklopedija 2, Zgb 1963, s. v.).

VUZENICA, trg ob des. bregu Drave. V jedru romanska *žup. c. sv. Miklavža* z vzh. stolpom. Pravokotna ladja z meter debelimi zidovi, v sev. ladji freske iz srede XV. st.: *Marijina smrt* z Jezusom, ki sprejema dušo itn., *Marija zavetnica s plaščem* (hkrati — z golimi prsmi — *Maria Mediatrix*) in *Pohod treh kraljev* (žanrski Jožef, ki skubi gos).

L: F. *Stelè* (ZUZ, I, 1921, p. 88—89); Josip *Mravljak:* Vuzenica v srednjem veku (Mrb 1927); ZadnikarR (1959 — L!); M. *Zadnikar* (VS, VII, 1960, p. 257—58, & VIII, 1962 [izšlo 1963], p. 170—77); VrišerB (1963); Stane *Pahič* (VS, IX, 1965, p. 159—60); J. *Curk* (ib., p. 251); Stele (1969).

Vyššibrodski mojster → *Višibrodski mojster*

vzdolžni prerez (angl. *the longitudinal section*, fr. *la coupe longitudinale*, it. *la sezione longitudinale*, nem. *der Längsschnitt*) kaže neko stavbo, npr. baziliko, v prerezu njene vzdolžne osi — za razloček od prečnega prereza (angl. *the transverse section*, fr. *la coupe transversale*, it. *la sezione trasversale*, nem. *der Querschnitt*).

vzhajajoče sonce (angl. *the rising sun*) na slikah *Rojstva* ponazarja rojstvo »Sonca Pravičnosti« (lat. *Sol Iustitiae*), tj. Kristusa. Cf. s. v. *Paumgartnerjev oltar*.

Vztrajnost → *Véliki zmagoslavni voz*

W

Waagen, Gustav Friedrich (1794—1868), nem. um. zgodovinar in muzealec. R. v Hamburgu, direktor berlinske *Gemäldegal.* (od 1827) in hkrati (od 1844) prof. na tamk. univ., u. (74) v Köbenhavnu.

B: *Notice sur le chef d'oeuvre des frères van Eyck* (Gand 1825; nem. orig.: *Über die Maler Hubert und Johann van Eyck*, 1822); *Verzeichnis der Gemälde-Sammlung des Königlichen Museums zu Berlin* (Bl 1837); *Kunstwerke und Künstler in England und Paris* (3 knj. Bl 1837—1839); *Kunstwerke und Künstler in Deutschland*, I—II (Lpz 1843—1845); *Treasures of Art in Great Britain* (3 knj., L 1854; *Index*, 1912); *Galleries and cabinets of art in Great Britain* (L 1857); *Raisonnierender Catalog der Gemälde-Sammlung des Herrn Barthold Suermondt zu Aachen* (Aachen 1859); *Handbuch der deutschen und niederländischen Malerschulen* (2 knj., Stu 1862; fr. izd.: 3 knj., Br itd. 1863—1864); *Die Gemäldesammlung in der Kaiserlichen Eremitage zu St. Petersburg: nebst Bemerkungen über andere dortige Kunstsammlungen* (Mn 1864; 2. izd. 1871); *Die vornehmsten Kunstdenkmäler in Wien* (2 knj., W 1866—1867); *Kleine Schriften: mit einer biographischen Skizze* [A. Woltmann] (Stu 1875).

L: W. G. F. *Zwei*, Gesuche Waagens (JPK, 1932); E. van der *Grinten:* Enquiries into the History of Art-historical Writing (Venlo 1952). — Cf. W. *Waetzoldt* (II 1924).

Waal, Anton de (1837—1917), nem. kršč. arheolog, katol. duhovnik, prelat, ust. časopisa *Römische Quartalschrift* (1887) in *Oriens Christianus* (1901).

B: ‚*Katalog der Sammlung altchristlicher Sculpturen und Inschriften im deutschen National-Hospiz von Campo Santo*' (G. B. de Rossijev zb. [RQ], 1892); ‚*Zur Ikonographie der Transfiguratio in der älteren Kunst*' (RQ, XVI, 1902); ‚*Das Apsis-Mosaik in der Basilika Constantiniana des Lateran*' (Festschrift Georg von Hertling, Mn 1913); *Die Verklärung auf Tabor in Liturgie und Kunst* (Mn 1914).

L: zbornika: Festschrift zum elfhundertjährigen Jubiläum des deutschen Campo Santo in Rom: Dem derzeitigen Rector … (Fr 1897); Konstantin der Große und seine Zeit, Gesammelte Studien: Festgabe … (Fr 1913).

Waal, H. van de (1910—….), hol. um. zgodovinar. R. v Rotterdamu, štud. na univ. v Leidenu (prom. 1940), zdaj direktor njenega graf. kabineta (*Prentenkabinet*).

B: *Jan van Goyen* (A 1941, »Pal.«); ‚*»Hagar in de woestijn« door Rembrandt en zijn school*' (Nkj, 1947); **Drie eeuwen vaderlandsche geschied-uitbeelding, 1500—1800: een iconologische studie* (2 knj., 's-Gravenhage 1952 [oc. AB, jun. 1971]); ‚*Some Principles of a General Iconographical Classification*' (17. kongr., 1955); ‚*The Iconological Background of Rembrandt's »Civilis«*' (Ktids, 1956); ‚*»De Staalmeesters« en hun legende*' (OH, 1956); ‚*Rembrandt's Faust Etching: a Socinian Document and the Iconography of the Inspired Scholar*' (OH, 1964); ‚*Rembrandt and the Feast of Purim*' (OH, 1969); ‚*Light and Dark: Rembrandt and Chiaroscuro*' (Delta, XII, 1969).

Wackenroder, Wilhelm Heinrich (1773—1798), nem. pisec o lik. umetn., religiozno navdahnjen romantik, prijatelj pesnika Ludwiga Tiecka r., in u. (24) v Berlinu.

B: *Herzensergießungen eines kunstliebenden Klosterbruders* (Bl 1797); *Phantasien über die Kunst für Freunde der Kunst* (Bl 1799, izd. Ludwig Tieck).

L: cf. Gilbert-Kuhn (1953 [1967]). — Cf. W. *Waetzoldt* (I 1921).

Wackernagel, Martin (1881—1962), nem. um. zgodovinar. Prom. 1905, učil na univ. v Halleju (priv. docent 1908), Leipzigu (1918 izr. prof.) in Münstru (ord. 1920—49).

B: *Die Plastik des XI. und XII. Jahrhunderts in Apulien* (Lpz 1911); *Die Baukunst des 17. und 18. Jahrhunderts in den germanischen Ländern* (Bl-Neubabelsberg 1921, »HdKw«; 5. izd. 1931); *Max Slevogt* (Mn 1927); **Der Lebensraum des Künstlers in der florentinischen Renaissance: Aufgaben und Auftraggeber, Werkstatt und Kunstmarkt* (Lpz 1938); *Adelshöfe und Schloß in Münster* (Bl-Mn 1948).

L: zbornika: G. *Fiensch*, W. *Hager* & M. *Imdahl:* Studien zur Kunstform (Münster-K 1955 [= Münstersche Forsch.]); Festschrift: Martin Wackernagel zum 75. Geburtstag (K-Graz 1958 — B!).

Wackernagel, Wilhelm (1806—1869), nem. lit. zgodovinar, proučeval mdr. tudi → *mrtvaški ples*.

B (lik. umetn.): ‚*Der Todtentanz*'+ (Ztschr. f. deutsches Alterthum, IX, 1872); pon. izb.: *Kleinere Schriften, I* (Lpz 1872).

Waetzoldt, Wilhelm (1880—1945), nem. um. zgodovinar, učil na univ. v Halleju in Berlinu, ur. *JkPK* (1911—12), *RepKw* (1925—31) in — z Ernstom → *Gallom* — *ZfKg*. R. v Hamburgu, u. (64) v Halleju.

B: *Die Kunst des Porträts* (Lpz 1908); *Einführung in die bildenden Künste* (2 knj., Lpz 1911—1912); ‚*Giottos Bildnisköpfe in S. Croce*' (ZfbK, 1915); *Dürers Befestigungslehre* (Bl 1916); *Deutsche Malerei seit* 1870 (Lpz 1918, »Wissenschaft u. Bildung« 144); *Deutsche Kunsthistoriker, I: Von Sandrart bis Rumohr* (ib. 1921), *II: Von Passavant bis Justi* (ib. 1924); ‚*Die Begründung der deutschen Kunstwissenschaft durch Christ und Winckelmann*' (ZÄKw, 1921); *Das klassische Land: Wandlungen der Italiensehnsucht* (Lpz 1928); *Trilogie der Museumsleidenschaft: Bode-Tschudi-Lichtwark*' (ZfKg, 1932); *Dürer und seine Zeit* (W: Ph 1935; 2. izd. 1936; n. izd. Mn: Ph 1950); *Hans Holbein der Jüngere: Werk und Welt* (Bl 1938); *Du und die Kunst: Eine Einführung in die Kunstbetrachtung* (Bl 1938; n. izd. 1956); *Jacob Burckhardt als Kunsthistoriker* (2. izd., Lpz 1940); ‚*Okeanos: Bemerkungen zur Geschichte der Meeresmalerei*' (Worringerjev zb., 1943).

L: zbornik: Deutschland-Italien: Beiträge zu den Kulturbeziehungen zwischen Norden und Süden, Festschrift für Wilhelm Waetzoldt zu seinem 60. Geburtstage 21. 2. 1940 (Bl 1941 — B!).

Wagner, Hugo, švic. um. zgodovinar in muzealec (*Kunstmus.* v Bernu).

B: *Andrea del Sarto: Seine Stellung zu Renaissance und Manierismus* (Strasbourg 1950); ‚*Die Bildnisse im Bernischen Historischen Museum*' (Jb. des Bernischen Historischen Museums, Bern 1952); *Michelangelo da Caravaggio* (Bern 1958); ‚*Andrea del Sarto*' (EWA I, 1959); *Raffael im Bildnis* (Bern 1969, »Berner Schriften zur K.« 11).

Wagner, Otto (1841—1918), avstr. arh., pionir mod. arhitekture v Avstriji in zaslužen pedagog (med njegovimi učenci npr. Josef → *Hoffmann*, → *Kotěra*, naš → *Plečnik* in Viktor *Kovačić*); r. v Penzingu pri Dunaju, u. (76) na Dunaju. A: predvsem na Dunaju *mestna železnica* (*Wiener Stadtbahn*, 1894—97) in *Poštna hranilnica* (*Postsparkassenamt*, 1904—06).

L: ThB XXXV (1942, s. v. — L!); Robert L. *Delevoy* (Hatje, 1963); Otto Wagner: Das Werk des Architekten (W 1963 [rk, Historisches Mus. der Stadt Wien], tekst O. A. *Graf*); Otto Antonia *Graf:* Die vergessene Wagnerschule (W 1969, »Schriften des Museums des 20. Jahrhunderts« 3). — Cf. L. *Hevesi* (1909), J. A. *Lux* (1914), H. *Tietze* (1922), R. *Wagner-Rieger* (1970 — L!).

Wagner, Vladimir (u. 1955), slovaški um. zgodovinar.

B: *Dejiny výtvarného umenia na Slovensku* (Trnava 1930); *Profil slovenského výtvarného umenia* (Turč. Sv. Martin 1935); ‚*Stredoveké rezbárstvo na Slovensku*' (Umění na Slovensku: odkaz lidu a země, Pra 1938); *Vývin výtvarného umenia na Slovensku* (Bratislava 1948); *Gotické tabulové maliarstvo na Slovensku* (Turč. Sv. Martin 1942).

Wagner-Rieger, Renate (1921—....), avstr. um. zgodovinarka, avtorica številnih del s področja zgod. arhitekture. R. na Dunaju, izr. prof. za avstr. um. zgod. na tamk. univ. (*Ksthistorisches Inst.*).

B: *Die italienische Baukunst zu Beginn der Gotik, I—II* (Graz-K 1956—1957); *Das Wiener Bürgerhaus des Barock und Klassizismus* (W 1957); ‚*Die Renaissancearchitektur in Oesterreich, Boehmen und Ungarn in ihrem Verhältnis zu Italien bis zur Mitte des 16. Jahrhunderts*' (Arte e artisti dei laghi lombardi, I, 1959); ‚*Gotische Kapellen in Niederösterreich*' (K. M. Swobodov zb., 1959); ‚*Die Anfänge der klassizistischen Architektur in Wien*' (Mitt. der Ges. f. vergleichende Kstforschung in Wien, 1960/61); ‚*S. Lorenzo Maggiore in Neapel und die süditalienische Architektur unter den ersten Königen aus dem Hause Anjou*' (Miscellanea Bibliothecae Hertzianae, Mn 1961); *Das Schloß zu Spittal an der Drau in Kärnten* (W 1962, »Stud. zur österreichischen Kg.« 3); ‚*Barockarchitektur in Österreich*' (ZfKg, 1964 [krit. ref. o lit.]); ‚*Die Baukunst des 16. und 17. Jahrhunderts in Österreich: Ein Forschungsbericht*' (WJb, XX, 1965); ‚*Die Wiener Architektur des Klassizismus*' (AMK, 1965, št. 81); ‚*Einschiffige Benediktinerkirchen des Mittelalters in Italien*' (Arslanov zb., 1966); ‚*Architektur*' (Gotik in Österreich, Krems 1967 [rk], p. 330—406); ‚*Stilwandel der städtebaulichen Komposition im Bereiche der Wiener Ringstraße*' (ÖZKD, 1968); (izd. & uv) **Die Wiener Ringstraße — Bild einer Epoche, Die Erweiterung der Inneren Stadt Wien unter Kaiser Franz-Joseph I., I: Das Kunstwerk im Bild* (2 knj., Graz 1969), **Wiens Architektur im 19. Jahrhundert* (W 1970).

Wald, Ernest T. de → *DeWald, Ernest T.*

Waldemar-George → *George, Waldemar*

Waldmann, Emil (1880—1945), nem. um. zgodovinar, nekd. direktor *Kunsthalle* v Bremenu.

B: *Lanzen, Stangen und Fahnen als Hilfsmittel der Composition in den graphischen Frühwerken Albrecht Dürers* (Str 1906, »SdK« 68); *Die gotischen Skulpturen am Rathaus zu Bremen und ihr Zusammenhang mit kölnischer Kunst* (ib. 1908, »SdK« 96); *Edouard Manet* (Bl 1910; n. izd. 1923); *Die nürnberger Kleinmeister* (Lpz 1911, »Meister der Graphik« 5); *Griechische Originale* (ib. 1914); *Wilhelm Leibl: Eine Darstellung seiner Kunst, Gesamtverzeichnis seiner Gemälde* (Bl 1914; n. izd. Bl 1930); *Albrecht Dürer* (3 knj., Lpz 1916—1918); *Die Bremer Kunsthalle: Ein Führer zur Vorbereitung und Erinnerung* (Bl 1919); *Max Slevogts graphische Kunst* (D 1921; 2. izd. 1924); *Das Bildnis im 19. Jahrhundert* (Bl 1921); *Tizian* (Bl 1922, »Die führenden Meister«); *Albrecht Altdorfer* (L-Bo 1923); *Max Slevogt* (Bl 1923); *Die Kunst des Realismus und des Impressionismus im 19. Jahrhundert* (Bl 1927, »Propyläen-Kg.« 15); (uv) Ausstellung Edouard Manet (Bl 1928 [rk, Gal. Mathiesen]); *La Peinture Allemande Contemporaine* (P 1930); *Das Rathaus zu Bremen* (Burg bei Magdeburg 1931); ‚*Albrecht Dürer und die deutsche Landschaft*' (Panth, 1934); *Das Bild des Kindes in der Malerei* (Bl 1940); *Goya: Der Meister der spanischen Graphik* (Burg bei Magdeburg 1942); *Wilhelm Leibl als Zeichner* (Mn 1942; 3. izd. 1948); *Anselm Feuerbach* (Bl 1944); *Auguste Rodin* (W 1945, »Smlg. Schroll«).

Waldmüller, Ferdinand Georg (1793—1865), avstr. slikar v dobi bidermajerja in realizma, oblikovalec portretov pa žanrskih podob in krajin, v katerih se je razvil do →*plenerizma*. S: npr. *Avtp.* (d. 1828, Öst. XIX.—XX.), *Portret umetnikove matere* (d. 1830, ib.), *Družina dunajskega notarja dr. Eltza v Ischlu* (d. 1835, ib.), *Gospa Luise Mayer* (d. 1836, Neue Pin.) *Avtp.* (d. 1848, Öst. XIX.—XX.), *O télovem* (d. 1857, ib.).

L: Unvergängliches Österreich: F. G. Waldmüller und seine Zeit (Essen 1960 [rk]); H. G. *Wachtmann* (Kindler V, 1968, s. v. — L!). — Cf. K. K. *Eberlein* (1938), B. *Grimschitz* (1940 [4. izd. 1957]), A. *Roessler* (& G. *Pisko* 1908), R. *Zeitler* (1966 — L!).

Walicki, Michał (Marian), (1904—1966), polj. um. zgodovinar, prof. za zgod. srednjev. umetn. na univ. v Varšavi; r. v Sankt Petersburgu [= Leningradu].

B: (& Juliusz Starzyński) *Dzieje Sztuki Polskiej* (Wa 1934); (& Jan Białostocki) *Malarstwo europejskie w zbiorach polskich* (Kr 1955); ‚*Rembrandt w Polsce*' (Biul, 1956); *Drzwi Gnieźnieńskie* (3 knj., Wr 1959); (& René Huyghe) *Polen: Malerei des 15. Jahrhunderts* (Mn 1964, »UNESCO-Smlg. der Weltkst« [orig. izd. NY]).

L: Czy wiesz (1938).

Walker, John (1906—....), amer. um. zgodovinar in muzealec, r. v Pittsburghu. Gl. konservator (1939—56) in direktor (od 1956) washingtonske *Nat. Gall. of Art.*

B: (& James Macgill) *Great American Paintings from Smibert to Bellows:* 1729—1924 (L-NY: Ox UP 1943); (& Huntington Cairns) *Masterpieces of Painting from the National Gallery of Art* (1944); *Paintings from America* (1951); (& Huntington Cairns) *Great Paintings from the National Gallery of Art* (NY 1952); *Bellini and Titian at Ferrara: A Study of Styles and Taste* (L 1956); *National Gallery of Art, Washington, D. C.* (NY 1963); (& Huntington Cairns) *A Pageant of Paintings from the National Gallery of Art* (2 knj., NY 1966).

L: WWAA (1959); WWA (1962).

Wallace, Richard W., amer. um. zgodovinar. Prom. na *Princeton Univ.* (1965) z dis. *The Figure Paintings of Salvator Rosa*, uči na *Wellesley College*-u.

B: ‚*Venus at the Fountain and the Judgment of Paris*' (GBA, 1960); ‚*The Later Versions of Nicolas Poussin's »Achilles in Scyros«*' (Stud. in the Renaissance, IX, 1962); ‚*The Genius of Salvator Rosa*' (AB, 1965); ‚*Salvator Rosa's »Justice Appearing to the Peasants«*' (JWCI, 1967); ‚*Salvator Rosa's »Democritus« and »L'Umana Fragilità«*' (AB, 1968).

Wallis(-Walfisz), Mieczysław (1895—....), polj. um. zgodovinar in lik. kritik. Bil ord. na univ. v Lódžu (em.), živi v Varšavi.

B (tudi prispevki o polj. umetnikih v ThB): ‚*Podłože społeczne autoportretu*' (Wiedza i Życie, 1948); ‚*Autoportrety młodzieńcze i starcze*' (ib.); ‚*Autoportrety artystek*' (ib., 1949); ‚*Autoportret*' (Sprawozdania z posiedzeń Wydziału II Towarzystwa Naukowego Warszawskiego, 1950); ‚*Autoportrety fotograficzne*' (Świat fotografii, 1950); *Canaletto malarz Warszwy* (Wa 1954); ‚*Autoportrety Matejki*' (Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego: Nauki Humanistyczno-Społeczne, 1954); ‚*Autoportrety Orłowskiego*' (Biul, 1955); *Dzieje zwierciadła i jego rola w różnych dziedzinach kultury* (Łódź 1956); *Sztuka polska dwudziestolecia 1919—1939* (Wa 1959); ‚*Autoportret a obraz wzrokowy własnej powierzchowności* (Przegląd Humanistyczny, 1960); ‚*Autoportret ukryty*' (ib.); ‚*Podobieństwo i przetworzenie w autoportrecie*' (ib.); *Artyści-plastycy: zawód i środowisko* (Wa 1964); *Autoportret* (Wa 1964); *Autoportrety artystów polskich* (Wa 1966).

L: Czy wiesz (1938).

Walpole, Horace (1717—1797), angl. pisec o umetn. in zbiralec, pisatelj, r. in u. (79) v Londonu. S svojimi *Anecdotes* (cf. lit.), pri katerih se je oprl na zapiske, ki jih je bil zapustil George →*Vertue*, si je zaslužil vzdevek »oče angl. um. zgodovine«. Leta 1747 si je kupil vilo *Strawberry Hill* (Middlesex), ki jo je dal počasi gotizirati; s tem je pomembno vplival na sočasni okus.

B (lik. umetn.): *Aedes Walpoliane* ... (L 1747); **Anecdotes of painting in England* (4 knj., Strawberry Hill 1762—1771; sup. [5. knj.] NH: Yale UP 1937); *A catalogue of Engravers who have been born or resided in England* (ib. 1763); *A description of the villa of Mr. Horace Walpole* ... (ib. 1774).

L: R. W. *Ketton-Cremer:* Horace Walpole (L 1940; n. izd. Ithaca [N. Y.]: Cornell UP 1966); A. T. *Hazen:* A Bibliograpby of Horace Walpole (NH: Yale UP 1948); W. S. *Lewis:* Horace Walpole (L 1961); EWA VI (1962, stp 780—81 — L!); Schlos-

serL (1964 — L!); Marcus *Whiffen* (EWA XIV, 1967, s. v. — L!). — Cf. K. *Clark* (1928 [1950]).

der **Wandelaltar** (nem.) → *krilni oltar*

Wappers, Gustave, *baron* (1803—1874), belg. slikar. R. v Antwerpnu, štud. in pozn. učil na tamk. ak., postal njen direktor (1840) in konservator antwerpenskega muz., 1853 se preselil v Pariz, tam u. (71). S: zg. kompozicije in portreti, npr. *Prizor iz obleganja Leidena 1574* (d. 1829, Utrecht — leidenski župan Pieter van der Werff se hoče žrtvovati), *Prizor iz belg. revolucije 1830* (444 × 660 cm, d. 1835, Bruxelles), *Mlada mati z otrokom* (les, d. 1854, Antwerpen), *Angl. kralj Karel I. odhaja na morišče* (1870, Bruxelles).

L: H. *Billung:* Gustaaf Wappers: Ein Künstlerleben (Lpz 1880); A. *Dasnoy:* Les Beaux jours du romantisme belge (Br 1948); Fierens Dict. (1950, s. v. — L!); »PKG« 11 (1966, t. 149 — L!); Acht eeuwen schilderkunst (Brussel 1969). — Cf. R. *Genaille* (1958).

Warburg, Aby M(oritz), (1866—1929), nem. (ž.) um. zgodovinar, kot ustanovitelj *Bibliothek Warburg* (→ *Warburgov institut*) pomemben za ves sodobni razvoj ikonografije in ikonologije. R. v Hamburgu v znani bankirski družini, štud. v Bonnu pri C. Justiju, prom. v Straßburgu pri H. Janitschku.

B: *Sandro Botticellis »Geburt der Venus« und »Frühling«: Eine Untersuchung über die Vorstellung von der Antike in der italienischen Frührenaissance+* (Lpz 1893); *Bildniskunst und florentinisches Bürgertum, I: Domenico Ghirlandajo in Santa Trinità, Die Bildnisse Lorenzo de' Medici und seiner Angehörigen* (Lpz 1901); *‚Flandrische Kunst und Florentiner Frührenaissance'* (JkPK, 1902); *‚Dürer und die italienische Antike'* (Verh. der 38. Versammlung deutscher Philologen ..., 1905, Lpz 1906); *‚Francesco Sassettis letztwillige Verfügung'* (zb. A. Schmarsowa, 1907); *Heidnisch-antike Weissagung in Wort und Bild zu Luthers Zeiten+* (1919); zbr. sp.: **Gesammelte Schriften* (2 knj., Lpz-Bl 1932).

L: Minerva Ztschr., 1926 & 1927; E. *Panofsky* (Hamburger Fremdenblatt, 1929, nekr.); F. *Saxl* (Frankfurter Zeitung, št. 837, 9. XI. 1929, nekr.); Worte zur Beisetzung von ... Aby M. Warburg (Drm 1929); A. *Giorgetti*, Aby Warburg (ASI, 1930); Giorgio *Pasquali*, Ricordo di Aby Warburg (Pegaso, 1930); AKug (1920); W. *Kaegi*, Das Werk Aby Warburgs (Neue Schweizer Rundschau, 1933); Lubomír *Konečný*, Aby M. Warburg (Umění, 1970, p. 594—607 — L!). — Cf. G. *Bing* (1960; 1965), E. H. *Gombrich* (*1970 — B! & L!), C. G. *Heise* (1947 [1959]), U. *Kultermann* (1966), F. *Saxl* (1923; 1957), E. *Wind* (1931).

Warburgov institut. Njegov začetek je pomenila zas. knjižnica Abyja M. → *Warburga* (supra) v Hamburgu, t. i. *Kulturwissenschaftliche Bibliothek Warburg*, ki jo je Fritz → *Saxl* 1921 preoblikoval in razširil v znanstveno raziskovalen inst. Slednji si je kot osrednjo nalogo zadal proučevanje ant. izročila v evr. kulturi in pos. umetn. ter s tem, s publikacijami, ki jih je izd. (→ *Vorträge der Bibliothek Warburg*, → *Studien der Bibliothek Warburg*), in sodelavci, ki so se zbirali okrog njega, postal najpomembnejše žarišče za ves nadaljnji razvoj → *ikonografije* in pos. → *ikonologije*. Po zavladanju nacizma v Nemčiji se je inst. z vsem svojim znanstv. osebjem in celotnim inventarjem ob pomoči Samuela → *Courtaulda* in družine Warburg na dveh ladjah prepeljal v London; tam je nadaljeval z znanstv. delom (številne tehtne in vselej z bogatim znanstvenim aparatom zaznamovane razprave v *Journal of the Warburg Institute* [1937—apr. 1939] resp. pozn. *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes*, 1970 *XXXIII. knj.*, pos. → *Studies of the Warburg Institute*) in naposled postal sestavni del londonske univ. (*Woburn Square, W. C. 1*). Med sodelavci so se poleg obeh najodličnejših, *Saxla* in Erwina → *Panofskyja*, z leti zvrstili mdr. Michael → *Baxandall*, Anthony → *Blunt*, T. S. R. → *Boase*, Hugo → *Buchthal*, Ernst → *Cassirer*, L. D. → *Ettlinger*, E. H. → *Gombrich*, E. H. → *Kantorowicz*, Richard → *Krautheimer*, Otto → *Kurz*, Hans → *Liebeschütz*, Otto → *Pächt*, Helen → *Rosenau*, Jean → *Seznec*, Wolfgang → *Stechow*, Martin → *Weinberger*, Edgar → *Wind*, Rudolf → *Wittkower*, Frances A. → *Yates*, itd. Direktorji instituta po Saxlu: Henri → *Frankfort* (1948—54), Gertrude → *Bing* (1954—64) in za njo *Gombrich*.

L: Catalogue of the Warburg Institute Library, I—II (Bo 1961). — Cf. G. *Bing* (1957), U. *Kultermann* (1966), J. *Mesnil* (1926).

Ward, Clarence (1884— ....), amer. um. zgodovinar, prom. v Princetonu, učil na raznih amer. univerzah.

B: *Mediaeval Church Vaulting* (Pri 1915, »PriM« 5).

L: JSAH (jul. 1948 [posebna št.]); WWAA (1959).

Warhol, Andy (1930— ....), amer. slikar in filmski eksperimentator, najvidnejši predstavnik → *pop arta*. S & G: bolj ali manj mehanično ponavljanje »potrošniških« klišejev od živilskih artiklov do popularnih sodobnih osebnosti in lastne podobe.

L: cf. H. *Geldzahler* (1970 — B! & L!).

Warszawa → *Varšava*

was aber die Schönheit sei, das weis ich nit (»*toda kaj je lepota, tega ne vem*«), je Dürer zapisal o. 1512 (K. *Lange* & F. *Fuhse:* Dürers schriftlicher Nachlaß, Halle a. S. 1893, p. 288). Resignirana misel je veljala dolgoletnim priza-

devanjem, da bi odkril »zakone« lepote, tj. nauk o pravih razmerjih, itd.

L: Saturn and Melancholy (1964, p. 364).

WASHINGTON, gl. mesto ZDA (*District of Columbia* [*Middle Atlantic*]). Cf. → *Phillips*.

~ *The* **Corcoran Gallery of Art** (*17th St. & New York Avenue*), imen. po ustanovitelju W. W. *Corcoranu*. Pomembna z. amer. slikarstva. V zapuščini Williama A. Clarka tudi hol. in flam. slike, Corot, Monticelli, itd.

~ **Dumbarton Oaks Research Library and Collection** (*1703, 32nd St., N. W.*) sodi k Harvardski univ. in je posv. starokršč. in biz. umetn.

~ *The* **Freer Gallery of Art** (*Jefferson Drive at 12th St., S. W.*) je posv. umetn. Bližnjega in Daljnega vzhoda in Whistlerjevemu delu (npr. *Avtp.*, o. 1858).

~ **National Gallery of Art** (*Constitution Avenue at 6th St., N. W.*), enega izmed → *sedmih vélikih amer. muzejev*, odprto od 1941, sestavljajo predvsem zbirke, ki so jih podarili utemeljitelji gal. Andrew *Mellon*, S. H. → *Kress*, J. E. *Widener*, Chester → *Dale* in L. J. *Rosenwald* (grafika). S slikami so zastopani: med Italijani Duccio (*Poklicanje Petra in Andreja* s predele sienske → *Maestà*, 1308/11), fra Angelico (*Madonna dell'Umiltà*), Masaccio (atr.: *Profilni portret mladega moža*, o. 1425), Giovanni di Paolo (*Oznanjenje* [z *Izgonom iz raja* v ozadju]), Sassetta (4 table predele, npr. *Srečanje Antona Pušč. in Pavla*, o. 1445), Domenico Veneziano (*Janez Krst. v pustinji*, o. 1445), Filippo Lippi ([zač. verj. fra Angelico] *Poklon kraljev*, o. 1445), Andrea del Castagno (*David*, o. 1450), Antonello da Messina, Giov. Bellini (*Beg v Egipt*; *Portret mladeniča v rdečem*; *Portret condottiera*, o. 1480; **Slavje bogov* [*The Feast of the Gods*], d. 1514 [dkč. Tizian]), Mantegna (*Judita s Holofernovo glavo*, o. 1495), Francesco del Cossa (npr. *Sv. Lucija*), Botticelli (*Giuliano de' Medici*, o. 1478 [replike Dahlem; Thyssen; Bergamo]; **Poklon kraljev*, o. 1481/82), Perugino (triptih s *Kristusom na križu*, *Marijo in Janezom Ev.* pa *Hieronimom* [levo krilo] in *Marijo Magdaleno* [desno], o. 1485), Neroccio de' Landi (*Ženski portret*, o. 1490), Ambrogio de' Predis, Ercole de' Roberti (aliansna portreta *Giovannija II.* in *Ginevre Bentivoglio*, o. 1480), Filippino Lippi (*Portret mladeniča*), Lorenzo di Credi (*Avtp.*, o. 1488), Piero di Cosimo (*Obiskovanje s svetnikoma*, o. 1490), Boltraffio, Sodoma (*Jurij z zmajem*, verj. 1518), Tizian (Giorgioneju in njemu atr. *Moški portret*, o. 1508, in **Allendalovo Čaščenje pastirjev*, o. 1510; *Dož Andrea Gritti*, verj. 1535/40; *Venera z ogledalom*, o. 1555; *Venera in Adonis*, po 1560), Dosso Dossi (*Circe in njeni ljubimci*, o. 1514/16), Lotto (*Alegorija*, 1505), Luini (*Ženski portret*), Bartolomeo Veneto (*Moški portret*, ok. 1520), Rafael (*Jurij z zmajem*, 1504/05; »*Mala*« *Madona Cowper*, 1505; »*Vélika*« *Madona Cowper* [*Madona Niccolini-Cowper*], d. 1508; *Madona Alba*, o. 1509; *Bindo Altoviti*), il Rosso (*Moški portret*), Moretto (*Objokovanje*), Tintoretto (*Kristus pomiri vihar*, o. 1560), Moroni, Veronese (*Najdenje Mojzesa*; *Oznanjenje*; *Rebeka pri vodnjaku*), G. B. Tiepolo (*Madona z liščkom*; *Apolon in Dafne*), Canaletto, Bellotto, F. Guardi; med starimi Nizozemci Jan van Eyck (*Oznanjenje*, o. 1425/30), Rogier van der Weyden (*Ženski portret*, o. 1455), Christus (*Rojstvo*, o. 1445/46 [?]), Memling (*Predstavitev v templju*, o. 1463), Bosch (*Smrt in skopuh*, o. 1490), G. David (*Počitek na begu v Egipt*, o. 1510), Mojster Lucijine legende (*Marija, nebeška kraljica*, o. 1485), Michiel Sittow (*Moški portret*), Joos van Cleve, Lucas van Leyden, Jan van Scorel, P. Bruegel star. (*Skušnjave sv. Antona*, verj. 1555/58); med Nemci Mojster iz Heiligenkreuza (*Smrt sv. Klare*, o. 1410), Mojster Jernejevega oltarja (*Krst v Jordanu s 14 sv. pomočniki*, o. 1500), Strigel (aliansna portreta *Margarete Vöhlin* in *Hansa Rotta*), Grünewald (»*Malo*« *Križanje*, o. 1505/10), Dürer (*Madona z otrokom*, verj. 1504/07; *Portret duhovnika*, d. 1516), Cranach star. (»*Saški princ*« in »*Saška princesa*«, oba 1516/18 [?]), Holbein ml. (*Sir Brian Tuke*, 1526/28; *Edvard, waleški princ*, 1538); med Španci Juan de Flandes (*Oznanjenje*), El Greco (*Očiščenje templja*, o. 1560/65; *Sv. Martin in berač*, o. 1597/99; *Laokoon*, o. 1610/14), Zurbarán, Velázquez (*Sivilja*, o. 1640; *Inocenc X.*, 1649/50), Murillo (*Dekle in njena duenna*, o. 1670; *Povratek izgubljenega sina*); med Francozi tudi Pisanellu atr. *Ženski profilni portret* (o. 1415), Mojster sv. Eligija, François Clouet (»*Diane de Poitiers*«, o. 1571), Vouet (*Urania in Kaliope*), Louis Le Nain (»*Krajina s kmeti*«, o. 1640; »*Francoski interieur*«), Poussin (*Krst v Jordanu*; *Sveta družina na stopnicah*, 1648), Claude Lorrain (*Pastir*, verj. 1655/60), Ph. de Champaigne (*Omer Talon*), Watteau (*Italijanski komedijanti*, 1720), Chardin (npr. »*Pazljiva strežnica*«, verj. 1738), Boucher (npr. *Venera tolaži Amorja*, d. 1751), M. Q. de La Tour, Fragonard (npr. *Deklica pri branju*, o. 1776), H. Robert, J.-L. David (*Napoleon v svojem delovnem kabinetu*, d. 1812; *Madame David*), Ingres (*Madame Moitessier*, d. 1851), Corot (npr. *Krajina pri Volterri*, d. 1838; *Agostina*, verj. 1866), Daumier

(»*Nasvet mlademu umetniku*«, verj. po 1860), Daubigny. C. Pissarro (npr. *Boulevard des Italiens: jutro*), Manet (npr. *Stari muzikant*, d. 1862; *Železnica* [Gare St.-Lazare], d. 1873), Degas (*Madame Camus*, 1870; *Madame René De Gas*, 1872/73; *Štiri plesalke*, o. 1899), Fantin-Latour (*Avtp.*, d. 1858? *Tihožitje*, d. 1866), Cézanne (npr. *Hiša očeta Lacroixa*, d. 1873; *Tihožitje*, o. 1890), Monet (npr. *Rouenska katedrala: sonce*; *Palazzo da Mulà*, d. 1908), Renoir (*Diana*, d. 1867; *Alžirka* [*Odalisque*], d. 1870; *Deklica s škropilnico*, d. 1876; *Madame Henriot*, o. 1877), Morisot (*Slikarkina mati in sestra*, 1869/70), »carinik« Rousseau (*Džungla na ekvatorju*, d. 1909), Gauguin (*Avtp. s svetniškim sijem*, d. [1]889), Toulouse-Lautrec (npr. *Kvadrilja v Moulin-Rougeu*, 1892); med Flamci Rubens (*Isabella Brant*, 1623/26; *Srečanje Abrahama in Melkizedeka*, o. 1625), van Dyck (npr. *Markiza Balbi*, 1622/27; *Markiza Elena Grimaldi*, 1622/27; *Paola Adorno, markiza Brignole Sale, s sinom*, 1622/27; *Philip, lord Wharton*, d. 1632); med Holandci Hals (npr. *Balthasar Coymans*, d. 1645), Saenredam (*Katedrala sv. Janeza v 's-Hertogenboschu*), Rembrandt (23 slik, npr. »*Poljski plemič*«; *Avtp.*, d. 1650; *Pokrajina z mlinom*, o. 1650; *Putifarjeva žena obtožuje Jožefa*, d. 165[5]; *Avtp.*, d. 1659; *Filemon in Baukis*), Terborch (*Snubačev obisk*, o. 1658), A. Cuyp (*Maas pri Dordrechtu*, o. 1660), Steen, J. van Ruisdael (*Gozdna pokrajina*, o. 1660/65), P. de Hooch (*Dvorišče*, o. 1660), Vermeer (*Žena, ki tehta zlato*, o. 1662/63; *Dekle s flavto*, o. 1664; *Dama z rdečim klobukom*, o. 1664) in naposled van Gogh (npr. *La Mousmé*, 1888); med Američani Whistler (npr. *Dekle v belem*, d. 1862), Cassatt, itd.

L: Summary Catalogue of European Paintings and Sculpture (Wash 1965); European Paintings and Sculpture: Illustrations (ib. 1968). — Cf. H. *Tietze* (Z 1954), J. *Walker* (1944; 1952; 1963).

Washington se prepelje čez reko Delaware (*Washington Crossing the Delaware*), romantična amer. zg. podoba epizode iz amer. osvobodilne vojne (25./26. XII. 1776), ki jo je →*Leutze* naslikal za kongresno dvorano v Washingtonu (o, pl, 1849/50, prej Bremen, zgorela 1942; replika, d. 1851, MM). Cf. s. v. *Hčere revolucije*.

Wastler, Josef, avtor tudi za zgod. slov. umetn. porabnega *Steirisches Künstler-Lexicon* (Graz: Leykam 1883 — dodatki v *Mitt. des historischen Vereines f. Steiermark*).

Waterhouse, Ellis K(irkham), (1905—....), angl. um. zgodovinar, direktor *Nat. Gall. of Scotland* v Edinburghu (1949—52), prof. za um. zgod. in direktor *Barber Inst.* na univ. v Birminghamu (od 1952 dalje).

B: ‚*El Greco's Italian Period*' (Art Stud., 1930); *Baroque Painting in Rome: The Seventeenth Century* (L 1937); *Reynolds* (L 1941, »English Master Painters«); ‚*Tasso and the visual arts*' (Italian Stud., 1947/48); *Titian's Diana & Actaeon* (L-NY 1952, »Charlton Lectures on Art« 34); *Painting in Britain: 1530 to 1790* (Harm 1953, »The Pelican Hist. of Art«; 2. izd. 1962); ‚*The British Contribution to the Neo-Classical Style in Painting*' (Proc. Br. Ac., 1954); *Gainsborough* (L 1958); *Italian Baroque Painting* (L: Ph 1962); *Three Decades of British Art: 1740—1770* Phi 1965).

L: WW (1963).

Watteau, (Jean-)Antoine (1684—1721), fr. slikar, v. mojster t. i. *fêtes galantes*, poetično upodobljenih zaljubljencev in godcev v zasanjanih parkih, krhko nežnega sveta, ki s svojo izbrano nebrižno eleganco napoveduje rokoko, s svojim melanholičnim občutjem pa odkriva bolnega slikarja samega. R. v Valenciennesu, v Parizu 1704—08 sodel. Clauda *Gillota*, ki ga je uvedel v gledališko motiviko, pozn. spoznal bankirja Pierra →*Crozata* in njegovo beneških in drugih slik bogato zbirko, 1720/21 v Londonu, u. (37) za jetiko v Nogent-sur-Marne. S: npr. *Opica kipar* (o. 1710?, Orléans, Mus. des B.-A.), *Poletje* iz vrste →*Štirje letni časi* za Crozata (o. 1715, Washington), znamenito »*Vkrcanje za otok Kitero*« (1717, Louvre [*morceau de réception*]; pozn. varianta iz o. 1718, Dahlem), *L'Indifférent* (o. 1717, Louvre) in *La Finette* (o. 1717, ib.), *L'Amour au Théâtre français* (o. 1718, Dahlem) in *L'Amour au Théâtre italien* (ib.), →*Gilles* (o. 1718/20, Louvre), *Italijanski komedijanti* (1719/20, Washington), *Párisova sodba* (o. 1720, Louvre) in →*Gersaintov izvesek* (1720, Dahlem). — Po njegovi smrti je prijatelj Jean de Jullienne (→*zbiralci*) izd. *L'Oeuvre d'Antoine Watteau d'après ses tableaux et dessins originaux* (4 knj., 1721—1735).

L: Gilbert W. *Baker:* Antoine Watteau (L 1939); A. *Châtelet* (Thuillier-Châtelet, 1964); Daniel *Wildenstein* (Kindler V, 1968, s. v. — L!); M. *Roland Michel:* Watteau et sa génération (P 1968 [cf. BM, marec 1968, sup.]); L'opera completa di Watteau (Mi 1968, uv Giovanni *Macchia*, kat. E. C. *Montagni*, »CA« 21 — L!); N. *Knopp*, Watteaus neue Bildform (W. Grossov zb., 1968); M. P. *Eidelberg*, Watteau, Lancret, and the Fountains of Oppenort (BM, 1968); »US« 10 (1969). — Cf. H. *Adhémar* (*1950 — L!; 1967 — L!), A. E. *Brinckmann* (1943), É. *Dacier* (& A. *Vuaflart* 1922—1929), L. *Dimier* (I 1928), F. *Fosca* (1952), L. *Gillet* (1943), E. & J. de *Goncourt* (3. izd. I 1880), E. *Hildebrandt* (1922), F. *Kimball* (1943 [n. izd. 1949]), M. *Levey* (1961 [o »Vkrcanju«]; 1964; 1966), A. P. de *Mirimonde* (2-krat 1962), B. S. *Myers* (V 1969, s. v. [tekst George V. *Gallenkamp*]), K. T. *Parker* (1931; & J. *Mathey* 1957), L. *Réau* (Le Rayonnement 1946).

Watzdorf, Erna von, nem. um. zgodovinarka, dela s področja zgod. zlatarstva.

B: *‚Mielich und die bayerischen Goldschmiedwerke der Renaissance‘* (K., NF, XII, 1937/38); *Johann Melchior Dinglinger: Der Goldschmied des deutschen Barock* (Bl 1962); *‚Der Dresdner Goldschmied Abraham Schwedler und sein Kreis‘* (ZfKw, 1962).

Ważbiński, Zygmunt, polj. um. zgodovinar.

B: *Dzielo i twórca w kocepcjei renesansu* (Toruń 1968); *‚Portrait d'un amateur d'art de la Renaissance‘* (Arte Ven, 1968); *‚»Vir melancholicus«: Z dziejów renesansowego obrazowania geniusza‘* (Folia historiae artium [Kr], 1968).

Weale, W(illiam) H. J(ames), angl. pisec o umetn., sprva duhovnik, poznavalec starega niz. slikarstva. Prispevki mdr. v *BM* in *ThB*.

B: *Flores ecclesiae: the saints of the catholic church arranged according to the calendar with the flowers dedicated to them* (L 1849); *‚Documents authentiques concernant Memlinc‘* (J. des B.-A. [Br], 1861); *Hans Memlinc* (L 1865; pozn. izd. L 1901); *Bruges et ses environs* (Bruges 1884); *Gerard David: painter and illuminator* (L 1895); *Hubert and John van Eyck: Their Life and Work* (L 1908); *Peintres brugeois: Les Cristus* (Bruges 1909); *‚The Portrait of a Man with a red Head-Covering by Jan van Eyck in the National Gallery‘* (BM, 1909); (& Maurice W. Brockwell) *The Van Eyck and Their Art* (L-NY-Trt 1912).

Weber, Paul (u. 1930), nem. um. zgodovinar.

B: *Geistliches Schauspiel und kirchliche Kunst: in ihrem Verhältnis erläutert an einer Ikonographie der Kirche und Synagoge* (Stu 1894); *Die Wandgemälde zu Burgfelden* (Drm 1896); *Beiträge zu Dürers Weltanschauung: Eine Studie über die drei Stiche »Ritter, Tod und Teufel«, »Melencolia« und »Hieronymus im Gehäus«* (Str 1900, »SdK« 23).

L: Kü (1931, *Die Toten*).

Weber, Siegfried, nem. um. zgodovinar.

B: *Die Entwicklung des Putto in der Plastik der Frührenaissance* (Hdl 1898, dis.); *Fiorenzo di Lorenzo* (Str 1904, »ZKA« 1904); *‚Antonio Begarelli‘* (ZfbK, 1906); *Die Begründer der Piemonteser Malerschule im XV. und zu Beginn des XVI. Jahrhunderts* (Str 1911, »ZKA« 91); *Gaudenzio Ferrari und seine Schule* (Str 1927, »ZKA« 121).

WECHSELBURG na Saškem (NDR). V grajski c., romanski slopni baziliki iz zgodnjega XIII. st., je iz starega samostana ohranjena pomembna lesena plastika t. i. zmagoslavnega križa: **Kristus na križu* nad *Adamom* med *Marijo* (nad personifikacijo *Poganstva*) in *Janezom Ev.* (nad personifikacijo *Židovstva*).

L: cf. A. *Goldschmidt* (1924), G. *Schiller* (II 1968, repr. 479).

Weese, Artur (1868—1934), nem. um. zgodovinar, prof. za um. zgod. na univ. v Bernu.

B: (uv) *Der Dom zu Bamberg* (Mn 1898); *‚Zu den Bamberger Domskulpturen‘* (RepKw, 1899); *München: Eine Anregung zum Sehen* (Lpz 1906, »BK« 35); *Die Cäsar-Teppiche im Historischen Museum zu Bern* (Bern 1911); *Die Bamberger Domskulpturen: Ein Beitrag zur Geschichte der deutschen Plastik des XIII. Jahrhunderts* (2., rev. & razš. izd., 2 knj., Str 1914, »SdK« 10 [1. izd. 1897]); *Skulptur und Malerei in Frankreich im XV. und XVI Jahrhundert* (Wi/Po, 1927, »HdKw«).

Wehle, Harry B(randeis), (1887—....), amer. um. zgodovinar.

B: *The Metropolitan Museum of Art: A Catalogue of Italian, Spanish and Byzantine Painting* (NY 1940); *The Metropolitan Museum of Art: A Catalogue of Early Flemish, Dutch and German Paintings* (NY 1947, z M. Salinger); *Art Treasures of the Prado Museum* (NY 1954, »Libr. of Great Museums«).

Weiditz, Christoph (o. 1500—1559), nem. kipar, medaljer in zlatar, verj. sin Hansa Weiditza (*Wyditza*) star. (infra). P: npr. *Adam in Eva* (hruškov les, Adam vis. 32 cm, Eva 31,2 cm, Ksthist. Mus.).

L: cf. G. *Habich* (I/1 1929), J. *Jahn* (1969, t. 142), G. von der *Osten* (Harm 1969), W. *Vöge* (1932).

Weiditz, Hans, star., pravzaprav *Wyditz*, nem. rezbar na prehodu iz gotike v renesanso, verj. oče Christopha Weiditza (supra). P: npr. *Adam in Eva* (zelenika, viš. 16 cm, o. 1505/10, Basel, Historisches Mus.).

L: »US« 9 (1969, f p. 209). — Cf. Th. *Müller* (Harm 1966, p. 171—72, t. 172B), G. von der *Osten* (ib. 1969, p. 27, repr. 24).

Weigelt, Curt H(einrich), (1883—1934), nem. um. zgodovinar, poznavalec toskanskega slikarstva XIV. st.

B: *Duccio di Buoninsegna: Studien zur Geschichte der frühsienesischen Tafelmalerei* ... (Lpz 1911, »Kstgeschichtliche Mngr.« 15); *Giotto: Des Meisters Gemälde in 293 Abbildungen* (Stu-Bl-Lpz 1925, »KK« 29); *La pittura senese del Trecento* (Bol 1930; angl. izd. *Sienese Painting of the Trecento*, NY 1930); *‚Die Ausstellung ferraresischer Malerei der Renaissance‘* (Panth, 1933).

Weigert, Hans (1896—1967), nem. um. zgodovinar, se umazal z nacistom povšečnim pisanjem (cf. e. g. infra, 1942).

B: *‚Die Stilstufen der deutschen Plastik von 1250 bis 1350‘* (MarJb, 1927); *Die Kaiserdome am Mittelrhein: Speyer, Mainz und Worms* (Bl 1933); *‚Das Sakrale in der christlichen Baukunst‘* (Jb. f. Liturgiewissenschaft, 1933); *‚Die Masken der Kathedrale zur Reims‘* (Panth, 1934); *‚Die Bedeutung des germanischen Ornaments‘* (W. Pinderjev zb., 1938); *Geschichte der deutschen Kunst: von der Vorzeit bis zur Gegenwart* (Bl 1942); *Geschichte der europäischen Kunst* (2 knj., Stu 1951; 3. izd. 1955); *Baukunst der Romanik in Europa* (FrM 1959, »Monumente des Abendlandes«); *Kleine Kunstgeschichte Europas* (8. izd., Stu 1968).

Weihrauch, Hans R., nem. um. zgodovinar in muzealec, poznavalec male plastike, kustos in od 1968 dalje kot naslednik Theodorja → *Müllerja* generalni direktor *Bayerisches Nationalmus.* v Münchnu.

B: *Studien zum bildnerischen Werke des Jacopo Sansovino* (Str 1935, »SKA« 135); *Die Bildwerke in Bronzen und anderen Metallen* (Mn 1956 [kat. Bayer. Nationalmus.]); ‚*Ein unbekanntes Frühwerk von Andrea Riccio*' (Panth, 1960); ‚*Italienische Bronzen als Vorbilder deutscher Goldschmiedekunst*' (Th. Müllerjev zb., 1965); **Europäische Bronzestatuetten: 15.—18. Jahrhundert* (Brsch 1967); *Hans Georg Fux: Elfenbeinschnitzer und Bildhauer in Straubing* (Straubing 1968, »Straubinger Hefte« 18).

WEIMAR, mesto v Turingiji (NDR), najpomembneje povezano z nem. lit. v 2. pol. XVIII. st. in prvih decenijih XIX. st., ko so tu živeli Wieland in Herder, Goethe in Schiller.

L: EWA VI (1962, stp 291—92 — L!).

∼ **mestna cerkev** *St. Peter u. Paul.* V njej olt. podoba *Kristusa na križu* (L. Cranach star. in ml. 1553—55): pod križem *Jagnje božje*, od smrti vstali *Kristus*, zmagovalec nad satanom, pa *Cranach star.* med *Janezom Krst.* in *Lutrom* (v ozadju mdr. *Oznanjenje pastirjem* in *Bron. kača*).

L: cf. G. *Schiller* (II 1968, p. 175, repr. 532).

∼ **spomenik Goetheja in Schillerja** (*Goethe-Schiller-Denkmal*), popularna podoba obeh olimpijcev, ki se držita za roke (Ernst Rietschel, bron, 1852—57).

∼ **Schloßmuseum** (*Staatliche Kunstsammlungen Weimar, Burgplatz*). S: mdr. zastopani A. Dürer (portretni diptih *Hans Tucher* in *Felicitas Tucher*, d. 1499), C. D. Friedrich (*Huttnov grob*, o. 1815), Ph. O. Runge (*Mladi Perthes*, 1805), G. F. Kersting (*Gospod za pisalno mizo*, d. 1811; *Vezilja* [= slikarka Louise Seidler]), itd. Med avtorji slik, ki so bile 1945 uničene, ukradene ali jih od takrat ni najti, so Jacopo de' Barbari (*Kristus*), Cranach star. (*Venera z Amorjem, ki ga preganjajo čebele*, d. 1530; *Gola Venera pred krajino*), C. D. Friedrich (*Pokrajina z mavrico*), W. van de Velde ml.

L: Katalog des Großherzoglichen Museums zu Weimar (1913); VWM (1965 — L!).

Weinberg, Elbert (1928—....), amer. (ž.) kipar. Mdr. zastopan v New Yorku v *MMA* in *Jewish Mus.* (skupina *Procesija* pred vhodom).

L: WWAA (1959).

Weinberger, Martin (1893—1965/66), nem.-amer. um. zgodovinar. R. v Nürnbergu, prom. pri Wölfflinu, delal v florent. *Kunsthistorisches Inst.* (1926—28), kustos v Nemčiji (1930—33), 1934 emigriral v Anglijo in 1937 v ZDA, učil na *Univ. of Pennsylvania* (1938—42), odtlej prof. na *Inst. of Fine Arts* (*New York Univ.*).

B: *Nürnberger Malerei an der Wende zur Renaissance und die Anfänge der Dürerschule* ... (Str 1921, »SdK« 217); *Deutsche Rokokozeichnungen* (Mn 1923); *Die Formschnitte des Katharinenklosters zu Nürnberg: Ein Versuch über die Geschichte des frühesten Nürnberger Holzschnittes* (Mn 1925); *Wolf Huber* (Lpz 1930); ‚*Nino Pisano*' (AB, 1937); ‚*The bust of Antonio Galli in the Frick Collection*' (GBA, 1945); ‚*French model of the fifteenth century*' (Walters J, 1946); ‚*Rembrandt's Portrait of Constantijn à Renesse*' (GBA, 1948); ‚*Notes on Maître Michiel*' (BM, 1948); ‚*Nicola Pisano and the Tradition of Tuscan Pulpits*' (GBA, 1960); ‚*Remarks on the Role of French Models within the Evolution of Gothic Tuscan Sculpture*' (20. kongr. I, 1963); ‚*The Chair of Dagobert*' (K. Lehmannov zb., 1964); *Michelangelo the Sculptor* (2 knj., NY 1966).

WEINGARTEN, nem. mestece (*Baden-Württemberg*) blizu Bodenskega jezera. Nekd. benediktinski samostan je bil najbogatejši samostan na Švabskem, pomemben od ustanovitve 1056 pa do sekularizacije, znan tudi po svoji miniatorski šoli v romanski dobi. Iz 1723 ohranjena risba kaže v neizvedenem načrtu hkrati elegantno in strogo somerno zasnovo orjaškega stavbnega kompleksa. Samostanska c. sez. 1715—23 (pri načrtih mdr. sodel. Caspar → *Moosbrugger*) je največja nem. c. XVIII. st. (dolga 100 m, kupola 49 m vis.). Notr.: stropne freske C. D. → *Asama*, (1717—19): *Apoteoza cerkve* (v kupoli) in *Binkošti* (v koru); slavne Gartnerjeve *orgle* (1750).

L: A. *Raichle* & P. *Schneider:* Weingarten (Mn-Ulm 1753); Festschrift zur 900-Jahr-Feier des Klosters Weingarten, 1056—1956 (Weingarten 1956); Echapasse (1963).

Weingartner, Joseph (1885—1957), avstr. um. zgodovinar, prošt v Innsbrucku, konservator in pisatelj. Učenec in sodel. Maxa Dvořáka (prom. 1911 na Dunaju).

B: ‚*Die Wandmalerei Deutschösterreichs zu Ausgang des XIV. und zu Anfang des XV. Jahrhunderts*' (JCC, 1912); ‚*Die frühgotische Wandmalerei Deutschtirols*' (ib., 1916); *Die Kirchen Innsbrucks* (W 1921); *Bozner Burgen* (In 1922 — cf. 1953); *Bozens Bürgerhäuser* (W 1922); *Die Kunstdenkmäler Südtirols* (5 zv., W 1923—1930; 2 izd., 3 knj., In-W 1951; 4. izd. In 1961 [II], 1963 [III] & 1965 [I]); *Die Pfarrei und Pfarrkirche von St. Jakob* (In 1924); *Der Geist des Barock* (Hmb 1925); *Tiroler Edelsitze* (In 1925, »Schlern-Schr.«); *Das kirchliche Kunstgewerbe der Neuzeit* (In-W-Mn 1927); *Römische Barockkirchen* (Mn 1930); *Gotische Wandmalerei in Südtirol* (W 1948); *Tiroler Bildstöcke* (W 1948); *Tiroler Burgenkunde* (W 1950); *Bozner Burgen* (In-W-Mn 1953 — cf. 1922); *Die Kunstdenkmäler Osttirols* (In-W-Mn 1958).

L: Oswald *Trapp* (ÖZKD, 1957, nekr.). — Zbornik: Beiträge zur Kunstgeschichte Tirols: Festschrift zum 70. Geburtstag Josef Weingartners (In 1954, »Schlern-Schr.« 139).

Weisbach, Werner (1873—1953), nem. (ž.) um. zgodovinar, pomemben zlasti s svojimi deli o lik. izročilu Petrarkovih »I Trionfi«, o baroku in manierizmu. R. v Berlinu, prom. 1894 pri Schmarsowu, učil na univ. v Berlinu (1903—33) in 1935 pred nacisti emigriral iz Nemčije, predaval na univ. v Baslu, tam u. (79).

B: *Der Meister der Bergmannschen Officin und Albrecht Dürers Beziehungen zur Basler Buchillustration* (Str 1896, »SdK« 6); ‚*Meister des Carrandschen Triptychons in den Uffizien*' (JkPK, 1901); *Francesco Pesellino und die Romantik der Renaissance* (Bl 1901); ‚*Petrarca und die bildende Kunst*' (RepKw, 1903/04); *Der junge Dürer: Drei Studien* (Lpz 1906); ‚*Studien zu Pesellino und Botticelli*' (JkPK, 1908); *Impressionismus: Ein Problem der Malerei in der Antike und Neuzeit* (2 knj., Bl 1910—1911); ‚*Renaissance als Stilbegriff*' (H. Ztschr., 1919); *Der Barock als Kunst der Gegenreformation* (Bl 1921); *Die Kunst des Barock in Italien, Frankreich, Deutschland und Spanien* (Bl 1924, »Propyläen-Kg.« 11; 2. izd. 1929); ‚*Barock als Stilphänomen*' (DVLG, 1924); *Rembrandt* (Bl-Lpz 1926); ‚*Manierismus und Gegenreformation*' (RepKw, 1928); ‚*Der sog. Geograph von Velasquez und die Darstellungen des Demokrit und Heraklit*' (JPK, 1928); ‚*Rembrandt: Des Meisters Handzeichnungen*' (Jb. f. Kw., 1928 [knj. oc.]); ‚*Deutsche Renaissance und Antike*' (Die Antike, 1928); *Philippe de Champaigne und Port Royal* (Bl-Grünewald 1929); ‚*Et in Arcadia ego: ein Beitrag zur Interpretation antiker Vorstellungen in der Kunst des 17. Jahrhunderts*' (Die Antike, VI, 1930); *Französische Malerei des XVII. Jahrhunderts im Rahmen von Kultur und Gesellschaft* (Bl 1932); ‚*Die klassische Ideologie: Ihre Entstehung und Ausbreitung in den künstlerischen Vorstellungen der Neuzeit*' (DVLG, 1933); *Zum Problem des Manierismus* (Str 1934, »SdK« 300); *Geschichtliche Voraussetzungen der Entstehung einer christlichen Kunst* (Ba 1937); avtobiogr.: *Und alles ist zerstoben ...* (W-Lpz-Z 1937); ‚*Et in Arcadia ego*' (GBA, 1937 [Poussin]); ‚*Les images des Évangélistes dans l'Évangéliaire d'Othon III et leurs rapports avec l'antiquité* (ib., 1939); ‚*Die Darstellung der Inspiration auf mittelalterlichen Evangelistenbildern*' (RACr, 1939); *Manierismus in mittelalterlichen Kunst* (Ba 1941); ‚*Ein Fuß beschuht, der andere nackt: Bemerkungen zu einigen Handzeichnungen des Urs Graf*' (ZSAKg, 1942); *Religiöse Reform und mittelalterliche Kunst* (Einsiedeln-Z 1945); *Ausdrucksgestaltung in mittelalterlichen Kunst* (Einsiedeln 1948); *Vincent van Gogh: Kunst und Schicksal* (2 knj., Ba 1949—1951); pon. izb.: *Stilbegriffe und Stilphänomene* (4. izd., W-Mn 1957, izd. L. Schudt — B!).

L: UJE (s. v.); Ludwig *Schudt* (Kchr, 1953, nekr.). — Cf. U. *Kultermann* (1966).

Weise, Georg (1888—....), nem. um. zgodovinar, poznavalec šp. kiparstva, prof. na univ. v Tübingenu, sour. *Tübinger Forsch. zur Archäologie u. Kg.*; se mdr. udinjal nacizmu.

B: *Untersuchungen zur Geschichte der Architektur und Plastik des frühen Mittelalters* (Lpz-Bl 1916); *Studien zur Entwicklungsgeschichte des abendländischen Basilikengrundrisses in den frühesten Jahrhunderten des Mittelalters* (Hdl 1919); *Mittelalterliche Bildwerke des Kaiser-Friedrich-Museums und ihre nächsten Verwandten* (Rtl 1924, »TüAK« 1); *Spanische Plastik aus sieben Jahrhunderten* (4 knj. v 6 zv., Rtl 1925—1939, »TüAK« 3, 6, 9 & 17); *Studien zur spanischen Architektur der Spätgotik* (Rtl 1933, »TüAK« 14); ‚*Maniera und pellegrino: Zwei Lieblingswörter der italienischen Literatur der Zeit des Manierismus*' (Romanistisches Jb., 1950); ‚*La doppia origine del concetto del manierismo*' (Studi Vasariani: Atti del Convegno internazionale ... Firenze 1950, F 1952); ‚*Das Problem der Herkunft des Rokoko-Muschelwerks unter besonderer Berücksichtigung des barocken Kunstschaffens in Schwaben*' (J. Baumov zb., 1952); ‚*Il termine di »tardo-gotico« nell'arte settentrionale*' (Par, 1952); ‚*Die spätgotische Stilströmung in der Kunst der italienischen Renaissance*' (BHR, 1952); *Die spanischen Hallenkirchen der Spätgotik und der Renaissance, I: Alt- und Neukastilien* (Tü 1953, »TüK« 4); *Renaissance und Antike* (Tü 1953, »TüK« 5); ‚*Vom Menschenideal und von den Modewörtern der Gotik und der Renaissance*' (DVLG, 1936); (& G. Otto) *Die religiösen Ausdrucksgebärden des Barock und ihre Vorbereitung durch die italienische Kunst der Renaissance* (Stu 1938); *Die geistige Welt der Gotik und ihre Bedeutung für Italien* (Halle 1939); ‚*Das Schwärmerische als Ausdrucksmotiv der religiösen Kunst des Abendlandes*' (Panth, 1942); ‚*Spätgotik als Stilbezeichnung im Bereich der Musikgeschichte*' (D. Freyev zb., 1943); *Die deutsche und die französische Kunst im Zeitalter der Staufer* (Mainz 1948); ‚*Spätgotisches Schreiten und andere Motive spätgotischer Ausdrucks- und Bewegungsstilisierung*' (MarJb, 1949); *Dürer und die Ideale der Humanisten* (Tü 1953, »TüK« 6); (& G. S. Adelmann) *Das Fortleben gotischer Ausdrucks- und Bewegungsmotive in der Kunst des Manierismus* (Tü 1954, »TüK« 9); ‚*Donatello und das Problem der Spätgotik*' (ZfKg, 1954); ‚*Der Humanismus und das Prinzip der klassischen Geisteshaltung*' (BHR, 1954); *Spätgotische Bildwerke der Lorenzkapelle in Rottweil* (Tü 1955); *Die Plastik der Renaissance und des Frühbarock im nördlichen Spanien, I: Die Plastik der ersten Hälfte des 16. Jahrhunderts* (Tü 1957); ‚*Manieristische und frühbarocke Elemente in den religiösen Schriften des Pietro Aretino*' (BHR, 1957); ‚*La duplice interpretazione dell'antichità classica nel Rinascimento e nel Barocco*' (Par, 1960); ‚*Vorbemerkung zu einer Formengrammatik der vegetabilischen Grundmotive romanischer Kapitelldekoration*' (Schradejev zb., 1960); ‚*Vitalismo, animismo e panpsichismo nella decorazione del Cinquecento e del Seicento*' (CrArte, 1960); ‚*Le maniérisme: histoire d'un terme*' (Inf HA, 1962); ‚*La sculpture espagnole du temps de la Renaissance et le problème du Maniérisme*' (ib., 1964).

L: Wulf (1963).

Weisgerber, Albert (1878—1915 padel), nem. slikar. R. v Posárju, se učil pri → *Stucku*, sodel. časopisa → *Jugend*, padel v Belgiji pri Formellesu. S: najpomembnejše iz let 1912/14, npr. *Absalomova smrt* (1914, Hamburg), *David in Goljat* (1914, Saarbrücken, Saarlandmus.), med portreti *Slikar Jules Pascin* (Wuppertal, Von der Heydt Mus.).

L: Theodor *Heuss:* Errinerungen an Albert Weisgerber (Hdl 1962); Wilhelm Weber: Zum Werk Albert Weisgerbers und Oeuvreverzeichnis der Gemälde (ib. 1962); *id.* (Kindler V, 1968, s. v. — L!).

Weiss, Roberto, it. numizmatik.

B: ‚*An Unknown Fifteenth-Century Version of the Iliad*' (Bodleian Quarterly Record, 1934); ‚*Il codice mussatiano di Holkham Hall*' (Archivio Veneto, 1949); *Un umanista veneziano: Papa Paolo II* (V-F 1958); *The Medals of Pope Sixtus IV (1471—1484)* (Rome 1961); (& Vittore Branca) ‚*Carpaccio e l'iconografia del più grande umanista veneziano (Ermolao Barbaro)*' (Arte Ven, 1963 [izšlo 1964]); ‚*La data di emissione del grosso e doppio grosso, coi ritratti di Papa Sisto IV (1471—84)*' (Italia Numismatica, XV, 1964); ‚*The Medals of Pope Julius II (1503—1513)*' (JWCI, 1965); *Pisanello's Medallion of the Emperor John VII Palaeologus* (L 1966).

Weissenkirchner, Hans Adam (1646—1695), avstr. slikar in grafik, r. na Bavarskem (Laufen), u. (48) v Gradcu. Vrh njegovega dela predstavlja *17 oljnih slik in več manjših fresk* (1681—85) v v. dvorani gradu Eggenberg pri Gradcu, ki ob astrološki povezavi planetov (→ *sedem planetov*) in živalskega kroga (→ *zodiakalna znamenja*) poveličujejo knežjo družino Eggenberg. Umetnik je ikonografsko mikavni, naročnikovemu geslu *Marte et Arte* prilagojeni program izd. v tisku (v Gradcu 1681). Njegove oljne slike tudi v Sloveniji (Cezanjevci pri Ljutomeru; Dravograd; Mrb, stolnica in Pokrajinski muz.; Rogaška Slatina; Vuzenica).

L: A. *Rosenberg-Gutmann:* Hans Adam Weissenkirchner (Graz 1925); ThB XXXV (1942, s. v. — L!); Barok na Slovenskem (Lj 1961 [rk, NG]); Stari tuji slikarji, II (Lj 1964 [rk, NG]); F. *Stelè* (ELU 4, 1966, s. v.); Umetnost 17. stoletja na Slovenskem, I (Lj 1968 [rk, NG] — L!); Grete *Lesky:* Schloß Eggenberg: Das Programm für den Bildschmuck (Graz 1969); »PKG« 9 (1970, t. 200). — Cf. S. *Vurnik* (ZUZ, 1928, p. 5—7).

Weitzmann, Kurt (1904—....), nem.-amer. (ž.) um. zgodovinar, ob A. Grabarju, Lazarevu in D. Talbotu Riceu eden izmed vodilnih sodobnih poznavalcev biz. umetn., pos. rkp. slikarstva. Prof. na univ. v Princetonu (N. J.).

B: ‚*Der Pariser Psalter MS. Grec. 139 und die mittelbyzantinische Renaissance*' (Jb. f. Kw., 1929); (& Adolph Goldschmidt) *Die byzantinischen Elfenbeinskulpturen des X.—XIII. Jahrhunderts* (2 knj., Bl 1930—1934); *Die armenische Buchmalerei des 10. und beginnenden 11. Jahrhunderts* (Bamberg 1933, »Istanbuler Forsch.« 4); ‚*Abendländische Kopien byzantinischer Rosetten-Kästen*' (ZfKg, 1934); *Die byzantinische Buchmalerei des IX. und X. Jahrhunderts* (Bl 1935); ‚*Das Evangelion im Skevophylakion zu Lawra*' (Seminarium Kondakovianum, 1936); ‚*Constantinopolitan Book-illumination in the Period of the Latin Conquest*' (GBA, 1944); *Illustrations in Roll and Codex* (Pri 1947); *The Joshua Roll* (Pri 1948); ‚*The Narrative and the Liturgical Gospel Illustrations*' (New Testament Manuscript Studies, Ch 1950); *Greek Mythology in Byzantine Art* (Pri 1951); *The Fresco Cycle of St. Maria di Castelseprio* (Pri 1951); ‚*The Greek Sources of Islamic Scientific Illustrations*' (Herzfeldov zb., 1952); ‚*Die Illustration der Septuaginta*' (MJb, 1952/53); ‚*The Constantinopolitan Lectionary: Morgan 639*' (B. da Costa Greene zb., 1954); ‚*Observations on the Milan Iliad*' (Byvanckov zb. I, 1954); ‚*Das klassische Erbe in der Kunst Konstantinopels*' (ANK, 1954); ‚*Observations on the Cotton Genesis Fragments*' (Friendov zb., 1955); ‚*The Octateuch of the Seraglio and the History of its Picture Recension*' (10. biz. kongr., 1957); *Ancient Book Illumination* (C [Mass.] 1959, »Martin Classical lectures« 16); ‚*Ein kaiserliches Lektionar einer byzantinischen Hofschule*' (K. M. Swobodov zb., 1959); ‚*Aristocratic Psalter and Lectionary*' (Record of the Art Mus., Princeton Univ., 1960); *The survival of mythological representations in early Christian and Byzantine art and their impact on Christian iconography*' (DOp, 1960); ‚*The Origin of the Threnos*' (Panofskyjev zb., 1960); ‚*The Mandylion and Constantine Porphyrogennetos*' (CahA, 1960); ‚*Zur byzantinischen Quelle des Wolfenbüttler Musterbuches*' (Hahnloserjev zb., 1961); *Geistige Grundlagen und Wesen der Makedonischen Renaissance* (K-Opladen 1963); *Aus den Bibliotheken des Athos: Illustrierte Handschriften aus mittel- und spätbyzantinischen Zeit* (Hmb 1963); (& I. Ševčenko) ‚*The Moses Cross at Sinai*' (DOp, 1963); ‚*Thirteenth Century Crusaders Icons on Mount Sinai*' (AB, 1963); ‚*Zur Frage des Einflusses jüdischer Bilderquellen auf die Illustration des Alten Testaments*' (Th. Klauserjev zb., 1964); (& M. Chatzidakis, K. Miatev & S. Radojčić) *Frühe Ikonen: Sinai, Griechenland, Bulgarien, Jugoslawien* (W-Mn 1965); fr. izd. 1966; angl. izd. 1968); *Studies in Classical and Byzantine Manuscript Illumination* (Ch: Chicago UP 1971).

Weixlgärtner, Arpád (1872—1961), avstr. um. zgodovinar, prom. 1899 na Dunaju, direktor gal. slik v tamk. Umzg. muz. (od 1932 dalje), pozneje v Göteborgu na Švedskem.

B: *August von Pettenkofen* (W 1916); ‚*Die weltliche Schatzkammer in Wien*' (JSW, 1926); ‚*Alberto Duro*' (J. v. Schlosserjev zb., 1927); ‚*Wien und Albrecht Dürer*' (GrK, 1928); *Geschichte im Wiederschein der Reichskleinodien* (1938); ‚*Eine von Stefano della Bella illustrierte Handschrift für Königin Christine* (Ktids, 1952); *Das Reliquiar mit der Krone im Staatl. Hist. Museum zu Stockholm* (Stock 1954, 2 knj.); *Grünewald, Bibliograph. Anhang von* O. Kurz (W-Mn 1962, »Neue Smlg. Schroll« 3).

Weizsäcker, Heinrich (1862—1945), nem. um. zgodovinar, r. v Münchnu; direktor frankfurtskega *Städelsches Kunstinstitut* (do 1904), ord. na *TeH* v Stuttgartu (1904—30).

B: *Catalog der Gemälde-Gallerie des Städelschen Kunstinstituts in Frankfurt am Main ..., I: Die Werke der älteren Meister ...* (FrM 1900); *Die Zeichnungen Adam Elsheimers im Skizzenband des Städelschen Kunstinstituts* (FrM 1923); *Adam Elsheimer, der Maler von Frankfurt, I—II* (Bl 1936 [I. del v 2 knj.] & 1952 [II. del izd. Hans *Möhle*]).

L: Kü (1940/41).

WELLS (*Somersetshire*, Anglija): *katedr. sv. Andreja*, zač. 1175/85, posv. 1239, ima mdr. odlično kulisno *pročelje* in posebno izvirne **podporne loke* iz 1238.

L: EWA VI (1962, stp 791 — L!; t. 310—11 & 358); Pevsner (1966); »US« 8 (1968); F. P. *Harton:* Wells Cathedral (L 1970, »Pride of Britain«).

WELTENBURG, benediktinski samostan, ki ga odlikuje tudi romantična léga ob Donavi na Bavarskem med Ingolstadtom in Regensburgom; docela prezidan v XVIII. st. Notr. c. *St. Georg und St. Martin* predstavlja s svojim slikovitim iluzionizmom najpomembnejšo »skupnostno« umetnino bratov → *Asam* (1716—21), ki sta se tu oba predstavila tudi z avtp. Na v. olt. umetelno prirejena svetloba poudarja plastično skupino *sv. Jurija med zmajem in kraljično* (E. Q. Asam).

L: M. *Hartig:* Abtei und Pfarrkirche Weltenburg (2. izd., Mn 1950); Reclam N I (1959); EWA VI (1962, stp 252); »US« 10 (1969, f p. 203). — Cf. H. R. *Hitchcock* (Rococo Architecture 1968).

Wentzel, Hans (1913—....), nem. um. zgodovinar, medievalist, poznavalec gem, slikanih oken, itd. R. v Altoni, prof. na *TeH* v Stuttgartu.

B: ‚*Bauinschrift*' (RDK II, 13. zv., 1938); ‚*Becher*' (ib., 14. zv., 1938); ‚*Becken*' (ib.); ‚*Bedel*' (ib.); ‚*Bekleiden von Bildwerken* (*Heiligenfiguren und Gnadenbilder in Gewändern*) (ib.); ‚*Bergkristall*' (ib., 15. zv., 1939); ‚*Bett*' (ib., 15.—16. zv., 1939); ‚*Bettwarmer*' (ib., 16. zv., 1939); ‚*Beutel*' (ib.); ‚*Mittelalterliche Gemmen: Versuch einer Grundlegung*' (ZDVKw, 1941); ‚*Eine Kamee aus Lothringen in Florenz und andere Kunstkammerkameen*' (JPK, 1943); *Die Christus-Johannes-Gruppen des 14. Jahrhunderts* (Bl 1947, »Der Kstbrief« 47); ‚*Mittelalter und Antike im Spiegel kleiner Kunstwerke des 13. Jahrhunderts*' (H. Cornellov zb., 1950); ‚*Mittelalterliche Gemmen am Oberrhein und verwandte Arbeiten*' (O. Schmittov zb., 1950); *Meisterwerke der Glasmalerei* (Bl 1951; 2. izd. 1954); ‚*Der »Augustalis« Friedrichs II.*' (ZfKg, 1952); ‚*Portraits »à l'Antique« on French Mediaeval Gems and Seals*' (JWCI, 1953); ‚*Christus-Johannes-Gruppe*' (RDK III, 1954); ‚*Die große Kamee mit Poseidon und Athena in Paris*' (W-RJb, 1954); ‚*Ein gotisches Kapitell in Troia*' (ZfKg, 1954); ‚*Die vier Kameen im Aachener Domschatz und die französische Gemmenschneidekunst des 13. Jahrhunderts*' (ZfKw, 1954); ‚*Italienische Siegelstempel und Siegel all'antica im 13. und 14. Jahrhundert*' (MittF, 1955); ‚*Antiken-Imitationen des 12. und 13. Jahrhunderts in Italien*' (ZfKw, 1955); ‚*Die Kamee mit dem ägyptischen Joseph in Leningrad*' (H. Kauffmannov zb., 1956); ‚*Mittelalterliche Gemmen in den Sammlungen Italiens*' (MittF, 1956); *Die Glasmalereien in Schwaben von 1200—1350* (Bl 1958, »Corpus vitrearum medii aevi«); ‚*Datierte byzantinische Kameen*' (F. Winklerjev zb., 1958); ‚*Unbekannte Christus-Johannes-Gruppen*' (ZfKw, 1959); ‚*Christus-Johannes-Gruppen des 14. Jahrhunderts* (Stu 1960, »WerkM« 51); ‚*Ad infantiam Christi: Zu der Kindheit unseres Herrn*' (Schradejev zb., 1960); ‚*Die Kamee mit dem Hl. Georg im Schloß zu Windsor*' (Gerkejev zb., 1962); ‚*»Staatskameen« im Mittelalter*' (Jb. Blm, 1962); ‚*Jean Honoré Fragonards »Schaukel«: Bemerkungen zur Ikonographien der Schaukel in der bildenden Kunst*' (W-RJb, 1964); ‚*Die »Kornfeldlegende«*' (Aachener Kstblätter, 1965).

L: RépM (1960).

Wenzel I. → *Václav*

Wenzels-Bibel (nem.) → *Vêncljeva Biblija*

WERDEN an der Ruhr (ZRN), zdaj sklenjen z → *Essnom.* V nekd. benediktinski opatijski c. *St. Salvator* (zdajšnja stavba sez. 1256—75 kot najpoznejši primer obrenskega prehodnega sloga) mdr. t. i. **Werdenski križ* (bron. razpelo, viš. 109 cm, zadnja tretjina XI. st.), 5 reliefnih plošč z nekega sarkofaga (*pod arkadami sedeči svetniki*, o. 1070/80) in **kelih sv. Ludgerja* (788).

L: Reclam N III (1959); EWA VI (1962, stp 282—83 — L!); »PKG« 5 (1969, t. 123 — L!). — Cf. G. *Bandmann* (1953), W. *Effmann* (1899—1922).

Werfel, Alma, r. *Schindler* (1878—1964), »najlepša žena« findesièclovskega Dunaja, hči slikarja Emila → *Schindlerja*, 1902—11 poročena s komponistom Gustavom *Mahlerjem* (1860—1911), pozn. krajši čas z arh. → *Gropiusom*, od 1929 dalje pa s pisateljem Franzom *Werflom* (1890—1945); za nacizma emigrirala v ZDA, u. v New Yorku. O. → *Kokoschka*, s katerim jo je vezala ljubezen na pragu 1. svet. vojne, jo je mdr. naslikal v → *Nevihti*, Alban *Berg* pa ji je posv. opero *Wozzeck* (1925).

B: avtobiogr.: *And the Bridge is Love* (NY 1958; nem. orig.: *Mein Leben*, FrM 1960).

Werff, Adriaen van der (1659—1722), hol. slikar arkadijskih, nabožnih in mit. prizorov. R. v Kralingenu pri Rotterdamu, od 1694 dalje v službi palatinskega volilnika (Johann Wilhelm von der Pfalz), u. (63) v Rotterdamu. S: npr. *Pastirska dvojica* (les, d. 1689, Dresden), *Avtp.* (d. 1699, Rijksmus.), *Počitek na begu v Egipt* (les, 1706, Nat. Gall.).

L: HdG X (1928); Hall Por (1963); B. *Knüttel* (Kindler V, 1968, s. v. — L!). — Cf. J. *Rosenberg* (& S. *Slive* 1966).

Werner, Alfred (1892—....), nem. filozof in estetik, r. v Gdansku, prom. 1914, od 1947 prof. na ak. v Berlinu.

B (lik. umetn.): *Impressionismus und Expressionismus* (FrM 1919); *Philosophie der Kunst* (Mn 1921); ‚*Kunsterkenntnis und Kunstverständnis*' (Ztschr. f. K., 1947).

L: Kü (1931; 1954; 1960); S. Bettini (EF IV, 1957).

Werner, Alfred (1911—....), amer. (ž.) književnik in pisec o umetn., r. na Dunaju.

B: *Alexander Watin und die jüdische Volkskunst* (1937); *Maurice Utrillo* (NY 1953, »The Pocket Libr. of Great Art« A12); *Raoul Dufy* (NY 1953, ista z. A5); ‚*The suave passion of Pascin*' (AN, 1955); ‚*Jewish Artists of the Age of Emancipation*' (RJA, 1961); ‚*The Late Glory of Ernst Barlach* (*1870—1938*)' (The

South Atlantic Quarterly, 1963); ‚*Modigliani: A New Appraisal*' (ib., 1965); *Ernst Barlach* (NY 1966).

L: WWWJ (1955).

Werner, Joachim (1909—....), nem. arheolog in um. zgodovinar.

B: *Münzdatierte austrasische Grabfunde* (Bl-Lpz 1935, »Germanische Denkmäler der Völkerwanderungszeit« 3); (& H. Kühn & S. Fuchs) *Die langobardischen Fibeln aus Italien* (Bl 1950); *Das alamannische Fürstengrab von Wittislingen* (Mn 1950, »Münchner Beitr. zur Vor- u. Frühgesch.« 2); *Das alamannische Gräberfeld von Mindelheim* (Mn 1955); *Beiträge zur Archäologie des Attila Reiches* (Mn 1956); *Römisch-Germanisches Museum Köln: Katalog der Sammlung Diergardt (Völkerwanderungszeitlicher Schmuck), I: Die Fibeln* (Bl 1961); *Die Langobarden in Pannonien: Beiträge zur Kenntnis der langobardischen Bodenfunde vor 568* (Mn 1962, »Abh. Mn.«).

Wescher, Herta (u. 1971), nem.-švic. um. zgodovinarka in kritičarka. Štud. v Münchnu in Freiburgu (tam prom.), 1924—33 volonterka pri M. J. Friedländerju v berlinskem graf. kabinetu, 1933 emigrirala v Pariz, 1942—45 v Baslu. Sodel. rev. *Art d'Aujourd'hui*, prispevki v *Axis*, *Cimaise*, *Quadrum*, itd.

B: *Die Collage: Geschichte eines künstlerischen Ausdrucksmittels* (K 1968).

Wescher, Paul Reinhold (1894—....), nem.-švic.-amer. um. zgodovinar in muzealec, nazadnje v Los Angelesu in *North Carolina Mus. of Art* v Raleighu.

B: ‚*Zur Chronologie der Gemälde des Cornelis Engebrechtsen*' (ZfbK, 1924/25); ‚*Der Maler Pieter Pietersz. und sein Werk*' (OH, 1929); ‚*Zwei Bronzino-Porträts*' (Panth, 1930); ‚*Einzelbildnisse des Dirck Barendsz.*' (OH, 1930); *Beschreibendes Verzeichnis der Miniaturen, Handschriften und Einzelblätter des Kupferstichkabinetts der Staatlichen Museen Berlin* (Lpz 1931); ‚*Zu den Bildnissen des Hans und Thoman Burgkmair*' (Panth, 1935); ‚*Das französische Bildnis von Karl VII. bis zu Franz I.*' (ib., 1938); ‚*Beiträge zu einigen Werken des Kupferstichkabinetts*' (Blm, 1938); ‚*The Drawings of Vrancke Van de Stoct*' (OMD, 1938/39); *Großkaufleute der Renaissance: In Biographien und Bildnissen* (Ba 1940); ‚*Das höfische Bildnis von Philipp dem Guten bis zu Karl V., I—II*' (Panth, 1941); ‚*Dürer und die deutschen Kaufleute*' (JPK, 1942); ‚*Das Mäzenatentum der italienischen Renaissance*' (Pro Arte, 1944); *Jean Fouquet und seine Zeit* (Ba 1945; 2., razš. izd. Ba 1947; angl. izd. Jean Fouquet and His Time, L 1947); ‚*Sanders and Simon Bening and Gerard Horenbout*' (AQ, 1946); ‚*Eine Modellzeichnung des Paul von Limburg*' (Phoebus, 1946); ‚*Jan Scorel und die beiden Cornelis Buys*' (OH, 1946); ‚*Fashion and Elegance at the Court of Burgundy*' (Ciba-Rundschau, 1946); *Die Romantik in der Schweizer Malerei* (Frauenfeld 1947); ‚*Jean Perréal: the Master of Charles VIII*' (AQ, 1948); ‚*Eine unbekannte Madonna von Rogier van der Weyden*' (Phoebus, 1949); ‚*Beiträge zu Sanders und Simon Bening und Gerard Horenbout*' (Winklerjev zb., 1959); *La prima idea: Die Entwicklung der Ölskizze von Tintoretto bis Picasso* (Mn 1960); ‚*Francesco Binasco: Miniaturmaler der Sforza*' (Jb. Blm, 1960); ‚*Des Erasmus Bildnisse von Jean Clouet und Quinten Massys*' (Panth, 1960); ‚*Fouquet, Jean*' (EWA V, 1961); ‚*Zanetto Bugatto and Rogier van der Weyden*' (AQ, 1962); ‚*The Departure of King Charles V for Spain and Jan Gossaert*' (AQ, 1965).

Wessel, Klaus (1916—....), nem. um. zgodovinar, poznavalec biz. umetn., izd. *Reallexikon zur byzantinischen K.* (Stu: Anton Hiersemann od 1963 dalje).

B: ‚*Der Jonas-Zyklus in der ältesten Südkirche von Aquileja*' (Wissenschaftliche Ztschr. der Ernst-Moritz-Arndt-Univ. Greifswald, 1955/56); ‚*San Vitale in Ravenna*' (ZfKg, 1959); ‚*Die Entstehung des Kruzifixus*' (ByZ, 1960); ‚*Symbolik des protestantischen Kirchengebäudes*' (Kurt Goldammer: Kultsymbolik des Protestantismus, Stu 1960, »Symbolik der Religionen« 7); ‚*Eine koptische Darstellung der Himmelfahrt Christi*' (Panth, 1962); *Koptische Kunst: Die Spätantike in Ägypten* (Recklinghausen 1963); (izd.) *Christentum am Nil* (ib. 1964); *Abendmahl und Apostelkommunion* (ib. 1964, »Iconographia Ecclesiae Orientalis«); *Die Kreuzigung* (ib. 1966, ista z.); ‚*Das Bild des Pantokrator*' (F. Dölgerjev zb., 1966); *Die Byzantinische Emailkunst* (Recklinghausen 1967, »Beitr. zur K. des christlichen Ostens« 4); ‚*Der siebennischige Säulensarkophag in den Grotten von St. Peter*' (Panth, 1969).

L: Kü (1966).

Wesselmann, Tom (1931—....), amer. slikar, popartist, r. v Cincinnatiju (Ohio), sodel. na 1. popartistični razst. v New Yorku 1962. S: npr. raznovrstne variante potrošniško neosebnega *V. amer. akta* (*Great American Nude*) od 1961 dalje, npr. *št. 10* (1961), *št. 60* (1965) in *št. 90* (1967), *Tihožitje št. 20* (1962, Buffalo).

L: J. A. *Abramson*, Tom Wesselmann and the Gates of Horn (Arts Mag, št. 40, maj 1966). — Cf. H. H. *Arnason* (1968 ali 1969).

West, Benjamin (1738—1820), angl. (amer.) slikar, r. v kvekerski družini v Pensilvaniji, 1768 soust. *Royal Ac.* v Londonu, od 1772 dalje dvorni slikar, itd., u. v Londonu. S: npr. *Agripina star. pristane v Brundiziju z Germanikovim pepelom* (papir na pl, d. 1766, PMA), *Pílades in Oréstes* (1766, Tate), *Leónidas II. pošlje Kleombrota v pregnanstvo* (1768, ib.), *Smrt generala Wolfa* (*The Death of Wolfe*, več inačic, npr. 1770, Ottawa), *Polkovnik Guy Johnson* (1775/76, Washington), *General Kosciuszko* (d. 1797, Oberlin).

L: A. *Neumeyer* (Kindler V, 1968, s. v. — L!); Romantic Art in Britain (1968 — L!). — Cf. E. *Wind* (1947).

Westheim, Paul (1886—1962), nem.-meh. (ž.) um. zgodovinar in lik. kritik, štud. pri Worringerju in Wölfflinu. Ur. rev. *Das Kstblatt* v Berlinu (1917—31). Za nacizma emigriral iz Nemčije v Mehiko in tam ostal.

B: ‚*Vom Wesen des plastischen Gestaltens*' (Das Kstblatt, 1917); *Die Welt als Vorstellung: Ein Weg zur Kunstanschauung* (Po-Bl 1918); *Oskar Kokoschka* (Po-Bl 1918; n. izd. Bl 1925); *Wilhelm Lehmbruck* (Po-Bl 1919; 2. izd. 1922); *Indische Baukunst* (Bl 1920, »Orbis pictus« 1); *Das Holzschnittbuch* (Po 1921); *Klassizismus in Frankreich* (Bl 1922, »Orbis pictus« 15); *Für und Wider: Kritische Anmerkungen zur Kunst der Gegenwart* (Po 1923); *Helden und Abenteuer: Welt und Leben der Künstler* (Bl 1931); *Arte antiguo de México* (México 1950); (uv) *Claude Monet: Sechs farbige Wiedergaben* (Z 1953 [mapa]); *El arte de Tamayo* (México 1956); *La escultura del México antiguo* (ib. 1956); *Ideas fundamentales del arte prehispánico en México* (ib. 1957); *Der Zeichner Kokoschka* (NY 1961).

L: UJE 10 (1943, s. v.).

Westlake, N(athaniel) H(ubert) J(ohn), (1833—1921), angl. pisec o lik. umetnosti, slikar in književnik.

B: *History of Design in Mural Painting from the Earliest Times to the 12th Century, I—II* (L 1902).

Westminstrska opatija → *London* (odd. cerkve)

WEST PALM BEACH (*Florida*, ZDA [*Southeast*]). V *Norton Gallery and School of Art* (muz. odprt 1941) so mdr. zastopani s slikami Cézanne, Gauguin (*Oljska gora* [avtp.], d. 1889), Gris, Braque in Picasso.

das **Westwerk,** nem. umzg. termin za t. i. *zah. sklop*, stolpasti stavbni del (star. lat. ime *turris*, tj. stolp, ali *castellum*, grad), ki je na zah. strani dopolnjeval v. samostanske in škofijske c. v jedru karolinške države, se v skromnejših oblikah nadaljeval še do XII./XIII. st. ter naposled prešel v dvostolpno pročelje gotskih katedr. Izoblikovani »Westwerk« (prvič v *Centuli*, 790—99, ohranjen pa v *Corveyu*, 873—85) se uveljavlja kot prečno stavbno telo z dvonadstr. srednjim prostorom bolj ali manj kvadratne oblike (v jedru ces. loža v 1. nadstr.) in trinadstr. stranskima prostoroma.

L: EWA III (1960, stp 89—93); Friedrich *Möbius:* Westwerkstudien (Jena 1968). — Cf. J. *Beckwith* (NY 1964 — L!), W. *Effmann* (1912; 1929), E. *Gall* (1953), D. *Großmann* (1957), H. E. *Kubach* (ZfKg, 1955, p. 71 — L!), E. *Lehmann* (1938), W. *Lotz* (1952), itd.

Wethey, Harold E(dwin), (1902—....), amer. um. zgodovinar, poznavalec šp. slikarstva, učil na raznih amer. univ., nazadnje prof. na *Univ. of Michigan* (Ann Arbor, Mich.). Izd. XIII. in XIV. knj. C. R. Postove *A History of Spanish Painting* (C[Mass.] 1966).

B (tudi prispevki v ThB): *Gil de Siloe and His School* (C [Mass.] 1936); *Colonial Architecture and Sculpture in Peru* (ib. 1949); ‚*Alonso Cano's Drawings*' (AB, 1952); *Alonso Cano: Painter, Sculptor and Architect* (Pri 1955); *Alonso Cano Pintor* (M 1958); ‚*Sebastián de Herrera Barnuevo*' (Anales del Instituto de Arte Americano e Investigaciones Estéticas, 1958); *Arquitectura virreinal en Bolivia* (La Paz 1961); *El Greco and His School, I—II* (Pri 1962; šp. izd. 1967); ‚*Portraits du Greco en France*' (RLou, 1962); ‚*Orazio Borgianni in Italy and Spain*' (BM, 1964); (& Alice Sunderland Wethey) ‚*Herrera Barnuevo and his Chapel in the Descalzas Reales*' (AB, 1966); ‚*The Spanish Viceroy, Luca Giordano, and Andrea Vaccaro*' (BM, 1967); **The Paintings of Titian, Complete Edition, I: The Religious Paintings* (L: Ph 1969 [II. knj. bo posv. portretom, III. knj. pa zg. in mit. slikam]).

WEYARN (Bavarska, ZRN), nekd. c. avguštinskih kanonikov, zdajšnja žup. c. *St. Petrus und Paulus*. Joh. Bapt. Zimmermann je 1729 iluzionistično poslikal strop, Ignaza → *Güntherja* delo pa so *tabernakelj v. olt.* (1763) in leseni polihr. plastiki **Oznanjenja* in *Pietà* (obe 1764).

L: Reclam I (1959).

Weyden, Rogier van der → *Rogier van der Weyden*

Weyres, Willy (1903—....), nem. arh. v Kölnu, se ukvarja predvsem s cerkvenim stavbarstvom v Porenju.

B: ‚*Zur Datierung des Westbaues von St. Viktor in Xanten*' (W. Neußov zb., 1947); *Neue Kirchen im Erzbistum Köln 1945—56* (Dü 1957); ‚*Zur Geschichte der kirchlichen Baukunst im Rheinland von 1800—1870*' (W. Neußov zb., 1960); ‚*Die »Absides« des alten Domes zu Köln: Über eine Bedeutung der Wörter Absis und Absidia in mittelalterlichen Quellen*' (Kölner Domblatt, 1961/62); ‚*Der karolingische Dom zu Köln*' (KKK, 1966).

L: zbornik: Vom Bauen, Bilden und Bewahren: Festschrift für Willy Weyres zur Vollendung seines 60. Lebensjahres (K 1964); Kü (1966).

Whistler, James Abbot McNeill (1834—1903), angl. (amer.) slikar in grafik. R. v ZDA (Lowell Mass.), štud. slikarstvo v Parizu od 1854 dalje, od 1859 v Londonu, a še vedno obiskoval Pariz in stalno tam 1884—96. Prijateljeval s Courbetom (krajši čas) in fr. impresionisti, pozn. tudi z Oscarjem Wildom in kakor slednji po svojem življenju predstavljal za angl. fin de siècle značilnega duhovitega dandyja; tudi kot slikar predvsem virtuozen in eleganten. Razstavil na → *Salon des Refusés* 1863. Ob njegovi sliki *Nocturne in Black and Gold* (Detroit) je Ruskin 1877 zapisal, da je njen avtor zagnal »lonec barv javnosti v obraz« (*a pot of paint in the public's face*), zaradi česar je umetnik 1878 vodil proti njemu pozornost zbujajoč proces. S (največ v *Freer Gall. of Art* v Washingtonu): npr. *Avtp.* (o. 1858, Freer), *Courbet na morski obali* pri Trouvillu (1865, Boston ISG), *Dekle v belem* (*Jo* ali *Simfonija v belem št. 1*, d. 1862, Washington), *Malo dekle v belem* (*Simfonija v belem št. 2*, 1864, Tate — Swinburne je sliki posv. pesem *Before*

the Mirror), **Portret umetnikove matere* (*Ureditev v sivem in črnem št. 1*, 1871?, Louvre), *Thomas Carlyle* (*Ureditev v sivem in črnem št. 2*, 1872, Glasgow, Corporation Art Gall.), *Old Battersea Bridge* (*Nocturne in Blue and Silver*, o. 1872, Tate), *Miss Cicely Alexander* (*Harmonija v sivem in zelenem*, 1872/74, Tate), znana »*Pavja soba*« (*The Peacock Room* za F. R. Leylanda v Londonu 1876—77, celota v Freer), *Arrangement in Flesh Color and Black: Portrait of Théodore Duret* (1883, MM) in drugi svetovljanski portreti, zlasti v zadnjem londonskem obd. — G (jedk.): motivi s *Temze* (1859), iz *Benetk* (zlasti 40 motivov 1880 po potovanju 1879) in iz *A'dama*. — Up: npr. Fantin-Latour (*Hommage à Delacroix*, d. 1864, Louvre). — V lit. *Elstir* Marcela → *Prousta*.

B: *The Gentle Art of Making Enemies* (L 1890); *The Baronet and the Butterfly* (L 1899).

L: Edward G. *Kennedy:* The Etched Work of Whistler (4 knj., NY 1910); D. C. *Seitz:* Writings by and about Whistler: A Bibliography (E 1910); Elizabeth R. *Pennell* & J. *Pennell:* James McNeill Whistler (6. izd., Phi 1919); *iid.:* The Whistler Journal (ib. 1921); W. *Grohmann* (ThB XXXV, 1942, s. v. — L!); LaranE (1959 — L!); J. *Sandberg*, »Japonisme« and Whistler (BM, 1964); Oreste *Ferrari* (EWA XIV, 1967, s. v. — L!). — Cf. L. *Bénédite* (1905); J. *Canaday* (1959), C. *Dodgson* (1932), W. *Gaunt* (1961), G. H. *Hamilton* (1967), J. *Rewald* (1946 [1961]; 1956), R. *Schmutzler* (1962).

White, Charles, angl. um. zgodovinar, poznavalec Rembrandtove risbe in grafike.

B: *The Drawings of Rembrandt* (L 1962); *The Flower Drawings of Jan van Huysum* (Leigh-on-Sea 1964); *Rembrandt: Bildbiographie* (Mn 1965); *Rembrandt van Rijn's Etchings* (A 1968 [sep. v 1 knj. iz F. W. H. Hollstein, Dutch and Flemish ..., XVII—XVIII]).

White, John (1924—....), angl. um. zgodovinar, nazadnje t. i. *Pilkington Prof.* za um. zgod. na univ. v Manchestru in direktor njene *Whitworth Art Gall.*

B: *Perspective in Ancient Drawing and Painting* (L 1956); ‚*Cavallini and the Lost Frescoes in S. Paolo*' (JWCI, 1956); *The Birth and Rebirth of Pictorial Space* (L 1957; n. izd. 1967); ‚*The Reliefs on the Façade of the Duomo at Orvieto*' (JWCI, 1959); ‚*Raphael and Bruegel: Two Aspects of the Relationship between Form and Content*' (BM, 1961); *Art and Architecture in Italy: 1250 to 1400* (Harm 1966, »The Pelican Hist. of Art« 28); ‚*Paragone: Aspects of the Relation between Sculpture and Painting*' (C. S. Singleton [izd.]: Art, Science and History in the Renaissance, Balt. 1967).

Whitehill, Walter Muir (1905—....), amer. um. zgodovinar in muzealec.

B: e. g. ‚*Changes in the study of spanish romanesque art*' (A. K. Porterjev zb., 1939); *Spanish Romanesque Architecture of the Eleventh Century* (L: Oxford UP 1941).

L: WWAA (1959).

Whittemore, Thomas (u. 1950), amer. zgodovinar biz. umetn., raziskoval biz. spomenike v Carigradu.

B: ‚*The Mosaics of Hagia Sophia at Istanbul*' (American J. of Archaeology, 1932); *The Mosaics of St Sophia at Istanbul: Preliminary Reports, I—IV* (Ox 1933—1936—1942—1952).

Whittick, Arnold (1898—....), angl. pisec o umetn., oblikovalec in akvarelist.

B: *History of Cemetery Sculpture, I* (1938); *European Architecture in the Twentieth Century, I—II* (L 1950—1953); *Eric Mendelsohn* (L 1940; 2., razš. izd. L 1956); *Symbols, Signs and Their Meanings* (1960).

L: WWA (1962).

Wibald (u. 1158), opat v → *Stavelotu*, kancler in svetovalec 3 cesarjev (Lotarja II., Konrada III. in Friderika I.); u., ko se je vračal s svojega drugega poslanstva v Carigrad. Zanj mdr. delal → *Godefroid de Claire*.

L: cf. J. *Beckwith* (NY 1964).

Wichmann, Siegfried, nem. um. zgodovinar in muzealec v Münchnu (*Bayerische Staatsgemäldesammlungen*), se ukvarja predvsem z nem. slikarstvom XIX. st.

B: (& H. Wichmann) *Schach: Ursprung und Wandlung der Spielfigur in 12 Jahrhunderten* (Mn 1960); *Spitzweg auf der Reise nach Prag: mit Postkutsche, Eisenbahn und Dampfschiff, vom ihm eigenhändig aufnotiert und illustriert* (Mn 1963); *Realismus und Impressionismus in Deutschland: Bemerkungen zur Freilichtmalerei des 19. und beginnenden 20. Jahrhunderts* (Stu 1964); *Carl Spitzweg und sein Freundeskreis* (Mn 1967 [rk, Haus der K.]).

Wickhoff, Franz (1853—1909), avstr. um. zgodovinar, najstar. izmed 3 v. predstavnikov stare »dunajske šole um. zgod.« (→ *Riegl*; → *Dvořák*). Učenec → *Thausinga*, prek katerega je spoznal tudi Giov. → *Morellija* ter prišel pod njegov vpliv; 1880 kustos v dunajskem *Österreichisches Mus. f. K. u. Industrie* (pod → *Eitelbergerjem*), 1822 priv. docent, 1885 izr. prof. in 1891 ord. na univ. na Dunaju. Ob znamenitem rkp. → *Dunajska Geneza*, ki ga je izd. s filologom W. von Hartlom, je pod vplivom impresionističnih teženj v sočasnem slikarstvu nastala njegova znana interpretacija dotlej malo upoštevane poznorim. umetn., s čimer je tako rekoč odprl pot Rieglu. Zač. izdajati *Kstgeschichtliche Anzeigen: Beiblatt der »MIOG«* (In od 1904 dalje) in *Beschreibendes Verz. der illuminierten Hdschr. in Oesterreich* (od 1905 dalje).

B: ‚*Dürers Studien nach der Antike*' (MIOG, 1880); ‚*Die Antike im Bildungsgange Michelangelos*' (ib., 1882); ‚*Die Gestalt Amors in der Phantasie des italienischen Mittelalters*' (JkPK, 1890); ‚*Die Bibliothek Julius II.*' (ib., 1893); (& Wilhelm von Hartel) *Die Wiener Genesis* (2 knj., W 1894—1895 — cf. 1912); ‚*Giorgiones Bilder zu römischen Heldengedichten*'+ (JkPK, 1895); ‚*Sacchis Restauration der sterbender Mutter des Aristides*'+ (JSaK, 1898); ‚*Der zeitliche Wandel in Goethes Verhältnis zur Antike dargestellt am Faust*' (Oesterreichisches Jb., I, 1898); ‚*Marc Antons Eintritt in den Kreis römischer Künstler*' (JSaK, 1899); (& H. Dollmayr) *Giulio Romano und das klassische Altertum* (ib., 1901); ‚*Ein Musterbuch eines italienischen Waffenschmiedes aus dem Beginne des* 16. *Jahrhunderts*' (Gomperzov zb., 1902); ‚*Venezianische Bilder*'+ (JkPK, 1902); ‚*Der Apollo von Belvedere als Fremdling bei den Israeliten*'+ (Bausteine zur romanischen Philologie: Festgabe f. A. Mussafia, Halle 1905); (izd.) *Einige Zeichnungen Rembrandts mit biblischen Vorwürfen: Seminarstudien* (In 1906); pon. izb.: *Gesammelte Schriften* (izd. Max Dvorák), *I: Die Römische Kunst* (*Die Wiener Genesis*) (Bl 1912), & *II: Abhandlungen, Vorträge und Anzeigen* (Bl 1913).

L: N. ÖstB (VIII 1935). — Cf. F. *Glück* (1959), J. von *Schlosser* (In 1934; 1936). — Zbornik: Beiträge zur Kunstgeschichte: Franz Wickhoff gewidment von einem Kreise von Freunden und Schülern (W 1903, uv Alois *Riegl*).

Wiecek, Adam, polj. um. zgodovinar.

B: *Polscy artysci Wrocławia w wieku XVIII* (Wa 1956); ‚*Die Barockplastik aus der 1. Hälfte des 18. Jahrhunderts in Breslau, I—II*' (AMK, 1963).

Wiegand, Theodor (1864—1936), nem. arheolog, vodja pomembnih izkopavanj (Pergamon, Priene, Milet, Didima, Samos), u. (72) v Berlinu.

B: (& H. Schrader): *Priene: Ergebnisse der Ausgrabungen und Untersuchungen in den Jahren 1895—98* (Bl 1904); *Die archaische Porosarchitektur der Akropolis zu Athen* (Kassel 1904); (izd.) *Baalbek: Ergebnisse der Ausgrabungen und Untersuchungen in den Jahren 1898—1905* (3 knj., Bl-Lpz 1921—1925).

Wien → *Dunaj*

Wiener Genesis → *Dunajska Geneza*

Wiener Neustadt → *Dunajsko Novo mesto*

Wiertz, Antoine (-Joseph), (1806—1865), belg. slikar (kipar in književnik), pravi mojster slabega okusa, ki je slikal v prepričanju, da tekmuje z Rubensom in Michelangelom. R...v Dinantu, akt. v Rimu, Liègeu in Bruslju, tam u. (59), tam tudi muz. njegovih del v orjaškem ateljeju, ki ga je bil 1850 dobil od države. S: včasih kar velikanska platna (npr. *Boj Grkov in Trojancev za Pátroklovo truplo*, 1835—36, Liège, Mus. des B.-A., ali *Kristusovo zmagoslavje*, 623 × 1104 cm, Bruselj, Mus. Wiertz), skoraj vedno pa panoptična mešanica romantičnega naturalizma, grozljivosti in haptično dojemljive erotike, npr. (vse Mus. Wiertz) t. i. *Venerina toaleta* (*Jeune fille à sa toilette*, 1842), *Lepa Rozina* (*La Belle Rosine*, o. 1845 — skelet mlade žene, imen. *La Belle Rosine*, in zamišljena gola lepotica pred njim), *Lakota, blaznost in zločin* (*Faim, Folie et Crime*, 1853 — ljudožrska mati kot socialna obtožba), *Živ pokopan* ! (*L'Inhumation précipitée*, 1854), *Prebujenje* (1855), patriotska »*Zaušnica*« *belgijske dame* (1861 — slečena gospa s pištolo razstreli glavo nasilnemu sovražnemu vojaku), *Rožni popek* (*Le Bouton de Rose*, 1864 — *trompe-l'oeil* ljubeznive lepotice, ki se sklanja čez okno).

L: Jules *Potvin:* A. Wiertz: l'homme et l'oeuvre (Br 1912); Willy *Koninckx:* Le portrait dans l'oeuvre de Wiertz (Br 1942); Fierens Dict. (1950, s. v.); Roger *Bodart:* Antoine Wiertz (Anv 1949, »MAB«); Hubert *Colleye:* Antoine Wiertz (Br 1957); Acht eeuwen schilderkunst (Brussel 1969). — Cf. M. *Brion* (1966), R. *Genaille* (1958 — L).

WIES na Bavarskem (*Oberbayern*, ZRN), božjepotna c. (*Wallfahrtskirche zum gegeißelten Heiland*), prava célostna umetnina bratov → *Zimmermann*. Sez. 1745—54 Dominikus Z., s freskami okrasil Joh. Baptist Z.: v 8 kartušah nad dvojnimi pilastri ladje predstavljenih *8 blaženosti* (grisaille), v. iluzionistična freska nad ladjo kaže *prazni prestol Kristusa Sodnika* (cf. s. v. *etimasia*) nasproti *zaprtih vrat paradiža*, *9 angelskih korov* (mdr. *7 arhangelov*), *12 apostolov*, itd., v obhodu za dvojnimi pilastri so z angeli ponazorjeni *4 elementi* in z angelčki *4 kontinenti*.

L: Reclam N I (1959); Carl *Lamb:* Die Wies (Mn 1964 — L!); Alfons *Satzger:* Walfahrtskirche Wies (Wies s. a.); »US« 10 (1969). — Cf. G. *Lill* (1952), H. *Schnell* (1954).

WIESBADEN, mesto na *Hesenskem* (ZRN): *Städtisches Museum* (*Friedrich-Ebert-Allee 2*). S: mdr. zastopani t. i. Mojster wiesbadenskega Obiskovanja (*Obiskovanje*, o. 1510/20), B. Bruyn star., Angelica Kauffmann (*Johann Isaak von Gerning* [utemeljitelj wiesbadenske gal. slik], d. 1798), I. E. Repin (*Marianne Werefkin*, d. 1885), M. Liebermann, L. Corinth, A. Jawlensky (od 1921 dalje živel v Wiesbadenu!). — K: npr. G. Kolbe (npr. *Plesalec Nižinski*, bron, 1914), E. Scharff (*Lovis Corinth*, bron), itn.

L: Jedding (1961); EWA VI (1962, stp 268 — L!); Reclam N IV (1967).

Wight, Frederick S. (1902—....), amer. pisec o umetn., direktor *Art Galleries* (*Univ. of California*) v Los Angelesu.

B: *Milestones of American Painting in Our Century* (NY 1949); *Goya* (NY 1954, »Portfolio«); *John Marin* (Burkeley 1955); *Morris Graves* (ib. 1956); *Hans Hofmann* (ib. 1957); ‚*Matisse: Fabris vs. Flesh*' (AN, 1966).

WILANÓW pri Varšavi (Poljska): **palača*, sez. ob koncu XVII. st. kot predmestna vila za polj. kralja Jana III. Sobieskega, je odličen spom. polj. baroka (arh. August Locci, notr. mdr. okrasil s plastiko Andreas *Schlüter*). 1963 so v njej odprli portretno gal. polj. osebnosti kot podružnico varšavskega *Muzeum Narodowe*. S: mdr. zastopani npr. Marcello Bacciarelli (*Avtp.*, o. 1790; *22 portretov polj. kraljev*), Angelica Kauffmann (*Anna Potocka*, d. 1791), Aleksander Kokular (*Avtp. v notr.*), Józef Simmler (npr. *Avtp.*, d. 1843), Leopold Horowitz (*Leopold Kronenberg*, d. 1879), itd.

L: EWA VIII (1963, t. 439), XI (1966, stp 393 — L!); Portrety osobistości polskich: znajdujące się w pokojach i w galerii pałacu w Wilanowie, Katalog (Wa 1967).

Wild, Doris (1900—....), švic. um. zgodovinarka, učenka Strzygowskega.

B: ‚*Ein Selbstbildnis Pontormos*' (Strzygowskega zb., 1932); *Moderne Malerei: Ihre Entwicklung seit dem Impressionismus, 1880—1950* (Z 1950); *Hermann Haller* (1956); ‚*Nicolas Poussin: Von den Schlachtenbildern zum sterbenden Germanikus*' (19. kongr., 1959); ‚*Poussin-Studien zum ersten Jahrzehnt in Rom*' (Panth, 1960); ‚*L' »Adoration des bergers« de Poussin à Munich et ses tableaux religieux des années cinquante*' (GBA, 1962); ‚*Le sembianze di Jacopo da Pontormo nel ritratto e nell'autoritratto*' (RArte, 1961/62 [= 1963]).

Wilde, Johannes (1891—1970), avstr.-angl. (ž.) um. zgodovinar, pomemben poznavalec Michelangelovega dela. R. v Budimpešti, prom. 1918 na Dunaju, tam od 1923 dalje asist. gal. slik v Umzg. muz. (prve tehtne rentgenske raziskave slik, cf. lit. 1932), pred nacisti emigriral v Anglijo, prof. na *Univ. of London*.

B: ‚*Zwei Modelle Michelangelos für das Julius-Grabmal*' (JSW, 1928); ‚*Die »Pala di San Cassiano« von Antonello da Messina*' (ib., 1929); ‚*Ein zeitgenössisches Bildnis des Kaisers Sigismund*' (ib., 1930); ‚*Wiedergefundene Gemälde aus der Sammlung des Erzherzogs Leopold Willhem*' (ib.); ‚*Ein unbeachtetes Werk Giorgiones*' (JPK, 1931); ‚*Röntgenaufnahmen der »Drei Philosophen« Giorgiones und der »Zigeunermadonna« Tizians*' (JSW, 1932); ‚*Die Probleme um Domenico Mancini*' (ib., 1933); ‚*Das Bildnis Herzog Rudolfs IV.*' (Kirchenkst, 1933); ‚*Der ursprüngliche Plan Michelangelos zum »Jüngsten Gericht«*' (W. Friedlaenderjev zb., 1933); ‚*Über einige venezianische Frauenbildnisse der Renaissance*' (Petrovicsov zb., 1934); ‚*Zwei Tizian-Zuschreibungen des 17. Jahrhunderts*' (JSW, 1934); ‚*Ein unbekanntes Bildnis von Antonello da Messina*' (ib., 1935); ‚*Zum Werke des Domenico Fetti*' (ib., 1936); (& A. E. Popham) *The Italian Drawings of the XVth and XVIth centuries in the collection of His Majesty the King at Windsor Castle* (L: Ph 1949); *Michelangelo and his studio* (L 1952, »Italian Drawings in the Department of Prints and Drawings in the Br. Mus.«); *Michelangelo's »Victory«* (L: Oxford UP 1954, »Charlton lectures on art studies« 36); ‚*Michelangelo's Designs for the Medici Tombs*' (JWCI, 1955); ‚*Notes on the genesis of Michelangelo's Leda*' (Saxlov zb., 1957); ‚*»Cartonetti« by Michelangelo*' (BM, nov. 1959).

L: Kenneth *Clark* (BM, 1961).

***Wildunški krilni oltar** (nem. *der Wildunger Altar*), slavno delo → *Konrada iz Soesta*, najpomembnejša stvaritev nem. slikarstva na zač. XV. st., ki tako rekoč inavgurira → *internacionalni gotski slog* na Nemškem. Odprti olt. (več kot 6 m šir., d. 1403, Bad Wildungen, mestna c.), kaže z bleščečim bogastvom barv in nadrobnosti v 13 podobah Kristusovo mladost in pasijón. Na levem krilu zgoraj *Oznanjenje* in *Rojstvo*, spodaj *Poklon kraljev* in *Predstavitev v templju*, v sredini ob vélikem *Križanju* zgoraj *Zadnjo večerjo* in *Oljsko goro*, spodaj *Vstajenje* in *Vnebohod*, na des. krilu pa zgoraj *Kristusa pred v. duhovnom* in *Kronanje s trnjem* in spodaj *Binkošti* in *Poslednjo sodbo*.

L: (cf. s. v. *Konrad iz Soesta*): A. *Stange*, Soest (Kindler V, 1968).

Wilenski, R(eginald) H(oward), (1887—....), angl. (ž.) pisec o umetn.

B: *Dutch Painting* (L 1928; rev. izd. 1945); *French Painting* (Bo 1931); *Modern French Painters* (L-NY 1940; 2. izd. 1945); *English Painting* (L 1940; rev., razš. izd. 1954); *Renoir* (L 1948, »Faber Gall.«); *Flemish Painters: 1430—1830* (2 knj., L 1960).

L: UJE 10 (1943, s. v.).

Wilgefortis → *Kümmernis*

WILHELMSTHAL → *Kassel* (→ *Schloß Wilhelmsthal*)

Wiligelmo (da Modena), it. kipar romanskega obd., ki ga poznamo po njegovem delu na zah. pročelju stolnice v → *Modeni* (1. decenij XII. st. ali o. 1120 [?]). Njegovi so predvsem gl. portal z *reliefi prerokov* (zaznamovani z napisi, npr. *Jeremija* in pod njim *Malahija* ali *Zaharija* in pod njim *Mihej*), 4 reliefi s prizori iz Géneze (I: *Bog oče, Ustvarjenje Adama, Ustvarjenje Eve, Izvirni greh*; II: *Bog očita Adamu in Evi njun greh, Izgon iz raja, Delo prvih staršev*; III: *Kajnova in Abelova daritev, Kajn ubije Abela, Bog prekolne Kajna*; IV: *Slepi Lameh s puščico ubije Kajna, Noetova barka, Izhod iz Noetove barke*), kamen z reliefoma *prerokov Henoha in Elije* ob napisu o ustanovitvi stolnice in *reliefa genijev*, zlasti *Genij z narobe obrnjeno baklo in ibis*.

L: Roberto *Salvini* (EWA XIV, 1967, s. v. — L!); *id.:* Wiligelmo (Mi s. a., »MdS« 28). — Cf. J. *Beckwith* (NY 1964), G. *Delogu* (1956 — L!), R. *Jullian* (1945), R. *Salvini* (zlasti *1956 — L!).

William of Conches → *Viljem iz Conchesa*

William of Sens → *Viljem iz Sensa*

Williamson, George C(harles), (1858—1942), angl. pisec o umetn.

B: *Bernardino Luini* (L 1899, »Great Masters in Painting and Sculpture«; n. izd. 1907); *Pietro Vannucci called Perugino* (L 1900, ista z.); *The History of Portrait Miniatures, I—II* (L 1904); *Richard Cosway* (L 1905); *Catalogue of the Collection of Miniature: the Property of J. Pierpont Morgan* (4 knj., L 1906—1908); *John Downman: His Life and Works* (L 1907); *Catalogue of the Collection of Jewels and Precious Works of Art: the Property of J. Pierpont Morgan* (L 1910); *Portrait Miniatures* (L 1910); (& Victoria Manners) *John Zoffany, R. A.: His Life and Works, 1735—1810* (L 1920); (& ead.) *Angelica Kauffmann, R. A.: Her Life & Works* (L 1924); ‚*Conversation pieces now at Sir Philip Sassoon's house ...*' (Apollo, 1930); *English Conversation Pictures: of the 18th and early 19th centuries* (L s. a. [1931/32], uv Philip Sassoon).

L: WWW (1941—1950).

WILLIAMSTOWN (*Massachusetts*, ZDA [*New England*]). V *Sterling and Francine Clark Art Institute* so mdr. zastopani Piero della Francesca (*Madona na prestolu s 4 angeli*, les, o. 1465?), Memling (*Moški portret*, les, d. 1472), Goya (*Ascencio Julia*, 1814), Turner, C. Pissarro, Degas (*Avtp. z mehkim klobukom*, 1857/58), Sisley, Monet, Renoir (*Most v Argenteuilu*, o. 1875; *Neapeljski zaliv*, 1881; *Kopalka*, 1881), Toulouse-Lautrec, itd.

L: EWA XIV (1967, stp 602). — Cf. A. *Frankfurter* (1955).

Willibrord(us) → *Vilibrord*

Willis, Fred. C. → *marina* (lit.)

Wilm, Hubert (1887—1953), nem. um. zgodovinar, medievalist.

B: *Mittelalterliche Plastik im Germanischen Nationalmuseum zu Nürnberg* (Mn 1922); *Die gotische Holzfigur: Ihr Wesen und ihre Technik* (Lpz 1923); *Gotische Tonplastik in Deutschland* (Au 1929).

Wilpert, Joseph (1857—1944), nem. kršč. arheolog, učenec G. B. de → *Rossija*, papeški protonotar, vodil *Römisches Inst. f. Altertumskunde der Görresges.* v Rimu.

B: **Die Malereien der Katakomben Roms* (2 knj., Fr 1903; it. izd. *Le pitture delle catacombe romane illustrate*, 2 knj., R 1903); ‚*Le nimbe carré*' (Mél. 1916); **Die römischen Mosaiken und Malereien der kirchlichen Bauten vom IV. bis XIII. Jahrhundert* (4 knj., 2. izd., Fr 1917 [1. izd. 1916]); **I sarcofagi cristiani antichi* (4 knj., R 1929—1932, »Monumenti dell'antichità cristiana« 1; sup. 1936).

Wiltenski kelih (pozlačeno srebro, o. 1160/70, Ksthist. Mus.) Bertholda von Andechs, 1148—88 opata v samostanu Wilten pri Innsbrucku. Na pateni okrog izboklega reliefa (*Kristus na križu med Marijo in Janezom Ev. pa simboli evangelistov*) vrezani mdr. *kerubi* in *angeli* pa *Kristus, ki vodi izvoljene v nebesa* in *Sinagoga, ki vodi Žide v pekel.*

L: Wł. *Stroner*, Kielichy romanskie w Trzemesznie i w Wilten (Księga pamiątkowa ku czsi Oswalda Balzera, Lwów 1925); SwarzenskiR (1954, repr. 437 — L!). — Cf. J. *Flis* (1908, p. 75), H. *Klapsia* (1938).

***Wiltonski diptih** (hrastovina, vsako krilo 46 × 29 cm, o. 1395?, Nat. Gall.) kaže na levem krilu angl. kralja *Riharda II.*, ki ga svetniki *Edmund* (kralj mučenec, 20. XI.), *Edvard* (kralj, 13. X.) in *Janez Krst.* priporočajo na des. krilu upodobljeni stoječi *Mariji z otrokom med 11 angeli.* Diptih so zelo različno datirali, pripisovali fr. in angl. slikarstvu, vsekakor pa že kaže značilnosti → *internacionalnega gotskega sloga.*

L: M. V. *Clarke*, The Wilton Diptych (BM, 1931); Panofsky Neth (1953 — L!); Réau III/1 (1958, p. 411 & 413); EWA VI (1962, barvna t. 336). — Cf. W. G. *Constable* (1929), M. *Davies* (1946), D. *Frey* (1942), G. *Ring* (1949), Ch. *Sterling* (s ps. Ch. Jacques 1941), etc.

Winchestrska biblija (angl. *The Winchester Bible*), iluminiran rkp. (pergament, sprva v 2, zdaj v 3 knj., 3. četrt. XII. st., Winchester, stolnična knjižnica), ki ga je okrasilo kakih 6 mojstrov, verj. za Henryja de Blois, winchestrskega škofa (1129—71). Med odličnimi miniaturami npr. iniciala *Mojzes ubije Egipčana* pa → *Doeg pobija duhovnike* (III, f. 16r).

L: Diringer Book (1958, p. 252—53 & repr. V/2c); »US« 7 (1968, p. 90). — Cf. J. *Beckwith* (NY 1964), C. *Nordenfalk* (1958).

Winckelmann, Johann Joachim (1717—1768 umor), nem. učenjak, tehtno pomagal pri uveljavljenju neoklasicizma na Nemškem; s svojim temeljnim delom (1764) utemeljitelj klas. arheologije in hkrati — ker ne gre več za tradicionalne življenjepise umetnikov, ampak za razvoj lik. umetn. — tudi utemeljitelj novejše um. zgod. R. v Stendalu, u. (50) v Trstu. Up: npr. Angelica Kauffmann (1746 po J. K. Füßlijevem naročilu, Zürich).

B: *Gedancken über die Nachahmung der Griechischen Wercke in der Mahlerey und Bildhauerkunst* (D: Walther 1755); **Geschichte der Kunst des Alterthums* (D: Waltherische Hofbuchhandlung 1764).

L: A. *Schulz:* Die Bildnisse J. J. Winckelmanns (Bl 1953); SchlosserL (1964); Jobann Joachim Winkkelmann (Bad Godesberg: Inter Nationes 1968 — B!; L!). — Cf. C. *Justi* (1866—1872), W. *Waetzoldt* (I 1921).

Wind, Edgar (1900—....), nem.-angl. um. zgodovinar, pomemben raziskovalec ikonol.

problemov, prof. na univ. v Oxfordu. Prom. 1923 v Hamburgu (*Aesthetischer und kunstwissenschaftlicher Gegenstand*). Sour. *JWI* resp. *JWCI*.

B: ‚*Zur Systematik der künstlerischen Probleme*' (ZÄKw, 1925, dis. [del]); ‚*Warburgs Begriff der Kulturwissenschaft und seine Bedeutung für die Ästhetik*' (ZÄKw, 1931, sup.: 4. Kongreß f. Ästhetik u. allgemeine Kw.); ‚*Humanitätsidee und heroisiertes Porträt in der englischen Kultur des 18. Jahrhunderts*' (VorBW 1930/1931, Lpz 1932); *Das Experiment und die Metaphysik: zur Auflösung der kosmologischen Antinomien* (Tü 1934, »Beitr. zur Philosophie u. ihre Gesch.« 3); ‚*Some Points of Contact between History and Natural Science*' (E. Cassirerjev zb., 1936); ‚*Donatello's Judith: a Symbol of »Sanctimonia«*' (JWI, 1937/38); ‚*Platonic Justice, Designed by Raphael*' (ib.); (& F. Antal) ‚*The Maenad under the Cross*' (ib.); ‚*The Christian Democritus*' (ib.); ‚*Charity: the Case History of a Pattern*' (ib.); ‚*Studies in Allegorical Portraiture, I*' (ib.); ‚*The Crucifixion of Haman*' (ib.); ‚*The Four Elements in Raphael's »Stanza della Segnatura«*' (JWI, 1938/39); ‚*The Revolution of History Painting*' (ib.); ‚*»Hercules« and »Orpheus«: Two Mock-Heroic Designs by Dürer*' (ib.); ‚*Borrowed Attitudes in Reynolds and Hogarth*' (ib.); ‚*Dürer's »Männerbad«: A Dionysian Mystery*' (ib.); ‚*Julian the Apostate at Hampton Court*' (JWCI, 1939/40); ‚*A Self-Portrait of Greco*' (ib.); ‚*The Subject of Botticelli's »Derelitta«*' (JWCI, 1940/42); ‚*The Sources of David's »Horaces«*' (ib.); ‚*The Genealogy of Christ in Renaissance Theology*' (GBA, 1947); ‚*Penny, West and the Death of Wolfe*' (JWCI, 1947); *Bellini's »Feast of the Gods«: A Study in Venetian Humanism* (C [Mass.] 1948); ‚*Sante Pagnini and Michelangelo*' (Focillonov zb., 1949); ‚*Mantegna's Parnassus: a Discussion of a Recent Interpretation*' (AB, 1949); ‚*A note on Bacchus and Ariadne*' (BM, 1950); ‚*The Eloquence of Symbols*' (ib.); ‚*Typology in the Sixtine Ceiling: a Critical Statement*' (AB, 1951); ‚*The Revival of Origen*' (zb. Belle da Costa Greene, 1954); *Pagan Mysteries in the Renaissance* (L 1958); ‚*Maccabean Histories in the Sixtine Ceiling*' (Italian Renaissance Studies, L 1960); pon. izb.: *Art and Anarchy* (NY 1964); *Giorgione's Tempesta* (Ox 1969).

Windischer, Fran (1877—1955), slov. gospodarstvenik, um. zbiratelj in mecen, prom. iz prava; bil predsednik društva Nar. gal. v Lj (1929—45) in Umzg. društva (1937—49). Up: npr. Loboda.

L: Fr. *Stelè* (ZUZ nv III, 1955, nekr.).

WINDSOR CASTLE (*Berkshire*, V. Britanija), angl. kraljevski grad nad Temzo, zač. v XI. st., prez. do XIX. st. Odličen primer t. i. →*perpendicular style* je **kapela sv. Jurija* (*St. George's Chapel*, zač. 1477, dkč. 1528). V javnosti odprtih prostorih zastopani s slikami npr. H. Holbein ml., Rubens, G. van Honthorst, van Dyck, Rembrandt, P. Mignard, L. Carlevaris, Canaletto, Th. Lawrence, itd., sicer pa mdr. Zoffany (e. g. znamenita *Tribuna v Uffizijih*, 1772—76). V izredno bogati z. risb mdr. zastopani Leonardo da Vinci, H. Holbein ml., Carracciji, G. B. Castiglione, itd.

L: The Official Guide to Windsor Castle (6. natis, Windsor 1953); EWA VI (1962, stp 758 — L!). — Cf. A. *Blunt* (1945; 1954; 1958; 1960), M. *Levev* (1964), O. *Millar* (zlasti 1963), A. E. *Popham* (& J. *Wilde* 1949), R. *Wittkower* (1952), itd.

Wingert, Paul S(tover), (1900—....), amer. um. zgodovinar, učil na *Columbia Univ.* v New Yorku (ord. od 1958 dalje).

B: *The Sculpture of William Zorach* (NY 1938); ‚*The Funerary Urn of Francis I*' (AB, 1939); *An Outline Guide to the Art of the South Pacific* (NY: Columbia UP 1946); *American Indian Sculpture: a Study of the Northwest Coast* (NY 1949); *The Sculpture of Negro Africa* (NY: Columbia UP 1950); *Art of the South Pacific Islands* (NY 1953); *The Wurtzburger Collection of African Sculpture* (Balt: Baltimore Mus. of Art 1954).

L: WWAA (1959).

Wingler, Hans Maria, nem. um. zgodovinar in lik. kritik, ust. darmstadski *Bauhaus-Archiv*, ki mu je direktor.

B: *Oskar Kokoschka* (Szb 1951, »Orbis pictus« 2); **Oskar Kokoschka: Das Werk des Malers* (ib. 1956; angl. izd. *Oskar Kokoschka: The Work of the Painter*, L s. a.); (izd.) *Oskar Kokoschka: Ein Lebensbild in zeitgenössischen Dokumenten* (Mn 1956); *Kokoschka-Fibel* (Szb 1957); ‚*Kokoschka, Oskar*' (Kindler III, 1966); **Das Bauhaus: 1919—1933 Weimar, Dessau, Berlin und die Nachfolge in Chicago seit 1937* (2., razš. izd., K 1968).

Winkler, Friedrich (Horst), (1888—1965), nem. um. zgodovinar in muzealec, poznavalec stare nem. grafike in slikarstva, pos. Dürerja, in stare niz. umetn. Od 1915 dalje služil v Berlinu pod W. von Bodejem, po E. Bocku 1933—57 direktor tamk. graf. kabineta; učil na *Humboldt Univ.* v vzh. Berlinu (1947—51) in nato na *Freie Univ.* v zah. Berlinu (do 1957). 33 prispevkov v ThB, dkč. F. Lipmannove *Zeichnungen von Albrecht Dürer* (izd. VI.—VII. knj., 1927—1929).

B: ‚*Ein neues Werk aus der Werkstatt Pauls von Limburg*' (RepKw, 1911); *Der Meister von Flémalle und Rogier van der Weyden: Studien zu ihren Werken und zu Kunst ihrer Zeit mit mehreren Katalogen zu Rogier* (Str 1913, »ZKA« 103, dis.); ‚*Gerard David und die Brügger Miniaturmalerei seiner Zeit*' (MfKw, 1913); ‚*Simon Marmion als Miniaturmaler*' (JkPK, 1913); ‚*Some Early Netherland Drawings*' (BM, 1914); ‚*Studien zur Geschichte der niederländischen Miniaturmalerei des XV. und XVI. Jahrhunderts*' (JSaK, 1915); ‚*Über verschollene Bilder der Brüder van Eyck*' (JkPK, 1916); *Der Genter Altar von Hubert und Jan van Eyck* (Lpz 1921); ‚*Die Anfänge Jan Gossarts*' (JPK, 1921); ‚*Die nordfranzösische Malerei und ihr Verhältnis zur altniederländischen Malerei*' (Belgische Kstdenkmäler, I, Mn 1923); *Die altniederländische Malerei: Die Malerei in Belgien und Holland von 1400—1600* (Bl 1924); *Die flämische Buchmalerei des XV. und XVI. Jahrhunderts: Künstler und Werke von den Brüdern van Eyck bis zu Simon Bening* (Lpz 1925); ‚*Neues von Hubert und Jan van Eyck*' (M. J. Fried-

länderjev zb., 1927); *Dürer: Des Meisters Gemälde, Kupferstiche und Holzschnitte in 537 Abbildungen* (Stu-Bl-Lpz 1928, »KK« 4 [4. izd.]); ‚*Das Skizzenbuch Gerard Davids*' (Panth, 1929); ‚*Unbekannte frühe Bildnisse Jan Scorels*' (ib.); ‚*Paul de Limburg in Florence*' (BM, 1930); ‚*Jan Scorel*' (OH, 1931); ‚*Die Stifter des Lebensbrunnens und andere van Eyck-Fragen*' (Panth, 1931); *Mittel-, niederrheinische und westfälische Handzeichnungen des XV. und XVI. Jahrhunderts* (Fr 1932, »Die Meisterzchg.« 4); ‚*Die Bildnisse Philipps des Schönen und Margaretens von Österreich von 1483*' (JPK, 1932); ‚*Der Meister von Moulins und Hugo van der Goes*' (Panth, 1932); ‚*An Attribution to Roger van der Weyden*' (OMD, 1935); **Die Zeichnungen Albrecht Dürers* (4 knj., Bl 1936—1939); ‚*Die Holzschnitte des Hans von Kulmbach*' (JPK, 1941); *Die Zeichnungen des Hans Süss von Kulmbach und des Hans Leonhard Schäufelein* (Bl 1942); ‚*Ein unbeachtetes Frühwerk Rogiers van der Weyden*' (JPK, 1942); ‚*Neuentdeckte Altniederländer*', *I—III* (Panth, 1942—43); *Altdeutsche Tafelmalerei* (2. izd., Mn 1949, »Atlantis Mus.« 3); ‚*Der sogenannte Doppelgänger und sein Verhältnis zu Dürer*' (MJb, 1950); ‚*Rogier van der Weyden's Early Portraits*' (AQ, 1950); *Die großen Zeichner* (FrM 1951); *Dürer und die Illustrationen zum Narrenschiff* (Bl 1951); ‚*Der Marburger Grünewaldfund*' (ZfKw, 1952); ‚*Dürerfunde*' (Kstgeschichtliche Ges., Bl., Sb, 1954/55); ‚*Einige Ergebnisse der van Eyckforschung*' (17. kongr., 1955); ‚*Ein unbeachtetes Eyckisches Werk*' (Redslobov zb., 1955); ‚*Das Berliner »Tüchlein« des Hugo van der Goes und sein Gegenstück*' (BlM, 1955); ‚*A Suabian Painter of about 1480*' (AQ, 1956); *Albrecht Dürer: Leben und Werk* (Bl 1957); *Hans Kulmbach: Leben und Werk eines fränkischen Künstlers der Dürerzeit* (Kulmbach 1959, »Die Plassenburg: Schr. f. Heimatforschung u. Kulturpflege« 14); ‚*Zur Kenntnis und Würdigung des Jan Mostaert*' (ZfKw, 1959); ‚*Ein frühes Werk von Adriaen Brouwer*' (Panth, 1960); ‚*Aus der ersten Schaffenszeit des Jan Gossaert*' (ib., 1962); ‚*Das Gebetbuch des Kardinals Albrecht von Brandenburg*' (Aachener Kstblätter, 1962/63); *Das Werk des Hugo van der Goes* (Bl 1964); ‚*Die Anbetung des Kindes bei Nacht im Dom zu Krakau*' (P. Metzov zb., 1965).

L: Stephan *Waetzoldt* (Kchr, 1965, nekr.); Edmund *Schilling* (BM, 1965, nekr.). — Zbornik: Festschrift Friedrich Winkler (Bl 1969 — B!).

Winterhalter, Franz Xaver (1806—1873), nem. slikar in litograf, zelo zaposlen portretist evr. aristokracije in vladarjev od angl. in fr. do šp. in pruskega dvora. S: npr. *Vojvodinja d'Aumale* (1846, Versailles, Mus.), *Cesarica Evgenija in njene dvorne dame* (1855, Compiègne, Mus. du second Empire), itd.

L: James *Laver*, Franz Xaver Winterhalter (BM, 1937); »PKG« 11 (1966, t. 154 — L!). — Cf. F. *Boucher* (1965), A. von *Schneider* (1935).

Winternitz, Emanuel (1898—....), avstr.-amer. muzikolog. R. na Dunaju, 1938 emigriral v ZDA, od 1941 dalje kustos z. glasbil v *MM* v New Yorku, predaval na raznih univ. in objavil mdr. dela, ki so pomembna tudi za umzg. ikonografijo.

B: ‚*Quattrocento Science in the Gubbio Study*' (Met Mus B, 1942); ‚*Archeologia musicale del rinascimento nel Parnaso di Raffaello*' (RPARA, 1952—54); ‚*Instruments de musique étranges chez Filippino Lippi, Piero di Cosimo et Lorenzo Costa*' (Les Fêtes de la Renaissance, I, P 1956); ‚*The Survival of the Kithara and the Evolution of the English Cittern: A Study in Morphology*' (JWCI, 1961); ‚*Muses and music in a burial chapel: An interpretation of Filippino Lippi's window wall in the cappella Strozzi*' (MittF, 1963—65); *Musical Instruments of the Western World* (NY 1967); *Musical Instruments and their Symbolism in Western Art* (L 1967).

L: Muzička Enciklopedija 2 (Zgb 1963, s. v. — L!).

WINTERTHUR, mesto v Švici (kanton Zürich) z bogato kult. tradicijo in muzeji.

L: Reclam Š (1966).

~ *Das* **Stadthaus** je 1865—68 sez. Gottfried → *Semper* (1932—34 stavba razš.). Po potrebnih adaptacijah so tu 1970 odprli drugi del Reinhartove z. (infra).

~ **Kunstmuseum Winterthur** (*Museumstraße 52*). S: zlasti švic., nem. in fr. slikarji novejše dobe, med Švicarji npr. A. Graff (npr. *Avtp.*, 1754), Hodler, Vallotton in Klee, med Nemci H. von Marées, M. Liebermann, L. Corinth, Hofer, Kirchner, Beckmann in Avstrijec Kokoschka, med Francozi C. Pissarro, C. Monet, Redon, Renoir, Holandec van Gogh, Bonnard, Vuillard in Braque.

L: Kunstverein Winterthur: Katalog der Gemälde und Plastiken (Wint 1958).

~ **Stiftung Oskar Reinhart** (*Stadthausstraße 6*), razmeroma majhna, toda izbrana z. nem., švic. (in avstr.) slikarstva XVIII.—XX. st., ki jo je Oskar → *Reinhart* 1951 podaril mestu. Mdr. so zastopani J.-E. Liotard, A. Graff, C. D. Friedrich (*Žena na obrežju Rujane* [*Frau am Strande von Rügen*], o. 1809; **Kredne skale na Rujani* [*Kreidefelsen auf Rügen*], 1818), F. G. Waldmüller, K. Blechen, M. von Schwind, A. Böcklin (*Pan*), H. Thoma, W. Leibl (*Vaška politika*, pl na lesu, 1877), M. Liebermann, W. Trübner in K. Hofer. — Drugi del z. je kot Sammlung Oskar Reinhart (last. švic. države) odprt za javnost od 1. III. 1970 dalje, in sicer v t. i. *Stadthaus* (supra). Tu so zastopani Geertgen tot Sint Jans, Cranach star. (**Dr. Johannes Cuspinian* in *njegova žena*), P. Bruegel star. (*Poklon kraljev v snegu*, 1567 [?]), El Greco (*Kard. Niño de Guevara*), Rembrandt, Chardin, Goya, posebno dobro pa so predstavljeni fr. slikarji XIX. st., npr. Delacroix, Daumier, Courbet, É. Manet, Cézanne (npr. *Le Château noir*), Renoir (npr. *Victor Chocquet*, 1876) in Holandec van Gogh.

L: Stiftung Oskar Reinhart: Katalog der Gemälde und Skulpturen (Wint 1951); Die Privatsammlung Oskar Reinhart: Ausstellung im Kunstmuseum Winterthur (Wint 1955); CooperP (1963); Eberhard *Hanfstaengl*, Sammlung Oskar Reinhart (Panth, 1970, p. 259).

Winthrop, Grenville, amer. um. zbiratelj. Njegovo z. (posebno bogata z. risb in grafike in z. kit. umetn.) je po njegovi smrti 1943 v celoti dobila *Harvard Univ.*

Winzinger, Franz (1910—....), nem. um. zgodovinar, uči um. zgod. na nürnberški *Ak. der bildenden Künste.*

B: *Hans Holbeins Totentanz in 49 Bildern* (Mn 1948); *Albrecht Altdorfer: Zeichnungen* (Mn 1952); ‚*Albrecht Dürers Münchener Selbstbildnis*' (ZfKw, 1954); *Die Zeichnungen Martin Schongauers* (Bl 1962); ‚*Offene Fragen der Altdorfer-Forschung*' (Kchr, 1962); *Albrecht Altdorfer: Graphik* (Mn 1963); ‚*Dürer Albrecht*' (Kindler II, 1965); ‚*Albrecht Dürer in Rom*' (Panth, 1966); ‚*Dürer und Leonardo*' (ib., 1971).

L: Kü (1961; 1966).

Wirth, Karl-August, nem. um. zgodovinar (München, *Zentralinst. f. Kg.*), ur. *RDK.* Prom. 1953 v Frankfurtu s tezo *Die Entstehung des Dreinagel-Cruzifixus.*

B: ‚*Die Nachrichten über Begräbnis und Grab Bischof Bernwards von Hildesheim in Thangmar Vita Bernwardi*' (ZfKg, 1959); ‚*Überlieferung und Illustration eines mittelalterlichen Anekdotenstoffes*' (MJb, 1961); ‚*Erde*' (RDK V, zv. 56—57/58, 1965); ‚*Bemerkungen zum Nachleben Vitruvs im 9. und 10. Jahrhundert und zu dem Schlettstädter Vitruv-Codex*' (Kchr, 1967).

Wirth, Zdeněk (1878—1961), češ. um. zgodovinar in konservator, u. (82) v Pragi.

B: (& A. Matějček) *L'art tchèque contemporain* (Prague 1920); (ur.) *Die čechoslovakische Kunst von der Urzeit bis zur Gegenwart* (Prag 1926); *Kutná Hora* (Pra 1931); *Praha v obraze pěti století* (2. izd., Pra 1934; nem. izd.: *Prag in Bildern*, Prag 1932); (& Jaroslav Benda) *Châteaux et Palais en Bohème et Moravie* (Prague 1955).

L: »Umění«: Zdenku Wirthovi k šedesátinam (Pra 1938); V. *Kotrba* (Historica, V, 1963, p. 277—91, nekr.).

Wischnitzer, Rachel, r. *Bernstein*, nem.-amer. (ž.) um. zgodovinarka in kritičarka. R. v Minsku, bila kustos ž. muz. v Berlinu, emigrirala pred nacisti v ZDA.

B: *Symbole und Gestalten der jüdischen Kunst* (Bl-Schöneberg 1935); ‚*»The Three Philosophers« by Giorgione*' (GBA, 1945); *The Messianic Themes in the Paintings of the Dura Synagogue* (Ch 1948); ‚*Jacopo Pontormo's Joseph Scenes*' (GBA, 1953); *Synagogue Architecture in the United States* (Phi 1955); ‚*Rembrandt, Callot and Tobias Stimmer*' (AB, 1957); ‚*Jewish Pictorial Art in the Classical Period*' (RJA, 1961).

L: Wininger VI (1932); UJE 10 (1943).

WISMAR v vzh. Nemčiji (*Mecklenburg*), hanzeátsko mesto, hudo razrušeno v 2. svet. vojni.

L: EWA VI (1962, stp 289 — L!); KHE 1 (1962, p. 530); A. *Düsing* & K. *Nitschke:* Wismar: Geschichte und Gesicht einer Stadt (Lpz 1964).

~ **Knežja palača,** najpomembnejša ohranjena stavba, ki jo sestavljata t. i. *Alter Hof* (sez. 1512) in kot dober primer nem. renesanse *der Fürstenhof* (1553—54).

L: »US« 9 (1969, f p. 225). — Cf. F. *Sarre* (1890).

Wissowa, Georg (1859—1931), nem. klas. filolog, prof. na univ. v Marburgu in Halleju, raziskovalec ant. kultov in religij, eden izmed izdajateljev po Augustu *Paulyju* (1796—1845) in njem imen. vélike enciklopedije: *Real-Encyclopädie der classischen Altertumswissenschaft.*

Wit, polj. oblika imena → *Vid.*

Witte, Emanuel de (1617—1692), hol. slikar, pomemben upodabljavec cerkv. in drugih notranjščin, ki se jim ubrano podrejajo tudi ljudje v njih. R. v Alkmaarju, od 1642 akt. v Delftu, od o. 1654 v A'damu, tam u. S: npr. *Notr. z damo pri čembalu* (o. 1665/70, Rotterdam), *Ribji trg* (*De vismarkt*, o. 1672, Rijksmus.), *Notr. port. sinagoge v A'damu* (po 1675, ib.).

L: E. *Trautscholdt* (ThB XXXVI, 1947, s. v.); Ilse R. *Manke:* Emanuel de Witte: 1617—92 (A 1963); Hall Por (1963, p. 377/78). — Cf. W. *Bode* (1906 [Die Meister 1958]), H. *Jantzen* (1910).

Wittel, Gaspar van, v Italiji imen. *Gaspare Vanvitelli* (1653—1736), hol.-it. (hol.) slikar, oče arh. Luigija → *Vanvitellija*, r. v Amersfoortu, od 1672 dalje v Italiji, u. v Rimu. S: natančno oblikovane vedute, ki tako rekoč napovedujejo Canaletta, npr. *Angelski most in Angelski grad v Rimu* (temp, pergament, d. 1683, Rim, Gall. Naz. d'Arte Antica, Pal. Corsini), *Trinità dei Monti* (d. 1736, ib.).

L: C. *Lorenzetti:* Gaspare Vanvitelli (Mi 1934); EWA VI (1962, t. 75 zgoraj), IX (1964, t. 18 levo spodaj), XII (1966, t. 311 zgoraj). — Cf. G. *Briganti* (1966), R. *Wittkower* (1958 [1965]).

WITTENBERG v vzh. Nemčiji (*Sachsen-Anhalt*), od 1292 dalje mesto, od 1355 rezidenca saških volilnikov, odigral tehtno vlogo v nem. reformaciji, pomemben za razvoj protestantskega tiska in pos. knj. ilustracije (tu mdr. tiskali tudi → *Dalmatinovo Biblijo*).

L: O. *Thulin:* Die Lutherstadt Wittenberg und Torgau (Bl 1956); EWA VI (1962, stp 294).

~ **grajska cerkev** (*die Schloßkirche*): na njena vrata je 31. X. 1517 pribil Luter svojih zname-

nitih 95 tez. Iz Vischerjeve delavnice bron. *epitaf Henninga Gödena z Marijinim kronanjem* (1521) in bron. *nagrob. Friderika Modrega* (1527). Alabastrn *kip klečečega volilnika Friderika Modrega* (Nikolaus von Saalfeld [?] 1537).

L: cf. J. *Jahn* (1969, t. 97—98, 140), G. von der *Osten* (Harm 1969).

~ **župnijska cerkev** s pomembnimi *epitafi* in *v. olt.*, ki je delo Cranacha ml. iz 1547. Bron. *krstilnik* Hermanna Vischerja (d. 1457).

Wittenborn (*George*), um. knjigarna in zal. v New Yorku (*1018 Madison Avenue*). Med njenimi izdajami cf. e. g. C. *Giedion-Welcker* (1960).

Wittgens, Fernanda (1903—1957), it. um. zgodovinarka. R. v Milanu, kot direktorica tamk. Pinakoteke Brera (1947—57) nasledila Ettoreja → *Modiglianija*, kateremu je bila 1940 posodila svoje ime pri 1. izd. njegovega *Mentore*.

B: ‚*Per la cronologia di Giulio Cesare Procaccini*' (RArte, 1933); *Vincenzo Foppa* (Mi 1949). *Glorie d'arte di Milano dal sec. IV all' XI sec.* (Mi 1955).

Wittkower, Margot, r. *Holzmann*, od 1923 žena Rudolfa Wittkowerja (infra): prim. njegovo bibl. (1963 [1965]; 1964).

Wittkower, Rudolf (1901—....), nem.-amer. (ž.) um. zgodovinar, najuglednejši zdajšnji poznavalec in raziskovalec it. baročne umetn. in pos. Berninija, tehtno prispeval tudi sodobni ikonologiji. R. v Berlinu, štud. na univ. v Münchnu in Berlinu (pri A. Goldschmidtu), bil 1934 do 36 zaposlen v *Bibl. Hertziana* v Rimu, pozn., po emigraciji, prof. na → *Warburgovem inst.* univ. v Londonu (1949—56) in od 1956 dalje na *Columbia Univ.* v New Yorku (predstojnik njenega umzg. in arheol. odd.).

B: ‚*Studien zur Geschichte der Malerei in Verona*' (Jb. f. Kw., 1924/25 & 1927); (& E. Steinmann) **Michelangelo Bibliographie 1510—1926* (Lpz 1927, »RF« 1; pon. v 1960-ih letih); ‚*Ein Werk des Stefano Maderno in Dresden*' (ZfbK, 1927/28); ‚*Eine Bronzegruppe des Melchiore Cafà*' (ib.); ‚*Die Taufe Christi von Francesco Mochi*' (ib., 1930/31); (& Heinrich Brauer) **Die Zeichnungen des Gianlorenzo Bernini* (2 knj., Bl 1931, »RF« 9—10); ‚*Michelangelo's Biblioteca Laurenziana*' (AB, 1934); ‚*Pietro da Cortonas Ergänzungsprojekt des Tempels in Palestrina*' (A. Goldschmidtov zb., 1935); ‚*Carlo Rainaldi and the Roman Architecture of the full Baroque*' (AB, 1937); ‚*Physiognomical Experiments by Michel-Angelo and His Pupils*' (JWI, I, 1937/38); ‚*A Symbol of Platonic Love in a Portrait Bust by Donatello*' (ib.); ‚*Chance, Time and Virtue*' (ib.); ‚*Transformations of Minerva in Renaissance Imagery*' (ib., II, 1938/39); ‚*Domenico Guidi and the French Classicism*' (ib.); ‚*Piranesi's »Parere su l'Architettura«*' (ib.); ‚*Eagle and Serpent: A Study in the Migration of Symbols*' (ib.); (& Fritz Saxl) *British Art and the Mediterranean* (L-NY-Trt 1948); ‚*Marvels of the East: A Study in the History of Monsters*' (JWCI, V, 1942); ‚*Inigo Jones, »Puritanissimo Piero«*' (BM, 1948); **Architectural Principles in the Age of Humanism* (L 1949, »StudWI« 19; *3. izd. 1962; it. izd.: **Principi architettonici nell'età dell'Umanesimo*, T 1964, »Bibl. di storia dell'arte« 2); *The Artist and the Liberal Arts* (L 1952); *The Drawings of the Carracci in the Collection of Her Majesty the Queen at Windsor Castle* (L: Ph 1952); ‚*Brunelleschi and »Proportion in Perspective«*' (JWCI, XVI, 1953); **Gian Lorenzo Bernini: The Sculptor of the Roman Baroque* (L: Ph 1955; *2., rev. izd. ib. 1966); ‚*Interpretation of Visual Symbols in Art*' (Studies in Communication, L 1955); ‚*S. Maria della Salute: Scenographic Architecture and the Venetian Baroque*' (JSAH, 1957); ‚*El Greco's language of gestures*' (AN, 1957); **Art and Architecture in Italy: 1600—1750* (Harm 1958, »The Pelican Hist. of Art« Z16; *2., rev. izd. ib. 1965); ‚*The Changing Concept of Proportion*' (Daedalus, 1960); ‚*The Vicessitudes of a Dynastic Monument: Bernini's Equestrian Statue of Louis XIV*' (Panofskyjev zb., 1961); ‚*Individualism in Art and Artists: A Renaissance Problem*' (J. of the Hist. of Ideas, 1961); ‚*Il Barocco in Italia*' (Man-Bar-Roc, 1962); ‚*La Cupola di S. Pietro di Michelangelo*' (AAM, 1962); (& Margot Wittkower) *Born Under Saturn: The Character and Conduct of Artists: A Documented History from Antiquity to the French Revolution* (L ali NY 1963; nem. izd.: *Künstler, Außenseiter der Gesellschaft*, Stu 1965); (& Margot Wittkower uv, prev. & kom.) *The Divine Michelangelo: The Florentine Academy's Homage on his Death in 1564* (L 1964, faks.); ‚*Nanni di Banco Bigio and Michelangelo*' (Middeldorfov zb., 1968); ‚*The artist*' (Man versus society in 18th-century Britain, L: Cambridge UP 1968).

L: zbornik: Essays Presented to Rudolf Wittkower on His 65th Birthday, I—II (L: Ph 1967).

Witz, Konrad (kmalu po 1400—1444/46), švic. (nem.) slikar, s svojim delom, ki se dosledno odreka vzorom → *internacionalnega gotskega sloga*, najtehtnejši predstavnik novega realizma v nem. slikarstvu v 1. pol. XV. st. in pionir t. i. *trdega sloga*. R. v Rottweilu, u. v Ženevi ali Baslu. S (vse les, o & temp): *Križanje* (Dahlem), 11 tabel baselskega **olt. človekovega odrešenja* (*Heilsspiegelaltar*, o. 1435), in sicer *Angel Oznanjenja*, *Abraham pred Melkizedekom*, *Antipater pred Cezarjem*, *David in Abisaj* in *Sobokaj in Banaja* (cf. s. v. *Trije junaki prineso Davidu vode*), *Ecclesia* in *Synagoga* (vseh 7 tabel Basel), *Estera pred Asuerjem* in *Salomon in kraljica iz Sabe* (oboje Dahlem) in *Avgust in tiburtinska sibila* in *Sv. Avguštin* (oboje Dijon, Mus. Municipal), *Sv. Krištof* (Basel), *Sv. Jernej* (ib.), 3 table *Marijinega olt.*, in sicer *Srečanje pri Zlatih vratih* (Basel), *Oznanjenje* (Nürnberg) in *Barbara in Katarina* (Strasbourg, Mus. des B.-A.), naposled 4 table *Petrovega olt.* (1444, Ženeva, Mus. d'Art et d'Hist.), in sicer **Čudežni ribolov* (d. 1444 — prvi »portret« krajine v tabelnem slikarstvu!), *Osvoboditev Petra iz ječe*, *Poklon kraljev* in *Peter priporoča Mariji kard. Françoisa de Mies.*

L: H. A. *Schmid* (ThB XXXVI, 1947, s. v. — L!); Mathilde *Meng-Koehler:* Die Bilder des Konrad Witz und ihre Quellen (Ba 1947, »Ars Docta« 9); Cankar III/2 (1951); Stange V (1951); Emil *Maurer* (EWA XIV, 1967, s. v. — L!); A. *Stange* (Kindler V, 1968, s. v. — L!); »US« 8 (1968). — Cf. M. *Escherich* (1916), J. *Gantner* (1942), P. L. *Ganz* (1947), W. *Ueberwasser* (1938).

Woermann, Karl (1844—1933), nem. um. zgodovinar, znan predvsem po svojem (v tem obsegu še zdaj nenadomeščenem) občem pregledu zgod. umetn. v 6 knj. R. v bogataški hamburški družini, 1871—73 priv. docent v Heidelbergu, 1873 do 82 prof. na ak. v Düsseldorfu, 1882—1910 direktor *Gemäldegal.* v Dresdenu, tam u. (88).

B: *Die Landschaft in der Kunst der alten Völker: Eine Geschichte der Vorstufen und Anfänge der Landschaftsmalerei* (Mn 1870); (& Alfred Woltmann) *Geschichte der Malerei, I—III* (4 knj., Lpz 1879—1888); *Was uns die Kunstgeschichte lehrt: Einige Bemerkungen über alte, neue und neueste Malerei* (D 1894); *‚Ismael und Anton Raphael Mengs'* (ZfbK, 1894); *Handzeichnungen alter Meister im Königlichen Kupferstichkabinett zu Dresden* (10 knj., Mn 1896); *Geschichte der Kunst aller Zeiten und Völker* (3 knj., Lpz-W 1900—1911; *2., razš. izd., 6 knj., Lpz 1905—1922; pon. 1924); *Die italienische Bildnismalerei der Renaissance* (Ess 1906, »Führer zur K.« 4); pon. izb.: *Von Apelles zu Böcklin, I—II* (Es 1912).

L: Eberhard *Hempel*, Karl Woermann (ZfKg, 1933, nekr.). — Avtobiogr.: ‚Karl Woermann, (J. Jahn [izd.]: Kw. der Gegenwart in Selbstdarstellungen, I, Lpz 1924); Lebenserinnerungen eines Achtzigjährigen (2 knj., 1924).

Wolf, Georg Jacob, nem. pisec o lik. umetn.

B: *‚Ernst Zimmermann'* (K. f. Alle, 1917); *Die Entdeckung der Münchener Landschaft* (Mn 1921); *Willi Geiger, ein Überblick über sein Schaffen* (Lpz 1921 [rk]); *Leibl und sein Kreis* (Mn 1923); *Altdorfer* (Blf/Lpz 1925, »KM« 115); *‚Das Gruppenbildnis'* (Die K. [Mn], 1925); *Verlorene Meisterwerke deutscher Romantiker* (Mn 1931).

Wolf, Janez (1825—1884), slov. slikar, r. v Leskovcu pri Krškem, u. (še 58) v Lj (ko bi se bil moral dogovoriti o okrasu *Deželnega*, zdajšnjega *Nar. muz.* — cf. s. v. *Šubic, Jurij*). Pri njem so se učili mdr. brata Janez in Jurij Šubic in Ažbè. S: predvsem *freske*, e. g. na Vrhniki v žup. c. (mdr. *Pavlovo slovo od Efežanov* in *Pavel v Atenah*, 1867), v šentjakobski c. v Lj (*olt. nastavek* za v. olt., 1869, sodel. Janez Šubic) in v žup. c. v Vipavi (1876—77 s sodel.).

L: SteskaS (1927); S. *Mikuž* (ELU 4, 1966, s. v.). — Cf. M. *Marolt* (1929), F. *Mesesnel* (dis. 1922), V. *Steska* (1910).

Wolf, Tatjana, slov. um. zgodovinarka, dipl. 1964, bibliotekarka umzg. odd. na Fil. fak. v Lj. Prispevki v *NRazgl*, *Sintezi*, itd.

WOLFENBÜTTEL, nekd. prestolnica braunschweiških vojvod (Spodnja Saška, ZRN) z najbolje ohranjenimi spom. XVI.—XVII. st. v sev. Nemčiji. **Marijina c.* (*Hauptkirche Beatae Mariae Virginis*) je eden izmed najboljših primerov nem. protestantske predbaročne cerkv. arhitekture (sez. 1604—23, arh. Paul Francke). Zun.: zaporedje s poznorenesančnim okrasom obloženih trikotniških čel vzdolž ladje.

L: EWA VI (1962, stp 287 — L!); Reclam N V (1966); »US« 10 (1969, p. 142). — Cf. E. *Hempel* (1965).

Wolff Metternich, Franz *Graf* (1893—....), nem. um. zgodovinar, deželni konservator Porenja (1928—50), od 1952 dalje direktor *Bibliotheca Hertziana* v Rimu.

B: *‚Zur Aufstellung des Juliusgrabes nach dem Entwurf von* 1513' (Lützelerjev zb., 1962); *‚Le premier projet pour St.-Pierre de Rome: Bramante et Michel-Ange'* (20. kongr. II, 1963); *‚Bramantes Chor der Peterskirche zu Rom'* (RQ, 1963).

Wölfflin, Heinrich (1864—1945), švic. um. zgodovinar, r. v Winterthuru, u. v Zürichu. Štud. pri Heinr. Brunnu in pozn. pri Burckhardtu; prof. na univ. v Baslu, Berlinu, Münchnu in Zürichu. Ob interpretaciji »klas.« umetn. XVI. st. in baroka je utemeljil načelo petih morfoloških pojmov in njihovih nasprotij (linearno in slikarsko načelo; ploskev in globina; sklenjena in odprta oblika; mnoštvo in enotnost; jasnost in slikovita nejasnost), s tem nakazal tudi načelo ponavljanja »arhaičnega«, »klasičnega« in »baročnega« sploh ter kot pravi pionir formalne interpretacije umetn. (»um. zgod. brez imen«) in → *morfologije* močno vplival na novejše um. zgodovinopisje. — Up: H. Altherr (1939, Basel), E. Scharff (bron, doprsje).

B: *Prolegomena zu einer Psychologie der Architektur* (Mn 1886, dis.); **Renaissance und Barock: Eine Untersuchung über Wesen und Entstehung des Barockstiles in Italien* (Mn 1888; n. izd. 1926); *Salomon Gessner: Mit ungedruckten Briefen* (Frauenfeld 1889); *Die Jugendwerke des Michelangelo* (Mn 1891); **Die klassische Kunst: Einführung in die italienische Renaissance* (Mn 1899; 8. izd. Ba 1948; angl. izd. *Classic Art: an introduction to the Italian Renaissance*, L, Ph, 1952 [1953], uv Herbert Read); *Die Kunst Albrecht Dürers* (Mn 1905; 2. izd. 1908; 5. izd. 1926; 6. izd. [K. Gerstenberg] Mn 1943); **Kunstgeschichtliche Grundbegriffe: Das Problem der Stilentwicklung in der neueren Kunst* (Mn 1915; n. izd. 1930; 11. izd. Ba 1956; jugosl. izd. *Osnovni pojmovi iz istorije umetnosti*, Sa 1958); *Die Bamberger Apokalypse* (Mn 1918; n. izd. 1921); *Das Erklären von Kunstwerken* (Lpz 1921, »Bibl. der Kg.« 1; n. izd. Lpz 1943 & K 1949); *‚Über das Rechts und Links im Bilde'* (MJb, 1928 [Woltersov zb.]); *Italien und das deutsche Formgefühl* (Mn 1931); *Gedanken zur Kunstgeschichte: Gedrucktes und Ungedrucktes* (Ba 1940; 4. izd. 1947); pon. izb.: *Kleine Schriften:*

Reden und Aufsätze aus den Jahren 1886 *bis* 1933 (Ba 1946, izd. Joseph Gantner).

L: H. *Levy:* Heinrich Wölfflin: Sa théorie, ses prédécesseurs (Rottweil 1936); F. *Strich:* Zu Heinrich Wölfflin Gedächtnis (Bern 1956); M. *Stettler*, Besuche im Sihlgarten: Erinnerung an Heinrich Wölfflin (Robert Boehringer: Eine Freundesgabe, Tü 1957); DULC IV (1962 — L!). — Prim.: J. *Gantner* (1949; 1950/51; 1958), F. *Landsberger* (1924), H. *Uhde-Bernays* (1948), L. *Venturi* (1929). — Zborniki: Festschrift Heinrich Wölfflin: Beiträge zur Kunst- und Geistesgeschichte (Mn 1924); Festschrift Heinrich Wölfflin zum siebzigsten Geburtstage (D 1935); Concinnitas: Beiträge zum Problem des Klassischen, Heinrich Wölfflin zum 80. Geburtstag ... (Ba 1944).

***Wolframov svečnik,** bron. antropomorfni svečnik (skoraj naravna velikost) na štirinožnem podstavku v katedr. v Erfurtu (1155/70), ki sta ga po napisu na njem darovala neki *Wolfram* in njegova žena *Hiltiburc*.

L: cf. H. *Beenken* (Lpz 1924).

Wolgemut, Michael (1433/34—1519), nem. slikar in grafik (lesor.) v Nürnbergu, učitelj Albrechta → *Dürerja*, s Hansom → *Pleydenwurffom* ilustr. → *Schedelsche Weltchronik*. Iz njegove bližine slika *Oljske gore* v podr. c. sv. Miklavža nad Čadramom (d. 1495 [na okviru]). — Up: Albrecht Dürer (d. 1516, Nürnberg).

L: Erich *Abraham:* Nürnberger Malerei der zweiten Hälfte des XV. Jahrhunderts (Str 1912, »SdK« 157); *id.*, Eine verlorene Kreuzigung von Michael Wolgemut (RepKw, 1912); Stange IX (1958); Gerd *Betz* (Kindler V, 1968, s. v. — L!); 1471 Albrecht Dürer 1971 (1971 [rk, Nürnberg] — L!). — Cf. *Seidlitz* (1883).

Wols, s pr. im. *Wolfgang Schulze* (1913—1951), nem. slikar, r. v Berlinu, u. (38) v Parizu. Štud. na Bauhausu, 1932 se preselil v Pariz, bil sprva akt. kot fotograf, s svojim abstr. slikarstvom pa postal eden izmed utemeljiteljev tašizma resp. informela. Ilustr. mdr. Kafko in Sartra.

L: ReadP (1959 [1969]); Herbert *Read* (Kindler V, 1968, s. v. — L!); »US« 12 (1970, repr. p. 237). — Cf. H. H. *Arnason* (1968 ali 1969), W. *Haftmann* (1963; 4. izd. 1965), etc.

Woltmann, Alfred (1841—1880), nem. um. zgodovinar. R. v Charlottenburgu, prof. na univ. v Karlsruheju, Pragi (od 1874) in Straßburgu (od 1878), u. (38) v Mentonu.

B: *Hans Holbein und seine Zeit, I—II* (2., rev. izd. Lpz 1874—1876 [1. izd. 1866—1868]; angl. izd. *Holbein and His Time*, L 1872); *Geschichte der deutschen Kunst im Elsaß* (Lpz 1876); *Aus vier Jahrhunderten niederländisch-deutschen Kunstgeschichte* (Bl 1878); *Geschichte der Malerei, I—III* (Lpz 1879—1888, IV. knj. dkč. Karl Woermann); *Hans Holbein's des Aelteren Silberstiftzeichnungen im Königlichen Museum zu Berlin* (Lpz s. a.).

L: ZfbK (1880, nekr.); ADB.

Wood, Grant (1892—1942), amer. slikar. Oblikovno soroden predstavnikom evr. → *nove stvarnosti*, sicer pa se v svojih najboljših delih (cf. AIC, Dubuque, Cincinnati) dviga nad sočasno amer. »regionalistično šolo« kot eden izmed najbolj prenikávih (in humorja polnih) družbenih kritikov amer. meščanstva. S: *Ameriška gotika* (*American Gothic*, 1930, AIC), *Viktorijanski ostanek* (*Victorian Survival*, 1931, Dubuque, Carnegie-Stout Libr.), *Polnočna ježa Paula Revereja* (*Midnight Ride of Paul Revere*, 1931, MM), *Hčere revolucije* (*Daughters of Revolution*, 1932, Cincinnati Art Mus.).

L: Darrell *Garwood:* Artist in Iowa: A Life of Grant Wood (NY 1944); Matthew *Baigell*, Grant Wood Revisited (Coll Art J, XXVI/2, 1966/67).

Woolley, (*Sir*) **Charles Leonard** (1880—....), angl. arheolog, izkopaval ob Evfratu.

B: *Ur of the Chaldees* (L 1929); *The Development of Sumerian Art* (L 1935); *The Art of the Middle East: Including Persia, Mesopotamia and Palestine* (NY 1961).

L: cf. C. W. *Ceram* (1956).

WORCESTER, mesto v ZDA (*Massachusetts*, [*New England*]).

∼ **Worcester Art Museum** (*55 Salisbury St.*). Med zastopanimi slikarji so Piero di Cosimo (*Odkritje medu*), Quentin Massys (*Počitek na begu v Egipt*, 1512), Fr. Clouet (atr.), G. B. Moroni, B. Strozzi (*Poklicanje Mateja*, 1620), Saenredam (*Notranjščina Sv. Bava v Haarlemu*), Hogarth, Gainsborough, Gauguin.

Wormald, Francis, angl. um. zgodovinar, poznavalec rkp. slikarstva, dela na univ. v Londonu (*Inst. of Historical Research*).

B: ‚*The Development of English Illumination in the Twelfth Century*' (J. of the Br. Archaeological Association, 1943); ‚*The Survival of Anglo-Saxon Illumination after the Norman Conquest*' (Proc. Br. Ac., 1944); ‚*Decorated Initials in English manuscripts from A. D. 900 to 1100*' (Archaeologia, 1945); ‚*Paintings in Westminster Abbey and Contemporary Painting*' (Proc. Br. Ac., 1959); *English Drawings of the Tenth and Eleventh Centuries* (L 1952); ‚*Some Illustrated Manuscripts of the Lives of the Saints*' (Bull. of the John Rylands Libr., 1952); *The Utrecht Psalter* (Utr 1953); *The Miniatures in the Gospels of St. Augustine* (*Corpus Christi College MS. 286*) (C 1954); ‚*The Sherborne »Chartulary«*' (Saxlov zb., 1957); *The Benedictional of St. Ethelwold* (L 1959); (& O. Pächt & C. R. Dodwell) *The St. Albans Psalter* (L 1960, »StudWI« 25); ‚*The Throne of Solomon and St. Edward's Chair*' (Panofskyjev zb., 1961); ‚*Late Anglo-Saxon Art: Some Questions and Suggestions*' (20. kongr. I, 1963); ‚*Some popular miniatures and their rich relations*' (H. Schnitzlerjev zb., 1965); (& Phyllis M. Giles) *Illuminated Manuscripts in the Fitzwilliam Museum* (C 1966).

WORMS (Porénje, ZRN). Znamenita *romanska stolnica* (*Dom St. Peter*) je po zač. zidave zadnja in »najmanjša« med t. i. → *cesarskimi stolnicami:* na star. temeljih 1171—1210/30 sez. slopna bazilika z dvema koroma, vzh. transeptom, osmerokotnim stolpom nad vzh. križiščem, stolpom nad zah. korom in po dvema okroglima stolpoma ob zah. in vzh. koru (vsi štirje s kamn. stožčastimi strehami). Notr.: mdr. *v. olt.* — delo Balth. Neumanna.

L: Cankar II/1 (1931); Reclam N III (1959); EWA VI (1962, stp 274 — L!); Pevsner (1966).

Worringer, Wilhelm (Robert), (1881—1965), nem. um. zgodovinar, čigar zgodnje delo (1908 & 1911) predstavlja neke vrste literarno vzporednico sočasni lik. umetn. (Kandinsky, ekspresionisti). Učil na univ. v Bonnu, Königsbergu, Halleju in Münchnu.

B: **Abstraktion und Einfühlung: Ein Beitrag zur Stilpsychologie* (Mn: R. Piper & Co. 1908, dis. [napisana 1906]; 6. izd. 1918; n. izd. 1948 & 1959); *Lukas Cranach* (Mn-Lpz 1908); **Formprobleme der Gotik* (Mn 1911; 3. izd. 1912; angl. izd. *Form in Gothic*, L 1957, uv H. Read); *Die altdeutsche Buchillustration* (Mn-Lpz 1912; 3. izd. 1921); *Urs Graf: Die Holzschnitte zur Passion* (Mn 1923, »Hauptwerke des Holzschnitts«); (uv) *Die Kölner Bibel* (Mn 1923, ista z.); ‚*Zur Frage der gotischen Monumentalität*' (Vom Geiste neuer Literaturforschung: Festschrift für Oskar Walzel, Po 1924); *Die Anfänge der Tafelmalerei* (Lpz 1924, »Deutsche Meister«); ‚*Spätgotisches und expressionistisches Formsystem*' (W-RJb, 1925); ‚*Byzantinismus und Gotik: Eine stilgeschichtliche Anregung*' (Clemenov zb., 1926); *Aegyptische Kunst: Probleme ihrer Werfung* (Mn 1927; angl. izd. *Egyptian Art*, L 1928); *Griechentum und Gotik: Vom Weltreich des Hellenismus* (Mn 1928); *Problematik der Gegenwartskunst* (Mn 1948); ‚*Lächelt die Mona Lisa wirklich?*' (Thema, 1949); *Fragen und Gegenfragen* (1956).

L: Kunisch (1965, p. 6); Luc *Menaše* (ELU 4, 1966, s. v.). — Zbornik: Neue Beiträge deutscher Forschung: Wilhelm Worringer zum 60. Geburtstag (izd. Erich *Fidder*, Königsberg/Pr 1943). — Cf. G. L. *Luzzatto* (Com, 1957).

Wörther See → *Otok na Vrbskem jezeru*

Wotruba, Fritz (1907—....), avstr. kipar, r. na Dunaju, tam tudi živi (za nacizma, 1938—45, v Švici). Dela neposredno v kamnu, ki mu je najpomembnejše gradivo.

L: SeuphorS (1961); ReadS (1964). — Cf. E. *Trier* (FrM 1955).

Wouters, Rik (1882—1916), belg. slikar in kipar, r. v Mechelnu, u. (33) v A'damu. S: npr. *Likarica* (1912, Antwerpen), *Avtp. s cigaro* (1913, ib.), *Avtp. s črno očesno prevezo* (1915, Antwerpen, z. dr. Ludo van Bogaert).

L: Nel *Wouters:* La vie de Rik Wouters à travers son oeuvre (Br 1947); Fierens Dict. (1950, s. v. — L!); SeuphorS (1961); Vollmer V (1961, s. v. p. 170); H. *Read* (Kindler, V 1968, s. v. — L!); Acht eeuwen schilderkunst (Brussel 1969). — Cf. A. J. J. *Delen* (1922), P. *Haesaerts* (1960).

Wright, Frank Lloyd (1867—1959), amer. arh., eden izmed pomembnih ustvarjalcev »organske arhitekture« XX. st. Pustil študij pred diplomo, se 1888 v Chicagu pridružil Dankmarju → *Adlerju* in Louisu → *Sullivanu* in se 1893 osamosvojil. A: na zač. XX. st. t. i. *prerijske hiše* (*Prairie Houses*), lastna hiša *Taliesin* (Spring Greens, Wis. — zač. 1911, zgorela 1914 po večkratnem umoru, številne pozn. spremembe), *Cesarski hotel* v Tokiu (1915—22), ki zaznamuje njegovo t. i. baročno obd., *»*Hiša nad slapom*« (*Edgar J. Kaufmann weekend house* ali »*Falling Water*«, Bear Run, Penn. — 1936—37), *Research Laboratory Tower* v okviru *Johnson Wax Co.* (Racine, Wis. — 1946—49 [*administrativno poslopje* že 1936—39]), **Guggenheimov muz.* v New Yorku (načrti 1943—46, sez. 1956—59), mdr. tudi načrti za 1600 m vis. (= *Mile High*) nebotičnik.

B: *Frederick F. Gutheim* (izd.): *Frank Lloyd Wright on Architecture: Selected Writings*, 1894—1940 (NY 1941); avtobiogr.: *An Autobiography* (NY 1943 [1. izd. 1932]); *A Testament* (NY 1957 [delno avtobiogr.]).

L: Henricus T. *Wijdeveld* (izd.): The Life Work of the American Architect Frank Lloyd Wright (Sandpoot 1925); Bernard *Karpel:* What Men Have Written about Frank Lloyd Wright: A Bibliography ... 1900 to 1955 (NY 1955); Grant C. *Manson:* Frank Lloyd Wright to 1910 (NY 1958); Arthur *Drexler:* The Drawings of Frank Lloyd Wright (NY 1962); H.-R. *Hitchcock* (Hatje, 1963, s. v.); H. Allen *Brooks* (EWA XIV, 1967, s. v. — L!). — Cf. J. M. *Fitch* (1961), H.-R. *Hitchcock* (1942; 1958 [1963 — L!]), Edg. *Kaufmann* (1952), S. *Rodman* (1957), D. *Tselos* (1953).

WROCŁAW (nem. *Breslau*), mesto v Šleziji (Poljska) ob Odri s starim jedrom na otoku; o. 1000 postalo sedež škofije in 1264 središče šlezijske vojvodine.

L: EWA XI (1966, stp 406—07 — L!); Günther *Grundmann:* Barockfresken in Breslau (FrM 1967, »Bau- u. Kstdenkmäler des Deutschen Osten, Reihe C: Schlesien« 3 [cf. Gerhard P. *Woeckel*, Kchr, jul. F. *Landsberger* (1926).

~ **Mestna hiša** (polj. *Ratusz*), dkč. in v glavnem oblikovana 1470—1505.

L: cf. P. *Frankl* (1962).

wrzesień (polj.) → *september*

Wttewael, Joachim Anthonisz, tudi *Ut(t)ewael* (o. 1566—1638), hol. slikar v Utrechtu, manierist. S: npr. *Avtp.* (les, d. 1601, Utrecht — napis *NON GLORIA SED MEMORIA*), *Diána in*

Aktéon (hrastovina, d. 1607, Ksthist. Mus.), *Svatba Péleja in Tétide* (baker, Alte Pin.).

L: van Mander II (1906); C. M. A. A. *Lindeman:* Joachim Anthonisz Utewael (Utr 1929 [oc. F. *Antal*, KrB, 1928/29; W. *Stechow*, KCHR, 1929/30]); Hall Por (1963, p. 380). — Cf. H. *Gerson* (I 1950), J. *Rosenberg* (& S. *Slive* 1966).

Wulff, Oskar (1864—1946), nem. um. zgodovinar, prof. na univ. v Berlinu, strokovnjak na področju bizant. umetn.

B: *Die Koimesiskirche in Nicäa und ihre Mosaiken nebst den verwandten kirchlichen Baudenkmälern: Eine Untersuchung zur Geschichte der byzantinischen Kunst im I. Jahrtausend* (Str 1903, »ZKA« 13); *Altchristliche und mittelalterliche byzantinische und italienische Bildwerke, I—II* (Bl 1909—11); ‚*Grundsätzliches über Ästhetik, allgemeine und systematische Kunstwissenschaft*' (ZÄKw, 1914); *Die altchristliche und byzantinische Kunst, I—II* (Bl-Neubabelsberg 1914, »HdKw«; sup. prim. 1936!); *Denkmäler der Ikonenmalerei* (Hellerau bei D 1925, z M. Alpatovom); *Spätantike und koptische Stoffe aus ägyptischen Grabfunden in den Stl. Museen: Kaiser Friedrich - Museum / Aegyptisches Museum / Schliemann-Sammlung* (Bl 1926, »Verö. der Staatlichen Museen zu Berlin«); *Die neurussische Kunst im Rahmen der Kulturentwicklung Rußlands von Peter dem Großen bis zur Revolution* (2 knj., Au 1932); ‚*Entwicklungsläufe der altchristlichen Basilika*' (Byzantinisch-neugriechische Jahrbücher, 1936); *Bibliographisch-kritischer Nachtrag zur altchristlichen und byzantinischen Kunst* (Potsdam 1936 [izšlo 1937], »HdKw«).

L: avtobiogr.: *Lebenswege und Forschungsziele: Eine Rückschau nach Vollendung des 70. Lebensjahres, ergänzt durch kunsttheoretische Abhandlungen und ein Schriftenverzeichnis des Verfassers* (Baden bei W 1936).

Wülfingen, O. B. von → *Bock von Wülfingen*

Wundram, Manfred, nem. um. zgodovinar, prom. na univ. v Göttingenu s tezo *Die künstlerische Entwicklung im Reliefstil Lorenzo Ghibertis* (1957), habil. na *Ruhr-Univ. Bochum* (1967), raziskuje toskansko gotsko in renesančno kiparstvo.

B: ‚*Toskanische Plastik von 1250—1400*' (ZfKg, 1958 [poročilo o lit. od 1940 dalje]); ‚*Studien zur künstlerischen Herkunft Andrea Pisanos*' (MittF, 1959); ‚*Donatello und Ciuffagni*' (ZfKg, 1959); ‚*Der Meister der Verkündigung in der Domopera zu Florenz*' (Rosemannov zb., 1960); ‚*Albizzo di Piero: Studien zu Bauplastik von Or S. Michele in Florenz*' (H. Schradejev zb., 1960); ‚*Niccolò di Pietro Lamberti und die Florentiner Plastik um 1400*' (Je. Blm, 1962); ‚*Die sienesische Annunziata in Berlin: Ein Frühwerk des Jacopo della Quercia*' (ib., 1964); ‚*Jacopo della Quercia und das Relief der Gürtelspende über der Porta della Mandorla*' (ZfKg, 1965); *Donatello — der heilige Georg* (Stu 1967, »WerkM« 120); ‚*Der heilige Jacobus an Or San Michele in Florenz*' (K. Oettingerjev zb., 1967); ‚*Jacopo di Piero Guidi*' (MittF, 1967/68); ‚*Die sechzehn Heiligenstatuetten im Museum der Florentiner Domopera*' (Middeldorfov zb., 1968); ‚*Stileinheit und künstlerische Entwicklung in der Bronzetür Andrea Pisanos*' (Kchr, 1968); *Donatello und Nanni di Banco* (Bl 1969, »Beitr. zur Kg.« 3 [habil.]); *Renaissance* (Stu 1970, »Belser Stilgesch.« 8).

WUPPERTAL, industrijsko mesto v Porurju (ZRN), ki je nastalo 1929/30 z združitvijo več naselij ob reki Wupper, predvsem občin *Barmen* in *Elberfeld*.

∼ **Von der Heydt Museum,** prej *Städtisches Mus.* (*Wuppertal-Elberfeld, Turmhof 8*). S: pomembna z., zlasti nem. slikarstva XIX.—XX. st., mdr. zastopani v Elberfeldu rojeni Hans von Marées (24 slik, npr. *Odhod ribičev*, 1873 [študija za neapeljsko fresko]), L. Corinth (*Rudolf Rittner kot »Florian Geyer«*, d. 1906), P. Modersohn-Becker (18 slik), A. Weisgerber (*Jules Pascin*), Beckmann (*Avtp.*. 1915), Kokoschka (*Avtp.*, d. 1917), itd., med drugimi pa npr. Van Dongen, Léger in Picasso.

L: Jedding (1961).

Würtenberger, Franzsepp (1909—....), nem. um. zgodovinar, poznavalec manieristične umetn. R. v Zürichu, prom. v Freiburgu i. Br.

B: *Das holländische Gesellschaftsbild* (Schramberg 1937; dis.); ‚*Die manieristische Deckenmalerei in Mittelitalien*' (RJb, 1940); *Pieter Bruegel der Ältere und die deutsche Kunst* (Wsb 1957); *Weltbild und Bilderwelt: Von der Spätantike bis zur moderne* (W-Mn 1958); *Der Manierismus: Der europäische Stil des sechzehnten Jahrhunderts* (W-Mn 1962).

L: Kü (1966).

Wurzaški oltar → *Multscher, Hans*

Wurzbach, Alfred, *Ritter von Tannenberg* (1846 do 1915), avstr. um. zgodovinar, sin naslednjega. Prom. 1879 na Dunaju.

B: (prav., izd.) *Arnold Houbraken's Grosse Schouburgh der Niederländischen Maler und Malerinnen* (W 1880, »Quellenschr.« 14); *Martin Schongauer: Eine kritische Untersuchung seines Lebens und seiner Werke nebst einem chronologischen Verzeichnisse seiner Kupferstiche* (W 1880): *Geschichte der holländischen Malerei* (Lpz-Prag 1885); *Rembrandt Galerie* (Stu 1886); *Niederländisches Künstler-Lexikon: Auf Grund archivalischer Forschungen bearbeitet, Mit mehr als 3000 Monogrammen* (3 knj., Lpz-W 1904—1910—1911).

Wurzbach, Constant, *Ritter von Tannenberg* (1818—1893), avstr. leksikograf, r. v Lj, avtor obsežnega biografskega leksikona *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich, enthaltend die Lebensskizzen der denkwürdigen Personen, welche 1750—1850 im Kaiserstaate und in seinen Kronländern gelebt haben* (W 1856—91, 60 knj.).

WÜRZBURG, mesto na Spodnjem Frankovskem (*Unterfranken*, ZRN) ob reki Main.

L: H. *Kreisel* & L. *Gundermann:* Würzburg, die alte Stadt (6. izd., Mn-Bl 1955, »Deutsche Lande, deutsche K.«); Reclam N I (1959); EWA VI (1962, stp 253 — L!).

~ **Marienkapelle,** sez. meščanstvo 1377—1479. V njej Riemenschneiderjev *nagrob. Konrada von Schaumberg* (u. 1499).

~ **stolnica** (*der Dom*), sez. v glavnem v XI.—XII. st., težko poškodovana 16. III. 1945, pozn. rest. Notr.: v vrsti škofovskih nagrob. (ki zaostaja samó za ono v katedr. v Mainzu) npr. *Mangold von Neuenburg* (1303), *Otto von Wolfskehl* (u. 1345), *Gerhard von Schwarzburg* (epitaf v »mehkem« slogu o. 1400), *Rudolf von Scherenberg* (o. 1495 — Riemenschneider), *Lorenz von Bibra* (u. 1519 — Riemenschneider: od prejšnjega bolj »renesančen«, zgoraj sv. Lovrenc in sv. Kilian). Kamn. plastika *Poklon treh kraljev* (1300/10).

L: J[oseph] M[aria] *Ritz*, Zur Geschichte des Wiederaufbaues des Domes zu Würzburg (DKD, 1957); Reclams I (1959); Panofsky Tomb (1964, p. 68, repr. 218 & 277).

~ ***Residenz,** »Rezidenca«, sedež würzburških knezoškofov, po obsegu in pomenu najodličnejši spom. baročne grajske arhitekture na Nemškem, sez. 1720—44. Arhitekti so bili Balth. Neumann, Joh. Lukas von Hildebrandt in Maximilian von Welsch, pritegnili so tudi pariške arhitekte (de Cotte in Boffrand), marsikako spremembo pa so povzročili sami naročniki, z arhitekturnim načrtovanjem kar obsedeni Schönborni. Nesporno Neumannovo delo sta znamenito **stopnišče* in **kapela*. Slavne *freske* iz 1751—53 Giambattiste Tiepola krase stropa nad stopniščem (**štirje kontinenti*, na strani *Evrope* poleg *avtp.* tudi *Neumannov portret*) in nad t. i. *cesarsko dvorano* (*Kaisersaal*).

L: Max Hermann von *Freeden* & Carl *Lamb:* Das Meisterwerk des Giovanni Battista Tiepolo: Die Fresken der Würzburger Residenz (Mn 1956); Gerhard *Bott*, Zur Ikonographie des Treppenfreskos von Giovanni Battista Tiepolo in der Würzburger Residenz (Anz GN, 1965); »CA« 25 (1968, kat. št. 199—201, t. XLI—XLIII). — Cf. M. *Mušič* (II 1966), R. *Sedlmaier* (& R. *Pfister* 1923), etc.

~ **Mainfränkisches Museum** (*Festung Marienberg*). Direktor Dr. Max H. von Freeden. P: mdr. pomembno zastopan T. Riemenschneider (*Adam in Eva*, kamen, 1491/93). S: iz baročnega obdobja.

Wyeth, Andrew (1917—....), amer. slikar in risar, »mikroskopsko« natančen realist; r. v državi Pensilvaniji. S: npr. *Kristinin svet* (*Christina's World*, 1948, MMA).

L: AŽS (1959). — Cf. S. *Rodman* (1957), J. P. *Sachs* (1954).

Wyss, Robert L., švic. um. zgodovinar in muzealec, direktor *Bernisches Historisches Mus.* v Bernu. Prom. 1952 v Bernu s tezo *Die Berner Caesarteppiche und ihr ikonographisches Verhältnis zur Illustration der »Faits des Romains«* (strojepis).

B: ‚*Caesar*' (RDK III, 1954); ‚*David*' (ib.); ‚*Die neun Helde: Eine ikonographische Studie*' (ZSAKg, 1957); ‚*Vier Hortus Conclusus-Darstellungen im Schweizerisches Landesmuseum*' (ib., 1960); ‚*David*' (LCI I, 1968).

X Y

Xantenski evangeliar, karolinški iluminirani rkp. iz → *skupine Dunajskega evangeliarja*, nekdaj v c. sv. Viktorja v Xantenu (221 listov, 26,7 × 22,4 cm, zač. IX. st., Bruselj, Bibl. Royale, Ms. 18723). Dve miniaturi: *Maiestas Domini* (f. 16v) in pozneje vstavljena, toda za star. smer te skupine značilna *podoba evangelista* (f. 17v).

L: Min méd Br (1959); Karl d. Große (1965, kat. št. 422). — Cf. W. *Koehler* (1960).

Yachting Style, eno izmed imen za → *fin-de-siècle-vsko umetn.*

Yadin, Yigael, prej priimek *Sukenik* (1917—....), izrael. arheolog in general. R. v Jeruzalemu (sin arheologa → *Sukenika*), predava od 1952 dalje arheologijo na Hebr. univ. v Jeruzalemu, vodil 1955—59 raziskavanja v Hazorju v Galileji, odkupil 1955 nadaljnje 4 zvitke t. i. *mrtvomorskih rkp.* (cf. s. v. *Biblija*).

B: *The Message of the Scrolls* (L 1957); (& sodel.) *The Hazor Excavations, I—IV* (Jerusalem 1958—1961); ‚*New Light on Solomon's Megiddo*' (The Biblical Archaeologist, 1960).

L: Winkler Prins (sup., 1960).

Yafia v Galileji → *Jafija*

Yamasaki, Minoru (1912—....), amer. arh., znan po delih v Detroitu in New Yorku (*World Trade Center*).

L: Hatje (1963, s. v.).

Yates, *Miss* **Frances A(melia),** angl. um. zgodovinarka 1941—67 delala v → *Warburgovem inst.* v Londonu in bila mdr. sour. njegovega *JWCI*, od 1967 dalje član *Royal Ac.*

B: ‚*Queen Elizabeth as Astrea*' (JWCI, 1947); *French Academies of the Sixteenth Century* (L 1949); ‚*Transformations of Dante's Ugolino*' (JWCI, 1951); ‚*Antoine Caron's Paintings for Triumphal Arches*' (ib.); *The Valois Tapestries* (L 1959, »StudWI« 23).

YORK, mesto v severovzh. Angliji z največjo angl. gotsko *katedr.* (XIII.—XV. st.).

L: York: Official Guide (1971 — L!).

~ **City of York Art Gallery** (*Exhibition Sq.*). S: mdr. zastopan npr. Domenichino (*Monsignor Giambattista Agucchi*, o. 1621/23 [?]).

Ypres → *Ieper*

Yriarte, Charles (1832— ?), fr. pisec o umetn. in potopisec.

B: *Goya* (P 1867); *Journal d'un sculpteur florentin du XVe siècle: Livre de souvenirs de Maso di Bartolommeo dit Masaccio, Manuscrits conservés à la Bibliothèque de Prato et à la Magliabecchiana de Florence* (P 1894 [rkp. iz 1447—53]); *Andrea Mantegna* (P 1901).

Z

der **Zackenstil** (nem.), »zobčasti slog« (nem. tudi *der zackbrüchige Stil* ali *der scharfbrüchige Stil*): slog ostro lomljenih gub na prehodu iz romanike v gotiko, ki je zaznamoval stensko in rkp. slikarstvo v nem. in sploh srednjeevropskih deželah okrog sredine XIII. st. Njegove začetke poznamo na Turinškem kmalu po 1210, o. 1220 se je udomačil na Saškem, o. 1230/40 cvetel v Porénju in ob Maini, po sredi XIII. st. dosegel skrajno stopnjo, se v 2. pol. st. razširil proti jugovzh. ter tam o. 1300 izzvenel. Karakteristične primere predstavljajo *stropne slikarije* v katedr. v Braunschweigu, *StS-e* v kölnskih c. Sankt Maria-Lyskirchen in Sankt Kunibert (*Kristus na križu med Marijo in Janezom Ev.*, o. 1270), posebno odličen spom. pa so *StS-e* v zah. empori stolnice v → *Krki na Koroškem* iz 1260-ih let. »Zobčastemu slogu« sta pripadali tudi (med 2. svet. vojno večidel unič.) *StS-i* v minoritski c. v Ptuju.

L: Otto *Gillen:* Das Goslarer Evangeliar (Goslar 1932); »US« 8 (1968, p. 54/55); Stele (1969, p. 134). — Cf. O. *Demus* (1968, p. 99 ss), A. *Goldschmidt* (1910), A. *Haseloff* (1897), K. *Weitzmann* (1961)

začetnica → *iniciala*

ZADAR, mesto in pristanišče na polotoku v sev. Dalmaciji: pomembni srednjev. spomeniki.

L: Zlato i srebro Zadra (Zgb 1951); Muzeji i zbirke Zadra (ib. 1954); Zadar (ib. 1964); Jadran (1965); ELU 4 (1966, s. v. — L!); EWA XIV (1967, stp 919—20 — L!). — Cf. C. *Cecchelli* (1932).

~ **katedrala sv. Stošije** (Anastazija), romanska c., posv. 1285: pročelje s 3 portali in slepimi arkadami, triladijska notr.

L: Cankar II/1 (1931, p. 105—06, repr. 63); UBJ (1969, repr. 268). — Cf. V. *Molè* (Lj 1965).

~ ***Sv. Donat** na nekd. ant. fórumu, mogočna, o. 27 m vis. predromanska rotunda (premer 21 m) z obhodom, in 3 apsidami verj. sez. na zač. IX. st. (prvič dkm. 949 — Konstantin VII. Porfirogenet: *De administrando imperii* XXIX, takrat *c. sv. Trojice*).

L: Ivo *Petricioli* (ELU 2, 1962, p. 73—75 — L!); EWA XI (1966, t. 323). — Cf. V. *Molè* (Lj 1965, p. 204—06), M. *Mušič* (I 1965, p. 138—39), itd.

~ **Sv. Krševan** (Krizogon, it. *S. Grisogono*), nekd. benediktinska romanska c. XII. st. (mdr. pritlikavska galerija na srednji apsidi).

L: Cankar II/1 (1931, p. 105). — Cf. V. *Molè* (Lj 1965, p. 224—25, repr. 167—68).

~ **Sv. Marija,** c. nekd. samostana benediktink, pozn. prez. romanska stavba. Zraven romanski *zvonik* (1105—11) in pozn. prez. romanska *kapiteljska dvorana.*

~ **Sv. Šimur** (*Simeon*). V c. slavna **raka sv. Šimuna* (rakev-relikviarij sv. Simeona), zlatarski izdelek Francesca da Milano (pozlačeno srebro, 1377/80), dar ogrske kraljice Elizabete, hčere bosanskega bana Stjepana Kotromanića.

L: Duško *Kečkemet*, Francesco da Milano (ELU 2, 1962 — L!); Francesca *Delcroix Maovaz*, Francesco da Milano e l'Arca di S. Simeone a Zara (Com, 1970). — Cf. V. *Molè* (Lj 1965).

~ **Arheološki muzej**: mdr. s pleteninasto ornamentiko okrašeni marm. *plošči* (98 × 183 resp. 98 × 235 cm, XI. st.) z reliefi *Rojstva in Poklona treh kraljev* resp. *Pokola otrok, Bega v Egipt in Janeza Krstnika.*

Zadkine, Ossip (1890—1967), fr. (ž.) kipar in grafik, poleg → *Lipchitza* in Henrija → *Laurensa*

predstavnik kubistične plastike, ki ji je bolj ali manj ostal zvest v oblikovanju površine, sicer pa v jedru ekspresionist. R. v Smolensku v Rusiji, od 1906 v Londonu, od 1909 v Parizu (med 2. svet. vojno v ZDA), tam u. Vpliven pedagog, v njegovi pariški delavnici se mdr. učil → *Batič*. P (les, polihr. le., marmor, bron, itd.): npr. **Spomenik razrušenemu mestu* (bron, 1951—53, Rotterdam, Quai de Leuvehaven), *spom. Vincentu van Goghu* (bron, 1958, Wasmes v Belgiji), portreti (npr. *François Mauriac*, bron. doprsje).

L: Edouard-Joseph III (1934, s. v.); UJE 10 (194); SeuphorS (1961); ReadS (1964 [1966]); *Ch. *Czwiklitzer* (ur.): L'oeuvre gravé et lithographié par Ossip Zadkine (K 1967); Tony *Spiteris:* Ossip Zadkine (Mi s. a., »MdS« 42); »US« 12 (1970).

Zadnikar, Marijan (1921—....), slov. um. zgodovinar. R. v Novem mestu, dipl. 1949, prom. 1955, konservator in zdaj višji konservator *Zavoda za spomen. varstvo SRS* v Lj, raziskuje romansko stavbarstvo na Slovenskem.

B (cf. *Konservatorska poročila* v VS): ‚*Minoritska cerkev v Ptuju*' (VS, 1950); ‚*Umetnost v Kostanjevici*' (Kostanjevica na Krki ob 700-letnici, Kostanjevica 1953); ‚*Romanska arhitektura v Prekmurju*' (Kron, II, 1954); ‚*Romanski vzhodni zvoniki na Slovenskem*' (ZUZ, 1955); ‚*Portal s pleteninasto ornamentiko na cmureškem gradu*' (ib.); ‚*Srednjeveška arhitektura na Gradu pri Slovenjem Gradcu v luči zgodovine in novih odkritij*' (Kron, IV, 1956); ‚*Umetnost predgotske dobe v Sloveniji*' (NSd, 1956); ‚*Romanska Stična*' (RSAZU IV/5, 1957); ‚*»Iring« in romanska arhitektura v Poljčanah*' (ZUZ, 1957); **Romanska arhitektura na Slovenskem* (Lj: DZS 1959, dis.); ‚*Problem »laške skupine« v naši poznoromanski arhitekturi*' (Steletov zb., 1959); ‚*Umetnostno-geografski položaj romanske arhitekture na Slovenskem*' (Kron, VII, 1959); ‚*L'architecture romane en Slovénie*' (CahM, II, 1959); *Predjamski grad* (Postojna 1960); ‚*Kripta v Hočah pri Mariboru*' (VS, 1960); *Umetnostni spomeniki v Pomurju* (Murska Sobota 1960); *Hrastovlje* (Lj 1961, »Spomen. vodniki« 2); ‚*Die romanische Baukunst in Slowenien und ihre kunstgeographische Stellung*' (Südost-Forsch., 1961); ‚*Ochrona zabytków i historia sztuki w Slowenii po roku 1945*' (Ochrona zabytków, 1963); (& F. Mühlberg ‚*Eine ikonographisch unbekannte Dreikönigsdarstellung zu Hrastovlje*' (Kölner Domblatt, 1963); *Znamenja na Slovenskem* (Lj 1964; n.izd. 1970); ‚*Žičko kartuzijo rešujemo*' (VS, 1965); ‚*Signiran »hrovaški malar« v Nadlesku*' (ib.); ‚*La chartreuse de Žiče (Seiz), la plus ancienne chartreuse en Europe centrale*' (Crozetov zb., 1966); *Slovenj Gradec* (Lj 1966, »Kult. in naravni spomeniki Slovenije« 5); ‚*Stična in cistercijanska romanika*' (VS, XI, 1966 [izšlo 1967]); *Rotunda v Selu* (Murska Sobota 1967); ‚*Die Chorturmkirchen in Slowenien*' (Fornvännen [Stock], IV, 1967); *Martjanci* (Murska Sobota 1968); *Stiški samostan* (Lj 1969, »Kult. in naravni spom. Slovenije« 18; n. izd. 1971); ‚*Romanesque Architecture in Slovenia*' (JSAH, 1969); *Romanska umetnost* (Lj 1970, »ArS« [5]); *Srednjeveška arhitektura kartuzijanov in slovenske kartuzije* (Lj 1971 [v tisku]).

L: RépM (1960); ELU 4 (1966, s. v.).

Zadnja sodba → *Poslednja sodba*

Zadnja večerja (lat. *Cena Domini*, angl. *The Last Supper*, fr. *La Cène*, hrv. *Posljednja večera*, it. *La Ultima Cena*, nem. *Das letzte Abendmahl*, srb. *Tajna večera*), evang. ik. m., predstavljen ali kot »zg.« dogodek — v biz. umetn. zlasti po Mt 26, 23: *Kateri je z menoj pomočil roko v skledo, ta me bo izdal*; v zahodnoevr. umetn. zlasti po Jan 13, 26: *Pomoči torej grižljaj in ga da Judi, sinu Simona Iškariota* — ali pa kot obredna ustanovitev evharistije, tj. *Posvetitev kruha in vina* in → *Obhajilo apostolov*. Up: npr. *miniatura* v → *Codex Rossanensis* (o. 500), *mozaik* v c. St'Apollinare Nuovo v Ravenni, *miniaturi* v → *Rabulovem evangeliarju* (586) in → *Perikopah Henrika II.* (1002/14), Nikolaj iz Verduna (1181, Klosterneuburg), *mozaik* Markove c. v Benetkah (verj. zadnja četrt. XII. st.), *relief* na zah. lektoriju stolnice v Naumburgu (po 1250), Giotto (*freska* v Capp. dell'Arena v Padovi), Konrad iz Soesta (zač. XV. st., Niederwildungen), Andrea del Castagno (o. 1445/50, infra), D. Bouts (→ *oltar Zadnje večerje*, 1464—68 = Posvetitev), Joos van Gent (1474 = Obhajilo), Dom. Ghirlandajo, Rosselli, Leonardo da Vinci (1495—98, infra), Riemenschneider (*olt. Rešnje krvi* v Jakobovi c. v Rothenburgu ob der Tauber, 1501/04), Joos van Cleve (*olt. predela* z avtp., o. 1530, Louvre), Tizian, Tintoretto (1576/81, Scuola di S. Rocco; 1592—94, S. Giorgio Maggiore), F. Pourbus ml. (1618, Louvre), G. B. Tiepolo, itd., v Sloveniji npr. *StS-e* na pročelju c. v Crngrobu (2. pol. XIV. st.), na Selu v Prekmurju (o. 1400), v Slovenjem Gradcu (Andrej iz Ottinga 1450/60) in Sv. Petru nad Begunjami (Jernej iz Loke).

L: Corbinian *Wirz:* Die heilige Eucharistie und ihre Verherrlichung in der Kunst (Mn-Gladbach 1912); Laura *Hibbard-Loomis*, The Table of the Last Supper in religious and secular iconography (Art Stud., 1927); Karl *Möller*, Abendmahl (RDK I, 1937 [1. zv.]); — L!); Maurice *Vloberg:* L'Eucharistie dans l'art (2 knj., Grenoble-P 1946); Réau II/2 (1957, p. 409 ss); Klaus *Wessel*, Abendmahl (RbK I, 1966); Keller (1968, p. 112—13); »PKG« 3 (1968, t. 184); »US« 7 (1968, p. 212), 8 (1968, p. 61, 222—23); E. *Lucchesi Palli* & L. *Hoffscholte*, Abendmahl (LCI I, 1968 — L!); Stele (1969, repr. 55, 143). — Cf. F. *Adama van Scheltema* (1912), B. *Berenson* (1968, repr. 234, 284), E. *Dobbert* (1871; 1890—95), G. *Hanfmann* (1951), K. *Künstle* (1928, p. 413 ss), H. *Riegel* (1882).

***Zadnja večerja,** stenska slika Leonarda da Vinci (tempera in freska, 1495—98) v nekd. refektoriju dominikanskega samostana pri Sta Maria delle Grazie v Milanu, poleg → *Móne Lize* umetnikovo najslavnejše delo in ena izmed najbolj znamenitih umetnin sploh. Upodobljen je trenutek po Kristusovi napovedi izdajstva —

»*Resnično, povem vam: eden izmed vas, ki z menoj jé, me bo izdal*« (Mr 14, 17—21; Mt 26, 20—24), ko Peter pomigne Janezu in mu reče: »*Vprašaj, kdo je tisti, o katerem govori*« (Jan 13, 24), hkrati pa ustanovitev evharistije, na katero kažeta razdeljeni kruh in Kristusova roka, ki sega po (danes nevidnem) vinu. Leonardova → *trikotniška kompozicija* zaznamuje vse štiri skupine apostolov in samega Kristusa (levo od njega Iškarijot, Peter in Janez, des. verj. Tomaž, Jakob star. in Jernej ali Filip), do katerega vodijo vsi njihovi gibi, ki je hkrati formalno izoliran in edini miren sredi občega vznemirjenja pa poudarjen s perspektivičnimi sredstvi, svetlobo in tridelnim oknom, še pos. z njegovim srednjim delom, ki ga zaznamuje polkrožno čelo.

L: Johann *Boloz Antoniewicz*, O wiecerzy Lionardo da Vinci (Bull. de l'Ac. des Sciences de Cracovie, 1904); Fr. *Stelè* (DS, 1922, p. 223—31); Cankar III/1 (1936, p. 106 & 108, repr. 43); Karl Th. *Schäfer*, Das Abendmahl des Leonardo da Vinci (Einemov zb., 1965); K. *Pipinašvili*, »Tajnaja večera« Leonardo da Vinči v kinomontažnoj raskadrovke (Iskusstvo, 1967, št. 5). — Cf. (tudi s. v. *Leonardo da Vinci*) G. *Delogu* (1947 — L!), H. von *Einem* (XII, 1953 [ib. Goethejev tekst, p. 164—68]; 1961), G. *Geffroy* (1902), E. H. *Gombrich* (1950 [1960]), L. H. *Heydenreich* (1958), E. *Möller* (1952), M. *Salmi* (1924), E. *Schaeffer* (1914), G. *Simmel* (1922), J. *Strzygowski* (1896), itd.

Zadnje obhajilo (nem. *Die letzte Kommunion*), ik. m. iz življenja raznih svetnikov (cf. infra, mdr. tudi *Zadnje obhajilo Marije Egiptovske*), katerega razširjenost v posttridentinskem obd. je razložiti z jezuitskim propagiranjem pogostnega sprejemanja tega zakramenta.

L: Pigler I (1956, p. 466—67). — Cf. É. *Mâle* (... après le concile de Trente 1932, p. 77—82).

Zadnje obhajilo Frančiška Asiškega, baročen ik. m. (cf. supra s. v. *Zadnje obhajilo*). Up: npr. P. P. Rubens (Antwerpen).

L: EWA XII (1966, t. 330). — Cf. É. *Mâle* (... après le concile de Trente 1932, p. 78).

Zadnje obhajilo Jožefa Kalasanc(ij)a, je naslikal stari Goya leta 1819 (Madrid, Capilla de San Antón de los Escolapios).

Zadnje obhajilo Marije Magdalene, kršč. ik. m. iz legende → *Magdalene:* v katedr. v Aixu jo obhaja tamk. škof → *Maksimin*, spokornico pokrivajo samó njeni lasje. Up: npr. L. Moser (→ *Tiefenbronnski olt.*, d. 1432), Riemenschneider (leseni *relief* nekd. v. olt., 1490/92, Münnerstadt, katol. žup. c.).

L: Réau III/2 (1958, p. 857—58).

Zadnje obhajilo sv. Hieronima (angl. *Last Communion of St. Jerome*, it. *La Comunione di S. Girolamo*), ik. m. (→ *Zadnje obhajilo*, supra): 90-letni avtor vulgáte naj bi se bil želel obhajati v navzočnosti svojih učencev, po ganljivo gorečem sprejetju hostije pa naj bi bil navdahnjeno molil. Up: Agostino Carracci (o. 1591/93, Bologna), Domenichino (d. 1614, Pin. Vat.).

L: cf. É. *Mâle* (... après le concile de Trente 1932, p. 77—78).

Zadoks-Josephus Jitta, A. N., hol. klas. arheolog, prof. na univ. v Groningenu.

B: *Ancestral Portraiture in Rome: and the Art of the Last Century of the Republic* (A 1932).

ZAGREB, gl. mesto SR Hrvatske. Njegovi stari sestavini sta kraljevsko svobodno mesto *Gradec* (zdajšnji *Gornji grad*) in škofovski *Kaptol*. T. i. Spodnje mesto (*Donji grad*) je dobilo svojo pravokotno mrežo ulic po potresu 1880. Med stavbami, karakterističnimi za obd. historičnih slogov, npr. v Spodnjem mestu neorenesančna *palača JAZU* (po načrtu Friedricha Schmidta sez. Hermann Bollé 1876—84), zdajšnja *palača Mod. galerije* (O. Hoffer 1882—83), *Hrv. nar. kazalište* (dkč. 1894—95, načrt Hermann Helmer & Ferdinand Fellner), itd.

L: ELU 4 (1966, s. v. [tekst Anđela *Horvat* & redakcija] — L!); EWA XIV (1967 stp 920—21 — L!).

~ **katedrala** (*Kaptol*). Staro stavbo (posv. 1217) hudo poškodovali Mongoli 1422; zdajšnja stavba zač. za škofa Timoteja (1263—87 — iz tistega časa *prezbiterij* in *zakristija*), dkč. v XV. st., zlasti zun. neogotsko obnovljena po potresu 1880. Triladijska notr., v sev. ladji parlerjanski plastični okras iz o. 1400 (*fantastične živali*).

L: A. *Horvat* (Steletov zb., 1959); UBJ (1969, repr. 284). — Cf. V. *Molè* (Lj 1965, p. 324—25).

~ **Sveta Katarina,** zgodnjebaročna enoladijska stavba, ki so jo 1620—31 sez. jezuiti. Za v. olt. *freska olt. arhitekture*, delo Krištofa Andreja → *Jelovška* iz 1762 (sredi iluzionistične arhitekture v smislu baročnega poveličanja svetnice preoblikovan ik. m. → *Katarina Aleksandrijska disputira s 50 filozofi*, z avtp.). Francesco → *Robba* je naredil *marm. oltarja sv. Ignacija* (1728/29) in *lavretanske Matere Božje* (1730).

L: MAS II (1938, repr. 48 & 58). — Cf. V. *Horvat-Pintarić* (1961, št. 9—10).

~ **Sveti Marko,** triladijska dvoranska c. iz XIV.—XV. st., večkrat prez. in »rest.«. Na juž. pročelju parlerjansko vplivan *portal* iz o. 1400 — kiparsko najbogateje okrašeni gotski portal v Jugoslaviji. Notr.: *14 fresk* Joze Kljakovića (1923—40) pa kamn., lesena in bron. *plastika* Ivana Meštrovića (o. 1937).

L: UBJ (1969, repr. 283).

~ **Nadškofijska palača,** baročna stavba. V kapeli sv. Štefana *freske* iz sredine XIV. st.

L: UBJ (1969, repr. 278 & 375). — Cf. V. *Molè* (Lj 1965, p. 348).

~ **javni spomeniki**: mdr. *konjeniški spom. kralja Tomislava* (R. Frangeš-Mihanović, post. 1947, *Trg kralja Tomislava*), Meštrovićev *J. J. Strossmayer* (1926, *Strossmayerov trg*), itd.

L: Anđela *Horvat* (ELU 4, 1966, p. 598).

~ **galerije in muzeji**: *Arheološki muz.* (*Zrinjski trg 19*); *Galerije grada Zagreba* (*Katarinin trg 2*, direktor Božo Bek), ki jih sestavljajo *Gal. suvremene umjetnosti* (ib.), *Gal. Branko Horvat* (ib.), *Atelier Ivana Meštrovića* (*Mletačka 8*) in *Gal. primitivne umjetnosti* (*Ćirilmetodska 3*); *Gliptoteka JAZU* (*Medvedgradska 2*); *Kabinet grafike JAZU* (*Braće Kavurića 1*, direktor Renata Gotthardi-Škiljan); *Metropolitana* (*Kaptol*, cf. infra); *Moderna gal. JAZU* (*Braće Kavurića 1*, direktor Željko Grum, cf. infra); *Muz. za umjetnost i obrt* (*Trg maršala Tita 10*, direktor Zdenka Munk, cf. infra); *Strossmayerova gal. starih majstora JAZU* (*Zrinjevac 11*, direktor Vinko Zlamalik, cf. infra).

~ **Moderna galerija Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti**: reprezentativna z. hrv. slikarstva in kiparstva XIX. in XX. st. S: mdr. zastopani Vjekoslav Karas, Nikola Mašić (*Guščarica na Savi*, v Münchnu 1880—81), Vlaho Bukovac, Ferdo Kovačević, Josip Račić, Miroslav Kraljević, Vladimir Becić, Oskar Herman, itd., med Slovenci npr. G. Stupica (*Avtp. s prijateljem*, 1941). P: mdr. zastopani Ivan Rendić, Rudolf Valdec, Robert Frangeš-Mihanović, Ivan Meštrović, Frano Kršinić, Antun Augustinčić, Pavao Perić, Ivo Lozica, itd.

~ **Strossmayerova galerija starih majstora** *Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, odprta od 1884 dalje. S: med Italijani zastopani Bernardo Daddi (fragment *Križanja*, temp, lipov les), fra Angelico (**Stigmatizacija Frančiška As. in Smrt Petra Mučenika*, temp, lipov les), Giov. Bellini (*Sv. Miklavž* [ali *Avguštin*] in *Sv. Benedikt*, temp & o, les, o. 1487), V. Carpaccio (*Sv. Boštjan*, temp, les, d. 1514 — tabla olt. iz c. Sta Fosca v Benetkah), M. Albertinelli (*Izgon iz raja*, temp, topolov les, med drugimi pa Mojster Virgo inter virgines in A.-J. Gros (*Portret Mme Récamier*).

L: »CA« 13 (1967, št. 58B), 28 (1969, št. 103—04). — Cf. V. *Zlamalik* (1967 — L!).

Zaharija, bibl. prerok (→ *dvanajst malih prerokov*), kot → *Agej* sodobnik perz. kralja Darija I. (522—486 pred). Njegovo 8. vídenje (*štirje vozovi*) kaže mikavno skladnost s → *štirimi alkimističnimi barvami*, barvami → *štirih apokaliptičnih jezdecev* (očitno povzetih po njem) in predstavami o → *štirih elementih* itd.: *Rdeči konji gredo proti vzhodni deželi, črni gredo proti severni deželi; beli konji gredo na zahod, lisasti* (= rumeni) *pa gredo v južno deželo* (Zah 6, 6). Up: *miniatura* v → *Rabulovem evangeliarju* (f. 8r [des.], 586), Claus Sluter (*soha* na t. i. → *Mojzesovem vodnjaku*), Jan van Eyck (nad angelom v prizoru *Oznanjenja* na delavniški strani → *Gentskega olt.*).

L: Réau II/1 (1956, p. 386—87).

Zaharija (fr. *Zacharie*, it. *Zaccaria*, nem. *Zacharias*, slov. tudi *Caharija*), evang. oseba (Lk 1), ž. duhovnik iz 8., tj. Abijeve vrste, mož Marijine sorodnice Elizabete in oče Janeza Krst., kršč. svetnik (5. XI.). Od poznega XV. st. dalje napačno predstavljan kot bibl. v. duhoven (v na pol kršč. in na pol ž. duhovniškem oblačilu z mitro z rogljema na straneh), sicer pa zaznamovan tudi z napisi: *Janez je njegovo ime* (lat. *Johannes erit nomen ejus*), z zač. njegove znane hvalnice (→ *Benedictus Dominus Deus Israel*) ali zač. evangelija po Luki (cf. Straub). Up: npr. lesena *kipa* Jožefa Strauba (viš. 235 cm, 1750, Mrb, Pokrajinski muz., z v. olt. Jožefove c. v Studencih pri Mrb) in Jožefa Holzingerja (viš. 105 cm, NG), v prizorih *Angel oznani rojstvo Janezovo* in *Rojstvo in poimenovanje Janeza Krst.* (oba prizora npr. v florent. freskah Giotta in Dom. Ghirlandaja v Capp. Peruzzi v c. Sta Croce resp. v koru c. Sta Maria Novella), včasih pa tudi v prizoru *Obiskovanja* (od *reliefa* na → *Maksimijanovi katedri* dalje). Cf. s. v. *Pala di S. Zaccaria.*

L: Mille Santi (1931); Réau II/1 (1956, p. 444—48), II/2 (1957, p. 202) & III/3 (1959, p. 1357—58). — Cf. J. *Braun* (1943, stp 761—63).

Zaharija, po apokrifnih evangelijih ž. v. duhoven, ki je Marijo sprejel v tempelj in jo pozn. hotel poročiti. Up: npr. vrh stopnic v prizoru → *Marijina pot v tempelj.*

Zahej (lat. *Zacheus*), evang. oseba (Lk 19, 1—10), višji cestninar v Jerihi. Ker je bil majhne postave, je na divjo smokvo splezal, da bi Jezusa videl. Po → *Nikodemovem evangeliju* se je to zgodilo za → *Slavnostnega vhoda v Jeruzalem.*

L: Réau III/3 (1959, p. 1358—59).

Zahn, Leopold (1890—1970), avstr.-nem. um. zgodovinar in lik. kritik. R. na Dunaju, tam 1915 prom. pri M. Dvořáku (s tezo o Callotu, cf.

infra lit.), po 2. svet. vojni soust. in ur. rev. *Das Kunstwerk* (Ba-Ba), u. (79) v Baden-Badnu.

B: *Paul Klee* (Po 1920); *Die Handzeichnungen des Jacques Callot: unter besonderer Berücksichtigung der Petersburger Sammlung* (Mn 1923, dis.); (& Georg Kirsta) *Caravaggio* (Bl 1928); *Goya: Caprichos* (Bl 1942); *Kleine Geschichte der modernen Kunst* (FrM 1956, »Ullstein-Bücher« 92); *Künstler auf der Höri am Bodensee* (Konstanz 1956); (& Georg Poensgen) *Abstrakte Kunst — eine Weltsprache* (Ba-Ba 1958); *Eine Geschichte der modernen Kunst: Malerei, Plastik, Architektur* (Bl 1958); (izd.) *Religiöse Kunst heute* (Hdl 1958); *Georges Seurat* (L-K: Ph 1965).

zahodnoevropska umetnost. Njen zg. razvoj delimo v → *zgodnjesrednjev. umetn.* od srede III. do srede X. st. (v tem okviru *poznoantična* in → *starokršč. umetn.* od srede III. do srede VI. st., *umetnost barbarskih ljudstev* IV.—VIII. st., → *karolinško umetn.* od srede VIII. do srede IX. st., itd.), → *romaniko* (na splošno XI.—XII. st., v srednji Evropi tudi *prehodni slog* 1. pol. XIII. st.), → *gotiko* (XIII.—XV. st., v vodilni Franciji od srede XII. st. dalje), → *renesanso* (v vodilni Italiji XV.—XVI. st., drugod predvsem XVI. st.), → *barok* (na splošno XVII.—XVIII. st., pos. → *rokoko*), → *devetnajsto st.* (v stavbarstvu *doba zg. slogov*) in → *dvajseto st.*

L (cf. s. v. *obča zgod. lik. umetn.*): Cankar I—III; Ursula *Hatje* (izd.): Knaurs Stilkunde: Von der Antike bis zur Gegenwart (Mn-Z 1963). — Cf. K. *Bauch* (1952 [1954]), R. *Hamann* (1932 [1962]), P. *Meyer* (I—II, 1947—1948), F. *Stelè* (1935).

Zajec, Franc Ksaver, tudi *Saiz* (1821—1888), slov. kipar, r. v Sovodnju pri Škofji Loki, u. v Lj, oče Ivana (infra). P: npr. *spom. A. M. Slomška* v mrb. stolnici in *doprsje škofa A. A. Wolfa* v lj. stolnici.

Zajec, Ivan (1869—1952), slov. kipar, r. in u. (83) v Lj. Delal pri očetu (Franc *Zajec*, cf. supra), štud. na Dunaju na ak. (1889—93) in pos. v specialki K. Kundmanna (1893—96), 1906—08 v Parizu (vmes obiskal London in ZDA), bil pozn. v Trstu in v Rimu v Meštrovićevi delavnici, 1915—18 interniran na Sardiniji, odtlej v Lj (med obema vojnama učil na Tehn. srednji šoli in pozn. modeliranje na arhit. odd. Tehn. fak.). Prešernova nagr. 1950. P: npr. *Prestrašeni sátir* (1894, bron. odlitek v NG), *spom. dr. Franceta Prešerna z golo muzo* v Lj (dkč. na Dunaju 1903, bron, post. 1905), *Kozakove sanje* (mavec, relief, 1903, NG), *doprsje Jurija Vege* (1906), itd.

L: AS (1958 — L!); ŠijanecS (1961); F. *Stelè* (ELU 4, 1966, s. v.). — Cf. K. *Dobida* (1961), F. *Šijanec* (1961).

***Zajtrk na travi** (*Le Déjeuner sur l'herbe*), slavna Manetova slika (o, pl, 208 × 264,5 cm, Louvre [donation Moreau-Nélaton]), ki je — razstavljena z imenom *Le Bain* (Kopel) — 1863 na t. i. → *Salon des Refusés* zbudila dotlej neznano ogorčenje in posmehovanje javnosti in kritikov. Ne glede na sorodnost z znamenitim, Giorgioneju in Tizianu atr. *Concert Champêtre* v Louvru je že Ernest Chesneau 1864 ugotovil, da se je umetnik pri komponiranju skupine (ki jo sestavljajo eden izmed njegovih ml. bratov, kipar Ferdinand Leenhoff in model Victorine → *Meurend*) naslonil na del (po bakr. kopiji Marcantonia Raimondija znane) Rafaelove *Párisove sodbe*; pozn. je o tem pisal (misleč, da odkriva nekaj novega) tudi Gustav Pauli. Ohranila se je oljnata *študija* (98,5 × 115 cm, Tate).

L: »CA« 14 (1967, št. 59). — Cf. (tudi s. v. *Manet*) e. g. G. *Bazin* (NY 1958), P. *Jamot* (Troisième partie o. 1929).

zakramentar(ij) → *sakramentar(ij)*

zakramenti → *sedem zakramentov*

Zakaj moji dnevi izginjajo kot dim, bibl. citat (Ps 101 [102], 4), vplival na ikonografijo tihožitij vrste → *Vanitas* (cf. s. v. → *dim*).

Zaloscer, Hilde, avstr. um. zgodovinarka, štud. pri J. Strzygowskem.

B: ‚*Malende Dichter und dichtende Maler*' (Strzygowskega zb. I, 1932); *Porträts aus dem Wüstenland* (W 1961); *Ägyptische Wirkereien* (Bern 1963); ‚*Die Mumienbildnisse aus dem Fayum*' (AMK, 1964); ‚*Die Raumsymbolik bei Vermeer*' (ib., 1966).

***Zamaknjena sv. Terezija,** najslavnejše kiparsko delo G. L. Berninija (marmor, naravna velikost, 1645—52, Rim, Sta Maria della Vittoria, levi del transepta, *Capp. Cornaro*), slikovita skupina medleče svetnice in angela, ki z zlato puščico prebada njeno srce (motiv po Terezijini avtobiografiji, ki kaže isto zmes erotike in pobožnosti) — vsebinsko in formalno središče v vsakem pogledu nedeljive um. celote, ki jo predstavlja kapela. Président → *De Brosses* je ob tej plastiki dejal: »Če je to tu nebeška ljubezen, jo poznam« (*Si c'est ici l'amour divin, je le connais*); Pietro Mascagni je ob njej 1922 zložil simfonično pesnitev *Guardando la Santa Teresa di Bernini*.

L: »PKG« 9 (1970, t. 209 — L!). — Cf. H. *Kauffmann* (1970 — L!).

Zamaknjenje Frančiška Asiškega: *angel mu igra na gosli*, posttridentinski ik. m.: stigmatizirani → *Frančišek Asiški* se dviga z ležišča in očaran posluša nebeškega goslača. Up: npr. Annibale Carracci (1586/78, London, z. Denis Mahon — najstar. znani primer), Giovanni Lanfranco (o. 1611/25, Ashmolean), Carlo Sa-

raceni (1619/20, Alte Pin.). — Caravaggiovo *Zamaknjenje* (o. 1591/92, Hartford) ne kaže tega motiva, ampak ik. m. → *Stigmatizacija Frančiška As.*, in sicer v novi, nekonvencionalni obliki.

L: Pigler I (1956, p. 428—29); Réau III/1 (1958, p. 532); Pamela *Askew*, The Angelic Consolation of St. Francis of Assisi in Post-Tridentine Painting (JWCI, XXXII, 1969); »MdC« 264 (barvna repr. 2).

Zamaknjenje Marjete Kortonske, Giovannija → *Lanfranca* slika (o, pl, 230 × 285 cm, 1618/20, Pitti), sprva v c. Sta Maria Nuova v Cortoni, upodobitev iz legende → *Marjete Kortonske*, ki dobesedno anticipira slavno Berninijevo plastiko (→ *Zamaknjena sv. Terezija*, supra).

L: Luigi *Salerno* (Com, V, 1954, p. 44 ss, & IX, 1958, p. 253 ss); EWA II (1960, t. 197 des. zgoraj); »PKG« 9 (1970, t. 8).

Zambri usmrti Elo, Baasovega sina, ki je v Tersi pijančeval (bibl. ik. m. (3 Kralj 16, 9—10). Up: npr. *lesor.* v → *Dalmatinovi Bibliji* (1584, 1, f. 196).

Zampetti, Pietro, it. um. zgodovinar, direktor galerij in muzejev mesta Benetke.

B: *Pittura Veneta nelle Marche* (Berg 1950); *Il Palazzo ducale di Urbino e la Galleria Nazionale delle Marche* (R 1951, »Itinerari« 86; 2. izd. R 1956); *Carlo Crivelli nelle Marche* (Urbino 1952); *Mostra di Lorenzo Lotto* (V 1953 [rk, Pal. Ducale]); *Giorgione e i Giorgioneschi* (V 1955 [rk, ib.]); *Jacopo Bassano* (R 1958); ‚*Carlo Crivelli a Zara*' (Arte Ven, 1959/60); *Crivelli e i Crivelleschi* (V 1961 [rk, Pal. Ducale]); ‚*Crivelli, Carlo*' (Kindler I, 1964).

Zampieri, Domenico → *Domenichino*

Zani, Pietro (1748—1821?), it. pisec o lik. umetn., katol. duhovnik.

B: *Enciclopedia metodica critico-ragionata delle belle arti* (8 zv., Parma 1794; 2. izd., I—II [28 zv.], ib. 1817—1824); *Materiali per servire alla storia dell'origine e de' progressi dell'incisione in rame e in legno* ... (ib. 1802).

ZANIGRAD, vas v sev. Istri (Slovenija). V romanski podr. c. *sv. Štefana* freske italijansko usmerjene delavnice iz o. 1410: mdr. *pasijónski prizori*, npr. *Bičanje*, *Poslednja sodba*, *Jurij v boju z zmajem* in *Sveta Nedelja* v podobi Marije-Eklezije.

L: ZadnikarR (1959); SteleP (1960); M. *Juteršek* (ELU 4, 1966, s. v. — L!); Stelè (1969). — Cf. B. *Fučić* (1963), I. *Komelj* (VS, 1966 — L!).

***»Zapuščena«** (it. *La Derelitta*), znana, takó Botticelliju kot tudi Filippinu Lippiju atr. slika (les, temp 47 × 41 cm, Rim, z. Pallavicini), ki so jo nekaj časa (o. 1930) imeli celó za delo prerafaelita XIX. st. V zdajšnjo z. prišla 1816 kot Masacciova *Rhea Silvia*, sicer pa se zdi, da je med vsemi razlagami, ki so se nabrale ob njej od konca XIX. st. dalje, najboljšo predlagal *Wind* (cf. lit.): bibl. ik. m. *Mardohej v raševniku pred kraljevimi vrati* (Est 4, 1—2). Takó slika po svoje dopolnjuje prizore → *Esterine zgodbe* s poročnih skrinj iz Pal. Torrigiani (mladi Filippino Lippi 1472/82), kljub ustreznim meram pa je teže reči, ali tudi resnično sodi mednje, čeprav bi ravno z Botticellijevim avtorstvom lahko razložili tudi drugačni slog in kolorit.

L: R. *Piccoli*, Veritas Derelicta (BM, 1930); Opera completa del Botticelli (Mi 1967, št. 139 [kom. G. *Mandel*] — L!). — Cf. C. *Gamba* (1933), F. *Russoli* (CooperF, 1965), A. *Scharf* (1960, p. 13 & 52), E. *Wind* (1940/41), F. *Zeri* (1959).

Zarnecki, George, angl. um. zgodovinar, prof. na univ. v Londonu (*The Courtauld Inst. of Art*), raziskovalec srednjev. kiparstva.

B: ‚*The Coronation of the Virgin on a Capital from Reading Abbey*' (JWCI, 1950); *English Romanesque Sculpture: 1066—1140* (L 1951); *Later English Romanesque Sculpture: 1140—1210* (L 1953); *English Romanesque Lead Sculpture* (L 1957); *Early Sculpture of Ely Cathedral* (L 1958); (& D. Grivot) *Gislebertus: Sculpteur d'Autun* (P 1960); ‚*The Transition from Romanesque to Gothic in English Sculpture*' (20. kongr. I, 1963); *Romanesque Sculpture at Lincoln Cathedral* (Lincoln 1964, »Lincoln Minster Pamphlets N. S.« 2); ‚*A Group of English Mediaeval Door-Knockers*' (H. Schnitzlerjev zb., 1965); ‚*1066 and architectural sculpture*' (Proc. Br. Ac., 1966); *Romanik* (Stu 1970, »Belser Stilgesch.« 6).

***Zarota Batavijcev** ali *»Claudius Civilis«* (hol. *Het eedverbond van de Batavieren onder Claudius Civilis*), Rembrandtova največja zg. slika, ki jo je 1661 dkč. za Mestno hišo v A'damu, jo 1662 vzel nazaj, preslikal in zmanjšal (o, pl, zdaj 196 × 309 cm, Stockholm). O nekd. videzu celote priča mojstrova lavirana *perorisba* (19,6 × 18 cm, München, Staatliche Graphische Smlg., inv. št. 1451). Zg. podatke o zaroti proti Rimljanom (69/70), ki jo je bil v resnici vodil Julius Civilis, navaja Tacitus (Historiae IV, 13—15).

L: Ktids (1956, *varii auctores*); Kchr (1957 — C. *Müller-Hofstede* [ref.] & alii); »CA« 33 (1969, kat. št. 415); Rembrandt 1669/1969 (A 1969 [rk, Rijksmus.], kat. št. 21 — L!); »PKG« 9 (1970, t. 149 [z napačno letnico]). — Cf. K. *Bauch* (1925), K. *Fremantle* (1959), etc.

Zasmehovanje pred Kajfo (lat. *Christi Alapatio*, fr. *La Dérision* ali *Le Christ aux outrages*, nem. *Die Verspottung Christi*), evang. ik. m. (Mt 26, 67—68; Mr 14, 65; Lk 22, 63—64): Kristus z zavezanimi očmi. Up: npr. Duccio (na → *Maestà*, 1308/11).

L: Réau II/2 (1957, p. 446—48). — Cf. K. *Künstle* (1928, p. 431).

Zauffely, Johann → *Zoffany, John*

Zauner, Franz Anton (1746—1822), avstr. kipar, najboljši predstavnik neoklasicizma v Avstriji, r. na Tirolskem, u. (75) na Dunaju. P: njegovo najodličnejše delo je bron. **konjeniški spom. ces. Jožefa II.* na — po njem imen. — *Josephsplatz* pred nekd. Dvorno biblioteko na Dunaju (1795—1807).

L: H. *Burg:* Der Bildhauer Franz Anton Zauner und seine Zeit: Ein Beitrag zur Geschichte des Klassizismus in Österreich (W 1915); Siegfried *Pückler-Limpurg:* Klassizismus in der deutschen Kunst (Mn 1929). — Cf. F. *Novotny* (1960), G. *Pauli* (Bl 1925 [1932]; 1934).

Zaupanje (lat. *Fidentia*) → *Véliki zmagoslavni voz cesarja Maksimilijana I.*

Zava Boccazzi, Franca, it. um. zgodovinarka (beneška umetn.).

B: ‚*Di alcune poco note acqueforti di Andrea Schiavone*' (Emp, 1963); *La Basilica dei Santi Giovanni e Paolo in Venezia* (V 1966, uv R. Pallucchini); ‚*Gli affreschi del Celesti a Villa Barbini a Casella d'Asolo*' (Arte Ven, 1965); ‚*Inserti ritrattistici in alcune tele di Palma il Giovane*' (Panth, 1965); *I Lombardo* (Mi s. a., »MdS« 73).

zavezane oči kot simbol duhovne ali fizične slepote zaznamujejo v evr. umetn. nekatere personifikacije, kot so zlasti → *Sinagoga*, → *Fortuna*, delno tudi → *Smrt* in → *Noč*, poleg njih pa je takó predstavljan tudi »*Slepi Kupido*«, tj. poosebljena čutna ljubezen, »slepa« ljubezen, kot jo pozna že ant. lit. (*caecus amor, caeca libido, caeca cupido*).

L: *Panofsky Stud (1939 [1962] — prim. IV [‚*Blind Cupid*']).

zavist → *nevoščljivost*

Zavzetje Haja → *Izraelci zavzamejo Haj*

Zavzetje Jeriha (fr. *L'Écroulement des murs de Jéricho*, nem. *Der Fall Jerichos*), bibl. ik. m. (Joz 6, 1—27): ob trobljenju in bojnem kriku Izraelcev se mestno obzidje sesuje. Up: npr. *mozaik* v c. Sta Maria Maggiore v Rimu (432/40), *miniature* v → *Jozuetovem zvitku* (X. st.), → *Psalterju Ludovika Svetega* (sreda XIII. st.) in Fouquetovih *Židovskih starožitnostih* (XV. st.).

L: Réau II/1 (1957, p. 222—23).

Zaznamovanje vrat s krvjo velikonočnega jagnjeta, bibl. ik. m. (2 Mojz 12, 7 in 12, 21—28): Izraelci zaznamujejo podboje in naddurja svojih hiš s črko → *tav* (nem. *Das T-förmige Blutzeichen ...*; cf. s. v. *Deseta nadloga*). Zaradi oblike znamenja je prizor v srednjev. tipologiji podoba *Križanja*, takó npr. *emajlna sličica* na podnožju → *križa iz opatije Saint-Bertin* (o. 1170/80).

L: Réau II/1 (1956, p. 191). — Cf. W. *Molsdorf* (1920, št. 392).

zbiralci. Slavna, z neštetimi umetninami ohranjena imena um. zbiralcev poznamo v Evropi v sklenjeni vrsti od poznega srednjega veka dalje. V skladu z občim družbenim in pos. gospodarskim razvojem prevladujejo med njimi do vštetega XVIII. st. člani raznih znanih vladarskih, aristokratskih in patricijskih družin, ob njih se bolj in bolj uveljavljajo ter jih v XIX.—XX. st. malone izpodrinejo drugi bogataši, navsezadnje pa se vsa potovanja umetnin skozi zas. zbirke neogibno končujejo v javnih muzejih in galerijah. Po zbiralcih na splošno izstopajo družine *Valois* in *Habsburžani*, *Burboni* in *Wittelsbachi*, pos. v Italiji → *Medičejci*, *d'Este*, *Gonzaga*, itn., ne nazadnje rim. → *papžei* (tudi z njimi in njihovimi številnimi »nečaki« plemiške in bogataške družine *Colonna*, *Borgia*, *Piccolomini*, *Barbo*, *Della Rovere*, *Medici*, *Farnese*, *Carafa*, *Aldobrandini*, *Borghese*, *Ludovisi*, *Barberini*, *Pamphilj*, *Chigi*, *Rospigliosi*, *Albani*, *Rezzonico* in *Braschi*), na Nemškem v renesansi → *Fuggerji* in v baroku *Schönborni*, v Angliji poleg kraljevskih zbiralcev vojvode *Devonshire* idr., v Španiji vojvode *Alba*, itn. Med posameznimi osebnostmi zaslužijo npr. pozornost (po gen. zap.) → *Jean de France, vojvoda berryjski* (1340—1416), → *Izabela d'Este* (1474—1539), šp. kralj *Filip II.* (1527—1598), nadvojvoda *Ferdinand Tirolski* (1529—1595), utemeljitelj z. na gradu Ambras (zdaj *Dunaj: Ksthist. Mus.*), Basilius *Amerbach* (1533—1591, njegov »kabinet« zdaj v jedru baselske *Öffentliche Kstsmlg.*), ces. → *Rudolf II.* (1552—1612), sir Robert Bruce → *Cotton* (1571—1631), Thomas *Howard*, Earl of *Arundel* (1585—1646, npr. → *Arundelov psalter* in drugi IR v Br. muz.), kard. *Richelieu* (1585—1642), George *Villiers*, Duke ot *Buckingham* (1592—1628 umor.), angl. kralj → *Karel I.* (1600—1649 obglavljen), kard. *Mazarin* (1602—1661), šp. kralj *Filip IV.* (1605—1665, cf. s. v. *Velázquez*), nadvojvoda → *Leopold Viljem* (1614—1662), šved. kraljica → *Kristina* (1626—1689), finančnik → *Crozat* (1655—1738) in princ *Evgen Savojski* (1663—1736), saški volilnik in polj. kralj *Avgust II. Močni* (1670—1733), Jean de *Jullienne* (1686—1766, cf. s. v. *Watteau*), saški volilnik in polj. kralj *Avgust III.* (1696—1763) in njegov ljubljenec, grof Heinrich von *Brühl* (1700—1763), pruski kralj *Friderik II. Vél.* (1712—1786), carica → *Katarina II. Velika* (1729—1796) pa vojvoda *Albert von Sachsen-Teschen* (1738—1822, po njem imen. dunajska *Albertina*), Ferdinand Franz *Wallraf* (1748—1826, → *Köln: Wallraf-Richartz Mus.*), brata Sulpiz *Boisserée* (1783—1854) in Melchior *Bois-*

serée (1786—1851, → *München: Alte Pin.*), knez Anatol *Demidoff* (1813—1870, cf. s. v. *Crivelli*), Sir Henry *Tate* (1819—1899, → *London: Tate Gall.*), Pavel Mihajlovič → *Tretjakov* (1832—1898), John Pierpont → *Morgan* (1837—1913), Isabella Stewart → *Gardner* (1840—1924), Benjamin *Altman* (1840—1913 → *New York: Metropolitan Mus. of Art*), Victor *Chocquet* (1840—1899, e. g. → *Cézanne*), John G. *Johnson* (1841—1917, → *Philadelphia*), Albert → *Figdor* (1843—1927), Gustave → *Caillebotte* (1848—1894), Henry Clay *Frick* (1849—1919, → *New York: Frick Coll.*), Henry Edwards *Huntington* (1850—1927, → *San Marino* [Calif.]), Andrew William *Mellon* (1855—1937, → *Washington: Nat. Gall. of Art*), Solomon R. → *Guggenheim* (1861—1949), Samuel H. → *Kress* (1863—1955), Sir Herbert → *Cook* (1868—1939), Calouste Sarkis → *Gulbenkian* (1869—1955), Albert C. → *Barnes* (1872—1951 nesr.), Joseph E. *Widener* (1872—1943, → *Washington: Nat. Gall. of Art*), baron Heinrich *Thyssen-Bornemisza* (1875—1947, *Lugano-Castagnola*), Eduard von der *Heydt* (1882—1964, → *Wuppertal*), Chester → *Dale* (1883—1962), Oskar → *Reinhart* (1885—1965), Emil-Georg → *Bührle* (1890—1956), J(ean) Paul *Getty* (r. 1892, → *Malibu*), filmski igralec Edward G. *Robinson*, s pr. im. Emmanuel *Goldenberg* (1893). Joseph H. *Hirshhorn* (1899, Peggy → *Guggenheim* (1899), Stavros Spyros *Niarchos* (1909), etc., pos. med Slovenci npr. Janez Žiga *Breckerfeld* (1689—1760), Jožef Kalasanc *Erberg* (1771—1843, → *Dol*), Edvard *Strahl* (1817—1884) in njegov sin Karel *Strahl* (1850—1929), Josip Nikolaj → *Sadnikar* (1863—1952), med ostalimi Jugoslovani Pavle *Beljanski* (1892—1965, zdaj *Novi Sad: Spomen z. Pavla Beljanskog*).

L: Gerhard *Haendler:* Fürstliche Mäzene und Sammler in Deutschland von 1500—1620 (Str 1933, »SdK« 297); René *Brimo:* L'évolution du goût aux États-Unis d'après l'histoire des collections (P 1938); Douglas & Elizabeth *Rigby:* Lock, Stock and Barrel (NY 1944): Russell *Lynes:* The Taste Makers (L 1949 resp. NY 1954); Frank *Davis:* Victorian Patrons of the Arts: Twelve Famous Collections and Their Owners (L 1963); Francis *Haskell:* Patrons and Painters (L 1963); CooperP (1963); CooperF (1965); Luigi *Salerno & alii*, Museums and Collections (EWA X, 1965 — L!); F. J. B. *Watson*, Collecting Works of Art (BM, 1965); Gudrun *Calov:* Museen und Sammler des 19. Jahrhunderts in Deutschland (Bl 1969 [= Museumskunde, 1969] — L! [dis., K 1968]). — Cf. S. N. *Behrman* (1952 [s. v. *Duveen*]), L. *Brieger* (1931), J. *Burckhardt* (1898), W. G. *Constable* (1964), N. von *Holst* (*1967 — L!), A. B. *Saarinen* (1958), J. von *Schlosser* (1908), F. H. *Taylor* (1948).

Zdravamarija → *Avemarija*

Zdravko → *Valentin*

Združene države Amerike (United States of America). Najtehtnejše spomenike in situ predstavlja arhitektura XIX.—XX. st. (→ *Chicago*, → *New York*, itd.), po drugi strani pa se ZDA danes ponašajo s številnimi bogatimi um. muzeji in zas. zbirkami (→ *umetnostni zbiralci*), ki hranijo umetnine z vseh koncev sveta. Daleč pred drugimi predeli vodi vzh. obala s svojo od Bostona do Washingtona segajočo »megapolis«, sicer pa najpomembnejšemu New Yorku slede Boston, Washington, Philadelphia, Chicago, Cleveland (→ *sedem vélikih amer. muzejev*), Baltimore, Kansas City, San Francisco, Detroit, itd. Na celotnem ozemlju z njegovimi 9 vélikimi PODROČJI je treba zaradi um. muzejev omeniti *69 mest* v 35 državah, in to: MIDDLE ATLANTIC, Maryland (**Baltimore*), New Jersey (*Princeton*), New York (**Buffalo*, **Corning*, **New York*, *Rochester*, *Syracuse*), Pennsylvania (*Allentown*, **Merion*, **Philadelphia*, **Pittsburgh*) in District of Columbia (**Washington*); NEW ENGLAND, Connecticut (**Hartford*, *New Canaan*, **New Haven*), Massachusetts (*Andover*, **Boston*, **Cambridge*, *Northampton*, *Springfield*, *Wellesley*, *Williamstown*, *Worcester*), New Hampshire (*Manchester*) in Rhode Island (*Providence*); EAST CENTRAL, Illinois (**Chicago*), Indiana (*Indianapolis*), Michigan (**Detroit*), Ohio (**Cincinnati*, **Cleveland*, *Columbus*, *Dayton*, *Oberlin*, **Toledo*) in Wisconsin (*Milwaukee*); WEST CENTRAL, Iowa (*Des Moines*), Minnesota (**Minneapolis*), Missouri (**Kansas City*, **St. Louis*) in Nebraska (*Omaha*); SOUTHEAST (South Atlantic), Florida (*Miami*, *Sarasota*, *West Palm Beach*), Georgia (*Atlanta*), North Carolina (*Raleigh*), South Carolina (*Columbia*, *Greenwille*) in Virginia (*Richmond*); SOUTHEAST CENTRAL, Alabama (*Birmingham*), Kentucky (*Louisville*) in Tennesee (*Memphis*); SOUTH WEST, Louisiana (*New Orleans*), Oklahoma (*Tulsa*) in Texas (*Dallas*, *El Paso*, **Houston*, *San Antonio*); MOUNTAIN, Arizona (*Phoenix*, *Tucson*), Colorado (*Denver*) in New Mexico (*Santa Fé*); PACIFIC, California (*Los Angeles*, *Sacramento*, *San Diego*, **San Francisco*, **San Marino*), Oregon (*Portland*) in Washington (*Seattle*) — vse WEST COAST, in končno Hawaii (*Honolulu*).

L: S. Lane *Faison*, Jr.: A Guide to the Art Museums of New England (NY 1958); Eloise *Spaeth:* American Art Museums and Galleries: An Introduction to Looking (NY 1960). — Prim.: W. G. *Constable* (1964), W. *Pach* (1948), H. *Tietze* (1935; 1947), L. *Venturi* (1931; 1933; 1948), predvsem pa redna poročila o akvizicijah (v *Art Quarterly*).

Zefír (grš. *Zéfiros*, lat. *Zephyrus*), personifikacija zah. vetra, npr. na Dürerjevem lesor. → *Filozofija*.

Zeiss, Hans (1895—1944), nem. arheolog in prazgodovinar.

B: *Die Grabfunde aus dem spanischen Westgotenreich* (Bl-Lpz 1934, »Germanische Denkmäler der Völkerwanderungszeit« 2).

Zeitler, Rudolf (1912—....), šved. um. zgodovinar, direktor umzg. inst. na univ. v Uppsali. R. v Kölnu, štud. na univ. v Münchnu, Marburgu, Berlinu in po emigraciji iz nacistične Nemčije v Pragi in Uppsali, tam 1954 habil. in od 1964 dalje ord.

B: *Klassizismus und Utopia: Interpretationen zu Werken von David, Canova, Carstens, Thorvaldsen, Koch* (Stock 1954); ‚*Über den Innenraum von Sto. Spirito zu Florenz*' (Figura, 1959); ‚*Om Uppsala domkyrkas konstnärliga karaktär*' (Kyrkohistorisk Arsskrift, 1964); *Die Kunst des 19. Jahrhunderts* (Bl 1966, »PKG« 11).

Zeitschrift für bildende Kunst (Lpz: Seemann 1866—1932), ilustr. nem. umzg. revija, ki jo je (skupaj z *Repertorium für Kunstwissenschaft* in pa *Jahrbuch für Kunstwissenschaft* [Lpz: Klinkhardt & Biermann 1923—1930]) nasledila rev. → *Zeitschrift für Kunstgeschichte* (infra). Razmeroma krajše razprave in članki zajemajo tako rekoč vsa področja lik. umetn. Delno sgn. knj. ocene.

Zeitschrift für Kunstgeschichte, nem. strok. umzg. rev., ki izhaja od 1932 dalje (Mn-Bl: Deutscher Kunstverlag) kot naslednica 3 glasil (*Repertorium für Kunstwissenschaft* pa → *Zeitschrift für bildende Kunst* [supra] in *Jahrbuch für Kunstwissenschaft*): 1932—42 6-krat letno, po presledku 1942—49 sprva enkrat na leto, pozn. pa 3 resp. 4 štev. letno. Daljše ilustr. razprave in sgn. knj. ocene. Posebna bibliografska priloga, od 1966 vsako leto v samost. zvezku (→ *umetnostnozgodovinska bibliografija*).

Zeitschrift für schweizerische Archaeologie und Kunstgeschichte, vodilno švic. umzg. glasilo, izhaja 4-krat letno od 1939 dalje (*knj. 26* = 1969, *knj. 27* = 1970); za redakcijo je zadolžen *Schweizerisches Landesmus.* v Zürichu. Ilustr. strok. razprave v zvezi z umetn. Švice, strok. knj. ocene.

zelenika ali *pušpan* (lat. *buxum* [*sempervirens L.*], angl. *the box-wood*, fr. *le buis*, it. *il busso*, nem. *der Buchsbaum*), vedno zelen grm ali nizko drevo. Zelenikovina ali pušpanovina (nem. *das Buchsbaumholz*) je zelo trden in gost les, uporabljan za malo plastiko, lesor. itd.

Zelenko, Karel (1925—....), slov. grafik (jedk.) in oblikovalec keramike. R. v Celju, štud. na Obrtni šoli v Lj in umetnoobrtni šoli v Gradcu, na ak. na Dunaju in v Lj (dipl. na kiparskem odd. pri B. Kalinu 1949), dkč. graf. specialko pri B. Jakcu 1951. Samost. razstave od 1952 dalje. Živi v Lj.

L: Lj Gr (1957—65; 1969—71); ŠijanecS (1961); J. *Dokler* (Lik. rev., 1963, št. 78); ZMG (1964); Melita *Stelè-Možina* (ELU 4, 1966, s. v.); Savremena slovenačka umetnost (1968 [rk, MSU & Zgb: Mod. gal.]); Marijan *Tršar* (Delo, 16. XI. 1968, p. 17).

ZELSE pri Cerknici: *c. sv. Volbenka*, sez. v 1670-ih letih, ima trikonhalno oblikovan kor in kratko pravokotno ladjo. Zdajšnji zvonik prizidan 1732.

L: Cevc SU (1966, p. 87, repr. 60). — Cf. N. *Šumi* (Arhitektura sedemnajstega 1969, p. 136—37 & 165 [op. 113], tloris p. 139, f p. 140).

Zemeljska in nebeška ljubezen (Tizian) → *Sveta in posvetna ljubezen*.

Zemeljski raj (angl. *The Garden of Eden*, fr. *Le Jardin du Paradis*, it. *Il Paradiso terrestre*, nem. *Der Paradiesgarten* ali samó *Das Paradies*), idiličen ik. m., ki kaže v razkošno zeleni pokrajini Adama in Evo sredi raznovrstnih miroljubnih živali (levi in tigri ob parkljarjih in podobna sožitja); med njimi je velikokrat tudi → *enorožec*. Up: npr. L. Cranach (lipovina, d. 1530, Ksthist. Mus.; varianta, Dresden), Jan Bruegel (npr. z Rubensovima aktoma prvih staršev, les, o. 1620, Mauritshuis).

L: Réau II/1 (1956, p. 79—80); »US« 10 (1969, repr. p. 96). — Cf. W. *Bernt* (IV 1962, repr. 37, 217), R. H. *Wilenski* (1960, repr. 543, 584).

Zemlja (lat. *Terra*, angl. *the Earth*, fr. *la Terre*, it. *la Terra*, nem. *die Erde*), personifikacija ali alegorija, ki jo poznamo v najrazličnejših zvezah, mdr. kot enega izmed elementov (→ *štirje elementi*), kot nasprotje neba (*caelum et terra*) ali morja (*terra marique*), itn. Up: npr. Johanna Wolfganga Baumgartnerja značilna rokokojska risba *Elementum Terrae* iz o. 1750 z upodobitvijo potresa (1967 na um. trgu). — Prim. tudi → *Kibela*, → *Tellus*, itd.

L: Marle Icon II (1932); BM (dec. 1967, sup., t. XLIII); LCI I (1968, stp 657—59 — L!). — Cf. K.-A. *Wirth* (1965 — L!).

Zeri, Federico (1921—....), it. um. zgodovinar, štud. na univ. v Rimu pri Pietru Toesci, poznavalec it. renesančnega slikarstva: številne nove atr., kritični katalogi it. slik v Evropi in ZDA (npr. Fogg), prispevki v it. in drugih strok. rev. (*Par*; *Prop*; *BArte*; etc.).

B: *La Galleria Spada in Roma* (F 1954, »Bibl. di ‚Proporzioni'«); *Pittura e Controriforma: L'Arte senza tempo di Scipione da Gaeta* (T 1957); *La Galleria Pallavicini in Roma: Catalogo dei dipinti* (F 1959, »Bibl. di ‚Proporzioni'«); ‚*Cinque schede per Carlo Crivelli*' (Longhijev zb., 1962); ‚*Investigations into the Early Period of Lorenzo Monaco*' (BM, 1964); ‚*Appunti su Lindenau-Museum di Altenburg*' (BArte, 1964); ‚*The Princes Colonna*' (CooperF, 1965).

Zervos, Christian (u. 1970), fr. pisec o umetn. in urednik, 1926 ust. v Parizu *Cahiers d'Art*, kot poznavalec Picassove umetn. izd. od 1932 dalje monumentalen kat. umetnikovega celotnega opusa (cf. bibl.) ter še 1970 organiziral Picassovo razst. v Papeški palači v Avignonu.

B: predvsem **Catalogue de l'oeuvre de Picasso* (P: »Cahiers d Art« od 1932 dalje, izšlo 22 knj.).

L: Luc *Menaše* (ELU 4, 1966, s. v. — B!); Lettres françaises (23. IX. 1970, nekr.).

Zéus, sin → *Kronosa*, poglavar Olimpa, najvišji bog grš. mitologije (v rim. mitologiji → *Jupiter*).

Zevi, Bruno (Benedetto), (1918—....), it. (ž.) zgodovinar in kritik arhitekture, prof. na univ. v Rimu in (od 1948) v Benetkah. R. v Rimu, štud. arhitekturo tam in (do 1943) v ZDA; 1945 v Rimu ust. *Associazione per l'Architettura Organica*; generalni sekretar *Istituto Naz. di Urbanistica*, ustanovitveni član *Mus. Internazionale di Architettura Moderna*.

B: *An Opinion on Architecture* (C 1941); *Verso un' architettura organica: Saggio sul sviluppo del pensiero architettonico negli ultimi cinquant'anni* (T 1945; angl. izd. L 1949); *Lezioni di storia dell'architettura italiana: Dal paleocristiano al gotico* (R 1947); *Frank Lloyd Wright* (Mi 1957; n. izd. 1954); *Eric Gunnar Asplund* (Mi 1948); *Saper vedere l'architettura: Saggio sull'interpretazione spaziale dell'architettura* (T 1948; n. izd. 1956; slov. prev. [Bogomil Stopar]: *Pogledi na arhitekturo*, Lj 1959); *Storia dell'architettura moderna* (T 1950; 3. izd. 1955); *Architettura e storiografia* (Mi 1950); ‚*F. L. Wright and the Conquest of Space*' (Mag Art, 1950); ‚*La quarta dimensione e i problemi della proporzione*' (Domus, 1951); *Poetica dell'architettura neoplastica* (Mi 1953); *Richard Neutra* (Mi 1954); ‚*Adolfo Venturi e la moderna storiografia architettonica*' (L'architettura, 1957); ‚*Architecture*' (EWA I, 1959); *Architettura in nuce* (V-R 1960); *Biagio Rossetti architetto ferrarese: Il primo urbanista moderno europeo* (T 1960, »Collana storica di architettura« 4); *Pretesti di critica architettonica* (T 1960).

L: WWWJ (1955); DULC IV (1962).

zgodnja renesansa (angl. *the Early Renaissance*, nem. *die Frührenaissance*) it. umetn. se v glavnem sklada s XV. st., njen začetek predstavlja delo → *Brunelleschija*, → *Donatella* in → *Masaccia*, konec pa nekatere stvaritve → *Leonarda da Vinci* in → *Michelangela*. Nesporno um. središče je Florenca.

L: cf. W. von *Bode* (1923), A. *Chastel* (1965), M. *Dvořák* (*I 1927), H. *Kauffmann* (1957). — Kiparstvo: cf. P. *Schubring* (1904; 1915), Ch. *Seymour, Jr.* (*1966). — Slikarstvo: *van Marle X—XIX (1928—1938). Cf. G. *Francastel* (1958), R. *Hamann* (1909), P. *Schubring* (1915 [1923]), itd.

zgodnjesrednjeveška umetnost, evr. umetn. med antiko in vis. srednjim vekom, tj. od vštete → *starokršč.* in zgodnje → *bizantinske umetn.* do → *karolinške* in → *otonske umetnosti*.

L: Jean *Hubert*, Jean *Porcher* & W. F. *Volbach:* L'Europe des invasions: Du Ve au VIIe siècle (P 1967, »L'Univers des formes« — L!); Paolo *Verzone:* Werdendes Abendland (Ba-Ba 1967, »K. der Welt«); »US« 6 (1970 — L!). — Cf. J. *Beckwith* (NY 1964 — L!), V. H. *Elbern* (I—II 1962—1964), M. *Hauttmann* (1929), D. *Talbot Rice* (1965 — L!).

zgodovinske knjige Biblije: pet Mojzesovih knjig (→ *pentatévh*), → *Jozuetova knj.*, → *Knjiga sodnikov* in *Rutina knj.*, štiri → *Knjige kraljev* in *Kroniški knj.*, *Ezdrova* in → *Nehemijeva knj.*, *Tobijeva* (→ *Tobija*), *Juditina* (→ *Judita*) in *Esterina knj.* (→ *Estera*) in naposled → *Knjigi Makabejcev*.

zgodovinski slogi lik. umetn. v zah. Evropi so predvsem → *romanika*, → *gotika*, → *renesansa* in → *barok*, od katerih vsak bolj ali manj zaznamuje vse um. stroke v daljšem razdobju, stavbarstvo, kiparstvo in slikarstvo. S številnimi drugimi stilnimi imeni opredeljujemo samó po eno ali dve um. stroki v krajšem obd.: govorimo npr. o → *impresionizmu* samó pri slikarstvu (in samó v prenesenem pomenu tudi pri plastiki), o → *kubizmu* samó pri slikarstvu in kiparstvu, itn. Takó kot so sama imena zg. slogov skoraj brez izjeme naključna, velikokrat povsem napačna (gotika ni umetn. Gotov, romanska umetn. ni niti v etničnem niti v zemljepisnem pogledu omejena na romanske narode ali ozemlje njihovih jezikov), se je s časom menjal tudi njihov pomen, ki je bil sprva velikokrat negativen (gotika, barok) ali porogljiv (impresionizem, → *fauvizem*) ali pa sploh ni zaznamoval nekega samost. zg. sloga. Strok. izraz → *manierizem* npr., ki nam zdaj pomeni tehtno smer poznorenesančnega slikarstva, kiparstva in arhitekture in ga nekateri uporabljajo že skoraj za vso lik. umetn. XVI. st., je sprva pomenil samó delo Michelangelovih in Rafaelovih posnemovalcev (tistih, ki so delali na njun »način«, po njuni *maniera*). Po drugi strani imena zg. slogov velikokrat uporabljamo tudi zunaj njihovih prvotnih časovnih ali strok. meja. Takó ne govorimo o baroku samó ob umetn. XVII. in XVIII. st., ampak tudi v povezavi z drugimi zg. slogi — vselej, kadar ugotavljamo, da kažejo načelno sorodne, tj. podobno slikovite težnje

(helenistični »barok«, poznogotski »barok«). Sprva časovno ože določene oznake nam zaznamujejo stilne posebnosti, ki se pojavljajo v raznih obd.: »skrita gotika« v pomenu bolj ali manj neuničljivega »antiklasičnega« izročila barbarske umetn.; »baročna« obd. kot starostne stilne faze v delu posameznih umetnikov, npr. Tiziana; *klasicizem* kot stil vsakega obd. ali ozemlja, ki posnema ant. klas. umetn. Navsezadnje pa termini, ki jih je um. zgod. izoblikovala ob lik. spomenikih, začno veljati tudi za druge umetnosti, v književni in glasbeni zgod., in v skrajnem prenosu predstav pomenijo neko zg. dobo in njene ljudi nasploh: gotika in gotski človek, barok in baročni ljudje. Nasprotni primer predstavljajo imena, prenesena v zgod. lik. umetn. z drugih področij, npr. opredelitev → *romantika*, ki nas res pouči o splošnem občutju upodobitev in njihovih motivih, ki nam pa o samem lik. sestavu umetnin ničesar ne pové in velja zato — podobno kot v novejši dobi → *surrealizem* — za formalno povsem heterogen lik. svet. — Čeprav so pojmi zg. slogov nastali ob resničnem zg. gradivu in jih potrjuje tudi ravno tako konkretna sorodnost umetnin v nekem razdobju, pa vendar ne smemo nikdar pozabiti, da smo prišli do njih samó z bolj ali manj doslednim posploševanjem mnogovrstne resničnosti. Primerjanje historičnih dejstev v raznih deželah nas zelo hitro prepriča, da so se tudi »obče veljavni« véliki zg. slogi v različnih okoljih kazali v drugačnih oblikah, različno močno, in da so tudi različno dolgo živeli. Iz vseh teh nadlog skuša um. zgod. odpomoči pojem → *krajevnega sloga*.

ZGORNJA BELA na Koroškem (nem. *Obervellach* [Avstrija]): v *žup. c.* zastopan Jan van Scorel s svojim zgodnjim delom: *triptih s Svetim sorodstvom* (v vlogi »sorodstva« družina naročnika grofa Frangipanija, des. za madono avtp., 142 × 144,5 cm, d. 1520) pa *Krištofom* (levo) in *Apolonijo* na krilih (vsako 141 × 61,5 cm).

L: Cankar III/2 (1951, p. 315); Jan van Scorel (1955 [rk, Utrecht], kat. št. 1 — L!). — Cf. L. von *Baldass* (1955).

ZGORNJA POLSKAVA, vas na vznožju Pohorja (5 km od Slov. Bistrice): *graščina*, v zdajšnji 3-nadstr. obliki iz o. 1730.

L: »ArS« 3 (1969, f p. LXIII). — Cf. J. *Curk* (1968).

zidana krona (angl. *the coronet of towers*, fr. *la couronne murale*), atribut — predvsem — frigijske → *Kibele* resp. rim. → *Ops*.

L: cf. J. *Seznec* (1953), G. de *Tervarent* (I 1958, stp 130).

Zidanje babilonskega stolpa → *Babilonski stolp*

Zigrosser, Carl (1891—....), amer. um. zgodovinar in muzealec, r. v Indianapolisu, kustos za grafiko in pozn. vicedirektor *Philadelphia Mus. of Art*.

B: *Käthe Kollwitz* (NY 1946); *The Expressionists: A Survey of their Graphic Art* (NY 1957); *The Book of Fine Prints* (NY 1958 [naslov 1. izd.: *Six Centuries of Fine Prints*]).

L: WWAA (1959).

ZILLIS (*Graubünden*, Švica). *Cerkvica sv. Martina* je znana po poslikanem **lesenem stropu* (po Demusu verj. iz 3. četrt. XII. st., rest. 1938—40), poleg poznejšega v Hildesheimu edinem, ki se je ohranil iz vis. srednjega veka. Od skupno 153 polj (toliko rib je ujel Peter po evangeliju, cf. Jan 21, 11) je na okvirnih 48 poljih videti *morske pošasti* (v vogalih *gl. vetrove*), sicer pa na 105 poljih *Kristusovo življenje* od uvoda z njegovimi *predniki*, *Sinagogo* in *Eklezijo* pa *Oznanjenjem* do *Kronanja s trnjem*, zadnjih 7 polj pa kaže *legendo patrona sv. Martina*.

L: Erwin *Poeschel:* Die romanischen Deckengemälde von Zillis (Erlenbach-Z 1941 — L!); Reclam Š (1966); W. *Myss:* Bildwelt als Weltbild: Die romanische Kirchendecke von Zillis (Beuron 1965); Peter *Heman* (izd. & fotograf): Zillis: Die romanische Bilderdecke der Kirche St. Martin (Z-Fr 1967, tekst Ernst *Murbach* — cf. Th. *Müller*, Panth, jul./avg. 1969); Markus *Jenny*, Unter dem Siegeszeichen des Kreuzes: Eine theologische Deutung der Zilliser Bilderdecke (Neue Zürcher Ztg., št. 816, 26. III. 1967); *id.*, Zur Anordnung der romanischen Deckenbilder von Zillis (ZSAKg, 1970). — Cf. K. *Escher* (1907), O. *Demus* (1968 — L!).

Zimmer, Heinrich (Robert), (1890—1943), nem.-amer. indolog, raziskaval zlasti ind. simbole, mite in filozofijo. R. v Greifswaldu, prof. na univ. v Heidelbergu, 1939 emigriral v ZDA, u. v New Yorku.

B: *Kunstform und Yoga im indischen Kultbild* (Bl 1926); ‚*Some aspects of time in Indian Art*' (J. of the Indian Soc. of Oriental Art, I, 1933); ‚*Indische Mythen als Symbole*' (Eranos-Jb., II. 1934); *Maya: Der indische Mythus* (Stu 1936); *Myths and Symbols in Indian Art and Civilization* (NY 1946, izd. Joseph Campbell; nem. izd.: *Mythen und Symbole in indischer Kunst und Kultur*, Z 1950; fr. izd. P 1951); *The Art of Indian Asia: its mythology and transformations* (2 knj., NY 1955, dkč. & izd. Joseph Campbell, »Boll. Ser.« 39).

Zimmermann, Dominikus (1685—1766), nem. arh. in dekorater, ob B. Neumannu in J. M. Fischerju najodličnejši predstavnik južnonem. poznega baroka in rokokoja. A: npr. božjepotni c. v *Steinhausenu* (1727—33) in zlasti → *Wies* (1745—54).

L: Reclam N I (1959); »US« 10. — Cf. A. *Feulner* (1923), W. *Hager* (1942), E. *Hempel* (1965), H.-R. *Hitchcock* (*1968).

Zimmermann, Ernst (1866— ?), nem. um. zgodovinar, poznavalec porcelana.

B: *Die Landschaft in der venezianischen Malerei bis zum Tode Tizians* (Lpz 1892, dis.); *Die Erfindung und Frühzeit des Meißener Porzellans* (Bl 1908); *Chinesisches Porzellan und die übrigen keramischen Erzeugnisse Chinas* (2. izd., Lpz 1923).

Zimmermann, Ernst Heinrich (1886—1944), nem. um. zgodovinar, prom. 1910 v Halleju pri A. Goldschmidtu.

B: ‚*Die Fuldaer Buchmalerei in karolingischer und ottonischer Zeit*' (JCC, 1910, dis.); **Vorkarolingische Miniaturen* (5 knj., Bl 1916, »Denkmäler deutscher K.« III/1).

L: Kü (1950, *Totenliste*).

Zimmermann, Heinrich (1855—1928), avstr. um. zgodovinar, ur. *JSW* (IX.—XXXVI. knj.) in izd. A. Riegla *Kunstgewerbe des frühen Mittelalters* (W 1923).

Zimmermann, Johann Baptist (1680—1758), nem. slikar in štukater, brat Dominika Zimmermanna (supra), čigar cerkve je krasil. Vrh njunega sodelovanja predstavlja kot prava célostna umetnina → *Wies*.

L: Reclam N I (1959); »US« 10. — Cf. E. *Hempel* (1965), H.-R. *Hitchcock* (*1968), H. *Tintelnot* (1951).

Zimmermann, Robert (1824—1898), avstr. filozof in estetik, privrženec Joh. Friedr. Herbarta, r. in u. v Pragi, univ. prof. tam (od 1852) in na Dunaju (od 1861 dalje).

B: *Ästhetik, I—II* (W 1858—1865).

Zipporah, angl. in nem. oblika bibl. imena → *Sefora*.

Zlamalik, Vinko (1923—....), hrv. um. zgodovinar, dipl. v Zgb 1953, od 1964 dalje upravnik *Zgb Str*.

B: *Strossmayerova galerija starih majstora Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* (Zgb 1967).

L: Slavko *Batušić* (ELU 4, 1966, s. v. — B!).

Zlata doba (lat. *aetas aurea*, angl. *The Age of Gold*, fr. *L'âge d'or*, it. *L'età dell'oro*, nem. *Das goldene Zeitalter*), ik. m. po Ovidu (Met. I, 90 ss: *Aurea prima sata est aetas ...*); cf. c. v. *Štiri dobe človeške zgodovine*. Up: npr. L. Cranach star. (les, Oslo).

L: Kindler I (1964, repr. p. 846).

zlata jabolka na vrtu hesperid, mit. ik. m.: vrt na zah. obali v. svet. morja so oskrbovale 4 device hesperide, »hčerke noči«, stražil pa ga je stoglavi zmaj Ladon. Heraklu, ki mu je bil Pozejdon svetoval, naj sam ne ropa zlatih sadov, je tri utrgal Atlas (prim. geslo *dvanajst Heraklovih junaških dejanj* [11]).

Zlata legenda → *Jacobus de Voragine*

Zlata madona → *Essenska madona*

zlatarski izdelki, velikokrat okrašeni z dragimi kamni, → *emajlom*, itn., imajo v okviru evr. umetn. zlasti tehtno vlogo v vis. srednjem veku, ko velikokrat predstavljajo kar osrednje spomen. gradivo, sicer pa se s posebno dovršenostjo odlikujejo v t. i. poznih obdobjih, tj. v času → *internacionalnega gotskega sloga*, v → *manierizmu*, → *rokokoju* in → *findesiècloviski umetn.* Med dragocenimi, tudi v um. razvoju pomembnimi izdelki, ki jih hranijo predvsem nekateri veliki, iz vladarskih zbirk nastali muzeji (*Ksthist. Mus., Louvre, V. & A., Vat.*) in posebne zbirke (→ *Dresden:* Grünes Gewölbe, → *Florenca:* Mus. degli Argenti, → *München:* Residenzmus.) pa številne stolnične zakladnice (→ *Aachen*, → *Florenca*, → *Limburg an der Lahn*, → *Monza*, itd.) in zakladnice drugih slavnih in božjepotnih cerkva (npr. → *Benetke:* Markova c.), so npr. → *Kokoš s sedmimi piščeti* (o. 600), → *Tasilov kelih* (768/88), → *Vuolvinijev antependij* (2. četrt. IX. st.), → *Arnulfov prenosni olt.* (o. 870), *Gauzelinova kelih in patena* (2. pol. X. st., → *Gauzelinovi*), → *Krona »Sv. Rimskega cesarstva«* (2. pol. X. st. in pozn.), → *Lotarjev križ* (o. 1000), → *Baselski antependij* (1002/19), *zlati antependij ces. Henrika II.* v Aachnu (o. 1020), → *Sugerjev kelih* (o. 1140), → *wiltenski kelih* (o. 1160/70), → *Heribertova skrinja* (o. 1170, Köln-Deutz, St. Heribert), → *kupolasti relikviarij iz Hocheltena* (o. 1170/80), → *podnožje križa iz opatije Saint-Bertin* (o. 1170/80), → *relikviarij Treh kraljev* (zač. Nikolaj iz Verduna, dkč. o. 1220/30), *doprsni relikviarij Karla Vél.* (o. 1350, Aachen, stolnična zakladnica), → *Goldenes Rössel* (o. 1403), → *solnica fr. kralja Franca I.*, itd. Prim. tudi o znamenitih najdbah, npr. → *Sutton Hoo*, → *Nagy-Szent-Miklós* in → *mainški zlati nakit*.

L: Zlato i srebro Zadra (Zgb 1951); SwarzenskiR (1954 [1967]); *varii auctores*, Gold and Silverwork (EWA VI, 1962 — L!); Ivan *Bah*, Bojana *Radojković*, Marjetica *Simoniti-Šetinc & alii*, Zlatarstvo (ELU 4, 1966 — L!); J. *Taralon:* Les Trésors des églises de France (P 1966). — Cf. J. *Braun* (1922—1923; 1940), H. *Busch* (& B. *Lohse* 1959), J. *Deér* (e. g. 1966), J. *Evans* (1921; 1953), H. *Fillitz* (večina, npr. 1953; 1954; 1963; 1964; 1967; 1969), J. G. Th. *Graesse* (1872 [1879]; & F. *Jaennicke* 1920), E. G. *Grimme* (1957; 1962), H. *Kohlhaussen* (1955; 1968), E. *Kris* (1932), A. *Morassi* (1936), M. *Rosenberg* (*1909—1922; *1922—1928), H. *Schnitzler* (I—II 1957—1959), E. *Steingräber* (1956), etc.

»Zlata tabla« (nem. *Goldene Tafel*) iz Lüneburga, po 1698 ukradenem zlatem zakladu imen. *krilni olt.* (o. 1410/20, Hannover, prej v benediktinski c. sv. Mihaela v Lüneburgu): *36 pri-*

zorov iz Marijinega in Kristusovega življenja, med njimi najstar. znani poznosrednjev. primer → *Ecce homo*.

L: V. C. *Habicht:* Die Goldene Tafel der St. Michaeliskirche zu Lüneburg (Bremen 1922); Stange III (1938, p. 162 ss); ThB XXXVII (1950, p. 121—22 — L!). — Cf. H. von *Einem* (1929).

Zlata vrata → *Srečanje pri Zlatih vratih*

Zlati antependij → *Baselski antependij*

zlatica (lat. *ranunculus*, nem. *der Hahnenfuß*), rastlinski rod. Vrsta *ranunculus acer L.* krasi npr. *kapitel* na juž. strani korne pregraje katedr. v Naumburgu (dkč. 1249).

L: cf. L. *Behling* (K-Graz 1964).

Zlati evangeliar Henrika III., iluminiran rkp. (Echternach 1045/56, Escorial, Cod. Vetrinas 17), ki ga je bil ta vladar podaril katedr. v Speyerju. Med miniaturami npr. *Marija na prestolu s Henrikom III. in Agnes* pa *Pomnožitev kruha in nasičenje množice* in *Ozdravljenje mrtvoudnega* (spuščanje skozi okno).

L: Diringer Book (1958). — Cf. G. *Schiller* (1966).

»Zlati konjiček« → *»Goldenes Rössel«*

zlati nakit iz Mainza → *Mainški zlati nakit*

zlati oven, krilata žival, ki jo je Neféli podaril Hermes, da bi njena otroka Hele in Friksos lahko zapustila → *Orhomene* in se tako rešila pred hudobno mačeho Inoje. Ko sta jezdila čez kopno in morja, se je Heli zvrtelo, da je padla v morje (ki se odtlej imenuje Helino morje ali Helespont), Friksos pa je na ovnu srečno prispel v deželo Kólhijcev ob Črnem morju, kjer ga je sprejel kralj Ajetes. Ovna je Friksos žrtvoval Zéusu, njegovo kožo, → *zlato runo*, pa podaril Ajetu.

Zlati psalter v St. Gallenu → *Psalterium Aureum* (o. 880/90)

zlati rez (angl. *the golden section*, it. *la sezione aurea*, nem. *goldener Schnitt*), razmerje, ki ga ponazarja razdelitev črte (*a*) v dva neenaka dela, in sicer takó, da je manjši del (*c*) v istem razmerju z večjim delom (*b*) kakor slednji s celotno dolžino črte ($c : b = b : a$). V star. lit. so na splošno močno precenjevali pomen zlatega reza v zgod. lik. umetnosti.

L: M. *Borissavlievitch:* Golden Number and the Scientific Aesthetics of Architecture (L 1958). — Cf. R. *Wittkower* (*Daedalus, 1960).

zlato runo (fr. *la Toison d'or*, nem. *das goldene Vlies*[*s*]), kızno → *zlatega ovna*, ki ga je šel → *Jazon* z argonavti iskat za kıalja Pelijo (→ *Pelias*). V spominu na to zgodbo v XV. st. ust. → *red Zlatega runa*.

Zlato tele, bibl. ik. m. (2 Mojz 32). Največkrat predstavljen prızor → *Čaščenje zlatega teleta*, včasih tudi → *Mojzes uniči zlato tele*.

Zmagoslavje Ariádne → *Bákhos in Ariádna*

Zmagoslavje Flore, slika G. B. Tiepola (o, pl, 72 × 89 cm, 1743/44, San Francisco, M. H. de Young Memorial Mus.).

Zmagoslavje Nedolžnosti (angl. *The Triumph of Chastity*, fr. *Le Triomphe de la Chasteté*), alegoričen motiv. Mdr. ga zaznamuje → *voz, ki ga vlečeta enorožca*. Up: npr. Cosimo Rosselli (Torino, Gall. Sabauda).

L: Marle Icon II (1932, p. 152—53, repr. 140—41, 152, 160, tudi t. pri p. 128 [več enorožcev]). — Cf. B. *Berenson* (L: Ph 1963, repr. 1015).

Zmagoslavje Vere (it. *Il Trionfo della Fede*), orjaški, s 5 plošč tiskani *lesor.*, ki ohranja Tizianovo kompozicijo iz o. 1511. Upodobitev navezuje na srednjev. tradicijo, pos. na izročilo ilustracij Petrarkovih *Trionfi*, hkrati pa priča o vsebinskem vplivu Savonarolovega 1497 objavljenega dela *Triumphus Crucis*. Sprevod uvajajo predstavniki Stare zaveze od Adama in Eve prek Noeta in Abrahama do Mojzesa, Jozueta in Davida, sledi Kristus na zmagoslavnem vozu, ki ga vlečejo 4 simboli evangelistov, slede apostoli in svetniki in med slednjimi sv. Krištof.

L: cf. P. *Kristeller* (1906), E. *Panofsky* (Problems in Titian 1969).

zmaj (lat. *draco*, fr. *le dragon*, nem. *der Drache*) je v kršč. ikonografiji predvsem podoba → *hudiča* (cf. e. g. → *Mihael*).

L: LCI I (1968, stp 516—24 — L!).

Zmagoslavni voz cesarja Maksimilijana I. → *Véliki zmagoslavni voz*

Zmaj v Babilonu (nem. *Der Drache zu Babel*), bibl. ik. m. (Dan 14, 23—27). Up: npr. M. Merian star. (*bakr.* v *Bibliji*, 1630).

Zmernost kot ena izmed kreposti → *Temperantia* (→ *štiri kardinalne kreposti*)

znamenje, skupno ime za raznovrstne na prostem postavljene kršč. nabožne spomenike, različne po gradivu in tehn. izvedbi (kamn. in zidana znamenja, stebri in odprte kapelice), po ikonogr. vsebini (križi, Marijina znamenja), pobudi, ki jih je narekovala (pokopališki svetilniki, votivna

resp. zahvalna resp. spominska znamenja, iz čisto devocionalnih nagibov postavljena znamenja) in ne nazadnje po kakovosti, saj gre večidel za značilne izdelke poljudne ali kar ljudske umetn., velikokrat pa tudi za obče pomembne um. spomenike (npr. t. i. *Pestsäule* na dunajskem Graben). Heterogenost gradiva, ki ga izpričuje tudi terminologija v raznih jezikih (npr. angl. *the roadside cross* in *the cairn*, fr. *le montjoie*, hrv. *pil*, nem. *der Bildstock*, *die Bet-säule*, *die Kreuzsäule*, *die Totenleuchte*, *das Weg-kreuz*, *das Wegbild*, *das Marterl*, *das Stöckl*), bistveno dopolnjuje tudi raznovrstnost krajev, kjer so znamenja postavljena: na pokopališčih (pokopališki svetilniki), na križpotjih (kot je npr. lepo videti na *miniaturi f. 51v* v → *Sijajnem horariju vojvode berryjskega*, tako rekoč v spomin na znamenja iz časa križarskih vojn, zaznamujoča kraje, od koder je mogoče videti Jeruzalem), ob vhodih v vasi, na prelazih, mostovih itn., naposled pa seveda tudi sredi naselij. Z umzg. vidika so gotovo najpomembnejši t. i. *irski križi*, plod irske in anglosaške zgodnjekršč. kulture, kamn. križi, ki jih poznamo od poznega VII. st. dalje, tj. od najslavnejšega med njimi, ki se je ohranil v *Ruthwellu* v juž. Angliji (peščenec, viš. 4,95 m, Dumfriesshire, cf. infra lit., M. *Schapiro*).

L (kot gradivo raznovrstna, od poljudno nabožne in etnogr. do znanstv. umzg. interpretacij): Frst. [= France *Stelè*], Na polju znamenje stoji ... (IS V, 1929, št. 27, p. 212—13); F. *Zoepfl*, Bildstock (RDK II, 1948 — L!); Franz *Hula:* Die Totenleuchten und Bildstöcke Österreichs: Ein Einblick in ihren Ursprung, ihr Wesen und stilistische Entwicklung (W 1948); EWA I (1959, stp 454, t. 290—91), VIII (1963, stp 315—16), XI (1966, stp 661); Anđela *Horvat*, pil (ELU 3, 1964, — L!); ZadnikarZ (1964 — L!; 2. izd. 1970); Eduard *Skudnigg:* Bildstöcke und Totenleuchten in Kärnten (Klagenfurt 1967, »Kärntner Heimatleben« 9); Georg *Wagner:* Barockzeitlicher Passionskult in Westfalen (Mü 1967, »Forsch. zur Volkskunde« 42/43); »US« 7 (1968, f p. 59); »PKG« 5 (1969, t. 78 — L!). — Cf. J. *Flis* (1908, p. 164—65), A. K. *Porter* (1931), M. *Schapiro* (*1944 — ob križu v Ruthwellu), G. *Schiller* (II 1968, p. 114 [L!], repr. 353), A. *Stegenšek* (1911), J. *Weingartner* (1948), etc.

znamke → *poštne znamke*

znanje kot atribut nečimrnosti → *knjige kot znamenje nečimrnosti in minljivosti*

Znidarčič, Asta (1916—....), slov. um. zgodovinarka (dipl. 1949) in pesnica, kustos NG. Prispevki v *SBL* in raznih slov. časopisih in časnikih.

L: cf. B. *Pečar* (1970).

»zobčasti slog« → *Zackenstil*

zob v kleščah, atribut sv. → *Apolonije*

zodiakalna znamenja, 12 znamenj → *živalskega kroga:* oven (lat. *aries*, 21. III.—20. IV.), bik (*taurus*, 21. IV.—20. V.), dvojčka (*gemini*, 21. V.—21. VI.), rak (*cancer*, 22. VI.—22. VII.), lev (*leo*, 23. VII.—22. VIII.), devica (*virgo*, 23. VIII. do 22. IX.), tehtnica (*libra*, 23. IX.—22. X.), škorpijon (*scorpio*, 23. X.—21. XI.), strelec (*sagittarius*, 22. XI.—20. XII.), kozorog (*capricornus*, 21. XII.—19. I.), vodnar (*aquarius*, 20. I.—18. II.) in ribi (*pisces*, 19. II.—20. III.).

Zoege van Manteuffel, Kurt (1881—1941), nem. um. zgodovinar, prom. pri A. Goldschmidtu 1909, nazadnje direktor dresdenskega graf. kabineta (*Kupferstichkabinett*). Prispevki v *ThB*.

B: *Die Bilder und Zeichnungen des Antonio Pisano* (Halle 1909, dis.); *Hans Holbein der Maler* (Mn 1920); *Hans Holbein: der Zeichner für Holzschnitt und Kunstgewerbe* (Mn 1920); *Das flämische Sittenbild des XVII. Jahrhunderts* (Lpz 1921, »Bibl. der Kg.« 2); *Der deutsche Holzschnitt: sein Aufstieg im XV. Jahrhundert und seine große Blüte in der ersten Hälfte des XVI. Jahrhunderts* (Mn 1921, »Kg. in Einzeldarstellungen« 1); *Der deutsche Kupferstich: von seinen Anfängen bis zum Ende des 16. Jahrhunderts* (Mn 1922, ista z. 2); *Die niederländische Radierung: von ihren Anfängen bis zum Ende des 17. Jahrhunderts* (Mn 1925, ista z. 5); *Alfred Rethel* (Hmb 1926); *Die Künstlerfamilie van der Velde* (Blf-Lpz 1927, »KM« 117).

Zoffany, John, s pr. im. *Johann Zauffely* (1733 do 1810), nem.-angl. (verj. ž.) slikar, predvsem portretist (→ *conversation piece*). R. pri Frankfurtu a. M., dvorni slikar trierskega volilnika, od o. 1760 v Angliji, se uveljavil z → *gledališkimi podobami* za igralca Davida Garricka, 1769 član *Royal Ac.*, 1772—76 po kraljevem naročilu v Florenci, 1776 na Dunaju, 1778—79 v Parmi, 1779 vrnitev v London, 1783—89 v Indiji, u. (77) v Angliji. S: npr. *Žrtvovanje Poliksene* (1758, Koblenz, Mittelrhein-Mus.), *Venera na vodi* (1760, Bordeaux, Mus. des Arts Décoratifs), *Kraljica Charlotte s sinovoma* (o. 1765, Buckingham), *Charles Maclin kot Shylock* (1767/68, Tate), *Garrick v Ben Jonsonovem »Alkimistu«* (1770, Castle Howard, Yorkshire), *Risanje po živem modelu v Royal Academy* (*The Life Class at the Royal Ac.*, z avtp., mdr. Benjamin West, Hayman, Reynolds, Wilson, 1772, Windsor), znana *Tribuna v Uffizijih* (*La tribuna degli Uffizi*, 1772—76, ib.), *Avtp. z lobanjo, peščeno uro in knj. z napisom »Ars longa, vita brevis«* (1776, Uffizi), *Vnuki cesarice Marije Terezije* (1778, Ksthist. Mus.), *Zbirka Charlesa Towneleya* (1781—82, Burnley [Lancashire], Towneley Hall, Art Gall.), *Smrt kapitana Cooka* (o. 1789/97, Greenwich, Nat. Maritime Mus.).

L: Johann Zoffany (L 1960 [rk, Arts Council]); Mary *Webster* (Kindler V, 1968, s. v. — L!); *ead.:*

Johann Zoffany (Mi s. a., »MdC« 237); BM (sept. 1971, repr. 83). — Cf. H. H. *Hawley* (1964, št. 83), H. *Honour* (1968), Luc *Menaše* (Lj 1963, p. 246 etc.), G. C. *Williamson* (& V. *Manners* 1920).

Zofija (grš. *Hagia Sophia*, it. *Sofia*, nem. *Sophia* [resp. *die göttliche Weisheit*], rus. *Sofija*, *Sonja*, kršč. personifikacija »Božje modrosti« in hkrati po legendi rim. svetnica (u. 120), ki naj bi imela 3 hčere: *Fides*, *Spes* in *Caritas* (→ *tri teološke kreposti*). Njej bile posv. cerkve v Carigradu, Kijevu, Novgorodu, Ohridu in Solunu, po njej resp. baziliki imen. tudi bolg. prestolnica. Up: npr. v Baptisteriju v Briksnu (StS, sreda XIII. st.), v c. sv. Zofije v kraju Eschau pri Strasbourgu (polihr. les. kip, 2. pol. XV. st.).

L: Mille santi (1931); Eugen *Biser*, Mater pulchrae dilectionis: Die Abwandlungen des Sophienmotivs in theologischer Sicht (Das Münster, 1958); Réau III/3 (1959, p. 1232—33). — Cf. G. de *Tervarent* (1949).

Zola, Émile (1840—1902), fr. romanopisec in kritik, eden izmed redkih javnih zagovornikov Maneta v 1860-ih letih, naklonjen Courbetu, impresionistom in vsaj spočetka tudi Cézannu. Up.: *Cézanne* (*Émile Zola in Paul Alexis*, 1868, Daniel Wildenstein), *Fantin-Latour* (**Atelje v četrti Batignolles*, 1870, Louvre), Éd. *Manet* (**Portret Émila Zolaja*, 1868, ib.).

B (lik. umetn.): *Mes Haines: Causeries artistiques et littéraires*+ (P 1866); *Mon Salon*+ (P 1866); *Edouard Manet: Etude biographique et critique*+ (P 1867 [skupna izd. vseh treh tekstov 1879]); (uv) *Exposition des Oeuvres d'Edouard Manet*+ (P 1884 [razst. kat.]); *Mes Haines* (P 1928, kom. Maurice Le Blond, »Emile Zola: »Coll. des Oeuvres Complètes« 40 [ponatis vseh štirih tekstov]).

L (um. zgod.): Ima N. *Ebin*, Manet and Zola (GBA, 1945). — Cf. G. H. *Hamilton* (1954), J. *Rewald* (1936 [1939]).

Zopfstil (nem.) → *kitasti slog*

Zora, jutranja zarja → *Auróra* (*Éos*)

Zorach, William (1887—1966), amer. (ž.) kipar. R. na Litvanskem, v ZDA od 1891, štud. v Parizu, do o. 1922 slikar, živel v New Yorku.

L: Glassman (1935); UJE 10 (1943); WWAA (1959); SeuphorS (1961). — Cf. P. S. *Wingert* (1938).

Zorman, Ivan (*Janez*), (1889—1969), slov. um. ljubitelj in muzealec, r. v Lj. Soust. in prvi predsednik (od 1918) društva *Nar. gal.*, upravnik in nato prvi ravnatelj NG (do 1950). Poročal o lj. um. razstavah (npr. LZ 1915—18, Nar. list).

B: ‚*Narodna galerija v Ljubljani*' (Kron, 1934).

L: IS V (3. II. 1929, p. 37 — f); Anica *Cevc* (Delo, 29. VII. 1969, p. 5 — f); Stane *Mikuž*, Spominu Janeza Zormana (ib., 17. IX. 1969, p. 5).

Zorn, Anders (Leonard), (1860—1920), šved. slikar, grafik in kipar, virtuoz z »impresionistično« potezo čopiča, kozmopolitski portretist in priljubljeni upodabljavec krepkih, čutnih aktov, zlasti pri kopanju, v naravi. S: *Avtp.* (d. 1889, Uffizi), *Mrs. Palmer Potter* (d. 1893, AIC), *Mrs. Gardner v Benetkah* (d. 1894, Boston ISG), *Avtp. z modelom* (d. 1896, Stockholm). G (jedk.): poleg aktov zlasti portreti, e. g. A. *Renan*, A. *Strindberg*, P. P. *Trubeckoj*, Max *Liebermann*, *Anatole France* (d. 1904), *A. Rodin* (d. 1906), itd. — V kraju, kjer je bil živel (*Mora*), so 1939 odprli muz. njegovih del (o. 100 slik pa akvareli, risbe in jedk.).

L: A. *Dayot* (Edouard-Joseph III, 1934, s. v.). — Cf. G. *Boëthius* (1959), A. *Romdahl* (1924), F. *Servaes* (1925).

Zornik, Klavdij (1910— ....), slov. slikar, r. v Kopru, dipl. 1938 na ak. v Zgb; v Bosni, kamor je bila za nem. okupacije izgnana družina (iz Mrb), odšel k partizanom. Prvič razstavil v Mrb 1939, prva samost. razst. v MaGal 1953. Od 1957 poučuje na AUU (ALU) metodiko pouka in lik. teorijo (docent 1959; izr. prof. 1965). Najboljša slika: *Mati* (o, les, 1955, MG).

L: AS (1958); *ŠijanecS* (1961); Jelisava *Čopič*, Klavdij Zornik (Lik. rev., 1962); Vera *Visočnik*, Slikar Klavdij Zornik (Borec, 1970, p. 1011—14).

Zotto, Antonio dal → *Dal Zotto, Antonio*

Zrak (lat. *Aer*, fr. *l'Air*, nem. *die Luft*), eden izmed elementov (→ *štirje elementi*). Up: npr. znana **perorisba* v z. ponarejenih dekretalij iz o. 1200 (t. i. *Liber Pontificalis*, Reims, Bibl. Municipale, Ms. 672): zrak personificiran kot razkoračen moški z iztegnjenimi rokami (podoben Vitruvijevemu človeku), »obdaja vse, kar je med nebom in zemljo«, roke in noge mu segajo do → *štirih vetrov* (zgornja zaznamovana kot AQVILO in EVR, spodnja kot ZEPHIR in AVSTER), v 3 segmente kroga pa je vključenih → *devet muz* in 3 v. predstavniki: levo VRANIA, POLIMNIA, EVTERPE in ARION za literaturo; spodaj ERATO, MELPOMENE, TERPSICORE in ORPHEVS za muziko, des. pa TALIA, CLIO, CALIOPE in PITAGORAS za naravoslovje.

L: Marle Icon II (1932, p. 277 & 295—96, repr. 341 p. 309). — Cf. J. *Evans* (1966, repr. 50 p. 199).

zrcalo → *ogledalo*

Zschietzschmann, Willy (1900— ....), nem. klas. arheolog, univ. prof. v Gießnu.

B: *Die hellenistische und römische Kunst* (Wi/Po 1939, »HdKw«); *Kunstgeschichte der Griechen und*

Römer (Stu 1955, »Kleine Kg. der Welt« 2 [izd. Hans Weigert]); *Kunst der Etrusker*, *Römische Kunst* (FrM 1963, »Ullstein Kg.« 6).

Zuccari, Federico, tudi *Zuccaro* (o. 1540/43—1609), it. slikar in um. teoretik, značilno izobražen predstavnik poznega →*manierizma*, brat in učenec Taddea Zuccarija (infra). Mdr. se je 1574 mudil v Franciji, Antwerpnu in Angliji, do 1579 dkč. fresko *Poslednje sodbe* v kupoli florent. stolnice (ki jo je bil 1572—74 zač. Vasari), 1585—89 akt. v Španiji, si pc vrnitvi sez. in premišljeno okrasil hišo v Rimu (ob vznožju Pincia pri c. Trinità dei Monti na zemlji, ki jo je bil dobil v dedni zakup, cf. s. v. *Rim* [palače: →*Palazzetto Zuccari*]), v njej vodil medtem (1588) na njegovo pobudo ust. →*Accademia di S. Luca* in 1598 postal njen *principe*.

B: **L'Idea de' scultori, pittori e architetti: divisa in due libri*+ (T 1607); pon. izb.: **Scritti d'arte* (F 1961, izd. Detlev *Heikamp*, »Fonti per lo studio della storia dell'arte inedite o rare« 1).

L: EWA VIII (1963, stp 443 — L!); SchlosserL (1964); »US« 9 (1969, p. 12). — Cf. A. *Blunt* (1940), G. *Briganti* (Lpz 1962), E. *Panofsky* (Idea 1924), H. *Voss* (II 1920), F. *Würtenberger* (RJb, 1940, p. 91—93, 136 & 138; 1962).

Zuccari, Taddeo (1529—1566), it. slikar, eden izmed pogl. predstavnikov poznega manierizma v Rimu, r. blizu Urbina (Sant'Angelo in Vado), u. (37) v Rimu. S: npr. *freske* v Rimu v Villa Giulia in c. Sta Maria della Consolazione (Capp. Mattei), od 1559 pa v Capraroli (→*Caprarola: Villa Farnese*).

L: J. A. *Gere*, Two of Taddeo Zuccaro's last commissions, completed by Federico Zuccaro, I: The Pucci Chapel in S. Trinità dei Monti (BM, jun. 1966); Bernhard *Kerber* (Kindler V, 1968, s. v. — L!); »US« 9 (1969, repr. p. 107); J. A. *Gere:* Taddeo Zuccaro: His Development studied in his Drawings (Glasgow-L 1969). — Cf. G. *Briganti* (Lpz 1962), P. *Della Pergola* (II 1959, p. 140—41 — L!), H. *Voss* II 1920).

Zucchi, Jacopo (1541/42—1589/90), it. florent. slikar, eden izmed predstavnikov poznega →*manierizma*, Vasarijev sodel., r. v Florenci, u. tam ali v Rimu. S: npr. *Amor in Psihc* (d. 1589, Borghese), *Zlata doba*, *Srebrna doba* in *Železna doba* (vse les, Uffizi), pos. *freske* v Rimu v Pal. di Firenze (→*štirje elementi* in →*štirje letni časi*), v Sto Spirito in Sassia (1583) in v Pal. Ruspoli.

L: A. *Calcagno*, Jacopo Zucchi e la sua opera in Roma (Il Vasari, V, 1932; samost. izd. R 1933); Venturi IX/6 (1933). — Cf. G. *Briganti* (Lpz 1962), P. *Della Pergola* (II 1959, p. 57—59 — L!), F. *Saxl* (*Antike Götter 1927), H. *Voss* (1913; II 1920), F. *Würtenberger* (RJb, 1940).

Zucker, Paul (1890—....), nem. -amer. (ž.) um. zgodovinar in arh. (dr. ing.). R. v Berlinu, za nacizma emigriral iz Nemčije, od 1937 dalje v ZDA. Izd. *Ztschr. f. Gesch. u. Ästhetik der Architektur*.

B: *Raumdarstellung und Bildarchitekturen im Florentiner Quattrocento* (Lpz 1913); *Die Brücke: Typologie und Geschichte ihrer künstlerischer Gestaltung* (Bl 1921); ‚*Der Begriff der Zeit in der Architektur*' (RepKw, 1923/24); *Die Theaterdekoration des Barock: Eine Kunstgeschichte des Bühnenbildes* (Bl 1925); *Die Theaterdekoration des Klassizismus* (Bl 1925); (& Hans Willich) *Die Baukunst der Renaissance in Italien* (Wi/Po s. a. [1929]); *Entwicklung des Stadtbildes: Die Stadt als Form* (Mn etc. 1929); *American Bridges and Dams* (NY 1941); (izd.) *New Architecture and City Planning: a Symposium* (NY 1944); *Styles in Painting: a comparative study* (NY 1950); n. izd.); *Town and Square: From the Agora to the Village Green* (NY: Columbia UP 1959); *Fascination of Decay, Ruins: Relic-Symbol-Ornament* (Ridgewood [N. J.] 1968).

L: UJE 10 (1943); WWAA (1959); WWAm (1964—65).

Zulajka →*Putifarjeva žena in Jožef*

Zülch, Walter Karl (1883—1966), nem. um. zgodovinar, znan predvsem kot raziskovalec Grünewaldovega življenja in dela (odkril mdr. njegovo pravo ime).

B: *Entstehung des Ohrmuschelstiles* (Hdl 1932, »Heidelberger kstgeschichtliche Abh.«); ‚*Die Künstlerfamilie van Valckenborch*' (OH, 1932); *Frankfurter Künstler 1223—1700* (FrM 1935); *Der historische Grünewald: Mathis Gothardt-Neithardt* (Mn 1938; okr. izd. Mn 1949; 2., rev. izd. z naslovom: *Grünewald: Mathis Neithart gennant Gothart*, Lpz 1954).

Zuloaga (y Zabaleta), Ignacio (1870—1945), šp. slikar, priljubljen po vsej Evropi v letih pred 1. svet. vojno. S: razsežne, na šp. izročilo (Velázquez, Goya) navezujoče, ploskovite in hkrati čvrsto izrisane podobe, portreti in značilni šp. ljudski liki (bikoborci, pritlikavci, itd.) pred kastilsko pokrajino, npr. *Achieta* in *Merceditas* (oba 1911/13, Washington), *Maurice Barrès pred Toledom* (1913, Louvre), itn.

L: cf. L. *Bénédite* (écoles étrangères 1924), E. *Lafuente Ferrari* (1950), B. S. *Myers* (V 1969, s. v. [tekst Philippe de *Montebello*]), etc.

Zumbusch, Kaspar Clemens von (1830—1915), nem. kipar, od 1873 dalje prof. na dunajski ak. P: npr. *Beethovnov spom.* (1880) in *spom. ces. Marije Terezije* (dkč. 1887) na Dunaju.

L: »PKG« 11 (1966 — L!).

Zupan, Fran(ce), (1887—....), slov. slikar, krajinar. R. v Lj, dkč. učiteljišče, 3 leta obiskoval zas. šolo Riharda Jakopiča ter po 1. svet. vojni z njim slikal na Dolenjskem in okrog Škofje Loke. Poleg oljnih slik številni akvareli.

L: ŠijanecS (1961); F. *Stelè* (ELU 4, 1966, s. v.); France Zupan (Lj 1967 [rk, MeGal], uv Špelca *Čopič*).

Zupan, France (1929—....), slov. um. zgodovinar. R. v Lj, tu dipl. (1957), kustos v NG (1957—61), odtlej na Inštitutu za sociologijo in filozofijo.

B: ‚*Grintovci v likovni umetnosti*' (Planinski vestnik, 1962); ‚*Gora v podobi skozi stoletja*' (ib., 1963); ‚*Gore v podobi*' (J. Munda, Zepič & Zupan: Gore v besedi, podobi in glasbi, Lj 1965); *Gore v podobi* (Slovenj Gradec 1965 [rk]; nem. kat. za razst. v Celovcu 1965).

L: ULj (1969 — B!).

Zupanec-Sodnik, Anica, r. *Zupanec* (1892—....) slov. slikarka, r. v Lj, štud. v Münchnu, Pragi in Florenci. S (o & akvarel): cvetlična tihožitja, krajine, itd.

L: ŠijanecS (1961); K. *Dobida* (ELU 4, 1966, s. v. Sodnik).

Zupnick, Irving L(awrence), (1920—....), amer. um. zgodovinar, slikar in kipar, zdaj prof. za zgod, renesančne umetn. na *Harpur College* (*State Univ. of New York*) v Binhamtonu, N. Y.

B: ‚*The »Aesthetics« of the Early Mannerists*' (AB, 1953); ‚*Concept of space and spacial organization in art*' (J Aesth, 1959); ‚*Social conflicts of the impressionists: Zola's oppinions versus evidence in portraits*' (Coll Art J, 1959/60); ‚*Iconology of style* (or Wölfflin reconsidered)' (J Aesth, 1961); ‚*Bruegel and the Revolt of the Netherlands*' (Coll Art J, 1964); ‚*Pontormo's Early Style*' (AB, 1965); ‚*The Mystery of the Mérode Mousetrap*' (BM, 1966); ‚*The meaning of Bruegel's »Nobody« and »Everyman«*' (GBA, 1966).

Zurbarán, Francisco de (1598—1664), šp. slikar, na katerega je pomembno vplivalo Caravaggiovo slikarstvo, eden izmed v. mojstrov šp. XVII. st. Učil se je v Sevilli, 1617 postal mojster in se oženil, v letih 1640—58 s sodel. slikal za Juž. Ameriko, u. v Madridu. S: zlasti monumentalne upodobitve meniških svetnikov in meniških legend, tudi portreti, med nabožnimi slikami s posebno bogato simbolično vsebino npr. *Nazareška hišica* (o. 1630, CMA), sicer pa med zgodnjimi deli npr. *Sv. Serapion* (d. 1628, Hartford), *cikla iz legende blaženega Petra Nolaska* (1629, katedr. v Sevilli in Prado) in *iz legende sv. Bonaventure* (1629, npr. *Sv. Bonaventura pri molitvi*, Dresden, in *Smrt sv. Bonaventure*, Louvre), *Poveličanje sv. Tomaža Akvinskega* (1631, Sevilla, Mus. Provincial de Bellas Artes), 2 *tihožitji* (1633, Florenca, z. Contini-Bonacossi, & o. 1633/34, AIC), *Sv. Anzelm* (les, 1636/39, Cadiz, Mus. Provincial de Bellas Artes), *Čaščenje pastirjev* (d. 1638, Grenoble, Mus.) in *Sv. Bruno v ekstazi* (1638/39, Cadiz, Mus. Provincial de Bellas Artes), iz pozn. obd. pa *Frančišek As. z lobanjo* (o. 1658/60, Alte Pin.) in *Sv. Apolonija* (1662, Louvre).

L: José *Gudiol* (EWA XIV, 1967, s. v. — L!); J. *Vaquero* (Kindler V, 1968, s. v. — L!). — Cf. H. *Kehrer* (1918), H. *Soehner* (1963 — L!), M. S. *Soria* (1953 [2. izd. 1955]).

Zürcher, Richard (1911—....), švic. um. zgodovinar, docent in zdaj prof. na univ. v Zürichu.

B: *Der Anteil der Nachbarländer an der Entwicklung der deutschen Baukunst im Zeitalter des Spätbarock* (Ba 1938); *Stilprobleme der italienischen Baukunst des Cinquecento* (Ba 1947; n. izd. 1955); ‚*Italienische Landschaften*' (Du, 1950); *Dauer und Wandlung in der europäischen Kunst* (Erlenbach/Z-Stu 1954).

ZÜRICH, gl. mesto enako imen. švic. kantóna z romansko katedr. (*Großmünster*).

L: Reclam Š (1966); EWA XIII (1967, stp 782—84 — L!). — Cf. lit. s. v. *konjeniški spomenik*.

~ **Landesmuseum** (*Heimatplatz 1*). S: mdr. zastopani Pieter Coecke van Aelst (atr.: *Avtp. z ženo*, o. 1545), Füssli (*Avtp. v razgovoru z Joh. Jak. Bodmerjem*, o. 1780; *Greh, ki ga preganja smrt*, 1799), H. von Marées (*Avtp. s klobukom v roki*, 1873/74), Cézanne (npr. *Gora Sainte Victoire*, o. 1905), C. Monet (*Gospod s sončnikom*, 1867), »carinik« Rousseau (*Portret Pierra Lotija*, o. 1910), M. Liebermann (*Oude Vinc*, 1905), Hodler, Segantini, L. Corinth (npr. *Avtp. z golim modelom*, d. 1903, in *Zadnji avtp.*, d. 1925), E. Munch (*Zimska noč*, o. 1900), P. Bonnard (npr. *Ambroise Vollard*, o. 1906; *Gospa pri mizi z zajtrkom*, o. 1910; *Signac s prijatelji na jadrnici*, 1924/25).

L: Kunsthaus Zürich: Aus der Sammlung (Z 1959).

Zvedávost → *Radovednost*

Zvestoba → *Fidelitas*

Zvezani Prométej (fr. *Le Supplice de Prométhée*, nem. *Der gefesselte Prometheus*), grš. mit. ik. m.: po zapovedi maščevalnega Zeusa, ki je Prométeja izročil Héfaistu, sta Héfaistova služabnika *Kratos* (Moč) in *Bia* (Sila) titana odvlekla v skitsko puščavo in ga tamkaj nad strašnim prepadom z nerazvezljivimi verigami prikovala na steno gore Kavkaza, Zeusov orel pa mu je vsak dan kljuval jetra. Up: npr. Gustave Moreau.

L: Pigler II (1956, p. 211—13).

zvezda (lat. *stella*, angl. *the star*, fr. *l'étoile*, nem. *der Stern*), kot luč, ki sveti v temi, obče veljavni simbol duhá in svobode. Cf. s. v. *petorokraka* in *šesterokraka zvezda*.

zvezdarstvo in zvezdoslovje. Astrologija (nem. *die Sterndeutung*) in astronomija (nem. *die Sternkúnde* in *die Himmelskunde*) sta tehtno vplivala

na lik. umetn. zlasti v dolgem obd., ko tako rekoč ni bilo mogoče razločevati med njima (→ *sedem planetov*, → *zodiakalna znamenja*, → *živalski krog*).

L: *varii auctores*, Astronomy and Astrology (EWA II, 1960, stp 39—88 — L!); Saturn and Melancholy (1964); Wilhelm *Knappich:* Geschichte der Astrologie (FrM 1967). — Cf. F. *Saxl* (1912; *1915; *II 1927; *1934; *III 1953), A. *Warburg* (*1932).

***Zvezdasti plašč cesarja Henrika II.** (zlata vezenina na temno vijoličastem képru, bela, rdeča, modra in zelena svila, 1010/20, Bamberg, stolnična zakladnica): z napisi zaznamovani evang. prizori in podobe ozvezdij.

L: »PKG« 5 (1969, t. 109 — L!).

zvezde na nebu → *Abra(ha)nu napove bog številno potomstvo.*

Zvijača Gabaoncev, bibl. ik. m. (Joz 9, 3—15). Up: npr. *miniatura* v → *Maciejowskega kodeksu* (o. 1250).

zvitek, knjižni (angl. *the roll*, nem. *die Buchrolle*). Med iluminiranimi primeri je znamenit → *Jozuetov zvitek.*

L: T. *Birt:* Die Buchrolle in der Kunst (Lpz 1907). — Cf. K. *Weitzmann* (1947).

ZWEINITZ (*Koroška*, Avstrija). V *žup. c. St. Egydius* StS-e s konca XIV. st. in iz časa internacionalnega gotskega sloga (d. 1421).

L: cf. W. *Frodl* (1944).

ZWETTL v Spodnji Avstriji: cistercijanski samostan ust. 1137. Samostansko c. Marijinega Vnebovzetja (*Klosterkirche Mariae Himmelfahrt*) zaznamujejo predvsem v letih 1343—83 sez. gotski *kor s kornim obhodom in žarkasto razporejenimi kapelami*, baročno *zah. pročelje*, ki ga je po načrtu Matthiasa Steinla izvedel Josef Munggenast (1722—27), in bogata baročna *notr. oprema.*

L: OKT (XXIX); EWA II (1960, stp 168); Reclam A I (1961). — Cf. E. *Hempel* (1965).

Zwitter, Fran (1905—....), slov. zgodovinar, r. v Beli cerkvi pri Novem mestu, univ. prof. v Lj, dopisni (od 1953) in redni (od 1958) član SAZU, mdr. pomemben raziskovalec zgodovine slov. mest.

B (izbor): *Starejša kranjska mesta in meščanstvo* (Lj 1929, dis.); ‚*Razvoj ljubljanskega teritorija*' (GV, 1929/30); ‚*K predzgodovini mest in meščanstva na starokarantanskih tleh*' (Kosov zb., 1953).

L: ULj I—II (1957 [B!]; 1969 [B!]); J. *Šorn* (Kron, 1965).

Zykan, Josef (1901—....), avstr. um. zgodovinar in konservator, štud. na univ. na Dunaju (Strzygowski), od 1938 dalje konservator v avstr. *Bundesdenkmalamt.*

B: ‚*Kremser Schmidt in Slowenien*' (Mitt. der Ges. f. vergleichende Kstforschung in Wien, X. 1956/57, p. 6 ss).

L: ÖG (1951, s. v.).

Ž

žaba (angl. *the frog*, fr. *la grenouille*, nem. *der Frosch*), ik. m.: zaradi nenehnega kvakanja in ker so bile žabe → *druga nadloga* v Egiptu, v kršč. umetn. simbol hudiča, včasih pa tudi heretikov. Eden izmed atributov → *Pirminija.* Cf. s. v. *Léto spremeni likijske kmete v žabe* in *krastača.*

L: A. *Jakoby-Spiegelberg*, Der Frosch als Symbol der Auferstehung (Sphinx, 1903, p. 215, & 1904, p. 78); Ferguson (1954); Gilbert *Trathnigg*, Frosch und Kröte auf Welser Bildwerken (Oberösterreichische Heimatblätter, 1954). — Cf. J. *Braun* (1943, stp 610), W. *Deonna* (1952).

žad (angl. *the jade*, fr. *le jade*), mineral (skupno ime za nefrit in žadeit), zvečine svetlo zelen okrasni kamen, uporabljan zlasti v kit. umetn. V kameni dobi iz njega izdelovali tudi orodje, pozn. pa so mu na splošno pripisovali magično moč.

L: Berthold *Laufer:* Jade: A Study in Chinese Archaeology and Religion (Ch 1912); Paul *Pelliot:* Jades archaïques de Chine (P 1925); Stanley Charles *Nott:* Chinese Jade Throughout the Ages: A Rewiew of Its Characteristics, Decoration, Folklore and Symbolism (L 1936); S. Howard *Hansford:* Chinese Jade Carving (L 1950); Soame R. *Jenyns:* Chinese Archaic Jades in the British Museum (L 1951); S. Howard *Hansford:* The Seligman Collection of Chinese Art, I (L 1957); Cirlot (1962, p. 153—54); Mirko *Juteršek*, Jade (ELU 3, 1964). — Cf. A. *Salmony* (1938; 1952).

žanr (fr. *le genre* iz lat. *genus*, *generis*), vrsta ali zvrst (prvotni pomen) in pos. ikonogr. zvrst, v sodobni umzg. lit. pa običajno tista zvrst, ki kaže »vsakdanje življenje vsakdanjih ljudi« (*žanrski prizori*) ali »vsakdanje« ljudi same (*žanrski liki*), tj. tipizirane, opredeljene samó kot zastopnike nekega lahko spoznavnega poklica (kmet, delavec, vojak), družbenega razreda (meščan, plemič, proletarec, berač), starostne dobe (starec, otrok) ali družinske funkcije (mati, dedek). Zato si žanrskih upodobitev v ožjem pomenu ne mo-

remo predstavljati brez človeških likov, po drugi strani pa se žanr razločuje od vseh upodobitev enkratnih ljudi (portret) ali dogodkov (zgodovinska upodobitev), po karakteristiki »vsakdanjega« pa tudi od mit., bibl. evang. in fantastičnih snovi, čeprav v mnogih primerih — vselej, kadar se močneje uveljavljajo v njih »vsakdanjost«, kakršna koli »poljudna tipizacija« pa t. i. *notranja* ali *zunanja enotnost* upodobljencev — govorimo tudi o portretnih in zg. ali mit., bibl. in evang. upodobitvah z žanrsko vsebino; z oznako »žanr« so nezdružljive vse po obliki in vsebini resnično monumentalne upodobitve, npr. večina Michelangelovih ali Poussinovih del, prav tako pa tudi dela s posebno pretresljivo vsebino (npr. Goyeve *Strahote vojne*), ker se pač žanr tudi po čustveni in izrazni strani izmika skrajnostim. Ob koncu antike pomembno uveljavljenje žanra v helenizmu (liki starcev, stark, ribičev itn.), v srednjem veku žanrski prizori in liki brez izjeme samó na podrejenih mestih (v okviru stavbne plastike na kapitelih ali konzolah, v IR kot marginalije) ali pa podrejeni drugačni, simbolični ali alegorični zasnovi (»žanrske« → *upodobitve mesecev* z značilnimi opravili, »žanrsko« predstavljene »*Posledice dobre in slabe vlade*« A. Lorenzettija itn.); od poznega srednjega veka dalje vse močnejše uveljavljanje žanrske motivike (npr. Jožefov lik na slikah *Rojstva*, *Poklona kraljev* ali *Počitka na begu v Egipt*), ki v renesansi skupaj s portretom velikokrat že povsem prerašča ikonogr. okvir, žanr kot docela samost. ikonogr. zvrst pa šele od XVII. st. dalje. Med pomembnimi predstavniki; v grafiki, ki v žanru vodi pred slikarstvom, kot prvi Mojster hišne knjige, pozn. pa npr. nürnberški → *Kleinmeister*; v slikarstvu zlasti Nizozemci (npr. P. Christusov *Eligij v delavnici*, d. 1449, Lehman), med temi v XVI. st. npr. Q. Massys (*Menjavec z ženo*, d. 1514, Louvre) in Reymerswaele pa Aertsen in P. Bruegel star., od slikarjev, na katere sta zadnja dva vplivala, Marten van Cleve in Beuckelaer, na Jugu pa po star. nabožnih prizorih z žanrskimi značilnostmi (npr. Dom. Ghirlandajo, V. Carpaccio, Paolo Veronese s svojimi »Pojedinami« itd.) predvsem družina Bassano in na prehodu v XVII. st. Annibale Carracci. V samem XVII. st. za žanr kot samostojno zvrst najpomembnejši Holandci (npr. F. Hals, A. van Ostade, G. Dou, G. Terborch, C. Bega, J. Steen, G. Metsu, N. Maes itn.), med Flamci npr. L. Finson, A. Brouwer in D. Teniers, sicer pa na splošno »realistična« 1. pol. st. s caravaggisti, pos. v Franciji brati Le Nain itd.; v XVIII. st. v Franciji Watteau (*fêtes galantes*), Chardin, delno Boucher (npr. *Zajtrk*, d. 1739, Louvre), Greuze s svojim obrazcem sentimentalnega žanra in na prehodu v nasl. st. L.-L. Boilly, v Italiji G. M. Crespi, P. Longhi, G. Bonito, v Angliji satirični Hogarth in na splošno ter na meji s skupinskim portretom t. i. *conversation pieces*, na Nemškem D. Chodowiecki, med Slovenci F. Bergant (*Ptičar* in *Prestar*); v XIX.—XX. st. npr. Waldmüller, Menzel, Courbet, Pettenkofen, A. Anker, F. Defregger, Leibl, Munkácsy in Lhermitte, M. Liebermann, Bastien-Lepage in L. Corinth, pos. med Srbi U. Predić in P. Jovanović, med Slovenci pa Jurij Šubic (*Pred lovom*, 1883, NG), Petkovšek, Kobilca in Žmitek, vsaj delno tudi Grohar (različici *Brne*, 1899 in pozn.), M. Jama, brata Kralj, Mihelič itd.

L: Marle Icon I (1931); Wolfgang *Hütt:* Das Genrebild (D 1955); Pigler II (1956); ‚Genre and Secular Subjects' (EWA VI, 1962 — L!); ‚Genre' (ELU 2, 1962). — Cf. (tudi s. v. *erotika*) L. *Brieger* (1922), M. J. *Friedländer* (Essays 1947), L. *Hautecoeur* (1945), E. *Hoffmann* (1935), G. J. *Hoogewerff* (1952), A. P. de *Mirimonde* (za »muzicirajoče družščine«), F. *Würtenberger* (1937).

»**železna krona**« (it. *Corona Ferrea*), zlatarski izdelek (zlato, železo, dragi kamni, IX. st.?, Monza, zakladnica katedr.). Z njo so kronali it. kralje od Berengarija dalje, mdr. Karla V. (1530) in Napoleona I. (1804).

L: EWA VI (1962, t. 260).

ŽELEZNA KAPLA, nem. *Eisenkappel* (*Koroška, Avstrija*). V *podr. c.*, gotski stavbi iz zadnje četrt. XV. st., *StS-e* iz o. 1490, mdr. *Marijina smrt* (s klečečo Marijo).

L: cf. W. *Frodl* (1944).

Železnik, Milan (1929—....), slov. um. zgodovinar, konservator mesta Ljubljane.

B: ‚*Osnovni vidiki za študij »zlatih oltarjev« v Sloveniji*' (ZUZ, 1957); ‚*K problematiki »zlatih oltarjev«*' (ib., Steletov zb., 1959); ‚*Kranjska rezbarska delavnica druge polovice 17. stoletja*' (900 let Kranja: Spominski zbor., Kranj 1960); ‚*Rezbarstvo 17. stoletja*' (Barok na Slovenskem, Lj 1961 [rk, NG]); ‚*Stare polihromacije*' (VS, 1965); ‚*Rezbarstvo 17. stoletja na Slovenskem*' (ZUZ, nv VII, 1965 [izšlo 1966]); ‚*Rezbarstvo in kiparstvo 17. stoletja v Sloveniji*' (Umetnost *17.* stoletja na Slovenskem, Lj 1968 [rk, NG]); *Nova Štifta* (Lj 1971, »Kult. in naravni spomeniki Slovenije« 29).

Želimlje → *Vrh nad Želimljem*

Žena iz Sestosa, ant. ik. m. po Pliniju star. (Hist. nat. X, 5 ali 6): o orlu, ki je bil tako hvaležen deklici, ki ga je bila vzredila, da se je nazadnje, ko je umrla, z njo prostovoljno sežgal. Up: npr. Giulio Romano (*risba*, 1524/26, Louvre), Giulio Clovio (rkp. *miniatura*, verj. 1540/60,

Wien, Nat. Bibl., Ms. 2660); Antoine Caron (o, Pariz, zas. z.).

L: Susan *Woodford*, Te Woman of Sestos: A Plinian Theme in the Renaissance (JWCI, 1965).

žena jezdi na možu → *Aristotel(es)*

Žena, obdana s soncem → *Mulier amicta sole*

Žena, obdana s soncem, dobi peruti *in beži pred zmajem, ki je vrgel za njo »iz svojega žrela vode kakor reko«*, ik. m. po → *Apokalipsi* (Raz 12, 14—15). Up: npr. Trogerjeva *freska* v kupoli samostanske c. v → *Altenburgu* na Spodnjeavstrijskem (1733).

L: Kindler V (1968, repr. p. 561).

žene umetnice so se v evr. in sploh zah. umetn. uveljavljale v skladu z občim družbenim razvojem, na splošno pa dosegale največje uspehe v t. i. poznih obdobjih, v manierizmu, rokokoju, XIX. st. in pos. dobi impresionizma in fin de siècla. Med najbolj znanimi slikarkami v XVI. st. Sofonisba *Anguissola* in njene sestre pa kot hčerki slikarjev Catherina van *Hemessen* (oče Jan van → *Hemessen*) in Marietta *Robusti* (oče Jacopo → *Tintoretto*); v XVII.—XVIII. st. Artemisia *Gentileschi*, Judith *Leyster*, Elisabetta *Sirani*, Rachel *Ruysch*, Rosalba *Carriera*, Catherine *Read*, Elisabeth *Vigée-Lebrun*, Angelica *Kauffmann*, Adélaide *Labille-Guiard*, Barbara *Krafft*; v XIX.—XX. st. Rosa *Bonheur*, Berthe *Morisot*, Mary *Cassatt*, Olga *Boznańska*, Käthe *Kollwitz*, Suzanne *Valadon*, Paula *Modersohn-Becker*, Marie *Laurencin*, Charley *Toorop*, med t. i. naivnimi slikarkami *»Grandma Moses«*, v novejši dobi *Vieira da Silva*, Leonor *Fini*, itd., med Jugoslovankami Katarina *Ivanović* (1817—1882), Nadežda → *Petrović*, Zora *Petrović* (1894—1962), Milena → *Pavlović-Barilli*, Ljubica *Sokić* (1914), Ankica *Oprešnik* (1919), Slovenka Majda *Kurnik* (1920—1967), Ksenija *Divjak* (1924), Biserka *Baretić* (1933), Nives *Kavurić-Kurtović* (1938) itd. (v tapiseriji Milica *Zorić* [1909] in Jagoda *Buić* [1930]), pos. na Slovenskem Henrika *Langus* (1836—1876), Avgusta *Šantel star.* (1852—1935), Ivana → *Kobilca*, sestri Henrika (1874—1940) in Avgusta *Šantel* (1876—1969), Anica *Sodnik*, r. *Zupanec* (1892), Elda *Piščanec* (1897—1967), Mira *Pregelj* (1905—1967), Ksenija *Prunk* (1905), Jela *Trnkoczy* (1905—1957), Mara *Kralj*, r. *Jeraj* (1909), Marija *Vogelnik* (1914), Vida *Fakin* (1915), Cita *Potokar* (1915), Alenka *Gerlovič* (1919, Jelica *Žuža* (1922), Roža *Piščanec* (1923), Ančka *Gošnik-Godec* (1927), Tinca *Stegovec* (1927), Marlenka *Stupica* (1927), Melita *Vovk* (1928), Lidija *Osterc* (1929), Adriana *Maraž* 1931) Dora *Plestenjak* (1934), Metka *Krašovec* (1941), itn.; med kiparkami Renée *Sintenis*, Chana *Orlof*, Vera *Muhina*, Louise *Nevelson*, Barbara *Hepworth*, Mary *Callery*, Germaine *Richier*, itd., pos. v Jugoslaviji Karla *Bulovec-Mrak*, Ksenija *Kantoci*, Ana *Bešlić*, Olga *Jevrić*, Olga *Jančić*, itd.

L: Bice *Viallet:* Gli autoritratti femminili (s. l. & s. a.); Zygmunt *Batowski:* Malarki Stanislawa Augusta (Wr 1951); AN (jan. 1971 — več sestavkov). — Cf. H. *Hildebrandt* (1928).

žene umetnostne zgodovinarke, likovne kritičarke, arheologinje, itd. (po gen. zap.): Frida *Schottmüller* (1872), Betty *Kurth* (1878), Gisela *Richter* (1882), Erika *Tietze-Conrat* (1883), Margherita *Sarfatti* (1883), Lili *Fröhlich-Bum* (1885), Grete *Ring* (1887), Simone *Bergmans* (1892), Gertrude *Bing* (1892), Joan *Evans* (1893), Mary *Pittaluga* (1894), Zofja *Ameisenowa* (1897), Stella *Kramrisch* (1898), Carola *Giedion-Welcker*, Mary *Chamot* (1899), Marion *Lawrence* (1901), Giusta *Nicco Fasola* (1901), Anna Maria *Brizio* (1902), Dorothea *Klein* (1903), Luisa *Becherucci* (1904), Paola *Della Pergola* (1907), Jean *Lipman* (1909), Palma *Buccarelli* (1910), Edith *Porada* (1912), Aline *Saarinen* (1914), Eva *Frodl-Kraft* (1916), Friderike *Klauner* (1916), *Garas* Klára (1919), Renate *Wagner-Rieger* (1921), Jacqueline *Lafontaine-Dosogne* (1928), itd., pos. v Jugoslaviji npr. Stela *Ubel*, Katarina *Ambrozić*, Jovanka *Maksimović*, Vera *Horvat-Pintarić*, itn.

ŽENEVA (fr. *Genève*, nem. *Genf*), mesto v Švici ob Ženevskem jezeru (fr. *le lac Léman*), nekd. keltski *oppidum* in pozn. rim. *vicus*, rojstni kraj J. J. Rousseauja.

L: Reclam Š (1966); EWA XIII (1967, stp 790—91 — L!).

∼ **Modern Art Foundation.** Z. več tisoč slik iz razdobja 1880—1930 (ust. Oscar Ghez): mdr. zastopani G. Caillebotte (*Le Pont de l'Europe*, 1876; *Claude Monet faisant la sieste*, 1883), A. Guillaumin, F. Thaulow, J. Pougny, H. E. Cross, M. Luce, Th. van Rysselberghe, Vuillard, K. X. Roussel, L. Valtat, E. O. Friesz, Th. Steinlen, F. Vallotton, K. van Dongen, J. Hebuterne (*Avtp.*, 1916), S. Valadon, H. Manguin, J. Pascin, M. Kisling, F. Labisse, Foujita (*Lupanar à Montparnasse*, 1928; *La dompteuse et le lion*, 1930), A. Marquet, A. Gleizes, M. Blanchard, A. Bauchant, C. Bombois, Soutine, itd.

L: Georges *Peillex*, Bilder aus der Sammlung Oscar Ghez (Das Kstwerk, 1965).

∼ **Musée d'Art et d'Histoire** (*rue Charles Galland*). Mdr. tudi pomembna z. slik, ki kot

največjo dragocenost hrani *4 table Petrovega olt.* Konrada → *Witza*, med njimi **Petrov čudežni ribolov*, na orig. okviru sgn. & dat.: *hoc opus pinxit magister Conradus sapientis de basilea mccccxliiii* (napis je omogočil ponovno »odkritje« umetnika !). Iz pozn. obd. zastopani npr. Liotard, Barthélemy Menn (*Avtp.*, les) in Hodler.

L: Kindler IV (1967, repr. p. 388), V (1968, repr. p. 800—01).

Ženin in Nevesta → *Sponsus et Sponsa*

ženska stran (nem. *die Frauenseite*) v kršč. cerkvah je t. i. → *listna stran*, tj. južna.

Ženska v Tamnati, bibl. ik. m. (Sodn 14, 2): *Samson je šel v Tamnato in v Tamnati videl žensko izmed hčera Filistejcev.* Up: npr. Eduard Fuchs (*jedk.*).

L: »US« 12 (p. 242).

ženski akt: z izjemami, kot jih predstavlja nekaj it. renesančnih umetnikov z Michelangelom na čelu in še nekateri pozn. primeri, najbolj razš. in priljubljena vrsta → *akta*, v evr. kiparstvu z izjemo kršč. srednjega veka tako rekoč pogl. snov vseh upodobitev od prazg. *Willendorfske Venere* dalje. V evr. slikarstvu je bil posebno pomemben od XV. do XX. st., ko so kot najslavnejše ostvaritve nastale Giorgionejeva → *Speča Venera* (Dresden), Tizianova → »*Urbinska Venera*« (Uffizi), Rubensova *Helena Fourment v kožuhu* (»*Kožušček*«, Ksthist. Mus.), Velázquezova »*The Rokeby Venus*«, Rembrandtova → *Betsabeja v kopeli* (Louvre), Goyeva *Gola maja* (Prado) in Manetova → *Olympia* (Louvre). Sicer so na tem področju znani zlasti L. Cranach star., Hans Baldung imen. Grien, Tizian in Correggio, Rubens, Boucher in Tiepolo, Ingres, Courbet in Renoir, L. Corinth, Bonnard, Matisse in Modigliani, kot risarji še posebno Leonardo da Vinci, Boucher, Prud'hon, Delacroix, Degas, Rodin, Matisse in Picasso. Med Jugoslovani: kiparja Meštrović in Kršinić, slikarka Zora Petrović, pos. med Slovenci Sternen, Maleš, Pirnat, B. Kalin, F. Smerdu, K. Putrih in Z. Kalin.

L: cf. K. *Clark* (1956 [1959]), J.-L. *Vaudoyer* (1956).

žerjav (fr. *la grue*), v kršč. ikonografiji ponazarja Kristusa, odrešenje in budnost (čuječnost).

L: cf. H. *Friedman* (1956).

žetev (lat. *messis*, angl. *the harvest*, fr. *la moisson*, nem. *die Ernte*), žanrski ik. m., opravilo, ki je značilno za mesec → *avgust*.

ŽIČE pri Konjicah. Na juž. zun. *žup. c. sv. Petra* StS-i *Krištof* in *Marija zavetnica s plaščem* (zgodnjegotski risarski slog XIV. st.).

L: Stele (1969).

ŽIČKA KARTUZIJA pri Konjicah, nekd. »*prima carthusia Germaniae*«, najstar. kartuzija v Srednji Evropi, ust. o. 1160 (ustanovitelj štajerski mejni grof Otokar I.), razpuščena 1782. Samostan (t. i. zgornji samostan, *domus superior*, za menihe) in njegova c. (t. i. »velika« ali »zgornja« c., *ecclesia maior*) v razvalinah (1190 posv. c. je imela enoladijsko notr. s prvotno 4 polami križnih rebrastih obokov), nekd. *ecclesia minor* pa je ohranjena kot zdajšnja žup. c. v → *Špitaliču* (tam je bil namreč t. i. spodnji samostan, *domus inferior*, za brate laike ali konverze).

L: ZadnikarR (1959); Jože *Curk* (VS, VII, 1960, p. 261—62, & VIII, 1962, p. 178—80); »ArS« 5 (1970 — L!). — Cf. A. *Stegenšek* (*1909 — L!), J. *Gregorič* (ZUZ, 1951), M. *Zadnikar* (VS, IX, 1965; 1966; JSAH, 1969; 1971).

Židje v likovnih upodobitvah. V kršč. srednjev. umetn. zaznamovani predvsem s koničastimi pokrivali (največkrat podobnimi poveznjenim lijakom), takó med neštetimi primeri na → *Verdunskem olt.* (vsi bibl. prizori) ali na Slovenskem *StS-e* v rotundi na *Selu*.

L: B. *Blumenkranz:* Juden und Judentum in der mittelalterlichen Kunst (Stu 1965, »Franz Delitzsch Vorlesungen 1963«); *id.*, La polémique antijuive dans l'art chrétien du moyen âge (Bull. dell'Istituto storico italiano per il medio evo e Archivio Muratoriano, 1965). — Cf. E. *Fuchs* (1921).

židovska likovna umetnost. V njenem razvoju — o katerem so odločali takó obča zgod. kot pos. verski predpisi (2 Mojz 20, 4 [= *deset božjih zapovedi*]; 5 Mojz 4, 15—18), ki so jih sicer tudi ortodoksni Židje v različnih dobah in okoljih različno razlagali — se kažejo tri gl. obdobja. Ant. razdobje sega od zač. zg. dobe z vselitvijo v Kanaan (v XIII. in zgodnjem XII. st. pred) prek dobe sodnikov (1250—1050), Salomonove države in obeh ločenih monarhij (kraljestev Juda in Izrael), prek asirske (722 pred), babilonske (586 pred) in perz. sužnosti do helenizma in prvih st. po diaspori; med arheol. spomeniki, ki so se pomnožili zlasti z odkritji v zadnjih decenijih, iz II.—VIII. st. ostanki več kot 50 sinagog na palestinskih tleh, med katerimi ločujemo zgodnji tip II.—IV. st. (npr. *Horazin*, *Kafernaum*, *Kfar Birim*, *Rama*), prehodni tip od poznega III. do V. st. (npr. *Bet Šearím*) in pozni tip V.—VIII. st. (npr. *Gerasa* in *Bet Alfa* [517/28, mozaični tlak z *Abrahamovim*

darovanjem Izaka, personifikacijami *letnih časov* in 12 *znamenji zodiaka*]) in ki jih zunaj Palestine dopolnjujejo → *Dura Europos* (sreda III. st.) ob Evfratu, nekd. *Naro* v Tuniziji (pozno IV. ali zgodnje V. st., *mozaik* nekd. sinagoge s *palmami* in → *Menora*), ž. katakombe v Rimu (ob *Via Appia* [*Vigna Rondanini*] in *Villa Torlonia*) itd. Srednjev. razdobje: *sinagoge* z najbolj specifičnim razvojem na Poljskem v XVI. in XVII. st. in v sočasni Italiji; bogat, vendar s splošnim razvojem usklađen razcvet *rkp. slikarstva* (→ *Biblija*, pos. *hagada* (e. g. → *Sarajevska hagada*), → *mahzor*, → *megila*, itd., mdr. tudi *ketuba*, *masora*, *Mišne-Tora*), naposled ravno takó z verskimi obredi (npr. → *Hanuka*) povezani predmeti in njihova oprema (→ *Tora*). Razdobje asimilacije in emancipacije (XIX.–XX. st.), ko lahko govorimo o umetnikih → *židovskega rodu* (cf. infra), katerih delo pa pripada umetnosti dežele, v kateri je nastalo: C. Pissarro je fr., M. Liebermann nem. in Levitan rus. slikar. Pos. ž. umetniki so tisti med njimi, ki so tudi upodabljali specifično ž. motive (e. g. L. Horovitz, I. Kaufmann, L. Krestin, J. Budko), in v najnovejši dobi sevé živi tudi *izrael. umetn.* kakor umetn. katere koli druge dežele na svetu.

L: A. *Grotte:* Synagogentypen vom 11. bis 19. Jahrhundert (Bl 1915); Heinrich *Kohl* & Carl *Watzinger:* Antike Synagogen in Galiläa (Lpz 1916); K. *Freyer:* Geschichte des Synagogenbaus (Bl 1929); Carl *Watzinger:* Denkmäler Palästinas (2 knj., Lpz 1933—1935); M. *Diamant:* Jüdische Volkskunst (W 1937); J. *Leveen:* The Hebrew Bible in Art (L 1944); S. S. *Kayser:* Jewish Ceremonial Art (Phi 1959); B. *Kanael:* Die Kunst der antiken Synagoge (Mn-FrM 1961); *RJA (1961); EWA VIII (1963, s. v. *Jewish Art* — L!); Hinko *Gelb*, Jevrejska umjetnost (ELU 3, 1964). — Cf. E. *Cohn-Wiener* (1929), E. R. *Goodenough* (*1953—1962 itd.), A. *Grabar* (Le premier 1966), R. *Krautheimer* (1927), F. *Landsberger* (1946), L. A. *Mayer* (1947), E. M. *Naményi*, C. *Roth*, J. *Sandel*, M. *Schapiro* (1960), K. *Schwarz* (1928; 1941; 1949), E. L. *Sukenik* (vse), A. *Werner* (1937), R. *Wischnitzer* (večina), itd.

***Židovska nevesta** (hol. *De Joodse bruid*), tradicionalno ime slavne Rembrandtove slike (o, pl, 121,5 × 166,5 cm, sgn. & dat. [zadnjih dveh številk ni več mogoče razbrati], Rijksmus.), takó v vsebinskem kot v čisto formalnem pogledu ene izmed njegovih v. umetnin. Upodobljeno dvojico so poskušali identificirati z raznimi bibl. osebami (Abraham in Sara; Jakob in Rahela; Booz in Ruta) ali pa jo razložiti kot dvojni portret (umetnikov sin Titus in njegova žena Magdalena van Loo; ž. pesnik Miguel de Barrios in Abigael de Pina), ne da bi kateri izmed teh predlogov obveljal. Glede na risbo, ki se je ohranila v newyorški z. Kramarsky (prej z. W. R. Valentiner) in rentgensko preiskavo same slike pa je očitno, da je mojster neznani in nedvomno portretno zajeti osebi sprva upodobil kot Izaka in Rebeko (→ *Abimelek opazuje Izaka z Rebeko*).

L: J. *Zwarts:* The Significance of Rembrandt's »The Jewish Bride« (Batsford 1929); Rembrandt tentoonstelling ...: Schilderijen (A 1956 [rk, Rijksmus.], 2. natis, št. 96 p. 196—97); Egbert *Haverkamp-Begemann* (EWA XI, 1966, stp 933—34, t. 463 spodaj; »CA« 33 (1969, kat. št. 434); Rembrandt 1669/1969 (A 1969 [rk, Rijksmus.], 3. natis, št. 22 p. 104—07 — L!). — Cf. F. *Landsberger* (Phi 1946 ali L 1947), W. R. *Valentiner* (1958), etc.

židovskega rodu med likovnimi umetniki: po gen. zap. med slikarji in grafiki S. *Cooper* (1609—1673), I. I. *Mengs* (1688—1746), verj. J. *Zoffany* (1725—1810), A. R. *Mengs* (1728—1779), Ph. *Veit* (1793—1877), E. *Magnus* (1799—1872), J. *Israëls* (1824—1911), C. *Pissarro* (1830 do 1903), na pol H. von *Marées* (1837—1887), M. *Liebermann* (1848—1935), E. *Josephson* (1851—1906), Meyer de *Haan* (1852—1895), M. *Gottlieb* (1856—1879), I. I. *Levitan* (1861—1900), L. *Ury* (1861—1931), L. *Pasternak* (1862—1945), Th. Th. *Heine* (1867—1948), L. *Bakst* (1868—1924), E. *Orlik* (1870—1932), W. *Rothenstein* (1872—1945), M. *Hirshfield* (1872—1946), M. *Beerbohm* (1872—1956), E. M. *Lilien* (1874—1925), H. *Struck* (1876—1944), O. *Freundlich* (1878—1943), M. *Weber* (1881—1961), A. *Modigliani* (1884—1920), E. *Zack* (1884—1926), I. I. *Brodski* (1884—1939), L. *Meidner* (1884—1966), J. *Pascin* (1885—1930), O. *Herman* (1886), M. *Chagall* (1889), M. *Pijade* (1890—1957), I. *Grünewald* (1889—1946), El *Lissitzky* (1891—1941), M. *Kisling* (1891—1952), L. *Segall* (1891—1957), M. *Gertler* (1892—1939), A. *Rattner* (1893), *Soutine* (1894—1943), J. *Adler* (1895—1949), M. *Ardon* (1896), P. R. *Citroen* (1896), W. *Gropper* (1897), Ph. *Hossiasson* (1898), B. *Shahn* (1898), C. *Levi* (1902), V. *Brauner* (1903—1966), M. *Rothko* (1903—1970), A. *Gottlieb* (1903), P. *Blume* (1906), A. *Bohrod* (1907), C. *Cagli* (1910), J.-M. *Atlan* (1913—1960), H. *Bloom* (1913), M. *Lasansky* (1914), S. *Steinberg* (1914), J. *Levine* (1915), B. *Perlin* (1918), L. *Baskin* (1922), *Maryan* (1927), J. *Agam* (1928), na pol *Hundertwasser* (1928); med kiparji M. *Antokolski* (1842—1902), J. *Epstein* (1880—1959), E. *Nadelman* (1882—1946), Jo *Davidson* (1883—1952), A. *Pevsner* (1886—1962), W. *Zorach* (1887—1966), Ch. *Orloff* (1888), N. *Gabo* (1890), O. *Zadkine* (1890—1967), J. *Lipchitz* (1891), L. *Moholy-Nagy* (1895—1946), S. *Lipton* (1903), N. *Glid* (1924), E. *Weinberg* (1928); med arhitekti A. *Messel* (1853—1909), D. *Adler* (1844—1900), A. *Kahn* (1869—1942), E. *Mendelsohn*

(1887—1953), L. I. *Kahn* (1901), M. *Breuer* (1902), A. *Gottlieb* (1903), M. *Abramowitz* (1908).

židovskega rodu med um. zgodovinarji (arheologi in drugimi pisci o umetn.) so bili mdr.: po gen. zap. H. S. *Hymans* (1836—1912), M. *Thausing* (1838—1884), F. *Lippmann* (1838—1903), L. *Hevesi* (1843—1920), Ch. *Ephrussi* (1849—1905), M. *Rosenberg* (1852—1930), E. *Loewy* (1857—1938), S. *Reinach* (1858—1932), L. *Bénédite* (1859—1925), F. *Stahl* (1860—1928), C. *Neumann* (1860—1934), F. *Servaes* (1862—1947), A. *Goldschmidt* (1863—1944), B. *Berenson* (1865 do 1959), A. *Warburg* (1886—1929), M. *Dessoir* (1867—1947), M. J. *Friedländer* (1867—1958), B. *Lázár* (1869— ?), G. *Gronau* (1868—1937), O. *Fischel* (1870—1939), M. *Osborn* (1870—1946), G. *Glück* (1871—1952), H. *Mackowsky* (1871—1938), C. *Mauclair* (1872—1945), W. *Weisbach* (1873—1953), W. *Friedlaender* (1873—1966), G. *Stein* (1874—1946), R. *Schapire* (1874 do 1954), S. *Meller* (1875—1946), A. *Basler* (1876—1951), G. *Swarzenski* (1876—1957), F. J. *Stadler* (1877—1953), W. *Suida* (1877—1959), H. *Walden* (1878—1941), B. *Kurth* (1878—1948), P. *Frankl* (1878—1962), P. *D'Ancona* (1878—1964), P. J. *Sachs* (1878—1965), L. *Brieger* (1879—1949), L. *Münz* (1879—1957), H. *Tietze* (1880—1954), M. *Eisler* (1881—1937), A. *Blum* (1881—1963), A. *Salmon* (1881—1969), E. *Cohn-Wiener* (1882—1941), R. *Eisler* (1882—1949), E. *Utitz* (1883—1956), W. *Pach* (1883—1958), E. *Tietze-Conrat* (1883—1958), F. *Landsberger* (1883—1964), C. *Einstein* (1885—1940), A. L. *Mayer* (1885—1944), J. *Hess* (1885—1969), P. *Westheim* (1886—1962), R. *Berliner* (1886—1967), G. *Ring* (1887—1952), E. L. *Sukenik* (1888—1953), F. *Saxl* (1890—1948), A. *Salmony* (1890—1958), G. *Wildenstein* (1892—1963), G. *Bing* (1892—1964), E. *Panofsky* (1892—1968), J. *Sandel* (1894—1962), L. A. *Mayer* (1895—o. 1960), E. *Kris* (1900—1957), P. *Francastel* (1900 do 1970), D. *Klein* (1903—1951), J. J. *Rorimer* (1905—1966), B. *Fleischmann* (1906—1948).

židovske legende, ki so mdr. vplivale tudi na kršč. ikonografijo, je izd. Louis *Ginzberg* (*The Legends of the Jews*, I—VII (pon. Phi 1946—1964).

***Židovske starožitnosti** (fr. *Les Antiquités Judaïques*), fr. rkp. prevod dela → *Jožefa Flavija*, ki ga je o. 1470 do konca iluminiral Jean Fouquet s svojo delavnico (Bibl. Nat., Ms. fr. 247 in Nouv. acq. 21013). Med 12 Fouquetovimi lastnoročnimi miniaturami (11 v 1. knj., 1 v 2 knj.) npr. *Zavzetje Jerihe* (Fr. 247, f. 89r) in *Jonatan in Simon Makabejec v boju z Bakhidom* (ib., f. 270v), v 2. knj. (Nouv. acq. 21013) pa *Herodov vhod v Jeruzalem.*

L: cf. P. *Durrieu* (1908), G. *Ring* (1949).

žig → *pečat*; → *sfragistika*

ŽIGANJA VAS pri Tržiču na Gorenjskem. V *podr. c. sv. Urha* (dkm. 1327) ostanki freske *Poklona treh kraljev* (it. delavnica iz 2. pol. XIV. st.) na obeh straneh Gosaujevega *naslikanega olt. nastavka* iz XIX. st.

L: I. *Komelj* (VS VII, 1960, p. 262—66; ib. VIII, 1962, p. 181; ib. X, 1966, p. 69); Stele (1969, repr. 64); Cene *Avguštin:* Tržič in okolica (Lj 1970, »Kult. in naravni spomeniki Slovenije« 23).

ŽIROVNICA, vas blizu Radovljice na Gorenjskem. *Podr. c. sv. Martina*, enoladijska gotska c. s *prižnico* na zun.: *freske* iz 1430-ih let kažejo v koru *mučeništva apostolov* (ohranjenih 9, cf. s. v. *Mošnje* in *Ráteče*), na zun. strani slavoloka *Oznanjenje* in zgoraj v sredi *Vera icon*, na notr. strani slavoloka pa *Poslednjo sodbo* z donatorjem.

L: MAS I (1935); M. *Juteršek* (ELU 4, 1966, s. v.); Stele (1969); »ArS« 4 (1969, f p. LXVIII). — Cf. P. *Hauser* (1906).

Živahnost → *Véliki zmagoslavni voz*

živali v likovnih upodobitvah tvorijo malone nepregledno gradivo od prazg. dobe (→ *Lascaux*, → *Altamira*) pa vse do danes. V antiki, evr. srednjev. umetn. (→ *Physiologus*, → *živalski krog*) in tudi še pozn. imajo predvsem simboličen pomen, takó npr. → *bober*, → *čebela*, → *čižek*, → *delfin*, → *golob*, → *grlica*, → *hrt*, → *jagnje*, → *jelen*, → *jerebica*, → *jež*, → *kača*, → *kobilica*, → *konj*, → *kozel*, → *krastača*, → *krokar*, → *labod*, → *lastovica*, → *lev*, → *lisica*, → *liščck*, → *mačka*, → *medved*, → *merjasec*, → *metulj*, → *miš*, → *netopir*, → *noj*, → *opica*, → *orel*, → *osel*, → *oven*, → *pav*, → *pelikan*, → *podgana*, → *riba*, → *ris*, → *sova*, → *škorpijon*, → *vol*, → *žaba*, → *žerjav* in → *žolna*. Zlasti velja to za fantastične živali, kot so → *enorožec*, → *féniks*, → *grifón*, → *himêra*, → *tetramorf* in → *zmaj*. — Samost. upodobitve živali šele od renesanse, posebno od XVI. st. dalje (→ *animalisti*).

L: G. *Müller:* Die frühchristliche Tiersymbole: von Achmim-Panopolis und in den Katakomben (Str 1894); E. P. *Evans:* Animal Symbolism in Ecclesiastical Architecture (L 1896); Reinhard *Piper:* Das Tier in der Kunst (razš. izd., Mn 1922); L. *Charbonneau-Lassay:* Le Bestiaire du Christ (P 1940); Wera von *Blankenburg:* Heilige und dämonische Tiere: Die Symbolsprache der deutschen Ornamentik im frühen Mittelalter (Lpz 1943); Giovanna *Manzini:* Animali sacri e profani (Casini 1953); T. H.

White: The Book of Beasts (L 1954); Marie-Louise *Henry:* Das Tier im religiösen Bewußtsein des alttestamentlichen Menschen (Tü 1958); Jacques *Duchaussoy:* Le Bestiaire divin ou la symbolique des animaux (P 1958); Michael *Landmann:* Das Tier in der jüdischen Weisung (Hdl 1959); Debidour (1961); W. *Pangritz:* Das Tier in der Bibel (Mn-Ba 1963); Manfred *Lurker:* Bibliographie zur Symbolkunde, II (Ba-Ba 1966, p. 251—75); Stud gen (1967). — Cf. R. *Bernheimer* (1933), M. *Brion* (1955 [1959]), R. *Hamann* (1939), itd.

živalski krog (*zodiak*), astrološki ik. m., znan predvsem v povezavi z →*upodobitvami mesecev*, s pročelij srednjev. katedral, iz iluminiranih rkp. itd. Po starem astrološkem izročilu so posamezna →*zodiakalna znamenja* pod vplivom enega izmed →*sedmih planetov*, hkrati sc z njimi v določenem razmerju *štirje elementi* (tem ustrezno tudi →*štirje temperamenti*) itd. Pomlad (kot celota »vlažna« in »vroča«, »sangvinična«) sestavljajo znamenja *oven* (pod vplivom Marsa, ogenj), *bik* (pod Venero, zemlja) in *Dvojčka* (pod Merkurjem, zrak). Poletje (»vroče in suho, kolerično«): *rak* (Luna, voda), *lev* (Sonce, ogenj) in *devica* (Merkur, zemlja). Jesen (»suha in mrzla, melanholična«): *tehtnica* (Venera, zrak), *škorpijon* (Mars, voda) in *strelec* (Jupiter, ogenj). Zima (»mrzla in vlažna, flegmatična«): *kozorog* (Saturn, zemlja), *vodnar* (Saturn, zrak) in *ribi* (Jupiter, voda). Up: npr. znamenita miniatura **Anatomski človek* (f. 14v) v →*Sijajnem horariju vojvode berryjskega*. Na tej upodobitvi so z napisi na vogalih znamenja živalskega kroga hkrati razdeljena v skladu z naukom o elementih (cf. s. v. *štirje elementi*, v nasprotju s tam navedenimi zvezami samó stirani neba pri znamenjih ognja in zraka, ki sta zamenjani, cf. infra), in sicer v zaporedju *Ignis*, *Terra*, *Aer*, *Aqua:*

> *Aries, leo, sagittarius sunt calida et sicca, collerica, masculina, orientalia. / Taurus, virgo, capricornus sunt frigida et sicca, melancolica, feminina, occidentalia. / Gemini, aquarius, libra sunt calida et humida, masculina, sanguinica, meridionalia. / Cancer, scorpius, pisces sunt frigida et humida, flemmatica, feminina, septentrionalia.*

Na isti miniaturi je hkrati videti znamenja na tistih delih človeškega telesa, ki jih po astroloških predstavah pos. nadzorujejo: *aries* glavo, *taurus* vrat, *gemini* ramena resp. roke, *cancer* prsa in želodec, *leo* srce in hrbet, *virgo* trebuh, *libra* ledja in ledvice, *scorpio* spolovila, *sagittarius* bedra, *capricornus* kolena, *aquarius* meča in gležnje, *pisces* stopala.

L: Handwerk und Himmelszeichen (Ciba-Rundschau [Ba], 1937); Kurt *Gravenkamp:* Tierkreiszeichen und Monatsbilder an französischen Kathedralen (Heilbronn 1949); *varii auctores*, Astronomy and Astrology (EWA II, 1960); Cirlot (1962). — Cf. H. *Bober* (*1948), J. *Seznec* (1940 [1953, p. 64]).

živinska kuga (angl. *the murrain*, fr. *la peste bovine*). Up: cf. s. v. *Peta nadloga.*

življenja umetnikov v naslikanih anekdotah. Mikavne zgodbe, ki so jih →*Vasari*, →*Ridolfi* in drugi →*življenjepisci umetnikov* pripovedovali o svojih junakih (velikokrat oprti na prastare, iz antike podedovane pripovedke o umetnikih, največkrat pa v smislu tiste širokosrčne domišljije, ki jo dandanes opredeljujemo z Giordana Bruna reklom *»se non è vero, è ben trovato«*), so se zlasti od poznega XVIII. st. dalje spreminjale v nove in nove naslikane anekdote. V širokem razponu od pristno romantičnega do čedalje bolj akad. historičnega slikarstva so mdr. upodobili: Ingres *Rafaela in lepo Fornarino* (npr. 1814, Fogg) pa *Aretina v Tintorettovi delavnici* (d. 1815, zas. z.), Delaroche *Filippa Lippija in njegovo lepo nuno* (Salon 1824, Dijon, Mus. Magnin), Alexandre-Evariste Fragonard (1780—1850) *Primaticcia, ko izroča Francu I. iz Italije pripeljane slike* (1827, Louvre, stropna slika), Eugène Deveria *Pugeta, ko kaže Ludoviku XIV. svojega Milona Krotonskega* (1832, Louvre, stropna slika), Horace Vernet (1789—1863) *Rafaela v Vatikanu* (Salon 1833, Louvre), Léon Cogniet (1794—1880) *Tintoretta, ko slika svojo mrtvo hčer* (Salon 1843, Bordeaux, Mus. des B.-A.), Henri Baron *Giorgioneja, ko portretira Gastona de Foix* (Salon 1844 — zdaj zvečine Savoldu atr. portret v Louvru!), William Dyce *Mladega Tiziana prvi poskus z barvami* (1859, Aberdeen, Art Gall. and Industrial Mus.), Théodule Ribot (1823—1891) *Alonsa Cana, ko ga mučijo zaradi umora njegove žene, ki naj bi ga bil zagrešil* (Salon 1867, Rouen), Emil Wauters (1846—1933) *Blaznega Huga van der Goes v samostanu Roode Kloster* (1872, Bruxelles), itd. Eno izmed redkih umetnin v tem ganljivem zaporedju predstavlja Delacroixov samotni *Michelangelo v svoji delavnici* (Montpellier), sicer pa so najbolj navdušeno in pogosto upodabljali smrt slavnih umetnikov: od nevoščljivcev zastrupljeni *Umirajoči Masaccio* (Salon 1817, Eremitaža), kot ga je naslikal Louis-Charles-Auguste Couder, Ingresov *Leonardo da Vinci, ko umira v rokah Franca I.* (d. 1818, Pet. Pal.), *Smrt sestradanega Correggia* (Salon 1834, Eremitaža), kot jo je zavzeto predstavil Octave Tassaert, najraje in največkrat pa *Rafaelovi zadnji trenutki*, ki jih je marno obnavljal tudi še naš Janez Šubic (karton, 1874, NG).

L: »CA« 19 (1968, kat. št. 72, 84 & 96); Richard *Verdi*, Poussin's Life in Nineteenth-Century Pictures (BM, 1969); Francis *Haskell*, The Old Masters in Nineteenth-Century French Painting (AQ, Spring 1971). — Cf. F. *Mesesnel* (Janez in Jurij Šubic 1939, p. 47—50), Ch. *Sterling* (& H. *Adhémar* I 1958, t. IV, & II 1959, t. 265, 304 & 355).

življenje → *vita activa*, → *Vita brevis ...*, → *vita contemplativa*

življenjepisci umetnikov, »predniki« sodobnih um. zgodovinarjev (ki jim je na zač. J. J. Winckelmann), so bili predvsem Italijani, vsem na čelu Giorgio → *Vasari* (1511—1574) in za njim zlasti Giovanni → *Baglione* (1571—1644), Carlo → *Ridolfi* (1594—1648), Giovanni Pietro → *Bellori* (o. 1615—1696), Carlo Cesare → *Malvasia* (1616—1693) in Filippo → *Baldinucci* (o. 1624—1696), ob njih pa — prav tako po Vasariju se zgledujoča — Nizozemec Carel van → *Mander* (1548—1606) in Nemec Joachim von → *Sandrart* (1606 do 1688).

L: *SchlosserL (1964 — L!).

ŽLEBE *nad Medvodami, podr. c. sv. Marjete,* gotska stavba z opremo iz baročne dobe.

L: Oris (1924, p. 55; 1966, p. 65/66).

žlebič (lat. *stria*, fr. *la cannelure*, it. *la stria*, nem. *die Riefe* ali *die Rille*), kanelira. Cf. s. v. *kaneliran & strigiliran.*

Žmitek, Peter (1874—1935), slov. slikar, realist, znan kot »sopotnik« slov. impresionistov. R. v Kropi kovaškemu mojstru, štud. na Dunaju, v Sankt Petersburgu do 1902, nato v Pragi, kjer se je spoznal z Jakopičem. Od 1904 v Lj. S: *Prošnja cerkvica* (»*Berač Poc*«, 1903, NG).

L: K. *Dobida* (Kron, 1936, p. 75—76); AS (1958—L!).

žolna (lat. *picus*, angl. *the woodpecker*, fr. *le pic*, it. *il picchio*, nem. *der Specht*) je v kršč. ikonografiji — zlasti *črna žolna* (lat. *picus martius*) — podoba hudiča, ker tolče po deblih in poskuša, če so votla resp. če je v njih mrčes.

L: Ferguson (1954).

žrebec (nem. *der Hengst*) → *konj*

Žrtvovar je Ifigenije, mit. ik. m. (→ *Ifigenija*), znan mdr. tudi po Ovidu (Met. XII, 25—34). Na oblakih → *Artemida* (→ *Diana*), navzoča tudi *košuta*, ki je bila žrtvovana namesto Ifigenije. Up: npr. *StS* iz Pompejev (1. st., Napoli), Jouvenet (prvotno zgoraj zaokr., pred 1686, Troyes, Mus. des B.-A.), G. B. Crosato (stropna *freska*, 1732, Stupinigi pri Torinu), G. B. Tiepolo (*freska*, 1757, Vicenza, Villa Valmarana), itd.

L: Hunger (1955, p. 167 ss); Pigler II (1956, p. 307—10); EWA X (1965, t. 245), XII (1966, t. 184), XIV (1967, t. 61).

Žrtvovanje jagnjeta (lat. *Mactatio agni*), bibl. ik. m. (2 Mojz 12). Up: npr. emajlna podoba na podnožju → *križa v opatiji Saint-Bertin* (Saint-Omer, Mus.).

Žrtvovanje Poliksene, ik. m. po Ovidu (Met. XIII, 446—80): po zavzetju Troje da Ahilov sin → *Neoptólemos* na očetovo željo → *Polikseno* žrtvovati na njegovem grobu. Up: npr. Pittoni (Eremitaža), Zoffany (1758, Koblenz, Mittelrhein-Mus.).

L: Pigler II (1956, p. 323—24); »MdC« 237 (t. II/III).

Županič, Niko (1876—1961), slov. etnolog, antropolog in politik, direktor etnogr. muz. v Lj (1924—40), ord. za etnologijo na lj. univ. (1940—57); ur. *Etnolog* (1926—41). Up: Ivan Žabota (o).

B (lik. umetn.): *‚Pellegrino di San Daniele — umetnik naše krvi'* (ZUZ, 1923); *‚Spomini na slikarja Antona Ažbeta'* (Steletov zb., 1959).

ŽUŽEMBERK, trg ob zgornji Krki na Dolenjskem. *Grad* dkm. od XIII. st. dalje, prez. predvsem v XVI. st., v skromnejši meri še v baročnem obd., naseljen do 1890 (od 1538 v lasti grofov Auerspergov, ki so ga bili prej imeli v zakupu), začel razpadati med obema vojnama, zdaj ruševina. — *C. sv. Nikolaja* so s freskami okrasili t. i. furlanski mojstri.

L: cf. F. *Stelè* (1970).

ŽVABEK pri Pliberku na Koroškem (*Schwabegg bei Bleiburg*, Avstrija). V žup. c. 4 slike J. A. → *Straussa* iz 1755 (*Brezmadežna z otrokom*, d. 1755; *Sv. Jožef*; *Sv. Mihael*; *Angel varuh*).

16	3	2	13
5	10	11	8
9	6	7	12
4	15	14	1

p. XXVI, 6. vrsta od spodaj: za Indijski prostor 1971, ne pa 1970

stp 51 (vstavi) AMAZONKE, ljudstvo bojevitih žena v grš. mitologiji. Up (→ *Boj z Amazonkami*, → *Hipolita*): → *Fídias*, → *Kresílas*, → *Poliklét*, pozn. mdr. → *Stuck*.

stp 75 (vstavi) ANTE LEGEM (lat.), »pred postavo«, tj. bibl. obd. pred Mojzesovim sprejetjem postave (→ *Deset božjih zapovedi*). — Cf. s. v. *Verdunski oltar*.

stp 88 (vstavi) APSIDA (angl. *the apse*, fr. *l'abside*, it. *l'ábside*, nem. *die Apsis*), v tlorisu pokrožen (ali mnogokoten), s polkupolo prekrit prostor, običajno v vsej širini in višini odprt v večji prostor, katerega dopolnjuje.

stp 89 (vstavi) ARBOR BONA resp. ARBOR MALA, *Drevo kreposti* kot »Ecclesia fidelium« resp. *Drevo pregreh* kot »Synagoga« v → *Liber Floridus*, v pozn. kopijah tudi *Arbor virtutum* resp. *Arbor vitiorum*. Cf. A. *Katzenellenbogen* (1939 [1964]).

stp 126 (s. v. Ažbe, 2. vrsta od spodaj): 19. VII., ne pa 1. VII.

stp 171 (s. v. Begunje, 2. vrsta bibliografije): ŠumiL, ne pa Šumi

stp 217 (s. v. Bertram, 6. vrsta): o. 1380, ne pa dkč. 1379.

stp 229 (s. v. Bihalji-Merin): dodaj bibliografiji: *Masters of Naive Art* (NY etc.: McGraw-Hill s. a. [1971]).

stp 279 (s. v. Brancusi), 8. vrsta stolpca: *comme*, ne pa *come*.

stp 330 (vstavi) CANTERBURYJSKA MINIATORSKA ŠOLA je cvetela v VIII. in zgodnjem IX. st. Med njenimi izdelki npr. → *Codex Aureus v Stockholmu*. — L: C. R. *Dodwell:* The Canterbury School of Illumination (C 1954); Diringer Book (1958 [1967]).

stp 333 (s. v. Caravaggio, 29. vrsta): črtaj vejico pred in.

stp 350 (s. v. Celje: Sv. Danijel), 6. vrsta literature: za *Stopar* 1971, ne pa 1970.

stp 353 (s. v. centralna stavba), 4. vrsta stolpca, dodaj: Kot posebno vplivno »ikonogr. predlogo« poznamo po Krautheimerju (cf. lit.) *rotundo Božjega groba* v Jeruzalemu iz IV. st. — L: dodaj med avtorji: R. *Krautheimer* (JWCI, 1942 [1970 resp. 1971]; 1965).

stp 355 (s. v. Cevc), 5./6. vrsta: problemi, ne prolbemi.

stp 388 (vstavi) CODUCCI, MAURO, tudi *Codussi* (o. 1440—1504), it. arh., pionir renesančnega stavbarstva v Benetkah. A: npr. **Pal. Vendramin Calergi* ob V. kanalu (zač. pred 1500, dkč. 1509).

stp 479 (s. v. Dijon, 4. vrsta): 1383, ne pa 1385.

stp 494 (s. v. Domínik, 8. vrsta): Berruguete, ne pa Berreguete.

stp 629 (vstavi) FLORA, voščeno doprsje, ki ga je → *Bode* 1909 atr. Leonardu da Vinci; v srditi polemiki mu je upravičeno nasprotoval predvsem → *Pauli*.

stp 640 (vstavi) PALAZZO DEL BARGELLO, sprva *Pal. del Podestà* (v *via del Proconsolo 4*), v letih 1255—61 sez. utrjena palača s 57 m vis. stolpom (*la Volognana*).

stp 696 (s. v. Gamulin), 2. vrsta stolpca: dodaj naslov *Bogorodica s djetetom u staroj umjetnosti Hrvatske* (Zgb 1971, »Spomenici Hrvatske« 1).

stp 766 (s. v. Grabowski oltar, 3. vrsta): o. 1380, ne pa dkč. 1379 (isto velja za drugod navajane table tega oltarja).

stp 767 (s. v. grad, 3. resp. 4. vrsta): *château-fort*, ne *chateau-fort*, in *alcázar*, ne pa *alcazar*.

stp 802 (s. v. Habermann, 3. vrsta): 1892, ne 1893.

stp 840 (s. v. herojska golota, 1. vrsta): pika, ne pa vejica.

stp 849 (s. v. Hind, 16. vrsta bibliografije): L 1923, ne pa L 1927.

stp 921 (s. v. Jakac, 12. vrsta literature): Iskusstvo, ne pa Iskustvo.

stp 938 (vstavi) JEREMIJA → *štirje véliki preroki* & → *Apostolska vera*

stp 942 (s. v. Jesejeva korenika, 13. vrsta): o. 1140, ne pa leta 1144.

stp 944 (Jezus blagoslavlja otroke): puščica, ne pomišljaj, in *Sinite parvulos* v kurzivnem tisku.

stp 957 (s. v. Jugoslavija): dodaj literaturi razš. domačo izd. pariškega kat.: Umjetnost na tlu Jugoslavije od praistorije do danas (Bgd-Sa 1971 [rk, Skenderija v Sarajevu]).

stp 971 (vstavi) KALVARIJA (iz lat. *calva*, lobanja, in *calvaria*) ali *Gólgota* (po hebr. imenu), »grič lobanj« na zah. strani Jeruzalema, na katerem naj bi bil križan Kristus (→ *Križanje*, → *Križev pot*, itd.).

stp 1028 (s. v. koledar): Cebejev rojstni dan je 23. maja, ne pa 5. maja.

stp 1093 (s. v. kronološki pregled): za letnico 1499 beri: izide **Hypnerotomachia Poliphili*; umre Marsilio Ficino (ne pa: Medičejci pregnani [glej pravilno za letnico 1494]).

stp 1098 (s. v. kronološki pregled): *Prisega Horacijev* mora biti za letnico 1784, ne 1785.

stp 1163 (s. v. Leningrad, 2. vrsta): 1914—24, ne pa 1914—42.

stp 1226 (s. v. London: National Gallery), 25. vrsta od spodaj: d. 1669, ne pa o. 1663 (pri zadnjem čiščenju odkrit datum na Rembrandtovem avtp.).

stp 1300 (s. v. Marija), 2. vrsta stolpca: *Galaktotrofusa*, ne pa *Galaktatrofusa*.

stp 1301 (s. v. Marija): Guldanovo knj. zaznamuj z zvezdico (**Eva und Maria*) in dodaj opozorilo na nadaljnjo literaturo v njej (— L!); dodaj pri avtorjih: G. *Gamulin* (1971).

stp 1325 (s. v. mavrica, 9. vrsta): Richter, ne pa Richert.

stp 1330 (s. v. Medici, Ferdinando I de'): v 2.—3. vrsti gesla beri pravilno: vojvoda toskanski (1587—1609), ml. sin Cosima I (u. 1574).

stp 1333 (s. v. Medičejska kapela), 5./6. vrsta od spodaj: »*Pensieroso*«, ne pa »*Penseroso*«.

stp 1367 (s. v. Milano: Bibl. Ambrosiana, 4. vrsta literature): miniati, ne miniti.

stp 1392 (s. v. Molè, 3. vrsta bibliografije od spodaj): starožitnosci, ne pa starožitnošci.

stp 1424 (s. v. München: Neue Pinakothek, 2. vrsta): *Prinzregentenstraße*, ne *Prinzregentstraße*.

stp 1442 (s. v. nagrobnik Filipa Drznega, 1. vrsta): v oklepaju kratica Mus., ne pa Mas.

stp 1446 (s. v. »naivni« umetniki): dodaj literaturi za *Bihalji-Merin* namesto etc.: *1971.

stp 1450 (s. v. narodnoosvobodilni boj): dodaj literaturi: Vera *Visočnik* (Borec, 1971, p. 304—23 — L!).

stp 1503 (vstavi) NOVA ZAVEZA (lat. *Lex nova*), kršč. del Sv. pisma (→ *Biblija*), tj. *evangeliji*, *Apostolska dela* (→ *Actus Apostolorum*), *listi* in *Razodetje* (→ *Apokalipsa*).

stp 1522 (s. v. Olbrich, 3. vrsta): *Sezession*, ne pa *Sezzession*.

stp 1540 (s. v. Oslepitev Samsona, 5. vrsta): črtaj puščico pred *Huygensu*.

stp 1578 (s. v. Pariški psalter), v 3. vrsti od spodaj beri pravilno: poosebljeni *Melodija* za njim in *Odmev* za stebrom pa personifikacija gore desno spredaj (David sam je priličen → *Órfeju*).

stp 1595 (s. v. Parrot, 6. vrsta): louvrskega, ne pa louvrsega.

stp 1636 (s. v. Pietà [iz 1497—99], 8. vrsta): ne 1479, ampak 1749.

stp 1654 (s. v. Plečnik), 5. vrsta od spodaj: vstavi v oklepaju za cf.: SBL, 8. zv.

stp 1666 (vstavi) POLIZIANO, ANGELO, s pr. im. Angiolo *Ambrogini* (1454—1494), it. pesnik in humanist, kancler Lorenza Veličastnega de' → *Medici* in vzgojitelj njegovih otrok. Up: → *Florenca:* → *Santa Trínita* (Ghirlandajeva freska).

stp 1678 (s. v. Portinarijev oltar, 29. vrsta): črtaj puščico.

stp 1688 (vstavi) POZNAVALCI (angl. *the connoisseurs*, nem. *die Kenner*), um. zgodovinarji, ki so se odlikovali v atribucijah, ugotavljanju pristnosti ipd. (e. g. G. → *Morelli*, → *Bode*, A. → *Goldschmidt*, → *Berenson*, M. J. → *Friedländer*, R. → *Longhi*, Ch. → *Sterling*, F. → *Zeri* itn.).

stp 1701 (s. v. prerafaeliti), dodaj literaturi: Lothar *Hönnighausen:* Präraphaeliten und Fin de Siècle (Mn 1971).

stp 1706 (s. v. Prinz, 10. vrsta literature): *Geschichte*, ne pa *Geschichter*.

stp 1727 (s. v. Puget, 5. vrsta literature): *Vitzthum*, ne pa *Vitzhum*.

stp 1775 (vstavi) RENÉJEV MOJSTER, iluminator kralja Renéja Anžuvinskega (morda celo René I. Dobri sam), ki je ilustr. → *Livre du Cuer d'Amours Espris*.

stp 1948 (vstavi) SEDEM MARIJINIH ŽALOSTI: Simeonovo prerokovanje (→ *Predstavitev v templju*), → *Beg v Egipt*, izgubljeni → *Dvanajstletni Jezus*, → *Kristus nese križ*, → *Križanje*, → *Snemanje s križa* in → *Polaganje v grob*. Cf. s. v. *Portinarijev oltar*. — L: Réau II/2 (1957, p. 108—10).

stp 1984 (s. v. Sirahova knjiga, 2./3. vrsta), beri pravilno: devterokanonična, po kršč. pa kanonična.

stp 2000 (s. v. slovenski grafiki), dodaj lit.: Ivan *Sedej*: Slovenska grafika (Lj: Prosvetni servis 1966); črtaj J. *Sedej* (1966).

stp 2012 (vstavi) SOHE STEBRI (fr. *les statues-colonnes*), sohe, ki na podbojih fr. srednjev. portalov tako rekoč nadomeščajo stebre resp. služnike. Z njihovo osamosvojitvijo iz reliefne vezanosti se začenja evr. gotsko kiparstvo. Izhodišče je zah. pročelje opatijske c. → *Saint-Denis*, v. spom. pa → *Kraljevski portal* katedr. v → *Chartresu*.

stp 2075 (vstavi) SUB GRATIA (lat.), »doba milosti«, ki po kršč. delitvi zgod. človekovega odrešenja traja od Kristusovega učlovečenja do Poslednje sodbe.

stp 2075 (vstavi) SUB LEGE (lat.), »doba postave«, tj. bibl. zgod. od Mojzesovega sprejetja postave dalje. Cf. s. v. *Verdunski oltar*.

stp 2115 (vstavi) ŠTIRJE VÉLIKI PREROKI so v kršč. izd. Sv. pisma Izaija, Jeremija, Ezekijel in Danijel, sicer pa so v. preroki Izaija, Jeremija in Ezekijel.

stp 2126 (vstavi) TAUT, BRUNO (1880—1938), nem. arh. in strok. pisec, r. v nekd. Königsbergu, u. v Carigradu.

stp 2250 (vstavi) *VIDENJE PO PRIDIGI (fr. *La Vision après le sermon*), Gauguinova slika (o, pl, 73 × 93 cm, v Pont-Avenu 1888, Edinburgh): za bretonskimi kmeticami Jakobov boj, o katerem so slišale v cerkvi. Podoba nas seznanja s → *pontavensko šolo*, zaznamujejo jo → *japonski vplivi* (za predlogo ik. m. → *Jakobov boj* je služil Hokusai z lesor. dveh rokoborcev), z vsemi temi posebnostmi pa uvaja → *findesiècclovsko umetnost*.

stp 2305 (vstavi) WEBB, GEOFFREY, angl. um. zgodovinar, raziskovalec angl. srednjev. stavbarstva, spisal mdr. *Architecture in Britain: The Middle Ages* (Harm 1956, »The Pelican Hist. of Art« 12).

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA
0000057129

Luc Menaše

EVROPSKI UMETNOSTNOZGODOVINSKI LEKSIKON

Bibliografski, biografski, ikonografski, kronološki,
realni, terminološki in topografski priročnik
likovne umetnosti Zahoda v 9000 geslih

Opremil in tehnično uredil Aco Mavec

Ščitni ovitek Julijan Miklavčič

Založila Mladinska knjiga v Ljubljani
Za založbo Zorka Peršič

Natisnila in zvezala jeseni 1971
tiskarna Ljudske pravice v Ljubljani

Narodna in univerzitetna knjižnica
Ljubljana

NARODNA IN UNIVERZITETNA KNJIŽNICA
Č Pk
II 235 000
097200805
COBISS